Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLIII
G
21
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOT
VP

Digitized by Google

ANDREÆ TIRAQVELLI REGII IN CVRIA PARISIENSI SENATORIS,

SEMESTRIA

IN GENIALIVM DIERVM

Alexandri ab Alexandro Iuriſperiti Neapolitani,

LIB. VI.

Cum Indice Capitum, Rerúmque & Verborum locupletiſſimo.

IN VIRTVTE, ET FORTVNA.

NAPOLI

LVGDVNI,

Apud Hæredes Gulielmi Rouillij,

SVB SCVTO VENETO.

M. DC. XIIII.

Digitized by Google

NOBILISSIMO, CLARISSIMOQVE PHILIPPO HVRALTO CHEVERNIO, FRANCIÆ CANCELLARIO, TORQVATÆ VTRIVSQVE REGIS militiæ Nomophylaci, Prouinciarum, Aurelianen. Carnut. Bleſen. Ambaciac. Iuliodun. Rectori.

GVLIELMVS ROVILLIVS SALVTEM.

MAGNO *omnium ſeculorum conſenſu, Vir ampliſſime, apud veteres receptum accepimus, vt quibus ſingulare quoddam ſtudium ſapientiæ nomen dedit, quique illorum proximè ſunt ingreſſi veſtigijs Poëtæ & Oratores, aliique qui illuſtriore ingenij aut doctrinæ laude aliqua claruerunt, ij ſi quid aut ipſo perfectum ingenio, aut induſtria elaboratum, quódque dignum poſteritatis memoria videretur elucubraſſent, id non vt aliter venire in publicum ſinerent quàm ſi potentioris alicuius aut Principis, aut eruditione ciuilique prudentia inſignis viri nomine muniiſſent. Quorum enim vel familiæ ſplendore, vel imperij iure, vel virtute & dignitate primæ forent in republica partes, eorum & auctoritate defendi, & fauore gratiora eſſe in vulgus ſua ſcripta poſſe, verè & ſapienter prouidebant. Siquidem ita à natura eſt comparatum, multò vt ſe ad ea libentiùs applicent homines, impetúque adeò ſæpius quàm conſilio amplectantur, quæ à ſummis & laudatis viris, quorúmque iam magnis exemplis publicè teſtata eſt virtus, probata & accepta fuiſſe intelligant, quàm quæ hoc patrocinio deſtituta nudum auctorum ſuorum nomen, hócque quaſi præiudicio oneratum, æmulorum calumnijs aut imperitorum contemptui expoſitum ferant. Hoc verò Andream Tiraquellum, qua fuit omnis vir moris, callentiſſimus prudentia, etiam hîc facturum fuiſſe, hæcque in Alexandri ab Alexandro Geniales dies Semeſtria ſua, quàm multa illa & iucunda, Dij boni, quàm variæ & multiplicis lectionis! non ſine auctoramento, dignoque aliquo huius laudis parario publicaturum, ſi vita ipſi ſuppetiiſſet, nec dubium eſt. Sed fecit illi vel iuſta ætate, mors properata iniuriam, quæ pulcherrimum laudis curſum tenentem virum ad ſtudia natum eſſe inter homines ampliùs non eſt paſſa: magnáque forenſis diſciplinæ iactura eum nobis ademit Iuriſconſultum, qui ſi diutius vixiſſet, quam cum paucis ordinis ſui communem quæſierat, ſingularem ſcriptis ſuis ſibi gloriam reliquiſſet. Illa itaque cùm penes me manum & fidem expectarent meam, iámque in eo forent vt tandem excuſa mox ederentur, quod iam olim conſenſu vtentium comprobatum ius faceret, omniúmque & ſuperiorum & noſtræ ætatis exempla cogitans, officij eſſe mei quoque exiſtimaui, ſi & ipſe parente orbatis eiuſmodi quid prouiderem, quo vti ea melius eſſet qualiacunque, quàm carere: & caput non liberum modò, ſed ingenuum, quod per ætatem temporúmque & iudiciorum iniquitatem ſeipſum defendere ſatis nequiret, meo iudicio in eius viri tutelam traderem, qui & lubenter patrocinium pietatis admitteret, neque pupilli iniuriam ſuſtineret. Qua me variè cogitatio dum exercet, cuique tutò ſatis & pro dignitate, grauius neſcio fidei meæ, an parentis ſui charius pignus credere & committere poſſem, diu multúmque cum animo ipſe meo reputarem, in omnes me verſanti partes, nemo hodie occurrit quiſquam, qui vel incredibili in ſummo gradu humanitate benigniùs vellet, vel pari auctoritati coniuncta doctrina & æquitate meliùs poſſet, quàm tu, Vir præſtantiſſime, optimi dum in viuis fuit, clariſſimique Iuriſconſulti, in hoc eius ſuperſtite fœtu neceſſariam defenſionem ſuſcipere. Nec enim poterit, ſi te auſpice tanto & aſſertore ex illius viri Muſæo profectus intelligatur, non ſtare, omnibúſque poſt te probari, à quo quemquam, qui modò os habeat, pudeat diſſentire. Qui quam tibi in Gallorum Republica meritis & virtute gloriam quantam nemo ante hac peperiſti, nil penſi ha-*

bes, in melioribus illam in dies artibus, præclariſque prudentiæ ciuilis exemplis bono publico propagatam, ad poſteritatem tranſmittas: nobiliſſimámque & ſemper laudatam HVRALT. *familiam maiorũ inſiſtens veſtigijs, magis magiſque immortalitati commendes. Ergo & quo omnes, nec eos modò qui in literis libriſque nomine aliquo viuunt, ſed & qui literas magno libróſque opere procudunt, ſereno placidóque vultu ſpectare ſoles, eodem te, Vir humaniſſime, (hanc tu enim iacentem antehac, vt videbatur, & in medio poſitam virtutis commendationem, nobilitatis quaſi propriam effeciſti) in neceſſarium claſſicúmque auctorem viri hocce doctiſſimi interpretationis lumen de tuo aliquid fœnerari, tuóque in nomine paſſurum æquo animo apparere, ne dubitarem, effecerunt in excelſo poſitæ illæ tuæ præclaræ ingenij & animi dotes, quæ te ignorari non ſinunt. Quò iam maiore cũ confidentia, quod tibi iure quodam tuo vel me tacente debebatur, hoc & defuncti priuato & publico literarum nomine, noſtrámque ſimul quæcunque hîc fuit aut erit operam ſtudiúmque dono, do, dico, conſecróque. Vale. Lugduno, octauo Idus Maij:*

1586.

LECTO

LECTORI.

EQVIDEM iam nunc quaſi fore præuideo, Lector beneuole, vt in multorum reprehenſionem incurram, qui quas iam olim editas oportuit ſtudij haſce, laboris, & operæ plenas Andreæ Tiraquelli viri clariſs. Regiíque in ſummo Pariſienſi foro Conſiliarij prudentiſſimi, in Alexandri ab Alexādro Genialium dierum libros Annotationes, quæ ipſe Semeſtria appellari voluit, tamdiu publicare diſtulerim: cùm non anni illam, aut biennij, ſed longiſſimi ipſorum iudicio hanc temporis moram nonniſi magno harum literarum ſtudioſis ſtare potuiſſe certiſſimum ſit. Quod vt aliqua ratione dictum & ipſe fatear, qui præclaris dum viueret legalis doctrinæ & ingenij monumentis, nec paucis illis nec in poſtremis, rem literariam publicam magno omnium bonorum conſenſu iuuerit, eius extare quicquam iam obiti, quod quibus cætera eiuſdem auctoris non quamprimùm communicaretur, ſine malo publico nequaquam potuiſſe: quin & ipſum cum defuncti iniuria videri quodammodo poſſe coniunctum: ſic dolo quicquam in eo, aut culpa factum mea, non adeò cuiquam concesſerim, vt ſiquam ex cæterorum eius operum melioris notæ editione gloriolæ (quam non ſectamur) veniſſe in poſſeſſionem intelligentibus viſi antehac ſumus, ex hoc eiuſdem quaſi poſthumo fœtu, per nos propè abeſt, ab interitu vindicato, ſolidam veræ laudis cernere poſſe hæreditatem videamur. Poſſem, ea quidem ſi eſſet mens, bella noſtra pluſquam ciuilia peccatis noſtris nullo vſque fine ſubnaſcentia, poſſem recidiuas publicæ luis calamitates, quibúſque ſtudiorum bonarúmque artium intercipi omnes rationes ſolent, id genus alias ex aliis peſtes hic imputare: ſed ambitioſo in communibus præſertim malis eſſe non libet. Quod meminiſſe potiùs iuuat, fuiſſe mihi cum clariſs. optimóque viro quandiu in humanis egit, amicitiæ nec vulgarem neceſſitudinem, non tam præ me fero, quàm mihi reíque cuius bono id fuit publicæ gratulor. Is cùm in clariſſima hominum luce, maximíſque rerum momentis & actionibus viueret, quicquid à fori ſtrepitu & iudiciorum contentionibus otij ſupererat, iis lubenter ſtudiis impertiebat, quibus à prima adoleſcentia liberaliter erat innutritus: nec diem ſibi modò, ſed & horam perire omnem exiſtimabat, quæ à literis procul aut ſtudiis ageretur. Atque ex hoc eius laudatiſſimo vitæ inſtituto, dignáque nobili homine opera, cùm cætera pridem in vulgus nota Muſis fauentibus prodierunt, tum hæc quæ damus aſſiduæ multiplicíſque lectionis in Alexandrum ab Alexandro regeſta nunc prodeunt. Hunc enim ſibi illum ſeu conſilio ſeu voluntate auctorem delegiſſe accipio, in quo obſeruando otij ſibi, vt & negotij in ſeriis, conſtare debere rationem putaret. Egregium oppidò facinus ſuo vnius annorum multorum, omnis ætatis leuare laborem. At verò quod multo longóque vſu expertus in aliis ſum, idem illi quod ſummis ferè quibuſque viris ſolitum, eueniſſe hîc etiam deprehendi, vt dum ſibi indulgens animus ſuauiſſima rerum contemplatione paſcitur, in eáque præſertim conquieſcit, manus in deſcribendo tardior, negligentiórq;, ne ineruditam dicam, perpetuo fuerit. Quod nos malum in quot quantáſque difficultates coniecerit, atque hæ difficultates quantis ſumptibus mihi emptæ fuerint, niſi vererer vt hæc commemoratio exprobrationi propior videretur, non tam fortè diſertè hîc equidem, quàm verè demonſtrare poſſem. Sed nihil quicquam moleſtum, damnoſum nihil ei poteſt videri, qui nullam rem vnquam ſuam, diuitias eſſe alias nullas duxerit, quàm quæ cum Reipublicæ vtilitate coniunctæ ſint. Hoc vnum doleo, & his impedimentis, & quorum nobis hîc opera omnino neceſ-

Digitized by Google

ſaria erat, ſed quorum impendio rarior ſemper prouentus doctorum virorum qui hoc præſtare ſatis aut poſſent aut vellent, inopia factum, vt noſtrum in his retineri impetum diutius quàm cupiiſſemus ſenſerimus. Id tamen Deo fauente & adiuuante, omnem aſſiduè mouendo lapidem, vix id quidem, ſed tandem tamen conſecuti ſumus, vt quæ alioquin peritura videbantur, εἰς τὸ κάλλος deſcripta hæc viri clariſſimi aduerſaria, repetito ex interuallo prælo ſubiecta fuerint, finémque nos ſimul huius laboris optatum aliquando inuenimus. Quo in opere adornando quamlibet magnam & fidem & diligentiam adhibuerimus, non dubitamus tamen multa vt hominibus contigiſſe, & in venuſto alioquin corpore næuum etiamnum aliquem tollendum ſupereſſe. Nam quis tot fugientis ſcripturæ vitia, tot liturarum capita, inoffenſo pede ita ſe præteruectum ſperet, vt non ὕπουλον aliquid vel omnes ſolertiæ & ingenij machinas adhibentem fugerit? Sed febri per nos curata, recidiuæ medicinam facere non erit, ôpinor, difficile. De Alexandro verò ipſo nihil dicimus, non magis quia id onus noſtrum non eſt, quàm quia in his præſertim ſtudiis ſuum cuique liberum debere eſſe iudicium exiſtimamus. Alia alios delectant. Huius certè lectionem & iucundiſſimam voluptatem & certiſſimam vtilitatem ſecum coniunctam habere nemo vnquam dubitauit: multóque minùs poſthac adiecto hoc interpretationis lumine dubitabitur. Nos ſi tibi ſtudium in his noſtrum probari ſenſerimus, operam noſtram bene collocatam & præclarè exiſtimabimus: neque nos vnquam viri optimi doctiſſimíque Manes vindicaſſe pœnitebit: aliáque nec pauca, quæ noſtræ fidei commiſſa penes nos ſunt clarorum virorum ingenij monumenta, quæ aut nulla fuiſſe vnquam, aut omnino periiſſe creduntur, procurare qua cœpimus diligentia in dies pergemus: ſubindéque ea in lucem emittemus quæ Deo gloriæ, ſuis auctoribus laudi, tibi vſui, nobis bene nauatæ Reipubl. operæ teſtimonio honeſtóque nomini eſſe poſſit. Vale.

QVÆ DE AVTORIS VITA EX HISCE *Commentariys colligere licuit.*

DE ALEXANDRO hoc, nihil à recentioribus βιογράφοις ſcriptum comperitur: cùm tamen eorum tempore vixerit, quorum vitæ à diuerſis conſcriptæ ſunt, nimirum Fran. Philelphi, Geor. Trapezuntij, Iohan. Platinæ, Iouiani Pontani, Theodori Gazæ, Nico. Perotti, Do. Calderini, Hermolai Barbari, Pauli Corteſij, Raphaelis Volaterrani, quos partim Romæ prælegentes audiuit, partim officio ſibi deuinxit, partim etiam quęſtionibus propoſitis (vt fieri ſolet inter doctos) exercuit. Philelphum iuuenis ſenem obſeruauit, illumque Romæ M. T. Ciceronis Tuſculanas quæſtiones ſummo artificio prælegentem audiuit. Nicolaum Perottum & Do. Calderinum ſcribit ſua ætate Martialis apophoreta magna æmulatione Romæ in ſcholis eodem tempore prælegiſſe. Profeſſione fuit iuriſconſultus, in qua eò vſque progreſſus eſt, vt & in agro Neapolitano, & Romæ cauſas ſæpe defenderit: vbi & ædes oſtentis vmbrarumque illuſionibus infames ſe aliquando incoluiſſe ſcribit, ac in agro Vaticano prædiolum habuiſſe. Tandem vbi in iudiciis gratia & corruptionibus omnia tranſigi videret, patroniſque contra vim potentiorum nihil amplius præſidij eſſe: relicto foro, & cauſarum actionibus, in mitioribus ſtudiis ætatem conſumpſit: ſatius eſſe ducens, vt ipſe de ſe inquit, modico ciuiliíque cultu contentum viuere, quàm bona animi turpi quæſtu peſſimo exemplo fœdare.

AD ILLVSTREM ANDREAM AQVAEVIAM, DVCEM ADRIAE, VIRVM ELOQVENT. ALEXANDRI ab Alexandro, Iuriſperiti Neapolitani, in ſuos Geniales dies,

PRÆFATIO.

GENIALES meos, & à ſeueris ſtudijs lucubratiunculas, ſucciſiuis temporibus excogitatas, an dicarem tibi, Dux inclyte, diu ancipiti cogitatione & dubia mente in vtramque partem diſtractus ſum. Cum enim ætate noſtra te ingenio & facundia propè ſingulari videamus, quid dignum eruditione tua, aut ſatis exploratum probatumque homo ego tumultuarius, in litibus & foro verſatus, apud te afferre poſſem, heſitabam. Nunquid ex agro ieiuno & exili, poma Alcinoo (vt aiunt) aut Floræ ſerta dare tentarem, vt quod Phormioni Hannibal, id tu mihi aliquando obiectares? Rurſus commentatiunculas meas qualeſcunque forent, cuius patrocinio tutò committerem potius quàm tuo, habebam neminem. Solus tu mihi occurrebas, cuius ingenij præſtantem vim, & dicendi facundiam noſcitabamus: cuiusque, præter familiæ genus inclytum, præterque auitam gloriam, fortunæque & animi dotes, etiam acre iudicium examuſſim de ſtudijs bonarum artium, & omni antiquitate, ſæpenumero factum audieramus. Accipias ergo opuſculum & iocos meos, quibus quando à foro & negotijs otium & quies erat, quandoque ab incurſu calamitatum, & ſæuientis fortunæ procellis reſpirare potuimus, cum amicis interdum ludere ſolebamus: quibusque mores & exempla omnis vetuſtatis, veterumque illa inſtitutio auorum, tam circa honores & magiſtratus, ſenatusque conſulta, remque bellicam & militarem, quàm circa ſacra, cæremonias, cultusque deorum: quantumque à noſtra religione, qua rectè imbuti ſumus, quæque nobis ſanctiſſima & prouidentiſſima conſtituta eſt, illa diſcrepent, liquidò tibi innoteſcere poſſit: opus ſanè operoſum: non quò iudicium cenſuramque tuam, quæ penſiculata nimis & acris eſt, quam nos ſubire formidamus, experiar: ſed quò patrocinium mihi aduerſus cauillantes, ſi qui fortaſſe ſunt, paratum inueniam. Siquidem hæc aliquibus non probari, & fortaſſe non nimis docta aut exculta viſum iri, haud dubito. Id tamen qualecunque ſit, tu boni æquique conſules. Nam & ſi tuo graui & firmo iudicio dignum opus non ſit, rudibus ſaltem ad capiendum maioris operis incrementum, & quandam vetuſtatis imaginem, vitandumque inquirendi laborem, cùm omnia ex pluribus ſtudijs collecta, complecti memoria non ſit, fortaſſe proderit. Legentes tantùm quæſo meminerint, homini in foro verſato, & tumultuarijs iudicijs ferè peſſundato, qui nec curis, nec negotio vacat, animo etiam tam varijs actionibus occupato & impedito, quæ maximè à quiete doctrinarum auocant: vt quid dignum auribus, diligenterque exploratum, aut ſatis grauiter penſitatum, in medium adferre poſſit, non facilè dari. Adde quòd antiquitatis omnis ratio cognitioque, & ſi quod eſt vetuſtatis exemplar apud authores multiiugos, Græcos & Latinos, quos vndique conquiſitos, quoad facere potui, euoluimus, ſparſim & intercisè detruſa, nec in promptu expoſita ſunt. Adde cauſarum & negotiorum, priuatarum publicarumque rerum ſolicitam curam, quæ ſapientis quoque animum in diuerſum trahit. Sed qualecunque hoc munuſculum futurum ſit, id à te peto, vt meum erga te ſyncerum animum, fidemque, & ſedulum in omni fortuna obſequium, ſaltem teſtari videatur: quod ita acceptum iri à te, etiam atque etiam poſtulo. Vale.

INDEX
CAPITVM LIBRI PRIMI
GENIALIVM DIERVM:
Vbi prior numerus caput, poſterior verò paginam deſignat.

LOcvs ex Tranquillo de teſtamento Cæſaris in natali Iouiani Pontani inuicem diſcuſſus. cap.1.pag.1
Qui reges vel principes apud varias gentes cognomenta ex ſuo nomine poſteris reliquerint. 2.3
Quæ poteſtas, quantúmque ius aduerſus reliquos magiſtratus tribunis plebis Romæ fuerit. 3.7
Quid verbum ſino cum negandi aduerbio apud iureconſultos deſignet, & quam vim habeat in edictis. 4.10
Ex quot militibus decuria, centuria, manipulus, vexillum, turma, cohors, & legio, à Romanis ſcribi conſueuerint. 5.10
Ex quibus cauſis dictator apud Roman. olim, & quare fieri conſueuit. 6.15
Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & vetus ſenatuſconſultum à Græcis ad Romanos deductum. 7.17
Spero te amatorum fore, vel amādum fore, veterum authoritatibus Latine dici licere, contra opinionem quorundam grammaticorum. 8.20
Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus de cauſis indita & denominata fuerint. 9.21
Quare partus ancillæ, cuius fructus legatus fuit, in fructu non ſit, cum reliquorum animalium contrà fuerit. 10 31
Miracula de ſomniis apud nonnullos cognita & comperta, & quæ ipſe expertus fuit. 11.32
Quæ forma caſtrorum, qualiſque diſciplina olim fuit, & quot portæ in Romanis caſtris eſſe conſueuere. 12.33
Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit. 13.37
Quoties opima ſpolia, cæſis hoſtium ducibus, Romæ relata fuerint, & quoties Iani templum clauſum ſit. 14.42
Verbum liberorum & parentum in edictis prætorūm quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur. 15.46
Quæ & quot curię Romæ fuerint, & verbum curia ſine adiectione nominis, quam curiam deſignauit. 16.ibidem.
Quæ fuerint Romanarum tribuum nomina, & vnde dictæ denominatæque ſint, & quæ apud exteros celebrentur. 17.48
Hiſtoria de Scipione Aſiatico, & morte Æmiliani Scipionis, quæ incerto authore fuit. 18.52.
Quanta & quàm varia iuriſconſultorum opinio fuerit de ſupellectili, & quę ſupellectilis nomine comprehendantur. 19.53.
In qua ætate milites à Romanis legi cōſueuere, & quæ fuerit diſciplina militaris, quódve iuſiurandum. 20.54
Diſſenſio inter duos ludi profeſſores; ſuper verbo inuenio & reperio, contra obſeruationes grammatici cuiuſpiam. 21.62
Ex quibus victoriis olim Coss. deinde ſequuti duces triūphare conſueuerint. 22.63
Diſceptatio Franciſci Philelphi cum grammatico, an Cicero aliquando ludum aperuerit. 23.68
In quo gradu cognationis apud pleraſque gentes matrimonia licuerint, & quàm diuerſi mores in contrahendis nuptiis fuerint. 24.69
Quid ſit artemon apud iureconſultos: & quod dicatur plumbum in ripa poſitum, de quo ambigitur apud multos. 25.73
Quod eſſet collegium fratrum Arualium Romæ inſtitutum, quive Salij ſacerdotes, & quot ſocietatum genera fuerunt. 26.74
Quot lictores apparitoréſque habebat dictator, quot Coss. aut prætores, quæſtoréſve, quive ſecures habebāt. 27.77
Quod regium diadema tam apud Romanos, quàm apud exteras nationes genteſque fuerit, & quæ inſignia. 28. 81
Quæ fuerint auſpicia quæ è pullis emiſſis è cauea captarentur, & quæ ſecundos euentus, quævé infortunia afferrunt. 29.85
Pythagoras, Parmenides & Zeno philoſophi, tum Ennius & Neuius, Pacuuius, Accius poetæ, vnde originem duxere. 30.87

LIBRI SECVNDI.

LOcus ex Propertio ab Actio Syncero Neapolitano in conuiuio familiari commode emendatus. c.1. 89
Qui quæſtores Romæ, quótque fuerint, qualíſque poteſtas & munus erat, aut iuriſdictio. 2.90
Quid reſponderit ſuper controuerſo iure teſtamenti, in quo fundus ſeu ædes filiæ legatæ fuerant. 3.96
Quæ deorum ædes extra vrbis pomœrium ſitæ fuerint, & ex his quæ in vrbem poſtea receptæ. 4.97
Quæ ſolennes cæremoniæ more Romano in ſponſalibus olim & nuptiis eſſe conſueuere, & quæ apud exteros. 5. 101
Immane exemplum Tulliæ ſupra corpus patris ambulantis, & filij Eucratidis idem facinus admittentis. 6.107
Tria errata interpretis epiſtolarum familiarium Ciceronis commodè explanantur. 7.108
Quot Romæ pōtifices, quódve officium, & quæ fuerint inſignia, quibúſque legibus maximus pontifex aſtrictus erat, & quid apud exteros. 8.110
Mira exempla à compluribus experta de vmbrarum figuris, & falſis imaginibus, & quæ ipſe didicit atque expertus fuit. 9.118
Quæ ſint pedamenta apud iureconſultos, cuiuſve generis, & quid bupreſtis, & pityocampa. 10.119
Qui Romani duces ex oppidis & prouinciis vi ſubactis cogno

cognomenta deſumpſere, & de Scipionum familia, & quid apud exteros. 11.120

Quid ſit triplex forum, de quo in Martiale fit mentio, quæve fora olim Romæ fuerint, quæve apud exteros præcipua. 12.125

Quæ mulctæ militares maiores, & quæ minores militib. & ob quæ delicta inferri ſolebant. 13.129

Quæ ſolennia in Herculis ſacro ad aram maximam ſeruabantur, & quæ apud exteros, quæve aræ Herculis Romæ fuerint. 14.135

Quo tempore primum prætores creari cœpere, & quod ius quæve illorum poteſtas fuerit. 15.139

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non conſummata, ac ſi perfecta fuiſſent, puniri debeant. 16.144

Quòd Theophraſtus ſenſit, quibuſdam viperarum morſibus tibicines mederi, probatum experimentum. 17.145

Qui vici, viæ, vel cliui præcipui Romæ fuerint, & vnde nomina originis ſumpſerint. 18.146

In quibus membris in homine inſit religio quædam, propter quam illa ſancte coli debeant & obſeruari. 19.150

Quibus finibus, quaque menſura, iter, actus, aut via conſiſtat, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, dipletrum, ſtadiumve ſit. 20.161

Miraculum de homine, qui plus in mari quàm in terris degebat, maximaque æquora velociſſime tranabat. 21.164

In quibus deorum ſacrificiis victimas aut hoſtias antiquo more cædere non licebat. 22.166

Nunquid quod lege Falcidia cautum eſt de quarta bonorum hæredi debita, poſſit voluntate teſtatoris comminui vel tolli. 23.172

Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligenter habiti, contra nonnullorum opinionem explanantur. 24.173.

Variæ apud diuerſas gentes puerorum inſtitutiones & infantibus Romanis quæ documenta fuerint. cap. 25.174

An inter auguria ſternutamenta ſint, & offenſiones pedum, & quæ illorum prædictio fuerit. 26.185

Quæ poteſtas proconſulis foret, quive erant proconſules, & an idem iuris quod conſules haberent. 27.184

Licere vti accuſatiuo caſu nonnunquam in verbis localib. contra regulas grammaticorum. 28.188

Equeſter ordo quando primum cœptus fuit, quæque ipſius ordinis poteſtas & officium atque inſignia fuerint. 29.189

Quid ſit charta opiſthographa apud iureconſultos, de qua Vlpianus mentionem fecit, & quot chartarum genera fuerint, & quid ciſiarius apud eundem Vlpianum. 30.191

Solere magnos ſucceſſus ex infima fortuna, & futuras calamitates plerunque ſignis præmonſtrari. 31.197

Par exemplum Tarquinij Superbi & Thraſibuli Mileſiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij & Zopyri Aſſyrij. 32.198

LIBRI TERTII

QVid dicatur idem apud philoſophos, & quid idem à iureconſultis, diſcuſſum cum Hermolao in conuiuio familiari. 1.200

Gentium diuerſarum mores in condendis humandiſque corporibus defunctorum, & qui Romanorum vſus fuerit. 2.201

Conſularia comitia per quos fiebant, quæve poteſtas conſulis, quantúmque ius & quæ dignitas foret. 3.207

Quæ ſint ſigillaria, verbum ſæpius repetitum apud Sceuolam iureconſultum, tertio de legatis. 4.212

Quæ delictorum pœnæ maiorum criminum apud diuerſas gentes more & legibus fuerint conſtitutæ, & quæ minorum. 5.213

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & quę regiæ, quæque atria Romæ fuerint. 6.217

Quo apparatu, quibúſque cæremoniis apud veteres defuncta corpora igni tradebantur, qualiſque pompa exequiarum foret. 7.220

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ variis in locis tempeſtate noſtra comperta fuere. 8.237

Qui xyſtici, quive thimelici apud iureconſultos dicti ſint, quódve officium, & quid nomina deſignarint. Item qui intelligantur per aquæ aſperſores in ſacris certaminibus apud iureconſul. & quid pancratiaſtes & pancratium. 9.238

Locus ex Iuuenale de trulla quid deſignet, ex authoritate iuriſconſ. & aliorum teſtimonio explanatur. cap. 10.240

Exempla frugalitatis priſcorum, & quàm parco victu contenti fuerint, & quando luxus vrbem inuaſerit. cap. 11.243

Quæ ſint puræ & lectæ hoſtię in deorum ſacrificiis, & quæ victimæ quibus diis dicatæ fuerint. 12.249

Quæ origo cenſorum, quæve poteſtas, & ex quàm paruis initiis in quantum magnitudinis deuenerit. cap. 13.250

Quid ſit apud iureconſultos cœnaculariam exercere, quid catadromus, quid cloaca, ſphæriſterium, & quid hypocauſta. 14.266

Solere futuras calamitates multò ante ſignis præmonſtrari, & miraculum quo vaſtitas regni Neapolitani prædicta fuit. 15.268

Qui duumuiri, triumuiri, quinqueuiri, ſeptemuiri, decemuiri, quindecimuiri, & centumuiri fuerint. 16.269

Quoties contra ambitum illorum qui appeterent magiſtratus, pluribus legibus à Romanis obuiam itum ſit. 17.277

Idus cuiuſque menſis apud veteres Romanorum maxime feſtas & feriatas fuiſſe, & quid apud exteros. cap. 18.278

Defenſio Vlpiani definientis inſtratum quid eſſet, & quid differt pulſare à verberare, contra grammaticum illum falſo accuſantem. 19.281

Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit, ne vapularet: & quæ iura competant dominis in ſeruos, & patronis in libertos. Item in exilium mittendi ratio apud diuerſos. 20.282

Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud exteros, quæve ſint nuces ocellatæ apud Tranquillum. 21.190

Quę vota olim ſolennia fuere apud Romanos, & quę apud exteros, quive vota concipere, & quomodo ſoliti ſint. 22.295.

Conſueuiſſe Romanos illorum bona quos maximis criminibus damnarant, publicare, & quæ porticus Romæ inſignes fuerint. 23.301

Quam multiplex annus apud diuerſas gentes fuerit, & qui annus Romanis, quódve principium anni ſit. cap. 24.303

Qui topiarij apud iureconſultos dicti ſint, & legato fundo inſtructo an veniant topiarij, & quæ ſeruorum ſpecies apud eoſdem. 25.308

Trium ſummorum virorum ſomnia pares exitus habuiſſe, quive ſomnia qualia viderant, vera fuiſſe experti ſunt. 26.309

Qui rex ſacrificulus olim apud Romanos foret, quódve illi nomen, & quæ ſacra obiret. 27.311

Thuſci vnde duxerint originem, quæve duodecim vrbes fuerint quarum conſilio bella gerebantur. 28.312

LIBRI QVARTI.

LOcus ex Martiale cum Ioanne Veneto diſcuſſus dum caloris incommoda ſub vmbra fraxini propulſaret. 1.315

Quæ apud Romanos fuerint militaria ſigna, quæ apud exteros, quove pacto educi conſueuerint, & quid teſſera, quid vexillum ſit. 2.318

Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata. 3.327

Quando primum ædilitas cœperit, & quot fuerint ædiles, & qui curules, & qui plebeij. 4.333

Indicium ignaui iudicis ſuper controuerſo iure perperam iudicantis, hauſtum aquæ per fundum alienum non deberi. 5.337

Quanta ſeueritate à Romanis contra licentiam magiſtratuum, & quoties decretum ſit. 6.339

Qui

Index Capitum.

Qui ordo in diſponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim ſeruari ſolita fuerit, & quæ apud exteros. 7.341

An ſapienti vxor ducenda ſit, & quæ ad propagandam ſobolem indulta commoda a Romanis fuerint. 8.348

Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britannia tam ex vitibus quàm fluctu maris proueniunt. capit. 9 353.

Locus ex Iuuenale declaratur, & quotuplex apud veteres libertatis genus fuerit, qualiterque ciuitas amittebatur vel dabatur. 10.354

Qui fuerit modus conſulendi ſenatus, & vbi haberi, & quo pacto ſuffragia ferri ſolerent, & quid apud exteros. 11. 363

Quæ origo ſacrorum Lupercalium ſit, & quomodo celebrari, quandóque coli ſolerent, & quàm variæ deorum effigies fuerint. 12.375

Quæ vitia ex loci natura, aut cœli climate, quibuſdam gentibus ita innata ſint, vt illa habeant propria & perpetua. 13.379

An ſit idem deprecari quod recuſare, contra quorundam grammaticorum opinionem. 14.384

Triplex quæſitum ſuper nonnullis verbis iuriſconſultorum ſubobſcuris, quis ſit illorum ſignificatus, quæve pecuniæ olim fuerint. 15.385

Quæ portæ vrbis Romæ præcipuæ fuerint, & vnde nomina ſumpſerint, & ex quibus cauſis cognomenta. 16.390

Quo ritu, quibúſque cæremoniis hoſtia apud priſcos diis immolabatur, & quomodo fiebant ſacra, & quid apud exteros. 17.397

Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari ſolita fuerint. caput. 18.414

Deluſiones dæmonum malorum à multis expertas fuiſſe, qui diuerſis imaginibus homines deluſerunt. 19.419

Quando dies tam apud Romanos quàm exteras gentes incipiat, & qui dies atri, quive fauſti ſint. 20.421

Locus Martialis in diſtichis elucidatus, in quo plerique interpretes grammatici lapſi ſunt. 21.429

Exempla legis Iuliæ & Papiæ, quibus quæ lege Iulia indulta erant, lege Papia fuere prohibita. 22.ibid.

Quod ius quæve poteſtas dictatoris Romæ & exteris fuerit, & à quibus dici & quanto tempore debuerit. 23.431

Quid mina, quid drachma, quid aſſis, denarius, ſeſtertium & talentum apud gentes diuerſas valuerit. cap. 24.438

Quæ theatra Romæ fuerint, & qui circi, quorúmque extent veſtigia, & quæ penitus conciderint. 25.441

Qui fuerit medius vnguis, & infamis digitus, quibúſque digitis quæ fuerint qualitates & nomina. 26.444

LIBRI QVINTI.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Attilium in conuiuio familiari inuicem diſcuſſus. 1.448

Quot plebis tribuni à primordio vrbis fuerint, quæue poteſtas, & qui conſulari poteſtate, & qui tribuni ærarij. 2.450

Quónam modo per fæciales inirentur fœdera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris ſeruatum ſit. cap. 3.454

Pleraque veterum prænomina vnde deducta fuerint, & denominata, & de Nouis Caprotinis quæ tradantur. 4.461

Quid ſit apud iureconſultos heliocaminus, quid zeta, & vnde deductum nomen & denominatum. 5.463

Quando primum interregnum cœptum fuerit, & quibus de cauſis interreges Romę creari cóſueuerint. cap. 6.464

Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat, & quæ erant feriæ, quive populi ad ſacrum conuenirent. 7.465

Qui ludi Olympici, qui Pytij, qui Iſthmij, & qui Nemei olim apud Græcos, & qui Circéſes Romæ fuerint. 8.468

Mira exempla quæ in montibus & lapidibus hodie viſuntur, vnde originem & cauſas duxerint. 9.477.

Quam varium & multiplex iuſiurandú apud diuerſas gentes fuerit, & per quos deos iurare conſueuerint. 10.478

Quid ſit exedra, quid meſſianum, de quibus apud iureconſultos mentio frequens, & quid emblemma. ca. 11.485

Quot virgines veſtales, quæve earum diſciplina & inſtitutio fuerit, quave afficiatur pœna inceſti damnata. 12. ibid.

Ex quibus veteres captare auſpicia ſolerent, & auſpiciorum quæ proſpera, quæve piacularia ſint. 13.491

Quid ſenſerit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibuſque modis litigantes fruſtretur & deludat. 14.505

Quæ in ſermonibus quotidianis vulgata prouerbia apud Romanos in vſu fuerint, & quæ apud exteros frequentia. 15.506

Qui primus legem theatralem Romæ tulerit, & quot leges plebem ab optimatibus poſtea diſtinxerint. cap. 16.515

Qui apud Scæuolam iureconſultum ſit hierolarchus, & quid ſit calix diatretus. 17.518

In quo diſcretus ordo plebeius à patritio fuerit, & in quo patritius a ſenatorio, quodve diſcrimen in veſtibus apud diuerſas gentes. 18.520

Qui numerus augurum, quæve poteſtas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur. cap. 19.546

Qui eſſent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio. 20.551

Qui fuerit apud veteres cœnandi vſus, quæve hora prandij & cœnæ, quótque ſinguis lectis cœnitabant, & quid apud exteros. 21.& 22.552

Quæ ipſe dictu admirabilia de vmbrarum figuris noctibus ferè ſingulis Romæ expertus ſui. 23.571

Qui cultus domorum quondam fuerint, & quare maiorum imagines in poſtibus, & arma in atriis & veſtibulis haberent, & quid de exteris. 24.572

In extis inſpiciendis quæ proſpera, quæve dira ſint, & quæ boni, quæve mali prænuncia. 25.581

Conſualia, æquiria, & ludi Apollinares quando à Romanis fierent, quóve modo Diti ſacra fiant, & quo tempore. 26. 586

Quę ſacra expiationis cauſa à Romanis ſeruabantur, & quibus ex cauſis fierent, quæve apud exteros. cap. 27.590

Quæ affinitas cum Sex. Tarquinio ſuperbi filio, & quæ Collatino cum Bruto, & Lucretiæ cum vtroque fuerit 28.599.

SEXTI LIBRI.

Locus ex tertio Ciceronis de officiis, quid venditor emptori præſtare teneatur, cum Sigiſmundo in Suburbano diſcuſſus. 1.601

Quæ maxima fuerint oracula, quæve templa celebria apud pleraſque gentes in magna religione & cultu. 2.603

Qui fuerint legati conſulum vel prætorum, quæve iuriſdictio aut illorum poteſtas ſit. 3.615

Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæve deorum cognomenta, & Iunonis Romæ templa fuerint. 4.618

Ex quibus oppidis quibuſque regionibus aut terrarum oris, ingenio clari & præcipua doctrina viri plures euaſere. 5. 634

Quo apparatu, & qua pompa, quantóque omnium ſtudio olim Romani triumphos agerent, quis ordo ſeruatus, & quæ in triumpho ferri conſueuerant. cap. 6.636

Reſponſum Raphaëli Volaterrano, quare legum & cauſarum ſtudio intermiſſo, in his mitioribus ſtudiis oblectaremur. 7.647

Quæ ſit bona dea, & quæ à veteribus illi ſacra fierent. quidve Rubigalia, Floralia & Vinalia forent. 8.648

Tantum & quantum comparatiuo nonnunquam coniungi, ædémque pro domo ſæpe apud authores inueniri. 9.651

Quæ lege duodecim tabularum vtiliter & commodè quæve parum conſulte, & nimis ſeuere ſcripta videbantur. 10.653

Sacrum ſeptimontium in quibus locis vrbis fieret, quívè ſeptem colles vrbis ſint, quævè in illis præcipuæ dignationis loca forent. 11.665

Qui flamines primi Romæ fuerint, quódve flaminis officium, quibuſque eſſent cæremoniis addicti. cap. 12.675

In quot

In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriáſque phalanx diuidatur, & quæ illius deſcriptio fuerit. 13.681

Res ſacræ, religioſæ & ſanctæ, quæ cenſerentur apud veteres, quibuſque ſacrum aut ſanctum facere licuit. 14.683

Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia quæ eſſet, & quæ Furia & Falcidia, explanatur. 15.691

Quid reſponderum Hieronymo Maſſaino, cur in eodem forem ſtatu ſemper, cùm ad honores admitterentur alij. 16.692

Quibus ex cauſis ouare ducibus licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho. 17.693

Qui erant tribuni militum in Romanis caſtris, quæve poteſtas & officium foret, aut iuriſdictio. 18.695

Qui ludi ſcenici, qui Megalenſes, qui taurij, compitalitij, iuuenales & honorarij fuerint. 19.697

Quis eſſet vrbis præfectus, quódve officium, quarúmque rerum cognitionem animaduerſionémque haberet. 20.712

Miraculum de homine qui extruſus è carcere, rurſúſque in eum intruſus, inferna ſe loca adiiſſe enarrauit. 21.715

Quot militum ordines, cuiúſve generis milites in Romana militia olim militare conſuetant, & qui apud exteros. 22.716

Quid ſit lex, quid plebiſcitum, ſenatúſve conſultum, quid prætorum edicta, vel reſponſa prudentum. 23.736

Qui primi de plebe ad dictaturam, conſulatum, & præturam, alióſque magiſtratus euecti fuerint, & de ephoris quæ tradantur. 24.739

Quas acies, quóſve exercitus, quî duces parua manu profligarint, quæve flumina Xerxis exercitus epotarit. 25.741

Quid variæ gentes de diis ſenſerint, & quàm impia, & deteſtanda ſacra apud exteras gentes fuerint. 26.743.

FINIS INDICIS CAPITVM.

IN REDVCTIONEM LOCORVM ALEXANDRI AB ALEXANDRO AD ſuos fontes per D. Andr. Tiraquellum, Octoſtichon, I. F. P.

Dædalon vt fecit Labyrinthi fama celebrem,
Cuius ab anfractu nemo redire quijt,
Donec cæca regens filo veſtigia Theſeus
Inde Ariadnæa ſaluus abiuit ope:
Sic & Alexandri monumentum hoc Dædalea arte
Conflatum vnde ſiet, dicere nemo quijt,
Donec ope adiutus Tiraquellus vbique Minerua
Teſſellas arti quaſque ſuæ retulit.

IO. VICTORII IN EFFIGIEM ANDREÆ TIRAQVELLI, REGII IN CVRIA Pariſienſi Senatoris, Hexaſtichon.

Iam nihil eſt, venerande ſenex, quòd pulla ſororum
Stamina, vel Stygias quòd verearis aquas.
Subtrahet hæc vultus morti pictura: perennem
Ingenio vitam tot tua ſcripta dabunt.
Ergo vbi fatalem Lacheſis tibi neuerit horam,
Magna tamen fugiet pars Acheronta tui.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO, IVRISPERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERVM LIBER PRIMVS.

Cum Annotationibus Andr. Tiraquelli.

Locus ex Tranquillo de teſtamento Cæſaris, in natali Iouiani Pontani inuicem diſcuſſus.

CAPVT I.

ACCERSEBAT plerunque nos in hortos amœniſſimos, vbi ædiculas habebat, Iouianus Pontanus in noſtra Parthenope, vir memoria quidem noſtra omnibus bonis artibus, atque omni doctrina præditus: qui præter ingenij manſuetudinem, quæ plurima in homine fuit, munditia verborum, & compoſitus ille ſermo, ad omnem ingenuitatem plurimum acceſſionis faciebant. Illóque conueniebamus compluſculi, quibus bonarum artium ſtudia, eadémque diſciplinæ, atque non abſimilis diſcendi facultas erat. Detinebat demulcebatque nos vir ille fandi dulciſſimus, egregia quadam & illuſtri oratione, ſermonéque perquam lepido & venuſto, totos plerunque dies: tanta in eo comitas, tantúſque lepos erat. Forte autem, cùm natalis ſui diem annuum Decembrio menſe, vt ſolebat, cum amicis celebrare vult, euenit vt & nos vna cum reliquis mihi coniunctiſſimis, primis ab eo tenebris acciti, apud eum conueniremus. Quò cùm venimus, benigne quidem & comiter accepti, ad focum conſedimus, feſtiuiſſimiſq; colloquiis noctis particulam cum mira ſuauitate traduximus: cùm interim Iouianum florenti quadam facundia, & ſermone quàm caſtiſſimo de literarum diſciplinis diſſerentem, animo ferio & aure attenta exciperemus: quo ſermone deſito, cùm iam menſas & cœnam inſtrui iuberet, cæteriſque nimis intempeſtiuum cœnandi tempus eſſe videretur: Quin ergo, inquit, optimi iuuenes, dum cœna apparatur, dumque obſonia eſui matura fiunt, aliquid per hoc otium legimus? Iuſsitque mox adferri ſibi Suetonij Tranquilli Cæſarum vitas. Aderat mihi adoleſcens tunc quiſpiam lætæ indolis, atque à literarum cultu non abhorrentis: huic demandat, vt diui Iulij vitam, donec maturum cœnandi tempus foret, nec turbide, nec ambigue legat. Accepit ille cupidus & libens, atque diſerte admodum legere incipit: cùm nos interea ea lectione demulſi, legentis verba, & compoſitam illam dicendi breuitatem, ſumma cum attentione captaremus: cúmque ad calcem lectionis ventum foret, ancipiti ſententia, & operta verborum ſignificatione, de teſtamento Cæſaris in hæc verba ipſum loquutum offendimus: Sed nouiſſimo teſtamento tres inſtituit hæredes, ſororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera, C. Octauium etiam in familiam nonénque adoptauit: pleroſque percuſſorum in tutoribus filij, ſi quis ſibi naſceretur, nominauit, D. Brutum etiam in ſecundis hæredibus. Populo hortos circa Tyberim publice, & viritim trecentos ſeſtertios legauit. Quibus perlectis, puerum ſubſiſtere Iouianus iubet, & ad Dentatum conuerſus, iuuenem, qui, vt mihi videbatur, in cognoſcendis rebus lectione multa exercitus erat: Quid tu, inquit, Dentate ſentis de hoc quadrante & dodrante, in quibus hos hæredes ſcriptos author hic memorat? Cumque ille hæreditatis quotam eſſe partem aſſeueraret, in qua illos inſtitutos a Cæſare arbitraretur: Proba, inquit Iouianus, hæc & vera ſententia eſt, ſed inops admodum & ieiuna: plus ego deſidero. Et me intuitus, rogat, nunquid noſtro iure ciuili (in quo multum operæ per id temporis impendere videbamur) aliquid de huiuſmodi partibus tradatur. Tum ego: Memini, inquam, traditum memoratumque apud nónullos veteris diſciplinæ authores, præcipue apud noſtros Iureconſultos fuiſſe, omnem hæreditatem, quantacunque eſſet, ſi morientis ſupremo iudicio non eſſet diuiſa, tum ab ipſo iure in duodecim partes omne illud patrimonium partiri: quas quidem partes omnes in vnum collectas, Aſſem pleráque antiquitas dixit: ſingulas vero diſtinctim diuiſas, Vncias appellauit. Itaque ſi te hæredem in vncia inſtituero, in duodecim partes diuiſo prius toto aſſe, hoc eſt, omni patrimonio & fortunis meis, vnica tantùm pars tibi inſtitutionis iure debebitur: cùm verò te hæredem in aſſem effecero, ſolidam hæreditatem & integrum patrimonium, nullis diminutis partibus, transferri volo. Hæ autem duodecim vnciæ, quæ aſſis appellatione continentur, propria nomina à veteribus Iureconſultis ſingulæ nactæ ſunt: nam præter vnciam & aſſem ea pars, quæ ſextans appellatur, duas totius aſſis partes, hoc eſt, duas vncias habet, quadrans verò tres. Cum ergo hic in quadrante hæredes inſtitutos

Iouianus Pontanus.

Hæreditas omnis in XII. partes diuiſa.

As.

Sextans.

Quadrans.

Triens. Quincunx. Semis. Septunx. Bes. Dodrans.

ſtitutos L. Pinarium & Q. Pedium videamus, quin ex duodecim vnciis integro Cæſaris patrimonio diuiſo, tres tantùm vnciæ, hoc eſt, quarta totius hæreditatis pars, his duobus debeatur, in dubium non venit. Deinceps eſt triens, id eſt, tertia pars totius aſſis: quatuor enim hæc continet vncias, quincunx verò quinque. Semis autem dimidium illius habet, quod aſſe continetur. quæ quidem pars, ſex vncias ex toto aſſe vendicauit: quippe cum totus as in duodecim vncias diuidatur, quod dimidium illius eſt, ſex vncias, id eſt, ſemiſſem efficiet. Septunx autem ſeptē conſequitur vncias, bes octo, dodrans verò nouem. Cùm igitur in dodrante (vt Tranquillus hic refert) C. Octauium Cæſar teſtamento hæredem fecerit, ex duodecim vnciis in quas Cæſaris hæreditas diuiſa fuit, hic in dodrante inſtitutus, nouem conſequetur: reliqui verò duo, L. ſcilicet Pinarius & Q. Pedius, quadrantem, id eſt, tres vncias ex integro aſſe, & quartam totius hæreditatis vendicabunt. Inter hos ergo & illum duodecim vnciæ, & tota Cæſaris hæreditas diuiſa fuit. Dextans autem decem ſignat vncias, deunx verò vndecim. Quod à Iuuenale non inſcitè, vt arbitror, dictum eſt:

Dextans. Deunx. Iuuenalis locus Satyra 1.

Vnciclam Proculeius habet, ſed Gillo deuncem.

Totum enim aſſem diuiſit, cùm ex duodecim vnciis alteri vnicam, alteri vndecim vncias patrimonij tribuit. Eſt quidem, inquit Iouinianus, ita vt dicis, ſatiſque de quadrante & dodrante déque vncia & aſſe, vt à iuris ſtudioſo explicatum accepimus: ſed vnum illud etiam me angit, in quo ancipitem cogitationem iam diu duxi, ſæpiúſque in hoc quærendo fui. Nam cum tres hæredes inſtitutos author hic dicat, plures poſtea nominauit, Caium ſcilicet Octauium, Quintum Pedium, & Lucium Pinarium: demum adiicit, reliquos in ima cera, hoc eſt, vltima teſtamēti parte ſcriptos fuiſſe. Etenim ſi totus as, inter eos quos modò nominaſti, abſumptus eſt: quid reliqui ſit quod iſtis debeatur, non equidem video: totus enim as, vt modò dixiſti, totam abſumit hæreditatem, & dodrans cùm nouem ſignet vncias, quadrans verò tres, duodecim vncias & totum efficiunt aſſem. Neque eſt præterea quod ex defuncti bonis amplius aſſe hæredi ſcripto debeatur. Ergo aut fruſtrabuntur peculio Cæſaris iſti reliqui in ima cera adiecti, aut alia quædam hæreditas obueniendа eſt, vt iſtis etiam ſatisfiat: quorum alterum ſi aſſeueras, profecto perperam & abſurdè dixeris. Neque ego Tranquillum vel ſynceriſſimum ſcriptorem tam inconſideratè loquutum arbitror, vt pluſquam oporteat aliquid in ſcribendo addiderit: ſiquidem tam circuncíſus in explicandis adnotandiſque rebus fuit, vt arguta breuitate pleraque potius perſtrinxiſſe, quàm aliquid plus iuſto addidiſſe videatur. Tum ego, Eſt, inquam, quod dubitetur: neque abnuerim, quin locus hic perobſcurus, forſan videatur pleriſque: qui tamen, probabili ratione reddita, clarus & expoſitus fiet. Tres enim Cæſar teſtamento ſuo hæredes fecit, ex toto videlicet aſſe. Si quidem dodrans & quadrans, duodecim vncias & totum efficiunt aſſem. Et quod aſſe diſtributo, reliquos in ima cera inſtituit, equidem denotat, non in noua quadam hæreditate hos admittendos fore, ſed poſtquam in vniuerſum bona ſua inter hæredes partitus fuit: in ima cera illos qui in ſingulas partes iure legati admittendi fuerant, nominaſſe: quæ quidem legata, quamuis toto aſſe diſtributo, non extra hæreditatem ſunt, ſed à ſcriptis hæredibus atque ipſo aſſe debentur. Etenim ſcriptus hæres, qui aſſem aſſequitur pro quantitate bonorum in quibus inſtitutus eſt, legata quoque diſtribuet. Vetus enim eſt teſtantium mos (quod ipſum apud Iureconſultos lege ſancitur) vt primo teſtamenti capite, hæredis fiat inſtitutio, ſiue vnus, ſiue plures ſint, qui in vniuerſum bona ex defuncti voluntate capiant: ſequenti capite & in ima cera, ſecundi hæredes, legata, & reliqua teſtatoris voluntas, & diſpoſitio ponantur: ſiue aliquos onere grauat, aut ſi quibus dari fieríque oportere, teſtator pro ſua voluntate arbitratus eſt, qui non hæredes, ſed legatarij dicti. Siquidem non bona in vniuerſum, ſed legata & res ſingulares capiunt. Idque ex integro aſſe, atque ex toto patrimonio deducitur. Et hoc Tranquillum nunc dicere arbitror. Nam cùm primo capite teſtamenti Cæſar tres feciſſet hæredes ex aſſe, in ima cera & vltimo capite reliqua poſuiſſe, quæ aſcriptis hæredibus debentur, Caiumque Octauium in familiam nomenque adoptaſſe, ſecundos hæredes & tutores nominaſſe, populo hortos publicè, & viritim trecentos ſeſtertios legaſſe. Quibus verbis vltro citroque ad multam noctem habitis,

Ima cera. — Tranquilli laus. — Legata. — Vetus teſtantium mos. — Legatarij.

ANNOTATIONES IN CAP. I.

HOc primum caput nihil aliud interpretatur, quàm locum Suetonij in Cæſare cap. 83. Eamque interpretationem Alexander bona ex parte accepit ex Verrone illo togatorum doctiſſimo lib. 1. aut vt alij computant, 4. de lingua latina, haud multò ante finem, vbi diſertè declarat aſſem & eius partes, vti etiam noſter Iuſtinianus in §. hæredis Inſtit. de hæred. inſtit. & vt nouiſſime ita ſcientiſſimè Budæus Galliæ noſtræ huiúſque ſeculi decus perpetuum, in libris de Aſſe & partibus eius, ad quos te, amantiſſime Lector relego, ne in re iam ſatis ab alijs tractata tempus fruſtra teramus. Vnum tamen aut alterum tantum non intactum prætereundum duximus, videlicet imam ceram quam hic vocat Suetonius, extremam ceram appellatam fuiſſe à Tullio in 3. in Verrem actio. vbi Aſconius illius interpres doctiſſimus interpretatur vltimam tabulam, vltimam partem tabulæ. Martialis autem lib. 4. Epigram. 26. plurali numero vltimas ceras vocauit.

Nihil Amiano præter aridam veſtem
Moriens reliquit vltimis pater ceris.

Plures verò ceras fuiſſe in teſtamentis, præter ea loca, ſatis probat Horat. lib. Sermo. 2. Satyr. 5.

Qui teſtamentum tradet tibi cúnque legendum:
Abnuere, & tabulas à te remouere memento:
Sic tamen vt limis rapias quid prima ſecundo
Cera velit verſu, ſolus multiſne cohæres,
Veloci percurre oculo.

Quo in loco Acron. Prima, inquit, cera ſecundo verſu hæredis continet nomen. Porphyrion autem alter interpretes, bene ait hoc, & iuxta ordinem, quia prius teſtatoris nomen,

ſecundò

animaduerſum eſt, obſonia iam præmatura & præcocta eſſe. Mox in aliud tempus dilatis ſermonibus, ad natalem Iouiani diem celebrandum, cuius cauſa veneramus, ab ipſo admoniti diuertimus.

ANNOTATIONES IN CAP. I.

ſecūdò hæredis. Et ipſe Suetonius in Nerone, cap. 17. Cautum vt in teſtamentis primæ duæ ceræ teſtatorum modo nomine inſcripto vacuæ ſignaturis oſtenderentur. Ex quibus intelligi poteſt, non duas tantùm fuiſſe ceras in teſtamentis, ſed & aliam tertiam quæ ima, ſiue extrema, aut vltima dicebatur, in qua legata, & cæteræ teſtatorum diſpoſitiones continebantur. Quod autem poſtea dictum eſt, veterem teſtamentorum morem fuiſſe, vt primo teſtamenti capite hæredis fiat inſtitutio, id depromptum eſt ex l. 1. ff. de hæred. inſtit. vbi ita ſcribitur, eum qui teſtatur, ab hæredis inſtitutione debere initium facere teſtamenti. Quod quemadmodum ſit intelligendum, diſces ex interpretibus eius loci. Cætera verò huius cap. notiora ſunt, quàm vt aliorum teſtimoniis, vel authoritatibus fulciri debeant.

Qui reges vel principes apud varias gentes cognomenta ex ſuo nomine poſteris reliquerint.

CAPVT II.

NON apud Romanos ſolùm, ſed apud exteros quoque obſeruatum accepimus, vt ab eo qui de ſua republ. bene meritus fuit, poſteri duces cognomenta accipere operæprecium ducerent. Nam de Romanis principib. nemo ambigit, quin à diuo Iulio & Octauio reliqui imperatores, Cæſares & Auguſti [a] dicti cognominatique ſint. *Cæſares Auguſti.* Credo equidem, quod deſiderio illorum poſt funera tenerentur, & tanquam in poſteris eadem indoles futuræ virtutis eniteret, ita eodem ſibi nomine adoptato, ipſi quoque ad præclara facinora obeunda inuitarentur. Manſitq; ſequutis imperatoribus cognomen Cæſaris & Auguſti. Quod non ipſis modò, ſed vxoribus [b], ſororibus & filiabus *Auguſtæ mulieres.* commune fuit. Siquidem Liuia [c] poſtquam nupſit Octauio, Auguſtæ nomen tulit: & Agrippina [d] poſtquam Claudio coniugata fuit. Senatus quoque frequenti curia vxori ſororique [e] Traiani cognomen Auguſtarum dedit: & Vitellius matri [f], & Fauſtinæ vxori [g] Antoninus: ſic [h] Iuliani vxor & filia, Auguſtæ appellatæ ſunt: quibus hoc etiam honoris tributum eſt, vt illas quandoque ſacer [i] ignis *Ignis ſacer præcedebat.* præiret: quem mox ſequuti Cæſares [k] pro maieſtate imperij, more Perſarum [l] regum & Indorum, ſibi vendicarunt: tametſi Vitellius [m] oblatum ſibi Cæſaris cognomen recuſarit, Auguſti vero diſtu-

ANNOTATIONES IN CAP. II.

a *Cæſares & Auguſti.*] De his Cæſaris & Auguſti appellationibus, & quid inter eas differat, ſatis ſuperque diximus in noſtris Comment. de iure Primigeniorū in 17. q. 4. opin. nu. 22. incip. Atqui licet videre, & multis ſeq.

b *Sed vxoribus, ſororibus, & filiabus.*] De vxoribus conſtabit ex iis quæ mox ſubduntur: ſed quibus addes eò tandem decurſum fuiſſe, vt omnes paſſim vxores Auguſtæ vocarentur, vt patet ex l. princeps. ff. de legib. vbi Auguſta, licet non ſit legibus ſoluta, princeps tamen eadem illi priuilegia tribuit, quæ & ipſe habet. & l. ſi Auguſtæ. ff. de leg. 3. loquente de Fauſtina, quam Auguſtam vocat. & l. quoties. C. vbi Senat. vel clariſſ. & l. cùm hæredes. in princ. C. qui teſta. facere poſſ. vbi ita ſcribitur, cùm hæredes Imperatores, ſiue Auguſtæ. & iterum poſtea: & ſicut priſcis legibus cautum eſt, Imperatori quoque & Auguſtæ teſtamentum facere liceat, & mutare. & l. bene a Zenone. verſ. eodémque modo. C. de quadrié. præſcr. vbi hæc verba ſunt, eodémque modo ſi à ſereniſſima Auguſta aliquid alienetur, quare & nō eadem vtatur prærogatiua. Iulius autem Capitolinus in Pertinace, tradit eadem die, qua ipſe Pertinax Auguſtus eſt appellatus, & Flauiā Titianam vxorē eius Auguſta quoque fuiſſe appellatā: qui paulò pòſt ſcribit, hāc vxoris Auguſtæ appellationē ipſum Pertinacē non recepiſſe. De ſororibus antè, vide infra in verbo, Vxori, ſororique. De filiabus verò Cornelius Tacitus lib. 15. ſcribit Neronē filiam ſuam, quam ex Poppea ſuſceperat, & ipſam quoque Poppeam Auguſtas appellaſſe. Et Suetonius in ipſo Nerone c. 35. ſcribit ex Poppea filiam tuliſſe Claudiam Auguſtam, eamque amiſiſſe admodum infantem. Et Iulius Capitolinus in vita Antonini Philoſophi, ſcribit filiam ipſius Antonini fuiſſe Auguſtam vocatam. Et de aliis quoque inferius dicetur.

c *Siquidem Liuia.*] Plinius lib. 15. cap. 30. eodémque vlti. Namque, inquit, Liuiæ Druſillæ, quæ poſteà Auguſta matrimonij nomen accepit, cùm pacta eſſet illa Cæſari, &c. Nam alibi eādem Auguſtam vocat ipſe Plinius, ſcilicet lib. 37. eodémque vlt. cap. 2. Et Dion in Auguſto, ad fi. Cum autem (ait Græce quidem, ſed in hunc ſenſum) Auguſto populus Romanus æternitatem immortalitatémque donauiſſet, ei Liuiam, quæ tum Auguſta nominabatur, Sacerdotem creauit. Cornelius autem Tacitus lib. 1. Hiſtoriæ Auguſtæ, ſcribit in teſtamento Auguſti Liuiam ipſam in familiā Iuliam noménque Auguſtæ fuiſſe aſſumptam. At Suetonius in Claudio, cap. 13. tradit, eandem Liuiam id cognominis ſibi oblatum recuſaſſe.

d *Et Agrippina.*] Tacitus lib. 12. Augetur, ait, & Agrippina cognomine Auguſtæ.

e *Vxori ſororiq; Traiani.*] Plinius in Panegyrico ſcribit Senatum obtuliſſe cognomen Auguſtarum vxori ſororique Traiani, quod certatim deprecatæ ſunt, iudicantes plus eſſe in eo, ſi vxor & ſoror Traiani Imperatoris, quam ſi Auguſtæ dicerentur.

f *Et Vitellius matri.*] ſcilicet Sextiliæ ex eodem Tacito lib. 18. Sic Capitolium, inquit, ingreſſus, atque ibi matrē complexus, Auguſtæ nomine honorauit. Sed & Claudius (quod addendum eſt) Antoniæ matri apud Suetonium in vita illius, cap. 11. Et Alexander Seuerus matri quoque Mammeæ apud Herodianum lib. 5. poſt princ.

g *Et Fauſtinæ vxori Antoninus.*] Vterque & Pius & Philoſophus ex Iulio Capitolino in vita vtriuſq;. Nā & vtriuſq; vxores Fauſtinæ vocabantur, vt ibi videre licet. Et de alterutra loquitur l. ſi Auguſtę ff. de lega. 2. à nobis ſupra citata.

h *Sic Iuliani vxor & filia.*] Ex Ælio Spartiano in vita illius.

i *Sacer ignis præiret.*] Id enim tributum fuiſſe Lucillę Antonini Philoſophi Imperatoris filiæ, vxori primum Veri & ipſius Imperatoris, & deinde Pompeia tradit Herodianus lib. 1. Et Martiæ quoque ex concubinis Commodi, & quam prope vxoris loco habuit, idem eod. lib. 1.

k *Quem mox ſequuti Cæſares.*] Vt videre licet ex Herodiano eo. li. 1. non ſemel, vbi de Lucio Vero, & Commodo: & lib. 2. vbi de Pertinace, & de Macrino: & libr. 7. vbi de nece Alexandri Seueri, & iterum vbi de inauguratione Gordiani.

l *More Perſarum.*] Quorum reges ſacer quoque ignis prę͂it, vt ſcriptum reliquit Q. Curt. lib. 3. non ſemel.

m *Tametſi Vitellius, &c.*] Suetonius in vita illius cap. 8. in fi. Cognomen, inquit, Germanici delatum ab vniuerſis cupidè recepit, Auguſti diſtulit, Cæſaris in perpetuum recuſauit.

lerit: quod poſtea deploratis rebus, quum hoſtilibus armis premeretur, dimiſſum reuocauit. & Cæ-
Antonini. ſarem ſe dici voluit: donec poſt ſeriem annorum [n], haud longo interuallo, Romani principes Antonini cognométa ſumpſere. Namque à Pio Antonino, Antoninus Philoſophus, vir omni laude dignus: deinde Commodus, Caracalla, Geta, Heliogabalus, & alii ex Cæſaribus fama illuſtres, Antonini nomen ſibi adoptarunt: voluítque Seuerus [o] Imperator, vt Romani Imperatores, ſicut Cæſaris, ſic in poſterum Antonini nomen ferrent, hoc ſuæ poſteritati longè clariſſimum fore arbitratus. Mox ſuccedenti æuo, collapſa re militari, Ataulphus Gothorum rex [p], Romā debellata eo veſaniæ proceſſit,
Ataulphi. vt quemadmodum Cæſarés, ſic in poſterum Romanos principes Ataulphos cognominari deſtinarit:
Imperator. à quo inſtituto, ſicut à pluribus aliis, poſtea deſitum eſt. Nomen vero imperatoris [q], prætoribus olim magnarum laudum titulus fuit: quippe hoc honore velut inſigni munere, milites ſummos duces honeſtabant: iſque præcipuus honos habebatur ſemper. Poſtea niſi illos, quorum ductu & auſpicio con-
Imperatores qui vocati. flatum fuiſſet bellũ, & ſub quibus decem hominum millia [r] vno prælio cecidiſſent, aut ſaltem duo [s] millia, quæ poſtea conſuetudo increbuit, vel denique mille occubuiſſent, aut præcipua victoria potiti eſſent nullos imperatoris nomine dignos putarunt. Propterea Marco [t] Craſſo, quòd vrbem Zenodotium trans Euphratem, imbelli certamine & incruento Marte vicit, & ob id imperatoris nomen ſibi arrogauit, magnæ inuidiæ fuit, quòd non multo negocio tantum nomen vendicaſſet. Pompeius [v], quòd in Aphrica Domitium ſuperaſſet, quódque ex viginti milibus hoſtium, vix tria millia effugiſſent, toto conſpirante exercitu, imperatoris nomine fuit honeſtatus: qui licet ſe Imperatorem ſalutari permiſerit, nunquam tamen epiſtolis aut chirographis hoc nomen vſurpauit. Iulius Cæſar [x] C. Cæſaris pater, quod Syllanis temporibus, multa Samnitum & Lucanorum millia ad Eſerniam interfeciſſet, ab exercitu Imperator fuit appellatus. Mox diuus [y] Cæſar, poſt pericula depulſa, prænomen Imperatoris ſibi arrogauit. Deinde Auguſtus [z] Tiberium & Claudium Druſum [a] priuignos hoc nomine nobilitauit. Bello quoque Germanico fuſis fugatiſque hoſtibus, Tiberio Cæſari [b] & Tito [c] expugnatis Hieroſolymis, miles victor imperatoris nomen dedit, & trophæum poſuit. Cicero quoque [d], quòd Parthos ad Amanum profligaſſet, & Metellus [e] quòd Sertorium viciſſet, imperatoris nomina tulere. Fertur tamen Curio [f] ad Vticam, quòd eius opera conductis commeatibus, omnium rerum

ANNOTATIONES.

Tacitus lib. 17. nomen Germanici Vitellio ſtatim additum Cæſarem ſe appellari etiã victor prohibuit. Et lib. 18. Præmiſit in vrbem edictum, quo vocabulum Auguſti differret, Cæſaris non reciperet, cùm de poteſtate nihil detraheret. Et lib. 19. nec deerat ipſe vultu, voce, lachrymis miſericordiam elicere, largus promiſſis, & quæ natura trepidantium eſt, immodicus. Quin & Cæſarem ſe dici voluit, aſpernatus antea, ſed tunc ſuperſtitione nominis, &c.

n *Donec poſt ſeriem annorum.*] Id videre licet ex Iulio Capitolino, Ælio Lampridio, Ælio Spartiano, Herodiano & aliis vitarum horum Imperatorum ſcriptoribus, præſertum verò ipſo Spartiano in vita Septimij Seueri.

o *Voluitq́, Seuerus.*] ſcilicet Septimius ex Herodoto qui id tradit lib. 3. De qua re etiam loquens Ælius Spartianus in vita illius ſcribit, Antonini Baſſiano & Getæ filius impoſuiſſe, quod Seuerus ipſe in Marci Antonini familiam tranſire voluiſſet.

p *Ataulphus Gothorum rex.*] Id relatum eſt à Paulo Oroſio lib. Hiſtoriarum ad D. Auguſtum, 7. cap. 29. eodémque vlti. & alio Paulo Diacono de Geſtis Romanorum, lib. 13. vbi & illud tradunt Placidiæ, aut vt alij vocant, Placidæ vxoris ſuaſu incœpto deſtitiſſe: quod & nos retulimus in noſtris legibus connubialibus. l. 11. num. 12. incipiente Ataulphus.

q *Nomen vero Imperatoris.*] Appianus Alexandrinus lib. 2. de bellis Ciuilibus, loquens de Attilio Varo, tradit illum Imperatorem, ſe nominari voluiſſe. Hanc enim appellationem Prætoribus mediocris apud milites authoritatis: quaſi ipſis teſtificantibus eundem Imperatoris nomine non indignum eſſe. Hunc quippe honorem Prætores iampridem in maximis belli operibus ſibi vendicaſſe, obſeruarunt poſt veteres, Alciatus & Ferretus ad Corn. Tacit. lib. 12.

r *Et ſub quibus x. millia hominum.*] Ipſe Appianus iis, quæ clauſula praeced. ex eo diximus, hæc ſubiecit: Nunc autem ſub quibus decem millia in bello conciderint, hac appellatione dignos haberi audio.

s *Aut ſaltem duo millia, &c.*] Cicero Philip. 14. At ſi quis Hiſpanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidiſſet, non eum hac conſuetudine quæ increbuit, Imperatorem appellaret Senatus? tot legionibus cæſis, tanta multitudine hoſtium interfecta, Imperatorium nomen adimemus?

t *Propterea Marco Craſſo.*] Aliter Plutarchus in vita illius, vt ibi videre poteris. At illum Imperatorem vocat Cæſar lib. 3. belli Ciuilis. Qui, (inquit, de Parthis loquens) paulo ante M. Craſſum Imperatorem interfecerant.

v *Pompeius.*] Cæſar lib. 3. belli ciuilis, Pompeius, inquit, eo prælio Imperator eſt appellatus, hoc nomen obtinuit, atque ita ſe poſteà ſalutari paſſus eſt, ſed neque in litteris, quas ſcribere eſt ſolitus, neque in faſcibus inſignia laureæ prętulit. Et Plutarchus id dicit in vita illius. At Plinius id illi teſtimonium præbuit. lib. 7. c. 26. Toties Imperator antequam miles.

x *Iulius Cæſar C. Cæſaris pater.*] Paulus Oroſius Hiſtoriarum lib. 5. cap. 17.

y *Mox diuus Cæſar.*] Apud Suetonium in vita illius, cap. 76. Sed & ante quoque in Hiſpania apud Hircium in bello Hiſpanienſi.

z *Deinde Auguſtus Tiberiũ.*] Tradit tamen Suetonius in vita Tiberij, c. 26. eum hoc Imperatoris prænomẽ recuſaſſe. Nec alicubi legi eũ ſic appellatũ ab Auguſto. Vide ſequ. annot.

a *Et Claudium Druſum.*] Vereor ne hic & in præcedenti annot. Alexander fuerit deceptus, & vtrumque ſcilicet Tiberium & Druſum filios Liuiæ ex Nerone priore marito acceperit, pro Caio & Lucio eiuſdem Auguſti nepotibus ex Iulia filia, quæ illos Agrippæ pepererat. quos ipſe Imperatores appellarat & ſuos ſucceſſores deſignarat, vt tradit Dion in vita illius.

b *Tiberio Cæſari.*] Germanico, vt credo, voluit & certe debuit dicere, qui vt ſcribit Tacitus lib. 1. victis Germanis Imperatoris nomen, authore Tiberio accepit.

c *Et Tito.*] Suetonius in vita illius, cau. 5.

d *Cicero quoque.*] Plutarchus in vita illius, & ipſemet Cicero lib. 2. Epiſt. famil. epiſt. eiuſdem lib. 9. totius autem voluminis 26. cuius initium eſt, Tu vide, vbi dicit ſe apud Iſſum deuictis Amanitibus Imperatorẽ appellatũ. Ideoque & in capite illius epiſt. & multarum ſeq. ſe Imperatorẽ nũcupat.

e *Et Metellus.*] Plutarchus in vita Sertorij.

f *Fertur tamen Curio.*] Ex Cæſare lib. 2. de Bello ciuili.

cuius

copia abundaret exercitus[f], imperatoris ſibi nomen aſciuiſſe. Et Scipio [g] bello ciuili inter Pompeium & Cæſarem, vt pecuniam a prouincialibus cogeret, ſe imperatorem dixiſſe. Demum [h] Cæſares, ne in crimen inuidiamque inciderent, imperatoris nomen tanquam titulum mitem & honeſtiorem, abrogato regis vocabulo, iterum & ſæpe deſumpſere. Quare Auguſtus [i] ſemel & vicies fuit Imperator dictus, & ſequuti principes hoc cognomento perſæpe nobilitati ſunt. Quod etiam apud Græcos [k] fuit vſurpatum: quippe Phocion [l] vigeſimùm Imperator dictus eſt: Aratus [m] decimùm & ſeptimum imperatorem geſſit, Pelopidas [n] ter & decies, Philopœmenes [o] octauùm, quem apud Achæos intra annum bis gerere non licebat, ſicut apud Spartanos [p] bis eundem claſſis præfectum fieri lege vetabatur. Sola mulier Zenobia [q] Palmyrenſium regina, quum orientis regnum tueretur, armata in virili veſte exercitui præfuiſſe, & Imperatoris nomen tuliſſe dicitur, cuius auſpicijs pleraque egregie geſta in hoſtes fuere: ſed non ſolum Romanos, verùm eos qui Albæ regnarunt, qui ante Romulum per annos trecentos fuere, idem obſeruaſſe proditum eſt. Conſtat enim à Syluio Aſcanij filio, qui ſecundus ab Aſcanio ſuſcepit Albæ regnum, reliquos Albanorum Reges per ordinem ſucceſſionis, Syluios cognominatos [r] fuiſſe. Siquidem Æneas Albanorum rex, & Latinus, & Capis, & Capetus, & Tiberinus, ac reliqui deinceps, quandiu regnum Albæ ſtetit, Syluij cognomenta ab illo meruere. Sicut Latinis regibus a Maurano, qui in Latio regnauit, Maurani cognomen inditum ferunt. Quæ quidem res [s] ancipitem mihi animum ſæpe agit, cogitatióque ſubit, cur non exemplo Albanorum & Latinorum, idem quod in imperatoribus, etiam in regibus veteres Romani factitarunt, vt a conditore vrbis Romulo, reliqui poſt illum reges, felix fauſtumque nomen acciperent, cum præſertim ipſe vrbis conditor, bonis artibus partum firmatúmque regnum; inter omnia inimica

Cæſares tandem imperatoris nomen ſibi aſſumpſerunt.

Achæorum & Spartanorum mos.

Zenobia.

Syluij.

Maurani.

ANNOTATIONES.

cuius hæc verba ſunt, His rebus geſtis Curio ſe in caſtra ad Bagradam recepit, atque vniuerſi exercitus conclamatione Imperator appellatur.

g *Et Scipio.*] Ex Cæſare lib. 3. Belli Ciuilis. His, inquit, temporibus Scipio detrimentis quibuſdã circa montem Amanum acceptis, Imperatorem ſeſe appellauerat: quo facto ciuitatibus Tyranniſque magnas imperauerat pecunias. Item à publicanis ſuæ prouinciæ debitam biennij pecuniam exegerat, & ab eiſdem inſequentis anni mutuam acceperat, &c. Quibus adde, & alium Scipionem antiquiorem, nempe eum, cui Africani cognomen fuit, ita quoque appellatum ex Liuio 3. deca. lib. 7. Et Tiberium Iunio Bleſo tribuiſſe vt imperator a legionibus ſalutaretur, deuicto Tacfarinate, vt tradit Tacitus lib. 3. non multo ante fi. Idque priſco erga duces honore, vt ille dicit. De quo etiã Velleius Paterculus lib. 2. Syllam quoque Imperatoris nomen adeptum fuiſſe ob multas victorias aduerſus hoſtes adeptas, vt ſcriptum reliquit Plut. in vita illius. Et Brutum item & Caſſium ab exercitu Imperatores vocatos fuiſſe teſtis eſt idem Plutarchus in vita Bruti. Et Q. Caſſium Longinum, quod in Luſitania Medobregam oppidum, montemque Herminium expugnaſſet, Imperatorem appellatum tradit Hirtius aut Oppius in bello Alexandrino.

h *Demum Cæſares.*] Dion in Iulio Cæſare, & cæteri vitarum Imperatorum ſcriptores. Ipſe autem Dion tradit Auguſto Cæſari decretum fuiſſe nomen Imperatoris, nõ tanquam maximę alicuius pugnę victori, neque ſumma dignitate prædito, ſed veluti omnium rerum domino, a quo cæteri Imperatores nomen traxere, & ab illo Imperatores Romanos connumerandos. Vide ibi cætera.

i *Quare Auguſtus.*] Ex Tacito lib. 1. vbi deſcribens Pompam funeris ipſius Auguſti, inter titulos honorum eiuſdem hunc ponit, nomen Imperatoris ſemel atque vicies partum.

k *Apud Græcos.*] Adde & Carthaginenſes ex Liuio 3. decadis lib. 1. nõ multo poſt princ. In Aſdrubalis locum haud dubia res fuit, quin prærogatiuam militarem, qua extemplo iuuenis Annibal intra prætorium delatus, Imperator ingenti omnium clamore atque aſſenſu appellatus erat, fauor etiam plebis ſequeretur.

l *Phocion.*] Plutarchus in vita illius vno in loco, ſed in alio tradit illum quintum ſupra quadrageſimum imperium geſſiſſe, quamuis nunquam ipſe comitiis interueniſſet.

m *Aratus.*] Id ex Plutarcho eſt in vita illius, ad finem.

n *Pelopidas.*] Et id quoque ex eodem Plutarcho in vita illius, etiam ad fi.

o *Philopœmenes.*] Satis conſtat ex Plutarcho in eius vita & Liuio 4. decad. lib. 5. & alibi, hunc ſæpius Imperatorem Achæorum fuiſſe, ſed numerum certum non adſcribant. At Pauſanias lib. 8. dicit octauo illum fuiſſe Ducem Achæorum deſignatum, cùm ſeptuageſimum iam annum eſſet egreſſus.

p *Apud Spartanos.*] Ex Plutarcho in Lyſandro. Alibi tamen idem Plutarchus, ſcilicet, in Apophtheg. Laconicis inter inſtituta Lacedæmoniorum ſcribit illis interdictum fuiſſe nautis eſſe, & nauali pugna decertare. Verum poſterius & in mari eos pugnaſſe, & cùm mari potiti eſſent, rurſus deſiſſe, cum mores ciuium corrumpi animaduertiſſent. Sed iterum quoque ſuper hoc mutatos fuiſſe, quemadmodum & in omnibus alijs.

q *Zenobia.*] Apud Trebellium, aut vt alij vocant, Treuellium Pollionem tum in vita illius, tum & in vita Aureliani. Sed his omnibus addes & Reges quoque qui Duces exercitus deligebantur, Imperatores quoque vocatos. Sic enim Antiochus Ætolis Dux delectus aduerſus Romanos, Imperator vocatus eſt apud Liuium quartæ decad. lib. 5.

r *Syluios cognominatos fuiſſe.*] Dionyſius Halicar. lib. 1. Liuius 1. decad. lib. 1. non multo poſt prin. Syluius deinde regnat Aſcanij filius, caſu quodam in ſyluis natus. Is Æneam Syluium creat, is deinde Latinum Syluium, ab eo coloniæ aliquot deductæ Priſci Latini appellati. Manſit Syluius poſtea omnibus cognomen, qui Albæ regnarunt. Latino Alba ortus, Alba Atys, Aty Capys, Capi Capetus, Capeto Tyberinus, &c. Seruius enarrãs eum locum lib. 6. Æneidos:

Ille (vides) pura iuuenis qui nititur haſta.

Albani, inquit, Reges dicti ſunt Syluij ab huius nomine, ſicut hodiéque Romani Imperatores Auguſti vocãtur: Ægyptij, Ptolemæi; Perſæ, Arſacidæ, Latini, Murrhani: citatque illud eiuſdem Virgilij lib. 12. eiuſdem operis,

Murrhanum hic atauos, & auorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos.

Quo etiam in loco idem Seruius, hoc eſt, ait, cuius nomine maiores omnes Murrhani dicti ſunt & Reges fuerunt. Scimus enim plerũque ſolere fieri, vt primi Regis reliqui nomen etiam poſſideant, vt apud Romanos Auguſti vocantur, apud Albanos Syluij, apud Perſas Arſacidæ, apud Ægyptios Ptolemæi, apud Athenienſes Cecropidæ. Sed quantum ad Perſas vide infra in verbo, Etenim Arſaces, ex quo intelliges Seruium lapſum fuiſſe, & pro Perſis Parthos debuiſſe dicere. Sed & illud de Syluiis velim Feſtus Pompeius lib. 17.

s *Quæ quidem res.*] Totus hic locus Alexandri eſt.

infeſtáque longe illud maius, auctuſque reliquerit. Sed hanc quæſtiunculam relinquamus, quibus huiuſcemodi indagare, ingenij abunde & negocium eſt. Parthos quoque idem obſeruaſſe, vt regum cognomenta ferrent, multi prodidere. Etenim Arſaces,[t] Scytha vir fortis & ſtrenuus, quum
Parthi. premente inopia, latrocinijs obnoxiam iuuentam ageret, coacta exulum manu, quos Parthos nuncupant, deuicto Seleuco & Mandragora, in regem Parthorum aſſumptus, illud ita inſtituit, formauitque, vt diem victoriæ tanquam natalem libertatis, multis poſt tempeſtatibus ſolemnem celebrarint: qui poſtquàm fato functus eſt, tãto honori ipſius memoria fuit, vt celebre ad poſteros[u] reges cognomen Arſacis ex ſuo nomine reliquerit. Nam & Parapatius, & Mithridates, & Pharnaces, & qui poſt
Succeſſores Parthorum. illum regnarunt Parthorum reges, cognomen Arſacis ſibi poſteriſque illuſtri titulo propagatum adoptauerunt. Quorum poſteros parum legitime regnare dixerunt, niſi ex matris inceſto & filij con-
Palibroti. Sandracotti. Taxiles. cubitu editi forent. Quinetiam apud Indos[x] hunc aliquando morem inoleuiſſe accepimus. Namque Indorum Reges, alios Palibrotos, alios Sandracoctos, nonnullos Taxiles, ſequente nomine in quemcunque imperium tranſiret, ob eximiam in bello virtutem denominatos ferunt. Bithynos[y]
Nicomedes. Cecropidæ. quoque ob prioris Nicomedis claritatem, qui militiæ & domus clarus fuit, Nicomedis cognomen regibus indidiſſe putant: ſicut à Cecrope, qui Athenis regnauit primus, Reges Athenienſium Cecropidas nuncupari. Hic enim omnem multitudinem[z] in oppida duodecim digeſtam, partitus fuit quam Theſeus obuiam eundo periculis, ne hoſtium præda forent, velut vnius corporis alumnos,
Philomenes. Hellenes. Tigranes. in vnam vrbem poſtea ſociauit & coegit. Et Paphlagonum Philomenes,[a] Theſſalorum Hellenes ab Hellena,[b] & Aſſyriorum Reges[c] Tigranes dicti cognominatique ſunt. Cum enim Seleucidarum imperium ab Alexandro ad ſeptuaginta ſupra ducentos annos prouectum fuerit, Tigranis cognomen à primo illo, qui Aſſyriis præfuit ſummæ iuſtitiæ temperamento, poſteri deſumpſere, ita vt per ea tem-
Pyrrhidæ. Mithridates. pora quatuor ſupra decem Tigranes Reges denominati ferantur. Quin etiam à Neoptolemo[d] Achillis filio, qui Pyrrhus dictus eſt, Reges Moloſſorum Pyrrhidæ, cum ea loca tenuiſſent & Ponti, Mithridatis[e] nomina ſumpſere. Is enim cum quo populus Romanus multiplex bellum geſſit,
Bagoi. à primo Mithridate ſextus adnumeratur, quem Eupatorem vocitarunt.[f] Fuítque literis proditum, reges Perſarum, qui ſpadones in regnum aſciti fuere, Bagoios nuncupari.[g] Et in Meroe, quod

ANNOTATIONES.

t *Etenim Arſaces.*] De hoc Iuſtinus libr. 41. à quo etiam hic locus ſumptus eſt, niſi quòd is Andragorã vocat, quem hic Mandragoram appellat. Sed & de hoc Arſace quædam Strabo lib. 15. non ſemel, & Dion in Pompeio, qui addunt Reges Parthorum ita eſſe dictos. Et Euſebius in Chronicis Olympiade 133. Et vide quæ diximus in verbo, Syluios cognominatos fuiſſe.

u *Quorum poſteros.*] Multi tradunt apud Parthos matrimonia parentum & filiorum eſſe legitima, & inter cæteros Bardeſanes in libro de Fato, & D. Clemens lib. Recognitionum 9. & Euſebius lib. præparationis Euangelicæ 3. & iterum 6. cap. 8. & è Poëtis Lucanus lib. 4.

Parthorum dominus quoties ſic ſanguine mixto
Naſcitur Arſacides, cui fas implere parentem.

Et nos quoque diximus in noſtris ll. connubialibus, l. 7. nu. 33.

x *Quinetiam apud Indos.*] De his tribus Regum Indorum appellationibus Strabo lib. 15. & præterea de tertia, Plutarchus in Apophthegmatis Alexãdri. & Q. Curtius lib. 8. Sed de Palibrotis alij aliter, nempe hos gẽtem eſſe Indorum: & inter hos Pomponius Mela lib. 1. vbi de India loquitur: & Plinius lib. 6. cap. 19. & Solinus cap. 65. aut aliorum computatione, 55. & Iuſtinus lib. 40. & Plutarchus in Lucullo, & in Pompeio. Maluit autem hic Alexãder ſequi Strabonem. Cæterùm Arrianus de geſtis Alexãdri lib. 8. poſt princ. meminit Palimbothrę Indorum vrbis maximæ Et poſtea quoque eodem lib. tradit Palimbothram ampliſſimam Indicarum vrbium eſſe in Ædroſorum finibus iuxta Erranoboæ & Gangis fluminum concurſum. Sed & idem, illo ipſo lib. ſcribit Sandrocottum maximum eſſe regnum Indiæ: & vide infrà lib. 2. cap. 11.

y *Bithyni.*] Strabo lib. 12. Nicomedia, inquit, dicta de nomine regis cuiuſdam Bithyni, qui eam condidit: multi enim eodem nomine vocati fuerunt, veluti Ptolemæi, propter prioris claritatem.

z *Hic enim omnem multitudinem.*] Plutarchus in vita Theſei.

a *Et Paphlagonum Philomenes.*] Iuſtinus lib. 37. in fi. Nicomenes, ait, quoniam ſe tueri iure non poterat, iuſto regi redditurum reſpondit: atque ita filium ſuum mutato nomine Philomenem Paphlagonum nomine appellat, & quaſi ſtirpi regiæ reddidiſſet regnum, falſo nomine tenet.

b *Theſſalorum Hellenes ab Hellena.*] Corrige ex Hellene, nam hic Hellem vocabatur ex Solino, cuius verba hęc ſunt cap. 13. aut, vt alij computant, 14.

c *Et Aſſyriorum Reges, Tigranes dicti.*] Armeniorum dicere, vt opinor, voluit, quorum multos Tigranes reges fuiſſe legimus, vt videre licet apud Xenophontem Pædiæ Cyri lib. 3. non multò poſt princ. Valerium maximum lib. 9. cap. 11. Plutarchum in Lucullo, & in Pompeio, Iuſtinum lib. 40. Luc. Florum lib. Epitome Liuij 97. & 98. Dionem in Pompeio, ſtatim poſt princ. Nullum autem Aſſyriorum præter vnum & ipſum Armeniæ regem qui Syriæ regno mutuis fratrum odiis & bello inexpiabili conſumpto, a populo aſcitus per 18. annos illo tranquilliſſime potitus eſt, ſed tandem illo a Lucullo victo, rex Syriæ Antiochus Cyziceni filius appellatur, vt ait Iuſtinus d. lib. 40. Vide an alibi reperies quod Alex. ab Alex. hic dicit.

d *A Neoptolemo.*] Plutarchus in Pyrrho, in princ.

e *Ponti Mithridatis.*] Plutarchus in Demetrio ſcribit Mithridatem Ariobarzanis filium genus regum qui deinde Ponto imperitarunt, poſt octauam ſucceſſionem, a Romanis deſtructam poſteris ſuis reliquiſſe. Huius quoque primi Mithridatis meminit & Probus Æmylius in Datami.

f *Quem Eupatorem vocitarunt.*] De quo Strabo lib. 1. & lib. 6. ad fi. & lib. 7. & lib. 10. & 12. non ſemel.

g *Bagoos nuncupari.*] Plinius lib. 13. cap. 4. Clariſſimæ, inquit, omnium quas regias appellauere ab honore, quoniam regibus tantum Perſidis ſeruabantur, Babylone natæ vno in horto Bagou, aut vt alij legunt Bagu: & ſubdit, ita enim vocant ſpadones qui apud eos etiam regnauere. De Bagoa quoque Eunucho rege Ægyptio Ælianus libr 6. de varia hiſtoria, vbi de Artaxerxis cognomento Ochi occiſione loquitur. Et Plutarchus in lib 2. de fortuna Alexandri: Bagoas, inquit, eunuchus Orſæ & Doris Perſarum imperium quaſi humeris ſublatum impoſuit. Et Q. Curtius libr. 8. de geſtis Alexandri mentionem facit Bagoæ Eunuchi ipſius Alexandri. Et Diodorus lib. 17. cum uſſe militum

Candaces [h] præcipua mulier regnum retinuiſſet, reginas in poſterum Candaces cognominari, eaque obſeruatio conſtans & perdiu manſit. Nec me præterit, Ægyptios quoque Reges eandem conſuetudinem vſurpaſſe, vt in pleraque hiſtoria eſt. Siquidem cum antea Pharaones [i] dicerentur, Ptolemæus [k] Lagus gregarij militis filius, qui Ægyptum armis ſibi vendicarat, poſt res cum Antigono compoſitas, cum quo multiplici bello & immodica ſimultate conflictatus eſt, Ægypti regnum quandiu vixit, moribus & diſciplinis mirifice inſtruxit ornauitque. Is igitur iam grandis natu, morbo abſumptus eſt, magno de ſe, vt de tam bene merito principe, deſiderio relicto: cuius memoriam Alexandrini tanta charitate proſequuti fuere, vt Philadelpho qui poſt eum regnauit, & reliquis Ægypti regibus ab illius nomine, Ptolemæi cognomenta [l] indiderint. Nam & Euergetes, qui Philadelpho ſucceſſit, & Philopator, qui Tryphon [m], & Epiphanes, & Philomator, & alter Euergetes Phiton appellatus, & Lagus, & Auletes Ægyptiorum reges, ab illo Ptolemæi dicti cognominatique ſunt. Hic enim Philadelphus Stratonis diſcipulus fuit, omni doctrinæ genere clarus, qui cum viribus [n] attenuatis, infirma valetudine laboraret, miro diſcendi ſtudio affectus, nobilem illam omnium ſermonibus [o] celebratam bibliothecam, conquiſitis vndique exemplaribus, omniúmque linguarum voluminibus conſtruxit, pulcherrimum ſanè regiæ opulentiæ monimentum, quæ ad primum Alexandrinum durauit bellum. Quem Philadelphum, Philomatorem [p], & Philopatorem [q] ob neces parentibus & germanis fratribus illatas, per antiphraſin & irriſionem vocitarunt: ſicut Euergeten [r] quod deorum ſimulacra a Cambyſe diiecta reſtituerat, quaſi beneficum: & Auleten [s] diffamatiſſimum, quod ſuper cætera flagitia & dedecora, choraulam & tibias exerceret. Hunc enim Auleten ob ſimultatem Ægyptij regno exegere: qui Romam exul cum veniſſet, à ſenatu populoq; Romano benignè exceptus, in Ægypti regnum ab Aul. Gabinio reductus & reſtitutus fuit. Poſt quem Alexandrini [t] Cleopatram & Ptolemæum puerum regno præfecere, ſed mota ſeditione, à factione alterius partis, Cleopatra in Syria exulauit, atque ex illo Ægypti regnum penes puerum ſtetit. Hic eſt enim Ptolemæus [u] ille puer, qui Pompeium Magnum ex Pharſalo fugientem, miniſtro Achilla & Photino miſeranda nece affecit: exindéque Alexandrinorum res, vrgente fato, in peius magis ac magis ruere viſæ ſunt: donec [x] Auguſtus terra marique victor, Actiaco prælio ſuperatis Alexandrinis, Antonioque & Cleopatra, quam matrimonio ſibi deiunxerat, victis necatisque, Ægyptum omnem ſtipendio ſuperimpoſito prouinciam effecit, quam primus Romanorum Cornelius [y] Gallus præſes adminiſtrauit. Tunc primum ſub præſidibus haberi cœpta eſt, atque ex illo finis regum Ægyptiorum fuit.

Candaces.
Pharaones.
Ptolemæus.
Ptolemæi Phi. adelphi bibliotheca.
Ptol. Philomator & Philopater unde dicti.
Ptol. Euergetes.
Ptol. Auletes.
Ptol. Auletes exul reſtitutus ab A. Gabinio.
Ptol. puer.

ANNOTATIONES.

præfectum ait. Ouid autem libro 2. Amor. Elegia 2. ſeruum puellæ cuſtodem Bagoum vocat.

Quem penes eſt dominam ſeruandi cura Bagoe,
Dum perago tecum pauca, ſed ipſa, vaca.

h *Candaces.*] Strabo li. 17. Plinius li. 6. cap. 29. ad fi. Euſebius hiſtoriæ Eccleſiaſticę lib. 2. cap. 1. D. Lucas in Actis Apoſtolorum cap. 8.

i *Pharaones.*] Ex ſacris Bibliorum libris.

k *Ptolemæus.*] Hanc Ptolemæorum ſeriem late deſcripſerunt Strabo lib. 17. & Pauſanias lib. 1.

l *Ptolemæi cognomenta indiderint.*] Id quod nos ex Seruio & Strabone diximus ſupra in verbo, Syluios, cognominatos fuiſſe.

m *Tryphon.*] Vltra eos quos ſuprà citauimus in verbo, Ptolemæus. Plinius lib. 7. cap. 56.

n *Qui cum viribus attenuatis &c.*] Strabo lib. 17.

o *Omnium ſermonibus celebratam bibliothecam.*] Et inter cæteros Plinij lib. 15. cap. 1. Gellij lib. 6 cap. 17. eodemque vlt. Et Plutarchi in Cæſare, & Athenæi lib. Dipnoſophiſtarum, 1. cap. 1. vbi & alias celeberrimas bibliothecas commemorat.

p *Philomatorem.*] Iuſtinus lib. 29.

q *Philopatorem.*] Aliter Pauſanias lib. 1

r *Euergete.*] Ex Plutarcho in Coriolano, non multò poſt princ. Et in lib. de fortuna Alexandri, 2.

s *Auleten diffamatiſſimum.*] Strabo lib. 17. Sed omnes, inquit, Ptolemæi poſt tertium male vixerunt, delitijs corrupti: omnium verò peſſimè quartus, ſeptimus & vltimus Auletes, qui præter alia flagitia etiam choraulam exercuit, & adeò in ea gloriabatur, vt non cunctaretur certamina in regia celebrare, ad quæ & ipſe cum alijs certaturus prodibat. Hicque eſt quem Alexandrini exegerunt. Et poſt pauca, Interea Auleten Romam profectus Pompeius ſuſcipit, & Senatui commendat ac de reductione eius agit: & quibuſdam interiectis, dicit illum fuiſſe à Gabinio reductum.

t *Poſt quem Alexandrini.*] Strabo d. lib. 17.

v *Hic eſt enim Ptolemæus.*] Plutarchus in vita Pompeij, ad fi. & Appianus Alexandrinus bellorum ciuilium lib. 2.

x *Donec Auguſtus.*] Strabo libr. 17. Euſebius in Chronicis Olympiade 187. Suetonius in Auguſto, cap. 18.

y *Primus Romanorum Cornel. Gallus.*] Idem Euſeb. vbi ſuprà, Ægeſippus lib. 2. & Dion in Auguſto.

Quæ poteſtas, quantumq́ue ius aduerſus reliquos magiſtratus, tribunis plebis Romæ fuerit.

CAPVT III.

TRIBVNOS [a] plebis, quos plebe à patribus diſcedente, & ad ſacrum montem ſecedente, ſacroſanctos ſibi plebs creauit, nec iuri dicundo, nec poſtulatis ciuium noſcendis, ſicut alios magiſtratus, ſed vt auxilij latio aduerſus conſules eſſet, & illos qui inſolenter in plebem inſultarent, vtq; præſides libertatis cuſtodesq; forent, creatos accepimus: [b] Ideò nec in

Tribuni plebis quando creati primùm.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

a *TRibunos plebis.*] Hæc ſunt ex Liuio, 1. decadis lib. 2. & Plutarcho in vita Coriolani.

b *Ideo nec in ſella &c.*] Plutarchus Problem. c. 81. Quid eſt, inquit, quòd Tribunus purpuram non portat, cum cæteri magiſtratus

ſella curuli ſedere, nec purpuratos incedere, nec lictorem vt conſules prætoresque, [c] ſed viatorem habere illos ſatis conſtat. Cauſa autem hæc eſt, quòd tribunus plebis, populi Romani [d] magiſtratus non eſt: [e] propterea cum conſulum, prætorum, & ædilium, reliquorúmque magiſtratuum, creato dictatore, iuriſdictio ceſſet & conniueat, ſolos tribunos plebis in poteſtate eſſe liquet. [f] Ex reliquis præterea magiſtratibus, cum multi vocationem & cognitionem habeant, apud tribunos tantum prehenſionem eſſe abſque vocatione, memoriæ datum eſt. Prehendere enim tribuno plebis licet, & in carcerem mittere, [g] iure ſacroſanctæ poteſtatis, [h] etiam conſulem, prætorem, cenſorémque, M. [i] Druſi exemplo, qui tribunus plebis, Philippum conſulem, quia concionantem interpellarat, præcipitem egit in carcerem, ita vt non modica vis ſanguinis è naribus efflueret. Etiam ab iniuria quæ coram fieret inhibere, [k] mulctamq; indicere Conſuli, Dictatoriq; & [l] reliquis Magiſtratibus Tribunus pro imperio poterat. [m] Interceſſiones quoque aduerſus reliquorum potentiam magiſtratuum, apud Tribunos plebis tantummodo ſunt. Contra verò Dictatoris imperium, à [n] quo non eſt prouocatio, Tribunis intercedendi facultas non eſt, quamuis plerique contra Dictatoris iuſſum, Tribuni interceſſionem valuiſſe contendant, [o] Q. Fabij exemplo, qui cùm Magiſter equitum eſſet, & in eum, quòd contra vetitum pugnaſſet, L. Papyrius Dictator animaduertere vellet, M. Fabius pater, qui ter Conſul Dictatórque fuerat, Tribunos plebis & populum appellauit, qui interceſſione ſua & ſi precariam præſtitiſſent opem, reum tamen ſupplicio exemere. [p] Ego autem cum id aliter compertum non habeam, Tribunitiam poteſtatem ſemper Dictatoris imperio ceſſiſſe auſim aſſeuerare. [q] Ab vno quoque Tribunorum ad reliquos Tribunos prouocare licere, ipſóſque intercedere poſſe, non eſt controuerſia. Neque enim leuis eſt vnius Tribuni in prohibendo poteſtas. [r] Siquidem vno

Tribunus plebis viatorem habebat.

Ius un. plebis poteſtas.

Tribuni in prohibendo poteſtas.

ANNOTATIONES.

magiſtratus purpurati incedant? An quòd Tribunus omnino magiſtratus non eſt? Nam nec lictores habet, nec in ſella curuli, ſed ſedens ius dicit &c. Nam poſtea alias rationes affert, quæ & huc pertinent, quas ibi videre poteris. Cicero autem Philipp. 2. inuehit in Antonium, quòd Tribunus lictores laureatos habuiſſet qui illum antecedebant.

c *Sed viatorem habere.*] Liuius 1. Decadis lib. 2. Ardens, inquit, ita Tribunus viatorem mittit ad Conſulem: & A. Gellius lib. 14. cap. 12.

d *Magiſtratus non eſt.*] Sunt propria verba Liuij 1. Decad. libr. 2. Conſul, inquit, negare ius eſſe Tribuno in quéquam niſi in plebeium: non enim populi, ſed plebis eum magiſtratum eſſe. Plutarchus autem d. cap. 81. Proble. omnino magiſtratum non eſſe vt ſuprà ex eo diximus.

e *Propterea cum conſulum, &c.*] Plutarchus vbi ſuprà, ſcribit nec creato quidem Dictatore Tribunos poteſtatem deponere, ſed cum omnis poteſtas & imperium ad Dictatorem redeat, ſoli omnium magiſtratum retinent, quaſi imperium nullum gerentes, & alium quendam in republica locum obtinentes. Et idem propemodum tradit idem Plutarchus tum in vita Fabij maximi, tum & Antonij. Ante hos Polybius li. 3. Dictatoris, inquit, ſummum liberúmq; imperium, ſub quo mox cæteri magiſtratus ceſſant, exceptis Tribunis.

f *Ex reliquis præterea &c.*] Gellius lib. 13. cap. 12. authoritate Atteij Capitonis & Varronis, & aliorum, multis oſtendit Tribunos plebis prehenſionem non etiam vocationem habere.

g *Iure ſacroſanctæ poteſtatis.*] Verba ſunt Liuij 3. Decad. lib. 9. Quem, inquit, comprehendere Tribuni iuberent, ac iure ſacroſanctæ poteſtatis reducerent.

h *Etiam Conſulem, Prætorem, Cenſorem.*] De Conſulibus mox ſubiicit exemplum, cui & alia addam. De Cenſore habes teſtimonium ex Liuio 1. Decad. li. 9. vbi P. Sempronius Cóſul Appium Claudium Cenſorem in vincula duci iuſſit. Sed & de Tribunis militum conſulari poteſtate, teſtimoniú habes Liuij 1. Decad. lib. 5.

i *M. Druſi exemplo.*] Id ex Valerio maximo eſt, libro nono, cap. 5. Verùm & huic exemplo adde & aliud, Lucium Licinium Lucullum, & Aulum Poſthumium Albinú Conſules, cum delectum ſeuerè agerent, nec quenquam gratia dimitterent, à Tribunis plebis qui pro amicis ſuis vocationem impetrare non potuerát, in carcerem fuiſſe coniectos, vt tradit L. Florus Epitome Liuij lib. 48. Qui & ipſe lib. 55. ſcribit Tribunos plebis, quia non impetrarant, vt ſibi denos quos vellent milites eximere liceret, Conſules in carcerem mitti iuſſiſſe. Tiberius autem Gracchus in oratione quam habuit poſt abrogationem Octauij ſui collegæ à populo factá, inter cætera hæc dicebat, Eſſe vero pergraue ſi Conſul à Tribuno plebis in carceré duci poſſit, ipſe autem Tribunus à plebe deponi & abrogari non poſſit, vt ſcribit Plutarchus in vita illius. Apud Liuium autem 1. Decad. lib. 4. Tribuni plebis pronunciauerunt placere Conſules Senatui dicto audientes eſſe: ſi aduerſus conſenſum ampliſſimi ordinis vltrà tendant, in vincula ſe duci eos iuſſuros, idq; ipſum fecerunt. Apud Ciceronem in Oratione in Vatinium, ipſe Vatinius Trib. plebis M. Bibulum Conſulem in vincula duxit. Appianus libr. 4. bellorum ciuilium ſcribit nonnullos ex Conſulibus à Tribunis plebis fuiſſe cuſtodiæ incluſos.

k *Mulctamq; indicere Conſuli Dictatorij, &c.*] Habebant enim ſummam coercendi poteſtatem. d. c. 12. li. 13. A. Gellij Ideóq; de Tribunis & L. Menenio exconſule Liuius Decad. 1. lib. 2. inquit, In mulcta temperarunt Tribuni: cum capitis anquiſiſſent, duo millia æris damnato mulctam dixerunt.

l *Et reliquis magiſtratibus.*] Vt Cenſoribus ex Liuio 1. Decad. li. 9. vbi P. Sempronius Trib. plebis Appium Claudium Cenſorem, niſi Æmiliæ legi paruerit, in vincula illum duci iubere ſe minatur. Et 5. Decad. lib. 3. vbi Rutilius Tribunus plebis C. Claudium Pulchrum, & Tiberium Sempronium Gracchum Cenſores mulctauit.

m *Interceſſiones quoque.*] Etiam aduerſus Senatuſconſulta Cornelius Tacitus li. 16. Aderat conſilio Ruſticus Arulenus flagrans iuuenis, & cupidine laudis offerebat ſe interceſſurum Senatuſconſulto: nam Plebis tribunus erat.

n *A quo non eſt prouocatio.*] Vt videre licet ex Liuio 1. Decad. libr. 2. in duobus locis & iterum libr. 3. in Oratione L. Quintij: & ex noſtro Pomponio in l. 2. §. populo. ff. de origine iuris.

o *Q. Fabij exemplo.*] Ex Valerio Maximo lib. 2. cap. item 2. & Liuio, qui hanc rem elegantiſſimè tractat 1. Decadis lib. 8.

p *Ego autem.*] Id authoris eſt: ſed vide tamen quod Plutarchus ſcripſit in Camillo. Nempe cum Dictatorem ius in foro dicentem lictores Tribunorum plebis iuſſos fuiſſe inuitum ducere ad ipſos Tribunos.

q *Ab vno quoque.*] Id enim videre licet ex Gellio libr. 7. cap. 19.

r *Siquidem vno.*] Dionyſius Halicar. lib. 9. ſtatim poſt prin. Et id quidem Plutarchus etiam aperte declarat, tum in Gracchis, tum in Catone Vticenſi. Imò verò Polybius li. 6.

aliquid fieri negante, nihil cæteri, etiam ſi plures numero ſint, decernere valent. Id tamen lege cautum erat[s], ne vltra mille paſſus ab vrbe ad Tribunos prouocatio foret. Ideo ſiquid ſublata intercesſione Tribunorum, per populũ agi vellent, extra vrbẽ vltra mille paſſus comitiis indictis, & ſenatu euocato, decernebant. Tunc enim ſine imperio Tribunus cenſebatur. Capitis etiam diem dicere Dictatori[t] vel Conſulibus[v], poſtquàm abiere magiſtratu, & reliquis magiſtratibus[x] dum in honore ſunt, Tribunorum poteſtatis eſt. Illud certè ſatis conſtat[y], neque Tribuno plebis diem integrum ab vrbe abeſſe liceret, ne auxilii latio cum opus fuerit, ciuibus deſit: ſicut Heduis[z] in more fuit, vt qui ſummum gerit imperium, finibus excedere non poſſet. Neque eum[a] qui parentem ſuperſtitem habeat, Tribunum plebis eſſe oportere. Propterea Seruilius, qui Tribunatum geſſerat, falſo Tribunus eſſe creditus eſt: quòd patrem, quem obiiſſe mortem opinio inualuerat, viuere conſtabat. Quin & illud[b] animaduertimus, Tribunis quoties oportere viſum fuit, habendi & diſſoluendi ſenatus, nonnunquam, ne cõſularia comitia fiantq;[c], intercedendi ius poteſtatémque fuiſſe. Ipſis tamen cùm frequens habetur ſenatus, intra limites curiæ[d] adeſſe non licebat: ſed poſitis ante curiæ fores ſubſelliis, quæ ad populum pertinerent, ſenatuſconſulta excipere: quæ ſi probarent, T, litera ſubſcribere ſolebant. Si autem minimè rata eſſet vellent, poterat ſenatuſconſultum per intercesſiones Tribunitias impediri. Tametſi æuo poſteriore, Tribunum frequenti curia, de his quæ ad populum pertinerent, ſenatum ſæpe conſuluiſſe, ibique ſubſellia habuiſſe[e], inter exempla inueniamus: donec Atinio plebiſcito[f] Tribuni plebis ſenatores effici meruere. Poſſe etiam plebem conſulere[g], & rogationes ad populum ferre, ac ſuper his leges promulgare, quæ plebiſcita dicta ſunt, Tribunitiæ poteſtatis eſſe nemo dubitauit: quod quidem concilium in æde Vulcani frequentes habuere, ibique ſiqua turbulenta confuſio eſſet, in qua conſulto opus foret, plebeios aduocare, & concionem frequentiſſimo concilio habere aſſueuerant. In quo templo canes pro æditius eſſe, & ſacrilegis tantùm adlatrare, fama ferebat: ſicut apud Ætnam[h] in Vulcani templo canes lucum & templum aſſeruare dicunt: & in Daunia[i], Achaiæ Mineruæ delubro, atque in Creta Dictææ matris æde canes enutriri traduntur, qui Græcis ſubblandiuntur, barbaros vero inſectãtur. In ſinu quoque Adriatico[k] Diomedeæ aues Græcis mites, Barbaris verò infeſtæ ſunt. Hoc etiam notatum eſt[l], tribuni plebis domum cuius patere, foresq; illius per diem perque no-

Canes in tẽplis pro æditui.

Diomedis aues.

ANNOTATIONES.

Si inquit, ex Tribunis vnus duntaxat reſiſtat, non poterit Senatus aliquid ad effectum perducere, imò ne conſiſtere quidem, aut omnino aliquò proficiſci.

s *Id tamen lege cautum erat.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. Neque enim, inquit, prouocationem eſſe longius ab vrbe mille paſſuum, & Tribunos ſi eò veniant, in alia turba Quiritium ſubiectos fore conſulari imperio.

t *Dictatori.*] Liuius Decad. 1. lib. 7. de L. Manlio poſtquam dictatura abiit, ſic habet, dies Manlio dicitur a M. Pomponio Tribuno plebis.

v *Conſulibus.*] Idem 1. Decad. lib. 2. Conſidius & Genutius Trib. plebis diem dixere T. Menenio anni præcedentis Conſuli, illumque condemnarunt. Et paulo poſt alii Trib. plebis diem quoque dixere Sp. Seruilio, mox quàm Conſulatu abiit. Et lib. 3. alij Trib. diem quoque dixere Sp. Tarpeio & Aulo Æternio, & aliis quibuſdam Conſulibus poſtquam magiſtratu abiere: & aliis ſæpe.

x *Et reliquis magiſtratibus.*] Valerius Maximus lib. 6. cap. 5. tradit Tiberio Graccho & C. Claudio ob nimis ſeuerè geſtam Cenſuram diem M. Popilium Trib. perduellionis ad populum dixiſſe: nec tamen aperit an tum etiamnum Cenſuram gererent, an verò ea deceſſiſſent. Sed & idem lib. 7. c. 2. ſcribit Claudium Neronem & L. Salinatorem reos actos à Cn. Bebio Trib. ple. ob nimis etiam aſperè actam cenſuram.

y *Illud certè ſatis conſtat.*] Ex Dionyſio Halicarnaſſeo, lib. 8. Gellio, lib. 3. cap. 2. Macrobio, libro Satur. 1. cap. 3. & Seruio enarrante eum locum Virgilij lib. 5. Æneid.

Et me ſæuus equis Oriens afflauit anhelis.

z *Sicut Heduis.*] Cæſar lib. Commentariorum belli Galliæ 7. Legibus, inquit, Heduorum quoniam ſummum magiſtratum obtinerent, excedere ex finibus non liceret.

a *Neque eum &c.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. Seruilium, inquit, negabant iure aut Trib. plebis fuiſſe, aut Ædilem eſſe, quòd patrem eius, quem Triumuirum agrarium occiſum a Boiis circa Mutinam eſſe, opinio per decem annos fuerat viuere, atque in hoſtium poteſtate eſſe ſatis conſtabat. Et eiuſdem Decad. lib. 10. de eadem re loquens. Latum ait, ad populum ne Cn. Seruilio fraudi eſſet, quòd patre, qui ſella Curuli, ſediſſet, viuo, cùm id ignoraret, Tribunus plebis atque Ædilis plebis fuiſſet, contra quàm legibus ſancitum erat.

b *Quin & illud.*] Appianus Alexandrinus libro 2. bellorum ciuilium, de Curione Tribuno plebis loquens, cùm nihil peregiſſet imperfectis adhuc rebus Senatus diſſoluit, id cuum Tribuno facere licebat. Idque etiam videri poteſt ex Liuio, 1. Decad. lib. 4. non multò poſt princ.

c *Nonnunquam ne comitia conſularia fiant.*] Liuius 1. Decad. lib. 5.

d *Intra limites Curiæ.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. quo tractat de inſtitutis antiquis: cuius hæc verba ſunt, Illud quoque memoria repetendum eſt, quòd Tribunis pleb. intrare Curiam non licebat, ante valuas autem poſitis ſubſelliis decreta patrum diligẽtiſſima cura examinabant, vt ſi quæ ex eis improbaſſent, rata eſſe non ſinerent. Itaque veteribus Senatuſconſultis, T, litera ſubſcribi ſolebat, eáque nota ſignificabatur illa Trib. quoque cenſuiſſe.

e *Ibiq; ſubſellia habuiſſe.*] Nam & ſubſellia Tribunorum, Triumuirorum, & Quæſtorum ſunt propria, vt ſcribit Aſconius Pedianus in 1. acti. in Verrem. Legitimus autem apud Dionyſium Halicarnaſſeum lib. 10. nõ longè à princ. Tribunos plebis Senatui interfuiſſe.

f *Donec Atinio Plebiſcito.*] Sanè ſcio duos Patritios & Conſulares viros Sp. Tarpeium & A. Æternium, Tribunos plebis, fuiſſe cooptatos apud Liuium 1. Decad. lib. 3.

g *Poſſe etiam plebem conſulere.*] Vide infrà lib. 6. cap. 23.

h *Sicut apud Ætnam.*] Idem Gyraldus de diis gentium, & Cælius Rhodiginus lib. 23. cap. 29. nullo ab illis citato authore. Simile autem quippiam refert Plutarchus Aratum Sicyonium in vita illius feciſſe: nempe quinquaginta canes cum quibuſdam militibus, Acrocorinthi cuſtodiæ commiſiſſe.

i *Et in Daunia.*] Ariſtoteles, ſi is eſt, [illegible], id eſt, de mirabilibus auſcultationib. c. 109.

k *In ſinu quoque Adriatico.*] Ariſtoteles in illo eodem libro cap. 73. & Seruius lib. 11. Æneid. in eum locum,

Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur.

l *Hoc etiam notatum eſt.*] Plutarchus Probl. cap. 81. ſcribit, C. Curio

ctem recluſas eſſe oportere. Cuius rei cauſam quærentibus nobis, illud probabile viſum, quod congreſſus faciles ad ſe præbere, & neminem aditu arcere debet. Nam ſoli tribuno, noctu pariter & die cuiuis opem imploranti præſto eſſe, & ius auxilij ſui expedire, atque à cuiuſque magiſtratus nimia potentia plebem tueri fas eſt.

ANNOTATIONES.

C. Curionem dicere ſolitum, Tribunum plebis abiectum eſſe, nec aſpectu grauem, nec aditu difficilem, ſed facilem ac multitudini commodum & tractabilem. Vnde nec domus Tribunitiæ ianuam claudi mos erat, ſed noctu & interdiu ſemper tãquam portus quidam & profugium, quibus opitulandum eſſet, patebat.

Quid verbum ſino, cum negandi aduerbio apud iureconſultos deſignet, & quam vim habeat in edictis.

CAPVT IIII.

ARguebat quiſpiam negligentiæ colonum ſuum, quem partiarium habebat, quod cum fundum ſuburbanum in agro Neapolitano, vt vetus illius regionis mos eſt, colendum locaſſet, in lege locationis ita ſcriptum fuit: Vt colonus fundum bene coleret, bene irrigaret, bene ſtercoraret, néve quempiam iniuſſu domini in fundum ingredi ſineret. Cum poſteà dominus poma & fructus arborum clam ſublatos, & ex his nihil ad iuſtam magnitudinem creſcere, quin furto ſubtractum foret, reperiſſet: coloni negligẽtiam incuriamque acerbe atque acriter apud iudices criminatus eſt: quantique ſua intereſſet, tanti litem æſtimari poſcebat. Cumque colonus ſecundum locationis legem, ſe neminem admiſiſſe, aut in fundum ingredi ſiuiſſe contenderet, contrà ſtabat fundi dominus, vehementique obiurgatione colonum inceſſebat, cum non modo non admittere quempiam, ſed etiam euigilare atque attendere ne quis ingrederetur, debuiſſet. Quibus iurgiis ad multam diem protractis, tandem ſecundum domini poſtulata iudices litem dedêre, quantique domini intereſſet, tanti litem contra colonum æſtimarunt. Sed cùm poſt immodicas altercationes ſedatæ res & compoſitæ viderentur, amboque & colonus & dominus diſceſſiſſent: percontatus ego ſum iudices, quibus rationibus adducti, contra colonum litem æſtimaſſent: nam pacto ſtetiſſe videbatur, ſi neminem permiſſu ſuo in fundum ingredi ſciuiſſet: atque ideò ſecundum pacti legem potius abſoluendus quàm condemnandus fuit. Tum ex his vnus literis homo multis præditus, comprobata quæſtione: Verbum, inquit, ſino, in conuentione poſitum, ſi cum negandi aduerbio ponatur, non ſolum hanc habet vim, vt quis contrà facientem prohibere debeat: ſed vt impenſe operam det, ne ob ſecordiam negligentiamque ſecus fiat: quod niſi factum fuerit, culpa commiſſa eſt: debuit ergo colonus iuxta conuentionem deductam in chirographo, non ſolum ingredi volentem prohibere: ſed enixè dare operam, & fundum ita cuſtodire, ne quid ob ſecordiam furti damnive dominus pateretur: quod quia molliter fecit atque neglexit, iure mulctandus fuit. Et ne, inquit, me hoc tantum aſſeuerare putes, poterit apud te multum fidei feciſſe Alphenus iuris publici priuatique peritus, qui de hac quæſtione, de qua tu modo quæris, conſultus, ita reſpondit: (tum ibi libellum mirandæ vetuſtatis è ſinu depromit, corroſis iam & ſenio labentibus literis. In eo ita ſcriptum fuit) Redemptor ſyluam ne cædito, néve findito, néve deurito: néve quem findere, cædere, vrere ſinito. Reſpondit Alphenus, locatorem potius id videri voluiſſe, vt redemptor non ſolum ſi quem caſu vidiſſet ſyluam cædere, prohiberet: ſed vt curaret dare operam, ne quis cæderet. Quod cum legiſſemus, tum planè animaduertimus, grauiter ſimul & verè litem æſtimatam & iudicatam fuiſſe.

Sino cum negatiuo. (margin)

ANNOTATIONES IN CAP. IIII.

HOc caput nulla adnotatione indiget, quippe quod tantùm vim & naturam verbi ſinendi declarat ex Alpheno Iuriſconſulto, in l. locationis. ff. locat.

Ex quot militibus decuria, centuria, ordo, manipulus, vexillum, turma, cohors & legio, à Romanis ſcribi conſueuerint.

CAPVT V.

IN antiquis annalibus illorum qui in re militari docti Romani moris & iuris fuere, interciſe ſcriptum inuenimus, militum ordines in acie inſtruenda, alios minores, nonnullos maiores deſcriptos fuiſſe: quò facilius cuius ordinis quiſque miles, cuiuſque manipuli eſſet, & ſub quo duce militaret, dignoſci animaduertique poſſet. Ideò imperatores ſingulas centurias ex centum peditibus, decurias verò ex decem equitibus ſcribere ſolitauere, vt hac militum deſcriptione diſtinctior acies & inſtructior fieret. Ordo autem, minor centuria maiorque decuria, ex ſexa-

Centuria. Decuria. Ordo. (margin)

ANNOTATIONES IN CAP. V.

PRincipium huius cap. fere totum eſt ex Liuio 1. Decad. lib. 8. Sed quod paulò poſt dicitur, centurias peditum eſſe, decurias, equitum: Cicero tamen in 7. Philippica loquitur de centuriis equitum: vti etiam facit Liuius 1. Decad. lib. 1. in regno Tarquinij Priſci. Et quod non omittendum ducimus, Aſconius Pædianus in 3. actione in Verrem ad fi.

ginta militibus conſtat, cui præerat vexillarius plerunque centurio, aut ordinis ductor. [a] Manipulus leuis ex viginti militibus & turba ſcutatorum fit, Perſis ex vigintiquatuor, militeſque manipulares appellati. Huic etiam centurio præerat, quem manipularem vocitarunt. Manipulos vero quindecim ſuis interuallis diſtinctos, in prima acie velut fortiſſimum robur plerunque imperatores locarunt. Leuiſque manipulus dictus, quod haſtis miles gæſiſque, non armis grauioribus muniretur. [b] Turma quaſi terma, triginta equites, hoc eſt, tres decurias, & decuriones tres vetuſto more recipit, qui honore præſtant & ordine. [c] Ex tribus enim centuriis, Ramnenſi, Titienſi, & Luceri, (quas a prima origine ad belli pacíſque munia Romulus inſtituerat) triginta equites ſingulis conficiendis turmis ſcribere ſolitus fuit, exque ea lectione turmæ conſtitutæ. [d] Sed turma ex equitibus, centuria fit ex peditibus. Has quoque tribus veteres nuncuparunt, & qui his præſunt, [e] tribuni vocati, [f] Primipilus ex tribus vexillis conſtat, qui centurionem habet, [g] cui primipili nomen, qui ordine primus erat: ſiquidem centurio primus, & primipilus, ac primi ordinis ductor, idem fuit: poſt quem ductor popularium, in Romanis caſtris ſæpe meruit, & ordines duxit. [h] Vexillum ex centum octogintatribus hominibus fit. Horum primum [i] triarios habet veteranos, & ſummæ virtutis milites: ſecundum rorarios, fiduciæ paulo minoris: tertium verò [k] accenſos, qui minimi roboris, vel in fronte locati, primos congreſſus excipiebant, vel in poſtremam aciem reiiciebantur. [l] Cohors alia milliaria, ea mille quingentos pedites, equites vero centum triginta duos habet. Cuius generis cohortes, quod ex lecto milite conſtabant: ad ſubita belli, quò lapſam aciem repararent, ſeruare ſoliti ſunt. [m] Aliæ quingentariæ, quas ex quingentis quinquaginta peditibus, equitibus verò ſexaginta ſex plerunque deſcripſere. Ex quibus nonnullæ conſulares, [n] aliæ prætoriæ, [o] aliæ vrbanæ, [p] multæ legionariæ, [q] pleræque auxiliares dictæ. [r] Cuius generis

Manipulus leuis. *Turma.* *Centuria.* *Tribus.* *Tribuni.* *Primipilus.* *Vexillum.* *Triarij.* *Rorarij.* *Accenſi.* *Cohors milliaria.* *Quingentariæ cohortes.* *Conſulares.*

ANNOTATIONES.

ad ſi ſcribit, decurias honeſtiorũ eſſe, cẽturias inferiorum.

a *Manipulus leuis.*] Et hæc Liuij eodem loco: ſed quod is dicit manipulum leuem eſſe 20. militum, Xenophon Pædiæ Ciri lib. 6. ſimpliciter dicit manipulum eſſe 24. Cæterum Donatus enarrans eum locum lib. 11. Æneid.

Tu Voluſe armari Volſcorum educe maniplis.

Aiunt, inquit, Manipulum dici ducentorum militum numerum ſub vno rectore conſtitutum.

b *Turma quaſi terma.*] Ex Varrone lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina: Sexto Pompeio in verbo, turmam & Vegetio lib. 2. Rei militaris, cap. 14.

c *Ex tribus enim, &c.*] Liuius, 1. Decad. lib. 1. Aſconius Pædianus in 3. actione in Verrem: & Seruius in li. 5. Aeneidos Virgilij, ibi.

Tres equitum turmæ.—

d *Sed turma ex equitibus, &c.*] Hanc differentiam etiam poſuit Vegetius d. lib. 2. cap. 14. & Seruius in eum locum, libr. 9. Aeneidos,

Cætera dum legio campis inſtructa moratur.

Hinc autem equitum turmæ Virgilio, lib. 5. Aeneidos, eo loco quem nuper citauimus. Cæterum Liuius 3. Decad. lib. 10. vt turmas etiam equitibus attribuit vt cæteri, ita peditibus cohortes: Equites, inquit, in turmas, pedites in cohortes, ſicut quondam à Romanis Centurionatus didicerat, diſtribuit. Iam autem diximus centuriam quoque de equitibus dici Tullio & Liuio.

e *Tribuni vocati.*] Aſconius vbi ſuprà & Modeſtus in libro de vocabulis rei militaris.

f *Primipilus ex tribus vexillis.*] Liuius d. lib. 8. Decad. 1.

g *Cui primipili.*] Idem Liuius eiuſdem 1. Decad. lib. 7. paulo ante ſi. Qui, inquit, alterius prope anni, & Tribunus militum, & primus Centurio erat, quem nunc primipili appellant. Sed & adde & hunc principem primum centurionem, ex eodem 3. Decad. lib. 5. T. inquit, Pedanius princeps primus centurio, cum ſignifero ſignum ademiſſet, &c. Cæſar autem belli Ciuilis lib. 1. L. inquit, Puppius primipili centurio adducitur. & alibi eodem libr. Ex Afranianis interficiuntur T. Cecilius primipili centurio.

h *Vexillum ex centum.*] Liuius 1. Decad. libr. 8. Primum, ait, vexillum Triarios habebat, veteranum militem ſpectatæ virtutis: ſecundum Rorarios minus roboris ætate factiſque: tertium Accenſos minimæ fiduciæ manum, eò & in poſteriorem aciem reiiciebantur.

i *Triarios.*] Liuius iis quæ ſupra diximus ſubiungit Triarij ſub vexillis conſidebant, ſiniſtro crure porrecto, ſcuta innixa humeris, haſtas ſubrecta cuſpide in terra fixas, haud ſecus quam vallo ſepta inhorreret acies, tenentes. Si apud principes quoque haud ſatis proſpere eſſet pugnatu, a prima acie ad Triarios ſenſim referebantur. Inde rem ad Triarios rediſſe, cum laboratur, prouerbio increbuit. Et Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 8. Triarij, inquit, ſunt veterani ſpectatæ virtutis quibus tempore pugnæ credunt caſtrorum cuſtodiam: & non niſi neceſſitate coacti ad horũ extremum ſubſidium refugiunt. Varro lib. 4. de lingua Latina, vbi dicit hos ita dictos eſſe, quod in acie tertio ordine extremis ſubſidio ponerentur. Vegetius lib. 1. cap. 20. & lib. 2. cap. 2. vbi ſcribit & hos poſt omnes acies ſolere collocari, omni armorum genere inſtructos, qui genu poſito ſubſidebant, vt ſi primam aciem vinci cõtigiſſet, ab iis integrato prælio victoria repararetur. Modeſtus in libello de vocabulis rei militaris; Sextus ordo poſt omnes a firmiſſimis & ſcutatis, & omni genere armorum munitis bellatores tenebat, quos antiqui Triarios appellabãt. Hi vt requieti & integri acrius inuaderent hoſtes, poſt vltimas acies ſedere conſueuerunt: & ſi quid in primis ordinibus accidiſſet, de eorum viribus reparaturis ſpes tota pendebat. Hæc ibi. Ex quibus ſatis intelligitur vnde exiit illud prouerbium, Res ad Triarios redit, quod & à Liuio vbi ſupra dictum eſt.

k *Accenſos.*] Et tu de his etiam præter Liuium & in hac & in alia ſignificatione vide Nonium Marcellũ in doctorum indagine, Varronis authoritate de vita populi Romani, lib. 3. Aſconium Pædianum in 3. actione in Verrem. Vegetium lib. 2. cap. 19. & lib. 3. cap. 14. & quæ diximus in noſtris Commentariis Retractatum, lib. 1. 4. 1. in gloſ.

l *Cohors alia milliaria.*] Modeſtus dicto libro dicit pedites 1105. Tu vide quæ ſcribentur infra lib. 6. cap. 13.

m *Aliæ quingentariæ.*] Vide dict. cap. 13. & præterea Plutarchum in vita Pelopidæ.

n *Aliæ prætoriæ.*] Apud Ciceronem in 2. Orat. aduerſus Catilinam, & in Epiſt. ad Quintum fratrem. Tacitum libr. 3. & iterum, libr. 11. Et Plinium, qui prætorianas vocat. libr. cap. 6.

o *Aliæ vrbanæ.*] Ex Corneliano Tacito lib. 19.

p *Multæ legionariæ.*] Ex Liuio 4. Decad. lib. 4. & iterum 10.

q *Pleræq; auxiliares dictæ.*] Cæſari li. 1. belli Ciuilis: & Modeſto vbi ſuprà. Sed & tu his adde tumultuarias ex Cornelio Tacito lib. 20. vt tamen ſuper illis videas infra lib 4. cap. 1. lib. 6. cap. 22. Adde, inquam, cohortes vigilum ex ipſo Tacito lib. 19.

r *Cuius generis.*] Ex Modeſto vbi ſuprà.

s *Hernici.*

cohortes numero decem, iuſtam efficiunt legionem. Tametſi cohortes quinquagenarias apud Latinos, Samnites & [s] Hernicos, & [t] apud Camertes ſexcentorum militum quandoque deſcriptas legamus, [u] quas in centurias, centurias verò in [x] contubernia, nonnunquam duces diuiſere, vt decem militibus vno tabernaculo degentibus præeſſet vnus, qui contubernij caput foret, ipſaque cohabitatio contubernium dicta. [y] Cyrus tamen contubernia pro numero centurionum diuiſiſſe fertur, ſingulíſque tabernaculis centum milites cohabitare iuſſiſſe, qui vno conuictu viuerent, & ſub eodem Centurione militarent. [z] Lycurgus verò ad maximos conatus, turmam quadratam ex quinquaginta equitibus fecit, quam οὐλαμὸν vocitauit: [a] qui etiam equites ac pedites in ſex tribus diuiſit, quarum quælibet tribunum militum, & quatuor præfectos manipulares habuit, quinquagenarios octo, duces turmarum ſedecim. Ex quibus tribubus aliquando tres, nonnunquam ſex turmæ pro neceſſitate conſtituebantur. Inter cæteras fuit [b] Spartæ cohors [c] Pitaneta præcipui roboris, quæ vltimo diſcrimini, & ad extremos caſus ſeruabatur. Et tametſi centuriæ, decuriæ, turmæ, cohortes, equitatus, pro voluntate, próque arbitrio ſæpe auctæ & imminutæ, nonnunquam duplicatæ fuerint: idem tamen nominis, quamuis mutato militum numero, ſortitæ fuere. Legio autem non vno ſemper eodémque ex numero fit: ſed pro robore, próque militari multitudine, modo maior ampliórque, modo exilior eſſe conſueuit: ſæpiúſque numero & genere variauit. [d] Romulo primùm regnante, legio ex peditum tribus milibus, equitibus verò trecentis fieri cœpta eſt: quam quod ex lectis militibus confecerat, [e] legionem appellari maluit. Aucta mox ciuitate aduentu Sabinorum, & creſcente imperio, ſex millium peditum, equitum ſexcentorum, legiones fieri cœptum [f], Plutarchus author eſt: cuius teſtimonio ampliſſimo mouerer, niſi quòd à C. Mario primum, cum aduerſus Cimbros moliretur arma, ſex millium & ducentorum peditum, equitum verò trecentorum deſcriptas fuiſſe T. [g] Liuius memorat. [h] Scipio deinde, cui Aphricano fuit cognomen, cum in Aphricam traiiceret, duas Cannenſis exercitus legiones ita suppleuit, vt ſingulæ, ſex millia & ducentos pedites, trecentos haberent equites. [i] ſæpiúſque in deſcribendis legionibus variatum fuit, vt modo quatuor millium peditum, equitum verò trecentorum legiones

Prætoria.
Vrbana.
Legionaria.
Auxiliaris.
Quadragenaria.

Turma quadrata.

Pitaneta cohors.

Legio.

In legionibus ducenorum equitum.

ANNOTATIONES.

s *Hernicos.*] Horum quadringenariæ octo cohortes apud Liuium Decad. 1. lib. 7.

t *Apud Camertes.*] Id videre licet apud eundem 3. Decadis. lib. 8. non multò ante fin.

u *Quas in centurias, &c.*] Vegetius lib. 2. c. 13.

x *Contubernium dicta eſt.*] Feſto Pompeio lib. 3.

y *Cyrus tamen.*] Vide Xenophontem.

z *Lycurgus vero.*] Plutarchus in Lycurgo authoritate Philoſtephani cuius in eam rem hæc verba ſunt, [illegible]

a *Qui etiam equites.*] Scilicet Cyrus, Pædiæ Syri lib. 2. & expeditione Cyri iunioris: vide tamen num ſit Lycurgus quem intelligit Alexander.

b *Spartæ cohors.*] De Lacedæmoniorum cohortibus hæc comperimus. Ephorus eam dicit fuiſſe quingentorum virorum, Calliſthenes ſeptingétorum; Polybius nongentorum, vti eos refert Plutarchus in Pelopida.

c *Pitaneta.*] De qua Herodotus lib. 9. & Thucydides belli Peloponneſiaci lib. 1. in præfatione.

d *Romulo primum regnante.*] Ex Plutarcho in Romulo. Seruius autem enarrans illud Virgilij lib. 7. Æneidos,

Hæc effultus eques numero pater eligit omni.

In legione, inquit, non niſi trecenti equites erant, quæ habebat ſex millia virorum.

e *Legionem appellari maluit.*] Varro lib. 3. de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum in verbo, legionum proprietatem: & iterum lib. 4. de lingua Latina. & Plutarchus in Romulo. Modeſtus in lib. de vocabulis rei militaris, poſt princ. & Vegetius lib. 2. cap. 1.

f *Plutarchus author eſt.*] Prædicto loco.

g *Liuius memorat.*] Id nullibi (quod meminerim) ſcribit T. Liuius, nec qui eius Epitomen ſcripſit, L. Florus. Sed id quod hic dicit Alexander Feſti Pompeij eſt lib. 17. Verùm Feſtus Pompeius lib. 17. Sex millium, inquit, & ducentorum hominum primus C. Marius deſcripſit legionem, cum antea quatuor millium fuiſſet: vnde etiam appellabatur quadrata, de qua Plutarchus in vita Marij. Cæterum ipſe Liuius 5. Decad. lib. 2 tradit in bello Macedonico aduerſus Perſeum ſtatutum fuiſſe, ne plus ſena millia peditum & 300. equites in ſingulas Romanas legiones eſſent. Et paucis interiectis ſcribit, duas legiones ſcriptas, quæ quina millia peditum & ducentos haberent, & equites trecentos. Rursúmque paulò poſt ſubiungit, in Hiſpania finitum fuiſſe in legiones numerum, peditum quina millia, trecentos & 30. equites.

h *Scipio deinde.*] Non deinde fuit, quia Scipio hic Africanus longo antè tempore præceſſit C. Marium. Sed quod de eo hîc tradit, Liuij eſt 3. Decadis lib. 9.

i *Sæpiúſque in deſcribendis legionibus.*] Legiones non vno eodemque numero ſemper fuiſſe peditum & equitum, ſed plerumque variaſſe iam ſatis liquet ex his quæ dicta ſunt: & præterea ex Liuio 1. Decad. libr. 6. quatuor legionibus quaternum millium ſcriptis. Et lib. 7. Decem legiones ſcriptæ dicuntur quaternum millium & ducenterum peditum, equitúmque trecẽtorum. Et lib. 8. 3. Decad. lib. 1. Sempronio datæ legiones duæ: eæ quaterna millia erant peditum, & trecenti equites. lib. 2. Quantæ autem, inquit, peditum equitúmque additæ ſunt copiæ, adeo & numero & genere copiarum variant authores, vt vix quicquam ſatis certum affirmare auſim. Decem millia nouorum militum alij ſcripta in ſupplementum, alij nouas quatuor legiones quinque legionibus additas, vt nomẽ legionibus rem gererẽt: numero quoque peditum equitúmque legiones auctas millibus peditum, & cẽtenis equitibus in ſingulas adiectis, vt quina millia peditũ trecenti milites eſſent. Et lib. 6. Exercitus ciuiũ ſociorúmque minui iuſſus, vt ex duabus legionibus vna legio quinque millia peditum & trecenti equites eſsẽt. Et lib. 8. in oratione Scipionis Africani, propter quod facinus tota legio, millia quatuor hominum in foro Romæ ſecuri percuſſi ſunt. Et 4. Decad. lib. 7. Duæ legiones Romanæ, duæ ſociûm ac Latini nominis erant: quina millia & quadringentós, aut, vt alij legunt, quadragenos ſingulæ habebant. Et lib. 10. in princ. Ob ea nouos exercitus conſcribi placuit, quatuor legiones in Ligures, vbi ſingulę quina millia, ducenos pedites, trecentos haberent equites. Et tribus eodem lib. nouam legionem et quinque millium & ducentorum peditum cum equitibus quadringentis Conſules ſcribere iuſſit. Et 5. Decad. lib. 1. Sed cum noua legione quam Conſules conſcripſerant, quinque millibus peditum & 300 equitibus in Corſicam iuſſus eſt tranſire. Et eiuſdem 5. Decad

fierent: modo quinque millia peditum, equites trecenti in ſingulas eſſent legiones. Quibus Romani duces ob varios euentus nomina indidere. Siquidem [k] Caius Cæſar Martiam & [l] Alaudam præcipuas nuncupauit, [m] decimam maximo in honore habuit: [n] reliquas verò à numero dixit. [o] Nero ad Caſpias portas ducturus, ſex millium militum legionem fecit, quam phalangem magni Alexandri appellauit. Otho præcipuæ legioni, [p] Auxiliatrix nomen dedit: [q] Vitellius, Rapacis: [r] Varro, vnæ vernaculæ: [s] Pompeius, gemellæ, quòd ex duabus vnam effecerat: [t] Hadrianus Mineruiam, alij primigeniam, [u] nonnulli claſſicam, [x] plerique Italicam, [y] ſeptimam, [z] Galbianam,

Legionum diuerſa nomina.

Legionis præcipuæ variæ appellationes.

ANNOTATIONES.

Decad.li.4.Id præſidij additum Amicio præter duas legiones, quas portare in Macedoniã eſt iuſſus quina, 1000. peditum & ducenos habentes, trecentos equites, quid ſimile ei quod ſupra in verbo, Liu.cõmemorat, ex eodẽ adduximus. Vt interim omittam Vegetium rei militaris li.2.c. item 2. ſcribentem ſingulas Romanas legiones habuiſſe 6000. armatorum, interdũ amplius. Cæterum Modeſtus in libello de vocabulis rei militaris tradit legionẽ habere pedites 6000. 105. equites 726. Polyb.li.1. loquens de 1. bello Pun. ſcribit tunc legionẽ fuiſſe 4000. & 200. peditum, & equitum 200. Et paulo pòſt, 4000. & 200. peditum, & equitum 200. Idem Polyb.li.3. Romani, inquit, quatuor legionibus exercitum complent. Singulæ quæq; legiones quaternis millibus peditu conſtant, equitibus ducentis: aut ſi quando ingens aliqua neceſſitas vrget, quinis millibus peditũ, 300. equitibus. Et li.6. Singulæ legiones quaternum millitũ & 200. peditũ, modò 5000. ſi quando maius videretur periculum imminere. Seruius enarrans illud Virgil.lib.7. Aeneid.

— *equos numero pater eligit omni.* Id eſt, inquit 300. & peritè dicit: nam in legione non niſi 300. equites erant quæ habebat ſex millia virorum. Idem lib.11. Aeneid. in eum locum,

Tu Voluſe armari Volſcorum edice maniplis:

De hac ipſa re loquẽs, dicit in his rebus acceſſu tẽporis, ducum varietatẽ ſemper mutaſſe militiæ diſciplinam. Apud Celtiberos autem, vt & id ſcias, iuſta legio erat 4000 ſcutatorum, & 200. equitum, vt teſtatur Liu.3. Deca.li.8. poſt pr.

k *C. Cæſar Martiam.*] Non eſt C. Cæſar, Caligula cognominatus, ſed C. Iulius Cæſar à quo cæteri Imperatores Cæſares nominati ſunt qui legionem Martiam appellant ex Appiano li.3. iterumq; 4. belli Ciuilis: Velleio Paterculo li.2. in Auguſti hiſtoria: Valerio max.li.3.c.2. L. Floro. epito. Liuij lib.117. Et de hac quoq; in epiſtola Valeriani Imperatoris apud Trebellium Pollionem in vita Claudij ſecundi Imperatoris: cuius hæc verba ſunt, Claudium Illyricanæ gentis virum Tribunum Martiæ 5. legionis fortiſſimæ dedimus.

l *Et Alaudam.*] Ex Suetonio in ipſo Cæſare.c.24. Qua fiducia, inquit, ad legiones quas à Republica acceperat: alias priuato, alias publico ſumptu addidit, vnam etiam ex tranſalpinis conſcriptam, vocabulo Gallico. Alauda enim appellabatur. Et de hac quoq; Plin.li.11.c.37. paulò poſt pr. Præterea paruæ, quæ ab illo Gallerita appellata eſt quondam, poſtea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat Alaudæ. Et Cicero ad Atticum.li.16.epiſt.5. Antonius cum legione Alaudarum ad vrbem pergere, pecunias municipiis imperare. Et Philip.1. Addo etiã iudices manipulares ex legione Alaudarũ. & Philip.5. Anteſignanos & manipulares & Alaudas iudices ſe conſtituiſſe dicebat. Et Philip.13. Huc accedant Alaudæ cæteriq; veterani iudicũ tertiæ decuriæ &c.

m *Decimam maximo in honore habuit.*] Vt videre licet ex eo ipſo Cæſare li.1. belli Gallici, cuius hæc verba ſunt, Quòd ſi præterea nemo ſequatur, tamen ſe cum ſola decima legione iturum, de qua non dubitaret, ſibiq; eam prætoriam cohortem futurã. Huic legioni Cæſar & indulſerat præcipuè, & propter virtutem confidebat maximè. Iterumque paulò poſt, & alibi ſæpe. idem ſcito ex Appiano li.2. bellorum Ciuilium, à quo hic Alexander id accepiſſe videtur.

n *Reliquas verò à numero dixit.*] Vt ſcilicet appellarentur prima, ſecunda, & deinceps: & milites etiam earum à numero primani, ſecundani, & deinceps, vt videbis infra li.6.c.29.

o *Nero ad Caſpias port.*] Suetonius in vita illius, c.19. Parabat, inquit, & ad Caſpias portas expeditionem conſcripta ex Italicis ſenum pedum tyronibus nona legione, quam magni Alexandri Phalangem appellabat.

p *Auxiliatricis nomen.*] Adiutricis dicere debuit ex Cornelio Tacito libr.18. & 19. quibus locis eam primam fuiſſe dicit. Cui concinit & l.vlt. de appar. præfect. præto.lib.12. vbi ſcribitur, cùm in legione prima adiutrice militaret. Spartianus item in Adriano poſt prin. dicit illum fuiſſe Tribunum Adiutricis legionis, quam ſecundam fuiſſe dicit. Scio autem Adiutricis & Auxiliatricis nomina idem ſignificare, ſed quia Adiutricis nomen ſiue cognomen huic legioni datum eſt, non licet id alio etiam idem ſignificante appellare: non magis, quàm ſi quis Suetonium Tranquillum vocaret Suetonium Lenem, quanquam & ipſius Suetonij Tranquilli pater Suetonius Lenis vocabatur, vt ipſe tradit in Othone, cap.10. Hæc tamen eadem in his vocabulis ſignificatio fecit vt etiã ignotus interpres Plutarchi in vita ipſius Othonis, Auxiliatrix, verteret: quẽ ſequutus eſt noſter Alexander.

q *Vitellius Rapacis.*] Plutarchus in d. vita Othonis: & Cornelius Tacitus d.li.18 non ſemel, atque etiam d.li.20. & vbique dicit eam fuiſſe vnam & vigeſimam.

r *Varro vnæ vernaculæ.*] Id ex Cæſare depromptum eſt, lib. 2. belli Ciuilis, cuius hæc verba ſunt His cognitis rebus altera ex duabus legionibus, quæ vernacula appellatur ex caſtris Varronis aſtante & inſpectante ipſo ſigna ſuſtulit. Idem autem Cæſar lib.6. Belli Ciuilis, Pompeius, inquit, in conſpectu vtrorumque oppidorum, neque ſuis auſus eſt ſubſidio venire. Aquilas & ſigna habuit tredecim legionũ, ſed ex quibus aliquid firmamẽti ſe exiſtimabat habere, duæ fuerunt vernaculæ quæ à Trebonio transfugerant: vna facta erat ex colonis qui fuerunt in his regionibus: & quarta fuit Afraniana ex Africa, quam ſecum adduxerat. Sed & Hircius in bello Alexandrino memorat milites vernaculos, militibus, inquit, vernaculis & ſecundæ legionis gratulatur: & paulò poſt, Nemo enim aut in prouincia natus, aut vernaculæ legionis miles, &c. Et iterum poſteà, permanſit in ſententia legio vernacula: Ruſumque meminit L. Titij tribuni militum legionis vernaculæ. Et in bello Hiſpanienſi. Sed ex quibus aliquid firmamenti ſe exiſtimabat habere, duæ fuerunt vernaculæ quæ à Trebonio transfugerant, & alibi ſæpe in eo libr.

s *Pompeius Gemellæ.*] Cæſar de Pompeio loquens, li.3. Belli Ciuilis, non longe poſt princ. Legiones, inquit, effecerat ciuium Romanorum nouem: quinque ex Italia, quas traduxerat, vnam ex Sicilia veteranam, quam factam ex duabus Gemellam appellauit.

t *Hadrianus Mineruiam.*] Id haud dubie ſumpſit à Spartiano in vita illius poſt princ. vbi ſcribit id nominis fuiſſe ab Hadriano impoſitum, ſecunda expeditione Dacica Traianum ipſum Hadrianũ primæ legioni Mineruiæ præpoſuiſſe.

v *Nonnulli claſſicam.*] De hac Cornelius Tacitus libr. 18.

x *Plerique Italicam.*] Et de hac quoq; ipſe Tacitus li.17. & lib.18. ad fin. vbi eam dicit fuiſſe primam, & rurſum lib.19.

y *Septimam.*] Hæc non ita cognominata, ſed numero, ſcilicet quòd inter alias ſeptima eſſet, vocata eſt, vt pleræque omnes, vnde & Septimani dicti milites huius legionis apud Cornelium Tacitum.lib.19. de quibus & nos alibi dicemus, Sed hæc Septima multis alijs cognominibus vocata eſt, vt videbis in ſequentibus annotationibus. Et Septimæ huius ſine alio cognomine ſit mentio à Cæſare, lib.2. item 3.4.& 5. Belli Gallici, & ſæpe etiam à Tacito.

z *Galbianam.*] Tacitus hanc dicit fuiſſe Septimam.libr.18.

[a] geminam: [b] Vindemiſſam: [c] alij Claudianam vocitarunt: [d] Valerianus fœlicem, [e] Samnites linteatam. Græcis verò Hipparchia ala fertur præcipua, quæ ex quingentis duodecim conſtabat equitibus, & alia [f] Agema: Macedonibus Etherica. [g] Apud Romanos Scribonia [h] & Singularium. [i] Antiochus Gemeam, mille equitum alam vocitauit. Inter quas ala Campanorum, ex quingentis ferè equibus multum [k] anteiſſe fertur. Illud [l] planè conſtat, veteres Romanorum perrarò, & niſi contra maximos conatus, plus quatuor legionum exercitus ſcripſiſſe, [m] atque in iuſta legione centurias ſexaginta, manipulos triginta, cohortes decem ponere conſueuiſſe. [n] Quodque iure militari præter deſcriptos ſingulis legionibus milites, qui Romani vel Latini nominis erant, ſemper auxiliares ex ſocijs ciuitatibus finitimis, aut externis, peregrinæ iuuentutis ſub diſciplina & cultu Romano, & auctum voluntariis agmen iungi conſueuere. [o] In quod id ſeruatum eſt, ne vnquam amplior numerus

Græcorum ala ἱππαρχία, ἄγημα. Gemina ala.

Iuſta legio.

ANNOTATIONES.

& 19. in duobus locis: ex quo forte legendum hic eſt vno ſpiritu & ſine puncto Septimam Galbianam. Sed & eam Galbiam vocat idem Tacitus, dicto lib. 19. niſi & hæc ſit alia, quod non opinor.

a *Geminam.*] Hæc quoque memoratur Tacito, d lib. 19. non multò poſt prin. vbi hanc dicit fuiſſe decimamtertiam. Et huius item meminit Antoninus in Itinerario. Et hæc fortè eſt quæ Gemella ſuprà dicta eſt.

b *Vindemiſſam.*] Vindemiſſam legendum ex Tacito lib. 20. quam & vnam & vigeſimam dicit fuiſſe: vnde & hæc eadē videri poteſt cum Rapace illa, de qua ſupra diximus.

c *Alij Claudianam.*] Tacitus, qui hanc dicit etiam fuiſſe Septimam. lib. 18. & 19. poſt princ. & iterum poſteà eod. lib. & in hoc poſtremo loco apertè declarat, aliam fuiſſe Septimā Galbiniam, de qua ſuprà locuti ſumus, & hanc Septimam Claudianam.

d *Valerianus Fœlicem.*] Ex Flauio Vopiſco in vita Probi Imperatoris, vbi dicit fuiſſe tertiam. Sed ſuperioribus adde quartam legionem Macedonicam, ex ipſo Tacito d. libr. 19. Adde inquam Pelignam ex Valerio Maximo. li. 3. cap. 2. vbi de Vibio loquitur: & Liuio 3. Decad. lib. 5. vbi de eodem loquitur, & ex eo intelliges eam ita vocatam, quòd erat ex Pelignis. Nam & cohortes quoque videmus appellari ex oppidis aut nationibus ex quibus erant: vt Marrucinam, Ficinianam, Veſtiniam, Cremonenſem apud eundē Liuium 5. Decad. libr. 4. vbi & ipſam Pelignam inter cæteras nominat. Et pariter equitum turmam Placētinam & Eſſeruinam in eodem loco. Hircus autem in libro de bello Alexandrino Ponticam legionem memorat. Sed & idem in bello Africano ſæpe meminit legionum Iulianarum.

e *Samnites linteatam.*] Liuius declarans quare ita vocaretur, 1. Decad. lib. 10. & Feſtus Pompeius aliam eius appellationis cauſam afferens. lib. quoque 10.

f *Agema.*] Hic ita legendum eſt, & alia Agema Macedonibus, & Etherica. Nam de primo eſt illud Liuij de Macedonibus loquentis. 5. Decad. li. 2. Delecta deinde & viribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hanc ipſi legionem vocabant. Et iterum poſteà, medius omnium erat Rex (is erat Perſeus Macedonum rex) circa eum Agema quam vocant. Et Polybius lib. 5. Vocatis, inquit, ad ſe ſcutatis & quos Macedones Agema vocant: ſic enim legendum eſt non Agenia, vt in codicibus qui circūferuntur, legitur. Sed & in alio loco eiuſdem. lib. 5. Eurylochus Magnes tribus millibus hominum preerat, quos reges Agema vocant: nam & ſic quoque legēdum eſt non Agnema, vt ibi corruptè legitur, vide tamen Græcum vtrobique. Et Q. Curtius de rebus geſtis Alexandri libr. 4. vbi de acie Alexandri Macedonis, in dextro cornu locati ſunt equites, quos Agema appellant. Et iterum lib. 5. De Etherica autem & ipſorum Macedonum legione Probus Aemilius in Eumene. Sed & adde eorundem ſacras alas ex Liuio 5. Decad. lib. 2. in duobus locis.

g *Apud Romanos Scribonianā.*] De hac ala Tacitus libr. 19. poſt princip.

h *Et Singularium.*] Tacitus lib. 20. Acceſſit, inquit, ala Singularium excita olim a Vitellio. Sed & his alis Romanorum adde alam Taurinam ex Tacito libr. 17. Et Auraniam ex eodem libr. 19. Et Picentiniam ex eodem libr. 20. quæ & ipſæ, vt puto, dictæ ſunt ex gentibus ex quibus erant, vt ſuprà diximus de legionibus, & cohortibus.

i *Antiochus Gemeam.*] Ex Liuio 4. Decad. libr. 7. vbi ſic ſcriptum reperitur in quibuſdam codicibus quos ſecutus eſt Alexander, Abdita his ala mille fermè equitum: Gemeam eam vocabant. Nam ibi de Antiochi exercitu loquitur, verùm in veteri codice legitur Agema.

k *Anteiſſe fertur.*] Superioribus adde, Cares Alam equitum appellaſſe: vnde Alabandus Euhippi & Callirhoes filius ab equeſtri pugna victor nomen adeptus eſt, vt teſtatur Stephanus de vrbibus, & ex illo Volaterranus Geographiæ libr. 10.

l *Illud plane conſtat.*] Sic legiones ternæ datæ conſulibus quatuor dictator vſus, apud Liuium Decad. 1. lib. 2. fuit autem is tantus quantus nunquam ante exercitus fuerat ex legionibus decem, vt idem ait: qui eiuſdem Decad. lib. 8. pro exercitu, Scribebantur, inquit, quatuor fere legiones quinis millibus peditum, equitibus in ſingulas legiones tricenis.

m *Atque in iuſta legione.*] Ex Gellio li. 16. cap. 4. in fi. authoritate Cincij lib. 3. de re militari: cuius hæc verba ſunt, In legione ſunt centuriæ ſexaginta, manipuli triginta, cohortes decem. Cui in numero cohortium conſentiunt Modeſtus in libello de vocabulis rei militaris: & Vegetius de re militari li. 2. cap. 6. vbi & ipſi ſigillatim declarant numerum & ſigna ſingularum cohortium, & iidem prope verbis: vt hinc poſſis intelligere vnum ab altero mutuaſſe, ſcilicet, Vegetium, qui tempore Valentiniani Imperatoris vixit, & ei eos ſuos libros dedicauit, Modeſto qui tempore Taciti etiam Imperatoris ſuum librum ſcripſit eique dedicauit. Præceſſit autem Tacitus Valentinianum plus minus nonaginta annis. Sed & idem ſcribit Seruius, enarrans illud libr. 11. Aeneidos,

Tu Voloſe armari Volſcorum edice maniplis.

Præterquam quod dicit ſex cohortes, vbi alij decem dicunt.

n *Quodque iure militari.*] Modeſtus vbi ſuprà, & Vegetius illius quoque operis lib. 2. cap. item 2.

o *In quo id ſeruatum eſt.*] Liuius 3. Decad. libr. 5. id quidem ſemper cauendum Romanis ducibus monet, exemplaque hæc pro documentis habenda, ne ita externis credant auxilijs, vt non plus ſui roboris ſuarúmque propriarum virium in caſtris habeant. Hæc ille. Exempla autem illa, de quibus loquitur, ea ſunt quæ ante retulerat, P. ſcilicet & L. Sciones fratres, & eorum exercitum in Hiſpania periiſſe dolo auxiliariorum qui multò maiore numero erant quam Romani. Sed & idem eiuſdem Decad. libr. 8. loquens de Scipione Africano filio illius Scipionis & nepote alterius ex fratre; Scipio, inquit, cum ad eum fama tanti comparati exercitus perlata eſſet, neque Romanis legionibus tantæ ſe parem multitudini ratus, vt non in ſpeciem ſaltem opponerentur Barbarorum auxilia: neque in iis tamen tantum virium ponendum, vt mutando fidem quæ cladis cauſa fuiſſet, patri patruoq; magnum momentum faceret, præmiſſo Scyllano ad Colcam duodetriginta oppidis regnantem, vt equites peditesque ab eo quos ſe per hyemem conſcripturum pollicitus erat, acciperet. Polybius vero loquens

dc

auxiliariorum ex peregrinis copiis, quàm ciuium foret: p tametſi à prima origine Romani ſemper ſuo milite, nullo externo adiuti militarint. q Quódque ſingulis quatuor legionibus, tribuni militum ſeni ac deni præfecti, centuriones, decuriones & legati præeſſe conſueuere. r Eſt quoque illud animaduertere, lege militari ſancitum, vt miles ſubſit centurioni, centurio tribuno, tribunus præfecto caſtrorum, præfectus legato, legatus conſulis pareat imperio. Conſul autem, & magiſter equitum, ſicut reliqui magiſtratus, dictatoris iuſſui & poteſtati ſubeſt. s Claudius vero Cæſar militiam ita ordinauit, vt poſt cohortem, alam: poſt alam, tribunatum legionis daret: quam militarem inſtitutionem t à Lacedæmoniis fluxiſſe crediderim, u à quibus reliqua Græcia armorum duces, velut rei militaris peritiſſimos, petebat: quibus in more fuit, per gradus maiores duces minoribus præeſſe: & ne turbatis imperiis confunderentur, munia diſtincta mandare multis. Nam cum rex apud eos ſummum gerat imperium, poſt regem fuere duces: proxima dignitate tribuni, poſt tribunos centuriones: deinceps decani. Ita vt cùm gerendarum rerum cura & procuratio multis incumberet, in exercitu vix quiſpiam mediocri prudentia vir, ſine honore aut imperio foret.

Singularum legionũ cap. 14. *Ordo magiſtratuum in re militari.* *Militia ordo.* *Lacedæmoniorum duces rei militaris peritiſſimi.*

ANNOTATIONES.

de Romanorum caſtrametatione. lib. 6. Multitudo, inquit, vniuerſa auxiliariorum exilit. peditum æqualis plerunque Romanis legionibus: equites duplo plures ſunt Romanis.

p *Tametſi à prima origine.*] Id quidem videre licet ex Liuio 1. Decad. prioribus libris.

q *Quódque ſingulis quatuor legionibus.*] Id ex Liu. eſt 1. Decad. lib. 7. vbi ita ſcribit, Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum vtraque pertinentia ad rem militarem. Vnum vt Tribuni militum ſeni deni in quatuor legiones à populo crearentur, quæ antea per quam paucis ſuffragio populi relictis locis Dictatorum & Conſulum ferme fuere beneficia, idque fortè aliquandiu obſeruatum fuit. Verum poſterioribus temporibus, præſertim ſub Imperatoribus ſæpe aliter, nempe, vt ſinguli Tribuni ſingulis legionibus darentur. Liuius enim 5. Decad. libr. 5. loquitur de Seruio Sulpitio Galba Tribuno militum ſecundæ legionis in Macedonia. Et Cæſar lib. 6. Belli Gallici de Victore ſeptimæ legionis Tribuno: Suetonius in Othone cap. 10. de Suetonio Leni Tribuno tertiæ decimæ legionis. Et Spartianus in Adriano poſt prin. quem dicit fuiſſe Tribunum ſecundæ legionis. Et Trebellius Pollio in vita Claudij ſecundi in epiſtola Valeriani Imperatoris: vbi ipſum Claudium creat Tribunum Martiæ legionis, vt & ſupra diximus ad aliud propoſitum.

r *Eſt quoque illud &c.*] Id quoque paucis interuerſis Liuij eſt 1. Decad. libr. 8. cuius hæc verba ſunt, Quod ſi feciſſet non L. Papyrium, ſed Tribunos, ſed prauum populi iudicium nequicquam poſteros accuſaturos: cum polluta ſemel militari diſciplina, non miles Centurionis, non Centurio Tribuni, non Tribunus legati, non legatus Conſulis, non magiſter equitum Dictatoris pareat imperio. Sed & quod Centuriones Tribunis parerent, illis autem Decuriones teſtis eſt Dionyſius Halicarnaſ. lib. 2.

s *Claudius verò Cæſar.*] Suetonius in vita illius. cap. 25. in prin. prope ad verbum.

t *A Lacedæmoniis.*] Ex Thucydide lib. 5. vbi ſcribit, Apud Lacedæmonios ex lege Decani ſuberant Centurionibus, hi Tribunis, hi ducibus à rege præpoſitis, hi regibus. De eorum autem peritia in re militari omnes vbique, qui eorum mores & inſtituta deſcribunt, locupletiſſimum teſtimonium perhibuerunt.

u *A quibus reliqua Græcia, &c.*] Sic enim Gylippum Lacedæmonium Syracuſani pro duce & Imperatore acceſſiuerunt in Bello Peloponneſiaco, qui Niciam vicit, apud Thucydidem & Plutarchum in vita ipſius Niciæ. Sed & Carthaginenſes quoque Xantippum & ipſum Lacedæmonium aduerſus Romanos, qui Attilium Regulum Romanum imperatorem vicit, & viuum cepit, vt eſt apud Florum ex Liuio, Epitome lib. 18.

Ex quibus cauſis dictator apud Romanos olim, & quare fieri conſuenit.

CAPVT VI.

DICTATOREM, à quo a prouocare non licebat, quemq; b ſummum Romæ imperium tenuiſſe certum eſt, non modo laborante repub. & c trepidis in rebus, cùm aut de communi libertate ageretur, metuſque de ſumma rerum eſſet, quod vltimum erat conſilium: ſed ex variis euentis, diuerſiſq; rerum cauſis creari ſolitum accepimus. d Nam & claui figendi, & ſenatus legendi, aut magiſtratus coërcendi cauſa, nonnunquam quæſtionibus exercendis, plerunque comitiis habendis, ſicut res tempuſq; poſtulabant, etiam florente republica, & procul à belli tumultu, creatum fuiſſe liquet. e Conſtat enim ciuitate morbo laborante, cùm vis peſtilentiæ, & inſanabilis pernicies, tabeſq; ciuitatis ita per omnium capita peruagata eſſet, vt nec ope diuina, nec humanis cõſiliis leuari poſſet, quotidieq; variis morbis corpora affecta caderent: ex ſeniorum memoria repetitum peſtilentiã quondã fixo à dictatore clauo deceſſiſſe. Ideo C. Genutio, & L. Æmylio Mamerco conſulibus, &

Dictatores cur crearentur. *Claui figendi cauſa.*

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a *Prouocare non licet.*] De hoc ſuprà c. 5. in verbo, A quo non eſt prouocatio.

b *Summum Romæ Imperium.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. maximum dicit, inquiens, Ædem Q. Fabius maximus dictator vouit, quia ita ex fatalibus libris editum erat, vt is voueret, cuius maximum imperium in ciuitate eſſet. Pomponius autem noſter in l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris. dicit ſummam eum habuiſſe poteſtatem.

c *Trepidis in rebus &c.*] Id videre licet apud Liuium 1. Decad. li. 2. in creatione T. Largij primi dictatoris: iterumque paulo poſt in creatione A. Poſthumij. & lib. 3. in creatione L. Quintij Cincinnati. Et lib. 4. in creatione Mamerci Æmilij, vbi his iſtis verbis vtitur: & alibi ſæpe in creationibus, vt cum alij dictatorem: & Plutarchum in Hannibale.

d *Nam & claui figendi, &c.*] De his poſtea ſigillatim dicetur.

e *Conſtat enim &c.*] Hæc ad cauſam claui figendi pertinent, ſuntque Liuij 1. Decad. li. 7. poſt prin. vbi loquitur de creatione L. Manlij Imperioſi, cuius Alexander hic meminit. Et libr. 8. vbi de creatione M. Claudij Marcelli: Et iterum de creatione L. Æmilij Mamerci. Rurſúmque lib. 9. de creatione C. Petilij. & alibi ſæpe.

L. Manlius clauo fixo peſtem ſedauit. ſæpe aliàs, cùm graui morbo ciuitas affecta eſſet, ſenatus L. Manlium Imperioſum, dictatorem claui figendi cauſa dici iuſſit, qui dictator dictus, clauum panxit, iſque clauus dextro lateri ædis Iouis optimi maximi in capitolio fixus fuit. [f] Poſt quem cùm Romæ de veneficiis quærerent, & aliquot matronæ damnatæ forent, eáque res prodigij haberetur loco: vt mentes alienatæ, ſui compotes fierent, *Cn. Quintilius clauo fixo mentes alienatas ſui compotes fecit.* ſimili memoria ex annalibus repetita, claui figendi cauſa dictator creatus Cneus Quintilius fuit, qui fixo item clauo, cùm eo piaculo ciuium mentes ſui compotes feciſſet, diſcordéſque animos conciliaſſet, dictatura ſe abdicauit. [g] Eos autem clauos fuiſſe æneos, notáſque numeri annorum quibus tunc tempora deſignabant, habuiſſe, idque à Vulſinijs emanaſſe ferunt, quibus in vſu erat clauos indices numeri annorum habere fixos in templo Nurciæ Hetruſcæ deæ. *Comitiorum cauſa.* [h] Comitiorum verò cauſa, ſiquando neuter conſulum bello abeſſe poterat, vel morbo aut alia neceſſitate comitijs præeſſe nequirent, ſenatum abſentibus conſulibus dictatorem, qui comitijs præeſſet, dicere cenſuiſſe, ſæpe compertum eſt. [i] Dicebat enim conſul dictatorem comitiorum cauſa [k] in caſtris, vel vbi- *Quæſtionum exercendarum cauſa.* vbi terrarum erat, cum ipſe à bello auocari commodo reipublicæ non poſſet. [l] Quæſtionibus quoque exercendis creari dictatorem, argumento eſt, quod Sp. Melio imperium populi Romani affectante, cum nullius imperio magiſtratus cogi poſſet, ſenatus vt nefarios ipſius conatus reprimeret, vtque clandeſtinas inſidias à capite & ceruicibus dimoueret, dictatorem creari exacta ætate Q. Cincinnatum voluit, qui re explorata, ſumpto de reo ſupplicio, dictatura ſe abdicauit. [m] Et cum occultas principum coniurationes, conſiliáque clandeſtina, Capuæ fieri percrebuiſſet, ſenatum quæſtiones veri inquirendi cauſa decreuiſſe, dictatorémque quæſtionibus exercendis dici cenſuiſſe multi adnotarunt. *Legendi ſenatus gratia.* Nec me præterit, [n] legendi quoque ſenatus, cùm patres in demortuorum loco ſuffici, ordinémque ſenatorium ſuppleri opus foret, vt eſſet qui nouos legeret ſenatores, quique ſenatum ſufficeret, plerunque dictatorem fuiſſe. *Dictatores duo ſimul creati.* Quo tempore illud euenit, [o] vt duo ſimul dictatores, quod nunquam antea factum, crearentur, Marcus ſcilicet Iunius, qui caſtris dictator tunc præerat, & M. Fabius Buteo, qui ordinem ſenatorum, eo quòd multi bello ceciderant, ſufficeret legerétque [p] *Ferias indicendæ cauſa.* Quanquam & feriarum cauſa, cum tetra prodigia nunciarentur: propteréaque feriæ indicendæ forent, vt eſſet qui ferias indiceret, [q] quique ludis Romanis, aut quadrigis mittendis præeſſet. [r] *Contumaciam cohibendæ cauſa.* Nonnunqvam vt illorum contumaciam cohiberet, qui functi honoribus, magiſtratu abire, vel ſenatus dicto parere nollent. Interdum, qui flaminem proderet, dictatorem fuiſſe legimus: qui

ANNOTATIONES.

f *Poſt quem cum Romæ de veneficiis &c.*] Id ex Liuio eſt 1. Decad. lib. 8. vbi poſtquam tradidit 170. Matronas veneficij damnatas, ſubiungit. Neque de veneficiis ante eam diem Romæ quæſitum eſt, prodigij ea res loco habita, captiſque magis mentibus quàm conſceleratis ſimilia viſa. Itaq; memoria ex Annalibus repetita, in ſeceſſionibus quondam plebis clauum à dictatore fixum, alienatáſq; diſcordia mentes hominum, eo piaculo compotes ſui feciſſe, dictatorem claui figendi cauſa creari placuit, Creatus eſt Cneus Quintilius.

g *Eos autem clauos fuiſſe æneos, &c.*] De iis clauis Liuius à quo hæc maiori ex parte accepit, 1. Decad. lib. 7. non multò poſt princ. Eum clauum, inquit, quia raræ per ea tempora erant literæ, notam numeri annorum fuiſſe ferunt, eoque Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentum ſit. Vulſinijs quoque clauos indices numeri annorum fixos in tēplo Nurtiæ Hetruſcæ comparere, diligēs talium monumentorum author Cincius affirmat. Hæc ille. Feſtus quoque Pompeius lib. 4. Clauus, ait, annalis appellatur, qui figebatur in parietibus ſacrarum ædium per annos ſingulos, vt per eos numerus colligeretur annorum.

h *Comitiorum verò cauſa.*] De dictatoribus creatis Comitiorum cauſa, Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi ſcribit hac de cauſa creatum fuiſſe ægris Conſulibus L. Furium Camillum: & paulò poſt T. Manlium Torquatum. Et 3. Decad. libr. 2. L. Veturium Philonem abſentibus Conſulibus. Et libr. 5. poſt princ. Q. Fuluium Flaccum, etiam conſulibus abſentibus. Et lib. 9. ob eandem cauſam Q. Cæcilium Metellum. Sed & Conſulibus præſentibus nec impeditis nonnunquam placuit Comitia per dictatorem haberi. Sic enim C. Claudius Nero M. Liuium collegam dictatorem dixit Comitiorum cauſa apud eundem Liuium 3. Decad. lib. 8. Et vide Liuium in eo loco quem tibi adducam infrà in verbo, Atq; in agro Romano.

i *Dicebat enim Conſul.*] Sic enim L. Cornelius Conſul M. Claudium Marcellum dictatorem dixit apud Liuium 1. Decadis libro octauo. & alibi ſæpe.

k *In caſtris.*] Et ſic quoque C. Iulius eiuſdem 1. Decad. li. 7.

l *Quæſtionibus quoque exercendis.*] Hæc ſunt ipſius Liuij 1. Decadis libr. 4. vbi hanc Sp. Melij hiſtoriam concinnè ſcribit.

m *Et cum occultas &c.*] Et hanc quoque hiſtoriam ſcripſit Liuius eiuſdem 1. Decad.

n *Legendi quoque Senatus.*] Ex eodem Liuio 3. Decad. libr. 3.

o *Vt duo ſimul dictatores.*] Id quoque eſt ex Liuio eodem illo libr. 3. Decad. & Plutarcho tum in Hannibale, tum in Fabio maximo. Polybius autem lib. 3. loquens de M. Minutio Ruffo magiſtro equitum, ipſius Fabij Maximi, cui à populo Romano æquatum fuerat Imperium cum ipſo dictatore, Iam duo, inquit, dictatores vno tempore, vno exercitu erant, res ante eum diem inaudita.

p *Quanquam & feriarum cauſa.*] Sic creatus eſt M. Valerius Publicola apud Liuium 1. Decad lib. 7.

q *Quiq; ludis Romanis, aut quadrigis.*] Liuius 1. Decad. libr. 8. in fi. Nec diſcrepat, inquit, quin dictator eo anno, A. Cornelius fuerit, id ambigitur bellíne gerendi cauſa creatus ſit, an vt eſſet qui Ludis Romanis (quia L. Plautus prætor graui morbo fortè implicitus erat) ſignum mittendis quadrigis daret. Et li. 9. in oratione P. Sempronij Tribuni pleb. Quem claui, inquit, figendi, aut ludorum cauſa dictatorem creęs. Et 3. Decad. lib. 7. T. Quintius Conſul dictatore Comitiorum Ludorúmq; faciendorum cauſa dicto, L. Manlio Torquato ex vulnere mortuo. Ex quo vides aliquando duabus illis cauſis ſimul dictatorem factum.

r *Nonnunquam vt illorum contumaciam &c.*] Apud Liuium 1. Decad. lib. 4. L. Quinctius Cincinnatus dictator dictus ad comprimendam cohibendámque Sp. Melij viri ſeditioſi & regnum affectantis impotentiam ac contumaciam. Et 5. Decad. lib. 10. P. Sulpitius etiam dictator dictus, vt pro iure maioris imperij Cn. Seruilium Conſulem qui iuſſu Senatus traiecerat in Siciliam, inde in Africam tranſiturus, in Italiam reuocaret.

Sed

quidem magiſtratus non Romæ tantùm, [s] ſed & Albæ, & Lanuuii, [t] & in toto ferè Latio ſummus erat. Id quoque non prætereundum, quòd ſiue belli gerendi, ſiue cuiuſuis muneris exequendi cauſa, dictator dictus foret, niſi virum conſularem, quique conſulatum antea geſſiſſet, [u] & nocte ſilente, [x] atque in agro Romano (is autem Italia terminabatur) dici licuiſſe: [y] nec vltra ſex menſes [z] ante Syllam, dictaturæ munus quempiam exercuiſſe, [a] præter Furium Camillum, cui iam exacto ſemeſtri, cùm conſternata republica laborarent ancipiti metu, ne tumultus vrbani fierent, néve vrbe relicta, Romani Veios migrarent, ſenatus in annuum dictaturam inuito prorogauit: [b] atque hic Camillus fuit, qui vindex maieſtatis Romanæ, dictatura quinquies, triumpho quater potitus eſt. [c] Conſulatum verò nunquam attigit, [d] tametſi lege veteri de dictatore creando primum lata, id ſancitum fuerit, vt niſi conſulares viri, quiq; conſulatum antea geſſiſſent, nulli dictatores haberentur aut fierent.

Ne adeundi Remi muneris gratia. Dictator quis creabatur, & quo tempore, & loco. & quare diu Furius Camillus.

ANNOTATIONES.

s *Sed & Albæ.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. in regno Tulli Hoſtilij, dictatorem, inquit, Albani Metium Suffetium creant: illorum vero potius an Græcorum exemplar ſequuti fuerint Romani, diſquirit Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 5. extremo.

t *Et in toto ferè Latio.*] Ælius Spartianus in Hadriano ſcribit illum per Latina oppida fuiſſe dictatorem. Vide infra lib. 4. cap. 23.

v *Et nocte ſilente.*] Ex Liuio 1. Decad. lib. 8. & 9.

x *Atque in agro Romano.*] Ex eodem 3. Decad. li. 7. Cuius hęc verba ſunt, Hæc recitata à Conſule ita mouêre Senatum, vt non expectanda Comitia Conſulis cenſeret, ſed dictatorẽ Comitiorum cauſa dicto, extemplo in Prouinciam redeundum. Illa diſceptatio tenebat, quòd Conſul in Sicilia ſe M. Valerium Meſſalam, qui tum claſſi præeſſet, dictatorem dicturum eſſe aiebat: patres extra Romanum agrum (eum in Italia terminari) negabant dictatorem dici poſſe, & cętera quæ ſequuntur. Sed & ibi alio loco, Hi nunciare Conſuli iuſſi, vt ſi ad Comitia ipſe Romam venire non poſſet, dictatorem in agro Romano diceret.

y *Nec vltra ſex menſes.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. poſt princ. & Pomponius tit. 2. §. populo. ff. de orig. iur.

z *Ante Syllam.*] Hic enim perpetuam dictaturam vſurpauit exercuitque per aliquot annos, & tandem ſe ea ſponte abdicauit. Plutarchus in vita illius. Iulius Florus Epitome Liuij lib. 79. Sed & poſt illum Iulius Cæſar perpetuam & ipſam dictaturam ſibi decerni paſſus eſt: ex Suetonio in vita illius c. 77. & Plutarcho etiam in vita illius, & omnibus vbique. Vnde & priuatim Cæſar dictator vocatur ad differentiam aliorum. Ita enim illum ſimpliciter appellat Tacitus lib. 5. & Plinius lib. 2. cap. 30.

a *Præter Furium Camillum.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. ad principium: & Plutarchus in vita illius.

b *Atque hic Camillus fuit.*] Plutarchus ibi in princ. & ſatis liquet ex Liuio 1. Decad. lib. 5. & 6.

c *Atque Conſulatum nunquam attigit.*] Plutarchus vbi ſuprà.

d *Tametſi lege veteri &c.*] Id Liuij eſt 1. Decad. lib. 2. Apud Veterrimos, inquit, authores T. Largiũ dictatorem primũ, & Sp. Caſſium magiſtrum equitum creatos inuenio, Conſulares legere: ita lex iubebat de dictatore creando lata. Hæc ibi. Alia autem multa de dictatoribus videbis infrà lib. 4. cap. 23.

Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & vetus ſenatuſconſultum à Græcis ad Romanos deductum.

CAPVT VII.

LEGERAMVS aliquando, dum pueri eſſemus, Terentij Phormionem, vbi adoleſcens filius virginis amore perditus, mentitus ſe proximum genere, puellam abſente patre vxorem duxerat, lege coactus. Demum reuerſus pater, ſeruum, cuius ſuaſu nuptias confecerat, quòd indotatam duxiſſet atque ignobilem, iurgiis afficiebat, quum leui mercede inhoneſtas nuptias effugere, & filium ab ignominia redimere potuiſſet. Hoc erat, ſi dotem virgini dediſſet, vt dote contenta, alium puella virum quæreret, filium verò dimitteret: aut ſi pecunia deeſſet, mutuam ſumeret vel fœnore. Cui ſeruus in hæc verba reſpondit, Hui dixti pulchrè, ſiquidem quiſquam crederet, Te viuo. Quid ſibi vellet, quòd viuo patre neminem filio crediturum pecuniam ſeruus reſpondebat, non ſatis tunc acceperamus. Sed quum poſt aliquot dies, in eandem lectionem vt fit, incideremus, animaduertimus vetus olim ſenatuſconſultum fuiſſe, quod primum [a] à Solone veteri lege ſancitum, inde ad noſtros deductum fuiſſe arbitror, quo cautum fuit, Patre viuente, filio qui ſub patris iure eſt, credi pecuniam non licere: & qui crediſſet, petitionem non habere: ne filiusfamilias ære nexus alieno, vt creditum redderet, vel necem patri machinaretur, aut aliunde quam inhoneſtius quæreret. Sed cum ipſius ſenatuſconſulti verba non haberemus, incidimus fortè ad id temporis cùm hæc dictaui, in pluſcula legum commentaria, quæ ex naufragio erepta, nauta quiſpiam Romam aduexerat: ea cum emendi ſtudio inſpiceremus, illud ipſum ſenatuſconſultum, quod diu impenſa opera quæſieramus, caſu inuenimus. [b] Verba verò ex eo ſenatuſconſulto hæc ſunt: Placere ne cui qui filiofamilias mutuam pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem parentis, cuius in poteſtate fuiſſet, actio petitióque daretur. Vt ſcirent, qui peſſimo exemplo fœnerarent, nullius poſſe filiifamilias bonum nomen, inde expectata patris ſui morte fieri, & infrà: Cùm enim fœneratores magna licentia pro arbitrio fœnerarent, cautum fuit primò [c] duodecim tabulis de modo credendi, ne quis plus

Solonis lex.

Senatuſconſultum in fœneratores.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

a *A Solone*] Tu nullum apud Δικαστ. reperias huius legis verbum.

b *Verba verò ex eo Sc. &c.*] Neſcio Cur Alexander ſe eius Sc. verba inueniſſe dicat in commentariis quibuſdam è naufragio ereptis, cùm ea ad verbum inſerta ſint in l. 1. ff. ad Senatuſconſult. Macedo. qui quidem titulus tam ff. quàm Codicis non ob aliud editus eſt, quam ad interpretationem illius Sc.

c *Duodecim tabulis &c.*] Totus hic locus ex Cornelij Taciti lib. 5. depromptus eſt, cuius hæc verba ſunt, Interea magna

Fœnus quo pacto pauſatim abrogatū. *Credendum non vltra duo millia drachmarum.*

vnciario fœnore fœneraret: mox tribunitia rogatione ad ſemuncias fœnus redactum, deinde ad ſemiſſem, poſtea ad trientem: [d] demum L. Genutius Tribunuſplebis tulit ad populum, ne vllo modo fœnerari liceret. Poſt aliquod verò tempus, [e] Sulpitius Trib. plebis, vt credendi modum præfiniret, legem tulit, ne quis ordinis ſenatorij, vltra duo millia drachmarum æs alienum conflaret: qui poſtea decedens, contra legem a ſe latam, trecentas myriadas æris alieni conflaſſe inuentus eſt. [f] Diuus deind Cæſar etiam certum modum credendi præfiniuit. Tiberius vero vt fœnus tolleretur omnino diſpoſito per menſas millies ſeſtertio cauit, vt ſingulis facultas creditum accipiendi fieret in triennium ſine vſuris, ſi debitor in duplum populo cauiſſet. Poſtremò pluribus plebiſcitis, non modò fœnus, ſed vetita verſura fuit, cautumque perpetuo ſenatuſconſulto, ne filiosfamilias credere liceret. Cauſam ferunt fuiſſe, [g] quòd Cælius Plotius fœnarator T. Veturium nexum & addictum, ob reliquum fœnoris non redditi, ſtuprare voluit, & verbere affecit. [h] Sicut de Papyrio traditur, qui Publium nexum ad libidinem perlicere conatus fuit, quæ cauſa traditur fuiſſe, vt nexi ſoluerentur, neve in poſterum quiſquam necteretur. In qua quidem re, adnotare ſuccurrit, apud iureconſultos, reliquatores [i] dici, qui integrum æs alienum cum fœnore non exoluiſſent, ſed partem æris alieni & fœnoris deberent. fuitque Athenis

Cal. Plotius fœnerator.

Reliquatores.

ANNOTATIONES.

vis accuſatorum in eos irrupit, qui pecunias fœnore auctitabāt aduerſus legem dictatoris Cæſaris, qua de modo credendi, poſſidendique intra Italiam cauetur, omiſſa olim, quia priuato vſui bonum publicum poſtponitur. Sanè vetus vrbi funebre malum, & ſeditionum diſcordiarúmque creberrima cauſa, eóque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primò duodecim tabulis ſanctum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, cum anteà ex libidine locupletium agitaretur. Dein rogatione Tribunitia ad ſemuncias redacta. Poſtremò vetita verſura, multiſque plebiſcitis obuiam itum fraudibus, quę toties repreſſæ miras per artes rurſum oriebantur. Sed tum Gracchus prætor cui ea quæſtio euenerat, multitudine periclitantium ſubactus retulit ad Senatum, trepidique patres (neque enim quiſquam tali culpa vacuus) veniam à principe petiuere: & concedente, annus in poſterum ſexque menſes dati, quis ſecundum iuſſa legis, rationes familiares quiſque componeret. Hinc inopia rei nummariæ commoto ſimul omnium ære alieno: & quia tot damnatis, boniſque eorum diuenditis, ſignatum argentum fiſco vel ærario attinebatur. Adhæc ſenatus præſcripſerat, duas quiſque fœnoris partes in agris per Italiam collocaret. Sed creditores in ſolidum appellabant, nec decorum appellatis minuere fidem. Ita primo concurſatio, & preces, dein ſtrepere Pretoris Tribunal: eáque quæ remedio quæſita venditio & emptio, in contrarium mutari, quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi ſecuta vilitate, quanto quis obæratior ægrius diſtrahebant, multique fortunis prouoluebantur. Euerſio rei familiaris dignitatem & famam præceps dabat, donec tulit opem Cæſar diſpoſito per menſas millies ſeſtertio, factaque mutuandi copia ſine vſuris per triennium, ſi debitor populo in duplum prædiis cauiſſet. Sic refecta fides & paulatim, priuati quoque creditores reperti: neque emptio agrorum exercita ad formam Senatuſconſulti, acribus vt fermè talia initiis, incurioſo fine. Sed & huc ſpectabant verba Titi Liuij 1. Decadis libr. 7. Haud æquè patribus læta inſequenti anno C. Martio Cn. Manlio Conſulib. de vnciario fœnore a M. Duellio & L. Menenio Tribunis plebis rogatio eſt perlata: & plebs aliquanto eam cupidius ſciuit accepitque. Et non multo pòſt, Non eadem domi quæ militię fortuna erat plebi Romanæ. Nam etſi vnciario fœnore facto leuata vſura eſſet, ſorte ipſa obruebantur inopes, noxámque ibant, &c. Et alio loco eiuſdem libri, Idem, inquit, otium manſit. Manlio Torquato, C. Plancio Conſulibus, ſemunciarum tantum ex vnciario fœnus factum, & in penſiones æquas triennij, ita vt quarta præſens eſſet, ſolutio æris alieni diſpenſata eſt: & ſic quoque parte plebis affecta, fides tamen publica priuatis difficultatibus potior ad curam Senatui fuit: leuatæ maximæ res, quia tributo ac delectu ſuperſeſſum. Hæc ibi. Vnciarium autem fœnus cuiuſmodi ſit, vt id in tranſcurſu dicam, diſces ex Budæo de Aſſe libr. 1. vbi de vnciaria vſura loquitur: idque declarat ex l. Titium. §. præfectus. ff. de adminiſt. tuto.

d *Deinon L. Genutius.*] Ex Liuio 1. Decad. lib. 7. ad fi.

e *Sulpitius Tribunus plebis.*] Ex Plutarcho in vita Marij.

f *Diuus deinde Cæſar.*] Id totum vſque ad verſicul. (Cauſam ferunt) eſt ex Cornelio Tacito lib. 5. vt iam ex eo diximus.

g *Quod Cælius Plotius.*] Valerius Maximus lib. 6. cap. 1. Titus, inquit, Veturius cum propter domeſticam ruinam & graue æs alienum Cælio Plotio nexum ſe dare adoleſcentulus admodum coactus fuiſſet, ſeruilibus ab eo verberibus, quia ſtuprum pati noluerat, affectus, querelam ad Conſules detulit, à quibus de hac re certior factus Senatus, Plotium in carcerem duci iuſſit.

h *Sicut de Papyrio.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. Eo anno, ait, plebi Romanæ velùt aliud initium libertatis factum eſt quod necti deſierit. Mutatum autem ius ob vnius fœneratoris ſimul libidinem, ſimul crudelitatem inſignem. L. Papyrius is fuit, cui cùm ſe C. Publius ob æs alienum paternum nexum dediſſet: quæ ætas formaque miſericordiam elicere poterat ad libidinem & contumeliam animum accenderunt & florem ætatis eius fructum aduentitium crediti ratus, primo perlicere adoleſcentem ſermone inceſto eſt coactus: deinde poſtquam aſpernabantur flagitium aures, minis territare, atque identidem admonere fortunæ: poſtremò cum ingenuitatis magis quàm præſentis conditionis memorem videret, nudari iubet verberaque afferri. Quibus laceratus iuuenis cum ſe in publicum proripuiſſet, libidinem crudelitatémque conquerens fœneratoris, ingens vis hominum cum ætatis miſeratione, atque indignitate iniuriæ accenſa, tum ſuę conditionis liberorúmque ſuorū reſpectu, in forum, atque inde agmine facto ad curiam concurrit, & cum Conſulis tumultu repentino coacti Senatum vocarent, introeuntibus in curiam patribus, laceratum iuuenis tergum procumbentes ad ſingulorum pedes oſtentabant. Victum eo die ob impotentem iniuriam vnius, ingens vinculum fidei, iuſsiq; Conſules ferre ad populum ne quis niſi qui nexum meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedibus aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, nō corpus obnoxium eſſet. Ita nexi ſoluti, cautumque in poſterum, ne necterentur. Hæc ibi. At ante id tempus Seruius Tullius Romanorum rex ita in fœneratores edixit, Si qui in poſterum a fœneratoribus mutuum acceperunt, eos ob æs in neruum duci non ſinam, cauebòque lege, ne fœneratoribus ius ſit in libera corpora, ſed contenti ſint debitorum facultatibus. Author Dyoniſius Halicarnaſſæns lib. 4.

i *Reliquatores.*] Pomponius in l. locatio. §. reliquatores. ff. de publicat. & vectigal. & Scæuola l. creditor. §. Valerius. ff. de ſolution. ex verbo Reliquare, quo vſus eſt Paulus L. Lucius. ff. de adminiſt. tuto. & Vlpianus l. reſcripto. §. debitores. verſic. ſed eos. ff. de muner. & honor. Et vix apud alios authores reperias,

k *Zena.*]

magiſtratus cui [k] Zetetæ nomen, apud quem ſi quis integrum æs debitum non ſoluiſſet, conueniri lege poterat. Indis † verò & [l] Germanis fœnus ignotum fuit, & pleræque gentes odio illud inexpiabili proſequutæ, adeo vt cùm furem dupli, [m] fœneratorem quadrupli damnarent. feruntque [n] Ægyptios & [o] Athenienſes, cum hæc contagio mali latius ſerperet, pluribus decretis cauiſſe, ne ob fœnus corpora adiudicari vel addici poſſent, néve ſuper corporibus fœnerati fas foret, nec citra debitoris facultatem ſæuire, quæ lex [p] Siſachthia & [q] Chreocopia dicta: adeo vt [r] Lycurgus è tota Sparta fœnus & vſuras exterminaſſe dicatur. [s] cúmque omnis Ægyptus eſſet obruta fœnore, fuit lege ſancitum, vt ita demum mutuam pecuniam accipere liceret, ſi cadauer patris fœneratori daretur pignori, penes quem eſſet poteſtas paterni ſepulchri debitoris oppignorati. Inter cæteros [t] fertur Agis Athenienſium dux adeò fœnus exoſum habuiſſe, vt omnium fœneratorum tabulas igne ſuppoſito in foro concremarit, quo igne nullum clarius lumen vidiſſe Ageſilaus dixit. Laudaturque [u] Antoninus Pius & [x] Alexander Seuerus, quòd Romæ fœnus trientarium conſtituerint, cum nonnullos fœnoris cauſa agro paterno auitóque exutos comperiſſent: ſemiſſem verò induxerint, & abrogarint. [y] Lucullus quoque adeò fœneratorum licentiam cohibuit, vt omnem Aſiam fœnore demerſam liberarit: [z] Sicut Cato qui in fœnore coercendo aſperior & durior, ex tota Sicilia fœneratores exegit, illamque ære alieno obrutam, in priſtinum decus reſtituit. Hoc quidem ſenatuſconſultum iam longo abuſu obliteratum, [a] diuus Claudius fœneratorum licentiam coercens, ne filiisfamilias pecuniam fœnori darent, ſeuero edicto ſeruari mandauit. [b] Diuus deinde Veſpaſianus cum cenſuram ageret, ſaluti parentum & liberorum conſulens, illud denuò ex longo interuallo reuocauit. [c]

Zetetæ.

Fœnus exoſum.

Lex Siſachthia & Chreocopia.

Agis.

ANNOTATIONES.

k *Zetetæ.*] De Zetetis Athenienſium magiſtratibus loquitur Pollux Onomaſticôn lib. 8. τῆς μικροτέρας ἀρχῆς. Sed hi alij eſſe videntur quàm quos Alexander hic deſignat.

† *Indis verò.*] Ælianus variæ hiſtoriæ lib.4.initio.

l *Germanis.*] Tacitus de morib. Germanorum.

m *Fœneratorem quadrupli damnarent.*] Ex Catone de re ruſtica, initio.

n *Feruntque Ægyptios.*] Ex Diodoro Siculo libr.2. cap. 3. cuius de Bocchoride Ægyptiorum legiſlatore hæc verba ſunt, latine verſa, Fœnus quod ex ſcripto contrahebatur, prohibebat vltra contracti mutui duplum exigi. Solutio ex bonis debitoris ſolum fiebat, corpus non poterat addici creditori. Putabat enim oportere bona tantùm ſubdita eſſe debitis: corpora, quorum opera & bello & pace vterentur, ciuitatibus addicta eſſe. Non enim æquum videbatur milites qui pro patriæ ſalute pericula ſubirent, pro vſuris in carcerem duci, aut ob vnius auaritiam in periculum agi patriæ ſalutem.

o *Athenienſes.*] Idem Diodorus ibidẽ ſubdidit, Hanc quoque legem videtur Solon ad Athenienſes tráſtuliſſe, quam Siſachthiam appellauit, decernens, ne ob vſuras ciuium corpora neſterentur. Neque iniuria queruntur quidam de nõnullis Græcis legum legatoribus, qui arma, aut aratrum, aut aliud quibus operi neceſſarium prohibeant ob fœnus addici creditori: corpora verò quæ his vtuntur, tradi permittant.

p *Siſachthia.*] Iam de ea dictum ex Diodoro, de qua Plutarchus libro de fortuna Alexandri, Politicis, & vita Solonis: in ſimilique Laërtius.

q *Chreocopia.*] Plutarchus in vita Solonis.

r *Lycurgus.*] Plutarchus in Agide.

s *Cumque omnis Ægyptus.*] Herodotus libr.2. vbi de Aſychio rege Ægypti, & Diodorus Siculus libr.2. capit. 5. ad medium.

t *Fertur Agis.*] Ex Plutarcho in ipſo Agide: ſed in eo lapſus eſt Alexander, quòd Agidem dicit Athenienſem, cùm fuerit Lacedæmonius, & Lacedæmonium rex, vt ibi & vbique videre licet.

u *Antoninus Pius.*] Capitolinus in vita illius.

x *Alexander Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita quoque illius.

y *Lucullus.*] Plutar. in vita illius.

z *Sicut Cato.*] Scilicet primus ille Cenſorius dictus, ex Plutarcho in eodem, & ante ex Liuio 4. Decad. lib. 2. cuius hæc ſunt, Sardiniam M. Portius Cato obtinebat, ſanctus & innocens, aſperior tamen in fœnore coërcendo, fugatique ex inſula fœneratores.

a *Diuus Claudius.*] Cornel. Tacitus lib.11.

b *Diuus deinde Veſpaſianus.*] Suetonius in eodem, c.11. auctor, inquit, fuit Senatui decernendi, ne filiorumfamilias fœneratoribus exigendi crediti ius vnquam eſſet, hoc eſt, ne poſt patrum quidem mortem.

c *Non ergo inſcite.*] Tandem redit ad concluſionem interpretationis loci illius Terentiani. Sed vice auctarij addito & alia loca ad fœnoris reprobationem. Liuius 1. Decad. lib.7. Inclinatis, inquit, ſemel in concordiam animis, nóui Conſules fœnebrem quoque rem, quæ diſtinere vnanimes videbatur, leuare aggreſſi, ſolutionem æris alieni in publicam curã verterunt quinque viris creatis, quos Menſarios ab diſpenſatione pecuniæ appellauerunt, & rurſus eodem lib. Iudicia eo anno populi triſtia in fœneratores facta quibus ab ædilibus dicta dies eſſet, traduntur. Idem eius Decad. lib. 10. Eodem anno Cn. & Q. Ogulini ædiles curules aliquot fœneratoribus diem dixerunt, quorum bonis mulctatis, ex eo quod in publicum redactum eſt, ænea in Capitolio limina, & trium menſarum argentea vaſa in cella Iouis, Iouémque in culmine cũ quadrigis, & ad ficum Ruminalem infantium conditorum vrbis ſub vberibus Lupæ poſuerunt, ſemitámque ſaxo quadrato à Capena porta ad Martis ſtrauerunt. Ex quibus plane intelligis maximas eas mulctas fuiſſe, quę tantis ſumptibus ſatis fuerunt. Idem 4. Decad. lib. 5. Inſtabat cura alia, quòd ciuitas fœnore laborabat, & multis fœnebribus legibus conſtricta auaritia eſſet, via fraudis inita erat, vt in ſocios qui non tenerentur his legibus, nomina tráſcriberent, ita libero fœnore obruebant debitores: cuius coercendi cùm ratio quęreretur, diem finiri placuit, Feralia quæ proximè fuiſſent, vt qui poſt eam diem ſocij ciuibus Romanis credidiſſent, pecunias profiterentur, & ex ea die pecuniæ creditæ, quibus debitor vellet legibus, ius creditori diceretur. Deinde poſtquam profeſſionibus detecta eſt magnitudo æris alieni per hãc fraudem contracti, M. Sempronino Trib. pleb. ex autoritatẽ patrum plebem rogauit, plebéſq; ſciuit, vt cũm ſociis ac nomine Latino, pecuniæ creditæ ius idem quod cum ciuibus Romanis eſſet. Rurſus eod. lib. Iudicia in fœneratores eo anno multa ſeuerè ſunt facta, accuſantibus primates Ædilibus curulibus M. Tuccio & P. Iunio Bruto. De mulcta damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio poſitæ, in cella Iouis, ſupra faſtigium ædiculæ & XII. clypea inaurata. Et 5. Decad. lib. 2. Erant autem non Ætoli modo in ſeditionibus propter ingentem vim æris alieni, ſed Theſſali etiam: ea contagione velut tabes in Perrhæbiam quoque id peruaſerat malum. Cum Theſſalos in armis eſſe

 nunciatum

Non ergo inſcitè ſeruus ille reſpondebat, neminem fore, qui viuo patre, filio pecuniam crederet, cuius petitionem actionémque lege & ſenatuſconſulto non haberet.

ANNOTATIONES.

nunciatum eſt, Appium Claudium legatum ad eas res aſpiciendas componendaſque Senatus miſit qui vtriuſque partis principibus caſtigatis cum iniuſto fœnore grauatum æs alienum, ipſis magna ex parte concedentibus qui onerarant, leuaſſet, iuſti crediti ſolutionem in annorum penſiones diſtribuit. Plinius lib. 33. cap. 1. Flauius vouit ædẽ Concordiæ, ſi populo reconciliaſſet ordines: & cùm ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis, ædiculam æreã fecit in Græcoſtali. Eſt Plutarchi libellus de vitanda vſura, qui omnibus obuius eſt. Denique locus eſt Horatij ad ſpeciem huius capitis maximè pertinens, aduerſus Fufidium fœneratorem qui filiisfamilias pecunias mutuabat ſub grauibus vſuris, libr. 1. Satyr. 2. poſt princ.

Fufidius vappa famam timet ac nebulonis.
Diues agris, diues poſitis in fœnore nummis,
Quinas hic capiti mercedes exigit, atque
Quantò perditior quiſque eſt, tanto acrius vrget.
Nomina ſectatur modo ſumpta veste virili
Sub patribus duris tironum.—

Appianus quoque lib. 1. Bellorum ciuilium de his ſcribit, Per idem tempus, inquit, optimates in vrbe contendere cœpere, cùm quidam debita cum vſuris exigerent, lege quadam veteri vetante ſupra fœnus fœnerari: contra illam qui feciſſet, mulctam ſubituro, &c.

Spero te amaturum fore vel amandum fore, veterum auctoritatibus latinè dici licere, contra opinionem quorundam grammaticorum.

CAPVT VIII.

Commentatiunculas ſuas non inuenuſtas adoleſcens quiſpiam ingenio & lingua præſtabili, dum poſteritati & gloriæ ſeruit apud nonnullos eiuſdem diſciplinæ viros lectitabat, non equidem, vt videbatur, laudis indipiſcendæ gratia, ſed vt graui illorum iudicio ſubnixus, liberius conſultiúſque, ſi quod in eis delictum, ſi quódve mendum eſſet, caſtigaret, corúmque explorata ſententia, nonnulla in vulgus emittebat, multa vel tollebat è medio, vel corrigebat. Aderat mihi familiaris meus quiſpiam, honeſti ordinis, Latinæ eloquentiæ, & veterum literarum non ignarus, qui cætera quidem minimè viſus aſpernari, vno verbo ſe offenſum dicebat, quod in poſterum nihil in eum ſcripturum fore, ille dixerat. Minus Latinè (inquit) dictum eſt, ſcripturum fore, ſed aptius conuenientiúſque dicendum fuit, ſcripturum eſſe. Si quidem verbum fore, cum tempus quod futurum eſt deſignet: cum participio in rus, vel in dus, quod pariter futurum tempus deſignat, minimè conuenire, perindéque haberi ac ſi dicas ſcripturum futurum eſſe: quæ oratio, vt probe noſti, nihil habet gratiæ vel dignitatis. Quóque minus dubites, inquit ille, hoc ſenſerunt multi eruditi: quorum ſententiam iudiciúmque minimè aſpernaberis. Statimque ad nos attulit obſeruationes grammatici hominis non incurioſi, in quibus ad hanc ſententiam ſcriptum, definitúmque inuenimus; Fore cum vim participij habeat, cum nomine, non cum participio iungi oportere, ne duo ſimul participia confundantur. Itaque dicendum, ſpero te amatorem fore, vel amaturum eſſe: non autem amaturum fore, vel amandum fore: venturum eſſe, non venturum fore. Et ita dici ſcribique oportere maximè contendebat. Quod cum legiſſemus, tenuit nos admiratio iſtius doctoris, equidem diſerti, & tamen inconſiderati, qui præcipiti ductus ſententia, tam aſſeuerate contendere auderet, id quod longe ſecus à doctiſſimis ſæpe vſurpatum memineramus. Siquidem T. Liuius facundiſſimus author, ſecundi Punici belli octauo, & acturum ſe, inquit, per populum aperte fore, ſi ſenatus aduerſaretur. Et alibi, libenter facturos fore, vt ludi maximi fierent. Et rurſus, eò quoque mittendos fore legatos, dixit. Et ſeptimo de Macedonico, ſub pellibus habendos milites fore. Q. Curtius, ſeneſcendum fore tantum terrarum vel ſine imperio obeunti. Quibus ſtipulatur Plinius naturalis hiſtoriæ ſecundo, Quid fore putandum eſt? inquiens, & pluribus exemplis quibus omnis hiſtoria referta eſt, quæ trita & peruulgata in quæſtione minimè dubia referre non neceſſe habeo. Prætérque veterum autoritates, rationes adduci poſſent, quibus ita dici conuenire facile contenderim ex arbitratu eruditiſſimi viri. Cum enim ſubſtantiuum olim verbum fuerit fuo, atque eius infinitiuum fore, fuiſſe, futurum eſſe, &c. eiuſdémque verbi nonnulla tempora retinuerimus, adeo vt forem antiquum, & eſſem recentius dicamus: quis prohibet etiam fore atque eſſe, ſimul cuſtodiri, perindéque amaturum fore dici, quod amaturum eſſe? Sed cum nos autoritatibus veterum inniti debeamus, quibus hæc comperta fuere, quæ pro ratione ſunt, fruſtra in re confeſſa & explorata, ratio-

Fore.

Laurentius Valla elegan. lib. 1. cap. 28.

Fuo.

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

Totum hoc caput, vt alia pleraque huius operis, in Laurentij Vallæ obſeruationes editum eſt, pro ea quæ cum illo inimicitia Alexandro fuit, nec ea quidem occulta, licet eius nomen vbique hic noſter ſuppreſſerit, ſed ita, vt veluti digito illum oſtendat. Locus autem in quo eum taxat, in hoc capite, eſt in lib. 1. Elegantiarum Vallæ cap. 28. Et vt fateor illum iure ab Alexandro hoc loco reprehendi, id tamen paulò acerbius factum nemo iuſtus rerum æſtimator negauerit. Nullius autem claſſicorum autorum teſtimoniis ad illum conuincendum innititur: ſed vnius qui his in rebus inſtar omnium haberi debet, alia teſtimonia addam. hic eſt M. Tullius, quem meritò linguæ Latinæ parentem plerique omnes fatentur. Qui in oratione pro Milone, Spero, inquit, multa vos liberoſque veſtros in Republica bona eſſe viſuros. In his ſingulis ita ſemper exiſtimabis, viuo P. Clodio, nihil horum vos viſuros fore. Et licet

nem & adminicula non neceſſaria inquirimus. Si qui tamen ſunt ita Latinæ linguæ curioſi, aut animo tam agreſti & duro, quibus veterum autoritas non ſatis ſit, poterunt ab his qui iſtiuſmodi res conquiſitius indagant, quibuſque iſta conſectari curæ fuit, hæc atque his ſimilia perſcrutari.

ANNOTATIONES.

ad teſtimonium ſit nonnihil ambiguum, propterea quòd in nonnullis codicibus ibi legitur, victuros fuiſſe: tamen quod citra omnem dubitationem eſt, is lib. epiſtolarum famil. 3. epiſt. 13. & in vlt. initio, Quaſi diuinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum ſtudium tuum. & epiſt. ad Atticum lib. 5. in princ. Te ad me fore venturum. Sed non tamen præteream quod ſcribit Seruius in lib. 3. Aeneid. ibi,

—Cum protinus vtraque tellus
Vna foret.—

Foret, inquit, ab infinitiuo eſt, ſed modò præteritum ſignificabat tempus, quod rarum eſt: ſæpius enim futurum ſignificat.

Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus de cauſis indita & denominata fuerint.

CAPVT IX.

VERVM profectò eſt, id quod à multis traditur, veteres illos non infimæ plebis homines, quorum bona fortique opera populus Romanus vſus fuit: ex re ruſtica, in qua multum diúque verſati fuerant, clari nominis cognomenta ſumpſiſſe. Ex qua re coniectari licet, fortes illos atque acri ingenio viros, quicquid à reipublicæ muneribus otij & laxamenti habebant, id plerumque in exercendis agris & colendis frugibus ponere conſueuiſſe, neque ſementes terræ iacere, neque vites amputare, aut agros ſtercorare, vel irrigare, faſtidio vnquam duxiſſe: quæ nunc probro duximus, dedecorique & turpitudini damus. [a] Eiuſmodi fuiſſe Piſones, quod in pinſendo *Piſones.* frumento longo vſu fuerant exerciti, vel à piſo legumine: hi enim [b] Calphurniorum proſapia à Numa originem duxiſſe feruntur. [c] Cicerones & Lentuli, alteri ob ciceres, alteri ob lentes eximie cultas, ge- *Cicerones & Lentuli.* neroſum familiæ nomen inuenere. [d] Fabios quoque à ſatione fabarum ſunt qui autument denominatos: [e] tametſi ab Hercule prognatos, & ab fouea dictos nonnulli ferant. Sicut [f] Antoniorum familia, *Fabij.* quæ Romæ imperitauit, Antonem Herculis prognatum, autorem ſtirpis nuncupat. [g] Lactucini, quod *Antonij.* lactucas colerent. & [h] Hortenſij quod hortorum ſtudio tenerentur. [i] Stolones quoque à pampinatio- *Lactucini. Hortenſij.* ne & cura arborum, quòd curarent ne frutices quos ſtolones vocant, ad caudices arborum naſcerentur, *Stolones.* nobilia cognomenta inuenere: Ex qua familia Licinius ille Stolo, [k] primus de plebe conſul, quia filium emancipando, fraudem legi fecerat, qua vetabatur vltra quingenta agri iugera poſſidere, [l] ſua

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

a *Eiuſmodi fuiſſe Piſones.*] Plinius lib. 18. cap. 3. & vide ſeq. annotat.

b *Calphurniorum proſapia à Numa.*] Vt ſcribit in eo Plutarchus: qui tamen Capum appellat Numæ filium, ſicuti Pompeius Feſtus lib. 3. Sed quod hic dicit Piſones à Calphurniis Numæ Pompilij poſteris cognomen traxiſſe, id probat Horat. in libro de arte poëtica ad Piſones,

——Vos ô Pompilius ſanguis.

Quo in loco Acron & Porphyrion interpretes tradunt, Piſones à Pompilio deſcendiſſe: nam Calpus filius erat Numæ Pompilij, a quo Calpurnij Piſones nomen traxerunt.

c *Cicerone & Lentuli.*] De prioribus Plutar. in Cicerone. de vtriſque Plinius lib. 18. cap. 3.

d *Fabios.*] Idem vbi ſupra, ſed alij aliter, vt mox ſubiiciam.

e *Tametſi ab Hercule.*] Plutarchus in vita Fabij Maximi, ferunt, inquit, Herculem cum muliere aut vna nympharum concubuiſſe, & hunc Fabium Maximum natum eſſe, à quo Fabiorum familia Romæ initium habuit. Quidam autem primos eius generis viros, quòd primùm venandi per foueas morem induxerunt, à fodiendo Fodios olim appellatos dicunt: deinde mutatis literis, lapſam loquendi conſuetudinem Fabius cognomen feciſſe. Cui nonnihil conniuens Pompeius Feſtus lib. 6. Fouij, inquit, qui nunc Fabij dicuntur, quòd princeps gentis eius ex ea natus ſit, cum qua Hercules in fouea concubuit. Alij putant eum primum oſtendiſſe quemadmodum vrſi & lupi foueis caperentur.

f *Antoniorum familia.*] Plutarchus in Antonio, in princ. Ex quo intelliges eum fuiſſe Marcum Antoniū Triumuirum, qui nunquam Romæ imperauit, illi enim tantum Triumuiratus in diuiſione imperij ceſſit, quo reſpublica conſtitueretur. Antoninorum autem, qui poſtea Romæ imperarunt, familia aliunde orta dicitur, vt videre licet apud Capitolinum in vita vtriuſque Antonini, Pij ſcilicet & Philoſophi. Quod imperitaſſe dicuntur Antonij, putem vel ex eo quòd M. Anto. conſ. impotenter dominaretur, teſte Floro ex Liuij 117.

g *Lactucini.*] Plinius lib. 19. cap. 4. Sanè Diodorus Siculus meminit M. Valerij Lactucæ, lib. 2. Μάρκος, inquit, οὐαλέριος λακτοῦκος.

h *Hortenſij.*] Familiam Hortenſiorum fuiſſe Romæ, haud dubium eſt: è quibus Hortenſius ille orator tempore Ciceronis fuit, & alter poeta apud Ouidium libr. 2. Triſtium,

Nec minus Hortenſi, nec ſunt minus improba Serui
Carmina.——

Eos autem ab hortorum cultu dictos eſſe, Alexander coniectura probabili ponit.

i *Stolones.*] Varro lib. 1. de re ruſtic. cap. 2. & Plinius lib. 17. cap. 5. Gaij autem Licinij Stoloni Conſulis meminit Valer. Max. lib. 2. cap. 1. vbi de more ludorum loquitur.

k *Primus de plebe Conſul.*] Hic poſſet videri lapſus Alexander: nam Liuius decad. 1. lib. 6. ad fi. & lib. 10. in oratione P. Decij Muris, & Plutarchus in Camillo dicunt, L. Sextium primum de plebe Conſulem factum. Verùm Plinius Secundus, ſi is de Viris illuſtribus, cap. 20. hunc Stolonem dicit primum è plebeis conſulem factum, ſed Plinium Alexander ſecutus eſt. Sed quod non eſt controuerſum, ipſe Licinus Stolo primus è plebe magiſter equitum factus eſt, vt legitur apud Liuium, citato lib. 10. Item ex eiuſdem Licinij lege cōſules ex plebe creari in vrbe Roma cœperunt, teſte Gellio libro 17. cap. 21. Collegam autem idem Licinius habuit in conſulatu L. Sulpitium Peticum, vt Liuius tradit lib. 7. initio Decad. 1.

l *Sua lege damnatus eſt.*] Liuius prædicto loco ſic habet, C. Licinius Stolo a M. Popilio Lenate ſua lege decem millibus æris eſt damnatus, quòd mille iugerum agri

Non ergo inſcitè ſeruus ille reſpondebat, neminem fore, qui viuo patre, filio pecuniam crederet, cuius petitionem actionémque lege & ſenatuſconſulto non haberet.

ANNOTATIONES.

nunciatum eſt, Appium Claudium legatum ad eas res aſpiciendas componendaſque Senatus miſit qui vtriuſque partis principibus caſtigatis cum iniuſto fœnore grauatum æs alienum, ipſis magna ex parte concedentibus qui onerarant, leuaſſet, iuſti crediti ſolutionem in annorum penſiones diſtribuit. Plinius lib. 33. cap. 1. Flauius vouit ædē Concordiæ, ſi populo reconciliaſſet ordines: & cùm ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis, ædiculam æreā fecit in Græcoſtaſi. Eſt Plutarchi libellus de vitanda vſura, qui omnibus obuius eſt. Denique locus eſt Horatij ad ſpeciem huius capitis maximè pertinens, aduerſus Fufidium fœneratorem qui filiisfamilias pecunias mutuabat ſub grauibus vſuris, libr. 1. Satyr. 2. poſt princ.

Fufidius vappæ famam timet ac nebulonis,
Diues agris, diues poſitis in fœnore nummis,
Quinas hic capiti mercedes exigit, atque
Quanto perditior quiſque eſt, tanto acrius vrget.
Nomina ſectatur modo ſumpta veſte virili
Sub patribus duris tironum.—

Appianus quoque lib. 1. Bellorum ciuilium de his ſcribit, Per idem tempus, inquit, optimates in vrbe contendere cœpere, cum quidam debita cum vſuris exigerent, lege quadam veteri vetante ſupra fœnus fœnerari: contra illam qui feciſſet, mulctam ſubituro, &c.

Spero te amaturum fore vel amandum fore, veterum auctoritatibus latinè dici licere, contra opinionem quorundam grammaticorum. CAPVT VIII.

Commentatiunculas ſuas non inuenuſtas adoleſcens quiſpiam ingenio & lingua præſtabili, dum poſteritati & gloriæ ſeruit apud nonnullos eiuſdem diſciplinæ viros lectitabat, non equidem, vt videbatur, laudis indipiſcendæ gratia, ſed vt graui illorum iudicio ſubnixus, liberius conſultiúſque, ſi quod in eis delictum, ſi quódve mendum eſſet, caſtigaret, corúmque explorata ſententia, nonnulli in vulgus emittebat, multa vel tollebat è medio, vel corrigebat. Aderat mihi familiaris meus quiſpiam, honeſti ordinis, Latinæ eloquentiæ, & veterum literarum non ignarus, qui cætera quidem minimè viſus aſpernari, vno verbo ſe offenſum dicebat, quod in poſterum nihil in eum ſcripturum fore, ille dixerat. Minus Latinè (inquit) dictum eſt, ſcripturum fore, ſed aptius conuenientiúſque dicendum fuit, ſcripturum eſſe. Si quidem verbum fore, cum tempus quod futurum eſt deſignet, cum participio in rus, vel in dus, quod pariter futurum tempus deſignat, minimè conuenire, perindéque haberi ac ſi dicas ſcripturum futurum eſſe: quæ oratio, vt probe noſti, nihil habet gratiæ vel dignitatis. Quóque minus dubites, inquit ille, hoc ſenſerunt multi eruditi: quorum ſententiam iudiciúmque minimè aſpernaberis. Statimque ad nos attulit obſeruationes grammatici hominis non incurioſi, in quibus ad hanc ſententiam ſcriptum, definitúmque inuenimus; Fore cum vim participii habeat, cum nomine, non cum participio iungi oportere, ne duo ſimul participia confundantur. Itaque dicendum, ſpero te amatorem fore, vel amaturum eſſe: non autem amaturum fore, vel amandum fore: venturum eſſe, non venturum fore. Et ita dici ſcribique oportere maximè contendebat. Quod cum legiſſemus, tenuit nos admiratio iſtius doctoris, equidem diſerti, & tamen inconſiderati, qui præcipiti ductus ſententia, tam aſſeuerate contendere auderet, id quod longè ſecus à doctiſſimis ſæpe vſurpatum memineramus. Siquidem T. Liuius facundiſſimus author, ſecundi Punici belli octauo, & acturum ſe, inquit, per populum aperte fore, ſi ſenatus aduerſaretur. Et alibi, libenter facturos fore, vt ludi maximi fierent. Et rurſus, eo quoque mittendos fore legatos, dixit. Et ſeptimo de Macedonico, ſub pellibus habendos milites fore. Q. Curtius, ſeneſcendum fore tantum terrarum vel ſine imperio obeunti. Quibus ſtipulatur Plinius naturalis hiſtoriæ ſecundo, Quid fore putandum eſt? inquiens, & pluribus exemplis quibus omnis hiſtoria referta eſt, quæ trita & peruulgata in quæſtione minimè dubia referre non neceſſe habeo. Prætéreque veterum autoritates, rationes adduci poſſent, quibus ita dici conuenire facile contenderim ex arbitratu eruditiſſimi viri. Cum enim ſubſtantiuum olim verbum fuerit fuo, atque eius infinitiuum fore, fuiſſe, futurum eſſe, &c. eiuſdémque verbi nonnulla tempora retinuerimus, adeo vt forem antiquum, & eſſem recentius dicamus: quis prohibet etiam fore atque eſſe, ſimul cuſtodiri, perindéque amaturum fore dici, quod amaturum eſſe? Sed cum nos autoritatibus veterum inniti debeamus, quibus hæc comperta fuere, quæ pro ratione ſunt, fruſtra in re confeſſa & explorata, ratio-

Fore.

Laurentius Valla ingā. lib. 1. cap. 28.

Fuo.

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

Totum hoc caput, vt alia pleraque huius operis, in Laurentij Vallæ obſeruationes editum eſt, pro ea quæ cum illo inimicitia Alexandro fuit, nec ea quidem occulta, licet eius nomen vbique hic noſter ſuppreſſerit, ſed ita, vt veluti digito illum oſtendat. Locus autem in quo eum taxat, in hoc capite, eſt in lib. 1. Elegantiarum Vallæ cap. 28. Et vt fateor illum iure ab Alexandro hoc loco reprehendi, id tamen paulò acerbius factum nemo iuſtus rerum æſtimator negauerit. Nullius autem claſſicorum autorum teſtimoniis ad illum conuincendum innititur: ſed vnius qui his in rebus inſtar omnium haberi debet, alia teſtimonia addimus. Hic eſt M. Tullius, quem meritò linguæ Latinæ parentem pleríque omnes fatentur. Qui in oratione pro Milone, Spero, inquit, multa vos liberoſque veſtros in Republica bona eſſe viſuros. In his ſingulis ita ſemper exiſtimabitis, viuo P. Clodio, nihil horum vos viſuros fore. Et licet

ad

nem & adminicula non neceſſaria inquirimus. Si qui tamen ſunt ita Latinæ linguæ curioſi, aut animo tam agreſti & duro, quibus veterum autoritas non ſatis ſit, poterunt ab his qui iſtiuſmodi res conquiſitius indagant, quibuſque iſta conicctari curæ fuit, hæc atque his ſimilia perſcrutari.

ANNOTATIONES.

id teſtimonium ſit nonnihil ambiguum, propterea quòd in nonnullis codicibus ibi legitur, viſuros fuiſſe: tamen quod citra omnem dubitationem eſt, is lib. epiſtolarum famil. 3. epiſt. 13. & in vlt. initio: Quaſi diuinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum ſtudium tuum. & epiſt. ad Atticulum lib. 5. in princ. Te ad me fore venturum. Sed non tamen præteream quod ſcribit Seruius in lib. 3. Aeneid. ibi,

—Cum protinus vtraque tellus
Vna foret.—

Foret, inquit, ab infinitiuo eſt, ſed modò præteritum ſignificabat tempus, quod rarum eſt: ſæpius enim futurum ſignificat.

Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus de cauſis indita & denominata fuerint.

CAPVT IX.

VERVM profectò eſt, id quod à multis traditur, veteres illos non infimæ plebis homines, quorum bona fortique opera populus Romanus vſus fuit: ex re ruſtica, in qua multum diúque verſati fuerant, clari nominis cognomenta ſumpſiſſe. Ex qua te conicctari licet, fortes illos atque acri ingenio viros, quicquid à reipublicæ muneribus otij & laxamenti habebant, id plerumque in exercendis agris & colendis frugibus ponere conſueuiſſe, neque ſementes terræ iacere, neque vites amputare, aut agros ſtercorare, vel irrigare, faſtidio vnquam duxiſſe: quæ nunc probro duximus, dedecoríque & turpitudini damus. [a] Eiuſmodi fuiſſe Piſones, quod in pinſendo *Piſones.* frumento longo vſu fuerant exerciti, vel à piſo legumine: hi enim [b] Calphurniorum proſapia à Numa originem duxiſſe feruntur. [c] Cicerones & Lentuli, alteri ob ciceres, alteri ob lentes eximie cultas, ge- *Cicerones.* neroſum familiæ nomen inuenere. [d] Fabios quoque à ſatione fabarum ſunt qui autument denomina- *Lentuli.* tos: [e] tametſi ab Hercule prognatos, & ab fouea dictos nonnulli ferant. Sicut [f] Antoniorum familia, *Fabij* quæ Romæ imperitauit, Antonem Herculis prognatum, autorem ſtirpis nuncupat. [g] Lactucini, quod *Antonij.* lactucas colerent. & [h] Hortenſij quod hortorum ſtudio tenerentur. [i] Stolones quoque à pampinatio- *Lactucini.* *Hortenſij.* ne & cura arborum, quòd curarent ne frutices quos ſtolones vocant, ad caudices arborum naſcerentur, *Stolones.* nobilia cognomenta inuenere; Ex qua familia Licinius ille Stolo, [k] primus de plebe conſul, quia filium emancipando, fraudem legi fecerat, qua vetabatur vltra quingenta agri iugera poſſidere, [l] ſua

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

a *Eiuſmodi fuiſſe Piſones.*] Plinius lib. 18. cap. 3. & vide ſeq. annotat.

b *Calphurniorum proſapia à Numa.*] Vt ſcribit in eo Plutarchus: qui tamen Capum appellat Numæ filium, ſicuti Pompeius Feſtus lib. 3. Sed quod hic dicit Piſones a Calphurnijs Numæ Pompilij poſteris cognomen traxiſſe, id probat Horat. in libro de arte poetica ad Piſones,

——Vos ô Pompilius ſanguis.

Quo in loco Acron & Porphyrion interpretes tradunt, Piſones à Pompilio deſcendiſſe: nam Calpus filius erat Numæ Pompilij, a quo Calpurnij Piſones nomen traxerunt.

c *Cicerone & Lentuli.*] De prioribus Plutar. in Cicerone. de vtriſque Plinius lib. 18. cap. 3.

d *Fabios.*] Idem vbi ſuprà, ſed alij aliter, vt mox ſubiiciam.

e *Tametſi ab Hercule.*] Plutarchus in vita Fabij Maximi, ferunt, inquit, Herculem cum muliere aut vna nympharum concubuiſſe, & hinc Fabium Maximum natum eſſe, à quo Fabiorum familia Romæ initium habuit. Quidam autem primos eius generis viros, quòd primum venandi per foueas morem induxerunt, a fodiendo Fodios olim appellatos dicunt: deinde mutatis literis, lapſam loquendi conſuetudinem Fabius cognomen feciſſe. Cui nonnihil conniuens Pompeius Feſtus lib. 6. Fouij, inquit, qui nunc Fabij dicuntur, quòd princeps gentis eius ex ea natus ſit, cum qua Hercules in fouea concubuit. Alij putant eum primum oſtendiſſe quemadmodum vrſi & lupi foueis caperentur.

f *Antoniorum familia.*] Plutarchus in Antonio, in princ. Ex quo intelliges eum fuiſſe Marcum Antonium Triumuirum, qui nunquam Romæ imperauit, illi enim tantum Triumuiratus in diuiſione imperij ceſſit, quo reſpublica conſtitueretur. Antoninorum autem, qui poſtea Romæ imperarunt, familia aliunde orta dicitur, vt videre licet apud Capitolinum in vita vtriuſque Antonini, Pij ſcilicet & Philoſophi. Quod imperitaſſe dicuntur Antonij, putem vel ex eo quòd M. Anto. conſ. impotenter dominaretur, teſte Floro ex Liuij 117.

g *Lactucini.*] Plinius lib. 19. cap. 4. Sanè Diodorus Siculus meminit M. Valerij Lactucæ, lib. 2. *Μάρκος*, inquit, *ἐπικληθεὶς λακτούκας.*

h *Hortenſij.*] Familiam Hortenſiorum fuiſſe Romæ, haud dubium eſt: è quibus Hortenſius ille orator tempore Ciceronis fuit, & alter poëta apud Ouidium libr. 2. Triſtium,

Nec minus Hortenſi, nec ſunt minus improba Serui
Carmina.——

Eos autem ab hortorum cultu dictos eſſe, Alexander coniectura probabili ponit.

i *Stolones.*] Varro lib. 1. de re ruſtic. cap. 2. & Plinius lib. 17. cap. 1. Caij autem Licinij Stolonis Conſulis meminit Valer. Max lib. 1. cap. 1. vbi de more ludorum loquitur.

k *Primus de plebe Conſul.*] Hic poſſet videri lapſus Alexander: nam Liuius decad. 1. lib. 6. ad fi. & lib. 10. in oratione P. Decij Muris, & Plutarchus in Camillo dicunt, L. Sextium primum de plebe Conſulem factum. Verùm Plinius Secundus, ſi is de Viris illuſtribus, cap. 20. hunc Stolonem dicit primum è plebeis conſulem factum, ſed Plinium Alexander ſecutus eſt. Sed quod non eſt controuerſum, ipſe Licinius Stolo primus e plebe magiſter equitum factus eſt, vt legitur apud Liuium, citato lib. 10. Item ex eiuſdem Licinij lege côſules ex plebe creari in vrbe Roma cœperunt, teſte Gellio libro 17. cap. 21. Collegam autem idem Licinius habuit in conſulatu L. Sulpitium Peticum, vt Liuius tradit lib. 7. initio Decad. 1.

l *Sua lege damnatus eſt.*] Liuius prædicto loco ſic habet, C. Licinius Stolo a M. Popilio Lenate ſua lege decem millibus æris eſt damnatus, quòd mille iugerum agri

cum

Pilumni. Serranos. Suilli, Bubulci, Bupecij, Caprarij, Porcij, Ouinij, Caprilij, Equitij, Tauri. Ex corporum vitio. Strabones. Pæti, Lucinij. Limi. Cocles.

lege damnatus eſt. Pilumnos [m], quod pilum conterendo frumento idoneum commenti ſunt, dictos accepimus. Et [n] Serranos, quod agros ſererent, vel quod ſerenti fuerat delatus honos. [o] Cuius familiæ proprium erat, fœminas nullo tempore linea veſte vti, ſicut [p] Cethegis diſtincto amictu, & exerto brachio incedere: & [q] Flaminijs niſi ſacrorum cauſa è ſua domo ignem efferri. [r] Suilli verò, [s] Bubulci, [t] Bupecij, [u] Caprarij, & [x] Porcij, [y] Ouinij quoque, [z] Caprilij, Equitij, [a] & Tauri, à pecudibus & armentis cognomenta familiæ tulere: ex quibus claros illuſtréſque viros militiæ domique multos fuiſſe, fama vulgauit. Rurſus [b] ex corporis vitio, aut membri iactura magis quàm honeſtamento plures dicti cognominatique ſunt, quos recenſere, & breui perſtringere, de quibus meminiſſe potuimus, non pigebit. [c] Strabones, Pæti, [d] & Cæci, [e] ex oculorum vitio cognomenta inuenere: tametſi [f] Pætos habere oculos, laudi plerumque datum ſit. ſunt enim ad laſciuiam promores. Sicut [g] Licinij & [h] Limi, alteri quòd paruis ocellis naſcerentur: alteri, quòd limis oculis intuerentur. [i] Horatio illi qui Thuſcorum copias detinuit ſolus, quòd alterum in bello amiſit oculum, Coclitis

ANNOTATIONES.

cum filio poſſideret, emancipandóque filium fraudem legi feciſſet. De quo Plinius lib. 18. cap. 3. Columella lib. 1. cap. 3. & Plinius Nepos, aut quiſquis eſt, in libro illo elegantiſſimo de viris illuſtribus, & Plutar. in Camillo.

m *Pilumnos.*] Plin. dicto lib. 18. cap. 3. poſt princ. & Seruius initio lib. 9. Æneid.

n *Serranos.*] Plinius ibidem, & Seruius ad Vergil. 6. Quintilia. lib. 1. c. 8. Q. autem Serrani conſulis cum Q. Cæpione meminit A. Gellius lib. 15. c. 28.

o *Cuius familia proprium erat.*] Plin. Varronis autoritate lib. 19. cap. 1. M. inquit, Varro tradit in Serranorum familia gentilitium eſſe fœminas linea veſte non vti.

p *Cethegis diſtincto amictu*] Porphirion interpres Horatij in arte Poetica, ibi,

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis.

Omnes, inquit, Cethegi morem ſeruauerunt eundem: inter cætera deſcriptam comam retulerunt. Nunquam enim tunica vſi ſunt. Ideo cinctutos eos dicit, quoniam cinctum eſt genus tunicæ infra pectus aptatæ. Alij autem intelligunt cinctutis, id eſt, militaribus viris, & ad militiam paratis: vnde per contrarium dicit Poeta,

——Diſcinctos Mulciber Afros,

Id eſt, imbecillos ad militiam, de qua re alibi dicam. Sed quod ad hunc locum pertinet, credo Alexandrum hîc voluiſſe dicere, cinctuto amictu; niſi potius voluerit dicere diſcincto: at id omnino contrarium eſſet iis quæ ſuprà diximus. Verùm haud dubiè, cinctuto legendum eſt, ex Porphirione vbi ſuprà, cui adſtipulatur illud Lucani lib. 2.

——Exertique manus veſana Cethegi.

Et Silij de eodem, aut alio eiuſdem nominis, loquentis lib. 8. non adeò longè à fine,

Ipſe humero exertus gentili more parentum
Difficili gaudebat equo.——

q *Flaminiis.*] Feſtus pompeius lib. 9. Ignem, inquit, ex domo Flaminia efferri non licebat, niſi diuinæ rei gratia: ſed tamen vide num id intelligendum ſit de domo Flaminis, qui è ſacerdotibus erat non Flaminiorum.

r *Suilli.*] Plutarchus tum in vita Publicolæ, tum Problematis cap. 40. autoritate Feneſtellæ.

s *Bubulci.*] Plutarchus dictis in locis, & Plinius lib. 18. cap. 3. poſt princ. Caius autem Iunius Bubulcus Conſul, ſemel & iterum eſt apud Liuium 1. Decad. lib. 9. item & Cenſor, & poſtea Dictator, eiuſdem lib. 10. poſt princ. & C. Atilij Bubulci Conſulis, meminit Paulus Oroſius libr. 4. cap. 10.

t *Bupecij.*] Nihil de his quod nunc recorder, legi.

u *Caprarij.*] Caprilioꝝum & Caprarum familias fuiſſe dicit à capris dictas, Varro de re ruſtica lib. 1. cap. 2. Interpres tamen Plutarchi in Publicola, Caprarios vertit eos, qui à capris cognomina ſumpſerunt: & legimus C. Cæcilium Metellum Caprarium conſulem fuiſſe cum C. aut vt alij legant Cn. Papirio Carbone, anno vrbis 641. Scio autem Ciceronem de eo dicere, lib. 2. de Orato. matrem ipſius ſi quintum pareret, aſinum fuiſſe parituram. Sunt & aliàs caprarij cuſtodes caprarum, apud Varronem de re ruſtica lib. 2. cap. 3. & Columellam lib. 7. cap. 10.

x *Porcij.*] Idem Varro & Plutar. vbi ſuprà.

y *Ouinij.*] Varro eodem loco. Lampridius autem in Alexandro Seuero, mentionem facit Ouinij Camilli Senatoris antiquæ, vt dicit, familiæ.

z *Caprilij.*] Iam de iis diximus, de quibus vt vides ita loquitur hic Alexander, tanquam diuerſæ eſſent familiæ Caprariorum, & Capriliorum.

a *Equitij ac Tauri.*] De his duobus Varro, vbi ſuprà: vbique vltra eos qui hîc nominantur, Vitulos quoque à pecore dictos putat. Statilij autem Tauri bis conſulis ac Triumphalis meminit Suetonius in Nerone cap. 35. & Varro vbi ſuprà. Dion lib. 49. Velleius Paterculus lib. 2. Item Sex. Pacuuij Tauri ædilis plebis, Plinius meminit lib. 34. c. 5.

b *Ex corporis vitio.*] Plutarc. in vita Coriolani.

c *Strabones.*] Plutarchus ibi, & prætorea, Plin. lib. 7. cap. 12. & lib. 11. cap. 37. & Nonius Marcellus lib. 17. de quo vide infrà in verbo, Pætos.

d *Pæti.*] Plinius dicto lib. 11. cap. 37. & Plutarch. vbi ſuprà. Liuius autem Decad. 1. lib. 8. memorat P. Ælium Pætum conſulem, & eiuſdem lib. 10. de quo vide infrà, ſub verbo, Pætos. refert Liuius augurem, & paulò pòſt conſulem M. Fuluium Pætum. Et plures Epiſt. Cic. ad C. Papirium Pætum lib. fam. 9.

e *Cæci.*] Plutarchus ibi.

f *Pætos habere oculos.*] Venus enim oculis pætis fuiſſe dicitur Virgilio, ſi is eſt, in obſcæno carmine.

Notas habemus quiſque corporis formas,
Phœbus crinoſus, Hercules lacertoſus.
Trahit figuram virginis tener Bacchus,
Minerua flauo lumine, Venus, pæto.

Et Varro de numiſmatis apud Priſcianum lib. 6. Non hæc res de Venere Pæta ſtrabam fecit [Greek]. De Pæto illud Horatij lib. 1. Serm. Saty. 3.

——Strabonem
Appellat pætum pater.——

Quo in loco Acron, Pæti, inquit, propriè dicuntur, quorum huc atque illuc oculi velociter vertuntur. Porphirion autem alter interpres, Strabo, inquit, qui eſt detortis oculis, Pætus, leuiter declinatis.

g *Licinii.*] Luſcinij vt puto, voluit aut debuit dicere ex Plinio lib. 11. cap. 37. vbi tradit Ocellas Luſcinios iniuriæ cognomen habuiſſe, qui paruis eſſent oculis. Nam quod Licinij ab oculorum vitio dicti ſint, nuſquam opinor, lectum eſt. Cicero autem in oratione legis Agrariæ, Luſcinos nominat honoribus & rebus geſtis ornatos: & A. Gellius lib. 17. cap. 21. memorat Q. Fabricium Luſcinum cum Q. Æmilio Papo cenſorem.

h *Limi.*] De limis oculis Plautus in Milite glorioſo, & Ouidius lib. 3. Amor. Eleg. 1. & Plinius lib. 8. cap. 16. ſed an fecerint cognomen familiæ cuipiam, ignoro.

i *Horatio.*] Plutar. in Publicola, Horatio, inquit, quòd alterum oculum in bello amiſiſſet, cognomentum Cocles eſt inditum:

nomen fuit: quamuis quòd eſſet vnoculus, Cyclopem, mox lapſa conſuetudine, pro Cyclope Coclitem appellatum ferant. A ſimis verò naribus vel repandis, [k] Silos & [l] Simos: à ſuperciliis, [m] Silones: à labiorum magnitudine, [n] Chilones & Labeones: à naſo, [p] Naſones: ab auribus mobilibus, [q] Flaccos: à capite [r] Capitones, à fronte [s] Frontones, dictos accepimus: ſicut à colore, [t] Burros, [u] Nigros, [x] Rufos, [y] Aquilios & [z] Rutilios. Dixere autem Silos, naribus ſurſum verſus repandis; Silones verò, qui præminenti ſupercilio forent. [a] Galbas quoque è colore galbulæ auis

Sili, Simi. Silones, Chilones Labeones, Naſones, Flacci, Capitones, Frontones. Burri. Nigri, Ruffi.

ANNOTATIONES.

inditum: quod & ipſum antè ſcripſerat Dionyſius Halicarnaſ. lib.5. Subdit autem Plutarchus, quoſdam id eſt ſimitate naſi tractum autumaſſe, quia ſub ipſa fronte ita depreſſus demiſuſque erat, vt nullum fere inter oculos diſcrimen extaret, ipsaque ſupercilia commiſta interim confusáque eſſent. Idcirco volentibus eum pleriſque Cyclopem appellare, delapſa loquendi conſuetudo obtinuit, vt Cocles à plurimis diceretur. Plinius autem lib.11.cap.37. ab iiſdem qui altero lumine orbi naſcerentur, Coclites vocantur. At Varro de lingua Latina lib.5. aut aliorum computatione 6. ab oculo ait, cocles, vt ocles dictus, qui vnum haberet oculum, citátque illud Plauti in Curculione,

L Y. Une ocule ſalue. C V R. quaſò derides me me?

L Y. De Coclitum proſapia te eſſe arbitror.

Nam hi ſunt vnoculi.

Cuius loci autoritate Seruius lib.8. Æneidos, ad id, *auderet qui vellere Cocles*, ſcribit luſcos coclites dixiſſe antiquos: vnde & Cyclopas dictos coclites, quòd vnu oculū haberent.

k *Silos.*] Cicero lib.1. de natura deorum. Plutarchus in Coriolano, Quintilianus lib.1. cap.& Feſt. Pompeius lib.17. vbi ita ſcribit, Silus appellatur naſo ſurſum verſus repādo: vnde galeæ quoque à ſimilitudine Silę dicebātur. Valerius autem Maximus lib.6.cap.1. memorat Cn. Sergium, Silum & Seneca lib.1. controuerſ. contr.2. Albutium Silum oratorem, & iterum lib.2. controuér.3. Fuere quoque & Silij. ex quibus P.Silius proprætor ad quem extant epiſtolæ Ciceronis 36.& ſeq.lib.13.Famil.& C.Silius apud Tacit.lib.3.

l *Simos.*] Plinius lib.11.c.37.

m *Silones.*] Cilones hic & ſtatim pòſt dicendum eſſe, videri poteſt ex Pompeio Feſto lib.3. vbi poſteaquam de Chilone dixit, vti mox dicemus, ſtatim ſubdit Cilo, ſine aſpiratione, cui frons eſt eminentior, ac dextra ſiniſtraque velut reſciſſa videtur. At Soſipater Chariſius artis Grammaticæ lib.1. Cilones, inquit, dicuntur, quorum capita oblonga, & cópreſſa ſunt. Verùm Nonius Marcellus tradit Silones dictos à ſuperciliis prominētibus, a Sileno, qui hirſutis ſuperciliis pingebatur, idque autoritate Varronis in γνῶθι σεαυτὸν nonne nō vnum ſcribunt eſſe grādibus ſuperciliis Silonem Quadratum, &c. Ex quibus potes intelligere corrigendum quod ſtatim habet Alexander, hos dici qui ſunt præminentibus ſuperſiciliis, & ſcribendum, prominentibus: differunt enim præminere & prominere. Seneca lib.2. controuer.1. meminit Pompeij Silonis oratoris.

n *Chilones.*] Feſtus vbi ſuprà. Chilo, inquit, dicitur cognomento à magnitudine labrorum.

o *Labeones.*] Plinius lib.11.cap.37.& Donatus in Eunucho Terentij act.2.ſce.3. Verùm Priſcianus tradit hos a labe dictos: fuere autem Antiſtij Labeones Iuriſconſulti, de quibus in l. poſteriore, ff. de orig iuris. & Tacitus lib.3. ante finem. At Soſipater Chariſius artis Grammaticæ lib.1. Verrij Flacci autoritate dicit, à labris immodicis Labeones dictos.

p *Naſones.*] Ouidius Naſo cognominatus fuit, & Sextius Naſo inter coniuratores necis Cæſaris, apud Appianum lib.2. bellorum ciuilium, & Cn. Otacilius Naſo Ciceroni epiſt.35. Famil. lib.14.

q *Flaccos.*] Plinius lib.11.cap.37. aures, ait, homini tantùm immobiles: ab his Flaccorū cognomina. Cicero libro primo de natura deorum. Liuius autē 3. Decadis lib.5. memorat Q. Fuluium Flaccum conſulem cum Appio Claudio: & eundem ſiue alium eiuſdem nominis cenſorem. Valerius Maximus lib.2.cap.2.& M. Furium Flaccum, ibidem: & C. Auianum Flaccum Cicero epiſto.56. Famil. libr.13.

Omnibus autem nota eſt hiſtoria Sulpitiæ, M Fuluij Flacci vxoris, quę cenſura omnium matronarum à centum probatiſſimis haud temere electa eſt, quæ ſimulachru Veneris monitu librorum Sibyllinorū dedicaret, apud Plinium lib.7.cap.35. Valerium Maximum li.8.cap.16.& Solinum c.7.

r *Capitones.*] Cicero lib.1. de natura deorum. Idem autem Epiſt. Familia. lib.13 Epiſtol.30. C. Atteij Capitonis meminit: & alterius Atteij Capitonis. Tacitus lib.3.& Iſtei Capitonis, idem lib.13.& Aſinij Capitonis, A. Gellius lib.1.cap.20.& 21.& Fonteij Capitonis Tacitus libro quarto & 17.

s *Frontones.*] Cicero in Antonianis, & Lactantius libro de Opificio Dei.

t *Burros.*] Quintilianus lib.1.cap.8. Sextus autem Pompeius lib.2 Burrhum cum aſpiratione ſcribit, dicitque antiquos Burrhum dicere, quod nunc dicimus rufum, vnde ruſtici Burrham appellant buculam, quæ roſtrum habet rufum: pari modo rubēs cibo ac potione ex prandio Burrhus appellatur. Burri præfecti cohortium prætoriarum meminit Tacitus lib.14.& Suetonius in Nerone.35.

u *Nigros.*] Plutarchus in Coriolano, Spartianus in Peſcennino Nigro, Tacitus autem lib.3. memorat Brutedium Nigrum ædilem: & C. Cæcilij Nigri Quæſtoris ſub Verre prætore, meminit Cicero in Verrem actio.1.& ibi Aſconius Ciceronis interpres in argumento.

x *Rufos.*] Plutarchus ibi, & Quintilianus dicto lib.1.cap.8. Minutij Rufi meminit Cæſar lib.3. belli ciuilis: & P. Sulpicij Rufi, idem lib.4. belli Gallici. Seneca lib.2. controuerſ.2. Vigilij Rufi. Extátque epiſtola Ciceronis ad Sextilium Rufum Familia. lib.13. epiſt. 24. & ad Titum Rufum prætorem vrbanum eodem libro epiſt. 34. Et Q. Minutij Rufi ædilis plebis, & L. Iubilij Rufi, & M. Cœlij Rufi prætoris meminit Liuius 4. Decad. lib.2.

y *Aquilios.*] Aquilum colorem quendam eſſe liquet, ex Suetonij Auguſto, cap.79. colorem inter aquilum & candidum. Quis autem qualiſve is fuerit, declarat Pompeius Feſtus lib.1. Satiſque conſtat Aquiliorum familiam Romæ fuiſſe: nam & de Aquiliis meminit Plinius ſecundus, ſi is eſt, de viris illuſtribus 10. & de Aquilio Regulo fit mentio in l. Aquilius. ff. de donat, quamquam nonnulli ibi legunt Attilius, ſed in Pandectis Florentinis legitur Aquilius: & de alio Aquilio trib. plebis, qui legem Aquiliam rogauit. l.1. ff. ad l. Aquil. & de alio item Gallo Aquilio Iuriſconſulto l.2. §. Poſt hos Quintus. ff. de orig. iuris, niſi idem fuerit: ſed de hoc etiam meminit Tullius libro de officiis 3. Fuit & alius C. Aquilius, his multò antiquior, qui conſul vigeſimus fuit cum T. Sicinio apud Liuium Decad.1. lib.2.

z *Rutilios.*] Sextus Pompeius Feſtus lib.16. Rutiliorum autem familiam apud Romanos antiquam teſtimonio eſt C. Martius Rutilius, ter conſul, Dictator primus de plebe, & Cenſor apud Liuium Decad.1. lib.7. Eſt & P. Rutilius conſul apud Valerium Maximum lib.2.capit.2.& P. Rutilius à M. Scauro repetundarum accuſatus, vt ſcribit Tacitus lib.3.

a *Galbas.*] Suetonius in Galba capit.3. Qui primus, inquit, cognomen Galbæ tulit, cur aut vnde traxerit, ambigitur: quidam putant quod oppidum Hiſpaniæ fruſtra diu oppugnatum, illitis demū galbano facibus, ſuccenderit: alij quòd in diuturna valetudine, galbeo, id eſt, remediis lana inuolutis aſſiduè vteretur: nonnulli, quòd præpinguis viſus fuerit, quem Galbam Galli dicunt: vel contra quòd tam exilis, quam ſunt animalia quę in Æſculis naſcuntur, appellantúrque galbę. Caſſiodorus autem ſcripſit Galbam a lucido corpore dici, quia Galbeus, vt dicit, eſt paſſeris nomen luteis pennulis.

Aquilij Ruſi, Selij, Galba, Lappa, Sura, Hala, Coſſi. Ænobarbi. Plauti. Ploti. Planci. Panſa. Valgi. Vari. Vatia. Vatinij. Scauri. Scaurorū familia quando extincta.

credunt denominari. Eſt enim paſſeris genus luteis pennis, tametſi à galbeo indumento aliqui dictos aſſeuerent. Et [b] Lappas, ab inculto capite: & [c] Suras, a ſurarum neruoſitate: & [d] Halas, à fœdo oris halitu: [e] Coſsóſque, quòd rugoſi corporis forent: ſunt enim vermes ſeu teredines, quos in vetuſtis lignis cum cariem contraxere, genitos inſpicimus. Sicut [f] Ænobarbos ab æris ſimillimo capillo, multos dictos volunt. [g] C. Mutius vir clarus genere factiſque, cum Porſennam gladio interficeret, quod ſcribam pro rege obtruncarat, à clade dextræ manus, quam ſibi ad ignem deflagrauit, Scæuolæ nomen tulit. Inde [h] cognomentum Scæuolæ multis Romæ factum eſt. Scæuum enim Græcè læuum deſignauit. [i] Plautos etiam & [k] Plotos, quod ſupra modum pedibus planis eſſent. [l] Plancis verò & [m] Panſis, à vola pedum pariter id nominis fuit: cuius familiæ numeratur [n] Numatius Plancus, vir prætoris conſularis, qui ſub diſciplina Ciceronis euaſit orator ſummus. Sic [o] Valgi, [p] Vari, [q] Vatiæ, [r] Vatinij & [s] Scauri, quod varias haberent, ſuras, aut crura pedū intorta, vel quòd talis præminentioribus forent. In Scauris enim adnumerantur præcipuæ nobilitatis viri, quorū familiam in [t] Scauro Mamerco, qui maieſtatis reus cauſam

ANNOTATIONES.

pennulis. Quintilianus lib. 1. c. 8. inter alia cognomina, quæ ex ſecretiore quadam cauſa impoſita ſunt, ponit, nec aliter declarat, vti nec in aliis multis, in quibus illum in hac tractatione citaui. Eſt autem Sergij Galbæ epiſtola ad Ciceronem, inter huius familiares lib. 10. Fuit & alius multò antiquior ita cognominatus a Catone Cenſorio repetundarum accuſatus, vt ſcribit Tacitus lib. 3. cuius etiam meminit Paulus Oroſius lib. 4. c. 20. & Eutropius lib. 4. c. 2. & Seruius Galba memoratus Cæſari lib. 3. belli Gallici, initio, & Seruilius Galba inter Cæſaris interfectores commemoratus Appiano, lib. 2. Bellorū ciuilium & P. Seruilius Galba, vnus ex competitoribus Ciceronis in conſulatu, apud Aſconium Pedianum in argumento Orationis Ciceronis in toga candida contra C. Antonium & L. Catilinam.

b *Lappas.*] Quid ſit Lappa videris ex Plinio lib. 18. cap. 17. & plenius lib. 21. c. 17. Sed quid ad hanc hominum appellationem pertineat, non video: idem tamen quod hic Alexander, ſcripſit Cæcilius Rhodiginus lib. 24. cap. 5.

c *Suras.*] Aliter Plutarchus in Cicerone, vbi de Cornelio Lentulo Sura loquitur: quem à ſura quidem cognominatum tradit, ſed alia de cauſa quàm Alexāder ſcripſerit. Cornelij Suræ meminit Martialis lib. 6. Epigram. & Manlij Suræ cauſidici meminit Quintilianus.

d *Halas.*] Eo cognomine quoſdam Romanos fuiſſe vocatos ſcimus, & inter alios laudatiſſimum illum C. Seruilium Halam, magiſtrum equitum L. Quintij Cincinnati Dictatoris: qui ipſe Hala ſeditioſum illum Sp. Meliū obtruncauit, apud Liuium Decad. 1. lib. 4. quique bis cōſul fuit, apud eundem libr. 4. & 7. eiuſdem Decad. 1. Sed vnde ita ſint vocati, non recordor me legiſſe, niſi apud Cælium Rhodig. lib. 1. cap. 5.

e *Coſſos.*] Sex. Pompeius lib. 3. & de huiuſmodi vermibus præter illum Plinius lib. 11. cap. 33. & lib. 17. c. 14. & lib. 30. cap. 13. vbi nos Coſſos vocat. Quis autem ignorat Cornelium Coſſum, illum Tribunum militum, qui de Larte Tolumnio rege Veientum occiſo, ſpolia opima retulit, apud Liuium Decad. 1. lib. 4. & Vale. Maximum lib. 3. c. 2. & Plutar. in Marcello. De quo illud Virgilij 6. Aeneid.

Quis te magne Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat.

Is idem conſul creatus fuit cum T. Quintio Pœno, iterúmque cum L. Furio Medullino, & tertiùm cum eodem, ex citato Liuij teſtimonio. Fuitque alter P. Cornelius Coſſus Tribunus militum conſulari poteſtate, eodem lib. 4. Alius item Aulus Cornelius Coſſus cum M. Valerio Coruino Cōſul Liuij eius Decadis lib. 7. Alius prætereà Coſſus præfectus vrbis ſub Auguſto, de quo Seneca ad Luciliū epiſt. 1. Tacitus lib. 15. loquitur de Cornelia Veſtali ex familia Coſſorum.

f *Ænobarbos.*] Suetonius in Nerone, cap. 1. & Plutar. in Paulo Æmilio.

g *C. Mutius.*] Liuius hanc hiſtoriam & hinc nominis Scæuolæ principium elegantiſſimè ſcribit, Decad. 1. libr. 2. & Dionyſius Halicarnaſſæus.

h *Cognomentum Scæuola.*] Feſtus Pompeius libr. 10. vbi de Læua loquitur.

i *Plautos.*] Plinius lib. 11. cap. 45. & Sex. Pompeius lib. 14. & Quintilianus lib. 1. cap. 8.

k *Plotos.*] Feſtus dicto lib. 14. ſed ad quos referes, ad hos, an ad Plautos, illos qui Plautij cognominati ſunt: nam C. Plautium conſulem cum C. Fabio, iterúmque cum Manlio Torquato, memorat Liuius Decad. 1. lib. 7. Sed & Plautios Lucium, Cneum, & Publium legas 1. Decad. lib. 8. & Aulum Plautium in Nerone Suetonij c. 15.

l *Plancos.*] Plinius dicti lib. 11. cap. 45. & Quintilianus lib. 1. cap. 8. & Pompeius lib. 14. vbi docet plancas tabulas planas dici, atque ab huiuſmodi tabulis Plancos appellari, qui ſupra modū pedibus plani ſunt. Lucij autē Planci conſulis tēpore Auguſti meminit Sueton. in Auguſto, & T. Munatij Planci Tribuni plebis Aſconius in oratione pro Milone.

m *Panſis.*] Plinius & Quintilianus vbi ſupra: Caſſiodorus verò dicit, dictos ab expanſis capillis. Cæterum Liuius 1. Decad. libr. 10. memorat Apuleium Panſam conſulem cum M. Valerio maximo. Fuit & alius Panſa cum Hirtio, qui ambo perierunt in bello Ciuili aduerſus Antonium & Auguſtum.

n *Numatius Plancus.*] Huius ſunt, vt quidam putant, plurimæ epiſtolæ elegantiſſimæ ad Ciceronem & Ciceronis ad eum, familiarium lib. 10. & de hoc quoque loquitur Plutarchus in Catone Vticenſi. Sed illi Planco, ſiue hic fuerit, ſiue alius, prænomen Cneus fuit, vt videre eſt, ex illius ipſis epiſtolis. At huius Numatij Planci haud dubiè meminit in Auguſto Suetonius cap. 7. vbi ſcribit ex illius ſententia, Octauium cognomen Auguſti aſſumpſiſſe, hic autem vt ſcribit Euſebius Coſmographus, cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.

o *Valgi.*] Sex. Pompeius lib. 19. in verbo, Valgos.

p *Vari.*] Pompeius ibidem, verbo, Vari. Cicero de natura deorum lib. 1. Plinius dicto lib. 11. cap. 45. Nonius Marcellus in verbo Vari, hos Varros appellat. Fuit & aliud cognomentum non longe ab hoc differens, ſcilicet Varij, pro his qui è ſemine vario: id eſt, è meretrice prodeūt. Sic enim appellatum Heliogabalum illum Imperatorem diffamatiſſimum, tradit in illius vita Lampridius. Actium autem Varum memorat Cæſar belli ciuilis lib. 1. & Q. Titanium Varum præfectum equitum Hircius, lib. 8. belli Gallici. & Lentulum Varum, Iulius Paulus l. Imperator. ff. ad municipale.

q *Vatia.*] Plinius vbi ſuprà. Seneca in epiſtolis ad Lucilium, loquitur de hortis Seruilij Vatij: & Varro de re ruſtica, vbi de canis forma, Canis pedibus ait, potius varis quàm vatiis.

r *Vatinij.*] Plinius eodem loco: vbi & nonnulli legunt Vatieni, vt ſcribit Hermolaus Barbarus in eius loci caſtigatione. Et eius nomine eſt Narbonenſis Orator nobilis apud Martialem in epigram.

Dotis patria Narbo Vatini.———

Et apud Euſebium Chronographum.

s *Scauri.*] Quintil. & Plinius ibidem.

t *Scauro Mamerco.*] e proſapia veteri fuit hic, vir conſularis, ſub Tib. Cæſare, de quo Tacit. lib. 3.

u *Vittato.*]

dixit, extinctam fuiſſe volunt. Ex Metellis vni, quòd frontem vitta ligatus ambularet, [u] Vittato: alteri, quod funebres ludos & viſcerationem ſine mora exoluendos curauit: [x] Celeri nomen datum: tertius, quòd à Furio tribuno patris reditum exorauit, [y] Pius cognominatus eſt. [z] Falconum, quòd pollices pedum introrſus curuatos Falconis inſtar haberent. Et [a] Sedigiti, quòd ſenis plerunque digitis: & [b] Tuditani, quòd malleo ſimili capite naſcerentur, cognomen gentilitiæ ſtirpis inuenere. Tudites enim mallei, à tundendo dicti ſunt. Sic [c] Malici & [d] Bronci, alteri quòd magnis malis & buccis tumidioribus eſſent: alteri, quod ore ſine labiis naſcerentur. [e] Capellas quoque, à capillorum hirſutie dictos volunt. Et [f] Cenetellas, à caluitio: [g] Columellas, à proceritate: [h] Aruinas, à pinguedine: [i] Naſicas, ab adunco naſo: & [k] Mammulas quaſi papilloſos, ab ipſa re denominatos ferunt. [l] Leccæ quoque inexhauſta libido, & obſcœnus amor, gentilitium nomen dedit. Quinetiam ex variis fortunæ caſibus multos clara nomina ſumpſiſſe inuenimus. Valerio tribuno militum, cum ad ſingulare certamen à Gallo prouocatus deſcendiſſet, quòd pugnanti in galea coruus inſediſſet, [m] Coruini nomen factum. Et T. Manlius, quod præualidum hoſtem comminus trucidaſſet, induuiaſque hoſti torquem detraxiſſet, [n] Torquati nomen aſſumpſit. [o] Druſo quoque à duce Druſo pugna ſingulari victo, clarum familiæ nomen datum. Rurſus [p] Buteones dicti, quòd authori familiæ, cum claſſi præfectus à portu ſolueret, Buteo auis felici omine inſedit, quo augurio inſignem de hoſte victoriam tulit. Ea enim [q] triorches, quòd treis habeat teſtes, nuncupatur. Et [r] Lænatos quod eo veſtis genere vtebantur, [s] quæ χλαῖναι dictæ. Quorum M. [t] Popilius Lænas princeps familiæ fuit, qui conſul & flamen, cum lænam indutus ſacrum faceret, orto patrum & plebis tumultu, vt erat amictus, in forum

Vittatus. Celer. Pius. Falcones. Sedigiti. Tuditani. Malici. Bronci. Capellæ. Cenetellæ. Columellæ. Aruinæ. Naſicæ. Mammulæ. Leccæ. Ex fortunæ caſibus. Coruini. Torquati. Druſi. Buteones. τριόρχης. Lænates.

ANNOTATIONES.

u *Vittato.*] Plutarchus in Coriolano.

x *Celeri.*] Plutarchus ibidem, & in Romulo, Aſinij autem Celeris viri conſularis meminit Plin. lib. 9. cap. 17.

y *Pius.*] Eius rei hiſtoriam recitat Valerius Maximus li. 5. c. 2. Sic Antoninus primus huius nominis Imperator Pius cognominatus eſt, vt tradit Iulius Capitolinus, huius cognominis multas rationes ponens in vita ipſius Antonini poſt princip. Refert autem Suetonius in Tiberio cap. 17. quòd cùm Romani peterent vt ipſe Tiberius Pius cognominaretur, Auguſtus interceſſit. Seneca lib. 1. Suaſoriarum 3. contr. 2. & lib. 2. contrau. 1. & 2. mentionem facit Ceſtij Pij oratoris.

z *Falconum.*] Sext. Pompeius lib. 6. Liuius autem 3. Decad. lib. 10. & Decad. 4. lib. 1. memorat Valerium Falconem prætorem.

a *Sedigiti.*] Ex Plinio li. 11. c. 43. Notus eſt autem omnibus Volcatius Sedigitus, qui Iambis iudicium ſuum de Latinis Comicis interpoſuit, apud A. Gellium lib. 15. cap. 24.

b *Tuditani.*] Feſtus lib. 18. Tudites, inquit, mallei a tundendo dicti: inde & cuidā cognomen Tuditano fuit, quòd malleo ſimile caput habuerit.

c *Malici.*] Idem Feſtus lib. 12. malici, ait, cognominantur homines malarum magnarum, atq; oribus latè patentibus.

d *Bronci.*] Broccos dicit Plinius, lib. 11. cap. 37. Labra, inquit, à quibus Brocci. Bruncos autem Nonius Marcellus: dum ſcribit, Brunci ſunt producto ore præ dentibus, in idque citat illud Lucilij Satyr. lib. 3.

Bruncus nouit Lenum dente auerſo, &c.

e *Capellas.*] Nullibi hæc memini legere me, niſi apud Rhodiginum qui ab hoc authore ni fallor, acceperat, vt alia pleraque in lib. 24. cap. 5. Omnes autem norunt nomen Martiani Capellæ qui de Mercurij & Philologiæ nuptiis ſcripſit.

f *Cenestellas.*] Feneſtellam ſcribit Cælius Rhodiginus prædicto loco. At Hadrianus Iunius in commentario de Coma. cap. 11. ponit Cenetellam, vt hic author quem ſolum ille citat.

g *Columellas.*] Donatus in Phormionem Terentij ſcribit columellas apud veteres dictos ſeruos maiores domus: vt columina familiæ.

h *Aruinas.*] Seruius enarrans illud 7. Æneid.

& ſpicula lucida tergunt —— *Aruina, pingui.* Aruina, inquit, eſt durum pingue inter cutem & viſcus: laudat eius rei authorem Suetonium libro de vitiis corporalibus. Ego ſcio Aruinas quoſdam eſſe cognominatos, vt Aulum Cornelium Aruinam dictatorem apud Liuium Decad. 1. lib. 8. ante finem. & P. Cornelium Aruinam cōſulem cum Q. Martio Tremulo eiuſdem Decad. li. 9. ſed an id illis cognomen à pinguedine, neſcio me legiſſe.

i *Naſicas.*] Idem Cælius lib. 24. cap. 5. Inferius autem dicit hîc non ab adunco naſo, ſed a maioribus naribus dictum Scipionem Naſicam, quod eſt diuerſum: nec tamen ſcio vnde vtrunq; acceperit. Scipionis autem Naſicæ nonnulli meminerunt, & inter cæteros Pōponius lege 2. §. poſt hunc Appius. ff. de orig. iur. & Cicero lib. 1. Thuſcula.

k *Mammulas.*] Idem Cælius habet ibidem. At Liuius 3. Decad. lib. 3. memorat A. Cornelium Mammulam proprætorem Sardiniæ.

l *Lecca.*] Idem & Cælius. Liuius autem Decad. 4. lib. 2. M. Portij Leccæ tribuni plebis, & lib. 3. P. Portij Leccæ prætoris meminit.

m *Coruini nomen.*] Ex Liuio hanc hiſtoriam latè deſcribente, Decad. 1. lib. 7. & Plinio de viris illuſtrib. 29. & Paulo Oroſio lib. 3. c. 6.

n *Torquati nomen.*] Ex eodem Liuij libro, & ex Tullio lib. 1. de Finibus, & 4. Thuſcula. & 3. officiorum, & Plinio lib. 33. cap. 1. & 11. & Suetonio in Caligula c. 35. & A. Gellio lib. 9. ca. 14. Plutarchus autem in Mario, putat id cognomen ex forma & modo corporis impoſitum fuiſſe.

o *Druſo quoque.*] Suetonius in Tiberio, c. 3. Druſus, ait, hoſtium duce Druſo comminus trucidato, ſibi poſteriſque cognomen fecit. Liuij autem Druſi ſeditioſi viri meminit Lucius Florus epitome rerum Romanarum lib. 3. & M. Liuij Druſi, autor eſt Plinius de viris illuſtribus. 66.

p *Buteones.*] Plinius lib. 10. cap. 8. memoratur autem inter cæteros cognomines M. Fabius Buteo dictator, & poſtea ædilis curulis 3. Decad. lib. 3. & 10. & Plutarchus in Fabio. Sed & Buteonis oratoris meminit Seneca Controuerſia 1. lib. 2.

q *Triorches.*] Ibidem Plinius, & Ariſtoteles hiſtoriæ animalium lib. 9.

r *Lænatos.*] Quintilianus lib. 1. cap. 8. Apud Liuium Deca. 1. lib. 7. M. Popilius Lenas quater conſul fuit: verùm is Lenas ſine diphthongo, non lænas vocatur, vt inde ortum dici non poſſit, quod hic dicitur: quanquam ſcio plurima vocabula nunc ſine, nunc cum diphthongo ſcribi. fuit autem & Caius Lænas poëta Lyricus, cuius meminit Donatianus in Poëtica.

s *Quæ χλαῖναι dictæ.*] Plutarchus in Numa autoritate Iubæ ſcribit, lænas apud Romanos eas eſſe dictas, quæ Græcis χλαῖναι vocantur.

t *Popilius Lænas.*] Cicero de claris oratoribus de eo ſic ait, Qui cum conſul eſſet, eodem tempore, ſacrificiumque publicū cū læna faceret, quòd erat Flamen Carmētalis, plebis

Salinator. proceſſit, magnificáque oratione ſeditionem compreſſit, & rixam ſedauit. Liuio [u] Salinatori, quod in cenſura ex ſalaria annona nouum vectigal ſtatuiſſet, ſal cognomentum dedit. Ex Sabinis verò
Claudij. [x] Claudios, ab authore Appio Clauſo gentis principe, qui cum multitudine clientum Romam commigrauit, deductos ferunt: [y] ex qua familia multi inſignes nobilitate & honoribus, contra furores
Caudex. tribunitios, pro patribus perpetui defenſores extitere. Huius generis [z] Appius Caudex cognomento fuit, quod primus claſſem extra Italiam duxerat, & nauali prælio pugnare docuerat. Dixere autem
Apij. caudicem, lignorum aceruum compactum & conglutinatum, vnde & codices. [a] Ea autem Appiorum familia ab apij corona, quam L. Appius in Achaia ludis Nemæis meruit, originem duxiſſe
Nero. fertur, cui poſtea [b] Neronis dixére nomen, quod Sabina lingua fortem deſignauit & ſtrenuum: ex
Marcelli. qua [c] nonnulli patricij, alij plebeij: plebeia Marcellorum, patricia vero Pulchrorũ fuit. [d] Aurelios quo-
Pulchri. que ex Sabinis, quod publice his Romæ locus datus foret, vbi Soli ſacra facerent, à Sole nuncupatos
Aurelij. ferunt, proque Auſelijs Aurelij dicti, ſicut Valeſij, Fuſij, & Papyſij quondam, nunc [e] Valerij, Furij, &
R littera inuenta. Papyrij, R primum littera inuenta. Is enim Claudius Centimanus, ſeu [f] Centimanus fuit, qui librum in iure ciuili conſcripſit, & primus R litteram Latinis dedit. Papyrius, à pedum pernicitate,
Curſor. Prætextatus. qua victor omnium ſuæ ætatis æqualium fuit, [g] Curſoris nomen accepit: alteri, ob loquendi tacendique in ætate prætextata prudentiam, [h] Prætextati nomen datum. Præter hos [i] Cati, qui & [k] Corculi,
Cati & Corculi.

ANNOTATIONES.

contra patres concitatione & ſeditione nuntiata, vt erat læna amictus venit in concionem.

u *Liuio Salinatore*] Liuius 3. Decad. lib. 9.

x *Claudios.*] Idem 1. Decad. lib. 2. & Dionyſius Halicar. lib. 5. & Suetonius in Tiberio, cap. 1. hinc illud Virgilij 7. Æneidos,

——Sabinorum priſco de ſanguine magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens.

y *Ex qua familia.*] Id apud Liuium perpetuò videre licet.

z *Appius Caudex.*] Seneca lib. de breuitate vitæ, Quis, inquit, Romanos prius perſuaſit nauem aſcendere? Claudius, is fuit Caudex, ob hoc ipſum appellatus, quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocatur: vnde tabulæ, codices vocantur, & naues nũc quoque quæ ex antiqua cõſuetudine commeatus ſubeunt, caudicatæ appellatæ. Ex quo intelligis caudicem & codicem promiſcue eandem rem appellari. Sed & de eo Suetonius in Tiberio ca. 2. Claudius Caudex primus fretum claſſe tranſiecit, Pœnos Sicilia expulit. De qua re etiam Polybius lib. 1. & de eodem Appio Caudice Plinius de viris illuſtribus c. 37. & A. Gellius lib. 10. c. 25. & lib. 17. c. 21. Sed quod ad naues pertinet, eas caudicarias Feſtus libro ſexto dicit, ex tabulis groſſioribus factas.

a *Ea autem Appiorum familia.*] Signatam præſente nota impoſitionis rationem habet ab Apio herba, quamuis fuerint cum tempore literæ in cognomine Appiorum duplicatæ. Aliter autem Caius Titus Probus in epitome lib. 10. Valerij maximi, niſi liber ſubditititius, eiuſque titulus ſit, dicit Appium ab Antæo regione Sabinorum prænomen eſſe.

b *Neronis.*] Suetonius in Tiberio c. 1. extremo, loquens de gente Claudia, inter cognomina & Neronis nomen aſſumpſit, quo ſignificatur lingua Sabina fortis ac ſtrenuus. Idem & A. Gellius lib. 13. c. 21. Id autem ſiue Nerio, ſiue Nerienes, Sabinum verbum eſt, eoque ſignificatur virtus ac fortitudo. Itaque ex claudiis quos à Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia atque præſtanti fortitudine, Nero appellatus. Sed id Sabini à Græcis accepiſſe videntur, qui vincula & firmamenta membrorum νεῦρα dicunt, vnde nos quoque Latinè neruos appellamus.

c *Nonnulli patricij*] Id omnino eſt Aſconij Pædiani. Cui concinens Suetonius initio Tiberij ſcribit, Patritia gens Claudia (fuit enim & alia pleia, nec potentia minor, nec dignitate) orta eſt, &c.

d *Aurelios.*] Pompeius Feſtus lib. 1. Aureliorum, inquit, familiam ex Sabinis oriundam a Sole dictam putant, quòd & publice a Populo Romano datus ſit locus, in quo ſacra facerent Soli: qui ex hoc Auſelij dicebantur, vt Valeſij, & Papiſij, pro eo quod eſt Valerij & Papirij.

e *Valerij, Furij, Papirij.*] De Valeriis & Papiriis diximus ex Pompeio: ſed & de Valeriis & Furiis idem ſcribunt Liuius, 1. Decad. lib. 3. non multò poſt princ. Macrobius, lib. 3. Saturn. cap. 2. & de Papiriis quoque Pomponius Iuriſconſultus l. 2. §. poſt hunc Appius. ff. de orig. iuris. & Quintil. li. 1. cap. 6. Quò pertinent quæ Cicero lib. famil. epiſt. 9. ad Papirium Pætum ſcribit, Lucium Papirium Craſſum primùm Papiſium vocari deſiiſſe.

f *Seu Centimanus.*] Hoc acceptum ex dicta l. 2. §. poſt hunc Appius.

g *Curſoris nomen.*] Liuius decad 1. lib. 9.

h *Prætextati.*] A. Gellius lib. 1. cap. 13. & Macrobius 1. Saturnal. cap. 6.

i *Cati.*] Quid Catus ſignificet apertè indicat Cicero lib. 1. de legib. Quis igitur prudentem, & vt ita dicam catum, non ex ipſius habitu. & apud eũdem Thuſcul. lib. 1. Ennius aut alius ex veteribus Latinis, dixit, Egregiè cordatus homo Catus Ælius Sextus. Item Thuſcul. 2. Sed homo Catus nunquam terminat, nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum: quamuis nonnulli legant ibi, Cautus. Plautus quoque in Moſtellaria.

Equidem Pol miror tam catum, tam doctum te.

Et in Menæhmis,

———Cuſtodi catè,

Ex quibus ſatis oſtenditur catum ſignificare prudentem, cautum, callidum. Nam & hinc Mercurius Catus dicitur, Horatio lib. 1. Carminum Ode 10. & catum conſiliũ Plauto in Epidico. Varro autem de lingua Latina lib. 6. interpretatur, cata, apud Ennium acuta: hoc enim, inquit, verbo Sabini dicunt: quare Catus Ælius Sextius, non vt aiunt ſapiens, ſed acutus. At Donatus in Andriam Terentij ſcribit catum dici callidum, doctum, & ardentem ἀπὸ τοῦ καίω, vnde & Cato dictus. Seruius in primum Æneidos catum exponit, ingenioſum. Igitur Plinius lib. 7. cap. 31. ſcribit apud Romanos Catos fuiſſe cognominatos, qui animi bonis ceteros mortales ſapientia præſtitiſſent: vt hinc intelligas ſapientes quoque Catos dici, contrà quàm Varro ſuprà dixerat. A Cato autem quopiam dictus eſt fons Cati, ex quo aqua Petronia in Tiberim fluit, ex Fexto lib. 6. Porrò Firmij Cati, meminit Cornelius Tacitus lib. 2. at Sexti illius Ælij Cati, præter Varronem, Cicero in Topicis. lib. 2. de orig. iur.

k *Corculi.*] Cicero in Bruto, & in Thuſculanis. Plinius prædicto loco, item eius nepos de viris illuſtribus cap. 44. ad id quod de catis diximus, addit & corculum. Sext Pompeius lib. 3. Corculum, inquit, a corde dicebant antiqui, ſolertem & acutum: citátque illud Plauti in Caſſina,

Ego ſum liber meum corculum.

Sed id melius probat illud Ciceronis lib. 1. Thuſcula. Aliis cor ipſum animus videtur; ex quo excordes, vecordes, concordeſque dicuntur: & Naſica ille prudens bis conſul, Corculum, vt ſcribit ipſe Cicero in Bruto, ſiue de claris oratoribus.

l *Sabini.*]

quòd vſu & ſapientia præſtarent: nam catum [l] Sabini acutum dixere. Et [m] Curiones à curis, quibus macilentiores erant, denominati ſunt. [n] Ex qua gente tres præcipui oratores, lumen totius ſenatus atque imperij fuere. [o] Dentatos quoque, quod ſolido oſſe vice dentium armarentur, dictos putant, quo modo [p] Pruſiæ regis Bithyniæ filius fuiſſe fertur. [q] Quanquam plerique aliter ſentiant, autorem ſcilicet gentis, cum primum in lucem editus fuit, dente nato produiſſe: ſicut [r] de M. Curio, & M. Carbone traditur. Rurſus [s] Clodij & [t] Cluentij à Cloante, [u] & Memmij à Mneſteo. à [x] Sergeſto autem Sergij, ſunt à Naute [y] Nautij, & [z] Geganij à Gia, Troianis ducibus, qui Æneæ Comites poſt euerſum Ilium, huc applicuêre, illis progenitoribus gloriantur. fuitque [a] proprium Nautiorum familiæ, vt ſacerdotes Palladis fierent, & ſacra tractarent, quòd princeps familiæ palladium Romam attuliſſe ferebatur. Sic [b] Manlios à Manilia Telegoni filia, quam Thuſculi genuit, & [c] Cæcilios à Cæculo Præneſtis conditore. Et [d] Lamios à Lamo, qui Formiis imperauit, & [e] Calphurnios à Calpho Numæ regis filio, oriundos ferunt. [f] Quatuor enim numa filios genuit, qui omnes

Curiones. Dentati. Clodij. Cluentij. Memmij. Sergij. Nautij. Geganij. Manlij. Cæcilij. Lamij. Calphurnij.

ANNOTATIONES.

l *Sabini.*] Hoc illud eſt quod ſupra de Catis ex Varrone diximus.

m *Curiones.*] An à curis cognominati ſint ignoro. Scio autem Sext. Pompeium lib. 3. ſcripſiſſe curionem agnum à Plauto pro macro poſitum fuiſſe. quaſi cura macruiſſet. Locus Plauti quem ille non deſignat eſt in Aulularia,

MEG. *Volo ex te ego ſcire qui ſit agnus curio.*
EVC. *Qui oſſa atque pellis totus eſt, Ita cura macet.*

Curio autem maxime cuius frequens mentio eſt apud Liuium, is eſt cuius autoritate curiæ, omneſque curiones reguntur, vt tradit idem Pompeius lib. 11. Quaſi ſcilicet non a cura, ſed a curia dici videatur: quod & palam profitetur Varro de lingua Latina lib. 4. Cæterum Plinius lib. 7. c. 41. Vna, inquit, familia Curionum, in qua tres continua ſerie oratores extiterunt. Sunt præterea ad Curiones compluſces Ciceronis Epiſtolæ, familiarum lib. 2.

n *Ex qua gente.*] Solinus cap. 7. ſcribit plurimos inter Romanos eloquentia floruiſſe, ſed hoc bonum hereditarium nuſquam fuiſſe, niſi familia Curionum, in qua tres ſerie continua oratores fuere.

o *Dentatos.*] Plinius lib. 7. cap. 16. & Solinus c. 4. ſcribunt hos Dentatos dici, quòd cum dentibus nati eſſent.

p *Pruſiæ Regis Bithyniæ.*] Valer. Max. lib. 1. cap. 8. Solinus d. c. 4. Sext. Pompeius lib. 11. vbi hinc dicit illum appellatum fuiſſe Monodon quòd vnum os habuit dentium loco: Subditq. ſimiliter habuiſſe Pyrrhu Regem Epirotarum: quod & ipſum tradit Plutarchus in Pyrrho.

q *Quanquam plerique aliter ſentiant.*] Quod nos iam diximus, ex Plinio & Solino.

r *De M. Curio & M. Carbone.*] Ex Plinio dicti lib. 7. c. 16. & Solino d. c. 4.

s *Clodij.*] Sunt qui Clodij legunt apud Plutarchum in Coriolano, vbi de nominis origine diſſerit.

t *Cluentij.*] Ex Virgil. 5. Æneid.

——Syllaq́; Cloanthus
Cærulea, genus vnde tibi Romane Cluenti.

u *Memmij.*] Ibidem Virgilius ait,

Mox Italus Mneſteus, genus a quo nomine Memmi.

Sunt autem quædam epiſtolæ Ciceronis ad C. Memmium ſcriptæ lib. 13. familiarium, quem tamen alium putem, vt pote minorem & poſteriorem Caio Memmio, cui Lucretius libros ſex de rerum natura dedicauit.

x *Sergeſto.*] Idem Virgilius.

Sergeſtuſque, domus a quo tenet Sergia nomen.

Sergij Cornelij conſulis cum Q. Flacco meminit Liuius Decad. 1. lib. 2. & alterius L. Sergij Fidenatis cum M. Geganio Macerino eiuſdem. Decad. 1. lib. 4. & cum Haſtro Lucretio Tricipitino, vt eſt apud eundem.

y *Nautij.*] Seruius Maurus ad 2. Æneid. ibi,

Fatale aggreſſi ſacrato auellere templo
Palladium——

Item & lib. 3. & lib. 5. Sextus quoque Pompeius lib. 12. Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 8. Liuius Decad. 1. lib. 2. memorat Spurium Nautium & Sextum Furium conſules, & Caium Nautiú & P. Valerium. Item lib. 3. Lucios Nautiom & Minutium: & alium C. Nautium Rutilium & M. Papirium Atratinum eiuſdem decadis lib. 4. Dionyſius quoque Halicarnaſſæus lib. 6. meminit etiam S. P. Nautij, familia, inquit, natus honeſtiſſima. Nam autor eius generis vnus ex Æneæ ſociis fuerat: qui ſacerdos Mineruæ in æde in arce Ilienſi conſecrata, Palladium ſecum tranſtulerat, cuius cuſtodia manſit penes ſucceſſores gentis Nautiæ.

z *Geganij a Gia.*] Ex eodem Seruio in eum locum Æneid. lib. 5.

Ingentemq́; Gias ingenti mole chimæram.

Fuereque ex antiqua familia Geganiorum vt liquet T. Geganius & P. Minutius conſul Liuij Decad. 1. lib. 2. & M. Geganius Macerinus C. Iulio conſul. Decad. 1. lib. 3. Idémque iterú cum Tito Q. Capitolino, Liuij dictæ Decad. li. 4. Idem & tertiùm conſul fuit cum L. Sergio Fidennate, vt dixi proximè in verb. Sergeſto. Fuitque idem ipſe Cenſor, cú C. Furio, vt videre licet ex oratione P. Sempronij apud Liuium Decad. 1. lib. 9. & alius Proculus Geganius Macerinus cum L. Menenmo Lanato cóſul Decad. 1. lib. 4. Dionyſius autem Halic. lib. 3. ſcribit ad magiſtratus Romæ gerendos fuiſſe Geganiorum familiam. Idem lib. 7. meminit T. Geganij Macerini conſulis, & L. Geganij eius fratris. Geganios autem ex Albanis ortos tradit idem Dionyſius lib. 3. in oratione Metij Suffetij, & præterea Iulios, Seruilios, Metilios, Curiatios, Quintilios, & Clœlios, quorum Alexander non meminit.

a *Proprium Nautiorum.*] Ex Seruio tum d. lib. 2. Æneid. tum d. lib. 3. eodem, & ex Dionyſio Halicarn. lib. 6.

b *Manlios.*] Ex Feſto lib. 11.

c *Cæcilios.*] Ex eodem lib. 3. Sed idem ipſe aliter lib. 11. vbi de Metellis habet. Fuit autem Q. Cæcilius conſul cum L. Veturio, apud Liuium Decad. 3. lib. 8.

d *Lamios.*] Lamias legẽdum eſt. Fuit enim Lamiarum Romæ nobilis familia, à Lamia Formiarum rege orta: ex qua fuit Ælius Lamia, ad quem Horatius ſcripſit 26. Odem li. 1. Carmi. & od. 17. lib. 3.

Æli vetuſto nobilis ab Lamo
Quando & priores hinc Lamias ferunt
Denominatos—— & ibi Acron & Porphyrion interpretes. Fuit autem Lucius Lamia commemorans Ciceroni familia. lib. 11. epiſt. 16. & ſeq. vbi illum dicit eſſe equeſtris ordinis principem. & lib. 12. epiſt. 29. & Aſconio Pædiano in orationem Cicer. contra Piſonem. Item & fuit alter ab illo Ælius Lamia, à quo coniugem Domiciam Longinam in vxorem duxit Domitianus, ipſumque Lamiam poſtea in exilium egit, tandemq; necari iuſſit, vt eſt apud Suetonium Domitiani c. 1. & 10. De quo Iuuen. Saty. 4. extremo,

——Lamiarum cæde madenti.

Sed & de familia Lamiarum idem Satyra 6.

Quædam de numero Lamiarum ac nominis alti.

& vtrobique interpretes. Lamij autem Caietæ regis meminit Silius, ibi, *& regnat Lamo Caieta.*

e *Calphurnios.*] De iis ad initium capitis dictú eſt. ſub verbo, Calphurniorum proſapia.

f *Quatuor enim Numa filios.*] Hæc ſunt Plutarchi in vita ipſius Numæ, non multò ante finem, niſi quod Plutarch. Calpum appellat, vti quoque Feſtus lib. 3. quem Alexander

Pomponij. Pinarij. Mamerci. Repetundarum lex. Æmylos. Æmylii. Lepidi. Cicurij. Nasica. Corculum. Cota. Insani. Massa. Lamia. Ouicula. Cunctator. Verrucoſus. Gurges. Nepotes.

honeſtarum familiarum nomina dedere: Calphum, ex quo Calphurnios: Pomponem, vnde Pomponios: à Pino autem Pinarios, & ex Mamerco Mamercos fluxiſſe putant. Calphurniorum familiam illuſtraſſe dicitur L. [g] Calphurnius Piſo Frugi, qui tribunus plebis, Repetundarum legem tulit primus, & promulgauit. [h] Æmilia gens, Mamercum pythagoreum autorem ſuæ ſtirpis nuncupat: cui propter eximiam humanitatem, quódque animo eſſet æquiſſimo, cognomen Æmylos inditum ferunt, ſicut a lepôre [i] Lepi, & [k] Cicurij manſueti appellati. Scipio [l] Naſica, à nimio ibus naribus, & ob morum temperantiam Corculum. Contrà vero [m] Trebonius, quòd eſſet ingenio impotens, & moribus difficilimus, Aſper dictus eſt. Sic [n] Cotæ ab ira, & oris toruitate, quod acres iſtent & vehementes: & [o] Inſani, quòd natura intractabiles: atque [p] Maſſæ, quaſi fures: & [q] Lamiæ, quaſi voraces, cognomenta inuenere. Fabius vero Maximus ex morum clementia, & quòd nihil illo eſſet placidius, [r] Ouiculæ: idem, quòd Hannibalem mora fregit, [s] Cunctatoris, & à verruca in labiis, [t] Verrucoſi nomen accepit. Eſt enim [u] verruca, præminens caro ſeu tuberculum. Alter quoniam ſordidæ intemperantiæ foret, & profuſa largitione patrimonium prodegerat, [x] Gurgitis, ſicut [y] Nepotes, qui attritis facultatibus vino, alea & ſcortis, patrimonium exhauſere,

ANNOTATIONES.

hîc Calphum vocat. Sed quod de Pinariis hîc eſt, aliter ſe habet Plutarcho Probl.60. ſcilicet eos ita appellatos fuiſſe, quòd veſcentibus cæteris ex iis quæ ſuper ara magna Herculis immolarentur, dapibus prohibiti ſint. Sed & aliter de Mamercis Feſtus lib.11. ſcilicet id prænominis Oſcum eſſe, ab eo quod ij Mamertem appellant.

g *Calphurnius Piſo.*] Cicero de claris oratoribus lib. 2. de officiis. & in Verrem actio 5. & Valerius Maximus meminit eiuſdem lib.2 cap.2.

h *Æmilia gens.*] Plutarchus in Numa, & in Paulo Æmylio. & Feſtus lib.1. & vide infrà lib.5.cap.4.

i *Lepidi.*] Quin Lepidus à lepôre dicatur, nemo dubitabit, quando lepidus is ſic dicatur, in quo lepôris eſt plurimum.

k *Cicurij.*] Varro de lingua Latina lib.6.

l *Naſica.*] De Naſica, diximus ſupra ſub verbo, Naſicas. de Corculo, ſub verbo, Corculi.

m *Trebonius.*] Liuius Decad.2.lib.5. Lucius, inquit, Trebonius Trib. plebis infeſtus patribus, quòd ſe ab iis in cooptandis Tribunis fraude captum proditúmque à collegis aiebat. Rogationem tulit, vt qui plebem Romanam Tribunos plebis rogaret, is vſque eo rogaret, dum X. Tribunos plebis faceret. Inſectandiſque patribus, vnde Aſpero etiam inditum eſt cognomen, Tribunatum geſſit.

n *Cotæ ab ira.*] Quintilianus id tantum indicat lib. 1.c.8. Suidas autem tradit Cotam tam vehementes ictus tragula feciſſe ſolitum, vt non ſolùm hoſtis pectus & latera traiiceret, verumetiam terræ adfigeret; dicitque Græca origine appellatum fuiſſe, quòd Græci ictus vehementiores κόττους vocant. Liuius ſanè Decad.4.lib.10. memorat L. Aurelium Cotam Trib. militum, & Aſconius Pædianus Verrina 2. eundem prætorem, niſi de quo alio intelligat. & Valer. Maximus lib.2. cap.2. Caium Cotam, Cicero in 2. oratione legis Agra. & contra L. Piſonem, vbi Aſconius eiuſdem meminiſſe Ciceronem Dialogis de Oratore ſcribit, quod verum eſt ex lib. 2. de Oratore ad Q. Fratrem. Item L. Cotæ conſulis cum L. Torquato, idem meminit & M. cotæ cum L. Lucullo. 7. in Verrem. Cornelius Tacitus commemorat. lib. 3. Aurelium Cotam conſulem, atque etiam L. Cotam, quem dicit accuſatum fuiſſe repetundarum a Scipione Africano; & L. Aruncuieium Cotam Cæſar lib. 2. & 4. Belli Gallici. & Aurelium Cotam Suetonius in Cæſare cap. 1. Cornelium Cotam Appianus lib.1. Bellorum ciuilium. & ad Maximum Cotam oratorem bis ſcripſit Ouidius ex exilio, lib. 3. de Ponto, epiſt.2. & 5.

o *Inſani.*] Plato in Sympoſio, non adeo longè à princ. ſcribit Apollodorum cognomine Inſanum fuiſſe appellatum, quòd ſibi & aliis detraheret. Sed & Antiochum regem Syriæ ita vocatum ſcribit Polybius, & ex eo Athenæus lib.2. cap.2. & lib.5. cap.4. & lib. 10. cap.12. At ex Latinis autoribus ad quos Alexander, ni fallor, potius reſpexit, Domitius doctus & celebris Grammaticus, Romæ cognomentum Inſani ob id nactus eſt, quod eſſet natura intractabilis & moroſus, teſte A. Gellio, lib. 18. cap.7. & certè de hoc intelligit Alexander.

p *Maſſa.*] Idem & Rhodiginus lib. 24. cap.5. ſed vnde id ſumpſerint, neſcio. Nonnullos autem dictos Maſſas, vt Bæbium Maſſam legas apud Plinium Cæcilium epiſt. 4. lib. 3. & 29. lib.6. & 33. lib.7. & alios Maſſones, didici ex Cicerone famil. lib.9 epiſt.11. vbi Lucij Maſſonis meminit.

q *Lamia.*] Idem Cælius vbi ſupra. Aliunde autem id nominis in quandam Romanorum familiam ortum eſſe diximus, in verbo Lamios. Scio autem Lamias alia ſignificatione, mulieres quaſdam ſiue laruas aut lemures dici, quæ homines, præſertim pueros & infantes enecant & deuorát, vt videre licet apud Philoſtratú de vita Apollonij, & Horatium lib.1. ode 36. & Apuleium Metamorph. lib.1.

r *Ouicula.*] Plutarchus in vita illius. Plinius Iunior de viris illuſtribus, 43. & Senior lib.34. cap.7.

s *Cunctatoris.*] Liuius Decad.3. lib.2. & 10. Plutarchus vbi ſuprà; hincque illud Ennij à Cicerone de officiis, & Macrobio relatum vnus homo nobis cunctando reſtituit rem. ex quo Virgil. Æneid.6. verſum confecit,

Vnus qui nobis cunctando reſtituis rem.

t *Verrucoſi.*] Plutarchus & Plinius Secundus vbi ſuprà. Cicero de claris oratoribus, Quintus etiam Maximus, inquit, Verrucoſus, orator habitus eſt, temporibus illis: & Iulius Obſequens Prodigiorum cap.28. Plin. d. lib.34. c.7.

u *Verruca.*] Horatius lib.1. Serm. Satyr.3.

Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Poſtulat, ignoſcat verrucis illius &c.

De iis Plinius locis infinitis, & ex libris Originum M. Catonis. Gellius lib.3. cap.7. habet, Verruca eſt locus editus atque aſper.

x *Gurgites.*] Macrobius lib. Saturnal.3. c.12. De hoc quoque Fabio Gurgite Liuius Decad.1. lib.10. Eo anno Q. Fabius Gurges conſulis filius, aliquot matronas ad populum ſtupri damnatas, pecunia mulctauit. & poſtea, Idem conſul cum D. Iúnio Bruto Scæua creatus eſt. Plinius autem lib.7. c.40. Familia Fabiorum quæ vna, inquit, qua tres continui principes ſenatus, M. Fabius Ambuſtus, Fabius Rutilianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

y *Nepotes.*] Hi dicũtur luxurioſi, & ſuorum bonorum conſumptores, obliguritores, vt ſcribunt Diomedes Grammaticus & Sext. Pompeius lib.12. Priſcianus lib.2. & Porphyrion in Horatij Epod. od.1. qui huius appellationis cauſam ponit, quòd ſolutoris delicatioriſque victus ſoleant eſſe, qui ſub auo nutriuntur. Quod & ſatis probat illud ipſius Horatij eo loco,

Diſcinctus aut perdam vt nepos.

& lib.2. Sermo. Saty.3.

Vincet enim ſtultos ratio inſanire nepotes.

Illúdque Ciceronis in 1. Oratione legis Agrariæ, poſt prin. Vnde nunc proximo capite vt impurus helluo turbet rempublicá, vt à maioribus noſtris relictas poſſeſſiones diſperdat, & diſſipet, vt ſit non manus in patrimonio populi Romani

appellati. Tertius: quòd ſalutis ædem pinxit, [a] Pictoris. Alius [a] Ambuſtus, [b] cuius filia Licinio Stoloni *Pictor.*
nupſerat. [c] Ex qua familia, quod nulli contigit, vno velut tenôre tres principes ſenatus fuere, Fabius *Ambuſtus.*
ſcilicet Ambuſtus, [d] Rutilianus, & Gurges, præcellenti ingenio viri. [e] Is autem Ambuſtus, quòd ado- *Rutilianus.*
leſcens ictus fulmine deflagrauit: idémque Pullus, poſtea [f] Rullus nominatus. Fuit quoque Fabius
cognomento Venox, [g] qui cenſor cum Appio Claudio, ob inquiſitas aquæ venas, Venocis no- *Venox.*
men accepit. Et alter Rutilianus, cui primum [h] ob virtutem Maximi cognomen datum, qui [i] ma- *Maximi.*
giſter equitum à Papyrio dictatore pene ſecuri percuſſus eſt. [k] Duos enim Maximos populus Ro-
manus præcipuè cognominauit, Valerium, qui plebem patribus conciliauit, & hunc Rutilianum:
poſt quem [l] Pompeius, aſtipulante Sylla, Magni nomen accepit. Nec me præterit, [m] Cæſones, *Cæſones.*
quòd cæſo matris vtero in lucem produxiſſent, ſicut [n] Cæſares, quòd eſt Iuliorum familiæ cognomen- *Cæſares.*
tum, vel quòd cum cæſarie naſcerentur, ſeu quòd auus C. Cæſaris elephantem occiderat, qui pu- *Sacra Apol-*
nica lingua cæſar dicitur, nomina inueniſſe: cuius familiæ proprium dicunt fuiſſe, vt ſacra Apol- *linis.*
linis curæ habeant, eiúſque miniſtri fiant. [o] Iulos vero, à prima barbæ lanugine pleriqué dictos

ANNOTATIONES.

niaui nepos, quàm in ſuo. Et in 2. eiuſdem legis oratione, vt in ſuis rebus ita in republica luxurioſus nepos. Idem pro Quintio, Quis tam perditus, ac profuſus nepos? &c. Fuitque id cognomentú familiæ honeſtæ: ex qua dictus Marcellus Nepos, cuius ſunt epiſtolæ ad Ciceronem, & Ciceronis ad eum Familiarium lib. 5. & Flauius Nepos, tribunatu à Nerone excitus apud Tacitum lib. 15. & Pletorius Nepos vir ſenatorius apud Spartianú in vita Hadriani non ſemel. Sed an id cognomen contractum ſit à luxuria, alibi legiſſe non memini. Inde verò dicuntur Nepotini ſumptus, Suetonij Caligula cap. 37. Nepotinis ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit. & nepotor, pro luxurioſè & prodigè viuere, apud Senecam de Beneficiis, lib. 1. c. 15. Vero liberalitatem nepotari. & apud Tertullianum in Apologetico, Ariſtippus in purpura nepotatur. Inde & luxus, nepotatus. Apuleio lib. 2. Metamorph. ſic nepotatus nomen verbale, vt in illo Afranij verſu,

Scurrilitate ac nepotatu nobilis.

a *Pictoris.*] Plinius lib. 35. c. 4. de pictura loquens ait, Apud Romanos quoque honos maturè huic arti contingit. Siquidem cognomina ex ea pictorum traxerunt Fabij, clariſſimæ gentis, principéſque eius cognominis ipſe ædem Salutis pinxit. Huius ſæpe meminit Liuius, & Decad. 1. lib. 1. appellat illum antiquiſſimum ſcriptorem. de quo Cicero in Bruto, Fabius, inquit, pictor, homo nobiliſſimus, iuris & literarum antiquitatis benè peritus.

a *Ambuſtus.*] De hoc attigi proximè in verbo Gurgitis. Sed & huius meminerunt Plinius de viris illuſtrib. 20. & Liuius decad. 1. lib. 4. vbi cum dicit fuiſſe conſulem cum C. Furio Pacilio. & aliàs eodem libro, Tribunum, & lib. 7. eiuſdémque iterum cum C. Pontio Balbo, & tertium cum T. Quintio, vt aliis placet, cum M. Papilio conſulem: Sed magiſtrum equitum P. Valerij Publicolæ dictatoris, & rurſum Cornelij Aruinæ dictatoris lib. 8. ante finem. & deinde Dictatorem, eius Decadis lib. 9. Fuit & alius C. Munatius Ambuſtus cognominatus ob eam cauſam quam declarat Aſconius Pædianus in Milonianam.

b *Cuius filia Licinio.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. inquit, M. Fabij Ambuſti filiæ duæ nuptæ, Seruio Sulpitio maior, minor C. Licinio Stoloni.

c *Ex qua familia.*] De quo diximus ex Plinio proximè in verbo, Gurgitis.

d *Rutilianus.*] Rullianum vocat Plinius d. cap. 40. lib. 7. Plutarchus Rullum in vita Pompeij, & Rhylaum in vita Fabij Maximi. Sed Rutilianum Liuius Decad. 1. lib. 8. vbi ſcribit illum fuiſſe dictum magiſtrum equitum à L. Papirio Curſore. & aliàs. Item Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. & lib. 4. cap. 1. & ſcriptor de viris illuſtrib. 32.

e *Is autem Ambuſtus.*] Pompeius Feſtus lib. 14. Pullus, inquit, Iouis dicebatur Fabius, cui Eburno cognomen erat, propter candorem, quòd eius natis fulmine icta eſſet. Antiqui puerum quem quis amabat, pullum eius dicebant. Arnobius contra Gentes lib. 4. & vt Iouis dicatur pullus in partibus Fabius aduritur mollibus, obſignatíque poſticis.

f *Rullus.*] Ita cognominatus fuit Fabius Maximus auus illius Q. Fabij Maximi Cunctatoris, vt liquet ex Plutarcho in Pompeio, & Liuio Decad. 3. lib. 10. Fuere autem & alij cognomines: Plinius etenim lib. 8. cap. 50. ſcribit P. Seruilium Rullum patrem eius Rulli, qui conſule Cicerone legem Agrariam promulgauit, ſolidum aprum Romanorum primum in epulis appoſuiſſe. Extantq; etiamnum tres orationes ipſius Ciceronis de lege agraria contra P. Seruilium Rullum Trib. plebis.

g *Qui cenſor.*] Vereor ne hîc Alexander memoria lapſus ſit: neque enim quiſpiam Fabius Venox aut alterius cognominis cenſor fuit cum Appio Claudio: ſed C. Plautius, vt tradit Liuius li. 9. cui quidem Plautio an cognomentum fuerit venox, neſcio: At id cognominis fuiſſe alteri L. Plautio conſuli cum M. Follio Flaccina, videre eſt dicto lib. 9. vt alteri L. Plautio conſuli cum L. Papirio Craſſo eiuſdem Decad. 1. lib. 8. Poſt illos autem cenſores fuere Q. Fabius & P. Decius dicto lib. 9. in fine. Sed quòd illi Fabio cognomen fuerit non reperio: niſi is fuerit Q. Fabius Maximus Rutillianus, qui annis 22. plus minúſve fuerat antè magiſter equitum L. Papirij Curſoris, ſicuti ſupra diximus. Quánquam Cælius Rhodiginus idem quòd hic habet li. 24. c. 5. in fine. & addit præterea hos cenſores fuiſſe M. Valerio Maximo & P. Decio conſulibus. ego neque cenſores neque cóſules hos ſimul fuiſſe reperio. Cæterum Hermolaus Barbarus in Caſtig. ad Plin. lib. 7. cap. 9. ſcribit, antiquam tabulam Romæ repertam hoc ſcripto, Cæſar Claudius C. F. Ap. N. Cæcus C. Plautius C. F. C. N. Qui in hoc D. XXV. honore appellatus eſt: & paulo poſt ſubdit; Quamquam & Venox L. Plautius L. F. L. N. Vennocens in eadem tabula legitur. Miror autem Hermolaum Venocem pro nobili accepiſſe, & interpretatum fuiſſe.

h *Ob virtutem Maximi.*] Alter Liuius 1. Decad. lib. 9. Extremo, inquit, Q. Fabius Cenſor ſimul concordiæ cauſa, ſimul ne humilimorum in manu comitia eſſent, omnem forenſem turbam excretam in quatuor tribus coniecit, vrbanáſque eas appellauit: adeóque eam rem acceptam gratis animis ferunt, vt Maximi cognomen quod tót victoriis non pepererat, hac ordinum temperatione pareret.

i *Magiſter equitum.*] Liuius Decad. 1 lib. 8. & Valer. Maximus lib. 2. cap. 2.

k *Duos enim Maximos.*] Plutarch. in Pompeio.

l *Pompeius.*] Ibidem Plutar. & Liuius Decad. 3. lib. 10. in fine. Caſſiodorus lib. 4. Variarum lect. epiſt. vlti.

m *Cæſones.*] Plinius lib. 7. cap. 9. & C. Titus Probus in epitome lib. 10. Valerij Maximi, & Feſtus lib. 3. Cæſonis autem Fabij cóſulis primùm cum L. Æmilio, ſecundùm cum Sp. Furio, tertium cum T. Virginio, meminit Liuius Decad. 1. lib. 2.

n *Cæſares.*] Plinius vbi ſupra, & Solinus cap. 4. Sed tu omnino vide quæ de hac re ſcripſi in noſtris Commentariis.

o *Iulos verò.*] Seruius ad eum locum Æneid. 1. Virgil.

At puer Aſcanius cui nunc cognomen Iulo.

 p Iulos.]

Agrippa. autumarit: [p] ἴουλον enim Græci primam in mento dixere lanuginem. & [q] Agrippas, quòd contra naſcentium legem, pedibus prius ex vtero emerſis, nati eſſent, quaſi ægrè partos nuncupari, quod omen infelicitatis fuit: ſicut [r] qui ex vtero haud magno negocio & proniori partu effuſus foret, felix augurium affert. Et [s] Vopiſcos, cum ex gemellis vno defuncto, alter ſuperuiueret: & [t] Proculos, qui foris agente patre: ac [u] Poſthumos, qui poſt patris obitum nati eſſent: & [x] Cordum, qui ſero & poſtremus: atque [y] Opiter, qui patre mortuo, auo viuo editi forent, dictos exiſtimarũt. Cornelius qui [z] Scipionum nomen propagauit, quod patrem lumine orbum, pro baculo regeret, velut haſtili nixum, Scipio fuit appellatus. Et [a] Cincinnatus, quod eſſet capillo incompto: & [b] Roſcius, quod exactæ virtutis & conſummatiſſimus foret. Cum enim Roſcius Gallus hiſtrio nulli ſecundus, ſupra omnem memoriam abſolutiſſimè mimum ageret, ſicut [c] Pollus apud Græcos, ſi quem virtute præcipuum & artibus præcellentem videbant, Roſcium, hoc eſt, miræ & perfectæ probitatis nuncupabant. Sic Piſo, quod in omni re commodus foret, vtilis & fructuoſus, [d] Frugi eſt cognominatus. [e] Scrofæ vero & [f] Aſinæ vnde ſint cognomenta, vulgo proditum eſt; ſiquidem alter cum vades daret, aſinam onuſtam auro in forum duxit: alter ſuppoſita vxore puerpera, quam depe-

Vopiſci. Proculi. Poſthumi. Cordus. Opiter.

Scipio. Cincinnatus. Roſcius. Pollus.

Piſo. Frugi Scrofa. & Aſina.

ANNOTATIONES.

p Ἴουλον.] Idque non ſolum virorum, quod planum eſt, ſed & arborum & pomorum ex Plinio lib. 16. cap. 29.

q *Agrippas.*] Plinius lib. 7. cep. 8. Quintilianus lib. 1. c. 8. A Gellius lib. 16. cap. 16. Solinus cap. 4. & Nonius Marcellus ad extremum operis ſui.

r *Qui ex vtero.*] Id quod tacitè ſentiunt prædictis locis Plinius & Solinus.

s *Vopiſcos.*] Plinius lib. 7. cap. 10. Quintil. d. c. 8. Plutarch. in Coriolano, Solinus & Nonius vbi ſuprà: C. autem Titus Probus in dicta epitome Valerij Opiſcos habet, vbi mendum putem, cùm ipſe idem Vopiſcum Iulium commemoret.

t *Proculos.*] Plutarchus prædicto loco, & Feſtus lib. 14. Liuius autem Decad. 1. lib. 2. memorat Proculum Virginium conſulem cum Sp. Caſſio; & lib. 8. P. Plautium Proculum etiam conſulem cum P. Cornelio Scapula. & Tacitus li. 15. Ceruarium Proculum equitem.

u *Poſthumos.*] Ibidem Plutarchus, & iterum in Sylla, in fin. Seruius lib. 6. Æneid. ad illud,

——*Tua poſthuma proles.*

Quintilianus lib. 1. cap. 8. Gellius lib. 2. cap. 16. Euſebius in Chronicis: & clarè probat illud Plauti in Aulularia act. 1.

Poſt mediam ætatem qui duxit vxorem domum,
Si eam ſenex anum prægnantem fecerit fortuito,
Quid dubitas quin ſiet paratum nomen puero Poſthumus?

Feſtus lib. 15. Et de iis in noſtris legibus connub.

x *Cordum.*] Quintilianus prædicto loco, Scrutabitur, inquit, mille præceptor acer atq; ſubtilis origines nominum, vt quæ ex habitu corporis Rufos, Longóſq; fecerunt. Vbi erit aliquid ſecretius, vnde Syllæ, Burri, Galbæ, Planci, Panſæ, Scauri, taliáque: & ex caſu naſcentium, hinc Agrippa & Opiter, & Cordus, & Poſthumus erunt: & iis quæ pòſt natis eueniunt, vnde Vopiſcus, Cota, Scipiones, Lenates, Serani. Sunt & ex variis cauſis, quibus oſtendit omnia hæc nomina hominibus impoſita ex variis cauſis, quas tamen aliter non declarat, ſed relinquit legentium coniecturæ. Quod ad Cordum pertinet, de quo hic tractamus, facilè poſſumus conicere, ita eum nominari, qui ſerò & veluti intempeſtiuè naſcitur, vt fœnum cordum appellatu, quod autumnale eſt, & ſic ſerotinum & poſtremum, vt ſcribit Columella lib. 2. cap. 1. Plin. lib. 18. c. 28. Pompeius Feſtus li. 3. vbi ait frumenta corda dici, quæ ſerò matureſcunt. Sic & olus cordum appellat ipſe Columella lib. 12. cap. 13. & Agnos Cordos Plinius li. 8. cap. 47. & ante illum Varro qui per aſpirationem ſcribit Chordos, de re ruſtica lib. 2. cap. 1. à χορὸς verbo Græco. Cordi Crexentij meminit Suetonius in Auguſto, cap. 25. & Iulius Capitolinus in Gordianis alterius Cordi vitas Imperatorum ſcripſerat, meminit. Sed ſcriptor de viris illuſtribus cap. 12. ſcribit Mutium Scæuolam, Cordum fuiſſe cognominatum, licet in quibuſdam libris Codrus eo loco legatur.

y *Opiter.*] Quintilianus vbi ſuprà. C. T. Probus in epitome 10. Valerij Maximi. Feſtus lib. 13. memoratur autem Opiter Virginius Conſul Rom. primùm cum Sp. Caſſio, iterúmque cum L. Æmilio, Liuij Decad. 1. lib. 2. & Dionyſij Halicarn. lib. 5. Atque Cæſar Opiter Tito Probo vbi ſuprà. Ex quo illud te ſcire oportet, multa prænomina, aut etiam nomina, in cognomina, & è diuerſo ab antiquis verſa fuiſſe, vt vides in Opiteris appellatione, & Poſthumi, Cepionis, Bruti, & aliis quamplurimis ipſi Probo memoratis.

z *Scipio.*] Ibidem Quintilianus. Liuius Decad. 1. lib. 5. Macrobius 1. Saturnal. cap. 6.

a *Cincinnatus.*] Suetonius in Caligula cap. 35. Liuius autem Decad. 1. lib. 3. memorat L. Quintium Cincinnatum dictatorem, & lib. 4. conſulem: & eundem etiam dictatorem Valerius Maximus lib. 2. cap. 2.

b *Roſcius.*] Cicero lib. 1. de Oratore, ſcribit Roſcium Gallum Comœdum eò præſtantiæ veniſſe, vt cum de perfecto in arte aliqua loquimur, is in ſuo genere Roſcius à nobis dicatur. Et Feſtus lib. 16. ad fin. Roſcij, inquit, appellantur in omnibus perfecti, quòd Roſcius quidam perfectus vnus in arte, id eſt, comœdia iudicatus ſit. Vbi emendandi ſunt libri vulgares, qui vbi Roſcij deberent, Roſij habent. De illo eſt verſus Horatij epiſtola 1. lib. 2.

Quæ grauis Æſopus, quæ doctus Roſcius egit.

Macrobius quoque lib. 3. cap. 14. Saturnal. multa de illius excellentia ſcripſit, & nos quoque in commentariis Nobilitatis.

c *Pollus apud Græcos.*] Neſcio an hic intelligat de Polo Agrigentino Sophiſta Gorgię diſcipulo, qui primus in oratione inueniſſe dicitur antitheta & ſimiliter deſinentia; quod Philoſtratus dicit minime verum eſſe, ſed iam inuentis ſæpè vſum fuiſſe. Suidas autem ſcribit eum genealogiam eorum qui ad Troiam profecti ſunt ſcripſiſſe, ſimulque nauium catalogum. Sed hunc Pollum puto eum eſſe hiſtrionem de quo loquitur Gellius lib. 7. ca. 5. vbi eum dicit fuiſſe in terra Græcia fama celebri, qui geſtu & vocis claritudine & venuſtate cæteris anteſtabat.

d *Frugi eſt cognominatus.*] Cicero in oratione pro Fonteio inquit, in oratione C. Gracchi permulta in L. Piſonem turpia ac flagitioſa dicuntur; at in quem virum? qui tanta virtute atque integritate fuit, vt etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequiorem neminem poſſet, ſolus tamen Frugi nominaretur. Eius quoque in Verrinis meminit Cicero, & in eius Piſonianam Aſconius, vt ipſe Cicer. Thuſculan. 3. & ad Pætum Familiar. lib. 9. epiſt. 22. & Dionyſius Halicar. lib. 4. vbi cum annales ſcripſiſſe dicit, ex quibus illum citat, niſi hic alius ſit. & alterius Piſonis Frugi Liciniani. Sueton. Galbæ c 17.

Scrofa.] Ex Macrobio Saturnal. lib. 1. cap. 6. vbi & ita cognominatum ait Tremellium.

f *Aſina.*] Macrobius ibidem. Liuius autem Decad. 3. lib. 5. memorat Cornelium Aſinam inter regem & P. Cornelium Aſinam, ſiue illum ſiue alterũ, Aſconius Pædianus in Orat. Cicer. contra L. Piſonem & Cneum Cornelium Aſinam conſulem cum C. Duilio, Paulus Oroſius lib. 4. cap. 8.

culatus fuerat, ſcrofam ſe non habere mentitus fuit: ſeu quod [g] Varro tradit, qui primus genti nomē propagauit, cum quæſtor in Macedonia relictus foret in caſtris, hoſteſque impreſſionem facerent, palam vociferatus eſt, celeriter ſe illos, vt ſcropha porcos, diſiecturum, quod & fecit: vnde nomen aſſequi meruit. Proditumque memoriæ eſt, Cornelium Rufum, quod ex præſcripto librorum Sibyllinorum ludos fecerat, Sibyllam primo, mox annis intercedentibus, [h] Syllam appellatum, poſteris nomen propagaſſe. Et militem, quòd fro..de coronatus, militaria geſſit facinora, [i] Frondicij nomē dediſſe. Sed iam longius euecti ſumus, quàm ſtatueramus. Itaque ne longius legentes fatigemus, néve pluribus moremur ſtudioſos, de his hactenus dixiſſe ſatis ſit. Hoc quoque non fuerit ab re meminiſſe, pleraque cognomenta Romanis ex piſcibus fuiſſe indita. Nam [k] Murænas & [l] Oratas, vel quòd piſcium eius generis viuaria quam ampliſſima haberēt magno fœnore, vel quod eo edulio præcipuo veſcerentur pleriquè dictos volunt. [m] Tametſi Murænam à neruoſo corpore, ſicut [n] Neruam à fortitudine multi denominari dicant. [o] Fœminaſque Romanas duo tantum nomina ferre, mares vero tria, ſæpius quatuor, prænomen, cognomen, agnomen, & nomen, idque nobilitatem generis monſtrare: quodque [p] rarenter mulieres prænominibus vtebantur, mares vero frequentiſſime. Nāque cognomen & agnomen mulieri non dabatur. Quod nobis, cum frequenti lectione id obſeruaremus, ita eſſe propemodum viſum fuit.

Sylla. Frondicij.

Cognomina ex piſcibus. Muræna. Orata.

Fœmina duo, mares autem tria aut quatuor nomina habebant.

ANNOTATIONES.

Fuerunt autem & Aſinij vetuſtæ familiæ, è quibus Aſinius Pollio orator celeberrimus, & cuius perelegans extat oratio aduerſus Catilinam. Aſinius quoque Sabinus memoratus Tacito, lib. 3. & Aſinius Capito, apud A. Gellium lib. 5. cap. 20. & 21. Fuere & Aſellæ cognominati, vt Lucretius Aſella apud Florum epitomes lib. 86. & 88. & ſcriptorem de viris illuſtribus 68. Fuere denique Aſelliones, vt Sempronius Aſellio ſcriptor Romanæ hiſtoriæ, apud A. Gellium lib. 1. cap. 13. & lib. 5. cap. 18.

g *Varro tradit.*] Scilicet de re ruſtica lib. 2. c. 4.

h *Syllam.*] Plutarchus in Mario, initio. Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 17. Quintilianus verò libri 1. cap. 8. ponit hoc nomen inter ea quorum origo ſecretior eſt. Ad illam autem ſententiam alludit Silius Italicus ibi,

— Sibyllam vocant Syllam.

i *Frondicij.*] Plinius lib. 17. c. 1. de arboribus loquens, Fuere, inquit, & ab iis cognomina antiquis, Frondicio militi illi qui præclara facinora Vulturnum tranſnatans, fronde capiti impoſita aduerſus Annibalem edidit.

k *Murænas.*] Varro de re ruſtica lib. 3. c. 3. loquēs de Lucio Muręna, quē tradit fuiſſe ob eam cauſam ita appellatū: & Macrobius Satur. 3. c. 15. Lucij autē Murænæ meminit Plinius l. 33. c. 3. & D. Murenę ſcriptor de viris illuſtribus c. 30.

l *Oratas.*] Iidem ibidem de Sergio Orata loquuntur, de quo & alia multa dicit Macrobius: Valerius item Maximus lib. 9. cap. 1. poſt princip. & Plinius lib. 9. cap. 54. Pompeius autem Feſtus, inquit, Orata genus piſcis appellatur à colore auri, quod ruſticiorum dicebant, vt auriculas, oriculas: vtque Sergium quendam prædiuitem, quòd duobus annulis aureis & grandibus vteretur, Oratam dicūt appellatum. Quæ longe diuerſa ſunt ab iis quæ Varro & Macrobius dicunt. Cæterùm Martialis hunc piſcem auratam per diphthongum appellat, lib. 13. epigram. 90.

Non omnis laudem pretiúmque aurata meretur,
Sed cui ſolus erit concha Lucrina cibus.

In iis autem cognominibus ſumptis à piſcibus adde Callimedontem Rhetorem Locuſtam fuiſſe cognominatum, quòd eo piſce delectaretur, vt videre licet apud Athenæum lib. 3. cap. 11. & 13. & lib. 8. c. 6.

m *Tametſi Murænā.*] Caſſiodorus h. d. in libris variarum.

n *Neruam à fortitudine.*] Idem ex eo loco. Miror autem Alexandrum prætermiſiſſe Macrinum, Torquatum, Syllam: tu videbis apud Plutarchum in Mario, initio, videlicet ex figura & modo corporis. Longos etiam ex habitu corporis, ex Quintiliano lib. 1. cap. 8. vti & iam ex eo diximus. Fuit autem C. Sulpicius Longus conſul apud Liuium Decad. 1. lib. 8. Gracchos, quòd eum qui ita primus vocatus eſt, mater menſibus duod. eum geſtauiſſet in vtero: quare quòd legitimum partionis tempus ſupergreſſa eſſet, eaque diutius partum quam ſolerēt grauidæ geſſiſſet, Gracchum à geſtando nominauit, vt teſtis eſt Varro, & diximus in noſtris commentariis ad l. ſi vnquam. C. de reuocand. donatio. in verbo ſuſceperit liberos. nu. 210. Quamquam alij dictum putent à Graculo aue garrula Senecas, quòd is cui primò Cognomen id impoſitum eſt, canus ſit natus, vt tradit Caſſiodorus, ſicut de Numa Pompilio dicitur: & ad illud alluſiſſe videtur Virgilius lib. 6. Æneid.

— Noſco crines, incanáque menta
Regis Romani —

vbi Numam canum à prima ætate Seruius Maurus teſtatur fuiſſe. Pertinaces, quòd qui primus eo nomine dictus eſt, ſcilicet Pertinacis Imperatoris pater, negotiationi materiariæ conſtanti ac pertinaci ſtudio incumberet, vt in vita ipſius Imperatoris traditur. Terentios a tereno quod eſt, Sabinorum lingua molle, vt putat Varro ad Libonē primò apud Macrobium lib. 3. Saturnalio. c. 13. ad finem. Sed alia huiuſcemodi multa videbis apud Cælium Rhodoginum lib. 24. cap. 5. & 6.

o *Fœminaſq́; Romanas.*] Plutarcus in Mario, initio, & Problem. 102. Præterea de maribus Pauſanias in Achaicis: & id videre licet apud autores vbique. Nec tamen omnes mares tria nomina habent, ſed tantum liberi & nobiles, vt legitur apud Quintilianum, quò reſpicit Iuuenalis ibi,

Tanquam habeas tria nomina.

& Auſonius in numero ternario,

Tria nomina nobiliorum.

p *Rarenter mulieres prænominibus.*] Benè dicit rarenter: nam quandoque vtebantur, vt dicit Feſtus lib. 14. quòd Cæcilia & Terracea Caiæ ſunt appellatæ; pari modo Lucia & Titia: & videto quæ dicam lib. 5. cap. 4. infra.

Quare partus ancillæ cuius vſusfructus legatus fuit, in fructu non ſit, cum reliquorum animalium contrà fuerit.

CAPVT. X.

INter contentiones forenſes quondam ſumma diſſentio fuit, an partus ancillæ in qua vſusfructus legatus eſt, in fructu ſit habendus, ita vt in eo ſicut in ancilla vſusfructus maneat. Vetus quæſtio fuit inter conſultiſſimos viros P. Scæuolam & M. Manilium, à quibus Brutus ſummæ autoritatis vir, qui inter iuriſperitos multum longéque præſtitit, & M. Cicero iure meritóque diſſentit. Verba Ciceronis de finibus bonorum primo, ſi recenſere ea quis vellet aſſcripſi: An partus ancillæ ſit in fructu habendus, diſſeretur inter principes ciuitatis P. Scæuolam, & M. Manilium: ab hiſque M. Brutus diſſentiet, quod & acutum genus eſt, & ad vſus ciuium non inutile, noſque ea, eorumque ſcripta, reliquáque eiuſdem generis, & legimus libenter, & lege-

& contrario loco.

mus: hæc quæ vitam continent omnem, negligentur? Hactenus Cicero. Manilius & Scæuola, in fructu ancillæ partum eſſe dixere, ea de cauſa, quòd ſicut in cæteris animantibus, quæ in manu mancipioque ſunt, illorum fœtus in fructu, eſt. Si quidem pecudum legato vſufructu, ſoboles ex pecudibus poſtea natis ſuffecta, perinde accedit legato, & in fructu habetur, ac ſi vnà cum pecore legata fuiſſet. Ita ancillæ legato vſufructu, pari exemplo partum ancillæ in fructu eſſe voluere: pluresque iureconſulti in hanc ſententiam conceſſere, à quibus tamen Brutus grauis autor in primis, certioribus argumentis diſſentire haud immerito viſus fuit: cuius ſententia poſtea obtinuit. Non enim ſicut in ſobole pecudis pecus enatum, nexu obligatur, & in fructu eſt, ita ancillæ partum in fructu eſſe, aut in ius ditionemque venire cenſuit. Quippe pecore legato, ipſum pecus & ſobolem tanquam pari nexu obligatam accedere, & in fructu eſſe conſentiunt omnes. Sed in fructu hominis, homo, inquit, eſſe non poteſt, permagnique intereſſe an pecus ex pecore, vel homo ex ſerua naſcantur. Cum enim ex ſerua natus, ſui potens non ſit, nec alieni iuris aut ditionis fiat, ſed in ſeruitio & famulatu domino ita addictus, vt ſine domini iuſſu permiſſuve in ius alterius venire, aut mancipio, nexúve obligari non poſſit, ideo ancillæ partus in ius miniſteriumque vſufructuarij non venit, ſed velut mancipium domino addicitur. Quod in pecore enato ſecus dici conuenit. Si quidem pecus enatum, cum in manu & fructu ſit, vna cum pecore legato tanquam adiectum perinde manet, ac ſi vnà legatum eſſet. Aptiſſimè commodiſſimeque Brutus, magno vt fuit ingenio, ab homine pecus ſeiunxit: ſed ſicut hoc peracri iudicio non ineptè ab altero diſcreuit, & diuerſum arbitratus fuit: ita cauſam ego tam variæ deciſionis, à veteribus iureconſultis libenter quæſierim, cur areæ vſufructu legato, ſi in ea inſula erecta foret, ea poſtea demolita, in eadem met area mihi vſumfructum manere Paulus & Vlpianus cenſuerunt, non autem econtra: nanque ædium vſufructu legato, illis demolitis, licet alteræ ſuffectæ ſint, in eis tamen mihi nullum manere vſumfructum, conſtans omnium opinio fuit. Et tametſi rationis huius diiudicandæ non prompta animaduerſio foret, conſtitit tamen grande diſcrimen ſubeſſe, quod demolitis ædibus, ſolum & area quæ prius fuit, manet in qua mihi vſusfructus incolumis & certus eſt: ædibus verò demolitis, quamuis alteris mihi ſuffectis, non eaſdem cenſeri conuenit. Ideo cum aliæ, non eædem dicantur, vſumfructum propterea non deberi, iure meritóque putarunt.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

ID caput conſtat duobus membris, quæ ad ius noſtrum ciuile pertinent. Primum deciditur per legem Vetus, ff. de vſufructu & quemadmodum. Secundum ex l. repeti. §. rei. & l. fundi. & duab. ſeq. ff. Quib. mod. vſufruct. amit.

Miracula de ſomniis apud nonnullos cognita & comperta, & quæ ipſe expertus fuit.

CAPVT. XI.

IVNIANVS Maius conterraneus meus, vir bene literatus, in exquirendis adnotandiſque verborum & ſententiarum viribus, multi ſtudij fuit: & præterquam quod in erudiendis iuuenculorum animis, imbuendiſque doctrina pueris, caſtigatiſſimæ diſciplinæ, ſomniorum quoque omnis generis ita verus coniector fuit, vt ipſius reſponſa, diuina ferè monita haberentur. Ad eum memini cum puer adhuc eſſem, & ad capiendum ingenij cultum frequens apud eum ventitarem, quotidie ſomniantium turbam, hominéſque celebri fama & multi nominis, de ſomniis conſultum veniſſe. Declarabat definiebatque ille, non breuiter aut ſub obſcure, vt plerique, ſed expoſitè atque apertè ænigmata ſomniorum, ſiue boni, ſiue mali prænuntia: ita aptè, vt iudicium factum à veridico diceres. Multi quoque illius monitu, vitæ interitum, nonnunquam animi ægritudines vitarunt. Sed quod illi interprete Iuniano aſſequebantur, animaduerti quoſdam haud quaquam ſummæ nobilitatis, ſed homines tenuiſſimos, & ſortis infimæ, abſque vllo interprete aſſequutos, & ſomnio tantum præmonitos, imminentem cladem aut futurum exitium, & pleraque incommoda vitaſſe, veriſſimáque, qualia futura viderant, ſomnia extitiſſe: quod genus Græci ὅραμα, hoc eſt viſionem dicúnt. Nuper in Veſuuino meo familiaris meus quiſpiam fuit, homo alioqui exiguæ ſortis obſcuriis & egens, ſed tamen ſpectatæ fidei, & exempli recti, qui ouium greges cuſtodire ſolitus, cum eſſet grauior annis, & valetudine non bona, eam curá vnico, quē habebat, filio delegarat. Accidit, dum procul à ſtabulo ipſe & filius ſub paruulo lare noctu decubarent, ouem quandam à lupo circũuentam, ſibi in ſomniis obuerſari, illúsque dentibus opprimi & lacerari viſam: quo ſomnio expergefactus ſenior, filium qui vnà decubabat, excitauit, vtque ad gregem properè accederet, acclamauit: namque ouem cuius etiam nomen referebat, à lupo circumuētam dilaniari dixit. Qui cum illuc excitatus pergeret, eandem, quam pater prædixerat ouem, à lupo lacerari atque opprimi inuenit, veriſſimumque, & quale pater prædixerat, inſomnium expertus fuit. Matrona inſignis, multi & celebrati nominis, dum Neapoli degerem, referre mihi ſolita eſt, quamcunque in ſomniis imaginem vidiſſet, eandem ſibi poſtera luce repreſentari. Eaq; magnæ admirationi apud reliquas matronas fuit, quòd ſæpius quæ ſibi die euentura erant, ſomnio monita, futura prædiceret. Sed præ omnibus quæ notauerim, res eſt memoria & admiratione digna, quam ego nuper expertus ſum, & re probaui. Iacebat in lectulo Marius

aluminis

alumnus & cliens meus, cuius ego ingenium & animi indolem ſæpe demiratus ſum. Is cum per quietem matrem defunctam efferri, & funus apparari vidiſſet, grauiſſimos gemitus & lugubres querelas, quamuis ſomnio confuſus edebat: quem cum excitari iuſſiſſem, & cauſam tam luctuoſi gemitus requiſiſſem, retulit matrem vita functam, ſibi per quietem viſam efferri, & funerari. Obſeruaui ego diem, & tempus quo ſpecies hæc obuerſata fuerat, notaui. Haud multo poſt, nuncius defunctæ matris ad me venit: à quo cum diem requiſiſſem, conuénit, ipſo die quo mater per quietem efferri viſa ſuit, illam è vita exceſſiſſe. Quibus exemplis admonemur, vt eſſe præſcita quieſcentis animi, & diuinationes, humanæque mentis præſagium, quaſi vaticinium futurorum diuinitus mortalibus datum per ſomnia, credamus.

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

NArrat quædam vera ſui temporis ſomnia, ex eo ſomniorum genere, quæ ὅραμα, id eſt, viſionem Græci vocant. de quibus & alijs ſomniorum generibus latè Macrobius de Somnio Scipionis lib. 1. cap. 3. Sed & ſi alia plurima deſidéras de Somniis, pete ex Ciceronis lib. 1. de diuinatione, & Valerio Maximo li. 1 cap. 7. & ex hoc ipſo Alexandro infrà lib. 3. cap. 26. & de Somnijs inſcripti ſunt Artemidori Daldiani libri ſex.

Quæ forma caſtrorum, qualiſq́; diſciplina olim fuit, & quot portæ in Romanis caſtris eſſe conſueuere.

CAPVT. XII.

QVIBVS caſtrametandi ſcientia, & idonea caſtris loca eligendi, nota & perſpecta cognitio fuit, cuius rei gloria [a] Pyrrho Epirotæ præcipua fuiſſe traditur, quíque militaris diſciplinæ præcepta diligenter exequuti ſunt, hoc annotaſſe litteris accepimus, vt pro loci qualitate vbi caſtra metanda forent, proqúe anguſtia & laxitudine, aut militari multitudine, ita ſe duces caſtris capiendis muniuent. Sed neque eadem figura & habitu, neque eiſdem in locis ſemper caſtrametari oportere, rectè arbitrati ſunt: [b] Siquidem, modo quadrata, modò trigona, plerunque rotunda, ex diſciplina Lycurgi, qui ita caſtrametari docuit: nonnunquam lunata, & hemicycla caſtra habere: interdum planis & patentibus campis, nunc arduis & accliuis in locis, plerunque dimiſſa valle, nunc in [c] colle edito, & ſummo iugo caſtra communire: nonnunquam terræ ſitu difficili, & impedito ſaxis præruptiſſimis loco munito, vt ſiqua maior vis ingruat, [d] milites in tuto ſint: & ſicut loci natura tempuſque patitur, caſtra & munitiones extendere: vt opportuna aquatio, ne ſiti & latitudine conficiantur: vt lignorum, vt pabuli copia ſit: ne commeatu, [e] néve re frumentaria prohibeantur, haud paruum munimentum eſſe putauere. [f] Præcipue cauendum, ne collis aut iugum immineat, vnde proſpectus caſtrorum, & ſubita incurſio fiat, neve ſylua denſa, aut latens foſſa, vel ſinus occulti iaceant, vnde latebræ hoſtium & inſidiæ parari, aut tacito ſpeculatu pericula oriri poſſint. Portæ quoque caſtrorum, vt pro amplitudine pauciores potius, quàm plures conſtruantur, eſſe cum facilius, tum etiam vtilius, idque percommodum fuiſſe & ſalutare. Tametſi in Romanis caſtris multiplices aliquando portas nonnulli exemplis adnotarint: quod ideo ſeruatum eſt, ne quid eruptionẽ ſubitam in hoſtes demoretur, vtque omnibus portis effuſus equitatus, vno im-

Caſtrorũ alia atque alia figura.

Quid præcipue cauendum in caſtris locãdis.

Portæ caſtrorum.

Quare multiplices portæ in caſtris Romanis.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

[a] *Pyrrho Epirota.*] De Pyrrhi in re militari & caſtris metandis peritia Plutarchus in vita illius. Apud Liuium autem Deca. 4. lib. 5. Hannibal hac in re iudex maxime idoneus, Pyrrho ſecundum locum poſt Alexandrum, in maximis Imperatoribus aſſignauit, quòd primus caſtrametari docuiſſet, neminemque elegantius loca cepiſſe, & præſidia diſpoſuiſſe. Sed & idem Liuius eodem libro 5. ſcribit Philopœmenem præcipuæ in ducendo agmine, locisque capiendis ſolertiæ atque vſus, nec belli tantum temporibus, ſed etiam in pace ad id animum exercuiſſe. Subdit & mox alia, ex quibus multa Alexander in hoc capite ſcribit, & quæ ideo mox ſubſcribam: Vbi, inquit, iter quopiam faceret, & ad difficilem tranſitu ſaltum veniſſet, contemplatus ab omni parte loci naturam, cum ſolus iret, ſecum ipſe agitabat animo: cum comites haberet, ab iis quærebat: ſi hoſtis eo loco apparuiſſet, quid ſi a fronte, quid ſi a latere, quid ſi a tergo adorietur, capiendum conſilij foret: poſſe inſtructos recta acie, poſſe inconditum agmen, & tantummodo aptum viæ occurrere. Quem locum ipſe capturus eſſet cogitando aut quærendo exequebatur, aut quod armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim intereſſe) vſurus: quo impedimenta, quò ſarcinas, quò turbam inermem reijceret, quanto ea aut quali præſidio cuſtodiret: & vtrum pergere qua cepiſſet ire via, an eã qua veniſſet, repetere melius eſſet: caſtris quoque quem locum caperet; quantum munimento amplecterentur loci: qua oportuna aquatio, qua pabuli, lignorúque copia eſſet: qua poſtera die caſtra mouenti tutum maxime iter, quæ forma agminis foret. Hæc ibi. Procles autem Carthaginenſis apud Pauſaniam lib. 4. ante finem. refert ipſum Pyrrhum fortuna, & rerum geſtarum ſplendore Alexandro magno inferiorem fuiſſe. In diſponendis vero ſiue inſtruendis in acie peditibus, & equitibus, excogitandiſque contra hoſtes ſtratagematis, peritiorem fuiſſe.

[b] *Siquidem modo quadrata.*] Vegetius de re militari lib. 1. cap. 4. ait, Interdum autem quadrata, interdum trigona, interdum ſemirotunda, prout loci qualitas aut neceſſitas poſtulauerit, facienda ſunt. & iterum lib. 3. cap. 8.

[c] *Nunc in colle edito.*] Ideóque Cæſar cum eſſent circum caſtra Pompeij permulti editi & aſperi colles, hos primum præſidijs tenuit, caſtellaque ibi communiuit, vt idem Cæſar ſcribit lib. 3. Belli ciuilis.

[d] *Milites in tuto.*] Vegetius lib. 1. c. 22. Caſtra, inquit, præſertim hoſte vicino, tuto ſemper facienda loco ſunt: vbi lignorum & pabuli, & aquæ ſuppetat copia. lib. 3. cap. 8.

[e] *Néve re frumentaria.* Idem Vegetius d. lib. 3. c. 8.

[f] *Præcipue cauendũ.*] Idẽ d. c. 22. Cauendu etiã, inquit, ne mõs ſit vicinus altior, qui ab aduerſarijs captus poſſit officere.

g *Quamo-*

Diuerſis ca‑ ſtrorum portis, diuerſa nomina tributa.

petu in hoſtes diuerſi irrumpant. Sed tamen vbi ampliſſima erunt caſtra, & quamuis latè fuſa, ibi [g] quatuor ad ſummum portas conſtitui conuenire: minora vero & anguſta, duabus contenta eſſe debere, omnes ferme conſentiunt: Quarum ſicut nomina diſtincta: ita diſſimilia fuere munia. [h] Prima enim prætoria, [i] quæ & quæſtoria dicta eſt: ſiquidem in Romanis caſtris, & [k] prætorium ducis, & quæſtorium fuit, prout prætor, aut quæſtor caſtris & legionibus præerat: quæ vel orientem ſolem ſpectare, vel è conſpectu hoſtium dirigi conſueuit. Quod eo fit, vt ſi quando ad arma conclamatum foret, ſine tumultu extra caſtra contrahi multitudo, & explicari ordines, ſignaque educi poſſint. Etenim vbi acie decernendum erat, illinc cohortes educi, & copiæ admoueri ſolebant. Vbi etiam militum ſtatio compoſita, inſtructáque ad ſubitos conatus eſſe debebat, cui etiam [l] Principali nomen datum. Altera à tergo caſtrorum [m] Decumana, eo quòd ampla & patens: ex qua deſertores, & facinoroſi, in quos iure militari animaduertendum erat, educuntur, & pœnis coercentur. [n] Tertia principalis, ex qua principes & ſummi duces velut ex poſtico, ſi quando vſui foret, opem ſuis laborantibus ferre, ordines tendere, & milites educere conſueuerant. [o] Via quoque quæ ad portam ferebat, Principalis ducta eſt. Quarta poſt prætorium, [p] Quintana dicitur: quippe per eam commeatus in caſtra conuehi, & rerum vtenſilium copia venalis exponi: inde etiam merces ad vſum militaris multitudinis, quæque bello vſui forent, importari & exportari ſolita. Hoc quoque inter exempla relatum eſt, quod & Fabius [q] Maximus, & [r] plerique imperatores præcipiebant, exercitum itineribus, & locorum mutatione crebro fatigari, potius quàm vno in loco in caſtris ſedere, eſſe cum tutius, tum ad diſciplinam militarem nobilius. Id quod Cyrum [s] apud Xenophontem nouimus factitaſſe. [t] Quamuis nonnulli, caſtrorum crebram mutationem præ ſe ferre turpem fugam, & exercitus alienationem, duxere. Fuitque [u] præcepto militari obſeruatum, vt vigiliarum vices tubæ in caſtris per interualla ſignificent: [x] & ſi quando hoſtes in conſpectu ſint, pro portis caſtrorum ſingulæ ſtationes, & expeditæ cohortes, diſpoſitis excubiis, inſtratis equis frenatiſque, pro vallo excubent, vt omnia militari cuſtodia vigiliiſque tuta firmaque ſint, ne paratis inſidiis, & omni aditu præſepto, nudata cuſtodiis ſtationibúſque caſtra, hoſtes adoriantur, & nec opinantes inuadant, cædibúſque & rapinis pateant. [y] Paulus vero Æmylius, vt attentius cuſtodiæ contra ſomnum repugnarent, nocturnas vigilias ſine armis fieri, & inermes milites vigilare iuſſit: quod multi poſtea duces exequi

Caſtrorum loca.

Statio principalis.

Decumana ſtatio.

Via principalis.

Statio Quintana.

Exercitus crebro, exercendus.

Vigilia in caſtris.

ANNOTATIONES.

g *Quatuor ad ſummum portas.*] Liuius Decad. 4. lib. 10. ita de portis loquitur, vt quatuor omnino eſſent, ſcilicet porta extraordinaria, porta principalis dextera, principalis ſiniſtra, & Quæſtoria. Illius verba ſunt; Æmilius ad quatuor portas exercitum inſtruxit, vt ſigno dato ſimul ex omnibus partibus eruptionem facerent. Quatuor extraordinariis cohortibus duas adiunxit, præpoſito M. Valerio legato, erumpere extraordinaria porta iuſſit, Ad dexteram principalem haſtatos legionis primæ inſtruxit: principes ex eadem legione in ſubſidiis poſuit. M. ſeruilius & L. Sulpitius Tribuni militum his præpoſiti. Tertia legio aduerſus principalem ſiniſtram portam inſtructa eſt: id tantum mutatú: principes primi & haſtati in ſubſidiis locati. Sext. Iulius Cæſar & L. Aurelius Cotta Trib. militum huic legioni præpoſiti ſunt. Q. Fuluius Flaccus legatus cum dextera ala ad Quæſtoriam portam poſitus.

h *Prima enim prætoria.*] Vegetius d. lib. 1. c. 23. Porta, inquit, quæ appellatur Prætoria, aut orientem ſpectare debet, aut eum locum qui ad hoſtium caſtra reſpicit, aut ſi iter agitur illam partem debet attendere, ad quam eſt profecturus exercitus. Sextus Pompeius lib. 14. Prætoria, inquit, porta in caſtris appellatur, qua exercitus in prælium educitur, quia initio prætores erant, qui nunc conſules, & hi bella adminiſtrabant: quorum tabernaculum quoque dicebatur Prætorium. Sed & de hac porta Cæſar lib. 3. Belli ciuilis, quos in ſtatione ad prætoriam portam poſuerat. eiuſdémque meminit Cornel. Tacitus lib. 20.

i *Quæ & quæſtoria.*] Pleriſque videtur eſſe diuerſa, quibus ego aſſentior: & ſatis liquet ex Liuio Decad. 5. lib. 1. poſt princ. vbi de nece Marci Liuij Strabonis Tribuni militum.

k *Prætorium ducis & quæſtorium.*] Liuius decad. 1. lib. 10.

l *Principali nomen datum.*] Ad hæc Feſtus lib. 14. habet, Principalis, inquit, caſtrorum porta nominatur, quod in eo loco eſt in quo principes ordines tendunt.

m *Decumana.*] Vegetius d. lib. 1. cap. 23. Decumana, ait, porta quæ appellatur, poſt prætoriam, eſt, per quam delinquétes milites educuntur ad pœnam. Eius meminit Liuius Decad. 1. lib. 3. vbi de Sp. Furio conſ. loquitur. & lib. 10. Item Tacitus lib. 1. Vt cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maximè petebatur. & Cæſar Belli ciuilis lib. 3. 4. 5. & 6. & Hircius de bello Africano.

n *Tertia principalis.*] Ex Feſto diximus ſuprà in verbo Principali.

o *Via quoque.*] Liuius Decad. 1 lib. 10.

p *Quintana.*] Feſto lib. 15. Quintana, inquit, appellatur porta in caſtris poſt prætorium, vbi rerum vtenſilium forum ſit, de qua loquitur Liuius Decad. 4. lib. 1. poſt princ. Ad huius ſimilitudinem Suetonius in Nerone, cap. 26. dicit ipſum Neronem domi Quintanam conſtituiſſe, vbi partæ & ad licitationem diuidendæ prædæ pretium aſſumeretur.

q *Fabius Maximus.*] Liuius Decad. 1. lib. 10. poſt terrorem Appio prætori factum a militibus, conſulis Q. Fabij iuſſu, caſtra nuſquam ſtatiua Romanis fuere. Fabius etenim negabat, inquit, vno loco ſedere exercitum: itineribus ac mutatione locorum nobiliorem ac ſalubriorem eſſe.

r *Plerique imperatores.*] Vt Metellus, qui teſte Valerio Maximo, lib. 2. cap. 2. caſtrorum ſubinde loca mutabat, eademque tãquã hoſtis ſẽper adeſſet, vallo foſſaque aptiſſimè cingebat: & apud Plutch. in Apophth. Lycurgi, ipſe Licurgus iubebat frequẽter caſtra mutari, vt hoſtibus magis noceret.

s *Apud Xenophontem.*] Cyripædiæ lib. 1.

t *Quamuis nonnulli.*] Eſt ſententia Curionis apud Cæſarem li. 2. de Bello ciuili. Caſtrorum autem, ait, mutatio quid habet niſi turpem fugam, & deſperationem omnium, & alienationem exercitus?

u *Præcepto militari.*] Vegetius lib. 3. c. 8. Quia inquit, impoſſibile videbatur in ſpeculis per totam noctem vigilantes ſingulos permanere, ideo in quatuor partes ad clepſidram ſunt diuiſæ vigiliæ, vt non amplius quàm tribus horis nocturnis neceſſe ſit vigilare. A tubicine omnes vigiliæ committuntur, & finitis horis à cornicine reuocantur.

x *Et ſi quando hoſtes.*] Vide infra in verbo, Caius vero Cæſar.

y *Paulus verò Æmylius.*] Plutar. in illius vita.

z *Veters*

magno ſtudio curauerunt. Tametſi [z] veteri exemplo, ſtationes vigiliæ'ue, diurna nocturnáq; munia ab armatis in caſtris fierent: ita vt ferant militem, quia vallum non accinctus gladio, & alium, quia pugione tantum accinctus foderet, capite luiſſe. Arma enim veteres membra militum duxere. [a] Fertur'q; Epaminundas, cum cuſtodias ſtationéſque circuiret, vt diſciplinam exemplis ſtabiliret, ſopitum militem gladio transfixiſſe, aſſerens quòd qualem inuenerat, talem reliquerat. [b] Auguſtus quoque manipulares milites ſtatione deſerta, & centuriones morte mulctauit. [c] Caius vero Cæſar, vt ad ſubitos conatus diſpoſita præſidia haberet, duas ſæpe legiones pro caſtris excubare iuſſit, vtque in diſponendis caſtris, tendentium ordines, & deſcripta ſuis quæque partibus loca, ac iuſta itinerum interualla diſtincta ſint: [d] vtque tribuni militum in principiis iura dent, indéque milites ſignum petant, ac in ſtationes & vigilias eant: etiam vt in [e] prætorio Imperatoris tabernaculum, quod [f] Auguſtale dicitur, tendant, ibique pro tribunali ſedere, claſſicumque apud eos cani, quotiéſq. dimicandum foret, pugnæ ſignum ab his tribuni petere debeant. [g] Cyri vero tabernaculum apud Xenophontem hyeme pariter atque æſtu orientem verſus, aut [h] in caſtrorum medio, quòd locus munitiſſimus foret, ſtatui conſueuit. Ea enim regio ſummis ducibus dabatur. [i] Alexandri Magni tabernaculũ ſtatuæ circuncingebant: in quo traditur mirum, cum [k] ad Oxum amnem ſtatueretur, fontem manantis olei ſcaturiiſſe. Philippus autem pro vallo caſtrorum, nonnunquam in conſpectu maxime tumulo tabernaculum fixit. Quæ quidem [l] ex corio & pellibus, modo ex ſaccis aut cilicis pilis contextis conſtruebantur. [m] Numidæ ex calamo & ſtramento, Nomades centonũ inſtar tectoria intexebant, multi ex [n] tabulis & cra-

Arma militum membra. *Animaduerſio in deſertores ſtationum.* *Alia diſciplina.* *Auguſtale tabernaculum.* *Ducum ſummorum locus.* *Tabernacula ex quibus apud diuerſas gentes.*

ANNOTATIONES.

z *Veteri exemplo*] Hæ periodus vſque ad verſ. ferturque, ſunt tranſcripta ex Cornel. Tacito lib. 13.

a *Fertur'q; Epaminundas.*] Iulius Frontinus lib. Stratagem. 3. cap. 12.

b *Auguſtus.*] Suetonius de eodem, c. 24.

c *Caius vero Cæſar.*] Ipſe Cæſar lib. 1. Belli Gallici primam & ſecundam aciem in armis eſſe, tertiam caſtra munire iuſſit, & paulo pòſt, Nihilo ſecius Cæſar, vt ante conſtituerat, duas acies hoſtem propulſare, tertiam opus perficere iuſſit: munitis caſtris duas ibi legiones reliquit.

d *Vtq; tribuni milit.*] Hi primùm dicti quòd militibus præeſſent, vt ait Modeſtus de vocabulis rei militaris, iureiurando milites iuſſu conſulum conuenturos adigebant, vt eſt apud Liuium Decad. 3. lib. 2. ad quos tandem honeſta miſſione milites dimiſſos, arma retuliſſe Tacitus ait, lib. 18. & de iiſdem plura Vegetius lib. 2. c. 7. & 12.

e *Prætorio imperatoris.*] Idem dic & de prætorio conſulis & prætoris, vtrique enim habuerunt: vnde ab Appio Claudio & Q. Fuluio Coſſ. & Claudio Nerone erecta tria prætoria circa Capuam, habet Liuius Decad. 3. lib. 3. Sane ſiue conſulum, ſiue prætorum, ſiue Imperatorum, qui bella adminiſtrarent, tabernaculum dictum fuiſſe prætorium ex Feſto lib. 14. ſuprà poſitum fuit.

f *Auguſtale.*] Quintilianus lib. 8. cap. 2. quod de perſpicuitate eſt.

g *Cyri verò taber.*] Xenophon Cyri pediæ li. vlt.

h *In caſtrorum medio.*] Idem, eodem lib. vlt.

i *Alexandri magni tabernaculum.*] Polyen. ſtratagematũn lib. 4. Plinius lib. 34. ca. 8. poſt princ. Alexandri, inquit, Magni tabernaculum ſuſtinere ſolitæ traduntur ſtatuæ. Aelianus autem de varia hiſtoria lib. 9. cap. 3. ſcribit, Alexandro tabernaculum fuiſſe centum menſarum ſpacij capax, quinquaginta aureis columnis interſtinctum, quibus tectum ſuffulciebatur. Ipſum verò tectum erat inauratum, & magnifica arte, varietatéque concinnatum.

k *Ad Oxum amnem.*] Q. Curtius lib. 7. Geſtorum Alexandri, paulo ante finem, tradit, in tabernaculo Alexandri ad flumen Oxum, turbidum & potu inſalubrem conſpectum fuiſſe fontem, quem quia tardè notauerant, ſubitò extitiſſe finxerunt: Rexque ipſe credi voluit, donum id Dei fuiſſe. Quod vero petit hic Alexander, oleum ex fonte manaſſe, non dixit Curtius, ſed potius aquæ potu leuis & ſalubris. Verum Plutarchus in vita Alexandri, ſcribit eum fontem fuiſſe pinguis liquoris, non guſtu quicquam ab oleo differentis. Strabo autem lib. 11. refert Macedones qui in exercitu Alexandri erant, prope Ochum effodientes, olei fontem inueniſſe. Nam veriſſimile eſt, inquit, vt nitroſa quædam & aluminoſa, & ſulphurea & bituminoſa, terram perfluant, ita quoque pinguia inueniantur: raritas autem efficit admirationem. Idem Athenæus lib. 2. c. 2. Apud alios, inquit, ſunt fontes qui pingue neſcio quid habent, velut qui in Aſia, de quo Alexander ſcripſit, ſe olei fontem inueniſſe.

l *Ex corio & pellibus.*] Sic Cæſar lib. 3. Belli ciuilis, Ibique, inquit, reliquarum ex Italia legionum aduentum expectare, & ſub pellibus hiemare conſtituit. Liuius Decad. 1. lib. 5. Militem, inquit, Romanum in opere & labore, niuibus pruinisque obrutum, ſub pellibus durare. Idem 3. Decad. lib. 5. vbi primùm ſub pellibus haberi cœpti ſunt. & Decad. 4 li. 7. Inſtare hiemem, aut ſub pellibus habendos milites fore. Tacitus lib. 13. Retentuſque omnis exercitus ſub pellibus, quamuis hieme ſæua. & lib. 14. Contractus deinde omnis exercitus; ſub pellibus habitus eſt. Ammianus Marcellinus libro 23. cum armigera gradiens manu, in ſtatione quadam ſub pellibus manſit. Claudianus in Panegyrico 1. Stiliconis.

——Quoties ſub pellibus egit
Aedonias hiemes?——

& Sydonius in Panegyrico ad Maioranum,

Aut rex aut populus caſtris modo clauſus aprica
Vel ſub pelle iacet.——

Pompeius Feſtus lib. 1. Tecta, inquit, caſtrenſia quamuis pellibus contegantur, tabernacula tamen dicuntur. Ex hoc autem pelles tentoriæ dicuntur apud Trebellium Pollionem in vita Claudij Secundi Imperatoris. Nam & tentorium, tabernaculum dicitur.

m *Numidæ calamo.*] Liuius Decad. 3. lib. 10. poſt princip. Hibernacula Carthaginenſium congeſta temere materia ex agris, exædificata, lignea ferme tota erant. Numidæ præcipue harundine textas ſtoreaque pars maxima tectis paſſim nullo ordine, quidam vt ſine imperio occupatis locis, extra foſſam etiam vallumque habitabant. Alexander autem hic calamum vocat quam Liuius harundinem: nam idem eſt calamus & harundo, niſi quòd nonnulli graciliorem tenuioremque illum eſſe putant, hanc verò maiorem. Polybius li. 14. Numidæ, inquit, nec lignis nec terra, ſed ſimpliciter cannis & calamis ad ſtruẽda tentoria vtebãtur.

n *Tabulis & cratibus.*] Liuius Decad. 4. lib. 5. Cum ibi ſtatiua eſſent, inquit, & pauci tabernacula haberent, multitudo alia caſas ex arundinibus textas, fronde quæ vmbram modo præberet, texiſſent, &c. Sicque Flaccus apud Capuam metuens ne ſuum exercitum nimia vrbis amœnitas emolliret, in portis muriſque ſibimet ipſis tecta militariter coegerat ædificare: erant autem pleraque ex cratibus aut tabulis facta, alia arundine texta, ſtramento intecta omnia, vt refert Liuius Decad. 3. lib. 7. His autem a ſe Antiochum Syriæ regem tabernacula textilibus ſigillis adornata ſtatuiſſe.

Templũ iuxta tabernaculum ducis. *Vaſa conclamare.* *Valli caſtrorum.* *Foſſa duodecim pedum.* *Valli craſſitudo.* *Germano. & Gallorũ vallum.* *Vallũ Romanorum.* *Vallũ ex humanis corporibus.* *Alea diſciplina.*

tibus: fuitq́ue [o] more nouitio ſeruatum, vt in principiis caſtrorum, aut iuxta tabernaculum ducis, templum vel ædiculam ſimili exemplo milites conſtruant, intra quam ſigna & aquilam venerarentur & ſeruarent: vnde cum opus eſſet, extra caſtra educi poſſent. [p] Illud quoque notatum, per exploratores centurionéſque, Romanos duces prius explorato & præuiſo locum caſtris ante capere conſueſſe: quotieſque motis caſtris loca mutanda forent, [q] militari more vaſa prius conclamari, & colligi: vtq́ue itineri ſarcinas aptent, admoneri: ne quid ignari imprudenteſque præpropera feſtinatione prætermittant. [r] Vallumq́ue caſtrorum ex ceſpite aggeſta humo, aut mole & aggere contra fluminum impetus: nonnunquam ducta ingenti foſſa, vel [s] lapidum congeſtis molibus: plerunque [t] arboribus obiectis, prout materia ſuppetebat, à tyronibus, præfecti caſtrorum iuſſu, communiri. Quæ quidem [u] foſſa perſæpe fuit duodecim pedum, & ſi detur occaſio, latitudine quàm ampliſſima, ne quis illam & munitiones tranſcenderet. Vallum vero tantæ craſſitudinis, quòd nullo telo, nullóque tormento tranci poſſit. Quæ quidem munimenta, ſi quando hoſtis propinquus foret, firmis ſtationibus diſpoſitis, vt armati inermes & operi intentos tuerentur, fieri ſolebant. Germani tamen, & [x] Gallorum pleraque gens, pro vallo diſpoſitos habebant currus mutuo nexu. [y] Romani in magno diſcrimine, nouo munimenti genere, clitellas & conuectas ſarcinas, pro aggere oppoſuere. [z] Cæſar ad Mundam, cum materia deficeret, cæſorum hoſtium factis aggeribus, & humanorum corporum ſtrue caſtra vallauit. [a] Nicias vero dum ad Syracuſas ſedet, cum eſſet pro vallo pugnandum, incendio machinarum, quibus caſtrã vallauerat, hoſtium vim propulſauit. Quodq́ue in caſtris Romanis poſtquam vallo foſſaq́ue communita ſunt, equo inſidentem militem, niſi cum acie dimicandum foret, haud facile perſpectum eſſe: neque longius à tubæ auditu, niſi Imperatoris aut tribuni iuſſu militi extra munimenta abire licuiſſe: qui contra fecerat, in eum militaris animaduerſio erat. Idq́ue ideo cautum, ne vagi milites ſolutiore cura obambulantes, in hoſtili

ANNOTATIONES.

ſtatuiſſe, teſte Valerio Maximo lib. 9. cap. 1. Et in his tentoriorũ ſiue tabernaculorũ differentiis, nõ pigebit huc adferre quod ſcribit Claudianus lib. 1. de Laudibus Stiliconis,

—— Fucataq́ Medus,
Hic gemmata niger tentoria fixerat Indus.

o *More nouitio ſeruatum.*] Neſcio quare dicit more nouitio, quando iandudum & temporibus Cæſaris Pompeij & Craſſi, Aquila aurea, ſic enim ea vocabatur, ſacellum habebat perexiguum, in quo collocata erat, longiſſimæ haſtæ affixá, & geſtabatur in omnibus exercitibus ex delectu comparatis, cuius quidem haſtæ pars inferior peracuta erat, ita vt in terram defigi poſſet. Hæc enim ſcribit Dion in Pompeio.

p *Illud quoque notatum.*] Vegetius de re militari li. 3. cap. 13.

q *Militari more vaſa prius conclamari.*] Cæſar lib. 1. Belli ciuilis, Quo cognito, inquit, ſignum dari iubet, & vaſa militari more conclamari. & lib. 3. Scipio noctu neque conclamatis quidem vaſis, flumen tranſit: & paulò poſt, Vaſiſque militari more conclamatis, progreſſus millia paſſuum tria &c. Liuius Decad. 3. lib. 1. proxima nocte iuſſis militibus vaſa colligere, caſtra ab Ticino mota. & lib. 7. ſignum dedit, vt ad locum miles eſſet paratus, ſi collis in quem ſpeculatum irent, placuiſſet, vaſa colligerent, & ſequerentur. & eodem libro paulò ante finem, Vigilia prima, dato ſigno, vt taciti vaſa colligerent, ſigna ferri iuſſit. Item apud Frontinum lib. 1. ſtratagemat. cap. 8. de Caio Cæſare inquit, vt citra vexationem ſuorum hoſtilia impediret conſilia, in initio ſtatim noctis vaſa conclamare milites iuſſit.

r *Vallumq́ caſtrorum.*] Liuius Decad. 3. lib. 5. circunſpectare atque agitare Dux cæpit, ſi quo modo poſſet vallum circumiicere, ſed erat adeo nudus tumulus, & aſperi ſoli, vt nec virgulta vallo cædendo nec terra ceſpiti faciundo, aut foſſæ ducendæ. &c. Plinius lib. 15 c. 14. Hinc & ceſpitum natura caſtrorum vallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Ex quo maximè loco tranſcripſit, quæ hic habet Alexander: ad hæc plura Vegetius lib. 3. c. 8.

s *Lapidum congeſtis molibus*] Sic Carthaginienſes ſaxis vndique circa ex propinquis vallibus congeſtis, vallum auxerunt, apud Liuium 3. Decad. lib. 8. Philippus quoque Macedonum rex lapidum congerie, vt pro muro eſſent, præmuniuit, apud eundem Decad. 4. lib. 1. & ſimiliter Antiochus eiuſdem Decad lib. 6.

t *Arboribus obiectis.*] Ex Liuio Deca. 1. li. 6. poſt princ. vbi de vallo Volſcorum. & Decad. 3. lib. 5. & Deca. 4. lib. 1. vbi de illo Philippo Macedonum rege.

v *Foſſa.*] Vegetius de re militari lib. 1. cap. 24. Sicq́ue Antiochus in bello contra Romanos circa Magneſiam geſto, foſſam ſex cubitis altam, duodecim latam dixit apud Liuium Decad. 4. lib. 7. Cæſar autem lib. 2. Belli Gallici, caſtra in altitudinem pedum duodecim, vallo foſſaq́ue duodeuiginti pedum muniuit. Item lib. 7. Cæſar aduerſus Héduos foſſas quindecim pedes latas, eadem latitudine perduxit. & lib. 3. Belli ciuilis; erat eo loco foſſa pedum quindecim & vallum contra hoſtem in altitudinem pedum decem. Homerus autem lib. 12. Iliados deſcribit foſſam Græcorũ adeo latam atque profundam, vt difficile eſſet ſuperſilire aut tranſilire, ibi,

—— ἀπὸ γὰρ δειδίσσετο τάφρος
εὐρεῖ', οὔτ' ἂρ ὑπερθορέειν σχεδὸν, οὔτε περῆσαι
ῥηϊδίη, κρημνοὶ γὰρ ἐπηρεφέες περὶ πᾶσαν, &c.

Mira autem fuit ea foſſa quam Artaxerxes Cyro fratri ſuo obiecit, nempe latitudine pedum quinquaginta, & altitudine totidem vt in eius vita ſcribit Plutarcus.

x *Gallorum pleraque gen.*] Nam C. Cæſar lib. 1. de Bello Gallico ſcribit, Boios, quæ Galliæ gens eſt, pro vallo carros obieciſſe. Carrus autem ſpecies eſt vehiculi, vt currus, de quo & nos dicemus infra lib. 2. cap. 30. Adde quòd & Traces curribus oppoſitis pro vallo vtebantur, vt tradit Arrianus de rebus geſtis Alexandri lib. 1. poſt princip.

y *Romani in magno.*] Id enim fecit Cn. Scipio in Hiſpania cum a Carthaginienſibus & Numidis obſiderentur, apud Liuiũ Deca 3. lib. 5. Sed & id quoque fecere Samnites apud eundem lib. 10. Deca. 1.

z *Cæſar ad Mundam.*] Ipſe Cæſar vel Hircius Belli ciuilis li. 6. qui de bello Hiſpanienſi eſt, ex fuga hac, inquit, cum oppidum Mundã ſibi præſidiũ conſtituiſſent, noſtri cogebantur neceſſariò eos circumuallare, & ex hoſtium armis pro ceſpite cadauera collocabantur. Plutarchus autem in Cæſare hanc pugnam quæ ad Mundam fuit, deſcribit, ſed nihil hac de re dicit. Hic verò locus in memoriam reuocat, quod à Valerio Maximo ſcriptum eſt, lib. 9. c. 2. Annibalem in flumine [illegible], corporibus Romanis ponte facto exercitum traduxiſſe, de quo Silius Italicus lib. 8. in fin.

Ceſſerit huic Trebia exuto, pons ecce cadentum
Corporibus ſtruitur.

a *Nicias verò.*] Plutarchus in vita illius.

b *Quod*

ſolo temere progreſſi, cædibus eſſent & periculis obnoxij. [b] Quódque mulieres in caſtris intereſſe, aut cum militibus turpi conſuetudine verſari non decebat. Mulieres enim caſtra ſequi apud maiores magnæ turpitudinis erat, & ſeueriſſimæ animaduerſionis. Quare [c] Scipio Æmilianus maximus Imperator, & qui imperatorias artes callebat, bello Numantino collapſam militiæ diſciplinam, & diſſolutum morem in omne licentiæ genus, eiectis multis millibus ſcortorum, reſtituiſſe fertur, ad opusque milites traduxiſſe, ſtantésque prandere coegiſſe, & cocti nihil veſci. [d] Metellus in Aphrica laſciuientem exercitum, & prauis moribus inſtitutum, correpta caſtrorum diſciplina emendauit. [e] Alexander quoque Macedo, depulſis piſtoribus & cocis ad prandia, itinera nocturna: ad cœnam, cibi vinıq́; parcitatem ſe habere dixit. Quibus diſciplinis imbuti milites, in fide & officio manſere, ſæpiſſimeque fuiſſe perſpectum, quod in quibus locis hoſtes caſtra metati fuerant, ibi Romani exercitus eadem caſtra operibus ſepta habuere, tunc præcipue, quum hoſtium veſtigiis inhærendo, illos haud facile aſſequi poterant. [f] Quod ne fieret, ſalubri conſilio prouiſum fuit, vt abituri milites vetera tabernacula & munitiones incendant, nequando illa hoſtium receptus forent. [g] Erat quoque vetus conſtitutum, vt quoties duo ſimul conſules prætorésve contra hoſtes, duos conſulares exercitus, multaſq; legiones ducerent, quo facilius tantæ multitudini præeſſent, diuiſa caſtra, copias & præſidia haberent, & munia belli partirentur, ne confuſa imperia & decreta ambigua forent. Quod æuo ſuccedente, à [h] Domitiano, vetitum fuit. Is enim geminari legionum caſtra prohibuit, ſub vnius imperio, & vnis caſtris, ſatius regi milites arbitratus. [i] Horum caſtrorum formam in locis compluribus etiam nunc extare, valliq́; & foſſarum altitudines, & egregias munitiones firmo munimento relictas, nos recentiſſima memoria vidiſſe, & ſingulas portas adnotaſſe, quæ ſpecies illius veteris instituti, magnum nobis documentum fuit, libenter meminimus.

Alexand. apophthegma.

Abituri tabernacula incendebant.

Domitianus geminari caſtra prohibuit.

ANNOTATIONES.

b *Quódq; mulieres.*] Quintilianus, ſi is eſt, in milite Mariano, meretrices, inquit, ab exercitu ſubmouentur, intrare noſtra caſtra fœminis non licet. Item Seruius ad illud 3. Æneidos,

——— *Nos caſtra mouemus*, tradit caſtra dicta, quaſi caſta, vel quòd illic caſtraretur libido, nam nunquam his intererat mulier. Propertius lib. 4. in epiſtola Arethuſæ ad Lycotam,

Romanis vtinam patuiſſent caſtra puellis,
Eſſem militiæ ſarcina fida tuæ.

Hinc ad illud Virgilij 8. Æneidos,

——— *Sequiturq́; nefas Ægyptia coniunx.*

Idem Seruius ait, exclamatio eſt non in eo tantùm quòd Cleopatram Romanus, ſcilicet Antonius duxerat, ſed etiã quòd mulier caſtra ſequebatur: quod ingenti turpitudine apud maiores fuit. Vnde bellaturus Pompeius in Leſbo reliquit vxorem. De quo nos latius diximus in noſtris legibus Connubialibus l. 15. num. 24.

c *Scipio Æmelianus.*] Valerius Maximus lib. 2. c. 2. in princ. Iulius Frontinus ſtratagem. lib. 4. c. 1. Vegetius de re militari lib. 2. c. 10. Paulus Oroſius lib. 5. c. 6. Eutropius lib. 4. c. 7. & nonnihil ſcriptor de viris illuſtribus, c. 58.

d *Metellus in Africa.*] Valerius & Frontinus prædictis locis, & Vegetius lib. 3. c. 10.

e *Alexander quoque Macedo.*] Plutarchus tum in vita, tum in Apophthegmatis ipſius, Alexander, inquit, cum Ada Cariæ regina bellaria & obſonia à piſtoribus, & cocis impendio elaborata, ad ipſum quotidie mittere curaret, meliores dicebat ſibi eſſe cocos & obſonatores, ſcilicet ad prandium, iter nocturnũ; ad cœnam vero prandij mediocritatem. Item autem quod Alexander ſecutis temporibus prohibuit Peſcennius Niger teſte Spartiano, ſcilicet piſtores exercitum ſequi, vt omnes buccellato in loco paniſiciæ accepto contenti eſſent.

f *Quod ne fieret.*] Apud Cæſarem Belli ciuilis lib. 1. & 3. Sed & anteà multò incendi caſtra imperauerat Q. Fabius Maximus dictator. Liuij Decad. 1. libr. 9. erant autem maximè tentoria, vt dictum eſt, ſtramento intecta omnia, velut de induſtria alimenta ignis, vt ait Liuius Decad. 3. lib. 7.

g *Erat quoque vetus conſtitutum.*] Sic ante Capuam conſulum & prætoris diuiſa diximus prætoria, ex Liuio Decad. 3. lib. 3. ſic duorum conſulum dicuntur duo conſulares exercitus, eiuſdem Decad. lib. 1. & caſtra alterius conſulis iuncta caſtris alterius, eius Decad. lib. 7. Polybius lib. 3. de conſulibus qui ſimul ad idem bellum mittebantur, Conſulibus, inquit, mos erat vt legiones inter ſe diuiderent, ſuoque vterque arbitratu proprio exercitu vteretur. Idemque poſtea loquens de L. Æmylio Paulo, & C. Terentio Varrone conſulibus, qui ambo aduerſus Annibalem miſſi ſunt, Copiæ, ait, omnes inter conſules diuiduntur.

h *Domitiano.*] Suetonius in eodem c. 7.

i *Horum caſtrorum.*] Hæc ipſius authoris verba ſunt.

Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit.

CAPVT. XIII.

INTER numina pleraque quæ veteres habuere, olim à Romanis Fortunam eximiè cultam, ſcriptum in antiquitatibus & traditum eſt. Idque ex eo conïectari licet, quòd plures illi ædes fuiſſe, ac diuerſis nominibus deam denominari, vulgo proditum eſt. Primus enim [a] Ancus Martius Fortunam virili cognomento dedicauit: vt verò plures certioresque, [b] Seruius Tullius Paruæ Fortunæ ædem conſecrauit primus. In qua ęde ſignum ſua prętexta ornatum dedicaſſe, & longo tempore manſiſſe incorruptum, autores tradunt. Cauſam fuiſſe crediderim, quod tenuis ipſe & paruı cultus, vt tum res erant, quodq́; [c] ex captiua natus, Fortunæ beneficio regnum aſſe-

Fortuna maſcula.

Parua fortuna.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a *ANcus Martius.*] Ex Plutarcho de Fortuna Romanorum, non multo poſt princip.

b *Seruius Tullius.*] Ex eodem Problem. 74.

c *Ex captiua natus.*] Id nos amplè deduximus in noſtris commentariis

quutus foret, propterea templo illam ſacraſſe, próque dea coluiſſe tanquam gratiam meriti ferret: quam quidem ita ei mulatiſſime retulit, vt non vna æde illam recepiſſe aut conſecraſſe ſatis fuerit: ſiquidem regnum aſſequutus, [d] Fortis Fortunæ, [e] Primigeniæ,& [f] Maſculæ, mox [g] Proſperæ, & Virilis Fortunæ templa eundem erexiſſe fama vulgauit. Quod quidem [h] Fortis Fortunæ templum extra pomœrium fuiſſe in hortis à diuo Cæſare populo legatis iuxta Tiberim, mox Tiberij tempore dicatum: [i] Primigeniæ vero in colle Quirinali authores memorant: quam ædem Domitius prætor vrbanus poſtea dedicauit, licet alteram Primigeniæ ædiculam Publius Sempronius conſul ſecundo Punico bello vouiſſe,& voti reus dedicaſſe feratur. Extatque veterum monumentis, eundem Seruium Primigeniam & [k] Obſequentem fortunam in Capitolio ſacraſſe, illamque præcipua religione coluiſſe. Proſperæ verò in foro Boario fuit: [l] Virilis autem Fortunæ templum extra vrbem ad Tiberis ripam, [m] in quod mulieres quæ dabantur nuptui, frequentes ventitabant,& corpore inuelato ſingula membra, ne quo morbo vitioq; affectæ forent, aut labe aliqua tenerentur, detegebant. [n] Aucto poſtea imperio, cum de Veientibus Camillus conſul triumphaſſet: ærisq; grauis trecenta nonaginta millia in ærarium detuliſſet, de reliquo quod ex manubiis & omni præda exactum fuit, Fortis Fortunæ ædem, prope illam quæ à Seruio Tullio dicata fuerat, faciẽdam locaſſe, T. Liuius author eſt. [o] Cuius dies annua octauo calendas Iulias celebratur: quo tempore Haſdrubal periit, & Maſiniſſa Syphacem bello vicit. [p] Muliebris vero Fortunę phanum Latina via, IIII. ab vrbe milliario, in quo loco Coriolanus matris precibus ſiue imperio adactus, ab vrbis excidio temperauit, Romæ conſecratum dedicatumque, haud ferme quiſquam eſt qui ignoret: [q] cuius ſimulacrum non ſemel humanam emiſiſſe vocem ferunt. Fuiſſe quoque [r] Viſcatæ Fortunæ templum, quod eius illecebris multi capiantur, denominatæ: [s] quinetiam Equeſtris, iuxta lapideum theatrum, ad quod Q. Fuluius Flaccus ex Laciniæ Iunonis templo marmoreas tegulas detulit: quæ mox ob religionem eodem relatæ fuere. Ac [t] Bonæ,

Fortuna de uerſo regno gratia.

Primigeniæ Fortunæ templum.

Obſequentis.
Proſpera.
Virilis.

Muliebris.

Viſcata.
Equeſtris.

ANNOTATIONES.

mentariis de Nobilitate.

d *Fortis Fortunæ.*] Plutarchus d. problem. 74. Liuius quoq; Decad. 1. li. 10. tradit Papyrium poſt triumphum de reliquo ære, quod in ærarium intulerat, ædem Fortis Fortunæ de manubiis faciẽdam locaſſe, prope ædem eidem deæ à rege Seruio Tullio dedicatam.

e *Primigeniæ.*] De eadem ſcripſimus in præfatione tractatus Primigeniorum. num. 76. de qua Cicero lib. 2. de legib. & Liuius Decad. 3. lib. 9. & 4 lib. 4. & 5. lib. 3. item & Plutarchus d. problem. 74. & 106.

f *Maſculæ.*] Plutarch. d. problem. 74.

g *Proſperæ.*] Vereor ne hic falſus ſit Alexander, dum id nomen veluti proprium tribuit Fortunæ, cum ſit non nomen ſed epitheton felicis Fortunæ, vt alia plerumque dicuntur proſpera, felicia, & ſecũda. Neque aliter intellexiſſe videtur Dionyſius Halicarnaſſæus, vnde fortè hic mutuatus eſt quæ de proſpera & virili fortuna ſcribit lib. 4. originum Romanarum; vbi Græcis verbis hoc ſenſu inquit, Hiſque pace belloque geſtis, ac duobus extructis templis Fortunæ, qua per omne vitæ tempus viſus erat vti proſpera, altero in foro Boario, alteroque ad ripas Tiberis ei, quam virilem appellauit, ſicut & nunc à Romanis dicitur. Sed & alij quoq; id epitheton tribuunt Fortunæ. Cicero lib. 1. de natura deorum, & in ea quam in ſenatu habuit poſt reditum. & Horatius lib 4. Carmin. ode 14.

Fortuna luſtro proſpera tertio.

inquit: quam & ipſe Cicero Fortunam ſecundam in eundẽ ſenſum dicit in oratione de Reſponſis aruſpicum. Fortaſſe tamen Alexander Proſperam poſuit pro Bona, de qua poſteà dicemus: cuius quidem Bonæ Fortunæ templum in foro Boario (vt hic de proſpera dicit) conditum fuiſſe tradit Halicarnaſſ. lib. 4.

h *Fortis Fortunæ templum.*] Plutarchus libr. de fortuna Romanorum non longe a principio, ſed & quãtum ad id quod de eius templo iuxta Tiberim locato ſcribit Alexander, vide infrà.

i *Primigeniæ vero in colle Quirinali.*] Liuius 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. 4. & Decad. 5. lib. 3. & Plutarch. problem 74. & 106 & hanc eandem dictam fuiſſe Publicam Fortunam, Ouid. lib. 4. Faſtorum docet ibi,

Qua dicta quondam ſacrata eſt colle Quirini,
Hæc fortuna die Publica, verus erit.

k *Obſequentem.*] Plutarchus de fortuna Romanorum, & P. Victor in 2. regione vrbis Romæ.

l *Virilis autem fortunæ.*] Dionyſius Halicar. lib. 4. & Plutarc. de fortuna Roman.

m *In quod mulieres.*] Ouidius lib. 4. Faſtorum,

Diſcite nunc quare fortunæ thura Virili
Detis eo, gelida qui locus humet aqua.
Accipit ille locus poſito velamine cunctas,
Et vitium nudi corporis omne videt.
Vt tegat hoc, celetq; viros fortuna Virilis
Præſtat, & hoc paruo thure rogata facit.

n *Aucto poſtea imperio*] Alexander hic, quod rariſſimè facit, autorem citat Liuium loco non deſignato, qui eſt Decad. 1. lib. 10. & idem prope Varro de lingua Latina lib. 5.

o *Cuius dies annua.*] Ex Ouidio libr. 6. Faſtorum, qui menſi Iunio dedicatus eſt, ibi,

Tempora ſi veteris quæris temeraria damni,
Quartus ab extremo menſe bis ille dies.
Poſtera lux melior: ſuperat Maſiniſſa Syphacem,
Et cecidit telis Haſdrubal ipſe ſuis.

& paulò pòſt,

Quam cito venerunt Fortunæ fortis honores!
Poſt ſeptem luces Iunius actus erit.

p *Muliebris vero fortuna.*] Liu. 1 Decad. li. 2. Valerius Max. lib. 1. c. 8. & lib. 5. c. 2. Plutarchus de Fortuna Romanorum. Diuus Auguſtinus de ciuitate Dei lib. 4. c. 19.

q *Cuius ſimulacrum*] Dionyſius Halicar. l. 8. Valerius Max. d. c. 8. lib. 1. & d. lib. Plutarchus loquens de muliebri Fortuna, Quo tempore, inquit, Fortunæ fertur ſimulacrum hanc cùm ſacrarentur vocem edidiſſe, *Sancte me legibusq; patriis ſacra conſecraſtis.* & idem quoque ſcribit in Coriolano, ad finem, vbi præterea dicit, eam ſecundò vocem auditam eſſe. Lactantius item libr. 2. c. 5. ſic habet, Simulacrum Fortunæ, muliebris non ſemel locutum eſſe traditur.

r *Viſcata Fortunæ.*] Plutarchus vbi ſuprà, eam ita vocatam ait, quòd tenaciter attrahat quicquid illi hæſerit: & Problem. 74. tum Fortunæ, inquit, ἰξευτρίας templum eſt, quam Viſcatam nominant. Budæus in priore loco Viſcatricem vertit.

s *Quinetiam Equeſtris.*] Ex Liuio Decad 4. lib. 10. & Decad. 5 lib. 2. poſt princip. & Val. Maximus lib. 1. cap. 2. & Lactantius lib. 2. cap. 8.

t *Bonæ.*] De qua Cicero 6 in Verrem, non longè à princip. dicit inter ſigna alia C. Helij Mamertini fuiſſe Bonam Fortunam.

[u] Reduci, [x] Euelpidi, & Atrophex, necnon [y] Conuertenti, [z] Beneſperanti, Propriæ, [a] Virgini, & [b] Seiæ fortunæ templa, non vno tempore conſtructa multi aſſeuerant. Tametſi [c] equeſtris fortunæ ædem Romæ nullam fuiſſe, aliqui contendant, niſi apud Antium. [d] Hanc ædem Fortunæ Seiæ à Seruio Tullio antea erectam ex phengite lapide mirifico opere Nero princeps inſtaurauit, ita vt foribus opertis diurna ibi lux videretur: in qua Seruij Tullij ſimulacrum tecto vultu toga superiniecta, diu manſiſſe dicitur, quaſi vt lateret Fortunæ dedecus, quòd ſerua natus imperitaret. Conuertens autem Fortuna, quod homines ludificatur, quódque per omnia humana agitat, ac paruis momentis magnas facit mutationes, in eodemque veſtigio nunquam diu ſtat, dicta denominatáque eſt, quæ [e] à Græcis τύχη εὔριπος, quaſi æſtuans dicta. [f] Legitur quoque Fortuna Calua, quam ſub tecto nominare, religio non ſinit: & [g] Fortuna Reſpiciens, cuius ædes iuxta templum Iouis Victoris erat. Et Fors Fortuna, [h] quæ ædem trans Tiberim habuit: & [i] Fortuna Propria, cuius delubrum in Palatio eſt. & ad Portam Collinam fuiſſe tres Fortunas, de quarum nominibus ambigitur: ædem quoque Fortunæ [k] intra portam Carmentalem & [l] malæ Fortunæ, in Exquilijs, vbi ſacellum Larium fuit, ſub idem tempus dedicatas inuenimus. Hanc, quæ intra portam Carmentalem ſita erat, quandoque

Seia.

Conuertens Fortuna.

Calua.
Reſpiciens.
Fors Fortuna.
Propria.
Mala.

ANNOTATIONES.

tuitam. & Dionyſius libr. 4. vbi tradit ei templum à Rege Seruio Tullio conditum. Item & Plinius libr. 36. cap. 5. vbi ſcribit Praxitelis ſimulacrum Bonæ Fortunæ in Capitolio eſſe, & Pauſanias libr. 5. huius aram in Olympia eſſe ſcribit. Dionyſius Halicarnaſ. lib. 4. vt cum ſupra citauimus in verbo Proſperæ. Ea vero Græce vocatur εὐτυχία, Cebeti autem in Tabula ἀγαθὴ τύχη. Cuius etiam ſtatua fuit Athenis apud Prytaneum quam adoleſcens quiſpiam adeo deperiit, vt amore inſaniens, ſibi ipſi mortem intulerit, de quo apud Pauſaniam. Fuit autem è contrariò Mala Fortuna, Græcis dicta κακοτυχία, de qua paulò pòſt dicetur.

u *Reduci.*] De qua Martialis lib. 8 Epig. 64.

Hic vbi Fortunæ Reducis fulgentia late
Templa nitent, felix area nuper erat.

Item & Claudianus.

Aurea Fortunæ Reduci ſi templa priores,
Ob reditum vouere ducum.——

x *Euelpidi.*] Plutarchus de Fortuna Romanorum.

y *Conuertenti.*] Idem ibidem & d. problem. 74. & fortè de hac intelligit Liuius Decad. 1. lib. 9. dum ſcribit, Magnum modo Pompeium Vertenti præbuit Fortunæ: quamuis ea verba aliter accipi poſſint.

z *Beneſperanti.*] Plutarch. dict. problem. 74. εὐέλπιδος τύχης meminit, cuius ædem Romæ fuiſſe tradit, vbi interpres vertit, Beneſperantis Fortunæ, rectius tamen poſſet interpretari Bonæſpei Fortunæ.

a *Virgini.*] Plutarcho de Fortuna Romano. eſt παρθένος quæ Virginalis Arnobio, lib. 2. aduerſus Gentes.

b *Seiæ.*] Huius meminit Plin. li. 36. cap. 22. cuius verba ſub verbo, Hanc ædem, adſcribam de Seiana fortuna commentar. ad Suetonium in Tiberio. & A. Gellius lib. 3. c. 9. meminerunt. De Seia quoque dea ſiue ea fuit, ſiue alia, quod vtique magis credo, Plin. lib. 18. cap. 2. Hos enim, inquit, deos tuc maxime notant. Seiam à ſerendo, Segeſtam à ſegetibus appellabant, quarum ſimulacra in Circo vidimus. Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 16. Apud veteres qui nominaſſet Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutilinam, ferias obſeruabat. Diuus Auguſtinus de ciuitate Dei libr. 4. c. 8. Sata frumenta quandiu ſub terra eſſent; præpoſitam voluerunt habere deã Seiam: cum verò iam eſſent ſuper terram, & ſegetem facerent, Segetiam: frumentíſque collectis atque conditis, vt tutò ſeruarentur, deam Tutilinam præpoſuerunt.

c *Equeſtris fortunæ.*] Cornelius Tacit. li. 3. ſcribit, quòd cùm equites Romani pro valetudine Auguſtę donum vouiſſent equeſtri Fortunæ, & eius cognominis nullum tum Romæ delubrum eſſet, illud Antium miſerunt, vbi eo nomine colebatur.

d *Hanc ædem fortun. Seiæ.*] Ex Plinio lib. 36. c. 22. vbi ſcribit, Nerone principe, in Cappadocia repertus eſt lapis, duritia marmoris, candidus atque tranſlucens, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento Phengites appellatus. Hoc conſtruxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant à Seruio rege ſacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus opertis, interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quam ſpecularium modo, tanquam incluſa luce non tranſmiſſa.

e *A Græcis, τύχη εὔριπος, quaſi æſtuans.*] Alij æſtuariam ſiue volubilem interpretantur: nam & ipſam volubilem dicit Plin. libr. 2. c. 7. Sed tu de hoc omnino vide Eraſmum Chiliad. 1. centur. 9. cap. 62 & chil. 3. cent. 6 c. 69. vt tamen non omittam quòd Catullus id Fortunæ tribuit quod maris eſt proprium, fluctus ſcilicet, cuius quidem maris pars eſt Euripus, inter Aulidem Bœotię portam & Eubœam inſulam, cuius meminit Strabo libr. 9. & Plin. lib. 2. c. 7. Carmen verò Catulli eſt ex epigramm. 63. ad Mallium.

Accipe quis mergat Fortunæ fluctibus ipſe.

f *Legitur quoque Fortuna Calua.*] Occaſionem caluam eſſe omnes norunt, vel ex Græco Poſſidonij in lib. 8. Epigrammatũ, vel ex Auſonio, qui Latinum illud fecit: in quo inter cætera eſt,

Occipiti caluo ne teneat fugiens.

Sed à quibus (veteribus intelligo) Fortuna ipſa Calua dicta ſit, neſcio, nec quare ita dicenda ſit: niſi ſi quis contendat, vt occaſionem ita & fortunam eſſe: vt ſi quæpiam bona offeratur, protinus ſit arripienda, ne continuò effluat atque prætéruolet; eámque nequicquam mox omiſſam quæratis, vt dicebat Lucius ille Marcius, apud Liuium 3. Decadis lib. 5. Neque enim eadem bona Fortuna, nec ſæpe, nec diu eſt, vt de occaſione dicebat Ariſthenus apud eundem Liuium Decad. 4. libr. 2. Cælius verò Rhodiginus libr. 21. cap. 29. In Plinij libr. 18. cap. 2. vbi poſt Seiam & Segeſtam alterius quoque ſine cognomine meminit, Caluam à quibuſdam intelligi, ſcribit. Magis tamen ei placet Tutilinam intelligere ex Auguſtino Ciuitatis lib. 4. cap. 8.

g *Fortuna Reſpiciens.*] Huius templum P. Victor ait eſſe in decima regione vrbis Romæ.

h *Quæ ædem trans Tiberim habuit.*] Varrò de lingua Latina lib. 5 Liuius 1. Decad. lib. 10. & Decad. 3. lib. 7. Tacitus lib. 2. eius ædis iuxta Tiberim meminit, in hortis quos Cæſar dictator populo Romano legauerat. Plutarch. de fortuna Romanorum. P. Victor in 14. vrbis regione. Donatus in Phormione, & Ouidius 4. Faſtorum ait,

Ite deam læti Fortem celebrate Quirites,
In Tiberis ripa munera regis habet.

i *Fortuna Propria.*] Plutarchus de fortuna Romano. eam ἰδίαν Græcè vocat.

k *Intra portam Carmentalem.*] Ex Liuio 4. Decad libr. 5. poſt princip. Alteri, inquit, reficiendis ædibus Fortunæ & matris Matutæ intra portam Carmentalem: ſed & Spei extra portam, quæ priore anno incendio conſumptæ fuerant.

l *Mala Fortuna, in Exquilijs.*] Id ex Plinio eſt, libr. 2. cap. 7. Sed quod hic dicit Alexander, vbi ſacellum Larium fuit, male accipit apud Plinium: neq. ille quem ſequi author hic videtur, de mala Fortuna loquitur, ſed de Orbona dea

incendio abſumptam, triumuiri reficiendis ædibus à ſolo collapſam refecere: [m] illam verò quæ in Exquiliis, non vt opem ferret, ſed ne obeſſet, [n] ſicut Febris phanum, & pleraque numina Romani perſancte coluere. [o] Eius vero ſimulacrum manu altera cum cornu copiæ, altera gubernaculum geminum verſans effingebatur. [p] Nonnulli habitu fœminco furenti ſimilem, cæcam & exoculatam ſuper volubile ſaxum effinxere, quod nullo delectu opes ad malos & indignos conferat, quódque vaga, inconſtans, & inſtabilis foret. Quare Apelles Fortunam ſedentem effinxiſſe dicitur, eò quod nunquam ſtaret: ſed quos fouiſſet indulgenter, mox de gradu deiiceret. [q] Aliqui ſine pedibus illam exculpſere, ſed manus & pennas tantùm adhibuere: vt ſi manus porrigeret, pennas comprehendere non ſineret. [r] Bupalus verò Fortunæ ſimulacrum feciſſe dicitur primus, polum habens in capite, & altera manu cornu Amaltheæ. Alii vitream, quod puncto temporis frangitur, ſtatuêre Fortunam. [s] Cuius ſimulacrum ex auro fabrefactum velut ſacratiſſimum in cubiculo imperatoris poni, & poſt obitum in ſucceſſoris tabernaculum transferri Spartianus memorat. Fuitque obſeruatum, illos qui Fortunam religioſe colerent, magnis ſæpe incrementis auctos: qui verò minimo cultu, aut deſpectui habuiſſent, pluribus incommodis fuiſſe dehoneſtatos. Propterea [t] Timotheus Cononis filius, quòd Fortunæ ſucceſſus ſibi adſcriberet, neque illi vt par erat, gratiam

Fortunæ ſimulacra diuerſa.

Fortunæ ſimulacrum in cubiculo imperatoru.

Fortunæ cultores & deſpectores.

ANNOTATIONES.

eius verba hæc ſunt; Ideóque etiam publice Febris phanum in Palatio dicatum eſt Orbonæ ad ædem Larium ara: & malæ Fortunæ in Exquiliis.

m *Illam verò quæ in Exquiliis.*] Plinius d. lib. 2. cap. 7.

n *Sicut Febris phanum.*] Plin. eodem loco, & Valerius Maximus lib. 2. c. 1. & alij quos in id citauimus in commentariis Nobilitatis cap. 31. num. 539.

o *Eius verò ſimulacrum.*] Lactantius li. 3. c. 29. Simulacrum, inquit, Fortunæ cum copia & gubernaculo fingitur, tanquam hæc opes & humanarum rerum regimen obtineat. Cui inquit, opinioni & Virgil. aſſentit, qui Fortunam omnipotentem vocat, & Hiſtoricus qui ait, Sed profectò fortuna in omni re dominatur. Hæc ille. Locus autem Virgilij eſt ex octauo Aeneidos,

Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum.

Atque etiam ſi is eſt, in illo carmine Aſclepiadeo,

Fortuna omnipotens inſipientibus.

Ille autem Hiſtoricus eſt Saluſtius in Catilinario. Pauſanias autem li. 7. quo Achaica deſcribit, tradit in ædicula Ægiræ Fortunæ ſignum eſſe Amaltheæ cornu præ ſe ferens, cui aſſiſtit volucer Cupido: quæ quidem Amoris cum Fortuna coniunctio, ſignificat plus ferè in amore fortunam poſſe quam pulchritudinem: qua de re infra ſub verbo, Bubalus.

p *Nonnulli habitu fœmineo.*] Ex Cebete in Tabula, Sed mulier, inquit, illa quænam eſt, quæ veluti cæca atque inſana ſuper lapide quodam rotundo conſiſtere videtur? Fortuna, inquit, vocatur, &c. De qua ex Pacuuio antiquo poëta, autho ad Herennium refert,

Fortunam inſanam eſſe & brutam perhibent philoſophi,
Saxóq; inſtare globoſo prædicant volubili.
Ideo quo ſaxum impulerit ſors, eò cadere Fortunam autumant.
Cæcam ob eam rem iterant, quia nihil cernat, quo ſeſe applicet.
Inſanam autem aiunt quia atrox, incerta, inſtabilisq; ſit.
Brutam, quia dignum atque indignum nequeat internoſcere.

Plinius libr. 2. cap. 7. Ex pleriſque vero & cæca etiam exiſtimata, vaga, inconſtans, incerta, varia, indignorum fautrix. Apuleius libr. 7. Metam. poſt princip. Subibatque me non de nihilo veteris priſcæque doctrinæ viros finxiſſe ac pronunciaſſe, cæcã & prorſus exoculatam eſſe Fortunam, quæ ſuas opes ad malos & indignos conferat, nec vnquam iudicio quemquam mortalium eligat. Ex quibus Alexander hac de re plura mutuatus eſt. Ante hos Ariſtoteles Problem. libr. 8. cap. quærit, cur diuitiæ magna ex parte ab hominibus prauis, potius quàm à bonis habeantur. An quia Fortuna cæca eſt, inquit, & diſcernere ſibi atque ſeligere quod melius eſt non poteſt. Tullius autem in libr. de Amicitia, ſic ait, Non ipſa ſolùm Fortuna cæca eſt, ſed eos etiam plerunque efficit cæcos quos amplexa eſt. Alia multa de Fortunæ cæcitate, volubilitate, & inconſtantia, videbis in illo Aſclepiadeo Virgilij & apud Martianum Capellam.

q *Aliqui ſine pedibus.*] Hi ſunt Scythæ ex Q. Curtio lib. 7. in oratione Legatorum e Scythia ad Alexandrum. Sed ad id quod de pennis hic ait, accedit quod & Euſebius ipſam Fortunam ſcribit, veteres in pila ſedentem effinxiſſe, eique alas addidiſſe. Ad quod alludit illud Horatij lib. 3. Carminum Ode 29.

Fortuna ſæuo læta negotio, &
Ludum inſolentem ludere pertinax,
Tranſmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alij benigna.
Laudo manentem: ſi celeres quatit
Pennas, reſigno quæ dedit.

r *Bupalus.*] Hic pictor ex Horatio, Epod. Ode 6. & ipſius eo in loco interpretibus. & Pauſanias libr. 9. quo Bœotica deſcribit. Apud eundem autem Pauſaniam li. 4. quo de Meſſenicis, primus Smyrneis ſimulacrum Fortunæ omnium primum finxit, capitiq; illius polum impoſuit, & altera manu copiæ cornu, quod Amaltheæ Græci vocant, tenentem fecit. De quo ſuprà in verbo, Eius verò ſimulacrum.

s *Cuius ſimulacrum ex auro.*] Spartianũ hic author citat, cuius in vita Seueri Imperatoris hæc ſunt verba, Fortunã deinde regiam, quæ comitari principes, & in cubiculis poni ſolebat, geminare ſtatuerat, vt ſacratiſſimum ſimulacrũ vtriq; relinqueret filiorum. Sed cùm videret ſe perurgeri, ſub hora mortis iuſſiſſe fertur, vt alternis diebus apud filios Imperatores in cubiculis Fortuna poneretur. Sed ex iis nõdum apparet eam Fortunam ex auro fabricatam, vt Alex. ait, ſed id eſt ex Iulio Capitolino, cuius in extremo vitæ Antonini Pij hæc verba ſunt, Fortunámq; auream, quæ in cubiculo principum poni ſolebat, transferri ad eum iuſſit, id eſt ad Antoninum Philoſophum, qui illius ſucceſſor fuit. Rurſus in vita ipſius Philoſophi, Statimq; inquit, ſigno Aequanimitatis Tribuno dato, fortunam auream quæ in cubiculo ſolebat eſſe, ad Marci cubiculum tranſire iuſſit. Tacitus autem libr. 15. de Nerone loquens, inquit, iuſſiſſe eum vt Fortunarum effigies aureæ in ſolio Capitolini Iouis collocarentur. Sed an ibi intelligat de aureis effigiebus, quæ in cubiculo principum eſſe ſolebant, mihi perſpicuum non eſt.

t *Timotheus Cononis filius.*] Hic fortunatus Imperator exiſtimabatur, atque ideo ei quidam inuidentes pingebant vrbes naſſam illi dormienti vltro ingredientes, quibus hæc ipſe dicebat, Si tantas vrbes dormiens capio, quid me vigilantem facturum putatis: refert Plutarchus in Apophthegmatis Imperatorum. Attamen tam fœlix Imperator acceptam fortunæ tantam felicitatem non ferebat, ſed ſuæ ipſius virtuti. Ideo & is tandem centum talentis condemnatus fuit, & in Chalcidem ſeceſſit, vt tradit Probus Aemylius in illius vita. Non ſic autem Nicias, & ipſe Atheniensium Imperator: nam ſi quid ei præclarum gerere contigiſſet, eius gratiam non virtuti ac prudentiæ ſuæ, ſed Fortunæ magis ac deorum benignitati acceptum referebat,

gloriam

ferret, licet magnus Imperator, de gradu deiectus, & infœlici pugna victus, atque in exilium actus fuit. [u] Galbæ quoque, qui Fortunam Thuſculanam torque fraudarat, illumque Capitolinæ Veneri dedicarat, in ſomnis Fortuna queri viſa eſt, quòd ſe promiſſo fraudaſſet, breui ſe quoque ereptuꝛam quod dederat, interminata eſt: quòd mox fuit ſua morte ſubſequutum. Sed quod de Mala Fortuna & Febri, idem de [x] Poſtuerta & Proſa, quarum Romæ duæ aræ fuere, ac de [y] Vaioue, [z] Timore, & [a] Pallore, atque [b] Auerrunco & [c] Robigo dijs, dictum accepimus. *Dij nocentes.* Siquidem huiuſcemodi numina, [d] ne quid obeſſent, néve aliquid afferrent incommodi, Romani perſanctè habuere, quos cane & oue placabant. Fuit enim [e] Vaiouis ædes inter Capitolium & arcem inter duos lucos. *Vaiouis templum.* [f] Febris vero phanum triplex: vnum in capite vici longi, alterum in palatio, tertium iuxta Mariana monumenta, cuius adhuc extare veſtigia plerique aſſerunt. *Febris templa.* Quæ numina à Græcis originem duxiſſe crediderim: quippe [g] Athenienſes Contumeliæ & [h] Impudentiæ aras ſacrarunt, vt à contumelijs & probris auerterent. Lacedæmonij, [i] Morti & [k] Timori, atque alijs affectibus templa dicarunt. [l] Miſericordiæ quoque, [m] Pudori, [n] Famæ & [o] Appetitioni Athenis viſuntur aræ. Romani [p] Vitulinam deam, quòd lætitiæ præeſſet, magno cultu ſemper habuere. *Vitulina dea.* Etiam [q] Paupertatis [illegible]

ANNOTATIONES.

gloriam ſuam quàm minimè poterat inuidię obnoxiam facere conabatur. In quo præclare illum ſibi conſuluiſſe aliorum caſus edocuerunt, quod & in ipſius Niciæ vita Plutarchus ſcriptum habet.

v *Galba quoque.*] Suetonius in eod. cap. 18. Monile, inquit, margaritis gemmiſque conſertum ad ornandam Fortunam ſuam Thuſculanam, ex omni gaza ſacrauerat; id repente quaſi auguſtiore dignius loco, Capitolinæ Veneri dedicauit: ac proxima nocte ſomniauit ſpeciem Fortunæ querentis fraudatam ſe dono deſtinato: minantiſque erepturam & ipſam quæ dediſſet. Cúmq; exterritus luce prima, ad expiandum ſomnium præmiſſis qui rem diuinam appararét, Thuſculum excucurriſſet, nihil inuenit præter tepidam in ara fauillam, atratúmque iuxta ſenem in catino vitreo thus tenentem, & in cado fictili merum.

x *Poſtuerta.*] A. Gellius lib. 16. c. 16. & Macrobius Saturnalio. lib. 1. cap. 6. Poſtuertam appellat, vt & Anteuertam.

y *De Vaioue.*] A. Gellius lib. 5. cap. 12. & de eo quoque meminit Cicero lib. 3 de natura deorum.

z *Timore.*] Imo Pauore, ex Liuio Decad. 1. lib. 1. & Lactantio lib. 1. c. 20. & Diuo Auguſtino de ciuitate Dei, lib. 4 cap. 23. & alijs, à me citatis in commentario Nobilitatis c. 3 num. 539. Licet enim timor & pauor idem ſignificent, non licet tamen propria nomina in alia eiuſdem ſignificationis mutare, vt aliàs diximus.

a *Pallore.*] Ex Liuio, Lactantio & Auguſtino, & alijs dicto loco relatis in ea Nobilitate.

b *Auerrunco.*] Varro de lingua Latina libr. 16. ex authoritate Pacuuij.

c *Robigo.*] Hunc nonnulli Robigum & Rubigum, alij Robiginem & Rubiginem vocant. De quo Varro lib. 1. de re ruſtica, c. 1. loquens de Dijs rei ruſticę, quartò, inquit, Robigum & Flocam, quibus propitijs neque rubigo frumenta, atque arbores corrumpit, neque non tempeſtiue florent: itaque publicæ Robigo feriæ, Robigalia, Floræ ludi, Floralia, inſtituti. Ouid. lib. 4. Faſtorum,

Flamen in antiquum lucum Robiginis ibat.

& Columella libr. 10.

Hinc mala Rubigo viridis ne torreat herbas,
Sanguine lactantis catuli placatur, & extis.

De Rubigalibus Feſtis illi Deo dedicatis, præter Varronem, Plin. lib. 18. c. 29. Tria namque tempora fructibus metuebant, propter quod inſtituerunt ferias, dieſque feſtos, Rubigalia, Floralia, & Vinalia: Rubigalia Numa conſtituit, anno regni ſui vndecimo, quæ nunc aguntur ad ſeptimũ Cal. Maij, quoniam tunc fere ſegetes rubigo occupat.

d *Ne quid obeſſent.*] Ex Valerio Maximo lib. 2. c. 1. Liu. Decad. 1. lib. 1. Plin. lib. 2. c. 7. Lactantio, lib. 1. c. 20. Diuo Auguſtino de ciuitate Dei lib. 4. in multis locis.

e *Vaiouis ædes.*] A. Gellius libr. 5. c. 12. & Ouid. lib. 3. Faſtorum, & P. Victor in 8. regione vrbis.

f *Febris vero phanum.*] Ex Valerio Maximo lib. 2. c. 1.

g *Athenienſes Contumeliæ.*] Cicero libr. 2. de legibus; illud vitioſum Athenis, quod Cylonio ſcelere expiato Epimenide Cretenſi ſuadentes, fecerunt Contumeliæ phanum & Impudentiæ. Et Pauſanias li. 1. has appellat ὕβριν & ἀναίδειαν Et Theophraſtus in lib. de legibus ὕβρεως καὶ ἀναιδείας παρὰ τοῖς ἀθηναίοις εἶναι βωμούς. & c Iſtrus lib. 4.

h *Impudicitia.*] Aut Alexáder aut librarius hic errauit, nam Impudentię legendum eſt, ex Cicerone & alijs proximè relatis: & præterea Zenobio, & Theophraſto d. li. de legibus, & Diogeniano in collectaneis Adagiorum, in enarratione illius θεὸς ἡ ἀναίδεια, id eſt, dea Impudentia, & Menandro in Gnomologijs, qui illam Dearum maximam appellat.

—— ὦ μεγίστη τῶν θεῶν
νῦν οὖσ' ἀναίδεια, εἰ θεὸν καλεῖν σε δεῖ.
δεῖ, τὸ κρατοῦν γὰρ νῦν νομίζεται θεός.

De quo vide Eraſmum, qui & hos citat, Chiliad 3. cent. 1. c. 63. nullibi autem legi Impudicitiam deam fuiſſe exiſtimatã.

i *Lacedæmonij Morti.*] Plutarchus in Cleomene. Eſtq; hymnus morti apud Orpheum, qui ei thure ſacrum facit. Sed & alij Mortem deam ſiue deum mutauerunt: & inter cæteros Virgil lib. 11. Æneidos.

Multa boum circa mactantur corpora Morti,
Setigeroſq; ſues, raptaſq; ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes. ——

Vbi Seruius ex Lucano & Statio Papinio. Mortam pretcrea vnam è Parcis nominatam tradidit Ceſelius Vindex in ſuis Antiquis lectionibus referente A. Gellio libr. 1. cap. 16.

k *Timori.*] Plutarchus in Cleomene, de quo dictum ſuprà in verbo, Timore.

l *Miſericordia.*] Pauſanias li. 1. Diod. Siculus li. 13. Et è poëtis Statius illam magnifice deſcribit lib. 12. Thebaidos, illis verſibus,

Vrbe fuit media nulli conceſſa potentum Ara deûm. ——

& Claudianus in bello Gildonico,

—— Flentibus aram.
Et proprium miſeris numen ſtatuiſtis Athenæ.

Id autem templum miſericordiæ Athenis pro Aſylo fuit, vt tradit Seruius Maurus ad Virgilium 8. Æneid. ibi,

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylum,
Retulit. ——

m *Pudori.*] Xenophon in Sympoſio, & Pauſanias li. 1. Heſiodus autem in ἔργοις καὶ ἡμέραις ſcribit, Pudorem cum Nemeſi in cœlum rediſſe, mutato aureo ſeculo: & Heſychius refert, Pudoris aram Athenis fuiſſe in Acropoli.

n *Fama.*] Pauſanias & Heſiodus prædictis in locis, & Plutarchus in Camillo, vbi & ei templum Romæ fuiſſe dedicatum tradit.

o *Appetitioni.*] Ibidem Pauſanias: & videndus Cicero li. 2. de natura deorum.

p *Vitulinam.*] Vitulam legendum eſt ex Macrobio, aliorum authoritate ſcribente Saturnalio. lib. 3. cap. 2.

q *Paupertatis.*] Ex Arriano de geſtis Alexandri, vbi rationem

Hercules Conopeus. Apollo culiciarius ſeu ter. Hippothonus. Apollo Erythybius, & Pornopion. Fortuna culta apud exteros.

& [r] Senectæ, apud Gades ſacella oſtenduntur. & [s] Oetæi Herculem Conopium, ne prouinciam infeſtam culicibus redderet, venerati ſunt. Nam culices Oetæi conopas vocant. Sicut de [t] Apolline Culiciario proditum eſt, qui in Attica colebatur, quòd infeſtos culices ex agris propulſaret, & [u] Hippothonus Iupiter apud Erythræos, & [x] Erythibius Apollo apud Rhodios habentur maximi. Erythibiam enim Rhodij rubiginem dicunt. [y] Bœotij quoque Apollini Pornopioni ſacra facere dicuntur, ne muribus prouinciam redderet obnoxiam. Apud eos enim mus pronopios nuncupatur. Et tametſi fortunæ præcipuum nomen Romæ fuerit, non minus tamen apud alios culta celebrataque eſt. Nam Ferentano in oppido, & in [z] Algido, atque [a] Antij, Equeſtris Fortunæ templum, & alterum [b] Præneſte ſatis vetuſtum, & multa religione inclytum viſebatur, vbi ſub imagine [c] duarum ſororum colebatur, ex quo conſulentibus certa edi oracula putabant: vbi [d] Sortes primum à Numerio Suffio ſitas fuiſſe fama fert, ſicut [e] Lyciæ fons ſortes antiquiſſimis characteribus, quibus futura prænoſcuntur, emittere traditur. In Eubœa quoque Rhamnis vrbs fuit, in qua Fortunæ templum habebatur maximum, & multis cæremoniis ſacrum. Præ cæteris autem [f] Syri fortunam impenſius coluiſſe feruntur, cuius ſimulacrum ad Orontem ſummo ingenio & arte, vt Pauſanias ait, à Sicyonio Eutychide effictum erat: ſicut Athenis in Prytanio ſimulacrum *ἀγαθῆς τύχης* ſupra omnium ſæculorum memoriam inſigne colebatur.

Sortes. Rhamnenſes. Syri.

ANNOTATIONES.

reddit, quòd ea ad artes comminiſcendas induſtriam, & ingenium hominum exacuit. Ariſtophanes quoque in Pluto eius deæ meminit.

r *Senectæ.*] Ibidem Arrianus.

s *Oetæi Herculem Conopium.*] Strabo lib 13. Sunt autem qui non Conopium, ſed Carnopium legant: quòd ſcilicet, Carnopas fugauerit, id eſt, locuſtas, quas illi *κόρνοπας*, vel *ἀκρίδας* vocant.

t *Apolline Culiciario.*] Ibidem Strabo.

u *Hippothonus Iupiter.*] Hic eſt error manifeſtus Alexandri, qui dum Strabonem ex iam dicto loco ſequeretur, deflexit tamen a Strabonis verbis, quæ Latinè ſic redduntur: Solent homines à patriis rebus nomina impoſita, quibuſdam lenimentis mitigare. Nam & à culicibus, quos Oetæi Conopas vocant, Hercules Conopius apud illos colitur, quoniam eos ab iis liberarit. Apud Erythræos quoque Miliuntem habitantes Ipoctonus colitur: quòd ipſis vineis infeſtiſſimus ſit: nam ex Erythræis omnibus apud illos ſolùm ea beſtiola non gignitur. Hæc ille: ex quibus vides hîc non ſemel erraſſe Alexandrum, tum quòd Hippothonus ſcripſit pro Ipoctono, tum quòd cognomen Ioui tribuit, quòd Herculis eſt.

x *Erythibius Apollo.*] Et hæc quoque ex Strabone: qui proximè dictis ſubiecit, Rhodij autem Apollinis Erythibij tēplum habent: hi Rubiginem Erythibam vocant.

y *Bœotij quoque &c.*] Aliter Strabo, vbi ſuprà. Apud Aeoles, inquit, qui in Aſia ſunt, mus quidem Pornopion vocatur. Rhodij autem hoc modo culices vocant, & ſacrum faciunt Apollini Pornopio.

z *In Algido.*] Nam & Liuius Decad. 3. lib. 1. ſcribit ſupplicationem Fortunæ in Algido factam.

a *Antij.*] Cornelius Tacitus lib. 3.

b *Præneſte.*] Cicero li. 2. de diuinatio. Plin. li. 36. c. 25. Strabo lib. 5. Valerius Max. lib. 1. c. 1. Suetonius in Domitiano. cap. 15. & Liuius Decad. 5. lib. 2. poſt princ. vnde Silius ait,

——— Elſiſq; dicatum Fortunæ Præneſtina iugis.———

& Lucanus lib. 2.

——— Vidit Fortuna colonos Præneſtina ſuos.———

Sed & Capuæ templum Fortunæ fuit, quod tactum de cœlo ſcribit Liuius 3. Decad. li. 7. & apud Megarenſes, ex Pauſania li. 1. & Corinthios & Argiuos, ex eodem lib. 2. & apud Phæacas, ex eod. lib. 4. Item & Eleos, ex eod. lib. 6. & Thebanos & Theſpienſes, ex eodem Pauſania lib. 9. diuerſis locis. Item in vrbe Siciliæ Tyche dicta, quòd ibi phanum Fortunæ vetus fuit, vt refert Cicero in Verrem act. 6.

c *Duarum ſororum.*] Hinc Statius in Syluarum lib. 1.

Et præneſtinæ poterant migrare ſorores.

d *Sortes.*] Cicero lib. 2. de diuinatione.

e *Lyciæ.*] Vide in lib. Primigeniorum, quæſt. 17. in 2. oppoſ.

f *Syri Fortunam.*] Pauſanias libr. 6. quo Eliaca deſcribit.

Quoties opima ſpolia cæſis hoſtium ducibus Romam relata fuerint, & quoties Iani templum clauſum ſit, aliaq; ſcitu non indigna. CAPVT XIIII.

Prima ſpolia opima.

OPIMA ſpolia, [a] quæ regibus ducibusq; hoſtium cæſis, Ioui Feretrio in Capitolium ferebantur, ter ſolùm à Romanis ducibus, qui fortem ſtrenuamq; operam reipublicæ nauarunt, delata fuiſſe comperimus. [b] Prima Romulus vrbis author & parens, de Acrone Ceninenſium duce poſt raptas Sabinas detuliſſe fertur, quo tempore Iouis Feretrij templum dicauit. Fuere enim Ceninenſes ex Sabinis, Latio propinqui, qui vnà cum Cruſtuminis & Antennatibus ob raptarum contumeliam contra Romanos primi ſumpſere arma. Iouis vero Feretrij templum fuit in vertice Capitolini montis, exiguum ſane & anguſtum, ſed religione ſanctum, & propter vetuſtatem longe primum. Neque magno pòſt interuallo [c] Cornelius Coſſus dux ea tempeſtate inclytus,

Iouis Feretrij templum.

ANNOTATIONES IN CAP. XIIII.

a *Opima ſpolia.*] Hoc ex Dionyſio Halicar. lib. 2. Liuio Decad. 1. libr. 1. & 4. & Sexto Pompeio libr. 13. & Propertio lib. 4. Elegia 11.

b *Prima Romulus.*] Liuius d. libr. 1. Valerius Maximus libr. 3. c. 2. Plutarchus & in Romulo & in Marcello Plinius de viris illuſtribus c. 2. Solinus c. 1. Hinc Ouidius libr. 5. Faſtorum, ab Ilia natum Romulum vocat.

——— Iiſdem humeris ducis arma ferentem.

c *Cornelius Coſſus.*] Liuius d. li. 4. & Valerius vbi ſuprà. Plin. aut ſcriptor de viris illuſtribus cap. 25. Plutarchus dictis in locis. Seruius lib. 6. Æneid. ad illa,

Quis te magne Cato tacitum aut te Coſſe relinquat?

Ouidius præterea in Epigrammatis, apud Priſcianum lib. 5.

Lerte ferox cæſo Coſſus opima tulit.

d *Veientes.*]

ſecunda detulit ſpolia de Larte Tolumnio, rege Veientum, quem acie vicit, & manu confecit. [d] Veientes enim gens Hetruſca fuere, cum quibus & Romanis multiplici bello, & prope aſſiduis cladibus, de imperio ſæpe dimicatum eſt. Tertia [e] Claudius Marcellus manu ſtrenuus & bonus Imperator, de Viridomaro Gallorum Duce ſeu Britomarto apud Claſtidium victo, opima ſpolia reportauit. Cum Gallis enim & Romanis ad internecionem, & ſæpe Marte atrociſſimo diſſenſum eſt. ſed hi Inſubres fuere, accolæ, Alpium, qui poſt Senones arma contra Romanos tunc & ſæpe aliàs moliti ſunt. [f] Feretrius verò Iupiter, vel à ferendo, ſeu feriendo dictus, quaſi vt ducem dux feriret, ſe propitio & iuuante effectum ſit: [g] Ex cuius æde, ſi quando fœdus ferire, aut pacem Feciales miri vellent, ſicut ex Capitolina arce verbenam & gramen cum terra euulſum, ita lituum & lapidem ſilicem, quo fœdus percuterent, ſumere mos erat. [h] Opima verò, vel ab opibus, vt ait Varro, vel ab inuicto opere, cum victoribus tantum laudis acceſſerit, nomina ſumpſere: ſeu quod fidei propius eſt, opima ampla dici, ſicut [i] opimam prædam, & [k] opimum bouem dicimus. Hæc niſi duces, regéſque [l] quorum auſpicio res geruntur, ſuiſmet corporibus dimicantes, hoſtium ducibus detraxerint, necémque & exitium intulerint, haudquaquam opima dici voluêre. Fuere qui crederent Ioui Feretrio ſpolia opima, prima trecentis aſſibus: ſecunda Marti, octoginta: tertia Quirino, aſſibus centum, ex commentariis Numæ præmio conſtituto, fuiſſe conſecrata. Sed admonuit me huius rei mentio, venitque mihi in mentem, id quod veterum monumentis extat, ter quoque [n] templum Iani, pacatis vndique populis, ocióque & pace compoſitis, quandiu Romana res ſtetit, clauſum fuiſſe. Ex qua re coniectari licet, Romanos à gerendis bellis, & ſtrepitu armorum, parum ocii & laxamenti habuiſſe, atque ideò militari vſu aſſiduo, manu promptos, fortéſque bellatores euaſiſſe. [o] Semel à Numa templum Iani clauſum fuit, per id tempus quo Romæ regnauit, annis fere IIII. & XL. quo tempore Ianum ad infimum Argileti indicem belli paciſque conſecrauit, cum populus Romanus tranquillam pacem ageret, & à belli tumultu homines ad deorum cultum curámque reuocarentur. [p] Iterum poſt primum Punicum bellum, cum ad Ægades inſulas nauali prælio contra Carthaginenſes fœlici victoria pugnatum eſt, ab vrbe condita anno fere quinquageſimo, icto cum Carthaginenſibus fœdere à Luctatio, Marco Attilio & Tito Manlio conſulibus. Quo tempore diutino bello fractis animis, vectigalis & ſtipendiaria populo Romano Carthago facta eſt, ſed breui tempore: tertio [q] imperante Cæſare Auguſto, poſt bellum Actiacum, Antonio & Cleopatra victis profligatíſque, pace terra marique parta, cum tot diſſonas gentes nationéſque ſocietate & fœdere iunxiſſet: & à ciuili diſſenſione, aſſiduiſque cladibus populus reſpiraſſe, & quietis imaginem ſumpſiſſe viſus foret. Qui tamen ter Ianum clauſiſſe dicitur poſt Actiacam victoriam: primò, quo tempore Auguſtus fuit conſalutatus: ſecundò, poſt Cantabricam: tertiò, cum à cunctis orbis partibus res pace compoſuiſſet [r] Poſt quos Nero princeps, & deinde [s] Titus Cæſar, euerſa Hieroſolima, & bellis confectis, Iani templum clauſiſſe feruntur. Quod quidem [t] templum ad infimum Argileti, medium circa forum, contra Capitolium fuit, forma quadrata, haud multæ amplitudinis. Si-

Secunda ſpolia opima.

Tertia ſpolia opima.

Feretrius Iupiter unde.

Opima ſpolia unde dicta.

Iani templum quoties clauſum.

Carthago vectigalis popu. Rom.

Templa Iani.

ANNOTATIONES.

d *Veientes.*] Liuius vbi nuper. & lib. 5. eiuſdem Decad. 1. & Valerius Maximus lib. 1. c. 8.

e *Claudius Marcellus.*] Virgilius 6. Æneid.

Aſpice vt inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victórque viros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques, ſternet pœnos, Galliúmque rebellem:
Tertiáque arma patri ſuſpendet capta Quirino.

Quibus adde Plutarchum vbi ſuprà, & Florum Epitome Liuij lib. 20.

f *Feretrius verò Iupiter.*] Plutarchus in Romulo. Feſtus lib. 6. & Propertius Eleg. 11. lib. 5. in fin. ait,

Nunc ſpolia in templo tria condita, cauſa Feretri,
Omine quòd certo dux ferit ante ducem.
Aut quia victa ſuis humeris hæc arma ferebant,
Hinc Feretri dicta eſt ara ſuperba Iouis.

g *Ex cuius æde.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 10. ad finem.

h *Opima verò.*] Feſtus lib. 13.

i *Opimam prædam.*] Cicero in orat. pro Roſcio Amerino, Horatius Epodôn ode 10.

k *Opimum bouem.*] Varro rei ruſticæ lib. 3. c. 1. & Cicero lib. 4. Tuſcula. quæſtionum.

l *Quorum auſpicio res geruntur.*] Neque enim alij opima ſpolia Ioui Feretrio ponebant, ex Liuio Decad. 1. lib. 4. vbi, Cæterùm, inquit, præterquam quòd ea rite opima ſpolia habentur, quæ dux duci detraxerit, nec ducem nomines, niſi cuius auſpicio bellum geritur. Valerius Maximus lib. 3. cap. 2. de T. Manlio Torquato, & aliis ſeq. Plutarchus in Marcello, Obtinebat, ait, tum opinio ea tantum opima eſſe ſpolia, quæ prima in agmine dux duci detraxiſſet. Dio lib. 51. de M. Licinio Craſſo, Baſtarnas, inquit, cecidit, ac regem eorum Deldonem interfecit, Ioui Feretrio opima ſpolia relaturus, ſi ipſe ſuis auſpiciis non Cæſaris rem geſſiſſet.

m *Fuere qui crederent.*] De cæteris Plutarchus, paulò tamen aliter, qui ſic in Marcello ſcribit, Numam Pompilium in commentariis prima ſecunda & tertia nominaſſe opima traditum eſſe: primaque capta Ioui Feretrio; Secunda, Marti; Tertia Quirino conſecrari iuſſit. primo aſſes trecentos, ſecundo octoginta, tertio centum præmium eſſe conſtituit. Seruius autem ad 6. Æneidos tradit Numam præcepiſſe prima opima ſpolia Ioui Feretrio debere ſuſpendi, quod iam Romulus fecerat. Secunda, Marti: quod Coſſus fecit. Tertia, Quirino: quod fecit Marcellus.

n *Templum Iani.*] Ex Varrone lib. 4. de lingua Latina. Plutarcho de fortuna Romanorum. L. Floro lib. 4. Epitomarum, ad fi. Seruio, ad illud 1. Æneid.

Aſpera tum poſitis miteſcent ſecula bellis.

o *Semel à Numa.*] Ex Liuio Decad. 1. lib. 1.

p *Iterum poſt.*] Paulus Oroſius lib. 4. c. 10.

q *Imperante Cæſare Auguſto.*] Idem Oroſius lib. 6. c. 20. & Suetonius Auguſto, c. 22.

r *Poſt quos Nero.*] Suetonius in eo. c. 14.

s *Titus Cæſar.*] Nihil de hoc Suetonius, Aurelius Vrlius Victor, Eutropiuſve tradunt, tu amplius videris. Ego reperio poſt Maxentij exitum Conſtantium Iani quoque templum clauſiſſe, apud Ammianum Marcellinum lib. 16.

t *Templum ad infimum Argileti.*] Liuius Decad. 1. libr. 1. de

quidem cum Iani ſimulacrum & aram tecto clauſiſſet, non multum vltra ſpatij occupauit. Et ſicut [u] duplici facie & bifrons effingebatur, ſic [x] binis vtrinque foribus munitum erat, vt alteris orientem ſolem, alteris occidentem proſpectaret. Ipſum deinde [y] ad forum tranſitorium tranſlatum memorant, [z] captiſque Faleriis, quatuor portarum fuiſſe extructum, quòd Iani ſimulacrum cum frontibus quatuor, multo æuo vetuſtum, ibi erutum fuiſſe dicerent. Aliud quoque Iani templum [a] ad forum olitorum conſpicuum fuit: quod Cn. Duillius, qui triumphum naualem egit, primus extruxiſſe fertur. [b] Ad hoc templum, bellum ſuſcepturus conſul, frequenti ſenatu, primoribus patrum ac militibus comitatus, accedebat. Ipſe [c] incinctus ritu Gabino, ſolemni more fores templi recludebat. Is verò amictus erat toga ſuper tergum ſic reiecta, vt lacinia reuocata hominem cingeret: Qui habitus veſtitúſque ex eo ſumpſit ortum, quod Gabini cum operarentur ſacris repentino hoſtium incurſu, vt erant incincti zonis, ab aris ad prælium profecti, inſignem de hoſte tulere victoriam. Quod compar fuit cum eo quod de Pauſania autores produnt, qui cum extra militum ſtationem ſacrum faceret, Lydos repente incurriſſe. & ſacrificij apparatum diſieciſſe, ipsúmque & comites, vt erant inermes, loris proſecutos Lydos fugaſſe: inde inſtitutum manſiſſe, vt [d] Lacedæmonij in ephebos flagris deſæuirent. [e] Inde è Columella, quæ pro Bellonæ templo ſita erat, haſtam conſul iaciebat: ſicque acerrima bella & maxima pro aris focíſque próque imperio indicebat. [f] Eius verò ſimulacrum cum claui effingebatur & virga: dextra, trecentenarij: ſiniſtra, ſexagenarij quinarij numeri figuram, quot diebus annus terminabatur, manu ſignificans: quippe [g] veteres geſtu manus, modo dextræ, nunc ſiniſtræ, & digitorum depreſſione, aut circumflexione, ſæpe annos dinu-

Templi Iani bina fores. — *Belli ſuſcipiendi initium.* — *Toga Gabina.* — *Belli indicendi ceremonia.* — *Iani ſimulacrum. Numerare geſtu manuum.*

ANNOTATIONES.

Numa, mitigandum ferocem populum armorum deſuetudine rato, Ianum, inquit, ad infimum Argiletum pacis bellique fecit, apertus, vt in armis eſſe ciuitatem: clauſus, pacatos, circa omnes populos ſignificaret. Bis deinde poſt Numæ regnum clauſus fuit: ſemel T. Manlio conſule, poſt Punicum primum perfectum bellum: iterùm (quod noſtræ ætati Dij dederunt vt videremus) poſt bellum Actiacum, ab Imperatore Cæſare Auguſto pace terra marique parta.

u *Duplici facie & bifrons.*] Sic & Ianum bifrontem dixit Virgilius Æneid. lib. 7. vbi,

Ianique bifrontis imago.——

& lib. 12.

Latonæq; genus duplex, Ianúmque bifrontem.

Quare autem ita dictus ſit, diſces ex Macrobio lib. 1. Saturnal. cap. 7. & Plutarcho in numa Pompilio.

x *Binis vtrinque foribus.*] Quòd Ianum dici dominum putarent, in quo ortus & occaſus, vnde Horatius dicebat,

Matutine pater, ſeu Iane libentius audis.

In cuius templo binas portas fecerunt, vt Seruius refert, ad illud Virgilij libr. 7. Æneidos, quod aliò binorum forium conſtitutionem trahit,

Sunt geminæ belli portæ (ſic nomine dicunt)
Relligione ſacræ & ſæui formidine Martis.

y *Ad forum tranſitorium.*] Captis Faliſcis, ciuitate Thuſciæ, inuentum eſt ſimulacrum Iani cum frontibus quatuor. Vnde quod Numa templum inſtituerat, tranſlatum eſt ad forum tranſitorium, & quatuor portarum vnũ templum eſt, inſtitutum ait Seruius, prædicto loco. Dictum autem fuit forum tranſitorium, ex quo ad forum Romanum primò, deinde & ad forum Cæſaris & Auguſti, tranſitus pateret: habuit autem cum tempore pro tranſitorio, fori Neruæ appellationem.

z *Captiſque Faleriis.*] Seruius meus Faliſcos appellat: illis tamen vtraque appellatio conuenit, apud Liuium Decad. 1. lib. 5. vbi promiſcue Faliſcos, quos & alibi Phaliſcos, Falerios nuncupat. Sed idem lib. 10. Faliſcum vocat agrum, & Falerios oppidum innuit. Inde verò hoc loco velim Faleriis legi, pro Etruſcis ſic dictis. Neque enim exaudiẽdi ſunt Falerij a Phalera, quæ in ſinu Maliaco fuit, vt eſt apud Liuium Decad. 3. lib. 7. ab eodem Phalara nominata. Decad. 4. lib. 5 Neque item Falerij à Faleria Theſſaliæ, de qua idem Liuius Decad. 4. lib. 2.

a *Ad forum olitorium.*] Iani templum hoc loco dedicatum à Cn. Duillio hic ait, & C. tribuit, quod Cn. debuit adſcribere: qui quidem Conſul aduerſus claſſem Pœnorum proſpere pugnauit, primuſque omnium Romanorum Ducum naualis victoriæ duxit triumphum, ait L. Florus Epitome Liuij lib. 17. & D. Hieronymus in Iouinianum lib. 1.

b *Ad hoc templum.*] Vereor ne non verum ſit quod Alexander hîc ait: ſic enim Virgilius habet lib. 7.

Sunt geminæ belli portæ (ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ, & ſæui formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternáque ferri
Robora, nec cuſtos abſiſtit limine Ianus.
Has, vbi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe Quirinali trabea, cinctúque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina Conſul,
Ipſe vocat pugnas, ſequitur tum cætera pubes.

Quæ templo Iani de quo ſuprà in verbo, Ad forum tranſitorium, diximus accommodata, illíque ad forum tranſitorium, huic aptari minimè poſſunt. malim igitur legi, ad illud templum.

c *Incinctus ritu Gabino.*] Fortaſſe voluit dicere, cinctu: neque enim Gabiorum mos quòd fuerit cinctos pugnare, dicitur cinctus Gabinus: ſed eo quòd cùm Gabij ciuitas Campaniæ ſacris operaretur, bellúmque ſubitò venit: tunc ciues accincti togis ſuis, ab agris ad bella profecti ſunt, & adepti victoriã. Vnde hic ortus eſt mos apud Romanos conſules cingendi Gabino cinctu, toga ſcilicet in tergum reiecta, vt vna eius lacinia à tergo reuocata hominem cingat, ſicut refert Seruius ad Virgilium. Incinctum autem cinctu Gabino conſulem pugnaturum Liuius lib. 8. Decad. 1. teſtis eſt, de Decio loquens ibi, Ipſe incincta cinctus Gabino, armatus in equum inſilijt ac ſe in medios immiſit.

d *Lacedæmonij in Ephebos.*] Ex Lycurgi legibus Lacedæmones à pueritia paſſim verberibus aſſueſcebant, vt vitæ duritate vtiles publicis rebus redderentur: ſicque Flagratorum e ingenuis Lacædemoniis meminit. Et Tertullianus in epiſtola ad Martyres. Eodem pertinent quæ Seneca in libro de Diuina prouidentia ſcribit, Nunquid tu inuiſos eſſe Lacedæmoniis liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolem publicè verberibus admotis: Ipſi illos patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter proferant, & laceros ac ſemianimes rogant, perſeuerent vulnera præbere vulneribus, &c.

e *Inde è Columella.*] Feſtus Pompeius lib. 2. vbi de Bellona loquitur.

f *Eius vero ſimulacrum.*] Id eſt, Iani: ad illum enim Tacitus reuertitur. eſtque id ex Plinio lib. 34. c. 7. poſt princ. & Macrobio lib. 1. c. 9.

g *Veteres geſtu manus.*] De huiuſmodi computatione digitorum Plautus in Milite, Act 2. ſcena 2.

Dextra digitis rationem computat.——

Item & Cicero lib. 5. ad Atticum. Plinius lib. 34. c. 7. vbi de

Iani

merarunt. Siquidem digitus minimo proximus complicatus, ſenarium oſtendit numerum: circulare digitos in ſiniſtra, modo decem, nunc triginta: palma porrecta, XL. ſuperiore vero digito depreſſo, LX. ſignificari tradunt: Centenarium verò numerum de ſiniſtra transferri in dextram: & iiſdem digitis quibus in læua, ſed non eundem numerum deſignari. Aliuſque geſtus alios numeros figurant. [h] Nonnulli Ianum ita effinxere, vt in dextra T. notam haberet CCC. in ſiniſtra verò, Z E, L X V. denotarent. Cui etiam duodecim aras (quot menſibus annus claudebatur) Romæ dicatas [i] Varro ſignificat: ſicut [k] in agro Lariſſæo iuxta Magnetiam, portus Achiuorum duodecim habuiſſe aras: & [l] iuxta Ilium Lecti ara xii. diis dicata ferebatur. [m] Dionyſius Tyrannus iunior, vt notam dierum totius anni traderet, in Prytaneo Tarentino fixit candelabrum, in quo tot ſuccédebantur lichni, quot anni dies erant. Perſici quoque reges, trecentos ſexaginta quinque iuuenes puniceis velatos amiculis, pro numero dierum totius anni qui lateri adſtarent, promptos & expeditos habuere. [n] Ipſe autem cum ſolennia exhibentur, in præfatione ſacrorum, variis nominatur nominibus. Nam & [o] Geminus, [p] pater, Iunonius, [q] Conſiuius, Quirinus, [r] Patutius, & [s] Fluſius, pro multiplici poteſtate dicebatur. Cuius [t] in foro ſtatua triplex fertur fuiſſe: ad vnam conuenire creditores, ad alteram qui fœnus redderent, ad tertiam qui locarent. Sed præter Iani templum, quod pacatis vndique populis claudebatur, fuit [u] Romuli templum in Quirinali, omni tempore clauſum, quod patefieri non decebat: quaſi arcanum haberi vellent, an humo tectus, an inter diuos relatus fuerit. tametſi Varro poſt Roſtra Romuli ſepulchrum fuiſſe dicat: quod inter antiquiſſima vrbis monumenta adnumeratur. Ante cuius ædem, [x] teſtante Plinio, duæ myrti fuere: vna patricia, altera plebeia: quæ pro augmento vel damno ſenatorij ordinis vel plebij, modo fœcunde redundabant, nunc detrimento languebant. [y] Apud Heleos Plutonis templum ſemel annis ſingulis aperitur, & quamuis patens,

Iani diuerſa nomina.

Iani triplex ſtatua in foro Romano.

Romuli templum ſemper clauſum.

Myrti duæ ante Romuli templum.

Plutonis templum.

ANNOTATIONES.

Iani ſtatua. Iuuenalis Saty. 10. vbi de Neſtore loquitur, quem ferunt tres ætates vixiſſe.

Fœlix nimirum qui per tot ſecula mortem
Diſtulit, atque ſuos iam dextra computat annos.

Item & Plutarchus in Apophthegmatis, vbi de Oronte Regis Artaxerxis genero. Quintilianus lib. 1. & lib. 11. c. 3. quod eſt de pronunciatione. Tertullianus in Apologetico. Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 5. & Horus apud eũdem Saturna. lib. 7. Apuleius in 2. Apolog. Boëtius in Porphyriũ, & Caſſiodorus in quadam ad ipſum Boëtium epiſtola. Donatus in Adelphos Terentij. D. Hieronymus in Iouinianum, lib. 1. non longè ab initio: & nonnihil in epiſtola ad Gerontiam de Monogamia. Præterea & Beda & Iſidorus & Iulius Firmicus Maternus, quædam de his tractauerunt. vt ante Nicander in Græcorum Epigrammatis, in Coceiani anum, & huius computationis meminit. Ex omnibus Cælius Rhodiginus lib. 23. cap. 12.

h *Nonnulli Ianum.*] Id reprehendit Lilius Gregorius, Gyraldus, hiſtoriæ deorum Syntagmate 4. ex autoritate Suidæ. Sed vide Plinium lib. 34. c. 7. & Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 5.

i *Varro.*] In lib. 5. rerum humanarum apud Macrobium d. c. 9. Sed aliter ait Fabius Pictor, ſi is eſt autor libri qui eius nomine circunfertur.

k *In agro Lariſſæo.*] Ex Strabone lib. 13.

l *Iuxta Ilium.*] Ibidem Strabo, Iuxta, inquit, Amagitæum ara quoque XII. deorum, quam Agamemnon conſtruxit, Lecti oſtenditur. De altera autem harum, ni fallor, loquitur Herodotus lib. 2.

m *Dionyſius Tyrannus.*] Euphorion in hiſtoricis commentariis & ex eo Athenæus, lib. 15. c. vlt.

n *Ipſe autem.*] Id eſt Ianus: nam ad eum reuertitur, vt ex inferioribus liquet.

o *Geminus.*] Macrobius d. cap. 5. huius appellationis & cæterarum rationẽ reddit, & Lampridius in vita Commodi.

p *Pater.*] Pater cum generale ſit omnium deorum, vt ait Seruius ad 2. Georgic. Virgilij in princ. & cuiuſque proprium Epitheton, vt idem ait ad 1. Æneid. ibi,

Iam pater Æneas.—

& ad eundem lib. 3. ibi,

Da pater augurium.—

Solitum eſt in votis Iano accommodari, vt ex Liuij lib. 8. Decad. 1. ſciri poteſt, ibi, Iane, Iupiter, Mars pater. ſed extra vota vt apud Virgilium,

Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit vrbem.

q *Conſiuius.*] Macrobius dicto c. 5. vbi & cætera cognomina Iani explicat, de hoc ſic habet, Conſiuius, à conſerendo, id eſt, à propagine generis humani, quæ Iano auctore conſeritur.

r *Patutius.*] Patulcius legendum ex Ouidio lib. 1. Faſtorum ibi,

Nomina ridebis: modo namque Patulcius idem,
Et modo ſacrifico Cluſius ore vocor.

Ad idémque Macrobius vbi ſuprà.

s *Fluſius.*] Legendum Cluſius ex Ouidio & Macrobio, niſi & ibi mendum ſit.

t *In foro ſtatua triplex.*] Liuius Decad. 5. lib. 1. non longe à fine, Forum, inquit, porticibus taberniſque claudendum, & Ianos tres faciendos. P. autem Victor, in 8. Regione vrbis, quæ Forum Romanum eſt, Iani, inquit, duo celebris mercatorum locus. Quò ſpectat illud Horatij,

Poſtquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta eſt.—

Vbi Acron Iani, inquit, ſtatuæ tres erant, ad vnam illarum ſolebant conuenire creditores, & fœnoratores, alij ad reddendum, alij ad locandum fœnus. A quo vt vides, Alexander hunc locum accepit. Sed & Porphyrion ibi, Omnes, ait, ad Ianum in Baſilica ſtabant fœneratores. Sed eodem reſpicit illud eiuſdem Horatij lib. 1. epiſtola 1.

—— Hæc Ianus ſummus ab imo
Perdocet.——

Vbi Acron, duo Iani ante Baſilicam Pauli ſteterunt, vbi locus erat fœneratorum. Quibus Porphyrion inibi ſubſcribit: & ad eundem Horatium lib. 2. Sermo. Satyra 3. haud multum à principio.

u *Romuli templum.*] Dionyſius Halicarnaſſæus idem & Plutarchus in vita Romuli.

x *Teſtante Plinio.*] Lib. 15. cap. 29. vbi ita infit, In delubro Romuli ſacræ fuere myrti duæ, ante ædem ipſam per longum tempus, altera Patricia appellata, altera Plebeia. Patricia multis annis præualuit, flaceſcente Plebeia, exuberans ac læta, quandiu ſenatus quoque floruit, illa vigens, Plebeia retorrida ac ſqualida. Quæ poſteaquã eualuit flaceſcente patricia Marſico bello, languida authoritas patrum facta eſt, ac paulatim in ſterilitatem emarcuit maieſtas.

y *Apud Heleos.*] Eleos legendum eſt: neque enim vlli Heleì ſunt: & id quoque retulit Lilius Gyraldus de diis Gentium, Syntagm. 17. vbi nec vllum authorem citat, tu apud Pauſaniam videas.

z *Corinthi*

Neceſſitatis & Violentiæ templum.

Horæ templum.

Ianus cur & belli & pacis index.

nulli ingredi fas erat. [z] Corinthi quoque Neceſſitatis & Violentiæ phanum fuiſſe ferunt, à cuius limine arcentur omnes. Contra verò, [a] ædem Horæ perpetuò apertam Romani voluere, illuſque aditum patere omnibus. [b] Cur autem indicem belli paciſque Ianum potiſſimum ferant, variata memoria eſt. Sed tametſi in diuerſum autores trahant, illa nobis ratio potior & præſtabilior viſa, quòd cum ſub præſide Iano temporum ratio vicéſque habeantur, ideóque & bifrontem fingi, & tam anni principium, quàm finem Iano dicari conuenerit. Si temporum qualitas, ſiue bellum, ſiue pax futura eſſet ſub ipſius præſidio & tutela foret. Apertus, vt omnia hoſtilia eſſe, & cuncta bello ardere, velut contra hoſtes profecto deo: clauſus verò, tranquilla pace vigere, & ab armorum ſtrepitu procul eſſe deſignaret.

ANNOTATIONES.

z *Corinthi quoque.*] Pauſanias lib. 2. qui de Corinthiacis eſt.

a *Ædem Horæ.*] Plutarchus Problem. 45.

b *Cur autem indicem.*] Idem in Romulo, & Seruius ad 7. Æneid. Virgil.

Verbum liberorum & parentum, in edictis prætorum quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur.

CAPVT XV.

IN edicto prætoris de in ius vocando, ſcriptum eſt: [a] Prætor ait, parentem, patronum liberos, parentéſque patroni patronæve, in ius ſine permiſſu meo ne quis vocet. Quærebatur apud iuris ſtudioſos, qui tunc animo vacuo & ſoluto in foro conuenerant, cum prætor coerceat hoc edicto illos, qui ſe prius non adito, parentem aut patronum, parentéſve, aut liberos patroni, in forum vel iudicium traxerint, num is qui auum paternum, qui ſupra parentem eſt, vel qui nepotes, patroni, aut pronepotes, qui inferiores ſunt, ſine permiſſu prætoris in iudicium vocarit, pariter in edictum committat, perindéque mulctandus & coercendus pœna ſit. Quod eſt dicere, num parentis nomine, aut liberorum, ſuperiores ſupra patrem, aut inferiores vltra filios comprehendantur edicto. Anceps quæſtio fuit inter veteres iuriſperitos, & diu in vtramque partem agitata, pleriſque arbitrantibus in conſularibus edictis, & tribunitiis rogationibus tanquam diuerſa dici, liberos, nepotéſque. Multis contra opinantibus, maximéque antiquorum opinionem probantibus, qui cenſuerunt parentis nomen ad tritauum vſque extendi: liberos verò, ad trinepotes: vltra hos, poſteriores nuncupari: ex aſcendentibus verò, maiores. Nos poſtea cum in legum controuerſiis verſaremur, admodum eleganter in [b] Caſſij commentariis in hanc ſententiam ſcriptum definitumque inuenimus: qui legem duodecim tabularum interpretatus, tam in ſenatuſconſulti, quàm prætorum edictis nomen parentis ad ſuperiores, & liberorum ad inferiores, ad vtrumque ſexum, & in infinitum extendit. Nec modo liberorum, ſed [c] natorum nomen ad idem produci: [d] liberóſque habere non eum dici ſolum, qui plures, ſed qui vnicum habeat filium. In cuius ſententiam reliquorum iuriſperitorum opiniones poſtea conceſſere. Caius tamen [e] Caligula quum nullum rapinis modum faceret, poſteros non vltra filios extendi, nequiter cauillatus eſt. [f] Lampridius vero in Alexandri vita à vulgi ſermone non diuerſus, parentis nomine non ſuperiores modo, ſed cognatos affinéſque comprehendi cenſuit. Ex quibus ſine controuerſia liquet id de quo verbis diſceptabatur, pari mulcta afficiendum, qui auum paternum, qui ſupra parentem eſt, vel patroni nepotes, qui inferiores ſunt, in forum vel iudicium traxerit, quàm qui parentem, aut patronum, vel patroni filios, inconſulto prætore in iudicium vocauerit.

Liberos habere qui dicantur.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

a PRætor ait.] Sunt verba l. 4. §. prætor. ff. de in ius vocan.

b *Caßij commentarius.*] Caij Caſſij mentio eſt d. l. 4. §. parentes. l. appellatione parentis. ff. de verb. ſign. l. iuriſc. §. parentes. de grad. affinit. Eodem Pompeius Feſtus lib. 14. patens inquit, vulgò pater aut mater appellatur, ſed iuriſprudentes auos & proauos, auias & proauias, parentum nomine appellari dicunt.

c *Natorum nomen.*] Ex Modeſtino l. natorum. de verb. ſignifi. cui nonnihil aduerſatur illud Virgilij 3. Æneid.

Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.

d *Liberóſque habere.*] L. non eſt ſine liberis. & l. ſeq. dicto titul. cum ſimilibus, quas collegi in comment. l. ſi vnquam. verbo, ſuſceperit liberos. num. 241. C. de reuocand. donat.

e *Caligula.*] Suetonius in illius vita c. 38. Negabat, inquit, iure ciuitatem Romanam vſurpare eos, quorum maiores ſibi poſteriſque eá impetraſſent, niſi filij eſſent: neque enim debere intelligi poſteros vltra hunc gradum.

f *Lampridius.*] Eius verba ſunt, Amicos & parentes, ſi malos reperit, aut puniuit, aut ſi vetus amicitia, vel neceſſitudo non ſiuit puniri, dimiſit à ſe dicens, His charior eſt mihi reſpublica. Sed tu adde alios multos in eadem ſignificatione hac appellatione vſos, quos videbis in noſtris commentariis Retractuum titul. 1. §. 1. gloſſ. 8. in verbo, *Le parent.*

Quæ & quot curiæ Romæ fuerint, & verbum curia ſine adiectione nominis, quam curiam deſignauit.

CAPVT XVI.

DEAMBVLABAM aliquando Romæ cum Pomponio Læto, viro literarum & locorum veterum exequentiſſimo. Cúmque antiquitatis ſtudio ruinas vrbis & veterum monumenta, quicquid viſendum eſſet & memorabile, ſcrutaremur: in ruinis templi Pacis grandioribus literis

extantibus,

extantibus, effractum ibi marmor legimus hac inſcriptione: [a] IN CVRIA HOSTILIA. Quærebat à me Pomponius, vbinam curiam Hoſtiliam quondam fuiſſe crederem: Cúmque me arbitrari apud Roſtra Hoſtiliam curiam fuiſſe, ibique [b] Tullum Hoſtilium regem curiam iuxta Roſtra conſtruxiſſe (authore Varrone) reſpondiſſem, [c] Roſtra autem in foro eſſe Romano: ſiquidem ex roſtris nauium Antiatum, ſuggeſtum in foro extructum legimus: in quibus [d] clarorum virorum imagines, qui reipublicæ nauarunt operam, pro immortali gloria ſæpe ſtatui & coli ſolebant. Fuiſſéque [e] duorum generum curias: vnum, in quo ſacerdotes res diuinas, ſacra, & cæremonias, cultuſque deorum curarent: alterum, vbi ſenatum de rebus publicis, & ad populum pertinentibus conſulerent. Quid tu, inquit Pomponius, cum ſimpliciter curiam nulla cognominis adiectione apud authores legimus nominari, de qua intelligi oportere cenſes? [f] Statuam enim Porſennæ accepimus iuxta curiam fuiſſe: ſed de qua intelligi deceat, non ſane definitum eſt. Nam & [g] Calabram curiam legimus iuxta Capitolium, quæ caſæ Romuli fuit proxima, quam ſine calatione aperiri non licuiſſe ſcribit Varro. Et [h] veteres curias, vbi pontifices de ſacris ſacerdotiſque, & religione deorum, déque cæremoniis conſulebant. Et [i] Pompeij curiam, [k] in qua ſenatus frequens eſt haberi ſolitus, ibique [l] Iulius Cæſar idibus Martiis coniuratorum manibus oppreſſus interiit. Et aliam cognomento [m] Pompilianam, nouitia denominatione: & Diui Iulij, quæ [n] Iulia dicta eſt: & Auguſti curiam, quam in comitio ipſum conſecraſſe memorant: in quibus [o] templa per augures, ne prophana eſſent loca, néve edicta ſenatuſconſulta irrita forent, inaugurata fuere. Et [p] Geruſiam, quæ ſeniorum dicta, [q] Octauiæ, ſicut Leucadiam ac Saliorum: ſiquidem Salij propriam habuere curiam. Atque omnes denique curias ſuis [r] nominibus notatas definitaſque videmus. Sed quia nullo nominis cognomento frequenter curiam apud authores legimus, de qua intelligi conueniat, equidem dubito. Tamen ſi me opinio non fallit, inquit Pomponius, memini [s] Aſconium Pedianum dicere, Roſtra ad comitium, prope iuncta curiæ fuiſſe: nulla propria denominatione exprimens curiam, licet aliò tranſlata, & noua poſtmodum facta ſit. Ex hoc arbitror, inquit, id quod neceſſario redundat, cum in roſtris olim curia Hoſtilia fuerit, vt Varro & authores tradunt: cum ſimplici nomine curiam abſque cognomento enunciari videmus, antequam aliò tranſlata foret de Hoſtilia, quam ibi legimus fuiſſe, intelligi oportere. Ad hanc curiam ad dextram ſupra comitium [t] Græcoſtaſis erat, ſtatio legatorum exterarum gentium [u] & nationum. Ad quam ſi iniuriam queſti venirent, aut mandata haberent, accedentes præſtolabantur, & ſubſiſtebant. [x] Athenis multiplices fuere curiæ, inter quas Cholargea præcipuæ nominationis, quòd inde Pericles oriundus foret: & [y] Phylaidarum, ex qua Piſi-

Curia duorum generum.

Calabra curia.

Curia per ſe apud ſuos velit.

Græcoſtaſis.

Curia multiplices Athenis.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

SVper hoc capite vide Varronem lib. 4. linguæ Latinæ, & Plutarchum in Romulo, & Pompeium Feſtum lib. 3. in verbo, Curiæ & lib. 12. in verbo Nouæ curiæ: & ex recentioribus Latium in commentariis Reipublicæ Romanæ lib. 12. c. 3.

a *In curia Hoſtilia.*] De hac Liuius Decad. 1. lib. 1. & iterum lib. 5. & Valerius Maximus lib. 9. c. 5.

b *Tullum Hoſtilium.*] Idem Valerius vbi ſuprà, & Liuius d. lib 1. & 8. Decad. 1. Varro lib. 4. de lingua Latina. Nam & Aſconius Pædianus in Milonianam ſcribit, roſtra ante ſua tempora fuiſſe ad Comitium, prope iuncta curiæ.

c *Roſtra autem.*] Liuius d. lib. 8. & Plinius lib. 3. cap. 5.

d *Clarorum virorum imagines.*] Liuius Decad. 1. lib. 4. ſcribit, Legatorum qui Fidenis cæſi erant, ſtatuas publicas pro Roſtris poſitas fuiſſe.

e *Duorum generum curias.*] Varro dicto libr. 4. & Feſtus d. lib. 12. in verbo, Nouæ curiæ.

f *Statuam enim Porſennæ.*] Seruius lib. 8. Æneidos ad illud,

Nec non Tarquinium eiectum Porſenna iubebat
Accipere.———

Vbi Porſenna miratus Chloeliam virginem, rogauit per literas Pop. Romanum vt ei aliquid virtute decerneretur: cui data eſt ſtatua equeſtris, quam in Sacra via hodieque conſpicimus, ait ille. Quæ quidem verba non Porſennæ, ſed eius poſtulatione Chloeliæ datam ſtatuam intelligenti ſignificabunt: ſicuti Liuius lib. 2. & author de viris illuſtribus ſcribunt. Aut igitur conniuentibus oculis Seruium noſtrum Alexander hic ſecutus, offendit, aut aliunde tranſcripſit hæc de Porſenna, quæ vix reperies.

g *Calabram curiam.*] Plinius lib. 34. c. 6. Idem Seruius ad illud 8. Æneid.

Romuleóque recens horrebat regia culmo.

Scribit Romulum culmis texiſſe curiam, ad quam calabatur, id eſt, vocabatur Senatus & populus à rege ſacrificulo, vt ludorum & ſacrificiorum prænoſcerent dies. Idem ferè Macrobius lib. 1. Satur. c. 15. & Feſtus lib. 3. verbo, Calabra.

h *Veteres curias.*] Varro d. libr. 4. & Feſtus d. libr. 3. Curiæ, inquit, nominantur in quibus vniuſcuiuſque partis populi Romani quid geritur, quales ſunt hæ in quas populum Romulus diſtribuit, numero triginta, quibus poſtea additæ ſunt quinque: de quibus idem Pompeius lib. 12. ibi, Nouæ curiæ. Veteris autẽ curiæ & Tacitus lib. 12. meminit.

i *Pompeij curiam.*] Suetonius in Iulio Cæſare, cap. 80.

k *In qua ſenatus.*] A. Gellius lib. 14. c. 7.

l *Iulius Cæſar.*] Cicero lib. 2. de diuinat. Plutarchus in vita Bruti. L. Florus ex Liuio Epitome, 116. Appianus autem lib. 2. Bellorum ciuilium ſcribit illum cecidiſſe mortuum in conſpectu ſtatuæ Pompeij.

m *Pompilianam.*] Flauius Vopiſcus in vita Aureliani.

n *Iulia dicta.*] A. Gellius d. c. 7.

o *Templa per augures.*] Idem ex Varronis epiſtola ad Oppianum ſcripſit, niſi in loco per Augures conſtituto, quod templum appellaretur, Senatuſconſultum factum eſſet, iuſtum id non fuiſſe, &c.

p *Geruſiam.*] Varro lib. 4. de lingua Latina, Feſtus lib. 7.

q *Octauia.*] Plinius lib. 35. cap. 5.

r *Nominibus notatas.*] Inter cæteras Syllæ curia Plinio lib. 34. c. 6. Tifata, & Titia, Feſto Pompeio, lib. 18. & nouæ curiæ, lib. 12. eiuſdem.

s *Aſconium.*] In Ciceronis orationem pro Milone.

t *Græcoſtaſis.*] Varro d. lib. 4. Cicero ad Quintum fratrem, Epiſtola 5. lib. 2. Plinius lib. 33. c. 1.

u *Et nationum.*] Varro vbi ſupra: Ante Curiam Hoſtiliam, roſtra, cuius id vocabulum ex hoſtibus capta fixa ſunt roſtra. Dextra à Comitio locus ſubſtructus, vbi legati nationum ſubſiſterent, qui ad Senatum eſſent miſſi.

x *Athenis.*] Plutarchus in Pericle.

y *Phylaidarum.*] Idem in Solone.

z *Prytaneion.*]

Prytanion. ſtratus: & alia magiſtratuum curia, vbi iura dabant, quod [z] Prytanion dictum eſt. [a] Megarenſes verò cum eorum curiam, in qua Timalci tumulus fuit, inter mira & memoranda ducerent, tanquam quid viſendum & mirificum, propter maximas ſubſtructiones Marco Antonio oſtendiſſe dicuntur. Mox ſciſcitantes quid de illa ſentiret, arbitrati miris illam laudibus eius teſtimonio celebrari, tutiem & nullius pretii iudicauit. Cui haud abſimile eſt quod [b] de Chiis proditur: qui cum ex Chio marmore Ciceronis dicterium. verſicoloribus maculis, vrbis muros tanquam quid mirum Ciceroni oſtentarent: magis mirum fuiſſe, ſi ex Tiburtino marmore illos conſtruxiſſent, allegauit.

ANNOTATIONES.

z *Prytanion.*] Idem in Theſeo. Sed & in eodem loco aut alio cognomine, alebantur publico ſumptu, qui bene de republica meriti erant. Cicero lib. 1. de Orato. de quo & Liuius Decad. 5. lib. 1. Fuit autem & Prytanium Siphnius ex Pario lapide conſtructum, apud Herodotum lib. 2. & aliud in Acradina ciuitate Siciliæ. Sed & aliam curiam fuiſſe Athenis, reperies apud Pauſaniam lib. 1.

a *Megarenſes.*] Plutarchus in vita Antonij.

b *De Chiis proditur.*] Ex Plinio libr. 36. cap. 6. cuius verba ſunt, Primùm, vt arbitror, verſicolores iſtas maculas Chiorum lapidicinæ oſtenderũt, cum extruerent muros, faceto in id M. Cicerone ſale, omnibus enim oſtentabant, vt magnificum; Multò, inquit, magis mirarer, ſi Tiburtino lapide teciſſetis. Illud denique vice auctuarij ſuperioribus addito, quod habet Andræas Fuluius Antiquitatum vrbis lib. 4. cap. 38.

Quæ fuerint Romanarum tribuum nomina, & vnde dictæ denominatæq́ ſint: & quæ apud exteros celebrentur.

CAPVT XVII.

TRIBVS Romanas, [a] quas quinque & triginta fuiſſe conſtat, [b] vnde dictæ, quæque ſingulis nomina fuerint, quia ſubobſcura quæſtio eſt, nec ſatis obuia, in Veſuuino meo, dum ruri agerem, indagare viſum fuit. [c] Romulum vrbis conditorem, in tres tribus populum diuiſiſſe, Titienſem à Titio, Ramnenſem à Romulo, & Lucerem à Lucumone: ſingulíſque illarum Tribunos præfeciſſe, & quamque tribum in [d] decem curias partitum eſſe, illiſque curiones præpoſuiſſe, ita vt triginta eſſent curiæ, [e] Dionyſius author eſt. Rurſuſque ſingulas curias in decurias, præfectos illarum decuriones dixiſſe, vt in ſua quiſque curia ſacra facerent, ſuamque aram haberent: vbi Iuno [f] Menſalis, quæ [g] Quiritia dicta eſt, colebatur: feriáſque [h] obſeruarent, ac ex raptarum nominibus decuriis nomina fuiſſe, multi aſſeuerant. [i] Tullus vero Hoſtilius in honoribus & magiſtratibus dandis feciſſe dicitur turmas, ſicut erant [k] Athenis curiæ, quæ vice tribuum rogarentur. [l] Aucta mox ciuitate, & latius propagato imperio, tribus ſimul conſtitutas, & numero auctas, vt poſtremo quinque & triginta fuerint. Ac ex locis quibus duxere originem, aut à conditoribus, nomina tuliſſe authores tradunt: ita vt [m] poſt pugnam cum Latinis ad Regillum lacum, tunc primum triginta vnam tribus Romæ factas inueniamus. Aſcitis deinde nouis tribubus, ad quinque & triginta illas propagaſſe facile crediderim. [n] Romilia ergo tribus, quæ & Quirinalis dicta, quod à Romulo inſtituta, ex his quos in ciuitatem aſciuerat ex agro quem de Veientibus ceperat, & ex Sabinis: & [o] Titienſis ſiue Titia, à Tito Tatio, dictæ nominatæque ſunt. Procedente mox tempore, quum [p] Tarquinius Priſcus tres adiicere tribus veteribus vellet, augurio detentus eſt quo minus faceret. [q] Seruio Tullio poſt claſſes centuriáſque conſtitutas, [r] Suburranam, Palatinam, Exquilinam,

Ro. populus in tres tribus diuiſus.
Curia.
Decuria.
Decuriones.
Iuno Menſalis & Quiritia.
Romilia tribus ſiue Quirinalis.
Suburrana.
Palatina.
Exquilina.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

a QVas quinque & triginta fuiſſe.] Ex Cicerone in 2. oratio. de lege Agraria In Verrem 3. & ibi Pædiano, & Liuio Decad. 1. lib. 1. & 6. & Decad. 3. lib. 9. & Decad. 5. lib. 5. Valerio Maximo lib. 2. c. 4 Aſconio in 2. in Verrem, Appiano libr. 1. Bellorum ciuilium, Plutarcho in Tiberio Graccho, Pompeio Feſto lib. 3.

b *Vnde dicta.*] Liuius Decad. 1. lib. 1.

c *Romulum.*] Idem Dionyſius Halicarnaſſæus dixit, lib. 2. & Varro lib. 4. de lingua Latina, Liuius d. lib. 1. & 10. Aſconius in 3. in Verrem. Plutarchus in Romulo.

d *In decem curias.*] Plutarchus ibidem.

e *Dionyſius author eſt.*] Lib. 3. Idemque habet Liuius d. li. 1. & Seruius ad Virgil. 9. Æneidos, ibi,

Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.

f *Iuno Menſalis.*] Videndi Dionyſius & Plutarchus in dictis locis.

g *Quiritia dicta.*] Quid hîc velit Alexander neſcio: Illud ſcio Quiritiam tribum à Curentibus Sabinis appellationem traxiſſe videri Pompeio Feſto, lib. 15. & Quirinæ tribus meminit Aſconius in orationem Ciceronis pro L. Cornelio, ad finem.

h *Ferias que obſeruarent.*] Vide Dionyſ. Halicarnaſſ. & Plutarch. in Romulo.

i *Tullus vero Hoſtilius.*] Liuius d. lib. 1.

k *Athenis curia.*] Plutarchus in Pericle.

l *Aucta mox ciuitate.*] Ad Romanos redit, & de hoc iam dictum eſt in principio huius cap.

m *Poſt pugnam.*] Liuius Decad. 1. lib. 2.

n *Romilia.*] Varro d. lib. 4. Cicero 2. in Verrem, & ad eum Aſconius, Feſtus Pompeius lib. 16. vbi Romuliam non Romiliam ſcriptum eſt.

o *Titienſis ſiue Titia.*] Feſtus libr. 18. Titienſis tribus a prænomine Tatij regis appellata videtur.

p *Tarquinius Priſcus.*] Liuius Decad. 1. lib. 1.

q *Seruio Tullio.*] Liuius d. lib. 1. Dionyſius Halicarn. lib. 4. Feſtus lib. vlt.

r *Suburranam &c.*] Plinius lib. 18. cap. 3. Ruſticæ, inquit, tribus laudatiſſimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ verò in quas transferri ignominiæ eſſet, deſidiæ probro. Itaque quatuor ſolæ erant, a partibus vrbis in quies habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Hæc ille. At primam illam Suburbanam vocat Varro libr. 4. de lingua Latina, quam Feſtus Suburranam appellat, lib. vltimo, Vrbanas tribus appellabant in quas vrbs erat diuperita a Seruio Tullo rege id eſt, Suburrana, Palatina, Exquilina, & Collina. Sed & de his Lucius Florus Epito. Liuij li. 20. Libertini, inquit, in quatuor tribus redacti ſunt, cum antea diſperſi fuiſſent, Exquilinam Palatinam, Suburranam, Collinam.

s In quas

Collinam, quas vrbanas appellauit, & à parte cœptæ vrbis nominauit, additas fuiſſe memorant. [s] In quas manumiſſos, ſi reipublicæ Romanæ participes eſſe vellent, vt vnà cum ciuibus cenſerentur, diſtribuit. In has quatuor vrbanas, [t] Quintus Fabius Rullus omnem forenſem factionem poſtea excretam, cenſor coegit: quod adeò populo gratum dicunt fuiſſe, vt ex hoc Maximi nomen aſſequi meruerit. Proditum tamen memoriæ eſt, temporibus [u] Syllæ, libertinos ex factione Carbonis, & bello ſociali Latinos populos in quinque & triginta tribus diuiſos, ius ſuffragij habuiſſe. Lapſis inde temporibus cum [x] Cn. Manlius tribunus plebis, homo ſumma temeritate, pernicioſiſſimas leges ferre vellet, vt libertinis in omnibus tribubus aſcribi & ſuffragari liceret: ita à Cn. Domitio prætore truci oratione confractus fuit, vt ſublata rogatione, turpiſſime deſtiterit. Demum [y] Clodius tribunus plebis, dum infenſis animis patricios inſectatur, vt libertini qui in tribus ſolum tribubus ſuffragia ferebant, in vrbanis quoque, quæ ingenuorum ſunt, ſuffragari poſſent, legem tulit & promulgauit: quod aliquandiu manſit. Præterque has vrbanas reliquæ ruſticæ dictæ, à quibus [z] tranſire ad vrbanas, Romano ciui fuit probro datum. Eſt tamen literis proditum, Scipionem Naſicam, licet moribus ſpectatiſſimum, à ruſticis tribubus ædilitatis repulſam tuliſſe, quod candidatus dum obuiis manus daret, & ſuffragia ambiret ruſtico opere duratas manus illis obiectaret. Ab Appio vero Claudio, cum ex Sabinis magna clientum manu Romam commigraret, [a] Claudiam tribum, & [b] Lemoniam à pago Lemonio, qui extra Capenam via Latina fuit, dictas memorant. Sic [c] Pontia, [d] Cruſtumina, & [e] Scaptia ab oppidis quorum ciues in vrbem aſciti fuerant, dictæ nominatæque ſunt. Ea enim vrbs Scaptia in agro Campano fuit, Cruſtuminum in Sabinis. Poſt verò incenſam à Gallis vrbem, cum Camilli opera ciuitas reſtituta foret, quatuor [f] ex nouis ciuibus, qui in ciuitatem aſciti erant, tribus additæ ſunt, quas ex locis nominatas facile crediderim. Hæ fuere Stellatina, Sabatina, [g] Tromentina, & Armenſis: quas etiam vrbanas appellari audio ſed hæc Scaptia, & [h] Sabatina, quæ & Fabiana dicta eſt, peculiares quondam diuo Auguſto fuere; atque ideo cum in campum deſcenderent, ne quid à quoquam deſiderarent, pluribus ab eo muneribus donatæ ſunt. [i] Armenſis, ſeu Narmenſis, ea tribus fuit, in qua cùm Liuius cenſor nomen ferret, Claudius Nero, cum quo cenſuram frequentem iurgiis egit, quod non ſyncera fide ſecum rediiſſet in gratiam: eundem Liuium equum vendere iuſſit, reddens talionem: quippe Liuius citato nomine Claudii in Pollia tribu, ob veterem ſimultatem prius equum vendere coegerat. [k] Sabatinam verò, à lacu Sabate nuncupatam volunt. [l] Papyria quoque, [m] Pupinia & [n] Pupilla, ex ſuis progenitoribus vocantur. Quamuis Pupiniam ab agro Pupino dictam, eſt non immeritò exiſtimatum. [o] Metiam à Metio oppido claro & peruetuſto, cuius memoria intermortua eſt, quidam dici opinati ſunt. Hanc Metiam Marcus Liuius [p] Salinator in cenſura cum cæteras tribus ærarias feciſſet, quòd ſe vt nocentem condemnaſſent, & poſtea conſulem cenſorémque feciſſent, ſolam multa exemit, & ſine noxa reli-

Collina. Vrbanæ tribus. Fabius vnde Maximi cognomen adeptus. In 35. tribus Latinus pop. diuiſus. Libertini in vrbanis ſuffragabatur. Tribus ruſticæ. Scipio Naſica repulſã a ruſticis tribubus tulit. Tribus Claudia & Lemonia. Cruſtumina. Scaptia. Stellatina. Sabatina. Tromentina. Armenſis. Arnienſis ſeu Narmenſis. Sabatina. Papyria. Pupinia. Pupilla. Metia.

ANNOTATIONES.

s *In quas manumiſſos.*] Hæc Lucius Florus citato loco;& ad idem Liuius Decad.5.libr.5. In quatuor,ait,vrbanas tribus deſcripti erant libertini,præter eos quibus filius quinquenni maior ex S.C.eſſet.

t *Quintus Fabius Rullus.*] Ex Liuio Decad.1.lib.9.extremo. & Valerio Maximo lib.2.c.1.

u *Temporibus Syllæ.*] Hæc quoque Flori ſunt Epito. Liuij lib. 84.& Appiani de Bellis ciuilib.lib.1.

x *Cn. Manlius trib. plebis.*] Aſconius Pedianus in Ciceronis orat.pro Milone, hunc non Cn.ſed Lucium Manlium vocari tu videto Appianum vbi ſupra, & Plutarchum in Gracchis.

y *Clodius trib.pleb.*] Liuius Decad.5.lib.5.

z *Tranſire ad vrbanas.*] Ex Plinio dict.c.3.lib.18.

a *Claudiam tribum.*] Halicarnaſſæus libr.5.Liuius Decad.1. lib.2.Seruius ad lib.7.Æneidos ibi,

Ecce Sabinorum priſco de ſanguine magnum.

b *Lemoniam.*] Pompeius Feſto lib.10.Lemonia,inquit,tribus à pago Lemonio appellata, qui eſt à porta Capena,via Latina.

c *Pontia.*] Idem Feſtus lib.14.Pontinam vocat tribum,quæ à Pontia vrbe eſt dicta.

d *Cruſtumina.*] Idem lib.3.hanc tribum à Cruſtumena Tuſcorum vrbe dictam ſcribit.Inde Cicero pro Cornelio Balbo,dixit,obiectum eſt etiam quòd in tribum Cruſtuminam peruenerit.Liuio Decad.5.lib.2. Spurius Liguſtinus tribus Cruſtumina,ex Sabinis oriundus.

e *Scaptia.*] Liuius Decad.1.li.8.Eodem anno cenſus actus, nouiq; ciues cenſi:tribus propter eas additæ, Metia & Scaptia. Pompeius autem Feſtus lib.17.Scaptia tribus,inquit,à nomine vrbis Scaptiæ appellatur:& inde Scaptienſes tribules dicti Suetonio in Auguſto c.40.

f *Quatuor ex nouis ciuibus.*] Liuius Decad.1.li.6.haud multum à principio, Tribus quatuor, inquit,ex nouis ciuibus additæ,Stellatina,Pomatina,Sabatina,Arnienſis:eæque 35. tribuum numerum expleuere. Ex quo intelligis hic mendum fuiſſe in dictione,Armenſis,quam in Arnienſis mutauimus.

g *Tromentina.*] Feſtus li.18.Hæc tribus à Campo Tromento ſic dicta eſt.Sed vide num error ſit Pompeij Feſti & Alexandri qui illum ſecutus eſt,dum Tromentinam aiunt,quã Liuius tribum Pomatinam appellat vbi ſuprà.

h *Sabatina quæ & Fabiana.*] Ex Suetonio Auguſti c.40.cuius verba ſunt,Comitiorum quoque priſtinum ius reduxit, ac multiplici pœna coercito ambitu, Fabianis & Scaptienſibus tribulibus ſuis, die comitiorum, ne quid à quoquam candidato deſiderarent, ſingula millia nummum à ſe diuidebat.huius Fabiæ meminit & Horatius lib.1.epiſtola 6.

——— *Hic multum in Fabia valet,ille Velina.*

i *Armenſis ſeu Narmenſis.*] Hæc ſunt omnino Liuij Deca. 3.lib.9.ad fi.& Valerij Maximi lib.2.c.4.

k *Sabatinam.*] Feſtus lib.17.

l *Papyria.*] Feſtus lib.14.eam dicit à Papyrio vocatam.

m *Pupinia.*] Idẽ ab agro Pupino huius tribus nomẽ putat.

n *Pupilla.*] Idem hanc Popiliam appellat,quam à progenitrice nomen traxiſſe ſcribit.

o *Metiam.*] Idem lib.11.ſic habet,Metia tribus à quodam caſtro ſic appellatur.

p *Salinator.*] Ex Liuio,Decad.3.lib.9.ad fi.& Valerio Maximo,lib.2.c.4.& authore de viris illuſt.c.50.

Phalerina. Ophentina. Volſcinia. Terentina. Faucia. Faucia in comitiis primum rogata exitiale omẽ afferebat. Mentina Pollia. Galeria.

quit. q Phalerinam, & Ophentinam, Lucio Flacco & Lucio Plautio conſulibus additas tribus accepimus. Sed Ophentina r ab Ophente fluuio dicta eſt. Sic s Volſcinia, t Terentina,& Faucia:quarum ſicut loca originis ob vetuſtatem interciderunt, ita nomina originum abolita, memoria obliterata ſunt. Sed u Fauciam pluribus cladibus inſignem, ſiquando in comitiis prima rogabatur, velut triſti omine infamem & deteſtabilem, omnes abominandam putaſſe, authores memorant. Conſtat enim hanc Fauciam tempore captæ vrbis, quo ad Alliam fœde pugnatum eſt, & Caudinæ pacis, & ad Cremeram infelicis pugnæ, quo pericula & terrores reſpublica perpeſſa eſt maximos, primam rogatam fuiſſe. Ideo ſi quando rogabatur prima, triſtitiam & calamitates, exitialéque omen adferre credita eſt. Neque ignoro Mentinam, x Polliam & Galeriam, haud longe poſt additas tribus, cæteris adnumerari: quas ex locis nomina ſumpſiſſe, aut dubie exiſtimarim. y Hæc enim Pollia tribus fuit, quæ cum Flauiam rogationem de pœna Thuſculanis irroganda, quorum conſilio defectiones à populo Romano fiebant aſſidue, omnes tribus antiquaſſent, ſola verberandos necandóſque, corúmque bona iure belli publicanda cenſuit: quod tam ægrè z Papyria tribus tulit, vt neminem ex Pollia candidatum, Papyria quæ Thuſculanis pronior erat, ad honores vehi paſſa fuerit. Quo autem tempore lex de ambitu à Caio Petilio lata eſt, a Pomptinam & Publiam, mox Antheſim & b Velinam adiectas tribus fuiſſe conſtat. Hæc enim a Velia edito vrbis loco, ſeu à Velino lacu, cuius incolæ in ciuitatem aſciti fuerant, denominata fertur: quamuis Velinam cum Exquilina in vrbem vno tempore aſcitas c Liuius tradat. Sed Antheſis iuniorum plerunque fuit: cuius in dandis nominibus ſors prærogatiuæ plurimum valuit. Præter quas fuere Anienſis, Æmylia, d Sergia & Cornelia, ex claris Corneliorum & Æmyliorum familiis ductæ, quorum authores nomina familiarum dando tribus, ad poſteros famam nominis tranſmiſere. Sed Anienſem Marco Fuluio Pæto & Tito Manlio Torquato conſulibus tribum veteribus additam inuenimus. e In Æmylia autem, vt Formiani & Fundani: in Cornelia, vt Arpinates nomina ferrent, quandoque rogatione promulgata cautum fuit. Præter quas erat f prærogatiua iuniorum & ſeniorum, quibus Veturiæ & Galeriæ nomen. Nanque ex ipſis centuriis, facto iterum delectu ex iunioribus & ſenioribus, præſtantiores ætate & dignitate, in proprias centurias ſeligebant: quarum in ferendis ſuffragiis erat prærogatiua, & primus honor. Hoc tamen dicere auſim, actores g Atellanarum hoc priuilegio datos, ne tribu in qua aſſcripti erant, à cenſoribus amouerentur: ſicut h Auguſtus hiſtriones immunes verberum fecit, & ne flagellis cæderentur, edicto inhibuit. i Quodq; ex quinque & triginta tribubus in comitiis ſi quando rogarentur,

Pomptina. Publicia. Velina. Antheſis. Anienſis. Æmylia. Sergia. Cornelia. Veturia. Galeria. Atellanorũ actorũ priuilegium. Hiſtrionum priuilegiũ.

ANNOTATIONES.

q *Phalerinam & Ophentinam.*] Liuius Decad.1.lib.9. de iis diuerſa ſcriptura ſic habet, & duæ Romæ additæ tribus, Vphentina & Phalerina.

r *Ab Ophente fluuio.*] Feſtus lib.13.inquit: Oufentinæ tribus initio cauſa fuit nomen fluminis Oufens, quod eſt in agro Priuernate intra mare & Terracinam. Lucretius,

Priuerno Oufentina venit, fluuióq́; Oufente.

qui tamen verſus non eſt in ſex libris T. Lucretij Cari de rerum natura. Vfentis autem fluuij meminit Liuius Decad. 1.lib.5. Tum Senones recentiſſimi aduenarum, ab Vfente flumine, vſque ad Atheſim fines habuere. Plinius item libr. 3.c.5.ſcribit, Dein flumen Vfens, ſupra quod Terracina oppidum lingua Volſcorum Anxur dictum.

s *Volſcinia.*] Hanc Volſciniam dicit Volaterranus: ego contendo Voltiniam appellatam fuiſſe tribum idque aſſeuero ex antiqua ſpectatione quam Lugduni ſcio in hæc verba, L. HELVIO L. F. VOLTIN. FRVGI CVRATORI NAVTARVM. quamquam ſi quis velit à Volſiniis Hetruriæ nobili oppido, illam dicere Volſiniam, vbi authorem aſſiduum ad eam rem attulerit, non impediam.

t *Terentina.*] Liuius Decad.1.li.10.ſcribit, additas fuiſſe tribus Anienſem & Terentinam.

u *Fauciam pluribus cladibus.*] Hæc ſunt ex Liuio Decad.1.li. 9.vbi ſic habet, Papyrius C. Iunium Bubulum magiſtrum equitum dixit, atque ei legem Curiatam de imperio ferenti, triſte omen diem diffidit, quod Fauciæ curiæ fuit principium duabus inſignibus cladibus, captæ vrbis, & Caudinæ pacis, quod vtroque anno eiuſdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius tertia etiam clade quæ ad Cremeram accepta eſt, abominandam eam curiam facit.

x *Polliam.*] De qua Liuius Decad.3.lib.9.& Valerius Maximus lib.2.c.4. de Claudio Nerone, & lib.6.c.3.de M.Curio.

y *Hæc enim Pollia*] Ex Liuio Decad.1.lib. 8.non multo ante fin.& Valerio lib.9.c.10.

z *Papyria.*] Ibidem Valerius hoc de Popilia dicit.

a *Pomptinam & Publiciam.*] Ex Liuio Decad.1.lib.7.vbi poſteriorem non Publiciam, ſed Publiliam vocat.

b *Velinam*] De qua Horatius lib.1.epiſt.6.

Hic multum in Fabia valet, ille Velina.

c *Liuius.*] Quantum ex Epitome Flori conſtat 19.

d *Sergia.*] De hac Aſconius in Ciceronis Cornelianã ad fi.

e *In Æmylia autem.*] Ex Liuio Decad.4.lib.8. Rogatio, inquit, vt in Æmylia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent: atq; in his tribubus tum primum ex Valerij plebiſcito cenſi ſunt.

f *Prærogatiua Iuniorum & ſeniorum.*] Liu.3.Dec.li.6. Fuluius, inquit, Romam comitiorum cauſa accerſitus, cum comitia conſulibus rogandis haberet, prærogatiua centuria iuniorum declarauit T. Manlium Torquatum, & T. Octacilium. Et paulo pòſt, loquens de eadem habet, Tum centuria & authoritate mota viri, & admirantium circà fremitu, petit à conſule, vt centuriam ſeniorum citaret: velle ſeſe cum maioribus natu colloqui, & ex authoritate eorum conſules dicere, citatis centuriæ ſenioribus. Et infra, ita de tribus conſultatione data, ſenioribus dimiſſis, iuniores ſuffragium ineunt. M. Claudium Marcellum fulgentem tum Sicilia domita, & M. Valerium abſentes conſules dixerunt: authoritatem prærogatiuæ, omnes centuriæ ſecutæ ſunt. Eiuſdemq; deca.li.7.non multo poſt initiũ. Ipſe comitia in quam diem primum potuit, edixit: quæ certamine inter Tribunos plebis dictatorémque iniecto, perfici non potuerant. Galeria iuniorum, quæ ſorte prærogatiua erat, Q. Fuluium & Q. Fabium conſules dixerat, eodémque iure vocatæ reliquæ, &c. Quibus adde Aſconium ad 2. Ciceronis in Verrem.

g *Actores Atellanarum.*] Liuius Decad.1.lib.7.& Valerius Maximus lib.2.cap.1.

h *Sicut Auguſtus.*] Suetonius in eod.cap.45.

i *Quodq; ex quinque.*] Ex Aſconio enarrante eum locum Ciceronis ſecunda actione in Verrem, Dedit enim prærogatiuam

quæ plures in eandem ſententiam irent, cæteris præualuiſſe: eámque tribum, cuius in ferendis ſuffragiis prærogatiuæ fauor inclinauit, & quæ primo ſuffragabatur, cum ipſius authoritatem omnes tribus facile ſequantur, tantum roboris habuiſſe, vt pro quo candidato ſuffragium tulerit, eum aut ipſis comitiis, aut in proximum annum ad honores prouexerit. Illud quoque non eſt ab re dixiſſe, [k] Athenis decem tribus, quarum ſuffragiis, pacis bellique temporibus reſpublica ſterit, à regibus qui imperitarunt, nomina ſumpſiſſe: ſingulásque tribus in decem genera diſtinctas fuiſſe. [l] Ex quatuor enim tribubus, in quas olim ciuitas diuiſa fuit, † Cliſthenes decem effecit. Nanque à Cecrope, qui primus regnauit, tribus Cecropis dicta, ſicut [m] Ægis altera, tertia Erichthis, Pandionis, [n] Athamantis, [o] Antiochis, [p] Leontis, (ex qua [q] Themiſtocles fuit) [r] Oenis, Eantis, [s] Hippocoontis: quibus per ſe ſubſequentes reges duæ additæ, [t] Antigonis & Demetrias, ab Antigono & Demetrio: qui ex ſuis nominibus, decem veteribus illas adiecere. Hanc Eantidem ferunt, quum fortiter contra Mardonium & Perſas pugnaſſet, illóſque turpi fugaſſet fuga, ab Athenienſibus hoc proprium tuliſſe, vt ſoli illius tribules Spargiticis nymphis ſacrum victoriæ faciant quotannis impenſa publica. Poſt quas fuere [u] Alopecia, Athenonea, [x] Pæanica, [y] Decolenſis, [z] Specia, Acharnas, [a] Agraleuta, [b] Alimuſos (ex qua Thucydides) & [c] Lacyas (vnde Milciades) mox illis prioribus adiectæ, ex quibus iudices qui iura darent in foro, deligebantur. Erátque conſtitutum, vt niſi Cypriorum princeps, tribus Athenienſium nemo ſorte educeret. [d] Thuriorum quoque vrbs in decem pariter tribus diuiſa fuit, quas ex gentibus quæ in ciuitatem aſcitæ fuerant, denominarunt. Siquidem ex Arcadibus, tres Arcadicæ: reliquæ vero, Bœotia, Amphictyonida, Dorida, Lyda, Athenaida, Euboida, & Neſyotis, nomina tulere. Ferturque [e] idem Cliſthenes tribus Dorienſium, ne forent eædem Sicyoniis, quæ Argiis diuerſis nominibus notauiſſe. Nam præter tribum ſuam, cui Archæ nomen erat, reliquas ludibrio habitas, ex brutis appellauit. Quippe Hyatas, id eſt ſuales; aliquibus Oneatas, hoc eſt aſinales, reliquis Chœreatas, hoc eſt porcales, nomina indidit: quibus mox aliud dicere nomen, hoc eſt, Hyleas, Pamphilos, Diamantes, & Egyleas. [f] Helei vero, cum XII. tribus forent, poſtea bello Arcadico parte agri amiſſa, in octo relapſi ſunt: rurſus reſtituto agro, eò venere, vt X. fierent. Traditum quoque eſt, Corinthios, poſtquam in vnam ciuitatem aſciti fuere, in octo tribus diſtinctos fuiſſe, quarum nomina [g] prodita non ſunt. Et Pyrenſes, inita cum Attalo ſocietate, de noua tribu [h] Attalida X. veteribus adiicienda conueniſſe, quod poſtea ſubſequutum eſt. [i] Spartæ vero Ægida & [k] Pitana præcipuæ tribus fuere, ex qua Menelaus oriundus fuit. Sicut [l] apud Boios tribus Sappinia. [m] Perſiæ autem vrbes in quatuor ſæpe curias diuiſere: Vnam pueri tenebant, & qui erant ætate imbelli, ad primam

Tribus decẽ Athenienſium.

Eãtidis tribus prærogatiuum.

Tribus decẽ Thuriorum.

Tribus duodecim Helei.

Tribus octo Corinthiorum.

Tribus Spartanorum.

Tribus Boiorum.

Curiæ vrbiũ Perſarum.

ANNOTATIONES.

rogationem ſuæ voluntatis eiuſmodi. Superioribus autem Romæ tribubus adde quoque Sappiniam fuiſſe, teſte Liuio lib. 1. Decad. 4. initio.

k *Athenis decem tribus.*] De quibus latè Pauſanias lib. 1. & Pollux lib. 8. Onomaſticõn, vbi de Trityarchis, Plutarchus in Solone.

l *Ex quatuor enim.*] Strabo libr. 8. ait Iouem Athenienſium multitudinem in quatuor tribus diuiſiſſe.

† *Cliſthenes.*] Herodotus lib. 5. Cliſthenes, inquit, cum vinceretur, populum amplectendo ex quatuor tribubus mox decem eſſent; cognominibus Iouis filiorum, Peleontis, Ægicoris, Arcadei, & Hopletis, in alia commutatis, quæ ipſe inuenit. Adde Ariſtotelem Politicorum lib. 3. c. 3.

m *Ægis.*] Scribendum fuit Ægis, ab Aegeo, ſecundũ Pauſaniam d. lib. 1. vbi & ſequentium hic tribuum meminit.

n *Athamantis.*] Siue Acamantis ex Plutarcho in Pericle, Diogene Laërtio in Zenone Cittieo, & Pauſania d. libr. 1. Siue etiam Acantis, ex eodem Plutarcho in Ariſtide, niſi hæc alia ſit.

o *Antiochis*] Plutarchus in Ariſtide, cum ex hac tribu fuiſſe dicit, & idem Pauſanias.

p *Leontis.*] Plutarchus & Pauſanias prædictis locis, & ante eos Herodotus lib. 5.

q *Ex qua Themiſtocles.*] Plutarch. in eodem & in Ariſtide.

r *Oenis.*] Plutarch. in Cimone, eundem ex hac tribu dixit.

s *Hippocoontis.*] Stephanus de vrbibus, vbi de Piræo: ſed Pauſanias d. lib. 1. hanc Hippothoontis appellat.

t *Antigonis.*] Plutarchus in Demetrio.

u *Alopecia.*] Idem in Themiſtocle & in Pericle.

x *Pæanica.*] Herodotus lib. 1.

y *Decelenſis.*] Idem libr. 9. declarat vnde ea dicta ſit. Strabo autem libr. 9. ſcribit Deceleam fuiſſe ex 12. ciuitatibus, quas Cecrops Athenienſium rex habitandas digeſſit, Theſeúſque poſtea in vnam Athenarũ ciuitatẽ congregaſſe dicitur.

z *Specia.*] Sphettycia legendum ex Plutarcho in Demetrio.

a *Agraleuta.*] Plutarchus in Themiſtocle.

b *Alimuſos, ex qua Thucydides.*] Idem Plutarchus in Cimone: qui tamen in Pericle dicit ipſum Thucydidem fuiſſe ex Tribu Alopecia.

c *Lacyas, vnde Milciades.*] Idem in Cimone. Supradictis autem adde & alias Athenienſium tribus, ſcilicet, Butadem ex Plutarcho in vitis decem oratorum, vbi de Lycurgo, Naucariam ex Polluce lib. 9. vbi de Demarchis. Adde & tribum *Διομεῖς*, a Diomo Colytti filio, ex Heſichio. & Pranientem. & alias quatuor ex Plutarcho in Solone. Strabo vero li. 9. tradit Athenis fuiſſe centum & ſeptuaginta tribus, ſed & nonnullos addere quatuor Pauſanias lib. 1. ſcribit.

d *Thuriorum.*] Ex Diodoro Siculo lib. 12.

e *Idem Cliſthenes.*] Herodotus lib. 5.

f *Helei.*] Elei ſcribendum & hîc & alibi fuit, ex Pauſania libr. 5.

g *Nomina prodita non ſunt.*] Imò vnam Petram nominat Herodotus lib. 5. in oratione Soſiclis Corinthij.

h *Attalida.*] Liuius Decad. 4. libr. 1: Honores regi primùm Attalo immodici, deinde & Rhodiis habiti, cum primùm mẽtio illata de tribu, quam Attalida appellarent, ad decem veteres tribus addenda. Neſcio autem vnde hic accepit quod de Pyrenſibus prodidit.

i *Spartæ verò Ægida.*] Herodotus lib. 4. ab Ægeo vocantur Ægidæ, in Sparta ingens tribus.

k *Pitana.*] Herodotus libro 3. dicit ex ea tribu fuiſſe Archiam.

l *Apud Boios tribus Sappinia*] Plinius autem lib. 3. c. 15. ad finem. ſcribit eorum fuiſſe 112. Tribus, idque ex Catonis authoritate. Sed & apud Samias fuiſſe tribum Æſcreonam, habet Herodotus lib. 3. ad fin.

m *Perſæ.*] Xenophon Cyripediæ lib. 1.

Tribus Hiberorum. Tribus Megarenſium. Tribus Indorum.

vſque lanuginem: Alteram adoleſcentes primo flore ætatis, quibus ad militare munus ſatis erat virium & roboris: Tertiam ætate matura viri: Quartam ſenio affecti, qui nullo impliciti negocio, militiæ muneribus vacabant, vitamque ocio exigebant. [n] Hiberos quoque apud Albanos in quatuor genera diuiſos comperimus: vnum ex optimatibus, ex quibus deliguntur reges, ſecundum ex ſacerdotibus, tertium ex agricolis & militibus, quartum ex plebeiis & popularibus. De [o] Megarenſibus verò traditum eſt, olim in quinque tribus omnem regionem diuiſiſſe, vt diſtinctio ordinis fieret: ex quibus alij Heraci, nonnulli Piraci, alij Megarenſes, plerique Traipodicei, vltimi Cynoſurei dicti. [p] Indi autem non per ætates & tempora, ſicut Perſæ, ſed per munera & artes ſingulos populos in ſeptem tribus partiti fuere: in Philoſophos, agricolas, paſtores, artifices, milites, ephoros & conſiliarios: qui licet eſſent pauci, & ſeueriſſimis moribus aſtricti, tamen examuſſim facta regum penſitabant, & certa lege examinabant.

ANNOTATIONES.

n *Hiberos.*] Sine aſpiratione Iberos ſcribendum eſt ex Strabone lib. 11.

o *De Megarenſibus.*] Plutarchus proble. 130.

p *Indi.*] Strabo libr. 15. & Diodorus Siculus libr. c. 3. 10. paulo ante fin. Arrianus Nicomedienſis de rebus geſtis Alexandri lib. 8. Superioribus adde Ægyptios in ſeptem omnino genera diuiſos fuiſſe, ex Herodoto lib. 2. ſcilicet ſacerdotes, pugnatores, bubulcos, ſubulcos, inſtitores, interpretes, gubernatores nauales. Quamquã Diodorus li. 2. c. 3. ſcribit eorum politiam in tria hominum genera inſtitutã, Agricolarum, paſtorum, opificum. Idémq; li. 1. c. 2. haud multum à fine, tradit Athenienſes ab ipſis Ægyptiis illud deſũpſiſſe, vt tripertitam ſuam politiam facerent: & primum gradum fuiſſe nobilium, ſecundum militum, tertium plebis & opificum.

Hiſtoria de Scipione Aſiatico, & morte Aemyliani Scipionis, quæ incerto authore fuit.

Caput XVIII.

Scipio Aſiaticus peculatus accuſatus.

Scipio cognomento [a] Aſiaticus, ſuperioris Aphricani frater, poſt ſuperatum Antiochum, & Aſiam bello victam, peculatus crimine accuſatus à tribunis plebis quandoque fuit: cúmque in carcerem duceretur, Tiberius Gracchus tribunus plebis qui anteà, quòd de republica cum Aphricano diſſentiret, infenſus Corneliorum genti fuerat, interceſſit, eúmque ne in carcerem mitteretur, inhibuit: [b] cuius rei beneficio, amicitia inter eos conciliata & affinitas fuit. Siquidem ſolemni die quum Ioui epulum in Capitolio libaretur, Corneliam filiam maturam viro ei deſpoſatam dedit: quam ille [c] tam cupide dilexit, vt duobus anguibus deprehenſis in cubiculo, quum haruſpices reſpondiſſent, mare angue dimiſſo fore vt Cornelia mortem obiret: fœmina autem, ſe occaſurum, maluerit Titius Sempronius marem potius extinguere, quàm illa morte obita ſupereſſe. Ex hac Cornelia Sempronius duodecim filios ſuſtulit: qui omnes mortem obiere immaturam. Ipſéque haud multo poſt, duobus conſulatibus & triumphis pariter clarus, ac cenſuræ honore inſignis, moritur, ſuperſtitibus Tiberio & Caio Gracchis, ſummis oratoribus, præcellenti ingenio, & ſuorum temporum eloquentiſſimis: ac Sempronia filia: quos ex Cornelia genuerat. Sed Tiberius cum legem agrariam turbulentiſſimam, inuiſam patribus, contra ſenatus decreta tuliſſet, nouáſque alias haud minus pernicioſas ferre contenderet, duce Scipione Naſica, concurſu hominum interficitur. Caius vero Gracchus tribunus plebis, dum improbis concionibus rempublicam vexat, actaque ſua tueri vult, neque abrogari patitur, duce Opimio conſule, ſerui manu cæſus occubuit. [d] Sempronia autem Scipionis Æmyliani (cuius ſumma dignitas, magnæque res geſtæ fuere, qui ob Chartaginem & Numantiam funditus euerſas, minor Africanus, & Numantinus cognominatus eſt) coniugium ſortita fuit: cum qua non modica ſimultate & penè diſſidio, quod eam ob morum prauitatem exoſam haberet, aliquandiu viuit: veníque in ſuſpicionem, ipſius necis, quæ fuit authore incerto, non minimam cauſam præbuiſſe. Quanquam [e] de Caio Graccho, & Fuluio Flacco eius familiari, pariter ambigi dubitaríque videamus. [f] Hic enim Scipio, licet maximus Imperator, tantæ fuiſſe traditur abſtinentiæ, vt annis quatuor & quinquaginta, quibus in humanis egit, nihil dicatur emiſſe, nihil vendidiſſe, nihil ædificaſſe: atque in tanta rerum affluentiã & opibus, quibus Carthaginem & Numantiam deleuit funditus, [g] haud plus tribus & triginta argenti libris, auri vero duabus, reli-

Amor erga vxorem.

Tiberij Gracchi mors. Sempronia cum Scip. Æmyl. coniugium.

Scipionis Æmyl. abſtinentia & frugalitas. Catonis de Scipione elogium.

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a *Aſiaticus.*] Plutarchus in Scipione. Valerius Maximus lib. 4. cap. 1. lib. 5. cap. 3. & lib. 8. c. 1. A. Gellius libr. 7. cap. 19.

b *Cuius rei beneficio.*] Valerius lib. 4. c. 2.

c *Tam cupide dilexit.*] Cicero de diuinatio. lib. 1. & 2. Idem Valerius libr. 4. cap. 6. Plutarchus in Gracchis, poſt princ. & Oroſio libr. 5. cap. 8.

d *Sempronia autem.*] Ex Valerio libr. 8. cap. 16. Appiano libr. 1. Bellorum ciuilium. & Floro Epitome Liuij libr. 59.

e *Quamquam de Caio Graccho.*] Plutarchus vbi ſuprà.

f *Hic enim Scipio.*] Plutarch. in eiuſdem vita & Apophthegmatis.

g *Haud plus tribus & triginta.*] Plinius lib. 33. c. 11. de 32. libris argenti duntaxat loquitur. & Plinius iunior, ſi is eſt, de viris illuſtribus, c. 58. de totidem libris argenti, & præterea duabus & ſemilibra auri.

h *Qui*

quiſſe [h] Qui tribunus adhuc militum, dum ſtipendia faceret, magnum, Catonis futuræ magnitudinis teſtimonium tulit. Siquidem interrogatus, qualis inter primores iuuenum videretur Scipio: hunc ſolum ſapere, cæteros vero velut vmbras ferri reſpondit. Quod compar fuit cum Antigoni dicto de Pyrrho: quem magnum futurum virum, ſi ſeneſceret: & Scipionis de Mario, quem proximum poſt ſe imperatorem, protelli fuerunt. [i] Is quoque cum ab Appio Claudio competitore in cenſura conuiciis iactaretur, quod ciuium nomina ignoraret: curæ ſibi fuiſſe potius, ne à quoquam ignoraretur, quàm multos nouiſſe reſpondit. Illud plane conſtitit, poſt Æmyliani necem, homines de Sempronia vxore, quoquo modo merita, nec minus de Cornelia ſocru, tanquam eum veneno interceperint, propalam loqui ſolitauiſſe: idque non incertis authoribus probari. Hæc nos de Gracchis, propter harum rerum ſtudioſos, quos facilius innoteſcerent, non omittenda putauimus. ſ iſti[illegible] apophthegma.

ANNOTATIONES.

h *Qui tribunus*] Plutarchus in iiſdem Apoph. & in Politicis. & Florus dict. Epitome 59.

i *Is quoque cum ab Appio.*] Plutarchus in Apophthegmatis ipſius.

Quanta & quàm varia Iuriſconſultorum opinio fuerit de ſupellectili, & quæ ſupellectilis nomine comprehendantur. CAPVT XIX.

QVID ſit [a] ſupellex, quidve ſupellectilis nomine comprehendatur, variè inter Iuriſconſultos diſſenſum eſt, pugnantiaque ſtudia inter eos, opinionéſque fuere, aliis alias res ſupellectilis appellatione deſignantibus: omnes autem ita definiere, vt domeſticum patrisfamilias inſtrumentum rerum ad quotidianum vſum paratarum, ſupellectilem eſſe dicant. Quæ autem res huiuſcemodi ſint quotidiani vſus, quas in ſupellectili adnumerari conueniat, ſententiæ variarunt, magnaque inter eruditos, & perpetua diſſenſio fuit. [b] Pomponius vir, vt in illa quiſquis ætate, conſultiſſimus, domeſticum patrisfamilias inſtrumentum, quod neque auro, argentove facto, aut veſti annumeretur, ſupellectilem definiuit. [c] Florentinus inter Iuriſperitos authoritate non minori, præter hæc, animalia excepit: itaque equi, boues, gallinæ, anſeres, & cætera hoc genus, quæ pecorum numero habentur, quamuis in quotidiano vſu forent, in ſupellectili non haberi cenſuit. [d] Paulus autem iuris æquè peritiſſimus, vaſa ænea vulgaria, quæ proprio ſunt loco ſita, capſaſque vel armaria, quibus veſtes librive continentur, & ſi quotidiani vſus cauſa parata, in ſupellectili adnumerari negauit. [e] Alphenus qui Seruii Sulpitii diſcipulus fuit, illa quæ ad artificii aliquod genus ſeorſum pertinerent, & nomen ſui generis ſeparatum haberent, in ſupellectili non haberi dixit: itaque pugillares & codices, tum fabrilia arma & militaria iuxta Alpheni ſententiam, in ſupellectili non ſunt. [f] Tubero negauit ea quæ in penu forent præterea argentum, veſtem, mundum muliebrem, & alia ornamenta, inſtrumentum agri vel domus ſupellectilis appellatione contineri: reliqua verò quæ in quotidiano eſſent vſu, in ſupellectili adnumerauit. [g] Papinianus autem Scæuolæ diſcipulus, cui in aduocatione fiſci ſucceſſit, magnæ apud Seuerum authoritatis, menſas argenteas vel eburneas, argenteóſque lectos, & argentea candelabra, legata ſupellectile deberi dixit: argentum tamen eſcale vel potorium, in ſupellectili eſſe [h] Modeſtinus negauit: fuitque ſententia [i] Labeonis, quæ deliciarum magis, quàm vſus cauſa parantur, quæque in eximio cultu forent, inter ſuppellectilia non cenſeri. Myrrhea verò quæ veſcendi cauſa parata ſunt, licet in deliciis forent, in ſupellectili tamen adnumerari. Sed in hac quæſtiuncula, quia vulgaris ferè & protrita eſt, nimium immorari, nullum operæ precium fuerit. Illud certe dixiſſe haud piget, in ſupellectili contineri menſas, trapezophoras, delphica, ſubſellia, ſcamna, lectos etiam exculptos gemmis & auro, culcitras, ſtragula, & toralia, quibus lecti torive inſternuntur, non autem vehicula: nam illa inſtrumenti viatorii eſſe [k] Florianus ait. Præterea pelues, quamuis argenteas, candelabra, & craterem etiam argenteum, myrrhina, cryſtallina aut vitrea eſcaria, vel potoria, lucernam quoque & trullam. Adde vaſa ænea vulgaria, quæ proprio non eſſent loco affixa, & ſi quid paratum foret quotidiani vſus cauſa, præter illa quæ modò excepta fuere. Ex quibus datur intelligi id, de quo diſſenſio erat, quid verbo ſupellectilis dici comprehendíque Supellex.

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

a QVid ſit ſupellex.] Loca Iuriſconſultorum hic nominatorum non eò minus adiecimus, quòd deſignata fuerint primum in margine huius capitis à Ioanne Ferrerio Pedemontano viro & probo & docto: cui multum debet res literaria eo nomine, quòd non hunc librum tantùm, ſed & alios multos, & eos quidem optimos, multis ac variis mendis deterſit: atque etiam locupletiſſimam omnium ſcriptorum Bibliothecam parturit, quam pariet propediem.

b *Pomponius.*] l. 1. ff. de ſupel. leg.

c *Florentinus.*] l. 2. eod.

d *Paulus.*] l. 3. eod.

e *Alphenus qui Seruii.*] l. 2. §. ab hoc. ff. de orig. iur. loquitur de ſupellectili, l. 6. ff. de ſup. leg.

f *Tubero.*] l. 7. §. 1. eod.

g *Papinianus.*] l. legata. eod.

h *Modeſtinus.*] l. cum quidam. eod.

i *Labeonis.*] l. 10. & 11. eod.

k *Florianus.*] quę huic conniuenter tribuit Alexander, Pauli fuere, ex l. 5. eod. cuius in Epigraphe habuit fortaſſe Flor. pro Florentino, vbi Florianum explicuit: ſed neque huius inter iuris authores nomen lectum eſt, neque illius dict. l. 5.

oporteat. Sed quia de eſcario argento & Delphicis mentio eſt, non omittendum, literis proditum eſſe, [l] Delphica dici vaſa, quorum nulla mutata forma, varius & multiplex vſus foret: namque ita erant fabrefacta, vt duplici facie diuerſis vſibus inſeruirent: ſiquidem Delphi vaſa elaboratæ artis habuere, ita vt poculorum vicem præſtarent, & clypeorum loco vſui eſſent. [m] Trapezophoras vero menſas fuiſſe ornatu magno, quæ effictis imaginibus ſuſtinebantur, quales hodie in vetuſtis marmoribus ſæpe viſuntur: quippe menſarum ſpecies apud veteres multifarias legimus, ſcilicet [n] trapezas, quas magidas Græci vocant, & [o] tripodes, & [p] micotrapezas, in quibus modica parabatur cœna, & [q] epidorpias, [r] vrnarium & [s] cylibantum, & alia menſarum genera, ſi cui illa proſequi libeat. Inter eſcarium verò argentum etiam aquæ manaria, id eſt, vaſa abluendis manibus accommoda, quæ Latini gutturnia vocant, [t] Pomponius in auro & argento legato contineri putauit.

Delphica vaſa.

Trapezophora.

Micotrapeza.

ANNOTATIONES.

dicitur fuiſſe in libris Thuſcis, quorum receptiſſima authoritas eſt pro fidiſſimo teſtimonio.

l *Delphica dici vaſa.*] Apud Paulum 3. ff. de ſuppell. leg. Sic legendum fuit, *menſa, trapezophora, Delphica*. & ita hoc vltimum ſcriptum eſt nomen in libris Thuſcis: vnde menſas Delphicas intelligo dici à Paulo nomine ſuppellectilis cótineri. Erant autem Delphicæ menſæ, quas Seruius gentilis meus Tripodas menſas appellat; ita dictæ, quòd in templo Apollinis Delphici eis ſuperpoſitæ Phœbades vaticinarentur. Sic ille ad 3. Æneid. ibi,

Qui tripodas, Clarij lauros, qui ſydera ſentis.

Ad hæc Valerius Maximus lib. 4. tit. 1. & Plinius lib. 34. c. 3. nonnulla pertinentia ſcribunt, de quibus latius in noſtris Συνταξιάτοις ad d. l. 3. de ſup. leg.

m *Trapezophoras.*] Cicero ad Familiares lib. 7. epiſt. 24. Trapezophorum inquit, ſi te delectat, habebis. Pollux lib. 10 c. 10. hunc in ſenſum ait, Licet menſam in qua pocula reponuntur tetrapum dicere, aut etiam monopam, vel ſi quis ambitioſè ne nouis quidem abſtineat, trapezophorum, velut qui menſam geſtet. De quo amplius videris apud Catellianum Cotam & Alciatum: ſed & apud Rhodiginum lib. 7. cap. 12.

n *Trapezas, quas Græci magidas.*] Ita Sophocles dixit, & videre eſt Iulium Pollucem lib. 8. cap. 10. & lib. 10. d. c. 16. eóq; vocabulo vſus eſt Plin. lib. 33. c. 11. & Paulus l. ſeruus cuiuſdam. ff. de condit. indeb.

o *Tripodes.*] Ita dicebantur quibus menſæ ſuperponebantur: ſed & tripodem menſam quandam eſſe innuit Athenæus lib 2. c. 7. & Pollux li. 6. ſcribit fuiſſe quaſdam menſas primas, ſecundas & tertias, & tripodes quibus ſubiacebant.

p *Micotrapezas.*] Legendum fuit Microtrapezas ex Antiphane, illos ita vocat qui in deliciarum veluti pelagus ſeſe demerſerunt, apud Athenæum.

q *Epidorpias.*] Hæ menſæ erant omnium poſtremæ, quibus bellaria inferebantur, vt etiam Cælius Rhodiginus annotauit lib. 8. c. 15.

r *Vrnarium.*] Menſa erat quadrata, vaſis modo deſtinata, ita dicta quòd vrnas cum aqua poſitas ibi in culina habebant. Varro in Τεθὰ Μενίππα, apud Nonium Marcellum in generibus vaſorum, inquit: Sed quæ neceſſitas te iuuet aquam effundere domi tuæ, ſi vaſa habes pertuſa, plumbum non habent ad quam rem nobis eſt confluuium? ad quam rem vrnarium?

s *Cylibantum.*] Id apud Romanos erat menſa vinaria rotunda, a poculis quæ Κύλικας Græci vocant: ex Varrone de lingua Latina lib 4.

t *Pomponius.*] l. in argento. §. vlt. ff. de auro & argen. leg. de Cylica Feſtus lib. 3.

In qua ætate milites apud Romanos legi conſuevere, & quæ fuerit diſciplina militaris, quódve iuſiurandum.

CAPVT. XX.

Tyronū ætas.

QVI de militari diſciplina libros poſteris reliquere, eos haud ferè quenquam [a] minorem ſeptem & decem annis, [b] aut ſex & quadraginta maiorem, militiæ & tyrocinio adſcribi voluiſſe conſtat, idque à Seruio Tullio vetere cenſione cautum fuiſſe primum, quod æuo ſubſequente [c] à Caio Graccho lege ſacrata ſancitū fuit. Cauſa autem hæc eſt, quod citra eam ætatem aut ſuprà, velut immaturos, aut prædurос & effœtos, militiæ rudimentis minime idoneos putarunt. Ideo vetus conſtitutum erat, iuuenes mox poſt pubertatem, & [d] primo flore ætatis, dum per ætatem laborem militarem ferre poſſent, florentes viribus, & eos ex vrbana, [e] ſæpius agreſti iuuentute ruſticis operibus duratos, militari ſacramento & muneri adigere, ſingulosque militiæ per numerum in iu-

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

a MInorem decem & ſeptem] Liu. Decad. 3. li. 2 Dictator, inquit, ex authoritate patrum dictus M. Iunius. & T. Sempronius magiſter equitum, delectu edicto, iuniores ab annis 17. & quoſdam prætextatos ſcribunt, & deinde lib. 5. poſt initium: Tribuni plebis ſi iis videretur ad populum ferrent, vti qui minores ſeptem & decem annis ſacraméto dixiſſent, iis proinde ſtipendia procederent, ac ſi ſeptem & viginti annorum aut maiores, milites facti eſſent. Hæc ibi. Tamen aliquando poſt Cannenſem cladem, ij qui ſexdecim annos nati fuerant, nec militauerát, omnes ærarij facti fuerunt, vt idem Liu. tradit eiuſdem Decad li. 7. quod pugnare cum eo videtur, quod dicto lib. 2. a nobis prolatum dixerat.

b *Aut ſex & quadraginta maiorem.*] Liu. Dec. 5. li. 5. Céſores vt eam rem adiuuarent, ita in concione edixerunt, legem cenſui cenſendo dicturos eſſe, vt præter cómune omnium ciuium iuſiurandum hæc adiurarent: Tu minor annis ſex & quadraginta es, &c. Polyb. li. 6. tradit pedites qui ſextu & quadrageſimū annū attigerant, niſi in neceſſitate reipublicę, ſtipendia facere nó cogi: nec equites qui decem ſtipédia feciſſent. Vix tamen intelligo quod Seru. ad illud 2. Æneid.

Fas mihi Graiorum ſacrata reſoluere iura.

ſcribit, quod qui habent plenam militiam quinq; & viginti annis tenentur. Et rurſum lib. 7. ibi,

Ipſe vocat pugnas.— Tradit completa ſtipendia & militiæ tempora viginti quinque annis.

c *A Caio Graccho.*] Plutarch. in illius vita.

d *Primo flore ætatis.*] Sic Virgilius 7 Æneid.

— Et primæuo flore iuuentus. & ibi Seruius.

e *Sæpius agreſti*] Ab opere ruſtico ad militiam tranſitum ſuadet Vegetius li. 1. c. 3. Eoque Liuius ait Decad. 3. li. 5. Ex SC. creati Triumuiri bini conquiſitionem ingenuorum per agros habuerunt. Fortiſſimi enim viri, & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis gignuntur, minimeque male cogitantes, vt ait Plinius lib. 18. cap. 5.

f Qui

niorum tabulis adſcribere, [f] qui Catalogi dicti: illóſque [g] ex corporis habitudine, ſi apti militiæ, [h] ſi lato pectore, ſi ceruice erecta, ſi fortis & ſtrenuus: quæ ſpecies, qualiſque vigor, & quod robur virium foret, internoſcere, vt illorum forti fidelique opera, reſpublica vti poſſit. Nam [i] nimis pinguem, deformem aut mancum, deſidem aut vecordem, tanquam minus vtiles, militiæ non adſcribebant: quippe [k] Cato Cenſorius pinguem militem, velut reipublicæ incommodum, iure inceſſit: cuius inter guttur & inguen, cuncta ſub ventris dominio forent. [l] In qua ſemel adſcriptus, niſi propter demerita exautoratus foret, ipſo nolente, deleri nequibat. In quo id ſedulo cauebatur, vt primum militiæ vinculum putarent, [m] ſacramenti religionem: ſecundum, [n] ſingulorum amorem, velut inexplicabilem nexum, cum his qui vnà mererent: tertium, [o] deſerendi nefas. Quibus ad militiam admiſſis [p] primo anno cuſtos, ſub quo diſciplinam ediſcerent, & magiſter ſub cuius imperio tyrunculi acuerentur, publice dabatur, ne expertes operum militarium, arma tractarent. [q] Diuus verò Iulius equites Romanos, aut ſenatores armorum peritos, ſub quibus militiæ neſcij erudirentur, magiſtros dedit: quorum præceptis imbuti, perſtando & peruigilando, militare rudimentum deponerent, legéſque pugnandi, & prælij normam ac dictata internoſcerent. Primúſque [r] Publius Rutilius conſul, collega Cnei Manlij, è ludo Cornelij Scauri doctoribus accerſitis, plagas vitandi & inferendi militibus præcepta dedit. Inde ne temere & ſine arte pugnarent, vtque tyrones ſub diſciplina eſſent, & militaribus imbuerentur præceptis, tribunis datum negocium fuit. Quos optimis diſciplinis inſtitutos, tandem militiæ adſcribebant. [s] Apud Perſas verò magiſtri rei militaris, grandiori ætate fuere, nec citra annum quinquageſimum, ſub quibus parata inſtructáque acie, parce primùm & modicè, mox exactiſſima cura militiam ediſcebant: apud quos iuuentus à vigeſimo ad 50. annum militare cogitur: vltra verò arma tractare vetitum. [t] Siquidem lex militaris etiam Romanis à quinquageſimo anno militem non tangebat. [u] Apud alios inoleuit mos, vt poſt annum quadrageſimum militiæ tyrocinio neminem adſcriberent: poſt quinquageſimum vero militare deſinerent,

Catalogi.
Habitus corporis in militiam adſcribendorum.
Militiæ vincula.
Tyrunculi custodes & magiſter.
P. Rutilij præcepta pugnandi.
Tribunorum munus.
Magiſtri militiæ apud Perſas grandæui.
Ætas tyronum & rudiariorum apud diuerſos.

ANNOTATIONES.

f *Qui Catalogi dicti.*] Idem Cælius Rhodig. lib. 21. c. 32. ſe a Græcis obſeruaſſe dicit. Varro autem in deſcriptione graduum ætatis Romanæ in annos X V. horum qui ſunt in tertio, qui ad X V. annos perueniūt, ex catalogo, ait, eſſe dicuntur: ſicut vltra catalogū, qui iā̄m militiæ apti nō ſunt.

g *Ex corporis habitudine.*] Qualeſve Tirones deligendi ſint, docet Vegetius rei militaris lib. 1. c. 5. & 6. & lib. 2. c. 19. Vbi inter cætera comperies in his requiri magnitudinem corporis, quanquam ego magis animi exigerem. Tu videtis Beroaldum ad Suetonij Neron. c. 19.

h *Si lato pectore.*] Ex Vegetio lib. 1. c. 6.

i *Nimis pinguem.*] Gellius lib. 7. c. 22. eodémque vlt.

k *Cato Cenſorius.*] Gellius vbi ſupra.

l *In qua ſemel adſcriptus.*] Liuius Decad. 1. libr. 7. ad fi. Lex quoque ſacrata militaris lata eſt, ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo volente, deleretur.

m *Sacramenti religionem.*] Milites enim lecti vbi nomen dediſſent, ſinguli iurabant, pro Rep. ſe eſſe facturos: neque, niſi completis ſtipendiis diſceſſuros. vt Seruius refert initio 8. Æneid.

n *Singulorum amorem.*] Aliàs non ſatis fidus erat exercitus inter ſe incognitorum ex multis generibus hominum, vt eſt apud Liu. Decad. 4. lib. 5.

o *Deſerendi nefas.*] Nam qui in pace deſeruit, eques gradu pellendus eſt, pedes militiam mutat. in bello idem admiſſum capite puniendum eſt. l. non omnes. § qui in pace. ff. de re milita. Sed & tu vide eandem legem in princ. & in §. qui deſertioni. & §. deſertor. & §. qui in deſertione. & l. deſertorem. in princ. & §. ſi plures, eod. tit. & alibi ſæpe, eod. tit.

p *Primo anno cuſtos.*] Ex Virgi. lib. 5. Æneid.

At pater Æneas nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe, comitémque impubis Iuli
Epytiden vocat.———

Et ibi Seruius interpres, qui & in id citat illud eiuſdem lib. 8. de Pallante loquentis,

——— Sub te tolerare magiſtro
Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat primis & te miretur ab annis.

Sed & idem Seruius in illud lib. 7. Æneid.

Ante vrbem pueri & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitántque in puluere currus.

Bene, inquit, Romanæ militiæ morem exprimit: nam poſt pubertatem armis exercebātur, & 16. anno militabant, quo etiam ſolo ſub cuſtodibus agebant. Alexander autem Seuerus apud. Herodianum lib. 6. ad fin. Maximinum tyronibus præfecit, vt eos ad militiæ munera exercēret, & ad bellandum idoneos redderet. Quod ipſum retulit Iul. Capitol. in vita ipſius Maximini: vbi epiſtolam eiuſdem Alexandri in eam rem adſcripſit, Veteres milites tibi Maximine, mi chariſſime, atque amantiſſime. Ideirco non credidi, quòd veritus ſum ne vitia eorum ſub aliis inoleſcentia, emendare nō poſſes. Habes tyrones ad tuos mores, ad tuam virtutem, ad tuum laborem, eos fac militiam addiſcere.

q *Diuus verò Iulius.*] Sueto. in vita illius c. 26.

r *P. Rutilius conſul.*] Valer. Max lib. 2. c. 3.

s *Apud Perſas.*] Strabo lib. 15. ad fin. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 1.

t *Siquidem lex militaris.*] Seneca libr. 2. de Breuitate vitæ, Lex, inquit, a quinquageſimo anno militem non cogit. ex quo legendum hic puto, cogebat, non, tangebat. Liuius 4. Dec. lib. 10. Imperatum a Senatu Q. Petilio Prætori, vt omnes minores quinquaginta annis ſacramento legerentur. Et 5. Dec. lib. 2. Illud præcipuum datum ſorti Macedonicæ, vt centuriones militéſque veteres ſcriberet, quos vellet Conſul, vſque ad quinquaginta annos. Et paulò poſt, P. Licinius Conſul S.C. recitari iuſſit, primùm quòd bellum Senatus Perſeo iuſſiſſet: deinde quòd veteres centuriones quāpluri-mum ad id bellum ſcribi cenſuiſſet: nec vlli, qui non maior annis quinquaginta eſſet, vacationē militiæ eſſe. Cornelius autem Nepos, aut quiſquis, qui vitam Pomponij Attici elegantiſſime ſcripſit, de ipſo loquens, Incidit, inquit, Cæſarianum ciuile bellum, cùm haberet annos circiter ſexaginta. Vſus eſt ætatis vacatione, neque ſe quoquam mouit ex Vrbe. Quæ loca videntur pugnare inuicem, atque etiam cum eo quod dictum eſt in princ. huius cap. 2. de 46. annis. Sed hos 46. annos fuiſſe tempus ordinarium vacationis militiæ, niſi ſi qua vrgens neceſſitas cogeret maiores eligi, vt in locis Liuij ſupra proxime citatis: at neque tunc maiores annis quinquaginta cogebantur. Quod autem Cornelius Nepos loquitur de ſexaginta annis, non eo pertinet vt vacatio non niſi huic ætati daretur: ſed haud dubie eam ipſam ætatem vacationem præbere.

u *Apud alios.*] Scilicet Lacædemonios ex Plutarcho in vita Ageſilai.

hiſque velut perfunctis militia, miſſio datetur. Quod Scytharum legibus cauebatur, ne hominem ſexagenarium militiæ admitterent. Ægyptus in more fuit, vt y Calaſiries, qui præcipui habentur milites, à nullo doctore, ſed a patre ſolum militiæ præceptis erudirentur. z Phocion verò, vt Athenienſes nimis bellicoſos à belli furore delectu acerbo cohiberet, quod libentes & cupidi appetebant, lecta iuuentute, etiam octogenarios, emeritis ſtipendiis, coegit dare nomina. a Camillus contra Latinos & Volſcos magna mole dimicaturus, ſeniores quibus aliquid virium ſupereſſet, in ſua verba iuratos centuriauit. b Romani quoque bello Hetruſco, & ſæpè aliàs, ſeniorum cohortes, poſt emerita ſtipendia, c quin etiam libertinorum ad militiam exciuere. d Et Marius magnæ partis milites ſeniores, qui multa ſtipendia meruiſſent, & capite cenſos, ſacramento aſciuit. e Quod Alexander Macedo feciſſe dicitur, vt ducturus contra Darium, veteranos peritos belli, militiæ adſcriberet. Non ſic Conon, qui vt exercitum ſuppleret Athenienſium, pueros immaturos annis, quibus vires non ſuppetebant, & ſenes legit. f Milites verò in caſtris, niſi Romanos ciues, vel Latini nominis, leuium tamen armorum auxiliares externos, ſacramento Romani adigere ſolitauere. g Contrà verò Cyri conſilium fuit non modò ex ciuibus ſuppleri milites, ſed velut optimos equos è longinquo quæri oportere. h Idem apud Alexandrinos vetuſto more ſeruatum eſt, vt nullos milites niſi peregrinos militiæ admittant. i Proditúmque memoriæ eſt, in fœdere quod cum Romanis & Antiocho ictum eſt, caueri, ne milites ſub ditione populi Romani conducere, aut voluntarios habere liceret. k Inter auxilia tamen minor, in legionibus longè maior numerus adſcribi aſſueuit. Sed tamen legionariorum & arma grauiora, & diſciplina fuit ſeuerior: auxiliariorum verò minor, nec tam exactæ diligentiæ: quibus in prælium euntibus, præter ſaga togáſque & rectam tunicam, album aut rubrum paludamentum, quo ſocios ab hoſtibus internoſcerent, publicè dabatur: Aphris verò, Caunis, Numidis, l Lacedæmoniis, & Maſſagetis, in bellum profecturis, m ruſſatas vel puniceas ferre veſtes moris erat: vt eo argumento vulnera & ſanguis effuſus non innoteſcerent, confidentiúſque & ſine pauore dimicarent: n id quod apud Perſas in vſu fuit. Namque Artaxerxes ducturus contra Cyrum, milites rubro ſagulo ornauit, o Cyrus albo, p Ageſilaus quoque ita copias inſtruxit armis, vt omnia ærea puniceа viderentur. q Thraces pullas induti tunicas, in acies prodeunt: contrà r Mybæ & s Æthiopes candido amictu, t Samnites diſcolori veſte præliantur, nonnunquam candida, Boij & Inſubres auratis ſagulis, u Galli virgatis x cum torque au-

Calaſiries.

Senes in militiam adſcripti.

Romani externum militem in caſtris non admittebant.

Alia atque alia veſtes habitúſque in militiam proficiſcentium.

ANNOTATIONES.

x *Quod Scytharum legibus.*] Superioribus illud adde. Acarnanes, ab Ætolis bello laceſſitos à 15. ad 40. annos tempus militiæ præſcripſiſſe, vt tradit Liuius 3. Decad. lib. 6.

y *Vt Calaſiries.*] Herod. li. 2. nō multò ante finē, & iterū li. 9.

z *Phocion verò.*] Plutarch. in vita illius, vbi tamen nō octogenarios, ſed ſeptuagenarios dicit: ipſe autem Phocion octogenarius erat.

a *Camillus contra Latinos.*] Plut. in vita illius.

b *Romani quoque.*] Ex Liuio Decad. 1. libr. 10. His nunciis Senatus conterritus iuſtitium indicit, delectum omnis generis hominum haberi iuſſit, nec ingenui modò aut iuniores ſacramento addicti ſunt, ſed ſeniorum etiam cohortes factæ, libertinique ſuccenturiati.

c *Quin etiam libertinorum.*] Quod iam diximus ex Liuio ſupra: & præterea 3. Decad. lib. 2. Libertini etiam, quibus liberi eſſent, & ætas militaris, in verba iurauerant. Et 5. Decad. lib. 1. Dimiſſiſque, qui parùm idonei eſſent, ſupplementum legeret ex libertinis.

d *Et Marius.*] Valer. Max. lib. 2. c. 1. & Plutar. in vita illius.

e *Quod Alexander Macedo.*] Iuſtinus lib. 12.

f *Milites verò in caſtris.*] Legati ad Senatum aiunt, Milite atque equite ſcire niſi Romano, Latinique nominis, non vti Pop. Romanum: leuiū armatorum auxilia, etiam externa vidiſſe in caſtris Romanis. Liuius Decad. 3. lib. 2.

g *Contra verò Cyri conſilium.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 2.

h *Idem apud Alexandrinos.*] Strabo lib. 17.

i *Proditúmque memoria eſt.*] Alias pacis conditiones Antiocho dictas apud Liuium lib. 5. Decad. 4. & euſdem li. 7. reperias: ſed ſequenti libr. 8. ſic ex fœdere relatum, Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ ſub ditione Pop. Romani ſunt, Antiocho regi ius ne eſto: ne voluntarios quidem recipiendi.

k *Inter auxilia.*] Hic vide omnino quæ diximus ſuprà c. 5. in verbo Agema.

l *Lacedæmoniis.*] Vale. Max. lib. 2. c. 1. Ælianus de Varia Hiſtoria lib. 6. c. item 6. & Plutar. in inſtitutis antiquis Lacedæmoniorum.

m *Ruſſatas.*] Ruſſas nonnulli appellant, & in his Fla. Vopiſcus & Trebellius Pollio in vita Claudij ſecundi. Ruſſatum autem quendam militem vocat Iuuenalis Satyra 7.

Parte alia ſolum Ruſſati pone lacerta.

Imò verò de agitatore factionis Ruſſatæ debet Iuuenalis verſus accipi.

n *Id quod apud Perſas.*] Plutarchus in Artaxerxe, & ante illum Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6.

o *Cyrus albo.*] Intellige de Cyro minore ipſius Artaxerxis fratre, ex eodem Plutar. vbi ſuprà. Nam maior ille puniceo vtebatur, vt tradit Xenophon in Pædia illius lib. 7. in princip. Minor autem albo colore vſus eſt, non quo milites ſanguinem non expaneſcerent: ſed quia iuuabat pugnaturos ad mortem, aut certò ad cædem ſpecioſe incedere. Qua contemplatione vt colorum tanta varietate ſubit antiquitatem mirari, vt ait Plinius lib. 35. c. 7.

p *Ageſilaus.*] Tranſlata hæc ad verbum è Græco Xenophon. de Ageſil. laudib.

q *Thraces pullas.*] Plutar. in vita Pauli Æmilij.

r *Mybæ.*] Illi Æthiopiæ populi ſunt, de quibus Sil. Italicus lib. 3.

His ſimul immitem teſtantes corpore ſolem
Exuſto venere Mybæ: non ærea caſſis,
Nec lorica riget ferro, nec tenditur arcus.
Tempora multiplici mos eſt defendere lino,
Et lino munire latus, ſceleratáque ſuccis
Spicula dirigere, & ferrum infamare veneno.

s *Æthiopes.*] Plinius lib. 33. c. 7.

t *Samnites diſcolori veſte.*] Liuius de vtroque 1. Decad. lib. 9. & iterum 10. & præterea de priore Lucius Florus Epit. 1. in bello Samnitico.

u *Galli virgatis.*] Virgilius de Gallis loquens lib. 8. Æneid. non adeò longe à fine,

—— Virgatis lucent ſagulis.

Virgatæ veſtes quæ dicantur, vide apud Cælium Antiquarum lectionum lib. 16. c. 7. vbi hunc Virgilij locum citat.

x *Cum torque aureo.*] Strabo lib. 4. & Plinius lib. 33. c. 1. Vbi Gallos,

reo, [y] Britanni glaſto infecti. [z] Eſt enim fullonia herba, quæ atro colore inficit, & hominem decolorem facit. [a] Geloni hoſtium cutibus ornati, quò truculentiores viſu & aſpectu formidabiliori eſſent. [b] Æthiopes dimidiatum corpus minio, dimidiatum gypſo ſolent illinire. [c] Fertur Caius Cæſar, vt in conflictu bellorum cunctis innoteſceret, ad prima ſigna nouo colore amictus, & diuerſo armorum habitu inſignis prodiiſſe. [d] Et Lucullus cum thorace ſquamoſo, & amictu purpureo præliari. [e] Gylippus vero maximus Imperator, ſordida veſte & ſemilacera, ac cultu neglecto conſpicuus erat. [f] Agis quoque Lacedæmoniorum Dux, à gregario milite nihil differebat: ſicut [g] Ageſilaus, qui cultu corporis vili exultabat, exercitu autem ornato. [h] Contra Alexandrum Macedonem, inſignem cùm regio habitu, tum Siculo amiculo, & lineo thorace, duplicata ac ferrea caſſide, auro & gemmis arma honeſtabant. [i] In quo illud traditur mirum, dum in India præliatur, concuſſis armis, viſum barbaris lumen infundere, & monſtrum ante ſe agere. Quod compar fuit [k] cum Epizelo Athenienſi, qui (vt tradit Herodotus) in pugna Maratonia dum præliatur, viſum monſtrum, quod ante ſe conſpiciebat, occidere niſus, luminibus captus perpetuo manſit. [l] Etiam Tiberij equus in conflictu belli ore flammas interdum emittere viſebatur. [m] Caius tamen Gracchus legem tulit ad populum de veſtibus publice militibus dandis, ſine ſtipendiorum diminutione. [n] Inde inſtitutum, vt ſingulis militibus ſaga togæque in hybernis dentur: præualuitque mos, vt in bellum profecturi Romani milites, ſinguli in tabulis deſcribantur: vt illorum qui prælio ceciderant, nomina reuerſis innoteſcerent: vtque in delectu conſcribendo, primus miles bono omine tanquam inde fauſtum felixque auſpicium futurum ſit, conſcribatur. Id enim boni ominis eſſe, & proſperos euentus facere putabant. Apud Perſas inualuit mos, vt profecturi in bellum, in ciſtam ante regis tribunal ſinguli ſingulas ſagittas immitterent, mox reuerſi, quiſque repeteret ſuam: vt ex remanentibus, illorum qui prælio cecidiſſent, numerum internoſcerent. [o] Hi ergo in caſtris militiam edocti, hyeme pariter atque æſtu diebus ſingulis mane & poſt meridiem, locum tenere, ſigna ſequi, ordinem ſeruare, foſſam fodere, figere vallum, militari gradu incedere, & alia militaria facere quotidiano vſu diſcebant. nam ducibus, centurionibus & tribunis, præcipue curandum erat, in locis vbi ſtatiua habebant, cogere tyrones milites, cum primum merere cœpiſſent ſtipendia, ne ſine conſilio, ſine imperio in hoſtes tenderent, per turmas hincinde crebro concurrere, decurrere, clamare, locum tenere, imperium ſeruare, iuſſa exequi, ſéque in orbem colligere, cuneum facere & phalangem, vt ſequi ſigna, & pati tædium, æſtus ac vigilias aſſueſcerent, pulſi loco cederent, & in acie quiſque agnoſceret ordines ſuos: ita vt vſu quotidiano non minus ipſi ſibi præſcriberent quid facto opus foret, nec incitante vllo, nec imperante, quam ab aliis ediſcerent. [p] Quæ diſciplina præcipua Iphicrati traditur, vt ſine ducis opera milites ita inſtitueret conſiſtere in acie, vt peritiſſime diſpoſiti viderentur. [q] Iactu quoque diſci, curſu, ſaltu, iaculatione, & lucta inuicem contendere, mos

Glaſto.

Imperatorum & ducum alij atque alij ornatus in bello.

Viſiones monſtroſæ in bello.

Lex de veſtibus publice militibus dandis.

In bellum profecturi.

Tyronum inſtitutio.

Iphicrates.

ANNOTATIONES.

Gallos, inquit, cum auro pugnare ſolitos, Torquatus indicio eſt. Hanc autem Torquati hiſtoriam, qui ita a torque aureo, quem Gallo à ſe deuicto, detraxit, late deſcribit Liuius 1. Decad. lib. 7. & ex quadrigario A. Gellius lib. 9. c. 13.

y *Britanni glaſto infecti.*] Cæſar lib. 5. Commentariorum, & Plin. lib. 22. c. 1. Super quo & tu vide, quæ ſcripſi in noſtris ll. Connubialibus l. 3. num. 11. ſed vt redeamus.

z *Eſt enim fullonia herba.*] Vide omnino d. nu. 11. l. 3. Connubial.

a *Geloni hoſtium cutibus ornati.*] Herodo. lib. 4. Pomponius Mela lib. 2. c. 1. & Solinus cap. 15. Sed idem de quibuſdam Scythis tradit Plinius lib. 7. c. 2.

b *Æthiopes.*] Sed & ſcribit Herodotus libr. 8. Phocenſes aliquando ſexcentos viros gypſo & eorum arma illiniuiſſe.

c *Fertur Caius Cæſar.*] Id ex ipſo Cæſare lib. 7. Commentariorum de bello Gallico, paulo ante finem facile cognoſces cuius hæc verba ſunt, Accelerat Cæſar, vt prælio interſit. Eius aduentu ex colore veſtis cognito, quo inſigni in præliis vti conſueuerat, turmiſque equitum & cohortibus viſis, quas &c.

d *Et Lucullus.*] Plutarch. in vita illius.

e *Gylippus verò.*] Plutarchus in vita Niciæ non ſemel.

f *Agis quoque.*] Idem author in vita illius. Sic legas Veſpaſianum, cibo fortuito, veſte habituque vix a gregario milite diſcrepantem, apud Tacitum lib. 18. initio.

g *Sicut Ageſilaus.*] Plutarc. in Apophtheg. Lacon. Xenophon de laudibus Ageſilai, ante extremum, frugalitatem illius multis argumentis proponit: ſed huius non memini expreſſim, tu amplius quæſieris.

h *Contra Alexandrum.*] Plutarc. in vita illius, & nonnihil Arrianus de geſtis ipſius, lib. 1.

i *In quo illud traditur.*] Cælius Rhodiginus lib. 15. cap. 5.

k *Cum Epizelo Athenienſi.*] Herod. libr. 6. At Plutarchus Parall. lib. 1. ſcribit Polyzelum vnum ex ducibus Athenienſibus in ea pugna Marathonia, conſpecto quodam humana ſpecie auguſtiore cæcum factum fuiſſe.

l *Etiam Tiberij equus.*] Idem Cælius Rhodig. lib. 15. cap. 5.

m *Caius tamen Gracchus.*] Plutarchus in vita illius.

n *Inde inſtitutum.*] Legimus tamen & anteà dictum, Graue tributum, quòd togæ quingétæ imperatæ erant, cum quingentis tunicis, cùm milites in hybernis agerent. Liuius Decad. 4. lib. 7.

o *Hi ergo.*] Ad Romanos redit. De his autem militiæ exercitiis, videbis apud Liuium 3. Decadis lib. 6. ad fin.

p *Quæ diſciplina præcipua Iphicrati.*] Probus Æmilius in vita illius. Iuſtinus libr. 6. Huius milites ob militaris rei peritiam Iphicratenſes dicebantur, quemadmodum Romani Fabiani. Hic primus omnium ſpoliis bello captis nomen ſuum inſcripſit, cùm anteà ſolius ciuitatis nomen inſcriberetur. Author Suidas.

q *Iactu quoque diſci.*] Hos quinque ludos honeſtos eſſe & permiſſos præſertim militibus ſatis conſtat ex l. 2. ff. de alea luſu & aleat. & de iactu diſci & iaculatione, ſatis conſtat ex Homero loquente de ludis militaribus Achiuorum libr. 2. Iliados in Catalogo:

— λαοὶ δὲ παρὰ ῥηγμῖνι θαλάσσης
Δίσκοισιν τέρποντο, καὶ αἰγανέῃσιν ἱέντες.

Et lib. 8. Odyſſeæ de his quoque duobus, & prætérea de luctatione, pugna & curſu,

— ὅσσον περιγιγνόμεθ' ἄλλων,
Πύξ τε παλαισμοσύνῃ τε καὶ ἅλμασιν, ἠδὲ πόδεσσιν.

Et de

erat. [r] Nandi quoque poſt ſolitas exercitationes iuuentutis Romanæ ſummum ſtudium in militari rudimento fuit, aliaque opera iuſta militaria, quibus quaſi ſimulacris pugnæ, animos corporáque tanquam ad verum bellum acuebant. [s] Ad palum quoque exerceri, aut iaculis atque ſagittis ferire, nonnunquam fundis & lapidibus, diſciplinæ militaris erat. [t] Fuit enim palus cubitorum trium, quem tyrones ſcuto & clauo velut hoſtem peterent, in eumque ictus & plagas inferre ſolebant. In quo id cauebatur in primis, ne dum ad palum ictus intendunt, ipſi hoſtium telis pateant: proinde oportebat animo eos & corpore intentos eſſe non magis ad inferendos, quàm ad cauendos declinandóſque ictus: cui ludo Palaria nomen. Arcu quoque & ſagittis plerumque [u] Cretenſibus & [x] Cydonius exactiſſima cura milites inſtruebantur, [y] ſicut apud Græcos palæſtra. Cyri verò diſciplina fuit, vt milites ſemper opus facerent, & nunquam exercita iuuentus, niſi ſudore præuio cibum ſumerent. [z] Qui etiam neque prandebat, neque cœnabat vnquam, niſi ſudaſſet primùm, & militaria obiuiſſet munera. [a] Ageſilaus quoque in gymnaſio, ne ocio ſeneſcerent milites exercitationis & virtutis cuiuſque præmia propoſuit, lenibúſque prælus experiundo aſſuefecit. Qui etiam Perſarum regum mos traditur, vt curſus & pugnæ dona militibus proponant. [b] Alexander verò Macedo, ne ocio milites laſciuirent, certantibus virtutis præmia Chiliarchas dedit. Præ cæteris [c] Aurelianus Cæſar nullum reliquit vacuum diem, quin ſe pilo, ſagittis, ac militaribus armis exerceret. [d] Et Maximinus ſenior, quamuis grandis natu, campeſtrium exercitationum ſupra modum labores ſubiit. [e] Antoninus quoque Baſſianus Caracalla, prætérquam quod ſe cum militibus exercebat, iter ſemper onuſtus armis pedes fecit. [f] Id quod de Seuero ſcriptum accepimus, vt hyeme ſæua & gelida, aperto capite per niues & pruinas, per montes ſyluáſque curſitaret, in patientia laboris, & victus abſtinentia, ſupra fidem aſſuetus. Quibus documentis redacto in diſciplinam milite, poſito rudimento, & continuo vſu firmato, legiones conſcribebant. Prætérque milites peregrinæ militiæ, [g] inter auxilia Cretenſes ſæpe militaſſe accepimus. Hi enim terreſtri naualíque prælio, ad inſidias, furta, & rapinas populando aſſueti, excurſiones maximas facere promptiſſimi ſunt, in prælio verò ſegnes; [h] Cydones verò fortiſſimi, ſicut Homerus inquit, illorúmque arcus caprinis pellibus ornari,

Ad palum exerceri.
Palus.
Palaria ludus Sagittandi exercitium.
Cyri diſciplina militaris.
Ageſilaus.
Perſarum regum mos.
Alexandri Maced.
Aurelian.
Maximin.
Anto. Caracalla.
Seuer.
Cretenſes, milites ſæpe inter auxilia Romanorum.
Cydones.

ANNOTATIONES.

Et de duobus quoque illis prioribus, Horat. Carminum lib. 1. Ode 8.

—— Sæpe diſco
Sæpe trans finem iaculo nobilis expedito.

Quo in loco Acron dicit, Diſcum genus eſſe ludi certi ponderis, quo iuuenes in agone contendebant.

r *Nandi quoque.*] Vegetius libr. 1. rei militaris. c. 17. Sed & Horat. ea. Ode lib. 1. Carm. id ponit inter honeſta exercitia militaria.

Cur neque militaris
Inter æquales equitat?
Gallica nec lupatis
Temperat ora frenis?
Cur timet flauum Tyberim tangere?

Id eſt, vt interpretatur Acron, natare, quod adoleſcentibus inter ſumma erat virtutum exercitationis ſtudia. Porphyrion autem ibi dicit, id neceſſarium militiæ eſſe. Vnde Sueton. in Auguſto cap 64. ſcribit illum nepotes docuiſſe natare. Silius autem Italicus lib. 8. inter bellica exercitia, quibus iuuentutem inſtruebat, id quoque ponit,

—— Vndoſum frangere nando
Indutus thoraca vadum ſpectacula tanta
Ante acies virtutis erant.

Ex hoc autem prouerbium, Neque natare, neque literas, ſubaudi, nouit. de quo Eraſmus Chil. 1. cent. 4. c. 13. Alexander autem Macedo apud Plutarc. in vita illius, O deterrimus, inquit, ego, qui nare non didici: moxque rapto incumbens clypeo tranat.

s *Ad palum quoque exerceri.*] Vegetius lib. 2. cap. 23.

t *Fuit enim palus cubitorum trium.*] Vide Vegetium lib. 1. c. 11. & alios, quibus Palus dicitur imago lignea, ſuper terram fixa, quem haſta ſiue enſe petebant: & tanquam cum hoſte certatim congrediebantur: ſcuto vimineo, & interdum claua grauiore, vt in vera pugna, poſtea ſolutiores aptioréſque eſſent: aut ſcopo præfixo, id eſt, aliquo face vimineo, vel aliquo ſigno arcu exercebantur. De huiuſmodi autem palis Polybius lib. 18. Græci palum hunc optimum eſſe putant, qui plurimas habeat & maximas circa ſtipem excreſcentias. Apud Romanos verò pali duas, aut tres, aut ad ſummum quatuor virgulas habent, & tales vſurpant: vnde accidit, vt facilè portari queant: vnus enim vir tres vel quatuor inuicem compoſitos geſtat.

u *Cretenſibus.*] Strabo lib. 10. Liuius 4. Decad. lib. 8. Diodo. Siculus libr. 6. c. 15. vbi & ipſos Cretenſes ſagittandi modum induxiſſe tradit. Apuleius autē lib. 11. Metamorph. non multo poſt princ. Cretes, peculiari epitheto ſagittarios vocat. & alij multi, quos tibi citabo infra lib. 6. c. 22.

x *Et Cydonius.*] Strabo dict. lib. 10. Hi autem & Cretenſes ſunt, vt tradit Seruius lib. 10. Æneidos, enarrans eu locum,

—— Infelix noua gaudia Cydon.

& probat illud Homeri lib. 3. Odyſſ.

ἔνθα διατμήξας τὰς μὲν Κρήτῃ ἐπέλασσεν,
ἧχι Κύδωνες ἔναιον ——

Quod nos latius dicemus infra lib. 6. c. 22.

y *Sicut apud Græcos palæſtra.*] Id vbique videre licet, & præcipuè apud Cæl. Rhodig. lib. 13. c. 17. Vbi etiam traditur de initiis Olympici certaminis. & lib. 13. c. 30. de palæſtræ inuentore.

z *Qui etiam neque prandebat.*] Ibid.

a *Ageſilaus quoque.*] Xenophon in oratione de laudibus ipſius Ageſilai, poſt initium.

b *Alexander vero.*] Q. Curtius rerum geſtarum Alexandri lib. 5.

c *Aurelianus Cæſar.*] Flauius Vopiſcus in vita illius.

d *Et Maximinus ſenior.*] Herodianus lib. 7. & Iul. Capitolinus in vita illius.

e *Antoninus quoque Baſſianus.*] Dionyſ. in vita illius.

f *Id quod de Seuero.*] Intellige Septimio ex Herodiano libro 3.

g *Inter auxilia Cretenſes.*] Nam in bello Macedonico inter auxiliares milites Romanorum fuere Cretenſes, apud Liuium 4. Decad. lib. 1. Et in bello Achæorum aduerſus Nabidem tyrannum Lacedæmoniorum, apud eundem 4. Decad. lib. 5.

h *Cydones verò fortiſſimi, ſicut Homerus inquit.*] Cydones à Cretenſibus ſunt mediterranei, vt ſupra diximus in verbo & Cydonius. Sed credo hic legendum eſſe Cicones, quos bellicoſos, veluti peculiari epitheto, vocat ipſe Homerus lib. 2. Iliad. in Catalogo,

Εὔφημος δ' ἀρχὸς Κικόνων ἦν αἰχμητάων.

Et alibi

plerique literis adnotarunt. Idque à [i] Iuuenale verſibus mundis ſignificari crediderim, dum inquit: *Iuuenalis locus.*

Tu fruere ſcabie mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma & galea: metuenſque flagelli,
Diſcit ab hirſutis ſæculum torquere capellis.

Notat enim illa veteris diſciplinæ rudimenta, quibus tyro miles in emittendis iaculis apud ſuum centurionem militiæ ſolebat. [k] Quinetiam Romanæ militiæ fuit, leuis armaturæ milites atque equites loricas & galeas vrſinis pellibus tectas, quò truculentiores viſu forent, in aciem deferre: ſicut Græcorum veteres, pelles fluuiatilis canis pro capitis tegmento vice galeæ detulere, [l] equinaſque iubas & caudas in galeis, aut pennas ſtruthiocameli: [m] nonnunquam leonis pellem pro conis apud Romanos fuiſſe conſtat, [n] more Æthiopum, qui pelles equorum capitum cum ipſis auribus & iubis deferentes, nonnunquam [o] pardorum pellibus [p] leonúmque amicti acies ſubeunt & præliantur. [q] Thracibus in more fuit, è pelle vulpina caſſides ferre, [r] ſicut Albanis & Hiberis cum ferinis galeis pugnare. [s] Rhoxani non modo galeis, ſed thoracibus & ſcutis ex crudis boum coriis vti ſolebant. Apud Græcos autem, [t] Homeri teſtimonio, equinæ iubæ pro criſtis fuere. [u] Pyrrho & Philippo hircina cornua, Hammonius arietis caput, [x] Achæis pennæ variis diſtinctæ coloribus. Alij [y] rubras criſtas ſupra caſſidem deferebant. † Cimbri & Theutones horrentium hiatibus animalium contexere galeas. [z] Abradatæ Perſarum duci conus hyacinthinus erat. [a] Cyrus caſſidibus æneis & conis albis milites ornauit. [b] Cares gallos gallinaceos pro conis habent. [c] Alexandri caſſidē criſtata iuba & pennæ *Galearum & loricarū inſignia apud diuerſas gentes.*

ANNOTATIONES.

Et alibi de eorum fortitudine & viribus in bello videbis apud eundem Odyſſeæ lib.9 poſt princ.

i *A Iuuenale.*] Satyra ſcilicet 5.

k *Quinetiam Romanæ militiæ.*] Leuis armaturæ erat promptiſſimum genus ad laceſſendum certamen, ait Liuius Decad.5.lib.4.poſt prin. Habebant autem e loris de corio crudo pectoralia, quæ primùm lorica dicebant: poſtea, vt ait Varro de ling. Lat. libr.4. ſucciderunt. Galli è ferro, ſub id vocabulum ferream tunicam appellabant. Vnde Virg. lib. 3. Æneidos,

Loricam conſertam hamis, auróque trilicem.

Vbi Landinus. Leuis item armaturæ fuit galea, à galero, quo multi antiqui vſi, ait Varro: id eſt non ſolum galea, ſed & galero aſſerit vſos veteres. De hoc Virg.7.Æneid.

——— *Fuluóſque lupi de pelle galeros*
Tegmen habent capiti. ———

De galea Seruius eam duplicis generis fuiſſe prodidit ad Virg. Æn.9.ibi.

——— *Galeam fidus permutat Alethes.*

Aliæ enim fuere exploratorum, aliæ bellantium. Huiuſmodi meminit Homerus Iliad. 6. cùm Diomedes exploratum iuit,

—— [illegible]

quæ Καταῖτυξ ibi dicitur, quia ſine conio humilis fabricata ſit. Diuerſæ vero formæ fuerunt galeæ bellantium, vt idem Seruius obſeruauit. Sic accipiēdus ille Virgil. verſus, Æn.3.

Et conum inſignis galeæ, criſtáſque comantes.

De quibus tractauit Vegetius rei Militaris lib.2.c.16.

l *Equináſque iubas.*] De quibus paulò poſt dicemus.

m *Nonnunquam leonis pellem.*] Vide infra ſub verbo leonúmque.

n *More Æthiopum.*] Non omnium, ſed eorum, qui ex Aſia ſunt, ex Herodoto lib.7. in deſcriptione exercitus Xerxis.

o *Pardorum pellibus.*] Apud Homerum lib. 3. Iliados poſt princ. Paris pugnans aduerſus Græcos pellem pardi indutus, fortiſſimum quenque in certamen prouocat:

[illegible]
[illegible]

Diodorus quoque Siculus lib.5.c.2. ſcribit Bacchū in prælijs pardorum pellibus vſum fuiſſe. Vide ſeq. annotat.

p *Leonúmque.*] Nam & ipſi Æthiopes, qui ab ortu ſolis ſunt in exercitu Xerxis, aduerſus Græciam, leonum ac pardorum pellibus amicti erant, teſte Herodoto lib.7.

q *Thracibus.*] Herod. lib.7.

r *Sicut Albanis & Hiberis.*] De his duobus Strabo lib.11. vbi nos ſcribit ferinas galeas habere, nec aliter declarat cuiuſmodi hæ fuerint. Intelligit autem de Hiberis Orientalibus non de Hiſpanis, quibus galeas æreas criſtatas palmis, tribuit Diod. Siculus lib.6.c.9.

s *Rhoxani.*] Strabo lib. 7. ſic illos vocat, quos Ptolemæus Roxolanos, Volaterranus Rutenos ex eo nomine intelligit.

t *Homeri teſtimonio.*] Libro 3. Iliados:

Κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην [illegible]
[illegible]

Et paulò pòſt

[illegible]

Et iterum lib.4. eiuſdem operis, atque iterum lib.6.

[illegible]

Et iterum eodem lib.6. ante finem in duobus locis. Sed & apud alios quoque Virgilij teſtimonio de Mezentio loquens lib.10. Æneidos,

—— *Criſtáque hirſutus equina.*

Et Silij lib.8. de Curione.

Horridus & ſquammis & equina Curio criſta.

u *Pyrrho.*] Plutarch. in vita illius. Pyrrus, inquit, ſtabat detracta caſſide, ac rurſus eam capiti imponebat, vt inſigne hircinorum cornuum noſceretur.

x *Achæis.*] Plutarc. in Philopœmene. Sed & quod huic addas, Plinius lib.10.c.1. tradit conos bellicos & galeas pennis ſtruthiocameli olim adornari ſolitas. Claudianus quoque in ſextum conſulatum Honorij, oſtendit antiquiores illos galeas ornaſſe pennis auis Iunoniæ, id eſt pauonis.

Quod picturatas galeæ Iunonia criſtas
Ornet auis. ———

y *Alij rubras.*] Ad quas alludit Virg.9. Æn.

—— *Tremunt in vertice criſtæ*
Sanguineæ. ——

Et antè,

——— *Illum ipſum clypeum, criſtáſque rubentes*
Excipiam ſorte.

& ibidem,

Purpurei criſtis iuuenes, auróque coruſci.

† *Cymbri & Theutones.*] De his duobus Plutarc. in Mario.

z *Abradatæ.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib 6. non longe ante finem. Hic autem fuit Suſorum rex, eique Panthea vxor conum ipſi fecerat, vt idem tradit.

a *Cyrus.*] Idem author eiuſdem operis lib.7. ad princ.

b *Cares.*] Plutarc. in Artaxerxe. Herodotus autem lib 1. ſcribit eos primos galeis criſtas impoſuiſſe, & clypeis ſigna adiunxiſſe, & lora ſcutorum excogitaſſe.

c *Alexandri caſſidem.*] Plutarc. in vita illius. Apuleius autem (quod noſtro authori addes) libr.10. cap. 9. deſcribit Caſtorem & Pollucem caſſidibus ſtellatis orbatis ſtellarum apicibus lib.10.c.9.

d *Epiporpoma.*]

candidiſſimæ circumcingebant. Nonnunquam inſigne fuit [d] Epiporpoma. [e] Galli non modo ſcuta, ſed corallio ornebant galeas. Galatæ [f] partim cornua, partim quadrupedum habuere effigies. [g] Samnites cum pinnis muralibus digladiantur, in prælio vero [h] criſtatis galeis: ſicut [i] Luſitani, & Sacæ Scythica gens, quibus neruatis criſtatiſque galeis pugnare in vſu eſt. [k] Teucri, [l] Myſi, & [m] Thraces ſuper æneas galeas bouis aures & cornua apponunt. Inter cæteros [n] Conidus centurio, bello contra Myſos fertur miraculo fuiſſe, quod poculum ſupra caſſidem, modò ſuſcitans flammam, modò remittens deferebat. Erátque Romanæ militiæ vetus conſtitutum, ne [o] miles ſine commeatu ab ſignis abeat, [p] néve præſidio decedat, néve locum relinquat, aut è caſtris effugiat, neu diſcedat longius: ſed explorato, & ſub ſignis atque ſubſidiis poſitis, non modò in acies prodeat, ſed lignatum & pabulatum vadat: omnia denique velut ſi coram hoſte, cauta præuiſáque ſint. Vtque milites die ſimul ac noctu, iuxta parati inſtructique [q] ad nutum imperiumque præſto ſint: [r] qui contra fecerat, aut ignominia, notaque afficiebatur, aut ſeuera correptione capite luebat: tametſi nonnulli delicta huiuſmodi lenius vindicarint. Namque [s] Æmilianus Scipio, licet grauiſſimus exactor diſciplinæ, quem militem extra ordinem deprehenderat, fuſtuario plectebat, cumque vulgato ad rem militarem exemplo, ſi [t] Romanus ciuis eſſet, vitibus, ſi verò externus, fuſtibus cædebat. [u] Eſt quoque lege militari ſancitum, ne lixæ permixti cum equitibus vagentur: [x] néve frumentum publice datum miles vendat: [y] aut prædas pecorum vel mancipiorum vino commutet: [z] néve gregarius miles in acie vel caſtris ſeruum aut iumentum habeat, neu quis, vbi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet: [a] nec qui ordines duxiſſet, miles poſtea fieret. Vtque milites manipulares, qui ſub diſciplina militent, [b] ſemper cincti [c] caligatique ſint, quæ quidem caligæ multiplicibus [d] clauis munitæ erant. [e] diſcinctos enim, velut ignauos & militiæ minimè aptos putarunt: præcinctos vero, fortes

Militiæ Romanæ vetus conſtitutum.

Scipionis animaduerſio in milites extra ordinem deprehenſos.

Diſcincti. Macedonii lex militaris.

ANNOTATIONES.

d *Epiporpoma.*] [illegible] Græcis eſt fibula ſiue ſpinther connectendis vel ornádis veſtibus, vnde [illegible], & [illegible], fibulis cõnectere, adornare. & verbalia [illegible] & [illegible] infibulatio, fibula pendens è chlamyde, vel è manica, vel è pileo, ornatus gratia.

e *Galli.*] Plinius lib. 32. cap. 2.

f *Galatæ.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. 9.

g *Samnites.*] Varro lib. 4. de lingua Latina.

h *Criſtatis galeis.*] Liuius 1. Decad. lib. 9. & iterum 10.

i *Luſitani.*] Strabo lib. 3. Neruatas tamen non galeas, ſed peltas habuiſſe Luſitanos, & galeas, more Celtiberorum, ferreas, criſtatas palmis, ſcripſit Diod. Siculus lib. 6. cap. 9.

k *Teucri.*] Herodotus lib. 7.

l *Myſi.*] Herodotus ibid.

m *Thraces.*] Et ibi quoque. Ex quo loco intelliges eoſdem eſſe Myſos Thraces. Quibus addes Parthis plumatas loricas fuiſſe, quæ eos toto corpore tegebant, ex Iuſtino lib. 41. vbi ſubdit, apud eos multum auri & argenti vſum fuiſſe, niſi in armis. Cuiuſmodi autem erant loricæ Sarmatarum ſiue Nomadum, videbis apud Pauſaniam lib. 1.

n *Conidus Centurio.*] Lucius Florus Epito. 4. cap. vlt.

o *Ne miles ſine commeatu ab ſignis abeat.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. poſt princ. in oratione Appij Claudij ad fi. Nam & noſtris legibus miles ſine periculo à ſignis diſcedere non poteſt l. penult. ex quibus cauſ. ma. idẽ & nos alibi diximus.

p *Néve præſidio decedat.*] In eodem loco Liuij, & præterea 3. dec. lib. 4.

q *Ad nutum.*] Q. Curtius lib. 3. vbi loquitur de militibus Alexandri.

r *Qui contra fecerat.*] Vide infra lib. 2. cap. 13.

s *Æmilianus Scipio.*] Lucius Florus Epitome Liuij 57.

t *Si Romanus ciuis eſſet, vitibus.*] Ipſe Florus eodem lib. Idque quod hic dicit de vitibus deſumptum videtur ex Plinio lib. 14. c. 1. ad fi. & Corn. Tacito libr. 1. & 5. & Iuuenale loquente de Mario, Satyra 8.

Nodoſam poſt hæc frangebat vertice vitem.

Plura de fuſtis & vitis caſtigatione tradidi ad Macrum, qui de hac loquitur l. milites agrum. §. irreuerens. ff. de re milit.

u *Eſt quoque lege militari.*] Huius & ſequentium legum militarium fons eſt ratio diſciplinæ, quæ omnia deliciarum inſtrumenta militibus reſcidit, apud Florum ex Liuio epito. 57. Sed quod hic de lixis ait adeo ſanctum fuit, ne extraordinarij, quibus licebat quod libuiſſet, vt de lixis ait Feſtus Pompeius libr. 10. equitum diſciplinam corrumperent.

x *Néve frumentum.*] De tribus enim quæ miles curare debet, hoc vnum eſt, vt habeat cibum paratum ad ſubita imperia: quod tradit Liuius Decad. 5. lib. 4.

y *Aut prædas pecorum.*] Cum vino permutatio vetita eſt, ne vinum ſequentibus voluptatibus, vt ait Liuius 4. Decad. lib. 6. à diſciplinæ rigore milites deſciſcerent. Vnde Peſcennius Niger, teſte Spartiano, cum in Ægypto limitanei milites vinum ab Imperatore peterẽt, Nilum, inquit, vicinum habetis, & vinum quæritis? Vide Eraſm. Apoph. lib.

z *Néve gregarius miles.*] Iumenta omnia, quò milites oneri ferendo aſſuefaceret, Scipio Aphricanus vendi iuſſit, dum exercitum ad generoſiſſimam militiæ diſciplinam reuocauit. Ex L. Floro dicta Epitom.

a *Nec qui ordines.*] Dionyſius Halicar. lib. 9. P. inquit, Volero ex plebe vir fortis, qui ſuperioribus expeditionibus ordines duxerat, tunc inter gregarios adſcriptus, negabat ſe militem fieri debere, nullam ignominiam in militia meritum. Quod & ipſe ſcribit Liuius 1. Dec. lib. 2 non adeo longè à fine.

b *Semper cincti.*] Vide paulò poſt in verbo, Diſcinctos enim.

c *Caligatique.*] Nam & caligati dicebantur milites manipulares l. de militibus, ff. de cuſt. reo. & l. 2. §. quod ait. ff. de his qui not. infam. & l. à caligato. C. de nupt.

d *Clauis.*] Iuuenalis Saty. 15. eadémque vlt.

—Offendere tot caligatos, Millia clauorum.—

Et Valerius Max. lib. 9. cap. 1. vbi de Antigono: & Ioſephus lib. 7. belli Iudaici, vbi de nece Iuliani Hecatontarchi. Indeque etiam caligares claui dicti Plinio lib. 9. cap. 18. & libr. 22. cap. item 22. & caligarij, eidem Plinio lib. 34. c. 14.

e *Diſcinctos enim.*] Horat. in Epodo, ode 1. in fi.

Diſcinctus aut perdam, vt nepos.

Quo loco Acron & Porphyrion interpretãtur, diſcinctus, id eſt, diſſolutus, negligens, omni luxuria diffluens. Et Perſius Satyr. 3.

Non pudet ad morem diſcincti viuere Nattæ?

Et Satyr. 4.

Cum bene diſcincto cantauerit ocyma Vernæ.

Et Suet. in Auguſto c. 24. in fin. Pro cætero delictorum genere varijs ignominijs afficit, vt ſtare per totum diem iuberet diſcinctos. Trebellius Pollio in Salonino Galieno. Spartianus in Seuero. Seruius enarrans eum locũ lib. 1. Æn.

Ille prædæ accincti.———

Et eum locum lib. 8. ad finem,

— Diſcinctos Mulciber Aphros.

Vbi

& ſtrenuos. Quare Macedonum lex erat militaris, vt qui miles hoſtem non occidiſſet, non militari cingulo, ſed capiſtro cingeretur: quod apud Carthaginenſes ſeruatum legimus, vt diſcinctos, poſtremos homines ducerent: [f] tametſi Aphrorum peculiaris feratur mos, fluxa tunica & diſcinctos incedere. [g] Quinetiam vt in expeditionem ituri milites, arma & vallum, nec non vtrem, follem, ſcutum, gladium, cum ſi quid ad vſum velint, interdum plus dimidiati menſis cibaria, abſque ſeruorum aut iumentorum miniſterio humeris ferant, antiqui moris & exempli fuiſſe. [h] Illud quoque animaduertimus, nemini in Romana militia extra ordinem, etiam in prouocantem, contra imperium pugnare licuiſſe: idem Macedonibus, quibus iniuſſu ducis aut arma capere, aut in ordines ire vetabatur, quódque, [i] niſi militari ſacramento miles adſcriptus foret, hoſtem gladio petere, aut militare minime fas erat: perindéque in eum militaris animaduerſio fuit, qui hoſtem militiæ ſacramento non adſcriptus occideret, [k] aut qui claſſico reuocatus, tardius parêret, quam qui ciuem aut ſocium iniuria occidiſſet. [l] Ideo laudaſſe Cyrus dicitur militem, qui cum hoſtem interfecturus gladium eduxiſſet, claſſico receptui audito, ictus cohibuit, & hoſtem dimiſit. [m] Sed prius ſua ſponte decuriati equites, centuriati pedites, ſacramenta mutuò præſtabant. [n] Paulo deinde Æmylio, & Terentio Varrone conſulibus, tunc primum, quod nunquam antea factum, per tribunos militum à voluntario ſacramento ad legitimum iuſiurandum milites adacti fuere. [o] Quod quidem imperator præſtare tenebatur primus, ſuo mox ordine ſubſequebantur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, poſtea decuriones, mox præfecti caſtrorum, demum milites: quod ſingulis annis Calendis Ianuariis denuo præſtabatur. [p] Iurabant enim per deos ſolemne iuſiurandum: poſtea in acta principum, ſe iuſſu conſulum conuenturos, [q] neque è caſtris, eorum iniuſſu, quæſitis occaſionibus abituros, non fugæ formidiniſve cauſa extra ordinem receſſuros, niſi teli ſumendi, vel hoſtis feriendi, aut ciuis ſeruandi cauſa. [r] Neque in exercitu propéve decem paſſuum millia, pluris argentei nummi furtum facturos: extráque haſtam, ligna, pabulum, vtrem, follem, ſi quid quod pluris eſſet, nacti fuiſſent, id omne ad conſules delaturos, aut dominis reddituros. [s] Nonnunquam alio ſacramento milites adactos comperimus, tunc

Aphri diſcincti.
Sua quique onera ferebant.
Pugnare extra ordinem iniuſſu ducis nõ licebat.
Sacramento militari non adſcriptis hoſtem ferire aut militare fas non erat.
Iuramẽtum legitimum militare.
Iuramenti militaris forma.

ANNOTATIONES.

Vbi Diſcinctos ait, inhabiles militiæ. Omnes enim qui militant cincti ſunt, aut certè inefficaces & ignaui: vt contrà, Præcinctos ſtrenuos dicimus. Horat.

Altius & nos —— Præcinctus vnum. ——

Vnde & Græcè εὔζωνος appellatur, non qui bonam zonam habet, ſed qui eſt ſtrenuus. & vide Feſtum Pompeium li. 5. paulo poſt princ.

f *Tametſi Aphrorum.*] Virgilius eo loco, quem nuper citauimus,

—— Diſcinctos Mulciber Aphros.

Vbi Seruius ſic ſcribit, vel habitum eorum oſtendit, qui vſque ad talos fluebat, quod Plautus in Pœnulo tetigit Act. 5. Scena 5.

Quis hic homo cum tunicis longis, quaſi puer cauponius?

eodémque illud Iuuen. Saty. 8.

Cum tenues nuper Marius diſcinxerit Aphros.

g *Quinetiam.*] Ad Romanos redit. Eſt Cicer. lib. 2. Tuſcul. Quæſt. Noſtri exercitus primum vnde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quãtus agminis: ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre ſi quid ad vſum velint, ferre vallum. Nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. Tametſi imperator Alexãder expeditionis tempore meliùs putauit, vt annonam milites in expeditionibus acciperent: nec cibum ſeptemdecim dierum portarent, vti ſolebant.

h *Illud quoque animaduertimus.*] Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi loquitur de Manlio Torquato, qui aduerſus Gallum prouocantem, non prius ſe obtulit, quam eius rei poteſtatem à Tito Q. Pœno Dictatore impetraſſet. Et rurſum eodem libro dum loquitur de M. Valerio Coruino, qui & idẽ fecit. Et 3. Decad. lib. 3. vbi idem quoque fecit Claudius Aſellus, prouocatus à Iubelio Taurea Campano. Quam hiſtoriam quoque recenſens Silius Italicus lib. 13. hæc ſcribit,

Prauetitum capitis pœna committere Martem
Sponte viris. ——

Et Liuius dictę Deca. 3. li. 5. vbi T. Quintius Criſpinus prouocatus a Badio, & ipſo quoque Campano, a Conſulibus eius rei facultatem petiuit.

i *Niſi militari ſacramento.*] Apud Romanos, qui ſacramento non tenerentur, licet in caſtris verſarentur: tamen nec hoſtes prælio laceſſere, nec ferire fas erat, vt authoritate Catonis iunioris ſcribit Plutarch. eius rei multas rationes afferens problemate 38. Cic. de Officiis lib. 1.

k *Aut qui claſſico reuocatus.*] Plutarch. in Apophthegmatis Laconum ignobilium, Lacon, inquit, in acie cum enſem foret in hoſtem illaturus, ſigno receptui dato non intulit: ſed quodam percunctante, Cur hoſtem, quem ceperat, non occidiſſet? Quia parere, inquit, Imperatori melius eſt, quàm hoſtem necare.

l *Ideo laudaſſe Cyrus.*] Plutarch. d. problem. 38. & ante eum Xenophon Pædiæ Cyri lib. 4. ad princ. vbi illum militem Chryſantem nuncupant.

m *Sed prius ſua ſponte.*] Ex Liuio 3. Decad. lib. 2. & vide præterea Iulium Frontinum Stratagematũn lib. 4. cap. 1.

n *Paulo deinde Æmylio.*] Ex eodem Liuio vbi ſupra.

o *Quod quidem Imperator.*] Magnam partem huius ordinis accepit a Cæſare lib. 3. belli Ciuilis, cuius hæc verba ſunt, Princeps Labienus procedit, iuratque ſe eum non deſerturum (de Pompeio loquitur) eundémque caſum ſubiturum, quencunque ei fortuna tribuiſſet. Hoc idem reliqui iurant legati. Hos Tribuni militum, Centurioneſque ſequuntur, atque idem omnis exercitus iurat.

p *Iurabant enim.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. & iterum 3. Decad. lib. 2. & Seruius lib. 8. Æneid. in princ.

q *Neque e caſtris.*] Liuius d. 3. Decad. lib. 2. & Iulius Frontinus lib. 4. Stratagematũn cap. 1.

r *Neque in exercitu.*] Ex Gellio lib. 16. c. 4. authoritate Cincij in lib. 3. de re militari.

s *Nonnunquã alio ſacramẽto.*] Liuius 1. Decad. libro 2. in M. Fabio & Cn. Manlio Coſſ. Idem autem 3. Decad. lib. 6 tradit Acarnanes in bello aduerſus Aetolos coniuraſſe, niſi victores ſe non redituros, qui victus exceſſiſſet, eum ne quis vrbe, tecto, menſa, lare reciperet. Sed & 4. Decad. lib. 1. ſcribit, Abydenos iureiurando à ſacerdotibus adactos fuiſſe, neminem viuum, niſi victorem acie exceſſurum. Sed & apud Cęſarem lib. 3. Belli Ciuilis, Labienus primùm, deinde Pompeius & cæteri iurarunt, ſe, non niſi victores in caſtra redituros. Pauſanias l. 2. ſcribit Argiuos dũ ad bellum Troianum proficiſcerentur, iuraſſe ſe in bello permanſuros, donec vel Ilium cepiſſent, aut ipſi inter pugnandum occubuiſſent. Superioribus autem adde inter cætera, quę milites iurabant, id fuiſſe, ſcilicet, ſe obtẽperaturos ducibus, atque eorum mandata pro viribus executuros, vt tradit Polybius lib. 6. vbi id prætereà dicit, vnum omnium

Fortiter. ingens ſubeunda dimicatio foret,& in extremum diſcrimen res venit,vt niſi victis,debellatis,fuſiſque hoſtibus victores forent, ſe ad caſtra nunquam redituros iurarent.[t] Tum illud notatum eſt,quod ſi ab vniuerſo exercitu iuſiurandum conſuli præſtandum eſſet, ſatis fuiſſe, ſi centurio vel tribunus exercitus nomine, conceptis verbis, ſublimi voce iuraret, omniſque multitudo & ſinguli milites communi conſpiratione & conſenſu in eadem verba ſilentio in ſe quiſque iuret. Hocque iuſiurandum, ac *Lacedæmonij.* ſi concepta verba ſinguli expreſſiſſent, perinde tenere, ac ſanctum & illibatum haberi.[u] Apud Lacedæmonios vero milites hoc etiam iuramentum præſtare ſoliti ſunt, eoſdem cum imperatore amicos inimicoſque habituros, vtque bonorum malorumque firma conſenſio inter eos & fœderatio eſſet.[x] *Athenienſiũ iniurandum in Megarenſes conſuetum iuramentum.* Neque omittendum quod de Athenienſibus memoriæ proditum eſt, qui cum propter quotidianas contentiones, & violatum ius gentium, infenſi Megarenſibus & animo hoſtili eſſent: quoties milites ſolito militari ſacramento adigebant, hoc etiam iuſiurandum illos ſubire coegiſſe, ſe intra militiæ tempus quotannis quoquo modo poſſent, Megarẽſium agros fineſque infeſto exercitu inuaſuros, & peruaſtatis agris, nihil intactum relicturos, atque in eos omni clade belli graſſaturos.

ANNOTATIONES.

primum in id ſacramentum ſpeciatim deligere ſolitos, tum reliquos ſingulatim procedentes, omnia ſe facturos, vt primus ille.

t *Tum illud notatum eſt.*] Paulò aliter Seruius in lib. 8. Æn. in princ. Nempe, quòd ſi eſſet tumultus, id eſt, bellum Italicum, vel Gallicum, in quibus ex periculi vicinitate, erat timor tumultus, vnde nomen tumultus deriuatum, tunc ſingulos interrogare non vocabat. Qui erat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium: & exinde proferens duo vexilla, vnum roſeum, quod pedites euocabat: & vnum cæruleum, quod erat equitum (nam cæruleus color eſt maris, à cuius Deo equum conſtat inuentum, Qui vult Rempublicam ſaluam eſſe, me ſequatur & qui conuenimiſſent, ſimul iurabant.

v *Apud Lacedæmonios.*] Id ſi apud illos moris fuit, inde ortum conijcio, quod cùm in vrbanarum tribuum quaſlibet quinquagenarij octo eſſent, duces militis peregrini, vt teſtatur Xenophon de Rep. Lacedæmoniorum, extraneum vel mercenarium militem iureiurando adigere ad eorum fidem oportuit, & religione iuramenti in officio continere.

x *Neque omittendum.*] Id ex Plutarcho in Pericle.

Diſſenſio inter duos ludi profeſſores ſuper verbo inuenio & reperio. contra obſeruationes grammatici cuiuſpiam. CAPVT XXI.

AMBVLABAMVS in littore dum Neapoli eſſemus, æſtiuo anni tempore, cum iam aduesperaſſet, ego & Iunius Antonius, & pleriqve ſtudioſi paribus diſciplinis deditì, qui illuc ociandi cauſa aduenerant. Cúmque duos ludi literarii profeſſores, ſuper verbo reperio & inuenio, graui contentione inter ſe iurgantes diſceptanteſque videremus, libuit eorum diſceptationi intereſſe. Atque ex his alter, cum inuenire diceret eſſe, impenſo labore rem diu quæſitam aſſequi: reperire verò, rem non quæſitam, ſed forte oblatam, nanciſci, idque Ouidij autoritate, qui in ſuo maiori carmine dum Inachum natam Io quærentem facit, poſt longos & irritos labores his verbis illam affatur, Tu non inuenta, reperta es. Quos ipſe verſus ſic explicabat, vt diceret, te ego cum diu quæſierim, non inueni, ſed caſu oblatam comperi. Ouidium ergo de ſignificatu verbi contra illum diiudicare aſſerebat, qui verbum reperio caſus facit, non operæ. Quóque minus dubites, inquit ille, habes Latinæ linguæ doctorem non ignobilem. nec mora, commentatiunculas quaſdam grammatici hominis non incurioſi, quas ſecum adduxerat, è ſinu togæ depromit, in quibus ita ſcriptum erat: Excogitare conſilij eſt, reperire vero fortunæ. Vnde Ouidius, Tu non inuenta, reperta es. Hæc cum ille & pleraque legiſſet, reclamabat alter, doctorem iſtum nec verba nec mentem Ouidij intelligere quiuiſſe, labique errore manifeſto. Siquidem reperire, eſt cum labore aliquid quæſitum aſſequi, de- *Reperio vnde.* ductum ex re & pario. parere enim eſt cum labore quærere: vnde pecunia parta, cum labore quæſita dicitur: imò eundem Ouidium quem in medium ille adduxerat, eodem verſu ſignificantius contra demonſtrare: Tu non inuenta, ſed reperta es, inquit, quaſi, ego te non caſu & fortuna nactus ſum, ſed ſtudio & labore quæſitam reperi. Quod & alio verſu eundem exploratius ſignificare aiebat; Examinanſque artus primò, mox oſſa requirens, Repperit oſſa tamen. Prætérque hanc Ouidij autoritatem, idem apud autores probatiſſimos vſu continuo obſeruari. Q. Curtius: Quippe Euphrates, inquit, altum limum vehit, quo penitus egeſto, vix ſufficiendo operi firmo reperiunt ſolum. Et idem: Quia duces aſſeruari profugerant, miſit qui conquirerent, nec reperti. Suetonius in Cæſare: Idque eo ſtudioſius facerent, quòd aliquantum vaſculorum operis antiqui ſcrutantes reperiebant. Vides, inquit ille, reperire eſſe operæ & conſilij, non autem fortunæ? Atque alter cum contra tenderet, & voce immodica obſtreperet, eadem ſæpius & quædam nugalia repetendo, cupidus ego illius doctoris mentem plane perſpicere, accipio libellum à manibus magiſtri, atque in eo lego pleráque nimium

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

ID caput ex his eſt, quibus Laurentium Vallam innominatim, vt ſemper alias, taxat. Cuius locus eſt Elegantiarum lib. 3. cap. 2. quo ipſe Valla contendit intereſſe inter hæc verba inuenio & reperio, vt illud ſit rei perquiſitæ, hoc oblatæ: Alexander autem multis antiquorum ſcriptorum teſtimoniis, probat reperire de re perquiſita dici. Quibus addes Plautum in Ciſtellaria,

Requirens ſeruus reperit, quem proiecerat.

Et in Trinummo,

Non monſtrare poſſum illos homines, quos tu quæritas, quod ad exemplum eſt,
Coniectura ſi reperire poſſumus.

Terent. in Phor.

Sed vbi Antiphonem reperiam, aut qua quærere inſiſtam via?

Vbi

audacis doctrinæ & confidentis. Namque eò proceſſit, vt ſingulos ferme veterum probatiſſimos, quorum veſtigiis nobis inniti operæpretium eſt, à præſcripta à ſe lege & dicendi norma diſſidentes, taxare non fuerit veritus. Præter quæ, in eo admiratus ſum, offendo & nanciſcor ferè idem eſſe quod reperio, quod procul à vero eſſe apertè liquet. *Offendo, & nanciſcor.* Etenim ſi reperire eſt aliquid impenſo ſtudio inuenire, vt eſt modo oſtenſum: nemo fere quiſquam id in verbo nanciſcor & offendo inueniet. Siquidem verba hæc haud dubie ſub caſu & fortuna ſunt. Præterea qui rem exquiſitius penſabit, inueniet nanciſci id frequentius notare rem ſcilicet forte oblatam, data occaſione aſſequi & habere. T. Liuius tertio ab vrbe condita: Pacuuius, inquit, Calanus malis artibus nactus opes. Idem, caſtris ponendis diſperſos nactus. Cæſar idoneam tempeſtatem nactus dixit, id eſt, aſſequutus. Id quod Feſto Pompeio authore ſcientiſſimè probatur, qui verbo nanciſcor, ſignificatum aſſequendi potius, quàm inueniendi, in ſuis commentariis tribuit, & pleriſque veterum auctoritatibus, in quibus ſi nanciſci inuenire dixeris, profecto abſurde & imperite loqueris. Hæc & pleraque in eo cũ legiſſem, cùm me iam tæderet, librum reſtituo, atque illos inuicem altercantes diſceptantéſque relinquo.

ANNOTATIONES.

Vbi Donatus interpres id non obſcurè animaduertit. Et rurſus in Hecyra,

Perpol quam paucos reperias meretricibus fideles euenire amatores

Quo etiã in loco ipſe Donatus, Aptum, inquit, verbum ad raritatem. & ideo non dicit, pauci ſunt, ſed paucos reperias quærens: non autem reperitur, niſi quod quæritur: nõ quæritur, niſi quod præſtò non ſit. Et Sueton. in Auguſto c.94. Et diu quæſitus tandem in altiſſima turri repertus eſt. De verbo autem inuenire, vt etiam dicatur de re non quæſita, probat apertiſſimè illud Senecæ in lib.6. de beneficiis, Tranſeuntem Platonem, quem non quæſierat, inuenit. Illud autem Ouidij,

—*Tu non inuenta, reperta es.* eſt ex lib.1. Metamor.

Ex quibus victoriis olim conſules, & deinde ſequuti duces, triumphare conſuerint.

CAPVT XXII.

VETERES Romanos olim [a] nõ ex quibuſcũque victoriis triumphare conſueuiſſe, ſed cum bellorum & victoriarum cauſæ eo munere dignæ viderentur, triumphos egiſſe accepimus. Cauſæ vero triumphorum licet à prima origine exiles fuerint *Cauſæ triũphorũ à prima origine exiles.* atque tenues, quippe quia exiguis viribus & parua manu rem agebant: poſtea, aucto dilatóque imperio, maiores certioréſque fuere, vt ad triumphi munus quiſquam aſpiraret. [b] Cum Veientes olim Tarquinienſéſque pro Tarquiniis contra Romanos mouiſſent arma, & velut æquo marte vtrinque pugnatum foret, quod vno plus Hetruſcorum in acie cecidiſſet, nec hoſtium quiſquam poſtera die in conſpectu erat, digna res triumpho viſa fuit. Itaque Valerius conſul, quamuis collega morte ſublato, de Veientibus Tarquinienſibúſque triumphum egit. [c] Et P. Valerius, & T. Lucretius conſules cum infeſto exercitu in agrum Sabinum profecti primò vaſtatione, mox prælio ita hoſtium opes afflixiſſent, vt nihil inde rebellionis timeri poſſet, triumphantes vrbem iniêre. [d] Quinetiam ex deditis & non captis vrbibus, aut hoſtibus fuſis & auerſis, ſtante dictatore, à conſulibus ſæpe triumphatum eſt. [e] De Priuerno & [f] Pometia, déque [g] Sabinis & Samnitibus, etſi non vi captis, ſed in deditionem acceptis, triumphare licuit: propteréque auerſos & palatos hoſtes, [h] C. Petilius conſul, dictatore Q. Seruilio Hala, de Tiburtibus & Gallis triumphauit. Et [i] Cornelius & Bebius conſules, quòd Ligures Apuanos non expectantes bellum, in deditionem acceperunt, & [k] ad duodecim millia in alias terras traduxerunt, de Liguribus velut acie victis triumpharunt. Procedente mox tempore, cum propagato imperio, cum *Triumphorum cauſa exilas abrogata.* hoſtibus validioribus, magnis vtrinque viribus bella agerentur, [l] cautum fuit, ne cui triumphum, niſi quinque hoſtium millia cecidiſſet, & iuſta acie magnas copias fudiſſet, decernere liceret. Cuius rei fidem apud quæſtores, vt quid laboris exhauſtum, quidve cædis, noſcerent, ampliſſimo teſtimonio facere oportebat. Idq; non ab re viſum. [m] Erat enim triumphus ingens honorum cumulus, quem multi duxerunt maximum vitæ bonum, quo niſi magnis conatibus deuictis perduellibus, victores

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

a *NOn ex quibuſcunque victoriis.*] Vide Valer. Max. lib.2. cap.3. in princ.

b *Cum Veientes.*] Liuius 1. Decad. lib.2.

c *Et P. Valerius.*] Hæc prope ad verbum ſunt Liuij eodem lib.2. Decad.1.

d *Quinetiam ex deditis.*] Vt patet ex his quæ ſequuntur.

e *De Priuerno.*] Ex Liuio 1. Decad. lib.7.

f *Et Pometia.*] Ex eodem eiuſdem Decad. lib.2.

g *Deq; Sabinis.*] Poſteaquam ſe Collatia Sabinorum vrbs ſe per legatos dedidit, bello Sabino perfecto, Tarquinius triumphans Romam redijt. Liuius lib.1. Decad.1.

h *C. Petilius.*] Liuius 1. Decad. lib.7. docet hìc legendum C. Petilius Balbus, qui cum M. Fabio Ambuſto conſul fuit. Claudius enim Petilius Marci Valerij Coruini in conſulatu collega, nihil quidquam memorabile refertur edidiſſe, quò triumphum adipiſceretur,

i *Et Cornelius & Bebius.*] Liuius 4. Decad. lib.10. vbi dicit hos omnium primos nullo bello geſto triumphaſſe.

k *Ad duodecim millia.*] Legendum quadraginta millia ex Liuio vbi ſupra. & adde ſuperioribus Sp. Caſſium Conſulem, Volſcis & Herminis deditis, petiiſſe, & obtinuiſſe triumphum: gratia magis vſurpantem eum honorem, quàm iure poſtulante: quippe qui nec vrbes vllas expugnauerat, nec hoſtem acie fuderat, nec triumphi ornamentum, captiuos vllos habebat, aut ſpolia, quæ in pompa traduceret. Hæc enim de eo ſcripſit Dionyſius Halicarn. lib.8.

l *Cautum fuit ne cui triumphum.*] Valer. Max. lib.2. cap.3. in princ. At Paulus Oroſius lib.5. c.2. dicit legem fuiſſe Romæ, vt quiſquis quinque millia hoſtium peremiſſet, triumphandi haberet poteſtatem.

m *Erat enim triumphus.*] Nam & Scipio Africanus apud

Triumphus quibus admittebatur.

bello duces honeſtabant. [n] Vtque niſi pro aucto imperio, non pro recuperatis his quæ bello amiſſa erant, triumphus vnquam decerneretur. [o] Quinetiam niſi ſuo ductu & auſpicio, ac in ſua & non aliena prouincia, eaque pacata, & nullo manente bello, imperatores hoſtes profligaſſent & vicisſent, triumphare nemini licuit. [p] Ideo Liuio & Nerone conſulibus deuicto ad Metaurum Haſdrubale, Liuius, qui in ſua prouincia rem geſſerat, de Haſdrubale & Pœnis iuſtiſſimè triumphauit. Nero autem, qui potior victoriæ cauſa fuit, quòd in aliena prouincia ſuppetias collegæ dederat, ouans in vrbem vectus eſt. [q] Exque duobus conſulibus eandem prouinciam ſortitis, contraque eoſdem militantibus, vni triumphum decretum, quòd hoſtes fuſius egerat, eiuſque ductu & auſpicio parta victoria fuerat, alteri negatum legimus. L. Valerio Potito & M. Manlio conſulibus, quòd contra Æquos in Algido proſperè rem geſſiſſent, Valerio triumphus, quòd perſeuerantior in hoſte perſequendo, inſtando, vrgendóque fuerat: Manlio verò, vt ouans vrbem iniret, à ſenatu datum eſt. [r] Fuitque animaduerſum, quod tametſi victis, fuſis, fugatiſque hoſtibus, res triumpho dignas imperatores geſſiſſent: ſi tamen neque dictator, neque conſul aut prætor exercitui præfuiſſent, neque legitimum haberent magiſtratum, cuius ductu & imperio victi eſſent & profligati, triumphare nemini fas erat. Propterea L. [s] Cornelio Lentulo, magnis rebus geſtis, negatus triumphus fuit, quòd proconſul Hiſpaniam prouinciam, non conſul obtinuiſſet. Tametſi Scipionem proconſulem, & cui ſæpe prorogatum imperium fuerat, de Hannibale & Pœnis: & [u] Cneum Manlium de Gallogræcis, [x] Paulumque Æmylium de Ingaunis Liguribus, [y] & Pompeium Magnum de Sertorio, proconſules egiſſe triumphos legamus. [z] Perraro enim alicui triumphare permiſſum fuit, qui ſine legitimo magiſtratu, & ſine iuſto imperio rem geſſiſſet: [a] præter Pompeium Magnum, qui tametſi in ſenatum per ætatem admiſſus non fuiſſet, eques Romanus adhuc, id quod contigit nulli deuicto in Aphrica Domitio, triumphauit: [b] cui hoc ferunt præcipuum contigiſſe, quod è tribus orbis partibus ſpecioſos egerit triumphos: [c] ſicut Camillo, qui tres triumphos vnà egit, triplici victoria ouans. [d] Sed nec eum qui magnis perpeſſis cladibus, & nimium cruenta victoria eſſet potitus, tanquam lugubri, & parui compendij, quod multis funeribus, non multis commodis rempublicam affeciſſet. [e] Propterea Valerio conſuli, victori contra Gallos, ob cladem exercitus, negatus triumphus fuit: cum magis dolor ciuibus amiſſis, quàm victoria hoſtibus fuſis præualuiſſet. [f] Nec eum

Pompeius Magnus eques adhuc triumphauit.

Camillus tres triumphos vnà egit.

ANNOTATIONES.

Liuium 3.Decad. lib.10. dicit, Nihil magnificentius quicquam triumpho apud Romanos eſſe.

n *Vtq; niſi pro aucto imperio.*] Valerius Max. d. lib.2. cap.3. vbi de Q. Fuluio & M. Marcello loquitur, & Plutarch. in Pompeio.

o *Quinetiam niſi ſuo ductu.*] Valerius Maxim. vbi ſuprà poſt princ. & Liuius 4.Decad.lib.1.ad finem. vbi cum L.Furius Prætor triumphum ex Gallis peteret, maiores natu Senatores negabant, quòd alieno exercitu & aliena prouincia rem geſſiſſet, magnáque pars Senatus nihil præter res geſtas, & an in magiſtratu, ſuiſque auſpiciis geſſiſſet, cenſebant ſpectare Senatum debere: euicit tamen Furius vt triumpharet. Idem eiuſdem Decad. libr.4. refert Appium Claudium Prætorem ob rem feliciter geſtã aduerſus Celtiberos, ouantem fuiſſe Vrbem ingreſſum. Cauſam autem triumphi negandi Senatui fuiſſe, quòd alieno auſpicio, & in aliena prouincia pugnaſſet. Velleius Paterculus libr. 2. Lepidus, inquit, cum difficultate locorum, & cum vi hoſtium luctatus, magna cum clade obſiſtentium, exciſis agris, exuſtis ædificiis, cæſis viris, lætus victoria, prædáque omuſtus peruenit ad Cæſarem, & ob ea, quæ ſi propriis geſſiſſet auſpiciis, triumphare debuerat, ornamentis Conſularibus, conſentiente cum iudicio principum voluntate Senatus, donatus eſt.

p *Ideo Liuio & Nerone Coſſ.*] Valerius Maxim. lib.4. cap.1. & Liuius 3. Decad. lib.8. vbi tamen ipſum quoque Neronem triumphaſſe dicit: ſed equo inuectum, & ſine militibus. Alterum autem quadrigis inuectum & cum militibus.

q *Exq; duobus Coſ.*] Hæc omnia ad ſeq. clauſulam ſunt Liuij 1. Decad. lib.5.

r *Fuitq; animaduerſum.*] Plutarch. in vita Scipionis. Liuius 3.Dec.lib.5.& alio loco quem mox citabimus.

s *L.Cornelio Lentulo.*] Liuius 4.Dec.lib.1.

t *Scipionem proconſulem.*] Liuius 3.Decad.lib.8.& alibi ſæpe duobus libris ſequentibus. & Plutarchus in vita illius. Atque alterum Scipionem Proconſulem: ſcilicet, P. Cornelium Scipionem & de Liguribus triumphaſſe tradit Liuius 4.Deca.libro 6.

u *Et Cn.Manlium de Gallogræcis.*] L. Florus Epit.2.in Bello Gallogræco ſcribit negatum fuiſſe triumphum ob victoriam Gallogræcorum, déque ea contentione refert complura Liuius Dec.4.lib. 8. & demum lib. ſeq. poſt princ. ſic ait, Ad tertium Nonas Mart. Cn. Manlius Volſo de Gallis qui Aſiam incolunt triumphauit.

x *Paulumq; Æmylium.*] Liuius 4.Decad.lib.10.

y *Et Pompeium Magnum de Sertorio.*] Plutarch. in vita illius, & Val.Max.lib. 8. cap. 16. Et adde M. Acilium etiam Proconſulem de rege Antiocho & Ætolis triumphaſſe, apud Liuium 4.Decad.lib.7.

z *Perraro enim.*] Liuius 3. Decad.lib.8. vbi de triumpho P. Scipionis. Valer. Max. lib. 2. c. 3. vbi de eodem Scipione loquitur.

a *Præter Pompeium Magnum.*] Plinius lib.7.c.26.& Lucius Florus Epitome Liuij lib.89. Valerius Maximus lib.8.c.16. Plutarch. in Mario non ſemel. & de eo quoque Hircius in Bello Africano, Adoleſcentulus, inquit, atque eques Romanus triumphauit.

b *Cui ferunt præcipuum.*] Vide Plinium lib.7.cap.26.

c *Sicut Camillo.*] Plutarc. in vita illius. Liuius 1.Decad.lib.6. poſt princ.

d *Sed nec eum.*] Valc.Max.lib. 3.c.2.& 3.vbi de P. Scipione.

e *Propterea Valerio Coſſ.*] Paulus Oroſius hiſtoriarum lib.4. c.9. in princ. Sed & ob eandem cauſam denegatus eſt M. Attilio Regulo, Conſuli ob amiſſa multa millia militum aduerſus Samnites, apud Liuium 1.Decad.lib.10.

f *Nec eum, qui exercitus.*] Liuius 4. Decad. lib.9. vbi de L. Manlio Proconſule petente ſibi decerni Hiſpaniam. Rerum, inquit, geſtarum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplum obſtabat, quòd ita comparatum more maiorum erat, ne quis, qui exercitum non deportaſſet, triumpharet, niſi perdomitam pacatamque prouinciam tradidiſſet ſucceſſori: medius tamen honos Manlio habitus, vt ouans Vrbem iniret.

g *Eſſ*

qui exercitus Romam non deportaſſet, niſi perdomitam pacatámque prouinciam ſucceſſori dediſſet, more maiorum. Eſt [g] tamen memoriæ proditum, nonnunquam ſtantibus conſulibus prætorem qui in ſua prouincia res geſſerat, hoſtéſque fuderat, etiam ſine conſulibus triumphaſſe: [h] duóſque conſules de eiſdem hoſtibus parta victoria triumphantes vrbem iniſſe. [i] Neque negauerim, non ſemel, ſed pluries in eodem magiſtratu, & contra eoſdem hoſtes, propter res feliciter geſtas, magnis ſæpe ducibus triumphare permiſſum, quódque a principio vrbis, non curru triumphali, nec equo vehi triumphantes, ſed pedibus incedere aſſueuerant. Poſtea equo vecti, [k] demum curru quadriiugo triumpharunt. [l] Tametſi Romulum de Acrone Ceninenſium duce, curru quatuor equorum triumphaſſe Dionyſius aſſeuerat. [m] Ac ex duobus imperatoribus in magiſtratu poſitis, illi qui in ſupremo gradu eſt, ſoli triumphare permiſſum. Ideo conſul cum dictatore aut prætore non triumphat, ne minor poteſtas maiori æquata videatur, néve auſpicia quæ maioris magiſtratus ſunt, cum minoribus confundantur, [n] licet dictatorem & magiſtrum equitum vnà triumphaſſe ſæpe legamus.

Triumphãtes initio vrbis pedibus incedebant.

[o] Illud denique ex annalibus conſtat Romanum ciuem, quamuis reipubl. pernicioſum & infeſtum, ſi bello victus foret, in triumpho deferri non licuiſſe: quodque [p] ſi contra piratas, ſeruos aut fugitiuos, vel aliud genus hominum Romano nomine indignum, bellatum foret, tanquam belli cauſa erubeſcenda, quamuis parta victoria, aut hoſtibus fuſis, aduerſiſque, nemini triumphare licere. [q] Contra verò ciues bello victos, quia lugubris victoria eſt, ipſéque dux minime imperator cenſetur, licet bene gerendæ rei occaſione data, neque ouare, neque triumphare, vel ſupplicationes cuiquam decernere, dum reſpubl. ſtetit, vnquam permiſſum fuit, niſi poſt aliquot ætates, cum [r] Aurelianus Auguſtus de Tetrico viro ſenatorio (quem in oriente vicerat) & Zenobia muliere triumphauit.

Rom. ciuem in triumphũ ducere non licet.

[s] Apud Græcos vero ſeruatum diu eſt, vt qui imperator hoſtem fugaſſet, trophæo donaretur: qui occidiſſet, aut funditus euertiſſet, triumpho, vel encomio & peplo. [t] Fuiſſe autem peplum, velum in quo qui facinora geſſerant fortia, ſingula egregiè geſta, atque acerrima prælia & maxima effingere, illúdque pro immortali memoria exponere palam, & templis dicare aſſueuerant ſcriptores produnt: in [u] quo duorum imagines, ſæpe clariſſimorum virorum geſta effingebant. [x] Quare Athenienſes Antigoni & Demetrij imagines cum Ioue & Pallade effinxere in peplo. [y] Nonnulli peplum eximij candoris veſtem ſine manicis, aureis diſtinctam clauis, fuiſſe autumant: [z] quam quinto quoque anno apud Hylen mulieres ſex & decem Iunoni contexebant. [a] Encomion verò carmen in victoris

Græcorum triumphi.
Peplum.
Encomion.

ANNOTATIONES.

g *Eſt tamen memoria proditum.*] Id ſatis conſtat ex iis, quæ diximus ſupra in verbo, Quinetiam.

h *Duóſq; conſules.*] Nam & C. Claudius Nero & M. Liuius Coſſ. ſimul triumpharunt, ex Liuio 3. Decad. lib. 8.

i *Neque negauerim.*] Ego reperio Petilium conſulem de Gallis Tyburtibuſque geminum triumphum egiſſe, apud Liuium Decad. 1. lib. 7. & C. Mario duos triumphos ex geſtis in eodem magiſtratu oblatos fuiſſe. Florus ex Liuio Epit. lib. 68.

k *Demum curru quadriiugo.*] Camillus Dictator primus curru equis albis iuncto, Vrbem inuectus triumphans ingreſſus eſt. Liuius Decad. 1. lib. 5.

l *Tametſi Romulum.*] Dionyſ. Halicarn. lib. 2. triumphaſſe Romulum ait, quem tamen duplici victoria ouantem Liuius appellat Dec. 1. lib. 1.

m *Ac duobus imperatoribus.*] Valer. Maxim. lib. 2. cap. 3. non multò poſt princ. vbi loquitur de Luctatio conſule & Valerio prætore.

n *Licet Dictatorem.*] Fuere certè illi diſparis poteſtatis, vt edocet Liuius Decad. 3. lib. 2. & 8.

o *Illud denique.*] Ideo cum A. Cornelius Coſſus Dictator triumphauit inuidioſo magis triumpho quam glorioſo, fremebat populus vni defuiſſe tantum ſuperbiæ, quod M. Manlius ante currum ſit ductus, inquit Liuius 1. Decad. lib. 6.

p *Quodq́; ſi contra piratas, ſeruos, aut fugitiuos.*] Neque enim illi hoſtes erant populi Romani. l. hoſtes ſunt. ff. de capt. & poſtlimin. reuer. Legas tamen M. Craſſum diuitem cum Pompeio & Cæſare Triumuirum, quòd duodecim millia gladiatorum fugaſſet, qui in Campania duce Spartaco inſurrexerant, ouantem Vrbem ingreſſum fuiſſe.

q *Contra verò ciues.*] Ex Valer. Max. lib. 2. cap. 3. vbi loquitur de P. Scipione & M. Marcello. Sed Herodianus lib. 3. ſcribit Septimium Seuerum Imperatorem, recuſaſſe triumphum ex ciuili victoria Iuliani, Nigri, & Albini deuictorum, quod & ipſum dicit Ælius Spartianus in vita illius, Ne, vt dicebat, videretur de ciuili triumphare victoria. Scribit tamen Tacitus lib. 20. non multò poſt princ. Mutiano data triumphalia de Ciuili bello, idque cum multo honore verborum.

r *Aurelianus Auguſtus.*] Flauius Vopiſcus in vita illius, & Trebellius Pollio in vita Zenobiæ.

s *Apud Græcos.*] Id probatur ex iis quæ ſequuntur: ſed non omittam id magna ex parte ſumptum fuiſſe ex Seruio lib. 10. Æneid. in eum locum:

—Vouet prædonis corpore raptis
Indutum ſpolijs, ipſum te Lauſe trophæum.
Ænea.—

Dictum eſt, inquit, trophæum ἀπὸ τοῦ τρέπεσθαι, id eſt, ab hoſtium conuerſione. Vnde qui hoſtem fugaſſet, merebatur trophæum: qui autẽ occidiſſet, triumphum, ἀπὸ τοῦ θριαμβεύειν, id eſt ab exultatione. Idem quoque Seruius in li. 11. Æneid. quo loco citabimus infrà, in verbo, Vel inſignem arborem. Plenæ (ait) victoriæ triumphus debetur.

t *Fuiſſe autem peplum.*] Id quoque ex eo probatur, quod ſtatim ex Plutarch. dicetur de Athenienſibus, & quod Virgil. ſcribit in Ciri poſt princ.

Sed magno intexens (ſi fas eſt dicere) peplo,
Qualis Erechtheis olim portatur Athenis,
Debita cum caſtæ ſoluuntur dona Mineruæ.

Et paulò poſt,

Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ,
Magna giganteis ornantur pepla trophæis:
Horrida ſanguineo pinguntur prælia ſucco.

u *In quo deorum imagines.*] Et hoc quoque ex ipſo Plutarcho.

x *Quare Athenienſes.*] Plutarch. in Demetrio.

y *Nonnulli peplum.*] Scilicet Lactantius Placidus interpres Statij lib. 10. Thebaidos non adeò longe a princ. Sed tu de huiuſmodi vocabuli ſignificatione, vide omnino noſtras leges Connubiales l. 3. inter ornamenta muliebria.

z *Quam quinto quoque anno.*] Vide ipſum Lactantium.

a *Encomion.*] Menander in Artibus. Et ea voce in hac ſignificatione vſus eſt Plutarchus in Fabio Maximo.

laudem editum ad immortalitatem, quo ipſius res geſtæ magnificæ, illuſtri præconio canebantur, quod [b] epinicion vocant: [c] trophæum vero monumentum dixere nunc marmoreum, modo æneum, cum inſcriptione & titulis æuo perpetuo duraturis. Nonnunquam, ſi materia non ſuppetebat, [d] lapides in ingentem cumulum aggerendo, [e] vel inſignem arborem exciſis ramis, vbique hoſtium ſpolia ſtatuendo, in memoriam poſteritatis, bonis & fortibus viris pro trophæis erigebant. [f] Tametſi qui primi ex Græcis æneum aut lapideum ſtatuere trophæum, non magnopere probati fuerint, quòd regum tantum nomina illis inſcriberent, nec militum operam aut fortitudinem, quibus victoria parta fuerat, annotarent. [g] Fuitque moris in locis quibus cum hoſtibus decertaſſent & viciſſent, aut aliqua inſigni clade affeciſſent, ibi victores duces pro monumento laudis cum ampla inſcriptione trophæum ponere, & fortium factorum poſteris dare memoriam. Quare Pericles nouies patria victor, trophæum poſuit: & aliud [h] Ageſilaus inter Anthracem Nartheriumque erexit. Lacones, quòd Perſas parua manu viciſſent, porticum Perſicam de manubiis trophæi loco extruxere. Idem contigit [i] Fabio Æmyliano, qui ad Rhodanum deuictis Gallis, ex candido lapide velut monumentum magnæ laudis trophæum tulit. [k] Sylla contra Archelaum potitus victoria, fixit ſtemma, in quo Martem, Victoriam, & Venerem, & ſe venuſtum inſcripſit. [l] Marius verò de Iugurtha & Cimbris duplici eſt trophæo donatus. [m] Metellus autem deuicto Sertorio aureum ſibi poni iuſſit. [n] Quod & Flaminius de torquibus Gallorum aureum ſtatuit, cum elogiis monumentorum cladis illatæ. [o] Claudius quoque deuictis Boiis, ex torquibus Gallorum vnum magni ponderis in Capitolio donum poſuit, index victoriæ & triumphi. Sicut [p] Octauius, qui ex auro roſtratæ columnæ in foro trophæum fixit. [q] Germanicus verò deuictis nationibus inter Rhenum & Albim congeriem marmorum, ſtructis

Epinicion.
Trophæum.

Trophæa quibus ſtatuerentur, & quo loco.

Trophæa diuerſa variarum gentium, ex diuerſis cauſis.

ANNOTATIONES.

b *Epinicion.*] De hoc Suetonius in Nerone ca. 43. Reuocatiſque ad pœnitentiam defectoribus, ſequenti die lætum inter lætos cantaturum epinicia, quæ iam nunc ſibi componi oporteret. Et lib. Machabæorum 2. cap. 8. Et cùm epinicia cantarent in Hieroſolymis. Vbi Nicolaus Lyrenſis non male interpretatus eſt, ſolennitates pro victoriis. Et hoc apud Græcos vſus eſt Plutarc. in Romulo. Hincque Demoſthenes *τὰ ἐπινίκια θύειν*, pro victimas ob partam victoriam immolare. Aliter autem accepiſſe videtur Plato in Sympoſio, vbi ita facit loqui Socratem: *χθὲς γὰρ αὐτὸν διέφυγον τοῖς ἐπινικίοις φοβηθεὶς τὸν ὄχλον.*

c *Trophæum verò monumentum dixêre.*] Cicero, aut quiſquis is eſt, ad Herennium lib. 4. Ad id autem quod dicit hîc, cum inſcriptione & titulis, ſpectat illud Virgilij lib. 11.

> ——*Inimicaq́ nomina figi.*

Vbi Seruius, Dixit (ait) affixos trophæis titulos cum nominibus occiſorum. Ego de ruderibus trophæi, quod C. Marius ad aquas Sextias erexit. Amplius didici & ex opere teſtaceo conſtructa trophæa, quibus affigi exuuias promptius, quàm marmoreis faciliuſque fuit.

d *Lapides in ingentem cumulum.*] Herodotus lib. 7. Quem locum vbi tenuere Barbari, lapideum illic titulum impoſuerunt.

e *Vel inſignem arborem exciſis ramis.*] Ex Virgilio lib. 11. Æneid. ad princip. cuius hi verſus ſunt:

> *Ingentem quercum, deciſis vndique ramis,*
> *Conſtituit tumulo: fulgentiaq́ induit arma.*
> *Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum*
> *Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,*
> *Telaq́ trunca viri, & bis ſex thoraca petitum,*
> *Perfoſſumq́ locis: clypeumq́ ex ære ſiniſtræ*
> *Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.*

Et Iuuenalis Satyra 10.

> *Bellorum exuuiæ, truncis affixa trophæis*
> *Lorica, & fracta de caſſide buccula pendens.*

Et quæ ſequuntur. Et Suetonius in Caligula c. 45. Truncatiſque arboribus & in modum trophæorum adornatis. Et Plutarchus in Romulo, vbi ipſius trophæum de Acrone, Ceninentium rege, deſcribit. & in Marcello, vbi de Triumpho Geſſatarum. & in Nicia non multo ante fi. Et Claudianus li[illegible] 1. in Ruffinum,

> *Feſtinas vrgete manus, mens ecce paratur*
> *Ad bellum Stilico, qui me de more trophæis*
> *Ditat, & ho[illegible]s ſuſpendit in arbore criſtas.*

Et Prudentius lib. 2. in Symmachum,

> *Et ſuſpenſa graui telorum fragmina trunco.*

Et Sidonius Apollinaris in Panegyrico Maiorani poſt principium.

> *Iſta micant clypeo, cuſpis trabe ſurgit eburna*
> *Ebria cæde virûm propter Bellona trophæum*
> *Extruit, vt quercum captiuo pondere curuet.*

f *Tametſi qui primi ex Græcis.*] Plutarchus in Problem. cap. 36. Diodorus autem Siculus lib. 3. in oratione Nicolai Syracuſij, ſcribit Priſcos Græcos in victoriis bello partis curaſſe ne lapidea, ſed lignea potius trophæa erigerentur, vt his breui tempore conſumptis, quàm celerrimè auferentur è medio monumenta diſcordiæ.

g *Fuitq́ moris.*] Id probatur ex iis exemplis, quæ mox ſubiiciuntur.

h *Et aliud Ageſilaus.*] Xenophon in oratione de laudibus ipſius Ageſilai, & Plutar. in Apophth. Laconicis, & in vita illius. vbi etiam non multò poſt tradit Bœotios iuxta Itoniæ Mineruæ ſacrum trophæum erexiſſe, Athenienſibus ibi prælio victis.

i *Fabio Æmyliano.*] Strabo lib. 4. Vbi prætere a dicit ipſum Fabium ob eam victoriam duo templa extruxiſſe, Marti quidem vnum, Herculi verò alterum.

k *Sylla contra Archelaum.*] Plutarch in vita illius.

l *Marius vero.*] Suetonius in Cæſare, & c. 11. & Plutarc. in vita ipſius Marij.

m *Metellus.*] Plutarc. in vita Sertorij.

n *Quod & Flaminius.*] Lucius Florus Epitomate 20. in bello Gallico.

o *Claudius quoque deuictis Boiis.*] Is fuit M. Claudius Marcellus Conſul, ex Liuio qui id tradit 4. Decad. lib. 3. authoritate Valerij Antiatis.

p *Sicut Octauius.*] Hic, ni fallor, deceptus eſt Alexander: qui ex auro has columnas roſtratas fuiſſe dicit. Nam ex ære dicit Virgil. de his loquens lib. 3. Georg.

> *Atque hîc vndantem bello, magnumq́ fluentem*
> *Nilum, ac naualî ſurgentes ære columnas.*

Vbi Seruius ſcribit Auguſtum, de quo Virgilius ibi loquitur, victorem totius Ægypti, ſuſtuliſſe de nauali roſtra ærea: quibus conflatis, quatuor effecit columnas, quæ poſteà à Domitiano in Capitolio ſunt poſitæ, quas, inquit, hodiéque videmus. De Auguſti autem trophæo vide apud Plinium lib. 3. cap. 20. Appianum lib. 5. bellorum Ciuilium loquentem de trophæo Victoriæ aduerſus Pompeium, Magni filium.

q *Germanicus.*] Corn. Tacitus lib. 2. vbi de ea re loquens, Miles, inquit, in loco prælij Tiberium Imperatorem ſalutauit,

molibus, Tiberio ſacrauit. Proditúmque memoriæ eſt, [r] Artemiſiam, deuicta Rhodo, trophæi loco duas ſtatuiſſe imagines æneas, vnam Rhodiæ ciuitatis, alteram illi ſtigmata inurentem pro æterna memoria dedecoris, ignominiæque acceptæ. Mirúmque prodi de [s] Numenio Antiochi duce, qui cum in Arabia, æſtuante vadoſo & reciproco mari, prælio nauali contra Perſas victor fuiſſet: mox æſtu reuerſo, pedeſtri certamine ibidem victor, gemina trophæa Ioui & Neptuno poſuit. [t] Sicut de Neoptolemo Mithridatis duce traditur, circa Mæotim æſtate nauali pugna, hyeme vero equeſtri, glacie concreto mari, iiſdem in locis victoriam tuliſſe. [u] Conuenitque inter peritos rei militaris, quod tametſi duces feliciter rem geſſiſſent, & inſigni victoria potiti eſſent, ſi tamen precariò ab hoſte aliquid petiiſſent, nec trophæo donarentur, nec encomio. [x] Viriatus autem Luſitanus hanc temeritatis laudem tulit, vt potitus victoria contra Romanos, trabeas & cõſulares faſces triumphi loco [y] in montibus figeret. [z] Sic Pompeius, deuictis Hiſpanis & Alpinis gentibus trophæa in Pyrenæis iugis, quà in Hiſpaniam iter eſt, excitauit. [a] Et Domitius Ænobarbus, [b] ac Fabius Maximus contra Allobroges, turres, fixis hoſtilibus armis, erexere. Inter cæteros memoriæ proditur [c] Seſoſtris Ægypti rex, ſi cum hoſtibus qui magno certamine dimicaſſent, & præſenti animo reſtitiſſent, rem geſſiſſet: ibi trophæum cum coleis & virili membro erigere: ſi vero remiſſo & languido animo, per ignauiam ſegniter victi, aut nullo negotio pulſi eſſent, contra eos muliebri genitali conſtituto, tanquam in deſides & ignauos, trophæum ponere conſueuiſſe. [d] Apud Lacedæmonios vero, contrà. Nam qui dux fortiter dimicaſſet, & cruento Marte, magnáque hoſtium clade viciſſet, trophæi loco gallum diis immolabat: qui verò deditione & pacto, nec nimium cruenta victoria potitus, belli mala vitaſſet, bouem: vt ſignarent magis decere imperatorem iuxta Periclis ſententiam conſilio & aſtu, quam gladio aut multo ſanguine fuſo, victoria potiri. Neque prætereundum, quod tametſi ponendi trophæa, rebus proſpere geſtis apud Græcos frequens vſus foret: [e] regibus tamen Macedonum fuiſſe vetitum, ne illa erigerent: quippe cum Caranus deuicto Ciſſeo rege, trophæum poſuiſſet, noctu veniens leo, illud euertit & diiecit: inde velut fœdi oſtenti maliqúe ominis vetitum eſt ne in poſterum regis Macedonum quæſitis victoriis [f] trophæa ponerent.

Qui precario ab hoſte aliquid petiiſſent.

Seſoſtris trophæum.

Lacedæmonij victoriam incruentam laudabant.

Periclis ſententia.

Macedonibus trophæum erigere vetitum.

ANNOTATIONES.

tauit, ſtruxitque aggerem, & in modum trophæorum arma ſubſcriptis victarum gentium nominibus impoſuit. Et paulò poſt, Laudatis, ait, pro cócione victoribus, Cæſar (is Germanicus erat) congeriem armorum ſtruxit, ſuperbo cum titulo. Debellatis inter Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberij Cæſaris ea monimenta Marti & Ioui & Auguſto ſacrauiſſe. Qui locus, ſi perpendatur, docebit, aut Alexandri, aut ſcriptoris hic eſſe vitium, vbi legitur, congeriem marmorum, pro congeriem armorum, vt legitur apud Tacitum. Quod, ſi cui magis placet ex huius autoritate verba Taciti emendare, non impediam.

r *Artemiſiam.*] Id ex Vitruuio eſt lib. 2. c. 8.

s *De Numenio.*] Plinius lib. 6. c. 28.

t *Sicut de Neoptolemo.*] Strabo lib. 17.

u *Conuenitq; inter peritos.*] Ex Plutarcho in Nicia, vbi ſcribit ipſum Niciam nihil veritum illam ſeu legem, ſeu conſuetudinem, qua paſſim ab omnibus iudicatur, illos hoſtibus victoriam tacito conſenſu tribuere, qui corpora ad ſepulturam repetere coguntur. Itaque trophæi ſtatuendi, quibus id euenerit, imperatoribus facultatem adimi. Qui enim vicerint, potentiores eſſe iudicantur. Ideoque vt precario quidquam ab inferioribus petere abſurdum videtur: ſic nihil Niciam eam legem veritum, victoriæ ac gloriæ opinionem negligere maluiſſe, quam ciuium ſuorum corpora inhumata relinquere.

x *Viriatus autem Luſitanus.*] Paulus Oroſius lib. 5. cap. 4. Florus lib. 2. Epit. de rebus in Hiſpania geſtis.

y *In montibus.*] Nam & alias huiuſmodi trophæa figebantur in locis eminentioribus, ſiue editioribus, de quibus videas apud Virg. lib. 11. Æneid. vbi trophæum de Mezentio tumulo conſtituit. & ibi Seruius id annotauit quod diximus: ſed & ſubdit, quòd ex eo more trophæa in vrbibus figebantur, in arcubus exædificatis. Et vide verſu ſequen. vbi de iugis Pyrenæis. Id autem ita fiebat, vt trophæa eſſent conſpicuiora, poſſentque a longinquo conſpici.

z *Sic Pompeius.*] Plinius lib. 3. c. item 3. in princ. & lib. 7. c. 26. & lib. 37. c. 2. & Seruius in 11. Æneid. ad princ. authoritate Salluſtij, cuius hæc verba adfert, Domitis Hiſpaniis trophæa in Pyrenæis iugis conſtituit. Et ante hos Strabo lib. 3. non ſemel, & iterum lib. 4.

a *Et Domitius Ænobarbus.*] Lucius Florus lib. 3. Epit. in bello Allobrogico.

b *Ac Fabius Maximus.*] Strabo lib. 4. Quo in loco, inquit, Iſar & Rhodanus ad Cemmenum montem confluunt, vbi Q. Fabius Maximus Æmylianus triginta vix militum millibus, ducenta Gallorum millia ad internecionem dedit, & de lapide candido ibidem trophæum erexit, Marti quidem vnum, Herculi verò alterum. Et Lucius Florus vbi ſuprà.

c *Seſoſtris Ægypti rex.*] Herodotus lib. 2. & Diod. Siculus lib. 2. c. 1. Et ante hunc Ilimandius, & ipſe Ægypti rex, parientem ſculpere fecit, captiuis abſque pudendis, manibúſque à rege ductis: quæ nota erat illos eſſe animo viles, & corpore imbecilles. Diod. ibi.

d *Apud Lacedæmonios.*] Plutarchus in Marcello. Theriades autem Lacedæmonius in bello quodam aduerſus Argiuos, cùm eius exercitus iam victor eſſet, tamen graui vulnere iaceret, antequàm animam exhalaret, excepto ſuo ſanguine trophæum iuſſit tolli, quod digito ſanguine oblito inſcripſit. Ad quod reſpiciens Statius lib. 4. Thebaidos ſtatim poſt princ. ait:

Et Lacedæmonium terra leſtura cruorem.

Vbi Lactantius interpres id refert quod diximus.

e *Regibus tamen Macedonum.*] Hæc vſque ad fi. ſunt Pauſaniæ lib. 9. Reperio tamen Philippum Alexandri Magni patrem, Macedonum regem, Illyriis deuictis, trophæum erexiſſe, apud Diod. Siculum lib. 16. cap. 2. Alexander autem Magnus eius filius, nec de Dario, nec de victoriis Indorum trophæum ſtatuit, vt dicit Pauſanias, vbi ſupra.

f *Trophæa ponerent.*] De aliis autem trophæis vide Ciceronem de Oratore, ad Herennium lib. 4. Plinium lib. 3. c. 20. Plutarchum Parallelis c. 5. & 6. Herodianum lib. 3. tum in vita Baſſiani, vbi de Alexandri Magni trophæo, tum etiam in triumpho Septimij Seueri.

Inſectatio Franciſci Philelphi cum Grammatico, an Cicero aliquando ludum aperuerit.

CAPVT XXIII.

FRANCISCVS Philelphus, ætatis ſuæ homo doctus & fortunatus: inter ſui æui poëtas famam carmine primùm auſpicatus eſt: à principibuſque qui eo tempore floruerunt, magnis honoribus & re familiari auctus & honeſtatus fuit. Cuius vitia ineuntis adoleſcentiæ, poſtquam deferbuere cupiditates, cum iam ætate matura ſeneſceret, magnis poſtea virtutibus emendauit. Is cum æuo ingraueſcente celebris famæ haberetur, & optimatum rogatu acceritúque Romam aduentaſſet, experiri, credo, volens, quantum dicendo valeret, Tuſculanas quæſtiones Ciceronis publice in ſcholis legere aggreſſus eſt. Ad eum quotidie concurſus ſtudioſorum iuuenum, & clari nominis profeſſorum frequens fiebat. Ipſéque inter legendum firma etiam tunc voce & latere, nouis & exquiſitis eloquentiæ generibus præceptiſque diſcipulos imbuebat, exploratóque iudicio ſingula dicendi genera, & philoſophorum ſcita multo cum nitore & cultu penſitabat & rimabatur. Eum ego adoleſcentulus ſenem inter cæteros coæuos meos colui & obſeruaui: cumque ad eum nos quoque ventitaremus, memini ipſum inter legendum dicere, Ciceronem cum eiuſmodi quæſtiones ſcriberet, conuentum ſuæ ætatis ſtudioſorum habuiſſe, ludúmque literarium quaſi aperuiſſe: & pleraque hoc genus ſatis ſcitè & eleganter, vt mos ingeniúmque eius fuit, non ſine multo ornatu in ſcholis recenſere. Cúmque peroraſſet, & à lectione, vt fit, diſcipuli apud eum ſe colligerent & fabularentur, ipſéque illa eadem ſæpius repeteret: animaduerti quempiam grammaticum florentis facundiæ, cuius nomen libens prætereo, eius doctrinæ æmulum, qui ipſum perniciali odio proſequebatur, ſæpéque apud ſtudioſos illum in inuidiam crimenque vocabat, ſingulaque non modo dicta factaque, ſed verba & nutus obſeruabat, contradicere: quæque ille dixerat, vera eſſe pernegare, neque apud autores inueniri, Ciceronem ludum aperuiſſe, aut ſcholas ſtudioſorum habuiſſe, aſſeuerare. Cúmque Philelphus, mitis vt erat & placidus, non rhetorum ſcholas, in quas homines paſſim ventitarent, ſed tamen aliquos præſtantis ingenij viros, ſtudioſos diſciplinarum Ciceronem edocuiſſe, & quaſi ludum aperuiſſe diceret, idque teſtimonio probari illius [a] ad Pætum epiſtola, qua ſe Dionyſium ſuperiorem imitari dicit, qui cum Syracuſis expulſus, Athenas commigraſſet, ludum ibi aperuit: ſe pariter habere diſcipulos aſſeuerauit. Hæc & pleraque cum ille diceret contraque cum alter inſectaretur, & iam non contentione, ſed clamoribus & prope dimicatione rem agerent, nec res ſiſti videretur poſſe: excandeſcens Philelphus, tanta indignatione exarſit, vt illum indoctiſſimum omnium indoctorum vocitaret. Tandem communi diſcipulorum amicorúmque intercurſu, deſita ira & ardore illo animorum, compoſita controuerſia, & lis dirempta eſt. Sed cum poſtea in ipſius Ciceronis multiplici lectione verſaremur, inuenimus id ab eo apertius ſignificari. Namque [b] ad Volumnium Caſſium ſcribens, Caſſium & Dolabellam ſuis auribus frui aſſeuerat. [c] Ad Pætum quoque, Veniunt qui me audiunt quaſi doctum hominem, quia paulo ſum quàm illi doctior. [d] Et ad Papyrium Pætum: Hircium ego habeo, inquit, Dolabellam, dicendi diſcipulos, cœnandi magiſtros: puto te audiſſe illos apud me declamitare. [e] Vatinius quoque ad Ciceronem de Catillo inquit: Defenditur a Q. Voluſio tuo diſcipulo. [f] Quod & M. Fabius de Cælio & Panſa teſtatur: qui omnes à primo ætatis gradu Ciceronem in diſciplinis bonarum artium ſectati fuere. Sed quod de Cicerone, idem nimirum [g] de Socrate, Platone, & Ariſtotele, aliiſque doctiſſimis viris, qui ſcientia præcelluere, accepimus, qui bonis diſciplinis iuuenum animos imbuendo, æternam ſibi gloriam peperere, ſuíſque diſſertationibus & documentis diuerſarum opinionum ſectas inuenere. Ante omnes [h] Pythagoras Samius iuuenum æmulantium ſtudia ſcholaſque ſophiſtarum in Italia habuiſſe fertur: pluréſque diſcipulos reliquiſſe magnæ & expertæ virtutis. [i] Sic Trebanum Epaminundam Lyſias Pythagoreus, [k] Ariſtoteles Theophraſtum, [l] & Syracuſanum Dionyſiũ Plato erudiuit. Perraróque eximius aliquis ingenio & doctrina inuentus eſt vir, cuius nõ aliqua monumẽta ſtudiorum mandata literis, aut aliqui diſcipuli ſapientiæ præceptis aucti & imbuti, velut hereditaria munera poſteritati [m] relicti fuerint.

Ludus Ciceronis.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

a *Illius ad Pætum epiſtola.*] Quæ eſt lib. 9. epiſt. fam. epiſt. eius li. 18. quæ incipit, Cum eſſem otioſus.

b *Ad Volumnium Caſſium.*] Epiſtol. famil. lib. 7. epiſt. eius lib. omnium poſtrema.

c *Ad Pætum quoque.*] Lib. 9. Epiſtol. famil. epiſt. eius lib. 20 omnium 171. ad fin.

d *Et ad Papyrium Pætum.*] Epiſto. famil. lib. 9. epiſt. eius lib. 26. omnium totius operis 167. eius initium eſt: Delectarunt me tuæ literæ.

e *Vatinius quoque ad Ciceronem.*] Inter epiſtolas ad familiares ipſius Ciceronis lib. 5. epiſt. eius lib. 10. omnium 67.

f *Quod & M. Fabius.*] Quintilianus ſcilicet, lib. oratoriarum Inſtitutionum.

g *De Socrate, Platone*] Hoc videre licet apud Laërtium in vitis eorum.

h *Pythagoras.*] Idem Laërtius in vita illius.

i *Sic Trebanum Epaminundam.*] Plutarch. in vita illius.

k *Ariſtoteles Theophraſtum.*] Laërtius in vita vtriuſque.

l *Et Syracuſanum Dionyſium.*] Plutarchus in vita Dionis: & Laertius in vita ipſius Platonis.

m *Relicti fuerint.*] Addo ſuperioribus quæ de Cicerone dicta ſunt, quæ & ipſe lib. 1. de Diuinatione ſcribit, Nuper cùm eſſem cũ Q. Fratre, in Tuſculano diſputatum eſt. Nam cum ambulandi cauſa in Lycium veniſſemus (id enim ſuperiori gymnaſio nomen eſt) Perlegi, ille inquit, tuum paulò ante tertiũ librum de natura deorum. Ex quibus planè conſtat Lyciũ fuiſſe gymnaſium in Tuſculano Ciceronis a nomine Ariſtotelicæ ſcholæ dictum, De quo etiam per ipſum Cice. lib. Academic. quæſt. Et quod ſcribit Plutarc. in vita ipſius Ciceronis eum, Rempublicam in monarchiam per Cæſarem mutatam aſpicientem, publica miſiſſe, ac operam iunioribus præbuiſſe, qui philoſophiæ adorti ſtudiũ forent

In quo

In quo gradu cognationis apud pleraſque gentes matrimonia licuerint, & quàm diuerſi mores in contrahendis nuptiis fuerint. CAPVT XXIIII.

INTER [a] omneis cõſtare video, licuiſſe quondam paſſim & nullo delectu aut modo, veteres coniugiis affinium cognatorúmque copulari: quod tamen non æquè
apud omnes ſeruatum eſt. Nam etſi apud nonnullas [b] Indorum gentes, [c] Arabas,
[d] Perſas, [e] Mauróſque, qui iuxta Bactrianos ſunt, ac [f] Magos & [g] Babylonios, *Babylonij.*
quorum hoc inſtitutum fuit, cum quibus [h] Chryſippus ſentire viſus eſt, filios matres ducere vxores, & cum parentibus ſtupro coire, atque ex eis ſobolem gignere
paſſim licuerit, idque inter eos coniugium nullis fuerit legibus vetitum: [i] tamen
apud reliquas vbique gentes, tam immane ſcelus, lege & moribus ſub graui documento interdictum
fuit: nefas ſcilicet exiſtimantes, filios cum matribus turpi amore commiſceri, ferarum ritu: quod dictu auditúque fœdum & pudendum eſt. [k] Ægyptij vero ſororum amoribus coniugiiſque implicari, & *Ægyptij.*
cum his paſſim matrimonia inire ſolitauere. [l] Quippe Ptolemæus, vt ſororis quam miro amore deperibat, coniugium ſortiretur, & ſuam libidinem expleret, paſſim id licere permiſit. Itáque vt dirum facinus, & notam turpitudinis nefariæ, velamento matrimonij obnubilaret, omnibus id permitti voluit.
[m] Id quod Perſis quoque licuit. [n] Nam Cambyſes duas ſorores cum deſiderium ferre non poſſet, [o] Da- *Perſæ.*
rius Satyram iiſdem genitam parentibus connubio ſibi deuinxere. Idem [p] Epirotæ, & [q] Macedo- *Epirotæ.*
nes: ſiquidem & [r] Ptolemæus Ceraunicus Arſinoen duxit, [s] & Olympias Pyrrhi filia, fratris con- *Macedones.*
iugio potita fuit. Contra vero [t] omnis ferè Græcia, qui inter priuatas neceſſitudines cum ſororibus *Græci.*
commiſceri interdictum habuere: nefandúmque putauere eodem parente genitos, inter ſe inceſtis
nuptiis detineri. Tametſi [u] Athenienſibus germanas duxere vxores, crimini datum non fuerit: quip- *Athenienſes.*
pe [x] Cymon Elpenicem duxit, & ex illo traditum, impune cum ſororibus coniugari. [y] Perſis quo- *Perſæ.*
que legitimum fuit, neque pudendum viſum eſt, non modo ſoribus, ſed & filiabus commiſceri.
[z] Namque Artaxerxes Athoſim atque Meſtrim filias iuſtæ vxoris loco habuit: alij impune id factitarunt, [a] quod Græci & pleraque gens improbum nefandúmque exiſtimarunt. Præ omnibus vero
[b] Lesbij fœdiſſimæ Veneris fuiſſe traduntur: apud quos nihil ſynceri erat aut incontaminati: adeo *Lesbij.*
vt ne capiti quidem parcerent, & omni fœda libidine ſe inquinarent. [c] Apud Romanos vero tam in- *Romani.*
formia coniugia, lege & moribus interdicta fuere: apud quos licet cùm affinibus, cum quibus ſumma erat neceſſitudo, coniugalem inire copulam eſſet lege vetitum, ea de cauſa, vt nouos affines agnationibus familiarum, multaſque propinquitates & clientelas mutuis affinitatibus ſibi adſciſcerent cognationis iure: tamen cum ſobrinis, aut defunctæ vxoris ſorore, vel mortui fratris vxore copulari non
vetabatur. Cæcilius enim Metellus, vxore defuncta, illius ſororem deſpõſam tulit. [d] Et Brutus Porciam

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

a *INter omnes.*] De hac re ſcripſimus in noſtris legibus Connubialibus in l. 7. nu. 30. 32. & multis ſeq. in quibus videbis authorum de hac re teſtimonia, quorum nos verſu ſeq. nonnulla afferemus.

b *Indorum gentes.*] Hieronimus lib. 2. aduerſus Iouinianum quod vix alibi reperies.

c *Arabas.*] Strabo lib. 16. vbi ſcribit apud Arabes, qui in Aromatifera regione ſunt, omnibus conſanguineis vnam vxorem eſſe.

d *Perſas.*] Idem Strabo lib. 15. ad fi. Catulus quo loco ſtatim citabimus. Curtius lib. 7. & alij multi à nobis citati d. l. 7. connubiali nu. 32.

e *Mauróſque.*] Legendum Nauros ex Curtio lib. 8. non multò poſt princ.

f *Magos.*] Laert. in proœmio, authoritate Socionis Catullus in Gellium,

Naſcatur Magus ex Gelli matriſq́; nefando
Concubitu, & diſcat Perſicum aru[s]picium.
Nam Magus ex matre, & nato gignatur oportet,
Si vera eſt Perſarum impia relligio.

g *Et Babylonios.*] Adde & alias multas gentes, vt Parthorum, Medorum, Phrygum, Galatarum, Æthiopum, Scytharum, Hyberorum, Nomadum, vt & nos diximus & probauimus ex illis noſtris legibus Connubialibus l. 7. nu. 43.

h *Chryſippus.*] ἐν τῇ πολιτείᾳ, vt tradit Laertius in vita illius, & Epiphanius lib. 1. 3. ετείεων 3. c. vlt. & alij, quos videbis d. l. 7. Connub. nu. 38.

i *Tamen apud reliquas.*] Vt & nos latè ſcripſimus in eadem l. 7.

k *Ægyptij.*] Diodorus Sicul. lib. 1. & alij ibi à me citati.

l *Quippe Ptolemæus.*] Iuſtinus lib. 14. Pauſanias in Atticis. Herodianus lib. 1.

m *Id quod Perſis.*] Vt & ſuprà dictum eſt in verbo, Perſas.

n *Nam Cambyſes.*] Herodotus in Thalia.

o *Et Darius.*] Iuſtinus lib. 1 [illegible]

p *Idem Epirotæ.*] Quod probatur ex eo quod ſtatim dicetur de Pyrrhi filio.

q *Et Macedones.*] Cõtrà Herodianus lib. 1. dum ſcribit, Ptolemæum, contra Macedonum leges, ſororis amoribus ſeſe implicaſſe.

r *Ptolemæus Ceraunicus.*] Plut. in lib. de educatione liberorum. Iuſtinus lib. 24. Pauſanias lib. 1.

s *Olympias.*] Iuſtinus lib. 28. in princ. Olympias, inquit, Pyrrhi Epirotæ regis filia, amiſſo marito, eodemque germano fratre Alexandro &c.

t *Omnis fere Græcia.*] Herodianus, vbi nuper citauimus.

u *Athenienſibus.*] Arnobius lib. 8. contra Gentes. Sed tu tamen vide d. noſtras ll. Connubiales in 7. l. nu. 37.

x *Quippe Cymon.*] Probus Æmylius in proœmio, & iterum in vita ipſius Cymonis.

y *Perſis quoque.*] Sed de iis iam dictum eſt.

z *Namque Artaxerxes.*] Vide d. l. 7. Connubialem nu. 34.

a *Quod Græci.*] Vt dictum eſt ſupra.

b *Lesbij.*] Ex Ariſtophanis interprete in Veſpis, cum locum interpretante [Greek illegible], idque teſtimonio Theopompi in Vlyſſe, & Heraclidis in Troilo.

c *Apud Romanos.*] Ex Plutarcho problem. 6. & 8. vbi reddit multas rationes. & vide d. l. 7. Connubialem nu. 41. & multis ſeq.

d *Et Brutus Porciam ſobrinam.*] Plutarch. in vita illius, & alij plerique ſuas conſobrinas in vxores duxére, vt videbis in d. 7. l.

ſobrinam, nulla prohibente lege, deſponſauit. L. quoque Craſſus ex defuncti fratris vxore filios eduxit,& propagauit.[e] Ex deſcendentibus vero ad neptes vſque coniugia Romani vetuere,id quod etiam *Fratris filiam ducere licebat Romanis & Græcis.* plebiſcito cautùm fuit.[f] Sed fratris filiam ducere vxorem, licet antea lege vetaretur, ſubſequutis inde temporibus, paſſim id licere principes voluere, poſt quam [g] Claudius Cæſar rem deſuetam vſurpauit, vt Agrippinam, cuius amore deperibat, ſibi vxorem deſponſaret. Idem apud Græcos licuiſſe comperimus. Namque [h] Alexandrides ſororis filiam ſponſam duxit: ex qua Doryeum, Leonidem & Cleombrotum genuit: quod ſuccedenti æuo [i] à Nerua fuit ſeuera conſtitutione inhibitum. *Nouercam ducere.* Proditus tamen memoriæ eſt [k] Antoninus Caracalla, præter inſtituta maiorum, nouercam Iuliam vxorem duxiſſe, nuptiaſque inceſto primus polluiſſe: cauſatus, principi quodcunque liberet, impune licere. *Sobrini filiã ducere.* [l] Et licet ſocrus genero copulari nullis auſpiciis poſſet, [m] ſobrini tamen filiam vxorem ducere nullæ leges vetuere. Scipio enim Naſica Africani maiorem filiam nullo prohibente iure ſibi deſponſauit: quod alij frequentes factitarunt. Procedente mox tempore, [n] Valentinianus Cæſar, vt ſoboles paſſim propagaretur, genteſque affatim redundarent, duas ſimul vxores ducere licere, duobuſque impune coniugiis commiſceri lege ſacrata ſanciuit: *Vxores quot quiſque volunt ducebat.* [o] quam legem Iulius Cæſar decreuiſſe dicitur, vt liberorum quærendorum cauſa, quot vellet quiſque vxores ducere, facultas foret.[p] Id quod apud Siculos & [q] Athenienſes in vſu fuiſſe quandoque inuenimus. Siquidem [r] Dionyſius vno ſimul tempore cum Doride Locrenſi, & Ariſtomacha Syracuſana nuptias celebrauit. Et [s] Demetrius Antigoni filius, atque [t] Euripides poëta duobus ſimul coniugiis nihil veriti ſunt copulari. [u] Socratem quoque tradunt ſimul Xantippen & Myrtonem Ariſtidis neptem habuiſſe vxores. *Demetrij libido.* [x] Ipſe vero Demetrius tam inexhauſtæ libidinis fuiſſe fertur, vt poſtpoſitis armis & omni apparatu belli contra Megarenſes, Lamiæ proſtitutæ amore accenſus, inſeruiret: vt haud immerito Lyſimacho oſtentanti vulnera quæ cum leone miræ magnitudinis pugnans, paſſus fuerat: ipſius legati *Athenienſes vrbanã ducebant vxorem.* reſpondiſſe ferantur, quaſi alludentes, Demetrium quoque meretricis Lamiæ in collo notas & vulnera dentibus inflicta, exhibere potuiſſe. Proditum vero memoriæ eſt Athenienſes, vt exhauſtam iuuentutem belli cladibus repararent, decreto cauiſſe, vt vrbanam ciues ducerent, & ex altera liberos tollere non vetarentur: *Spartani.* Apud Spartanos duas ſimul duxiſſe, criminis fuiſſe datum ſatis conſtat (licet aliqui contra vetitum peſſimo id exemplo factitarint) [y] Lycurgi lege, qua binas vxores vnas ædes incolere, atque in eadem domo habitare non permiſit. *Brachmanes. Numidæ. Mauri.* [z] Brachmanes, [a] Numidæ, & [b] Mauri, pro modo facultatum vxores habent: itaque multis denas, pleriſque vigenas habere permiſſum eſt. *Perſarũ & Aſsyriorũ reges.* [c] Reges quoque Perſarum & Aſsyriorum, plures, quibus ciuitates pro redimiculis & muliebri mundo largiuntur, habent vxores.[d] Sed ſicut apud diuerſas gentes, nationeſque diſpares gradus affinitatis cognationiſque, quibus cum iungerentur, deffiniti fuere: *Rutus diuerſi in contrahẽdis nuptiis.* ita mores obſcœnos & ſordidos ritus, ac fœda quædam ſolennia in contrahendis nuptiis, pleræque gentes diſpari obſeruarunt modo. *Thraces.* [e] Quippe Thraces mulieres nupturæ, non parentum arbitratu, ſed præmiis nubunt. Virgines enim quæ forma præcellebant, à viris precio exhibito, & certa ſubtaxata pecuniarum ſum-

ANNOTATIONES.

in d.7.l.Connubiali nu. 44. Neque enim id legibus noſtris prohibitum eſt, vt ibi dicitur.

e *Ex deſcendentibus.*]Vt videre licet ex l.nuptiæ conſiſtere. & l.vlt.ff.de ritu nupt.& §.ergo non omnes.Inſtit.de nupt.

f *Sed fratris filiam.*] Ex l.qui in prouincia.§.diuus.ff.de ritu nupt.& aliis multis citatis in d.l.7.numero 42.

g *Claudius Cæſar.*]Suetonius in vita illius c.7.& Cornelius Tacitus lib.12.

h *Alexandrides.*] Legendum Anaxandrides ex Herodoto, id de eo referente lib.5.

i *A Nerua.*] Vt tradit Dion Nicæus in vita illius. Sed tu ſuper hoc vide omnino d.l.7. Connubialem d. nu. 42. vbi videbis & ante tempora Neruæ fuiſſe prohibitum.

k *Antoninus Caracalla.*]Ælius Spartianus in vita illius.

l *Et licet ſocrus.*] Quod videre poteris ex noſtra l. Connubiali 9.nu.104.

m *Sobrini tamen filiam*] Neſcio quónam pacto hæc clauſula præcedenti coniungatur, cum nihil cum ea commune habeat. Eſt tamen verum quod id dicitur. Nam ſi ſobrinam licet ducere vxorem, vt dictum eſt ſupra in verbo, Et Brutus, multò magis eius filiam.

n *Valentinianus Cæſar.*] Aliam huius l.cauſam affert Socrates Conſtantinopolitanus in hiſtoria tripartita Caſsiodori libro 8.cap.11. Nempe quod poſt Seneriam priorem, vxorem, Iuſtinam quoque, quam deperibat, duceret. De quo etiam Paulus Diaconus in vita Valentis ipſius Valentiniani filij.

o *Quam legem Iulius Cæſar.*]Suetonius in vita illius c.52.

p *Id quod apud Siculos.*]Quod probat ex eo quod poſtea dicit de Dionyſio.

q *Et Athenienſes.*]Gellius lib.15 c.10.vide d.l.7.Cõnub.c.23.

r *Doorysius.*]Cic. lib.5. Tuſcul. quæſt. Valerius Max.lib. 9. c.14.Plutarc in Dione,poſt prin. Ælianus de Varia hiſtoria li.13. vbi tamẽ poſteriorẽ illam vxorẽ vocat Ariſtænetam.

s *Et Demetrius.*]Plutarch.in vita illius.

t *Euripides.*]Gellius d.lib.15.c. 20.Sed tu omnino vide d.l. 7.Connubialem,nu 23.25.& 26.

u *Socratem quoque.*]Athenæus & Laërtius in vita illius, authoritate Hieronymi & Satyri.

x *Ipſe verò Demetrius.*]Plutarchus in vita illius, Athenæus in Dipnoſophiſtis.& vide Ælianum lib.12.Variæ hiſtoriæ.

y *Lycurgi lege.*]Xenophon in Repub.Lacedæmoniorum.

z *Brachmanes.*]Strabo lib.15.

a *Numidæ.*]Salluſtius in Iugurtha.

b *Et Mauri.*]Idem author ibi. & Procopius de bello Vandalico libro 4. Adde & Indos, Thraces, Catheos, ſiue Catheros, Venedos, Iudæos, Ægyptios, Naſamones, Parthos, Cyrenaicos, Perſas, Syros, Pœones, Gelones, Germanos ex multis authoribus à me citatis in d.l.7.Connubiali, num. 20. 21. & 22. & de nonnullis quoque infrà dicetur.

c *Reges quoque Perſarum & Aſſyriorum.*] Ex Cicerone in 5. in Verrem actio,& Strabone lib.5.

d *Sed ſicut.*]Id patet ex ſeq

e *Quippe Thraces.*] De his Herodotus, & Pomponius Mela lib.2.c.item 2.& Solinus c.15.

f *Babylo*

ma, emebantur. Contrà vero deformes & minus decoræ, preciis mercabantur viros quibus nuberent. [f] Babyloniis & Aſſyriis [g] peculiare fuit, nubiles virgines ad forum in vnum cogere, circunſtanteque virorum turba, per præconem ſingulas auctionari: vt quæ complacita foret, pretio exhibito, aut datis vadibus, ſponſa duceretur. Apud [h] Taxilos, Brachmanesque ſi qua propter inopiam virum nanciſci non poſſet, in forum virgo producebatur: & claſſico euocata turba, pudibundisque oſtentis & reuelatis, cui complacita erat, nuptui dabatur. [i] Bœotiis & [k] Locris nihil erat in ſponſalibus firmum, niſi ſponſus & ſponſa in ara Eucliæ virgini dicata, prius libarent: haud aliter, niſi more ſolenni antea libaſſent, matrimonium eſſe rati. [l] Qui mos Romæ quandoque inualuit: ſiquidem olim nuptura, in ſinu Futini dei ſedere cogebatur. [m] At apud Indos, niſi nubentes vnguento quod ex arboribus Phaſis fluminis diſtilat, delibuti forent: neque matrimonium, neque cognationis iura legitime contrahi putarunt. [n] Sicut Athenienſibus nulla dabatur nuptui, ni prius Dianæ ſacra obiiſſet. Nam veſtem induebat, cui crocoton dixere nomen: [o] neque initiari poterat decennio maior, vel quinquennio minor. [p] Samnitum inſtitutio talis erat, non cuiuis homini nuptui locare filias, ſed decem deligebantur quotannis virgines ex omni turba: quæ totidem magnæ indolis iuuenibus darentur, compare voluntate, vt ſi a ſuſcepta vitæ inſtitutione, aut a bono honeſtoque decederent, per ignominiam illi virgo adimeretur: alterique locaretur. Proditum quoque memoriæ eſt, [q] Phœnices virgines in luſtris & lupanari vulgo quæſtum facere in phano Veneris in [r] oppido Sica: exque eo quæſtu meretricio dotem parare, & ita virum nanciſci: de reliquo verò donum Veneri exhibere. [s] Quod apud Cyprios vſurpatum fuit. Nam virgines nupturæ, ad littora deſcendere, & cum hoſpitibus commiſceri, vulgatoque corpore quæſtum facere ſolebant, donec dotes, quibus virum nanciſcerentur, ſibi compararent. [t] Harmeniis lex eſt, vt virgines in phano vetuſtiſſimo & ſanctiſſimo Aneitidis deæ proſtituantur: vbi ipſius ſtatua ex ſolido auro ſita erat, [v] quam Antonius expilauit: quibus emeritis, cuiuſuis præcipui hominis coniugium ſortiri fas erat, nemine abnuente, aut tale coniugium detrectante. [x] Indi vero maximum decus arbitrati ſunt, ſi qua virgo eleganti munere, aut inſigni dono priſcæ artis digna foret. Quibus in more fuit, vt parentes nubiles filias in cœtu præſtantiſſimorum iuuenum producant: exque illis virum ſibi deligat, qui fortitudine, curſu, pugna, aut ſpecie corporis cæteris anteſtaret, nullaque dote exhibita, quem ſibi illa virum delegerat, ſponſum abducebat: quippe cum non genere aut nobilitate, ſed libentes cum viris inſigni corporis forma iungantur, vt ſpecies manaret ad poſteros. [y] Quod & Cathæorum dicunt proprium fuiſſe, vt ſponſa ſibi virum deligat: ſed vt eo fœdere iungatur, vt viro defuncto, eadem pyra oppetere cogatur. [z] Segoregiorum vetus erat mos, vt paratis inſtructisque menſis, inter epulas virgo introducatur: & cui ex conuiuis aquam dederat, cum ſibi virum delegiſſe videbatur. Sicut [a] apud Talcheas Libycam gentem, vbi multi vnam expetunt, apud futurum ſocerum inſtructis epulis, coram ſponſa ſcommata iactitant, fabellas & iocos, cuique arridet mulier, illum ſibi delegiſſe cenſetur. [b] Nonnunquam poſita virgine, in victoris præmium decernebant Indi luctatione & pugnis, victorque præmium ſponſam abducebat. [c] Idem apud Sacas extimas Scythiæ gentes: namque hi ſolebant pro ſponſa cum

Babilonij & Aſſyrij. Taxili & Brachmanes. Bœotij & Locri. Euclia ara. Romani. Futinus. Indi. Phaſis fluuius. Athenienſes. Crocoton. Samnites. Phœnices. Sica. Cyprij. Harmenij. Aneitis. Indi. Cathei. Segoregij. Talchea. Indi. Sacæ.

ANNOTATIONES.

f *Babylonijs.*] Herodotus lib. 1.

g *Et Aſſyrijs.*] Ælianus de Varia hiſtoria lib. 4. Et Stobæus ex Nicolao, Sermone 42. & ante hos Strabo lib. 16.

h *Taxilos.*] Strabo lib. 15. authoritate Ariſtobuli. Hi autem, vt ibi videre licet, ſunt Indiæ populi, ex quibus & Brachmanes ſunt, vt dicetur infra lib. 4. c. 13.

i *Bœotiis.*] Plutarchus in Ariſtide.

k *Et Locris.*] Idem ibi.

l *Qui mos Romæ.*] Lactant. lib. 1. c. 20. ſed qui hunc Deum non Futinum, ſed Mutinum vocat, In cuius, inquit, ſinu pudendo nubentes primum ſedebant, vt illorum, pudicitiam prior deus delibaſſe videretur. Et vt Mutinus legendum ſit, facit illud carmen Priapeium.

Fiet rubricato minare Mutine.

At Mutinus legitur apud Tertullianum in Apologetico, & Arnobium lib. 4. aduerſus gentes, Auguſtinum lib. 4. c. 11. vbi tamen in nonnullis codicibus ita legitur, Ipſe eſt Mutinus, vel Tutinus, qui eſt apud Græcos Priapus. Sunt tamen & qui apud Lactantium, vbi ſupra, Futinum legant.

m *At apud Indos.*] Philoſtratus in vita Apollonij lib. 3. vbi tamen eum fluuium non Phaſidem appellat, ſed Hyphaſidem. In cuius ripis, inquit, arbores naſcuntur ſimiles iis, quæ penes Iſtrum naſcuntur, à quibus vnguentum diſtilat, quo in nuptiis Indi perungi conſueuerunt, tantique ab illis æſtimatur, vt niſi tali vnguento peruncti nubentes fuerint, imperfectæ nuptiæ, & Veneri minime gratæ putentur.

n *Sicut Athenienſibus.*] Lyſias, ſi is eſt, in oratione pro Phrynichi filia, & Libanius in oratione de Dianæ laudibus: & vide omnino Cœlium Rhodiginum lib. 26. c. 19.

o *Neque initiari poterat.*] Neſcio quare hunc tractationi hæc inſeruit, nihil omnino ad eam pertinentia, ſed ad Veſtales tantum: quæ neque decem annis maiores, neque vt minores capi poterant, vt videre eſt apud A. Gellium lib. 1. c. 14.

p *Samnitum.*] Ex Strabone lib. 5. ad fi.

q *Phœnices.*] Lucianus in Icaromenippo, Athanaſius contra Gentiles, Euſebius præparationis Euangelicæ lib. 4. Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei lib. 4. c. 10.

r *In oppido Sica.*] Hic lapſus eſt memoria Alexander: neque enim id Phœnicibus tribuunt ſcriptores, quod de Sica hic dicit, ſed Punicis, vt tradit Valerius Max. lib. 2. c. 1. quod de Inſtitutis antiquis eſt.

s *Quod apud Cyprios.*] Iuſtinus lib. 18.

t *Harmeniis.*] Strabo lib. 11 ad finem.

v *Quam Antonius expilauit.*] Plinius lib. 33. cap 4.

x *Indi vero.*] Arrian. de geſtis Alex. Magni l. 8. Ex quo intelliges hic legendũ, elephãtı, nõ elegãti: errore quidẽ ſubrico.

y *Quod & Cathæorum.*] Strabo lib. 15.

z *Segoregiorum.*] Iuſtinus lib. 43.

a *Apud Talcheas.*] Talcheues, τινὲ Lybios id ipſũ facere, quod hic traditur, ſcribit Nicolaus, & ex eo Stobæus Sermone 44. Credoque hos eſſe, quos Alexander hic Talcheas, paucis literis immutatis, appellat.

b *Nonnunquam poſita virgine.*] Strabo lib. 15.

c *Idem apud Sacas.*] Ælianus de Varia hyſtoria lib. 12. Diodorus

Laxamatæ. Carmani. Sygynni. Troglodytæ. Gymnesia. Baleares. Lydi. Andrimachida. Volsinienses. Ebules insula. Æthiopes. Garamantes. Reges Persarum & Medorum. Thraces. Germani. Arabes. Nabathæi. Britanni. Græci & Romani vxorẽ aliis vſuariam dabant.

rinali pugnis decernere, victuſque velut deformatus ignominia, pudibundus & mœrens, in latebra degere, & alterius aſpectum lucemque vitare. Circa Mæotim gens eſt, [d] Laxamatas vocant, apud quos virgo niſi qui hoſtem confeciſſet, nuptui dabatur nulli. [e] Et ex Carmanis vxorem ducebat nemo, niſi qui hoſtis caput ad regem detuliſſet. [f] Apud Syginnos Perſicam gentem, mulier, aurigandi perita, quemcunque vult virum ducere, ius habet. [g] Troglodytæ vero, fœminas viris deſponſas, primis noctibus cognati affineſque producunt, illasque promiſcuis adulteriis patere ſinunt, poſtea perpetuæ pudicitiæ adſcriptæ, ſeueriſſimis pœnis, vel minima contrectatione, ſi deliquiſſent, coercebantur. Quem morem [h] Gymneſiarum incolis, [i] Balearibus, & [k] Lydis inualuiſſe legimus. Tradunt quidam [l] Andrimachidis in Aphrica populis, vſum multa ſecula viguiſſe, vt virgines nupturas regi in primis offerant, vt illarum pudicitiam ante ſolennia nuptiarum delibaret. [m] Quod à Volſinienſibus quandoque ſeruatum legimus, vt ſeruili preſſi dominatu, ingenuas filias ſeruis delibandas darent. [n] Ebulibus vero inſulis rex imperare dicitur, qui ſine ſpe coniugii, in quamcunque commotus fuerit, vſuariam capit. [o] Apud Æthiopes pleraque gens ſolennes nuptias non nouit, quia paſſim & indiſcreto concubitu miſcentur. [p] Garamantes quoque nuptias non nouere, ſed ferarum ritu paſſim in Venerem ruere licebat. Quod quidem a barbaris frequens vſurpatum eſt, qui turpi coitu ſe immiſcentes, expertes tori genialis fuere. Inter quos [q] Lymirini populi traduntur, vulgato concubitu, connubia habere promiſcua, filióſque editos poſt quinquennium in vnum coactos, ſuum quemque ſimilem agnoſcere, & pro filio educere. Neque omiſerim quod traditum eſt, [r] apud Perſas [s] Medóſque reges quamplures habere vxores, mulieres vero quampluribus nubere: quæ autem paucioribus quinque viris nupſiſſet, agreſtis habebatur & ſordida. [t] Thraces quoque honori ducunt multiplici coniugio & numero vxorum gloriari: ſicut [u] Germani, qui licet ſingulis vxoribus contenti ſint, nobiliores tamen plures habere vxores pro decore familiæ & maieſtate putant. Apud [x] Arabas, [y] Nabathæos & [z] Britannos, in vſu fuit, vt conſanguineis cognatiſque omnibus vna vxor ſit, ad quam per vices quiſque ſuo ordine admittitur: ingreſſurúſque ad eam baculum pro foribus ponit: alterius vero congreſſum pro adulterio luit. Ac ne nimium multa complectar, neve vlterius barbaros ritus moréſque recenſeam, de his hactenus dixiſſe abunde fuerit. [a] Illud vtique verum eſt, quod a Græcis & Romanis pariter factitatum nouimus, vt vxorem quam quis duxiſſet, etiam ſublatis liberis alii dare vſuariam, ex qua liberi gignantur, mox illam vendicare, legibus & moribus permiſſum fuiſſe. [b] Sic Cato Martiam vxorem amico dedit, & [c] Socrates Xantippem. Atque alii id ſæpe factitarunt: quem morem apud Lacedæmonios [d] Lycurgi lege, [e] Tapyraſque, & pleraſque gentes inualuiſſe, documenta ſunt: qua cauetur, vt ad ſenioris vxorem iuuenis

ANNOTATIONES.

dorus Siculus lib. 1. c. 9.

d *Laxamatas.*] Pomponius Mela lib. 1. c. 2 ſ. quo Chalybes deſcribit. Idemque de Amazonibus Herodotus li. 4. Et idem quoque de Sarmatis ipſe Pomponius Mela lib. 13. Et de Sauromatis Nicolaus lib. nuper citato, & eius authoritate Stobæus Serm. 44.

e *Et ex Carmanis.*] Strabo lib. 15.

f *Apud Syginnos.*] Strabo lib. 11. Syginni, inquit in cæteris rebus Perſicè viuunt. Equis verò vtuntur puſillis & hiſpidis, qui equitem vehere non poſſunt, quadrigis iungunt, quarum mulieres ſunt aurigæ, à pueritia exercitatæ, & quæ optimè ducere quadrigas iudicatur, cuicunque vult nubit.

g *Troglodytæ.*] Non recordor me id legiſſe de Troglodytis, ſed de Angylis. idem propemodum tradunt Pomponius Mela libro primo, cap 8. & Solinus c. 44.

h *Gymneſiarum incolis.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. item 6.

i *Balearibus.*] Idem eod. loco. Iidem autem ſunt Gymneſiæ & Baleares, vt ſcribit Strabo lib. 3. & Plinius lib. 3. cap. 5. non longè à fi. Nam Baleares, inquit, Gymneſias dixere. & nos quoque alibi dicemus.

k *Et Lydis.*] Herodotus lib. 5. Strabo lib. 11. ad fi. Ælianus Variæ hiſtoriæ lib. 4. initio.

l *Andrimachidis.*] Idem author lib. 4.

m *Quod à Volſinienſibus.*] Valerius lib. 9. c. 1.

n *Ebulibus.*] Non memini me legiſſe inſulas eo nomine vocatas. Ebuſium autem e Balearibus inſulis eſſe vidimus apud Strabonem lib. 3. Plinium lib. 3. cap. 5. non longe a fi. non ſemel & alibi ſæpe. & Pomponium Melam lib. 2. cap. vlt. Ebudes autem legimus eſſe in Oceano Británico apud Solinum c. 26. vbi id dicitur de rege eorum.

o *Apud Æthiopes.*] Plinius lib. 5. c. 8. & Solinus cap. 39.

p *Garamantes.*] Pomponius Mela lib. 1.

q *Lymirini.*] Stobæus ex Nicolao Sermo. 42.

r *Apud Perſas.*] Non memini me id legiſſe de Perſarum regibus nuncupatim, ſed de Perſis ſimpliciter, vt multas vxores ducerent, apud Herodot. lib. 1. & Ammianum Marcellinum lib. 24.

s *Medóſque.*] Strabo lib. 11. Medorum eſt, inquit, reges multas vxores habere, pauciores autem quam ſeptem non licet. Eodem modo proditum eſt, mulieres pulchrum ſibi exiſtimare, vt viros habeãt quam plurimos, paucio.es quinque, calamitoſum ducere. De quo etiam Æneas in deſcriptione Aſiæ cap. 34.

t *Thraces.*] Pomponius Mela lib 2. c. 2. & Solinus lib. 2. c. 16. Heraclides in Politiis. Herodot. ante hos tradidit, id tantùm tribuens Thracibus, qui ſupra Creſtonas ſunt, lib. 5. poſt princ.

v *Germani.*] Cornel. Tacitus de moribus Germanorum. & Cæſar ad fi. lib. 1. Commentariorum belli Gallici, dum loquitur de Ariouiſto Germano.

x *Arabas.*] Strabo lib. 16. ad fi.

y *Nabathæos.*] In eodem loco.

z *Britannos.*] D. Clemens, ſi is eſt, lib. 9. Recognitionum c. 7. Et Euſebius præparationis Euangelicæ lib. 6. c. 8. Aliter Cæſar lib 5. belli Gallici.

a *Illud vtique verum eſt.*] Quod exemplis ſeq. patebit.

b *Sic Cato.*] Vticenſis, ex Plutarc. in vita illius, authoritate Thraſeæ Strabone lib. 11. Appiano li. 2. Bellorum ciuilium, Lucano lib. 2. Tertulliano in Apologetico c. 39. D. Auguſtino in lib. de Fide & operib. & in lib. de Bono coniugii.

c *Socrates Xantippem.*] Vt refert Tertullian. Apologe. c. 39. duas vxores habuit Xãtippem ſcilicet & Myrtonem. Laër, in ipſius vita. Rhodig. lib. 25. c. 4.

d *Lycurgi lege.*] Xenophon in Repub. Lacedæmon. & Plut. in vita Lycurgi.

e *Tapyraſque.*] Strabo lib. 11.

f *Legimus.*]

florenti ætate, tollendæ prolis cauſa admittatur: legibus [f] vero Solonis ſancitur, vt orbæ puellæ qui ſunt genere proximi nubant, vtque ſi maritus ad rationem veneream minus potens foret, mariti propinquus illius vxorem nanciſcatur. Quare [g] Attalus Aſiæ rex, cum falſus rumor inualuiſſet, Eumenem fratrem morte ſublatum fuiſſe, protinus illius coniugem vna cum regno ſibi vendicauit: deinde Eumene ſuperſtite, vxorem illi ſimul & regnum reſtituit. *Solonis lex.*

ANNOTATIONES.

f *Legibus verò Solonis.*] Plutarch. in vita illius.

g *Attalus Aſiæ rex.*] Plutarch. in apophtheg. Eumenis, nonnihil Liuius & Diodorus libr. 2. Ad hos autem mores gentium in hac re vxoria, adde Sanitas quotannis & adoleſcentes & virgines publice iudicare ſolitos. Et qui optimus ex adoleſcentibus iudicatus fuiſſet, eligere ex virginibus, quam vxorem ducere mallet: & poſt eum ſecundũ & ſic deinceps. Nicolaus de Moribus gentium, & ex eo Stobeus Sermo. 44. Adde, inquam & aliarum plurimarum gẽtium diuerſos hac in re mores a nobis latiſſime deſcriptos, & optimorum ſcriptorum teſtimonio comprobatos in d. noſtra l. Connubiali, quæ in hoc ipſum præcipue facta eſt.

Quid ſit artemon apud iureconſultos, & quod dicatur plumbum in ripa poſitum, de quo ambigitur apud multos.

CAPVT XXV

MALVM, nauis eſſe partem, licet pleraque naues ſine malo ſint: artemonem vero non eſſe nauis partem, [a] Iabolenus ex authoritate Labeonis, in primis magni & docti viri, de verborum ſignificatione notauit. Quæſiui ego à iureconſulto maximo temporum noſtrorum, claro in iudiciis & foro, quid [b] eſſet artemon, qui quaſi additamentum, non pars nauis à iureconſulto cenſeretur: cúmque ille ex opinione interpretis, artemonem gubernaculum, ſeu clauum nauis diceret eſſe: rurſus quæſiui ab eo rationem tam variæ deciſionis, cur malus nauis pars ſit, cum pleræque naues ſine malo ſint: gubernaculum vero pars nauis cenſeri non debeat, cum extorto gubernaculo nauis haud dubie fluitaret, & incommoda fieret, arbitriumque moderandi deperiret. Quippe ſicut gubernaculum, ſic malus naui facilè demi & addi, figique & refigi poteſt: pluſque operæ & negocij gubernaculum naui, quam malus præſtet. Cumq; ille ſubdubitare aliquandiu viſus non facile obiecta dilueret: tandem dixi, à noſtris interpretibus pleraque minus commode & verè definiri: ob quæ non ſolum imperiti legum & rudes, ſed & docti in diſſonos ſenſus dilabuntur: multiplicíq; affecti errore, veros ſignificatus non plane percipiunt. Non enim gubernaculum nauis artemon fuit, vt falſo illi opinati ſunt: quippe gubernaculum non eſſe nauis partem dicere, eſt improbiſſimæ inſipientiæ: ſed [c] artemon trochleæ genus tractorium eſt, quod ἐπάγοντα Græci vocant, quo fune ductorio per orbiculos traiecto, & acto in gyrum, vt noſtri moris eſt, facili ductu importantur onera vel exportantur: vulgóq́; quantum coniectura aſſequimur, organum dicitur. Is autem artemon, nauis pars non erat: cum non nauigationi, ſed oneri inferendo machina commode constructa fuerit. [d] Iterum idem Iabolenus plumbum quod pro tegulis tecto appoſitum foret, ædium partem eſſe, ex authoritate eiuſdem Labeonis aſſeuerat. [e] Quod vero in ripa tegendi cauſa locaretur, contra eſſe dixit: quo fit, vt vendita domo vel legata, plumbum quod eſſet in ripa, venditioni aut legato non accedat. Quid eſſet plumbum in ripa, ſæpe a iuris profeſſoribus quæſiui. Et tametſi nonnulli inani opinione ferantur, ipſeque legum interpres alioqui facundiſſimus, ingenue ſe id ignorare fateatur; animaduerti tandem, plumbum quod eſſet in ripa tegendi cauſa, illud dici conuenire, quod tecto deſtinatum, necdum appoſitum, aliquò in loco reiectum, donec tecto apponeretur, commendatumve fuiſſet: eſſeq́; in ripa id commode dici, quod parieti inhærens erectum, ita ſubſidet, ne humi iaceat penitus, vnde vulgo arripare dicunt. Id autem plumbi quod ita hæſit, & ſubſidet, in ripa eſſe dictum eſt. Fuit ergo opinio Labeonis, quod tametſi tegulæ plumbeæ quæ in tecto ſitæ erant, ædificij pars forent: illas tamen quæ ſepoſitæ muro adhæſerant, vt paulo poſt apponerentur, ædificij partem non eſſe, licet ad eum vſum deſtinatæ, vt pro tegulis tecto inſeruirent. Itaque legata domo aut vendita, plumbum quod in ripa ita ſitum erat, venditioni aut legato non accedere, legitimè putarunt. *Artemon quid ſit ſignificet.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a *Iabolenus.*] in l. malum in prin. ff. de verb. ſign. Eſt autem malus, vt recte interpretatur Accurſius, arbor nauis. De quo Plautus in Trinummo, act. 4. ſce. 1.

Frangere malum, ruere antennas, ſcindere vela.

Et Lucretius lib. 2.

Antennas, proram, malum, tonſaſq, natantes.

Et Cæſar. lib. 3. belli Gallici. & Cicer. in Ver. act. 7. & li. 3. de orat. & in lib. de Senect. Plin. lib. 7. c. 56. paulò ante fi. vbi dicit, Vela Icarum, malum & antennam Dædalum repertiſſe. & alij ſcriptores ſæpiſſime. Sed quòd arborem nauis ſignificet, indicat illud Ouid. in epiſtola Oenone Paridi,

Aurea leuis rigido pendentia lintea malo

Suſpitat. ——

Et ipſum malum veliferum vocant Lucan. li. 1. & Valer. li. 1. Argonauticõn. Ceterum Vitruuius lib. 10. c. 8. Eiuſq; vela cùm ſunt per altitudinem mediam mali pendentia, non poteſt habere nauis celerem curſum. Et iterum c. 21. Quemadmodum, inquit nauis malus à puppi ad proram continetur, eique funes præcinctorijs tranſuerſis etiam religari.

b *Quid eſſet artemon.*] Accur. in ea l. malum grauit, dum gubernaculum eſſe putauit, & hic noſter author dicit. Sed tu omnino vide Alciatum in ead. l. Et Pollucem lib. 8. c. 6.

c *Sed artemon trochleæ genus.*] Id ex Vitruuio libr. 10. c. 5.

d *Iterum idem Iabolenus.*] In d. l. malum. §. plumbum.

e *Quod verò in ripa tegendi cauſa.*] Hic Alexander ſecutus eſt deprauatam huius l. dictionem. Nam vt admonet Alciatus in eo loco non ita legendum, ſed hoc modo, quid hypæthrij cauſa, vt eſt in libris Florentinis: & quid ſit hypæthrium declarat ipſe Alciatus eodem loco. Vide Vitruuium libr. 5. cap. 9.

Quod eſſet collegium fratrum Arualium Romæ inſtitutum, quive Salij Sacerdotes, & quot ſocietatum genera fuerunt. CAPVT XXVI.

Primũ collegium Romanum. *Fratres Arуales cur dicti.* *† al. Larentiam.* *Solduni.* *συναποθνήσκοντες.* *Hunnorum fœdus.* *Hiberi.* *Cantabri.* *Sociani.* *Solduni.* *Æthiopes.*

PRIMVM [a] ſacerdotum Romæ collegium, fratrum Arualium fuiſſe multi aſſerunt. Hoc enim ſacrum à principio originum Romulus inſtituit primus. Nam cùm legibus armiſque vrbem muniiſſet, ne religio in bene inſtituta ciuitate deeſſet, vndecim fratres [b] Aruales conſtituit ſacerdotes, ſeque duodecimum. Fratréſque ideo appellauit, quaſi mutua charitate & fœdere nexi forent. Refert tamen [c] Maſurius Sabinus, Accam [d] † Larentiam Romuli nutricem, duodecim eduxiſſe filios, & cum vnum fato amiſiſſet, in defuncti locum Romulum acciuiſſe: ipſumq; & cæteros Aruales appellaſſe fratres, quòd ſocij eſſent & fere pares, agreſti & paſtoritia ſodalitate coniuncti. [e] Horum inſigne fuit ſpicea corona alba, infula alligata, quam, dum operantur ſacris, ſingulos geſtare ſolenni more decebat: quo inſigni ab Acca Larentia donati primùm fuere: iſque honor perennis illis perpetuo manſit, ita vt nullo ſucceſſu vel caſu, tanta ſocietas niſi vita finiretur: tantæque fuit amplitudinis, vt etiam ab hoſtibus captos, & in extrema fortuna, aut exules, quamuis nullo poſtliminio redemptos, honor hic comitaretur. [f] Apud Aquitanos verò Solduni dicti ſunt, quorum ſocietas erat, vt iiſdem vitæ commodis, opibúſque promiſcuo vſu fruantur, ſi quid autem aduerſi contingeret, eoſdem caſus eandémque fortunam, ac etiam vitæ interitum, vnà ſubire cogerentur. [g] Quod ab Ægyptiis vſurpatum legimus, quibus amicitiæ genus & ſodalitium fuit, cui nomen συναποθνησκόντων, quaſi commorientium, qua nulla ſanctior firmiórque fuit: quo genere Antonius & Cleopatra, cui plus nimio ſe addixit, mutuo affectu deuincti fuere, hac lege copulati, vt ſi fatale quippiam aut diri caſus alteri contigiſſet, alter tanquam pœnæ ſocius, eundem fortunæ exitum eſſet laturus, ſociique & comites eſſent fortunarum & calamitatum. Apud Hunnos tale fœdus inexplicabili nexu contrahebatur, vt viginti viri generoſi ſpiritus, eiſdem ſacris initiati, vnà comites eſſent conſiliorum & voluntatum: eo vinculo, vt in conuictu frequenti, & contubernio maneant, & ne punctum quidem temporis vacuum relinquant: proſperáque & incommoda mutuis officiis ferant ad ſupremum diem: morte autem obita, ſuperſtites defunctum efferant & comitentur. Hiberorum vero mos fuit, vt amici in familiaria iura aſſueti, principi ſe deuoueant: vitæ mortiſque vltores: quique ita in cohorte amicorum deuoti erant omnium conſiliorum ſecretorúmque participes fiant, & ſi quid timendum accidiſſet, omnes caſus, & fortunæ minas, atque vnà mortem oppetere cogantur. [h] Qui mos Cantabris fuiſſe traditur, vt pro amicis & fœderatis, ſociali fide ſe immolare, atque interire non dubitarent, inſigni teſtimonio mutuæ charitatis & perpetui amoris. Ex [i] Socianis quoque Gallorum gente, ſexcenti ex primoribus Solduni vocati, vnà cum rege viuunt & commoriuntur: nefas putantes, ſuperſtitem principi ſuo eſſe. Apud alios verò intimi familiares, qui manus, mens, lingua, & oculus, atque aures principis vocantur, in eodem cultu & conuictu ſunt, rei nullius ignari, & amici principis, qui arcana conſilia & abditos ſenſus ſoli cognouerunt. [k] Ab Æthiopibus ſeruatum eſt, vt

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

a *Primum ſacerdotum Romæ collegium.*] Ex Plin. lib. 18. ca. 2. & Fulgentio de vocibus antiquis authoritate Rutilij Gemini in libris Pontificalibus. & Gellio lib. 6. c. 7.

b *Fratres Aruales.*] De quibus præter illos Varro libr. 4. linguæ Latinæ.

c *Maſurius Sabinus.*] Apud A. Gellium lib. 6. cap. 7.

d *Accam Larentiam Romuli nutricem.*] Plinius, Gellius & Fulgentius, vbi ſuprà. De hac prætereà multa Varro libr. 5. ling. Latinæ. Plutarch. Problem. cap. 34. & Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 10.

e *Horum inſigne.*] Plinius & Gellius vbi ſuprà.

f *Apud Aquitanos verò Solduni.*] Soldurij legendum eſt ex Cæſare lib. 3. belli Gallici. cuius hæc verba ſunt, Adcantuannus, qui ſummam imperij tenebat, cum ſexcentis deuotis, quos illi Soldurios appellant. Quorum hæc eſt conditio, vt omnibus in vita commodis vnà cum his fruantur, quorum ſe amicitiæ dederint, ſi quid iis per vim accidat, aut eundem caſum vnà ferant, aut ſibi mortem conciſcant. Neque adhuc hominum memoria repertus eſt quiſquam, qui eo interfecto, cuius ſe amicitiæ deuouiſſet, mori recuſaret. Nicolaus autem Damaſcenus, Peripateticus, libr. 116. & ex eo Athenæus Dipnoſop. lib. 6. c. item 6. non multò poſt princ. tradit Adiatomum Sotianorum regem (quę gens inter Celtas eſt) ſexcentos delectos ciues apud ſe habere, qui patria eorum idiomate Silodun dicuntur. (Nam Græci vocant Συνόδους, quos Latini, vota exequentes) totidemque reliquos etiam eius gentis reges ſemper habere ſolitos, vitæ necíſq; ſocios, qui ſimul cum rege viuerent, communiaque negotia gubernarent, & ſimul etiam cum dies mortis illi adueniſſet, commorerentur, & ſiue is in belli diſcrimine diem vltimum clauſiſſet, ſiue ſenio morbóque conſumptus deceſſiſſet, ſiue alia quauis de cauſa, eadem mortis ratio illos ſemper ſequebatur, neminémque ex illorum numero vnquam repertum fuiſſe, qui rege vita functo, contra patrios ritus debitam ſibi mortem ſubterfugere tentarit. Et ſimile quippiam tradit Seruius Salluſtij authoritate libro 4. Georg. in eum locum,

—Pulchrámq; petunt per vulnera mortem.

De Celtiberis, qui ſe regibus deuouent, & poſt eos vitam refutant: in quo Celtas imitati ſunt eorum authores, ex quibus oriundi in Hiſpaniam, quæ hodie Biſcaia dicitur, tranſierunt. Luca. lib. 4.

—Profugiq; a gente vetuſta
Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis.

g *Quod ab Ægyptiis.*] Plutarch. in vita Antonij, cuius in eam rem hæc verba ſunt, [illegible]

h *Qui mos Cantabris.*] Strabo lib. 3.

i *Ex Socianis.*] Supra in verbo, Apud Aquitanos.

k *Ab Æthiopibus.*] Ex Diodoro lib. 4. c. 1. Turpe, ait, exiſtimabant rege claudo non & omnes claudos amicos eſſe. Ferunt quoque conſuetudinis eſſe amicos vltro in regia morte vita defungi exiſtimantes eum interitum glorioſum, veræque amicitiæ teſtem.

familiares in regis ſocietate per omne obſequium inſinuari, vnà cum rege ad ſupremos annos viuant conſociati & fœderati, qui ſummum inter amicos locum tenent, & ſi qua corporis parte rex mancus fieret, eodem membro ſe deforment, eoque morte ſublato ſponte intereant. [l] Tauris apud Scythas cum regibus præcipue gratos, & qui magno in honore fuiſſent, ex amicis ſepelire in vſu fuit, cui rex tanquam pignus amoris aurem abſcindere ſolebat. Apud Græcos vſurpatum eſt, vt cum aliqui inexplicabili nexu copulantur, vno pallio inuicem ſe operiant, & morte obita eodem tumulentur: quo ſignificabant, duo ſimul corpora concordibus animis, & vna mente teneri. Priſcis autem Longobardis maximum fuit amoris vinculum, apud aliquem ponere barbam. Is enim intimo fœdere aſtrictus erat, apud quem lanuginem quiſpiam depoſuiſſet, ſicut apud Perſas donari anulo a rege, fœdus inexplicabile, & ſummi amoris vinculum putabatur. [m] Huic ergo Larentiæ, quæ Flauia dicta eſt, menſe Aprili ſolennes dies & ſacra ab Anco inſtituta, Romani aſſidue celebrant: quæ [n] Larentalia dicta ſunt, & decimo Calendas Ianuarias, qui dies Ioui feriatus erat. Cui Martis flamen plerunque Pontifices in Velabro, vbi Larentiæ ara & ſtatua erat, ſacrum anniuerſarium facere, ad eiuſdemque ſepulchrum Decembri menſe conuenire frequentes, & dare inferias ſolebant, quòd populum Romanum decedens hæredem fecerat. Cuius rei cauſa, eius dies inter faſtos relatus fuit. Stataque die flamen Quirinalis illi quotannis ſacrum facit. Huius poſtea exemplo inter Romulum & Tatium inita ſocietate, retinendis Sabinorum ſacris, ſodales [o] Titij a T. [p] Tatio, vel à titiis auibus, quas obſeruant augures, denominati ſunt. Poſt quæ, ſodalitates, [q] ſacris Idæis magnæ matris receptis, Romæ ſub idem tempus inuentæ, veluti publica munera habita ſunt, ſicut ſub Tiberio [r] Auguſtales, qui numero quinque & viginti ex primoribus vrbis, ſorte ducebantur: quos Tiberius Iuliæ genti ſacrauit. Et Antonini temporibus [s] Antoniani ſodales, [t] mox Æliani, & [u] Aureliani, & demum Fauſtidianæ [x] puellæ ad imaginem antiquitatis nuncupatæ, qui in principis comitatu, inexplicabili fœdere vincti erant, & poſt funera illi flamines & ſacerdotes conſecrati. Sed cum à Romulo hoc ſacerdotium primum inſtitutum ferant, quin reliqua ſacra [y] Numa ſummus religionum cultor obtinuerit, nulla controuerſia eſt. Nam & pontifices, flamines, ſalios, atque augures ab ipſo inuentos tradunt. [z] Fuere enim ſalij Martis ſacerdotes numero duodecim ex patriciis, liberi & ciues, & qui neutro parente orbati eſſent, à Numa ſeu Tullo Hoſtilio bello contra Fidenates (vt Liuius author eſt) voti cauſa nuncupati, qui poſtea numerum ſaliorum duplicaſſe fertur, ita vt quatuor & viginti belli paciſque temporibus collegio cooptarentur: cuius ſacri cauſa hæc & origo fertur: [a] Cum enim regnante Numa, morbo & afflatu noxio ciuitas affecta eſſet, eáque lues nullis ſacrificiis aut piaculis ſedari videretur poſſe, peltam æneam è cœlo, in qua Romanorum fata ſita erant, in manus Numæ decidiſſe ferunt: In qua cum vrbis ſalutem ſitam crederent, ne inuentu facilis, & ob id furto expoſita eſſet, alias vndecim elaboratæ artis eadem facie menſuráque à Mamurrio fabro, ne dignoſci poſſet, conſtructas dicunt fuiſſe: illaſque in Martis ſacrario aſſeruaſſe, illarúmque cuſtodes, ſalios vocaſſe: quorum princeps præſul, alter vates, alius magiſter, qui præſidebant, dicti: illorúmque [b] inſigne tunica erat punicea, & æneum in pectore tegmen, quod ſupra tunicam

Tauri. *Græci.* *Lõgobardi.* *Perſæ.* *Larentalia.* *Sodales Titij, Titij aues.* *Sodales Auguſtales.* *Sodales Antoniani.* *Salij.* *Pelta cœlitus delapſa.* *Inſigne ſaliorum.* *Tripudia ſaliorum & carmina.*

ANNOTATIONES.

l *Tauris apud Scythas.*] Legendum Tauricis, ex Plin.lib.4.c. 12. Sed quod de eorum more refert Alex. amplius quæro.

m *Huic ergo Larentiæ.*] Ad Romanos redit. & id quidem eſt ex Lactantio lib.1.c.20.

n *Larentalia.*] Larentinalia vocat Lactantius vbi ſuprà.

o *Sodales Titij.*] Varro lib.4. de ling. Lat. De hiſq, Luca.lib.1.

Septemuirîq, epulis feſtis, Titijq, ſodales.

Et Suetonius in Galba cap.8.

p *Tatio.*] Cor. Tacitus lib.1. iterúmque lib.18. ad finem.

q *Sacris Idæis.*] Idea mater accepta fuit, à Romanis pridie Idus Aprilis, M.Cornelio Cethego & P.Sempronio Tuditano Coſſ. diéſq, feſtus Megaleſia dictus, vt ait Liu. libr.9. Deca.3. & Varro de ling. Lat. lib.5. Eidem vero magnæ matri quando locata, dicatáque fuerit ædes, refert idem Liuius lib.6. Decad.4. De cuius ſacerdotibus ſic ait Plin.lib.35.cap. 12. Samia teſta Matris Deum ſacerdotes, qui Galli vocãtur, virilitatem amputant.

r *Auguſtales.*] Corn. Tacitus lib.1. & iterum 3. & Suet in Claudio c.6. & in Galba c.8.

s *Antoniani.*] Iulius Capitolinus in Antonino Pio, & in Antonino Philoſopho non ſemel, & Spartianus in Caracalla in fin.

t *Mox Æliani.*] Heluiani legendum ex Iul. Capitol. in vita Pertinacis, paulò ante fi. vbi & hos Martianos dictos dicit a Marco Antonino. Heluianos autem ab ipſo Heluio Pertinace, & Spartiano in vita Seueri.

u *Aureliani.*] Capitolinus in vita Antonini Philoſophi. Quibus & tu adde Alexandrinos ex Lampridio in Alexandro Seuero.

x *Fauſtidianæ.*] Fauſtinianæ legendum eſt ex Capitolino in Antonino Pio. Puellas, inquit alimentarias in honorē Fauſtinæ, Fauſtinianas conſtituit. & in vita Antonini Philoſophi, Nouas puellas Fauſtinianas inſtituit in honorem vxoris mortuæ.

y *Numa.*] Liuius 1.Decad.lib.1.

z *Fuere enim Salij.*] Liuius eodem libr.1. & iterum lib.4. dictæ Deca. & Dionyſius Halicar.lib.3. Cicero lib.3. de Oratore. Plin.lib.11.c.3.

a *Cum enim regnante Numa.*] Ex ſupradictis & præterea Plutarcho in Numa, Feſto Pompeio libr. 11. vbi de Mamurrio, & Seruio enarrante illum locum Virgil. libr. 8. Æneidos.

——— Lapſa ancilia cælo.

Et huc quoque ſpectat illud Ouid.lib.3. Faſtorum,

Quis mihi nunc dicat, quare cæleſtia Martis
Arma ferant Salij, Mamurriumq, canant?

Et multis verſibus ſequ. vbi multa videbis ad hunc locum pertinentia. Ex quibus intelliges illud Propertij libr.4. eleg.2.

At tibi Mamurri formæ cælator ahenæ
Tellus artifices ne terat Oſca manus.

Et de hoc quoque Mamurrio Dionyſ. Halicar. lib.2. & vide Valerium Maximum lib.1.c.1. Liuium 1.Decad.lib.1.

b *Illorumq, inſigne tunica erat punicea.*] Picta, legendum eſt

 ex Liuio

verſicolorem induebant: [c] cum balthei, & æneæ galeæ, quibus ornati Martio menſe, cum tripudiis ad tibiam, ſolemnique ſaltatu cæleſtia ancylia eiuſmodi ferentes, culti ornatique prodibant: ipſique gladiolis illa percutientes cum greſſu & gradu compoſito, pulſu pedum ad ſonum vocis modulato, per Capitolium & forum, perque vrbem incedebant. Inque eo tripudio Mamurrium fabrum, qui tam exacte illa molitus eſſet, in nominis memoriam ſempiternam, ac pennatas impennataſque agnas pro ſpicis & ariſtis, & Lucretium Iouem, Ianúmque deorum deum, alioſque deos, excepta Venere, quam in [d] carminibus ſaliaribus nominare nefas erat, verbis ſubobſcuris, Marti conſecratis, quæ nec mutare licebat ritu priſcæ religionis, in fine carminum referebant. Poſt aliquot vero ætates, imperatorum nomina ſuis carminibus ſalios adnotare conſtitutum fuit, vt illorum quoque memoriam ſempiternæ gloriæ mandarent. Quare [e] Germanici nomen ſaliari carmine, & mox aliorum principum, intercurſu temporum celebrata fuere, quo tempore flaminica dialis vxor capillum pectere, antequam ancylia conderentur, vetabatur: quorum ſacra & feſtos dies [f] cœnis ſumptuoſis, & comeſſationibus cum cantu & ſymphonia opipare celebrare ſoliti ſunt: in quibus [g] ſutiles coronas & alia conuiuiis oblectamenta adhibebant. Hiq; dies religioſi & ſacri manſere in poſterum. Quod ſacerdotium quanti fuerit, licet æſtimare, [h] quòd niſi ex patriciis ad hunc honorem admittebatur nemo, [i] & niſi liber & ciuis, [k] patrimus & matrimus foret. Quódque Appius Claudius triumphalis, [l] Scipio Aphricanus, & L. Bibaculus inter Salios eſſe, & hæc ſacra attrectare, gloriæ duxere. Et Titus Veſpaſianus quòd numero Saliorum fuiſſet cooptatus, gratias egit. [m] Antoninus quoque Philoſophus, natus octo annos, ab Adriano Cæſare inter ſalios adnumerari, laudi duxit, velut magni ſplendoris munus ferret. Erátque conſtitutum, vt qui conſulatum aut præturam, aliúmve magiſtratum gereret, ancylia ferre, inter ſalios eſſe cogi nequiret. Præter quæ, etiam [n] apud Larinates, Salios Martis ſacerdotes fuiſſe: & in ſacris Herculis ad magnam aram, ſalios ſacrorum miniſtros, cum cantu pſallere conſueſſe comperimus. Et [o] tametſi Martio menſe ancylia deprompta è Martis ſacrario prodirent, ſi quando tamen gentibus nationibuſque iuſtum piumque bellum per feciales indicebatur, ancylia in eodem ſacrario, aut in curia Saliorum commouere, moris erat: quaſi eo motu Martem è ſua ſede excitum, eóque propitio & volente, arma expediri, legiones conſcribi, exercitus apparari, atque omnia hoſtilia eſſe deſignarent: [p] qui dies religioſi, & infames habiti ſunt, quibus antequam conderentur ſponſalia inire, peregre proficiſci, aut pacis fœdera tractare, vel aliquid publicæ priuatæve rei inceptare, velut mali auſpicij, triſtiſque maneret exitus, [q] ominoſum fuit.

Venerem in carminibus ſaliaribus nominare nefas erat.

Saliorũ Sacra & feſti dies ſũptuoſi.

Sacerdotij Saliorum dignitas.

Belli indictio.

ANNOTATIONES.

ex Liuio 1. Decad. libr. 1. cuius hæc ſunt verba: Salios duodecim Marti Gradiuo, tunicæque pictæ inſigne dedit, & ſuper tunicam æneum pectori tegumen, cœleſtiáque arma, quæ Ancylia appellantur, ferre, ac per vrbem ire canentes carmina cum tripudiis, ſolemníque ſaltatu iuſſit.

c *Tum Balthei & anea galea.*] Dionyſius Halicarnaſſæus libr. 2.

d *Carminibus Saliaribus.*] De quibus vide Feſt. Pompeium lib. 1. vbi de Apamentis loquitur.

e *Germanici nomen.*] Cor. Tacitus libr. 3. ait, ad Germanici memoriam meditata virtutis carmina, & laudationes & lachrimas; at nihil præterea Germanici nomen Saliari carmini adhibitum. Idem Tacitus libr. 2. ante finem.

f *Cœnis ſumptuoſis.*] Feſtus Pompeius lib. 17. vbi de Saliis. Et hinc Horat. epulas, ſiue dapes Saliares pro opiparis & ſplẽdidis poſuit lib. 1. Carmi. Ode 37.

Nunc eſt bibendum, nunc pede libero
Pulſanda tellus, nunc Saliaribus
Ornare puluinar deorum
Tempus erat dapibus ſodales.

Quo in loco Acron & Porphyrion interpretes ſcribunt, Saliares cœnas fuiſſe ampliſſimi apparatus. Vnde, inquiunt, prouerbium, Saliares cœnas dici opiparas & copioſas. Quò etiam ſpectat illud Apuleij lib. 4. Metam. Vt equus quidem meus tanta copia, & quidem ſolus potitus Saliares cœnaſſe cœnas crederet. De Pontificalibus autem cœnis, & ipſis quoque ſumptuoſis & magnificis, ipſe Horat. libr. quoque Carmi 2. Ode 14.

Abſumet hæres Cæcuba dignior
Seruata centum clauibus, & mero
Tinget pauimentum ſuperbum
Pontificum potiore cœna.

g. *Sutiles coronas.*] Plinius libro 21. capitul. 3. Sutiles, inquit, Saliorum ſacris inuenimus, & ſolemnibus cœnis coronas.

h *Quod niſi ex patriciis.*] Dionyſ. Halicarn. lib. 2. & id videre licet ex Iuuenale Saty. 6. aduerſus vxores nobilium, ſiue patriciorum, qui ex adulteris ignobilibus liberos edebant futuros Salios, propterea quòd putabantur filij maritorum nobilium.

Tranſeo ſuppoſitos & gaudia, votaq; ſæpe
Ad ſpurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices Salios, Scaurorum nomina falſo
Corpore laturos.——

i *Et niſi liber & ciuis.*] Vide quod citaui in verbo, Fuere enim Salij.

k *Patrimus & Matrimus foret.*] Iidem ibidem.

l *Scipio Africanus.*] Ex Liuio 4. Decad. lib. 7. cuius hæc verba ſunt: Iidem dies P. Scipione propriore etiam religione, quia Salius erat, diſiunxerant ab exercitu.

m *Antoninus quoque Philoſophus.*] Iul. Capitolinus in vita illius.

n *Apud Larinates.*] Hi dicuntur municipes Larini oppidi Apuliæ, quod à mari parùm diſtat, cuius quidem meminit Cicero in orat. pro Flacco: an autem apud eos Salij eſſent, nondum comperi.

o *Et tametſi.*] Ex Seruio libr. 7. Æneidos in eum locum.

——Cùm prima mouent in prælia Martem.

& iterum lib. 8. in princ.

p *Qui dies religioſi.*] Hos dies religioſos eſſe conſtat ex Liuio 4. Decad. libr. 7. Statiua, inquit, deinde ad Heleſpontum aliquandiu habuerunt, quia dies fortè, quibus ancylia mouentur, religioſi ad iter inciderant.

q *Ominoſum fuit.*] Præter autem illos ſodales ab Alexandro memoratos, fuere & ſodales Mercuriales, in honorem ſcilicet Mercurij, vt videre licet ex Tullio ad Q. Fratrem libr. 2.

Quot Lictores apparitoresq́; habebat Dictator, quot Conſules aut Prætores, Quæſtoréſve, quíve ſecures habebant, & qui non. CAPVT XXVII.

QVOD [a] Romulus parto regno cum ſella curuli trabeaque, & reliquo ornatu ſe auguſtiorem feciſſet, tum maxime duodecim lictoribus inſignem fecerit, qui faſces ſecureſque velut inſignia maieſtatis præferrent, a multis eſt memoriæ mandatum. † Nonnulli Tullum Hoſtilium Romanum Regem, primo purpuratum cum lictoribus & faſcibus in publicum prodiiſſe ferunt. Sed perpendimus non lictores modo cum faſcibus & ſecuribus, ſed apparitores quoq; regem præire conſueſſe. *Lictores.* *Apparitores.* [b] Fuere enim apparitores miniſtri regij, qui adſtabant lateri, & corporis ſtipatores erant: vt ſi quando opus eſſet, ad imperium nutumq; regis præſto forent. Præter quos fuere [c] viatores in regio comitatu, qui quoties ſenatus cogendus eſſet, ex agris ſenatores aduocarent, contumaceſq; citarent & arriperent. *Viatores.* Quippe cum priſcis temporibus proceres ciuitatis morarentur in agris, ſi quando conſilium publicum cogendum erat, à villis accerſebantur in ſenatum: ex quo qui eos euocabant, viatores dicti: quique ex viatoribus ligandi, cædendiq; ius habebant, [d] Lictores nominati ſunt: quibus iuſſu Regis delinquentes [e] vincire, nudatoſq; virgis cædere, & ſi crimen expoſceret, ſecuri percutere negocium erat. *Lictoris munus.* Ideo lora in ſinu geſtantes, Regi apparebant: quibusq; mandatum erat, facinoroſis & delinquentibus crura & manus ligabant, vt poſt verbera nouiſſimo exemplo afficerent. Præter quos fuit [f] accenſus & præco, qui dicto Conſulis alteriúſve magiſtratus ad imperium nutumq; præſto eſſent. *Accenſus.* Accenſus, vt ad concionem, [g] præco, vt ad comitia quirites aduocaret. *Præco.* Quod munus vt eſſet expeditius, [h] libertis dari conſueuit, ſicut miniſtrorum & apparitorum, [i] Brutiaris, coactis ſeruilia *Brutiarij.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

a QVod Romulus.] Liu. 1. Decad. lib. 1. & quod de trabea dicitur, etiam Plinius lib. 9. c. 39. in princ.

† *Nonnulli Tullum Hoſtilium.*] Vide Plin. ibi, & ab eo paululum diſſentit Alex. neſcio quos ſecutus authores. Ille enim Plinius toga prætexta & latoclauo e regibus primum Hoſtilium vſum ait. Non erant autem e purpura, cum tamé ea, qua vſus eſt Romulus, trabea, regia toga, auro & purpura intexta eſſet, vt quidam aiunt, ſeu purpurea albi quidpiam haberet. vt Sueton. lib. de genere veſtium ſcripſit, teſte Seruio ad 7. Æneid. ibi,

Ipſe Quirinali lituo, paruaq; ſedebat
Succinctus trabea.——

Vnde liquet non Hoſtilium primò purpuratum fuiſſe, cùm Romulo purpureæ togæ epitheton antiquitas dederit, de qua Virgilij verſus eſt lib. 11.

Et ſellam regni trabeámque inſignia noſtri.

b *Fuere enim apparitores.*] De his Liuius 1. Decad. libr. 1. & Cicer. in 5. in Ver. act. & in 2. Philip. & Iuriſc. in l. diuus. ff. de ſeru. fug. & in l. ſi pignora. ff. de euict. Quòd auté ſic vocentur intelliges ex Seruio enarrante hunc locum. li. 12. Æneid.

——*Sanũq; in limine regis* *Apparent.*——

Cui loco ſimilis eſt & ille eiuſdem lib. 8.

Quem Turno regi, aut regi apparere Latino.

Sed & de his ſunt plurimi tit. lib. 12. Iuſtinianei Codicis, videlicet, de appar. præfec. anno. & de appar. præf. vr. & appar. præf. pręt. & appar. procon. & leg. & leges quoq;, vt l. nullus apparitor. & l. quicunque. C. de diuer. off. & l. diuus. ff. de ſer. fugit. & l. ſi pignora. ff. de euict. & l. ne diu apparitorum. C. de pœnis.

c *Viatores.*] Cicero de Senectute, A villa, inquit, ad ſenatum accerſebantur Curius & cæteri ſenes: ex quo qui eos accerſebant, viatores nominati ſunt. Columel. lib. 1. in præfat. Illis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabátur, & cùm conſilium publicum deſiderabatur, a villis accerſebantur in Senatum: ex quo, qui eos euocabant, viatores nominati ſunt. Plin. lib. 18. c. 3. Tales tum etiam viatores erant, quod ipſum nomen inditum eſt ſubinde, & ex agris Senatu, duceſque accerſentibus. Quibus accedit Sextus Pompeius lib. vlt. initio. Generaliter tamen viatores dicti ſunt, qui iuſſa Magiſtratuum executioni mandabant, vt ſatis patet ex l. magis puto. §. ne tamen. ff. de reb. cor. Et Cicerone in Vatinium, Miſeriſne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret. Et Liuio 4. Dec. lib. 9. In cenſum ſeruire viatores iuſſi, & omnes vbique. Illud autem non prætermiſerim, me ex Liuio deprehendiſſe vt lictores Conſulum eſſent, viatores Trib. Plebis. Huius enim hæc verba ſunt 1. Decad. lib. 2. Ardens igitur ira Tribunus viatorem mittit ad Conſulé, Conſul lictorem ad Tribunum.

d *Lictores nominati ſunt.*] Qui lictores & quare dicti ſunt, videbis apud A. Gellium aliorum authoritate libr. 12. cap. 3. Feſtus Pompe. lib. 10. Nonium Marcel. Plutarch. Problem. cap. 67.

e *Vincire nudatoſq;*] Liuius 3. Decad. libr. 6. In Campanos lictoris munus perſequitur pluribus, vt ad palum deligaret, virgis cæderet, ac ſecuri percuteret. Sic apud eundem legas Decad. 1. lib. 2. Conſules ſpoliari hominem, & virgas expediri iubent. Idem alibi, Miſſi lictores ad ſumendum ſupplicium, nudatos virgis cædunt, ſecurique feriunt.

f *Accenſus.*] Hac in ſignificatione Liuius 5. Dec. lib. 5. Aſſuetis regio imperio, tamé nouam formam terribilem prębuit tribunal, ſummotor aditus, præco, Accenſus, intueta omnia oculis auribuſque, quæ vel ſocios, nedum hoſteis victos terrere poſſent. Et Sueton. in Cęſare c. 20. Antiquum etiam retulit morem, vt quo menſe faſces non haberet, accenſus ante eum iret, lictores ponè ſequerentur. Et Plin. lib. 7. c. vlt. Poſt aliquot annos adiectus eſt & meridies accenſo Conſulum id pronuntiante. Sed tu hîc omnino vide Varronem libr. 5. de lingua Lat. Aſconium Pædianum in 3. in Ver. act. Nonium Marcellum de doctorum indagine. Vegetium lib. 2. c. 19. & lib. 3. c. 14. & quæ ſcribemus infrà libr. 6. c. 22. Et quod accenſi a lictoribus differrent, apertè oſtendit Liu. 1. Decad. lib. 3. Collegis, inquit, nouem ſinguli accéſi apparebant, penes præfectum iuris faſces erant, faſces enim à lictoribus deferebantur.

g *Præco, vt ad comitia.*] Atque etiam vt ſilentium indiceret, ex Liuio 3. Decad. lib. 7. Tum Scipio ſilentio per præconem facto. & Plauto in Pœnulo.

Exurge præco fac populo audientiam.

Et Appiano lib. 4. bellorum Ciuilium non ſemel. Et ad quęuis alia pronunciandа, vt ex multis authoribus vbique videre licet.

h *Libertis dari conſueuit.*] Quod conſtat ex epiſtola 1. Ciceronis ad Q. Fratrem Proconſulem Aſiæ libr. 1 cuius hæc verba ſubiuximus, Accenſus ſit eo etiam numero, quo eum maiores noſtri eſſe voluerunt, qui hoc non in beneficij loco, ſed in laboris ac muneris non temerè niſi libertis ſuis deferebant, quibus illi quidem non multo ſecus ac ſeruis imperabant. Sic intellige lictores, qui principibus apparerent, plebis homines eſſe apud Liuium lib. 2. Decad. 1.

i *Brutiariis.*] Ex Feſto Pom. lib. 2. vbi ſunt qui legunt Brutiani,

 tiani,

exhibere, pro eo quòd bello Punico ſecundo poſt cladem Cannenſem ad Hannibalem defeciſſent primi. [k] Sed cum poſt exactos Reges, Coſs. creatis, omnia inſignia quæ apud Reges erant, populus Conſulibus conceſſa voluerit, Brutus & Valerius Publicola, qui aſſertores & vindices Romanæ maieſtatis fuere, cum ſtatuiſſent non formidoloſum & ferum, ſed mitem & plebi percharum efficere conſulatum, vtque offenſionem & inuidiam vitarent, in publicum prodeuntes cum eiſdem quibus reges inſignibus, ſecures à faſcibus dimouerunt: & cum ſolis faſcibus ad populum concionati ſunt. inde manſit in poſterum, vt cum duodecim faſcibus, [l] totidem lictores ſine ſecuribus Conſuli præirent. Hæc enim fuere inſignia ſummi honoris & imperij conſularis. Illis ergo magiſtratibus ſecures cum faſcibus in vrbe præferebantur, qui ſine prouocatione ſummam imperij tenebant, vt Dictatori, & Decemuiris, à quibus ad maius tribunal prouocatio non erat. [m] Dictatori ergo pro honore ſummi imperij, quòd plus iuris & maieſtatis haberet, quatuor & viginti lictores cum faſcibus & ſecuribus: viatoréſque & apparitores, qui [n] ſummouerent turbas, præibant: [o] Conſulibus in vrbe duodecim lictores cum faſcibus tantum, demptis ſecuribus: foris verò, vt in decreta ſibi prouincia, aut quum caſtris & legionibus præeſſent, faſces cum ſecuribus, vnaque lictores apparitoréſque præcedebant. Idque ideo cautum, vt prouinciam pernicioſis hominibus purgare, illorumque audaciæ & temeritati obuiam ire, flagitiaque & dedecora pœnis & damno mulctare valerent. In vrbe enim Conſuli cum ſecuribus eſſe ius non erat: [p] quippe ſuprema poteſtas, & ius de nece ciuis Conſuli intra pomœrium non datur. Obſeruatumq; [q] fuit, vt inter Conſulem & proximum lictorem, nemini officij cauſa niſi Conſulis filio aditus eſſet: [r] Prætori verò in vrbe non duodecim vt Conſuli, ſed ſex tantummodo lictores apparere ſolent: extra verò vrbem aliquando cum ſecuribus apparuiſſe inuenimus. [s] Paulo tamen Æmylio in prætura priuilegio honoris duodecim ſecures apparuiſſe ferunt, vt conſularem maieſtatem in prouincia præ ſe ferret. [t] Tribuni autem plebis ſolum viatorem, apparitorémque à prima origine ſine lictore habuere: qui etiam libertini erant, quippe cum Tiberius Gracchus in tribunatu libertis apparitoribus primus vſus fuiſſe dicatur. [u] Poſtea verò quàm prouincias ſortiri cœpere, & illis cum imperio præeſſe, etiam lictores habendi tribuno facultas data eſt. [x] Quæſtores verò, ædiles, duumuiri, & minores magiſtratus, qui prehenſionem & vocationem non habebant, in vrbe nec lictore vtebantur, nec viatore: [y] tametſi prætorem duodecim ſecures cum faſcibus, & quæſtorem, lictorem, & faſces quandoque habuiſſe legamus: quod in prouinciis, quas ſortiti Prætores, Quæſtoréſque fuerant, non autem intra pomœrium id licuiſſe apparet. [z] Extra vrbem enim his vti faſcibus & lictoribus interdum cum ſecuribus licebat, vt ſceleris & perfidiæ pœnas à facinoroſis expeterent: in vrbe verò minimè, niſi [a] quæſtores parrici forent, quibus pro imperio & maieſtate cum crimina vindicarent, in vrbe lictores cum ſecuribus ſæpè prælati ſunt. [b] Marcus tamen Liuius Druſus, dum quæſtor Aſiam obtineret: nullo lictore aut alio inſigni honorum vti voluit, ne quid ſeipſo inſignius prouincia haberet. [c] His ergo quorum erat maius imperium, & maxima auſpicia, quique cum adeunt magiſtratus, Veſtæ & Penatibus rem diuinam faciunt, vt dictatori, Conſuli, & Prætori, paſſim lictores cum faſcibus in vrbe habere licuit: [d] dictatori, etiam

Secures abiecta poſt exactos reges.

Secures cum faſcibus præferebantur poſt exactos reges.

Conſulibus quot lictores.

Vide de hac re infra lib. 2. c. 27.

Ius necis intra pomœrium conſuli non dabatur.

Prætori in vrbe quot lictores.

Tribuni plebis viator & apparitor.

Quæſtor parricidij, & Parricidas.

Lictores cũ ſecuribus in vrbe habere quibus permiſſum.

ANNOTATIONES.

tiani, non Brutiarij.

k *Sed cum poſt exactos reges.*] Hæc ſunt Dionyſij Halicarnaſ. lib. 5. & Plut. in Val. Publicola.

l *Totidem lictores.*] Intellige ſingulis Conſulibus: nam duobus erant 24. ex Liuio 1. Decad. li. 2. & alibi dicemus latius.

m *Dictatori.*] Plutarchus in Fab. Maximo; & Dion in Auguſto, Appianus Alexandrinus li. 1. bellorum Ciuilium, vbi loquitur de Scylla, & ante eós Polybius lib. 3.

n *Qui ſummouerent turbas.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. Repente ſtrepitus ante curiam lictorum ſummouentium auditur.

o *Conſulibus in vrbe.*] Hæc vſque ad clauſulam, quippe &c. ſunt Dionyſij Halicarnaſſæi libr. 5. atque iterum libr. 10. ad finem.

p *Quippe ſuprema poteſtas.*] Iniuſſu populi, intellige ex Pomponio l. 2. §. Exactis deinde. de orig. iur. Fuit enim cum prouocatione ad populum Conſul creatus, déque ea lex lata, teſte Liuio lib. 3. Decad. 1. Sicque debet intelligi habuiſſe imperium maius apud A. Gellium lib. 13. cap. 14. Amplius putem nec extra pomœrium in ciuem Conſuli aut Proconſuli quidquam licuiſſe, cùm eos, qui ſe dicerent ciues, in vrbem veteres remitterent, vt in actis Apoſtol. de Diuo Paulo cap. 22. & 3. in Ver. acti. & ex Plinio epiſt. ad Traianum, in promptu eſt. Quæ omnia ex fonte legis illius prodierunt, quæ niſi Centuriatis comitiis, de capite ciuis Rom. rogari vetauit, teſte Cicer. in ea orat. pro Rabirio. Vnde quoque leges emanarunt Portia & Valeria, de quibus Liuius Decad. 1. lib. 10.

q *Obſeruatumq; fuit.*] Inter regem & lictores incedere nemini licuit ex Romuli lege. Dionyſ. Halicar. lib. 2.

r *Prætori verò.*] Vide ſuprà lib. 2. c. 15.

s *Paulo tamen Æmylio.*] Plutarchus in vita illius, & vide dict. cap. 15.

t *Tribuni autem plebis.*] Plutarch. in vita Tib. Gracchi, vbi tamen non eum primùm, ſed ſimpliciter feciſſe ſcripſit, & vide Gel. lib. 15. cap. 12.

u *Poſtea vero quàm.*] Confundit hoc loco Alexander Tribunos plebeios & militares, cum poteſtate conſulari: quos diſtinctos legas apud Liu. lib. 3. Decad. 1. vbi primùm militares creati: cùm antè lib. 2. eiuſdem Deca. plebeij creati referantur. Sed nuſquam eſt, quod ſciam, Tribunos prouincias adminiſtraſſe.

x *Queſtores verò.*] Gellius dict. lib. 13. c. 12. & 13.

y *Tametſi prætorem.*] Vt de Paulo Æmylio dictum eſt.

z *Extra vrbem.*] Dionyſius Halicar. lib. 5.

a *Quæſtores parrici.*] De quibus Pomponius in l. 2. §. deinde cùm ærarium. ff. de orig. iur. & Feſtus Pompeius libr. 14. & alibi dicemus. Cæterum legati lictoribus vtebantur, vt patet ex 3. in Ver. act. non vno in loco, vbi loquitur de Cornelio lictore ipſius Verris legati.

b *Marcus tamen Liuius Druſus.*] Plin. Secundus, aut quiſquis is eſt, lib. de Viris Illuſtribus cap. 72.

c *His ergo quorum.*] Dionyſius dict. lib. 5.

d *Dictatori etiam.*] Romæ ſecures præferri Dictatori viſos refert Liu. lib. 2. Dec. 1.

e *Cæteris*

cum ſecuribus. [e] Cæteris verò qui minima auſpicia habebant, lictore vti non licuit, niſi quæſtori partico, vt percenſuimus. Fuitque vetus inſtitutum, vt præfecti Prouinciarum & præſides, ſenatoribus ex claris maioribus & inclytæ familiæ, peregrè agentibus, quo conſpectior dignitas & honoratior foret, plerumque in prouincia lictores cum bacillis darent: [f] vtque ſi reges externi aut fœderati in prouincias populi Romani venirent, magiſtratus Romanus aut præſes illi cum lictoribus & faſcibus præiret. [g] Mario enim prætore Aſiam obtinente, & in eam profecto Mithridate, ſemper cum faſcibus Marius præceſſit Mithridatem. Qui quidem lictores non his modo magiſtratibus, ſed & veſtalibus [h] & ſacerdotibus, mox Cæſaribus & ſummis imperatoribus cum virgis laureatis, & [i] Auguſtis mulieribus pro muliebri faſtigio præceſſere. Quare [k] Agrippinæ matri Neronis, perpetuo ſenatuſconſulto lictores duo tributi fuere, & flaminium claudiale. Contra Tiberius Druſillæ matri decerni lictorem minimè paſſus fuit, [l] licet Auguſtus illam in familiam nomenque Auguſtæ teſtamento aſciuiſſet. [m] Illud quoque obſeruatum eſt, vt cum lictores iuſſu conſulum aliquem e domo euocarent, fores ædium virga percuterent, quaſi eo ſigno publicam adeſſe perſonam annoteſceret. [n] Si cui tamen ob claritatem dignitatémque deferebant, virga fores percuti vetabant. Cum enim Pompeius Magnus Poſſidonij domum ſummi ſapientiæ profeſſoris eſſet ingreſſurus, fores virga percuti vetuit, & faſces ſummiſit. Et ſi quando [o] dictatori, [p] conſuli aut prætori præirent, pro imperij maieſtate obuium quemque ſemita cedere, denudare caput, & obſequij honoriſque cauſa equo deſcendere iuberent, obuiamque turbam virga ſubſiſterent, & ſummouerent. Apud Athenienſes, & omnem fere Græciam, vt diſcrimen perſonarum notaretur, magiſtratus non lictores, ſed lixas ſimul & virgas habuerunt vice lictorum, quos [q] λειτουργοὺς nuncupant. [r] Fertur verò Germanicus, Athenienſes ſocios & fœderatos, vno lictore velut præcipuo munere donaſſe. [s] Neque prætereundum, in occurſu maioris magiſtratus, minores ſummittere faſces conſueuiſſe; vt ſignarent honori deferre, & imperio parere. Quare [t] Valerius Publicola in ſuſpicionem affectati regni adductus, dum concionatur, faſces populo ſummiſit: ſcilicet populi quam conſulis maieſtatem & iura potiora arbitratus. [u] Lictoréſque cum faſcibus ſæpè paludatos, conſuli etiam paludato in prouinciam profecturo præire ſolere: quæ quidem paludamenta tunc ſumebant, cum in expeditionem aut decretam

Lictores cũ bacilis.

Regibus externis præſes cũ lictoribus & faſcibus præibat.

Lictores cũ virgis laureatis.

Lictores fores virga percutiebãt.

Lictorum munus.

Athenienſes lixas & virgas loco lictorũ habebant.

Summiſſio faſcium.

ANNOTATIONES.

e *Cæteris verò.*] Nam conſules, regia poteſtas, aut prætores iiſdem auſpiciis, quibus Conſules, creati; qui minores ſunt Dictatore, vt eſt apud Liuium Decad. 1. libr. 8. ſed reliqui magiſtratus, exceptis Conſulibus, minora intelligendi ſunt auſpicia habere. De quibus A. Gellius lib. 13. c. 14.

f *Vtq; ſi Reges externi.*] Hoc probat exemplo ſeq. Sed cui adde quòd cum Iuba Rex primo aduentu Catonis Vticenſis thronum ſuum medium poſuiſſet inter ipſum & Scipionem: id animaduertens Cato, ſublata ſella ad aliam partem ſe contulit, & Scipionem inter ſe & Iubam medium fecit, quamquam ſibi infenſum & inimicum, vt ſcribit Plutar. in vita ipſius Catonis. Alibi autem docuimus medium locum eſſe honoratiorem.

h *Mario enim Prætore.*] Plutar. in vita illius.

h *Et ſacerdotibus.*] Plutar. Problematũ c. 13. & Feſt. Pomp. lib. 6. vbi ſcribit Flaminium lictorem dici, qui Flamini Diali, ſacrorum cauſa, præſto eſt.

i *Auguſtis mulieribus.*] Vt in ſequentibus patebit.

k *Agrippinæ matri Neronis.*] Cornel. Tacitus lib. 1. Cæterum, inquit, anxius inuidia, & muliebre faſtigium in diminutionem ſui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni paſſus eſt.

l *Licet Auguſtus.*] Idem Tacitus eod. libr. 1. ſed alio loco vbi de teſtamento ipſius Auguſti. Fuit inquit, teſtamentum inlatum per virgines Veſtæ, Tiberium & Liuiam hæredes habuit, Liuia in familiam nomenque Auguſtæ aſſumebatur. Et ne in hoc dubites quòd Alexander hic Druſillam vocat, Tacitus Liuiam, eadem fuit Liuia Druſula appellata, teſte Plinio lib. 15. cap. vlt.

m *Illud quoque obſeruatum.*] Sic quoque de Tribuno militum Liuius 1. Decad. lib. 6. Forte, inquit, ita incidit, vt in Ser. Sulpitij Tribu. militum domo ſorores Fabiæ cum inter ſe, vt fit, ſermonibus tempus tererent, lictor Sulpitij, cum is de foro ſe domum reciperet, forem (vt mos eſt) virga percuteret. Vnde eſt quod Fabius Maximus Dictator, Conſulem ad ſe ſine lictoribus venire iuſſit. Liuius Decad. 3. libr. 2.

n *Si cui tamen.*] Plinius lib. 7. cap. 30. & Solinus cap. 7.

o *Dictatori.*] Plutarch. in Fabio Maximo.

p *Conſuli.*] Scriptor de Viris illuſtribus cap. 72. inquit; M. Æmilius Scaurus Conſul, P. Decium, Prætorem, tranſeunte ipſo, ſedentem iuſſit aſſurgere, eique veſtem ſcidit, ſellam concidit, ne quis ad eum in ius iret edixit. Adde & ſuperiorem idem licuiſſe Conſuli, ex Liuio Decad. 3. lib. 4.

q *Quos λειτουργοὺς*] Vnde id Alexander, acceperit; neſcio. Omnes autem ſciunt λειτουργὸν appellari miniſtrum, ſiue operatorem publicum, ſiue etiam ſacrorum miniſtrum, vt λειτουργίαν, miniſterium, ſiue munus quoppiam publicum, & λειτουργεῖν, miniſtro, publicum munus obeo. Hæcque paſſim apud authores Græcos.

r *Fertur vero Germanicus.*] Corn. Tacitus Annal. libr. 2. de ipſo Germanico loquens: Hinc, inquit, ventum Athenas, fœderique ſociæ & vetuſtæ vrbi datum, vt vno lictore vteretur.

s *Neque prætereundum.*] Quod probat exemplo ſequẽti, & prætereà ex Tullio. Nam ſimul, inquit, ac me Dyrrachium attigiſſe audiuit Plancius, ſtatim ad me, lictoribus dimiſſis, inſignibus abiectis, veſte mutata profectus eſt. Et ex Appiano lib. 5. bello. ciuilium. de nauibus Antonij & Ænobardi loquente, Iam in conſpectum venerant & inter præcedentes ex ſignorum vexillis apparebant, & ad curſum vt ſe inuicem adirent hortabantur, cum lictor Antonio ante proram aſſidens, vt mos fuit, ſiue quòd ambiguum virum illum ignoraret, qui tanto exercitu propriòque ad eos nauigaret, ſiue à generoſitate animi id expromeret, vt inferioribus dignitate viris, ſignum è naui deponere imperauit. Quod ab illis factum eſt. Et huc ſpectat quod ſcribit Liuius 3. Decad. lib. 2. Conſulibus ad Dictatorem venire cum lictoribus non licuiſſe.

t *Valerius Publicola.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. Scriptor de Viris illuſtrib. lib. 15.

u *Lictoréſque.*] Nam apud Liuium 5. Decad lib. 1. C. Claudius Pulcher, Conſul arguitur, quòd in ſuam prouinciam Hiſtriam ſine lictoribus paludatis abiiſſet, quod tamen poſtea Romam rediens fecit. Et iterum lib. 5. in oratione Seruilij, Conſul ait, proficiſcens Prætorve paludatis lictoribus in prouinciam & ad bellum vota in Capitolio nuncupat. De quo nos dicemus latius infra lib. 3. c. 4.

ſibi prouinciam conſul iturus eſſet.x Paulo tamen Æmilio prætori in Hiberiam profecturo, album paludamentum, ac lictores miniſtróſque albatos cum modico comitatu tributos comperimus. Sine y autem lictoribus proficiſci in prouinciam aut conſulibus profectis lictores in vrbe manſiſſe, religioni eſt & prodigij loco habitum. Fuit quoque receptus mos, vt quoties inſigni victoria conſules potiti eſſent, ob res proſpere geſtas z laureatis faſcibus prælatis incederent, a literaſque laureatas Romam mitti, aut nuncios cum b iaculis laureatis, faſcibus prælatis incederent, literaſque laureatas Romam mitti aut nuncios cum iaculis laureatis aduenire, c nauémque laureatam aut vittatam, felicis victoriæ nuntium eſſe: ac læta & magna ſignificare tunc, quum depulſis & diſſipatis copiis hoſtes victi eſſent & profligati, animaduerſum eſt. Victo d enim Mithridate, & fugato duplici prælio, lauro ornatam nauem, & bellico apparatu inſtructam, vt in victoria mos erat, Lucullus Romam miſiſſe dicitur. Ipſis verò nuntiis tabellariis Græci e πτεροφόρους dixere nomen, quoniam erectas pinnulas geſtarent, quod f Ælius Verus feciſſe dicitur, vt curſoribus alas pennatas imponeret, illóſque ventorum nominibus appellaret: quandoque φοινίκας & g χρηματοφόρους, h Perſæ ἀγγάρους & ἀστάνδας. Proditúmque memoriæ eſt, columbas tabelliorum vice apud maiores ſæpe fungi ſolitas: quippe i Cecinna Volaterranus hirundines victoriæ nuncias habuit. k Cyrus verò per interualla locorum tabellarios ita diſpoſuit, vt fatigatis recentes, & nocturni diurnis ſuccederent: adeò vt volantes grues ſuperarent. l Quod & Xerxes feciſſe dicitur, vt curſores inuicem ſuccedentes haberet diſpoſitos, quos neque imber, neque noxa à curſu dimoueret. Inter alios

Faſces laureati. *Literæ laureatæ.* *Tabellariorum diuerſa nomina.* *Columbarum & hirundinum vſus.* *Tabellarij Cyri per interualla locorum.*

ANNOTATIONES.

x *Paulo tamen Æmylio.*] Eidem in vlteriorem Hiſpaniam, quæ Iberia dicitur profecturo, præter eũ exercitum, quem à M.Fuluio Proprætore accepturus eſſet: decretum, vt nouorum militum tria millia duceret, & trecentos equites. Liu.libr.6. Decad. 4. poſt princ. Et neſcio quare modicum Paulo fuiſſe comitatum ſcribat Alexander.

y *Sine autem Lictoribus.*] Vide infrà lib.3.c.3.

z *Laureatis faſcibus.*] Cicero in lib.de Diuinatione, vbi dicit. C. Marium cum faſcibus laureatis inceſſiſſe. Cic. Att. lib.8. Age iam has compedes, faſces, inquam, hos laureatos, hæc ex Italia ferre quàm moleſtum eſt. Idem Att.lib.epiſt. 7. Subitò conſilium cepi, vt antè, quàm luceret, exirent, ne qui conſpectus fieret aut ſermo, lictoribus præſertim laureatis. Et Phil.2. de Antonio loquens, Vehebatur in eſſedo Tribunus plebis, lictores laureati antecedebant. Cæſar lib. 3. belli Ciuilis, cuius verba mox adferemus. Tacitus lib.13. Nero, inquit, ob res à Quadrato & Corbulone proſperè geſtas, laurum faſcibus imperatoris addi iuſſerat. Plutarc. in Lucullo, Iul. Obſequens in lib.Prodigiorum, Iul. Capitolinus in vita Maximini, vbi ſcribit Gordianum ſeniorem per Carthaginem veniſſe cum faſcibus laureatis: quod & ipſum talem reperit in vita Gordianorum. Caſſiodorus variarum lib.9.epiſt.incip.Quid P. C. vbi de conſulatu loquens, ſcribit, Hunc honorem Deciorum familia non miratur: quia eorum plena ſunt atria faſcibus laureatis. Et è poëtis Martial.lib.7.epig.5.

Publica victrices teſtantur gaudia chartæ,
Martia laurigera cuſpide tela virent.

Et lib.10. epig.10.

Cum tu laurigeris annum qui faſcibus intras,
Mane ſalutator limina mille teras.

Claudianus in quartum conſulatum Honorij,

Nec te laurigeras pudeat Gradiue ſecures
Securæ geſtare manu. ——

Hincque virgæ laureatæ apud Herodianum libr.7. Sequebantur, ait, ipſum (de Gordiano ſeniore loquitur) principalis pompa omnis, militeſque quicunque aderant, iunioreſque vrbani procera ſtatura ad eorum ſimilitudinem, qui Romæ Imperatorem comitantur. Virgæ etiam laureatæ, quo inſigni principes à priuatis dignoſcuntur.

a *Literáſque laureatas.*] Liuius 1. Decad.libr.5. Literæ, inquit, à Poſthumio laureatæ ſequuntur victoriam Populi Romani. Et 5. Decad.lib. quoque 5. poſt princ. vbi de Licinio conſule loquitur. Tabularius, qui ſe ex Macedonia venire diceret, laureatas literas attuliſſe dicitur. Plin.libr.15. cap.vlt. Laurus Romanis præcipuæ lętitiæ, victoriarumque nuncia additur literis. Iul. Capitolinus in Maximino, Statim Romam laureatas literas miſit, quæ in Vrbe ingentem lætitiam fecerunt. Lampridius in Alexandro, Laureatas tabulas vocat. Am. Marcellinus libr.16. vbi de Conſtantino Cæſare. Corn. Tacitus lib.19. Ipſe lauream proſpere geſtæ rei ad fratrem miſit. id eſt, laureatam epiſtolam. Ante hos Cæſar lib.3. belli Ciuilis. Sed neque, inquit, in literis, quas ſcribere eſt ſolitus, neque in faſcibus inſignia lauri prętulit. Ex Poëtis Perſius Satyra 6.

—— *Miſſa eſt a Cæſare laurus*
Inſignem ob cladem Germanæ pubis.

Martialis lib.7.epig.5. ad Domitianum,

Sed iam lætitiæ, quo ſis fiducia maior,
Sarmaticæ laurus nuncius ipſa venit.

Claudianus in bello Gildonico.

Iam domitus Gildo nullis victoria nodis
Hæſit, non ſpatio terræ, non obice Ponti
Congreſſum profugum, captum vox nunciat vna
Rumor, itaque ſuis præuenit laurea bellis.

b *Cum iaculis laureatis.*] Plutarc. in Pompeio tradit tabellarios literas e Ponto ad Pompeium afferentes de morte Mithridatis, habuiſſe iaculorum cuſpides lauri frondibus coronatas.

c *Nauémque laureatam.*] Quod probat exemplo mox ſequente.

d *Victo enim Mithridate.*] Plut.in Lucullo. Sed adde laureatos legatos ex Herodiani lib.7.

e *Græci πτεροφόρους.*] Dionyſius Halicarnaſſæus & Plutarch. in Othone: [illegible] Et ad id reſpicere Iuuenalem quidam putant Satyra 4. ad finem.

Quanquam de Cattis aliquid torui ſque Sicambris
Dicturus, tanquam diuerſis partibus orbis
Anxia præcipiti veniſſet epiſtola penna.

f *Ælius Verus.*] Spartianus in vita illius.

g *Et χρηματοφόρους.*] Χρηματοφόρους in hac ipſa ſignificatione poſuit Plutarchus in Galba: [illegible] χρηματοφόρων.

h *Perſæ ἀγγάρους & ἀστάνδας.*] Herodotus libr. 8. & Suidas ſcribunt apud Perſas, ita vocari regios nuntios ſiue tabellarios, qui certis interuallis iterum permutabantur. Plutar. autem in lib. de fortuna Alexan poſt princ. ſcribit Darium Perſarum regem fuiſſe regem ἀστάνδην.

i *Cecinna Volaterranus.*] Plinius eodem libro 10. capite 24.

k *Cyrus.*] Xenophon lib.4. Pædiæ ipſius Cyri.

l *Quod & Xerxes.*] Herodotus dicto lib.8.

m *Marbes*

m Marthes, Ægypti rex proditur cornicem habuiſſe cui curſoris vice literas perferendas dabat. n Nec ab re fuerit meminiſſe, ex viridi lauro faſcium Luculli, Pompeij faſces languentibus folijs lictores exornare, conceſſa mox victoriæ omen feciſſe. Sicut o Superbus Tarquinius, ne ſuum ducem Latini agnoſcerent, néve diſcreta inſignia haberent ex Latinis Romaniſque faſcibus, manipulos miſcuit, ſinguloſque ex binis fecit. Ipſe p tamen Pompeius, licet ſe imperatorem iuſſerit appellari, nunquã tamen in faſcibus inſignia laureæ coronæ detuliſſe legitur: quo exemplo arguitur, imperatorum faſcibus laureas apponi conſueſſe, quo iuſtũ imperium & legitimus triumphus notaretur. Apud Græcos verò vetuſto more receptum eſt, vt ſi quid fauſte & feliciter nuncij afferrent, coronati aduentarent: ipſique ciues felici accepto nuncio, in communis ſignum lætitiæ coronati incederent, ouantes, gratantéſque. Carthagienſes, rebus feliciter geſtis, præcipuum lætitiæ genus habent, victimas cædere, ludos celebrare, munera mittere. Quódque faſcibus, quos præferebant lictores, q betullas virgas maximè commodas duxere. Itaque ex illarum virgis, tum propter candorem, tum propter tenuitatem publicos faſces, qui magiſtratibus præirent, effecere. r Atque illud animaduerſum eſt, quod tametſi ad reliquas prouincias præſides, & magiſtratus cum lictore & faſcibus irent: tamen Alexandriam conſulares faſces accedere, aut vrbem inire vetabatur: quòd diuinis carminibus & vaticinio prædictum eſſet, tunc demum Ægyptum fore liberam, cum ad eam Romani faſces aduentarent. Tametſi Romani magiſtratus libera & fœderata oppida, velut ſociali fide copulata, plerunque ſine lictore aut faſcibus adirent.

Cornix literas perferens.

Græcorum mos audito fauſto nuncio.

Carthaginienſes.

Betulæ virgæ.

Alexandriam faſces non ingredi antur.

ANNOTATIONES.

m *Marthes Ægypti rex.*] Id ex Æliano lib. de animal. 6. cap. 7. cuius in eam rem hæc verba ſunt, [illegible]. In Ægypto ad eam paludem, quæ Myris vocatur, vbi crocodilorum ciuitas erat, oſtendunt ſepulchrum: & huius quidem cauſam Ægyptij reddunt, Marthe, inquiunt, Ægyptiorum regi cornix fuit, animal oppidò manſuetum & cicure, ita vt epiſtolas, quò ille vellet, facile perferret, eſſetque omnium nunciorum multò celerrima, ſi modò quò tendendum, & quæ prætéruolanda eſſet regio, & vbi quieſcendum audiſſet. Eam itaque pro huiuſmodi officijs, defunctam Marthes & columna & ſepulchro honorauit. Vide Suidam.

n *Nec ab re fuerit.*] Id Plut. eſt in vita Pompeij.

o *Sicut Superbus Tarquinius.*] Liuius 1. Dec. lib. 1. Qui vbi ad edictum Romani Regis ex omnibus populis conuenere, ne ducem ſuum, néve ſecretum imperium, propriave ſigna haberent, miſcuit manipulos ex Latinis, Romaniſque vt ex binis ſingulos faceret, binoſque ex ſingulis, ita geminatis manipulis, centuriones impoſuit.

p *Ipſe tamen Pompeius.*] Plutar. in vita illius: qui accepiſſe videtur ex Cæſare lib. 3. belli Ciuilis. vbi de ipſo Pompeio loquens. Sed neque, inquit, literis, quas ſcribere eſt ſolitus, neque in faſcibus inſignia lauri prætulit.

q *Betullas virgas.*] Plinius lib. 16. c. 18.

r *Atque illud animaduerſum.*] Vide num id voluit dicere, quod Cor. Tacitus lib. Annalium 2. ſcribit Tiberium imperatorem increpuiſſe Germanicum, quòd contra inſtituta Augusti non ſponte principis, Alexandriam introiſſet. Nam Auguſtus inter alia dominationis (niſi diuinationis legere malis) arcana, vetitis niſi permiſſu ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illuſtribus; ſepoſuit Ægyptum, ne fame vrgeret Italiam, quiſquis eam prouinciam, clauſtráque terræ ac maris, quamuis leui præſidio aduerſum ingentes exercitus inſediſſet.

Quod regium diadema tam apud Romanos, quàm apud exteras nationes gentéſque fuerit, & quæ inſignia.

CAPVT XXVIII.

APVD Paulum Corteſium virum doctum, & mihi perfamiliarem, legebatur Luculli vita ex Plutarcho: in qua expeditionem & prælia contra Mithridatem à Sylla primùm, mox à Lucullo ſuſcepta, multa cum facundia verborum refert, cum quo multiplex, varium & inexpiabile bellum fuit: quóque modò fuſus & profligatus, quum de conſciſcenda morte cogitaret, repentinæ incurſionis metu, ac ſubito malo perterritus, eunuchum è cubiculo ad ſororem, & duas vxores, Monymam & Veronicam, vt in tanto diſcrimine, ne cunctarentur ſibi vel honeſta morte conſulere, antè quàm victor hoſtis aduéniret, miſiſſe dicit: & dum alij alio letho abſumerentur, illarum alteram animo conſternatam, diademate detracto, quod capite geſtabat, & collo circundato, ſuſpendio vitam finire voluiſſe: alteram veneno mortem ſibi conſciuiſſe, & qualia in magnis diſcriminibus & ſummæ fortunæ caſibus euenire ſolent, in eandem ſententiam multa commodiſſimè aptiſſiméque enarrat. Atque hæc cum legerentur, quidam vir curioſus & haud illiteratus, qui vnà aderat, quonam modò potuiſſet quiſpiam diademate quod capite geſtaretur, ſuſpendio vitam finire, demirabatur: quippe diadema regium ex auro gemmiſque conſtare dicebat, neque illo efficere potuiſſe quenquam, vt laqueo deperiret. Quæ cum dixiſſet, multique idem ſentirent, dixi aliud fuiſſe ſententiæ & opinionis meæ, diademáque regium, tam Romanis quam exteris gentibus, candidam faſciam eſſe reſpondi: quod inſigne à Libero patre inuentum a Plinius notauit: ideo crimini datum b Pompeio

Paulus Corteſius.

Plutarchi locus in vita Luculli.

Diadema quid.

Pompeius taxatus.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

a *Plinius notauit.*] Lib. 7. c. 56.

b *Pompeio.*] Ex Valerio Maximo li. 6. c. 2. & Ammiano Marcellino, & diximus in noſtris legibus Connubialibus l. 3. inter ornamenta muliebria.

x *Crura*

fuiſſe, quòd hulceris velandi cauſa, crus faſcia circuncingeret, tanquam regium ſibi diadema vendicaret, nihilque referre, qua in parte geſtaretur, illi obiectum eſſe: tametſi ferantur veteres, quod caligis non vterentur, [c] crura faſciis alligaſſe, femoraliáque [d] & tibialia [e] habuiſſe. Et Lucius [f] Metellus, quod hulceris cauſa frontem faſcia circundediſſet, Vittati ſeu Diademati cognomen tuliſſe. [g] Tigranes quoque Armenius candidam faſciam inſigne regium ante Pompeij pedes abieciſſe dicitur, velut dominationi cederet, & omni publico munere ſe abdicaret. Quin [h] Alexander memoratur, eum deſiliens equo, caſu Lyſimachum vulneraſſet, medendi vulneris cauſa, diadema ſibi detraxiſſe, (nam candida faſcia erat) illóque Lyſimachi vulnus alligaſſe. Quod omen illum futurum regem deſignauit, ſicut euentus docuit. Idque apud auctores aſſiduis exemplis patere. [i] Medis verò, Perſis [k] & [l] Armeniis regibus, [m] cidaris [n] quadrangulari figura, cum cærulea faſcia albo diſtincta, [o] vel tiara, amictúſque purpureus. Interdum [p] candys, quod Perſarum Lydorúmque inſigne regium erat, pro diademate fuit. [q] Quos quidem reges antequam ſceptra inirent, ſacris initiari oportebat: qui modus erat, vt veſtem quam geſtauit Cyrus, primùm induerent, mox terebinthum & caricas guſtarent, poculúmque lactis ebiberent: [r] ſicut initiatos ſacris Iſidis, fores ædis aperire, arcanóſque libros euoluere, aqua ablui, ad ſacraria deduci, duodecimque ſtolis primò, mox ipſius deæ picta veſte indui decebat. Quæ [s] quidem tiara pileus erat, ex qua redimicula quibus maxillæ velantur, defluebant, [t] qua Phryges in ſolennibus vtebantur ſæpe. Quod quidem diadema, [u] Armeniorum reges niſi à Romanis aſſumere non poterant: Namque experimento cognitum erat, barbaros malle Roma petere reges, quàm habere. [x] Perſici reges, obſeruarunt ex myrrha & labizo odorata, capiti inſigne regium ferre, palámque picturatam & auro diſtinctam induere. [y] Numidis regibus ſceptrum in ſiniſtra, & candida in fronte vitta, inſigne eſt regale habitum. [z] Macedonum regum chlamis chautia,

Metellus taxatus.

Cidaris.
Tiara
Candys.
Regum inauguratio.
Sacrorum Iſidis inauguratio.
Tiara.

Perſæ.
Numidæ.
Macedones.

ANNOTATIONES.

c *Crura faſciis alligaſſe.*] Quintil. lib. 2. cap. 3. Faſcias, inquit, quibus crura veſtiuntur. Et vide noſtras ll. vbi ſupra.

d *Femoralia.*] De quibus Sueton. in Auguſto c. 82. & Exod. c. 28. & Leuit. 6. & 16. & 44.

e *Tibialia.*] De quibus Sueton. in eodem loco. apud noſtros pro armorum genere in l. qui commeatus. §. 1. ff. de re milit.

f *L. Metellus.*] Plutarch. in Coriolano.

g *Tigranes.*] Plutarch. & Dion vterque in vita Pompeij.

h *Alexander.*] Hæc Iuſtini ſunt lib. 15.

i *Medis.*] Plut. in Antonio. Strabo lib. 11. Pollux lib. 7. c. 13. & Maximus Tyrius Sermo. 34. Arrianus geſtorum Alexandri lib. 6.

k *Perſis.*] Plutar. in Antonio & Artaxerxe & Arrianus vbi ſuprà. & Curtius lib. 3. Athenæus lib. 12. c. 3. Neque ait, inſignia ſanè, quæ Perſarum reges capiti impoſuerunt, delitiis carere conſueuerunt, ſiquidem ex myrrha, vocatóque labyzo conficiebantur, vt ait Dion. Marcellinus autem lib. 19. ſcribit, Sapori Perſarum regi aureum capitis arietini figmentum interſtinctum lapillis, pro diademate geſtaſſe, multiplici vertice dignitatum.

l *Armeniis.*] Vt quantum ad tiaram, teſtes ſunt Strabo lib. 11. Suetonius in Nerone cap. 13. & Dion in Pompeio, poſt princ. ſed & quantum ad hanc, adde Aſſyriis ex Iuſtino lib. 1. poſt princ. & Troianis ex Iuuenal. loquente de Priamo, Satyra 10.

Tunc miles tremulus poſita tulit arma tiara.

m *Cidaris.*] Et hæc quoque Ponti regibus ex Plutarcho in Pompeio, vbi ſcribit, Cidarim Mithridatis Ponti Caium regis commenſalem clam Syllæ filio petenti dediſſe, quæ, vt dicit, erat admirandi & incredibilis operis.

n *Quadrangulari figura.*] Dion. Halicarnaſ. libr. 3. ſcribit, Diademata regum Perſarum & Lydorum fuiſſe quadrata; Hetruſcorum verò & Romanorum fuiſſe figura ſemicirculi.

o *Vel tiara.*] Nam & hanc Medorum fuiſſe, teſtis eſt Plutarc. in vita Alexandri, & Maximus Tyrius ſerm. 34. & Perſarum Xenophon Pædiæ Cyri libr. 8. ſed adde & Parthorum ex Anacreonte. [illegible] & Troianorum, vt ſupra in verbo, Armeniis, ex Iuuenale. Sed & quod Perſarum ſit probat illud Claudiani in 6. Honorij conſulatum,

——— *Perſarum proceres cum patre ſedentem*
Hac quondam videre domo, poſitáque tiara
Submiſere genu.

p *Interdum Candys.*] Diodorus lib. 17. cap. 7. Præter feminalia & velamen, quod Candyn vocant, omnem proſus habitum peregrinum adſumpſit. Plutar. in vita Alexandri, & lib. de fortuna illius. Pollux lib. 7. cap. 13. Arrianus autem lib. 6. Geſtorum Alexandri, vbi de ſepulchro Cyri loquitur, tradit Candyn eſſe veſtem regiam Perſarum.

q *Quod quidem reges.*] Scilicet Perſarum ex Plutar. ex Artaxerxe.

r *Sicut initiatos ſacris Iſidis.*] Hæc ſunt excerpta ex Apuleio lib. 11. Metam.

s *Quæ quidem tiara.*] Vide omnino quæ ſcripſi in legibus Connubialibus inter ornamenta muliebria, vbi de tiara.

t *Qua Phryges.*] Hinc enim tiara Phrygia Iuuenali Satyra 6.

——— *Et Phrygia veſtitur bucca tiara.*

Et Seruius enarrans illud Virgilij lib. 7. Æneid.

——— *Sceptrúmque, ſacérque tiaras,*

Pileum, inquit, Phrygum dicit. Et ante illum Donatus ibi, Pileum, ait, eſt, quo Phryges vtuntur, cùm celebrant ſacra. Vnde Virgil. ſacrum appellat.

u *Armeniorum reges.*] Legitur enim apud Tacitum libr. 2. Germanicum inſigne regium capiti Artaxiæ Armeniorum regis impoſuiſſe. Et li. 15. Tyridatem & ipſius Armeniæ Regem accepturum diadema in Vrbem veniſſe. Sic & Neronem Mithridati, aut, vt alij legunt, Tyridati Armeniorum quoque regi petenti diadema impoſuit. apud Suetonium in Nerone c. 13. Sed & Parthorum quoque regibus Rom. Imperatores diadema dediſſe, ſatis ex eo videtur, quod ſcribit Dion, Traianum diadema Parthenaſpati, Regi Parthorum impoſuiſſe.

x *Perſici Reges.*] Dion, & ab eo Athenæus libr. 12. cap. 3. poſt princ. Perſæ ſtolam Medicam induunt. Xenop. lib. 8. Perſicum diadema capiti induxit Alexander, & alba tunica cum cingulo, Perſarum more, vſus eſt. Diodor. libr. 17. cap. 7.

y *Numidis regibus.*] Ad id quod dicitur de candida vitta, illud prope perpetuum fuit, vt candida vitta ſiue faſcia in capite eſſet inſigne regium vt colligi poteſt ex Suetonio in Cæſare c. 79. & Val. Maximo lib. 6. c. 2. quo loco loquitur de Pompeio & Fauonio.

z *Macedonum Regum.*] Herodianus lib. 4. in Baſſiano, & Valerius Maximus lib. 5. c. 1. Quemadmodum, inquit, Antigonus caput Pyrrhi texit cauſia, qua velatum caput ſuum more Macedonum habebat. Ex quibus intelligis hic cauſia non chauſia legendum.

a *Aſſyrio*

& crepida, ac diadema: [a] Aſſyriorum verò, tiara diademate obuoluta, & tunica purpurea, & partim alba, quam niſi rex induere nemo poterat. Sardis quoque curru vehi, & rectam terre tiaram ſolis regibus dabatur. [b] Apud Siculos purpurea veſtis, argenteus baculus, & purpura gemmis extructa cum diademate. Phœnicibus, Cyris, & Cilicibus, chlamys cum crepidibus, & candicans diadema. [c] Ægyptiis autem regibus, nunc leonis, nunc tauri, aut draconis effecti imaginem, aut ignem, arboremve effictam ſupra caput ferre, principatus & regij dominatus inſignia fuere. [d] Tametſi regni cura & procuratio illis penes regias vxores fuerit, quibus plus quàm regij honoris, obſequiique tributum eſt. Nonnunquam [e] diadema aſpidis imagine diſtinctum, Ægyptiorum regum ſpectatiſſimum inſigne fuit. [f] Parthis duplex diadema ampliſſimum decus regium dicunt eſſe, quippe quorum [g] reges magni, & [h] regum reges habebantur: ſicut [i] Phrygum reges adeò proceſſere, vt regum maximi nomina ferrent. Darij diadema fuit purpureum albo diſtinctum, quod mox Alexander vſurpauit. ferre. [k] Syrij quoque ſtolam & ſceptrum pro regio diademate habuerunt. Apud prius verò ſeculum reges tenuiſſe haſtas, quas ſceptra nuncupant, pro maieſtate, próque diademate fuiſſe proditum eſt. Ferunt milites in exercitu Pharnacis, tumultuaria coacta manu, latiorem illi ſirpum, dum ipſum in regem aſſumunt, pro diademate dediſſe. Sicut Amaſi, dum concionatur, pro regali ornamento galea data eſt. Batauí & Germani, regem quem delegere, attolere humeris, & ſcuto exceptum ſubcollare per vices pro regio faſtigio obſeruarunt. [l] Romanis autem regibus diameda [m] trabea, & purpureus amictus non quadrangulare, ſed ſemicirculare, inſignia regij dominatus fuere. Sequutóſque poſteà Cæſares, [n] diademate minimè vſos comperimus: imò omne decus regium, vt inuidioſum,

Aſſyrij. Sardæ. Siculi. Phœnices. Syri. Cilices. Ægyptij. Reginarum honos apud Ægyptios. Phrygũ reges maximi. Darij & Alexandri diademata. Syrij. Sceptrũ ſirpus latior loco diadematis. Batauí & Germani. Romani reges.

ANNOTATIONES.

a *Aſſyriorum verò.*] Hos tiara vſos teſtis eſt Iuſtinus lib. 1. poſt princ. vbi de habitu Semiramidis. Diodorus tamen lib. 3. cap. 7. ſcribit Aſſyrios Arbacem regia ſtola indutum regem appellaſſe.

b *Apud Siculos.*] Siciliæ rex habuit purpuram, diadema, ac ſatellites armatos. Liuius Decad. 3. lib. 4.

c *Ægyptiis autem regibus.*] Hæc vſque ad verſic. Tametſi, ſunt Diodori Sicu. lib. 2. c. item 2. poſt princ.

d *Tametſi regni cura*] A quo mutuatus fuerit hæc Alexander, non equidem ſcio: tu diuerſum ex Diodori prædicto loco colligas, vbi Ægyptiis ſingulis maior regis, quam vxorum, filiorumque, aut aliorum principum, ſalutis cura eſt: vnde multò minus honoratas liquet Regum vxores, ab iis qui Regum ſtudiſiores eſſent.

e *Diadema aſpidis.*] Ælianus de animalibus lib. 6 c. 38.

f *Parthis duplex diadema.*] Ex Herodiano lib. 6. non multò poſt princ. cuius hæc ſunt verba, Igitur cum ad hunc modum tredecim annis (quod quidem ad ſe attineret) ſine querela cuiuſquam imperium gubernaſſet, ecce ſibi haud opinatò literæ ex Syria Meſopotamiaque redditæ a ducibus, in quibus ſcriptum eſſet Artaxerxem, Perſarũ Regem, Parthis iam deuictis, atque Artabano, qui Rex magnus primus appellatus eſt, duplicique diademate vtebatur, non ſolum Orientis regno, ſed vita quoque expulſo, ſubigere vicinos Barbaros, ac ſibi vectigales facere.

g *Reges magni.*] Ex prædicto loco Herodiani, & Plutarc. in Pompeio. Sicuti etiam Perſarum Reges vnde illud Ageſilai Aſiaticis ex conſuetudine Regẽ Perſarum magnum vocantibus, Ecquid ille, inquit, me eſt maior, niſi & iuſtior & modeſtior? Author Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis.

h *Regum Reges.*] In eodem loco Plutarch. in Pompeio, vbi tradit Pompeium noluiſſe Parthorum Regem appellare Regem Regum, vt à cæteris appellabatur. Suetonius in Caligula cap. 5. Parthorum Regem Regum appellat. Et Phraates Parthorum Rex ad Auguſtum ſcribens, Regem ſe Regum appellauit apud Dionem in Auguſto. Quin & Iul. Capitolinus Saporem Perſarum Regem appellat Regem regum. De quo etiam Marcellinus libr. 17. ſcribit cum ad Conſtantium Imperatorem ſcripſiſſe hoc titulo, Rex regum Sapor, particeps ſyderum, & Frater Solis & Lunæ Conſtantio fratri meo ſalutem plurimam dico. Plinius lib. 30. cap. 1. tradit Magicam in Oriente Regum regibus imperare. Plutarch. autem in Lucullo Tigranem Armeniorum Regem, Regum regem appellat. In Cyri autem ſepulchro hoc Epitaphium inſcriptum erat,

Cyrus ego Rex olim regum conditus hic ſum.

Cicero in epiſt. familia. lib. 9. Dolabellæ, Agamemnonem Regem regum appellat. Agamemnoni, inquit, Regum regi fuit honeſtum habere aliquem in conſiliis capiundis Neſtorem. Sic autem ait, Homerum imitatus, qui eo epitheto Agamemnonem donat, licet ἄναξ ἀνδρῶν familiarius appelletur. Similiter Regis regum titulus eſt apud Trebellium Pollionem, vbi de Sapore Perſarum rege loquitur. Sed & Simandium & Seſoſtrem Ægyptiorum reges ſe Regum reges inſcripſiſſe: illum in ſuo monumento, hunc in quadam columna, author eſt Diodorus lib 1. c. 1.

i *Sicut Phrygum reges*] Troes Regum reges dictos ſcribit Strabo lib. 12. Nam & lib 13. dicit Priamum Regem regum factum fuiſſe. Erant autem minoris Phrygiæ, qua Troate continetur, reges: quamuis Homerus in Catalogo nauium ab ea abducere videatur: Æſchylus autẽ & omnes, qui poſt eum fuerunt, & eandem eſſe gentem dicant, cui Priamus dominabatur, de cuius regno Strabo lib. 9.

k *Syrij quoque ſtolam.*] Temerè hæc appoſita ſunt hoc loco: etſi ſtolam generaliter accipias pro omni veſte, quæ corpus tegeret. Dictum eſt autem Syros reges chlamyde vſos fuiſſe, quæ nihil aliud eſt quam paludamentum, ſi quid Nonio Marcello fidei damus. Sane reges Medi, cùm Aſiæ imperarent, Perſæque ſtola ad Semiramidis exemplum vſi dicuntur, Diodoro Siculo lib. 3. c. 2. & deinde cap. 3. ſceptrum regni ſtolámque regiam Semiramidem refert ſtruxiſſe.

l *Romanis autem regibus diadema.*] His verbis ſubnecti debent, non quadrangulare, ſed ſemicirculare quò ad diadema referantur. Etenim ſupra in verbo, Quadrangulari figura. ex Dionyſ. Halicar. lib 3. Regum Romanorum diadema fuiſſe ſemicirculare dictum fuit. Hæc verò ita pono, ne purpureum amictum ſemicircularem ridicule dicamus. Sanè de regio diademate Seruij Tulli eſt verſus Iuuenalis, Sat. 8.

Ancilla natus trabeam, & diadema Quirini,
Et faſces meruit regum vltimus ille bonorum.

m *Trabea.*] De quo eſt illud Virgi. 7. Æneid.

Ipſe Quirinali lituo, paruáque ſedebat
Succinctus trabea, læuáque ancile gerebat.
Picus equûm domitor. ——— Et ruſſus
Ipſe Quirinali trabea, cinctúque Gabino
Inſignis. ———

Hincque Romulus trabea decorus Ouidio in libris Faſtorum, & Trabeatus Romulus eod. lib. 1. eiuſdem operis.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,
Cùm rudibus populis annua iura daret.

Plinius autem libr. 8. cap. 48. Trabeis vſos accipio reges. & lib. 9. cap. 39. Purpuræ vſum Romæ fuiſſe video, ſed de Romulo in trabea, & alibi quoque diximus.

n *Diademate minimè vſos.*] Nam & Cæſar diadema illi ab Antonio

Regis nomẽ Romæ intolerabile.
Ignis ſacer.
Clearchi faſtus.
Antigoni inſolentia.
Indi.
Cidaris & tiara affinitas.
Crobylum.
Cordile.
Nidarion.
Ciconia & Hippopotamus inſigne regum externorum.
Securis Iouis.
Labradei.
Lituus.
Aquila in ſummo ſceptro.
Indi.

deuitaſſe: quippe nomen regium alibi magnum, † Romæ verò intolerabile fuit. Frequens enim apud eos [o] laurea capitis decorum, & [p] diſtincta radiis corona, ac purpurea chlamys, inſignia imperii fuere: tametſi poſt temporum interualla ex Cæſaribus [q] Aurelianum Cæſarem, præter mores inſtitutaque maiorum, diadema vſurpaſſe, eóque inſigni primùm vſum fuiſſe legamus. Demum eò veſaniæ proceſſum fuit, vt ſequuti [r] Cæſares, ſacrum ignem, qui tantum [s] regibus Perſarum mos erat, velut imaginem imperij ſibi præferri ſinerent, eóque præcipuo inſigni & ſingulari ornatu vterentur. [t] Fertur Clearchus Heracleienſium tyrannus, cum effluxè fluerent opes, eò proceſſiſſe, vt ſucceſſu continuæ felicitatis, ſupra ſpem humanam inſolens, ſe Iouis filium diceret: ſupérque cætera flagitia & dedecora, auream aquilam ſibi præferri ſineret: purpureámque veſtem, auream coronam, & cothurnos excellenti cultu inſtar tragicorum regum, pro inſigni haberet, hanc regalem exiſtimans palmam, velut eo ornatu, argumenta ſui generis non ambigua fide demonſtraret: & [u] Antigonus, quo Liberum patrem referret, inſolenti dominatu eò vanitatis exceſſiſſe, vt hederam capiti ſuo pro diademate, pro ſceptro thyrſum geſtaret. [x] Indi verò reges, pro regio ornatu habent, vt cum foras prodeunt, aurea mitra pluribus gemmis diſtincta, & ſindone amicti, tympaniſque & tintinabulis præcedentibus conſpicui fiant. Quod autem de cidari diximus, non abnuerim illam ab tiara haud multum abeſſe, ſed ſpecie ferè pari, neque inuenuſta fuiſſe. Præter quæ fuere capitis inſignia [y] Athenienſibus, quod crobylum vocant, Cyprus quod cordilen, Perſis Nidarion, Ægyptiis faſciolum non regium, ſed clarorum virorum & principum. De regali autem ſceptro illud memoriæ proditum eſt, externorum regum ſceptra in ſummo ciconiam, in imo hippopotamum habere effictum: quo argumento regem iuſtitiæ obſequi oportere, atque feritatem & indomitas libidines, ne ira deſæuiat, emollire ſignificabant: quod ciconia ſummæ pietatis, hippopotamus violentiſſimum animal foret. Lydiæ [z] verò reges ſceptri loco ſecurim habuiſſe feruntur, ſicut Labradeus [a] Iupiter in Caria pro ſceptro & fulmine ſecurim ferebat. Romanis verò regibus, [b] lituus cuſpide incurua, qui etiam virga [c] auguralis erat, ſceptri [d] loco eſt habitus. Tarquinio [e] Priſco ſceptrum fuit eburneum, in ſummo aquilæ figuram habens, & corona aurea, quam vſque ad extremum tulit. [f] Indis autem niſi ex ebeno ſceptra ſumere

ANNOTATIONES.

Antonio oblatum repulit, vt videre licet ex Cicer Philip. 2. Suetonio in vita ipſius Cæſaris cap. 79. & Plutar. etiam in vita illius.

† *Romæ verò intolerabile fuit.*] Hæc ex Liuio 3. Decad. li. 7. de Scipione Africano loquente. Circunfuſa, inquit, inde multitudo Hiſpanorum & antè deditorum, & pridie captorum regẽ eum ingenti conſenſu appellauit. Tum Scipio ſilentio per præconem facto, ſibi Maximum nomen Imperatoris eſſe dixit, quo ſe milites ſui appellaſſent. Regium nomen alibi magnum, Romæ intolerandum eſſe, regalem animum in ſe eſſe, ſi id in hominis ingenio ampliſſimum ducerent, tacitè iudicarent, vocis vſurpatione abſtinerent. Et idem propemodum ſcribit Polybius lib. 10.

o *Laurea.*] Ex Laurento, quod in villa Cæſarum ad Galinas creuit, triumphans Octauius Cæſar coronam in capite geſſit, ac deinde Imperatores Cæſares cuncti, vt ait Plinius lib. 15 c. vlt.

p *Diſtincta radiis corona.*] Alij eam radiatam, alij roſtratam dicunt, qualem poſt Hadrianum plures ex Cæſaribus habuerunt, vt ex veteribus numiſmatis obſeruatum fuit.

q *Aurelianum Cæſarem.*] Aurelius Victor in vita illius, Iſte, inquit, primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmiſque & aurata omni veſte vſus eſt, quod adhuc ferè incognitum Romanis moribus videtur. Et idem iiſdem omnino verbis ſcribit Eutropius in vita quoque illius.

r *Sequuti Cæſares, ſacrum ignem.*] Id enim colligere potes ex Herodiano lib. 1. non ſemel, vbi de L. Vero, & de Commodo loquitur. & libr. 2. vbi de Pertinace, atque etiam vbi de Macrino, & lib. 7. vbi de Alexandri nece, iterúmque vbi de inauguratione Gordiani.

s *Regibus Perſarum.*] Ex Xenophonte Pædiæ Cyri lib. 8. Q. Curtio lib. 3. non ſemel. Procopio lib. 1. belli Perſici. Agathio Hiſtor. lib. 2. Ammiano Marcellino lib. 23.

t *Fertur Clearchus.*] Hæc ſunt ex Iuſtino libr. 16. vſque ad eam clauſulam, & Antigonus. De eo autem ſcribit Plutarc. de fortuna Alexandri lib. 2. quod fulmen geſtauit, vnúmque liberorum Tonitrum appellauit. Sed ad id quod ſcribitur de aurea aquila, addendum eſt, apud Romanos in omnibus exercitibus, ex delectu comparatis, aquilam auream præferri ſolitam, ex Dione, vbi de Craſſi exercitu aduerſus Parthos. Et a regibus quoque Perſarum, vt dicetur infra lib. 4. cap. 2.

u *Et Antigonus.*] Ex Plinio lib. 16. c. 4. & Herodiano lib. 1. poſt princ. Sed & adde M. Antonium habitu ſeſe Liberum quoque Bacchum appellaſſe, teſte Paterculo lib. 2. Socrate Rhodio apud Athenæum lib. 4. Senecáque lib. 1. Suaſoriarum, & Dione libr. 48. Atque etiam C. Caligulam apud ipſum Athenæum d. lib. 4. & Dionem lib. 58.

x *Indi verò reges.*] Strabo libr. 15. in diuerſis locis & Philoſtratus in vita Apollonij lib. 2.

y *Athenienſibus.*] Hæc vſque ad verſic. Ægyptiis ſunt authoris Etymologici. Eſt autem Crobylus crinium vtrinque in acumen intortorum plexus, de quo etiam Thucydides libr. 1. Lucianus in Nauigio. Tertullianus in lib. de velandis virginibus. & alij, quos citat vir vtique doctus libr. Animaduerſorum 2. c. 1. & in commentario de Corona lib. 1. cap. item 1. Sed tu tamen interim vide quę ſcripſi de Crobylo, in noſtris legibus Connubialibus inter ornamenta muliebria.

z *Lydiæ verò reges.*] Plutar. Problem. c. 58.

a *Labradeus Iupiter.*] Plutarch. eodem loco & his adde ſucceſſores Androcli Codri regis Athenienſium filij, ſcipionem pro ſceptro geſtaſſe, vt ſcribit Strabo libr. 14. poſt princ.

b *Lituus cuſpide incurua.*] Cicer. libr. 1. de Diuinat. Liuius 1. decad. libr. 1. Gellius libr. 5. cap. 8. Macrobius Satur. libr. 6. cap. 8.

c *Auguralis erat.*] Cicer. & Gell. vbi nuper citauimus.

d *Sceptri loco habitus.*] Plutarch. in Romulo.

e *Tarquinio Priſco.*] De hoc nihil Liuius. Sed, ni fallor, id accepit à Dionyſio Halicarnaſſæo lib. 3. vbi refert Hetruſcos, pace facta cum Tarquinio Priſco ad illum miſiſſe inſignia, quibus ſuos reges ornare erant ſoliti, coronam auream, & ſellam eburneam, ſceptrumque in ſummitate habens aquilam, & tunicam auro diſtinctam, ac purpuream togamque puram. Quibus ipſe Tarquinius, conſenſu Senatus, poſtea vſus eſt.

f *Indis autem.*] Solinus cap. 65.

non licebat. Quorum reges cum iura dabant, aut exteros legatos admittebant, tunc capillum pectere, atque ornari ſolebant eximie. [g] Babylonij vero tanto ſtudio ſceptra proſequuti ſunt, vt extra domum ſine ſceptro prodire, aut conſpici nefas ducerent: in quibus diuerſas effictas ſpecies figuraſque habebant, quippe mali, roſæ vel lilij, aut aquilæ, alteriuſve auis in ſummo inſignia ferebant. [h] Hoc diadema apud exteros hodie videmus in vſu frequens, vt imaginem præ ſe ferant antiquitatis. nam candida faſcia velut regio inſigni caput obuoluti, regalem præ ſe ferunt maieſtatem. [i] Non ergo mirum vbi in ſumma deſperatione & diffidentia, Mithridatis vxor nihil prolatandum rata, cum mortem oppeteret, ſi arrepto diademate & inſigni regio, quæ faſcia erat, eodem collo alligato, vitam finire voluiſſet.

Babylonij. Forma alia atque alia in ſceptris.

ANNOTATIONES.

g *Babylonij vero.*] Herodotus lib. 1.

h *Hoc diadema.*] Ipſius authoris eſt.

i *Non ergo mirum.*] Concluſio huius cap. ad declarationem loci Plutarchi ſupra in princ. citati.

Quæ fuerint auſpicia quæ è pullis emiſſis è cauea captarentur: & quæ ſecundos euentus, quæue infortunia afferunt.

CAPVT XXIX.

INTER [a] auſpicia quæ veteres maxima cura, cultúq; obſeruarunt annotauere annales, non paruæ æſtimationis fuiſſe pullos, quibus è cauea emiſſis puls dabatur. Et tametſi antiquo augurum decreto, omnis auis tripudium facere poſſit, tamen inter eas præcipui fuere [b] pulli Melici & Chalcidici, [c] quibus tantum honoris tributum eſt, tantumq; fabuloſa vetuſtas religionis adſcripſit, vt niſi his præmonētibus [d] comitia non haberent: [e] nullos ad honores proueherent; [f] nulli prouincias demandarent: nō ſenatū conſulerent: [g] non bella vel paces inirent: [h] nihil denique domi foriſq; agerent, quod ab his non prædictum velut deorum monitu, magna cura penſitarent. Hæ enim quaſi [i] internunciæ Iouis & interpretes, futura præmonere dicebantur, quibus pullarius præerat. quotiéſque de promouendo negotio, aut re exequenda pullos conſultum ibat, [k] imperato de

Pulli Melici & Chalcidici.

Ritus auſpicij capiendi à pullis.

ANNOTATIONES IN CAPVT XXIX.

a *INter auſpicia.*] Omnia quæ hîc & alibi dicuntur de huiuſmodi auſpiciis & auguriis, ſunt omnino ſuperſtitioſa, ab ipſis Romanis tandem poſt multa ſecula repudiata, vt videre licet apud Ciceronem in lib. de Diuinatione, præterquā quod legibus diuinis & noſtris canonibus ſunt damnata, vt patet ex cauſa 25. q. 5. Vt interim omittam illud Accij, aut, vt alij vocant, Actij antiqui Poëtæ,

Nil credo auguribus, qui aures verbis ditant
Alienas, ſuas vt auro locupletent domos.

Quod & a Gellio relatum eſt lib. 14. cap. 1. Hincque Valer. Flaccus, li. 1. Argonauticōn exta lubrica appellat, veluti incerta, inconſtantia & fragilia. Totum autem propemodum hoc caput, nec hoc authore nec aliis citatis, Gaſparus Peucerus in ſuos commentarios de præcipuis diuinationum generibus tranſpoſuit. quo loco de auguriis & haruſpicina diſſeruit.

b *Pulli Melici & Chalcidici.*] In haud dubiè ſumpſit ex Plinio lib. 10. c. 21. vbi tamen aliter intelligere videtur.

c *Quibus.*] Scilicet auguribus, quamuis & ad alias referri poſſit.

d *Comitia non haberent.*] Seruius enarrans illud 6. Æneid.

Obſeruans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant
Paſcentes ———

e *Nullos ad honores proueherent.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. paulo ante fin. in oratione Appij Claudij Craſſi.

f *Nulli prouincias demandarent.*] Plin. lib. 10. cap. 21.

g *Non bella vel paces inirent.*] Liuius & Seruius vbi ſuprà. Plin. lib. 10. cap. 21. cùm dicit, Iubent acies aut prohibent. Ideo Fabius auſpicatus legitur, priuſquam ab Tarēto egrederetur. Liu. Decad. 3. lib. 7.

h *Nihil denique.*] Liuius ibi, & Seruius lib. 1. Æneid. ibi,

——— *Promiſque iugáras*
Omnibus. ———

id eſt, auguriis, ait, ſecundum Romanos, qui nihil ſine auguriis agebāt, etiam domi. Vnde nuptiis adhibitus auſpex, Iuuenal. Satyra 10.

——*Veniet cum ſignatoribus auſpex.*

Idémque Seruius lib. 4. Æneid. in eum locum,

Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis. ———

Maiores, inquit, omnia auſpicatò gerebant. Idémque Liu. 1. Decad. lib. 1. Auguriis, inquit, ſacerdotióque augurum tantus honos acceſſit, vt nihil belli domíque, niſi auſpicatò gereretur, concilia populi, exercitus vocati, vbi aues non admiſiſſent, dirimerentur. Similiaque in oratione Cn. Manlij Decad. 4. lib. 8.

i *Internunciæ Iouis.*] Cicer. li. 1. de Diuinat. Idem cùm tripudio auſpicaretur pullarius, diem prælij committendi differebat. Et li. 2. eiuſdem operis, Attulit in cauea pullos, is qui ex eo nominatur pullarius. Et epiſt. famil. lib. 10. epiſt. 12. ad Plancum, Recitatis literis, oblata religio Cornuto eſt, pullariorum admonitu, non ſatis diligēter eum auſpiciis operam dediſſe. Eiuſdem in 2. orat. pro lege Agraria meminit, & Liuius Decad. 1. lib. 8. Namque Papyrius Dictator à pullario monitus, cùm ad auſpicium repetendum Romā proficiſceretur. Et 5. Decad. lib. 1. Super tam euidentem triſtis ominis euentum, etiam ex pullario auditum eſt, vitium in auſpicia fuiſſe. Valer. Max. lib. 7. c. 2. de illo ipſo Papyrio loquens, Papyrius, inquit, Curſor, Cōſul, cùm Aquiloniam oppugnans, prælium vellet committere, pullariuſque non proſperantibus auibus, optimum ei auſpicium renunciaſſet, de fallacia illius factus certior, ſibi quidem & exercitui bonum omen datum credidit ac pugnam iniit.

k *Imperato de more ſilentio.*] Solebant in auſpiciis apud veteres adhiberi non paſſim omnes: ſed ij tantùm, qui eſſent periti. Peritos enim oportebat eſſe eos, qui quid ſilentium foret intelligerēt. Silentium id in auſpiciis dicebatur, quod omni vitio careret. Rogabat hunc augur an adhuc ſilentium eſſet. Reſpondebat ſtatim, Silentium ſibi eſſe videri. Tum ille ſi paſcerētur petebat, aut vbi: nō quòd ad auſpicia pertineret, paſcerentur necne pulli, quos pullarius in caueam attuliſſet: ſed quia cùm paſcebantur neceſſe erat aliquid ex ore decidere, & terram pauire, terripauium primò, pòſt terripudium dictum eſt: hoc quidem nunc tripudium dicitur. Ex 2. Ciceronis de Diuinatione. Habet & Nicolaus Perottus ad 2. Epigram. Martialis lib. 1.

H l *Pultem.*]

Regis nomẽ Ro. intolerabile. *Ignis ſacer.* *Clearchi faſtus.* *Antigoni inſolentia.* *Indi.* *Cidaris & tiara affinitas.* *Crobylum.* *Cordile.* *Nidarion.* *Ciconia & Hippopotamus inſigne regum externorum.* *Securis Iouis.* *Labradei.* *Lituus.* *Aquila in ſummo ſceptri.* *Indi.*

deuitaſſe:quippe nomen regium alibi magnum, † Romæ verò intolerabile fuit. Frequens enim apud eos [o] laurea capitis decorum,& [p] diſtincta radiis corona, ac purpurea chlamys, inſignia imperii fuere: tametſi poſt temporum interualla ex Cæſaribus [q] Aurelianum Cæſarem, præter mores inſtitutaque maiorum, diadema vſurpaſſe, eóque inſigni primùm vſum fuiſſe legamus. Demum eò veſaniæ proceſſum fuit,vt ſequuti [r] Cæſares, ſacrum ignem, qui tantum [s] regibus Perſarum mos erat, velut imaginem imperij ſibi præferri ſinerent,eóque præcipuo inſigni & ſingulari ornatu vterentur. [t] Fertur Clearchus Heracleinſium tyrannus, cum effluxè fluerent opes,eò proceſſiſſe, vt ſucceſſu continuæ felicitatis,ſupra ſpem humanam inſolens, ſe Iouis filium diceret: ſupérque cætera flagitia & dedecora, auream aquilam ſibi præferri ſineret:purpureámque veſtem, auream coronam, & cothurnos excellenti cultu inſtar tragicorum regum, pro inſigni haberet, hanc regalem exiſtimans palmam,velut eo ornatu, argumenta ſui generis non ambigua fide demonſtraret: & [u] Antigonus, quo Liberum patrem referret,inſolenti dominatu eò vanitatis exceſſiſſe,vt hederam capiti ſuo pro diademate, pro ſceptro thyrſum geſtaret. [x] Indi verò reges,pro regio ornatu habent, vt cum foras prodeunt,aurea mitra pluribus gemmis diſtincta, & ſindone amicti, tympaniſque & tintinabulis præcedentibus conſpicui fiant. Quod autem de cidari diximus, non abnuerim illam ab tiara haud multum abeſſe, ſed ſpecie ferè pari, neque inuenuſta fuiſſe. Præter quæ fuere capitis inſignia [y] Atheniẽſibus,quod crobylum vocant, Cyprius quod cordilen, Perſis Nidarion, Ægyptius faſciolum non regium,ſed clarorum virorum & principum. De regali autem ſceptro illud memoriæ proditum eſt, externorum regum ſceptra in ſummo ciconiam, in imo hippopotamum habere effictum: quo argumento regem iuſtitiæ obſequi oportere, atque feritatem & indomitas libidines,ne ira deſæuiat, emollire ſignificabant: quod ciconia ſummæ pietatis, hippopotamus violentiſſimum animal foret.Lydiæ [z] vero reges ſceptri loco ſecurim habuiſſe feruntur, ſicut Labradeus [a] Iupiter in Caria pro ſceptro & fulmine ſecurim ferebat. Romanis verò regibus, [b] lituus cuſpide incurua, qui etiam virga [c] auguralis erat, ſceptri [d] loco eſt habitus. Tarquinio [e] Priſco ſceptrum fuit eburneum, in ſummo aquilæ figuram habens, & corona aurea, quam vſque ad extremum tulit. [f] Indis autem niſi ex ebeno ſceptra ſumere

ANNOTATIONES.

Antonio oblatum repulit,vt videre licet ex Cicer.Philip.2. Suetonio in vita ipſius Cæſaris cap. 79. & Plutar. etiam in vita illius.

† *Romæ verò intolerabile fuit.*]Hæc ex Liuio 3.Decad.li.7.de Scipione Africano loquente. Circunfuſa,inquit,inde multitudo Hiſpanorum & antè deditorum,& pridie captorum regẽ eum ingenti conſenſu appellauit.Tum Scipio ſilentio per præconem facto, ſibi Maximum nomen Imperatoris eſſe dixit, quo ſe milites ſui appellaſſent. Regium nomen alibi magnum,Romæ intolerandum eſſe.regalem animum in ſe eſſe, ſi id in hominis ingenio ampliſſimum ducerent, tacitè indicarent, vocis vſurpatione abſtinerent. Et idem propemodum ſcribit Polybius lib.10.

o *Laurea.*] Ex Laurento, quod in villa Cæſarum ad Gallinas creuit,triumphans Octauius Cæſar coronam in capite geſſit,ac deinde Imperatores Cæſares cuncti,vt ait Plinius lib.15.c.vlt.

p *Diſtincta radiis corona.*] Alij eam radiatam, alij roſtratam dicunt, qualem poſt Hadrianum plures ex Cæſaribus habuerunt, vt ex veteribus numiſmatis obſeruatum fuit.

q *Aurelianum Cæſarem.*] Aurelius Victor in vita illius,Iſte, inquit, primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmiſque & aurata omni veſte vſus eſt, quod adhuc ferè incognitum Romanis moribus videtur. Et idem iiſdem omnino verbis ſcribit Eutropius in vita quoque illius.

r *Secuti Cæſares, ſacrum ignem.*] Id enim colligere potes ex Herodiano lib.1.non ſemel,vbi de L. Vero,& de Commodo loquitur.& libr.2. vbi de Pertinace, atque etiam vbi de Macrino,& lib.7.vbi de Alexandri nece, iterúmque vbi de inauguratione Gordiani.

s *Regibus Perſarum.*]Ex Xenophonte Pædiæ Cyri lib.8.Q. Curtio lib.3.non ſemel. Procopio lib.1. belli Perſici. Agathio Hiſtor.lib.2.Ammiano Marcellino lib.23.

t *Fertur Clearchus.*] Hæc ſunt ex Iuſtino libr. 16. vſque ad eam clauſulam,& Antigonus. De eo autem ſcribit Plutarc. de fortuna Alexandri lib.2. quod fulmen geſtauit, vnúmque liberorum Tonitrum appellauit.Sed ad id quod ſcribitur de aurea aquila,addendum eſt, apud Romanos in omnibus exercitibus,ex delectu comparatis, aquilam auream præferri ſolitam,ex Dione, vbi de Craſſi exercitu aduerſus Parthos.Et à regibus quoque Perſarum,vt dicetur infra lib. 4.cap.2.

u *Et Antigonus.*] Ex Plinio lib.16.c.4.& Herodiano lib.1. poſt princ. Sed & adde M. Antonium habitu ſeſe Liberum quoque Bacchum appellaſſe,teſte Paterculo lib. 2. Socrate Rhodio apud Athenæum lib. 4. Senecáque lib.1. Suaſoriarum, & Dione libr. 48. Atque etiam C. Caligulam apud ipſum Athenæum d.lib.4.& Dionem lib.58.

x *Indi verò reges.*] Strabo libr.15.in diuerſis locis & Philoſtratus in vita Apollonij lib.2.

y *Athenienſibus.*] Hæc vſque ad verſic. Ægyptiis ſunt authoris Etymologici. Eſt autem Crobylus crinium vtrinque in acumen intortorum plexus, de quo etiam Thucydides libr. 1. Lucianus in Nauigio. Tertullianus in lib.de velandis virginibus. & alij, quos citat vir vtique doctus libr. Animaduerſorum 2.c.1. & in commentario de Comu. lib. 1.cap.item 1.Sed tu tamen interim vide quę ſcripſi de Crobylo, in noſtris legibus Connubialibus inter ornamenta muliebria.

z *Lydiæ verò reges.*] Plutar. Problem.cap.58.

a *Labradeus Iupiter.*]Plutarch.eodem loco & his adde ſucceſſores Androcli Codri regis Athenienſium filij, ſcipionem pro ſceptro geſtaſſe, vt ſcribit Strabo libr. 14. poſt princ.

b *Lituus cuſpide incurua.*] Cicer. libr.1. de Diuinat. Liuius 1. decad.libr.1. Gellius libr.5.cap.8. Macrobius Satur. libr. 6.cap.8.

c *Auguralis erat.*] Cicer.& Gell vbi nuper citauimus.

d *Sceptri loco habitus.*] Plutarch.in Romulo.

e *Tarquinio Priſco.*] De hoc nihil Liuius. Sed, ni fallor, id accepit à Dionyſio Halicarnaſſæo lib. 3. vbi refert Hetruſcos,pace facta cum Tarquinio Priſco ad illum miſiſſe inſignia, quibus ſuos reges ornare erant ſoliti, coronam auream,& ſellam eburneam, ſceptrumque in ſummitate habens aquilam,& tunicam auro diſtinctam,ac purpuram togamque puram.Quibus ipſe Tarquinius,conſenſu Senatus, poſtea vſus eſt.

f *Indis autem.*] Solinus cap.65.

non licebat. Quorum reges cum iura dabant, aut exteros legatos admittebant, tunc capillum pectere, atque ornari ſolebant eximie. g Babylonij vero tanto ſtudio ſceptra proſequuti ſunt, vt extra domum ſine ſceptro prodire, aut conſpici nefas ducerent: in quibus diuerſas effictas ſpecies figuraſque habebant, quippe mali, roſæ vel lilij, aut aquilæ, alteriuſve auis in ſummo inſignia ferebant. h Hoc diadema apud exteros hodie videmus in vſu frequens, vt imaginem præ ſe ferant antiquitatis. nam candida faſcia velut regio inſigni caput obuoluti, regalem præ ſe ferunt maieſtatem. i Non ergo mirum vbi in ſumma deſperatione & diffidentia, Mithridatis vxor nihil prolatandum rata, cum mortem oppeteret, ſi arrepto diademate & inſigni regio, quæ faſcia erat, eodem collo alligato, vitam finire voluiſſet.

Babylonij. Effictæ aliæ atque aliæ in ſceptris.

ANNOTATIONES.

g *Babylonij vero.*] Herodotus lib. 1.
h *Hoc diadema.*] Ipſius authoris eſt.
i *Non ergo mirum.*] Concluſio huius cap. ad declarationem loci Plutarchi ſuprà in princ. citati.

Quæ fuerint auſpicia quæ è pullis emiſſis è cauea captarentur: & quæ ſecundos euentus, quæue infortunia afferunt.

CAPVT XXIX.

INTER a auſpicia quæ veteres maxima cura, cultúq; obſeruarunt annotauere annales, non paruæ æſtimationis fuiſſe pullos, quibus è cauea emiſſis puls dabatur. Et tametſi antiquo augurum decreto, omnis auis tripudium facere poſſit, tamen inter eas præcipui fuere b pulli Melici & Chalcidici, c quibus tantum honoris tributum eſt, tantumq; fabuloſa vetuſtas religionis adſcripſit, vt niſi his præmonētibus d comitia non haberent: e nullos ad honores proueherent; f nulli prouincias demandarent: nō ſenatū conſulerent: g non bella vel paces inirent: h nihil denique domi foriſq; agerent, quod ab his non prædictum velut deorum monitu, magna cura penſitarent. Hæ enim quaſi i internunciæ Iouis & interpretes, futura præmonere dicebantur, quibus pullarius præerat: quotieſque de promouendo negotio, aut re exequenda pullos conſultum ibat, k imperato de

Pulli Melici & Chalcidici.

Ritus auſpicij capiendi à pullis.

ANNOTATIONES IN CAPVT XXIX.

a *INter auſpicia.*] Omnia quæ hîc & alibi dicuntur de huiuſmodi auſpicijs & auguriis, ſunt omnino ſuperſtitioſa, ab ipſis Romanis tandem poſt multa ſecula repudiata, vt videre licet apud Ciceronem in lib. de Diuinatione, præterquā quod legibus diuinis & noſtris canonibus ſunt damnata, vt patet ex cauſa 26.q.5. Vt interim omittam illud Accij, aut, vt alij vocant, Actij antiqui Poetæ,

Nil credo auguribus, qui aures verbis diuitant
Alienas, ſuas vt auro locupletent domos.

Quod & a Gellio relatum eſt lib.14.cap.1. Hincque Valer. Flaccus, li.1. Argonauticōn exta lubrica appellat, velut incerta, inconſtantia & fragilia. Totum autem propemodum hoc caput, nec hoc authore nec alijs citatis, Gaſparus Peucerus in ſuos commentarios de præcipuis diuinationum generibus tranſpoſuit. quo loco de auguriis & haruſpicina diſſeruit.

b *Pulli Melici & Chalcidici.*] In haud dubiè ſumpſit ex Plinio lib.10.c.21. vbi tamen aliter intelligere videtur.

c *Quibus.*] Scilicet auguribus, quamuis & ad alias referri poſſit.

d *Comitia non haberent.*] Seruius enarrans illud 6. Æneid.

Obſeruans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant
Paſcentes.——

e *Nullos ad honores proueherent.*] Liuius 1. Decad. lib.6. paulo ante fin. in oratione Appij Claudij Craſſi.

f *Nulli prouincias demandarent.*] Plin. lib.10. cap.21.

g *Non bella vel paces inirent.*] Liuius & Seruius vbi ſuprà. Plin. lib.10. cap.21. cùm dicit, Iubent acies aut prohibent. Ideo Fabius auſpicatus legitur, ſi quiſquam ab Tarēto egrederetur. Liu. Decad.3. lib.7.

h *Nihil denique.*] Liuius ibi, & Seruius lib.1. Æneid. ibi,

——*Primiſque auguratas*
Ominibus.——

id eſt, auguriis, ait, ſecundum Romanos, qui nihil ſine auguriis agebāt, etiam domi. Vnde nuptiis adhibitus auſpex, Iuuenal. Satyra 10.

——*Veniet cum ſignatoribus auſpex.*

Idémque Seruius lib.4. Æneidū, cum locum,

Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpicijs.——

Maiores, inquit, omnia auſpicato gerebant. Idémque Liu. d. Decad. lib. 1. Auguriis, inquit, ſacerdotioque augurum tantus honos acceſſit, vt nihil belli domíque, niſi auſpicatò gereretur, concilia populi, exercitus vocati, vbi aues non admiſiſſent, dirimerentur. Similiaque in oratione Cn. Manlij Decad.4. lib.8.

i *Internuncia Iouis.*] Cicer. li.1. de Diuinat. Idem cùm tripudio auſpicaretur pullarius, diem prælij committendi differebat. Et li.2. eiuſdem operis, Attulit in cauea pullos, is qui ex eo nominatur pullarius. Et epiſt. famil. lib.10. epiſt.12. ad Plancum, Recitatis literis, oblata religio Cornuto eſt, pullariorum admonitu, non ſatis diligēter eum auſpiciis operam dediſſe. Eiuſdem in 2. orat. pro lege Agraria meminit, & Liuius Decad.1. lib.8. Namque Papyrius Dictator à pullario monitus, cum ad auſpicium repetendum Romā proficiſceretur. Et 5. Decad. lib. 1. Super tam euidentem triſtis ominis euentum, etiam ex pullario auditum eſt, vitium in auſpicia fuiſſe. Valer. Max. lib.7. c.2. de illo ipſo Papyrio loquens, Papyrius, inquit, Curſor, Cōſul, cùm Aquiloniam oppugnans, prælium vellet committere, pullariuſque non proſperātibus auibus, optimum ei auſpicium renunciaſſet, de fallacia illius factus certior, ſibi quidem & exercitui bonum omen datum credidit ac pugnam iniit.

k *Imperato de more ſilentio.*] Solebant in auſpiciis apud veteres adhiberi non paſſim omnes: ſed ij tantùm, qui eſſent periti. Peritos enim oportebat eſſe eos, qui quid ſilentium foret intelligerēt. Silentium id in auſpiciis dicebatur, quod omni vitio careret. Rogabat hunc augur an adhuc ſilentium eſſet. Reſpondebat ſtatim, Silentium ſibi eſſe videri. Tum ille ſi paſcerētur petebat, aut vbi: nō quòd ad auſpicia pertineret, paſcerentur necne pulli, quos pullarius in caueam attuliſſet: ſed quia cum paſcebantur neceſſe erat aliquid ex ore decidere, & terram pauire, terripauium primò, pòſt terripudium dictum eſt: hoc quidem nunc tripudium dicitur. Ex 2. Ciceronis de Diuinatione. Habet & Nicolaus Perottus ad 2. Epigram. Martialis lib.1.

de more ſilentio,[l] pultem illis ante caueam [m] aut offam obiiciebat:[n] erátque tempus conſulẽdi ſummo mane & primo diluculo. Quod ſi oblata eſca, è cauea [o] pulli non exirent, aut ſero progreſſi [p] eſcam non attingerent, retróve cederent, [q] vel occinerent, aut [r] non veſcerentur, ſeu [s] planctu alarum alimenta refugerent, aut [t] euolarent penitus, omen magni terroris & ſolicitudinis, triſtiſſimóſque euentus adnotabant. Tunc enim pullarius quaſi monitu fatorum exitus animo præſumens, diem prælij aut rei exequendæ tempus diffundebat. Quod niſi paritum fuiſſet, extremum exitium & perniciem plerunque attulere. [u] Tiberio Graccho, qua die in turba cæſus occubuit, pulli non addixere, ſed emiſſi e cauea, retro ceſſere, euentu triſtiſſimo qui mox conſequutus eſt. Et Claudius [x] Pulcher moturus aduerſus hoſtes, non paſcentibus in auſpicando pullis, per contemptum religionis inito nauali prælio, terribili ſtrage cum omni claſſe profligatus, pœnas dedit inſignes. Sunt tamen exempla, deluſam religionem, & contempta auſpicia, felices euentus & ſucceſſus plerunque habuiſſe fortunatos [y] Papyrius enim Curſor, cum à pullario admoneretur ne cum

Indicia boni ominis.

Samnitibus prælio decerneret, pullis non addicentibus, feliciter dimicauit. Et [z] Flaminius conſul moturus aduerſus hoſtes, contemptis auſpicijs fortiter pugnauit & vicit. Si autem pulli è cauea egreſſi, obiectam pultem aut offam volenti animo depaſti eſſent, ita vt illis veſcentibus [a] fruſtum ab ore decideret, & terram pauiret, quod [b] tripudium faceret ſoliſtimum, rem haud dubiè fortunati, & auſpicia ſecunda eſſe, lætóſque ſucceſſus & ſpem mirificam præſignarunt. Sed quod de pul-

Auſpicia ex piſcibus

lis Apud Romanos proditum eſt, [c] idem in Lycia in Apollinis fonte, & in Medorum lacu ad Neptuni aquas lymire piſces facere tradunt: vbi à conſulentibus euocati, ad auditum veniunt: qui ſi obiectas carnes diriperent & paſcerentur, felicia portendere, & præſens auſpicium facere, imperiúmque breui futurum interpretabantur. Contrà ſi caudis abegiſſent, aut aſpernati cibum refugiſſent, tunc luctus graues & dira ac peſtifera augurati fuere. In Epiro quoque in templo Apollinis draco colebatur:& in [d] Ægypto Apis bos in phano antiquiſſimo & ſanctiſſimo, intra ſepta magnæ religionis,

Alia ex alijs animantibus auſpicia.

ANNOTATIONES.

l *Pultem.*] Feſtus Pompeius lib. 14. vbi de pulte loquitur.

m *Aut offam.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione.

n *Eratq; tempus.*] Obſeruatum habeo ex Liuio, Tertia vigilia noctis, pullarium in auſpicium à Papyrio miſſum. Decad. 1. lib. 1.

o *Pulli non exirent.*] Valer. Max. lib. 1. cap. 4. vbi de Publio Claudio loquens, qui pullos, quòd cauea exire nollent, abiici in mare iuſſit dicens, Quia eſſe nolunt, bibant.

p *Eſcam non attingerent.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. paulò ante fin. in oratione Appij Claudij Craſſi.

q *Vel occinerent.*] Idem Liuius 1. Decad. lib. 6. vbi ſuprà.

r *Aut non veſcerentur.*] Liuius ibi. & iterum eiuſdem Decad. li. 10. Silius Italicus inter prodigia, quæ Flaminum cædem denunciabant, hæc quoque poſuit,

———*Tunc ales praſcia luctus*
Damnabant veſci, planctuq; alimenta refugit.

De quo etiam Cicer. lib. 1. de Diuinat. Feſtus Pompeius lib. 14. Seruius in lib. 6. Æneid. vbi ſuprà. & nonnihil Val. Max. lib. 8. cap. 1.

s *Seu planctu alarum.*] Id ex Silio eſt loco citato.

t *Aut euolarent penitus.*] Valerius Max. lib. 1. cap. 6. Flaminij autem præcipitem audaciam C. Hoſtilius Mancinus veſana perſeuerantia ſubſequitur: cui Conſuli in Hiſpaniam ituro hæc prodigia acciderunt. Cùm Lanuuij ſacrificium facere vellet, pulli cauea emiſſi in proximam ſyluam fugerunt, ſummáque diligentia quæſiti, reperiri nequiuerunt &c. Suetonius in Galba c. 18. inter omnia mortis ipſius Galbæ auſpicia id commemorat, Auſpicanti pullos euolaſſe. L. Florus & illud Hoſtilij Mancini refert Epit. Liuij lib. 55. Et Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei libro 3. cap. 21.

u *Tiberio Graccho.*] Plutarch. in vita illius.

x *Claudius Pulcher.*] Sueton. in Tiberio cap. 2. Claudius, inquit, Pulcher apud Siciliam non paſcentibus in auſpicando pullis, ac per contemptum religionis mari demerſis, vt biberent, quando eſſe nollent, prælium nauale iniit, ſuperatúſque cùm Dictatorem dicere à Senatu iuberetur, velut iterum illudens, diſcrimini publico, Iliciam viatorem ſuum dixit. Florus Epit. Liuij lib. 19. Claudius Pulcher, Conſul, qui contra auſpicia profectus iuſſit immergi pullos, qui cibari nolebant, infeliciter aduerſus Carthaginenſes claſſe pugnauit, & reuocatus à Senatu, iuſſuſque Dictatorem dicere, C. Glauciam dixit ſortis vltimæ hominem, qui coactus abdicare ſe magiſtratu, poſteà ludos prætextatus ſpectauit. Idem aut alius eiuſdem nominis geſtorum Romanorum Epitomate 2. in primo bello Punico, Claudius, inquit, Conſul non ab hoſtibus, ſed à dijs ipſis ſuperatus eſt, quorum auſpicia contempſerat, vbi ille præcipitari pullos iuſſerat, quòd pugnare ab his vetaretur. Ante hos Cicero lib. 2. de natura Deorum, Nihil nos P. Clodij bello Punico temeritas mouebit? qui etiam per iocum Deos irridés, cum cauea liberati pulli non paſcerentur, mergi eos in aquam iuſſit, vt biberent, quando eſſe nollent: qui riſus claſſe deuicta, multas ipſi lachrymas, magnam Reipublicæ cladem attulit. Subditque hunc a populo ob eam cladem condemnatum. Verùm Vale. lib. 8. c. 1. ſcribit, quòd cum ob eam rem infeſto populo obiectus, effugere debitam pœnam nullo modo poſſe crederetur, ſubito coorti imbris beneficio, tutus à damnatione fuit. Et de hoc modo intelligit Seruius in lib. 6. Æneidos, eo loco,

—*Sic effatus veſtigia preſſit,*
Obſeruans quæ ſigna ferant, quò tendere pergant
Paſcentes.

cùm quidam, inquit, cupidus belli gerendi à Tribuno prohiberetur ne iret, pullos iuſſit afferri, qui cum miſſas fruges non ederent, irridens Conſul augurium: ait, Vel bibant. & eos proiecit in Tyberim. Inde nauibus victor ex Aphrica reuertens, in mari cum omnibus, quos ducebat, extinctus eſt. Hæc ille, qui eius rei Liuium authorem laudat, qui tamen aliter eam rem narrat, vt ex Epitomo illius patet.

y *Papyrius enim Curſor.*] Aliter retulerunt Liuius 1. Decad. lib. 8. & 10. & Val. Max. lib. 7. c. 2.

z *Et Flaminius.*] Liuius 3. Dec. lib. 1. & 2. & Plut. in vita Fabij Max.

a *Fruſtum ab ore decideret.*] Cicer. lib. 1. & 2. de Diuinatione. Feſtus Pompeius lib. 14. in Pul.

b *Tripudium faceret ſoliſtimum.*] De tripudio ſoliſtimo Cicero in d. locis, & iterum lib. epiſt. famil. lib. 6. ad Cecinnam epiſt. 6. Liuius 1. Decad. lib. 10. c. 21. Feſtus Pomp. d. lib. 14.

c *Idem in Lycia.*] Hæc Plutarc. in lib. de Induſtria animalium. & Plinij lib. 32. cap. 2. & Athenæi lib. 8. cap. 2. authoritate Polycharmi lib. 2. Rerum Lyciæ. & vide Ælianum de Animalibus lib. 8. c. 5. & infrà lib. 5. c. 13.

d *In Ægypto Apis bos.*] Apis apud Memphim colebatur Diodoro lib. 2. cap. 4. vbi quondam Ægypti regia. Illò bos à

in quibus coniectura diuinæ mentis & prædictiones futurorum putabantur. Sicut in Memphi vacca, & in Heliopoli [c] Mneuis bos, atque in [f] Arſinoe crocodilus. Hisque porrectam eſcam accipientibus aut auerſantibus, fœlicia auguria & exitus fortunati, nonnunquam magna infortunia & repentinum incommodum prædici & præmonſtrari. Fuitque obſeruatum in omni augurum reſponſo, vt ſi pullarius, ſeu quiuis augur qui auſpicatur, cuique monita deorum prædicere, & de augurio reſpondere, ac portenta interpretari curæ fuit, tacitum ferret quod dij vulgari voluiſſent: haud aliter contraheretur nefas, quàm ſi occulenda diuulgaret, & [g] abdita palam faceret. [h] Si verò augurio fallaci mentiri auſus fuiſſet, ſiniſtrumque pro dextro, vel quod prodigij foret, cõtra denuntiaſſet: non id illi qui de auſpicio conſulit, ſed in ipſius pullarij vel auguris caput, qui tam improbè mentiri auſus eſſet, quicquid fuiſſet infortunij reciſurum. *Augures in religionem delinquẽtes.*

ANNOTATIONES.

ſacerdotibus deductus, vt ait Plinius lib.8.c.46. dubitationem facit an & vacca ibidẽ fuerit & Dea: quod hic Alexander ſubiungit. Sanè in honorem Oſiridis & Iſidis coniugum ob beneficium monſtratæ agriculturæ, alterum ſub tauri, alterum ſub vaccæ ſpecie, vt ſolem & lunam, vt ait Plutar. Ægyptij coluerunt.

c *Mneuis bos.*] Strabo in eo lib. in duobus locis & Diod. Siculus lib.1.cap.4. Euſebius Præparationis Euangelicæ libro 2. Mneuium bouem dicunt, non vt antea legebatur hoc loco Mneum.

f *In Arſinoe crocodilus.*] Strabo vbi ſuprà. Euſebius autem dicit in palude quod hic dicit in Arſinoë. Tu vide an idẽ ſit.

g *Abdita palam faceret.*] Neque enim omnia indicare debet, ſed quędam occulere, vt oſtẽdit Virgilius lib.6. Æneid. loquens de vate, —*Fingitq; tremendo.*
Vbi Seruius trahit ad ſacerdotes, in idq; refert illud Lucani,
—*Nec tantum prodere vati Quantum ſcire licet.*—

h *Si verò augurio fallaci.*] Liuius 1. Dec. lib. 10. & Valerius Maximus lib.7.cap.2. vbi de Papyrio Curſore. Gellius autem lib.4.cap.5. refert hiſtoriam Aruſpicum, qui ob fulgur (nam ſtatua Romę in Comitio poſita Horatij Coclitis, fortiſſimi viri, de cœlo tacta fuerat) piaculis luendum Aruſpices ex Hetruria acciti, inimico atque hoſtili in populum Rom. animo, inſtituerant eam rem contrariis religionibus procurare. Ob id, cum de perfidia confeſſi eſſent, necati ſunt.

Pythagoras, Parmenides & Zeno philoſophi, tum Ennius, Pacuuius, Accius & Neruius poëtæ, vnde originem duxere.

CAPVT XXX.

QVOD [a] de Pythagora Samio veteribus monumentis memoriæ & literis proditum eſt, his etiam Genialibus adducere non dubitaui. Siquidem hic Samo relicta, ex patrio & natali ſolo primò in Ægyptum, mox Babyloniam ad Perſarum magos, contemplandóſque ſiderum motus originémque mundi ſpectandam profectus eſt. Inde Cretam Lacedæmonémque, ad cognoſcendas Minois & Lycurgi inclytas ea tempeſtate leges, contendit; quibus inſtructus, tanquam ex mercatura bonarum artium Metapontum & Crotonem venit: vbi ſuis monitis præceptiſq; tantum proceſſit, vt populum in vitia lapſum, ad frugales mores modeſtiamq; reuocarit. Ibique Archytam primò & [b] Epicharmum, mox [c] Philolaum & [d] Alcmeonem, deinde [e] Zenonem, [f] Parmenidẽ, ac [g] Lyſidem ſuæ diſciplinæ ſectatores habuit: qui eius monitis doctrinaq; imbuti, diuina mente & conſilio viri euaſere, lumenq; & ornamentum ſuæ reipublicæ fuere. Sed [h] Archytas [i] & Lyſis ex Tarento, Alcmeon & Philolaus Crotoniatæ, vbi quondã magna [k] Græcia fuit. Parmenides [l] verò & Zeno [m] ex Elea Lucaniæ vrbe, [n] quæ poſt Silarũ † iuxta ſinũ Poſſidoniatẽ ſita eſt, oriũdi fuere. Eã plerique [o] Eleam dixere, alij Ileam, quæ à Phocenſibus colonia deducta fertur. Hic enim ille Zeno fuit dialecticæ primus inuentor, cuius pleraque extant egregie dicta factaque, qui Pythagoræ præceptis imbutus, [p] cum Phalaridi tyranno homini ſæuo & ſanguinario, ob crudelem dominatum necem machinaretur, vt ciues ab impotenti ſeruitio tolleret, & arcano conſilio detecto, captus

Pythagoras. *Parmenides & Zeno.* *† alias ſi malis, Sybarim.* *Pythagoræ diſcipuli.*

ANNOTATIONES IN CAPVT XXX.

a QVod de Pythagora, Samio.] Hæc ex Strabone lib.14. & Valerio Max. lib.8. c.7. Laërtio in vita ipſius Pythagoræ. Iuſtino lib.2. & Apuleio lib.1. Floridorum.

b *Et Epicharmum.*] Idẽ Laërtius in vita ipſius Epicharmi.

c *Philolaum.*] Idem in vita eiuſdem Philolai.

d *Et Alcmeonem.*] Idem Laërtius in Alcmeone.

e *Zenonem.*] Idem in vita ipſius Zenonis & Strabo lib. 6. poſt princ.

f *Parmenidem.*] Idem in vita Parmenidis. & Strabo vbi ſuprà.

g *Lyſiam.*] Lyſidem legendum eſt, neque enim Lyſias vocatur, ſed Lyſis ex eodem Laërtio in vita Pythagoræ non ſemel.

h *Archytas.*] Laërtius in vita Pythagoræ & ipſius Archytæ, & Strabo lib.6.

i *Et Lyſias.*] Laërtius in vita Pythagoræ. ex quo intelliges Lyſis legendum eſſe, vt ſuprà diximus.

k *Magna Græcia.*] A Locris incipit frons Italiæ, quæ Magna Græcia appellata eſt Plinio lib.3. cap. 10. & tam Locri, quam Crotonienſes in Brutiis erant, nunc verò Calabriæ regioni nomen eſt.

l *Parmenides.*] Laërtius in vita illius.

m *Zeno.*] Idem in eiuſdem vita.

n *Quæ poſt Silarum.*] Legendum Silarum ex Strabone & Plinio, quos Volaterranus ſequitur, vt ſit Elea, quæ hic dicitur, poſt oppidum Peſtum, a quo ſinus Peſtanus, aliàs ab Græco nomine vrbis Poſſidoniæ dictus Poſſidoniates. Hæc ita, niſi malis legere Sybarim, quæ a Crotone non longe diſtat ex Plinio lib.3.c.11. & Liuio Decad.3. lib.6.

o *Eleam*] Elea vrbs eſt Lucaniæ, ex qua dicti Eleates Volaterrano. Plin. verò lib.3.c.5. Helea dicitur oppidum, poſteà Velia dictum. Neſcio verò vnde hic Ileæ nomen tranſcriptſerit. Illud conuenit, Eos, qui ab Harpalo regis Cyri præfecto ex terra Phocide fugati ſunt, alij Veliam, partim Maſſiliam condiderunt, teſte A. Gellio lib.10.c.16. Vnde magis eſt vt hoc loco pro Ilea, Veliam legendum putem.

p *Cum Phalaridi.*] Valer. Max. lib.3. cap. item 3. At Laërtius in vita ipſius Zenonis, hunc non Phalaridem fuiſſe dicit, ſed Nearchum: aut, vt alij volunt, Diomedontem. Sed & de hoc Tertul. in Apologetico cap. vlt.

ab eo in omnes cruciatus laceraretur acerbis quæſtionibus, quòd conſcios coniurationis non detegeret, nullis terroribus adduci potuit vt affines culpæ & conſcios facinoris palam faceret: ſed vultu interrito, & quadam ſublimi conſtantia, ea præſentia animi fuit, vt ſingulos tyranno intimos familiares, quanquam inſontes, coniurationis capita eſſe diceret: quibus ſublatis multitudinem ſæuientem magnifica oratione ita impulit, vt facto impetu lapidibus eum obruerint.

Zenonis cōſtantia. *Theodori cōſtantia.*

Sed quod de Zenone, idem de [q] Theodoro, qui in [r] Hieronymum Hieronis filium, iuuenem omnibus flagitiis coinquinatum propter turpitudinem ſordéſque vitæ coniurauerat, ſcriptum accepimus. Is enim quum tormentis per omnia exempla cruciaretur, quæ fortiſſimi cuiuſque patientiam vincerent, ea fuit conſtantia animi, adeóque fortis & magnus, vt omnes ſocios facinoris ſupprimeret: tyranni vero alumnos & familiares, velut ſceleris miniſtros & eodem crimine pollutos, per carnifices & tortores ad ſupplicium tradi fecerit.

Leænæ conſtantia.

[s] Leæna quoque quamuis mulier, cum per omnes cruciatus vexaretur à tyrannis, nunquam adduci potuit, vt conſilia Harmodij & Ariſtogitonis tyrannicidarum detegeret. Ob quod meritum ſimulachrum illi Athenienſes erexere leænam æneam, cui ob taciturnitatem linguam addi vetuerunt:

Beroſus aſtronomus. *Epicharis libertina.*

ſicut Beroſo aſtronomo, ob vera quæ prædixerat vaticinia, in gymnaſio ſtatuam lingua aurata effinxere. Cui non abſimilis [t] Epicharis libertina fertur, quam in coniuratione Piſoniana iuſſu Neronis per omnia fœda exempla cruciatam, non verbera, non ignes, non torquentium ira peruincere potuit, vt ſe conſciam fateretur. Fuit quoque alter [u] Zeno philoſophus inſignis, & alij nominis eiuſdem fama illuſtres. Sed quia Tarenti mentio & Ileæ facta eſt, admoneor etiam Rhudiarum in Appulis ſitæ vrbis, quæ multi nominis & famæ non minoris habitæ ſunt.

Ennius. *Salentini.*

Ex his enim [x] Ennius poeta oriundus fuit: tametſi ex Tarento ortum nonnulli credant. Ea enim vrbs à Tarento haud multum diſtans, citra Brunduſium in mediterraneo ſita eſt, [y] vbi Lupiæ & Salapia oppida fuere. [z] Salentini autem hi ſunt, qui exiſtimant oram Italiæ, & Cherſoneſſum circa Iapygiam incolunt, qui Meſapij, Calabri, Iapyges, Peceucij, & Appuli communi nomine appellantur.

Pacuuius. *Accius.* *Neuius.*

Fuit iiſdem temporibus [a] Pacuuius tragœdiarum ſcriptor, Brunduſij in agro Salentino [b] Ennij ſorore genitus, & [c] Accius tragicus libertinis parentibus, haud multum ætate diſtantes: ſimul & [d] Neuius poëta, qui ex Campania, vt frequens opinio eſt, originem ſibi vendicauit.

ANNOTATIONES.

q *Idem de Theodoro.*] Hæc vſque ad eam clauſulam, Leæna quoque, ſunt Valerij Max. vbi ſuprà.

r *Hieronymum Hieronis filium.*] Liuius non filium, ſed nepotem dicit 3. Decad. lib. 4.

s *Leæna quoque.*] Plinius lib. 7. cap. 23. & lib. 34. c. 8. Pauſanias lib. 1. Athenæus lib. Dipnoſophiſtarum 13. cap. 24. Polyenus Stratagematōn lib. 8. Tertullianus in Apologetico cap. vlt. & in libello ad Martyres. Lactantius lib. 1. cap. 20. Euſebius in Chronicis, & diximus in noſtris legibus Connubialibus num. 135.

t *Epicharis.*] Tacitus libro 18. & Polyenus libro 8. Stratagematōn.

u *Alter Zeno.*] Hic Citticus fuit ex Strabone lib. 14. prope fin. vbi eum dicit fuiſſe ſectæ Stoicæ authorem Laërtio in vita illius, de quo non abſimilem hiſtoriam refert Val. Maximus lib. 3. cap. 3.

x *Ennius poëta.*] Strabo lib. 6. & vide Seruium enarrantem illud Virgilij lib. 7. Æneidos,

At Meſapus equûm domitor, Neptunia proles.

y *Vbi Lupiæ, & Salapia.*] Strabo, vbi ſuprà.

z *Salentini autem.*] Hæc vſque ad verſic. Fuit iiſdem, Strabonis ſunt lib. 6.

a *Pacuuius.*] Euſebius chronographus Olympiade 156.

b *Ennij ſorore genitus.*] Vt ſcribit Plinius lib. 35. cap. 4. Verùm Euſebius vbi ſuprà tradit eum fuiſſe ipſius Ennij ex filia nepotem.

c *Et Accius.*] Euſebius in Chronicis Olymp. 160.

d *Neuius poëta.*] Hunc enim Campanum fuiſſe ſatis oſtendit A. Gellius lib. 1. cap. 24. dum dicit Epigramma ipſius à ſe compoſitum eſſe plenum ſuperbiæ Campanæ. De huius verò & ſuperiorum temporibus idem A. Gellius libro 17. cap. vlt.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM

LIBER SECVNDVS.

Locus ex Propertio, ab Accio Syncero Neapolitano in conuiuio familiari commodè emendatus.

CAPVT I.

SATVRNALIBVS cum ego & familiares mei compluſculi ſub idem tēpus Neapoli conueniremus, cúmq; à forenſibus negociis feriarum cauſa aliquando quies foret: ad Accium Syncerum, virum ingenij cultu, & facundia ſingulari, cum *Accius Syncerus.* quo mihi peruetus conſuetudo fuit à puero, nonnunquam ventitabamus: cum eóque vel honeſtis deambulatiunculis, vel ſermonibus lepidiſſimis, id quod erat temporis, ad multam ſæpe diem conferebamus, quotidianóque eius congreſſu & aſſiduo comitatu perfruebamur. Accipiebatque nos homo ille ſuauitate inſigni plerunque nouo epigrammate, aut elegia, verſibus mundis & graphice factis, multo cum nitore & cultu: nonnunquam feſtiuiſſimis epulis, & lætiore conuictu, cœnáque non vulgari nec protrita, ſed aut veteris cucurbitæ ferculo cum lactucæ thyrſo minutim cæſo, & acino vuæ paſſæ inſperſo: aut olentibus pomis, anni frigore ſeruatis, & ficu ſicca ſinueſſana cum roſaceo ex Petrino ſuo, quæ ipſe appellabat Petrina. Velut fuit illa die, cum mihi & pleriſque doctis viris cœna exhibita, Sanazario ex *Sanazarius ex Æthiopia.* Æthiopia bonæ frugis liberto, ſcitiſſimo adoleſcenti, quem libertate & gentili cognomento donauerat, liberalibúſque diſciplinis inſtruxerat, ita vt cuius ingenuo non impar videretur, demandauit vt Propertij elegias à ſe pluribus in locis caſtigatas, ſummiſſim leniterque cantaret. Quod cum ille cupide faceret, verſuſque ad tibiam modulis dulciſſimis ſcita & canora voce canere inceptaret, noſq; & proferentis verba, & concentum, numeróſque admodum ſuaues, ſumma cum voluptate captaremus: & iam millibus modulatis verſibus, ventum eſſet vbi Cynthiam Baiis demorantem, diu abfuiſſe conqueritur, his verbis,

Ecquid te mediis ceſſantem Cynthia Baiis,
Quà iacet Herculeis ſemita littoribus:
Et modò Theſproti mirantem ſubdita regno
Proxima Miſenis æquora nobilibus?

Accius carminibus pauſam fieri iuſſit, & ad me conuerſus: Quid tu, inquit, qui orbis ſitum tam diu *Propertij locus diſcuſſus.* legendo perſcrutaris, Miſenum aut Baias cum Theſproti regno commune habere vidiſti? Nunquid in memoriam venit, [a] Theſprotium agrum in Epiro iuxta Chaones & Acarnanes, aut (ſicut [b] Herodotus ait) Ambraciis & Leucadiis proximum longe à Cumano abeſſe: Quid enim iſto in loco hic poëta ſenſerit, qui regno Theſproti æquora Miſeno proxima ſubdita eſſe dixit, quum tanto maris terrarúmque receſſu diſcreta ſint, non equidem intelligo. Neque enim Theſprotios in Cumanum veniſſe, aut in Italiam colonias deduxiſſe, vel armis nouas ſedes conquiſiſſe, vnquam, quod meminerim, legi: niſi tu forte, qui meliore memoria es, aliter ſentis. Cúmque me id arbitrari reſpondiſſem, quod plerique ſtudioſi ſenſere, vt poëta loci confinio & quaſi commercio ductus, cum ex Chalcide & Eubœa profecti, multum in ora maris poſſent, latéque fines propagaſſent, illóſque Cumanum tenuiſſe, & illuc colonias deduxiſſe, authores tradant: ſiquidem Hypocles Cumæus, & Megaſthenes Chalcidenſis, multo emenſo mari, huc colonias deduxere, moniti oraculo, quippe cum nullam coloniam ſine conſilio deorum Græci tranſmitterent: vel vt multi ferunt, duce Parthenope Eumeli filia, quæ ſolum Neapolitanum delegit columbæ augurium ſequuta: in cuius rei monumentum, Apollini ſtatuam Neapolitani erexere, columba humero inſidente, *Apollinis ſtatua Neapoli erecta.* quam ipſa inſpicere & adorare videbatur: Theſprotiumque agrum ab Eubœa haud multum diſtare certum ſit, quaſi ad hoc alludens poëta, ſubdita regno Theſproti æquora Miſeno proxima affirmaſit: ſcilicet quia ex Chalcide Theſprotis proxima & Cumanis profecti agrum Miſeno finitimum, hoc

ANNOTATIONES IN CAP. I.

ID caput totum eſt in enarrandis duobus locis Propertij: priorem ex lib. 1. eleg. 11 in prin. alterum ex li. 2. eleg. 25.

a *Theſprotium.*] Vide Strabonem lib. 6. iterúmque 7.

b *Herodotus ait.*] Lib. 8.

eſt, ipſas Cumas tenuerunt, propterea ea loca ſubdita videri:ſolereque non ignobiles poëtas loca & receſſus circunſcribere, illaque non expoſite & aperte, ſed quaſi per tegmata & figuras obliquis orationibus denotare: idque ſenſiſſe doctos viros, itaque verſus interpretatos fuiſſe dixi: Nunquam inquit Accius, quod ego ſcio, tam hiſpida & agreſti aure Propertius fuit, vt cum Chalcidem aut Cumæos dicere contenderet, Theſprotium agrum quaſi finitimum illorum loco nuncuparit, quum præſertim nulla ſocietas aut communio cum Theſprotis agro Cumano fuerit: conſtetque, ſi omnes ſinus, promontoria, litora, inſulas, & vrbes maritimas, ac maria vaſta, & terræ infuſa ex omni antiquitate percenſere velis, Theſprotios magno litorum flexu & multiplici ſinu, longe a Chalcide Eubœæ & Cumæis abeſſe: nec ita finitimos, vt forſan arbitraris. Neque ego huius poetæ præſtantis ingenii vim, hos nitidiſſimos & mundiſſimos verſus optime editos, tam abſtruſo & recondito ſignificatu verborum conculcaſſe putarim. Etenim ſi Chalcidenſes, & Heretrienſes ex Eubœa, claſſe huc aduectos Cumas condidiſſe, & pulcherrimam Campaniæ oram, ac loca Miſeno proxima tenuiſſe fama fert, ſicut Iapygiam, Phaliſcos, Nolam & Abellam tenuere, cur loca Miſeno finitima potius Theſprotis quàm Chalcidenſibus, quàm Heretrienſibus ſubdita dixerit, equidem ignoro, cum & hi veri incolæ ſint, & longe aptius conuenientiuſque fuit, iſtos, quam illos, cum quibus nullum erat commercium, nominaſſe. Verum, inquit, Accius, ſi verſus iſtos bene penſitare, & verba ac ſenſus aure attenta rimari volumus, non Theſproti, vt communis error habet, ſed Prochytæ à poeta ſcriptum fuiſſe facile contenderim. Idque ita eſſe, in quoduis pignus vocarim, non aliter ſcriptum carmen ab eo editúmve fuiſſe. Sed hic error ita aliquibus inſedit penitus, vt diuelli haud facile queat. Quod tamen ita eſſe, inclinat animus probabili argumento, cum [c] Prochytam & Pithecuſas à continente æſtu marino auulſas, quandoque circunfluum mare inſulas feciſſe liquido conſtet, ſicut Capreas, Leucoſiam, Syrenes, & [d] Oenotrias: ſeu multi tradunt, Inarimen montem fuiſſe qui motu terræ diſcluſus à continente, Prochytam fecit inſulam, anguſto freto interfluente, quæ Græcis ab effuſione dicta eſt. Ipſamque & Pithecuſas diſcluſas mõtis partes, proximas Cumanorum finibus tanquam moles obiectas ante agrum Cumanum & Miſenum exiſtere, antiqua monumenta annalium prodidêre: quod & nunc videre licet. Subdita ergo Prochytæ regno Miſeni proxima æquora poëtam dixiſſe crediderim, cùm ipſa litora facili traiectu apta & cohærentia ſint: quippe cum ante ipſam paruo freto diſtincta iaceant, propterea ſubdita videri potius, quam Theſprotios, cum quibus nullum commercium fuit, extimos & remotiſſimos intellexiſſe. Inſula quoque regna nuncupari, Virgilii teſtimonio probatum eſt 7. Æneidos, dum inquit: Fertur Teleboum Capreas dum regna teneret. Huiuſque erroris illud quoque ſpecimen eſt, quod alio in loco communi opinione pudendo errore receptum erat nauitam hunc poetam fuiſſe: quod quidem ita fuit in confeſſo, vt in eius vitæ commentariis plerique id pro certo poſteris tradere non dubitarint, vt altero verſiculo conſtare videbatur. Et quamuis nauita diues eram quo imperitius dici profectò nihil potuit, cum neque hoc vſquam gentium tradatur, vt elegantiſſimus poeta & honeſtiſſimus, vitæ genus poetarum ſtudiis piaculare & portentoſum, nautæ munus concupiuerit. Et portenti ac prodigij ſimile eſt, hæc commenta in tanti ingenii viro opinari. Sed quod à vero minime abeſt, mendum etiam in hoc verſiculo facile, inquit, oſtendimus: ſiquidem vbi legebatur perperam, quamuis nauita diues eram, non ita diues eram, dicendum fuit. Huius quoque rei haud improbabile documentum videri, quod Iouianus Pontanus vir multæ eruditionis, antiquiſſimo firmabat teſtimonio, Propertij elegias patrum noſtrorum ætate, & ſe adoleſcentulo primùm in lucem produiſſe, cum antea inſcitia temporum incompertæ forent & incognitæ: opuſque obliteratum, & longiſſimo æuo abſumptum, corroſis & labentibus literis in cella vinaria ſub doliis inuentum apparuiſſe, & cum libelli vetuſtate, verbis & nominibus abſumptis longo ſitu & ſenio, quòd in diuturna obſcuritate latuerant, veram lectionem aſſequi nequirent, effectum vt mendoſi inde codices prodirent: paulatimque diſcuti errores, & corrigi cœpti ſunt: nec tamen effici quiſſe, vt poſteris omnino integri inoffenſiq́. darentur. Ad hunc modum Accius Syncerus noſter, ſcite admodum apud compluſculos qui aderamus, ſermocinabatur, itaque mendaces libellos deprehendebat erroréſque diiudicabat, ac perpenſo iudicio vitia rimabatur.

Prochyta inſula. *Inſula regna ſubinde nuncupatur.* *Propertius falſo nauta fuiſſe exiſtimatus.* *Locus alius Propertij.* *Propertij elegiæ quando & vbi repertæ.*

ANNOTATIONES.

c *Prochytam & Pithecuſas.*] Strabo lib. 1. & 6.

d *Oenotrias.*] De iis omnibus Strabo d. lib. 6.

Qui quæſtores Romæ, quotq́. fuerint, qualisq́. poteſtas & munus erat, aut iuriſdictio.

CAPVT II.

Quæſtorũ origo.

ORIGO quæſtorum antiquiſſima eſt, vt [a] Pomponius & [b] Gratianus ſcribunt: quippe à conditore vrbis Romulo, deinde Numa Pompilio, vt nonnulli putant, vt vero plures certioreſque, à Tullo

ANNOTATIONES IN CAP. II.

a VT *Pomponius.*] Imò verò Vlp. in l. 1. ff. de offic. Quæſt. Quamuis ſciam ipſum Pomponium in l. 2. §. populo. ff. de orig. iur. de eorum origine aliquid ſcripſiſſe.

b *Et Gratianus.*] Imò Gracchanus Iunius lib. 7. de Poteſtatibus, reſiſtente Vlpiano vbi ſupra. Cuius etiã mentionem fecit Plinius lib. 33. c. 2.

Hoſtilio quæſturam primo inuentam fuiſſe autumant. Sed ſicut hoc incertis authoribus traditur, ita exploratum eſt, [c] Valerium Publicolam, qui cum Bruto conſul fuit, cum Saturni ædem & ærarium condidiſſet, duos quæſtores qui publicæ pecuniæ præeſſent, ſuffragiis populi creari voluiſſe. Fuere autem hi P. Veturius & M. Minutius, qui primi ex patribus quæſturæ munus curiatis comitiis cepere. *Primũ bini quæſtores creati.* [d] Quæ res cum bene & proſperè reipublicæ ceſſiſſet, & plebs cum patribus tumultuata, quæſturæ ſe participem fore contenderet, cò deducta eſt, vt ex duobus quatuor quæſtores fierent: duo qui vrbanis negotiis & [e] ærario præeſſent: duo, qui conſulibus ad belli miniſteria præſto forent: liberumque eſſet vt hi poſſent populi ſuffragio ex plebe vel patribus creari: quo tempore tanto certamine in quæſturam plebs inuaſit, vt ex quatuor vix vni patricio, [f] Fabio ſcilicet Ambuſto, locus relictus foret. *Deinde quatuor.* [g] Interiecto deinde tempore, quo Picentes aſſiduis cladibus fatigati, in populi Romani ſocietatem aſciti ſunt, quæſtorum numerus auctus fertur, vt ſeni crearentur. *Mox ſeni.* Coniectari licet, quod [h] auctis populi Romani vectigalibus, & quæſtu vberrimo ex prouinciis proueniente, illorum numerum qui id munus exequerentur, quibuſque curatio hæc demandaretur, augeri oportuiſſe: donec [i] Syllana lege intercurſu temporum, vltra viginti excreuiſſe dicuntur. *Tandem vltra viginti.* Quid autem quæſtorio muneri conueniat, ſeparatim & intercisè [k] authores tradunt. [l] Nam conſules [m] prætoreſque in prouincias profecturi, ſingulos quæſtores, [n] quorum curæ captiua præda, & quicquid auri argentique inde adueniret, appenſum adnumeratumque demandaretur, apud ſe habebant. Quorum munus erat, [o] vectigalia populi Romani in prouincia exigere, [p] ſtipendia præbere militibus, ſingulaque accepta expenſaque rationibus inferre: [q] mulctas quoque pecuniarias tam Romæ quàm in prouinciis exigere, & in publicas tabulas notare: [r] omniumque rerum pecuniarumque notas & illuſtres rationes dare: illaſque confectas & conſolidatas abſolutaſque [s] per ſuos ſcribas in ærarium deponere, quos quidem ſcribas maximæ probitatis, ne quid fraudis doliue admitteretur, huic muneri [t] adſcribebant, tametſi ſcribæ officium [u] Romanis mercenarium fuerit, nec magni teſtimo-

Quæſtorum officium.

Scribæ quæſtorum.

ANNOTATIONES.

c *Valerium Publicolam.*] Vt tradit Plutarch. in vita illius. Sed aliter Corn. Tacitus lib. 11. cuius hæc verba ſunt, Sed Quæſtores regibus, etiam tum imperantibus inſtituti ſunt, quod lex Curiata oſtendit ab L. Bruto repetita. Manſitque Conſulibus poteſtas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret, creatique primum Valerius Poſthumius, Æmylius Mamercus ſexageſimotertio anno poſt Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur.

d *Quæ res.*] Ex Liuio 1. Decad. lib. 4. in 2. locis.

e *Et ærario præeſſent.*] Aſconius Pædianus in 3. in Verrem act. poſt princip. Pomponius Iuriſconſultus l. 2. §. deinde cùm ærarium. ff. de orig. iur. & probatur ex multis ſequen.

f *Fabio ſcilicet Ambuſto.*] Liuius vbi nuper citauimus.

g *Interiecto deinde tempore.*] L. Florus Liuij Epit. lib. 15.

h *Auctis populi Romani vectigalibus.*] Cor. Tacitus libro 11. poſt ea verba, quæ ſupra ex eo citauimus.

i *Donec Syllana lege.*] In eodem loco.

k *Authores tradunt.*] Vt Plutar. in Gracchis.

l *Nam conſules.*] Liuius 3. Decad. libro 8. ad finem.

m *Prætoreſq.*] Liuius 3. Decad. lib. 3. vbi de Quæſtore Marcelli Claudij Prætoris. & Plutarc. in vita Cæſaris, vbi dicit illum fuiſſe Quæſtorem Tuberonis Prætoris in Iberia, & ipſum quoque Prætorem creauiſſe Quæſtorum filium eiuſdem Tuberonis. Aſconius Pædianus in 1. actione in Verrem ſcribit Ciceronem fuiſſe Quæſtorem ſub Sexto Peducæo Prætore, & Q. Cecilium nigrum ſub Verre etiam Prætore.

n *Quorum curæ captiua præda.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. Ingentique præda eſt potitus, cuius pars maxima ad Quæſtorem redacta eſt. Rurſumque, Caſtra capta præda ad Quæſtores redacta. Et 3. Decad. lib. 6. loquens de bonis captiuorum Campanorum, Iuſſique, inquit, ad Quæſtores deferre quod auri argentique haberent. Et alibi eodem libro, vbi de præda Carthaginis nouæ. Hæc omnia, inquit, C. Flaminio Quæſtori appenſa adnumerataque ſunt. Et paulò infrà loquens de obſidibus captis. Legatis, inquit, præſentibus ſuos reſtituit. Cæterorum curam benignè tuendorum C. Flaminio attribuit. Et lib. 7. Scipio Afros captiuos vendere Quæſtorem iuſſit. Et de hoc quoque loquẽs Valerius Maximus lib. 5. c. 1. vbi de Scipione Africano. Huic, inquit, facto par eiuſdem viri humanitas: à Quæſtore ſuo haſtæ ſubiectos captiuos vendente, puer eximiæ formæ & liberalis habitus miſſus eſt. Sed vt redeamus ad Liuium, idem Deca. 4. lib. 4. de M. Catone loquens, Vergeſtanos cæteros Quæſtori vt venderet imperauit. Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 8. Cõſul, tota præda ſpoliiſque & captiuis per Quæſtorem venditis, in vrbem deferri iuſſit pecuniam. Idem de agris ex hoſte captis, qui ob id Quæſtorij dicebãtur, ſcribit Siculus Flaccus in l. de cõditionibus agrorũ.

o *Vectigalia.*] Et tributa ex Apuleio Apologia 2. Pro eo inquit, agello tributum dependi, præſens eſt Quæſtor publicus, cui depenſum eſt.

p *Stipendia præbere militibus.*] Nam & Aſinius Pollio inter epiſtolas famil. Ciceronis lib. 10. epiſtola 31. queritur quod Balbus Quæſtor magno pondere auri & argenti coacto de publicis exactionibus, ex Hiſpania fugerit, ne ſtipendio quidem militibus reddito. Et adde, Quæſtores ea quoque ſtipendia, quæ a regibus aut nationibus pendebantur, accepiſſe, ex Liuio 5. Decad. lib. 2.

q *Mulctas quoque pecuniarias.*] Id ſumptum ex Corn. Tacito lib. 13. Neue, inquit, mulctam ab eis dictam Quæſtores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menſes referrent. Et Aſconio Pædiano in 3. in Verrem act. Quæſtores vrbani ærarium curabant, eiuſque pecunias expenſas & acceptas in tabulas publicas referre conſueuerunt. Sed hi, vt vides, loquũtur de Quæſtoribus ærariis & vrbanis. Et adde, bona publicata vendere, & in publicum redigere, ex Liuio 1. Decad. lib. 4. vbi loquitur de bonis Sp. Melij. Et 3. Decad. lib. 8. ad finem, vbi loquitur de agro Campano. Et Dionyſio Halicarn. lib. 7. vbi de accuſatione M. Coriolani.

r *Omniumque rerum.*] Cicero in 3. in Verrem act. & ibi Aſconius Pæd.

s *Per ſuos ſcribas.*] Nam & ſcribas habuiſſe Quæſtores, præter illum Ciceronis locum, apertè colligitur ex eodem Cicerone in prima in Verrem actione, vbi loquitur de Potamone Quæſtoris ipſius Verris ſcriba & familiari.

t *Adſcribebant.*] Scilicet ipſi Quæſtores. Nam, vt ſcribit, Liuius 4. Decad. lib. 10. Q. Petilius Quæſtor L. Petilium ſcribam in decuriam legit. Plinius tamen epiſtol. lib. 4. epiſtola 12. ita de ea re loquitur, vt ſcriba à Quæſtore non deligeretur, ſed ei ſorte eueniret. Cùm in prouinciam, inquit, Quæſtor exiſſet, ſcribámque, qui ſorte obtigerat, ante legitimum ſalarij tempus amiſiſſet, &c.

u *Romanis.*] Paulus Æmylius in vita Eumenis.

nij aut precij : [x] Macedonibus contrà apud quos niſi viri expertæ virtutis, magniſque rebus geſtis, & pro cumulo magnæ gloriæ admittebantur [y] Siquidem Eumenes Cardianus ſcriba Philippi regis fuit & alij viri illuſtres, hoc munere velut amplo honore honeſtati fuere. [z] Cato verò in quæſtura miniſtros & ſcribas rationibus obnoxios, grauiter increpitos, quod parum integra fide æra perſoluiſſent, fœdum in modum vexaſſe, & magiſtratu deieciſſe dicitur: qui tam accurate quæſturam geſſit, vt vnus ex quæſtoribus quotidie ad ærarium veniret primus, & rationibus confectis recederet poſtremus. Hos enim quæſtores à principio [a] conſules eligebant, [b] nonnunquam ſorte ductos accipere coacti ſunt: donec eum quoque honorem populus ſuffragiis tribunitiis, quibus libitum eſt demandauit. in qua re id obſeruari meminimus, vt antequam conſul prouincia decederet, quæſtori magiſtratu abeſſe non liceret. [c] Alij verò quæſtores dicti, qui prouincias decreto ſenatus ſortiebantur: qui etiam ius dicere, lictores habere, & munera belli obire, ac magiſtratus [d] inſignia in prouincia ferre poterant: quibus & mandata imperia, & exercitus commiſſos, illorumque ductu & auſpicio egregie bella geſta, prouincias adminiſtratas & perdomitas, hoſtes victos & profligatos, atque exercitus fuſos & multiplici clade affectos legimus. Præter quos [e] vrbani quæſtores fuere: qui etſi nullo imperio fungerentur, quippe qui [f] nec vocationem nec prehenſionem haberent, nec ſella curuli vt plerique magiſtratus, neque lictoribus aut viatoribus inſignes forent, & apud prætorem poſſent à priuato in ius vocari: negocioſa tamen & plena ſolicitudinis adminiſtratio fuit: [g] Nam & ærarij, & vectigalium populi Romæ curam geſſere: [h] tum ſi quid pecuniarum publice vel priuatim erogari, [i] vel in ærarium condi deberet, quæſtorum curæ demandabatur. [k] Cumque exercitus ſcribi, & in campum legiones educi oporteret, ſigna militaria à quæſtoribus ex ærario promebantur: eaque ad conſules in expeditionem ituros mittebantur. Quinetiam regibus & legatis ex vltimis oris terrarum Romam profectis, [l] publicum hoſpitium & munera, quæ [m] lautia dicta ſunt,

Cato in ſcribas infideles. — *Quæſtores à quibus eligebantur.* — *Aliud quæſtorũ genus.* — *Quæſtores vrbani.* — *Quæſtorum vrbanorum munus.*

ANNOTATIONES.

x *Macedonibus contra.*] Ibi, & vide, quæ ſcripſi in Commentariis Nobilitatis c. 34. num. 5. incip. Scribas, & multis ſeq.

y *Siquidem Eumenes.*] Paulus Æmylius, Plutarch. vterque in vita ipſius Eumenis.

z *Cato vero.*] Vticenſis ſcilicet, ex Plutarcho in vita illius. Quanquam & Cato Cenſorius Quæſtor quoque fuit ſub Scipione Africano, apud Liuium 3. Decad. lib. 9.

a *Conſules eligebant*] Corn. Tacitus lib. 11. & iterum lib. 13.

b *Nonnunquam ſorte.*] Idem eodem illo libro 13. & in vita Agricolæ. Sed & nonnunquam etiam extra ſortem ex Senatuſconſulto Quæſtor dabatur ex Liuio 3. Decad. lib. 10. Lælium, inquit, cuius ante legati eo anno Quæſtores extra ſortem ex S.C. opera vtebantur &c.

c *Alij vero Quæſtores dicti.*] Ex Strabone lib. 13. diſces Fimbriam Quæſtorem miſſum cum Val. Flacco, Conſule, bellum aduerſum Mithridatem aggrediente.

d *Inſignia in prouincia ferre poterant*] Quod ex eo ſatis conſtat, quòd M. Liuius Druſus, Quæſtor in Aſia nullis inſignibus vti voluit, ne quid ipſo eſſet inſignius, vt Plinius Secundus, ſi is eſt, Virorum illuſtrium c. 66.

e *Vrbani Quæſtores.*] Vide Ciceronem ad Atticum lib. 2. epiſt. 6. ad fin. Liuium 1. Deca. lib. 7. Valerium maximum lib. 2. cap. 3. & Aſconium Pædianum in Verrem act. 3. vbi & ipſe Cicero mentionem facit huiuſmodi Quæſtorum vrbanorum.

f *Nec vocationem, nec prehenſionem.*] Hæc & quæ ſequuntur tranſcripta ſunt ex Varrone apud A. Gellium lib. 13. cap. 13.

g *Nam & Ærarij.*] Dictum eſt ſupra in verbo, Et ærario præeſſent.

h *Tum ſi quid.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. non ita longè poſt princ. tradit vicenos quinos & ſemiſſes in millia æris Quæſtores vrbanos cum fide & cura ſoluiſſe pro ſtipendio collato à populo in publicum, quod ei ſolutum anteà non eſſet. Et in eodem lib. S. C. factum eſt, vt ſingulis his centena millia æris Quæſtores Vrbani ex ærario darent.

i *Vel in ærarium condi.*] Inde captus a Marcello Syracuſis Quæſtor cum præſidio ad Naſſum ad accipiendam pecuniam regiam cuſtodiendamque miſſus eſt, apud Liuium 3. Decad. lib. 5.

k *Cumq́; exercitus ſcribi.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. Hæc omnia, inquit, adeò maturè perfecta accepimus, vt ſigna, eo ipſo à Quæſtoribus ex ærario prompta delatáque in campum. Et lib. 7. Is impigrè exercitu ſcripto, cùm omnes extra portam Capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores iuſſiſſet, ſignáque eòdem Quæſtores ex ærario deferre &c. Sed his adde, quòd & ipſi Quæſtores catenas, quibus noxij vincirentur, aſſeruabant: ex eodem Liuio 5. Decad. lib. 1. cuius hæc ſunt verba, Furens ita, vocatum qui pro Quæſtore Manlij erat, catenas popoſcit, vinctos ſe Iunium Manliúmque minitans Romam miſſurum.

l *Publicum hoſpitium.*] Vt ſatis patet ex locis Liuij, quæ mox adducemus. & præterea ex eodẽ 5. Decad. lib. 5. vbi de Pruſia Romam aduentanti, Datus, inquit, qui circunduceret eum L. Cornelius Scipio, Quæſtor, qui & Capuam ei obuiam miſſus fuerat: & ædes, quæ ipſum comiteſque eius benigne reciperent, conductæ. De quo etiam Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. Idem Senatus, inquit, cum ad gratulandum ſibi Pruſiam Bithyniæ Regem, Perſe deuicto venire audiſſet, obuiam illi P. Cor. Scipionem Quæſtorem, Capuam miſit, cenſuitque vt ei domus Romæ quamoptima conduceretur, & copiæ non ſolùm ipſi, ſed etiam comitibus eius publice præberentur. Et continuò pòſt ſcribit, quod cum Rex Ptolemæus à minore fratre regno ſpoliatus, petendi auxilij gratia cum paucis admodum ſeruis, ſqualore oblitus, Romam veniſſet, ac ſe in hoſpitium Alexandrini pictoris contuliſſet. Id poſtquam Senatui relatum eſt, accerſito iuuene, quam potuit accurata excuſatione vſus eſt, quod nec Quæſtorem illi more maiorum miſiſſet, nec publico hoſpitio eum excepiſſet: eaque non ſua negligentia, ſed ipſius ſubito & clandeſtino aduentu facta dixit, & illum è curia ſubitò ad publicos penates deduxit, hortatuſque eſt, vt depoſitis ſordibus, adeundi ipſius diẽ peteret: quinetiam curę habuit, vt munera ei per Quæſtorẽ quotidie darentur.

m *Lautia dicta ſunt.*] Liuius 3. Decad. lib. 8. Locus, inquit, inde lautiaque legatis præberi iuſſa, & muneris ergò in ſingulos dari ne minus dena millia æris. & lib. 10. quo loco mox citabimus. Ex 4. Decad. lib. 3. Breui pòſt legati & à T. Quintio & ab rege venerunt. Macedones deducti extra vrbem in villam publicam, ibique iis locus & lautia præbita, & ad ædem Bellonæ Senatus eſt habitus. Et libro 5. vbi tradit Attalo & Eumenis fratris legato, datas ędes liberas, ac lautia decreta: & munera equos duos, bina equeſtria arma, & vaſa argentea centum pondo. Et 5. Decad. lib. 5. Stantibus in Comitio legatis, an locum lautiáque darent, nullum hoſpitale ius in iis ſeruandum cenſuerunt. Plutarc.

Problem

ſæpe [n] commeatus large & hoſpitaliter, & [o] veſtimenta per quæſtorem vrbanum publico nomine præſtabantur: ipſiſque ac comitibus ne quid rerum deeſſet, vrbani quæſtoris curæ mandabatur. Qui tamen non omnium gentium legatis hæc munera præbere ſolitauerunt: [p] nam ſi quæ incognitæ legationes aduentarent, antequam admitterentur, exploratores minoréſque magiſtratus profecti obuiam, qui & quæ petentes venirent, in primis inquirebant: inque [q] æde Apollinis extra vrbem ſenatu euocato, poſtulata noſcebant: quos, ſi videbatur, admitti iubebant. [r] Et ſi ſocij eſſent fœderati, aut bene de republica meriti, quò honoratius exciperentur, his obuiam prodire, illoſque liberali & largo viatico, ac comi hoſpitio iuuare, benigne inuitare, comitatúque & copia rerum omnium cumulare, nonnunquam apparatis excipere epulis per oppida perque municipia ſolebant. [s] Sed quum lapſis poſt temporibus, propagato late imperio, legati ſociorum ab exteris & vltimis gentibus vrbem quotidie adirent: quum vix tot commeatibus populus ſufficeret, cautum fuit, vt ſublato ſumptu & viatico, legati regum municipiorum & coloniarum, vndecunque Romam profecti, ædem Saturni petant in primis, ibique apud præfectos ærarij nomina dare, & literis aſſcribi debeant: vt quum commodum foret, noſcendis ſingulorum poſtulatis ſenatus detur & poſt mandata, ſingulis in prouincias profecturis conſulatur. [t] Quinetiam abſentibus conſulibus comitia quæſtorem vrbanum habere poſſe, non eſt controuerſia. Præter hos fuiſſe [u] quæſtores parricos, qui & parricidij dicti ſunt, apud *Quæſtores parrici, ſiue parricidij.* multos comperimus: tantæ dignationis, vt capitis reos agere, & maieſtatis poſtulare, diemque perduellionis ad populum dicere, capitales res quærere, & de ſontibus quæſtiones habere poſſent. [x] A quæſtoribus Cæſone Fabio & Lucio Valerio dies dicta perduellionis Caſſio fuit. Et ab Aulo Cornelio [y] & Seruilio quæſtoribus M. Volſio, quòd falſus aut dubiè teſtis in Cæſonem fuerat, diem dictam accepimus: qui poſtea ſeuera correctione damnati, ſuorum facinorum pœnas dedere. [z] Hos etiam lictorem & viatorem habere, & ius dicere liquet: qui & quæſitores dicti: quam iuriſdictionem [a] triumuiri capitales poſtea ſibi vendicarunt. Quos quidem parricos [b] Syllæ temporibus ad viginti numerum propagatos, vt de ſontibus pœnas exigerent, authores memorant. Per quos ius quotidie dici, & ſenatum ſuppleri voluit. *Quæſtores parrici ad numerũ vigenarium.* Eſt quoque illud animaduertere, quod licet quæſtura ex [c] minoribus magiſtratibus in vrbe foret, eius tamen dignationis erat, vt quiſque egregius & bonæ indolis adoleſcens, ex illa gradum ad reliquos honores faceret, namque hinc aditum reliquis adeundis magiſtratibus auſpicabantur: ſiquidem primis experimentis, quæſturæ initiati, qui nullis antè *Quæſtura primus gradus honoris.*

ANNOTATIONES.

Problem.c.42. Quæſtores, inquit, legatis munera mittebát, quæ Lautia dicebantur.

n *Sepe commeatus.*] Liuius 5. Decad. libro 5. ſcribit, legato Antiochi regis ædes liberas hoſpitio datas, ſumptúmque decretum, donec in Italia eſſet.

o *Et veſtimenta.*] Liuius 3. Decad. lib. 10. de legatis Maſiniſſæ loquens, Prætor legatis in ſingulos dona ne minus quinûm millium, comitibus eorum millibus æris, & veſtimenta bina legatis, ſingula comitibus, Numidiſque qui ex cuſtodia miſſi redderentur regi ad hos ædes libera loca, lautia legatis decreta. Et 4. Decad. lib. 1. Munera deinde legatis in ſingulos quinûm millium æris ex S.C. miſſa.

p *Nam ſi quæ incognita.*] Seruius lib. 7. Æneid. enarrans eum locum,

—*Ille intra tecta vocari.*

Imperat.—

Diſſentit hoc loco à Romana conſuetudine: Nam legati, ſi quando incogniti venire nunciarentur, primò quid vellent, ab exploratoribus requirebantur, poſtea ad eos egrediebátur magiſtratus minores, & tunc demum Senatus extra vrbem poſtulata noſcebat: & ita, ſi viſum fuiſſet, admittebantur.

q *Inq. æde Apollinis.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi legati Nabidis Tyranni cùm Romam veniſſent, extra vrbem in æde Apollinis Senatus habitus eſt. Sed & nonnunquam in æde Bellonæ habebatur, vt ex eodem videre licet 3. Decad lib. 10. vbi loquitur de Legatis Carthaginienſium, & Maſiniſſæ. Et 4. Decad. lib. 3. vbi loquitur de legatis Philippi Macedonum Regis. Nonnunquam item in æde Saturni, vt tradit Plutarch. Problem. 42. Sed non omiſerim logatos quoque Magiſtratuum Romanorum in æde ipſius Apollinis, aliquando receptos & auditos fuiſſe, ex ipſo Liuio 5. Decad. lib. 1. vbi loquitur de legatis P. Sempronij.

r *Et ſi ſocij eſſent fœderati.*] Nam apud Liuium 5. Decad. lib. item 5. non multò ante finem. Lucius Cornelius Scipio, Quæſtor, miſſus eſt obuiam Prutiæ Regi amico, ſocióque P. Rom. quò deos, qui Romam incolerent, Senatúmque & Po. Roma. ſalutaret. Sed hoc in loco non prætermiſerim Perſarum Reges legatis hæc munera dare ſolitos, ſcilicet, vnicuique talentum Babylonicum argenti præſtantiſſimi. Talenta verò fuiſſe duas argenteas phialas, item armillas, & acinacem & torquem. Hæc autem vniuerſa mille Daricis æſtimata, & præterea ſtolam Medicam, quã Dorophoricam appellant. Author Ælianus lib. Variæ hiſtoriæ 1.

s *Sed cum lapſis poſt temporibus.*] Totus hic locus vſque ad eam clauſulam, Quinetiam abſentibus, eſt Plutarchi Problem. c. 42.

t *Quinetiam abſentibus Coſſ.*] Habita Comitia à Quæſtoribus Vrbanis non eſſe controuerſum hic ait: in quo neſcio quos ſit ſequutus authores. Sane cum ſint Comitia aut tributa, aut calata: hæc verò aut centuriata, aut curiata, nunquam calatis, ſiue Senturiata, ſiue curiata fuerint, legas Queſtores habuiſſe Comitia, tum quòd vocãdi populi ius, tum quòd auſpicia non habuerint. Ne dicam Conſules comitia abſentes edixiſſe, vt obſeruatur ex Liuio Dec. 3 lib. 4. Gruchius habet Comitiis lib. 1. c. 3. & 4. & l. 3. c. 3. Supereſt igitur dũtaxat, vt Tributa Comitia habere potuerint Quæſtores eo iure quo & cæteri minores magiſtratus vſi ſunt.

v *Quæſtores parricos.*] Pompeius Iuriſconſultus in lib. 2. §. deinde cum ærarium. ff. de orig. iur. & Feſtus Pompeius lib. 14.

x *A Quæſtoribus.*] Ex Liuio 1. Decad. lib. 2.

y *Et Seruilio.*] Ex eodem eiuſdem 1. Deca. lib. 3.

z *Hos etiam lictorem.*] Ex illo ipſo eiuſdem Decad. lib. 4. vbi de P. Sextio Quæſtore loquitur, & Cicerone pro Plancio Quæſtore. Nam ſimulac, inquit, me Dyrrachium attigiſſe audiuit Plancius, ſtatim ad me lictoribus dimiſſis, inſignibus abiectis, veſte mutata profectus eſt.

a *Triumuiri capitales.*] Vide infra lib. 3. c. 16.

b *Sylla temporibus.*] Corn. Tacitus lib. 11.

c *Ex minoribus.*] Is enim primus honoris gradus erat, vt videre eſt ex Cicerone in 2. in Verrẽ actio. & vide infrà lib. 3. cap. 3.

honoribus vſi erant, inculpatæ vitæ teſtimonio, ad ædilitatem, mox præturam, & demum conſulatum, euehebantur. [d] Quinetiam tanto honori quæſtura fuit olim, vt viri conſulares, magniſque honoribus functi, illam gerere indecorum non putarent. Cum Marco Valerio Voleſi nepote, Titus Quintius Capitolinus, qui ter conſul antea fuerat, quique ampliſſimis magiſtratibus inſignis erat, quæſturam gerere non dubitauit. [e] Cato quoque triumphalis ſenex, quæſturam ita geſſit, vt conſularis poteſtas quæſtorio muneri adiuncta videretur. Quod & lege Pompeia cautum fuit, vt deinceps quæſtores niſi viri conſulares ſuffragio populi crearentur. Fuitque inde ſeruatum in exercitu, cum pro re conſilium capiendum erat, vel acie duces congredi parant, vt quæſtores vnà cum legatis & ſenatorij ordinis militibus, tribunis militaribus, & primorum ordinum centurionibus, conſilio aduocentur. [f] Cumque antea quæſtores deſignati, gladiatoria munera exhiberent, quod illis erat hoc munus à principibus datum, poſtea [g] Neronis tempore ſenatuſconſulto cautum fuit, ne deinceps quæſtores exhibendi gladiatores ad ferrum, neceſſitate polluerentur. Nec præterierim quæſtores [h] principis candidatos vltra præſcriptos, cæteris adnumerari: quorum munus erat, acta ſenatus & principis perſcribere: orationes imperatorum, & libellos ad ſenatum miſſos cum poſtulatis recitare, & mandare literis: dictandiſque epiſtolis & legendis aſſidue vacare. Quare orationes principum, ſenatuſque edicta, ac militum conciones per quæſtores ſæpe perſcripta, lecta, & audita fuiſſe legimus. [i] Tametſi Nero princeps miſſas ad ſenatum orationes, prætérito quæſtoris officio, per conſules recitaſſe pro concione: & [k] Veſpaſianus, orationes in ſenatu quæſtoris vice, frequenti curia retuliſſe dicatur. [l] Sed cùm quæſtura annuus magiſtratus foret (quippe finito anno, ex legis præſcripto, reditus quæſtori permittebatur) quoſdam tamen prorogato imperio, continuo triennio ærarij curam, & quæſturæ munus geſſiſſe comperimus: [m] donec lapſis temporibus, deſito quæſtoris officio, cura ærarij à quæſtoribus vrbanis ad prætorios prætoréſque, ac præfectos ærarij, lege promulgata ab Auguſto tranſlata fuit. Is enim ex numero ſenatorum præfectos ærarij delegit primus: deinde ſorte ducti fuere ex numero prætorum: quam [n] Claudius Cæſar à præfectis ad quæſtores rurſus deuolui iuſſit. [o] Deinde Nero curam tabularum publicarum à quæſtoribus ad præfectos transferri voluit: donec ad [p] Veſpaſiani tempora peruentum eſt, quibus rurſus à prætoribus cura ærarij gerebatur. Apud Athenienſes vero ampliſſimus magiſtratus quæſtura fuit: quam cum gereret [q] Periander, grauiſſimam contraxit offenſam, quod parcius frumentum populo impartiret, propterea que accuſatus, & à plebe pro concione lapidibus obrutus fuit. Cur autem in [r] æde Saturni ærarium eſſe voluerint, licet varia opinio diſſentiat, illorum ſententiæ accedo magis, qui cenſuerunt, id quod nonnulli tradunt, & ad fidem pronius eſt, Valerium Publicolam, qui Saturni ædem conſtruxit, loci opportunitate ductum: quum omni aditu perſepto, vndique præruptus & ab acceſſu munitus locus foret, eandem Saturni ædem æris publici, legumque & ſenatuſconſultorum, [s] tabularumque publicarum, & ſignorum militarium ſacrarium eſſe voluiſſe. Præter quod Saturni æra-

Quæſtura honos & dignitas.

Lex Pōpeia de quæſturæ munere.

Quæſtores unius gladiatoria muneraex hibebant.

Quæſtores principis candidati: & quod illorū munus.

Quæſtura annuus magiſtratus.

Ærarij cura à quæſtoribus ablata.

Quæſtura apud Athenienſes.

Periander lapidatus.

Ærarium in æde Saturni & quare.

Nemis & Tibure etiā fuit ærariū.

ANNOTATIONES.

cap. 3. Quæſtura non honoris ipſius finis: ſed patefactus ad conſulatum ac triumphos locus nouis hominibus videbatur. Liuius 1. Decad. lib. 4.

d *Quinetiam*] Idem Liuius 1. Decad. lib. 3. cuius hæc verba ſunt, Cum Mar. Valerio, Valerij filio, Voleſi nepote Quæſtor erat T. Quintius Capitolinus, qui ter Conſul fuerat.

e *Cato quoque.*] Vereor ne non verum ſit quod hic dicit: Siquidem M. Portius Cato ſub duce Scipione, Quæſtor fuiſſe dicitur, anno antequam fieret Conſul octauo, vt extat apud Liuium Decad. 3. lib. 9. Quod de authore familiæ Portiæ conſtituit Collega L. Valerio Flacco. Cauendum autem à Volaterrano, qui lib. 14. Catonem e Cypro Quæſtorem 7. millia talenta aſportaſſe ſcribit. In quo Strabonem habent repugnantem, qui Prætori Catoni illud tribuit, illi inquam, qui Prætorius ſe bello ciuili Vticæ interemit.

f *Cumq; antea*] Ab initio Quæſtura ex dignitate Candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec ſententia P. Dolabellæ velut venundaretur A. Vitellio, L. Lipſano Coſſ. introductum eſt ſpectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui Quæſturam adipiſcerentur, vt refert Tacitus lib. 11.

g *Neronis tempore.*] Tacitus lib. 13.

h *Principis Candidatos.*] Hæc vſque ad clauſulam, Tametſi Nero. ſunt noſtri Vlpiani in l. 1. §. 1. ff. de off. quæſt. Sed & ex Sueton. in Auguſto c. 6. intelliges imperatores per Quæſtores recitari feciſſe vel orationes vel libellos. Ad hæc vide Lampridium in Alexandro.

i *Tametſi Nero.*] Sueton. in vita illius c. 15. Vide tamen Cornelium Tacitum li. 16. circa fi. vbi ita ſcribitur, Et oratio principis (de ipſo Nerone loquitur) per Quæſtorem eius audita eſt.

k *Et Veſpaſianus.*] Imò vero Titus ipſius Veſpaſiani filius ex Suetonio in vita illius cap. 6.

l *Sed cum Quæſtura annuus.*] Ex Plutarc. in vita C. Gracchi.

m *Donec lapſis temporibus.*] Hæc ſunt Suet. in vita Auguſti c. 36. & Taciti lib. 13. Sed & quantum ad Prætores eſt illud ipſius Taciti lib. 1. Reſiſtentibus ærarij Prætoribus ſubuenit Cæſar. Et lib. 13. idem dicit ſub Veſpaſiano Prætores ærarios ærarium tractaſſe. Et quod attinet ad Præfectos ærarij, vide Plinium Iuniorem lib. epiſt. 1. epiſt. 9. & in Panegyrico ad fi. & Gell. lib. 13. c. 25.

n *Claudius Cæſar.*] Tacitus d. lib. 13. & Sueton. in Claudio cap. 13.

o *Deinde Nero.*] Tacitus vbi ſuprà.

p *Ad Veſpaſiani tempora.*] Idem Tacitus lib. 13.

q *Periander.*] Pyrander legendum eſt ex Plutar. qui idem in Opuſculis ſcribit authoritate Caliſthenis. Quòd autem apud Athenienſes eſſent Quæſtores, videbis ex Liuio 3. Decad. libro 8. vti & apud Carthaginenſes ex eodem Liu. 4. Dec. lib. 5.

r *In æde Saturni.*] Plutarc. in vita Publicolæ & Problem. Rom c. 42. & Macrobius lib. 1. Satur. c. 8. vide in noſtris retractibus l. 1. §. 4. gloſ. 7. nu. 12.

s *Tabularumq; publicarum.*] Seruius enarrans illud Virgilij lib. 2. Georg.

—*Aut populi tabularia vidit.*

Vbi, inquit, actus publici continentur. Significat autem templum Saturni, in quo ærarium fuerat, & vbi reponebantur

bantur

rium; [t] Nemis quoque & Tibure, ſacrarum pecuniarum theſauros ad incertos belli euentus, ſi externa vis ingrueret, longo tempore ſeruari accepimus. Illud quoque non ab re fuerit meminiſſe, in eadem Saturni æde fuiſſe ſanctius ærarium intentioris curæ: in quo [u] aurum viceſimarium, quod ex viceſimis exigebatur, ad vltimos caſus & in extrema fortuna populi Romani ſeruabatur: quod viceſimarium, ab aliis [x] cimiliarchium dictum eſt. Ex quo [y] C. Cæſar primo ingreſſu ciuilis belli laterum aureorum ſex & viginti millia: percuſſæ verò monetæ, pondo trecenta millia, quod erat tot triumphis partum congeſtumque, [z] & laſerpitij pondo centum & vndecim protuliſſe fertur. [a] Poſt quæ legimus ærarium militare cum vectigalibus nouis ab Auguſto editum: vnde prompta pecunia ſtipendiis ſufficeret. [b] Ædem vero Saturni in faucibus Capitolij fuiſſe conſtat, qui [c] mons Saturnius dictus, [d] vbi Carmentis phanum, a quo [e] Carmentali portæ nomen datum: ibi quoque [f] Saturnia porta, quæ Pandana, eo quòd ſemper pateret, dicta eſt: in qua æde ſenaculum fuiſſe authores memorant. Apud Græcos illud fuit notatum, [g] Minyam Chryſæ filium, qui Minyis imperitauit, condendis pecuniis theſauri locum muniuiſſe primum. Tum ſi quando conſpirante Græcia, communi conſilio bellum gerendum foret; in Delo [h] inſula, quam ſedem bello delegerant, collatas pecunias ad belli opus tanquam ærarium deponere conſueſſe: idque quantum opinione auguror, ideo viſum quòd difficilis aditu, & arcis in modum munitiſſimus locus foret. Cœtus quoque & belli conſilia, in eiuſdem inſulæ templo [i] nonnunquam apud Olympia habebant: deque rebus maximis de conſilij ſententia decernebant. [k] Athenienſes vero Delphis theſauros omni ætate intactos habuerunt. [l] Lacedæmonij pecunias publicas in theſauris non coegere: veriti, ne violentiores cuſtodes nacti, illas expillarent. [m] Macedones in oppido Quinta iuxta Tarſum, omnem gazam & pecuniam ad belli opus deponebant. [n] Syracuſani in Labdalo caſtello munito, [o] Aſſyrij autem Suſis. [p] Cambyſis ærarium, oppidum Gaza in Palæſtina fuit. [q] Nam Perſæ gazam ærarium vocant. [r] Deiotari verò

Ærarium ſanctius. Viceſimarium aurum, ſiu viceſimarium, Cimiliarchiũ. Ærarium militare. Saturni ædes vbi ſita. Carmẽtis phanum. Porta Carmẽtalis, Saturnia porta, Pãdana. Delos belli ſedes. Athenienſiũ theſauri. Lacedæmoniorũ, Macedonũ, Syracuſanorũ, Aſſyriorum Cambyſis. Gaza De-

ANNOTATIONES.

bantur acta, quæ ſuſceptis liberis faciebant parentes, citátque illud Iuuenalis Satyra 6.

Tu lic enim & titulis aliorum ſpargere gaudes
Argumenta viri.—

Quibus adde quòd & in æde Caſtoris nonnunquam pacta & fœdera figebantur, vt videre licet ex Liuio 1. Decad. lib. 8. dum mentionem facit ciuitatis datæ Campanis.

t *Nemis quoque & Tibure.*] Appianus Alexandrinus bellorum ciuilium lib. 5. Nemis, ait, ac Tybure theſauri nunc vel maxime ſacrarum pecuniarum aduerſabantur copioſiſſimi.

v *Aurum viceſimarium.*] Liuius 3 Dec. lib. 7. Cætera, inquit, expedientibus quæ ad bellum opus erant Conſulibus, aurum viceſimarium, quod in ſanctiore ærario ad vltimos caſus ſeruaretur, promi placuit. Et de hoc ſanctiore ærario Cæſar lib. 1. belli Ciuilis, Lentulus, ait, aperto ſanctiore ærario ex Vrbe profugit. Cicero in 6. in Verrẽ actio. Primum mihi literas publicas, quas in ærario ſanctiore cõditas habebant protulerunt. Ad Attic. lib. 7. epiſt. 20. Attulit mandata ad Conſules, vt Romam venirent: pecuniam de ſanctiore ærario proferrent.

x *Cimiliarchium.*] Cimeliarchium legendum. Eſt enim *κειμήλιον*, theſaurus, aut aliud reconditum quippiam ac repoſitum. Homerus lib. 15. Odyſſeæ non adeò longe a princ.

Βούλομαι ἤδη νεῖσθαι ἐφ' ἡμέτερα, οὐ γὰρ ὄπισθεν
Οὖρον ἰὼν κατέλειπον, ἐπὶ κτεάτεσσιν ἐμοῖσι,
Μὴ πατέρ' ἀντίθεον διζήμενος αὐτὸς ὄλωμαι,
Ἤ τί μοι ἐκ μεγάρων κειμήλιον ἐσθλὸν ὄληται.

Et Nonius,

... φυλάξαι σώματος ἱμερτὸν κειμήλιον.

Hincque Cimiliarcha lubemus C. de ſacroſ. eccl. & chimiliarchium l. ult. §. ſin autem C. de bon. aut. iud. poſſid. l. licitibus. §. ſin autem. C. de agric. & cenſ. Rhodiginus lib. 4. cap. 9. quo ſignificatur rerum pretioſarum reconditorium. Et *κειμηλιάρχης* tanquam dicas Theſaurarium.

y *C. Cæſar.*] Plinius lib. 33. c. 3. Cæſar, inquit, primo introitu vrbis in Ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum 26. M. & in numerato pondo 300.

z *Et laſerpitij.*] Plinius lib. 19. cap. 3. Cæſarem, ait, Dictatorem initio belli Ciuilis inter aurum argentúmque protuliſſe ex ærario laſerpitij pondo 111.

a *Poſt quæ legimus.*] Sueton. in Auguſto c. 44. Ærarium, inquit, militare cum vectigalibus nouis conſtituit.

b *Ædem verò Saturni.*] P. Victor ponit in eadem regione, ſcilicet ſeptima templum Saturni, Capitolium, & templum Carmentæ. Seruius ad 2. Æneid. ait de eodẽ, Eſt ante cliuum Capitolij, iuxta Concordiæ templum.

c *Qui mons Saturnius.*] Varro lib. 4. de lingua Latina. Iuſtinus lib. 43.

d *Vbi Carmentis phanum.*] P. Victor vbi ſuprà. Halicarnaſſæus Antiq. Rom. lib. 1.

e *Carmentali porta.*] Vt infra lib. 4. c. 16. Ouid. Faſt. 2. *Carmentis portæ dextro eſt via proxima Iano.*

f *Saturnia porta.*] Varro lib. 4. ling. Latin. Solinus cap. 2. Feſtus Pomp. lib. 14. vbi de Pandana porta. Et vide dict. lib. 4. c. 16.

g *Minyam.*] Pauſanias lib. 9 Ex quo intelliges Minyam & Minyis hic eſſe legendum.

h *In Delo inſula.*] Hæc vſque ad verſiculum, nonnunquam ſunt Thucydidis lib. 1. Belli Peloponneſiaci, tum alibi, tum in ea oratione Corinthiorum, quam ſtatim citabimus.

i *Nonnunquam apud Olympia.*] Vt patet ex oratione Corinthiorum ad Lacedæmonios apud eundem Thucydidem li. 1. belli Peloponneſiaci, tum ad fi. in oratione Periclis apud Athenienſes.

k *Athenienſes verò.*] Diodorus Siculus lib. 11. & Probus Æmy. in Ariſtide. Sed & adde & in ipſis Delphis Spinenſes ſuos theſauros habuiſſe, vt tradit Strabo lib. 5. non longè poſt prin.

l *Lacedæmonij.*] Plutarc. in vita Lycurgi.

m *Macedones.*] Strabo lib. 14. Tamen Perſeus & ipſe Macedonum Rex a Rom. deuictus, & in triumphum ductus, pecuniam ſuam in Pella depoſuerat, vt ſcribit Liuius 5. Decad. lib. 4. tum alibi, tum ad fin.

n *Syracuſani in Labdalo.*] Vbi caſtellum illud fuerit non ſatis ſcio: Hoc equidem comperio Leontini Syracuſij regis fuiſſe pecuniam, ex teſtimonio Liuij lib. 4 ſed in Naſſo lib. 5. Decad. 3. Steph. Labdalon promontorium Epipolæorum, prope Syracuſanos eſſe, dicit.

o *Aſſyrij autem Suſis.*] Herodotus lib. 5. Strabo lib. 15.

p *Cambyſis.*] Volaterranus lib. 11. ait ex Stephano Gazam à Syris Azam vocari & Gazam, quam Perſæ theſaurum dicunt in ea conſtituiſſe, quæ de quinque ciuitatibus Philiſtinorum fuit in Palæſtina.

q *Nam Perſæ gazam.*] Pomponius Mela lib. 1. cap. 11. Q. Curtius lib. 3. non multò ante finem. Seruius in 1. Æneid.

cum

Deiotari, Lyſimachi, Iugurthæ, Perſarũ regum, Hebræorũ, Tigranis, Mithridatis. Babyloniorum.

in Peio Phrygiæ, [s] Lyſimachi theſaurus Pergami ſeruabatur: aliquando in [t] Cetirizi promontorio. [u] Iugurthæ in Thala & Capſa Numidiæ. [x] Perſarum reges barbaras opulentias in montibus ponunt, [y] Hebræi Thrace & Tauro Hiericontis: nam ſacrum theſaurum, [z] corbanam vocant. [a] Tigranis in Babyrſa & Olona, [b] Mithridatis in Petra Armeniæ. [c] Babyloniorum autem regum in Zeugma vrbe iuxta Euphratem, velut arce tutiſſima, tributorum theſaurus & ærarium eſſe conſueuit.

ANNOTATIONES.

eum locum ènarrans,

—Et Troia gaza per vndas.

& lib. 2. ibi,

—Huc vndique Troia gaza.

D. Hieronymus in Eſaiam ca. 39. & in Ezechielem c. 40. Iſidorus lib. 16. Etymologiarum c. 9.

r *Deiotari vero*] Strabo lib. 12.

s *Lyſimachi.*] Idem Strabo lib. 13.

t *Cetirizi*] Idem quoque lib. 7. Hoc, inquit, in littore Cetirizis promontorium prominet, locus minimè validus, quo aliquando Lyſimachus opum ſuarum theſauro & ærario vſus eſt.

v *Iugurthæ.*] Rurſus idem lib. 17. & Salluſt. in Iugurt. in diuerſis locis. & prætereà de Capſa, Paulus Oroſius li. 5. c. 14.

x *Perſarum Reges.*] Ipſe Strabo libro 15. ad fi. Verùm idem eodem libro antè ſcribit, Gazam theſauros & monumenta Perſarum fuiſſe in Perſepoli & Paſagardis. Et iterum paulò pòſt tradit Cyrum ſuos theſauros Suſis & Babylone condidiſſe. Sed adde quod Bocchus Numidię Rex theſauros quoque ſuos in monte Saxeo, quod ad fluuium Malucham erat, reponebat ex Salluſtio in Iugurtha.

y *Hebræi.*] Strabo lib. 16.

z *Corbanam vocant.*] Ioſephus lib. 2. de bello Iudaico c. 8. Euſebius lib. Cronicõn, vbi de Pilato & probatur Matth. cap. 27.

a *Tigranis in Bambirſa, & Olena.*] Legendum eſt Babyrſa & Olana ex Strabone lib. 11. cuius hæc verba ſunt, Non procul ab vrbe ſunt caſtella quædam munitiſſima Babyrſa & Olana, vbi Tigranis Artabaſdæ theſauri ſeruabantur.

b *Mithridatis in Petra Armenia.*] Strabo lib. 12. dicit in Cabiri. At Plutarchus in Pompeio dicit in Inera caſtello.

c *Babyloniorum.*] Strabo lib. 11. & Statius lib. Syl. 5. ſyl. 2.

Antiqua Babylonis opes, & Zeugma Latinæ

Pacis iter.—

His autem omnibus adde Decebali, Dacorum Regis theſauros fuiſſe in Sargetia flumine, ex Dione in vita Traiani: Crœſi, Lydorum Regis, in templo, quod erat in Brachidis, ex Herodo. lib. 5. Sardanapali in locis ſubterraneis, ex eodem lib. 2. Siſini, qui Cappadocum imperium adortus eſt, in Nora, quæ nunc Neroaſſus dicitur, ex Strabone lib. 12. non adeò longè à princip. Athamânum in Tetraphilia, ex Liuio. 4. Decad. lib. 8. poſt princ. Darij in Damaſco, ex Q. Curtio lib. 3. Populi Romani in templo Pacis, ex Herodiano lib. 1. In quo non conuenit ſupra dictis de templo Saturni, Carthaginenſium pro Sicyonium, ex Pauſania libro ſexto.

Quid reſponderit ſuper controuerſo iure teſtamenti in quo fundus ſeu ædes filiæ legatæ fuerant.]

CAPVT III.

APVD tribunalia iudicum, cùm in foro & iudiciis verſaremur, ibíque aſſideremus vt poſtulata cognoſcerem, teſtamentum exhibitum eſt in hæc verba: T. Sempronium filium honeſtiſſimum, ex aſſe mihi hæredem volo: Septiciæ verò filiæ meæ impuberi, cum viri potens erit, fundum ſuburbanum, ſeu ædes meas quæ in via lata ſunt, do lego, vt hac dote contenta, Ælio Campano nubat. Cumque filia potens viri, dotem ſibi à Sempronio apud iudices dari poſtularet. & lege ageret, támque ad fundum ſuburbanum, quam ædes admitti peteret ex legato, ideóque ad iudices conteſtandæ litis gratia veniſſet. Sempronius contra renitens reclamabat, & Septiciæ alterum tantum deberi ex teſtamento, vt ſiue ad fundum, ſiue ad ædes admiſſa fuiſſet, amplius ex legato peti non poſſe aiebat: cum teſtamenti verba non vtrumque dari, ſed ad alterum admitti deſiguarent, illamque ſi alterum fuiſſet aſſequuta, ad aliud iure legati admitti non decere: Cumque ad multam diem iurgiis clamoribuſque obſtreperent, & infinita contentio, atque inexplicabilis difficultas patronorum eſſet: tandem poſt immodicas altercationes, conſultus ego à iudicibus ſuper hoc iure controuerſo quid ſentirem, teſtamentum & tabulas mihi exhiberi iuſſi: quo prolato, cum poſtulata cognouiſſem, diſcuſſo iure quod in controuerſiam venit, & teſtamenti verbis maturè penſitatis: vtrumque Septiciæ deberi, & tam ad ſuburbanum fundum, quàm ædes, iure legati admitti poſſe reſpondi: quippe cum parentis arbitrium tam ſuper fundo quàm domo Septiciæ conſuluiſſe appareat, & hoc ex teſtamenti verbis liquere. dictio enim ſeu, vltimæ diſpoſitioni appoſita, in qua omne momentum rei eſt, & teſtatoris voluntas ſita apparuit, non diſiunctiua, ſed coaugmentiua eſt: illamque copulare verius quàm diſiungere, propterea vtrumque ſimul comprehendere dixi. Et hoc habere rationem explicatam ex perpetua legis diſpoſitione, quam Paulus iureconſultus libro iuris ciuilis tertio [a] de legatis aptiſſimè proſequutus fuit: qui de hac controuerſia conſultus, ita reſpondit: verba Pauli ex eo libro hæc ſunt: Vxori meæ mundum, ornamenta, ſeu quæ eius cauſa paraui do, lego, placuit omnia deberi: hoc enim verbum, ſeu, ampliandi legati cauſa poſitum eſt. Quibus perlectis, iudices ſecundum ipſius poſtulata Septiciæ litem dedere.

Dictio ſeu, vltima diſpoſitioni appoſita.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

ID caput nil aliud quam controuerſiam, ex teſtamento quopiam ortam, dirimit, Pauli Iuriſconſulti reſponſo in l. ſi quis ita legauerit. ff. de auro & argento legato. Sed id quomodo accipiendum ſit intelliges ex Accurſio & ceteris interpretibus in eam legem.

a *Tertio de legatis*] In hoc Alexander falſus eſt, dum non profert Paulum ex debito loco: an verò à iure reſponſum eius ſit, amplius videris.

a *Quid*

Quare deorum ædes extra vrbis pomærium ſitæ fuerint, & ex his quæ in vrbem poſtea receptæ.

Capvt IIII.

Aedes Vulcani cur diu in vrbem nõ admiſſa.

QVOD [a] ædes Vulcani à Romulo primum extra pomœrium conſtructa, in vrbem diu admiſſa non fuit, cauſam hanc ferunt fuiſſe, vt is deus procul incendia arceret: néve continuo & quaſi contagio vrbi, quæ incendiis expoſita erat, diſcrimini aut noxæ foret, quos enim deos vi ſua veteres obeſſe ſunt arbitrati, in vrbem diutius non admiſere. Hac de cauſa ædem Bellonæ [b] & Martis extra Capenam, quarto ab vrbe milliario conſtructam ferunt, [c] vt à ciuium mentibus inteſtinas clades, ardorémq; conferendæ manus, à ciuili cruore ad hoſtiles pugnas auocarent, vtque domi iugi concordia quietè viuerent, illos veluti fomenta præliorum intra vrbem eſſe noluere. [d] In hac æde Bellonæ ſummis ducibus qui fortem ſtrenuámque operam reipub. nauarunt, poſt res geſtas magnificè, ſenatus ſæpe dari, ibique de triumphis, deque victoria conſuli mos erat. [e] Martis verò ædem, qui Gradiuus dicitur, Appia via quindecim ſtadiis ab vrbe, & alteram Quirini cognomento, quaſi ſedati & tranquilli, intra pomœrium fuiſſe, multi meminerunt. [f] Sic Veneris Erycinæ templum extra portam Collinam magna mole conſtructum ferunt, cum porticu inſigni, quod deuicta Sicilia Marcellus fundaſſe dicitur, ne libido inualeſceret. [g] Vtque luxuria à matribusfamilias abeſſet procul, ideo ab vrbe ſemotum extra pomœrium locauere. [h] Ad hanc ædem ſi quando circus maximus Tiberis alluuione inundaret, ludos Apollinares ſæpe celebratos comperimus: [i] in quam virgines ætate adoleſcente Veneri pupas velut puerilia rudimenta offerre tradunt. In ea quoque intercurſu temporum, [k] Veneris Verticordæ ſimulacrum quòd homines ab effuſa libidine auerteret, dedicatum fuit. Sed quæ fuerint ædes deorum extra vrbis mœnia, præcipuæ traduntur, [l] Iouis & [m] Fauni, [n] atque Æſculapii phanum in inſula Tyberis, quam ab Epidauro aduectus ſedem ſibi delegerat cum ægra valetudine vrbs oppreſſa, & latè vis morbi peruagata foret: ſeu quod feruente morbo

Aedes Bellonæ & Martis.

Veneris Erycina.

Ludi Apollinares.

Pupæ Veneri offerebantur.

Venus Verticorda.

ANNOTATIONES IN CAP. IIII.

a QVod ædes Vulcani.] Id totum vſque ad clauſulam, Hac de cauſa, Plutarchi eſt, Problem.cap.46. Sed & Vitruuius lib. 1.c.7. eodemque vlt. Vulcani, inquit, fanum extra murum collocari, vt e mœnibus religionibus & ſacrificiis euocata ab timore incendiorum ædificia videantur liberari.

b *Et Martis extra Capenam.*] Liuius 1. Decadis libro 7. Cum omnes extra portam Capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores iuſſiſſet. de quo dicam paulò poſt.

c *Vt à Ciuium mentibus.*] Vitruuius lib. 1. c. 7. ſcribit Martis ædem extra murum ideo collocari, vt non ſit inter ciues armigera diſſentio, ſed ab hoſtibus ea defenſa a belli periculo conſeruetur.

d *In hac æde Bellonæ.*] Liuius 4. Decad. libr. 8. & aliis multis locis, quæ tibi citabo infra libr. 6. cap. 6. poſt princip. P. autem Victor eam ponit in 9. regione ante portam Carmentalem.

e *Martis vero ædem.*] Seruius libro 1. Æneidos enarrans eum locum,

Cana fides & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt.——

Mars, inquit, cùm ſæuit, Gradiuus; cùm tranquillus, Quirinus dicitur. Vnde habet duo templa, alteru in Vrbe, quod Quirini eſt: alterum extra Vrbem in via Appia, prope portam, quaſi bellatoris, & Gradiui. Et lib. 6. eiuſdem operis in eum locum,

Tertiaq; arma patri ſuſpendas capta Quirino.

Quirinus, ait, eſt Mars, qui præeſt paci, & intra ciuitatem colitur. Nam belli Mars extra ciuitatem templum habuit. Cur autem Gradiuus dicatur, declarat Feſtus Pompeius lib. 7. Gradiuus Mars appellatus eſt a gradiendo in bello vltro citroque, ſiue a vibratione haſtæ, quod Græci dicunt κραδαίνειν, vel, vt alij dicunt, quia gramine ſit ortus, quod interpretantur, quia graminea corona in re militari maximæ eſt honorationis.

f *Sic Veneris Erycinæ.*] Strabo lib. 16. eſt, inquit, Romæ ante portam Collinam ædificium, quod Veneris Erycinæ templum dictant, cui cum æde ſacra inſignis adiacet porticus. Liuius 3. Decad. libr. 2. Tum ædes vota Veneri Erycinæ: ædem Q. Fabius Max. Dictator vouit. Et 4. Decad. lib. 10. Ædes duæ eo anno dedicatæ ſunt, vna Veneris Erycinæ ad portam Collinam. Sed quod hic non prætereundum fuit, aliud templum ipſius Veneris Erycinæ in Capitolio ante 30. annos plus minuſve dedicatum apud eundem Liuium 3. Decad lib. item 2.

g *Vtq; luxuria.*] Vitruuius libr. 1. cap. 7. Extra murum, inquit, Veneris fanum ideo collocant, vti non inſueſcat in Vrbe adoleſcentibus, ſeu matribus familiarum Venerea libido.

h *Ad hanc ædem.*] Liuius 3. Decad. lib. 10.

i *In quam virgines.*] Perſius Saty. 2.

Nempe hoc quod Veneri donata a virgine puppa.

vbi vide interpretes.

k *Veneris Verticorda.*] Valerius Max. lib. 8. c. vlt. Lactantius Grammaticus interpres Statij lib. 5. Thebaidos in eum locum, non adeo longe a princip.

Ceſton & Idalias procul ablegaſſe volucres
Fertur.——

In idque etiam trahit illud Virgilij libro quarto Æneidos,

Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſoluat amantem.

Sed id clarius indicat Ouidius lib. 4 Faſtorum,

Roma pudicitia proauorum tempore lapſa eſt.
Cumæam veteres conſuluiſtis anum.
Templa iubet Veneri fieri, quibus ordine factis,
Inde Venus verſo nomine corda tenet.

l *Iouis.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. non longè à fi. In inſula, inquit Iouis ædem C. Seruilius Duumuir dedicauit.

m *Et Fauni.*] Liu. 4. Decad. lib. 3. Ex eorum multatitia pecunia ædem in inſula Fauni fecerunt.

n *Atque Æſculapij.*] Plutarch. Problem. c. 94. Cur Æſculapij ædes extra vrbem poſita eſt? An quòd foris ſalubrius quam in vrbe habitare crediderint. Nam Græci quoque in excelſis ac puris locis Aeſculapij templa plane collocant. An quòd Deum ex Epidauro accerſitum in vrbem veniſſe opinantur? In Græcia enim non in vrbe, ſed procul ab Epidauro Æſculapij templum eſt. An quòd dum draco ex naui in inſulam deſcendiſſet, & ex oculis euanuiſſet, ipſum eo in loco ædis ponendæ authorem ac præmonſtratorem fuiſſe putauerunt? Lucius Florus Epitome Liuij libr. 11. Cùm ciuitas peſtilentia laboraret, miſſis legatis vt Aeſculapij

Næniæ ſacellum. *Quietis & Rediculi phanum.* *Campus Rediculi.* *Ædes Apollinis.* *Herculis templum.* *Fortunæ muliebris.* *Virilis, & fortis, Fortunæ templum.* *Spei ædes.* *Athenienſium tẽpla extra mœnia.* *Timoris, Palloris, Paupertatis,*

foris habitare ſalubrius ducerent. [o] Næniæ quoque ſacellum, [p] quòd cantu querulo funeribus præeſſet, pari exemplo ab vrbe ſemotum, extra portam Viminalem ſtatuerunt: [q] ſicut phanum Quietis via Lauicana, [r] & Rediculi extra portam Capenam, quod ſecundo Punico bello constructum fuiſſe conſtat. Cum enim Hannibal vrbem oppugnaturus, inter Anienem & mœnia Romana caſtrametatus foret, quod nulla bene gerendæ rei occaſione data, & ſpe vrbis potiundæ abſciſſa, fatum vrbis & propitij dij illius mentem ab oppugnanda vrbe auertiſſent, & inde parum feliciter rediiſſet, Rediculo deo phanum ibi conſtructum ferunt: dictúmque eſt Rediculi, quod viſis quibuſdam & oſtentis inde deterritus, nullo edito negotio redierit. Vltra quod campum Rediculi extra Appiam ad ſecundum lapidem fuiſſe dicunt, in quo Hannibal caſtrametatus fuerat: [s] Ædem quoque Apollinis extra portam Carmentalem, ſicut [t] ædem Honoris cum ara, quam Q. Maximus dedicauit, & collapſam M. Marcellus reſtituit. [u] Atque Herculis templum diu manſiſſe extra Collinam plerique aſſerunt. [x] Sed hæc Apollinis ædes inter forum olitorium & Circum Flaminium fuit. [y] Nanque in altera extra pomœrium, legatis exterarum gentium, antequam admitterentur, ſenatus dari conſueuit. Templum quoque [z] muliebris Fortunæ, Latina via, quarto ab vrbe milliario ad foſſas Cluilias, quod inde Coriolanum vrbi excidium minitantem maternæ preces auocauere, quódque mulier vrbi laboranti præſidio fuit, [a] & Virilis ac Fortis Fortunæ templa iuxta Tyberim pariter extra pomœrium fuiſſe liquet: in quo muliebris Fortunæ templo, ſolas mulieres litare aut ſacrificio admitti ſeruatum eſt. [b] Ædes præterea Spei extra portam Carmentalem fuit, [c] & altera in foro olitorio. [d] Hanc ædem extra Carmentalem ſecundo Punico bello incendio deflagraſſe, à triumuiris poſtea reſtitutam: illam vero in foro olitorio, ſub idem tempus fulmine ictam fuiſſe, quo tempore Hannibale Italiam peruaſtante, reſpub. inteſtino malo laborabat, & cuncta bello ardebant, multi prodidere. Quæ res vaſtitatem Italiæ, & imminens excidium, quo terra marique imperium agebatur & fluctuabat, haud dubie deſignauit. Apud Athenas verò [e] Cynoſarges Herculis templum, [f] gymnaſium & lucus, extra vrbis mœnia videbantur. [g] Apud alios Timorem, Pallorem, Paupertatem, & Senectam tanquam noxia numina, procul à ciuitate arcuere, niſi quòd Sparte timoris templum iuxta eorum tribunal

ANNOTATIONES.

lapij ſignum Romam ab Epidauro transferrent, anguem, qui ſe in nauem eorum contulerat, in quo ipſum numen eſſe conſtabat, deportauere: eoq; in inſulam Tyberis egreſſo, eodem loco ſedes Æſculapij conſtituta eſt. P. Victor in 14. regione Vrbis. Et Plinius lib. 29. c. 1. Maximè verò antiqui medicinæ quæſtum eſſe immani precio vitæ recuſabãt. Ideo templum Æſculapij, etiam cùm reciperetur is Deus, extra vrbem fuiſſe, iterumque in inſula traduntur. Et Ouid. lib. 1. Faſtorum,

Accepit Phœbo nymphaq; Coronide natum
Inſula, diuidua quam premit amnis aqua.

Feſtus Pompeius lib. 9. Æſculapio ædes facta fuit in inſula, quòd ægroti à medicis aqua maximè ſuſtentantur.

o *Næniæ quoque ſacellum.*] Feſtus Pompeius lib. 12. ſtatim à princ. Næniæ, inquit, deæ ſacellum extra portam viminalem fuerat dedicatum.

p *Quòd cantu querulo.*] Idem Pomp. in ipſo princip. lib. 12. Nænia, ait, eſt carmen, quod in funere, laudandi gratia, cantatur ad tibiam. Sunt qui hoc vocabulo finem ſignificari putant. Quidam volunt Næniam ideo dici, quòd voci ſimilior querimonia flentium ſit. Quidam aiunt Neniæ ductum nomen ab extremi inteſtini vocabulo. Græci enim νῆτον, extremum vocant: ſiue quòd chordarum vltima νήτη dicitur, extremam cantionis vocem næniam appellarunt. Et vide prætereà quæ dicam infrà lib. 3. cap. 7.

q *Sicut phanum Quietis.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei lib. 4. c. 16.

r *Et Rediculi.*] Feſtus Pompeius lib. 16. non multò ante fin. Rediculi phanum extra portam Capenam fuit: quia accedens ad vrbem Hannibal ex eo loco redierit quibuſdam perterritus viſis. Hæc ille. Cætera huius clauſulæ propemodum ſunt Liuij 3. Decad. lib. 6.

s *Ædem quoque Apollinis.*] Aſconius Pædianus in inuect. Cicer. contra C. Antonium & Catilinam.

t *Sicut ædem Honoris.*] Apud Cicer. lib. 2. de Legib. Ad portam Collinã ædem Honoris & aram in eo loco fuiſſe memoriæ proditum eſt. M. autem Marcellum Honorem conſecraſſe, tradit Lactantius lib. 1. cap. 20. Idémq; Liu. Decad. 3. lib. 7.

u *Atque Herculis templum.*] Liuius lib. 6. Decad. 3. ſcribit Annibalem cum duobus millibus equitum ad portam Collinam vſque ad Herculis templum progreſſum fuiſſe. Diodorus autem Siculus lib. 5. c. 2. templum Herculis à Romanis iuxta Tyberim conditum ait. Plin. libr. 34. c. 7. Statuam vetuſtam Herculi ſacratam ab Euandro in foro Boario, vbi templum Herculis. Dionyſ. Halic. lib. 1. Liu. 1. Decad. lib. 10. Plin. lib. 10. c. 19. fuiſſe autem initio ex boue eximia capta de grege ob boues repertos inibi ſacra facta Herculi nominis Boarij origo ſatis arguit. De quibus quidem ſacris Liu. refert lib. 1. Decad. 1. vt unde potius forum Boarium dictum à priſcis placeat, quàm quòd ibi ſecutis temporibus boues, vt ait Feſtus libr. 2. venderentur: vel quòd ibi æreum tauri ſimulacrum eſſet, quod vidiſſe ſe Tacitus ait lib. 12.

x *Sed hæc Apollinis ædes.*] Aſconius Pædianus vbi nuper citauimus.

y *Nanque in altera.*] Scilicet in æde Apollinis ex Liuio 4. Decad. lib. 4. vbi de legatis Nabidis, & dictum eſt ſuprà eodem lib. 2. cap. 2.

z *Muliebris Fortunæ.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. Plutarch. in lib. de fortuna Romanorum. D. Auguſtinus de Ciuitate Dei lib. 4. cap. 19. & alibi quoque diximus.

a *Et virilis ac fortis Fortunæ.*] Ex Dionyſio Halicarnaſſæo lib. 4. Plutarch. in d. lib. in variis locis & alibi quoque diximus. Ouid. lib. 4. Faſto.

b *Ædes præterea Spei.*] Liuius 3. Dec. lib. 5. Comitia, inquit, habita, quibus creati ſunt Triumuiri bini, vni ſacris cõquirendis, doniſq; præſignandis: alteri reficiendis ædibus Fortunæ, & matris Matutæ intra portam Carmentalem, ſed & Spei extra portam.

c *Et altera in foro olitorio.*] Liuius 3. Decad. lib. 1.

d *Hanc ædem.*] Liuius præallegatis locis.

e *Cynoſarges Herculis templum.*] Herodo. lib. 6. Liu. 4. Decad. lib. 1. Plutarchus in Themiſtocle, Stephanus, Suidas, Hyſichius. Et vide, quæ ſcripſi in commentariis de Nobilitate cap. 5. num. 31. Erat & apud Athenienſes gymnaſium quod κυνόσαργες appellatur, non longè à portis ciuitatis apud Laertium in Antiſthene.

f *Gymnaſium & lucus.*] Liuius vbi proximè.

g *Apud alios.*] Plutarchus in Cleomene.

Ephori locarunt, cum tempus nulla re magis quàm metu corrigi putarent. [h] Alii Æſculapii templa extra vrbis mœnia ſtatuêre, quòd foris degere ſalubrius ducerent. [i] Ab Ægyptiis autem perpetua conſtitutione ſeruatum eſt, vt nunquam Saturni templa aut Serapis intra oppida admittant: ſed velut peruigiles & excubitores deos, extra pomœrium & in ſuburbiis ſedes habere ſinant, tanquam illorum numine & fauore, validis ſepti præſidiis forent: próque aris focisque & deorum templis, ac ſolo in quo nati eſſent, excubarent: illorumque miniſterio & opera, ab hoſtili incurſu & clandeſtinis inſidiis ſe tutos adiri otarent. *Saturni & Serapis templa.*

ANNOTATIONES.

b *Aliæ Æſculapij.*] Iam de hoc diximus ſupra.

i *Ab Ægyptiis.*] Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 7.

Quæ ſolemnes cærimoniæ more Romano in ſponſalibus olim & nuptiis eſſe conſueuere, & quæ apud exteros.

CAPVT V.

NVPTIARVM ſolemnes cæremonias, quæ ritu Romano in ſponſalibus adhiberi ſolent, quas noſtri maiores feſto coniugii die ſeruare conſueuiſſent, quasque vetuſto more prætermittere non licebat, has fermè accepimus. Vbi enim virgo neceſſitudinis cauſa, futuro viro ſpondebatur, ipſo ſponſaliorum die, [a] ſignatoribus & auſpicibus duobus nuptias caſtas & legitimas auſpicabantur noctu, nonnunquam die luce prima: in quo [b] id cauebatur in primis, ne motus cœli aut terræ fieret, néve turbatiore cœlo, & die inquieto fœdus inirent. Hæc enim præcipue nuptiis aduerſari putabant. Auſpicatiſſimum verò ſignum eſſe [c] cornicem, maximæq; fidei & inuiolati fœderis indicium facere. Ea enim cornicum ſocietas eſt, vt ex duabus ſociis altera extincta, vidua altera perpetuo maneat: [d] quod de Lyncibus proditur, vt poſt amiſſam coniugem alij non iungantur. Qui tum pro marito auſpicabatur, [e] auſpex, idémque paranymphus: qui pro vxore, pronuba dicebatur. [f] Tunc qui ſponſam ducturus erat, illam ſibi in coniugem dari ſolenni ſtipulatione poſtulabat: qui verò daturus, illi vxorem futuram ſpondebat. Qua de cauſa mulier, ſponſa, authore Seruio Sulpitio, & ipſa conuentio, ſponſalia dicta ſunt. [g] In qua ſponſione nec propria nomina ſponſi ſponſæve exprimere fas erat: ſed vir Caius, virgo verò Caia dicebatur. Caſtum Caiæ Cæciliæ coniugium, quæ Tanaquil dicta, Tarquinium Priſcum coniugem ſortita fuit, felici nomine vſurpantes. [h] Idque ſacrificio

Cæremonia nuptiarum. *Cornix.* *Auſpex.* *Paranymphus.* *Pronuba.* *Sponſa.* *Sponſalia.*

ANNOTATIONES IN CAP. V.

a *Signatoribus & auſpicibus.*] Iuuen. Sat. 10.

—Veniet cum ſignatoribus auſpex.

Sed & de huiuſmodi nuptiarum auſpicibus Cicer. lib. 1. de Diuina. & in oratione pro A. Cluentio Habito, Nubit, inquit, genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus. Virg. lib. 4. Æneid.

Dis equidem auſpicibus reor, & Iunone ſecunda.

Vbi Seruius: Nuptiæ, inquit, captatis auguriis fiebant, citátque etiam illud Lucani lib. 2.

——Contentiq; auſpice Bruto.

Id quod etiam tradit ipſe Seruius, enarrans illud ipſius Virgilij eiuſdem operis lib. 1.

—Primisq; iugârat Ominibus.—

Valerius Maximus lib. 2. c. 1. poſt prin. Corn. Tacit. loquens de nuptiis Silij & Meſſalinæ, lib. 11. & de nuptiis Neronis, & Pythagoræ lib. 15. Paucos poſt dies vni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum ſolemnium coniugiorum denupſit: Inditum imperatori flammeum, miſit auſpices duos &c. Suetonius in Claudio, c. 26. Lucanus, vbi loquitur de Catonis & Martiæ nuptiis.

b *Id cauebatur in primis.*] Seruius enarrans illud Virgilij lib. 4. Æneid.

——Prima & tellus, & pronuba Iuno

Dant ſignum.——

Nam ſecundum Hetruſcâ diſciplinam, inquit, nihil tam incongruum nubentibus, quam motus terræ & cœli. Tu adde fulmen nuptiis boni ominis eſſe, vt innuit Claudianus li. 1. de Raptu Proſerpinæ, de Ioue loquens,

Confeſſus generum tonitru Hymenæus hiulcus

Intonat, & teſtes firmant connubia flammæ.

In hoc cum Seruio multis minime conuenit, quòd is omne fulmen nuptiis aduerſum putet.

c *Cornicem.*] Plutarch. in dialogo, Quòd bruta animalia ratione vtantur. & Æliano lib. 3. de Animalibus. Orus Apollo in notis Hieroglyphicis. Et Gregor. Nazianzenus. Et vide in noſtris legibus Connubialibus l. 3. nu. 5. Adde autem & accipitrem Circon altero pede claudum, proſperrimi augurij nuptialibus negotiis, & pecuariæ rei fuiſſe. Plinius lib. 10. cap. 8.

d *Quod & Lyncibus.*] Hæc Seruius libr. 4. Æneidos in eum locum,

Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam

Degere more feræ.——

e *Auſpex.*] Idem Lauren. Valla libr. 6. Elegant. & alij recentiores. Sed vnde hanc differentiam auſpicis & pronubæ acceperint non video. Scio autem Donatum ad 7. Aneidos ibi,

Et Bellona manet te pronuba.——

ſcripſiſſe pronubas dici quæ in obſequio nubentis ſunt, quę ſcilicet nubentes domum mariti deducunt & comitantur. Et Pronubam Iunonem dici Virgilio libr. 4. Æneid. eo loco, quem ſuprà in verbo, Id cauebatur, citauimus.

f *Tunc qui ſponſam ducturus.*] Id quod videre licet ex Plauto in Aulularia,

ME G. *Quid? nunc etiam mihi deſpondes filiam?*

EV G. *Illis legibus*

Cum illa dote, quam tibi dixi. ME G. *Spondes ergo?*

EV G. *Spondeo.*

Ex Gellio authoritate Seruij Sulpitij lib 4. c. item 4. & noſtris quoque legibus Connubialib. Vide Seruium in libr. 10. Æneid. eo loco,

Et gremiis abducere pactas?

g *In qua ſponſione.*] Id ex Plutarch. in Problemat. 29. Feſto Pompeio libro 7. & diximus in noſtris legibus Connubialibus.

h *Idq; ſacrificio perfecto.*] Ex Virgil. lib. 3. Æneid.

Connubiis aruisq; nouis operata iuuentus.

Quo loco Seruius, Perficit, inquit, ſacrificia propter connubia & nouas ſedes: quia apud veteres neque vxor duci, neque ager arari, ſine ſacrificiis poterat.

Prima & ſecunda hora ſponſalibus accommoda.
Nuptiæ tribus modis contrahebantur.
Ceremoniæ.
Græci.
Macedones.
Galatæ.
Coij.
Iuno iugalis.
Nuptiæ vnde.
Perſæ & Aſſyrij.

perfecto, & conſulto deorum numine, primo diluculo & matutino. [l] Siquidem prima & ſecunda hora ſponſalibus olim & nuptiis dabatur. [k] Nonnunquam per coemptionem nuptias contrahebant, ita vt mulier, an ei materfamilias eſſe vellet, à viro: inuicémque vir, an ei paterfamilias eſſet futurus, à muliere rogaretur: quo genere ſponſa iorum, vir & vxor inuicem in bonis & fortunis omnibus ſuccedebant. [l] Mulieréque in mariti familiam vt filia, & ſui hæredis loco admittebatur. Quippe cùm tribus modis contraherentur nuptiæ, vſu, coemptione, & [m] confarratione: per coemptionem vxor in viri familiam tranſit, quare materfamilias dicta, quæ in mariti manu & mancipio ſit: vſu verò & confarratione minime, quæ quidem confarratio ſolis pontificibus dabatur. [n] Tametſi ſortitione nonnunquam vxores ductas, & ſponſalia inita inueniamus. Stipulatione ergo facta, & ſponſione ſequuta, [o] ignem & aquam in limine appoſitam vterque tangere iubebatur, qua etiam noua nupta aſpergitur: quaſi eo fœdere inexplicabili vinculo, & mutuo nexu forent copulati. Hæc enim elementa ſunt prima naturæ, quibus vita victúſque communis conſtat, & [p] quibus qui extorres ab hominum cœtu futuri ſunt, interdici legibus ſolet. Apud Græcos verò [q] & Macedones panem gladio diuiſum, ſponſum & ſponſam cum ineunt ſponſalia guſtare ſolenne fuit. [r] Apud Galatas, vt ex eodem poculo vir & vxor bibant. Quare Camma Galata cum viri mortem illatam à Sinorige vlciſci vellet, diſſimulato dolore, ſponſalia cum eo inire finxit, venenatumque poculum illi propinauit, quo hauſto, Sinorix, & ipſa læta quòd vlta virum eſſet, mortem obiuere. [s] Cous autem in more fuit, vt ſponſi cum ineunt ſponſalia, muliebri veſte induantur. [t] Romulus quoque in communione panis & aquæ matrimonij fœdus iniſſe traditur. Ab aliis eſt vſurpatum, vt vitta purpurea candido diſtincta, aut veſte verſicolori, ſicut apud Latinos vſus erat, noua nupta ſponſuſque amiciantur, [u] aut iugum pariter ſubeant: quare [x] Iuno iugalis dicta, quaſi æquiſſimo iure & concordibus animis inuicem necterentur, ſocietaſque & communicatio vitæ coita foret. Vel caput obnubant, vt veteribus mos erat, [y] vnde nuptiæ. [z] Perſæ autem & Aſſyrij, accepta inuicemq́; data dextra,

ANNOTATIONES.

l *Siquidem prima & ſecunda hora.*] Ex Feſt. Pompeio lib.4. vbi de pronubis loquitur.

k *Nonnunquam per coemptionem.*] Ex Boëtio lib.2. in Topica Ciceronis, ac Seruio lib.4. Æneid. in eum locum,

—Ac dominum Æneam in regna recepit.

Et diximus in noſtris legibus Connubial. lib.4. nu.5. & ſeq. & vide infrà cap.8.

l *Mulier in mariti familiam.*] Mulier eò quòd materfamilias facta fuiſſet in nuptiis contrahendis, erat in mariti manu, mancipióque, aut in eius in cuius maritus manu mancipióque eſſet: quoniam non in matrimonium tantùm, ſed in familiam quoque mariti, & in ſui hæredis locum veniſſet. A. Gellius lib. 18. c.6. & ſuis hæredibus vxorem adnumerat Vlpianus in fragm. tit. Qui heredes inſtitui poſſunt. & alibi.

m *Confarratione.*] Imò verò & aliis per conferreationem nuptias facere licuit, quod non dicerem, niſi errorem, qui me poſt multos authores tenuit, Taciti verba oſtenderent lib.4. Nam, inquit, Patritios, conferreatis parentibus genitos, tres ſimul nominari, ex queis vnus legeretur vetuſto more: neque adeſſe, vt olim, eam copiam, omiſſa conferreãdi adſuetudine, aut inter paucos retenta, pluréſque eius rei cauſas adferebat, potiſſimam penes incuriam virorum fœminarumque. Accedere ipſius ceremoniæ difficultates, quæ conſultò vitarentur. De quibus ſupereſt quidpiam reliqui apud Plin. libr.18.1. & 3. in fragmentis Vlpiani titul. 9. reliquos verò contrahendi modos amplius vide libr. de iur. lib. cap.37.

n *Tametſi ſortitione.*] Ex Plauto in Caſſina, & Suetonio in Tiberio c.35. & latè diximus in commentariis Primigeniorum quæſt.17.

o *Ignem & aquam*] Ex Varrone lib.1. aut aliorum computatione 4. de ling. Latina. Plutarch. Prob. c.1. vbi eius rei rationem reddit. & Seruio 4. Æn. in eum locum,

—Fulſere ignes & conſcius æther
Connubij.—

Et Feſto Pomp. lib.1. poſt prin. cuius hæc verba ſunt, Aqua dicatur, à qua iuuamur. Aqua & igni interdici ſolet damnatis, contra accipiunt nuptæ videlicet, quia hæ duæ res humanam vitam maximè continent. Et lib.6. Facem, inquit, in nuptiis in honorem Cereris præferebant, aquaque ſpargebatur noua nupta, ſiue vt caſta, puráque ad virum veniret, ſiue vt ignem atque aquam cum viro communicet. Idque dicit Ouid. loquens de his lib.4. Faſto.

His noua fit coniux.—

p *Et quibus qui extorres.*] Ouid. lib.4. Faſto. loquens de igne, & aqua,

An quod in his vitæ cauſa eſt, hæc perdidit exul.

q *Et Macedones.*] Q. Curtius lib.8. vbi de matrimonio Alexandri & Roxanes, ibique dicit eos, qui hunc morem condiderũt, parco ac parabili victu oſtendere voluiſſe iungentibus opes, quantulo contenti eſſe deberent.

r *Apud Galatas.*] Ex Plutarcho in lib. de claris mulieribus.

s *Coiis.*] Plutarch. Problem. c.171.

t *Romulus quoque.*] Dionyſ. Halicarn lib.2. & Plutar. in vita Romuli. & in noſtris conſuetud. vbi de contractu viri & vxoris.

u *Aut iugum pariter ſubeant.*] Ad quod alludit illud Virg. lib.4. Æneid. poſt princ.

Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali.

Vbi Seruius propter iugum, inquit, quod imponebatur matrimonio coniungendis.

x *Iuno iugalis dicta.*] Seruius in eundem locum Virgilij. Ex quo idem Verg. lib. eodem,

Iunoni ante omnes cui vincla iugalia curæ.

Et ea quoque ratione iuga dicebantur: Nam Feſt. Pompeius libr.9. Iugarius, inquit, vicus dicitur Romæ, quia ibi fuerat ara Iunonis iugæ, quam putabant matrimonia iungere. Sed & ipſa Græcis Zygia dicta eſt. Huius appellationis meminit Apuleius li.6. Metam. in nuptiis Pſyches. Quem, inquit, cunctus oriens Zygiam veneratur. & interpres Pindari in Nemæis in hymno ad Thionum Vlcæ filium Argium, de Tiaρα Iunone; Iuno, ait, ipſa eſt γαμηλία ἢ ζυγία. Hincq́; eſt illud Ouidij in Epiſtola Phyllidis ad Demophoontem,

Iunonemq́, toris quæ præſidet alma maritis.

Quo pertinent illa Diony. Halicar. libello, Quomodo fiant epithalamia, hoc ſenſu. Iupiter & Iuno primi coniungentes Dei ſunt & copulantes: atque hic quidem pater omnium vocatur, hæc verò Zygia, quòd fœminam mari coniungeret. Et vide quæ infra dicam lib.2. c.18.

y *Vnde nuptiæ.*] Feſtus Pomp lib.12. & Donat. in Hecyram Terentij.

z *Perſæ.*] Arrianus de geſtis Alexandri lib.4. tradit Perſarum & Medorum more nuptias celebrari vxoribus dexteris & oſculo acceptis. Adde autem & apud alios quoque

vel

fœdus matrimonii ineunt. Nihil enim apud illos fide antiquius erat. [a] Apud Hetruſcos in coniunctione nuptiali, viri ſublimes porcam immolant, quaſi diis teſtibus illud bene ceſſurum, & futurum inuiolabile. Quod quidem [b] dirimere non licebat, niſi diuortio, morte, captiuitate, vel ſeruitute: [c] Dona verò & munuſcula virum ab vxore, vel contra accipere, legibus erat & ſcripto iure vetitum: nefas exiſtimantes, quos legitimus amor coniunxiſſet, donis videri potius allici, quam coniugali amore conciliari. [d] Annulus tamen ſponſæ dono mittebatur a viro, qui pronubus dictus: is enim erat ferreus, & ſine gemma, priſca videlicet ſecula, & antiqui victus parſimoniam, ac frugales mores deſignans. [e] Germanorum fertur mos non improbandus, vt ſponſus complacitæ mulieri, quam ducere animo deſtinauit, dotem det: qua exhibita, frenatum equum & boues, ſcutum, gladium & arma tanquam pignus amoris vxori mittat. [f] Cum verò ſponſa ad virum ire parat, in ipſo nuptiarum celebri officio ſeruatum eſt, vt rectam tunicam & puram togam veſtiat, [g] verbenáque, quæ Veneri dicata eſt, & floribus herbiſque a ſe lectis corollam texat, eamque ſub amiculo deferat. [h] Id quod Locrenſibus in vſu erat, vt matronæ ex lectis floribus nectant coronas. Nam empta geſtare ſerta, vitio dabatur. [i] In Bœotia vſurpatum eſt, vt ſponſam obtegentes, aſparago coronent: [k] apud Græcos autem ſiſymbrio, [l] caputque haſta gladiatoris, quæ in corpore mortui ſteuiſſet (quæ cælibaris dicta eſt) comat, ac frontem & comam diſcriminet. Opinari licet, quaſi fortes ea de cauſa viros ſe genituram ominetur: aut quòd ſponſi diſciplinæ ſe ſubditam fateatur. [m] Debere enim vxores ſub viri diſciplina eſſe & corrigi, ſeueriſſimis exemplis veteres voluere. [n] Flammeo etiam

Hetruſci · *Matrimonij ſolutio.* · *Dona vxori dare prohibitum.* · *Annulus pronubus.* · *Germani.* · *Locrenſes.* · *Bœoti.* · *Græci.* · *Cælibaris.* · *Flammeum.*

ANNOTATIONES.

vel ex Virgilio libr. 4. Æneid. vbi Dido Æneam ita alloquitur,

Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam.
Nec moritura tenet crudeli funere Dido.

& paulo poſt,

Per ego has lacrymas, dextramq́; tuam te,
Per connubia noſtra, per inceptos hymenæos.

Quanquam Seruius illam datam dextram, ſimpliciter tradit ad fœdus amicitiæ. Amplius quoque reperias Ageſilaum Lacedæmoniorum, & Otym Paphlagonum Reges, iunctis dextris, illum vt duceret, alterum vt puellam daret ſpopondiſſe, apud Xenophontem rerum Græcarum libr. 4. initio ſic Gobryam Aſſyrium manum dediſſe, & Hyſtaſpæ accepiſſe vt filiam reſponderet, extat apud eundem Cyropædiæ lib. 8.

a *Apud Hetruſcos.*] Varro 2. Rei ruſticæ c. 4. vbi tamen non porcam, ſed porcum dicit.

b *Dirimere non licebat, niſi.*] Quę ſequuntur in hac clauſula, ſunt verba Pauli l. 1. ff. de diuor.

c *Dona verò.*] Ex Plutarch. in præceptis Connubialibus cap. 36. & Problemat. cap. 7. vbi eius rei multas rationes reddit vt & Iuriſconſ. in ll. 1. 2. & 3. ff. de donat. inter virum & vxorem.

d *Annulus tamen ſponſæ.*] Ex Plin. lib. 33. c. 1. Tertullianus tamen Apologet. c. 6. tradit hunc annulum aureum fuiſſe: Aurum, inquit, de matronis nulla norat, præter vnico digito, quem ſponſus oppigneraſſet pronubo annulo.

e *Germanorum.*] Corn. Tacitus in lib. De Moribus Germanorum.

f *Cum verò ſponſa.*] Plin. libr. 8. c. 48. Tanaquil, inquit, texuit rectam tunicam, quales cum toga pura tyroni induuntur, nouæque nuptæ.

g *Verbenáq́;*] Feſtus Pompeius lib. 3. Corollam, inquit, noua nupta de floribus, verbenis, herbiſq; à ſe lectis ſub amiculo ferebat.

h *Id quod de Locrenſibus.*] Id ex Strabone eſt lib. 6. qui de his loquens, Ad hæc, inquit, verò loca Proſerpinam e Sicilia aduentaſſe, legendos ad flores, credidere veteres: quoniam floretiſſimę regionis amœniſſima prata eſſe conſtat. Hinc matronis vſus inualuit, vt collectis ex floribus coronas texant, cum per dies feſtos empta geſtare ſerta, vitio illis detur.

i *In Bœotia.*] Plutarch. in eo libro, cui titulum fecit, γαμικὰ παραγγέλματα cap. 2. In Bœotia, inquit, ſponſam obtectam aſphatagine coronant: nam vt ea ſuauem ex aſperrima ſpina fructum fundit, ſic noua nupta primam aſperitatem difficultatemque ſuam non defugienti, nec indignanti marito, vrbanam, iucundamque vitæ ſocietatem præſtabit. Vbi cum aſpiratione aſpharagi fit mentio, ſicut ex Ariſtophane obſeruauit Athenæus lib. 2. c. 23. Sicut paſſim licet in Calpurnio, pro Calphurnio: Tropæo, pro Trophæo: Pœnice, Phœnice: Stropium, pro Strophium: Epeſtio, Ephestió ex Herodoto & Homero: Pano, pro Phano ex Athenæo, & ſimilibus.

k *Apud Græcos autem ſiſymbrio.*] Ex Ariſtophane, cui ſiſymbria vocantur folia, quibus coronantur ſponſi, quos Græci nymphos vocant: ideóque apud eundem eſt prouerbiale illud,

ὑμεῖς γὰρ ἄρα γε ζῆτε νυμφίων βίον. Id eſt,
Vos igitur ſponſorum vitam viuitis.

l *Capútq; haſta.*] Feſt. Pompeius lib. 3. vbi de celibari haſta. vnde & Ouid. lib. 2. Faſtor.

Nec tibi quæ cupidæ matura videbere matri,
Comat virgineas haſta recurua comas.

m *Debere enim vxores.*] De hoc late diximus in 1. l. Connubiali, vbi videre poteris.

n *Flammeo.*] Ex Feſto Pompeio li. 6. & lib. 13. vbi de nuptiis loquitur. Quò etiam ſpectat illud Suetonij in Nerone cap. 28. Puerum Sporum exectis teſtibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus, cum dote & flammeo perſolemni nuptiarum celeberrimo officio, deductum ad ſe pro vxore habuit. Et Corn. Taciti de eadem re loquentis lib. 15. quo loco ſuprà citauimus. Et Apuleij lib. 4. Metamor. Puella nuptura deterget lacrymas ipſa ſuo flammeo. Et in Apologia 2. vbi loquitur de filia cuiuſpiam (ni fallor) Herennij Rutili, Venit igitur ad eum noua nupta ſecuta & intrepida, pudore diſpoliato, flore exoleto, flammeo obtrito. Et Catulli in Epithalamio Iuliæ & Mallij,

Cinge tempora floribus
Suaue olentis amaraci:
Flammeum cape.——

Et poſteà,

Flammeum videor videre.

Et Lucanus lib. 2.

Non timidum nuptæ leuiter tectura pudorem
Lutea demiſſos velarunt flammea vultus.

Et Iuuenalis Satyra 10. loquens de Meſſalina volente nubere Silio,

——Dudum ſedet illa parato
Flammeolo.——

Martialis lib. 11. Epigram. 79.

Flammea texuntur ſponſæ, iam virgo parata eſt,
Tondebis pueros iam noua nupta tuos.

Et lib. 12. Epigram. 42.

Barbatus rigido nupſit Calliſtratus Aphro:
Hac, qua lege viro nubere virgo ſolet.

Spartani. *Chelidonij.* *Zona solutio.* *Lusitani.* *Cæremonia dum sponſa ad virũ proficiſceretur.*

caput velabat, pudoris cauſa, [o] quod lutei coloris erat, [p] quo matronæ ſpectatæ pudicitiæ tegebantur. Quodque [q] eo flaminica vtebatur, cui diuertere à viro non licet, ideo ſine diſſidio matrimonium fore opinati ſunt. Id tamen [r] apud Spartanos in more fuit, vt virgines innuptæ, & quæ nullo coniugij fœdere iunctæ eſſent, facie inuelata & aperta: nuptæ verò, niſi velata parte oris, & aperto capite, foras non prodirent. [s] Chelidonis quoque mulieres, quæ ſe alienis viris collocaſſent, dimidium faciei inuelare ius erat, vltra reuelare vetitum. [t] Seque cingulo cingebat ex lana ouis contexto, quod Herculaneo nodo vinctum, neminem niſi in geniali toro, & dum ſacrum nuptiale fit, ſoluere permittitur, omnis cauſa ſcilicet, vt in ſobole gignenda, educendiſque liberis ſicut Hercules, fœcundus foret, eo argumento, quòd illum eximiæ fœcunditatis (quippe qui ſeptuaginta ex ſe liberos reliquit) fuiſſe dicunt. [u] Zona quoque nouam nuptam circuncingi, quæ nuptiarum die à viro ſoluebatur, nonnulli ferunt. Mox nuptiali mundo compta, [x] in pelle lunata ſedere iubebatur, eique pellem ſub pedibus ſtrauere, ſane vetuſtum morem, quo pellibus veteres vſi ſunt, ſignificantes. [y] Luſitanis vero, in roſeis tantum ornamentis ſponſas locare permittitur, quibus omnes vtuntur pariter, alterius generis non licuit. [z] Cumque ad virum profectura noua nupta egredi vult, ipſum limen tranſcendere ſua ſponte, aut veſtibulum tangere non ſinunt: [a] ſed quaſi raptam & inuitam è gremio & ſinu matris, tranſcendere limina volunt, videlicet niſi coacta, ſuos relictura, aut proprios lares exitura non fuiſſet: vel quia vbi delibandus flos maritalis erat, inuitam ingredi videri volunt: Ipſa vero domum egreſſa, [b] præcedente tibicine, & eo qui canit † hymenæum, officio frequenti affinium ſtipata, [c] colum comptam ſecum defert: & fuſum cum ſtamine: [d] duo verò patrimi & matrimi pueri,

ANNOTATIONES.

Præluxere faces, velarunt flammea vultus,
Nec tua defuerant verba Thalaſſe tibi.

Huc pertinet illud Ouidij lib. 3. Faſtorum,

Annat gens vultus, vt noua nupta ſuos.

Vt tamen non omittam quod ſcribitur in c. fœminæ. 3. q. 5. Fœminas, cùm nubunt, ideo flammeo velari, vt ſe nouerint ſemper maritis ſuis eſſe ſubditas. Et vide noſtras Connubiales ll. inter ornamenta muliebria, in verbo, flammeum.

o *Quod lutei coloris erat.*] Plin. lib. 21. c. 8. & Lucanus vbi nuper citauimus.

p *Quo matronæ.*] Nonius Marcellus de genere veſtimentorum ait flammeum eſſe; quo matronæ capita tegant.

q *Flaminica.*] Feſtus Pompeius in duobus locis lib. 6.

r *Apud Spartanos.*] Plutarch. in Apophthegmatis Laconicis vbi de Charilao.

s *Chelidonis.*] Idem author Problem. c. 162.

t *Seq; cingulo.*] Ad Romanos redit, idque vſque ad clauſulam, Zona, eſt ex Feſto Pompeio libr. 3. vbi de cingulo loquitur.

u *Zona quoque.*] Varro in Geronto didaſcalo apud Nonium Marcellum, quo loco de cingulo loquitur. Hincque Cinxiæ Iunonis nomen ſanctum habebatur in nuptiis, quòd initio coniugio ſolutio erat cinguli, quo noua nupta cincta erat, vt ait Feſt. Pomp. lib. 3. De ſolutione verò zonæ multa videbis in noſtris ll. Connubial. l. 3. num. 31.

x *In pelle lanata.*] Hæc vſque ad verſ. Luſitanis. ſunt Plutar. Problem. c. 30. & Feſti Pompeij lib. 9. in fi.

y *Luſitanis verò.*] Strabo loquens priuatim de Baſtetanis Luſitaniæ populis lib. 3.

z *Cùmque ad virum.*] Ad Romanos redit, eſtque id ex Plutarcho, Problem. cap. 42. & Seruio, qui ex Varrone aliam reddit rationem in Verg. Eclo. 8. enarrante eum verſum,

Mopſe nouas incide faces, tibi ducitur vxor.

Et lib. 2. Æn. in eum locum,

Veſtibulum ante ipſum.——

Et hinc quoque illud Lucani lib. 6.

Tranſlata vetuit contingere limina planta.

a *Sed quaſi raptam.*] Rapi virgo ſimulabatur apud veteres ex gremio matris, aut, ſi illa non ſupereſſet, ex proxima neceſſitudine, tum viro tradebatur: quòd ea res Romulo feliciter ceſſiſſet, vt refert Sextus Pompeius libr. 16. ad quæ reſpexit Virg. vbi, nullo præeunte exemplo, inquit, libr. 8. Æneidos,

——— *Raptas ſine more Sabinas.*

b *Præcedente tibicine.*] Tibicinem adhiberi in nuptiis teſtimonio eſt illud Plauti in Aulularia loquentis de nuptiis Megadori & filiæ Euclionis,

——*Præterea tibicinam,*
Quæ mihi interbibere ſola, ſi vino ſcatet,
Corinthienſem fontem Pirenem poteſt.

Idque non ſolùm apud Romanos, ſed & apud alios. Nam cùm Philippus Macedo, Alexandri magni pater, nuptias ageret, acciti tibicines carmen Cyclopeum, quaſi de colludio, concinuiſſe traduntur, quod omen ei fuit oculi dextri apud Methonem amiſſi, vt tradit Solinus cap. 14. aut, vt alij diuidunt, 15. Cyclopes enim vnoculi eſſe traduntur, vt videre licet apud Homerum libr. 9. Odyſſeæ, & nos alibi diximus.

† *Hymenæum.*] Plutarch. Problem. cap. 30. in fi. Hincque illud Apuleij loquentis de nuptiis Cupidinis & Psyches, Domus tota lauris obſita tedis lucida, conſtrepebat Hymenæum. Et hic omnino vide Seruium in eum locum Virg. lib. 1. Æneidos,

—— *Inconcuſſoſq; Hymenæos.*

c *Colum comptam.*] Plin. lib. 8. cap. 4. Lanam, inquit, cum colo & fuſo, Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata eſt, in templo M. Anci duraſſe prodente ſe, author eſt Varro, factámq; ab ea togam regiam vndulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullus fuerat vſus. Inde factum, vt nubentes virgines comitaretur colus compta, & fuſus cum ſtamine. Et Plutarch. Problem. cap. 30.

d *Duo autem Matrimi.*] Feſtus Pomp. lib. 14. Patrimi, inquit, & matrimi pueri prætextati tres nubentem deducunt: vnus qui facem præfert ex ſpina alba, quia noctu nubebant: duo qui tenent nubentem. Plutarch. autem Problem. 2. ſcribit, nec plures nec pauciores quinque facibus in nuptiis præferri, huiúſque numeri rationes reddit ex Varrone & alter, vt ibi videre poteris. Et hæ quidem faces nuptiales memoratæ ſunt Ciceroni in oratione pro Cluentio Habito, Catullo in epithalamio Iuliæ & Mallij.

Clauſtra pandite ianuæ
Virgo adeſt, vides vt faces
Splendidas quatiunt comas.

Et rurſum poſtea,

Tollite pueri faces.

Virgilio ecloga 8. cùm dicit,

Mopſe nouas incide faces, tibi ducitur vxor.

Vbi Seruius; Quę ſolent, inquit, præire nubentes puellas. & lib. 4. Æneidos,

—— *Nec coniugis vnquam*
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.

Et Horatio lib. 3. Carminum, Ode 11. Liuio 4. Deca. lib. 10. & Apuleio lib. 10. Metam. & Corn. Tac. lib. 15,

c Ex

eam tenentes deferunt. tertius verò anteit, qui facem accenſam præfert [e] ex ſpina alba, qua prælucente ad virum nupta deducitur. [f] Apud Græcos verò (vt Pauſanias ait) media locatur in nuptiali curru, ſponſo & neceſſario aſſim iuxta comitante, quem parochum vocant, cuius axem pro foribus incendebant, vt ſignarent illam ibi perpetuo manſuram, neque vlla tempeſtate inde receſſuram. Quod ſi curru ſponſa non ſubuehitur, ſed pedibus mariti domum peteret, Chamæpus dicebatur. *Chamæpus.* [g] Apud Rhodios noua nupta per præconem in mariti domum aduocatur, & eo proclamante in thalamum admittitur. *Rhodiæ nocte inuocant coniuges.* Eam verò facem ideò accenſam ferunt, quia [h] niſi ſub noctem, & in tenebris priſcis ſeculis iure coniugium non licebat. [i] Alio deinceps far toſtum præterente, ſcilicet quia nihil confarrationis fœdere in ſponſalibus religioſius fuit. *Confarreatio.* Ideò in dirimendis nuptiis, & ſi quando vir ab vxore diuertere contendit, [k] diffarrationem fieri accepimus. *Diffarreatio.* Eandem verò facem ſub lecto viri poſuiſſe, aut in ſepulchro comburendam curaſſe, fœdum erat auſpicium, & omen exitiale: maximéque facere infortunia creditum. Fuit quoque [m] Græcorum mos, vt cum ſponſa ad viri domum traducitur, puer *Græci.* ſpinis & glande querna obſitus, caniſtrum panibus onuſtum deferat, ſponſæque præcedens paſſim clamitet, ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον: quod eſt dicere, effugi malum, inueni bonum, quaſi poſt frugales mores, re & honoribus auctior ſit. *Nuces ſpargebantur.* [n] Dumque ad virum vadit, intranti domũ nuces iuglandes flagitant, eaſque pueris iaciunt, & paſſim feliciter dicunt, *Sponſi.* [o] Thalaſſiumque modulatis carminibus cla- *Thalaſſius.*

ANNOTATIONES.

e *Ex ſpina alba.*] Quoniam inter pinei generis arbores, albam pinum nuſquam dici comperies, adiectio albæ, ſuadet hoc loco ſpina ſcriptum ab authore, & ita legendum fuiſſe ex Feſto Pompeio vbi ſupra, & Plinio lib. 16. cap. 18. authoritate Maſurij, & Catullo in illo epithalamio Iuliæ & Mallij,

Pelle humum pedibus, manu
Spineam quate tædam.

Plinius, vbi ſuprà, tradit carpinum & corylum hiſce facibus eſſe familiariſſimas. Qui ſpinæ albæ meminit lib. 15. c. 28. & lib. 24. c. 12. & Ouidius lib. 6. Faſtorum,

Sic fatus ſpinam, qua triſtes pellere poſſes
A foribus noxas, hæc erat alba dedit.
Sunt auidæ volucres, quæ non Phineïa menſis
Guttura fraudabant, ſed genus inde trahunt.

Quanquam ſcio apud Nonium Marcellum vbi de face loquitur, aliter legi ex Varrone in Gerontodidaſcalo, Conſuete, inquit, mulierum tota Roma, quæ noctu nubere ſolita, etiam nunc pinea fax indicat. Et de vita populi Romani lib. 2. Cum à noua nupta ignis in face afferretur, de foco eius ſumptus, cum fax ex pino ablata eſſet, vt eam puer ingenuus afferret. Item Ouidius Faſtorum 2. de teda nuptiali,

Dum tamen hæc fiunt, viduæ ceſſate puellæ,
Expectat puras pinea teda dies.

Niſi in his locis ſpinea legendum ſit, vt apud Catullum vbi ſuprà. Sed quòd haud dubiè de pinea intelligi debeat facit illud Virgilij in Cyri,

Pronuba nec caſtos accendet pinus odores.

Neque enim metri ratio pateretur, vt ſpina legi poſſet.

f *Apud Græcos vt Pauſanias ait.*] Nihil tale comperi apud Pauſaniam. Pollux autem lib. Onomaſticῶn 3. c. 3. vbi tractat περὶ γαμικῆς ... καὶ τῶν περὶ αὐτόν. In eam rem hæc verba ſunt: ὁ δὲ παρόχος ... ὅτι ζεύγους ... Idem autem ſcripſerat & ex Pauſania Cœlius Rhodiginus lib. 28. lectionum Antiquarum cap. 15. vbi de parocho. & cap. 24. vbi de Chamæpo. Et Alciatus Prætermiſſorum lib. 1. in verbo, parochus. nullus autem Pollucis mentionem facit. Sed ipſe idem Alciatus Suidam citat, qui ſcripſit parocham eum nominari, qui currum vel paranymphus aſcendit. Iam autem dictionem Chamæpus, ſiquis ad verbum repræſentare vellet, ſi humipes transferret. χαμαὶ, aduerbio, quod humi, ſiue ad terram, vt vulgo loquimur ſignificat, vt ſatis patet ex Homero Iliados 1. & 3. & aliis. vnde & illud prouerbium χαμαὶ ἀντλεῖς, id eſt humi hauris, apud Zenodotum in Collectan. prouerbiorum. πούς autem pedem ſignificat.

g *Apud Rhodios.*] Plutarchus Problematum cap. 14.

h *Quia niſi ſub noctem.*] Id iam diximus ex Feſto Pompeio libr. 14. quod & ipſum traditum eſt ex Varrone à Seruio in Virg. eclo. 8. loco nuper allegato. Plutarc. autem Probl. cap. 65. Quid eſt, inquit, quòd maritus primò ſponſæ non in luce, ſed in tenebris iungitur? An quia cum pudet quòd, antequam coëat, alienam putat? An & ad propriam verecundè accedere meditans & aſſuefaciens? An, quemadmodum Solon ſcripſit, malo Cydonio deguſtato, thalamum ingredi ſolitam, vt primus complexus nihil triſte aut iniucundum haberet: ſic Romanus legiſlator, ſi quid abſurdum ac deforme corpori aderat occultauit? An calumnia quædam & accuſatio illicitæ Veneris erat, quod fiebat, cùm legitimis ac iuſtis connubiis pudor quidam & verecundia non adhibebatur.

i *Alio deinceps.*] Id iungitur ei quod ſuprà dictum eſt de patrimis & matrimis, ſumptum ex Plinio lib. 18. c. 3.

k *Diffarrationem.*] Feſtus Pomp. lib. 4.

l *Eandem verò facem.*] Idem author lib. 16. Rapi, inquit, ſolet fax, qua prælucente noua nupta deducta eſt, ne aut vxor eam ſub lecto viri ea nocte ponat, aut vir in ſepulchro comburendam curet: quò vtroque mors propinqua alterutrius captari putatur.

m *Græcorum mos.*] Zenodotus in Collectaneis prouerb. & Eraſ. Chil. 3. Cent. 1. cap. 2. Tu vide Demoſthenem in oratione pro Cteſiphonte.

n *Dumque ad virum vadit.*] Feſt. Pompeius lib. 12. Nuces, ait, flagitantur nuptiis, & iaciuntur pueris, vt nouæ nuptæ intranti domum noui mariti, fauſtum eſſet auſpicium. Plinius lib. 15. cap. 22. ſcribit, Nuces iuglandes, quanquam & ipſæ nuptialium Feſceninorum comites, & poſtea eas dicit nuptiis eſſe religioſas. Húcque ſpectat illud Catulli in Epithalamio Iuliæ & Mallij,

Non nuces pueris neget.

Et paulo poſt,

Da nuces pueris iners
Concubine ſatis diu
Luſiſti nucibus, lubet
Iam ſeruire Thalaſſio,
Concubine nuces da.

Et illud Virgilij Eclo. 8.

Sparge marite nuces.

Vbi Seruius, Varro, inquit, ſpargendarum nucum cauſam dicit, vt Iouis omine matrimonium celebretur, vt nupta matrona ſit, ſicut Iuno. Nam nuces in tutela ſunt Iouis, & iuglandes quaſi Iouis glandes vocantur: nam id vulgare eſt, ideo ſpargi nuces, vt à capientibus pueris fiat ſtrepitus, ne puellæ, virginitatem amittentis, vox audiatur.

o *Thalaſſiumque.*] Plinius, aut quiſquis is eſt, in lib. de viris illuſtrib. c. 2. vbi de Romulo. Plutar. tum in Romulo, tum in Pompeio, tum denique Problem. c. 30. & Feſtus Pomp. lib. 18.

In Menandrus, & apud Ariſtoph. in quib. repetitum. *Thalaſſio.* *Nuces: quare ſpargebantur.* *Athenienſes.* *Ianua ſponſæ ornatus.* *Magorum commentum.*

mitant, ſicut Græci ὑμὴν ὦ ὑμέναι ὦ ὑμὴν, qui felices coniugio fuere: [p] quem morem inoleuiſſe opinati ſunt, quaſi felicem vt Thalaſſium, cui Sabina virgo honeſtæ formæ in raptu contigit, ſponſum futurum ominentur, dignámque eſſe quæ Thalaſſio viro admodum fortunato nubat, his vocibus ſignificari. [q] Varro tamen perhibet, ſignum lanificij eſſe thalaſſionem, quem veteres quaſillum ſeu calathum lanificiis aptum nuncuparunt. Nuces verò ſpargunt, vel quia iactu tripudium excitant, vel quòd gemino protectæ operimento, fœtus ſuos multipliciter muniunt, ſimilia in fœtibus nouæ nuptæ augurati. Athenis verò inualuit vſus, vt ſponſi caput caricis & palmarum fructibus, leguminc & colybus inſpergant: quod & ſeruis nouitus, cum primùm dominorum ædes introiſſent, fieri vſurpatum eſt. [s] Sponſus verò illam domi operiens in qua ſedes erat coniugij futura, paratu magno ianuam lana cingit & coronat: multaque lauro exornat, [t] poſtéſque vittis laneis primum à noua nupta attingi & ornari, oleóque & [u] adipe ſuillo [x] vel lupino mungi iubet: ne quid pernicioſæ peſtis in domum irrepat: quod magorum commentum fuiſſe dicunt, vt felle nigri canis ſuffitas domos, & genitale ſub limine defoſſum habeant, [y] contra mala medicamenta & amatoria maleficia maximè proficere arbitrati. [z] In foribus vero villarum, lupi roſtrum, ne quid deperiret, néve mala faſcinatio in domum irreperet. Alij ſtellam marinam vulpino ſanguine illitam, ne quid periculo foret aut noxæ defixere. [a] Ipſa autem cum viro congreſſa primum, treis ferebat aſſes, ex quibus vnum viro dabat, velut imaginaria emptione ſibi ſponſum precio quæſiuerit: alterum quem in pede haberet, in foco larium ponebat, quem accenſum, pluribus ornabant coronis: tertium, quem in ſacciperio, in compito vicinali paulo poſt reſignabat. Dixere autem veteres ſacciperium, maiorem crumenam, & nummorum receptaculum. [b] Ac epulis inſtructis, vt porcum mactarent ſponſaliorum die, deducto ex Hetruria more: [c] vtque ſponſo bulbi cum nucleis pineis, æruca ſucco, & pipere in nuptiali cœna dentur obſonia, ſeruatum eſt. [d] Plerique papaueris ſuccum lacte & melle dilutum exhibuere. Apud [e] Perſas, niſi adeſo malo, aut cameli medulla, ingredi ad nouam nuptam non licebat, neque alio veſci cibo illa die fas erat. [f] Babylonis vir & vxor non miſcentur niſi thymiamate prægustato. [g] Solon verò niſi malo Cydonio epulis adhibito, viri thalamum ſponſam ingredi vetuit. [h] Repotia autem poſtridie nuptias, apud nouum maritum propiores affines lætiore conuictu percolebant, qua die noua nupta in viri domum libertatem auſpicari, & dominam agere ſimul, & rem diuinam facere aſſuerat, [i] quo tempore clauem ſponſæ dari ad ſignandum partus facilitatem, in more fuit. In cœnis verò nuptialibus [k] Naucraticarum obſeruatum eſt, ne quis ouum aut mellita inferret. Apud

Cum viro congreſſa. *Sacciperiũ.* *Sponſi obſonia.* *Perſæ.* *Babylonij.* *Solonis inſtitutum.* *Repotia.* *Naucraticæ.*

ANNOTATIONES.

p *Quem morem.*] Ex Liuio 1. Decad. lib. 1.

q *Varro.*] Apud Feſtum Pomp. d. lib. 18.

r *Nuces verò ſpargunt.*] De hoc iam ſatis ad illud, Dúmque ad virum.

s *Sponſus verò.*] Ex Plinio li. 29. c. 2. in princ. Lanis authoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes a nubentibus attingi (aut, vt ego malo legere, accingi) iubentes. Vide tamen Donatum in Hecyram Terentij, dum vxoris etymologiam deſcribit.

t *Poſtéſque vittis laneis.*] Virgil. lib. 4. Æneid.

Præterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat
Velleribus niueis, & feſta fronde reuinctum.

Quo loco Seruius, Moris fuerat vt nubentes puellæ ſimul vt veniſſent ad limen mariti, poſtes antequam ingrederentur, ornarent laneis vittis, vnde dicit, Velleribus niueis, & oleo vngerent, vnde vxores quaſi vnxores dicebantur. Vide tamen Beroaldum in erroribus Seruij. Et Luca. lib. 2.

Inſuláque in geminos diſcurrit candida poſtes.

u *Et adipe ſuillo.*] Plinius lib. 28. cap. 9. Adipis laus eſt, ſed maximè ſuilli: apud antiquos etiam religioſi. Certè nouæ nuptæ intrantes, etiam num ſolemne habent poſtes eos attingere.

x *Vel lupino.*] Idem eodem c. ſed alio loco. Maſſurius palmam lupino adipi dediſſe antiquos tradit. Ideò nouas nuptas eo perungere poſtes ſolitas, ne quid mali medicamenti inferretur.

y *Contra mala medicamenta.*] Quod hic de felle & genitali canis ait, ex quo habeat author id non ſatis ſcio: equidem Pythagoras ſcyllam in limine ianuæ ſuſpenſam, malorum medicamẽtorum introitũ pellere, tradit Plinius lib. 20. c. 9.

z *In foribus verò.*] Plinius lib. 28. c. 10. Suntque qui huc trahunt illud Horat. Sermonum 1. Saty. 8.

Atque lupi barbam variæ cum dente colubræ &c.

Quæ de villarum foribus accipienda ſunt: vt de ianuis domorum vrbanarum intelligatur quod ait Plinius libr. 29. c. 4. Caput draconis limini ianuarum ſubditum, propitiatis oratione dijs, fortunatam facere domum ex Magorum promiſſione.

a *Ipſa autem cum viro congreſſa.*] Hæc omnia vſque ad verſic. ac epulis. ſunt Nonij Marcelli in doctorum indagine, authoritate Varronis, & nos, quę diximus in ll. Cõnubialibus.

b *Ac epulis inſtructis.*] Qui porcum immolarent dijs teſtibus matrimonij, quò melius cederet, vt ſupra dictum eſt ex Varrone Rei ruſticæ lib. 2. cap. 4. de parte hoſtiæ epulabantur, quod tum ex Hom. & Vergilio, tum ex alijs doctrinæ vulgaris eſt.

c *Vtque ſponſo bulbi.*] Incitamenta Veneris quòd ſunt bulbi, æruca, piper, & ſimilia, quodque multum præbeant nutrimentum & tenes nuclei roborent, eorum fuit inductus vſus. De quibus Athenæus lib. 2. c. 16. & 25. Plinius libr. 20. cap. 13. & lib. 23. c. 8. & alibi ſæpe.

d *Plerique papaueris ſuccum*] Ouid. lib. 4. Faſtorum:

Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer
Sumere, & expreſſis mella liquata fauis.
Cum primum cupido Venus eſt deducta marito,
Hoc bibit, ex illo tempore nupta fuit.

Hæc enim robur addere ad res venereas tradit Auicenna.

e *Apud Perſas.*] Strabo lib. 15. ad fi.

f *Babylonis.*] Herodot. lib. 1. non adeò longè à fi. vbi dicit idem Arabes facere.

g *Solon verò.*] Plutarch. in vita ipſius, & in præceptis Connubialibus poſt princ. & Problem. c. 65. quibus locis eius ſcitationem reddit.

h *Repotia.*] Gellius lib. 2. cap. 24. Feſtus Pompeius libr. 16. Acron & Porphyrion interpretes Horatij lib. 2. Serm. Saty. 2. & nonnihil Apuleius apolog. 1. & vide infrà.

i *Quo tempore clauem.*] Sextus Pomp. lib. 3.

k *Naucraticarum.*] Idem Cælius Rhodiginus lib. 27. cap. 16. ſed & nullo authore citato: Verum id eſt Athenæi libr.

Dipno

Carthaginenſes vt thynnorum conciſis carnibus veſcantur. [l] Et in Lepti Libyæ, vt poſtridie nuptias ollam ſponſa ad ſponſi matrem petitum mittat, quam illa aſperius abneget, eo exemplo iurgiorum auſpicium augurati. [m] Apud Græcos, vt poſtera die à nuptiis, pater mittat ſponſæ nuptiale munus, quæ ἐπαύλια δῶρα vocitabant. Namque ingenuus puer, ſpecie liberali, candida amictus toga, cum ardenti face præibat: longo mox ordine ſuccedebant, qui mundum muliebrem, deinde qui aurum & gemmas, deinde qui vaſa & pelues, qui pectines & alabaſtros, qui ſandalia, & demum reliquam ſupellectilem ferebant. Parcius tamen apud Athenienſes. Nam [n] Solon treis modo veſtes, & quædam modici precij vaſa non elaboratæ artis, ſponſam ad virum ferre iuſſit. Præter quæ fuere dona quæ domeſtici conferebant, & amici cum primum ſponſa reuelata facie viſendam ſe præberet, [o] ἀνακαλυπτήρια dicta. [p] Romani obſeruarunt, vt nuptialia munera ſoceri generis non mittant, quod erat lege vetitum: ſed [q] vas artis eximiæ, quod Camillum dicunt, vbi mundus & iocalia vxoris erant, opertum in nuptiis ferant. [r] Genialis præterea lectus, duabus culcitris in Genij honorem parabatur eximiè, ad quem noua nupta [s] quinque facibus noctu admittebatur: quas ab ædilibus accendi, & ex [t] pino arbore fieri erat auſpicatiſſimum, & fortunati euentus, cum ex hac arbore [u] in raptu Sabinarum paſtores faces accendiſſe ferantur. [x] Spartanis, Lycurgi lege, ſponſam raſis crinibus in veſte virili, pronuba patente cubiculo conſtituit ſolam, cui ſponſus [y] exoluens zonam [z] in tenebris primos congreſſus capit. Quas quidem faces pronubæ, & [a] quæ vni ſemel nupſerant, ante congreſſus coniugales nouæ nuptæ deferebant. Græcis verò nubentium matribus tenere faces in nuptiis negocium datur, quod [b] δᾳδουχεῖν dixere. Simulque carmina & [c] Feſcenninos verſus, atque ſacrum hymnum, [d] quem epithalamium vocant, decantare, [e] atque in his quinque deos precari ſolebant, vt nouæ nuptæ volentes & propitij adeſſent, prolémque ſecundarent, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Dianam, & Suadelam. Namque hæc numina coniugijs præeſſe putabant: [f] quas etiam pronubas nouam nuptam ad virum comitari, & domum deducere nonnulli tradunt. Dixere autem [g] Feſcenninos à Feſcennio Campaniæ, vel Sabinorum, vbi carmina nuptialia inuenta, & poſteris memoriæ data ſunt primum: ea quidem fuerunt procacia, & laſciua licentia coniugali, in nuptiis decantari ſolita per ludum iocúmque, amores, gratias, & miſtos leporibus luſus continentia: [h] quos Auguſtus in Pollionem ſcripſiſſe, eumque mordaciter taxaſſe feruntur quibus quód non reſpon-

Carthaginenſes. *Athenienſes ſingulares.* *Romani.* *Camillum.* *Lectus genialis.* *Spartani.* *Zona ſoluta.* *Græci.* *Dij coniugij præſides.* *Feſcennini verſus.* *Auguſti in Pollionem Feſcennini verſus.*

ANNOTATIONES.

Dipnoſophiſt. 4. cap. 9. ad fi.

l *Et in Lepti Libyæ.*] Plutarch. in præceptis Connubialibus cap. 37.

m *Apud Græcos.*] Idem Cælius Rhodiginus lib. Antiquarum lectio. 28. c. 18. Et Eraſmus Adag. 4. Chil. cent. 2. c. 8. & ij quidem ex Polluce, quem nullus eorum citat, Onomaſticôn lib. 3. vbi ſuprà citauimus: cuius hæc verba ſunt: Προαύλια δ' ἡ πρὸ τοῦ γάμου ἡμέρα· ἐπαύλια δ' ἡ μετ' αὐτήν. Eam autem vocem ἐπαύλια, plerique omnes pro repotiis intelligunt, de quibus ſuprà diximus.

n *Nam Solon.*] Plutarc. in vita illius.

o *ἀνακαλυπτήρια.*] Ex Polluce quo loco ſuprà ſæpe citauimus: Τὰ δὲ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς διδόμενα δῶρα, ἕδνα καὶ ὀπτήρια καὶ ἀνακαλυπτήρια. οὐ γὰρ μόνον ὁ καιρὸς, ἐν ᾧ ἐκκαλύπτει τὴν νύμφην ὁ νυμφίος, καλοῖτ' ἄν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ δῶρα, τὰ δὲ ἀνακαλυπτήρια καὶ προσφθεγκτήρια ἐκάλουν. Ea autem dictio, ἀνακαλυπτήρια, perinde eſt ſignificare ac ſi dicas, reuelatoria.

p *Romani obſeruarunt.*] Plutarc. Probl. c. 28.

q *Sed vas.*] Feſtus Pompeius lib. 3. Cameram, inquit, vocabant antiqui vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis vtenſilia, quod & Camillum dicebant, eò quòd ſacrorum miniſtrum κάμιλλον appellabant.

r *Genialis.*] Ex eodem lib. 7.

s *Quinque facibus.*] Iá de hoc diximus ſupra ex Plutarcho.

t *Ex pino arbore.*] Sed & iam docuimus ſupra ex ſpina, non ex pino legendum eſſe.

u *In raptu Sabinarum.*] Quiſquis ſit quem Alexander ſequatur hoc loco, is certe Liuio repugnat. Siquidem libr. 1. Decad. 1. Raptas Sabinas ait, vbi ſpectaculi tempus venit, deditæque eò mentes cum oculis erant. Vnde ſi interdiu ludi celebrandi erant, quis faces à paſtoribus accenſas crediderit?

x *Spartanis Lycurgi lege.*] Plutar. in vita illius.

y *Exoluens zonam.*] Vide omnino noſtras leges Connubiales in l. 3. nu. 32. incip. quare autem.

z *In tenebris.*] Plutar. in vita illius. ſed omnino hic vide dictas noſtras ll. Connubiales l. 15. num. 155. incip. nouum id erit. & ſeq.

a *Et quæ vni ſemel nupſerant.*] Feſt. Pomp. lib. 14. vbi de pronubis loquitur.

b *Δᾳδουχεῖν.*] Euripides in Phœniciis, ἐγὼ δ' οὔ τοι πυρὸς ἀνῆψα φῶς νόμιμον ἐν γάμοις, ὡς πρέπει ματέρι μακαρίᾳ. Ego autem neque tibi lumen ſuccendi legitimum in nuptiis, ſicuti addecet matrem beatam (vide interpretem Latinum) Apollonius in Argonauticis, δᾳδουχεῖν τῇ Θέτιδι, id eſt facem prætuliſſe Thetidi ob beneuolentiam, dum matris officio fungitur. αὐτὴ δὲ φλόγα, χείρεσσιν ἀνέσχεθον νυμφιδίην, κεδνῆς ἀγανόφρονος εἵνεκα τιμῆς.

c *Feſcenninos verſus.*] Catullus in Epithalamio Iuliæ & Mallij,

Ne diu teneat procax
Feſcennina locutio.

d *Quem epithalamium vocant.*] Sunt multa antiquorum poetarum Epithalamia, vt Catulli, Claudiani & Auſonij.

e *Atque in his quinque deos precari.*] Id ex Plutarcho eſt Problem. cap. 2. ad fi. qui quos adultos hîc Alexander appellat τελείους. nam Græci ita vocant deos eadem prope ſignificatione qua γαμηλίους & ζυγίους. id eſt nuptiales & coniugales. ipſas enim nuptias γάμον τέλειον appellat διὰ τὸ τελειότητα βίου κατασκευάζειν, vt ſcribit interpres Pindari Nemeorum ode 10.

f *Quas etiam pronubas.*] Donatus in 7. Æneid. ibi,

Et Bellona manet te pronuba. ———

g *Feſcenninos.*] Vide Liuium 1. Decad. lib. 7. poſt princ. Seruium in 7. Æneid. in eum locum,

Hi feſcenninas acies.

Feſtum Pompeium libr. 6. Acronem & Porphyrionem in Horatium lib. 2. epiſt. ad Auguſtum in illis verſibus,

Feſcennina per hunc inuenta licentia morem.

Cæterum Catullus in Epithalamio Iuliæ & Mallij ſatis declarat huiuſmodi verſus ad nuptias pertinere, cum ſcribit,

Nec diu te teneat procax
Feſcennina locutio.

h *Quos Auguſtus.*] Macrobius lib. Saturn. c. 4.

i *Græcis*

Pollionis apophthegma. *Amœbeum carmen.* *Cantilena in conuiuiis.* *Nuptiæ legitimæ.*

deret, increpatus Pollio, ſe non facile dixit in eum ſcribere, qui poſſet proſcribere. [i] Græcis verò amœbæum carmen in nuptiis modulatis vocibus canere ſolemne fuit: quod feſto nuptiarum die Thetidis & Pelei, deos decantaſſe ferunt. [k] Plato in Gorgia cantilenam in conuiuiis decantari prodidit hoc tenore; Formoſum eſſe & diuitem, ac bene valere, ſummum exiſtimari bonum. [l] Athenis verò inconditum carmen canebatur: Bonos ama, timidos repelle, ſciens timidorum paruam eſſe gratiam. [m] Illud autem non præterierim, nuptias legitimas illas haberi quæ inter Romanos ciues, aut cum eo cui princeps populuſve ciuitatem aut connubia dediſſet, contrahuntur: quo iure nati liberi, in familia & poteſtate ſunt: cum impare verò, aut ſi Romanos cum peregrina, vel Latini nominis muliere, aut ſerua vel barbara iungeretur, nullum fuiſſe ius nuptiarum neceſſitudiniſque. itaque nati liberi, ſub patris iure aut familia non erant, ſed matrem ſequebantur: tametſi tradatur, in [n] Græcia, Apulia, & Carthagine, ſeruiles ſæpè nuptias curari. [o] Quod quidem connubium vt manaret ad poſteros, ſociis & bene meritis, ac finitimis, nonnunquam externis dare ſolitauerunt. Siquidem [p] Campanis vt Romanas ducere liceret vxores, natique liberi vt iuſti hæredes forent, fuit olim pro magno munere datum: ſicut [q] Alatrinati, Verulano & Ferentinati. Neque enim cum Romano peregrino connubium eſſe cenſuere. Namque [r] impares nuptiæ, aut ſine teſtibus ac patre non iubente, legitimæ non ſunt. [s] Idque ſenatuſconſulto Romæ cautum fuit, vt ſi Romanis Latinas vxores ducere contigiſſet, aut Latinis Romanas, ſui eſſent iuris & arbitrij ſiue Romæ degere, vel in

ANNOTATIONES.

i *Græcis verò amœbæum carmen.*] Plutarchus in Arato. Sed & de huiuſmodi carmine Seruius in 3. Eclog. Virgilij, vbi declarat cuiuſmodi id eſſet. Amœbæi autem citharœdi meminit Athenæus lib. 14. c. 9.

k *Plato in Gorgia.*] Itemque lib. 2. de legib. & alij quos videbis in noſtris legibus Connubialibus l. 2. num. 42.

l *Athenis verò.*] Vide Athenæum lib. 15. dipnoſop. cap. 21.

m *Illud autem non præterierim.*] Vide quæ dicam infra. Sed vt non obmittam quod à Boëtio ſcriptum eſt in Comment. Topic. libr. 5. Nuptias non eſſe iure contractas, quæ non aut inter ciuem Romanum ciuémque Romanam iungebantur, aut cui princeps populúſve ciuitatem vel connubium non permiſiſſet, & ex impari matrimonio ſuſcepti non patrem, ſed matrem ſequebantur. Hincque in Topicis id exemplum eſt. Quædam Romana, vel cum Latino, vel cum peregrino, vel cum ſeruo, vel cum quo ius connubij non erat, nuptias fecit: dotem contulit, factoque inter eos diuortio, contenditur an nuptæ mulieris cum eo cum quo ius connubij non erat, apud virum dotis pars poſt diuortiũ remanere debeat. Et huc pertinet quod Liuius ait 5. Dec. li. 3. haud lõgè poſt prin. Et alia noui generis hominũ ex Hiſpania legatio venit. Ex militibus Romanis, & ex Hiſpanis mulieribus cum quibus cõnubium non eſſet, natos ſe memorantes, ſuprà 4. millia hominum, orabant, vt ſibi oppidum, in quo habitarent, daretur. Senatus decreuit, vti nomina ſua apud L. Canuleium profiterentur: eorúmque, ſi quos manumiſiſſet, eos Carteiam ad Oceanum deduci placeret. Qui Carteienſium domi manere vellent, poteſtatem fore, vti numero colonorum eſſent, agro aſſignato. Latinam eam coloniam fuiſſe, libertinorúmque appellari. Sed & adde apud Athenienſes quoque non niſi inter ſeſe iuſtas nuptias fuiſſe, vt conſtat ex Demoſthene in oratione contra Neæram, & dicemus infrà lib. 4. c. 8.

n *Græcia & Apulia, & Carthagine.*] Hæc mihi videntur tranſcripta ex prologo Caſinæ Plauti, ibi,

Hercle quid iſtuc eſt? ſeruiles nuptiæ?
Seruine vxorem ducent, aut poſcent ſibi?
Nouum attulerunt, quod fit nuſquam gentium.
At ego aio, hoc fieri in Græcia & Carthagini,
Et hic in noſtra terra, atque in Apulia.

Et inde,

Id ni fit, mecum pignus ſi quis volt, dato
In vrnam mulſi, Pœnus dum iudex ſiet,
Vel Græcus adeo, vel mea cauſa Apulus.

Quæ tamen potius ex Comica licentia conficta poſtremis in verbis arguuntur, quam quod pro hiſtoriæ teſtimonio poſſint hoc loco recitari.

o *Quod quidem connubium.*] Id quidem patet exemplis, quæ mox ſubiicit.

p *Campanis.*] Liuius 3. Decad. lib. 3. non multò poſt princ. Acceſſit poſt Cannenſem cladem: vt, quius aliqua erat verecundia, Romanum quoque Imperium ſpernerent: id modò erat in mora, ne id extemplò efficerent, quòd connubium vetuſtum multas familias claras ac potentes Romanis miſcuerat. Et 4. Decad. lib. 1. in oratione L. Furij Purpurionis Legati. Hi homines (de Campanis loquitur) cum pro iis bellum aduerſus Samnites per annos propè ſeptuaginta cũ magnis noſtris cladibus geſſiſſemus: ipſos fœdere primùm, deinde connubio, atque inde cognationibus, poſtremò ciuitate nobis coniunxiſſemus: tempore noſtro aduerſo, primi omnium Italiæ populorum, præſidio noſtro fœdè interfecto ad Hannibalem defecerunt. Rurſumque libr. 8. Campani, cum eo ex Senatuſconſulto, quod priore anno factum erat, cenſores Romæ cenſeri coëgiſſent (nam antea incertum fuerat, vbi cenſerentur) petierunt, vt ſibi ciues Romanas ducere vxores liceret: & ſi qui prius duxiſſent, vt habere eas: & ante eam diem nati, vti ſibi iuſti liberi hæredéſque eſſent. vtraque res impetrata.

q *Alatrinati, Verulano, & Ferentinati.*] De his tribus Liuius 1. Decad. lib. 9. non longe ante finem. Hernicorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati (quia maluerant quam ciuitatem) ſuæ leges redditæ: connubiumque inter ipſos quod aliquandiu ſoli Hernicorum habuerunt, permiſſum. Hæc ille. Sed an id voluit dicere, quod hic Alexander ſcribit, cæteri iudicent.

r *Impares nuptiæ.*] Ex Apuleio lib. 6. Metamorph. Impares, ait, nuptiæ, & prætereà in villa ſine teſtibus, & patre non conſentiente, factæ, legitimę non poſſunt videri, ac per hoc ſpurius iſte naſcetur. Et iterum poſteà, Iam faxo nuptias non impares ſed legitimas, & iure ciuili congruas. Et vide quæ ſcripſi in Commentariis Nobilitatis c. 20. nu. 167. & in noſtris ll. Connubialibus.

s *Idq; ex Senatuſconſulto Romæ.*] Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 6. in princ. nec id quidem nouum apud Romanos. Nam & apud Hebræos ex lege Moyſis, cum 12. tribus eſſent, non licebat vxorem ex alia tribu ducere: vt ſcribitur Numerorum cap. 36. & vltimo. Sed nec apud Indos, qui in ſeptem genera hominum, ſiue tribus diuidebantur, connubia promiſcua erãt: neque enim agricolæ ex opificum genere vxorem capere licebat & ſic de ſimilibus, vt tradit Arrianus Nicomedenſis, de rebus geſtis Alexandri libr. 8. & ante illum Strabo lib. 15. Cæterum Liuius 5. Decad. lib. 5. tradit Paulum Æmilium, deuictam Macedoniam in quatuor partes ſiue regiones diuiſiſſe, ſcilicet captæ primæ regionis Amphipolim, ſecundæ Theſſalonicem, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit: pronunciatſeque neque cõnubium, neque commerciũ agrorum ædificiorumque inter ſe placere, eumquam extra fines regionis ſuæ eſſe. Vide Plutarchũ in vita illius.

t *Quòdque*

patriam redire vellent: atque innuptæ puellæ vt matrem ſequantur. [t] Quódque virgines publicis feſtis non dabantur nuptui, viduas vero nubere fas erat. [u] Ac menſe Maio, quo [x] Lemuria, vt occiſi Remi vmbra placaretur, inſtituta ſunt. [y] Et dum feralia ſeu parentalia fiunt, ac diebus impuris, & quibus ancylia in templo Martis nondum condita ſunt, [z] vel feſtis diebus, [a] & menſe Iunio niſi poſt Idus, quenquam nuptiis copulari religioſum erat. [b] Quinetiam animaduerſum eſt, poſtera die Nonis, Idibus, vel Calendis, vxorem ſponſamve ducere Romanis non licere: ſed eos dies velut triſti omine infames & deteſtabiles cenſeri: quoniam hi dies atri decreto pontificum habentur: [c] quibus legiones educere, aut acies cum hoſte committere, vel quicquam publicæ rei agere, religio non ſinit. [d] Perſis verò nuptias contrahere, aut maritale coniugium inire, initio verni æquinoctij tantummodo permittitur: reliquo anni tempore [e] non licet.

Nuptiis quando copulari fas erat.
Lemuria.
Dies atri.
Perſæ.

ANNOTATIONES.

t *Quódque virgines publicis.*] Plutarchus Problematum cap. 105. & Macrobius Verrij Flacci & Varronis authoritate libro 1. Saturnal. cap. 15. & aliis 17.

u *At menſe Maio.*] Porphyrion interpres Horatij Epiſtolarum lib. 2. epiſt. 2. ad finem, tradit religionem eſſe nubere menſe Maio, & item Martio in quo nuptiis habita certamina: quod in hoc menſe a Minerua Mars victus eſt, & obtenta virginitate, Minerua, Nerine eſt appellata. Ante eum Ouidius lib. 5. Faſtorum,

Hac quoque de cauſa, ſi te prouerbia tangunt,
Menſe malum Maio nubere, vulgus ait.

Sed & Plutarchus Problem. cap. 86. Cur, inquit, menſe Maio vxores non ducant? Eiuſdemque rationes affert, quæ illuc in promptu ſunt omnibus.

x *Lemuria.*] De quibus ipſe Ouidius lib. 5. Faſt.

Romulus obſequitur, lucemque Remuria dixit
Illam, qua poſitis iuſta feruntur auis.
Aſpera mutata eſt in lęuem tempore longo
Littera, quæ toto nomine prima fuit.
Mox etiam Lemures animas dixere ſilentum.
Hic ſenſus verbi, vis ea vocis erat.

Et Porphyrion vbi ſuprà.

y *Et dum feralia.*] Ouidius lib. 5. Faſt. de parentalibus ſiue ferentalibus loquens,

Dum tamen hæc fiunt, viduæ ceſſate puellæ.
Expectet puras pinea tęda faces.

&c. quæ ſequuntur in hanc ſententiam. In quo & illud tibi animaduertendum, hæc feralia eadem eſſe quæ & Lemuria, vt dicit Porphyrion vbi ſuprà.

z *Vel feſtis diebus.*] Feſtis diebus & feriis vim cuiquam fieri piaculare eſt: ideò tunc vitantur nuptiæ, in quibus fieri vis virginibus videtur, ait Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 17.

a *Et menſe Iunio.*] Ouid. lib. 6. Faſtor.

Tunc mihi poſt ſacras monſtratur Iunius Idus
Vtilis & nuptis, vtilis eſſe viris.
Primáque pars huius thalamis aliena reperta eſt, &c.

Sed iis adde quod apud Macrobium ait Varro, Mundus cùm patet, Deorum triſtium & inferûm quaſi ianua patet, & tunc vxorem liberorum quærendorum cauſa ducere religioſum eſt. At quo anni tempore terra patere & Manes libere vagari crederentur, Sextus Pompeius ex Catone & Capitone retulit lib. 11. ſcilicet 3. Cal. Septembris. 4. Nonas Octobris & 3. Idus Nouembris.

b *Quinetiam animaduerſum.*] Ex Ouidio lib. 1. Faſtor.

Nonarum tutela deo caret: omnibus iſtis
(Ne fallare caue) proximus ater erit.
Omen ab euentu eſt: illis nam Roma diebus
Marte ſub aduerſo triſtia damna tulit.

Et cùm dicit, Omnibus iſtis, intellige de Calẽdis, Idibus & Nonis, de quibus antè loquutus fuerat. Idem Gellius lib. 5. cap. 17. Macrobius lib. Saturnal. 1. c. 17. in fin. vbi nuncupatim de nuptiis loquitur. Nonius Marcel. quo loco de atris diebus loquitur. Feſtus Pompeius libr. 11. vbi de mundo, & lib. 12. vbi de Nonis loquitur. Liu. Decad. 1. libr. 6. initio. Et vide Plutarchum in Lucullo. & in Problem.

c *Quibus legiones educere.*] De quo vide infrà lib. 4 cap. 20.

d *Perſis vero.*] Id Strabonis eſt lib. 15. ante fi.

e *Non licet.*] Adde & alias multas cæremonias nuptiarum. Nam coronis floreis larem adornabant, vt nuptias fortunarent, ex Plauto in Aulularia,

Nunc Tuſculum emi, & haſce coronas floreas,
Hæc imponentur in foco noſtro lari,
Ut fortunatas faciat gnatæ nuptias.

Prætereáque acclamare ſolebãt, feliciter vt ſcilicet feliciter nuptiæ ſecundarẽt, ex Suetonio in Domit. c. 13. In reducenda poſt diuortium vxore, acclamari etiam libenter audiuit, Domino & Dominæ feliciter. Et Iuuen. Satyr. 2.

Signatæ tabulæ, dictum feliciter

Eorum autem, qui vxores ducebant, comam haſtæ cuſpide diſcernebant, ac diſcriminabant: multis rationibus, quas ſigillatim deſcribit Plutarchus Problem. c. 87. Noua quoque nupta ſuper Priapi faſcinum ſedere iubebatur, vt videre eſt apud D. Auguſtinum lib. 6. de Ciuitate Dei c. 9. Apud eoſdem Romanos more antiquo, nubentes canis ſenum crinibus ornabantur, vt Veſtales virgines caſtitatis vitæque integritatis exẽplo, vt ſcribit Feſtus Pomp. lib. 17. Tam autem apud illos, quam apud Græcos moris fuit puellas ante nouorum coniugum thalamos à veſperi ad mediã vſque noctem concinere carmina, quæ κοιμητικὰ, quaſi ſomni conciliatoria dicebant: ne quid interea, quod intus fieret, foris audiretur. Rurſus ab iiſdem canebantur carmina matutina, quæ διεγερτικὰ, quaſi excitatoria dicta fuere. Huius generis exemplum habes in Idylio Theocriti, cui nomẽ eſt Helenes Epithalamiũ, vt obſeruauit P. Nannius Miſcella. libr. 7. Apud Græcos piſtillum ante thalamum ſponſorum alligabant, & famula cribrum ferebat ſigna induſtrię ad opera, ex Polluce lib. 3. c. 4. Apud Megarenſes puellæ ante nuptias libamenta ad Iphinoe monumentũ proferebant & crinium primitias deponebant. ex Pauſan. lib. 1. In Theſſalia is, qui vxorem ducturus erat, pro nuptiis ſacrificans, equum bellatorem inducebat frænatum & omnibus armis inſtructum: deinde ſacrificatione facta, equum vxori habenis ducendum tradebat. cuius rei teſtis eſt Ælianus lib. de Natura animalium 12. c. 14. Apud Maſſilienſes proci ad conuiuium vocabantur: Oportebat puellam poſt cœnam ingredi, phialam miſcere, ac cuicũque ex præſentibus procis mallet porrigere. Cui ea porrexiſſet, is erat ſpõſus, vt ſcripſit Ariſtoteles, & ex eo Athenæus Dipnoſophiſtarum lib. 13. c. 13.

Immane exemplum Tulliæ ſupra corpus patris ambulantis, & filij Eucratidis idem facinus admittentis.

CAPVT VI.

DE [a] Tullia Seruij Tullij filia, nequiſſima fœmina, quæ Tarquinio ſuperbo nupta fuit, inhumanæ crudelitatis memorandũ facinus, & poſt homines natos inauditum accepimus. Cum enim ſitus

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a DE *Tullia.*] Hæc ſunt Liuij 1. Decad. lib. 1. & Ouid. lib. 6. Faſtorum,

Tullia coniugio ſceleris mercede parato,
His ſolita eſt dictis extimulare virum.

Quid

eius Tarquinius æquè ferox agitatus, regni cupiditate improba Seruium Tullium ſocerum, vt ipſe regno potiretur, interficiendum curaſſet, præteruehens ipſa carpento in feſtis furiis agitata & muliebri ſpiritu inflata, ſupra patris defuncti corpus, vulneribus & plagis affecti & cruentati, incedere non dubitauit. Ob cuius inhumanum ſcelus, & rei fœditatem, loco tanquam nefario & conſcelerato, Scelerati nomen factum. Sanè deteſtabile facinus nominis diritate execrantes. Fuerat enim [b] Cyprio nomen vico in quo hæc geſta ſunt, poſtea Sceleratus dictus. Cypriuſque nuncupatus, quod cum locum cum Sabini inſediſſent, boni ominis cauſa Cyprium, hoc eſt, bonum appellarunt. [c] Scelerata quoque porta, quæ Carmentalis olim fuit, ſubinde dicta eſt. Cum enim CCC. & VI. Fabij vno agmine inde egreſſi, contra Veientes ad Cremeram acriter dimicantes, ad vnum procubuiſſent, portæ vnde egreſſi ſunt, Sceleratæ nomen indidere: ſcilicet memoria deteſtandi facinoris, indignitatem rei poſteris relinquentes. Caſtra quoque in quibus Claudij pater Druſus graui morbo afflictus, & triſti fato ſublatus fuit, quia intempeſtiua morte præuentus, acerbo funere deceſſit, Scelerata etiam dixere, quanta cum caritate milites proſequuti fuerint, turpi conuitio & infando nomine ſignificantes. Fuit quoque [d] ſceleratus campus iuxta Collinam portam, in quo Veſtales inceſti damnatæ viuæ defodi conſueuere. Sed quod de Tullia eſt modo dictum, haud abſimile facinus in Eucratidem, qui Bactris imperitauit admiſſum accepimus, ſiquidem cum Demetrij ingentes copias parua manu fudiſſet, Indiámque, exterminato hoſte, magno conſilio ſubegiſſet: dum Bactra peteret, à filio impuro & flagitioſo, quem ſocium regno aſciuerat, vt ſolus potiretur regno, imprudens ex inſidiis occupatur, turpique nece in via trucidatur: qui patris cæde non contentus, pari ſcelere & audacia per corpus vulneribus affecti currum agere, & ſanguine inſperſus paterno, inſepultum abiicere non dubitauit, auſus facinus quod in nulla vnquam Scythia tyrannus admiſit. Tantis ſceleribus mortales veſana regni cupido cepit, vt effrenato furore cæci, ad cædem & cruorem agantur præcipites. [e] Fuere autem Bactriani iuxta Sogdianos & Hyrcanos, horridis ingeniis, haud procul à Scytharum gente: quippe Tanais ab Scythis illos diuidebat, bellicoſiſſimi, & rapto viuere aſſueti.

Sceleratus vicus. *De hoc, cap. 18. huius libri.* *Scelerata porta.* *Scelerata caſtra.* *Sceleratus campus.* *Eucratus.* *Bactriani.*

ANNOTATIONES.

Quid iuuat eſſe pares, te noſtra de ſororis,
Méque tui patris, ſi pia iura placent?
Filia carpento patrios initura penates
Ibat per medias alta feróxque vias.
Corpus vt aſpexit, lachrymis auriga profuſis
Reſtitit: hunc tali corripit illa ſono,
Vadis, an expectas pretium pietatis amarum?
Duc, inquam, inuitas ipſa per ora rotas.
Certa fides facti eſt, dictus ſceleratus ab illa
Vicus, & æterna res ea preſſa nota eſt.

Et infrà,

Et Feſti Pompeij lib. 17. & Plinij, aut quiſquis is eſt, de Viris illuſtribus c. 7. & Valer. Maximi lib. 9. c. 11.

b *Cyprio nomen vico.*] Varro lib. 4. de ling. Lat. Dioni. Halicarn. lib. 4.

c *Scelerata quoque porta.*] Ouid. 2. Faſto.

Hæc fuit illa dies in qua Veientibus armis
Ter centum Fabij ter cidere duo.
Vna domus vires & onus ſuſceperat vrbis:
Sumunt gentiles arma profeſſa manus.
Egreditur caſtris miles generoſus ab iiſdem,
E quis dux fieri quilibet aptus erat.
Carmentis porta dextro eſt via proxima Iano:
Ire per hanc noli, quiſquis es, omen habet.
Illa fama refert Fabios exiiſſe trecentos,
Porta vacat culpa, ſed tamen omen habet.

Et Liuius 1. Dec. lib. 2. & Feſtus Pomp. lib. 17.

d *Sceleratus campus.*] Liuius 1. Decad lib. 8.

e *Fuere autem Bactriani.*] Q. Curt. li. 4. Ptolemæus lib. 6. c. 2.

Tria errata interpretis epiſtolarum familiarium Ciceronis commodè explanantur.

CAPVT VII.

TRIBVS erratis lapſum offendimus virum ſanè eruditum, epiſtolarum familiarium Ciceronis interpretem non infacundum, cuius ſcripta vulgo innotuere.[a] Primo illa ad M. Cælium epiſtola, in qua verba ſunt Ciceronis: Oppugnaui quinque & viginti diebus, aggeribus, vineis, turribus, oppidum Pindeniſſum munitiſſimum, tantis operibus, vt mihi ad ſummam gloriam nihil deſit, niſi nomen oppidi. Quid ſibi Cicero vellet his verbis, non ſatis aſſequi videbatur: cum nomen oppidi nihil cenſeret aliud, quàm ipſum oppidum, ac ſi diceret, ad ſummam mihi gloriam nihil deeſt, niſi vt oppidum quod oppugnare adortus ſum, denique expugnem. Quod tamen longe abeſſe à vero intellectu apparet. Quid quæſo nomen oppidi cum ipſo oppido commune habuit? aut quid tam inſolens, aut à Ciceronis facundia tantum abeſſe potuit, quàm verba planè expoſita, poetico ſenſu, & quaſi figuris circumſcribere, aut coloribus infucare? Quod tamen aliter intelligi oportere ex contextu verborum liquere arbitror. Cum enim ex oppidis vi expugnatis imperatores plerumque nomina ferrét, quippe cũ ex Coriolis [b] M Coriolanus, & ex Fidenis [c] Sergius Fidenas, atque ex Creta victa [d] Metellus Creticus dicti ſunt: quæ ſibi cognomenta in teſtimonium maximæ & expertæ virtu-

Ciceronis locus.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

a PRimò illa ad M. Cælium epiſtola] Ea eſt Epiſtolarum famil. lib. 2. epiſto. 9. & totius operis 20. cuius initium eſt, Tu vide quàm timidè.

b *Martius Coriolanus.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. Plutarchus in vita ipſius Coriolani.

c *Sergius Fidenas.*] Liuius eiuſdem 1 Decadis lib. 4.

d *Metellus Creticus.*] Florus libr. 3. Epit. in bello Cretico. Dion in principio ſuæ hiſtoriæ. Sextus Rufus in hiſtoria Romanorum cap. 9. Ex quo illud Martialis lib. 1. epig. 2.

Creta dedit magnum, maius dedit Africa nomen

Scipio

tis,rerumq́; geſtarum gloriæ adoptarunt:ſic Cicero cum ſpem haud dubiam potiundi haberet oppidi, nihil deeſſe ad ſummam gloriam niſi nomen oppidi,& cognomentum ex Pindeniſſo aſſeuerat:videlicet ſicut Aphricani, Numantini, & Cretici illi nomina tulere, ſic ex Pindeniſſo ipſe [e] cognomentum ferat. [f] Rurſus alia ad eundem Cælium epiſtola,his vtitur verbis.Mea verò officia ei non defuiſſe tu es teſtis,quoniam, vt opinor, comicus accidit Phannia. Quod ille in Terentiano Phannia non poſſe accommodari aiebat.ſed alium quendam fuiſſe Phanniam, de quo ſentiret Cicero, qui in notitiam nomenq́; non venit. Quæ verba ſi penſitare quis volet, atque ingenij acie non obtuſa rimari, etiam ad Terentianum Phanniam ſaluo ſenſu accommodabit. Cum enim Phannia ille Terentianus,Chremetis frater fuerit, & Crito Andrius inopino aduentu opportune introducatur aduenisse: quo ſignificante de Phannia Chremetis fratre & filia Glycerio, in notitiam venit, ipſamq́; filiam ſibi eſſe compertum habuit:pariter Cicero peropportunè comicum Phanniam aduenisse dicit, hoc eſt,aliquid ſecreti conſilij,quod nondum emerſerat,prodiiſſe in lucem, quo ſicut in Phannia Terentiano Glycerium Chremetis filia, & Phanniæ neptis apparuit:ſic ipſius opera opportune ſit intellectum,Ciceronis officia illi non defuiſſe,& ſe de Appio bene meritum ſignificari. [g] Tertio ad eundem Cælium Ciceronis verba ſunt:Vtor ætatis vitio,velim ita ſit:ſed tamen togam prætextam texi apio,puto te audiſſe. Quid verba ſignarent,haud perſpicuè capere viſus fuit.Dicebat enim his verbis id notari,quaſi meam togam mœrore circundedi,cum apium amarum eſſe conſtet,quod animo afflicto & iacenti eſſet. Id tamen aliter intelligi conuenire,qui ſenſum eruere volet haud dubiè animaduerterit.Cum enim apiū funeralis herba fuerit,exq́; apij corona defunctorum tumulos ornari,atque in ludis funebribus apio coronari victores proditū ſit,merito, inquit,cum tot calamitatibus reſpub.opprimatur,ob immodicas ſimultates & ingruentia bella,cum in atrociſſimos fluctus reipub.inciderim,ipſiq́; cadenti nihil opis offerre valeam: meam,inquit,togam prætextam, quæ magiſtratum decet, texi apio, hoc eſt,funere:quaſi eò indignationis venerit,vt cum vlterius labentem rempub.ferre nequeat,deq́; illius interitu crucietur & ſolicitus ſit, ſibi iam in extremo vitæ curriculo mortem propoſuerit, quam pro repub. libenter ſubiturus fuit: quod eſt dicere, ſi reſpub. morietur,ſe nolle viuere. [h] Sicut Aſinius Pollio ad Ciceronem: Nam nec reipub. deeſſe volo, nec ſupereſſe,inquit. Ideo togam prætextam, quæ prætoria & conſularis eſt, apio, hoc eſt, funere texuerit, quod etiam Græco eſt prouerbio vſurpatum,vt in mala valetudine & & rebus acerbis & deploratis,apio [i] opus eſſe dicant.Quos intellectus,qui rem aſſequi volet,ex verborum contextu planè redundare perſpiciet.

Alius locus Ciceronis.

Ciceronis locus alius.

Apiū funeralis herba.

Paræmia.

ANNOTATIONES.

Scipio quod victor quodq́; Metellus habet.

Sed & ita cognominatus eſt M. Antonius pater Triumuiri,quòd Cretæ mortuus eſt,vt ſcribit Plut.in vita Antonij.

e *Cognomentum feras.*] Ego verò cum locum Ciceronis aliter intelligendum puto,cum dicit, Vt mihi ad ſumma gloriam nihil deſit, niſi nomen oppidi.vt ſcilicet nomen pro fama & celebritate huius oppidi, quod & ſi munitiſſimum eſſet, & expugnatu difficillimum, vt ipſe Cicero dicit ad Atticum lib.5.epiſt.21. tamen ignobile, & veluti ignotum, nullius nominis aut famæ apud ſcriptores & cæteras gétes eſſet. Quis enim inter claras vrbes vnquam Pindeniſſum recenſuit: Id autem ſine nomine eſſe dicitur,quod obſcurū eſt & ignotum,licet nomen habeat. Et ſæpe nomen pro fama & dignitate accipitur. Cicero lib.1. epiſt famil. epiſt. 7. Curaſti vt plus additum ad memoriam nominis noſtri,quā ademptum de fortuna videretur. Pro Deiotaro, Quantum nomen eius fuerit. Virg.lib.2.Æneidos,

——Et nos aliquod nomenq́; decusq́;
Geſſimus.——

Vbi Seruius nomen interpretatur,id eſt gloriam.Et lib.9.

——Multam in medio ſine nomine plebem.

Vbi & ipſe Seruius interpretatur, ſine nomine,ſine gloria, quorum per humilitatem non ſunt nota nomina.& iterum ſecundo lib.

————Et ſine nomine corpus.

Vbi & ipſe Seruius,id eſt ſine agnitione. & lib.11.

Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iam in morte,neque hoc ſine nomine lethum
Per gentes erit,aut famam patieris inultæ.

Vbi & Seruius interpretatur ſine gloria,ſine fama. Et Horatius carminum lib.3.od. 9.

Multi Lydia nominis.

Id eſt magnæ famæ & claræ,vt interpretatur Acron & Porphyrion.Et Liu.1.Decad.lib.1.non adeò longe a princ. Vrbes quoque, vt cætera ex infimo naſcerdeinde,quas ſua virtus & dij iuuent,magnas opes magnumque nomen ſibi facere.Et iterum,Quod maximum Tatij nomen in his regionibus erat.& 3.Decad.lib.8. Domus tibi tua pater patruúſque intra 30.dies cum exercitib. cæſi documento ſunt,vbi per aliquot annos maximis rebus terra marique gerendis ampliſſimum nomen apud exteras gentes populi Romani veſtræque familiæ fecerant,Quintilianus lib.12.c.6. Viſus eſt hac ratione M.Tullius,& cum iam clarum meruiſſet inter patronos, qui tunc erant, nomen, in Aſiam nauigauit. Hanc autem interpretationem meam adiuuat & alia eiuſdem ad Atticum illa li.5.epiſtol.20.de eadem re loquentis, Saturnalibus mane ſe mihi Pindeniſſæ dediderunt ſeptimo & quinquageſimo die,poſtquam oppugnare eos cœpimus. Qui,malum,iſti Pindeniſſæ?qui ſunt?inquies.Nomen audiui nunquam.

f *Rurſus alia.*] Ea eſt eiuſdem lib.12.& totius voluminis 23. cuius hæc verba ſunt, Mea verò officia ei non defuiſſe tu es teſtis,quoniam κωμικὸς μάρτυς vt opinor)accidit Phania. Sed animaduertendum eſt in omnibus codicibus Ciceronis Phania,vt iam ex eo diximus,ſcripturā eſſe. Apud Terétium autem Phannia recognoſcendæ Glycerij teſtis aduenit in Andria.Aliò tamen trahit verba Ciceronis Rhodiginus lib.6.c.17.

g *Tertio ad eundem.*] Hæc eſt epiſtola eiuſdem lib.2.c.14. & totius vol.26.cuius initiū eſt,Magno dolor &c.Sed vereor ne Alexander nactus ſit exemplar corruptum. Nam & in codicibus Aldi & pleriſq; omnibus non Appio, ſed Oppio priore litera maiuſcula, legitur, tanquam id proprium nomen ſit cuiuſpiam, cui Cicero ipſe texebat togam prætextam,id eſt præparabat gradum ad magiſtratum quempiam, cui ius togæ prætextæ eſſet. Super eo quòd de apio hic dicit,vide Plinium lib.20.c.11.Plutarc.in Timoleone,& quæ dicentur infra lib.5.cap.8.& cap.21.

h *Sicut Aſinius Pollio ad Ciceronem.*] Libr.epiſto.famil.10. epiſt.33.eiuſdem libri, omnium autem 211.ad fi.

i *Apio opus eſſe dicant.*] Plutarc. in Timoleone & in Sympoſiacis.

K Quæ

Quot Romæ pontifices, quódve officium, & quæ fuerint inſignia, quibuſq; legibus maximus pontifex aſtrictus erat, & quid apud exteros. CAPVT VIII.

Pōtificu collegij numerus diuerſus.
Pont. max.
Pontificum munus.
Pōtificis maximi munus.
Album.

NON ſordidum neque obſcurum apud veteres olim nomen pontificum fuiſſe traditur. Nam quum inter ſacerdotia à Numa inſtituta, [a] ipſe ſe pontificem in primis: vt verò alij [b] Marcium M. filium ex patribus legiſſet, [c] poſtea interiectis temporibus, collegium pontificum ad quatuor, mox à tribunis plebis rogatione promulgata, ad octo auctum fuit: manſitque hic numerus longo æuo inuiolatus, [d] donec Sylla ad quindecim collegium ampliauit. Inter quos [e] maximus pontifex genere & dignitate præcipuus erat, & aliorum longè princeps. [f] Horum igitur fuit, religiones & ceremonias publicas priuatasque, ſacra & res diuinas ſanctiſſimè tueri & interpretari, illaque omnia exſcripta ſignatáque habere, vt quibus aris, quibus dijs, quibusque hoſtijs, quibus diebus, & ad quæ templa ſacra fierent, perſpectum haberent, nequi Romana ſacra negligerent, peregrinósque ritus adſciſcerent, aut deorum cæremonias turbarent. Ad quos tam de cœleſtium deorum ſacrificijs, quam de funeribus iuſtisque exhibendis, placandisque manibus, ac ſupernis infernisq; dijs, de ſepulchris & votis rite exoluendis, de ferijs, de religione, pietate, ſanctitate, cæremonijs deorum, déque fide & iureiurando, ſacrificijsq; ſolennibus, plebs quoties videbatur, tanquam ad antiſtitem deorum immortalium, cæremoniarum & ſacrorum, conſultum ibat. Ipſéque maximus pontifex precationes ſupplicationéſque deorum, cum [g] pontificali carmine præire, [h] comitia habere, [i] diéſque feriatos indicere, [k] quo quiſque deus ritu, quóve die colatur, [l] quibúſque precibus aduocetur, & quid quaque die operis fieri, vel non fieri publicis ferijs conueniret, docebat. [m] Eumdémque pontificem maximum ſingulorum annorum res geſtas & memoratu dignas, diurnis actis mandare literis, illáſque non ſolum monumentis tradere, ſed in albo proponere & referre, vt populó exſcribendi poteſtas fieret, ſolitum eſſe traditum eſt. [n] Quod album non apud pontifices mo-

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

a *Ipſe ſe pontificem.*] De quo videndi Halicarnaſſæus libr. 2. & Plutarch. in Numa.

b *Vt verò alij.*] Scilicet Liuius 1. Decad. lib. 1. & Plutarch. in Numa.

c *Poſteà interiectis temporibus.*] Liuius 1. Decad. lib. 10.

d *Donec Sylla.*] Vide Appianum & Plutarch. Plinius ſecundus, ſi is eſt, de Viris illuſtribus, c. 75. ſcribit illum numerum ſacerdotum auxiſſe.

e *Maximus Pontifex.*] Feſtus Pompeius lib. 11. Maximus, inquit, pontifex, quòd maximus rerum, quæ ad ſacra pertinent, iudex ſit. Valerius Maximus lib. 1. c. 1. in princ.

f *Horum igitur fuit.*] Dionyſius Halic. lib. 2. Liu. 1. Deca. lib. 1. Porrò Cicero ad Atticum lib. 4. epiſto. 2. ſcribit Pontifices eſſe religionis iudices.

g *Pontificali carmine.*] Ex quo quidem Seruius ad 2. Æneidos ibi,

Quiſquis es amiſſos hinc iam obliuiſcere Graios.

inquit, &

Vigiláſne Deûm gens.——

Verba ſunt, quibus Pontifex Maximus vtitur in puluinaribus: quia variam ſcientiam ſuo inſerit carmini.

h *Comitia habere,*] Liuius 3. Decad. lib. 5. Comitia Pontifici Maximo creando nouus Pontifex M. Cornelius Cethegus habuit. Ex quo etiam intelligis non ſolùm Pontificem Maximum, ſed & alium comitia habere, ſi quando Pont. Maximus creandus eſſet. Gellius autem lib. 5. cap. 19. ſcribit, Comitia arbitris Pontificibus præberi ſolita, quæ Curiata appellantur, quod & nos alibi diximus.

i *Dieſq; feriatos indicere.*] Intellige de conceptiuis, qui à Pōtifice, vel ex eius permiſſu à ſacerdotibus, in dies certos, vel etiam incertos quotannis concipiebantur. Feriæ nāque ſtatiuæ, vniuerſo populo communes, certis & conſtitutis diebus ac menſibus: & in faſtis, ſtatis obſeruationibus annotatæ fuere, vt Macrobius ait lib. 1. Satur. c. 16 Idem & imperatiuę a Conſulibus vel Prætoribus pro arbitrio poteſtatis indicebantur. Vnde eſt quod legimus Dictatorem feriarum conſtituendarum cauſa creatum. Liuius 1. Decad. lib. 7.

k *Quo quiſque Deus ritu.*] Ex Liuio d. Decad. lib. 1.

l *Quibuſq; precibus aduocetur.*] Ex eodem.

m *Eundémq; pontificem.*] Cicer. li. 2. de Oratore. Erat, inquit, hiſtoria nihil aliud, quàm annalium cōfectio, cuius rei memoriæque publicę retinendæ cauſa, ab initio rerum Romanarum vſque ad P. Mutium Pontificem Maximum res omnes ſingulorum annorum literis mandabat Pont. Max. efferebátque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas vt eſſet populo cognoſcendi, ij etiam inter annales maximi nominantur. Et lib. de Legibus 1. loquitur de Annalibus Pontificum maximorum. Liuius autem 1. Decad. lib. 1. Ancus, inquit, Martius longè antiquiſſimum ratus ſacra publica, vt à Numa inſtituta erant, facere: omnia ea ex commentariis Regis Pontificem Max. in album relata, proponere in publico iubet. Et lib. 6. in princ. Tum quòd paruæ per eadem tempora literæ fuere, vna cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum: & quòd etiam ſi quę in commentarijs Pōtificum, aliiſq; publicis priuatiſque erant monumentis, incenſa vrbe pleræque interiere. Macrobius lib. 5. Satur. c. 2. in fi. Pontificem, ait, Æneam vel ex nomine referendorum laborum eius oſtendit. Pontificibus enim permiſſa eſt poteſtas memoriam rerum geſtarum in tabulas conferendi, & hos annales appellant equidem maximos, quaſi à Pontificibus Maximis factos. Vnde ex perſona Æneæ ait,

Et vacet annales noſtrorum audire laborum.

Qui quidem locus eſt lib. 1. Æn. vbi vide Seruium.

n *Quod album.*] Album in hac ſignificatione, ſcilicet, pro tabula albo inducta colore, Græci *λεύκωμα* appellant, apud Demoſthenem *κατὰ τιμοκράτ.* citantem verba Solonis: *καὶ τεθεὶς τὸν καινὸν νόμον ἀναγράψας εἰς λεύκωμα, ἐκτιθέτω* [illegible] *αὐτ' ἐν* [illegible], in tabula quod & repetit noſter Budæus in commentariis linguæ Græcæ. Sed id videtur eſſe quod pittacium appellat Ælius Lampridius in Alexandro Seuero. Quanquam aliud ſignificat pittacium apud Cornelium Celſum lib. 3. c. 10. ſcilicet pro panno illito quopiam medicamento qui præcordiis, vel capiti dolenti imponi ſolet ad dolorem mitigandum. Et aliud quoque in decretis canonicis in cap. pittacium. 30. q. 2. pro libello ſcilicet, ſeu charta epiſtolari. Sed (vt redeamus) id noſtrum album vulgus matriculam appellare ſolet, qua dictione etiam vſi ſunt Vegetius & Ammianus Marcellinus. Fuiſſe autem album pontificium videre eſt apud Liuium 1. Decad. lib. 1. in Anco Martio poſt princ. Cauendum autem ne quis idem album apud magiſtratus omnes hic annumerato, Alexandrum ſenſiſſe putet: fuit enim alia eius & vera cogitatio, ſcriptum ſcilicet omnium horum ex ſorte officij diuerſum fuiſſe.

do, [o] ſed penes ſenatores, [p] iudices, [q] prætores, [r] decuriones, ac [s] citharœdos, [t] & centurias fuiſſe conſtat. [u] Denique apud Cæſares & omnes magiſtratus qui coercitionem habebant, album fuiſſe apparet: in quo ſingula conſtituta, decreta, & mandata publice edita proponebantur. Quare [x] Alexandrum Seuerum imperatorem, illorum quibus magiſtratus delegebat, nomina in albo proponere accepimus, vt vitia virtutéſque innoteſcerent: & quo quiſque honore dignus foret, populi iudicio exploraret. [y] Ac non ſolum reipub. ſacra cæremoniáſque curare, ſed de rebus quæ ad religionem pertinent, iudicia ferre: [z] contumaciaſque minorum magiſtratuum vindex eſſe. ſacrificantes obſeruare, [a] piaculaque iræ deûm conquirere, ne ſecus quam præſcriptum eſſet, ſacra fierent, néve incerta auſpicia, aut turbatæ religiones aduerſus mores inſtitutaque maiorum obſeruarentur. Vtque ſuper impetranda venia, venerandiſque dijs iuſta ſolennia exhibeantur, cauere debebat. [b] Tum religionis arcana, & diuinas traditiones cognoſcere, & ſi quid religioni minus vere adſcriptum eſſet, religione liberare, aut numinibus obligare: de [c] Veſtalium capite decernere, & ferre ſententiam, quæ ſacra quæve prophana eſſent, diiudicare, [d] néve quis praua religione populum alligaret, maximi pontificis officium & munus erat. [e] In quo fuit obſeruatum, vt nunquam infauſta die & ominoſa collegium conſulat, quòd dirum foret, & auſpicij mali. [f] Quare Vitellio principi, quòd pontificatum maximum adeptus, decimoquinto calendas Auguſti, die cladibus inſigni, collegium conſuluerat magno exitio fuit. [g] Tum ſi pons ſublicius collaberetur, illum reficere, vnde illis nomen factum. Is enim ligneus erat, & [h] nullo ære aut ferro compactus: quem ſacrum illi æſtimarunt: ita vt in aliqua parte labantem, niſi cæſa victima & ſacrificio perfecto, reficere non liceret: diúque Romæ lignei pontes fuere, donec poſt interualla temporum [i] ab Æmylio quæſtore lapideus conſtructus fuit. [k] Vota etiam ſolennia quibus verbis concipi, quibuſq; pecuniis exolui deberent, pontificum decretis cauebatur, illorúmque arbitratu vel exoluebantur, aut non rite emiſſa denuo concipiebantur. [l] Quod ſi quis ſui iuris arrogandus foret, quæ cauſa adoptionis, quæ ratio generis, quæ dignitas, quæve eſſent

Pontifices vnde dicti.

ANNOTATIONES.

o *Sed penes Senatores*] Corn. Tacitus lib. 4. Apidium Merulam quod in acta diui Auguſti non iurauerat, albo ſenatorio eraſit.

p *Iudices.*] Suetonius in Claudio ca. 16. Splendidum virum Græciæque prouinciæ principem, verùm Latini ſermonis ignarum, non modò albo iudicum eraſit, ſed etiam in peregrinitatem redegit. Et in Domitiano c. 8. Equitem Rom. ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimiſſæ adulterij crimen intenderat, eraſit iudicum albo. De albo loquitur, quo ſcilicet nomina iudicum ſcribebantur: nõ de eo, quod iudices ipſi proponebant. At de hoc Vlpianus in l. ſi quis id quod. ff. de iuriſd. omnium iud. Magis tamen placebit ei, qui Vlpiani ſcriptum ad edictum prætoris expendet dictam legem, ſi quis id quod. & ſimil. de Prætoris albo intelligit, de quo Theophilus §. pœnales Inſtitut. de actio. Vnde conſequitur non probari iudices album propoſuiſſe, in quo Alexandri diligentiam perſpicacem, & legentium iudicium deſidero.

q *Prætores.*] Idem Vlpianus in l. 1. ff. de edend. & d. l. ſi quis id quod. & alibi ſæpe.

r *Decuriones.*] Idem Vlpianus in l. 1. ff. de albo ſcrib. & Symmachus li. 1. epiſtolarum ad Theodoſium Auguſtum. Sed cùm Venerem Stratonis illicitam, vſurpatamque militiam Marcellus argueret, quod Decurionum aſcriptus albo, vt geſta docuerunt, aduerſum leges & Palatina caſtra tranſiſſet, &c.

s *Ac citharœdos.*] Suetonius in Nerone cap. 21. Sine mora nomen ſuum in albo profitentium citharœdorum iuſſit aſcribi.

t *Et centurias.*] Vide num legendum & Decurias ex Suetonio in Tyberio cap. 51. Inſtanti ſæpius vt ciuitate donatum in decurias allegeret, negauit alia ſe conditione allecturum, quam ſi pateretur adſcribi albo, extortum ſibi id à matre. Et de huiuſmodi albo accipienda ſunt loca eiuſdem Suetonij, in Claudio cap. 16. & in Domitian. cap. 8. Dicuntur autem iudicum decuriæ ab eodem Suetou. in Auguſto cap. 32.

u *Denique apud Cæſares.*] Vt conſtat ex ſequentibus exemplis.

x *Alexandrum Seuerum.*] Ælius Lampridius in vita illius.

y *Ac non ſolum.*] Ad pontifices redit, idque eſt Feſti Pompeij lib. 11.

z *Contumaciaſq;.*] Idem ibi.

a *Piaculaq;.*] Locris expilatis, ſcribit Liuius Dec. 3. lib. 9 petitum vt prius ad collegium pontificum referretur, quod ſacri theſauri moti &c. eſſent, quæ piacula, quibus dijs, quibus hoſtijs fieri placeret, Tacitus lib. 12. Addidit Claudius ſacra ex legibus Tull. Regis, piaculaque ad lucum Dianæ per pontifices danda.

b *Tum religionis arcana.*] De quibus conſulti ſæpe relata cauſa à Senatu ad Pontifices reſponderent quid fieri placeret, vt multis refert Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 16. vel alijs 18.

c *De Veſtalium capite.*] Quod hinc ſatis patet quod ſcribit Liuius 1. Decadis lib. 4. Poſthumia virgo Veſtalis dé inceſtu cauſam dixit crimine innoxia. Ampliatam, deinde abſolutam pro collegij ſententia Pontifex Maximus abſtinere iocis, colique ſanctè potius quàm ſcitè iuſſit.

d *Néve quis praua religione.*] Ea vos religione innumerabilia decreta Pontificum liberant, vt ait Liuius in oratione Conſulis, Decad. 4. lib. 9.

e *In quo fuit obſeruatum.*] Vt patet ex ſeq. exemplo.

f *Quare Vitellio principi.*] Cornel. Tacitus libr. 18. Apud ciuitatem cuncta interpretantem, funeſti ominis loco acceptum eſt, quòd Maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cæremonijs publicis 15. Calend. Auguſt. edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus. Adeò omnis humani diuiníque iuris expers, pari libertorum amicorumque ſocordia, velut inter temulentos agebat.

g *Tum ſi pons ſublicius.*] Varro lib. 1. de ling. Latina. de quo vide Plut. in Numa.

h *Nullo ære aut ferro compactus.*] Dionyſ. Halicar. lib. 3. & 5. & Plin. lib. 36. cap. 15.

i *Ab Æmylio Quæſtore.*] Marlianus in Topographia veteris Romæ.

k *Vota etiam ſolemnia.*] Vt apud Liuium Decad. 2. libr. 4. Dictator, præeunte A. Cornelio, Pontifice Maximo, ludos magnos tumultus cauſa vouit. & idem Decad. 4. libr. 6. initio. Votum, præeunte P. Licinio, Pontifice Maximo, Conſul nuncupauit. De quo amplius vide infrà lib. 3. cap. 22.

l *Quod ſi quis.*] Gellius libr. 5. cap. 19. & Tacitus vbi mox citabo.

K m *Lex*

Lex Curiata.

Conſul & cenſor poterant & ſimul eſſe pontifices.

Culmen honoris pontificij.

ſacra, apud pontifices lege quærebatur, quæ [m] lex Curiata dicta eſt. [n] Idque ideo cautum, nequa calumnia, ſeu quis dolus compoſitus in arrogando ſui iuris homine adhiberetur: ita vt adoptiones contra ius pontificum factæ, aut ſine collegij decreto, nullæ & pro irritis forent. Et quamuis proprium ſacerdotis eſſet, nec imperia, nec [o] magiſtratus gerere, nec [p] equo vehi, aut [q] trinoctio ab vrbe abeſſe: poterat tamen [r] idem conſul vel [s] cenſor eſſe & pontifex, pariter religioni & reipub. præeſſe ab vrbe trinoctio abeſſe, equo vehi, vel pedibus ire. [t] Craſſus Licinius pontificatum maximum & conſulatum, mox cenſuram [u] præturámque ſimul geſſiſſe, [x] & Liuius pontifex pro prætore ordinibus præfuiſſe traditur. [y] Ipſum tamen qui ſimul conſul foret & pontifex, ne reipub. aut ſacrorum deſeratur cura, néve longius ablegaretur, extra Italiam ſortiri prouinciam non decebat ex ſenatus decreto, [z] poſtquam idem Craſſus prætor & pontifex cui belli ſumma commiſſa erat, quod nunquam antea factum, ſortitus Aſiam, ab Ariſtonico Attali fratre prælio victus occubuit, donec poſt interualla temporum, extra Italiam ſortiri prouincias cœpere. In tantúmque honoris culmen pontificatus, & eò excellentiæ creuit, vt [a] Cn. Cornelio prætori, quòd Marco Æmylio Lepido pontifici maximo conuicium feciſſet, mulcta dicta fuerit, [b] ipſumque regiæ dignitati proximum crederent. [c] Nam & lictor apparebat, & [d] curuli regia ſella, ac lectica inſignis erat, quam ante veſtibulum conſpicuam habere aſſuerat. [e] ad cuius fores pro ſplendore dignitatis, viridis laurus affixa videbatur. [f] Cumque cæteri honoribus functi, rationem adminiſtrati muneris reddere cogerentur, pontifex tamen maximus pro maieſtate geſti honoris rationem dare minimè cogi poterat, ipſique pro imperio & poteſtate, quóque plus dignitatis ferret, [g] cũ galero eſſe, & [h] carpento, vt reliquis ſacerdotibus, ingredi licebat. [i] Quippe

ANNOTATIONES.

m *Lex Curiata dicta eſt.*] Tacit. li. 17. in oratione Galbæ pro adoptione Piſonis. Igitur, inquit, Galba apprehenſa Piſonis manu, in hunc modum locutus fertur, Si te priuatus lege Curiata apud Pontifices, vt moris eſt, adoptarem &c. Et vide Appianum lib. 3. Bello. ciuil. Eò quoque illud Suet. Auguſt. 65. Nepotem Agrippam & priuignum Tyberium adoptauit in foro lege Curiata.

n *Idq́, ideo cautum*] Gellius vbi nuper citauimus.

o *Nec magiſtratus gerere.*] Plutarch. Problem. cap. 113.

p *Nec equo vehi.*] Idem eiuſdem operis c. 39. Gellius lib. 10. c. 15. Feſtus Pomp. lib. 5.

q *Aut trinoctio.*] Plutarch. d. c. 39. Problem.

r *Idem conſul.*] Paulus Oroſius li. 5. cap. 10. in princip. P. Licinius Craſſus conſul, & Pontifex Maximus, aduerſus Ariſtonicum, Attali fratrem, qui traditam per teſtamentum Romanis Aſiã peruaſerat, cum inſtructiſſimo milius exercitu. Florus Epitome Liuij lib. 59. Aduerſus Ariſtonicum P. Licinius Craſſus, Conſul, cùm idem Pontifex Max. eſſet, quod nunquam anteà factum erat, extra Italiam profectus prælio victus & interemptus eſt. Quanquam Liuius 3. Decad. lib. 8. alterius meminit P. Licinij Craſſi, neque eundem eſſe tempora patiuntur, qui & ipſe Pontifex Maximus & Conſul cum P. Scipione fuit: niſi dicas id (quod nunquam anteà factum erat) referri non ad præcedentia, ſed ad ſequentia, ſcilicet extra Italiam &c. Sed & M. Marcellus Cõſul & Pontifex Max. fuit apud eundem Liuium 4. Decadis libr. 3.

s *Vel Cenſor eſſe.*] Sic prior ille P. Licinius Craſſus Cenſor ſimul & Pont. Max. fuit apud Liuium 3. Decad. lib. 7. & M. Æmylius Lepidus apud eundem 4. Decad. lib. 10. & Q. Fuluius Flaccus 5. Decad. lib. 2. Imò verò Cn. Domitius ſimul Conſul & Cenſor & Pontif. Maximus fuit ex Valerio Maximo lib. 6. c. 5.

t *Craſſus Licinius.*] De quo diximus in præceden. in verbo, Idem Conſul.

u *Præturamq́,*] Liuius 3. Decad. lib. 7. Poſtero, inquit, die Prætores creati P. Licinius Craſſus diues Pont. Maximus Quinetiam idem Pont. Maximus & Magiſter equitum fuit, vt idem tradit eodem lib. Sed & T. Sempronius Tuditanus Prætor in Hiſpania fuit. eod. lib. 7.

x *Et Liuius Pontifex.*] M. Liuius Denter hic eſt de quo Liuius 1. Deca. lib. 10. inquit, Ex parte altera Pontifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat, iuſſeràtque Proprætorem eſſe &c. Aduertendum tamen hunc non maximum, ſed minorem Pontificem fuiſſe, qui religionis cauſa Conſulem comitabatur, vt Maximus Valerius fuit P. Decio patri à quo Pontifex publicus populi Romani vocatur apud eundem Liuium Decad. 1. lib. 8. Diſcrimen autem inter minorem & maximum Pontificem nemo eſt qui neſciat, & in ſequentibus apparebit.

y *Ipſum tamen.*] Liu. 3. Decad. lib. 8. Quartodecimo, inquit, anno belli Punici P. Corn. Scipio & P. Licinius Craſſus Pont. Maximus Conſulatum inierunt, nominatæ Conſulibus Prouinciæ ſunt Sicilia Scipioni extra ſortem concedẽte collega, quia cura ſacrorum Pontificem Maximum in Italia retinebat. Et iterum poſtea in oratione Scipionis, Hoc vide ne contumelioſum ſit, concuſſo iam & pene fracto Annibale, negare poſſe P. Licinium Conſulem virum fortiſſimũ præſtare, qui ne à ſacris abſit Pontifex Max. ideo in ſortem tanquam longinquæ prouinciæ non venit.

z *Poſtquam idem Craſſus.*] Hic tum Prætor non erat, vt Alexander hîc dicit, ſed Conſul, vt diximus ſuprà ex Floro in verbo, Idem Conſul.

a *Cn. Cornelio Prætori.*] Emenda hunc locum ex L. Floro Epit. Liuij lib 47. in princ. cuius hæc verba ſunt. Cn. Tremellio Trib. Pleb. mulcta dicta eſt, quòd cum M. Æmylio Lepido Pontifice Maximo iniurioſè contenderat.

b *Ipſúmque regiæ dignitati.*] Plutarchus Problem. capitul. 113.

c *Nam & lictor apparebat.*] Plutarch. ibi.

d *Et curuli regia ſella.*] In eodem loco Curulis autem regia dicitur: quia Hetruſcorum exemplo illa Romulus vſus eſt, teſte Liuio Decad. 1. lib. 1. Vix autem fuit vt Max. Pontifex crearetur, qui ſella curuli non ſediſſet, licet illud non ſemper obſeruatum fuerit. de quo idem Liuius Decad. 3. libr. 5. Quod verò de lectica hîc ait, illud ſcitum eſt, Conſulares omnes, nobiliores viros & mulieres lectica olim vſos fuiſſe, teſte Dione lib. 60.

e *Ad cuius fores.*] Plin. lib. 15. c. 30. in princ. Laurus, inquit, triumphis propriè dicitur, vel gratiſſima domibus ianitrix Cæſarũ Pontificúmque: quæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat.

f *Cumq́, cæteri homines.*] Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 2.

g *Cum galero eſſe.*] Vide infrà ad verbum, quippe Pontifici.

h *Et Carpento.*] Cor. Tacitus lib. 12. Sacerdotibus & ſacris Druidibus carpento Capitolium ingredi conceſſum ſcribit. Deinde lecticæ vſum Romanos Pontifices poſteriores vſurpaſſe à ſeculis iam multis innotuit, cùm vehiculo & ſella curuli ab imperatoribus conceſſis poſt Conſtantinum ex aliis ſcribat Beatus Rhenanus ad Tertul. 1. ad vxorem.

i *Quippe pontifici.*] Hæc omnia de galero, lituo, paludamento, & diademate ſunt Apul. apol. 1. & ſingillatim aliorum, quos ſtatim citabimus.

k *Lituus*

pontifici proprium inſigne erat galerus, ſicut [k] lituus auguribus, [l] paludamentum imperatoribus, diadema regibus. [m] Et cum in Capitolium nulli fas foret carpento vehi, ſolis pontificibus ſacerdotibusque Tarpeium aſcendere carpento licuit. [n] Ad eúmque ſiqui noxij confugiſſent, ea die à pœna immunes erant. [o] Ideo non vulgares, neque obſcuros, ſed qui nobilitate generis & multo ſplendore illuſtres forent, quique authoritate & [p] opibus anteirent cæteris, ad pontificatum admiſere. [q] Diuque Romæ pontifex qui antea curuli ſella non ſediſſet, nemo creatus fuit: donec lapſis temporibus, etiam qui nullos curules geſſerant magiſtratus, ad pontificatum admiſere. Primus enim [r] T. Coruncanus ex plebe homo pontificatum maximum meruit, quo tempore M. Attilius Regulus primo Punico bello graui ſupplicio excruciatus, pœnas dedit. Et deinde M. Druſus, quod antea contigit nulli, tribunus plebis ſimul & pontifex creari meruit. [s] poſtea ex plebe & patribus nullo delectu aut diſcrimine admitti cœpere. [t] Cumque ad collegium pontificum pertineret, in demortui locum alium cooptare, Cn. tamen Domitius Trib. pleb. offenſus collegio, quod ſe in numero pontificum non cooptaſſent, ius ſubrogandorum pontificum ſacerdotúmque à collegijs ad populum tranſtuliſſe fertur. Ipſeque pontifex maximus primus populi ſuffragio, aliique deinceps creari cœpere. [u] Sunt verò qui credant, Licinium Craſſum de cooptatione collegarum ad populi beneficium transferenda, legem tuliſſe primum. [x] Inde comitia a populo pontificibus creandis ſæpe indicta fuere. Id tamen in admittendo pontifice ſedulo cauebatur, ne eligerent, qui cuiquam ex collegio inimicus foret: [y] hique per collegium admiſſi, capi dicebantur. [z] Atque licet vetus fuerit conſtitutum, inde mortui pontificis locum alium nominari, ſi tamen exacto anno pontifex mortem obiiſſet, in eius locum alterius nominatio non erat, licet alter ſufficí cooptarique oporteret. Tunc enim pontificis nominationem fieri neceſſe putarunt, quum nondum exacto anno mortem obiiſſe conſtaret, poſtea verò non licebat. In locum enim T. Octacilij Craſſi pontificis maximi, quia exacto anno mortuus fuerat, alterius nominatio non fuit. Tametſi in locum viuentis pontificis alium ſubſtitutum legamus. [a] Claudius vero Cæſar tanti ſacerdotium fecit, vt in cooptandis ſacerdotibus neminem niſi iuratus nominaret. Eſt tamen memoriæ proditum, vt ſi quid ad religionem pertinens inter pontifices diſcreparet variatis ſententijs, vbi aliud alij ſentiunt, id ſatis fuiſſe crederent, ſtabilique ſententia eſſe ratum, quod tres pontifices communi decreto ſtatuiſſent. [b] Et licet à collationibus multi ferant ſacerdotes immunes, ſunt tamen exempla, pontifices & ſacerdotes, pecuniam per bellum conferri ſolitam in ſtipendium contuliſſe, illamque quæſtores ſæpe exegiſſe, fruſtraque pontifices tribunos appellaſſe, quum

Pontificis inſigne.

Qui pontifices creati ſint initio.

Cautio in admittendo pontifice.

Pontificis nominatio quando fieret.

Subſtitutus pontifex in locum viuentis.

Sacerdotij æſtimatio.

Decretum ratum pontificum.

Pontifices & ſacerdotes cum hominibus pecuniarijs contribuebant.

ANNOTATIONES.

k *Lituus auguribus.*] Cicero lib. 1. de diuinatione, Plutarch. in Romulo, Gellius lib. 5. c. 8. Macrobius lib. 6. Saturn. c. 8. Seruius enarrans illud Æn. lib. 7.

Ipſe Quirinali lituo.——

l *Paludamentum imperatoribus.*] Varro lib. 6. ling. Lat. Corn. Tacitus lib. 18. vbi de Vitellio. Plutar. in Craſſo. Sed & alijs quoque, vt Conſulibus, ex Liuio 4. Decad. lib. 1. ad fin. & 5. Decad. libr. 2. vbi de P. Licinio Conſ. Et Prætoribus ex Valerio Max. lib. 5. c. 6. vbi de Genutio Cippo. & vide infra lib. 3. c. item 3. & lib. 5. c. 18.

m *Et cum in Capitolium.*] Cornelius Tacitus lib. 12.

n *Ad eumq; ſi qui noxij.*] Plutarch. Problem. cap. 111.

o *Ideo non vulgares.*] Dionyſ. Halicarn. lib. 2. & Plutarchus Problem. cap. 113. Ad hæc vide quæ ſcripſimus in noſtris commentarijs de Nobilitate cap. 20. num. 10. incip. neque ſolum. & multis ſequentibus.

p *Et opibus anteirent cæteris.*] Ibidem c. 3. num. 19. incip. nam & hæc. & multis ſeq.

q *Diuq; Romæ.*] Liuius 3. Decad. libr. 5. vbi de pontificatu Liuij Craſſi.

r *T. Coruncanus.*] Lucius Florus Epito. Liuij 18.

s *Poſtea ex plebe.*] Liuius 1. Decad. lib. 10. Sed & Curio Maximus primus e plebe creatus eſt C. Manilius Atteius, cum primum id Patricij negaſſent debere fieri, de qua re Trib. pleb. appellati ad Senatum reiecerunt, qui eius rei populo poteſtatem fecit, apud Liuium 3. Decad. lib. 7.

t *Cumq; ad collegium Pontificum.*] Cicero in 2. oratione de L. Agraria & de Amicitia. Dionyſius Halicarnaſſeus libr. 2. Paterculus lib. 2. Sueton. in Nerone cap. 2. cuius hæc verba ſunt. Cn. Domitius in Tribunatu Pontificibus offenſior, quòd alium quam ſe in patris ſui locum cooptaſſent, ius ſacerdotum ſubrogandorum à collegijs ad populum tranſtulit.

u *Sunt vero qui credant, Licinium Craſſum.*] Cicer. in libr. de Amicit. Quam popularis lex de ſacerdotijs C. Licinij Craſſi videbatur. Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur.

x *Inde comitia.*] Comitia Pont. Maximo creando nouus Pontifex M. Corn. Cethegus habuit, inquit Liuius Decad. 3. lib. 5. & alibi ſimiliter.

y *Hiq; per collegium admiſſi.*] Gellius lib. 1. cap. 12. Sed Flamines quoque Diales, item Pontifices & Augures capi dicebantur. citatque L. Syllam lib. 2. rerum geſtarum ita ſcripſiſſe, P. Cornelius cui primum cognomen Syllæ impoſitum eſt, Flamen Dialis captus. citatque item M. Catonem, vnde illic videre poteris. Quibus addes Liuium de Flaminibus quoque loquentem; 3. Decad. libr. 7. vbi ſcribit C. Flaccum Flaminem à P. Licinio Pontifice Maximo captum fuiſſe. Seruius autem enarrans illum locum libr. 7. Æneidos,

——*Opiq́; condunt Tyberidis alueo.*

Sunt (ait) propria verba, quæ nulla ratione mutantur vt ſacerdotes creari, virgines capi dicuntur.

z *Atque licet.*] Hæc omnia vſque ad eam clauſulam: Claudius vero Cæſar, ſunt Liuij 3. Decad. lib. 6. cuius inter cætera hæc verba ſunt, T. Octacilius Craſſus Pontifex, quia exacto anno mortuus erat, ideo nominatio in locum eius non eſt facta.

a *Claudius verò Cæſar.*] Sueton. in vita illius cap. 22.

b *Et licet à collationibus.*] Liuius 4. Decad. lib. 3. Magnum, inquit, certamen cum omnibus ſacerdotibus eo anno fuit. Quæſtoribus vrbanis pecunia opus erat, quòd vltimam penſionem pecuniæ, in bellum collatæ, perſoluere placuerat priuatis. Quæſtores ab auguribus, Pontificibus, quòd ſtipendium per bellum non contuliſſent, petebant: ab ſacerdotibus Tribuni nequicquam appellati, omniumque annorum per quos non dederant, exactum eſt. Cæterum Plutar. in Camillo tradit, apud Romanos lege cautum fuiſſe, vt ſacerdotes immunes eſſent a militia, niſi vrgeret tumultus Gallicus. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. teſtatur ſacerdotes militaribus officijs ſolutos, atque ciuilibus moleſtijs. Diod. autem Siculus lib. 2. cap. 3. ſcribit apud Ægyptios ſacerdotes omnes immunes fuiſſe. Denique Arrianus libr. 8.

Pontifices minores. Pontificum minorum munus. — *Pontifex minimus.* — *Pontificis vxor caſta & innocens. Quæ pōtifici videre ne fas.* — *Pontificum iuramentū. Pont. max. quibus præerat.* — *Per pontificē enunciata prodigia.*

ſe ob ſacerdotium immunes dicerent. Sed præter hos qui collegio cooptabantur, fuere [c] pontifices minores. Nam ſcribæ pontificum, qui faſtos & commentarios habebant, fidelem cuſtodiam rerum geſtarum, [d] qui annales maximi dicebantur, quique illis miniſtri aderant, quod omnis æui geſta mandabant literis, [e] minores pontifices dicti ſunt: a quibus in curia [f] Calabra Iunoni ſingulis calendis ſacra fiunt: [g] nouámque lunam obſeruare, & [h] quot dies a calend. ad Nonas ſupereſſent, referre ſolent, vt populo cauſas feriarum à rege ſacrorum recipiendi facultas foret. Ad quorum collegium etiam [i] interpretandi iuris, & an poſſet lege agi, quæque competeret actio in iudiciis, declarandi ius ſpectauit & pertinuit. Quippe ius ciuile inter ſacra cæremoniasque multa ſecula abditum, ſolis pontificibus patebat. Ex his quoque minoribus diſtinctio gradus fiebat. [k] Nam qui primus collegio aſcitus erat, maximus: qui verò vltimus, minimus dicebatur pontifex. Illud quoque verum eſt, ſolos pontifices nouo more coniugalem copulam [l] ſacro confarrationis iure inire ſolitos. Quippe quum matrimonia apud maiores tribus modis fierent, vſu, coemptione, & confarratione, confarrationem ſolis pontificibus dederunt, quum aliis modis per cæteros contrahantur. Animaduerſum quoque eſt, pontificis vxorem, ſingularis exempli & magni documenti eſſe oportere, vt ſicut ab omni noxa & libidine ipſe mundus erat, ita vxor caſta & innocens maneat. Quódque pontifici maximo [m] cadauer videre nefas fuit, ne quid triſte aut lugubre oculis acciperet, multo magis ſi hominem inſepultum reliquiſſet. Si tamen in occurſum cadaueris imprudens incidiſſet, interpoſito velamento, ne viſum offenderet, ſaluis cæremoniis prodire poterat. [n] Cui etiam per liberos iurare non licebat, per deos autem permiſſum fuit. [o] Quodque ex octo pontificibus pontifex maximus reliquis præeſt & propè dominatur, cui rex ſacrorum, augures, & omnes flamines, ac Veſtales virgines parent, quibus mulctam indicere, & pœnam irrogare poterat. Cuius arbitratu publica & priuata ſacra gerebantur, [p] Veſtalesque virgines ad ſacri & æterni ignis cuſtodiam, qui in penetralibus Veſtæ colebatur. eligebantur, ipſiusq; curæ cuſtodiæq; mandabantur. [q] Atque ex decreto pontificum enunciata prodigia ſæpius procurata fuere, [r] licet augurum proprium munus foret. [s] Nanque augures auſpiciis, pontifices verò ſacris præfuere. [t] Cum enim C. Seruilius pontifex maximus L. Cornelium Dolabella inaugurare vellet, nec ſe magiſtratu abdicaret, & propterea comitiis indictis illum populi iuſſu cogeret, quia fœda tempeſtate comitia turbata fuere, religio fuit ex illo pontificibus inaugurandi, in-

ANNOTATIONES.

de geſtis Alexandri prodidit apud Indos Sophiſtas (hi etenim ſacerdotes erant, quibus ſacrarum cura erat) nullis corporis muneribus fungi viuendi gratia, neque aliquid in publicum conferre, neque alij cuiquam negotio aut operi prçterquam deorum ſacris pro rebus publicis intendere.

c *Pontifices minores.*] Iulius Capitolinus in Macrino circa medium. Primum, inquit, in patricios allegit nouum hominem, & qui paulò antè procurator priuatæ rei fuiſſet. Eundem, cùm ſcriba Pontificum eſſet, quos hodie Pontifices minores vocant, Pontificem Maximum appellauit.

d *Qui annales maximi dicebantur.*] Vide Macrobium libr. 3. Satur. in fin. & Feſtum Pompeium lib. 11.

e *Minores pontifices.*] Vt patet ex eo loco Capitolini, quem proximè citauimus.

f *In curia Calabra.*] Macrob. lib. 1. Satur. c. 16.

g *Nouamq; lunam.*] Idem ibi.

h *Et quot dies.*] In eodem loco.

i *Interpretandi iuris.*] Nam & apud Cic. lib. 2. de Legib. Q. Mutius Scæuola dicit ſe ſæpe à P. Mutio Scæuola patre ſuo audiuiſſe, Pontificem neminem bonum eſſe, niſi qui ius ciuile cognoſſet.

k *Nam qui primus.*] Id non ita ſimpliciter verum eſt, vt dicit Alexander. Nam in locum Pont. Maximi mortui alius creabatur, qui & Ponti. Max. erat, vt videre licet ex infinitis Liuij locis: quod eſſe non poterat, ſi id verum eſſet: nempe ſi is qui loco Pont. Maximi deligebatur, fuiſſet minimus: vtpote collegio vltimo loco aſcitus. Sed inter minores Pōtifices id ita obtinebat, vt maximus omnium diceretur, qui primus in collegiū venit: item & minimus, qui nouiſſimus, vt ſcribit Feſtus Pom. lib. 11. A quo tamen ſumpſiſſe videtur Alexander quæ hic ſcripſit.

l *Sacro confarrationis iure.*] Hæc ex Boëtio in Topica Cice. lib. 2. & diximus in noſtris legibus Connubialibus l. 4. nu. 6. Verum vt reuertamur. Addendum hic autem duo: Pont. Maximo iterare matrimonia licuiſſe, vt ait Tertull. de exhortatione caſtitatis qui idem ad vxorem lib. 1. ſcribit, Regem, ſicuti Pon. Maximum ruſus nubere, nefas eſt.

m *Cadauer videre.*] Ex Seruio enarrante illud Virgilij libr. 6. Æneidos,

Præcipuè pius Æneas.

Cùm nefas, inquit, eſſet Pontificibus cadauer videre, magis tamen nefas erat, viſum inſepultum relinquere. Idem & Ioſephus lib. Antiquitatum 3. cap. 10.

n *Cui etiam per liberos.*] Seruius lib. 9. Æn. enarrans, in idque referens illud Virgilij,

Per caput hoc iuro, per quod pater antè ſolebat.

o *Quodq; ex octo.*] Quod videre licet ex Liuio 4. Decad. lib. 7. eo loco quem tibi integrum adducemus lib. 6. c. 12. & ex alio loco; quem infrà nos citabimus.

p *Veſtalesq; virgines.*] Gellius lib. 1. cap. 12. Ideóque apud Liuium Decad. 3. li. 8. quòd ignis in æde veſtæ extinctus eſſet, cæſa flagris eſt Veſtalis, cuius cuſtodia noctis eius fuerat, iuſſu P. Licinij, Pontificis.

q *Atque ex decreto Pontificum*] Liu. Dec. 3. lib. 4. ait de prodigiis, His procuratis ex decreto Pontificum, profecti Cos. Sempronius &c. & lib. 7. Hæc prodigia hoſtiis maioribus procurata, decreto Pontificum. & alibi ſæpe.

r *Licet Augurum proprie.*] Liu. Decad. 3. libr. 4. ait, Prodigia hoſtiis maioribus procurata ſunt, ex Aruſpicum reſponſo. & lib. 5. ibi, Id cùm Aruſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur, &c.

s *Nanque augures.*] Cicer. 1. de diuinatione.

t *Cum enim C. Seruilius*] Apud Liuium 4. Decad. lib. 10. cuius hæc verba ſunt, De rege ſacrifico ſufficiendo in locum C. Cornelij Dolabellæ contentio inter C. Seruilium Ponti. Maximum, & L. Cor. Dolabellam, quē vt inauguraret Pontifex magiſtratu ſe ſe abdicare iubebat, recuſantique id facere, ob eam rem mulcta Duumuiro dicta à Pontifice, déque ea cùm prouocaſſet, certatum ad populum: cùm plures iam tribus intrò vocatæ dicto eſſe audiendum Pontifici, duumuirum iuberent mulctamque remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaſſet. Vltimum de cœlo, quod comitia turbaret, interuenit, religio inde fuit Pontificibus inaugurandi Dolabellæ.

u *Neque*

déque inaugurare deſiere. [u] Neque ſolum ab omni ſanguine puras manus pontificem ſeruare decuit, ſed ne participem quidem aut conſcium alicuius necis fieri. [x] Eundémque duplici ſacerdotio functum ſæpè animaduerſum eſſe. [y] ſiquidem Q. Fabius Maximus, & pontificatũ & auguratum vna geſſit, aliique vtrique ſimul ſacerdotio præfuere. [z] Ex Cæſaribus verò C. Cæſar auguratum ſimul & pontificatum, [a] Galba autem ſacerdotium triplex geſſiſſe dicitur. [b] id quod a regibus Spartanorum vſurpatum fuit. Nam quum primum in eam aſſumpti ſunt dignitatem: priuilegio honoris præcipui, Iouis cæleſtis & Lacedæmonij ſacerdotio funguntur: [c] quibus ex omni ſcrofarum fœtu porcus debebatur, vt ſi diis immolare vellent, nunquam victima deeſſet. [d] Eſt quoque literis proditum, Apud Græcos vnum virum aut fœminam nonnunquam ſacris præfuiſſe: [e] apud Opuntios duos, quorum alter deorum, alter dæmonum ſacrificia curat. [f] Indis verò Solis ſacerdotes numero diuerſi ſunt, & nunc plures, nunc pauciores cooptantur. [g] Ægyptiis plures, qui eaſdem traditiones atque auita & paterna ſacerdotia & imperia filiis tradunt, qui poſt regem ſecundi ſunt. Apud alios autem pontifices diuerſo iure & nomine cenſentur. Nam Græci pontificem ſummum [h] Archierosynem vocant, ad quem ius & moderatio ſacrorum pertinet. Babylonij Chaldæum, Iſidis ſacerdotem [i] Grammatea, [k] alium Mithram; [l] Sicyonij Charnium, quorum collegium, [m] paſtophorium nuncupant. [n] Delphis quinque pontifices per omnem vitam ſacri erant, qui Hoſij dicti, quorum primus qui hoſtiam immolabat, Hoſiter: qui verò edebat oraculum, [o] Aphetor nuncupati ſunt: qui vnà cum prophetis ſacra obibant, diuinaſque prædictiones & cæremonias, & quo cultu, quibuſque exemplis fierent ſacra prædicebant. [p] Apud Athenienſes Daduchus maximus erat ſacerdos: [q] Herculis ſtephanophorus: Palladis, [r] Eteobutades, à Bute propagati, ex qua familia longo tempore ſacerdotio præ-

Pontifex à ſanguine purus.
Pontifex & augur ſimul.
Sacerdotiũ triplex.
Porcus ex omni ſcrofarũ fœtu ſacerdotibus debebatur.
Indi.
Ægyptii.
Pont. apud exteros.
Archierosynes.
Gramateus.
Mithras
Charnius.
Hoſij.
Hoſiter.
Aphetor.
Daduchus.
Stephanophorus.
Eteobutades.

ANNOTATIONES.

u *Neque ſolum.*] Iuris antiqui eſt quod dicitur Pontifices non ferre ſanguinis ſententiam. Cùm enim L. Cantilius, ſcriba Pontificum, quos nũc minores Pontifices appellant, qui cum Florentia ſtuprũ fecerat, a Pont. maximo eò vſque virgis in comitio cæſus erat, vt inter verbera expiraret, nefas id prodigij loco refert habitum Liuius 3. Decad. libr. 2. Neque tamen id ipſum execratur Halicarnaſſæus libr. 9. qui cæſo & necato illo peſtilentiam deſiiſſe ſcriptum reliquit.

x *Eundémque duplici ſacerdotio.*] Quod ſequentibus exemplis probat. Quibus adde quod apud Liuium 4. Dec. lib. 10. Seruilius Geminus Pontifex Max. & Decemuir ſacrorum fuit.

y *Siquidem Q. Fabius Maximus.*] Id ex eodem Liuio eſt 3. Dec. lib. 10. Cuius hæc verba ſunt, Q. Fabius Maximus moritur, exactæ ætatis, Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus filius. In eiuſdem locum Pontifex (nam duo ſacerdotia habuit) Ser. Sulpitius Galba. Cautione tamen hic opus eſt, cùm nihil diſtinguat Alexand. Neque enim Q. Fab. Maximus qui cum Q. Cæcilio Metello & Q. Fuluio Flacco creatus fuit Pontifex Liuio teſte, dictæ Decad. lib. 3. aut Ser. Sulpitius Galba Maximi Pontifices fuere.

z *Ex Cæſaribus C. Cæſar.*] Ad hunc Pont. Maximum M. Terentius Varro lib. Rerum diuinarum ſcripſit, teſte Seruio ad 1. 3. & 6. Æn. eiuſdémque pontificis meminit Suetonius in eod. c. 13. Qui eundem fuiſſe Dialem flaminem & mulctatum flaminio ſcripſit, initio, de cætero Plutarch. in eod.

a *Galba autem.*] Suet. in vita illius cap. 8.

b *Id quod a regibus Spartanorum.*] Non intelligendum eſt dictum de Galba his accommodari, ſed quod de Cæſare proditur. Lacedæmoniorum enim rex erga homines ducem & ſacerdotem diuinis in rebus gerit, vt ait Xenophon de Rep. Laced.

c *Quibus ex omni ſcropharum fœtu.*] Idem ibidem.

d *Eſt quoque literis proditum.*] Diod. Siculus libr. 2. cap. 3. Nam & apud Athenienſes, fœminas ſacerdotes fuiſſe ſatis conſtat ex Plutarc. Problem. cap 43. & in vita Alcibiadis, dum loquitur de ſacerdote illa, quæ Alcibiadem execrari noluit. Item apud Meſſenios Iunonis ſacerdoté fuiſſe mulierem, legas Pauſaniæ lib. 4. Idémque lib. 3. refert in Sparta Thetidis fuiſſe templum, cuius fœmina ſacerdos fuit, nominata Cleo. Item Patris Laphriæ & Triclariæ, Dianæ ſacerdos virgo fuit, apud eundem lib. 7. Theſpienſes quoque Herculis ſacerdotem puellam habent, apud eundem lib. 9. Verùm apud Ægyptios mulier neque Dei, neque Deæ vlla ſacerdos eſt: ſed viri deorum omnium & dearum, vt tradit Herodotus lib. 2.

e *Apud Opuntios.*] Plutarch. Probl. 119.

f *Indis vero Solis.*] Brachmæ Indorum Philoſophorum genus diis amicum eſſe, & eos Soli deſpontos, Hierocles ſcripſit, vt eſt apud Cælium Rhodig. lib. 18. c. 31.

g *Ægyptiis plures.*] Diodorus lib. 2. c. 3.

h *Archierosynem.*] Græcis ἀρχιερεὺς ſummus ſiue primus ſacerdos dicitur, & ἀρχιερωσύνη, ſummum ipſum ſacerdotium.

i *Grammatea.*] Apuleius libr. 11. Metamor. tradit vnum ex comitibus ſacerdotis Maximi Iſidis Grammatea à cunctis vocatum fuiſſe, quę vox non ſacerdótem ſignificat, ſed ſcribam, vt archigrammateus, principem ſiue primum ſcribam ſcribarum, cuiuſmodi Eumonem Alexandri Magni fuiſſe ſcribit Plutarch. in vita illius. poſt princ.

k *Alium Mithram.*] Apul. d. lib. 11. in duobus locis. & ante eum Strabo lib. 18.

l *Sicyonij Charnium.*] Vide Plutar. in Arato, ex Euſebio dignum lib. 9. c. 8.

m *Paſtophoriũ.*] Apul. d. lib. 11. in duobus locis. Paſtophorij autem meminit Eſdra ille diuinus ſcriptor libr. 3. cap. 8. & lib. 1. Macchabæor. c. 4. Diodorus Siculus lib. 1. c. 12. Ioſephus lib. 5. belli Iudaici, Euſeb. lib. 11. Hiſtoriæ Eccl. Hieronymus in Eſaiam, Paſtophorium eſt, inquit, thalamus in quo habitat præpoſitus templi.

n *Delphis.*] Eadem ſcribit Cæl. Rhodig. lib. 12. c. 1. nec authorem citat, vt nec Alexander. Hæc autem magna ex parte ſunt Plutarchi Problemat. cap. 122.

o *Aphetor.*] Id aliud eſt apud Strabonem libr. 9. Heſichius autem ita dicit Apollinem cognominatum ab emittendis & edendis oraculis, vel ſagittis & radiis. Porrò ἄφετα dicuntur Deo dicati, vt γυναῖκες & κύνες ἄφετοι. Et ita Athenæus vocare videtur ſacra animalia diis dicata, & quæ in deorum tantum tutela erant & ſine paſtore.

p *Apud Athenienſes daduchus.*] Id accepiſſe videtur ex Plutarch. in Ariſtide & Franc. Barbaro eius interprete. Nam Plutarchus ibi Calliam δᾳδοῦχον vocat. Barbarus antiſtitem vertit: cùm tamen ea vox ſignificet lampadem ſiue facem ferens: hincque δᾳδουχία, lampadis ſiue facis geſtatio lib. 2. Macchab. c. 4.

q *Herculis ſtephanophorus.*] Nam & apud Tarſum Herculis ſacerdos ita vocabatur dignitate præcipua, qua honeſtatus à cunctis ciuibus Lyſias philoſophus tyrannidem arripuit. Cælius Rhodiginus lib. 12. cap. 21. ex Athenęo, vt opinor, lib. 5. cap. 11.

r *Palladis Eteobutades.*] Vetus eſt prouerbium ἐξ ἐτεοβουταδῶν

ſe ob ſacerdotium immunes dicerent. Sed præter hos qui collegio cooptabantur, fuere [c] pontifices minores. Nam ſcribæ pontificum, qui faſtos & commentarios habebant, fidelem cuſtodiam rerum geſtarum, [d] qui annales maximi dicebantur, quíque illis miniſtri aderant, quod omnis æui geſta mandabant literis, [e] minores pontifices dicti ſunt: a quibus in curia [f] Calabra Iunoni ſingulis calendis ſacra fiunt: [g] nouamque lunam obſeruare, & [h] quot dies a calend. ad Nonas ſupereſſent, referre ſolent, vt populo cauſas feriarum à rege ſacrorum recipiendi facultas foret. Ad quorum collegium etiam [i] interpretandi iuris, & an poſſet lege agi, quæque competeret actio in iudiciis, declarandi ius ſpectauit & pertinuit. Quippe ius ciuile inter ſacra cæremoniaſque multa ſecula abditum, ſolis pontificibus patebat. Ex his quoque minoribus diſtinctio gradus fiebat. [k] Nam qui primus collegio aſcitus erat, maximus: qui verò vltimus, minimus dicebatur pontifex. Illud quoque verum eſt, ſolos pontifices nouo more coniugalem copulam [l] ſacro confarrationis iure inire ſolitos. Quippe quum matrimonia apud maiores tribus modis fierent, vſu, coemptione, & confarratione, confarrationem ſolis pontificibus dederunt, quum aliis modis per cæteros contrahantur. Animaduerſum quoque eſt, pontificis vxorem, ſingularis exempli & magni documenti eſſe oportere, vt ſicut ab omni noxa & libidine ipſe mundus erat, ita vxor caſta & innocens maneat. Quódque pontifici maximo [m] cadauer videre nefas fuit, ne quid triſte aut lugubre oculis acciperet, multo magis ſi hominem inſepultum reliquiſſet. Si tamen in occurſum cadaueris imprudens incidiſſet, interpoſito velamento, ne viſum offenderet, ſaluis cæremoniis prodire poterat. [n] Cui etiam per liberos iurare non licebat, per deos autem permiſſum fuit. [o] Quodque ex octo pontificibus pontifex maximus reliquis præeſt & propè dominatur, cui rex ſacrorum, augures, & omnes flamines, ac Veſtales virgines parent, quibus mulctam indicere, & pœnam irrogare poterat. Cuius arbitratu publica & priuata ſacra gerebantur, [p] Veſtaleſque virgines ad ſacri & æterni ignis cuſtodiam, qui in penetralibus Veſtæ colebatur, eligebantur, ipſiusq; curæ cuſtodiæq; mandabantur. [q] Atque ex decreto pontificum enunciata prodigia ſæpius procurata fuere, [r] licet augurum proprium munus foret. [s] Nanque augures auſpiciis, pontifices verò ſacris præfuere. [t] Cum enim C. Seruilius pontifex maximus L. Cornelium Dolabella inaugurare vellet, nec ſe magiſtratu abdicaret, & propterea comitiis indictis illum populi iuſſu cogeret, quia fœda tempeſtate comitia turbata fuere, religio fuit ex illo pontificibus inaugurandi, in-

Pontifices minores.
Pontificum minorum munus.
Pontifex minimus.
Pontificis vxor caſta & innocens.
Quæ pōtifici videre nefas.
Pontificum iuramentū.
Pont. max. quibus præerat.
Per pontificē enunciata prodigia.

ANNOTATIONES.

de geſtis Alexandri prodidit apud Indos Sophiſtas (hi etenim ſacerdotes erant, quibus ſacrarum cura erat) nullis corporis muneribus fungi viuendi gratia, neque aliquid in publicum conferre, neque alij cuiquam negotio aut operi prçterquam deorum ſacris pro rebus publicis intendere.

c *Pontifices minores.*] Iulius Capitolinus in Macrino circa medium. Primum, inquit, in patricios allegit nouum hominem, & qui paulò antè procurator priuatæ rei fuiſſet. Eundem, cùm ſcriba Pontificum eſſet, quos hodie Pontifices minores vocant, Pontificem Maximum appellauit.

d *Qui annales maximi dicebantur.*] Vide Macrobium libr. 3. Satur. in fin. & Feſtum Pompeium lib. 11.

e *Minores pontifices.*] Vt patet ex eo loco Capitolini, quem proximè citauimus.

f *In curia Calabra.*] Macrob. lib. 1. Satur. c. 16.

g *Nouamq; lunam.*] Idem ibi.

h *Et quot dies.*] In eodem loco.

i *Interpretandi iuris.*] Nam & apud Cic. lib. 2. de Legib. Q. Mutius Scæuola dicit ſe ſæpe à P. Mutio Scæuola patre ſuo audiuiſſe, Pontificem neminem bonum eſſe, niſi qui ius ciuile cognoſſet.

k *Nam qui primus.*] Id non ita ſimpliciter verum eſt, vt dicit Alexander. Nam in locum Pont. Maximi mortui alius çreabatur, qui & Ponti. Max. erat, vt videre licet ex infinitis Liuij locis: quod eſſe non poterat, ſi id verum eſſet: nempe ſi is qui loco Pont. Maximi deligebatur, fuiſſet minimus: vtpote collegio vltimo loco aſcitus. Sed inter minores Pōtifices id ita obtinebat, vt maximus omnium diceretur, qui primus in collegiū venit: item & minimus, qui nouiſſimus, vt ſcribit Feſtus Pom. lib. 11. A quo tamen ſumpſiſſe videtur Alexander quæ hic ſcripſit.

l *Sacro confarrationis iure.*] Hæc ex Boëtio in Topica Cice. lib. 2. & diximus in noſtris legibus Connubialibus l. 4. nu. 6. Verum vt reuertamur. Addendum hic autem duo: Pont. Maximo iterare matrimonia licuiſſe, vt ait Tertull. de exhortatione caſtitatis qui idem ad vxorem lib. 1. ſcribit, Regem, ſicuti Pon. Maximum rurſus nubere, nefas eſt.

m *Cadauer videre.*] Ex Seruio enarrante illud Virgilij libr. 6. Æneidos,

Præcipuè pius Æneas.

Cùm nefas, inquit, eſſet Pontificibus cadauer videre, magis tamen nefas erat, viſum inſepultum relinquere. Idem & Ioſephus lib. Antiquitatum 5. cap. 10.

n *Cui etiam per liberos.*] Seruius lib. 9. Æn. enarrans, in idque referens illud Virgilij.

Per caput hoc iuro, per quod pater antè ſolebat.

o *Quodq; ex octo.*] Quod videre licet ex Liuio 4. Decad. lib. 7. eo loco quem tibi integrum adducemus lib. 6. c. 12. & ex alio loco, quem infra nos citabimus.

p *Veſtaleſq; virgines.*] Gellius lib. 1. cap. 12. Ideóque apud Liuium Decad. 3. li. 8. quòd ignis in æde veſtæ extinctus eſſet, cæſa flagris eſt Veſtalis, cuius cuſtodia noctis eius fuerat, iuſſu P. Licinij, Pontificis.

q *Atque ex decreto Pontificum*] Liu. Dec. 3. lib. 4. ait de prodigiis, His procuratis ex decreto Pontificum, profecti Coſ. Sempronius &c. & lib. 7. Hæc prodigia hoſtiis maioribus procurata, decreto Pontificum. & alibi ſæpe.

r *Licet Augurum proprie.*] Liu. Decad. 3. libr. 4. ait, Prodigia hoſtiis maioribus procurata ſunt, ex Aruſpicum reſponſo. & lib. 5. ibi, Id cùm Aruſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur, &c.

s *Nanque augures.*] Cicer. 1. de diuinatione.

t *Cum enim C. Seruilius.*] Apud Liuium 4. Decad. lib. 10. cuius hæc verba ſunt, De rege ſacrifico ſufficiendo in locum C. Cornelij Dolabellæ contentio inter C. Seruilium Ponti. Maximum, & L. Cor. Dolabellam, quē vt inauguraret Pontifex magiſtratu ſe ſe abdicare iubebat, recuſantíque id facere, ob eam rem mulcta Duumuiro dicta à Pontifice, déque ea cùm prouocaſſet, certatum ad populum: cùm plures iam tribus intrò vocatæ dicto eſſe audiendum Pontifici, duumuirum iuberent mulctámque remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaſſet. Vltimum de cœlo, quod comitia turbauit, interuenit, religio inde fuit Pontificibus inaugurandi Dolabellæ.

u *Neque*

déque inaugurare deſiere. [u] Neque ſolum ab omni ſanguine puras manus pontificem ſeruare decuit, ſed ne participem quidem aut conſcium alicuius necis fieri. [x] Eundémque duplici ſacerdotio functum ſæpe animaduerſum eſſe. [y] ſiquidem Q. Fabius Maximus, & pontificatũ & auguratum vna geſſit, aliique vtrique ſimul ſacerdotio præfuere. [z] Ex Cæſaribus verò C. Cæſar auguratum ſimul & pontificatum, [a] Galba autem ſacerdotium triplex geſſiſſe dicitur. [b] id quod à regibus Spartanorum vſurpatum fuit. Nam quum primum in eam aſſumpti ſunt dignitatem: priuilegio honoris præcipui, Iouis cæleſtis & Lacedæmonij ſacerdotio funguntur: [c] quibus ex omni ſcrofarum fœtu porcus debebatur, vt ſi diis immolare vellent, nunquam victima deeſſet. [d] Eſt quoque literis proditum, Apud Græcos vnum virum aut fœminam nonnunquam ſacris præfuiſſe: [e] apud Opuntios duos, quorum alter deorum, alter dæmonum ſacrificia curat. [f] Indis verò Solis ſacerdotes numero diuerſi ſunt, & nunc plures, nunc pauciores cooptantur. [g] Ægyptiis plures, qui eaſdem traditiones atque auita & paterna ſacerdotia & imperia filiis tradunt, qui poſt regem ſecundi ſunt. Apud alios autem pontifices diuerſo iure & nomine cenſentur. Nam Græci pontificem ſummum [h] Archierosynem vocant, ad quem ius & moderatio ſacrorum pertinet. Babylonij Chaldæum, Iſidis ſacerdotem [i] Grammatea, [k] alium Mithram; [l] Sicyonij Charnium, quorum collegium, [m] paſtophorium nuncupant. [n] Delphis quinque pontifices per omnem vitam ſacri erant, qui Hoſij dicti, quorum primus qui hoſtiam immolabat, Hoſiter: qui verò edebat oraculum, [o] Aphetor nuncupati ſunt: qui vnà cum prophetis ſacra obibant, diuinaſque prædictiones & cæremonias, & quo cultu, quibuſque exemplis fierent ſacra prædicebant. [p] Apud Athenienſes Daduchus maximus erat ſacerdos: [q] Herculis ſtephanophorus: Palladis, [r] Eteobutades, à Bute propagati, ex qua familia longo tempore ſacerdotio præ-

Pontifex à ſanguine purus.
Pontifex & augur ſimul.
Sacerdotiũ triplex.
Porcus ex omni ſcrofarũ fœtu ſacerdotibus debebatur.
Indi.
Ægyptij.
Pont. apud exteros.
Archierosynes.
Grammateas.
Mithras.
Charnius.
Hoſij.
Hoſiter.
Aphetor.
Daduchus.
Stephanophorus.
Eteobutades.

ANNOTATIONES.

u *Neque ſolum.*] Iuris antiqui eſt quod dicitur Pontifices non ferre ſanguinis ſententiam. Cùm enim L. Cantilius, ſcriba Pontificum, quos nũc minores Pontifices appellant, qui cum Florentia ſtuprũ fecerat, a Pont. maximo eò vſque virgis in comitio cæſus erat, vt inter verbera expiraret, nefas id prodigij loco refert habitum Liuius 3. Decad. libr. 2. Neque tamen id ipſum execratur Halicarnaſſæus libr. 9. qui cæſo & necato illo peſtilentiam deſiiſſe ſcriptum reliquit.

x *Eundémque duplici ſacerdotio.*] Quod ſequentibus exemplis probat. Quibus adde quod apud Liuium 4. Dec. lib. 10. Seruilius Geminus Pontifex Max. & Decemuir ſacrorum fuit.

y *Siquidem Q. Fabius Maximus.*] Id ex eodem Liuio eſt 3. Dec. lib. 10. Cuius hæc verba ſunt, Q. Fabius Maximus moritur, exactæ ætatis, Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus filius. In eiuſdem locum Pontifex (nam duo ſacerdotia habuit) Ser. Sulpitius Galba. Cautione tamen hic opus eſt, cùm nihil diſtinguit Alexand. Neque enim Q. Fab. Maximus qui cum Q. Cæcilio Metello & Q. Fuluio Flacco creatus fuit Pontifex Liuio teſte, dictæ Decad. lib. 3. aut Ser. Sulpitius Galba Maximi Pontifices fuere.

z *Ex Cæſaribus C. Cæſar.*] Ad hunc Pont. Maximum M. Terentius Varro lib. Rerum diuinarum ſcripſit, teſte Seruio ad 1. 3. & 6. Æn. eiuſdémque pontificis meminit Suetonius in eod. c. 13. Qui eundem fuiſſe Dialem flaminem & mulctatum flaminio ſcripſit, initio, de cætero Plutarch. in eod.

a *Galba autem.*] Suet. in vita illius cap 8.

b *Id quod à regibus Spartanorum.*] Non intelligendum eſt dictum de Galba his accommodari, ſed quod de Cæſare proditur. Lacedæmoniorum enim rex erga homines ducem & ſacerdotem diuinis in rebus gerit, vt ait Xenophon de Rep. Laced.

c *Quibus ex omni ſcropharum fœtu.*] Idem ibidem.

d *Eſt quoque literis proditum.*] Diod. Siculus libr. 2. cap. 3. Nam & apud Athenienſes, fœminas ſacerdotes fuiſſe ſatis conſtat ex Plutarc. Problem. cap 43. & in vita Alcibiadis, dum loquitur de ſacerdote illa, quæ Alcibiadem execrari noluit. Item apud Meſſenios Iunonis ſacerdotem fuiſſe mulierem, legas Pauſaniæ lib. 4. Idémque lib. 3. refert in Sparta Thetidis fuiſſe templum, cuius fœmina ſacerdos fuit, nominata Cleo. Item Patris Laphriæ & Triclariæ, Dianæ ſacerdos virgo fuit, apud eundem lib. 7. Theſpienſes quoque Herculis ſacerdotem puellam habent, apud eundem lib. 9. Verùm apud Ægyptios mulier neque Dei, neque Deæ vlla ſacerdos eſt: ſed viri deorum omnium & dearum, vt tradit Herodotus lib. 2.

e *Apud Opuntios.*] Plutarch. Probl. 119.

f *Indis vero Solis.*] Brachmæ Indorum Philoſophorum genus diis amicum eſſe, & eos Soli deſpontos, Hierocles ſcripſit, vt eſt apud Cælium Rhodig. lib. 18. c. 31.

g *Ægyptiis plures.*] Diodorus lib. 2. c. 3.

h *Archierosynem.*] Græcis ἀρχιερεὺς ſummus ſiue primus ſacerdos dicitur, & ἀρχιερωσύνη, ſummum ipſum ſacerdotium.

i *Grammatea.*] Apuleius libr. 11. Metamor. tradit vnum ex comitibus ſacerdotis Maximi Iſidis Grammatea à cunctis vocatum fuiſſe, quę vox non ſacerdotem ſignificat, ſed ſcribam, vt archigrammateus, principem ſiue primum ſcribam ſcribarum, cuiuſmodi Eumonem Alexandri Magni fuiſſe ſcribit Plutarch. in vita illius, poſt princ.

k *Alium Mithram.*] Apul. d. lib. 11. in duobus locis. & ante eum Strabo lib. 18.

l *Sicyonij Charnium.*] Vide Plutar. in Arato, ex Euſebio dignum lib. 9. c 8.

m *Paſtophoriũ.*] Apul. d. lib. 11. in duobus locis. Paſtophorij autem meminit Eſdra ille diuinus ſcriptor libr. 3. cap. 8. & lib. 1. Macchabæor. c. 4. Diodorus Siculus lib. 1. c. 12. Ioſephus lib. 5. belli Iudaici, Euſeb. lib. 11. Hiſtoriæ Eccl. Hieronymus in Eſaiam, Paſtophorium eſt, inquit, thalamus in quo habitat præpoſitus templi.

n *Delphis.*] Eadem ſcribit Cæl. Rhodig. lib. 12. c. 1. nec authorem citat, vt nec Alexander. Hæc autem magna ex parte ſunt Plutarchi Problemat. cap. 122.

o *Aphetor.*] Id aliud eſt apud Strabonem libr. 9. Heſichius autem ita dicit Apollinem cognominatum ab emittendis & edendis oraculis, vel ſagittis & radiis. Porrò ἄφετοι dicuntur Deo dicati, vt ταῦροι & ἵπποι ἄφετοι. Et ita Athenæus vocare videtur ſacra animalia diis dicata, & quæ in deorum tantùm tutela erant & ſine paſtore.

p *Apud Athenienſes daduchus.*] Id accepiſſe videtur ex Plutarch. in Ariſtide & Franc. Barbaro eius interprete. Nam Plutarchus ibi Calliam δᾳδοῦχον vocat. Barbarus antiſtitem vertit: cùm tamen ea vox ſignificet lampadem ſiue facem ferens: hincque δᾳδουχία, lampadis ſiue facis geſtatio lib. 2. Macchab. c. 4.

q *Herculis ſtephanophorus.*] Nam & apud Tarſum Herculis ſacerdos ita vocabatur dignitate præcipua, qua honeſtatus à cunctis ciuibus Lyſias philoſophus tyrannidem arripuit. Cælius Rhodiginus lib. 12. cap. 21. ex Athenęo, vt opinor, lib. 5. cap. 11.

r *Palladis Eteobutades.*] Vetus eſt prouerbium ἐξ ἐτεοβουτάδων

fuere: ſicut [s] Buzigia familia à Buzige heroe, qui Athenis diu ſacerdotium tenuit. Et poſteri ex [t] Cinara & Thamyra in Paphiæ Veneris templo ſacris cæremoniis præfuere. [u] Quod de Veientana Iunone proditur, quam niſi certi generis ſacerdos attrectare nemo poterat. Clazomenis Palladis ſacerdos, Itichias: [x] Bacchi verò, Thyas nomen habet. [y] Poliei Iouis ſacerdos, Buphonus in [z] Troezene, Hippolytus nuncupatur. [a] Apud Cretenſes Matris magnæ ſacerdos, Meliſſa: Epheſiæ Dianæ, [b] Megalobyzus, qui eunuchus erat. [c] Alexandrinorum atque Athenienſium Phæcaſij, quibus candida ſolum ferre calceamenta licet, ex quibus antiſtes ſacerdotum purpuram induit. Dodonei verò oraculi pontifices, pedibus ſemper illotis erant, qui tanquam ſacroſancti ſuper nudam humum cubare coguntur. [d] Iſiaci, linea ſtola amicti ſunt, [e] capite raſo, [f] calceis papyraceis, [g] ſiſtrum tenentes, [h] aut ramum abſynthij marini, vel nuces pineas & [i] Anubim ſupra caput deferentes. [k] Sicut Indi vates tanquam religioſum, corallium ferebant. Et Cybelis ſacerdotes flagrum, & [l] matrem deûm colentes iuxta Sueuos, formas aprum, quo inſigni ab hoſtibus tuti ſunt: [m] Panthei ſacerdotes, omnium duces fiunt, quibus cauſarum iudicia & publicarum rerum arbitria tribuuntur. [n] Apud Hebræos pontifex feſtis diebus mitram geſtat, cum nebride auro diſtincta, aut tunicam talarem, & cothurnos cum tintinabulis, quem maieſtate decorum, tanti Alexander fecit, vt venerabundus venienti occurreret, velut ſanctiſſimum numen adoraret. [o] Fuitque animaduerſum, Bellonæ, Cybelis, & Iſidis ſacerdotes eadem ſacra obire, iiſdem pro cæremoniis teneri. [p] Sed Cybelis ſacerdos variis coloribus fucatus, & faciem pigmento delitus, oculóque obunctus, cum mitella &

Buzigia familia. Iuno Veientana. Itichias. Thyas. Buphonus. Hippolytus. Meliſſa. Megalobyzus. Phæcaſij. Dodonei. Iſiaci. Indi vades. Cybelis ſacerdotes. Panthei. Pontifex apud Hebræos. Cyb. ſacer. ornatus.

ANNOTATIONES.

ὕνω τὸ γένο. id eſt ab Eteobutadis ducit genus. De his qui antiqua nobilitate ſunt oriundi, videlicet à Buto quodam qui ſacerdotes Athenis inſtituit. Et ab eius poſteris ſacerdotes & ſummi magiſtratus poſteà Athenis creabantur. De quo Eraſmus chil. 3. cent. 3. c. 85. & Cæl. Rhodigi. li. 14. c. 13.

s *Buzigia.*] Idem Cælius lib. 28. cap. 23. nullum tamen authorem profert.

t *Ex Cerra & Myrra.*] Legendum Cinara & Thamyra ex Corn. Tacito, cuius hæc verba ſunt lib. 18. poſt princ. Fama recentior tradit à Cinara têplum ſacratum, deámque ipſam conceptam mari, huc appulſam. Sed ſcientiam artémque aruſpicum accitam & Cilicem Thamyram intuliſſe. Atque ita pactum, vt familiæ vtriuſque poſteri cæremoniis præſiderent. Mox ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipſa, quam intulerant ſcientia hoſpites ceſſere. Tantum Cinarades ſacerdos conſulitur.

u *Quod de Veientana Iunone.*] Iunonis reginæ, quod Veiis colebatur ſignum, more Hetruſco, niſi certæ gentis ſacerdos attrectare non eſt ſolitus, ait Liuius 1. Decad. lib. 5.

x *Bacchi verò, Thyas.*] Apud Catullum in Argonauticis, Virg. lib. 4. Æn. Horat. lib. 2. Carminum, ode 19. & lib. 3. ode 15. Statium lib. 12. Thebaidos.

y *Poliei Iouis ſacerdos Buphonus.*] Pauſanias libr. 1. qui de Atticis eſt. Ordeum, inquit, tritico mixtum ad Iouis Poliei aram vt poſuerunt, nulla plane cuſtodia obſeruant. Bos autem, quem ſacrificiis deſtinatum cuſtodiunt, aram accedens fruges attingit, vnum ex ſacerdotibus, Buphonum appellãt, id eſt, bouicidam. Et iterum poſtea eodem lib. Regnante Athenis Erichtheo bouem primum ad Iouis Poliei aram Buphonus mactauit.

z *In Troezene Hippolytus nuncupatur.*] Vereor ne hic deceptus fuerit Alexander ex eo quod ſcripſit Pauſanias in Corinthiacis, apud Troezenos Hippolyto ſacerdoté ſacra facere, qui eo honore quandiu viuit, fungitur. Idque accepere, tanquam Hippolytus apud Troezenos ſacerdos fuerit, quod nullibi, vt puto, legitur.

a *Apud Cretenſes.*] Didymus in libris ἐξηγήσεως πινδαρικῶν, & ex eo Lactantius lib. 1. cap. 22. tradunt Meliſſea Cretenſium regem primùm diis ſacrificaſſe, huiuſque filiam Meliſſam à patre primam ſacerdotem Matri Magnæ conſtitutam. Vnde adhuc eiuſdem Matris antiſtites Meliſſæ nuncupantur.

b *Megalobyzus.*] Imò Megabyzus ex Quintiliano lib. 5. c. 12. & Plinio lib. 35. cap. 10. quo loco Apellis picturas recenſet. & Laertius in Xenophonte poſt prin. Quanquam Strabo lib. 14. Megalobyzum appellat.

c *Alexandrinorum.*] Hæc ſunt ex Appiano lib. 5. bello. Ciuil. vbi de M. Antonio ita ſcribit, Calciamenta candida, qualia Athenienſium & Alexandrinorum ſacerdotes, quos Phæcaſios appellant, deferre conſueuerunt, ſibi aſſumpſit. Et de huiuſmodi ſacerdotibus & calceorum ab illis denominatorum meminit Seneca lib. 7. de Beneficiis c. 21. Pythagoricus, inquit, quidam emerat à ſutore phæcaſia. Et ad Lucilium in epiſtolis, Si quem Phæcaſiatum conſpexeris. Et Iuuenal Saty. 3.

Phæcaſianorum vetera ornamenta deorum.

Et D. Hieronimus aduerſus Iouinianum, Bactrianis ad hoc ipſum nutritis obiiciunt ſenes, quod cùm Alexandri præfectus Phæcaſianum emendare voluiſſet, penè amiſit prouinciam. Pollux autem lib. 7. c. 22. inter genera calceorum phæcaſium enumerat ex Eraſtotene in Mercurio. Adde autem ſupradictis Sabinos Cupentum ſacerdotem vocare, vt ſcribit ex Ser. Perotus ad Martial. epigram. 8.

Dædaleo Lucano

d *Iſiaci, linea ſtola.*] Apuleius lib. 11. Metam. in diuerſis locis, vt & illud Martialis lib. 12. epig. 29. loquentis de huiuſmodi ſacerdotibus,

Linigeri fugiunt calui, ſiſtrataque turba.

e *Capite raſo.*] Martialis & Apul. vbi ſupra, & vide in noſtris conſuetudinibus.

f *Calceis papyraceis.*] Herod lib. 1.

g *Siſtrum tenentes.*] Apul. d. lib. 11. non ſemel, & vide omnino quæ dicam infra lib. 4. c. 2.

h *Aut ramum abſynthij.*] Plinius lib. 27. cap. 7. ad fi.

i *Et Anubim &c.*] Et id quoque videtur ſumptum ex Apuleio d. lib. 11. cùm ſcribit, Hic horrendum ille ſuperû commeator & inferum, nunc atra, nunc aurea facie ſublimis, attollens canis ceruices arduas Anubis.

k *Sicut Indi vates.*] Plinius lib. 23. c. 2.

l *Et Matrem Deûm colentes.*] Vnde hæc de Sueuis tranſcripſerit Alexander, incompertum habeo: magiſque miror, quòd cùm ampliſſime de Sueuorû religione tractet Corn. Tacitus in moribus Germanorum, huius non meminerit.

m *Panthei ſacerdotes.*] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 10.

n *Apud Hebræos.*] De his & Alexandro quod hic ait, eſt Ioſephi Antiquitatum lib. 11. cap. 8. & libr. 20. cap. 8. quod verò de tintinabulis hic dicitur, poſuit quoque Tacitus initio lib. 21. & ex Ægeſippo Rhodiginus lib. 16. c. 6.

o *Fuitque animaduerſum.*] Hæ enim, ſcilicet Bellona, Cybele, & Iſis vna dea eſt his nominibus & aliis multis vocata, vt videbis infrà lib. 6. c. 4.

p *Sed Cybelis Sacerdos.*] Vereor cùm matris deum ſacerdotes Galli dicti fuerint à Gallo flumine Gallatiæ Plin. lib. 5. cap. vlt. ne fucum & pigmentum ad inſtar coloris Gallarum fœminarum faciei obduxerint: de quo pigmento Tertullianus in lib. de Cultu fœminarum ſcribit. At de Gallis

ſacerdo

crocoto, lineo calceamento ante ſimulachrum deæ incedebat [q], cui erat proprium, cum tinnitu cymbalorum & ſonitu tympanorum ſacrum facere. [r] Arabum verò pontifices lineas veſtes induunt, mitras geſtant cum ſandalio.[s] Apud Pedaſios Palladis ſacerdos ſacram barbam nutrire cogitur, neque craſa incedere fas erat. [t] Albanis cæremoniarum antiſtes ea fulgebat dignitate, vt poſt regem haberetur ſecundus. [u] In Aritia Artemiſiæ Dianæ ſacerdos rex vocatur. [x] Idem in Cappadocia Bellonæ phanum obtinuit: & [y] in Comanis Ponticis tantæ dignationis erat, vt annis ſingulis bis diadema geſtaret. In [z] Zela quoque tanti imperij fuit, vt ſuprema fulgeret dignitate. Traditúmque eſt, in Meroe Iouis ſacerdotes adeò ſuperſtitione impleſſe animos, vt nonnunquam miſſo nuncio, necem regi Æthiopiæ demandarent, nullo detrectante, aut mandatum iuſſionémve abnegante: donec [a] ad Ergamenem regem peruentum eſt, qui omnes occidit, & ſacerdotium ſuſtulit. [b] Apud Germanos nulli verberare aut vincire, vel animaduertere niſi ſacerdoti permiſſum. [c] Naruális iuxta Sueuos præſidet pontifex, qui muliebri ornatu ingreditur ſemper. Fuitque memoriæ proditum, [d] Trallibus regiam regibus deſtinatam, illi quoque qui ſummum gerebat ſacerdotium priuilegio honoris dari. [e] Sicut in Tyro Herculis ſacerdos, qui cum infula & purpura incedit, poſt regem proxima dignitate fungitur.[f] Apud Ægyptios qui ſacra miniſtrant ſacerdotes, capite raſi ſunt, quum apud alios comati incedant: à quibus eſt vſurpatum, [g] ex philoſophis ſacerdotes, & ex ſacerdotibus probatiſſimum in regem eligere. [h] Vnde Mercurius Triſmegiſtus, id eſt, ter maximus, nomen tulit, quòd philoſophus maximus, ſacerdos & rex maximus eſſet. [i] Apud Phœnices Solis ſacerdos, veſte auro & purpura varia manulcata, ad imos pedes fluxa incedebat. & tanquam ſplendoris ſignum, & ampliſſimi honoris prærogatiuam, coronam ex auro gemmiſque ferebat.

Arabum Pontifices.
Palladis ſacerdos.
Sacerdotum dignitas.
Sacerdotes Iouis in Meroe.
Sacerdotes apud Germanos.
Pont. apud Naruales.
Trallium mos.
Sacer. Herculis Tyrij.
Ægyp. ſacerd.
Mercur. Triſmegiſtus vnde.
Phœnices.

ANNOTATIONES.

ſacerdotibus quis hæc nominatim prodiderit, nô ſatis ſcio. Adde verò ex Seruio ad 3. & ad 10. Æneid. Gallos ſacerdotes, qui & Corybantes, cum gladiis per furorem motu capitis comam rotantes vlulatu futura prædixiſſe: inter quos ſummus ſacerdos Archigallus dicitur à Tertul. Apolog. c. 24.

q *Cui erat proprium.*] Tinnitum æris Seruius prædicto loco ad 3. Æneidos, conſentit quidem ſacrificiis Cybeles additum: ſed alia de cauſa, quàm Diodor. Siculus, qui multis verbis initia honoris matri deûm dati perſequitur lib. 4. c. 5. & lib. 6. c. 11.

r *Arabum verò Pontifices.*] In Panchæa vicina Arabiæ inſula, ſacerdotum primus eſt in politia locus, qui vltra reliquos deliciis vacant, vitam ducêtes mundam & ſumptuoſam. Stolas lineas maxime tenues ac delicatas, quandoque verò veſtes ex molliori lana contextas induuntur. Mitras quoque geſtant auro intextas. Sandaliis pro calceamentis, varij coloris vtuntur, vt refert Diodor. Siculus lib. 6. cap. 10. Quem authorem ſecutus Alexander, dum non ſubueretur furta ſua detectum iri, ab inſula in continentem ſtylo traducit ſuo.

s *Apud Pedaſios.*] Ex Herodot. Strabo lib. 13.

t *Albanis*] Strabo lib. 11.

u *In Aritia.*] Ouid. lib 3. Faſtorum,

Nympha mone nemoris ſtagnóque operata Dianæ, &c.

Et paulò pôſt,

Regna tenent fortes manibus, pedibúſque fugaces,
Et perit exemplo poſtmodo quiſque ſuo, &c.

Et iterum de Arte amandi lib. 1.

Ecce ſuburbanæ templum nemorale Dianæ,
Partáque per gladios regna nocente manu.

Et Lucanus lib. 3.

Qua ſublime nemus Scythicæ quà regna Dianæ.

Et Val. Flaccus lib. 2. Argonauticôn,

——— Et ſoli non mitis Aritia regi.

Et Martialis in epig lib. 9. epig. 64.

Quà Triuiæ nemoroſa petit dum regna viator
Octauum domina marmor ab vrbe legit.

Et Sueton. in Caligula c. 35. Nemorenſi regi, quòd multos iam annos potiretur ſacerdotio, validiorem aduerſarium ſubornauit. Quæ loca vt intelligas vide omnino Strabonem lib. 5. vbi de vrbe Aritia loquitur, & Seruium in lib. 6. Æneid.

Aureus & foliis & lento vimine ramus.

Et de hac quoque Aritia eſt illud Lucani lib. 6.

Parua Mycenæa quantum ſacrata Dianæ
Diſtat ab excelſa nemoralis Aritia Roma.

x *Idem in Cappadocia.*] Intellige apud Albanos, de quibus paulò antè locutus eſt ex Hirtio in bello Alexandrino, Vetuſtiſſimum, inquit, & ſanctiſſimum in Cappadocia Bellonæ templum, quod tanta religione colitur, vt ſacerdos eius deæ maieſtate, imperio & potentia ſecundus à rege conſenſu gentis illius habeatur.

y *Et in Comanis Ponticis.*] Strabo lib. 12. de his loquês, Bis, inquit, in anno in feſtis, quæ deæ Exitus appellantur, ſacerdos diadema geſtabat, & ſecûdus erat in honore poſt regê.

z *In Zela.*] Strabo eodem lib. 12. vbi ſcribit in ea ſacerdotes rerum omnium poteſtatem habere.

a *Ad Erganem.*] Ergamenem legendum eſt ex Diodoro vbi ſuprà.

b *Apud Germanos.*] Corn. Tacitus in lib. de Moribus Germanorum.

c *Naruales.*] Naharualis legendum ex eodem Tacito illo lib. non multo ante fi.

d *Trallibus.*] Ex Vitruuio lib. 2. c. 8.

e *Sicut in Tyro.*] Herculi, qui de Idæis Dactylis vnus fuit, Tyrij templum erexerunt, vt ait Pauſanias in Bœoticis, ſiue lib. 9 Lucianus in Syria dea, Diod. Siculus lib. 17. c. 4. Quod verò de Herculis ſacerdotibus Tyriis hîc dicitur, ego reperio colonos eſſe eorum, ab eiſque profectos Carthaginienſes, qui ferè maiorum inſtituta conſeruant, eiuſmodi ſacerdotes habuiſſe, cùm Mazeus filium ſuum Carthalonem ſacerdotem Herculis, in crucem cum purpuris infuliſque ſuſpendiſſet, apud Oroſium lib. 4. c. 6.

f *Apud Ægyptios.*] Herodotus lib. 2. Deorum, inquit, ſacerdotes alibi comati ſunt, in Ægypto deraſi. & nos alibi ſuprà plenius diximus. Tu videto Diodorum lib. 4. c. 1.

g *Ex Philoſophis ſacerdotes.*] Idem ex Platone Marcilius Ficinus in argumento libelli Mercurij Triſmegiſti. & Seuerus apud Stob. ſerm. 41.

h *Vnde Mercurius Triſmegiſtus.*] Mercurij Iouis & Maiæ filij nepos, magiſter omnium phyſicorum, ſiue philoſophorum dicitur à Tertulliano aduerſus Valentinianos: qui ab Ægyptiis Teuot, & à Græcis Triſmegiſtus dictus, vtramque linguam probe tenens, & ab vtriſque in maxima veneratione fuit, adeò vt ab Ægyptiis & in deorum numerum relatus, diuinos honores adeptus fuerit. De quo plura Lactantius Inſtitutionum libr. 1. cap. 5. Sed & Suidas eundem ſcribit Triſmegiſtum fuiſſe dictum, quòd ferè conſentanea trinitati ſenſerit de Deo.

i *Apud Phœnices Solis ſacerdos.*] Hæc fortaſſe ex Herodiano, qui lib. 5. ſcribit, Baſſianum & Alexianum ambos fuiſſe ſacerdotes Solis, quem maxime Phœnices colunt, templumque illi maximum conſtructum habent auro argentoque plurimo, ac lapidû eleganti magnificêtia, exornatum.

Mira

Mira exempla à compluribus experta de vmbrarum figuris & falſis imaginibus, & quæ ipſe didici atque expertus fui.

CAPVT IX.

PROFECTO rem mirificam, & dictu æſtimatúque admirabilem, de vmbrarum figuris & falſis imaginibus, quæ homines varia ſpecie & aſpectu vano plerumque illudunt, familiaris meus quiſpiam modò mihi enarrauit: quod equidem fabuloſum aut commentitium videri poſſet, niſi grauioris eſſet ingenii, & præſtabilis homo doctrinæ: ipſiuſque virtutis & non ambiguæ fidei pleriſque in rebus multa & magna documenta forent. Refert enim, quod Romæ quondam ipſius amicus diutino & graui morbo ægrotabat, cum quo coniunctiſſimè vixerat: & quia corpore inualido affectóque eſſet, valetudinéque minus proſpera vteretur, viſum eſt ad illa apparatiſſima balnea quæ Cumis ſunt, vegetandi corporis & animi leuandi cauſa proficiſci: cum fere conſtet, homines ex ancipiti morbo locorum mutatione & ſereniore cœlo plerumque leuari. Hi ergo cum fidis aliquot comitibus Cumas quum iter intenderent, & aliquantulum viæ emenſi forent, æger quum eſſet & vita & ſpe tenui, vi morbi coaleſcente, & labore viæ, in hoſpitium in quod forte diuerterant, ſuum obiit diem. Is ergo amicus qui vnà acceſſerat, quantum prouideri hominis diligentia potuit, pro loco funere ſatis amplo illum efferri, rem diuinam fieri, atque in honorato vrbis loco ſepulchro condi curauit: ibíque cum mœſtos aliquot habuiſſet dies, curatis rebus omnibus, ipſe & comites Romam, vnde diſgreſſi fuerant, reuerti cœpere. Sed cum aliquantum viæ remenſi eſſent, & nocte appetente in vnum quod viæ proximum fuit hoſpitium diuertiſſent, ibi ſe animo & corpore fatigatum quieti dediſſe. Cúmque ſolus degeret, & adhuc vigilans foret, fert repente amici nuper defuncti imaginem ſummo pallore & macie, ac eo ferme habitu oris, quali illum cum ægrotaret dimiſerat, ad ſe acceſſiſſe: quem quum fuiſſet intuitus, & præ timore, nec animo nec mente ſatis conſtaret, quis nam eſſet, interrogauit? Ille autem cum nihil reſpondiſſet, exutis, vt videbatur, veſtibus, in eodem quo ipſe iacebat lectulo, ſe collocauit, ac propè acceſſit, quaſi cum amplexibus petiturus foret. Alter verò cum propè iam metu exanimis videretur, ad lectuli ſpondam ſeceſſit, illumque propè accedentem abegit: qui cum ſe abigi expellique vidiſſet, fert in eum toruo & minus familiari vultu inſpexiſſe, reſumptiſque mox veſtibus illum e lectulo ſurrexiſſe, cinctumque & calceatum inde abeuntem nunquam apparuiſſe. Quo timore familiaris ille percitus, ſubita vi morbi correptus, ac propè ad internecionem grauiſſima valetudine oppreſſus fuit. Ferebat etiam, dum in lectulo cum illo luctaretur, nudum illius pedem vſque adeò gelidum ac rigentem attrectaſſe, vt nulla glacies illius frigori comparari potuerit. Equidem memorabile hoc, & cuiuis mirum videri poſſet, niſi peruulgata res eſſet, ædes quaſdam Romæ euidentiſſimis oſtentis ita infames, vt nemo illas incolere auſus fuerit, quin variis vmbrarum illuſionibus & tetris imaginibus, noctibus fere ſingulis inquietetur. Gordianus amicus meus ſpectatæ fidei homo, mihi retulit, cum Aretium ipſe & familiaris ſuus iter vnà intenderent, & à ſemita, vt fit, longè deuiaſſent, loco infami & deuio, vbi ne veſtigium quidem apparebat humanum, per ardua & propè inuia diuerſis tramitibus aberrare cœpiſſe: ibique cum nec oppida aut vicos, neque aliquid culti viderent, ſed nemora tantum ſaltúſque inuios & inacceſſos, omniáque vaſta, muta, & deſerta ab humano cultu peragrarent, in quibus ipſa ſolitudo terrebat animos: vergente iam ad occaſum die, feſſos labore ac via conſediſſe. Cúmque hominis vocem audire procul viſi fuiſſent, ad illam propiùs acceſſiſſe homines obuios, quos de via interrogarent, dari ſibi arbitrati. Nec mora, in proximo iugo trium hominum imagines immanes & formidabiles vltra humanum modum, nigris & demiſſis tunicis, in veſte lugubri funeſtaque, barba capillóque ſummiſſo, horribili facie conſpexiſſe: qui quum voce geſtuque ad ſe ipſos aduocarent, ac iam propè eſſet vt illuc accederent, illos interim ingenti mole corporis longè humana maiores apparuiſſe, atque alium ſpecie non abſimili nudum & nullo amictum veſtitum, mirificos edentem ſaltus geſtúſque indecoros conſpexiſſe. Quo timore conſternati, properè fugam cepere: viamque arduam & præcipitem emenſi, vix ruſtici cuiuſpiam vile hoſpitium vbi reciperentur, inuenere. Sed quod ego certum habeo, & ſatis certa probatione tradiderim, profectò haud minus eſt. Cum Romæ ægra valetudine oppreſſus forem, iacerémque in lectulo, ſpeciem mulieris eleganti forma mihi plane vigilanti obuerſatam fuiſſe, quam cum inſpicerem, diu cogitabundus & tacitus fui, reputans nunquid ego falſa imagine captus, aliter atque res eſſet aſpicerem. Cúmque meos ſenſus vigere, & figuram illam nuſquam à me dilabi viderem, quænam illa eſſet interrogaui: quæ tum ſubridens, & ea quæ acceperat verba reſpondens, quaſi me planè derideret, cum diu me fuiſſet intuita, diſceſſit.

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

HOc capite vmbras quaſdam imaginum hominum ſui temporis enarrat. Similes quoque nonnullas refert Plinius epiſt. lib. 7. epiſt. 27. ad Suram. Sed hæc ſemper mera ſomnia eſſe putaui.

Quæ ſunt pedamenta apud iureconſultos, cuiúſve generis, & quid lupreſtis, & pitiocampa.

CAPVT X.

a Vlpia

CVM in legum, commentariis verſaremur, & ruſticorum prædiorum ſeruitutes
ſcrutaremur, inuenimus [a] Vlpianum ex Neratij ſententia cenſuiſſe ruſticam ſer-
uitutem poſſe conſtitui, vt pedamenta ad vineam fulciendam, ex vicini prædio
mihi ſumere liceat. Quæſiui ego a iureconſulto, qui omiſſa modeſtia, multa ſibi
ineptè arrogabat, quid pedamenta eſſent, quibus ſumendis ex alieno ſeruitus con-
ſtitui poterat. Atque ille in re vulgari cum diu cogitabundus hæſitaſſet, haud
multo poſt, neſcio quæ inuolucra verborum, & falſarum opinionum ineptias, am-
biguos magis quam veros ſenſus denotantia profudit, quibus nihil veri animaduerti cognoſcique po-
tuit. Et tametſi pedamen munimen eſſe & palum quo vitis caduca fulcitur, neminem fallit, vnde [b] pe- *Pedatio.*
datio dicta: tamen id triplicis generis fuiſſe animaduertimus. Nam & pedamen, & ridicam, & ſtatumen
cuiuſmodi fulcimenta nuncupari, [c] Cato aſſeuerat, [d] Græcè charax: quare pedamento fultæ vites, *Pedamen.*
[e] characatæ dictæ. Sed pedamen quodlibet fulcimen eſſe, cui vitis inhæret, [f] ridicam ex querna arbo- *Ridica.*
re, aut ex iunipero, olea, vel cupreſſu plerumque fieri: tametſi nullo diſcrimine ex his quoque componi *Statumen.*
pedamen opinio fuerit, [g] ſtatumen è palis & pertica: quod verò ex arundinibus pedamentū fit, [h] arun- *Arundine-*
dinetum. Quod autem natiuum ex arboribus in arbores traductis vitibus, nonnulli [i] traduces, quidam *tum.*
[k] romphos, plerique [l] arbuſta dixere, quas [m] in trāſpadana Italia ex cornu, populo, tilia, acere, orno, car- *Traduces.*
pino, & quercu frequenter arbuſtari tradunt. Quare multi in eadem atque in Campano agro harum *Romphi.*
plantaria inſtituunt: quæ ſi recto ordine digeſta fuerint per æqua interualla quaquauerſum, in quin- *Arbuſta.*
cuncem metata dicuntur. Intérque vites ſimplici iugo porrectum ordinem, [n] cantherium: traſuerſam- *Cantherius.*
que haſtam inter pedamenta, qua vitis innititur, [o] Cato & [p] Varro iugum: quadruplex verò iugum à *Iugum.*
cauis ædium [q] compluuium, vnde [r] compluuiatas vites dixere: palmitem verò pluribus annis dura- *Draco.* *Focaneus.*
tum, & quaſi emeritum, [s] draconem: qui in biſulco medius inter duo naſcitur, [t] focaneum: qui verò *Emiſſarius.*
per tabulata ſcandit ad ſuperiora, [u] emiſſarius dictus eſt: ſuperior pars [x] malleoli, [y] ſagitta: ſurculum *Sagitta.*

ANNOTATIONES IN CAP. X.

a *Vlpianum.*] In l. item ſic. verſ. idem Neratius. ff. de ſeruit. præd. atque in l. veluti. verſ. item filius eod. tit. Sed & ipſe Vlpianus in l. 1. verſ. ſed & ff. de tig. iniunct. hac voce pedamenti, de qua hîc tractatur, vſus eſt in eadem ſignificatione. Eius verba ſunt, Sed & in vineis tigni appellatione, omnia vineis neceſſaria continentur, vt puta perticæ, pedamenta.

b *Pedatio dicta.*] A Columella libr. 4. c. 12. in fi. cuius hæc verba ſunt, Idque iugum intra quartum pedem conueniet alleuari, dum ſe vinea corroboret in pedationem. Idque à verbo pedandi, quo & ipſe Columella vſus eſt libr. 4. cap. 12. Putationem ſequitur iam pedandæ vineæ cura. Plin. lib. 17. c. 2. Aut pedatæ vineæ ſimplici iugo. Vnde etiam impedandi verbum compoſitum apud ipſum Columellam lib. 4. cap. 16.

c *Cato aſſeuerat.*] Vbi id Cato dixerit neſcio. In ſua autem Re ruſtica ridicæ tantum mentionem facit cap. 17. aliorum autem nullam.

d *Græcè charax.*] Χάραξ atque etiam χαράκιον.

e *Characata.*] Apud Columellam lib. 5. c. 4. & 5.

f *Ridicam.*] Varro de Re ruſt. lib. 1. cap. 8. Pedamentum, inquit, ferè quatuor generum, vnum robuſtum, quod optimum ſolet afferri in vineā è quercu, ac iunipero, & vocatur Ridica. Columell. lib. 11. cap. 2. Ridicas querneas, ſiue oleaginas findere. Plinius autem lib. 17. cap. 22. Pedamenta optima, quæ diximus, aut ridicæ robore oleaque, aut ſi non ſint, pali e iunipero, cupreſſo, laburno, ſambuco.

g *Statumen.*] Statuminum multa & frequens eſt mentio apud Columel. vt lib. 4. cap. 2. & cap. 16. & cap. 22. & lib. 5. cap. 4. & 5. & alibi. & apud Plin. lib. 8. cap. 12. Hincque ſtatuminandi verbum apud ipſum Plin. lib. 17. c. 12.

h *Arundinetum.*] Non memini me legiſſe id verbum in hac ſignificatione, ſed pro agro arundinibus conſito apud Catonem c. 6. & Columellam lib. 11. cap. 1. Plin. lib. 10. cap. 32. & lib. 17. cap. 20. & in ſacris literis Ioſue 16. & 17. & Sapien. 3. Nec tamen negarim pedamen arundineum dici poſſe ex arundine factum. Nam & arundines canales dicit Virgi. lib. 4 Georg & frondem arundineam Plin. libr. 10. c. 29. baculum arundineum interpres Eſaiæ c. 36. & repetitur in ſumma 23. q. 3. & Ezechiel. c. 29. & lib. 4. Reg. c. 18. Ea autem forma dicitur Arundinetum, qua oliuetum, palmetum &c.

i *Traduces.*] Varro de Re ruſt. libr. 1. cap. 8. Cic. de Senect. Columel. lib. 5. c. 7. ad fi.

k *Quidam Romphos.*] Rumpos legendum eſt ex Varrone vbi ſuprà. Ex quo fortè Rompotinum apud Columel. d. lib. 5. c. 7. in princ. & Rumpotinetum eod. c.

l *Arbuſta.*] Arbuſta non memini me legiſſe pro genere pedamentorum, ſed pro locis arboribus conſitis, vt Apud Catonem de Re ruſt. c. 7. & Colu. lib. de arboribus. c. 16. cuius titulus eſt de arbuſtis: ibique docet quemadmodū conſtituenda ſunt, & ex quibus: vti etiam facit Plinius libr. 17. c. 23. Et de arbuſto à noſtris Iurecon. fit mentio in l. vlt. §. vlt. ff. de ter. mo. & in ſacris quoque literis Pſa. 79. & Eze. cap. 31. non ſemel. Hincque arbuſtare verbum deductum, id eſt agrum arboribus conſerere apud eund. Pliniū eod. c.

m *In Tranſpadana Italia.*] Id totum ex Plin. eſt illo eod. c. 23. lib. 17.

n *Cantherium.*] Columel. lib. 4. cap. 12. & Plin. lib. 17. c. 21. non longè à fi. Hincque cantheriolum diminutiuum apud eundem Colu. lib. 11. c. 3.

o *Cato.*] Auſim ſanctiſſimè deierare, Catonem id nunquam dixiſſe.

p *Varro.*] Lib Rei ruſt. 1. cap. 8. Et ita quoque vſus eſt Columell. lib. 4. cap. 12. & lib. 5. cap. 5. & libr. 12. cap. 15. & Plinius libr. 7. cap. 21. Et hinc quoque iugatæ vineæ Varroni vbi ſuprà, & Colu. lib. 5. cap. 5. non ſemel.

q *Compluuium.*] Varro libr. 1. aut, vt alij computant, 4. de ling. Latina.

r *Compluuiatas.*] Varro lib. 1. Rei ruſt. cap. 8. & Plinius lib. 17. cap. 21.

s *Draconem.*] Plinius lib. 17. c. 23.

t *Focaneum.*] Colum. lib. 4. c. 24. & lib. 5. c. 26.

u *Emiſſarius.*] Plinius d. lib. 17. c. 23.

x *Malleoli.*] Aliter Malleoli dicuntur Plinio lib. 17. cap. 21. Solebat, inquit, capitulatus vtrinque e duro ſurculus ſeri, eoque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Columella autem lib. 3. cap. 6 Malleolus, ait, nouellus eſt palmes innatus prioris anni flagello, cognominatuſque a ſimilitudine rei, quòd in ea parte, quæ deciditur ex vetere ſarmento, prominens vtrinque malleoli ſpeciem præbet. Et de huiuſmodi malleolis Cicero in Catone. Hincque virga malleolaris Columellæ lib. de arboribus cap. 3.

y *Sagitta.*] Columel. lib. 3. cap. 10. paulo ante fi. Nam ſi ſagittam, inquit, id eſt, ſuperiorem partem malleoli vituperandam cenſebant: cùm eſſet eadem pars ſurculi frugiferi, &c. &

Spado, autem qui nihil affert fructus, appellant ſpadonem, [z] quaſi ſterilem. Ea verò iuga in agro bene culto, plano,& minus ventoſo,altiora:in arido & gracili,ac ventis expoſito, humiliora fieri oportere Plinius *Cantherius* notauit cap.23.libr.17. Tametſi [a] cantherium equum dici cui teſtes adempti ſunt neminem præterit: *Maiales,* ſicut verres caſtrati, † maiales fiunt: & galli, [b] *Capi.* capi. Ex quo licet intelligere, vt ex tuo fundo pedamenta ad vineam fulciendam mihi ſumere liceat, poſſe conſtitui ſeruitutem. Cenſuitque Paulus iureconſultus, quod tametſi ex tuo fundo pedamenta ſumere licere, in fructu ſit, tamen hoc ius capiendi, apud legum peritos ſeruitutem non vſumfructum putari. Rurſus alium celebri fama iura Romæ profitentem, in auditorio profeſſorum interrogaui, quid eſſet quòd [c] Vlpianus legem Corneliam de ſicariis interpretatus ſcripſit, pigmentarios, ſi cui temere dederint pytiocampas aut bupreſtim, legis Corneliæ de veneficiis ſanctione teneri? Quid eſſent pytiocampæ, & quid bupreſtis, vt me doceret, quæſiui. Cúmque ille portenta verborum longè à fide deuia effudiſſet, quæ quum pudendi ſint erroris, referre non neceſſe habeo: paulo poſt dicti pertæſus, ſe hoc ignorare ingenuè aſ- *Pytiocampa.* ſeuerauit. Nos autem perſcrutati verbi ſignificatum, animaduertimus [d] pytiocampas erucas eſſe, ſeu teredines virulentas, viru exitiali, quæ in pinis ſæpè naſcuntur arboribus, vnde illis nomen factum. *Bupreſtis.* Nam πίτυς pinus eſt, κάμπη eruca: quippe erucas Græci κάμπας dicunt, veneni præſentiſſimi. Bupreſtis verò animal inuentu rarum in Italia, ſimillimum ſcarabæo, qui inter herbas fallit ſæpe boues: quo deuorato ita concitantur rabie, vt actæ in furorem, terrorem afferant, paulóque poſt rumpantur, ex quo pernicale virus confici dicunt, quod fœdiſſimè vexat: contra cuius exitium præſentaneo remedio Græci ſucurri prodidere, & [e] Plinius author eſt. Qui ergo tanti facinoris conſcius, vel bupreſtim, vel pytiocampas, aut monſtrifici quid veneni ad necem properandam dederit, eum iudicio capitali & pœna legis Corneliæ teneri, iura & leges voluere.

ANNOTATIONES.

&c.& c.17. Sagittam, ait, ruſtici vocant nouiſſimam partem ſurculi: ſiue quia longius receſſit a matre, & quaſi emicuit, atque prouoluit: ſeu quia cacumine attenuata, prædicti teli ſpeciem gerit. Plin.lib.17.cap.21.

Tertium genus adiectum etiamnum expeditius ſine calce, propter quod ſagittæ vocantur, cum intorti panguntur. Et paulo poſt, Sagittas ſerere minus vtile: quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum eſt.

z *Spadonem.*] Colu.lib.3.c.10. Eiuſmodi, ait, ſurculos, qui nihil attulerunt, Spadones appellat.

a *Cantherium equum.*] Varro Rei ruſt.lib.2.cap.7. Et Feſtus Pompeius libr. 3. & de huiuſmodi equo loquitur Cicero epiſt. famil.lib.9.epiſt.18.ad finem. Potes mulo iſto, quem tibi reliquum eſſe dicis, quando cantherium comediſti, Romam peruehi. Et lib.3.de Nat.deorum.

† *Maiales.*] Varrò vbi ſuprà & iterum eiuſdem lib. 2. c.4. Et Feſt.Pomp.vbi etiam ſuprà.

b *Capi.*] Varro & Feſtus Pompeius prædictis in locis. & rurſum Varrò lib.3. cap.9. Et hi quoque dicuntur Martiali lib.13.epigram.63.cuius titulus eſt Capo.

Ne nimis exhausto macreſceret inguine gallus,
Amiſit teſtes: nunc mihi Gallus erit.

c *Vlpianus.*] In l.eiuſdem.§.alium.ff.de leg.Cor.de ſic.

d *Pytiocampas*] Plin. libr.23.cap.2. Vius contra cantharidas, bupreſtin, pinorum erucas, quas pityocampas vocant. Idem eiuſdem lib.c.4. Omphacium contra cantharidas, bupreſtin, ſalamandras, pityocampas per ſe potum laudatiſſimum. & lib.29.c.4. ad fi. Eadem pityocampis, in picea naſcentibus, eadem bupreſti, ſimiliterque parantur.

e *Plinius author eſt.*] Lib.ſcil.30.c.4. multaque aduerſus huius animalis venenū tradit ipſe Plinius multis in locis, videlicet lib.23.c.1.& 4.nō ſemel.& li.28.c.8.9.& 10.& li.29.c.4.

Qui Romani duces ex oppidis & prouinciis vi ſubactis cognomenta deſumpſere, & de Scipionum familia, & quid apud exteros. CAPVT XI.

CONSVEVISSE Romanos ex oppidis vel prouinciis captis aut vi ſubactis plerumque cognomenta ferre, memoriæ datum eſt. *Coriolanus.* [a] Martium Coriolanum quòd fortem ſtrenuámque operam reipublicæ nauaſſet, capto Volſcorum oppido Coriolis, Coriolani nomen ſumpſiſſe ferunt. *Fidenas.* Et Sergium Fidenatis, ex bello quod ad Fidenas geſſit. Ex tribus vero Metellis, vnus, deuicto Iugurtha, & vi ſubacta Numidia, [b] *Numidicus.* Numidici: alter Quintus Cæcilius, Lucij Metelli filius, ex Macedonia, [c] *Macedonicus.* Macedonici: tertius ex Creta, [d] *Creticus.* Cretici cognomenta ſumpſere. Fuit & Metellus [e] *Balearicus.* Balearicus, ex deuictis Balearibus cognominatus. Sed Numidicus, Lucij Luculli [f] auunculus fuit. Macedonici, Metellum Balearicum [g] plerique filium, [h] nonnulli fratrem dicunt. [i] Creticum verò, &

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

a MArtium Coriolanum.] Plutarc.in vita illius. Liuius 1.Decad.lib.2.

b *Numidici.*] Plutarch. in vita Marij in princ. Plinius Secundus, ſi is eſt author virorum illuſtrium cap.62. & de eo quoque loquitur Gell. lib.3.cap.6. & libr.6.cap.11. Et huc ſpectat illud Ouidij lib.1.Faſtorum,

Hunc Numidæ faciunt, illum Meſſana ſuperbum.

c *Macedonici.*] De quo Aſcon. Pædianus in orat.pro Cornelio in initio expoſitionis.& L. Florus libr. 2. in rebus in Hiſpania geſtis. Plin.lib.7.cap.44. & lib.34.c 8. Alius Plin. Secundus, aut quiſquis is eſt, de Viris illuſt.c.61.

d *Cretici.*] Vide quæ ſcripſi ſupra eod.c.7.

e *Balearicus.*] Strabo lib.3. Et de hac victoria Paul. Oroſius lib.5.cap.13. Balearicum Plutar. de Fortuna Romano. Q. Cæc.Metelli cenſoris filium ſcribit.

f *Auunculus fuit.*] Plutar. in Lucullo.

g *Plerique filium.*] Vt Aſcon. Pædianus, vbi nuper citauimus, & L. Florus epito.3 in bello Baleriaco.

h *Nonnulli fratrem.*] Qui fuerint illi, mihi non liquet: diſputat tamen hac de re Rhodiginus lib.17.cap.22.

i *Creticum vero.*] Cauendum hic ab Alexandro, cum Plutarch.de Fortuna Rom. Macedonici quātuor filios ſcripſerit, Q. qui fuit Balearicus, L. Diadematum, ſiue Vittatum, Marcum & Caium, qui deinde Caprarius dictus eſt.

Adeò

alium [k] Dalmaticum, eiuſdem Macedonici filios fuiſſe nulla controuerſia eſt. [l] L. quoque Mummius deleta Achaia & Corintho, Achaici cognomen tulit. [m] Sed Corinthi ſuperatæ prima laus Macedonici fuit. Is enim omnem Achaiam ita bello afflixit, vt rebus acciſis Mummius ſuperueniens, leui certamine expugnatam Corinthum victoriæ ſuæ adſcripſerit. [n] Meſſana quoque in Sicilia, & Iſauria in Cilicia bello domitæ, M. Valerio & P. Seruilio, Meſſalæ [o] & Iſaurici cognomenta dedere. Is enim Seruilius vir acer fuit & ſtrenuus, qui in Ciliciam cum imperio profectus, illam collatis ſignis, vi atque armis domuit: Lyciæque vrbes clariſſimas iuſto prælio vicit. Iſauros primùm bello aggreſſus imperio adegit. Victor denique triumphum ex hoſtibus, & Iſaurici cognomen reportauit. Ex Allobrogibus quoque [p] Fabius Allobrox, [q] & ex Caucis Germanica gente Gabinus ſecundus Caucius, atque ex [r] Callaicis Brutus cognomento Callaicus, & [s] ex Getulis Coſſus Getulici nomina ſumpſere. [t] Callaici enim vlterioris Hiſpaniæ populi ſunt, duri & agreſtes, qui extima & montana inculta, ac difficiles ſaltus & impeditos ad Oceanum incolunt. Ideo bellaciſſimi & ſubactu difficillimi fuere. Fertur tamen [u] C. Turmius, qui Garamantes vltra Æthiopes horridos & incultos bello vicit, ob modeſtiam & vitandæ inuidiæ cauſa, Garamantici cognomento abſtinuiſſe. [x] Scipionem præterea Aphricanum, qui dux fatalis contra Hannibalem fuit, Aphrica ſuperata, & Chartaginenſibus bello victis, Aphricani cognomen tuliſſe, & alterum ex deuicto Antiocho & Aſia ſubacta, [y] Aſiaticum cognominatum inuenimus. Sed hic Aſiaticus frater [z] Aphricani fuit, quorum alter P. Scipio, nomine à ſe victæ gentis Aphricanus: alter L. Scipio frater, Aſiaticus dictus eſt, qui conſul aduerſus Antiochum primus Romanorum in Aſiam ſigna intulit: cum eóque conſule Aphricanus frater legatum ſe gerens, pariter profectus eſt: illiúsque ductu & auſpicio pleraque egregiè geſta in hoſtes fuere. Victo deinde Antiocho, & pace Eumeni conceſſa, ob Aſiam victam Aſiatici cognomen reportauit. His enim duobus fratribus, Aphricano ſcilicet & Aſiatico, pater fuit P. Scipio ex Corneliorum gente, cum quo primùm Hannibal Pœnus ſigna in Italia contulit: cuius fuit Cn. Scipio frater, ſummi ambo Imperatores, viri ornatiſſimi, qui paucorum dierum interuallo in Hiſpania

Achaius. Meſſala. Iſauricus. Allobrox. Caucius. Callaicus. Getulicus. Scipionum familia. Aphricanus. Aſiaticus.

ANNOTATIONES.

Adeò vt Creticus eiuſdem licet gentis fuerit: alterius tamé familiæ videri debeat: de quo L. Florus epit. 2. in bello Balearico, & ex Liuio epit. lib. 98. c. 99.

k *Dalmaticum.*] Hic fuit L. Cæcilius Metellus Q. Filius vt ſcribit Plutarch. qui Dalmatas obſedit vti eſt apud L. Florú ex Liu. epit. lib. 61. tandémque deuicit. de quo Aſco. Pædianus in 3. in Verrem actio. & Plin. lib. 7. cap. 44. ſi vero eſt lectio quam Beroaldus aſtruit, ſed Hermol. Barbarus contendit legendum eſſe Diadematis. vti etiam Cælius Rhodiginus lib. 17. cap. 22. authoritate Plutarchi in lib. de Fortuna Romanorum.

l *L. quoque Mummius.*] Plin. lib. 35. c. 4. & alter Plinius, ſi is eſt, de Viris Illuſtrib. c. 60. & Plutarc. in vita Marij in princ. vide Iuſtinum lib. 34. Paulum Oroſium li. 5. c. 3. Eutropium lib. 4. c. 6. & Val. Maximum lib. 7. c. 5.

m *Sed Corinthi.*] L. Florus epit. Liuij lib. 52. in princ. Alter eiuſdem nominis, niſi idem ſit, lib. 2. in bello Achaico. Oroſius lib. 5. cap. 3.

n *Meſſana.*] Seneca in lib. de Breuitate vitæ, Valerius, inquit, Coruinus primus Meſſanam vicit, & primus, ex familia Valeriorum vrbis captæ in ſe tranſlato nomine Meſſana appellatus eſt, paulatímque vulgo permutante literas Meſſalla dictus eſt. Et Macrob. lib. 1. Satur. c. 6. Hincq; illud Ouidij lib. 1. Faſtorum ſuprà à nobis relatum.

o *Et Iſaurici.*] Strabo lib. 12. Velleius lib. 2. Florus epit. libr. 2. in bello Piratico, Sextus Ruffus in hiſtoria Ro. vbi de Cilicia & Iſauria, & P. Oroſius lib. hiſtoriarum 5. c. 23. Cicero epiſt. famil. lib. 13. epiſt. 44. & ad Atticum li. 5. epiſt. 11. Suet. in vita Cæſaris c. 13. & Plutarch. in vita eiuſdem. Hunc tamen non Seruilium, ſed Cornelium appellat Appianus lib. 1. Idem autem lib. 2. bellorum Ciuil. memorat Pompeium Iſauricum, quem ſcribit Cæſarem ſibi in Conſulatu collegam aſſumpſiſſe.

p *Fabius Allobrox.*] Aſc. Pædianus in 2. in Ver. act. & Seneca qui illum Allobrogum vocant lib. 4. de Beneficiis.

q *Et ex Caucis.*] Suet. in Claudio c. 24. in fin.

r *Callecis.*] Callaicis legendum eſt, & Brutus cognomento Callaicus ex Strabone lib. 3. P. Victore in 9. regione Vrbis. Plin. lib. 3. c. 5. & Ouid. Faſt. lib. 6.

Tum ſibi Callaico Brutus cognomen ab hoſte
Fecit, & Hiſpanam ſanguine tinxit humum.

Quanquam ſcio hos à Bruto deuictos Calleceos vocatos ab Eutropio lib. 4. c. 5. & Callecios à L. Floro epit. Liuij lib. 56. in princ. De Callecis quoque, Hiſpaniæ populis mentionem facit Iuſtinus lib. 44.

s *Et ex Getulis.*] Iuuenalis Satyr. 8. non longè à princip.

Agnoſco procerem, ſalue Getulice.—

Non pauló antè de Craſſo locutus fuerat.

t *Callaici.*] Hîc quoque Callaici legendum: & id Strabonis eſt, vbi ſuprà.

u *Q. Turmius.*] Ego verò C. Turmium repoſui, qui primus Romanorum Garamantas domuit, & cognomento abſtinuit, vt L. Florus ait, apud quem iamdiu ita Volaterranus legit. Reperies autem poſt Turmium eoſdem à Cornelio Balbo victos & triumphatos apud Plin. lib. 5. c. 5.

x *Scipionem præterea Aphricanum.*] Liuius 3. Decad. lib. 10. in fi. Cuius hæc verba ſunt de eo loquentis, Africanum cognomen militaris prius fauor, an popularis aura celebrauerit, an ſicuti Felicis Scyllæ, Magníque Pompeij patrum memoria cœptum ab aſſentatione familiari ſit, parum compertum habeo. Primus certè hic imperator nomine victæ à ſe gentis eſt nobilitatus. exemplo deinde huius nequaquam victoria pares, inſignes imaginum titulos, claráque cognomina familiæ fecere. Et Plut. in vita ipſius Scipionis. Martia. lib. 1. epigrammatum, epig. 2.

Creta dedit magnum, maius dedit Africa nomen
Scipio, quod victor, quodq́; Metellus habet.

Sed miror quod dixit Liu. vbi ſuprà, Scipionem primùm nobilitatum fuiſſe nomine gentis à ſe victæ, cùm longis antè temporibus L. Sergius Fidenas ead. ratione cognominatus eſt, quòd Fidenates vicerat, vt & ſuprà dictum. Inter Fidenas autem captas & Carthaginem à Scipione victam interceſſerunt anni plus minus CC.

y *Aſiaticum.*] Liu. 4. Decad. lib. 7. ad 6. & Plutarch. in Scip. Africano poſt princip. Plin. Secundus, ſi is eſt, de Viris illuſtrib. cap. 53. Valerius Maximus lib. 3. cap. 5. & Eutropius de geſtis Roman. libr. 4. cap. 1. vbi hunc dicit Aſianum vocatum: niſi dicas ibi mendum, quamuis inter hæc nihil intereſt.

z *Frater Africani fuit.*] Hæc omnia ſunt Liuij 3. Decad. libr. 6. & 4. Decad. lib. 7. Et Plutarch. vbi ſuprà. & vide Gellium lib. 7. cap. 19.

cæſi occubuere. Sed ex Publio hi duo quos dixi, Scipiones, Aphricanus ſcilicet & Aſiaticus, filij extitere: ex Cn. autem [a] P. Cornelius Naſica ortus fuit, qui vnus vir optimus a ſenatu iudicatus, matrem Cybelem ex Peſſinunte ſuſcepit, [b] Tyberiumque Gracchum ſeditiones in vrbe molientem interemit. Fuit quoque & alius Scipio cognomento Æmylianus, prioris Aphricani nepos adoptiuus, qui ob Aphricam & Numantiam bello domitas, [c] minor Aphricanus & Numantinus appellatus eſt: Sed hic Æmylianus quem dico, minime ex Corneliorum gente propagatur, ſed adoptiuus in nomen & familiam venit. Siquidem cum Scipio maior Aphricanus filium haberet natura admodum tenui & imbelli, vnde & valetudinarius vocatus, quòd non ea vis animi foret, vigorque, nullóſque liberos ſuſtuliſſet, ne decederet ſine liberis hunc, Æmylianum Lucij Pauli filium, vt multi credunt, ex filia nepotem, in familiam nomenque adoptauit. [d] Fuerat enim Scipioni Aphricano vxor filia Pauli Æmylcij, qui conſul ad Cannas ne tantæ cladi ſupereſſet, in conflictu belli cæſus occubuit, ex qua vnicum filium tulit, filias verò duas, quarum altera Scipioni Naſicæ, altera Tyberio Graccho nuptæ fuere. Æmylio verò Paulo quatuor filij extitere: duo in adoptionem alterius familiæ dati, Scipio videlicet & Fabius: duo in poteſtate retenti, quos ex altera coniuge ſuſtulerat. Horum alter quinque diebus ante triumphum, quem ſpecioſiſſimum de rege Perſe & omni Macedonia habuit: alter tertia poſt triumphum die, adhuc impuberes mortem obiere immaturam. Hic ergo Æmylianus ex reliquis Pauli Æmylij filiis iunior fuit, gloria militari illuſtris: qui Aphricani nepos adoptiuus, auitæ virtutis memor prouocatorem barbarum tribunus adhuc militum occidit. Cum patre aduerſus Perſen acriter pugnans, egregia facinora geſſit. In Aphricam deinde cum exercitu profectus tertium Punicum bellum confecit. Carthaginem & Numantiam funditus euertit. Parta deinde victoria, & rebus confectis, cognomentum Numantino & minori Aphricano inditum fuit. [e] Horum pòſtea exempla ſequuti Cæſares, ex prouinciis quas vi & armis ſubegere, illuſtria cognomenta ob immortalem gloriam tulerunt: ſæpe populi decreto, nonnunquam acclamatione ſenatus. Siquidem [f] Seuerus imperator, & reliqui poſt eum Cæſares, ex Arabia, Adiabena, Parthia, Armenia & Germania, aliiſque bello domitis gentibus nationibúſque, quas ſuo ductu & auſpicio conquiſiuere, Arabici, Adiabenici, Parthici, [g] Armenici & [h] Germanici, ſicut [i] Sarmatici, [k] Aphrici, diuerſis titulis cognomenta cepere. [l] Fertur tamen Valeriano Cæſari, quòd promptus ad arma & bellicoſior eſſet, milites militari ſtudio manu ad ferrum nomen indidiſſe: qui poſtea in imperio delatum Carpici cognomentum refutauit. [m] Alexander verò Seuerus Imperator, licet Imperatoris, patris patriæ, & magni cognomenta renuerit, aſſerens magis rebus geſtis ea ſibi nomina parare oportere: tamen ob deletos Azauenos, Azauenici cognomen ſumere non dubitauit. [n] Traianus

Æmylianus.

Aphricanus minor & Numantinus.

Cæſares ex prouinciis à ſeſe ſubactis cognominati.

Carpicus.

Azauenicus.

ANNOTATIONES.

a *P. Cor. Naſica.*] Liu. 3. Dec. lib. 9. & Plin. lib. 7. c. 34. L. Florus epit. Liuij lib. 49. Plutarch. vbi ſuprà.

b *Tyberiumq; Gracchum.*] Plutarc. in vita Gracchorum. Paul. Oroſius lib. 5. c. 7. L. Florus lib. epit. 3. & 58. dicitur author fuiſſe primatibus Gracchi occidendi.

c *Minor Africanus & Numantinus.*] Eutropius lib. 4. c. 3. Velleius lib. 2. & præterea de agnomine Numantini Plin. Secundus, ſi is eſt, de Viris illuſtrib. c. 58.

d *Fuerat enim.*] Hæc vſq; ad clauſulam, Horum poſteà. ſunt Plutarchi in Paulo Æmylio. Liu. de L. Æmylij morte ſcribit lib. 2. Dec. 3.

e *Horum poſteà.*] Id probat exemplis ſeq.

f *Seuerus Imperator.*] Spartianus in vita illius. Eutropius lib. 9. c. 10. & Sex. Ruffus in hiſtoria Roma. vbi de Septimio Seuero. Sed & idem Germanici nomen accepit ex Spartiano vbi ſupra. Sanè eiuſdẽ Seueri principis arcus ſub radicibus Capitolij ſic inſcriptus eſt, *Imp. Cæſ. Septimio M. filio Seuero, Pertinaci Aug. P. P. Parthico, Arabico & Adiabenico Pot. Max.*

g *Armenici.*] L. Antoninus Verus Imperatòr per Statium & Priſcum: Artaxata capta, quæ Armeniæ metropolis eſt, Armeniaci nomen adeptum ad ſucceſſores tranſtulit, vt ex Capitolino obſeruatum habeo, & in antiquis ſpectationibus in mole Adriani legitur Romæ IMP. CÆS. L. AVRELIO VERO AVG. ARMENICO MEDIC. PARTHICO PONT. MAX. &c.

h *Germanici.*] Vt Domitiano ex Frontino libr. 1. Stratagematũn. Et Martiali li. 1. epig. 2. qui ad ea, quæ ſupra diximus hæc addit Domitianum ipſum alloquens,

Nec tibi us domito tribuis Germania Rheno.
Et puer hoc dignus nomine Cæſar eras.

Et Traiano ex Plinio in Panegyrico ipſius & Iuuenale de eo loquente ſatyra 6.

Dacius & ſcripto radiat Germanicus auro.

Quanquam ſint, qui hunc locum de Domitiano intelligũt, & quidem perperam, cùm hunc vbique inſectetur: Traianum verò perpetuò laudet præſertim ſatyra 10.

i *Sarmatici.*] Romæ ſic in mole Adriani legitur maiuſculis literis compoſitum. Imp. Cæſ. D. M. Antonini Pij, Germanici, Sarmatici filio, diui Pij nepoti, diui Hadriani pronepoti, diui Traiani nepoti, diui Neruæ adnepoti L. Ælio Aurelio Commodo Aug. Sarmatico, Germanico, Maximo, Britannico &c. Similiter Conſtantius militari conſenſu ſecundò Sarmaticus ex vocabulo ſubactorũ appellatus eſt, ait Marcellinus lib. 17.

k *Aphrici.*] Perinde eſt ac ſi dicas Africani, quo cognomine decorati ſunt duo illi Africani domita Africa. Et fortè hic legendum eſt Africani, neq; memini me legiſſe cognomen Africi cuipiam datum: ſed rebus aliis datum ſcio, vt Africæ procellæ Horatio libr. 3. Car. ode 29. Et Africa bella Silio li. 17. Eſt & Africus propriũ nomen venti apud ipſum Horat. lib. 1. Car. ode 1. & 3. & Epod. ode 16. & Virgil. libr. 1. Æneid. & Plinium lib. 2. c. 47. & lib. 18. c. 34.

l *Fertur tamen Valeriano.*] Hîc memoria lapſus eſt Alexander, neque enim hic Valerianus fuit, ſed Aurelianus, vt in eius vita ſcripſit Flauius Vopiſcus.

m *Alexander vero Seuerus.*] Hic quantum ex Lampridio conſtat, quòd nihil adhuc geſſiſſet egregij, cognomen magni recuſauit: Seueri duntaxat accepit: collata ei tamen fuere ſimul, quæ anteà nulli, Ius proconſulare, Tribunitia poteſtas, ius quintæ relationis, pater patriæ & Pont. Maximus. Sed quod hic de Azamenis prodit, amplius quæro.

n *Traianus.*] Dion Nicæus in vita illius. & Vlpian. in l. item veniunt. §. præter hæc. ff. de pet. hær. Sed & Alexander Seuerus Parthici quoque appellatione a Senatu donatus, vt in eius vita ſcribit Ælius Lampridius. Ipſe autem Dion ſcribit eundem Traianum Dacicum cognominatum fuiſſe, deuictis Dacis. Quod & probatur illo Iuuenalis verſu a nobis ſupra citato, & ex veteribus nummis.

o *Optimi*

autem contra Partos victor, Parthici appellationem non accepit. Cui cum multi deferrentur hono- *Optimus.*
res, reliquis poſthabitis, ſola [o] Optimi agnominatione gauiſus fuit. [p] Commodus verò eò vecor- *Cõmodi ve-*
diæ proceſſit, vt pro Commodo, Hercules Iouis filius dici maluerit, quod ſibi poſteà in inuidiam *cordia.*
pernicieṁque ceſſit. Apud Græcos non ab oppidis & prouinciis, ſed a rebus geſtis magnificè, [q] Soter *Externa.*
& [r] Callynicos dicti: a forma & ſpecie corporis, [s] Phyſcon & [t] Cyrippus: ab excellentia crurum, *Græca.*
[u] Eucnemos: à virtute, [x] Euergetes & [y] Philadelphus: à fortunæ felicitate, [z] Eudæmos: a multi- *Ab habitu,*
plici victoria, [a] Nicanor: ab vrbium expugnatione, [b] Polycrates: à fortitudine, [c] Acherſites, *fortuna, & rebus geſtis.*

ANNOTATIONES.

o *Optimi agnominatione.*] Plin. in Panegyrico, Iuſtiſne de cauſis S. P. Q. R. Optimi tibi cognomen adiecit? Paratum id quidem & in medio poſitum, nouum tamen, ſcias neminem adhuc meruiſſe.

p *Commodus.*] Lampridius in vita illius, & Athenæus libr. 12. c. 8. & Herodianus lib. 1. Sed hîc lege, Hercules Iouis filius ſine coniunctione ex ipſo Herodiano.

q *Soter.*] Plut. in Coriolano, & in lib. de Fort. Alexandri 2. Eſt autem σωτὴρ, quaſi dicas ſalutaris, ſeruator, ſiue conſeruator, quo & cognomine vocatus eſt Iupiter Euripidi in Hercule furente, Sophocli in Nauplio, Straboni lib. 9. Diodoro Siculo lib. 5. Arriano li. 8. Geſtorum Alexandri. & Heſychio, Laërtio in Ariſtotele. Ex quo etiam intelliges & Mineruam Soteram dictam ex ipſo Heſychio. & Proſerpinam Soteram, id eſt, ſoſpitam Pauſaniæ lib. 8. & aliis. Sed & ita cognominatus eſt Hercules Thaſiis, qui & eius nomine publicam monetam inſcribebant ἡρακλέους σωτῆρος θασίων, qualem ſe vidiſſe teſtatur Reuclinus. Similiter dictus eſt Antiochus Macedoniæ rex, in Appiani Syrio, vbi & ita primum fuiſſe cognominatum dicit Seleucum Nicanoris filium.

r *Callynicos.*] Callinicos legendum eſt ex Plut. in Mario, in princ. Quæ dictio ſignificat victor egregius: cuiuſmodi dictus eſt Hercules Archiloco, teſte Pindaro, Olympiorum ode 9. in princ.

Τὸ μὲ ἀρχιλόχου μέλος
φωνᾶεν ὀλυμπίᾳ,
Καλλίνικος ὁ τριπλόος κεχλαδὼς &c.

Quo in loco interpres affert verſum integrum ipſius Archilochi in hymno in Herculem:

Χαῖρε καλλίνικε τήνελλα ἄναξ ἡράκλεες.

Sed & Seleucho, filio Antiochi Dei, & patri Antiochi iunioris cognomentum Callinicus fuit, vt tradit Polybius lib. 5. & Appianus in Syrio. Callinici autem cuiuſdam ſophiſtæ Syrij, ſiue Arabis, qui ſcripſit de cacozelia, de Rhetorica ad Cleopatram, de rebus geſtis Alexandri, meminit Suidas.

s *Phiſcos.*] Hic quoque corrigendum Phyſcon ex Plutarcho illo eodem loco. Eſt autem φύσκων ventricoſus, obeſus, corpulentus apud Ioſephum nomen filij Ptolemęi Epiphanis Antiqui. lib. 12. c. 5. Nam φύσκη, vnde φύσκων deductum eſt, dicitur craſſum illud ventris inteſtinum in quod farina ſubacta & caro infercitur, fiuntque alantopoles, qui dicuntur φύσκαι ἀπὸ τῆς ἀθροισεως τῶν κρεῶν, a carnium congeſtione. De quibus Ariſtophanes in equitibus. Hoc autem Phyſconis nomen datum eſt vni ex Ptolemæis regibus Ægypti. de quo Val. Maximus lib. 9. cap. 1. & iterum cap. 2. & Strabo lib. 18. non ſemel.

t *Cyrippus.*] Ita etiam legitur apud Plutarch. vbi ſuprà. Sed putarim legendum Cirrhippum, cum Cælio Rhodigino libr. 24. cap. 5. ab equis & cirrho colore, id eſt, fuluo, giluo, rufo. Nam & hinc κιῤῥὸς οἶνος dicitur Dioſcoridi lib. 5. cap. 9. quem locum Ruellius vertit vinum vermiculatum, Hermolaus rubrum, Marcellus, Virgilius medium inter album & rubrum.

u *Eucnemos.*] Hæc ex Plinio lib. 34. cap. 8. vbi Sillanion fecit. Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, tanquam dicas belle ſuratum, ſi ita licet loqui, cui ſcilicet, bellæ ac pulchræ ſunt ſuræ, vulgo loquimur, *belles greues*, ab εὖ notæ ſignificationis dictione, & κνήμη, ſura, crus. Ex quo prouerbium illud Γόνυ κνήμης ἔγγιον, id eſt genu ſura, ſiue crure propius. de quo Eraſ. Chil. 1. cent. 3. c. 90.

x *Euergetes*] Et hoc quoque cognomen inter ea, quę à virtute data ſunt, ponit Plutarch. in Coriolano, & in libr. 2. de fortuna Alexandri, quo inſignitus fuit Ptolemæus alterius Philadelphi cognomento filius, & ſucceſſor, in regno Ægypti. de quo Strabo lib. 17. non ſemel. Id autem ſignificat beneficus, benefactor, benemeritus: qui fuit dictus per illuſionem ab Alexandrinis, pro Euergete, Cacergetes, id eſt, maleficus apud Athenæum lib. 12. c. 27. Vnde εὐεργέτης ἡμῶν apud Lucianum in Anacharſi. id eſt, beneficus in nos, ſiue de nobis bene meritus. quo ſenſu vſurpat Diod. Siculus lib. 17. c. 7. ante finem.

y *Philadelphus.*] Plutarch. vbi ſuprà. & id agnomen tributũ eſt Ptolemęo patri eius, quem nuper diximus fuiſſe Euergetem cognominatum apud Strabonem d. lib. 17. filióq; Ptolemæi, qui verbo, Lagi, re verò filius fuit Philippi Macedonum regis. Diſcrepat autem ab ſcripta hoc loco ſententia Pauſanias lib. 1. cùm Philadelphi nomen Ptolemæo ob amorem in mulieres vſque ad inſaniam intemperanti datum innuit, quod Arſinoës Germanæ ſororis amore victus, eam ſibi matrimonio adiunxerit. Sunt tamen qui per contrariam ſignificationem dicant inditum nomen Philadelphum Ptolemæo, quòd Argæum fratrem minorem interfecerit, & Magæ vterino fratri bellum indixerit. Ego ſuperiori magis applaudo coniecturæ.

z *Eudæmos.*] Sicut, inquit Plutarch. in eodem loco, Battus ſecundus, aut, vt alij legunt, Baſſus vocatus eſt. Eſt autem εὐδαίμων, tanquam dicas fortunatus, felix, vnde & Platoni lib. de legibus εὐδαίμονες παῖδες, fortunati ſucceſſus. Ex quibus intelligis hîc legendum, Eudæmon eſſe, vti etiam legitur apud Plutarch. in Coriolano. Niſi quis velit dicere eudemon, vt eudemis dictus fuit, εὔδημος ille, qui cum Achelao in academia plurimum verſatus præceptor fuit Philopœmenis Megalopolitæ ducis, vt in eius vita idem Plutarchus ſcribit.

a *Nicanor.*] Νίκη Græcis victoria eſt apud Plutarchum in Nicia, vbi hinc dicit pleroſque putaſſe Niciæ cognomen illi datum fuiſſe. Sed & hinc Nicanor & Nicator cognomina tracta, quæ victorem ſiue victorioſum ſignificãt, quo cognomine Seleucus primus e Seleucorum familia vir maximus, inſignitus fuit, vt aiunt Strabo lib. 14. Appianus in Syriacis, & Marcellinus lib. 23. Et ita quoque vocatus eſt gener Ariſtotelis apud Laërtium in vita illius. & Alexandrinus quiſpiam grammaticus, qui tempore Adriani Imp. vixit apud Suidam.

b *Polycrates.*] Scio id nomen pleriſque inditum fuiſſe, & inter cæteros Polycrati illi Samio de quo Cicero lib. 5. de Finibus. Strabo lib. 14. Et præſuli Epheſiorum, qui vixit temporibus Seueri imperatoris. Sed cùm id nomen non conueniat vrbium expugnatori: ſed potius viro magnæ potẽtiæ, roboris, virium, dominationis. Nam κράτος hæc ſignificat: verùm puto illum ſcripſiſſe Poliorcetes, id eſt vrbium expugnator, ſiue deſtructor, cuiuſmodi cognominatus fuit Demetrius propter animi pertinaciam in expugnandis vrbibus, vt ſcribit Vitruuius lib. 10. c. 22. Plut. in Demetrio, & Marcellinus lib. 23.

c *Acherſites.*] Quid id ſit nondum comperi & fortè Alcetes dicere voluit: quo nomine vocatus fuit Pyrrhi proauus. Plutarch. in vita ipſius Pyrrhi in princ. Id nomen autem dicitur ab ἀλκὴ quod ſignificat robur, virtutem, præſtantem

aut [d] Aquilæ vel [e] fulminis nomina fuere: quare Pyrrho ab Epirotis Aquilæ nomen inditum, à multiplici doctrina, [f] Polyhiſtor: ab optimo conſilio, [g] Ariſtobulos dicti. Quibuſdam regibus liuor & vitium, nonnunquam ignauia & nequitia cognomentum dedit: quippe Antiocho regi Macedoniæ, quòd multa promitteret, parum efficeret, [h] Doſo: [i] Ptolemæo, Lamyro ob vitæ turpitudinem nomen fuit. Antigonus quoque à rapacitate [k] Hierax, & à genuum magnitudine [l] Gonatus. Alij à verborum obſcuritate, [m] Scotini, & ab amentia [n] Coalemi, atque ob fictos mores [o] Laconiſtæ notam nominis tulere: ſicut [p] Xenarchus Rhodius a bibacitate, Metretes: & Athenienſis [q] Diotimus, Chone, hoc eſt, infundibulum, quod illo appoſito affatim auriret. [r] Demochares verò ob procacem linguam, Parrheſiaſtes: & [s] Demoſthenes, ob morum feritatem, Arges ſerpentis nomine appellati ſunt. Inter quos [t] Varo ſophiſtæ à forma naſi ciconiæ comparis, Pelargus nomen factum. Nonnullis verò ob claritudinem, [u] Lychni dixere nomen, ſicut Artaxerxi, [x] Mnemoni, quòd memoria valeret. Pericles ſummus orator ob dicendi elegantiam & ſermonis magnitudinem, [y] Olympius: Dion, [z] Chryſoſtomos: Phocion, ob frugalitatem, [a] Chreſtus ſeu bonus: [b] Cleomenes [c] & Ptolemæus, benefactor nuncupati.

A vnis.

ANNOTATIONES.

animi fortitudinem. Et de Alceta Pauſanias in Atticis & Athenæus li. 10. c. 12. & Xenophon rerum Græcarũ li. 5. & 6.

d *Aquilæ.*] Nam, vt continuò pôſt dicit, id nomen Pyrrho inditum eſt, quod ipſum tradit Ælianus libr. de Animalibus 7. cap. 45. & Plutarchus in vita illius. Poſt hanc, inquit, pugnam Pyrrhus cum magna gloria & celebritate nominis ac lætitia in Epirum reuerſus, cùm ἀετὸς, id eſt, aquila, ſalutaretur, Per vos, inquit, ἀετὸς ſum, qui me veſtris armis, tanquam alis, in altum extuliſtis. Tradit autem Plutarchus in Ariſtide, Reges quoſdam & tyrannos ſe vrbium expugnatores, fulmina, victores, aquilas, accipitres appellari ingenti cum voluptate voluiſſe, quos tamen non nominat.

e *Fulminis.*] Primùm neſciebam quis eo cognomine dictus fuiſſet: niſi ſi quis huc traheret quod ſcribit Cicero in oratio. pro Cornelio Balbo, imperij noſtri fulmina Cn. & P. Scipiones. De quibus etiam eſt illud Virg. lib. 6. Æn.

——Duo fulmina belli
Scipiadas, cladem Lybiæ?

Illudque Silij Italici lib. 7.

——Aut vbi ſunt nunc fulmina gentis Scipiadæ?

Verùm tandem memoriæ occurrit vnum ex Ptolemæis regibus Ægypti κεραυνὸν, id eſt, fulmen fuiſſe cognominatum ex alacritate in rebus gerendis & audacia, vt ſcribit Pauſanias lib. 1. qui de Atticis eſt. Cuius etiam meminit Appianus in Syrio: & alterum quoque ſcilicet, Damippum ita cognominatum, cuius meminit Anaxippus in Cerauno Dramate ab ipſo Damippo denominato apud Athenæum in Dipnoſophiſtis lib. 10. cap. 1.

f *Polyhiſtor.*] Ea dictio idẽ ſignificat quod multiſcius, à πολὺ, multum & ἱστορεῖν, ſcio, inquio. Eóq; nomine vocati ſunt Appion & Alexander Mileſius.

g *Ariſtobulos.*] Multos eo nomine vocatos fuiſſe comperimus, ſcilicet vnum ex ſeptuaginta interpretibus miſſis ad Ptolemæum, vt libros ſacros in linguam Græcam verterẽt, quique commentarios in legem Hebræorum edidit. Cuius meminit Euſebius. Alter etiam Iudæus, qui ſcripſit res geſtas Alexandri, cuius peregrinationis comes fuit, ſæpéque citatur Ariano in rebus geſtis Alexandri, vt & obſeruauit Volaterranus. Alius pictor Syrus Plinio memorante lib. 35. cap. 11. Legimúſque apud Plutarch. in vita Themiſtoclis, ipſum Themiſtoclem templum Dianæ dedicaſſe, quam Ariſtobulam, id eſt, optimè conſulentem appellauit. Et huius quoque Deæ Ariſtobulæ meminit Artemidorus Daldianus lib. 2.

h *Doſo.*] Ex Plutarcho in Coriolano, & in Paulo Æmylio: quibus tamen locis non Antiochum hunc fuiſſe, ſed Antigonum dicit ita fuiſſe appellatum, quòd multa promitteret, pauca impleret. δώσω enim futurum eſt verbi δίδωμι, tanquam diceretur Antiochus, Dabo.

i *Ptolemæo, Lamyro.*] Plutarchus vbi ſuprà. & huius quoque meminit Strabo libr. 17. Ob id autem ita dictus eſt, quòd mendax eſſet, garrulus & loquax: Hæc enim Græcè λαμυρὸν ſignificat.

k *Hierax.*] Ælianus de Animal. lib. 7. c. 45. ἱέραξ autẽ Græcis dicitur accipiter, miluus ἀπὸ τοῦ ἱέναι ῥᾶστα, ἤγουν ταχέως promdeque & de raptore dici.

l *Gonatus.*] Γόνυ enim genu ſignificat. Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri. Ita autem cognominatum fuiſſe Antigonum Demetrij filium ſcribit Plutarch. in Paulo Æmylio.

m *Scotini.*] Σκοτεινοί, id eſt tenebricoſi, obſcuri: nam ſic vocatus eſt Heraclitus Epheſius ob ſcriptorum obſcuritatem, vt tradit Ariſt. in lib. de mundo. & Strabo lib. 14.

n *Coalemi.*] Qui ſtulta meditantur & cogitant, Coalemi vocãtur νοεῖν eſt cogitare, ἀλεμεῖς verò fatua dicuntur: quale cognomen ob amentiam fuiſſe inditum cuidam Cimoni Plut. ſcripſit, teſte Rhodigino lib. 17. c. 4.

o *Laconiſtæ.*] Fuere potius dicti Laconiſtæ, à breuiore ſermone, qui compendioſius & ſubinde obſcurius loquebantur. Sed non memini me legiſſe quoſdam Laconiſtas fuiſſe nuncupatos. Corn. autem Tacitus libr. 17. ſępius memorat Cornelium Laconem præfectum prætorij tempore Galbæ.

p *Xenarchus.*] Athenæus libr. 10. c. 12. authoritate Euphorionis poëtæ in Chiliadibus.

q *Diotimus, Chone.*] Idem author eodem loco authoritate Polemonis, qui & idem dicit de Alceta Macedone, authoritate Ariſti Salaminij.

r *Demochares.*] Senec. lib. 3. de Ira, ad Philippum Macedonem, Demochares Parrheſiaſtes ob nimiam & procacẽ linguam appellatus, inter alios Athenienſium legatos venerat. Audita legatione Philipp⁹, Dicite, inquit, mihi, facere quid poſſim, quod ſit Athenienſibus gratum. Excepit Demochares, Te, inquit, ſuſpende. Ex quo intelligis hîc non Parrhaſiades, ſed Parrheſiaſtes, παῤῥησιαστής, id eſt, qui procaciter, liberè, & audacter loquitur.

s *Demoſthenes.*] Plut. in vita illius.

t *Varo.*] Scilicet, Pergæo (fuere enim alij eo nomine) quem à forma naſi, Pelargum, id eſt, Sophiſtam vocabant: de quo eſt apud Philoſtratum.

u *Lychni.*] Inditum hoc Cadmo, qui à Phœnicia in Græciam literarum lumen attulit, vt inde Lychnus Heliconius dictus fuerit. Quod obſeruauit ex Chreſtodoro Cæl. Rhodiginus lib. 6. c. 18.

x *Mnemoni.*] Plutarch. in vita ipſius Artaxerxis in princ. & iterum in vita Marij. Eſt autem μνήμων, idem quòd memor.

y *Olympius.*] Plut. in vita ipſius Periclis.

z *Chryſoſtomos.*] Id eſt cui eſt os aureum. Atque ita dictus Dion Pruſicus Sophiſta & philoſophus, vt tradit Suidas.

a *Chreſtus ſeu bonus.*] Probus Æmylius in vita ipſius Phocionis. Pertinax autem Imperator χρηστόλογος dictus eſt, vt ſcribit Aurelius Victor in vita illius, quòd blandus eſſet magis quàm beneficus. Lucianus in Philopatre.

b *Cleomenes.*] Hic Lacedæmonius rex frugaliſſimus Atheneo lib. 4. c. 4. fuit: eique cognomentum fuit, Benefactor vt ſcribit Polybius lib. 5.

c *Et Ptolemæus.*] Et huic quoque eiuſmodi cognomentum fuiſſe

[d] Ariſtides ob morum ſanctitatem, Iuſti: [e] Callimachus propter ſtudium miræ artis, Calotechnos. ſicut alter ob artis calumniam [f] Cacotechnos ſumpſere nomen. [g] Alcæus tamen Pittacum Sarapodam, quod latos haberet pedes, cognominauit. [h] Antiochus verò Syriæ rex, elatus ſupra modum hominis, cum vanum titulum vendicaret, cognomento Deus dici voluit: ſicut apud Romanos [i] Domitianus, [k] & Caius princeps, qui Optimum Maximum, & Latialem Iouem ſe dici iuſſit. Proditus tamen eſt [l] Mariccus quidam e plebe Boiorum, cum Dei nomen ſibi arrogaſſet, & non ſpernendam manum perditiſſimorum aſciuiſſet, quos ingentibus promiſſis corruperat, ita vt in Romanos ferret arma, poſtea captus & occiſus, falſi inditi nominis grauiſſimas pœnas dediſſe. Sicut Seluus ignotus homo, qui ſe Ætnæ filium mentitus erat, quum loca circa Ætnam cum perditiſſimis & facinoroſis prædaretur, à Romanis captus, in ludo gladiatorio ictibus beſtiarum occiſus fuit. Cui haud abſimile eſt quod de [m] Euno Syro proditur, qui quum nuce iuglande in os incluſa ignem euomeret, ſimulans ſe deæ Syriæ numine afflatum, apud ſeruos & infimam plebem diuinus habitus, primo duo hominum millia in Sicilia ſpe rapinarum aſciuit, mox effractis carceribus ad ſexaginta millia coegit, Manliumq; & Lentulum prætores iuſto prælio vicit & profligauit. Denique à Romanis coercitus, poſt multiplices clades ſuæ temeritatis meritas pœnas dedit.

ANNOTATIONES.

fuiſſe tradit Polybius eo ipſo li. 5. ſed alio in loco. Eſt autem Græca dictio huius cognomenti apud Polybium vtroque in loco εὐεργέτης, euergetes, quam Perottus, interpres equidem doctiſſimus, etiam vtrobique vertit Benefactor, quem ſecutus eſt Alexander noſter. Sed maluiſſem Græcam ipſam dictionem exprimere, vt plerumque facimus in nominibus & cognominibus. De Ptolemæo Euergete ſæpe apud ſcriptores & alibi in hoc opere ſcriptum eſt. At de Cleomene vix alibi reperies.

d *Ariſtides.*] Probus Æmylius & Plutarchus vterque in vita illius.

e *Callimachus.*] Plinius lib. 34. cap. 8. Ex omnibus autem, ait, maxime cognomine inſignis eſt Callimachus ſemper calumniator ſui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, quæ quidem dictio ita vocata eſt ἀπὸ τοῦ κακίζειν τὴν τέχνην. Ex quo vides hic erratum eſſe in dictione Calotechnos.

f *Cacotechnos.*] Κακότεχνος, id eſt, malignus, maleficus, maleuolus. Nam & cacotechniam artis prauitatem nominant, vt etiam ſcribit Quint. lib. 2. c. 20. Sed quis ita cognominatus ſit, nunc non memini.

g *Alcæus.*] Diog. Laërtius in vita Pittaci ad fi.

h *Antiochus.*] Appianus in Syrio vbi dicit hunc Antiochum ſecundum fuiſſe.

i *Domitianus.*] Sueto. in vita illius, c. 13. Aurel. Victor in vita quoque ipſius. Euſebius in Chronicis. Hincq; illud Martialis lib. 5. epig. 8.

Edictum domini deiq; noſtri.

Et libr. 8. epig. 2.

Terrarum domino deoq; rerum.

k *Et Caius princeps.*] Scilicet Caligula, ex eo. Sueton. in vita ipſius c. 22. Et vide Philone Iud. in li. de legatione ad Caiú.

l *Mariccus.*] Huius Galliarum aſſertoris hiſtoria tranſcripta eſt ex lib. 18. Taciti.

m *Euno Syro.*] L. Florus epit. 3. in bello Seruili. & nonnihil epitome Liuij lib. 56. & Athenæus Dipnoſophiſtarum libr. 6. c. 7. in fin. & de hoc quoque bello Paulus Oroſius lib. 5. c. 7. & Eutropius lib. 4. c. 3.

Quod ſit triplex forum, de quo in Martiale ſit mentio, quæve fora olim Romæ fuerint, quæve apud exteros præcipua.

CAPVT XII.

DOMITIVM Calderinum virum diſertum & ſtudioſum, vidimus aliquando dum Romæ ageret. Interpretabatur tunc Martialis epigrammata, in quibus hos verſus meminimus [a] legiſſe.

Cauſas, inquis, agam Cicerone diſertius ipſo,
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Quos ille in ſcholis cum ſuis ſectatoribus ſic definiebat, vt tria fora Romæ eſſe diceret, in quibus *Martialis*
iudicia redderentur, [b] Latinum ſcilicet, [c] Romanum, & vetus: quod in commentariis à ſe edi- *locus a Do-*
tis referre non dubitauit. Sed cum legiſſemus fora multiplicia Romæ, in quibus forentia negocia *mitio deprauatus.*
& iudicia agitarentur, Romanúmque forum, Latinum quoque & vetus dici, tenuit nos admiratio, quod vir ille ingenio alioqui exculto, ſtrictim & inexplorate rem non prætereundam pertranſierit. Nam & Romanum forum in [d] Comitio legimus inter Capitolium & Palatium, [e] vbi Ro- *Forum Ro-*
ſtra, [f] ædes Saturni, [g] Caſtoris & Pollucis templa fuere, quod Latinum forum dictum eſt. In quo Ro- *manum.*

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

a *Legiſſe.*] Scilicet lib. 5. epig. 85. Simileq; eſt illud eiuſdem Martialis lib. 8. epig. 44.

Foroq; triplici ſparſus ante equos omneis.

Illudque Statij Syluarum lib. 4. ſyl. 9. ad Iulium Plotium.

Nec ſaltem tua dicta continentem,
Quæ trino iuuenis foro tonabas.

b *Latinum.*] Nihil de Latino foro me legiſſe memini: niſi quòd Latinum vocat Ouidius lib. 4. Faſtorum, quod idem lib. 3. Magnum appellauit. Item Statius Sylua 1. de equo Domitiani.

Stat Latium complexa forum.

Et ſcio Martialem alibi dixiſſe lib. 9. epig. 4.

Ad licia quid Latio Flauia templa foro?

c *Romanum.*] Huius ſæpe fit mentio apud authores vt Plinium lib. 4. cap. 5 & lib. 12. c. 4. & lib. 19. cap. 1. & Virgilium lib. 8. Æneid.

Romanoq; foro.

Et Propert. lib. 4. eleg. 2.

Romanum ſatis eſt poſſe videre forum.

Et Martial. lib. 1. epig. 44.

Romanum propius diuitiuſq; forum.

Et Suet. in Auguſto c. 72. & vide infra.

d *In Comitio.*] Forum quodpiam ſiue id, ſiue aliud in Comitio fuiſſe ſatis conſtat ex Plinio lib. 15. c. 18.

e *Vbi Roſtra.*] Seruius in lib. 8. Æn. vbi ſupra.

f *Ædes Saturni.*] Quod ſatis innuit Plinius dict. libr. 15. cap. 18.

g *Caſtoris & Pollucis.*] Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 6. Strabo

Comitium. Baſilica Opimia, Iulia, Porcia. Forum Cæſaris. Forum Auguſti. Forũ vetus. Forum boarium. Forum olitorium. Columna lactaria.

mani magiſtratus, finito honoris tempore, imperij inſignia dimittere aſſuêrant: ad [h] quod populus frequens conueniebat, ſicut ad [i] Comitium ſenatores, ibique [k] Pauli baſilica mille & quingentis talentis taxata, quæ mox Fuluiæ dicata fuit: licet [l] aliam Opimiam in qua [m] ſenaculum erat, quòd in ea ſeniores aſſidebant: & aliam [n] Iuliam, cuius conſtruendæ pręfectus [o] Vitruuius fuit: & aliam [p] Porciam, quam Cato cenſorius magna mole conſtruxit, baſilicas fuiſſe legamus. Alterum verò [q] Cæſaris forum dictum eſt, vbi Veneris templum ab eo extructum ferunt. Et [r] Auguſti forum, quod cum æde Martis vltoris Auguſtus ſua impenſa inſtruxit, ornauitque. Vetus quoque forum [s] boarium legimus, in quo ædes [t] Herculis rotunda, matris [u] Matutæ, & [x] pudicitiæ patritiæ ſacella. Ibi etiam bos [y] ex ære Æguretico fabrefactus. Quintum [z] fuit olitorium, iuxta quod [a] ædes Spei & [b] Pietatis quam Marcus Acilius [c] Glabrio duumuir dedicauit. Inibi & [d] Iunonis Matutæ & [e] Fauni templa fuere: vbi lactariam columnam fuiſſe [f] Pompeius memórat, in qua infantes lacte alendos deponebant.

ANNOTATIONES.

lib.5.Plin.lib.34.cap.6.in princip.

h *Ad quod populus.*] Quod hic de foro dicitur, verum quidem eſt: ſed quod de Comitio, non item, vt arguunt verba Dionyſ.Halicarnaſ.lib.7. hoc ſenſu, Brutus comparata plebeorum manu non modica, deſcendit cum eis in forum: ante claram lucem æde Vulcani occupata, qui locus deſtinatus erat concionibus, vocabatque plebem in Comitium: mox referto foro, neque enim anteà tanta turba conuenerat, progreſſus in medium illius &c.

i *Ad Comitium Senatores.*] Varro lib.4.de ling.Lat.inquit, Comitium ab eo, quòd coibant eò comitiis curiatis & litiũ cauſa: ergo non ibi Senatores tantum, ſed & populus veniebat, vt Feſtus ait lib. 3. ſi comitia haberentur, vel ad ius audiendum, quod ibi reddebatur, vt & Cælius Rhodiginus animaduertit lib.20.c.17. Quare & intra ipſum Comitium forum fuit: de quo accipias locum Plinij lib.15.c.18. vbi ait, colitur Ficus arbor in foro ipſo ac Comitio Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis. Mirabitur autem ingenioſus quod de Marcello Octauia Auguſti ſorore genito prodit Plin.li.19 c.1. à quo in ædilitate ſua forum velis vmbratum aiunt, vt ſalubrius litigantes conſiſterent, cùm anteà multò, vel ab illo anno quo primùm Annibal in Italiam veniſſet, Comitium tectum fuiſſe, ex veteri memoria referat Liuius Deca.3.lib.7. Quò fortè referenda ſunt quæ de tecto æneo fori Romani quidam ſcripſerunt.

k *Pauli baſilica.*] Cicero in epiſt.ad Atticum lib.4.& Philip. 6.Plin.lib.36.c.15.Cor.Tacitus lib.3. Plutarc.in Cæſare. Acron & Porphyrion ad Horat.

l *Licet aliam Opimiam.*] Sic ibi repoſui, licet anteà Opima legeretur: Fuit autem mihi author Varro, qui ſupra Græcoſtaſim Senaculum, & ædis Concordiæ baſilicam opimam fuiſſe ſcribit lib.4.de lingua Latina.

m *Senaculum.*] Valerius Maximus lib.2.cap.1.& Feſt.Pompeius lib.17. Senaculi meminerunt. Sic enim vbicunque eſt eius mentio, neceſſe legendum putem: eſt enim à Senatus loco diminutiuum. Sum autem in hoc ab Alexandro diſcrepans, quòd ipſe putet Senaculum (ſic vocat) fuiſſe in baſilica Opima, cùm tamen apertiſſimè Varro diuerſum quid abfuiſſe dicat: licet ambo ſupra Græcoſtaſim eſſent: dictum Senaculum vbi Senatus aut vbi Seniores conſiſterent γερουσία apud Græcos. Neque verò ſolùm eo in loco Senaculum fuit, ſed alia tria recenſet P. Victor in regionibus vrbis Romæ.

n *Iuliam.*] Huius meminit Sueton.in Caligula c.37. Plinius epiſt.lib.5.epiſt.vlt.in princ.Quin.lib.12.c.5.

o *Vitruuius.*] Lib.5.cap.1.

p *Porciam.*] Plin.Secundus, ſi is eſt, de Viris Illuſtrib.c.47. Plutarch in Cat.Cenſorio.& ante eum Liu.4. Decad.lib.9. vbi ita ſcribitur, Cato atria duo Mænium & Titium in Lautumiis, & quatuor tabernas in publicum emit, baſilicamque ibi fecit, quæ Porcia appellata eſt. Et in hac Tribun. Pleb. ius dicere ſolebant, vt ſcribit Plutarch.in Catone Vticenſi. Fuit & alia baſilica (vt id addas) Sempronia apud Liuium 5 Decad.lib.4. Alia Æmylia apud Plinium lib.35.cap. 12. & alia apud eundem Liu.4.Decad.lib.10. poſt argentarias nouas.

q *Cæſaris.*] De hoc Foro Cæſaris Vitruuius lib.3.c 3. & Ouid.in 3.de Triſt.lib.eleg.1.

—Hæc ſunt fora Cæſaris, inquit,
Hæc eſt à ſacris quæ via nomen habet.

Et Stat.libr.1.Syl.

Cæſarei ſtat ſede fori.

Et de hoc intelligit Appianus lib.2.bellorum Ciuiliũ, cùm ſcribit de ipſo Cæſare loquens, Erexit Veneri genitrici tẽplum, vt priùs ad Pharſalum vouerat, bellum initurus. Atriũ quoque templo circunduxit, quod Romanorum forum eſſe voluit: non rerum quidem venalium, ſed eorum qui ad iura conuenirent. Fuit autem id forum haud procul a Comitio poſt ædem nunc Diuorum Coſmæ & Damiani, vt inter omnes conuenit.

r *Auguſti forum.*] Sueton.in vita illius cap.29. Tacitus lib. 4.Plin.lib.36.cap.15. Dion in vita Traiani. Et de hoc quoque Plin.lib.6.cap.39.& lib.35.c.4. Corn.Tacitus lib.4. Sueton. in Auguſto, cap.55. Ouid.lib.4. de Ponto eleg.5.& 5. Faſtorum,

Templaq́, in Auguſto conſpicienda foro.

& Plutarchus in Coriolano.

s *Boarium.*] In quo boues vendebantur. Varro lib.4.linguæ Lat.& Feſt.Pomp.lib.2. Huius etiam meminit Liu.3.Deca. lib.9.& Plin.lib.28.cap.2. non multò poſt prin.& alij multi, quos poſtea citabimus. Hincque arua boaria dicta, in quibus ſcilicet, forum ipſum boarium ſitum erat. Propert.libr. 4.eleg.10.de Hercule,

Arvaq́, mugitu ſancite Boaria longo,
Nobile erit Romæ paſcua noſtra forum.

t *Herculis rotunda.*] Licet Blondus inibi ædem Veſtę figura circulari ædificatã fuiſſe contendat, Pomponius Lætus Matutæ, Albertinus Dianæ, quidã Auroræ: Volaterra.tamen li. 6. Herculis exiſtimauit fuiſſe templum, & Ouid.lib.1.Faſto.

Conſtituitq́, ſibi, quæ maxima dicitur, aram
Hic vbi pars vrbis de boue nomen habet. &c.

Plin.lib.10.c.18.lib.34.c.7.& lib.35.c.4.Liu.4.Decad.lib.10. Cor.Tacit.lib.12. Solinus c.2.

u *Matris Matutæ.*] Liuius 4.Decad.lib.5.

x *Pudicitiæ patritiæ.*] Liu.1.Decad.lib.10.& 4.Dec.lib.1.

y *Ex ære Æginetico.*] Plin lib.32.c.2.ad fi.Cor.Tacit lib.12.

z *Olitorium.*] Varro libr.4.ling. Lat. vbi id dicit fuiſſe antiquum macellum, vbi erat olerum copia.

a *Ædes Spei.*] Liuius 3.Dec.lib.1.ad fi.

b *Pietatis.*] Idem Liu.4.Decad.lib.10.& P.Victor in 11.regione vrbis Romæ.

c *Glabrio.*] Liuius vbi ſuprà.

d *Iunonis Matutæ.*] Liu.4.Dec.lib.4. Ædes eo anno aliquot dedicatæ ſunt, vna Iunonis Matutæ in foro olitorio. P.Victor in 11.regione vrbis.

e *Et Fauni.*] Non memini legiſſe me Fauni templum hoc in foro fuiſſe, ſed in inſula Tyberis apud Ouidium libr. 2. Faſtorum,

Idibus agreſtis fumant altaria Fauni
Hic vbi diſcretas inſula rumpit aquas.

Et Vitruuius lib.3.c.1. dicam infra lib.4.c.12.

f *Pompeius.*] Scilicet Feſt.lib.10. Lactaria, inquit, columna in foro

Forum quoque [g] Cupedinis macellum appellari, quod [h] Cupedinarium dicunt, cuius generis in [i] Theſſalia & omni Græcia frequentia fuere. Præter quæ [k] Piſcarium & [l] forum Neruæ, cui [m] Tranſitorio nomen erat, [n] piſtorium in Auentino, & [o] Vlpium, & [p] Palladium. Sed Piſcarium iunctum Boario dicunt fuiſſe ſecundum Tyberim, [q] iuxta Iani templum ad Ianiculum, quod quidam [r] Iunonium vocant: ſicut & fora publica iuxta Veneris phanum alia, vt [s] Traiani, vbi columna integra mirabili ſtructura hodie ſupereſt, iuxtáque forum Neruæ, & forum [t] ſuarium, à ſequutis principibus præcipuis operibus ornata. [u] De foro autem veteri, quòd in eo cauſæ actitarentur, quantum commemini, nec reperitur quicquam nec traditur, niſi vnum idémque Romanum, vetus & Latinum forum dicant fuiſſe. Sed quod nos ſentimus, quódque probabilius putamus de triplici foro, profectò ſic eſt: primum forum Romanum iuxta comitium fuiſſe, in quo de iure controuerſo reſponderi ſolebat: ipsúmque Cato [x] Cenſorius ne populus litibus aſſueſceret, acutis lapidibus ſternendum putauit: quem poſteà Marcellus Octauia Auguſti ſorore genitus, quo ſalubrius diſceptantes operam forenſi labori darent, velis inumbrauit. Conſtátque Iulium Cæſarem, cum iis quotidie [y] ſeueriſſimè

Forum Cupedinis.
Piſcarium.
Piſtorium.
Vlpium.
Palladium.
Forum vetus.
Quid per triplex forũ apud Martialem intelligendum.

ANNOTATIONES.

in foro olitorio dicta, quòd ibi infantes lacte alendos deferebant.

g *Cupedinis.*] Feſtus Pompeius lib. 3. Cupes & Cupedia antiqui lautiores cibos nominabant. inde & macellum & forum cupedinis appellabant. Cupedia autem à cupiditate dicta, vel ſicut Varro vult, quòd ibi fuerit Cupedinis equitis domus, qui fuerat ob latrocinium damnatus. Ipſe autem Varro lib. 4. de lingua Latina illud tantum ſcribit, id forum ita appellatum à cupiditate. Donatus autem in Eunuchum Terentij, Scribit, inquit Varro, in libris rerum humanarum hoc modo, Numerius Equitius, Cupes & Macellus Romanus ſingulari latrocinio multa loca habuerunt infeſta. His in exilium actis, publicata ſunt bona, & ædes, vbi habitabant, dirutæ: eáque ea pecunia ſcalæ deûm Penatium ædificatæ ſunt, & locus, in quo vendebantur ea, quæ veſcendi cauſa in vrbem erant allata, ædificatus. Itaque ab altero Macellum, ab altero forum Cupedinis appellatum eſt.

h *Cupedinarium.*] Ita eum appellat Symmachus coëmpta ex foro Cupedinario. Et hinc quoque Cupedinarius rerum eſculentarum venditor apud Terentium in Eunucho,

Ad macellum vbi venimus
Concurrunt læti, mi obuiam Cupedinarij omnes.

Vbi Donatus ita interpretatur.

i *In Theſſalia.*] Id conſtat ex Apuleio libr. 1 Metamorph. non longe à fi. qui de ipſa Theſſalia loquens, Pergens, inquit, ipſe ad balneas, vt prius nobis aliquid cibatui proſpicerem, forum cupedinis peto.

k *Piſcarium.*] Plautus in Curculione, act. 4. ſce. 1. Apud forum piſcarium. & ex eo Varro in d. lib. 4. de ling. Lati. & P. Victor, qui id ponit in 8. regione. Piſcatoria autem appellat Liuius 3. Decad lib. 6 & 4. Decad. lib. 10. Sunt qui Piſcariam in fœminino genere vocant, in idque citatur illud Varronis, Nullus in piſcaria piſcis eſt. illudque Vlpiani in l. inter publica. §. publica. ff. de verb. ſig. Publica vectigalia intelligere debemus ex quibus vectigal fiſcus capit: quale eſt vectigal portus, vel venalium rerum, item ſalinarum & metallorum & piſcariarum. Sed hic puto piſcarias accipi pro loco in quo viui piſces aſſeruabãtur Nam in loco poſtremo primùm nuncupat res venales: deinde ſalinas & piſcarias. Hæ autem & Piſcinæ quoque vocantur Varroni lib. 3. de Re ruſt. c. 3. Piſcinas dico eas quæ in aqua dulci aut ſalſa incluſos habent piſces ad villam, & cæteris. Nec tamẽ omiſerim in foro illo Cupedinis, de quo locuti ſumus, piſces quoque venundari ſolitos, quod conſtat ex Apuleio lib. 1. Meta. vbi loquens de eo foro vt ſupra diximus, ſubdit, Inque eo piſcatum oppiparem expoſitum video.

l *Et forum Neruæ.*] Sueton. in Domitiano c. 5. Et forum, inquit, quod nunc Neruæ vocatur.

m *Tranſitorio.*] Ælius Lampr. in vita Alexandri Seueri. Euſebius in Chronicis dicit id factum fuiſſe Domitiano imperante, quo ad tria tranſitus pateret.

n *Piſtorium.*] P. Victor in 13. regione.

o *Vlpium.*] Iul. Capitolinus in Antonino Philoſopho. Et id quidem eſſe puto quod & Traiani dicitur, de quo ſtatim poſteà. Nam is Vlpius Traianus dictus eſt.

p *Palladium.*] Fuit Palladium forum in quo de percuſſoribus cognoſcebatur &c. apud Rhodiginum libr. 28. cap. 9.

q *Iuxta Iani templum.*] Varro, Secundum Tyberim, inquit, ad Ianum, forum Piſcarium vocant.

r *Iunonium.*] Qui ſint qui ita vocent in promptu non eſt, niſi quis legendum Iunium apud Varronem libr. 4. linguæ Latinæ aſſerat eo loco, Secundum Tyberim ad Iunium forum Piſcarium vocant. Magis tamen eſt vt fori nomen ad piſcarium, non ad Iunonium referri debeat, vt intelligas ad Iunonium, id eſt ad templum Iani Iunonij, & ſic Iunonium dictum teſtis eſt Macrob. lib. 1. cap. 15. quod huic deo Iano menſium omnium ingreſſus eſt dicatus, vt omnes calendæ Iunoni.

s *Traiani.*] De hoc Spartianus in Adriano. Capitolinus in vita Antonini Philoſophi non ſemel, & Lampridius in Alexandro Seuero, & P. Victor in 8. regione, vbi dicit hanc columnam fuiſſe altam pedes 128. habuiſſéque intus gradus 185. feneſtellas 45. Adúcque integra cernitur, quæ res geſtas eius principis inſculptas exprimit.

t *Suarium.*] In quo ſcilicet ſues, ſiue ſuillæ, aut, vt alij vocant, ſuinæ carnes vendebantùr, de quo Varro lib. 4. de lingua Latina, & Vlpianus noſter in l. 1. §. cura. de off. præfect. vrb.

u *De foro autem veteri.*] Herodianus in Antonino, Vetus, forum vſurpauit pro Romano & ita quoque Philander obſeruauit ad Vitruuium lib. 5. cap. 1.

x *Cato Cenſorius.*] Hæc vſque ad clauſulam, Conſtátque, ſunt Plinij libr. 19. cap. 1. paulò ante fi. Sed hîc illud annotandum eſt quod Alexander acutis lapidibus hic dicit quod Plinius muricibus dixerat. Nam & muricem dicebant ſaxi acumen. Virg. lib. 5. Æn.

Concuſſæ cautes & acuto murice remi
Obnixi crepuère, illiſaque prora pependit.

Vbi id annotat Seruius. Et illius quoque loci authoritate Nonius Marcellus, Murices, inquit, vetuſtas etiam ſaxorum aſperitates dici voluit. Quanquàm & murices quoque ſignificat tribulos, ſiue, vt Græci loquuntur, τριβόλοι machinulas ferreas doloſas vnum aut plures aculeos protendentes (vulgo *chauſſe-trapes* vocamus) Val. lib. 3. cap. 7. vbi loquitur de Scipione Æmiliano. Suadentibus, inquit, quibuſdam vt circa mœnia vrbis, quam obſideret, ferreos murices ſpargeret. Et Q. Curtius lib. 4. Bion quidam transfuga nunciat regi murices ferreos in terram defodiſſe Darium. Hincque muricata cacumina Plinio libr. 20. cap. 15. Vtrique folia pauca ſpinoſa, muricatis cacuminibus. Et in hac ſignificatione puto apud Plinium in illa Catonis ſententia intelligi, licet altera quoque non inepta ſit. Cenſebat enim ipſe Cato hæc fora litigioſa (ita enim ea vocat Ouid. lib. 4. Faſtorum) muricibus eſſe ſternenda, vt litigantes ea non tam frequenter adirent.

y *Seueriſſimè diceret.*] Suet. in vita ipſius Cæſaris cap. 43. in princ.

diceret, [z] alterum de manubiis vnà cum æde Veneris genitricis magnifica impenſa & profuſis ſumptibus conſtruxiſſe, [a] cuius aream ſupra ſeſtertium millies, & immenſo conſtituiſſe authores tradunt: ipſumque ſuo nomine impoſito, [b] Cæſaris appellaſſe, in quo iudicia etiam reddebantur. [c] Tertium diuus Auguſtus inter publica opera præcipue forum [d] cum æde Martis conſtruxiſſe fertur, cum porticu duplici, vbi [e] Apollo eboreus videbatur: forique extruendi cauſam fuiſſe, hominum iudiciorúmque multitudinem, quæ videbatur (vt [f] Tranquilli verbis vtar) non ſufficientibus duobus foris, tertio indigere, quod Auguſti nuncupatur. Ex quibus ſine controuerſia liquet triplex de quo quærimus forum, de Romano, déque Cæſaris & Auguſti foro, in quibus lites agitari, & iudicia reddi conſueuerant, non de aliis intelligi oportere. Succurrit tamen in hac re notare, Spartæ forum [g] Clarium vocari: apud Iones, [h] Panonium, Argis gymnaſium, quod [i] Cyllarautum dixere: Athenis aliud quod [k] Ptolemæum, & apud Samios & Alexandrinos duo fora, Laura nuncupari, [l] Athenis quoque Diphilum & [m] Ceramicum, atque [n] Heliæum, quod erat omnium maximum, & [o] Delphinium, & [p] Palladium pro foris fuiſſe, [q] aliáque ignobiliora, vt Parabiſton maius, quaſi abſconditum, & [r] Trigonum. Fuit quoque Parabiſton maius, in quo vndecim conſidebant iudices: & aliud forum, vbi [s] Olæ ara quam præcipuè Athenienſes colunt, & [t] Batrachium, & aliud [u] Puniceum, à coloribus: & in [x] Theſſalia liberum, atque in Pyræo [y] Hippodromia, & [z] Capuæ Albanum. Celebratur inter cætera [a] Argiuum forum ſepulchro Donabi qui inſigni prudentia & aſtu præcedentes reges anteiſſe fertur: in quo lupus æreus cum tauro pugnans, fatum Pyrrho regi prædixere: & Magnetum ſepulchro [b] Themiſtoclis: ſicut forum Antiochiæ, [c] Germanici funere inſigne fuit: & [d] Megarenſium, ſepul-

Fora apud extraneos.

Eleos ara.

Donabi ſepulchrum.

Themiſtoclis ſepulchrum.

Antiochi ſepulchrum.

ANNOTATIONES.

z *Alterum de manubiis.*] Suet. ibid. c. 16.

a *Cuius aream.*] Scilicet, fori, vt patet ex Suetonio vbi nuper citauimus.

b *Cæſaris.*] De foro Cæſaris Plinius lib. 16. c. 44.

c *Tertium Diuus Auguſtus.*] De hoc Ouid. lib. 4. de Ponto. eleg. 5. Plin. lib. 16. cap. 39. & lib. 35. cap. 4. & lib. 36. cap. 15. Cornelius Tacitus lib. 4. Sueton. in Auguſto, cap. 55. Dion in Traiano, Spartianus in Adriano, Caſſiodorus in Coſſ. Romanis. & vide Plutar. in Coriolano.

d *Cum æde Martis.*] Sueton. in Auguſto c. 29. Ouid. libr. 5. Faſto. de Marte, inquit,

Vltor ad ipſe ſuos cœlo deſcendit honores,
Templáque in Auguſto conſpicienda foro.

Et infrà,

Spectat & Auguſto prætextum nomine templum:
Et viſum lecto Cæſare maius opus.
Vouerat hoc iuuenis tunc, cùm pia ſuſtulit arma:
A tantis princeps incipiendus erat.

e *Apollo eboreus.*] Plin. lib. 7. c. 53.

f *Tranquilli.*] In Auguſto cap. 29. Fuere quoque vt id addas, Romæ alia fora, vt forum Metodæum apud Dionem in Traiano. Forum Græcum Plutarcho in libro, cui titulus eſt *εἰ ζῷον ἀσκητέον χρονίου ἀπολέμου* Et forum Saluſtij P. Victori in 6. regione vrbis. & Archimorium, Coditianum, Argentarium, Iugarium, Suburanum, & Equilinum, vt alij quoque obſeruauerunt. Item forum Clodij Plinio lib. 3. c. 15. vbi & alia memorat: ſed illa erant oppida.

g *Clarium.*] Apud Plutarchum in Agide.

h *Panonium.*] Panionium legendũ ex Herodoto libr. 1. vbi dicit Iones, audito quopiam Cyri reſponſo, in Panionio ſe congregaſſe. De Pania autem Pallade videbis ſeq. verſu.

i *Cyllarautum.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi id Cylarabum vti etiam Plutarchus in Pyrrho non multò antè fi. & Pauſanias in Corinthiacis in duobus locis, vbi & id vocat Cylarabim, dicitque ita nominatum à Steneli filio, in cóque Palladam eſſe, quæ Pania cognominatur.

k *Ptolemæum.*] Hic, ni fallor, lapſus eſt Alexander: neque enim forum vllum Athenis ita dictum eſt, ſed Gymnaſium, quod ab foro non longe aberat, vt ſcribit Pauſanias lib. 1.

l *Athenis quoque.*] De his omnibus Athenarũ foris Pollux lib. 8. c. 35. cap. 7. *περὶ τῶν δικαστηρίων.* præter hos, quos ſtatim ſigillatim citabimus. Sed & vltra ea, quæ Alexander hic recenſet, alia plura ponit ipſe Pollux, ſcilicet forum in Prytanæo, forum Putei, forum in Lyco, forum Metichi, forum Ardetum.

m *Ceramicum.*] De hoc quoque præter Pollucem mentionem fecit Plutarchus in Cimone.

n *Heliæum.*] Heliæum, ſiue Heliæa ſcribendum ex Pauſania, qui id dicit lib. 1. Et de hoc item Lucianus in Amoribus.

o *Delphinium.*] Et de hoc Ælianus de Varia Hiſtoria lib. 5. Hoc autem ab Ægeo conſtitutum fuiſſe, ibique primum Theſeum iudicatum tradit Pollux vbi ſup. a. Pauſanias d. lib. 1. tradit iudicium ibi de his exerceri ſolitum, qui iuſtam ſe cædis cauſam habuiſſe contendebant, atque inibi Theſeum abſolutum fuiſſe, cùm Pallantem qui ſeditionem mouerat, & eius filios occidiſſet.

p *Palladium.*] Ælianus quoque vbi ſuprà. In eo autem iudicabantur cædes, quæ ab inuitis, aut ignorantibus, ſiue fortuitò commiſſæ erant, vt ſcribit Pollux vbi ſupra. Pauſanias autem d. libr. 1. Danophontem primum ibi cauſam dixiſſe.

q *Aliáque ignobiliora, vt Parabiſton.*] Pauſanias lib. 1. ait, Ab obſcuro vrbis loco in quo ſitum erat, ſic nuncupatum, in quo leuiſſimæ prorſus cauſæ cognoſcebantur.

r *Et trigonum.*] Pauſanias ibi, a forma dictum refert.

s *Olæ ara.*] Quæ ſit hæc Ola non ſatis mihi conſtat: reperio tamen apud Pauſaniam in Atticis, in foro Athenis fuiſſe Miſericordiæ aram, cuius Numini, quòd magna habeat in tota hominum vita & caſuum varietate maxima momenta, ſoli ex omnibus Græcis ſingularem quendam honorem habent Athenienſes. Quamobrem legendum cenſuerim hoc loco, Eleas, pro Miſericordia. Neque enim Olea ponendum eſt: quia in arce, non in foro Oleam Athenienſes coluerunt.

t *Batrachium.*] Pauſanias d. lib. 1.

u *Puniceum.*] Pauſanias ibi.

x *In Theſſalia.*] Sed & apud Perſas erat forum, quod Liberum dicebatur, vt poſtea dicetur.

y *Hippodromia.*] *ἱπποδρομία*, idem ac curſus equorum, ludi circenſes, locus vbi equis concurritur. Nam & *ἱππόδρομος* circus eſt, & certamen erat Athenis in honorem Theſei, de quo vide Plutarchum in Theſeo. Cuiuſmodi etiam erat apud Cyrrham, in quo Pythiorum equeſtre certamen celebrabatur, apud Pauſaniam lib. 10.

z *Capuæ Albanum.*] Ex Cicerone in 2. Oratione de lege Agraria, & Valerio Maximo lib. 9. cap. 1. vbi de Hannibale.

a *Argiuum forum.*] Hæc vſque ad clauſulam, & Magnetum. ſunt Plutar. in vita Pyrri.

b *Themiſtoclis.*] Probus Æmylius in vita illius & Diodorus Siculus lib. 2. & Plutarchus eod.

c *Germanici.*] Cor. Tacitus lib. 2.

d *Et Megarenſium.*] Plinius lib. 16. c. 39. in fi. vbi tamen nihil

dicit

chro Corœbi : in quo mirum proditur, vt oleaſter longo æuo ſuſpenſa diu arma intra corticem admiſerit : mox inciſa, ocreas & galeas peperit. [e] Et Celenarum, vbi Marſyæ pellis detracta ab Apolline, appenſa videbatur. Mirumque prodi de [f] Aricię foro ingenti chaſmate in profundum hauſto, magno & exitiali portento calamitatis futuræ. Tradunt [g] Thaletem in loco Mileſij agri vili & contempto ſepeliri voluiſſe, prædiuinantem animo, in illo Mileſiorum forum celebre quandoque futurum. [h] Apud Perſas verò fora duplicia fuere: vnum, quod liberum vocant in quo honorati & præcipuæ nobilitatis viri principem locum tenebát, vbi regia erat: alterum, in quo mercenarij & negotiatores, aliaque humilis turba diuertebant. [i] Capuæ quoque fora diſtincta fuere, alia plebeiorum, quum plebs à patribus diſſentiret : alia nobilium. In quibus enim nobiles erant, ne eſſent in contubernio ſordidiſſimorum, ad illa infimo ordini accedere non licebat.

Corœbi ſepulchrum.
Oleaſter peperit.
Thaletis ſepulchrum.
Fora duplicia apud Perſas.
Fora Capuæ.

ANNOTATIONES.

dicit de Corœbo, ſed Pauſanias libr.1. ſcribit apud Megarenſes fuiſſe Corœbi ſepulchrum.

c *Et Celenarum, vbi Marſyæ.*] De hoc inter nos non conuenit. Ouidius enim in Fabulis & Strabo in Phrygia. Plinius lib.5.cap.29.& Xenophon de Cyri minoris expedit. libr.1. aiunt vna voce, Apollinem à ſe in tibiarum certamine victo, Marſiæ cutem detraxiſſe, eamque in antro, vbi Marſyæ fluminis fontes ſunt, ex nympharum lachrymis ſuſpendiſſe, atque ex ea re flumini nomen inditum. Quod verum eſt: non autem in foro Celenarum Marſyæ pellis appenſa, vt Alexander poſuit.

f *Ariciæ foro.*] Liuius Decad.3.lib.10.

g *Thaletem.*] Plutar. in vita Solonis.

h *Apud Perſas.*] Xenophon lib.1.Pediæ Cyri, non multò poſt princ.

i *Capuæ quoque fora.*] Hæc vſque ad finem ſunt Valerij Maximi lib.9.cap.5.in fine. Fuitque, vt id addas, Capuæ aliud forum Seplatia nuncupatum apud eundem eod. lib.cap.1. vbi de Annibale. & Ciceronem in 2. Oratione de lege Agraria. Fuere & apud Thurios multa fora, quæ Diod.Siculus lib.12 nominat Heira, Thuria, Thurinam. Adde præterea Syracuſis forum Acradinæ, apud Liuium 3. Decad. libr.4. Fuere & alia plura, de quibus videndus Rhodiginus lib.18.c.37.& lib.28.c.9.

Quæ mulctæ militares maiores, & quæ minores militibus, & ob quæ delicta inferri ſolebant.

CAPVT XIII.

MVLCTÆ [a] militares nonnullæ maiores, quæ capitis ſupplicio luebantur, plæræque minores, prout grauiter aut leuiter delictum eſſet facinoroſis & delinquentibus militibus, neceſſario ad rem militarem exemplo à ducibus inferri ſolitæ ſunt: quibus ſanciuerunt militaris imperij diſciplinam, vt ignauus & contumax miles, prout ſegnis, negligénſque, aut affinis culpæ fuiſſet, ita acri & ſeuero iudicio, vel leuiori pœna notaretur. Nam [b] deſertores, [c] ſeditioſos & [d] fugitiuos, aut ſi [e] loco, [f] ſtatione vel [g] præſidio ceſſiſſent, tergáve dediſſent, aut [h] è caſtris effugiſſent, tanquam peſſimo facinore adſtrictos, capitali pœna plectere ſolebant. Nonnunquam vbi multitudo obnoxia foret, authores turbarum [i] ad palum deligare, aut ſecuri percutere : [k] reliquæ verò multitudinis decimum quemque ſorte ductum ad ſupplicium petere, peruulgata pœna fuit. [l] Cæſar verò

Capitalia crimina militum.
Punitio vbi multitudo peccaſſet.
Cæſar.

ANNOTATIONES IN CAPVT XIII.

a *MVlctæ militares.*] De his multa videbis in tit.ff.de re milit.

b *Deſertores.*] De pœna deſertorum l.non omnes in princ. & multis §.ſeq.d.tit.

c *Seditioſos.*] Modeſtinus in l.3.§.qui ſeditionem.d.tit Qui, inquit, ſeditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. Si intra vociferationem, aut leuem querelam ſeditio mota eſt, tunc gradu militiæ deiicitur.

d *Fugitiuos.*] Nó eſt hoc verbum militare, ſed potius ſeruilium literarum, vt Senecæ verbis vtar. Per hoc fortaſſe, deſertoribus iam expreſſis, alios vult hîc dicere. Tamen fugitiuorum nomine intellexit Alexander perfugas, transfugas & ſimiles, quibus delictum capitale eſt. d.l.3.§. is, qui ad hoſtem. Quòd ſi de militibus, qui fugam in acie fecerint, author loquutus eſt, non eſt verum fuga capitale eos admittere: prior enim dûtaxat, qui cęteris ſpectantibus fugam fecit, propter exemplum capite punitur, alij non item, quod æquius eſt, vt pluribus oſtendit ad Menandrum.l.omne delictum §.qui acie. ff. de re milit. Licet M. Furius Camillus in eos, qui a Veiis, pauore fugerant, more militari animaduerterit, teſte Liuio Decad.1.lib.5. Remiſſior verò diſciplina cum tempore facta ſolum fugæ principem, quíque primus terga dediſſet, puniendum exegit.

e *Loco.*] Sueton. in Auguſto cap.24.& Polybius lib.6.

f *Statione.*] Sueton.ibid. Centuriones ſtatione deſerta itidem, vt manipulares capitali animaduerſione puniuit. Et Modeſtinus in l.3.§.qui ſtationis.eod.tit. Qui ſtationis munus relinquit, plus quam emanſor eſt. Itaque pro modo delicti, aut caſtigatur, aut gradu militiæ deiicitur.

g *Præſidio.*] Liuius 1. Decad. libr.5. poſt princ.in oratione Appij Claudij ad ſi.& iterum 3.Decad.lib.5.Polybius lib.6. M. autem Æmilius Scaurus filium ſuum : quia præſidium deſeruerat, in conſpectum ſuum vetuit accedere: illeque ad hoc dedecus mortem ſibi conſciuit, vt ſcribit Plinius Secundus, ſi is eſt, Virorum illuſtrium cap.72. Vide Valerium Maximum lib.5.cap.8.9.& Frontinum Strategematum lib.19.cap.3.

h *E caſtris effugiſſent.*] Polybius lib.1. Apud Romanos, inquit, mors pœna eſt iis, qui in bello locum, in quo conſtituti ſunt, reliquerint, aut aliquo modo è caſtris fugerint.

i *Ad palum.*] Sic enim Scipio, cui poſtea Africano cognomen datum eſt, in ſeditione à militibus in caſtris ad Sucronem facta, authores eius ſeditionis ad palum deligari, virgiſque cædi & ſecuri percuti iuſſit, vt ſcribit Liuius 3.Decad.lib.8.

k *Reliquæ verò multitudinis.*] Cicer. in orat. pro Cluentio Habito. Statuerunt, inquit, ita maiores noſtri, vt ſi à multis eſſet flagitiú rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam animaduerteretur, vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. Liu.1.Decad.lib.2. Cętera, inquit, multitudo ſorte decimus quiſque ad ſupplicium lecti. Et Polybius libr.6. Et de hoc quoque dicemus in noſtro Tractatu, cui titulus eſt, Quibus ex cauſis pœnæ legum temperandæ ſint.

l *Cæſar verò.*] Id ex Hirtio, aut, vt alij putant, Oppio in bello Africano, & Suetonio in vita ipſius Cæſaris cap.67.

quum conniueret in cæteris,ſeditioſorum & deſertorum acerrimus inquiſitor, & punitor dicitur fuiſſe maximus. Traditur [m] Alexander Macedo quendam caſtelli cuſtodiæ præpoſitum,ob deſertam ſtationem nece mulctaſſe, alterum deſciſcentem ſagitta confixiſſe. [n] Appius tamen Claudius humanius agens, ex his quos loco ceſſiſſe nouerat, decimum quenque in conſpectu exercitus fuſte percuti iuſſit. [o] Iuba rex aſperior & durior, deſertores qui loco amiſſo in caſtra aufugerant, cruce affixit. Inter cæteros [p] Auidius Caſſius memoriæ proditur nouo exemplo multis deſertoribus manus detruncaſſe & pedes,aſſerens maiori diſciplinæ fore,miſerabiliter criminoſum viuere, quàm occidere. [q] Seuerus autem imperator,exactor alioqui grauis, vrbanas cohortes,quòd neci Pertinacis conſenſerant, ſatis habuit,militaribus inſignibus exutos,nudos deſtituere & dimittere. [r] Antiqui tamen moris erat, vt qui aciem reliquiſſent, aut infrequentes ad ſigna conuenirent, fuſtuario plecterentur. [s] Præſidio verò deceſſiſſe, ſemper capitale fuit. Si quæ verò cohortes [t] ſigna fœde amiſiſſent, niſi noxam cuius arguebantur,purgaſſent, in eas more maiorum quandoque capitali ſupplicio,plerumque leuiori pœna ſæuitum eſt. Quare pro frumento [u] hordeum dare, vel [x] extra vallum ſine tentoriis relinquere, nonnunquam milites [y] in prima acie inducere, aut [z] diſtrictis gladiis diſcinctos deſtituere, variiſque ignominiis afficere ſolebant: vt his contumeliis coerciti, intentius mandata exequerentur, deincepſque ad ſubeunda pericula paratiores forent. [a] Eos verò qui pugnam detrectaſſent, aut ſeceſſionem feciſſent,quique erant fugæ & pauoris inſimulati, quique ſegnes & cunctabundi arma cepiſſent, leuiſſima nota erat iureiurando adigere,non aliter quàm ſtantes quoad ſtipendia facerent, cibum potúmque capturos: [b] aut traditio pugillarium,quos taciti ſtatim legerent: quæ leuior cenſebatur nota. [c] Auguſtus tamen decimam legionem contumacius parentem,cum ignominia totam dimiſit. Ob minora verò, & leuioris noxæ crimina, vel locum & ordinem [d] in acie mutare, [e] vel ſtipendium anni

Alexander. *Appius. Claudius.* *Iuba.* *Auidius. Caſſius.* *Seuerus.* *Antiqui moris punitiones.* *Minorum criminum punitio.*

ANNOTATIONES.

m *Alexander Macedo.*] Plutar. in vita ipſius,vbi primum Menandrum vocat,alterum Orſodatem.

n *Appius tamen Claudius.*] Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 9. cuius hæc verba ſunt, Centuriones, quorum cohortes fugerant,& anteſignani,quorum ſigna amiſſa fuerant,partim ſecuri percuſſi ſunt,partim occiſi fuſtibus, reliquæ copiæ decimatæ ſunt. Quæ pœna ſolemnis apud Romanos eſt eorum,qui ordines deſeruiſſent,ſignáve amiſiſſent. Liuius 1.Decad.lib.2.Iulius Frontinus libr. Stratagematῶn 4. cap.1. Sed & hic adde id ipſum feciſſe alios multos, quos tibi ſigillatim recenſebimus in noſtris Commentariis primigeniorum in 17.q.in 1.opin.nu.52.incip.Tullius.

o *Iuba.*] Id ex Hircio in bello Africano.

p *Aufidius.*] Legendum eſt Auidius ex Volcatio in vita ipſius Auidij Caſſij, cuius hæc verba ſunt,Idem multis deſertoribus manus excidit, aliis crura incidit & poplites dicens, Maius exemplum viuentis miſerabiliter criminoſi, quàm occiſi ſemel.

q *Seuerus.*] Herodianus lib.2.de eo loquens, Militibus,inquit,meis præcipuo, recingant vos, ac veſtimentis exutos militaribus nudos dimittant.Et paulò pòſt, His imperatis cuiſtigio milites Illyrici concurrunt, breuéque illos gladiolos detrahunt, quos auro argentóque ornatos in vſum pompæ ſuſpenſos habebant,tum zonis veſtitúque & cæteris militiæ inſignibus per vim ablatis, nudos ad vnum exautoratóſque dimiſerunt.

r *Antiqui tamen moris.*] Liuius 1. Decad. lib.5.poſt princ. in orat.Appij Claudij ad fi.noſtris autem legibus miles a ſignis diſcedere ſine periculo non poteſt.l.penult. ff. ex quibus cau maio.

s *Præſidio verò.*] Dictum eſt ſuprà,ſub verbo,Præſidio.

t *Signa fœdè amiſiſſent.*] Vide infrà ad verbum,aut diſtrictis gladiis.Aut ea reliquiſſent: nam & hos vel indemnatos & indicta cauſa occidendi lex poteſtatem dabat, vt ſcribit Dionyſius Halicarnaſſæus lib.11.

u *Hordeum.*] Liuius 3. Decad. lib.7. Vbi Marcellus militibus, qui male pugnauerant, hordeum dari iuſſit. quod & idem de eodem ſcribit Plutar. in vita ipſius Marcelli. Sed & Suet.in Auguſto c.24.Cohortes,inquit,ſi quæ ceſſiſſent loco,decimatas hordeo pauit. Et Polybius in libello de caſtrametatione Ro. libr.6. Hos ex omnibus illis,qui timidè ſe geſſerint,ſorte eximit,& fuſte cædit, nulla deprecatione admiſſa:reliquos hordeo eis pro tritico demenſo.Et Vegetius lib.Rei milit.1.c.14.

x *Extra vallum.*] Id quod Otacilium Craſſum Conſulem & Domitium Corbulonem feciſſe tradit Iul.Frontinus lib. 4. Stratagematῶn cap. 1. & M. Æmylium Paulum, Magiſtrum equitum aduerſus cohortes, quæ ſigna amiſerant, Liuius 1.Decad.lib.10.Nam & Polybius ad ea, quæ iam ex eo adduximus, illud ſubiungit, Extra vallum munimentaque tendere iubet.& Frontinus quo loco citabimus infra, vbi & Otacilium Craſſum Conſulem & Domit.Corbulonem idem feciſſe tradit.

y *In prima acie inducere.*] Vide infrà ad verbum,Marcellus.

z *Aut diſtrictis gladiis.*] Liuius 3. Decad. libr.7. Frontinus lib.4.c.item 4.vbi de M.Curio loquitur. Herodianus lib.7. Centurioneſque manipulorum quorum ſigna amiſſa fuerant,diſtrictis gladiis diſcinctos deſtituit.Sed & eos,qui ſigna reliquerant. Corbulo capite puniebat, apud Tacitum lib.13.

a *Eos verò.*] Liuius 3.Decad.lib.4.vt T. Sempronius Gracchus ita nonnullos milites puniuit.

b *Aut traditio pugillarium.*] Sueton.in Auguſto cap.39.Leuiſſimum,inquit, genus admonitionis fuit traditio coram pugillarium,quos taciti & ibidem ſtatim legerent.

c *Auguſtus.*] Suet.in vita ipſius cap.24.

d *In acie mutare.*] Iuriſconſultus in l.3.§.1.ff.de re milit.inter pœnas militares militiæ mutationem & gradus deiectionem repoſuit.Sed in §.in bello eiuſdem c. Qui,inquit, agmen excellerit:ex cauſſa,vel fuſtibus cæditur,vel mutare militiam ſolet itémque in l.non omnes.§. qui in pace.eod. tit. Qui in pace deſeruit,eques gradu pellendus eſt, pedes militiam amittat.& in l.milites.§.Saluo.ff.de cuſt.reo, ibi, caſtigandum eum & in deteriorem militiam dandum.& in l.vlt.ibi,Pro modo culpæ vel caſtigantur,vel militiam mutant.& iterum paulò poſt,vel capite punitur, vel in extremum gradum militiæ datur. Iul. autem Frontinus libr. 4. Stratag.c.1.ſcribit,Senatum,ex Appij Claudij ſententia,eos qui à Pyrrho capti & poſtea remiſſi erãt, equites ad peditẽ redegiſſe,pedites ad leuẽ armaturã, omnibus extra vallum tẽdere iuſſis,donec bina hoſtium ſpolia ſinguli retuliſſent.

e *Vel ſtipendium.*] Liuius 3.Decad.libr.7.Val.Maximus lib. 2.cap.item 1.vbi de L.Martio,& Q Petilio loquitur.& Iul. Frontinus lib.4.cap.1.ad fi.Et quod de anno hic dicitur,interdum de ſemeſtri legitur, vt ſcilicet ſemeſtre ſtipendium in annum differretur.apud Liu.4.Dec.lib.10. Huc que ſpectat illud Feſti Pomp.lib.16.Reſignatum æs dicitur militi, cùm ob delictum aliquod iuſſu Tribuni militum,ne ſtipendium

differre militibus, [f] neque his æra procedere, qui [g] ære diruti dicebantur, [h] aut in politia [i] vel in frequentia notare, vel citra [k] commoda ſtipendiorum exauthorare, [l] vel locum in quo tenderent in caſtris, adimere: illóſque [m] ſine pellibus tabernacula habere, [n] vt humi & ſub diuo accubarent, [o] vel ne in oppidis hybernarent, inhibere ſolebant. In politia autem & infrequentia notabantur hi, qui rudibus & parum nitidis armis, vel [p] ſtrigoſiori equo & macie affecto vtebantur, [q] quique prædicto ad pugnam die, occaſionibus quæſitis, contumacius parent: quæ [r] mora excuſabat, ſi funeris paterni, vel ſacrificij gentilis, auſpiciive, aut morbi ſontici, vel feriarum cauſa, ad conſtitutam diem non adeſſent. [s] Qui vero arma alienaſſet, aut illa amiſiſſet, propter inertiæ turpitudinem, æque ac deſertor morte luebat. [t] Apud Græcos verò, militari erat iure cautum, vt qui miles ſcutum in acie amiſiſſet, capite lueret: qui verò gladium, leuiori pœna notaretur: quia maioris diſciplinæ, ſe ab hoſte tueri & præſtare incolumem, quàm cum ſua pernicie hoſtem perdere, ſemper ſummi duces putauere. Quod [u] Scipionis Æmiliani verbum fuit, malle ſe ciuem ſeruare, quàm multos hoſtes perdere. Quare Lacedæmonij [x] Archilochum poëtam vrbe exegere, quòd carmen ſcripſerat, in quo ſuadere viſus fuit, ſatius

Ære diruti.

Notati in politia.

Græci.

Archilochus a Lacedæmoniis eiectus.

ANNOTATIONES.

dum ei detur in tabulas referebatur. & vide Iul. Frontinum, quo loco citabimus infra.

f *Neque his æra procedere.*] Valerius maximus vbi nuper citauimus. & Liuius 3. Decad. libr. 7. & Frontinus eodem loco.

g *Ære diruti.*] Feſtus Pompeius lib. 4. Dirutum ære militem dicebant antiqui, cui ſtipendium, ignominiæ cauſa, non eſt datum, quod æs diruebatur in fiſcum, non in militis ſacculum. De ære autem dirutis Cicero in 7. in Verrē actione.

h *Aut in politia.*] Diſpeream, niſi Alexander hic, & paulo pòſt in eadem dictione errauit, ſitque legendum vna dictione, impolitia: ex A. Gellio lib. 4. cap. 12. cuius hæc verba ſunt, Si quis eques Romanus equum habere gracilentum, aut parum nitidum viſus erat, impolitiæ notabatur. Erat autem impolitia, vt ipſe ſcribit, quaſi tu dicas incuria, citatque in id M. Catonem. & Feſto Pom. lib. 9. cum ſcribit, Impolitias facere dicebantur Cenſores, cum equiti æs abnegabant ob equum male curatum.

i *Vel in frequentia.*] Sic quoque leget paulò mox tanquàm ſint duo vocabula, vt in politia vtrobique legit, cum legendum, Infrequentia. vna dictione compoſita, vt videri poteſt ex optimis authoribus, qui infrequentem peculiari appellatione vocant, qui abeſt a ſignis, vt etiam dicit Feſtus libr. 9. Vnde Plautus in Truculento act. 2. ſcena 1.

Nunquam amatoris meretricem oportet cauſam dicere,
Quin vbi nil det, pro infrequente eum mitti militia domum.

Et Liuius 1. Decad. libr. 8. Sine commeatu vagi milites in pacato in hoſtico errant, immemores ſacramenti, licentia ſola ſe vbi velint exauthorent: infrequentia deſerant ſigna. Plinius de Viris illuſtrib. vbi de Q. Fabio ait Manlium Statilium transfugere ad hoſtes volentem, equo & armis donatis retinuit & Lucano cuidam fortiſſimo ob amorem mulieris infrequenti eandem emptam dono dedit. Cintius de Re militari apud Gellium libr. 16. cap. 4. Miles cum die, qui prædictus erat, aberat, neque excuſatus erat, infrequens damnabatur. Iul. Frontinus lib. 4. Stratagemat. c. 1. in fi. Cùm ab Lyguribus (ait) in prælio Q. Petilius Coſſ. interfectus eſſet, decreuit Senatus, vti ea legio in cuius acie Coſſ. erat occiſus, tota infrequens referretur, ſtipendium ei annuum non daretur, æraque reſcinderentur.

k *Citra commoda ſtip.*] Ex Suetan. Aug. c. 24. Item, ait, alios immodeſte miſſionem poſtulantes, citra commoda emeritorum ſtipendiorum exauthorauit.

l *Vel locum in quo tenderent.*] Val. Maximus lib. 2. c. 2. vbi de Marcello.

m *Sine pellibus.*] In eod. loco.

n *Vt humi, vel ſub diuo accubarent.*] Non ſatis ſcio vbi ſtramenta militi intra tentoria vetita ſint. Quod autem ſub diuo accubuerint, prædictus Valerij locus arguit, vbi tegere tabernacula pellibus prohibitum fuit. Sunt autem contraria in hyberna concedere ſub pellibus eſſe: & item contraria ſub pellibus durare & ſub diuo. Veget. lib. 1. c. 3.

o *Vel ne in oppidis hybernarent.*] Liuius 3. Decad. lib. 6. poſt princ. vbi & illud quoque addit, Neue hyberna propius vllam vrbem decem millibus paſſuum ædificarent. & rurſus alibi in eodem lib. Exercitus, quòd in oppidis hybernare vetiti erant, ſigni fungebantur militia.

p *Vel ſtrigoſiori equo.*] Vide ſupra in verbo, aut impolitia.

q *Qui que prædicto.*] Gell. libr. 16. cap. 4. ex authoritate Cincij in lib. de Re milit.

r *Quæ mora excuſabat.*] Hæ omnes excuſationes ſunt illius eiuſdem loci his verbis, His additis exceptionibus Niſi harunce aliqua cauſa erit, funus familiare, feriæ vindemiales, & paucis interiectis, morbus ſonticus, auſpiciumve, quod ſine piaculo præterire non liceat, ſacrificiumve anniuerſarium, quod recte fieri non poſſet, niſi ipſius eo die ibi ſit ius. Ex quibus intelligis, non omnes ferias eius rei excuſationem habuiſſe, vt Alexander hic ſimpliciter ſcribit, ſed ſolas vindemiales. Sed & ei quoque quod de morbo dictum eſt, adſtipulatur Liuius 3. Decad. libr. 4. Nomina, inquit, omnium ex iuniorum tabulis excerpſerunt, qui quadriennio non militaſſent, quibus neque vocatio iuſta militiæ, neque morbus cauſa fuiſſet. Quod de morbo ſontico intelligi debet ex illa Cincij ſententia. Nam nec alias morbus, niſi ſonticus, excuſationem habet noſtris legibus, vt ſcribitur in l. quæſitum eſt. ff. de re iudi. quæ declarat quis dicatur morbus ſonticus. Atque valetudinem militiæ laboribus ſoluere, hinc quæ cauſariam miſſionem fieri cauetur in l. 2. §. eſt cauſaria ff. de his qui not. inf.

s *Qui vero arma.*] Ex l. deſertorem. §. miles. & l. qui commeatus. §. arma. ff. de re milit.

t *Apud Græcos.*] Plutarch. in vita Pelopidæ. Græcorum, inquit, leges non qui enſem, aut lanceam, ſed qui clypeum amiſiſſent, mulcta damnabant. Idem in Prob. Laconicis vbi de Demarato loquitur. Apud Lacedæmonios, ait, qui ſcutum abijciunt, ignominia afficiuntur, qui verò galeas thoracéſve, minimè. Iſocrates in oratione de pace ſcribit, infames olim habitos fuiſſe, qui clypeum abiecisſent. Et Ariſtoteles libro Moralium 5. agens de iniuſtis, qui tamen πλεονέκται dici non poſſunt, quòd nihil inde lucri capiant. Exempli loco ponit τοὺς ῥίψαντας ἀσπίδα διὰ δειλίαν. id eſt, qui ob metum & ignauiam clypeos abiecerunt.

u *Scipionis Æmiliani.*] In eius apophthegmatis vbi de incruenta victoria. Nec abſimiliter Lucullus dicebat, Se malle vel vnum ciuem ab hoſtibus Romanorū eripere, quam omnes ſibi res hoſtium vendicare, authore Plutarcho in vita illius.

x *Archilochum poëtam.*] Plutar. in apophthegmatis Laconicis, vbi & carmē ipſius in eam rem aſcripſit, vti etiam Ariſtophanes in ea fabula, cui titulus eſt εἰρήνη, & Strabo li. 12. Sextus Empiricus lib. 3. Pyrrhoniorū, quod huiuſmodi eſt,

Ἀσπίδι μὲν Σαΐων τις ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνῳ
Ἔντος ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων.

Quod ſic traduxit Eraſmus Chilia. 2. cent. 2. c. 97.

Scuto aliquis gaudet Saiorum ego quod bene pulchrum
Deſerui nolens inter opaca rubi.

Sic autem interpres Strabonis,

Criminis expertem clypeum, non ſponte, reliqui,

Cum

Germani. eſſe arma quàm vitam in acie amittere. [y] Germanis quoque qui ſcutum amiſiſſet in bello, à publico concilio & ſacris arcebatur. [z] In transfugas verò velut maiori crimine obnoxios, & patriæ ac ciuium proditores, capitali pœna plerumque ſæuitum eſt. Hi enim ſemper venia indigni fuere, ſicut *F. Maximus.* proditionis inſimulati. [a] Quamuis Q. Fabius Maximus illorum qui contra religionem iuriſiurandi ad hoſtes transfugerant, dextras amputari mandauit, hoc animaduerſionis metu ſub diſciplina *P. Scipio.* & in officio fore arbitratus. [b] A Publio tamen Scipione in profugas & fugitiuos fuit acerbè conſultum. Siquidem ex Romanis qui rupto imperio ad hoſtes transfugerant, in crucem efferri: nominis *Aphricanus poſterior.* verò Latini, ſecuri percuti iuſſit. [c] Poſterior Aphricanus transfugas beſtiis obiecit, [d] *Paulus Æmylius.* Paulus Æmylius elephantis. [e] Germani arboribus ſuſpendunt, ignauos & imbelles palude mergunt. [f] Qui verò captiui in hoſtium poteſtate ſua deſidia veniſſent, his arma & ordo militandi mutatus fuit, vt equites in peditum, pedites in funditorum alas tranſcriberent: [g] vtque locum extra caſtra aſſignatum, *Domitius Corbulo.* vallo & foſſa non communirent. Quare Domitius Corbulo à Nerone in Armeniam miſſus, duas alas & tres cohortes, quod hoſti ceſſerant, extra vallum ſine munimento tendere iuſſit. [h] *Artaxerxes.* Artaxerxes Medum qui transfugerat, & rurſus rebellarat, pro inſigni ignominia iuſſit ſcortum capite circumferre nudum. [i] Qui etiam ſummis ducibus ſi quid deliquiſſent, ignominiæ loco detractas veſtes flagel*T. Veſpaſianus.* lari, & pro capite depilando tiaram depilari iuſſit. Titus Veſpaſianus tam ſeueræ diſciplinæ fuit, vt militem ab hoſtibus captum, qui ſolutis vinclis ad caſtra refugerat, vltra militare non ſiuerit, nec *Sertorius.* illi arma crediderit, quòd viuus ab hoſtibus capi permiſerit. [k] Sertorius verò, vt diſciplinam exemplis ſtabiliret, cohortem propter obſcœnitatem morum & immodicas rapinas ad vnum interfecit. *Daci.* Daci cum male pugnaſſent, hac fuere ignominia notati, vt cubantes capita loco pedum ponere, & *Xerxes.* miniſteria vxoribus præbere cogerentur. [l] Xerxes quoque vt Babylonios, quorum ductu defectiones ad hoſtes fiebant aſſiduè, reprimeret, cauit edicto vti arma ne ferrent, ſed cauponæ indulgerent, *Phalaris.* tibiis pſallerent, & ſcorta alerent. Sicut [m] Leontini, ne res nouas molirentur à Phalaride conuiuiis *Cyrus.* & vinolentiæ relicti ſunt. [n] Cyrus quoque Lydis ſuperatis, cum eſſent infidi & damnoſi, imperaſ*Lydius ornatus.* ſe fertur, vt dimiſſis armis, & iocis nequitiæ vacarent, talaréſque tunicas ferrent. Ideo [o] Lydius ornatus, mollis & parum virilis habitus: quod [p] de Ariſtodemo tyranno proditur, qui optimatum filios, ne quid contra ſe moliri poſſent, calamiſtratos incedere, & tortis crinibus ornari, talares pi*Cato.* ctáſque tunicas induere iuſſit. Seuerius Romani: nam Cato [q] in Hiſpania contra continuas defectiones ſalubri remedio prouidit ne deſciſcerent, vt oppidorum mœnia ſub idem tempus dirui iuberet. [r] Legionem autem licentia corruptam, quòd Rhegium in cuius præſidio erant, occupaſſent, Ge-

ANNOTATIONES.

Cum bene Thamneos dimico apud Saïos.

Lilius item Giraldus ſic in hiſtoria poëtarum dialogo 9.

Atque aliquis Saïon clypeo nunc latus abibus,
Quem liqui nolens in loca plena rubis.

Philoſtratus autem lib.2.de vita Apollonij hanc fuiſſe ſententiam Archilochi dicit, quòd abiicienti clypeum alius dari rurſum poteſt nihilo priore deterior.

y *Germanis.*] Cor. Tacitus in libr. de Moribus Germanorum non multò poſt princ.

z *In transfugas.*] Liuius 3.Decad.lib.4. Recepti, inquit, perfugæ, quos cùm Romam miſiſſet Conſul, virgis in comitio cæſi omnes ac de ſaxo deiecti. Et hi quoque noſtris legibus capite puniri debent. l. proditores. ff. de re milit. Et alibi dicitur eos viuos exurendos in l. aut damnum. §. hoſtes. ff. de pœnis. Eóſque, vbicunque inuenti fuerint, quaſi hoſtes interficere licet. l. eiuſdem. §. vlt. ff. ad l. Cornel. de ſic. De quo Plutar. in Catone Cenſore. Sed & is, qui volẽs transfugere, apprehenſus eſt, capite punitur. l. 3. §. & is, qui. ff. de re milit.

a *Quamuis Q. Fabius Maximus.*] Valerius Maximus lib.2. capitem 2. & Frontinus Stratagematõn libr.4.c.1. Plut. in vita illius.

b *A P. tamen Scipione.*] Scilicet Africano priore, ex Liuio 3.Dec.lib.10.ad fi.& Val.Maximo vbi nuper citauimus.

c *Poſterior Africanus.*] Valer. vbi ſuprà, & L. Florus Epit. Liuij. lib. 51.

d *P. Æmylius.*] Idem ibidem.

e *Germani arboribus.*] Cornelius Tacitus, de Moribus Germanorum, cuius hæc verba ſunt, Proditores & tranſfugas arboribus ſuſpendunt, ignauos & imbecilles & corpore infames cœno ac palude, iniecta inſuper crate, mergunt.

f *Qui verò captiui.*] Valerius Maximus li.2.c.2. tum vbi loquitur de Calpurnio, tum vbi de L. Martio, tum denique vbi de Cotta. Frontinus libr.4.cap.1. vbi de ipſo Cotta, & Liuius 3.Decad.lib.5.eod.loco, quem adducemus infra eod. cap. paulò ante fi.

g *Vtq; locum.*] Hæc vſque ad clauſulam, Artaxerxes. ſunt Corn. Taciti li.13.& Iulij Frontini lib. Stratagematõn 4.c.1.

h *Artaxerxes.*] Plut. in vita illius.

i *Qui etiam.*] Idem author in apophthegmatis ipſius Artaxerxis.

k *Sertorius verò.*] Plutarchus in vita illius.

l *Xerxes.*] Ex Plutarcho Cælius Rhod.lib.8.c.1.

m *Leontini.*] Diogenianus in Collectaneis enarrans illud adagium ἀεὶ λεοντῖνοι περὶ τοὺς κρατῆρας. id eſt, Semper Leontini iuxta crateres. vide & Eraſmum Chil. 1. cent. 3.c.22.& Rhodiginum lib.7.c.10.

n *Cyrus.*] Herodotus libr.1. Hincq́ue Suidas refert natum adagium Λυδὸς καπηλεύει. id eſt, Lydus cauponatur: quoniam etiam illis deuictis ex Crœſi conſilio Cyrus imperauerat, vt cauponiam exercerent, neque tractarent arma, de quo Eraſmus Chil.2.cent.6.c.96. idémque Rhodiginus lib. 20.cap.14.

o *Lydius ornatus.*] Nonius Marcellus de doctorum imagine, authoritate Plauti & Varronis.

p *De Ariſtodemo.*] Dionyſius Halicarn.lib.7.non adeò longè à principio, Plut. autem in lib. de Claris mulieribus tradit hunc Ariſtodemum ſuaſiſſe ciuibus Cumanis vt optimates & potentiores omnes ex ciuitate pellerent.

q *Cato.*] Iul. Frontinus lib.1. Stratage.c.1. in princ.

r *Legionem autem.*] Liuius 3.Decad.lib.8. in Oratione Scipionis, Rhegium, inquit, quondam in præſidium miſſa legio, interfectis per ſcelus principibus ciuitatis, vrbem opulentam per decem annos tenuit: propter quod facinus tota legio millia hominum quatuor in foro Romæ ſecuri percuſſi ſunt. Valerius Maximus lib.2.c.2. Sed cum aliquoties Senatus pro militari diſciplina ſeuere excubuerit, neſcio an tunc præcipue, cum milites, qui Rhegium iniuſto bello occupauerant, mortuoque duce Bubelio, M. Cæſium,

ſcribam

nutius cõſul millia hominum quatuor exauthorauit totam,& in foro percuſſit. [s] Sæpius vero exilium, vt relegati, & capite minuti procul à lare ſeneſcerent, & ita ignominiam finirent, ignauis & contumacibus datum comperimus. [t] Marcellus autem, milites à quibus orta eſſet fuga, quique pauore ſigna reliquiſſent, ſequenti pugna inter primas acies frequenter induxit, vt quod ignominiæ acceperant, aliis prælius periculo expiarent. Fuit illa etiam nota ignominiæ non parua, quaſi [u] Calphurnius Piſo conſul & demum [x] Octauius Auguſtus affecit milites, vt tunicatos diſcinctóſque per totum diem cum decempedis plerunque ceſpitem portantes, ante prætorium ſtare, vel obſoleta toga tunica diſcincta, nudis pedibus ante principia adeſſe iuberent, vel vt [y] foſſam fodere diſcincti cogerentur: vt eo habitu & ſpecie deformi in omnium cõſpectu præ ſe ferrent inſignem memoriam flagitij ignominiæque acceptæ. Eſt autem [z] decempeda, lignum quo latifundia mentiuntur, & in partes diuidunt, oblongum pedibus decem. Tametſi diuerſo quiſque more agros metiri ſoleat: quippe in [a] Ægypto æſtuaria & foſſas funibus mentiuntur, aut paſſibus in [b] Hiſpania, in [c] Campania verſibus, circa [d] Perſidem ſchœnis & [e] paraſangis: alibi pertica, cui nomen [f] Acæna: [g] agricolæ iugeribus, nonnulli ſtadiis metiri ſolent agros, campóſque. Lucius verò [h] Calphurnius Conſul, haud abſimili exemplo præfectum equitum, quòd arma hoſti tradidiſſet, laciniis abſciſſis, diſcincta tunica, & nudis pedibus ad principia per omne tempus militiæ adeſſe iuſſit. Fertur [i] Peſcennius Niger, ob ſubtractum gallinaceum commanipulones hac affeciſſe ignominia, ne focum facerent, néve cocti quid obſonij tumerent, ſed pane & frigidis veſcerentur. [k] Tiberius verò nimis ſeuere: nam prætorianum militem ob ſubtractum pauonem capite puniuit. Militem verò militiæ gradu deiicere, aut [l] exauthorare, vel [m] equum illi adimere, ipſúmque [n] vitibus aut virgis cædere, vel [o] equo detrahere, vel [p] haſtas dare iubere, quæ [q] cenſio haſtaria dicta eſt, hæc & eiuſmodi, non pro leui noxa, ſed

Genutius conſul.
Marcellus.
Ignominia.
Decẽpeda.
Agrorum apud alios alia dimenſio.
L. Calphurnius.
Peſcennius Niger in furta militum.
Tiberius.
Cenſio haſtaria.

ANNOTATIONES.

ſcribam eius, ſua ſponte imperatorem delegerant, carcere incluſit, ac M. Furio Flacco Trib. plebis denunciante, ne in ciues Romanos aduerſus morem maiorum animaduerteret, nihilominus propoſitum executus eſt. Cæterùm minore cum inuidia vt id perageretur, quinquagenos per ſingulos dies virgis cæſos, ſecuri percuti iuſſit, eorúmq; nullum ſepulturæ mandari, mortémque lugeri vetuit. Florus Epitomæ Liuij lib. 15. Legio Romana, quæ Rhegium occupauerat, obſeſſa, deditione facta ſecuri percuſſa eſt.

s *Sæpius tamen exilium.*] Vt de militibus, qui cladi Cannenſi ſuperfuerant, iiſque in Siciliam relegatis extat apud Liuium Decad. 3. lib. 5. Idemque de exercitu Cn. Fuluij, qui in Apulia fœdè cæſus fugatúſque erat, eiuſdem Decad. lib. 6.

t *Marcellus.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. cuius hæc verba ſunt, Imperator (de Marcello loquitur) pronunciat eos, à quibus orta pridie fuga eſſet, cohortéſque, qui ſigna amiſiſſent, ſe in primam aciem inducturum. Plutarchus autem in vita illius, ita de hac re loquitur, vt illi ipſi milites, qui fugerant, in primam educi aciem ab ipſo Marcello impetrarunt.

u *Calphurnius Piſo.*] Valer. Max. lib. 2. cap. 2.

x *Octauius Auguſtus.*] Suet. in vita illius cap. 24.

y *Foſſam fodere.*] Nam & Plutarch. in Lucullo tradit, Conſueta quadam eos, qui fugerant, ignominia affecit. Illos enim interioribus tunicis ſolutis indutos, ſub oculis militum duodecim pedum foſſam cauare iuſſit.

z *Decempeda.*] De hac Cicero Philipp. 14. & Acad. 4. & in Orat. pro Milone: Acron ad Horat. Carmi. lib. 2. Ode 15. Decempeda, inquit, regula eſt decem pedum ad quos ab artificibus fabricæ menſura colligitur. Hincque Decempedator, qui ſcilicet decempeda metitur apud Ciceronem Philipp. 13.

a *In Ægypto.*] Herodotus lib. 2.

b *In Hiſpania.*] Varro lib. 1. de Re ruſtica, c. 10. in princ.

c *In Campania.*] In eodem loco, vbi declarat quãtum verſus contineat.

d *Circa Perſidem.*] Plin. lib. 6. cap. 26. apud quem vt & hoc loco Schænos funem, quo viam metiuntur ſignificat, vt habet Athenæus lib. 3. c. 21.

e *Paraſangis.*] Vt ipſi Perſæ apud eundem. & Herod. lib. 6. & Feſt. Pomp. lib. 14.

f *Acæna.*] Acæna agros metiri in Ægypto incœpit primùm Theſſalus quidam, nomine ab re indito, quia cognoſcentibus ſingulis agri ſui modum, ſublatæ ſunt cædes, vnde nuncupata Acæna quaſi σχοῖνον αὐτῶν τῷ κλήρῳ. Hinc & Pelaſgida vocauit Acænam Apollonius Argonauticõn tertio, veluti ab Pelaſgis repertam, id eſt a Theſſalis. Cælius Rhodiginus lib. 7. c. 29.

g *Agricolæ.*] Intellige, Romani ex Varrone d. lib. 1. de Re ruſt. c. 10. vbi etiam declarat quid iugerum contineat.

h *Calphurnius.*] Valer. Max. lib. 2. cap. 2.

i *Peſcennius Niger.*] Spartianus in vita illius.

k *Tyberius.*] Ex Sueton. in vita ipſius cap. 60. Sed & Auidius Caſſius de quo ſupra eodem cap. locuti ſumus, milites qui per vim aliquid prouincialibus tuliſſent, in illis ipſis locis, in quibus peccauerant, in crucem ſuſtulit, vt tradit Volcatius Gallicanus in vita ipſius. Polybius autẽ de Romana militia ſcribit eum fuſte cædi qui furto quippiam è caſtris ſuſtulerit. M. Cato memoriæ prodidit in furto comprehenſos inter commilitones dextras eſſe præciſas: aut ſi lentius animaduertere voluiſſent in principes ſanguinem miſſum. Quod & ex eo repetit Iul. Frontinus Stratagematõn lib. 4. c. 1. Noſtris legibus qui aliena arma ſurripuit gradu militiæ pellendus eſt l. 3. §. 1. & §. qui aliena. ff. de re milit.

l *Exauthorare.*] Sueton. in Auguſto. c. 24. Vlpianus in l. 2. §. ignominiæ. ff. de his qui not. infa. & alij ſcriptores vbique.

m *Equum adimere.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. In equeſtribus quoque notis eadem ſeruata cauſa: ſed erant perpauci, quos ea infamia attingeret. Illis omnibus (& multi erant) adempti equi qui Cannenſium legionum equites in Sicilia erant. Et 4. Dec. lib. 9. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos, quos aut ſenatorio loco mouit, aut quibus equos ademit.

n *Vitibus aut virgis cadere.*] Romanos milites vitibus, extraneos virgis cædebant ex militari diſciplina, vt obſeruatit Africanus minor. Florus Epito. Liuij 57. de quo & Plutar. in Galba. Tacitus lib. 1. & lib. 5. Plinius lib. 14. c. 1.

o *Vel equo detrahere.*] Suprà in verbo, Equum adimere.

p *Vel haſtas dare.*] Ex Feſto Pompeio lib. 3. vbi de Cenſione haſtaria. Adde vel etiam illorum haſtas diffringere: ex Ammiano Marcellino lib. 25. loquente de Iuliano puniẽte Tertianos equites, quòd legiones deſeruiſſent prælio aduerſus Perſas. cuius hæc verba ſunt, Ad indignationem iuſtam imperator erectus, ademptis ſignis haſtiſque diffractis, omnes eos, qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta & ſarcinas & captiuos agere iter impoſuit, ductore eorum, qui ſolus fortiter decertarat, aliæ turmæ appoſito, cuius tribunus turpiter prælium deſeruiſſe conuincebatur.

q *Cenſio haſtaria.*] Feſt. Pompeius vbi ſuprà.

Haſtã dare vel adimere. Milites obeſi. Ageſilaus. Auguſtus. Emeritorum etas. Thurij. Spartani. Ignominia notati. Ægyptij.

pro acri delicto magnæ animaduerſionis loco à ducibus inferri ſolita ſunt. Haſtas dare iubebantur milites, quibus propter probra ignauiæ & luxuriæ haſta adimebatur. Etenim ſicut gloriæ cauſa fortes viri donabantur haſta pura, hi qui primùm victores in prælio fuiſſent: ita ignauis & contumacibus adimebatur. Hoc notabat, tanquam ſpes merendi ſtipendia illis adempta foret. Quinetiam [r] militi obeſo & præpingui, quod cutem nimis bene curaſſet, & nimia ſagina grauis eſſet, aliquando equum duces ademere: id quod magnum [s] Ageſilaum feciſſe legimus. [t] Auguſtus tamen his qui maiores quinque & quadraginta annis equum retinere nollent, reddendi equi gratiam fecit, illoſque velut emerita militia dimiſit. [u] Apud Thurios lex erat militaris vt contumax miles, deſertor vel transfuga, muliebri veſte amictus, ob ignominiam vinctus teneretur. Spartanis tam ſeuera militiæ diſciplina fuit, vt miles qui in acie ſcutum amiſiſſet, capite lueret. Iidem probro milites aut ignominia notabant. Qui probro notabatur, eum nemo igne, [x] nemo alloquio impartiuit. [y] Ignominia notabatur, qui fugax eſſet, deſertor aut transfuga. [z] Apud Ægyptios qui milites ordines reliquiſſent, aut dicto non parerent, vel iniuſſi in caſtra rediſſent, de gradu deiecti, ad inferiorem redibant ſtatum. [a] Si verò ducis conſilium hoſtibus palam feciſſent, lingua mulctabantur. Fuitque moris [b] apud

Syracuſani. Xerxes. Cyrus.

Syracuſanos, vt hypparchi, hoc eſt, equitum præfecti, militum nomina in tabulis ſcriberent, illorum qui in acie ordines deſeruiſſent, vt poſt prælium pœna notarentur. Quod & [c] Xerxes feciſſe dicitur, vt virtutis & ignauiæ cuiuſque teſtis & ſpectator eſſet. [d] Cyrus autem quem militem extra ordinem inuenit, quique proditionis cauſa dediſſet terga, capite puniuit. Nec prætermittendus eſt

Ageſilaus.

[e] Ageſilaus: qui quum in bello Peloponneſiaco quoſdam Aſiaticos in veſte munda & nitida, corpore verò deſides videret & ignauos, ea affecit ignominia, vt veſtibus nudatos per caſtra incedere cogeret, illorumque amicula fortibus viris, quorum in bello virtus enituit, dono daret. [f] Hoc quoque

Militibus præter modum audacibus vena ſoluebatur. Ordo animaduerſionum in milites. Ignominiæ ſolutio.

loco pœnæ militaris fuiſſe traditur, iubere ignominiæ cauſa militibus audacioribus, qui nec animi nec conſilij ſatis haberent, venam ſolui, quæ non tam pœna, quam medicina fuit, vt ſuperflua ſanguinis parte defluxa, ſe magis intra gyrum rationis continerent. [g] Illud quoq; notandum, quòd inter animaduerſiones militares leuiſſima eſt admonitio, caſtigatio minor, depręſa maior, ignominia maxima. Ideo milites in quos lege militari, caſtigatione aut admonitione animaduerſum eſt, non propterea ignominia notati erant. [h] Quódq; milites quamuis graui ignominia affecti eſſent ſi tamen ad officium redeuntes, ſemel atque iterum bene nauatam reipublicæ operam præſtitiſſent, ſingulaque aut bina ex hoſtibus ſpolia retuliſſent, aut digno aliquo facinore flagitij labem aboleuiſſent, tunc demum vno atque altero felici prælio priori culpa correcta, & obliterata memoria dedecoris, noxa atque ignominia ſoluti, & in eo quo prius erant gradu reſtituti, priſtinam dignitatem, & honoris gradum, quibus

ANNOTATIONES.

r *Militi obeſo.*] Gellius lib.7.cap.vlti. Nimis, inquit, pingui homini & corpulento Cenſores equum adimere ſolitos, ſcilicet minus idoneum ratos eſſe, cum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus. Et adde, à Gallis omnes qui iuuenis zonæ menſuram ventre excederent multari, ſcribit Strabo lib.4.

s *Ageſilaum.*] Agamemnon id primùm feciſſe dicitur Plut. in Ageſilao.

t *Auguſtus.*] Sueton. in vita illius cap.38. in fin. vbi tamen in codicibus, qui circunferuntur, quinque & triginta legitur.

u *Apud Thurios.*] Diod. Siculus lib. 12. vbi recenſet leges Charondæ, eorum legiſlatoris, & diximus in noſtris ll. Connubialibus l.3.c.62.

x *Nemo alloquio.*] Valer. Maximus lib.2.c.2. vbi de L. Calphurnio.

y *Ignominia.*] Hæc & ſuperiora proximè poſita ſunt Plut. in Ageſilao.

z *Apud Ægyptios.*] Diod. Siculus lib.2.cap.3.

a *Si verò ducis.*] Ibidem paulò pòſt.

b *Apud Syracuſanos.*] Vide Thucydidem in bello Peloponneſiaco & Plut. in Nicia.

c *Quod & Xerxes.*] Herod. lib.7.

d *Cyrus autem.*] Cyrum quidem apud Xenophontem Pædiæ lib.5. legas: Milites laudauit, qui ſe in ordine continerent: at illos qui ſeſe gradu deiecerant punientem, non reperio. Sanè idem lib.6. inquit, Si quis auertatur volens excedere, morte plectatur.

e *Ageſilaus.*] Agatharchides lib. rerum Europicarum 27. & ex eo Athenæus lib.12.cap.28. Xenophon lib.3. Rerum Græcarum. & in ea de laudibus Ageſilai. & Plutarch. in eiuſdem vita.

f *Hoc quoque loco.*] Gellius li.10.cap.8. Sed & apud Iulium Frontinum lib.4. Stratagematũ cap.1. memoriæ tradidit, in furto comprehenſis inter cõmilitones dextras eſſe præciſas: aut ſi lentius, ſiue, vt ego lego, lenius animaduertere voluiſſent in principes ſanguinem miſſum. de quo vide Plutarch. in Lucullo. Hincque alludit illud Cicer. lib.1. epiſt. ad Attic. epiſt.12. Nam & illud non nobis obeſt, videri noſtrum teſtimonium non valuiſſe: miſſus eſt ſanguis inuidiæ ſine dolore. Et rurſus lib.6. epiſt.111. totius operis, hic Appius, quem ἐξ ἀφαιρέσεως prouinciam curarit, ſanguinem miſerit, quicquid potuit detraxerit.

g *Illud quoque notandum.*] Feſtus Pomp. lib.4. Deprehenſa, inquit, dicitur genus militaris animaduerſionis caſtigatione maior: ignominia minor. De admonitione autem Cic. lib.2. de Orat. Tum obiurgatio, ſi eſt authoritatis, tum admonitio, quaſi lenior obiurgatio. Et Sueto. in Auguſt. c.39. Atque ex improbatis alios pœna, alios ignominia notauit: plures admonitione, ſed varia. Et huc referri poteſt quod idem ſcribit in Claudio cap.16. Ipſum Claudium in Cenſura, quam geſſit, quempiam corruptelis adulterijſque famoſum nihil amplius, quàm monuiſſe, vt aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certè cautiùs.

h *Quodq; milites.*] Liuius 3. Decad. lib. 5. non multò poſt princ. in oratione eius qui pro militibus Cannenſis cladis reliquijs, Nunc deteriore conditione ſumus, quàm apud patres noſtros fuerant captiui: quippe illis arma tantum, atque ordo militandi, locúſque in quo tenderẽt in caſtris eſt mutatus, quæ tamen ſemel nauata Reipublicæ opera, & vno felici prælio recuperarunt. Valerius Maximus lib. 2. cap. item 2. ſcribit Romanos decreuiſſe, vt ex captiuis, qui à Pyrrho rege remiſſi fuerant, qui equo meruerant, peditum numero militarent: qui pedites fuerãt, in funditorum auxilia tranſcriberentur: néve quis eorum intra caſtra tenderet, néve locum extra aſſignatum, vallo aut foſſa cingeret,

antea functi erant, quandoque reciperent.[i] Notatúmque & illud eſt, perrarò bis delictum imperatores venia dignum putaſſe: quia iuxta verbum[k] Lamachi ſummi ducis, non eſt in bello bis errare, vbi ſi quid offenditur perperam temeritate vel inſcitia, emendari non poteſt: paruaque in bello offenſa, magnarum ſæpe rerum momenta facit. *Lamachi dictum.*

ANNOTATIONES.

geret, néve tentorium ex pellibus haberet: ceterum autem iis ad priſtinum militię ordinem propoſuerunt, ſi quis bina ſpolia ex hoſtibus tuliſſet. Et quod de binis hoſtium ſpoliis hic dicitur, probatur ex Iul. Frontino Stratagematũn lib.4.cap.1. cuius verba attulimus ſupra.

i *Notatúmque.*] Noſtris legibus licet tyroni adhuc diſciplinam ignoranti ignoſcatur l.3.§.ſi plures. ff.de re milita. tamen ſi bis peccauerit, pœna competenti afficitur. Item deſertor, ſi in vrbe inueniatur, capite puniri ſolet. alibi apprehenſus ex prima deſertione reſtitui poteſt: iterum deſerendo capite puniendus eſt. l.non omnes.§.deſertor.eod.

k *Lamachi.*] Plutarch. in Apophthegmatis imperatorum. Lamachus, inquit, quendam turmæ ducem in errorem lapſum obiurgabat, qui cum dixiſſet, Se poſtea nunquam id eſſe facturum. Atqui non eſt in bello, inquit, bis peccare. *οὐκ ἔξεστιν ἐν πολέμῳ δὶς ἁμαρτεῖν.* Sed & Catonis ſententia eſt apud Vegetium de Re milit. lib.1.cap.3. In aliis rebus, ſi quid erratum eſt, poteſt poſtmodum corrigi. Præliorum delicta emendationem non recipiunt, cùm ſtatim pœna ſequatur errorem. Aut enim confeſtim pereunt, qui ignaue imperiteque pugnauerunt, aut in fugam verſi, victoribus vltra pares eſſe non audent.

Quæ ſolemnia in Herculis ſacro ad aram maximam ſeruabantur, & quæ apud exteros, quæve ara Herculis Romæ fuerint. CAPVT XIIII.

POST vrbem conditam[a] Romulum vrbis authorem ſacra Græco Herculi ara illi erecta, quæ Maxima dicta eſt, vt ab Euandro conſtituta erant, feciſſe, eáque poſteris manſiſſe, literis proditum eſt. Quæ ara ante Romulum religioſiſſima fuiſſe traditur, eamq; ipſum Herculem[b] Ioui inuentori, ſi amiſſas boues repeririſſet, dedicaſſe fama vulgauit. Hoc enim ſacrũ[c] Euander inſtituit primus poſt Marathonios, qui primi diuinos honores Herculi dedere: Potitiis & Pinariis, qui ex clariſſimis familiis ea loca incolebant, ad ſacrum adhibitis. Traditumq́; memoriæ eſt, Potitios ſacris præſto fuiſſe: & propitiato Deo, extis ſolemnibus depaſtos. Pinarios vero extis adeſis ad reliquam dapem veniſſe. Inde inſtitutum manſiſſe, ne extis ſolemnibus veſcerentur in poſterum ipſiq; Potitii, eorumq. poſteri, ab Euandro edocti, multis poſt tempeſtatibus antiſtites templi ſacris & cæremoniis præfuere:[d] donec ſublata Potitia gente, ſeruis publicis tradita ſunt:[e] Appius enim Claudius cenſor, ſublato Potitiorum genere, cui ad aram maximam familiare id ſacerdotium fuit, ſeruis quos docuerat, ſacra delegauit. In quo id traditur mirum, vt triginta puberes, qui reliqui Potitiæ familiæ manſerant cum omni ſtirpe intra annũ extincti fuerint. Ipſeq; Appius huius author facinoris, ob hoc admiſſum in extremum vitæ exitium pene lapſus ſit: & ſiue caſu, ſiue conſilio deorum immortalium, luminibus orbatus, calamitoſam vitam egerit.[f] Fuit autem hæc ara in Capitolii faucibus, iuxta Carmentalem portam, & forũ boarium: in qua propriũ erat, vt[g] iuuencus indomitus ſua Herculi victima mactaretur:[h] cui, & Fauno, viã profecturi, ſacrum facerent.[i] In qua propria quædam huic aræ debita ſolemnia, præter aliorum inſtituta manſere, quæ præterire non erat fas. Siquidem in ea prætor, aut

Ara maxima Herculis. *Iupiter inuentor.* *Marathonii.* *Potitii. Pinarii.* *App. Claudii facinus.* *Sacrificium. Cæremoniæ ſolemnes in ara maxima Herculis obſeruari ſolita.*

ANNOTATIONES IN CAP. XIIII.

a ROmulum.] Liuius 1.Decad. lib.1. & de hac ara maxima Herculis Virgil.lib.8.Æneid.

Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri
Hanc aram luco ſtatuit, quæ Maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ Maxima ſemper.

b *Ioui inuentori.*] Dionyſ. Halycarnaſ. lib.1. & Lactantius lib.1.cap.11. eundem ex Ennio, vt puto, Deum hominumque repertorem vocat.

c *Euander.*] Hæc vſque ad verſic. Donec. ſunt Liuij 1.Decad.lib.1. Valer.Max.lib.1. cap.2. Macrobij lib.3. Saturnal. cap.6. Feſt.Pompeij lib.14. vbi de Potitio loquitur.

d *Donec ſublata.*] Liuius vbi ſupra, & rurſus eiuſdem Decad.1.lib.9. Et Lactant.lib.2.cap.8.

e *Appius enim Claudius.*] Hæc vſque ad verſic. Fuit autem. ſunt Liuij d. lib.9. Valerij Maximi lib.1.cap.1. ſtatim poſt princ. Lactantij vbi ſupra. & Seruij in lib.8. Æneid. enarrantis cum locum,

Tum lecti iuuenes certatim, aræq; ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum.———

f *Fuit autem hæc ara.*] Scilicet Herculis, de qua dictum eſt ſupra eod.lib.cap.4. & 12.

g *Iuuencus indomitus.*] Virg. quo loco mox citabitur author li.8.Æn. promiſcue tauri & bouis meminit, vbi factũ Herculi ab Euandro rege ſacrificiũ indicat. Ego reperio apud Liu. Dec.1. li.1. boue eximia capta de grege ſacrũ Herculi ab Euandro rege inſtitutũ: eam verò Seruius quinquennalem ait, id eſt, perfectæ ætatis: robur enim boui in quinatu aſſerit Plin. lib.8. c.45. Igitur cùm hic ait iuuencum indomitum victimã fuiſſe, vide an ſatis recte poſitum ſit. Dicitur enim iuuencus qui iam ad agrum colendum iuuare poteſt, vt Varro ſcriptum reliquit. Nihil tamen in hoc eſt periculi, poſtquam ex lib.ling. Lat.5. idem Varro author fuit Alexãdro iuuencũ ſcribendi: & ſi quinquennis bos capi ſolita eſt, ab ea iuuencæ nõ abhorret appellatio, cuius in fœmineo ſexu mẽtio eſt apud Varr. de emendatione: ubi contendo: Eſt enim Gentiũ ritibus obſeruatũ marem hoſtiam Deo maſculo & fœmineam Deæ fœmineæ ſacrum facere.

h *Cui & Fauno.*] Feſtus lib.14. ſic habere viſus eſt quibuſdam, Profecturi viam Herculi, aut Iano ſacrificabant: vbi tamen ſic alias legitur, Propter viam fit ſacrificiũ quod eſt proficiſcendi gratia Herculi aut Fauno, qui ſcilicet idem eſt Deus. Verùm ex priori ſcripto feciſſe de Iano Fauno videtur Alexander: quod ſi non eſt, neſcio quem in eo ſequatur authorem. Sanè quod de Hercule proditur, ex eo eſt, quòd cùm equos nobiliſſimos haberet, pedes ſemper inceſſerit, vt ait Seruius ad illud Æneid.

Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis
Terribili impexum ſeta cum dentibus albis,
Indutus capiti.———

i *In qua propria.*] Vt patet ex ſeq.

pontifex qui rem diuinam facit, [k] ſola lauro, nec alia coronatur fronde. Cúmque mulieribus adeſſe ſacris, & rem diuinam facere omnibus ferè liceat, [l] Herculis tamen ſacrificio adeſſe, vel exta tangere, aut veſci, aræve admouere manus, aut ſolennia videre, religio non ſinebat. Et quum in ſacrificiis deorum, qui rem diuinam facit, [m] capite operto numina adire, adorantéſque veſte ad caput obducta ſacris intereſſe debeant: apud [n] aram Herculis maximam, dum ſacra fiunt, dumque litatur, omnes capite aperto & uelatos eſſe decet. [o] In qua præter aliorum morem, nec lectiſternium fieri, nec puluinar ſuſcipi poterat: [p] in quibus quoque ſacris ſeruatū legitur, vt ſedentes epulis veſcantur ſolennibus, quum in cæteris ſtantes & ſaltabundi veſci ſoleant. Cumque in omni precatione qui vota effundit ſacerdos, [q] Veſtam & Ianum, aliósque deos Præſcriptis verbis, & compoſito carmine aduocare ſoleat: illos tamen qui ad aram maximam ſacrum faciunt, alium [r] quam Herculem deum aduocare non decebat: [s] quippe cum in Herculis templum deorum nemo admittatur, neque alterius Dei aram [t] effigiémve, ſicut in cæteris phanis, videre fas eſt, ita [u] more tradito, vt mane ſimul & veſpere ad aram maximam ſacrum fiat, quum in cæteris matutinum tantummodo tempus hoſtiis immolandis dicatum ſit. [x] Fuitq; obſeruatum, vt ab eiuſmodi ſacris nedum ſerui & liberti, [y] ſed & canis arceatur, ſicut ab [z] arce Athenienſium, vbi Mineruæ, [a] & à Delo, vbi Dianæ templum fuit, arcebatur,

De hoc ca. 17. & 22. huius lib.

Canis ſacris exclus.

ANNOTATIONES.

k *Sola lauro.*] Lilius Gyraldus 17. Syntagmate ſic ait, Ad aram Maximam Herculi ſacra qui faciebant, ſola lauro ſoliti coronari a quibuſdam traduntur, qui tamen Virgilij autoritate conuincuntur, vbi ſic ait lib. 8. Æneid.

——Herculea bicolor cùm populus vmbra
Velauitq; comas, foliiſque innexa pependit.

Et paulò poſt.

Populeis adſunt euincti tempora ramis.

Solenne etenim in ſacris omnibus erat ſe frondibus numini, cui fiebat, ſacris, ornare. Populum autem ſacram Herculi pueri ſciunt. Verùm quòd hic Alexander poſuit non ſine authore ſcriptum eſt poſt Macrob. lib. Saturnal. tertio.

l *Herculis.*] Silius Italicus lib. 3. Punicorum deſcribens ſacra & templum Herculis Gaditani ſic cecinit.

Tum quis fas & honos adyti penetralia noſſe
Fœmineos prohibent greſſus, ac limine curant
Setigeros arcere ſues.

Vide Plut. problem. c. 60. Propertius lib. 4. Elegiarum ad Herculem.

m *Capite operto.*] Macrob. lib. 3. Saturnal. c. 12. ex Cornelio Balbo, Varrone & C. Baſſo ritus rationem excutit. Virgil. lib. 3 Æneid.

Et capita ante aras Phrygio velamur amictu.

Seruius in eundem eodem lib. 3.

Ne qua inter ſanctos ignes in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.

Sacrificantes, inquit, omnibus diis ſoliti ſunt caput velare, ne ſe inter religionem vagis aliquid offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio eſſe videretur. Et lib. 2. in eum locum.

Fatale aggreſſi ſacrato auellere templo
Palladium ——

Plutarch. Problemat. c. 10. huius rei multas rationes affert. & c. ſequen. alias quoque multas cur Saturno capite aperto immolabant. & iterum cur Honori capite quoque aperto rem diuinam faciunt. Feſt. Pomp. lib. 17. vbi de Saturnia talia. Saturnii, inquit, dicebantur, qui caſtrum in vno cliuo capitolino incolebant, vbi ara dicata ei Deo ante bellum Troianum videtur: quia apud eum ſupplicant apertis capitibus. Nam Italici, authore Ænea, velabant capita, &c. Fulgentius ad Chalcidium ait pallium quo ſacerdotes caput tutabantur, cùm ſacrificiū acceſſiſſent, Tutulum fuiſſe dictum: vnde Tutulati dicti fuere, de quibus Varro lib. 6. de lingua Latina.

n *Apud aram Herculis Maximam.*] Macrob. Balbi & Varr. authoritate lib. 3. Satur. c. 12. Quare autē maxima dicebatur diſces ex Dionyſ. Halic. lib. 1. Et Seruio lib. 8. Æneid. ibi,

——Araq; ſacerdos
Viſcera tosta ferunt taurorum.——

Et hanc quoque ita vocatam ſcribit Liu. 1. Decad. lib. 9.

o *In qua præter.*] Seruius ad 8. Æneid. ibi,

——Gramineoq; viros locat ipſe ſedili,

Ait, in templo Herculis lectiſternium eſſe non licuiſſe. Idemque Macrob. lib. 3. ex Cor. Balbo.

p *In quibus quoque ſacris.*] Plutarch. in Problem. & Virg. vbi ſupra proxime.

q *Veſtam & Ianum.*] Ex Cicerone 2. de Natur. deorum. Zenone lib. 1. Rerum Italicarum. & ex eo Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 9. poſt princ. & Seruio lib. 1. Æneid. enarrante hunc locum,

Cana fides & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt.——

r *Alium quàm Herculem.*] Plutarch. eius rei rationem reddit Problem. cap. 90.

s *Quippe cum in Herculis.*] Seru. quo loco infrà citabimus.

t *Effigiemve ſicut.*] Patras tráſfertur in aream Dianæ Limnatidis ſignū, quod Meſoæ reliquo tempore ſeruatur ipſo eius feſto die. Sunt autem in ea area & aliæ ſacræ ædes in aperto, ad quas per porticus quaſdam eſt aditus: licet Dianæ locus ſacer ſit: vt ſcribit Pauſan. lib. 7. item in æde Portumni ſigna ſunt tam ipſius quàm Mercurij & Matutæ. Pauſan. lib. 2. Et in eodem lib. Templum Dianæ Orthiæ, ſigna Apollinis Latonæ & Dianæ habuit. Romæ in Iunonis æde fuere Æſculapius & Diana. In delubro Apollinis Diana, Muſæ, Latona. Præterea in Iunonis æde cultus fuit qui Iouis eſſe debuit, ſignúmq; Iouis inibi, vt ad huius templum Iunonis ſignum, quod geruli dum inferre quedq. deberent, in ædem propriam dicantur, non ſine religione, ſedem ſignorum permutaſſe, vt habet Plin. lib. 36. c. 5.

u *Ita more tradito.*] Hercules Potitium & Pinarium ſenes qualiter ſe coli vellet docuit, ſcilicet vt mane ei & veſpere ſacrificaretur, teſte Seruio ad 8. Æneid. ibi,

Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri.

Quæ verba ſi docent familiam dictam Pinariam, non ſatis ſcio, cùm ἀπὸ τῆς πείνης, id eſt, a fame dictos Pinarios, & alio prius nomine nuncupatos fuiſſe, Gyraldus aſſeruerit Syntag. 17. aduerſus Diodori & Liuij authoritatem.

x *Fuitq; obſeruatum.*] Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 8. Æneid.

Tunc lecti iuuenes certatim.——

Non vacat, inquit, lecti. In ſacris enim Herculis liberi, nec ſerui intererant, nec liberti: adeò, vt Appius, qui ſacra hæc tranſtulit in libertos, & caruerit oculis, & intra annum omnem familiam perdiderit Petitiorum, vt habet quoque Liuius Dec. 1. lib. 9. & Macrob. lib. 1. Satur. vbi de mente Maio. Sed & vt id addas, ab æde Matutæ ſerui, ſeruæque arcebantur, vt tradit Plut. probl. c. 15.

y *Sed & canis.*] Plutarch. problem. cap. 90. Plinius lib. 10. cap. 29. Non æditui alteriusve diligentiæ, ſed religioni tribuit, quod canis & muſca Herculis templum non intrarent.

z *Ab arce Athenienſium.*] Plut. eiuſdem operis c. 111. Pauſanias lib. 1.

a *Et à Delo.*] Strabo lib. 10.

b *Neque*

quòd impurum & procax animal eſſet. [b] Neque fas viſum, ſacra Herculis qui libertatem impartiunt, quique ex ſeruitute gentes exeunt, niſi liberos attrectare. Quod [c] Plateenſibus in vſu erat, vt dum manibus illorum qui pro Græciæ libertate ceciderant, parentant, & ſupremum exhibent officium, mancipia procul arceant. [d] Cuius exemplo Coi rem diuinam Iunoni exhibentes, à ſolenni epulo ſeruos abegere. [e] Traditum vero eſt, Rhodi, Lindi incolas nouo ritu Herculi immolare: nam maledictis ludibriíſque verborum Herculi litant iunctis bobus. Si quid vero honeſti probique in ſacrificio prolatum dictumve fuiſſet, tanquam ominoſum ſpretæ religionis crimen erat. Idem in [f] ſacris Eleuſinis, quæ magna dicta ſunt, factitatum comperimus, in quibus mulieres mutuis probris conuiciiſq. ſe inceſſere, & maledictis ſolent conuitiari. Et in [g] feſto quod Lenæum Athenienſes vocant, fœda conuicia per riſum & iocum inuicem poetæ iactitant, & contumeliis ſe laceſſunt. [h] Apud Coos autem ſacerdos muliebri veſte amictus, & mitra caput ornatus, Herculi ſacrum facit, & victimam cædit: ſicut in [i] Attide viri ornatu muliebri, mulieres virili, Veneri rem diuinam faciunt. Cui perſimile eſt, quod in [k] Mutunni ſacello, mulieres togis prætextatis velatæ, Romæ ſacrificant. Nonnulli coturnice, [l] vt Phœnices, plerique humana victima, vt [m] Carthaginenſes, Herculi litant. [n] In pantheo quoque ſtatis diebus in ſacris Herculis mactabatur homo, fœdo facinore & perniciali exemplo. Fuitque literis proditum, ab ignauis vota Herculi & preces effuſas non exaudiri, quòd ſoli ſtrenuo & peruigili proſperos ſucceſſus faceret, & propitius foret. Sed præter hanc aram fuit alia [o] Victoris Herculis in foro boario, qui triumphalis dictus eſt, cuius ſtatua ab Euandro ſacrata triumphi die habitu triumphali ornabatur. Alia [p] ad circum maximum Cereris, & Herculis qui cuſtos cognominatur à Sylla ex prædicto Sibyllinorum carminum, vt multi autumant, erecta & conſtructa. Templum quoque Herculi [q] iuxta Tiberim mirabili ſtructura olim fuiſſe legimus, in [r] quo ex decimis ſacrum fit, vbi duæ [s] aræ éxque earum altera mulieres deguſtare, ex altera viros tantum veſci fas erat. Ad portam quoque [t] trigeminam Hercules Victoris cógnomento fuit, atque in eodem [u] boario foro ædes Herculi rotunda præcipuæ admirationis, ad [x] quam nec canes nec muſcas ingredi opinio eſt, ſicut [y] Achillis ædem ante Boryſthenem nulla ales ingreditur. Fuit præterea Hercules cognomento [z] Oliuarius, & Hercules [a] Cubans. [b] Fuiſſéque Herculi & Muſis communem aram in circo Flaminio, à Fuluio Nobiliore ex cenſoria pecunia conſtructam, mox à Martio Philippo Auguſti tem-

Plateenſes in parentationib. mancipia arcebant.
Coi.
Lindorũ ſacra maledica.
Sacra Eleuſina & Lenæa, maledica.
Veneris ſacrũ in Attide.
Sacra alia, & diuerſa Herculis.
Carthaginenſes.
Ara victoris.
Herculis.
Ara Herculi cuſtodis.
Herculis templum.
Herculis ara.
Herculis ædes rotũda.
Ædes Achillis.
Hercules oliuarius & cubans.
Herculis & muſis ara communis.

ANNOTATIONES.

b *Neque fas viſum.*] Suprà ad verbum fuit obſeruatum.

c *Platæenſibus.*] Siquidem bellum inituri vota publice diis nuncupauerant, ſi vicilſent Græci pro libertate, certamen liberum, ludoſque liberalis in plateis edituros, teſte Diod. Siculo lib. 11. Vnde nulli ſeruo fas erat quicquam contrectare quod ad huiuſmodi ſacrum pertineret, vt refert Plutarchus in Ariſtide.

d *Cuius exemplo Coi.*] Phylarchus antiquus poëta verſibus quos ſic Latine conuerſos habes,

Sunt ſoli quidem liberi ſacrificant
Homines apud illos liberum diem habentes.
Seruorum nullus prorſus ingreditur, vel paulum.

Idem Machæreus rerum Coarum 3. & illorum authoritate Athenæus lib. 14. cap. 17. qui & idem quoque ſcripſerat li. 6. cap. 7. poſt princ. Sed & Æginæ Monophagi Neptuno ſacra facientes ſeruos non admittebant ex Plutarch. Probl. cap. 157.

e *Traditum verò.*] Hæc vſque ad clauſulam, Idem in ſacris. ſunt Lactantij lib. 1. cap. 21. Philoſtrati libr. 2. Imaginum. Zenodoti in Collectaneis Adagiorũ, in illo adagio, *Λίνδιοι τὴν θυσίαν*. Gregorij Nazianzeni prima *στηλιτ. λόγ.* & non nihil ad Nonnium.

f *Idem in ſacris Eleuſinis.*] Hæc ex Diodoro Siculo lib. 6. c. 2. Sane ab Eleuſinis ſacris profani & pegrini arcebantur, vt Lilius annotauit ex Calimacho Syntagmate 14.

g *Et in feſto quod Lenæum.*] Ex aliis idem Lilius ſyntagma. 17. vbi de Anthiſteria celebritate.

h *Apud Coos.*] Plutarch. Problem. c. 171.

i *In Attide.*] Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 8.

k *In Mutunni ſacello.*] Nullibi, vt erat hic antè, legitur Mutininos, ſed vbique Mutinos, ſiue Mutunnos, vt eſt apud Virgilium (ſi is eſt) in obſcœno carmine,

Fuit rubricato minare Mutino.

Tertullianum in Apologetico cap. 24. Arnobium aduerſus gentes lib. 4. D. Auguſtinum de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 11. Sed vnde id acceperit Alexander non memini.

l *Vt Phœnices.*] Arrian. lib. 2. de Rebus geſtis Alexandri.

m *Carthaginenſes.*] Plinius lib. 36 cap. 5.

n *In Pantheo.*] Plinius ſcribit prædicto loco, Pœnos in Pantheo humana victima omnibus annis ſacrificaſſe.

o *Victoris Hercul.*] Plinius lib. 34. cap. 7. in princ. & lib. 35. c. 4. & Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 6.

p *Ad circum maximum.*] Plin. lib. 34. c. 8. meminit quidem Herculis, qui fuit in æde Pomp. Magni; ſed fuit alia ædes ipſius Herculi, Magni cuſtodis circi Flaminij dedicata à L. Sylla in nona vrbis regione, vt teſtis eſt P. Victor. Quo verſus Ouidij in Faſtis,

Altera pars circi cuſtode ſub Hercule tuta eſt.

q *Iuxta Tiberim.*] Diodor. Siculus lib. 5. cap. 2.

r *In quo ex decimis.*] Idem ibid. refert Herculem dixiſſe eos qui ſibi ad deos tranſlato, decimam bonorum dicarent, vitam felicem victuros. Decima verò eiuſmodi quod iuxta legem ſani Herculei daretur, Prolanata dicta ſunt Varroni lib. 5. de ling. Latina. Macrob. lib. 3. Saturn. c. 12. Quibus addito Marlianum in Topographia vrbis Romæ lib. 4. c. 6.

s *Duæ aræ.*] Plutarch. in Problem. cap. 60.

t *Trigeminam.*] Solinus cap. 2. poſt princ.

u *Boario foro.*] Dionyſ. Halicarnaſ. lib. 1. Plinius lib. 16. cap. 29. & lib. 34. cap. 7. & lib. 35. cap. 4. Tacitus lib. 12. & Liu. 1. Decad. lib. 10. Ouid. Faſtor. 1.

Conſtituitque ſibi, quæ Maxima dicitur, aram,
Hic vbi pars vrbis de boue nomen habet.

x *Ad quam.*] Plin. d. cap. 29. lib. 10. & Solinus cap. 2.

y *Sicut Achillis.*] Plin. d. cap. 29. lib. 10. Solinus c. 29. Græci loca alitibus carentia *ἄορνα* vocant, id eſt ſine auibus. Lucretius autem lib. 6. ea Auerna vocat, redditque eius rei rationem,

Principio quòd Auerna vocantur, nomen id ab re
Impoſitum eſt, quia ſunt auibus contraria cunctis, &c.

z *Oliuarius.*] Petrus Victor in 11. vrbis regione.

a *Cubans.*] Idem author in 14. regione.

b *Fuiſſeq. Herculi & Muſis.*] Plutar. Problem. c. 59. vbi eius rei rationem reddit, & Eumenius in Oratione ad Galliæ Belgicæ Præſidem de Scholis inſtaurandis.

Templum Herculis à Iolao conſtructum.
Hercules cultus apud Perſas.
Apud Athenienſes.
Hercules Ilienſibus inuiſus.
Mulieres apud Traces odioſæ viris.
Sic Venus apud Lemnios. Et Achilles apud Tenedios.
Syracuſani.
Caucaſij.
Siba.
Tyrij.
Gaditani.
Hercules plures.

pore ſacratam fama vulgauit. Sed præter hæc templa, quæ in ſumma religione & cultu maximo fuere, fuit [c] Hercules Conopios apud Oetæos, ab Erythræis [d] Hippotonos, a Celtis [e] Ogmyos, ab alijs [f] Alexicacos, quaſi depulſor malorum cognominatus. Feruntque templum [g] Iolao nepoti ab Hercule contructum, tantæ maieſtatis incolis fuiſſe, vt ſi a ſolitis deficerent ſacris, muti euaderent: rurſus ſi ſacra ſe perfecturos vouerent, in priſtinam reſtitui ſanitatem. Præcipuæ vero admirationis [h] apud Perſas colitur Hercules in monte cui nomen Sambulos, qui per quietem ſacerdotes monere dicitur, vt equos venatui ſiſtant ornatos: qui quum per nemora & ſaltus diu vagati fuerint, nullo rectore nocte redeunt ad ſtabula vacuis pharetris, mox omnes ſaltus feris confoſſis conſtratos repe-riunt, ita vt multo venatu incolæ ditentur. Apud Athenas vero [i] Cynoſarges templum Herculis, [k] Gymnaſium & Lucus maximi nominis erant, quæ Philippus impotenti ira deuaſtauit, & incendit. Hoc etiam licet animaduertere, [l] ab Ilienſibus Herculi ſacra celebrari vetitum, quòd Ilium Hercules olim depopulatus eſſet, cum propterea odio proſequuti perniciali. Sicut [m] apud Thraces, mulieres tanto flagrarunt odio, quòd Orpheum diſcerptum à mulieribus dicerent, vt viri vxoribus ſtigmata inurerent, in Orphei vltionem. [n] Et Lemnij cum Vulcanum colant, quòd apud eos enutritus foret, [o] Venerem quòd Marti ſe miſcuiſſet, velut adulteram adeo contempſerunt, vt nemo illi ſacrum faceret. [p] Tenedij quoque Achillem, quod Tenedum deuaſtaſſet, ita infenſum habuere, vt ſupplicio afficeretur, ſi quis reſtituto templo Achillem nominaſſet. Contrà vero Syracuſanis Herculem promptum numen, & maximi cultus fuiſſe, quod ope Proſerpinæ [q] Cerberum ex inferis eduxiſſe dicerent. [r] Caucaſij etiam produntur Herculem ſummis percolere honoribus, quòd Prometheum vinculis exoluiſſet: Ioui & Mineruæ infenſi, pleni perſuaſionis, tanquam Prometheo ſatisfaciant, quòd igniferis ſagittis aquilas & illorum nidos incendant, fœtúſq; euaſtent & depopulentur. [s] Ferunt Sibas circa Indum, adeo Herculem velut gentis authorem coluiſſe, vt pellibus amicerentur vt Hercules, clauas gererent, illaſq. bobus & equis inurerent. Sicut [t] Tyrij & [u] Gaditani Herculem magni numinis inſtar habuere. Fuitque memoriæ proditum, Herculem non vnum fuiſſe, ſed plures. Nam præter [x] Tiryn-

ANNOTATIONES.

c *Hercules Conopios.*] Strabo lib. 13. Aliis tamen Cornopios dicitur, vt habet Lilius Gyraldus Syntagmate 10.

d *Hippotonos.*] Alij legunt Ipoctonos à beſtiola vineis infeſta, quam Erythræi Ipon vocant, quia eos ab hac beſtiola liberarit. Rhodiginus lib. 6. c. 7. ad fin.

e *Ogmyos.*] Lucianus in Hercule Gallico. Rhodigin. vbi ſupra.

f *Alexicacos.*] Lactantius lib. 5. c. 3. Hunc Heſychius in inſula Melita honoratum ſcribit.

g *Iolao.*] Diodor. Siculus lib. 5. cap. 2. ait, Apud Agrenæos templum ſacratum ab Hercule qui præter cætera hic relata, omnes eam incolentes vrbem ab ipſorum ortu, Iolao ſacras nutrire comas docuit: quoad ampliſſimis victimis eũ ſibi Deum propitium reddant. Fuerat autem Herculis voluntarius comes & auriga Iolaus, qui curru dicitur in Olympiis ludis viciſſe. Pauſan. lib. 5.

h *Apud Perſas.*] Eius verò cognomen eſt Sandes, vt Agathius ex Beroſo & Athenocle ſcribit Hiſtor. lib. 2. Monti verò nomen Sambulos, teſtatur Tacitus lib. 12.

i *Cynoſarges.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. Plutarch. in Themiſtocle in princ. Pauſan. lib. 1. vbi ita dicit vocatum ab alba cane. Stephanus, Suidas, Heſychius, & diximus ſupra eiuſdem lib. cap. 4.

k *Gymnaſium & Lucus maximi.*] Vide eodem cap. 4.

l *Ab Ilienſibus.*] Strabo lib. 13.

m *Apud Thraces.*] Plutarch. in lib. de Sera numinis vindicta.

n *Et Lemnij cùm Vulcanum colant.*] Vnde & Lemnius dictus eſt Virgil. lib. Æneid. 8.

Hoc pater Æolijs properat dum Lemnius oris.

Et Vulcania Lemnos Valerio Flacco lib. 2. Argonauticõn. & vide infrà lib. 6. cap. 4.

o *Venerem quòd Marti ſe miſcuiſſet.*] Quod ita fuit, vt cùm ſpreta Venus à maritis tetrum odorem vxoribus immiſiſſet, illæ eam ob rem viris infenſæ, cum pellicibus coniurauerunt, vti eos è Thracio bello redeuntes ad vnum omnes interficerent: quæ dicta, facta ſunt, niſi quòd Hypſipyle Regis filia Thoanti patri pepercit. Hæc cùm alij, tum Apollodorus in Argonauticis prodidit.

p *Tenedij.*] Plutarch. Problem. c. 141. & ante eum Diodor. Siculus lib. 6. c. 16.

q *Cerberum ex inferis.*] Seruius ad 6. Æneid. ibi,

Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petiuit.

r *Caucaſij.*] Ex Duridis Samij hiſtoriis Rhodiginus lib. 7. cap. 20.

s *Ferunt Sibas circa.*] Arrianus qui hos Sibaſtos appellat lib. 8. de geſtis Alexandri. Sed & poſteà eodem lib. ſcribit Suraſenos & ipſos quoque gentem Indicam maximè Herculem colere.

t *Tyrij.*] Cicero de Natura deorum lib. 3. & Diodorus Siculus lib. 17. cap. 4. Herculis autem Tyrij meminit Quintus Curtius lib. 4. & Arrianus libro 2.

v *Gaditani.*] Pomponius Mela lib. 3. eo capite, quo deſcribit Hiſpaniæ & Septentrionis inſulas, poſt princi. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 24. Et Silius lib. 3. Punicorum, inter cætera æditui & ſacerdotes ab eius templo,

Fœmineos prohibent greſſus; ac limine curant
Setigeros arcere ſues.——

x *Tirynthium.*] De quo Virgilius lib. 7. Ænei.

——Poſtquam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius attigit arua.

Vbi Seruius, A Tirynthe, inquit, ciuitate Argis vicina, vbi nutritus eſt. & idem Virgilius lib. 8. de eodem loquens,

Ecce furens animis aderat Tirynthius.——

Vbi & ipſe Seruius, à Tirinthe, in qua nutritus eſt ciuitate. Idem Seruius lib. 8. eiuſdem operis in eum locum,

Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda.

Iuuenalis Satyra 11.

Nam cùm ſis conuiua mihi promiſſus, habebis
Euandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hoſpes.——

Statius lib. 4. Thebaidos,

——Sinus excit in arma
Antiquam Tyrintha Deus, non fortibus illa
Infœcunda viris, famaq; immanis alumni
Degener at.——

Nam, vt ibi ſcribit Lactantius interpres, in vrbe Tirynthe natus eſt Hercules, vnde & Tirynthius dicitur. Vide tamen Herodotum lib. 2. & Arrianum d. lib. 8. ex quibus poſſet videri hic Tirium legendum eſſe: niſi cæteri authores repugnarent.

y *Argiuum.*]

thium, etiam [y] Argiuum, [z] Thebanum, [a] Libycum, Cretenſem & [b] Ægyptium legimus. Denique [c] Varro Hercules tres & quadraginta, ac [d] Ioues trecentos enumerat, [e] Cicero ſex fuiſſe dicit. [f] Græci verò Orpheos quinque fecere, & [g] Veneres quatuor. [h] Sicut enim præſtantiſſimos & ſumma prudentia viros Iouis filios, vt [i] Æacum & [k] Minoa, & [l] ſemideos qui à Ioue genus ducunt: ferociſſimos Neptuni tamquam è mari genitos, [m] vt Cyclopes & Læſtrygones: monſtroſos verò & ignobiles è terra editos vetuſtas nuncupauit, vt [n] Tityum & [o] Antæum: [p] ita omnes qui vario & ſolerti ingenio, fortiſſimum aliquod facinus geſſere, vel periculis ſubleuandis hominibus profuere, aut alicuius ingenuæ artis author vel princeps foret, à maioribus Herculis nomina tulere. Sed quod de Libyco Hercule dictum eſt, meminiſſe oportet, quod hic Libycus, Ægyptius nuncupatur, [q] qui Nilo natus, Phrygias literas primus inueniſſe, & per manus poſteris dediſſe traditur.

Ioues 300. Orphei 5. Veneres quatuor. Iouis filij. Neptuni. Monſtroſi. Hercules qui appellati. Hercules Libycus.

ANNOTATIONES.

y *Argiuum.*] Varro de ling. Latina lib. 4. Cornelius Tacitus lib. 2. Arrianus lib. 1. illius ipſius operis. Seruius d. lib. 9.

z *Thebanum.*] Herod. lib. 2. Arnobius aduerſus Gentes lib. 2. Seruius vbi ſuprà. Philoſtratus in vita Appollonij lib. 2. Arrianus lib. 8. non ſemel. Nam & hinc Theocritus in Idyllus illum Βοιώτιον appellat. quod eſſet ex Thebis Bœotiæ.

a *Libycum.*] Seruius vbi ſuprà.

b *Ægyptium.*] Cicero de natura deorum lib. 3. Diod. lib. 1. cap. 2. Pomponius Mela lib. 3. Arrianus lib. 3. & 8. Philoſtratus vbi ſuprà, atque etiam lib. 2. Herod. lib. 2.

c *Varro.*] Seruius vbi ſuprà. in verbo, Tirynthium. vbique tamen Lilius Gyraldus legit quatuor & quadraginta.

d *Ioues trecentos.*] Tertullianus Apologetic. cap. 14. Romanus, inquit, Cynicus Varro trecentos Ioues, ſiue Iupiteres dicendum, ſine capitibus introduxit.

e *Cicero.*] Lib. 3. de Nat. deorum.

f *Græci verò Orpheos quinque.*] author Suidas.

g *Veneres quatuor.*] Cicero de Natu deorum, Venus, inquit, prima Cælo & die nata, cuius in Elide delubrum vidimus. Altera ſpuma procreata, ex qua & Mercurio Cupidinē ſecundum natum accepimus. Tertia Ioue nata & Dione, quæ nupſit Vulcano. Sed ex ea & Marte natus Anteros dicitur. Quarta Syria, Tyróque concepta, quæ Aſtarte vocatur, quam Adonidi nupſiſſe traditum eſt.

h *Sicut enim*] Idem Rhodiginus lib. 3. c. & lib. 20. cap. 28.

i *Æacum*] Is fuit Iouis & Europæ filius, vt ſcribit Diodorus. Alij ex ipſo Ioue & Ægina, vt Pindarus.

k *Minoa.*] Diodorus vbi ſuprà.

l *Semideos.*] De quibus Ouidius lib. 1. Metam. vbi ita facit Iouem loquentem,

Sunt mihi Semidei, & ruſtica numina Fauni.
Semideumque pecus.

m *Cyclopes & Laſtrygonas.*] De quibus ipſis duobus Strabo lib. 1. & Phurnutus addens Aloidas, quos omnes Neptuni filios vocatos fuiſſe tradit. quòd violenti & audacioris animi eſſent. Vide Plinium lib. 7. c. 2. poſt princ.

n *Tytium.*] Homerus lib. 7. Odyſſeæ.

ἄγον ἐποψόμενον Τιτυὸν γαιήϊον υἱόν.

Et lib. 11. eiuſdem operis,

καὶ Τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱόν.

Et Virgilius lib. 6. Æn.

Nec non & Tityum terræ omnipotentis alumnum.

Id eſt filium, vt interpretatur Seruius alter Nonius Marcellus. & diximus in noſtris commentarijs in l. ſi vnquam. in verbo & ſuſceperit liberos. nu. 52. mox ediuerſo.

o *Antæum.*] Nam & hunc terrigenam Libyæ vocat Statius lib. 7. Thebaidos,

Terrigenam ſudaſſe Libys.

Sed tu vide Euſebium Chronographum, qui id fictum eſſe arbitratur.

p *Ita omnes.*] Cornelius Tacitus lib. 2. Annal. vbi de Canopo loquitur, ſcribit eius indigenas Herculem apud ſe ortum & antiquiſſimum perhibere, eoſque qui poſtea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adſcitos. Idemque de Moribus Germano. de eodem Hercule ſic ait, Quidquid vbique magnificum eſt, in claritatem eius referre conſueſimus. Seruius enarrans eum locum lib. 8. Æneid.

Naſcenti cui treis animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat.

Mos, inquit, Herculis fuit, vt etiā non rogatus laborantibus ſubueniret. Fuit enim, ſicut Varro inquit, omnes qui fortiter fecerāt, Hercules vocabātur. Itemque l. 11. in eū locum,

Atrides Protei Menelaus adusque columnas
Exulat.—

inquit, omnes fortes Hercules dicebantur.

q *Qui Nilo natus.*] Cicero libro 3. de Natura deorum enumeras ſex Hercules, Alter, inquit, traditur Nilo natus Ægyptius, quem aiunt Phrygias literas conſcripſiſſe.

Quo tempore primùm prætores creari cœpere, & quod ius, quæue illorum poteſtas fuerit.

CAPVT XV.

PRODITVM [a] memoriæ eſt, ab ortu vrbis, ad annum ferè trecenteſimum & nonageſimum, prætorem qui ius in vrbe diceret, nullum Romæ extitiſſe. Fuerat enim hoc conſulis munus, & illorum qui in ſummo erant magiſtratu, ſuper iure controuerſo reſpondere. Sed quia à iure dicundo, ingruente bellorum tumultu, perſæpe eos auocari oportebat, prætore ac proprio magiſtratu qui ius in vrbe diceret, opus eſſe viſum fuit. Igitur quo tempore tribuni militum conſulari poteſtate eſſe deſiere, quum iam de conſulibus ex plebe creandis magnis contentionibus agitari cœptum eſſet, eáque res inuiſa patribus infamiſque haberetur, neque aliter ſedari videretur poſſe: tum primùm leniendæ multitudinis cauſa, vt conſul etiam de plebe fieret, à patribus eſt impetratum, inuicémque ipſa plebs vt prætor vnus ex patribus crearetur, qui ius in vrbe redderet, haud dubiè aſſenſit. Fuit enim is Spurius Furius Marci filius primùm [b] prætor ex patribus, eíque vt aliquibus honoris inſignibus conſpicuus foret, curulem ſellam vt conſuli dictatorique, & eadem auſpicia eſſe voluere. Nec diu apud patricios honos iſte manſit. Namque haud diu pòſt [c] Quintus Publius Philo

Sp. Furius primus prætor.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

a *Proditum memoriæ eſt.*] Id initium vſque ad eam clauſulam, Fuit enim is Spurius, eſt Liuij 1. Decad. lib. 6. in fi. & lib. 7. in princip. & Pomponij Iuriſconſulti in l. 2. §. cúmque conſules. ff. de Origine iur.

b *Prætor ex patribus.*] Liuius d. lib. 7. in princ.

c *Q. Publius Philo.*] Liuius eiuſdem Dec. lib. 8.

Prætorum numerus auctus. l. 2. §. deinde. ff. de orig. iur. Prætor vrbanus & peregrinus. *Prætores prouincias ſortiti.* *Prætores iiij. Lex Bebia.* *Prætores vj.* *Prætores x.* *Prætores xij.* *Prætores xvj.* *Prætura candidatis xij.* *Prætores decē & octo.* *Magiſtratus tutelaris.*

primus de plebe, aduerſante ſenatu prætor factus eſt: communicatáque tam prætura, quàm conſulatus cum plebe fuit. [d] Sed cum prætores magis ex vſu reipublicæ viderentur, ita breui illorum numerus auctus fertur, profectò vt mirum ſit quam facile coaluerint. Quippe latius propagato & aucto imperio, quo tempore Attilius Calatinus primo Punico bello dictator, extra Italiam duxit exercitum, cum obire tantum munus ſolus non poſſet, duo prætores creati, exq́ue his alter vrbanam, alter peregrinam iuriſdictionem ſortiti fuere. Et quia plerunque vſu veniebat, vt vrgentibus hinc inde hoſtibus, & multiplici bello ingruente, ferro & armis decernendum foret, prætores ſicut conſules [e] prouincias ſortiti, hiſq́ue & exercitibus [f] cum imperio præeſſe cœpere, ibique non ſolum ius dicendo, ſed armis imperitando imperium exercuere. [g] Ipſis enim licet ad ius dicendum creatis, non tamen a belli cura vacatio dabatur. Qui tametſi in imperio eſſent, iura tamen prouinciæ ſine decreto ſenatus aut populi iuſſu mutare non poterant. [h] Neque diu pòſt, primo Punico exacto bello, cum Galli tranſalpini in Italiam irrumperent, quatuor prætores creati lege Bebia fuere: quæ iubebat, à ternis ad quaternos creari licere. [i] Manſitq́ue hic numerus ad primum ferè Macedonicum bellum, quibus & belli ſumma commiſſa fuit, illorumque auſpiciis egregiæ res geſtæ plerunque ſunt. Tunc quoque additis prouinciis, & magno incremento rebus auctis, cum M. Cato Sardiniam obtineret, Siciliaque & Hiſpania imperio accreuiſſent, magiſq́ue indies prætores ex vſu forent, illorum numerus auctus fertur, vt ſeni crearentur. Poſt temporum verò curricula quibus [k] Cornelius Sylla rempublicam in dominationem vertit, cum plures de parricidiis, de ſicariis, de falſis leges tuliſſet, vt eſſent qui eas tuerentur, quatuor qui de criminibus inquirerent, veteri numero adiecere, ita vt decem crearentur. [l] mox Iulius Cæſar numerum amplauit. nam præter hos annonæ & rei frumentariæ præfecit duos, ad inuehendos commeatus, qui frumentarij ſeu Cereales dicti: quibus vt ne quid commeatus frumentiq́ue vrbi deeſſet, prouidere præcauereq́ue negotium erat. [m] Et mox alios, qui ærarij curam agerent, adiecit. Diuus deinde [n] Auguſtus ſedecim expleuit numerum, tametſi prætura candidatos duodecim [o] ab Auguſto editos, authores ſint: quem numerum non exceſſurum Tyberius iureiurando firmauit. Demum [p] diuus Claudius alios conſtituit, qui deficientium voluntates tuerentur, & de fideicommiſſis ius dicerent, quos fideicommiſſarios vocant: [q] quo tempore ad decem & octo prætores, quod nunquam antea factum, excreuit numerus. Et quum pupillis tutores [r] à conſulibus antea ſolerentur, [s] Marcus Antoninus philoſophus, omni doctrina homo eruditus, cuius pleraque extant egregia facinora militaria, vt diligenti diſquiſitione tutores pupillis darentur, proprio magiſtratui eam curam demandauit, qui tutelaris dictus eſt. [t] Denique nullo præfinito numero tot fuere, quot expedire reipublicæ viſi ſunt: quod lege prætoria cauebatur, cuius verba ſubiici: IVRIS diſceptator qui priuata iudicet, iudicarive iubeat, prætor eſto: iuris ciuilis cuſtos eſto: huic poteſtati

ANNNOATTIOES.

d *Sed cum Pretores*] Hæc vſque ad clauſulam, Et quia plerunque. ſunt L. Flori Epito. Liuij libro 19.

e *Prouincias ſortiti*] Tullius in 2. in Verrem Act. & alij plurimi, quos videbis in noſtris commentariis Primigeniorum in 17. q. in 1. opin. nu. 44.

f *Cum imperio.*] Apud Liuium 4. Decad. lib. 5. Minio Antiochi Regis Rom. legatus: Cur, inquit, Syracuſis atque in alias Græcas Siciliæ vrbes Prætorem quotannis cum imperio, & virgis & ſecuribus mittitis?

g *Ipſis enim licet.*] Liuius 3. Decad lib. 3. Ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati erant, vacatio a belli adminiſtratione data eſt. Valerium Prætorem in Apuliam ire placuit, ad exercitum a Terentio accipiendum, cùm ex Sicilia legiones veniſſent.

h *Neque diu poſt.*] Liuius 4. Decad. lib. 2. & L. Florus eiuſdem Liuij Epitome lib. 20. Ipſe autem Liuius 4. Decad lib. 10. Prætores, inquit, quatuor poſt multos annos lege Bebia creati, quæ alternis quaternos iubebat creari. Ex quo loco haud dubie accepit Alexander quod hic ſcribit: ſed ita vt quod Liuius dicit alternis quaternos, hic a ternis ad quaternos dicat.

i *Manſitque hic numerus.*] Liuius 4. Decad. lib. 2. Sardiniam, inquit, M. Porcius Cato obtinebat, ſanctus & innocens &c. Et paucis interiectis, Sex Pretores illo anno primum creati, creſcentibus iam prouinciis & latius patefcente imperio. Et Pomponius in l. 2. §. capta. ff. de orig. iur.

k *Cornelius Sylla.*] d. l. 2. §. deinde Cornelius.

l *Mox Iulius Cæſar.*] Hæc vſque ad clauſulam, Et mox alios, ſunt ex d. l. 2. §. deinde Caius.

m *Et mox alios.*] Tranſpoſita ſunt hæc Alexandri verba, quæ C. Cæſari tribuunt, quod ille nunquam, ſed primum Diuus Auguſtus fecit: is enim author fuit, vt cura ærarij a Quæſtoribus vrbanis, ad prætorios, Prætoréſve tranſiret: vt teſtis Suetonius in Auguſto cap. 36. Prætorum autem ærarij meminit Tacitus lib. 1. 13 & 20.

n *Auguſtus.*] In d. l. 2. vbi ſupra, verſic. D. deinde Auguſtus. & Suet. in Auguſt. c. 37.

o *Ab Auguſto.*] Cornelius Tacitus lib. 1. Candidatos (ait) præturæ duodecim nominauit, numerum ab Auguſto traditum, & hortante ſenatu, vt augeret, iureiurando obſtrinxit, ſe non exceſſurum.

p *D. Claudius.*] In d. l. 2. vbi ſuprà, verſic. poſt deinde D. Claudius. Nam & noſtris legibus Prætores agnouiſſe de fideicommiſſis ſatis conſtat ex l. ſi etiam ſeruum. §. ſi quis, ff. de fideicommiſſ. libert. Sueton. autem de ipſo Claudio in vita ipſius ca. 23. Iuriſdictionem, inquit, de fideicommiſſis quotannis, & tantum in vrbe delegari magiſtratibus ſolitum in perpetuum, atque etiam per prouincias poteſtatibus demandauit.

q *Quo tempore.*] Nam vt ſcribitur in d. l. vbi ſuprà, D. Claudius duos Prætores adiecit, qui de fideicommiſſis ius dicerent, ex quibus vnum D. Titus detraxit, & adiecit vnum D. Nerua, qui inter fiſcum & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicunt. Hæc ibi.

r *A conſulibus.*] Claudius, teſte Sueton. ca. 23 ſanxit vt pupillis extra ordinem tutores a Coſſ. darentur. Modeſtinus quoque in l. 1. ff. de confir. tutor. meminit conſularis poteſtatis in ſupplendo quod deſerit tutori dato. Plinius quoque ad Quadratum lib. 9. Epiſto. ſcribit, Cornutum à Coſſ. tutorem datum cuius iuris proceſſum expoſui in libello, de iure Liberorum, c. 14.

s *M. Antoninus Philoſophus.*] Iulius Capitolinus in vita illius.

t *Demque.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quàm lata. ſunt

Ciceronis

parento: quotcunque ſenatus creuerit, populuſque iuſſerit, tot ſunto. & infra. Quàm lata autem in iure dicundo prætorum iuriſdictio fuerit, multis documentis oſtenditur. Nam & [u] bonorum poſſeſſionem dare, & ad defuncti bona hæredem admittere, [x] nonnunquam ius conſtituere, & vetus abrogare poterat: [y] ſeruos manumittere; [z] iudices delegare, [a] tutores pupillis minime multos conſtituere: [b] dolo vel metu lapſis, aut vi deiectis ſubuenire, [c] de fide, [d] déque iureiurando: [e] tutelæ, mandati, pro ſocio, fiduciæ [f] déque empto, vendito, [g] locato conducto ius dicere, ſuæ cognitionis erat. [h] Læſos quoque immatura ætate [i] vel ſexu, in integrum reſtituere: [k] edicta proponere, [l] legem ad populum ferre: [m] néve probitas aut innocentia fraudi cuiquam eſſet, cauere debebat. Quinetiam [n] ferias concipere, [o] ludis præeſſe, quadrigis emittentis ſignum dare, [p] aquæductuum curam gerere, [q] ædem

Prætorũ in iure dicũdo iuriſdictio. quam lata fuerit.

ANNOTATIONES.

Ciceronis lib. 3. de Legibus. Cauendum autem hic ab Alexandro, qui legem Ciceronis fictitiam de prætoris imperio vigiliis exiſtimat, vbi lege Prætoria cantum ait, quam ſcilicet ipſe Cicero de imperio prætoris ſuæ Reip. vel alios complures ad inſtar Platonis confinxerat.

u *Bonorum poſſeſſionem.*] Ex noſtris ll. in l. ſed cùm patrono, in princi. & l. bonorum, & l. ſeq. ff. de bon. poſſ. & alibi ſæpe eod. tit. & in tit. de bono poſſ. ſecund. tab. & ex Cicerone in 3. in Verré act. & Vale. Maximo lib. 7. cap. 7. vbi de Genutio quodam & Vetilio lenone loquitur.

x *Nonnunquam ius conſtituere.*] Sic Liuius, Penes quem (de Prætore loquitur) magiſtratum omnis publici priuatíque iuris poteſtas, vt & nouum ius conſtituere, & vetera abrogare facultas eſſet. Ex quo Feneſtella, ſi is eſt author, de magiſtratibus Romanorum cap. 19. Theophilus lib. 1. Inſtitut. de bonor. poſſeſſ.

y *Seruos manumittere.*] Ex l. 1. ff. de offic. præt. l. non eſt, & l. ego. & l. pater. ff. de manu. vindic.

z *Iudices delegare.*] Ex l. mandato. ff. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſd. & l. ſolet. & l. prætor. ff. de iuriſdict. omn. iud.

a *Tutores &c.*] Iul. Capitolinus in M. Antonino Philoſopho, tradit illum prætorem primum tutelarem feciſſe, cùm antè tutores à Conſulibus poſcerentur. Verùm longis antè temporibus id munus prætorum quoque fuiſſe conſtat ex eo quod ſcribit Liuius 4. Decad. lib. 9. Tutore, ait, à Tribunis & prætore petito, &c. Ex quibus etiam verbis intelligis id quoque munus Tribunorum olim fuiſſe. Id quod raró alibi reperies. Noſtris autem legibus & procóſul & Præſes, & magiſtratus municipalis tutores dare poſſunt. l. 1. & 3. & aliis multis. ff. de tutor. & curat. dat. ab his. De Prætore autem minime dubitatur l. prætor. & l. nec mandante. §. 1. & 2. eod. tit. & l. 1. C. de offic. præto.

b *Dolo, vel metu lapſis.*] Nam quod ad dolum pertinet, peculiare edictum eſt prætoris, vt videre eſt ex l. 1. in princip. & per totum tit. ff. de dol. mal. De metu quoque in l. 1. & per totum titul. ff. de eo quod metus ca. De vi in l. 1. ff. de vi & vi arm. & apud Ciceronem in Orat. pro Cecinna, vbi loquens de Piſone prætore, Aut vim, inquit, fieri vetat, aut reſtitui factum iubet.

c *De fide.*] Ex l. 1. & l. iuriſgentium. §. prætor. ff. de pac.

d *Deq; iureiurando.*] In l. ait prætor ſi is. & ait prætor eius rei. ff. de iureiur.

e *Tutelæ &c.*] De tutela iam dictum eſt. ſed & huius, & mandati, & pro ſocio, & depoſiti cognitionem, prætoris eſſe, ſatis conſtat ex l. 1. §. qui pro ſocio. ff. de his, qui notan. infa. & l. 1. §. 1. ff. de poſ. Hic autem fiduciæ Alexand. appellat, quam noſtri depoſiti vocant. De quo tu vide omnino quæ ſcripſimus in Comment. tetra. tit. nu. 2. in præfatione.

f *Déq; empto.*] Id docent vel inſcriptiones in l. 1. & l. 30. & 34. ff. de contr. h. empt. l. 5. & 11. & 13. cum ſimul. de action. empt. quæ ex lib. Pauli & Vlpiani ad edictum arguunt, etiam de contractibus iuriſgentium prætorem edicta propoſuiſſe.

g *Locato.*] Ex Gellio lib. 11. c. 17. adde epigraphe l. 1. 5. 7. 9. 11. 13. & ſeq. ff. locati.

h *Læſos quoque.*] Ex l. 1. ff. de in integ. reſtit. & l. 1. & per totum tit. ff. de minor.

i *Vel ſexu.*] Quod prætor de hac re ſe intermiſerit, non conſtat ex tit. ff. & C. ad S.C. Maced.

k *Edicta proponere.*] Ex l. 1. in princ. ff. ne quis eum qui in ius voc. eſt. & l. 1. iuncta. l. iuriſgentium. §. prætor. ff. de pactis. & alibi ſæpè. & ex Plin. lib. Epiſt. 5. epiſt. vlt. Id quæ fiebat in tabulis dealbatis, quæ album prætoris dicebantur. In authent. de litigioſis. §. iubemus col. 8. quorſum etiã ſpectat locus, ſi quis album prætoris corrupiſſet &c. Sed & alij quoque edicta proponebant, vt Cenſores ex Suetonio in Claudio c. 16. ad fin.

l *Legem ad populum ferre.*] Scripſit forſan. Alexander, legenda ad populum ferre. de edictis locutus, quæ in tabulis dealbatis proponeret, & id erat Album prætoris. §. iubemus. Noue. de litigioſis. de quo dictum ſupra cod. lib. c. 8.

m *Néue probitas.*] Alias, vt ſcriptum legitur, Scitum à maioribus magiſtratibus: quales fuere Conſul, Prætor, Dictator & interrex, leges in veteri republica latas eſſe, vt obſeruauit Paulus Manutius in lib. de Legibus.

n *Ferias concipere.*] Id patet ex toto tit. præſertim in l. 1. §. 1. & l. 2. in princ. ff. de feri. & ex Suetonio in Claudio c. 22. & Gel. lib. 10. c. 24.

o *Ludis præeſſe.*] Quod planè inſinuat Liuius 1. Decad. li. 8. & 3. Decad. lib. 5. vbi ludis Apollinaribus. Iuuenalis ſaty. 8.

Nec dubitant celſi prætores vendere ludis.

Et Saty. 10. poſt prin.

Quid ſi vidiſſet prætorem in curribus altis
Extantem, & medio ſublimem in puluere circi
In tunica Iouis.——

Et ſatyra 11. ad fi.

Interea Megaleſiacæ ſpectacula mappæ
Idæum ſolenne colunt, ſimilíſque triumpho
Præda caballorum prætor ſedet.——

Et ſatyra 14.

Monſtro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas prætoris pulpita lauti.

Et Martialis lib. 12. Epigram. 29.

Cretatam prætor cum vellet mittere mappam
Prætori mappam ſurripuit Hermogenes.

Mappa enim ſignum erat, quod Prætor, qui ludis præerat, oſtendebat, vt quadrigæ emitterentur, vt conſtat ex Suetonio in Nerone cap. 22. & Quintiliano lib. 1. cap. 9. & Iuuenale d. Saty. 11. vbi ſupra. vide in authent. de Conſul. §. quantuncunque. Et huc quoque ſpectat quod ſcribit Vlpianus in l. ſi vt certo. §. interdum. ff. commodati vel ſi quis ludos edens prætor ſcenicis commodauit. Quo in loco Budæus tamen aliter intelligi voluit, ad id minime reſpiciens quid ſit proprium prætoris.

p *Aquæductuum.*] Vnde hæc tranſcripta coniectane ſint, non ſatis ſcio; at publicis aquis repetio præfectos fuiſſe S. C. qui cum eius rei cauſa extra vrbem forent, lictores binos, & ſeruos publicos ternos, architectos & ſcribas & librarios, accenſos, præcones ſingulos haberent. Equidem hoſce quandoque dici aquarum curatores, interdum aquarios apud Frontinum de Aquæductibus annotauit Cæl. Rhodig. lib. 18. c. 40.

q *Ædem dedicare.*] Confundit hoc loco Alexander munera prætorum, dum antea de maiore & vrbano ageret. Quod autem ponit de ædis dedicatione, eius exemplum dedit Æmylius Regillus prætor e minoribus, qui, bello in

Antio

dedicare, de geſtis cuiuſque magiſtratus diſquirere, [r] duumuiros & decemuiros creare, [s] bonis interdicere: quæque ad diſciplinam publicam pertinerent, curare & proſpicere: [t] tum criminoſos reos facere, officij prætoris erat. [u] Rei autem criminis fiebant, vt accuſator criminoſum in ius ducat, & apud prætorem reum agat, his verbis: Aio te prouinciam depeculatum fuiſſe, aut crimen aliquod admiſiſſe. Tunc ſi reus tacuiſſet, tanquam in conuictum lis dabatur: ſi verò eſſet inficiatus, inquirendo criminis præfixo die, à prætore accuſatio conſtituebatur, & tunc in reum, vt noxam cuius arguebatur, dilueret lege agebatur. [x] Denique illud receptum eſt, abſentibus conſulibus, & in prouinciam profectis, habendi ſenatus prætori Romæ ius fuiſſe, [y] comitiiſque præſidendi, de rebus quæ ad rempublicam pertinent, conſultandi, vbi præeſſendi: atque idem fere iuris quod conſules, habere, nulla controuerſia eſt. [z] Nec me præterit, memoriæ datum eſſe, non modo ſuper priuatorum cauſis, ſed inferiorum quoque magiſtratuum, videlicet quæſtorum & ædilium, prætori more priſco ius dicere licere. Itaque tam plebeios & humiles, quàm ædiles & quæſtores, reliquoſque magiſtratus, qui nec vocationem, nec præhenſionem habent, apud prætorem in ius vocare cuius poteſtas eſt: quos in vincla duci iubere, pro imperio & poteſtate legitimis pœnis afficere poterat. Fertur quoque [a] Octauius Auguſtus hoc munus prætori vrbano dediſſe, vt popularium litigatorum appellationes cognoſceret, prouincialium verò cognitionem conſularibus viris ipſe delegaret. Si tamen ipſi prætores prauè quid deliquiſſent, ex conſulto ſenatus nonnunquam prætura deiecti fuere. Nam & [b] P. Lentulus prætor & alij magnis criminibus circunuenti, abdicato magiſtratu, de gradu exturbati, male adminiſtrati muneris pœnas dedere. Moris præterea fuit, [c] vt ſicut dictatores, magiſtros equitum, [d] conſules ſub ſe legatos habebant, qui eorum vices gerere, & quoties oporteret, munia obire poſſent: [e] ſic prætores quæſtorum ope niterentur. [f] Itaque prætores quæſtoribus parentis affectu, & coniunctiſſimorum loco eſſe, vetuſti iuris fuit. Tametſi prætores ſicut conſules non modò quæſtorem, [g] ſed legatum vnum [h] pluréſve

Rei criminis quomodo fiebant.

Prætoris poteſtas abſentibus cõſulibus.

Prætor etiã minoribus magiſtratibus ius dicebat.

Prætores de gradu deiecti.

Ordo magiſtratuũ Rõ.

ANNNOATTIOES.

Antiochia cõfecto, quam vouerat ædem Laribus in Campo Martio dedicauit. Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 10.

r *Duumuiros & decemuiros.*] Nam ab Æmilio prætore vrbis Cn. Pupius. & Cæſius Quintius Flaminius, apud Liuium 3. Decad. lib. 2. duumuiri, ad ædem Concordiæ in arce faciendam creati ſunt. Duumuiros autem eos fuiſſe, quos & poſteà decemuiros appellarunt, videbis infrà lib. 3. cap. 16. in princip. Sed & priuati in quod prętor Decemuiros creauerit ex S. C. teſtis eſt ipſe Liuius 5. Decadis lib. 2. vbi loquitur de diuiſione agri Liguſtici & Gallici, ad quem rem prætor decemuiros creauit. Adde & Triumuiros à prętoribus creatos ad colonos ex S. C. deducendos ex eod. Liuio 4. Decad. l. 9. Hincque illud Horatij libro 1. Sermonum, ſatyra 3.

—Interdicto huic omne adimat ius
Prætor, & ad ſanos abeat tutela propinquos.

s *Bonis interdicere.*] Paulus lib. 3. Sententiarum, tit. 5. Maritus, inquit, per prætorẽ bonis interdicitur hoc modo, Quãdo bona paterna tua nequitia diſperdis, liberóſque tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi commercio interdico.

t *Tum criminoſos.*] Vt videre licet apud Val. Maximum lib. 8. cap. 1. vbi de M. Pompilio prætore loquitur, & Gellium recitantem pœnas furum ex legibus 12. Tabul. lib. 11. c. 18. Adde autem ſuperioribus adoptionem recipere ex Gellio lib. 5. cap. 19. non ſemel.

u *Rei autem criminis.*] Aſconius in 2. in Ver. actio. non multò poſt princ. Quid eſt, inquit, reum fieri, niſi apud prætorem legibus interrogari: Cùm enim in ius ventum eſſet, dicebat accuſator apud prætorem reo, Aio te Siculos ſpoliaſſe. ſi tacuiſſet, lis ei æſtimabatur, vt victo: ſi negaſſet, petebatur à magiſtratu dies inquirendorum eius criminum, & inſtituebatur accuſatio.

x *Denique illud receptum eſt.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. poſt princip. & lib. 10. vbi de P. Sempronio prætore creato loquitur. & 3. Decad. lib. 2. vbi de ſenatu a prætoribus vocato poſt Cannenſem cladem. & iterum lib. 3. vbi de ſenatu vocato a M. Atylio prætore. & 4. Decad. lib. 2. vbi de L. Corn. Lentulo prætore. & eiuſdem Decad. lib. 6. vbi de M. Catone, Is, inquit, ante lucem ingreſſus, à porta ad prætorem M. Iunium iter intendit. Is prima luce ſenatum vocauit. & lib. 8. vbi de ſenatu dato ab Seruio Sulpitio. Et 5. Decad lib. 1. & iterum lib. 5. ad fi. Et Cornelius Tacitus lib 17. vbi prætor vrbanus, quem non nominat, ſenatum vocauit. Nam & Varro lib. 4. Epiſtolicarum quæſtionum apud Gel. lib. 14. c. 7. inter eos, per quos, more maiorum, ſenatus haberi ſoleret, prætores ponit.

y *Comitiiſq; præſidendi.*] Nam & apud Liuium 4. Decad. lib. 4. Cn. Domitius, prætor vrbanus, bina comitia in Capitolio habuit. Sed & antè apud eundem 3. Decad. lib. 5. Comitia à prætore vrbano de Senatus ſententia, plebiſque ſcito ſunt habita, quibus creati ſunt quinqueuiri muris turribuſque reficiendis.

z *Nec me præterit.*] Hæc vſque ad verſi. Fertur quoque. colliguntur ex Gellio lib 13 c. item 13.

a *Octauius Auguſtus.*] Sueto. in vita illius c. 33.

b *P. Lentulus.*] Forte intelligit de Corn Lentulo Sura prætore, quem conuictum coniurationis Catilinę, eo magiſtratu ſe abdicare coactum purpuream que veſtem, qua amictus erat, deponere & atram fortunæ ſuæ congruam induere tradunt Plutarch. in vita Ciceronis, & ipſe Cicero in 3. in Catilinam Orat. iterumque in 4. Et adde quod C. Bebius Pamphilus prætor, quòd male & temere rem in Gallia geſſerat, à C. Aurelio, Coſ. multis probris increpitus prouincia decedere, ac Romam abire iuſſus eſt. apud Liuiũ 4 Decad. l. 2. & M. Furius prętor, cùm inſontibus Cęnomanis arma ademiſſet, Conſul, ad quem eius rei cognitio reiecta fuerat, arma iſtis reddi ſtatuit. & prætorem e prouincia decedere iuſſit, apud eundem eiuſdem 4. Dec. lib. 9. poſt princ.

c *Vt ſicut dictatores.*] De quo alibi, ſcilicet lib. 4. c. 23.

d *Conſules ſub ſe legatos.*] De quo etiam infrà lib. 3. c. 3.

e *Sic prætores Quæſtorum ope.*] Nam & Cicero Quæſtor in Sicilia fuit ſub Sext. Peduceo prætore, vt tradit Aſconius in 1. Ciceronis in Ver. actio. in argumento ipſius. Et Q. Cæcilius Niger Verris prætoris, vt etiam inibi dicitur. Strabo autem lib. 3. Ad Beticam, inquit, prætor mittitur, qui legatum habet & Quæſtorem.

f *Itaque prætores.*] Cicer. in ea 1. in Verr. act. Sic enim, ait, à maioribus noſtris accepimus Prætorem Quæſtori ſuo parentis loco eſſe oportere, nullam neque iuſtiorem, neque grauiorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quam coniunctionem ſortis. Quod & nos annotauimus in noſtris Com. Primige. q. 17. in 1. opi. nu. 47. incip. hinc ſortis.

g *Sed legatum vnum.*] Id patet ex Strabo. dicto. lib. 3.

h *Pluréſve.*] Nam L. Corn. Lentulus prætor vrbanus cum quinque legatis profectus eſt ad opprimendam coniurationem ſeruorum Setiæ apud Liuium 4. Decad. lib. 2.

i *Ipſi*

in prouincia habuiſſe, ipſiſque quoties abeſſent, legionum & exercitus curam demandaſſe, compertum ſit. Illud quoque non ab re fuerit meminiſſe, prætorem vrbanum plus decem continuis diebus Roma abeſſe non licere: [i] ipſiſque non duodecim, ſicut conſuli, ſed vt inferior magiſtratus notaretur, ſex tantummodo lictores cum faſcibus Romæ: in prouincia verò ſibi decreta pro maieſtate imperij, etiam cum ſecuribus præire. Paulum tamen Æmylium cum prætor in Hiberos duceret, cum duodecim lictoribus præturam geſſiſſe authores tradunt. Credo equidem, vt dignitas conſularis adiuncta prætoriæ videretur, vtque plus maieſtatis ineſſet, ideo duodecim lictores præter præſcriptum, Æmylium in prouincia habere ſenatum voluiſſe. Fuitque animaduerſum, prætorio viro, & qui fuiſſet prætura functus, [k] toga prætexta vti licere: [l] eundémque Æmylium non in purpura modò prætexta, ſed trabea candida & miniſtris dealbatis, atque in equo albo præturam geſſiſſe. Neque præterierim, nomen prætoris & munus [m] non Romæ tantùm, ſed apud [n] Latinos populos & [o] Siculos, atque in [p] Samnio, & [q] Campanos, [r] exteraſque gētes præcipuum fuiſſe. [s] Namque Ægyptiis loco cenſoris erat, cui portoria exigendi munus impendebat. [t] Achæis bini prætores longo tempore imperitarunt, mox vnum accepere. Apud [u] Macedones, [x] Saguntinos & [y] Syracuſanos, domi foriſque

Quæſtores Prætorū vicarij.
Prætori vrbano plus decē diebus vrbi abeſſe non licebat.
Lictores prætoris.
Toga prætexta prætorum.
Prætoris dignitas apud exteras gentes.

ANNOTATIONES.

i *Ipſiſq; non duodecim.*] Hæc vſque ad clauſulam, Fuitque animaduerſum. ſunt Plutarc. in vita Pauli Æmylij. Et idem ex eo authore, cuius liber eſt de Magiſtratib. Romanis, ſub nomine Feneſtellæ. Sed hîc non omittendum quod ſcribit Cicero in 2. Orat. de lege agraria. Deinde ibant lictores non cum bacillis: ſed vt hîc prætoribus anteibant cum faſcibus duobus. & quod ſcribit Cenſorinus de die natali cap. 19. M. Plectorium Trib. pl. ſcitum tuliſſe, quo ſcriptum erat, Prætor vrbanus, qui nunc eſt, quiſque poſthac fuerit, duos lictores apud ſe habeto. Et quod Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. tradit Furium Bibaculum prætorem iuſſum à patre ſuo, collegij Saliorum magiſtro, ſex lictoribus præcedentibus arma ancylia tuliſſe.

k *Toga prætexta.*] Cicero in Oratio. quam habuit poſt reditum ſuum.

l *Eundemq; Æmylium.*] Plut in vita illius.

m *Non Romæ tantùm.*] Verendum hoc loco ne prætoris appellatio exteris ab Alexandro communicata periculosè videatur, qui ſecutus eos, qui de Græcis Latina facientes pro duce & militum præfecto στρατηγὸν, prætorem cōuerterunt, vel qui propria nomina ad magiſtratus alienos accommodârunt, vt nomen Romanum aliis eſſe commune creuit, ita & munus non Romæ tantùm: ſed & exteris idem fuiſſe ſignificarunt. Sanè vt Lucilius apud Varronem, ait Prætorum eſt antè præire, & à præeundo, quaſi præitor nomen datum eſt illi, qui præiret iure & exercitu, inquit ille de lingua Latina lib. 4. Sed quod ius præfecto militum exterorum eſſet in ſuos, & an iuris dicendi facultas, id non fuit literis proditum, vt minus aſſeuerari poſſit.

n *Latinos.*] Liuius 1. Decad. lib. 8.

o *Et Siculos.*] Idem Author 3. Decad. lib. 4. vbi de Syracuſanis loquitur, & Diod. Sicul. lib. 13. vbi de iiſdem Syracuſis.

p *In Samnio.*] Idem 1. Dec. lib. 8. vbi de Nymphio prætore Samnitum, & iterum alibi ad fi. eius lib.

q *Campanos.*] Liuius 1. Deca. lib. 9. vbi de Mario Blaſio prætore Campanorum. Adde & Marſos ex Seneca lib. 3. de Beneficiis cap. 23. dum mentionem facit Atteni illorum prætoris. Et Lauinios ex Liuio 1. Decad. lib. 8. vbi de Milionio eorum prætore. Et Prænestinos ex eodem 1. Decad. lib. 9. & iterum 3. Decad. lib. 3. vbi loquitur de Manilio eorum prætore. Irpinos ex eodem 3. Decad. lib. 4. Lucanos eiuſdem Decad. lib. 5. Nouocomenſes ex Appiano lib. 2. bellorum Ciuilium.

r *Exteraſq; gentes.*] Vt Athenienſes, teſte Diodoro lib. 13. Liuio 4. Decad. lib. 1. & Plutarc. in Pericle non ſemel, & iterum in Solone, iterúmque in Demoſthene, vbi de Charonda & Ariſtophante eorum prætoribus. Probo Æmylio in Miltiade & in Ariſtide, & in Thraſybulo, & in Conone, & in Timotheo. & Valerio Maximo lib. 3. cap. 8. vbi de Socrate loquitur. Paulo Oroſio lib. 5. cap. 9. vbi memorat Heraclitum eorundem prætorem. Scribitque ipſe Plutach. in Politicis hunc magiſtratum apud Athenienſes ſummum fuiſſe. Lacedæmonios quoque prætores habuiſſe, teſtimonio eſt Probus Æmilius in Alcibiade, dum loquitur de Lyſandro eorum prætore. Reperias tamen apud Pauſaniam lib. 9. militum Lacedæmoniorum præfectos Harmoſtas ab illis dictos fuiſſe. Item & Epirotas Liuius 3. Dec. lib. 9. vbi loquitur de Eropo, & Darda & Philippo eorum prætoribus. Et Rhodios idem Liuius 4. Decad. lib. 3. poſt princip. vbi de Pauſiſtrato eorum prætore. Adde & Acarnanes eiuſdem Decad. lib. 6. vbi de Clyto eorum prętore, & ex eo loco intelliges ſummam fuiſſe poteſtatem eorum prætoris: quáquàm alius eſſet, qui princeps eorum dicebatur. Adde quoque Meſſenios eiuſdem Decad. l. 9. vbi de Dinocrate eorum prætore. Item Theſſalos ex Cæſare lib. 3. bell. Ciuilis vbi de Androphane prętore Theſſaliæ, & Liuio 4. Decad. lib. 5. vbi de Eunemo eorum prætore. & 5. Deca. lib. 2. Vbi de Hippia eorum quoque prætore. Carthaginienſes ex eodem. 3. Dec. lib. 8. vbi de Adherbale eorum prętore, & 4. Decad. li. 3. non procul ante fin. vbi de Annibale eorum item prætore. & L. Floro Epito. eiuſd. Liuij lib. 50. Perſas ex Cicerone de Finibus lib. 5. paulò ante fi. vbi de Orōte prætore Darei. Q. Curtio li. 3. vbi de Nabarzanne prætore Darij. & iterum poſteà dum ſimpliciter loquitur de cōiugibus & liberis prętorum ipſius Darij & lib. 4. vbi de eiuſdem prætoribus loquitur. Et Bactrianos ex eodem Curtio lib. 9. vbi de Oxiarte eorum prætore. Et in Meſopotamia ex ipſo eodem lib. 10. Et Marrucinos Marſorum gentem ex L. Floro epit. Liuij lib. 73. Et alios de quibus infrà dicemus nu. ſeq.

s *Namque Ægyptiis.*] His prætores fuiſſe conſtat ex Curtio lib. 3. vbi loquitur de Siſene Perſa miſſo à Prætore Ægypti ad Philippum. & iterum eodem libro vbi de Sabace eorum quoque prætore. & lib. 4. vbi de eod.

t *Achæis.*] Achæis prætores fuiſſe ſatis conſtat ex Liuio 3. Decad. lib. 8. vbi loquitur de Nicia prætore Achæorum. & 4. Decad. lib. 1. vbi loquitur de Cycliade Ætolorum prætore. & lib. 2. de Ariſthone & de Nicoſtrate. & lib. 4. vbi & de ipſo Ariſthone, aut alio eiuſdem nominis illorum quoque prætore. Et lib. 6. vbi de Diophane. Simul antè duos habuiſſe colligi poteſt ex ipſo Liuio 4. Decad. lib. 9. vbi ſcribit, quòd cùm Philopœmenon, eorum prætor, captus fuiſſet à Meſſenis, illique miſſum & oblatum fuiſſet venenum, accepto poculo nihil aliud locutus fertur, quàm quæſiſſe, ſi incolumis Lycortas alter Achæorum imperator eſſet: quod cùm audiſſet incolumem eſſe, Bene, inquit, habet. & poculum impauidè exhauſit.

v *Macedones.*] Apud eòs prætores fuiſſe liquet ex Curtio lib. 3. loquente de Amynta prætore Alexandri Macedonis. Et lib. 4. de Antigono eiuſdem prætore. Et Liuio 4. Decad. lib. 10. dum meminit Didæ vnius ex ipſius prætoribus qui Pœoniæ præerat. & Dec. 5. lib. 1. vbi de Xenarcho prætore.

x *Saguntinos.*] Ex Liuio 3. Dec. lib. 1. & 2.

y *Syracuſanos.*] De his diximus ſuprà, vbi de Siculis dictum eſt. Quibus adde Plutarchum in Nicia id idem aſtruentem,

iura dabant. In quo magiſtratu cum eſſet [z] Dionyſius, gradum ad tyrannidem fecit. [a] apud Thebanos ſummam imperij tenebant, ſicut fuit [b] Epaminundas: & niſi præſente eo, magiſtratus eligi nequibant. Sardium prætor de bellis conſultabat, & fœdera inibat. [c] Ætolis, cum de bello aut quouis negocio ſenatum conſuluiſſet, dicendæ ſententiæ ius non habebat. [d] Epirotis & [e] Athenienſibus prætor, theſmotheta, & belli dux, ſingulis annis ſortitò creabantur. Is autem ſiquando bella mouenda, & armis decernendum foret, militum delectus habere, legioneſque & turmas conſcribere ſolebat. quam præturam [f] Nicias cum Pericle aliquando geſſiſſe fertur. Nonnunquam Athenienſes [g] decem prætores militiæ præfecere, qui per vices caſtris & legionibus imperitarũt. In quo magiſtratu cũ eſſet [h] Ariſtides, Milciadi ceſſit: ne in pugna Marathonia aduerſus Datym Darij præfectum in diſſidium veniret, quum multitudine prætorum, patriæ diſcrimen impendèret.

ANNOTATIONES.

tem, vt pote qui memorat Euryclem eorum prætorem. Et Liuium 3. Decad. lib. 5. vbi de Syracuſanis loquens, Prætores, inquit, priùs creari, quàm legatos nominari placuit. Ex ipſorum deinde prætorum numero miſſi oratores ad Marcellum.

z *Dionyſius.*] Videndus eſt Iuſtinus ex Trogo libro 21.

a *Apud Thebanos.*] Hos prætores habuiſſe videri poteſt ex Liuio 5. Decad. lib. 2. vbi de Iſmenia eorum prætore.

b *Epaminundas.*] Hunc Thebanorum fuiſſe ducem nemo neſcit, quem στρατηγὸν tam Pauſanias lib. 1. quàm Xenophon Ἑλληνικῶν lib. 7. dicunt. De quo ſic author ad Herennium, Epaminundas Thebanus imperator, ei, qui ſibi ex lege ſucceſſerat prætor, exercitum non tradit. qua de re & vt imperium retinuit, conſule Pauſaniam lib. 9.

c *Ætolis.*] Et his prætores fuiſſe conſtat ex Liuio 3. Decad. lib 6. vbi de Scopa eorum prætore. & lib. 7. & 4. Decad lib. 1. vbi de Damocrito. & lib. 2. vbi de Phania, quem primo loco principem Ætolorum, mox prætorem vocat. & lib. 4. vbi de Thoa. & li. 5. vbi iterum de Damocrito. & 5. Decad. lib. 2. vbi de Lyciſco. Apud eundem quoque 4 Decadis lib. 5. Philopœmenes dicit, Bene comparatam apud Ætolos eſſe, ne prætor cum de bello conſuluiſſet, ipſe ſententiam diceret. Idque eſt quod noſter Alexander hic dicit.

d *Epirotis.*] Liuius 3. Decad. lib. 9.

e *Athenienſibus.*] De quibus ſuprà ſatis ſuperque. Hos autẽ & Theſmothetas. & belli duces capi ſolitos tradit Plutarch. in Pericle. Et prætereà de ipſis Theſmothetis & Archontis idem author in lib. de Fort. Alexandri. & Pollux lib. 8. ἀρχόντων ἀθήνῃσιν ὀνόματα. De quo & tu vide quæ nos ſcripſimus in commentariis Primigeniorum in 17. q. in 1. opi. nu. 60. incip. & apud Athenienſes & ſeq.

f *Nicias cum Pericle.*] Plutar. in Nicia.

g *Decem pretores.*] Probus Æmylius in Miltiade & in Thraſibulo. & Vale. Maximus lib. 3. c. 8. dum de Socrate loquitur.

h *Ariſtides.*] Hæc vſque ad fi. ſunt Plutarchi in vita Ariſtidis. Nec omiſerim hæc in fi. huius c. Veteres omnem magiſtratum, cui pareret exercitus, prætorem appellaſſe: vnde & prætorium tabernaculum eius dicitur, & in caſtris Porta prætoria.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non conſummata, ac ſi perfecta fuiſſent, puniri debeant.

CAPVT XVI.

CVM Ciceronis Orationem quam pro Milone magna cura & ſummo ingenio elaboratam, in foro dixit multo cum verborum pondere & nitore, quandoque legeremus, in qua ad exaggerandam inuidiam, Clodij ſeruum in æde Caſtoris cum ſica, vt Pompeium trucidaret, deprehenſum dicit, in hæc verba ipſum loquutum offendimus: Niſi quia res perfecta non eſt, ideo punienda non fuit: quaſi exitus rerum, non hominum conſilia, legibus vindicentur. Minus dolendum fuit, re non perfecta: ſed tamen puniendum certe nihilominus. Hactenus Cicero. An ſemper, inque omni negocio, praua hominum conſilia, quæ exitum ſortita non ſunt, perinde legibus vindicanda ſint, ac ſi cogitatum facinus eſſet admiſſum, in congreſſu æqualium tunc me præſente quærebatur: vt ſi quis cum telo hominis occidendi cauſa deprehenſus, ipſum non occiderit: vel qui venenum parauit, hominem non necauerit: an tanquam necem intulerit, perinde mulctandus & coercẽdus pœna ſit? Rurſus, ſi extra cogitationis fines peccatum non exceſſit, vt quia mente conſcelerata quis agitat facinus, illudque adhuc opere non inceptauit, neque actu executus eſt, an nihilo minus pari ſupplicio afficiendus fuerit? Et quantum intelligi ex veterum monumentis dabatur, diſtingui oportere putant: vt ſi homo magnum aliquod ſcelus, aut extremum facinus patrare inceptat, vt quia deorum templa funeſtis facibus incendere, phana depeculari, ſacra prophanare, patriam, parentes, Lares, focoſque hoſtibus prodere, necem parenti aut principi parat, aut eiuſmodi damnata crimina, in quibus magna calamitas, aut fœdum exitium futurum eſt, proculdubio leges inceptum facinus, ac ſi conſummatum eſſet, puniri voluerunt: nec ſolum authores ſceleris, ſed facinoris conſcios. Non enim ſecus cenſuere eum qui tam atrox dirúmve facinus moliri auſus fuit, quique ad tam exitiale ſcelus animum induxit, perinde affici oportere, ac ſi illud opere conſummaſſet. Idque exemplis patere, quòd lex Iulia in mœchos animaduertit, ac fures & proditores æquè punit, qui adulterium furtúmve patrarũt, quàm qui id inceptarunt, etſi crimen non perfecerunt. Ideo Græcis lege cauetur, vt tyrannorum filij velut facinoris conſcij, parentum crimina luant, & haud ſecus morte exilioque mulctentur, fœdaque in eos exempla iræ inundiꝗque exerceantur, tametſi Romana lege caueatur ſecus. quod in leuioris noxæ criminibus, & vbi non eſt tanta ſceleris magnitudo, aliter ſtatutum eſt. Tunc enim delinquentes peccato nondum abſoluto, non vſque adeò criminibus obnoxij fiunt, nec ſceleri ita ſe obligant, ac ſi opere exequutum eſſet. Sed prætoris arbitratu pœna modò maiore, modò minore, pro noxa & quoad vſque ad facinus progreſſum fuerit, puniri oportet: vt nec a pœna immunes fiant, nec tam ſeuera legũ diſciplina, quam qui effecere,

Græcorum lex.

effecere, puniātur. Idq; Ciceronem ſentire nunc arbitrari, quum legibus hominum conſilia, non euenta rerum, vindicari dicit: vt quia immaniſſimo reatu obnoxius fuit, qui cum ſica Pompeii trucidandi cauſa deprehenſus fuerat, in quo totius reip. ſalus, & maieſtas imperii periclitabatur, haud dubiè pœna deteſtabili dignus erat, tametſi illud non conſummaſſet, tanquam eo caſu foret, quo hominum conſilia incepta, ac ſi exitum ſortita fuiſſent, pœna coercentur. Non ſic autem vbi cogitationis fines crimen non exceſſit. Tunc enim cogitato, needum incepto facinore, quia intra cordis arcanum facinus retinetur, neque ſatis apparet nequitia, quoad vſque deducta eſt, etſi Deo obnoxius fiat, qui ſcelus quamuis minimum animo præſumit: tamen crimen conceptum aut cogitatum facinus, legibus pœnam non meretur: quippe voluntates, vt Cato inquit, neque legibus, neque pœnis fiunt obnoxiæ. Huc pertinet illud Iuuenalis: Nam ſcelus intra ſe tacitus qui cogitat, vllum Facti crimen habet: ſcilicet Deo obnoxium inuiſumque fieri, qui læſa conſcientia, infandum facinus animo agitauit. *Sat.13.*

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

TOtum id caput hoc tractat, An ſcelera vel cogitata tantùm vel etiam incepta, nondum tamen perfecta, ſint punienda: aut æque, ac ſi perfecta fuiſſent, aut aliter. De qua re nos latiſſimè id exequuti ſumus in noſtris cōmentariis; An & quibus, aut ex quibus pœnæ legum temperandę ſint. Ideo hic aliter tractandum non duximus.

Quòd Theophraſtus ſenſit, quibuſdam viperarum morſibus tibicines mederi, probatum experimentum.

CAPVT XVII.

THEOPHRASTVS Philoſophus præſtabili vir ſapientia, Academiæ poſt Ariſtotelem ſucceſſor in rebus phyſicis & mathematicis magna doctrina & æſtimatione fuit, eum literis mandaſſe [a] accepimus, quibuſdam viperarum morſibus cantus tibiarum aut fidicinum, atque alia organa artis muſicæ modulate adhibita, aptiſſime mederi: quod & [b] Aſclepiades medicus literis prodidit, qui phreneticos mente imminuta & valetudine animi affectos, nulla re magis quam ſymphonia & vocum concentu ac modulis reſipiſcere, & ſanitati reſtitui cenſuit. Fertur quoque Iſmenias Thebanus plures Bœotiorum iſchiadicos, & coxendicum dolore laborantes incentione tibiæ bonæ valetudini reſtituiſſe. Tanta hominis naturæ cum harmonia conſenſio eſt. Quod cum credi vix poſſet, nuper id nobis quum caſu ad id incideremus, pro explorato & comperto fuit. Siquidem à [c] tarantula, id eſt phalangio percuſſos, quos vulgo Tarantatos dicunt, haud aliter ex ancipiti morbo conualeſcere vidimus, quam ſi tibicen vel citharista iuxta eos diuerſos modulos incinat, vt pro veneni qualitate, ita harmonia & audiendi illecebra capti, venenum illud vel ex intimo corpore dilapſum effundant, aut ſenſim per venas diffuſum dilabatur. Tarātula enim aranei genus eſt, dirum animal, tactu peſtilens, eam ſi caſu ſpectes, futilem & ſine noxa putabis, & ſane reliquo anni tempore minime perniciosa aut exitialis, vix aliquid neruorum aut virium ad nocendum habet. Cum verò æſtu anni flagrantiſſimo, aſſiduo ſole Apuliæ campos, vbi peculiare hoc malum exiſtit, torreri cœptum eſt, tum maxime ſeu afflatu noxio, ſeu æſtu accenſa, morſu virulento peſtiferam perniciem affert: cui tanta malo vis eſt, vt quemcunque morſu percuſſerit, niſi celeri remedio ſuccurratur, aut ſtupor exitialis primo, deinde certa nex ſubſequatur neceſſe eſt: aut ſi qui forte vitæ damnum euaſerint, veluti abalienati mente & ſemiuiui, continuo ſtupore & hebeti ſenſu oculorum auriumque affecti, vitam miſerabilem ægerrime ducant. Huic peſti & tam præſenti malo quantum prouideri humana deligentia valuit, vnum hoc ſalubri remedio eſſe compertum eſt, ſi protinus tibicen aut citharista varios concinat modos, tunc enim morbo eiuſmodi percuſſus, qui moribundus, & ſermonis & oculorum ſenſus amiſerat, quique nec ingredi, nec fari, neque aliquo ſenſu frui valuerat, mox vbi tibiam aut citharam admotam propius audit, illo miti ſono & concentu captus & demulſus, velut e graui ſomno excitus, oculos attollit paulumper, mox ſe in pedes erigit, ac ſeſe recipiens, paulatim pro modulo & pulſu ſonorum, ſeruata pſallendi lege ingreditur, tunc enim inaugeſcente ſono, quaſi permulſis animis & confirmatis, exultabundus maximo niſu atque impetu in ſaltus geſtuſque, nec indecoros, neque à pulſu citharæ diſſonos erumpit: ita vt etiam rudes & ignaui, pſallendi modos docti in ludo videantur. Memoria repeto, dum per loca illa diutino ſitu ſqualida, & ardore ſolis feruentia, cum aliquot comitibus iter intenderem, vndique oppida & vicos, alia tympanis, nonnulla fiſtulis, pleraque tibicine circunſonantia audiſſe: cuius rei cauſam quærentibus nobis relatum eſt, tarantulæ morbō affectos vndique per oppida curari. Cumque eius rei gratia in pagum quendam diuerteremus, inuenimus adoleſcentem morbo eiuſmodi affectum, qui velut repentino furore ictus, & mente abalienatus, corporis motu non indecoro, & manuum pedúmque geſtibus ad tympanum pſallebat non inconcinniter, vtque vehementius modos acciperet, quaſi illo pulſu demulceri animus & leniri dolor videretur, ſenſim & placide aures tympano admouere, mox caput, manus & pedes crebro motu concutere, & demum in ſaltum ſe at-

Phrenetici vocum concentu reſipiſcunt.

Tarantati.

Tarantula.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

a ACcepimus] Ex Plinio id referente lib.28.c.2. & Gell. lib.4 cap.13.

b Aſclepiades.] Vt prodit Cælius Aurelianus lib. Chronicon 1.c.5. & Mart. Capella lib.9. Tu omnino vide in noſtris Commentariis de Nobilitate c.13. num.299 incip. Hincq; Pythagoras. cum ſeq.

c Tarantula.] Conſimilia ſcripſit Nic. Perotus ad Martiam epig.1. Ælian. de Animal. lib.5 c.35.

tollere videbamus. Quæ res quum ludo & riſu prorſus digna viſa foret, interim is qui tympanum pulſabat, ſonitu parumper intermiſſo, pauſam fecit. Atque illum morbo affectum, vbi præcentio illa quieuit, veluti attonitum, ſtupentiq; ſimilem, repente animo linqui, & omni ſenſu deſtitui cernimus. Rurſus reſumpto tympano, vbi primum modulos audiuit, priſtinas illum vires reſumere, & acrius in choreas inſurgere ſpectabamus. Creditum eſt, quod a vero non abhorret, vim illam veneni virulento morſu & ſanie conceptam, harmonia & vocum concentu per totum corpus diffundi, atque inde fato neſcio quo dilabi & exinaniri. Ideo illos qui morbo eiuſmodi laborarunt, ſi quid reliquiarum reſiduum fuit, quod penitus curatum non ſit, ſiquando ſono extrinſecus vel concentu illorum aures affici contigerit, veluti mente conſternatos, toto corpore & animo concuti, ac manibus pedibuſq; geſtire compertum eſt, donec vis illa tabifica penitus extincta fuerit. Nos etiam quædam aranearum genera & ſcorpionum, præcipuè apud Albanos & Hiberos gigni, literis mandatũ legimus, lethiferi morſus, quibus affectos homines tam dira inficiunt tabe, vt quoſdã ridendo, nonnullos flẽdo, alios diuerſo animorum habitu mortem oppetere compellant. Illud tamen proditum memoriæ eſt, in [d] Arabia viperas minus eſſe lethales, nec morſus lethiferi, quòd odoratis depaſtę, virulẽtæ nõ ſunt. [e] In Phœnicia verò, & omni Aphricæ tractu, truculentiores, & vel ſolo halitu afferre necem, & [f] in Syria angues ne laceſſitos quidem, Syros attingere, in peregrinos autem, ictu perniciali iras acuere. [g] Contrà verò in Altenio Cariæ monte ſcorpiones aduenis innocuos eſſe: incolis verò, pernicioſos & infeſtos.

Araneæ & ſcorpiones apud Albanos & Hiberos.
Viperæ in Arabia.
In Phœnicia & Aphrica tractu.
In Syria.
In Altenio

ANNOTATIONES.

d *In Arabia.*] Ælianus lib.9.c.34.
e *In Phœnicia.*] Idem ibid.
f *In Syria*] Plin.lib.8.c.59. eodémque vlt. In Syria, inquit, angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam ſi calcati momordere, non ſentiũtur maleficia: aliis cuiuſque gentis infeſti, auide & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Idem Ælianus lib.9.c.6.
g *Contra in Altenio.*] Legendum Latino ex Plin. vbi ſuprà, cuius hæc verba ſunt, quæ ſubdidit iis, quæ ibi ex eo adduximus. Contrà in Latino Cariæ monte Ariſtoteles tradit à ſcorpionibus hoſpites non lædi, indigenas interimi. Huius autem montis Latini meminit & ipſe Plin.li.5.c.29. & Pauſanias lib. priore Eliacorum poſt princ.

Qui vici, viæ, vel cliui præcipui Romæ fuerint, & vnde nomina originis ſumpſerint.

CAPVT XVIII.

ADVERTI ſæpe animum, ſicut fora, ita & vicos vrbis præcipuos, partim à conditoribus, nonnunquam ex variis euentis nomina ſumpſiſſe: plerunque qui loca vrbis incoluere, ad poſteros denominationes ex ſuis nominibus tranſmiſere. [a] Thuſcum vicum ideo dictum ferunt, quòd cum Porſena rex vrbi caſtra admouiſſet hoſtiliter & repentinas incurſiones faceret, neque vt admitteretur efficere quiſſet, re infecta inde diſcedens, contra Aricinos admouit copias: vnoq; prælio fuſi Hetruſci, laſſitudine & vulneribus ſaucij, Romam petiere: vbi maiore cura habiti & culti in calamitate, amore vrbis locum quem incolerent petiere: quibus in vrbe datus eſt, quem Thuſcum vicum appellarunt. Sunt qui credant Cælium Iubenium Hetruſcum bello egregium, cum expedita manu Romulo contra Latinos præſidio veniſſe: cumq; in monte Cælio loca editiora tenuiſſet, poſt Cælij obitũ, ne quid moliri poſſent, in æqua deducti, infima vrbis coluiſſe, à quibus Thuſco vico, vt ait Varro, nomen datum. [b] Ea autem fuere inter Capitolium & palatium loca iuxta comitium ſtadiorum ferme quatuor, prope Velabrum, quantum à foro ad circum maximum latitudinis eſt. [c] Ex vico enim Thuſco & Velabro per boarium forum [d] in cliuum publicum flectebatur, atque in ædem Iunonis reginæ, ibiq; [e] ædem Vertumni fuiſſe authores tradũt, qui Deus inſtar magni numinis apud Thuſcos, & multo in honore fuit. In capite enim vici Thuſci, inter circum maximum & Auentinum, [f] Argiletum & [g] ſepulchrum Argi viſebatur. [h] Patricij autem vici nomen dictum acce-

Thuſcus vicus.
Vertumni.
Argiletum.
Vicus patricius.

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a THuſcum vicum.] Varro lib.4.de lingua Latina. Liuius 1.Decad.lib.2. Feſtus in verbo, Thuſcus. & de hoc quoque vico Plautus in Curculione actus 4. ſcena 1. Propert.lib.4.eleg.2.

At tu Roma meis tribuiſti præmia Thuſcis,
Vnde hodie vicus nomina Thuſcus habet.

Dionyſius Halicarn.lib.5. Cor. Tacitus lib.8. Seruius in lib.5.Æn. in eum locum,

Tres equitum numero turmæ, terniq; vagantur
Ductores.——

Vbi aliam eius nominis rationem reddit. Sed quod Alexãder paulò pòſt memorat Cælium Iubenium, legendum eſt Vibennium, ex maiori parte authorum, quos retuli.
b *Ea autem fuere.*] Iidem citati authores.
c *Ex vico enim Thuſco.*] Liuius 4.Dec.lib.7.
d *In cliuum publicum.*] Publicium vocat Liuius vbi ſuprà, & Ouid lib.5.Faſtorum,

Parte locant cliuum, qua tunc erat ardua rupes:
Vtile nunc iter eſt, Publiciumq; vocant.

Neque enim Publicum, carmen patitur. Verùm Liu.3.Dec. li.10. eum appellat Publicum, quem ibi dicit ad ſolum exuſtum fuiſſe. Et Plut. in Publicola & Var.lib.2.de lingua Lat. vbi tamen nonnulli legunt Publicium.
e *Ædem Vertumni.*] Fabius Pictor, ſi is eſt, in lib.1.de Aureo ſeculo. & P.Victor in 8.regione vrbis Romæ.
f *Argiletum.*] De hoc Fabius Pictor, Varro lib.4.de lingua Latina, Virgil.lib.8.Æn.

Necnon & ſacri monſtrat nemus Argileti.

Et ibi Seru. & Liu.1.Decad.lib.1. Martialis lib 1.epig.162.

Argi nempe ſoles ſubire letum.

Et lib.2.epigramm.17.

Argiq; letum multus obſidet ſutor.

g *Sepulchrum Argi.*] Varro dicto libr. de lingua Latina, & Virg.eod.lib.8.

——Et letum docet hoſpitis Argi.

h *Patricij autem vici.*] Feſt.Pompeius lib.14. & de hoc vico

pimus, quòd regnante Seruio Tullio, quum timor inceſſiſſet patres, ne quid Romana nobilitas moliretur, locus in vrbe ſemotus, quem incolerent, datus fuit, quem patricium, quod ea loca patricij tenerent, vocatum ferunt. Præter quem fuit [i] angiportus patricius ad ædem Dianæ: ad quem viros ingredi religio non ſinit. [k] Cyprium verò dictum autumant, quod quum Sabini locum inſediſſent, boni ominis cauſa Cyprium, hoc eſt, bonum nuncuparunt, qui poſtea propter Tulliæ inhumanum ſcelus, quod infando facinore carpentum ſupra defuncti patris corpus egerat, [l] Sceleratí dixere nomen. Ex ſummo enim Cyprio vico eunti dextra in Vrbicum flectebatur: inde ad exquilias iter erat. Sic [m] vicus Aphricus, quod in eo ex Aphrica diuertebant hoſpites, quique obſides dati erant, denominari cœpit. [n] Et Fregellæ, quòd ea loca Fregeæ ciuitatis hoſpites incolerent. [o] Iugarium vero dixere ab ara Iunonis iugæ, quæ præcipuo ibi honore colebatur. Iunonem enim iugam vocant, quod iungere matrimonia & nuptias præeſſe putarunt. [p] Hunc iugarium in infimo Capitolini montis prope Æquimelium & templum Fortunæ fuiſſe, iuxta ædes matris magnæ, indubia argumenta ſunt: quibus in locis etiam [q] Opis & Mineruæ ædes erant. [r] Sobrium autem vicum, vel quod nulla ibi caupona foret, aut vinaria officina: vbi quia lacte, non vino, Mercurio litabatur, nomen vendicaſſe Pompeius author eſt. [s] Vicus verò longus, ſicut via lata a latitudine, ſic a longitudine nomen fecit. In eo enim [t] Febris phanum, & ara [u] Pudicitiæ plebeiæ, quam Virginia Auli filia nupta plebeio, templo ſacrauit, eſſe traduntur. Namque aliam [x] patritiæ Pudicitiæ ad ædem Herculis rotundā in foro boario fuiſſe vulgatiſſimum eſt. [y] Cuius Pudicitiæ ſignum præterquam ab ea quæ vni nupſiſſet, caſtiſſima matrona attingi, aut in æde litari nulli permiſſum fuit. [z] In via verò lata, lacus Ganymedis, Soliſq; & Spei

Angiportus patricius. *Cyprius vicus. De hoc etiam infra lib. Vicus vrbicus.* *Vicus Aphricus.* *Vicus Fregellus.* *Vicus iugarius.* *Vicus ſobrius.* *Longus vicus.* *Febris phanum.* *Ara pudicitiæ plebeiæ & patritiæ.* *Via lata Ciuium.*

ANNOTATIONES.

Cornelius Tacit. lib. 4. & Martialis lib. 7. epig. 72.

Eſquiliis domus eſt, domus eſt tibi colle Dianæ,
Et tua Patricius culmina vicus habet.

& Frontinus lib. 1.

i *Angiportus patricius.*] Plutarch. Prob. cap. 3.

k *Cyprium.*] Varro d. lib. 4. de ling. Latina. Vicus, ait, Cyprius à Cypro, quòd ibi ciues Sabini additi conſederant, qui à bono omine id appellarunt. Nam Cyprum Sabinè bonum.

l *Sceleratí.*] Varro vbi ſuprà Ouid. lib. 6. Faſto. vbi, poſt relatum huius Tulliæ facinus, tandem hæc ſubdit,

Certa fides facti eſt, dictus ſceleratus ab illa
Vicus, & æterna res ea preſſa nota eſt.

Et in Ibin,

Infamemq; locum ſceleris, quæ nomine fecit,
Preſſit & inducti membra paterna rotis.

Et Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 4. Liuius 1. Decad. lib. 1. & Feſtus Pompe. lib. 17. Plin. Secundus, ſi is eſt, de Viris illuſtribus cap. 7.

m *Vicus Aphricus.*] Varro vbi ſuprà, Vicus, inquit, Aphricus, quòd ibi obſides ex Aphrica bello Punico dicuntur cuſtoditi.

n *Et Fregellæ.*] Strabo lib. 5.

o *Iugarium.*] Feſtus Pompeius lib. 9. Iugarius, inquit, vicus dicitur Romæ, quia ibi fuerat ara Iunonis Iugæ, quam putabant matrimonia iungere. Et huc ſpectat illud Virg. libr. 4. Æneid.

Iunoni ante omnes cui vincla iugalia curæ.

Et vide ſupra libr. 1. cap. 5. Et de hoc quoque vico Iugario Liuius 3. Decad. lib. 7. & 4. Deca. lib. 5. & eo loco, quem ſtatim citabimus.

p *Hunc Iugarium.*] Hæc ſumpta ſunt ex Liuio 3. Decadis libr. 4 cuius hæc verba ſunt, Romæ fœdum incendium per duas noctes & diem vnum tenuit. Solo æquata omnia inter Salinas, ac portam Carmentalem cum Æquimelio Iugarioque vico, in templis Fortunæ ac matris Matutæ & Spei extra portam late vagatus ignis ſacra profanaq; multa abſumpſit.

q *Opis & Mineruæ.*] Imò Opis & Saturni ex P. Victore in 8. regione vrbis Romæ.

r *Sobrium autem vicum.*] Feſtus Pompeius lib. 17.

s *Vicus vero longus.*] Valer. Maximus lib. 2. cap. 1. & Liuius 1. Decad lib 10.

t *Febris phanum.*] Val. vbi ſuprà, Plinius lib. 2. cap. 7. Ælianus variæ hiſtoriæ lib. 12.

u *Pudicitia plebeia.*] Liuius 1. Dec. lib. 7.

x *Patritia Pudicitia.*] Idem ibid.

y *Cuius pudicitiæ ſignum.*] Liu. vbi ſuprà, & Feſtus Pompeius lib. 14. Sed vt id addas fuere & alij vici hîc non memorati, videlicet Thurarius, Aſconio Pædiano in 3. in Ver. act. & P. Victori in 8. regione vrbis Romæ. & Melias Liuio 4. Decad. lib. 3. & Sulpitius Lampridio in Heliogabalo. Et is cui Malum punicum nomen erat, Suet. in Domitiano c. 1. & P. Victori in 6. regione vrbis. & Vnguentarius vicus eid. Victori in 8 regione. vicus camenarum, vicus Drufianus: Vicus Sulpitij vlterioris. vicus Sulpitij citerioris. vicus Fortunæ obſequentis, vicus puluerarius, vicus Honoris, & virtutis. vicus trium ararum, vicus Fabritij eid. Victori in 1. Regione. vicus Bellonæ. vicus Mamuri eidem in 6. regione. vicus Ligurum, vicus Padi, vicus Cuttarum, vicus Fortunæ reſpicientis, vicus Apollinis, vicus Diei eid. in 10. regione, vicus Veneris almæ, vicus piſcinæ publicæ, vicus Dianæ, vicus Ceios, vicus Triarij, vicus aquæ ſalientis, vicus laci tecti, vicus Fortunæ Mammolæ, vicus Colopeti paſtoris, vicus portæ Raduſculanæ, vicus portæ Næuiæ, vicus Victoris eidem in 12. regione. vicus fidij, vicus frumentarius, vicus trium viarum, vicus Caſtri, vicus Valeri, vicus laci militarij, vicus fortunati, vicus capitis Canteri, vicus trium alitum, vicus nouum, vicus Loreti minoris, Vicus Armiluſtri, vicus columnæ lineæ, vicus Materiarius, vicus mundiciei, vicus Loreti maioris, in quo erat Vortumnus, vicus Fortunæ dubiæ. eid. in 13. regione, vicus Cenſorij, vicus Gemini, vicus Roſtrati, vicus longæ aquilæ, vicus ſtatuæ Sicianæ, vicus Quadrati, vicus Raciliani maioris, vicus Raciliani minoris, vicus Ianiculenſis, vicus Bruttianus, vicus larum ruralium, vicus ſtatuæ Valerianæ, vicus Salutaris, vicus Pauli, vicus Sex. Lucij, vicus Simi Publicij, vicus Patratili, vicus laci reſtituti, vicus Sauſei, vicus Sergij, vicus Ploti, vicus vibernii eid. in 14. regione, vt interim omittam alios ſeptem vicos quos nō nominat in 2. regione. & 8. in 3. regione, quos etiā non nominat, vt nec alios 8. in 4. regione. nec 15. in 5. regione, nec 20. præter duos, quos ſolùm nominat in 6. regione, nec 10. in 7. regione. Nec 10. præter alios duos, quos etiam nominat. Nec 30. in 9. regione. nec 8. in 11. regione. Sunt & qui vicum, Pyrum vocatū volunt ex Martiali li. 1. epig. 118.

Longum eſt ſi velis ad pyrum venire:
Et ſcalis habito tribus, ſed altis.

Arbores enim vicis & regionibus nomina dediſſe videntur ex eo quod iam diximus de malo Punico. Et alicubi Seneca ad Pinum pro regione dicit.

z *In via verò lata.*] P. Victor in 7. regio. cui nomen in ſit viæ latæ, primo loco ponit lacum Ganymedis, & poſtea templum Solis, & templum nouum Spei, & templum nouum Fortunæ.

Capitolinus. Cliuus Publicius. Cliuus vrbicus. Fagutal. Vicus Coſconius & Hiſtrius. Vicus ſandaliarius. Via Carina. Via ſuburra.

ac Fortunæ templa in magno fuere cultu. Præter quos erat [a] cliuus Capitolinus, ex quo ad æqua vrbis ex Capitolio [b] deſcenſus patuit, iuxta quem [c] Saturni † & Concordiæ templa, haud longe ab æde Iunonis Monetæ: & [d] alter Publicus ſeu Publicius [e] à Publiciis ædilibus, qui locum ſtatuerunt, vel quod publica impenſa conſtratus foret, ſicut via publica, ſita apparent. [f] Perque hunc cliuum [g] vrbicum ad Velabrum, & boarium ac piſcarium forum ex Capitolio atque arce deſcenſum patuiſſe, & inde in exquilias iter eſſe tradunt. Nam cliuum vrbicum, iuxta quem Seruius Tullius habitauit, & Publicum vicum, ad quem lacus [h] Fagutalis, [i] Fagutálque Iouis ſacellum, in quo [k] fagus arbor ſacra viſebatur, pariter in exquiliis fuiſſe proditum eſt. [l] Fuit quoque cliuus proximus non incelebris, ad quem florales ludi celebrati plerunque ſunt, & vicus [m] Coſconius & [n] Hiſtrius, qui, vt multi autumant, à conditoribus nomen vendicarunt. In hoc vico Hiſtrio, ſecundo Punico bello aquarum magnam vim erupiſſe. [o] T. Liuius memorat. Legimus quoque [p] Sandaliarium vicum ab [q] Apolline Sandaliario, cuius effigiem ornatam ſandalio, quod eſt [r] calciamenti genus, in [s] quarta vrbis regione authores ponunt: Sicut in ſexta regione [t] malum punicum fuiſſe memorant, & ad [u] Capita bubula, ad [x] Pirum & [y] Scalas anularias. Sed quod de vicis: idem de viis dictum accepimus. Nam [z] Carinas à Cicerone dictas Varro ſignificat, iuxta quas [a] templum Telluris, & [b] Pompeii domus. Hæ enim & [c] Suburra celebres & primę viarum habitæ. Hanc verò ab agro Succuſſano, vel quòd ſub muro Carinarum foret,

ANNOTATIONES.

a *Cliuus Capitolinus.*] De quo Alphenus in l. ſi ex plagis. §. in cliuo capitolino. ff. ad leg. Aquil. & Liu. 1. Decad. lib. 3. & 5. Decad. lib. 1. & Cic. in epiſt. ad Attic. lib. 2. epiſt. omnium 16. & Philipp. 2. & in Orat. pro C. Rabirio, in fi. eorum, quæ ex ea oratione extant.

b *Deſcenſus patuit.*] Nam cliuus eſt illa à vertice mõtis procliuitas, qua in plana deſcenditur. Virgil. ecloga 8.

—— Qui ſe ſubducere colles
Incipiunt, molliq́; iugum demittere cliuo.

Et hinc deſcendere per cliuum Ouid. lib. 3. Faſtor.

Inde velut nunc eſt, per quem deſcenditis, inquit,
Arduus in valles per fora cliuus erat.

c *Saturni.*] Seruius Æneid. lib. 1. Macrobius Saturn. lib. 1. cap. 8.

† *Et Concordiæ.*] Seru. ibi, & longè antè Liu. 3. Decad. lib. 2. Ouid. lib. Metam. 1.

Candida te niueo poſuit lux proxima templo,
Quà fert ſublimes alta Moneta gradus.
Nunc bene proſpicies Latiam Concordia turbam,
Nunc te ſacratæ conſtituere manus.

d *Alter Publicus ſiue Publicius.*] Vtroque enim nomine vocabatur vt diximus ſuprà num. 4.

e *A Publiciis ædilibus.*] Ouid. de ea re loquens lib. 5. Faſtor.

Plebis ad ædiles perducta licentia talis
Publicios, animus defuit antè viris.

Varro autem lib. 4. de lingua Lat. hos publicos appellat, niſi Publicios legendum ſit, quod multi putant.

f *Perq́; hunc.*] Liuius 3. Dec. lib. 6. & 7.

g *Cliuum vrbicum.*] Vrbium vocat Liu. 1. Decad. lib. 1. Olbium autem Solinus c. 2. Habitauit, inquit, Seruius Tullius Exquiliis ſupra cliuum Olbium. Sed quod addas fuit Romæ cliuus ſuburbanus Martiali lib. 5. epig. 23.

Alta ſuburbani vincenda eſt ſemita cliui,
Et nunquam ſicco ſordida ſaxa gradu.

Et cliuus ſacer Horatio & Martiali lib. 1. epig. 38.

Inde ſacro veneranda petes palatia cliuo.

h *Lacus Fagutalis.*] Solinus dict. cap. 2. Tarquinius Superbus, inquit, Exquiliis ſupra cliuum Pullum ad Fagutalem lacum.

i *Fagutalq́; Iouis ſacellum.*] Varro lib. 4. de lingua Latina, quo loco ſtatim citabimus, & Feſtus Pomp. libr. 6. & vide infrà lib. 6. cap. 11.

k *Fagus arbor ſacra.*] Plin. lib. 16. c. 10.

l *Fuit quoque cliuus proximus.*] Varro libr. 4. de lingua Lat. Cliuus, inquit, proximus ad Florales vſus (luſus fortè legẽdum eſt pro ludos) verſus capitolium vetus, quod ibi ſacellum Iouis, Iunonis, Mineruæ.

m *Vicus Coſconius.*] Varro, vbi ſuprà, Coſconium vocat, niſi ibi mendum ſit.

n *Et Hiſtrius.*] Vide ſeq. verſu.

o *T. Liuius.*] Scilicet 3. Decad lib. 4. vbi tamen hunc vicum Iſtricum vocat. Huius verba ſunt, Et in viro Iſtrico frontem ſub terra tanta vi aquarum fluxiſſe, vt ſerias doliaque, quæ in eo loco erant, prouoluta, velut impetus torrentis, tulerit.

p *Sandaliarium vicum.*] Gell. lib. 18. c. 4. In Sandaliario, ait, fortè apud librarios fuimus.

q *Apolline Sandaliario.*] Sueton. in Auguſt. cap. 57. Ex qua, inquit, ſumma pretioſiſſima deorum ſimulacra mercatus, vicatim dedicabat: vt Apollinem Sandaliarium, & Iouem Tragœdium &c. & P. Victor in 4. regione vrbis Romæ.

r *Calciamenti genus.*] Ex Donato in Eunuchum Teren. & latè diximus in noſtris ll. Connubial. l. 3. inter ornamenta muliebria.

s *In quarta vrbis regione.*] P. Victor in d. 4. regione.

t *Malum Punicum.*] Ex Suet. in Domitiano c. 1. Regione, inquit, vrbis ſexta, ad Malum Punicum, domo, quam poſtea in templum gentis Flauiæ conuertit. P. Victor in ea 6. regione dicit Domitianum in eo templum gentis Flauię dedicaſſe. & de eo ſupra diximus.

u *Capita bubula.*] Sueton. in Aug. c. 5.

x *Ad pirum.*] Nam & is vicus erat, vt ſuprà diximus ex Martiali.

y *Scalas anularias.*] Sueton. in Aug. c. 72.

z *Carinas.*] Varro lib. 4. de ling. Latina, & de his Virgil. lib. 8. Æneid.

Romanoq́; foro, & lautis mugire carinis.

Sueton. in Tyberio. c. 15. Cicero in Paradoxis, Manlius habuit ædiculas in carinis. & ad Q. Frat. lib. 2. epiſt. 7. de Aruſ. reſp. Cùm diceret: Velle ſe in Carinis ædificare alteram porticum, quæ palatio reſponderet. P. Victor, qui eas ponit in 4. regione.

a *Templum Telluris.*] Seruius in eum locum Virgil. libr. 8. Æneid.

—— Et lautis mugire carinis.

Carinæ ſunt ædificia facta in carinarum modum, quę erant intra templum Telluris.

b *Et Pompeii domus.*] Sueton. aut quiſquis eſt in libr. de Claris Grammaticis ſcribit Leneum Pompeii libertum docuiſſe Grammaticam in Carinis, in qua regione erat domus Pompeii. Idem in Tyberio cap. 15. Romam reuerſus, deducto in forum filio Druſo, ſtatim e Carinis, ac Pompeiana domo Exquilias in hortos Mecænianos tranſmigrauit.

c *Suburra.*] Varro libr. 4. de lingua Latina, vbi & eum dicit Succuſam appellatum à pago Succuſano. Et de hac Liuius 1. Dec. lib. 3. Martialis lib. 6. epig. 65.

Quales in media ſedent Suburra.

Et lib. 10. epig. 19.

Alt um vincere tramitem Suburræ.

Plutarc. Problem. c. 97. Suet. in Cæſare cap. 46. Feſtus Pomp. libr. 17.

d *Via*

denominari tradunt. Poſt quas [d] via ſacra non minoris celebritatis & famæ adnominatur: ſiquidem per eam frequens in Capitolium iter erat, per quam triumphalis pompa, captiua præda, & hoſtium ſpolia, ſubactis gentibus & nationibus domitis, ſolemni apparatu triumphi die procedebant: [e] eamque ſacram nuncupari, quod inter Romulum & Tatium ictum in ea fœdus fuiſſe tradunt. Quamuis in comitio inter Romanos & Sabinos percuſſum fœdus, atque ideo a conuentu Comitium veteres appellaſſe [f] contendant. [g] Nonnulli quod per eam ſacra in arcem quot menſibus deferri, indéque augures captare auguria ſolerent, dici opinati ſunt. Cuius cognomenti etiam [h] Athenis viam fuiſſe legimus, quod Eleuſina ſacra in ea peragerent. Et alia [i] Mylaſæ in Caria eiuſdem nominis proditur, ab vrbe ad Iouis templum ſtadiis ſexaginta, per quam ſacrorum pompa ferebatur. Inter vicos autem Athenis præcipuæ dignationis [k] Melita, vbi Phocionis ædes erant, & [l] Achæis Colonides memorantur. [m] Hæc quidem ſacra Romæ a Carinis oritur, & ab Streniæ ſacello, [n] ibi ſtatua Clœliæ virginis inſidens equo, ibique ad [o] ædes Larium, & demum ad Scauri ædes procedebant, vbi templum [p] Cluacinæ Veneris ſitum memorant fuiſſe, quòd inibi Sabinæ mulieres infeſtas acies, & vſque acceſſum prœlium inter Romanos Sabinosq; diremiſſent. Cluere enim antiqui pugnare dixerunt. [q] In ea quoque regia fuit, vbi Ancus Martius primò, & poſt aliquot tempeſtates Iulius Cæſar habitaſſe fertur. Ibiq; [r] Fabius fornix arcus marmoreus, a Fabio cenſore extructus, qui quondam de victis Allobrogibus triumphauit. Et haud procul [s] Calphurnius fornix, apud quem C. Gracchus fragmento ſubſellii ictus occubuit. Præter quas fuit [t] via fornicata in campo, vbi flaminia & ſepta fuere. [u] Exquilinam vero & Cælimontanam, quod in Cælium & Exquilinum montem ferrent, denominari ferè vulgatiſſimum eſt. [x] Septa vero, frequentia fuere in Martio campo loca, quibus olim Ouilia nomen, tabulatis cincta, æuo mox ſuccedente, ſumptu magnifico & excellenti cultu marmorea facta,

Via ſacra. Sacra cur dicta. Comitium. Via ſacra a quod Athenienſis. & Mylaſæ. Via Melita. Via Colonides. Clœliæ ſtatua. Cluacinæ Veneris templum. Ceres. Fabius fornix. Calphurnij fornix. Via fornicata. Via exquilina. Via calimontana Septa. Ouilia.

ANNOTATIONES.

d *Via ſacra.*] De hac Varro rei ruſt. c. 2. Dionyſius Halicar. lib. 2. Cic. in Orat. pro Plancio. Horat. Epod. Ode 4. & lib. 1. Serm. ſaty. 9. in princ. Ouid. lib. 3. Triſtium eleg. 1. & Liuius 1. Decad. lib. 2. & 5. Dec. lib. 5. Aſcon. Pædianus in 2. in Verrem act. Appianus lib. 3. de bel. Ciuilium. Plin. lib. 19. c. 1. Sueton. in Cæſare c. 46. Iul. Capitolinus in Salonino. Dion in Adriano. P. Victor, qui eam ponit in 4. regione. & alij, quos poſteà citabimus.

e *Eamq; ſacram.*] Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 2. Antiquitatum Romanarum. Feſtus Pomp. lib. 17. non multò poſt princ.

f *Comitium.*] Varro lib. 4. de lingua Lat. Aſconius in 3. in Ver. act. & vide Plutarchum in Romulo.

g *Nonnulli.*] Ouid. lib. 4. Triſtium eleg. 1.

Hac eſt a ſacris, quæ via nomen habet.

Adde autem & in hac ſacra via fructus & poma vendi ſolita ex Ouidio lib. de Arte amandi,

Rure ſuburbano poteris tibi dicere miſſa

Illa, vel in ſacra ſint licet empta via.

h *Athenis.*] Nam & de ſancta Athenarum via Herodotus libro. Pauſanias li. 1. & Iſæus in Apologia, & Harpocration, & Dicæarchus in his, quæ ſcripſit de Deſcenſu ad Trophonium, & ex eo Athenæus lib. 14. c. 12.

i *Mylaſa.*] Apud Strabonem lib. 14.

k *Melita.*] Ex Plutarcho in Phocione. Huius quoque meminit ipſe Plutarchus in Themiſtocle. De alia Melita vide Cælium Rhodiginum lib. 22. c. 5. Fuit & apud ipſos Athenienſes via, quam Tripodas vocabant apud Pauſaniam lib. 1. vbi huius appellationis cauſam reddit. Fuit & apud Samios vicus anguſtus, Laura vocatus mulierum artificum, vt ex Clearcho tradit Athenæus libro 12. cap. 19. vbi ſubdit ſatis & apud ſuos Alexandrinos vicum huius nominis in quo vendebantur omnia, quæ ſpectant ad delicias.

l *Achæis Colonides.*] Plutarch. in Philopœmene. Fuere & Colonides vicus Coroneorum oppido finitima apud Pauſaniam lib. 4.

m *Hæc quidem ſacra.*] Redit ad ſacram Romæ viam, idque eſt ex Varrone lib. 4. de lingua Latina.

n *Vbi ſtatua.*] Scilicet in ipſa via ſacra ex Liuio 1. Deca. lib. 2. & Seneca in lib. de Conſolatione ad Martiam.

o *Ædes Larium.*] Ex Solino c. 2. Ancus, inquit, Martius in ſumma ſacra via, vbi ædes Larium eſt.

p *Cluacinæ Veneris.*] Hæc vſque ad clauſulam, In ea quoque ſunt Liuij lib. 15. c. 29.

q *In ea quoque.*] Solinus in loco ſuprà, ſub verbo, Ædes Larium.

r *Fabius fornix.*] Aſcon. Pædianus in 2. in Ver. act. vbi Cicero Fabianum vocat. Sed & ipſe lib. de Oratore 2. Fornicis Fabij meminit.

s *Calphurnius fornix.*] Plutarch. in vita Graccorum, ex quo intelliges non C. Gracchum, ſed Tyberium ipſius fratrem illic fuiſſe interemptum.

t *Via Fornicata.*] Liuius 3. Dec. lib. 2.

u *Exquilinam.*] Nic. Perotus ad epigram. 19. Martialis ſcribit vicum exquilinum, quo de agimus, dictum illum de quo Varro lib. 4. linguæ Latinæ ſcribit. Ab exquiliis vicus Africus, quod ibi obſides ex Aphrica bello Punico, dicantur cuſtoditi.

x *Septa vero.*] Seruius in Virgil. eglo. 1. enarrans illud,

Quamuis multa meis exiret victima ſeptis.

Septa, inquit, ſunt loca in campo Martio incluſa tabulatis, in quibus popul. Romanus ſuffragia fert & quia ſunt ſimilia ouilibus, duo hæc inuicem ponuntur, vt hic ſepta pro ouilibus. Contra Lucanus.

—Et miſeræ maculauit ouilia Romæ.

Id eſt ſepta. Et Iuuenalis ſaty. 6.

Antiquo quæ proxima ſurgit ouili.

Hæc ille. Sed tu adde Ouidium lib. 1. Faſtorum,

Et quæ nunc, quæ poterant in eis includere ſepta.

Et Martialem lib. 2. epig. 60. in princ.

In ſeptis Mamurra diu, multumq; vagatus

Hic, vbi Roma ſuas aurea vexat opes.

Et Strabonem ſcribentem lib. 5. non procul a fine. Syllam Dictatorem Marianos ad tria, vel, vt alij, quatuor millia, qui arma projecerant, in campo Martio ad Ouilia coactos, immiſſis militibus triduo iugulaſſe. Et Liuius 3. Decad. lib. 6. vbi, Citatis, inquit, centuriæ ſenioribus datum ſecreto in Ouili cum his colloquendi tempus. Et Plinium lib. 16. cap. 4. Iis ſunt in porticibus ſeptorum a M. Agrippa relicta. Et Sueton. in Auguſto cap. 43. Fecitque nonnunquam vicatim, ac pluribus ſcenis per omnium linguarum hiſtriones: non in foro modò, nec in amphitheatro, ſed in circo & in ſeptis. Et Auſonius in Panegyrico, Non paſſus ſepta, non campum, non ſuffragia. Verum generaliter ſepta ſunt omnia loca munita & quodam ſepimento vallata. Nam Varro Rei ruſticæ libris vocat omnia ſepta, quibus ſunt incluſa animalia. Indeque ab eo laudantur ſepta Fuluij Hirpini & Pompeij, quibus ſcilicet feræ concluſæ paſcebantur. Idemq; lib. 1. cap. 11. In villa, inquit, ædificanda hoc potiſſimum, vt

quæ [y] excelſas porticus & ingentes ambulationes accepere : [z] in quibus populus ad comitia frequens conuenire & de dandis honoribus, deq; rep. decernere ſolebant, ibiq; res cenſu & æſtimatione dignæ, & quæ magno parantur, venales exponi. [a] De noua autem via, quod ſupra ædem Veſtæ, iuncta [b] Romano foro & Velabro fuerit, quodq; ex Velabro ad eam iter eſſet, ibiq; ante aduentum Gallorum, Gallos primum aduentare auditum ſit. [c] Propterea q; Aij dei aram & Alloquutionis templum illic a Furio Camillo extructum diu manſiſſe, à multis ſcriptum & memoratum eſt.

Via noua.

Aij ara.

Alloquutionis templum.

ANNOTATIONES.

intra ſepta villæ habeas aquam. Eſt & apud eum eo lib. 1. c. 14. interpretio de ſeptis, quæ tuendi fundi cauſa fieri debe rent, & qualiter, quo in loco oſtendit eſſe quatuor horum genera. Ex quibus Beroaldus in notis Seruij arguit Seruium, vbi ſupta, quod ouilia pro ſeptis & contra ſcribentur. Sed tu de ea re tertio iudicium. Illud autem conſtat apud Vlpianum in l. 1. ff. de riuis. Septa ſunt, quæ ad meile opponuntur aquæ detinendæ compellendæue ex flumine cauſa: ſiue ea lignea ſunt, ſiue lapidea, ſiue ex alia quauis materia, ad continendam tranſmittendamque aquam excogitata.

y *Excelſas porticus.*] Quod cõſtat ex loco Plin. nuper citato.

z *In quibus populus ad.*] Ex Liu. loco ſupra citato.

a *De noua autem via.*] Var. lib. 4. de lingua Latina. Cuius, inquit, veſtigia, quòd ea, qua tum itur Velabrum, & vnde aſcẽdebant ad Rumam noua via locus ſacellum. Liu. 1. Decad. libr. 1. & 5. M. Cæditius de plebe nunciauit Tribunis, ſe in Noua via vbi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ, vocem noctis ſilentio audiſſe, &c. Huius quoque meminit Plutar. in Camillo. Frontinus lib. 1. de Aquæductibus. Spartianus in Caracalla.

b *Iuncta Ro. foro.*] Ouid. 6. Faſtorum,

Quæ nunc a Romano nunc noua iuncta foro eſt.

c *Propterea q;.*] Liu. 1. Decad. lib. 5. ante fin. Iuſſúmq;, inquit, templum in noua via Locutio fieri. Et iterum poſteà in oratione Camilli, Locutio templum propter cœleſtem vocem exauditam in noua via iuſſimus fieri. Plutarch. in Camillo & in lib. de fortuna Romanorum. Gell. lib. 16. c. 17. & ante hos Cicero lib. 1. iterumque 2. de Diuinatione. Sed his vijs, ab Alexandro memoratis adde & alias plurimas vias: ſcilicet Æmyliam Straboni lib. 5. vbi duas vias Æmylias eſſe dicit. & lib. 15. & Plin. lib. 2. c. 85. & lib. 10. c. 1. Martiali lib. 3. epig. 4. & lib. 6. epig. 64. & Iulio Frontino Stratagem. lib. 2. c. 5. vbi de Antonio loquitur. Et Appiam Strab. lib. 5. non ſemel. & iterum lib. 6. Ciceroni in Orat. pro Milo. Horatio lib. epiſt. 1. epiſt. 6. & ſurſus 9. Statio lib. Sylua. 1. ſyl. 3. & lib. 4. ſylua 3. Corn. Nepoti in vita Pomponij Attici. & noſtro Scæuolæ in l. vxorem. §. concubinæ. ff. de leg. 3. & Ardeatinam Feſto Pompeio lib. 16. vbi de Retricibus loquitur. Et Aſinariam eod. loco. & Aureliam Ciceroni in 12. Philip. & Sueton. in Galba c. 20. & Campanam Vitruuio lib. 8. c. 3. & Caſſiam à Coſſ. ſtratam Feſt. Pomp. lib. 3. & de hac etiam Cicero Phil. 12. & Claudianam Iulio Frontino lib. 1. de Aquæductibus. & Claudiam, ſiue Clodiam (niſi eadem ſit) Iul. Capitolino in Ælio Vero. Et Collatiam Iul. Frontino d. lib. 1. de Aquæd. & Collinam Tacito lib. 19. & Domitianam Statio lib. Syluar. 4. ſyl. 3. & Fauentinam Plinio lib. 19. c. 1. & Flaminiam Ouid. lib. 1. de Ponto eleg. 9.

Nec quos pomiferis poſitos in collibus hortos

Spectat Flaminiæ Clodia iuncta viæ.

Et Plin. lib. 1. c. cap. 5. cap. vlt. Cicer. lib. Epi. 12. & lib. 1. ad Attic. & Straboni lib. 5. & Liuio 3. Dec. lib. 2. Sueton. in Augusto. c. 30. Corn. Tacito lib. 3. & lib. 13. & lib. 19. Martial. libr. 12. epigram. 6.

Tota q; Flaminia Roma videnda via.

Feſto Pomp. lib. 1. 5. 6. & 17. Iuuenal. ſatyra 1. in fi.

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Et Fornicatam Liuio 3. Decad. lib. 2. Et Gabinam eid. 1 Decad. lib. 2. 3. & 5. Et Gallicam, quæ Gallis, per Pomptinum agrum fugientibus data eſt, ob idque Gallica dicta Iul. Frontino Stratagemat. lib. 2. cap. 6. in princ. Et Hoſtienſem Cornelio Tacito lib. 11. & Feſto Pompeio lib. 14 non ſemel. Et Latinam Straboni lib. 5. Iuuenali vbi ſupra. Liuio 1. Decad. lib. 10. Valerio Maximo lib. 1. cap. 1. vbi de Fortuna muliebri. Sueton. in Domitiano cap. 15. Feſt. Pomp. lib. 14. vbi de pudicitię ſigno. & lib. 16. vbi de Retricibus & lib. 17. Eutropio de geſtis Roma. lib. 5. & c. 1. Et Lauicanam Liuio 1. Deca. lib. 4. & Frontino eod. illo lib. de Aquæd. & Spartiano in Iuliano. Hanc, ni fallor, Labicanam vocat Strabo l. b. 5. hac ſcilicet ratione, quòd Græci v. literam non habeant, ſed vice illius B. litera vtuntur. Et Laurentinam Val. Maximo lib. 8. tit. 5. ad fin. A. Gell. lib. 10. cap. 2. Eſtque de ea illud Ouidij lib. 2. Faſtorum,

Eſt via quæ populum Laurentis ducit in agros,

Quondam Dardanio regna petita duci.

Ex quo intelligis quare ita vocatur. & Nomentanã Straboni lib. 5. Liuio 1. Decad. lib. 3. vbi & hanc olim Ficulenſem vocatam dicit. & Columella lib. 3. c. 2. & Euſebio Chronographo vbi de fuga Neronis loquitur. & Poſthumiam Tacito lib. 19. & Præneſtinam Plin. lib. 3. 1. c. 5. & Iulio Capitolino in Gordianis, & Iulio Frontino de Aquæd. lib. 1. & Publicam Liuio 3. Decad. lib. 4. & Sabinam Plutar. in Camillo. Et Salinariam, quæ à ſale dicta eſt, quod illa ſal in Sabinos deferri conſueuerat. Plin. lib. 31. c. 7. Videtur tamen Salaria potius dicenda, vt in 19. Tacit. & 17. Feſti lego. & ita quoq; Varro lib. Rerruſt. 1. & lib. 3. c. 1. & Strabo lib. 5. Liu. 1. Dec. lib. 1. Sueton. in Nerone c. 48 & in Veſpaſiano c. 12. & Feſt. Pompeius lib. 17. & Sublacenſem Frontino lib. 1. de Aquæductibus. Et Tuſculanam Dionyſ. Halicarn. lib. 8. Valeriam eid. Frontino ibi. & Straboni lib. 5. Et Vitelliam Suetonio in Vitellio cap. 1.

In quibus membris in homine inſit religio quædam, propter quam illa ſanctè coli debeant & obſeruari.

CAPVT XIX.

Religio in capite.

QVIBVSDAM membris in homine religionem ineſſe, eaq; ſancte obſeruari & coli decere, multi arbitrati ſunt. Siquidem in [a] capite hominis tanquam in arce, vbi mens & ſedes animæ credi-

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

a *Caput.*] Caput, vt tradit Plato in Timæo, eſt membrum corporis diuiniſſimum, reliquorumq; membrorum princeps, cui totum corpus connexum dij ſubeſſe & parere iuſſerunt. Hinc ipſe Plato, Democritus, Hippocrates, Straton, Eraſiſtratus & Herophilus apud Plutarc. in lib. de Placitis Philoſophorum. & Theodoritum Syrenenſem lib. 5. de Curatione Græcarum affectionum, animæ principatum alij in toto capite, alij in parte ipſius eſſe cenſuerunt. Quibus & aſſentitur Galenus lib. 1. de Regimine morborum acutorum. Sed & his adſtipulatur Ariſtoteles li. Prob. 33. cap. 1. alias 7. Cur, inquit, ſternutamentum pro numine hoc ſacro augurio habetur, non tuſſis, non grauedo? An quia de capite membrorum, præcipue diuino, vnde cogitatio eſt, ſumit ducit principium. & iterum ca. 9. Cur, ait, ſternutamenti eruptio ſacra habita eſt, non etiam cæterorum, vt flatus aut ructus? Quoniam tres ſunt partes principes noſtri corporis caput, thorax & aluus. Flatus alui reſpiratio eſt, ructus ventriculi, ſternutamentum capitis, quæ pars ſacra

tur eſſe, quæ pars longè ſanctiſſima hominis eſt, quòd inde originem ſumunt ſenſus & nerui, religio & quoddam numen ineſſe fertur. Ideo ſi quem reuerebantur veteres, aut honore dignum putabant, ad omnem occurſum [b] caput reuelare & aſſurgere, ac de via decedere ſolebant: ſcilicet exiſtimantes, nudo & aperto capite in exhibendis honoribus eſſe oportere, veluti omnia noſtra patefaciamus: credo etiam valetudinis cauſa, vt [c] Varro ſignificat, quod ad fidem proximè accedit: detecta enim capita, contra vim algoris caloriſve haud dubiè firmiora eſſe, & ad valetudinem mirè proficere multi cenſuere. [d] Ideo Ægyptii, quòd detecto ſunt capite, habentur firmiores: Perſæ verò, quòd cum mitra & pileo, debiliores, adeo vt leui ictu offendantur capita. Hinc Hannibal, [e] diuus Iulius, [f] & alii ſummi duces, detecto ſemper capite, ſeu ſol, ſeu imber eſſet, velut contra frigora tempeſtatéſque obdurato, inceſſere. [g] Maſiniſſa quoque Numidiæ rex, nullo frigore aut imbre abduci potuit vt caput tegeret. Quod de [h] Hadriano [i] & Seuero principe traditur, tantæ firmitatis fuiſſe, vt hyeme ſæua & gelida per niues & frigora aperto capite inceſſerit ſemper. [k] In quo quidem id longè præſtantiſſimum fuit, ſuis nominibus quemque venerari & ſalutare, ſalutantibuſque reddere ſalutem. [l] Ideo nomenclatorem, qui nomina ſuggereret, iuxta veteres habuere. [m] Si autem nomen non ſuccurreret, illum honoris cauſa dominum appellabant. [n] Græci verò non proprio, ſed officii nomine aut muneris quod gerebat, ſalutare, religioſius putarunt. [o] Defuncti verò corpus exanime, aut vrnam tangere, venerationis ſignum erat. [p] Si qui tamen præcipua dignitate & honoribus fulgerent, illos propriis ſalutare nomi-

Caput reuelare, aſſurgere, & de via decedere.

Capite aperto eſſe, ſalubre.

Suo nomine ſalutare.

Nomenclator.

Officii aut muneris nomine ſalutare.

Defunctorum corpus aut vrnam tangere.

Salutationes.

ANNOTATIONES.

ſacra pars ſi quæ eſt. Ideo ſpiritum hinc exeuntem vt ſacrum veneramur & adoramus. Huc quoque ſpectat quod Hebræi Roſch, id eſt caput pro potentia, principatu & tyrannide accipiunt. Ex quo illud Geneſis: Ipſe conteret caput tuum. Et quod diuus Paulus ſæpe inculcat Chriſtum eſſe viri & Eccleſiæ caput, virum autem mulieris, vt 1. ad Corinth. 11. & ad Epheſios 5. & ad Coloſſenſ. 1. Sed & de excellentia & principatu capitis, vide Lactantium de Opificio Dei c. 5. Paulum Æginetam lib. 1.

b *Caput reuelare.*] Plutarch. Problem. cap. 10. Cur, inquit, deos ſalutantes caput operiunt, viris autem dignitate præditis & honore dignis, ſi etiam velati occurrerint, caput aperiunt? Cuius rei multas rationes adfert, quæ ad hunc locum pertinent.

c *Vt Varro ſignificat.*] Apud Plinium lib. 28. c. 6. vbi ita ſcribit, Capita aperiri aſpectu magiſtratuum, non venerationis cauſa iuſſere, ſed (vt Varro author eſt) valetudinis quò firmiora conſuetudine ea fierent.

d *Ideo Ægyptii.*] Herodotus lib. 3. non longè à princ.

e *D. Iulius.*] Sueton. in eodem c. 45. huc pertinentia quædam, ſed non expreſſim ponit.

f *Et alii ſummi duces.*] Vt Cato Vticenſis ex Plutarc. in vita illius.

g *Maſiniſſa quoque.*] Maſſiniſſam vbique illum appellat Liuius. Id autem quod hic de eo dicitur eſt Ciceronis libr. de Senectute.

h *Hadriano.*] Spartianus in vita illius Adrianus, inquit, nudo capite peregrinatus omnes orbis partes, & in ſummis plerumque imbribus & frigoribus.

i *Et Seuero.*] Herodianus de eodem.

k *In quo quidem.*] Vide princ. Conſuetudinum Picta.

l *Ideo nomenclatorem.*] De his multa Cicero in Orat. pro Murena. & ad Atticum libr. 4. epi. omnium 20. & vide Feſtum Pompeium lib. 6. vbi eos [illegible] dictos ſcribit, quòd clam, veluti infarcirent nomina ſalutatorum in aurem candidati.

m *Si autem nomen.*] Seneca in [illegible] ad Lucilium epiſtola, Obuios inquit, ſalutare a nobis dominos ſolere, ſi nomen non ſuccurrit. Ex quo doctis quibuſdam videtur ſenſus Martialis, cum ſcribit lib. 1. epig. 113. ad Priſcum:

Cum te non noſſem, dominum regemque vocabam:
Cum bene te noui, iam mihi Priſcus eris.

Et lib. 5. epig. 58. ad Cinnam.

Cum voco te dominum, noli tibi, Cinna, placere:
Sæpe etiam ſeruum ſic reſaluto tuum.

n *Græci vero.*] Alicubi Plinius, a quo hæc accepiſſe videtur, Et aliqui, inquit, nomine quoque conſalutare religioſius putant.

o *Defuncti.*] Neque vero tangere ſolum, ſed & ſalutare, ſpecies fuit venerationis & cultus, cuius index Virgilius lib. 5.

Salue ſancte parens, iterum ſaluete recepti
Nequicquam cineres, animæque vmbræque paternæ.

p *Si qui tamen.*] Id quidem aliter atque aliter obſeruatum eſt. Nam & apud Ciceronem in ea Oratione, quam habuit ad Pontifices pro domo ſua, P. Clodius argumentatus eſt amoris fuiſſe ſignum, quòd cùm Cæſar ad eum ſcripſiſſet, nominibus tantum vſus eſſet, neque aſcripſiſſet Proconſuli aut Tribuno plebis, ſed in hæc verba, Cæſar P. Clodio ſalutem. Plutarchus quoque in Craſſo illud humanitati aſſignat, quod ipſe Craſſus nemini occurrebat, cui ſalutantis ipſe ſalutem non redderet, ac proprio nomine compellaret. Quo etiam pertinet illud Ouidii libr. 2. de Arte amandi,

Nomine quemque ſuo (nulla eſt iactura) ſaluta,
Iunge tuas humiles ambitioſa manus.

Nam & Donatus enarrans illud Terentij in Hecyra act. 3. ſcena 5.

Phidippe ades, audi pauca.

Nomine, inquit, appellat, quod facere ſolent iratos mitigare volentes. Verum contra eſt id quod ſcribit Cornelius Tacitus lib. 12. quod cum Germanicus & Nero obuij inter ſe facti eſſent, Nero Britannicum nomine, ille Domitium ſalutauere. Quod vt diſcordiæ ſignum Agrippina, Neronis mater, multo queſtu ad Claudium, Rom. Imperatorem detulit. At Tranquillus in Nerone c. 7. Nero, ait, Britannicum fratrem, quòd ſe poſt adoptionem Ænobarbum ex conſuetudine ſalutaſſet, vt ſubditiuum apud patrē arguere conatus eſt. Sed & Seneca libr. 2. eius operis, cui titulum fecit, Quemadmodum in ſapientem nec iniuria cadit, tradit C. Cæſarem Herennio Macro iratum fuiſſe, quòd eum Caium ſalutauerat, nec impune id ceſſiſſe. Et Donatus in Virgil. lib. 1. Æneidum eum locum,

Æole, namque tibi diuûm pater atque hominum Rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento.

Incipit, inquit, a nomine, quod nec Iunonem humilem facit, & Æolo gratum eſt. Potior quippe ſi inferiorem ſuo nomine vocet, & ſi beneuolum monſtrat, & illi vnde gaudeat ſubminiſtrat. Pulchrum eſt enim ſi inferiore in loco poſitus cognitus ſit potiori. Ex eodem lib. in eum locum,

Nate dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit?

Achates, licet, inquit, ſit ſocius, tamen quia ſit inferior, non nomine ſuo eum appellauit, ſed cum omni honorificentia, omiſſo vero nomine, natum deæ dicit. Et lib. [illegible] illud interpretans Iunonis,

Vincor ab Ænea ——

Nomen (inquit Donatus) proprium pro contemptu poſuit: quaſi dicat, ab vno eodemque viliſſimo, [illegible] dictum eſt ab eo quod [illegible]. Et lib. 12. in eum locum,

Hactenus Ænea ſoror potius, nunc [illegible] acerbam

nibus haud decorum videbatur. [q] Fertur tamen Alexander Macedo poſtquam profligato Dario Magnus eſt cognominatus, nulli niſi Antipatro & Phocioni literis dediſſe ſalutem. *Demetrius.* [r] Et Demetrius præter ſe & Antigonum patrem, regem nec nominaſſe quenquam, nec ſalutaſſe. *Nero.* [s] Nero quoque Cæſar nedum ſalute, ſed ne reſalutatione quidem aliquem impartiuit. *Craſſus.* [t] Craſſus contrà: nam infimi ordinis ſingulos propriis nominibus reſalutauit. *Reges Numid.* [u] Reges Numidarum pro maieſtate habent, nulli mortalium impartiri oſculum, nec ſalutem. *Pyrrhus.* [x] Pyrrhus verò in ſalutatione literarum, adulterinas Lyſimachi literas deprehendit: nam quum Ptolemæus Pyrrhum epiſtolis filium ſalutaret, in adulterinis quas Ptolemæi nomine Lyſimachus deſtinarat, regem nuncupauit. *Tigranes.* [y] Tigranes autem, quod a Lucullo non rex regum ſalutaretur, quaſi coarguens imperitiam ſuam, ipſum pari modo retaxauit: namque ad eum vt imperatorem ſcribere contumaci epiſtola recuſauit. Cui haud abſimile eſt, quod *eMenecrates.* [z] Menecrates Iupiter cognominatus, cum literas ab Ageſilao hoc tenore accepiſſet, Menecrati Rex Ageſilaus felicitatem: quaſi conuicio affectus foret, reſcripſit, Menecrates Rex Ageſilao ſanitatem. *Darius.* [a] Dario quoque, quum ſe regem aſcripſiſſet, neque idem nominis Alexandro impartiſſet, Alexander reſcripſit, vt de cætero meminiſſet ſe non tantum regi, ſed & ſuo ſcribere. *Caſſander.* Caſſander verò quum omnibus libellis & epiſtolis Rex ſalutaretur, tantæ moderationis fuit, vt nunquam ſibi regium vſurpauit nomen: ſicut *Porus.* [b] Porus Indorum Rex ab Alexandro victus, in poſterum nunquam ſe Regem appellari ſuſtinuit. Contra *Perſes.* [c] Perſes Philippi filius, quum rebus deploratis & euerſo regno ſupplex ad conſulem ſcriberet, tanquam in altiore faſtigio poſitus, ſe Regem aſcribere non dubitauit. *Hannibal.* Inter cæteros proditur Hannibal eò inſolentiæ proceſſiſſe poſt victoriam ad Cannas, vt nulli ciuium ſuorum niſi per interpretem reſponſum aut ſalutem dederit. *Pallas.* Et [d] Pallas Claudij libertus, eius proteruiæ fuiſſe, vt non modo nulli miniſtrorum ſalutem impartiuerit, ſed ne vocem quidem cum familiari communicarit. Fertur tamen *Sapor.* [e] Sapor Perſarum Rex, quum ad Conſtantium ſcriberet Imperatorem, Solis & Lunæ ſe fratrem dixiſſe. *eArtaxerxes.* Et [f] Artaxerxes quum minacibus literis vrbium excidia, vaſtationes agrorum, cædes & incēdia Lacedæmonijs interminaretur: Spartanos Laconico more vnico verbo reſpondiſſe, ſcilicet, vt taceret. *Laconum breuiloquentia.* Cui haud abſimile eſt, quòd quum [g] Lyſander poſt multiplicia bella ad Ephoros ſcripſiſſet, Captæ ſunt Athenæ, Ephori ſuo more pauciſſimis reſponderunt, Sat eſt capi. Philippo quoque Macedonum regi iniqua poſtulanti, Lacedæmonij reſcripſerunt, his tantum verbis, περὶ ὧν ἡμῖν ἔγραψας, οὔ. De eo quod ad nos ſcripſiſti, non. [h] Sicut iterum quum Spartanos fines ingreſſus quæſiuiſſet, vtrum vellent amicum an hoſtem ſe venire: itidem reſcripſerunt, οὐδέτερον, id eſt, neutrum. *Honos in deos. De hoc ſup. cap. 14. huius libr. & cap. 22.* In qua quidem re [i] Athenienſium moderatio adnotanda ſuccurrit, qui quum Philippi hoſtis literas, quas ad Olympiadem ſcripſerat, intercepiſſent, eas inuiolatas reddiderunt, ne tori genialis & ſecreta coniugij panderent. [k] Verum aliter quum dijs immortalibus honores dabant, fieri ſeruatum eſt. Tunc enim capite operto & velato ſacra facere & numina adire mos erat: vt deorum honores longè diſpares ab his qui dantur homini-

ANNOTATIONES.

Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum.
Quid, inquit, benignius quàm his dictis dulcius, quàm vt in ſalutis fine poſita nomine ſuo appellaret, quam chariſſimam præter cæteras habuit. Sueton. in Veſpaſiano cap. 15. volens ipſius Veſpaſiani clementiam oſtendere, Heluidio, inquit, Priſco, qui reuerſus ex Syria ſolus priuato nomine Veſpaſianum ſalutauerat, & in prætura omnibus edictis ſine honore ac mentione vlla tranſmiſerat, non antè ſuccenſuit, quam altercationibus inſolentiſſimis penè in ordinem redactus &c.

q *Fertur tamen Alexander.*] De literis ad Phocionem Ælianus Variæ hiſtoriæ lib. 1. cap. 25. de Antipatro nondum inueni.

r *Et Demetrium.*] Plutarc. in vita illius.

s *Nero.*] Suetonius in vita illius c. 37. Certè neque adueniens, inquit, neque proficiſcens quenquam oſculo impertiuit, ac ne reſalutatione quidem.

t *Craſſus contrà.*] Plutarchus in vita illius, vt ſuprà diximus in verbo, S. qui tamen.

u *Reges Numidarum.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. in fi. Ne Numidæ, inquit, Reges vituperandi, qui more gentis ſuæ, nulli mortalium oſculum ferebant. Quicquid enim in excelſo faſtigio poſitum eſt, humili & trita conſuetudine, quo ſit venerabilius, vacuum eſſe conuenit.

x *Pyrrhus.*] Ex Plutarcho in vita ipſius.

y *Tigranes.*] Plut. in Lucullo.

z *eMenecrates.*] Id aliter referunt Plutarchus tum in vita Ageſilai, tum in Apophthegmatis Imperatorum, tum in Laconicis: & Ælianus Variæ hiſtoriæ libr. 12. Sed tu vide quæ de hac re ſcripſerim in noſtris Commentarijs Nobilitat. capit. 31. in nomenclatura medicorum, vbi de ipſo Menecrate.

a *Dario quoque.*] Q. Curtius lib. 4. poſt princ.

b *Porus.*] Ex Philoſtrato in vita Apollonij libr. 2. cap. 9. in fi. Poſtquam (ait) ex India deceſſit Alexander Macedo, nunquam ſe regem Porus appellauit: quanquam id ſibi permiſiſſet Alexander: neque ſicut rex, ſed tanquam ſatrapa dominabatur, modeſtè cuncta in honorem Alexandri & loquens ac faciens.

c *Perſes.*] Liuius 5. Decad. libr. 2. Plutarch. in vita Pauli Æmilij.

d *Pallas Claudij libertus.*] Hic dicitur Tacito libr. 13. initio, triſti arrogantia modum liberti egreſſus, tædium ſui mouiſſe. Qui poſtea a Pæto delatus, nominatis libertis eius, quos conſcios haberet, reſpondit, Nihil vnquam ſe domi niſi nutu aut manu ſignificaſſe: vel ſi plura demonſtranda eſſent, ſcripto vſum, ne vocem conſociaret. De quo vide Senecam in ludo de morte Claudij Cæſaris, cùm ad Inferos Claudio venienti Pallantem cum Narciſſo & Felice occurriſſe fingit. Hi verò omnes ſub Nerone, non ſub Claudio vitam cum morte commutauerunt.

e *Sapor Perſarum Rex.*] Ammianus Marcellinus lib. 17. Rex regum, inquit, Sapor, particeps ſiderum, frater Solis & Lunæ, Conſtantio, fratri meo ſalutem plurimam dico.

f *Artaxerxes.*] Plutarchus in vita illius.

g *Lyſander.*] Plutarc. in Apophthematis eiuſdem, nec non in vita ipſius.

h *Sicut iterum.*] Idem in Apophthematis Laconum ignotorum.

i *Athenienſium.*] Idem author in Demetrio atque etiam in Politicis. & Apuleius in 2 Magiæ apologia.

k *Verum aliter.*] Supra eod. lib. cap. 14. & infrà cap. 22.

l *Regum*

bus, magnámque in eo vim diuinitatis oſtenderent, quum ſemoto viſu à rerum conſpectu, religioſe & venerabundi diuina peragerent. Ideo in ſacris velare caput, & veſte operiri, antiqui moris fuit. [l] Regum quoque capita inſigni faſcia ornari, ſicut Imperatorum aurea corona vel lauro: quoniam ea pars corporis ſanctior in homine eſt, propterea ibi inſigne honorum & diadema eſſe voluerũt. [m] Perſarum mos erat, vt ſi pares eſſent, oſculo impartirent quos honorabant: inferiores verò ſalutando potentiorum genas manu tangerent. [n] Cognatos tamen, reliquóſque neceſſarios, vbi diutius abfuiſſent, aut longius eſſent abfuturi, ſe inuicem oſculari frequens vſus erat: [o] quod a Romanis vſurpatum inuenimus, vt cognatis obuiam factis [p] frontem ſuauientur. [q] Apud Perſas, [r] Medos [s] & Indos, Reges adorari, & in ſalutando homines toto corpore procidere, inuenimus. Quare Thebanus [t] Iſmenias iuſſus Artaxerxem adorare, ne contra decus faceret, prolapſum annulum ſuſtuliſſe, & ita adorantis ſpeciem præbuiſſe dicitur. Id quod Romanis longe eſt habitum nefas, niſi quod [u] C. Caligula cum Cæſares ſalutarentur prius, adorari ſe iuſſit capite velato vt deum. Mox [x] Diocletianus ſecordia intolerabilis, contra inſtituta maiorum, idem exequi auſus fuit. Apud exteros vero [y] Cyro Perſarum Regi, adorandi cultum primum delatum comperimus, cui proximum diis immortalibus honorem decreuere. [z] Quod mox Indi & poſteri Reges exequi magno ſtudio curauerunt. Id quod Octauius [a] Auguſtus [b] & Alexander Seuerus præcipue deteſtati ſunt. Nam ſi quis inter ſalutandum flexiſſet caput, aut aſſentaretur blandius, foras detrudi atque exigi iuſſere. [c] Frontem verò ſacram Genio nonnulli tradunt, ſicut enim [d] Iunoni brachia, [e] pectus Neptuno, [f] cingulum Marti, [g] renes Veneri, [h] pedes Mercurio, [i] digitos Mineruæ conſecrauit antiquitas: ita frons Genio dicata fuit: [k] quippe Deum venerantes, frontem tangere, & indita ad frontem manu, numina adire ſolebant. Quare [l] Pompeio magno frontis honorem, & os probum, velut maximũ naturę munus, tribuerunt. Ipſa enim [m] ſeueritatis & clementiæ index eſt. Ideo minorem frontem venuſtum facere & mitem, remiſſum & quietum, multi cenſuerunt. [n] Contrà frons magna, ſegnes: parua, mobiles: rotunda, iracundos: lata, mente flexibiles deſignauit. Quod etiam carmine Homerus proſecutus fuit, vt ſingulos membris honeſtaret deos. [o] Namque Iunonem facit candidas vlnas habere, [p] Auroram roſeos lacertos, [q] Mineruam oculos glau-

Caput ſanctior pars in homine.

Oſcula impartiri.

Frons minor.

Frons magna.

Frons parua.

ANNOTATIONES.

l *Regum quoque capita.*] Idem ſupra lib.1.cap.28.

m *Perſarum.*] Zenodotus in prouerbio [illegible] καὶ χιόνα. & ante eum Xenophon in Oratione de laudibus Ageſilai, Patrium morem Perſis fuiſſe dicit, eos oſculari, quos honoribus proſequi vellent. & Herodot. lib.1. Ex quo intelliges non hic genas, ſed genua legendum.

n *Cognatos tamen.*] Sic Cyrus diſceſſurus dicitur cognatos per oſculum oris admiſiſſe lege Perſarum. Xenophon libr. 1. Pædiæ. Idemque Cyrus pro more oſculatus eſt Cyaxarem, cùm ad ſe veniſſet. lib.5. Pædiæ.

o *Quod a Romanis.*] Plinius lib.14.c.13.

p *Frontem ſuauientur.*] Plutar. in Proble.

q *Apud Perſas.*] Herodotus libr.7. Plutarch. in Alcibiade. Valerius Maximus lib.7.cap.3. vbi de Dario rege loquitur. Candidati vt eſt mos Perſarum, humi proſtratis corporibus, Darium regem ſalutauerunt. Et conſtat exemplo, quod ſtatim ſubnectitur. idem Iuſtinus lib.6.

r *Medos.*] De Perſis & Medis hæc dicta Arriani ſunt. Ex quo Rhodiginus lib.2 c.33. Cyro, inquit, mortalium primo adorationis cultum fuiſſe delatum, ſcribit Arrianus, quam humilitatem Perſæ poſtea ſeruauerunt & Medi.

s *Et Indos.*] Philoſtratus in vita Apollonij.

t *Iſmenias.*] Plutarchus in Artaxerxe. & Ælianus de Varia hiſtoria lib.1.

u *C. Caligula.*] Suetonius in vita ipſius cap.22. Dion quoque in eiuſdem vita, vbi plura de ipſo ridiculoſiſſima. & Paulus Oroſius lib.7.c.5.

x *Diocletianus.*] Eutropius de geſtis Romanorum libr. 7. cap.12.

y *Cyro.*] Rhodiginus ex Arriano vbi ſuprà in verbo, Medos. Sane vbi primum fuerit Cyrus adoratus a Perſis, ſcribit Xenophon Pædiæ lib.8.

z *Quod mox Indi.*] De quibus iam ſuprà diximus.

a *Auguſtus.*] Sueton. in vita illius c.53.

b *Alexander Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

c *Frontem.*] Seruius in 6. Eglog. poſt princ. ibi,

——— Cynthius aurem
Vellit & admonuit.———

Et lib.3. Æneid. in eum locum,

Dixerat, & genua amplexus genibúſque volutans
Herebat.———

Frontem, inquit, Genio conſecratam Phyſici dicunt: vnde Deum venerantes tangimus frontem.

d *Iunoni brachia.*] Democritus in libr. Phyſiologumenũn, & ex eo Fulgentius Mythologicũn libr. 3. vbi de Peleo & Thetide loquitur.

e *Pectus Neptuno.*] Homerus lib.2. Iliados paulò ante Catalogum:

ἄρει δὲ ζώνην, στέρνον δὲ Ποσειδάωνι. id eſt,
Marti autem cingulum, pectus verò Neptuno.

Et Fulgentius vbi ſupra ex ipſo Homero. Sed adde ſei quoque ipſi Neptuno dicari ex Plinio lib.11.cap.37.

f *Cingulum Marti.*] Hoc & ipſum patet ex Homero & Fulgentio dictis locis.

g *Renes Veneri.*] Fulgentius vbi ſuprà. & vide in noſtris legibus connubialibus lib.15.nu.40.incip. Ex his quoque.

h *Pedes Mercurio.*] Fulgentius ibi.

i *Digitos Mineruæ.*] Seruius d. eclo 6. ad princ.

k *Quippe Deum venerantes.*] Ex Seruio ad 3. Æneid. vbi ſuprà in verbo, Frontem.

l *Pompeio Magno.*] Plutarchus in eodem.

m *Seueritatis.*] Plinius lib.11.c.37.

n *Contrà frons magna.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quod etiam: ſunt Ariſtotelis lib.1. Animalium cap.8. & Plinij authoritate Trogi lib.11.c.52.

o *Namque Iunonem.*] Homerus lib.1. Iliados,

τῷ γὰρ ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη.

Et alibi ſæpe, vt videre poteris in noſtris legibus Connubialibus in 2.l nu.34.incip. Idem Homerus.

p *Auroram roſeos lacertos.*] Homerus non lacertis dicit, ſed digitis ſcilicet ῥοδοδάκτυλος. ita enim illam vocat libr. 2.4. non ſemel 5.8.9.& 7. Odyſſeæ & lib.1. & vlt.& Iliados, & alibi ſæpe,

ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος ἠώς.

Quod nos annotauimus in d. legibus l 2.nu.37.incip. Idem quoque. Sunt autem lacerti aliud quam digiti, videlicet totum brachium à cubito vſque ad manus vertebram quæ carpus dicitur, vt omnibus notum.

q *Mineruam oculos glaucos.*] Nam eam γλαυκῶπιν vbique appellat, vt lib.1. Iliados,

T iij

Oculorum religio. cos, [s] Thetidem argenteos pedes, † Heben verò talos pulcherrimos. [s] In oculis quoque religio fuit, in quibus imago & natura hominis, ac tacitus ſermo mentis maximè exprimitur. Vt enim [t] cauda leonibus, [u] aures equis animorum indicia præſtant: ſic oculis hominum, mentis imago apparet, nam cordis nuncij ſunt. Ex his enim virtutes vitiáque agnoſcimus, iratum vel propitium animum, lætum aut affectũ perpendimus. Dignitatémque oris exhibere cõſueuerunt, vitámque à morte diſtinxerunt.
Phyſiognomia ex oculis. Hos oſculari & amplecti, ac præcipua charitate proſequi ſolemus. [x] Refert verò Ariſtoteles, caprinos oculos, & modicè conniuentes, aut paruos, morum præſtare indicium optimorum: contrà oblongos, peſſimos notare: candidos & protentos, impudentes: carnoſos, verſipelles mobiles, inconſtantes [y] Naſum quoque morum facere indicium multi arbitrantur. [z] Ideo Perſæ adunco naſo (quos [a] grypos vocant) præcipue honorant, quòd talem fuiſſe Cyrum crederent. ſimos verò, mites facere & gratioſos. [b] In eo enim irriſionis ſedes eſt: quare [c] naſuti, & [d] habere naſum irriſores dicti. [e] In ſuperciliis autem notatur faſtus, qua parte negamus vel annuimus. [f] Ea quidem porrecta, molles ſignificant: nimis deflexa, auſteros: inflexa, deriſores: demiſſa, maleuolos: nam ſi quem faſtidimus, truci ſupercilio deſignamus: [g] Ideo Romanæ mulieres ſupercilia Lucinæ conſecrarunt, quia inde lux ad oculos fluit. In genis autem eſt ſedes pudoris. Has enim quum pudet, primùm rubore ſuffundi videmus,

Ex naſo. *Ex ſuperciliis.* *Ex genis.*

ANNOTATIONES.

Τὸν δ' αὖτε προσέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη.

Et ſæpe alibi, vt & diximus vbi ſuprà nu. 35.

r *Thetidem argenteos pedes.*] Id eſt, ἀργυρόπεζαν: vt lib. 1. Iliados:

Μήτηρ γάρ τε μοί φασι θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα.

Et aliis locis, quæ videbis vbi ſuprà. nu. 37. idem quoque.

† *Heben verò talos pulcherrimos.*] Id eſt, καλλίσφυρον, tanquam dicas pulchritalum libr. 11. Odyſſeæ, & in hymno Herculis leonini animi,

Καὶ καλλίσφυρον Ἥβην.

s *In oculis.*] Plinius lib. 11. cap. 37. de oculis loquens, Neque vlla, inquit, ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, ſed homini maximè, id eſt, moderationis, clementiæ, miſericordiæ, odij, amoris, triſtitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, tranſuerſi, limi, ſummiſſi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, humectant, conniuent. Hinc illæ miſericordiæ lachrimæ. Hos cùm oſculamur, animum ipſum videmur attingere. Hinc fletus & rigantes ora riui. Quis ille humor eſt in dolore tam fœcundus & paratus, aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus. Oculi, ceu vaſa quædam, viſibilem eius partem accipiunt atque trãſmittũt. Philoſtratus in vita Apollonij lib. 2. cap. 12. Oculi (ait) mores hominum pleroſque indicant. Quod ſi plura requiris adi Cælium Rhodiginum lib. 1. c. 28.

t *Cauda leonibus.*] Plinius lib. 8. c. 16. Leonum, inquit, animi index cauda.

u *Aures equis.*] Plinius ad id quod proximè diximus, addit. Sunt & equorum aures. Namque & has notas generoſiſſimo cuique natura tribuit.

x *Refert verò Ariſtoteles.*] Libr. 1. de Hiſtoria animalium cap. 10. & Plinius Trogi authoritate libr. 11. cap. 52. Oculi quibuſcunque ſunt longi, maleficos eſſe indicant. Qui carnoſos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candidi pars extenta, notam impudentiæ habet. Qui identidem operire ſolent, inconſtantiæ. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 4. Æneidos,

——— Ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina. ———

Phyſicum, inquit, eſt, vt qualitatem animi ex oculorum, aut corporis mobilitate oſtendamus: Ergo modò vult oſtendere Æneam à propoſito non eſſe deuiaturum.

y *Naſum quoque.*] Id patet ex ſeq.

z *Ideo Perſæ.*] Plutarch. in Politicis, Perſæ ad hanc vſque diem homines vnco naſo & amant & pulchritudine prædítos exiſtimant, in honorem Cyri, qui eiuſmodi naſo fuiſſe traditur. Idem in Apophthegmat. Regum & Imperat. Vide Xenophontem in Pædia Cyri.

a *Quos grypos vocant.*] Plutarc. in Mario. Antiochus autem Syriæ Rex, Grypus cognominatus fuit, teſte Poſſidonio Apanæo lib. 23. Hiſtoriarum. & ex eo Athenæus lib. 6. cap. 5. & alibi ex eodem Poſſidonio lib. 4. c. 4. & & 14.

b *In eo enim irriſionis ſedes.*] Plin. lib. 11. c. 37. Et altior homini tantum, quem noui mores ſubdolæ irriſioni dicauere, naſus. Perſius ſatyra 3.

Ingeminas tremulos naſo criſpante cachinnos.

c *Naſuti.*] Martialis lib. 13. epigr. 2.

Naſutus ſis vſque licet, ſis denique naſus,
Quantum noluerit ferre rogatus Atlas.

Hinc naſutulus diminut. Apuleio, naſutula mulier & dicacula dicitur.

d *Habere naſum.*] Martialis lib. 1. epig. 98.

Non cuique datum eſt habere naſum.

& epig. 3.

Maiores nuſquam rhonchi, iuuenéſque ſenéſque,
Et pueri naſum Rhinocerotis habent.

e *In ſuperciliis.*] Plinius libr. 11. cap. 37. In aſcenſu (inquit) eius ſupercilia homini & pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant faſtum. Philoſtratus in vita Apollonij libr. 2. cap. 12. Multa etiã in ſuperciliis geniſque poſita ſunt, ex quibus ſapientes & natura periti homines imagines velut in ſpeculo aſpicientes, quę mens illis, quódque ſit ingenium contemplantur. Quintil. Inſtitu. Orat. lib. 11. c. 3. Multũ, inquit, & ſuperciliis agitur. Nam & oculos formant aliquatenus & fronti imperant. His cõtrahitur, attollitur, dimittitur: vt vna res in ea plus valeat. Et paulò pòſt: Vitium in ſuperciliis: ſi aut immota ſunt omnino, aut nimium mobilia, aut inæqualitate diſſident: aut contra id quod dicimus finguntur. Ira enim contractis, triſtitia diductis, hilaritas remiſſis oſtenditur.

f *Ea quidem porrecta.*] Hæc vſque ad clauſulam, Ideo Romanæ mulieres. ſunt Ariſtotelis lib. de hiſtoria animalium 9. & Plinij ex Trogo lib. 11. cap. 52. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles ſignificant: quibus iuxta naſum flexa ſunt, auſteros: quibus iuxta tempora inflexa, deriſores: quibus in totum demiſſa, maleuolos & inuidos. Cæterum Cicero in Orat. pro Q. Roſcio Comœdo ſcribit, Supercilia penitus abraſa olere malitiam & clamitare calliditatem: verum id artis eſt, non naturæ.

g *Ideo Romanæ mulieres.*] Feſtus Pompeius lib. 17. vbi de ſuperciliis ſcribit ea eſſe in Iunonis tutela, quòd iis protegantur oculi, per quos luce fruimur, quam tribuere putabant Iunonem, vnde & Lucina dicta eſt. Ante illum Varro libr. 4. de ling. Latina. Lucina (inquit) naſcentium dux, quòd menſes huius hoc vidiſſe antiquos apparet, quod mulieres potiſſimum, ſupercilia ſua attribuerunt ei deæ.

h *In genis autem.*] Plin. lib. 11. cap. 37. Infra oculos (inquit) mala, homini tantum quas priſci genas vocabant, 12. tabularum interdicto radi a fœminis eas vitantes. Pudoris hæc ſedes. Ibi maximè oſtenditur rubor. Infra eas hilaritatem riſumque indicantes, buccæ.

i *Quare*

pudibundúmque animum ex illis penſitamus. [i] Quare in pueris rubere genas,& ingenuo pudore affici, probitatis ſignum eſt:in his enim pudor,integritas, & virtus oſtenditur. In [k] quo proditum memoriæ fuit,populum Romanum tantum pudori tribuiſſe, vt Philippo Regi Macedoniæ pluribus criminibus impetito, nihil æque profuerit, quàm Demetrij filij pudor, in ſenatu obiecta minimè diluere valentis. [l] Domitiano verò Cæſari crebra oris confuſio pro modeſtia putabatur, quum eſſet ſumma immanitas. Ideo qui pudorem obiecere, [m] perfricuiſſe faciem dicti. Contrà [n] in auriculis rubor: nam læſæ conſcientiæ & admiſſæ turpitudinis ſignum eſt. [o] Magnas tamen auriculas, ſtultum deſignare voluerunt, & loquacem: [p] mediocres verò, mores optimos præmonſtrare. [q] In auribus mulieres binos ternóſque vniones aut elenchos ferre, nobilitatis ſignum fuit:ſicut in [r] Oriente viris geſtare aurum. [s] Sylla tamen tunc maximè truculentus fuiſſe dicitur, & aſpectu minaci, quum eius faciem rubor infeſtaret. [t] Plato verò homines rubicundos dixit animoſos:nigriores,viriles:albos,Deo deuotos:mellei coloris & decoloris vultus,nimium amatores. [u] Tametſi communi feratur adagio,iracundiſſimos eſſe flauos, rubentéſque. [x] In pectore autem ſedem eſſe conſilij, ea propter prætextatis [y] bullam pendere pro pectore, quod vbi ſedes erat conſilij,ibi cordis inſigne maneret, multi prodidere.Hominis præterea [z] genibus quandam eſſe religionem & pietatem nouimus. Etenim ſupplicantes,

Ex auriculis.

Platonis ex coloribus phyſiognomia.

Pectus ſedes conſilij.

Genua.

Supplicum geſtus apud diuerſos.

ANNOTATIONES.

i *Quare in pueris.*] Cato Cenſorius dicebat, ſibi placere magis iuuenes,qui rubeſcerent,quam qui palleſcerēt,quòd rubor arguat probam indolem,pallor non item. Plutarch. in Apophthegma.& in libello.Quomodo oporteat audire poemata. Et ex eo Eraſm.in Apoph.Catonis ſenioris. Scitumque eſt illud Terentij in Adelphis actus 4.ſcena 5.Erubuit,ſalua res eſt. Et in Andria act.5.ſce.4. Vide, num eius color pudoris ſignum vſquam indicat? Vide in noſtro Repertorio in verbo,Verecundia.vel in verbo,Pudor.Pudori etiam mulierum natura ipſa conſultum voluit, vt teſtatur Plinius lib.7.cap.17.

k *In quo proditum eſt.*]Id Liuij eſt 4.Decad.lib.9.Nonnihil hic variat Iuſtinus lib.32.

l *Domitiano verò Cæſari.*]Sueton.in vita illius cap.18. Vultu,ait,fuit modeſto ruboriſque pleno.Et paulò pòſt,Commendari ſe verecundia oris adeò ſentiebat, vt apud Senatum ſic quędam iactauerit,Vſque adhuc certè animũ meum probaſtis & vultum.Cornelius Tacitus libr.Annalium 20. Domitianus,inquit, decorus habitu & ignotis adhuc moribus, crebra oris confuſio pro modeſtia accipiebatur. & alibi in Iulij Agricolæ vita ad fin.ait, Cum denotandis tot hominum palloribus ſufficeret ſæuus ille vultus & rubor, à quo ſe contra pudorem muniebat.Plinius quoque in Panegyrico de eodem ſic loquitur, Superbia in fronte, ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore ſuffuſa.

m *Perfricuiſſe faciem.*] Aut, vt alij, frontem: alij item os. Quintilian.libr.11.cap.3.paulò ante fi. Vitioſa,ait, ſunt illa intueri lacunaria,perfricare faciem,& quaſi improbam facere.Plinius in præfatione Nat.hiſtoriæ, Perfricui faciem, nec tamen profeci. Idem libr. 9. cap.2. Vt Caluus Vatinio perfrica frontem,& dic te digniorē,qui prętor fieres quàm Catonem.Seneca ad Lucilium li.5.epiſt.40.Perfrices frontem oportet,& ipſe te non audias.De ore, Cicero Tuſcul. Quæſt.li.3.Quid tergiuerſamur Epicure?nec fatemur eam nos dicere voluptatem,quam tu idem,cùm os perfricuiſti, ſoles dicere?Plura Eraſ.Chiliadis 1.cent.8.c.47.

n *In auriculis rubor.*] Auriculæ in fœmina rubentes & capilli vexati & incompti iudicio ſunt recentioris cōcubitus, quod Suetonius in Auguſto notauit cap.69.his verbis, M. Antonius ſuper feſtinatas Liuiæ nuptias obiecit fœminam conſularem e triclinio viri coram in cubiculum abductam, ruſſus in conuiuium rubentibus auriculis, incomptiorem reductam. Hoc idem indicat Iuuenalis ſaty. 11. paulò ante fin.inter ſigna & veſtigia peractæ libidinis,

——— Tacito bibent tibi contrahit vxor
Humida ſuſpectis referens multicia rugis,
Vexataſque comas & vultum auremque calentem.

o *Magnas tamen auriculas.*] Vt ſunt aſinina. Cuiuſmodi Midas Rex Phrygiæ fertur habuiſſe prouerbiǿque locum feciſſe, quod dicitur in ſtolidos & craſſis auribus. De quo Eraſm.Chiliad.1.cent.3.cap.67.Plato autem lib.12.de Republ. τὰ ὦτα διὰ τῶν ὤμων ἔχοντες, id eſt, auriculas ſuper humeros habentes,proindéque magnas,de his dicit,qui ſunt deiecto ac demiſſo animo.Has autem magnas auriculas indices eſſe ſtultitiæ & loquacitatis teſtis eſt Plinius,Trogi authoritate lib.11.cap.52.Idem Ariſtot.Hiſtoriæ animal.libr. 1.cap.11.

p *Mediocres verò.*] Ariſtot. libr. 1. Hiſtor. animal. cap. 11. Aurium (ait) aliæ læues, aliæ piloſæ, aliæ medium tenent, quæ quidem ad audiendum aptiſſimæ ſunt. Huiuſmodi Auguſtum habuiſſe tradit Sueton. in vita illius cap.79.

q *In auribus.*] Plinius lib 9.c.35.& & 11.c.37.

r *In Oriente.*] Plinius poſtremo illo loco.

s *Sylla.*] Seneca ad Lucilium epiſto.11.Sylla (inquit) tunc erat violentiſſimus, cùm faciem eius ſanguis inuaſerat. Nam paulò ante dixerat, Quidam nunquam magis quàm cùm erubuerint,timendi ſunt, quaſi omnem verecundiam effuderint.

t *Plato.*] Lib. qui Timæus,vel de natura,inſcribitur.Aliter tamen Ariſtot. in libr. Phyſiognomicōn,ſi is liber eius eſt.

u *Tametſi.*] Ariſtot.in libello de Phyſiognomia.

x *In pectore.*] Macrob.libr.1. Saturnal.cap.6.Hincq́ue illud Plauti in Milite glorioſo act.5.ſce.1.

Quoque ſapis pectus.

Et in Epidico act.1.ſce.2.

Sapis hoc pleno pectore.

Illúdque Horatij epiſt.lib.1.epiſt.4.

Non tu corpus eras ſine pectore.

y *Bullam pendere pro pectore.*] Macrob.vbi ſuprà, Nonnulli (inquit) credunt ingenuis pueris attributum,vt cordis figuram in bulla ante pectus annecteretur: quam inſpicientes ita ſe demum homines eſſe cogitarent,ſi corde præſtarent. Feſtus Pompeius li.2.paulò ante fi. Bulla aurea inſigne erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, vt ſignificaretur eam ætatem alterius regendam conſilio. Dicta eſt autem bulla à Græco ſermone βουλὴ, quod conſilium dicitur Latine. Vel quia eam partem corporis bulla contingat, id eſt,pectus in quo naturale manet conſilium. Primus autem Tarquinij Priſci filius,quòd in prætextæ annis hoſtem occidiſſet, aurea bulla donatus eſt, teſte Plinio lib.33.c.1.

z *Genibus.*] Homerus lib.1.Iliados,

Τὸν νῦν μιν μνήσασα, παρέζεο, καὶ λάβε γούνων.

Et lib.6.non multò poſt princ.

Ἄδρηστος δ' ἄρ ἔπειτα λαβὼν ἐλίσσετο γούνων.

Et lib. ω,ſiue vlt.

Γούνων ἁψάμενοι λιτανεύσομεν αἴ κ' ἐλεήσῃ.

Et iterum poſtea,

Χερσὶν ἀχιλλῆος λάβε γοῦνα, ἢ κύσε χεῖρας.

Et lib.7. Odyſſeæ,

Ἀμφὶ δ' ἄρ ἀρήτης βάλε γούνασι χεῖρας ὀδυσσεύς.
Σόν τε πόσιν, σά τε γούναθ' ἱκάνω πολλὰ μογήσας.

Et

& qui piè exorare aliquid volunt, deorum hominúmque genua amplectuntur, manus apprehendunt, ad genua procumbunt, illaque tanquam ſacra ſuppliciter venerantur & colunt, in his numen & ſedem miſerationis eſſe arbitrati. [a] Quamuis apud Græcorum antiquiſſimos, in ſupplicando mentum attingi, & altera manu genua apprehendere, aut [b] oleæ ramum velamenta ſupplicum offerre, vſurpatum ſit. [c] Et apud Moloſſos cum regis prole ad ſacrarium confugiſſe, eúmque ſedentem erexiſſe: [d] Spartanis, cruda exta in manus obtuliſſe: [e] Perſis, per Solis iubar obteſtari, vel manu ignem excipere, & ſi voto caderet, ſe in aquam iniecturum interminari: apud [f] Scythas & Latinos [g] populos ſupplicem in Lare ſedere tacitum, abiurationis & maximum ſupplicandi genus notabatur: ſicut [h] Græcis, humi inter cineres conſidere ad ignem. [i] Erátque Macedonum mos, ſi quid ſuppliciter expoſce-

Mentum attingere.

ANNOTATIONES.

Et Virgil. lib. 3. Æneidos, vbi de Achemenide:

Dixerat & genua amplexus, genibúſque volutans
Hærebat.

Vbi Seruius ſcribit Phyſicos genua miſericordiæ conſecrauiſſe. Plinius à quo maxima ex parte Alexander hunc locum accepit, libr. 11. c. 45. Hominis (ait) genibus religio quædam ineſt, obſeruatione gentium: hæc ſupplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant, fortaſſis quia ineſt iis vitalitas. Ouid. 5. Metamorph.

Et genibus pronis ſupplex, ſimiliſque roganti.

Claudianus de Raptu Proſerpinæ lib. 1.

——— Genibúſque ſuas cum ſupplice fletu
Admouere manus.

Diodorus Siculus lib. 17. cap. 1. Thebanus, inquit, repertus eſt, qui Macedoni alicui, quò vitæ ſuæ parceretur, ſupplicaret, aut qui victoris genua humiliter amplecteretur. Liuius 3. Decad. lib. 6. de legatis Syracuſanorum loquēs. Ad genua ſe Marcelli conſulis proiecerunt, obſecrantes. Et lib. 10. Sophonisba, Syphacis Regis vxor, Maſaniſſam alloquens, Si genua, ſi victricem attingere manum dextram, precor quęſóque per maieſtatem regiam, hanc veniam ſupplici des &c. Et 4. Decad. lib. 4. Legati vbi hæc audierunt, flentes ad genua Conſulis prouoluuntur. Et iterum eod. lib. Deinde ſuppliciter orantem aduolutúmque genibus audiuit. Apuleius 2 Metamorph. Huius diu manus deoſculatus eſt, & ipſa genua contingens, Miſerere (ait) ſacerdos. & lib. 8. Viſíſque nobis cum fletu maximo ſingulorum iuuenum genua contingens ſic adorabat, Per fortunas, veſtróſque genios &c. Et lib. 9. Ad commouendam miſerationem genua eius velle contingere ſummiſſus atque incuruatus &c.

a *Quamuis apud Græcorum.*] Ex Homero lib. 1. Iliados,

Καί ῥα πάροιθ' αὐτοῖο καθίζετο, ἢ λάβε γούνων
Σκαιῇ, δεξιτερῇ δ' ἄρ' ὑπ' ἀνθερεῶνος ἑλοῦσα. Id eſt,
Et ante ipſum ſedit, & apprehendit genibus
Siniſtra, dextra autem mento apprehendens.

Apud Euripidem in Hecuba, ipſa Hecuba obiecit Vlyſſi, tanquam inexorabili, quòd vultum auerterat ὡς μὴ προσψαύσω γενειάδος, ne mētem eius mulcere poſſet, reflexo capite, néve ſupplicem admittere cogeretur. Ex quo Plinius lib. 11. cap. 45. Antiquis Græciæ in ſupplicando mentum attingere mos erat.

b *Aut oleæ ramum.*] Liuius 3. Decad. lib. 4. à quo totus hic locus Alexandri deſumptus eſt, tradit, Hippocratem & Epicidem ramos oleæ porrigentes hoſtes orare, vt ſe reciperent ac tutarentur. Et eiuſdem Dec. libr. 9. Decem legatos Locrēſium obſitos ſqualore & ſordibus in comitio ſedentibus Coſſ. velamenta ſupplicum, ramos oleæ, vt Græcis mos eſt, porrigentes ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuiſſe. Et 5. Decad lib. 5. de legatis Rhodiorum loquens, Secundum talem orationem vniuerſi rurſus prociderunt, ramóſque oleæ ſupplices iactauerunt, tandem excitati curia exceſſerunt. Et huc alludens Virg. 7. Æneid.

Centum oratores auguſta ad mœnia Regis
Ire iubet ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre iubet, pacémque expoſcere Teucris.

Et lib. 8. eiuſdem operis,

Paciferæq; manu ramum prætendit oliuæ.

Et lib. 11.

Iámque oratores aderant ex parte Latini
Velati ramis oleæ, veniámque rogantes,

Et Lucanus lib. 3.

——— Durámque viri deflectere mentem
Pacifico ſermone parant, hoſtémque propinquum
Orant, Cecropiæ prolata fronde Mineruæ.

Diodorus Siculus libr. 16. cap. 10. de Sidoniis loquens, Aduenerant ex vrbe quingenti primarij viri, ramis oleæ prætentis ei ſupplicantes. Hinc Statius 12. Thebaidos, Oliuam ſupplicem vocat his verbis,

——— Et ſupplicis arbor oliuæ.

Lactantius interpres ita dicit vocatam, quòd per eam ſupplicando pax fieri ſoleat. Et hinc quoque Æſchylo ἱκτῆρες κλάδοι, ſupplices rami dicti. Nam Græci ἱκετηρίας, ramum oliuæ à ſupplicando vocant. Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 1. Aduentantibus autem cum magno exercitu Aboriginibus occurrunt Pelaſgi cum oleæ ramis, inermes & ſupplices. Et iterum de ſupplicis nauis habitu loquens Liuius 3. Decad. lib. 10. Haud procul aberat cum velata infulis ramíſque oleæ Carthaginēſium occurrit nauis. Idem paulò pòſt, Qui cùm ad puppim prætoriæ nauis acceſſiſſent, velamenta ſupplicum porrigentes &c. Nonnunquam tamen oleæ ramus lana in ſupplicationibus coronabatur, authore Plutarcho in Theſeo. Vide Rhodiginum lib. 12. c. 19.

c *Et apud Moloſſos.*] Thucydides de Themiſtocle loquens libr. 1. belli Peloponneſiaci non adeò longe à fi. & Plutarchus in Themiſtocle.

d *Spartanis.*] Herodotus in Clio [illegible]

e *Perſis.*] Plutarch. in Commentario περὶ τοῦ πρώτως ψυχροῦ. id eſt, de Primo frigido, ſcribit, apud Perſas ſupplicandi modum grauiſſimum fuiſſe, & quem recuſaſſe maximum nefas haberetur, ſi ignem ſupplex excepiſſet: ac ſi voto excideret, in aquam ſe coniecturum interminatus fuiſſet. Proinde, vt ſubdit, quod petiiſſet cōſequebatur quidem: ſed interminationis nomine repoſcebatur ad pœnam, quod præter legem & naturæ rationem eſſet intentata. Vide etiam de his ſupplicandi modis Cælium Rhodigin. lib antiquit. 15. c. 18.

f *Apud Scythas.*] Suidas autem ſcribit quod apud Scythas maximum ſupplicandi genus erat, extenſo humi corio bubulo, reiectis in dorſum manibus, deſidere.

g *Et Latinos.*] Dionyſ. Halicarn. libr. 8. in princ. dum loquitur de Martio Coriolano, & Plutarchus in eodem tradunt Coriolanum exilio a populo mulctatum Tulli Actij, Volſcorum principis domum ingreſſum, ſupplicis modo in foco tacitum aperto capite conſediſſe.

h *Sicut Græcis.*] Homerus libr. 7. Odyſſeæ de Vlyſſe loquens, ſic ait,

ὣς εἰπὼν κατ' ἄρ' ἕζετ' ἐπ' ἐσχάρῃ ἐν κονίῃσι
Πὰρ πυρί. ———

Et Apollonius Rhodius Argonauticōn lib. 4.

Τὼ δ' ἄνεῳ καὶ ἄναυδοι ἐφ' ἑστίῃ ἀΐξαντε
ἵζανον, ἥ τε δίκη λυγροῖς ἱκέτῃσι τέτυκται.

Vbi interpretes dicunt lege ſancitum fuiſſe, vt ſupplices apud larem ſederēt taciti. Hucque pertinet illud quod Plutarch. Problem. cap. 1 [illegible] Hos ſupplices ἑστιάς vocat, veluti in Veſta, hoc eſt lare ſedentes. Rhodiginus libr. 15. c. 18. Supplicationis huius meminit.

i *Erátque Macedonum mos.*] Idem & Adrianus Iunius Animaduerſorum libr. 2. cap. 12. verum ipſe nullum authorem citat, præter eius morem.

rent, ſeminudos, & interiori tantum amictos tunica, obteſtari: quòd à Romanis quoque vſurpatum meminimus, vt nudo pectore, & deiecta toga ab humeris, deprecentur genu nixi, [k] nonnunquam humi deiecti, quæ intima obteſtatio putabatur. [l] Siculorum verò & Græcorum inualuit mos, ſqualida veſte, capillo & barba promiſſa, illuuie & ſqualore obſitos ad miſerationem adducere: [m] pedibus quoque obuolui, [n] & humum verrere crinibus, [o] aut paſſis protenſiſq; [p] manibus obteſtari, præcipuum ſupplicandi genus fuiſſe multi prodiderunt: [q] Sicut manus in cœlum tendere, à diis opem expoſci, [r] vel puluerem crinibus ſpargere, intimum doloris ſignum notabatur. [s] Eſt quoque in dextris religio. Eam porrigimus, ſi quid data fide futurum pollicemur: in ipſa enim fidem ſacratam Numa [t] Pompilius voluit, ſacrúmque Fidei inſtituit, ad quod flamines curru arcuato manu ad digitos inuoluta, ſolemni pompa vehi iuſſit, magno argumento illam in dextris ſanctam ſacratámque, & propterea mi-

Dextra religio.

ANNOTATIONES.

k *Nonnunquam humi deiecti.*] Id luctus magnum ſignum erat, vt dicetur poſtea lib.3.c.3.

l *Siculorum vero.*] Iuſtinus lib.4 de his loquens, Denuo legatos Athenas mittunt, qui ſordida veſte, capillo, barbaque prolixis & omnis ſqualoris habitu ad miſericordiam commouendam acquiſito, concionem deformes adeunt.

m *Pedibus quoque obuolui.*] Apuleius lib.6. Metamorp. non multò poſt princ. Tunc Pſyche pedes eius aduoluta, & vberi fletu rigans deæ veſtigia, humumque verrens crinibus ſuis multiiugis precibus editis veniam poſtulabat. Et huc quoque reſpicit illud Ciceronis in Oratione ad Pop. & Equites Rom. antequam iret in exilium, Oro atque obſecro, quibus ſigillatim ſæpe ſupplex ad pedes iacui, vt eum, quem ſinguli ſtratum atque abiectum ſubleuaſtis, nunc vniuerſi conſeruatum velitis. Et apud Curtium lib.3. mater & vxor Darij prouolutæ ad pedes Alexandri, orant, vt ſibi liceat patrio ritu Darium ſepelire, quem rebantur in acie cecidiſſe. Cæſar lib.2. belli Ciuil. de Maſſilienſibus loquens, Vniuerſi, ait, ſe ad pedes proiiciunt, orant, &c.

n *Et humum verrere crinibus.*] Apuleius vbi ſuprà. Liuius 1. Decad. libr. 3. non adeò longè a princ. Stant paſſim matres crinibus templa verrentes, veniam iratum cæleſtiũ finémque peſtis expoſcunt. Et 3. Decad. lib.6. Vndique matronæ in publicum effuſæ circa deũm delubra diſcurrunt, crinibus paſſis aras verrẽtes, nixæ genibus, ſupinas manus ad cælum ac deos tẽdentes, orantesque, vt vrbem è manibus hoſtium eriperent, matresque Romanas & liberos paruos inuiolatos ſeruarent. Et Silius lib.13.

——Nunc perplexis pectora barbis
Verrere humum.——

Et Claudianus in laudem Senecæ paulò ante fi.

——Votiſque vacas & ſupplice crine
Verris humum——

o *Aut paſſis.*] Virgil.3. Æneid.

At pater Anchiſe paſſis de littore palmis
Numina magna vocat.

p *Protenſis manibus.*] Cæſar lib.2. belli Ciuilis de Maſſilienſibus loquens, ad legatos atque exercitum ſupplices manus tendunt.

q *Sicut manus in cælum tendere.*] Liuius in loco poſtremo, & præterea Decad.1. lib.4. Alij manus ad cælum tendere. Et iterum, Supinas manus ad cœlum ac deos tendentes. Virgil. lib 3. Æneidos,

——Tendoq; ſupinas
Ad cælum ſine voce manus.——

Et alibi ſæpe apud authores.

r *Vel puluerem crinibus ſpargere.*] Tibullus in Argonauticis.

Sed primum multas exponam mente querelas,
Canitiem terra atque infuſo puluere fœdans.

Vide omnino infra lib.3. cap.7. Et adde ſuperioribus, quòd apud Aſſyrios ſupplicantes membris incuruatis humum pene vultu contingebant, manibus poſt terga reiectis connexisque, apud Ammianum Marcellinum lib.18. Et apud Iudæos ſupplices manum ſubiiciebant femori eius, cui ſupplicabatur. Quodque apud Sybaritas & Crotoniatas ad aras in foro erectas, ſupplicum more confugere ex Diodoro Siculo lib.12.

s *Eſt quoque in dextris religio.*] Ex Plinio lib.11. c.45. Ineſt & aliis partibus quædam religio, ſicut dextra oſculis auerſa appetitur, in fide porrigitur. Ex quibus intelligitur hunc locum Alexandri depromptũ. Ex quo & illud Virg. lib.1. Æn.

——Cur dextræ iungere dextram
Non datur.——

Vbi Seruius, Maiorum fuit hæc ſalutatio, cuius cauſam dicit Varro, Callimachum ſequutus, aſſerens omnem eorum honorem dexterarum conſtituiſſe virtute, ob quam rem hac ſe venerabantur corporis parte. Hæc ille. Et idem Virgil. lib. 3. Æneid.

Iungimus hoſpitio dextras ac tecta ſubimus

Et iterum eod. lib. haud procul à fi. vbi de Achæmenide.

Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus
Dat iuueni: atque animum præſenti pignore firmat.

Id eſt, vt ibi dicit Seruius, manuum coniunctione, qua firmatur amicitia. Et lib.4.

Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido.

Et eod. lib.4.

Tum decus, cum ſceptra dabas, en dextra fidesq;,
Quem ſecum patrios aiunt portare penates.

Et lib.6. de Palinuro,

Da dextram miſero, & tecum me tolle per vndas:
Sedibus vt ſaltem placidis in morte quieſcam.

Et libr.8.

Accepitq; manu, dextramq; amplexus inhæſit.

Et iterum,

——Mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virum & dextræ coniungere dextram.

Et paulò pòſt,

——Iuncta eſt mihi fœdere dextra.

Et Plautus in Mercatore,

Vxor tibi placita & placata eſt, date dextras nunc iam.

Ouid. in epiſt. Phyllidis ad Demophoontem,

Iura, fides, vbi nunc? commiſſaq; dextera dextræ,
Quiq; erat in falſo plurimus ore Deus?

Liuius 1. Decad. lib. 1. ſtatim poſt princ. Dextra data fidem futuræ amicitiæ ſanxiſſe. Et 3. Decad. lib. 5. Præſentiſq; coniungere dextram, id pignus fidei ſecum ferre. Et lib.6. Inde dimiſſo conuiuio dextris inter ſe datis &c. Et lib.10. Data dextra in id quod petebatur obligandæ fidei. Et paulò pòſt, Et Scipionem recordatio hoſpitij dextræque datæ. Et Statius lib.1. Thebaidos,

Iam pariter coëant animorum in fœdera dextræ.

Vbi & id Lactantius interpres annotat. Probus Æmylius in Themiſtocle. & Plutarch. in Scipione. Cicero Antoniana 11. Dextræ, inquit, quæ fidei teſtes eſſe ſolebant, perfidia ſunt & ſcelere violatæ.

t *Numa Pompilius.*] Liu.1. Dec. lib.1. ſcribit Numam ſoli fidei ſolenne inſtituiſſe. Ad id ſacrarium flamines bigis curru arcuato vehi iuſſiſſe, manuque ad digitos vſque inuoluta rem diuinam facere: ſignificantes fidem tutandam, ſedemq; eius etiam in dextris ſacratam eſſe. Dionyſ. autem Halicar. lib. 2. & Plutar. in vita Numæ tradiderunt fidei templum à Numa conditum fuiſſe: ſed de reliquo nihil dicunt. At Seruius enarrans illud Virg. lib.3. Æneid. ſupra citatum,

nimè violandam ratus. [u] Apud Perſas quoque, ſi quid firmum illibatúmque volebant, illud dextræ
Ad dextrā locari. & fidei pignore ſanciebant: itaque nihil apud eos fide antiquius fuit. Ad dextram verò locari, præcipue [x] apud Ægyptios, magnus eſt honos habitus: in [y] medio vero, maximus. Quod æque [z] apud Romanos ſeruatum eſt. Idem apud Aphros, [a] Numidáſque. [b] Etiam in dextra magnam viro ineſſe
Dextra authoritas. authoritatem maieſtatemq́;, hoc argumento notari, quum tumultuantem multitudinem dextra compeſcimus, aut indicere ſilentium, pacémque manu portenta afferre ſignificamus. [c] Inde nos principum ſtatuas pedeſtres equeſtréſque ad hoc æui dextra porrecta inſpicimus. [d] Marius quoque quum in Romanos maxima clade ſæuiret, quos ſeruare voluit, dextra porrecta, aut ſalute data, incolumes fecit.
Ad ſiniſtrā locabat Cyrus. Refert tamen [e] Xenophon, Cyrum ſingulari prudētia viros adhibitos conuiuas, quò honoratius exciperentur, in ſiniſtra locare ſolitum, eámque partem velut cordi affinem, digniorem duxiſſe. [f] Legimus
Manuum deoſculatio. quoque victrices dextras imperatorum, ob fortia facinora milites deoſculari, apud Romanos patrij moris fuiſſe: pedes verò nunquam, niſi quod de [g] Maximino proditur tantæ [h] perfidiæ regnaſſe, vt
Pedum oſculatio. in ſalutationibus ſibi pedes oſculari ſiuerit. Tametſi Iulius Cæſar Pompeio Pœno agenti gratias, pedem cum ſocculo aurato oſculandum dediſſe legatur. Fuitq́; [i] apud Lingones ſeruatum, vt dextræ effigies hoſpitij ſymbolum ferret, & incolumitatis teſſeram. [k] Siniſtram verò attigiſſe, ominoſum erat, & infortunij loco habitum. [l] In ima verò aure memoriæ ſedes locabatur: ideo ſi quem facti alicuius
Memoriæ ſedes in ima aure. admonebant, aut atteſtari in iudicio volebant, imam aurem veteres tangebant: propterea tinnitu ferunt aurium, abſentium de nobis ſermones præſentiri. Quare [m] Ægyptij qui per notas & figuras ſenſus effingunt, [n] ſi quem memorem ſignificabant, leporem aut vulpem auritis auribus, quod ſummi eſſent auditus & inſignis memoriæ, effingebant: [o] ſi verò malum, crocodilum: [p] ſi velocem, accipitrem: [q] ſi mundum, anguillam, quod cum piſcibus eſſet inſociabilis: [r] ſi iuſtum, oculum: [s] ſi liberalem, dextram manum digitis paſſis: ſi auarum, iiſdem compreſſis marmori inſculpebant. Etiam cum veniam ſermonis à dijs poſcimus, proximo à minimo digito ſecus aurem locum Nemeſeos

ANNOTATIONES.

Dixerat & genua amplexus.——
ſcribit dextram fidei conſecratam eſſe.

u *Apud Perſas.*] Diodorus Siculus lib. 16. c. 10. Probus Æmylius in vita Datami non longè à fine. Fidémque, inquit, de ea re more Perſarum dextra dediſſet. Admonitionem eam, ait, Rex ſecum voluens reſipuit, apparitoribúſque reuocatis, dimiſſo Theſſalioni dexteram porrexit: quæ res apud Perſas pro firmiſſima fide habetur.

x *Apud Ægyptios.*] Qui id, vt alia plurima, acceperunt ab Hebræis, quibus ad dexteram locari honoratius erat, vt late probamus in noſtris Cómentariis Primigeniorum in præfatione nu. 12. & multis ſeq.

y *In medio verò maximus.*] Vide omnino quæ nos ſcripſimus in dicta præfatione nu. 116. incip. hoc intellige & ſeq.

z *Apud Romanos.*] De quo & nos latè diximus dict. num. 116. & ſeq.

a *Numidáſq́;.*] Salluſtius in Iugurtha tradit Hiempſalem dextra ad Adherbalem aſſediſſe, ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Iugurtha foret.

b *Etiam in dextra.*] Statius libr. 1. Syluarum de equo Domitiani,

Dextra vetat pugnas, leuam Tritonia virgo
Non grauat.

Ouidius lib. 1. Metamor. de Ioue loquens,

——Qui poſtquam voce manúq́;
Murmura compreſſit, tenuere ſilentia cuncti.

Lucanus de Cæſare lib. 1.

Compoſuit vultum, dextráq́; ſilentia iuſſit.

Perſius ſatyra 4.

Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ
Maieſtate manus.——

c *Inde nos.*] Inde eſt quod Dionyſ. Syracuſanus victorias aureas & pateras, & coronas, quæ ſimulacrorum porrectis manibus ſuſtinebantur, tollebat. Val. Max. lib. 1. c. 2.

d *Marius.*] Vide Plut. in vita ipſius & Appianum.

e *Xenophon.*] In Pædia Cyri lib. 8.

f *Legimus quoque.*] Plutarch. in Catone Vticenſi.

g *Maximino.*] Iuniore ſcilicet (duo enim fuere, pater & filius) ex Iulio Capitolino in eius vita.

h *Tantæ perfidiæ.*] Superbiæ, aut aliud ſimile dicendum eſt: neque enim nomen perfidiæ hic conuenit.

i *Apud Lingones.*] Cornelius Tacit. lib. 17. Miſerat, inquit, ciuitas Lingonum vetere inſtituto dona legionibus dextras hoſpitij inſigne. Sed & aliis gentibus id moris eſſe, ſatis declarat illud Virgilij libr. 3. Æneidos à nobis ſuprà citatum.

Iungimus hoſpitio dextras.

k *Siniſtram verò.*] Eadem ſcribit Cælius Rhodiginus libr. 15. c. 19. ſed nullum, more ſuo, citat authorem.

l *In ima verò aure.*] Plinius lib. 11. cap. 45. Seruius autem in Virgil. Ecloga 6. in princ. & lib. 3. Æneidos ibi,

Dixerat & genua amplexus &c.

Scribit aures memoriæ conſecratas. Hinc autem prouerbium, Aurem vellere. de quo Eraſmus chil. 1. centu. 7. c. 40. Cui adde illud Senecæ de morte Claudij Cæſaris, Ad hoc velle acceſſit Hercules & aurem ei tetigit.

m *Aegyptij.*] Cornelius Tacitus lib. 11. aliàs 14. Primi per figuras animalium Ægyptij ſenſus mentis effingebant, & antiquiſſima monumenta memoriæ humanæ impreſſa ſaxis cernuntur, & literarum ſemet inuentores perhibent. Et Lucanus lib. 3.

Nondum flumineas Memphis contexere byblos
Nouerat: & ſaxis tantùm, volucreſq́; feræq́;
Sculptaq́; ſeruabant magicas animalia linguas.

Plin. lib. 36. c. 8. Etenim ſculpturę, aut, vt alij legunt, ſcalpturæ illæ effigiéſque, quas videmus Ægyptię ſunt literę. Apuleius lib. Metamor. 11. eodémque vltimo. De opertis adytis profert quoſdam libros literis ignorabilibus prænotatos: partim figuris huiuſcemodi animalium concepti ſermonis compendioſa verba ſuggerentes: partim nodoſis & in modum rotæ tortuoſis, capreolatimque condenſis apicibus, à curioſitate prophanorum lectione munita.

n *Si quem memorem.*] Orus auté Apollo ſcribit Ægyptios, ſi quod patens ſignificare volunt, leporem pingere: id enim animal oculos ſemper apertos habet.

o *Si verò malum.*] Diodor. Siculus Ægyptios id ab Æthiopibus accepiſſe ſcribit lib. 4. c. 1.

p *Si velocem.*] Diodorus vbi ſuprà.

q *Si mundum, anguillam.*] Idem propemodum Pierius in Hieroglyphicis lib. 29. ſed nullo quoque authore comprobante.

r *Si iuſtum, oculum.*] Diodorus vbi ſuprà.

s *Si liberalem, dextram.*] Hîc, ſi liberum, videtur legendum ex Diodoro, vbi ſuprà, cùm ſcribit, Reliquarum corporis

partium

tangere, & os obſignare ſolemus, in eo [t] venam quandam tenuiſſimam vſque ad ima cordis penetrantem, peruagata opinione arbitrati. [u] Ideo in ſponſalibus & ſolemni die nuptiarum, digitum minimo proximum annulo excolebant, & velut pignus amoris præcipuum ducebant, vt is in ſummo honore foret, quo duce mutuus amor vſque ad cordis ima penetraret. Sed meminiſſe par eſt, [x] hunc annulum nuptialem, non ex auro, ſed ferro veteres coniugibus dono dare conſueſſe: quem quidem prior ætas [y] in ſiniſtra ferebat, crediderim, ne vſu attereretur, quod erat proprium nuptialis annuli: reliquos verò, ſiue ex ferro, ſiue auro, quacunque manu deferre licuiſſe, eíſque veteres non ornatus, ſed ſignandi cauſa vſos fuiſſe, [z] populumque Romanum ſine hoc inſigni longo tempore ſtetiſſe: ſolitumque primo legatis ad exteras gentes profecturis, annulum aureum velut inſigne munus dari: hiſque foris aureo, domi ferreo vtebantur. Poſtea iudicibus & equeſtri ordini, [a] hiſque quibus & auo paterno ſeſtertia CCCC. cenſus fuiſſet, ferreos [b] primùm annulos, deinde aureos dari cœptum: quo inſigni equeſter ordo a ſenatorio, diſcretus noſcebatur. Idémque Lacedæmoniis in vſu fuit, quibus ferrei annuli frequentes fuere. [c] Morisque fuit aureos annulos in luctu & funeribus, funeſtisque caſibus reipub. deponi, & ferreos ſumi. Scilicet arbitrati ſine auro in luctu eſſe oportere, in quibus Imperatorum & Principum, aliorúmque quos colebant, & præcipuo honore proſequebantur, aut maiorum imagines effictas exculptasque habebant. [d] Primi enim, ſaxi fragmentum ferro incluſum gemmæ loco geſtaſſe feruntur: [e] ſuperior Aphricanus ſardonychem, quòd ſola gemmarum ceram non auferret, [f] Polycratis annulo celebratam. Lentulus aui figuram, Aphricani filius patris effigiem inſculpſit annulo. [g] Auguſtus Octauius Sphingis, mox imagine Magni Alexandri, nonnulli [h] Harpocrate & Ægyptiis diis vſi ſunt. Notaque eſt Pyrrhi [i] gemma, in qua Apollo & Muſæ cum ſuis inſignibus non effictæ, ſed natiua ſpecie viſebantur. [k] Et annulus Syllæ, in quo traditus Iugurtha inſculptus erat. Celebratur quoque rana [l] Mecœnatis, & enſifer leo [m] Magni Pompeij in gemma, [n] & Seleuci annulus fatalis, in quo anchora effigiata viſebatur, cuius imago in femore poſteris familiæ natiua apparuit: [o] ſicut Thebis habere lanceam, genitiuis notis Satorum nomini & familiæ datum erat: Inter quos fertur in bracchio [p] Dacorum, notam originis quarto quoque partu regenerari. [q] Et Auguſtus corpore maculoſo in modum & ordinem cæleſtis vrſæ notas habuiſſe. Præ cæteris autem magnis effertur laudibus [r] Nonij ſenatoris annulus gēma XX. millibus ſeſtertiis taxata, propter quam ab Antonio proſcriptus fuit. Proditúmque memoriæ eſt, [s] Macrianorum familiam hoc habuiſſe pro-

Digitus à minimo proximus.

Annulus nuptialis.

Annulos qui primo geſtabant. De hac re infra ca.29. huius libri.

Gemmarum vſus in annulis vnde.

Nota genitiua.

Nonij ſenatoris annulus.

ANNOTATIONES.

partium dextra manus, digitis paſſis libertatē deſignat. niſi ibi, liberalitatem legendum ſit. Subdit autem, Siniſtra verò compreſſis tenacitatem atque auaritiam. Ex quo intelligis non rectè Alexandrum accepiſſe ſenſum Diodori.

t *In eo venam.*] Gellius lib.10.c.10. Macrobius lib.7.cap.13.

u *Ideo in ſponſalibus.*] Ambroſius in lib. de patriarchis. & in can. fœminæ. 30.q.5.c. ad hæc. Vnde, inquit, & quarto annulus digito inſeritur, ideo quia in eo vena quædam (vt fertur) ſanguinis ad cor vſque perueniat. Alia etiam ibidem datur ratio quare & velentur fœminæ dum maritantur, & cur annulus a ſponſo ſponſæ detur.

x *Hunc annulum nuptialem*] Plin.lib.33.c.1.

y *In ſiniſtra.*] Plin. vbi ſupra, non longe a princ. Manus & proríus ſiniſtræ maximam authoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat & bellicæ virtutis inſigne.

z *Populumq. Rom.*] Idem Plin. eod.c. non vno in loco.

a *Hisq. quibus.*] Plin.lib.33.c.2. cuius hæc verba ſunt, Hac de cauſa conſtitutū, ne cui ius id eſſet, niſi cui ingenuo ipſi patri, auoque paterno ſeſtertia CCCC. cenſus fuiſſet & lege Iulia theatrali in 14. ordinibus ſedendi.

b *Ferreos primum annulos.*] Ex Plin. d.lib.33.c.1.

c *Morisq. fuit.*] Suetonius in Auguſto c.100. Alij, inquit, exequiarum die ponendos annulos aureos ferreosque ſumendos. Liuius 1. Decad. lib.9. tradit Romanos audito Cānnēnſis cladis nuncio aureos annulos poſuiſſe.

d *Primi enim.*] Lege, Primum enim. Idque Plinij eſt in fin. procemij cuius hæc ſunt verba, Primumque ſaxi huius fragmentum incluſum ferro ac digito circumdatum, hoc fuiſſe annulum & hoc gemmam.

e *Superior Aphricanus.*] Plin.lib.37.c.6.

f *Polycratis.*] De qua Herodotus libr.3. & Plinius lib.33.c.1. & 37.c.1. non ſemel.

g *Auguſtus Octauius.*] Plin lib 37.c.1. Suet. in Auguſt.c.50.

h *Nonnulli Harpocrate.*] Plin. lib.33.c.3. Iam verò (inquit) etiam Harpocratem, ſtatuaſque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt.

i *Pyrrhi gemma.*] Plin.lib.37.c.1. & Solinus cap.11. Marbodæus Solinum imitatus, ſic ait,

> *Rex Pyrrhus digito geſſiſſe refertur Achatem,*
> *Cuius plena nouem ſignabat pagina Muſas,*
> *Et ſtans in medio cytharam tangebat Apollo,*
> *Natura non artis opus mirabile dictu.*

k *Annulus Syllæ.*] Plin. d.lib.37.c.1. Plutarch. in vita Syllæ & Marij & Val.Max.lib.8.c.15.

l *Mecœnatis.*] Plin. vbi ſupra. Vide Leonicenum Variæ hiſtoriæ lib.2.c.20.

m *Magni Pompeij.*] Plutarch. in vita illius in fi. vbi machærophorum hunc, qua dictione Græca vſus eſt Cicero Epiſt. ad Q. Fratrem lib.2. epiſt.8. cùm dicit Machærophoris centum ſequentibus, miros riſus nos edere.

n *Seleuci.*] Clemens Alexandrinus Pædago. c.11. Iuſtinus libr. 15. Auſonius in vrbium catalogo vbi de Antiochia & Alexandria. Vide & noſtros Commentarios Nobilitatis c. 6. num.20. incip. nec illud.

o *Sicut Thebis.*] Iuſtinus d.lib.15.

p *Dacorum.*] Plin.lib.7.c.11.

q *Et Auguſtus.*] Sueton. in vita illius c.80.

r *Nonij ſenatoris.*] Plin.lib.37.c.6. Siquidem extat hodieq. huius generis gemma, propter quam ab Antonio proſcriptus Nonius ſenator eſt, filius Strumæ Nonij eius, quem Catullus poëta in ſella curuli viſum indigne tulit: auuſque Seruilij Noniani, quem conſulem vidimus illeque proſcriptus fugiens, hunc e fortunis ſuis omnibus annulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertiis viginti millibus æſtimatum. Sed mira Antonij feritas atque luxuria propter gēmam proſcribentis. Nec minor Nonij contumacia proſcriptionem ſuam amantis, cùm etiam feræ abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periclitari ſciant. Quę poſtrema verba dixit propter Caſtoreum, qui vrgente periculo teſtes ſibi ipſi amputat, non ignarus ob hoc ſe peti. idem Plin.lib.8.c.30.

s *Macrianorum.*] Trebellius Pollio in vitis triginta tyrannorum, vbi Quieti vitam deſcribit.

prium, vt Magni Alexandri imagines tam viri quàm fœminæ in annulis deferant, & reliqua ſupellectile effictas. [t] Ipſe tamen, deuicto Dario, quas deſtinabat in Aſiam literas, Darij annulo imprimebat: quas verò in Europam, ſuo. Quibuſdam verò Epicuri [u] imagines non in annulis modò, ſed & poculis habere, magnæ curæ fuit, hoc fauſti ominis generi & nomini ſuo eſſe arbitrati. [x] Claudij verò Cæſaris principatu compertum eſt, non gemma ſignare, ſed auro: [y] quòd violare ſignis gemmas nefas ducerent. Quomodo [z] Commodus Imperator ſigno Amazoniæ ſignaſſe dicitur, donec ſecutis temporibus paſſim id inſigne appeti cœpit. Annulorumque frequens vſus fuit & promiſcuus, ita vt Romani [a] milites ſine delectu, & demum [b] libertinæ conditionis homines, [c] quinetiam fœminæ & extrema mancipia, quod antea non licuit, annulorum aureorum iure donarentur. [d] Qui enim libertus eo munere donatus erat, velut ingenuus cenſebatur, viuens ita vt haud ſecus quam quiuis liber, [e] magiſtratus & honores gerere, & reliqua ingenuorum munia obire poſſet: [f] morte autem obita, hæreditatis & bonorum partem, vt quilibet libertus & ſeruitute exemptus patrono dare cogebatur. Eratque conſtitutum, vt qui libertus annulo donaretur, exploſo veteri nomine, equeſtre aſſumeret. [g] Apud Perſas verò donari annulo à rege, amicitiæ ſignum erat, eo argumento illos in intimam ſodalitatem, & vinculum maximi fœderis admittere ſignificantes. Athenienſibus autem, etiam ſeruis nequiſſimis ferreo annulo ſignare permittitur: ſicut [h] Babylonis, qui annulo ſignatorio vtuntur omnes. [i] Apud Cattos licet fortiſſimus quiſque annulum ferret, ignominiæ hoc ducebatur loco tanquam vinculo nexus foret, niſi aliqua hoſtili cæde eo ſe exoluiſſet. [k] Carthaginenſes pro numero expeditionum milites donabant annulis pluribus. Nec fuerit alienum meminiſſe, [l] Heliogabalum ſingulis diebus nouos variaſſe annulos, eundémque nunquam bis induiſſe. Atque [m] Apollonium Tyaneum annulos ab Iarcha dono datos, inſtar numinis habuiſſe, ita vt ſingulis diebus per vices variatis, maximorum ſecretorum particeps fieret. Sed quia [n] de Harpocrate mentio facta eſt, non omittendum, hunc Deum inter numina Ægyptiorum reputari, qui ex Iſi & Oſiride natus, quoniam præmaturo partu editus erat, tanquam mutus & elinguis, præſul ſilentij & taciturnitatis habitus eſt: ideo digito obſignante ora effingebatur. [o] Fuitque animaduerſum, hunc Harpocratem, Serapidem, & Iſim, Piſone & Gabinio conſulibus, quum reliquos in capitolium admiſiſſent Deos, euerſis illorum aris Romanos exegiſſe, illoſque diuinis coli honoribus vetuiſſe: ſæpeque actum in ſenatu fuiſſe, de [p] Ægyptiorum & [q] Iudæorum ſacris cæremoniiſque vrbe pellendis, quòd turpium religionum & nouarum ſuperſtitionum cauſa & ſeminarium forent. [r] Athenienſes verò Serapidem à Ptolemæo acceptum, non ſolum in vrbem introduxere, ſed magnis percoluere honoribus, cuius [s] templa in Memphi vetuſtiſſima viſuntur, ad quæ nec peregrino, nec ſacerdoti, prius quàm Apim ſepeliſſent, ingredi fas erat.

Epicuri imago in annulis.

Annulorum aureorum iure donatus libertus habebatur ingenuus, ac nomen mutabat.

Apud Perſas a rege donati annulo.

Heliogabali in annulorum vſu luxus.

Harpocrates.

ANNOTATIONES.

t *Ipſe tamen &c.*] Hæc ſuperiùs ſunt dicta fusè.

u *Epicuri.*] Plin. lib.35.c.2. Idem (ait) palæſtras athletarum imaginibus & ceromata ſua exornant & vultus Epicuri per cubicula geſtant ac circunferunt ſeruum. Adde autem ſupradictis Clearchi Lacedæmonij ſigno inciſas fuiſſe Cariatides ſaltantes, vt tradit Plutarchus in Artaxerxe. Et Athenionis Athenienſis tyranni annulo Mithridatis apud Athenæum lib.5.c.11.

x *Claudij.*] Plinius lib.33.c.1.

y *Quod violare.*] Idem Plinius ibid.

z *Commodus.*] Iulius Capitolinus in vita Claudij Albini poſt princip. vbi inſerit literas quibus ad ipſum Albinum Claudius ſcripſit ſigno Amazoniæ, vt dicit, ſigno ſignatas. Ante hunc tamen Nero Amazoneum ſignum detulit, & paulò antè C. Seſtius, conſularis vt refert Plin. lib.34. cap.8. poſt princ. Superioribus autem adde Ptolemæum, tertium Ægypti Regem, Vlyſſis imaginem in ſigillo geſſiſſe, vt tradit Euphantes lib.4. Hiſtoriarum, & ex eo Athenæus lib.6. c. item 6. Et Ariſtomenem Agathoclis imaginem in annullo apud Polybium geſſiſſe lib.15.

a *Romani milites.*] Herodianus tamen lib.3. tradit Septimiũ Seuerum Imperatorem omnium primum militibus permiſiſſe aureis annulis vti.

b *Libertinæ conditionis.*] Papinianus in l.1. ff. de iure aureor. annulorum.

c *Quinetiam fœminæ.*] Vlpianus in l. etiam fœminæ. eodem titul.

d *Qui enim libertus.*] Paulus in l. qui ius. eod. tit. & Vlp. in l. vlt. eod quoque tit. Vide tamen l.2. C. eod. tit.

e *Magiſtratus & honores.*] Vt ſcribitur in l.1. in princ. C. ad leg. Vitel.

f *Morte autem obita.*] Vt cauetur in d. l. qui ius.

g *Apud Perſas.*] De hoc dictum eſt ſupra lib.1. c.26.

h *Babylonis.*] Herodot. lib.1. qui Clio inſcribitur.

i *Apud Cattos.*] Tacitus in lib. de Morib. Germanorum.

k *Carthaginenſes.*] Ariſto. lib.7. Politicõn c.2.

l *Heliogabalum.*] Lampridius in vita illius.

m *Apollonium Tyaneum.*] Philoſtratus in vita Apollonij lib.3. cap.13.

n *De Harpocrate.*] De hoc Catullus epig.59. & alibi Ouid. lib.9. Metam. loquens de Ægyptiorum dijs,

Quiq; premit vocem digitoq; ſilentia ſuadet.

Plutarch. in libr. de Iſide & Oſiride, cuius maxima ex parte hæc ſunt. Auſonius epiſt.9. ad Paulinum. Harpocrates Deus ita apud veteres fingebatur, vt digito admoto ori ſilentium indiceret, qualis & apud Romanos dea Angerona.

o *Fuitque animaduerſum.*] Ex Tertulliano in Apologetico cap.6.

p *Ægyptiorum.*] Seruius in illud Virgilij libro 7. Æneidos.

Necdum etiam geminos à tergo reſpicis angues,

Omnigenumq; deûm monſtra.——

Ideo, inquit, monſtra dicit, quia ſub Auguſto necdum Romani Ægyptia ſacra ſuſceperant. Et vide verſu ſeq.

q *Et Iudæorum.*] Idem Seruius ſuper eum locum Virgil. libr.8.

——Veterúmne ignota deorum.

Cautum (ut) fuerat apud Athenienſes & Romanos nequis nouas introduceret religiones. nam & ideo Socrates damnatus eſt Athenis, & Chaldæi & Iudæi vrbe expulſi ſunt.

r *Athenienſes verò.*] Pauſanias lib.1. qui de Atticis eſt.

s *Cuius templa.*] Totum id Pauſaniæ eſt vbi ſupra.

Quibus finibus, quaq; menſura iter, actus, aut via conſtent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, diplethrum, ſtadiumue ſit. CAPVT XX.

PRAEDIORVM ruſticorum ſeruitutes apud iureconſultos, qui iura finium, poſſeſſionum, aquarum, itinerumque notauerunt, has eſſe nouimus: Iter, Actum, Viam, & Aquæductu. Iter eſſe conſtitit ius eundi per fundum alienum hominis tantùm: Actum, hominis & iumenti: Viam verò, hominis, iumenti, & vehiculi. Sed qua menſura, quaque finitione iter, actus, aut via conſtet, nec expoſite, nec ſatis aperte illorum documentis traditur. Quum verò in nonnullorum authorum lectione verſaremur, qui hæc compertius tradiderunt: inuenimus lege duodecim tabularum, viam in porrecto, octo: in anfractu, pedum ſexdecim conſtitui: illiusque dimidium, hoc eſt, pedes quatuor, actui tribui debere: ſiquidem actus latitudinis [a] pedum quatuor, longitudinis pedum viginti [b] ſupra centum definitus eſt: [c] iter verò, dimidium quod actus, hoc eſt, pedes duos tantum latitudinis habet: etenim quum [d] palmus ex quatuor digitis conſtet, prout Sidonius & alii metiti fuere, isq; quater multiplicatus, pedem efficiat, ex quatuor palmis, hoc eſt, digitis ſedecim, pedem conſtare nemo dubitauit. Nonnulli [e] lichani quatuor digitorum, palmum vero qui ſpithama dicitur, duodecim effecerunt. [f] Eſt autem ſpithama, menſura manus expanſæ à magno digito ad minimum, quantum protenditur palma. Sed ſi pollicem tantum explices & indicem, lichas nuncupatur. Maior verò ſpithama in duodecim partes diuiſa, duos efficit pedes & quadrantem. [g] Paſſum vero nonnulli quinque, alii ſex pedum, ſiue quatuor cubitorum deſcripſere. Pes autem cum dimidio, cubitum facit: illum namque ex ſex palmis, hoc eſt, quatuor & viginti digitis confici, [h] Ægyptiumque cubitum Samio parem eſſe, conſentiunt omnes. [i] Regius vero cubitus, quàm communis, tribus digitis habetur, maior. Si autem ambas explices manus, & in longum protrahas à pectore linea deducta, [k] vlna dicitur. Rurſus qui menſuras & interualla ſcrutati ſunt, duos actus quadratos [l] iugerum efficere volunt. Iugerum enim dixerunt, quod iugo boum vna die exarari poſſet: qui iugeri modus in longitudinem 40. & 200. pedibus: in latitudine vero, centum viginti definitur. [m] Actus vero quadratus ita præfinitus eſt, vt ex quoquo latere pedes centum viginti efficiat. Hunc nonnulli [n] plethrum, nam duo plethra ſingulis iugeribus tributa ſunt: duo iugera, [o] diplethrum: diplethrumque, ſtadii tertiam partem eſſe, atque ex ſex iugeribus [p] ſtadium effici voluerunt. Quod quidem plethrum nonnulli longitudinis pedum centum definiere. Iugerique partem minimam, [q] ſcrupulum dici, qui decem pedum longitudinis ſimul & latitudinis habet. Communi tamen dimenſione, ſtadium paſſibus centum vigintiquinque: [r] diaulon vero mille, & ducentis pedibus longitudinis metiri ſolent. Græci tamen curricula ſtadiorum, ducentis paſſibus in terris Græciæ communiter fecere. Sunt qui

Inſt. de ſeru. in princ. / *Iter.* / *Actus.* / *Via.* / *Alciat. in l. Mille paſſus & l. quamuis. ff. de verb. ſig.* / *Actus.* / *Iter.* / *Palmus.* / *Lichas.* / *Palmus.* / *Lichas.* / *Spithama maior.* / *Paſſus.* / *Pes.* / *Cubitus.* / *Cubitus Ægyptius.* / *Cub. regius.* / *Vlna.* / *Iugerum.* / *Iugum.* / *Actus quadratus.* / *Plethrum.* / *Diplethrū.* / *Stadium.* / *Scrupulus.* / *Diaulus.*

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

AD initium vſque ad clauſulam, Sed qua menſura, eſt ex §. 1. Inſtit. de ſeru. ruſt. præd. Seruius autem in lib. 4. Æneid. enarrans eum locum,

Calligatq; moratu opere omnis ſemita feruet.

Semita, inquit, eſt ſemis via, via autem actus dimidius, quia poteſt ire vehiculum nam actus duos capit, præter euntiū & venientium & vehiculorum occurſus. Vide Varro. lib. 4. de ling. Lat. Qua (inquit) agebant, actus: qua vehebant, viæ dictæ: quò fructus conuehebant, villæ: qua ibant, ab itu iter appellarunt qua anguſte, ſemita, vt ſemiter dictum. & l. ſi ex plagis §§. tabernarius. ff. ad leg. Aquil. & l. 1. & inter actum. ff. de ſer. ruſt. præd. & l. 2. ff. ne quid in loc. pub. & Alciatum noſtrum in l. quantum. ff. de verb. ſign.

a *Pedum quatuor*] Feſt. Pompeius lib. 1.

b *Viginti ſupra centum.*] Idem in eod. loco & ante eum Plinius lib. 18. c. 3. ſtatim poſt princ.

c *Iter verò.*] Recte quidem ſecundum hanc computationem. Verùm hoc pacto via, non tam ex præſumpta mente paciſcentium quam ex vi & proprietate verbi ſeſe latius extendit actu: quod non tantum definitioni Vlpiani repugnat, ſed & Modeſtino in l. inter actum. de ſer. ruſt. præd.

d *Palmus.*] Loquitur de minori, quem Græci [illegible] appellant. In menſuris verò hoc modo progredi ſolemus, vt omnium menſurarum minimam faciamus latitudinē grani hordei: hoc autem quater ſumptum conſtituat digitum: tres digiti, vnciam: quatuor palmum minorem, de quo hic agitur.

e *Lichan.*] Pollux Onomaſticon libro 2. [illegible]

f *Eſt autem ſpithama*] Plin. lib. 7. c. 2. hanc dodrantem appellat. Supra hos, inquit, extrema in parte montium ſpithamæi Pygmæi narrantur, ternas ſpithamas longitudine, hoc eſt ternos dodrantes non excedentes. Vide Pollucem vbi ſupra. Budæum de Aſſe lib. 5. Eraſmum Chil. 2. centu. 2. c. 69. Marcellum Virg. in Dioſco. lib. 3.

g *Paſſum.*] Herod. lib. 2.

h *Ægyptiumq; cubitum*] Herod. ibi non multò ante ſi.

i *Regius verò cubitus.*] Idem Herodot. lib. 1. in deſcriptione Babylonis.

k *Vlna dicitur.*] Seruius in 3. Eclo. Virg. Alij tamen aliter apud eundem lib. 3. Georg. ibi,

—Septemq; aſſurgit in vlnas.

l *Iugerum.*] Varro de Re ruſt. lib. 1. c. 10. & de ling. Lat. lib. 4. Columella lib. 5. c. 1. Plin. lib. 18. c. 3. in prin. vt tamen non omittas Varronem vbi ſuprà primo loco non iugerum, ſed iugum vocare.

m *Actus verò.*] Plinius vbi ſupra proxime & Varro lib. 4. Actus finem minimum in latitudinem ſcribit eſſe pedum quatuor. Vide latius Franc. Hotomanum Iuriſcon. in tit. 3. lib. 2. Inſt. §. 1.

n *Plethrum.*] Suidas id dicit eſſe menſuram centum pedum, quod ſtatim dicet Alexander. Laurentius autem Valla apud Herodotum lib. 2. Plethrum vertit iugerum.

o *Diplethrum.*] Strabo lib. 7.

p *Stadium.*] Herodot. lib. 1. & 4. dicit ducena ſtadia eſſe iter vnius diei. & lib. 2. Centum autem (inquit) iuſti paſſus ſunt ſtadium vnum. Vide Plin. lib. 2. c. 23. in prin. & Gell. li. 1. c. 1.

q *Scrupulum.*] Varro lib. 1. c. 10. Columella lib. 5. c. 1.

r *Diaulon vero.*] Vitruuius lib. 5. c. 11. in princ. dicit diaulon habere duorum ſtadiorum ambulationis circuitum. Interpres Ariſtophanis diauli nomine locum intelligit duo ſtadia continentem aut ducentorum cubitorum menſuram.

Hippicum. Mille paſſus. Attica ſiticuloſa. Dolichus. Scrupulus. Sextula. Siciliquum. Semuncia. Vncia. Paraſanga. Stathmus. Chœnix. Medimnus. Modius. Modiolus. Culleus. Vrnarium. Amphora. Cadus. Metreta.

tradant ſtadium quater multiplicatum, [s] hippicum: octies vero, † mille paſſus efficere. Tametſi hippicum, menſuræ genus eſſe multi contendant: quippe quum omnis fere Attica ſiticuloſa ſit, & effoſſis vtatur puteis, [t] Solon lege ſanxit, vt ex publico puteo, ne homines ſitirent, ad hippicum haurire liceret. In ſpatiis verò, ſicut quatuor hippicum, ſic duodecim ſtadia [u] dolichum efficere haud dubiè liquet. Ex hoc igitur tanquam ex fonte ſi quis metiri volet, & vlterius progredi continua ſpatia addendo, in infinitum vſque procedet. Siquidem ex ſcrupulo ad ſextulam, & à ſextula ad ſiciliquum, & inde ad ſemunciam, & demum ad vnciam, & vltra progredi poſſet. Etenim decem pedes quum vndique quadrant, [x] ſcrupulum efficiunt. Ex tribus vero ſcrupulis, hoc eſt, pedibus triginta, [y] ſextulam effici: eam vero ſextam partem opinantur vnciæ. eſt enim æris minima pars. Sex autem ſcrupulos [z] ſiciliquum conficere, qui vnciæ quartam efficit partem, drachmas ſcilicet duas: & ex duobus ſiciliquis, id eſt, duodecim ſcrupulis, ſemunciam: necnon ex quatuor & viginti ſcrupulis vnciam effici volunt. Sed præter hæc fuerunt [a] paraſanga & [b] ſtathmus. Hanc paraſangam multi ex triginta conficiunt ſtadiis. Stathmum vero, quatuor paraſangas penè conficere, haud dubium eſſe, ita vt ex centum viginti ſtadiis ſtathmum effici dicerent, & hunc quindecim miliarium ſpatij efficere. Perſæ vero ſchœnos & paraſangas diuerſis efficiunt modis: quippe Perſicam paraſangam alij ſexaginta ſtadiorum, nonnulli ex trecentis quadraginta effecere, prout cuique commodum fuit, & pro voluntate. Menſurarum vero alius modus eſt. Nam quatuor [c] chœnices modium faciunt, chœnica [d] ſemodium. [e] Medimnus autem ex ſex modiis conſtat. [f] Athenienſis vero ex ſeptem, qui duas amphoras & nonaginta ſextarios parit: [g] Modius, duo & viginti ſextertia: [h] modiolus, quartam modij habet. [i] Culleus viginti amphorarum capax eſt: [k] vrnarium, quadraginta: octo [l] autem congij, amphoram efficiunt. Sed tamen [m] amphorarum aliæ minoris menſuræ, vt Italicæ: aliæ duplo maioris, vt Antiochicæ cenſentur. Italica enim vrnarum duarum fuit, Attica trium, quæ [n] cadus & [o] metreta dicitur. Cadum

ANNOTATIONES.

Vide Pauſaniam lib. 2. & 4. & Pollucem lib. 3. περὶ δρόμου γυμνικοῦ. & infra lib. 3. c. 21. Budæum in annotat. in Pand.

s *Hippicum.*] Plutarch. in Solone & in Fab. Max.

† *Mille paſſus efficere.*] Plutarch. in Gracchis dicit paulò minus.

t *Solon.*] Idem Plutarch. in vita illius.

u *Dolichum.*] Suidas 24. ſtadiorum eſſe dicit. Budęus in annota. in Pand. in tit. de iis qui not. infa & ſi menſor fal. mod. dix. dicit dolichum longiſſimum curſum eſſe ſtadiorum 12. vnde dolichodromi, qui ſexies, vt quidam putant, ſtadium curriculo obibant. Vide Marc. Virgilium in Dioſcoridem lib. 2.

x *Scrupulum efficiunt.*] Varro Rei ruſt. lib. 1. c. 10.

y *Sextulam*] Cicero in Oratione pro Cecinna non obſcure oſtendit ſextulam eſſe tertiam partem ſemunciæ & ſextam vnciæ, cum diuidit hæreditatem, id eſt aſſem in deuncem, ſemunciam & tres ſextulas. Facit, inquit, hæredem ex deunce & ſemuncia, Cecinnam ex duabus ſextulis, M. Fulcinium libertum ſuperioris viri, Ebutio ſextulam aſpergit. hoc hæreditatis totius partem 82. Columella lib. 5. c. 1. Pars 72. pedes 400. hoc eſt ſextula in qua ſunt ſcrupula quatuor.

z *Siciliquum.*] Vide Plin. lib. 13. c. 15. Budęus in de Aſſe lib. 1. Poſt hæc, ait, ſequitur drachma, octaua pars vnciæ, quæ ipſa geminata ſiciliquum efficit. Scęuola in l. liberto ſuo. §. filiũ. ff. de an. leg. Cùm nouerca, ait, vniuerſæ hæreditatis habeat dodrantem, ſemiunciam & ſiliquam.

a *Paraſanga.*] Budęus Herodoti teſtimonio lib. 2. poſt prin. probat fuiſſe triginta ſtadiorum. Vide Xenophon. Pædiæ Cyri lib. 2. & eundem Herod. lib. 5. iterúmque 6.

b *Stathmus.*] Menſuræ Geometricę genus, apud Perſas maxime vſitatum, vt videre eſt apud Herod. lib. 5. Plin. lib. 6. c. 25. non multò ante fi. Strab. lib. 11. Feſt. Pomp. lib. 14.

c *Chœnices.*] Bud in de Aſſe li. 5. Chœnix ſeſtarios quatuor continet, de quo eſt illud Pythagoricum ænigma, Super Chœnice non ſedendum. quo ſignificatur de craſtino cogitandum eſſe. & ocioſam vitam eſſe eliminandam.

d *Semodium.*] Herod. lib. 6. & 7. Columel. lib. 2. c. 11. Quòd eadem quatuor modiis, nonnunquam & tribus, interdum etiam duobus ac ſemodio iugerum occupat. Iuuen. ſaty. 14.

Semodio ſcobis hæc emundat ſeruulus vnus.

e *Medimnus*] Budæo teſte ſenos capit modios. Herod. vbi ſuprà. Priſcianus, ſiue is eſt Rannius Fannius Palemon, ſiue alius, in libello de Menſuris,

Amphora fit cubus, quam ne violare liceret,
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte quirites.
Huius dimidium fert vrna, vt & ipſa medimnum.

f *Athenienſis.*] Cornelius Nepos in vita Pomp. Attici.

g *Modius.*] Varro lib. 2. de Re ruſtica. & Budæus in Aſſe.

h *Modiolus.*] Pro Vaſe potorio poſuit Plautus in Ciſtellaria actu 6.

Quia ei promiſi modiolum vini dare.

Et Scæuola noſter in l. Seiæ. ff. de auro & arg. leg. Interdum etiam ponitur pro vaſculo ad hauriendam aquam ex puteo, aut lacu, aut flumine. vt in l. damni infecti. 2. ff. de damno infecto.

i *Culleus.*] Plin. li. 14 c. 14. Priſcianus in libello de menſuris,

Eſt & bis decies quem conficit amphora noſtrus,
Culleus, hoc nulla eſt maior menſura liquoris.

Vlpianus de fun. inſtr. l. quęſitum & Scæuo. in l. legatum. ff. de ann. leg. Eſt præterea culleus menſura frumentaria tantundem capiens. Scæuola ff. de pignoribus. l. vlt. vide Budæum de Aſſe lib. 5.

k *Vrnarium.*] De vrnario Varro περὶ [illegible] apud Nonium Marcellum. Idque eſt, vt nonnullis placet, quam alij vrnam vocant, quæ amphoræ dimidium facit, vt ſuprà diximus ex Priſciano. Ab vrnis autem vaſa vrnalia dicta Catoni de Re ruſt. c. 13. Plin. lib. 9. cap. 30. Labeo in l. vlt. ff. de trit. vino & oleo leg. Aliter autem accipitur Vrnarium a Varrone lib. 4. de ling. Lat.

l *Octo congij.*] Plin. libr. 14. cap. 10. Libram & quadrantem in congios duos muſti macerant. Menſuræ liquidæ genus eſt capiens ſex ſextarios. Rhodiginus lib. 29. c. 1. Lect. antiq. dicit Congium decem libras capere.

m *Amphorarum.*] Priſcianus in dict. libello de Menſuris. & vide Budæum lib. 5. de Aſſe. Non tamen interim omittamus Iulium Capitolinum in vita Maximini non adeo longè a principi. mentionem feciſſe amphorę Capitolinę. Notum eſt autem illud quod de Bonoſo illo bibaciſſimo, qui cùm à Probo ſuperatus laqueo vitã finiuiſſet, iocus extitit, Amphorã pendere non hominẽ, vt Fla. Vopiſc. in vita illius.

n *Cadus.*] De hoc Dioſcorides lib. 5.

o *Metreta.*] Quod (inquit Budæus lib. 5. de Aſſe.) Dioſcorides metretam dixit, Plinius cadum tranſtulit. Eſt autem congiorum decem, vt eſt author Dioſcorid. eod. lib. 5. his verbis, ὅτι ἔχ. ὁ μετρητὴς χόας δέκα. & Columella libr. 12. cap. 22. & Caius Iureconſultus in l. quod ſæpe. §. pen. ad fin. ff. de contrah.

tamen à Græcis pro amphora ſæpè accipi legimus. Namque Antiochius cadus amphoram capiebat Italicam. [p] Artabarum verò vna Medica eſt, altera Ægyptiaca, capiens modios tres Italos, & tertium alterius. Singuli tamen congij ſex [q] ſextarios habent, heminas ſcilicet duodecim, quippe duæ [r] heminæ ſextarium complent. [s] Quadrantal autem octo & quadraginta ſextarios capit, quod amphoram Italicam nonnulli dicunt eſſe, cuius dimidium [t] vrna dicitur, quæ ex quatuor & viginti ſextariis fit. [u] Italus verò ſextarius, viginti vnciarum fuit, cotylarum ſcilicet duarum: quippe decem vnciæ [x] cotylam efficiebant. Apud Arabes vero ſextarius medium continet vnciæ: eſt enim nomen ponderis: qui a Græcis ſtater dicitur: is enim Latinis ſemunciam facit. [y] Scutula ſeptem habet vncias, cotula quandoque ſex: ea enim ſex recipit cyathos, ſiquidem vncia & cyathus eiuſdem exſtimationis fuere. [z] Cyathus verò Atticus, decem drachmis appendebat: communis, duodecim, qui efficit vnciam & ſemiſſem, quæ eſt ſextarij pars duodecima. Alij ſextam partem ſextarij, cyathum capere dixerunt. [a] Chus verò, qui Græcè χῦς, cotulas octo habet. In ponderibus autem [b] drachma ſex abolos facit, obolus ſex ſiliquas. [c] Siliqua verò & [d] ſcrupulus idem æſtimatur. Ea enim apud Romanos minimum habuit. Drachma ex tribus ſcrupulis, hoc eſt, decem & octo ſiliquis conſtat. Poſt drachmam nummus erat argenteus, qui fit ex ſcrupulis quatuor, hoc eſt drachma & ſcrupulo, qui etiam [e] denarius dicitur. Poſt hunc vncia ex octo drachmis vel ſex denariis prodit. Et poſt vnciam libra Italica, quæ ex duodecim vnciis, hoc eſt, denariis duobus & ſeptuaginta, ſiue drachmis nonaginta ſex conſtare dicitur. [f] Heminam verò ex ſexaginta drachmis fieri voluere: eſt enim dimidium ſextarij: habet enim cyathos ſex, ſicut cotula. Acetabuli autem menſura, heminæ quartam efficit partem, hoc eſt, drachmas quindecim. Communis tamen habet opinio, heminam dimidium ſextarij eſſe, & acetabulum ex octo & decem drachmis conſtare. Sed tametſi menſurarum & ponderum pro gentibus & nationibus varia dimenſio ſit, eaque nec definiri, nec explicari ſatis valeat: tamen ſextarium minoris menſuræ

Artaba. Congy. Sextarius. Quadrantal. Vrna. Cotyla. Stater. Scutula. Cotula. Vncia. Cyathus. Chus. Pondera. Drachma. Obolus. Siliqua. Scrupulus. Drachma. Nummus argenteus. Denarius. Vncia. Libra. Hemina. Acetabulū. Sextarius.

ANNOTATIONES.

contrah. emptio. Illud autem non prætermiſerim Xenarchum Rhodium ob bibacitatem Metretam fuiſſe nuncupatum apud Athenæum lib. 10. cap. 12. vbi de bibacibus.

p *Artabarum verò.*] Herod. libr. 1. dicit Artaba menſuram eſſe Perſicam & capaciorem Attico medimmo tribus chœnicibus Atticis. Polybius verò libr. 5. dicit menſuram eſſe modicam. Vide Rhodig. libr. 8. c. 9. & Georgium Agricol. in lib. de Menſuris & ponderibus.

q *Sex ſextarios habent.*] Columel. lib. 5. c. 9.

r *Duæ heminæ.*] Vide paulò infra.

s *Quadrantal.*] Feſtus Pompeius libr. 15. Vide Budæum in d. lib. de Aſſe. & Alciatū in l. vinaria vaſa. ff. de verb. ſignifi.

t *Vrna.*] De quo iam ſupra diximus ex Priſciano.

u *Italus verò ſextarius.*] De ſextario in vniuerſum vide Budæum in lib. 5. de Aſſe. & Priſcianum num. ſeq.

x *Cotylam.*] De Cotyla meminit Ariſtophanes in Cocalo. Aliæ, inquit, vetulæ ſeniores in ſuum corpus nulla ex parte in ornatum vinum Thaſium ex plenis miſtis cotylis effuderunt, vini nigri puri amore coactæ. Et ex eo Athenæus dipnoſophiſta. libr. 11. cap. 8. Priſcianus in eo libr. de Menſuris,

At cotylas quas (ſi placeat) dixiſſe licebit,
Heminas recipit geminas ſextarius vnus.
Quas quater aſſumptus fit Graio nomine chœnix.
Adde duos, chus fit vulgo qui eſt congius idem,
A quo ſextarij nomen feciſſe priores
Creduntur.

De Cotyla Plutarch in vita Niciæ in fi. & Georgius Agricola in lib. de Menſuris & ponderibus.

y *Scutula.*] Beſſalem ſcutulā vocat Martialis lib. 8. epig. 71.

Beſſalem ad ſcutulam ſexto peruenimus anno,
Poſt hunc in cotyla vaſa ſelibra data eſt.

Vbi Domitius interpres Beſſalem ſcutulam, id eſt, octo vnciarum. Scutula enim vaſculum eſt, quod menſura par eſt octo vnciis. Palladius lib. 1. c. 19. Teſſeras & ſcutulas in pauimento dixit, pro frustis quadratis & rotundis a ſcuti figura, a qua etiam ſcutulatum equum appellant authores, qui vulgò, pomulatus vocatur: & ſcutulatum aranearum rete nominatur Plinio libr. 11. cap. 23. Nam ſcutulas idem author libr. 17. cap. 16. intelligit cortices qui in amplaſtratione ex arboribus ſcuti figura eximuntur & qui eadem forma ponuntur.

z *Cyathus.*] Plinius lib. 21. c. 34.

a *Chus.*] Plinius ſuprà.

b *Drachma.*] Vitruuius lib. 3. cap. 1. Illa, inquit, æreos ſignatos vti aſſes, ex æquo ſex, quos obolos appellant, quadranteſque obolorum, quæ alij dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis vigintiquatuor in drachma conſtituerunt. Iulius Pollux libr. 9. ſcribit drachmam obolos ſex habere, dichalcon verò oboli eſſe quadrantem, id eſt quartam partem. Idem obolum octo chalcos habere vult. Plinius autem libr. 21. cap. vlt. dicit decem, Diodorus apud Suidam ſex: Cleopatra in fragmento, quod extat, octo: Dioſcorides quidē ſex. ſed puto chalcos apud eos diuerſi fuiſſe pōderis.

c *Siliqua.*] Budæus in lib. de Aſſe. Conſtat autem ſiliquam grana quatuor pendere, granum lentem vnam & ſemiſſem. Vide Philandri annotationes in Vitruuium.

d *Et ſcrupulus.*] Scrupulum, ſiue ſcrupulus, qui & ſcripulos dicitur a Frontino libr. 1. de Aquæductibus, & drachmæ tertia pars, vt docet Priſcianus in d. lib. de Ponderibus. Voluſius Metianus ſcrupulum ſcribit, ſeu ſi à Græco γράμμα: nam idem ſignificare Priſcianus indicat hoc verſu,

Gramma vocant, noſtri ſcrupulum dixere priores.

Scrupulus etiam menſura eſt in metiendis agris. Colum. lib. 5. c. 1.

e *Denarius.*] Ante Pyrrhum Regem Epirotarū deuictum, vt ſcribit Plinius lib. 33. cap. 3. libralis æs & dupondius appendebatur aſſis. Poſtea ſignatum argentum, & placuit denarius pro decem libris æreis, quinarius pro quinque, ſeſtertius pro dupondio & ſemiſſe. Flauius Soſipater Chariſius libr. 1. Inſtitutionum Grammaticarum prodit ſeſtertiū quod de tribus aſſibus ſemis deficiat, denariique quartam partem dupondium eſſe, quod denarius decem aſſes habuerit. Vitruuius lib. 3. cap. 1. Noſtri autem, ait, primò decem fecerunt antiquum numerum & in denario denos aſſes conſtituerunt, & ea re compoſitio nummi ad hodiernum diem denarij nomen retinet: etiámque quartam eius partem, quod efficiebatur ex duobus aſſibus & tertio ſemiſſe, ſeſtertium vocitauerunt. Budæus in libr. de Aſſe ſcribit denarium ad Gallicam pecuniæ æſtimationem redactum, valuiſſe ſolidos Turonenſes tres cum dimidio.

f *Heminam.*] Plinius libr. 21. cap. 34. Priſcianus vbi ſuprà. Feſtus Pompeius lib. 8. Athenæus lib. 11. c. 9. ſcribunt heminam, quæ & cotyla dicitur, capere quartarios duos, id eſt, vncias decem: quartarius acetabula duo, id eſt, vncias quinque: acetabulum ſeſquicyathum, & vncias duas cum dimi-

fuiſſe, argumento eſt, quod [g] Hannibalem Italia pulſum, poſt acciſas Carthaginenſium res, tantæ abſtinentiæ dicunt fuiſſe, vt nunquam ſextario vini indulſerit. parciſſimo enim vini poculo contentus erat. Et quia ſingulas menſurarum ſpecies exequi longum eſſet, ne pluribus morer, de his hactenus dixiſſe abunde fuerit. [h] Illud tamen annotare ſuccurrit, quod licet ſchœnum ex duobus & viginti ſtadiis, nonnulli ex triginta, varia opinione, conſtare dicant: & Herodotus ſchœnum ſexaginta ſtadiorum ſcribat, & ex dimidio paraſangam: tamen ex ſtadiis quadraginta, hoc eſt, paſſibus quinque millibus, ſchœnum verum confici, communi opinione, quæ longè præſtantior fuit, receptum eſt.

Schœnus.

ANNOTATIONES.

dia, Cyathus ligulas quatuor, id eſt, ſeſcunciam, drachmam & ſcrupulum. Rhodiginus libr. 13. c. 32. acceptabula vocat. Gellius lib. 3. cap. 14. Contrà autem ſi è ſextario hemina fuſa eſt, dimidium non dimidiatum ſextarium fuſum dicendum eſt.

g *Annibalem.*] Plutarchus in vita illius.

h *Illud autem.*] Hæc vſque ad fin. ſunt Herodoti lib. 2. poſt princ. Plinij lib. 12. c. 14. Vide tamen Strabonem lib. 11. dum citat Teophanem. & libr. 15. non multò poſt princ. & Plin. lib. 6. c. 26. Sed & poſtremò de illis omnibus & aliis ponderum & menſurarum generibus, vide Vegetium in Veterinaria cap. Priſcianum, Pollucem d. lib. 9. c. 6. Et ex recentioribus Angelum Politianum Epiſt. lib. 11 epiſt. 13. Budæum in toto illo nobili opere de Aſſe, præſertim lib. 5.

Miraculum de homine, qui plus in mari quàm in terris degebat, maximáque æquora velociſſimè tranabat.

CAPVT XXI.

QVI ſiderum motus, ſtatúſque & interualla ac certos conſtitutóſque curſus & recurſus, illorumque vires & qualitates, menſuráſque ſolis ac terræ animo metati ſunt: inter quos apud Græcos Beroſus, Eudoxus Gnidius, Ariſtoteles, & Empedocles: apud noſtros, Aratus, Iulius Firmicus, M. Manilius, & alij clari ſapientiæ authores, quos fama vulgauit, periti cæleſtium, qui diuinas prædictiones, decreta ſtellarum, ac vim fati, poteſtatémque ſubtili inquiſitione collegere, [a] hoc inter cætera adnotarunt, illos qui ſub delphini ſidere in lucem editi fuiſſent, peraminarios eſſe, hoc eſt, præcipua pedum pernicitate valere: prorſus vt admirabile videatur, quam pernici curſu, & quàm volucri meatu magna ſpatia terrarum breui interuallo emenſi fuerint. Quamuis plerique phyſici rerum non ignari, quòd his ſplen [b] deficiat propterea curſu valere contendant. Conſtat enim, quanto minor in corporibus ſplen foret, tanto perniciores homines eſſe. Hinc [c] Ladas ille curſor apud authores tantopere celebratus, memoria dignus fuit: qui longum itineris ſpatium curſu tam citatiſſimo emenſus eſt, vt nulla pedum veſtigia extarent, ita vt ſæpe viſum falleret. Quod verum falsúmne fuerit, [d] nonnullis ambiguum eſt. [e] Philonides quoque Alexandri Magni curſor, qui [f] ἡμεροδρόμος dictus eſt, pernici curſu valuiſſe fertur: cui adnumeratus eſt [g] Laſthenes Thebanus pernicitatis eximiæ, ita vt ab Choromo Thebas vſque cum equo curſore contenderit, & victor fuerit. Inter quæ nimirum maiori miraculo viſum eſt, quod [h] Plinius notauit, annos nouem genitum puerum, à meridie ad veſperam quinque & ſeptuaginta paſſuum millia præcipiti celeritate confeciſſe. Quod penè à fide deuium, & dictu mirabile, quantum vix credi dicique poſſit, plerisque viſum eſt. Inter

Nati ſub delphino. — *Ladas.* — *Philonides.* — *Laſthenes.* — *Pueri nouē annorū miracul. ſa celeritas.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

a HOc inter cætera.] Vide Iulium Firmicum libr. 8. Matheſeos c. 15.

b *Splen deficiat.*] Pulmo dicere debuit ex Plinio lib. 11. cap. 37. Plutarchus autem in Demoſthene, tradit Orochomenium Laomedonta ob vitandum ſplenis morbum con ſilio medicorum longiſſimis curſibus vti ſolitum.

c *Ladas.*] Solinus c. 6. in princ. Iuuenalis Saty. 13. ex perſona auari de Lada hoc,

Et phthiſis & vomica putres, & dimidium crus
Sunt tanti? pauper locupletam optare podagram
Ne dubitet Ladas, ſi non eget Anticyra, nec
Archigene. quid enim velocis gloria plantæ
Præſtat, & eſuriens Piſææ ramus oliuæ

Meminerunt non ſolùm Catulus ad Camerum,

Non Ladas ego, pennipéſve Perſeus,
Non Rheſi niuea, citaq; biga.

Pauſanias in Corinthiacis & in Arcadicis. ſed & Martialis lib. 10. epig 100.

Habeas licebit alterum pedem Ladæ,
Inepte, fruſtra crure ligneo curres.

Et lib. 2. epig 86.

Quid ſi per graciles vias Petauri
Inuitum iubeas ſubire Ladam.

Nominat eum & Cornificius lib. 4. ad Herennium. Ex Ladæ pernicitate non inelegans ſumetur adagium, Lada pernicior,

d *Nonnullis ambiguum.*] Simile tamen refert Heſiodus de Iphiclo Phylaci & Climenes, aut, vt alij vocant, Periclymenes filio, quòd tantæ pernicitatis erat, vt excurreret ἐπὶ πυρίνων ἀθέρων. hoc eſt ſuper triticeas ariſtas, eas non oblædens. Huius Iphicli Higinus meminit poeticōn aſtronomicon libro ſecundo, quo loco de Orione diſſerit: ſed dictione deprauata. Quemadmodum, inquit, Phyclo datum dicitur, vt ſupra ariſtas curreret, nec eas comminueret. Hæc Cælius Rhodiginus Lect. anti. lib. 5. c. 5.

e *Philonides.*] Plinius lib. 2. cap. 71. & libr. 7. cap. 20. & Solinus d. lib. 6.

f Ἡμεροδρόμος.] Ea vox ſignificat diurnum curſorem, qui ſcilicet tota die currit. Solis epitheton, tabellarius. Ariſtoteles in lib. de Mundo ἡμεροδρόμοι, σκοποί, καὶ ἀγγελιαφόροι, &c. id eſt, curſores, exploratores, nuncij & ſtatores. ἡμεροδρόμος καὶ τοῦτο μελετῶν, tabellariam operam factitans. Herodot. 8.

g *Laſthenes.*] Vide Athenæum. Fit etiam Laſthenis cuiuſdam proditoris mentio apud Cælium Rhod. libr. 8. c. 5. verùm an is fuerit de quo hic, non ſatis mihi conſtat.

h *Plinius.*] Libr. 7. cap. 20. His adde Polymeſtorem Mileſium puerum, qui cum a matre locatus eſſet ad caprarios paſtus ludens leporem conſecutus eſt, & ob id ſtatim productus à gregis domino Olympiade ſexta & quadrageſima (vt Bocchus author eſt) victor in ſtadio meruit coronam. Compoſitum nomen, vt videtur, ex πολὺ multum & μήστωρ valens

Marſi. *Troglodytæ.* *Æthiopes.* *Nati ſub piſcibus.* *Ichthyophagi.* *Scillis Sicyonius.* *Colan vrinator.*

cæteros produntur Marſi populi, ſingulari ſidere ſeu fato geniti, vt præcipua pedum leuitate cæteris præſtent, ingentiaque ſpatia vix credibili celeritate peragrent. Tradunt quoque [i] Troglodytas & extimos Æthiopes natiua quadam pernicitate tantum valuiſſe, vt fugaciſſimas feras rapido curſu aſſequi non dubitarent.[k] Eos quoque qui ſub piſcis aſtro, certo curſu ſtationibuſque ſideribus conſtitutis editi eſſent, nando plurimum valuiſſe, & præcipuos natatu nonnulli tradunt. In his quoque [l] lienis defectus multum profuiſſe creditur: nam quibus deeſſet lien, natatu plurimum valere contendunt. Horum præcipui ſunt [m] Ichthyophagi, Troglodytis proximi, ceu maris beluæ, immenſos tractus natatu peragrantes. Inter quos [n] Scillis quidam Sicyonius proditur apud Græcos, omnium ea tempeſtate maximus [o] vrinator, qui ex Aphetis Artemiſium vſque, octoginta fere ſtadia natatu breui ſpatio peregit. [p] Noſtra vero ætate nonnulli extitere memorandi & multi nominis, qui nando ingens maris interuallum & maxima æquora emenſi fuere. Ex omnibus autem quos noſtra vidit ætas, recentiore memoria nouimus quempiam haud ſane ingenitæ nobilitatis, ſed extremæ ſortis hominem, qui nauticam operam exigua ſtipe locare ſolitus, ſæpiſſime piſcatu victum quæritabat, qui ab Enaria (quæ inter Pithecuſas e conſpectu Neapolis inſula ſita eſt) Prochytam vſque, quod intermedii pelagi eſt ſtadiorum ferme quinquaginta, naufrago nonnunquam & fluctuante pelago, ac tempore anni difficillimo, eadem die nando meaſſe, & nonnunquam remeaſſe inuentus eſt. Quod quum vix credibile videretur, eundem pluribus ad ſpectaculum effuſis, quo res teſtatior eſſet, promptiſſimum ſui periculum feciſſe: & quum in Enaria ſe præcipitem in mare dediſſet, lembum poſt ſequentem longius ipſum nantem obſeruaſſe, donec terræ appulſus, ad Prochytam incolumis elapſus eſt. Sed ſuper omnia quæ poſt hominum memoriam vnquam audita, quæque ab authoribus prodita ſunt, quod à Ioniano Pontano relatum audiuimus, dictu mirabile, & ſupra omne miraculum fuit: ſiquidem patrum noſtrorum memoria, Catanæ homo fuiſſe traditur, cui nomen Colan inditum ferunt, cognomento piſcis, ſingulari fato ſeu fortuna genitus, qui plus in aquis degere quam in terris victitare ſolebat, cúmque diebus ſingulis mare & aquas petere neceſſum habuiſſe: ibique naturæ vi & neceſſitate coactum diutius degere conſueſſe: alioqui dicebat fore, vt ſi ab aquis abeſſet diu, quaſi reſpirare, & ducere vitam nequiret, idque ſui exitij mox cauſam fore aſſeueraret. Quod illi quo fato aut ſidere euenerit, in ambiguo plerique omnes reliquere, cúmque tantum nando profeciſſe, vt haud ſecus quàm marina belua, maxima pelagi interualla, ſpatiaque immenſa quingentorum & vltrà ſtadiorum, fœda tempeſtate & reluctantibus aquis, excellenti vi & velocitate, natatu peragraret. Notúmque & illud eſt, dictu mirabile, quum medio curſu naues plenis velis per æquora ferrentur, violentiſſimis interdum tempeſtatibus, per vaſtum & apertum mare, intérque agitationes fluctuum & turbines, huic natanti obuiam fuiſſe, ipsúmque nantem ab vndis nautas ſuis nominibus aduocare ſolitum: & quia omnibus notus erat, nautas ſubitæ rei miraculo percitos, lætiſſimis animis illum in nauí excipientes, vnde veniret, quóve iter intenderet, & quantum pelagi nando emenſus foret, quantaſque tempeſtates tulerit, ſciſcitari conſueſſe, ipsumque Colan ſingulis omnia ſignificaſſe: mox cum ſocijs in naui pranſum aut potum, poſtquam acquieuiſſet, mandata ad ſuos, quid illis dici referrique vellent, & quid faciundum arbitrarentur, à ſingulis accepiſſe, nudumque vt erat, é naui medio iam pelago curſum tenente, ſe præcipitem in mare dediſſe: mox Caietam, modò in Salentina, Brutia & Lucana littora, modo in Siculos fines, & natale ſolum,

ANNOTATIONES.

valens vel bellicoſus. Adde & ex eodẽ Solino & Plinio vbi nuper citauimus, & iterum libr. 2. cap. 72. Anyſtium, aut, vt alij legunt, aut, ſi mauis Caniſtium Lacedæmonium, qui à Sycione Elin vſque mille ducenta ſtadia vno die tranſijt.

i *Troglodytas & extimos Æthiopes.*] Herodot. lib. 4. Plinius lib. 6. c. 29. vbi idem dicit de Therothois, & libr. 7. c. 2. idem dicit de Pandoris. Solinus cap. 60. aut aliorum computatione 70. ſcribit ita, Habitari etiam Æthiopiæ adulta Troglodytarum & Ichthyophagorum nationibus, quorum Troglodytæ tanta pernicitate pollent, vt feras, quas ſagittant, ipſi curſibus perſequantur. Martianus Capella lib. 6. & Iuuenalis ſaty. 11.

Et Mauri celeres & Mauro obſcurior Indus.

Mauri autem pro Æthiopibus, & Æthiopes pro Mauris à Poetis indifferenter nominantur: nec mirum, cum Æthiopes ad Occidentem verſi Mauritaniam attingant. De his etiam ſcripſimus in 2. l. Connubiali nu. 60. incip. quid Plura. Sed his adde Autololes, de quibus Silius lib. 3.

Necnon Autololes leuibus gens ignea plantis,
Cui ſonipes curſu, cui ceſſerit incitus amnis,
Tanta fuga eſt, certant pennæ, campumque volatu
Cum rapuere, pedum fruſtra veſtigia quæras.

Adde & Oxypodes gentem Indicam, equos curſu præuertentes, vnde ei nomen illis inditum Strabonis lib. 15.

k *Eos quoque.*] Iul. Firmicus lib. 8.

l *Lienis.*] Imo pulmonis ex Plinio lib. 11. cap. 37. vt & nos ſupra diximus.

m *Ichthyophagi.*] Plinius lib. 6. c. 29. Solinus vbi ſuprà, ſcribit Ichthyophagos nõ ſecus quam marinas beluas in aquis valere. Hieronymus ad Iouinianum eos eſſe accolas maris Rubri ſcribit. Diodorus Siculus libr. 4. eos littus Carmanium Gedroſiumque habitare tradit. Addit Strabo libr. 15. non ſolùm ipſos veſci piſcibus, ſed etiam eorum pecora, aquáſque pluuiales & foſſiles potare, & pecorum carnes piſcibus præbere. De Ichthyophagorum origine Arrianus lib. 8. fabellam quandam, non illepidam narrat.

n *Scillis.*] Herodotus libr. 8. poſt princip. Scilliam hunc vocat.

o *Vrinator.*] Is ita dicitur qui ſubtus aquam natans tempore multo continet ſpiritum, ex Varr. lib. 4. de ling. Lati. à verbo vrinandi, quod ſignificat in aquam mergi & natando emergere. Plinius libr. 11. cap. 37. Eadem eſt cauſa quare ſub aqua diu ranæ & phocæ vrinantur. & lib. 13. cap. 25. eodemque vltim. Naufragis hæc depræhenſa vrinatoribuſque. Et de huiuſmodi vrinatoribus meminit Calliſtratus in l. nauis onuſtæ. §. nam ſi nauis. ff. ad legem Rhodiam. de iactu.

p *Noſtra verò ætate.*] Hæc omnia vſque ad fi. huius c. ſunt ipſius Alexandri authoris.

ad quod frequens ventitabat, incolumem nando perueniſſe: mandata quæ à nautis acceperat, ſingulis neceſſariis & affinibus ſignificaſſe. Idque non ſemel facere conſueſſe, donec tertio annua ſolennique die in Siculo freto effuſa multitudine ad ſpectaculum, in portu Manaſſæ, vt aiunt, experiri credo volens, quantum præ cæteris vrinando valeret: dum pateram auream munus natantibus tunc à rege in mare deiectam, ab imo eripere conatur, quũ ſe in mare merſiſſet, dum illius ſtudio profunda exquirit vada, diu expectatus, ab imo maris fundo, in quod ſe deiecerat, nunquam emerſit, neque poſtea inuentus apparuit. Creditur in concauas illius pelagi cauernas, quibus totus ille ſinus refertus eſt, incidiſſe: ipſúmque in imas voragines vorticibus rapidis ſemel delapſum, quum ſe recipere vellet, & ad ſuperiora niti reuerti nequiſſe: cúmque diutius reluctatus, reſpirare nequiret, inter occurſantes ſcopulos vndique inundantibus aquis oppreſſum, vitam exuiſſe.

In quibus deorum ſacrificiis victimas aut hoſtias antiquo more cædere non licebat.

Capvt XXII.

Sacra ſine cæde.
Termini ſacrũ incruentum.
Numæ inſtitutum.
Farina horna.
Sacra ex herbis apud ſeculũ prius.
Lycurgi ſacra frugalia.
Imagines à Lycurgo prohibitæ.

IN deorum ſacrificiis ſeruatum eſt, vt non omnibus diis victimas aut hoſtias cæderẽt. Nam in quibuſdam ſacris cæde victimarum abſtinetur. [a] Siquidem in Termini ſacro nihil animatum ſacrificari olim mos habuit, quia cum deum veluti pacis cuſtodem, à cæde immunem eſſe voluere. Primus enim Numa Pompilius Terminum & [b] Fidem templo ſacrauit, incruentúmque ſacrum inſtituit, [c] ac lege ſanxit, vt qui Terminum exaraſſet, ipſe & boues deo ſacri fierent. [d] Libo ergo, & farina, ac fruge, & mola ſalſa, vt fere omnia [e] Numæ ſacra fuere, Termino apud priſcos litabatur ſub diuo. Fuit enim Numæ inſtitutum, vt ſine farina quæ [f] horna eſſet, id eſt, huius anni, ſacrum nullum fieret. [g] Apud prius verò ſeculum, herbas aut fructus manu excerptos, quo holocauſto diis conſecrabant, illarumque exhalatione & fumo ſuperis litabant. Quo exemplo [h] Pythagoras nihil animatum diis immolandum cenſuit: ſed vſque ad farinam & mel, terræque fructus & flores offerendum. [i] Quod etiam Lycurgum feciſſe legimus, qui tenuiſſima & nullo paratu Lacedæmonis ſacrificia inſtituit, ex herbis & his quæ parabilia in promptu ſunt, nequando difficultate parandi omitterentur ſacra. [k] Nullaque ficta apud eum vel picta imago fuit, quippe hominum aut animalium ſpecies diis tribui vetuit. [l] Templo verò in quo colebatur, de ſuper patens foramen habuit, quia nefas

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

a *Siquidem.*] Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 2. Plutarchus in Numa & Probl. cap. 14. quibus locis eius rei rationem reddit, vt inibi videre potes.
b *Fidem.*] Ex eod. Plutar. in Numa.
c *Ac lege ſanxit.*] Feſtus Pópeius li. 18. de Termino loqués.
d *Libo ergo.*] Dionyſius Halicarnaſſæus libr. 2. non procul à fi. Deos, inquit, putant terminos eiſque ſacra faciunt, non hoſtias cædentes, quòd nefas ſit cruentari hos lapides, ſed liba cerealia frugúmque offerentes primitias, additque paulò poſt rationem.
e *Numæ ſacra.*] Plutarchus in vita illius. Halicarn. d. lib. 2. Plinius lib. 18. c. 2.
f *Horna eſſet.*] Horna, id eſt vnius anni. Nam & hac vtebantur in ſacrificiis. Horatius Carminum lib. 3. Ode 23.

Si thure placaris & horna
Fruge lares.

g *Apud prius verò ſeculum.*] Vt patet ex exemplis, quæ ſubiungit.
h *Pythagoras.*] Laërtius in vita illius, non vno in loco. & Philoſtratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 1. in princ. ita ſcribit, Veſtitum præterea ex morticina materia confectum renuiſſe Pythagoram dicunt: & ab animalium omnium eſu abſtinuiſſe: nec tale quicquam omnino ſacrificandum putaſſe, quòd nefas eſſe diceret deorum aras ſanguine fœdari: ſed libaminibus, thuréque & laudationibus magis erga deos vtendum eſſe putabat. Talia enim ab hominibus in deorum conſpectum peruenire. Vide Ouid. Metamorphoſeôn lib. 15. vbi Pythagoræ dogma deſcribit.
i *Quod etiam Lycurgum.*] Plutarchus in vita illius, vbi Lycurgus interrogatus à quopiam, Cur in ſacrificiis adeò parua ac vilia ſtatuiſſet: Ne vnquam, inquit, deficiat nos, quo numen honoremus. Quod & ipſum repetit in Apophthegmatis. Significabat, numen magis delectari frugalitate, quam opimis victimis, ne ſub religionis obtentu luxus irreperet, aut certè rerum penuria. Eraſm. in Apoph. eiuſdem Lycurgi.
k *Nullaque apud eum.*] Intellige Numam Pompilium, de quo nuper locutus erat, ex Plutarcho in vita illius: neque enim quicquam tale de Lycurgo legitur. Et idem propemodum de Moſe ſcribit Strabo lib. 16. cuius hæc ferè verba ſunt, vti tranſlata ſunt, Moſes vnus ex Ægyptius ſacerdotibus, cum partem quãdam regionis haberet, ac moleſte ferret eorum inſtituta, hinc eò commigrauit. Diſceſſere cum eo multi, quibus diuina curæ erant. Docebat enim ille quomodo Ægyptij non rectè ſentirent, qui ferarum ac pecorum imagines Deo tribuerent, nec Libyes, nec Græci, qui Deos hominum figuris inſignirent. Et quòd id ſolum Deus eſſet, quod nos contineret, terram ac mare, quod cælum & mundum & rerum omnium naturam appellamus, cuius profectò imaginem nemo ſanæ mentis noſtræ ſimilem audeat effingere. Oportere itaque relicta omni ſimulachrorum effigie & digno ei fano ac templo conſtituto ſine forma colere, & vel pro ſe quemque indormire, vel alios, qui boni inſomniatores eſſent pro aliis, ac ſemper bonum aliquod & donum & ſignum a Deo expectare: eos præſertim qui caſte integréque & cum iuſtitia viuerent, cæteros verò nequaquam. Ille hæc dicens hominibus bonis non ſanè paucis id perſuaſit, & in eum locum deduxit vbi nunc condita ſunt Hieroſolyma, quem facile obtinuit, cùm maxime eſſet inuidioſus, nec pro quo quiſque ſtudioſius contenderet. Hæc partim vera, partim falſa, vt videre licet ex ſacris Bibliorum libris. Id autem quod de imaginibus dictũ eſt, poſſet videri depromptum, ex eo quod ſcribitur Exodi c. 20. Ne feceris tibi ſtatuam, nec vllum ſimulachrum eius quod eſt in cælis ſuperne, nec quod eſt in terra ſubtus, nec quod in aquis eſt ſub terra, non adorabis ea, neque coles ea. Sed quomodo is locus intelligendus ſit, diſces ex Theologis.
l *Templo.*] Intelligit de Templo Termini, de quo ſuprà paulo ante.

m Sic

duxerunt, Terminum deum pacis & iuſtitiæ cuſtodem, ſub tecto conſpici. [m] Sic Ioui, Soli, Lunæ & [n] Dioſidio, in aperto mūdo tēpla hypæthra & [o] ſub diuo veteres extruxere. Quod a Græcis ſæpe factitatum nouimus, vt his diis hypæthra templa conſtituāt, ſicut ædes Iouis Puluerij in Attica ſemper ſine tecto erigebatur. Græci verò Mineruæ in ſumma parte ædium ſine victima ſacrificant, [p] Æſculapio in montibus. [q] Apud Perſas nulla dicabantur templa diis, quia cum Solem [r] præcipuū numen & deorum maximum colant, mundum vniuerſum illi templum eſſe dixerunt. [s] A Bithynis vſurpatum legimus, vt adoraturi, montium cacumina conſcendant, & ſine templis Iouem Pappam ſalutent, ſicut [t] Scythæ Papæum. quæ etiam [u] Diogenis opinio fuit, qui mundum phanum dei ſanctiſſimū exiſtimauit. [x] Ægyptius verò, licet templa marmore & auro eſſent elaborata, luxu ingenti & mira arte, tamen deorum imago erat deridicula. Nam [y] Simia, [z] Ibis, vel Crocodilus, aut aliæ id genus peſtes magorum, & Ægyptiorum portēta, pro diis colebantur. Fuere autem [a] Termini & [b] Fidei templa iuxta ædem Iouis optimi maximi, in Capitolio primum a Numa conſtructa, cui ſacrum feſtis [c] Terminalibus in agris, ſexto ab vrbe miliario ſub patēti cœlo fieri ſolebat: cui * feſti nomen: in quibus [d] ex lapide ſilice vel molari, nonnunquam ex truncis oleagineis ſacrificalibus Terminus erigebatur. [e] Ægyptiorum quoque erat iſte mos, non pecudibus & ſanguine victimarum, ſed precibus & thure placare deos. Ideo [f] Serapin non cæde animalium, ſed verbenis, coroniſque & panificiis placabant. Quod Numam Pythagoræa præcepta ſequentem, in ſuis ſacris inſtituiſſe non ab re fuit: quamuis procedente tempore [g] agnam aut [h] ſuem, intermiſſo more priſco, in ſacris Terminalibus cædi ſeruatum ſit. [i] Palilibus quoque intentiori

Termini tēplum apertum.
Templū Iouis Puluerij.
Mineruæ & Aeſcul. ſacra.
Apud Perſas nulla tēpla.
Bithyni.
Iupiter pappa.
Diogenes.
Deorū imagines ridicule apud Aegyptios.
Feſta Terminalia.
Aegyptiorum ſacra incruenta.
Palilia.

ANNOTATIONES.

m *Sic Ioui.*] Varro Iouis templa, quòd omnium rerum ſemina is Deus patefacere crederetur, tecto eſſe perforato oportere dicit. Vitruuius lib.1.cap.2. Ioui, inquit, fulguri & cælo & ſoli & lunæ ædificia ſub diuo hypætráque conſtituuntur. Horum enim deorū & ſpecies & effectus in aperto mundo, atque lucenti præſentes videmus. & lib.3.c.1. in fi. Medium autem ſub diuo eſt ſine tecto, aditúſque valuarum ex vtraque parte in proano & poſtico. Huius autem exemplar Romæ eſt, ſed Athenis octaſtylos, in templo Iouis Olympij.

n *Dioſidio.*] Varro lib.4. de lingua Latina. Vnde, ait, ſubdio & Diusfidius. Itaque inde eius perforatum tectum, vt videatur diuum, id eſt cælum. Qui negant ſub tecto per hunc deierare oportere.

o *Sub diuo.*] Feſtus Pompeius libr.18. & Seruius in libr.9. Æneidos in eum locum.

Dum domus Aeneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Terminus Dei loco habitus eſt, quòd poſt Saturnum exactum cædes ac lites ruſticorum de diuidendis agris ſuſtuliſſet. Sacrificabant ei menſe Februario ad octauum Calendas Mart. in æde, qua ſuper eum foramen in tecto patebat, quòd nefas eſſe putarent Terminum intra tecta conſiſtere & vt quia ſolus non ceſſerat Ioui, reliquis diis cedentibus, libero cælo frueretur, Lactantius Diuinarum inſtit. lib.1.c.20. ad fi. Ouid Faſt.2.

Nunc quoque ſe ſupra, ne quid niſi ſydera cernat,
Exiguum templi tecta foramen habent.

De Termino extat lepidum ænigma apud Gellium lib.12. cap.6. & Politianum in Miſcellaneis cap.36. quòd Ioui ſolus omnium deorum cedere noluerit. De Termino deo & Terminalibus meminit diuus Auguſtinus lib.7. c.7. de Ciuitate Dei.

p *Æſculapio.*] Plutar. Prob. c.94.

q *Apud Perſas.*] Herodotus lib.1. Strabo lib.15. Aſconius in 3. in Verrem act.

r *Præcipuum.*] Strabo d.lib.15. dicit eos ſolum ipſum ſolem colere. Sed poſteà eodem lib. ſcribit eoſdem colere cælum, quem Iouem putant: Lunam, Venerem, ignem, Tellurem, ventos. Adde & Veſtam ex Xenophonte lib.1. Pædiæ Cyri.

s *A Bithynis.*] Arrianus in Bithyniacis.

t *Scythæ Papæum.*] Herodotus lib.4. ita ſcribit, Sed qui regij Scythæ vocantur, etiam Neptuno ſacrificant, appellantes Veſtam lingua ſua Tabiti, Iouem Papæum, mea ſententia rectiſſimè.

u *Diogenis.*] Laërtius in vita eiuſdem.

x *Ægyptius.*] Herodotus lib.2. Plinius lib.19.c.5. & alibi Iuuenalis ſaty.15. in princ.

Quis neſcit Voluſi Bithynice qualia demens
Aegyptius portenta colat? Crocodilon adorat
Pars hæc, illa pauet ſaturam ſerpentibus ibin,
Effigies ſacri nitet aurea Cercopitheci.

Strabo lib.18. Apuleius lib.11. & ibi Beroaldus. Lactant. Firmianus. Inſtit. diuin. lib.1. cap.20. lib.2.c.14. & 5.c.21. Virgi. lib.8. Æneid. ad fi. de diis Ægyptiorum loquens, ait,

Omnigenúmque deûm monſtra & latrator Anubis.

Vide Cælium Rhodiginum lib.16. Lect. antiq. c.5. & lib.2. cap.17.

y *Simia.*] Lucianus in lib. de ſacrificiis ad fi.

z *Ibis.*] Diodorus lib.2.c.4. & Strabo lib.17. Iuuenal. & Lucianus vbi ſuprà.

a *Termini.*] Plut. in Numa, & paulò antè diximus.

b *Et Fidei.*] Huius templū in Capitolio fuiſſe, teſtes etiam ſunt Cicero lib.3. Offic. Plinius lib.35.c.10. Dion. Halicar. libr.2.

c *Terminalibus.*] Cicero meminit de his Phil.12. Horat. epod.2. Ode 9. Liuius 5. Decad. lib.3. & 5. Varro de ling. Latin. lib.5. Ouid. Faſt.2.

d *Ex lapide.*] Tibullus lib.1 Eleg.1.

Nam veneror ſeu ſtipes habet deſertus in agris,
Seu vetus in triuio florida ſerta lapis.

Et Ouid. lib.2. Faſt.

Termine, ſiue lapis, ſiue es defoſſus in agris,
Stipes ab antiquis tū quoque numen habes.

e *Aegyptiorum.*] Macrob. lib.1.c.7.

f *Ideo Serapin.*] Apuleius libr. Metam.11. & ibi Beroaldus. Diodorus lib.1.c.2. Apis rex Argiuorū tranſuectus in Ægyptum, cùm ibi mortuus eſſet, factus eſt Serapis omnium maximus Ægyptiorum deus. Cur autem non Apis poſt mortem, ſed Serapis appellatus ſit, M. Varro, Auguſt. & Euſebius hanc reddiderunt rationem: nam quia arca, in qua mortuus ponitur σορὸς Græcè dicitur, primò Soros Apis: deinde litera vna, vt fieri ſolet, commutata Serapis dictus eſt. Idem M. Varro Serapin & Iſim Ægypti deos eoſdē eſſe cenſet, cælum & terram, qui & Samothracum initia docent, ſunt dei magni, multiſque nominibus nuncupantur.

g *Agnam.*] Horat. Epod. Ode 2.

Vel agna feſtis cæſa Terminalibus.

h *Aut ſuem.*] Prægnantem ex Ouid. Faſtorum lib.2.

Spargitur & cæſo communis terminus agno.
Nec queritur, lactens cùm ſibi porca datur.

i *Palilibus.*] Plutarchus in Romulo, vbi tamen non omnino idem dicit: & Solinus c.2. Et obſeruatum, inquit, deinceps, ne qua hoſtia Parilibus cæderetur, vt dies iſte purus à ſanguine eſſet. Palilia, vel Parilia l, in r, mutata, Palis deæ feſta erant, quæ paſtoribus in agris fiebant 11. Calen. Maij, quo

cura cuſtoditur nequa mactetur hoſtia:quòd eum diem qui patriæ [k] natalis erat, à cæde & ſangu ine decet eſſe purum. [l] Fuit enim is dies 12. Calend. Maij, quo fauſto & felici omine vrbis fundamenta iacta ſunt primum:[m] quo die mos erat ouilia purgare,[n] trāſilire flammas, [o] ſapa & milio ſacrum facere, [p] Geniales dies agere, [q] cœnas apparare, à litibus abſtinere,quæ proſperos ſucceſſus decernebant. *Deum vrbis nominare nefas.* [r] Deum verò in cuius tutela vrbs foret,nec nominare, nec quærere licebat: cúmque nominaſſe, aut quæſiuiſſe, noxæ futurum erat. Ideò Valerius Soranus mortis ſupplicio pœnas dedit, quòd numinis nomen in cuius præſidio vrbs eſſet,efferre in publicum auſus fuiſſet. [s] Idq́ue ideò cautum, ne euocationes quæ ab hoſtibus ad placandos deos qui vrbibus præſunt,fieri ſolent, contra deos præſides vrbis Romæ fierent. Feſta tamen Palilia etiam [t] ante vrbem conditam, à paſtoribus qui proxima vrbis incolebāt,celebrari ſolita inuenimus. *Pales.* [u] Pales enim dea pabuli & paſtorum eſt, [x] quam plerique Veſtam, alij matrem deûm nuncupant, cui pro partu & prouentu pecorum, lacte & libo ſine victima litabatur,eique Palilia dicauere, [y] qua die vrbem à Romulo conditam fuiſſe tradunt. Nec ſolum vrbis natalem,ſed ſingulorum [z] dies natalitios,pulte,fritillo, mero, libis, floribus & thure, ſacra [a] Genio, *Natalitia feſta.* ſine animali hoſtia, læti libentéſque concelebrarunt:quibus diebus effudiſſe cruorem, aut animal mactaſſe,mali portēti erat,& fœdi auſpicij:namque erant hilaritatis & lætitiæ pleni dies. *Terræ ſacrū.* [b] Terræ quoque

ANNOTATIONES.

die Romulus vrbem fundauit ad lupos arcendos morbóſque à pecore pellendos,ſed pro partu pecoris.Feſtus Pompeius lib.14.Propertius lib.4.eleg.4.ad fin.

Vrbi Feſtus erat,dixere Palilia Patres:
Hic primus cœpit mœnibus eſſe dies.

Cenſorius lib.1.de die Natali,& Euſebius de Temporibus.

k *Natalis erat.*] Varro de Re ruſt.lib.2.c.1.Cic.2.de Diuin. Ouid.lib.14.Metamor.

——Feſtiſque Palilibus vrbis
Mœnia conduntur.

Et lib.4. Faſto.

Per flammas ſaliiſſe pecus, ſaliiſſe colonos.
Quod fit natali nunc quoque Roma tuo,

&c.quæ ſequuntur.Sueton.in Caligula cap.16.in fi.Probus interpres Virgilij libr.3. Æneid.in princ. Flauius Voſpicus in Aureliano.

l *Fuit enim is dies.*] Seruius lib.3. Georg.in princ.

m *Quo die mos erat.*] Scilicet Paliliorum,ex Pompeio ſuprà & Ouidio Faſto.4.

Paſtor oues ſaturas ad prima crepuſcula luſtret,
Vnda prius ſpargat,virgáque verrat humum.

& quæ ſeq.

n *Tranſilire flammas.*] Ouidius de ipſis Palilibus loquens lib.4. Faſtorum,

Certè ego tranſilij poſitas ter in ordine flammas,
Virgáque rorales laurea miſit aquas.

& non adeò longè poſt,

Móxque per ardentes ſtipulæ crepitantis aceruos
Traijcias celeri ſtrenua membra pede.

Et Tibullus de eiſdem lib.2.eleg.6.

At madidus Baccho ſua feſta Palilia paſtor
Concinet,à ſtabulis tunc procul eſte lupi.
Ille leuis ſtipulæ ſolennis potus aceruos
Accendet flammas,tranſilietque ſacras.

Propertius lib.4.eleg.4.de fabula Tarpeiæ,

Cúmque ſuper raros fœni flammantis [illegible]
Traijcit immundas ebria turba dapes.

Palilia ideo fumoſa à Perſio ſatyra prima appellantur:quia eo die ſub noctem ignes à ruſticis ex ſtipula ſolerent excitari. Paliliorum etiam meminit Dionyſius Halicar. libr.1. paulò antè fi.

o *Sapa & milio.*] Ouid.eodem lib.4.Faſt.

Libáque de milio milij fiſcella ſequatur,
Ruſtica præcipue eſt hoc dea læta cibo.

p *Geniales dies agere.*] Id forte dicit quòd is dies genialis ſiue natalis fuit vrbis Romæ,vt dictum eſt.

q *Cœnas apparare.*] Ouidius ibid.verſu ſeq.

Adde dapes,mulctrámque ſuas:dapibúſque refectus
Syluicolam tepido lacte precare Palem.

r *Deum vero.*] Plinius lib.3.cap.5.& lib.28.c.2. Plutarchus Problemat.c.61.Seruius lib.1.Æneid.in eum locum,

——Mauortia condet
Mœnia, Romanóſque ſuo de nomine dicet.

Romanos, inquit, non Romam. Vrbis enim illius verum nomen nemo,vel in ſacris enunciat.Vnde Trib.Pleb.vt ait Varro,id auſus nominare in crucem ſublatus eſt. Hoc nec Hyginius de ſitu vrbis loquens,exprimit.Et libr.1.Georgi. ad fin.idem dicit,ibi:

Dij patrij, Indigites & Romule,Veſtáque mater.

Solinus c.2.non multo poſt princ.

s *Idq́, ideo cautum.*] Macrobius lib.3.c.9.

t *Ante vrbem conditam.*] Id enim feſtum paſtorum erat.Dionyſius Halicarn.lib.1.non procul à fi.& omnes vbique.

u *Pales.*] Nam & hanc inuocat Virgil.de pecoribus dictus ſtatim initio lib.3.Georg.

Te quoque magna Pales.——

& Ouid.4.Faſto.

Alma Pales faueas paſtorum ſacra canenti,
Proſequor officio ſi tua facta pio.

Nam & eam paſtorum deam vocat idem Ouid.eod.lib.

Quæ precor,eueniant.& nos faciamus ad annum
Paſtorum dominæ grandia liba Pali.

Quod & nos nuper ad aliud adduximus.Sed & eam paſtoriam appellat Lucius Florus geſtorum Romanorum lib.1. c.20.in bello Salentino.

x *Quam plerique Veſtam.*] Seruius in Virg.lib.3.Georg.

y *Qua die.*] De qua vide,quæ ſuprà diximus, & Plutarc. in Romulo.

z *Dies natalitios.*] Plinius lib.18.cap.8. Hodie,inquit,ſacra priſca,atque natalium pulte fritilla conficiuntur. Antè autē Varro in eo lib.cui titulus eſt Atticulus, ſiue de Numeris.& ex eo Cenſorinus de Die natali,Id moris, inquit,inſtitutíque maiores noſtri tenuerunt,vt cùm die natali munus annale Genio ſoluerent, manum a cæde & ſanguine abſtinerent,ne die, qua ipſi lucem accepiſſent, aliis demerent. Sed & lacte ei libari tradit Probus in princip. libr. 3. Georg.vide nu.ſeq.

a *Genio.*] Iam de eo diximus nu. præced. ſed præterea Tibullus lib.2.eleg.2.

Ipſe ſuos adſit Genius viſurus honores,
Cui decorent ſanctas florea ſerta comas.
Illius è puro diſtillent tempora nardo:
Atque ſatur libo ſit madeátque mero.

Horatius lib.Epiſtol.2.epiſt.1.

Floribus & vino Genium memorem breuis æui.

Ante hoc Plautus in Aulularia introducit Genium hæc dicentem,

Huic filia vna eſt,ea mihi quotidie thure aut vino ſupplicat.

Quanquàm Horat.lib.3.Car.Ode 17.

——Cras Genium mero
Curabis & porco bimeſtri,
Cum famulis operum ſolutis.

b *Terræ quoque.*] Horatius lib.Epiſt.2.epiſt.1.ſcribit,Telluri (eadē autē eſt ac terra,vt plerique volunt)porcā immolari,

Tellurem

ſacrum fieri non victima, ſed frugibus, floribus & lacte, plerique decere putant. [c] Etiam ſolenne Fidei ſacrum, ſine cæde & ſanguine victimarum idem Numa inſtituit, [d] eique albo panno velatos ſacra facere, & ad id ſacrum [e] flamines curru arcuato, manu ad digitos inuoluta vehi iuſſit ſolenni pompa, magno argumento, quo fidem tutandam & in dextris ſacratam ſanctámque oſtenderent: idque propterea aſſerunt, quòd [f] dextra iuncta, denarium numerum [g] qui ſacratiſſimus eſt, efficiat. [h] Suffimenta quoque ex faba miliòque aſperſa mulſo diis offerri abſque victima, quo tempore vuæ calente prælo premuntur, ſæpe notatum eſt. [i] Et Carnæ deæ, quæ viſceribus humanis præeſſe, & vitalia fouere credebatur, ſacrum a Bruto inſtitutum poſteri ſeruauerunt, vt pulte fabacea & lardo abſque victima ſacrificetur. hic enim quum excors putaretur, latentem animum nimium diu reconditum, ſuo tempore detexit. Quas [k] quidem fabas, niſi poſt Iulias Calend. adultæ forent, ſacris adhibere non licebat: vires namque corporis his maxime augeri confirmarique opinati. [l] Quam deam in monte Cælio ſedem habere, illíque Calend. Iulij ſacrum fieri voluere. [m] Saturno quoque & [n] Maniæ humanis victimis, quod luit antea, poſtea [o] admonitu Herculis, animali hoſtia ſacrificari deſitum eſt: ideo ad [p] aram Saturni accenſis luminibus ſacrum fieri cœpit, vnde cereis miſſitandis in Saturnalibus mos inoleuit, qui apud [q] Cyrenenſes aliter ſeruabatur. Nam Saturno rem diuinam facturi, ficis ornantur: placentaſque miſſitant, quod mellis repertorem eſſe ducerent. [r] Maniæ vero, quæ mater Larium fuit, in compitalibus à Bruto inſtitutis, vt omnis antiquitas fabulata eſt, non humana victima vt olim, (nam pro familiæ incolumitate antea pueros mactabant,) ſed alliorum & papauerum capitibus ſupplicari cœptum fuit: in [s] quibus ſacris ſerui intereſſe, & exæquato omnium iure, ſublato diſcrimine liber an ſeruus eſſet, vt in Saturnalibus, vna cum liberis ſacrificia in compitis facere, & commeſſari, ac largiori potui indulgere aſſueuerant, vt hac comitate obſtricti, in dominorum obſequiis paratiores forent, odiaque inuicem offenſionéſque dimitterent. Quippe feſtis Saturni diebus, ſeruos

Decem.

Carnæ.

Saturni & Maniæ.

Cerei in Saturnalibus miſſi. Cyrenenſes.

Serui in Saturnalibus.

ANNOTATIONES.

Tellurem porco, Syluanum lacte placabant.

Vbi Porphyrion interpres, ſcribit porcum pro porca poſitum, vt econtrario Virgil. lib. Æneid. 8. ibi,

——Et cæſa iungebant fœdera porca.

De quo Virgilij loco dicemus infrà lib. 3. c. 3. Seruius quoque enarrans eum locum eiuſdem lib. 8.

——Vrtitiq; in littore conſpicitur ſus.
Quam pius Æneas, tibi enim tibi maxima Iuno
Mactat ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.

Scribit Iunonem eſſe matrem deum, quæ Terra dicitur. Vnde etiam ei porca ſacrificatur.

c *Etiam Fidei ſolenne ſacrum.*] Liuius 1. Decad. lib. 1.

d *Eiq; albo panno.*] Horat lib. 1. Carm. Ode 35.

Te Spes, & albo rara Fides colit
Velata panno, nec comitem abnegat.

Vbi Acron, Poſſet, inquit, videri vili verbo vſus, panno: niſi hoc ſermone intelligi voluiſſet à pauperibus magis coli Fidem. Aut certe quia albo panno caput velabant fidei ſacrificátes: ſiue propter ipſam Fidem, quòd pura eſt & alba: vel quod in canis hominibus inuenitur, vt Virgil. lib. 1.

Cana Fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus.

e *Flamines.*] Liuius d. 1. Decad. lib. 1.

f *Dextra iuncta.*] Cælius Rhodiginus Antiq. lect. lib. 22. c. 14. Lilius Gregorius Syntagmate primo de Diis Gentium eadem dicunt: ſed nullum citant authorem.

g *Qui ſacratiſſimus eſt.*] Vide noſtras Conſuetudines in tit. de præſcript.

h *Suffimenta quoque.*] Feſtus Pompeius lib. 17. vbi & de ſuffimentis loquitur, quo in loco non prælo legitur, ſed pilo: niſi ibi mendum ſit.

i *Et Carnæ deæ.*] Macrobius Saturna lib. 1. cap. 12. non procul a fin. in tractatione menſis Maij. Et de hac quoq; Carna Ouid. lib. 6. Faſt.

Prima dies tibi Carna datur: dea cardinis hæc eſt,
Numine clauſa aperit, claudit aperta ſuo.

Vide Lilium Greg. Gyraldum Syntagmate 7.

k *Quas quidem fabas.*] Macrobius vbi nuper citauimus.

l *Quam deam.*] Scilicet Carnam ex Macrobio in eod. loco.

m *Saturno quoque.*] Lactantius lib. 1. c. 12. authoritate Varronis & Ouidij, & Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 7. & dictum eſt alibi plenius.

n *Et Maniæ.*] Lactantius vbi ſuprà. & Macrobius lib. Saturnal. 1. cap. 7. Reſtituti, inquit, ludi à Tarquinio Superbo Laribus & Maniæ, ex reſponſo Apollinis: quo præceptum eſt, vt capitibus pro capitibus ſupplicaretur, idque aliquandiu obſeruatum, vt pro familiarium ſoſpitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larium. Quod ſacrificij genus Iunius Brutus Conſul Tarquinio pulſo, aliter conſtituit celebrandum. Nam capitibus allij, & papaueris ſupplicari iuſſit: vt reſponſo Apollinis ſatisfieret de nomine capitum: remoto ſcilicet ſcelere infauſtæ ſacrificationis. Factumque eſt, vt effigies Maniæ ſuſpenſæ pro ſingulorum foribus periculum, ſi quod immineret familiis, expiarent: ludóſque ipſos ex viis compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellitauerunt. Arnob. lib. 3. aduerſus Gentes.

o *Admonitu Herculis.*] Macrob. d. c. 7. lib. 1. Saturnal.

p *Ad aram Saturni.*] Idem in eo loco & præterea c. 11. ad fin. & nonnihil Feſt. Pompeius li. 3. vbi de Circis loquitur.

q *Cyrenenſes.*] Macrob. d. c. 7. lib. 1. Saturn.

r *Maniæ vero.*] Diximus paulò antè, in verbo, Et Maniæ, ex eodem Macrob. Sed vide Feſt. Pompeium lib. 12.

s *In quibus ſacris.*] Horatius Sermonum lib. 2. Satyr. 7. in princ.

Iamdudum auſculto, & cupiens tibi dicere ſeruus
Pauca, reformido. Dauúſne? ita, Dauus, amicum
Mancipium domino, & frugi, quod ſit ſatis. hoc eſt,
Vt vitale putes. age, libertate Decembri
(Quando ita maiores voluerunt) vtere, narra.

Id eſt, vt interpretatur Acron, Habeas licentiam & libertatem dicendi, quæ velis: quia Saturnalibus libertas ſeruis concedebatur, & omnes exæquabantur, ſeculi aurei, quo Saturnus regnauit, fieret imitatio. Decembri autem menſe Saturnalia celebrabantur, & immutatio fit cōditionis: nam & liberi ex ſeruis, & ſerui ex liberis fiunt. Solinus c. 3. Menſe Martio matronæ ſeruis ſuis cœnas ponebant, ſicut Saturnalibus domini. Illæ vt honore promptius obſequium prouocarent: hi quaſi gratiá rependerent perfecti laboris. Quæ iiſdem prope verbis repetiit Macrobius lib. 1. Saturna. cap. 12. Sed & de hac quoque re nonnihil Plutarchus in comparatione Numæ & Lycurgi. & Lucianus in Cronoſolo, ſiue Saturnalibus. & Atheneus libro 14. cap. 17. in principio vbi ſcribit morem eſſe apud Romanos, vt in Saturnalibus domini ſeruis conuiuium exhibeant, ipſique ſeruorum officio fungantur. Et huc quoque ſpectát verſus L. Accij, antiqui poëtæ, relati a Macrob li. 1. Saturnal. c. 7. in fi.

Maxima pars Graium Saturno: & maxime Athenæ

ingenuorum miniſteria occupare, pileos ſumere, & à liberis nullo diſcrimine differre, ſtipéſque inuicem dare, & munera miſſitare, ſeruatum eſt. [t] Regna quoque ſortiri inter æquales, & tanquam Reges imperitare, magiſtratus purpuram induere, reliquos in veſte candida diem concelebrare. Qui etiam mos cum Græcis & exteris communis fuit. Namque [u] apud Babylonios Sacea appellantur feſta, quibus quinque dies ſerui dominis imperitabant: ex quibus vnus, ſtola ſumpta dominabatur. [x] Apud Theſſalos Peloria, [y] Cretenſes Hermea, anniuerſarios dies feſtos habent, quibus exæquato iure ſerui dominique ſocij & penè pares, communi libertate fruuntur. Sicut [z] Troezenis panagyra, in quibus ſerui cum dominis pari exemplo viuunt. [a] Thebanis verò ludi muſici Saturno dicati erant Saturnaliorum loco. [b] Ideo in compitalibus manet conſtitutum, ne humano ſanguine ſacra polluerent, vtque pilas & effigies viriles & muliebres ex lana in compitis ſuſpenderent. Laribuſque tot pilas, quot eſſent ſeruorum capita, & tot effigies quot eſſent liberi, noctu pro victimis darent: vt ſi quod periculum familiæ immineret, aut triſte fatum, hoc ſacrificij genere expiarent. [c] Sicut menſe Maio, quum prius de ponte ſublicio in Tyberim homines mitterent, qua de cauſa flaminicam triſtem eſſe, & animo afflicto conuenit, quæ nec eo menſe lauat, nec aliquo cultu vtitur: poſtea ab Hercule admonitas, non homines, ſed hominum effigies Veſtales abiicere cœpiſſe, quæ triginta numero fuere. Caſta quoque mola, & ſale tuſo, & in ollam fictilem cum aqua immiſſo, eædem virgines ſine victima ſacrum facere ſolebant, cæteri farre & vino, [d] in quibus ſacris aſellum panibus coronatum adhibuere. [e] Lari quoque familiari Calendis, Idibus, & Nonis, corona in foco indita, pro aris focíſque, proque familia non ſanguine victimarum ſupplicatur. Quæ [f] quidem ſacra ex hordeacea pulte, [g] libo, [h] farre, vino [i] & thure, [k] cum ſale & ſalino ſunt fieri ſolita: cui etiam particulas cœnarum & [l] ſingulorum

Sacea feſta. *Peloria.* *Hermea.* *Panagyra.* *Thebanorũ Saturnalia.* *Laris.*

ANNOTATIONES.

Conficiunt ſacra, quæ Cronia eſſe iterantur ab illis,
Cumq́; diem celebrant, per agros, vrbeſq́; ferè omnes
Exercent epulis læti, famuloſq́; procurant
Quiſq́; ſuos: noſtrıq́; itidem & mos traditus illinc
Iſte, vt cum dominis famuli tum epulentur ibidem.

t *Regna quoque ſortiri.*] Athenæus d. lib. 14. cap. 17.

u *Apud Babylonios Sacea.*] Beroſus lib. 1. rerum Babyloni-carum. & Cteſias lib. 2. rerum Perſicarum, & eius authoritate Athenæus lib. 14. cap. 17. de ſacris autem ſolemnibus Perſarum Strabo lib. 11.

x *Apud Theſſalos Peloria.*] Baton Sinopæus orator in oratione de Theſſalia ac Hæmonia, & eius authoritate Athenæus vbi nuper citauimus.

y *Cretenſes Hermea.*] Caryſtius in Hiſtoricis Commentariis & eius authoritate Athenæus, vbi ſuprà in princip. ſic ſcribit, Eſt autem Græca hæc conſuetudo. nam per Mercurialia feſta hoc ipſum fit in Creta, Conuiuãtibus ſeruis domini illis ſeruiunt atque miniſtrant. Hermæorum meminit Cælius Rhod. Antiq. lect. lib. 15. c. 23. in fi.

z *Troezenis Panagyra.*] Idem Athenæus dicto li. 14. cap. 17. In Troezene, inquit, Geræſtiones menſe per multos dies fit conuentus quorum in vno ſerui cum ciuibus vna ludunt aſtragalis: & ſeruis domini conuiuium præbent, vt aſſerit Caryſtius. Cælius vbi ſuprà.

a *Thebanis verò.*] Plutarchus in Homero, Longo, inquit, tempore pòſt, Thebas ad Saturnalia, qui ludi apud Thebanos muſici erant, profectus eſt.

b *Ideo in compitalibus.*] Id totum vſque ad verſic. Sicut mẽſe Maio. eſt Feſti Pompeij lib. 14. vbi de pilis loquitur, & nonnihil Macrobij libro 1. Saturnal. cap. 8.

c *Sicut menſe Maio.*] Dionyſius Halicarnaſſæus Originum Rom. libro 1. horum ſacrificiorum meminit in hæc verba, Nunc quoque Romàni idem factitant paulò poſt vernum æquinoctium, Idibus Maiis, quo die lunam volunt eſſe dimidiam. tunc enim peractis ſacris Pontifices (id ſummum eſt ſacerdotium) & cum his cuſtodes immortalis ignis virgines, prætoréſque & alij ciues, quos fas eſt intereſſe illi ſacrificio, ſimulachra hominum triginta numero de ſacro ponte mittunt in Tyberim fluuium, quæ Argeos nominant. Gellius lib. 10. cap. 15. ad fin. de Flaminicæ ceremoniis loquens, ita ſcribit, Atque etiam cum id ad Argeos, quod neque comit caput, neque capillum depectit. Varro lib. 6. de ling. Lat. Argei, inquit, fiunt e ſcirpeis virgultis, ſimulachra ſunt hominum triginta: ea quotannis à ponte ſublicio à ſacerdotibus publice iaci ſolent in Tyberim.

d *In quibus ſacris.*] Ouid. lib. 6. Faſtorum vbi de veſtæ ſacrificiis.

Ecce coronatis panis dependet aſellis,
Et velant ſcabras florida ſerta molas.

Coronabantur aſini Veſtalibus: quia Veſta focorum domina eſt, vbi olim panes cineri ſuppoſiti coquebantur, cùm in furnis tantum farra torrerent. Et nos quoque alibi diximus.

e *Lari quoque familiari.*] Laribus coronas impoſitas fuiſſe, teſtis eſt Tibullus lib. 2. eleg. 1.

Rure puer verno primùm de flore coronam
Fecit, & antiquis impoſuit Laribus.

Plinius lib. 21. cap. 3. Coronæ, inquit, deorum honos erant, & Larium publicorum priuatorumque ac ſepulchrorum ac Manium.

f *Quæ quidẽ ſacra ex hordeacea pulte.*] Dionyſius Halicarnaſſæus li. 2. Vidi ego in ſacris Laribus hordeaceas pultes &c.

g *Libo.*] Dionyſius vbi ſuprà, vbi frugalitatem ſacrificiorum deſcribit, ſic inquit, Ipſe certè ſpectaui in ſacris ædibus cœnas diis appoſitas in menſis ligneis antiqui operis, pultémque in caniſtris, far item & liba, fructuúmque quorundam primitias & huiuſmodi cætera exilia, paratúque facilia, omniúque moroſa curioſitate carentia &c. & Tibullus lib. 1. eleg. 10. eadémque vlt. de Laribus loquens,

Atque aliquis voti compos liba ipſa ferebat,
Poſtq; comes purum filia parua fauum.

h *Farre.*] Virgilius lib. 5. Æneid. 5.

Pergameumq; larem & canæ penetralia Veſtæ
Farre pio & plena ſupplex veneratur acerra.

i *Vino & thure.*] Plautus in prologo Aulularıæ,

Huic filia vna eſt: ea mihi quotidie
Aut thure, aut vino, aut aliquo ſemper ſupplicat.

Iuuenalis ſaty. 9. ad fi.

O parui noſtriq; lares, quos thure minuto,
Aut farre & tenui ſoleo exornare corona.

Et idem ſatyra 12. cuius verba citabimus infra lib. 3. cap. 12. Tibullus lib. 1. eleg. 3. ad Meſſalam,

At mihi contingat patrios celebrare penates,
Redderéq; antiquo menſtrua thura lari.

k *Et ſale & ſalino.*] Dionyſius vbi ſuprà.

l *Et ſingulorum fructuum primitias.*] Afferebantur & Laribus frugum primitiæ, quod Horatius (Epod. lib. Ode 2. vbi ruſticæ vitæ laudes & commoda deſcribit) aliique poetæ ſignificant: ſed ante alios Tibullus lib. 1. eleg. 1. illis carminibus, cùm inquit,

Vos quoque felicis quondam, nunc pauperis agri

Cuſto

fructuum primitias ſacrarunt. [m] Ignem enim familiarem fauilla & cineribus excitatum, ſanctiſſimis cæremoniis taciti adorabant. Fuitque antiquorum mos, vt profecturi viam, ſimulachrum Dei, tanquam Larem familiarem & Fortunæ comitem ſecum ferant, [n] cui feſtis diebus thure & melle vota effunderent & ſupplicarent. [o] Etiam in Quinquatriis Mineruæ, prima dies ſine victima aut cæde fuit, *Minerua.* quòd illa in lucem primum editam fuiſſe putant: [p] quinquatrumq. ideo dixere, quod diem quintum poſt Idus feſtum haberent, [q] ſicut Triatrum, Sexatrum, Septeminatrum, & Decemmatrum. [r] Quidam, quod quum quinque diebus operarentur ſacris, & reliquis omnibus victimas cæderent, atque *Tubiluſtrium.* exertis enſibus pugnas committerent & digladiarentur: prima die velut pacata & feſta, à victimarum cæde abſtinerent. Vltima verò [s] Tubuluſtrium dicta, qua in atrio Sutorio tubæ luſtrabantur *Iani.* agna. [t] Iano quoque libo & placenta, ac mola ſalſa, [u] nonnunquam thure & mero: [x] Cereri autem *Cereris.* lacte, vino & melle, ſine victima ſæpe litatum eſt. [y] Hoc quoque adnotare non pigebit, quod quum *Caput in ſacris velare.* in reliquis ſacris qui rem diuinam facit, veteri inſtituto capite velato immolet, & adorantes veſtem ad aures vſque attollant, vt ſe humiliores exhibeant diis, vel ne quid inter ſacrificãdum triſte auribus *Sacrificia capite aperto.* aut oculis accipiant: [z] Saturno tamen ſacra faciẽtes, velut veritatis cultori capite aperto immolant &

ANNOTATIONES.

Cuſtodes, fertis munera veſtra Lares.

tum maxime ſeq. Diony. d. li. 2. dicit quorundam fructuum. Ariſtophanis autem interpres in *ὀρν.* authoritate Ariſtocratis dicit frugum & viuarum.

m *Ignem enim familiarem.*] De ignis cultu apud diuerſas gentes, vide Cælium Rhodiginum lib. 15. c. 15. & Lilium Gregorium de Diis Gentium Syntagmate 4.

n *Cui feſtis diebus thure & melle.*] De thure ſupra dictum eſt. de melle autem eſt illud Tibulli d. lib. eleg. 10. loquentis, vt iam diximus, de Laribus.

Poſtq; comes purum filia parua fauum.

o *Etiam in Quinquatriis Mineruæ.*] Idem dicit Lilius Gyraldus de Diis Gentium Syntagmate 17. ſed nullo citato authore. Eſt autem Ouidij lib. 3. Faſtor.

Vna dies media eſt, fiunt cum ſacra Mineruæ,
Nomina, quæ à iunctis quinque diebus habent.
Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro:
Cauſa, quod eſt illa nata Minerua die.
Altera, tréſque ſuper ſtrata celebrantur arena,
Enſibus exertis bellica læta dea eſt.

A quo haud dubie id illi acceperunt, quamuis ex victoria non intelligat Ouid. vt patet ex verbis ſequentibus. Idem Ouid. Triſtium lib. 4. eleg. 9. eadémque ſit.

Hæc eſt armigeræ feſtis de quinque Mineruæ,
Quæ fieri pugna prima cruenta ſolet.

De his autem Horatius lib. Epiſt. 2. epiſt. item 2.

Ac potius, puer vt feſtis Quinquatribus, olim
Exiguo gratoq; fruaris tempore raptim.

Quem verſum enarrans Porphyrius, ſic inquit, Quinquatres a quinque diebus, qui dies ad ferias Mineruæ pertinent, propterea quòd feſtæ ſolennitates eius deæ per hoc ſpatium temporis celebrabantur. Fuerunt & alteræ Quinquatrus, vt ſcribit Varro lib. 4. de ling. Lat. Minuſculæ dictæ Iuniæ Eidus, ad ſimilitudinem maiorum, quia tibicines tum feriati per vrbem vagantur, & conueniunt ad ædem Mineruæ. & Ouid. d. lib. 3. Faſt. his verſibus,

Iam ſteterant acies ferro mortiq; paratæ,
Iam lituus pugnæ ſigna daturus erat, &c.

Vbi deſcribit horum originem. Minorum feſtorum etiam meminit idem Ouid. 6. Faſto.

Et iam Quinquatrus iubeor narrare minores,
Nunc ades, ô cœptis flaua Minerua meis.
Cur vagus incedit tota tibicen in vrbe?
Quid ſibi perſonæ, quid toga longa volunt?

Liuius 5. Decad. lib. 4. Sueton. in Auguſto, cap. 71. in Nerone cap. 34. & in Domitiano cap. 4. Celebrabantur hæc feſta 13. Calend. Aprilis hoc eſt 20. die Martij.

p *Quinquatrumq; ideo.*] Varro lib. 5. de ling. Lat. ita ſcribit, Quinquatrus hic dies vnus a nominis errore obſeruatur, proinde vt ſint quinque quartus ſiue quintus, dictus ab Tuſculaneis poſt diem ſextũ Eidus ſimiliter vocatus Sexatrus: & poſt diem ſeptimum, Septimatrus: ſic ait, quod erat poſt diem quintum Eidus Quinquatrus. Atrus verò nihil ſignificat, eſtq; tantum nominis ſupplementum. Ouid. vbi nuper. Gell. lib. 2. c. 21. Feſtus Pompeius li. 15. Quinquatria, inquit, dicta ſunt à Quinquatro die, quòd poſt diem quintum celebrentur: vt Triatrus, Sexatrus & ſimilia. Primus enim dies Quinquatrium quintus poſt Idus inuenitur.

q *Sicut Triatrum.*] De Sexatro & Septimatro Varro vbi ſuprà. Ex quo intelligis hîc legendum eſſe Septimatrum. & de duobus illis prioribus Feſtus Pompeius vbi ſuprà. Et de Decimatro idem Varro lib. 4. eiuſdem operis, & idem Pompeius eodem lib. alio loco, vbi & Decumatrum appellatum eſſe tradit. Et de his omnibus vide infra lib. 3. c. 18.

r *Quidam quòd cum.*] Ouid. vbi ſuprà, in verbo, Etiam in Quinquatriis. vbi tamen nihil de victima dicit, ſed de gladiatoriis certaminibus.

s *Tubuluſtrium.*] Varro illo lib. 5. de lingua Latina. Tubiluſtrium, inquit, appellatur, quòd eo die in atrio Sutorio ſacrorum tubæ luſtrantur. Feſtus Pompeius lib. 18. ait, Tubiluſtria dies vocari, in quibus agna tubas luſtrabant. Et hinc quoque. Ouid. lib. 3. Faſtor.

Summa dies è quinque tubam luſtrare canoram
Admonet, & forti ſacrificare deæ.

& lib. 5. eiuſdem operis ad fi.

Proxima Vulcani lux eſt, quam Luſtria dicunt:
Luſtrantur puræ, quas facit ille, tubæ.

Quanquam hic poſterior locus aliò ſpectare videtur. Sed hic vide, quæ dicam infrà lib. 3. cap. 22. & lib. 5. cap. 6.

t *Iano quoque.*] Idem propemodum Gyraldus de Diis Gentium Syntagma. 17. Neuter autem dicit vnde id acceperit. Id autem ex Catone de Re ruſtica cap. 134. in princ. Priuſquam haſce fruges condantur far, &c. Thure, vino Iano, Ioui, Iunoni præfato, & ad finem eiuſdem cap. Item Iano vinum dato. Et Ouidio lib. 1. Faſtorum.

Inde vocor Ianus, cui cum cereale ſacerdos
Imponit libum, farráq; mixta ſale,
Nomina ridebis, modo nanque Patulcius idem,
Et modo ſacrifico Cluſius ore vocor.

v *Nonnunquam thure & mero.*] Idem Ouid. lib. 1. Faſtorum, vbi maiorum morẽ & inſtitutum ſcribit, qui diuinam rem diis immortalibus facturi, Ianũ & Iouem præfari ſolebant.

——Cur quamuis aliorum numina placem
Iane tibi primum thura merumq; fero?

x *Cereri.*] Idem Gyraldus d. 17. ſyntag.

y *Hoc quoque adnotare.*] Moris fuiſſe apud veteres in ſacris velare caput teſtatur ex Vergilio & Plutarcho Problem. cap. 11. Cælius Rhodiginus Lectio. antiq. lib. 10. cap. 12. & Liuius lib. 1. Decad. 1. his verbis, Legatus vbi ad fines eorum venit vnde res repetuntur capite velato (filum lanæ velamen eſt) Audi Iupiter, inquit, audite fines (cuiuſcunque gentis nominat) audiat fas.

z *Saturno tamen.*] Plutarchus Problematum cap. 11. vbi eius rei rationem reddit. Verùm Macrobius lib. Saturnal. 1. cap 8. poſt princip. dicit, Illic Græco ritu capite operto res diuina fit. niſi ibi ſit mendum, quod magis puto. Nam idem

Honoris & Opis. inuelato. [a] Honori quoque & Opi ex vetere inſtituto dum ſacrum fit, ſemper aperto capite & ſine velamento ſunt. [b] Apud aram quoque Herculis maximã, omnes aperto capite ſupplicare vetuſto more ſeruatum eſt: vel quia ipſius Dei, qui capite aperto eſt, habitum imitari non liceat: vel quod magis adducor vt credam, vt ante Æneam, qui ritum velandi capitis inuenit primus, aram maximam fuiſſe, vetuſtiſſimaſque illius cæremonias ſignarent.

ANNOTATIONES.

eiuſdem lib. cap. 10. ad finem. Hinc eſt, inquit, quòd ex inſtituto peregrino, huic Deo (Saturno ſcilicet) ſacrum aperto capite facimus.

a *Honori.*] Idem Plutarch. eiuſdem operis cap. 12. vbi item rationem reddit.

b *Apud aram Herculis.*] Plutarchus Problem. cap. 10. & dictum eſt ſuprà hoc eodem lib. cap. 14. vbi alia quoque adduximus.

Nunquid quod lege Falcidia cautum eſt de quarta bonorum hæredi debita, poſſit voluntate teſtatoris comminui vel tolli. Cap. XXIII.

tex. ex l. 1. §. quicũque. ff. ad l. falcidiam. VErba [a] legis Falcidiæ, quibus modus legatorum præfinitus eſt, hæc fuere: [b] Quicunque ciuis Romanus poſt hanc legem rogatam, teſtamentum faciet: is quantã cuique ciui Romano pecuniam iure publico dare, legare volet, ius poteſtaſque eſto, dum ita detur legatum, ne minus quam [c] quartam partem hæreditatis eo teſtamento hæredes capiant. eis quibus ita datum, legatúmve erit, eam pecuniam [d] ſine fraude ſua capere liceto: iſque hæres qui eam pecuniam dare iuſſus, damnatus erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus eſt. & infra: Cùm ea legis verba in conuentu iuriſperitorum legerentur, præſente me, quærebatur, nunquid quod hac lege ſancitum eſt, vt non minus quarta hæreditatis parte, teſtamento hæres capiat, poſſit voluntate teſtantis ita comminui vel tolli, vt ſi omne patrimonium & totum aſſem legatis diſtribui iuſſerit, ita vt nihil, aut minus quarta parte ſcriptus hæres ex bonis capiat, an id contra legem factum, ius ratúmque foret? Cumque nonnulli è grege patronorum cenſerent ex Scæuolæ ſententia licere cuiuis non inſano, præter legum ſolennitatem, ita vt volet teſtari, ſi modò id vellet haberi legitime factum, palámque id antea teſtatus eſſet, plurimúmque in eo momenti fore: quippe quum ipſa decedentis voluntas, lex planè cenſeatur: & hoc Pomponium iureconſultum, hanc legem interpretatum, cenſuiſſe, contenderent, decernentem teſtatoris voluntatem, [e] qualiſcunque foret, ad omnem ſucceſſionis ſpeciem extendi oportere: multiq; in eius ſententiam irent, & velut cunctis obuium id palam faterentur, nos contra ſentire viſi fuimus. Nam Papiniani reſponſa relegentes, hoc ipſum improbaſſe animaduertimus, atque reſpondiſſe in hæc verba: [f] Priuatorum pactionibus, legi refragari non decere. Itaque *l. quod de bonis. §. 1. ff. ad leg. falcid.* trienti quæ per legem ex defuncti bonis debetur, neque per teſtatorem æſtimationem minui, neque ius quod debetur, auferri poſſe, ne videlicet teſtator ſcriptos hæredes aditione ludificatus foret. Quæ ſententia quum diu nobis inſediſſet, tamen refutari & dilui potuit: quippe quum in eandem lectionem, vt fit, incideremus, animaduertimus minus probabili, nec vero iudicio, ſed falſa nos duci opinione, nouiſſimóque iure multis poſt ſeculis edito, contra priſcorum decreta ſecus cautum fuiſſe: *Auth. ſed conteſtator. C. ad leg. falcid.* atque abrogata Papiniani ſententia, ex placito principum lege edita ſancitum eſſe, vt ſi teſtator trientem dari hæredi inhibeat, totumque aſſem legatis abſumi volet, vt pro voluntate de bonis diſponere, illaque ſicut libitum eſt, & quantam partem volet, cuiuis legare ius poteſtaſque foret: liberum

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

a LEgis Falcidiæ.] De hac lege Falcidia, & quid à lege Voconia & Furia differat pulchrè infra traditur ab ipſo eodem authore lib. 6. cap. 15. Cæterùm Euſebius in Chronicis ſcribit, Latã ita fuiſſe legem, vt quarta pars tum demùm hæreditatis ſupereſſet, ſi quatuor aut minus eſſent. Quod equidem in Iuriſconſultorum libris nuſquam legitur. Tulit autem hanc legem C. Falcidius Tribunus plebis, iis temporibus, quibus Triumuiri reipublicæ conſtituendæ Auguſtus Cæſar, M. Antonius & Lepidus dominabantur, authore eodem Euſebio & Iſidoro cap. 15. lib. 5. & ſecunda diſt. c. quædam etiam leges. in prin. decret. vbi tractatur de iure Quiritum & partibus eiuſdem. Huius etiam legis meminit Dion li. 48. his verbis, Lex Falcidia a P. Falcidio Trib. plebis lata, quæ nunc quoque plurimum valet in hereditatibus adeundis: ea autem permittit, vt hæres, ſi adire hæreditatem grauetur, quadrante accepto, reliquum dimittat.

b *Quicunque.*] Quatuor fuerunt legis Falcidiæ capita. Primum liberam legandi facultatem dat. quo abrogantur leges Furia & Voconia, quæ non permittebant ciuibus quicquid vellent legare, vt ex Theophilo & Vlpiano inſtit. lib. 1. & tit. de leg. Falc. quamuis lex 12. tabu. vtraque longe antiquior, liberam legandi poteſtatem concederet. Secundum caput modum legatis præfinit, de quo hic agitur. Tertium tranſlatitium eſt, & ad confirmationem ſecundi pertinet in his verbis, Eis, quibus &c. Quartum (licet in Pandectis deſideretur) ita conceptum videtur, Si quis aliter quam hac lege liceat, pecuniam dederit legaveritue, hæredi quartam partem eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo teſtamento retinere liceto. Quod confirmat Caius lib. 2. inſtit. de lege Falcidia.

c *Quartam partem hæreditatis.*] His verbis datur intelligi quid interſit inter has quatuor leges, ſcilicet 12. tabu. Furiam, Voconiam & Falcidiam. Nam lex 12. tab. neque modum, neque finẽ legatis imponebat. Furia & Voconia modum quidem faciebant, finem non faciebant. Falcidia verò & modum & finem impoſuit. quod conſtat ex §. ſupereſt. inſtit. ad legem Falcid.

d *Sine fraude.*] Quod magis interpretãdum videtur de pœna quadrupli legis Furiæ. Vlpia. inſtit. lib. 1. & Theophilus inſtitut. tit. de adim. leg. quamuis quidam non ineruditi de periculo æris alieni hæc verba intelligant.

e *Qualiſcunque.*] Modò cautum non ſit, ne leges in teſtamento locum habeant. idem Pomponius in l. nemo. de leg. 1. Vide Platonem dial. 11. de legibus.

f *Priuatorum pactionibus.*] Idem Papinianus in l. ius publicum. & Vlpianus in l. iuriſgentium. § ſi paciſcar. ff. de pactis.

eſſet hæredi ſcripto, ſi nimium tenuiter ſibi conſultum eſſet, minúſque commodi tot legatis diſtribuendis, hæreditatem allaturam putaret, aditione abſtinere, & ius ſuccedendi abnuere. In quam ſententiam, quæ notior & probabilior fuit, nouiſſimæ iuriſconſultorum opiniones poſtea conceſſere.

Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligenter habiti, contra nonnullorum opinionem explanantur.

Capvt XXIIII.

DEfessvs ego à forentium cauſarum contentione, & iudiciorum ſtrepitu, aliquando vacuus cura & labore, ad hæc mitiora ſtudia noſtratia, velut in aliquod opportunum diuerſorium, me recipiebam: & quotieſcunque, aut veteres, aut noſtri æui libellos nactus eram, in his legendis perſcrutandiſque, aut verborum & ſententiarum viribus penſitandis, exercebar. Cúmque, vt fit, in cuiuſpiam non equidem indocti, nec ſpernendi authoris commentarios ſuper Iuuenalis ſatyris, quos nuper ediderat, & poſteritati tradẽdos curauerat, fortè incidiſſem, ſuper his verſibus Septimæ: Rara tamen merces, quæ cognitione tribuni Non egeat: in hanc ſententiam ipſum locutũ offendimus, vt diceret, apud tribunos plebis agi neceſſe fore, & poſt impenſos labores erudiendis pueris ludi magiſtrum in iudicio experiri oportere, vt mercedem laboris & impẽſæ doctrinæ aſſequatur, idque Iuuenalem in fine ſatyræ apertius ſentire, dum inquit: Et quum ſe verterit annus, Accipe victori populus quod poſtulat aurum: tanquam poſt lites iudicio à tribunoplebis diffinitas, tandem populus aurum quod petebatur, victori magiſtro & mercedem tradi poſtularet. Qui ſenſus etſi à multis mira perſuaſione receptus, quàm abſonus ſit, quámque pudendo errore coarguat imperitiam interpretis, nemo mediocris ſolertiæ vir ignorarit. [a] Vbi enim, quæſo, apud authores compertum fuit, tribunum plebis iuris cognitionem, aut in ius vocationem, apud ſuum tribunal Romæ habuiſſe, ita vt an ſtipendium magiſtro debeatur, ſuæ cognitionis & arbitrij fuerit? Non enim vt de controuerſo iure cognoſceret, aut ſuper eo diiudicaret: ſed vt à maiorum magiſtratuum iniuria tenuem plebem defenderet in re præſenti, tribunitiam poteſtatem inuentam veteres voluere. Prehendere enim licebat tribuno, & in carcerem mittere, nõ autem ſuper controuerſo iure diiudicare, quod omnes annales & omnia monumenta vetuſtatis percalluere. Præterea quid imperitius dici potuit, aut tam præpoſterum, quam vt in exactione vilis ſtipendij populus, tanquam ſi plebs aut plebiſcitum aliquod rogaretur, intereſſe debeat, ita vt rogatione promulgata, an ſtipendium magiſtro debeatur, decernat? Sed quod eſt vero propius, quódque ab authoris ſenſu non abſonum putamus, profectò ſic eſt, vt poeta non de tribunoplebis, qui iuris non habet cognitionem, ſed de [b] tribuno ærario, apud quem leuiores expenduntur cauſæ, intellexiſſe credatur. Etenim liquere arbitror, leues & nummarios iudices, tribunos fuiſſe ærarios, cauſarumque cognitionem habuiſſe in minimis: quippe ab [c] Aurelio tribunoplebis rogatione promulgata, iudicia in tres ordines diuiſa fuere: ſenatores, equeſtrem ordinem, & tribunos ærarios, quorum cognitio in minoribus fuit cauſis, ideo in ſubſellijs, non pro tribunali ius dicebant. Raram dicit ergo mercedem, quæ cognitione non egeat tribunj, non plebis, apud quem nulla erat iuris cognitio: ſed ærarij, qui de minoribus cauſis ius reddebat, intellexiſſe probabile eſt: quod & nos ſentire ſalua fide poſſumus. Rurſus quod dicitur in fine ſatyræ, Accipe victori populus quod poſtulat aurum: neque de rogatione populi aut ſcito plebis, quod illi aſſeuerant, intelligi arbitramur, ſed vetuſtum potius morem præſignari, qui apud Romanos in ſacris certaminibus inoleuit frequens. Fuit enim antiqui moris, vt qui in theatro præſtabant munera, multitudini effuſæ ad ſpectaculum [d] ſtipem ſpargerent, victoréſque certaminum, & multarum palmarum gladiatores, ære collato & ſtipe donarent. Quinetiam non ludiones modò, ſed elephantos, & eos qui in certaminibus fortiter quid aut dignum laude geſſiſſent, à populo collatione ſtipis & aſſibus donari legimus. [e] Conſtatque populum Romanum Spurio Poſthumio, & Quinto Martio conſulibus, primùm ſtipem in ludis ſpargere cœpiſſe. Nam drachma grandinis in morem, atque odorati imbres inſtar pluuiæ, & alia miſſilia effuſe ſpargebantur. Quod ſequuti Cæſares, opulentius vberiúſque ad leniendam multitudinem factitarunt. Siquidem [f] C. Cæſar nummos non mediocris ſummæ effudit in po-

Iuuen. locus in fine ſatyræ ſeptimæ.

Verſus poſtremus eiuſdem ſatyræ.

Stipis ſparſio in populum.

Populi in ludiones.

Cæ ... in pop. pe ... ſparſe...t.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

a *Vbi enim, quæſo.*] Hic omnino vide Gellium lib. 13. cap. 12.

b *Tribuno ærario.*] Hunc enim fuiſſe ex iudicibus conſtat ex Aſconio Pædiano in oratione Ciceronis pro M. Scauro & C. Cornelio, & dicetur poſtea lib. 5. cap. 2.

c *Aurelio tribunoplebis.*] Idem Aſconius pro Cornelio, maieſtatis reo, ſcribit, Aurelia lege communicata iudicia inter ſenatores & equeſtrem ordinem & tribunos ærarios. & paulò ante ſcribit L. Cottam lege ſua iudicia inter tres ordines communicaſſe, Senatum, Equites, Tribunos ærarios. Ex quo facile intelligis hunc vocatum fuiſſe L. Aurelium Cottam. Suetonius autem in Cæſare, cap. 41. Iudicia ad duo genera iudicum redegit, Equeſtris ordinis, ac Senatorij: Tribunos ærarios, quod erat tertium, ſubſtulit. Vnde à Cicerone in epiſtolis ad Atticum, per quandam annominationem, non tam ærarij Tribuni quàm ærati nuncupantur: quoniam pecunia corrupti Clodium abſoluerunt.

d *Stipem ſpargerent.*] Hic vide quæ ſcripſimus in tractatu Nobilitatis cap. 37. num. 44. incip. húcque ſpectant. Hæc præterea ſunt Britannici interpretis Iuuenalis.

e *Conſtatque pop. Romanum.*] Id Plinij eſt lib. 33. cap. 10. ad fin. vbi ita ſcribit, populus Romanus ſtipem ſpargere cœpit, Spurio Poſthumio, Q. Marcio Coſſ. tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.

f *C. Cæſar.*] Id eſt Caligula ex Suetonio in vita illius c. 38.

pulum.[g] Nero teſſeras frumentarias,aurum,argentum,gemmas,margaritas,naues, inſulas, agros,veſtes,tabulas pictas, mancipia & iumẽta miſſilia dedit.[h] Domitianus cum omne genus rerum in theatro ſparſiſſet,& pars maior inter popularia decidiſſet:ne indonati abirent ſenatorius & equeſter ordo, per ſingulos cuneos quinquagenas teſſeras pronunciauit.[i] Heliogabalus verò aurea & argentea pocula,ac veſtes magni cenſus in plebem ſparſit munuſcula. Multi quoque ex theatro miſſas e ſinu columbas fecere,quæ cum per caueam diu volaſſent, reuertebantur ad dominos. Fertur tamen[k] Scipio infamiæ notam ſubiiſſe, quod pecuniam in populum ludis publicis ieciſſet, velut iſtis muneribus auram popularem aucuparetur. quæ quidem cum in diripientium manus mittebantur, non ſine diſcrimine & rixa in concurſatione & tumultu aſſequi poterant. Itaque optimus quiſque cum primùm miſſilia induci viderent, ne quid diſcriminis in conflictu turbæ eliſi paterentur, e ludis excedebant, quæ apud authores monumentis teſtata clariſſimis comperta ſunt. Poſt emenſum ergo annum, & edocendis pueris labores impenſos, Accipe, poeta inquit, mercedem, qualem victori in ludis populus poſtulare ſolet: ac ſi dicat,vilem aſſem, & nimis tenuem mercedem, qualis eſt ſtips exigua quæ à populo in ludis poſtulatur, cum ære collato victor à plebe donatur,conſequeris. Quod nos quantum ingenij captu aſſequi poſſumus,lectioni magis conuenire,& vero cenſui congruere putamus.

Scipio infamia notatus.

ANNOTATIONES.

& Ioſepho lib.19.cap.4.

g *Nero*] Suetonius in vita illius cap.11.ad fin. Sparſa, inquit, & populo miſſilia omnium rerum per omnes dies, ſingula quotidie millia auium cuiuſque generis, multiplex penus,teſſeræ frumentariæ, veſtis,aurum, argentum, gemmæ,margaritæ,tabulæ pictæ,mancipia,iumenta,atq; etiam manſuetæ feræ, nouiſſimè naues,inſulæ,agri.

h *Domitianus.*] Suetonius in vita illius cap.4.

i *Heliogabalus.*] Lampridius in vita illius. Sic etiam Herodianus ſcribit, Heliogabalum ſacris iam celebritatibúſque peractis,maximas, altiſſimaſque turres,ad id ipſum extructas conſcendiſſe:Indéque ſcilicet in plebem miſſilia ſparſurus,aurea videlicet argenteaque pocula,veſteſque & lintea omne genus: beſtias præterea cicures omnes,exceptis ſuibus,quibus ipſe (vt mos eſt Phœnicibus) abſtinebat.

k *Scipio.*] Tuditanum auum M. Antonij (vt opinor) dicere voluit ex Cicerone in 3. Philipp. & Valer. Maximo lib.7.cap.8.

Variæ apud diuerſas gentes puerorum inſtitutiones, & infantibus Romanis quæ documenta fuerint.

CAPVT XXV.

QVAM variè apud nationes exteras & gentes vltimas pueri poſtquam in lucem editi eſſent, educarentur, quæq; inſtitutio fuerit, à nonnullis literis memoriæ proditum eſt. Siquidem apud[a] Thraces,[b] Trauſóſque,ac[c] Ceſias &[d] Cauſianos, aſſuetum erat,vt puero in lucem edito circundati cognati affinéſque, puerum lamententur,& afflicti iaceant, ac recenſentes calamitates & vitæ incommoda,cui tantum reſtet malorum,quæ mox ille paſſurus aduenit, pectora plangant. Iidem in funere exultantes iubilant, ſcilicet cui defuncto omnibus incõmodis & infortuniis quæ vita fert,ex hac luce & imminentibus malis,atque omni ſæuitia fortunæ tandem excedere datum ſit.[e] Quod ab Indis quoq; ſeruari meminimus.Nam[f] Gymnoſophiſtæ &[g] Brachmanes,caſtè & pie viuẽtibus mortis diem natalem vitæ ducebant.[h] Spartanos Lycurgi legibus inſtitutos, infantes primùm editos,vt labore firmentur, frigidiſſima aqua fouere, nudóſq; in patientia laboris enutrire, nihilque ſomni cauſa ſternere,proditum eſt. Necnon cibi potioniſque modo præfinito, cum æqualibus in ſobrio conuictu, inque eodem ſodalitio & ſocietate ſtudiorum, humili cultu educare, duraque &

Thraces. Trauſi. Ceſiæ. Cauſiani.

Indi. Spartani.

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a THraces.] Ex Herodoto in Therpſichore. Pomponio Mela lib.2. Valer.Max.lib.2.c.1. Quintil. lib.5.c.11. quo de exemplis tractat. Archia poëta in epigrãmatis Græcis. Hunc ipſum morem explicat Solinus c.15. his verbis, Apud plurimos luctuoſa ſunt puerperia. Denique recẽtem natum fletu parens excipit. Controuerſum læta ſunt funera,adeò vt exemplis gaudio proſequantur. Et late diximus in tractatu Nobilitatis c.31. nu.468.incip. Nec ſi quidem. vbi ipſius Archiæ epigramma Græcum adſcripſimus.

b *Trauſoſq;.*] Herodotus lib.5.paulò poſt princ. Trauſi populi ſunt, quos Græci Agathyrſos nominant, Steph.

c *Ac Ceſias.*] Zenodotus in collectaneis prouerbiorum in eo prouerbio Νίκων ἢ χάρων. vbi & idem dicit de Heniochis.

d *Cauſianos.*]Plutarchus & ex eo Stobæus Sermone 119.

e *Quod ab Indis.*]Pompo. Mela.lib.3. Ioannes Boëmus lib. 2.de Morib.legibus & ritibus gentium.

f *Gymnoſophiſtæ.*] Cælius Rhodiginus lib.13.cap.25.ex Porphyrio, ſic ſcribit, Gymnoſophiſtarum apud Indos duo produntur genera, auctore Porphyrio: alterum Brachmanas dicunt, Samaneos alterum:quos adeò continentiæ ſtudioſos prædicant, vt pomis modò, modò oryza aut farina tantum alantur. Additur rei miraculum, vbi eos adierit Rex, veneratur vt Deos, illorum precibus pacem regno conciliari opinatus. Digna porrò relatu quæ inſuper de Samaneis idem ſcribit Porphyrius, eos huius vitæ tempus, tanquam neceſſariam quandam ſeruitutem naturæ miniſtrantem,inuitos tuliſſe, ſtuduiſſeque animas a corporibus ſoluere: ac cùm proſperè corpus ſe habere ſentirent, ſæpe nihilo ad hoc vrgente, è vita ſolitos egredi. Hos domeſtici obitu beatos exiſtimant:quique illis ſupereſſent,deflebant, vt infelices. Q. Curtius lib. 8. Apud hos, inquit, occupare diem fati,pulchrum:& viuos ſe cremari iubent.Quibus aut ſegnis ætas,aut incommoda valetudo eſt,expectatam mortem pro dedecore habent.Nec vllis corporibus, quæ ſenectus ſoluit,honos redditur. Inquinari putant ignẽ, niſi qui ſpirantes recipit &c.

g *Brachmanes.*]Strabo lib 15.de ipſis Brachmanis loquens, Item,inquit,multa eos de morte dicere & hanc vitam putandam eſſe, quaſi quendam viuidum hominum conceptum:mortem verò natiuitatem ad veram illam & felicem vitam, iis, qui recte philoſophati ſunt. Idcirco eos multa exercitatione vti ad mortis præparationem. De quo & tu vide quæ ſcripſimus in noſtris commentariis Nobilitatis cap.31.num.460.incip.Ex noſtris.

h *Spartanos.*] Hæc ſunt Plutarchi in antiquis Lacedæmoniorum

horrida diſciplina ſeueriſſimis moribus aſſuefacere, ne qua vitia mentem adhuc rudem inficerent, néve moribus incompoſiti euaderent, illis magnæ curæ fuit. Quare prouerbio increbuit, ſolas [i] Lacænas viros parere. [k] Quod à Cretenſibus & [l] Germanis vſurpatum fuit, vt pueri ab ineunte adoleſcentia calores & frigora pati aſſueſcerent, vtque vilibus tecti amiculis, hyeme pariter atque æſtu eodem cultu incederent: & poſtquam ſatis virium aſſequuti videbantur, vt militiæ per ætatem patientes forent, non in munditiis, ne langueret animus, ſed in laborioſis exercitationibus, currendo, algendo, æſtuando, famem ſitimque tolerando, arduaſque & perdifficiles vias peragrando, exercerent: ac pugnæ ſimulacris, in quibus verbera & plagas dare & accipere cogebant. Quinetiam fuit [m] Lacedæmoniorum mos ſolemnis, vt agreſtes quos [n] Hilotas vocant, quàm maxime poſſent vino ingurgitent, ad potumque & crapulam appellent, illoſque vino madidos & diſtentos, in cœtum adoleſcentium iuuenum introducant, vt iuxta [o] Anacharſis & [p] Platonis conſilium, temulentiæ turpitudinem intuentes, quaſi pertæſi ignauiam, à vino & luxu promptius abſtinerent: ac tam tetri aſpectus, tamque dedecoris non ſolum pigeret, ſed puderet. Tantaque diſciplina fuit, vt iuuenum corpora ne laſciuirent, ſtatis diebus apud Ephoros exhiberent, nudoſque inſpicerent, vt ſi quid inſolitæ pinguedinis contraxiſſent, parſimonia & victus abſtinentia emendarent. [q] Ad aram verò ſic verbere afficiebantur, vt pleriſque ſanguis manaret ad necem. [r] Apud Gallos quoque & Iberos zonæ menſuram habent magiſtratus, quam ſi capere non poſſet mulier ſucci plena, aut puer obeſus, magno afficitur probro. [s] Quibus amatores, imitatoréſque virtutum & adoleſcentium bonæ indolis permiſſi fuere, vt laudati & donati, facilius ad res magnas & magno viro dignas ſe accingerent: [t] qui etiam Cretenſium fuit mos, quibus non fuiſſe amatos iuuenes, eſt ignominiæ datum: ex quibus amantem φιλήτορα dixere, amatum verò κλεινόν. Quorũ exemplo [v] Lucani liberos à prima infantia ſine veſte aut miniſterio ſeruili, in duritie & parſimonia educabant in ſyluis, quibus præda venatica erat cibus, potus verò fontium li-

Prouerbiũ. *Cretenſe: & German.* *Lacedæmonij.* *Hilotæ.* *Galli.* *Iberi.* *Cretenſes.* *Lucani.*

ANNOTATIONES.

niorum inſtitutis, quæ inter Apophthegmata poſuit, & in vita Lycurgi.

i *Solas Lacænas viros parere.*] Plutarch. tum in Apophthegmatis Laconicis non ſemel, tum in vita Lycurgi. Nam, vt ibi refert, cum peregrina quædam fœmina Gorgoni Leonidæ vxori dixiſſet, μόναι τῶν ἀνδρῶν ἄρχετε ὑμεῖς αἱ Λάκαιναι. id eſt, Solæ viris imperatis ô Lacænæ: illa reſpondit, μόναι γὰρ τίκτομεν ἄνδρας. id eſt, Solæ enim viros parimus. Refert Eraſmus Chiliadis 4. centuria 3. ca. 7. Quod nos retulimus in legibus Connubialibus l. 1. nu. 11. incip. quanquam illud.

k *Quod à Cretenſibus.*] Strabo lib. 10. Cicero lib. 2. Tuſcul. quæſt. Cretam, inquit, leges laboribus erudiunt iuuentutem, venando, currendo, eſuriendo, ſitiendo, algendo, æſtuando. ex quo Alexander ſumpſit magnam horum partem. Ephorus & reliqui prodiderunt, Cretenſes ab ineunte pueritia armis ac laboribus exerceri ſolitos, calorem & frigus & aſpera viarum facile contemnentes, in pugnis plagas toleranter ferre, ab arcu ſagittas excutere, ſaltationem armatam (quę imago erat rei bellicæ) frequenter ſaltare, quam Pyrrhicam vocant.

l *Et Germanis.*] Cornelius Tacitus in lib. de Moribus Germanorum.

m *Lacedæmoniorum mos.*] Plutarchus in Lycurgo & Demetrio, & in lib. de Cohibenda iracundia. & in Laconicis inter vetera eorum inſtituta.

n *Hilotas.*] De quibus, præter ea loca Plutarchi, Xenophon Pædiæ Cyri lib. 4. Ariſtoteles lib. 2. Politic. cap. 7. Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 2. Heraclides in Politicis, vbi de Lacedemoniis tradit. Herodotus lib. 8. non longe poſt princip. vbi pro Hilotis Valla vertit ſeruos. Liu. 4. Dec. lib. 4. vbi hos agreſte genus vocat. Strabo lib. 6. 8. 12. & 15. Pollux lib. 3. c. 8. ad fi. Plutarchus in Lycurgo.

o *Anacharſis.*] Laertius in vita illius, Interrogatus, inquit, Anacharſis, quo pacto quis abſtemius fieret, Si quis turpes, inquit, ebrioſorum motus ſibi ante oculos ponat.

p *Et Platonis.*] In libro de Legibus primo & ſexto.

q *Ad aram verò.*] Cicero Tuſcul. quæſt. lib. 2. Spartæ, inquit, pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur, vt multus è viſceribus ſanguis exeat, nonnunquam etiam, vt cum ibi eſſem, audiebam ad necem: quorum non modò nemo exclamauit vnquam, ſed ne ingemuit quidem. Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, Pueri, ait, apud Lacedæmonios cæſi ſcuticis per totum diem in ara Orthiæ Dianæ vſque ad mortem ſæpe verbera tolerant hilares ac geſtientes, inuicemque de victoria contendentes, quiſnam ipſorum diutius ac magis tolleret dum verberatur & qui ſuperior fuerit inter præclaros habetur. Certamen autem ipſum Flagellatio vocatur, quæ per ſingulos annos celebratur. De puerorum verberatione copioſiſſime ſcribit Pauſanias in Laconicis his verbis, Sacris præeſt fœmina, ea tantiſper dum cæduntur pueri, ſignum præfert, quod eſt alioqui propter breuitatem leuiſſimum. Verùm ſi, quibus cædendi negotium datum eſt, cum quopiam eorum, qui cæduntur ephe-borum, vel ob ſpeciem, vel ob natalium claritatem agant parcius, tunc eo vſque ſignum aiunt graue fieri, vt ſacerdos illud ſuſtinere nequeat. Quod vbi animaduertit, in cædentes ſcilicet cauſam confert, ſeque eorũ culpa quæritur onere opprimi. Ita retinet ſimulachrum Tauricæ deæ ſanguinis cupiditatem. Vocatur autem illa non Orthia tantum, ſed & Lygodeſma, quòd in Lygorum (viticis id genus) fruticeto reperta ſit.

r *Apud Gallos.*] Idem ſcribit Ioannes Boëmus Aubanus lib. 3. de Moribus, legibus & ritibus omnium gentium, ſed nullum citat authorem.

s *Quibus amatores.*] De Lacedæmoniis intelligit, de quibus paulò antè locutus fuerat. Nam & Plutarchus in antiquis eorum inſtitutis, Proborum, inquit, puerorum ingenium amare permiſſum erat, ſed coire cum ipſis, turpiſſimum, lege prohibebatur, tanquam corpus nõ animus amaretur. Qui ergo foret accuſatus, tanquam ad dedecus congrediens, per totam vitam infamis habebatur.

t *Qui etiam Cretenſium.*] Hæc ſunt Strabonis libro 10. vbi ea multis verbis exequitur. Et id quoque in vniuerſa Græcia obſeruatum fuiſſe videri poteſt ex Cic. libro 5. Tuſcu. quæſt. loquente de Dionyſio Syracuſano, Habebátque, inquit, etiam more Græciæ quoſdam adoleſcentes amore coniunctos.

v *Lucani.*] Iuſtinus libro 23. poſt principium Lucani, inquit, iiſdem legibus liberos ſuos, quibus & Spartani, inſtituere ſoliti erant. Quippe ab initio pubertatis, in ſyluis inter paſtores habebantur, ſine vllo tecto ſeruili, ſine veſte, quam induerent, vel cui incubarent; vt a primis annis duritiei parſimoniæque, ſine vllo vſu vrbis, aſſueſcerent. Cibus his præda venatica, potus mellis & lactis & fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur.

Colchi. Æthiopes. Troglodytæ. Ægyptij. Syri. Phœnices. Arabes. Andramis Lydorũ rex caſtrauit mulieres. Arcades. Lacedæmonij. Thraces. Græci. Artes liberales. Gymnaſtica diſciplina. Natare. Canere ad tibiam. Pingendi ars. Muſica. Ad myrtũ canere. Timotheus tibicen. Pœni. Æthiopes. Hyberni. Baleares.

quor: [x] Colchis, [y] Æthiopibus & [z] Troglodytis atque [a] Ægyptiis, [b] Syris & [c] Phœnicibus, pudenda editorum infantium circuncidere in vſu erat, hoc non mediocriter vitæ commodis conducere arbitrati: quo commento labes corporum & eluuiones dilui putabant, ſeu quod multi putant, vt diuerſitate noti fierent, velut omne arcanum & pudendum facinus inuelatum fieri oſtenderent. In Arabia genus eſt, [d] Creophagos vocant, quibus nondum viri, ſed mulieres Iudaicè excindi ſolebant, [e] ſicut de Andramite Lydorum Rege, qui primus eunuchas fecit mulieres, ſermo proditus eſt: quo exemplo [f] in Ægypto aliquando mulieres excindebantur. [g] Arcades verò pueri, tum [h] Lacedæmonij & Thraces, quanquam ferum genus, à teneris inſueſcunt inter prima rudimenta in modulis & cantibus verſari, muſicaſque artes & vocum concentus ediſcere ad annum trigeſimum, velut hoc ampliſſimum iuuentuti munus darent: qui non didiciſſet, rudis & ignauus, atque infamiæ nota inuſtus putabatur. Græci verò adoleſcentes, muſicæ & poeticæ, liberalibuſque potius vacabant diſciplinis: in quibus excellere pulchrum putabant. In his enim tribus artibus, quas liberales vocant, literis, palæſtra, & muſica, plus operæ & ſtudij conterebant. Nec minore ſtudio primæ adoleſcentiæ iuuenes imbuebant, vt præter literas & gymnaſticas diſciplinas, iuxta Ariſtotelis præceptum, quò ad reliqua munia firmiores eſſent, etiam [i] natare diſcerent. Et tametſi canendi ad tibiam ars, libero homine indigna prius viſa foret, ad eamque ſola mancipia admitterentur: æuo mox ſuccedente, tanti fuit honoris, vt ad illam niſi liber & ingenuus admitteretur nemo. [k] Sicut pingendi ars primùm Sicyone, mox per omnem Græciam tanti fuit ſtudij, vt pueros ingenuos picturam tanquam præcipuam liberalium artium, in primis edocerent magiſtri, perpetuo interdicto, ne ad illam mancipia admitterentur: indoctúſque & omnium poſtremus habebatur, quiſquis huius artis neſcius aut expers foret. [l] Platonis quoque inſtitutum erat, vt iuuentus muſicæ diſciplinis inter primas artes inſtruatur, vt grauiora ſtudia honeſta voluptate lenirent. Id quod [m] Pythagoras cenſuit, qui repentinos motus animi, & mentis perturbationes, nulla re magis quàm vocum concentu mulceri putauit. [n] Cuius tanto ſtudio Græci affecti fuere, vt etiam ad myrtum canerent, cantórque cantorem, myrto tradito, inuitaret, quod poſtea prouerbio increbuit. In qua [o] Timotheus tibicen multum floruiſſe proditur, qui duplicem mercedem exigebat ab his quos ab aliis magiſtris male inſtitutos acciperet, quod hi prius dedocendi quam erudiendi erant: à rudibus verò & ignaris, ſimplicem. [p] Pœnorum verò mos patrius erat, editorum infantium venas capitis lana ſuccida inurere, defluentémque pituitam hoc modo ſiſtere, quod ſalutare experti aduerſus morbos, hoc tanquam peculiari remedio ſe muniuere. Æthiopes quoque ab ipſo natali die, editos infantes in fronte inurunt, & ſtigmate notant, quo capitis & oculorum humor exſiccetur. Quinetiam in [q] Hibernia, quæ in penitiſſimo Oceano extra terras inſula ſita eſt, cultu indomito & fero, pueri ita aliti educatique ſunt, vt inter arma & cædes verſentur aſſiduè, matréſque natura immites, ingenio barbaro, primos cibos edito infanti gladio admouere ferantur. Tenet fama, apud Baleares [r] matres infantes pueros ab ipſis vitę incunabulis his diſciplinis aſſuefacere, vt niſi oblatum cibum baculo aut funda petierint prius, cibo veſci prohibeant. Quem vſum vetuſtiſſimum apud [s] Cadur-

ANNOTATIONES.

x *Colchis.*] Herod.lib. 2. Diodorus Siculus lib.2.c.1. & iterum lib.4.c.3.

y *Æthiopibus.*] Herodotus d.lib.2.

z *Troglodytis.*] Diodor.lib.4.c.3.& Strabo lib.16.

a *Ægyptiis.*] Herodotus d.lib.2. Diodorus lib.2.c.1.& lib. 4.c.3.Strabo lib.17.Philo Iudæus in libello de Circuncisione, vbi & huius circuncisionis quatuor cauſas reddit non contemnendas, quas inibi videre potes.

b *Syris.*] Non de omnibus, ſed de his qui ſunt in Palæſtina, id tradit Herodotus d.lib.2.

c *Phœnicibus.*] Idem eodem li.ſed & ex eo ibi adde Macrones & Lygdos ex Martiale li.6.epig.29.

Quartus cincta fronte; candido vultu
Ex concubina natus eſt tibi Lygde:
Percide, ſi vis, filium, nefas non eſt.

d *Creophagos.*] Strabo lib. 16. vbi hæc eadem verba ſcribuntur.

e *Sicut de Andramite.*] Xanthus lib. 1.rerum Lydarum, & ex eo vide Athenæum lib. 12. cap. 4. & Polydorus Vergilius Vrbinas de Inuentoribus rerum lib.1.c.4.

f *In Ægypto* Strabo lib.17.

g *Arcades.*] Polybius lib.4.

h *Lacedæmonij.*] Plutarchus in vita Lycurgi.

i *Natare.*] Vide ſupra lib.1.c.26.

k *Sicut pingendi ars.*] Plinius lib.35.c.10. Huius, ait, authoritate effectum eſt Sycione primùm: deinde & in tota Græcia vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc eſt picturam, in Buxo docerentur, recipereturque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honeſti perpetuo interdicto ne ſeruitia docerentur.

l *Platonis quoque.*] De legibus, dialogo 7.

m *Pythagoras.*] Ex Quintiliano Orator.inſtit.lib.1.c.17. vbi laudat cognitionem rationis Muſicæ, quæ ad mouendos leniendóſque affectus plurimum valet. Nam & Pythagoram, inquit, accepimus concitatos ad vim pudicæ domui afferendam iuuenes, iuſſa mutare in ſpondeum modos tibicina compoſuiſſe.

n *Cuius tanto ſtudio.*] Id Plutarchi eſt libro 1. Sympoſiacôn. de quo vide Eraſmum Chiliadis 2.cent.6.c.11.

o *Timotheus.*] Quintil.lib.2.c.3.

p *Pœnorum vero mos.*] Herodot. lib. 4. vbi & illud addit, Quod ſi pueris inurendis ſpaſmus exiſtat, inuenta eſt ab eis medicina. vrina enim hirci aſpera eos liberant.

q *In Hybernia.*] Solinus capit.35. de his loquens, Puerpera, inquit, ſiquando marem edidit, primos cibos gladio imponit mariti, inque os paruuli ſummo mucrone auſpicium alimentorum leuiter infert, & gentilibus votis optat, non aliter quàm in bello & inter arma mortem oppetat.

r *Apud Baleares.*] Strabo lib.3. de Balearibus loquens ſic ſcribit, A puerilibus hoc pacto ad fundas exercebantur annis, vt alioqui ne panis quidem pueris exhiberetur, niſi funda quicquam prius attingerent. & Vegetius de Re militari lib.1.c.16.

s *Cadurcos.*] Cadurchos legendum ex Xenophonte expeditionis

cos, [t] Acarnanes, atque Æthiopes inualuiſſe legimus, vt ſaxa ingentia fundis intorquere, aut ſagittas & iacula ingentis ponderis vibrare à teneris ediſcant. Idoneos authores habeo, [u] Ægyptios impuberes filios apud ſe alitos & educatos, his diſciplinis exercere, vt niſi centum octoginta ſtadia prius confecerint curſu, veſci cibo nullo modo ſinerent: quos à pueritia & primis annis, nudis pedibus ingredi iubebant, ne delicatior cultus corpora emolliret, eneruaretque. [x] Indi & Brachmanes edito infanti curatorem & vitæ magiſtrum cuſtodémque adhibent, vt ſub legibus & magiſtratibus, bonis diſciplinis formatus, ſalutaribus exemplis erudiatur. [y] Apud quos infans in lucem editus, poſt menſes duos in medium producitur: & cuius indolis & formæ ſit publico concilio decernitur: vt ex faciei & corporis ſpecie, ſi pace vel bello bonus, & an vita ſit vel morte dignus, iudicetur. Et ſi cuius indoles probaretur, bonis ille formabatur doctrinis qui verò minus, morte afficiebatur. Id quod [z] apud Spartanos erat Lycurgi lege ſancitum, vt ſpecioſus puer & forma liberali, publice educari: mancus verò & deformis in loca vaſta & prærupta exponi, vel in vltimas terrarum oras oblegari deberet. [a] Idem legibus Romuli a primo ortu vrbis conſtitutum ferunt, vt ſi mancum quid editum, aut monſtrificum fuiſſet, ſtatim a partu in flumen aut mare exponatur. [b] Produnt Æthiopes editos pueros, quum paulum proceſſere, ſuper aues quas diuerſi generis educant, ſublimes imponere, eóſque cuius ſpei futuri ſint, periculo internoſcere: nam ſi volantes intrepidi manent, velut generoſos & ſe dignos, magna educant cura: ſi verò conſternantur animo, & trepidi pauent, tanquam degeneres in loca deſerta exponunt & abiiciunt. [c] Quod de Pſyllis quoque proditum eſt, qui partus obiiciendo ſerpentibus, ſi illæſi manent, an ſuæ originis ſint, experimento internoſcunt. [d] Nonnullæ Indorum gentes pueris adoleſcentibus, etiam ſi magnæ fortunæ & amplis opibus forent, pro ſeruis vtebantur: vt eam ſortem experti, quantum decus libertatis foret, agnoſcerent. Quod cum Cretenſibus & [e] Laconibus commune aſſeuerant fuiſſe, vt ingenuos filios ſeruilia exhibere cogerent. Phrygibus verò familiare fuit, proprios vendere filios in eximio ætatis flore, & ſeruilem in modum educare. [f] Nabathæis quoque adoleſcentes ingenuos, ſeruilia præſtare officia conſanguineis, aſſidua exempla ſunt. [g] Perſæ autem editum infantem, ante ſeptennium in conſpectu parentum non adducunt. Alij, [h] niſi poſt pubertatem filios à parentibus conſpici non ſinunt: qui mos apud Heduos, plurimaſque Gallorum & Germanorum gentes frequens fuiſſe traditur. [i] Quod ita inſtitutum non ab re fuit: ſcilicet vt ſi quid grauius accidiſſet, aut ſi qua calamitas & aduerſi caſus puero euenturi forent, illos parentes qui ipſorum conſpectu tam diu cauerunt, facilius ferant. [k] Eoſdémque Perſæ apud ſe educatos tam ſanctis moribus imbuebant, vt illorum diſciplinæ nihil addi videretur poſſe: ſiquidem per omnes ætatis gradus hæc illis rudimenta fuere, iuſtitiam colere, & æquum ab iniquo dinoſcere: tum iaculari, equitare, arcu & curſu contendere, & præcipuè vera loqui. [l] Cibus verò tam frugalis & modeſtus, aduerſus famem & ſitim tantummodo paratus, vt iuuentus naſturtio, pane, aqua & ſale velut exquiſitis valde obſoniis veſceretur. [m] Tantique pudoris fuere, vt pro lege ſeruarent, ne in publico aut ſpuerent, aut naſum emunge-

Cadurci. *Acarnanes.* *Æthiopes.* *Ægyptij.* *Indi.* *Brachmanes.* *Spartani.* *Romulus.* *Æthiopes.* *Pſylli.* *Indi.* *Cretenſes.* *Lacones.* *Phryges.* *Nabathæi.* *Perſæ.* *Hedui.* *Galli.* *Germani.* *Perſæ.*

ANNOTATIONES.

ditionis Cyri Minoris lib. 4.

t *Acarnanes.*] Hos in hoc armorum genere excellere tradidit Thucydides lib. 2 bel. Pelopo.

v *Ægyptios impuberes.*] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1.

x *Indi & Brachmanes*] De vtriſque promiſcuè ſcribit: nam & Brachmanes ſunt Indorum philoſophi, id quod Alexander hic ſcribit, tradit Strabo li. 15.

y *Apud quos infans.*] Strabo eodem lib.

z *Apud Spartanos.*] Plutarchus in vita Lycurgi. & vide Ælianum Variarum hiſtoriarum li. 14 c. 7.

a *Idem legibus Romuli.*] Dionyſ. Halic. lib. 2. & Bald. in ll. Romuli in 18. lan princip. & per totam eam legem.

b *Produnt Æthiopes.*] Diod. Siculus lib. 3. c. 13. vbi de inſulis verſus meridiem in Oceano inuentis.

c *Quod de Pſyllis.*] Plinius lib 7. c. 2. de illis loquens, inquit, Mos liberos genitos protinus obiiciendi ſæuiſſimis ſerpentibus, eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino ſanguine natos ſerpentibus. Solinus cap. 40. de iiſdem quoque loquens, Recens, ait, etiam editos ſerpentibus offerebant. Si eſſent partus adulterini, matrum crimina plectebantur interitu paruulorum: Si pudici, probos ortus a morte paterni ſanguinis priuilegium tuebatur. Sic originis fidem venenis probabat. Et hoc quoque ipſum carminibus cecinit Lucanus lib. 9.

——Fiducia tanta eſt.
Sanguinis in terram paruus cùm decidit infans,
Ne qua ſit externa Veneris mixtura timentes,
Letifica dubios explorant aſpide partus.

Silius Italicus lib. 1.

Necnon ſerpentes diro exarmare veneno
Doctus Atir, tactuq́; graues ſopire chelydros,
Ad dubiam admoto ſobolem explorare ceraſte.

d *Nonnullæ Indorum gentes.*] Strabo d. li. 15.

e *Et Laconibus.*] Strabo ibid.

f *Nabathæis.*] Strabo lib. 16. non multò ante fi.

g *Perſæ.*] Valerius Maximus l. 2. c. 1. huius rei rationē reddēs, vt ſcilicet patres paruulorum amiſſionē æquiore animo ſuſtinerent. Strabo autem li. 15. paulo ante fi. dicit ante quartum annum. Ante hos Herodotus lib. 1. tradit ante quinquennium puerū in conſpectum patris nō venire, ſed apud fœminas degere: eamque tradit rationem quam Valerius.

h *Alij niſi poſt pubertatem.*] Cæſar in vniuerſum de Gallis loquens lib. 6. belli Gallici, In reliquis, inquit, vitæ inſtitutis hoc fere à reliquis differunt, quòd ſuos liberos, niſi cum adoleuerint, vt munus militiæ ſuſtinere poſſint, palàm ad ſe venire non patiuntur: filiumque puerili ætate in publico in conſpectu patris aſſiſtere turpe ducunt.

i *Quod ita inſtitutum.*] Ex Vale. Maximo, & Herodoto quo loco ſuprà proximè citauimus in verbo, Perſæ.

k *Eoſdemq́; Perſæ.*] Strabo lib. 15. non multò ante fi. Et ante illum Herodo. lib. 1.

l *Cibus verò.*] Xenophō in Pædia Cyri l. 1. & Strabo vbi ſup.

m *Tantiq́; pudoris.*] Xenophon d. lib. 1. ſed alio in loco. Sed & eiuſdem operis lib. 8. ſcribit ipſum Cyrum Maiorem ita Perſas ipſos exercuiſſe, vt apud eos neque ſpuere, neque mucum emittere appareret. Et alibi poſteà eodem libro: Lex erat apud eos, neque ſpuere, neque mucum facere. Eſt autem manifeſtum hæc eos lege ſanxiſſe, non quia

parce

Vini abſtinentia. Nudum vidiſſe hominẽ capitale. Scythæ. Amici. Romani. Poſtuerta. Proſa. Egeria. Iuno Fluonia. Tibarenorũ maritorum mos. Thraces. Scythæ. Cantabri. Celtiberi. Athenienſes. Cyrnei. Ligures. Illyrici. Romanorũ mos & ceremonia poſt editum infantem. Syluanus pueris infeſtus. Spartani. Galli. Thraces. Scythæ. Cato Cenſorius. Quoto die infanti nomen dabat Romani. Dies luſtricus.

tent : néve in conſpectu parentum , niſi iuſſi conſiderent. Et [n] quum natalem diem feſtum ſinguli & præcipuum habeant, illis tamen etiam indulgentiſſimi parentes vino abſtinere velut immani ſcelere præcipiebant. [o] Vtque nullis errorum maculis notarentur, nudos conſpici viros, nec fas,nec ius eſſe dicebant. Itaque nudum conſpicere hominem , ac ſi immane ſcelus admiſſum foret , capite luebatur. Scythis verò à patribus traditur mos non improbandus,vt iuuenes ephebos plurimos ſibi amicos compararе,velut firmiſſima vitæ præſidia,iuberent. Is enim habebatur affluens & beatus,qui pluribus familiaritatibus fultus foret , pro certo arbitrati , in rebus deploratis & afflictis , nulli vnquam ſatis fuiſſe amicorum. [p] Romanis verò præualuit vſus , vt quæ veterum ferunt , antequam edatur partus, Poſtuertæ & Proſæ,quibus duæ aræ dicatæ erant,ne partus peruerſi fierent,néve fœtus præpoſtere exiret,immolarent,[q] Egeriæque nymphæ , & [r] Fluoniæ Iunoni ſacra facerent:quia putabant illarum ope conceptum egerere , & fluorem ſanguinis cohibere. Cuius rei cauſa [s] apud Tibarenos inoleuit mos, vt mariti poſt vxoris puerperium,capite obuoluto tanquam ipſi enixi fuiſſent, in lectulo decumbant, ea accubatione vxoris labores & vẽtris profluuia cohiberi arbitrati.Fuere autem Tibareni iuxta Cappadoces, qui in riſu & iocis atque indulgentia fortunæ verſari ſolebant. Idem [t] Thracibus & Scythis, Cantabris & Celtiberis proprium , vt puerperæ viris ipſarum vice decumbentibus miniſtrent & famulentur. Apud Athenienſes præcipuum edulium puerperæ braſſica dabatur, velut parturienti commodiſſimum : mox ſtolis initiatorum infantem obuoluere , ad valetudinem mirè proficere putantes. [u] In Cyrno mulier puerpera editæ prolis nullam curam gerit , ſed vir domi abditus , infantilis educationis curam atque onus fert. In Lyguria quoque & Illyrico mulieres tam patientes laborum ſunt,vt poſt puerperium minimè decumbant : prægnantéſque inter opus enixas pueros domum referre tradunt : quos non peperiſſe, ſed inueniſſe credas. [x] Cumque infans editus primam lucem hauſiſſet, Romanis erat in vſu , vt ab obſtetrice exceptus , humi ſterneretur , quaſi diuinationem futuri exitus inde auſpicati : lectóque Pilumno & Picumno in ædibus parato , ita augurabantur , vt his præſidibus diis vitalis foret : néve [y] Syluanus in domum irrepere valeat , quem vexare pueros opinio erat , ad fores ædium tres viros qui peruigiles domum circuirent , aduocabant , quorum primus limen ſecuri, alter pilo feriebat , tertius verò ſcopis euerrebat : [z] mox nomen & tempus editorum filiorum apud præfectos ærarij publicis actis teſtarentur & ſcriberent. Quæ quidem in [a] Saturni æde tanquam publica monumenta ſeruari proditum eſt. Deinde cum cibo & potu eum initiarent , [b] Eduſæ & Potinæ ſacra facerent. Eodémque Adoleſcentæ [c] Maiæ, quæ fatua dicta eſt, ac [d] Statano & Fabulino more patrio immolarent. Fuitque receptus mos , vt in teſtudineis alueis , aut ex tergore marinarum teſtudinum factis calda pueros abluerent, mox oleo & butyro perungerent. [e] Spartani quandoque mero abluebant , quod vino admoto reſolui ægritudines putarent. [f] Nonnulli ſale & aqua. [g] Galli prægelido amne , vt à teneris calores & frigora pati ediſcerent. Idem [h] Thraces [i] Scythæque. Fertur tamen [k] Cato Cenſorius tam accuratè procurandis liberis ſtuduiſſe , vt niſi ſe ſpectante nunquam infantem ablui, aut velamentis obuolui ſiuerit : néve pueri recèns editi è cunis forte deciderent,& terra corpuſcula afflictarentur , culcitras iuxta cunas vndique ſternerent , vt inde excepti innoxij fierent. [l] Maribúſque nono die poſtquam in lucem editi fuiſſent , fœminis verò octauo , nomina imponerent , nonnunquam ſeptimo , qui dies luſtricus nomen habet. Quod teſte [m] Ariſtotele ideo cau-

ANNOTATIONES.

parcerent corporis humori:ſed quoniam vellent per labores ac ſudorẽ reddere corpora ſolidiora. Herodotus lib. 1. ſcribit,eiſdem nec vomere coràm, nec vrinã facere licuiſſe.

n *Et eum natalem.*]Idem Herod.d.lib.1.

o *Vtq́; nullis.*]Herod.lib.4.

p *Romanis verò.*] Id eſt ex Gellio lib. 16. c. item 16. Huius, inquit , periculi deprecandi gratia aræ ſtatutæ ſunt Romæ duobus Carmentibus : quarum altera Poſtuerta nominata eſt , Proſa altera , à recti peruerſique partus & poteſtate & nomine.

q *Egeriaq́;.*]Feſtus Pomp.lib.15.

r *Et Fluoniæ Iunoni.*]Idem lib.6.& Boccatius in genealogia Deorum.

s *Apud Tibarenos.*] Apollonius Rhodius lib.2. Argonauticôn,Nymphodorus & Xenodorus in collectaneis.

t *Thracibus*]Idem de his atque Scythis,Cantabris, & Celtiberis tradit Cælius lib. 18. cap. 22. & idem Diodorus Siculus lib.6.de Corſicis.

v *In Cyrno.*] Ea Corſica eſt , vt videre licet ex Strabone lib.5.

x *Cumq́; infans.*] Varro lib. 2. de vita populi Romani. & ab eo Nonius de doctorum indagine & diximus in Commẽtariis l.ſi vnquam.in verb. ſuſceperit liberos. nu.154. incip. cui adde &c.

y *Néve Syluanus.*]Varro,& eius authoritate D.Auguſtinus de ciuitate Dei lib.6 c.9.

z *Mox nomen.*]Vide Budæum in prior.annot.in Pandectas in l.cum de ætate.ff.de probat.in dict. profeſſio liberorum.

a *In Saturni æde.*]Plutarchus prob.c.41.

b *Eduſæ & Potinæ.*] Varro , & ex eo Nonius Marcellus & Donatus in Phormionem Terentij , vbi has Eduliam & Poticam vocat. Arnobius contra Gentes lib. 3. Victam & Potuam, niſi ibi Victuam legendum ſit. Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei lib.6.ca.9.poſt princip.Educã & Potinam. Lilius Gyraldus Hiſtoriæ Deorum Syntag.1.

c *Maiæ,quæ fatua dicta eſt.*]Macrobius lib.1.Saturnal.ca.12.

d *Statano & Fabulino.*]Var.lib.1.de pueris educand. & eius authoritate Nonius Marcellus de doctorum indagine in fi. Lactantius.

e *Spartani quandoque.*]Plutar.in vita Lycurgi.

f *Nonnulli ſale & aqua.*] Cælius Rhodiginus Lect. antiq. lib.6.c.2.

g *Galli.*]Galenus [illegible] lib.

h *Idem Thraces.*]Vide ibi.

i *Scytæq́;.*]Vide ibi.

k *Cato Cenſorius.*].Plutarchus in vita illius.

l *Maribuſq́;*]Plutarchus Prob.c.102. Macrob.lib.1. Saturnal.ca.16. Feſtus Pompeius lib. 10. vbi de Luſtricis diebus loquitur.

m *Ariſtotele.*]lib.7.de natura animalium.

n Ab

rum, quòd ante ſeptimum pluribus infans caſibus expoſitus manet. Ab [n] Athenienſibus verò & omni fere Græcia, decima a natali die infanti nomen indere ſeruatum eſt. Apud Troglodytas fuit patrij moris, vt non hominum, ſed arietis, pecoris aut ouis imponant infanti nomina, quod bruta, quorum ope victitabant, ſuos genitores ducerent. [o] Atlantes verò Aphricæ populi, nulla infantibus indere nomina cõſueuere: ſed velut bruta anonymi fuere. Diuus autem [p] Antoninus philoſophus, natos liberos apud præfectos ærarij profiteri, & tertio die à partu nomina ferre iuſſit. Nono verò die nomina infantibus indere, antiqui moris fuiſſe, illud exemplo eſt, quod [q] Nundina dea Apud Romanos magnæ religionis erat: [r] ipſumque infantem editum in gremio & ſinu matris, ac ipſius lacte educari potius quàm apud coemptas nutrices ali permitterent, cum ingenuitas a matre ſola, non patre proficiſcatur: aut ſi permiſiſſent, magna cura præcipuas illi nutrices [s] Laconicas, velut educationis magiſtras, admouerent: cum propter lactis & educationis vitia ſæpe infantes degeneraſſe compertum ſit. Quod æquè [t] Germanis eſt habitum nefas, apud quos mater filium ſuo lacte alit, nec nutrici educandum delegare licet. Græcorum verò inualuit mos, vt quinto die à partu, mulieres comites puerperij, manus abluant, & puerum laribus circunferant, polypóſque & ſepias munuſcula à cognatis ferant: deinde cum puer paululum proceſſiſſet, [u] prætexta illum donabant Romani, [x] & bulla. ea enim erat aurea, inſigne nobilitatis, figuram cordis habens, vt ſignarent, eam ætatem alterius conſilio regendam, qua primùm à Priſco Tarquinio donatum eius filium tradunt, quem in prætextæ annis hoſtem dicunt occidiſſe. Hac Romani pueri honeſtè geniti & liberaliter educati patricij, aut illorum qui equo meruiſſent, filij, poſtea vſi fuere. [y] Lorum vero erat inſigne libertorum, plebeiorum & pauperum. [z] Proprius vero eſt, quod fœdere icto cum Sabinis & Tatio, cautum fuit, vt bulla prætextaque per eas tempeſtates Sabinorum ornatu, raptarum filij vterentur. Fuitque antiqui moris, vt parentes bonis exemplis artibúſque honeſtiſſimis liberos educarent, [a] plerunque apud patruos, ne nimia parentum indulgentia laſciuirent. Maximáque dabatur opera, ne quid inſolens aut pernicioſum, néve quicquam quod minus eſſet decorum, coram infante pater faceret aut diceret: néve vir mali exempli, qui ſeruilibus vitiis imbueret animos, in conuictu eſſet: [b] magni enim intereſt, quos quiſque audiat domi, quibus cum loquatur puer [c] Quare Cato cenſor tanti exempli fuit, vt Manlium ſenatu mouerit, quòd interdiu præſente filia vxorem ſuauiſſet: aſſerens ſe à ſua nunquam niſi cum tonaret præ timore complexum eſſe. Et Hieron [d] Epicharmum comicum mulctaſſe & pœna affeciſſe dicitur, quod coram filia laſciuos edidiſſet verſus. [e] Tum vt ſocij conſiliorum, magiſtrique & comites puero probatiſſimi darentur, qui acuerent iuuentutem ad ſtudia & bonas artes. Nam prauis impulſoribus multos degeneraſſe compertum eſt. Quod etiam à Græcis ſummo ſtudio ſeruatum meminimus, vt dum puerilis ætas prona eſſet ad vitia, magiſtros adhiberent probatiſſimos, magnæ & expertæ virtutis, quorum conuictu & domeſticis diſciplinis exempliſque formarentur. [f] Sic Achilles Chirona [g] & Phœni-

Athenienſes.
Troglodytæ.
Atlantes.
Nundina.
Matres ipſæ nutrices ſuorum infantũ.
Laconicæ nutrices.
Germani.
Græci.
Romani pueros bulla donabat & prætexta.
Bulla qualis, & quorum inſigne.
Lorum quorum inſigne fuerit.
Educatio.
Exẽpla parentum corã pueris.
Cato cenſor.
Hieron.
Magiſtri & conſortia puerorum.

ANNOTATIONES.

n *Ab Athenienſibus.*] Vide noſtros Commentarios in l. ſi vnquam. in verb. ſuſceperit liberos. nu. 168 nec hinc lõge.

o *Atlantes.*] Herodotus lib. 4. Pomponius Mela lib. 1. Plinius lib. 5. c. 8. Solinus c. 44.

p *Antoninus Philoſophus.*] Iulius Capitolinus in vita illius

q *Nundina dea.*] Macrob. lib. 1. Satur. cap. 16. Feſtus Pompeius.

r *Ipſumq; infantem.*] Vide hic omnino quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis Nobilitatis ca. 20. nu. 78. incip. licet mater. cum multis ſeq.

s *Nutrices Laconicas.*] De huiuſmodi Laconicis nutricibus vide Plutarchum in vita Lycurgi.

t *Germanis.*] Cornelius Tacitus in lib. de moribus Germanorum.

v *Prætexta.*] Macrobius lib. 1. Satur. c. 6.

x *Et bulla.*] Aſconius in 3. in Verrem act. Plutarchus Problem. c. 101. Macrob. d. c. 6. lib. 1.

y *Lorum verò.*] Aſconius & Macrobius vbi ſuprà, & prætera Plinius lib. 33. c. 1. & diximus in noſtris Commentariis Nobilitatis c. 37.

z *Proprius verò eſt.*] Vide Macrob. vbi ſuprà.

a *Plerunque apud patruos.*] Vide noſtrum Repertorium in verbo, Patruus.

b *Magni enim intereſt.*] Plato nutrices admonuit, vt ne friuolas ac turpes pueris fabulas mandent, ne illorum animos ab initio ſtultitia & corruptis imbuant moribus: quod & ex eo repetit Plutarchus in lib. de liberis educand. vbi & illud citat Phocylidis,

Dum tener eſt natus generoſo, inſtrue mores.

Et vide quæ ſcripſimus in ll. Connubiali. l. 16. nu. 26, incip. tertium. cum 3. ſeq.

c *Quare Cato cenſor.*] Plutarch. in vita ipſius, & in præceptis Connub. c. 12.

d *Et Hieron Epicharmum.*] Plutarchus in Apophtheg. Imperatorum.

e *Tum vt ſocij conſiliorum.*] Hæc patent ex exemplis quæ ſequuntur.

f *Sic Achilles Chirona.*] Homerus li. 11. Iliad. in fin. de Achille loquens,

ὃν Χείρων ἐδίδαξε δικαιότατος Κενταύρων.

Et Claudianus in panegyrico de tertio conſulatu Honorij,

—Non ocyus hauſit Achilles
Semiferi præcepta ſenis.—

Et Sidonius Apollinaris de eodem loquens,

Venatu, fidibus, palæſtris & herbis
Sub Saturnigena ſene inſtitutus.

Et Vindicianus.

Quod natum Phœbum docuit, quod Chiron Achillem.

Et diximus in noſtris Commentariis de Nobilitate c. 31. nu. 113. incip. de Achille.

g *Et Phœnicem.*] Homer. lib. 9. Iliad. vbi introducit ipſum Phœnicem hæc de ipſo Achille pronunciantem,

Τοὔνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα,
Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.

Cuius loci authoritate Cicero lib 3. de Oratore. Iidem, inquit, erant viuendi præceptores atque dicendi, vt ille apud Homerum Phœnix, qui ſe a Peleo patre Achilli iuueni comitem eſſe datum dicit ad bellum, vt illum efficeret oratorem verborum, actorémque rerum. Et Quintilianus lib. 2. orator. inſtit. cap. 1. in fin. eiuſdem loci Ho-

Carbilius primus ludi magiſter Romæ. Cato Cenſorius filium inſtruxit.

Auguſt. Octauius filios aſcititios edocuit.

Virgines ludum literariũ adibant.

Ordo inſtituendi in literis apud Romanos.

Quo inſtrumento vapularunt negligentiores.

cem, ^h Agamemnon Neſtorem. ^i Hector Polydamanta, ^k Telemachus Menelaum, ^l Alexander Ariſtotelem, ^m Antigonus Zenonem, atque alij vitæ magiſtros habuere non pœnitendos, ^n ſicut Auguſtus Apollodorum Pergamenum, Tiberius ^o Theodorum Gadareum, ^p Homerus Prognopidem, ^q Virgilius Silonem, Cicero ^r Diodorum, qui illos egregiis artibus inſtructos, ad bonam frugem prouexere: quorum doctrina, integritate & fide, magni poſtea viri euaſere. Primus enim Carbilius proditur, qui iuuentuti Romæ ludum aperuit: eius Carbilij libertus, qui vxorem repudiauit ^s primus. ^t Cato verò Cenſorius tam ſanctè filium edocuit, vt non alium quæſiuerit magiſtrum, ſed ſeipſum, quia pater erat, filiis exhibuerit præceptorem. ^u Auguſtus quoque Octauius, Caium & Lucium, quos ſibi filios aſciuerat, non alterius, ſed ſua ipſius doctrina imbuit: itaque literas & natare illos ſcientiſſimè docuit. Vtque in ludum literarium non ſolum ingenui pueri, ſed & virgines nondum adultæ, literis & bonis diſciplinis formandæ ventitarent. Eligebaturque aliqua matrona inſignis, ſpectatæ virtutis, toto generi propinqua, aut vir grauiſſimæ diſciplinæ, cuius ſanctitate & moribus tota familia & infantilis cognatio, bonarum artium cupiens imbueretur. Apud cúmque in domo honeſtiſſima Hetruſcas primùm literas, mox Græcas, & haud multo poſt circunſcriptas ſententias, quas ^x chrias Græci vocant, ediſcebat: deinde ſtudia liberalia & animi cultum. A quibus ſi quid eſſet offenſum, prætextati ^y anguillarum tergore, ^z pueri ferula, à parentibus vero leuioribus flagrĩs vel plagis, aut puerili verbere plectebantur, quibus exciti diſciplinis, ad virtutem vegetabant animos cor-

ANNOTATIONES.

meri authoritate ſuadet dandum eſſe iunioribus præceptorem, qui tam eloquentiā quàm moribus ſit præſtantiſſimus, qui ad Phœnicis Homeri exemplum dicere ac facere doceat. Et Plutarchus de liberis educandis, Frugi pædagogum talem natura eſſe oportet, qualis Achillis pædagogus Phœnix erat, quem idcirco Peleus, vt eſt apud Homerum, Achillis curæ præfeciſſe dicitur, vt ei dicendi pariter ac faciendi doctor & magiſter foret.

h *Agamemnon Neſtorem.*] Ex Homero lib. Iliad. 13. Et Cicer. epiſto. famil. lib. 9. epiſtol. 14. ad Dolabellam.

i *Hector Polydamanta.*] Ex eodem lib. 13. Iliad. & alibi.

k *Telemachus Menelaum.*] Vnde id acceperit neſcio, niſi forte ex ipſo Homero Odyſ. lib. 4. Vbi Menelaus multa docet & admonet Telemachum. vide Philoſtratum de Iconibus.

l *Alexander Ariſtotelem.*] Plutarchus in vita ipſius Alexandri. Gellius lib. 20. c. 4. Adde & Anaximenem ex Valerio lib. 7. c. 3.

m *Antigonus Zenonem.*] Scilicet Citticum ex Laërtio in vita illius, Fuit enim & alter Zeno Eleotes, de quo & ipſe Laertius. Sed adde & Cleanthem ex eodem in vita ipſius Cleanthis.

n *Sicut Auguſtus Apollodorum.*] Suetonius in vita illius ca. 89. Strabo li. 13. Lucianus in Macrobiis, & Suidas & Quintilianus lib. 3. cap. 1. Et Euſebius Chronographus. Sed & adde Arrium Philoſophum Alexādrinum cuius opera vſus eſt ipſe Auguſtus in ſtudio philoſophiæ, vt tradit Dion. Nycæus in hiſtoria illius. Et Athenodorum Tarſenſem authore ipſo Luciano.

o *Tiberius Theodorum.*] Suetonius in Tiberio, cap. 57. Adde & Traſullum ex Cornelio Tacito lib. 5. & Neſtorem Tarſenſem Stoicum ex Luciano in Macrobiis.

p *Homerus Prognoſidem.*] Quidam autem tradunt Creophylum Homeri magiſtrum, alij Ariſteum Proconneſium tradunt, apud Strabonem lib. 12. Herodotus verò in vita illius illi præceptorem fuiſſe Phemium Smyrnæum ipſius vitricum ſcribit. de quo & ipſe Homerus mentionem fecit lib. 1. Odyſ.

Κῆρυξ δ' ἐν χερσὶ κίθαριν περικαλλέα θῆκε
Φημίῳ, ὅς ῥ' ᾔειδε παρὰ μνηστῆρσιν ἀνάγκῃ.

Et de hac re nonnihil apud Plutarchum in vita ipſius Homeri poſt princ.

q *Virgilius Silonem.*] Donatus in vita ipſius Virgilij. At hūc Sironem vocat Seruius tum eglo. 6. in ipſum Virgilium, tum lib. 6. Æneid. in eum locum,

Dii quibus imperium eſt animarum.———

r *Cicero Diodorum.*] Scilicet in Dialecticis, teſte item Cicerone in Bruto, vide eundem lib. 1. de natura deorum. Adde & eundem præceptorem habuiſſe Antiochum Aſcalonitam ex Plutarcho in vita ipſius. Et M. Pupium Piſoné ex Aſconio Pediano, in orat. Cic. contra L. Piſonem, & Philonem ex ipſo Cicerone lib. 2. Tuſcul. quæſt. poſt princip. Et Apollonium Milonem ex Quintiliano lib. 12. cap. 6. Adde inquam, quod Theſeus Conidam præceptorem habuit, ex Plutarcho in vita illius. Zoroaſtes Azonacem ex Plinio lib. 30. cap. 1. Pompeius Ariſtodemum, ex Strabone lib. 14. Cæſar Antenodorum Sandonis filium ex eod. eo ipſo lib. 14. Cato Vticenſis Sarpedonem ex Valerio Maximo lib. 3. cap. 1. Et Antipatrum (vide Ciceronem in lib. de fin. bon. & mal. Et Plutarchum in vita illius) Germanicus Caſſium Syllanum auunculum ſuum. Plinio lib. 34. cap. 7. Hānibal Silam & Saliam Lacedæmonios. (Vide Silium Italicum & Plutarchum) Themiſtocles Anaxagoram Mileſium. (Vide Plutarchum & Laërtium in vita vtriuſque.) Marcus Antoninus Philoſophus Imperator Heredem Atticum, Frontonem Cornelius & alios plurimos recenſitos à Iulio Capitolino in vita illius poſt princ. Et Gordianus Iunior Imperator Sarinum Hammonicum ex Iulio Capitolino in vita illius. & Alcibiades Zopyrum apud Plutarchum in vita ipſius. & Scipio Africanus Iunior qui Carthaginē euertit, Polybium ex Appiano ex bello Libyco. Et Ptolemæus Euergetes Ariſtarchum Grammaticum ex Athenæo lib. 2. capit. 33. Et Attalus Rex Simachum ex eodem lib. 6. cap. idem 6. Demoſthenes Platonem & Chaliſtratum ex Gellio lib. 3. c. 3.

s *Repudiauit primus.*] Valerius Max. lib. 2. cap. 1. & Gellius lib. 4. c. 3.

t *Cato verò Cenſorius.*] Plutar. in vita illius.

v *Auguſtus quoque Octauius.*] Suetonius in vita ipſius Auguſti cap. 64. Nepotes. (loquitur de Caio & Lucio ſuis nepotibus ex Iulia ipſius filia & Agrippa) & litteras, & natare, & alia rudimenta per ſe plerumque docuit. De his autem Tacitus lib. 1. poſt princip. & iterum poſtea. Dion in vita ipſius Auguſti. Et Tacitus lib. 1.

x *Chrias.*] Quintilianus lib. 1. cap 9. & lib. 2. cap. 4. Seneca ad Lucilium Epiſt. 1. lib. 5. epiſt. omnium 33. Priſcianus lib. quo loco de Rhetoricæ præexercitamentis tractat.

y *Prætextati anguillarum tergore.*] Plinius Varronis authoritate lib. 9. c. 23. in fi.

z *Pueri ferula.*] Horatius lib. 1. Sermo. ſaty. 3.

Nam vt ferula cædas meritum maiora ſubire
Verbera non verear.

Et Columella lib. 10. poſt princ.

Nec manibus mites ferulas.

Et rurſus eodem lib.

Capparis & triſtes inulæ, ferulæq; minaces.

Iuuenalis ſaty. 1. poſt princ.

Et nos ergo manum ferulæ ſubduximus.

Martialis lib. 10. epig. 62.

Ferulæq; triſtes ſceptra pædagogum.

Et lib.

potáque. Quod [a] apud Thurios & omnem ferè Græciam lege cauebatur, vt pueris cum primum adoleſcerent, magiſtros ſtudiorum, doctos ætate & vſu in primo tyrocinio publica impenſa præficerent. Vtque plures vnius curæ & diſciplinæ mandarentur, qui magiſter eſſet & comes, ſicut de Thuſcis & Maſſilienſibus traditur. Idem apud Iberos [b] Sertorius fecit, vt magiſtris ſcientiſſimis, qui artes docerent liberales, ingenuóſque educarent, ſtipendium de publico daret. [c] Alexander Macedo multis millibus puerorum ex Perſide magiſtros dedit, qui Græca inſtituta, mores, militarémque diſciplinam præciperent. Quod de [d] Veſpaſiano proditum eſt, vt Græcis Latiniſque rhetoribus annua centena daret: & de [e] Antonino Pio, qui rhetoribus per omnes prouincias annua ſalaria conſtituit. [f] Traianus quoque adoleſcentes ad quinque millia bonæ indolis, ex omni imperio ſelectos, publice ali, & parentis affectu paribus diſciplinis erudiri curauit, [g] ex præcepto Lycurgi, qui ingenuis adoleſcentibus virum præeſſe voluit peritum ac vigilantem, ex his qui ſummi eliguntur magiſtratus, quem pædonomum nuncupauit. Perſarum vero pueri non literas, quemadmodum conſuetudo fert, ſed iuſtum ab iniquo ſecernere, & qua pœna improbus homo dignus, qui pace vel bello bonus, & quæ ſit turpis & honeſti diſtinctio, in ſcholis ediſcebant. [h] Ægyptij geometriam & arithmeticam: puerum vero regium magicas artes edocebant in primis, tanquam ſtudia ſanctiora. Ea enim erat diuinorum ſcientia, qua imbui regum filios voluere, quoniam ad magnæ fortunæ cultum ingenia excitaret: Qui [i] mos Perſarum regum frequens fuit, vt magicis artibus imbuerentur. [k] Spartanæ vero virgines nondum adultæ, in diſcorum iactu, curſibus & palæſtra exercentur omnes nudæ: quod ſtudium à Laconibus, qui ſummi palæſtritæ fuerunt, excolebatur in primis: id quod [l] Plato non improbauit, cenſuitque vt non modo puellæ, ſed & anus luctarentur cum viris, vt patientes laborum, facile res arduas ſubirent: quorum ſtudio in poſterum adeò affecti ſunt, vt gymnaſia & palæſtras, quibus tota Græcia dedita erat, ita occupaſſe animos tradant, vt pro fortibus militibus ſe bonos palæſtritas & athletas dici potius exoptarint. [m] Apud Pythagoræos, diſcipuli licet diſciplinis imbuantur bonis, illis tamen annis quinque obſtinato ſilentio tacendum erat: quippe primum rudimentum erat tacere & meditari. [n] Cretenſium pueros cogebant magiſtri in primis leges, mox deorum hymnos, atque egregia ducum facta modulatis vocibus mandare memoriæ. [o] Apud Siginnos, qui Perſice viuunt, quadrigas agitare, erat puellare ſtudium. Nondum enim adulta virgo quadrigas flectere & circumagere magna facilitate callebat, quibus hoc erat priuilegio datum, vt quem vellet ex iuuentute in virum deligere liceret. [p] Tanta porro Romanæ verecundiæ obſeruatio & morum exempla fuere, vt nec pater cum filio pubere, nec ſocer cum genero lauaret: nudóſque conſpicere parentes, ducerent nefas. Hoc tamen ad memoriam inſigne eſt, quòd quamuis pueri tam caſtigatæ diſciplinæ forent, vt omnis eſſet vita plena grauitatis: calculum tamen ediſcere, & cõputationibus dare operam, in vſu fuit Romæ non improbando, tanquam unde redundaret ingenij ratio exactiſſima. In quo id fuit animaduerſum ſolos [q] Thraces ad quatuor vſque numerare didiciſſe, [r] Græcos & Barbaros ad decem. [s] Albani vero vltra centum computare non nouerunt. Mirúmque prodi, [t] Meletidem adeò vecordem fuiſſe, vt vix toto ingenij captu ad quinque numerare diſceret. [u] Veteres verò Romanorum vltra centum millia numerare neſciuiſſe, multi aſſeuerauit. Tum ſaltationis genera, † & motus Ionicos

Stipendia profeſſoribus conſtituta. Thuſci. Maſſilienſes. Iberi. Sertorius. Alexander. Veſpaſianus. Anton. Pius. Traianus. Pædonomus. Perſæ. Regũ pueri apud Aegyptios. Magica ars. Reges Perſarum. Spartanæ virgines. Gymnaſia, palæſtræ. Græci. Pythagoreorũ diſcipulorum ſilentium. Cretenſes. Siginni. Romanorũ pudor. Arithmeticã diſcebant pueri Romani, & quare. Thracũ numerus. Græcorum, barbarorũ, Albanorũ. Meletidis ſtupiditas. Romani. Iones.

ANNOTATIONES.

Et lib. 14. epig. 85. de his quoque loquens,

Inuiſa nimium pueris, grataq; magiſtris.

Et Vlpianus noſter in l. 1. §. impuberes. ff. de Senatuſcon. Silla. Ariſtoteles autem Proble. lib. c. 15. ſcribit ictum ferulæ dolorem maiorem mouere, quam vllum aliud duriorum, cùm tamen acriùs feriat quod eſt durius. Cuius rationem reddit, quoniam ferula propter ponderis leuitatem percutit & repercutit, ita vt ictus duplicet.

a *Apud Thurios.*] Diodorus Siculus libr. 12. in recenſione legum Charondæ Thuriorum legiſlatoris.

b *Sertorius*] Plutarchus in vita illius.

c *Alexander Macedo.*] Plutarch. in vita illius. Triginta, inquit, Puerorum Perſarum milibus delectis, eos Græcarum diſciplina inſtitui. Et Macedonico more armorum vſibus verſari præcepta, compluribus ad eam rem magiſtris inſtructis. Quod & poſtea iterum repetit.

d *De Veſpaſiano.*] Suetonius in vita illius c. 18.

e *Antonino Pio.*] Iulius Capitol. in vita illius.

f *Traianus.*] Id vbi ſcriptum ſit neſcio, neque enim Aurelius Victor, neque Eutropius, neque Paulus Oroſius quicquam dicunt. Dion autem ſtatim poſt principium vitæ illius ſcribit illum ciuitatibus Italiæ multa largitum fuiſſe ad educationem liberorum, in quos magna beneficia contulit, nec aliter declarat.

g *Ex præcepto Lycurgi.*] Plutarch. in Lycurgo.

h *Ægyptij.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 3. paulò ante fi.

i *Qui mos Perſarum.*] Plato lib. de repub. & ex eo Apuleius Apol. 1.

k *Spartanæ verò virgines.*] Xenophon in repub. Lacedæmoniorum. Plutarch. in vita Lycurgi. & in Apophth. Laconicis. Propertius lib. elegant. 3. eleg. Et Ouidius in epiſtola Paridis ad Helenam, & late diximus in ll. Connubial. lib. 4. nu. 29. incip. ego verò.

l *Id quod Plato.*] Scilicet lib. 6. de ll. & lib. 5. de rep.

m *Apud Pythagoræos.*] Laertius in vita illius. Plutarchus in lib. de Curioſitate Philoſtrati in vita Apollonij lib. 1.

n *Cretenſium.*] Strabo libr. 10. & Ælianus de varia hiſtoria libr. 2.

o *Apud Siginnos.*] Strabo lib. 11.

p *Tanta.*] Valerius Max. lib. 2. c. 1.

q *Thraces.*] Ariſtoteles proble. lib. 15. c. 3. in fi.

r *Græcos & Barbaros ad decem.*] Vide ipſum Ariſtotelem in eod. loco.

s *Albani.*] Strabo lib. 11.

t *Meletidem.*] Melitidem legendum ex Zenodoro in Collectaneis, quo loco tractat illud Prouerb. *μωρότερος μελιτίδου*, de quo Eraſmus Chilia. 4. cent. 4. c. 69.

u *Veteres verò Romanorum.*] Plin lib. 33. c. 10. in princ. Non erant, inquit, apud antiquos (de Romanis loquens) vltra cẽtum milia. Itaque & hodie multiplicantur hæc, vt decies centena milia aut ſæpius dicuntur.

† *Et motus Ionicos.*] Horat. lib. 3. Carminum Ode 6.

Q *Motus*

Romanam iuuentutem ediſcere, quandóque in vſu fuiſſe. [x] Siquidem Iones pſallendi normam, & molles ſaltus primi inueniſſe traduntur. Itaque [y] ingenuos pueros, etiam ſenatorum filios, ſchola egreſſos, ad ludum ſaltatorium frequentes commeare, & cum crotalis, neruorumque & tibiarum cantibus ad numerum certo motu pſallere, antiquæ diſciplinæ fuit. Quod [z] apud Græcos, [a] Perſas, atque [b] Indos, dignum laude & exquiſitæ artis fuiſſe. Homero teſte probatur, qui inter cætera ludicra liberalia ſaltationem ponit. Quippe [c] ſaltare habent Perſæ & equitare præcipuum. [d] Lacedæmonij quoque ſaltationem tanquam ad bella vtilem, vt greſſu compoſito incederent, inter quotidianas diſciplinas habuere. Et vt concinna fieret motio in congrediendis hoſtibus, pueri nudi ſaltare didicerunt. Quare [e] Epaminundas & ſaltaſſe & cantaſſe dicitur probe. quas etiam per genera & modos diſtinxere: [f] vt podiſmus, & ſiphiſmus [g] modus, [h] comus & [i] tetracomus in hoſtium congreſſu fierent. [k] Aſcoliaſmus verò Baccho dicatus erat, vbi in theatro ſuper vtres obunctos vno pede ſaltant: [l] Colabriſmus, [m] Phalicus, [n] Bactriaſmus, Strobilus, Apocinus, & Apoſiſis, aliaque ſaltationum genera, diuerſo quæque geſtu & modo erant in quotidiano magis vſu frequentia. Ea tamen ſaltatio non vbique & paſſim, ſed in tempeſtiuo conuiuio deliciarum cauſa ſiquando præſtabatur, laudi fuit. Quippe cantus & ſaltatio, [o] Homero teſte, conuiuij appendices ſunt, modeſta tamen, nõ imprudens, qualis fuit [p] Hippoclidis, qui apud Cliſthenem futurum ſocerum dum intempeſtiue ſaltat & geſticulatur, illum deſaltaſſe matrimonium Cliſthenes dixit. [q] Appius quoque Claudius vir triumphalis, & [r] Gabinius, [s] M. Cæcilius & [t] Licinius Craſſus optime ſaltare gloriæ duxerunt: ſicut fidibus ſonare. [u] Diſcebant enim fidibus antiqui apud magiſtros & artifices. nam Decius

Ludus ſaltatorius. *Perſæ.* *Lacedæmonij.* *Epaminundas.* *Modi & ſaltandi genera.* *Hippoclidis deſaltatio.* *Fidibus diſcebant veteres.*

ANNOTATIONES.

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo.

x *Siquidem Iones.*] Acron & Porphyrion interpretes Horatij in eum locum.

y *Itaque ingenuos pueros.*] Macrobius lib. 3. Saturnal. c. 14. ex oratione Scipionis Africani contra legem Iudiciariam Tiberij Gracchi.

z *Quod apud Græcos.*] Homeri teſtimonio quem hic citat, loco tamen non deſignato, ſed is locus eſt Odyſ. lib. 8.

ἀλλ' ἄγε φαιήκων βητάρμονες ὅσσοι ἄριστοι
παίσατε, ὄφρ' ὁ ξεῖνος ἐνίσπῃ οἷσι φίλοισιν
οἴκαδε νοστήσας, ὅσσον περιγινόμεθ' ἄλλων
ναυτιλίῃ καὶ ποσὶ, καὶ ὀρχηστυῖ, καὶ ἀοιδῇ.

Et id quoque videre poteris in Xenophonte in conuiuio.

a *Perſas.*] Vide Lucianum in lib. de ſaltatione, & Athenæũ lib. 14. c. 12. & alibi.

b *Atque Indos.*] Lucianus in lib. περὶ ὀρχήσεως, id eſt, de ſaltat. ſcribit Indos poſteaquam mane è ſtrato ſurrexerint, Solem non vt alij, verùm ad Orientem conuerſos ſaltatione tũc conſalutare & venerari. Hos autem Dionyſius Bacchus ſaltationem docuit, quæ apud Græcos Cordaca ſiue κόρδαξ appellatur, vt ſcribit Arrianus Geſtorum Alexandri libr. 8.

c *Quippe ſaltare.*] Vide Lucianum vbi ſuprà.

d *Lacedæmonij.*] Quintilianus li. 1. c. 19. Et Lucianus in lib. περὶ ὀρχήσεως de ſaltatione. Athenæus lib. 14. c. 13.

e *Epaminundas.*] Probus Æmylius in vita illius. Et vide Athenæum lib. 4. c. 15. eodemque vlt. Adde quòd & Socrates ſaltaſſe legitur apud Xenophontem in conuiuio. & Athenæum lib. 1. c. 16.

f *Vt podiſmus.*] Vide Pollucem, Athenæum, Lucianum. Aliud tamen eſſe Podiſmum tradit Vegetius de re militari lib. 3. cap. 15.

g *Siphiſmus.*] Legendum eſt Xiphiſmus ex Athenæo libr. 14. c. 12. & Polluce lib. 4. c. 14. vbi hunc dicit dictum quòd gladius peragere tur, & de huiuſmodi ſaltatione & quomodo fieret, declarat Xenophon lib. 6. de Cyri minoris expeditione poſt princ.

h *Comus.*] Pollux vbi ſuprà. vbi dicit hanc delicatam quãdam ſaltationem corpus emollientem. & Philoſtratus in 5. Imagine.

i *Tetracomus*] Pollux in eodem loco, vbi dicit hunc Herculi eſſe ſactum: ſed miror cur Alexander omiſit Dycomum, cuius & ipſe Pollux ibi meminit, dicitque eam ſuauiorem eſſe.

k *Aſcoliaſmus.*] Pollux libr. 9. cap. 7. In Aſcoliaſmo, inquit, Græcè quidem, ſed in hanc ſententiam, Vno ſubleuato pede ſaltare oportet, quod ἀσκωλιάζειν vocauerunt. Et paulò poſt ἀσκωλιάζειν quoque vocatur, vtri vacuo, ſed ſpiritu inflato, & inuncto inſilire, vt propter vnguentum laberentur. Et ad hoc genus ſaltationis alludens Virgilius lib. 2. Georg.

Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres.

Quem locum omnes interpretes non intellexiſſe videntur. Sed & de hoc quoque Heſiodi interpres in opere cui titulus eſt ἔργα καὶ ἡμέραι. Et interpretes Ariſtophanes, Suidas & Theophilus.

l *Colabriſmus.*] Pollux d. lib. 4. c. 14. poſt princ. vbi dicit hanc ſaltationem eſſe Thraciam & Caricam. Athenæus autem lib. 14. c. 12. hunc vocat Calabriſmum.

m *Phalicus.*] In eõd. loco Pollucis, vbi dicit & hanc in honorem Bacchi fieri.

n *Bactriaſmus.*] Idem Pollux inibi vbi & hanc & Apocinum & Apoſiſim de quib. continenter loquitur Alexander, dicit eſſe laſciuas ſaltationum ſpecies per lumborum circumuolutionem. Athenæus autem lib. 14. c. 12. authoritate Nemeſis Cephiſodori in Amazonibus & Ariſtophanis in Centauro tradit Apoſinum poſtea Mactrocinum fuiſſe vocatum. Idque genus ſaltationis mulieres ſaltaſſe. Poſteaque hanc ipſam ſaltationem inter ridiculas poſuit. De Strobilo autem Pollux & Athenæus vbi ſupra. Sed & in illis locis alias multas ſaltationum ſpecies videbis, ex quibus & Cælius Rhodiginus multas accepit lib. 5. c. 4. Quibus adde & Tycium, cuius meminit Quintilianus lib. 11. c. 3. vbi de pronunciatione tradit. Et nos multa de ſaltationis laude ac vituperio diximus in Commentariis Nobilitatis c. 34 nu. 22. incip. quod autem de ſaltatoribus, & multis ſeq. Sed & tu vide Lucianum in lib. de ſaltatione.

o *Homero teſte.*] Lib. 8. Odyſſeæ, loco ſuprà citato.

p *Hippoclidis*] Id Herodoti eſt in Erato, & diximus d. c. 34. num. 30. incip. id quod etiam.

q *Appius quoque Claudius.*] Macrobius lib. 3. Satur. cap. 14. ad finem.

r *Gabinius.*] Macrobins eod. in loco.

s *M. Cæcilius.*] Macrobius lib. 3. Saturnal. c. 14. qui & ob id ſcribit Catonem Cenſorium Spatiatorem & Feſcennium vocaſſe, niſi potius hic ſcribendum ſit M. Cælius, quod magis credo ex eod. c. ad finem.

t *Licinius Craſſus.*] Macrobius ibid. in fi.

u *Diſcebant enim fidibus.*] Quintilianus lib. 1. ca. 17. de Muſica loquens. Ariſtophanes autem non vno lib. ſic inſtitui pueros antiquitus ſolitos eſſe demonſtrat. Et apud Menandrum in Hypobolimæo ſenex qui repoſcenti filium patri rationem impendiorum quam in educationem contulerat,

Sylla optime cantaſſe dicitur, & [x] Cato Cenſorius ſimpliciter cantare, non ſeruile duxit opus. [y] In tantumque honoris culmen apud veteres muſica proceſſit, vt illam ſacris & publicis cæremoniis adhiberent, cum in deorum puluinaribus & epulis magiſtratuum fides præcinerent. Et [z] apud Græcos iidem muſici vates & ſapientes erant. Apud quos poſt cœnam circunferebatur lyra, quam cum recuſaſſet [a] Themiſtocles, eſt indoctior habitus, [b] Cimonque & [c] Epaminundas, quòd fidibus ſcirent, antelati fuere. [d] Canebant enim veteres ad tibiam clarorum virorum laudes & virtutes, tametſi principibus hoc fuerit probro datum. Quare verbum Philippi [e] fertur in Alexandrum, debere ipſum pudere, quod tam pulchre caneret. [f] Et Pyrrhus, an Caphias vel Python melior muſicus videretur, interrogatus, Polyperconta meliorem ducem reſpondiſſe fertur. [g] Scipio tamen Æmylianus Romanæ iuuentuti, quod in ludum hiſtrionum ingenui pueri venirent, & cum ſambuco & pſalterio canerent & pſallerent: & [h] Cicero Gabinio conſulari ſtudium ſaltandi, vt probrum obiectauit. [i] Domitianus quoque in cenſura ciuem Romanum ſenatu mouit, quod choreis plus nimio indulgeret. Id quod [k] Ægyptiis ſeuera fuit lege inhibitum, apud quos pueri nec palæſtræ vacant, nec muſicæ. [l] Quod de Alcibiade proditur, qui muſicam tanquam ingenuo indignam, odio proſequutus fuit. [m] Contra Pythagoræi: nam tanti muſicam fecere, vt excitarentur ad lyram, & quietem capturi, ſono inuitarentur. Inter puerilia vero rudimenta, haſtilia iacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare, Romanæ iuuentutis peculiare fuit. [n] Cur autem citius fœminis, ſerius vero maſculis inderent nomina, credo propterea viſum, quia fœminas cito pubertatem aſſequi compertum eſt. Ideo veteri lege cauetur, vt mulieres duodecimo, mares verò quartodecimo anno ætatis, pubertatem aſſequi cenſerentur. Eo cum tempore iura publica maſculis pubertatem definiere.

Muſica honos.
Lyra poſt cœnam.
Themiſtocles.
Cimon.
Epaminundas.
Muſica vituperata à quibus.
Muſica laudata.
Exercitamenta puerorum.
Fœminis cur citius quàm maſculis inderentur nomina.

ANNOTATIONES.

letat, opponens ſe pſaltis & Geometris multa dicit dediſſe.

x *Cato Cenſorius.*] Vide Plutarchum in vita ipſius, & ipſum Catonem de re Ruſtica.

y *In tantumq.*] Multi de laudibus Muſices ſcripſerunt, & inter cæteros Polybius lib.4. Quintilianus lib.1.c.17. Athenæus li.14 c.10. & ſeq. & alij multi quos tibi congeſſi in noſtris commentariis Nobilitatis c.34 nu.10. incip. non quod Muſicam.

z *Et apud Græcos.*] Quintilia. d lib.1.c.17. in princ.

a *Themiſtocles.*] Cicero, & ex eo Quintilianus lib.1.cap.17. Vide in noſtro Repertorio.

b *Cimonq.*] Probus Æmylius in eius vita nihil de hac re dicit. Plutarchus autem in vita eiuſdem ſcribit Steſimbroti Thaſij authoritate eum neque muſicam didiciſſe, neque aliam ex liberalibus diſciplinam, quibus Græci nauare operam conſueuerant.

c *Epaminundas.*] Probus Æmylius in vita ipſius, & dictum eſt ſupra, in verbo, Epaminundas.

d *Canebant.*] Quintilianus d. lib.1.c.17. non longè à princ. vide item alios.

e *Philippi.*] Vide quę ſcripſi in Commentariis noſtris Nobilitatis c.34. num.11. incip. ſed in hac re &c.

f *Et Pyrrhus.*] Plutarch. in vita ipſius Pyrrhi.

g *Scipio tamen Æmylianus.*] Apud Macrobium lib. Saturn. 3. cap.14.

h *Cicero.*] In Oratione contra Piſonem.

i *Domitianus.*] Sueton. in vita illius c.13.

k *Ægyptiis.*] Diodor. Siculus de his loquens lib.2.c.3. Palæſtræ, ut, aut Muſicæ non vacant, exiſtimantes quotidianũ illius exercitium inutile eſſe & periculoſum, ex eoq; breuiores viros effici. Muſicam autem non ſolùm inutilem, ſed nociuam dicebãt, tanquam virorum animos effœminãtem.

l *Quod de Alcibiade.*] Gell. lib.15.c.17. Alcibiades, inquit, Athenienſis, cùm apud auunculum Periclem puer artibus ac diſciplinis liberalibus erudiretur, & accerſi Pericles Antigenidem tibicinem iuſſiſſet, vt eum canere tibiis, quod honeſtiſſimum tum videbatur, doceret, traditas ſibi tibias cùm ad os adhibuiſſet, inflaſſetque, pudefactus oris deformitate, abiecit infregitq;. Ea res cùm increbuiſſet omnium Athenienſium conſenſu diſciplina tibiis canendi deſerta eſt. Id quod dicit ſcriptum eſſe in Commentario Pamphilę 29. Quamquam Duris in lib. de Euripide & Sophocle apud Athenæum lib.4. & vltimo, dicit ipſum Alcibiadem tibiarum artem non ex vulgari quouis magiſtro, ſed ex Panoſino, qui celeberrimus tunc erat, didiciſſe. Vide Plutarchum in vita illius.

m *Contra Pythagorei.*] Quintilianus lib.9.c.4. quod de compoſitione eſt non adeò longe à princ.

n *Cur autem citius.*] Hic omnino vide quæ ſcripſimus in noſtris ll. Connubial. l.6. num.38. incip. & ideo quamuis.

An inter auguria ſternutamenta ſint, & offenſiones pedum, & quæ illorum prædictio fuerit.

CAPVT XXVI.

ESSE inter auguria ſternutamenta & offenſiones pedũ, in naturali hiſtoria [a] Plinius notauit, quæ ſymbola dicta ſunt. Plerique contrà: nam ſternutamenta non facere auſpicium cenſent: ſed cum captatis auguriis ſuperueniunt, illa rata facere, ſiue boni prænuncia ſint, ſiue mali: qualiaque prædicta, præuiſaque fuerant, affirmare & probare ſermonis veritatem putauerunt, [b] Homeri exemplo, qui Penelope malum procis futurum ab Vlyſſe referente, Telemachum facit ſternutaſſe. [c] Et Xenophonte ad milites concionante, ſub idem tempus ſternutans quidam, omen fecit feliciſſimum, ita vt totius dux militiæ crearetur. [d] Themiſtocle verò ad aras ſacrificante, à dextra

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

a *Plinius notauit.*] Libr. 2. cap.7. & iterum libro 28. cap.2.

b *Homeri exemplo.*] Lib.17. Odyſ. cuius in eam rem hi verſus ſunt non longè à fi. eius lib.

ὣς φάτο, τηλέμαχος δὲ μέγ' ἔπταρεν, ἀμφὶ δὲ δῶμα
σμερδαλέον κονάβησε. γέλασσε δὲ πηνελόπεια
αἶψα δ' ἄρ' εὔμαιον ἔπεα πτερόεντα προσηύδα
ἔρχεό μοι τὸν ξεῖνον ἐναντίον ὧδε κάλεσσον.
οὐχ ὁράᾳς ὅ μοι υἱὸς ἐπέπταρε πᾶσιν ἔπεσσι.

c *Et Xenophonte.*] Ex ipſo Xenophonte, vide lib.6.

d *Themiſtocle.*] Plutarchus in vita illius. Sed tu interim vide illud Catulli epig.42. de Acme & Septimio.

ſternutans homo augurium fecit, quo præcipui captiui immolarentur. [e] Hippiæ quoque dum ſternutat, excuſſus dens, magnum augurium fecit calamitatis futuræ. Inde [f] apud veteres incuſſa fuit religio in ſternutamentis bonum omen & ſalutem precari: quod [g] Tiberium Cæſarem mirifice exegiſſe dicunt, vt ſi quid infandi dirique immineat, ea precatione & ſalute auertatur. [h] Ariſtoteles autem, quod è capite hominis tanquam ex arce ducunt originem, quæ pars diuina, & ſanctior homini eſt, propterea prodeuntem inde ſpiritum, tanquam ſignum augurale & diuinum numen, nos venerari decere cenſuit. [i] Ea quidem apud eos qui iſta perueſtigare adorti ſunt, mixæ obſeruationis fuere. nam ſi eſſent matutina, nefanda ominari, & rei inceptandæ irritos conatus facere: ſi vero meridiana, firmiſſimi auſpicij eſſe, præcipuè à dextris, arbitrati ſunt. Sæpe tamen [k] ſymbolum veritatis, & prognoſticum liberationis facere ab inſidiarum metu voluere. [l] Fuitque animaduerſum, inter epulas medio accubitu, ſternutamento reuocari ferculum: ſi non poſtea guſtetur aliquid, inter dira, & certiſſimo exitio haberi. Sed tametſi de [m] ſternutamento variata opinio ſit, [n] offenſiones tamen pedum infauſti ſemper ominis fuiſſe, ac portenti & prodigij mali, vulgo proditum eſt. [o] C. Gracchus qua die ciuili ſeditione oppreſſus fuit, domo egrediens, ita pede limen offendit, vt non parua vis ſanguinis efflueret. [p] Neroni quoque in expeditionem Alexandriam profecturo, lacinia ſurgenti adhæſit. [q] Craſſi etiam filius contra Parthos proditurus in aciem, ita pedem offendit, vt humi proſtratus concideret: quos omnes vehementi diſcrimine & immani ſtrage oppreſſos, atque indigniſſimam fortunam expertos ſatis conſtat. Patentque abundè exempla, quæ ſingula exequi longum eſſet. Illud tamen annotare ſuccurrit, adeò Romanos olim in magnis minimiſque rebus auſpiciorum euentus atque omina obſeruare ſolitos, vt ab inceptandis proſequendiſque negociis leui ſuſpicione auguriorum, velut triſtia portenderent, & magna infortunia facerent, auocarētur. Nec modò auſpicia, ſed ſacrificia, ludoſq; ſolennes ita obſeruarunt, vt ob minimas ſæpe cauſas illos inſtaurarent & reficerent. Sacrorū vero cęremonias tā ſanctè coluerunt, vt ex leui offenſione idem ſacrificiū trigeſies inſtauratum, & denuo ac ſępius procuratū fuerit.

Salutē precari in ſternutamētis.

Obſeruatio ominis ex ſternutatione.

Omē ex pedum offenſione.

ANNOTATIONES.

Hoc vt dixit, amor ſiniſtra, vt antè
Dextra, ſternuit approbatione.

Quos verſus alij ſic diſtingunt,

——Amor ſiniſtra, vt antè
Dextra ſternuit approbatione.

Et ſequitur,

Nunc ab auſpicio bono profecti
Mutuis animis amant, amantur.

e *Hippiæ quoque.*] Herodotus lib. 6.

f *Apud veteres.*] Plin. lib. 28. cap. 2. Et Apuleius Metam. lib. Adde & veteres ipſos exiſtimaſſe ſternutamentum medium quoddam omen eſſe, quo ſcilicet nunc boni aliquid, nunc mali portenderetur, vt annotarunt interpretes Theocriti in eum locum ex Talyſiis,

Σιμιχίδᾳ μὲν ἔρωτες ἐπέπταρον, ἦ γὰρ ὁ δειλὸς
Τόσσον ἐρᾷ μυρτοῦς, ὅσον εἴαρος αἶγες ἐρᾶντι.

Hucque etiam ſpectat illud ipſius Theocriti in Epitha. Helenes.

ὄλβιε γάμβρ᾽ ἀγαθός τις ἐπέπταρεν ἐρχομένῳ τοι
ἐς Σπάρταν.

Et illud quoque Propertij lib. 2. eleg. 3.

Nunc tibi naſcenti primum (mea vita) diebus
Aridus argutum ſternuit omen amor.

g *Tyberium Cæſarem.*] Plinius d. lib. 28. c. 2.

h *Ariſtoteles.*] Proble. ſectio. 33. c. 7. & 9.

i *Ea quidem.*] Hæc & ipſius Ariſtotelis ſunt eiuſdem ſectionis c. 11. vbi eius rei rationem reddit,

k *Symbolum veritatis.*] Albertus Magnus vbi tradit, Augurum ſcientia contineri, ſternutamentum eſſe veritatis ſignum, & liberationis Prognoſticon ob inſidiarum diſcriminibus.

l *Fuitq; animaduerſum.*] Plinius d. lib. 28. c. 2.

m *De ſternutamento.*] Vidè Ciceronem libr. 2. de Diuinat. Cuius hæc verba ſunt, Quæ ſi ſuſcipiamus, pedis offenſio nobis, & abruptio corrigiæ, & ſternutamenta erunt obſeruanda. & Plin. lib. 2. c. 7. Ecce fulgurum monitus, oraculorum præſcita, aruſpicum prædicta, atque etiam parua dicta in auguriis ſternutamenta, & offenſiones pedum.

n *Offenſiones tamen pedum.*] Cicero & Plinius locis proximè citatis, & præterea Plutarchus in Demetrio & in Craſſo, & in Tiberio Graccho. Et Valerius Max. lib. 1. c. 4. vbi de ipſo Graccho loquitur. Et Tibullus lib. 1. eleg. 3.

O quoties ingreſſus iter, mihi triſtia dixi
Offenſum in porta ſigna dediſſe pedem.

Et Ouidius in epiſt. Laodamiæ ad Proteſilaum,

Hunc fateor volui reuocare, animusq; ferebat:
Subſtitit auſpicij lingua timore mali.
Cum foribus velles ad Troiam exire paternis,
Pes tuus offenſo limine ſigna dedit.
Vt vidi, ingemui, &c.

o *C. Gracchus.*] Imo Tiberius eius frater ex Plutarcho & Valerio vbi ſuprà.

p *Neroni.*] Suetonius in vita ipſius c. 19.

q *Craſſi.*] Plutarchus in Craſſo, quem & ſuprà citauimus.

Quæ poteſtas proconſulis foret, quiue erant proconſules, & an idem iuris quod conſules haberent.

CAPVT XXVII.

QVOTIES inſtantibus curis mihi animus laxatus fuit, ſępenumero quæſiui quę poteſtas proconſulum foret, illorum quibus finito conſulatu, prorogatum eſſet imperium. Et dum quæro, ab authoribus traditum memoratumq; inueni, quòd vbi [a] finito magiſtratu annuo, non expediret conſulem prouincia decedere: illi, ne ſine honore eſſet, imperium ſæpe prorogari, vt eam prouinciam proconſul, non vt conſul adminiſtraret. Continuabat prorogabàtque illi ſenatus imperium, nonnunquam populus ſine ſenatu, ex authoritate tribunorum plebis. Nam ſi in decernenda prouincia ſenatus auerſaretur, [b] tribunus ad populum ferebat, plebſq; ſciebat, & ex ſcitu plebis &

Poconſul.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

a *Finito magiſtratu annuo.*] Liu. 1. Dec. lib. 8. & alibi ſæpe.

b *Tribunus.*] Nam & Sulpitius Tribunus plebis Mariū proconſulem

ſuffragatione populi proconſulatum decernebat: idque quod à populo ſcitum erat, ratum firmúmque manebat. His ergo à populo vel ſenatu prorogabatur ſæpe imperium ad ſex menſes, modo ad annum, aut donec debellati hoſtes, vel reuocati à ſenatu forent, prout ex republica eſſe videbatur. Publius [c] enim Philo conſul narratur primus cui prorogatum imperium fuiſſet, & ex eo proconſulare officium cœpit pro munere dari. [d] Scipioni deinde Aphricano in Aphricam profecto, ne finito conſulatu, incommodo reipublicæ prouincia decederet, imperium conſulare, donec debellatum eſſet, prorogatum fuit. Nonnunquam ſtantibus conſulibus, ſi qui in prouincia tumultus aut motus orirentur, pluréſque prouinciæ oporteret præeſſe: nouos proconſules ſenatus, nunc iiſdem nunc aliis decretis prouinciis creauit, ipſiſque plerunque legiones & exercitus commiſit & mandauit: [e] poterátque non modo conſuli, ſed prætori proconſulare munus dari: ſicut exemplis pluribus extat. Sempronio enim Graccho, & Quinto Fabio Maximo conſulibus, quum Hannibal Italiam omni clade belli peruaſtaſſet, [f] Claudius Marcellus ex prætore proconſul deſignatus, vires Hannibalis multis prælus ita fregit & comminuit, vt facile vinci poſſe documentum daret. Quin & illud animaduerſum eſt, eaſdem legiones atque exercitus quibus antea conſules præfuiſſent, ipſis proconſulibus prorogato imperio demandari, vel nouos comparari contra repentinos motus, quibus hoſtibus obuiam ire, & magnis opibus rem gerere poſſent. [g] Habebatque proconſul proconſulatus inſignia eadem, quæ & conſulatus. Nam & lictores, faſces, ſecures, prætextam, curulemque ſellam in prouincia ſibi decreta velut conſul retinebat, quibus inſignibus pro imperij maieſtate, proque ſplendore dignitatis conſpicuus erat: [h] niſi eam adiret prouinciam, in qua conſul præſens foret, aut è prouincia decedens, Romam aduentaret. Tunc enim finito honore, ſine imperio aut inſignibus erat. proconſuli enim [i] portam Romæ ingreſſo, minuebatur honor, priuatúſque & ſine imperio cenſebatur. [k] Neque enim proconſulem habere imperium, vbi vnà eſſet conſul, conſentaneum erat, [l] niſi par illi imperium delegatum fuiſſet. Tunc enim & conſularia ornamenta, & poteſtas vtrique erat par. Hoc tamen intererat, quòd proconſules aut proprætores auſpicia non habebant: quippe inauſpicati erant, quum conſules prætoréſque auſpicia haberent maxima. Si tamen conſul in prouinciam veniret, in qua proconſul degeret: ipſe ſine lictoribus & faſcibus conſuli obuiam ire, & velut priuatus equo deſcendere, & obſequium præbere debebat. Quod [m] vero æquatum imperium proconſuli vna cum conſule fuerit, pluribus patet exemplis. [n] Nam & cum T. Claudio conſule, qui Aphricam prouinciam ſortitus erat, P. Cornelij Scipionis, qui illam proconſul adminiſtrabat, æquatum imperium fuit. Et quum vrbs ab [o] Hannibale admotis hoſtiliter legionibus premeretur, metúſque de ſumma rerum eſſet, Q. Fuluium proconſulem Capua profectum, ne ei minueretur imperium, quòd vrbem iniſſet, exæquato cum conſulibus imperio, vrbi præfuiſſe legimus. In vrbem tamen reuerſus proconſul, poterat abſentibus conſulibus eorum vices gerere, vrbi præeſſe, ſenatum habere, comitia futuris conſulibus indicere, & [p] ſi in prouincia ſibi decreta quid triumpho dignum geſſerat, etiam de victis hoſtibus triumphare. [q] P. Philo proconſul, & cui prorogatum imperium ſæpe fuit, Græcis in Campania debellatis, qui rupto imperio deſciuerant, de Palæpolitanis ſimul & Græcis triumphum egit. [r] Et Seruilius proconſul de Cilicibus & Iſauris, quòd indomita ingenia debellaſſet, triumphaſſe fertur: [s] tametſi proconſulem non gerere magiſtratum legitimum, & ideo triumphare minime poſſe, plerique aſſeuerent. Fuit tamen animaduerſum, proconſulem ſine prouincia nonnunquam, vt milites in officio haberet, & obſequentes imperio, à ſenatu creatum, exercitui præfuiſſe. [t] Qui etiam legatum & quæſtorem, quorum conſilio niti, quibúſque adiutoribus & miniſtris tam in adminiſtranda prouincia, quàm gerendo bello vti poſſet, ſicut conſul habebat. [u] Illud etiam non prætermiſerim, proconſuli ſex tantummodo faſcium inſignia præire, apud nonnullos ſcriptis mandatum fuiſſe, licet alij duodecim faſces, lictoréſque, & eadem inſignia honorum proconſuli ſicut conſuli apparere argumentis aſſeuerent. Quę quidem inſignia ſtatim [x] atque vrbem ingreſſus eſt, proconſul accipit: contentioſam [y] vero iuriſdictio-

Proconſulis inſignia.

Procõſul & proprætor auſpicia non habebant.

Æquatum imperium proconſulis cum conſule.

Procõſulum poteſtas in vrbe cõſulibus abſentibus.

Procõſulum triumphus.

Procõſul ſine prouincia.

Faſces procõſulum ſex tantum.

l. 1. & 2. ff. de off. præs. C. lega & l. obſeruare. eod. tit.

ANNOTATIONES.

conſulem cõtra Mithridatem declarauit apud Plutarchum in vita ipſius Marij.

c *Publius enim Philo.*] Liuius 1. Dec. lib. 8.

d *Scipioni.*] Idem 3. Decad. lib. 10. poſt princ. P. (inquit) Scipioni nõ temporis, ſed rei gerendæ fine, donec debellatum in Africa foret, prorogatum imperium eſt.

e *Poteratq; non modo.*] Quod patet exemplo ſequenti.

f *Claudius Marcellus.*] Liuius 3. Decad. lib. item 3.

g *Habebatq; Proconſul.*] Vide tamen infra per totum hoc c.

h *Niſi eam adiret prouinciam.*] Vide infra.

i *Portam Romæ ingreſſo.*] Id eſt ex l. vlt. ff. de off. proconſ.

k *Neque enim proconſulem.*] Vbi ſuprà.

l *Niſi par illi imperium.*] Vide infra.

m *Quod vero æquatum.*] Probat exemplis ſeq.

n *Nam & cum T. Claudio.*] Liuius 3. Decad. lib. 10.

o *Et quum vrbs ab Hannibale.*] Idem eiuſdem 3. Dec. lib. 6.

p *Et ſi in prouincia.*] Hoc patet exemplis ſeq.

q *P. Philo.*] Liuius Decad. 1. lib. 8.

r *Et Seruilius.*] Sextus Ruffus in hiſtoria Romanorum, vbi de Silicia & Iſauria loquitur.

s *Tametſi proconſulem.*] Vide alibi ſupra lib. 1. c. 22.

t *Qui etiam legatum.*] Proconſulem habuiſſe legatũ, vt conſulem, intelligas ex infinitis locis Liuij & præterea ex Cic. in Orat. in Vatini. Et Cor. Tacit. lib. 11. vbi loquitur de Tarquinio Priſco legato Tauri proconſulis Africæ, & ex l. 2. & l. obſeruans. §. poſt hæc, & l. aliquando. & l. ſolet. in pr. & §. legatos. & l. meminiſſe. §. 1. & l. ſi quid erit. & l. legati. & l. & legati. ff. de offic. proconſ. & legat. & l. ſi quis forte. § ſi quis comitum. ff. de pœnis. & l. cum prętor. § is quoque. ff. de iud.

u *Illud etiam non prætermiſerim.*] Id eſt ex l. proconſ. ff. de offic. proconſ.

x *Statim atque vrbem ingreſſus.*] Legendum, egreſſus ex l. 1. & 2. ff. eod. tit. vide Florentinum.

y *Contentioſam vero.*] Ex d. l. 1. & 2.

Q 3 z Apud

nem, niſi in decreta prouincia non exercet: voluntariam autem, vbique: quippe manumitti apud eos tam liberi quam ſerui vbique poſſunt: ẑ apud legatum vero proconſulis, non poſſunt. a Hoc tamen intereſt, quòd proconſul in decreta ſtatutaque ſibi prouincia ius tantùm dicit: conſul vero, etiam extra prouinciam & vbique dicit: quódque b ante ſucceſſoris aduentum, legatum dimittere non decebat proconſulem. Id enim lege Iulia repetundarum, vetabatur. Fuitque memoriæ proditum, non conſulibus modò prorogato imperio vltra tempus finiti honoris, proconſularem iuriſdictionem fuiſſe: ſed & conſulem deſignatum, ante conſulatum proconſulare imperium geſſiſſe. Siquidem Nero Cæſar & alij deſignati conſules ante initum honorem ſæpe proconſulare imperium geſſere. c Et prætores prætura functi, d & quæſtores poſt quæſturæ munus ex ſenatus decreto prouinciæ præfuere vltra præſcriptum, qui non prætores, aut quæſtores, ſed e proprætores f proquæſtoréſque dicti nominatique ſunt. Eundemq; proprætorem & conſulis legatum fuiſſe ſimul: quæſtoremque conſulis, pro prætore prouinciæ præfuiſſe, ibique inſignia prætoria, aut quæſtoria habuiſſe, multiplici exemplo probatum eſt. Illud quoque admonitu non inutile duxerim, quaſdam g prouincias proconſulares fuiſſe, ad quas ſoli mittebantur proconſules: quaſdam conſulares, nonnullas præſidiales, pleraſque prætorias, quibus conſules, præſides, prætoréſque præfecti erant. Nam h Carthago proconſularis erat prouincia. i Numidia, Libya, & k Aſia citra Taurum, & l Cyrenæ, m conſulares. n Tripolis, & vtraque o Mauritania, atque p Ægyptus, ſub præſidibus fuere. q Cyprus, r Iberia, s Sardinia, t Sicilia,

Conſul in quo à proconſule differat.

Proprætores Proquæſtores.

Prouinciæ proconſulares, conſulares, præſidiales & prætoriæ.

ANNOTATIONES.

ẑ *Apud legatum verò proconſulis.*] d.l.2.

a *Hoc tamen intereſt.*] d.l.1.eod.tit.

b *Quodq; ante ſucceſſoris aduentum.*] d.l.meminiſſe.§.1.eo.tit.

c *Et prætores.*] Liuius 3.Decad.lib.6. In Hetruriam, inquit, C.Calphurnius poſt Præturam prorogato in annum Imperio miſſus. Et 4.Decad.lib.1. M.Valerio Falconi, qui prætor priore anno fuerat, Campaniam prouinciam habuerat, prorogatum in annum imperium, vti proprætor in Sardiniam traiiceret.

d *Et quæſtores.*] Vide infrà, in verbo, proquæſtores.

e *Proprætores.*] Vt patet ex illo loco Liuij 4.Decad.lib.1.& præterea ex Cicerone lib.2.de Diuinat. Quam multi anni ſunt, cùm bella à proconſulibus, & proprætoribus adminiſtrantur. Et in orat.de prouinciis Conſul. Res in Sardinia cum maſtrucatis Latrunculis à proprętore vna cohorte auxiliaria geſta. Et Philip.5.de Auguſto loquen. Proprætorem facimus, & in Epiſtolis ad Atticum li.8.& ipſo quoque Liuio 3.Decad.lib.3.vbi de Octauio proprętore Siciliæ, & de Cornelio Mammula Proprætore Sardiniæ, loquitur, & C. item Terentio proprætore Hetruriæ. & lib. 9. vbi de proprætoribus Tarenti, & Capuæ, & rurſum vbi Cn.Octauio proprætore Sardiniæ. & Suetonio in Auguſto cap. 25. & Tacitus libr. 2. vbi de Latunio Paude proprætore Mœſiæ dicit.

f *Proquæſtoreſq;.*] Cęſar lib.5.belli Ciuilis. Ipſe ait omnibus rebus diligentiſſimè conſtitutis, liberis ſuis L. Cæſari, qui tum proquæſtor fuerat commendatis &c. Et Cice.lib.4.Acad quæſt. Cùm Alexandriæ proquæſtor eſſem. & in 2. in Verrem actio. eum cui legatus & proquæſtor fuiſſet, & in iudicium ſuis maleficiis adduxit, &c. Extantque eiuſdem Cice.epiſtol.ad Apuleum proquæſtorem lib. epiſtol.famil. 13.epiſt.21.& ſeq. Sed & adde prolegatos ex Cornelio Tacito lib.1. vbi loquitur de Viniano Annio prolegato quintæ legionis.

g *Quaſdam prouincias.*] Id Strabonis eſt li.vlt.ad fi.& Ruffo in epitemate. Sed hic illud eſt notandum, nihil in hac re certi fuiſſe, neque enim prouincias perpetuò eaſdem manſiſſe, ſed quæ primo conſulares erant, poſtea factas fuiſſe procõſulares aut prętorias, & è diuerſo, vt patebit ex multis, quæ mox dicemus, & ex infinitis ſcriptorum locis, præſertim Liuij, & Corne.Taciti: & videbis ampliſſimè apud Vulgangum Lazium virum meæ diligentiæ, Commentariorũ Reipub.Romanæ lib.2.cap.5. Vt interim non omittam M. Antoninum Imperatorem prouincias, ex proconſularibus conſulares aut prætorias pro belli neceſſitate feciſſe, vt in eius vita ſcribit Iulius Capitolinus.

h *Carthago.*] Sextus Ruffus in lib de hiſtoria Romanorum. Tacitus libr. 3. Annalium: vbi in Africam tradit delectum fuiſſe proconſulem. & paulò pòſt, Nominati ſunt M.Lepidus, Iunius Blæſus ex quîs proconſul Africæ legeretur. & lib.12.memorat Taurum Africam imperio conſulari regẽtem. & lib.17. memorat Galbam proconſulem Africæ. Sed & Macedonia proconſularis fuit ſub Adriano. Iunius Ruffus ex Calliſtrato iuriſconſulto. Quanquam & proprætor eius quoque fuit. M. Valerius Leuinus apud Lucianum 4. Decad.lib.1.

i *Numidia.*] Hanc enim conſularem fuiſſe tradit Ruffus vbi ſuprà.

k *Aſia.*] Et hanc quoque Tacitus lib.2. verùm idem libr. 13.in princ.memorat Iunium Syllanum proconſulem Aſię. & lib.12. Seruium & ipſius Aſiæ proconſulem. & lib. 19. ſcribit Fonteium Agrippam proconſulem eam annuo imperio tenuiſſe. Et Seneca lib.12.de Ira cap.1.in fi. Voleſium ſub Auguſto proconſulem Aſiæ. Sed aliquando prætorem fuiſſe videri poteſt ex Suetonio in Cæſare c.2.

l *Cyrenæ.*] Eam tamen proconſularem tradit Tacitus lib.1.

m *Conſulares.*] Adde & Hiſtriam ex Liuio 5. Dec.lib.1.vbi eam prouinciam ſortitus eſt C. Claudius pulcher. conſul. & Syriam ex Suetonio in Veſpaſiano c.4.

n *Tripolis.*] Sextus Ruffus vbi ſuprà.

o *Vtraque Mauritania.*] Ibidem. Verùm fuit aliquando ſub procuratoribus, vt ex Tacito videre licet lib.17.vbi & de aliis etiam loquitur.

p *Ægyptus.*] Ea tamen aliquando ſub Equitibus Romanis fuit ex D. Auguſti inſtituto, vt colligi poteſt ex Tacito libr. 12.in paruis, & clarius lib.17.in paruis, quòd & dicetur infrà eo.lib.c.19. Adde & Galliam, hoc argumento, quod Valerianus Imperator Poſthumum & Galliæ præſidem fecit, authore Trebellio Pollione in vita ipſius Poſthumi. Et Dalmatiã ex Flauio Vopiſco in Carino vbi ita ſcribit: Tunc autem Præſidatum Dalmatiæ adminiſtrabat &c.

q *Cyprus.*] Hanc prætoriam fuiſſe tradit Strabo libr. 14.ad finem.

r *Iberia.*] Id eſt Hiſpania, ita dicta ab Ibero amne, ob quem vniuerſam Hiſpaniam Græci appellauere Iberiã, teſte Plin. lib.3.c. 3. Solino c.36. Nam ex ipſa Hiſpania Romani duas fecere prouincias, ſcilicet Hiſpaniam anteriorem & vlteriorem, vt vtramque prætoriam, vt patet ex infinitis locis Liuij, & maxime 4. Decad.lib.2.& lib.3.& lib.9 & ex Strabone lib. 3. Et ſimpliciter Hiſpaniam prætoriam fuiſſe tradit Iuriſconſultus Pomponius in l.2.§.capta. ff. de orig iur. Appianus autem li.2. bellorum Ciuilium meminit Q.Caſſij prætoris Iberiæ.

s *Sardinia.*] Et hanc quoque Prætoriam fuiſſe teſtatur Liuius 3.Decad.lib.5. in fin. & lib.6.& 7.& 4.Decad lib.1.& 4.& 8.& Pomponius Iuriſconſultus in l. 2. §. capta. ff. de origin.iur.

t *Sicilia.*] Sed hanc prætoriam tradit Cicero in omnibus

[u] Illyricus, Achaia, Creta, & [x] Bithynia, [y] prætoriæ. [z] Sardiniam & Corſicam, olim prætorias, poſtea ſub præſidibus fuiſſe comperimus. Soli verò Maſſilienſes & Nemauſenſes ab onere prouincialis prætoriæ feruntur immunes. Cùmque omnis [a] Hiſpania in ſex prouincias diuidatur, ex his [b] Bœthica & Luſitania conſulares fuerunt, [c] reliquæ ſub præſidibus. [d] Ea verò in quatuor conuentus diuiſa fuit, in quibus dabantur iura; Gaditanum, Cordubenſem, Actiſatanum, & Hiſpalenſem. [e] Luſitania vero in Emeritenſem, Pacenſem, & Scalobitanum. [f] Norici & Pannonij in quatuor prouincias; Valeriam, Sueuiam, Dalmaticam, & Meſiam. [g] Cappadocia in decem præturas, poſtea in ſatrapeas diuiſa fuit. Armeniæ magna pars in duodecim gubernationes. [h] Chatramotitæ qui iuxta ſinum Arabicum incolunt, in quatuor monades. [i] Paphlagonia in tetrarchias, Myſia in adminiſtrationes, [k] Ægyptus in præfecturas & regiones, Syria in toparchias, Thracia [l] in ſtratageas, Troas in nouem principatus: Indi in ſex quinterniones, ſingulas præfecturas diuiſere. [m] Nonnulli in ſatrapeas, ſicut Laodiceam. [n] Alij in ethnarchias, [o] multi in tribus, plerique in claſſes aut centurias partiti fuere. [p] Gallia, Aquitania, & Britannia, prouinciæ decem & octo numerantur, ad quas præſides mittebantur, quas Cæſar in prouinciæ formam redegit primus. [q] Macedonia ſeptem prouincias habuit, [r] totidem Illyricus, [s] Thracia ſex. Auguſtus Galliam & [t] Ægyptum, Claudius [u] Cappadociam, [x] Cæſar Arche-

Hiſpaniæ prouinciæ. Norici & Pannonij. Cappadocia. Armenia. Chatramotitæ. Paphlagonia. Myſia. Syria. Troas. Indi. Gallia. Aquitania. Britannia. Macedonia. Illyrici. Thracia.

ANNOTATIONES.

propè actionibus in Verr. & Liuius 3. Dec. lib. 5. poſt principium, & iterum in fine. & lib. 7. & alibi ſæpe, & 4. Decad. lib. 8. & 9. Et Pomponius vbi ſupra, verum Sextus Ruffus in d. lib. de hiſtoria Romanorum ſcribit eam primùm Marcellum conſulem obtinuiſſe, deinde a prætoribus rectam eſſe, poſtea commiſſam fuiſſe præſidibus. Sed & eam aliquando fuiſſe proconſularem ex eo conſtat, quod ſcribit Ælius Spartianus in vita Septimij Seueri eum Siciliam proconſularem ſorte meruiſſe.

u *Illyricus.*] Ex Liuio 5. Decad. libr. item 5. Ex quo etiam intelliges Macedoniam fuiſſe prætoriam. Eam tamen proconſularem dicit Tacitus libr. 1. Sed eam etiam præſidialem fuiſſe argumento eſt, quòd Decius Imperator ſcripſit Meſſalæ præſidi Achaiæ, apud Trebellium Pollionem in vita Claudij Secundi. Proconſularem tamen aliquando fuiſſe conſtat ex eo. Tacito libr. 3. vbi Cæſius Cordus proconſul Cretæ fuit. & Seneca lib. decla. 9. decla. 4. vbi loquitur de Appio proconſule Cretæ.

x *Bithynia.*] Catullus Appianus lib. 4. bellorum Ciuilium, dum loquitur de Apuleio prætore in Bithynia ſub Bruto. Idque etiam videre licet ex Catulli epig. 10. de Varro. Sed & ea aliquando ſub præſidibus fuit, vt patet ex l. generaliter. §. ſpurios. de pecun.

y *Pretoria.*] Adde & Hetruriam quæ & ipſa prætoria fuit, ex Liuio 3. Decad. lib. 6. poſt princ. & lib. 7. vbi dicit C. Calphurnium proprætorem eam prouinciam obtinuiſſe. Nam & ibi præturam egit Hadrianus, vt tradit Spartianus in vita illius. Et Apuliam ex Liuio 3. Decad. libr. 5. in fi. & 4. Decad. lib. 10. Et Africam ex Asconio in 3. in Verrem act. vbi meminit C. Fabij Hadriani prætoris Africæ. Et Syriam ex Appiano lib. 4. bellorum Ciuilium in duobus locis. Et primo quidem dum loquitur de Eubulo Syriæ prætore ſub Antonio ſecundo, vbi loquitur de Cicerone Ciceronis illius filio Syriæ etiã prætore. Et lib. 5. vbi loquitur de Scauro etiam eius gentis prætore. Et Narbonẽſem prouinciam Pomponius Iuriſconſultus in d. l. 2. §. capta. ff. de orig. iur. Et Galliam ex eodem eiuſdem 3. Decad. lib. 6. poſt princ. & libr. 7. Ex quo facile intelligis verum eſſe quod ſuprà diximus prouincias nõ ſemper eaſdem fuiſſe, modò enim conſulares, modo proconſulares, modo prætorias, modo præſidiales. Suprà enim docuimus Galliam aliquando ſub præſidibus eſſe quæ nunc prætoria eſt.

z *Sardiniam & Corſicam.*] Sextus Ruffus in hiſtoria Romanorum dicit, quòd primum ſuos prætores habuerint, nunc verò ſingulæ a ſuis præſidibus reguntur. Sed & ipſam Sardiniam ex prætoria conſularem factam propter belli magnitudinem ſcribit Liuius 5. Decad. lib. 1.

a *Hiſpania in ſex prouincias.*] Sextus Ruffus vbi ſupra, verùm Liuius & Strabo in duas, vt ſuprà diximus. At Pomponius Mela lib. 3. Solinus cap. 36. poſt princ. & Ptolemæus lib. 2. cap. 4. in tres prouincias diuidunt, vt apud ipſos videre poteris.

e *Ex his Bœthica & Luſitania.*] De vtraque Sextus Ruffus vbi ſuprà. Verùm Strabo lib. 3. ita de Bœthica loquitur tanquam ſit prætoria, cùm dicit, Ad Bœthicam prætorem mitti qui legatum habet, & quæſtorem, quod & nos alibi diximus.

c *Reliqua ſub præſidibus.*] Ruffus in eod. lib.

d *Ea vero.*] Scilicet Bœthica. Plinius lib. 3. cap. 1. Idem tamen eiuſdem libr. cap. 3. poſt princip. dicit vniuerſam Hiſpaniæ prouinciam diuidi in ſeptem conuentus, quos & ipſe nominat, vti etiam facit Martianus Capella libr. 6. de Gaditano autem conuentu loquitur etiam Suetonius in Cæſare cap. 7.

e *Luſitania verò*] Plinius lib. 4. & 22.

f *Norici & Pannonij.*] Sextus Ruffus vbi ſuprà. Hic autem Mœſiam non Meſiam ſcribendum eſt, cuius proprætorem fuiſſe Latinium Pandum ſupra diximus ex Tacito.

g *Cappadocia.*] Strabo lib. 12. poſt princ.

h *Chatramotitæ.*] De his Plinius libr. 6. cap. 28. non ſemel, ſed nihil tale de his dicit.

i *Paphlagonia.*] Strabo lib. 12.

k *Ægyptus.*] Strabo lib. 17.

l *Thracia.*] Plinius lib. 4. c. 11. in princ. vbi dicit Thraciam in Strategias quinquaginta diuiſam. Adde & Armeniam ex eod. Plinio lib. 6. c. 9.

m *Nonnulli in Satrapeas.*] Herodotus lib. 1. vbi loquitur de Babylonijs. & lib. 3. vbi ſcribit Darium illũ primum Perſarum Regem, regnum in 20. ſatrapeas cõſtituiſſe. Et Plinius lib. 6. cap. 26. in fi. Q. Curtius lib. 5. vbi dicit Alexandrum donaſſe Mazæum ſatrapia Babyloniæ, & iterum eod. lib.

n *Alij in ethnarchias.*] Vt videre licet ex Epiſtola Claudij Imperatoris apud Ioſephum libr. Antiquitatum Iudaicarum 19. cap. 4. & libr. 2. de bello Iudaico cap. 5. & 8. in princ.

o *Multi in tribus.*] Vt Romani, & Athenienſes, & alij de quibus ſuprà lib. 1. c. 17.

p *Gallia, Aquitania, & Britannia.*] Id enim de his tribus dicit Sextus Ruffus in lib. ſuprà ſæpius citato.

q *Macedonia.*] Sextus Ruffus in d. lib. Verum Liuius 5. Decad. libr. 5. ſcribit Paulum Æmylium diuiſiſſe in 4. partes, quas inibi declarat.

r *Totidem Illyricus.*] Imò 7. & 10. ex Ruffo c. 11. quo de Traiano loquitur.

s *Thracia ſex.*] Sextus Ruffus d. c. 11.

t *Et Ægyptum.*] Suetonius in vita ipſius Auguſti cap. 18. Vide Sextum Ruffum vbi ſupra, vbi de Cirenaica regione.

u *Claudius Cappadociam.*] Cornelius autem Tacitus libr. 2. ſcribit ſub Tyberio Cappadoces in formam prouinciæ redactos.

x *Cæſar Archelao.*] Strabo lib. 10. non multo poſt princ. & vide Hegeſippum lib. 2. hiſtoriarum.

lao vita functo, maiorem Cappadociam Romanorum prouincias fecit. Proditur tamen [y] Ciaxares primus Aſiæ populos in prouincias diſtribuiſſe, & in ſuum quemque ordinem diſtinxiſſe, haſtatos, ſagittarios, & equites. [z] Nero Cæſar Pontum Polemoniacum & Alpes Coctias, Polemone rege vita functo, prouincias fecit: & [a] nationes alpium maritimas in ius Latij tranſtulit. Fertur vero de [b] Cappadocia mirum, quod cum liberi eſſent, libertatem à Romanis deprecati ſunt: aſſerentes illam ſe ferre non poſſe, & ſub regibus eſſe maluere. [c] Veſpaſianus Achaiam, Lyciam, Thraciam, Ciliciam, Comagenem, Rhodum, Byzantium, & Samum libertate adempta prouincias fecit: [d] Traianus Daciam, Meſopotamiam, Aſſyriam, Arabiam, & Armeniam. [e] Fuitque hæc dignitas apud Romanos in vſu frequens, maximique ſplendoris: donec temporis interuallo, [f] poſt Hadrianum imperatorem & ordo & honor proconſularis deſiere. Siquidem [g] M. Antoninus imperator, prouincias ex proconſularibus, conſulares aut prætorias pro belli neceſſitate fecit: [h] ipſe Auguſtus, pacatas imperij prouincias & ab hoſtili tumultu ocioſas, populo Romano regendas dedit, ſibique tumultuantes & operoſas, aut hoſtium incurſionibus inquietas deſumpſit: ad quas modo proconſules, præſides, aut præfectos cum imperio, modò præſidia & exercitus, nonnunquam legiones & auxilia deſtinauit. [i] Tiberius quoque Achaiam, & Macedoniam onera deprecantes, proconſulari imperio exemit, ſibique illas regendas aſciuit.

Cappadoces libertatẽ deprecati.

Procõſulum dignitas quando deſijt.

ANNOTATIONES.

y *Ciaxares.*] Herodotus lib. 1.

z *Nero Cæſar.*] Suetonius in vita illius c. 18. Sextus Aurelius Victor in vita quoque ipſius. Eutropius de geſtis Romanorum libr. 7. cap. 6. Euſebius in Chronicis Olympi. Et Caſſiodorus in Conſulibus Romanis.

a *Et nationes alpium.*] Cornelius Tacitus lib. 15.

b *De Cappadocia.*] Strabo lib. 12. & Iuſtinus lib. 38.

c *Veſpaſianus.*] Suetonius in vita illius cap. 8. Eutropius de geſtis Roma. lib. 7. cap. 10. & Paulus Oroſius lib. 7. c. 6.

d *Traianus.*] Dion in vita illius. Eutropius lib. 8. c. 2. Sextus Ruffus in d. lib. c. 11. & cap. 16. Euſebius in Chronicis. Sed quantum ad Aſſyriam priuatim pertinet, Plutarchus in vita Pompeij, tradit eum Syriam quæ & ipſa Aſſyria eſt, in prouinciam redegiſſe.

e *Fuitque hæc dignitas.*] Scilicet proconſulis, vt paulo poſt declarat, nam ad eam longo veluti poſtliminio reuertitur.

f *Poſt Hadrianum Imperatorem.*] Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium. Erant Italiæ proconſules per partes præſidentes, quos multo deinde tempore Hadrianus cum Imperator extitiſſet Romanis innouare inſtituit, qui ordo poſt illum paruo tempore permanſit.

g *M. Antoninus.*] Iulius Capitoli. in vita illius.

h *Ipſe Auguſtus.*] Suetonius in vita ipſius c. 47. ante illum Strabo. lib. vlt. in fi.

i *Tiberius.*] Suetonius in Claudio c. 25. Sed hic non omittendum præter prouincias Conſulares, proconſulares, prętorias, & præſidiales, de quibus Alexander locutus eſt, fuiſſe Quæſtorias & equeſtres. De Quæſtorias videbis apud Volgangum lib. 2. c. 3. De equeſtribus videbis infra eodem libr. hic noſtro c. 29.

Licere vti accuſatiuo caſu nonnunquam in verbis localibus, contra regulas grammaticorum.

Capvt XXVIII.

Adhibitvs ſum in concilium, magis quàm in concilio: & in cauſam diſcendi potius, quàm in cauſa, dici cum frequentius tum ornatius, ſæpenumero videmus: fuitque hic ſermo veteribus non frequens modò, ſed concinnus & elegans. Titus Liuius de Macedonico bello: Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus eſſem in concilium. Idem: Si ſemel, inquit, in cauſam deſcenderit, nihil integrum futurum ſit Et alibi: In euentum eius vrbis poſitum, ſperni ab vniuerſa gente Theſſalorum, aut timeri. Et rurſus: In quæ conſilium dedi. Et de Macedonico octauo: In ædem Herculis ſignum ipſius dei poſitum, & ſeiuges equi. Quem dicendi modum habuiſſe proprium & perpetuum auſim contendere. Quinetiam illud animaduertimus, verbis localibus per accuſandi caſum, eundem frequenter vſum, contraque grammaticas regulas nouo exemplo multa vſurpaſſe, vbi minime conuenire putaretur, quæ oratio à regula Latinitatis procul abeſſe viſa eſt: ſed tamen rectè & probabiliter dici, in eáque magnum fuiſſe orationis ornatum, cuius patere poteſt, quippe de Macedonico bello Lucius Cornelius conſul, inquit, relicto ad exercitum Claudio legato, Romam venit. Idem: Quæ pro Chalcidentibus ad Euripi fretum dicta erant. Cæſar commentario quinto: Allobroges, inquit, crebrò ad Rhodanum diſpoſitis præſidiis. Cicero ad Catonem: Cum ad Cibiſtra quinque dies eſſem commoratus. & pleraque quæ frequenti lectione obuia ſunt, ex quibus ſatis exemplorum colligi poteſt: cum in exercitu, in caſtris, in Cibiſtris, grammatici omnes dicendum conſentirent. Quod tamen non ineleganter dici ſæpenumero videmus. Nam præter euphoniæ ſonum, qui aptior conuenientiórque fuit, cum præpoſitionem ad, accuſandi caſui adiicimus, eius eam vim virtutémque animaduertimus, vt prope locum rem agi, certiſſima obſeruatione deſignet, vt proximis modo authoritatibus oſtenſum eſt. Quod enim Cæſar ad Rhodanum diſpoſita præſidia habuit, aut Cicero ad Cibiſtra fuit commoratus, vel quod T. Liuius ad exercitum dicit legatum reliquiſſe: id ſigna, iuxta Rhodanum, exercitum, vel Cibiſtra: vel per ſolœciſmi modum dici grammatici volunt, & in primis Diomedes, vt e cœlo deſcendere in terris. Aut quandam magis intentionem, ac vim, & penitus atque alte

Verba localia cum accuſatiuo.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

Id caput ex iis eſt quæ aduerſus Laurentium Vallam ex compoſito prodita ſunt. Locus autem illius eſt Elegantiarum lib. 3. cap. 18. Quod autem citat Plinium Iuniorem ad Traianum, id eſt in Panegyrico ipſius Plinij ad Traianum.

fuiſſe penetratum in rem de qua agimus,exprimere contendimus, & tunc In, præpoſitio, accuſatiuo appoſita, expreſſius id ſignificauit,vt ſuperiore exordio & primis probatorum authoritatibus percenſuimus.Huius rei admonuit me liber obſeruationum grammatici cuiuſpiam, quæ in manus meas venere, in quibus ita ſcriptum legimus:In marmore inciſæ ſunt literæ,in gemma, in lapide,in ligno: non in marmor,gemmam,lapidem, vel lignum:contrà verò, in æs inciſas literas dicimus, non in ære: cum longe ſecus contra iſtius grammatici opinionem, crebrò apud authores vſurpatum inueniamus. Nam in lapide vel ligno, aut lapidem vel lignum, & in ære vel in æs inciſas literas paſſim dici licere, pluſculis exemplis apparet, maiorémque vim per accuſandi caſum exprimi, & penitus atque alte fuiſſe penetratum,demonſtrari.Plinius iunior ad Traianum: Quæ vos,inquit, patres conſcripti, nequa interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis.Plinius item naturalis hiſtoriæ quarto & trigeſimo: Vſus,inquit, æris ad perpetuitatem monumentorum iampridem tranſlatus eſt tabulis æreis, in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur. Cicero quoque actione ſexta in Verrem:Id non modò tunc ſcripſerunt, inquit, verùm etiam in ære inciſum nobis reliquerunt. Ex quibus apparet, per accuſandi & auferendi caſum in marmor & in æs, ac in marmore & ære inciſas eſſe literas, Latine dici licere: ſed quum accuſandi caſum ponimus, videri expreſſius atque altius rem fixam deſignari:quum verò ablatiuo vtimur, leuiter & in ſuperficie, & non penetrari funditus, ſignificari.

Laurentius Valla taxatus libr. 3. c. 18.

ANNOTATIONES.

num. Et his addere potes illud Tacîti libr.12. Et fixum eſt ære publico Senatuſconſultum.

Equeſtris ordo quando primùm cœptus fuit,quæq́; ipſius ordinis poteſtas & officium atque inſignia fuerint.

CAPVT XXIX.

RECTE [a] & condignè quidam exiſtimauerunt, quum duo ordines, plebis ſcilicet & ſenatorius, Romæ à principio editi fuiſſent:equeſtrem ordinem, [b] qui medium teneret locum,poſtea adiici cœptum eſſe:quibus purpura, vt patriciis & ſenatoriis, vti non licebat:ius tamen annulorum aureorum, quo inſigni à plebe ſecernebantur, & medius ordo notabatur, publice tributum ferunt. Quod quidem ius non equitibus modò, tanquam bellicæ virtutis inſigne, ſed & ſenatoribus & militiæ primoribus datum fuit. Is tamen ordo etſi ſenatorio minor, magnæ tamen amplitudinis vigoriſque habitus eſt:quippe erat auctus ampliſſimis honoribus, & ſenatorio pene par. Nam cum à principio originum,eiecto Tarquinio, & depulſo metu regio, in libertatem ſe vrbs vendicaſſet, [c] Brutus primus ex equeſtri ordine ſenatum suppleuit, trecentoſque delegit ſenatores, quorum conſilio & authoritate niterentur. Lapſis deinde temporibus, [d] Caius Gracchus Tiberij frater, & haud multò poſt [e] Liuius Druſus tribunus plebis,vberiori compēdio eum aliquando ordinem cum ſenatorio confundere decreuerunt: [f] vtq́ue plus dignitatis ferret, vt in ſenatum venire, & ſententiam dicere liceret,lege ſacrata,deinde plebiſcito ſanxerunt. [g] Quibus etiam equitibus tributum eſt, vt tametſi à cenſoribus in ſenatum allecti non eſſent, pro eo tamen quòd magiſtratus & honores geſſerant, in ſenatum venire, & ſuffragari, ac ſententiæ ius habere poſſent, qui ſunt Pedarij appellati. [h] Quinetiam equites ſupra ſenatores extulerunt, & velut longe principes plerumque antelati ſunt. Néve iudicia quæ penes ſenatores erant,illius tantum ordinis forent, idem M. Liuius, vt æqua parte penes ſenatum & equeſtrem ordinem diuiderentur, legem promulgaſſe fertur: quæ diu ſancta & incorrupta manſit: quæ res magnarum ſæpè diſſentionum & dimicationis pernicioſæ cauſa & ſeminarium fuit. [i] Ipſæq́ue decuriæ iudicum,quæ ex origine equeſtri deligebantur,mox pluribus diſcretæ nominibus fuere. Quippe alij tribuni æris,alij ſelecti,nōnulli appellati ſunt iudices:quibus poſtea * nongenti additi, ab omnibus ſecreti : [k] quibus ſcita ſuffragiorum in comitiis cuſtodire negocium erat: qui tametſi iudicum,non equitum nomina ferrent, tamen equeſtris fuiſſe ordinis, & inter equites adnumerari,haud dubium eſt.Namque & annulo vt equites vtebantur, & eadem habebant honoris inſignia, iiſdémque fungebantur muneribus. Ad quos aliquem ex nouis ciuibus, & cui haud multo tempore ciuitas data eſſet, admitti non decebat, quia nefas duxere ciuem nouitium inter equites adnumerari. [l] Tametſi Hannibalis tempore, quo Italiam omni clade belli peruaſtabat, ius annulorum

Ius annulorum quibus initio conceſſum.

Amplitudo ordinis equeſtris.

Senatus ex equeſtri ordine a Bruto ſuppletus.

Senatores pedarij.

Equites antelati ſenatoribus.

Decuriæ iudicum varijs modis nominatæ.

** al. decem, Liu.*

Ius annulorum promiſcuum.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIX.

a *Recté & condignè.*] In hoc princip. vide omnino Plinium lib.33.c.1. & 2.

b *Qui medium teneret locum.*] Appianus lib.2. bellor. Ciui.

c *Brutus.*] Liuius 1.Decad.lib.2.ſtatim poſt princ.

d *Caius Gracchus.*] Plutarchus in vita illius. & L. Florus Epito. Liuij lib.60.

e *Liuius Druſus.*] Idem Florus eiuſdem operis lib.70.& ſeq.

f *Vtq; plus dignitatis.*] Plutarchus in vita C.Gracchi.

g *Quibus etiam equitibus.*] Gellius libr.3.c.18. ex Varronis ſententia in Satyra Menippea quæ [illegible] inſcripta eſt. Quo etiam in loco aliter declarat ex aliis qui Pedarij dicerentur. De quo etiam Feſtus Pompeius libr. 14. De quibus etiam fit mentio Ciceroni ad Atticum lib.1. epiſtol.14. & 15.& Tacito lib.3.

h *Quinetiam equites.*] Florus Epitom.Liuij lib.71.

i *Ipſæq; decuriæ.*] Hæc ſunt Plin.lib.33.c.2.in princ.

k *Quibus ſcita ſuffragiorum.*] Legendum ciſtas ex Plinio vbi ſupra.

l *Tametſi Hannibalis.*] Plinius lib.33.c.1. verùm quod alibi retulimus,ſcribit Herodianus libr.3. Septimium Seuerum Imperat.

Equeſter ordo diuiſus.

aureorum fuiſſe promiſcui vſus Plinius aſſeueret. Hic etiam ordo quandoque diuiſus in plures ſpecies fuit, nominibus varijs, ex quibus qui ampliori prærogatiua illuſtres erant, Petræ cognomentum tulere, plerique Fabiani, aliíque alio nomine cenſi. [m] Denique Nero Cæſar ordinem Auguſtanorum equitum inſtituit primus, reliquis per eum ordinibus offenſis. & ferè deſtitutis, quóque plus dignitatis ferrent, ſeruatum eſt, vt multæ prouinciæ per ſolos equites Romanos præſidum loco regerentur. [n] Nam & Cappadociæ, & [o] Ægypto, & alijs pluribus diu equites Romani præfuere. Inter quas Ægyptus hoc proprium tulit & peculiare, vt ad eam nemo ſenatorij, ſed equeſtris tantum ordinis præſes accederet: quorum [p] decreta diuus Auguſtus perinde haberi iuſſit, ac ſi Romæ magiſtratus, aut reges, conſules, prætoréſve, illa cenſuiſſent. Cúmque imperatores ius populo dicerent, fuit conſtitutum, vt equites cum ſenatoribus vnà diiudicandis cauſis conſilio adeſſent, ita vt eorum arbitratu iura & controuerſias diffinirent. [q] Tantíque ſplendoris fuere, vt præfecturam prætorij ampliſſimum munus continua ſerie ad Titum vſque ab ordine equeſtri adminiſtratam legamus: quinetiam res Cæſarum & negocia

Equites degenerarunt.

procurare, iam diu equeſtris nobilitas cenſebatur. [r] Et quum defluxis moribus, equites Romani magno abuſu pantomimis aggregarentur, illorúmque latera cingerent: Tiberius Cæſar equeſtrem ſplendorem illorum contagio pollui arbitratus, ne equites Romani prodeuntes eorum latera tegerent, edicto vetuit. Tametſi legamus [s] Auguſti tempore equites Romanos ad ſcenicas operas produxiſſe, & [t] Neronem equites, vt operas arenæ promitterent, præmijs doniſque adegiſſe. Contrà verò [u] Caligulam,

Laticlauus.
Quadringenta ſeſtertia peculiū equeſt.
Fœminis auri ornamenta, quod equitibus annuli.
Fab. Rutilianus.
Publicani equeſtris ordinis.
Plura c.19. huius libri.

nam equeſtrem ordinem, vt ſcenæ deuotum, aſſiduè proſcidit, & conuitijs affecit. [x] Cœpitque mox in ſenatuſconſultis poſt populum Romanum equeſter ordo adijci, ita vt ſenatus populuſque Romanus & equeſter ordo, publica decreta edictáque teſtarentur. Eóque dignationis ordo proceſſit, [y] vt Mæcenas equeſtri gradu velut ampliſſimo faſtigio contentus, ad ſenatorium tranſire non curauit. [z] Cui poſtea ſequuti Cæſares, laticlauum, diſtinctum tamen à ſenatorio, velut honoris ornamentum tradidere. [a] Cautúmque fuit, ne quis huic ordini aſciſceretur, néve ius annulorum aureorum daretur, niſi ipſe ingenuus, pater & auus ingenui forent: cuique ſeſtertia quadringenta, quod peculium equeſtre habitum eſt, cenſus fuiſſet: quod etiam Tiberij edicto cauebatur. Fuere qui crederent, auri ornamenta fœminis medium quandoque ordinem feciſſe, ſtoláſque à plebeiis diuiſiſſe, vt ſicut annulus equitibus, ita auri cultus fœminis medium ordinem deſignaret. Apud Romanos verò flos ordinis equeſtris [b] Fabius Rutilianus inter ornatiſſimos fuiſſe proditur, qui magiſter equitum cùm Papirio Curſore aduerſus Samnites militauit. Quo tempore, perpetuo ſenatuſconſulto cautum fuit, ne cui pater, auus, aut maritus eques Romanus fuiſſet, quæſtum ſui corporis faceret, aut indignis artibus ſe pollueret. [c] Et tametſi publicani antea huic ordini aſciti eſſent (ſiquidem principes equeſtris ordinis olim publicani fuere: [d] Hóſque equitum Romanorum, publicanorum ordine continebatur) poſtea deprauatis moribus, paulatim

ANNOTATIONES.

Imperat. primùm omnium militibus vti aureis annulis permiſiſſe.

m *Denique Nero.*] Cornelius Tacitus lib. 14. Dion autem in vita ipſius Neronis tradit illum quinque milia militum qui Auguſtales nominabantur, inſtituiſſe.

n *Nam & Cappadociæ.*] Cornelius Tacitus libr. 12. & iterum lib. 7. Et Sueton. in Veſpaſiano c. 8.

o *Et Ægypto.*] Tacitus in illis locis.

p *Quorum decreta.*] Ibidem.

q *Tantique ſplendoris.*] Suetonius in Tito c. 6. Præfecturam quoque prætorij ſuſcepit, nunquam ad id tempus niſi ab equite Romano adminiſtratam. Et Plinius in præfatione Naturalis Hiſtoriæ, non longè à prin. Et quod his nobilius feciſti, dum illud patri pariter & equeſtri ordini præſtas, præfectus prætorio eius. Ex quibus intelligis eam præfationem non Veſpaſiano patri, quod quidam tamen contendunt, ſed Tito Veſpaſiano eius filio nuncupatam fuiſſe: nam & paulò ante in eadem præfatione alia multa ei tribuit quæ Tito aſſignauit Suetonius vbi ſuprà.

r *Et quum defluxis moribus.*] Cornelius Tacitus libr. 18. & Suetonius quo loco ſtatim citabimus.

s *Auguſti tempore.*] Suetonius in vita ipſius Auguſti cap. 43. Ad ſcenicas quoque & gladiatorias operas etiã equitibus Romanis aliquando vſus eſt, verùm priuſquam Senatuſconſulto interdiceretur. Et vide quæ ſcripſi in tractatu Nobilitatis c. 34. incip. Aſinius.

t *Et Neronem.*] Cornelius Tacitus lib. 18.

u *Caligulam.*] Suetonius in vita illius c. 30.

x *Cœpitque mox.*] Plinius lib. 33. c. 2.

y *Ut Mæcenas.*] Hinc enim illud Propertij lib. 3. eleg. 8.

Mæcenas eques Hetruſco de ſanguine regum,
Intra fortunam qui cupis eſſe tuam.

Et paulò poſt,

Cum tibi Romanos dominos in honore ſecures,
Et liceat medio ponere iura foro.
Vel tibi Medorum pugnaces ire per hoſtes
Atque onerare tuam fixa per arma domum.
Et tibi ad effectum vires det Cæſar, & omni
Tempore iam faciles inſinuentur opes.
Parcis, & in tenues humilem te colligis vmbras,
Velorum plenos ſubtrahis ipſe ſinus.

Et Martialis lib. 11. epig. ad Priſcum.

Quod Flacco, Varióque fuit, ſummóque Maroni
Mæcenas atauis, regibus ortus eques.

Et lib. 10. epi. 73.

Qua non Fabricius, ſed vellet Apitius vti,
Vellet Mæcenas Cæſarianus eques.

z *Cui poſtea ſequuti Cæſares.*] Cui igitur, id eſt ordini equeſtri. Nam ei ordini Laticlauum tribuiſſe.

a *Cautúmque fuit.*] Plinius lib. 33. c. 21. Suetonius in Cæſare cap. 33. vbi ſcribit millia quadrigenis, quod idem ſignificat, vt ſextertia quadringenta, qui cenſus erat equeſtris. Vnde & illud Horatij epiſt. lib. 1. epiſt. 1.

Si quadringentis ſex, ſeptémque millia deſunt,
Eſt animus tibi, ſunt mores & lingua fideſque,
Plebs eris &c.

Et Martialis lib. 5. epi. 26.

Quadringenta tibi non ſunt, Chereſtrate ſurge.

b *Fabius Rutilianus.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. Valer. Maximus lib. 2. c. 2.

c *Et tametſi publicani.*] Ex Tullio in oratione de Prouinciis Conſularibus. & in 3. in Verrem act.

d *Flóſque equitum Romanorum.*] Verba ſunt Ciceronis in Oratione pro Cn. Planco.

mancipes & ſcribæ pro concione ab imperatoribus, velut præcipuo munere, aureis annulis donari cœpere: Deinde libertinos hoc iure donari, & ordini aduocari cœptum. [e] Fuere enim mancipes, qui prærogatiuam inter publicanos habebant. [f] Qui verò vectigalia redimebant, publicani dicti. Demum viliſſima mancipia, ſeruitute exempta, in hunc ordinem aſciſcere, & equeſtri dignitate ac prætoriis ornamentis honeſtare, vſus inualuit. In qua re ſeruatum eſt, vt ſublatis exploſiſque veteribus nominibus, quos ad equeſtrem ſplendorem aduocabant, ingenuorum veterumque Romanorum nominibus nuncuparent, ne quid nota nominis obſoleti collato honori officeret. [g] Apud Chalcidenſes verò tanta ratio peculii habita eſt, vt qui eſſe[n]t locupletes, equitum nomina ferrent. Cretenſes quoque equitum ordinem, & vetuſtate & dignitate longe præcipuum, in magno precio habuere. Achæis equeſter honor velut præcipuo ſemper munere præcelluit, ſicut Germanis qui [h] Bataui dicuntur. [i] Et Capuæ equitibus plerumque eſt honos habitus, quibus ciuitas data eſt, quòd bello Latino à Romanis non defeciſſent. Maximæ verò celebritatis apud Gaditanos hic ordo fuiſſe traditur. Siquidem vno cenſu quadringenti Gaditani bello egregii huius ordinis cenſi traduntur. Qui etiam numerus in equeſtri dignitate Patauii fuiſſe proditus eſt. Illud tamen præcipiendum non negauerim, non cuicunque militi annulos aureos paſſim deferre licuiſſe: quia niſi ex primoribus militum, aut re magna & æſtimatione forent, aut præfectus, centurio, decurio, aut tribunus, exercitui præeſſent, vel à principe aut prætore aureo annulo donati fuiſſent, illis impune vti nõ licebat. [k] Ferreo enim militibus paſſim vti permittitur. Quem morem Perſæ vſurparunt, quibus neque aurum zonámve, aut monile, neque annulum niſi regis munere collatum, deferre licet. [l] Poſt temporum verò interualla non modo annuli aurei, ſed diuerſi generis munera velut ampla precia, militibus dari cœpere. Quippe [m] Aurelianus imperator gregariis militibus, vt per omne tempus militiæ fibulas haberẽt aureas, priuilegium dedit. [n] Seuerus vltra aureos annulos, etiam domeſticas concubinas largitus fuit: quibus delinimentis militum animos emolliuit & eneruauit. Apud Macedones chlamys & apex aureus munera regia fuere. [o] Sertorius pictas chlamydes militi dona impartiuit. Alexander Macedo vſum Perſicæ ſtolæ. [p] Vetuſto tamen more in Romanis legionibus ſolis tribunis aureas fibulas habuere: gregario verò, aut manipulari, [q] baltheos aut phaleras argento decoras ferre permittitur. Ferturque [r] Iulius Cæſar milites tam cultos habuiſſe, vt etiam auro & argento politis armis ornaret. Tametſi [s] Brutus in Philippis, tribunis fibulas aureas vt probrum obiectauit. [t] Non ſic Spartacus, qui dum contra Romanos molitur arma, omnem auri argentique vſum militi interdixit. [u] Præ cæteris Fabricius cenſor tantæ abſtinentiæ, & tam caſtigatæ diſciplinæ fuit, vt ſummos duces plus quam pateram & ſalinum ex argento in caſtris habere, edicto inhibuerit: & [x] Peſcennius Niger tantæ ſeueritatis, vt ſummoto omni argento, in vaſis ligneis milites veſci iuſſerit. Contrà verò de [y] Antiocho proditum eſt, qui tam prodigæ luxuriæ exercitum duxit, vt præter frena & monilia, phaleras & armillas atque ephippia, galeas & arma, etiam clauos aureos crepidis ſubiectos, & argentea vaſa ad ſpurciſſimos vſus, reliquamque ſupellectilem ex argento auróque intertextam, militibus ferre permiſerit.

Mancipes.
Publicani.
Nominis mutatio.
Chalcidenſes.
Cretenſes.
Achæi.
Germani.
Capuenſes.
Gaditani.
Patauienſes.
Quibus militibus annulos aureos geſtare conceſſum.
Perſæ.
Macedonum regum munera.
Fibulæ aureæ.
Iulii prodigalitas.
Bruti.
Spartaci.
Fabricii, & Peſcennii ſeueritas.
Antiochi luxus.

ANNOTATIONES.

e *Fuere enim mancipes.*] Aſconius Pædianus in 1. in Verrem act.

f *Qui verò vectigalia.*] Id patet ex toto tit. præſertim ex l. quantæ. §. vlt. ff. de publi. & vectig. & ex Cicerone ad Q. Fratrem lib. 1. epiſtol. 1. non ſemel. Tu autem vide quæ dixi de laude & vituperio horum publicanorum in tractatu Nobilitatis c. 34. nu. 32. incip. Publicani. & ſeq.

g *Apud Chalcidenſes.*] Herodotus lib. 5.

h *Bataui dicuntur.*] Plutarchus in Othone hos inter Germanos eſſe optimos equites dicit.

i *Et Capuæ equitibus.*] Liuius 1. Dec. lib. 8.

k *Ferreo enim.*] Vide Plinium lib. 33. c. 1.

l *Poſt temporum verò interualla.*] Quod ex ſeq. oſtendetur.

m *Aurelianus.*] Flauius Vopiſcus in vita illius paulò ante finem.

n *Seuerus vltra.*] Non quidem Septimius ille Seuerus, qui ſine alia adiectione appellari ſolet Seuerus, ſed Alexander Seuerus, nam id quod dicit Alexander author noſter, de eo refert Ælius Lampridius in vita illius. Nam poſt alia multa quæ is præſidibus prouinciarum largiebatur (de his enim non ſimpliciter de militibus loquitur.) Etſi, ait, vxores non haberent, ſingulas concubinas, quod ſine his eſſe non poſſent.

o *Sertorius pictas.*] Plutarchus in vita illius.

p *Vetuſto tamen more.*] At Liuius 4. Decad. lib. 7. Tum puero, inquit, annulum aureum, tunicam lato clauo, cum Hiſpano ſagulo, & aurea fibula equumque donat ornatum: & Flauius Vopiſcus in vita Aureliani ſcribit eum conceſſiſſe gregariis militibus fibulas aureas habere. & vide noſtras leges Connubiales l. 3. inter ornamenta muliebria.

q *Baltheos.*] Teucro Telamonii cuius tam ſæpe meminit Homer. in Iliade, baltheus aureus erat, & videre licet apud Philoſtratum in vita Apollonii lib. 5.

r *Iulius Cæſar.*] Plutarchus in vita illius, quo loco loquitur de Aletiæ, aut vt alii volunt, Alexiæ vrbis obſidione.

s *Brutus in Philippis.*] Plutarchus in vita illius.

t *Non ſic Spartacus.*] Plinius lib. 33. c. item 3.

u *Præ cæteris Fabricius.*] Plinius eod. lib. 33. c. 12.

x *Peſcennius Niger.*] Spartianus in vita ipſius.

y *De Antiocho.*] Vide vbi Annibal ei dicit ſatis eſſe, etiam ſi Romani multum auari eſſent, Valerius Max. lib. 9. cap. 1. & Gellius lib. 5. c. 5. & vide præterea Plutarchũ in Hannibale.

Quid ſit charta opiſthographa apud Iureconſultos, de qua Vlpianus mentionem fecit, & quot chartarum genera fuerint, & quid caſiarius apud eundem Vlpianum.

CAPVT XXX.

QVIDAM inter cauſidicos patronus diſertiſſimus, & in literis nõ poſtremi nominis, adiuit me, atque alterum cum quo in foro deambulabam, iuriſperitum nõ paruæ æſtimationis virum, natura

Vlpianus

l. Chartæ. ff. de bono. poſſ. ſecun. tabul.

triſti admodum & recondita, cuius nomen libens prætereo, ne quem videar inceſſere: & petiit ab eo edoceri, quid ſibi vellet [a] Vlpianus de bonorum poſſeſſione ſecudum tabulas, vbi inquit chartæ appellationem etiam ad nouam chartam referri, & ad deletitiam: proinde ſi in opiſthographo quiſpiam teſtatus ſit, poſſe hinc peti bonorum poſſeſſionem. Quid eſſet opiſthographum, ſignificari ſibi poſtulabat. Cumque ille reſpondere cunctaretur, & incertus animo fluctuaret, putare ſe nihilominus dixit, ex interpretis authoritate, opiſthographam dici chartam, in qua deſcriptæ impenſæ ad calculos referuntur, vnà cum tributis & debitis: afferens quãdam verbi deriuationem derıdiculam, & alia nugalia, quæ quùm ſint perſpicuæ falſitatis, referre non neceſſe habeo. Nec multo poſt, quæſtione depoſita, quum ad alios ſermones diuertiſſet, quaſi tacita confeſſione victus, non ſine pudore digreſſus eſt. Quo digreſſo, quid ego ſentirem de opiſthographo, petiit à me ille ſeriò explanari. Dixi ego ſatis liquere, verbi originem è Græco deductam, & quantum aſſequi poteram, opiſthographam dici chartam, quæ vtraque facie & diuerſo latere ſcripturæ admouebatur, hoc eſt, intus & à tergo: quæ plerumque non ſpecie libelli erat, ſed voluminis inſtar torquebatur, quo more priſci ſcripta edidiſſe feruntur, deductum nomen ἀπὸ τοῦ ὄπισθεν, quod poſt & retro ſignificat, καὶ γραφὴ, quod eſt ſcriptura. Qui igitur tam à facie quàm à tergo ſcripta exarabant, in opiſthographo ſcripſiſſe ferebantur. [b] Plinius iunior. Electorum commentarios centum ſexaginta mihi reliquit opiſthographos, hoc eſt, etiam [c] à tergo ſcriptos, vnde morbum [d] opiſthotonicum dici volunt illorum, qui ceruicem retro flexam habuere: ſicut opiſthocomæ, qui comas retroferre conſueuere, qualis Hectoris coma dicitur fuiſſe. Fuere enim apud veteres chartarum diuerſa genera. Nam & ſyngrapha, & opiſthographa edebãtur ſcripta. [e] Syngrapha enim vno, opiſthographa vtroque exarantur latere. Quod verò teſtatoris manu ſcriptum erat, [f] holographum: quod priuatim, [g] Chirographum: quod autem quiſque ſua manu ſcripſit, [h] authographum. Præter quæ fuit [i] hieratica ex biblo in Ægypto frequens, ſacris tantum voluminibus dicata. Hæ fuere à principio ex cortice platani, fraxini, aceris, populi albæ: item fagi & vlmi, aut (ſicut [k] Vlpianus cenſuit) ex tilia, philyra, & papyro. [l] Liber enim, interior pars eſt corticis quæ ligno cohæret, in quo ante vſum chartarum exarabantur ſcripta, vel in palmarum foliis, [m] vt Plinius notat. [n] Fuitque antiquiſſimi moris, publica monumenta plumbeis voluminibus, priuata autem linteis deſcribi: in quibus nonnunquam publica. In papyro autem perraro publica, frequentius priuata edebantur. Is enim in paluſtribus Ægypti frequens erat, qui intextus farina glutinabatur. [o] Erant quoque tabellæ cera

Opiſthographum. *Opiſthocomæ.* *Chartarum genera.* *Syngrapha.* *Holographum.* *Chirographum.* *Autographum.* *Hieratica papyrus.* *Liber.* *l. librorum. ff. de lega. 3.* *Tabellæ ceræ.*

ANNOTATIONES.

a *Vlpianus de bonorum.*] In l. chartæ. ff. de bono. poſ. ſecun. tab.

b *Plinius Iunior.*] Lib. Epiſtolar. 3. ad Marcum epiſt. eiuſdem libri 5. cuius initium eſt, pergratum eſt mihi.

c *A tergo ſcriptos.*] De quibus ni fallor, intelligit Iuuenalis Saty. 1. ſtatim poſt princ.

Scriptus & in tergo, nécdum finitus Oreſtes.

De quo loco Sidonius Apollinaris ad Conſtantinum epiſt. lib. 7. vlti. Iam, inquit, copioſum, ni fallor, pulſat exemplar. Iam venitur ad margines vmbilicorum. Iam tempus eſt, vt Satyrus ait, Oreſtem noſtrum vel ſupra terga finiri. Et de huiuſmodi quoque opiſthographis loquitur Lucianus in viris Philoſophorum. Húcque etiam ſpectat illud Martialis lib. 4. epig. 42.

Inuerſa pueris arande charta. Et lib. 8. epig. 61.

Scribit in auerſa Picens epigrammata charta,
Et dolet auerſo, quòd facit illa Deo.

Quaſi diceret Picentem adeo multa epigrammata conſcribere, vt vtramque paginam chartæ impleret, ſed auerſo, id eſt non aſpirante Deo Apolline.

d *Opiſthotonicum.*] Plinius libr. 28. c. 12. vbi eum morbum vocat dolorem inflexibilem: & de hoc morbo idem ſæpius ſcilicet lib. 20. c. 5. in duobus locis, & iterum cap. 9. & 14. & 18. 21. 22. & lib. 21. c. 18. & lib. 22. c. 8. & 22. & 23. & libr. 24. c. 7. & 12. item lib. 26. cap. 11. & cap. 12. in duobus locis, & lib. 27. cap. 10. lib. 31. c. 10. in fin. & lib. 32. c. 8. Et cæteri Medici vbique.

e *Syngrapha enim vno.*] Vnde & cur id dixerit Alexander non video. Ea enim dicta ſunt ἀπὸ τοῦ σὺν, id eſt, ſimul καὶ γράφω, id eſt ſcribo quòd ſcilicet ſimul ſcripta ſunt à pluribus, vel etiam quòd manu eorum qui ſimul contrahunt ſcripta ſint vel ſubſcripta: quod & videre licet apud Aſconium in 3. in Verrem act. Cuius hæc verba ſunt, Cæteræ tabulæ ab vna parte ſeruari ſolent. Syngraphæ ſignatæ vtriuſque manu, vtrique parti ſeruandæ traduntur. Vide quæ infrà in verb. Chirographum.

f *Holographum.*] Ego potius dixerim id dici quòd per integras dictiones ſine notis, aut, vt vulgo loquimur, abbreuiationibus ſcriptum eſt. Id enim ſignificat ὁλογραφεῖν, id eſt, literis integris ſcribere, vt ait Budæus noſter in commentariis linguæ Græcæ.

g *Chirographum.*] Id eſſe putamus quod propria manu ſcriptum eſt. χεὶρ enim manus dicitur. Et de hoc ſæpe fit mentio Ciceroni & noſtris Iuriſconſultis. De his autem Aſconius in 3. in Verrem actio. Inter ſyngraphas & cætera chirographa hoc intereſt, quòd in cæteris tantùm quæ geſta ſunt, ſcribi ſolent, in ſyngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata quoque pecunia, aut non integrè numerata, pro temporaria voluntate hominum ſcribi ſolent, more inſtitutóque Græcorum.

h *Autographum.*] Idem dicit Nicolaus Sipontinus, in ſuis in Martialem Commentariis à quo hic accepiſſe videtur, & plerique omnes. Autographæ epiſtolæ fit mentio Suetonio in Auguſto cap. 71. Licet in nonnullis codicibus antigrapha legatur. Sed Sabellicus & Beroaldus interpretes priorem lectionem agnoſcunt, fit & mentio quoque in Appiano bellorum Ciuilium lib. 5. Has enim iam pridem per Cecinnam ſcripſi, quarum ſi cupis antigrapha vltro accipe.

i *Hieratica.*] Plinius libr. 13. cap. 12. in princ. Et de papyro Ægyptia Apuleius lib. 1. Aſini aurei in princ. Modo, inquit, ſi papyrum Ægyptiam argutia Nilotici calami inſcriptam non ſpreueris.

k *Vlpianus.*] In l. librorum. in princ. ff. de leg. 3.

l *Liber enim.*] Seruius in Virgilium ecloga 10. ad fi. & lib. 2. Georg. non admodum longe a princ. & libr. 11. enarrans eum locum,

Hunc natam, libro & ſylueſtri ſubere clauſam.

Vnde, inquit, liber dicitur in quo ſcribitur, quia ante vſum chartæ vel membranæ de libris arborum volumina compaginabantur.

m *Vt Plinius vocat.*] Lib. 13 c. 11.

n *Fuitq́; antiquiſſimi moris.*] Quod & ipſum dixit Plinius d. c. 11. & c. 12.

o *Erant quóque tabellæ.*] Vide ſuprà lib. 1. cap. ite n 1.

Io Græci.]

illitæ, in quibus monumenta literis nonnunquam mandari legimus, aliquando duplices, plerunque triplices, aut quincuplices colore diuerſæ. Nam & luteæ erant, virides, croceæ, purpureæ. In triplicibus epiſtolas, in quincuplicibus honores & magiſtratus: in duplicibus ſi quid eſſet arcanum & ſubticendum, interioresque animi notas magis adnotabant. Philyram verò corticem eſſe tiliæ [p] Græci aſſeuerant, in qua notas verborum & cenſa mandari literis ſæpe proditum eſt. [q] Poſt quas chartæ hædinæ, quas pergamenas vocant, fuere, Pergami vrbe Troadis primum inuentæ: vbi quum Attalus & Eumenes imperitarent, nobilem illam omnium ſermone celebratam bibliothecam, conquiſitis vndique exemplaribus, hædinis chartis conſtruxiſſe feruntur. Nam aliam Ptolemæus [r] Philadelphus, plus ducentorum millium voluminum in Alexandria diſpoſuit. Quam [s] M. Antonium Cleopatræ largitum fuiſſe, nonnulli ad primum duraſſe bellum cum Auguſto, aſſeuerant: quæ [t] mox incendio abſumpta fuit. Romæ autem [u] Aſinius Pollio vatum libris conſeruandis bibliothecam dicauit primus: in qua M. Varronis imaginem adhuc viuentis, pro cumulo magnæ gloriæ poſuiſſe fertur: ſicut [x] Victorino ob doctrinæ magnitudinem, viuenti ſtatuam populus in foro poſuit. Apud Athenas [y] Piſiſtratus illius exemplo bibliothecam fecit. Meminitque [z] Herodotus, priſca conſuetudine, hædinas pelles biblos nuncupaſſe veteres, quòd aliquando biblorum inopia eiuſmodi pelles ſcripturæ admouerent. Brachmanes literas non ceris, nec libris, ſed in ſindonibus ſullatis coloribus effinxere. [a] Babylonij vero coctilibus laterculis mores, leges, atque inſtituta tradidere. [b] Quare Cleantes quòd à Zenone audierat, in tegula oſſe adnotauit. [c] Phœnices animalium figuras literarum loco inſcalpebant lapidibus. Ab his enim profectus [d] Cadmus literas Græciæ intulit, quæ eædem manſere ſemper, & cum literis ſermo, licet Pelaſgica lingua ſæpe mutata & abſciſſa fuerit. [e] Sicut Aſſyrius Rhadamanthus, [f] Ægyptus Memnon & Anubis, Phrygibus Hercules, Latinis verò Carmenta [g] & Pelaſgi, aut ab Corinthio Demaratho profecti, vel (vt putãt alij) [h] Simonides & Beroſus primos characteres edidere. [i] Quamuis Ægyptios per animalium figuras primum ſenſus mentis effinxiſſe: & antiquiſſima monumenta man-

Philyra. *Chartæ hædinæ.* *Attali & Eumenis bibliotheca.* *Prolem. bibliotheca.* *Aſinij Pollionis bibliotheca.* *Piſiſtratus.* *Brachmanū ſcriptura.* *Babyloniorum.* *Literarum inuentores.* *Ægyptij animalium figuris ſenſa exprimebant.*

ANNOTATIONES.

p *Græci.*] Et Plin. lib. 16. c. 14. Tu autem omnino vide Politianum Miſcellaneorum c. 72.

q *Poſt quas.*] Plin. lib. 13. c. 11. Mox, ait, æmulatione circa bibliothecas Regũ Ptolemæi & Eumenis, ſupprimente chartas Ptolemæo. Idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Sed quod ad has Bibliothecas attinet, vide eundem Plinium lib. 35. cap. 2. Strabonem lib. 13. non ſemel, & Plutarchum in Antonio.

r *Ptolemæus Philadelphus.*] Strabo lib. 17. Sed vide Gellium lib. 7. c. 17. eodémque vlt.

s *M. Antonium.*] Plutarchus in vita illius.

t *Incendio abſumpta fuit.*] Gell. vbi ſupra. Plutarchus in Cæſare eam dicit abſumptam fuiſſe à Cæſare coacto periculum igne propulſare. Oroſius ſcribit ex bibliotheca abſumpta fuiſſe incendio librorum 400. millia.

u *Aſinius Pollio.*] Plin. lib. 7. c. 30. & lib. 35. c. 2. Nam moris fuit antiquorum ſuas bibliothecas adornare imaginibus doctorum virorum, quod ſatis colligitur ex eo quòd Cicero lib. epiſto. fam. cond. ad Fabium Gallum, ſcribit vt is emat ſtatuas quas in ſua bibliotheca ponat. Martialis in epiſtola liminari lib. 9. ad Toranum, ſcribit Stertinium Auitum virum clariſſimum imaginem ſuam in ſua bibliotheca ponere voluiſſe. Cui quidem imagini dedicauit primum eiuſdem lib. ep. 9.

x *Victorino.*] Diuus Hieronymus in adiectione Chronicon Euſebij Olymp. 184. Victorinus etiam ſtatuam in foro Traiani meruit.

y *Piſiſtratus.*] Gellius dict. lib. 6. cap. vlt. & Athenæus Dipnoſophiſtarum lib. 1. non multò poſt princip. vbi & alias multas bibliothecas celebres memorat.

z *Herodotus.*] In Terpſicore, qui eſt lib. 5. Et de his biblis Lucanus lib. 3. Pharſalicæ,

Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Nouerat. &c.

a *Babylonij.*] Plinius lib. 7. c. 56.

b *Quare Cleantes.*] Diogenes Laërtius in vita ipſius Cleãtis: τοῦτον λέγουσιν εἰς ὄστρακα καὶ βοῶν ὠμοπλάτας γράφειν ἅπερ ἤκουε παρὰ τοῦ Ζήνωνος, ἀπορίᾳ κερμάτων ὥστε ὠνήσασθαι χαρτία.

c *Phœnices.*] Lucanus de figuris ſimpliciter loquens,

Phœnices primi, famæ ſi creditur, auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.

Vide Cornelium Tacitum lib. 11. & quod de his ſcribit Plinius lib. 5. cap. 12. Ipſa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis &c. Sed vide Diodorum quibus locis citabimus num. ſeq. & in verbo, proditumque eſt memoriæ.

d *Cadmus.*] Plinius lib. 7. c. 56. & Tacitus d. lib. 11. & ante illos Diodorus Siculus lib. 6. cap. 15. quem tu ſuper hæc omnino vide. Sunt tamen vt refert Seruius lib. 2. Æneidos in eum locum. *Belida nomen Palamedis.* Qui dicunt ipſum Palamedem Græcas literas inueniſſe. Certum eſt autem (inquit) literam χ. Plinius autem dicto lib. 7. cap. 56. tradit eum Troiano bello has reperiſſe θ ξ φ χ. Apollonius Tyanæus in vita Apollonij libr. 4. dicit ſimpliciter illum literas inueniſſe, non ſcribendi tantum cauſa, ſed vt cognoſcere etiam quiſque poſſet, quæ ſcribenda non eſſent. Herodotus lib. 5. ſcribit Phœnices, qui cum Cadmo aduenerant literas in Græciam introduxiſſe. Quod ipſum tradit Diodorus Siculus lib. 6. cap. 18. Eupolemus, & ex eo Euſebius præparationis Euangelicæ libr. 10. cap. 1. & iterum lib. 18. ſcribit Moſen literas Iudæis primùm tradidiſſe, & a Iudæis Phœnices accepiſſe. Græcos vero poſtremos a Phœnicibus accepiſſe.

e *Sicut Aſſyrius Rhadamanthus.*] Plinius d. lib. 7. cap. 56. ſtatim poſt princ. Ceres prima leges dedit, vt alij putant, Rhadamanthus, literas ſemper arbitror Aſſyrias fuiſſe, ex quo loco, ſed malè diſtincta videtur Alexander accepiſſe quod hîc dicit.

f *Ægyptus Memnon.*] Sed vt alij tradunt, Mercurius, vt etiam ſcribit Plinius vbi ſuprà Gellium authorem laudans. Et Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. Lactantius qui hunc Quintum Memnonem fuiſſe dicit. Ipſe autem Diodorus alibi lib. ſcilicet 4. Scribit nonnullos huius eſſe ſententiæ, vt Æthiopes omnium primi vſi ſint literis, & ab illis Ægyptios didiciſſe.

g *Et Pelaſgi.*] Plinius d. lib. 7. c. 56. & Solinus c. 8. Item Dionyſius Halicar. lib. 1.

h *Simonides.*] Ipſe Plin. vbi ſuprà ſcribit Simonidem Melicum 4. literas inueniſſe ζ η ψ ω.

i *Quamuis Ægyptios.*] Diodorus Siculus lib. 4. c. 1. & Tacitus lib. 11. vbi ita ſcribit Primi per figuras animalium Ægyptij ſenſus mentis effingebant, & antiquiſſima monumenta memoriæ humanæ impreſſa ſaxis cernuntur. Ex quo loco hæc deprompſit Alexander.

daſſi literis, nonnulli ferant. [k] Alij Aſſyrios, qui notas literarum docuerint, arbitrantur primos. [l] Nonnulli Ionum characteres à primis originibus editos, omnis vetuſtatis nuncios fuiſſe putant: ſicut [m] Pherecydem Syrum proſam orationem inueniſſe. [n] Proditúmque memoriæ eſt, Ægyptios literas habuiſſe vſitatiſſimas, quas ſinguli diſcunt: quas verò dicunt ſacras, interiores & reconditas, ſoli ſacerdotes norunt à parentibus traditas, qui etiam ex omni æternitate rerum geſtarum ſenſa effinxere. Atque Æthiopes perplexo ſcripturæ genere vſos, vt non ex lateribus digeſtis ordinibus, (vt mos communis habet) ſed à ſummo ad imum literarum ductus exararent, quod [o] tæpocon Græci appellant, qui cum ſeptem characteres habeant, illorum ſinguli quatuor recipiunt ſignificatus. Atque [p] Ægyptios à dextra in ſiniſtram, contra Græcorum morem, ductus diſponere. Atque [q] Indos abſque vſu literarum, omnis æui res geſtas & memoratu dignas, Pythagorico more, memoria tenuiſſe: illaſque à parentibus traditas per manus poſteris dediſſe, qui tamen haud multò pòſt in ſindonibus ſcribere inceptarunt, totáſque paginas monumentis rerum geſtarum impleuerunt. Fuitque apud [r] Carthaginenſes vetus conſtitutum, ne quis Græcas literas, aut idioma ediſceret, cùm arcana illorum conſilia, & abditos ſenſus linguæ commercio, & per occulta colloquia Dionyſio prodita intelligerent. [s] Romanis quoque per ſigna ac paruas breueſque notas, multarum literarum ſenſa colligere per notarios vſus inualuit, adeò vt quamuis citato ſermone, editas in foro orationes per notas facilè actuarij exciperent, ac ſenſa & verba intelligerent. [t] Quinetiam Romani principes lectores apud ſe habebant, quos [illegible], dixere, cum ipſi occupati, lectioni vacare non valerent, qui etiam vſum Latini ſermonis nonnullis colonis pro munere impartiuerunt. [u] Quippe Cumanis à populo Ro. tributum fuit, vt publicè Latinè loqui liceret, vtq; præconibus Latinè vendendi auctionandíque facultas foret. Rurſus quæſiuit ſibi explanari, qui eſſet ciſiarius, de quo apud [x] Vlpianum & legum peritos frequens mentio fit. Dixi ego ciſiarium dici, qui vehiculum duceret, & quaſi aurigaret. [y] Ciſium enim vehiculi genus eſſe, aperte liquet. Cicero in Antonium ſecũda Philippica: Inde ciſio celeriter ad vrbem venit, capite inuoluto. Etenim vehiculorum curruúmque diuerſa fuiſſe genera, non vna facie, apud authores legimus. [z] Nam

Pherecydes proſa inuentor.
Ægyptiis duo genera literarum.
Æthiopes.
Indi.
Carthag. Græcas literas diſcere prohibitum.
Lectores apud Romanos.
Latini ſermonis vſus pro munere datus.
l. item quæritur. in pr. ff. locati.
Ciſiarius.
Vehiculorũ genera diuerſa.

ANNOTATIONES.

k *Alij Aſſyrios.*] Plinius lib.7.c.56.

l *Nonnulli Ionũ characteres.*] Neſcio an id velit dicere quod ſcribit Plin. lib.7.c.57. Gentium conſenſus tacitus primus omnium conſpirauit, vt Ionum literis vterentur.

m *Pherecydem Syrum.*] Plinius d.cap 56.& Apuleius lib. 2. Floridorum. Sed quem Syrum Alexander dicit, hic Syrium fuiſſe tradit Plinius vbi ſupra, atque etiam eiuſdem lib.7.c. 51. itémque Diogenes Laërtius in vita illius in prin. authoritate Alexandri in ſucceſſionibus. Quæ quidem appellationes nihil deferre videntur. Sed Scyrum eſſe legendum vbique videtur, quòd is ex Scyra Inſula oriundus erat, vt tradit Apuleius vbi ſupra. Cuius quidem inſulæ meminit Strabo lib. 9. Aſſyria autem non inſula, ſed continens eſt, quam deſcribit idem Strabo lib.16.& Solinus c.48.& Plin. lib 5.c.12.& Pomponius Mela lib.1.c.11.

n *Proditumq́, eſt memoriæ.*] Herodotus libr. 2. & Diodorus Siculus lib.4.c.1.

o *Quod Tæpocon Græci.*] Feſtus Pompeius lib.18. Tæpocon, inquit, appellant Græci genus ſcribendi deorſum verſus, vt nunc dextrorſum ſcribimus.

p *Atque Ægyptios a dextra.*] Herodotus lib.2. Ægyptij, inquit, à dextra in ſiniſtram ſcribunt, & hoc facientes aiunt ſe in dextram, Græcos facere in ſiniſtram. Pomponius Mela lib.1.c.9. tradit eos ſuis literis peruerſè vti.

q *Atque Indos.*] Vide Philoſtratum in vita Apollonij, alicubi & alios.

r *Carthaginenſes.*] Iuſtinus lib.20.ad fi.

s *Romanis quoque.*] Plutarchus in vita Catonis Vticenſis ſcribit orationem ipſius Catonis, & eam quidem ſolam exſcriptam ſeruatamque fuiſſe Cicerone Conſule velociſſimos ſcriptores deponente atque docente, vt per ſigna quædam & paruas breueſque notas multarum literarum vim habentes, ita quidem vt literæ (ſicuti etiam ſcribit Seneca) dictiones referrent, Catoniana dicta colligerent. Nondum enim vt ſubiungit Plutarchus reperti erant hi qui Notarij appellantur, ſed tunc primùm huius rei veſtigium ferunt extitiſſe. Verùm Euſebius Chronographus huius rei inuentum tribuit Tyroni Tullio ipſius Ciceronis liberto. Dion autem Nicæus in hiſtoria Auguſti ſcribit Mæcenatem primùm quaſdam notas literarum inueniſſe ad celeriter ſcribendum, eóſq; complures per Aquilam libertum docuiſſe. Sed vtcumque ſit, conſtat notarios ab ipſis notis fuiſſe dictos, quod & Ammonius tradit, & D. Auguſtinus lib.2. de doctrina Chriſtiana c.26. & non obſcurè innuit Paulus Iuriſconſultus in l. Lucius. ff. de milit. teſtam. cuius hæc ſunt verba: Lucius Titius miles notario ſuo teſtamentum ſcribendum notis dictauit. Et de huiuſmodi quoque notis Modeſtinus in l. inter eos. §.1. ff. ex quibus cauſis maio. Eos qui notis ſcribunt acta præſidum. & Seneca lib.14. epiſt. Quid verborum notas, quibus quæuis excipitur citata oratio, & celeritas manus linguæ ſequitur: & Suetonius in Cæſare ca. 56. Extant & ad Ciceronem, item ad familiares domeſticis de rebus, in quibus ſi quæ occultius præferenda erant, per notas ſcripſit. Et in Tito c.3. E compluribus comperi notis quoque excipere velociſſimè ſolitum. Et è poëtis Manilius, vel vt alij, Manlius, poeta Aſtronomicus ad Auguſtum lib. 4. cap. 4.

Hic ſcriptor erit fœlix, cui litera verbum eſt,
Quiq; notis linguam ſuperet curſumq; loquentis,
Excipiet longas noua per compendia voces.

Et Auſonius epig.150.

Puer notarum præpetum
Solers miniſter aduola:
Bipatens pugillar expedi.

t *Quinetiam Romani principes.*] Cicero epiſt. ad Atticum li. 1. epiſt. 7. ad fin. Quid præterea ad te ſcribam, non habeo, & me Hercule eram conturbatior, nam puer feſtiuus anagnoſtes noſter Soſiſthenes deceſſerat. Et Vatinius inter epiſtolas familiares ipſius Ciceronis epiſt. eiuſdem lib.9. Dicitur mihi ſeruus tuus anagnoſtes fugitiuus Vardaci eſſe. Et Gel. lib.18.c.5. Atque ibi tunc nunciatur [illegible] quendam non indoctum hominem voce admodum læta & canora Ennij annales legere &c.

u *Quippe Cumanis.*] Liuius 4. Dec. lib. 10.

x *Apud Vlpianum.*] in l. item quæritur. in prin. ff. locat.

y *Ciſium enim vehiculi genus.*] Nonius Marcellus authoritate Ciceronis hic citati, cuius locus in id eſt apertiſſimus, vt & ille apud eundem in Oratione pro S. Roſcio decem horis nocturnis ſex & quinquaginta millia paſſuum ciſio peruolauit. & Plinius lib.28.

z *Nam & eſſedum.*] Cicero Philippi.2. Vehebatur in eſſedo Tribunus plebis. & in epiſtol. ad Atticum lib. 6. epiſtol.

eiuſdem

& eſſedum [a] & petoritū, ciſium, [b] carruca, [c] carpentum, [d] pilentum, [e] arcera, [f] plauſtrum, [g] rheda & [h] ſarracum, [i] epiredium, quod barbarum eſt, [k] carri, [l] couinum, & [m] arcirma, licet diuerſi generis,

ANNOTATIONES.

eiuſdem lib.2. Hic Vedius venit mihi obuiam cum duobus eſſedis & rheda equis iuncta. Horatius epiſt. lib.2. epiſtol.1. ad Auguſtum,

Eſſeda feſtinant, pilenta, petorita, naues.

Martialis lib.12. epig.24.

O Iucunda, Couine, ſolitudo,
*Carruca magis, eſſedo*que *gratum.*

Hincque eſſedarij, qui ſcilicet eſſeda regunt, vti Ciſij qui Ciſia. Cæſar lib.2. belli Gallici Equites hoſtium, eſſedarijq; acriter prælio cum equitatu noſtro in itinere conflixerunt. Et Cicero epiſto. fam. lib.7. epiſto.6. Tu qui cæteris cauere didiciſti in Britānia, ne ab eſſedariis capiaris caueto. Et rurſum epiſt.10. Qui neque in Oceano natare volueris, ſtudioſiſſimus homo natandi, neque expectare eſſedarios &c. & Plinius lib.34. c.17. Cœpere deinde & eſſeda & vehicula & petorita exornare. Et vide ſupra.

a *Petoritum.*] Ex Horatio vbi ſupra, & vide infra, in verbo, Petoritum enim Gallicum.

b *Carruca.*] Diminutiuum à Carro quod & vehiculi genus eſt. Cæſar lib.1. belli Gallici. Alteri ad impedimenta & carros ſuos ſe contulerunt. Et alibi eodem lib. pro vallo carros obiecerant, quod & nos alibi ad aliud adduximus. Idémque eodem libr. Vix qua ſinguli carri ducerent. Rursúmque iumentorum & carrorum quam maximum numerum coemere. & Hirtius lib.6. ſiue de bello Hiſpanienſi. Ea die per viarum anguſtias carra complura, multóſque laniſtas retraxit. & lib.8. belli Gallici. Magna enim multitudo carrorum etiam expeditos ſequi Gallos conſueuit. Liuius 1. Deca. lib. 10. Hinc igitur carruca dicta eſt, veluti paruus carrus. Martialis lib.5. epig.94.

Nec feriatus ibat ante carrucam.

Et lib.12. quod citauimus ſuprà in verbo, Nam & eſſedum. Plinius lib.33. c.11. At nos carrucas ex argento cęlare inuenimus. Suetonius in Nerone c.30. Nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur. & Paulus Iuriſconſultus in l. in commodato. §. duabus. ff. commod. Nam eum qui carrucam vel lecticam commodauit. Iterúmque in l. ſi id quod. §. ſi ex decem. ff. de donat. inter vir. & vxo. Quemadmodum ſi vna res empta deterior facta eſſet, vel carruca, & aliqua pars inde periiſſet. Et Scæuola in l. vxori. ff. de auro & arg. leg. Quæſitum eſt, an carruca dormitoria cum mulis, qua ſemper vxor vſa ſit, ei debeatur. Et Imperator in l.1. Cod. de honor. vehic. lib.11. Omnes Honorarij vehiculis dignitatis ſuæ, id eſt, carrucis intra vrbem Sacratiſſimi nominis vtantur. Et interpres Bibliorum Eſa.66. eodémque vlt. Et adducent omnes fratres veſtros de cunctis gētibus domum Domino, in equis, & quadrigis, & in lecticis, & mulis, & in carrucis ad montem ſanctū meum Ieruſalem. Hinc autem carrucarius qui carrucam ducit, in l. item quæritur. in prin. ff. loca. Si Ciſiarius, id eſt, Carrucarius, dum cæteros tranſire contendit, ciſium euertit, quæ verba, id eſt, Carrucarius, nonnulli abundare contendunt, veluti ab aliis addita expoſitionis gratia, ideo nōnulli in ſuis impreſſionibus ea eraſerunt, tamen ea ſunt in Pandectis Florentinis inſcripta. De mulis autem carrucariis fit mentio in l. Ædiles aiunt. §. iumentorum. ff. de ædil. edict.

c *Carpentum.*] Ouidius lib.1. Faſto.

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant.

Liuius 1. Decad. lib.1. de Tullia loquens. Carpento certè in forum euecta. & paulo pòſt, Flectente carpentum dextra in virbium cliuū reſtitit, pauidus is qui iumenta agebat. Itémque paulò pòſt, Tullia per patris corpus carpentum egiſſe fertur. Et Plin. in viris illuſtribus c.7. de eadem re loquens. Cùm domum rediret, viſo patris corpore, mulionem euitantem ſuper ipſum corpus, carpentum agere præcepit. Cornelius item Tacit. lib.1. ſcribit Agrippam carpento in Capitolium vehi voluiſſe. Hincque velum carpentum dicitur Iuuenali ſaty.8.

Præter maiorum cineres atque oſſa, velum
Carpento rapitur pinguis Damaſippus.

Nam & illud fuiſſe velox vehiculum ſatis declarat illud Apuleij lib.11. Meta. Ac hinc carpento peruolaui. Id autem fuiſſe Gallorum proprium, videre eſt ex Liuio 4. Decad. lib. 1. & 3. ac 6. Et vide infrà vbi de pilentis.

d *Pilentum.*] Vide infra, in verbo, Pilentum.

e *Arcera.*] Vide & tu infrà, in verbo, Arcera Britannorum.

f *Plauſtrum.*] Varro lib.4. ling. Lat. Plauſtrum ab eo, quòd non, vt in iis quæ ſuprà dixi, ſed ex omni parte palam eſt, quæ in eo vehuntur quòd perlucet, vt lapides, aſſeres. Virgilius lib.1. Georg.

Tardaq; Eleuſinæ matris voluentia plauſtra.

Vbi Probus interpres, Plauſtra, ait, ſunt vehicula, quorum rotæ non ſunt radiatæ, ſed tympana cohærentia axi, & iuncta cantho ferreo. Axis autem cum rota voluitur, nam rotæ circa eiuſdem cardinem adhibentur. Ouid. lib.2. Metam.

Quamuis tardus eras, & te tua plauſtra tenebant.

Quintilianus lib.5. cap.13. Nam cùm Scauri columnas per vrbem plauſtris vectas eſſe dixit. Et alibi ſæpe apud probatiſſimos ſcriptores.

g *Rheda.*] Nonius Marcellus. Rhedam vehiculum eſſe dicit, citátque illud Ciceronis in epiſt. ad Varronem. Quod ſi heri tuam rhedam non habuiſſem, varices haberem. Sed in id ſententia eſt clarior eiuſdem Cic. ad Atticum epiſt. lib.5. epiſt.17. poſt princ. Hanc epiſtolam dictaui ſedens in rheda, cum in caſtra proficiſcerer, à quibus aberam bidui. Et iterum lib.6. loco ſuprà allegato in verbo, Ciſium enim vehiculi genus. & in Oratione pro Milone, Obuiam ei fit Clodius, expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis. Martialis lib.5. epig.94.

Fauſtina plena Baſſus ibat in rheda.

Quintilianus lib.1. c.5. Plurima Gallica voluerunt, vt rheda & petoritum. Eiúsque etiam fit mentio in noſtris legib. videlicet in l. cùm in plures. §. vehiculum. ff. locat. vehiculum conduxiſti, vt onus tuum portaret, & ſecum iter faceres, & cum pontem tranſiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat, quærebatur an etiam pro ipſa ſola rheda portoriū daturus fuerat. Vides eum ibi apertè rhedam vehiculum eſſe. Atque etiam in l.4. ff. de ſupel. leg. Hincque etiam Rhedarius ipſius rhedæ ductor Ciceroni pro Milone. Et Rhedarius mulus lib.3. de re ruſt. c.17.

h *Sarracum.*] Iuuenalis ſaty.3.

Longa coruſcat
Sarraco veniente abies.

Et ſaty.5.

Frigida circumagunt pigri Sarraca Boetæ.

Et Quintilianus lib.8. cap.3. An cùm dicit in Piſonem Cicero, Cùm tibi tota cognatio in ſarraco aduehatur, incidiſſe videtur in ſordidum nomen. Is autem locus Ciceronis eſt in Oratione aduerſus Piſonē ipſum. Sidonius Apollinaris, Mille graues ſarcinæ ad prædium ex oppido ductæ, nulla ſarraca, nullaq; eſſeda, ſubuehendis oneribus attrahebátur. Et Vitruuius ante hos. Feſtus autem Pompeius libro 17. ſcribit Sarracum eſſe quo ornamenta ſcenicorum portantur.

i *Epiredium.*] Epirrhedum ſcribendum ex Quintiliano lib. 1. c.10. vbi dicit compoſitum ab ἐπὶ præpoſitione Græca, & Rheda dictione Gallica, nec tamen Græcum nec Gallum vti hoc compoſito. Romanos ſuum ex vtroq; feciſſe. Nam & hac dictione vſus eſt Iuuenalis ſaty.8.

Tritoq; trahunt epirrhedia collo.——

k *Carri.*] Vide ſuprà in Carrus.

l *Couinum.*] Vide Paulò infrà in verbo, Couinum Britannorum.

m *Arcirma.*] Arcirma, inquit Feſt. Pompeius lib.1. genus

 eſt

Petoritum. omnes tamen vehiculorum numero fuere. [n] Petoritum enim gallicum fuit, rotarum quatuor. [o] Pi-
Pilentum. lentum veneti coloris, quo matronæ vectabantur caſtæ, quas poſtea baſternas dixere, [p] couinum
Couinum. Britannorum, [q] eſſeda Belgarum, [r] thenſa deorum ex argento, [s] carrucæ Germanorum & Gallorum,
Thenſa. [t] arcera infirmorum: erat enim plauſtrum tectum vndiq;. Eas quidem currucas etiam in Italia frequen-
Arcera.

ANNOTATIONES.

eſt plauſtri modici, quod homo geſtare poſſit, aut vt alij legunt, quo homo geſtari poſſit. Nec recordor me alibi de his legiſſe.

n *Petoritum enim Gallicum.*] Vt authoritate Varronis lib. 14. rerum diuinarum ſcribit Gellius lib. 17. c. 30. Et de hoc Horatius, quem iam ſuprà citauimus, ſed hic quoque citandus fuit epiſt. lib. 2. epiſt. 1.

Eſſeda feſtinant, pilenta, petorita, naues, &c.

Quo in loco Acron interpres ſcribit petorita eſſe vehicula famularum captiuarum. Porphyrion autem alter interpres dicit ea eſſe quibus vehitur familia regum. Sed & idem Horatius Ser. lib. 1. ſat. 6.

—Vt ne ſolus rúsue peregréue
Exirem, plures calones atque caballi
Paſcendi, ducenda petorita.

Vbi Acron ipſe, Petorita, inquit, genus vehiculi, alij carpéta intelligunt, nonnulli carrucas. Porphyrion autem: Petoritum, ait, genus vehiculi, quòd vulgo carrum dicitur. Et Feſtus Pompeius lib. 14. Petoritum, inquit, & Gallicum vehiculum eſſe, & nomen eius dictum exiſtimant ad numerum quatuor rotarum.

o *Pilentum.*] Virgilius lib. 8. Æneid.

—Caſtæ ducebant ſacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus.—

Vbi Seruius à quo Alexander id accepit, quod hic dicit. Pilenta, inquit, ſunt vehicula, ſicut nunc Baſternas videmus. erant etiam tunc veneti coloris, non vt nũc ruſcati, quibus niſi caſtæ vtebantur. Eiusq́ue loci Virgiliani idem Seruius lib. 11. eiuſdem operis in eum locum,

Necnon ad templum ſummasq́ ad Palladis arces,
Subuehitur magna matrum comitante caterua.

Subuehitur, inquit, propriè. matronę enim pilentis vtebantur ad templa pergentes, vt,

Pilentis matres in mollibus.

Cæterùm Liuius 1. Decad. lib. 5. Grata, inquit, ea res, vt quæ maximè, ſenatui vnquam fuit, honoréq́ue ob eam beneficentiam ferunt matronis habitum, vt pilento ad ſacra ludósque, carpentis feſto profeſtóque vterentur. Et Claudianus de nuptiis Honorij & Mariæ,

Ante fores iam pompa ſonat, pilentaq́ ſacra
Præradiant ductura nurum.—

Porphyrius autem in eum locum Horatij citatum nu. præced. dicit pilenta vehicula eſſe, quibus regina capta duceretur. Feſtus Pompeius lib. 14. de eodem is loquens de qua Liuius nuper citatus Pilentis & carpentis per vrbem vehi à matronis conceſſum eſt, quòd cùm aurum non reperiretur ex voto quòd Camillus vouerat Apollini Delphico contulere. Sed & idem eo lib. Pilentum, inquit, vehiculi genus, quo matronæ ferebantur.

p *Couinum Britannorum.*] Couini fit mentio à Martiale loco ſuprà citato de Eſſedo. Et Silio lib. 17.

Agmina falcifero circumuenit arcta couino.

Et Sidonio Apollinari in laude vrbis Narbonenſis.

Iamq́ & pectora prona de couino
Extenſi rapiuntur, &c.

Id autem eſſe proprium vehiculum Britãnorum atq; etiam Gallorum oſtendit Pomponius Mela lib. 3. c. 4. de Britannis loquens. Dimicant non equitatu modo aut pedite, verùm & bigis, & curribus Gallice armati, couinos vocant, quorum falcatis axibus vtuntur. Et Diodorus Siculus lib. 6. Et Lucanus lib. 3. Pharſ.

Et dociles rector monſtrati Belga Couini.

Hincq́ue Couinarius rector couini Tacito in vita Agricolæ non ſemel. Et couinarius eques in eodem lib. qui ſcilicet ex couino pugnabat.

q *Eſſeda Belgarum.*] Virgilius lib. 3. Georg.

Belgica vel molli melius foret eſſeda collo.

Et Claudianus de mulis Gallicis,

Eſſeda concordes multiſonora trahunt.

Nam & Acron & Porphyrion in Horat. lib. 2. epiſt. 1. loco à nobis ſuprà citato hæc dicunt Gallorum eſſe. Sed & adde Britannorum ex Propertio lib. 2. eleg. 1.

Eſſedo cælatis ſiſte Britanna iugis.

Et Cicerone quo loco ſuprà citauimus cùm de eſſedis locuti ſumus (vide commentaria in Pettium fol. 154.) Et prętereà eiuſdem lib. 7. epiſt. fam. epiſt. 7. In Britannia nihil eſſe audio neq; auri, neque argenti. Id ſi ita eſt, eſſedum aliquod ſuadeo rapias, & ad nos quamprimùm recurras.

r *Thenſa Deorum.*] Aſconius Pædianus in 3. in Verrem actio. Thenſæ, inquit, ſunt ſacra vehicula, pompa ordinum & hoſtiarum. Subditq́ue Thenſas aliàs à diuinitate dici putare alios, quod ante ipſas lora tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tangere qui eas deducunt. Seruius in libr. 1. Æneidos,

Hic illius arma,
Hic currus fuit.

Aut verè, ait, currus, quo ipſa in cœlo vtitur, vel Théſa, quæ dicitur ἀπὸ τ͂ θεοῦ, id eſt, à re diuina, & ea eſt, qua Deorum ſimulachra portantur. hæc ille. Quæ confirmantur teſtimonio Ciceronis in Oratione de Aruſpicum reſponſis, Te appello Lentule, cuius ſacerdotij ſunt Thenſæ, & in 7. eademque vlt. in Verrem act. Omnes dij qui vehiculis Thenſarum ſolemnes cœtus ludorum initis. Et Suetonij in Cæſare cap. 76. Sed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem auream in curia, & pro tribunali Thenſam. Et rurſum in Veſpaſiano c. 5. Nunciabantur & ex vrbe præſagia, Neronem diebus vltimis monitum per quieté, vt Thénſam Iouis O. M. e ſacrario in domum Veſpaſiani in circum deduceret. Et huc quoque pertinet illud Liuij 1. Decad. lib. 5. Quæ auguſtiſſima veſtis eſt Thenſas ducentib. triumphantibúſve, ea veſtiti medio ædium eburneis ſellis ſedent. Sed & aliàs Thenſarum mentio eſt apud Ciceronem, præter illam in Verrem act. 3. Vbi Aſconius id ſcribit quod ſuprà ex eo diximus, etiam in 5. in eundem Verrem act. & in Oratione pro Plancio. & Suetonius in Auguſtum. Nec interim omiſerim quòd à Feſto Pompeio ſcriptum eſt libro 18. Thenſa, inquit, vehiculum argenteum, quo exuuiæ deorum ludis Circenſibus per circum ad puluinar vehebantur.

s *Carrucæ Germanorum & Gallorũ.*] Vnde id acceperit ignoro, niſi fortè ex Cæſare lib. 1. belli Gallici, vbi loquens modò de Gallis, modò de Germanis, eos carris vſos fuiſſe ſcribit in multis locis, à quibus vt iam ſuprà diximus diminutiuæ Carrucæ dictæ ſunt.

t *Arcera infirmorum.*] Gellius lib. 20. cap. 1. Arcera vocabatur Plauſtrum tectum vndique & munitũ, quaſi arca quædam magna veſtimentis inſtructa, qua nimis ægri, aut ſenes portari cubantes ſolebant. Nonius Marcellus. Arcera plauſtrum eſt ruſticum tectum vndique, quaſi arca, vt apud Varronem & M. Tullium inuenitur. Hoc autem vehiculi genere ſenes & ægroti vectari ſolent. Varro *γέρων διδάσκαλος*, vehebatur enim cum vxore vehiculo ſemel aut bis in anno cum arcera, ſi non vellet, ſi non ſterteret. Idem tamen Varro lib. 4. de lingua Latina. Vehiculum, ait, in quo faba aliudue quid vehitur, quod eſt ex viminibus, vehiculum dictum eſt, ab aliis dictum arcera, quæ etiam ex 12. tabulis appellatur, quod ex tabulis vehiculum erat factum, vt arca arcera dictum. hæc ille. Verba autem 12. tabularum reperies apud Gellium dicto lib. 20. cap. 1. Si in ius vocat, ſi morbus æuitaſve vitium eſcit, qui in ius vocabit iumen-

tes fuiſſe comperimus: quippe [u] Nero Cæſar nunquam minus mille carrucis iter feciſſe proditur longo ſemper agmine impedimentorum incedente. Cenſuitque iureconſultus titulo locati, quòd ſi ciniarius, dum prætertre contendit cæteros, ciſium euertit, & ſeruum quaſſauit vel occidit, culpa non liberari, ſed in eum ex loco ius dari & agi liceat.

Vlpianus loco præſcripto.

ANNOTATIONES.

tum dato. Si noles, arceram ne ſternito. Hincque occaſione ſumpta Gellius exponit quid ſit arcera, vti ſupra citauimus. Vide Baldum in 12. tab.

u *Quippe nero.*] Suetonius in vita ipſius c.30. Verùm Ælius Lampridius in vita Heliogabali tradit ipſum Heliogabalú ſexcenta vehicula duxiſſe, aſſerentem decem milibus Camelorum Perſarum regem iter facere. Et Neronem quingentis carrucis iter iniſſe.

Solere magnos ſucceſſus ex infima fortuna, & futuras calamitates plerunque ſignis præmonſtrari.

CAPVT XXXI.

VT omnis antiquitas fabuloſa eſt, his qui in magnis diſcriminibus poſiti, admirabiles exitus habuere, aut ex inopi calamitoſaque fortuna, regium faſtigium & imperia quæſiuere, quo res admirabilior videretur, commenta miraculi non ſemel effinxit, vt qui ex grauibus periculis poſtea erepti forent, maieſtate & cura numinum, non caſu aut fortuna, ſeruati viderentur. [a] Romulum & Remum ex Rhea Syluia, & Marte genitos cum exponi in profluentem Amulius iuſſiſſet, à lupa diſtentis vberibus alitos plerique omnes tradiderunt. Quod commentum fabulæ ab exteris noſtri mutuati ſunt. Nam [b] Cyro Perſarum Regi, cuius latè imperium valuit, cum ab Aſtyage expoſitus & pulſus infans foret, canem vbera præbentem, illumque à feris defendentem, paſtor gregis inueniſſe traditur: quæ res futuram ipſius magnitudinem haud dubiè portendere viſa eſt. Nec vana prædictio fuit: quippe qui rerum geſtarum magnitudine paruo imperii ſpatio omnes Reges anteceſſerit. Hieronem [c] Syracuſanum, quod ex ancilla editus fuerat, in ſyluis expoſitum apes congeſto in os melle aliquandiu aluere: qui mox omnes aſperitates ſuperuadens, tantum ingenio & virtute valuit, vt ob multa rei militaris facinora, regnum Syracuſis, & omnia ornamenta virtutum paulopoſt aſſecutus ſit. [d] Hic eſt enim ille Hiero, qui præcipua & conſtanti fide rem Romanam iuuit, vnoque tenore amicus populi Romani & fidiſſimus cultor perpetuo manſit. Pari exemplo traditur [e] Semiramis circa Syriæ ſtagnum infans expoſita, ab auibus diu alita & educata, magno præſagio futuræ felicitatis, quæ mox ſublata à paſtoribus, poſt varios caſus, regia coniunx fieri, & late imperitare meruit. [f] Midæ quoque regi Phrygiæ quum obdormiſceret, formicæ, quæ tritici grana in os congeſſere, diuitias & opes immodicas illi futuras euidentiſſimis oſtentis adnotarunt. [g] Habis Tarteſſiorum Rex, magnis difficultatibus infans agitatus, tandem inter feras à ceruа alitus, & haud multo poſt laqueo captus, poſt ſubactas gentes & domitas, ſæuientes fortunæ minas experiri deſiit: qui deinde regnum aſſequutus, documenta egregii principis dedit, ſummoq; iuſtitiæ temperamento illis gentibus præfuit. Quod commentum de [h] Telepho Herculis filio, qui aui iuſſu in ſyluis expoſitus fuerat, veteres prodidere: Sicut [i] Peliam ab equa, Paridem ab vrſa, Ægyſthum à capra enutritos fabulati ſunt. Adeo ex grauibus periculis ereptis, futuræ ſigna felicitatis quandoque fuere prænuncia. Rurſus

Fabuloſa antiquorum hiſtoria. *Romulus & Remus a lupa nutriti.* *Cyrus à cane.* *Hiero ab apibus.* *Semiramis ab auibus.* *Midas.* *Habis à cerua.* *Telephus.* *Pelias ab equa.* *Paris ab vrſa.* *Ægyſthus a capra.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXXI.

a ROmulum.] Virgilius lib.8. Æneidos his verſibus,

Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuiſſe lupam. &c.

Strabo lib.5. Liuius 1. Deca. lib.1. Plinius lib.8. c.17. vbi hæc & ſimilia arbitratur. Fatorum magnitudini acceptam ferri æquius, quàm ferarum naturæ. Iuſtinus libr.43. poſt princ. Plutarch. in vita Romuli, & in lib. de fortuna Romanorum, & plerique qui de origine vrbis Romæ locuti ſunt.

b *Nam Cyro.*] Iuſtinus libr.1. & iterum lib.44. & Lucianus in lib. de ſacrificiis. Ælianus de varia hiſtoria lib.12. Aliter Herodotus lib.2. vbi dicit illum fuiſſe educatum à Mitridatis vxore nomine Cyno Græca lingua, Canis: Medico Sparo: nam canem Medi Spara vocát, eo quòd parentes ipſius, vt diuinitus videretur Perſis eorum filius fuiſſe ſeruatus, diuulgarunt à cane Cyrum, cùm eſſet expoſitus, fuiſſe educatum, hincque eam fabulam emanaſſe.

c *Hieronem Syracuſanum.*] Iuſtinus libr.23. Longo quoque tempore (vt id addam) Iupiter ab apibus quoque nutritus fuiſſe dicitur. Vt tradit Seruius enarrans illud Virgilij lib.3. Æneid.

Creta Iouis magni, &c.

d *Hic enim ille Hiero.*] Liuius 3. Decad. libr.2. & 4. & alibi ſæpe.

e *Semiramis.*] Diodorus Siculus libr.3. c.2. qui de columbis dicit quod hic Alexander de auibus dicit.

f *Midæ quoque.*] Cicero lib.1. de Diuinat. Valerius Maxim. lib.1. c.6. Ælianus de varia hiſtoria lib.12. c.45. Idem autem Animalium lib.13. c.1. ſcribit. Gordium ex Aquilę ſignificatione filium ſuum Midam Regem fore coniecisse, cùm ſupra caput ipſius arantis primò volaſſet, deinde totum in dié in iugo ſeſſitare non prius deſtitiſſe, quam is ad veſperam arationem dimiſiſſet.

g *Habis.*] Iuſtinus lib.44. eodémque vlt.

h *De Telepho.*] Ælianus vbi nuper citauimus. Et Lucianus in d. libello de ſacrificiis.

i *Sicut Peliam.*] De his tribus ſcilicet, Pelia, Paride, Ægyſtho, Ælianus vbi ſupra. Sed & idem lib.13. poſt prin. Athalantem ab vrſa quoque nutritum tradit. Vt & Strabo lib.8. Diodorus Siculus lib.6. c.15. Et Lucianus vbi ſuprà. Iouem à capra, quæ vt dicit idem Diodorus Amalthea nuncupata eſt. Et Ouidius lib.5. Faſt.

Stat quoque capra ſimul, nymphæ pauiſſe feruntur
Cretides, infanti dux, dedit illa Ioui.

Et hinc Heſiodus in Theogonia in fi. illum vocat αἰγίοχον, id eſt, à capra nutritum, vti etiam Pauſanias libr.3. (vbi de Phlegia loquitur) ſcribit Æſculapium à capra quoque nutritum. Et ipſe Diodorus Siculus lib.4. c.5. Cybelem à pardis & aliis feris.

Sandrocottus.

k Sandrocotto, qui haud multo poſt Indorum Rex fuit, quum Alexandro inuiſus infeſtúſque, ſæuitiam fugiens, per vaſtas ſolitudines curis & inſomniis fatigatus, languente corpore iaceret afflictus, ſolúſque obdormiſceret, leo horribilis & pertimeſcendus, ſudorem dormienti deterſit lingua: quod oſtentum ex omni ſæuitia fortunæ illum emerſurum, & mox imperij præpotentem deſignauit. l Sicut Gordium dum conductis bobus agrum coleret, aues omnis generis circumuolantes, illum ex infima fortuna ad ſummum honoris culmen proceſſurum oſtenderunt. m Mitto Lyſimachum, & alios quos referre multum operæ eſſet, qui ſæuientes fortunæ minas & miſerabiles caſus, ac vim fati poteſtatémque mira virtute ſuperarunt. Sed ſicut poſt calamitates magnis præſagus multi fœlices euentus ſortiti fuere, ita ancipitem fortunam, & infandas ſtrages ac præſens excidium veluti magna ſortis humanæ documenta, nonnullis præmonſtrare fata voluerunt. Quo tempore n Crœſus Lydorum rex a Cyro ſubactus, regno pulſus fuit, ſemeſtris filius in crepundiis articulate loquutus fertur, magno oſtento & pernicioſo. o Xerxe expeditionem in Græciam parante, equa leporem enixa, & mula quæ incertæ naturæ partum edidit, cruenta bella ſtragéſque, & memorandum illud excidium, quæ poſtea præcipitantibus fatis ſecuta ſunt, præmonſtrarunt. p Sagunti quoque, quo tempore Hannibalis excidium paſſa eſt, inter magna & aſſidua monſtra, ſatis conſtat, infantem è matris vtero pene editum, in ipſum matris aluum reuertiſſe. Quod prodigium, quaſi diuinatio futuri eſſet, teterrimum bellum & fatale excidium, ac imminens fatum quo ad internecionem funditus euerſa eſt, haud dubiè oſtendit. Eſt quoque in exemplis, excioſos panes q Syllæ temporibus, manantis ſanguinis guttas fudiſſe, caneſque & alia id genus animalia rugitu miſerabili lugubres voces dediſſe, bellum ciuile & inteſtinas clades, tantúmque cædis, quantum poſtea effuſum eſt, denotaſſe. r Inter quæ ancilla quę ſerpentem enixa eſt, Marſicum portendiſſe bellum dicitur. Multaque eiuſmodi in medium afferri poſſent, vt taceam Tarquinium, alióſque innumerabiles, ac mille portenta, quibus maxima & cruenta bella, ac inuidentis fortunæ caſus, euentusque triſtiſſimi variis prodigiis prædictionibúſque præſcita fuere. Ita profectò eſt, vt quæ futura quandoque ſunt, multis ſignis quaſi multo antè præuiſa, monitu impulſúque Dei declarentur. Et quod fatis debetur, ſiue anceps malum, & aliqua temporis atrocitas, ſiue certa ſpes & indubia ſalus futura ſit, nobis portentis ſigniſque denuntietur: quibus fata imminentia & tempeſtates ſedulo vitari poſſunt & caueri. s Sed quod de Gordio legimus, cui aues circumuolantes auſpicium fecere, id nimirum t Vitellio principi exitio fuit. Nam Viennæ pro tribunali ſedenti, ſupra caput & humeros reſidens gallinaceus, tantúmque fœdatum auium ſuperuolans, vt tenebras pene afferrent, præſens periculum & futuras calamitates quibus ad internecionem diis hominibusque infenſus redditus eſt, non cæca exiſtimatione præmonſtrauit.

Gordius.

Lyſimachus.

Portenta infelicitatis futuræ.

ANNOTATIONES.

k *Sandrocotto.*] Iuſtinus lib. 15.

l *Sicut Gordium.*] Idem author lib. 11.

m *Mitto Lyſimachum.*] Vide eundem lib. 15.

n *Crœſus Lydorum Rex.*] Plinius lib. 11. c. 51. & li. 15. Similiter quoque Liuius 3. Decad. lib. 1 paulò ante fi. tradit Romę infantem ſemeſtrem in foro olitorio triumphum clamaſſe. Quin & ipſe eiuſdem Deca. lib. 4. infantem in vtero matris Io triumphe clamaſſe.

o *Xerxe.*] Herodotus lib. 7. Valerius Maximus lib. 1. c. 6.

p *Sagunti quoque.*] Plinius lib. 7. cap. 3. in fi. & Eutropius de geſtis Romanorum lib. 3.

q *Syllæ temporibus.*] Paulus Oroſius Hiſtoriarum lib. 5. cap. 17. Iulius obſequens Prodigiorum c. 114.

r *Inter quæ ancilla.*] Iulius Obſequens de Prodigiis cap. 118.

s *Sed quod de Gordio.*] Iuſtinus lib. 11.

t *Vitellio principi.*] Suetonius in vita illius c. 9. & iterum ca. omnium poſtremo. Et Cornelius Tacitus lib. 19.

Par exemplum Tarquinij ſuperbi, & Thraſybuli Mileſiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij, & Zopyri Aſſyrij.

CAPVT XXXII.

QVOD a de Tarquinio ſuperbo ſcriptum legimus aliquando, qui odio inexpiabili diis hominibuſq; infenſus, regno pulſus fuit, quum Gabios olim opprimere vellet dolis, quia nuncius filij dubiæ fidei videbatur, ne ſecreta ſui conſilij panderet, in hortos quibus deambulabat, illum adduxiſſe. Et quum nihil reſponderet, ſumma papauerum capita baculo decuſſiſſe: quo ænigmate quid vellet pater, filius intellexit. Idem de b Thraſybulo Mileſiorum tyranno, non mitioris perfidiæ, ſcriptum accepimus. Quum enim à Periandro Corinthio nuncio conſultus foret, quid ſibi agendum putaret, vt omni ſuſpicione procul & metu vacuus imperitaret, quaſi elinguis foret, nihil aliud retuliſſe fertur, præterquàm quòd nuncium Periandri haud exploratæ fidei virum, in ſegetem meſſi maturam adduxit, ſummaſq; frumenti ariſtas baculo decuſſit, nullo verbo reddito, eodem nuncio anxie proſequente, & quid vellet Periandro referri expectante. Quo facto intellexit ſagacis vir ingenij, vt ſi ciuibus dominari, & tyrannide potiri cuperet, principes ciuitatis & ſumma capita rerum,

ANNOTATIONES IN CAP. XXXII.

a QVod de Tarquinio ſuperbo.] Dionyſius Halicarnaſſęus lib. 4 Liuius 1. Dec. lib. 1. Valerius Maximus lib. 7. c. 4. Plinius lib. 19. cap. 4. poſt princip. & iterum c. 8. paulò ante fi. Iulius Frontinus Stratagematum libr. 1, cap. 1. Seruius in libr. 6. Æneid. enarrans eum locum,

Vos & Tarquinios Reges animamq; ſuperbam

Vltoris Regis &c.

b *De Thraſybulo.*] Ariſtoteles Polit. lib. 3. c. 9. & lib. 5. c. 10. & Herod.

quibuſcunque modis poſſet, è medio tolleret, tacitíſque ambagibus ſublatis potentioribus, illum regno potiturum depulſo metu, affirmauit. [c] Atque hic Periander fuit, qui tyrannos, ſi diutius dominari cuperent, amore potius ciuium & charitate, quàm armis ſtiparentur, monuit & ſuaſit. Non enim parua duxit munimenta, beneficentiam & ſtudia hominum ad perpetuitatem. *Imperium ſtabile.* [d] Sed in hoc ſtratagemate, quod de Sexto Tarquinio legitur, cuius fœda vitia, & fœdiores libidines fuere, quòd odio & diſſidio patris ſimulato, ob ſuorum morum difficultatem, ſuperbumque ac immodicum imperium, fugam feciſſet, Gabióſque infeſtam Tarquinio gentem petiſſet, ab illiſque exercitui præfectus fuiſſet, vno atque altero prælio proſpere rem egiſſet tunc demum creditam ſibi vniuerſam rem Gabinam, ſublatis de medio primoribus patrum, haud difficulter nec magno certamine in manus Tarquinij tradidiſſe. *Tarquinij minoris techna.* Haud abſimile factum, ſed pari exemplo, eiſdémque confictis dolis, rem geſtam apud Perſas inuenimus. [e] Namque Aſſyrij quum à Dario deſciuiſſent, Babyloniamque vrbem præualidam occupaſſent, difficiliſque expugnatio foret: in magna rerum difficultate Zopyrus quidam ex optimatibus, homo callidus & veterator, ex omni barbarie ad omne facinus promptiſſimus, animo inuerecundo & aſtu barbarico, truncis auribus & naſo, lacero corpore, & facie deformata fœdum in modum, ſingulare genus fraudis commentus fuit. *Zopyri facinus.* Quippe ſimulans ſe à Dario tam fœde cæſum, quum illo oris dehoneſtamento conſpicuus foret, Aſſyrios & Babyloniam petiit, aſſerens ſibi nullum niſi apud Darij hoſtes receptum tutum putaſſe. Inde ab Aſſyriis benigne exceptum, turmis equitum præfectum dicunt fuiſſe, vno atque altero prælio contra Darium proſperè rem geſſiſſe: & cum ex compoſito victor fuiſſet, tunc poſtquam dux totius militiæ conſtitutus fuit, vniuerſum ſibi creditum exercitum, ipſámque Babyloniam valido præſidio munitam, in Darij manus haud multo negocio dediſſe. [f] Piſiſtratus quoque memoratur callido aſtu & vafro ingenio, vt Athenarum dominio potiretur, lacero & deformato corpore, pluribus ſibi illatis vulneribus & plagis, in forum prodiiſſe, & clamore querulo, magniſque fletibus, incenſam multitudinem aduocaſſe, ea ſibi vulnera ab inimicis illata palam vociferatus: & cum cuſtodes corporis, manus iuuenum audaciſſimorum accepiſſet, tyrannidem Athenis magno ſcelere & perfidia inuaſiſſe. *Piſiſtrati dolus.* [g] Neque abſimili exemplo Dionyſium, qui Syracuſas flagitioſius occupauit, pari audacia & aſtu idem factitaſſe accepimus. Namque doloſis cōſiliis ſe multorum inſidiis appeti aſſeuerans, prope concionantis in modum per infimas obteſtationes apud populum, peruicit, vt ſexcentos circa latera armatos ſumeret: quo agmine ſtipatus, graui & ſuperbo dominatu patriam occupauit. *Dionyſij in occupanda tyrannide ars.* Adeò pernicioſis exemplis & veſana cupidine mouentur homines, vt quod virtute nequeunt, callido aſtu & malo facinore aſſequantur. [h] Proditur memoriæ iuuenis inter cæteros non ignaui ſpiritus, ex optimatibus quos Ariſtodemus tyrannus extorres fecerat, hoc conſilio vſus, vt patriam ab impotenti ſeruitute liberaret, Non corpore plagis afflicto, vt fides haberetur, ad Ariſtodemum venit: & quos fidiſſimos habebat, exciuit, illóſque in ſaltus inuios & inacceſſos vbi diſpoſitæ erant inſidiæ, adduxit, quibus debellatis, & tyranno occiſo, Cumas ſeruili iugo liberauit. [i] Soſis verò Syracuſanus, homo verſuti ingenij, nouandi res occaſionem nactus, quum ſimilibus dolis ſanguine fœdatus, & veſte lacera, lamentabili voce contra Dionem multitudinem exciret, conſilio parum celato, poſtquam diluxit fraus, tanquam molitor nouarum rerum, & vulgi turbator, Athenis iudicium ſubiit, & inteſtinæ fraudis pœnas luit. *Soſis.*

ANNOTATIONES.

Herod. libr 5. & Dionyſ. Halicar. d. lib. 4. & Laërtius in vita Periandri, vbi aſcribit epiſtolam ipſius Thraſybuli in eam rem.

c *Atque hic Periander.*] Laërtius in vita illius.

d *Sed in hoc ſtratagemate*] Hæc ſunt Liuij 1. Decad. lib. 1.

e *Namque Aſſyrij.*] Herod. lib. 3. non longè à fi.

f *Piſiſtratus quoque.*] Herodotus lib. 1. Iuſtinus lib. 2. Laërtius in Solone in epiſtola ipſius ad Epimenidem. Plutarchus in eodem Solone, vbi hos Satellites dicit fuiſſe vocatos Coryniphoros, ab armis quibus vtebantur ſic dictos. Et vide Ælianum de varia hiſtoria lib. 8.

g *Neque abſimili exemplo Dionyſium.*] Vide Ariſtotelem lib. 3. Polit. cap. 9. in fi. & iterum in lib. 5. cap. 5. Et Iſocratem in Oratione ad Philippum 1.

h *Proditur memoriæ iuuenis.*] Hæc Dionyſius Halicar. lib. 7. ſed ipſius Ariſtodemi necem aliter deſcribit Plutarchus in libro de claris mulieribus cap. 25.

i *Soſis vero Syracuſanus.*] Plutarchus in vita Arati.

Libri ſecundi Genialium dierum finis.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM LIBER TERTIVS.

Quid dicatur idem apud Philoſophos, & quid idem à Iureconſultis, diſcuſſum cum Hermolao in conuiuio familiari.

Capvt I.

HERMOLAVS Barbarus amicus meus ſummus, perquam fuit literis homo ornatiſſimus, boniſque diſciplinis & ingenuis artibus excultus, ac præter ingenij amœnitatem, quæ plurima in homine fuit, doctrina quoque curioſa, eleganti. Ad eum quotidie, dum Romæ ageret, complures viri bene literati, atque in ſtudiis doctrinarum magiſtri ſapientiæque doctores facundiſſimi, exercendi animi cauſa frequentes ventitabant. Accipiebátque ſingulos ille, aut noua lectione authoris non vulgaris, nonnunquam quæſtiunculis ex philoſophia minime procacibus, & petulantibus, ſed placidis & ingenioſis, ac pro æſtimatu cuiuſque feſtiua quadam argutia animum laceſſentibus: ita vt ipſius conſuetudine & ſermone quotidiano ſemper quiſque doctior & lepidior fieret. Forte verò cùm feſta ſolenníque die ad cœnam ab eo inuitati nonnulli ex noſtratibus boni adoleſcentes ſtudia humanitatis profeſſi, & nos vnà tranſactis negociis conueniremus, excepit nos ille cœnula admodum lauta & frugi, non prodigis epulis, & paratu magno, ſed parco, breui, & parabili cibo, & vt tenui conuictu, ita ſumma voluptate comitatéque mutuos ipſe ſermones miſtos conuiualibus iocis, in longum protrahebat. Cúmque inter cœnandum, ſicut ſolebat in conuiuio familiari, iuuenis quiſpiam lætæ indolis, & haud illiteratus, Theſei res geſtas nuper e Plutarcho in Latinum verſas, ſcite admodum & venuſte lectitaret, quóque pacto in Cretam delatus, Labyrinthi errores, & Minotauri monſtra ſuperarit, reuersóque vt Athenienſes ob res fortiter geſtas, dies feſtos dedicarint: & alia permulta, vt ingenium facundiaque eius fuit in extollendis vendicandiſque Græcorum rebus, pluſquam ſatis eſt, profuſi: Hoc quoque legebat, nauim qua in Cretam Theſeus delatus fuerat, ad Demetrij Phalerei tempora Athænis ſeruatam cuſtodiri. Et quia longo æuo abſumpta materia fuit, lignis antiquioribus detractis, nouiſque coaptatis, diu manſiſſe. Eaque cum eadem Theſei nauis diceretur, apud philoſophos alióſque phyſicæ ſtudioſos, an eadem eſſet nauis, an verò altera, ancipitem quæſtionem incidiſſe. Cumque hæc & pleraque ex Plutarcho in hanc ſententiam ille legiſſet: Moroſa, inquit Hermolaus, & quæ nihil habeat controuerſiæ, quæſtio hæc inter philoſophos agitari cœpta fuit. Cui enim non explicatum eſt, vbi materia non eadem ſubeſt, quæ prius erat, & ſi loco illius altera ſuffecta ſit, minime eandem rem dici oportere? Conſtat enim, nauim quæ demptis tabulatis & tignis, ex noua materia coaptata eſt, non eandem eſſe. Siquidem cum quid idem eſſe dico, illud ita demum eſſe idem putandum eſt, ſi nihil ei additum detractúmve ſit. Nauis ergo quæ veteri dempta, & noua coaptata materia, facta eſt, quia non eadem materia nunc eſt quæ olim fuit, eadem omnino dicenda non eſt. Cumque me, qui vna aderam, quid de iſtiuſmodi re iudicij haberem, potiſſime interrogaret: reſpondi, meminiſſe me in complurium iuriſconſultorum libris ſecus longe atque ipſe cenſeret, ſcriptum legiſſe, quos omnes contra ſentire, atque iſti opinioni aduerſari haud dubium fuit. Namque [a] Alphenus iuris ciuilis & veterum literarum impenſe doctus, haud immerito exiſtimauit, vbi iudicium coram vno pluribúſve agitari cœptum fuit: ſi illis fato perfunctis alij ſuffecti ſint, idem iudicium cenſeri: & populum eundem eſſe qui nunc eſt, & qui ab hinc centum annis fuit: Nauim quoque, quæ mutata veteri materia, noua ſuffecta eſt, non aliam, ſed eandem deere exiſtimari. Quod ſi aliter dicimus, vtique foret, vt nos qui immutamur quotidie, iidem non eſſemus, qui ab hinc anno fuiſſemus. Quin etiam, ſi longius euagari libet, inueniemus [b] Vlpianum magna virum authoritate, qui ob excellentem doctrinam, Aurelij Alexandri imperatoris ſacri ſcriniorum [c] magiſter fuit, & Pomponium [d] pariter iuris ſcientem & peritum, literis prodidiſſe: Si grex mihi teſtamẽto legatus eſſet, iſque adeo immutatus eſt, vt ne

Idem.

Idem apud iureconſultos. l. mortuo. ff. de iudiciis. & eſt textus Pauli.

l. grege. & l. ſi grege. ff. de leg. 1.

ANNOTATIONES IN CAP. I.

a *Alphenus.*] In l. proponebatur. ff. de iudiciis.

b *Vlpianum.*] In l. grege. ff. de legat.

c *Scriniorũ magiſter.*] Ælius Lãprid. in vita ipſius Alexandri.

d *Et Pomponium.*] In l. ſi grege. ff. de lega. 1.

Plan

onis quidem quæ ſcripti legati tempore fuit, hodie ſuperſit,ſed omnis ex ſobole poſtea nata ſuffectus ſit,eundem gregem dici, atque ideo legatum teſtamento deberi: quia cum quid loco alterius ſufficitur, idem exiſtimari haud dubium eſt. Atque hoc, inquam, apud veteres iuriſperitos ita in confeſſo fuit, vt exploratius nihil eſſe poſſit. Cumque Hermolaus me fuiſſet intuitus, veluti fateretur quod aſſerebam: Eſſe, inquit, arbitror vt dicis, etſi mihi hæc ſententia omnino non probatur, cui prorſus non accedo: & cùm iſta ſit veterum iuriſperitorum opinio, vt modo dixi, aliquid obniti non auderem, ſi penitus vera foret. Nam quod aſſeueras Vlpianum & iureconſultos ſentire, facilis eſt & expedita diſtinctio, id quod aſſerunt cenſeri in caſibus per te modò explicatis, non tamen vt in omni re, omnique negocio idem ſtatuendum cenſeam. Nam ſi altius rem intueri volumus, profecto referre arbitror, cum quid idem eſſe dicimus, an illud eiuſdem ſubſtantiæ & formæ, an verò alterius dicamus. Formam verò à ſubſtantia abeſſe nõ ignoras, quas à veſtris iureconſultis materiam & ſpeciem appellari audio, quam Ariſtoteles εἶδος nuncupat, [c] Plato ἰδέαν: nonnulli materiam, plerique cauſam & formam. Cum ergo aliquid idem eſſe dico, hoc apud phyſicos ita receptum eſt, quod eſt vero propius, tunc demum illud idem dici oportere, ſi eadem materia ſubeſt quæ prius fuit, & forma ſeu ſpecies immutata non eſt: idque poſſe internoſci, quòd mutatio formæ vel ſubſtantiæ diuerſam, non eandem rem facit. Nauis ergo quæ tignis detractis ex alia materia coaptata eſt, & grex noua ſobole ſuffectus, ſic populus & alia hoc genus, quia materia, ſeu mauis ſubſtantia, non eadem eſt, quæ olim fuit: quippe quia illa dempta, alia ſuffecta eſt: licet forma vel ſpecies nauis, gregis, populi, eadem ſubſit, eandem rem non eſſe haud dubie efficit: quum diuerſa materia vel forma diſſimilem rem, non eandem efficiat: alioqui dicendum foret, eaſdem nunc Athenas eſſe, quæ quondam fuere, eandem Carthaginem, eandem denique Romam, vrbes prævalidas olim & populos præpotentes: nunc (vt vides) ita incendiis & ruinis deformatas, vaſtas, & infrequentes, vt illarum vix memoria aut veſtigium extet. Veſtri verò iureconſulti rem aliter intuentes, licet materia rei mutata, ſi altera illius loco ſuffecta ſit, dummodo eadem ſpecies maneat, eandem rem dici putant: credo quia nihil officit aut repugnat, quare illud ex conſtitutione iuris idem cenſeri non debeat. Etenim ſi in demortui loco ſuffectus eſt iudex, vel ſi teſtamento quiſpiam gregem legauit, ſeu quid aliud arbitrere, licet quod prius erat, mutatum ſit, & aliud illius loco ſuffectum: quia non propterea mutata teſtantis voluntas probatur, ex qua iuris conſtitutio pendet, eandem rem cenſeri proculdubio facit. Vbi enim ratio legis ineſt, ibi idem eſſe iudicium, bonum & æquum eſt. Quod apud phyſicos, qui rem acutius intuentur, & magis hæc ad viuum reſecant, cum ſint rerum ſcientiſſimi, & artium periti, non ita receptum eſt. Leges enim quod probabile eſt, quantúmque æquitas & ius ſuadet, ſequuntur: phyſici verò, quantum veritas & ratio neceſſario conuincit, efficiunt. Ex hoc igitur effici cogique poteſt id de quo diſceptabatur, nauim quæ mutata veteri materia, ex altera coaptata eſt, quia non eadem ſubſtantia ſubeſt quæ pridem fuit, licet veſtri iuriſconſulti aliter ſentiant, tamen ſecundum phyſicas rationes eandem non eſſe, nec cenſeri: quia mutata materia vel ſubſtantia diuerſam, vt dixi, non eandem rem facit. Hæc Hermolaus admodum facundo, vt erat, ingenio, multaque cum elegantia verborum, apud compluſculos qui aderamus, dum cœnulam nobis daret, ſcite ſubtilitérque diſſerebat.

Idem apud philoſophos & phyſicos.

ANNOTATIONES.

c *Plato ἰδέαν.*] Ipſe Plato lib. 6. de Repub. & in Timæo, & alibi ſæpe. Et ex eo Cicero libr. 1. Tuſcul. Quæſt. itemque lib. 1. Academicarum quæſtionum, & in lib. de Orat. & Diogenes Laertius in vita ipſius Platonis non ſemel. Tu autem de huiuſmodi ἰδέαις vide D. Auguſtinum in lib. octoginta trium quæſtionum. & D. Thomam quæſtio. 15. ar. 1.

Gentium diuerſarum mores in condendis humandíſque corporibus defunctorum, & qui Romanorum vſus fuerit.

CAPVT II.

ROMANOS olim ab ortu vrbis, defuncta corpora humi [a] condere neque cremare conſueuiſſe, illud argumento eſt, quòd [b] Numæ Pompilii corpus in arca lapidea poſt multa ſecula à Cneo Terentio in Ianiculo inuentum, vetuſtiſſimi authores tradunt. Poſtea [c] quum longinquis bellis defunctos erui cognouiſſent: vt igni cremarentur, decreto ſanxerunt. Primus ex patriciis Cornelius Sylla traditur, qui decedens igni ſe cremari voluit, veritus talionem: nam ipſe corpus Marii & eruta oſſa ſubuertit, & in Anienem miſit. Inde manſit diu defunctos cremandi conſue-

Romani initio humi cõdebant, non cremabant corpora.

Cornelius Sylla primus crematus.

ANNOTATIONES IN CAP. II.

a *Humi condere.*] Quod & Græci quoque faciebant, vnde ſepulchra illis ἠρία dicebantur παρὰ τὴν ἐπιχο-ρῶσιν τοῖς νεκροῖς ἔραν. Id eſt ab ea quæ mortuis iniiciebatur terra, vt ſcribit Theocriti interpres in Pharmaceutri 2.

b *Numæ Pompilii.*] Liuius 4. Decad. libr. 10. vbi non Ianiculo inuentum fuiſſe dicit, ſed in agro L. Petilii ſcribæ ſub Ianiculo. Valerius Maxi. qui idem dicit libr. 1 cap. 1. vbi de Pub. Cornelio loquitur, & Plinius authoritate Caſſii Heminæ vetuſtiſſimi authoris libro 13. capit. item 13.

c *Poſtea quum longinquis.*] Hæc vſque ad clauſulam, a qua

Romæ. *Thaletis mos ſepeliēdi.* *Heracliti.* *Carthaginenſium.* *Syrorum & Ægyptiorum.* *Condita corpora.* *Succus cedri.* *Teda.* *Pythagoræorum ſepeliēdi mos.* *Lycurgi ſētentia de ſepultura.* *Albanorū.* *Taxilorum.* *Brachmanorum.* *Iberorum.*

tudo: à qua ſequutis temporibus dum Antonini Cæſares imperitarent, deſitum fuit. Tunc enim illo more abrogato, denuo corpora humi condere cœpere, ex inſtituto [d] Thaletis, qui cum omnia ex aquis conſtare dicat, defunctos terræ mandare iuſſit, vt humore diſſoluantur. [e] Heraclytus verò igni, tanquam ad originem ſuam reuertantur, quippe cum omnia ex igne conſtare diceret. [f] Carthaginenſes verò cum prius terra obruerent fato defunctos, poſtea à Dario admoniti, mutato conſilio, igni tradidere. [g] Apud Syros [h] & Ægyptios condendi & non cremandi corpora, medicataque cadauera aſſeruandi in loculis, vetuſtum morem inualuiſſe accepimus. Condiebant enim cadauera myrrha, aloe, cedro, melle, ſale, cera, bitumine & reſina, odoribus & vnguentis delibuta. [i] Ex ſucco enim cedri exanimum corpus ſeruari, ſicut viuentia corrumpi, haud dubie perſpectum eſt. Sudore quoque ligni tedæ conciſæ & furnis adactæ, apud eoſdem mortuos delibutos, ſeruari prodiderunt, ita lineamentis integris, vt viui apparerent: quod ab exteris regibus vſurpatum accepimus, vt eorum corpora non cremarent, ſed differta odoribus tumulo inferrent, aut humi conderent. In tantúmque odores ad defunctos pertinere creditum eſt, vt quamuis cremarentur, [k] vnguenta tamen [l] & odores flammæ inijcerent. [m] Pythagorai non vnguentis, ſed folijs populi, myrti, & aloes ſtipati, humi mandabant, ſicut M. Cato condi & humari voluit. [n] Lycurgum legimus nihil cum mortuo ſepeliri mandaſſe, ſed puniceo amictu velatum, & oleæ fronde circundatum, terræ mandari voluiſſe. [o] Albanis pecuniam cū mortuis ſepelire in loculis mos erat. [p] Taxilis, Brachmanis, [q] & Iberis, vulturibus defuncta corpora

ANNOTATIONES.

ſequutis &c. ſunt ex Tullio lib. 2. de legibus. & ex Plin. lib. 7. c. 54. Sed & Pyrrhus Alienſis apud Laërtium in eius vita dicit Romanos ſuorum corpora incendere ſolitos.

d *Ex inſtituto Thaletis.*] Tullius libr. 1. de natu. Deor. & Vitruuius libr. 2. cap. 2. & alij plurimi quos tibi congeſſi in Commentariis Nobilitatis c. 31. nu. 586. incip. fuerūt enim.

e *Heraclytus.*] Vterque tam Epheſinus quàm Metapontinus, vt videbis in dictis noſtris Commentariis vbi ſuprà nu. 571. incip. fuerúntque plurimi.

f *Carthaginenſes verò.*] Iuſtinus lib. 19.

g *Apud Syros.*] Strabo de Aſſyriis loquens qui iidem ſunt libr. 16.

h *Et Ægyptios.*] Herodot. lib. 2. aliàs 3. Diodorus Siculus lib. 2. c. 5. Strabo lib. vlt. Pomponius Mela libr. 1. c. 9. vbi de his. Mortuos, inquit, nec cremare, nec fodere fas putant, verùm arte medicatos intra penetralia collocant. Plinius lib. 11. c. 37. vbi dicit eos aſſeruare cadauera medicata. Lucianus item in libello de Luctu. Stobæus ſerm. 120. aut aliorū computatione 122. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 3. Æneid.

Sanguine & ſacri patrias &c.

Et de his etiam illud eſt Silij Italici lib. 13.

Ægyptia tellus
Claudit odorato poſt funus ſtantia ſaxo
Corpora, & à menſis exanguem haud ſeparat vmbram.

De illis quoque tradit Nicolaus in Collectaneis de moribus gentium, & poſt eum Stobæus Ser. 120. vel aliorum computatione 122. Quod nefas eſſe putant homines mortuos comburere, nam perſuaſum habent ignem animatam quandam eſſe beluam, quæ, quæcumque nanciſcitur, deuorat ac conſumit. At cùm eſt expleta, ipſam & quæ ab ipſa vorata ſunt, vnà emori, & propterea nec cremare, nec beluis offerre corpora, vt aliæ pleræque nationes, Ægyptij ſtatuerunt, ſed ea condire, ne à vermibus conſumi poſſent. Sed & tradūt vterque Perſas quoque nephas ducere mortuos cremare. Ignem enim Deum eſſe exiſtimant, quare non iuſtum eſſe humanum cadauer Deo offerre.

i *Ex ſucco enim cedri.*] Vitruuius libr. 2. cap. 9. Nam reliquæ res, cùm ſunt vnctæ vti etiam libri oleo cedreo à tineis & à carie non læduntur. Et anteà dixerat opera quæ ex cedro conſtituuntur permanere ad æternam diuturnitatem. Nam & Plinius d. lib. 13. c. 13. in prin. ſcribit illos Numæ libros tā diu duraſſe quòd cedrati eſſent. Sed & idē lib. 13. c. 5. ſcribit æternitatem eſſe materiæ cedrinæ. Itaque & ſimulachra Deorum ex ea veteres factitaſſe. Ante eum autem Theophraſtus de hiſtoria plantarum ſcribit cedri naturam eſſe perpetuam. Ex poëtis autem lege Virgilium libr. 7. Æneid.

Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum.
Antiqua ex cedro, &c.

Vbi Seruius, Quod lignum, inquit, non facilè conſumitur vetuſtate. Hoc genus ligni tineæ neſcit corruptionem, quod ex antiquitate non ſentit, vt cedria peruncta, ligna cuſtodit ac ſeruat. Vnde Perſius ſaty. 1.

Et cedro digna locutus.

Ante illum autem Donatus ibi, Aut, inquit, ex cedro factæ: quia hoc genus ligni tineam neſcit, corruptionemque ex antiquitate non ſentit, aut cedri oleo perunctæ: quoniam ligna cuſtodit ac ſeruat. Vide Codices emendatiores. Et Ouidius lib. 3. Triſtium eleg. 1.

Quòd neque ſum cedro flauus.

De libro enim loquitur. Et iterum,

Nec titulus minio, nec cedro charta notatur.

Et Horatius in arte poëtica,

——— Speramus carmina fingi
Poſſe linenda cedro, & leui ſeruanda cupreſſo.

Quo in loco Acron & Porphyrion interpretes ſcribunt hanc arborem tineas ſubmouere.

k *Vnguenta tamen.*] Plinius de vnguentis loquens lib. 13. c. 1. honóſque is & ad defunctos pertinere cœpit. In quam etiam ſententiam & illud Virgilij lib. 6. Æneid.

—— Et ahena vndantia flammis
Expediunt, corpuſq; lauant frigentis & vngunt.

Quo loco Seruius illud ſimile Ennij adducit,

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & vnxit.

Sed & Homerus loquens de funere Achillis lib. 24. Odyſſ. non multo poſt princ.

Καῖε δ' ἐν τ' ἐσθῆτι θεῶν, καὶ ἀλείφατι πολλῷ, &c.

l *Et odores.*] Vnde illud Propertij. lib. eleg.

Cur nardo flammæ non oluere meæ.

Et Iuuenalis ſaty. 4.

Et matutino ſudans Criſpinus amomo
Quantum vix redolent duo funera.

Et Perſius ſaty. 3.

Compoſitus lecto, craſſiſq; lutatis amomis.

Et ſaty. 6.

Sed cœnam funeris hæres
Negliget iratus, quod rem curtaueris, vrnæ
Oſſa inodora dabit.

Et Statius.

Ver Arabum Cilicúmque fluit floréſque Sabæi.

Hinc Iuriſconſultus in l. & ideo. §. 1. ff. de in rem ver. ſcribit, quòd ſi ſeruus ordores emerit & ad funus erogauerit, quòd ad dominum ſuum pertinebat, videri in dominum verſum. Et vide infra eod. lib. c. 7. vbi de Sylla agimus.

m *Pythagorei non.*] Plinius lib. 35. c. 12. vbi tamen non aloes dicit, ſed oleæ.

n *Lycurgum.*] Plutarchus in vita illius.

o *Albanis.*] Strabo lib. 11.

p *Taxilis.*] Idem lib. 15.

q *Et Iberis.*] Silius Italicus lib. 13.

Tellure, vt perhibent, is mos antiquus Iberis

Exanima

obiicere. [r] Barchæis quæ apud Colchos & Iberos gens eſt, agnatos morbo extinctos, velut ignauos & degeneres, igni tradere: in bello autem abſumptos, tanquam fortes & ſtrenuos, obiicere vulturibus. [s] Parthi [t] & Magi procul à noſtro orbe ſiti, honeſtiſſimam ſepulturam vulgo auium aut canum laniatus putauere, nudaque tantum oſſa quæ ſupererant, terræ mandare aſſuerant: [u] Sicut apud Hyrcanos, quorum horrida & inculta vita eſt, aliaſque gentes indomitas, canes pro ſepulchro fuere, [x] qui ſepulchrales dicti. Hos affluenti cibo nutriebant, & ſuos quiſque canes parabant in vita, à quibus mortuus laceraretur, atque hoc eximium & ſolenne putabatur funus. [y] Perſæ fato defunctos, cera circumlitos, vt maxime diuturni eſſent, domi condebant. [z] Aſſyrij in melle, regum vero in paludibus. [a] Humi vero tradere, aut igne cremare, capitale fuit. [b] Eſſedonum traditur mos, vt parentum funera cantibus proſequantur, mox cœtibus propinquorum aduocatis, quod dictu audituque fœdum eſt, ipſis cadaueribus immiſtis ouillis carnibus veſcantur. Id quod [c] ab Indis [d] & Maſſagetis vſurpatum ferunt, quorum prodigioſa immaniſque natura eſt: nam ſenio confectos in fruſta cædere, illorumque carnibus, immiſtis pecudibus, veſci aſſueuere. Id quoque apud [e] Derbices Perſicam gentem, & cum [f] Hybernis efferatis hominibus commune fuit, vt parentes & affines qui ſuccubuere, comeſſe pietatis maximæque honeſtatis munus putarent: quod [g] Chryſippus philoſophus probauit, & literis prodere non dubitauit. Fuitque proditum, eoſdem [h] Derbices in more habuiſſe, viros etiam progreſſos ætate, more hoſtiarum immolare ad aras, mulieres vero ſeneſcentes præfocare. Tradunt [i] Hyperboreos illos penitiſſimos, qui in extimo orbis tractu ſiti ſunt, homines rigentis barbariæ, & omni humano generi inſociales, eos qui longo æuo vixerunt, poſt epulas & familiare conuiuium ſertis redimitos, ex rupe abrupta in mare dare præcipites: quæ lex in [k] Co inſula ad Helleſpontum fuiſſe traditur, vt ſupra 60. annos nati, aconito vitam finire cogantur, ne ipſi deſides & ignaui, fortium virorum cibaria abſumerent, locumque & partes aliorum occuparent. Quod de [l] Caſpiis quoque memoriæ proditum eſt: nam filij parentes ſeptuagenarios domi clauſos, aut in loca inculta & deſerta intimaſque ſolitudines expoſitos, vel fame enectos, ſiti & inopia conficere, celebre funus putarunt. [m] In Scythia gens

Barchæorũ. *Parthorũ.* *Magorum.* *Hyrcanorũ canes ſepulchrales.* *Aſſyriorũ.* *Eſſedonum.* *Indorum.* *Maſſagetarum.* *Derbicũ & Hybernorũ.* *Hyperboreorum.* *Lex in Co de morte irroganda ſenibus.* *Caſpiorum.* *Scythiæ mos.*

ANNOTATIONES.

Exanima obſcœnus conſumit corpora vultur.

Propterea dicebat Diogenes ſi vultures ſuum cadauer lacerarent, Iberiam fore ſepulturam. teſtis eſt Stobæus Ser. 120. aut aliorum computatione 122.

r *Barchæis.*] Ælianus de Animalibus lib.10.cap.22. vbi tamen non eos Barchæos, ſed Barcæos appellat.

s *Parthi.*] Iuſtinus lib.41.

t *Et Magi.*] Cicero lib.1. Tuſculanarum Quæſt. Strabo lib. 15. ad fin. Agathias de bello Gothorum libr. 2. Adde & in vniuerſum Perſas apud quos mortuus non prius humatur quam ab alite, aut a cane trahatur, vt tradit Herodotus lib. 1. & D. Hieronymus lib.11. & Agathius lib 2. Hiſtoriarum, vbi de ſepultura Mermerœs Regis Perſarum diſſerit. Et quòd de auibus hic dicitur, idem Bactrianos factitaſſe ex lege, vt ſcilicet mortuorum cadauera volucribus deuoranda traderent, tradit Plutarchus in libello quo diſſerit, num improbitas ſufficiat ad infelicitatem. Et Diuus Hieronymus Iouinianum lib.2. Quod cum, inquit, Alexandri præfectus emendare voluiſſet, pene amiſit prouinciam. Strabo autem lib.11. dicit ab Oneſicrito ſcribi, ſed minime verum eſſe ſe putare.

u *Sicut apud Hyrcanos.*] Cicero d. lib.1. Tuſc. Quæſt. Plutarchus & D. Hieronymus vbi ſupra. & Sextus Empericus, & Silius Italus d. lib.13. id tamen Regum cadaueribus priuatim tribuens.

Regia cum lucem poſuerunt membra, probatum eſt
Hyrcanis adhibere canes. &c.

Diogenes dicebat, ſi canes ſuum cadauer laniarent, Hyrcaniam ſepulturam fore, [illegible]. Apud Stobæum d. Ser. 120. quem alij 122. faciunt. Sed & adde apud Caſpios idem obſeruari quoque, vt ſcribit Euſebius lib.1. præparat. Euangelicæ, c.3. Vide item infra hac de re.

x *Qui ſepulchrales dicti.*] Strabo lib.11.

y *Perſæ.*] Cice. d. libr.1. Tuſcul. quæſt. & Herodotus libr.1. Strabo lib.15. vbi poſtea ſubdit eos dimittere magos inſepultos vulturibus commedendos.

z *Aſſyrij in melle.*] Herodotus lib.1. non longè à fi.

a *Humi vero tradere.*] Procopius vbi ſupra. Neque enim, ait, aut vrna condere, aut terra obruere defunctorum cadauera fas eſt Perſis. Et Diogenes Laertius in proœmio ſcribit Magos Perſarum Philoſophos impium ducere in igne ſepelire, nam & ignem vice numinis colebant, quod & ipſum ante tradiderat, de Perſis in vniuerſum loquens Herodotus libr.3. vbi & idē dicit de Ægyptiis. Et nos quoque de Perſis diximus in noſtris commentariis Nobilitatis c.31. nu.576. incip. vnde & Apollo. Sed & quod ad eorum funera & ſepulturas pertinet, Sextus Empiricus ſcribit Perſarum morem eſſe vita functos, in cruce tollere, nitro ſalire, & poſt modum corio contegere.

b *Eſſedonum.*] Herodotus in Melpomene, qui eſt lib.4. Strabo lib.11. Pomponius Mela lib.2. ad princ. Solinus cap.25. Sed & Sidones quoque parentes deuorabant, excepto capite quòd inaurabant. Vt teſtis eſt Zenodotus in Collectaneis in prouerbio, [illegible].

c *Ab Indis.*] Herodotus in Thalia non ſemel loquens priuatim de Indis qui Callatiæ vocantur, & qui item Padæi, & in Melpomene. Strabo lib.15. Pomponius Mela lib.3.c. 7. Solinus c.65.

d *Maſſagetis.*] Herodotus lib.1. Strabo libr.11. Chryſoſtomus in D. Matthæum homilia 10. Euſebius de præparatione Euangelica lib.1.c.4. D. Hieronymus in Iouinianum lib. 2. Tertullianus quoque aduerſus Marcionem, idémque dicit gentem Ponticam facere.

e *Derbices.*] Strabo, Chryſoſtomus, Euſebius, Hieronymus, vbi ſuprà citauimus.

f *Cum Hybernis.*] Strabo lib.4.

g *Chryſippus.*] In lib. de Iure apud Laërtium in vita illius.

h *Eoſdem Derbices.*] Strabo lib. 11. & Ælianus de varia hiſtor. lib.2 poſt princ.

i *Hyperboreos.*] Pomponius Mela lib.3.c.5. vbi de Scythia. Plinius lib.4.c.12. Solinus cap.26. Sed & Tybarenos viros ſuos ſeniores præcipitaſſe tradit Euſebius d. lib.1. præparationis Euangelicæ cap.3.

k *In Co inſula.*] Strabo lib.10. Ælianus variæ Hiſtoriæ lib. de Poliris. Sed & apud Sardos ex lege filij patres ſenio cōfectos fuſtibus cædebant, & vnà cum eo interemptorem ſepeliebant. Ex Æliano de varia Hiſtoria libr.4. poſt princip.

l *Quod de Caſpiis.*] Strabo libr.10. non ſemel. Euſebius & D. Hieronymus vbi ſupra.

m *In Scythia.*] Silius lib.13.

At gente in Scythica ſuffixa cadauera truncis.

Luna

Phrygia. Naſamonum. Thracum. Indorum. Aliorum quorundam. Æthiopū. Paeonum. Ichthyophagorum. Troglodytarum. Gymneſiarum incolarum mos. Arabum. Panebiorū. Saitanorū. Lotophagorum. Athenienſium. Phrygum. Megarenſium. Phœnicum. Aphrorum. Athenienſium in ſepeliendis corporibus cura. Nicias.

eſt, quæ parentum cadauera inter niues & glaciem truncis affixa arboribus detineāt, illa terræ mandare, pro ſcelere próque flagitio arbitrati. [n] In Phrygia mortuos ſacerdotes non defodiunt, ſed ſuper lapidibus decem cubitis erectos, ſublimes conſtituunt: [o] ſicut Naſamones, qui ſedentes mortuos ſtatuebant. Thraces quoque fama eſt [p] & Indos, ætate confectos, illos præcipue quibus ſtudium ſapientiæ fuit, incenſis rogis mortem oppetere, & ſine aliquo funerum apparatu, lætos ſe in flammas inijcere non refugere nec formidare. [q] Alios inibi homines in alio tractu orbis intonſos & incultos, vltra Arabes & [r] Æthiopes, parentes & ſibi coniunctiſſimos, in littoribus, ita vt fluctibus operiantur, ſepelire: ipsóſque [s] Æthiopes ad certos annos vitam producere, qua exacta, diuerſo quiſque fungatur fato, exanimáque corpora vel in flumen deijcere, vel vitro operta, ita vt integra ſpectentur, & poſteris ſpectaculo ſint, aſſeruare. [t] Pæones in ſtagna, [u] Ichthyophagi in mare defunctos abijciunt. [x] Troglodytæ paliuri virgis, mortui ceruicem cum pedibus alligantes, efferunt: deinde cadaueri lapides aggerentes, cornu capræ inibi ridentes apponunt, hoc pro exequiali pompa, próque funere exiſtimantes. Quod a [y] Gymneſiarum incolis vſurpatum legimus, inciſa & deſecta cadauera in vrnam imponant, deſupérque ingentia ſaxa accumulent. [z] Arabum verò mos proditus eſt, vt Regum & ſummorum ducum elata cadauera, in loca tetra & inculta ſtercore obruant, ac cœno & fimo aggeſto, terræ imponant. Panebij, ſiquando rex moritur, corpus quidem defodiunt, caput verò auratum in templo auguſtiſſimo conſecrant dicántque. Sicut Saitanis Reges qui imperitarunt, intra ſepta templi ſepelire aſſuetum erat, hoc ſepulturæ genus optimum, & pietatis vltimum officium æſtimantes. [a] Lotophagis nulla ſepulchrorum habetur cura, ſed defunctos in mare deijciunt, parum referre arbitrati, igni, terra, vel aqua diſſoluantur. [b] Apud Athenienſes & [c] omnem ferè Græciam corpora non cremare, ſed terræ condere, & ſepelire cum funebri veſte; Phrygibus verò igni imponere, antiquiſſimus mos fuiſſe proditur. Sed in humandis corporibus [d] Athenienſes orientem verſus, [e] Megarenſes & Phœnices ad occidentem vertere ſolebant. [f] Aphri verò vt Græci ſepeliunt. Maxima autem ſepeliendorum cadauerum cura [g] Athenienſibus fuiſſe fertur, præcipue bello [h] peremptorum, ita vt qui illos inhumatos relinquerent, quouis ſupplicio dignos putarent. [i] Idcirco ſummos duces quia cæſos nauali pugna in mare deiecerant, grauibus pœnis & capitis ſupplicio affecere: quibus [k] cum peremptorum corpora aſſequi nequirent, illorum oſſa & diiecta membra paſſim ſtrata exquirere, & humo tegere defunctóſque in acie, tumulo publicè extructo quotannis pro concione laudare, magnæ curæ fuit: adeo [l] vt Nicias cum exercitu iter faciens, ne duorum militum inhumata cadauera relin-

ANNOTATIONES.

Lenta dues ſepelit putri liquentia tabo.
Lucianus autem in libello de lucta, ſcribit Scythas mortuos deuorare.

n *In Phrygia.*] Nicolaus Damaſcenus ἐθῶν ϲυναγ. apud Stobæum Ser. 120. aut aliorum comput. 122.

o *Sicut Naſamones.*] Herodotus in Melpomene. Sed aliter Silius d. lib. 13.

——— Quid? qui ſaxo ſepelire profundo
Exanimes mandant Libycis Naſamones in oris?

p *Et Indos.*] Herodotus in Thalia, Pomponius Mela lib. 3. c. 7. Q. Curtius lib. 8. cuius verba hæc ſunt: Vnum agreſte & horridum genus eſt, quos ſapientes vocāt, apud hos occupare fati diem, pulchrum, & viuos ſe cremari iubent. Quibus aut ſegnis ætas, aut incommoda valetudo eſt, expectatam mortem pro dedecore habent vitæ. Nec vllus corporibus quæ ſenectus ſoluit, honos redditur. Ex quo intelligis non omnes Indos id facere, ſed genus eorum quos ſapientes vocant, quòd quidem genus quintum erat. Primum enim tellurem exornat. Secundum militiam capeſſit. Tertium merces ſuas euehunt, & res externas inuehunt. Quartum reſpub. temperant, iudicia reddunt, regibus aſſident. Quintum celebratę illic & propriè in religionem verſæ ſapientiæ deditum, voluntaria ſemper morte vitam accenſo prius rogo. Hæc enim propemodum ſunt verba Plinij libr. 6. c. 19. quæ vſurpauit Solinus c. 65. aut vt alij computant, 55. vbi tamen corruptè legitur, quietum genus pro quinto. Philo autem Iudęus in lib. de Abrahamo ſcribit Iudæorum Gymnoſophiſtas ſenectutis, morbi longi & incurabilis, priuſquam inualeſcat, accenſo rogo ſeipſos exurere quamuis poſſent ad tempus fortè diuturnum reſiſtere.

q *Alios inibi homines.*] Vide an loquatur de alijs Indis.

r *Et Æthiopes.*] Diodorus Siculus lib. 4. c. 1. Strabo lib. 16. vbi tamen non de omnibus Æthiopibus loquitur.

s *Ipsóſque Æthiopes.*] Herodotus lib. 3. Diodorus Siculus lib. 3. c. 5. vbi authoritate Cteſiæ Cnidij reprehendit ipſum Herodotum. & lib. 4. c. 1.

t *Paeones.*] Diogenes Laërtius in Pyrrhone.

u *Ichthyophagi.*] Diodorus lib. 4. c. 3. Strabo lib. 16.

x *Troglodytæ.*] Diodorus lib. 4. Strabo item d. lib. 16. Sextus Pyrrho, qui tamen de ramis Paliuri non loquitur.

y *Gymneſiarum.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. 5.

z *Arabum.*] Scilicet Nabateorū ex Strabone lib. 16. ante fi.

a *Lotophagis.*] Idem Gręgorius Gyraldus in libr. de ſepulchris, vbi tamen nullum authorem citat.

b *Apud Athenienſes.*] Lucretius lib. 6. ad fi. Cice. libr. 2. de Legibus. Laertius in Solone. Verum de illis hæc ſcribit Silius Italicus lib. 13.

Cecropidæ ad patriam Mauortis ſorte peremptos,
Decreuere ſimul communibus vrere flammis.

c *Et omnem ferè Græciam.*] Plutarchus in Solone, & Ælianus variæ hiſtoriæ lib. 5. & lib. 7. paulo ante fi.

d *Athenienſes orientem verſus.*] Plutarchus in Solone, & Laërtius in Thalete Mileſio, verùm Ælianus d. libr. 5. dicit ad occaſum.

e *Megarenſes & Phœnices.*] Plutarchus vbi ſuprà. Sed Ælianus vbi etiam ſuprà dicit ipſos Megarenſes temerè ac ſine diſcrimine mortuos ſepelire.

f *Aphri vero.*] Herodotus lib. 4.

g *Athenienſibus.*] Lex enim apud eos erat. Si quis in inſepultum cadauer hominis incidat, omni parte id terra obruat. apud Ælianum d. lib. 5.

h *Præcipue bello peremptorum.*] Vt patebit ex iis quæ mox dicentur.

i *Idcirco ſummos duces.*] Valerius Maximus lib. 9. c. 8.

k *Quibus cum peremptorum.*] Nam ipſi Athenienſes oſſa illorum qui in Cheronia ceciderant, tumularunt, & publica oratione per Demoſthenem laudarunt, vt tradit Plutarchus in vita ipſius Demoſthenis.

l *Adeo vt Nicias.*] Idem Gyraldus in ſuis ſepulchris, ſed nullo quoque authore citato. At id eſt Plutarchi in vita illius. Cuius in eam hæc ſunt verba in Latinum verſa. Cumque illuc diſcedens & iam aliquantum itineri progreſſus,

amico

quereret, totum ſubſiſtere agmen, donec humarentur, iuſſerit. [m] Et Cimon Milciadis filius, vt pater ſepulchro conderetur, captiuum ſe præbere non dubitauit. Traditum quoque eſt, [n] Cares morte ſublatos milites, armatos ſepelire: [o] & Sindos tot piſces in ſepulchris mittere, quot hoſtes confeciſſet qui humaretur. Sicut Iberi pro hoſtium interfectorum numero tot obeliſcos apponunt, hoc inſigne teſtimonium virtutis & expetitiſſimum decus arbitrati. Condebant enim priſci corpora vel arcis [p] lapideis, [q] vel fictilibus cum funebri tunica: quia nudum iacere cadauer pro flagitio erat. [r] Reges vero externis differtos odoribus, in montibus ſepeliunt: vnde deductum, vt illorum ſepulchris pyramides apponant, aut columnas. [s] Romani vero in domibus quas ſinguli incolebant, doliis aut vaſculis: qua ex cauſa lares, quos domeſticos vocant deos, colere cœperunt. [t] Poſtea lege duodecim tabularum, ne in vrbe ſepelirentur, néve vrerentur, graui fuit documento ſancitum, cuius verba ſunt: In vrbe ne ſepelito, néve vrito. [u] Cineres tamen eius qui triumphaſſet, [x] aut imperatoris qui hoſtes bello domuiſſet, vel armis remp. auxiſſet, in vrbem ferre licebat: quibus hoc honoris cauſa, vt in foro conde-

Cimon. *Carum mos.* *Sindorum.* *Iberorum.* *Corpora quo condebantur.* *Romanorũ.* *Lex de mortuis in vrbe nõ ſepeliendis.* *Spartanorum.*

ANNOTATIONES.

amicorũ duo cadauera inſepulta reliquiſſe meminiſſet, agmen vniuerſum ſiſtere iuſſit, atque ad hoſtes præconẽ miſit, qui mortuorum cadauera ad ſepulturam repeteret, neque illam ſeu legem, ſeu conſuetudinem veritus eſt, qua communiter ab omnibus iudicatur illos hoſtibus victoriam tacito conſenſu tribuere, qui corpora ad ſepulturam repetere coguntur. Vide Thucydidem & Plutarchum in vita illius.

m *Et Cimon.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà nullo item authore citato. Id autem eſt Probi Æmilij in vita ipſius Cimonis, & Valerij Max.

n *Cares morte.*] Thucydides lib. 1. belli Peloponneſiaci in præfatione. Siquidem, inquit, cum expiaretur ab Athenienſibus hoc bello Delos, deſtructis ſepulchris eorum quicunque in ea Inſula deceſſiſſent, ſupra dimidium Cares agniti ſunt genere armorum, cum quibus ſepulti erant.

o *Et Sindos.*] Nicolaus de moribus Gentium, & Stobæus vbi ſupra. Adde autem ſupradictis ex ipſo Nicolao & Stobæo vbi ſupra. Quod Chij combuſtis cadaueribus & oſſibus collectis in mortario ea contundunt, deinde nauigio imponentes in altum nauigant, eaque per cribrum ad ventorum flatus diſpergunt, donec omnino diſſipentur & aboleantur. Et Thauri gens Scythica cum regibus extinctis gratiſſimos eorum amicos vna ſepeliũt. Si verò amicus quiſpiam regis interierit, pro illius dignitate & merito auriculam, vel totam vel eius partem amputat. Colchi defunctos non ſepeliunt, ſed ex arboribus ſuſpẽdunt. Quòd & poſtremum ſcribit Ælianus variæ hiſtoriæ lib 4. poſt princip. vbi eos dicit in pellibus ſepelire, & ita inſutos ex arboribus ſuſpendere. Vide in noſtris Commentariis Conſuetudinũ, & Lelium Gyraldum de ſepulchralibus. Garamantes nuda corpora mortuorũ in arena infodiũt. Ex Silio Italico li. 13.

Quid qui recluſa nudos Garamantes arena
Infodiunt, &c.

Et de Celtis ſtatim poſteà,

At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Oſſa (nefas) auro & menſis ea pocula ſeruant.

Et de Ponticis.

Exhauſto inſtituit Pontus vacuare cerebro
Ora virûm, & longum myrrhata reponit in æuum.

Et de Naſamonibus,

Quid qui ſæuo ſepelire profundo
Exanimes mandant Libycis Naſamones in oris.

Eruli qui Danubij ſunt accolæ, ſenibus & morbo male affectis, fas non æſtimabant eſſe diutiùs viuere, ſed ij propinquos rogare cogebantur, vt ſe quã citiſſimè, intermerent qui ingentem pyram ſtruebant, & ſuper eam tanquam faſtigium quoddam hominem morti deſtinatum collocabant, tum quiſpiam nulla ei neceſſitudine coniunctus pugione illum conficiebat, cognati autem ignem rogo iniicere, cremati oſſa legere, terra condere legibus obligabantur. Defuncti autem vxor ſi non multò pòſt iuxta viri ſepulchrum laqueo vitam finiiſſet, perpetuæ ignominiæ nota inurebatur, vt tradit Procopius. Tibareni gens Scythica, quos ſenes diligebant patibulis affigebant. Id quòd etiam Perſas facere ſcribit Sextus Empiricus. Vide quoque Stobæum ſerm. 120. alias 122.

p *Vel arcis lapideis.*] Plinius lib. 13. cap. 13. vbi de Numa loquitur.

q *Vel fictilibus.*] Idem Plinius lib. 35. cap. 12. Vbi dicit M. Varronem ſeſe ita condi iuſſiſſe.

r *Reges verò.*] Virgilius lib. 11. Æneid.

——Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum, &c.

Vbi Seruius. Apud maiores, inquit, nobiles aut ſub montibus aut in montibus ſepeliebantur. Vnde natum eſt, vt ſupra cadauera, aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ. citatque illud Lucani,

Et Regum cineres extructo monte quieſcunt,
Cum Ptolemæorum manes ſeriemq́ue pudendam
Pyramides claudant.

s *Romani vero.*] Seruius enarrans illum locum lib. 5. Æneid.

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Extulerit, &c.

Et rurſus in eum locum lib. 6. eiuſdem operis,

Aedibus hunc refer antè ſuis, & conde ſepulchro.

Vt, inquit, ſupra diximus omnes homines in ſuis domibus ſepeliebantur, vnde ortum eſt, vt Lares colerentur in domibus, vnde etiam vmbras laruas vocamus.

t *Poſtea lege duodecim tabularum.*] Tullius lib. 2. de legibus, vbi verba ipſa legis aſcribit. Idque etiam poſtea noſtris legibus cautum eſt. l. mortuorum. ff. de relig. & ſumpt. fune. & l. prætor. §. D. Adrianus. ff. de ſepul. vio. Ex quo etiam Paulus lib. 1. ſententiarum. Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funeſtentur ſacra ciuitatis. At qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur. Verùm Tullius vbi ſuprà ſubdit. In vrbe ſepultos fuiſſe claros viros, aut eos quibus hoc ante eam legem virtutis cauſa tributum eſt, vt Publicolæ, vt Tuberto, aut eos, ſi qui hoc, vt Fabritius virtutis cauſa ſolum legibus conſecuti ſunt. Sed quod ad Publicolam attinet, Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 5 ſenatum illi decreuiſſe in ſepulturam impenſas operariis locúmque rogo & ſepulchro intra vrbem prope forum, qui honor, inquit, huic ſoli ex illuſtribus viris ad hanc diem contigit. Id quaſi ſacrarium gentis patet ad ſepulturam eius poſteris. Sed addo quòd etiam apud Sicyonios lege neminem intra mœnia humari licebat, vt tradit Plutarchus in vita Arati in fi.

u *Cineres tamen eius.*] Plutarchus Probl. c. 79.

x *Aut Imperatoris.*] Ex Seruio lib. 11. Æneid. in eũ locum.

——Aueliáque partim
Finitimos tollunt in agros, vrbiq́ue remittunt.

Eutropius lib. 8. de geſtis Romanorum, ſcribit Traianum ſolum Imperatorum omnium intra vrbem fuiſſe ſepultum, oſſáque eius collocata in vrna aurea in foro quod ſibi ædificauit, columna ibi poſita, quod & poſt eum tradit Aurelius Victor in vita illius. Adde autem Veſtales in vrbe habuiſſe ſepulchra, quia legibus non tenerentur, vt tradit Seruius in d. lib. 11. in locum antea citatum. Vbi & illud addit, eas quoque nocentes licet viuas tamen intra vrbem in campo ſcelerato obrutas fuiſſe.

S. y Lice

rentur, tributum eſt. licet [y] apud Spartanos ſecus longe ſeruatum ſit Lycurgi lege, quibus & in vrbe, & ſecus deorum templa ſepelire permiſſum. [z] Non ſic Athenis: nam in campo extra vrbem tumulus erat, in quo columnæ extabant, in quibus defunctorum nomina per ſingulas tribus, qui illic conditi erant, continebantur. [a] Corinthi quoque extra vrbem maximorum virorum monumenta fuere. Inter quæ [b] Diogenis Synopenſis, quem canem Græci cognominarunt, ſepulchrum videbatur. [c] Reliqui vero in [d] agris quiſque ſuis, aut in fundo [e] ſuburbano, ſeu auito & patrio ſolo: [f] ex Senatuſconſulto Cneo Duillio conſule, Romæ humari conſueuere. [g] In quibus ſepeliendi licet toto generi & familiæ ius eſſet à principio, poſtea vt in familiam ius ſepulchri non deſcenderet, recentiore cura prouiſum fuit. Frequentius [h] in Flaminia, [i] aut Latina via, ac ſuburbiis & antiaclibus viarum, Romanorum gentilia ſepulchra fuere. Ibique [k] Calatini, Scipiones, Seruilij, & Metelli, aliorumque honeſtiſſimæ familiæ condebantur: [l] ad quæ vaſa figulini operis, nonnunquam arma militaria, enſéſque & libellos, aliáque quæ defuncto cordi in vita fuerant, quorumque efficaci ſtudio tenebatur, ferre, & eodem ſepulchro tegere aſſuerant, vt ea quæ viui dilexerant, vna conderentur. Memini dum Romæ agerem, in vetuſtis ſepulchris, quæ in via Appia plurima viſuntur, inter ædificia hortoſque, intérque coagmenta lapidum, erutum cadauer fuiſſe, multo æuo vetuſtum, adoleſcentulæ mulieris, facie, capillo, oculis, naribus, & reliquis lineamentis prorſus integris & incorruptis: niſi quòd veſtigia liquaminum & vnguentorum quibus delibutum fuerat, apparebant: recenti ſpecie, inſcriptione nulla, qua nomen defunctæ innoteſceret. Pomponius tamen vir, vt in ea ætate, veterum literarum impenſe doctus, Tulliolam Marci Tullij Ciceronis filiam, de cuius obitu ad Seruium Sulpitium ſunt epiſtolæ, aut Priſcillam Abalcantij, de qua Syluа Papinij extat, fuiſſe augurabatur. Id quibus argumentis aſſeueraret, cùm nulla inſcriptionis veſtigia extarent, prorſus neſcimus.

Athenienſium. *Corinthiorum.* *Diogenis ſepulchrũ.* *Loca gentilitiorum ſepulchrorum Romanorũ.* *Tulliolæ corpus inuentũ.*

ANNOTATIONES.

y *Licet apud Spartanos.*] Plutarchus in vita Lycurgi, & in antiquis inſtitutis Lacedæmoniorum.

z *Non ſic Athenis.*] Thucydides lib. 2. belli Peloponneſiaci, vbi tamen arcis dicit fuiſſe diſtinctas tribus: lege autem Solonis prohibitum erat, ne intra vrbem ſepelirentur, vt ſcribit Cicero 2. de legibus. Ex quo Seruius inter epiſtolas familia. Ciceronis lib. 4. epiſt. Ab Athenienſibus locum ſepulturæ intra vrbem, vt darent impetrare non potui, quòd religione impediti ſe dicerent, neque tamen id cuiquam antea conceſſerant. De his autem Silius lib. 13.

Cecropidæ ob patriam Mauortis ſorte peremptos
Decreuere ſimul communibus vrere flammis.

Sed adde quòd ipſis Athenienſibus ſingulis ſingula erant ſepulchra. Megarenſes autem tres & quatuor vno ſepulchro ſepeliebant, authore Plutarcho in Solone.

a *Corinthi.*] Quod probat exemplo, quod ſequitur.

b *Diogenis Synopenſis.*] Pauſanias libro 2. Corinthum (ait Græcè quidem, ſed in hunc ſenſum) proficiſcentibus monumenta in itinere cum alia apparẽt, tùm ad portam Diogenes Synopenſis, quem Græci canem cognomento appellarunt, ad portam ſepultus.

c *Reliqui vero.*] Ad Romanos redit.

d *In agris quiſque ſuis.*] Vide quos in eam rem cito infrà lib. 6. cap. 19.

e *Aut in fundo ſuburbano.*] In quam rem vide locum Suetonij citatum infra in verbo, aut Latina via.

f *Ex Senatuſconſulto.*] Cuius meminit Seruius in libro 11. Æneid. loco ſupra citato in verbo, aut Imperatoris.

g *In quibus.*] Vide infra lib. 6. cap. 14.

h *In Flaminia.*] Strabo lib. 5. Vnde Martialis lib. 6. epig. 28.

Hoc ſub marmore Glaucias humatus
Iuncto Flaminiæ iacet ſepulchro.

Et lib. 11. epigr. 14. in Epitaphio Paridis,

Quiſquis Flaminiam teris viator,
Noli nobile præterire marmor.

Et Iuuenalis Satyr. 1. in fin.

——Experiar quid concedatur in illos
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

i *Aut Latina via.*] Iuuen. vbi paulò ante. Et rurſum Saty. 5.

Clauſa veheris dum per monumenta Latinæ.

Et Suetonius in Domitiano cap. 17. Cadauer eius populari ſandapila per veſpilones exportatũ Phillis nutrix in ſuburbano ſuo Latina via, loco a Pontifice dato funerauit. Ex quo & illud vides, ſolere Pontifices locum ſepulturæ dare, quod & Strabo inſinuat lib. 5. Cæterum Abdias ille qui Apoſtolorum vitas deſcripſit, tradit corpora D. Petri & D. Pauli in via Latina fuiſſe ſepulta.

k *Ibiq; Calatini.*] Cicero lib. 1. Tuſcul. quæſt. non longè à princip. An tu, inquit, egreſſus porta Capena, cùm Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulchra vides, miſeros putas illos. Sed & de ſepulchro & monumento Scipionum Liuius 4. Decad. lib. 8. non multò ante fi. Sed adde in campo quoque Martio corpora magnatum & Imperatorum, qui de reipub. bene meriti fuerant, Populi Romani beneficio in campo Martio tumulabantur, quod hinc videre licet, quòd cum Pompeius funus Iuliæ vxoris ſuæ eiuſdémque filiæ Cæſaris apud Albanum tumulare appararet, à plebe coactus eſt, in Campum Martium efferre, vt tradit Plutarchus in vita ipſius Pompeij, vbi & ipſe quoque ſcribit, quòd cum Lepidus, & alij nonulli obſiſterent ne in campo ipſo Martio Sylla tumularetur, Pompeius præſidio ſuo gloriam defenſionémque attulit. Et Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium, funus Syllæ deſcribens. Iidemque, inquit, campo Martio intulere, quo in loco Reges duntaxat humari conſueuerant. Suetonius in Cæſare cap. 84. ſcribit ipſius Cæſaris corpus in Campo Martio iuxta Iuliæ tumulum fuiſſe crematum. Et in Auguſto cap. 101. Corpus item ipſius Auguſti fuiſſe delatum in campum Martium & crematum: Sed & quod ad cæteras gentes pertinet, adde ſuperioribus quòd apud Sicyonios intra mœnia neminem humari licebat. Ex Plutarcho in vita Arati ad fi. Apud Troianos autem corpora ſepeliebantur ante portas ciuitatis, vt tradit Dares Phrygius, ſi is eſt, in lib. de excidio Troiæ, dum dicit Priamum ſuorum more Herculem & Hectorem ante portas ſepeliuiſſe. Contra Tarentini mortuos omnes iuxta vetus quoddam oraculum intra mœnia ſepeliebant. Nam Deum illis per oraculum ſignificaſſe ſatius illis fore, ſi cum pluribus habitarent: illos verò ſic ſe quam optimè iuxta oraculum habitaturos putare, ſi mortuos quoque intra mœnia ſecum retinerent.

l *Ad quæ.*] Vide hic omnino quæ dicentur infrà cap. 7. in ip. quæque defuncto, &c.

Conſularia comitia per quos fiebant, quaue poteſtas conſulis, quantumq; ius & quæ dignitas fuerit.

CAPVT III.

COMITIA [a] conſularia nouis conſulibus creandis, [b] non modo per conſules haberi, ſed per [c] interregem, nonnunquam abſentibus conſulibus, alterum conſulem, cuius erat ſors, vt comitiis præeſſet, ex prouincia euocari, aut ſi morbo vel neceſſitate impediti, commodo reipublicæ auocari non poſſent, [d] dictatorem dici, qui comitiis præeſſet, ſæpe reſcriptum eſt. Dicebat enim dictator conſulem ex patrum decreto, nonnunquam ex opinione ſua, illum cui militares & ciuiles artes, ac imperatoria conſilia forent, quique è republica magis eſſe videbatur. Tametſi dictatorem comitiorum cauſa aliquando [e] ſe conſulem creaſſe, & in magiſtratu fuiſſe legamus, qui comitiis habitis dictatura ſe abdicabat. Eadem vero comitia conſularia, non ſolum cùm vtrunque conſulem fieri, ſed cùm altero defuncto collegam coaptari oporteret, ſæpe indici haud dubium eſt. Ipſiſque comitiis plebem intereſſe, ac centurias & tribus in campum aduocari frequenter inuenimus. [f] quamuis ſine plebe per patres clientéſq. patrum plerunque habita legamus. [g] In quibus etiam abſentes non modo patricios, [h] ſed plebeios conſules nominari licuit. [i] Tametſi æuo ſuccedente ex longo interuallo nobilitas adeo conſulatum inuaſit, vt ſoli patricij penes quos maximæ diuitiæ fuere, eiecta plebe, ad conſulatum aſſumerentur. Adeóque plebs obnoxios ſummiſit ánimos, vt nulli plebeio ad capeſſendos conſulatus, & intermiſſum honorem vendicandum animus fuerit, à qua impotentia nobilitatis poſt aliquot annos, vrgente belli diſcrimine, patricij deſiuere, tunc quum perculſa nobilitate, Caius Marius nouus homo bello Iugurthino conſul factus, plebi Romanæ intermiſſum diu conſulatum reſtituit. [k] Et tametſi niſi quæſturam, ædilitatem, & præturam per gradus antea geſſiſſent, ad conſulatum nulli admitterentur: plerunque tamen eos qui nullos antea curules geſſerant magiſtratus, quibuſque mandatus honor non fuiſſet, conſules creatos inuenimus. [l] Caius Claudius Cento comitiorum cauſa dictator dictus, Publium Seruilium Quinti filium Galbam, [m] qui nullum antea honorem geſſerat, conſulem creauit. [n] Et Pompeius Magnus ex ſenatuſcõſulto legibus ſolutus priuſquam alicui magiſtratui præfuiſſet, conſul factus eſt. Quorum nomina, poſtquam comitiis relati erant conſules, in faſtis & annalibus (vnde tempora & annos Romani deſignabant) in primis annotare ſoliti ſunt, ex quibus turpiſſimorum conſulum propter flagitia & dedecora ſæpe nomina inducebantur: id quod actis teſtabatur. [o] Is vero qui conſul dictus deſignatuſq. fuerat, antequam magiſtra-

Comitia cõſularia per quos fiebat.

Conſulatus ad plebem reuolutio.

Conſules ſine magiſtratu alio præcedente creati.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

a *Comitia conſularia.*] De Comitiis conſularibus Cicero in Orat. pro Murena, non vno in loco, & in epiſt. ad Atticum lib. 6. & Suetonius in Domitiano cap. 10. & Cornelius Tacitus lib. 1. in fin.

b *Non modo per conſules.*] Id prope perpetuum eſt apud Liuium & cæteros.

c *Per interregem.*] Liuius 1 Decad lib. 3. In creatione Lucretij Tricipitini, & T. Veturij Gemini conſulum, & lib. 4. in creatione L. Papyrij Mugillani, & L. Sempronij Atratini conſulum, & iterum eodem lib. in creatione A. Cornelij Coſſi, & L. Furij Medullini conſulum, & lib. 6, non ſemel in creatione Tribunorum militum. & lib. 7. in creatione C. Sulpitij Petici, & M. Valerij Publicolæ conſulum, & iterum in creatione M. Valerij Coruini, & A. Cornelij Coſſi, & lib. 8. in creatione Manlij Torquati, & P. Decij Muris conſulum: ruríúmque in creatione C. Petilij & L. Papyrij Mugillani conſulum, & alibi ſæpe.

d *Dictatorem.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. & alijs multis locis citatis ſupra lib. 1. cap. 6. in duobus locis.

e *Aliquando ſe conſulem creaſſe.*] Cæſar dictator & Conſulem ſe & P. Seruilium Iſauricum deſignauit, & intra 11. diem Dictaturam depoſuit, vt perhibet ipſe Cæſar lib. 3. belli Ciuilis in princ. Et Plutarchus in vita illius. Sæpe autem alias Dictatores ipſi ſunt creati conſules. Cuiuſmodi fuit Q. Fuluius, apud Liuium 3. Decad. lib. 7.

f *Quamuis ſine plebe.*] Nam & ſic creati ſunt conſules T. Quintius, & Q. Seruilius per patres Clienteſque patrum, cùm plebs irata noluiſſet conſularibus comitiis intereſſe, vt tradit Liuius 1. Decad. lib. 2. non longe a fi.

g *In quibus etiam abſentes.*] Nam & M. Claudius Marcellus, & M. Valerius abſentes dicti ſunt conſules apud Liuium 3. Decad. lib. 6. Et alij ſæpe apud eundem. Plutarchus tamen tum in Cæſare, tum in Catone Vticenſi ſcribit legem fuiſſe apud Romanos, vt qui magiſtratus peterent (loquitur autem de conſulatu) comitiis præſentes adeſſent. Ideo cùm Cæſar petiuiſſet, vt ſibi per alium petere conſulatum liceret, non id obtinuit. Ob idque omiſſa petitione triumphi vrbem intrauit.

h *Sed plebeios conſules.*] Vide infrà lib. 6. c. 24. Et Plutarchum in Camillo ad fi.

i *Tametſi æuo ſuccedente.*] Hæc vſque ad clauſulã. Et tametſi, ſunt ex Plutarcho in vita Marij.

k *Et tametſi.*] Liuius 4. Decad. lib. 2. tradit, quòd cum M. Fuluius & M. Curius, tribuni plebis impedirent T. Quintium Flaminium ex quæſtura cõſulatum petere. Iam enim Ædilitatem, Præturamque faſtidire, nec per honorum gradus documentum ſui dantes nobiles homines tendere ad Conſulatum, ſed tranſcendendo media, ſumma imis continuare. Cùm autem ea res ex Campeſtri certamine in ſenatum veniſſet, patres cenſuerunt, qui honorem quem ſibi capere per leges liceret, peteret: in eo populo creandi quem velit, poteſtatem fieri æquum eſſe. In authoritate patrum fuere Tribuni. Hæc ibi. Appianus Alexandrinus lib. 1. bellorum Ciuilium. Sylla, inquit, neque aliquem prius Prætorem quam quæſtorem eſſe voluit, nec conſulem antequam attingere. Et ruſus eodem lib. ad fin. Pompeius & Craſſus ad conſulatum petendum deſcenderunt. Craſſus quidem iam prætura functus, iuxta Syllæ legem. Pompeius verò neque præturam, neque quæſturam adeptus. Noſtris autem legibus, vt gradatim honores deferantur, edicto, & vt a minoribus ad maiores perueniatur epiſtola D. Pij ad Titianum exprimitur. Hæc enim ſunt verba l. vt gradatim. in princ. ff. de munerib. & honor. Et alibi in l. ſcilicet, honor. §. gerendorum. eod. tit. ita ſcribitur. Gerendorum honorum nõ promiſcua facultas eſt, ſed ordo certus huic adhibitus eſt. Nam neque prius maiorem magiſtratum quiſquam, niſi minorem ſuſceperit, gerere non poteſt. Et huc pertinet l. 1. C. eod. tit. & vide ſupra lib. 2. cap. 2.

l *Caius Claudius Cento.*] Liuius 3. Decad. lib. 5. in fi. Sed vt ibi videre eſt, non hic fuit C. Claudius, ſed Appius Claudius Pulcher.

m *Qui nullum antea honorem.*] Et vt loquitur Liuius vbi ſuprà, nullum curulem magiſtratum.

n *Et Pompeius Magnus.*] Appianus loco ſuprà citato in verbo, Et tametſi. & Plutarch in vita illius.

o *Is verò qui conſul.*] Nam apud Liuium 4. Decad. libro 7.

Collega conſulis. Conſules bini apud Rom. Reges bini apud Iberos & Carthag. Præfecti & Reges bini apud Lacedæmon. Lycurg. per ordines. Achæi. Athenienſes. Prytanes. Chaones. Megiſtanes. Coſmi. Magi. Caramanges. Faſces tantum apud alterū tantum conſulem. Cui prius darentur faſces. Conſulatus inſignia.

tum mitet, collegam ſibi ſæpe nominabat, quòd è republica videbatur: vt poſitis ſimultatibus, vna mente, conſilio ac virtute, nec ſtudio certamine, & per diſſidium, quod praua ambitio ſolet, reſpublica ageretur, vterue ex voluntate ſua conſul quem maxime appeteret, collegam haberet. Nonnunquam ſenatus collegam dixit. p Sæpius vero ipſis comitiis duo fuere creati conſules communi ſtudio votóque. Erant ergo Romæ bini conſules poteſtate pari, ſicut apud Iberos bini deliguntur reges: alter qui iura daret, alter qui populis præeſſet: & Carthaginenſibus duo annui reges præfuere, q qui Suffetes dicti. r Aliquando iudicum ordo præfuit, qui rerum & perſonarum ius habebant. s Et Lacedæmoniis bini præfecti, mox bini reges nomine magis quam imperio, ex Procli & Heriſthenis familia primo, poſtea ex Eurytionis & Agidis: demum ex Heraclidarum genere, pari iure & imperio non diſſimili imperitarunt, tametſi Lycurgus reipublicæ curam per ordines diuiſerit: quod t apud Achæos ſimile accepimus, vt binos prætores annuos ſibi præficerent, qui publicas res ſimul & iudicia curarent: aliquando decem, u quos *δημιουργοὺς* vocabant. Athenienſes vero poſt eiectos triginta tyrannos, qui plures quam mille quingentos indemnatos necauerunt, neque ſinebant cognatos funeribus adeſſe: decem qui præeſſent, per x Thraſybulum accepere: mox ipſis a Pauſania eiectis, y Prytanes numero quinquaginta præfuere: quæ pars decima ſenatus erat, quorum numerus quingentorum fuit. In quo obſeruatum eſt, vt nemo ex genere Athamantis natu maximus prytanes fieret: qui etiam z Rhodi ſummus erat magiſtratus. Apud Chaones autem annui magiſtratus ex primoribus ciuium deliguntur. a Armeniorum Megiſtanes, b Cretenſium Coſmi dicti ſunt: c ſicut Perſarum, Magi & Caramanges, qui loco prætoris erant. d Bœotiis vndecim ſummæ rerum præerant, qui pacis bellique temporibus ius dicebant. e Qui quidem conſules, & ſi pari honore eſſent, non tamen ſimul inſignia conſulatus aut imperium habebant. Nam poſtquam Iunius Brutus, eiecto Tarquinio, & regibus exterminatis, cum Collatino conſul creatus eſt, licet omnia iura & inſignia quæ apud reges erant, populus conſulibus conceſſa voluerit, tamen ne duplicatus terror videretur, ſi apud vtrunque conſules faſces videret, cautum fuit vt apud alterum, cum videlicet qui imperium haberet, faſces eſſent. f Ideo alternis menſibus, modo ad vnum, modo ad alterum conſulem faſces tranſire voluere. Idémque ſequutis temporibus, dum imperium & reſpublica ſtetit, ſeruatum eſt. g Sed tamen quo menſe faſces non habebat, accenſus apparebat conſuli, lictores vero ſequebantur: quod intermiſſum diu, poſtea Cæſar reuocauit denuo. Et quamuis h conſuli antiquiori faſces darentur prius, veluti caniciem & annos venerantes: poſtea i lege Iulia cautum fuit, vt ei qui plures liberos quàm collega haberet: aut ſi numero pares eſſent, qui maritus foret, præferretur: aut ſi omnia eſſent paria, antiquior faſces acciperet: eos tamen qui ſecundum gererent conſulatum, alteri nouum ineunti, præferri haud dubium eſt. Erant ergo conſulatus inſignia, k duodecim faſces, lictores totidem, l purpurea prætexta, m curuliſque

ANNOTATIONES.

M. Fuluius Nobilior conſul creatus, cùm cæteri candidati Centurias non expleſſent, poſtero die Cn. Manlium collegam dixit.

p *Sæpius vero.*] Id videre licet apud Liuium, & Dionyſium Halicarnaſſ. vbique, & cæteros rerum Romanarum ſcriptores.

q *Qui Suffetes dicti.*] Liuius 3. Decad. lib. 8. & iterum lib. 10. non multò poſt princip. & 4. Decad. lib. 4. ad ſi. quibus locis non reges eos appellat, ſed primo loco dicit illos ſummum Pœnis fuiſſe magiſtratum, ſecundo dicit eos fuiſſe velut conſulare imperium apud Carthaginenſes. Tertio ſimpliciter eos nominat ſine alio vllo titulo.

r *Aliquando iudicum ordo.*] De Carthaginenſibus intelligit.

s *Et Lacedæmoniis.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quòd apud Achæos. eſt Plutarchi in vita Agidis & Cleomenis. Et vide infrà lib. 4. c. 25.

t *Quòd apud Achæos.*] Vide ſuprà lib. 2. c. 19.

u *Quos δημιουργοὺς vocabant.*] Liuius 4. Decad. lib. 2. & lib. 8.

x *Per Thraſybulum.*] Probus Æmilius in vita illius. Et vide Xenophontem.

y *Prytanes.*] De hiſce magiſtratibus vide Suidam & Pollucem li. 8. c. περὶ ἱππάρχων φυλάρχων, πολεμάρχων, καὶ πρυτάνεων. & Demoſthenis interpretem, & nouiſſime Budæum noſtrum in commentariis linguæ Græcæ.

z *Rhodi.*] Liuius 5. Decad. lib. 2. & Plutarch. in Politicis. & Appianus Alexandrinus bellorum Ciuilium lib. 4.

a *Armeniorum Megiſtanes.*] Cornelius Tacitus lib. 15. & vide etiam in noſtris Commentariis Nobilitatis cap. 37. num 51.

b *Cretenſium coſmi.*] Ariſtot. lib 2. Politicôn cap. 8.

c *Sicut Perſarum.*] Vide infra lib. 4. cap. 13.

d *Bœotiis.*] Vide Pauſaniam.

e *Qui quidem conſules.*] Ad Romanos redit. Id autem eſt ex Liuio 1. Decad. lib. 2.

f *Ideo alternis menſibus.*] Hic omnino vide quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis Primogeniorum, in 17. quæſt. nu. 10. & 11.

g *Sed tamen quo menſe.*] Suetonius in Cæſare cap. 20. Antiquum, inquit, retulit morem, vt quo menſe faſces non haberet, accenſus ante illum iret, Lictores pone ſequerentur.

h *Conſuli antiquiori.*] Plutarchus in Publicola, & Gellius lib. 2. cap. 15. Valerius Max. lib. 4. cap. 1. poſt prin.

i *Lege Iulia.*] Gellius vbi ſupra.

k *Duodecim faſces.*] Valerius Max. lib. 2. cap. item 2. vbi de Lucio Quintio Cincinnato. & lib. 6. c. 11. poſt principium. vbi de Cn. Cornelio Scipione. Liuius 1. Decad. lib. 3. vbi loquitur de decemuiris. Plutarchus in Paulo Æmilio, & Martialis, ex quo intelliges & id quoque fuiſſe obſeruatum tempore Imperatorum lib. 8. epig. 66. quo loco loquitur de Silio conſule,

Augusto pia thura victimáſque
Pro nostro date Silio Camœnæ,
Biſſenos iubet en redire faſces
Nato conſule, &c.

l *Purpurea prætexta.*] Nam & ad L. Quintiū Cincinnatum conſulem abſentem citatum in agro arantem repertum, purpurea miſſa eſt, apud Dionyſium Halicarnaſſeum lib. 10. Idque etiam tempore Imperatorum, vt etiam diximus de 12. faſcibus. Nam vt Martialis ad id, quod nuper ex eo adduximus, paucis interiectis ſubdit,

Gaudenti ſupereſt adhuc quod optet.

Et vide nu. ſeq.

m *Curuliſq. ſella.*] Dionyſius Halicar. lib. 3. inter inſignia

regum

ſella. [n] Quin etiam eum qui antea conſul fuiſſet, iterum & ſæpius conſulem creari: [o] & qui dictaturam geſſiſſet, in conſulem aſſumi poſſe, nemo dubitauit. [p] Quintus tamen Fabius Maximus legem tulit ad populum, [q] ne intra annos decem eundem conſulem refici liceret. quam legem conſenſu tacito abrogatam, [r] Sylla iterum promulgauit. Creatis ergo conſulibus prouinciæ nominabantur, vt eas vel ipſi inter [s] ſe compararent, [t] ſortirentúrve: quos ire ad bellum, quos præeſſe exercitibus oporteret: vel ſi in deligendis prouinciis non conueniret, [u] extra ſortem ſenatus decerneret. [x] Quod lege curiata cauebatur, vt ſenatus contra legem curiatam ſine ſorte prouincias deſignaret: aut ſi ſenatus auerſaretur, per populum agi poterat, [y] vt extra ordinem conſuli prouincia daretur: [z] tametſi vtrunque conſulem in eandem prouinciam cum exercitu profectum quandoque legamus. Optionem tamen deligendæ prouinciæ extra ordinem collegæ dari, [a] aut ſuam ſortem permutare cum collega abſque decreto ſenatus, antiquo more non licebat. [b] Ad quas profecturi conſules, ſi cæſis hoſtiis & ſacrificio perfecto, non facile litarent, ſæpe diffuſo tempore ire ſuperſeſſum eſt. Inter quas fuere minores prouinciæ, pauci momenti, & ferè defamatiſſimæ, [c] vt ſyluarum colliúmque, ne compingendis nauibus materia deeſſet, & frequens ad omne genus operum materia ſuppeteret. Conſules vero nominatos, ab ipſo inito magiſtratu legiones cum collega partiri, [d] ac Iouis opt. max. templum adire, [e] ſenatum habere, eúmque de prouinciis, déque omni ſtatu reipub. conſulere, [f] Latinas ferias indicere, Iunoniq; Soſpitæ, [g] & Ioui Latiali ſolenne ſacrũ in Albano facere: [h] in quo carnem Latinis populis diuidere mos erat, ſæpe perſpectum eſt, [i] indéque auſpicato ad vota nuncupanda [k] in Capitolium

Lex à Fabio lata.

Prouinciarum ſortitio inter conſules.

Lex curiata.

Prouinciæ minores.

Cõſules ſtatim a creatione quid agerent.

Paludamentum & trabea veſtes conſulares.

ANNOTATIONES.

regum Romanorum fuit eburnea ſella, & alia pleraque, quibus poſt reges exactos vſi ſunt conſules, præter coronam auream, togámq; pictam, poſtea tamen triumphantibus ex S.C. permiſſum auro vti, & togis pictis purpureis.

n *Quin etiam eum.*] Id ex infinitis locis Liuij, & cæterorum ſcriptorum intelligitur cùm dicitur iterum, & 3. & 4. conſul, &c. Nam & fuere qui 5. & 6. Conſules fuere. M. autem Craſſus, quod nemini alteri contigit (præter Cæſares) 7. conſul fuit, vt omnes teſtantur.

o *Et qui dictaturam.*] Quòd & nos ſuprà diximus.

p *Quintus tamen Fabius.*] At non eam legem tulit Fabius, ſed eam non latam recitari iuſſit, cum illum conſulem nominaſſet apud Liuium 1. Decad. lib. 10.

q *Ne intra annos decem.*] Hic omnino vide quæ ſcripſi in l. ſi vnquam. in præfatione num. 24. Et hæc ſane.

r *Sylla.*] Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium.

s *Inter ſe compararent.*] Id ſæpe faciebant, vt videre poteris apud Liuium. Sed vnum tantùm locum citabo, qui ad nu. ſeq pertinet qui eſt 3. Decad. lib. 10. in princ. Cn. Seruilius Cepio, & Cn. Seruilius Geminus conſules, cùm de republ. bellóque, & prouinciis ad ſenatum retuliſſent, cenſuerunt patres vt conſules inter ſe compararent ſortirenturq; vter Bruttios aduerſus Hannibalem, vter Hetruriam ac Ligones haberet prouinciam.

t *Sortirentúrve.*] Quòd & ſæpiſſimè obſeruabãt apud eundem. Et vide in noſtris Commentariis Primigeniorum quæſt. 17. in 1. epiſt.

u *Extra ſortem ſenatus.*] Apud Liuium 3. Decad. lib. 8. Cùm P. Cornelius Scipio, & P. Licinius Craſſus conſules creati eſſent, Sicilia extra ſortem concedente collega Scipioni delegata eſt. Et id quoque ſæpiſſimè apud eum factitatum eſt.

x *Quod lege curiata.*] Cicero lib. 1. epiſt. fam. epiſt. 10. incip. quod rogas, &c.

y *Vt extra ordinem.*] Sic Q. Fabio extra ordinem Volſcorum prouincia data eſt, apud Liuium 1. Decad. lib. 11. poſt princ. Sic M. Popilio Linati eiuſdem Decad. lib. 7. Et M. Valerio Coruino lib. 8. & Fabio Maximo lib. 10. & Cn. Piſoni Hiſpania, apud Suetonium in Cæſare, cap. 19.

z *Tametſi vtrunque conſulem.*] Sic enim idem Q. Fabius, & T. Quintius cõſules ambo aduerſus Æquos cum ſuis exercitibus proceſſere. ibi paulò pòſt. Et ſimiliter T. Romulus, & Q. Veturius cùm exercitu miſſi aduerſus eoſdem, in eod. lib. 3. Item T. Quintius Capitolinus, & Agrippa Furius in eoſdem alio loco eiuſdem lib. 3. & Pub. Sulpitius Auerrio, & P. Sempronius Sophus conſules miſſi aduerſus Æquos eiuſdem 1. Decad. lib. 9. paulò antè fin. Et Fabius Maximus, & P. Decius Mus conſules aduerſus Samnites eiuſdem 1. Decad. lib. 10. & Q. Fabio Max. & Q. Fuluio Flacco decreta eſt eadem prouincia Italia, ſcilicet 3. Decad. lib. 7. Atque etiam M. Marcello, & T. Quintio Criſpino eadem prouincia, in eodem lib. Et L. Veturio Philoni, & Q. Cecilio Metello conſulibus eadem quoque prouincia aduerſus Hannibalem decreta eiuſdem 3. Decad. lib 8. Et M. Æmilio Lepido, & C. Flaminio conſulibus. Senatus vtrique Ligures prouinciam decreuit. Cui S.C. cùm Lepidus intercederet ob ea quæ illic ſunt declarata. His auditis ſenatus in ſententia perſeuerauit, vt cõſulibus ambobus Ligures prouincia eſſet, apud eundem 4. Decad. lib. 8.

a *Aut ſuam ſortem permutare.*] Id videre licet apud Liuium 3. Decad. lib. 7. Senatus, inquit, liberam poteſtatem fecit conſulibus, & ſupplendi vbi vellent, & eligendi de omnibus exercitibus quos vellent, permutandique, & ex prouinciis quos è republica cenſerent eſſe traducendi. Et 4. Decad. lib. 5. Sed de his, inquit, duobus primum S. C. Plebis etiam ſcito permutatæ prouinciæ ſunt.

b *Ad quas profecturi conſules.*] Neque enim in prouincias ire ſolebãt, niſi prius factis ſacrificiis. Liuius Decad. 5. li. 4. de Paulo Æmilio loquens: Ab hac concione, Latinis, quæ pridie Calendas Aprilis fuerunt, in monte ſacrificio ritè perpetrato, protinus inde & Coſſ. & Prætor. Cn. Octauius in Macedoniam profecti ſunt.

c *Vt ſyluarum colliumq́;.*] Ex Suetonio in Cæſare cap. 9. vbi interpres id minime intellexiſſe videtur, quátumlibet oculatiſſimus. Hincque illud Virgilij eclog. 4.

Si canimus ſyluas, ſyluæ ſunt conſule dignæ.

d *Iouis opt. max. templum adire.*] Liuius 3. Decad. lib. 1. ad fi.

e *Senatum habere.*] Liuius 3. Dec. lib. 6. in princ. Cn. Fuluius Centimalus P. Sulpitius Galba cõſules, cùm Idibus Martiis magiſtratum iniſſent, ſenatu in Capitolium vocato, de repub. de adminiſtratione belli, de prouinciis exercitibuſque patres conſuluerunt, & eiuſdem Decad. lib. 10. in princ. Cn. Seruilius Cepio, & Cn. Seruilius Geminus conſules, cùm de republ. bellóque, & prouinciis ad ſenatum retuliſſent, quod nos alibi ſupra ad aliud retulimus. Et huiuſmodi multa ſimilia leges apud eundem.

f *Latinas ferias indicere.*] Liuius 3. Decad. lib. 1. paulò ante fi. & etiam eiuſdem Decad. lib. 2. poſt princ.

g *Et Ioui Latiali.*] Liuius in vtroque loco citato ſuprà in verbo, Latinas ferias.

h *In quo carnem.*] Cicer. in Oratione pro Plancio. Quibus in municipiis vix iam qui carnem Latinis petant inueniuntur.

i *Indeq́; auſpicato.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. poſt princ. & aliàs ſæpe.

k *In Capitolium ire.*] Liuius eiuſdem 3. Dec. lib. 7. in princ.

ire, [l] votíſque nuncupatis, [m] paludatos vel [n] trabeatos in veſte regia, proſequentibus primoribus patrum, in prouincias quaſque ſuas proficiſci: [o] & prius quàm ad hoſtes ducerent legiones, ad populum concionari de prouinciis, de adminiſtratione belli, & quam ſpem de ſe polliceri poſſint, referre ſolitos inuenimus. Ex omnibus quoq. magiſtratibus ſolos conſules, dictatores, prætoréſque, conſularibus auſpiciis creatos, antequam adeant magiſtratus, Lanuuij Veſtæ & penatibus rem diuinam facere tradunt. [p] Quibus in bellum profecturis, militaris ſupellex conſulari maieſtate digna, ſcribæ, librarij, præcones, apparitores, muli & tabernacula publice dabantur. Quæ quidem paludamenta mox ſequuti Cæſares ſibi deſumpſere. [q] Diuus vero Auguſtus proconſulibus profecturis in prouincias, pro mulis & tabernaculis certam pecuniam ſubtaxari iuſſit. [r] Alexander vero Seuerus ituris præſidibus in prouincias, mulos, equos, veſtes & coquos publice dabat: in quadruplum illa reddituris depoſita adminiſtratione, vbi male ſe geſſiſſent. Athenienſes vero duces in bellum prodituri, ſertum ex olea ſacra ſumere, & vas aquæ ferre iubebantur. [s] Erat igitur conſulis officium, domi foríſque, ac belli paciſque temporibus toti reipubl. conſulere, ínque cuſtodienda regendáque republica totis incumbere viribus, omni denique ſtudio, conſilio, fide, grauitate, & robore animi, pro commodis reipub. pugnare. Itaque in exercitu ſi quæ obeundæ eſſent expeditiones, legionibus præerant, & ſummi Imperatoris officio fungebantur. Et in vrbe tam de prouinciis quàm de magiſtratibus, de fœdere, pactionibus, gerendíſque bellis, militibus ſcribendis, comparandiſve: déque ſtatu, dignitate, commodiſque reipub. de communi ſalute ciuium, & ſpe bonorum, déque legatorum poſtulatis, ſenatum conſulere debebat: déque omnibus his ſingulorum ſententias rogare. Sed citra ſenatus aut populi authoritatem, ſoli decernere non licebat. Ipſorum tamen conſilio, magiſtratu amouere poterat, & de gradu deicere etiam prætorem, cenſorémque: vel aqua & igni interdicere, aut exulem eſſe iubere, bella ſuſcipere, ſupremum ius habere. Quod lege magiſtrali cauebatur in hæc verba: Conſules regio præſunto imperio, iíſque præeunto, iudicando, conſulendo, prætores, iudices apparento, militiæ ſummum ius habento, nemini parento, iuſſa his populi ſuprema lex eſto, eundémque magiſtratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito, ciuitatem annali lege ſeruanto, duella iuſta iuſte gerunto, ſocijs parento, ſe & ſeruos continento, populique ſui gloriam augento, domum cum laude redeunto. & infra: Nonnunquam ſine conſulto ſenatus, conſul magiſtratu amouiſſe compertum eſt: ſiquidem Flaccus conſul Thermum prætorem inconſulto ſenatu honore priuauit & faſcibus. [t] Dictatorem quoque dicere tribuno plebis & reliquis magiſtratibus pro imperio poterat. Eundémque ab omnibus magiſtratibus comitia tum & concionem habere, déq; conſilio ſenatuſconſultum facere, & ne fierent inhibere, atque ſi è republica videbatur, dictatorem dicere poſſe, nulla cõtrouerſia eſt. [u] Cúmque honorum finis ſit conſulatus, totiúſque imperij maieſtatem gerat, legatis vndecunque in curiam admiſſis, ſolus ex authoritate ſenatus reſponſa dabat, legémq; ad populum ferebat. [x] Is tamen quum de capite ciuis agebatur, pœnam, capitalémve noxam inferendi ius non habebat, lege edita qua cauebatur, vt à conſulibus (ne per omnia regiam poteſtatem ſibi vendicarent) impunè [y] prouocatio eſſet,

Conſules, dictatores & prætores in bellum profecturi.

Athenienſes duces in bellum prodituri.

Conſulis officium.

Conſulũ poteſtas.

ANNOTATIONES.

l *Votiſq; nuncupatis.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. Tum, inquit, P. Sulpitius ſecundum vota in Capitolio nuncupata paludatur cum lictoribus, &c. Et ipſe in Capitolium deſcenderem, vnde votis rite nũcupatis profectus ſum. Et 5. Decad. lib. 1. Increpat C. Claudium pulchrum conſulem, cui Hiſtria prouincia ſorte obtigerat, quod votis non nuncupatis, non paludatis lictoribus, in eam prouinciam abiiſſet, ob quod milites ei parere noluiſſent, coactus eſt Romam redire. Indéque votis ex more nuncupatis, & paludatis lictoribus in prouinciam ire. Et eiuſdem 5. Decad. lib. 2. Per hos fortè dies P. Licinius conſul votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab vrbe profectus eſt. Et Cæſar li. 1. belli Ciuilis non multò poſt princ. Paludatique votis nuncupatis exeunt.

m *Paludatos.*] Liuius 1. Decad. lib. 9. dum dicit Conſulibus in pace Caudina paludamenta fuiſſe detracta. & 4. Decad. lib. 1. vbi ſuprà nu. præced. & lib. 7. vbi loquitur de L. Cornelio conſule. & 5. Decad. lib. 2. vbi etiam ſuprà. Et Cæſar vbi item ſuprà. Et adde quòd non ſolùm ipſi, ſed & ipſorum lictores paludati erãt, vt vides ex ipſo Liuio 5. Decad. lib. 1. vbi ſuprà. & nu. etiam præced. Et eiuſdem 5. Decad. lib. 5. in Oratione M. Seruilij. Conſul, inquit, proficiſcens prætórve paludatis lictoribus in prouinciã ad vota in Capitolio nuncupata.

n *Vel trabeatos.*] Trabeam enim fuiſſe etiam conſulum patet ex Dionyſio Halicarnaſſæo lib. 9. & Marcellino lib. 15, haud dubie autem regum Romanorum fuiſſe intelliges infrà lib. 5. cap. 18.

o *Et prius quàm ad hoſtes.*] Vide ſuprà in verbo, Votíſque nuncupatis.

p *Quibus in bellum profecturis.*] Cic. in 7. in Verrem act. vbi muli, vbi tabernacula, vbi tot, & tanta ornamenta magiſtratibus, & legatis à ſenatu, populoque Rom. permiſſa & data. Et vide infra in verbo, Diuus verò Auguſtus.

q *Diuus verò Auguſtus.*] Sueton. in vita ipſius c. 36. vt proconſulibus ad mulos & tabernacula quæ publice locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur.

r *Alexander vero Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

s *Erat igitur conſulis officiũ.*] Hæc ferè omnia vſque ad clauſulam, Nonnunquam ſine conſulto ſenatus, Ciceronis lib. 3. de legibus ſunt.

t *Dictatorem dicere.*] Plutar. in Marcelli vita. Liuius 1. Decad. lib. 8. de L. Æmilio Mamerco dictatore loquẽs. Et paulo pòſt de L. Papyrio Curſore. Sed tamen aliquando non à conſule ſed à populo dictator eligebatur. Vide Plutarchum in vita Camilli. & Liuium Decad. 3. lib. 2. vbi de Q. Fabio Maximo dictatore loquitur.

u *Cumq; honorum finis.*] Exactis enim regibus Romani eorum loco conſules inſtituerunt, qui faſces & cætera regiæ maieſtatis inſignia haberent, in eo tantum differentes quòd conſulum annua erat poteſtas, regis autem perpetua. Liuius 1. Dec. lib. 2. & Feneſtella de Magiſt. Ro. & L. Florus li. 1. c. 9.

x *Is tamen cùm de capite ciuis agebatur.*] Vide infrà in verbo, Néve in caput ciuis.

y *Impunè prouocatio eſſet.*] Plutarchus in Publicola, & vide Plinium, ſi is eſt, in libro de viris illuſtribus, cap. 15. vbi de eod

[z] néve in caput ciuis Romani, niſi populi iuſſu, animaduertere poſſent. Tunc enim qui noxæ capitis reus, ſceleris coarguitur, ad populum produci debebat, & dicta cauſa, ex populi iudicio de capite ciuis cognitio dabatur. [a] Nam ſoli dictatori & populo ius de nece ciuium datum eſt. Tametſi legamus [b] Opimium conſulem, contra inſtituta maiorum, primum dictatoriam ſibi vim vſurpaſſe, Caiúmque Gracchum & Fuluium Flaccum aliósque ciues, abſque iudicio populi necaſſe. Si tamen conſuli ſenatus permitteret (quod in ſummis reipublicæ caſibus, & magna mole periculorum fiebat) vt caueretur, [c] ne quid reſpublica detrimenti caperet, tunc de nece ciuium decernendi, illóſque omnibus modis coercendi, belli gerendi, domi foriſque ſummum imperium habendi ius dari cenſebatur: [d] Ipſi tamen conſuli Romanum ciuem, etiam ſenatorem, in carcerem duci iubere, & mulctam irrogare facultas erat. Quod ſi quis parum iuſto iudicio mulctam irrogatam, aut indigno iniuriam factam querebatur, alterius conſulis opem implorare, ad eúmque prouocare licebat, ipſique collegæ intercedendi, inhibendique ne quid ſecus fieret, ius erat atque poteſtas. Quod ſi quæ cauſæ prætoriam excederent cognitionem, de his quoque apud conſulem iudicium eſſe perſpicuum eſt. [e] Et quamuis tanta poteſtas conſuli foret, eóque excellentiæ & felicitatis creuerit, vt totius reipublicæ & imperij ſummam gereret: ſi quid tamen impotenti animo contra rempublicam molitus fuiſſet, poterat ei ante tempus finiti honoris conſulatus abrogari, & de gradu deiici, ſicut multis exemplis perſpicuum extat. Q. Cincinnatus dictator, L. Minutium conſulatu abire iuſſit, & imperium illi abrogauit, quod eius ignauia caſtra hoſtes obſederant, & penè expugnarant. Fuitque litteris memoriæ proditum, quòd in prouinciam profectus conſul cum exercitu, inde decedere, aut præſidium dimittere, vel in aliam prouinciam ducere iniuſſu ſenatus minimè poterat, idque lege Iulia ſub gradi documento vetabatur, ne conſul ſua ſponte bella gerere, aut in regionem prouinciámque ſibi non decretam, ſine authoritate patrum & iuſſu populi accedere liceret. [f] Quod tamen apud Spartanos reges ſecus fuiſſe conſtat. Illis enim in quamcunque prouinciam regnúmve ſuo arbitratu bellum gerere, copiáſque deducere permittitur, etiam ſine conſulto ſenatus. [g] Hoc quoque memoriæ datum eſt, poſt binos conſules, quos ab initio exactis regibus continua ſerie creatos nouimus, ſemel apud vnum imperium conſulare ſtetiſſe, tunc cum vrgente diſſidio Pompeij & Cæſaris, ſenatus ne quid reſpublica detrimenti caperet, vnicum conſulem Cneum Pompeium dicere coactus fuit: [h] Iterum Syllæ temporibus, Cinna interempto, ſolus Carbo geſſit conſulatum. Quinetiam illud proditum eſt, [i] conſulem initio creatum, ne magiſtratum iniret, præterquam religione, etiam ſenatuſconſulto vetari: & ſi iniſſet, vi atque imperio ſe conſulatu abdicare, donec alter ritè ſuffectus eſſet, iubebatur: quódque conſul abiturus magiſtratu, peracto honoris tempore concionatus ad populum ſolemniſſimum iuſiurandum ſe in magiſtratu contra leges nihil egiſſe, & quantum ratione prouideri potuit, ex ſui animi ſententia nihil deliquiſſe, conceptis verbis publicè præſtabat. Quod quidem ne quid præpoſtere dicatur, aliquo præeunte ſæpe exhibebatur: concionéque dimiſſa, cum ingenti comitatu & gratulatione ciuium ſtipatus patrum frequentia domum deducebatur. Illud quoque non omittendum, quòd licet imperium conſulare annuum eſſet, nullique niſi exacto quadrageſimo & tertio ætatis anno conſulatum capere antea licuerit: [k] pluribus tamen citra eam ætatem, ſi quod dignum operæprecium reipublicæ præſtitiſſent, conſulatum gerere permiſſum fuit. Nam & Valerium [l] Coruinum in tertio & vigeſimo ætatis anno ante legitimum tempus ad conſulatum promotum legimus: [m] & Mario iuniori,

Cõſulum de capite ciuis nullum ius.

Conſules in ordinem redacti, atque de gradu deiecti.

Conſulibus iniuſſu ſenatus prouincia diſcedere non licebat.

Spartanorũ reges.

Penes vnũ cõſulem imperium conſulare.

Iuſiurãdum conſulis quũ magiſtratu defungeretur.

Ætas conſulum.

ANNOTATIONES.

de eod. Publicola.

z *Néve in caput ciuis Romani.*] Vide Plutarchum in vita Cæſaris, & Catonis Vticenſis, in quibus locis loquitur de his qui cum Catilina coniurauerant. Vide Saluſtium in Catilinam.

a *Nam ſoli dictatori & populo.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. Dionyſ. Halicar. lib. 5. circa fin. Feneſtella de Magiſt. Rom.

b *Opimium conſulem.*] Plutarchus in Gracchis ad fi. Appianus lib. 1. bellor. Ciuil.

c *Ne quid reſpublica detrimenti caperet.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. Vbi Hernici, inquit, & male pugnatum, & conſulem exercitumque obſideri annunciauerunt, tantumque terrorem incuſſere patribus, vt (quæ forma ſenatuſconſulti vltimæ ſemper neceſſitatis habita eſt.) Poſthumio alteri conſulum negotium daretur, videret ne quid detrimenti reſp. caperet. Et eiuſdem Decad. lib. 6. vbi de ſeditione Manlij Capitolini loquens, decretum fuiſſe dicit, vt videret magiſtratus, ne quid ex perniciofis conſilijs M. Manlij reſpub. detrimenti capiat. Cæſar lib. 1. belli Ciuil. non multò poſt princ. Plutarchus in Cicerone.

d *Ipſi tamen conſuli.*] Suetonius in Cæſare cap. 20. M. Catonem interpellantem extrahi curia per lictorem, ducique in carcerem. Salluſt. in bello Catilinario. Plutarch. in Cicerone, & in Catone minore.

e *Et quamuis tanta poteſtas*] Id probat exemplo ſeq. Q. Cincinnati Dictatoris, & L. Minutij conſulis, quod eſt Liuij 1. Dec. lib. 3. & Valerij Max. lib. 2. cap. item 2.

f *Quod tamen apud Spartanos reges.*] Plutarc. in Ageſilao, & in Agide.

g *Hoc quoque memoria datum eſt.*] Valerius Maximus libro 8. cap. 16. Plutarchus, tùm in Pompeio, tum in Catone Vticenſi. L. Florus epitome Liuij lib. 107. Appianus lib. 2. bell. Ciuil.

h *Iterum Sylle temporibus.*] Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium Et L. Florus epitome Liuij lib. 83. Sed & adde eiuſdem quoque temporibus Rutilio conſuli interempto in bello ſociali, neminem fuiſſe ſubſtitutũ, ſed ſolùm Sextum Cæſarem illius collegam reliquo anni tempore permanſiſſe, vt tradit Appianus libro 1. bellorum Ciuilium.

i *Conſulem initio creatum.*] Hic legendum eſt, vitio creatum, idque ex infinitis locis Liuij probatur.

k *Pluribus tamen.*] Vt patet exemplis ſequent.

l *Valerium Coruinum.*] Liuius 1. Decad. lib. 7. non vno in loco, & Valerius Max. lib. 8. c. 16.

m *Et Mario iuniori.*] Marij ſcilicet filio. Plinius Secundus, ſi is eſt, de viris illuſtribus capit. 68. vbi illum dicit viginti annorum conſulatum inuaſiſſe, cúmque honorem tam immaturum matrem fleuiſſe. Florus autem Epitome Liuij lib. 86.

[n] Scipioni Aphricano, [o] Pompeio Magno, [p] & Octauio Auguſto, aliiſque ducibus, ob ſingularem rei militaris diſciplinam, & ob candorem ingenij, [q] ante tempus, conſulatus, alioſque honores delatos comperimus. Neque enim ætatis magnam habebant rationem Romani, quo minus ſuffragantibus meritis, dictaturas & conſulatus, alioſque honores meritis ciuibus demandarent. Quos enim

Notandum hoc. ampliſſimis ornamentis dignos putarunt, ſatis annorum & ætatis habere duxerunt: tametſi [r] L. Iulius tribunus plebis, Q. Fuluio Flacco & Manlio Acidino conſulibus rogationem ad populum tulerit, qua declarauit, qui, & quibus annis nati, quémque magiſtratum peterent caperéntque. Fuit præterea literis proditum, eos qui ſuo anno conſulatum peterent, perraro ſine repulſa ad præſcriptos honores admiſſos. Qui verò ſeriùs quàm per ætatem liceret, ſine repulſa plerunque ad conſulatum promotos.

Conſulare imperiũ prorogatum. [s] Conſulibuſque in prouinciam profectis, & cum hoſtibus bella gerentibus, etiam vltra annum, & donec debellatum cum hoſtibus, aut à ſenatu reuocati forent, imperium ſæpe prorogari. quos tamen non eſſe conſules, ſed velut perfunctos magiſtratu, proconſules nominari, ipſoſque interim faſces & lictores habere, quoad ſibi proconſulare duraret imperium, ſatis compertum & cognitum eſt.

ANNOTATIONES.

lib. 86. dicit eum ante 20. annum per vim creatum fuiſſe Vide Plutarchum in Mario & Sylla, & Appianum vbi loquitur de bello Ciuil. Ipſius Syllæ & Marij.

n *Scipioni Africano.*] Cicero Philipp. 5. vbi de aliis. Valerius Max. lib. 8. ca. 16. poſt princ. & Plutarchus in Politicis.

o *Pompeio Magno*] Plutarchus in vita illius.

p *Et Octauio Auguſto.*] Suetonius in vita illius c. 26. vbi de 20. annis loquitur, ſed ita vt vi conſulatum inuaſerit. Plutarchus in vita Bruti, vbi & illum dicit 20. annum agentem conſulem factum, vt ipſemet Auguſtus ſcripſit in ſuis commentariis. & Solinus cap. 2. & L. Florus Epitome Liuij lib. 119. Adde quod & Neroni 20. quoque ætatis anno conſulatus delatus eſt apud Cornelium Tacitum li. 12. item Suetonium conſule hac de re.

q *Ante tempus conſulatus.*] Nam & Vlpianus in l. 1. ff. de offi. conſ. Si euenerit, inquit, vt minor 20. annis conſul ſit, apud ſe manumittere non poteſt, &c. Quorſum igitur Vlpianus hæc dixiſſet, niſi etiam minor 20. annis conſul fieri poſſet? Et vide alicubi in præfatione Primigeniorum.

r *L. Iulius.*] Liuius 4. Decad. lib. 10. Eo, inquit, anno rogatio primum lata eſt, ab L. Iulio tribuno plebis, quot annos nati quemque magiſtratum peterẽt caperẽntque. Inde cognomen familiæ, vt Annales appellarẽtur. Vide in d. præfatione Primigeniorum.

s *Conſulibuſq; in prouinciam profectis.*] Vide ſuprà libro. 2. cap. 27.

Quæ ſint ſigillaria, verbum ſæpius repetitum apud Scæuolam iureconſultum, tertio de legatis

CAPVT IIII.

l. penult. §. pater. ff. de leg. 3. VERBA [a] Scæuolæ iureconſulti libro iuris ciuilis reſponſorum tertio de legatis, hæc fuere: Paterfamiliàs ita legauit, lances numero duas leues, quas de Sigillaribus emam dari volo. Is de Sigillaribus leues quidem non emerat: lances autem emptas habebat. & dictauerat teſtamentum ante triduum quàm moreretur. Quæſitum eſt, an hæ lances quas emptas de Sigillaribus habuit, legato cederent, quum nullas alias de Sigillaribus emerit, nec legauerit? Reſpondi ſecundum ea quæ proponerentur, deberi eas quas de Sigillaribus emiſſet. Hactenus Scæuola. Quæſiui ego a viro docto, multi nominis inter cauſidicos, quid eſſet dicere, lances quas de Sigillaribus emam dari volo: iſque de Sigillaribus leues quidem non emerat, ac ſæpius repetitum nomen de Sigillaribus, quid deſignaret. Atque ille quum Sigillaria, vaſa eſſe diceret ad vſum neſcio quem præparata informia & impolita & quædam nugalia, ex authoritate interpretis, demum poſt multa deblacterata verba, quum ſe quoque in contextu verborum, & eruendo ſenſu abſtruſo dubitare diceret, haud multo poſt nactus neſcio quam occaſionem, & cauſatus ſibi negotium eſſe, non aliter explicato dubio quod quærebam, diceſſit atque abiit. Cuius illecebra admoneor, vt peſſimè cum his actum magnopere cenſeam, qui prætermiſſo Latinæ linguæ nitore, & cultu verborum, ſe protinus ad legum interpretamenta præcipites tradunt, magno errore nimis properæ feſtinationis. Siquidem hoc primum docendi ſunt, quonam modo vim ac ſenſa verborum, & iuriſconſultorum mentem planè percipiant, vt ſi quid in controuerſiam venit, non præpoſteros ſenſus, ſed proprios aſſequantur ſignificatus. [b] Sigillaria enim vicum eſſe Romæ celebrem, vbi venum res venales exponebantur, ibique vaſa præcipua, ſignáque exquiſitæ artis ex ære argentóque fabrefieri ſolebant, vnde nomen factum loco, notum ferè & peruulgatum eſt. Suetonius in Claudio: Eſſedum argenteum, inquit, ſumptuoſe fabrefactum, & venale ad Sigillaria redimi, concidique coram imperauit. Idem in Nerone: Sporum Romæ circa Sigillaria comitatus eſt. Aulus Gellius lib. 5. Noctium Atticarum: Apud Sigillaria fortè in libraria ego & Iulius Paulus poëta conſedebamus. & pleraque eò pertinentia exempla, ne exequar ſingula, quæ omniũ ſermonibus celebrata ſunt. [c] Huc pertinet quod dies Sigillariorum Saturnalibus adiectos legimus, quibus imagunculæ & ſimulacra venalia in Sigillaribus proponebantur: quæ pro ſuis capitibus

Legum ſtudioſi relicto linguæ latinæ nitore, inepti plerũque.

Sigillaria.

Cap. 4.

Dies Sigillariorum.

ANNOTATIONES IN CAP. IIII.

a *Verba Scæuolæ.*] Ea ſunt in l. penult. §. paterfamilias. ff. de leg. 3.

b *Sigillaria enim vicum.*] Id intelliges ex Gellio lib. 2. c. 3. & iterum lib. 5. c. 4. in prin.

c *Huc pertinet quod dies Sigillariorum.*] Ex Macrobio libro 1. Satur. cap. 7. & cap. 10. in fi. & cap. 11. Et huc pertinet illud

in ſacellum Ditis Romani deferebant. Fuit ergo Scæuolæ opinio, teſtatorem qui lances quas leues de Sigillariis ſe empturum promiſerat, legaſſet, & morte præuentus non emiſſet, ſed emptas de Sigillaribus antea habuiſſet, licet leues ſe empturum promiſiſſet: tamen ne teſtatoris voluntas irrita fiat, illas quas de Sigillariis prius emiſſet, qualeſcunque forent, legato accedere voluiſſe.

ANNOTATIONES.

Suetonius in Claudio capite 5. Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria miſiſſet ei. vide interpretes. & Senecæ libri 1. epiſtolarum 1. epiſtolam. Ego ſum fœlicior, cui ſoles Sigillaria afferre. Spartianus in Hadriano, Saturnalicia & Sigillaria amicis inopinantibus miſit, & ab his libenter accepit. Et rurſum in Caracalla, Quæ à parentibus gratia Sigillariorum acceperat, ea vel clientibus, vel magiſtris ſponte donauit. Hanc autem Vopiſcus in Aureliano dum ſcribit illum inſtituiſſe vxori & filiæ annum ſigillariorum.

Quæ delictorum pœnæ maiorum criminum apud diuerſas gentes more & legibus fuerint conſtitutæ, & quæ minorum. CAPVT V.

PLATO [a] in Gorgia, & philoſophi plerique non ignobiles, duplicem puniendis peccatis putant eſſe cauſam, vnam commonitionis, alteram animaduerſionis. [b] Commonitio delinquentis cauſa fit, quum ei qui peccauit, vel pecunia, vel leui coercitione mulcta dicta eſt: quod eo fit, vt deinceps qui deliquit, ad bene honeſtéque viuendum promptior & emendatior fiat. Ea pœna per leges inferri ſolet, quum leuiter deliĉtum fuit: vt ſi iudici aliquid præcipienti contumacius paritum eſt, vel ſi prætoris diĉto quis audiens non fuit. Animaduerſio verò, non ipſius qui pœna afficitur, ſed reliquorum qui ſuperſunt, gratia adhibetur: vt metu pœnæ ne ſimili exemplo fiant, reliqui eadem noxa deterreantur. Nam deliĉtum quo impunitius, eo effrenatius fit, quia niſi fuerit vindicatum in noxios, propoſita impunitatis ſpes mortalium animos criminibus inuitat. Ea animaduerſio infertur in viros facinoroſos, & magnis criminibus obnoxios, vt in reos ſacrilegii, maieſtatis, parricidii, peculatus, alióſque nefarios & conſceleratos, qui propter aliquod inauditum facinus pœnas ſcelerum iure & lege perſoluunt. Hinc eſt quod pro exceſſu, pœnæ a legibus conſtitutæ ſunt, aliæ bonorum, aliæ religionis, nonnullæ membrorum, pleræque capitales: vt pro criminis qualitate, legum iudiciorumque pœnis coerceantur: aliquando exquiſitis tormentorum ſuppliciis in aliquos publice ſæuitum eſt. Etenim qui in Deum aut Principem, parentes aut patriam delinquit, vt qui patrios Lares focóſque, & deos penates, quique deorum delubra, ſepulchra maiorum prodere, phana peculari, parentes occidere non verentur, non vulgari pœna, ſed nouis exemplorum modis afficiendos, iura diuina & humana voluere, poſteris documento futuros, vt qui ita affeĉtos viderint, ne ipſi pari crimine obnoxii fiant, deterreantur. Indicant hoc Romanorum [c] ſecures faſcibus alligatæ: quippe qui leuiter peccantes, flagris & fuſtibus: qui verò grauius deliquere, capitali pœna pleĉtere ſoleant. Hæc enim Romanis peruulgata pœna fuit, vt leuiter delinquentes, nudatos virgis cæderent, aut in [d] latomias darent, qui locus erat cuſtodiæ deſtinatus iuxta Tullianum & forum Piſcarium, a Tarquinio ſuperbo primùm inſtitutæ. Vel ſi grauioribus criminibus obnoxii, capitalia auſi fuiſſent, tergo & capite luerent, vel [e] de ſaxo [f] & robore deiicerent. Erat enim rupes vaſta in Tarpeio foro

Duplex puniendi peccati cauſa.
Commonitio.
Animaduerſio.
Alia atque alia pœna pro facinoris magnitudine.
Romani.
Latomiæ.

ANNOTATIONES IN CAP. V.

a *Plato in Gorgia.*] Hic omnino vide quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubialibus, in l. 9. numero 224. incipien. Propterea cum Plato.

b *Commonitio.*] Vide ſupra lib. 2. cap. 13. vbi de admonitione.

c *Secures faſcibus alligata.*] Plutarchus Problema c. 82.

d *Latomias.*] De quibus Plautus in captiuis. Varro de lingua Latina lib. 1. aut aliorum computatione 4. Cicero in Oratore, & in Oratione de ſuppliciis. Saluſtius in Catilina, Liuius 4. Decad. lib. 6. Comprehenſæ Latomiæ forumque piſcatorium, & 4. Dec. lib. 2. & 6. Cuius hæc verba ſunt, Triumuiri carceris Latomiarum cuſtodiam habere iuſſi. & lib. 7. poſt princip. Per eos dies principes Ætolorum tres & 4 a duobus cohortibus miſſis a M. Acilio Romam deduĉti, & inter Latomias coniecti ſunt. Et Suetonius in Tiberio lureconſultus ff. de pœnis. Seneca li. 9. declamationum. Feſtus Pompeius lib. 16. Plutarchus in Nicia, & in Dione. Vide item infra in verbo. Syracuſis quoque.

e *Vel de ſaxo.*] Qua pœna ll. 12. tabularum puniebantur, qui falſum teſtimonium dixiſſe conuicti eſſent, vt videre eſt apud Gellium lib. 20. cap. 1. ad fin. Sed & ea punitus eſt Manlius Capitolinus apud Liuium 1. Decad. lib. 6. Et Plinium Secundum, teſtis eſt, de viris illuſtribus ca. 24. Et Pituanius apud Cornelium Tacitum lib. annalium 2. Sp. Caſſius apud Dionyſium Halicarnaſſ. lib. 8. vbi dicit hoc tum vulgare fuiſſe apud Romanos ſupplicium. Et transfugæ quidam apud ipſum 3. Decad. lib. 4. Et Phileas Tarentinus, & obſides Tarentini qui aufugerant, eiuſdem 3. Decad. lib. 5. Vbi & tradit huius pœnæ atrocitatem quorundam animos irritaſſe. Nam & hoc genus ſupplicii horribile vocat Lucretius li. 3.

Carcer & horribilis de ſaxo iaĉtu' deorſum
Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.

Vt non abs re e noſtris legibus, ea pœna ſit ſublata l. ſi diutino. §. vlt. ff. de pœnis. Inter leges autem declamatorias illa eſt. Inceſta ſaxo deiiciatur, apud Senecam lib. Declamat. 1. Decla. 3. & de hac quoque pœna Horatius li. 1. Ser. ſaty. 6.

Tu ne Syro Dama aut Dionyſi filius audes
Deiicere e ſaxo ciues, &c.

f *Et robore.*] De hoc genere pœnæ Lucretius vbi nuper citauimus. Plautus in Curculione act. 5. ſcæna 5.

At ego vos ambo in robuſto carcere,
Vt pereatis, &c.

Et in Pœnulo,

Ego iam detrudam ad molas
Inde porro ad puteum atque robuſtum codicem.

Nam codex, vide Pompeium. & Liuius 4. Decad. lib. 8. in fi. Vt in carcere inter fures noĉturnos vir clariſſimus Scipio includatur, & in robore, & in tenebris expiret. & Apuleius Apologia Scelus dignum robore & carcere. Erat autem robur, vt tradit Feſtus Pompeius lib. 16. locus in

carcere

Rupes in foro Tarpeio. ſuperſtans. aut ſi ita eſſent nefarij & conſcelerati, reſoluto g plumbo necarent, vel vnco h tractos in
ſcalas i Gemonias darent præcipites, exemplo k Theſſalorum, quibus locus ſupplicio deſtinatus
Coruus. erat, cui nomen corui, ex quo noxij agebantur in præceps, vnde frequens illud apud Ariſtopha-
Lethe. nem, ἐς κόρακας. Perſis verò carcer fuit nomine Lethes, & domicilium cineribus refertum, ad quod
Latomia. niſi moriturus accedat nemo. l Syracuſis quoque latomiæ, opus ex ſolido ſaxo in mirandam altitu-
Theſaurus. dinem depreſſum, & omni aditu obſepto munitiſſimum. m Apud Meſſenios carcer Theſaurus nomi-
ne, locus ſub terra quadrato ſaxo, in quo Philopœmenes necatus fertur, tam immanis fuit & ſæuus,
Barathrũ. vt neque ventum, neque auram acciperet. Romæ n barathrum dixere noxiorum cuſtodiam. o Athe-
Domus. nienſes ſæuiſſimum carcerem, Domum nuncuparunt, p ſicut tributorum exactionem ciuitatis regi-
Decas. men, miti nomine indignitatem rei temperantes: q quo exemplo Appius decemuir carcerem quem
Ceades. conſtituit, domicilium plebis nuncupauit: alij promptuariam r cellam, s nonnulli publicum hoſpitium
Tullianum. dixerunt. t Spartæ Decas erat locus in carcere ad pœnam ædificatus, vbi damnatos mortem oppetere
Ancon. cogebant. u Et ſpelunca quam Ceadas vocarunt, quaſi pallorem & lachrymas, terræ caliginis & du-
Ceramon. ri aſpectus, ſicut apud Romanos x Tullianum. Carthaginenſibus y verò Ancon teterrimum fuit domi-
Heliotrapeza. cilium, & apud Cyprios z Ceramon. Sicut Æthiopibus Macrobiis Heliotrapeza noxiorum locus erat.

ANNOTATIONES.

carcere quo præcipitabatur quoddã malefactorum genus, quod antea arcis robuſtis, aut vt alij legunt areis robuſtis includebatur.

g *Reſoluto plumbo.*] Horat. carm. lib. 1. Ode 35.

Nec ſeuerus
Vncus abeſt liquidúmve plumbum.

Quia vt ibi dicit Acron interpres, reſoluto plumbo rei puniri conſueuerunt.

h *Vel vnco tractos.*] Horatius vbi ſuprà. Seneca in libro de Tranquillitate vitę, vbi de Seiano loquitur. Et Iuuenalis de eodem ſaty. 10.

——Seianus ducitur vnco
Spectandus.——

Et multi ex his quos ſtatim citabimus.

i *In ſcalas Gemonias.*] Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. Cornelius Tacitus lib. 5. & lib. 19. ad fi. Suetonius in Auguſto, cap. 71. & in Tiberio cap. 53. & cap 61. & in Vitellio, cap. 17. Plinius lib. 7. de Sabino. Aurelius Victor in vita ipſius Vitellij. Vide Rhodig. lib. 20. c. 5. in princ.

k *Exemplo Theſſalorum.*] Zenodotus in Collectaneis authoritate Menandri. Vide item Eraſmum Adagiorum Chil. 2. cent. 1. c. 96.

l *Syracuſis quoque latomia.*] Cicero in 7. in Verrem act. Carcer ille qui eſt a crudeliſſimo tyranno Dionyſio factus, Syracuſiſque latomiæ vocantur, in iſtius imperio domicilium Romanorum fit. Aſconius Pedianus in 3. in Verrem actio. Latomiæ, inquit, carcer Syracuſis &c. ſubdit autem: latomiæ autem lingua Siculorum Lapidicinæ dicuntur, id eſt loca cæſis lapidibus exacta. Plutarchus in libro de fortuna & virtute Alexandri, vbi refert Dionyſium conieciſſe Philoxenum poëtam εἰς τὰς λατομίας. vide ſuprà in verbo, Latomias.

m *Apud Meſſenios.*] Plutarchus in Philopœmene, & Liuius 4. Decad. libro 9. vbi non ſimpliciter theſaurum appellat, ſed theſaurum publicum, & ita de eo loquitur, vt poſſit videri eum locum fuiſſe in quo aſſeruabatur theſaurus publicus.

n *Romæ barathrum.*] Plutarchus in Mario, vbi dicit Iugurtham captiuum poſt triumphum Marij in barathrum detruſum, ibíque fame interemptum (vide Saluſtium in Iugurtha.) Hammonius autem dicit barathrum maſculino genere eum ſignificare qui digna barathro perpetrarit. Neutro genere, locum in quem noxij conijciebantur. Et ita quoque carcerem vocabant Athenienſes, vt ſcribit Diomedes Grammaticus. Et videre licet ex Plutarcho in Ariſtide, quòd cum Themiſtocle authore commodum & neceſſarium quippiam deliberatum eſſet, & Ariſtides fruſtra contradixiſſet, non ſibi temperauit, qui cùm ex concione diſcederet, clara voce teſtatus ſit niſi Themiſtoclem & ſeipſum in barathrum conijcerent, rem Athenienſium ſaluam eſſe non poſſe. Et ex Herodoto lib. 7. dum ſcribit, Legatos Darij, qui ab Athenienſibus aquam & terram peterent, fuiſſe in barathrum coniectos, vbi vide Græcum textum. Et Xenophon de rebus Græcanicis lib. 1. dicit apud Athenienſes legem eſſe iubentem, ſi quis populum Athenienſem iniuria affecerit, vinctum coram populo in barathrum proijci, ac interfici. Vide item Pollucem. Aliud autem eſt Ægyptiis apud Diodorum Siculum lib. 1. cap. 2. poſt princ.

o *Athenienſes.*] Plutarchus in Solone, & Pollux libro 9. capit. [illegible]. Plato verò de Legibus carcerem publicum domicilium appellauit, vt & ex eo annotauit Pollux vbi ſupra. Et huc alludit locus Ciceronis in 7 in Verrem actione a nobis adductus ſuprà in verbo, Syracuſis.

p *Sicut tributorum exactionem.*] Plutarchus in Solone.

q *Quo exemplo Appius.*] Liuius 1. Decad. lib. 3.

r *Alij promptuariam cella.*] Vt Plautus in Amphitryone actu. 1. cen. 1. poſt prin.

Quid faciam nunc ſi tres viri me in carcerem compegerint,
Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum?

Ex quo intelligis ita vocatam, quòd ex ea vincti depromerentur ad pœnam.

s *Nonnulli publicum hoſpitium.*] Nam & Græci carcerem δεσμωτήριον, id eſt, ligaculum ac vinculum vocant, a verbo, δεσμέω. quòd ſignificat ligo. Latini autem publicam cuſtodiam. Cicero lib. 1. de Diuinat. Socrates, inquit, cum eſſet in publica cuſtodia &c. Apuleius lib. 7. Metamor. poſt princi. Per magiſtratus in publicam cuſtodiam receptum. Vide Tacitum lib. 3.

t *Spartæ Decas erat.*] Plutarchus in Agide.

u *Et ſpelunca quam Ceadas.*] Strabo autem lib. 8. Spelunca, inquit, quædam pro carcere apud Lacedæmonios eſt, quam Cætam nominant. Lexicon verò Græcum καιάς, άδος, ὁ, locus eſt apud Lacedæmonios quo noxij atque malefici conijciuntur. Alij κεάδας dicunt locum profundum fuiſſe apud Athenienſes, in quem conijci ſolebant noxij, & extremo ſupplicio afficiendi. Vide Lexicon, Pollucem, Rhodiginum, Commentarios Græcæ ling. Budæi.

x *Tullianum.*] Varro lib. 4. ling. Lat. vbi dicit ita vocari, quod à Tullo rege Romanorum additum fuerit carceri. Saluſtius in Catilinam: Eſt locus in carcere, quòd Tullianum appellatur. Liuius 3. Decad. lib. 9. patefacto deinde ſcelere delegatum in Tullianum &c.

y *Carthaginenſibus verò Ancon.*] Suidas ſcribit Anconem præter alias eius ſignificationes Carthaginenſibus vocari domicilium obſcurum & profundum, in quo conijci ſolebant, quibus tyranni indignarentur.

z *Et apud Cyprios Ceramon.*] In quam ſententiam nonnulli trahunt illud Homeri Iliados lib. 5.

χαλκέῳ δ' ἐν κεράμῳ δέδετο τρισκαίδεκα μῆνας.

Id eſt, Æneo fine robuſto autem in Ceramo ligatus eſt tredecim menſes. Loquitur autem de Marte, quem Othus & Ephialtes ligauerunt forti vinculo in carcere. Sunt tamen qui eo verbo ollam ſignificari volunt.

a *Ex tre*

[a] Fuere autem Scalæ Gemoniæ in Auentino, iuxta templum Iunonis reginæ, quod Veiis captis [b] Camillus dedicauit. Vnde autem damnatos ſuppliciis afficiebant, Sextricium [c] vocarunt: præter quas Latomias [d], Albæ quoque cuſtodiri noxios tanquam loco munitiſſimo ſæpe notatum eſt. Et quamuis a principio originum ſeueriſſimum de [e] Metio Suffetio ſumptum ſupplicium legamus, qui quadrigis diſtentus, in diuerſa diſceptus fuit, tamen illud velut immite præterque legum humanitatem, in exemplum deductum non eſt. [f] Quinetiam mulctæ pecuniariæ certus fuit modus præfinitus, quem tranſcendere minime fas erat: quippe de mulctarum æſtimatione, tam à conſulibus quam a tribunis plebis, ſæpe Senatuſconſulto, ſæpe populi rogatione cautum fuit, quibus [g] maxima erat mulcta trium millium & viginti aſſium, quia plus triginta bobus & duabus ouibus quempiam mulctari non decebat, æſtimabaturque bos centuſſibus, ouis verò decuſſibus, minima vero, oue taxabatur vna. [h] Sæpius verò Romani reges, homicidii conſcios, arietis damno mulctabant, quam in ſacrificiis deorum expendere conſueuere. Siquidem priſca paupertas ex noxiorum bonis ſacra diis exhibuiſſe fertur: quare ſupplicia dicta: [i] cautumque fuit, ne quis mulctam indicendo, bouem prius quàm ouem nominaret: vt innoteſceret, Romanis mitiores ſemper placuiſſe pœnas. [k] Apud Athenienſes vero ſeruatum inuenimus, vt mulctas in aram Iouis Seruatoris dedicarent: [l] quam ſemel illatam remittere non decebat, licet [m] pœnas iure debitas, pecunia redimere fas foret, [n] Platonis exemplo, qui ſingulis delictis denariam mulctam conſtituit, vt pro criminis exceſſu decuplum pœnæ penderetur. [o] Germanis quoque homicidium certo pecorum numero luebatur: leuiora verò crimina, pecoris vel equi damno. In [p] metallum vel ad inſulas in perpetuum, vel præfinito [q] relegare, aut [r] aqua & igni interdicere, ſeu [s] ad beſtias dânare, frequens etiam Romanis pœna fuit. [t] Iis enim aqua & igni interdicebatur, quibus commercium ſocietaſque hominum, ne quis eos vrbe, menſa, tecto, aut lare reciperet, vetabatur. Ad beſtias damnabantur nequiſſimi ſerui, aut hoſtes infeſtiſſimi, plerunque homines perni-

Scalæ Gemoniæ. *Sextricium.* *Mulctæ pecuniariæ ſumma apud Romanos.* *Homicidij mulcta.* *Mulcta apud Athenienſes.* *Platonis de mulcta conſtitutum.* *Germani.* *Aqua & igni interdicere quid.* *Beſtiis obiecti.*

ANNOTATIONES.

a *Fuere autem ſcalæ Gemoniæ.*] De quibus Suetonius in Auguſto, ca. 75. & in Tib. cap. 53. & in Vitellio c. 17.

b *Camillus dedicauit.*] Liuius 1. Deca. lib. 5. Pub. Victor in 13 regione vrbis, & Plutarchus in vita ipſius Camilli.

c *Sextricium.*] Plutarchus in vita Galbæ, ita enim reperitur in Latina traductione. In Græcis tamen Codicibus [illegible] ſcribunt.

d *Albæ quoque.*] Strabo lib. 5. Et ſuperioribus adde apud Cretenſes carcerem fuiſſe Labyrinthum nomine, qui nihil aliud incommodi haberet, niſi quod ex eo effugere qui aſſeruarentur non poſſent, vt Philochori auctoritate tradit Plutarc. in Theſeo. Apud antiquos autẽ vir quidam carceris Charon appellabatur, vnde prouerbium, [illegible]. Apud Zenodotum in Collectaneis, Heſychium, & Suidam, de quo Eraſmus chil. 2. cent. 8. cap. 21. Sed & adde Spoliarium a quibuſdam vocari locum in quo noxij necabantur. Seneca lib. epiſtol. ad Lucilium 14. Nunquid, ait, aliquem tam cupidum vitæ eſſe putes, vt iugulari in Spoliario quam in arena malit. Lampridius item in vita Commodi. Forte ita dictum quòd ibi vita ſpoliabantur, ſiue quod ibi ſpoliati lauarentur. Aliàs autem dicitur ſpoliarium locus vbi ſpolia ciuium vel hoſtium reſeruabantur, eadem forma qua dicimus armarium. Plinius in Panegyrico. Quam iuuat cernere ærarium ſilens & quietum, & quale ante delatores erat, nunc templum illud de templo enim Saturni in quo ærarium ſeruabatur nunc vere Deus, nõ ſpoliarium ciuium, cruentarumque prædarum ſæuum receptaculum.

e *De Metio Suffetio.*] Dionyſius Halicarn. lib. 3. Liuius 1. decad. li. 1. vbi ait primum vltimumque illud ſupplicium apud Romanos exempli parum memoris legum humanarum fuiſſe. Alexarchus lib. 3. rerum Italicarum. & ab eo Plutarchus paral. lib. 1. c. 14. Plinius Secundus, aut quiſquis eſt de viris illuſtr. c. 4. in fi. Gellius lib. 20. c. 1. in fi. Paulus Oroſius lib. 2. c. 5. Ex poetis Virgilius lib. 8. Æneidos,

Non procul inde citæ Metium in diuerſa quadrigæ
Diſtulerant.

Vbi Seruius.
Et Claudianus in bello Gildonico.

Illi non cupidis e corpore reſtitit aura
Exemplum ſequerer Tulli, lacerandaque dare
Impia diuerſis aptarem membra quadrigis.

f *Quinetiam mulctæ pecuniariæ.*] Liuius 1 Decad. lib. 4.

g *Quibus maxima erat.*] Hæc vſque ad verſ. fi. Sæpius verò Romani &c. ſunt Dionyſij Halicarn. lib. 10. Feſti Pompeij lib. 11. vbi de mulcta loquitur, & Seruij in 4. Geog. Virgilij in eum locum,

Centum quadrigas alit, lecto[illegible]

Vide item noſtras conſuetudines, & Gellij lib. 11. cap. 1. Et ipſius Dionyſij Halicar. lib. 9. vbi dicit Menenium Agrippæ Menenij filium ob parum feliciter adminiſtrato Imperium damnatum fuiſſe in duo millia æreorum aſſium, & ſubiungit id numinima librale fuiſſe, vt tota mulcta ſedecim talenta æris conficeret. Inde iudicium hoc vltimo eo fuerit, ac proinde mitigatum fuiſſe abrogatis mulctis pecuniariis, & tranſlatis ad boues pecoraque taxato numero, vltra quem non liceret magiſtratui a priuatis mulctam exigere.

h *Sæpius verò Romani.*] Seruius vbi ſupra, & in eum locum 1. Æneid.

— Simul Diuûm templis indicit honorem.

i *Cautumque fuit.*] Plinius lib. 18 c. 3.

k *Apud Athenienſes.*] Plut. in Demoſthenem.

l *Quam ſemel illatam.*] Idem eod. loco.

m *Licet pœnas.*] Iure noſtro id certe non licet. Vide tamen Gellium lib. 20. c. 1.

n *Platonis exemplo.*] In libris de Republica.

o *Germanis quoque homicidium.*] Tacitus in lib. de moribus Germanorum. Leuioribus delictis, pro modo pœnarum equorum, pecorumque numerorum conuicti mulctantur, pars mulctæ Regi vel ciuitati, pars ipſi qui vindicatur, vel propinquis eius exſoluitur.

p *In Metallum.*] §. 1. verſus capitalia. Inſtitutionib. de publi. iudi.

q *Relegare.*] De qua pœna in §. cum autẽ. Inſt. quib. mod. ius patr. pot. ſol. vbi videbis quid interſit inter deportationem & relegationem. Et vide etiam per totum tit. ff. de interd. & releg.

r *Aut aqua & igni interdicere.*] d. verſ. Capitalia, & l. 2. in fi. ff. de bono. poſſ. contra tab. Et hac quidem pœna puniti fuiſſe Lepidam ſuppoſiti partus, adulterij, ac veneficij conuictam tradit Tacitus lib. 3. Annalium, & Antiſtium veterem, Clitoriam patricium. Et de hac pœna eſt illud Ouidij lib. 4. Faſtor.

Iamque ita clementia patres aptataque putarunt
Ignibus & sparsa tangere corpus aqua.
An quod in his vitæ cauſa eſt, ſeparandi caul.

s *Seu ad beſtias damnare.*] Vide l. penult. ff. de pœn. alias de publ. iudic.

t *Iis enim aqua.*] Cuiuſmodi pœna irrogata eſt.

n *Qui*

cioſi & immanes, qui ob multiplicia crimina defectionéſque, indigni venia fuere: quibus in theatro, vt cum immaniſſimis beluis depugnarent, negocium datum eſt: [u] qui beſtiarij dicti. Nonnunquam ob crimen damnatos, [x] auro effodiendo aut lapidicinis [y] veteres deſtinarunt, vt vincti opus facerent perpetuo, vel præfinito. [z] Illi verò qui flagitijs, vel tam efferis moribus cooperti fuere, quique eam capitalem noxam auſi, vt his legum vulgaris pœna non ſatis foret, vel [a] ad beſtias damnabantur, vel exquiſitis tormentorum ſupplicijs, & vltimis cruciatibus puniebantur. [b] M. Malcolus, matre interempta, Romanorum primus parricidij damnatus, inſutus culeo, in mare præcipitatus fuit. [c] L. deinde Hoſtius, poſt ſecundum Punicum bellum, parricidij inſimulatus, pari ſupplicio necatus & concruciatus, pœnas dedit. [d] Manſitque hæc pœna in parricidas ad hæc tempora. culeo enim gallus gallinaceus, ſimia, & vipera cum homine inſuitur, & in flumen vel mare detruditur: vt in rixa infenſorum animalium, & fœda laceratione corporis, ob tanti ſceleris immanitatem diro cruciatus vulnere interimatur: vtque ab omni elemento repudiatum cadauer, irrequieto labore & perpetuis fluctibus agitetur. [e] Ægyptij adeò parricidas inſectati ſunt, vt eos per ſingula membra acutis calamis impeterent, mox minutiſſimis ictibus conſauciatos, ſuper ſpinarum aceruos comburerent. [f] Si verò pater filium occidiſſet, vt continuo triduo circa defuncti corpus genitor aſſiduus filij ſpectator eſſet, ſanciuerunt: nulla iuſtiore pœna, quàm facinoris conſcientia ipſum puniri arbitrati. [g] Luſitani parricidas finibus eiectos ſaxis opprimunt. [h] Perſæ patris occiſorem nothum putant. [i] Iulius verò Cæſar præter præſcriptas legibus pœnas parricidas bonorum omnium damno mulctauit. [k] Solon [l] & Romulus nullam in parricidas ſtatuére pœnam, quòd nominem tam nefarium & conſceleratum æſtimarunt, qui tantum facinoris admitteret. Apud Græcos pœna in ſacrilegos ſtatuta fuit ſeueriſſima, vt præcipitati vel immerſi aut combuſti pœnas darent: [m] Macedones verò parricidas & maieſtatis reos, qui in principem aliquid moliti eſſent, obruunt ſaxis, [n] nec modo facinoris reos, ſed omnium ſunt deuota capita, qui illos quouis gradu contigiſſent. [o] Quod ſi quis in rempub. hoſtilia molitus eſſet, vetus erat mos, vt furca ceruici inſerta, nudum per compita & vicos ducerent, virgiſque ad necem cæderent, [p] mox de ſaxo præcipitem agerent, aut vnco tractum in Gemonias deijcerent. Apud exteros autem in animad-

Ad aurifodinas & lapidicinas condemnati.
Parricidiũ commiſſum Rom.
Ægyptij.
Vbi pater filium occidiſſet.
Luſitani.
Perſæ.
In ſacrilegos.
Græci.
Macedones.
Qui in Repu. hoſtilia moliti eſſent.
Externa.

ANNOTATIONES.

u *Qui beſtiarij dicti.*] Cicero in Epiſtola ad Q. Fratrem lib. 2. epiſtol. 6. Nam ille vindex gladiatorum & beſtiariorum emerat à Coſconio & Pompeio beſtiarios. & in Orat. pro Seſtio. Præclara ædilitas, vnus leo, ducenti beſtiarij &c. Seneca epiſt. lib. 10. Nuper in ludo beſtiariorum vnus ex Germanis cùm ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus &c. Suetonius in Claudio, cap. 34. Beſtiariis, meridianiſque adeo delectabatur, vt iam prima luce ad ſpectaculum deſcenderet. vide Beroaldum. Tertullianus in Apologetico tradit morem eſſe beſtiarijs, vt in ſupremam cœnam cœnantes liberalius epulentur.

x *Auro effodiendo.*] Vide apud Iuriſconſ. tit. de pœnis. & C. de metall.

y *Aut lapidicinis.*] Varro lib. 4. de lingua Latina. Vocantur latomiæ, & de latomia tranſlatum, quòd hic quoque in eo loco lapidicinæ fuerunt. Ibi autem loquitur de carcere. Plautus in Capt.

In lapidicinas facite deductus ſiet.

z *Illi verò.*] Id probat exemplis ſequentibus.

a *Ad beſtias damnabantur.*] De hoc ſupra dictum eſt.

b *M. Malcolus.*] Lucius Florus epitome Liuij li. 68. vbi non prænomen M. ſed P. tribuit. Paulus Oroſius eum Publicium Malcolum vocat lib. 5. c. 16. in princ.

c *L. deinde Hoſtius.*] Errat hic Alexander in tempore, & in modo pœnæ. Nam hic Hoſtius omnium primus apud Romanos poſt Annibalis bellum, ſexcentis poſt annis ab vrbe condita patrem interemit, vt ſcribit Plutarchus in vita Romuli, nec tamen hanc pœnam paſſus, vtpote nondum repertam, ſed primus omnium ea punitus fuit ille Malcolus longo pòſt tempore, ſcilicet poſt bellum Cimbricũ & Marij victoriã, vt videre eſt ex Floro & Oroſio vbi ſuprà.

d *Manſitq́; hæc pœna.*] Vt videbis in l. 1. & l. vlt. ff. de pœn. & l. 1. C. eod. tit. & §. alia. Inſtit. de pub. iudi. Et hinc illud Iuuenalis de Nerone, qui matrem occiderat ſaty. 6.

Cuius ſupplicio non debuit vna parari
Simia, nec ſerpens vnus, nec culeus vnus.

Et rurſum ſaty. 13.

Et deducendum corio bouis in mare, cum quo
Clauditur aduerſis innoxia ſimia fatis.

Cicero autem, ſi is eſt, Rhetoricorum ad Herennium lib. 2. Lex eſt, qui parentem necaſſe iudicatus erit, vt is obuolutus & obligatus corio deuehatur in fluentem. & in Orat. pro Roſcio Amerino, vt optet vtrum malit, ceruices Roſcio dare, an inſutus in culeum ſuppliciũ parricidarum per ſummum dedecus vitam amittere. Et Apuleius lib. 10. Meta. de quopiam qui fratrem veneno interemiſſe dicebatur. Nec quiſquam, inquit, Decurionum tam æquus remanſerat iuueni, qui eum euidenter noxæ compertum inſui culeo pronunciaret. Vide catalogum legum antiquarum folio 118. pag. paruo rubeo qui eſt in 16. Et de hac pœna Ouidius libro 8. Metam. loquens de Scylla, quæ Niſum patrem detracto illi capillo purpureo occidendum Minoi præbuerat,

Dij te ſubmoueant ô noſtri infamia ſecli,
Orbe ſuo, tellusq́; tibi, pontusq́; negetur.

e *Ægyptij adeò.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 3.

f *Si verò pater.*] Idem author vbi ſuprà.

g *Luſitani.*] Strabo lib. 3.

h *Perſæ.*] Herodotus lib. 1. & Nicolaus περὶ ἐθῶν. Cuius hæc verba ſunt apud Stobæum. cap. 42. *ἐὰν δέ τις [illegible] [illegible] αὐτὸν [illegible].*

i *Iulius verò Cæſar.*] Sueton. in vita illius c. 42.

k *Solon.*] Plutarchus in vita illius, item Laertius, & Paulus Oroſius lib. 5. c. 16.

l *Romulus.*] Plutarchus in vita illius, & Cicero in Orat. pro S. Roſcio, & Paulus Oroſius vbi ſupra. Aliam autem videbis ſacrilegij pœnam infra. Sed quibus addes ex communi Græcorum lege, Sacrilegos inſepultos abijci ſolere, teſte Diodoro Siculo lib. 16. ca. 6. quòd & nos alibi diximus. Legem quoque eſſe Declamatorum. Sacrilego manus præciditur, apud Senecam decla. 8. decla. 2.

m *Macedones.*] Q. Curtius lib. 6.

n *Nec modo facinoris reos.*] Ibi, non multo poſt, & iterum lib. 8. non ſemel, ſed in poſtremo loco ſcribit Alexandrum hunc morem ſoluiſſe.

o *Quod ſi quis in rempub.*] Vide Suetonium in Vitello, cap. 17. & vide ibi interpretem.

p *Mox de ſaxo.*] Sic enim punitum fuiſſe Manlium Capitolinum ſupra diximus, & Sex. Marium quòd filiam inceſtaſſet, ſcribit Tacitus. lib. 5.

q *Tacit.*

uertendis facinoribus diſpares mores ritusque fuere. Nam quos Areopagitæ capitis agebant, [q] tacentes ipſi & nulla tructoratione aut efferati odio ſententiis afficiebant: ipſique litium controuerſias [r] noctu & obſcura luce, nunquam die iudicabant, vt procul ab omni affectu, qui animos in diuerſum agit, tantummodo facta cognoſcerent, perſonas non viderent. [s] Quare Thebani vt incorruptam iuſtitiam ſignarent, nec variari gratia, iudicum imagines ſine manibus: principis verò, ſine oculis in foro propoſuere: vt ſignis oſtenderent, iudices affectibus capi non oportere, [t] cauſaque definita, damnatos vndecim viris pœnis afficiendos tradebant: [u] quibus publica pœna frequens, cicuta erat, aut venenum. Is verò [x] Areopagus, Athenis vicus cum Templo Martis, in quo primum capitis iudicium latum fuiſſe dicitur. [y] Apud quos fuit lege cautum, vt qui cauſam diceret, nec prooemio vteretur, nec ad miſerationem aut inuidiam adducat: quippe mouere affectus per præconem prohibebatur orator: ne cui plus in miſericordia, quam in cauſa ſpei eſſet. Bithynis e conſpectu Solis tribunal erat, quod illum tanquam ſacroſanctum, cauſæ diiudicandæ præeſſe dicerent. Apud Babylonios vbi reges iura dabant, quatuor aues e tecti culmine pendere dicunt: quæ fortunæ varietatem, & ne ſe ſupra hominem efferret, admonerent. [z] Cambyſes verò in ſede vbi iudex per ſordes iniuſte iudicarat, ipſius detractum corium in lora concidit, & tribunal ornauit. [a] Fertur Darius Sandocem Aeolidis præfectum, quod pecunia corruptus iniuſte iudicarat, cruce affeciſſe. Nero [b] quoque edicto cauit, ne patroni cauſarum mercede aut muneribus patrociniis adeſſent. [c] Tantique Areopagus fuit, vt Heroas & ſemideos illuc in iudicium aduocatos dicerent, & [d] Piſiſtratus in eo iudicium ſubire non dubitarit. [e] Qui poſt aliquot ætates quum propter continuas clades & belli mala fere deſtitutus eſſet, Cimon Athenienſis in priſtinum illum ſplendorem lucémque reſtituit. [f] Lacedæmonij quoque, quos mortis ſupplicio dignos putarunt, noctu, non die plectere conſueuerunt. [g] Cauſas verò iudices occluſi, neminem videntes, ex clamore concionis iudicabant. Quod æque apud Romanos fere comperimus, quibus ante horam decimam de abſente iudicare ius non erat, neque intra trigeſimum diem ſortiri dicam, quod lege Rupilia vetabatur. Tametſi noctu ſumere ſupplicium de nocente non liceret, quia nota eſſe ſupplicia ad aliorum emendationem publice cenſuere. [h] Macedonibus ſaxis opprimere delinquentem, antiqui

Areopagitæ. *Iudicum & principis imagines apud Thebanos.* *Areopagus.* *Bithyni.* *Babylonii.* *Animaduerſio in corruptos iudices.* *Areopagi æſtimatio.* *Lacedæmonij noctu ſontes plectebant.* *Romani condemnatum.* *Macedones.*

ANNOTATIONES.

q *Tacentes ipſi.*] Macrobius lib. 7. Saturn. c. 1. apud Athenas, inquit, Atticas Areopagitæ tacentes iudicant. Hincq; illud Iuuenalis Satyr. 12.

Commit aut teres vt curia Martis Athenis.

Nam curia Martis idem eſt quod Areopagus, vt paulò poſt dicemus.

r *Noctu & obſcura luce.*] Quod ipſum tradit Lucianus in Hermotimo. [illegible] Id eſt. Qui nocte & obſcuro iudicant, vt non ad dicentes, ſed ad ea quæ dicerentur reſpicerent.

s *Quare Thebani.*] Plutarchus in libr. de Iſide, cuius in eam rem hæc verba ſunt, [illegible] Id eſt: Apud Thebas iudicum imagines viſuntur ſine oculis, & principis oculi conniuent, ob id quòd iuſtitia, nec muneribus capiatur, nec hominum vultu flectatur. Ante hunc Diodorus Siculus loquens de Thebis Ægyptiis, lib. 2. c. 1. In ea, inquit, ſtatuæ ligneæ poſitæ haud paruo numero repræſentantes tum eos qui de re dubia diſceptarent, tum reſpicientes eos qui in iudiciis ſententias ferrent. Hi ab vna muri parte ſculpti, triginta numero erant & in medio iudicandi princeps, cuius a collo ſuſpenſa veritas pēderet, & oculis eſſet ſubclauſis, librorum cumulo circumſtante. Hæ imagines præſe ferebant iudices integros eſſe debere, Prætorem ſolam inſpicere veritatem.

t *Cauſaq; definita.*] Ad Areopagitas ſiue Athenienſes reuertitur puto Areopagitas, quibus vndecim viri, &c.

u *Quibus publica pœna.*] Scilicet ipſis Athenienſibus, ex Plinio libr. 25. cap. 13. Laertio in Socrate, & plerique omnibus.

x *Is verò Areopagus.*] Nam Areopagus peræquè eſt, ac ſi dicas, Martis Cliuus, ſiue pagus aut curia, ἄρης enim Mars eſt, πάγος locus eminens. Pauſanias autem lib. 1. dicit Areopagum inde nomen accepiſſe, quòd ibi ab initio Mars capitis cauſam dixerit.

y *Apud quos.*] Apuleius lib. 10. Metam. Tunc demum clamatus, ait, introducitur reus, & exemplo legis Atticæ, Martiique Iudicij cauſæ patronis denunciat præco, neque principia dicere, neque miſerationem commouere. Martiū enim Iudicium eſt Areopagus, vt ex his patet quæ diximus. Et ante illum Quintilianus libr. 2. c. 17. Eloquentiam, inquit, & Lacedæmoniorum ciuitate expulſam, eloquentiam, & Athenis quoque vbi actor mouere affectus vetabatur. Et lib. 6. c. 1. Id ſemel Atticos credo, quia Athenis affectus mouere etiam per præconem prohibebatur orator. Et Pauſanias lib. 1. cap. 22. Cuius verba in Latinum verſa hæc ſunt. Vbi Hyperides oraret pro Phryne, nihilque ſe proficere intelligeret, quia clariſſimum videbatur, quod iudices in eam calculos eſſent daturi, eam in medium adducens veſtes lacerauit illius, pectúsque nudum oſtendit, poſtea cùm epilogi commiſerationem ex aſpectu orauit, ita vt omnes iudices in Hyrophetis & Zachori ſuperſtitionem induxerit. Et cum dimiſſa hæc fuiſſet, lex poſtea lata eſt, ne quiſpiam dum diceretur, de aliquo miſereatur, aut accuſatum accuſatámue aſpiciens iudicaret.

z *Cambyſes verò.*] Herodotus lib. 5. & Valerius Maximus lib 6. cap. 3.

a *Fertur Darius.*] Herodotus libr. 7. vbi tamen ſubdit eum in cruce ſuſpenſum ſoluiſſe, reputantem plura peccatis beneficia ab eo fuiſſe in domum regiam collata. Sed & ll. 12. tab. Iudicem arbitrúmue, qui ob rem iudicatam pecuniam accepiſſe eſſet conuictus, capite puniuerunt, vt tradit Gell. lib. 20. cap. 1.

b *Nero.*] Suetonius in eius vita, ca. 17. Et vide quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis Neoſhtia.

c *Tantiq; Areopagus fuit.*] Imo Deos ipſos, vt patet ex iis quæ ſupra diximus in verbo, Is verò Areopagus.

d *Et Piſiſtratus.*] Plutarchus in Solone, vbi tradit ipſum Piſiſtratum cædis in Areopagum accerſitum modeſtè & tēperatè in ius veniſſe, vt ſe defenderet.

e *Qui poſt aliquot ætates.*] Plutarchus in Cimone.

f *Lacedæmonij quoque.*] Herodot. lib. 4. Quoſcunque, inquit, Lacedæmonij morte plectendos cenſent, eos noctu plectunt, interdiu neminem. Et Valerius Max. libr. 4. c. 6. in fin. vide Polyenum lib. 7. Stratagematum.

g *Cauſas verò iudices occluſi.*] Hoc item dictum eſt de Athenienſibus, de quibus forſan hæc intelligit.

h *Macedonibus.*] Q. Curtius, [illegible]

Homicidiũ apud Memphitas. *In Meroe rex.* *Supplicio afficiendi apud Ægyptios.* *Æthiopes.*

moris erat. Apud Memphitas homicidij reus, ab oppidis & commercio hominum exterminabatur: donec à Gymnoſophiſtis expiatus in patrium ſolum & lares proprios reſtitui merebatur. In [i] Meroe verò ſi quid rex deliquit, nulla afficitur pœna, ſed cunctis auerſantibus, & quotidianum congreſſum negantibus, mœrore & tabe conficitur. [k] Ægyptus fuit in more, vt hi de quibus ſumendum erat ſupplicium, ceruices fune innexas tenerent, & frenata ora, vt eo inſigni pœnas lituri notarentur: [l] pridiéque quàm darentur neci, munuſcula & cœnam ex regis menſa acciperent. Quem vſum [m] Cæſarum temporibus inualuiſſe legimus, vt quos morte afficere volebant, illis exquiſita obſonia, & partem cœnæ mitterent. Si verò indicta cauſa ſupplicium ſumendum foret, tradito libello, ſupplicium cædémque demandarent, vt hoc imperatę necis prętextus & ſignum foret. [n] Æthiopum traditur mos, vt delinquentes aureis catenis vinciant: & quos [o] morti deſtinaſſent, per lictorem ſignum mortis illis rex mitteret: ipſique accepto ſigno, protinus mortem ſibi conſciſcerent eo genere lethi, quod quiſque delegerat: quod apud Romanos quandoque inoleuit, vt in capitis iudicio, per [p] θ ſeu κ in vrnam coniectas literas, ſignum mortis & capitis ſupplicio afficiendum notarent: per τ & α, abſolutionis, per λ vero & ν, prolationis, & diem diffundi, quum parum ſibi liquerę de cauſa ſignificarent, quæ ampliationis tabella dicta eſt. Z [q] quoque in ſortibus inauſpicata fuit, & mali euentus. [r] Nonnulli in nomenclatura militum per τ ſuperſtites, per θ defunctos in acie tribunos annotare prodiderunt. [s] Alij calculo cretæ, abſolutionis: carbone verò, condemnationis ſymbolum indicarunt: tametſi iudi-

Z in ſortibus. *Per cretam & carbonẽ.*

ANNOTATIONES.

i *In Meroë verò.*] Id non in Meroë, ſed in Taprobane ex Plinio lib.6.cap 22. Solino c.66. aut aliorum computatione 56. & Martianus Capella li.6. Hic autem author noſter, non hic tãtùm ſed & alibi. Meroem pro Taprobane poſuit, cum tamen ſint diuerſæ inſulæ.

k *Ægyptius fuit in more.*] Vide Plutarchum in Cleomene.

l *Pridiéque quàm darentur.*] Plutarchus in vita Cleomenis.

m *Cæſarum temporibus.*] Suetonius in Domitiano c.11. Authorem ſummarum pridie quàm crucifigeret, in cubiculum vocauit: aſſidere in toro iuxtà coegit, ſecurum hilarémque dimiſit, partibus etiam de cœna dignatus eſt.

n *Æthiopum traditur mos.*] Pomponius Mela lib. 3.c.10. de illis loquens. Apud hos plus auri quàm Perſis eſt. Ideo quod minus eſt, precioſius, cenſent. Ære exornantur, auro vincula ſontium fabricant. Solinus c 33. de Marobiis loquens, qui & ipſi Æthiopes ſunt. Ornantur, inquit, ære, auro vincula faciunt noxiorum.

o *Et quos morti deſtinaſſent.*] Diodorus Siculus lib. 4.c.1. de ipſis Æthiopibus loquens: Mos eſt illis, inquit, neminem ſubditum etiam damnatum morte punire: ſed quidam ex lictoribus præferens mortis ſignum ad reum mittitur, quo accepto, reus domum abiens ſibi mortem conſciſcit.

p *Per θ.*] Perſius ſatyr.4.

Et potis es vitio nigrum præfigere theta.

Et Martialis lib.7.epig.36. ad Caſtricum,

Noſtis mortiferum quæſtoris Caſtrice ſignum,
Eſt operæ precium diſcere theta nouum.

Ex quo etiam eſt illud Auſonij in Pædagogum ligurritorem carmine Choliambico,

Miſelle doctor v tibi ſit obſcœno,
Tuumq́; nomen theta ſectilis ſignet.

At Aſconius Pedianus in 3. in Verrem actio. ſcribit, vt nonnulli legunt, θ notam fuiſſe condemnationis. T. abſolutionis. N.L. ampliationis, quo ſignificabatur non liquere. Verùm in Codicibus quos hactenus vidimus, ſcribitur A. fuiſſe notam abſolutionis, C. condemnationis. Id quod voluit dicere noſter author hic in verbis ſequentibus, cum dicit (ſeu κ.) Nam κ Græcorum, eſt C. Latinorum. Sed ſiue θ ſiue κ ſignum condemnationis fuerit, Tullius in Orat. pro Milone vtramuis triſtem vocat, & T. ſiue A ſalutarem. Liuius autem illam triſtiorem. Porro apud Hebræos litera Thau ſignum erat ſaluationis, vt patet Ezech.c.9. Signa Thau ſuper frontes virorum gementium, &c. Et paulò poſt, Omnem autem ſuper quem videritis Thau, ne occidatis, vbi D. Hieronymus eius rèi rationem reddit. De quo & eundem vide c.59. eodémque vlt. Nec omiſerim Iuriſconſultum Vlpianum, ſine vlla nota, ſed extenſis literis in illa ampliatione de qua ex Pediano locuti ſumus vſum fuiſſe. In l. idem Pōponius, ff. de arbitr. proinde ſi fortè vrgetur à Prætore ad ſententiam, æquiſſimum erit, ſi iuret ſibi de cauſa nondum liquere, ſpacium ei ad pronunciandum dari. & Paulus in l. Pomponius. ff. de re iudic. Si vni ex pluribus iudicibus de liberali cauſa cognoſcenti, ſi is iurauerit ſibi non liquere, &c. Et Cicero pro Aulo Cluentio Habito. Deinde homines ſapientes ex veteri illa diſciplina Iudiciorum, qui neque abſoluere hominem nocentiſſimum poſſent, neque cum de quo eſſet orta ſuſpitio, pecunia oppugnantum, re illa cognita primò condemnare vellent, non liquere dixerunt. Et rurſus, Eorum verò qui non liquere dixerunt, ſapientiam laudo, qui abſoluere eum quem nocentiſſimum cognorant, & quem ipſi iam bis antea condemnarant, nullo modo poterant condemnare, cùm tanta conſilij infamia & tam atrocis rei ſuſpitio eſſet iniecta, paulò poſterius patefacta re maluerunt.

q *Z. quoque in ſortibus.*] Suidas authoritate Menandri ex Meſonia. At Martianus Capella in nuptiis Philologiæ & Meremij, ſcribit hanc litteram inuiſam fuiſſe Appio Claudio, quòd dentes mortui dum exprimitur, imitetur.

r *Nonnulli.*] Videlicet Iſiodorus lib.1. Ætymol.

s *Alij calculo cretæ.*] Horatius lib.2. ſer. ſaty.3.

Quorſum habeant ſani? an creta, an carbone notandi?

Et Perſius ſatyr.5.

Quæq; ſequenda forent, & quæ vitanda viciſſim,
Illa prius creta, mox hæc carbone notaſti.

Vbi vide interpretes. Hincq́ue etiam illud Ouidij libr. 15. Metam.

Mos erat antiquis, niueis atriſq́; lapillis
Hos damnare reos, illos abſoluere culpa.

Antiqui enim per cretam album & candidum ſignificant, vt per carbonem atrum & nigrum. Ex quo cretata ambitio candidatorum Perſio ſat.5.

Ius habet ille ſui palpo, quem ducit hiantem
Cretata ambitio, &c.

Et cretatus bos, pro albo. Iuuenalis ſaty.10.

Duc in Capitolia magnum
Cretatumq; bouem.—

Et cretata Mappa pro alba. Martialis libr. 12. epigram.20.

Cretatam prætor cùm vellet mittere mappam,
Prætori mappam ſurripuit Hermogenes.

Huc quoque pertinet quod de Alcibiade ſcribit Plutarch. tum in vita, tum in Apophthegm. illius quòd cùm ad iudicium capitale ab Atheniensibus e Sicilia vocaretur, ſeipſum abſcondit, quòd diceret eum ſtultum eſſe, qui accuſatus, cùm liceat fugere, quærat abſolui & liberari. Et cùm quidam dixiſſet, Non credis patriæ de te ipſo iudicium? Ego quidem, ait, ne matri quidem, ne fortè ignorans pro calculo albo nigrum ferat. Denique Ariſtoteles Problem. tradit

hunc

ces [t] Romæ per tabellas plerunque ferre iudicia inueniamus, [u] quæ ſemel definita reuocare non licebat. [x] Apud Græcos autem, alba faba in ſortibus auſpicata fuit, & boni euentus: nigra verò mali. *Græci per faba albam & nigram.* [y] Luſitani deſtinatos neci lapidibus obruunt. *Luſitani.* Nonnullæ circa [z] Cauſacum gentes, etiam pro criminibus maximis, nullum morte afficiunt, ſed exilio mulctant, vrbéque & agro exterminant: quod in Seripho inſula fieri adnotatum eſt. *Seriphij.* [a] Apud Indos qui maximi criminis reus agitur, hanc luit noxam, *Indi.* vt à rege tonderi iubeatur, qua pœna nulla inſignior fuit: ſicut Hebræis vino abſtinere, maxima cenſebatur mulcta: *Hebræi.* fuitque [b] Athenienſibus quandoque lege ſancitum, vt qui maximi criminis reus agitur, ſi fateretur admiſſum, impunitate donaretur. *Athenienſes.* [c] Atque Trallianis, vt qui Minyam aut Lelegem occidiſſet, ſi leguminis modium defuncti cognatis exoluiſſet, è cæde expiatus foret. *Tralliani.* [d] Alij pro leui exceſſu mortis pœnam inferebant. *Ob leue crimen capitis ſupplicium.* Quare occidiſſe [e] ciconiam in Theſſalia [f] aut ibim, vel accipitrem in Ægypto, capitale fuit. In [g] Cyrenaica lex erat, vt deſertoris pœna teneretur, qui ingentem vim locuſtarum, aut earum fœtus non debellaret. *Cyrenæi.* Nam plerunque illarum tanta exoritur vis, vt quicquid herbidum eſt, abſumant. Vaccæis quoque ſi quis vel minimum ex alterius agro eripuiſſet, capite luebat: *Vaccæi.* ſicut [h] Phrygibus raſtrum aut vomerem ſubtrahere. *Phryges.* [i] Et Indis qui vectigal furatus eſſet, capite plectebatur. *Indi.* [k] Derbices quoque Perſarum gens, in rebus diiudicandis adeo ſeueriſſimi fuere, vt pro minimis ſæpe cauſis iugularent: *Derbices.* apud quos fœda ſupplicia & inhumana delinquentibus ſunt dari ſolita, præſertim ſupplicij genus quod [l] diaſphendomena vocant, vt proceris curuatis arboribus, & criminoſo in deflexis cacuminibus alligato, illis repente laxatis, lacerum corpus in diuerſa diſtraherent. *Diaſphendomena.* [m] Aliudque non minus calamitoſum & vltimum humanorum, vt duabus ſcaphis fabrefactis, ibiq; homine occluſo, ita vt manus & caput extarent, tetro odore, & immunda tabe, ac longo cruciatu hominem conficerent. Apud Græcos quoque innoxios ſæpè fœde ſæuitum eſt. [n] Nam ignis & rota, nouiſſima *Græci.*

ANNOTATIONES.

hunc morem fuiſſe, vt reos albis calculis abſoluerent, nigris condemnarent. Et vide infra lib. 4. c. 20.

t *Romæ per tabellas.*] Id quoque videre licet ex Cicerone in 1. in Verrem act. & ibi Asconio Pediano. & iterum act. 4. & 6. De quo vos ſententiam per tabellam feretis, & alibi ſæpe, & Suetonio in Auguſto, cap. 33. non tantum duas tabellas damnatoriam & abſolutoriam ſimul cognoſcentibus dedit, ſed tertiam quoque, &c. Et Propertio lib. 4. eleg. 12. eodemque vlt.

> *Mi natura dedit leges, dedit à ſanguine ductas*
> *Nec poſſim melior iudicis eſſe metu.*
> *Quælibet auſteras de me ferat vrna tabellas,*
> *Turpior aſſeſſu non erit vlla meo.*

u *Quæ ſemel definita.*] Apuleius lib. 10. Aſini aurei. Cum iam ſententiæ pares cunctorum ſtilis ad vnum ſermonem congruentibus ex more perpetuo in vrnam æream deberent conijci, quo ſemel conditis calculis iam cum rei fortuna tranſacta, nihil poſtea commutari licebat, ſed mancipabatur poteſtas capitis in manum carnificis. Vide & apud Dionyſium Halicarnaſſæum. Cum Martianus Coriolanus exilio perpetuo mulctatus fuiſſet reſiſtente ſenatu, tamen cùm poſtea Tribuni parati eſſent de mutanda multa referre ad populum, Patricij noluerunt quicquam de re ſemel iudicata mutari. Et noſtris legibus ſententiam definitiuam reuocare non licet. l. quod iuſſit ff. de re iudic.

x *Apud Græcos autem.*] Plutarc. in Pericle.

y *Luſitani.*] Strabo lib. 3.

z *Circa Cauſacum.*] Idem lib. 11.

a *Apud Indos.*] Nicolaus [illegible]. cuius in eam rem hæc verba ſunt: [illegible Greek] quæ a Stobæo repetita ſunt Collectaneorum ſerm. 42. Et Iſidorus Etymologiarum libr. 1.

b *Fuitq; Athenienſibus.*] Plutarchus in Alcibiade, vbi ſcribit eius legis perfugio Andocidem qui Mercurij ſtatuam fregerat, liberatum eſſe. Et vide noſtrum tractatum in & quibus ex cauſis pœnæ temperatæ ſint in 30. cauſa.

c *Atque Tralliani.*] Plutarchus probl. c. 159.

d *Alij pro leui.*] Vt conſtat ex ſequentibus.

e *Ciconiam in Theſſalia.*] Ariſtoteles, ſi is eſt, lib. Mirabilium auſcultationum c. 23. & Plinius lib. 10 c. 23.

f *Aut ibim, vel accipitrem.*] Herodotus lib. 2 Diodorus Siculus lib. 2. cap. 4. Quanto autem in honore eſſent apud Ægyptios accipitres, videre eſt apud Ælianum lib. de Animal. 7. cap. 9.

g *In Cyrenaica.*] Plinius lib. 11. c. 29.

h *Sicut Phrygibus.*] Nicolaus [illegible]. & ex eo Stobæus c. 42. vbi addunt & bouem aratorem.

i *Et Indis.*] Strabo libr. 15. An autem noſtris legibus liceat fraudare vectigal, & qua pœna qui id fecerint puniendi ſint, vide eos quos tibi longo ordine recenſuimus in noſtris Commentariis vtriuſque retractus cap. 1. in præfatione num. 68.

k *Derbices.*] Strabo lib. 11.

l *Diaſphendomena vocant.*] Lege Diaſphendomenem ex Plutarcho in Alexandro, vbi tradit Beſſum qui Darium interfecerat, ita ab Alexãdro necatum; vt proceris in vnum curuatis arboribus, cum vtriſque corporis Beſſi partes fuiſſent alligatæ, eas tanto impetu remiſſas, vt laniata paſſim membra diſiecerint. Eius enim in eam rem hæc verba ſunt: [illegible Greek]

m *Aliudq; non minus.*] Idem Plutarchus in Artaxerxe, vbi tradit Mithridatem quempiam ea pœna affectum fuiſſe.

n *Nam ignis & rota.*] Hæ erant apud Græcos tormentorum ſpecies. Apuleius lib. 3. Meta. & res ad hoc deducta eſt, vt per quæſtionem ſceleris ſui participes indicet, vt tam diræ factionis formido funditus perimatur. Nec mora cum ritu Græcienſi ignis & rota tum omne flagitiorum genus inferuntur. & lib. 10. Nec rota vel aculeus more Græcorum tormentis eius apparatu iam deerant, ſed obfirmatus mira præſumptione, nullis verberibus, ac ne ipſi quidem igni. Et de rota quoque eſt illud Iuuenalis ſaty. 13.

> *Nec rota, nec furiæ, nec ſaxum, aut vulturis atri*
> *Pœna, &c.*

Vbi vide interpretes. Et Ammianus Marcellinus lib. 21. Alij, inquit, rotarum pœna conſumpti ſunt. Hæc pœna Græcis τροχὸς dicitur, quo ſcilicet ſerui rotis illigati flagris verberabantur. Ariſtophanes [illegible Greek]. Id eſt, in rota trahatur flagellandus. idem & alibi, [illegible Greek]. id eſt, oportet te rota extortum flagitia tua profiteri. Cuius loci authoritate, Suidas rotam ponit pro fidiculis aut aculeo quo ſontes extenſi in quæſtione habebãtur. τροχὸς, ait, [illegible Greek], &c. Cuiuſmodi autem fuerit id ignis tormentum, vix poſſum dicere, niſi de tunica illa moleſta intelligatur, de qua & nos infrà eodem ca. dicemus. Scio autem pœnam ignis, vt ſcilicet noxius igni tradatur cremandus, quibuſdam noſtris ll. irrogari.

Leges Draconis ſæuiſſimæ. *Athenienſes.*

fuere exempla, & frequens ſupplicium noxiorum. [o] Leges etiam Draconis tam ſeueræ diſciplinæ fuere, vt pro leuiſſimis cauſis, mortis pœnam inferrent. [p] Quare verbum Demadis proditur, Draconem non atramento ſcripſiſſe leges Lacedæmoniis, ſed ſanguine: [q] qua ſeueritate tantum contraxit inuidiæ, vt in theatro apud Æginam, populari tumultu omnium conſpiratione iniectu multæ veſtis, præfocaretur. Athenienſes quoque olim damnabant reos, non ſi totam ſimul legem, ſed vel ſi vnam ſyllabam tranſgreſſi fuiſſent. Neque prætereundum, quod quidam [r] Æthiopum rex feciſſe proditur, vt delinquentium crimina non mortis pœna, ſed naſi mutilatione puniret, vt eam oris turpitudinem veriti, circunſpectius à criminibus abſtinerent. Inter cæteros proditus eſt [s] Perſarum rex quidam, qui cùm ciuili tumultu, fœdo eſſet conuicio iactatus, adeò exarſit, vt totius populi nares reſcinderet.

Druidæ & Cercetes. *Æthiopes elephantini.* *Ophiuſa herba.* *Venefici in Perſide.* *Sabatus.* *Mezentius.* *Ro. ciuium prærogatiuum.* *Diem dicere aliis quibus conceſſum.*

Apud [t] Druidas verò & [u] Cercetes Galliarum populos, ſacrificio interdicere, grauiſſima pœna notabatur. eos enim quibus ita interdictum erat, inter impios conſceleratóſque habebant. Ferturque in [x] Elephantina Æthiopia ſacrilegos hac pœna mulctari, vt ophiuſam herbam bibere cogantur, qua pota, ita terroribus & falſis imaginibus afficiebantur, vt mortem ſibi conſciſcerent. Et in [y] Perſide veneficos plecti, vt in amplo lapide caput impingerent, rurſúſque alio ſuperinducto illud effringerent, Apud quos fama eſt, delinquentes ante regiam expectare iudicium, ibique pro criminis exceſſu ſupplicium pati. Neque prætermittendus Sabatus [z] Æthiops, qui criminis reos non morte, ſed vinctos compedibus operi delegando plectebat: aut [a] Mezentius qui viuum corpus putido cadaueri colligando, immaniſſimo cruciatu necabat homines. [b] Apud priſcos verò Romanorum, vbi quis noxium & exitiale crimen admiſiſſet, niſi die ad populum dicta, & reo de crimine accuſato & conuicto, diéque conſtituta cauſæ dictionis, cauſaque populi iudicio probata legitime, ſupplicium capitis de Romano ciue ſumere non licebat. [c] Dicebatur enim dies ad populum à magiſtratibus aut à tribunis plebis, quibus ius dicendi diem data facultas fuit: [d] nonnunquam à priuatis. Siquidem [e] Lucullus quum nullum magiſtratum geſſiſſet antea, Seruilio auguri peculatus diem dixit: & M. [f] Cotta, virili toga aſſumpta, Cn. Carbonem reum poſtulauit. Eoque producto ad populum, accuſatoribus, teſtibúſque adductis, ſi noxæ capitali & vero crimini locus erat, de reo ſupplicium ſumebatur iudicio populi.

Reorũ ſordes.

[g] In qua re mos erat, vt tam ipſe reus qui capitis accerſitur, quum ad populum producitur ad iudicij diem, quam amici & neceſſarij, quique proximi aderant, priuſquam in ſuffragia tribus irent,

ANNOTATIONES.

o *Leges etiam Draconis.*] Plutarc. in vita Solonis *τὸν λάχανα κλέψαντα ἢ ὀπώραν ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσυλοῦσι καὶ ἀνδροφόνοις*. Et Gellius lib. 11. c. 18. eodémque vlt.

p *Quare verbum Demadis.*] Plutarchus in vita Solonis. ſed quod paulò poſt Lacedęmoniis dicit, ſcribendum eſt Athenienſibus.

q *Qua ſeueritate.*] Idem Rhodiginus lib. 10. c. 6.

r *Quod quidam Æthiopum.*] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1. in fin. Actiſanes, inquit, aut vt alij legunt, Artiſanes, Æthiopum Rex latrocinia more nouo compeſcuit, ſontes, neque morte plectens, neque linquens impunitos. Eorum iudicio conſtituto, reos omnes in vnum cogẽs, miti ſententia damnauit: amputatis enim naribus in vltima deſerti ire compulit, ibique ciuitatem ab exciſis naribus Rhinoceram appellatam condidit Strabo lib. 16. Poſtea, ait, ſunt Rhinocolura ab his dicta, qui Rhinas habitauere. Nam Æthiopum quidam Ægyptum inuadens, non interitu, ſed naſi mutilatione maleficia coercẽs, vt propter oris deformitatem peccare deinceps non auderent, in his locis habitauit. Hæc ille, à quo Alexander hunc locum haud dubiè accepit. Seneca autem de Ira lib. 3. Hunc Regem Perſarum fuiſſe vult, dum ſcribit, Sicut Rex Perſarum totius populi nares recidit in Syria, Inde Rhinocolura nomen loci eſt. Peperciſſe illum credas quòd non tota capita præcidit, nouo genere pœnæ delectatus eſt.

s *Perſarum Rex quidam.*] Id certè eſt, quod ex Seneca diximus in præcedentib.

t *Apud Druidas.*] Cæſar libr. 6. Commentariorum belli Gallici. Et vide noſtros Commentarios Retractuum, tit. 1. §. 1. glo. 9. num 271. incip. Eſt & aliud, & ſeq.

u *Et Cercetes.*] Hoc vnde Alexander deſumpſerit, incertum eſt. Cæterum Cercetas populos eſſe ad Pontum Euxinum, Heniochis & Colchis finitimos, teſtantur Plinius lib. 6. c. 5. & Strabo lib 11.

x *In Elephantina Æthiopia.*] Plinius lib. 24. cap. 17.

y *Et in Perſide*] Plutarchus in Artaxerxe.

z *Sabatus Æthiops.*] Herodotus libr. 2. vbi illum Sabacum vocat, & Diodorus Siculus qui Sabaicum appellat, lib. 2. c. 2. vbi illum dicit fuiſſe Ægyptiorum Regem, tametſi genere Æthiops eſſet.

a *Aut Mezentius.*] Virgilius lib. 8. Æneid. de eo loquens,

Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? Dij capiti ipſius generiq́; reſeruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibuśq; manus, atque oribus ora
Tormenti genus: & ſanie, taboq́; fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.

Adde autem ſuperioribus apud Thurios ex legibus Charondæ, ſi qui illatæ à ſe calumniæ crimine doloque conuicti in manus veniſſent, per vrbem myrica circunducetari coronatos, & cunctis ſic circumeuntibus paſſim palam oſtentatos innoteſcere, vulgato ſupplicij probro, veluti pernicioſiſſimo ſupplicij genere contaminatos mores gererent exagitati: fuiſſeque nonnullos hac culpa tum iudicatos, quibus manus ſibimetipſis ſponte adferre, quam in tanta probri ignominia vſquam conſpici iucundius viſum eſt.

b *Apud priſcos verò Romanorum.*] Plutarchus in vita Gracchorum. & vide infrà eod. lib. c. 20. in princ.

c *Dicebatur enim dies.*] Id minime dubium, ſunt enim eius rei exempla infinita apud Liuium & cæteros authores.

d *Nonnunquam à priuatis.*] Quòd probat exemplis ſeq.

e *Siquidem Lucullus.*] Plutarch. in vita Luculli.

f *Et M. Cotta.*] Valerius Maximus libr. 5. cap. 4. M. (inquit) Cotta eo ipſo die, quo togam ſumpſit virilem, protinus vt è Capitolio deſcendit, C. Carbonem, a quo pater eius damnatus fuerat, poſtulauit, damnatumque reum iudicio afflixit, & ingenium & adoleſcentiam præclaro opere auſpicatus.

g *In qua re mos erat.*] Tacit. li. 2 de Libone accuſato loquẽs: Libo, inquit, interim veſte mutata cũ primoribus fœminis circumire domos, orare affines, vocem aduerſum pericula poſcere. Et Plutarchus in Cicerone, tradit illum a Clodio accuſatum veſtem atram ſumpſiſſe. Et vide Dionyſium Halicarnaſſæum lib. 7. in accuſatione Marcij Coriolani, & infrà in verbo, Cicero.

h *Barbam*

ſqualida obſoletáque veſte, flentes & ſordidati, [h] barbam capillúmque ſummittant, & pœnam deprecentur, vt eo ſqualore & habitu deformi populum ad miſerationem, pietatémque adducerent. Legimus in iudicio M. [i] Manlii, quum cauſam ad populum diceret, ne coniunctos quidem ſanguine in *M. Manlius.* capitis dimicatione & dubiis rebus veſtem mutaſſe. Et inter clara nomina reorum, Appium [k] Claudium, quum a tribunis plebis dicta illi dies eſſet, non modò facie reorum non fuiſſe, ſed tanto ſpiritu *App. Claudius.* & tam contumaci vultu cauſam egiſſe, vt manente ferocia animi, tribunos perterrefaceret. Contra verò, quum in exilium Cicero [l] ageretur, præter ſenatum vniuerſum, vltra viginti millia hominum ſordidas veſtes, & fœdum corporis habitum induiſſe, vt ob illius calamitatem ſe quoque funeſtos, & in *Cicero reus.* ignauo dolore eſſe oſtenderent. Fertur tamen Scipio Æmylianus, quum eſſet ſibi dies dicta ad populum a Claudio Aſellio tribuno pleb. & reus cauſam diceret, in diſcrimine mortis præter reorum morem, barbam raſitauiſſe, & nitida veſte fuiſſe: & Cato [m] Cenſorius ampliſſimum innocentiæ teſtimonium tuliſſe, quod ab inimicis quinquagies criminis poſtulatus in foro cauſam dixit, & iudicum votis abſolutus ſemper. Sicut [n] Ariſtophontes Athenis nonagies & quinquies cauſam dixit, & victor fuit. *Scipio Æmylianus. Cato Cenſorius. Ariſtophontes.* [o] Herodes verò quum apud Hyrcanum accuſaretur, ad cauſam dicendam purpuratus, & armatorum *Herodes.* ſeptus præſidio in forum venit, & iudicium euaſit. Primumque populi Romani iudicium poſt exactos reges de Martio [p] Coriolano fuiſſe traditur, & C. [q] Galba, qui quum in collegio ſacerdotum *Primũ pop. Ro. iudiciũ.* eſſet, iudicio populi condemnatus fuit. inde [r] vt iudicio populi de capite Romani ciuis decerneretur, conſuetudo manſit. Quinetiam non ſolum de ciuis Romani capite, ſed nec de bonis, niſi ex decreto ſenatus, & populi placito, aut eorum qui ius dicunt, omnibus ſententiis ſtatutum fuiſſet, decerni lege nihil poterat. [s] Ipſi tamen qui reus agebatur, ne imparatus & inſciens accederet ad cauſam, cuncta quæ ab accuſatore mouenda erant, per cuſtodem debent innoteſcere & ſignificari, vt diluendi criminis & obiecta purgandi facultas foret. [t] Accuſatori verò ſubſcriptores aderant, qui ea quæ accuſationi conferrent, ſummiſſius ſuggerebant, & præibant. Reo [u] quoque laudatio iudicialis ſeruabatur, vt ſi crimen obiectum dilueret, aut merita præualerent, amici ad miſerationem populum flecterent & circumagerent. [x] Quod deinde Pompeius lege lata fieri vetuit, laudationésque ſolitas pro reis vſurpari prohibuit: qui quum Numatium Plancum in iudicio laudaturus poſtea acceſſiſſet, [y] Cato qui iudex aderat, aures manibus obſeraſſe fertur, dicens laudationem quam lege a ſe lata fieri prohibuerat, lege auerſante audire nolle, quòd legum ipſe lator & euerſor eſſet. [z] Lacedæmoniis quoque Lycurgi lege cauetur, vt niſi in conuictum, & prætoris iudicio condemnatum nulli pœna noxæ merita inferatur. Quam legem Ageſilaus, cum de reo omnium nequiſſimo ſumendum ſupplicium foret, quod in patriam coniurarat, abrogauit: ne diu negocium diſcutiendo, pœnam iure de- *Reus præmonitus. Subſcriptores. Laudatio iudicialis rei. Lacedæmonii. Vbi adæquarent iuſſ agi ? reus abſoluebatur.*

ANNOTATIONES.

h *Barbam capillumq; ſummittant.*] Plutarchus vbi ſuprà.

i *M. Manlii.*] Cognomento Capitolini ex Liuio 1. Dec. libr. 6.

k *Appium Claudium.*] Liuius 1. Dec. lib. 2. non multo ante fi. & Dionyſius Halicarn. lib. 9.

l *Cicero.*] Plutarchus in vita illius. Cum Cicerone, inquit, quamplurimi, omnis ferè multitudo equeſtris ordinis veſtes commutauit, præterea viginti propemodum millia iuuentutis Romanę pręmiſſis etiam comis paſſim per vrbem preces effundere. Senatus erat frequens vt decerneret populum veſtem veluti ex publica mæſtitia mutare, ſed conſules cum diuerſa ſentirent, præterea Clodius cùm circa Curiã armatis ſatellitibus omnia terrore repleret, a ſenatu nonnulli ordinis ſenatorii prorupere qui laceris veſtimentis tumultus ſpeciem præbuere. Sed & ipſe Cicero in ius vocatus a Clodio videlicet, in Iudicio apparuit, nam ſordidam veſtem indutus ſqualore & ſorde oblitam, ad quoſque obuios etiam ſibi ignotos ſe proſternebat, quod ei vicio tribuit Appianus libr. 2. bellorum Ciuil. Vide Plutarchum in vita illius.

m *Et Cato Cenſorius.*] Plutarch. in vita illius, & Plin. lib. 7. c. 27. vbi quadragies ter. Alter Plinius Secundus, ſi is eſt, de viris illuſtribus, c. 47. vbi dicit 44. vbi etiam Solinus c. 7. Et vide Valerium Max. lib. 3. c. 7 qui dicit ſæpius.

n *Sicut Ariſtophontes.*] Vide Æſchinem in Oratione contra Demoſthenem.

o *Herodes vero*] Ioſephus de bello Iudaico lib. 1. c. 8. Et vide Ægeſippum belli quoque Iudaici lib. 1. c. 32.

p *De Martio Coriolano.*] De quo Liuius 1. Decad. libr. 2.

q *Et C. Galba.*] Tacitus lib. 5. tradit C. Galbam conſularem virum accuſatum voluntario exitu occidiſſe, ſed hic nõ eſt, vt puto, de quo loquitur Alexander.

r *Inde vt iudicio populi.*] Vide l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur.

s *Ipſi tamen qui reus agebatur.*] Plutarchus in Catone Vticenſi, vbi loquitur de accuſatione ipſius in Murenam.

t *Accuſatori vero.*] Aſconius Pædianus in 1. in Ver. act. vbi ſubſcriptores, ait, dicuntur qui adiuuare accuſatorem cauſidici ſolent, quos oportet ſubmiſſiùs agere quam dicat ille quem ſequuntur. de his ſæpe Cicero vt in ea 1. actio. in Ver. non ſemel, & in Orat pro Fonteio, & epiſtol. ad Q. F. libr. 3. epiſt. 1. non ſemel, & Cęlius inter epiſt. famil. ipſius Ciceronis lib. 8. epiſt. quoque 8.

u *Reo quoque laudatio.*] De laudatione iudiciali aliquid F. Quintilianus libr. 11. c. 3. & Cicero in 7. in Verrem act. vbi ita de ea re loquitur, vt poſſit videri decem laudatores ex conſuetudine fuiſſe in id adhibitos. Eiuſque hæc ſunt verba: Primùm vt in iudiciis qui decem laudatores dare non poteſt, honeſtius eſt ei, nullum dare, quàm illum quaſi legitimum numerum conſuetudinis non explere.

x *Quod deinde Pompeius.*] Plutarchus in vita illius, iterúmque in vita Catonis Vticenſis.

y *Cato.*] Scilicet Vticenſis, ex illis ipſis locis quæ nunc citauimus.

z *Lacedæmoniis quoque.*] Plutarchus in Ageſilao, Detecta, inquit, eſt alia maior etiam coniuratio conciliabulumque hominum Spartiatarum, qui de rebus nouis quandam in domum clam conuenerant, quos iudicio ſiſtere in tanta rerum perturbatione aut inſidiis diſſimulare difficile fuit. Igitur habito primo cum Ephoris conſilio, & hos Ageſilaus indicta cauſa necauit, cum nemo prius Spartiata mulctatus fuiſſet. Valerius autem Maximus libr. 7. cap. 2. Nihil etiam, inquit, Ageſilai facto ſapientius, ſiquidem aduerſus rempub. Lacedæmoniorum conſpirationem ortam nocthi comperiſſet, leges Lycurgi continuò abrogauit, quæ de indemnatis ſupplicium ſumi vetabant. Deprehenſis autem & interfectis ſontibus, eaſdem è veſtigio re-

 ſtituit

bitam fruſtraretur. [a] Fuitque conſtitutum, vt æqualibus votis ſuper vindicando facinore in diuerſa trahentibus, pro reo iudicium ſtaret, quod videbatur æquiſſimum. id [b] quod ſæpè ab Athenienſibus factitatum eſt. Nam quum de extinguendis Mitylenis ſuffragatores paribus votis diſſentirent, [c] Diodori ſententia peruicit, quia lenior. Et quamuis veteribus Romanorum mitiſſimas placuiſſe pœnas legamus, lapſis poſtea temporibus, à principibus quos nulla ſatietas pœnarum cepit, multa iræ atque inuidiæ fœda exempla edita inueniuntur, vltimisque cruciatibus & crudelibus ſuppliciis ſæpe in noxios vindicatum. [d] Nam & tunica fomentis igneis illita, ad palum deligati adurebantur, vel [e] grandi ſtipite à ſummo ad imum adigebantur, vt igne accenſo, crudeli cruciatu excarnificati interirent, prætereque [f] equuleos, [g] fidiculas, ergaſtula, & cruces, [h] circundatóſque corporibus ignes, [i] lacerationes membrorum, & [k] incurſus beſtiarum, alioſq; enectos veneno & fame, & dictu [l] fœdiora exem-

Thucydides in tertio.

Romanorum ſupplicia crudelia.

ANNOTATIONES.

ſtituiſſe, atque vtrumque ſimul præuidit, ne ſalutaris animaduerſio, vel iniuſta eſſet, vel iure impediretur. Itaq; vt ſemper eſſe poſſent, aliquando non fuerunt.

a *Fuitq; conſtitutum.*] Ariſtoteles libr. Probl. 30. c. 13. & 15. vbi huius rei rationes reddit. Et ita quoque noſtris legibus conſtitutum eſt, l. inter pares. ff. de re iudi. cum ſi.

b *Id quòd ſæpe ab Athenienſibus.*] Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib 18 c. 10. ſcribit quòd cum Mars apud Athenienſes homicidij reus eſſet, iudicantibus 12. Diis in eo pago qui poſtea Areopagus dictus eſt, ſex ſententiis abſolutus eſt, vbi enim pares eſſent ſententiæ abſolutio condemnationi præferebatur.

c *Diodori ſententia.*] Vide eundem Ariſtotelem eod. loco.

d *Nam & tunica.*] De hac pœna Seneca ad Lucillũ epiſt. li. 2. epiſt. 14. Cogita hoc loco illam tunicam alimẽtis ignium & illitam & contextam, & quicquid aliud præter hæc commenta ſæuitum eſt. Et de ea intelligi poteſt illud Iuuenalis Satyr. 1. paulò ante fi.

Pone Tigellinum, tæda lucebis in illa.

Et ſaty. 8. paulò etiam ante fi.

Auſi quòd liceat tunica punire moleſta.

Et Martialis lib. 4. epig. 42.

Nec ſcombris tunicas dabis moleſtas.

Et lib. 10. epig. 25. de Mutio Scæuola.

Nam cum dicatur tunica præſente moleſta

Vre manum, plus eſt dicere, non facio.

e *Vel grandi ſtipite.*] Vulcatius Gallicanus in vita Auidij Caſſij. Primus etiam id genus ſupplicij inuenit, vt ſtipitem grandem ponerent pedum octoginta & centum, id eſt materiam, & à ſummo vſque ad imum damnatos ligarent, & ab imo focum apponerent, incenſiſque aliis alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret, & Seneca lib 3. de Ira, & libr. de conſolatione ad Martiam, inter genera cruciatuum. Alij. inquit, per obſcœna ſtipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerunt, & dict. epiſtol. 14. Et adactum per medium hominem qui per omnes artus emergere poſſit ſtipitem.

f *Equuleos.*] De quibus Seneca lib. 3. de Ira, vbi de C. Caligula Cæſare loquitur: Torſerat, ait, per omnia, quę in rerum natura triſtiſſima ſunt, fidiculis, tabularibus, equuleo, igne, vultu ſuo. & d. epiſt. 14. & Apuleius lib. 10. Metam. vbi dicit id genus tormenti è more Græcorum. Ante hos Cicero lib. 4. de finibus. Nec ſi ille ſapiens ad tortoris equuleum à tyranno ire cogatur, ſimilem habeat vultum, ac ſi ampullam perdidiſſet. & lib. 5. Tuſcul. q. Hæc etiam in equuleum coniiciuntur, quo vita non aſpirat beata.

g *Fidiculas, ergaſtula, & cruces.*] De his tribus Seneca libr. 3. de Ira. & præterea de fidiculis idem Seneca lib. de conſolatione ad Martiam. Sueton. in Tiberio cap. 62. Excogitauerat autem inter genera cruciatus, etiam vt larga meri potione per fallaciam oneratos repente veretris deligatis, fidicularum ſimul vrinęque tormento diſtenderet. Et Valerius Maximus li. 3. c. item 3. vbi Theodoro loquitur. & Quintil. lib. 6. c. 2. & in noſtris legibus, in l. nullus. C. ad leg. Iul. maieſt. Sueton in Caligula, c. 33 Quin & ſubinde iactabat, exquiſiturum ſe vel fidiculis de Cæſonia ſua, cur eam tantopere diligeret. & de Ergaſtulis Iuuenalis ſaty. 8.

Quid facias talem ſortitus Pontice ſeruum,

Nempe in Lucanos, aut Thuſca ergaſtula mittas.

Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio habito. M. Aurius adoleſcentulus bello Italico captus apud Aſculum, in Q. Sergij Senatoris eius, qui inter ſicarios damnatus eſt, manus incidit, & apud eum fuit in ergaſtulo. Et de crucibus Seneca in d. conſolatione ad Martiam vbi dicit eos non fuiſſe vnius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatos, capite conuerſos in terram ſuſpendere. Vulcatius Gallicanus tradit Auidium Caſſium in cruces ſuſtuliſſe eos qui aliquid prouincialibus per vim tuliſſent, & eo inſcio hoſtes Sarmatas deuiciſſent, quod & nos alibi retulimus.

h *Circundatoſq; corporibus ignes.*] Apuleius libr. 10. Aſini aurei, & vide ſupra alibi.

i *Lacerationes membrorum.*] Cuius pœnę exemplum præbuit Marius Iunior, frater ſcilicet Marij maioris, de quo Iulius Firmicus lib. 1. cap. 1. Prætorio, inquit, viro, minori ſcilicet Mario, Syllana iuſſione eliſa ſunt prius crura, deinde detecta de ſtatu corporis brachia humerum tenus diſſoluta ceciderunt, tertiò amputata lingua necem reliquit in faucibus: ad poſtremum omni parte corporis mutilata, oculi qui fuerant ſpectatores & ſuperſtites eruuntur, & vix anima tantis vulneribus erogata eſt, cum hinc inde membris fluentibus minutatim ſpiritus carperetur. Et de hoc quoque loquens Valerius libr. 9. cap. 2. Quin porrò crudeliter ſe in M. Mario prætore geſſit, quem per ora vulgi ad ſepulchrum Luctatiæ gentis pertractum non prius vita priuauit, quàm oculos infœlicis erueret, & ſingulas corporis partes confringeret. Et Florus lib. 3. cap. 21. Marium ipſius ducis fratrem apud Catulli ſepulchrum oculis, cruribus manibusque defeſſis ſeruatum aliquandiu, vt per ſingula membra moreretur. & Seneca libr. 3. de Ira. M. (inquit) Mario cui vetanti populus ſtatuas poſuerat, cui thure & vino P. R. ſupplicabat, P. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit, & quaſi toties occideret, quoties vulnerabat, paulatim & per ſingulos artus lacerauit. Idem de conſolatione ad Martiam, Video verbera, & membris & ſingulis articulis ſingula docuerunt machinamenta. Et ex Poetis Lucanus lib. 1.

—Quid ſanguine manes

Placatos Catuli referam? cum victima triſtis

Inferias Marius forſan nolentibus vmbris

Pendet inexpleto non fanda piacula buſto?

Cum laceros artus, æquataq; vulnera membris

Vidimus, & toto quamuis in corpore caſo

Nil animæ letale datum, moremq; nefandæ

Dirum ſæuitiæ pereuntis parcere morti

Auulſæ cecidere manus, exectaq; lingua

Palpitat, & muto vacuum ferit aera motu.

Hic aures, alius ſpiramina naris aduncæ

Amputat, ille cauis euoluit ſedibus orbes,

Vltimaq; effodit ſpectatis lumina membris.

k *Incurſus beſtiarum.*] Vide ſupra de damnatis ad beſtias, & huc quoque ſpectat illud Senecæ d. epiſt. 14. Et turbam ferarum quam in viſcera immittat humana.

l *Fœdiora exempla.*] Vt illud quod à Seneca vbi ſupra poſitum eſt, & quo hodie quoque (vt ferunt) Turcæ vtuntur,

ſcilicet

pla, quæ exequi longum eſſet, conſpectius ſumptum fuiſſe ſupplicium de regibus authores memorant: namque Antigonum Iudæorum regem [m] Antonius indicta cauſa, quod ante id tempus nulli regum contigit, ſecuri percuſſit: [n] & Agrippa Bogum Mauruſiorum regem, Antonii partes ſequutum, ſupplicio affecit. Fuitque propterea magiſtratus apud [o] Cumæos, quem Phylactum vocant, cuius erat munus, in frequentem ſenatum venire, regéſque manu apprehenſos, de quorum iudicio agebatur, detinere: donec de illorum præmio aut pœna patrum decreto ſtatueretur. [p] Quod ſi is qui reus agitur, & capitis accerſitur, prædicta die in iudicium non venit, vel domo abeſt, mos Romanus erat, vt ante fores ædium nomenclator tuba illum ad cauſam dicendam quatuor diſtinctis in locis citaret: neque ante fas erat in eum capitis iudicium dari, aut de noxio ſupplicium ſumi, quàm diſcuſſa cauſa, crimine probato, & reo conuicto, ne inauditi & indefenſi perirent. [q] Iudices verò, qui pro exceſſu criminis litem daturi erant, conceptis verbis ſe nihil habere, nihil precibus dare, ſolenniſſimum iuſiurandum præſtare cogebantur, quod mox deprauatis iudiciis fieri deſitum eſt. Hoc quidem iuſiurandum apud Ægyptios ſanctius præſtabatur, in hæc verba: Vt ne regis quidem minæ, aut iuſſa, a recto bonóque illos deducerent, aut tranſuerſos agerent. [r] Apud Athenienſes iuſiurandum iudices præſtant, ſe ſecundum leges ſententiam daturos, & cauſam diſfinituros. [s] Iudicium vero de nocente ſic fiebat, vt prætor tribunal in primis aſcenderet, [t] noxio poſt terga ligarentur manus, miſſo præconio ſilentium fieret, legitima deinde prætoris proferrentur verba: claſſicum ad ſpectaculum poſtea canerent, ſuppliciumque de noxio ſumerent. Quod plerumque non ſtatim ſumebatur: quippe ſenatuſconſulto Tiberii tempore, & per alias conſtitutiones actum fuit, vt damnatorum pœna in decimum ſemper differretur diem.

Supplicium de regibus ſumptum.
Phylactus.
Reus non comparens in iudicio.
Iudicum iuramentum ſolenne ante ſententiam diſfiniuam.
Iudicium de nocente quo pacto fiebat.

ANNOTATIONES.

ſcilicet adactum ſtipitem per medium hominem, qui per omnes artus emergere poſſit. Et illud quoque de quo Cato loquens de Carthaginenſibus apud Gellium lib.3. c.14. Hominem defoderunt in terra dimidiatum, ignémque circumpoſuerunt, & ita interfecerunt. Atque etiam illud quo vſi ſunt Carthaginenſes in Attilium Regulum deſcriptum à Tuberone in lib. Hiſtoriarum apud Gellium lib.6.c.1. In atras, inquit, & profundiſſimas tenebras eum claudebant, ac diu poſt vbi ſol erat viſus ardentiſſimus, repente adducebant & aduerſus ictus ſolis oppoſitum continebant, atque intendere in cælum oculos cogebant, palpebras quoque eius ne conniuere poſſet, ſurſum ac deorſum diductas inſuebant. Tuditanus autem, vt ſcribit Gellius ſomno diu prohibitum, atque ita vita priuatum refert. Eam rem ita refert, Cicero, lib.3. Offic. Itaque tum cùm vigilãdo necabatur, erat in meliore cauſa, quàm ſi domi ſenex captiuus, periurus & conſularis remanſiſſet. Alij autem dicunt eum alio nouo ac crudeli ſupplicio interemptum, videlicet clauſum fuiſſe in dolio ligneo ferreis clauis confixo. Et de his quoque & aliis tormentorum generibus videbis apud Tertullianum in Apolog & lib. de coron. mil. & Cyprianum lib. de duplic. martyrio. & Euſebium hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 8.c.3.6.7.8.& 9.10.& 17. Valerium Maximum lib.3.c.item 3. vbi de Theodoro loquitur. Eutropium de geſtis Romanorum, c.10.& Rhodig. lib.10.c.5.

m *Antonius.*] Plutarchus in vita illius.

n *Et Agrippa.*] Strabo lib.8. Sed quem Bogum hic appellat, Bogudem Liuius vocauit lib.112. ab vrbe condita apud Priſcianum libr.6. Caſtra quoque diuerſis partibus Caſſius & Bogud adorti. Item, Quo tempore firmandi regni Bogudis cauſa exercitum in Africam velociter traiicere conatus ſit, vti etiam Aſinius Pollio inter epiſt. lam. Cicer. libr. 10. epiſt. 31. poſt princ. Traiecit ſeſe in regnum Bogudis. Eum verò Bochum vocat Appianus li.5. bellorũ Ciuilium.

o *Apud Cumæos.*] Plutarchus Probl.c.115.

p *Quod ſi is qui reus agitur.*] Plutarchus in vita C. Gracchi. verum dein in vita Bruti dicit morem fuiſſe Romanis, accuſatos abſentes per præconem e tribunali ad iudicium vocari ſolitos. Dionyſius autẽ Halicar. lib 4. tradit Seruium Tullium iuſſiſſe inſidiatores vitæ tantum vocari in populi iudicium, & ſi comparerent, eos capite plecti, ſin cauſam desererent, bonis mulctari, & exilio perpetuo, quod & factum fuit.

q *Iudices verò.*] Aſconius Pedianus in 2. in Verrem act. ſcribit iudices iurare ſolitos in leges antequam iudicarent. vide l. prouidendum. ff. de iudic. Verùm ſi id non fuiſſet factum, nemini vnquam fraudi fuit, vt ſcribit Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio.

r *Apud Athenienſes.*] Pollux libr.8.c.6. capitis 7. & Heraclides in Polit. poſt princ.

s *Iudicium vero de nocẽte ſic fiebat.*] Sic enim Pilatus vt Chriſtum tanquam nocentem, qui tamen omnium innocentiſſimus erat, condemnaturus ſedit pro tribunali, vt ſcribitur apud Ioan.c.19.

t *Noxio poſt terga.*] Inde eſt quod cum Horatius propter ſororis cædem perduellionis reus damnandus eſſet, Duumuir dixit, Lictor, colliga manus. Liuius Decad.1. lib.1. Cicero in Orat. pro C. Rabirio: I lictor, inquit, colliga manus.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & quæ regia, quæq; atria Romæ fuerint.

CAPVT VI.

CVM Romæ in gymnaſium literarium, quò plerique eruditorum conuenerant, nos quoque laxandi animi cauſa quandoque ventitaremus, doctor ibi quiſpiam, Tullianæ lectionis, vt ipſe aiebat, profeſſor, ingenio alioqui exculto, ſed ſuæ laudis, plus quàm ſatis eſſet vendicator, multo auditore circundatus, Ciceronis orationem quam pro Milone inſcripſit, magno ingenio elaboratam, publice apud compluſculos lectitabat: eiuſque diſpoſitionem & conſtitutionem, communéſque locos, ſingulaſque partes & colores, aliaque oratoriæ artis documenta, diſciplinaſque rhetorum, per numeros nouis & exquiſitis modis ex intimo artificio adnotabat. Cumque verba ex ea lectione p recenſeret, quibus Cicero, quantum poteſt maximè Clodium in inuidiam criménque adducit, cúmque infeſta oratione inſectatur, his verbis: Hæc ſica longo interuallo conuerſa ruſius in me eſt: nuper me quidem, vt ſcitis, ad regiam pene confecit. Sic ipſe explicabat, vt diceret,

hanc regiam fuiſſe in colle Quirinali, vbi Numam Pompilium habitaſſe [a] authores tradunt, quódque in eo ſedem habuerat, ideò regiam & atrium Numæ ibi fuiſſe, & de hac Ciceronem intelligere aſſerebat. Atque hæc & pleraque in hanc ſententiam quum ille dixiſſet, tenuit nos admiratio iſtius doctoris, tam inconſiderate & perperam loquentis, id quod errore manifeſto procul à verò eſſe liquidò conſtat: ſiquidem non vbicumque Romani reges belli paciſque temporibus habitarunt, illic regias aut atria conſtruxerunt. [b] Tullus Hoſtilius primò in Velia, mox in Exquiliis ædes habuit: & [c] Tarquinius Priſcus ſupra Nouam viam, Seruius [d] Tullius etiam Exquilias incoluit: & tamen nullas iiſdem in locis regias habuiſſe feruntur, ſex enim aut ad ſummum ſeptem Romæ fuiſſe regias, compertum habemus: vnam [e] ad ædem Veſtæ iuxta forum, quam Numa incoluit, ibique [f] atrium regium fuit: eámque regiam longo tempore præcipuam fuiſſe quum religione, tum antiquitate, multi prodiderunt: quæ [g] poſtea incendio Neronis vna cum æde Veſtæ deflagrauit. Alteram in Cælio mõte, vbi [h] Tullus Hoſtilius, quò frequentius incoleretur, regiam ædificauit. Tertiam in Sacra via, in qua [i] Ancus Martius ſedem habuiſſe fertur: de qua Ciceronem nunc intelligere [k] Aſconius ſentit: quippe inter ſeruos Hipſei & Milonis pugnam inibi commiſſam, & Ciceronem opera Claudij vitæ periculum adiſſe tradunt: quamuis Acron perperam aliter ſentire viſus ſit. [l] Aliámque in Pompeij theatro, quod in campo fuit, fuiſſe memorant. Iuxta theatra enim regias ſitas perſæpe inuenimus, ſicut Marcelli theatrum, quod regiam habuit, ad quam quatuor columnas magnitudinis miræ ex theatro Scauri tranſlatas [m] Plinius notauit: & [n] Pauli regiã ad Curtium lacum, & aliam in Sacrario. Fuit enim theatrum Marcelli ab [o] Auguſto, ſed alieno nomine conditum, quo tempore à M. Agrippa plura & egregia Romæ conſtructa fuere. Hic enim fuit ille Marcellus Auguſti nepos, ex Octauia ſorore & Marcello genitus: cui filiam Auguſtus paucis ante diebus quàm morte ſublatus eſſet, deſpõſauit. Neque aſſentior his qui atrium in colle Quirinali vnà cum regia conditum fuiſſe dicunt: ſiquidem omnes ab Aſinio Pollione [p] atrium Libertatis in primis conſtructum volunt, quod in templo Libertatis, cõſpicuæ magnitudinis erat. Poſtea interiecto tempore, Gracchorum [q] patèr in Auentino ex mulctaticia pecunia illud amplius erexit: in quo [r] bibliotheca Græca Latináque viſebatur: quod intercurſu temporum penè collapſum Sex. [s] Helius Pætus & C. Cornelius cenſores reſtaurarunt. Ea [t] quidem atria ædificij genus fuere continens mediam aream, in quam ex omni tecto pluuia recipitur, columnis quadrifariam per ſingulos angulos diſpoſitis, & epiſtylis. Fuit [u] quoque atrium publicum in Capitolio, & atrium [x] Scauri, in quo maximæ columnæ ex præruptiſſimis ſaxis collocatæ feruntur: & [y] aliud Pompeij, quæ poſtea ipſius curia facta eſt. [z] Legimus quoque atrium regium iuxta forum piſcarium: &

Regiæ 6. aut 7. Romæ.

Cicero explicatus.

Acronis error.

Atrium Libertatis.

Atria quod genus ædificiorum.

Atria diuerſa Romæ.

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a *Authores tradunt.*] Scilicet Solinus c.2.

b *Tullus Hoſtilius.*] Liuius 1. Decad.lib.1.& Solinus cap.2.

c *Tarquinius Priſcus.*] Solinus d.c.2.

d *Seruius Tullius.*] Ibidem.

e *Ad ædem Veſtæ.*] Ouidius lib.6.Faſtorum,

Hic locus exiguus qui ſuſtinet atria Veſtæ,
Tunc erat intonſo regia magna Numæ.

Et de Triſtibus lib.3.eleg.1.

Hic locus eſt Veſtæ qui Pallada ſeruat, & ignem,
Hic fuit antiqui regia parua Numæ.

Horatius lib.1.Carmi.Ode 2.

Vidimus flauum Tyberim retortis
Littore Hetruſco violenter vndis,
Ire deiectum monumenta Regis
Templáque Veſtæ.

Quo in loco Acron & Porphyrion ea verba, monumenta Regis intelligunt, de Numæ Pompilij regia. Solinus cap.2. Numa, inquit, primùm in colle Quirinali, deinde propter ædem Veſtæ in regia, quæ adhuc ita appellatur.

f *Atrium regium.*] De quo Liuius 3.Dec.lib.6.

g *Quæ poſtea incendio Neronis.*] Cornelius Tacitus lib. 15

h *Tullus Hoſtilius.*] Liuius 1.Dec.lib.1.

i *Ancus Martius.*] Solinus d.c.2.

k *Aſconius.*] In illam Ciceronis pro Milone orationem, in expoſitione eius loci, de quo hic agitur.

l *Aliámque in Pompeij theatro.*] De Pompeij theatro P. Victor in nona regione vrbis.

m *Plinius notauit.*] Lib.36.c.2.

n *Et Pauli regiam.*] P.Victor in 7.regione vrbis.

o *Ab Auguſto.*] Hæc vſque ad clauſulam, Neque aſſentior, ſunt Plutarchi in Marcello in fi.& Sueto.in Auguſto, c.29. Et de hoc quoque Marcelli theatro Plinius libr.8.c.17. ad fi.& P.Victor in 19.regione vrbis.

p *Ab Aſinio Pollione.*] Suetonius vbi ſuprà. Verùm Liuius 3.Decad.lib.4.ſcribit, ipſum atrium Libertatis a Sexto Ælio Pæto, & C. Cornelio Cethego Cenſoribus refectum ampliatúmque fuiſſe, vt hinc intelligas non ſolùm ante Auguſti & Aſinij Pollionis tempora, ſed & ante illos Cenſores, qui eos præceſſerunt annis prope 166. id atrium conſtructum fuiſſe, ſed & euſdem 3. Dec.lib.3. non adeo longè à princ. tradit quòd obſides Tarentini in atrio Libertatis cuſtodiebantur. De hoc atrio ſæpe alias fit mentio apud authores, vt Tacitum lib.17.

q *Gracchorum pater.*] Liuius 3.Decad.lib.4. ſed id non fuit poſtea, vt hic dicit Alexander, ſed longè antè, videlicet tempore 2 belli Punici, quòd fuit ante Imperium Auguſti, & ætatem ipſius Pollionis annis plus minus 170.

r *In quo bibliotheca.*] Neſcio vnde id ſumpſerit Alexander, ſcio autem Auguſtum templum Apollinis ea parte Palatinæ domus excitaſſe, quam fulmine ictam deſiderari à Deo Aruſpices pronũciauerant, addita porticu cum bibliotheca Latina Græcáque, ex quo loco, ni me coniectura fallit, Alexander id accepit, vt magnam partem eorum quæ ſcripſit in verbo, Ab Auguſto.

s *Sex. Helius Pætus.*] Liuius 4.Dec.lib.4.

t *Ea quidem atria.*] Gellius libr. 16. cap. 5. Feſtus Pompeius libr. 1. Sed vide & Seruium in 1. libr. Æneid. in eum locum,

Fit ſtrepitus tectis, vocémque per ampla volutant
Atria.——

u *Fuit quoque atrium publicum*] Liuius 3.Decad.libr.4. Tacta, inquit, de cælo atrium publicum in Capitolio, &c.

x *Et atrium Scauri.*] Plinius lib.36.c.2.& c.15.

y *Et aliud Pompeij.*] P.Victor in 4.regione Vrbis.

z *Legimus quoque atrium regium.*] Liuius 3. Decad. libr. 6. Comprehenſæ latomiæ, forùmque piſcatorium, & atrium regium, & de eo quoque mentionem facit euſdem Dec.3. lib.7.

duo [a] atria, Meuium & Titium: quæ Porcius Cato in Latomiis fecit. Et [b] atrium Veſtæ: & [c] Saturium, in quo ſacrorum tubæ agna luſtrabantur. In colle [d] verò Quirinali, quòd regia aut atrium fuerit, nec traditur quicquam, nec inuenitur. Neque omittendum, plures regias velut regalis opulentiæ monumenta, apud pleraſque gentes laudibus celebrari: nam [e] Cirtha [f] & Vtica Maſſæſylorum regum regiæ fuere: ſicut [g] Sybaris Colchorum, Libs [h] Antæi: Iol [i] Iubæ & Zama, [k] Pergamus Eumenis, Cynaræ [l] Byblus, Gnoſos Minois, [m] Deiotari Blutium, [n] Halicarnaſſus Cariæ principum, [o] Eleuſa Archelai. Napatia [p] Candacis, regiæ fuere: Darij [q] verò regia fertur Sadracæ in Aſſyria. [r] Parthorum Suſa, vbi hyemem agunt: Ecbatana & Perſæpolis, vbi æſtatem: quam Alexander iniectis facibus incendit. [s] Indorum regum Taxila: In Ægypto [t] Abydus. [u] Tigranis Artaxata olim Medorum, nunc Parthorum. [x] Memnonis regia Suſis, [y] Attali Trallibus, & Sardis [z] Crœſi regia viſebatur, quam [a] Geruſiam fecere. [b] Cyri autem regia Babylon fuit, quam Suſis anteferre ſtatuerat. [c] Tametſi Perſarum mos foret, in montibus regias facere, [d] in quibus theſauros & antiquiſſimas gazas congerebant: vt illas velut ampliſſimum virtutum monumentum poſteris relinquerent. [e] Mithridatis autem erat Ga-

Regia apud exteras gentes.

Perſarũ regia in montibus.

Vide ſupr. lib.2.cap.2.

ANNOTATIONES.

lib.7. vbi de cenſura Cornelij Cethegi, & Sempronij Tuditani, & Spartianus in vita Septimij Seueri in ſi.

a *Et duo atria, Meuium & Titium.*] Liuius 4. Decad. libr. 9. Cato, ait, duo atria Meuium & Titium in latomiis, & quatuor tabernas in publicum emit.

b *Et atrium Veſtæ.*] De quo Ouidius libr.6. Faſtorum quo loco citauimus ſuprà a princip. capitis in verbo, Ad ædem Veſtæ.

c *Et Saturium.*] Varro lib.2. aut vt alij ſupputant 5. Tubiluſtrium, inquit, appellatur quòd eo die in atrio Sutorio, ſiue vt alij legunt, Sutrio, ſacrorum tubæ luſtrantur. Feſtus Pompeius lib 18. Tubulaſtria appellabant, quibus agna tubis luſtrabant. Ex quibus duobus locis ſimul iunctis Alexander id confecit quod hic ſcripſit, niſi quod Saturium id atrium appellat, quod nuſquam ni fallor reperies. De huiuſmodi autem luſtratione tubarum videbis ſuprà libr.2.c. 22. ad ſi. & infra lib 5.c 6. in quibus etiam locis Alexander id atrium Saturium vocat, ſibi in hoc ſemper ſimilis.

d *In colle vero Quirinali.*] Vide num huic aduerſetur quòd ſupra ex Solino c.2. diximus Numam Pompilium in colle Quirinali habitaſſe, fuere autẽ & præter ea atria hîc commemorata, atria Licinia apud Ciceronem in orat. pro P. Quintio, in quibus ſcilicet, vt ex eo coniectare licet, fiebant auctiones, vnde & ipſa auctionaria dicta apud eundem in Orat. pro L. Agraria, vt in atriis auctionariis potius quàm in triuiis aut in compitis auctionentur.

e *Nam Cirtha.*] Liuius 3. Decad. lib. 10. vbi de Syphace loquitur. Pomponius Mela lib.1. cap.6. vbi hanc dicit regiam fuiſſe Iubæ & ipſius Syphacis. Appianus lib.2 bellorum Ciuilium vbi ipſius Iubæ. Paulus Oroſius libr.5.c 14. vbi Maſaniſſæ. Strabo lib.7. vbi hanc dicit Sanaliæ & ſucceſſorum regiam fuiſſe. Hanc autem Cirtham vocat Plutarchus in Scipione, vide item Saluſtium in Iugurtham.

f *Et Vtica.*] Strabo lib.17.

g *Sybaris Colchorum.*] Diodorus Siculus lib.7.c.4.

h *Libs Antæi.*] Plinius lib.5.c.1. Solinus c.37.

i *Iol Iubæ & Zama.*] Strabo vtriuſque teſtis lib.17. & prætereà de priore Pomponius Mela lib.1.cap.6. vbi eam dicit nunc vocari Cæſaream, & Plinius lib.5.c.2.

k *Pergamus Eumenis.*] Strabo lib.13. Liuius 4. Decad. libr. 5. & iterum lib.7. & 5. Dec. lib.2.

l *Cynaræ Biblus.*] Strabo lib.16. vbi tamen non Cynaram, ſed Cinyram vocat.

m *Deiotari Blutium.*] Strabo lib.12. vide item Ciceronem in Orat pro Deiotaro.

n *Halicarnaſſus Cariæ principum.*] Strabo lib.15. & 14. Diodorus Siculus lib.17.c.2. Plinius lib 35.c.14. dũ inter regias ponit Halicarnaſſum. Mauſoli fuit eius Mauſolus Cariæ Rex vel teſte Herodoto lib.7. Plinio lib.36. cap.15. & aliis qui de eo loquuntur.

o *Eleuſa Archelai.*] Strabo lib.14.

p *Napatia Candacis.*] Strabo libr.17. & Dion in Auguſto, vbi eam Tenapen vocat.

q *Darij vero regia.*] Strabo lib.16. poſt princ. & Plinius lib. 35.c.14. dum loquitur de Mauſolo qui fuit Cariæ Rex. Sed & Darij poſtremi qui ab Alexandro victus fuit, Macedoniæ, regia vrbs Hioconiæ fuit, apud Q. Curtium lib.6.

r *Parthorum Suſa.*] Strabo libr.11. Mediæ, ait, metropolis ſunt Ecbatana magna ciuitas, & Medij imperij caput, qua nunc etiam Parthi regia vtuntur, nam reges ibi æſtatem agunt, frigida enim eſt Media, hyemem vero Seleuciæ, quæ ſecus Tigrim eſt prope Babylonem, & paulò pòſt dicit, eorum quoque regiam æſtiualem eſſe Gazam. Verùm idem libr.16. ſcribit Parthorum Reges in Cteſiphonte vico maximo Seleuciæ degere ſolere in hyeme propter aëris temperiem. Æſtatem verò in Hiocania & Ecbatana agere. Q. Curtius lib.5. dicit Ecbatana caput Mediæ, eamque vrbem nunc tenere Parthos eamque æſtiua agentibus ſedem eſſe. Diodorus Siculus libr.2.cap.1. ita de Perſæpoli & Suſis loquitur, vt videatur dicere eas regias fuiſſe. Iuſtinus libr.11. ſcribit Perſæpolim fuiſſe caput regni Perſici, vti & ipſe Curtius lib.4. ſed & libr 5. dicit fuiſſe regiam totius orientis. Herodianus libr. 3. tradit Cteſiphontem regiam fuiſſe Parthorum. Polybius libr. 10. ſcribit Ecbatanam primùm fuiſſe regiam Medorum, deinde Perſarum. Et ſane Athenæus lib 12 c.3. ſcribit ipſos Perſarum Reges in Suſis hyemare, æſtatémque in Ecbatanis & per autumnum in Perſæpoli ac reliquam totius anni partem in Babylonia. Parthorum verò Reges in Hyagis vere commorati, hyeme in Babylonia.

s *Indorum Regum Taxila.*] Philoſtratus lib.2. de vita Apollonij, vbi hanc dicit fuiſſe regiam Mandri tunc regnum Indiæ obtinentis quod olim Porus obtinuerat.

t *In Ægypto Abydus.*] Nam & ea Memnonis Regis, vt multi dicunt, Ægyptij regia fuit, vt tradit Strabo libr.17. Plinius lib.5.c.9. & Solinus c.45. Hunc autem alij Æthiopiæ Regem fuiſſe tradunt, vt ipſe Plinius lib.6.c.29. & lib. 10.c.26. vide infra in verbo, Memnonis regia.

u *Tigranis Artaxata.*] Cornelius Tacitus lib.13. & Plutarchus in vita Luculli.

x *Memnonis regia Suſis.*] Diodorus Siculus lib.3.c.6. tradit Memnonem in Suſis loco excelſiori ædificaſſe regiam, quę vſque ad Perſarum imperium permanſit, Memnoniam ab eo denominatam. Vide ſuprà in verbo, In Ægypto. Plinius lib.6. c. 27. ſcribit veterem regiam Perſarum fuiſſe Suſam à Dario Hyſtaſpis filio conditam.

y *Attali Trallibus.*] Plinius lib.35.c.14.

z *Sardis Crœſi regia.*] Herodotus libr.1. Strabo libr.13. Plinius lib.35.c.14. Plutarchus in Solonę.

a *Quam Geruſiam fecere.*] Plinius vbi nuper citauimus.

b *Cyri autem.*] Strabo lib.15. Solinus autem c.50. & iterum 70. in princ. ſcribit Babylonem fuiſſe Chaldeorum caput.

c *Tametſi Perſarum mos foret.*] Strabo lib.15. ad finem.

d *In quibus theſauros.*] Idẽ Strabo authoritate Scepſii li.13.

e *Mithridatis autem erat Gabiis.*] Gabiris legendũ ex Strabone id recenſente libr.12. Sed & eiuſdem quoque regia fuit, vt ex Diodoro tradit Euſtatius Dionyſij Alexandrini interpres in lib. de Situ orbis.

f Et

biis, [f] & Oenotriorum Regum Pandoſiæ: [g] Macedonum Demetrias, [h] Ilion Priami, [i] Scepſis Æneæ, [k] Tolgus Pyrrhi. [l] Alexandria vero tres habuit regias, vnam Lochian promontorium, alteram Timonium appellauit Antonius, Muſeum quoque pars regiarum erat. [m] Etiam in Antiochia Aſſyriorum Regum regia ferebatur: [n] ſicut Sogdianæ gentis in Maracanda: Sami, [o] Polycratis. [p] Alexander autem Macedo præcipue Arabiam, quam ſedem imperio delegerat, totius imperij regiam deſtinauit.

ANNOTATIONES.

f *Et Oenotriorum Regum Pandoſiæ.*] Strabo lib.6.

g *Macedonum Demetrias.*] Strabo lib. 9. & Liuius 4. Decad.lib.5. ſed & Pella quoque aliquando eorum regia fuit, ex eodem 5. Decad. libr.2. & 4. Vnde & Pomponius Mela lib.2.c.3. in princ. Pellam, inquit, maximè illuſtrem alumni efficiunt. Philippus Græciæ domitor. Alexáder etiam Aſiæ. Nam & hinc vterque Pellæi dicti ſunt. Ille quidem Lucano lib.10.

Illic Pellæi proles veſana Philippi.

Hic Iuuenali ſaty.7.

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

h *Ilion Priami.*] Nicolaus Perotus in 3. Martialis, Ilium regia fuit Priami. Ennius,

Tu vt Hector ab Ilio nunquam recedis.

Virgil.lib.3.Æneid.

Poſtquam res Aſiæ, Priamique euertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, ceciditque ſuperbum
Ilium. ———

i *Scepſis Æneæ.*] Strabo authoritate Scepſij lib.13.

k *Tolgus Pyrrhi.*] Strabo libr. 7. Sed & Ambraſia quoque ex Liuio 4. Decad. libr.7. & Lucius Florus, qui Ambatriam appellat epit.2. in bello Ætholico.

l *Alexandria verò.*] Strabo lib.17.

m *Etiam in Antiochia.*] Tacitus lib.18. & Herodianus lib. 2. & vide Strabonem lib.15.

n *Sogdianæ gentis in Maracanda.*] Q. Curtius lib.7.

o *Sami, Polycratis.*] Nam & is Samiorum rex, ſiue mauis tyrannus erat, vt videre licet Herodoto lib.3. & aliis.

p *Alexander autem Macedo.*] His autem adde Syphacis regiam Sigam fuiſſe apud Strabonem lib.17. & Plinium lib. 5.c.2. Malcoti Pelaſgi Regis villam apud Strabonem lib.5. Et Cocali filij Minois Camicem apud eundem lib.6. Marobudi Bubienum, apud eundem libr.7. poſt princ. Siſini qui imperium Cappadocum adortus eſt. Cadenam apud eundem lib.12. Et Reginæ Pithoridis Cabiram ſiue Diopolim, quam Auguſtam appellauit eod.li.12. Et Caſtoris, Saocondarij, Gorbeum eod. quoque lib.12. Amyntæ, Iſauram, ibidem. Alij Artibam eod.lib.13. Theram primum Lydorum, poſtea Perſarum regiam eod.lib.13. Lyſimachiam Seleuci, apud Liuium 4. Decad. libr.5. Cætariam Bochi apud Solinum, c.38. Saim Apriis primum, mox Amaſis Regum Ægyptij, apud Herodotum libr. 2. Midæ antiqui Gordium ex Plutarcho in vita Alexandri, & Q. Curtio lib.3. poſt princ. Laurentum Pici Regis, ex Virgilio lib.7. Æneid.

——— *Laurens regia Pici.*

Scodram Regum Illyricorum, Liuio 5. Decad.lib.5. Sabam Sabæorum Diodoro Siculo lib.4. c.3. non adeò longe a fi. Pylon Neſtoris. Pauſaniæ lib.4. Syringem Hircaniæ Polybio lib.10. Ambranam Pyrrho. Vide autem Florum libr.2. epit.c.9. & epitome. Liuij lib.19.

Quo apparatu, quibúſque cæremoniis apud veteres defuncta corpora igni tradebantur, qualíſque pompa exequiarum foret. CAPVT VII.

QVo ritu, quibúſque cæremoniis defuncta corpora efferri conſueuiſſent qualíſque funerum apparatus & exequiarum pompa fuerit, à multis ſæpè authoribus intercidiſſe perſcriptum eſt. [a] In primis obſeruatum fuit, vt proximus ſanguine, morientis corpus dum trahit animam, amplexus, exhalantis ſpiritum oſculo exciperet, flatúmque hauriret: [b] mox decedentis oculos & ora clauderet, vſque [c] ab Homeri temporibus vſitatum: nefas exiſtimantes, à viuentibus decedentium oculos ſpectari, [d] tametſi lege Menia (vt Varro ſignificat) ne filij paren-

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

a IN *primis obſeruatum fuit.*] Tullius in 7. in Verrem act. Matréſque, inquit, miſeræ pernoctabant ad hoſtium carceris ab extremo complexu liberûm excluſæ, quæ nihil aliud orabant, niſi vt filiorum extremum ſpiritum excipere ſibi liceret. & Virgilius lib.4. Æneid. ad fi. vbi Anna plangens mortem Didonis ſororis ſic loquitur,

——— *Et extremus ſi quis ſuper halitus errat,*
Ore legam. ———

Vbi Seruius illum quoque Tullij locum citat in vltimis verbis. Et huc quoque reſpicit illud Ouidij in conſolatione ad Liuiam,

Soſpite te ſaltem moriar Nero, tu mea condas
Lumina, & excipias hanc animam ore pio.

Illúdque Statij lib.12. Thebaidos,

——— *Ignem miſera poſt vltima quærunt*
Oſcula. ———

b *Mox decedentis oculos.*] Plinius lib.11.c.37. Morientibus, inquit, oculos operire, rurſúſque in rogo patefacere Quiritium magno ritu ſacrum eſt, ita more condito, vt neque ab homine ſupremû eos ſpectari fas ſit, & cælo non oſtendi nefas, hæc Plinius, & eò ſpectat illud Virgilij de matre Euryali ipſius cædem deplorantis lib.9. Æneid.

——— *Nec te tua funera mater*
Produxi, preſsíue oculos, aut vulnera laui.

Vbi Donatus interpres dicit id moris fuiſſe. Illúdque Ouidij in epiſtola Penelopes ad Vlyſſem Deos rogantis, vt Telemachus vtriuſque filius, vtriuſque oculos claudat.

Dij precor hoc iubeant, vt euntibus ordine fatis
Ille meos oculos comprimat, ille tuos.

Et in epiſtola Ariadnæ ad Theſeum,

Ergo ego nec lachrimas matris moritura videbo,
Nec mea qui digitis lumina condat, erit.

Et in ea conſolatione ad Liuiam, illis verbis,

Tu mea condas lumina &c.

Quibus poſt ea omnia quæ ſupra ex eo adduximus, ſubdit,

Atque vtinam Druſi manus altera, & altera fratris
Formarent oculos, comprimerentque meos.

Scribítque Plutarchus eos vulgo infelices vocari, quorum oculos propter abſentiam non potuerunt parentes obtegere.

c *Ab Homeri temporibus.*] Ex lib.24. Odyſſ.

οὐδ᾽ ἄλοχος πολύδωρος ἐχέφρων πηνελόπεια
κώκυσ᾽ ἐν λεχέεσσι φίλον πόσιν ὡς ἐπεῴκει
ὀφθαλμοὺς καθελοῦσα, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.

Et iterum lib.11. Iliad.

ἆ δείλ᾽ οὐ μὲν σοί γε πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ,
ὄσσε καθαιρήσουσι θανόντι περ, &c.

d *Tametſi lege Menia, vt Varro.*] In Geminis apud Nonium Marcellum in verbo, Sugillare. Contra, inquit, lex Menia eſt in pietate, ne filij patribus luci claro ſugillent oculos, id eſt,

tibus oculos ſigillarent, cautum fuerit. [e] Naſamones verò præcipue curant, vt morituros, quum agere incipiunt animam, ſedentes conſtituant, ne cubantes ſpiritum exhalent. Poſt quæ defuncti corpus [f] per interualla conclamatum, propiores affines [g] calda abluere, deinde vnguentis vngere, [h] candidóque amictu induere, [i] ac diebus ſeptem ſeruare ſolebant, ara conſtituta, vbi odores incenderent, [k] quæ acerra dicta eſt. [l] Græcis verò ſeptemdecim diebus corpora antequam cremarentur, totidémque noctibus ſeruare mos erat. [m] Qui quidem amictus non ex lana, ſed lino intexebatur, Ægyptiorum exemplo, apud quos laneæ veſtes, nec cum cadauere ſepeliuntur, neque in ædes *Naſamones.*

ANNOTATIONES.

eſt, occludant, vt interpretatur ipſe Marcellus. Alij autem Manlia legunt apud Varronem, & in his Antonius Volſcus in ſuis Commentariis in eum locum Ouidij nuper citatum. Alij Mania, vt Gregorius Gyraldus in ſepulchralibus.

e *Naſamones verò.*] Herodotus in Melpomene. Silius autem de eorum ſepultura quoque hæc ſcribit lib.13.

—— Quid qui ſeno ſepelire profundo
Exanimes mandant Libycis Naſamones in oris.

f *Per interualla conclamatum.*] Id ſumptum eſt ex Seruio enarranti eum locum Virgilij lib.6.Æneid.

Pars calidos latices.——

Cuius verba huc integra adferam, quoniam ad multas huius cap. clauſulas pertinent. Plinius, inquit, in naturali hiſtoria hanc dicit cauſam eſſe, vt mortui aqua calida abluantur, & per interualla conclamentur, quòd ſolet plerumque vitalis ſpiritus excluſus putari, & homines fallere. & ſubdit, Denique refert quendam ſuppoſitum pyræ adhibitis ignibus erectum eſſe, nec potuiſſe liberari: vnde & ſeruabantur cadauera ſeptem diebus, & calida abluebãtur aqua, & poſt vltimam conclamationem comburebantur. Vnde traxit Terentius,

Deſine, iam conclamatum eſt.

Hæc ille ex Plinio, vt dicit, ſed nihil tale reperitur in noſtris Codicibus Plinij. Locus autem eius rei dicendæ, ſi dicere voluiſſet, erat lib. 7.c.52. vbi loquitur de Auiola conſulari, qui, vt dicit, in rogo reuixit: & quoniã ſubueniri non potuerat præualente flamma, viuus crematus eſt. Illud autem Terentij in Eunucho eſt, vbi Donatus in id quoque eum locum expendit, atque etiam illum Lucani lib,2. non multò poſt princ.

—— Sic funere primo
Attonitæ tacuere domus, cùm corpora nondum
Conclamata iacent.——

g *Calda abluere, deinde vnguẽtis vngere.*] Homerus 24.Odyſſeæ poſt princ. loquens de corpore Achillis mortui,

κάτθεμεν ἐν λεχέεσσι, καθήραντες χρόα καλὸν
ὕδατί τε λιαρῷ καὶ ἀλείφατι. Id eſt,

Depoſuimus in lectis, purgantes corpus pulchrum,
Aquáque calida, & vnguento.

Et lib.18.Iliad. de funere Patrocli loquens:

αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ ζέσσεν ὕδωρ ἐνὶ ἤνοπι χαλκῷ,
καὶ τότε δὴ λοῦσάν τε καὶ ἤλειψαν λίπ' ἐλαίῳ.

Id eſt,

At poſtquam calefacta eſt aqua in ſonante lebete
Et tunc iam lauarunt, & vnxerunt pingui oleo.

Et Ennius in hoc citatus Seruio lib.6.Æneid. in eum locum quem ſtatim adducemus & Donato in Hecyra Terentij,

Tarquinij corpus bona fœmina lauit, & vnxit.

Virgilius d.lib.6.Æneid. loquens de funere Miſeni,

Pars calidos latices & ahena vndantia flammis,
Expediunt, corpúſque lauant frigentis, & vnguet.

Vbi Seruius ipſe rationem reddit cur calida aqua ablueretur, vt iam ſupra diximus in præcedentib. Et hac quoque lotione idem Seruius lib.4.Æneid. in eum locum.

Date vulnera lymphis
Abluam.

Lauare, inquit, cadauera dabatur proximis. Citátque etiam illud eiuſdem Virgilij ſuprà in verbo, Per interualla adductum. Nec vulnera laui. Et Apuleius lib.8. Metam. Tunc properè familiares miſeræ Charites accuratiſſimè corpus, ablutum munita ſepultura ibidem marito perpetuam coniugem reddidere. Et de his quoque Lucianus in lib. de Luctu. Sed & de vnguentis & illud eiuſdem Apuleij libr. 4. Floridorum. Iam miſeri membra omnia aromatis aſperſa, iam & ipſius vnguine odoro delibutum. Cur autem vngerentur docet Donatus in locum eum Æneid. vt ſcilicet celerius arderent, nec tamen prætermittẽdum legibus 12. tab. prohibitum cadauera vngi, vt ſcriptum eſt à Cicerone lib. 2. de legibus.

h *Candidóque amictu induere.*] Homerus lib.18.Iliad. de cadauere Patrocli loquens.

ἐν λεχέεσσι δὲ θέντες ἑανῷ λιτὶ κάλυψαν,
ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς, καθύπερθε δὲ, φάρεϊ λευκῷ.

Id eſt,

In lectis autem ponentes tenui panno operuerunt
In pedes ex capite, deſuper amictu albo.

Plutarchus in Arato ad fin. Continuò, inquit, ex Ægeo cadauer veſte alba coroniſque exornantes cum Pæana & Choris in vrbem intulerunt. Suetonius in Nerone, cap.50. Funeratus eſt impenſa ducentorum millium ſtragulis albis auro intextis, quibus vſus Calẽdis Ianuariis fuerat. Huius autem rei rationem ſi quis ſcire cupit, legat eundem Plutarchum probl.c.25.

i *Ac diebus ſeptem.*] Id iam diximus ex Seruio ſuprà in verbo, Per interualla. Sed & idem lib.5. dicit, cuius verba infrà adducemus.

k *Quæ acerra dicta eſt.*] Id eſt ex Feſto Pompeio lib.1. Acerra, inquit, ara quæ ante mortuum poni ſolebat, in quo odores incendebant. Et ſubdit alios dicere acerram eſſe arculam thurariam, vbi ſcilicet thus reponebant. Huius autem acerræ ſiue in priore, ſiue in poſteriore ſignificatione mentio eſt apud Ciceronem in legibus funebribus lib.2. de legibus. Ne longæ coronæ, nec acerræ prætereantur. In poſteriore autem Horat. lib. Car.3. Ode 8. in princ.

Martiis cælebs quid agam calendis,
Quid velint flores, & acerra thuris
Plena miraris, &c.

Vbi Acron interpres ſcribit Acerram thuribulum dici, & lib.5.Æneid.

——— Et plena ſupplex veneratur acerra.

Id eſt, vt ſcribit Seruius, arca thurali per Metonymiam, id quod continet pro eo quod continetur. Et Ouidius libr.8. Meta.

Muneribúſque datis, & acerris thuris honorant.

Et lib.13. eiuſdem operis,

Dánque ſacerdoti cuſtodem thuris acerram.

Et lib.4. Faſtorum,

Cúmque meri patera thuris acerra fuit.

Et Plinius lib.35. cap.10. Pinxit ſacerdotem, aſtante puero cum acerra & corona. Et Martialis lib.10. epig.14.

—— Septimánque
Veſtris addimus hanc focis acerram.

l *Græcis verò.*] Id eſt ex Homero qui libr. 24. Odyſſ. tradit Achillis mortui corpus 17. diebus & noctibus defletum, & 18. die crematum.

ἑπτὰ καὶ δέκα μὲν γάρ σε ὁμῶς νύκτας τε καὶ ἦμαρ
κλαίομεν, ἀθάνατοί τε θεοὶ, θνητοί τ' ἄνθρωποι
ὀκτωκαιδεκάτῃ δ' ἔδομεν πυρί. ———

m *Qui quidem amictus.*] Quo ſcilicet corpora mortuorum operiebantur. Et id quidem Herodoti libr.2. vbi ſcribit de Ægyptiis loquens, veſtibus amiciuntur lineis. Et paulò poſt,

Græci. deorum importantur. Id quoque à Græcis vſurpatum fuit, [n] vt veſte alba cadauer [o] coronîſque ornarent, [p] & pæana canentes, ſepulcro inferrent. [q] Die vero octauo per præconem indicto funere, ne fraudarentur ſolenni honore ſupremi dies, vt homines ad honeſtandas exequias conuenirent, his verbis OLLVS leto datus eſt, proclamabatur. *Spartanorũ ritus rege defuncto.* [r] Apud Spartanos erat conſtitutum, vt rege defuncto, equites obitum regis enunciantes curſitent, fœminæque crinibus paſſis & libero conqueſtu, tinnitu ollas pulſent æneas, quibus nec nocte nec die quies. Tunc audito regis obitu, in omnem formam luctus concedi permiſſum erat: mulieréſque proxima affinitate, [s] in veſte candida [t] & capite aperto, ritu Romano eiulantes, funus celebrare. *Filii parentes efferebant.* [u] Filij verò tecto [x] capite, [y] in veſte pulla parentes efferre conſueuere. Apud Græcos fœminæ viríque in cãdida veſte cum coronis, ampliſſimi viri exequias proſequuntur, & velut in publico luctu complorant promiſcue. *Alba veſtis lugentis apud quos.* Quod fuit in more [z] Syracuſanis, qui candido amictu velati, & fronde coronati, Timoleonem extulere, cui perpetuos honores, atque in foro ſepulchrum decreuere: [a] ſicut Sicyonij Aratum in veſte alba & coronis ſepulchro intulere. [b] Argiui quoque in luctu albas veſtes aqua ablutas induunt, & in candido amictu funus comitantur. *Luctus indicia coma detonſio & barba.* [c] Ægyptij [d] atque Aſſyrij funera obſiti ſqualore & ſordibus, ac cœno obliti, capillum ſummittentes, & barba detonſa: [e] Mileſij verò, raſis capitibus, plangere conſueuerunt: [f] qui mos apud barbaros inoleuit frequens, vt in funere & caſibus aduerſis iuuenes tonderent comam, barbam ipſi ponerent, & vxorum capita deglabrarent. [g] Perſæ quoque detonſis coniugibus & liberis, lacera veſte, [h] lugubri vlulatu, corpora efferebant: [i] qui etiam in funere clarorum virorum ſeipſos, equos, & iumenta tondebant. [k] Apud Græcos conuenit, in luctu viros comas alere, barbam capillumque ſummittere, mulieres

ANNOTATIONES.

poſt, Laneæ veſtes neque in ædes ſacras geſtantur, neque vnà cum cadauere ſepeliuntur, prophanum enim eſt. Quæ conſentanea ſunt his quæ Orphica & Barchica appellantur, ab Ægypto & Pythagora ortum ducentibus. Nam his cæremoniis participantem laneis indutum veſtibus humari religioſum. De quibus ſacra redditur ratio. Et vide infrà lib.4.c.17.

n *Vt veſte alba.*] Vt iam dictum eſt ſuprà in verbo, Candidóque amictu.

o *Coronîſque ornarent.*] Plinius loquens de coronis libr.21. c.3. Quis ergo honos, vt ipſi mortuo parentibúſque eius, dum intus poſitus eſſet foriſve ferretur, ſine fraude eſſet impoſita. Et Plutarchus in Arato, quo loco ſuprà citauimus in verbo, Candidóque &c. & Lucianus in libello de luctu.

p *Et pæana canentes.*] Plutarchus in eod. loco.

q *Die verò octauo.*] Varro lib.5. aut aliorum computatione 6. de ling. Lati. Olli, inquit, valet dictum illi ab olla & ollo quod alterum comitiis, cũ recitatur à præcone, dicitur olla centuria, non illa. Alterum apparet in funeribus indictiuis, quo dicitur ollus letho datus eſt, quod Græcus dicit lithi id eſt, obliuioni. Sed ad id quòd hic dicit de die octauo vide infrà.

r *Apud Spartanos.*] Herodotus lib.6.

s *In veſte candida.*] Plutarchus probl. c.25. vbi eius rei rationem reddit.

t *Et capite aperto.*] Idem author eiuſdem operis, c.13.

u *Filij verò.*] Nam & Q. Metellum Macedonicum quatuor eius filij rogo intulerunt, vt tradit Plinius libr.7. cap.44. in princ. & ad hunc morem reſpiciens Iuuenalis ſaty.10. ſcribit,

Incolumi Troia Priamus veniſſet ad vmbras
Aſſaraci magnis ſolemnibus, Hectore ſimul
Portante, ac reliquis fratrum ceruicibus.

x *Tecto capite.*] Plutarchus Problem. d. c.13. vbi rationem reddit cur filiæ capite aperto, filij tecto id facerent.

y *In veſte pulla.*] Magna ex parte lugentium, & aliorum qui funus ſequebantur veſtitus pullus, id eſt, niger erat. Varro de vita patrum, Amiculo nigello, capillo demiſſo ſequerentur luctum. Homerus lib.18. tradit Thetim adituram Iouem, cum Achillem filium breui ad Troiam periturum deploret, ſeſe velo nigerrimo operuiſſe. Et Craſſus ille diues murenam in piſcina domus mortuam atratus tanquam filiam luxit, vt ſcribit Macrobius lib.3. Satur. c.15. De quo & tu vide Ælianum de nat. animalium lib. c.4. Apud Apuleium lib.3. Metam. Quædam mulier per mediũ theatrum lachrimoſa & flebilis, atra veſte contecta, &c. Et libr. 7. Mater pueri mortem deplorans fletu & lachrimoſa, fuſcáque veſte contecta.

z *Syracuſanis.*] Plutarchus in vita Timoleonis.

a *Sicut Sicyonij Aratum.*] Idem in vita Arati ad fin.

b *Argiui quoque.*] Plutarchus authoritate Socratis, aut vt alij legunt, Iſocratis, probl. c.25. in fi.

c *Ægyptij.*] Herodotus lib.2. Ægyptij, inquit, in funeribus ſinunt capitis crines augeſcere, barbam tamen tondent. Vide Diodorum Siculum libr.2. c.3. & c.5. Pomponius Mela lib.1. c.9. Mortuos, inquit, fimo obliti plangunt. & Cicero lib.1. Tuſc. quæſt. & Plinius lib.11. c.37.

d *Aſſyrij.*] Strabo lib.16.

e *Mileſij verò.*] Herodotus lib.6. vbi tamen de puberibus tantùm loquitur.

f *Qui mos apud Barbaros.*] Id procul dubio eſt Suetonij in Caligula c. 5. Cuius hæc verba ſunt de morte Germanici loquentis, Quin & Barbaros ferunt, quibus inteſtinum, quibúſque aduerſus nos bellum eſſet, velut in domeſtico communique mœrore conſenſiſſe ad inducias. Regulos quoſdam barbam poſuiſſe, & vxorum capita raſiſſe ad indicium maximi luctus.

g *Perſæ quoque.*] Q. Curtius lib.10. Perſæ, inquit, comiſſo more detonſis in veſte lugubri coniugibus ac liberis, non vt victorem & modò hoſtem, ſed vt gentis ſuæ iuſtiſſimum regem lugebant. Et quod de liberis hic tradit apud alios quoque ſeruatum eſt, vt in luctu filios tonderent, vt intelliges ex Seneca lib.5. de beneficiis, vbi de Archelao loquitur.

h *Lugubri vlulatu.*] Nec hi quidem ſoli. Nam & idem Virgilius teſtatur de funere Pallantis lib.11. vbi ait:

——— *Vlulatúſque ore dedere, &c.*

i *Qui etiam in funere.*] Hoc certe eſt Herodoti lib.9. vbi de morte Maſiſtij, quem Græci Maciſtium vocabant, loquitur, cuius hæc ſunt verba: Vbi in caſtra rediere, ingens luctus cùm omnem exercitum, tum verò Mardonium cæpit extincti Maſiſtij, viri ſecundum Mardonium honoratiſſimi, tam apud Perſas, quam apud Regem, ita vt eiulatus eorum omnem Bœotiam peruaderet, & ſeipſos & equos & iumenta totonderint. Plutarchus in vita Alexandri, tradit eum in luctu Hephæſtionis mortui, equos mulóſque totondiſſe, & finitimarum vrbium pinnacula diruiſſe.

k *Apud Græcos.*] Plutarchus probl. cap. 13. Apud Græcos ſi quid aduerſi accideret, vt mulieres tonderentur viri comas alere conſueuerunt, & huius rei rationem reddit, quam ibi videre poteris, quod & hoc exemplo comprobatur. Nam cum Athenienſes in Æginam exercitum miſiſſent, qui occidione deletus ab Æginetis viſis Laconum auxilio,

vero tonſis crinibus eſſe: quem morem à Romanis vſurpatum legimus, vt ſorores defunctis fratribus, & matres filiis orbatæ, in acerbo funeris luctu, cum flebili vociferatione detonſos [l] crines corpori imponerent: qui mos antiquiſſimus vſque [m] ab Homero traditur: apud quem Patrocli cadauer opertum amicorum capillis ſuperiectis fuit: & Achilles flauam comam in defuncti Patrocli funere manibus ſecuit. [n] Quippe ea lugenti aptiſſima putantur, quæ indecora nec vſitata ſunt. Cuius rei cauſa, [o] in Lycia affines & propinqui in funere muliebres veſtes induunt; vt eam veſtibus deformitatem pertæſi, citius à lachrymis abſtineant. [p] Macedonibus aſſuetum erat, vt crines tonſi, defunctos lugeant. Namque Archelaus Macedoniæ Rex, Euripidem tragicum intimum familiarem, crinem tonſus luxit. In quo faceriſſimum illud [q] Bionis proditur, perinde lugentes capillum euellere, quaſi caluitij mœror leuaretur. [r] Carthaginenſes in luctu comas & ora lacerant, & vbera plangunt. Idem Græcis in vſu fuit, vt in luctu capillum manu diſcindant, & comam vellant, vtque defuncti vxor in fletu oculos corrumpat, quaſi hoc munus morientis foret. [s] Ægyptiis quoque traditur mos, vt in obitu Regis ſinguli capita luto deturpent, & nudatis mamillis mulieres, viriq; pectora plangant:

Iliad. N.

Lycii.

Macedones.

Bionis dictum.

Carthaginenſes & Græci.

Ægyptij in obitu regis.

ANNOTATIONES.

viri ob eam cauſam comam alere iuſſi, mulieres verò tonderi contra naturæ leges, vt proditum eſt ab Euripidis interprete. Romani in aliis luctibus quàm funerum capillum barbamque promittebant, ex Liuio 1. Decad. libr. 6. vbi de Manlij Capitolini vinculis loquitur. Et 3. Dec. lib. 7. vbi de M. Lucio. Sed erat, inquit, veſte obſoleta capillóque & barba promiſſa præferens, in vultu habituq; inſignem memoriam ignominiæ acceptæ. Varro ille qui cædis Cannenſis cauſa fuit, poſt eam barbam capillumque ſubmiſit, honoribusque cum ei deferrentur, renunciauit, vt ſcribit Iulius Frontinus Stratagematon libr. 4. cap. 5. Apud Statium lib. 6. Thebaidos Lycurgus in funere Archemori filij comam & barbam totondit,

——Tergoq; & pectore fuſam
Cæſariem ferro minuit.——

Quo loco interpres intelligit Cæſariem pro barba & coma, vt ſcilicet coma ad tergum, & barba ad pectus reſpiciat. Siſanna libr. 4. apud Nonium Marcellum, quo loco de dictione vicatim loquitur. Cùm complures menſes barba immiſſa, intonſo capillo, lugubri veſtitu populum vicatim flens vna cùm liberis circuiret. Apud Virgilium libr. 9. Æneidos. Euryali mater audita morte filij comam ſibi ſcidit:

——Euolat infœlix, & fœmineo vlulatu
Sciſſa comas, &c.

l *Detonſos crines corpori imponerent.*] Propertius libro 1. eleg. 17.

Illa meo charos donaſſet funere crines.

Et Catullus in Argonauticis,

Illius egregias virtutes, claráque facta
Sæpe fatebuntur gnatorum in funere matres,
Cùm in cinerem canos ſoluent à vertice crines.

Et Ouidius lib. 3. Metam. de ſororibus Narciſſi,

——Planxere ſorores
Naiades, & ſectos fratri impoſuere capillos.

Et in epiſt. Canaces ad Macareum,

Non mihi te licuit lachrymis perfundere iuſtis,
In tua non tonſas ferre ſepulchra comas.

Et Seneca in Phœdra act. 5 ſce. 1.

Placemus vmbras, capitis exuuias cape,
Laceraq; frontis accipe abſciſſam comam.

Et Statius lib. 7. Thebaidos,

——Tergoq; & pectore fuſam
Cæſariem ferro minuit, ſectiſq; iacentis
Obnubit.——

Dionyſius Halicar. loquens de funere Virginio. Exiliebant ex ædibus mulieres & virgines deflentes hunc caſum, floréſque aliquę & coronas aduerſus lectulum inijcientes, alię zonas & balthæos, aliæque vittas virginalis comæ, & quædam etiam retortos crinium detondentes capillos.

m *Ab Homero.*] Scilicet libr. 23. Iliad. loquens de Myrmidonibus.

θριξὶ δὲ πάντα νέκυν καταείνυον, ἃς ἐπέβαλλον
κειρόμενοι, &c.

Et paulò poſt de Achille,

στὰς ἀπάνευθε πυρῆς ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίτην
τήν ῥα Σπερχειῷ ποταμῷ τρέφε τηλεθόωσαν.

Et hunc morem exemplo Achillis obſeruauit Antonius Baſſianus Caracalla in funere Feſti, apud Herodianum libr. 4. Sed & idem Homerus libro 4. Odyſſ. de morte Antiochi,

τοῦτό νυ καὶ γέρας οἶον ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι
κείρασθαί τε κόμην βαλέειν τ᾽ ἀπὸ δάκρυ παρειῶν.

Et eiuſdem operis lib. 24. ſtatim poſt princ. de funere ipſius Achillis,

δάκρυα θερμὰ χέοντες, ἐκείραντο δὲ χαίτας, &c.

Quem locum imitatus eſt Q. Calaber, facit etiam Myrmidones in funere ipſius Achillis comas circum tondere,

ἀμφὶ δὲ χαίτας Μυρμιδόνες κείροντο.

Et Briſeidem quoque *κειραμένη πλοκάμους.* id eſt, tonſis crinibus eodem officij genere proſequi. hic vide Hadrianum Iunium in Commentario de Coma c. 5.

n *Quippe ea lugenti.*] Plutarchus probl. c. 13.

o *In Lycia*] Idem Gregorius Giraldus in libr. de ſepulchris nullo quoque authore citato, ſed id eſt Valerij Max. lib. 2. c. de inſtitutis antiquis, & Plutarchi in Oratione conſolatoria ad Apollonium.

p *Macedonibus.*] Cicero vbi ſtatim citabimus nu. ſeq. Solinus cap. 14. aut aliorum computatione 15. vbi & illud de Archelao tradit. Sed & id quoque fecit Alexander Macedo in funere Ephæſtionis apud Arrianum lib. 7. Et alij quoq;. Nam apud Theocritum Idyllio, Cupidines mortem Adonidis lugent *κειράμενοι χαίτας*, detonſis crinibus. Et Iob quoque cap. 1. nunciata nece liberorum caput totondit, quo in loco Diuus Hieronymus dicit eum morem fuiſſe lugentium, licet aduerſetur Origenes non admodum probabiliter. Nam & Ieremiæ 7. ſcribitur, Tonde capillum tuum & proiice, & ſume in directum planctum: quia proiecit Dominus, &c. Apud Plutarchum in Lyſandro. Barchiadæ Corintho exules ſqualidi detonſo capillitio Lacedæmona profugerunt. Herodotus lib. 1, tradit Argiuos ob amiſſam victoriam in campis Thyreaticis lege cauiſſe ne quis comam nutriret ante priſtinæ gloriæ decus recuperatum. Lacones verò victores contrà ſanxiſſe, ne quis comam tonderet contra morem eorum. Cuius rei etiam nonnihil meminit Plato in Phœdone.

q *Illud Bionis proditur.*] Apud Ciceronem libr. 3. Tuſcu. q.

r *Carthaginenſes in luctu.*] Virgilius lib. 4. Æneid. loqués de Anna Didonis ſororis mortem deplorante,

Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis.

Vbi pectora ille vocat, quæ hic vbera appellat, ſunt enim vbera in pectoribus. Apud Q. Curtium lib. 10. Darij mater audita morte Alexandri laceratis crinibus humi corpus abiecit.

s *Ægyptiis quoque.*] Herodotus lib. 1. Diodorus libr. 2. c. 3. & Pomponius Mela lib. 1. c. 9. quo Ægyptum deſcribit. Sed & his adde quòd ignem extinguebant, donec funus eſſet abſolutum ex eodem Diodoro lib. 17.

atque in deformi illuuie, ſeptuagintaduos dies cibis animantium, vino & omni apparatu abſtineāt: ac recenſentes Regis virtutes, crebris eiulatibus luctum renouent. [t] Si vero feles moriatur, in luctus & *Lacedæmonij.* mœroris ſignum, ſola ſupercilia eradant. [u] Apud Lacedæmonios obitu Regis enunciato, Spartiatæ ſerui & mulieres, ingenti coacta manu, laceratis crinibus, abſciſſa veſte, cum vocibus & vlulatu frontes manu plangunt, & capite conuerberato, interitum miſerantes, cum fuiſſe optimum regum, voce ſignificant: quem morte ſublatum, omni genere honorum velut diuinum cumulari Lycurgus lege ſanxit. Ideo præualuit mos, regum & optimatum in funebri pompa, vbi dolore inteſtino premuntur, vt decoris immemores, [x] cinere caput aſpergant, faciem [y] deturpent, [z] tunicam diſcindant, [a] humi *Thraces.* iaceant, [b] comam vellant. [c] Contrà vero Thraces: nam defunctos cum cantu & luxu, laſciuaque geſti- *Maſſilienſes.* culatione patrium carmen canentes, efferre ſoliti ſunt. [d] Maſſilienſes quoque nullo dolori indulgen- *Cimbri. Celtiberi.* tes, funera cum neceſſariis adiecto conuiuio celebrant. [e] Cimbri & Celtiberi, ſi qui in acie mortem op- *Romani.* petunt, gaudio exultant: ſi autem morbo affecti decedunt in ſqualore & luctu ſunt. Pellibus quoq; ve- *Qui magiſtratus aut honores geſſerant.* ſtiri Romanos diebus luctus, & qui funus facerēt, cuiusq; cura & procuratio funeris erat, [f] prætextam pullam induere, apud multos inuenio. [g] Solitos etiam illorū corpora qui magiſtratus & honores geſſerāt, in pretexta purpura, togaq; conſulari vel ſenatoria, [h] viroſq; triumphales in tunica Iouis, [i] plebeiorum verò in toga plebeia aut pallio efferre, & [k] cum eiſdem illa cremare, ſæpe compertum eſt. [l] Lecto

ANNOTATIONES.

t *Si vero feles moriatur.*] Herodotus d.lib.2.

u *Apud Lacedæmonios.*] Herodotus lib.6. Sed & de his præterea tradit Heraclides in Politicis, quòd Lacedæmoniorum Rege mortuo per totum triduum nihil venditur, atque forum paleis conſpergitur.

x *Cinere caput aſpergant.*] Lucianus in libello de luctu, & probatur teſtimonio Homeri apud quem Achilles audita morte Patrocli, cinere caput aſperſit, lib.18. Iliad. poſt prin.

ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν
χεύατο κακκεφαλῆς, &c.

Et etiam ſatyr. lib.13.

Nunc propexis in pectore barbis
Verrere humum, nunc fœdantes in puluere crinem
Canentem, &c.

Idque ſolenne erat Iudæis, vt in luctu cinere & puluere capita ſpargerent, vt videre licet 2. Regum 13. Quę aſpergens cinerem capiti ſuo, &c. & Iudicum 4. Et erat cinis ſupra capita ipſorum. & Eſther 4. in princ. Quæ cum audiſſet Mardochæus, ſcidit veſtimenta ſua & indutus eſt ſacco, ſpargēs cinerem capiti, & Ieremiæ 6. Filia populi mei accingere cilicio, & conſpergere cinere, luctum vnigeniti fac tibi amarū, &c. & rurſum c.5. Vlulate paſtores, & clamate, & aſpergite vos cinere, &c. & Machab.1.c.3. Et induerunt ſe ciliciis & cineres impoſuerunt capiti, & diſruperunt veſtimenta ſua. Id autem alibi puluere faciebant. Ioſue 7. Miſeruntque puluerem ſuper capita ſua. & 1. Reg.4. Currens autem vir de Beniamin ex acie, venit in Silo in die illa ſciſſa veſte, & conſperſus puluere caput. & 2. Reg.1. in princip. In die autem tertia apparuit homo veniens in caſtris Saul veſte conciſſa, & puluere conſperſus caput. & Iob.2. ad finem. Et exclamantes plorauerunt, ſciſſiſq; veſtibus ſparſerunt puluerem ſuper caput ſuum. Apud Catullum autem in Argonauticis,

Caniciem terra, atque infuſo puluere fœdans.

Et Virgilium lib.10. Æneid.

Caniciem multo deformat puluere.

In Cyri Charme,

——Clade exterrita triſti
Intonſos multo deturpat puluere crines.

Et aliquid etiam diximus ſupra lib.2.c.19.

y *Faciem deturpent.*] Lucianus in d. libello de luctu.

z *Tunicam diſcindant.*] Lucianus ibi. Hincque illud Iuuenalis ſatyr.10.

——Vt primos edere planctus
Caſſandra inciperet ſciſſaq; Polyxena palla.

Idque in omni luctu & dolore fieri conſueuit. Suetonius in Nerone, cap.42. Vtque reſipuit veſte diſciſſa, capite conuerberato actum de ſe pronunciauit, & Iob cap.1. audita filiorum nece ſcidit veſtimenta. & 2. Reg.3. Sciſſa talari tunica, &c. 1. Reg.4. 2. Reg.1. Iudith.4. Iob.2. 1. Machab.3. quibus locis nuper citauimus, & Ioſue 7. Ioſue verò ſcidit veſtimenta ſua, &c. Ex quo & illud Virgilij libro 5. Æneidos,

Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem.

Vbi Donatus dicit id ſignum fuiſſe maximi doloris. Apud Dionyſium Halicarnaſſæum libr. 7. Mater & vxor Marcij Coriolani ob ipſius cōdemnationem laceratis veſtibus pectora plangebant.

a *Humi iaceant.*] Lucianus vbi antea citatus, & Q. Curtius libro 10. vbi eum citauimus ſuprà in verbo, Carthaginenſes.

b *Comam vellant.*] Lucianus in eod. loco, hæc autem omnia Alexander ab eo accepiſſe videtur.

c *Contrà verò Thraces.*] Herodotus libr.5. Pomponius Mela lib.2.c.2. Quintilianus lib.5.c. de Exemplis. Solinus cap.16. aut aliorum computatione 17. Valerius Maximus lib.2.c.1. Sed præterea ipſe Herodotus dicto libr. 5. ſcribit apud eoſdem Thraces tales ſepulturas optimatibus fuiſſe, prolato triduum cadauere, mactatiſque omnifariis hoſtiis conuiuantur, illúdque defletum prius, deinde combuſtum ſepeliunt, aut aliter humo contegunt, aggeſtoque tumulo, cum alia omnis generis certamina, tum præcipuè cum certa ratione monomachiam, id eſt, ſingulare certamen.

d *Maſſilienſes quoque.*] Valerius Maximus d.lib.2.c.1.

e *Cimbri & Celtiberi.*] Vtrorumque teſtis Valerius eodem loco. Vide autem an ſit de antiquis inſtitutis.

f *Prætextam pullam induere.*] Feſtus Pompeius lib.14. Prætexta, inquit, pulla nulli alij licebat vti, quàm ei qui funus faciebat.

g *Solitos etiam.*]
h *Viroſq; triumphales.*]
i *Plebeiorum vero.*]
k *Et cum eiſdem.*]
} De his quatuor locis vide infrà in verbo, Conſtrato.

l *Lecto igitur.*] Antiquum eſt in lecto funera ponere & deferre, vt patet ex iis locis quæ tibi ex Homero citauimus ſuprà annota. 3. 7. & 8. Et ex eo ſcribit Virgil. de funere Miſeni loquens lib.6. Æneid.

Tum membra toro defleta reponunt, &c.

Et Appianus libr.2. belli Ciuil. de funere Cæſaris loquente. Hæc, inquit, referēs veſtem a pectore quaſi lymphatus quidam abſcidit, ſeq; ea accingens manum dexteritate lecturam ſub tentorio poſuit Et Valerius Maximus lib.4. de moderatione animi loquēs de Metello Macedonico, qui filios ſuos monuit, vt funebri eius lecto humeros ſubiicerent. Et Suetonius de funere quoque in vita ipſius, c.85. Intraque lectus eburneus auro & purpura ſtratus. Et paulò poſt. Lectum pro roſtris in forum, magiſtratus & honoribus functi detulerunt. Plinius quo loco citabimus infra in verbo, Tibicine præcedente.

m *Conſtrato*

igitur [m] conſtrato purpura aut [n] linteis ſplendentibus, & in eo defuncti corpore locato; poſt [o] vltimam conclamationem, tibicine [p] præcedente, qui [q] næniam funebrem, qua laudes defuncti & facta recenſebat, tum pudorem, integritatem & fidem, non ſaltabundus, vt olim, ſed ſtans [r] Phrygio modulo caneret, funus procedebat. Is enim modus erat ad mœrorem accommodatior: quod ideo inſtitutum ferunt, quaſi in illas æternas amœnitates, ac in ſedes & concilia piorum poſt funera recepti videantur: [s] tametſi multi hoc funeris ſolenne, & omnem apparatum prætermitti iuſſerint. Quippe M. [t] Æmylius Lepidus princeps, ſenatus decedens, præcepit filiis, vt ſine linteis, ſine purpura & tibicine funus ſibi facerent. Et [u] Atticus Pomponius, multique clari viri ſine pompa funeris efferri voluere: [x] præficásque quæ luctui præeſſent, aduocare, vel precio conducere ſolebant, quæ cantu & funebri carmine lamentarentur, vitamque & præclara geſta, ſummáſque virtutes non ſine miſeratione laudarent. Nonnunquã mimos qui perſonas effingerent, ac facta dictaq; repręſentarent, adhibebant. [y] Quas quidem nænias Græcis in luctu ſæpe decantari inuenimus, qui apio coronati, defuncti laudes recen-

Nænia.

Qui funeris pompam cõtempſerint.

Præficæ.

Nænia.

ANNOTATIONES.

m *Conſtrato purpura.*] Ex Suetonio nuper citato, & hinc illud Tullij loquentis de funeribus, lib. 2. de legibus Extenuato ſumptu tribus riciniis, & tunicula purpurea, &c. Et Valerius Tribunus plebis in illa eleganti Oratione apud Liuium 4. Decad. lib. 4. Purpura viri vtemur, magiſtratibus in coloniisque municipiisque togæ prætextæ habendæ ius eſt: nec id vt viui ſolum habeant tantùm inſigne, ſed etiam vt cum eo crementur mortui. Ante hos Virgilius libr. 6. Æneid. in funere Miſeni,

Tum membra toro defleta reponunt
Purpureaſq; ſuper veſtes, &c.

n *Aut linteis ſplendentibus.*] Vide ſupra in verbo, Candidóque amictu.

o *Poſt vltimam conclamationem.*] De qua ſuprà in verbo, Per interualla conclamatum.

p *Tibicine præcedente.*] Siue etiam Tibicinibus. Nam Tullius ad ea quæ ex eo nuper adduximus 2. de legibus, addit & decem Tibicinibus. Ouid. lib. 6. Faſt. de his loquens ait,

Adde quod ædilis pompa qui funeris irent,
Artifices ſolos iuſſerat eſſe decem.

Nam & paulò ante dixerat,

Cantabat mæſtis tibia funeribus.

Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium, ſcribit tibicinum copiá adfuiſſe funeri Syllæ. Plinius lib. 10. c. 43. loquens de corui exequiis, qui more hominum tumulatus eſt. Funúſque, ait, innumeris alitis celebratum exequiis, conſtratumq; lectum ſuper Aethiopum duorum humeros præcedente tibicine (ſunt verba Alexandri noſtri) ad rogum vſque &c. Feſtus autem Pompeius libr. 6. non longe à fi. Funebres, inquit, tibiæ dicuntur, cum quibus in funere canitur. & vide infrà num. ſeq. Sed non omiſſerim apud Iudæos id quoque obſeruatum fuiſſe, vt in funeribus tibicines canerent, vt videre licet ex D. Matthæo ca. 9. in reſuſcitatione filiæ mortuæ cuiuſdam Principis.

q *Qui næniam funebrem.*] Feſtus Pompeius lib. 12. in princ. Nænia, inquit, eſt carmen quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam. Diomedes Grammaticus, Apud Romanos ait, id carmen, quod cum lamentatione extremum atq; vltimum mortuo adcanitur, nænia dicitur. Nonius Marcellus. Nænia ineptum & inconditum carmen, quod adducta mulier quæ præfica dicitur, iis, quibus propinqui non eſſent, mortuis exhiberent, citatque illud Varronis libr. 4. de vita populi Ro. Ibi a muliere, quæ optima voce eſſet, per quam laudari, deinde næniam cantari ſolitam ad tibias & fides. Acron & Porphyrion interpretes Horatij libr. 2. Car. Ode 1. enarrantes eum locum,

Ceæ retractes munera næniæ &c.

Scribunt autem næniam eſſe carmẽ lugubre, quod in mortuos cantabatur, quod nunc, vt addit Acron, Græcis Epitaphium appellatur. quod Simonides Græcus poeta Lyricus primus inſtituit à Cæa Inſula oriundus, vnde & Horatius Cæam næniam eo loco vocat. Et alibi Car. lib. 3. Ode 28. hunc enarrans verſum,

Dicetur merito vox quoque nænia.

Nænia, ait, carmen eſt, quod mortuis cantabatur, in honorem Inferorum. Sed bene nocti hoc carmen accommodat propter tenebras & ſomnum, quæ morti ſunt proxima. At Cicero 2. lib. de legibus: Honoratorum virorum laudes in concione memorentur, eaſque etiam cantus ad tibicinem proſequatur, cui nomen nęniæ, quo vocabulo etiam Græcis cantus lugubres vocantur. Quintilianus lib. 8. c. 2. Tertius hinc eſt diuerſus tranſlationis modus, cum res communis pluribus in vno aliquo habet nomen eximium, vt carmen funebre, propriè nęnia. Hucque etiam illud Ouidij Faſtor. 6.

Ducit ſupremos nænia nulla choros.

De puerorum autem næniis Horatius lib. epiſt. 1. epiſt. 1.

Roſcia dic ſodes melior lex an puerorum
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert.

Vbi & Acron ſcribit næniam eſſe laudem mortuorum, ſed ibi quoque cantilenam eſſe. Sed & de Nænia Dea diximus ſupra lib. 2. cap. 4.

r *Phrygio modulo caneret.*] De hoc vide infra lib. 4. c. 1. vbi intelliges & hunc ad religionem ſpectare.

s *Tametſi multi.*] Hoc probat exemplis ſeq.

t *M. Æmilius Lepidus.*] Lucius Florus epito. Liuij lib. 48.

u *Et Atticus Pomponius.*] Cornelius nepos in vita ipſius in fin. Et id quoque noſtris temporibus teſtamento ſuo fieri prohibuit Budæus ille Gallorum decus.

x *Præficaſq;.*] Quod ſatis patet ex his quæ ſuprà dicta ſunt in verbo, Qui næniam funebrem. Sed quibus addes Nonium Marcellum, cuius hæc verba ſunt. Præficæ dicebantur apud veteres quæ adhiberi ſolent funeri, mercede conductæ, vt & flerent, & fortia facta laudarent, vtiturque in eam rem teſtimonio Plauti in duobus locis, Lucilij libr. 22. & Varro de vita patrum, libr. 4. vt inibi videre poteris, & Feſt. Pompeius. Pręficæ dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant cæteris modum plangendi, quaſi in hoc ipſum præfectæ, citatque Næuium poetam. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 6. Æneid.

Et ferales ante cupreſſos.

Appellat præficam planctuum principem. Et alibi libr. 9. in eum locum,

Nec te tua funera mater
Produxi.

Præficæ, inquit, vt ſuprà diximus, ſunt planctus principes non doloris. Ante hos Varro lib. 4. de ling. Lat. idem propemodum ferè ſcribit, vbi item laudat authorem Ariſtotelem in libr. qui inſcribitur, nomina Barbarica, ipſum Næuium, Aurelium neſcio quem, & Claudium vti videbis.

y *Quas quidem nænias Græcis.*] Id accepiſſe videtur ex deprauata lectione Tullij libr. 2. de legibus, vbi ſic olim legebatur in eo loco quem ſupra in verbo, Qui næniam, citauimus. Honoratorum virorum laudes memorentur, eaſque etiam cantus ad tibicinem proſequatur, cui nomen næniæ, quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant. Verum Adrianus Turnebus lector regius vir vtrique litterarum Græcarum & Latinarum ſcientiſſimus, in ſuis, in eum librum, Commentariis admonuit legendum eſſe vt ſupra adduximus. Hi enim lugubres cantus apud

ἰάλεμοι. ſere carmine, [z] quod Ialemon vocant, & res memoratu dignas, claro præconio celebrate aſſuerant.
Senatores. [a] Senatoribus verò & patriciis, atque ſummis ducibus, tuba: minoribus & plebeis, exequiali tibia ca-
Patricij. nebant ſiticines. Quam tibiam non in funeribus modo, [b] ſed in ſacris, in ludis, & [c] conuiuiis adhi-
Plebeij. bebant. Imperatoribus etiam pluribus tubis mœſtum plangentibus, quòd à Caribus & Phœnicibus
Imperatores. deductum autumant, qui in funebri pompa breuibus tibiis lugubre canentibus, vti conſueuere. [d] De-
Feretrũ qui ferebant. ferendi verò feretrum, propinquioribus virilis ſexus dabatur munus. [e] Itaque filij parentes, & fratres ſorores elatas funere deferebant: [f] nonnunquam ſerui libertate donati, [g] plerunque ſenatorij, prętorij & conſulares, quiq; ampliſſimis honoribus functi erant, imperatorũ & conſularium virorum feretrum detulere. [h] Quare Pauli Æmylij, qui de Macedonia triumphauit, legati Macedonum: [i] & Syllæ

ANNOTATIONES.

Gręcos *ἰάλεμοι* dicuntur, non nęnię, quę dictio merè Latina eſt. Scio autem Ioannem Grãmaticum ſcripſiſſe Ialemu & Hymenæum creditos fuiſſe Cliis filios, quoniam ille flebiles cãtus excogitaſſet, hic Epithalamium & Iambicos. Porro *ἰάλεμον* pro eiulatione & cantu poſuit Euripides in Troid.

ὅποι ἰαλέμων, ὥστε κύκνος
λαχρία τ' ἐν ἀγρίῳ κατηλάσσηι
ὑπερτέρωι δίωκει.

Et Ariſtophanes apud Athenæum Grammaticum, vt nonnulli putant in dictionibus Atticis.

ἐν γάμοις ὑμέναιος, ἐν δὲ πένθεσιν ἰάλεμος.

z *Quod Ialemon vocant.*] Vt iam diximus in præcedentib.
a *Senatoribus verò.*] Ex Lactantio Grammatico Statij interprete lib. 6. Thebaidos in enarratione eius loci,

Cum ſignum luctu cornu graue mugit adunco
Tibia, &c.

Ad id quoque referens illud Perſij ſatyr. 3.

Hinc tuba candelæ, tandemq; beatulus alto
Compoſitus lecto, &c.

Hucque etiam ſpectat illud Virgilij loquentis de funere Pallantis Regis Euandri filij, lib. 11. Æneid.

It cœlo clamorq; virûm, clangorq; tubarum.

Vbi Seruius ſimpliciter dicit, mortuos ad tubam deduci ſolitos, citatque Perſium vbi ſupra. Spectat item illud Ouidij lib. 5. de Triſtibus eleg. 1.

Tibia funeribus conuenit iſta meis.

Seruius autem in eum locum lib. 5. Æneid.

Laudumq; immenſa cupido.

Aliter de hac re loquitur, ita ſcilicet vt maioris ætatis funera ad tubam proferre ſolerent ex eod. illo loco Perſij. Minoris verò ætatis ad tibias ex alio Statij loco loquentis de Archemoro,

Tibia cui teneros ſolitum deducere manes.

Illud autem minimè dubium, in cuiuſcunque ordinis & ætatis funeribus tibicines, vel tubicines canere ſolitos, quòd vel conſtat ex illis locis Propertij lib. 2. eleg. 7. ad fi.

Ah mea tum quales caneret tibi Cynthia cantus
Tibia funeſta triſtior illa tuba.

Et iterum eleg. 14.

Nec mea tunc longa ſpatietur imagine pompa,
Nec tuba ſit fati vana querela mei.

Et lib. 4. eleg. 12. eodémque vlt.

Sic mæſtæ cecinere tubæ, cum ſubdita noſtrum
Detraheret lecto fax inimica rogos.

Atque etiam ex eo quod ſcribit Plutarchus in libr. de induſtria animalium. Tonſor, inquit, quidam officinam Romæ habens, picam habebat admodum loquacem, humana verba, ferarum ſonos reddere. Inſtrumentorum omnium garritus, & ſtrepitus effingere, nullo cogente, ſed ſponte ſua aſſueſacientem ſeſe, ac nihil indictum, inimitatumque relinquere geſtientem. Accidit autem vt illac diues quiſpiam ingenti tibicinum ſtrepitu efferretur. Pica poſtridie muta elinguiſque fuit, adeo vt nec quam inter quotidianas neceſſitates vocem emittere ſolita eſſet, mitteret, vnde ſuſpicati ſunt alij per eiuſdem opificij homines venenum ei datum, alij tubarum voce auditum ſtupefactum, ſed neutrum fuiſſe poſteà conſtitit: verùm eam interim omni ingenij ſtudio mirè reuocato, vocem ſic vt organum aptaſſe atque inſtituiſſe. Subitò enim rediiſſe, non conſueta veteráque imitamenta, ſed tubarum cantum iiſdem prorſus periodis ſonantem tranſitus omnes, omnéſque numeros eodem pacto ſeruantem. Hæc ille, quæ mihi non indigna viſa ſunt, quæ hoc loco adſcriberem. Et vide etiam infra in verbo, Et Syllæ. Macrobius autem lib. 2. c. 3. in Somnium Scipionis. Scribit ideo mortuos ad ſepulturam cum cantu proſequi ſolere, quoniam animę ipſæ poſt corporis vincula ad originem dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum ipſum redire creditum antiquis fuiſſe, quamquam alij ideo id factum putant, quòd anima ipſa à pleriſque harmonia exiſtimata eſt, quod & ipſum credidit imprimis Herophilus. Et qui eius fuerint opinionis tradit Cicero lib. 1. Tuſc quæſt.

b *Sed in ſacris, in ludis.*] Ouidius lib. 4. Faſto.

Temporibus veterum tibicinis vſus auorum
Magnus, & in magno ſemper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat tibia ludis
Cantabat mæſtis tibia funeribus.

Et paulò poſt,

Quaritur in cœna cantus tibia, quaritur artis.

Sed & quòd ſacris adhiberentur tibicines, notiſſimum eſt ex ea hiſtoria, quam de illis narrat Liuius 1. Decad. libr. 9. & Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & Seneca quo loco infrà citabimus, vbi de Xenophonte loquemur. Ludis quoque idem Liuius 1. Decad. libr. 7. poſt principium. Sed & ipſis ludis tubarum vſum fuiſſe probat illud Virgilij libr. 5. Æneidos,

Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Vbi Seruius dicit id Romano more fuiſſe.

c *Et conuiuiis.*] Cytharam, & alia inſtrumenta muſica adhibita fuiſſe conuiuiis, docebimus infra lib. 5. c. 21.

d *Deferendi verò.*] Ex Seruio libro 6. Æneidos in eum locum,

—Pars ingenti ſubiere ſepulchro
Triſte miniſterium.—

Vbi ſcribit propinquorum virilis ſexus hoc dari officium.

e *Itaque filij parentes.*] Quod probat exemplis quæ paulò poſt ſubiiciet.

f *Nónunquam ſerui libertate donati.*] Vide interpretes in eum locum Perſij ſatyr. 3.

—At illum.
Heſterni capite induto ſubiere Quirites.

Vide etiam quæ dicemus infrà in verbo, Nonnunquam illos.

g *Plerunque ſenatorij.*] Suetonius in Cæſare, cap. 85. lectum pro roſtris in forum, magiſtratus & honoribus functi detulerunt. & in Auguſto, c. 100. Ac ſenatorum humeris delatus in campum crematúſque. Appianus Alexandrinus libr. 1. belli Ciuilis funus Syllę deſcribens. Lecticam, inquit, ſubiere potentiores ex omni ſenatu.

h *Quare Pauli Æmylij.*] Valerius Max. lib. 2. c. 5. Vide item Plutarchum in vita illius in fi.

i *Et Sylla.*] Appianus libr. 1. bellorum Ciuilium de funere eius loquens. Corpus denique accurrente exercitu ſacerdotes, ſacræque virgines per vices detulere. Ex quo intelligis nó ſenatores hic legendum ſed ſacerdotes. Quamquam etiam ſenatores idipſum quoque ſubiere, vt idem paulò pòſt ſcribit. Lecticam, inquit, ſubiere potentiores ex omni ſenatu, &c.

dictatoris feretrum, ſenatores & ſacræ virgines extulerũt. [k] Et Metello filij tres conſulares, duo triumphales, vnus cenſorius, & alter prætor lectum ſubiere. Dumque effertur, inſignia honorum quos geſſiſſet, vt [l] faſces, ſecures, lictores, [m] armaque & dona [n] militaria, coronaſque [o] omnis generis quas in vita meruiſſet, vexilla, atque [p] vrbium dona & [q] legionum, [r] ſpoliaque hoſtium, ac munera quæ quis daturus erat, [s] expreſſosque cera vultus, & decora maiorum totiusque familiæ longo ordine ſimulacra, & gentile ſtemma præferebant ab vltima origine, quanto cum poterant apparatu: [t] Quare C.Cæſar in amitæ funere, Marij ſtatuas pro decore familiæ detuliſſe fertur. [u] Et Tiberius in Druſi funere originem Iuliæ gentis, Æneam, omnéſque Albanorum reges, Romulum, & Appium Clauſum cæteraſque Appiorum effigies longo ordine produxit. [x] Ferunt quoque Iuniam quæ Caſſio nupta fuit, viginti clariſſimarum familiarum imagines, velut indicium ſplendoris & vetuſtatis familiæ, in funere præceſſiſſe: inter quos Manlios & Quintios, Caſſiumque & Brutum. [y] Nonnunquam, vt ampliore efferrentur funere, plures defuncto ſtrauere lectos, qui inſtrati in pompa funeris anteibant: ſicut de Sylla, cui ſex millia, & Marcello, cui ſexcentos prælatos legimus. [z] Tum ſi qui ab eo ſerui manumiſſi & libertate donati fuerant, illi præcipue, qui fide inſignes à domino cogniti forent, herilem interitum miſerantes, pleni lachrymarum, elatum corpus præcedebant pileati, aut alba lana capitibus velatis: qui quanto plures erant, tanto plus nominis laudiſque dedere, quòd familiam totam decedens dominus, tantis muneribus cumulaſſet, ac libertatis precio affeciſſet. [a] Nonnunquam illos qui raſis capitibus triumphantis currum fuerant proſequuti, eiuſdem defuncti corpus pileatos in pompa funeris præceſſiſſe inuenimus. Q. [b] Terentium Culleonem, quem Scipio Aphricanus ſeruitio exemerat, [c] quique triumphantis currum capite raſo fuerat proſequutus, eiuſdem elatum corpus pileatum præiſſe memorant: [d] poſt ſequente proximiorum affinium & amicorum turba, lugentis habitu, capillo demiſſo, [e] in veſte pulla aut [f] cærulea, vt Cato ſignificat. Quum enim adoleſcentis funus facerent, cæruleum frequentes induebant. [g] Apud exteros verò phæus color ſumebatur in luctu. Namque Antiochus, audito fratris obitu, purpura depoſita, phæum induit, qui inter album & nigrum fuiſſe color traditur. [h] Nonnunquam ſenatu vniuerſo & magiſtratibus cum vexillis, interdum equitum turmis, ſi quando regum aut imperatorum funus efferrent, comitantibus. [i] Funeris enim lex erat, vt præcedente pompa funebri, viui ſequantur, tanquam haud multo pòſt morituri. Interim

Imperatorũ & conſularium virorum feretrũ à quibus ferebatur.

Pompa funebris.

Lecti defuncto ſtrati.

Liberti in funere herili.

Veſtium lugubrium color.

Apud exteros.

Phæus color.

Lex funeralis.

Interdum nõ efferebant [illegible]

ANNOTATIONES.

k *Et Metello.*] Valerius Max. lib. 1. c. 5. & Plinius lib. 7. c. 44. in princ. & Plutarchus in lib. de fortuna Romanorum.

l *Faſces, ſecures, lictores.*] Appianus libr. 1. belli Ciuil. vbi deſcribit pompam funeris Syllæ. Præcedebant ſigna, ſecureſque, quibus cum eſſet Dictator, vtebatur.

m *Armaq;.*] Vt dictum eſt. Et vide Seruium in eum locũ Virgilij lib. 11. Æneid.

Hinc alij ſpolia occiſis direpta Latinis
Coniiciunt igni, galeas, enſeſq; decoros.

Et lib. 6. Æneid. in funere Miſeni,

——Decorantq; ſuper fulgentibus armis.

Vbi Donatus ſic ait: Fortium, inquit, virorum cum ipſis funeribus arma apud veteres conſumebantur.

n *Dona militaria.*] Virg. lib. 11. Aeneid. in funere Pallantis,

——Pars munera nota
Ipſorum clipeos, &c.

o *Coronaſq; omnis generis.*] Appianus vbi ſuprà de funere Syllæ. Coronæ ex auro ad duum millium nummum pluréſque ſumma cura fabricatæ.

p *Atque vrbium dona.*] Ex eod. in eo loco.

q *Et legionum.*] Ibidem.

r *Spoliaq; hoſtium.*] Virgilius lib. 11. Æneid.

Hinc alij ſpolia occiſis direpta Latinis
Coniiciunt igni, &c.

s *Expreſſoſq; cera vultus.*] Plinius lib. 35. cap. 2. Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis, vt eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera. ſemperque defuncto aliquo totus aderat familiæ eius qui vnquam fuerat populus. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Ex quo & Statius,

Exin magnanimum ſeries antiqua parentum,
Inuehitur, &c.

t *Quare C.Cæſar.*] Plutarchus in vita illius.

u *Et Tiberius.*] Cornelius Tacitus lib. 4.

x *Ferunt quoque Iuniam.*] Idem author lib. 3. quo in lib. non multò poſt princ. ſcribit. In funere quoque Germanici circumfuſas fuiſſe lecto ipſius Claudiorum Iuliorúmq; imagines. Et vide hic quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis Nobilitatis.

y *Nonnunquam, vt ampliore.*] Hæc ſunt Seruij enarrantis eum locum Virgilij ad fi. lib. 6. Æneid.

Egregium forma Iuuenem.

Ad funeris, ait, huius (de Marcello filio Octauię ſororis Auguſti loquitur) honorem Auguſtus ſexcentos lectos intra ciuitatem ire iuſſit. Hoc autẽ apud maiores glorioſum fuerat: etiam dabatur pro conditione fortunę. nam & Sylla ſex millia habuit.

z *Tum ſi qui ab eo ſerui manumiſſi.*] Id quod ſignificat Perſius ſatyr. 3. ad fi.

——At illum
Heſterni capite induto ſubiere Quirites, &c.

Vbi vide interpretes.

a *Nonnunquam illos.*] Quod probat exemplo ſeq. Nam & hic illud ſciendum & ſeruos pileatos funus domini antecedere ſolitos, idque facientes voluntate teſtatoris vel hæredis libertatem conſequi, vt ſcribitur in l. 1. §. ſed & qui, C. de lat. libert. tol.

b *Q. Terentium Culleonem.*] Liuius 4. Dec. lib. 8. Valerius Maximus lib. 5. c. 2. Plutarchus in Scipio.

c *Quiq; triumphantis currum.*] Liuius 3. Dec. lib. 10. in fi. & vide infrà lib. 6. c. item 6.

d *Poſt ſequente proximiorum.*] Vide infrà in verbo, Funeris enim, &c.

e *In veſte pulla.*] Vide ſuprà in verbo, In veſte pulla.

f *Aut Cærulea.*] Hic Catonẽ in hac re citat, vti etiam Cælius Rhodiginus, qui & Varronem quoque adducit lib. 17. Loca tamen eorum aut libros non deſignant.

g *Apud exteros.*] Vide Plutarchum in Hannibale, vbi de Antiocho loquitur.

h *Nonnunquam ſenatu vniuerſo.*] Vide Herodianum lib. 3. ad finem. vbi de funere Septimij Seueri, & Appianum in funere Syllæ, lib. 1. bellorum Ciui.

i *Funeris enim hæc lex erat.*] Id ſumptum videtur ex Terentio in Andria,

Funus interim procedit, ſequimur.

Pompa funebris imperatoris aut ducis qui in bello occubuiſſet. lectulo [l] plerique flores & corollas iacere, nonnulli [m] vnguenta & odores, alij dona cumulare, idque [n] noctu & obſcura luce: ideo ardentes faces adhibebant. Nam die funus efferre, vetuſto more non licuit: quod [o] Demetrius rex cauit edicto, vt ante lucem vel poſt creſpuculum efferantur corpora: die verò non liceret. [p] Sæpè tamen imperatoris aut ducis, qui occubuiſſet in acie, funus milites quantum poterant militaribus ſtudiis celebrarunt. Ea pompa fuit, vt armatæ inſtructæque legiones in turmas & centurias cum vexillis militaribus inuerſis, aut abiectis militiæ inſignibus, defunctum comitentur: [q] phaleráſque equis detrahant, [r] enſium mucrones, & lancearum cuſpides humi deiectos ferant, [s] & rogum luſtrent. Id [t] quod apud Græcos etiam ſeruari meminimus. *Cremandi corpora mos & ceremonia.* [u] Rogo igitur extructo, & pyra cupreſſo circundata, propter grauem cremati corporis nidorem, ne tetro odore abigerentur proximantes, ac deſuper defuncto corpore locato, illius [x] oculos antequam cremaretur, patefacere, & cœlo oſtendere mos erat. *Triens in os impoſitus.* [y] Apud alios trientem in os defuncti, tanquam naulum imponere: quem apud inferos dari pro portorio opinio fuit, & vana ſuperſtitione creditum: quod [z] apud Hermionenſes vetabatur, quia pronus inde ad inferos deſcenſus erat, quaſi naulo non indigerent obituri: *Lethe.* ſicut circa exitum Syrtium fuit Lethe [a] amnis, & in Epiro, atque [b] Heraclea pontica [c] *Acheruſius ſpecus.* Acheruſius ſpecus, quem vſque ad inferna patere dixerunt, & contra [d] Laodiceam *Os Pluto-* os Plutonium, [e] in quo omne animarum moritur, & in [f] Tænaro Laconiæ *Inferni oſtia.* inferni oſtia, & ſpelunca per quam Cerberum edu-

ANNOTATIONES.

Vbi Donatus. Bene, inquit, funus procedit, nos ſequimur, dixit, quaſi poſt eam morituri, vnde exequiæ dicuntur. Et huc quoque ſpectat illud Apuleij lib. 8. Metam. Funus verò toto feralem pompam proſequente populo deducitur ad ſepulturam. Et quod ſcribit Calliſtratus Iuriſconſultus in l. 3. ff. in ius vocati. eos ſcilicet qui funus proſequuntur, in ius vocare non oportet. Quamquam id poſtea deſitum eſſe atque è diuerſo pompam pręcedere, & funus ſequi videri poteſt ex D. Hieronymo ad Paulam de dormitione Blęſillæ, vbi ita ſcribit. Ex more parantur exequiæ, & nobilium ordine præeunte aureum pheretro velamen obtenditur, vbi vide ſcholia.

l *Pleriqne flores.*] Id quod oſtendit Virgil. lib. 6. Æneid. ad fi. de Morte Marcelli,

—Manibus date lilia plenis,
Purpureos ſpargam flores, animamq́; nepotis
His ſaltem accumulem donis:—

Quem locum in id expendit Lactantius Grammaticus interpretes Statij in eum locum lib. 6. Thebaidos,

Si pariter virides nati libare dediſſes
Ad tua templa genas.—

m *Nonnulli vnguenta & odores.*] Vide ſuprà eod. lib. 3. cap. 2. verſu 10. & 11.

n *Idq́; noctu & obſcura.*] Virgilius libr. 6. Æneid. de funere Miſeni,

—Et ſubiectam more parentum
Auerſi tenuere facem.—

Vbi Seruius, De fune, ait, vt Varro dicit, vnde & funus dictum. Per noctem autem vrebatur, vnde permanſit vt mortuos faces antecedant. Et iterum lib. 11.

Et de more vetuſto
Funereas rapuere faces, lucet via longo
Ordine flammarum, &c.

Vbi & ipſe Seruius. Quia, inquit, antè per noctem cadauera perfunerabant cum facibus. Et Tacitus lib. 3. poſt princ. de funere Germanici, Dies quo reliquiæ tumulo Auguſti, modò per ſilentium vaſtus, modò ploratibus inquies, plena vrbis itinera, comburentes poſt campum Martis faces.

o *Quod Demetrius Rex.*] Idem dicit Cęlius Rhodiginus li. 17. c. 19. vbi nullum quoque citat authorem.

p *Sepe tamen.*] Cornelius Tacitus lib. 3. ad princ. de funere Germanici. Igitur Tribunorum Centurionúmque humeris cineres portabantur, præcedebant incompta ſigna, verſi faſces, &c. Et paulò poſt, Illic miles cum armis, ſine inſignibus magiſtratus. Et vide Appia. lib. 1. bellorum Ciui. in funere Syllæ.

q *Phaleraſq́; equis detrahant.*] Virgilius libr. 11. de funere Pallantis,

Poſt bellator equus, poſitis inſignibus.

Id eſt, ſine phaleris, vt bene annotat Seruius ibid. Sed & in luctu publico, id nonnunquam fiebat, quod videre licet ex Liuio 1. Decad. lib. 9. ad fin.

r *Enſium Mucrones.*] Virgilius eod. lib. 11. ſtatim poſt ea quę proximè ex eo adduximus,

—Et verſis Arcades armis.

Vbi ipſe Seruius Lugentium, ait, more mucronem haſtæ nō cuſpidem contra terram tenentes, ſcuta etiam inuertentes propter numina illic depicta, ne eorum ſimulacra cadaueris polluerentur aſpectu, vt nonnullis fruſtra placet. Nam lugentium mos eſt prioris habitus immutatio.

s *Et rogum luſtrent.*] Virgilius in illo ipſo libr. de funere Troianorum,

Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mœſtum funeris ignem
Luſtrauere in equis, &c.

Quod & alibi quoque dicitur.

t *Id quod apud Græcos.*] Homerus libr. 23. Iliad. loquens de funere Patrocli.

u *Rogo igitur extructo.*] Hæc vſque ad clauſulam, Illius oculos, ſunt Seruij Varronis authoritate enarrantis illud Virgilij lib. 6. Æneid.

Ferales ante cupreſſos.
Conſtituunt, &c.

x *Illius oculos.*] Plinius libr. 11. cap. 37. Cuius verba citauimus ſuprà initio huius cap. in verbo, Mox decedentis oculos.

y *Apud alios trientem.*] Iuuenalis ſatyr. 3.

—Nec habet quem porrigat ore trientem.

Vbi vide interpretes. Græci autem nummum quempiam quem *δανάκην* vocabant dentibus mortui indebant, vt Charonti porrigeret pro Stygię paludis tranſmiſſione, apud Ariſtophanem in Pſyches fabula. Plutarchum in Collectaneis, & Apuleium Metam. lib. 6. Lucianum in Charonte, & lib. de luctu. Diodorum Siculum circa fin. lib. 2. & Plautum in Truculento.

z *Quod apud Hermonienſes.*] Strabo libr. 8. Rumor eſt, inquit, apud Hermonienſes compendioſum eſſe inferorum deſcenſum, quocirca nullum ibidem mortuis naulum imponunt.

a *Lethe amnis.*] Plinius lib. 5. c. 5.

b *Heraclea pontica.*] Plinius lib. 27. c. 2.

c *Acheruſius ſpecus.*] De quo etiam Pomponius Mela libr. 1. Et Solinus cap. 45. aut aliorum computatione 55. Ammianus Marcellinus libr. 22. Valerius Flaccus lib. Argonauticon 4.

Inde premente noto triſtes Acheruſidos oras
Praterit, &c.

d *Contra Laodiceam os Plutonium.*] Strabo libr. 13. non adeo longe a fine.

e *In quo omne animatum moritur.*] Strabo eodem loco iam citato.

f *Et in Tænaro Laconiæ.*] Strabo li. 8. de Laconia loquens: In ipſo

ctum, & Furiarum templum eſſe ferebatur. [g] Gallis verò mutuam inuicem pecuniam dare, quam apud inferos poſt obitum redderent, in vſu erat. [h] Præfica aſſiſtente, & lamentabili carmine populum rogo circundatum ad complorationes & lachrymas prouocante, populo etiam largis fletibus, & pari comploratione reſpondente. [i] In quo luctu quædam ad miſerationem canebantur carmina, & verſus ad tibiam cum laudibus & lachrymis, pietatem, humanitatémque, & defuncti interitum miſerantes. [k] Eam verò pyram pro dignitate & honoribus, quibus in vita functus erat, & prout ampliſſimos magiſtratus & imperia geſſerat, modò maiorem, modò minorem extruxere. [l] Fuitque lege duodecim tabularum cautum, ne de lignis politis extrueretur: donec per funerũ miniſtros qui [m] pollinctores dicti ſunt, corpus igne ſuppoſito cremabatur. *Pollinctores.* In qua extruenda id ſeruatum eſt, vt præter arida ligna, papyrum quoque, quo facilius crementur, [n] nonnunquam crocum & vinum [o] affatim apponant. *Pyra apud Germanos.* Germanis [p] ſtruem rogi, nec veſte, nec odoribus cumulare licet, ſed ſua cuique arma, & ſuus equus adiicitur rogo. Corpora verò clariſſimorum virorum, niſi ex lectiſſimis lignis certi generis, concremari ſine vllo funeris ſolenni permittitur. [q] Dúmque igne accenſo corpus ardebat, pro dignitate, *Cum corpus arderet.* próque opibus, quibus quiſque potens erat, ita amici, & affines, quique coniunctiſſimi aderant, quæ chara habebant, & præcipui cultus, cum gemitu & queſtu miſerabili, in luctus & grauiſſimi doloris ſignum, ignibus iaciebant. [r] Itaque multi veſtes triumphales, [s] enséſque & balteos, nonnulli

ANNOTATIONES.

ipſo littoris inflexu Tænarus ripa eiecta eſt, propinquáque ſpelunca eſt, per quam Cerberum ab infernis ſuperius reductum ab Hercule ferunt. Apuleius lib.6. Metamor. Lacedæmon Achaiæ nobilis ciuitas non longè ſita eſt, huius conterminam deuiis abditam locis: quære Tænarum, inibi ſpiraculum Ditis, & per portas hiantes monſtrant iter inuium, cuius te limine tranſmeatam ſimul commiſeris, iam canale directe pergis ad ipſam Orci regiam. Ex Poëtis Virgilius lib.4. Georg.

Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis.

Vbi Probus. Tænarus, ait, eſt Laconiæ littus, in quo ſpecus eſt, per quem Hercules exiſtimatur deſcendiſſe ad inferos & Orpheus. & Seruius alter interpres, Tænarus Laconiæ promontorium, vbi inferorum dicitur eſſe deſcenſus. Ouidius lib.10. Meta. poſt princ. de Orpheo loquens:

Ad Styga Tænaria eſt auſus deſcendere porta.

Et Statius lib.2. de eod. loquens:

Hoc, vt fama, loco pallentes deuius vmbras
Trames agit, nigríque Iouis vacua atria ditat
Mortibus. Arcadiæ perhibent ſi vera coloni,
Stridor ibi, & gemitus pœnarum, &c.

Seneca item in Herc. Furente. & Valerius Flaccus lib.1. Argonauticôn. & Palephatus fabuloſarum narrationum lib.1. vbi de Cerbero loquitur. Vide item Lactantium Grammaticum in Statium lib.2. Thebaid. ibique Statium: ſed & adde ſuperioribus in Sicilia iuxta Ætnam ſpeluncam eſſe prægrandem, quæ hiatum ſub terra habeat ad arctum ſpectantem, per quem Plutonem cum curru raptam Proſerpinam ad inferos deduxit, vt author eſt Diodorus Siculus lib.6.c.2. poſt princ. Cicero in 6. in Verrem act. Et aliam quoque ſpeluncam inter Lucrinum & Auernum per quam ad inferos deſcendebatur, vt dicit Seruius enarrans illud Virgilij 6. Æneid.

Infernique lacus, &c.

g *Gallis verò mutuam.*] Valerius Maximus lib.2.c.1. Vetus ille mos Gallorum occurrit quos memoria proditum eſt pecunias mutuas, quæ his apud inferos redderentur, dare, quia perſuaſum habuerunt, animos hominum immortales eſſe. Sed & de his Pomponius Mela lib.3.c.2. Ex his vnum, quæ præcipiunt in vulgus effluit, videlicet vt forent ad bella meliores, æternas eſſe animas, vitámque alteram ad manes. Itaque cum mortuos cremant ac defodiunt, apta viuentibus olim negotiorum ratio, etiam & exactio crediti deferebatur ad inferos.

h *Præfica aſſiſtente.*] Ad Romanos redit, ſed de hoc ſatis dictum eſt ſuprà.

i *In quo luctu quædam ad miſerationem.*] Suetonius in Cæſare, c.84. vbi de funere ipſius Cæſaris. Cantata ſunt quædam ad miſerationem, & inuidiam cædis eius accommodata.

k *Eam verò pyram.*] Virgilius libr.4. Æneid. de morte Didonis,

Sic fata, gradus euaſerat altos.

Vbi Seruius. Aſcenderat, inquit, rogum, qui pro qualitate fortunarum fiebat, vnde in 6.

Congerere arboribus cœlóque educere certant.

Sed & huc quoque ſpectat illud eiuſdem eod. lib. loquentis de funere Miſeni,

Ingentem ſtruxere pyram.

& paulò poſt,

Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit.

Vbi & ipſe Seruius. Quaſi, inquit, pyræ ingentes, quia (vt in 4. diximus) pro qualitate perſonæ pyræ fiebant, ſepulchra etiam vel maiora vel minora fiebant.

l *Fuitque lege duodecim tabularum cautum.*] Verba eius legis ſunt apud Ciceronem libr.2. de legibus, Rogum aſcia ne polito.

m *Pollinctores.*] Nonius Marcellus Plauti & Varronis authoritate, & Fulgentius ad Calcidium de vocum antiquarum interpretatione, eiuſdem Plauti & Apuleij authoritate. Sed quibus adde ipſum Plautũ in prologo Pœnuli. Martialem lib.10. epig.95. & Iulium Firmicum lib.2.c.5. vbi ſic ſcribit, In tertio loco Mercurius cum Saturno ab horoſcopo pariliter conſtitutus pollinctores faciet ac funerarios, mortuorum cadauerum cuſtodes, aut ſepulchrorum ianitores. Et Vlpianus in l. quicunque. §. idem an. ff. de inſt. act. Item Ezechielis c.39.

n *Nonnunquam crocum.*] Scilicet in funere nobiliorum ex Papinio,

Ver arabum, Ciliçúmque fluit, floréſque Sabæi
Coriciaque coma, &c.

Nam Coriciæ comæ crocum ſignificant, quòd in Corico Ciliciæ monte erat laudatiſſimum, vt tradit Plinius lib.21. c.6. Ex quo etiam illud Martialis lib.3. epig.23.

Quod de Coricio quæ venit aura croco.

o *Et vinum.*] Virgilius lib.6. in funere quoque Miſeni,

Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam.

Et Lucianus in libr. de luctu, de funeribus loquens. Aut quid valet, quod merum infunditis?

p *Germanis.*] Hæc vſque ad verſiculum, Dúmque igne, ſunt Cornelij Taciti in lib. de moribus Germanorum.

q *Dúmque igne accenſo.*] Vt ex multis conſtat quæ ſequuntur, atque etiam ex Statio libr.6. Thebaidos, vbi Lycurgus ſacerdos ſceptrum, quo ſacerdotes vtebantur, & infulas ſacerdotales in rogum filij Archimedori iniecit,

At genitor ſceptríque decus, cultúſque tonantis
Iniicit ipſe rogus. ———

r *Itaque multi veſtes triumphales.*] Nam & Virgilius libr.6. Æneid. in funere Miſeni,

Purpureáſque ſuper veſtes velamina nota
Coniiciunt &c.

s *Enſéſque & balteos.*] Virgilius libr.11. Æneid. in funere Pallantis,

arma [t] militaria: mulieres verò, ne ſtudio vincerentur, ornamenta ſua, armillas, zonas, mundúmque muliebrem, vittáſque virginalis comæ: alij retortos cincinnos & torques, ac bullas prætextáſque liberorum flammæ indidere: [u] thuraque, [x] vnguenta, & [y] odores omnium generum, quos [z] lancibus ferebant. Quare multos copia odorum ad pyram exanimatos, & præter infinita odoramenta, in funere [a] Syllæ, ſtatuam iuſtæ magnitudinis ex odoribus abſumptam comperimus. [b] Quæque defuncto chariſſima, & cordi fuiſſe arbitrabantur in vita, quarúmque rerum mirum & efficax ſtudium fuerat, vt [c] ſcuta, [d] gladios, & [e] arma, [f] canes, dilectos [g] equos, [h] luſcinias, auéſque ad eundem rogum trucidatos, vt vnà cum defuncto cremarentur, igni tradebant: [i] plerique verò ſeipſos. [k] Vnde exemplis palam factum nouimus, multos accenſis dominorum rogis, doloris impatientes, vel violentas ſibi manus intuliſſe, aut igni pariter abſumptos eſſe. Quod etiam de canibus, qui charitate dominorum in flammas ſe iniecere memoriæ proditum eſt. Nam [l] Hieronis & Lyſimachi [m] canes, accenſis rogis dominorum, in flammas ſe inieciſſe, & vno incendio arſiſſe tradunt. [n] Qui etiam erat Græcorum & [o] Æthyopum præcipuus mos, vt comas ad rogum diſſecent, corporique & igni imponant [p] boues & pecora,

Odoramenta igni iniecta.

Coma rogo iniecta.

ANNOTATIONES.

Conijciunt igni galeas, enſéſque decoros,
Frenáque, feruentéſque rotas, pars munera nota
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.

t *Arma militaria.*] Quod patet ex eo loco Virgilij nuper citato, atque ex lib. 6. in funere Miſeni,

Decoránque ſuper fulgentibus armis.

Vbi & Donatus expendit. Fortium, inquit, cum ipſis funeribus arma apud veteres conſumebantur.

u *Thuráque.*] Virgilius lib. 6. Æneid. de funere Miſeni,

—— Congeſta cremantur
Thurea dona. ——

x *Vnguenta.*] Vide ſuprà hoc eod. lib. 3. c. 2. verſu 10.

y *Et odores.*] Vide quoque ibi. verſu 11. & quod dicá in ſeq.

z *Quos lancibus ferebant.*] Quod planè indicat illud Propertij de ſuo funere loquentis lib. 2. eleg. 14.

Deſit odoriferis ordo mihi lancibus, adſint
Plebeij paruæ funeris exequiæ.

a *In funere Syllæ.*] Plutarchus in vita illius ad fi. Vbi ſcribit in huius funere tantam à matronis vim odorum oblatam fuiſſe, vt præter eos qui in lecticis decem & ducentis comportabantur, quædam iuſtæ magnitudinis imago formaretur, & thure cinnamomóque ingentis precij lictor formaretur.

b *Quæq́; defuncto chariſſima.*] Vt tradit Donatus enarrans illud Virgilij lib. 6. Æneid.

Decoránque ſuper fulgentibus armis.

Virorum, ait, fortium cum ipſis funeribus arma apud veteres conſumebantur: nec ſolum hæc, ſed & cætera, quæ habuiſſent chariſſima.

c *Vt ſcuta.*]
d *Et arma.*]
e *Gladios.*]
— De his iam diximus in Virgilio ſuprà in verbo, Arma militaria.

f *Canes.*] Seruius enarrans illud lib. 6. Æneid.

Oſſáque lecta cado texit, &c.

Ideo, ait, quia nobiles nunquam ſoli comburebantur, ſed cum dilectis equis, vel canibus, vel famulo. Et vide infrà in verbo, Dilectos equos: & iterum in verbo, Equóſque & canes.

g *Dilectos equos.*] E Seruio vbi ſuprà, & præterea libr. 5. Æneid. in eum locum,

Famulúmne parentis
Eſſe putet.

Vbi ita ſcribit, Conſueuerant priſci, vt quoties Reges moriebantur, cum his dilecti equi, vel ſerui incendebantur. Et de hoc quoque Lucianus in libello de luctu. Et vide etiam in ſeq. & in verbo, Equoſque & canes.

h *Luſcinias.*] Plinius libr. Epiſtolarum 4. epiſt. 2. vbi de funere filij Reguli. Habebat, ait, puer mannulos multos, habebat canes maiores minoreſque, habebat luſcinias, pſittacos, merulas, omnes Regulus circa rogum trucidauit. Mannuli autem ſiue etiam Manni, equi puſilli qui ſunt pueris & adoleſcentibus in delicijs. De quibus Horatius lib. 3. Car. Ode 27.

Se per obliquum ſimilis ſagittæ
Terruit mannos.

Vbi Acron interpretatur mannos, id eſt, burdos. Manni ideò dicti, quòd manſuetudine manum familiarius ſequantur. Porphyrion autem alter interpres. Manni equi dicuntur puſilli, quos vulgo burdos vocant. Et idem Horatius epo. Ode 4.

Et Appiam mannis terit.

Vbi Porphyrius ipſe, Mannos, inquit, equos vulgo burrichos appellant, quos habere nimiarum diuitiarum affluentia eſt. Sed & idem Horatius Epiſtol. lib. 1. epiſt. 7.

Maturè cliens, etiam certus conuiua: iubetur
Rura ſuburbana indictis comes ire Latinis,
Impoſitus mannis, &c.

Et Propertius lib. 4. eleg. 8.

Hæc mea detonſis euecta eſt Cynthia mannis.

Et Martialis lib. 12. epig. 24.

Nuſquam eſt mulio, mannuli taceſbunt.

Et ante hos omnes Lucretius lib. 5. de rerum natura ad fin.

Currit agens mannis ad villam præcipitanter.

i *Plerique verò ſeipſos.*] Nam id aliquando factum fuiſſe memorat Plinius lib. 7. c. 53. paulò ante fi. Sed & D. Hieronymus in Iouinianum libr. 2. tradit Scythas, eos qui à defunctis amarentur viuos infodi cum oſſibus mortuorum.

k *Vnde exemplis.*] Apud Plinium lib. 7. c. 36. vbi de Philotimo, Suetonium in Othone c. 10. & vltim. & Plutarchum in vita eiuſdem, atque etiam Dionem in vita item ipſius. Et ſcribit Xenophon Pædiæ Cyri lib. 7. Mortuo Atradata Suſiorum rege, non ſolùm Panthea eius vxor, ſed & Spadones ſeipſos iugulaſſe.

l *Hieronis.*] Plinius lib. 8. c. 40.

m *Et Lyſimachi.*] Plinius ibi, & præterea Plutarchus in politicis. Iterúmque in lib. de induſtria animalium. & Solinus c. 25. & Ælianus de animalibus lib. 6. cap. 25. vbi & de alijs quoque loquitur, quem & tu vide loquentem de cane Erigones quæ dominæ ſuperſtes eſſe noluit, eiuſdem operis lib. 7. c. 28. & rurſus cap. 40. eiuſdem libr. loquentem de canibus Poli tragœdi & Mantoris & Theodori pſaltes qui in ignes & ſepulchrum dominorum ſe iniecerunt. Et Meliteníem quoque catellum qui vltro ſeipſum in cadaueris domini thecam iniciens pariter cum eo humatione & ſepultura affici voluit, & quod idem ſcribit Ælianus eiuſdem operis libr. 10. cap. 41. loquens de Eupolidis poetæ comici cane nomine Augea, qui poſt mortem domini mœrore ac inædia extabuit. & lib. 11. c. 13. vbi loquitur de quinque canibus Daphnis Syracuſani qui propter domini calamitatem mori voluerunt.

n *Qui etiam erat Græcorum.*] Vt ſuprà de coma probauimus Homeri teſtimonio lib. 23. Iliad.

o *Et Æthyopum.*] Diodorus Siculus libr. 4. c. 1. paulò ante medium.

p *Boues & pecora.*] Ex Homero d. libr. 23. Iliad. in funere Patrocli,

ἐν δὲ πυρῇ ὑπάτῃ, νεκρὸν θέσαν ἀχνύμενοι κῆρ.
πολλὰ δ' ἴφια μῆλα καὶ εἰλίποδας ἕλικας βοῦς

πρόσθε

equóſque,[q] & canes in ignem mittant,[r] vinúmque [s] & oleum fundant.[t] Vtque rege morte ſublato,familiares, & qui cum eo coniunctiſſimè vixerant, charitate principis vim vitæ ſibi ad rogum afferant, vnaque morte intereant. [u] Indorum peruulgata hiſtoria eſt, vt viro defuncto, quæ chariſſima coniunx in vita fuerat, eodem igne abſumatur, vnáque concrenetur. [x] Thracibus & [y] Getis erat iſte mos, vt viro defuncto, præcipuè dilecta coniunx, maximo cultu ornata, ad tumulum duci, & à propinquiore mactari, eodemque tumulo humari debeat. [z] Gallis verò, vt ſerui clientéſque cum dominis patroniſve vnà crementur viuentes, eadémque pyra intereant. [a] Gerri Scythica gens, defuncto rege, in tumulo vbi cadauer odoribus delibutum erat, præcipuam concubinarum, pincernam, coquum, agaſonem, ac miniſtrum, vnà tumulare, equóſque & L. ex miniſtris ad rogum præfocare aſſuerant. [b] Græcis verò vſurpatur, vt imperatore aut duce fato perfunctis, funus efferatur ſolenni pompa, & apparatu regio: [c] captiuíque & milites circa rogum digladientur, [d] ouéſque & boues mactentur. Vtque in omnem formam luctus concedatur, [e] equi virique tondeantur, [f] propugnacula è mœnibus diruantur, [g] templa lapidentur, [h] aræ ſubuertantur, Lares [i] abiiciantur, [k] partus exponantur, cibo abſtineant, ignis extinguatur, [l] atque in pompa funeris, magiſtratus, ſacerdotes, pueri, atque iuuenes cum trophæis, coroniſque, & armis militaribus funus proſequantur. [m] Cœnas quoque ferales apparari, & [n] crateres lacte, [o] vino & ſanguine, [p] necnon mella, & [q] crocum ad rogum inferri ſolita inue-

Indi. *Thraces.* *Galli.* *Gerri.* *Græci in funere ducis aut imperatoris.* *Ad rogum adferri ſolita.*

ANNOTATIONES.

[illegible] πυρῆς.

Et lib. 24. Odyſ. in funere Achillis,

—— πολλὰ δ' ἐπ' αὐτῷ
μῆλα κατεκτάνομεν μάλα πίονα καὶ ἕλικας βοῦς.

Et Virgilio lib. 11. Æneid.

Multa boum circa mactantur corpora morti,
Setigeróſque ſues, raptáſque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes, &c.

q *Equóſque & canes.*] De his ſuprà diximus, quod autem ad Græcos attinet, de quibus hic primatim loquitur, adde illud ipſius Homeri d. lib. 23. paulò poſt ea quæ antea ex eo adduximus,

πίσυρας δ' ἐριαύχενας ἵππους
ἐσσυμένως ἐνέβαλλε πυρῇ μεγάλα στεναχίζων.
ἐννέα τῷ γε ἄνακτι τραπεζῆες κύνες ἦσαν.
καὶ μὲν τῶν ἐνέβαλλε πυρῇ δύο δειροτομήσας.

r *Vinúmque.*] De hoc dictum eſt ſuprà in verbo, Nonnunquam crocum.

s *Et oleum.*] Homerus d. lib. 23. in funere ipſius Patrocli,

ἐν δὲ τίθει μέλιτος, καὶ ἀλείφατος ἀμφιφορῆας.

Et Virgilius lib. 6. in funere Miſeni,

Congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres oliuo.

t *Vtq; rege morte ſublato.*] Intelligit de Æthiopibus, id enim de illis dicit Diodorus Siculus lib. 4. cap. 1. paulò ante medium. Idque etiam facere Tatiros gentem Scythicam diximus ſuprà eodem libr. 3. cap. 2. in fi. Et alios quoque feciſſe conſtat ex his, quos citauimus ſuprà in verbo, Plerique verò ſeipſos.

u *Indorum.*] Cicero lib. 5. Tuſcula. quæſt. Strabo lib. 15. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Philo Iudæus in libr. de Abrahamo. Solinus c. 65. Plutarchus in eo lib. cui titulus eſt. Cum improbitas ſufficiat ad infœlicitatem. Euſebius præparationis Euangelicæ lib. 6. c. 8. & alij quos citauimus in noſtris legibus Connubialibus l. 7. num. 20. incip. ſed vt ad inſtitutum, ex quibus tamen nolui hic prætermittere Propertium id graphichè deſcribentem lib. 3. eleg. 7.

Fœlix Eois lex funeris vna maritis,
Quos Aurora ſuis rubra colorat equis.
Namque vbi mortiferæ iacta eſt fax vltima lecto,
Vxorum fuſis ſtat pia turba comis,
Et certamen habent leti, quæ viua ſequatur
Coniugium, pudor eſt non licuiſſe mori.
Ardent victrices, & flammæ pectora præbent,
Imponúntque ſuis ora peruſta viris.

Et de his vt opinor intelligit Seneca, cùm ſcribit declamationum lib. 2. decla. 2. Quædam ſe maritorum amore rogis ardentibus miſcuerunt.

x *Thracibus.*] Herodotus id tantùm tribuens Thracibus qui ſuprà Creſtoneos incolunt lib. 5. poſt princ. Pomponius Mela lib. 2. c. 2. Solinus c. 15.

y *Et Getis.*] Nuſquam quod meminerim legi tale quid de Getis. Et forte de Catheis loqui voluit, de quibus idem ſcribit Strabo lib. 15. Et Diodorus Siculus qui hos Catheros vocat (niſi & hi alij ſunt) lib. 17. quo res Alexandri Magni deſcribit. Sed his adde & alios qui idem facere conſueuerunt, ſcilicet Erulos ex Procopio libr. 2. de bello Gothorum, & Venedos Germanorum populos ex Vuinefredo Anglo, Bonifacio vocato in epi. ad Eduardum Principem Anglorum.

z *Gallis verò.*] Id Cæſaris lib. 6. belli Gallici, cui aſtipulatur Pomponius Mela lib. 3. c. 2. vbi de his loquens. Erant, ait, qui ſe in rogos ſuorum velut vnà victuri libenter immitterent.

a *Gerri.*] Hæc vſque ad clauſulam, Græci verò, ſunt Herodoti lib. 4.

b *Græcis verò.*] Hoc videre licet apud Homerum in funere Achillis lib. 24. Odyſſ. & Patrocli, lib. 23. Iliad.

c *Captiuique.*] Spartacus ille trecentos ex captiuis Romanos Craſſo vni ex ipſius ducibus, ab ipſis Romanis interempto, mactauit, vt tradit Appianus Alexandrinus bellorum Ciui. lib. 1.

d *Ouéſque & boues.*] De his diximus ſuprà in verbo, Boues & pecora.

e *Equi virique tondeantur.*] Id ſumptum eſt ex Herodoto lib. 9. vbi ob mortem Maſiſtij viri apud Perſas honoratiſſimi, Perſæ ipſi ſeipſos, & equos, & iumenta totonderunt, & alibi etiam diximus.

f *Propugnacula è mœnibus diruantur.*] Hoc feciſſe Alexandrum in funere Hephæſtionis, author eſt Plutarchus in Alexandri vita.

g *Templa lapidentur.*]
h *Aræ ſubuertantur.*]
i *Lares abiiciantur.*]
k *Partus exponantur.*]
De his Suetonius, loquens de morte & funere Germanici in Caligula c. 5.

l *Atque in pompa funeris.*] Herodianus libr. 4. non multo poſt princ. loquens de funere Seueri Imperatoris.

m *Cœnas quoque ferales.*] Iuuenalis ſaty. 5.

Ponitur exigua feralis cœna patella.

Vbi vide interpretes, & Apuleium libr. 4. Floridorum. & Perſius ſaty. 3. hanc vocat cœnam funeris,

Sed cœnam funeris heres
Negliget, iratus quòd rem curtaueris.

Vide interpretes. & Apuleium lib. 4. Floridorum.

n *Et crateres.*] Ex Virgilio lib. 6. Æneid. ſuprà citato in verbo, Et oleum.

o *Vino.*] De hoc etiam vide ſuprà in verbo, Et vinum.

p *Necnon mella.*] Ex Homero lib. 23. Iliad. & Odyſſ. lib. 24. poſt princ. vbi de funere Achillis,

καίεο δ' ἔν τ' ἐσθῆτι θεῶν, καὶ ἀλείφατι πολλῷ
καὶ μέλιτι γλυκερῷ.

q *Crocum.*] Vbi ſuprà in verbo, Nonnunquam crocum.

Galataruin]

Galatæ. Funebris laudatio. Valerius Publicola primus oratione funebri vſus. Ægyptij rege defuncto.

nimus, vt vnà cum defuncto crementur. Fuitque moris [r] Galatarum, vt defuncti familiares & affines, inſcriptas epiſtolas ad rogum conijciant, velut apud inferos mortui illas mox lecturi forent. [s] Funebrémque laudationem, optimates & grandes natu, aut proximi neceſſarij in honore poſiti, de laudibus defuncti habere, ac ſolenni laudatione illius facta dictaque, & totius vitæ curſum, maiorúmque laudes recenſere aſſuerant. Primus enim [t] Valerius Publicola, mortuo Bruto, ſupremas ipſius laudes accurata oratione proſequutus fuit. Inde inſtitutum, vt clarorum virorum in funeribus ſolennis laudatio eſſet. Nam & [u] Appij decemuiri defuncti laudationem ſequutis temporibus plebs æquis auribus audiuit. Et Scipionem in funere ſupremo, vt hominem diuinum, Maximus commedauit. Fuitque in vſu apud [x] Ægyptios, rege defuncto, antequàm iuſta dentur, per ſacerdotem qui proximam tenebat dignitatem, omnem vitæ ſeriem, & ipſius dicta factaque, & an fuerit fortiſſime præliatus, an verò ſegnis & deſes, ex alto ſuggeſtu, in maximo omnium conuentu perlegi & recenſeri: & ſi vitia præualebant, honore funeris priuari, atque inſepultum cadauer abijci. Si verò virtutes præcellerent, omni honore cumulari, vnguentis deliniri, & laudibus celebrari. Reliquos verò cuiuſque ſortis homines, ita laudari, vt ſine vlla opum fortunarúmve mentione, ſolam religionem, iuſtitiam, pietatémque commendarent.

Indi.

Apud Indos verò multa ſecula viguit mos, vt quum moritur quiſpiam, pro foribus domus, magiſtratus cui hoc munus impendebat, anteactam vitam moréſque deſcribat, vt vitia laudéſque innoteſcant omnibus, & palam fiant. Fertúrque Fabius [y] Maximus præ cæteris vnus, qui in funere filij inteſtino dolore affectus, oratione non infracta ad populum ipſius laudes magno ſpiritu diſſeruit.

Laudatio funebris apud Græcos. Orationem funebrem quis primum habuerit apud Græcos. Cineres colligendi mos.

[z] Quod à Græcis ſimile quoddam accepimus, vt defuncti laudes ſolenni oratione & longe petito proœmio proſequantur. Proditúrque primus [a] Pericles fuiſſe, qui carmine & laudibus eos qui in bello Peloponneſiaco pro patria occubuerant, proſequutus fuit. [b] Alij verò Solonem Græcis funebrem orationem primum inueniſſe ferunt. Et [c] quamuis à principio virorum tantum geſta, nec mulieres laudare conſueſſent: quia tamen Camilli tempore collatum aurum, vt ſe populus Romanus à Gallis redimeret, dederunt: cautum fuit, vt in earum funeribus, ſicut in virorum, ſolennis laudatio eſſet. [d] Nono verò die reliquias defuncti & cremati cineres, mater, ſoror & propinqui, affinéſque [e] nigra in veſte & effuſis comis, aut pontifices & ſacerdotes, [f] nonnunquam primores patrum perfuncti honoribus, tunicati & diſcincti, lotis manibus & nudis pedibus, [g] oſſa à cinere ſeparare & colligere, eáque lacte [h] & vino lauare, & deos manes aduocare: Græci [i] vino & vnguento inſpergere ſolebant,

ANNOTATIONES.

r *Galatarum.*] Diodorus Siculus lib.6.c.9.

s *Funebrémque laudationem.*] Plutarchus in vita Fabij Maximi. Nam & Q. Metellus orationem funebrem habuit in ſupremis laudibus L. Metelli patris ſui apud Plinium lib.7. cap 43. Tiberiuſque ac Druſus Auguſtum mortuum laudarunt, ille pro æde Diui Iulij, hic pro roſtris veteribus, vt ſcribit Suetonius in ipſo Auguſto, cap. 100. Idem Tiberius nouem annos natus defunctum patrem pro roſtris quoque laudauit, vt tradit idem Suetonius in eius vita, c.6.

t *Valerius Publicola.*] Dionyſius Halicar. libr.5. Plutarchus in vita ipſius Publicolæ.

u *Appij decemuiri.*] Non hic quidem decemuir, ſed alter ſuperior ex Liuio 1. Decad. lib.2. non multò ante fi. & Dionyſio Halicarnaſſ. libr. 9. Nam Appius & alij Decemuiri fuere poſtea creati, vt eſt apud Liuium 1. Decad. libr.3. & ipſum Diony. Halic. lib.10.

x *Apud Ægyptios.*] Hæc vſque ad clauſulam, Apud Indos, ſunt Diodori Siculi lib.2.c.4.

y *Fertúrque Fabius Maximus.*] Plutarchus in vita illius.

z *Quod a Græcis.*] Dionyſius Halicarn. lib.2.

a *Primus Pericles.*] Plutarchus in vita illius. Et ante illum Thucydides lib.2. belli Peloponneſiaci.

b *Alij vero Solonem.*] Scilicet Anaximenes orator apud Plutarchum in vita Publicolæ.

c *Et quamuis.*] Hæc vſque ad clauſulam, Nono verò die. Liuij ſunt 1. Decad. lib.5. Plutarchi in Camillo, & in lib. de virtutibus mulierum, in princ. At idem Plutarchus in Cæſare ſcribit grandiores natu matronas defunctas laudare morem patrium Romanis fuiſſe, qui in iunioribus obſeruari non ſolebat. Primum autem Cæſarem mortuæ vxoris laudes edidiſſe.

d *Nono vero die.*] Vnde Virgilius lib.5. Æneid.

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, &c.

Vbi Seruius. Eſt, inquit, ſciendum, quia apud maiores vbicumque quis fuiſſet extinctus, ad domum ſuam referebatur, & illic ſeptem reſeruabatur diebus, octauo die incendebatur, nono ſepeliebatur. Vnde, vt ſubdit Horatius.

Nouendiales diſſipare pulueres.

Qui locus eſt in Epodi Ode 17. Vbi Porphyrion, Cineres, ait, reliquiarum vult intelligi nam nouendiale dicitur ſacrificium, quod mortuo fit nono die quàm ſepultus eſt. Addit autem Seruius ludos, qui in mortuorum honorem celebrabantur, nouendiales dici, apud Cornelium Tacitum lib. 5. Cotta Meſſalinus cum celebrarentur natalitia Auguſtæ, nouendialem eam cœnam appellauit, tanquam pernitioſa reipub. De alio nouendiali ſacro videbis infra libr. 5. cap.27.

e *Nigra in veſte.*] Vide ſuprà hoc eodem cap. non longe à principio, in verbo, In veſte pulla.

f *Nonnunquam primores.*] Id ex Suetonio deſumptum eſt in Auguſto, c.100. quo de exequiis eius loquitur. Reliquias, ait, legerunt primores equeſtris ordinis tunicati & diſcincti, pedibuſque nudis: vnde autem Alexander illud accepit, lotis manibus, ignoro.

g *Oſſa a cinere ſeparare.*] Hinc illud Homeri lib.23. Iliad. de funere Patrocli,

κλαίοντες δ' ἑτάροιο ἐνηέος ὀστέα λευκὰ,
ἄλλεγον ἐς χρυσέην φιάλην, καὶ δίπλακα δημόν.

Et lib.24. eiuſdem operis de funere Hectoris,

ὀστέα λευκὰ λέγοντο κασίγνητοί θ' ἕταροί τε.

Et libr.24. Odiſſ. in funere Achillis non adeò longè à princip.

ἠῶθεν δή τοι λέγομεν λευκ' ὀστέ' Ἀχιλλεῦ.

Atque etiam illud Virgilij libr. 6. Æneid. de funere Miſeni,

Oſſáque lecta cado texit Chorinæus aheno.

h *Et vino lauare.*] Supra in verbo, Et vinum.

i *Græci vino & vnguento.*] Nam & Homerus d. lib.24. Odyſſ. paulò ante illud quod ex eo ſupra in verbo, Oſſa a cinere, citauimus,

οἴνῳ ἐν ἀκρήτῳ καὶ ἀλείφατι, &c.

k Et

cúmque odoribus effuſi in lachrymas, in vrna condere, [k] & linteo ventilare. [l] Fuitque ſeruatum apud Indos & Ægyptios, regum funebres tunicas, quò cineres cremati à reliqua fauilla diſtincti iaceant, ex licio, quod igni non abſumitur, conficere, eaſque ad rogum defunctum corpus induere. [m] Quippe in Caryſto lapis naſcebatur, qui velut lana intextus, nullo igne adurebatur. Tunc poſtquam defuncto conclamato & nomine deplorato, ſatis lachrymarum luctuſque fuerat, [n] ipſique ter aqua aſperſi & luſtrati erant: omni munere abſoluto, [o] ſupremum Salue & Vale, tanquã nunquam eos viſuri vltra, conclamabant: & a [p] præfica feralibus officiis iuſtiſque perſolutis, poſt lamenta & conclamationes, [q] ILICET dicebatur, [r] qua voce miſſum populum faciebat. Quique [s] funus proſequuti, quique comites fuerãt, velut ſupremo functi officio, ad proprios lares reuerſi, [t] aqua aſperſi, ignem ſupergradiebantur, hoc ſe piaculo ex funere expiari arbitrati, quod expiationis genus [u] ſuffitionem dixere: cuius rei cauſa ferias ſæpe indixerunt, quæ [x] Denicales dictæ. Græci verò aqua luſtrantur pura, eadémque expurgan-

Tunicæ funebres regũ Indorum & Ægyptiorum.
Licium.
Ilicet.
Luſtratio poſt iuſta funeris abſoluta.
Suffitio.
Denicales feriæ.

ANNOTATIONES.

k *Et linteo ventilare.*] Quid velit hic dicere neſcio, auſimque ſanctè deierare mendum eſſe, & pro ventilare legendum eſſe velare. Nam Homerus in illis duobus locis Iliad. ſuprà citatis docet oſſa Patrocli, & Hectoris de quibus in illis locis loquitur. Confeſtim quam in vrnam ſine phialam fuerunt collecta, velis operta fuiſſe, ſiue velata. Sic enim priore loco,

ἐν κλισίῃσι δὲ θέντες ἑανῷ λιτὶ κάλυψαν.

Poſteriore autem ſic,

πορφυρέοις πέπλοισι καλύψαντες μαλακοῖσιν.

l *Fuitque ſeruatum.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quippe in Caryſto, ſunt Plinij lib. 19 c. 1. ſed quod hic dicitur, ex licio, corrige, ex lino, vt videbis in eo loco Plinij, qui in toto illo cap. ſcribit de lino, generibus, & natura ipſius.

m *Quippe in Caryſto.*] Strabo lib. 10. & Solinus c. 17.

n *Ipſique ter aqua aſperſi & luſtrati.*] Virgilius libr. 6. Æneid. in funere Miſeni,

Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ,
Luſtrauitque viros.

o *Supremum Salue & Vale.*] Nam & Virgilius ad ea quæ ſupra proxime ex eo adduximus confeſtim ſubiungit,

Dixitque nouiſſima verba.

Id eſt, vt dicit Seruius, Ilicet, nam vale dicebatur poſt tumuli peracta ſolennia. Qui & ipſe lib. 2. eiuſdem operis in eum locum,

Sic ô ſic poſitum, &c.

Tradit mortuis dicere ſolitum, Vale, Vale, Vale. Alibi autem eod. lib. enarrans illud,

Iámque vale, & nati ſerua communis amorem.

Vale, ait, de mortuis dicitur. Sed & lib. 5. in eum locum,

Salue ſancte parens.

Salue & Vale ſecundum Varronem in Logiſtoricis ſynonyma ſunt. Vnde his & in ſalutationibus & in execrationibus vtimur. Terentius,

Valeant qui inter nos diſſidium volunt.

Qui locus eſt in Andria. Vbi & ipſe Donatus ſcribẽs, quod diſcedentibus & mortuis, Vale dicitur, & ſubdit Seruius ex ipſo Varrone, Vnde hæc etiam mortuis dicimus, non quòd eis optemus ſalutem, in quibus nulla eſſe poteſt, ſed vt ſignificemus, ita nos digredi, vt oſtendamus illos nunquam in noſtram communionem eſſe venturos, ſed & rurſus addit, Diſtingue etiam, nam quo tempore ſepeliũt, dixit ſalue & vale. Quo etiam reſpicit illud ipſius Virgilij lib. 3. Æneid. de funere Polydori,

Animámque ſepulchro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.

Nam vt ibi dicit Seruius, Dicebant vale: nos te omnes ordine quo natura permiſerit, cuncti ſequemur. Et illud libr. 11. Æneid.

—— Salue æternum mihi maxime Palla
Æternumque vale. &c.

Vbi & idem Seruius ex Varrone repetit, qui ſcripſerat d. lib. 5. Sed & huc alludit illud Ouidij lib. 10. Metam.

Iamque iterum moriens, non eſt de coniuge quicquam
Queſta ſuo, quid enim niſi ſe quereretur amatam,
Supremúmque vale, quod iam vix auribus ille
Acciperet, dixit.

Illúdque etiam Catulli epig. 816.

Accipe, fraterno multum manantia fletu,
Atque in perpetuum frater aue, atque vale.

In quo notandum, quòd aue poſuit pro ſalue, fortè metri cauſa. Ex Græcis autem Artemidorus Daldianus libr. 1. *ὀνειροκριτικῶν.* cap. *περὶ τοῦ ἔῤῥωσο καὶ ὑγίαινε*, quod ex eius lib. vlt. *ἔῤῥωσο δὲ καὶ ὑγίαινε, οὔτε λέγειν, οὔτε ἀκούειν ἀγαθόν, οὐ γὰρ προσιόντες ἀλλήλοις, οὐδὲ μέλλοντές τι πράξειν, ταῦτα λέγουσιν ἄνθρωποι, ἀλλὰ ἀπαλλαττόμενοι ἀλλήλων, καὶ πρὸς ὕπνον τρεπόμενοι. διὸ καὶ κοινωνίας διαλύει, καὶ τοὺς νοσοῦντας ἀναιρεῖ.* Quorum hic ſenſus eſt: Vale autem & ſalue, neque dicere, neque audire bonum, non enim ſe inuicem accedentes, neque quicquam facturi, hæc dicunt homines, ſed ab inuicem diſcedentes, & ad ſomnum ſe conuertentes. Quare & nuptias & ſocietates dirimunt, & ægrotantes perimunt.

p *Et a præfica.*] Hæc ſunt Seruij lib. 6. Æneid. in eum locum Virgilij de funere Miſeni loquentis:

Et ferales ante cupreſſos,
Conſtituunt.

Corona populi circunſtantium tandem ſtabat reſpondens fletibus præficæ, quamdiu conſumpto cadauere & collectis cineribus dicebat nouiſſimum verbum, Ilicet, quod ire licet ſignificat. Vnde & illud,

Dixitque nouiſſima verba.

Quod eſt eiuſdem libr. 6. vbi & ipſe Seruius idem propè dixit.

q *Ilicet.*] Vide ſuprà in verbo, Supremum ſalue & vale.

r *Qua voce.*] Sæpe eam vocem vſurpauit Terentius cum finem rei ſignificare vellet, proinde abire licere, re omnino peracta. Vt in Eunucho,

Actum eſt, ilicet.

& in Phormione,

Hoc mihi eſt, ilicet.
Quid conterimus operam fruſtra? quin abeam?

Vbi Donatus Ilicet, inquit, ſemper finem rei ſignificat. Sed & idem in Andriam enarrans eum locum,

Quid ego audio? actum eſt.

In ſumma, ait, rerum deſperatione ponitur, actum eſt, ilicet.

s *Quique funus proſequuti.*] Feſtus Pompeius lib. 1. non multò poſt princ. Funus, inquit, proſequuti redeuntes ignem ſupergrediebantur aqua aſperſi, quod purgationis genus ſuffitionem vocabant.

t *Aqua aſperſi.*] Ex quo etiam illud Virgilij libr. 6. poſt peractum funus Miſeni.

Idem ter ſocios pura circumtulit vnda
Spargens rore leui.

u *Suffitionem dixere.*] Feſtus vbi ſuprà in verbo, Quique funus. & de ea ſuffitione Columella lib. 1. c. 6. & lib. 12. cap. 50. Plinius lib. 25. c. 2. & nonnihil etiam diximus in Commentariis Nobilitatis c. 31. nu. 289.

x *Denicales dictæ.*] Feſtus Pompeius lib. 4. Denicales, inquit, feriæ dicebantur cùm hominis mortui cauſa familia purgabatur. Græci *νέκυν* mortuum dicunt. De his autem Cicero in hac ſignificatione libr. 2. de legibus. Nec verò tam Denicales, quæ à nece appellatæ ſunt, quia reſidunt mortui

quia

Viſcerationes & ludi funebres. *Emere ad pollinctum.* *Pollinctura.* *Silicernium.* *Athenienſes.* *Argiui.* *Ludorum funebrium apparatus.*

tur, in qua torrem ex altari extinxiſſent prius. [y] Scythæ poſt funus amicos excipientes, epulum præbebant cadauer comitantibus. Peracto igitur funere, vbi à luctu quieuit animus, [z] viſcerationem & ludos [a] funebres, plerumque [b] gladiatorios, muneraque, Græcis [c] Gymnica certamina & equeſtria in defuncti memoriam populo dari ſeruatum eſt: nonnunquam nauium curſus, & naumachiam. In qua viſceratione fuit inſtitutum, vt omnia carius venirent: quare ad pollinctum [d] emere, ſermo percrebuit. [e] Fertúrque Numæ edictum, ne piſces qui ſquamoſi non eſſent, ad pollinctum emere fas foret: ſcilicet ne nimis magno in funeralibus cœnis mercarentur obſonia: quam cœnam pollincturam dixere: In qua, etſi nihil deeſſet, omniáque affatim ſuppeterent, lætari tamen minimè decebat. Fuitque inſtitutum, vt per vini cibique lenimen, defuncti deſiderium leuaretur. Præter quam erat [f] cœna exequialis, quæ ſenibus & his qui multùm ætate proceſſerant, dabatur: in qua pranſi, diſcedentes poſt ſupremum officium, alter alteri vale dicebat: [g] quam Silicernium vocant. Athenis [h] per funeris præfectos epulum apud defuncti maximè neceſſarium dari conſueuit. [i] Argiuorum verò inſtitutum fuit, vt defuncti affines, ſtatim ab exceſſu Apollini ſacrificent, & trigeſimo pòſt die Mercurio, Apolliníſque ſacerdoti hordeum dent, ignémque extinguant, & rurſus accendant, carnéſque victimarum percoquant, quibus poſtea veſcuntur. [k] Eos quidem ludos apparatu magnifico, [l] continuis I X. diebus, in hiſque gladiatorum paria, qui venalem ſanguinem habebant, Romani exhibuere: [m] ad quos intromitti matronas nefas habitum. Idéque adeo vſu & moribus interdictum fuit, vt [n] P. Sempronius vxori,

ANNOTATIONES.

quàm cæterorum, &c. Columella lib. 2. c. 21. & vlt. & Gellius libr. 16. cap. 4. vbi etiam in nonnullis codicibus legitur Vindemicales.

y *Scythæ.*] Herodotus libr. 4. Alios autem Scythas (à regibus ſub.) cùm deceſſerunt, proximi quique in plauſtris collocatos ad amicos circumferunt. Eos ſinguli amicorum excipientes, epulum cadauer comitantibus præbent, tam propinquis, quam cæteris.

z *Viſcerationem.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. Populo viſceratio data à Marco Flauio in funere matris. & 4. Decad. lib. 9. P. Licinij funeris cauſa viſceratio data eſt, & 5. Decad. libr. 1. in fi. vt videbis infra in verbo, Plerumque gladiatorios. Dionyſius Halicar. libr. 5. Plinius de viris illuſtribus c. 32. Mortuo huic tantum æris populi liberalitate congeſtum, vt inde filius viſcerationem & epulas publicè daret. Sed & de viſceratione loquitur Cicero lib. 2. Officiorum. Tertullianus in lib. aduerſus Iudæos & Gentiles. Iuriſconſultus in ff. de leg. 5. Quid autem eſſet viſceratio videbis infrà libr. 5. c. 7. poſt princ.

a *Et ludos funebres.*] Liuius d. 4. Decad. lib. 9. vbi ad ea quæ ex illo proximè adduximus ſubiungit, Et ludi funebres per triduum facti, & eiuſdem Decad. lib. 1. ad fi. Ludi funebres eo anno per quatriduum in foro matris M. Valerij Leuini cauſa à P. & M. filiis eius facti. & 3. Decad. lib. 8. Poſtquam locutus eſt de munere gladiatorio quod Scipio cauſa mortis patris & patrui edidit, non multò poſt ſubdit, Huic gladiatorum ſpectaculo ludi funebres additi. & vide verſ. ſeq.

b *Plerumque gladiatorios.*] Liuius d. 4. Decad. lib. 1. & 9. quibus locis ſuprà citauimus, & præterea 5. Decad. libr. 1. in fi. Munera gladiatorũ eo anno aliquot parua alia data, vnum ante cætera inſigne fuit T. Flaminij quod mortis cauſa patris ſui cũ viſceratione & ludis ſcenicis dedit quatriduum. Et L. Florus epitome Liuij lib. 16. D. Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus, quod & ipſum tradit Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. vbi de Claudio Pulchro. Apud Suetonium in Tiberio, c. 37. cum Potentina plebe funus cuiuſdam primipilaris non prius ex foro miſiſſet, quàm extorta pecunia per vim hæredibus ad gladiatorium munus eam grauiſſimè puniuit, veluti id munus gratuitum foret, non neceſſarium.

c *Græcis Gymnica certamina.*] Vide Plutarchum in Theſeo, paulò poſt princ.

d *Ad pollinctum emere.*] Legendum Polluctum emerent ex Plinio quo loco ſtatim citabimus, & Macrobio libr. 3. Saturn. cap. 16. à polluceo verbo quod ad ſacra pertinet apud Catonem de re Ruſtica, cap. 132. Ioui dapali culignam vini quantumuis polluceto, & ſæpe aliàs eod. cap. Plautus in Stycho,

Hac veniſſe mihi iam eſt opus, quantum poteſt

Vt decumam partem ex voto Herculi polluceam.

Hincque pollucibilis cœna pro lauta, ſplendida, opipara, Macrobio lib. 3. cap. 17. Vide Budæum alicubi. Et obſonare pollucibiliter Plauto in Moſtellaria.

e *Fertúrque Numæ edictum.*] Plinius authoritate Caſſij Heminæ libr. 32. c. 2. Numa conſtituit piſces qui ſquamoſi non eſſent, niſi pollucerent patrimonia, commentus, vt conuiuia publica & priuata, cœnáque ad puluinaria facilius compararentur, ni qui ad polluctum emerent, precio minus parcerent, eáque præmercarentur.

f *Cœna exequialis.*] Vide ſuprà in verbo, Cœnas quoque ferales, vbi de cœna ferali ex Iuuenali loquimur.

g *Quam Silicernium vocant.*] Varro in Meleagro apud Nonium Marcellum, funus exequuti, laute ad ſepulchrum antiquo more ſilicernium confecimus. Id eſt conuiuium in quo pranſi diſcedentes dicimus aliis alij, Vale. Nam vt dicit ipſe Marcellus, Silicernium eſt propriè conuiuium funebre quod ſenibus exhibetur. Feſtus autem Pompeius libr. 17. dicit id fuiſſe genus farciminis, quo familia in luctu à fletu purgatur, ita dictum, quia cuius nomine ea res inſtituebatur, is iam ſilicem, aut vt alij legunt, ſilentium cerneret. Citátque illud Cæcilij. Credidit Silicernium me eius eſſe. At Donatus enarrans illud Terentij in Adelphis,

I ſanè, ego te exercebo hodie,
Vt dignus es, Silicernium.

Eſt, inquit, Silicernium cœna quæ infertur Diis Manibus, quòd eam ſilentes cernant vmbræ. Id eſt vmbræ poſſideãt, vel quòd qui hæc inferant, cernant, neque deguſtent. Nam de his quæ libantur inferis, quiſquis comederit aut biberit funeſtatur. Aut erit Silicernium ſenex qui iam iamque ſilentibus vmbriſque cernendus ſit. Fulgentius in vocum antiquarum interpretatione ad Calcidium. Silicernios dici voluerunt ſenes iam incuruos, quaſi iam ſepulchrorũ ſuorum ſilices aſpicientes. Vnde & Cincius Alimetus in hiſtoria de Gorgia Leontino ſcribit. Qui dum iam ſilicernius ſui finem temporis expectaret, ſi mori non potuit, tamen infirmitatibus exultat.

h *Athenis per funeris præfectos.*] Vide Pollucem.

i *Argiuorum verò.*] Plutarchus probl. ca 37.

k *Eos quidem ludos.*] Ad Romanos redit.

l *Continuis I X. diebus.*] At id tempus non ſemper idem fuit, vt patet ex his quæ ſuprà diximus in verbo, Denicales dictæ.

m *Ad quos intromitti matronas.*] Id quod dicit propter exemplum ſequens, & vide quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubialibus l. 16 nu. 37. incip. Et ob hæc.

n *P. Sempronius.*] Valerius Maximus lib. 6. c. 3. Plutarchus probl. c. 13.

o *Plerum*

quòd ludis funebribus interfuiſſet, repudium dederit. Domi quoque, & in loco celebri, defuncti imagines in memoriam poſteritatis, plerunque [o] cereas, aut marmoreas, vel æneas columnas [p] quoque cum trophæis & titulis, ac magnificentiſſimis decretis, publico conſilio erigere, & res geſtas monumentis inſcalpere leuandi deſiderij cauſa antiquo more ſeruatum eſt. [q] Quas etiam iniuria cæſis ciuibus ſempiterno æuo duraturas, publico decreto erexerunt, vt gratiam bene meritis ferrent. [r] Apud Lacedæmonios, his qui in re militari facinora geſſerãt fortia, ſtatuas & columnas pariter cum elogijs poſt obitum dedere. Rege verò defuncto, ipſius ſimulachrum, ita vt viuus appareret, in toro purpura & auro inſtrato effinxere. [s] Tempus verò luctus, vt erat à Numa conſtitutum, poſteri ſeruauere: qui puerum trimo minorem, nec lugeri, nec plangi voluit. Id quod in Thera vna ex Cycladibus ſeruatum legimus: in qua pueri citra ſeptennium, aut homines vltra quinquageſimum annum indefleti fuere: quòd illi rapti immaturo funere, vix primum vitæ lumen attigiſſent, iſti autẽ ſatis diu vixiſſent. [t] Neque vltra menſes decem, filios parentum, aut vxores virorum mortem deflere ſtatuit. Quod [u] lugendi tempus, patri & filio, æquè fratri & ſorori commune eſſe voluit. [x] vltra verò non licuit, ne luctu infeſſo, & lachrymis nunquam deſinentibus domus & familia funeſtarentur: itaque poſt annum parentes filiorum, & fratres ſororum funera deflere vetuit: ab eo enim tempore lamentis parcere iuſſum eſt. [y] Tametſi nullum lugendi tempus viris legitimum fuiſſe nonnulli credant, annúmque fœminis tantum præfinitum ad deplorandum: maſculis non item, intra quem alteri nubere non licebat; & concepto needum edito partu, vetabantur. [z] Marcus tamen Antoninus philoſophus, ne vltra quinque dies lugerent Romani filium ſibi morte ſublatum, ſummæ ſpei adoleſcentem, edicto inhibuit. Quintus [a] verò Maximus filio conſulari, & Lucius Paulus duobus paucis diebus amiſſis, & Marcus [c] Cato, mortuo prætore deſignato filio, non luxerunt. Marcus [d] quoque Bibulus conſul, quum toto conſulatu domi delituiſſet, quo die de obitu duorum filiorum certior fuit, in ſenatum venit, & munus conſulare obiuit. [e] Quod de Anaxagora & [f] Xenophonte traditur, [g] & Aſinio Pollione, qui

Imagines & columnæ in memoriã defunct. erectæ.

Lacedæmonij.

Tempus luctus, & qua ætate defuncti indefleti erant, aut contrà.

Qui nõ luxerint filios vita defunctos.

ANNOTATIONES.

o *Plerunque cereas.*] Ad quod alludens Laodomia ad Proteſilaum apud Ouidium,

Quæ referat vultus eſt mihi cera tuos, &c.

p *Columnas quoque.*] Suetonius in Galba, cap. 23. eodẽ itaque vlt. Senatus vt primum licitum fuit, ſtatuam ei decreuerat roſtratæ columnæ ſuperſtantem in parte fori qua trucidatus eſt. Sed & Plin. lib. 34. cap. 5. ſcribit Caio Meuio qui priſcos Latinos deuicerat ſtatuam ſupra columnam fuiſſe dicatam. Trebellius Pollio in vita Claudij Secundi refert ipſi Claudio totius orbis iudicio poſitã fuiſſe columnam palmatam, ſtatuam ſuperfixam librarum argenti mille quingentarum.

q *Quas etiam iniuria.*] Vide vbi de Socrate, Milciade, &c. Ex Cicerone Philipp. 9. videre eſt ſtatuæ honorem fuiſſe decretũ his qui in legatione cæſi eſſent. Cúmque Lar Tolumnius Rex Vientum, quatuor legatos populi Rom. Fidenis interemiſſet, ſtatuas illis in roſtris fuiſſe poſitas. Eundemque honorem præſtitum iis, qui ob rempub. obiiſſent, vti Cn. Octauio Laodiceæ in Gymnaſio à quodam Leptine interfecto, & Tullo Clinio, & L. Roſcio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui vt modo dictum eſt, a Vientum Rege cæſi fuiſſent.

r *Apud Lacedæmonios.*] Ælianus variæ hiſtoriæ lib. 6.

s *Tempus vero luctus.*] Plutarchus in vita ipſius Numæ. Sed & is in conſolatoria ad vxorem in fin. ſcribit leges vetare infantes lugere.

t *Neque vltra menſes decem.*] De Numa intelligit ex Plutarcho vbi ſuprà. Aliquando tamen ſcilicet poſt Cannenſem cladem cenſuit Senatus ne fœminæ vltra 30. dies in luctu eſſent. Vt ſcribit Liuius 3. Decad. lib. 2. Valer. Maxi. lib. 1. cap 1.

u *Quod lugendi tempus.*] Ibid. Sed hos non neceſſario lugendos eſſe ſcribitur in l. parentes. ff. de his qui not. infa.

x *Vltra vero non licuit.*] Id quoque ex legibus Numæ, vt tradit Plutarchus vbi ſuprà.

y *Tametſi nullum.*] Seneca ad Lucilium epiſt. 64. & vide infra in verbo, Sed nec vxores.

z *Marcus tamen Antoninus.*] Iulius Capitolinus in vita illius.

a *Quintus verò Maximus.*] Plutarchus in vita illius. Sed & Cicero de hoc & duobus ſeq. epiſt. famil. lib. 4. epiſt 6. ad Seruium Sulpitium loquens de morte Tulliæ filiæ ſuæ. Sed opprimor, inquit, interdum, & vix reſiſto dolori, quòd ea ſolatia me deficiunt, quæ cæteris quorum mihi exempla propono ſimili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus qui filium conſularem clarum viru & magnis rebus geſtis amiſit, & L. Paulus qui duos ſeptem diebus, & Marcus Cato, qui ſummo ingenio, ſumma virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, vt eos tum ipſorum dignitas conſolaretur, quam ex repub. conſolarentur. & cætera quæ ſequuntur.

b *Et Lucius Paulus.*] Imo Paulus Aemylius illius filius ex Plutarcho in vita illius. Verùm hunc defendit Cicero citatus in præcedenti loco. Et de hoc quoque Seneca in libro de Conſolatione ad Martiam.

c *Marcus Cato.*] Scilicet Cenſorius ex Plutarcho in vita illius.

d *Marcus quoque Bibulus.*] Seneca in d. lib. de Conſolatione. Bibulus, inquit, qui toto honoris ſui anno ob inuidiam collegæ (is erat Iulius Cæſar) domi latuerat, poſtero die quàm geminum filiorum funus renunciatum eſt, proceſſit ad ſolita in publicum officia.

e *Quod de Anaxagora.*] Laërtius in vita illius. Aelianus de varia hiſtoria lib. 3. vbi & idem de Antigono Secundo ſcribit.

f *Et Xenophonte.*] Laërtius & Aelianus vbi ſuprà, & prætérea Laërtius in vita ipſius Xenophontis. Et de eo intelligit Seneca ſcribens de Conſolatione ad Martiam. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem, qui in ipſo ſacrificio nunciata filij morte tibicinem tantùm tacere iuſſit, & coronam capite detraxit, cætera ritè perfecit.

g *Et Aſinio Pollione.*] Hic puto mendum eſſe in verbo luxit, eiuſque loco ſubſtituendum vixit, aut aliud ſimile, neq; enim aliter conueniret præcedentibus neque ſequentibus, & quod id certu facit, Seneca in lib. 4. Declamationum poſt princip. hæc de illo ſcripſit. Memini intra quartum diem, quam Herinum filium amiſerat, declamare eum nobis, ſed tanto vehementius quam nunquam, vt appareret hominum naturã contumacem cùm fortuna ſua rixari: nec quicquam ex ordine remiſit vitæ ſolito. Itaque cum mortuo in Syria Cæſare, per codicillos queſtus eſſet diuus Auguſtus, vt erat illi mos, illi clementiſſimo viro non ciuiliter tantùm, ſed etiam familiariter, quod in tam magno & recenti luctu ſuo homo chariſſimus ſibi pleno conuiuio cœnaſſet, reſcripſit Pollio, eo die cœnam quo Herinum meum amiſi. Superioribus autem adde Demoſthenem, qui

Periclis luctus de filio. Lucius tẽpore ornatus omnis abjiciebatur. Picea & cupreſſus arbores ferales.

quo die filium amiſit, in conuiuio luxit. [h] Contrà Pericles, quum animo infracto ſemper fuiſſet, amiſſo Paralo filio, magnitudine doloris victus, lachrymas vberes dedit, & eiulatus nunquam deſinentes. [i] Filios vero minores decennio, tot menſibus quot annis vixiſſent, à parẽtibus lugeri ſtatuit. [k] Sed nec vxores à viris, nec ſponſas lugeri fas putauit. Tempore verò luctus, matronæ purpuram aurúmque deponunt, [l] atraſque veſtes induunt, & in pellibus degunt: nec illa reſumere, donec eluxerunt, licet. Viri autem ſenatorij laticlauum & annulos aureos exuentes, [m] pullas veſtes ſumunt, [n] barbam capillumque ſummittunt. [o] Piceas quoque [p] & cupreſſos, veluti ferales arbores, & Diti [q] ſacras,

ANNOTATIONES.

ſeptimo die poſt filiæ mortem proceſſit corona & ſplendida veſte ad ſacra quæ Dijs fiebant ob mortem Philippi Macedonis, ob quod reprehenſus ab Æſchine veluti duritiem & odium filiorum accuſans. Contra verò a Plutarcho id recenſente in eius vita laudatus. Et Tynnichum Lacedæmonium qui Thraſybuli filij ſui mortem fortiter tulit, in quem vt ſcribit idem Plutarchus in Apophthegm. Laconicis huiuſmodi epigramma ſcriptum fuiſſe tradit, quod Raphael ita in Latinum conuertit,

Exanimis Pitanen clypeo Thraſybulus in acri,
Confoſſus ſeptem vulneribus redijt.
Paſſus ab Argiuis, quæ tergo nulla gerebat.
Tynnichus hunc igni cum daret, hæc loquitur.
Flere decet timidos, oculis te nate ſepulchro
Condo meum ſiccis ac Lacedæmonium.

Ex his autem quæ dicta ſunt, oſtenditur verum eſſe, quod Seneca ſcripſit lib. 6. epiſt. ad Lucillum epiſt. omnium 93. Innumerabilia exempla ſunt eorum, qui liberos iuuenes ſine lachrymis extulerunt. Qui in Senatum, aut in aliquod officium a rogo redierunt, & ſtatim aliud egerunt.

h *Contra vero Pericles.*] Plutarchus in vita illius ad finem. Aliter autem Ælianus lib. 9. variæ hiſtoriæ, nempe quòd cum graſſante peſtilentia liberos amiſiſſet, fortiſſimè tulit. Sed adde quod & Solon ille ex ſeptem ſapientibus viris filium ſuum defunctum luxit: cumque a quopiam ei diceretur, Nihil proficis, reſpondit, At propter idipſum lachrimor, quia nihil proficio, vt ſcribit Laertius in vita illius ad fin. Sed & de eo illud tradit Plutarchus in vita ipſius, Hermippi authoritate, quod cum ipſe ad Thaletem in Miletum veniſſet, admiratuſque fuiſſet, quòd ille nuptias & liberorum procreationem penitus contempſiſſet, Thales autem tunc quidem tacuiſſet, ſed paucis diebus interpoſitis, peregrinum quendam ſubornaſſet, qui ſe Athenis nuper decimo poſt diſceſſum die adueniſſe diceret, qui rogatus à Solone, num quid noui Athenis eſſet (vt doctus erat) nihil aliud reſpondiſſet, niſi quòd adoleſcentis cuiuſpiam funus efferretur, ac ciuitas tota conſecuta eſſet, quòd eius pater in virtute & exiſtimatione primas inter ciues obtineret, quem tunc iam diu ab vrbe abfuiſſe dicerent. Væ illi miſero, Solonem dixiſſe. Sed quomodo ille vocabatur? Audiui, inquit, nomen, ſed memoria excidit, niſi quòd ob eius iuſtitiam ac ſapientiam omnibus in ore eſſet. Poſtremò iam turbato animo ac ſollicito, ipſum peregrino nomen ſubieciſſe, contendiſſeq́; ab eo num illi ciui Soloni nomen eſſet. Annuente autem homine, cæpiſſe Solonem caput cædere, atque alia facere & dicere, quæ ab hominibus afflictis fieri ſolent. Tum Thaletem ridentem his hominem dictis aggreſſum eſſe; Hæc me, ô Solon, à nuptiis & procreandis liberis dehortantur, quæ te hominem fortiſſimum infringunt. Hæc ille. Miror autem eam rem excidiſſe Laërtio in vtriuſque deſcriptione vitæ.

i *Filios verò minores.*] Idq́ue Numæ Pompilij eſt, apud Plutarchum in vita illius.

k *Sed nec vxores.*] Ibid. Sed & id noſtris legibus receptum eſt l. vxores à viris. ff. de his qui nota. infam.

l *Atraſq́; veſtes.*] De hoc ſuprà dictum eſt in verbo, In veſte pulla.

m *Pullas Veſtes.*] Vide ſuprà in verbo, In veſte pulla.

n *Barbam capillumq́; ſummittunt.*] Vide Varronem citatum in dict. verbo, In veſte pulla.

o *Piceas quoque.*] Plinius lib. 16. cap. 10. Hinc illud Virgilij lib. 6. Aeneid. Miſeni funus deſcribentis:

Procumbunt piceæ, &c.

Vbi Seruius dicit has ad funus pertinere.

p *Et cupreſſos.*] Plinius lib. 16. cap. 31. Vnde etiam illud Virgilij eod. loco,

Ingentem ſtruxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt. ———

Vbi Seruius eius rationem reddit, quam & nos alibi adduximus. Illúdque ipſius Virgilij lib. 3. Aeneid. de funere Polydori,

Aggeritur tumulo tellus, ſtant Manibus aræ
Cæruleis mæſtæ vittis, atraq́; cupreſſo.

Vbi & ipſe Seruius interpretatur, atra, id eſt, nigra, funeſta: nam inferis conſecrata eſt, quæ cæſa nunquam reuireſcit. Moris autem Romani fuerat ramum cupreſſi ante domum funeſtam poni, ne quiſquam Pontifex per ignorantiam pollueretur ingreſſus. Illud item Ouidij idem Epitheton illis tribuentis lib. 3. Triſt. eleg. 13.

Funeris ara mihi ferali cincta cupreſſo.

Et Horatij Epod. Ode 5.

Iubet ſepulchris caprificos erutas,
Iubet cupreſſos funebres, &c.

Et lib. 2. Car. Ode 14.

Neque harum quas colis arborum
Te præter inuiſas cupreſſos,
Vlla breuem dominum ſequetur.

Inuiſas (inquit Acron) id eſt, rogis & luctibus conſecratas. Et vt dicit Porphyrion: quia funeribus cupreſſus adhibetur. Illud item Statij lib. 4. Thebaidos,

———*Superat tamen ager in aruis*
Pineus hunc iuxta cumulo minor ara profundo,
Erigitur Cereri, frondes atque omne cupreſſus
Intexit plorata latus, &c.

Et ipſe Seruius enarrans illud Virgilij lib. 2. Aeneid.

Iuxtaq́; antiqua cupreſſus.———

Cupreſſum, ait, arborem funebrem bene ante templum Deæ lugentis eſſe confirmat. Et illud lib. 4. Aeneid.

Et fronde coronat Funerea.

Id eſt, cupreſſu, inquit, nã & ſuperiora ligna ad funus pertinent. Húcque pertinet fabula Cypariſſi filij Thelephi in cupreſſum arborem luctibus aptam conuerſi. De qua Seruius enarrans illud Virgilij lib. 3. Aeneid.

——*Quales cum vertice celſo*
Aeriæ quercus, aut coniferæ Cypariſſi
Conſtiterant.

Et paulò poſt ipſe Seruius tradit hanc arborem Proſerpinæ dicatam propter luctus morientium, de quo & tu vide quæ dicam infra lib. 4. cap. 17. Quare autem hæc arbor ſit, & dicatur luctuoſa, diſces ex Probo Virgilij interprete lib. 2. Georg. in eum locum,

Nec ſalui loto q́;, nec Idæis Cypariſſis.

Vide etiam num. ſeq.

q *Diti ſacras.*] Plin. lib. 16. c. 33. Et Feſtus Pompeius lib. 3. Cuius hæc verba ſunt: Cupreſſi mortuorum domibus ponebantur. Ideo, quia huius generis arbor exciſa non renaſcitur, ſicut ex mortuo iam nihil eſt ſperandum: quam & ob cauſam in tutela Ditis patris eſſe putatur. Aliam tamen rationem, quare ante domum funeſtam poneretur, adiunt. Seruius in lib. 3. Aeneid. in eum locum ſupra citatum,

Atráque cupreſſo, &c.

r *Patri*

in lugubri domo [r] patriciorum, amiſſis fratribus, liberis & propinquis, apponere mos erat. [s] Græcis verò funeſti, & qui exequias duxiſſent, vt lapide leſbio extructas domos incolant, quòd ſubtriſti eſſet aſpectu. [t] Athenienſibus Solon flebiles lamentationes, & cætera dolorem teſtantia, velut inania, & nihil vitæ proficientia, ſuſtulit. [u] Lycurgus verò Lacedæmoniis vndecim dierum ſpatio luctum terminauit. [x] Quod à Thracibus & [y] Maſſilienſibus vſurpatum legimus: qui quotidianas lachrymas & funeſta omnia, ac ſordes lugubres in funere inhibuere: [z] Luctus autem & mœror patrius intra lugendi tempora ob plurimas minuitur cauſas: vt ſi liberi naſcerentur, ſi pater aut filius, frater aut vir, ab hoſtibus capti reuertiſſent: aut cum propior affinis, quàm qui lugeretur, domi natus foret: vel ſi puella dabatur nuptui. [a] Publicus verò, ſi luſtrum fieret, [b] aut vota ſoluerentur, [c] vel ſacra Cereris inſtarent. His enim caſibus domum aut familiam in ſqualore & ſordibus eſſe non decebat. Hoc quoque notare contentus ſum, neque [d] puerum minorem ſeptennio, priuſquam omnes geniti dentes forent: [e] neque fulmine ictos, qui vita functi eſſent, rogis imponere, [f] aut corpora cremare: neque hominem vita ſublatum, feriis publicis efferre licuiſſe. [g] Quódque quoties plura cadauera & aceruata corpora vrerent, aut incendi curarent, ſolitos eſſe funerum miniſtros, denis virorum corporibus ſingula muliebria aducere, vt vnius adiumento cætera facilius deflagrarent.

Græci.
Athenienſes.
Lacedæmonij.
Thraces.
Maſſilienſes.
Luctus patrij minuendi cauſæ.
Publici.
Notandum hoc.

ANNOTATIONES.

r *Patriciorum.*] Lucanus lib. 3.

Et non plebeios luctus teſtata cupreſſus.

Ex quo id annotat Lactantius Placidus Statij interpres lib. 4. Thebaidos. Seruius autem tum lib. 3. Æneid. in eum locum ſupra citatum,

Atraq; cupreſſo.——

Moris, inquit, Romani fuerat ramum cupreſſi ante domum funeſtam poni, ne quiſquam Pontifex per ignorantiam pollueretur ingreſſus. Citatque illud Horatij libro Carm. 2. Ode 14.

——*Neque harum quas colis, arborum*
Te, præter inuiſas cupreſſos.

s *Græcis verò Funeſti.*] De his iam diximus ſuprà.

t *Athenienſibus Solon.*] Plutarchus in vita illius, vide tamen quæ de eo dicta ſunt ſuprà in verbo, Contrà verò Pericles.

u *Lycurgus.*] Plutarchus etiam in vita illius. Idem autem in Apophthegmatis Laconicis, quo loco antiqua eorum inſtituta deſcribit, tradit Lycurgum ipſum ſuſtuliſſe & luctus & lamentationes & inſcriptiones monumentorum, præterquam eorum qui in bello cecidiſſent.

x *Quod à Thracibus.*] Herodotus in Terpſichore, id eſt, lib. 5. Valerius Maximus libro 2. cap. 1. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Quintilianus lib. 5. cap. de exemplis.

y *Et Maſſilienſibus.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. vbi de ipſis Maſſilienſibus loquitur. Adde & Locris, apud quos etiam luctu mortuos proſequi vetitum erat, vt prodit Heraclides in Politicis.

z *Luctus autem & mœror.*] Feſtus Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, luctus priuatis, cùm liberi naſcerentur, cùm honos in familiam veniret, cùm pater aut liberi, vir aut frater ab hoſte capti domum redirent, cùm puella deſponſaretur, cùm propior quis cognatione, quàm is qui lugeretur, natus eſſet.

a *Publicus verò, ſi luſtrum.*] Feſtus Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, populo luctus ædis dedicatione, cùm à Cenſoribus luſtrum condebatur.

b *Aut vota ſoluerentur.*] Feſtus vbi ſuprà ad id addens quod proximè ex eo adduximus, cum votum publice ſuſceptum ſoluebatur.

c *Vel ſacra Cereris inſtarent.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. Tum priuatæ quoque per domum clades vulgatæ ſunt: adeóque totam vrbem impleuit luctus, vt ſacrum anniuerſarium Cereris intermiſſum ſit, quia nec lugentibus fas eſt id facere, nec vlla in illa tempeſtate (loquitur autem de clade Cannenſi) matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eandem cauſam alia quoque ſacra publica aut priuata desererentur, Senatuſconſulto diebus 30. luctus eſt finitus. Quod & ipſum repetit 4. Decad. lib. 4. in Oratione Valerij Trib. pleb. pro lege Oppia abroganda. Cùm, quia Cereris ſacrificium lugentibus omnibus matronis intermiſſum erat, Senatus finiri luctum 30. diebus iuſſit. De qua re etiam Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. Quanto, ait, noſtræ ciuitatis Senatus Venerabilior in Deos? qui poſt Cannenſem cladem decreuit, ne matronæ vltra trigeſimum diem luctus ſuos extenderent, vti ab his ſacra Cereris peragi poſſent.

d *Puerum minorem ſeptennio.*] Hæc accepiſſe videtur à Plinio lib. 7. cap. 16. qui id tamen non ita dicit, ſed ſic. Hominem priuſquam genito dente cremari mos gentium non eſt. Ad quod referendum eſt illud Iuuen. ſaty. 15.

——*Vel terra clauditur infans*
Et minor igne rogi.——

Quem locum interpretes non intellexiſſe videntur.

e *Neque fulmine ictos.*] Erat autem lex Numæ. Hominem fulmine occiſum, ne ſupra genua tollito. Et alibi: Homo ſi fulmine occiſus eſt, ei iuſta nulla fieri oportet. Teſtis vtriuſque Feſtus Pomp. lib. 12.

f *Aut corpora cremare.*] Quod & nos nuper ex Plinio diximus.

g *Quódque quoties plura.*] Macrobius libro Saturnal. 7. cap. 7.

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ varijs in locis tempeſtate noſtra comperta fuere.

CAPVT VIII.

TRITONEM & Nereidas, hominéſque mari genitos, quos marinos appellant, præter quàm quòd apud Plinium naturalis hiſtoriæ nono legeramus, noſtra quoque tempeſtate conſpicuos fuiſſe, multa documenta ſunt. In memoria mihi eſt, cum adoleſcentulus ego in porticu noſtra Portanouenſi Neapoli quandoque diuerterem, Draconettum Bonifacium Neapolitanum, patriciæ gentis & inclytæ familiæ virum, vt in homine militari, facundiæ florentis, & multarum rerum cognitione clarum, tunc ſenecta venerabilem, & debilitate pedum inualidum, in conuentu maximo, præſente atque audiente me, referre ſolitauiſſe, ſe dum in Hiſpania militaret, marinum

Homo marinus. *Nereis à Theodoro Gaza viſa.* *† branchis.* *Georg. Trapezuntius.* *Triton.*

hominem vultu & corpore prorſus humano, abſoluta ſimilitudine pube tenus, poſtremis verò in piſcem deſinentibus vidiſſe, in melle ex vltima Mauritania & Oceani finibus ad regulos ſub quibus ſtipendia faciebat, & honeſtum ordinem duxerat, pro monſtro allatum. Fuiſſe autem facie hominis vetuſti, capillo & barba hiſpido atque hirto, colore cæruleo, ſtatura procera, & maiore humana. Alis quoque tenui cartilagine, quibus marinos fluctus ſecabat, & membrana paſſim interlucente munitum. Et hanc rem non ſibi tantum, ſed pleriſque ſummæ nobilitatis viris, notam & conſpicuam fuiſſe, dicere. Sed ne quis hoc vanum aut commentitium fortaſſe putet, Theodorus Gaza vir Græca facundia clarus, & philoſophiæ præceptis imbutus egregiè, apud Iouianum Pontanum, ad quem frequens ventitabat, compluréſque noſtrates, ſcitè admodum & luculenter ratiocinabatur, ſe dum in Peloponneſſo ageret, & fœda maris tempeſtate oborta, duriſſimo tempore anni, nonnulla piſcium monſtra procellæ ad litus illiſiſſent, inter cætera vidiſſe Nereidem in litore, fluctibus expoſitam, viuentem iam & ſpirantem, vultu haud abſimili humano, facie quoque decora, neque inuenuſta ſpecie, corpore ſquamis hirto ad pubem vſque, niſi quòd cætera in locuſtæ caudam deſinebant: ad quam properè viſendam cum frequens concurſus fieret, ipſéque & nonnulli è propinquis oppidis vicini affinéſque eò ſe contuliſſent, illam frequenti turba circundatam, mœſtam & animo conſternatam, vt ex vultu coniectari erat, in litore iacentem, crebróque ſuſpirio fatigatam conſpexiſſe: mox cum à tam frequenti corona inſpiceretur, ſéque in ſicco deſtitutam videret, præ dolore gemitus ſpirantes, & lacrhymas vberes dediſſe: cuius miſericordia motus ipſe, vt erat mitis placiduſque, cum turbam decedere de via iuſſiſſet, ipſam interim † brachiis & cauda, quo maximè modo poterat, humi reptantem, paulatim ad aquas perueniſſe. Cúmque ſe præcipitem magno nixu in mare dediſſet, ingenti impetu fluctus ſecare cœpiſſe, momentóque temporis elapſam ex oculis, nuſquam apparuiſſe. Georgius quoque Trapezuntius vir multi nominis, & magnæ eruditionis, aperta profeſſione referebat amicis, ſe cum haud procul a litore in fonte quodam ſpatiaretur, puellam conſpexiſſe eleganti forma vndis extantē pube tenus & quaſi laſciuiret, ſubinde emergentem ſummergentémque ſe, quoaduſque ſe cōſpectam intelligens, haud amplius apparuit. Sed ſuper omnia in noſtro æuo haud abſimile factum accepimus in Epiro, profectò exemplum inter pauca memorabile, quod nonnulli prodendum poſteris putarunt, & actis quoque publicis teſtatum eſt, ad fontem iugis aquæ, ad quem mulieres ex oppidulo aquatum ventitabant, Tritonem ſeu marinum hominem è ſpelūca, quam fortè ibi nactus fuerat, obſeruare ſolitum, ſiquando ſolam ad aquas accedentem, aut per litus obambulantem mulierem videret, ipſum ex vndis & ſpelunca leni greſſu tacitiſque veſtigiis deſilire, & à tergo accedere, ac vi compreſſam mulierem ex inſidiis adortū, & ad mare concubitus cauſa arripere, arreptamque ſub vndis deferre conſueuiſſe. Quod cum apud loci incolas percrebuiſſet, diligentius marinum monſtrum obſeruaſſe, & cum diutule laqueos illi intendiſſent, haud multò pòſt dolo captum, & laqueis vinctum cœpiſſe: cúmque cibo abſtineret, extra aquas diutius viuere nequiſſe, ſqualoréque tandem & tædio ad extremam tabem veniſſe. Tenet fama, Venereos eos & flagrantiſſimè mulierum amaſios eſſe: propterea oppidi incolas edicto inhibuiſſe, nequa deinceps ad fontem mulier, niſi viris comitata, accederet. Hæc nos & eiuſmodi ab his qui diuerſa maria penetrarant, & eadem monſtra placidis aquis colludentia vidiſſent, & in occurſum nautis, exertis capitibus ab vndis occurriſſe, & voces audiſſe referebant, plerunque accepimus.

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

DE Tritonibus & Nereidibus viſis loquitur Alexander hoc cap. Locus autem Plinij hic citatus eſt lib. 9. cap. 5. vbi & de Nereidibus quoque loquitur. De quibus etiam Ouidius lib. 11. Metam. Et de vtriſque idem Plinius lib. 34. cap. 11. eodémque vlt.

Qui xyſtici, quive thymelici apud iureconſultos dicti ſint, quódve officium, & quid nomina deſignarint. Item qui intelligantur per aquæ aſperſores in ſacris certaminibus apud iuriſconſultum, & quid pancratiaſtes & pancratium.

CAPVT IX.

Ioan. Platina.

CVM Ioanne Platina viro docto & antiquitatum ſtudioſo, pro familiari conſuetudine ſæpe deambulabamus, & omnes antiquitates, veterumque monumenta, atque ruinas vrbis explorabamus. Dúmque in veteri ſepulchro inter ſemiruta veſtigia in Quirinali, literis, mirandæ vetuſtatis ſitu & ſenio obliteratis, epitaphium legeremus inſcalptum his verbis: L. THENODORVS XYSTICVS, PARIDI THYMELICO BENE MERENTI FECIT. Quærebat Platina, a qui xyſtici eſſent, quive thymelici, nunquid artis nomina vel cognomenta forent. Cúmque

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

a QVi xyſtici quive thymelici.] De vtriſque fit mentio in l. Athletas. in princ. ff. de his qui not. infa. Vide ibi Florentin. Pandect. Vbi Budæus omnium optimè declarat qui ij ſint.

b Xyſtos

meminiſſe me apud authores,qui xyſtici dicerentur,legiſſe,quódque in xyſtis velut in gymnaſiis nudi exercebantur, athletas xyſticos dici reſpondiſſem: [b] xyſtos autem longas fuiſſe porticus ampla latitudine, & gymnaſium vbi ambulationes eſſent, & arbores plerunque digeſtæ: in quibus Athletæ hybernis ſæpe temporibus luctabantur: [c] quas Græci hypæthras ceu paradromidas dicunt, inſtar illorum quæ in Attica fuere gymnaſia: quæ tria vel maximè memorantur, [d] Lyceum, Cynoſarges, & [f] Academia: qui autem thymelici eſſent, mihi non ſuccurrere, neque in mentem venire aſſeuerarem: tum Platina quaſi admirans,ait:nunquid noſtro ciuili iure aliquam de thymelicis mentionem fieri adnotaſſem. Nam de xyſticis ſatis ſibi liquere, pugiles fuiſſe, vel ex eo quòd in xyſtis & longis porticibus exercebantur: vel quòd haſtis decernerent, à Græco verbo ξυσὸς, quod eſt haſta: quare xyſticos ludiones, quòd haſtis depugnarent velut gladiatores, & xyſtarchum qui gymnaſio præeſſet, nuncuparunt: thymelicos verò, eiuſdem generis pugiones ſeu hiſtriones fuiſſe ſe arbitrari. Siquidem Græci hiſtrionicam, thymelen nuncupant: θυμέλην enim ſcenam dixerunt: θυμελικὰς, ſcenicos & hiſtriones: & niſi qui ſe fallat, de his apud iureconſultos in edictis prætorum mentionem fieri aiebat. Fuere, inquit, athletarum & hiſtrionum ſpecies multifariæ: & nam gladiatores,& pugiles,& thymelici, & pancratiaſtæ, xyſtici, pantomimi, palæſtritæ,& arenarij, ſicut Thraces,mirmillones,ſecutores & retiarij: omnes athletarum, hiſtrionum, & comœdorum numero habentur: licet pantomimos [g] à Domitiano ſublatos, mox [h] à Nerua reſtitutos, [i] demum à Traiano eiectos: hiſtrionéſque a [k] Tiberio, [l] & deinde Nerone,ob plurima flagitia Italia pulſos legamus. thymelicum verò [m] choragium apparatum eſſe ſcenarum & hiſtrionum, quos omnes inter artifices adnumerari, neminem fugit. Et pleraque hoc genus memoriter & expedite, vt ſuus mos erat, veterum teſtimoniis exemplíſque referebat. Cum vero nos hac admonitione attentiores facti,in legum commentariis verſaremur,deprehendimus apud Vlpianum titulo de infamibus,thymelicorum,xyſticorum & athletarum, quod nunc non commemineramus, mentionem haud dubiam fieri: thymelicóſque & xyſticos inter athletas, & eos qui in theatrum prodirent ad edendas in ſcena operas, adnumerari: id quod Platina fuerat præclare arbitratus, cenſuiſſéque iureconſultos, quòd pugnandi cauſa in arenam prodirent,& ludicram facerent,non propterea infamiæ crimen aut notam incurrere. Cuius verbis admoneor,vt verum eſſe cenſeam, quod [n] apud Ciceronem refert Æmylianus, artem ludicrā & ſcenas quandoque Romanos probro duxiſſe,genuſque hoc hominum tanquam ſcurras improbiſſimos tribu amouere voluiſſe. Quare ſub Tiberio, in opera ſcenæ produiſſe, famoſa nota cenſebatur. [o] Quod etiam ſenatuſconſulto fuit vetitum,cautumque ſeuere, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. [p] Tametſi feratur Auguſtus athletis conſeruaſſe priuilegia & ampliaſſe, [q] coercitionémque in hiſtriones magiſtratibus inhibuiſſe, ita vt in eos animaduerſionem non haberent. [r] Græcis vero produiſſe in ſcena inter athletas, honori fuit, nec probro datum eſt: quippe [s] cùm Plato ſummus fuiſſet athleta, poſt multiplices

Xyſtici. Xyſti. Hypæthra. Paradromide. Gymnaſia tria in Attica. Thymelici. Athletarū & hiſtrionū ſpecies variæ. Thymelicū choragium. Ciceronis locus. Scenici infames apud Romanos. Scenicorum honos apud Græcos.

ANNOTATIONES.

b *Xiſtos autem.*] Vitruuius lib.5.cap.11 & lib.6.cap.9.
c *Græci hypæthras.*] Idem Vitruuius in illis locis.
d *Lyceum.*] De quo Liuius 4.Dec.lib.1.Xenodotus,Suidas, & Pauſanias lib.1.
e *Cynoſarges.*] Liuius eod. libr.1. Plutarchus in Themiſtocle in princ. & Laërtius in Antiſthene, Stephanus, Suidas, Heſychius Didymi, aut vt nonnulli appellant Diomi Athenienſis, & diximus in noſtris Commentariis Nobilit. cap.15.num.31.
f *Academia.*] Laërtius in Platone, Pauſan. lib.1. & omnes vbique.Sed adde fuiſſe quoque Athenis aliud Gymnaſium non procul à foro, quod à conditore Ptolemæum vocabatur, apud Pauſan. lib.1. cuius etiā meminit Cicero Tuſcul. quæſt. lib.5.in princ. Item aliud quod Adriani nominatur eod.lib.1.
g *A Domitiano ſublatos.*] Sueton.in eius vita cap.7.
h *Mox à Nerua reſtitutos.*] Plinius in Panegyrico ad Traianum.
i *Demum à Traiano eiectos.*] In eod. loco,& nos quoque de iis diximus in noſtris Commentariis Nobilitatis cap. 34. cap.17. incip. Quamquam,vbi videre poteris.
k *Tiberio.*] Tacitus lib.4.
l *Nerone.*] Idem lib.13. & Suet.in eius vita,cap.16.
m *Choragium.*] Feſtus Pompeius. Choragium, inquit, inſtrumentum ſcenarum. Sed tu vide omnino Budæum in l. ſi vt certo.§ interdum.ff.cōmod. Sed & Choragij & Choragi præter eos quos ille citat, mentionem facit Valerius Maximus lib.2. cap.1. vbi de Inſtitutis antiquis. & Plinius lib.36.cap.35. vbi de Theatro M.Scauri, alias autem Fulgentius de vocibus antiquis ſcribit Choragium dici virginale funus authoritate Apuleij li.1.Metamorph.cuius hæc verba adfert, Choragio itaque perfecto, omnes dormitionem parant. Vide alicubi,& ibi Beroaldum.
n *Apud Ciceronem.*] Vti refert D.Auguſt.de Ciuit.Dei,lib. 2.cap.13. neque enim nunc extat liber Ciceronis tale quid dicens: Idque credo fuiſſe in libris de Repub. qui magno reipub.damno interierunt, ex quibus ſæpe illum citat ipſe Auguſtinus. Sed & idem prope recenſuit Probus Æmylius in præfatione vitarum illuſtrium virorum.
o *Quod etiam ſenatuſconſulto.*] Apud Cornelium Tacitum lib.18. cuius hæc verba ſunt, Cautum ſeuere, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. Cuius etiam ſenatuſconſulti mentionem fecit Suetonius in Auguſto, cap.43. his verbis: Ad ſcenicas quoque & gladiatores operas, & equitibus Romanis aliquando vſus eſt, verum priuſquam ſenatuſconſulto interdiceretur.
p *Tametſi feratur Auguſtus.*] Sueton. in vita ipſius, cap.45. Athletis,ait,& conſeruauit priuilegia & ampliauit.
q *Coërcitionemq́, in hiſtriones.*] Suetonius ibi paucis verbis interiectis coërcitionem in hiſtriones magiſtratibus in omni tempore & loco lege vetere promiſſam, ademit. & Tacitus libro primo non multò ante fin. Dum, inquit, Auguſtus immunes verberum hiſtriones quondam reſponderat. Sed tu vide de his quæ ſcripſimus pleniſſimè in tractatu Nobilitatis cap.34. num.13. incip. Igitur ad eos, & multis ſeq.
r *Græcis verò.*] Probus Æmylius in ea præfatione vitarum excellentium Imperatorum, & D.Auguſtinus de Ciui.Dei, lib.1.cap.12.
s *Quippe cùm Plato.*] Laërtius in vita illius. Apuleius lib.1. de Dogmate Platonis poſt princ.& Seruius lib.6.Æneid.in eum locum,

l. Athletas. ff. de his qui not. infa.

victorias ſe philoſophiæ dedit.[t] Verba verò Vlpiani ex reſpõſis Sabini & Caſſij hæc fuere Athletas omnino artem ludicram non facere: virtutis enim gratia hoc facere, & vtile videtur: vt neque thymelici, neque xyſtici, neque agitatores, neque qui aquam equis ſpargunt, cæteraque eorum miniſteria qui certaminibus præſunt ſacris, aut deſeruiunt, ignominioſi. Ex quibus liquet, thymelicos & xyſticos à iureconſulto inter athletas adnumerari. Sed quia [u] de pancratiaſte, & his qui in ſacris certaminibus aquam [x] equis ſpargunt, mentio fit, qui fuerint hi, & an inter ludiones recepti, adhuc ambigi dubitarique potuit: cum præſertim nullam de his qui aquam in certaminibus ſpargunt, mentionem fieri apud veteres, quod meminerim, ſciam: niſi eos dicamus fuiſſe, qui in ſtadio diſpoſiti, equis ſponte currentibus, quo velocius metam contingerent, aquam per vices ſpargere, itaque illos ad curſum impellere ſolerent. Pancratiaſten verò cum dici volunt, qui luctator ſimul & pugil foret: quippe cum alij pugiles, alij luctatores forent, is qui vtroque teneretur ſtudio, pugna ſcilicet & lucta, pancratiaſticus nuncupatur: & vbi exercentur, pancratium. Cenſuitque [y] Vlpianus ad legem Aquiliam, illum qui dum exercetur, in colluctatione vel pancratio aut pugilatu aliquem oppreſſit vel occidit, Aquilia teneri. Verba verò Vlpiani ex ea lege, hæc ſunt: Si quis in colluctatione, vel pancratio, aut pugilatu, dum exercentur, alius alium occiderit, Aquilia tenetur.

Qui in ſacris certaminibus aquam aſpergerent.

Pancratiaſtes.

Pancratiũ. l. qua actione. §. ſi quis. ff. ad legem Aquil.

ANNOTATIONES.

Atque humeris extantem ſuſcipit altis.

t *Verba verò Vlpiani.*] In d. l. Athletas. ff. de his qui not. infa.

u *De pancratiaſte.*] Vide Robertum Stepha. & Budæum in annotationibus in duobus locis, & Cælium lib. 13. c. 30. in princ.

x *Aquam equis ſpargunt.*] Accurſius ibi. Frigidam, inquit, vt citius currant: fiebat enim olim Romæ ludus in quo hoc fiebat, & adhuc fit Conſtantinopoli. Hæc ille. Verùm nonnullis placet ludis Circenſibus & aliis quibus equi currebant, cum ij cucurriſſent, aqua ſpargebantur, vt membris refocillatis alacrius curſum repeterent. In idque trahunt quod Feſtus Pompeius lib. 12. ſcribit Naliternam genus vaſis anſati & patentis, quale eſt quo equi perfundi ſolent. Cuius quoque vaſis meminit Fulgentius de obſcuris veterum verborum ſignificationibus ad Calcidium.

y *Vlpianus.*] In l. qua actione. §. ſi quis. ff. ad leg. Aquil.

Locus ex Iuuenale de Trulla, quid deſignet, ex authoritate Iuriſconſultorum, & aliorum teſtimonio explanatur.

CAPVT X.

Trulla.

TRVLLAS pocula eſſe & vaſa potoria cenſeri, haud immerito [a] pleriq; exiſtimarunt. Idq; quod [b] à Iuuenale dictũ eſt de trulla, de quo apud eruditos controuerſia eſt: nõ id credi decere, quod vulgo putarunt: vt de vaſe in quo alui proluuies effunditur, intelligatur, cum id aliud ſortitum nomẽ ſit, & a doctiſſimis [c] ſcaphium [d] & laſanum dicatur, veróq; authoris cenſui non ſatis conueniat: ſed de vaſe potui parato, intelligi oportere conſtat, illúdque quàm ſynceriſſime à poeta dictum fuiſſe:

Scaphium. Laſanum.

Laudare paratus,
Si bene ructauit, ſi rectum minxit amicus,
Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

a *Plerique.*] Ex quibus nonnullos poſtea citat, ſed quibus adde Catonem de re Ruſtica, c. 10. vbi ſcribit Villicum habere oportere vrnam quinquagenariam vnã, trullas tres, &c. & cap. 13. vbi etiam ſcribit in Torcularium vſui opus eſſe Trullas æneas tres, amphoras olearias duas. Et paulo poſt eod. cap. Vrceos fictiles vrnales duos, trullas ligneas duas. Plautum in Amphitryone act. 4. ſce. 4.

Interea dum illi certant, in popinam diuertendum eſt mihi.
Lances detergam omnes, omneſq; trullas baſiem.

Ciceronem in 6. in Verrem act. Erat etiam vas vinarium ex vna gemma prægrandi, trulla excauata cum manubrio aureo. Varronem lib. 4. de ling. Lat. Plinium lib. 34. cap. 2. Sunt ergo vaſa tantùm Corinthia quæ iſti elegãtiores nũc æs ſculpendo transferunt modò in lucernas, modò in trullas, modò munditiarum reſpectu. Et Paulum in l. 3. ff. de ſupel. leg. & l. Pomponium ff. de auro & arg leg. in l. & ſi non ſunt. §. argẽto. ff. de aur. & arg. lega. Et vt id verum ſit, trullam ſcilicet eſſe vas potorium. Tamen negari non poteſt quin & id pro vaſe, in quod alui proluuies aut lotium deiicitur, apud bonos authores quoque reperiatur. Ita enim vſus eſt Martialis lib. 9. epigr. 98.

b *A Iuuenale.*] Saty. 3. cuius carmen poſtea relatum eſt. Vbi conſule interpretes.

c *Scaphium.*] Apud Vlpianum in l. Quintus. §. vlt. ff. de aur. & arg leg. Cuius hæc verba ſunt. Argento legato non puto ventris cauſa habita ſcaphia contineri. Súntque qui ad hanc ſignificationem trahunt illud Iuuenal. ſaty. 6.

Et vide ſcaphium, poſitis cùm ſumitur armis.

Sed Baifius tradit illic ſignificari inſtrumentum ruſticum ἀπὸ τοῦ σκάπτειν, id eſt, fodiendo. Eraſmus ligonem intelligit. Sed quod magis ad hanc Alexandri ſignificationem Pollux lib. 10. cap. 9. dicit id eſſe matulam in quam meiunt mulieres, verùm & id eſſe vas potorium ſatis indicat Plautus in Stycho.

Quibus diuitiæ domi ſunt, ſcaphio, cantharis, batiocis
Bibunt. ———

Et in Perſa,

Ampullam, ſtrigilem, ſcaphium, ſoccos, pallium,
Marſupium habent. ———

Cicero in 6. in Verrem actione. A pupillo Hero, cui Marcellus tutor eſt, à quo pecuniam grandem eripueras, ſcaphia cùm emblematis Lilybæi vtrum empta eſſe dicis, an confiteris erepta? Nam & hanc quoque ſignificationem vaſis potorij atque etiam eſcarij ſcaphio tribuit Athenæus. Cæterùm Plutarchus in vita Numæ Pompilij σκαφεῖα appellat, quo Veſtæ ignis ſacer extinctus, ſolis tantum radiis accendebatur, vt etiã annotat Hermolaus in Plinium. Sed & apud Ariſtophanem in Veſpis, eſt calua ſiue cranium, à ſcaphæ figura. Et apud Suidam tonſuræ genus. & Vitruuio quoque lib. 8. ſatis intelligitur ſcaphium non ſolùm ad vſum ventris eſſe, ſed & ad alios vſus aptum, cùm ita ſcribit: Scaphium æreum aut plumbeum aut peluis ex his quod erat paratum idque intrinſecus oleo vnguatur. Denique Martianus Capella in lib. de Geometria 4. cap. 1. ſcribit ſcaphia eſſe rotunda ex ære vaſa, quæ horarum ductus ſtylo in fundo poſito determinant. Vide autem Alciatum in Parergis lib. 6. cap. 26.

d *Et laſanum.*] Horatius lib. 1. Sermo. ſaty. 6.

Te pueri laſanum portantes, œnophorumq;.

Et ibi Acron interpres & Pollux lib. 10. cap. 9.

e *Cotta*

In quo illum ſignificare haud dubiè putamus, qui poſtquam calicem exhauſit, in ipſo fundo, ructu aut ſibilo crepitum facere more deteſtabili non fuit veritus, vbi idem crimen bis arguere ſatyricæ dignitatis fuit. Vel de eo, qui poſtquam vini calicem hauſit, id quod remanſit, ita elidit in pauimento, vt reſonaret. Quod inſolentiſſimi animi, audacis & petulantis, nimiæque ſecuritatis fuiſſe liquet: quem abuſum apud compotores & helluones impuros, qui ſcortis vinóque madidi & epulis diſtenti erant, Græcis inualuiſſe multi adnotarunt: ita vt ludus inde conuiualis foret, quem [c] cottabiſim appellarunt, cum reſiduum potum in æneas phialas iactarent: qui ſi ſonantior creperet, ſe ab amica redamari, & mutuo affectu teneri putabant. Quod eſſe probabile, & ab authoris ſenſu non alienum ex contextu verborum liquere putamus. Id verò quod de trulla diximus, inter pocula cenſeri, ſcite admodum [f] à Scæuola libro tertio de legatis definitum eſt in hæc verba. Seiæ dulciſſimę poculum aureum quod elegerit, fidei hæredum commiſſo vt darent: quæro cum in hereditate non ſint niſi trullæ, ſcyphi, modioli, phialæ, an Seia de his ſpeciebus eligere poſſit? Reſpondi, cũ omnia potui parata, pocula dicantur, poſſe. [g] Plinius libro ſeptimo & trigeſimo hiſtoriæ naturalis: Titus Petronius, inquit, vir conſularis, inuidia Neronis, myrrhinam trullam CCC. ſeſtertiis emptam fregit, vt menſam eius exhæredaret. Cicero in Verrem ſexta actione: Erat, inquit, vas vinarium ex vna gemma prægrandi, trulla excauata. [h] Horatius quoque in ſatyris: Cottabiſis.

Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla, vapamque profeſtis.

Ex quibus licet æſtimare, trullam inter pocula & vaſa potui deſtinata cenſeri: ſicut [i] ſcyphus, [k] modiolus, [l] & phiala, & quam [m] Varro dixit depeſtam, tametſi [n] ſcyphum Herculis, [o] cantharum Liberi poculum legamus: [p] quo Marius poſt Cymbricam victoriam potaſſe aſſidue dicitur. Fuit quoque Depeſta.

ANNOTATIONES.

c *Cottabiſin.*] Vide Cælium Rhodiginum lib. 27. cap. 27. item li. 28. c. 5. Eraſmum Chil. 4. cent. 6. cap. 66. Robertum Stephanum in verbo [illegible], Dictionarium Græcum in verbo [illegible], Athenæum lib. 10. c. 8. in princ.

f *A Scæuola.*] In l. Seiæ. ff. de aur. & arg. leg.

g *Plinius libro ſeptimo & trigeſimo.*] cap. 2.

h *Horatius.*] Lib. 2. Sermo. ſaty. 3. Vbi Acrõn dicit hanc eſſe deformem calicem vel ruſticanum. Sed & his Alexandri exemplis adde Plautum in Amphitryone.

Lances detergeam omnes, omneſq; trullas hauriam.

i *Sicut ſcyphus.*] Nam & hic reponitur inter vaſa potoria à Scæuola in l. Seiæ ff. de aur. & arg. lega. & Polluce lib. 6. cap. 2. & 16. vt hinc intelligas eſſe Græcam dictionẽ qua etiam vtitur Home. Odyſ. lib. 14.

[illegible]

Latini autem ſæpiſſimè, vt Plautus in Aſinaria,

Scyphos quos vtendos dedi Philodamo, retulitne?

Cicero in 6. in Verrem actio. Hinc illa Verrea nata ſunt, hinc in conuiuium Sextum Conuiuium protrahi iuſſit, in quẽ ſcyphũ de manu iacere conatus eſt, Virgil. lib. 8. Æneid.

Et ſacer impleuit dextram ſcyphus.

Et Tibullus lib. 1. eleg. 10.

Diuitis hoc vitium eſt auri, nec bella fuerunt,
Faginus aſtabat cum ſcyphus ante dapes.

Et Horatius lib. 1. Ode 27. in princ.

Natis in vſum lætitiæ ſcyphis
Pugnare Thracum eſt.

Et Epodi Ode 9.

Capaciores affer huc puer ſcyphos
Et Chia vina aut Lesbia.

Et Valerius Flaccus lib. Argonautic. 2. & Martialis quo loco citabimus infra in verbo, Sicut Neſtorida. Suetonius in Nerone, cap. 47. Duos ſcyphos gratiſſimi vſus, quos Homericos à cælatura carminum Homeri vocabat, ſolo elidit. In quo id notandum quòd quos Suetonius ibi vocat ſcyphos, Plinius libro 37. cap. 2. Calices appellat. Nero, inquit, amiſſarum rerum nuncio accepto duos calices cryſtallinos in ſuprema ira fregit illiſos. Hæc fuit ratio ſeculũ ſuum punientis ne quis alius ex his biberet. Tu autem de ſcypho vide omnino Athenæum lib. 11. cap. 17.

k *Modiolus.*] Et hic quoque ponitur inter pocula potoria à Iuriſconſulto in d. l. Seię. Et ita accipit Plaut. in Ciſtellaria,

———Vix exculpſi vt diceret
Quia ei promiſi modiolum vini dare.

Celſus autem poſuit pro inſtrumento chirurgico lib. rei medicinæ 8. ca. 3. Sed & aliter Plinius lib. 9. c. 4. in prin.

l *Et phiala.*] Quę etiam inter eadem pocula annumerata eſt in d. l. Seiæ. & in l. cum non ſint. §. peruenimus. ff. eod. tit. de auro & argen. leg. & Pollux d. lib. 6. cap. 16. Ex quo item intelligis eſſe dictionem Græcam, qua tamen paſſim vtuntur authores Latini, vt præter Iuriſconſultos in dictis locis videre licet apud Iuuenalem ſat. 5.

Virro tenet phialas, tibi non committitur aurum.

Et Martialem lib. 8. epig. 45.

Quis labor in phiala &c.

m *Et quam Varro dixit depeſtam.*] In lib. 1. aut vt alij numerant, 4. Sed vereor ne hic in hac dictione mendum ſit: atque etiam in Varrone, a quo Alexander accepit, vbi ita vulgo ſcribitur. Apud antiquos ſcriptores Græcos inueni appellari poculi genus depeſtam. Et fortè vtrobique legendum eſt, depaſtrum. Eſt enim [illegible] apud Athenæum lib. 11. cap. 5. authoritate Sileni, & Clitarchi in linguis Antimachi Colophonij li. 5. Thebaidos, poculi genus, vel etiam depaſtum, ſiue [illegible], eſt enim Græcis [illegible] poculum. Homerus lib. 1. Iliad.

[illegible]

Et lib. 4.

[illegible]

Et alibi ſæpe. Pollux autem libro 6. capit. 16. dicit Poëticum eſſe

n *Scyphum Herculis.*] Plutarchus in vita Alexandri ſub fi. Q. Curtius lib. 10. de ipſo Alexandro loquens: Nondum, inquit, Herculis ſcypho epoto, &c. Seneca ad Lucillum epiſt. lib. 12. epiſt. omnium 84. Alexandrum, inquit, intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus cõdidit. Macrobius lib. 5. Satur. cap. 21. & vide infrà in verbo, Heracleum.

o *Cantharum Liberi.*] Macrobius ibi. & ante eum Plinius li. 33. cap. 11. in fin. Ideoque vt ſubdit Macrobius, Maro aptiſſime id poculum Sileno aſſignat, nec etiam locum Virgilij aſſignat qui eſt æglo. 6. Vbi de ipſo Sileno loquens:

Et grauis attrita pendebat cantharus anſa.

De eo autem Pollux lib. 6. cap. 16. Et Nonius Marcellus inter genera poculorum, & Athenæus lib. 11. cap. 7. teſtimonio Amipſiæ, Alexidis in Cratia, Eubuli in Pamphilo, Xenarchi in Priapo, Epigenis in Herema, Socratis in Philadelphis, & aliorum.

p *Quo Marius.*] Plinius ibi. Vide item Plutarchum in vita

X 4 illius.

diuerſorum generum : [i] & cymbium nauis inſtar : propterea [k] dactylotum , ex proiecturis digitorum nuncupatum,[l] gyala,[m] dynos,[n] cyborium,[o] cotyle,[p] encotyle,[q] cadus,[r] & cadiſcus [s] & therycha non incelebres , [t] quibus Dionyſius libaſſe fertur. Id autem quod populari ſermone de trulla ſecus dictum eſt, ab eruditis haud immerito perperam iudicari. Succurrit tamen in hac re notare, quod [u] Pomponius Iureconſultus de auro & argento legato , memoriæ prodidit, legatis vaſis etiam ſcutelas & promulſi- *Promulſi-*
daria contineri : in quo animaduertimus, promulſidaria, vaſa quibus mulſum continetur, nuncupari. *daria vaſa.*
[x] Et licet Græci οἰνόμελι & μελίκρατον mulſum vocent,[y] Vlpianus tamen de vino & oleo legato, vini ap- *οἰνόμελι.*
pellatione putat mulſum non contineri , οἰνόμελι verò contineri. *μελίκρατον.*

ANNOTATIONES.

rum,& vide alicubi de ſupell.legat.

i *Cymbium nauis inſtar.*] Macrobius lib.5. Satur.cap.21. Feſtus Pompeius lib. 3. & pollux lib. 6. cap. 16. & Athenæus lib.11.cap.10. vbi multorum antiquorum authoritate probat ac declarat cuiuſmodi id ſit poculi genus. Et Iſidorum lib. Ætymologiarum 20. cap. 5. Et de hoc Virgilius lib.5. Æneid.

Cymbiaq; argento perfecta atque aſpera ſignis.

Vbi Seruius, pocula, inquit , in formam cymbæ. Et Varro apud Nonium Marcellum, in generibus vaſorum & poculorum. Item, inquit, erant vaſa vinaria ſicut cymbia.

k *Dactylotum.*] Vereor primùm ne Alexander deceptus hic fuerit ex eo quòd ſcribit Pollux libr. 6. cap. 16. poſt princ. [Greek, illegible] Id eſt , & phialas ſummis digitis ſuſtineant, offerentes compotoribus commodè. Tametsi Cælius Rhodiginus libro 27. cap. item 27. inter poculorum genera etiam Dactylotum ponat , Alexandrum puto ſecutus, vt ſæpe aliàs , dicitque id intelligi digitorum formis per ambitum inſigne, nullumque citat authorẽ. Verùm Athenæus d. libro 11. capit. 3. ſcribit Dactylotum poculi genus eſſe apud Ionem in Agamemnonem & Philemonem in Atticis nominibus, refertque Epimonem intelligere auritum vtrinque poculum, in quod ex vtraque parte digitos diuidere poſſumus. Alios tamen arbitrari, quòd formas habeat in circulum tanquam in digitos diuiſas, vel quia quandam eminentiam habeat & cætera quæ ſunt illis omnibus obuia.

l *Gyala.*] De his Gyalis poculis Philetas in Inordinatis, Parthenius libro 1. dictionum apud hiſtoricos quæſitarum Apud Athenæum lib.11.cap.5. Euripides ἐν σφαγίων γυάλοις. Aliàs γύαλον ſignificat concauitatem ſiue profunditatem apud Etym.

m *Dynos.*] Dinos legendum eſt ſcilicet δῖνος. Is enim & inter pocula recenſetur apud Athenæum vbi ſuprà authoritate Dionyſij Sinopei in Hemante , Cleantis Philoſophi in lib. tranſſumptionum Seleuci ex Medea Strattidis , Archedici in errante Philothe in Atticis.

n *Cyborium.*] Ciborium legendum eſt. Horat. Car. libro 2. Ode 7.

Obliuioſo leuia Maſſico
Ciboria exple:———

Vbi Acron & Porphyrion interpretes ſcribunt hæc eſſe folia colocaſiorum , in quorum ſimilitudinem facta pocula Ciboria eod. nomine dicuntur. Alij tamen aliter. Porro Athenæus lib. 3. poſt princ. dicit Ciborium genus poculi eſſe. Aliud autem eſt apud Dioſcoridem lib. 2. cap. 96. quo de faba Ægyptia loquitur, & Plinium lib. 21. c. 15. & aliud item apud ipſum Dioſcoridem lib. 3.

o *Cotyle*] Pollux lib.6.ca.16. Athenæus d.lib.11.c.8. vbi declarat cuiuſmodi id fuerit, & c.9. ac 10. Idque apud Homerum reperitur lib. 15. Odyſ.

[Greek, illegible]

Vide autem Rhodiginum , & Lexicon Græcum. Ita autem dictum videtur à concauitate, nam cotyle dicitur quicquid cauum eſt. Et hinc Palladius rei ruſticæ , thecas cotulas vocat.

p *Encotyle.*] Vide hic Lexicon Græcum. Aliàs autem Encotyle luſus eſt genus, de quo infrà eod.lib.cap.21.

q *Cadus.*] Pollux d.lib.6.ca.16. & Athenæus d.lib.11. cap. 7. authoritate Simmiæ , Epigenis , Hedyli in Epigrammatibus Clitarchi in linguis.

r *Cadiſcus.*] Pollux ibi. & Athenæus d. cap. 7. authoritate Philemonis , Anticlidis , & Stratonis Comici , vide item Commentaria Budæi.

s *Tericlia.*] Pollux ibi , & Athenæus lib. 11. cap. 6. non ſemel , vbi declarat quid & vnde dicatur , idque multorum teſtimoniis. Cui adde Theophraſtum in Plantarum hiſtoria , ſcribentem Thericlia pocula ex terminthο tornari , vt à figlinis diſcernere non ſit , eorúmque primùm videri authorem Corinthium Thericlem figulum. De aliis autem multis poculorum generibus vide Athenæum & Pollucem ſupra locis hoc c. citatis, & præterea eundem Athenæum d. lib.11.cap.9.11.12.14.15.16.17.18.20. Macrobium li.5. Satur.cap.21. ex recenſioribus Cælium Rhodiginum lib.27.c. item 27.

t *Quibus Dionyſius.*] Athenæus d.c.6. authoritate Pamphili Alexandrini.

u *Pomponius.*] In l. & ſi non ſunt. §. argento. ff. de aur. & arg.leg.

x *Et licet Græci.*] Vide Pollucem vbi ſuprà, libro ſcilicet 6. cap.16.

y *Vlpianus.*] In l. ſi quis vinum. ff. eod. tit. de vino & oleo legat.

Exempla frugalitatis priſcorum, & quàm parco victu contenti fuerint, & quando luxus primùm vrbem inuaſerit.

CAPVT XI.

PRISCÆ frugalitatis & abſtinentiæ, qua veteres vſi fuere, multa & magna nobis documenta ſunt. Siquidem & vini vſus adeo [a] mulieribus interdictus fuit , vt vinum bibiſſe perin- *Vini vſus*
de eſſet , ac ſi in adulterio aut graui crimine deprehenſa , capitali iudicio plectenda foret. *mulieribus*
Inoleuitque vſus , vt cognati affinéſque mulieribus oſculum ferrent : ſcilicet, an vinum bi- *interdictus.*
biſſent , vt [b] ore explorarent. Idem [c] Maſſilienſibus & Mileſiis, pluribúſque Græcorum & Barbarorum

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

a *Mulieribus interdictus fuit.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib.2. Polybius lib.6. Cicero in lib. de natura Deorum , & alij quos infrà citabimus, & etiam diximus in noſtris legibus Connubialibus l.9.

b *Ore explorarent.*] Plinius Catonis authoritate lib.14.c.13. Plutarchus in proble.

c *Maſſilienſibus & Mileſiis.*] Theophraſtus & eius authoritate Ælianus de varia hiſtoria lib.10.c.9. & Athenæus li. 10.c.9.

d *Tro-*

Troglodytæ. gentibus, apud quos hydropotæ fuere mulieres: nec mulieres modo, ſed & viri abſtemij. Apud [d] Troglodytas licet Reges mulſum bibant priuilegio honoris, vulgus tamen abſtemium eſt, & aquam potat cum paliuro. [e] Quod & viris æquè Romæ criminoſum fuit, ad annum vſque trigeſimum: [f] ſeruo verò interdictum penitus, niſi ſacrorum cauſa ſolemnibus feſtiſque diebus. Quem oſculandi quotidianum vſum poſtea [g] Tiberius Cæſar edicto inhibuit. [h] Legimus Romulum vrbis conditorem, quòd in conuiuio vinum non biberet, à conuiuis increpitum. [i] Et Quintum Coponium, quòd vini amphoram ei cuius ſuffragio magiſtratum petebat, dono dediſſet, ambitus fuiſſe condemnatum. Proditurque memoriæ [k] Egnatius Metellus vxorem, quòd vinum biberat, fuiſſe necaſſe. [l] Et Cneus Domitius mulierem, quæ viſa eſt plus vini bibiſſe, quam valetudinis cauſa deceret, dote mulctaſſe. [m] Et matrona magna natu, quòd claues cellæ vinariæ reſignaſſet, inedia mori coacta. [n] Lucius quoque Papyrius Imperator aduerſus Samnites dimicaturus, victori Ioui pocillum mulſi pro re magna votum feciſſe dicitur. Bibebant enim murinum aut paſſum, ſapam aut defrutum, aliaque eius generis potu dulcia. [o] Adeòque eos qui ſe vino ingurgitarent, oſos habebant, vt ſequutis temporibus cenſores tanquam indignos qui honores & publica munera gererent, ſenatu amouerent, notaque & ignominia perſtringerent. Indignũ enim videbatur, illos qui ingenio temulento & marcido forent, quique libidinum maculis notarentur, ad rempublicam accedere, aut de publicis conſultare. Quod etiã [p] Cretenſes, Lacedæmonios, & Carthaginenſes factitaſſe nouimus, qui militibus, ne efferos militia animos inſolentiæ aſſueſcerent, in omni militia vini potum interdixere ex [q] inſtituto Platonis, qui etiam magiſtratibus, donec in honore eſſent, vinum inhibuit. [r] Id quod penes Athenienſes criminoſum erat, quibus ebrius princeps morte mulctabatur. [s] Et Pittacus temulentos, ſi quid deliquiſſent, duplici pœna puniri curauit, vt formidine ſupplicij à vino promptius abſtinerent. Quinetiam [t] Ægyptiorum lex erat, vt certa vini ſubtaxata menſura Regi quotidianis ferculis daretur, vltra quam excedere non licebat, ne ſui impos, per occaſionem & licentiam turpitudini & ſordibus vacaret, ſicut proditur de [u] Moſſynœcis vltra Carambin flumen, qui Regem quem delegere, ſi quid praue deliquiſſet, totius diei inedia mulctabant. [x] Apud Locrẽſes Seleucus vinum vſque adeo auerſatus fuit, vt etiam morbo affectis dari inhibuerit, cauitque vt qui vinum biberet, capite lueret. [y] Indi adeo abſtemij fuere, vt niſi ſacrorum cauſa, vinum bibere nulli fas foret: [z] quibus erat conſtitutum, vt ſi temulentum Regem mulier occidiſſet, hoc donaretur munere, vt ſucceſſori nuberet. [a] Perſarum quoque milites adeo abſtemij traduntur, vt pane & aqua ſæpius victitarint, panis condimentum & obſonium, famem eſſe dictitantes: quibus tamen ſemel annis ſingulis inebriari permiſſum erat. [b] Proditumque eſt, Scythas, cum inebriari

Vxores necatæ ob vinum potum.

Ebrij exoſi.

Ægyptiorũ lex.
Moſſynœci.
Seleucus.
Indorũ conſtitutum.
Perſarum milites abſtemij.
Inebriandi ratio abſque potu apud Scythas.

ANNOTATIONES.

d *Troglodytis.*] Strabo libro 16. & Diodorus Siculus libro 4. cap. 3.

e *Quod & viris.*] Aelianus & Athenæus locis nuper citatis.

f *Seruo verò.*] Vide rei ruſticæ ſcriptores. Vereor autem ne hic fuerit Alexãder memoria lapſus: neque enim tale quippiam de ſeruis comperimus, ſed de mulieribus idem quòd hic de ſeruis tradit Seruius enarrans illud Virgilij loquentis de Didone lib. 1. Æneid. ad fi.

Dixit, & in menſa laticum libauit honorem,
Primaq́; libato ſummo tenus attigit ore.

Et verecundiam, inquit, Reginæ oſtendit & morem Romanum, nam apud maiores noſtros fœminæ non vtebantur vino, niſi ſacrorum cauſa, certis diebus. Et idem iiſdem verbis repetit Hieronymus de virginitate conſeruanda, & ex eo Iſidorus Etymologiarum lib. 20. cap. 3. Illud autem reperi apud Athenæum lib. 10. ca. 9. Seruos apud Romanos non bibiſſe vinum.

g *Tiberius Cæſar.*] Suetonius in vita ipſius, cap. 34.

h *Legimus Romulum.*] Vide Gellium lib. 11. c. 14. & Macrobium alicubi.

i *Et Quintum Coponium.*] Plinius libro 35. cap. 12.

k *Egnatius Metellus.*] Idem Plinius lib. 14. c. 13.

l *Et Cneus Domitius.*] In eodem loco.

m *Et Matrona magna natu.*] Ibi authoritate Fabij Pictoris.

n *Lucius quoque Papyrius.*] Idem Plinius vbi ſuprà, & Liuius 1. Dec. lib. 3.

o *Adeoq́; eos.*] Hæc vſque ad verſiculum. Quod etiam Cretenſes, ſunt Plutarchi in vita Ciceronis.

p *Cretenſes Lacedæmonios, &c.*] Hic, ni fallor, falſus eſt Alexander exiſtimans Platonem libro 2. de legibus ad fi. id de his tribus dixiſſe, quod de poſtremis tantùm Carthaginenſibus ſcilicet dixit, contrarium autem de prioribus, nempe ſe multò magis Carthaginenſium legem, quàm Cretenſium & Lacedæmoniorum morem ſe probare, vt ſcilicet nunquam in caſtris Carthaginenſis quiſpiam vinum guſtare audeat, ſed toto illo tempore aquam bibat: neque vſquam alibi id apud Cretenſes aut Lacedæmonios obſeruatum fuiſſe. At Carthaginenſium eam legem fuiſſe præter Platonem tradidit Ariſtoteles Oeconomicorum lib. 1. cap. 5. Galenus & Euſebius præparationis Euangelicæ lib. 2. alias 12. cap. 17. Vide item in noſtro repertorio in verbo, Vinum, & etiam in verbo, Aqua.

q *Ex inſtituto Platonis.*] Vbi nuper citauimus. Et id quoque Salomon ſtatuit Prouerb. c. 31.

r *Id quod penes Athenienſes.*] Diogenes Laërtius in Solone.

s *Et Pittacus.*] Idem Laertius in vita ipſius Pittaci, & longè ante Ariſtoteles lib. 2. polit. c. 10.

t *Ægyptiorum lex erat.*] Apud Diodorum Siculum lib. 1. ca. 3. vti & idem dicit de ſacerdotibus.

u *De Moſſynœcis.*] Pomponius Mela lib. 1. c. 21. vbi Chalybes deſcribit. At Nicolaus περὶ ἐθῶν apud Stobæum cap. 42. tradit illos Regem ſuum ſi quid male conſuluiſſet, fame necare.

x *Apud Locrenſes.*] Ælianus de varia hiſtoria lib. 2. cap. 35. Scilicet eum qui vinum iniuſſu medici bibiſſet, capitali pœna plectendum. Cuius hæc verba ſunt: παρὰ λοκροῖς τοῖς ἐπιζεφυρίοις εἴ τις ἄκρατον ἔπιε μὴ προστάξαντος ἰατροῦ θεραπείας ἕνεκα, θάνατος ἦν ζημία, ζαλεύκου τὸν νόμον θέντος. Ac idem quoque retulit Athenæus lib. 10. c. 9.

y *Indi adeò.*] Strab. Oneſicriti authoritate lib. 15. & Philoſtratus in vita Apolonij lib. 3. Contrà autem Moſes ſacerdotibus ſacrificij tempore vino interdixit Leuiti. 10. & Num. 6.

z *Quibus erat conſtitutum.*] Strabo d. lib. 15. ſed alio loco. Neque enim licebat apud Indos Regem fieri ebrio, vt authoritate Ctetiæ ſcribit Athenæus lib. 10. c. 11.

a *Perſarum quoque milites.*] Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri.

b *Proditumq́; eſt, Scythas.*] Maximus Tyrius ſer. 11. At Ariſtoteles

gaudeant, & abſtemij ſint:ſiquando ebrietatis dulcedine capi vellent,ne contra conſtitutum facerent, in ignē coniectis herbis & fumo hauſto,haud aliter quàm vino epoto,madidos fieri.ᶜ Quod de Thracibus traditur,qui epulantes,focos ambiunt,herbarū ſemine ignibus iniecto,cuius nidore capti,ebrios imitantur, & tanquam vino affecti temulenti iacent, ſicut ᵈ nepenthes ſucco delibutis triſtitiam diſcuti putarunt.ᵉ Babylonij quoque incenſo arborum fructu,& fumo hauſto, ita ebrij redduntur, vt tripudiis & cantibus exultent.ᶠ Indos ferunt ex fructu arundinum quę mel gignunt,aut vino ex dactylis, ᵍ atque Ægyptios potu è frugibus inebriari. Quinetiam ʰ populum Romanum multa ſecula nō pane, ſed pulte victitaſſe:ⁱ piſtoréſque per annos fere ſexcentos vſque ad Perſicum bellū,nullos Romę fuiſſe ſatis conſtat. ᵏ Fiebat enim puls ex aqua frumenti & fabarum aut hordei farina,ˡ qua in ſacris & oblationibus deorum pro victima adhibuere:ᵐ qui quidē piſtores toſtum panem lautioribus coquere ſolebant,rèliquæ multitudini far,ideo quòd far pinſebāt.piſtores dicti. Quippe cum veteribus ⁿ molarum nullus vſus foret, ſed fruges igne toſtas in pilas coniectas pinſerent: vnde & ᵒ Piſones dictos volunt:id enim molarum inſtar erat. ᵖ Fuitque vetus mos, vt iidem eſſent coci & piſtores. Lapſis mox temporibus haud longo interuallo, panes facere, ᵠ opus fuit mulierum. Ante vero fruges cognitas, ʳ gentibus plurimis glandes fuere frumenti loco:ſicut ˢ pyra Argæis ᵗ & Tirynthiis, ficus ᵘ Athenienſibus, quibus ˣ Cares adeo abundant, vt illis enutriant pecora: ʸ milium Mæoticis & ᶻ lotometra, ex cuius ſemine ᵃ conficiunt panes: ᵇ Medis amygdalæ, ᶜ Ichthyophagis piſces, ᵈ Æthiopibus locuſtæ ᵉ &

Thraces & Babylonios.
Romanorū frugalitas:
Piſtores.
Piſones unde dicti.
Panes mulierum.
Glandes.
Argæi.
Tirynthij.
Athenienſes.
Cares.
Mæotici.
Medi.
Ichthyophagi.
Æthiopes.

ANNOTATIONES.

ſtoteles lib.politi.3.cap.7.ſcribit Scythas vinoſos eſſe,quod & videri poteſt ex Platone libr. 11. de legibus. vbi & illud dicit illis ſtudium eſſe, idque felix & pulchrum arbitrátur, ſi vinum per veſtes effuderint, quod & ex eo repetit Athenæus libr. 10. cap. 10. qui & de eorum vinoſitate loquitur etiam d.lib.10.c 8.& iterum lib.11 c.17.

c *Quod de Thracibus traditur.*] Pomponius Mela libr. 2.cap. item 2.vbi vide interpretem.Solinus c.15.

d *Sicut nepenthes ſucco.*] Plinius libr. 25. cap. 2. & Homerus Odyſ.lib.2.

e *Babylonij.*] Herodotus lib. 1.non multò ante fi.

f *Indos ferunt.*] Strabo lib.15.

g *Atque Ægyptios.*] Plinius lib.14. cap. 22. eodémque vlt. Athenæus Dipno.lib.1.cap.30.eodémque vlti. ſcribit Dionis Academici authoritate Ægyptios vinum ex hordeo factum bibere: ſic autem eos hoc bibentes oblectari, vt canant, ſaltent & omnia faciant quæ temulenti facere ſolent. Et adde quod Leontius refert Barbaricum potum inebriandi vim habentem e tritico & hordeo, atque etiam ex auena & olyris. Et hordeum inebriare ſatis affirmat Ariſtoteles in libello de Ebrietate, & Tacitus de moribus Germanorum.

h *Populum Romanum.*] Valerius Maximus lib.2.c.1.Plinius lib.18.c.8.

i *Piſtoreſq́;.*]Idem Plinius eod.lib.18.c.11.

k *Fiebat enim puls.*]Idem Plinius lib.18.c.8.

l *Quam in ſacris.*]Plinius d.lib.18.c.8.

m *Qui quidem piſtores.*] Plinius d.lib.18 ca.11. Et vide quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis Nobilitatis c.34.

n *Molarum vſus nullus foret.*] De huiuſmodi tamen molis verſatilibus, tranſatilibus, Ouidius libro 6. Faſtor. & libro 3. de arte amandi, & Iuuenalis ſaty.8.& Plinius lib.15. cap. 6. & lib.36.c.18.& Gellius lib. 3. ca.3. vbi loquitur de tempore Plauti.

o *Vnde & Piſones.*]Plinius d.lib.18.c.3.Et vide ſuprà lib.1.c. 9.in princ.

p *Fuitq́; vetus mos.*] Feſtus Pompeius lib.3. Cocum, inquit, & piſtorem apud antiquos eundem fuiſſe accepimus:citatq́ue in eam rem Neuium antiquum poetam.

q *Opus fuit mulierum.*]Plinius d lib 18.c.3.

r *Gentibus plurimis glandes.*] Vt Arcadibus ex Æliano de varia hiſtoria lib. 3. cap. 39. & Pauſanias libro 8.& in vniuerſum priſcis hominibus,vt ait Plinius lib.7.c.56.ad prin. & lib.16.in proœmio.cap.5. & Plutarchus in Coriolano,& Seruius in lib.6.Aeneid.in eum locum,

Atq́; umbrata gerunt ciuili tempora quercu.

Vbi hanc reddit rationem cur corona ciuilis quercea erat, vti & nos alibi quoque diximus.Hincq́ue illud etiam ipſius Virgilij lib.1.Georg.

Cum iam glandes atq́; arbuta ſacra

Deficerent ſilua.—

Vbi vide Seruium interpretem vnà cum aliis,& eundem in eclo.1.Virgilij in princ. Atque etiā Iuuenalis ſaty.6.in prin. loquentis de priſcis ipſis hominibus,

Et ſæpe horridior glandem ructante marito.

s *Sicut pyra Argæis.*] Imo Appij, ex Aeliano vbi ſuprà.

t *Et Tirynthiis.*]Idem Aelianus ibi dicit ſylueſtria pyra.

u *Ficus Athenienſibus.*] In eodem loco. Nam vt & ipſe ſcribit cap.præced.Athenis primùm reperta eſt ficus.

x *Cares.*] De quibus illud epigram. Græcum Palladis libro epigr. 2.ca. 17 quo indicatur Cyprios ficubus porcos alere. Id huiuſmodi eſt,

Βρώματά μοι χοίρων συκάζουσιν [illegible]
[illegible]

Etc. quæ ſequuntur. De Caribus autem vide Galenum & reliquos medicos.

y *Milium Mæoticis.*] Aelianus eo.c.39. vbi & idem dicit de Sauromatis.

z *Lotometra.*] Herodotus lib.2.& Plinius in vniuerſum loquens de Aegyptiis li.22.ca.21.vide an & Herodotus etiam de omnibus loquatur.

a *Conficiunt panes.*] Plinius vbi ſuprà,& vide an Herodotus etiam dicat de Aegyptiis lib.2.

b *Medis amygdalæ.*] Strabo lib. 12. Ex malis ſiccis ac tritis maſſas conficiunt,ex amygdalis toſtis panes.Hoc autem de iis qui ſeptentrionalem & montanam Mediæ partem incolunt, accipiendum eſt, cùm cætera Mediæ regio ſummè opulenta ſit.

c *Ichthyophagis piſces.*] Herodotus lib. 3. Diodorus Siculus lib.4.Strabo lib.2. Diuus Hieronimus in Iouinianum lib.2. Arrianus rer.geſtarum Alexandri lib.8. Nam & hinc ita dicti ſunt quod piſcibus veſcantur, tanquam dicas piſciuori. At eos Alexander vetuit piſcibus viuere, vt ſcribit Plinius lib.6.cap. 23. & Solinus cap. 67. Sed & his qui in Mæotide habitant,caro magnorum piſcium ſole ſiccata,& in puluerem vſque contuſa pro farre eſt, vt ſcribit Pomponius Mela lib.2.cap.7.quo de mediterranei maris inſulis diſſerit. Et idem propemodum de tribus Babyloniorum familiis tradit Herodotus lib. 1. & de Oritis Plinius Clitarchi authoritate lib.7.c.2.

d *Æthiopibus locuſtæ.*] Plinius vbi ſuprà proximè, & rurſus libro 6. capit. 30. Strabo qui non generaliter de omnibus, ſed de his qui Silis vocantur, libro. 16. & Solinus capit. 43. Sed & his adde Parthos iiſdem veſcentes ex Plinio libro 11 capit.29. & Pandoros ex eod. d. libro 7. cap.2. Et Orientales & Libyæ populos ex Diuo Hieronimo d.lib. 2.in Iouinianum. Cæterū Diuus Matthæus cap. 3. & Diuus Marcus cap. 1. ſcribunt Ioannem Baptiſtam locuſtis veſci ſolitum.

e *Et arundinum fructus.*] Vide authores ſupradictos. Sicut

etiam

Getuli. Chelonophagi. Perſæ. Carmani. Babylonij. Ægypt. Alani. Nomades. Indi. Epicuri frugalitas.

arundinum fructus, [f] Getulis ferina caro & pabulum pro pulmentario ceſſere, [g] Chelonophagis teſtudines, [h] cardamum vero Perſis, [i] palmulæ autem Carmanis & [k] Babylonijs. [l] Ægyptij ex loto diu victitarunt: Alani carnibus, non pane veſcuntur. [m] Nomades & [n] Getarum pars, lacte. [o] Indis autem caliſtiæ ſemen cibarium fuit: [p] quorum reges oleribus & palmulis plerunque victum quæſiuerunt, ciborum affluentiam velut inuitamenta ignauiæ auerſati. [q] Epicurus quoque ſummus voluptatis aſſertor, victu frugali & modeſto contentus, aqua & polenta, aut pane hordeaceo victum quæſiuit, contraque paupertatem inuictum animum geſſit, non quòd voluptates aduerſaretur, ſed quod in tenui victu ſe plus voluptatis experiri aiebat: cuius rei argumentum eſt, quòd oleribus & pomis ac vilibus cibis, quibus viuendum cenſuit, libros refarſit. Inter quos proditur [r] Philinus quidam tantæ abſtinentiæ, vt nullo cibo niſi lacte victitarit, [s] & Moſchus Antimolus ſophiſta ſolis caricis veſci ſolitus. [t] Pueris quoque & iuuenibus, vt verecundiores eſſent, in magiſtrorum & affinium conſpectu foris cœnitare: [u] viris autem, vt frugalitatis & parſimoniæ documenta darent, propalam cibum capere, conſuetudo fuit, [x] toruſque illis ex vlua paluſtri fiebat, aut ſtramento: hyemeque ad focum, æſtate vero in propatulo & ſub dio, neque [y] vltra nouem ſingulis lectis cœnitabant, illóſque lautioribus veſci cibis non ſinebant. [z] nam carnis aridæ, aut lardi pondo tria, & ſalſamentorum librá quotidianis ferculis apponere criminoſum erat. Siquis vltra apponeret, lege plectebatur. [a] C. Fānij

ANNOTATIONES.

etiam Indi, vt prodit Ælianus vbi ſuprà. Sed adde Æthiopum Macrobium, cibum eſſe carnem coctam, & lac potum ex Herodoto lib. 3.

f *Getulis.*] Salluſtius in Iugurtha. Africam initio habuere Getuli, & Libyes aſperi incultique, queis cibus erat caro ferina, atque humi pabulum, vti pecoribus.

g *Chelonophagis teſtudines.*] Nam & hinc illis id nomen inditum eſt: Chelonophagus enim idem eſt ac ſi dicas teſtudinum comeſtor ſiue vorator. De his autem vide Strabonem lib. 16.

h *Cardamum verò Perſis.*] Ælianus lib. 3. c. 30. dicit Therebinthum & Naſturtium. Videndum autem num idem ſit; numque hic legendum potius ſit, Cardamomum.

i *Palmulæ autem Carmanis.*] Ælianus quoque vbi ſuprà.

k *Et Babylonijs.*] Strabo lib. 15. qui & ipſe eodem loco non multò poſt princ. tradit eoſdem Babylonios veſpertilionibus veſci, vti & Borſippeos.

l *Ægyptij ex loto.*] Herodotus libro 2. & Diodorus Siculus cap. 3. poſt princ. Verùm idem libro 2. cap. 1. etiam poſt prin. tradit ipſis Aegyptiis victum fuiſſe herbas, ac paluſtres caules, radiceſque quas guſtu experti comprobaſſent, imprimiſque herbam agroſim dictam. Et non multò poſt dicit, Poſt quædam ſæcula aliis fructibus vſos fuiſſe, in quibus panis erat ex loto factus. At Hecatæus, & ex eo Athenæus libro 10. cap. 2. ſcribunt Aegyptios panis eſſe voraces, quippe qui cyllaſtas edant, hordeumque in potum conterant.

m *Nomades.*] Columella libro 7. capit. 2. Plinius libro 6. capit. 28. & capite 30. & Pomponius Mela libro 1. capit. 8. Sed & ipſi equinis carnibus veſcebatur, ex Pauſania libro 1.

n *Et Getarum pars.*] Columella vbi ſuprà. Cuius hæc verba ſunt, Ex lacte Nomadú Getarúmque plurimi γαλακτοπόται dicuntur.

o *Indis autem.*] Herodotus lib. 3. non Caliſtiæ ſed Calandiæ ſemine (vide Græcum, item Philoſtratum & Dioſcoridem.) Sed & hi harundinum fructibus veſcebantur, vt ſuprà etiam ex Aeliano, Arrianus autem lib. 8. Geſtorum Alexandri ſcribit antiquos Indos arborum foliis veſci ſolitos, Talaque id genus arboris vocare, circa ſummitates pingue quiddam in palmarum modum gignere. Carnes quarundam ferarum iis cibum fuiſſe, & eas quidem crudas antequam eorum fines fuiſſet ingreſſus. Sed & poſtea tradit Sophiſtas Indorum veſci foliis & fructibus quarundam arborum, quæ prædulcia ſunt, & multum nutrimenti non ſecus ac palmarum caricæ afferút. Et quod de carnibus crudis dicit, idem antè dixerat de Indis quos Padæos vocat. Herodotus lib. 2. illos crudis piſcibus veſci ſcribit. At Strabo libro 16. tradit cibum Indorum magna ex parte Orizum eſſe ſorbilem. Herodotus quoque vbi ſupra de his in vniuerſum loquens, dicit eos herba victitare, eiſque eis ſemen quodda milij inſtar, ſua ſponte naſcens è terra in ſuo calyce, quod cum ipſo calyce lectum coquunt & edunt.

p *Quorum Reges.*] Vide Philoſtratum. Sed & his adde Troglodytas veſci ſanguine admixto lacte. Straboni lib. 15. & ſerpentibus Plinio libr. 5. cap. 8. vbi & Candacas, qui ob id Ophiophagi dicuntur Pomponio Melæ lib. 3. cap. 9. & Plinio lib. 6. ca. 29. Et aliquando Lacedæmonios, quos & ob id Pythia vocauit ἀκροδρυοφάγους. Ariſtoteli, ſi is eſt, in mirabilibus auſcultationibus cap. 24. Borſippeos veſpertilionibus, vt iam diximus, atque etiam Chalibes Straboni lib. 16. poſt princip. Hos qui Rhinoceram ciuitatem habitant, coturnicibus Diodoro Siculo lib. 2. cap. 1. in fi. Scythas carnibus humanis, qui ob id ἀνθρωποφάγοι dicuntur Straboni libr. 4. & Pomponio Melæ lib. 3. cap. 6. vbi Britanniam deſcribit. Vti etiam Scotos Diuo Hieronimo lib. 2. in Iouinianum, quo loco ſcribit etiam Arabes & Sarracenos Camelorum lacte & carnibus viuere. Phryges & Ponticos vermibus albis & obeſis, qui nigello capite ſunt, & naſcuntur in lignorum carie, quos Coſſos appellant. Syros Crocodilis terrenis. Afros lacertis viridibus. Nomades, Troglodytás, Scythas, Hunnos ſemicrudis carnibus. Quados, Vuandalos equorum ac vulpium carnibus. Hæc ibi. Thraces qui Strymona habitant, tribulorum nucleo, quo panem conficiebant prędulcem, & qui contrahit ventrem Plinio li. 4. c. 13. Parthos cicadis eidem lib. 11. c. 26.

q *Epicurus.*] Laertius in vita illius, Dioclis & aliorum authoritate, Aelianus de varia hiſtoria lib. 4. Hincque illud Iuuenalis ſaty. 14.

Quantum Epicure tibi paruis ſuffecit in hortis.

r *Philinus.*] Ariſtoteles & Philoſtratus, & eorum authoritate Athenæus lib. 2. c. item 2.

s *Moſchus.*] Hic aberrauit Alexander. Nam Moſchus & Anchimolus (ſic enim ſcribendum eſt) diuerſi fuere, quos Hegeſander Delphus, & ex eo Athenæus quo loco nuper citauimus dicunt ſemper dum vixerunt aquam bibiſſe, ſolaſque ficus ediſſe, fuiſſe tamen robuſtis corporibus. Adde Protagoram, dum Ialyſum pingeret, madidis lupinis vixiſſe, quoniam ſimul famem ſuſtinerent & ſitim, ne ſenſus nimia dulcedine obſtruerent, ex Plinio lib. 35. c. 10.

t *Pueris quoque & iuuenibus.*] Plutarchus probl. c. 32.

u *Viris autem.*] Valerius Max. lib. 2. ca. 1.

x *Toruſq; illis &c.*] Plutarchus in vita Lycurgi.

y *Neque vltra nouem.*] Gellius lib. 13. cap. 11. Macrobius lib. 1. Satur. c. 7. ambo Varronis authoritate, & dicemus quoque infra lib. 5. c. 22.

z *Nam carnis aridæ.*] Macrobius lib. 3. Saturn. c. 17. & nonnihil Gellius lib. 2. c. 24.

a *C. Fannij.*] Plinius libro 10. cap. 50. Gellius libro 2. cap. 24. Legis autem Fanniæ meminit Athenæus li. 6. cap. 8. eodémque vlt. quæ prohibebat ne plures conuiuæ externi quàm tres adhiberentur, idque quinquies tántùm ſingulis mé-

conſulis lege ante tertium Punicum bellum introductum eſt, ᵃ ne quid volucrum præter vnam gallinam, quæ altilis non eſſet, apponeretur: ᵇ vtque modus cœnarum luxuria non diffiueret, ſingulis diebus præterquam Saturnalibus & Romanorũ ludis, vel plebeiis, denos aſſes, qui domeſticis cœnis impenderentur præfiniunt. ᶜ Tantæque frugalitatis fuere, vt menſam quamuis parcam, omnino vacuam tolli non ſinerent: ſed ad cohibendum appetitum ſemper aliquid reliquiarum, quod poſtera die cœnam iuuaret, ſupereſſe voluerunt. Ouumque & mel initio conuiuij miniſtrari, in ᵈ ſecundis vero menſis poma ſimul & mel dari conſueuere. Quam victus parſimoniam ᵉ Athenis quoque ſeruari tradiderunt. ᶠ Nam Dioſcuris in Prytaneo prandium parabatur: in quo niſi oliuæ, caſeus & porrum dabatur obſonium. ᵍ & a Platone in lautiſſimis cœnis, ſal, oliuæ, caſeus, porrum, atque olera tantum ex agris iubentur apponi. ʰ Ac feſtis diebus pueri modeſti, cum verecunda grauitate, maiorum laudes carmine decantare, grandioréſque natu ſummo obſequio vereri, illóſque a conuiuiis domum reducere ſolebant, militiæ & colendis agris adeo intenti, vt ⁱ illuſtria inde cognomenta ferrent: ᵏ agrumque male colere, aut minus arare quàm verrere, cenſoria nota putabatur. Cumque octo dies culturæ agrorum impenderent, nonum vrbanis rebus & ˡ nundinis deſtinarunt: tametſi priori æuo, frequentiores Romanis nundinas, & tertio quoque die ᵐ mercatu frequenti nonnulli conueniſſe dicant. Q. ⁿ Cincinnatus ab aratro ad dictaturam vocatus, poſtquam domitis hoſtibus triumphans vrbem iniit, licet non ex imperij maieſtate, aratrum tamen ſumere, & agrum colere non dubitauit. ᵒ Curius Dentatus cum a Samnitum legatis adiretur, rapa ſibi parare obſonium inuentus eſt, cui ᵖ duos calones in caſtris fuiſſe aſſerunt, cum ſummam imperij gereret. ᑫ M. verò Antonio conſulari VIII. ſeruos, ʳ Carboni VII. & ˢ M. Catoni cum in Hiſpaniam conſul duceret, III. ſolum miniſtraſſe. ᵗ Fertur quoque Ælius Catus conſul, cum in fictilibus cœnaret, legatos Ætolorum vaſa aurea offerentes repuliſſe. ᵘ Atque Epitus poeta, qui primus Latinorum heroica attigit, adeo victu fuiſſe tenui, vt in Auentino domuncula & vnius ancillæ miniſterio contentus fuerit: nec tamen id ſibi turpe quicquam aut

Lex Fannia. *Saturnalia.* *Ratio adminiſtrandæ menſæ.* *Dioſcuri.* *Cœna Platonica.* *Agricultura apud veteres.* *Frugalitatis exempla apud Romanos.*

ANNOTATIONES.

ſibus facere licebat. Prohibebátque obſonium pluris emere duabus drachmis cum dimidia. Atque carnis fumigatæ quindecim talenta abſumere conceſſit, tum quæcunq; olera fert tellus.

b *Vtq; modus.*] Gellius d. lib. 2. c. 24.

c *Tantæq; frugalitatis fuere.*] Hæc ſunt Plutarchi probl. c. 64.

d *In ſecundis verò menſis.*] Et hic quoque eodem loco.

e *Athenis.*] Quod probat exemplis ſeq.

f *Nam Dioſcuris.*] Erant autem Dioſcuri Caſtor & Pollux, quibus tale prandium parabatur. Athenæus Dipnoſoph. lib. 4. cap. 3.

g *Et a Platone.*] Libr. 2. de Repub hoc etiam refert Athenæus lib. 4. cap. 3.

h *Ac feſtis diebus.*] Ad Romanos redit. Id autem eſt Catonis in Originibus. & ex eo Ciceronis lib. 1. Thuſcu. q. poſt princ. Solitos, inquit, eſſe in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum virorum virtutibus.

i *Illuſtria cognomenta inde ferrent.*] Id videre potes lib. 1. cap. 9. poſt princ. & lib. 2. cap. 11. etiam poſt princ. Sed neſcio quid hæc res & aliæ non paucæ quæ ſequuntur ad id caput pertineant.

k *Agrumq; male colere.*] Plinius lib. 18. cap. 3. & c. 6. ex quo intelliges hic non vertere, ſed verrere legendũ eſſe. & Gellius lib. 4. cap. 12.

l *Nundinis.*] Dionyſ. Halicarn lib. 2. & iterum lib. 7. & Plutarchus in Coriolano, & probl. cap. 40. & Macrobius lib. 1. Saturn. c. 16. & Columella in præfa. lib. 1. Cuius verba quia maximè huc ſpectant, ducimus ſubſcribenda. Nundinarum etiam conuentus manifeſtum eſt propterea vſurpatos, vt nonis tantummodò diebus vrbanæ res agerentur, reliquis adminiſtrarentur ruſticæ.

m *Mercatu frequenti.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Tullus ad Feroniæ fanum mercatu frequenti negotiatores Romanos comprehenſos querebatur.

n *Q. Cincinnatus.*] Liuius 1. Decad lib. 3. & Columella vbi ſupra, & Dionyſius Halicarn. lib. 10. Plinius, aut quiſquis is eſt, de viris illuſtribus cap. 17.

o *Curius Dentatus.*] Plin. lib. 19. c. 5. & Plutarch. in Catone Cenſorio, non longè a prin. Megacles in lib. de viris illuſtr. & ex eo Athenæus lib. 10. c. 3. vbi pro Samnitibus Sabinis dicit, & vide Valerium Maximum li. 4. c. 3 vbi de M. Curio, & Senecam in lib. de conſolatione ad Albinam matrem. Et huc quoque pertinet illud Iuuenalis ſaty. 11.

Hæc olim noſter iam luxurioſa ſenatus
Cœna fuit, Curius paruo quæ legerat horto
Ipſe focis breuibus ponebat oluſcula, &c.

p *Cui duos calones.*] Apuleius Apologia 1. vbi ſubdit pauciores cum ſeruos habuiſſe quam triumphos. Is enim de Sabinis, Samnitibus & Pyrrho triumphauit.

q *M. vero Antonio.*] Apuleius in eod. loco.

r *Carboni.*] Idem in eod. loco.

s *Et M. Catoni.*] Idem ibi. Et præterea Valerius Maximus lib. 4. c. 3. Plutarchus autem in vita illius ſcribit cum in caſtris 5. ſeruos habuiſſe. Is autem fuit ille Cenſorius omnium primus. At Catonem Vticentem tunc Tribunum militum proficiſcentem in Macedoniam XV. ſerui ſecuti ſunt, vt tradit ipſe Plutarch. in vita illius. Sed adde quod Scipio Africanus à ſenatu miſſus, vt res, imperiaq; totius orbis componeret, quinque domeſticos tantum ſecum duxit, ac vno mortuo in itinere, domum ſcripſit, vt alius ſibi in locum illius mitteretur, vt authoritate Polybij & Poſidonij teſtatur Athenæus, & vbi ſubdit authoritate etiam Cotæ, qui tunc ſecundum locum in caſtris obtinebat, in ſuo Commentario de Repub. Rom quod Iulius Cæſar, qui primus omnium in inſulas Britannicas cum mille ſcaphis penetrauit, tres domeſticos ſecum duxit. Sed quod ad Scipionem pertinet, Plinius Secundus, ſi is eſt, de viris illuſtribus ſcribit P. Scipionem Æmylium (is eſt qui & Africanus inferior dictus eſt) ad Reges adeundos miſſum duos ſecum præter eum ſeruos duxiſſe.

t *Fertur quoque Ælius Catus.*] Plinius lib. 33. cap. 11. & Valerius Maximus qui hunc vocat Q. Tuberonem Catulum lib. 4. cap. 3.

u *Atque Epitus poeta.*] Hic manifeſtus error eſt vel Alexandri, vel Librarij, quòd magis crediderim: nam Ennius legendum eſt, non Epitus ex Euſebio Chronographo in Olymp. 134. vbi ita ſcribitur ex interpretatione Diui Hieronymi, Q. Ennius poeta naſcitur, qui a Catone Quæſtore Romam translatus habitauit in monte Auentino, parco admodum ſumptu contentus & vnius ancillæ miniſterio. Et idem propemodum ſcribit Eutropius de geſtis Roma. lib. 2. c. 3. ad fi. Vide autem Paulum Oroſium vbi de Scipione vel Catone loquitur.

x *Quod Æliorum familiam.*] Valerius Max. lib. 4. c. item 4.

dedecori putauit: ſiquidem paupertas tunc ſolida laus cenſebatur, & vera virtus. Quam rem æſtimare licet, quod [x] Æliorum familiam, & [y] Tuberonum, quum decem & ſeptem eiuſdem cognominis forent, modicis ædibus cum vxoribus & liberis eoſdem lares incoluiſſe, eundémque agrum Veientanum araſſe, exque eius fructu victitaſſe legimus. Modumque agrorum [z] vltra ſeptem iugera excedere, [a] aut denas argenti libras viro triumphali in ſuppellectili eſſe, perniciosum erat. [b] Intra bina enim iugera poſſidere ſatis viſum, ita vt [c] decem millia grauis æris, maximas putarent diuitias. Quinetiam adeò parci fuere & tenues, vt non minus crimini darent, indomitas cupiditates non refrenaſſe, aut paternam non ſeruaſſe paupertatem, quam ingentes maiorum facultates largitionibus abliguriſſe: multique [d] oleribus leguminibúsque contenti, abſque eſu carnium ſæpe victitarint, documenta frugalitatis & abſtinentiæ inſignem memoriam poſteritati exhibentes. [e] Quam etiam Græcis ſolidæ laudis & veræ commendationis fuiſſe multi adnotarunt. [f] Legimus Thebanum Epaminundam tot victoriis clarum Imperatorem, adeò diuitiarum abſtinentiſſimum, vt vnica veſte contentus, ſiquando vetuſtate collapſam reſarcire opus foret, domi clauſum ſe teneret, [g] quem Thebani publica impenſa & ære collato ob inopiam extulerunt. [h] Ariſtides ſe magis gloriari paupertate publice teſtabatur, quàm reliqui diuitiis. [i] Hippias quoque philoſophus Elæus, ad id inopiæ deuenit, vt veſtem, annulum, crepidas & ſoccos, quæque cultui erant neceſſaria, ne quid temporis deperiret, ſuis manibus elaboraret. [k] De Lamacho fertur, quoties ab Athenienſibus dux creabatur, pro pallio & crepidis mutuam ab amicis pecuniam ſumere, quum vnde compararet non eſſet. [l] Crates, [m] Diogenes & Antiſthenes, aliique produntur philoſophi, abiectis diuitiis, [n] pera & baculo contenti vixiſſe. [o] Phocion, [p] Pelopidas, [q] Socrates atque [r] Ephialtes, pauperrimi & in cultu tenuiſſimo vixere, omnium tamen optimi atque iuſtiſſimi. Adeóque luxuriam & molliorem cultum deteſtati fuere, [s] vt Thebis columna in templo ſtatuta fuerit, in qua diræ execrationes in Regem Menin, qui molliorem vitæ cultum

Paterna paupertatis conſeruatio. Exẽpla frugalitatis apud Græcos.

ANNOTATIONES.

& Plutarchus in vita Pauli Æmylij.

y *Et Tuberonum.*] Vide num Plutarchus de his quoque dicat, Valerius vbi ſuprà loquens de Ælio Tuberone genero Pauli Aemylij. & Seneca epiſt. ad Lucilium lib. 15. epiſt. vlt. in fin. Tuberonis ligneos lectos cùm in publicum ſternerentur, hœdináſque pro ſtragulis pelles, & antè ipſius Iouis cellam propoſita comminus, vaſa fictilia. Et iterum lib. 16. epiſt. eiuſdem 5. Tubero paupertatem ſe dignam & capitolio indicauit, cum fictilibus in publica cœna víus oſtẽdit hominem his debere eſſe contentum, quibus Dij etiam nunc vterentur.

z *Vltra ſeptem iugera.*] Illud autem certum eſt Curium illum Dentatum domitis Sabinis accepiſſe ex captiuo agro qui viritim diuidebatur, ſeptem tantùm iugera ex Columella, in præfatione lib. 1.

a *Aut denas argenti libras.*] Plinius lib. 18. cap. 3. Præcipiebant, ait, iſta, qui triumphali denas argenti libras in ſupellectili crimini dabant.

b *Intra bina enim iugera.*] Id intelligendum ſecundum ea quæ ſcribit Liuius 1. Decad. lib. 6. vt ſcilicet bina iugera ſingulis ex plebe, patriciis verò non niſi quingenta habere liceret. Et de quingentis vide etiam Valerium Maximum li. 8. c. 6. Columellam lib. 1. rei ruſticæ c. 3. Plinium lib. 18. c. 3. & alterum Plinium, aut quiſquis is fuit, in lib. de viris illuſtrib. vbi de Licinio Stolone. Plutarchum in Camillo, atque etiam in Tiberio Graccho, & quę nos ſcripſimus in l. ſi vnquam. in præfatione num. 22. incip. Cæterum, ad fi.

c *Decem millia grauis æris.*] Vide Plinium & alios loquentes de ære graui. Et Budæum de Aſſe. Vt mirum videri poſſit quòd M. Poſthumus tribunus militum ob rem male geſtam in Veios, decem millibus æris grauis damnatus fuit, vt tradit Liuius 1. Decad. lib. 4. & alij plerique quos tibi deſignabo lib. 4. c. 15.

d *Multiq; oleribus.*] Apponebantur Heroibus comedentibus olera etiam, authore Athenæo Dipnoſoph. lib. 1. cap. 21. qui ait etiam harum rerum vſum antiquiorem quàm res Troianas fuiſſe.

e *Quam etiam Græcis.*] Quod probat exemplis ſequentibus.

f *Thebanum Epaminundam.*] Ælianus de varia hiſtoria lib. 2. c. 5. & lib. 5. c. item 5. & lib. 12. Apuleius autem Apologia 1. dicit paupertatem in Epaminunda fuiſſe ſtrenuam. Vide item Athenæum lib. 10. c. 3. poſt princ.

g *Quem Thebani.*] Plutarchus in Fabio Max. ad fin. Iuſtinus lib. 6. Idemque de Valerio Publicola Regum exactore, & Menenio Agrippa populi reconciliatore tradit Apuleius d. Apologia 1. Vide item Valerium Max.

h *Ariſtides.*] Et de eius paupertate Apuleius vbi ſuprà, vbi dicit paupertatem in eo iuſtam fuiſſe. Philoſtratus in vita Apollonij lib. 6. Aelianus variæ hiſtoriæ lib. 2. & 11. Athenæus lib. 10. c. 3. poſt princ.

i *Hippias.*] Cicero lib. 3. de Orat. Quintilianus lib. 8. cap. 6. Apuleius lib. 2. Floridorum, vbi id non paupertati, ſed ingenio ipſius aſcribit. Alter verò Hippias purpureis vtebatur veſtibus, apud Aelianum de varia hiſtoria lib. 12.

k *De Lamacho.*] Plutarchus in vita Niciæ, & in Politicis. Aelianus item lib. 2.

l *Crates.*] Laërtius in vita illius.

m *Diogenes.*] Idem quoque in vita illius.

n *Pera & baculo.*] Ea enim erant inſignia eorum ex Aeliano vbi ſuprà.

o *Phocion.*] Probus Aemylius & Plutarchus, vterque in vita illius. Aelianus de varia hiſtoria libr. 2. & 11. Apuleius d. Apolog. 1. vbi dicit eius paupertatem fuiſſe benignam.

p *Pelopidas.*] Aelianus d. lib. 2. 11. & 13.

q *Socrates.*] Aelianus d. lib. 2. Plutarchus in commentario, quo pacto ſe quiſpiam circa virtutem ſentiat profeciſſe, nõ multò ante ſin. Apuleius d. Apolo. vbi ipſius paupertatem ſapientem appellat. Gellius autem lib. 2. cap. 1. ſcribit ipſum Socratem temperantia tanta fuiſſe, vt omnia ferè vitæ ſuæ tempora valetudine inoffenſa fuerit, neque in illa magna Athenienſium peſtilentia communi omnium clade obnoxius fuerit.

r *Ephialtes.*] Aelianus d. lib. 2. & 11. *Sed* adde ſuperioribus C. Fabricium, C. Scipionem, Manium, de quo ſuprà, adeò pauperes fuiſſe, vt eorum filiæ de publico ob paupertatem dotibus dotatæ fuerint, ferentes ad maritos gloriam domeſticam, & pecuniam publicam, vt ſcribit Apuleius d. Apolog. 1. & præterea Valerius Max. lib. 4. c. 4. vbi de paupertate agit. Et Attilium Regulum, cuius agellus ob ſimilem penuriam pecunia publica cultus, vt & ipſe Apuleius ſubdit (vbi cõſule Græcum.) Et Paulum Aemylium, qui Hiſpaniam & Macedoniam ſubegit, quo mortuo vix ex auctione bonorum eius redactum eſt, vnde vxori dos redderetur, teſte Iulio Floro epi. Liuij lib. 46.

s *Vt Thebis.*] Sed paulò aliter Diodorus Siculus c. 1.

t *Poſtea*

inuenit, continebantur. [t] Poſtea paulatim frugales mores defluxere, paupertáſque probro haberi cœpit: luxuriæque peregrinæ inuictum malum ad effœminandos animos, ab exercitu Aſiatico in vrbem primùm inuectæ, mores infecerunt: ſicut aurum Perſicum, fugato Mardonio Athenienſium animos labefactauit, & dira tabe infecit. Inde illecebræ libidinum, & rerum ſecundarum luxus, in omnem licentiam graſſati. [u] Primiq; Iones, vnguenti coronarúmque & ſecundæ menſæ conſuetudinem inuenere: Tum veſtis ſtragula, [x] menſæq; ac citharæ eburneis pedibus inſidentes, inæſtimabili cenſu comparatæ: epulæque lautiores, & præter epulas pſaltriæ, ludiones, & alia conuiuiis oblectamenta inuenta ſunt. [y] Hinc peregrina obſonia remotorúmque litorum piſces, & magno cenſu comparatæ dapes, ferculaque ſeſtertium millies æſtimata, & gulæ nouiſſima irritamenta, aliáque exquiſitiſſima condimenta, & ventris prodigia inuenta ſunt, vt niſi quis illa apponeret, ſordidus & parum lautus haberetur. Adeóque luxus excreuit, & eò proceſſit luxuria, affluentibus diuitiarum copiis, vt obſonia lautiora, maiorésque epularum ſumptus, & magnas effuſiones edicto coercere, & luxurioſos apparatus pluribus legibus inhibere neceſſe fuerit. [z] Hinc Fannia, Orchia, Didia, Oppia, Cornelia, Ancia & Iulia, leges ad cohibendam luxuriam victus veſtitúſque, & cœnarum immodicos ſumptus, latæ ſunt. [a] Hinc cenſorum edictis, vulua, verrina, abdomina, & [b] glires, epulis & conuiuiis inhibita. [c] Quod & Lycurgum factitaſſe nouimus, qui conuiuiorum apparatus & menſas lautiores velut cupiditatum inuitamenta ſanctionibus inhibuit: ſæpiuſque abrogatis legibus nouæ poſtea editæ fuere. [d] Et quamuis Antiocho Rege victo, P. Licinius Craſſus & Iulius Cæſar cenſores, nequis vnguenta exotica venderet, pœnis inhibuerint, exemplo [e] Lacedæmoniorum qui vnguentarios vrbe exegere: & quamuis [f] M. Antonius, & L. Flaccus, quòd legem de coercendis epularum ſumptibus antea latam, Duronius tribunus plebis abrogaſſet, ſenatu eum amouerint: tamen [g] Q. Ælius Tubero prætura deiectus fuit, & deſpectui habitus, quòd in funere Aphricani populum Romanum publico epulo hœdinis pellibus & teſtis Samiis, ac lectis ligneis excepiſſet, quòd incultam parſimoniam in rebus publicis non exhorruiſſet. [h] Sicut de Cleomene fertur, qui amicorum cuidam ſuſiratus fuit, quod hoſpites iure nigro & pane igni durato, Laconico more ad epulas admiſiſſet. [i] Licet Cato ſenior quòd pellibus hœdinis in publico epulo pro ſtragulis vſus eſſet, non mediocrem laudem tulerit, quòd frugales mores & cõtinentiſſimos exemplo iuuaret. [k] Fertur tamen Tiberius Cæſar, quum de coercendo luxu legẽ ferre vellet, nec coerceri immodicos ſumptus videret poſſe: ſatius duxiſſe omittere quod aſſequi nequiret, quam tentare turpiter quod poſtea non efficeret. Siſti deinde res non potuit, quo minus tacito conſenſu deſtitutis moribus, ſumptuariæ omnes leges abrogatæ [l] fuerint, quum nullus eſſet ſumptibus modus, luxúſque & ignauia nullis præſcriptis finibus, in voraginem & gurgitem vitiorum ad nefas omne vſqueadeo proceſſerint, vt diuina & humana prophanarint, populóque ſimul & plebe grauem perniciem attulerint.

Vnde corrupti mores primùm.

Leges ad cohibendam luxuriam.

Vnguentarij à Lacedæmoniis eiecti.

Leges ſumptuariæ paulatim abrogatæ.

ANNOTATIONES.

t *Poſtea paulatim.*] Plinius lib.33.c.11.& libr.34.c.7.& ante illum Liuius 4.Decad.lib.9.non multò poſt princ.

u *Primiq; Iones.*] Valerius Max.lib.2.c.1.

x *Menſæq; ac citharæ eburneis.*] Iuuenalis ſaty.11.

——Putere videntur
Vnguenta atque roſa, latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur.——

Et infrà lib.5.cap.21.num.17.

y *Hinc peregrina obſonia.*] Quod ex ſequentib. ſatis probat.

z *Hinc Fannia, Orchia, &c.*] De his legibus Gellius libr.2.c.24.& Macrobius lib.3.Satur.c.17.Preterea de Fannia Athenæus lib.6.c.vlt.vbi ſuprà diximus.

a *Hinc cenſorum edictis, vulua.*] De his tribus prohibitis teſtis eſt Plin.lib.8.ca.51. vbi & ipſe addit glandia, teſticulos, ſyncipita. Sed & de glandiis idem author lib.36.c.1.

b *Et glires.*] Idem Plinius lib.8.c.57.vbi & idem dicit de cõchyliis,& auibus ex alio orbe conuectis.Sed & de ipſis gliribus idem quoque Plinius lib.36.c.1.

c *Quod & Lycurgum.*] Plutarchus in vita illius.

d *Et quamuis Antiocho.*] Id ex Plinio eſt lib.13.c.3.& Solino c.48.aut aliorum computatione 58.

e *Lacedæmoniorum.*] Seneca lib.4.Naturalium quæſtionum non longe ante fi.

f *Et quamuis M. Antonius.*] Valerius Maximus lib.3.c.4.

g *Q. Ælius Tubero.*] Idem Valerius lib.7.c.5.poſt princ.

h *Sicut de Cleomene.*] Plutarch.in vita illius.

i *Licet Cato ſenior.*] Vide Plutarchum in vita illius.

k *Fertur Tiberius.*] Tacitus lib.2. Vide item Suetonium.

l *Leges abrogatæ fuerint.*] Ammianus Marcellinus. Plinius li.10.c.50.ſuper iſtis legibus ſumptuariis.

Quæ ſint puræ & lectæ hoſtiæ in deorum ſacrificiis, & quæ victimæ quibus diis dicatæ fuerint.

CAPVT XII.

IN [a] ſacrificiis deorum fuit pontificalis obſeruatio, vt duobus hoſtiarum generibus diis ſacra fiant: vno, in quo cum litabatur, voluntas Dei per exta exquirebatur: altero, in quo ſola anima

Duo hoſtiarum genera.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

a. *IN ſacrificiis.*] Hęc vſque ad clauſulam, Hęc frequentes, ſunt Macrobij libr.3. cap.5. vbi ea purgat ex Virgilio (vide loca Virgilij & ibi Seruium.) Plutarchus autem in Romulo loquens de Natali die vrbis Romæ, quem feſtum agebant Romani, tradit ab initio nihil animatum ad ſacrificia adhibere ſolitos, æſtimantes diem ipſum patriæ origini conſecratum, purum & ſine ſanguine conſeruari debere.

Deo conſecrabatur, quæ hoſtia animalis dicta. [b] Hæ frequentes fuere: ouis, ſus, capra, bos, gallina, & anſer: [c] quas cum immolabant, niſi puræ eſſent & lectæ, ad rem diuinam non proficere putabant. [d] Fuitque opinio, potius ex hœdis & agnis, quia mites ſunt, quàm ex gallinaceis, ſuibus & tauris, quoniam animo abundant, deos conſuli, & futura prænoſci. [e] Ideo ouili pecoris hoſtiam non ab amplitudine, ſed quia animi eſt placidioris, pontifices maximam duxerunt. *Lectæ hoſtiæ.* [f] Lectæ autem dicuntur hoſtiæ, maiores & vberius depaſtæ, quæ [g] claudæ, morboſæ, aut vitioſæ non ſunt, (quia pernoſci, niſi ex ſana victima, futura non poſſunt) [h] quæve fixam aurem, vel [i] caudam aculeatam, [k] aut linguam nigram non habent. *Sacrificium à Numa cõſtitutum.* [l] Numa Pompilius deos fruge coli, & mola ſalſa ſupplicari inſtituit, [m] quam molam ex farre, ſale & aqua compoſuit, [n] ſine qua nullum ſacrificium ratum fieri cenſuit. [o] Atque id far, niſi toſtum eſſet, ad rem diuinam non eſſe purum ſtatuit. *Fornacalia.* [p] Ideo Fornacalia & religioſos dies, ac ferias quibus far in fornacibus torrebant, ſeruari iuſſit. *Græci.* [q] Græci vero non far, ſed hordei primitias, libúmque & placentas ex hordeo diis offerri, hordeúmque ſale inſperſum, in primis aræ infundi ſatius duxere, ſine quo, ſaluis cæremoniis, nullum ſacrum fieri poterat, illíque qui primitias eiuſmodi colligebat, *Critbologus.* critbologo dixere nomen. [r] In quibus Fornacalibus qui non fuerant feriati, quíque in ſua tribu, vt erat conſtitutum, ſacrum non feciſſet, in Quirinalibus ſacrificio expiare cogebatur: idcirco Quirinalia *Quirinalia.* [s] ſtultorum ferias dixere. *Sua cuique deorum victima & ſacra.* [t] Atque omnibus fere diis ſuæ victimæ, & ſua ſacra conſtituta ſunt, quæ præterire & tranſgredi non erat fas. [u] Namque aliena hoſtia dij non placantur. Quippe Ioui tauro, verre & ariete ſacra facere non licet: quia ſoli Neptuno, [x] Apollini & Marti taurus immolatur. [y] tametſi flaminis vxor omnibus nundinis Ioui arietem mactet, & [z] triumphi die Ioui taurus hoſtia dicata ſit. Et apud Homerum Vlyſſes immolauit Ioui arietem. *Iup. prodigialis.* [a] Iupiter vero prodigialis mola ſalſa & thure placa-

ANNOTATIONES.

b *Hæ frequentes fuere.*] Gyraldus nullo quoque anthore citato Syntag. 17.

c *Quas cùm immolabant.*]
d *Fuitq; opinio.*]
e *Ideo ouili pecoris.*]
} Idem quoque Gyraldus eod. loco.

f *Lectæ autem dicuntur hoſtiæ.*] Donatus in Hecyram Terentij.

g *Quæ claudæ.*] Plinius lib. 8. c. 45. ad fi.

h *Quæve fixam aurem.*]
i *Vel caudam aculeatam.*]
k *Aut linguam nigram.*]
} De his tribus Seruius in eum locum 6. Æneid.

Lectas de more bidentes.

l *Numa Pompilius.*] Plinius li. 28. c. 2. Sed & eundem vide in prologo, & lib. 31. ca 7. & ad id quod de ſale dicitur ſpectat illud Virgilij quod ſtatim citabimus in ſeq.

m *Quam molam.*] Plinius d. lib. 18. ca. 2. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Seruius 4. Æneid. in eum locum,

Ipſa mola manibuſq; piis. —

Hincque illud Ouidij lib. 1. Faſtor. de eo loquentis:

Antè deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica ſalis.

Et illud quoque Tibulli lib. 3. eleg. 4. non longè à princ.

—*Omnis noctis*
Farre pio placant, & ſaliente ſale.

Hucque ſpectat illud Virgilij lib. 2. Æneid.

Iamq; dies infanda aderat mihi ſacra parari
Et ſalſæ fruges. —

Vbi Seruius. Sal, inquit, & far quod dicitur mola ſalſa, qua & frons victimæ & foci aſpergebantur, & cultri, fit autem de horna fruge & horno ſale.

n *Sine qua nullum.*] Scilicet aqua ex Plinio d. lib. 31. c. 7.

o *Atque id far, niſi toſtum eſſet.*] Plinius dicto lib. 18. cap. 2. & Feſtus Pompeius lib. 6. Hincque etiam illud Ouidij libr. 2. Faſtorum,

—*Torrida cum mica farra.*

p *Ideo fornacalia.*] Plinius lib. 18. c. 2. Feſtus Pompeius libr. 6. Ouidius item lib. 2. & 6. Faſt.

q *Græci verò non far.*] Vide Plut. probl. c. 119.

r *In quibus fornacalibus.*] Ad Romanos redit. Hæcque ſunt Plutarchi eiuſdem operis c. 89.

s *Stultorum ferias.*] Plutarchus ibi. Feſtus Pompeius lib. 15. vbi de Quirinalibus & lib. 17. in verbo, Stultorum. Varro lib. 5. de ling. Lat.

t *Atque omnibus ferè diis.*] Quod indicat illud Virgilij lib. 9. Æneid.

Ipſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona.

Vbi Seruius tradit ſingulis numinibus certa eſſe dona quæ offerantur. Vnde eſt & illud lib. 1.

—*Strueramq; ſuis altaria donis,*

Id eſt, inquit, congruis. Sed & idem in 2. lib. Aeneid. in eum locum,

Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.

In ſacrificiis, ait, certis numinibus certæ ætatis animalia mactantur.

u *Namque aliena hoſtia.*] Plinius lib. 8. c. 45. ad finem.

x *Neptuno, Apollini.*] Nam de his duobus Virgilius libr. 3. Æneid.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Nam & ipſi Neptuno taurum immolari ſolitum, videre licet ex Homero lib. 11. Iliad. vbi ſic ait,

[illegible]

Id eſt,

Taurum autem Alphæo, taurum & Apollini.

Quod & ipſum aſtruit Arrianus lib. 1. Geſtorum Alexandri. quod verò Apollini taurus immolatur teſtis eſt Homerus lib. 1. Iliad.

[illegible]
[illegible]

Id eſt,

Vel ſi quando tibi peregrina crura cremaui
Taurorum, & caprarum, hoc tu mihi perfice votum.

Verba ſunt Chryſis ſacerdotis ad Apollinem. Et iterum eodem libr.

[illegible]
[illegible] —

Id eſt,

Sacrificabat autem Apollini perfectas Hecatombas
Taurorum & caprarum. —

Vide etiam infra in verbo, Græci de crinibus. Sed adde Neptuno Thunnum piſcem mactari, vt tradit Antigonus Caryſtius in lib. de Dictione, & ex eo Athenæus lib. 7. c. 20.

y *Tametſi flaminis vxor.*] Macrobius lib. 1. c. 16. Siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietem ſoleat immolare, &c.

z *Et triumphi die.*] Virgilius lib. 2. Georg.

—*Et maxima taurus*
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos.

Vbi Seruius. Quia triumphantes, inquit, de albis tauris ſacrificabant.

a *Iupiter verò prodigialis.*] Plautus in Amphitryone act. 2. ſcen. 2.

Sed

tur. [b] Neptuno pleraque gens de nigro tauro, [c] Troezenij de fructuum primitiis ſacrificant, [d] Græci de cruribus taurorum: [e] Vlyſſes ariete, apro & tauro litauit. Athenis autem licet octauo die mentis cuiuſque Neptuno ſacrum fiat, non tamen de tauro ſemper. Neque Apollini ſemper Græci tauro, ſed multiplicis generis victimas ſacrificant. Namque Homero [f] teſte, alius tauro, alter ariete, aliquis hirco ſacrum fecit. [g] Ex bobus vero, vitulis & pecudibus, laudatiſſimę vitulę ad deorum placamenta habentur. [h] Ideo Ioui a flamine omnibus Idibus bos candidus, & ex agro Faliſco vel Meuania immolatur. Namq; illos ad victimas faciũt, & deorum ſeruant ſupplicio. [i] Bos tamen iugo ſubactus, ſacrificio non eſt purus. [k] Fœtus vero bouis trigeſimo die, pecoris ſeptimo, ſuis verò niſi decimo à partu die puri habentur: ideo [l] ſacres dicti. Creditumq; eſt, [m] bouem quinquennalem, inſignem Ioui victimam: [n] & pe-

Sacra Neptuni. *Vitulæ.* *Bos iugalis.* *Victima tempeſtina.*

ANNOTATIONES.

Sed mulier poſtquam experrecta es, prodigiali Ioui
Aut mola ſalſa hodie, aut thure comprecatum oportuit.

Quis autem Prodigialis Iupiter eſſet, diſces ex Gyraldo & Rhodigino.

b *Neptuno pleraque gens.*] Nam Homerus lib. 3. Odyſ. in princip.

— οἱ δ' ἐπὶ θινὶ θαλάσσης ἱερὰ ῥέζον
ταύρους παμμέλανας ἐνοσίχθονι κυανοχαίτῃ.

Id eſt,

—Hi in littore maris ſacra faciebant,
Tauros totos nigros Neptuno cæruleo capillicio.

c *Troezenij.*] Plutarchus in vita Theſei.

d *Græci de cruribus taurorum.*] Homerus lib. 1. Iliad loco ſupra citato in verbo, Neptuno, Apollini. præterea lib. Iliad. 3. poſt princ.

[illegible] Διὶ δ' ἡμεῖς οἴσομεν ἄλλον.

Et iterum poſtea,

— Ποσειδάωνι δὲ ταῦρον
[illegible] —

e *Vlyſſes.*] Apud Homerum lib. Odyſſ. 23.

f *Namque Homero teſte.*] Quod ſatis ſuprà probatum eſt ex ipſo Homero.

g *Ex bobus verò.*] Plinius lib 8. cap 45 de bobus & tauris loquens. Hinc, inquit, victimæ opimæ & laudatiſſima Deorum placatio.

h *Ideo Ioui.*] Ouidius lib 1. Faſto.

Colla rudes operum præbent ferienda iuuenci,
Quos aluit campis herba Faliſca ſuis.

Vbi vide eius interpretem. Et de Ponto lib 4. epiſto. item 4. ad Sextum Pompeium,

Colla boues niueos certa præbuere ſecuri,
Quos aluit campis herba faliſca ſuis.

Et Lucanus lib. 1.

Et qua turrigeros vbi ſe Meuania campis
Explicat.

Et Claudianus in 6. Conſulatu Honorij,

Quin & Clitumni ſacras victoribus vndas,
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis,
Viſere cura fuit.———

Plinius autem lib. 2. cap. 103. In Faliſco, inquit, omnis aqua potata candidos boues facit. Meuania enim erat in agro faliſco: vbi & fons Clitumnus erat. Sed quod Alexander hic dicit, Ioui a flamine omnibus Idibus bouem immolari, à vero aberrauit, neque enim bos, ſed ouis Ioui omnibus Idibus immolabatur, vt tradit Macrobius lib. 1. Satur. c. 15. Ante hos verò Virgilius lib. 2. Georg.

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa Deum duxere triumphos.

Vbi vide interpretes.

i *Bos tamen iugo ſubactus.*] Virgilius lib. 6. Æneid.

Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos.

Cuius loci authoritate Macrobius lib. 3. Saturn. c. 5. Quædam ſunt, inquit, hoſtiæ quæ iniuges vocantur, id eſt, quæ nunquam domitæ ac iugo ſubditæ ſunt. Harum meminit ſic Virgilius,

Nunc grege, &c.

Et ſubdit, & vt iniuges euidentiùs exprimeret, adiecit,

—Et intacta totidem ceruice iuuencos.

Verùm nulla talis adiectio eſt in d. lib. 6. Æneid. ſed verba ea ſunt eiuſdem lib. 4. Georg. ex quo integrum ſenſum hic repetam,

Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam,
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intacta totidem ceruice iuuencos.

Quo in loco Seruius, Intacta, id eſt, indomita. Sed & huc ſpectat quod ſcribit Ouidius lib. 3. Metam.

Bos tibi Phœbus ait ſolis occurret in aruis
Nullum paſſa iugum.———

Et quod Manlius Oreſtes in lib. de Deorum hymnis & ab eo Fulgentius in vocum antiquarum interpretatione ad Calcidium, ſcribunt Mineruæ iniuges boues ſacrificari, id eſt, iugum nunquam ferentes, illa videlicet de cauſa, quod virginitas iugum neſcit maritale, & virtus nunquam ſit iugo prementi ſubiecta. Sed & Feſtus lib 9. tradit iniuges boues dici, qui ſub iugo non fuerunt. Vide infra.

k *Fœtus vero bouis*] Hæc ſunt Plinij lib. 8. c. 5.

l *Ideo ſacres dicti*] Varro de re ruſtica lib. 2. c. 1. & 4.

m *Bouem Quinquennalem.*] Homerus lib. 2. Iliad.

αὐτὰρ ὁ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
πίονα, πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι.

Id eſt,

Sed hic bouem ſacrificauit rex virorum Agamemnon
Pinguem, quinquennem, valde potenti Saturnidæ.

Et iterum libro 7. eiuſdem operis, verbis nonnihil immutatis,

τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι.

Id eſt,

His autem bouem ſacrificauit Rex virorum Agamemnon
Marem quinquennem, valde potenti Saturnidæ.

Quos verſus non deſignato tamen libr. citat Seruius lib. 8. Æneid. in eum locum,

Perpetui terga bouis, & luſtralibus extis.

Quem locum intelligit ipſe Seruius de boue quinquennali, id eſt, perfectæ ætatis. Et præterea lib. 14. Odyſſ. loquens de ſacrificio,

οἱ δ' ὗν εἰσῆγον μάλα πίονα πενταέτηρον.

Id eſt,

Hi autem duxere valde pinguem quinquennem.

n *Et pecudes cum bimæ ſunt.*] Quas ſcilicet bidentes vocant, quaſi biennes, vt authoritate P. Nigidij in lib. quem de extis compoſuit, voluerunt Gellius lib. 16. cap 7. & Macrobius lib. 6. Saturn. c 9. eodémque ſit. Bidentes ſacrificiis maturas eſſe. quod autem Alexander hic dicit, probat Virgil. lib. 4. Æneid.

Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes.

Vbi & Seruius, Bidentes, ait, dictæ ſunt, quaſi biennes, quia neque maiores neque minores licebat hoſtias dare, ſunt enim in ouibus duo eminentiores dentes inter octo, qui non niſi circa bimatum apparent nec in omnibus, ſed in his quæ aptæ ſacrificio inueniuntur. Et idem Virgilius lib. 6. Æneid.

Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos
Præſtiterit totidem lectas de more bidentes.

Vbi & ipſe Seruius, Bidentes oues ſunt circa bimatum ha-

 bentes

Lex Solonis de boue non ſacrificando. cudes cum bimæ ſunt, ſacrificio maturas fieri. ° Lege autem Solonis de boue nulli Deo ſacrificari licet: quia cum animal ſit innocuum, & agrorum cultui deditum, in ſacris mactari vetuit: quippe veteribus tantæ venerationis erat, vt ᵖ æquè capitale eſſet bouem quam ciuem necaſſe. ᵍ Ægyptij boues ruffas Typhoni mactant, Arabes pingues camelos in ara ignoti Dei: ʳ ſicut nupturæ virginibus camelis *Heroibus quibus animalibus litabatur.* ſacrificant, Heroibus verò tauro, capro & ariete litant. ˢ Fertur tamen Pythagoras præter à ſe inſtituta & præſcripta quandoque bouem Muſis, Ioui autem Gallum albis plumis immolaſſe. ᵗ Solida *Hoſtia ſolida.* vitulina, niſi cæſis tribus hoſtiis, tauro, ariete & verre, pura non habentur: ſed tamen vt hi omnes, ſolidi firmique ſint: ᵘ nam vitulos ad aras humeris hominum allatos, ˣ & claudicantes, ʸ & cuius cauda ad articulum ſuffraginis non pertingit, non litare animaduerſum eſt. ᶻ Idque apud Ægyptios ſeruari tantis cæremoniis, vt linguam boui exerendo, & caudæ pilos explorando, ſi vel vnum pilum nigrum repererint, hoſtiam tanquam impuram non admittant. Græcis autem tauri an puri ſint, farina explorantur, caper ciceribus, capra frigida aqua. ᵃ Ruminales quoque hoſtias niſi bidentes ſiant, non eſſe puras *Ambaruale ſacrum.* conſentiunt omnes. ᵇ Ambaruale vero ſacrum, niſi de porca fœcunda & grauida, aut vitula, fieri non conſueuit. ᶜ Eſt autem ſacrum ambaruale, cum arua & ſegetes ſolenni victima luſtrantur. ᵈ Eam victimam maturis frugibus ter circum arua ducere conuenit, omneſq; poſt eam clamãtes ſequi, ex quibus vnus querna ornatus fronde, cum ſolenni ſaltatu, compoſito carmine Cereri decantabat laudes: ac poſtquam lacte, vino & fauo libaſſent, ᵉ antequam fruges meterent, porcam Cereri immolabant:

ANNOTATIONES.

bentes duos dentes eminentiores: quę erant aptæ ſacrificiis. Cæterùm de bidentibus vide præter illos Nonium Marcellum de proprietatibus rerum. Et infrà in verbo, Ruminales.

o *Lege autem Solonis.*] Plutarchus in vita illius. Sed ea lex, vt tradit Ælianus lib. 5. variæ hiſtoriæ, non de omni boue loquebatur, ſed de boue aratore, qui iugum trahit in aratro vel in plauſtro. Quoniam, inquiebat, ille etiam agricola eſt, & humano generi laborum ſocius. Idem quoque Ælianus de animalibus lib. 12. cap. 34. ſcribit, quòd apud Phryges, ſi quis aratorem occiderit, morte mulctatur. Philochorus autem apud Athenæum libr. 9. cap. 5. ſcribit, quòd cum per tempus quoddam boues defeciſſent, lege ſancitum fuit, vt omnes à bobus abſtinerent propter eorum penuriam.

p *Æquè capitale.*] Varro rei ruſticæ lib. 2. cap. 50. Columella lib. 6. in præfatione. Plinius lib. 8. cap. 45. Neque tamen omiſerim id quod retulit D. Hieronymus, Valentem Imperatorem legem per Orientem dediſſe, ne quis vitulorum carnibus veſceretur, vtilitati agriculturæ prouidentem.

q *Ægyptij.*] Diodorus Siculus lib. 2. 4. & 6.

r *Sicut nupturæ.*] Illud quoque videre poteris apud Seruiũ enarrantem, & ad id referentem illum locum Virgilij lib. 4. Æneid:

Legiferæ Cereri, Phœboq́, patriq́, Lyæo.

s *Fertur tamen Pythagoras.*] Arithmeticus, & ex eo Athenæus lib. 10. c. 5. in princ. ſcribit ipſum Pythagoram bouem mactaſſe, cum reperiſſet quòd trianguli latus, quod recto angulo ſubtenditur, æquiualet lineis reliquis triangulum comprehendentibus, adfertque carmen ipſius Arithmetici in eam rem,

Inclyta Pythagoræ cùm primùm inuenta figura eſt,
In lyta propter eam victima bos cecidit.

Conſule autem Græcum Athenæum. Alterum de albo Gallo magis mirandum, quia inter ipſius Pythagoræ ſymbola illud eſt, ἀλεκτρυόνος μὴ ἅπτεσθαι λευκοῦ. Albo gallo ne in manũ admoliaris. Vide item Laertium.

t *Solida vitula.*] Non dubito quin id Alexander deprompſerit ex eo quod ſcribit Feſtus Pompeius lib. 17. Solitaurilia hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem ſignificat. Tauri, arietis, verris, quod omnes eæ ſolidi integrique corporis ſint: & paucis interiectis dicit, ſolum oſce ſignificare totum & ſolidũ. Sed neſcio quo pacto id totum obſcurum reddidit Alexander. Cæterùm de huiuſmodi Solitaurilibus videbis infra lib. 5. c. 27.

u *Nam vitulos.*] Eadem dicit Gyraldus de Diis Gentium ſyntag. 17. nullum tamen, vt nec hic, authorem eius rei laudat. Sed id eſt Plinij lib. 8. c. 45. ad fi.

x *Et claudicantes.*] Dictum eſt ſuprà in verbo, Quæ claudæ in princip.

y *Et cuius cauda.*] Plinius d. lib. c. 45. ad fi.

z *Idq; apud Ægyptios.*] Herodotus lib. 2.

a *Ruminales.*] Verba ſunt Plinij ex Coruncano lib. 8. cap. 51. Sed & de bidentibus ſatis diximus ſuprà in verbo, Et pecudes cum bimæ ſunt.

b *Ambaruale vero.*] Seruius in lib. 1. Georg. illud enarrans,

Terq; nouas circum fœlix eat hoſtia fruges.

Fœlix, inquit, id eſt, fœcũda, & dicit Ambaruale ſacrificium quòd ſæpe de porca fœcunda & grauida fieri conſueuerat. Vide etiam in ſeq.

c *Eſt autem ſacrum ambaruale.*] Macrobius libr. 3. Saturn. cap. 5. Ambarualis, inquit, hoſtia, vt ait Pompeius Feſtus, eſt quæ rei diuinæ cauſa circum arua ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. Huius ſacrificij mentio ſit in Bucolicis, vbi de Apotheoſi Daphnidis loquitur, ea autem eſt in 5. ecloga.

Hæc tibi ſemper erunt, & cùm ſolemnia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.

Vbi luſtrare ſignificat circuire. Hinc enim nomen hoſtiæ acquiſitum eſt ab ambiendis aruis. Feſtus autem Pompeius, ſiue ille quem citat Macrob. ſiue alius, quòd facilè crediderim, lib. 1. Ambaruales, ait, hoſtiæ appellabantur, quę pro aruis à duobus fratribus ſacrificabãtur. Seruius autem eclog. 3. in eum locum,

Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.

Dicitur, inquit, hoc ſacrificium ambaruale quòd arua ambiat victima. Amburbium in quo victima ambit vrbem. De hoc autem ambaruali ſacro aliquid per Strabonem lib. 5. & vide in præcedent. De Amburbio alibi diximus.

d *Eam victimam.*] Id probat illud Virgilij ſuprà citatum in verbo, Eſt autem ſacrum.

e *Antequam fruges meterent.*] Cato rei ruſticæ c. 134. Priuſquam meſſem facias, porcam præcidaneam hoc modo fieri oportet. Cereri porca præcidanea, & c. qu. ſeq. Varro de vita populi Romani lib. 3. apud Nonium Marcellum in verbo, Præcidaneum. Quòd humatus non ſit, hæredi porca ſuſcipienda Telluri & Cereri, aliter familia pura non eſt. Gellius lib 3. c. 6. Præcidaneæ hoſtiæ dicuntur, quæ ante ſacrificia ſolemnia pridie cæduntur, porca etiam præcidanea appellata, quam piaculi gratia ante fruges ſieri cæptas immolari Cereri mos fuit. Feſtus, lib. 14. Præcidaneam, inquit, porcam dicebant, quam immolare erant ſoliti antequam nouam frugem meterent. Et rurſum alio loco eiuſdem lib. Præcidanea porca vocabatur, quæ Cereri mactabatur ab eo qui mortuo iuſta non feciſſet, id eſt, glebam non obieciſſet, quia mos erat eis facere, priuſquam nouas fruges guſtarent.

f *Fuit.*

quæ præcidanea dicta eſt. [f] Fuitque memoriæ proditum, à ſuilli pecoris genere immolandi initium Romæ primum factum, eo argumento, quòd ſus fœderibus & ſponſalibus adhibetur, & in initiis Cereri mactatur. [g] Et quamuis in ſacris Cereris vinum adhibere nefas ſit, in hoc tamen ſacro de vino libaſſe pontificales libri non vetarunt: [h] quam quidem immolari ab eo qui mortuo iuſta feciſſet, crimen admitti putabatur. [i] Deorum quoque matri nullum ſacrum, niſi de porca, fieri permiſſum. [k] Et luſtrari exercitum niſi ſue, oue & tauris qui puri eſſent non erat fas: qui poſtquam ter circum inſtructas acies ducti erant, præcedente pompa, & greſſu compoſito, Marti immolabatur. In ſacris deæ Phrygiæ, quæ Matuta & mater deum dicta eſt, cui [l] Galli execti membra ſecabant, cymbala pulſantes, porcam tanquam impuram hoſtiam Romani non admiſere: apud cuius ædem ſupplicantes, filiis bona exoptare vetantur matres, nepotibus non vtique. [m] Bellonæ ſacerdotes non animali hoſtia, nec victima, ſed ſuo cruore ſacrificant. gladios enim diſtrictos vtraque manu tenentes, humeros ſibi & lacertos tanquam phanatici diſſecant, hoc ſanguine litari & crimina expiari putantes, ita vt pro vulneribus ſtipes recipiant. [n] Ægyptij Lunæ tantum & Libero ſuem, reliquis diis boues mares, vituloſque & anſeres immolant: capram tamen aut hircum nullo modo. [o] Contra vero Britanni, quibus leporem, gallinam & anſerem in cœnis apponere, aut diis offerre lege vetabatur. [p] In Myſia Abretani Iouis templum eſt, in quo ſuem comeſſe aut mactaſſe, ſcelus erat infandum & piaculare. [q] Idem apud Phœnices, quibus per omne tempus ſuibus abſtinere præcipitur. [r] Fertur verò in Theſſalia Caſtinenſis Veneris phanum fuiſſe, & aliud in Sida Pamphyliæ, & in Aſpendo Argiuorum, & Argis, in feſto quod Hyſteria dicitur: in quibus præter inſtituta moréſque aliorum, ſues mactare licet, cum in cæteris nullo modo fas ſit. [s] Solum apud Tuſſas in Ægypto, vbi Venus cornuta colebatur, vacca Veneri immolabatur, & in [t] Nitriotica præfectura, ouis. [u] In Æſculapij ſacris niſi capræ & [x] gallinæ immolantur: [y] hæque ad rem diuinam luteo roſtro & pedibus, puræ non ſunt: [z] nigræ vero & impa-

Porca præcidanea. Immolandi initium Rom. a genere ſuillo. Cybeli porca immolabatur. Exercitus luſtratio. Galli. Sacerd. Bellonæ. Ægyptij. Britanni. Iupiter Abretanus. Hyſteria. Æſculapio. Animalia alia aliis diis dicata.

ANNOTATIONES.

f *Fuitque memoriæ proditum.*] A Varrone ſcilicet libr. 2. rei ruſticæ c.4.

g *Et quamuis in ſacris Cereris.*] Seruius enarrans eum locum lib. 1. Georg.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

h *Quam quidem immolari.*] Vide ſuprà in verbo, Antequam fruges. vbi Feſtum citaui in poſteriore loco.

i *Deorum quoque matri.*] Seruius in eum locum libro 8. Æneid.

Tibi enim maxima Iuno.———

Et Macrobius loquens de porca prægnante libr. 1. cap. 12. Satyr.

k *Et luſtrari exercitum.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. & vide infrà lib. 5. c. 27.

l *Cui Galli execti.*] Vide Plinium lib. 11. cap. 49. & libr. 35. cap. 12.

m *Bellonæ ſacerdotes.*] Lactantius libr. 1. cap. 21. Lucanus libr. 1.

Diráque per populum Cumanæ carmina vatis
Vulgantur, tum quos ſectis Bellona lacertis
Sæua mouet.———

Vide Beroaldum hac de re. Hincque illud quòd de Commodo Imperatore ſcribit Ælius Lampridius. Bellonæ ſeruientes vere exſecare brachium præcepit ſtudio crudelitatis. Et de his quoque intelligitur illud Senecæ in lib. de vita beata. Cum aliquis ſecando lacertos ſuos artifex brachia atque humeros ſuſpenſa manu cruentat. Et forte de his ſacris aut aliis non abſimilibus intelligit Prudentius in vita Romani Martyris,

*Sunt ſacra quando * * excubiis*
Votiuus & cum membra detruncat dolor,
Cultrum in lacertos exerit phanaticus,
Sectiſque matrem brachiis placat Deam, &c.

n *Ægyptij.*] Herodotus lib. 2. ſed vide tamen Ælianum de varia hiſtoria.

o *Contra vero Britanni.*] Cæſar de his loquens lib. 5. de bello Gallico. Leporem, inquit, gallinam & anſerem guſtare fas non putant. Hæc tamen alunt animi, voluptatiſque cauſa.

p *In Myſia Abretani Iouis.*] Strabo libr. 12. non longè à fin.

q *Idem apud Phœnices.*] Scythæ quoque (vt id addas) ſues pro nihilo putant, neque omnino alere in ſua regione volunt, teſtis Herodotus lib. 4. Et Ægyptij ſuem non guſtant, vt idem tradit libr. 4. ſed & legibus Moyſis interdicebatur Iudæis eſu ſuis, vt ſcribitur Leuit. 11. Deute. 14. Cuius rationem ſi ſcire cupis, lege Ariſteam.

r *Fertur vero in Theſſalia.*] Hæc omnia vſque ad clauſulam, Solum apud Thuſſas, ſunt Strabonis libr. 9. Vide inſuper num hæc omnia ſint ipſius.

s *Solum apud Tuſſas.*] Idem Lilius Gyraldus ſyntag. 13. & iterum 17 ſed nullo authore citato, vt nec hic quoque. Verùm id eſt ex Æliano de Animalibus lib. 10. c. 27. vbi tamen hos non Tuſſas vocat, ſed Chuſas. Sed & hanc Venerem non cornutam κεράσην vocat, ſed οὐρανίαν, id eſt, Vraniam ſiue cæleſtem. nec alicubi reperies Venerem cornutam niſi apud ipſos Alexandrum & Gyraldum. Cæleſtem autem ſiue Vraniam ſæpiſſime.

t *Et in Nitriotica præfectura.*] Idem Gyraldus in iiſdem locis, ſed ipſi Veneri Cypriæ thure tantùm & & floribus ſacrificabant, vt tradit Seruius lib. 1. Æneid. ibi,

Tum Venus, Haud equidem tali me dignor honore.

Et probat illud ipſius Virgilij eod. libr. 1. de Venere loquentis,

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedéſque reuiſit
Læta ſuas, vbi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.

Paphus enim eſt Cypri ciuitas.

u *In Æſculapij ſacris niſi capræ.*] Seruius in 2. lib. Georg. in eum locum.

Non aliam ob culpam.———

Vbi rationem reddit, quòd Æſculapius eſt Deus ſalutis, cùm capra nunquam ſine febre ſit.

x *Et gallinæ.*] Adde & gallum quandoquidē Socrates moriens ipſi Æſculapio gallum vouit apud Platonem in Phædone, de quo tu omnino vide noſtros Commentarios Nobili c. 31. nu. 26. incip. Plato, &c.

y *Hæque ad rem diuinam.*] Scilicet gallinæ ex Plinio libr. 10 cap. 56.

z *Nigræ verò & imparibus digitis.*] Hæc quoque videtur accepiſſe ex Plinio in illo eo. cap. vbi tamen id non dixit, huius enim hæc verba ſunt: Gallinarum generoſitas ſpectatur criſta erecta, interdum & gemina, pennis nigris, ore rubicando & digitis imparibus.

Lex Solonis de boue non ſacrificando. cudes cum bimæ ſunt, ſacrificio maturas fieri. [o] Lege autem Solonis de boue nulli Deo ſacrificari licet: quia cum animal ſit innocuum, & agrorum cultui deditum, in ſacris mactari vetuit: quippe veteribus tantæ venerationis erat, vt [p] æquè capitale eſſet bouem quam ciuem necaſſe. [q] Ægyptij boues ruf-*Heroibus quibus animalibus litabatur.* ſas Typhoni mactant, Arabes pingues camelos in ara ignoti Dei: [r] ſicut nupturæ virginibus camelis ſacrificant, Heroibus verò tauro, capro & ariete litant. [s] Fertur tamen Pythagoras præter à ſe inſtituta & præſcripta quandoque bouem Muſis, Ioui autem Gallum albis plumis immolaſſe. [t] Solida *Hoſtia ſolida.* vitulia, niſi cæſis tribus hoſtiis, tauro, ariete & verre, pura non habentur: ſed tamen vt hi omnes, ſolidi ſintque ſint: [u] nam vitulos ad aras humeris hominum allatos, [x] & claudicantes, [y] & cuius cauda ad articulum ſuffraginis non pertingit, non litare animaduerſum eſt. [z] Idque apud Ægyptios ſeruari tantis cæremoniis, vt linguam boui exerendo, & caudæ pilos explorando, ſi vel vnum pilum nigrum reperetint, hoſtiam tanquam impuram non admittant. Græcis autem tauri an puri ſint, farina explorantur, caper ciceribus, capra frigida aqua. [a] Ruminales quoque hoſtias niſi bidentes fiant, non eſſe puras *Ambaruale ſacrum.* conſentiunt omnes. [b] Ambaruale vero ſacrum, niſi de porca fœcunda & grauida, aut vitula, fieri non conſueuit. [c] Eſt autem ſacrum ambaruale, cum arua & ſegetes ſolenni victima luſtrantur. [d] Eam victimam maturis frugibus ter circum arua ducere conuenit, omnesq; poſt eam clamãtes ſequi, ex quibus vnus querna ornatus fronde, cum ſolenni ſaltatu, compoſito carmine Cereri decantabat laudes: ac poſtquam lacte, vino & fauo libaſſent, [e] antequam fruges meterent, porcam Cereri immolabant:

ANNOTATIONES.

bentes duos dentes eminentiores: quę erant aptæ ſacrificiis. Cæterum de bidentibus vide præter illos Nonium Marcellum de proprietatibus rerum. Et infrà in verbo, Ruminales.

o *Lege autem Solonis.*] Plutarchus in vita illius. Sed ea lex, vt tradit Ælianus libr. 5. variæ hiſtoriæ, non de omni boue loquebatur, ſed de boue aratore, qui iugum trahit ſiũ aratro vel in plauſtro. Quoniam, inquiebat, ille etiam agricola eſt, & humano generis laborum ſocius. Idem quoque Ælianus de animalibus lib. 12. cap. 34. ſcribit, quòd apud Phryges, ſi quis aratorem occiderit, morte moriatur. Philochorus autem apud Athenæum libr. 9. cap. 5. ſcribit, quòd cum per tempus quoddam boues defeciſſent, lege ſancitum fuit, vt omnes à bobus abſtinerent propter eorum penuriam.

p *Æquè capitale*] Varro rei ruſticæ lib. 2. cap. 50. Columella lib. 6. in præfatione. Plinius lib. 8. cap. 45. Neque tamen omiſerim id quod retulit D. Hieronymus, Valentem, Imperatorem legem per Orientem dediſſe, ne quis vitulorum carnibus veſceretur, vtilitati agriculturæ prouidentem.

q *Ægyptij.*] Diodorus Siculus lib. 2. 4. & 6.

r *Sicut nupturæ.*] Illud quoque videre poteris apud Seruiũ enarrantem, & ad id referentem illum locum Virgilij lib. 4. Æneid.

Legiferæ Cereri, Phœboq; patriq; Lyæo.

s *Fertur tamen Pythagoras*] Arithmeticus, & ex eo Athenæus lib. 10. c. 3. in princ. ſcribit ipſum Pythagoram bouem mactaſſe, cùm reperiſſet quòd trianguli latus, quod recto angulo ſubtenditur, æquiualet lineis reliquis triangulum comprehendentibus, adfertque carmen ipſius Arithmetici in eam rem,

Inclyta Pythagoræ cùm primùm inuenta figura eſt,
In lyra propter quam victima bos cecidit.

Conſule autem Græcum Athenæum. Alterum de albo Gallo magis mirandum, quia inter ipſius Pythagoræ ſymbola illud eſt, ἀλεκτρυόνα μὴ ἐπιθύειν λευκόν. Albo gallo ne in manũ admolians. Vide item Laertium.

t *Solida vitulia.*] Non dubito quin id Alexander deprompſerit ex eo quod ſcribit Feſtus Pompeius lib. 17. Solitaurilia hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem ſignificat. Tauri, arietis, verris, quòd omnes eæ ſolidi integrique corporis ſint: & paucis interiectis dicit, ſolum olim ſignificare totum & ſolidũ. Sed neſcio quo pacto id totum obſcurum reddidit Alexander. Cæterùm de huiuſmodi Solitaurilibus videbis infra lib. 5. c. 27.

u *Nam vitulos.*] Eadem dicit Gyraldus de Diis Gentium ſyntag. 17. nullum tamen, vt nec hic, authorem eius rei laudat. Sed id eſt Plinij lib. 8. c. 45. ad fi.

x *Et claudicantes.*] Dictum eſt ſuprà in verbo, Quæ claudæ in princip.

y *Et cuius cauda.*] Plinius d. lib. c. 45. ad fi.

z *Idq; apud Ægyptios.*] Herodotus lib. 2.

a *Ruminales.*] Verba ſunt Plinij ex Coruncano lib. 8. cap. 51. Sed & de bidentibus ſatis diximus ſuprà in verbo, Et pecudes cum bimæ ſunt.

b *Ambaruale vero.*] Seruius in lib. 1. Georg. illud enarrans,

Terq; nouas circum fœlix eat hoſtia fruges.

Fœlix, inquit, id eſt, fœcuda, & dicit Ambaruale ſacrificium quòd ſæpe de porca fœcunda & grauida fieri conſueuerat. Vide etiam in ſeq.

c *Eſt autem ſacrum ambaruale.*] Macrobius libr. 3. Saturn. cap. 5. Ambarualis, inquit, hoſtia, vt ait Pompeius Feſtus, eſt quæ rei diuinæ cauſa circum arua ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. Huius ſacrificij mentio fit in Bucolicis, vbi de Apotheoſi Daphnidis loquitur, ea autem eſt in 5. ecloga.

Hæc tibi ſemper erunt, & cùm ſolemnia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.

Vbi luſtrare ſignificat circuire. Hinc enim nomen hoſtiæ acquiſitum eſt ab ambiendis aruis. Feſtus autem Pompeius, ſiue ille quem citat Macrob. ſiue alius, quòd facilè crediderim, lib. 1. Ambaruales, ait, hoſtiæ appellabantur, quę pro aruis à duobus fratribus ſacrificabãtur, Seruius autem eclog. 3. in eum locum,

Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.

Dicitur, inquit, hoc ſacrificium ambaruale quòd arua ambiat victima. Amburbium in quo victima ambit vrbem. De hoc autem ambaruali ſacro aliquid per Strabonem lib. 5. & vide in præcedent. De Amburbio alibi diximus.

d *Eam victimam.*] Id probat illud Virgilij ſuprà citatum in verbo, Eſt autem ſacrum.

e *Antequam fruges meterent.*] Cato rei ruſticæ c. 134. Priuſquam meſſem facias, porcam præcidaneam hoc modo fieri oportet Cereri porca præcidanea, &c. quę ſeq. Varro de vita populi Romani lib. 3. apud Nonium Marcellum in verbo, Præcidaneum. Quòd humatus non ſit, hæredi porca ſuſcipienda Telluri & Cereri, aliter familia pura non eſt. Gellius lib. 3. c. 6. Præcidaneæ hoſtiæ dicuntur, quæ ante ſacrificia ſolemnia pridie cæduntur; porca etiam præcidanea appellata, quam piaculi gratia ante fruges fieri captas immolari Cereri mos fuit. Feſtus lib. 14. Præcidaneam, inquit, porcam dicebant, quam immolare erant ſoliti antequam nouam frugem inciderent. Et rurſum alio loco eiuſdem lib. Præcidanea porca vocabatur, quæ Cereri mactabatur ab eo qui mortuo iuſta non feciſſet, id eſt, glebam non obieciſſet, quia mos erat eis facere, priuſquam nouas fruges guſtarent.

quæ præcidanea dicta eſt. [f] Fuitque memoriæ proditum, à ſuilli pecoris genere immolandi initium Romæ primum factum, eo argumento, quod ſus fœderibus & ſponſalibus adhibetur, & in initiis Cereri mactatur. [g] Et quamuis in ſacris Cereris vinum adhibere nefas ſit, in hoc tamen ſacro de vino libaſſe pontificales libri non vetarunt: [h] quam quidem immolari ab eo qui mortuo iuſta feciſſet, crimen admitti putabatur. [i] Deorum quoque matri nullum ſacrum, niſi de porca, fieri permiſſum. [k] Et luſtrari exercitum niſi ſue, oue & tauris qui puri eſſent non erat fas: qui poſtquam ter circum inſtructas acies ducti erant, præcedente pompa, & greſſu compoſito, Marti immolabatur. In ſacris deæ Phrygiæ, quæ Matuta & mater deum dicta eſt, cui [l] Galli execti membra ſecabant, cymbala pulſantes, porcam tanquam impuram hoſtiam Romani non admiſere: apud cuius ædem ſupplicantes, filiis bona exoptare vetantur matres, nepotibus non vtique. [m] Bellonæ ſacerdotes non animali hoſtia, nec victima, ſed ſuo cruore ſacrificant. gladios enim diſtrictos vtraque manu tenentes, humeros ſibi & lacertos tanquam phanatici diſſecant, hoc ſanguine litari & crimina expiari putantes, ita vt pro vulneribus ſtipes recipiant. [n] Ægyptij Lunæ tantum & Libero ſuem, reliquis diis boues mares, vituloſque & anſeres immolant: capram tamen aut hircum nullo modo. [o] Contra vero Britanni, quibus leporem, gallinam & anſerem in cœnis apponere, aut diis offerre lege vetabatur. [p] In Myſia Abretani Iouis templum eſt, in quo ſuem comeſſe aut mactaſſe, ſcelus erat infandum & piaculare. [q] Idem apud Phœnices, quibus per omne tempus ſuibus abſtinere præcipitur. [r] Fertur vero in Theſſalia Caſtnienſis Veneris phanum fuiſſe, & aliud in Sida Pamphyliæ, & in Aſpendo Argiuorum, & Argis, in feſto quod Hyſteria dicitur: in quibus præter inſtituta moréſque aliorum, ſues mactare licet, cum in cæteris nullo modo fas ſit. [s] Solum apud Tuſſas in Ægypto, vbi Venus cornuta colebatur, vacca Veneri immolabatur, & in [t] Nitriotica præfectura, ouis. [u] In Æſculapij ſacris niſi capræ & [x] gallinæ immolantur: [y] hæque ad rem diuinam luteo roſtro & pedibus, puræ non ſunt: [z] nigræ vero & impa-

Porca præcidanea.
Immolandi initium Rom. à genere ſuillo.
Cybeli porca immolabatur.
Exercitus luſtratio.
Galli.
Sacerd. Bellonæ.
Ægyptij.
Britanni.
Iupiter Abretanus.
Hyſteria.
Æſculapio.
Animalia alia aliis diis dicata.

ANNOTATIONES.

f *Fuitque memoriæ proditum.*] A Varrone ſcilicet libr. 2. rei ruſticæ c. 4.

g *Et quamuis in ſacris Cereris.*] Seruius enarrans eum locum lib. 1. Georg.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

h *Quam quidem immolari.*] Vide ſupra in verbo, Antequam fruges, vbi Feſtum citaui in poſteriore loco.

i *Deorum quoque matri.*] Seruius in eum locum libro 8. Æneid.

Tibi enim maxima Iuno.———

Et Macrobius loquens de porca prægnante libr. 1. cap. 12. Satyr.

k *Et luſtrari exercitum.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. & vide infrà lib. 5. c. 27.

l *Cui Galli execti.*] Vide Plinium lib. 11. cap. 49. & libr. 35. cap. 12.

m *Bellonæ ſacerdotes.*] Lactantius libr. 1. cap. 21. Lucanus libr. 1.

Diráque per populum Cumanæ carmina vatis
Vulgantur, tum quos ſectis Bellona lacertis
Sæua mouet.———

Vide Beroaldum hac de re. Hincque illud quòd de Commodo Imperatore ſcribit Ælius Lampridius. Bellonæ ſeruientes vere exſecare brachium præcepit ſtudio crudelitatis. Et de his quoque intelligitur illud Senecæ in lib. de vita beata. Cùm aliquis ſecando lacertos ſuos artifex brachia atque humeros ſuſpenſa manu cruentat. Et forte de his ſacris aut aliis non abſimilibus intelligit Prudentius in vita Romani Martyris,

*Sunt ſacra quando * * exſtrahis*
Votiuus, & cum membra detruncat dolor,
Cultrum in lacertos exerit phanaticus,
Sectiſque matrem brachiis placat Deam, &c.

n *Ægyptij.*] Herodotus lib. 2. ſed vide tamen Ælianum de varia hiſtoria.

o *Contra vero Britanni.*] Cæſar de his loquens lib. 5. de bello Gallico. Leporem, inquit, gallinam & anſerem guſtare fas non putant. Hæc tamen alunt animi, voluptatiſque cauſa.

p *In Myſia Abretani Iouis.*] Strabo libr. 12. non longè à fin.

q *Idem apud Phœnices.*] Scythæ quoque (vt id addas) ſues pro nihilo putant, neque omnino alere in ſua regione volunt, teſtis Herodotus lib. 4. Et Ægyptij ſuem non guſtant, vt idem tradit libr. 4. ſed & legibus Moyſis interdicebatur Iudæis eſu ſuis, vt ſcribitur Leuit. 11. Deute. 14. Cuius rationem ſi ſcire cupis, lege Ariſteam.

r *Fertur verò in Theſſalia.*] Hæc omnia vſque ad clauſulam, Solum apud Thuſſas, ſunt Strabonis libr. 9. Vide inſuper num hæc omnia ſint ipſius.

s *Solum apud Tuſſas.*] Idem Lilius Gyraldus ſyntag. 13. & iterum 17 ſed nullo authore citato, vt nec hic quoque. Verùm id eſt ex Æliano de Animalibus lib. 10. c. 27. vbi tamen hos non Tuſſas vocat, ſed Chuſas. Sed & hanc Venerem non cornutam κεράτιν vocat, ſed οὐρανίαν, id eſt, Vraniam ſiue cæleſtem, nec alicubi reperies Venerem cornutam niſi apud ipſos Alexandrum & Gyraldum. Cæleſtem autem ſiue Vraniam ſæpiſſime.

t *Et in Nitriotica præfectura.*] Idem Gyraldus in iiſdem locis, ſed ipſi Veneri Cypriæ thure tantùm & & floribus ſacrificabant, vt tradit Seruius lib. 1. Æneid. ibi,

Tum Venus, Haud equidem tali me dignor honore.

Et probat illud ipſius Virgilij eod. libr. 1. de Venere loquentis,

Ipſa Paphum ſublimis abit ſedeſque reuiſit
Læta ſuas, vbi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.

Paphus enim eſt Cypri ciuitas.

u *In Æſculapij ſacris niſi capræ.*] Seruius in 2. lib. Georg. in eum locum.

Non aliam ob culpam.———

Vbi rationem reddit, quòd Æſculapius eſt Deus ſalutis, cùm capra nunquam ſine febre ſit.

x *Et gallinæ.*] Adde & gallum quandoquidẽ Socrates moriens ipſi Æſculapio gallum vouit apud Platonem in Phædone, de quo tu omnino vide noſtros Commentarios Nobili c. 51. nu. 26. incip. Plato, &c.

y *Hæque ad rem diuinam.*] Scilicet gallinæ ex Plinio libr 10 cap. 56.

z *Nigræ verò & imparibus digitis.*] Hæc quoque videtur accepiſſe ex Plinio in illo eo. cap. vbi tamen id non dixit, huius enim hæc verba ſunt: Gallinarum generoſitas ſpectatur criſta erecta, interdum & gemina, pennis nigris, ore rubicundo & digitis imparibus.

ribus digitis, idoneæ. [a] Aſtris & ſtellis volucres dicatæ fuerunt, [b] Iſidi anſer, [c] gallus Nocti, [d] & Laribus, nonnunquam [e] porcus: ſicut [f] equus Soli [g] & Marti, [h] Lunæ taurus, [i] Iunoni agna, [k] Veneri
Libero. columba, & capra Pani [l] & Mineruæ, [m] Dianæ verò ceruа. [n] Quanquam Libero vino, melle & lacte,
Mineruæ. [o] interdum capro & [p] hirco ſacrum fieri nouimus. [q] Mineruæ verò nihil caprini generis, ſed vaccam,

ANNOTATIONES.

a *Aſtris & ſtellis.*] Et id quoque repetit Gyraldus eo loco nuper citato.

b *Iſidi anſer.*] Herodotus lib. 2. Lactantius lib. 1. Sed adde & Inacho quoque immolari ex Ouidio lib. 1. Faſto.

Nec defenſa iuuant Capitolia, quo minus anſer
Det Iano in lances Inache lauta tuas.

Et Marti, ex Martiali lib. 9. epigr. 32.

Dum comes Arctois hæreret Cæſaris armis,
Vibius, hanc Marti pro duce vouit auem:
Luna quater binos non tota peregerat orbes,
Debita poſcebat iam ſibi vota Deus.
Ipſe ſuas anſer lætus properauit ad aras,
Et cecidit ſanctis hoſtia parua focis.

c *Gallus Nocti.*] Ouidius libr. 1. Faſtor. eius rei rationem reddens,

Nocte Deæ Nocti criſtatus cæditur ales,
Quòd tepidum vigili prouocet ore diem.

d *Et Laribus.*] Ex quo illud Iuuenalis ſat. 13. paulò ante fi.

Et Laribus criſtam promittere galli
Non audent. ———

Vbi omnino vide interpretes.

e *Nonnunquam porcus.*] Horatius lib. Ser. 2. ſaty. 3.

——— *Immolet æquis*
Hic porcum Laribus. ———

Hic conſule Adrianum Iunium Animaduerſorum, libr. 4. cap. 7.

f *Sicut equus Soli.*] Xenophon Pædiæ Cyri libr. 8. non ſemel, & Strabo lib. 15.

g *Et Marti.*] Strabo lib. 3. Plutarchus probl. cap. 97. Feſtus Pompeius lib. 5. & 13. vbi de Octobri loquitur. Idque maximè Perſæ faciunt. & Ouidio lib. 1. Faſtor.

Placat equo Perſis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.

Et Maſſagetæ Herodoto libr. 1. Sed adde quòd & eidem Lacedæmonij gallum ſacrificabant, cùm aperta vi hoſtes viciſſent, & bouem, cùm arte, vt tradit ipſe Plutarchus in antiquis inſtitutis Lacedæmoniorum.

h *Lunæ taurus.*] Lactantius lib. 1. c. 21.

i *Iunoni agna.*] Atque etiam porca, vt Virgilius teſtatur lib. 8. Æneid.

Candida per ſyluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conſpicitur ſus:
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat ſacra ferens. ———

Et ibi Seruius rationem reddit. Et etiam ouis, vt idem Virgilius lib. 4. Æneid. affirmat,

——— *Mactant lectas de more bidentes*
Legiferæ Cereri, Phœbóque patrique Lyæo
Iunoni ante omnes. ———

k *Veneri columba.*] Virgilius libr. 6. Æneid. de Ænea loquens,

Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ
Ipſa ſub ora viri cælo venere volantes,
Et viridi ſedere ſolo, tum maximus heros
Maternas agnoſcit aues. ———

Vbi Seruius, Sunt enim, inquit, Veneri ſacræ propter frequentem fœtum & coitum. Et Propertius,

Sed cape torquatæ Venus ô regina columbæ,
Ob meritum ante tuos guttura ſecta focos.

Et Martialis lib. 13. epig. 66.

Ne violes teneras periuro dente columbas,
Tradita ſed Gnidiæ ſunt tibi ſacra Deæ.

Et huc quoque trahi poteſt illud Ouidij lib. 1. Faſt.

Ergo ſæpe ſuo coniunx abducta marito
Vritur in calidis alba columba focis.

Sed & adde Argiuos Veneri ſuem mactare. Idque feſtum quo fiebant, Hyſteria vocari, quod ex Xenodoto in ſuis Commentariis tradit Athenæus lib. 3. c. 9.

l *Et Mineruæ.*] Vide infra in verbo, Mineruæ verò.

m *Dianæ verò ceruа.*] Ouidius lib. 1. Faſtor.

Quæ ſemel eſt triplici pro virgine cæſa Dianæ,
Nunc quoque pro nulla virgine ceruа datur.

n *Quanquam Libero.*] Hæc vſque ad verſiculum, Interdum capra, ſunt Seruij enarrantis illud Virgilij libro 2. Georg.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

o *Interdum capro.*] Virgilius huius rei rationem reddens lib. 2. Georg. ſic ait:

Quantum illi nocuere greges, duríque venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix,
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur. ———

Vbi Seruius, Victimæ, inquit, numinibus, aut per ſimilitudinem, aut per contrarietatem immolantur. Per ſimilitudinem, vt nigrum pecus Plutoni. Per contrarietatem, vt porca quæ obeſt frugibus, Cereri: & caper qui obeſt vitibus, Libero. Item capra Æſculapio, qui eſt Deus ſalutis: cùm capra nũquam ſine febre ſit. Quod autem hic de febre capræ ſcribit, idem dicit Plinius lib. 8. cap. 50. Sed & idem Seruius enarrans eum locum iam ſuprà citatum lib. 2.

Taurum Neptuno, &c.

Hoſtiæ, ait, immolantur pro qualitate numinis, nigra pecus hyemi, Zephyris alba. Aut per contrarium, vt porcus Cereri, quia nocet frugibus. Caper Baccho quia nocet vitibus. Vide autem noſtras Conſuetudines, & in ſeq.

p *Et hirco.*] Varro lib. 1. rei ruſticæ c. 2. Capræ, inquit, omnia nouella ſata carpendo corrumpunt, non minimum vites atque oleas. Itaque propterea inſtitutum diuerſa de cauſa, vt ex caprino genere, ad alij Dei aram hoſtia adduceretur, ad alij non ſacrificaretur, cùm ab eodem odio alter videre nollet, alter etiam videre pereuntem vellet. Sicque factum, vt Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde vt capite darent pœnas. Contrà, vt Mineruæ caprini generis nihil immolarent, propter oleam, quòd eam quam læſerit, fieri dicunt ſterilem. Virgilius libr. 2. Geor.

Ergo ritè ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancéſque & liba feremus,
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram.

Et Ouidius lib. 1. Faſt.

Rode caper vitem, tamen hinc cùm ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit erit.

Quod ab Eueno poeta Græco accepiſſe videtur, cuius in eam rem verſus vide apud Politianum in Miſcellaneis. Martialis item lib. 3. epig. 71.

Vite nocens roſa ſtabat moriturus ad aras,
Hircus Bacche tuis victima grata ſacris.

Prudentius contra Symmachum,

His nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & virides diſcindunt ore chelydros.

Item & hi verſus incerti authoris,

Vite caper morſa Bacchi mactatus ad aras
Dicitur vltores, &c.

Vide in noſtris Conſuetudinibus. Sed & ſuperioribus adde & ipſi Baccho quoque ouem immolari, ex Iuuenali & Virgilio lib. 4. Æneid.

——— *Mactant lectas de more bidentes*
Legiferæ Cereri, Phœbóque patrique Lyæo.

q *Mineruæ verò.*] Varro vbi ſupra, & Plinius libr. 8. cap. 50. in fi. vbi de capris loquens: Oliuam, inquit, lambendo ſterilem

aut boues [r] iniuges: [s] & Iunoni apud Lacedæmonios capram immolari, quare & αἰγοφάγος dicta. [t] Græci vero Mineruæ iuuencam ſæpe indomitam auratis cornibus mactarunt. [u] Pyrrhus tamen dum ſplene laborantibus medetur, albo ſemper gallo ſacrificauit. [x] Soli verò in Apollonia oue, Pani & Syluano porco, [y] nonnunquam [z] lacte litabatur: [a] Fauno agna [b] vel hœdo, [c] Priapo aſino. Obſeruatumque a [d] Maſſagetis eſt, vt reliquis dijs poſthabitis, Soli equũ immolent: ſicut à Souromatis, vt equas dijs patrijs mactent. C. tamen [e] Caligula eò veſaniæ proceſſit, vt ſibi tanquam numini ſacro, faſianos, phœnicopteros & pauones mactari iuſſerit. [f] Athenienſes tamen annua ſolennia Mineruæ, non capra, nec boue, ſed tauris & agnis exhibere ſolent: [g] Perſicæ vero Dianæ boue lampadis charactere notata: Tempeſtati autem, pulla. Tradunt quoque in parte Aphricæ Mineruæ ſacrum fieri, vt ſine victima puellæ inuicem fuſtibus decernant. [h] Perſæ quoque equum Marti, [i] Carmani aſinum, [k] Luſitani hircum, [l] Latini picum, [m] Lacedæmonij equum, frequentius [n] canem, [o] Sabelli taurum immolabant, [p] Romani equum dexteriorem bigæ, [q] Galli ciſalpini verrem, diuerſo quiſque cõſilio ritúque: [r] ita vt à Phaſelitis, quæ in Pãphylia gẽs eſt, piſcibus ſalſis Marti & dijs immoletur, & à [s] Bœotijs copaide coronata, [t] ab

Soli. Pani. Syluano. Fauno. Priapo. Maſſagetæ. Sauromatæ. Athenieſes. Perſicæ. Dianæ. Tempeſtati. Mineruæ. Aphricæ Mineruæ.

ANNOTATIONES.

ſterilem faciunt, eáque ex cauſa Mineruæ non immolantur, & Athenæus libr. 13. c. 19. Et in noſtris Conſuetudinibus, vbi de capris.

r *Aut boues iniuges.*] Fulgentius ſuprà à nobis relatus in verbo, Bos tamen iugo ſubactus, & præterea Homerus lib. 6. Iliad.

θεῖναι Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν ἠϋκόμοιο,
καί οἱ ὑποσχέσθαι δυοκαίδεκα βοῦς ἐνὶ νηῷ,
ἤνις ἠκέστας ἱερευσέμεν.——

Id eſt,

Ponere Mineruæ in genibus pulchricomæ:
Et ei promittere duodecim boues in templo
Iuuencos indomitos.——

Quos verſus poſtea eod. lib. repetit primo tantùm vocabulo immutato. Et lib. 11. eiuſdem operis,

αὐτὰρ Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι βοῦν ἀγελαίην.
Sed Mineruæ glaucocutæ bouem indomitam.

s *Et Iunoni apud Lacedæmonios.*] Pauſanias in Laconicis. Eſt autem αἰγοφάγον, tanquam dicas capriuora.

t *Græci vero.*] Iam diximus ſuprà, Aut boues iniuges, de iuuenca indomita, ſed quod hic præterea dicit de auratis cornibus.

u *Pyrrhus tamen.*] Plutarchus in vita illius non longè poſt princip.

x *Soli verò in Apollonia.*] Adde & Cereri, Appollini, Baccho, Iunoni ex Virgilio lib. 4. Æneid.

—— Mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœbóque, patríque Lyæo,
Iunoni ante omnes.——

Adde item Ioui lib. 1. Faſt.

—— Ināq; Iouis ſumma caditur arce bidens.

Sed quod de Cerere diximus aſtruit Porphyrius in lib. Reſponſorum, & ab eo Euſebius de præparatione Euangelica lib. 4. cap. item 4.

y *Et Syluano porco.*] Iuuenalis ſaty. 6.

Cædere Syluano porcum.——

Cato autem de re ruſtica. Marti, inquit, Syluano in ſylua interdius in capita ſingula boum votum faciebant, &c.

z *Nonnunquam lacte.*] Intelligit de Syluano cuius teſtis eſt Horatius lib. epiſt. 2. epiſt. 1.

Tellurem porco, Syluanum lacte piabant.

Vide item Apuleium lib. 6. Meta.

a *Fauno agna.*] De hoc infra dicetur.

b *Vel hœdo.*] Horatius lib. Carmin. 3. Ode 13. ad Faunum,

Si tener pleno cadit hœdus anno,
Larga nec deſunt Veneris ſodali
Vina crateræ, vetus ara multo
Fumat odore.

Quibus oſtendit ipſi Fauno hœdo & vino ſacrificari.

c *Priapo aſino.*] Vnde Ouidius lib. 1. Faſtorum,

Caditur & rigido cuſtodi ruris aſellus.

Cuius rei cauſam verſibus ſequentibus declarat. Et Arnobius contra Gentes lib. 4. Lactantius item lib. 1. c. 21.

d *A Maſſagetis.*] Herodotus libro 1. in fin. Strabo libro 11.

e *Caligula.*] Suetonius in vita illius c. 22. Nam & is templum Hieroſolymitanum repleri ſtatuis ſimulachriſque iuſſit, ſeque ibi vt Deum coli præcepit, vt ſcribit Paulus Oroſius lib. 7. c. 5.

f *Athenienſes.*] Id ex Homero eſt lib. 2. Iliad. in Catalogo poſt princ.

ἔνθα δέ μιν ταύροισι, καὶ ἀρνειοῖς ἱλάονται
κοῦροι Ἀθηναίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν.

Id eſt,

Illic enim ipſam (de Minerua loquitur) tauris & agnis placant,
Pueri Athenienſium circumuoluentibus annis.

Quòd autem adud ipſos Athenſes capra Palladi non immolabitur, tradit Athenæus lib. 13. c. 19. Sed quod hic dicitur de agnis, idem Athenæus lib. 9. c. 5. ſcribit ſuo tempore inter Palladis ſacra (ea & Minerua dicitur) neque agnam mactari, neque caſeum guſtari.

g *Perſicæ verò Dianæ boue.*] Plutarchus in Lucullo.

h *Perſæ quoque equum Marti.*] Herodotus lib. 1. & Ouidius. vt diximus ſupra in verbo, Et Marti. Arnobius autem lib. 4. aduerſus Gentes tradit Marti à Caribus canes, & à Scythis aſinos immolari.

i *Carmani aſinum.*] Strabo lib. 15. Vide num hi ſint è Scythis, propter ea quæ dixi in præcedenti verſicu.

k *Luſitani hircum.*] Strabo lib. 3. vbi addit captiuos hoſtes, & equos.

l *Latini picum.*] Strabo lib. 5. Nonius Marcellus de doctorum indagine, vbi de Picunno loquitur, aliorum authoritate. Plutarchus in Romulo, & proble. c. 20. Et Porphyrion in Horatium.

m *Lacedæmonij equum.*]
n *Frequentius canem.*]
o *Sabelli taurum immolabant.*]
} De his vide libro de animalib.

p *Romani equum dexteriorem bigæ.*] De his ſuperius.

q *Galli ciſalpini verrem.*] Tranſalpini dicere debuit ex Pomponio Attellanarum poeta apud Gellium lib. 16. c. 6. & Macrobium lib. 7. Saturn. c. 9. Mars, inquit, tibi voueo facturum ſi vnquam rediero bidente verre, &c.

r *Ita vt à Phaſelitis.*] Athenæus lib. 7. cap. 17. non ſemel authoritate Dorionis in libr. de Piſcibus, & Hicophyli in Montibus Colophoniorum & Philoſtephani lib. de Ciuitatibus, præterea Suidas & Xenodotus in Collectaneis, qui hunc natum adagium ſcribit Φασηλιτῶν θῦμα.

s *Et à Bœotijs copaide.*] Idem Athenæ libr. 7. c. 17. in princ. authoritate Dorionis in lib. de Piſcibus.

t *Ab alijs thynno.*] Idem ſcribit apud ipſos Bœotios piſcatores ſub thynnorum piſcationem, quo ſibi eò fœlicius ſuccederet, Neptuno ex thynnis, quem Maximum cepiſſent immolare cõſueuiſſe, eaque ſacra a Græcis Thynnea fuiſſe cognominata. Vide autem hac de re Lexicon Græcum.

u *Ad*

Opertanea ſacra. *Baccho.* *Veiouis.* *Herculi.* *Fordicidia.* *Ordicalia.* *Lares.* *Sacra Larium.* *Proteruia.* *Domeſticis Laribus.* *Gynæciæ.*

alijs thynno [u] Ad Opertanea verò ſacra, nigræ gallinæ non videntur puræ. [x] Fuere autem ſacra Opertanea, quæ ſeorſum ab hominum conſpectu in operto fiunt. Cereri, [y] Apollini [z] & Baccho capris ſacrum fieri decere nonnulli putant: [a] ſicut Veioui, quem Apollinem dicunt, ritu Romano capra immolatur. [b] Herculi [c] & Cereri duodecim Calend. Ianuarias, ſue, panibus, & mulſo ſacrum fit: ſi tamen ſus prægnans ſit, aliter non habetur pura. [d] Et in Fordicidijs, niſi prægnante boue pontifices litare non ſolent, qui etiam dies in faſtis [e] Ordicalia dicuntur. [f] Lares canum pellibus ideò ornantur, quia domus fidi cuſtodes ſunt, & alienis formidoloſi, domeſticis verò blandi, atque nocturnos ſtrepitus ſoliciti, ſicut canes, [g] qui floribus & ſertis, thure & fruge coluntur: quorum ædes in campo Martio ab Æmylio Regillo prætore dicata fuit. In quorum ſacris id cuſtoditur, vt libertini ſacerdotes ſint, [h] qui Auguſtales dicti, nihilque de ſacrificio extra ædes mittatur foras, ſed intra domeſticos Lares omnia abſumant: ſicut cum ſacrum Vulcano fit, [i] quod Proteruiam dixerunt, niſi victima, & quodcunque ſupereſt, igni detur, ſacrificium pollui putabant. Domeſticis verò Laribus rerum dabantur [k] primitiæ, ſæpe etiam [l] porcus, tametſi hoſtilibus [m] Laribus, quod ab his hoſtes arcerentur, ſæpe immolauit antiquitas: [n] Gynæciæ Romani pro his qui domi naſcuntur, canem immolant: [o] ſicut Græci Proſerpinæ, & [p] Dianæ Sabæi. Eſt autem Gynæcia, quam [q] Romani Bonam deam vocant, [r] quæ ex corruptibilibus generationes facit: cui quum res diuina fit, optant nemini bonum euenire qui domi naſcatur. [s] In

ANNOTATIONES.

u *Ad Opertanea.*] Plinius lib. 10. c. 56.

x *Fuere autem ſacra Opertanea.*] Vt verbum ipſum ſatis declarat. Et de his Apuleius lib. 9. Meta. loquens de ſolemnibus quæ in operto ſunt.

y *Apollini.*] Vt patet ex Homero in duobus locis ſuprà in verbo, Athenienſes. Et lib. 1. Iliad. vbi de ipſo Apolline loquens:

εἴ κέ πως ἀρνῶν κνίσης, αἰγῶν τε τελείων
βούλεται ἀντιάσας ἡμῖν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι.

Id eſt,

Si fortè ouium nidorem caprarúmque perfectarum
Vult aſſecutus, nobis peſtem auertere.

Ex quo intelligis & ei quoque oues immolari.

z *Et Baccho.*] Seruius lib. 3. Æneid. in eum locum,

———Taurum Neptuno.———

a *Sicut Veioui.*] Gellius lib. 5. c. 12. Sed adde & capram Ditis patris propriam eſſe hoſtiam: quia ſemper febriculoſa ſit, vt Seruius ſcribit enarrans eum locum Virgilij libr. 7. Æneid.

Tum verò ad vocem celeres, &c.

b *Herculi.*] Macrobius lib. 3. Satur. c. 11. in fi.

c *Et Cereri.*] Macrobius in eod. loco. Plinius lib. 14. Seruius de ſue lib. 2. Georg. ibi,

Non aliam ob culpam.———

d *Et in Fordicidijs.*] Varro libr. 5. linguæ Latinæ. & Feſtus Pompeius lib. 5.

e *Ordicalia.*] Varro lib. 2. rei ruſticæ cap. 5. Quæ prægnans eſt vacca, horda appellatur. Ab eo enim feſti dies hordicalia nominantur: quod tunc hordæ boues immolantur.

f *Lares.*] Ouidius lib. 5. Faſt.

Et canis ante pedes ſaxo fabricatus eodem
Stabat, quæ ſtandi cum Lare cauſa fuit?
Seruat vterque domum, domino quoque fidus vterque eſt,
Compita grata Deo, compita grata Lari.
Exagitant & Lar, & turba Diania fures,
Peruigilántque Lares, peruigilántque canes.

Plutarchus problem. cap. 51. Laribus, quos propriè præſides vocant, canes aſſiſtere, & ipſos canum pellibus amiciri, quoniam qui præſides ſunt, eos alienis formidoloſos eſſe oportet, vti canes videmus: domeſticis verò mites ac manſuetos. Vel quod Lares quidam furiales ſunt, & exactores vitæ noſtræ, atque operationum ſpeculatores, quibus aſſidet canis, quem nouimus ad inueſtigandum ſagacem eſſe. Et Apuleius in lib. de dæmonio Socratis.

g *Qui floribus.*] Scilicet Lares ex Plauto in Aulularia in prologo, vbi ita larem familiarem loquentem facit,

Huic filia vna eſt, ea mihi quotidie
Aut thure, aut vino, aut aliquo ſemper ſupplicat,
Dat mihi coronas.——

Et alibi in eadem fabula,

Nunc Tuſculum emi, & haſce coronas floreas
Hæc imponentur in foco noſtro, Lari.

Et Tibullo lib. 1. eleg. 10. loquente de Laribus,

Hic placatus erat, ſeu quis libauerat vuam,
Seu dederat ſanctæ ſpicea ſerta comæ.

Et Iuuenali ſaty. 9. ad fi.

O parui noſtrique Lares, quos thure minuto
Aut farre, & tenui ſoleo exornare corona.

Et ſaty. 12.

—— Laribúſque paternis
Thura dabo, atque omnes violæ iactabo colores.

h *Qui Auguſtales dicti.*] De his Tacitus libr. 1. 2. 3. & 18. Suetonius in Claudio, cap. 6. & in Galba, c. 8. & alibi de his dictum eſt.

i *Quod Propteruiam dixerunt.*] Sacrificium, inquit, apud veteres fuit, quod vocabatur Proteruia: in eo mos erat, vt ſi quid ex epulis ſuperfuiſſet, igne conſumeretur. Hinc Catonis iocus eſt. Namque Albidium quendam, qui ſua bona comediſſet, & nouiſſime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidiſſet, Proteruiam feciſſe dicebat, quia quod comedere non potuiſſet, id combuſſiſſet. Simile autem ſacrificium in agno Paſchali erat ex Moyſis legib. ne ſcilicet quid ex ſacris epulis relinqueretur, & ſi quid reliquí eſſet, id igni traderetur, vt ſcribitur Exod. 12. Proteruiæ quoque mentionem facit Auſonius in Moſella,

Capripedes agitat cum læta Proteruia Panes.

k *Primitiæ.*] Ariſtophanis interpres in πλούτῳ Ariſtocriti authoritate, ſuntque qui huc trahunt illud Tibulli libr. 1. eleg. 1.

Vos quoque fœlices quondam nunc pauperis agri
Cuſtodes fertis munera veſtra lares.

l *Sæpe etiam porcus.*] Quod & iam ſuprà dictum eſt ex Horatio lib. ſer. 2. ſaty. 3.

m *Tametſi hoſtilibus, &c.*] Feſtus Pomp. lib. 14.

n *Gynæciæ.*] Plutarc. c. 52. probl. vbi corrupte legitur Genætæ pro Gynæcia, & iterum c. 68.

o *Sicut Græci Proſerpinæ.*] Plutarchus d. c. 52. verùm cap. 68. dicit catulos.

p *Et Dianæ Sabæi.*] Id accepit ex Ouidio lib. 1. Faſtor.

Exta canum Triuiæ vidi libare Sabæos.

Nam & Diana dicta eſt Triuia Varroni, Phurnuto, & aliis. Verùm ſunt qui eo loco non Sabæos legunt, ſed Saphæos, vt illic videre licet apud Paulum Marſum vnum ex interpretibus Ouidij.

q *Romani Bonam Deam vocant.*] Vt videbis in noſtris legibus Cónnubialibus, l. 10. nu. 26. incip. Et huc quoque, & præterea apud Plutarchum probl. cap. 19. vbi tamen corruptè Flora legitur pro Gynæcia in Latino Codice, vt etiam videre poteris ex Græco Plutarchi Codice.

r *Quæ ex corruptibilibus.*] Hæc vſque ad verſiculum, In lupercalibus, ſunt eiuſdem Plutarchi proble. c. 52.

s *In Lupercalibus.*] Plutarchus in Romulo, & probl. 68. & cap. 111. in fi.

t *Atque*

Lupercalibus canem immolari menſe Februario,quia lupo canis infenſus eſt, & in expiationibus cane litari legimus,atque [t] ad placandum caniculæ ſidus frugibus inimicum, etiam mactari canes:quas, ſi ruffæ non ſunt, puras non putarunt: quod ſacrum, canarium augurium nuncupant. [u] Pro frugibus quoque & pecoribus, vt rubigo auertatur, lactenti catulo ſacrum fieri conuenit. [x] Idque Rubigalibus per [y] Quirinalem flaminem ſacrum extra vrbem fieri, in quo ſuper exta canis thus & merum infundere mos erat: [z] quos etiam catulos recens editos, tam in adiicialibus quàm deorum cœnis ſæpe adhibuere. [a] Apud Lacedæmonios Marti immolabatur canis. [b] Et Bœotiis, cane in duas partes diſſecto per medium, iræ expiatio fuit: [c] idem & Caribus, vt exta canis, diis offerre in vſu haberent. [d] Viuas etiam canes cruci affigi, atque inter ædes Iuuentutis & Summani, ſingulis annis anſere inſidente, deferri vulgo proditum eſt: quæ crux niſi ex ſambuco fieret, ſacrum rite fieri minime putarunt. [e] Iſidi anſer propria victima dicata eſt, [f] Plutoni taurus, Proſerpinæ [g] iuuenca, & bos fuluus Auerno. Vlyſſes verò apud Homerum ariete & oue nigra Erebo ſacrificauit. [h] Sed nec ſementem adminiſtrari, nec oues tondere, niſi catulitio prius fieret, vllo modo licuit. [i] Vinum in ſacris Cereris adhibere nefas eſt. [k] Primitias verò frugum Cereri, [l] vinum vero nouum Baccho dare conuenit: quibus veſci, priuſquam ſacerdotes illa libaſſent, minime fas erat. [m] In ſacris deæ Ruminæ inferre vinum, expiatione

Lupercalia.
Canicula ſideri.
Pro frugibus.
Marti.
Bœotij.
Cares.
Iſidi.
Plutoni.
Proſerpinæ.
Auerno.
Erebo.
Sacra aliqua ſine vino.
Ruminæ.

ANNOTATIONES.

t *Atque ad placandum.*] Feſtus Pompeius lib. 3. vbi de Catularia porta loquitur, & lib. 16. vbi de Rutilis canibus loquitur authoritate Atteij Capitonis.

u *Pro frugibus quoque*] Columella lib. 10. rei ruſticæ,

Hinc mala rubigo virides ne torreat herbas,
Sanguine lactantis catuli placatur & extis.

x *Idq; Rubigalibus.*] De his Plinius lib. 18. c. 29.

y *Per Quirinalem flaminem.*] Totum id depromptum eſt ex Ouidio lib. 4. Faſtor. non longe à fin.

Flamen in antiquæ lucum Rubiginis ibat,
Exta canis flammis, exta daturus ouis.

Et cætera quæ multis verſibus ſequuntur. Ex quibus hos non prætermittendos duximus ad hunc locum maximè pertinentes,

Dixerat, à dextra villis mantile ſolutis,
Cùmque meri patera thuris acerra fuit.
Thura focis, vinúmque dedit, fibráſque bidentis,
Turpiáque obſcœna vidimus exta canis.

Eiúſque rei cauſam reddit verſibus ſequentibus, vt inibi videre poteris.

z *Quos etiam catulos.*] Plinius lib. 29. c. 4. poſt princ.

a *Apud Lacedæmonios.*] Pauſanias in Laconicis, Plutarchus probl. c. 111. ante fi.

b *Et Bœotiis.*] Plutarchus ibid.

c *Idem & Caribus.*] Arnobius contra Gentes, lib. 4. & Heſichius, hincque natum adagium καρικὴ θύμα. Caricum ſacrificium, de quo Eraſmus Chil. 3. cent. 2. c. 31.

d *Viuas etiam canes.*] Id vſque ad clauſulam, Iſidi anſer, eſt Plinij lib. 29. c. 4. in princ.

e *Iſidi anſer.*] Id ſuprà dictum eſt eod. cap. in verbo, Iſidi anſer.

f *Plutoni taurus.*] Horatius Car. lib. 2. Ode 14.

Non ſi trecenis quotquot eunt dies,
Amice places illacrymabilem
Plutona tauris.———

g *Proſerpinæ iuuenca.*] Et ea quidem ſterili ex Virgilio lib. 6. Æneid.

—Sterilémque tibi Proſerpina vaccam
Et nigra.———

Vt etiam dicetur infrà lib. 4. c. 17.

h *Sed nec ſementem.*] Columella libr. 2. c. 22. Sed ne ſementem quidem adminiſtrare, niſi prius catulo feceris, nec fœnum ſecare, aut vincire, aut vehere. Ac ne vindemiam quidem cogi per per religiones põtificum feriis licet: nec oues tondere, niſi ſi catulo feceris. Ex quo loco apertè vides Alexandrum hunc locum accepiſſe: & catulo facere pro catulitione intelligere, ſed vereor ne is deceptus ſit. Quid enim catulitio ſit declarat Plinius lib. 16. c. 25. Catulitionem, inquit, ruſtici vocant geſtiente natura ſemina accipere, eóque animam inferente omnibus ſatis. Nam & catulire propriè dicitur de canibus venerem expetentibus. Varro de illis loquens libr. 2. de re ruſtica, cap 9. De fœtura, principium admittendi faciunt veris principio: tunc enim dicuntur catulire, id eſt, vt ille ſubdit, oſtendere ſe velle maritari, quòd & ad cætera bruta trahitur. Nam & Laberius catulientem lupam, id eſt, coitus appetentem dicit. Catulo autem facere plærique omnes intelligunt pro ſacrificare caniculæ.

i *Vinum in ſacris Cereris*] Plautus in Aulularia,

STA. *Cererin' Strobile has facturi nuptias?*
STRO. *Qui?*
STA. *Quia temeti nihil allatum intellige.*

Macrobius lib. 3. Saturn. c. 11. in princ. facit alium ſciſcitantem, quòd cum Cereri vino libari omnibus vetitum ſit ex ſententia Plauti, vbi ſuprà, quem ille citat. cur Virgilius ſcripſerit lib. 1. Georg.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

Cui rei ita reſpondet in fi. eiuſdem cap. Poëta, inquit, ſciens Cereri mulſo libari, adiecit, miti Baccho dilue, miteſcere ſcilicet vinum dicens, cùm mulſum cœperit fieri. Nam mite vinum hîc ita dixit, vt alibi (lib. ſcilicet 4. eiuſdem operis) ait domitum,

Et durum Bacchi domitura ſaporem.

Verùm Seruius enarrans eum locum,

Cui tu lacte fauos.———

Aliter id diluit, Cui, inquit, tu liba de lacte, melle & vino. Nam ſuperfluum eſt quod quidam dicunt contra religionem dixiſſe Virgiliũ, licere Cereri de vino ſacrificari, pontificales namque hoc non vetant libri. Subditque, illud Plauti non eſſe ei loco contrarium: nam aliud eſt ſacrificium, aliud nuptias Cereri celebrare, in quibus reuera vinum adhibere nefas erat, quę Orci nuptiæ dicebantur, quas præſentia ſui pontifices ingenti ſolemnitate celebrabant. Alij, vt ſubnecit, hunc locum aliter accipiunt, vt miti Baccho ſit datiui caſus, & duo numina intelligamus Liberi & Cereris: nam ſuprà quoque ait, Imprimis venerare deos, vt ſit ſenſus, Cui Cereri, & miti Baccho fauos lacte dilue, id eſt, eis ſacrifica melle & vino permixtis.

k *Primitias verò frugum Cereri.*] Ouidius lib. 10. Metam.

Feſta piæ Cereris celebrabant annua matres,
Illa quibus niuea velatæ corpora veſte
Primitias frugum dant.——

Et lib. 2. Faſtor.

Farra tamen veteres iaciebant, farra metebant,
Primitias Cereri farra reſecta dabant.

Et Calphurnius eclog. 4.

Ille dat, vt primas Cereri dare cultor ariſtas
Poſſit.———

Et è Græcis Theocritus Idyll. 7.

—ἦ γὰρ ἑταῖροι
ἀνέρες εὐπέπλῳ Δαμάτερι δαῖτα τελεῦντι
ὄλβω ἀπαρχόμενοι.

l *Vinum vero nouum Baccho.*] Plinius lib. 18. cap. 2.

m *In ſacris deæ Ruminæ.*] Varro rei ruſticæ libr. 2. cap. 11.

vbi

Flora. *Veſta.* *Qualia vina libabantur diis.* *Thaſij.* *Eumenides.* *Maiores & minores victimæ.* *Signa triſtis auſpicij.* *Hermionenſes,* *Iones.*

dignum fuit:quippe illi ſacrũ facientes,hoſtiæ lac,non vinum inſpargebant. [n] Et in ſacris Floræ,quam Bonam deam nuncupãt,cum vinum libant,lac fuiſſe dicunt. [o] Veſtæ quoque non vino,ſed de Numicio flumine libatur, [p] quibus diebus menſe Iunio molæ frumentariæ & aſini ſertis & pane coronantur: [q] ad cuius templum iuxta forum niſi nudo pede accedere non conuenit: [r] ſicut in ædem Dianæ apud Cretenſes,quam Britomartem nominant Proditúmque memoriæ eſt, [s] Romulum nunquam vino in ſacris, ſed lacte libaſſe. [t] Athenienſes quoque Mnemoſynæ, Auroræ, Soli, Lunæ & Vraniæ, non vino, ſed aqua melle diluta ſacrificant. Vino verò in ſacris vina libare diis neceſſum erat, [u] ex Græca & imputata vite,ſeu fulmine tacta,aut quæ vulneratis pedibus calcata, vel immunditie polluta fuerat,aut iuxta quam homo laqueo pependerat, quæque circuncîſis vinaceis profluxerat,vina libare diis,infauſtum erat. [x] Thaſiis verò,niſi vino libanco odore thuris diis prohibabatur,& in Aſopo in [y] æde Eumenidum niſi mulſo libare,& pro coronis floribus vti permiſſum. [z] Victimæ maiores dum immolantur,auratis cornibus procedunt: [a] minores,coronatæ offeruntur.Eſt quoque obſeruatum,vt ſi cum vinum hoſtiæ [b] fundendum foret, potius molam aut fruges in caput ſpargerent ordine præpoſtero: [c] aut ſi cùm hoſtia ad aras ducitur, vehementius fuiſſet reluctata, oſtendiſsétque ſe inuitam altaribus admoueri,vel ab ara aufugiſſet, [d] vel percuſſa mugitum dediſſet, [e] aut in aliam corporis partem quàm oporteret, cecidiſſet, piaculare ſacrum & triſte auſpicium faceret, quaſi inuitis diis offerri videretur. In qua re animaduertere licet,apud [f] Hermionẽſes boues præferoces facili ductu à miniſtra ſacrorum peruetuſta muliere,ſponte ad ſacrificium duci & immolari: Iones tamen contra inſtituta moréſque ſa-

ANNOTATIONES.

vbi eam deam Rumam vocat, & Plutarchus proble. c.57. qui Ruminam illam appellat.

n *Et in ſacris Floræ.*] Id vtique accepit ex Latino Plutarchi codice problem.cap.19. ſed ibi non Floræ vertendum erat, ſed potius Gynęciæ ex Græco codice,vt diximus ſuprà,adhibe tamen Græcum textum.

o *Veſta quoque non vino,ſed de Numico flumine.*] Seruius lib. 7.Æneid.in eum locum,

Hæc fontis ſtagna Numici.———

Verum Iuuenalis ſaty.6.

Quædam de numero Latinarum ac nominis alti,
Cum farre & vino Ianum Veſtámque rogabat.

p *Quibus diebus.*] Ouidius lib.6.Faſto.

Ecce coronatis panis dependet aſellis,
Et velant ſcabras florida ſerta molas.

q *Ad cuius templum.*] Scilicet Veſtæ.

r *Sicut in ædem Dianæ.*] Solinus cap.17. Cretes,inquit,Dianam religioſiſſime colunt, *βριτόμαρτιν* gentiliter nominantes, quod ſermone noſtro ſonat virginem dulcem. Ædem numinis præterquam nudus veſtigia nullus licite ingreditur.ibi vide interpretes.Strabo item libr.10. Diodorus Siculus lib.6.cap.15. Pauſanias lib.9. Phauorinus teſtimonio Callimachi. *ἱλλάονται βριτόμαρτιν ἀοιδοί*.

s *Romulum.*] Plinius libr. 14.c.12. Plutarchus in eius vita.

t *Athenienſes.*] Sed his adde Nephalia Bacchi ſacra memorata Plutarcho in præceptis bonæ valetudinis, vbi ſcribit ea ſic appellata a ſobrietate, quòd in his vinum bibere nefas eſſet.

u *Ex Græca.*] Hæc omnia vſque ad verſ. Thaſiis,ſunt Plinij lib.14.c.19.Sed huic,quod de imputata vite dicitur,addas quod Seruius in Virgilium eclog.2.ad fin.ſcribit, quòd qui de vino ex vite imputata ſacrificabãt furore corripiebantur.

x *Thaſiis verò.*] Plinius eo lib.14.c.18.

y *In æde Eumenidum.*] Pauſanias lib.2. Et templum,inquit, Dearum quas Sicyonij Eumenides appellant. His ſingulis annis vnum diem feſtum agunt, & grauidas oues ſacrificãt libamine mulſo, & floribus coronatum loco vti conſuerunt.Sophocles autem in Oedipo Epicolono. Id ſacrum Eumenidibus fieri tradit,vt manus ac digitos ex aqua profluente ablueret qui ſacra facturus erat, & in cratere aſſato ouis nouellæ vellere obtecto,aquam mellitam ad choas & libamina reponeret, quæ prima aurora ſobriis humi ter fundebat, térque inſuper nouem ramos oliuæ ibi deponeret, tum demum preces verbis conceptis ipſis Eumenidibus effunderet.

z *Victimæ maiores.*] Plinius libr.33.cap.3.in princip. Deorum verò honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm vt auratis cornibus hoſtiæ maiores duntaxat immolarentur. & Athenæus libr. 9. Hincque illud Iuuenalis ſatyr.6.

Et auratam Iunoni cæde iuuencam.

Vbi vide interpretes.Et Martialis lib.9.epig.43. ad Apollinem,

Felix tunc ego debitórque voti,
Caſtorum tibi ruſticas ad aras,
Ducam cornibus aureis iuuencam.

Macrobius lib.3. Satur.c.5.Hucque etiam ſpectat illud Virgilij lib.9 Æneid.

Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum.

Vbi Donatus, Conſuetudo, inquit, permanſit,vt vacca & taurus auratus fronte & cornibus Ioui Capitolino macten-tur.Seruius autem,Ita enim,ait,ornari conſueuerat.

a *Minores, coronatæ.*] Ex quo & illud eiuſdem Iuuenalis ſatyr.13.

Quæq; coronata luſtrari debeat agna.

Vbi vide interpretes. Semper autem victimæ coronari ſolebant,vt dicit Plinius lib.16.c.4.

b *Fundendum foret.*] Quod quomodo faciendum erat, videbis inferius lib.4.c.17.

c *Aut ſi cùm hoſtia.*] Hæc vſque ad verſ. Vel perculſa,ſunt Liuij 3.Decad.lib.1.ad finem.Plinij lib.18.c.45.Suetonij in Galba,cap 18.Cornelij Taciti lib.19.cuius hæc verba ſunt: Acceſſit dirum omen, profugus altaribus taurus diſiecto ſacrificij apparatu, longe quam vbi feriri hoſtias mos eſt, confoſſus. Feſtus Pompeius lib.14. vbi de piacularibus auſpiciis loquitur. Seruius enarrans illud Virgilij libr. 9. Æneid.

Et ſtatuam ante aras.

Quoties,inquit,victima reluctabatur,oſtendebat ſe improbari. Lucanus.

——*Diſcuſſa fugit ab ara*
——*Taurus.*

Et vide infra lib.4.c.17.

d *Vel percuſſa mugitum dediſſet.*] Virgilius libro ſecundo, Æneid.

Qualis mugitus fugit cùm ſaucius aram
Taurus.———

Vbi vide Seruium.& Ouidius lib.7.Meta.

——*Mugitus victima diros*
Edidit.———

Vide item Senecam in Hercule Octæo 7. 12. & Feſtum Pompeium loco nuper citato.

e *Aut in aliam.*] Feſtus Pompeius in eod.loco.

f *Apud Hermionenſes.*] Ariſtocles poeta in epigrammate tradit quòd in ſacrificio Chthoniæ Hermionenſis,a vetula imbecilli

ctorum, tunc maximè hoſtiam litare, & diis gratam fieri putabant, cum inter immolandum taurus mugitus daret. g Funeſtámque familiam, aut hominem funere pollutum, nec ædes deorum dedicare, nec publica ſacra facere poſſe liquet, niſi in Lemuralibus & Parentalibus: in quibus inferis diis dare inferias viris obtinuit: quo tempore ædes deorum clauſæ iacent. h In Lemuralibus fabam noctu iacere vſurpatum eſt, Lemures ſe ex domo eiicere clamantes: quam nigram eſſe conuenit: ipſámque lotis i manibus, & pede nudo per ora verſare, & poſt terga reiicere, ærisque tinnitum facere, vtque Lemures fabis redempti, domo abirent, nouies orare. k Idque Maio menſe tribus noctibus fieri, donec ſolutis religione animis, manes expiatos ducerent. In Parentalibus aſſumere fabas vſus obtinuit, ſicut l in peruigiliis cicer. m Ac ferales cœnas lentéſque & offas ad ſepulchra illorum ferre, quibus parentare ius erat: quæ etiam n Feralia à ferendis epulis dicta ſunt, quas in defunctorum ſepulchris ſuper nudum ſilicem apponebant. o Notatúmque fuit in omnibus ſacris fœminini generis victimas eſſe potiores: itaque ſi per marem litari non poterat, fœmina ſuccidanea dabatur, non è contrà. Nam ſi per fœminam hoſtiam minime perlitatum foret, ſuccidaneam adhiberi non licebat: p Apud Ægyptios ſecus, quibus fœminam hoſtiam immolare eſt habitum nefas. q Barbaris quoque circa montem Caucaſum, & apud Derbices Perſicam gentem, fœmininum animal victimam dare, aut eius carnibus veſci, ſub graui documento vetabatur. r Si tamen primis hoſtiis non litaſſent, aut ſi primum negligentia vel caſu non recte initum aut curatum ſacrum foret, illas denuo augeri & ſæpius ad expianda numina permittitur, donec rite perlitatum animaduerterent. Illud s quoque non omittendum, conſueuiſſe Romanos pro rebus quas cito expediri cuperent, ætate grandioribus hoſtiis: vbi vero rem augere vellent & produci, iuniori victima ſacrificare. t Vnamque hoſtiam nunquam duobus diis aut incertis, ſed certo numini immolare, u ſuperiſque impares, inferis vero pares. Quotiéſque x aliquid inuentu

Lemuralia.

Parentalia.

Cœnæ ferales.

Fœminini generis victimæ potiores.

Ægyptij.

Romanorũ mos.

ANNOTATIONES.

imbecilli ad aram ex armento bos immolandus cornibus adducebatur, quem quidem bouem decem quantumuis robuſti ac fortes viri attrahere non poterant, & idem repetit Ælianus li. de Animalibus 11. c. 4. ex Ariſtotele, cuius & ipſe carmen in eam rem adſcribit. Sed inter cætera vide hac de re Pauſaniam lib. 2.

g *Funeſtam, familiam.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. non longè à princ. Nondum dedicata erat in Capitolio Iouis ædes, Valerius Horatiúſque Conſ. ſortiti vter dedicaret: Horatio ſorte euenit. Ægriùs quàm dignum erat tulere Valerij neceſſarij dedicationem tam inclyti templi Horatio dari: Id omnibus modis impedire conati, poſteaquam alia fruſtra erant tentata, poſtem iam tenenti conſuli fœdum inter precationem deûm nuncium incutiunt, mortuum eius filium eſſe funeſtáque familia eum templum dedicare non poſſe: Num crediderit factum, an tantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio eſt facilis. Nihil aliud ad eum nuncium à propoſito auerſus, quam vt cadauer efferri iuberet tenens poſtem, precationem peragit, templumque dedicat. Hincque illud Virgilij lib. 11. Æn. in pr.

Æneas quanquam locus dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbatáque funere mens eſt,
Vota deûm primo victor ſoluebat Eoo.

Quo in loco Seruius, Conſuetudo, inquit, Romana fuit, vt polluti funere minimè ſacrificarent, ſi tamen contingeret, vt vno eodemque tempore & funeſtaretur quis, & cogeretur operam dare ſacrificiis, laborabat, vt antè ſacra compleret quam funus agnoſceret. Subditque illud exemplum Horatij Puluilli ſupra citatum. Et tandem ſubiungit, Secundum quem ritum Æneas hic inducitur antè operam dare ſacrificiis, & ſic ad ſociorum & Pallantis ſepulturam reuerti.

h *In Lemuralibus fabam.*] Idem Gyraldus de Diis Gentium ſyntag. 17. nullo quoque authore citato, ſed hęc ſunt Varronis de vita populi Romani lib. 1. apud Nonium Marcellum loquentem de Lemuralibus, Quibus, ait, temporibus in ſacris fabam iactant, noctu, & dicunt ſe Lemures domo extra ianuam eiicere. Et Feſti Pompeij lib. 6. Faba, ait, Lemuralibus iacitur laruis, & parentalibus adhibetur ſacrificiis, & in flore eius luctus literæ apparere videntur. Ante illum Plinius lib. 18. cap. 12. Mortuorum, inquit, animæ in ea ſunt, qua de cauſa parentando vtique aſſumitur. Et paulò poſt, In flore eius literæ lugubres reperiuntur. Ex Poëtis autem Ouidius lib. 2. Faſt. de his loquens,

Tum cantata tenet cum plumbo licia fuſco,
Et ſeptem nigras verſat in ore fabas.

i *Ipſámq, lotis manibus.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà.

k *Idq, Maio menſe.*] Idem quoque Gyraldus ibi, ſed id eſt Porphyrionis interpretis Horatij lib. epiſt. 2. epiſt. 2. ad fin.

l *In peruigilijs cicer.*] Idem Gyraldus in eod. loco. Eſt autem Plinij lib. 18. c. 12. ante fi.

m *Ac ferales cœnas.*] Vide ſuprà hoc lib. eod. c. 7.

n *Feralia à ferendis epulis.*] Varro de lingua Lat. lib. 5. Ouidius lib. 2. Faſt.

Hanc quia iuſta ferunt, dixere Feralia lucem,
Vltima placandis manibus illa dies.

Feſtus Pompeius lib. 6.

o *Notatúmq, fuit.*] Hęc vſque ad clauſulam, apud Ægyptios, ſunt Seruij in lib. 8. Æneid. in hunc locum,

Et cæſa iungebant fœdera porca.

p *Apud Ægyptios.*] Herodotus lib. 2.

q *Barbaris quoque.*] Et hæc ſunt Strabonis lib. 11.

r *Si tamen primis hoſtiis.*] Tullius lib. 2. de Diuinatione, Suetonius in Cæſare c. 81. & in Auguſt. c. 97. Seruius lib. 2. aliàs 3. Aeneid. in eum locum,

Rurſum in ſeceſſu. ——

Et late diximus in noſtris Commentariis, ad l. boues. §. hoc ſermone. ff. de verb. ſig.

s *Illud quoque &c.*] Idem Gyraldus de Diis Gentium, ſyntag. 17. ſed id Seruij eſt lib. 12. Aen. in eum locum,

Setigeræ fœtum ſuis. ——

t *Vnamque hoſtiam.*] Liuius 3. Dec. lib. 7.

u *Superiſq,*] Idem Gyraldus ſyntag. 17. nullo item authore citato, ſed id Seruij eſt enarrantis illud Virgilij eclog. 8.

Numero Deus impare gaudet. ——

Et lib. 3. Aeneid. in eum locum,

Et geminas, cauſam lachrimis, ſacrauerat aras.

Et lib. 6. ibi,

Idem ter ſocios pura circuntulit vnda.

Solinus autem c. 3. tradit propter dies impares Diis ſuperis Ianuarium dicari, & propter pares Februariũ, quaſi abominoſum Diis inferis deputari, vbi vide interpretes.

x *Quoties aliquid inuentu rarum.*] Seruius libr. 2. Aeneid. in eum locum,

Sanguine placaſtis ventos & virgine cæſa.

Non verè, inquit, ſed vt videbatur, nam vt paulò ante dixerat, Iphigenia, quæ immolanda veniret, numinis miſeratione ſubrepta eſt, & cerua ſuppoſita. Ex quo illud Ouidij libr. 1. Faſtor.

rarum aut difficile ſacrificio adhiberi oporteret, illud cera vel pane effictum apponere ſatis, ſimulacraque eiuſmodi ficta & commentitia, ac ſi ipſa res repræſentaretur, eandem vim vigorémque habuiſſe: id quod à Græcis obſeruatum comperimus. Cum enim y Cyziceni nigram bouem Palladi quotannis immolarent, & preſſi obſidione, bouem comparare nequirent, ex frumento illam effinxere, eoque pacto perſoluto voto, numen expiarunt. z Athenienſes quoque in feſtis Iouis Milichij, quæ Diaſia vocant, extra vrbem ſæpe non veras victimas, ſed commode effictas obtulere. a Vtque ſi pro infantibus immolandum foret, non grandis, ſed minor hoſtia mactetur. b Notatumque & illud eſt, in deorum Manium ſacris auerſa & triſtia auſpicia, aut dira & nefanda, magis fauſta & felicia eſſe, itaque in his ſacris potius eſt non litare, quàm litare.

Victimæ ſictitiæ. *Thucydides lib. 1.* *Dij manes.*

ANNOTATIONES.

Quod ſemel eſt triplici pro virgine cæſa Dianæ,
Nunc quoque pro nulla virgine cerua datur.

Illudque item Martialis lib. 3. epig. 49.

Suppoſitam fama eſt quondam pro virgine ceruam,
At nunc pro puero nuntula ſuppoſita eſt.

Subditque Seruius, vt ad eum redeamus ad ea quæ nuper ex eo adduximus, quòd ſimulatio in ſacris pro veris accipitur. Vnde cum de animalibus quæ difficile inueniuntur, eſt ſacrificandum, de pane vel cera fiunt, & pro veris accipiuntur. In idque etiam refert illud eiuſdem Virgilij libr. 4. Æneidos,

Sparſerat & latices ſimulatos fontis Auerni.

Quo etiam in loco idem Seruius annotauit, qui & ipſe in priori loco, ſubdit quòd in templo Iſidis aqua ſparſa eſſe dicebatur. Cui & tu adde illud Virgilij (ſi eius ſit) in Priapeis,

Lenis Ariſtagoras natis bene villicus vuis,
De cera facta das tibi poma Deus.
At tu ſacratis contentus imagine pomi,
Fac veros fructus ille, Priape, ferat.

Feſtus Pompeius libr. 3. ſcribit quòd ſi aliquando cerua immolari deberet, ſi nulla inueniri poterat, eius loco ouem immolabant, quæ ideo ceruaria dicebatur. Suidas autem tradit, quòd cùm ruſtici quidam Herculi bouem eſſent immolaturi, iſque rupto fune profugiſſet, nihilque eſſet quo res ſacra fieret, malum ſuppoſitis quatuor ramis, pro pedibus, & duobus loco cornuum, bouem vtcumque imitati ſunt, idque ridiculum fictitiumque ſimulacrum pro victima obtulerunt. Vnde natum ſit adagium μῆλος ἡρακλῆς, id eſt, pecuarius Hercules. Cuius etiam ex Apollodoro Xenodotus in Collectaneis meminit, ſed eam hiſtoriam paulò aliter recenſuit Pollux lib. Onomaſticon 1. c. 1. ſub hoc tit. περὶ τῶν [illegible], hoc quidem ſenſu. Circa Bœotiam μῆλα Herculi ſacrificant (non autem vt poetæ per μῆλα oues, ſed fructus arboris hac de cauſa. Stata quędam erat publica ipſius Dei ſolemnitas, inſtabatque ſacrificandi tempus, victima autem aries erat, quem adducebant, qui cùm ſerius adduceretur ob id quod Aſopus Fluuius ita repentinis exundationibus excreuiſſet, vt tranſiri non poſſet, pueri qui ſacris intererant, nihilominus ſacrificij ritum peregerũt: maturum enim malum accipientes, quatuor ſtipulas vice pedum ſubdiderunt, & alias duas vice cornuum appoſuerunt, nec Herculi ingratam fuiſſe victimam. Proptereaque manſiſſe apud Thebanos, Bœotiosque hunc ſacrificandi ritum. Húcque pertinet alia Herculis hiſtoria. Nam cùm olim in Italia Saturno homines ſacrificarent, Hercules ex Hiſpania rediens primus eum ritum reuocauit, & ne quaſi patrio ritu neglecto, ſuperſtitione incolæ turbarentur, ſimulachra pro viuis hominibus, quos ante in Tyberim è ponte Miluio, aut vt alij dicunt Sublicio, proijciebant, hoſtiarum modo ornata in Tyberim proijcere docuit, quæ res quoque à Romanis idibus Maiis fieri cepta eſt. Cuius rei teſtes ſunt Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 1. Plutarchus problem. Macrobius Saturn. lib. 1. cap. 7. Euſebius præparationis Euangelicæ lib. 4. Lactantius lib. 1. cap. 21. qui & in id citat Ouidium lib. 5. Faſtor.

Tum quoque priſcorum virgo ſimulachra virorum,
Mittere roboreo ſcirpea ponte ſolet.

Et cætera quæ ſequuntur multis verſibus.

y *Cum enim Cyziceni.*] Appianus in Mitridatico de vrbe Cyzico loquens: Dicitur, inquit Græce, ſed in hunc ſenſum, ea vrbs dotalis eſſe, & a Ioue Palladi filiæ attributa, quam Cyziceni ſummo honore præ cæteris Dijs venerantur. Solemnibus itaque inſtantibus, in quibus bouem nigram ſacrificare mos fuit, cum ea carerent, ex frumento ſacrificia fecerũt. Sed continuò ſubdit: Interim bos nigra e pelago ad eos occurrit, quæ clauſtra aditus ingreſſa & in vrbem delata, vltro in templum venit, ibique ad altare conſtitit, quam Cyziceni ſumma ſpe Deæ immolarunt.

z *Athenienſes quoque.*] Thucydides lib. 1. belli Peloponneſiaci, quo loco de Cylone Athenienſi loquitur, vt a Valla tranſlatus eſt in hæc verba, Siquidem ſunt apud Athenienſes Diaſia, maximus dies feſtus, quæ Iouis Milichij vocantur, extra vrbem, vbi totius populi conuentu plerique non veras victimas immolant, ſed commode aſſimulatas. Quãquam in antiquo Græco Thucydidis codice ita legatur, ἐν ᾧ πανδημεὶ θύουσι πολλοὶ οὐχ ἱερεῖα, ἀλλὰ θύματα ἐπιχώρια. id eſt, in quo totius populi celebritate multi non victimas tãtùm ſacrificant, ſed & ſacrificia ſine ludibrio indigenarum. Sed & his adde quòd Pythagoræ in Olymp. βοῦς ἐν λόγῳ μελιτοῦς (?) [illegible], id eſt, bos quem ex melle & farina confecerat immolatus eſt, vt à Philoſtrato in vita Apollonij lib. 1. poſt principium relatum eſt. Vide item Laërtium.

a *Vtq; ſi pro infantibus.*] Idem Gyraldus ſyntag. 17.

b *Notatumq; & illud eſt.*] Idem quoque Gyraldus ibi.

Quæ origo cenſorum, quæve poteſtas, & ex quàm paruis initiis in quantum magnitudinis deuenerit.

CAPVT XIII.

CENSORVM a origo licet à paruis initiis orta, eò tamen creuit, ad tantúmque faſtigium deuenit, vt morum diſciplinæque Romanæ, decoris dedecoriſque diſcrimen, vectigaliáque, & publicorum locorum priuatorúmque arbitrium ſub illius cura & poteſtate foret: totiúſque reipublicæ circa morum diſciplinam ſupremum ius ha-

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a *Cenſorum origo.*] Hæc vſque ad clauſulam, Tametſi Seruium, ſunt Liuij 5. Decadis libro 4. & authóris libri (quiſquis eſt) cui titulus eſt, Feneſtella de magiſtratibus.

b *Tametſi*

beret. Fuere enim M. Geganio Macerio iterum, & T. Quintio Capitolino quintùm conſulibus, primi cenſores ſuffragiis populi creati Papyrius Semproniúſque, [b] tametſi Seruium Tullium, à quo iura militiæ conſtituta ſunt, primum cenſorem fuiſſe nonnulli credant, quòd populum Romanum primus cenſuiſſet. [c] Qui magiſtratus etſi à principio quinquennalis, poſtea à Mamerco Æmylio dictatore cautum fuit, vt annua & ſemeſtris cenſura foret. Cuius rei cauſa ipſe Æmylius, quòd veterem cenſuræ ſtatum citra præfinitum minuiſſet, à proximis cenſoribus tribu motus, & ærarius factus eſt. Ad quam licet a principio admitterentur patricij ſolum, poſtea [d] P. Philone dictatore alter cenſorum, [e] deinde Q. Pompeio & Metello conſulibus, vterque ex plebe cenſores creati. [f] Demum eò dignationis venit, vt niſi clari illuſtréſque, poſt triumphos & conſulatus illam expeterent. Hi ergo cenſendi populi & luſtri faciendi cauſa ab initio creati, eò proceſſere, vt maximarum minimarúmque rerum, præcipuè † circa morum diſciplinam, cognitionem animaduerſionémque haberent. [g] Nam de iuramento cognoſcere, & in periuros animaduertere, [h] epularum ſumptus cohibere, [i] ſenatores legere & cooptare, ſummotis indigniſſimis, & honeſtiſſimis allectis: [k] principem ſenatus conſtituere, immeritoſq; propter turpitudinem ſordeſq; vitæ, ſenatu [l] vel tribu [m] amouere, [n] notiſque & ignominiis [o] afficere,

Cẽſores primi.

Cẽſura initio quinquẽnalis, poſtea annua.

Cenſorum munus.

ANNOTATIONES.

b *Tametſi Seruium Tullium.*] Hunc cenſum primum omniũ egiſſe ſcribit Liuius 1. Decad. lib. 1. Vide autem Halicarnaſſeum.

c *Qui magiſtratus.*] Hæc vſque ad clauſulam, Ad quam licet, ſunt Liuij 1. Deca. lib. 4. vbi dicit ipſum Mamercum ob id poſtea tribu motum, quòd magiſtratum popul. Rom. minuiſſet. & rurſum libr. 9. vbi loquitur de creatione P. Sempronij Tribuni plebis.

d *P. Philone dictatore.*] Diſperéam, niſi hîc Alexander lapſus ſit, quod vt intelligas, Liuius 1. Decad. lib. 7. ſcribit C. Martium Rutilium, primum de plebe dictatorem dictum fuiſſe. Poſtea autem eod. libr. tradit eundem qui primus dictator de plebe fuerat, cum Manlio Nænio cenſorem fuiſſe creatum. Deinde lib. 8. eiuſdem Decad. ſcribit Q. Pub. Philonem Dictatorem legem tuliſſe, vt alter ex plebe cenſor crearetur, vides igitur ante eam legem ex plebe Cenſorem creatum fuiſſe C. Martium illum Rutilium: ſed poſtea ea lege cautum fuiſſe, vt alter ex cenſoribus ex plebe crearetur. De quo & nos dicemus infra lib. 6. c. 26. Verùm Lucius Florus epitome Liuij libr. 13. tradit P. Domitium primum ex plebe luſtrum condidiſſe.

e *Deinde Q. Pompeio.*] Lucius Florus epito. Liuij lib. 59.

f *Demum eo dignationis.*] Plutarchus in Catone Cenſorio. Propterea apud Liu. 4. Deca. lib. 2. multis claris viris petentibus Cenſuram, citati Cenſores fuere P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus, qui ipſi conſules antè fuerant. Scribit tamen Liuius 3. Decad. lib. 7. M. Cornelium Cethegum, & P. Sempronium Tuditanum, qui nondum conſules fuerant, Cenſores creatos fuiſſe.

† *Circa morum diſciplinam.*] Proprium id munus Cenſorum fuit ex Liuio 4. Decad. lib. 10. in Oratione Q. Cæcilij Metelli alloquentis Cenſores. Non obliti ſumus Cenſores vos ab vniuerſo populo Rom. moribus noſtris præpoſitos eſſe. Aſconio Pediano in 1. in Verrem act. Plutarch. in vita Pauli Æmylij, & Catonis Cenſorij, ac probl. cap. 98. & Trebellio Pollione in vita Valeriani, & ante hos, Cicerone in Oratione in Piſonem. & in Oratione pro Aulo Cluentio.

g *Nam de iuramento.*] Gellius lib. 7. c. 18.

h *Epularum ſumptus cohibere.*] Plinius lib. 14. c. item 14. Valerius Maximus lib. 2. cap. 4. vbi ſcribit M. Antonium, & L. Flaccum Cenſores Duronium ſenatu amouiſſe, quòd legem de coercendis cõuiuiorum ſumptibus latam Tribunus plebis abrogaſſet, & C. Fabricius Cenſor ſenatu mouit P. Cornelium Rufinum, quòd in conuiuio habuiſſet decem libras argenti. Vide Ciceronem in Oratio. pro Cluentio, & Feneſtellam.

i *Senatores legere.*] Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio. Hoc tu idem facies Cenſor in Senatu legendo. Liuius in d. Oratio. Q. Cæcilij Metelli. vno conſilio legam ſenatum, equites recenſeatis, agatis cenſum, luſtrum condatis. Author eius libri qui vulgo circunfertur nomine Feneſtellæ de Magiſtratibus Rom. c. 1. & 17. Trebellius Pollio in vita Valeriani. Nam vt alios plurimos omittam, M. Sempronius Sophus, & Valerius Maximus Cenſores cùm ſenatum legerent, 13. ſenatu mouerunt, vt ſcribit Florus epitome Liuij lib. 18. Et vide infrà in clauſula ſequenti.

k *Principem Senatus conſtituere.*] Liuius 3. Deca. lib. 7. vbi & iterum 9. vbi & 4. Decad. lib. item 4. vbi Cenſores, inquit, principem ſenatus P. Scipionem conſulem, quem & priores Cenſores legerant, legerunt. & lib. 8. eiuſdem Decad. vbi & eundem tertium delegerunt, in qua re notandum ipſos Cẽſores potuiſſe alterum ipſorummet Principem ſenatus legere. Nam apud eundem Liuium eiuſdem 4. Decad. libr. 10. M. Æmylius Lepidus, & M. Fuluius Nobilior Cenſores ipſum Aemylium Principem ſenatus elegerunt, & 5. Decad. lib. 3. tradit eundem Aemylium tertiò a Cenſoribus Principem lectum fuiſſe. Et Lucius Florus epitome Liuij lib. 48. M. (inquit) Aemylius qui Princeps ſenatus ſæpius iam à Cẽſoribus erat lectus. Ex quibus intelligis eam dignitatem nõ fuiſſe perpetuam, ſed in noua quaque cenſura nouum Principem, aut electum, aut continuatum, vt ipſis Cenſoribus videbatur. Sed adde præcedentibus Cenſores in patricios adſciſcere ſolere ex Iulio Capitol. in M. Antonino Philoſopho, in princ. Auus aſcitus in patricios à Principibus Veſpaſiano, & Tito Cenſoribus.

l *Senatu.*] Dictum eſt ſuprà in verbo, Senatores. Et præterea videre licet ex Ciceronis Oratione pro Aulo Cluentio, Aſconio Pediano in 1. in Verrem actione. Plutarcho in Catone Cenſorio, vbi illum dicit ſenatu amouiſſe L. Quintiũ Flaminium. quod & ipſum retulit Valerius Maximus libr. 2. c. 4. Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi dicit eum cum collega ſenatu mouiſſe 7. & ex iis Flaminium ipſum. Nec prætermittendum vnum ex aliis multis notatu dignum, C. ſcilicet Fabricium Cenſorem ſenatu mouiſſe P. Cornelium Rufinum antè conſulatu & dictatura functum, ob luxuriæ notam, quòd decem pondo argenti perfecerat, vt ſcribit author libro de Magiſtratibus Rom. pop. qui Feneſtellæ vulgò tribuitur c. 2. 17. Gellius autem lib. 17. c. 21. tradit C. Fabricium Lucinium & Q. Æmylium Cenſores, ipſum P. Cornelium Rufinum qui bis conſul & Dictator fuerat, ſenatu mouiſſe quòd argenti facti cœnæ gratia 10. pondo haberet.

m *Vel tribu amouere.*] Cicero in Oratio. pro Aulo Cluentio. Nam M. Attilius Regulus; & P. Furius Philus Cenſores eos tribu amouere, qui poſt Cannenſem cladem Italia excedere voluerunt, & alios apud Liuium 3. Decadis libr. 4.

n *Notisq;.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. Patrum memoria inſtitutum fertur, vt Cenſores motis à ſenatu notas adſcriberent.

o *Ignominiis afficere.*] Id proprium Cenſorum erat, vt ignominiam irrogarent: Cicero lib. 4. de Repub. apud Nonium Marcellum, vbi de ignominia loquitur, Cenſoris, inquit, iudicium nihil ferre damnato, niſi ruborem. Itaque vt omnis ea iudicatio verſatur tantummodo in nomine, animaduerſio illa ignominia eſt. Ex quo ipſe Nonius dicit ignominiã dici quaſi nominis notam.

Z 2 p Am

aut [p] in Ceritum tabulas referre, etiam ædilem quæſtorémque, tum illos [q] qui agrum male colerent, aut incurioſe haberent, perditóſque & profuſos nepotes, parúmque honeſtis moribus viuentes, aut [r] verbis inciuilibus loquentes, ærarios facere, cenſoriæ poteſtatis erat. In quo id fuit obſeruatum, vt [s] motis è ſenatu notas aſcriberent, & demerita notarent, quod lege cenſoria cauebatur, [t] cuius verba aſcripſi: Cenſores populi ſoboles familiaſque cenſento, pecuniaſque vrbis, templa, vias, ærarium, vectigalia tuento: populíque partes in tribus diſtribuunto, & [u] pecunias in ciuitatis ordines partiunto, equitum peditúmque prolem diſtribuunto. cœlibes eſſe prohibento, mores populi regunto, probrum in ſenatu ne relinquunto. bini ſunto, magiſtratum quinquennium habento. reliqui magiſtratus annui ſunto, eaque poteſtas ſemper eſto. Et infrà: Referebant enim cenſores in [x] Ceritum tabulas illos quos ignominiæ cauſa ſuffragiis priuabant; qui quidem [y] cenſores ciues ſic notabant, vt qui ſenator eſſet, ob crimen eiiceretur ſenatu: qui eques, equum publicum venderet: qui vero plebeius, in Ceritum tabulas referretur. [z] Obſeruatúmque, vt quem cenſores ſenatu amouerent, nota quoque & ignominia perſtringerent: eáque quæ ad publicam diſciplinam pertinerent, lege edita ſtatuerent. [a] Denique eò dignationis venere, vt omnium magiſtratuum principem locum tenerent: ad eámque [b] niſi viri conſulares & maximis functi honoribus, admitterentur nulli. Quinetiam vitam ſingulorum & [c] mores inquirere, [d] exceptiſque conſulibus, præfecto Vrbis, rege ſacrorum & Veſtalibus virginibus, circa diſciplinam morum in omnes magiſtratus cenſere & animaduertere poterant. Quæ cenſura apud Siculos quoque magni nominis fuit: nam quum omnes Siculi ex cenſu tributa conferant, omnis poteſtas æſtimationis faciundæ cenſori permittitur. Hanc etiam inſtitutionem [e] Carthaginenſibus fuiſſe accepimus, vt illi præfectum morum & vitæ magiſtrum habeant: quem ferunt in Hamilcarem animaduertiſſe, congreſſúmque cum Haſdrubale tunc in primo flore ætatis vetuiſſe, quia multi obloquebantur, quòd parum integra fama eſſent. [f] Apud Argos verò, ſi quis in re quærenda negligens foret & remiſſus, aut ſi deſidioſum & ſegnem viderent, rationem vnde victum quæreret, apud magiſtrum qui loco cenſoris erat, reddere cogebatur. [g] quod Areopagitæ Athenis ſæpe exequuti ſunt, vt quid quiſquis Athenienſium ageret, & quo quæſtu viueret, magna cura inquirerent. [h] A Nabathæis ſeruatum legimus, vt negligens & remiſſus, qui opes paternas minuiſſet, pœna mulctaretur: cui verò res eſſet auctior, daretur præmio. Id quod [i] Draconis lege cauebatur, vt qui ocii damnatus eſſet, capite lueret. [k] Amaſis quoque Ægypti Rex, inter cætera conſtituta, præcipua lege cauit, vt vitæ rationem prætor à quocunque exquirat, vt ſi quis turpi quæſtu viueret, velut facinoroſus noxam lueret. [l] Quam legem Solon imitatus fertur, præcipuè cauendo, vt qui malis artibus degeret, cuíque ocio periret

Cenſores, in quos magiſtratus cenſebant.
Siculi.
Carthaginenſes.
Argi.
Negligens mulctatus.

ANNOTATIONES.

p *Aut in Ceritum tabulas referre.*] Gellius libr. 16. cap. 13. Tabulæ, inquit, Cerites appellatæ in quas Cenſores referri iubebant, quos notæ cauſa ſuffragiis priuabant. Et vide infrà.

q *Qui agrum malè colerent.*] Plinius lib. 18. cap. 3. non longè à princ. Agrum, inquit, malè colere Cenſorium probrum iudicabatur. Gellius lib. 4. cap. 12. Si quis agrum ſuum paſſus fuerat ſordeſcere, eúmque indiligenter curabat, ac neque arauerat, neque purgauerat, ſiue quis arborem ſuam vineámque habuerat derelictui, non is ſine pœna fuit, ſed erat opus Cenſorium, Cenſoréſque ærarium faciebant. Sed hîc adde Cenſoriam caſtigationem fuiſſe minùs arare quàm vertere, ex ipſo Plinio eodem libro 18. cap. 6. poſt princip.

r *Aut verbis inciuilibus.*] Gellius lib. 4. c. 20. author illius lib. de Magiſtratibus Romanis.

s *Vt motis è ſenatu.*] Supra in verbo, Senatu.

t *Cuius verba.*] Ex Cicerone lib. 3. de Legibus.

u *Pecunias in ciuitatis ordines.*] Lege, pecunias, æuitates ordines partiunto, ex Cicerone vbi ſupra.

x *In Ceritum tabulas.*] Suprà in verbo, Aut in Ceritum tabulas.

y *Qui quidem cenſores.*] Id totum vſque ad clauſul. Obſeruatúmque, eſt Aſconii in 1. in Verrem actione. niſi quòd ibi ſcribitur, equum publicum perderet, quòd hîc dicitur venderet, verum etiam venderet dicit Liuius 3. Deca. lib. 9. item 5. Decad. lib. 5.

z *Obſeruatúmq.*] Vide ſuprà in verbo, Notíſque.

a *Denique eo dignationis.*] Plutarchus in Catone Cenſorio, & in T. Q. Flaminio.

b *Niſi viri conſulares.*] Dictum eſt ſupra in verbo, Demum eo dignationis.

c *Mores inquirere.*] Suprà in verbo, Circa morum diſciplinam.

d *Exceptiſq. conſulibus.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quæ cenſura, ſunt Trebellii Pollionis in vita Valeriani. vbi tamen non ſimpliciter de Conſulibus, ſed de Conſulibus ordinariis, nec item ſimpliciter de Veſtalibus, ſed de maxima virgine Veſtalium.

e *Carthaginenſibus.*] Id vſque ad clauſulam, Apud Argos eſt Probi Æmylii in vita Hamilcaris.

f *Apud Argos.*] Vide in noſtris Repertoriis in verbo, Ocium.

g *Quod Areopagitæ Athenis.*] Valerius Maximus lib. 2 ca. 1. Laertius autem in Solone tradit ipſum Solonem hanc inter alias legem edidiſſe. Vt eum, qui ſectaretur ocium omnibus accuſare volentibus ius eſſet, vt ſcribit Plutarchus in vitis illius. Subdit tamen Lyſiam in Oratione, quam contra Niciam ſcripſit, Draconem eam legem ſcripſiſſe, Solonem autem tuliſſe.

h *A Nabathæis.*] Strabo lib. 16.

i *Draconis lege.*] Plutarchus in Solone.

k *Amaſis.*] Herodotus in Euterpe. Diodorus autem Siculus lib. 1. c. 3. tradit Ægyptios omnes ex lege, ſcripta ſua nomina ad præſides regionum, & ſimul quo exercitio viuerent, deferre debere: qua in re ſi quis mentiretur, aut ſi iniuſto quæſtu viueret, in mortis pœnam incidebat. ſubditq; eam legem à Solone, cum ad Ægyptios penetraſſet, ad Athenienſes traductam fuiſſe.

l *Quam legem Solon.*] Herodotus & Diodorus vbi ſuprà. Plutarch. autem in Solone tradit Theophraſtum ſcripſiſſe hanc legem, non Solonis, ſed Piſiſtrati fuiſſe (vide Diodorum lib. 1. cap. 2.) Sed hîc addes, quod Lucani ocii quoque cauſas agunt vt Athenienſes, vt tradit Nicolaus [illegible], & ex eo Stobæus Serm. 42. Et Lacedæmonii adeò ocium deuitandum putarunt, vt ne quidem deambulationes illis permitterentur. Cuius teſtimonium præter alia etiam illud eſt, quod cum nunciatum eſſet eorum Ephoris, eos qui

Decelean

dies, pœna afficeretur. Cuius rei cauſa [m] Maſſilienſes, vates ſacrificulos, qui quæſtus cauſa ſacra circunferebant, ſuis oppidis exegere, ne religionis prætextu ocium ſectarentur & luxum. [n] Quinetiam de paupertate, orbitate & [o] cœlibatu quærere, & contumaces plectere, cenſorum munus erat. [p] Furius Camillus quum cenſuram ageret, vt exhauſtæ ciuitati propter aſſiduas bellorum clades, ciues ſuppeterent, legem de maritandis ordinibus tulit, qua inter cætera, pœnis coercuit illos qui viduarum nuptias, quarum viri bello ceciderant, detrectarent. [q] Eos verò qui ad ſenectutem cœlibes peruenerant, æra pœnæ nomine ad ærarium ferre iuſſit. Quam legem Q. etiam [r] Metellus Numidicus iterum in cenſura promulgauit. [s] Ædes quoque ſacras, [t] vias, [u] aquæductus, [x] & loca publica facienda locare, aut aquarum fluxus dare & inhibere poterant. [y] Siquidem Cato Cenſorius aquam publicam, quæ in priuatas domos & hortos deriuabatur, inhibuit, & [z] porrecta in publicum ædificia demoliтus fuit. [a] Vectigalia quoque [b] & portoria noua ſtatuere, & vetera exigenda mandare, illáque [c] publicanis & [d] conductoribus locare non vetabantur. [e] Ea tamen proſcribere, niſi Romæ & accito populo, eiuſque placito & aſſenſu, ac publico præcone conſulto, [f] & niſi Calend. Martiis, quibus vectigalia locantur, cenſori facultas non erat. In quo fuit animaduerſum, [g] poſt pauli Æmylij triumphum, quem de omni Macedonia habuit Perſe deuicto, vſque ad Hircium & Panſam conſules, populum Romanum vectigalium collatione & tributo vacaſſe. Is enim tantum auri & argenti ex manubiis in ærarium tulit, vt tributorum collationem & onera leuarit. [h] Etiam de ære alieno cognoſcere, cenſoriæ poteſtatis erat. Animaduerſum tamen eſt, de nulla re cenſores quam [i] de iureiurando ſeuerius iudicare conſueſſe, [k] quodque poſteriores priorum decretis plerunque non ſtetere, ſæpiuſq; illa reſcin-

Sacrificuli à Maſſilienſibus eiecti.

Lex Camilli de maritandis ordinibus.

Cœlibatus mulctatus.

De ære alieno.

De iureiurando.

ANNOTATIONES.

Deceleam tenebant, deambulationibus pomeridianis vti, miſerunt ad eos qui dicerent. Ne deambuletis vt genio indulgeatis potius quàm vt corpus exerceatis. Nam oportere Lacedæmonios non deambulationibus, ſed exercitiis bonam valetudinem comparare & tueri, vt eſt author Ælianus de varia hiſtoria lib. 2.

m *Maſſilienſes.*] Valerius Max. lib. 2. cap. 1. Maſſilia, inquit, omnibus qui per aliquam religionis ſimulationem alimenta inertiæ quærunt, clauſas portas habet, & mendacem & fucoſam ſuperſtitionem ſubmouendam eſſe exiſtimans.

n *Quinetiam.*] Ad Cenſores Romanos redit.

o *Et cœlibatu.*] De quo paulò poſt, ſed vide quæ de cœlibatu dicentur infrà lib. 4. c. 8.

p *Furius Camillus.*] Plutarchus in vita illius poſt princ.

q *Eos verò qui ad ſenectutem.*] Valerius Maximus libro 2. cap. 4.

r *Metellus Numidicus.*] Gellius lib. 1. cap. 6. & L. Florus epit. Liuij lib. 59.

s *Ædes quoque ſacras.*] Liuius 1. Decad. lib. 9. paulò ante fi. vbi loquitur de C. Iunio Cenſore. & 3. Decad. libr. 9. ad fin. vbi de M. Liuio & C. Claudio cenſoribus loquitur, & 4. Decad. lib. 4. & 6. Plutarchus item probl. c. 98.

t *Vias.*] Liuius d. 1. Dec. lib. 9. ad finem, vbi de Appij Claudij, & C. Plautij cenſura loquitur, & iterum eodem lib. non multò ante fin. vbi de C. Iunio Bubulco Cenſore loquitur, & 3. Decad. lib. 9. ad fi. & 4. Decad. lib. 8. vbi T. Quintius Flaminius, & M. Claudius Marcellus Cenſores viam ſilice ſternendam à porta Capena ad templum Martis locauerunt. Et 5. Decad. lib. 1. vbi etiam Q. Fuluius Flaccus, & Aulus Poſthumius Albinus Cenſores vias quoque ſilice ſternendas in vrbe, & glarea extra vrbem ſubſtruendas marginandáſque primi omnium locauerunt, & alia multa quæ inibi videbis.

u *Aquæductus.*] Liuius eodem illo priori loco. Et vide infrà in verbo, De iureiurãdo. Adde quoque Cloacas ex Dionyſio Halicar. lib. 3.

x *Loca publica.*] Liuius 3. Decad. libr. 7. vbi ſcribit Cornelium Cethegum, & Sempronium Tuditanum Cenſores locaſſe reficienda quæ circa forum incendio conſumpta erãt, 7. tabernas, macellum, atrium regium. Et lib. 9. ad fin. vbi M. Liuius, & C. Claudius Cenſores multa loca publica facienda locauerunt. Et 4. Decad. lib. 8. vbi T. Quintius Flaminius, & M. Claudius ſubſtructionem ſuper Æquimelium in Capitolio locauerunt. Et eiuſdem lib. 10. Q. Æmylius Lepidus, & M. Fuluius Nobilior Cenſores poſtulãt, vt pecuniæ ſumma ſibi, qua in publica opera vterentur, attribueretur, vectigal annuum decretum eſt. Et 5. Dec. lib. 4. Tiberius Sempronius cenſor Tabernas coniunctas in publicum emit, baſilicámque faciendam curauit, quę poſtea Sempronia appellata eſt.

y *Siquidem Cato Cenſorius.*] Plutarchus in vita illius. Et Liuius 4. Decad. libr. 9. Aquam, inquit, publicam omnem in priuatum ædificium, aut agrum fluentem ademerunt. Loquitur autem de ipſo Catone, & L. Valerio eius collega.

z *Et porrecta in publicum.*] Liuius enim vbi ſuprà proximè ad ea quæ ex eo diximus ſubdidit: Et quæ in loca publica inædificata, immoliтáue priuati habebant, intra dies 30. demoliti ſunt.

a *Vectigalia quoque.*] Liuius 3. Decadis libro 9. ad finem. vbi de M. Liuio, & C. Claudio Cenſoribus loquens: Vectigal nouum ex Salaria annona ſtatuerunt. Id vectigal commentum alterum ex Cenſoribus ſatis credebant populo iratum, quòd iniquo iudicio quondam damnatus eſſet.

b *Et portoria.*] Quod ſatis conſtat ex l. in lege Cenſoria. ff. de verb. ſig.

c *Illáq; publicanis.*] Liuius 4. Deca. lib. 9. Vectigalia ſummis præliis vltro tributa infimis locauerunt, quas locationes cũ ſenatus precibus & lachrymis victus induci, & de integro locari iuſſiſſet, Cenſores edicto ſubmotis ab haſta qui ludificati priorem locationem erant, omnino paululum eadem imminutis preciis locauerunt.

d *Et conductoribus.*] Apud Liuium 4. Decad. lib. 2. non adeò longè à princ. Scipio Africanus & P. Ælius Petus quædam portoria fruenda locauerunt.

e *Ea tamen proſcribere, niſi Romæ.*] Cicero in 1. Orat. pro l. Agraria. Cenſoribus, ait, vectigalia locare, niſi in conſpectu pop. Rom.

f *Et niſi Calendis Martiis.*] His enim calend. Martiis penſiones rerum locatarum inferri ſolebant, vt indicat Scęuola in l. defuncta. in prin. ff. de vſufr. Macrobius autem lib. Saturn. 12. tradit menſe Maio vectigalia locari ſolita, ſed & Idibus quoque Iuniis ex Cicerone in Orat. pro Sex. Roſcio Amerino. Vide item Solinum c. [illegible].

g *Poſt Pauli Æmylij triumphum.*] Plutarchus in vita illius. Valerius Max. lib. 4. c. 3. Plinius lib. 33. c. 3.

h *Etiam de ære alieno.*] Valerius Max. lib. 2. c. 4.

i *De iureiurando.*] Suprà in verbo, Aquæductus. Sed addo ſuperioribus ſartorum tectorum exigẽdorum munus quoque proprium Cenſorum fuiſſe ex Cicerone, & Aſconio Pediano in 1. in Verrem act. & Liuio 3. Dec. lib. 9. ad fin. vbi de cenſura M. Liuij, & C. Claudij loquitur.

k *Quódque poſteriores.*] Cicero pro Aulo Cluentio, Cen-

Cenſorũ poteſtas diminuta.

derunt & antiquarunt. Poſt [l] aliquot verò ætates Romani nimiam poteſtatem eſſe rati, mucronem cenſorium multis remediis retuderunt, & ne impunè inſoleſcerent, cenſuræ extenuatis viribus, grauibus edictis coerciti ſunt. [m] Quare P. Clodius in tribunatu plebiſcito ſanxit, ne quem cenſores notarent, niſi antea legitimè accuſatus, & vtriuſque cenſoris iudicio damnatus foret: in tantum, vt Metello cenſori, quod minus iuſtè pœnam irrogaſſet, aqua & igne interdictum fuerit. Diuus [n] verò Claudius, dum cenſuram ageret, nullum niſi ſua voce & ſine patrocinio vitæ rationem reddere paſſus fuit. Clara quoque cenſura fertur [o] Appij Claudij & Claudij Plancij, qui viam Appiam è Roma Brunduſium

Cẽſura clari.

ſtrauit, & aquam quæ Appia dicta eſt, inuehendam curauit. Tametſi C. [p] Gracchum in tribunatu vias perpurgaſſe, & itinera imperuia muniuiſſe, ſingulisque miliaribus lapideas columellas ſtatuiſſe, & Scaurum [q] Æmylium vſque Sabatios, [r] M. q; Lepidum, & C. Flaminium in conſulatu Ariminum vſque, & deinde in Aquileiam, Flaminiam ſtrauiſſe legamus. Iulius quoque Cæſar commiſſa ſibi Appiæ cura, dum illius refectioni vacat, magnas opes effudiſſe fertur: quam poſtea collapſam [s] Auguſtus ſibi muniendam deſumpſit, reliquis triumphalibus viris delegatis, quas præcipuis operibus ornarunt. [t] M. verò Æmylius conſul pacatis Liguribus, viam à Placentia, vt Flaminiæ committeretur, Ariminum vſque ſtrauit: & [u] Flaccus in cenſura viam per Formianum montem perduxit. [x] Fuit quoque inter celebres Latina & Valeria, altera vſque Sinueſſam, altera ad Marſos. [y] Nam Salaria & Nomen-

Indi.

tana haud multæ longitudinis, per Sabinos conſtratæ ſunt. [z] Indis fuit in vſu, vt per conſiliarios purgentur viæ, quibus per dena ſtadia ſingulos lapides locare, & diuerticula ac diſtantias adnotare negocium erat. Athenis verò viarum curatores, vniuerſæ ferè ciuitatis adminiſtrationem habebant. Magni

Athenienſes.

quoque exempli cenſura fuit [a] Fabij Gurgitis, qui licet deſamatiſſimus, poſtea ætate grauis, cenſuram ſeueriſſimis moribus egit: ſicut [b] L. Lentuli, qui repetundarum accuſatus, haud multo poſt cenſor ſanctiſſimus euaſit. [c] Præ cæteris M. Catonis cenſura apud omnes ordines plus nimio triſtis & vehemens

Cenſorum munus & poteſtas.

habita eſt: quare præcipua flagrauit inuidia, quòd inuicto animo eſſet, & inflexibili. [d] Illud quoque notatum eſt, ſolere cenſores nouos milites, & eos qui ſupra ſeptimum & decimum annum, equo merere debuiſſent, nec militaſſent, ærarios facere. [e] Quare M. Attilij Reguli, & P. Curij Philonis præclara cen-

ANNOTATIONES.

ſores, inquit, ipſi ſæpenumero ſuperiorum cenſorum iudicijs (ſi iſta iudicia appellari vultis) non ſteterũt. Atque etiã ipſi inter ſe cenſores tanti eſſe arbitrantur, vt alter alterius iudicium non modò reprehendat, ſed etiam reſcindat: vt alter de ſenatu mouere velit, alter retineat, & ordine ampliſſimo digniſſimum exiſtimet: vt alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter vetet. Quare qui nobis in mẽtem venit, hæc appellare iudicia, quæ à pop. Rom. reſcindi, ab iuratis iudicibus repudiari, à magiſtratibus negligi, ab his qui eandem poteſtatem adepti ſunt commutari, inter collegas diſcrepare videatis? Sed & paulò ante in eadem Oratione: Itaque non ſolum (iudices) illud oſtendam quòd iam videtis populi Rom. ſuffragiis ſæpenumero cenſorum deſcriptiones eſſe deletas, verùm etiam iudiciis eorum qui iurati ſtatuere, maiore cum religione & diligentia debuerunt. Et alia quoque multa in eam ſententiam in ea Oratione ſcripta reperies.

l *Poſt aliquot verò ætates.*] Id ipſius Ciceronis eſt in d. Orat. pro Cluentio. Ne cenſorium ſtylum cuius mucronem multis remediis maiores noſtri retuderunt, æque poſthac ac illum gladium Dictatorium pertimeſcamus.

m *Quare P. Clodius.*] Aſconius Pedianus in Ora. Ciceronis in Piſonem.

n *Diuus verò Claudius.*] Suetonius in vita ipſius c. 17.

o *Appij Claudij.*] Liuij hæc verba ſunt 1. Dec. lib. 9. Et vide Ciceronem in Oratione pro Milone, & Horatium epiſt. lib. 1. epiſtol 6. & 19. & Plinium Secundum de viris illuſtribus, c. 34. (Sed hîc non Plantij, verùm Plautij ſcribendum eſt ex Liuio ibi, & vbique.) Et Pomponium in l. 2. §. poſt hunc Appius ff. de orig. iur.

p *C. Gracchum*] Plutarchus in vita illius.

q *Et Scaurum Æmylium.*] Strabo li. 5. vbi & hinc eam viam dictam Æmyliam ſcribit. Nam & Plinius Secundus, ſi is eſt, virorum illuſtrium, c. 72. ſcribit ipſum Scaurum cenſorem viam Æmyliam ſtrauiſſe.

r *M. q; Lepidum, & C. Flaminium.*] Strabo lib. 5. non adeò longe à princ. Liuius 4. Dec. lib. 9. poſt princ. ſcribit C. Flaminium conſulem, ne in ocio militem haberet, viam à Bononia perduxiſſe Aretium. Et paulò poſt, M. Æmylius Lepidum eius collegam pacatis Liguribus in agrum Gallicũ exercitum duxiſſe, viamque à Placentia, vt Flaminiæ committeret, Ariminum perduxiſſe.

s *Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, c. 30. ſcribit eum ſibi Flaminiam viam deſumpſiſſe Arimino tenus muniendam, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuiſſe. Ex quo intelligis Alexandrum hic memoria lapſum, & Appiam pro Flaminia Auguſto tribuiſſe.

t *M. verò Æmylius.*] Iam id diximus ſupra in verbo, M. q; Lepidum.

u *Et Flaccus.*] Liuius 4. Dec. lib. 9. Flaccus, inquit, molem ad Neptunianas aquas, vt iter populo eſſet, & viam per Firmianum montem faciendam locauit. Hic autem fuit L. Valerius Flaccus collega Catonis in cenſura.

x *Fuit autem inter celebres Latina & Valeria.*] Strabo lib. 5. Præclariſſimæ, inquit, ſunt viæ, Appia, Latina, Valeria. vna quidem ad mare Latinæ partes ſeparans, vſque Sinueſſam protenditur. Altera in Sabinam vſque ad Marſos. Inter has media Latina eſt, quæ ad Callium oppidum coniungitur Appiæ, &c. Ex quibus intelliges hic Alexandrum nonnihil aberraſſe.

y *Nam ſalaria.*] De his duabus Strabo eodem lib. 5. ſed alibi. Per ipſos via Salaria, non magnæ longitudinis ſtrata eſt in quam & Nomentana incidit apud Heretum Sabinorum vicum. Et de his quoque diximus ſupra libro 2. cap. 18.

z *Indis fuit in vſu.*] Strabo lib. 15.

a *Fabij Gurgitis.*] Macrobius lib. 3. Satur. c. 13.

b *L. Lentuli.*] Valerius Maximus lib. 6. c. 11. in princ. vbi illum non accuſatum ſolum, ſed condemnatum dicit. Sed his adde Getam à Lucio Metello, & Cn. Domitio cenſoribus ſenatu motum, poſtea cenſorem factum, & M. Valerium Meſſalam cenſoria nota perſtrictum, poſtea cenſoria poteſtate imperaſſe, vt vtriuſq; teſtis eſt Valerius Maximus lib. 2. cap. 4. in fin.

c *Præ cæteris M. Catonis.*] Plutarchus in vita illius, & Liuius 4. Decad. lib. 9.

d *Illud quoque notatum eſt.*] Id probat exemplis ſequentibus.

e *Quare M. Attilij Reguli.*] Liuius 3. Decad. lib. 4. ſed aliter Valerius Max. lib. 2. c. 4.

f *Equum*

ſura numeratur, quòd iuuenum Romanorum duo millia, qui Hannibale Italiam peruaſtante, quadriennio militiam detrectaſſent, inter ærarios retulerunt, ſuffragióque & comitiis priuarunt. Eis quoque qui parùm idonee militarent, minúſve facerent, [f] equum adimere, [g] illiuſque arma & equum vendere: alios ætate & viribus habiles ad militiam cogere, & ſacramento adigere, aut [h] equum publicum dare, officij cenſoris erat: [i] quod à Solone olim conſtitutum ferunt, qui eadem pœna afficiendum putauit eum qui militare nollet, & qui aciem dẽſereret, quive in acie timidus & ignauus eſſet. [k] Etiam equitatum recenſere, alios qui legitima ſtipendia feciſſent militia miſſos facere, aut numeratis ſtipendiis cum laude miſſionem dare, vel [l] equum deferre illis qui militaria munera obiuiſſent: nonnunquam ſi crimen expoſceret, [m] reum capitis agere poterant: quippe [n] M. Fabius cenſor ſeuerior & durior, Fabium Buteonem filium furti inſimulatum, capitis reum egit, & vltimo affecit ſupplicio. Et quamuis qui conſulatus, dictaturas, & alios geſſerant magiſtratus, ad cenſuram admitti ſolerent, [o] plerumque tamen ex ædilitate, qui nec prætor, nec conſul fuiſſet, gradum ad cenſuram feciſſe comperimus, præcipuè quum anteacta vita plena grauitatis foret. [p] Craſſus Licinius, qui nec præturam antea, nec conſulatum geſſerat, ad cenſuræ honorem ex ædilitate euectus fuit, quam vnà cum pontificatu geſſit. Ac licet, ex duobus conſulibus altero defuncto, collegæ ſubrogando haberentur comitia, altérque conſul in defuncti locum cooptaretur: tamen [q] ex duobus cenſoribus altero deſito, alium ſubrogari non licebat. [r] Quòd C. Iulio cenſore mortuo, L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſibi ſubrogaret, religio inuaſit, & piaculare fuit, quia eo luſtro à Gallis vrbs capta eſt, ne in demortui locum cenſor ſubrogaretur. Itaque cenſore vita functo, collegam magiſtratu abire oportebat. [s] Quamuis Appius Claudius Cæcus, cõtra mores inſtitutáque maiorum, collega ſe magiſtratu abdicante, ſolus cenſuram gerere non dubitauit. Hoc quoque adnotaſſe non pigebit, quòd licet omnibus magiſtratibus circa morum diſciplinam cenſura præmineat, [t] tamen tribunatui plebis & ædilitati illam quandoque ceſſiſſe conſtat. [u] Ideo P. Furio & M. Attilio cenſoribus, ab Appio Metello tribuno plebis, quòd quæſtorem eum proximo anno tribu amouerant, & ærarium fecerant, diem dictam, ipſóſque in vincula duci iuſſiſſe comperimus. [x] Nec minus de P. Sempronio plebis tribuno, qui Appium Claudium cenſorem, niſi collega interceſſiſſet, in vincla duci iuſſerat, compertum eſt: quod profecto non feciſſet, ſi id ſibi iure ſacroſanctæ poteſtatis facere non liceret. [y] Quamuis poſtea conſenſu ſenatus res diſcuſſa fuerit, ne tribunitio furori cenſura obnoxia foret. Fertur tamen [z] Domitius Nero, Neronis auus, dum ædilitatem gereret, adeo procax & animi immodicus fuiſſe, vt L. Plancum cenſorem via ſibi cedere coegerit. Illud quoque non prætericrim, quòd inter opera cenſoria in primis [a] cibaria anſerum, qui peruigilem curam gerunt in Capitolio, quod olim fuere vrbis cuſtodes & imperij, [b] Iouémque miniandum: ex vectigalibus verò [c] lacus Lucrinus eruẽdus boni ominis cauſa, locari conſueuit: quibus cenſoribus incumbebat locationis leges dicere. [d] Sicut Athenis apodectæ, qui collationibus & vectigalibus præerant, quorum iudicio quicquid controuerſiæ erat in publicis collationibus, decernebatur. [e] Quódque cura horologij inter opera cen-

De hoc item libr. 2. c. 19.

Cẽſores ante conſulatum.

Notandum hoc.

Appius Claudius ſolus cenſuram egit.

Tribunorũ pleb. & ædilium in cenſores poteſtas.

Neronis in ædilitate procacitas.

Cenſorum munera præcipua.

Apodectæ.

ANNOTATIONES.

f *Equum adimere.*] Liuius 3. Decad. lib. 4. & 9. circa fi. 4. item Decad. lib. 4. & lib. 9. Plutarchus in Paulo Æmylio, Gellius lib. 7. cap vlt. & Valerius Max. lib. 2. cap. 4. vbi de M. Attilio Regulo, & L. Furio loquitur.

g *Illiuſque arma & equum vendere.*] Liuius 3. Dec. lib. 9. ad fi. & ſupra etiam dictum eſt.

h *Aut equum publicum dare.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. Vt ad plebem primo quoque tempore ferrent, vt P. Ebutio emerita ſtipendia eſſent, ne inuitus militaret, neve cenſor ei equum publicum aſſignaret.

i *Quod à Solone.*] Plutarchus nihil tale in eius vita refert.

k *Etiam equitatum recenſere.*] Supra in verbo, Senatores legere, ex Liuio. Vide Cicer. lib. 3. de legibus.

l *Vel equum deferre.*] Vide quæ diximus ſuprà ex Liuij authoritate in verbo, Aut equum publicum dare.

m *Reum capitis agere.*] Quod demonſtrat exemplo ſequẽti.

n *M. Fabius.*] Paulus Oroſius Hiſtoriarum lib. 4. cap. 12. in fin. Emergit, inquit, hic paululum antiquius ille Romanorum improbæ laudis etiam de Parricidiis appetitus. Nam Fabius cenſor Fabium Buteonem filium ſuum furti inſimulatum interfecit, dignum ſe facinus, quod pater vel parricidium plectendum duceret, quòd ne leges quidem, niſi mulcta pecuniæ, aut ad ſummum exſilij circa quemlibet hominum cenſuerunt.

o *Plerumque tamen.*] Quod conſtabit ſatis ex ſequenti exemplo.

p *Craſſus Licinius.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. Apud quem etiam repeties eodemque lib. M. Cornelium Cethegum, & Pub. Sempronium Tuditanum, qui nondum conſules fuerant, cenſores fuiſſe creatos.

q *Tamen ex duobus cenſoribus.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. & iterum lib. 5. rurſumque lib. 6. & lib. 9. in Oratione P. Sempronij Tribuni plebis, Plutarchus autem probl. cap. 50. tradit, quòd altero ex cẽſoribus mortuo, alterum ſe a magiſtratu abdicare oportebat. Mortuo enim Liuio Druſo collegá eius Scaurus Æmylius magiſtratu ſe abdicare minime volebat, donec Tribunorum iuſſu in carcerem ductus eſt.

r *Quod C. Iulio.*] Id vſque ad clauſulam, Quamuis Appius, eſt Liuij 1. Decad. lib. 9. in Oratione P. Sempronij.

s *Quamuis Appius Claudius.*] Liuius eod. lib. 9.

t *Tamen tribunatus plebis.*] Hæc duo confirmat exemplis ſeq.

u *Ideo P. Furio.*] Liuius 3. Decad. libr. 4. & vide Valerium Max. lib. 2. c. 4. vbi de his loquitur.

x *Nec minus.*] Liuius 1. Decad. lib. 9.

y *Quamuis poſtea.*] Ibid. eo. loco.

z *Domitius Nero &c.*] Suetonius in Nerone, c. 4.

a *Cibaria anſerum.*] Plinius lib. 10. cap. 22. Plutarchus probl. cap. 98.

b *Iouémque.*] Plinius lib. 33. c. 7. Plutarchus probl. d. c. 98.

c *Lacus Lucrinus.*] Feſtus Pomp. lib. 10. ante fi.

d *Sicut Athenis.*] Pollux lib. Onomaſticõn 8.

e *Quódque cura.*] Plinius libr. 7. cap. 60. Sed & inter opera cenſoria erat, ſi quis ſenatuſconſultum curaſſet fieri ante exortum aut poſt occaſum ſolis, vt ſcribit Gellius libr. 14. cap. 7.

ſoria non in poſtremis erat, [f] atque in delectu, cenſionéve, primi Valerii, Silirini & Statorij priuilegio honoris nominantur. [g] Quódque hi qui cenſoria nota antea notati fuere, licet cẽſores poſſent creari, & quo minus crearentur, cenſoria nota minus officiat: tamen hi qui cenſuram geſſiſſent, quamuis laudabiliter, iterum [h] cenſores creari, aut ad munus cenſorium admitti, nullo modo poterant. [i] Idque exemplo C. Getæ, qui à L. Metello & Cn. Domitio cenſoribus ſenatu motus, & ignominia notatus, haud longo poſt interuallo, oblita memoria dedecoris, & permultis ciuium animis, ad cẽſuram euectus fuit. Illud quoque non ab re fuerit dixiſſe, [k] Tiberij tempore magnis contentionibus actum in ſenatu, vt non modò cenſura, ſed reliqui magiſtratus quinquennales forent, & ruſi quinquennio ſingulo comitia magiſtratuum fierent, quæ res primum dilata, mox perpetuo ſilentio obliterata fuit.

Cenſorẽ bis eiudem creare non fas erat.

ANNOTATIONES.

f *Atque in delectu.*] Pompeius lib. 10. ad fi. ſed pro Silicini illic ſcribit Saluini in quibuſdam codicibus, in aliis Salini. Fuiſſe autem Romæ Salinos teſtimonio eſt Cicero epiſtol. famil. libr. 10. epiſt. 10. ad Dolabellam, vbi meminit Salini cuiuſpiam. Et Pomponius Iuriſconſultus in l. 2. in fi. ff. de orig. iur. dum etiam meminit Salini Iuliani Iuriſconſulti, de quo item Spartianus in vita Didij Iuliani in princ. Et Eutropius lib. 8. c. 9. & Salini cuiuſpiam Tribuni plebis Appianus lib. 4. bellorum Ciui.

g *Quod hi qui &c.*] Quod ſtatim probat exemplo Getæ, ſed cui adde alterum exemplum M. Valerij Meſſalæ, qui cenſoria primum nota perſtrictus, tamen cenſoria poteſtate poſtea imperauit, vt teſtatur Valerius Maximus lib. 2. c. 4. in fin. Sed adde non hos tantùm cenſores creari, ſed & Dictatores, qui omnium ſummus magiſtratus. Nihil enim Mamerco Æmylio obfuit cenſoria animaduerſio, qua ante mulctatus fuerat, quin dictator crearetur apud Liuium 1. Dec. lib. 4.

h *Iterum cenſores.*] Nam apud ipſum Valerium lib. 4. cap. 1. M. Rutilius iterum cenſor creatus ad cõcionem populum vocatum grauiſſima oratione corripuit, quòd eam poteſtatem ſibi bis contuliſſet, cuius maiores, quia nimis magna videretur, tempus coarctandum iudicaſſent. Sed & de eo Plinius Secundus de viris illuſtribus, c. 32. Iterum, ait, cenſor fieri noluit, dicens: Non eſſe ex vſu Reip. eoſdem cenſores ſæpius fieri.

i *Idq́; exemplo C. Getæ.*] Valerius Max lib. 2. c. 4. ad fin. & ante illum Cicero in Oratione pro Aulo Cluentio.

k *Tiberij tempore.*] Cornelius Tacitus. Adde autem quòd apud Corinthios erat quiſpiam magiſtratus quinquennalis apud Apuleium lib. 10. Met. Sed & idẽ lib. 11. in fi loquitur de Decurionibus quinquennalibus, & illud adde ad id caput, fuiſſe & cenſores in coloniis Romanorum, vt videre eſt ex Liuio 3. Decad. lib. 9. vbi loquitur de 12. coloniis Latinis, & apud Bithynios ex Plinio lib. epiſt. 10. epiſt. 84. quæ incipit, Cautum eſt. Et quod tradit Seruius lib. 8. Æneid. in eum locum,

Et luſtralibus extis.——

Morem fuiſſe, vt cenſores completo luſtro, pingues victimas offerrent.

Quid ſit apud iureconſultos cœnaculariam exercere, quid catadromus, quid cloaca, quid ſphæriſterium, & quid hypocauſta.

CAPVT XIIII.

l. ſi verò. §. ſed ſi quis. ff. de his qui deiec.

IN circulo iuriſperitorum mutuò ſermocinantium, præſente me, quæſitum eſt à notæ facundiæ viro, quid ſit cœnaculariam exercere. Siquidem [a] ab Vlpiano, titulo de his qui deiecerunt, dictum fuit: Si quis cœnaculariam exercens, modicum ſibi hoſpitium retinuerit, reſiduum verò pluribus locauerit, ſi ex eo cœnaculo deiectum effuſúmve quid fuerit, omnes teneri, quum ex mediano cœnaculo deiectum probaretur. Et tametſi nonnulli diuerſa ſentirent, ancipiti contentione diſtracti, dixi ego, quantũ communiſci potui ex Varronis [b] authoritate, cœnaculum, ſuperiora ædium, [c] ad quæ ſcalis aſcenderetur, dici: [d] quæ pars inquilinis & his qui domos conducerent, locabatur. Fuitque moris priſci, vt plerique ex ædibus modicum quid ſibi reciperent, ſuperiora verò domus inquilinis locarent. Fuiſſe enim Romæ ædificia frequentia, pluribus cœnaculis conſtru-

Cœnaculũ.

ANNOTATIONES IN CAP. XIIII.

a *Ab Vlpiano.*] In l. ſi verò. §. ſed ſi quis. ff. de his qui deiec. vel effud.

b *Varronis authoritate.*] Lib. 5. de ling. Lati. cuius hæc verba ſunt, Vbi cubabant, cubiculum: vbi cœnabant, cœnaculum vocitabant. & ſtatim poſt, Poſteaquam in ſuperiore parte cœnitare cœperunt, ſuperioris domus vniuerſa cœnacula dicta. Plautus quoque in Amphytrione. In ſuperiore qui habito cœnaculo. & Paulus Iureconſultus in l. ſi duo. §. ſed ſi ſuprà. ff. vti poſſid. Sed ſuprà, inquit, ædes quas poſſideo, cœnaculum ſit, ſed & cœnaculum fuiſſe in editiore loco ædium, intelliges ex hiſtoria relata à Macrobio lib. 1. Satur. c. 6. ex Verrio Flacco.

c *Ad quæ ſcalis aſcenderetur.*] Id Feſti Pompeij eſt lib. 3. Idque ſatis probatur ex Vitruuio lib. 2. cap. 8. & Cicerone in Orat. de l. Agraria, & ſpecialius ex Liuio 4. Deca. lib. 9. Cœnaculum ſuper ædes datum eſt ſcalis ferentibus in publicum obſeruatis. & Apuleio Meta. libr. 9. Meque per ſcalas complicitis pedibus in ſuperius cœnaculo attracto, &c.

d *Quæ pars inquilinis.*] Vt noſter Paulus docet in l. nam ſalutem. §. vltim. de offic. præf. vigil. vbi ita ſcribitur, Præterea vt aquam vnuſquiſque inquilinus in cœnaculo ſuo habeat, iubetur admouere. Et Iuuenalis ſatyr. 10. poſt princip.

——*Obſidet ædes*

Tota cohors, rarus venit ad cœnacula miles.

Quo quidem ſignificat rarò mitti a Principibus milites interfectores ad inquilinos & pauperes, qui in cœnaculis conductis habitare ſolebant. Hincque etiam meritorium cœnaculum, quod ſcilicet quæſtus gratia meretrici locatur, apud Suetonium in Vitellio cap. 7. qui & ipſe in Auguſto, cap. 45. in princip. ſcribit ipſum Auguſtum ex Libertorum cœnaculis Circenſes ſpectaſſe. De cœnaculis autem fit mentio à noſtris Iuriſconſultis ſæpe præter ea quæ iam citauimus, vt in l. ſi verò ff. de his qui deiec. vel effud. & in l. æquiſſimum. §. item ſi domus. ff. de vſufru. & quemadmodum quis vtatur. & in l. ſi merces. §. ſi vicino. & in l. habitatores. in princip. & in l. qui inſulam. in princip. ff. locati. & in l. saccularij. ff. de extraord. crimi. & in l. ſi duo. §. ſed ſi ſupra.

ſta, edita in altum, quæ poſtea ab [e] Auguſto certa taxata menſura cohibita ſunt, multis teſtimoniis probatur. Cœnaculariamque exercere eum dici, qui eiuſmodi negocium ageret, locaréque inquilinis domorum cœnacula conſueſſet. Græcis verò contra: nam ſuperiora domus & alia penetralia ſibi recipiebant: ad inferiora autem veſtibula, & ſub porticu, Homero teſte, hoſpites diuertebant. Cenſuit ergo Vlpianus, ſi cœnaculariam exercens, hoc eſt, curam gerens eiuſmodi cœnacula locandi, modicum quid ex hoſpitio ſibi retinuerit, reſiduumque pluribus locauerit, ſi ex cuius cœnaculo deiectum quid eſſet, in notitiam non venit, omnes qui incolerent, vna actione teneri, contráque ſingulos agere licere: dicique cœnaculariam a cœnaculis, ſicut ſagariam e ſagis, [f] de qua iureconſultus ſexto & decimo digeſtorum libro mentionem facit, quando ſcilicet ſaga & id genus veſtimenti mercatur quiſpiam: quo pluris diſtrahendo lucrum faciat. [g] Sic camelariam dixere camelorum curationem, & camelarios camelorum curatores, quod munus perſonale eſt: de quibus apud iureconſultos de muneribus ſit mentio frequens: & qui vecturis victum quæritabant, [h] vecturam facere dixerunt. Rurſus quærebatur quid ſignent [i] illa Labeonis verba de actionibus empti, dum inquit: Quòd ſi periculóſam rem antea ſeruus facere conſuêrat, vt ſi per catadromum curreret, vel in cloacam ſe dimitteret, túque vendito a te ſeruo id imperaſti, quod ſine periculo exequi nequibat, cenſuit Paulus teneri venditorem ob necem damnumve, ſiquam in perniciem ſeruus incurriſſet. Quid catadromus & quid eſſet cloaca, quærebatur. [k] Reſpondi, catadromum decurſionem dici, ſpatiumve in quo agitarentur præcipiti curſu, ἀπὸ τοῦ δρόμου, per quem ſeruus currendo, vel in cloacam ſe demittendo nimirum vitæ periculum adibat. Quippe curru vel equi impetu, dum incautius ſubit, obteri, vel in cloacam mergi poterat. [l] Fuiſſe enim cloacas Romæ in ingentem altitudinem depreſſas, receptaculum omnium purgamentorum vrbis, à Priſco Tarquinio primùm, mox à Superbo, & demum interiecto tempore [m] a M. Agrippa profuſis ſumptibus, & magna mole conſtructas, authores tradūt: per quas ſeptem amnes quaſi ſub vrbe penſili ſolida ſtructura raperent omnia, & auferrent: ad quas non ſine vitæ periculo deſcenſus erat. Neque dubium quin ſeruus vix ſine noxa per catadromum currere, vel in cloacas deſcendere poterat. Tertia fuit quæſtio, quid ſignent illa [n] Vlpiani verba, titulo mandati, quibus Aurelium hoſpiti ſuo medico mandaſſe dicit, vt in hortis ſuis ſphæriſterium & hypocauſta, ſuæ valetudinis cauſa, Rauennæ conſtruat. Quid eſſet ſphæriſterium, & quid hypocauſta, ambigebatur. Cumque conſerent ex interpretis authoritate, locum amœnum dici ſphæriſterium, hypocauſta verò ſubterraneum, & alia imperitiſſime: tandem quum certaretur ſententiis, ex Plinii [o] & aliorum authoritatibus compertum eſt, ſphæriſterium locum fuiſſe circularem, qui plures capiebat circulos, & ſpatia variis luſibus diſtincta, a ſphærica figura dictum, demulcendi laxandique corporis, & animi remittendi cauſa, a

Cœnaculariam exercere quid. Cœnacularii. Sagaria. lib. 17. ff. pro ſocio. l. cum duobus. §. quidam ſagariam. Camelaria. Camelarij. Vecturam facere. l. muneru. §. camelaria. ff. de muner. & hon. ſunt verba Pauli allegata per Labeo. in l. penult. ff. de actio. furti. Catadromus. Cloacæ Romanæ. l. ſi quis mihi. ff. māda. Sphæriſterium.

ANNOTATIONES.

ſuprà. ff. vti poſſ. & in aliis quampluribus locis. Ab hoc autem ſit cœnacularius, apud Vlpianum in l. ſolutum. §. planè. ff. de pigno. act.

c *Ab Auguſto.*] Strabo lib. 5. Quod & ipſum poſtea fecit Nero, vt refert Sueton. in Nerone. c. 30.

f *De qua iuriſconſultus.*] In l. procuratoris. §. ſi plures. ff. de tribut. actio. & in l. cum duobus. §. quidam ſagariam. ff. pro ſocio.

g *Sic camelariam.*] In l. munerum. §. camelaria. aut vt alij legunt camelaria, alij vero camelaria. ff. de mune. & honor. Nebriſſenſis in Lexico iuris Ciuilis, vtrumque agnoſcit. Camelariam ſcilicet & camelariam Budæus in Annotationibus eius loci camelariam. Vide etiam Alciatum, & Catel. Cottam.

h *Vecturam facere.*] Iisdem verbis vſus eſt Quintilianus, ſi. is eſt, in Declamatione 12. cui tit. eſt, Paſti cadaueris. Claſſis noſtra vecturam facit, & vicinarum ciuitatum copias introducit. Hic autem addit Lintrariam exercere, id eſt, ex linteis quæſtum facere in d. l. procuratoris §. ſi plures. ff. de tributaria actio. Et Tutoriam apud Suetonium in Vitellio, capit. 2. & nauiculariam facere apud Tullium in Verrem act. 7. & argentariam facere in ea. act. non ſemel. & apud Plinium Secundum, ſi is eſt, de viris illuſtribus, cap. 71.

i *Illa Labeonis verba.*] In l. ſi ſeruus. quæ eſt penultim. ff. de act. empt. Cuius verba hæc ſunt, Nam ſi periculoſam rem ante venditionem facere ſolitus eſt, culpa tua id factum eſſe videbitur, puta enim eum ſeruum fuiſſe qui per catadromum deſcendere, aut in cloacam dimitti ſolitus eſſet, &c.

k *Reſpondi, catadromum.*] Hæc dictio perinde valet ac ſi dicas decurſorium. De quo & tu vide Budæum in Annotationibus in d. l. ſi ſeruus, & Alciatum (vide an de ea re loquatur) Suetonium item in Nerone, & ibi Beroaldum.

l *Fuiſſe enim cloacas Romæ &c.*] Liuius primæ Decad. lib. 1. non ſemel, & Plinius lib. 36. ca. 15.

m *A M. Agrippa.*] Strabo libr. 5. & Plinius vbi ſuprà, item Liuius vbi ſuprà.

n *Illa Vlpiani verba.*] In l. ſi quis mihi. in fin. ff. mandati.

o *Plinii.*] Is in epiſtolis vtriuſque vocabuli mentionem facit. Primum lib. 2. epiſtol. eius lib. 17. ad Gallum. Adiacet, inquit, vnctuarium hypocauſtum. Et paucis interiectis, Nec procul ſphæriſterium quod calidiſſimo ſoli, inclinato iam die occurrit. Rurſumque lib. 5. epiſtol. eius ſtla. 6. ad Apollinarem. Cohæret hypocauſtum, & ſi dies nubilus, immiſſo vapore, ſolis vicem ſupplet: Inde Apodyterium, & paulò poſt, Apodyterio ſuperpoſitum eſt ſphæriſterium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Et de ſphæriſterio eſt quoque illud Suetonij in Veſpaſiano, cap. 20. Valetudine proſperrima vſus eſt, quamuis ad tuendam eam nihil amplius, quam fauces cæteráque membra ſibimet ad numerum in ſphæriſterio defricaret. Satis autem conſtat ex illis locis, præſertim Plinij, locum fuiſſe in balneis, & eum quidem rotundum variis exercitationibus accommodatum, præſertim vero ludo pilæ, quam Græci σφαῖραν vocant, vnde σφαιρικὴ ludus pilæ, σφαιρίζειν, & σφαιριστικὸς pila ludere apud Suidam. Et σφαιριστής eius ludi peritus, vel ſtudioſus, cuiuſmodi tradit Athenæus Lyconem Philoſophum peripateticum fuiſſe, qua etiam dictione vſus eſt Sidonius Apollinaris. Ecce ſphæriſtarum contraſtantium paria furtiua; Et Sphæriſtarum ſe turmalibus conſtanter immiſcuit. Lampridius autem in vita Alexandri non pro loco quo pila luditur, ſed pro ipſo ludo vſus eſſe videtur, cum dicit: Poſt lectionem palæſtræ, aut ſphæriſterio, aut curſui, aut luctaminibus mollioribus operam dabat. Et de eo quoque mentionem facit ipſe Sidonius epiſtola-

ſummis viris & magnis honoribus functis, intra ædes nonnunquam in thermis extructum. Erant enim loca deambulationi, quieti & curſui, tum luctæ, iaculationi & palæſtræ accommoda: p Sicut trigon locus triquetro ſimilis, vbi pila exercebantur & ludo, Græcis frequens erat. In hoc enim ad valetudinem tuendam diuum Veſpaſianum remiſſo à negociis animo membra defricare ſolitum q Suetonius memorat: & Alexandrum Seuerum, teſte r Lampridio, in ſphæriſterio luctari & currere, ac molliter exerceri accepimus. s Hypocauſta verò, cubiculum dici vndique occluſum, in quod aer non admittitur, ſed igne accenſo, feruore atque æſtu vaporat intus, nec foras diffunditur calor, dictum ἀπὸ τοῦ ὑποκαίειν, quod eſt ſuccendere, quaſi vaporarium, quod caloris aſſeruandi cauſa fit. cenſuitque t Vlpianus tertio de legatis, quicquid comburendi cauſa, ſiue ad balnæi calefactionem, ſiue ad diætarum hypocauſta paratum foret, ligni appellatione contineri. His enim hypocauſtis propter frigora, quibus maximè obnoxij ſunt, Germanos, & eos qui gelidiſſimam plagam incolunt, ac loca aſſiduo niuis caſu inacceſſa, vti frequenter inſpicimus: in illiſque verſari duro tempore anni, ibique epulari, ac feria & iocos agere. Hodiéque huiuſmodi hypocauſta in noſtro orbe, Germanorum more, in difficultate hyemis, ac gelida & niuali die à multis incoli videmus.

Trigon, *Hypocauſta.* *l.ligni.§ lignis. ff. de lega.3.*

ANNOTATIONES.

tum libr.... epiſtola item ſecunda.

p *Sicut trigon.*] Apud Martialem lib.4.epig.19.

Seu lentum ceroma teris, tepidúmve trigona,
Siue harpaſta manu pulueruienta rapis.

Et lib.12.epig.83.

Captabis tepidum dextra læuáque trigonem,
Imputet exceptas vt ibi ſæpe pilas.

Hincque pila trigonalis, de qua extat eiuſdem Martialis apophoretum lib.14.

Si me mobilibus ſcis expulſare ſiniſtris,
Sum tua. ſi neſcis, ruſtice redde pilam.

q *Suetonius memorat.*] Loco allegato ſuprà in verbo, Plinij.

r *Teste Lampridio.*] In eo quoque loco allegato.

s *Hypocauſta vero.*] Iam diximus de hypocauſtis illo quoque loco. Sed & Cicero in epiſtolis ad Q. Fratrem lib.3. epiſt.17. & Vitruuius libr. 5. cap. 10. Silius Italicus libr.1. ſyl.5.

t *Vlpianus.*] In l.ligni.§.lignis.ff.de leg.3.

Solere futuras calamitates multo antè ſignis præmonſtrari, & miraculum quo vaſtitas regni Neapolitani prædicta fuit.

CAPVT XV.

SOLERE Deum immortalem quum aliquid diri vel aduerſi immineat, id portentis & prodigiis futurum oſtendere, venturaſque calamitates ſignis, minisque cœleſtibus præmonſtrare, & ipſi nouimus, & à non contemnendis authoribus relatum accepimus. Quo tempore a Tarquinius regno pulſus fuit, ſatis conſtat imminens exitium canem loquutum fuiſſe, ſerpentémque latraſſe, quo portento perniciem & exilium ſibi mox futurum oſtenſum eſt. b Crœſo Lydorum regi, quando id concidit regnum, natum filium ſemeſtrem articulatè loquutum, diro & prodigioſo euentu, fatalem calamitatem quæ poſtea ſequuta eſt, præſignaſſe dicitur. c Gallis etiam Senonibus ad vrbem properantibus, in noua via vbi Allocutionis poſtea templum fuit, vocem auditam quæ Gallos aduentare diceret, inter exempla relatum eſt. d Sed ne infinitas ſpecies, & nimis vetera ab vltima origine percenſere videar, patrum noſtrorum memoria euidentiſſimis oſtentis, antequam in Ponto Byzátium ab immaniſſimis Turcis terra marique oppugnaretur, quo excidio quanta calamitas, quantúmque vulnus Chriſtianæ reipublicæ illata fuerit, nemo ignorauit: compertum eſt, apud Comum citerioris Galliæ vrbem, vergente ad occaſum die, ingentem canum multitudinem per aera ferri: póſtque diuerſorum pecorum armenta, ſpecies peditum primò leuis armaturæ, deinde haſtatos ſcutatóſque ſubſequi, equitéſque in turmas diuiſos ingenti inſtructa acie proſequutos, horis ferme tribus imaginem aduentantis exercitus præbuiſſe. Demum corpore procero immanem & formidabilem hominem ſuprà quàm dici poſſit, veluti exercitus ductorem, terribili equo inſidentem, proceſſiſſe, aliáque ludibria oculorum per inane apparuiſſe, ingentium malorum prænuncia: donec nocte appetente, viſio omnis illa dilapſa eſt. Quæ oſtenta futurum excidium, cædem & calamitatem, quæ poſtea vrgentibus fatis ſequuta ſunt, præſignaſſe nemo dubitauit. Sed quod nos recenti exemplo experti vidimus, profecto haud minus eſt. Quum florente fortuna Ferdinandi primi Regis Aragonij, vrbs Neapolitana & regnum, nullis adhuc belli calamitatibus premeretur, ſatis conſtat Cataldum ſanctum virum, qui ab hinc annis mille pontifex vrbi Tarentinæ præfuit, quémque patronum Tarentini ciues venerantur & colunt, nocte intempeſta miniſtro ſacrorum cuipiam tunc ſacris initiato, & in caſta religione educato, ſemel atque iterum in ſomnis apparuiſſe, ac monuiſſe, vt libellum à ſe conſcriptum, quem in

Viſio belli Turcici. *S.Cataldus.*

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

a *Tarquinius.*] Liuius 1. Decad.libr. 1. ſcribit tantùm anguem ex columna lignea elapſum, nec aliud quicquam. Et Iulius Obſequens prodigiorum 17. & illud quoque Liuij, & prætcrea hæc quæ Alexander hic dicit, retulit,

b *Crœſo Lydorum Regi.*] Plinius lib.11.c.51.

c *Gallis.*] Liuius 1.Decad.lib.5.& alibi dictum eſt, lib. ſcilicet 2.c.18.ad fin.

d *Sed ne infinitas ſpecies.*] Hæc omnia vſque ad fi. ſunt prodigia, quæ circa tempora Alexandri facta ſunt.

a *Diuinatores,*

abdito loco viuens abdiderat, in quo diuina arcana ſcripta erant, effodere, & protinus ad Regem deferri curaret, qui quum parum fidei ſomnio dediſſet, eadem ſibi per quietem ſæpius obſeruata ſpecie, quum primo diluculo ſolus moraretur in templo, ipſum Cataldum qualis erat olim dum in vita ageret, pontificia veſte & infula amictum, eidē miniſtro plane vigilanti apparuiſſe, & prædixiſſe, vt poſtera luce quum primum poſſet, libellum a ſe conſcriptum, in abdito loco quem in ſomniis prædixerat, conditum, effodere & Regi deferre ne cunctaretur, pœnam, niſi fieret, grauiter comminatus. Poſtera luce ſolemni pompa miniſtrum cum populi comitatu ad latebram, in qua longiſſimo æuo libellus latuerat, proceſſiſſe: eumque plumbeis tabellis obſignatum, & clauis obſeratum inueniſſe, ſatis conſtat. In eo certum eſt, futurum regni excidium, miſerias, calamitates, & luctuoſa tempora, atque inſtantia mala quæ poſtea ſequuta ſunt, Regi prædixiſſe. Id quod experimento docti, magna mercede perſolutum vidimus: Siquidem tanta vis diuinæ prædictionis fuit, vt haud multo pòſt, ipſum Ferdinandum ſeu deûm ira, ſeu fato inſuperabili, quod vitari non potuit, in primo belli apparatu è vita conſtet exceſſiſſe, Carolumque Gallorum Regem ingenti coacta manu, innumeris copiis Neapolitanum omne regnum inuaſiſſe: Alfonſumque Ferdinandi primogenitum, poſt patris obitum vix regno aſſumptum, regno orbatum, turpi fuga velut in exilio diem ſuum obiiſſe. Mox ipſius filium Ferdinandum iuniorem ſummæ ſpei adoleſcentem, miri erga omnes ſtudij & fauoris, cui rurſus regnum debebatur, miſero & fatali bello implicitum, in ipſo ætatis flore immatura morte præuentum, occubuiſſe. Poſtea Gallos & Hiſpanos communicato imperio, & æquato regni iure, fugato Frederico altero prioris Ferdinandi filio, qui mox regno ſucceſſerat: admotis hoſtiliter legionibus, & ampliore exercitu, denuò regnum inuaſiſſe, ſacra prophanáque occupaſſe, bonorum direptiones feciſſe: vrbes, villas, vicóſque omni belli clade peruaſtatos, multa fœda & indigna paſſos. Oppida quoque & municipia cædibus & rapinis plena, prouinciaſque hoſtilem in modum conquaſſatas, & in extremum diſcrimen adductas, incendiis & ſtupris, ac ſiquid vltra malorum eſt patiuiſſe, eundémque Regem nondum functum fatalibus malis, poſt euerſam domum, & tot vrbium clades, cum coniuge & liberis regno depulſum, domo & fortunis relictis, in inimicorum manu ſupplicem veniſſe, ibique morbo & tabe confectum, e vita tandem exceſſiſſe: donec ad hæc tempora, in quibus formidare non deſinimus, & an ſatis piamenti & pœnarum adhuc penſum ſit ignoramus, peruentum eſt.

Qui duumuiri, triumuiri, quartumuiri, quinqueuiri, ſeptumuiri, decemuiri, quindecimuiri, & centumuiri fuerint. CAPVT XVI.

DVVMVIROS [a] ſacris faciundis, qui carminum Sibyllæ & fatorum populi Romani, placandæque & auertendæ deûm iræ, antiſtites erant: quique quoties prodigia nunciarentur, aditi ſolebant: à principio binos fuiſſe accepimus, à Tarquinio inſtitutos, quorum alterum [b] M. Attilium, quòd arcana Sibyllæ promulgare & palam facere auſus fuerat, velut parricidam inſutum culeo, proiecit in mare. Lapſis deinde temporibus, [c] à Sextio & Licinio tribunis plebis cautum fuit, vt pro duumuiris ſacrorum decemuiri crearentur, quinque patrum, quinque plebis: manſitque hic numerus [d] ad Cornelium ferè Syllam, quo tempore quin- *Duumuiri.* *Decemuiri.*

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

a *DVumuiros ſacris faciundis.*] Id principium eſt Liuij 1. Decad. libr. 10. in Oratione P. Decij Muris, ſed qui loquitur de decemuiris, his verbis, Decemuiros ſacris faciundis, carminum Sibyllæ, ac fatorum populi huius interpretes, antiſtites eoſdem Apollinaris ſacri, cæremoniarúmque aliarum plebeios vidimus, nec tum patriciis vlla iniuria facta eſt, cùm duumuiris ſacris faciundis adiectus eſt propter plebeios numerus. Sed & præterea quantum ad libros Sibyllinos Liuius eiuſdem 1. Decad. libr. 3. vbi poſt multa prodigia relata, Libri, inquit, per Duumuiros ſacrorum aditi, & lib. 5. in Tribunatu Militum, T. Titinij, & P. Menenij Rutilij & collegarum, & Dionyſius Halicarn. lib. 4.

b *M. Attilium*] Tullium legendum videtur ex Valerio Maximo lib. 1. cap. 1. Cuius hæc verba ſunt, Tarquinius Rex M. Tullium Duumuirum, quod librum ſecreta ciuilium ſacrorum continentem cuſtodiæ ſuæ commiſſum corruptus Petronio Sabino, deſcribendum dediſſet, culeo inſutum in mari abiici iuſſit. Idque ſupplicij genus nec multò poſt parricidis lege irrogatum eſt iuſtiſſime quidem, quia pari vindicta parentum & Deorum violatio expianda eſt. Verùm Dionyſius Halicarnaſſeus eandem hiſtoriam referens libr. 4. illum M. Attilium appellat.

c *A Sextio &c.*] Liuius 1. Decad. libr. 6. non vno in loco, & de his decemuiris idem Liuius eiuſdem 1. Decad. lib. 10. in Oratione P. Decij Muris, & 3. Decad. lib. 2. poſt princ. & iterum lib. 5. 6. & alibi ſæpe.

d *Ad Cornelium.*] Seruius aliter libro 6. Æneid. in eo loco,

— Lectóſque ſacrabo
Alma tibi. —

Nempe duos fuiſſe primùm horum librorum Sibyllinorum cuſtodes, deinde decem, inde quindecim, vſque ad tempora Syllana, poſteà creuit numerus. Nám ſexaginta fuerunt, ſed remanſit in his quindecim virorum vocabulum. Et de his quindecim viris Horatius loquitur de ludis ſecularibus,

Quæq; Auentinum tenet, Algidúmque
Quindecim Diana preces virorum
Curet. —

Et Papinius,

Solemniſque rece quindecim virorum.

Et Auſonius in Gryppo ternarij numeri,

Quos Ter quinorum ſeruat cultura virorum.

Liuius 5. Dec. lib. 1. vbi de Tib. Sempronio, F. lõgo quindecimuiro ſacrorum. Valerius Maximus lib. 1. c. 1. non multò poſt princ. Cornelius Tacitus lib. 3. & lib. 5 vbi de Caninio Gallo quindecimuiro. item libr. 11. c. 15. Suetonius in Cæſare, cap 79. Plinius lib. 28. cap. 2. Gellius lib. 1. cap. 19. in fin. Ælius Lampridius in vita Alexandri Seueri, Lactantius ex Fe

Quindecimuiri. *Sibyllæ libri.*

decimuiri, qui [e] ſacris faciundis, [f] ſupplicationibus [g] & lectiſterniis præeſſent, [h] quique placamenta deum [i] & expiationes ediſcerent, [k] officiáque cæremoniarum exequerentur, [l] librorúmque & carminum Sibyllæ curam agerent, primùm creati ſunt. Qui quidem libri [m] à Tarquinio ſuperbo ære magno coempti, ad Cornelium vſque Syllam manſere incolumes, tunc enim [n] incenſo Capitolio, quum omnia perflagrarent, ipſi pariter abſumpti fuere. Siti enim erant in Capitolini Iouis templo, [o] in arca lapidea, loco ſubterraneo, magna cura ſtudióque ſeruati. Tametſi ad Auguſti tempora ſuperfuiſſe, eóſque ſub palatini Apollinis baſi conditos ſtetiſſe, [p] Suetonius author ſit, [q] vbi vna cum [r] Martiorum carminibus, & [s] Bagoes nymphæ, quæ Thuſcis artem ſcripſerat fulguritatum, ſeruabantur. Eam verò Sibyllam putant Erythræam, cui nomen Herophila. Alij poſt Herophilam [t] Erythræam vixiſſe arbitrati ſunt, quæ mulierum prima cecinit oracula. Fuit enim Alexandri tempore. Nam Delphicam ante Troiana bella vaticinatam, & pleraque Homerum operi ſuo carmina accommodaſſe ferunt. Alij Cumanam, quæ [u] Amalthæa dicta eſt, dicũt fuiſſe. Præter quas fuere vaticinio inſignes mulieres, vna [x] Athenais nomine, [y] apud Hebræos Sabba, [z] apud Chaones Phaennis, [a] Dodoneis Pellæ, licet Sibyllarum nomen non aſſequutæ. [b] Nam Sibyllarum quatuor præcipue nomen vendicarunt, Erythræa, Samia, Ægyptia, & Sardiana: quibus poſtea adiectæ, Iudæa Cumæaque: quæ mente concita & numine afflatæ, euentorum conſequentiam carminibus prædixere. Eratque mos vaticinandi, [c] vt ex primis litteris cuiuſque verſus vaticinium contexerent: quod Plautum & Ennium in quibuſdam verſibus feciſſe memorant. [d] Quibus poſtea libris Gabinius, M. Octacilius, & Lucius Valerius legati ex conſulto ſenatus Erithras profecti, mille verſus eiuſdem Erithrææ ſumma cura conquiſitos, in eodem ſacrario collocarunt: qui vna religioſè culti concelebratique ſunt. [e] Mox Auguſtus, incenſo Capitolio, bello ſociali dato ſacerdotibus negocio, per omnem Samum, Ilium, & Erythras, Aphricam, Siciliam & Italiam conquiri omnia Sibyllæ carmina, & quantum humana ope fieri poſſet, vera diſcerni & interpretari iuſſit. Et demum quum de libro Sibyllæ relatum ad patres fuiſſet, quem [f] Caninius Gallus recipi inter cæteros eiuſdem vatis iuſſerat, ſumma ope Tiberius reſtitit, & ne reciperetur effecit. [g] Et quamuis decemuiris ſacrorum alij ſuperadditi ſint, ita vt ad ſexaginta excreuiſſe dicantur, ſemper tamen quindecim viri dicti nominatique ſunt. Creabat enim eos ſenatus, [h] vel, quando oportere videbatur, conſul. Quinetiam ex ſcito plebis, duumuiros populum creaſſe, plerumque compertum eſt: [i] qui niſi patricij eſſent, in numero eligi nequibant, & niſi poſt obitum, alium mutari aut cooptari non

Athenais. *Sabba.* *Phaennis.* *Dodoneæ.*

ANNOTATIONES.

ex Feneſtella libr. 1. c. 6. Et hinc quindecimuirale ſacerdotium Tacito d. libr. 11. 15. & 16. De aliis autem (ni fallor) quindecimuiris Plinius lib. 7. cap. 43. vbi loquitur de L. Metello pontifice quindecimuiro agris dandis.

c *Sacris faciundis.*] Apuleius Apolog. 1. Quindecimuiri ſacris faciundis creati, & alij ſæpe quorum multos in hoc capite citabimus.

f *Supplicationibus.*] Plinius lib. 28. c. 2.

g *Et lectiſterniis.*] Liuius 1. Decad. libr. 5. cuius verba adferemus infra in verbo, Et obſecrationes.

h *Quique placamenta deum.*] } Ibid.
i *Et expiationes.*]

k *Officiáque cæremoniarum.*] Tacitus lib. 11.

l *Librorúmque.*] Tacitus lib. 5. & Suetonius in Iulio Cæſare, dum de L. Cotta quindecimuiro loquitur, Lactantius authoritate Varronis lib. 1. c. 6.

m *A Tarquinio.*] Plinius lib. 13. c. 13. Gellius lib. 1. cap. 19. Solinus cap. 8. Lactantius lib. 1. cap. 6. qui id tamen non tribuit Tarquinio ſuperbo, ſed Priſco. Seruius lib. 6. Æneid. in eum locum,

His ego námque tuas ſortes.———

n *Incenſo Capitolio.*] Plinius & Solinus vbi ſuprà citati.

o *In arca lapidea.*] Credo hic lapſum fuiſſe Alexandrum, neque enim aliquid tale reperitur de libris Sibyllinis, verum de libris Numæ Pompilij apud Liuium 4. Decad. libr. 10. & Plinium lib. 13. c. 13. Et de oſſibus Sibyllæ Cumeæ quæ in lapidea vrna in templo Apollinis recondita demonſtrãt Cumani, vt ſcribit Pauſanias lib. 10. qui de Phocaicis eſt.

p *Suetonius.*] In vita ipſius Auguſti, c. 31.

q *Vbi vna &c.*] Seruius in lib. 6. Æn. vbi ſuprà.

r *Martiorum.*] De quibus omnino vide Liuium 3. Dec. lib. 5. & de his quoque Seruius in eo loco.

s *Bagoes.*] Lege Begoes ex Seruio libr. 6. Æn. vbi ſuprà, à quo hic locus eſt depromptus.

t *Erythræam.*] Vide Seruium ibid. Et Varronem in libris rerum diuinarum, vbi hanc inter decem Sibyllas recenſet.

u *Amalthæa.*] Vide Seruium vbi ſuprà. hanc enim Tarquinio obtuliſſe hos libros, ac ingentem ſummam pecuniæ poſtulaſſe pro ipſis libris, teſtatur in eod. loco Seruius.

x *Athenais.*] Strabo lib. 14. & 17.

y *Apud Hebræos Sabba.*] Pauſanias lib. 10. Iuſtinus libr. 36. 3. Reg. 10. Paralip. 2. c. 9. Matt. 12. Luc. 11.

z *Apud Chaones Phaennis.*] Pauſanias lib. 10. & Tzetzes Hiſtoriarum Chil. 9. c. 288. Huiúſque meminit Politianus.

a *Dodoneis Pellæ.*] Id quoque Pauſaniæ eſt libr. 10. vbi tradit Peleas apud Dodoneos fuiſſe, quas columbas fuiſſe fabulati ſunt, & eas quoque vaticinatas eſſe: nec tamen Sibyllas vocatas fuiſſe.

b *Nam Sibyllarum.*] Vide omnino quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubial. de Sibyllis, l. 11. inter doctas fœminas, & quæ ibi à nobis citata ſunt.

c *Vt ex, &c.*] Hæc ſunt Ciceronis libr. 2. de Diuinatione, cuius hæc verba ſunt, Tum verò quæ acroſtichus dicitur, cùm deinceps ex primis verſuum litteris aliquid connectitur, vt in quibuſdam Ennianis quos Ennius fecit, id ſanè magis attenti animi quam furentis. Atqui in Sibyllinis ex primo verſu cuiuſque ſententiæ primis litteris illius ſententiæ carmen omne prætexitur. Vide autem Gyraldum in hiſto. poëtarum pag. 241.

d *Quibus poſtea libris.*] Ex Lactantio lib. 1. c. 6. & iterum in lib. de ira Dei, c. 22. authoritate Varronis & aliorum. Item Feneſtella.

e *Mox Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, c. 31. & Cornelius Tacitus lib. 5.

f *Caninius Gallus.*] Cornelius Tacitus eodem lib. 5.

g *Et quamuis.*] Id iam ſupra dictum eſt in verbo, Ad Cornelium fere Syllam, ex Seruio lib. 6. Æneid.

h *Vel quando.*] Notandum tamen quòd iuſſu ſenatus M. Iunius prætor vrbis, decemuiros creauit, vt veteranis Scipionis militibus agrum metirentur ac diuiderent, teſte Liuio 4. Decad. lib. 1.

i *Qui niſi &c.*] Seruius vbi ſuprà ſæpiſſime, & colligi etiam poteſt ex Paulo Iuriſcõſulto in l. honores. §. is qui. ff. de Decurio. Is qui non ſit Decurio Duumuiratu, vel aliis hono-

ribus

decebat, ab omníque vrbano munere & belli cura immunes erant. [k] Hi ergo & ſacras [l] ædes dedicabant, [m] & obſecrationes expiationéſq; ad placandas auertendáſq; deorum iras procurabant. [n] Tum ſi tetra prodigia nunciarentur, aut monſtra in dubiis reipub. caſibus, iuſſu ſenatus ad libros tanquam adytum adibant, illorumque iuſſu quæ decreta erant aut præſcripta, velut ex oraculo monita, fiebant. [o] Etiam lectiſternia curare, & ex præſcripto librorum, ludis Apollinaribus aut ſecularibus præeſſe, templa dedicare, ludos celebrare, vota concipere, ſupplicationibus ſacrificiiſque ſolennibus præfici ſolebant. Præter quos fuere duumuiri, quibus hoc munus incumbebat, [p] vt ſacras ædes dicarent authore ſenatu, [q] aut facerent, [r] faciendáſve locarent, aut reficerent. Hos quoque ex ſcito plebis nonnunquam à conſule, [s] ſæpe à prætore creatos comperimus: cóque abſoluto negocio, ab iniuncti muneris cura quieſcebant. [t] Et duumuiri municipiorum, [u] & alij nauales, quibus naualium populi Romani, quotiéſque inſtrui claſſem vel refici oportebat, vtque naualibus locis implerentur, commeatúque & armamentis inſtruerentur, negotium dabatur, necnon aquæductuum deriuandarumque aquarum, [x] coloniæq; deducendæ qui curam agerent, quique id muneris exequerentur, ſæpe duumuiros fuiſſe comperimus. [y] Et alios capitales, qui perduellionis diem ad populum dicerent, & in facinoroſos animaduerterent, à principio originum creatos. [z] Diem verò perduellionis ad populum dicere, erat aliquem capitis accuſare, vel mortis pœna reum agere. Hos quoque leuiori pœna coercere, vel fuſtibus cædere poſſe: aut in carcerem duci iubere, nulla controuerſia eſt. Præter hos fuere [a] trium-

Duumuirorum munus.
Duumuiri electi.
A plebe.
A conſule.
A prætore.
Duumuiri municipiorū & nauales.
Capitales duumuiri.
Diem perduellionis dicere ad populum.

ANNOTATIONES.

ribus fungi non poteſt: quia Decurionum honoribus plebeij fungi prohibentur.

k *Hi ergo, &c.*] Scilicet Duumuiri, vt conſtat ex ſequentibus.

l *Sacras ædes dedic.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. Eodem anno ædes Martis Gallico bello vota dedicata eſt, à T. Quintio Duumuiro ſacris faciundis. Et 3. Deca. lib. 2. In religionem etiam venit ædem Concordiæ, quam per ſeditionem militarem biennio ante L. Manlius prætor in Gallia voueſſet, locatam ad id tempus non eſſe. Itaque Duumuiri ad eam rem creati ab Æmylio prætore vrbis. Et poſtea eiuſdem 3. Decad. lib. item 3. Duumuiri creati ædem Concordiæ dedicauerunt. Et ſæpe aliàs, vt dicetur infrà in verbo, vt ſacras ædes dicarent.

m *Et obſecrationes.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. Grauis peſtilénſque omnibus æſtas excepit, cuius inſanabili pernicie: quando nec cauſa, nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex S.C. aditi ſunt, Duumuiri ſacris faciundis lectiſternio tum primò in vrbe Romana facto per dies octo, &c.

n *Tum ſi tetra prodigia.*] Id infinitum eſt apud Liuium, ex quo vnum aut alterum locum demonſtraſſe ſufficiet, vt 1. Decad. lib. 5. ſub L. Titinio & P. Menenio Rutilio, & aliis tribunis militum, item 3. Decad. lib. 1. paulò ante fi.

o *Etiam lectiſternia curare.*] Ex Liuio ſuprà in verbo, Et obſecrationes.

p *Vt ſacras.*] Suprà id dictum eſt in verbo, Sacras ædes. ſed quibus addere potes Liuium 1. Decad. lib. 2. vbi de dedicatione ædis Caſtoris. & 3. Decad. lib. 3. vbi de ædibus Mentis & Veneris Erycinæ, & 4. Decad. lib. 4. vbi de dedicatione Fortunæ Primigeniæ loquitur.

q *Aut facerent.*] Liuius 1. Dec. li. 7. vbi creati ſunt Duumuiri ad ædem Iunoni Monetæ faciendam.

r *Faciendáſve locarent.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. cuius verba adducta ſunt ſupra in verbo, Sacras ædes dedicabant.

s *Sæpe à prætore.*] Iam ſupra dictum eſt ex Liuio 3. Decad. lib. 2. Duumuiros ab Æmylio prætore vrbis creatos.

t *Duumuiri municipiorum.*] Nam & hos fuiſſe per Latina oppida conſtat ex Ælio Spartiano in Adriano. Apuleius autē Apolog. 1. dicit patrem ſuum in ſuo oppido Duumuiralem cunctis honoribus loco principis fuiſſe perfunctum. Et hoc quoque colligi poteſt ex loco Pauli Iuriſconſulti in l. honores. §. is qui non ſit. ff. de Decur. quem ſuprà citauimus, & in l. in honorariis. §. vlt. ff. de act. & obl. In Duumuiros & in rempubl. etiam poſt annum actio datur ex contractu magiſtratuum municipalium. Et Vlpiani in l. 1. ff. de alb. ſcrib. vt ſcribantur eo ordine, quo quiſque eorum maximo honore in municipio functus eſt, vtputa qui Duumuiratum geſſerunt, &c. Et in l. 4. §. ſi forte, iuncto §. præcedenti. ff. de damn. infect. & Papiniani in l. vlti. in princ. ff. ad municip. & Imperator in l. vlti. ibi Duumuiros municipales. C. de iud. & in l. 1. C. de em. lib. & in l. duumuiris. C. de decur. lib. 10. & in l. ſi ita. C. quo quis ord. con. lib. 12. Spartianus autem ſcribit in Adriano ipſum Duumuirum fuiſſe per Latina oppida, & de Duumuiratu Vienenſium Plin. li. 4. epiſt. epiſt. 22. ad Sempronium. Et de his quoq; intelligit, vt opinor, ipſe Vlpianus in l. 1. in prin. ff. ſi quis ius dicen. nō obtem. vbi Albert. multum laborat in declaratione huius magiſtratus, & in l. iniuriarum. §. ſi quis. ff. de iniur. & in l. ſi quis vxori. §. ſi fugitiuum. ff. de furt.

u *Et alij nauales.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi de C. Furio Duumuiro nauali. Ruſúſque eodē lib. Tumultus, inquit, eius cauſa Duumuirum nauales cum claſſe Piſas ire iuſſit, & lib. 9. Alterum, vt Duumuiros nauales claſſis ornandæ reficiendæque cauſa populus iuberet. & 4. Decad. li. 10. non ſemel, vbi loquitur de L. Cornelio Dolabella Duumuiro nauali, & 5. Decad. lib. 1. in princ.

x *Coloniæq; deducendæ.*] Sæpius tamen ea cura triumuiris mandabatur, vt poſtea dicetur.

y *Et alios capitales.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. in hiſtoria Horatij qui ſororem interemit, & lib. 6. vbi de accuſatione & dānatione Manlij Capitolini, & Vlpianus in l. ſi quis vxori. §. ſi fugit. ff. de furt. vbi ita ſcribitur. Si fugitiuum meū quis quaſi ſuum a Duumuiris, vel ab aliis qui poteſtatem habent de carcere, vel cuſtodia dimittere acceperit, &c.

z *Diem verò perduellionis.*] Vide l. vlt. ff. ad leg. Iul. ma. & ibi Budæum in ſuis Annotationibus.

a *Triumuiri etiā capitales.*] De his Plautus in Amphitryone.

Quid ſi nunc treſviri me in carcerem compingerent?

Cicero in lib. de Oratore. Planeque duorum virorum iudicium, aut triumuirorum capitalium, aut decemuirorum litibus iudicādis dico nunquam. Et alio quoque loco quem infrà adferam, cum de Monetalibus loquar. Et in Orat. pro Cluentio Habito, vbi de Q. Manlio triumuiro. Varro de ling. Lat. lib. 1. Quæſtores a quærendo, qui conquirerent publicas pecunias & maleficia, quæ Triumuiri capitales nunc conquirunt. Saluſtius in Catilinario, Triumuiroſque ad ſupplicium poſtulabat. Horatius Epod. Ode 4.

Sectus flagellis hic triumuiralibus,
Præconis ad faſtidium.——

Liuius 3. Decad lib 5. poſt princ. Aſconius Pedianus in 1. in Verrem act. vbi dicit hos apud columnam Mæniam reos punire ſolitos. Plin. item lib. 21. cap. 3. & Pomponius Iuriſconſultus in l. 2. §. eod. temp. ff. de orig. iur. vbi ita ſcribitur, Triumuiri capitales, qui carceris cuſtodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, eorum interuentu fieret. Et Valerius Maximus libro 5. cap. 4. Sanguinis, inquit, ingenui mulierem prætor apud tribunal ſuum capitali crimine damnatam triumuiro in carcere necandam tradidit.

Triumuiri capitales.

uiri etiam capitales, poſtquam [b] Curius dentatus de Samnitibus triumphauit, tunc primùm Romæ creati, qui de criminibus pariter cognoſcerent, & in facinoroſos ſiquid ſcelere & perfidia deliquiſſent, animaduerterent: [c] qui vigilias per vrbem diſponere, & ne qui nocturni cœtus fierent, obſeruare: neu qui molitores nouarum rerum hoſtilia auderent, proſpicere debebant: [d] quæ cura, lapſis temporibus, ad præfectum vigilum tranſlata eſt.

Præfectus vigilum.

[e] His quoque vt carceribus latomiarum intentior cura ageretur, carceriſque cuſtodiam haberent, vtque neci deſtinatis menſa lanionia, machæra, & ſupplicii inſtrumenta præſto forent, cura procuratióque impendebant: vt quum in reos animaduerti oporteret, ipſorum interuentu fieret. Qui tametſi facinoroſos capitis agere & punire poſſent, [f] virgines tamen, aut immaturas puellas, licet maximorum criminum reas, & pœnæ capitali obnoxias, triumuirali iudicio afficere non poterant: quorum cura conſilióque [g] non modo incendia, ſed coniurationes clandeſtinæ, & inteſtina vrbis mala ſæpe depulſa ſunt.

Triumuiri cõquirendæ pecuniæ cauſa creati.

Triumuiri legendæ iuuentutis & militiæ idoneorum.

Nec me præterit, poſt Cannenſem cladem, propter ingruentem ærarij & militum inopiam, [h] triumuiros conquirendæ pecuniæ [i] monetales ſeu [k] menſarios creatos fuiſſe, æris, argenti, atque auri flatores: quorum munus erat, numiſmata probi auri & argenti, iuſtique ponderis examinare: [l] & alios legendæ iuuentutis, qui militiæ idoneos per oppida conquiſitos aſſcriberent: quod quidem ingruente bellorum tumultu ſæpe fieri animaduertimus. [m] Quo enim tempore ad Cannas magna clade pugnatum eſt, conſternata republ. triumuiris datum negocium fuit, vt non ingenuos modò, ſed ſeruos ære coemptos, & mancipia ad quatuor & viginti millia ſacramento adigerent.

Triumuiri ſacris requirendis, & ædibus reficiendis.

Triumuiri recognoſcendis turmis equitum.

[n] Etiam ſacris requirendis, [o] & ædibus reficiendis, quandoque triumuiros præfuiſſe accepimus, [p] ſicut reipublicæ conſtituendæ, [q] & legendi ſenatus: alióſque recognoſcendi turmas equitum cum fide curaque, [r] ab Auguſto inſtitutos, [s] plerumque aſſignando agro [t] in coloniis & municipiis [u] quique vigilias circuirent, & incendiis occurrerent, [x] qui nocturni appellati, quod noctu per vrbem excubias agerent, triumuiros creari animaduer-

ANNOTATIONES.

Et lib.6.cap.1.vbi de L. Feſcennio, & lib.8.c.1.vbi de Alexandro ſeruo Fannij. Corn. Tacitus in vita Agricolæ ſcribit ſæuitum fuiſſe in Aurelium Ruſticum & Senecionem, & in libros eorum delegato Triumuiris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum virorum in foro exurerentur. Et de his forte intelligit Ouid. de ſe loquens, lib.4. Triſt. eleg.9. eadémque vlt.

Cœpimus & teneræ primos ætatis honores,
Deq; viris quondam pars tribus vna fui.

b *Curius.*] Iulius Florus epitome Liuij lib. 11. non continenter quidem, ſed paucis quibuſdam interiectis.

c *Qui vigilias.*] Liuius 4. Decad. lib.9. Triumuiris capitalibus mandatum eſt, vt vigilias diſponerent per vrbem, ſeruarentque ne qui nocturni cœtus fierent, vtque ab incendiis caueretur. Et vide infra in verbo, Non modo incendia.

d *Quæ cura.*] Vt videre licet ex toto prope tit. ff. de offic. præfect. vig.

e *His quoque.*] Id eſt Triumuiris capitalibus ex Liuio 4. Decad. lib.2. Triumuiri carceris Latomiarum intentiorem cuſtodiam habere iuſſi. Iterumque lib. 6. & ſupra quoque in verbo, Triumuiri etiam capitales. docuimus noſtri Iuriſconſulti Pauli verbis hos carceris cuſtodiam habuiſſe, vt cùm animaduerti oporteret, ipſorum interuentu fieret. quibus verbis Alexander hic vtitur.

f *Virgines tamen.*] Tacitus lib.5. Tradunt eius temporis auctores, quia triumuirali ſupplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum iuxta, compreſſam, exin oblisis faucibus id ætatis corpora in Gemonias abiecta: loquitur autem de puella Seiani filia. De qua re etiam loquens, ſed aliter Suetonius in Tiberio, cap.61. Nemo punitorum & non in Gemonias abiectus, vncoque tractus viginti vno die abiecti, inter eos pueri & fœminæ, immaturæ puellæ, quia more tradito nefas eſſet virgines ſtrangulari, vitiatæ prius à carnifice, deinde ſtrangulatæ.

g *Non modo.*] De qua re ſuprà in verbo, Qui vigilias. ex Liuio, ſed cui adde Valerium Maxi. lib.8.c.1. & Paulum in l.1. ff. de offic. præfect. vig.

h *Triumuiros.*] Hoc accepiſſe videtur ex Varrone lib. 4. ling. Lat. cuius verba poſuimus ſuprà in verbo, Triumuiri etiam capitales.

i *Monetales.*] Ita enim eos appellat Pomponius in l.2. §. eo. temporis. Triumuiri, inquit, monetales æris, argenti, auri flatores. Et ad hos alludere videtur Cicero epiſt. fam. lib.7. epiſt.13. ad Trebatium. Treuiros, inquiens, vites, cenſeo: audio capitales eſſe. mallem auro, argento, ære eſſent, ſed alias iocabimur.

k *Seu menſarios.*] Et ita eos quoque vocat Liuius 3. Dec. lib. item 3. Et Romæ, inquit, propter penuriam argenti Triumuiri mẽſarij rogatione Minutij Tribuni plebis facti. & lib.4. Acceríitóſque ſe ab Triumuiris menſariis eſſe dixerunt. & lib.6. Cæterùm omne aurum, argẽtum, æs ſignatum ad Triumuiros menſarios extemplo deferamus. Sed & quinque viros menſarios dictos legimus, vt poſtea dicetur.

l *Et alios legendæ.*] Liuius 3. Decad. lib.5. Senatus Triumuiros binos creari iuſſit, alteros qui citra, alteros qui vltra quinquageſimum lapidem in plateis foriſque & in conciliabulis omnem copiam ingenuorum inſpicerent: & ſi qui roboris ſatis ad ferenda arma habere viderentur, etiamſi nondũ ætate militari eſſent, milites facerent. & paulò poſt, Ex hoc ſenatuſconſulto creati triumuiri bini conquiſitionem ingenuorum per agros habuerunt.

m *Quo enim tempore.*] Valerius Maximus libro 7. cap.6. in princ.

n *Etiam ſacris.*] Liuius 3. Decad. lib.5. Creati ſunt Triumuiri bini, vni ſacris conquirendis, doniſque perſignandis.

o *Et ædibus.*] Nam & Liuius ad ea quæ proximè ex eo adduximus, confeſtim ſubdit, Alteri reficiendis ædibus Fortunæ & Matris Matutæ intra portam Carmentalem, ſed Spei extra portam, quæ priore anno incendio conſumptæ fuerant.

p *Sicut reipub.*] Gellius libr.14 cap.7. authoritate Varronis tradit, Triumuiros reipubl. conſtituendæ cauſa creatos ius conſulendi ſenatus habuiſſe.

q *Et legendi.*] Nam & Auguſtus Triumuiratum legendi ſenatus creauit, vt ſcribit Suetonius in vita ipſius, cap.37.

r *Ab Auguſto.*] Vbi nuper citauimus.

s *Plerumque.*] Vide infra in verbo, Ager dandus &c.

t *In colonijs.*] Liuius 1. Decad. lib.3. poſt princ. & iterum ad fin. rurſúmque lib.4. & 4. Decad. lib. item 4. & lib.10. ad fi. & 5. Decad. lib.1. & alibi ſæpe.

u *Quiq; vigilias.*] Valer. Maxi. lib.8. cap.1. P. Bilius Triumuir nocturnus à P. Aquilio Tribuno plebis accuſatus, populi iudicio concidit, quia vigilias negligentius circumierat. Et vide ſuprà in verbo, Qui vigilias.

x *Qui nocturni.*] Valerius vbi ſupra, & Paulus in l.1. ff. de offic. præf. vig. & Liuius 1. Decad. lib.9. vbi de Marco Licinio, & Tacitus lib.5. vbi mox citabimus.

y *In*

ſum eſt. [y] In qua re proditum memoriæ fuit, M. Militium, Cn. Lollium, & L. Sextium triumuiros nocturnos, quòd in ſacra via ad extinguendum incendium præſto non fuiſſent, a tribunis plebis increpitos, mulctam exoluiſſe, qui etiam [z] ſupplendi ſenatorum numerum, immeritóſque amouendi plerunque ius habuere. [a] Et ſiquando ius dicebant, non in tribunali ſella curuli, ſicut conſules prætoresve, ſed in ſubſellijs velut tribuni & quæſtores, iura dabant. Quotiéſque per ſenatum populumq; [b] ager dandus vel diiudicandus, [c] aut coloniæ deducendæ forent, triumuiros [d] qui agrarij dicti ſunt, plerunque præfuiſſe compertum eſt, tametſi agrum [e] Pontinum quinqueuiros diuiſiſſe, & per vigintiuiros ad decemuiros [f] agrum Capuæ [g] & Samnij diuiſum, ac veteranis præmia aſſignata legamus. [h] Proditum tamen memoriæ eſt, cum tribuni pleb. ferrent ad populum de decemuiris cum imperio creandis, vt quicquid agri publici per Italiam, Syriam, vel Aſiam eſſet, plebi diuideretur, legémque promulgare contenderent, Ciceronem ſumma ope reſtitiſſe, & velut rem peſtiferam rogationem antiquaſſe, eóſque magnifica oratione ſic fregiſſe, vt victi obmuteſcerent. Quartumuiros vero creatos accepimus illos, quibus deducendarum coloniarum, aut ſi quid nouum nunciatum foret, vt curarent ne damno reſpubl. afficeretur, obque varia negocia munus mandatum erat. Præter quos fuere [i] quinqueuiri agris diuidundis, muris [k] turribúſque reficiundis, ſæpius vt plebem fœnebri [l] pecunia leuarent: vtque æs alienum pro his qui ſoluendo non eſſent, de publico ſoluerent: qui menſarij nuncupati. quæ res quantum ad patrum plebiſque conciliandos animos profuerit, difficile dictu eſt. Quippe quum eſſet plebs obruta fœnore, pecunijs in foro poſitis, vim ingentem æris alieni diſſoluerunt. Poſt quos vſu exigente, [m] quinqueuiri creati cis Tiberim & vltra Tiberim, qui poſſent veſpertinis horis vices magiſtratuum gerere, quum magiſtratus ad id temporis in foro eſſe non deceret. [n] Denique quoties aliquod munus factu difficile reipub. impendebat, in quo præcipua aliquorum opera fideſque exquirebatur, vbique multum ſtudij curæq; opus erat: modo duumuiros, nunc triumuiros, aut quartumuiros, quinqueuiros, ſexuiros, aut decemuiros creauere: quorum ope conſilióque iniuncta munera ſæpe exequuti ſunt. Ipſiq; negocio abſoluto, pro quo dicti creatique erant, ab iniuncto munere quieſcebant. Fuitque animaduerſum, quód ſi decemuiros locandis vectigalibus (quod plerunque

Triumuiri nocturni.
Triumuiri ius ſupplendi ſenatores numeri habuere.
Iura in ſubſellijs dicere.
Agrarij triumuiri.
Quartumuiri.
Quinqueuiri.
Quinqueuiri cis Tiberim.
Quinqueuiri vltra.

ANNOTATIONES.

y *In qua re.*] Valerius Max. lib. 8. cap. 1. & Tacitus lib. 5. vbi antea proximè citati.

z *Supplendi.*] Liuius 4. Decad. lib. 2 póſt prin. Et adde etiam ſupplendi numerum colonorum ex eodem eiuſdemq; Decad. lib. 1. ad fin.

a *Et ſi quando.*] Aſconius Pedianus in 1. in Verrem actione. Sunt, inquit, ſubſellia Tribunorum, Triumuirorum, Quæſtorum, & huiuſcemodi minima iudicia exercentium, qui non in ſellis curulibus, nec tribunalibus: ſed in ſubſellijs conſidebant. Hæc ille.

b *Ager dandus.*] Forte diuidendus legendū eſt ex Varrone libr. rei ruſticæ 1. cap. 2. Alterum collegam tuum, Triumuir qui fuit ad agros diuidendos Campanos &c. Cicerone in Orat. de lege Agraria. & Liuio 1. Decad. lib. 8. vbi de Colonia Cales deducenda, & 5. Decad. lib. 5. & Valerio Maximo lib. 7. cap. 2 vbi de ſenatu. Idem vt ſecundum legem eius per Triumuiros ager populo viritim diuideretur, egregie cenſuit, & L. Floro epitome Liuij lib. 59. Seditiones a Triumuiris de agro diuidundo creatis excitatæ, & eodem aut altero eiuſdem nominis epitomate 3. vbi de ſeditione Tiberij Gracchi. Sic ait, Triumuir creatus diuidendis agris. Et Plinio Secundo, ſi is eſt, de viris illuſtribus, cap. 65.

c *Aut coloniæ.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. ſub fin. & lib. 4. vbi de colonia Ardeam deducta, & lib. 5. de colonia in Volſcos deducta, & lib. 6. de Nepete colonia deducenda, & lib. 8. de Calabris, & 4. Decad. lib. 7. de Cremonenſibus & Placentinis, & 5. Decad. lib. 1. vbi de Luca colonia deducenda loquitur.

d *Qui Agrarij.*] Ab agro ſcilicet diuidundo. Ita enim Liuius 3. Decad. lib. 7. appellat. Semilium negabant iure aut Tribunum plebis fuiſſe, aut ædilem eſſe, quod patrem eius, quem Triumuirum agrarium occiſum a Boiis circa Mutinam eſſe, opinio per decem annos fuerat, viuere conſtabat. Cicero autem agrarios ſæpe vocat fautores legis agrariæ, vt in Philip. 7. & in Oration. in Catilinam, & in Oratione contra Rullum.

e *Tametſi agrum.*] Lege Pomptinum ex Liuio qui id tradit 1. Decad. lib. 6.

f *Agrum Capuæ.*] Vide Suetonium in Cæſare, cap. 20. & Appianum, vbi de Cæſare loquitur.

g *Et Samnij.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. Exitu eius anni cùm de agris veterum militum relatum eſſet, decreuerunt patres vt M. Iunius prætor vrbanus, ſi ei videretur, decemuiros agro Samniti, Apuloque, quod eius publicum populi Rom. eſſet, metiendo diuidendoque crearet.

h *Proditum tamen eſt.*] Hæc vſque ad clauſul. Quartumuiros, ſunt Ciceronis de lege Agraria. Plutarchi in vita ipſius Ciceronis. Et adde quoque quartumuiros cõſtitutos fuiſſe, vt curam viarum agerent, ex Pomponio in l. 2. §. eod. tempore. ff. de orig. iur. De quartumuiratu Aſinius Pollio inter epiſtolas familiares Ciceronis li. 10. epiſt. 31. Quatuoruiratum ſibi prorogauit: fueruntque apud Larinates quatuoruiri, vt teſtis eſt Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio Habito.

i *Quinqueuiri.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. vbi de Pomptino agro diuidundo loquitur, quod & ſupra dictum eſt.

k *Muris.*] Liuius 3. Decad. li. 5. Comitijs creati ſunt quinqueuiri muris turribuſq; reficiendis. Adde etiam muniendis ſumptibus publicis, ex Plin. lib. epiſt. 2. epiſt. 1. & qui de finibus agnoſcerent Liuio 5. Decad. lib. 5.

l *Fœnebri.*] Liuius 1. Decad. lib. 7. Noui cõſules fœnebrem quoque pecuniam quæ diſtinere vnanimes videbatur, leuare aggreſſi, ſolutionem æris alieni in publicam curam verterunt, quinqueuiris creatis, quos menſarios a diſpenſatione pecuniæ appellarunt, &c. Sed ſupra docuimus triumuiros quoſdam menſarios fuiſſe vocatos.

m *Quinqueuiri.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. Vtque ab incendiis caueretur, adiutores Triumuiris quinqueuiri vti cis Tiberim ſuæ quiſque regionis ædificiis præeſſent. Pomponius in l. 2. §. & quia. ff. de orig. iur. Et quia magiſtratibus veſpertinis temporibus in publicum eſſe inconueniens erat, quinqueuiri conſtituti ſunt cis Tiberim & vltra Tiberim, qui poſſent pro magiſtratibus officio fungi.

n *Denique quoties.*] Id totum vſque ad clauſulam, Fuítque animaduerſum, colligitur ex præcedentibus atque etiam ſequentibus. Nam de cæteris ſcilicet duumuiris, triumuiris, quartumuiris, quinqueuiris, & decemuiris iam dictum eſt, & rurſus poſtea dicetur. De ſexuiris autem quicunque ij fuerunt, nonnihil Plutarchus in Camillo, poſt princip.

Septemuiri epulonum.
Treſuiri inter ſacerdotes aſciti.
Adyciales cœna.
Epulones vnde dicti.
Quindecimuirorum epulonum filiæ.
Decemuiri.
Decemuiri litibus diiudicādis loco prætorum.
Vigintiuiratus.
Cētumuiri.
Cētumuiralia iudicia.
Cētumuirorū iudicia.

vſu veniebat) Romani præfeciſſent, his vbique vectigalia diſtrahendi poteſtas erat, quum aliter niſi Romæ à cenſoribus vectigalia locarentur. [o] De ſeptemuiris epulonum traditum accepimus, quòd hi à principio tresviri fuere, aſciti inter ſacerdotes, quibus togæ prætextæ ius datum vt pontificibus. Hi fuere C. Licinius Lucullus, T. Romulius, & P. Porcius Lecca, qui legem de creandis primum tulere, quos propter ſacrorum multitudinem, vt ludorum epulare ſacrificium conficerent, pontifices ſacris præeſſe voluere. Qui tempore procedente, ſeptem creati fuere. Et quia ſacris epulis præerant, cœnarumque pontificum, quæ [p] adiciales dictæ ſunt, curam agerent, ipſique [q] epulas Ioui principi deorum, cæteriſque diis indicerent, epulones appellati: qui ſiqua iuſta & ſolemnia ſacris deeſſent, ad pontifices referebant: déque illorum conſilio ſententiaque, ſacra & omiſſas cæremonias decernebant. [r] Horum filiæ, ne inuitæ Veſtæ ſacerdotes fiant, ſicut auguris & pontificis maximi, aut quindecimuiri ſacrorum, veteri priuilegio immunes erant. Præter hos fuere [s] decemuiri ſub titulo æquandarum legum à principio ſine prouocatione creati, [t] mox alij litibus diiudicandis, qui loco prætorum in vrbe ius dicebant. Quippe quum belli munia prætoribus deferrentur, & ob id, vrgente armorum tumultu, ab vrbe auocarentur: ne iudicia Romæ deeſſent, illis in expeditionem profectis decemuiros qui litibus diiudicandis, & noſcendis ſingulorum poſtulatis præſto forent, præfecerunt prætorum loco: cui magiſtratui [u] Adrianus ante imperium præfuiſſe dicitur. [x] Poſt quos fuit vigintiuiratus cauſis diiudicandis, quod munus magnæ indolis iuuenibus conferri ſolebat. Illinc enim gradum ad reliquos honores auſpicabantur viri exculti ingenio & doctrina. [y] Ad quod Tiberius Neronem Germanici filium promoturus, quòd quinquennio maturius peteret quàm per leges liceret, illum ſenatui commendauit, & veniam petiit. [z] Et centumuiri ampliſſimum iudicium qui iura populo aliquandiu dixere: à quibus nulla erat prouocatio, quorū [a] iudicia cētumuiralia dicta. Ex [b] ſingulis enim tribubus terni iudices ſelecti, populo ius dicebant. Et quamuis ex quinque & triginta tribubus, ſupra centum ſupereſſent quinque: vſus obtinuit, vt ipſi centumuiri, eorúmque iudicia centumuiralia dicta ſint: qui omnes quum iura daturi erant, haſta poſita in vnum coibant, illorúmque iudicia [c] in duas haſtas diuiſa erāt: ideo [d] centumuiralis haſta ſermonibus celebratur: qui [e] de hæreditatibus, teſta-

ANNOTATIONES.

o *De ſeptemuiris.*] Id Liuij eſt 4. Decad. lib. 3. Romæ, inquit, eo primum anno triumuiri epulones facti C. Licinius Lucullus, T. Romulius qui legem de creandis his tulerat, & P. Porcius Lecca. His triumuiris item, vt pontifici lege datum togæ prætextæ habendæ ius. & eiuſdem 4. Decad. lib. 10. Idem meminit P. Manlij triumuiri epulonis. De his autem videndus eſt Cicero lib. 3. de Oratore. Vnde etiam illud Lucani lib. 1. Septemuirque epulis feſtis. Cæſarem autem Epulonem fuiſſe conſtat ex Plinio lib. 14. c. 15.

p *Adyciales.*] Varro de re ruſtica, lib. 3. cap. 6. Plin. lib. 10. cap. 20. & lib. 29. cap. 4. ſunt qui aditiales legunt. Has pontificales vocat Macrobius lib. 3. cap. 13.

q *Epulas Ioui.*] Feſtus Pompeius lib. 5. Epolonos, inquit, dicebant antiqui, quos nunc Epulones dicimus. Datum autem eſt his nomen, quod epulas indicendi Ioui cæteriſque diis poteſtatem haberent.

r *Horum filiæ.*] Gellius lib. 1. cap. 12. Præter illos autem ſeptemuiros ſacrorum, vt id addas, fuere alij ſeptemuiri capitales apud Cic. Philip. 5. Et de hoc aut altero Epulonum Cicero ad Atticum, lib. 15. epiſt. 9. Dic mihi, C. Antonius voluit ne fieri ſeptemuir? fuit certè dignus. De decemuirali authoritate Cicero Philip. 12.

s *Decemuiri.*] De his vide amplam hiſtoriam, & quomodo creati ſunt, apud Liuium 1. Decad. lib. 3. & Dionyſ. Halicar. & Pomponium in l. 2. §. & cum placuiſſet. ff. de orig. iur. Ab his 12. tabulæ perſcriptæ ſunt, vt in illis locis abunde videre poteris.

t *Mox alij.*] Cicero in lib. de Oratore 1.

u *Adrianus.*] Spartianus in vita illius poſt princ. Nec multò poſt decemuir litibus iudicandis datus. Sed & de aliis decemuiris præter illos Plutarchus in Cicerone. Iam autem ſupra diximus de decemuiris creatis ad diuidendos agros Samnij, ex Liuio, qui & ipſe 5. Dec. lib. 2. Eodemque, inquit, anno cum agri Liguſtici & Gallici, quod bello captū erat, aliquantulum vacare: S. C. factum, vt is ager viritim diuideretur. Decemuiros in eam rem ex S. C. creauit prætor. Et apud Cic. in Orat. 1. pro lege Agraria, ſæpe fit mentio decemuirorum. & lib. 11. epiſt. famil. epiſt. 13. 19. & 20.

x *Poſt quos.*] De vigintiuiratu Cicero ad Atticum libro 9. epiſt. 2. Repudiari ſe totum, magis etiam quam olim in decemuiratu: ſunt tamen qui ibi legunt quinqueuiratu. Idem quoque de vigintiuiris, etiam ad Attic. lib. 2. epiſt. 2. vbi nemo fit præter me, qui quenquam ex vigintiuiris vnum eſſe ſaluum velit, vbi etiam nonnulli legunt quinqueuiri.

y *Ad quod Tiberius.*] Tacitus lib. 3. Per idem tempus Neronem e liberis Germanici iam ingreſſum iuuentam commendauit patribus, vtque munere capeſſendi vigintiuiratus ſolueretur, & quinquēnio maturius quam per leges quæſturam peteret.

z *Et centumuiri.*] De his centumuiris nihil omnino in noſtris legibus legitur, præterquam quod ſcribitur in l. 2. §. deinde cum eſſet. ff. de orig. iur. in hæc verba, Deinde cùm eſſet neceſſarius magiſtratus qui haſtę præeſſet, centumuiri litibus iudicandis conſtituti ſunt. Cicero autem ſæpius horum meminit, vt in lib. 1. de Oratore, & in Oratione pro Cecinna. Valerius Maximus lib. 7. cap. 8. in princ. Plinius epiſt. lib. 1. epiſt. 5. & li. 5. epiſt. vlt. & Ouid. lib. 2. Triſt. eleg. vnica,

Nec male commiſſa eſt nobis fortuna reorum,
Lisque decem decies inſpicienda viris.

Decem enim decies centum efficiunt. & Martialis lib. 10. epig. 19:

Dum centum ſtudet auribus virorum.

a *Iudicia centumuiralia dicta.*] Varro de re ruſtica. Cicero in Oratione pro Cecinna, & lib. 1. de Oratore, & Plin. li. 1. epiſt. 5. & 17. in fine. item lib. 5. epiſt. vlt. vbi dicit quod his vnus ex prætoribus præſidebat.

b *Singulis enim tribubus.*] Hæc vſque ad clauſulā, Qui omnes, ſunt Feſti Pompeij libro 3. quo loco de centumuiralibus iudiciis loquitur. Et huc pertinet quod ſcribit Varro de re ruſtica. Centumuiralis iudicij numerus nō fuit ad amuſſim, vti cum dicimus mille naues iuiſſe ad Troiam.

c *In duas, &c.*] Quintil. lib. 5. cap. 2. Et de partibus centumuiralium quæ in duas haſtas diuiſæ ſunt.

d *Centumuiralis.*] Suetonius in Auguſto, cap. 36. Martialis lib. 7. epigr. 62.

Hunc miratur adhuc centum grauis haſta virorum.

Hincque haſtæ iudicium vocat Valerius Maximus lib. 7. c. 8. in princ. & rurſus vbi de Pompeio Rhegino loquitur.

e *Qui de hæreditatibus.*] Hæc omnia ſunt Ciceronis lib. 1.

de

mentis, vſucapionibus, tutelis, gentilitatibus, agnationibus, alluuionibus, nexis mancipiis, & ſtillicidiis, quam maxime ius dicebant. Qui cum propter turbulentam confuſionem in longiſſimum lites traherent, perraróque cauſas deciderent, diuus [f] Veſpaſianus ex tot iudicibus ſelegit quoſdam, qui breui curriculo, nec longo circuitu cauſas definirent. [g] Domitianus quoque centumuiralia decreta & conſtituta velut ambitioſè edita, reſcidiſſe fertur. [h] Tantique exempli fuere, vt Romani adoleſcentes primæ indolis experimenta à cauſis centumuiralibus auſpicarentur. [i] Et cum antea ne nobiliſſimis quidem pateret aditus, niſi a conſulari viro magno fauore producerentur in foro viri præclari, magnæque eruditionis: poſtea deprauato vſu, obtentum eſt, vt ad declamandum tranſirent pueri extremæ ſortis, nullo diſcrimine aut delectu, in quibus nec facundia eſſet, nec eruditio. Prætérque haſtam centumuiralem, mos erat militaris, vt ſi qua ciuitas vi ſubacta, hoſtili incurſu diripienda foret, a duce exercitus edito in loco haſta poneretur, qua ſignificatione illam non deditione & pacto, ſed tanquam vi captam diripi licere, & in bona & perſonas graſſari deſignabat, quæ haſta [k] cruenta nuncupatur. [l] Nam captas, non deditas vrbes diripi veteres voluere. [m] Tum ſi quando bona proſcriptorum, [n] hoſtiumve manubiæ aut præda venales forent, [o] vectigaliáve locarentur, vſus obtinuit, vt haſta poſita venirent, quæ [p] publica dicta eſt: [q] ſicut bello capti, quod [r] coronati & ſerui ære comparati, quod ex edito lapide enunciabantur venales, ſub corona & [s] de lapide empti dicebantur, & [t] qui turmatim veneunt in cataſta. [u] Fuitq; moris vetuſti, vt his qui trans mare aduecti venales forent, quo à reliquis mancipiis dignoſcerétur, alba creta pedes illinirent. [x] Obſeruatúmque, vt de ſeruis

Cētũuiralis haſta.

Zaſius in l. 2. ff. de orig. iur.

Iuuenes in cauſis centũuiralibus primum ſe exercebat.

Haſta cruenta.

Trans mare aduecti illinuntur.

ANNOTATIONES.

de Oratore. Sed & quod de hæreditatibus & teſtamentis hic dicitur, probatur etiã ex Valerio Max. li. 7. c. item 7. ſtatim poſt princ. & iterum vbi de filio M. Anci Carſeolani, tertiumque cap. 8. in illis duobus locis. Plin. lib. epiſt. 6. epiſt. 33. ad Romanum.

f *Diuus Veſpaſianus.*] Suetonius in vita illius, cap. 10.

g *Domitianus.*] Idem Suetonius in vita illius, cap. 8. ad princ.

h *Tantique.*] Plinius enim Iunior adoleſcētulus cauſas egit in centumuiralium iudicio, quod & quadruplex iudicium vocat lib. epiſt. 1. epiſt. 18. ad Tranquillum, ſed vide omnino in ſeq.

i *Et cum antea.*] Idem Plin. eiuſdem operis lib. 2. epiſt. 14. ad Maximum, loquens de centumuiralibus iudiciis. Atque etiam, inquit, magna ex parte adoleſcentuli obſcuri ad declamandum huc tranſeunt tam irreuerenter & temere, vt mihi Attilius noſter expreſſe dixiſſe videatur, hic in foro pueros a centumuiralibus cauſis auſpicari, vt ab Homero in ſcholis: Nam hic quoq; vt illis primum cœpit eſſe quod maximum eſt. At Hercule ante memoriam meam maiores natu ita ſolebant dicere, ne nobiliſſimis quidem adoleſcentibus locus erat, niſi aliquo conſulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus celebrabatur. Nunc refractis pudoris & reuerētiæ clauſtris, omnia patent omnibus: nec inducuntur, ſed irrumpunt. Et huc ſpectat quòd Auguſtus Imperator, Caium & Lucium nepotes deduxit in forum, vt ſcribit Suetonius in vita illius, cap. 26. Et Tiberius Romam reuerſus Druſum filium, eodem Suetonio teſte in vita etiam ipſius Tiberij, cap. 15. in princ. Ex quo & Cornelius Tacitus in eo lib. cui tit. eſt, An ſui ſeculi oratores antiquioribus, & quare concedant. Ergo, ait, apud maiores noſtros iuuenis ille qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus iam domeſtica diſciplina, & refertus honeſtis ſtudiis, deducebatur à patre vel à propinquis ad eum Oratorem, &c.

k *Haſta cruenta.*] Sic eam appellat Cicero 2. Offic. de bonorum tantùm proſcriptione loquens, Dum homines perditi haſtam illam cruentam, & meminerunt & ſperabunt.

l *Nam captas.*] Vide infrà eod. lib. cap. 20.

m *Tum ſi quando.*] Cicero d. lib. 2. Offic. & Philip. 2. 4. & 7. & lib. epiſt. famil. 15. epiſt. 17.

n *Hoſtiúmve.*] Valer. Max. lib. 5. c. 1. vbi de Africano poſteriore loquitur, & lib. 6. c. 5. vbi de populo Romano.

o *Vectigaliáve.*] Nam de his Liuius 4. Decad. lib. 9. Vectigalia ſummis pretiis vltrò tributa infimis locauerunt, quas locationes cùm ſenatus precibus & lachrymis victus induci, & de integro locari iuſſiſſet, cenſores edicto ſubmotos ab haſta, qui ludificati priorem locationem erãt, omnia eodē paulatim imminutis preciis locauerunt, quem locum nos ſuprà cap. 13. ad aliud adduximus. Columella in præfatione libr. 1. de re ruſtica de his loquens. Itaque in hoc Latio & Saturnia terra, vbi dij cultus agrorum progeniem ſuam docuerant, ibi nunc ad haſtam locamus, &c. Vnde illud Ouidij lib. 4. de Ponto epiſt. 5. ad Pompeium,

Aut populi reditus poſitam componet ad haſtam,
Et minui magna non ſinet vrbis opes.

Et epiſt. 9. ad Græcinum,

Nunc longi reditus haſtæ ſuppenere luſtri
Credet, & exacta cuncta locare fide.

p *Quæ publica.*] Nam vt ſcribit Feſtus lib. 7. Haſtæ ſubiiciebant ea quæ publice venundabant, quo ſignum præcipuum eſt haſta. Et huius haſtæ cui res venales ſubiiciebantur, ſæpe fit mentio in noſtris legibus.

q *Sicut bello.*] Valerius Maximus duobus illis locis ſuprà in verbo, Hoſtiúmve manubiæ citatis.

r *Quod coronati.*] Cælius Sabinus Iuriſconſultus, & Cato, & cum eis Gellius lib. 7. cap. 4. Feſtus Pōpeius lib. 17. autoritate ipſius Catonis & Plauti. Sub corona, ait, venire dicuntur, qui captiui coronati venire ſolent.

s *De lapide.*] Cicero in Oratione in Piſonem. De me cùm omnes magiſtratus promulgaſſent, præter vnum prætorem, à quo non fuit poſtulandum, fratrem inimici mei, præterquam duos de lapide emptos. Columella lib. 3. cap. item 3. de ſeruo vilioris precij loquens. Quem vulgus, ait, quidem parui æris, vel de lapide noxium comparari poſſe putat. De cuius tamen loci intellectu lege Beroaldum in Annotationibus Columellæ, in littera L. & Cælium Rhodiginum lib. 25. cap. 22. Pollux autem Onomaſticōn 3. cap. 20. ex Herodoto. Lapidem hunc vnde quondam ſerui vendebantur πρατῆρα λίθον καὶ πωλητήριον vocat.

t *Qui turmatim.*] Id eſt venduntur. Cataſta autem locus eſt vbi ſerui venales exponebantur. Vt Tibullus libro 2. eleg. 3.

Nota loquor, regnum ipſe tenet, quem ſæpe coëgit
Barbara gypſatos ferre cataſta pedes.

Nam olim ſerui venales habebant pedes gypſo, id eſt argētea creta illitos, vt dicetur in ſeq. Ex quo etiam illud Ouidij lib. 1. Amorum, eleg. 1.

Nec tu ſi quis erit capitis mercede redemptus,
Deſpice gypſati crimen inane pedis.

u *Fuitq; moris.*] Plinius lib. 35. c. 17. ad fi. vide & illud Iuuenalis ſaty. 1.

Vincant diuitiæ, ſacro nec cedat honori.
Nuper in hanc vrbem pedibus qui venerat albis.

x *Obſeruatúmque.*] Gellius Cælij Sabini authoritate libr. 7. cap. 4.

Sub pileo venditi. Hasta salutis. Quæstura functi. Centumuiri apud Carthaginenses. Triginta iudices Ægyptij. Quindecimuiri. Arnophagon. Decemuiri apud Athenien. Decaduchus. Astynomi. Nouemuiri. Archontes: Athenienses ab archontibus, Romani a consulibus, Lacedæmonij a tribunis numerabant annos & tempora. Polemarchus apud Ætolos.

ſub pileo venditis, emptori venditor nihil præſtaret, neque euictionis iure teneretur, tanquam inſignia forent mancipia & probatiſſima. Vtque præcones & qui bona proſcribunt, [y] bona regis Porſenæ venalia ſingulis auctionibus proclament, ex eo deductum, quòd diſcedens ab vrbe Porſena, caſtra commeatibus referta populo diripienda dediſſet. Præter quas fuit [z] haſta ſalutis, vbi in ſumma inopia ad leuandam famem haſta poſita publicè frumentum venijt. [a] Græcis verò vbi venalia producuntur mancipia, cycli: vbi verò conſcendunt, vt eſſent conſpicua omnibus, trapezæ dictæ ſunt. [b] Ac licet a principio quæſtura functi, centumuiros aduocare, & ad iudicia cogere conſueſſent, Auguſtus tamen cenſuit, vt poſtpoſitis quattoruiris, decemuiri deſignarentur, qui illos in vnum cogerent, & ius dicere iuberent. Illud ego non prætereierim, apud Carthaginenſes centumuiros de numero ſenatorum fuiſſe ſcitos, qui rerum geſtarum & bellicæ adminiſtrationis rationem à ducibus exigerent. Et ab Ægyptiis triginta iudices ex præcipuis ciuitatibus eligi ſolere, ex quibus optimum eligebant, qui totius collegij caput & princeps foret. [c] Et in Algido in templo Dianæ quindecimuiros, tam diuinis myſterijs & ſacrificijs ſolennibus, quam reſponſis dandis præeſſe. Et Athenis arnophagon religioſiſſimum & ſummum iudicium haberi: in quo ſenatus & populus vnà coibant, quo tempore à triginta tyrannis penè in extremum diſcrimen adductæ ſunt. [d] Deinde exactis tyrannis, decemuiri rempubl. adminiſtrarunt, quorum cuique decaducho nomen erat. [e] Poſt hos aſtynomi præfuere numero decem, quinque in Pyræo, totidem in vrbe: quibus cura pſaltriarum imminebat & tibicinum. Mox [f] nouemuirorum magiſtratum præcipuum fecere, [g] qui ſortito creabantur annis ſingulis, quos archontes nuncupabant: inter quos [h] primus archon, primarius archontum & longe princeps erat: à quo [i] Athenienſes, ſicut Romani à conſulibus, [k] & Lacedæmonij à tribunis, annos & tempora dinumerabant. Eum honorem, qui ſummus erat magiſtratus, [l] Hadrianus Cæſar dum Athenis ageret, & mox [m] Galenus geſſiſſe fertur. Secundus à regia dignatione [n] βασιλεὺς: tertius, à belli ductu [o] πολέμαρχος: reliqui à legum latione [p] θεσμοθέται dicti ſunt, ætate & vſu docti, qui domi iura dabant, querelas accuſationeſque cognoſcebant, déque controuerſijs æquo examine decernebant. [q] Ætolis verò polemarchus, claudendarum portarum & vrbis curam gerebat, clauéſque noctu detinebat: interdiu autem cuſtodijs portarum aſſidebat.

ANNOTATIONES.

y *Bona Regis.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. & Plutarchus in Publicola.

z *Haſta ſalutis.*] De qua Quintilianus, ſi is eſt, in declam. Sed ſi ſemel ponis haſtam ſalutis, & redemptores vitæ admittis, & nos admone, melius vendes.

a *Græcis verò.*] Id ſumpſiſſe videtur ex Polluce lib. 19. cap. 23. vbi tamen aliter videtur ſcripſiſſe. At omnibus in confeſſo eſt prius vocabulum in noua comœdia accipi pro loco in quo vendebantur mancipia, ſic dictum quòd in orbem & coronam circumſteterunt vendentes πέριξ, ἐν κύκλῳ κύκλον. Poſterius autem apud Ariſtophanem pro pulpito aut loco editiore, in quo mancipia venalia exponebantur.

b *Ac licet.*] Suetonius in vita Auguſti, cap. 36. Vt centumuiralem haſtam quam quæſtura functi conſueuerant cogere, decemuiri agere.

c *Et in Algido.*] Fuere item quindecimuiri apud Romanos agris dandis, apud Plinium lib. 7. cap. 43.

d *Deinde exactis.*] Iſocrates ad Callimachum. Et de his quoq. decemuiris loquitur Probus Æmylius in vita Thraſybuli, qui eos prætores vocat. Sed & aliquando Epheſij decemuiros crearunt apud Plutarchum in Lyſandro.

e. *Poſt hos Aſtynomi.*] Cælius Rhodig. lib. 24. cap. 5. qui nullum quoque authorem citat, fuit autem & hoc nomen cuiuſpiam memorati Pauſaniæ lib. 10. Adde & alios fuiſſe Athenis decemuiros, qui pecunias in arce Palladis poſitas ſeruabant, quas ſacras & publicas appellabãt authore Suida. Et alij item qui rei bellicæ præerant, vt ſatis conſtat ex eo quod ſcribit Plutarchus in Apophthegm. Philippi Macedonis qui dictabat Athenienſes beatos, vt qui ſingulis quibuſque annis decem inuenirent, quos Imperatores eligerent. Nam ſe vnum duntaxat Imperatorem per multos annos inueniſſe Parmenionem. Conſule autem Græcum, vt ſcias quomodo hos appellet.

f. *Mox nouemuirorum.*] Laërtius in Solone, Plutarchus in Pelopide, Pollux lib. 8. ἀρχόντων Ἀθήνησιν ὀνόματα, in princ. Et de his puto intelligit Heraclides in Politicis loquens de nouem Athenienſium Principibus legiſlatoribus, qui cùm cooptati ſunt, iurant ſe iuſtè facturos: neque munera accepturos, aut etiam ſtatuam erecturos. Pollux autem lib. 8. quo loco de nominibus Athenienſis magiſtratus tractat, non æream, ſed auream ſtatuam dicit.

g *Qui ſortitò.*] Plutarchus in lib. de Fortuna Alexandri.

h *Primus Archon.*] Trebellius Pollio in vita Galienorum.

i *A quo Athenienſes.*] Vt videre licet ex Diodoro Siculo lib. 11. & cæteris ſequentibus in infinitis locis.

k *Et Lacedæmonij.*] Imo verò Ephoris, teſte Xenophonte lib. 2. rerum Græcanicarum, cum dicit ſequenti anno in quem incidit Olympias, qua vicit in ſtadio Circinus Theſſalus Eucho Spartæ Ephoro, præſidente Athenis Pythodoro, &c. Et paulò poſt, Exeunte vere quo debellatum eſt anno 28. menſéque ſexto quo tempore Ephori numerantur, &c. Sed Alexander hic eos tribunos vocat, quoniam Ephori apud Lacedæmonios eum propemodum locum tenebant, quem Tribuni apud Romanos, vt etiam ſcribit Valerius Max. lib. 4. c. 1. vbi de Theopompo Rege Spartanorum loquitur, & nos quoque alibi dicemus.

l *Hadrianus Cæſar.*] Spartianus & Dion vterque in vita illius.

m *Galenus.*] Galienus legendum eſt ex Trebellio Pollione, qui id de illo dicit in vita ipſius.

n Βασιλεύς.] De hoc Pollux lib. 1. c. 10. περὶ ὑπάρχων, & lib. 8. ὅσα ὁ βασιλεὺς ποιεῖ.

o Πολέμαρχος.] Nam ea voce ſignificatur belli Dux vel Princeps, & huius quoque meminit Pollux illo eod. lib. 1. vbi ſuprà, atque etiam illo lib. 8. ὅσα ποιεῖ ὁ πολέμαρχος. Et ante illum Herodotus lib 6. vbi dicit hunc fuiſſe magiſtratum Athenis, qui per ſuffragia electus in danda faba, hoc eſt in declaranda ſententia vndecimus eſt. Nam in dicenda ſententia parem ducibus eum faciebant.

p Θεσμοθέται.] Hi ſex fuere ex Polluce d. lib. 8. Sed vt id addas, fuere quoque Athenis vndecim viri quibus ad ſupplicium damnati tradebantur, ex Plutarcho in Phocione, quibuſque eorum qui in vinculis tenebantur.

q *Ætolis.*] Polybius lib. 4. Fuit & id nomen Lacedæmonio cuipiam apud Pauſaniam lib. 3.

Quoties

Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magiſtratus, pluribus legibus à Romanis obuiam itum ſit.

Caput XVII.

POST [a] vrbem conditam longo tempore, nullam de ambitu legem fuiſſe latam, multorum literis proditum eſt: ſcilicet quia in dandis magiſtratibus, & conferendis honoribus, priſci Romani non largitione & ambitu, ſed vera virtute nitebantur: propterque res egregie geſtas domi militiæque, meritos ciues prætura, ædilitate & conſulatu, ampliſſimiſque honoribus honeſtabant. [b] Prima lex contra ambitus illorum qui magiſtratus appeterent, per tribunos plebis lata fuit, quo tẽpore poſt decemuiros tribuni militum conſulari poteſtate reip. præfuere, qua ne cui album in veſtimentum petitionis cauſa quenquam adire liceret, cauebatur. [c] C. deinde Petilius tribunus plebis legem tulit ad populum, qua largitiones illorum qui honores pecunia mercarentur, graui damno & pœna mulctauit: fuitque ſeueriſſima diſciplina & ſub graui cenſura lex ſeruata, qua ambitioni & cupiditati obuiam ſæpe itum eſt: ita vt inter exempla relatum ſit, Q. [d] Coponium, quod vini amphoram ei cuius ſuffragio magiſtratum petebat, dono dederat, ambitus condemnatum pœnas luiſſe. [e] Cincius deinde legem tulit muneralem, qua grauiſſimis pœnis affecit eos, qui à quouis candidato munus ſuffragij cauſa donúmve acciperent. [f] Inde cautum, vt in petendis honoribus candidati ſine toga ad comitia deſcenderent: ne pecuniis in ſinu reconditis tribuum ſuffragia mercarentur. Sed quum quotidie hoc malum ſerpere videretur magis, & ambitus petentium coerceri oporteret, Paulus Æmylius conſul legem tulit ad populum, qua, ne cui ſuffragij cauſa munus dare liceret, multiplici pœna interdixit. [g] Poſtea lege Calphurnia his qui mercede corrupti, aut munere deliniti, candidatis obuiã iſſent, quique precio illos ſectarentur, aut ſi prandium ad captandos animos, aut quid muneris exhibitum foret, præter pœnas legibus conſtitutas, etiam pecuniaria mulcta dicta fuit. Id [h] quod Fabia lege cauebatur, qua præfinitur numerus ſectatorum proſequentium in comitiis candidatos, pœna adiecta ſi quis plures aduocaret: quam legem [i] Marius etiam in ſuo tribunatu contra illos qui tribuum ſuffragia ambirent, ſeueriſſime tulit. In tantumque ambitus honorum inhibitus fuit, vt [k] Licinia lex & [l] Ebutia, non modo illi qui de nouo creando magiſtratu ad populum ferret, ſed nec ipſius collegæ & affini curationem poteſtatémve demandari, graui documento ſanciuerunt. [m] Demum Marius in conſulatu denuò ita ambitum oſum habuit, vt aduerſus Cottam collegam, & Metellum tribunum pleb. legem promulgarit, ne quis largitione aut donis magiſtratum honoreſve aſſequeretur. [n] Mox Pompeius Magnus quum vnicus eſſet conſul, aliam pertulit, qua pertinax illorum cupido, qui magiſtratus appeterent, graui cenſura mulctauit. Manſitque diu Romæ hæc vitæ integritas & obſeruantia diſciplinæ, vt procul ambitione officium & virtus pluris quàm cenſus æſtimaretur: adeò vt poſt longa tempora [o] Catonem ambitus diem dixiſſe illis qui largitiones fecerant, pro miraculo fuerit: qui vt obuiam effrenatis cupiditatibus iret, ſe quibuſcunque qui honores mercarentur, pecuniáque aut pollicitationibus ambirent, diem ad populum dicturum iureiurando firmauit. [p] Poſtea vſque adeò mores degenerarunt, itaque ambitio hominum mentes peruaſit, vt ſine diſcrimine, nullo pudore aut modeſtia in aſſequendis honoribus propalam [q] largitiones fierent: neque præturas, conſulatus,

Prima Romana lex contra ambitũ. *C. Petilij lex.* *Cincij lex muneralis.* *Alia lex.* *Paul. Æmylij lex.* *Lex Calphurnia.* *Lex Fabia.* *Lex Marij.* *Lex Licinia & Ebutia.* *Marij lex alia.* *Pomp. Magni lex.* *Morum degeneratio.*

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

a *POſt vrbem.*] Quòd ex eo probatur, quod de prima lege ambitus in ſeq. ſcribitur. Et de huiuſmodi legibus Tullius in Oratione pro Murena, & in Oratione in Vatinium, Plinius Iunior epiſt. lib. 6. epiſt. 19.

b *Prima lex.*] Hæc vſque ad clauſulam, C. deinde, ſunt Liuij 1. Dec. lib. 4.

c *C. deinde Petilius.*] Idem Liuius 1. Dec. lib. 7.

d *Q. Coponium.*] Plinius lib. 35. c. 12.

e *Cincius deinde.*] Cicero libro 2. de Oratore, & in libro de Senectute, Liuius 3. Decad. libro 4. Tacitus libro 11. Feſtus Pompeius libro 11. vbi de Munerali lege loquitur, & latè diximus in noſtris Commentariis Nobilitatis, cap. 19. nu. 19.

f *Inde cautum.*] Plutarchus in vita Coriolani, & proble. cap. 48. vbi hanc eandem & aliam item eius rei rationem reddit.

g *Poſtea lege Calphurnia.*] Aſconius Pedianus in Oratione, in toga candida contra C. Antonium & Catilinam competitores, & in Oratione pro C. Cornelio maieſtatis reo.

h *Id quod.*] Cuius meminit Cicero de petitione Conſulatus ad Q. fratrem, & in Oratione pro Murena.

i *Quam legem Marius.*] Vide infra in verbo, Demum Marius.

k *Vt Licinia lex.*] De qua Cicero in Oratione pro Cn. Plancio, & lib. 8. epiſt. fam. epiſt. illius lib. 2. & in 2. Oratione de lege Agraria.

l *Et Ebutia.*] Cicero in Oratione poſteriore de lege Agraria. Fueruntque aliæ leges de ambitu. Nam Tacitus ſcribit Candidatorum ambitus Iulias leges peperiſſe, & etiam apud Iuriſconſultos titulo ad leg. Iulia. de ambit. Tráditque Florus epitome Liuij libro 47. legem de ambitu latam fuiſſe, & legem ambitus memorat Plinius libro epiſt. 6. epiſt. 5.

m *Demum Marius.*] Hic, ni fallor, falſus eſt Alexander, neque enim legitur Marium in Conſulatu legem de ambitu promulgaſſe, ſed ſolum in Tribunatu reſiſtentibus ipſo Cotta Conſule & Metello, teſte Plutarcho in vita ipſius Marij, non longe poſt princip. Neque vſquam legitur Cottam fuiſſe Marij collegam in conſulatu, ſed tantum L. Cecilij Metelli.

n *Mox Pompeius Magnus.*] Cæſar li. 3. belli Ciuil. poſt princip. & Aſconius Pedianus in Orat. 2. de lege Agraria. Appianus item lib. 2. bello. Ciu.

o *Catonem.*] Scilicet Vticenſem ex Plutarcho in vita illius, vbi & ipſe dicit eundem Catonem Murenam inter cæteros ambitus accuſaſſe.

p *Poſtea.*] Vide Plutarchum vbi ſuprà.

q *Largitiones.*] Plutarchus in Cæſare. Nam qui honores, inquit, petebant omni abiecta prorſus verecundia epulum publice largitionesque diſtribuebant in populum.

aut poteſtates mercari turpe ducerent: palamq́ue candidati quum ad comitia deſcenderent, [r] diuiſores haberent, & [s] magiſtros curiarum, proq́ue aſſequendis honoribus [t] nummos in tribus pronunciare, & [u] pecunias deponere, ac per [x] ſequeſtrem ſpargere in turbas non formidarent. Et ne quid turpitudinis deeſſet, manus & operas clientum & comitum audaciſſimorum ad vim & ſeditionem paratas haberent, ita vt ſeditioſiſſimo cuique temeritatiq́ue & audaciæ præcipuus locus foret. quum populus mercede corruptus, atque alij potentia amicorum fulti, per cædes & dimicationem, perque omnem licentiam & audaciam, faſces, imperia, ſacerdotia & triumphos darent: & non iuſto ſuffragio, ſed armis lapidibuſq́ue pro largitore certarent. [y] Tantaq́ue exarſit ambitio, vt ex hac turbulenta confuſione, octo fere menſibus vrbem inter populares procellas patrum, & plebis certamina, dum ſeditionibus vacant, ſine lege, ſine imperio, ſine honoribus, diu caruiſſe magiſtratibus legamus: quæ quidem res non mediocri damno dedecoriq́ue fuit. qui morbus Athenas quoque peruaſit: nam quum antea incorrupti mores fuiſſent, [z] primus Anytus Anchemeonis filius, largitionibus immodicis pecunias erogaſſe, & ſuffragia mercatus fuiſſe dicitur perniciali exemplo magnæ turpitudinis & dedecoris inde ſubſequuti. [a] Deinde Lycurgus ambitioſæ largitionis maius teſtimonium fecit: nam donato ſingulis magiſtratibus talento, rex Spartæ creatus fuit: [b] donec M. Tullius, & mox diuus [c] Iulius, deinde [d] Auguſtus, nequa occaſio fraudi pateret, inter cæteras quas tulerunt leges, ſeuera correctione ambitus illorum qui largitionibus ſuffragia captabant, inhibuere. Et deinde à [e] Lurcone tribuno pleb. vt qui nummos in tribus pronunciaſſet & dediſſet, quoad viueret, annua ſeſtertia pœnæ nomine ſingulis tribubus pendere cogeretur, ſalutari edicto cautum fuit. Sed quum effrenatæ cupiditati nondum obuiam irent, corruptioneſq́ue ſuffragiorum nihilo minus immodicæ fierent, [f] Senatuſconſulto prouiſum eſt, vt candidati ante inita ſuffragia nec conuiuentur, nec munera mittant, neque pecunias deponant. Quibus edictis, legibus & ſenatuſconſultis, vix tandem ambitus illorum qui honores peterent, poſtquam diu peruagati ſunt, compreſſere.

Vrbs ſine magiſtratibus ob ſeditiones.

Athenienſes.

Senatuſconſultum in candidatos.

ANNOTATIONES.

r *Diuiſores.*] Hi dicuntur pecuniarum redemptores, quæ tributim diuidebantur à candidatis ad corrumpenda ſuffragia, Ciceroni lib. 2. de Oratore: vbi loquitur de Mummio diuiſore in campo Martio, & ad Atticum lib. 1. epiſt. 12. & in Oratione pro Cn. Plancio, quo loco paulò poſt citabimus, & in 2. in Verrem actione, non vno in loco, Suetonius item in Auguſto, cap. 3. Vide autem Beroaldum in ſuis Annotationibus.

s *Et magiſtros.*] Ita enim hos appellat Plautus in Aulularia,

Nam noſter noſtræ qui eſt magiſter curiæ,
Diuidere ſe ait argentum in viros.

Quem locum in id expendit Aſconius in 2. in Verrē actio.

t *Nummos.*] Cicero in d. epiſtol. 1. ad Atticum, poſtquam de diuiſoribus locutus eſt, hæc paulò poſt ſubdit, Noui eſt in lege hoc, vt qui nummos in tribus pronunciauerit, ſi non dederit, impune ſit: ſin dederit, vt quoad viuat ſingulis tribubus ſeſtertia 435. debeat. vide infrà in verbo, Et per ſequeſtrem ſpargere.

u *Et pecunias.*] Cicero in 2. actio. contra Verrem, Qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut ſequeſtres, aut interpretes corrumpendi iudicij ſolent eſſe.

x *Et per ſequeſtrem.*] Cicero in Oratione pro Cn. Plancio. Quam tibi commodum eſt vnam tribum delige: tu doce id quod debes, per quem ſequeſtrem, quo diuiſore corrupta ſit. Et rurſum ibi, loquens de lege ambitus, Decuriatio tribuum, deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta, ſeueritatem ſenatus, & bonorum omnium vim ac dolorem excitauerunt. Hæc doce, hæc profer, huc incumbe Lateranenſis, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pronunciaſſe, diuiſiſſe.

y *Tantaq́.*] Appianus lib. 2. ſcribit tantum Romæ ambitum exarſiſſe, vt inſanientibus candidatis, ferróque & igni inter ſe depugnantibus, populo verò corrupto, ac in diuerſa ſtudia ſciſſo, comitia haberi non potuerint, atque ipſa vrbs octo menſibus magiſtratu caruerit.

z *Primus Anytus.*] Plutarchus in Coriolano.

a *Deinde Lycurgus.*] Non ille quidem legiſlator, ſed alius multo poſterior, de quo hæc eadem ſcribit Polybius lib. 4.

b *Donec M. Tullius.*] Ipſe Tullius epiſt ad Q. Fratrem 18. Et in Oratione in Vatinium. In Oratione pro Murena ſtatim poſt princip. in Oratione item pro Seſtio.

c *Et mox diuus Iulius.*] Suetonius in vita illius.

d *Deinde Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, cap. 34. & 40.

e *Deinde &c.*] Cicero in d. epiſt. 12. lib. 1. ad Atticum, cuius verba ſuprà adduximus.

f *Senatuſconſulto.*] Plinius Iunior li. epiſto. 6. epiſt. 19. ad Nepoté. Tu hic denique vide Ciceroné in Oratione pro Murena, & Modeſtinū Iuriſconſultū in L. 1. ff. ad le. Iu. de ambi.

Idus cuiuſque menſis apud veteres Romanos maximè feſtas & feriatas fuiſſe, & quid apud exteros.

Capvt XVIII.

Idus ſolemnes.

INter feſtos celebratoſq́ue dies, quos in honore deorum vetus religio ſanxit, [a] Idus præcipue ſolemnes ſemper fuiſſe accepimus. nam preterquam quòd omnes Idus [b] Ioui feriatas, & à flamine diali bouem [c] immolari ſingulis Idibus perſpectum ſit: tamē præcipuæ quædam erant feriæ idibus dicatæ, quas veteres coli obſeruariq́ue iuſſerunt, vt illas prætermittere & inſolemnes relinquere, ducerent nefas. namque idibus [d] Ianuariis tibicines feſtum diem agere, multa licentia, & laſ-

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a IDus præcipue.] Plutarchus proble. capit. 23. authoritate Iubæ ſcribit Idus diem religioſum veteribus putatum fuiſſe.

b *Idus Ioui feriatas.*] Macrobius lib. 1. Satur. c. 15. vnde illud Ouidij lib. 1. Faſt.

Vendicat Auſonias Iunonis cura calendas,
Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

c *Bouem.*] Ouem dicit Macrobius vbi ſuprà. Cui conuenit illud Ouidij loquentis de agna grandiore.

d *Namque.*] Hæc vſque ad clauſulam, Qua die, ſunt Liuij 1. Decad.

cinia, muliebríque habitu per vrbem vadere ſolebant. Cauſa vero traditur, quòd quum honoribus ampliſſimis eſſent honeſtati, his poſtea exuti, vno agmine Tibur conceſſere: quibus reuocandis Libertus operam dedit, qui apparatis epulis, quaſi rem diuinam facturus, illos muliebri ornatu, ita vt compti paratíque erant, vino & epulis madidos carpento Romam reportauit: manſitque ad poſteros feſta dies annua, vt eo habitu triduo vagantes per vrbem pérque forum cum cantu & tibia incederent.[e] Qua die, ob Auguſti victoriam, quodque Auguſti cognomen Octauio delatum fuit, in templo Iouis opt. max. veruex a flamine immolabatur. Idibus[f] Februarii in Tiberis inſula, vbi Fauni ædes erat, Romani rem diuinam & ſacrum annuum fecerunt.[g] Idus vero Martias ad Annam Perennã, quò commode annare & perannare liceret, feſtas genialeſque obſeruarunt, largioribus poculis indulgentes. Ea enim nympha[h] ſoror Didonis credita, in Aricino ſeu Laurente ſedem habuiſſe fertur, quam à perpetuitate Perennam nuncuparunt:[i] quæ Idus infauſtæ & ominoſæ poſtea fuere: placuitque illas parricidium vocari, quod illis diuus Cæſar coniuratorum manibus cæſus occubuit. Idibus[k] Aprilis victori Ioui Q. Fabius ædem, quam bello Sabino vouerat, cum quibus cruento Marte & inteſtinis ſæpe cladibus dimicatum fuerat, dedicauit: eaque dies feſta in poſterum haberi cœpta.[l] Hæc enim ædes in palatio fuit magno ſumptu & mole conſtructa.[m] Maiis verò Idibus mercatorum feſtus agebatur dies, quòd ea Mercurio, qui mercimoniis præeſt, natalis foret:[n] quodque Appio Claudio & P. Seruilio conſulibus ædes illi dicata fuerat,[o] qui menſis mercimoniis ſacer in poſterum ſemper habitus. Quippe eo menſe mercatores Maiæ[p] Mercurióque ſacrum facere, & ſuem prægnantem immolare, ſeque & merces ex Mercurii fonte ad Capenam luſtrare aſſuerant, ita magnos & vberes quæſtus facere opinati.[q] Hanc ædem ad Circum maximum conſtructam dicunt fuiſſe, præcipuo opere, & magno impendio:[r] quo etiam die ſirpeas effigies de ponte Sublicio Veſtales in Tiberim deiicere produntur, cum prius homines conſueſſent. Idibus[s] Iuniis alter tibicinum dies anniuerſarius agebatur feſtus: qua die tibicines qui ſacris præcinunt, per vrbem vadere feriatos, & ad ædem Mineruæ conuenire ſolemne fuit.

Feriæ Idibus dicatæ. Idibus Ianuarii.

Idibus Februarii.

Idibus Martii.

Idibus Aprilis.

Idibus Maii.

De hoc lib. 1. cap. 22.

Idibus Iuniis.

ANNOTATIONES.

1. Decad. lib. 9. & Valerii Max. lib. 2. c. 1. & Plutarchi in probl. cap. 55.

e *Qua die.*] Ouidius lib. 1. Faſt.

Idibus in magni caſtris Iouis æde ſacerdos,
Semimaris flammis viſcera libat ouis.
Redditaq́; eſt omnis populo prouincia noſtro,
Et tuus Auguſto nomine dictus auus.

Auus enim Germanici, cui Ouidius illud opus dedicauit, fuit Auguſtus Tiberii adoptione pater, qui Tiberius pater Germanici etiam adoptione fuit.

f *Idibus Februarii.*] Ouidius de his loquens lib. 2. Faſtor.

Idibus agreſtis fumant altaria Fauni,
Hic vbi diſcretas inſula rumpit aquas.

g *Idus verò Martias.*] De his Ouidius libro 3. Faſtorum,

Idibus eſt Annæ feſtum geniale Perennæ,
Non procul à ripis aduena Tybri tuis.
Plebs venit, ac virides paſſim diſiecta per herbas
Potat, & accumbit cum pare quiſque ſua.

Macrobius autem Saturnal. lib. 1. cap. 12. hoc menſe Martio ſine vlla mentione Iduum publicè & priuatim ad Annam Perennam ſacrificatum iri, vt annare & perennare commodè liceat. Ex quo tamen loco id deſumptum eſſe videtur.

h *Soror Didonis.*] Non ſatis conſtat quæ ea dea Anna Perenna fuerit, variæ enim erant eius opiniones: ſed vna ex his erat, hanc fuiſſe Annam Didonis ſororem frequentiſſime Virgilio memoratam libro 4. Æneid. Et eam opinionem tangit Ouidius de hac ipſa re loquens d. lib. 3. Faſt. his verſib.

Quæ tamen hæc Dea ſit, quoniam rumoribus errat
Fabula, propoſito nulla tenenda meo.
Arſerat Æneæ Dido miſerabilis igne,
Arſerat extructis in ſua fata rogis.

Et quæ ſequuntur.

i *Quæ Idus infauſtæ.*] Suetonius in Cæſare, ca. 89. eodémque penult. Curiam, inquit, in qua occiſus eſt obſtrui placuit, Idúſque Martias parricidium nominari, ac ne vnquam eo die ſenatus ageretur. Adde autem his Idibus Martiis conſules & prætores magiſtratum inire ſolitos, vti videbimus infra hoc eod. lib. c. 24.

k *Idibus Aprilis.*] Ouidius eod. lib. 3. Faſt.

Occupat Aprilis Idus cognomine victor
Iuppiter, hac illi ſunt data templa die.

Vide item Liuium 1. Dec. lib. 10.

l *Hæc enim.*] Id eſt in Palatino monte ex P. Victore, ſi is eſt in 10. regione vrbis.

m *Maiis verò Idibus.*] Ouidius lib. 5. Faſtorum Mercurium alloquens,

Clare nepos Atlantis ades, quem montibus olim
Edidit Arcadiis Pleïas vna Ioui.

& paulò poſt,

Templa tibi poſuere patres ſpectantia circum
Idibus, ex illo eſt hæc tibi ſacra dies.
Te quicunque ſuas profitentur vendere merces
Thure dato, tribuas vt ſibi lucra rogant.
Eſt aqua——

Et Feſtus Pompeius libro 11. vbi de Maiis Idibus loquitur. Macrobius item lib. 1. Satur. c. 12. vbi de menſe Maio.

n *Quodq́; Appio Claudio.*] Liuius 1. Decad libro ſecundo Cornelius autem Labeo apud Macrobium vbi nuper citauimus dicit, Calendis Maiis hanc ædem dedicatam fuiſſe.

o *Qui menſis mercimoniis.*] Macrobius vbi ſuprà.

p *Maiæ Mercurioq́;.*] Idem ibi. Sed adde has Idus Maias aliquando ſolemnes fuiſſe ineundis magiſtratibus, vt videbitur infrà c. 24.

q *Hanc ædem.*] Scilicet Mercurii, ex loco Ouidii ſuprà citato.

r *Quo etiam &c.*] Ouidius lib. 5. Faſtor.

Tum quoque priſcorum virgo ſimulachra virorum
Mittere roboreo ſcirpea ponte ſolet.

Et nos quoque diximus ſupra eo. lib. cap. 13. vbi & alios authores in id citauimus.

s *Idibus Iuniis.*] Hæc ſunt ipſius Ouidii libro ſexto Faſtorum,

Nulla mora eſt venienti die, quin dicere poſſis,
Idibus inuicto ſunt data templa Ioui.
Et iam quinquatrus iubeor narrare minores,
Nunc ades ò cœptis flaua Minerua meis.
Cur vagus incedit tota tibicen in vrbe,
Quid ſibi perſona, quid toga longa volunt?

Et cætera quæ ſequuntur multis verſibus. Feſtus quoque Pompeius libro 11. Minuſculæ, inquit, quinquatrus appellabantur Idus, quòd is dies feſtus erat tibicinum qui colunt

Miner-

Minuſculæ quinquatrus. ipſaſque minuſculas quinquatrus, quòd diem quintum poſt Idus feriatum haberent, appellarunt: ſicut [t] triatrus, [u] ſexatrus, ſeptimatrus, [x] & decimatrus: quo etiam tempore [y] inuicti Iouis ædes dicata fuit. *Idibus Iulij.* [z] Idus autem Iulias equitum turmæ feſta fronde & olea ornatæ, in campo Martio inſtructæ, tanquam qui congredi acie parant, trabeati celebrant magnis cæremoniis, vt fuit à Fabio inſtitutum. Nam prætoriæ cohortes inſtructæ tanquam in hoſtes tenderent, & eques compoſitus per turmas, in armis ſtabant: in qua pompa Germanici imagine præcedente, equitum turmæ ſequebantur inſtructæ, cum militaribus donis, quibus in teſtimonium virtutis ob fortia facinora donati fuerant: [a] eademque dies, quòd populus Romanus ducens contra Latinos mira felicitate potitus fuerat, Caſtori & Polluci ſacra fuit & celebris: ferturque origo antiquiſſima, quod tunc Caſtoris ædem votam Latino bello, L. Æmilio & Cæſone conſulibus, in foro vbi viſi fuerant, ſenatus dedicauit. [b] Et ex illo traditum, vt ſolenni apparatu pompa à templo matris deûm extra vrbem, ad forum vſque procederet: inde trabeati & olea coronati equites, ab æde Honoris ad capitolium irent. [c] Quem tranſuectionis morem diu intermiſſum Octauius reuocauit, cauitque ne quis in tranſuehendo (quod antea licuerat) ab accuſatore detraheretur. *Athenienſes.* Qui menſis Athenienſibus quoque feſtus erat: quippe [d] Nonis Iulij oſchophoria celebrant: in quibus oleæ ramum, pane fici, cotyla mellis & fructuum primitiis onuſtum, per ingenuos pueros foribus appendunt ciuitatis. *ὠσχοφόρια Nonis Iulij.* [e] Et menſis munychionis vndeuigeſimo die, equeſter ordo pariter Ioui ſolenni more prodibat cum pompa. *μουνυχιών.* [f] Idus vero Auguſti, ſerui & mancipia atque omnis famulatus feſtas obſeruarunt, quòd Seruius Tullius ancilla genitus, in lucem tunc editus fuiſſet: [g] quo tempore vxoribus caput lauare felix fauſtumque putabatur, (ſicut apud Indos quum rex capillos abluit, feſtum celebrant diem) donáque inuicem mittitant, & diuitias oſtentant: *Idibus Auguſti. Indi.* [h] qua die ſerui & ſeruæ æquato iure, & nullo diſcrimine liber an ſeruus eſſet, cum dominis colludere, & feſtos dies Romæ agere ſolebant: qui dies etiam pro natali [i] Magni Alexandri apud pleroſque eſſe cenſebatur, [k] propterea religioſus & ſacer Dianæ habitus. Nam facibus accenſis, in nemus Aricinum, vbi erat Dianæ templum, ab vrbe diſcurrebant. *Membrum virile à matronis honoratum.* [l] Quo etiam menſe res celebrata ſermonibus proditur, vt matronæ virilis membri figuram diuinis percolerent honoribus, quam extra portam Collinam ad ædem Veneris cum pompa ſacrorum deferebant, [m] Ægyptiorum more: mox à caſtiſſima & ſpectatæ pudicitiæ matrona,

ANNOTATIONES.

Mineruam. Cuius Deæ propriè feſtus dies eſt quinquatrus menſe Martio. Aliter minuſculæ quinquatrus appellantur Idus Iuniæ, & vide eundem li. 15 in duobus locis. Quòd autem quinquatrus ſit quinque ab Idibus dierum numerus, ex Varrone eſt lib. 5. ling. Lat. & Gellius lib. 2 cap. 21. Porro Porphyrion enarrans illud Horatij li. epiſt. 2. epiſt. 2. eadémque vlt. non longè ante fin.

At potius puer, & teſtis quinquatribus olim.

Scribit quinquatrus a quinque diebus dici, qui dies ad ferias Mineruæ pertinet, propterea quòd feſtæ ſolennitates eius Deæ per hoc ſpacium celebrantur. Sed & de quinquatro Liuius 3. Dec. lib. 6. in conſulatu M. Marcelli.

t *Sicut triatrus.*] De hoc Feſtus Pompeius dicto libr. 15. in duobus locis.

u *Sexatrus.*] De his duobus, Varro lib. 5. de ling. Lat. & Feſtus Pompeius vbi ſuprà citatus.

x *Et decimatrus.*] Idem Varro eiuſdem operis libro 4. & Pompeius libro 15. vbi etiam id ſcribit dici decenatrum & decimatrum. Et de his omnibus vide ſuprà libro 1. cap. 22.

y *Inuicti Iouis.*] Id iam diximus ex Ouidio ſuprà in verbo, Idibus Iuniis.

z *Idus autem Iulias.*] Hæc ſumpta ſunt partim à Liuio 1. Decad. lib. 9. in fin. partim a Valerio Maximo lib. 2. ca. 1. vbi de ordine equeſtri loquitur, partim item ex Plinio libr. 15. cap. 4. ſed maxima ex parte ex Dionyſio Halicar. lib. 1. non longe à prin.

a *Eademq. dies,*] Id vſque ad clauſulam, Et ex illo, eſt Liuij 1. Deca lib. 2. & Dionyſij Hali. lib. 6.

b *Et ex illo traditũ.*] Vide quos citaui ſuprà in verbo, Quodque Appio. Et præterea Plinium Secundum de viris illuſtribus, cap. 32. vbi id dicit fuiſſe inſtitutum Q. Fabij Rutiliani.

c *Quem tranſuectionis morem.*] Suetonius in Auguſto, cap. 38. Equitum turmas frequenter recognouit poſt longam intercapedinem reducto more tranſuectionis, ſed neque detrahi quemquam in tranſuehendo ab accuſatore paſſus eſt. Euiſque rei eſt aliquod veſtigium in l. 2. ff. de in ius voca. vbi ſcribitur, In ius vocare non oportere eum qui equo publico in cauſa publica tranſuehetur: vbi Budæus id ſcienter, vt cætera alia, expendit.

d *Nonis Iulij.*] Suidas dicit ὠσχοφόρια feſtum ramorum quæ ὦσχα vocantur, Latine ſic dictum, & ὠσχοφόρους duos iuuenes ingenuos & diuites, qui ſcilicet Mineruæ ſacris eos ramos ferebant, tanquam ramigeros. Et de his quoque multa Plutarchus in Theſeo, vbi & inter cætera ſcribit Nonis Iulij Theſeum Apollini perſoluiſſe. Et interpres Nicandri, & Etymol.

e *Et menſis.*] Neſcio quare hunc menſem hoc loco interpoſuerit, ſed quis nam is fuerit, dices infrà eod. lib. cap. 24. Id autem quòd hic dictum eſt, vnde acceperit Alexander, vide Gyraldum de annis & menſibus.

f *Idus vero Auguſti.*] Plutarchus probl. cap. 110. & Feſtus Pompeius lib. 17. vbi de ſeruorum die feſto loquitur.

g *Quo tempore.*] Plutarchus vbi ſuprà.

h *Qua die ſerui.*] Ad Romanos redit, ſed hoc vide ſuprà, lib. 2. c. 22.

i *Magni Alexandri.*] Plutarchus in vita illius poſt princip. ſcribit eum natum fuiſſe circa Idus Auguſti.

k *Propterea religioſus*] Propertius lib. 2.

Cum videt accenſis deuotam currere tedis
In nemus, & Triuiæ lumina ferre Deæ.

& Ouidius lib. 3. Faſt.

Sæpe potens voti frontem redimita coronis,
Fœmina lucentes portat ab vrbe faces.

Et Statius lib. ſyluar.

Iamq; dies aderat, profugis cum regibus altum
Fumat Aricinum Triuiæ nemus, & face multa
Conſcius Hyppolytæ ſplendet nemus.

l *Quo etiam menſe.*] Vide Chriſtophorum Landinum in Georgi. Virgilij fol. 47. pag. 2. & quos ibi allegat, & Diuum Auguſtinum de Ciuitate Dei lib. 7. cap. 21. & ibi interpretem: Gyraldum item de Diis Gentium pagin. 404. vbi de Phallo Priapo. & Arnobiũ, & Tertullianum, & Lucanum, & Lactantium.

m *Ægyptiorum more.*] Nam de his Herodotus lib. 2. Diem, inquit, feſtum Baccho Ægyptij agunt ſine porcis, fere per omnia Græco feſto ſimilem. Sed loco phallorum, id eſt,

ficulneo

præter matronale decus, in ſinu Veneris locaretur. [n] Idus quoque Octobres feſtas fuiſſe tradunt, quo tempore in Martio campo equum qui October diceretur, immolari ſeruatum eſt: cuius caput, vt ex eo ſanguis manaret, protinus in regiam deferre, mox cauda deſecta, illius cruore aram ſpargere, & in Reginorum locum deportare, illudque panibus redimere aſſuerant: de quo inter Suburranos & Sacrauienſes magnis contentionibus non ſine diſcrimine certabatur. [o] ab Athenienſibus verò ſeruatum eſt, vt menſe Octobri, magnorum myſteriorum decimoquarto calend. Nouembris ſolennis agatur dies, & Liber pater in Eleuſinam ex vrbe tranſmittatur. Nouembri verò parua, Iunio autem rurſus magna celebrentur myſteria, quæ Cereri ſacra erant: parua Proſerpinæ: in quibus maximè cognitum eſt, vt quam quis induit veſtem initiatus, eam ne amplius exueret, donec lacera & pertrita foret. In aliis multorum traditur mos, vt veſtem in qua quiſpiam initiatur, templis & numinibus dicarent. Quæ quidem myſteria quum alieno tempore intueri nefas eſſet, Demetrius rex, vt illorum particeps fieret non ſuo tempore, Ianuarium & Iunium menſes Nouembrem appellauit: [p] Idus verò Decembres ſolennes fuiſſe nonnulli tradunt, quòd in curſu equorum victorem dexterioris bigæ ſacrum Marti immolarent. [q] Nonis Faunalia & Fauni feſta peruigili anniuerſario colebantur Romæ. Athenis verò decima & octaua ipſius menſis die Aſculapij erant ſacra & feſta. [r] Quod autem dictum eſt Idus Ioui, calendas Iunoni ſacras eſſe, ſcire licet [s] certis authoribus traditum eſſe, Epicureos ſingulis menſibus ſtatos dies habere feriatos, quas Icadas nominant, hoc eſt vigeſimam cuiuſque menſis lunam, quod ea natus Epicurus foret, quem tam ſanctè habuere, vt illius imaginem non modo annullis, ſed poculis ferrent inſculptam. [t] Et ab Athenienſibus octauam cuiuſque menſis Neptuno feſtam coli & feriari: à [u] Græcis vero, ſingulis Calendis deos venerari: ſequentem poſt Calendas diem, ſemi deis & heroibus tribuere: qui etiam ſtatos dies menſium certis numinibus conſecratunt. [x] Siquidem neomenia quæ apud nos Calendæ ſunt, & ſeptima menſis Phœbo, quarta Mercurio, octaua Theſeo dicatæ fuere. [y] Apud Lacedæmonios autem ſingulis Calendis totius anni, vini quartarius, & farinæ medimnus, ac ſingula pecora regibus velut miniſtris ſacrorum, Apollini mox immolanda, dabantur.

Idibus Octobris.
Magnorum & paruorũ myſteriorũ ſolennis dies apud Athenienſes Calend. Nouẽbris.
Idibus decemb. Nonis.
Aeſculapij ſacra.
Eiuſdem Epicureorũ.
Athe. Neptuno Græci.
Lacedæmonij.

ANNOTATIONES.

ficulneorum veretrorum à collo pendentium ſunt ab eis excogitatæ ſtatuæ cubitales, è neruis compactæ, quas fœminæ per pagos, mentula, quæ propemodum inſtar reliqui corporis in ventre, & tibia præeunte, quam fœminæ Bacchum canentes ſequũtur. Cur autem mentulam habeat iuſto maiorem ſtatura, & vnum corporis membrum agitet, redditur ab eis ratio, quam & confeſtim ſubdit. Sed & Diodorus Siculus.

n *Idus quoque Octobres.*]Hæc vſque ad clauſulam, Ab Athenienſibus, ſunt Feſti Pompeij lib. 13. quo loco de Octobri equo loquitur, qui & ipſe lib. 14. non longè à princip. nonnihil de hac re dicit.

o *Ab Athenienſibus.*]Et hæc vſque ad clauſulam, Idus verò Decembres, ſunt Plutarchi in Demetrio.

p *Idus verò Decembres.*]Plutarchus proble. cap. 97.

q *Nonis Faunalia.*]Horatius lib. Car. 3. Ode 13. ad Faunum,

Ludit herboſo pecus omne campo,
Cùm tibi nonæ redeunt Decembres.

Nam vt ibi Acron & Porphyrion interpretes dicunt, nonis Decembribus Faunalia, id eſt, Fauni feſta celebrabantur.

r *Quod autem*]Suprà in verbo, Idus Ioui feriatas.

s *Certis authoribus.*]Scilicet Plinio lib. 35. c. 2.

t *Et ab Athenienſibus.*] Gyraldus ſyntag. 17. qui & nullum authorem citat.

u *A Græcis verò.*]Vt patet ex ſequentibus.

x *Siquidem neomenia.*]Gyraldus lib. 7. cap. 23.

y *Apud Lacedæmonios.*] Vide Plutarchum in Lycurgo.

Defenſio Vlpiani definientis inſtratum quid eſſet, & quid differt pulſare à verberare, contra grammaticum illum falsò accuſantem.

CAPVT XIX.

HESTERNO [a] die familiaris meus in dicendo promptus & audaculus, arguebat Vlpianum iureconſultum, ex authoritate doctoris grammatici, cuius libelli vulgo innotuere, quòd male definiſſet inſtratum quid eſſet, quum omne veſtimentum eſſe diceret quod iniicitur, quod Vlpianus ex authoritate Labeonis affirmat. Non enim veſtimentum eſſe inſtratum dixit ille, neque ſtragulam veſtem pro hominis veſtimento, ſed pro lecti operimento tantum apud authores inueniri: & pleraque in hãc ſententiam adduxerat. Cuius dicta quum percupide legeremus, mirum in modum authoris incuriam admirati fuimus, qui licet abũde multa diſſeruiſſet non ineptè, in nonnullis tamen perlicenter profatus eſt, quippe quum ſtragulam non modo pro lecti operimento accipi, ſed pro hominis veſtimento apud authores ſæpe legi inſpiciamus, Vlpianúmque ſignate & vere loquutum, qui inſtratum, omne veſtimentum quod iniicitur, definiuit. Tranquillus in Nerone. Funeratus eſt, inquit, Nero impenſa CC. millium ſtragulis albis auro intextis, quibus vſus Calendis Ianuariis fuerat. Pompeius Feſtus grammaticorum longe eruditiſſimus, qui verborum proprietates viréſque admodũ penſitauit, Veſtis, inquit, generaliter dicitur, vt ſtragula, vt pallium, tunica, vel penula. T. Liuius tertio de

De verb. ſig. inſtratum. ff. Vallam notat Elegant. lib. 6. cap. 46.
Inſtratum.

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

a HEſterno die.]Hoc caput vnum eſt ex iis, quibus Alexander Laurentium Vallam vellicat ex libro Elegant. 6. cap. 46. corripientem Vlpianum noſtrum in l. inſtratum. ff. de verborũ ſignificatione. & in l. lex Cornelia. §.

In eundem Valem proximo capite. Vide Alciati lib. 4. de ver. ſig.

Macedonico bello: Et quũ tibi viro liceat purpura in veſte vti ſtragula. [b] Paulus quoque Iureconſultus ex pellibus veſtes confici dicit, cum & tunicam, & ſtragulam pelliceam nonnulli habeant. Ex quibus, ſtragulam veſtem hominis deſignare, indubitata exempla ſunt. Rurſus eundem Vlpianum taxauit, quod ex authoritate Officij Iureconſulti cenſuit, pulſare & verberare eò differre, quia verberat quis cum dolore, pulſat vero ſine dolore: propterea Vlpiani definitionem inuidioſe criminatur, tanquã poſſit aliquis cum dolore pulſari, & ſine dolore verberari, additque verberare eſſe verbere cædere, quod eſt inſtrumentum longum & exile, qualis eſt virga, & pleraque eò pertinentia. Sed cum illius authoris venia dixerim, Vlpiani mens aliò ſpectat: quippe ſi mentem ipſius penſitamus, proculdubio intelligemus illũ verberare dici proprie, qui animale corpus verbere affligit: ipſumque ſignate & appoſitè loqui, qui hominem vel pecus verberatum dixit, non pulſatum. Quum vero ad rem ſenſu carentem ictus inferuntur, tunc pulſare dicimur, non verberare, vt pulſo oſtium, ianam, aut veſtem: verbero hominem vel pecus. Neque illi aſſentior, qui dixit, verberare eſſe verbere cædere, hoc eſt, fuſte longo affligere: nam & pugnis & lapide verberatum quempiam latinè dicimus, ſicut fuſte vel baculo: idque Terentij teſtimonio vel maximè apparere. Leno enim in Adelphis quum ſe verberatum dixiſſet, mox deſignauit quo verbere eſſet afflictus. Vſque adeo, inquit, mihi pugnis os fregit. [c] Aul. Gellius noctium Atticarum, Pro delectamento, inquit, habuit manu ſua verberare. Tametſi verberari rem anima & ſenſu carentem, apud authores plerunque vſurpatum legamus. [d] Plinius decimoquarto hiſtoriæ naturalis: Campaniæ vina, inquit, expoſita in cadis ſub diuo verberari Sole, Luna, imbre ac ventis, aptiſſimum. [e] & alibi, Carthago in Affrica exercetur halitu maris, & verberatur imbri. Et pulſari rem animatam, & ſenſu participem quandoque comperimus. [f] Suetonius in Galba: Vt inter conuentum matronarum correcta iurgio, inquit, & manu pulſata ſit. Quod non proprie & ſignatè, ſed quaſi per metaphoram accerſitum crediderim. Si tamen certis verbis & vera finitione ſignatis eloqui volumus, [g] pulſatum illud verè dici, quod ſenſu carens crebro ictu percutitur, ſiue oſtium, aut pallium, ſiue quid aliud dixeris: verberatum verò hominem, aut animal quod verbere afficitur, dici conuenire, prout Vlpianus præclarè cenſuit, apud authores probatiſſimos certum atque confeſſum eſt.

Verbero. Pulſo.

ANNOTATIONES.

inter pulſationem. ff. de iniuriis.

b *Paulus quoque.*] In l. cùm & tunicam. ff. de auro & argento leg. Adde autẽ quòd Aſconius Pedianus in 3. in Verrem actio. ad fi. ſcribit ſtragulam veſtem pictam eſſe.

c *Aulus Gellius.*] Lib. ſcilicet 10. cap. 6. Sed his exemplis adde Propertium lib. 2. eleg. 10.

Necnon exanimem amplectens Briſeis Achillem,
Candida veſana verberat ora manu.

d *Plinius lib. 14. hiſtoriæ naturalis.*] Scilicet c. 21. in fi.

e *Et alibi.*] Scilicet lib. 6. cap. 14. Sed his teſtimoniis adde Virgilium 5. Æneid.

—Et verberat ictibus auras.

Et lib. 2. de aquila loquens,

—Simul æthera verberat alis.

Et Horatium lib. 3. Car. Ode 1.

Non verberatæ grandine vineæ.

f *Suetonius in Galba.*] Scilicet cap. 5. cui adde Ciceronem in Verrem act. 5. Videris pendere alios ex arbore, pulſari autem alios & verberari, & in 7. Sex lictores circunſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos verberandoſque homines exercitatiſſimi. Et Senecam Declam. libro 9. decla. 4. Qui patrem pulſauerit, manus ei præcidatur. Nec denique omittendum, id verbum pulſandi etiam ad ius & iudicium referri: vt videre licet ex l. 2. §. ei quoque. ff. de iudic. & l. de ætate. §. qui interrogatus. ff. de inter. actio. & l. quæro. §. inter. ff. locati.

g *Pulſatum id verè dici.*] Nam & pulſare fores dicitur Plauto in Amphitryone, & in Pœnulo, & Ouidio li. 5. Metá. Et villam Plauto in Rudente. & poſtes ipſi Ouidio lib. 2. Meta. & muros lib. 3. de Ponto eleg. 1 Limina Statio, ſyl. lib. 1. ſyl. 2. Et alia id genus ſimilia vbique reperies. Sed illud nolui prætermittere, vt res inanimata & ſenſu carens dicitur pulſari, ita etiam pulſare. Sic enim ventum & imbrem Virgilio lib. 4. Æneid. Ligones Ouidio lib. 3. Amorum eleg. 9.

Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit, ne vapularet: & quæ iura competant dominis in ſeruos, & patronis in libertos. Item in exilium mittendi ratio apud diuerſos.

CAPVT XX.

Seruilij lex. Lex Catonis pro tergo ciuium.

SERVILIVS [a] conſul traditur primus, qui legem tulit ne quis ciuem Romanum vinctum clauſumq́ue teneret, quo minus edendi nominis ei poteſtas foret. Et quum primò in ciues Romanos verberibus animaduerteretur, ſæpiúſque innocentes ob factionem & gratiam propius inuidiæ forent, & pœnas luerent immeritas, [b] Porcius Cato pro tergo ciuium ne

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

a *Seruilius conſul.*] Liuius 1. Decad. libr. 2. Et vide ſuprà eod. lib. 5. ſuper verbo, Apud priſcos verò Romanos.

b *Porcius Cato.*] Vt id condonem Alexandro, Porcium quempiam hanc legem, quæ Porcia dicta eſt tuliſſe: non poſſim tamen illi aſſentiri, vt is Cato dictus ſit, neque ante Porcium Catonem illum Cenſorium, qui longo pòſt tempore fuit, Romanus quiſpiam fuit, qui Porcius Cato appellaretur. Huius autem legis Porciæ meminit Cicero in Oratione pro C. Rabirio perduellionis reo. Saluſtius in illa eleganti oratione, quam aduerſus ipſum Ciceronem. Cęſar in illa Oratione, quam habuit apud eundem Saluſtium, de Catilina & aliis coniuratoribus. Liuius. 1. Dec. lib. 10. Aſconius Pedianus in 2. in Ver. (alias 3) & vide ipſum Cice. in 7. in Ver. act.

cui impunè inſultare liceret, legē tuliſſe fertur: qua ſi quis verberaſſet necaſſétve Romanū ciuem, graui iudicio mortis cruciatus, bonorumq; & exilij pœnis mulctari ſanxit: quā legem [c] Sempronius conſul aliis latis nouisq; additis pœnis confirmauit, quæ [d] Porcia & [e] Sempronia dictæ: quibus legibus de ciue Romano ſi quis capitis anquireretur, populi iudicium erat, [f] quod fuerat duodecim tabularum lege ſancitum, vt de capite ciuis niſi centuriatis comitiis decerni nihil poſſet: ſed [g] nec tolli de ciuitate, vel à ſolo patrio relegari, aut in exilium agi, niſi dicta cauſa, & cēturiatis comitiis poterat, quod quidem triplicis generis erat, [h] authore Martiano. aut enim omnium locorum interdicebatur acceſſus præter vnum, vel in inſulam deportabatur: [i] aut ſicut Claudius Cæſar quoſdam mulctaſſe dicitur, vt vltra tertium lapidem ab vrbe egredi vetaret: qui etiam ſanxit, vt hi quibus prouincia interdictum eſſet, vrbe quoque ſummouerentur. [k] Cumq; apud exteras gentes ſolum vertere, & in exilium agi, pro ſupplicio minime dari ſoleret, quia non pœna exilium erat, ſed ſupplicij diffugium, ne pœnas iure debitas luerēt: ſolis [l] Romanis pro maleficio exilij pœna fuit: [m] quas poſtea leges Cornelius Sylla, oppreſſa republica, quam in dominationem vertit, abrogauit: quippe inter grauia & acerba plurima, primus Romanorum ſine populi iudicio ciues morte mulctauit. [n] Athenienſibus verò Cliſthenes exilij legem tulit primus, qui haud multò poſt ſua lege damnatus, pœnas luit. Deinde exilio quindecennali, aut decennali, nouarum rerū molitores mulctare, inualuit mos, quod genus [o] oſtraciſmon dixerunt, ab oſtrāco ſiue teſtula, per quam ſuffragia ferebant: qui mos talis erat, vt in teſtulis nomen audacis & pernicioſi ciuis, cuius potentiam formidabant, comitiis inſcriberent: & cuius plures erant teſtæ in vrnā coniectę, is de concilij ſententia ab aris focisque proiectus, vt a ciuium arceretur aſpectu, quindecim aut decem annorum exilio ſolum vertebat. Fuitq; conſtitutum, vt ita damnati, [p] Argiuam exulatum irent, vbi bos erat æneus magnitudine viſenda: quare qui illic exulabant, ſeruare bouem dicebantur. [q] Quæ comitia niſi ſupra ſex millia ciuium concilio ad iudicij diem conuenirent, nulla atque irrita erant. [r] Ea quidem oſtraca, non plebeiorum atq; ignobilium cauſa, ſed ad retundendam nobiliſſimorum potentiam commenti fuere, vt extorres lare & patria, quaſi in exilio conſeneſcerent. Quare Athenienſes egregios ciues & benemeritos ſæpius ob virtutem, nequis amplius emineret, teſtula ablegarunt. ſiquidem [s] præter Theſeum, quem in Scyrum exegerunt, [t] Solon lator legum, [u] Ariſtides, quo nemo iuſtior, & [x] Themiſtocles, [y] aliique ob illorum magnitudinem, in exilium acti ſunt, [z] Miltiadem verò mori coegerunt. [a] Id enim optimo cuique Athenis vſu veniebat, vt in exilium ob eminentiam virtutis pellere-

Lex Sēpronia & Porcia.

Lex 12. tabularum.

Triplex genus exilio plectendi.

Corn. Sylla legum Rom. euerſor.

Exilij lex apud Athenienſes.

ὀστρακισμός.

Athenienſium in benemeritos condēnationes.

ANNOTATIONES.

c *Quam legem Sempronius.*] Is fuit C. Sempronius Gracchus, de quo etiam loquitur Cicero in dict. Oratione pro C. Rabirio.

d *Quæ Porcia.*] Apud Ciceronem & alios citatos ſuprà in verbo, Porcius Cato

e *Et Sempronia.*] Apud Ciceronem in 4. Oratione in Catilinam.

f *Quod fuerat duodecim tabularum lege*] Cuius legis verba hæc ſunt apud Ciceronem lib. 3. de legibus, De capite ciuis, niſi per maximum comitiatum, oſóſque, quos Cenſores in partibus locaſſint, ne ferunto. Idem Cicero in Oratione pro P. Sextio, Cur cùm de capite ciuis, (non diſputo cuiuſmodi ciuis) & de bonis proſcriptio ferretur: cùm & ſacratis legibus & 12. tabulis ſancitum eſſet, vt neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite, niſi comitiis Centuriatis rogari, nulla vox eſt audita Conſulum? Et vide in ſeq. & quæ dicam infra lib. 4. c. 6. poſt princ.

g *Sed nec tolli.*] Cicero in Oratione pro P. Seſtio, Non poſſe quenquam de ciuitate tolli ſine iudicio: de capite non modo ferri, ſed ne iudicari quidem poſſe, niſi comitiis Centuriatis.

h *Authore Martiano.*] Marcellum, ni fallor, voluit dicere ex l. exilium triplex. ff. de interdict. & releg.

i *Aut ſicut.*] Id vſque ad clauſulam, Cumque apud. eſt Suetonij in Claudio, c. 23.

k *Cumq; &c.*] Cicero loquens de libertatis amiſſione, in Oratione pro Aulo Cecinna. Exilium non ſupplicium eſt, ſed perfugium portusque ſupplicij: nam qui volunt pœnam aliquam ſubterfugere aut calamitatem, eò ſolum vertunt.

l *Solis Romanis.*] Id apud Romanos pœnam fuiſſe ſatis intelligitur ex tit. ff. de interdict. & releg. & præſertim in l. exilium. & ex aliis infinitis locis iuris ciuilis.

m *Quas poſtea leges.*] Scilicet de verberibus & nece ciuis Romani, quas ipſe Scylla violauit, vt videre licet ex Plutarcho in vita illius, & Appiano libro 1. bellorum Ciuilium, & aliis multis.

n *Athenienſibus vero Cliſthenes.*] Id. ni Cælius Rhodiginus, qui nullum quoque authorem citat lib. 21. c. 41. Sed huius rei author eſt Phalaris in epiſtolis, ſi eius ſit opus legitimum. Et Ælianus variæ hiſtoriæ lib. 13. cap. 21. Vide Ariſtot. lib. 3. Politicōn cap. 9. & Philoſtratum in vita Apollonij, lib. 6.

o *Oſtraciſmon.*] Ariſtoteles lib. 3. Politicōn c. 9. Probus Æmylius in Ariſtide. Plutarchus in ipſo Ariſtide, & in Nicia, & in Pericle, & in Themiſtocle & alij, quos citabimus in verbo, Ea quidem Oſtraca.

p *Argiuam.*] Menander in Phaſmate apud Heſychium, & Plutarchus in Collectaneis.

q *Quæ comitia.*] Plutarch. in Ariſtide Magiſtratus primùm teſtarum numerum iubat: nam niſi eſſent ſex millia teſtarum, oſtraciſmus non erat perfectus.

r *Ea quidem oſtraca.*] Vt ſcripſerunt magna ex parte ij, quos tibi citauimus ibi, Oſtraciſmon. & præterea Diodorus Siculus libr. 2. non ſemel. & Philoſtratus in vita Apollonij libro 6.

s *Præter Theſeum.*] Plutarchus in vita illius.

t *Solon.*] Idem in vita quoque illius.

u *Ariſtides.*] Cicero lib. 5. Tuſcul. quæſtio. vbi ob id illum patria pulſum fuiſſe dicit, quòd præter modum iuſtus eſſet. Plutarchus item in vita illius, & Niciæ, & Themiſtoclis.

x *Themiſtocles.*] Probus Æmylius in vita illius, & Plutarch. vterque in vita illius, & Diodorus Siculus lib. 11.

y *Aliiq.*] Vt Thucydides, ex eodem Plutarcho in Pericle, & Plinio libr. 7. cap. 30. & Cimon, ex eodem Plutarcho, & Probo Æmylio in vita illius, & Damon Periclis præceptor, eodem Plutarcho in Ariſtide non adeo longe à princip.

z *Miltiadem vero.*] Probus Æmyl. in vita illius.

a *Id enim optimo.*] Vt patet ex ſuperioribus. Sed adde & Argis quoque hunc oſtraciſmum in vſu fuiſſe, teſte Ariſtotele lib. 4. Politic. c. 3.

Syracuſani. πεταλισμός. Finis oſtraciſmi. C. Gracchi lex. Alia lex. Lex de iis qui Ro. ciues non eſſent. Dominorũ in ſeruos poteſtas & animaduerſio. Furca. Furcifer. Pauſicape. Nota fronti inuſta. Piſtrinum. Perſarum ſerui. Indis & Taprobanis nulli ſerui. Babylonij. Germani. Agis in Hilotas. Lycurgus.

tur. [b] Syracuſanis verò petaliſmus exilij genus fuit, quo efferentis ſe ciuis audaciam virtutemq́; comprimerent. Hi enim non teſtula, ſed in oleæ frondibus ſuſpecti ciuis nomen inſcribebant: & cuius folia plura extiterent, illius conſpicuam magnitudinem quinquennali exilio mulctabant. Fuitque finis oſtraciſmi in [c] hyperbole ignobili, & minimæ ſortis viro, qui vltimus hoc exilij genere exterminatus fuit. Poſtea [d] C. Gracchus incolumitati ciuium conſulens, nequid in eos grauius conſuleretur, alia ſacrata lege ſanciuit, vt qui in magiſtratu & honore poſitus, ciuem abſque populi iudicio necaſſet, in eum populi animaduerſio foret. quam legem ſecuti principes, ſempiterna conſtitutione ſanxerunt. Inſuper ſtatuerunt, vt citra Senatus authoritatem, de nece Romani ciuis decernendi nulli facultas foret. [e] In eos verò qui Romani non ſunt, ne impune inſultare liceret, pluribus legibus ſanctionibúsque obuiam itum eſt: vt lege Iulia de vi, Cornelia de ſicariis, & Aquilio plebiſcito pœnis multifariam conſtitutis, quibus ſingulorum indemnitatibus ſalubriter conſultum fuit. [f] Super ſeruis quoque, ne in eos grauius æquo domini animaduerterent, pœnæ ſunt conſtitutæ: ſiquidem nequam & contumax ſeruus, vt plauſtri lignum cui affigitur temo, quæ furca dicta eſt, in collo ferat, & eo quaſi iugo ſubactus, manibus poſt terga reuinctis, per ora omnium circumferatur, à ſingulíſque furcifer appelletur, velut vincti pedes & manus incedant: [g] nonnunquam pauſicape, qua ori manus admouere prohibentur, opus faciant, [h] aut candenti lamina, vel litteris frontem & ora inurantur, & vultus inſcribatur: vtque [i] neruo compedibus coerceantur, hac deformi nota velut inſigni animaduerſione affici ſolebant, vt ea ignominia affecti, maior illis verecundia eſſet ad facinus. [k] Piſtrino quoque detrudi ſeruos, & damnari mancipia infida, vel notis barbaricis inuri, vt ob improbitatem inſignes forent. [l] Tum poſt verbera & cruciatus vinculis, nuditate, fame, ſiti, & compedibus, numellisque, catenis, neruis, pedicis, bois, & ſi crimen expoſceret, cruce & lamina ſeruilem in modum affici, vetus peruulgata pœna fuit. [m] Apud Perſas verò conſuetum erat, vt ſi ſeruus ære coemptus aufugiſſet a domino, vinctus compedibus opus faceret: ſi autem ſponte reuertiſſet, & fateretur admiſſum, flagellis cæderetur. Ipſis enim nimiam fuiſſe ſeruitutem, authores produ͂t: quippe cum nulli manumittantur apud Parthos, nullaque mancipia dempto ſeruitutis iugo libera fiant. [n] Contrà apud Indos & Taprobanæ incolas, quibus nulla fuit ſeruitus, omnéſque vna ingenuitate tenentur. Babylonis facinoroſi ſerui & contumaces per crines trahebantur, vt facinoris admiſſi pœnas darent. [o] Germanis verbere ſeruum afficere, aut vinclis coercere habetur nefas: apud quos laxior ſeruitus erat, & libertinis pene par: quippe ſibi aquirunt ſerui, & peculium habent. [p] Proditum tamen eſt, Hilotas à Spartanis bello ſubactos, cum rebellaſſent, ab Agyde perpetua ſeruitute damnatos, vt dominis illos manumittere, aut extra Spartanos fines venundare non liceret. [q] Diogenes verò Cynicus Manem ſeruum, cum aufugiſſet, non modo verbere non affecit, ſed liberum ire iuſſit, ac dimiſit: turpe exiſtimans Manem ſine Diogene viuere poſſe, non autem Diogenem ſine Mane. [r] Contrà Lycurgus apud Spartanos ſeruorum petulantiam tam ſeuerè cohibuit, vt facinoroſos ſeruos dominis interficiendi ius daret. [s] Deinde tam

ANNOTATIONES.

b *Syracuſanis.*] Id vſque ad clauſulam, Fuitq́; finis. eſt Diodori Siculi lib. 11.

c *In hyperbole.*] Plutarchus in Ariſtide.

d *Poſtea C. Gracchus.*] Aſconius Pedia in 3. in Ver. act. Cic. autem in Orat. pro C. Rabirio, perduellionis reo, ſcribit ipſum C. Gracchum legem tuliſſe, ne de capite ciuium iniuſſu Quiritium iudicaretur. Sed & Pōponius in l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur. dicit, Regibus exactis, duos conſules conſtitutos fuiſſe, qui tamen, ne per omnia regiam poteſtatem ſibi vendicarent, lege lata factum eſt, ne poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi.

e *In eos &c.*] Id totum eſt noſtri iuris ciuilis tit. hîc deſignatus: niſi quòd hîc dicat, Aquileio plebiſcito. intelligi de tit. ad legem Aquil.

f *Super ſeruis.*] Plutarchus in Coriolano & problem. cap. 70. & Donatus in Andria Terentij actio. 3. ſcena 5. in eum locum,

Oh, tibi ego, vt credam furcifer?

g *Nonnunquam pauſicape.*] Pauſicapem appellant machinulam collo ſeruorum circumpoſitam & orbicularem, qua ori manus admouere prohibebantur, ne farinam vorarent, quod σῖτον vocant, intus dum operarentur, vt etiam ſcribit Cælius Rhodiginus lib. 25. c. 22. nullo tamen authore citato, ſed id eſt Euſtatij Iliados lib. 22.

h *Aut candenti.*] Vide infrà in verbo, Tum poſt verbera.

i *Vtq; neruo.*] Vide infra ibidem.

k *Piſtrino.*] Terentius in Andria act. 1. ſcen. 2.

Verberibus caſum te in piſtrinum
Daue dedam vſque ad necem.

Verba ſunt Simonis domini, id minantis Dauo ſeruo.

l *Tum poſt verbera.*] Hæc magna ex parte ſunt Plauti in Aſinaria act. 3. ſcena 2.

Perfidiæ laudes gratiasq́, habemus meritò magnas
Cum noſtris ſycophantiis, dolis, aſtutiiſq́,
Scapularum confidentia, virtute vlmorum freti,
Aduerſum ſtimulos, laminas, crucéſque, compedéſque,
Neruos, catenas, carceres, numellas, pedicas: boias,
Tortoresq́, acerrimos, &c.

m *Apud Perſas.*] Iuſtinus lib. 41.

n *Contrà apud Indos.*] Strabo libro 15. Idem (Megaſthenes ſub.) dicit neminem Indorum ſeruis vti. & eodem lib. paulò antè, dicit Indos iuuenibus pro ſeruis vti, dum adoleſcunt.

o *Germanis.*] Id vſque ad clauſulam, Proditum. eſt Taciti in lib. de moribus Germanorum.

p *Proditum.*] Strabo lib. 8. Et de his dicemus alibi plenius. Sed tu interim vide eundem Strabonem libr. 6. Liuium 4. Dec. lib. 4. Plutarch. in Lycurgo.

q *Diogenes verò Cynicus.*] Laërtius in vita illius.

r *Contrà Lycurgus.*] Plutarchus in vita illius, & Heraclides in libello de Politiis c. 2. In ſeruos autem quatenus ſæuire liceat, eſt in l. 1. C. de emenda. ſeruor. & in tit. Inſtit. de iis qui ſui vel alieni iuris ſunt.

s *Deinde tam Diuus Pius.*] Ex l. 1. ad fin. & l. 2. ff. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. & §. ſed hoc tempore & §. ſeq. Inſtitut. eod. tit. & vide Macrobium lib. 1. Satur. cap. 2. poſt princip. Sed hic prætereundum non duximus quod olim Romæ contigit, quòd cùm quidam pater familias (eius nomen non dicitur) ſeruum ſub furca cæſum medio egiſſet Circo tum, cùm ludi magni pararentur: ob quod ingens peſtilentia

Romæ

diuus Pius quàm ſequuti principes ſuper dominorum poteſtate in ſeruos, ſalubriter conſuluerunt, ne dominis plus æquo ſæuire liceret, néve multa imperia dominorum noxæ forent, néve domini ſeruos quotidianis verberibus afficerent, ſed loris cæderent. Quibus conſtitutionibus cauetur, vt in eum qui ſuum occidiſſet ſeruum, haud ſecus pœna diceretur, quam qui alienum necaſſet. [t] Diuus quoque Hadrianus ſeruos à dominis occidi vetuit: ſed ſi quid deliquiſſent, prætoris iudicio pœna affici præcepit, ita vt Vmbriciam matronam, quòd in ancillas ſupra modum ſæuiret, in quinquennium relegaſſe ferant: quod magis è republica ducerent, permulcendo tractandoq; ſeruorum animos * mites fieri quam verbere. [u] Et tam ab his qui mancipio addicti aut ære coempti ſunt, quàm his qui manu emiſſi libertatem meruerunt, debita iura dominis patroniſque aſſertoribus conſtituit: nam iura patronatus poſt libertatem impenſam ſeruo, dominis incolumia eſſe voluit, quæ ex certis cauſis patronus dominúſve amittebat: ſiquidem ſi libertum ſeruumve optimè meritum, dum famis periculum adiret, [x] patronus non aluit, aut ſi [y] inuitus libertatem dedit, lex [z] Ælia Sentia & diuus Pius ius patronatus patrono, & dominium domino ademit. Quod & [a] Claudius Cæſar ſanxit, vt ægra & affecta mancipia ſi exponerentur, ab omni famulatu & ſeruitio immunia forent. [b] Item ſi ad iuſiurandum libertum patronus adegit, ne nubat, néve vxorem ducat, cum ad ius patronatus lex pariter non admiſit. [c] Tametſi lege Iulia de maritandis ordinibus, hæc iuramenta poſtea inducta & remiſſa fuerint. Fertur propterea Cato [d] ſenior male audiſſe, tanquam aſperior & durior, quòd ægra & affecta mancipia velut bruta animalia ſenio debilitata, domo exigeret, & victum negaret. [e] Contrà verò aduerſus malè meritos, impuros & flagitioſos libertos, aut [f] ſi delatorem ſummiſiſſent, [g] vel patroni nomen detuliſſent, [h] ſeu manifeſti criminis rei forent, patrono ius reuocandæ libertatis, & vniuerſa promerita abrogandi lege donabatur. [i] Quod ab Athenienſibus decretis edictiſque cautum erat, vt contumax ingratúſque libertus ſub mancipio eſſe, & ſeruire cogeretur, quoniam liber eſſe neſciſſet, quod [k] apoſtaſium nuncuparunt. Seruos vero libertate donatos, [l] Lacedæmonij aphetas, [m] & adeſpotas, atque [n] eritheras dixerunt. [o] Maſſilienſibus libertus ter doli admiſſi reus aduerſus patronum, velut mancipium ſeruire cogebatur, per ſingulas vices libertate reſcisſa: ſi quam verò offenſam quarto admiſiſſet, domino imputabatur, & inultus ibat, quòd toties deceptus patronus, quarto ſe ei credidiſſet. [p] Claudius verò Cæſar libertinos qui ſe pro ciuibus agerent, publicauit: illos autem qui ingrati notarentur, reuocauit in ſeruitutem: qui etiam libertum, quòd patrono delatorem ſummiſerat, vt de ſtatu faceret quæſtionem, ſeruituti addixit. [q] Quod Nerone quoque imperante ſeruatum eſt: & frequenti ſenatu obtentum, de manumiſſis propter ingratitudinem in ſeruitutem reuocandis. [r] Nerua

Diuus Pius.
Hadrianus.
* *proſieri.*
Patronorũ ius in clientes.
Catonis in mancipia aſperitas.
Patronus in libertum ingratum.
[illegible] apud Athenienſes in libertos ingratos.
[illegible]
Aphetæ.
Adeſpotæ.
Eritheræ.
Maſſilienſes.
Clau. Cæſar.
Nero.
Nerua.

ANNOTATIONES.

Romæ oborta eſt, ad quam auertendam ſenatus decreuit, vt hi ludi quàm ampliſſimi fierent. Apud Dionyſium Halicarnaſſæum lib.3.& iterum 7. & Liuium 1. Decad. libr.2. & quod legibus Moſaicis non licebat in ſeruos ſæuire, vt ſcribitur Exod.21.& Deut.15. de qua re etiam Plato in libr. de Specialibus legibus.

t *Diuus quoque Hadrianus.*] In d.l.2.§.vlt.eo.tit. vide l.1.C. de emend. ſeruo.

u *Et tam ab his.*] Hæc omnia videbis latiſſimè comprobata in noſtris Commentariis in l.ſi vnquam. in verbo, Libertis. num.31. incip. ruro poſtremo. C. de reuo. donat.

x *Patronus non aluit.*] Ex l.D. Claudius. §. Imperatores. ff. de iur. patro. & l. alimenta. in princ. ff. de lib. agno. & l. ſi patronus non aluerit. ff. de bonis libert.

y *Si inuitus libertatem dedit.*] Ex l. ſi quis hac lege. ff. qui & à quib. manu.

z *Lex Ælia Sentia.*] In dict. l. ſi patronus aluerit. ff. de bonis libert.

a *Claudius Cæſar.*] Suetonius in vita illius, c.25.& Modeſtinus Iuriſconſultus in l.2. ff. qui ſine manu. ad libert. pert.

b *Item ſi ad iuſiurandum.*] Ex l. adigere. in princ. & propè per totam eam l. ff. de iure patrona.

c *Tametſi lege Iulia.*] In d.l. adigere. §. vlt.

d *Cato ſenior.*] Plutarchus in vita illius, & ipſemet Cato rei ruſticæ. cap.2. ad fin.

e *Contra verò aduerſus malè meritos.*] Tacitus libr. 13. quem poſtea citabimus in verbo, Si manifeſti criminis.

f *Aut ſi delatorem ſummiſiſſent.*] Ex l.1. in fi. & d.l. D. Claudius. in princ. ff. de iure patron.

g *Vel patroni nomen detuliſſent.*] In d.l.1. in fin. Nam & idem e diuerſo ſi patronus nomen liberti detulerit. l. cum patronum §.1. ff. de iur. patron.

h *Seu manifeſti criminis rei forent.*] Ex Tacito lib.13. Ac criminum manifeſtos meritò ad ſeruitutem retrahi, vt metu coërceantur, quos beneficia non commutaſſent.

i *Quod ab Athenienſibus.*] Valerius Maximus lib.2. cap.1.& vide noſtros Commentarios in d.l. ſi vnquam. vbi ſupra citauimus.

k *Quod apoſtaſium.*] Ariſtoteles libr. politic.3. cap.8. quo Athenienſium Rempub. deſcribit, & Lyſias ad Ariſtodemum.

l *Lacedæmonij aphetas.*] Idem Cælius Rhodiginus libr. 25. cap. 20. ſed nullo authore citato. vide eundem libr. 11. cap. 39. in antiquo. verum id eſt Athenæi libr.6. dipnoſophiſtarum, cap.7. ex Mycone Prianeo libr.2. rerum Meſſanicarum.

m *Et adeſpotas.*] Id eſt ſine dominio, nullius dominio ſubiectos ac veluti mancipatos apud Lyſiam & ex eo Pollucem lib.3. onomaſticon, c.8.& Athenæum vbi ſuprà ex ipſo Mycone. Nam & hunc librum ἀδέσποτον vocat Diuus Hieronymus ad Euagrium, qui nullũ authoris, aut domini titulum præfert. Miſiſti, inquit, volumen ἀνώνυμον ἢ ἀδέσποτον, & neſcio vtrum tu de titulo nomen ſubtraxeris, an ille qui ſcripſit, vt periculum fugeret diſputandi. Et ἀδέσποτος ἐπιστολὴ apud Plutarchum in vita Ciceronis in qua ſcriptoris nomen nullum eſt. Et rumores ἀδεσπότους, ſine authore apud ipſum Ciceronem lib. epiſt fam.15. c.17. Et ſic de ſimilibus.

n *Atque Eritheras.*] Ericteras ſcribit Cælius Rhodiginus vbi nuper citauimus, nec alium quempiam citat, ſed id eſt Myconis & Athenæi vbi ſuprà.

o *Maſſilienſibus.*] Valerius Max. lib.2. c.1.

p *Claudius vero Cæſar.*] Sueto. in vita illius, c.25.

q *Quod Nerone quoque imperante.*] Cornelius Tacitus lib.13. Cuius hæc verba ſunt, Per idem tempus actum in Senatu de fraudibus libertorum, efflagitatúmque vt aduerſus malè meritos reuocandæ libertatis ius patronis daretur. & reliqua quæ ſequuntur.

r *Nerua Cæſar.*] Dion in vita illius, poſt princ.

Cæſar ſeruos à quibus dominos accuſatos reperit, velut ingratos iuſſit occidi [s] Quod in ſeruo Arte-tij proſcripti populus Romanus feciſſe proditur, quem velut ingratum in ſeruitutem reddidit denuò, quod proſcripto domino bona & liberos occupauit: [t] ſicut Sylla de ſaxo deiecit ſeruum Sulpitij domini proditorem, vt ſibi gratificaretur. [u] Diuus autem Seuerus cauit edicto, ne ſerui delatores dominorum audiantur, ſed pœna mulctentur ſeueriori. Si verò leuiter offendiſſent, aut contumeliam conuiciumque feciſſent, vel dicto minus audientes forent, vltra vigeſimum lapidem in terram oramve Campaniæ relegandi, domini arbitrium erat, vel vt ferrum traderent: tum vt amplexus hominum vitarent & à foribus domini arcerentur: fuitque [x] aliquando in vſu, vt de ſeruis in dominos nec quæſtio haberi, nec iudicium dari poſſet. [y] quod Tacitus Cæſar cauit edicto, vt ne maieſtatis quidem cauſa contra dominorum capita ſerui admitterentur, aut per eos inquirerent magiſtratus. Nec ſolum ſerui in dominos, [z] ſed nec patroni in clientes teſtimonium valuit: quod a Romulo primùm edita lege cautum. [a] Propterea Tiberius, vt contra Libonē per ſeruorum quæſtiones inquireret, fraudem legi feciſſe dicitur, quòd illos emancipari, & deinde per tormenta inquiri iuſſit: donec poſt temporum curricula [b] Caius imperator ſeruis, ſiquid quererentur de dominis, paſſim accuſandi, & contra eos lege agendi facultatem dedit. Eſt tamen obſeruatum, vt ſi quem ex ſeruis dominus de ergaſtulo aut vinclis relaxaret, catenas à manibus pedibúſque quibus vinctus fuerat, quandoque incideret, vt vinclorum pars in corpore maneret quo argumento ſignabant ſeruum minus iuſte vinctum fuiſſe, neque iuſtam ſeruitutem ſeruiſſe, nullumque ius patroni domino competuiſſe, illumque priſtinæ libertati, ac ſi nunquam vinctus fuiſſet, reſtitutum. [c] Et tametſi ſeruos profugos leges ſuſcipi vetarent inuitis dominis; tamen qui capti bello [d] ad imperatorum regúmque ſtatuas confugiſſent velut ad aſylum, nexu ſoluebantur, & immunes erant: in eos enim manus iniectio non erat. [e] Namque Epheſi templum Dianæ id iuris habuit, vt ad illud confugientes, mancipio ſoluerentur: quod Alexander ad ſtadium produxit: poſtea ab Auguſto ſublatum, ne propoſita impunitatis ſpes, facinoribus cauſam daret. Primum enim Cadmus dum Thebas conderet, aſylum aperuiſſe fertur, ad quod fugientes ſine diſcrimine ſerui aut liberi, ab omni pœna tuti erant. [f] Nonnulli a prognatis Herculis aſylum Athenis primò inſtitum ferunt, ad quod a patribus oppreſſis confugere fas erat. Poſt [g] quod in Rhetæo litore fuit Aiacis aſylum, & in Sigæo [h] Achillis: [i] quorum exemplo Romulus & alij aſylum

Sylla. *D. Seuerus.* *Libertis qui leuiter peccaſſent.* *Taciti Cæſaris edictum.* *Tiberius.* *Serui capti ad regū imperatorumq́; ſtatuas confugientes.* *Dianæ Epheſiæ templum Aſylum.*

ANNOTATIONES.

s *Quod in ſeruo Artetij.*] Legendum Aterij ex Appiano, qui id retulit libro 4. bellorum Ciuilium, pagina 416; vide Græcum.

t *Sicut Sylla.*] Plutarchus in vita illius. Cæterùm Sulpitius, ſeruo prodente, cæſus eſt: quem Sylla, prius libertate donatum, præcipitauit è ſaxo.

u *D. autem Seuerus.*] Vide in vita illius, & alicubi in noſtris legibus. Verùm id aliquando fallit, vt noſtri loquuntur, vt in l. in certis. ff. de iudic. l. mulierem. §. vlt. ff. de accuſat. & l. 1. ff. ad leg. Iul. de anno.

x *Fuitq́; aliquando in vſu.*] Vt videre licet prope per totam eam l. ſed maximè in §. Antoninus. & alibi ſæpe not. eo. tit.

y *Quod Tacitus Cæſar.*] Flauius Vopiſcus in vita illius. verùm noſtris legibus aliter cautum eſt. l. meminiſſe. in fin. C. ad leg. Iul. maieſt. nam & audiuntur ſerui deferentes dominos & liberti patronos. in hoc communis l. famoſi. verſic. ſerui quoque. ff. eodem titul. & l. penult. in fin. C. qui accuſ. non poſſunt.

z *Sed nec patroni in clientes.*] Dionyſius Halicarnaſſæus libr. 2. Plutarch. in vita ipſius Romuli. Cato Cenſorius in oratione, quam dixit apud Cenſores in Lentulum, & ex eo Gellius lib. 5. c. 13.

a *Propterea Tiberius.*] Cornelius Tacitus lib. 2.

b *Caius Imperator.*] Athenien. quoque legibus, ſeruorum iniuriæ & accuſationes audiebantur, vt & liberorum, vt patet ex Hiperidis Oratione contra Mantitheum, & Lycurgi in prima Oratione contra Lycophronem, & Demoſthenis contra Mediam, & ab his Athenæi lib. 6. c. 7.

c *Et tametſi ſeruos profugos.*] Apuleius lib. 6. Metam. Legibus, ait, quæ ſeruos alienos profugos inuitis dominis vetant ſuſcipi, prohibeor. Vide ibi Beroaldum.

d *Ad Imperatorum Regumq́; ſtatuas.*] Noſtris legibus non ſemel fit mentio eorum, qui ad ſtatuam Cæſaris, vel ad ſtatuam ſacram confugiunt, vt in l. quis ſit fugitiuus. §. apud Labeonem. verſic. nec eum quidem. ff. de ædil. edict. & in l. 2. ff. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. Vide ibi gloſſ. & l. 1. C. de his qui ad ſtat. confug. & §. vlt. Inſt. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. Et apud alios quoque: nam Seneca, Licet, inquit, ſeruis ad ſtatuam confugere, quanto magis licere debet liberis & ingenuis? Et Sueton. in Tiberio, Nouiſſimè calumniatus, modò ad ſtatuam Auguſti, modò ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegauit. Hæc ille. Sed quod poſtremo loco dicit de exercitu, intelligit interpres alter de exercitu Germanici mariti Agrippinæ, de qua ille loquitur, vt imploraret auxilium militare aduerſus Tiberium & ſeditionem concitaret. Quæ quidem interpretatio minimè repudianda eſt: ſed tamen aliter intelligi poteſt, vt, ſcilicet, ad militaria ſigna confugeret, veluti ad aſylum. Ea enim aſyli vim habebant, vt ſtatuæ Auguſti, vt colligitur ex Cornelio Tacito libr. 1. cuius hæc ſunt verba, Planco maximè, quem dignitas fuga impedierat, neque aliud periclitanti ſubſidium, quàm caſtra primæ religionis, illic ſigna & aquilam amplexus, religione ſe tutabatur. Et Ammianus Marcellinus lib. 25. Qui fraudum conſcius & nexorum ad militaria ſigna confugit.

e *Namque Epheſi.*] Id vſq; ad clauſulam. Primum omnium. eſt Strabonis lib. 14. Sed & quòd ibi aſylum fuerit, planum eſt ex Cicerone in 3. in Verrem actio.

f *Nonnulli à prognatis Herculis.*] Seruius lib. 2. Æneidos in eum locum,

Et iam porticibus vacuis Iunonis aſylo.

Et iterum lib. 8. ibi,

—Quem Romulus acer aſylum
Rettulit.—

Et vtrobique authoritate Statij lib. 7. cuius in eam rem hi verſus ſunt,

Fama eſt defenſos acie poſt buſta paterni
Numinis, Herculeos ſedem fundaſſe nepotes.

g *Poſt quod in Rethæo litore.*] Seruius lib. 6. Aeneid. in eum locum,

Tunc egomet tumulum Rhetæo in littore inanem
Conſtitui.—

h *Et in Sigæo Achillis.*] Strabo li. 3. & Seru. d. lib. 6. vbi ſuprà.

i *Quorum exemplo Romulus.*] Virgilius lib. 8. Aeneid.

Hunc

aperuere, quò accedentes impunitate donabantur. [k] Apud Moloſſos, [l] Samothraces, [m] Crotoniatas & [n] Meſſenios ac [o] pleroſque ad deorum aras confugiſſe, pro aſylo habitum eſt, velut Ithacenſibus Iouis Senatoris ara. Delictis enim non voluntariis refugium eſſe aras putauere: [p] Athenienſibus Theſei ſepulchrum id iuris habuit, vt ſerui ad illud confugientes, nexu ſoluerentur. [q] Et Spartæ Chalciœcum Mineruæ templum, ad quod [r] Pauſanias fugiens, obſtructo aditu, morte mulctatus fuit: & [s] aliud Chalcicon, ad quod Agis confugit. Et [t] in Tænaro Neptuni phanum, ad quod Cleombrotus: & in [u] Calauria inſula in Ægæo etiam Neptuni templum, ad quod Demoſthenes cum aufugiſſet, ab omni violenta incurſione Archiæ manſit illæſus: atque [x] in Thracia Dianæ templum inter Chitonium & Cynætham: & in [y] Aſpendo Pamphyliæ, Tiberij ſtatuæ pro aſylo fuere. [z] Sicut Dianæ Leucophrienæ oppreſſis perfugium inuiolabile fuit. [a] Palladis quoque templum velut aſylum Lacedæmonij venerantur, in quo nocentes etiam capitis damnati, incolumes fiunt. Et in [b] Aphrodiſio & Papho Veneris, [c] apud Stratonicenſes Iouis & Triuiæ templa, [d] Siculis Paliſci ara, [e] in Peloponneſo Hermionæ phanum ſacrum Cereri & Proſerpinæ, [f] in Epheſo Artemiſium, Pergami [g] ædes Æſculapij, in Græcia Calydoniæ Palladis templum, tantæ dignationis fuere, vt capitalem fraudem auſi, aut pecunia iudicati, qui ad illa confugiſſent, noxa pecuniaque exoluerentur. [h] Apud Scythas qui ad Riphæos confugiſſent, tanquam ſacroſanctos, ſui iuris & arbitrij erant: ſicut [i] in Ægypto in Oſiridis aſylo iuxta Saim: & in [k] Conopo Herculis templo, ad quod ſerui confugientes, ſi initiati forent, opprimi aut vi cogi non poterant. Traditumque memoriæ eſt, in Libya oppidum fuiſſe, ad quod ſiquis

Iouis Senatoris ara.

Theſei ſepulchrum.

ANNOTATIONES.

Hunc locum ingentem, quem Romulus acer aſylum
Retulit.——

Strabo lib. 5. Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 2. Liuius 1. Dec. lib. quoque 1. Ouid. lib. 3. Faſt.

Romulus vt ſaxo lucum circumdedit alto,
Cuilibet, Huc, dixit, confuge, tutus eris.

Propertius lib. 4. eleg. 1.

Buccina cogebat priſcos ad verba Quirites,
Centum illi in prato ſæpe Senatus erat, &c.

Iuuenalis ſatyr. 8.

Et tamen, vt longè repetas, longeq́; reuoluas
Nomen, ab infami gentem deducis aſylo.

Plinius Secundus, ſiue quiſquis is eſt, de viris illuſtrib. ca. 2. vbi de Romulo. Plutarch. in vit. Romuli. Macrobius lib. 1. Saturn. ca. 6. Seruius ſupra dicto lib. 2. Lactantius lib. 2. c. 7. Horatius lib. 1. Car. Ode 12.

Romulum poſt hos prius, an quietum
Pompili Regum memorem, an ſuperbos
Tarquini faſces, dubito, an Catonis
Nobile lethum.

Eutropius lib. 1. cap. 4.

k *Apud Moloſſos.*] Plutarch. in vita Themiſtoclis, & Diodorus Siculus lib. 11.

l *Samothraces.*] Plutarch. in Paulo Æmylio non ſemel, & in Pompeio.

m *Crotoniatas.*] Diodorus Siculus libro 12. non multò poſt princip.

n *Et Meſſenios.*] Pauſanias lib. 4. qui de Meſſeniacis eſt.

o *Ac pleroſque.*] Vt Corcyræos ex Diodoro Siculo lib. 12.

p *Athenienſibus Theſei ſepulchrum.*] Plutarch. in vita illius ad finem.

q *Et Spartæ Chalciœcum.*] Thucydides lib. 1. Probus Æmylius in vita Pauſaniæ, Diodo. Siculus lib. 11. Plutarch. Parallelorum c. 11. Ælianus de varia hiſtoria, lib. 9. ad fi. Id autem templum æreum fuiſſe tradit Liuius 4. Decad. lib. 5. quod & ſatis nomen ipſum indicat.

r *Pauſanias.*] Probus Æmylius, & Plutarchus vbi ſuprà.

s *Aliud Chalcicon.*] Plutarchus in vita Agidis. vide Græcum, & inuenies id quod Chalciœcum alibi vocatur.

t *Et in Tænaro Neptuni.*] Thucydides lib. 1. & Plutarch. in Pompeio.

u *Et in Calauria &c.*] Strabo lib. 8. & Plutarchus in vita ipſius Demoſthenis, vbi paulo aliter id recenſet, & in vita Pompeij.

x *In Thracia Dianæ.*] Polybius lib. 4. Adde & in Samo eiuſdem Dianæ, ſecundum Herodotum lib. 3.

y *Et in Aſpendo Pamphyliæ, Tiberij.*] Philoſtratus in vita Apollonij lib. 2.

z *Sicut Dianæ Leucophrienæ.*] Cornelius Tacitus libro 3. Huius autem Dianæ meminit Pauſanias lib. 1. & 3. de [illegible] de aſylo ritu dicit. Meminit item Appianus Alexandrinus bellorum ciuilium libro 5. non adeo longe à princ. vbi Cleopatram, Aegyptij reginam ſororem eius Arſinoem ſupplicem Mileti in Leucophryenæ templo interimi iuſſiſſe refert.

a *Palladis quoque templum &c.*] Nõ memini me legiſſe aliud fuiſſe Palladis templum, quod aſylum eſſet, præter illud Chalciœcum, id eſt, æreum, de quo ſupra in verbo, Et Spartæ Chalciœcum.

b *Et in Aphrodiſio & Papho Veneris.*] Vtriuſque teſtis eſt Tacitus dict. lib. 3.

c *Apud Stratonicenſes.*] Tacitus in eodem lib. vbi etiam de vtroque loquitur.

d *Siculis Paliſci ara.*] Palici legendum eſt ex Virgilio libr. 9.

Pinguis vbi placabilis ara Palici.

Et ibi Seruio & Diod. Sicu lib. 11. paulo ante fi. Macrob lib. Saturn. 5. ca. 19. Lactantio Grammatico in Statium libr. 12. Thebaid. & Stepha. in lib. de Vrbibus.

e *In Peloponneſo Hermionæ.*] De hoc nihil cõperi, niſi quod ſcribam infrà in verbo, Qui tamen Samiæ, &c.

f *In Epheſo Artemiſium.*] Artemiſium idem eſt ac ſi dicat, Dianium. Nam Diana Græcis [illegible] dicitur, cuius appellationis cauſam tradunt Plato in Cratylo, Macrobius libr. 7. Satur. c. 16. eodémque vlt. Templum autem Epheſiæ Dianę aſylum fuiſſe, ſcribit Strabo lib. 14.

g *Pergami ædes Æſculapij.*] Cornelius lib. 3.

h *Apud Scythas, qui ad Riphæos confugiſſent.*] Lege Arimphæos ex Solino, cuius id eſt cap. 27. vel aliorum computatione 21. Pomponio Mela lib. 1. cap. vlt. ad fin. Plinio lib. 6. cap. 13. poſt principium. Hos autem Herodotus in Melpomene Argippæos vocat, quos ſacros eſſe dicit, & ad quos (inquit) quiſquis confugit, is à nemine læditur. At Martianus Capella libro 6. Arymphæos hos nuncupat, ad quos, ait, velut ad quoddam aſylum confugiunt metuentes.

i *Sicut in Ægypto.*] Strabo lib. 17. Duobus ſchœnis à flumine diſtat Sais, & paulò ſupra eam eſt Oſyridis aſylum, in quo Oſyrim iacere arbitrantur.

k *Et in Conopo Herculis templo.*] Herodot. lib. 2. Erat (inquit) ad hoſtium Nili Herculis templum quod vocatur Conobicum, ad quod ſiquis cuiuſcunque hominis ſeruus confugiens, capiat ſacras notas, ſeſe deo tradens, eum nefas eſt tangere. Ex quo intelligis hic legendum Conobo, hoc Conobico, non Conopo. Vide tamen Græcum. Quanquam & ipſe Hercules dictus ſit Conopæus, & Conopion, & Conopius, vt iam alibi diximus.

ſeruus lapidem importaſſet, liber & ſui potens erat: & Dulopolin in eadem id iuris habuiſſe, vt qui *Cinna.* ſeruus ad eam aufugiſſet, omni nexu ſolueretur. [l] Cinna verò ciuili manente bello, cum per præconem edixiſſet, vt ſerui ad eum confugientes velut ad aſylum, liberi forent, illóſque ad pileum vocaſ- *Immunitas aſylorũ per Tiberiũ abrogata.* ſet, magnas ſeruorum & perditiſſimorum manus coegiſſe fertur. [m] Sed cum propter aſylorum impunitates, multa facinora admitterentur magna licentia, Tiberius Cæſar; ne impunita eſſent crimina, immunitates aſylorum abrogauit, & exoletũ morem antiquauit: qui [n] tamen Samiæ Iunoni & Æſculapij delubro ius veteris immunitatis ob religionem reſtituit. *Seruorum nomina.* Neque omittendum, ſeruis [o] apud Romanos Statij, [p] Dionyſij, necnon [q] Stychi, & Heræ frequens nomen fuiſſe: ſicut [r] Athenis Dauus & Geta. cum enim Daci antea Daui dicerentur, ad Iſtri fontes bello ſubacti, Athenienſibus ſeruierunt, inde ſeruile nomen Daui & Getæ poſteris reliquerunt. [s] Apud Syros Dama, [t] in Paphlagonia Tybius, apud Phryges [u] Manes & Mida [x] ſeruile nomen fuit, Lacedæmoniorum ſerui peculiari nomine [y] Helotæ, Argiuorum [z] Gymnetæ, [a] Cretenſium Epharmiotæ, [b] Clarotæ [c] & Mnotæ dicuntur: [d] Theſſalorum Peneſtæ, Syracuſanorum Euſtatoni, [e] Mariandynorum ſerui Do-

ANNOTATIONES.

l *Cinna verò.*] Appianus lib. 1. bellorum ciuilium.

m *Sed cum propter &c.*] Suetonius in Tiberio, c. 37. Cornel. Tacitus non vno in loco.

n *Qui tamen Samia Iunoni.*] Tacitus de his duobus libr 4. Sed præter aſyla ſuprà memorata, fuere alia plurima ſcilicet Phanum Æaci in Ægina, ad quod cùm aufugiſſet Hyperides ille orator celeberrimus, Demoſthenis ęmulus, per vim detractus eſt, teſte Plutarcho in Demoſthene. Et templum Iunonis Troię Virgilio memoratum lib. 2. Æneid. non longè ante fin.

Etiam Porticibus vacuis Iunonis aſylo.

Et Phanum Telluris in Hermione, apud Plutarchum in Pompeſo, vbi & ipſe tradit aſyla fuiſſe in Epidauro Aeſculapij: in Iſthmo, Neptuni: in Actio & Leucade, Apollinis. Et in Samo, Argis, & Lucania, Iunonis. Et in Clario & Didymeio. Quibus item adde Iunonis Luciniæ delubrum apud Brutios, vt ſcribit Liuius 3. Decad. lib. 10. Et templum Apollinis Delij quinque millia paſſuum à Tanagra diſtans, ex eodem Liuio 4. Decad. lib. 5. ad fin. Et Alexandriæ aſylum damnatorum capitis & exulum apud Cæſarem libr. 3. belli ciuil. Aliud Corinthi ex Strabone libro 10. Et in delubro Iouis apud Tanium emporium ex eodem libro 12. Et Romæ Palladis templum Plutarcho parallelorum cap. 22. Item Athenis in templo Miſericordiæ, vt tradit Seruius lib. 8. Aeneid. Et aſtruit Statius lib. 12. Thebaidos illis verſibus.

Vrbe fuit media nulli conceſſa potentum
Ara Deûm, mitis poſuit clementia ſedem,
Et miſeri fecere ſacram &c.

Aliud etiam Mineruæ in ipſis Athenis aſylum fuiſſe ex eo videri poteſt, quod ſcribit Pauſanias lib. 1. Syllam, quia Ariſtionem, qui in Mineruæ templum aufugerat, vi extractum interimi iuſſiſſet in illius teterrimi morbi genus inciſſe, quem Phthiriaſim Græci, Pediculariam Latini vocant.

o *Apud Romanos Statij.*] Gellius lib 4. c. vlt. author eius libri de Magiſtratibus Romanis, qui Feneſtellę vulgo tribuitur, cap. 17.

p *Dionyſij.*] Horatius inter nomina ſeruorum Dionyſium poſuit Serm. lib. 1. Satyra 6.

Tune Syri Damæ, aut Dionyſi filius audes
Deijcere e ſaxo ciues, aut tradere Cadmo?

Et Cicero lib epiſtol. familiarium 13. epiſt. antepen. Dionyſij ſui ſerui meminit.

q *Stychi.*] Apud Plautum in Stycho, ſeruus eſt nomine Stychus, qui illi fabulæ nomen dedit.

r *Sicut Athenis Dauus & Geta.*] Hæc vſque ad clauſulam, Apud Syros, eſt Strabonis libr. 7. Eſt autem Dauus nomen ſerui apud Terentium Andria, & Phormione. Et Geta etiam apud eundem in Adelphis, atque etiam in Phormione, & Plautum in Truculento.

s *Apud Syros Dama.*] Horatius ſuprà in verbo, Dionyſij. poſuit & id nomen Damæ inter nomina ſeruorum, vt & Syri. Pomponius in l. in vulgari. §. 1. de verb. ſig. Siquis, inquit, in teſtamento ſcripſerit, Siquid filio meo acciderit, Dama ſeruus meus liber eſto. Sed an id Syriæ eſſet non exponit. At ex eo ſatis conſtat Damã ſerui nomen fuiſſe apud quoſdam populos. Syros autem ſeruorum natos dicemus inferius lib. 4. c. 13. ex Liuio 4. Decad. lib. 6.

t *In Paphlagonia Tybius.*] Strabo d. lib. 7.

u *Apud Phryges manes.*] Strabo d. lib. 7. Erat autem Diogeni Cynico ſeruus eo nomine, qui cum ab eo aufugiſſet, conſulerént que amici, vt illum quæreret, Ridiculum eſt (inquit) ſi Manes abſque Diogene viuat, Diogenes abſque Mane viuere non poſſit. author Laertius in vita illius. Id autem nomen eſt a furore inclinatum, vnde ad æneam ſtatuã traſlatum, quem cottaborum luſui adhibebant. Ariſtophanes, μαγαίνετο ὁ μάνης, id eſt, ἀνοσθενὴς ἢ μανικὸς, vt continuò declaratur.

x *Et Mida.*] Idem Strabo d. lib. 7.

y *Helotæ.*] Ariſtoteles lib. 2. Politicõn, c. 7. & 8. Heraclites in Politicis vbi de Lacedæmoniis loquitur. Herodotus libr. 9. Liuius 4. Deca. lib. 4. Strabo lib. 6. & 8. & 15. Dionyſius Halicarn. lib. 2. Plato lib. 6. de legibus. Plutarchus in Lycurgo. Pollux lib. 3. Onomaſticon lib. 8. ad fin. vbi ita de his loquitur, vt apud Lacedæmonios fuit medij inter liberos & ſeruos, μεταξὺ δ' ἐλευθέρων ἢ δούλων λακεδαιμονίων ὄντες. Quod & idem dicit de cęteris, in quibus illum ſtatim citabo. Et de his quoque alibi diximus. Id autem nomen duxerunt à Laconiæ ciuitate, quam Heles vocant, vt tradit Thucydidis interpres.

z *Argiuorum Gimnetæ.*] Pollux vbi ſuprà ἀργείων γυμνῆτες.

a *Cretenſium Epharmiotæ.*] Ariſt. lib. polit. 2. c. 5. Vide Græcũ, & Strabo libr. 15. vbi tamen eos Ephamiotas vocat, niſi ibi mendum ſit. ſed vide Græcum.

b *Clarotæ.*] Pollux vbi ſuprà κλαρῶται Calliſtratus Ariſtophanis, & Ephorus lib. 3. hiſtoriarum, & Athenæus lib. 6. c. 7. vbi eius nominis rationem reddit, quòd ſcilicet ex ſorte in bello ſeruiebant.

c *Et Mnotæ.*] Pollux vbi ſuprà ex quo intelliges hic ſcribendum eſſe Mnoitæ μνῶται. Nam & publicam ſeruitutem Cretenſes dicebant Mnoem, vt in ſecundo rerum Cretenſium ſcribit Soſicrates, & ex eo Athenæus vbi ſuprà. Hiq; appellabantur Mnœus cœtus, vt tradit Strabo lib. 12. Quanquam Hermo in linguis Creticis apud ipſum Athæneum Cretenſes ſenes nobiles Mnotas appellat. Stephanus autem Cretenſium ſeruos ἀφαμιώτας vocat.

d *Theſſalorum Peneſtæ.*] Πενέσται. Plato lib. 6. de legibus, vbi de ſeruis loquitur. Ariſtoteles lib. 2. politicon c. 7. Strabo libr. 12. Dionyſ. Halicarn. lib. 2. Philippus Theugellenſis in Commentario de Caribus & De legibus, & Dioſtada li. 4. rerum Creticarum, & ex iis Athenæus Dipnoſophiſtarum 6. & 7. vbi & alios quoque citat.

e *Mariandynorum ſerui Doryphori.*] Pollux vbi ſuprà. ſed de his ita loquitur Strabo dict. lib. 2. vt videatur velle Mileſios ſubegiſſe & in ſeruitutem redegiſſe Mariandynos, quaſi ſerui ipſorum Mileſiorum, Mariandyni dicti ſunt: vt Peneſti

Ineſ

ryphori, [f] Sicyoniorum Corynephori appellati ſunt. [g] Pelatæ verò & Thetes liberorum quidem nomina fuere illorum, qui coacti inopia, ſeruilia præſtabant, ſicut [h] Callicyrii in Creta, & Syracuſanis [i] Arotæ & Callyrij. Præ cæteris [k] autem Iones præcipui inter ſeruos habiti,& velut inſignia mancipia nobilitati ſunt. [l] Quare Callicratidis Lacedæmonij verbum fuit, qui interrogatus cuiuſmodi ſibi viderentur Iones,facetiſſime reſpondit,frugi ſeruos,liberos vtique malos. [m] Quod Ageſilaus de Aſiaticis iudicauit:& [n] vulgo de Caligula proditum eſt,nec ſeruum meliorem, nec deteriorem dominum fuiſſe. [o] Athenienſes vero Harmodij & Ariſtogitonis,qui Hippiam interfecerunt,velut deuota nomina libertati,tanti fecerunt,vt lege ſanxerint,ne illa ſeruis indere liceret. [p] Quo exemplo Domitianus Metium Pompoſianum,quòd nomina Magonis & Hannibalis ſeruis indidiſſet,ſupplicio affecit, tanquam clariſſimorum virorum nomina ſeruili contagio polluiſſet: [q] præter quæ conſtans obſeruatio Romanis fuit nimium diu ſeruata, ne ciuis Romanus quouis crimine obnoxius relegaretur, donec haud magno interuallo id ſeruare deſiere. Primus enim L. Lamia Romanus ciuis a Gabinio conſule relegatus fertur,& poſt eum plures legum iudiciorumque pœnis affecti:fuitque animaduerſum,ciuilibus bellis captos, velut hoſtes in prædam verti, & venum ire non licuiſſe, [r] ſempérque leuius ſeruitium apud Romanos deditis,quam captis fuiſſe. [s] Græcóſque perraro ſeruitutem ſeruiſſe: quare illorum nullus mercatoribus dabatur locus: [t] ſicut Perſarum,qui nunquam Romæ ſeruiere, niſi ſub Alexandro Seuero imperatore,licet mox adhibito precio ad ſuos redditi ſint. [u] Ponticóſque & Lydios ſeruos, aut Phrygios gregatim Romæ venire, [x] Thracibuſque peculiare eſſe ſale coempta mancipia habere, ſicut [y] Lemniis vino mercari.

Iones ſerui præcipui.

Callicratidis faceta reſponſio.

Romani ciues non relegati.

Leuius ſeruitium deditis, quam captis.

Sale & vino empta mancipia.

ANNOTATIONES.

Theſſalorum. Sed vide Athenæum aliter in referentem ex aliis quo loco nuper citauimus. Doryphori autem liberti meminit Suetonius in Nerone, cap. 29. Et trium ſimulacrorum Doryphororum Plinius libr. 34. cap. 8. Primum Polycleti Sicyonij, alterum Cteſilai, tertium Ariſtodemi. Porrò id vocabulum perinde eſt ac ſi dicas haſtigeri ſiue haſtiferi.

f *Sicyoniorum Corynephori.*] Pollux vbi ſuprà,ſed aliter Plutarch. in Solone, vide eundem in Arato. Ea autem vox ſignificat clauigeros,ſiue clauam gerentes,vel claua pugnantes. At Theopompus libr. 33. hiſtoriarum & Menæchmus lib. 2. rerum Sicyoniarum. Apud Athenæum d. libr. 6. cap. 7. ſcribunt ſeruos catanophoros apud ipſos Sicyonios vocari, & id quoque tradit Stephanus. Et adde ſeruos Strotas vocare ex Plutarcho in Pelopida. Et Gallos Ambactos ex Cæſare lib. 6. Commentariorum. Nam & Feſtus lib. 1. ſcribit apud Ennium lingua Gallica Ambactum ſignificare ſeruum: licet in nonnullis codicibus Ampactum legatur. Vide Robertum.

g *Pelatæ vero & Thetes.*] Pollux d. libr. 3. cap. 8. paulo ante eum locum ex quo illum ſæpe citauimus, πελάται δὲ καὶ θῆτες ἐλευθέρων ἐστὶν ὀνόματα διὰ πενίαν ἐπ' ἀργυρίῳ δουλευόντων. Hoc eſt, Pelatę autem & Thetes liberorum ſunt nomina ob paupertatem mercede, ſiue pecunia, vel argento ſeruientium. Plutarch. autem in Romulo tradit Romanos clientes appellare, quos Græci vocant πελάτας. At Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. Athenienſes clientes θῆτας à ſeruitute, Theſſalos verò πενέστας, exprobrantes eis ſtatim in appellatione ipſa fortunam.

h *Sicut Callicyrij in Creta.*] Cælius Rhodiginus lib. 25. c. 18. hos vocat Cillicyras.

i *Et Syracuſanis Arotæ & Callyrij.*] Arotras illos appellat Cælius vbi ſuprà.

k *Præ cæteris autem Iones.*] Apud Herodotum Scythæ non abs re iudicarunt Iones tanquam non liberos, ſed peſſimos & ignauiſſimos omnium hominum, déque eis, tanquam de ſeruis loquentes, mancipia dominos amantia eſſe aiunt, & inſectatione digniſſimos.

l *Quare Callicratidis.*] Plutarc. in Apophtheg. Laconum, vbi de ipſo Callicratide loquitur.

m *Quod Ageſilaus.*] Hæc enim illius verba ſunt. τοὺς τῆς Ἀσίας κατοικοῦντας ἐλευθέρους μὲν κακοὺς εἶναι, δούλους δ' ἀγαθούς. Teſtis idem Plutarch. in Apophthegmatis Imperatorum, vbi de eo loquitur in princ.

n *Et vulgo de Caligula.*] Id dictum fuit Paſſieni Oratoris apud Cornelium Tacit. lib. 5.

o *Athenienſes verò.*] Idem Beroaldus in Suetonium, quo loco ſtatim citabimus, ſed nullo authore citato, verùm id proditum eſt à Gellio lib. 9. c. 2.

p *Quo exemplo Domitianus.*] Suetonius in vita illius cap. 10. Aliter Dion: nempe quòd præter cætera haberet orbem terræ pictum in parietibus cubiculi, quódque conciones Regum & cæterorum Principum, quæ ſunt apud Liuium ſcriptæ, euolueret & ſtudioſe legeret: quodque Veſpaſianus acceperat ex aliquo reſponſo eum regnaturum.

q *Præter quæ.*] Totus hic locus vſque ad verba, Fuitque animaduerſum. ſumptus eſt a Tullio libr. epiſtol. familiarium 11. epiſtol. 16. Cuius hæc verba ſunt loquentis de ipſo L. Lamia: Nam Clodianis, inquit, temporibus cùm equeſtris ordinis Princeps eſſet, próque mea ſalute acerrimè propugnaret, à Gabinio conſule relegatus eſt: quod ante id tempus ciui Romano contigit nemini. Quod & ipſum magna ex parte repetit idem Cicero eiuſdem operis epiſtol. penult. & in Oratione ipſius Ciceronis in Piſonem.

r *Sempérque leuius ſeruitium.*] Vide infrà lib. 4. c. 7.

s *Græcóſque perrarò.*] Vide Apophthegma Laconica.

t *Sicut Perſarum.*] Ælius Lampridius in vita Alexandri Seueri.

u *Ponticóſque & Lydios.*] Appianus libr. 2. bellorum Ciuilium.

x *Thracibuſque peculiare.*] Ex quo Comicus quiſpiam à Zenodoto in collectaneis relatus,

Θρᾷξ εὐγενὴς εἶ πρὸς ἅλας ἠγορασμένος.

Generoſus es Thrax ſale redemptus ſcilicet.

y *Sicut Lemniis vino mercari.*] Id ſumptum eſt ex Homero lib. 7. Iliados ad finem, vbi ſcribit Lemnios magnā vini copiam in exercitum Græcorum duxiſſe: ex quibus Græci ipſi vinum emebant, alij ære, alij ferro, alij bobus, alij mancipiis, alij aliis rebus. Carmen Homeri eſt huiuſmodi,

νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέσταν οἶνον ἄγουσαι
πολλαί.

Et paucis interiectis,

ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud exteros, quæve ſint nuces ocellatæ apud Tranquillum.

CAPVT XXI.

Latrunculorũ ludus. LVDVS [a] calculorum veteribus præcipuus fuiſſe traditur, qui [b] & latrones dicti: hi enim in duas diuiſi turmas erant, colore diuerſi, quorum alij milites alij hoſtes: horum luſus erat, vt turmis inſtructis velut qui congredi acie parant, hinc inde ſub hoſtium imagine procederent, ac præſcripto fine, quoad quiſque progredi debeat: ita cauere oportebat, vt dum hoſtem quiſque inuadere nititur, alterius non pateat incurſibus: [c] qui etiam ex gemma fuere, viris & mulieribus frequens, à melioribus & ſummis honoribus vel maxime cultus & celebratus, [d] quem Palamedes inueniſſe proditur, ad comprimendas ocioſi exercitus ſeditiones. [e] Poſt quos fuere tali eburnei ſex *Tali.* angulorum æquali latitudine, teſſeræ [f] verò [g] quatuor: namque erant figuræ ex omni latere quadratæ, *Teſſeræ.* quas [h] Græci κύβους vocant. [i] Sed tamen in iactu teſſeris vtebantur tribus, talis verò quatuor: in quibus *κύβοι.* figuræ effictæ vicem numeri habebant, ſed quinarius numerus non erat in talis ſicut in Teſſeris. Tali autem, [k] aſtragali Græcè dicti: [l] & aſtragalizontes, talis ludentes. Geminum verò quadratum, *Aſtragali.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

a *LVdus calculorum.*] Extat Martialis apophoretum calculorum libr. 14. cap. 20. quo hunc ludum belle deſcribit,

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum,
Gemmeus iſte tibi miles & hoſtis erit.

Quin & Ouidius lib. 3 de Arte amandi non minus aptè,

Cautaque non ſtultè latronum prælia ludat,
Vnus cum gemino calculus hoſte perit.
Bellatórque ſuo prenſus ſine compare bellet,
Æmulus incœptum ſæpe recurrat opus.

b *Qui & latrones.*] Quod patet ex illis Ouidij & Martialis locis. Hinc ita dicti, quòd latrones antiqui vocabantur côducititij milites ἀπὸ τοῦ λατρεύειν, quod inſeruire ſignificat, quòd ſcilicet mercede bellis ſeruiebant. Quanquàm Varro de lingua Latina lib. 6. eos dictos à latere, quaſi laterones, vt qui circum latera erant Regi, atque ad latera ferrum habebant. Ab eóque, inquit, veteres Poëtæ nonnunquam milites appellant latrones aut, vt poſtea ſubdit, quòd latent ad inſidias faciendas. Quò etiam pertinet illud Plauti in Milite,

Nam Rex Seleucus me opere orauit maximo,
Vt ſibi latrones cogerem & conſcriberem.

Sed & huiuſmodi calculi diminutiuè latrunculi dicuntur Senecæ epiſt. ad Lucilium lib. 18. epiſt. 106. & alijs ſcriptoribus.

c *Qui etiam ex gemma fuere.*] Vt oſtendit Martialis vbi ſupra.

d *Quem Palamedes.*] Sophocles in Palamede,

[illegible]

Quos verſus ita vertit Hadrianus Iunius,

Nam ille (dicam enim) procul famem, Deo
Iuuante, abegit ociúmque fallere
Docuit ſedentes littore in ſicco maris
Vbi murmurat, ludo reperto teſſera
Vita iucundo deſidis ſolatio.

Pauſanias lib. 2. itemque 10. Et Seruius authoritate Varronis lib. 2. Æneid. ibi,

Belidæ nomen Palamedis.

Philoſtratus in Heroicis. Gregorius Nazianzenus in 1. inuectiua [illegible]. Plato autem in Phœdro tradit Theuth primum quendam Deum Ægyptiorum talorum & alearum ludos inueniſſe. At Herodotus lib. 1. ſcribit Lydos primos aleæ, teſſerarumque luſum, & pilæ cæterorumque ludorum omnium genera, præterquam talorum excogitaſſe.

e *Poſt quos fuere tali eburnei.*] Extat & Martialis apophoretum tali eburnei lib. 14 carm. 14.

Cum ſteterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dediſſe tibi.

Nam & quòd ex ebore eſſent, probat idem Martialis libr. 14. cap. 1. cuius carmen afferemus infra. & Ouid. libr. 1. de Arte amandi,

Seu ludet, numeróſque manu iactabit eburnos,
Tu malè iactato, tu bene iacta dato.

f *Teſſeræ.*] De his teſſeris Tullius in Catone Maio. Nobis ſenibus ex luſionibus multis talos relinquant & teſſeras. & lib. 2. de Diuinat. Quid enim eſt ſors? idem propemodum quod micare, quod talos iacere, quod teſſeras, quibus in rebus temeritas & caſus, non ratio & conſilium valet. Et Ouid. lib. 3. de Arte amandi,

Parua monere pudet talorum dicere iactus,
Vt ſcias, & vires teſſera miſſa tuas.
Et modo tres iactet numeros, modo cogitet aptè
Quam ſubeat partem callida quamque vocet.

Et Liuius 1. Decad. lib. 4. Leuant quidam Regis facinus in teſſerarum proſpero iactu. Martia. lib 14. c. 15.

Non ſim talorum numero par teſſera dum ſit
Maior quàm talis alea ſæpe mihi.

Ibidem cap. 17.

Nec mihi biſſeno numeratur teſſera puncto,
Calculus hîc gemino diſcolor hoſte perit.

Sed illud videtur pertinere ad illum ludum celebratum, de quo ſuprà in princ.

g *Quatuor.*] Quod nomen ipſum declarat. Nam & teſſera dictio Græca eſt, quæ quaternio Latinis dicitur.

h *Quas Græci κύβους vocant.*] Gellius ex Varrone lib. 1. c. 20. Macrobius in ſomnium Scipionis lib. 2. c. 2. Vide Dictionarium Græcum. Et hoc quidem Græca dictione ſignificatur tam teſſera, quæ iacitur, quàm punctus, & nota inſculpta reddens numerum iactorum, ac præcipue vnionem, qui [illegible] quoque alio nomine dicitur. Nam priore illo modo accipitur ſenarius ille prouerbialis, [illegible]. Semper cadunt feliciter Iouis cubi, id eſt, taxilli ſiue tali. Poſteriore verò illud Euripidis in Myrmidonibus, vbi teſſeris ludentes Heroas facit,

[illegible]
Iecit Achilles duas vniones & quatuor.

Quem & ipſum verſum vſurpauit Ariſtophanes in Ranis. Cuius etiam ter alia teſtimonia videbis apud Hadrianum Iunium, multiiugæ lectionis virum, Animaduerſorum lib. 2. c. 4. vbi & alia multa non contemnenda de his ludis ſcribit. Vide Cælium Rhodiginum.

i *Sed tamen in iactu.*] Cicero de Diuinatione libr. 2. & huc illud Martia. ſuprà citatum lib. 14. c. 15.

k *Aſtragali.*] Pollux libr. 2. [illegible] & alibi ſæpe. Hinc & hic ludus talorum Aſtragalus dicitur Ariſtoteli. Vide omnino Hadrianum Iunium lib. 2. Animaduerſorũ c. 4.

l *Aſtragalizontes, talis ludentes.*] Plinius de Polycleto loquens libr. 34. cap. 18. Duóſque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Aſtragalizontes. Apollonio Rhodio libr.

hoc eſt, octo laterum, dixere [m] Aſphalum. [n] Taxillorum ludus ex octo punctis vel figuris conſtabat: inter quos vnus [o] Steſichorus nomine, hoc eſt, octonarius, præcipuus erat. Qui quidem [p] turricula, ſeu quæ dicebatur [q] orca vel [r] fritillus, [s] ſuper patenti tabella punctis diſtincta iactabantur, ne luſoris manus iactum falleret, & non caſu, ſed fraude conſiſterent. Talorum verò [t] canis damnoſus, ſenio [u] medius & anceps: ſiquidem modo lucra, nonnunquam damnum afferebat: is verò quaternarium numerum facit, [x] chius verò ternarium. [y] Venus autem quæ [z] ſummum continet numerum, multum lucri affert, ſempérque fœlici exitu ludum terminauit. Hæc enim cani oppoſita, [a] colias dicebatur: [b] tricenariumque abſoluebat numerum, [c] Euripides verò quadragenarium. [d] In talis quoque legimus Vulturium & [e] Herculem baſilicum, quæ an ſigna fuerint vel numeri, dubitatur adhuc. [f] In teſſeris Midas fortunatiſſimus erat. [g] In taxillorum iactu ter ſex ſummam Græcis aſſerunt victoriam: tria verò, ſum-

Aſphalus. Taxillorum ludus. Steſichorus. Canis. Senio. Chius. Venus. Colias. Euripides. Vulturius. Hercules. Midas.

ANNOTATIONES.

lib. Argonauticῶn. ἀσταγάλοισι dicti ſunt Cupido & Ganymedes talis ludentes ἀμφ' ἀστραγάλοισι δὲ τῷ γε χρυσείοις, ὥστε κοῦροι ὁμήθεες ἑψιόωντο. hinc quoque ἀστραγαλομάντεις Artemidoro Daldiano libr. 2. qui ſcilicet ex talorum iactu futurorum euentuum ſortem diuinabant. Vide Hadrianum Iunium Animaduerſorum lib. 4.

m *Aſphalum.*] Vide Lexicon Græcum.

n *Taxillorum ludus*] Vnde natam eſſe hãc paræmiam ſcribit Pollux de hoc ludo loquens lib. 9. c. 7. πάντα ὀκτώ. id eſt, omnia octo.

o *Steſichorus.*] Pollux ibi. & Eraſm. in Chilia. in prouer. omnia octo.

p *Turricula.*] Cuius apophoretum eſt Martialis libro 14. cap. 16.

Quærit compoſitos manus improba mittere talos?
Si per me miſit, nil niſi vota facit.

Idq́ue imitatione Græcorum, qui Pyrgum id appellant, id eſt turrim. Ea enim dictione Græca in hac ſignificatione vſus eſt Horatius lib. Serm. 2. ſaty. 7.

Mitteret in pyrgum talos.

Vbi interpretes interpretantur fritillum, de quo mox dicetur. Et Sidonius Apollinaris, Quo, veluti claſſico, ad pyrgum vocabat aleatores.

q *Orca.*] De qua intelligi poteſt illud Perſij ſat. 3.

— Anguſtæ collo non fallier orcæ.

Quanquam alij aliò trahunt, ſcilicet ad vas, in quod pueri ludentes mittebant nuces. Sed Pomponius Bononienſis, antiquus poeta, huic talorum ludo tribuere videtur,

Iterum dum contemplor orcam, taxillos prodidi.

r *Vel fritillus.*] De quo Iuuenalis, loquens de alea, ſaty. 14.

— Paruóque eadem mouet arma fritillo.

Et Martial. lib. 4. epig. 14.

Dum blanda vagus alea December
Incertis ſonat hinc & hinc fritillis.

Et lib. 5. c. 125. eodémque vlt.

Iam triſtis nucibus puer relictis,
Clamoſo reuocatur a magiſtro,
Et blando male proditus fritillo.

Et lib. 13 epig. 1.

Non mea magnanimo depugnat teſſera talo,
Senio nec noſtrum cum cane quaſſat ebur.
Hæc mihi charta nuces: hæc eſt mihi charta fritillus:
Alea nec damnum, nec facit iſta lucrum.

s *Super patenti tabella.*] Cuius eſt & apophoretum Martialis lib. 14.

t *Canis damnoſus.*] Propertius lib. 4. eleg. 9.

Me quoque per talos Venerem quærente ſecundos,
Semper damnoſi ſubſiluere canes.

Et Ouid. lib. 2. de Arte amandi,

Seu iacies talos, victam ne pœna ſequatur,
Damnoſi facito ſint tibi ſæpe canes.

Et Perſius ſaty. 3.

Scire erat in voto, damnoſa canicula quantum
Raderet.

Suetonius in Auguſto, cap. 71. Talis iactatis, vt quiſque canem, aut ſenionem miſerat in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniuerſos, qui Venerem iecerat. Vide in ſequentib.

u *Senio medius & anceps.*] Dextrum ſenionem d. ſaty. 13.

Iure etenim id ſummum quid dexter ſenio ferret,
Scire erat in voto.

Quod aduerſari videtur ei, quod numero præcedenti adduximus ex Suetonio. Ideo ſunt qui dicunt eum locum Suetonij eſſe corruptum, & ita legendum ex antiquis exemplaribus, Talis iactatis, vt quiſque canem miſerat in ſingulos talos, ſingulos denarios conferebat in medium, quos tollebat vniuerſos, qui Venerem iecerat aut ſenionem.

x *Chius verò ternarium.*] De chio Ariſtoteles lib. 2. de mundo, & Pollux libr. 9. quo loco ſupra citauimus vbi hunc dicit χῖον & χῖον appellari.

y *Venus autem.*] Supra in verbo, Senio medius. Quibus adde illud vetus prouerbium. Si ſæpe iacies, aliquando Venerem iacies. de quo Tullius lib. 2. de Diuinat. Quid eſt, inquit, tam incertum: tamen nemo eſt, qui ſæpe iactans, Venerem iaciat aliquando, nonnunquam etiam atque iterum. Et vide Ariſtot. Libr. 2. de cælo & mundo, & libr. 2. de Animal.

z *Summum continet numerum.*] Acron & Porphirion in Horatium, lib. 2. Carm. Ode 7. in eum locum,

Quem Venus arbitrum
Dicet bibendi?

a *Colias dicebatur.*] Hic error eſt vel authoris, vel librarij. & Chias ſcribendum, quam oppoſitam cani ſcribit Pollux vbi ſuprà, eandemque chion appellari, vt ſupra diximus. ſubditque plurimos chiam canem appellari putare.

b *Tricenariúmque abſoluebat numerum.*] Porphyrion vbi ſuprà.

c *Euripides verò quadragenarium.*] Pollux lib. 9. c. 7.

d *In talis quoque legimus Vulturium.*] Apud Plautum in Curculione act. 2. ſcen. 3.

Poſtquàm cœnati atque appoti, talos poſcit in manum.
Prouocat me in aleam, vt ego ludam, pono pallium:
Ille ſuum annulum oppoſuit, inuocat Planeſium.
PH. *Meoſne amores?*
CV. *Tace parumper, iacit vulturios quatuor.*
Talos arripio, inuoco almam meam nutricem Herem.

e *Herculem baſilicum.*] Plautus vbi ſupra ad ea, quæ ex eo ſuprà adduximus,

Iacto baſilicum, propino magnum poculum ille ebibit.

f *In teſſeris Midas fortunatiſſimus.*] Quod ſignificat proprium illud à Suida relatum,

Μίδας ὁ ἐν κύβοισι ἄριστος βαλών.

Midas qui in teſſeris conſultor optimus.

Eraſmus autem Chil. 2. cent. 9. c. 87. monet perpendendum num εὐβολώτατος legi oporteat, vt verſus ſit iambicus trimeter, ſic,

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβολώτατος.

In teſſeris iactus Midas proſperrimus.

g *In taxillorum iactu.*] Id eſt ex Platone libr. de legibus vlt. Polluce lib 9. quo loco ſuprà iã citauimus, Suida ex Æſchylo in Agamemnone his verſibus,

τὰ δεσποτῶν γὰρ εὖ πεσόντα θήσομαι
τρὶς ἓξ βαλούσης τῆσδέ μοι φρυκτωρίας.

Id eſt,

Nam res herorum faxo, vt optime cadant

Ter

Ludi illuſtriũ & doctorum virorũ poſt ſeria negotia.
Pilæ ludus.

mum damnum. Qua quidem alea [h] Porcius Cato luſiſſe fertur animi laxandi cauſa, & [i] Auguſtus effuſe, [k] Domitianus & [l] Claudius, qui etiam luſorium conſcripſit opus. Inter reliquos [m] Theodoricus Gothorum rex, cum in alea vinceret, fertur indulgentiſſimus fuiſſe, eáque momenta domeſticos promerendis gratiis captare ſolitos, [n] ſicut cum Veſpaſianus in balneum tranſiret. Quibus quidẽ teſſeris aptiſſima fuiſſe liguſtra [o] Plinius notauit. Fuit quoque apud veteres ludus pilæ & folliculi, [p] præcipuæ commendationis, & magni ſtudij, quo & [q] Iulius Cæſar, & [r] Octauius & [s] alij clari viri illuſtréſque, exercendi corporis, & animi vegetandi cauſa, ſtudioſiſſime luſere. [t] Quo etiam Scæuola iureconſultus, remiſſo à negocijs animo, luſiſſe proditur, nonnunquam teſſeris aut calculis. [u] Quod de Dionyſio tyranno traditur, vt pila & folliculo aſſidue luderet. Reliqui verò clariſſimi duces, aut ſapientiæ profeſſores non improbandi, animum diuerſis ſtudijs iocíſque remiſere. [x] quippe Socrates dum animo vacaret, cum pueris minutis & facie liberali, iocari aſſuêrat: [y] & Scipio Aphricanus conchas mari legendo ſæpe remiſit curas: & Cato Cenſorius cum verna & famulatu animum relaxauit: [z] qui etiam qua die tulit repulſam, in conuiuio luſit: [a] quod de Archita Tarentino proditur, vt cum pueris & ſeruitijs luſus agitaret. [b] Heraclitus quoque Epheſius cum à negocijs quieſceret, aſtragalis luſiſſe fertur. [c] Et Attalus Aſiæ rex hortum pro delicijs coluit, [d] nonnunquam fundendis ſtatuis ocium

ANNOTATIONES.

Ter ſex vbi phryſtoria iaciam mea.

Zenod. in Collectaneis ex Pherecratis fabula, cui titulus Myrmecanthropi. Et vide Eraſmum Chi.2. cent.3. cap.66. Si autem plura ſcire cupis de his ludis ſuperioribus, vide Pollucem d.lib.9. vbi ſuprà. Et ex recentioribus Beroaldum in Annotationibus. Eraſm. Chiliad.2. cent.7. c.68. Cælium Rhodiginum libr.20. cap.27. & Hadrianum Iunium libr.2. Animad. c.4.

h *Portius Cato.*] Catoné quoque Vticenſem, illius pronepotem & alea quoque luſiſſe ſatis probat quod ſcribit Plutar. in eius vita, quòd in cœnis partes ſortiebatur, etſi non obtineret, amicis ipſum priùs recipere iubentibus, dicebat, Non bene ſe habere, inuita Venere. Nam ſupra oſtenſum eſt Venerem fuiſſe in talis omnium feliciſſimam. Sed vide an hic non ſit Portius Cato, de quo Alexander loquitur, & hic etiam Portius vocabatur.

i *Et Auguſtus effuſè.*] Suetonius in vita illius, c.71. vbi illum aleæ indulgentem fuiſſe dicit. Et Eutropius, & Aurelius Victor etiam in eiuſdem vita.

k *Domitianus.*] Suetonius in vita illius, c.21.

l *Et Claudius, qui etiam luſorium conſcripſit opus.*] Sueton. in vita illius, cap.33. Alea ſtudioſiſſimè luſit, de cuius arte librum quoque emiſit ſolitus etiam in geſtatorio ludere, ita eſſedo, alueóque adaptatis, ne luſus confunderetur. Vndeque etiam illud Senecæ in ludo de morte ipſius Claudij,

Véſque poëta lugete noui, vos in primis,
Qui concuſſo magna paraſtis lucra fritillo.

Et poſteà ad finem, Tum Æacus iubet illum alea ludere, percuſſo fritillo. Et iam cœperat fugientes teſſeras ſemper quærere & nihil proficere,

Iam quoties miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo.
Cúmque recollectas auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper ſempérque petenti
Decepere fidem, refugit, digitóſque per ipſos
Fallax aſſiduo dilabitur alea furto.

m *Theodoricus.*] Sidonius epiſtol. libr.1. epiſt.2. ad Agricolam. Adde & tu Artaxerxem ex Plutarc. in vita illius. & Verum Imperatorem ex Iulio Capitolino in vita illius.

n *Sicut cum Veſpaſianus*] Suetonius in vita illius, c.21.

o *Plinius notauit.*] Scilicet lib.16. cap.18.

p *Præcipuæ commendationis.*] Adeò vt illi Galenus Medicorum princeps librum dicauit, in quo longe latéque hunc ludum commendat, veluti ſalubrem & corpori maxime idoneum. Idémque libr.2. περὶ ὑγιεινῆς, reponit hunc ludum inter celeres exercitationes. Huncque ludum olim à S. C. fuiſſe approbatum tradit Iureconſul. in l.2. ff. de al. luſu, & aleat. Ex legum autem interpretibus Ang. ita conſ. 397. exorditur, Ludus pilæ antiquiſſima res eſt, & omni iure permiſſa, per l. item Mella. ff. ad leg. Aquil. Cui & tu adde l. ſi ex plagis. eod. tit. Idque Canoniſtę admittunt in c. clerici. de vit. & honeſt. cleric. & in c. inter dilectos. de exceſſi prælat. Et late Paris Pute. in tract. quem nuncupatim in materia ludi edidit col.2. verſ. vſus pilæ. vbi id temperat, modò id fiat cauſa recreationis, & pro modica pecunia. Quanquàm ſcio Martialem lib.7. epigr.31. laudare Atticum iuuenem quòd ludum pilæ deuitaret,

Non pila, non follis, non te paganica thermis
Præparat, aut nudi ſtipitis ictus hebes.

Et de hoc quoque ludo item libr.14. cap.45. & ſeq. & Manilius lib.5. Aſtronomicôn illis verſibus, Septima pars &c. Et Firmicus Maternus lib. eiuſdem materiæ 8. cap. item 8. & Athenæus lib.1. Dipnoſo. cap.8.

q *Iulius Cæſar.*] Vide in noſtro repertorio in verbo, Alea.

r *Et Octauius.*] Scilicet Auguſtus Imperator ex Sueton. in vita illius, c.83.

s *Et alij clari viri.*] Vt Alexander Magnus ex Plutarc. in vita illius, & Athenæo libr.1. cap.13. vbi ſcribit Athenienſes Ariſtonicum Caryſtium, qui cum Alexandro pila ludere ſolebat, ob artem pilæ ciuem feciſſe & ſtatuam ei erexiſſe. Lycon Troadenſis, vir admodum eloquens atque in dicendo ſuauiſſimus & inclytiſſimus philoſophus ex Laërtio in vita illius, & Athenæus libr.12. cap.25. Et Marcus Antoninus Philoſophus Imperator, qui omnibus Imperatoribus ſanctitate vitæ antecelluit, pila luſit, vt apprimè tradit Iulius Capitolinus in vita illius. & Alexãder Seuerus ex Ælio Lampridio in vita illius. Demoteles Theognidis Chij, ſapientis frater, Ctelibius Chalcidenſ. Philoſophus & alij apud Athenæum d.lib.1. Dipnoſophiſt. cap.8. Indignus autem eſt Domitianus, qui inter hos numeretur, quem & alea ſe oblectatum, cùm ocium eſſet, ſcribit Suetonius in vita illius, cap.21.

t *Quo etiam Scæuola.*] Val. lib.8. c.8.

u *Quod de Dionyſio tyranno.*] Cicer. Tuſc. quæſt. lib.5. cuius hæc ſunt verba, de eo loquentis, Atque cùm pila ludere vellet (ſtudioſe enim id factitabat) tunicamque poneret &c.

x *Quippe Socrates.*] Valer. Max. d. lib.8. c.8. & Ælianus libr. 12. c.15.

y *Et Scipio Africanus.*] Val. Max. ibid.

z *Qui etiam qua die.*] Plutarc. in Catone Minore. Vide autem num idem ſit cum Cenſorio.

a *Quod de Archita Tarentino.*] Athenæus Dipnoſophiſt. lib.12. cap.6. Architam Tarentinum ſcribit virum cum vrbanum, tum etiam philoſophum, multos habentem ſeruos his gaudere ſolitum.

b *Heraclitus quoque Epheſius.*] Diogenes Laërtius in vita illius.

c *Et Attalus Aſiæ Rex.*] Iuſtinus lib.36. Omiſſa deinde regni adminiſtratione, hortos fodiebat, gramina ſeminabat, &c.

d *Nonnunquam fundendis ſtatuis.*] Idem ibid. poſt pauca. Ab hoc ſtudio ærariæ artis fabricæ ſe tradidit, cæteriſque

fingendis,

occupauit. Memoratur [e] Alexander Seuerus imperator per dies feſtos perdicum & catulorum pugna ſe oblectaſſe, & [f] Amaſis Ægypti rex poſt ſeria morionem egiſſe, & magnus ille [g] Ageſilaus cum infante filio arundinem aſcendiſſe. Neque prætereundum quod [h] de Demetrio proditum eſt Poliorcete, qui poſt negocia bellicas machinas: & de [i] Europo Macedoniæ rege, qui in ocio lucernas fabricatur. Parthorum [k] quoque reges cum ocium ſuperaret, cuſpides acuiſſe feruntur. Et Dionyſius iunior cura belli ſolutus, plauſtella, menſas & ſedes mira arte compinxit.[l] Attalus verò Philomator pro oblectamento habuit, elleborum, aconitum & cicutam, venenoſáſque herbas plantare, vt fructum inde legeret. Sed [m] tamen pila iuuenum luſus erat, frequens in Martio campo fieri ſolitus, [n] exque his altera paganica, [o] trigonalis altera, in qua ſiniſtræ vſus præcipuus traditur. Namque illius impulſu magis quam dextræ ludus agebatur, cuius erat vſus vel maximè in corporis motu & agilitate, vt ſciret apte pilam iacere atque excipere, modò incurrere, modò recurrere. [p] Armis quoque & equis, tum haſta, claua & pila, lucta, venatione & curſu exerceri Romanam iuuentutem vetus conſuetudo fuit: pariter ſudem torquere, equum agitare, arma tractare, [q] ſicut iactu diſci, curſu, ſaltu, iaculatione vel cæſtu: quos ludos [r] pentathlum dixere, [s] & ludiones pentathlos [t] ſeu quinquertiones. [u] Erátque ſenatuſconſulto cautum, vt niſi his ludis pecuniam ludere liceret. Græcis [x] verò octo fuere ludi, quibus iuuentus exercebatur impune: [y] ſtadium, [z] diaulus, [a] dolichus, [b] hoplite, [c] pygme, [d] pancratium, [e] pale, & halma, [f] hoc eſt ſaltus. [g] Præter quos fuit harpaſtum quod volubili rotunditate in ſolo iactatur:

Pila iuuenum ludus.
Exercitia Ro. iuuentutis.
πένταθλον.
Ludi quibus pecunia ludere licebat.
Græca iuuentutis ludi.

ANNOTATIONES.

fingendis, & ære fundendo, procudendóque oblectabatur.

e *Alexander Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

f *Et Amaſis.*] Herodot. lib. 2. ad fi.

g *Magnus ille Ageſilaus.*] Plutar. in vita illius, & in Apophtheg. eiuſdem, & Ælianus variæ hiſtoriæ lib. 12.

h *De Demetrio.*] Plutar. in vita illius.

i *Et de Europo.*] Lege Æropo ex Plutarcho qui id de illo tradit in vita ipſius Demetrij.

k *Parthorum quoque Reges.*] Plutarc. in eodem loco.

l *Attalus verò Philomator.*] Plutarc. ibidem, & Iuſt. libr. 36.

m *Sed tamen pila iuuenum.*] Plautus in Bacchide,

Ibi curſu, luctando, haſta, diſco, pugillatu,
Pila, ſaliendo ſe exercebant magis.

Et ibi vide interpretes.

n *Exq; his altera paganica.*] De qua Martia. libr. 7. epig. 31. quod nos ſuprà adduximus. & lib. 14. c. 45.

Hæc quæ difficilis turget paganica pluma,
Folle minus laxa eſt, & minus arcta pila.

Nonnulli pro arcta legunt apta.

o *Trigonalis altera.*] De qua etiam ipſe Martialis, qui huic dedicauit id apophoretum, eodem lib. c. 46.

Si me mobilibus ſcis expulſare ſiniſtris,
Sum tua: ſi neſcis ruſtice, redde pilam.

p *Armis quoque &c.*] Silius Italicus libr. 8. declarans quomodo Scipio iuuenes milites exerceret, & ad bellum formaret.

Lectos rectores formabat Scipio bello:
Ille viris pila & ferro circundare pectus
Addiderat: lentora domo de more parentum
Geſtabant tela, ambuſtas ſine cuſpide cornos.
Ipſe inter medios venture ingentia laudis
Signa dabat vibrare ſudem, traſmittere ſaltu
Murales foſſas, vndoſum frangere nando
Indutus thoraca vadum, ſpectacula tanta
Ante acies virtutis erant.

q *Sicut iactu diſci.*] De his quinque ludis, & nos quoque poſt Alexandrum diximus ſuprà libr. 1. cap. 2. vbi videre poteris, & quæ nos præterea dicemus inferius libr. 5. cap. 20.

r *Pentathlum.*] A numero ſcilicet quinario horum ludorum. Feſtus Pompeius lib. 14. ſtatim poſt prin. Pentathlum, inquit, antiqui quinquertium dixerunt. Id autem genus exercitationis his quinque actibus conſtat, iactu diſci, curſu, ſaltu, iaculatione, luctatione.

s *Et Ludiones pentathlos.*] Plinius loquens de Myrone ſtatuario lib. 34. c. 8. Hic fecit Delphicos pentathlos.

t *Seu quinquertiones.*] Nam & pentathlon antiqui quinquaquatrum, ſiue vt alij legunt, quinquertium dicebant, vt tradit Feſtus Pompeius, quo loco nuper citauimus, & iterum lib. 15. Hicque vt ſcribit Liuius Andronicus, ipſos athletas vocant quinquertiones.

u *Erátque ſenatuſconſulto cautum.*] Vt ſcribitur in l. 2. ff. de alcat.

x *Græcis verò octo fuere ludi.*] Quæ mox declarat.

y *Stadium.*] Quid id ſit omnibus planum eſt: tametſi dictio Græca eſt, quæ curriculum ſignificat. pro genere autem curſus poſuit Plato libr. 1. de legibus.

z *Diaulus.*] De hoc Pollux libr. 3. c. 30. quo loco περὶ δρόμου γυμνικοῦ. Idque interpretantur curſum reciprocum ſiue duplicem, ſcilicet obeundi ſtadium, & confeſtim redeundi. Et de hoc quoque Vitruuius lib. 5. cap. 11. In palæſtris, inquit, peryſtilia quadrata ſiue oblonga ita ſunt facienda, vti duorum ſtadiorum habeant ambulationis circuitionem, quam Græci vocant δίαυλον. Nam & Ariſtophanis interpres ita vocat locum, qui duo ſtadia continet, atque etiam Pauſanias lib. 1.

a *Dolichus.*] Pollux vbi ſuprà in princ. quem curſum plenum interpretantur. Suidas dicit eum fuiſſe 24. ſtadiorum, alij 12.

b *Hoplite.*] Curſum armatum ſignificat, quod & nomen indicat.

c *Pygme.*] De hoc idem Pollux lib. 2. περὶ χειρῶν, καὶ τῶν περὶ αὐτάς. Et Plutarc. in Lycurgo πυγμὴν δὲ καὶ παγκράτιον ἀγωνίζεσθαι ἐκώλυσεν. id ſignificat cæſtum, pugnum, pugillatum, id eſt certaminis genus, quod cæſtibus exercebatur. De quo Virgil. lib. 5. Æneid.

d *Pancratium.*] Id notius eſt quàm vt aliter declarari queat.

e *Pale.*] Πάλη, id eſt, lucta, ſiue luctatio. ἀπὸ τοῦ πάλλεσθαι τὸ σῶμα. Huius meminit Plato lib. 1. de legib. vbi ſcribit gymnaſticæ artis duo eſſe genera, ſaltationem ſcilicet & luctam. Et Pindari interpretes in Iſthmiis.

f *Et Halma.*] Saltum ſignificat, de quo & Pindari interpretes vbi ſuprà, & quotquot ſcripſerunt de pentathlo.

g *Præter quos fuit Harpaſtum.*] De quo Martialis libro 4. epig. 19.

Seu lentum ceroma teris, tepidúmve trigona,
Siue harpaſta manu puluerulenta rapis.

Et lib. 7. epig. 31.

Rara nec iniecto ceromate brachia tendis,
Non harpaſta vagus puluerulenta rapis.

Et epig. 66.

Harpaſto quoque ſubligata ludit.

Eſtque eiuſdem apophoretum Harpaſti lib. 14. cap. 48. huiuſcemodi.

Hæc rapit Antei velox in puluere Draucus,
Grandia qui vano colla labore facit.

h *Sicut*

Harpaſtũ. Diſcus. Halteres. Petauri ludus. Petauriſtæ. Follis ludus. Sphæræ ludus. Sphæromachia. Apobatæ. Germanorũ mos. Germanorũ ludus. Encotyle. ἐν κοτύλῃ. Nucibus. Par impar.

qui ludus Polluce authore fiebat, vt iuuenes in geminas diuiſi turmas, intra lineas ſeu metas conſiſterent, harpaſtóque poſito in medio, quiſque contenderet vt intra gyrum alterius lineæ immitteretur: quod ſi contingeret, victores erant, & diſcus. Fuit enim inſtar pilæ æneæ, quæ brachiorum viribus excepta, & in altum miſſa, exercebat corpora animóſque ita vt quantum quiſque viribus præſtaret, maxime eniteret. Namque is fortior, & præcipuo robore habebatur, qui illum vltra ſignatum geſſiſſet ſcopum: ſicut [h] halteres: erant enim circuli figura non ſphærica, ſed dimidia longiore, in quibus digiti inſeri poſſent, quos facilibus brachiis rotabant: & nunc iactando, nunc rotando ludus committebatur. Fuit [i] quoque petauri ludus admirationis præcipuæ, cum per circulos quiſpiam veloci curſu tranſuolat, corpore ita librato, vt circulum non offendat: vnde petauriſtæ ludiones dicti. [k] Follis autem ludus remiſſior & ignauior habitus: eo enim ſenes imbelli ætate ludere ſolebant. [l] Horum authores Lydos fuiſſe ferunt, qui vt famem qua premebantur, facilius ferrent, in miſeriis hoc ſolatii inuenere, vt ludo tempora tranſigerent. Apud [m] Græcos frequens ludus erat ſphæræ, qua qui viciſſet, rex dicebatur, & imperabat: victus verò, aſinus, & victoris mandata exequebatur: [n] cui ſphæromachia nomen, quo in gymnaſio iuuentus exerceri conſuerat. [o] Spartanis palæſtra, Athenienſibus præter palæſtram, quam primi inuenere, erat equeſter ludus, quem dixere [p] apobaten, quo Phocionis filius ſæpiſſime luſit, & victor fuit. [q] Proditúrque Germanorum mos peculiaris, vt cum omnia luſiſſent, nihilque pecuniarum ſupereſſet, in luſu extremo de libertate contenderent: victúſque in alea, ſeruitium pati, & addici victori velut mancipium patiebatur: apud quos frequens ludus erat, vt nudi iuuenes inter gladios & infeſtas frameas ſe inuicem iactitent, illaſique ſaltu tranſiliant illæſi. Græcis quoque iocus erat, cui nomen [r] encotyle, quo victi, vincentium genua manibus excipientes ſublimes deferunt. [s] & alius, cindaliſmus apud plebẽ frequens, quem clauis exercebant. [t] Nucibus verò, [u] & par

ANNOTATIONES.

h *Sicut halteres.*] Idem Cælius Rhodiginus lib. 14. cap. 3. ſed nullo quoque citato authore, ſed id eſt Pauſaniæ lib. 5. non adeò longè ad finem. Sicut, inquit, halteres athletarum libramenta, circuli oblongiore figura, illa quidem non prorſus in ambitum circunducta. Nam quà pars manibus prenſatur, anſulas habet, intra quas digiti, vti intra clypeorum lora immittuntur. Et de his Martia. lib. 7. epi. 66.

Alteres agili rotas lacerto.

Sed ſunt qui ibi legunt,

Alterno facili rotas lacerto.

Et lib. 14. cap. 49.

Quid pereunt ſtulto fortes haltere lacerti?
Exercet melius vinea foſſa viros.

Vide Ariſtot. probl. alicubi.

i *Fuit quoque petauri ludus.*] Nonius Marcel. ex Varrone, & Feſtus Pompeius libr. 14. vbi de Petauriſtis. Iuuenalis ſatyr. 14.

An magis oblectant animum iactata petauri
Corpora.——

Et Martial. lib. 2. epig. 86.

Quid ſi per graciles vias petauri
Inuitum iubeas ſubire Ladam?

Et lib. 11. epig. 22.

Quam rota tranſmiſſo toties impacta petauro:
Quam vetus à craſſa calceus vdus aqua.

k *Follis autem.*] Martia. libr. 14. cap. 47. quo follis eſt apophoretum,

Ite procul iuuenes, mitis mihi conuenit ætas:
Folle decet pueros ludere, folle ſenes.

l *Horum authores Lydos.*] Herodo. lib. 1. Vide Polydorum de rerum inuent.

m *Apud Græcos.*] Vide, Senecam & alios quos ſequenti verſiculo citabimus.

n *Cui ſphæromachia nomen.*] Vocabulum Græcum ſignificãs ſphæræ certamen, quo ex Latinis vſus eſt Seneca ad Lucil. epiſtol. 81. in princ. Hodierno die non tantùm meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtias ad ſphæromachiam auocarint. Statius in præfatione lib. 4. ſyluar. Sed & ſphæromachias ſpectamus & pilaris luſio admittitur. Hincque σφαιρομαχεῖν, apud Platonem lib. de leg. id eſt pila ſiue ſphæra certare.

o *Spartanis palæſtra.*] Fuit autem Spartanis tam familiaris palæſtra, vt etiam virgines in ea exercerentur: authore Plutarcho in vita Lycurgi.

p *Apobaten.*] Pauſanias libr. 1. qui de Atticis eſt: vbi non Apobaten, ſed Hippobaten vocat.

q *Proditúrque Germanorum mos.*] Hæc omnia de Germanis ſunt Cornel. Taciti in lib. de morib. Germanorum.

r *Encotyle.*] Vide Pollucem. Idem Cælius Rhodiginus libr. 27. cap. item 27. nullo quoque laudato authore.

s *Et alius, cindaliſmus.*] Idem ipſe Rhodiginus lib. 28. c. 10. ſed eſt Pollucis lib. 9. c. 7.

t *Nucibus verò.*] De hoc ludo nucum Catullus in epithalamio Iuliæ & Mallij,

Da nuces pueris iners
Concubina, ſatis diu
Luſiſti nucibus.

Et Perſius ſaty. 1. non multò poſt princ.

Et nucibus facimus quæcunque relictis
Cum ſapimus patruos.

Martia. lib. 5. epig. 125.

Iam triſtis nucibus puer relictis,
Clamoſo reuocatur à magiſtro.

Et lib. 14. epig. 1.

Lude, inquit, nucibus: perdere nolo nuces.

Et iterum epig. 18.

Alea parua nuces, & non damnoſa videtur:
Sæpe tamen pueris abſtulit illa nates.

Et Horat.

Poſtquam te talos Aule nucéſque
Ferre ſinu laxo donare & ludere vidi.

Multos autem ludos qui nucibus fiunt, ſigillatim declarat Ouid. lib. de Nuce illis verſibus,

Has puer aut certo rectas diuerberat ictu,
Aut pronas digito biſve ſemélve petit.

Et cætera quæ ſequuntur.

u *Et par & impar.*] Horat. lib. Sermonum 2. ſatyr. 3.

Ludere par impar.

Et Suetonius in Auguſto, capit. 71. aliàs 72. Et Ouid. de Nuce,

Eſt etiam par ſit numerus, qui dicat an impar:
Vt diuinatas auferat augur opes.

Et à Græcis Ariſtophanes in Pluto,

στατῆρσι δ' οἱ θεράποντες ἀρτιάζουσι.

Et D. Gregorius Nazianzenus in carmine de Virginitate:

ἀλλ' ὅτε τις [illegible]
[illegible]
[illegible]

Et Pollux lib. 9. quo loco iam ſæpe ſupra citauimus.

x Vt

impar, vel [x] coturnicum & gallinaceorum certamine, quo ludo Antonius & Octauius luſiſſe, & melioribus omnibus victor abiiſſe fertur: [y] aut turbine, vel micantibus digitis, [z] nonnunquã ocellatis nucibus Romæ ephebi pueri ludere ſolitauere. [a] Nummis quoque in ſublime iactatis, caput vel nauim petere, vt quod tunc forte eueniret, & petitis reſponderet, id victoriam daret: aut dormientibus oculos & ora pingere, frequens erat puerorum luſus. [b] Quæ quidem nuces loco aleæ fuerunt pueris nondum adultis, [c] quibus in Saturnalibus ludere permiſſum, ſicut iuuenibus alea, reliquo anni tempore vetabatur. Parthorum vero pueris ludus erant aurei tali, quibus certo anni tempore indulgere licebat. Sed quod modò eſt de ocellatis nucibus dictum, memini doctos viros ſuper nucibus ocellatis eiuſmodi quæ eſſent, ancipitem diu cogitationem duxiſſe, variaque in opinione verſari, & alios nuces auellanas, alios amygdalas putare, neque ſatis certam ferre ſententiam ſuper [d] Tranquilli verbis quibus Auguſtum laxandi animi cauſa cum pueris facie liberali ocellatis nucibus luſiſſe dicit. Quod vero nos ſentimus, & probabilius putamus, id eſt eiuſmodi, vt nuces ocellatas, nucleos, quos in Perſicis pomis ſitos inſpicimus, dicamus eſſe, quibus perſæpe ludere noſtrates pueros hodie videmus: dictaſque ocellatas, propter ocellos & foramina quibus muniuntur vndique. Neque de amygdala & auellana vel oſcilla, ſicut error habet, ſed de perſicorum oſſibus, quibus tunc ludebatur, & nunc frequens puerorum luſus eſt, intelligi conuenire, credimus exploratæ & non ambiguæ ſententiæ fore.

Epheborum puerorũ ludi. *Nuces in Saturnalibus.* *Parthorum puerorum.* *Nuces ocellatæ.* *Tranquilli locus.*

ANNOTATIONES.

x *Vel coturnicum & gallinaceorum.*] De his duobus Plutarch. in vita Antonij. & Herodianus loquens de liberis Septimij Seueri: ſed vide an de duobus loquatur, Lucian. in libr. de Gymnaſiis non adeò longe a ſi. Plinius autem lib. 10. ca. 21. Scribit Pergami omnibus annis certamen gallorum publice edi, ceu gladiatorum. Ælianus de varia hiſtoria lib. 2. ca. 28. ſcribit Athenienſes legem poſuiſſe, vt galli gallinacei quotannis vno die certamen in theatro inirent. & addit cauſam cur id ſtatutum ſit.

y *Aut turbine.*] De quo Virgil lib. 7. Æneid.

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent.

Et Tibul. lib. 1. eleg. 5. ſtatim poſt princ.

Namque agor vt per plana citus ſola verbere turbo,
Quem celer a ſueta verſat ab arte puer.

Hic autem turbo plerunque fiebat ex buxo, vnde illud Virgilij de eodem ludo loquentis d. lib. 7.

Impubes; manus mirata volubile buxum.

Et Perſij ſatyra 3.

Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Is autem ludus Trochus quoque vocatur. Martial. libr. 14. cap. 168.

Inducenda rota eſt, das nobis vtile munus,
Iſte trochus pueris, at mihi cantus erit.

Et Horat. in Art. poetica,

Ludere qui neſcit, campeſtribus abſtinet armis:
Indoctuſque pilæ, diſciue, trochiue quieſcit.

Vbi Acron, Trochi, id eſt, rotæ, quam currendo pueri ſcutica regunt.

z *Nonnunquam ocellatis nucibus.*] Iam ſuprà diximus de ludis nucum: ſed quod ad ocellatas nuces pertinet vide infrà.

a *Nummis quoque.*] Macrobius lib. 1 Saturn. c. 7.

b *Quæ quidem nuces &c.*] Supra in verbo, Nucibus.

c *Quibus in Saturnalibus.*] Vide Macrobium.

d *Super Tranquilli verbis.*] Idem in vita Auguſti, cap. 83. vbi vide omnino interpretes ſuper huius vocabuli intellectu admodum nutantes.

Quæ vota olim ſolennia fuere apud Romanos, & quæ apud exteros, quive vota concipere, & quomodo ſoliti ſint.

CAPVT XXII.

QVI mos vetuſtus in [a] votis nuncupandis olim, quæque ſolennitas concipiendorum fuiſſet, multi varie exequuti ſunt. In primis obſeruatum legimus, vt ſimul ac conſuli aut imperatori cui belli ſumma commiſſa erat, de euentu belli incerta ſpe fluctuanti, votum vouere collibitum eſſet, ſi id inconſulto ſenatu, aut citra populi authoritatem faceret, de manubiis vel hoſtium ſpoliis, aut ſi non ſufficerent, ſua impenſa exoluere teneretur. [b] Vouebãtur enim ſæpius templa ędeſve deorũ: [c] ludiq; diis aut [d] ſtatuæ, quibus numina placari, aut expiari crimina putabant. [e] Nonnunquam multi pocillum pro magno munere diis votum inuenimus. In quo fuit ſeruatum, [f] vt velato

De belli euentu. *Ludi diis auſ ſtatuæ.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

a *IN votis nuncupandis.*] Quæ vota nuncupata dicebantur, diſces ex Feſto Pompeio libr. 12. & 19. Et de huiuſmodi votorum nuncupationibus vide Ciceron. in 7. in Verrem act. & Philip. 3. Plinium iuniorem in Panegyrico. ſæpe Liuium 4. Decad. lib. 5. Suetonium in Nerone, c. 46. Tacitum lib. 16. Liuius 4 Decad. lib. 6. Alter, inquit, Conſul P. Corne. Scipio Galliam prouinciam ſortitus, priuſquam ad bellum, quod cum Boiis gerendum erat, proficiſceretur, poſtulauit ab Senatu, vt pecunia ſibi primo decerneretur ad ludos, quos Proprætor in Hiſpania inter ipſum diſcrimen pugnæ vouiſſet. Nouum atque iniquum poſtulare eſt viſus. Cenſuerunt ergo quos ludos inconſulto Senatu ex ſua vnius ſententia vouiſſet: eos vel de manubiis, ſi quam pecuniam ad id reſeruaſſet, vel ſua ipſe impenſa faceret.

b *Vouebantur enim ſæpius templa.*] Plutarch. in Camillo, & authores vbique.

c *Ludique diis.*] Plutarchus ibi. & Diodorus Siculus libr. 11. & Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi de voto. & 4. Decad. lib. 6. in princip.

d *Aut ſtatuæ.*] Herodotus lib. 2 loquens de Ladice Amaſis vxore. Vouit intra ſe Veneri, ſi ea nocte ſecum coiret Amaſis, ſtatuam Cyrenas ſe diis miſſuram. Et paulo poſt, Et Ladice votum deæ perſoluit facta ſtatua, Cyrenaſque miſſa.

e *Nonnunquam multi pocillum.*] Id fuit L. Papyrij votum, ſi legiones hoſtium fudiſſet, apud Liuium 1. Decad. lib. 10. Plinius autem lib. 14. c. 13. dicit pauxillum vini.

f *Et velato capite.*] Liuius 1. Decad. libr. 8. vbi & alia addit,

Is erat L. Papyrius de quo ſupra c. 11.

Velato capite ludi ab imp. voti.

Cæremoniæ denaria, tricēnaria &c.

Cœna centenaria.

Porticus cētenaria.

Vota pro quibus concipiebantur.

Pro principe.

Vota quæ dictator cōſul, aut prætor ſuſcipiebat.

Ex incerta pecunia.

capite, & veſte caput opertus imperator, prætor aut conſul votum effundat, illúdque [g] conceptis verbis ſuſcipiat. [h] Quos quidem ludos plerunque imperatores vouerunt ex anno imperij computatos, vt ſcilicet totidem dierum ludi fierent, quot illi annis imperio præfuiſſent. [i] Ideo Galenus Cæſar deuictis Syris in Aſia, decennalia vota celebrauit. [k] Theodoſius vicennalia & tricennalia, ſicut [l] denariæ cæremoniæ & tricennariæ: quarum ſacra adituris, decem aut triginta diebus obſeruantia præcipitur. [m] Et centenariæ cœnæ a centenis ſeſtertiis: [n] & vaſa milliaria, [o] aproſque milliarios à ponderibus dictos comperimus. [p] Porticus quoque centenarias & milliarias dicimus, a paſſuum longitudine dimenſas. Veſtes etiam [q] coronaſque ex auro & gemmis, plerunque numinibus votas, & voto perſoluto dicatas inuenimus: quæ quidem vota pro [r] imperij æternitate, nonnunquam pro [s] ſalute ciuium verbis ſolennibus concipi ſolebant. In quo id ſeruatum eſt, vt niſi [t] tertio die poſt calendas Ianuarias, [u] pro ſalute principis votum concipiatur, [x] vtque ſolenne iuſiurandum nuncupationibus votorum præſtetur. [y] Etiam pro itu & reditu, proq; incolumitate principis, iacere ſtipem ad lacum Curtij, [z] aut ludorum celebritas, apud Romanos votum fuiſſe compertum eſt. [a] Quotieſq; pro principis incolumitate concipiebatur votum, Tiberio imperante id ſeruatum eſt, vt in votorum nuncupatione Neronem Druſumque diis commendarent. Quæ vero dictator, conſul aut prætor vota ſuſcipiebat, non aliter niſi verbis [b] conceptis, [c] præeunte pontifice maximo, ne quid præpoſtere dicatur, concipi poterant. [d] Ex incerta quoque pecunia, & quæ non extaret, votum concipi poſſe plerunque animaduerſum eſt: ſi tamen ſemel votum emiſſum foret, illud denuo irritum facere non licebat. Quod

ANNOTATIONES.

ſcilicet, quo ritu quibusve cæremoniis celébretur hæc deuotio.

g *Conceptis verbis.*] Liuius 4. Deca. lib. 6. in princ. Nam præeunte Pontifice Maximo id fiebat, vt inferius dicemus.

h *Quos quidem ludos.*] Id ex his probatur quæ ſequuntur.

i *Ideo Galenus Cæſar.*] Trebellius Pollio in vita illius.

k *Theodoſius Cæſar vicennalia & tricennalia.*] Hic aberrauit Alexander. neque enim is Theodoſius, ſed Conſtantinus, ex Euſebio in fine ſuorum Chronicorum, vbi ſcribit, Vicennalia Conſtantini Nicomediæ acta, & ſequenti anno Romæ edita. Et paulò poſt Diuus Hieronymus in adiectione eorundem Chronicorum, Tricennalibus, inquit, Conſtantini, Dalmationis Cæſar appellatus. Et Paulus Oroſius lib. 7. cap. 19. poſt princ. Conſtantinus Tricennalibus ſuis Dalmatium Cæſarem legit. Ex quibus etiam intelligis hæc vota non fuiſſe, vt putat Alexander, ſed potius quaſdam celebritates, quæ forte viceſimo & triceſimo Imperij anno peragebantur.

l *Sicut denaria.*] Feſtus Pompeius lib. 4.

m *Et centenariæ cœnæ.*] Tertullianus in Apologetico, c. 6. & Feſtus Pompeius lib. 3. vbi ita ſcribit, Centenariæ dicebantur, in quibus lege Licinia non plus cétuſſibus, præter terrę nata impendebantur, id eſt centum aſſibus, qui erant breues nummi ex ære.

n *Et vaſa milliaria.*] Cato de vaſe loquens lib. 2. de re ruſtica, c. 4. Inter orbem & milliarium vnum digitum intereſſe oportet. Columella lib. 9. Si vas æneum ſimile milliario veſpere ponatur inter alios. Palladius lib. 1. Vas ęneum milliario ſimile, id eſt altum & anguſtum, veſpere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accenſum. De vaſis autem centenariis Lápridius in Heliogabalo, Primus, ait, vaſa centenaria argentea habuit.

o *Aproſq; milliarios.*] Varro de re ruſtica, lib. 3. c. 2. Et non pluris nunc ita villa illic natos verres lanio vendis, quam hic apros milliarios emit. Seneca epiſtolarum ad Lucill. 19. epiſtol. omnium 110. Tunc te admirare, cum contempſeris neceſſaria: non magnam rem facis, quòd viuere ſine tecto (aut, vt alij legūt, regio) apparatu potes, quòd deſideras milliarios apros, ne linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ iam nota animalia faſtidientis.

p *Porticus quoque centenarias & milliarias.*] De quibus Sueton in Nerone, c. 31. Vide ibi interpretes & Robert. Flauius autem Vopiſcus in Aureliano, eas vocat, milliarenſes, niſi ibi ſit mendum: aut etiam niſi hæ ſint aliæ. Vide annotationes.

q *Coronaſq;.*] Liuius 3. Decad libr. 8. de legatis Saguntinis loquens: Ioui Opt. Max. præſidi Capitolinæ arcis non grates ſolùm ob hæc agere iuſſi ſumus, ſed donum hoc etiam, ſi vos permitteretis, coronam auream in Capitolium victoriæ ergò ferre.

r *Pro imperij æternitate.*] Plinius in Panegyrico, Nuncupare vota & pro ęternitate imperij, & pro ſalute ciuium: imò pro ſalute principum & propter illos pro æternitate imperij ſolebamus. Ex quo loco haud dubiè Alexander hæc deprompſit.

s *Pro ſalute ciuium.*] In eodem loco. Verres autem Prætor Siciliæ vota pro imperio ſuo, communique popul. Romani ſalute nuncupauit apud Ciceronem in ipſum Verrem actio. 7.

t *Tertio die poſt cal. Ianuarias.*] Id Caij Iuriſconſulti eſt in l. ſi calumniator. §. 1. ff de verb. ſig. Poſt calendas, inquit, Ianuarias die tertio pro ſalute Principis vota ſuſcipiuntur.

v *Pro ſalute Principis.*] Iam diximus de votis, quæ fiebant pro ſalute Principis ſupra in verbo, Pro imperij æternitate, & in verbo, Tertio die poſt Calendas Ian. Sed quibus adde Cornelium Tacitum lib. 12. ad fi. Verebatur interim Secatus, votáque pro incolumitate Principis conſules & procóſules nuncupabant. & alio loco, quem in ſequ. adducemus. Vide Suet. in Caligula, cap. 14. & Beroaldum ibi & Plinium lib. 7. cap. 48.

x *Vtq; ſolenne iuſiurandum.*] Corn. Tacitus libr. 15. Quin & illa obiectabat principio anni vitare Thraſeam ſolenne iuſiurandum nuncupationibus votorum non adeſſe: quamuis quindecimuirali ſacerdotio præditum nunquam pro ſalute Principis immolaſſe.

y *Etiam pro itu & reditu.*] Sueton. in vita Tiberij, ca. 38. Ad extremū vota pro itu & reditu ſuo ſuſcipi paſſus. & in Caligula, cap. 14. Vota pro reditu ſuſcepta ſunt. Hincque etiam illud Horatij.

Voto proſequitur Cæſarem,
Profectionem parantem in vltimos
Britannos.

z *Aut ludorum celebritas.*] Supra in verbo, Ludique diis.

a *Quotieſq;.*] Hæc ſunt Taciti libr. 4. cuius hæc verba ſunt. Cethego & Viſellio Varrone Coſſ. Pontifices, eorumque exemplo cæteri ſacerdotes cum pro incolumitate Principis vota ſuſciperent, Neronem quoque & Druſum iiſdem diis commendauere, non tam charitate iuuenum, quam adulatione.

b *Verbis conceptis.*] Suprà in verbo, Conceptis verbis.

c *Præeunte pontifice Max.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. vbi loquitur de voto A. Poſthumij Tuberti Dictatoris. & 4. Decadis lib. 1. & iterum lib. 6. poſt princ. & 5. Decad. lib. 1. & lib. 2. & Tacit. lib. 10.

d *Ex incerta quoque pecunia.*] Hæc vſq; ad clauſulam, Quod ſi ver. ſunt Liuij 4. Dec. lib. 1.

ſi incerta pecunia fuiſſet, pro qua votum conciperetur, eáque bello vſui non eſſet, illam reponi, nec cum alia miſceri oportebat: quod niſi factum eſſet, votum non rite emiſſum, nec religione vouentem exolui putarunt. [c] Quod ſi ver ſacrum in magnis reipublicæ caſibus votum vouendum foret, illa infixa religio animis fuit, vt niſi ex authoritate collegii pontificum votum fieret, non votum, ſed inconſulta pollicitatio cenſeretur. Hoc enim antequam emitteretur, patribus renunciari, & populi iuſſu, ac conſulto ſenatus, arbitratúque pontificum fieri debebat: aliter rite factum conceptumve eſſe minus cenſuere, illudque a prætore vel conſule, aut pontifice maximo emitti perperam. [f] In hoc enim voto, quicquid ex ſuibus, ouibus & agnis inter Calendas Martias & Idus Maias apud quemque natum editumve fuiſſet, voto contineri dixerunt, [g] pueros quoque & puellas, qui inter hæc tempora editi fuiſſent, haud dubie voto comprehendi: ſed quia immolare eos turpe ducerent, hoc piaculari ſacro expiarunt, vt adultos velarent, velatósque extra fines exigerent, [h] qui vernæ dicti ſunt, quo piaculo liberi religione putabantur. [i] Cuius inſtar Metapontinos votum vouiſſe ferunt: nam voti compotes, auream æſtatem Apollini deuouerunt, quod eſſe arbitramur, vberrimum & quæſtuoſiſſimum annum deo & numinibus conſecrari. [k] Fuit animaduerſum, ver ſacrum antea votum, & poſt temporum interualla perſolutum, religione vouentem, & populum exoluiſſe, ritéque exolutum videri. [l] Præter quæ, hecatombas vouere Græcis & Romanis antiqui moris fuit olim, cùm peſtilenti contagio & graui morbo laborarent: quod à Laconibus primum inuentum fuiſſe dicunt. [m] Cuius voti obſeruatio talis erat, vt centum aræ vno in loco aggeſto ceſpite fierent: in eiſque centum boues, centum oues, centumque ſues vno tempore immolarent: Si vero imperatorum votum eſſet, centum leones, centúmque aquilæ vna mactarentur. [n] Fuitque conſtitutum, vt cum hecatombæ vel publica vota ſoluebantur, populi luctus & mœror deſineret. [o] Namque in luctu vouere, eſt mali auſpicii & deteſtabilis. [p] Eſt quoque memoriæ proditum, non diis tantùm, ſed & ventis velut ſancto numini vota perſoluta: quippe Auguſtus Circio, ne Galliam rapidè infeſtaret, votum exoluit, & ſacrum fecit: cuius tanta plerunque vis erat, vt tecta auferret. Calabri Iapygi, Apuli vento Atabulo, Athenæ Scironi, Pamphylii Gagneo, ne incolas tabe afficerent, néve arua depopularentur. Præcipue [q] Thurii magno affecti beneficio, Boreæ vti deo vota perſoluerunt, quòd Dionyſii claſſem, quam ad eorum excidium parauerat, vehementior coortus, funditus euertiſſet: ſicut [r] Xerxe in Græciam innumerabiles copias ducente, Delphicum reſpondiſſe Græcis oraculum ferunt, vt ventos precarentur ſibi auxilio adeſſe: qui ara

Vota ex authoritate collegii pontificum.

Vernæ.

Metapontini.

Hecatombas vouere. & quando & quod genus ſacrificii.

Vento vota perſoluta.

Atabulo.

Thurii.

Ara ventis extructa.

ANNOTATIONES.

c *Quod ſi ver ſacrum.*] Et hæc quoque vſque ad clauſulam, In hoc enim, ſunt ipſius Liuii 3. Deca. lib. 2. & vide eundem 4. Decad. libr. 3. & Nonium Marcellum de doctorum indagine. & Feſt. Pompeium lib. 19.

f *In hoc enim voto.*] Et id quoque eiuſdem Liuii dict. Decad. libro 2. & præterea 4. Decad. libro 4. vbi ita ſcribit, Ver ſacrum videri pecus, quod natum eſſet inter Calend. Martias, & pridie Calend. Maias. Vide Strab. lib. 5. ante fi. Hic autem memoriá reuocarat quod tradit Plutarch. in vita Fabii Maximi, ipſum Fabium Dictatorem vouiſſe diis omnem eius anni captarum, ſuum, ouium atque boum fœturam, quam Italiæ montes, planitiéſque, ac flumina & prata ea in regione educaſſent, ſe mactaturum, & trecenta triginta tria ſeſtertia, totidémque denarios, adiecta inſuper tertia parte pro muſicis ſpectabulis faciendis in ipſa impenſa ſe collaturú. Eiuſque numeri ternarii rationem reddit.

g *Pueros quoque.*] Feſtus Pompeius lib. 19. vbi de vere ſacro.

h *Qui vernæ dicti ſunt.*] De verna Plautus in Amphitryone,

Cum cruciatu tuo iſtæc vernæ verba funditas.

Et Nonius Marcellus in verbo, Vernaliter, & in verbo, Verna. Noſtri autem ſeruos, vernas vocant, qui nec empti, nec aliter quæſiti, quam quòd domi nati ſunt ex noſtris ancillis, vt apertè declarat §. hinc proxima eſt. Inſt. de lega. Et de huiuſmodi ſeruis vernis fit mentio in l. ſeruis vrbanis. §. ſi alii. ff. de leg. 3. & in l. cum ſuper vernis. C. de rei ven. Vide Robertum, & Nebriſſen. in diction. & Alciat. & alios.

i *Cuius inſtar Metapontinos.*] Strabo lib. 6.

k *Fuit animaduerſum, ver ſacrum.*] Liuius 3. Decad. libr. 2. & 4. lib. item 4.

l *Præter quæ Hecatombas.*] Paulus Æmylius ſacrum centum boum vouit apud Plutarch. in vita illius. Atque etiam Marius ſolemnia Hecatombes ſacrificia vouit apud eundem etiam in vita illius. Et longo antè tempore Minerua monet Pandarum, vt Apollini voueat Hecatomben agnorum primogenitorum apud Homerum lib. 4. Iliad.

εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενέϊ κλυτοτόξῳ

ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην.

Idque ſæpè videre eſt apud eundem, vt Odyſſeæ libr. 23. & ſæpe aliàs. & apud alios quoque, vt Strabonē li. 8. & Iulium Capitolinum vbi ſtatim citabimus. Idque apud Luſitanos fieri ſolitum teſtis eſt ipſe Strabo lib. 3.

m *Cuius voti obſeruatio.*] Hæc vſque ad clauſulam, Fuitque conſtitutum. ſunt Iul. Capitolini in Maximino & Balbino.

n *Fuitq; conſtitutum.*] Vnde cum ob Cannenſem cladé Roma ita eſſet conſternata, vt ſacra Cereris intermitterentur, vltra triginta dies luctus eſt vetitus, & ſic imminutus, ſecundum Liuium 3. Decad. lib. 2.

o *Namque in luctu vouere.*] Plutarchus in Fabio Max. ſcribit deos fortunatorum honoribus lætari. Vide Liuium vbi ſupra proximè.

p *Eſt quoque memoriæ proditum.*] Maior pars horum vſque ad clauſulam, Præcipue Thurii, ſunt Senecæ lib. 4. Naturalium quæſt. Sed & quantum ad ventum Atabulum vide Plin. lib. 17. cap. 29. Et quantum ad Scironem vide eundem Plin. lib. 2. ca. 47. Sed quod hic dicit de Gagneo, Seneca vbi ſuprà non Gagneum vocat, ſed Chageum, niſi ibi aut hic mendum ſit.

q *Præcipue Thurii.*] Ælianus de varia hiſtoria libro 12. vbi idem dicit de Megalopoli.

r *Sicut Xerxe.*] Herodo. lib. 7. loquens de huiuſmodi Xerxis expeditione. Delphi, inquit, Deum conſuluere de ſeipſis pariter & de Græcia ſolliciti. His reſponſum eſt, vt vētos precarentur. illos enim maximos fore Græciæ auxiliatores. Delphi quod accepere oraculum, cum iis primum Græcis communicauere, quibus libertas cordi erat, & paucis interiectis: Deinde ſtatuta ventis ara in Thyia, vbi fanum Thyiæ, Cephiſi filiæ, a qua & locus hic nomen habet, hoſtiis illi immolauere: propter quod oraculum etiam nunc Delphi ventos propiciant. Sed & non longe poſt ſcribit Athenienſes Boream inuocaſſe, illiq; ſacrificaſſe, & delubrum extruxiſſe ad amnem Iliſſum. [illegible] 5

ventis extructa. illos propitios habuerunt, tota ferè hoſtium claſſe demerſa.[s] In agro quoque Sicyonio ventis extructam aram legimus: cui quotannis noctem vnam vota effundunt, vt lenita vis venti detineret, cùm turbine ventorum, villæ, arbuſta, fruges paſſim deuaſtarentur. Et apud Methonem [t] Palladi Anemotidi templum dicatum eſt, ne violentiores perflantes loca deuaſtarent. [u] Ponti vero & Perſarum regum vouendi modus erat, vt in excelſis iugis & ſummo vertice montium pyram conſtruant, alteramque deſuper breuiorem: ipſéque ad pyram ligna rex inferat primus, Iouíque militari lac & mel inſpergat: & poſtquam vinum, mel & odores infuderit, velut propitiato deo, vota enunciet: pulmentóque præparato, quod aſtantibus datur, pyræ ignem inferat, quo incendio æſtuante aere, vix illuc accedere permittitur. [x] Græcis vero frequens vſus erat, vt ſtatuas longo æuo duraturas diis vouerent: quippe [y] Nicanore ægrotante Ariſtoteles vota fecit pro incolumitate, ſtatuas ſe, Ioui Seruatori vnam, alteram Iunoni Soſpitæ dicaturum: qui [z] loti, & pura veſte amicti, in ſuperiore domus thalamo plerunque vota effundunt, & diis ſupplicant. Athenienſes vero, cum in aureis & argenteis vaſis diis propinaſſent, & pæana cecinissent, tunc demum ſanctiſſimis cæremoniis cælum ſuſpicientes, vota nuncupabant. [a] Ea autem ex primigeniis agnis, nonnunquam [b] ex bobus qui iugum non ſubiiſſent, frequentia fuere. In quo fuit ſeruatum, vt ramus ex ſacra olea alba lana coronatus, in emiſſione votorum adhiberetur: ſicut [c] Parthorum reges & Magi, qui nyctegretum quę nyctilopa dicitur, herbam coloris hyſginei vt ſpinæ folia, adhibebant, magnis ſæpe laudibus celebratam: qua non adhibita nullum votum ritè concipi arbitrati ſunt: qui cum deos euocabant, [d] marmaritidem herbam, quæ in deſertis petris & ſaxis prærupitiſſimis naſcitur, admiſcebant. [e] Apud Ægyptios vero, pro pueris morbo affectis vota concipiebant, vt ſi deus voto adeſſet, delectum capillum diis dedicarent. [f] Myſis niſi immolato prius equo & litato, extiſque depaſtis, vota concipere non licuit. [g] Inter ſolemnia autem vota fuiſſe traditur, quoties exercitus duces de ſpoliis hoſtium Vulcano votum feciſſent (id enim ſoluebatur) vt fuſis fugatiſq; hoſtibus, ſcuta, gladios & arma, ſpoliaq;, nonnunquam bellorum machinas, curruſq; & inutiles naues, vno in loco aggerant, pyraq; extructa, circumſtante populo & frequentiſſimo exercitu, velut diſpoſita acie, Dux more patrio diſcinctus, Vulcano, Marti & Palladi incendat: ipſeq; Dux indutus purpuram, primus ardentem facem ſumere, ambaſq; manus in cœlum tendere, deinde in pyram ſummittere debeat, toto circum exercitu exultante, & percuſſis armis plaudente: pyraq; & armis exuſtis, ſacra & rem diuinam faciant: [h] tametſi arma militaria non exuri, ſed belli more cremari ſolita legamus. [i] Apud Hermunduros, inter ſolemnia vota, belli Duces ſacrare diuerſam aciem, illamque Marti & Mercurio deuouere conſueuerunt: quo voto, equi, viri, ſpolia & machinæ, & cuncta bello quæſita, occiſioni dantur. [k] Artaxerxes pro vxoris ſalute, Terræ votum faciens, ſe illam attacta humo ſolemni prece adoraturum promiſit: & [l] Berecine, vt Deo vota ſolueret, [m] nudo pede,

Regũ Ponti & Perſarũ vouẽdi modus.

Græcorum mos vouẽdi.

Athenienſium vota.

Sacra ex quibus in votis concipiendis.

Parthorum reges & Magi.

Ægyptij.

Myſi.

Solẽnia vota.

Hermũduri.

Artaxerxes.

Berenice.

ANNOTATIONES.

s *In agro quoque Sicyonio.*] Pauſanias in Corinthiac. Et his adde quòd Perſæ quoque ventis ſacrificant, authore Herodoto lib. 1. & Strab. lib. 1. de quo & infrà lib. 6. Et quòd Scythæ ventum, vt vitæ cauſam reuerentur, vt prodit Lucianus in Toxari. & quòd Antæus ſacrificanit Zephyro apud Valer. Flaccum lib. 1.

Vt Zephyro Glaucoq́, bouem Thetidiq́, iuuencam
Deijcit Antæus.

Et apud Virg. lib. 3.

Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Sed & idem lib. 2.

Sanguine placaſtis ventos & virgine cæſa.

t *Palladi Anemotidi*] Pauſanias lib. 4. qui de Meſſeniis eſt, non adeò longe a fi.

u *Ponti verò & Perſarum Regum.*] Vide Appianum in Mithrid. & Strabonem libro 14. & vide vbi de Ioue Militari.

x *Græcis verò.*] Quod probat exemplo ſeq.

y *Nicanore ægrotante Ariſtoteles.*] Laërtius in vita ipſius Ariſtotelis, vbi non Iunoni, ſed Mineruæ Soſpitæ legitur.

z *Qui loti & pura veſte.*] Apuleius in 1. Apolog. Quem quis, inquit, ſacrificio adhibet, cuius caput contingat, quem puro pallio amiciat.

a *Ea autem ex primigeniis agnis.*] Quod probat locus ille Homericus ſupra citatus, vbi de Hecatombe locuti ſumus. Et vide omnino noſtros Commentarios primigeniorum in præfat. num. 64.

b *Ex bobus.*] De hoc latè diximus ſuprà eodem lib. c. 12. vbi omnino vide noſtras Annotationes.

c *Parthorum Reges & Magi.*] Plin. lib. 21. c. 11.

d *Marmaritidem herbam.*] Plinius lib. 24. c. 17. Vide Dioſcoridem & Hermolaum Barbarum in Corolario.

e *Apud Ægyptios.*] Diodorus Siculus libro 2. cap. 4. poſt princip.

f *Myſis.*] L. Florus lib. 4 Epitomatôn c. vlt.

g *Inter ſolemnia.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. in regno Tarquinij Priſci. & iterum lib. 10. vbi de voto Q. Fabij aduerſus Samnites & Gallos, qui ea ſpolia Ioui Victori vouit. & 3. Decad. libro 3. vbi Marcellus hoſtium Vulcano votum cremauit.

h *Tametſi arma militaria.*] Vide Liuium lib. 3. Decad. 1. vbi proximè ſupra diximus. Et eundem eiuſdem Decad. libr. 10. vbi ſic ait: Magnaque vis armorum capta. Ea omnia Imperator Vulcano ſacrata incendit.

i *Apud Hermunduros.*] Apud Ro. P. Decius ſic ait, Legiones auxiliaque hoſtium mecum diis Manibus Tellurique deuoueo.

k *Artaxerxes.*] Plutarchus in eius vita.

l *Et Berenice.*] Ioſephus lib. belli Iudaici, 10. aliàs 2. & Ægeſippus libr. 2. Callimachus in elegia quam edidit de crinibus Berenice. & Catullus illum imitatus in elegia eiuſdem argumẽti. Theon & Achilles Arati interpretes e quibus ipſe Theon tranſcripſit initium elegiæ, quæ alioqui periit. Id autem eſt,

[illegible]
[illegible]

Id eſt, ad verbum,

Vel nos Conon vidit aere Berenices
Crinem, vel illa omnibus poſuit Deis.

Et vide Hyginum, & Gyraldum dialogiſmo 10.

m *Nudo pede.*] Hic vide Iuſtinum apologia 2. pag. 4. & quę ſequuntur. & hæc eadem pene quæ hic videbis.

& abraſo capillo Hieroſolymis ante tribunal ſupplicauit. [n] Nonnunquam frequens apud veteres votum fuit, vt decima prædæ & ſpoliorum, quicquid ex hoſtibus captum fuiſſet, Ioui & dijs deuouerent: quare Iupiter prædator nuncupatus: [o] ſicut Camillus captis Veiis votum vouiſſe dicitur. Id enim ſoluebatur, vt prædæ parte diuendita, donum dijs & numinibus dicarent. Qui [p] mos Gallorum fuit, vt belli iure quæſita, plerunque verò partem Marti deuouerent: [q] in quo id erat conſtitutum, vt diuina ope implorata, is plus ſpei ferret, & propitios facilius haberet deos, qui maiorem prædæ partem dijs deuouiſſet. Qua tempeſtate [r] Crotoniatæ aduerſus Locrenſes, graues, teſtataſque inimicitias habebant, bello dimicaturi, cum decimam prædæ Apollini vouiſſent, Locrenſes vt voto vincerent, nonam deuouere: [s] & cum Galli Ariſtomico Duce contra Romanos militarent, deq; hoſtium præda aureum torquem Marti promiſiſſent: Flaminius, vt voto vinceret, de torquibus Gallorum Marti trophæum poſuit. [t] Aratus vero Sycionius cum CCCCCC. hominum capita, ne ab aduerſarijs voto vinceretur, ſe Deo immolaturum vouiſſet, voti compos, exoluere votum Theſſalico dolo recuſauit. [u] Fuitque vouentium mos, vt qui compotes voti fuiſſent, quo potiora ſumerent, veteribus perſolutis, nouis ſe obligarent votis: [x] vtque pater qui ſolus authorandi poteſtatem habet, votum filij nomine concipere, ipſumque numinibus obligare poſſit. [y] Decimam quoque fructuum Herculi paſſim voueri, votumque effundi ſoluere Romæ, in vſu comperimus, quod auſpicatiſſimum duxerunt & fortunatiſſimum. [z] Qua de cauſa Lucullum peritum Romani moris & iuris, quod decimam Herculi vouiſſet, votúmque perſoluiſſet, maximè auctum opibus fortuniſque æſtimarunt. [a] Illud vtique verum eſt, conſules deſignatos ipſo die initi magiſtratus in bellum profecturos, concionem ad populum habere, Capitolium adire, ibique ſacrificio perfecto vota effundere ſolere: tunc ſuſcepto emiſſóque voto, cum ſe numinibus obligarent, rei [b] voti appellati: cum autem voti compotes, promiſſa exoluiſſent, [c] damnati voti dicti ſunt. [d] Quoties grauia & acerba ac miſera & intoleranda quiſpiam pateretur indigne, voti & imprecationis genus maximum erat, vt poſitis humi genibus, ambas palmas crebris ictibus ſolo incuteret, aut torrem ignitum ianuæ apponeret, illique obuianti delibatis ſacris, madente lachrymis ſinu, Deos ſuperos atque inferos, cœlum noctémque conteſtans, necem, exilium diraſque calamitates, feriali carmine imprecetur: & ſæua quædam numina aduocans, illum cum omni ſtirpe & gente, caput, domum, fortunas deuouere, & prætereuntem execrari debeat: quæ imprecatio dici non poteſt quam miri & efficacis ſtudij ſit ad vim diuinitatis commouendam. [e] Quibus diris Atteius tribunus

Decimam prædæ partē dijs vouebant.
Iupiter prædator.
Galli.
Decima fructuum Herculi.
Conſules poſt initum magiſtratū vota in Capitolio.
Rei voti & damnati.
Calamitoſorum & iniuria affectorum vota & imprecationes.

ANNOTATIONES.

n *Nonnunquam &c.*] Virg. lib. 3. Æneid.

Diuiſimus ferro, & Diuos ipſumque vocamus
In prædam partemque Iouem.

Quo in loco Seruius, Romani, inquit, bella geſturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicebantur, vnde Romæ templum fuit Iouis Prædatoris, non quòd præſit prædæ, ſed quia ex præda aliquid ei debetur.

o *Sicut Camillus.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. Plutar. in vita ipſius Camilli. Valer. Maxim. lib. 5. c. 6. dicit decimas ab ipſo Camillo Apollini Delphico votas.

p *Qui mos Gallorum fuit.*] Cæſar Commen. de bello Gallico, lib. 6.

q *In quo, &c.*] Quod patet exemplis ſeq.

r *Crotoniatæ.*] Iuſtinus lib. 20.

s *Et cum Galli Ariſtomico Duce.*] Vide Plut. in vita Flaminij.

t *Aratus verò Sicyonius.*] Hic non Aratus Sicyonius fuit, cuius vitam deſcribit Plutarch. ſed alius Theſſalus, cui cum reſponſum oraculo fuiſſet, caueret ne clanculum vinceretur ab iis, qui maiore ſplendidioreque voto oraculum aduerſus ipſum ambirent, confeſtim votum nuncupauit, ſe centum hominum capita Deo ſacrificaturum. Cúmque obtinuiſſet id, cuius rei gratia votum id emiſiſſet, votum ac ſacrum perſoluere ſine fine cunctabatur, tanquam neque pium ſatis, neque dignum Apolline. Vnde natum adagium Θετταλῶν σόφισμα, id eſt, Theſſalorum commentum apud Suidam, & eum, qui fragmenta Athenæi collegit. De quo Eraſm. Chiliad. 1. cent. 3. c. 10.

u *Fuitque vouentium mos.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. vbi de Ludis Apollinaribus. Idem eod. lib. de ludis magnis. Tum dictator & ludos fecit, & in ſequens luſtrum vouit.

x *Vtque pater*] Vlpian. in l. 2. §. 1. ff. de pollicit. Filius, inquit, familias vel ſeruus ſine patris dominique authoritate voto non obligantur.

y *Decimam.*] Plutarchus proble. c. 17. vbi alias rationes reddit, & in vita Craſſi, Syllæ. Diodorus Siculus lib. 5. c. 2. Beroaldus item in Suetonium fol. 356. pag. 1. ante fi. & Gyraldus de Diis Gentium, pag. 454. vbi de victore Hercule.

z *Qua de cauſa, &c.*] Diodorus vbi modo citatus. Plutarchus in vita ipſius Luculli, & in Craſſi vita, vbi idem de Craſſo dicit.

a *Illud vtique verum eſt.*] Liuius Decad. 5. lib. 2. Per hos fortè dies P. Licinius Coſſ. votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab vrbe profectus eſt.

b *Rei voti appellati.*] Virgilius lib. 5 Æneid.

Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras voti reus.

Vbi Seruius interpretatur, voti reus, id eſt debitor, vnde, inquit, & vota ſoluentes abſolutos dicimus. Sed & cum locū Virgilij declarans Macrobius lib. 3. c. 2. Satur. Hæc vox, ait, propria ſacrorum eſt, vt reus vocetur, qui ſuſcepto voto ſe numinibus obligat. Damnatus autem, qui promiſſa vota non ſoluit. Vide in ſeq.

c *Damnati, &c.*] Liuius 1. Dec. lib. 5. vbi ita ſcribitur: Haud mirum id quidem eſſe, furere ciuitatem, quæ damnata voti omnium rerum potiorem curam, quam religione ſe eximendi habeat. Et iterum lib. 7. & 10. item 3. Decad. lib. 7. & 4. Decad. lib. 9. vbi ſcribit ſe pro ægroto vouiſſe vbi primùm conualuiſſet, Bacchis eum ſe initiaturum, damnatam voti Deûm benignitate exoluere id velle. Ex quibus verbis intelligis, damnatum voti non id ſignificare, quod Macrobius in præcedenti & Alexander hic dicunt: ſed tunc, cum res pro qua votum emiſſum eſt, completa eſt, ideoque votum exolui debere. Nec tamen omiſerim illud Virgilij ecloga 5.

——Tibi ſic vota quotannis.
Agricolæ facient, damnabis tu quoque votis.

Vbi Seruius, Cum præſtiteris, inquit, quæ homines te orauerint, reddes illos obnoxios ad vota ſoluenda. Nam ſumus damnati & obnoxij antequam reddamus.

d *Quoties grauia.*] Hæc probantur ex locis, quæ in ſequ. citantur, præterea vide vbi de excommunicatione loquemur.

e *Quibus diris Atteius.*] Plutarch. qui hunc Acteum vocat

Cretenſium imprecationes. Spartanorũ ἱπποτροφία. Opi votũ cõcipiendi ratio. Agricolæ. Equites. Nautæ. Qui laboribus anguntur. Fures. Iuuenes. Pictores. Viatores. Paſtores Aphrorum. Dijs manibus & Diti. Ceremoniæ in votis concipiendis. Deuoti à Duce exercitus. Hominem deuotum occidere impune licebat.

plebis execratus M. Craſſum ad bellum Parthicum prodeuntem, magno poſt exitio conſequuto. [f] Cretenſibus vero acerbiſſima cenſetur imprecatio, omnibus votis expetere, vt hi quos deuouemus, mala conſuetudine delectentur: qua imprecatione nulla eſt efficacior ad excidium properandum: tanquam qui in abuſum ſemel lapſus fuiſſet, amplius emendare facinus, & ad frugales mores reuerti nequiret. [g] Ideo Charondas graues pœnas ſanxiſſe fertur, ac omni ſupplicio dignos putaſſe illos, qui cum malis aſſueſcerent. [h] Apud Spartanos inter ſæuiſſimas execrationes ſunt [i] ἱπποτροφεῖν, quam caballationem recentiores vocant, id eſt, equorum enutritio, eò quod magno ſtaret impendio, & homines ſuam captu ad perniciem duceret. Nam modus alendi equos, non pauperes, vt aiunt, ſed arua frumentifera ſectatur. [k] Extatque in veteribus monumentis, quòd qui Opi Deæ, quæ terra [l] dicta eſt, votum concipiunt, ſedentes votum effundere, inque concipiendo terram tangere debeant. [m] Vtq; pro boum incolumitate agricolæ Syluano vota perſoluant, farris, adorei, lardi, ac pulpæ & vini: [n] pro equis Hipponæ, [o] Caſtori & Polluci nautæ, & qui naufragium timent. Qui vero laboribus anguntur, [p] Tutano: fures [q] Lauernæ [r] iuuenes Horæ, ſicut [s] paſtores Pani deo pro pecoribus: & qui viam profecturi ſunt, [t] Herculi ſupplicant. [u] Syluano quoque in ſingula boum capita, adoreo, lardo, & vini ſextario, ſubtaxata menſura, votum fit. [x] Ferunt paſtoritios Aphros inter vota, & primitiarum loco, aurem pecudis præcidere, illamque ceruice aduerſa ſupra domum abiicere: pro noctibus vero ſerta, vnguenta & coronas Veneri aut Cupidini dona ferre. [y] Cúmque dijs manibus & Diti concipitur votum, quæ deuotio potius dicta eſt, omnibus tribus atris Telluri Iouique ſacrum fit: [z] in quorum precatione qui rem diuinam facit, cum Tellurem inuocat, manibus terram tangit: cùm vero Iouem ſublatis in cœlum manibus precationem peragit. [a] Cum autem votum effunditur, manus pectori admouere præcipitur: aliter votum non rite concipi, ſed pollui ſacra inexpiabili religione putarunt. [b] Animaduerſum tamen eſt, pontificum decreto caueri, vt ſi ab exercitus duce, dijs manibus quiſpiam deuotus & conſecratus foret, neque is in acie cecidiſſet, vt Diti ſatisfiat, ſignum ſeptem pedes altum in terram defodi oportere: vbique ſignum effoſſum fuiſſet, illic hoſtias immolari non licere.[c] Et tametſi res deo deuotas nemo

ANNOTATIONES.

in vita ipſius Craſſi, & Cicero qui Ætheum appellat libr. 1. de Diuinatione. è Poëtis Lucanus lib. 3.

—Craſſumq; in bella ſecuti
Sæua Tribunitiæ voucrunt prælia diræ.

f *Cretenſibus.*] Valerius Maximus lib. 7. c. 2. ad finem.

g *Ideo Charondas.*] Diodorus Siculus lib. 12.

h *Apud Spartanos.*] Pauſanias autem li. 6. ſcribit ipſos Lacedæmonios poſt irruptionem Perſarum in Græciam Græcis omnibus equos alendi ſtudio præſtitiſſe.

i ἱπποτροφεῖν.] Nam ἱπποτροφεῖν alere equos dicitur. Dioſcorides lib. 4. c. ... ἱπποτρόφων, id eſt, verba virenti equos ſaginant. Et apud Strabonem lib. 16. Hippotrophium locus eſt equis alendis accommodus, cuiuſmodi ad Syriæ Apamiam erat.

k *Extatq; in veteribus.*] Vide Gyraldum de Diis Gentium.

l *Quæ terra dicta eſt.*] Varroni lib. 4. de ling. Lat. & Macrobio lib. 1. Saturn. cap. 10. Seruio in Virgilium lib. 11. in eum locum,

Velocem interea.——

m *Vtq; pro boum incolumitate.*] Cato de re ruſtica, c. 89.

n *Pro equis Hipponæ.*] Tertullianus in Apologetico, cap. 16. Vos tamen, inquit, non negabitis & iumenta omnia, & equos cantherios cum ſua Hippona coli a vobis. Et de hac quoque Apuleius lib. 3 Metam. vbi in ipſo meditullio Hipponæ Deæ ſimulacrum reſidens ædiculæ eſt &c. Vide ibi Beroaldum. Hæc autem & Hippo dicta eſt Iuuenali ſatyra 8.

Mere Numa cadit Ionis ad altaria, iurat
Hippo.——

Vide interpretes.

o *Caſtori & Polluci nautæ.*] Plinius lib. 2. c. 37. Hincque illud Senecæ lib. naturalium quæſtionum 1. In magna tempeſtate apparent quaſi ſtellæ velo inſidentes: adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant Pollucis & Caſtoris numine. & illud Catulli epig. 63. ad Mallium,

Ac velut in nigro iactatis turbine nautis,
Lenius aſpirans aura ſecunda venit,
Iam prece Pollucis, iam Caſtoris implorata,
Tale fuit nobis Mallius auxilium.

De aliis autem votis nautarum, Horatius li. 1. Carm. Ode 5.

—Me tabula ſacer
Votiua paries indicat vuida,
Suſpendiſſe potenti
Veſtimenta maris Deo.

Vbi vide interpretes eius loci. Virgilius lib. item 12. Æneid.

Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris,
Hic ſteterat nautis quondam venerabile lignum,
Votiua ex vndis vbi figere dona ſolebant
Laurenti Diuo & votas ſuſpendere veſtes.

Et Iuuenalis ſatyra 14.

Et picta ſe tempeſtate tuetur.

Alicubi autem reperies nautas Samothracibus vouere ſolitos, quo nomine vocabàtur Caſtor & Pollux, vbi dicit Varro lib. 4. de ling. Lat.

p *Tutano.*] Varro in Hercule apud Nonium Marcellum lib. de proprietate ſerm.

q *Fures Lauernæ.*] Acron & Porphyrion in Horatium lib. epiſt. 1. epiſt. 17. & Nonius Marcellus in verbo, Lauerna. & Feſtus Pompeius lib. 10. vbi de Lauernionibus.

r *Iuuenes Horæ.*] Ea enim Dea eſt Iuuentutis, vt tradit Nonius Marcellus authoritate Ennij.

s *Sicut paſtores Pani.*] Pan enim ouium cuſtos vel teſte Virgilio lib. 1. Georg. dicitur, & Deus pecoris Ouidio teſte lib. 2. Faſt. vbi ſic ſcribit,

Pana Deum pecoris veteres coluiſſe feruntur &c.

t *Herculi ſupplicant.*] Feſtus Pompeius lib. 14. in verbo, Propter viam. vbi tamen hos dicit ſacrificare Herculi aut Sanco, qui idem Deus eſt. Alios autem profecturos viam Herculi aut Iano ſacrificare.

u *Syluano quoque.*] Cato de re ruſtica, c. 83.

x *Ferunt paſtoritios Aphros &c.*] Herodotus lib 4.

y *Cumq; Dijs.*] Macrobius ex Sammonico Sereno lib. 5. rerum reconditarum. lib. 3. Satur. c. 9.

z *In quorum precatione.*] Macrobius eo. loco.

a *Cum autem &c.*] Macrobius ibidem, ſed paulò aliter.

b *Animaduerſum tamen eſt.*] Hæc vſque ad clauſulam, Et tametſi, ſunt Liuij 1. Decad. lib. 8. paulo tamen aliter de hoc agit.

c *Et tametſi res Deo.*] Macrobius libr. 3. Satur c. 7. Cum, inquit, cetera ſacra violari nefas ſit, hominem ſacrum ius fuerit occidi. Cuius rei rationem continuò ſubdit ex Trebatio lib. 9. Religionum.

ſibi aſciſcere queat, hominem tamen deo deuotum, aut diis conſecratum, occidere permitti impune,
eamque cædem capitali noxæ non haberi, tanquam illius anima non ad nos, ſed ad deos pertineat.
[d] Illud quoque inter authores conuenit, fuiſſe apud [e] Gallos inter conceleratas preces & nefaria vo- *Galli.*
ta, quæ nec more nec iure concipiuntur, frequenti in vſu, vt in magnis diſcriminibus & extremis caſi-
bus homines ſe diis immolaturos, [f] Romanis ferro ſe digladiaturos, aut pro alterius ſalute ſe & caput
ſuum deuoturos, nonnunquam in ſcenam ſe prodituros, [g] & hiſtrionicam ſaltaturos: apud Græcos *Græci.*
[h] decimum quemque Apollini Delphico daturos: Locrenſibus, virgines ſe proſtituturos: [i] apud alios, *Locrenſes.*
defectum crinem diis oblaturos: & apud Perſas, viuos homines defoſſuros vouerent. [k] Quare Ametris *Ametridis*
Xerxis vxor, vt gratiam diis referret, quòd in vita diu proceſſerat, quatuordecim illuſtrium Perſarum *votum.*
liberos ſub terram viuos defodiſſe, & votum perſoluiſſe dicitur, tanquam his votis & diris impreca-
tionibus dii immortales & cæleſtia numina placentur. Ipſis enim defodere viuentes, vulgato in vſu
fuit. [l] Idomeneus vero Cretenſium rex, cum naufragus ex voto cōcelerato filium ſibi obuiam factum *Idomeneus.*
immolare diis vellet, illumque perditum iret, à Cretenſibus pulſus, & patria eiectus fuit. [m] Pauſanias
autem Lacedæmoniorum dux, ad Platæas victor contra Mardonium, cum de manubiis tripodem au-
reum Delphis votum ſoluiſſet, ſuumque nomen inſcriberet, Lacedæmonii pertæſi inſolentiam, epi- *Hammonis*
gramma induxerunt, & ciuitatum nomina inſcripſerunt. Neque prætereundum reſponſum Hammonis *reſponſum de*
Athenienſibus datum, Ioui magis cordi eſſe vota Lacedæmoniorum tenuia, & modicas oblationes *Lacedæmo-*
pias & caſtas, quam immodica & opulenta Athenienſium: atque opimis hoſtiis & victimis illorum *niorum tenuibus ſa-*
fœdari aras. [n] Id quod Pythagoras cenſuit, thure & libis magis gaudere & placatiores eſſe deos quàm *cris.*
hecatombis & multo ſanguine aſſidue aras cumulari.

ANNOTATIONES.

d *Illud quoque inter authores.*] Hoc probatur ex iis quæ ſequuntur.

e *Apud Gallos.*] Cæſar Comment. belli Gallici lib. 6.

f *Romanus ferro ſe digladiaturos.*] Sueton. in Caligula, cap. 14. Non defuerunt qui depugnaturos ſe armis, pro ſalute ægri, quique capita ſua titulo propoſito vouerent.

g *Et hiſtrionicam ſaltaturos.*] Sueton. in Nerone, cap. 54. Vouerat, ſi ſibi incolumis ſtatus permanſiſſet, proditurum ſe parta victoria ludis, etiam hydraulam, & choraulam, & vtricularium, ac nouiſſimo die hiſtrionem ſaltaturum Virgilij Turnum.

h *Apud Græcos.*] Herodotus libr. 7. Quicunque Græci ſeſe dedidiſſent Perſæ, non adacti neceſſitate, eorum decimum quemque, rebus bene conſtitutis, ſe Deo qui Delphis eſt, deuoturos. Ita apud Græcos iuſiurandum habebat.

i *Apud alios, defectum crinem.*] Vide Diodorum Siculum in Ægyptiacis. Martialem lib. 1. epigr. 88.

Hos tibi, Phœbe, vouet totos à vertice crines
Encolpus.

k *Quare Ametris Xerxis vxor.*] Ameſtris legendum eſt ex Herod. lib. 7. vbi ſic legitur: Nam & Ameſtrim Xerxis vxorem, iam prouectæ ætatis, audio bis ſeptem illuſtrium Perſarum liberos defodiſſe, ad referendam pro ſe gratiam Deo, qui ſub terra eſſe fertur.

l *Idomeneus verò.*] Seruius enarrans eum locum Virgilij libr. 3. Æneid.

Fama volat pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem: deſertáque littora Cretæ.

Et iterum in eum locum lib. 11.

—Verſóſque penates
Idomenei.—

m *Pauſanias autem.*] Probus Æmylius in vita illius.

n *Id quod Pythagoras cenſuit.*] Laërtius in vita illius. Adde autem ad ſuperiora Cypſellum Corinthium Ioui vouiſſe, ſi dominus ciuitatis fieret, quæ Corinthiorum eſſent, omnia ſe oblaturum vt ſcribit Ariſtoteles in Oeconomicis. Et Ladicem vxorem Amaſis Ægyptiorum Regis, cum maritus cum ea concumbere non poſſet, licet tamen aliis vteretur, vouiſſe ſe Veneri, ſi ea nocte ſecum coiret Amaſis, ſe ſtatuam illi Cirenas miſſuram, conceptóque ſtatim voto cum ea coiit Amaſis, teſtis Herodotus libr. 2. ad fin. Et Anacharſim Scytam vouiſſe Matri Deûm ſi ſaluus ſoſpéſque domum ex Cyzico reuerteretur, ſacrificaturum ſe eodem ritu quo Cyzicenos ſacrificantes vidiſſet, & peruigilium noctis inſtituturum, apud eundem Herodotum lib. 4. Et votum Neronis apud Suetonium in vita illius, cap. 54. quo ſcilicet vouit, ſi ſibi incolumis ſtatus permaneret, proditurum ſe parta victoria ludis, etiam hydraulā, & choraulam, & vtricularium, ac nouiſſimo die hiſtrionem ſaltaturum Virgilij Turnum.

Conſueuiſſe Romanos illorum bona quos maximis criminibus damnarant, publicare: & quæ porticus Romæ inſignes fuerint.

CAPVT XXIII.

ADVERTI ſæpe animum, conſueuiſſe Romanos, quos pro criminibus oppido gra- *Bona ſup-*
uibus ſupplicio affecerant, illorum bona propter criminis deteſtandum facinus *plicio affe-*
publicare, illaque deſtinare publicis vſibus, ita vt domini ſuppliciū bonorum pu- *ctorum pu-*
blicatio ſequeretur. [a] Sic Tarquinio Rege eiecto, ager qui Tarquiniorum quon- *blicata.*
dam fuerat, Marti dicatus, campus Martius dictus eſt: [b] ſic Caij Caſſij domus, cui *Tarquinius.*
ob affectati regni crimē dies perduellionis dicta fuit, euerſa & demolita, area ante *C. Caſſius.*
Telluris ædē facta eſt. Domus præterea [c] Marci Manlij Capitolini, quæ quōdam in *M. Manlius Capito-*
arce fuerat, qui ſuſpicione regni pœnas dedit, de ſaxo deiectus, ædes atq; officina monetæ fuit: [d] in qua *linus.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

a *Sic Tarquinio.*] Liuius 1. Decad. libr. 2. non multò poſt princ.

b *Sic Caij Caſſij.*] Liuius 1. Decad. libr. 2. Valerius Max. lib. 6. cap. 3.

c *M. Manlij Capitolini.*] Liuius 1. Decad libr. 6. & iterum 7. vbi de æde Iunonis Monetæ loquitur, & Valerius Max. vbi ſuprà.

d *In qua æde lintei libri.*] Gyraldus de Diis Gentium ſyntag.

Macellus. Macellum nouum. Macellum antiquum. Sp. Melius. Æquimelium. Vitruuius Vaccus. Vacci prata. M. Flaccus. Porticus Catuli. Lex de bonis proſcriptorum publicandis. Porticus cõplures Romæ Pompeij. Octauiæ. Philippi Porticus duplex ad circum Flamin. Cn. Octauij. Metelli, Quirini, Lucij. Liuiæ, Octauia, Claudiæ, Auguſti.

ædc lintei libri, in quibus erant fata Romanorum, ſeruabantur. [e] nam Sibyllinos & Martianos, [f] ad quos decemuiri quoties dij conſulendi ſunt, adire ſolent, in Capitolini Iouis & Apollinis templo in palatio ſeruari certum eſt. [g] Inde ſenatus decreto, iuſſúque populi, ne quis arcem incoleret, néve Manliæ gentis homo, [h] Marci prænomen ferret, cautum fuit, vt æterna memoria dedecoris, generi & nomini ſuo iniuſta foret. [i] Et cum Macellus quidam nequam & criminoſus, qui in ganeo & luſtris vitam egerat, propter latrocinia, ſordéſque vitæ, capitali ſupplicio pœnas dediſſet, bonis publicatis, in ipſius domo ab Æmylio & Fuluio cenſoribus macellum, vbi obſonia venderentur, locum extructum ferunt: [k] tametſi forum olitorium Romæ antiquum macellum fuiſſe tradant. [l] Sp. quoque Melij domus, quòd turpiter regnum appetere conatus eſſet, poſtquam capitis accerſitus, pœnas dedit, patrimonio publicato, Æquimelium dicta eſt. [m] Meminimus quoque Vitruuij Vacci, cuius in palatio domus, ob illius facinoris pœnam publicata & euerſa, Vacci prata loco nomen dedit. [n] Nec minus M. Flacci turbulenti ciuis, qui cum C. Gracco ſeditionem molitus fuit, cuius domum Quintus Catullus de manubiis Cimbricis porticum fecit, quæ Catulli appellatur: vt tantorum criminum facinora nomen denotaret, ſuppliciique inſignis memoria foret ſempiterna. [o] Quibus exemplis Sylla dictator, & mox Caius Cæſar, de bonis proſcriptorum publicandis pernicioſas leges tulere, quæ Iulia & Cornelia dictæ, vnde tot ſectiones & omnis generis ſectores emerſerunt. [p] In quam porticum Ciceronis domus indigno facinore euerſa, iuſſu Clodij mutata fertur. Sed meminiſſe oportet, præter hanc Quinti Catulli, plures Romæ porticus inſigni nomine fuiſſe: nam [q] Pompeij porticus ante ipſius curiam fuit: [r] & altera Octauiæ iuxta ædẽ Iunonis, in qua ſigna militaria olim à Dalmatis Domitio adempta, mox ab Auguſto reſtituta, diu manſere: [s] & Philippi porticus, Herculis imagine, & Helena Zeuxidis manu celebrata [t] Porticum quoque duplicem ad circum Flaminium, ab opere Corinthiam, à Cneo Octauio, qui de Perſeo naualem triumphum egit, magnifice inſtructam legimus atque munitam: [u] & Metelli iuxta ædem Statoris Iouis, per quas matronæ vectari & ſpatiari ſolebant. Fuit præterea porticus [x] Quirini, antiquo opere viſenda, [y] & Lucij & Caij: atque alia Liuiæ & Octauiæ ab Auguſto quondam, ſed alienis nominibus constructæ. In qua ampla prætoria fuiſſe memorant: quibus ab Auguſto demolitis, porticus ſub nomine Liuiæ non minoris cultus maieſtatiſque ſuffecta eſt. [z] Et porticus Claudiæ, vbi ambulationes ſubdiales miro ingenio elaboratæ fuerunt. Celebratur quoque porticus Auguſti in palatio cum bibliotheca Græca Latináque, Numidico marmore per ſuam ſymmetriã extructa. [a] In qua Beli-

ANNOTATIONES.

3. ſed nullo quoque authore citato. Sed id eſt Liuij 1. Dec. lib. 4. non ſemel.

e *Nam Sibyllinos & Martianos.*] Hoc ex ſequentibus patebit.

f *Ad quos decemuiros.*] Nam de Sibyllinis videri poteſt apud Liuium 1. Decad. lib. 7. in conſulatu L. Furij Camilli, & Appij Claudij Craſſi, & 3. Decad. lib. 2. non longe à fi. & iterum lib. 2. in Dictatura Q. Fabij Maximi poſt princ. & 4. Decad. libr. 6. Et de libris Martianis apud eundem 3. Decad. libr. 5.

g *Inde ſenatus decreto.*] Valerius vbi ſuprà. & Liuius 1. Decad. lib 6. & Plutarchus probl. c. 91. & Quintilianus libr. 3. cap. 9. cuius verba ſtatim afferemus.

h *Marci.*] Cicero Philip. 1. Vt enim, inquit, propter vnius M. Manlij ſcelus decreto gentis Manliæ neminẽ patricium M. Manlium vocari licet, Liuius 1. Decad. libr. 6. Quintilianus lib. 3. c. 9. Et poſt mortem, ait, obiecta eſt contumelia, vt Melio, cuius domus ſolo æquata eſt, M. q; Manlio, cuius prænomen è familia in poſterum exemplum.

i *Et cum Macellus.*] Varro libr. 4. de ling. Lat. Plutarchus problem. cap. 54. Feſtus Pompeius lib. 11. Donatus in Eunuchum Terentij, authoritate ipſius Varronis in libr. Humanarum rerum.

k *Tametſi forum.*] Vide ſuprà lib. 2. c. 12.

l *Sp. quoque Melij domus.*] Cicero in Oratione pro domo ſua ad Pontifices, Varro lib. 4. de ling Lat. Liuius 1. Decad. lib. 4. Valerius Maximus lib. 6. c. 3. Quintilianus cuius verba adduximus ſuprà in verbo, Marci prænomen. Plinius Secundus, aut quiſquis is eſt, de viris illuſtribus, c. 17.

m *Meminimus.*] Liuius 1. Dec. lib. 8.

n *Nec minus M. Flacci.*] Cicero in Oratione ad Pontifices pro domo ſua, & nonnihil epiſtol. ad Atticum lib. 4. epiſt. 2. vbi vide interpretes. Valerius Maximus libr. 6. cap. 3. Et de hac quoque Porticu Catulli Cicero ad Q. Fratrem epiſtolarum lib. 2. epiſt. 1.

o *Quibus exemplis Sylla.*] Plutarchus in vita illius, & Appianus libr. 1. bell. Ciuilium.

p *In quam porticum.*] Scilicet Catulli, necdum de alia porticu locutus eſt, Plutarchus autem in vita Ciceronis nõ in eam porticum, ſed in templum Libertatis domum Ciceronis mutatam fuiſſe ſcribit.

q *Pompeij porticus.*] De hac porticu Vitruuius libr. 5. cap. 9. poſt princ. Plinius lib. 35. c. 9. & c. 11. non ſemel.

r *Altera Octauiæ.*] Plinius dicto c. 11. lib. 35. non ſemel, & iterum lib. 36. cap. 5. ſæpius, Feſtus Pompeius lib. 13. & vide infrà in verbo, Lucij & Caij.

s *Philippi porticus.*] Plinius lib. 35 c. 10. & 11.

t *Porticum quoque duplicem.*] Plinius lib. 34. c. 3. Feſtus Pompeius lib. 13. vbi de Octauiæ porticu loquitur.

u *Et Metelli.*] Cicero in 6. in Verrem actione. Vitruuius lib. 3. c. 1. & Plinius lib. 34. c. 6.

x *Porticus Quirini.*] Martialis lib. 11. epigr. 1.

Vicini pete porticum Quirini &c.

y *Lucij & Caij &c.*] De his quatuor Suetonius in Auguſto, cap. 29. Et præterea de Octauiæ porticu Dion in vita ipſius Auguſti, & Plinius libr. 14. c. 1. Vide autem epiſtolas Plinij cum Commentariis fol. 4. pag. 1. De Liuiæ porticu Strabo lib 5 & Ouidius lib. 6 Faſt.

Diſce tamen veniens ætas, vbi Liuia nunc eſt
Porticus, immenſæ tecta fuiſſe domus.

Et Dion quoque in ipſo Auguſto. Et præterea in Traiano, Plinius lib. 14. cap. 1. Plinius Iunior lib. epiſtol. 1. epiſt. 5. Publius Victor in octaua regione vrbis.

z *Et porticus Claudiæ.*] De qua Suetonius in vita illius, cap. 31.

a *In qua Belidum imagines.*] Vnde & illud. Ouidij de hac porticu loquens lib. 3. Triſt. eleg. 1.

Signa peregrinis vbi ſunt alterna columnis,
Belides, & ſtricto ſtat ferus enſe pater.

Et alibi quoque ſcilicet lib. 2. Amor. eleg. 2.

Heſterna vidi ſpaciantem luce puellam,
Illa quâ Danai porticus agmen habet.

Nam

dum imagines quinquaginta, quæ maritos necauerunt, ſitæ erant: & [b] Vipſana, & ſeptorum [c] marmore, & imaginibus, tum lauretis & magnificis operibus excultæ. [d] Athenis vero porticus Pœcile, & [e] alteria varia, vbi Mercurius æneus erat, celebratiſſimæ picturæ varietate, miris laudibus feruntur, [f] vbi pugna Marathonia depicta, & [g] alia Pyſianactia, [h] & Pœcile in Elide, quam echum vocabant. [i] ferturque de Olympiæ porticu, quam heptaphonon vocitant, diuerſa ſtructuræ facie, mirum, vt vox conclamata per ſeptem orbes ruptis ſpatiis, eandē multiplicato ſono referat: ſicut [k] in Cyzico turres ſeptem, acceptas voces numeroſo percuſſu multiplicant. [l] Inter quas angiportus patricia non in poſtremis fuit, iuxta ædem Dianæ, ad quam ingredi viros religio non ſinit. [m] Extra quoque portam Trigeminam, vnam porticum & alteram ad portam Fontinalem iuxta Martis aram, ab ædilibus curulibus ex mulctatitia pecūnia conſtructas, [n] & Seueri porticum poſtea additam fuiſſe, a multis prodita memoria eſt. [o] Sed quia de Pœcile porticu loquor, ſciendum eſt, in hac Stoicis philoſophari [p] ſicut Peripateticos in Lycio. [q] Quare Zeno quòd in porticu docebat, quæ Græce ϛωὰ dicitur, author Stoicæ ſectæ perhibetur. [r] Epicurus verò ſcholam & conuentus in hortis habuit, vbi philoſophatur.

Vipſana porticus.

Angiportus patricia.

Extra portam Trigeminam.

Ad portam Fontinalem.

Seueri porticus.

Lycium.

ANNOTATIONES.

Nam hæ Belides filiæ erant Danai.

b *Et Vipſana.*] Martialis epig. lib. 1. epig. 153.

At mea Vipſanas ſpectant cœnacula laurus.

Vbi interpretes Vipſanas lauros, quæ ad porticum Vipſanam erant intelligunt.

c *Et ſeptorum marmore.*] Plinius libr. 16. c. 40. poſt medium. Quę autem ſepta eſſent & dicebantur, diximus ſuprà lib. 2. cap. 18. Sed his & alias quibuſdam, quas infra eod. cap. memorabo adde & alias Romæ porticus, ſcilicet Porphireticam, cuius meminit Flauius Vopiſcus in Probo, vbi vide Annotationes, & porticum Herculis memoratam Suetonio in Auguſto, cap. 72. & Flaminiam Capitolino in Galheno, & Æmilij Liuio 5. Decad. libr. 1. quam & ipſe Æmyliam vocat eod. libr. paulò ante fin. & templi Solis Flauio Volpico in Aureliano. & porticū Miliarenſem ibid. Sed hic vide quæ diximus ſupra cap. 22. in verbo, Porticus quoque centenarias. Et porticum Neptuni Ciceroni lib. 2. de Oratore ad Q. Fratrem (ſed vide an ea ſit Romæ) & Fabariam P. Victori, ſi is eſt, in 13. vrbis regione. & Argonautarum eidem in 9. regione. & Cornelij Scipionis Naſicæ quam in Capitolio Cenſor fecit, apud Velleium Paterculum libr. 2. Et aliam quam Ædiles M. Tuccius, & P. Iunius Brutus de mulcta damnatorum extra portam Trigeminam inter Lignarios fecerunt, apud Liuium 4. Decad. lib. 5. & porticum Minutiam, Ciceroni Philip. 2. & Traiani Plinio in Panegyrico ipſius Traiani, cùm ſcribit, At quam magnificus in publicum es: Hinc porticus, inde delubra, ſed verēdum eſt ne illic mendum ſit, vt pro porticus, portus ſit legendum: neque enim comperies Traianum porticum quampiam, aut inſtauraſſe, aut ædificaſſe, portus autem ſæpe legitur, quod & interpres illic ſubodoratus eſt.

d *Athenis verò.*] Probus Æmylius in Milciade. Plinius lib. 35. cap. 9. Laërtius in Xenone Cittieo poſt princ. & Pauſanias lib. 1. Apuleius item lib. 1. Metamorph. non multò poſt princ. Vide ibi Beroaldum pag. 12.

e *Et alteria varia.*] Strabo lib. 9. Laërtius vbi ſuprà. & Lucianus in vita Demonactis. Sed hæc lector, ne decipiaris, videntur eſſe eadē cum priore. Pœcile enim idem eſt quod varia ſiue variegata ſcilicet à multiplici pictura, in qua, vt hic dicit, Mercurius æneus erat, quod ex Pauſania eſt libr. nempe 1.

f *Vbi pugna Marathonia.*] Probus Æmilius & Pauſanias vbi ſuprà.

g *Alia Pyſianactia.*] De hac Plutarchus in Cimone. Sed hæc eadem eſt quæ & Pœcile dicitur, de qua nuper diximus, vt videre licet ex Laërtio vbi antea citauimus.

h *Et Pœcile in Elide.*] Pauſanias lib. 5. vbi etiam dicit Pœcile dici à picturæ varietate, qua olim parietes exornabantur. Eadémque Echum à multis nominari, quòd vocis emiſſæ imago ſepties & ſæpius reciprocat. His autē Athenienſium porticibus adde & porticum Iouis Eleutherij apud Platonem in Theage. Nam & Laërtius in Diogene memorat Iouis porticum Athenarum, ſiue illa ſit, ſiue alia. Adde, inquam, aliam, nempe Eumenici apud Vitruuium lib. 5. c. 9. poſt prin. Et eam quæ βασίλειος, id eſt, regia dicta eſt apud ipſum Pauſaniam eod. lib. 1. & Arpocrationi, & Polluci lib. 8. vbi de nominibus Athenienſium magiſtratuum tractat.

i *Ferturque de Olympiæ porticu.*] Plinius lib. 36. cap. 15. Et de hac intellexiſſe videtur Lucretius lib. 4.

Sex etiam aut ſeptem loca vidi reddere voces:
Vnam cum iaceres, ita colles collibus ipſi
Verba repulſantes iterabant verba referri.

Vbi vide interpretes.

k *Sicut in Cyzico.*] Plinius vbi ſuprà.

l *Inter quas angiportus patricia.*] Plutarchus probl. cap. 3. vbi rationem reddit cur in eam ædem viris ingredi non licet.

m *Extra quoque portam Trigeminam.*] De his duabus porticibus Liuius 4. Decad. lib. 5. circa princ. Æditas, inquit, inſignis eo anno fuit M. Æmylij Lepidi, & L. Æmylij Pauli, multos pecuarios damnarunt, ex ea pecunia Clypea inaurata in faſtigio Iouis ædis poſuerunt, porticum vnam extra portam Trigeminam, emporio ad Tyberim adiecto, alteram à porta Fontinali ad Martis aram, qua in campum iter eſſet, perduxerunt. Ex quibus intelligis priorem illam non eam eſſe de qua loquuti ſumus ſuprà in verbo, Et ſeptorum quæ etiam extra portam Trigeminam facta eſt à diuerſis ædilibus, & hanc illa priorem, vt conſtat ex Liuio qui de vtraque loquitur eod. illo lib.

n *Et Seueri porticum.*] Spartianus tum in vita illius, tum in vita Caracallæ.

o *Sed quia de Pœcile.*] Laërtius in vita Zenonis Cittici, poſt princ.

p *Sicut Peripateticos in Lycio.*] Idem in vita Ariſtotelis poſt princ. Pauſanias lib. 1.

q *Quare Zeno.*] Scilicet Citticus ex eod. Laërtio in vita illius.

r *Epicurus verò.*] Idem Laërtius in vita illius.

Quam multiplex annus apud diuerſas Gentes fuerit, & qui annus Romanis, quódve principium anni ſit.

CAPVT XXIIII.

DE [a] multiplici anno apud pleraſque gentes animaduertimus diſpares differentias, & multiformes ſpecies fuiſſe: alioſque alia obſeruatione annū metiri, ita vt ſuo quemque ingenio, & prout

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

a DE *multiplici anno.*] Has annorum diuerſarum gentium differentias Alexander accepit à Xenophonte, ſi is eſt, in libr. de Equiuocis. Diodoro Siculo libr. 1. Plinio lib. 7. c. 48. Plutarcho in Numa Pompilio, & in Placitis

Philo

Perſæ. cuique commodum fuit, annum dimenſos inueniamus. [b] Perſis non obſcura nec incelebri ratione,
Græci. trecentis ſexagintaquinque diebus annus præfinitur. Ex Græcis plerique, [c] ſingulis quatuor menſibus
Alij. annum ſtatuere: [d] nonnulli ad ſolis curſum terminarunt, [e] quare lycabas dicebatur. [f] Quidam ex bar-
Arcades. baris, trium menſium effecerunt. [g] Arcades interdum vno, nonnunquam tribus menſibus annum me-
titi ſunt: ita vt quadripartitis temporibus, diuiſo ſolis curſu, per ſingula tempora annum efficerent.
Alij. [h] Alij æſtate vnum, alterum hyeme commenti fuere: plures à tribus temporibus, æſtate, hyeme & vere,
Ægyptij. quatuor menſium annum ſtatuere. [i] Ægyptij non vna facie, ſed multiplici ſorte variarunt, vt quando-
que trium, ſæpius quatuor menſium annum efficerent: plerumque menſis ſpatio ad curſum lunæ me-
Cares. tiebantur. Fuere qui crederent, [k] Cares & [l] Acarnanes aliquando ſex menſiũ, frequentius menſtruum
Acarnanes. annum feciſſe. [m] Indos quoque diligenti dimenſione plena annorum ſpatia ſeruaſſe, menſes vero in
Indi. quinoſdenos dies, præter alios, definiſſe. Sed poſt omnes, variatis temporibus, [n] Ægyptios verum an-
Ægyptij verum annum inuenerunt. num reperiſſe, atque obſeruata ratione aſtrorum, ad ſolis curſum diuiſiſſe ſatis conſtat, duodecim
menſibus anno aſſignatis, quos CCC. dierum numero ſingulos terminarunt: [o] quem propter mo-
tus conuertentes & viciſſitudines ante inuentas literas ita effinxere, vt draco curuus in ſe flexus, ſuam
Anni ſymbolum. caudam morderet: quæ deſcriptio, quòd volubili orbe circumagitur, annum deſignauit. [p] Dixeréque
annum lunarem dierum XXX. alij [q] CCCLIIII. effecere, [r] annúmque Ioui, menſes verò Iunoni di-
Annus Lunaris. carunt. [s] Fertur Solon ita metitus fuiſſe annum, vt ad Lunæ curſum modo antecedentis ſolem, mo-
Solonis anni dimenſio. do ſubſequentis, dimenſio anni fieret: [t] quod Indos facere inuenimus, vt ad lunæ meatus, cum ſe in
cornua curuabat, tempora notarent. [u] Solarem vero qui ex XII. menſibus conſtat, CCCLX. die-
Annus ſolaris. rum effecere. [x] Thebani vero ſacerdotes ex Solis curſu annum dimetientes, duodecies tricenis die-
bus quinos adiecere, qui vertentem annum efficerent. Sunt qui tradant [y] Thaletem Mileſium in
Thebani ſacerdotes. CCCLXV. dies annum diuiſiſſe, primumque veram dimenſionem commentum fuiſſe. [z] Omnibus
autem ſideribus in ſuum recurrentibus orbem, ita vt poſt omnium ſiderum contortionem, ad eundem
Thales Mileſius. locum vnde digreſſa fuerunt, regreſſio fieret: cum multa annorum interceſſerint millia, magnum an-
Annus magnus. num tradiderunt; [a] quem quidem poſt duodecim millium & nongentorum LIIII. annorum ſpatia
fieri, mathematici volunt: [b] idque Arabes in primis opinati ſunt. [c] Nonnulli niſi poſt xv. annorum mil-
Arabes. lia conuerſionem maioris anni fieri iudicarent. Alij xxxvj annorũ millibus, [d] plerique ex ſingulis tribus
Alij.

ANNOTATIONES.

Philoſophorum lib. 2. Galeno in lib. eiuſdem tit. Qui quidem libri ſunt adeo ſimiles, vt alter ab altero, id eſt Galenus a Plutarcho, (fuit enim hic Galeno paulò antiquior) ſumpſiſſe videatur. ſed quod magis crediderim, Galenus non eum librum ſuffuratus eſt a Plutarcho, ſed qui illum primùm ſcripſerunt, eum Galeno adſcripſerunt. Gellio lib. 3. c. 16. Solino cap. 3. Macrobio in Somnio Scipionis lib. 2. c. 11. & Saturn. lib. 1. c. 12. Cenſorino de die Natali, cap. 15. & ſeq. Lactantio. Seruio tum lib. 1. Æneid. in eum locum,

Triginta magnos voluendis menſibus orbes.

Tum lib. 5. ibi,

Dixerat hæc, adytis cùm lubricus anguis ab imis,
Septem ingens gyros.———

Diuo Auguſtino de Ciuitate Dei, libr. 12. cap. 10. & iterum lib. 15. cap. 12. & cap. 14. Vide autem ea quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis Retractuum tit. 1. §. 1. gloſ. 10. in verbo, Intra annum.

b *Perſis non obſcura.*] Q. Curtius libr. 3. Magos trecenti & ſexagintaquinque iuuenes ſequebantur, diebus totius anni pares numero: quippe Perſis quoque in totidem dies deſcriptus eſt annus. Idem tamen Curtius lib. 9. dicit iis 360. dies annum eſſe deſcriptum.

c *Singulis quatuor menſibus.*] Plutarchus in vita Numæ, Romanos initiò decem tantùm menſibus annum compoſuiſſe, vt quidam Barbari tribus, Arcades quatuor.

d *Nonnulli ad Solis curſum.*] Virgilius lib. 3. Æneid.

Interea magnum ſol circumuoluitur annum.

Vide Macrob. 2. lib. in ſomn. Scipion. cap. 11. & Plin. lib. 18. cap 25.

e *Quare Lycabas dicebatur.*] Macrobius Saturnalior. libr. 1. cap. 17. Annum quoque vetuſtiſſimi Græcorum lycabanta appellant. apo tou lykou, id eſt, Sole, bainomenon kai metroumenon.

f *Quidam ex Barbaris.*] Plutarchus in Numa Pompilio.

g *Arcades interdum vno.*] Solinus cap. 3. & Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 12. non multò poſt princ. Plinius lib. 7. cap. 48 Vide item Plutarchum in Numa.

h *Alij æſtate vnum.*] Plinius vbi ſuprà. Annum alij æſtate vnum determinabant, & alterum hyeme.

i *Ægyptij non vna facie.*] Xenophon, vel quiſquis eſt, in Æquiuocis, Plutarchus in Numa, Solinus c. 3. D. Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib. 12. c. 10. Cenſorinus de die Natali.

k *Cares.*] Cenſorinus & Solinus vbi ſuprà.

l *Acarnanes.*] Idem illi, & Plutarchus in Numa Macrobius item vbi ſuprà.

m *Indos quoque.*] Q. Curtius lib. 8.

n *Ægyptios verum annum.*] Herodotus lib. 2. Omnium hominum, inquit, primos Ægyptios annum comperiſſe, diſtinguentes eum in duodecim temporum menſes.

o *Quem propter motus conuertentes.*] Seruius in 5. lib. Æneid.

p *Dixeréque annum lunarem.*] Idem Seruius in lib. 3. Æneid. in eum locum,

Interea magnum ſol circumuoluitur annum.

Erat, inquit, annus 30. dierum, ſcilicet lunaris.

q *Alij CCCLIIII.*] Apud Macrobium lib. 1. Satur. c. 12.

r *Annúmque Ioui.*] Plutarchus proble. 77.

s *Fertur Solon.*] Vide Solinum vbi de annis, & Martianum Capellam & cæteros de annis ſequentes. Plutarchus in vita Solonis nihil tale de anno loquitur, neque aliud quippiam, ſed de menſibus tantùm

t *Quod Indos facere.*] Q. Curtius lib. 8.

u *Solarem vero.*] Curtius eod. loco.

x *Thebani vero ſacerdotes.*] Herodotus lib. 2.

y *Thaletem Mileſium.*] Laertius in vita illius, non adeo longe a princ.

z *Omnibus autem ſyderibus.*] Feſtus Pompeius lib. 11. vbi de magno anno.

a *Quem quidem poſt duodecim.*] Cicero in Hortenſio, Seruius vbi ſuprà citatus in lib. 3. Æneid. & lib. 1. in eũ locum,

Triginta magnos voluendis menſibus orbes

b *Idque Arabes.*] Vide eoſdem authores antea citatos.

c *Nonnulli niſi poſt xv.*] Vide eoſdem, & quos modò citabo.

d *Plerique ex ſingulis tribus millibus.*] Cicero libr. de natura Deorum. & ab eo Seruius d. lib. 3. Æneid.

c *Multi,*

millibus: [e] multi, mille CCCC. & LX. annorum circuitu terminari dixerunt, quum luna & ſol aliaque ſidera, poſt multa ſecula & ætates, ſuis locis & originibus reſtituta forent, quem mundanum annum nuncupant. [f] Galli autem poſt trigeſimum annum ſeculum fieri putant. In Italia [g] apud Lauinios tredecim menſium ſpatio, hoc eſt, ccclxxiiij. diebus annus claudebatur. [h] Romulus decem menſium curriculo definiuit annum, [i] Martiúmque principium fecit, quintumque ab eo Quintilem, & reliquos deinceps nuncupauit. [k] Numa verò Pompilius aliquanto morotius veſtigans, primus ad Solis curſum, poſt Ægyptios in duodecim menſes annum dimenſus fuit, Ianuario & Februario adiectis: Ianuarióque initium dedit, tunc vere anni principium eſſe arbitratus, quum poſt hybernum tropicum ſol quo viterius progrediatur non habens, perfecto curſu zodiaci, per ſingulas ſtationes celeri meatu ad nos reuerti incipit. Quem quia tricenis diebus per ſingulos menſes luna non perficit, ita diſpenſauit inter calandos dies, vt vigeſimo anno ad metam eandem Solis, vnde orti eſſent, plenis annorum ſpatiis dies congruerent: quod erat [l] apud Græcos aliter inſtitutum: nam ita intercalabant, vt tertio quoque anno menſem intercalarem adiicerent. [m] Ægyptij vero tricenis diebus, quibus annus claudebatur, quinos dies ſingulis annis pro intercalari adiecere: ſæpiuſque in deſcribēdo intercalari variatum fuit, [n] donec Diuus Auguſtus intercalario menſe ſublato, ita annum deſignauit, vt quarto quoque anno abſoluto, non autem incipiente, vt Cæſar diiudicarat, vnus intercalaretur dies, vt ad ſolis curſum dimenſio anni congrueret. [o] Hebræi ab æquinoctio verno, Græci à ſolſtitio, Ægyptij ab autumno initium fecere anni: quibus September erat principium, cui Hermen dixere nomē: ex quibus alij primum menſem totius anni Their [p] nuncupant: alij, [q] vt Achæi & plerique, circa ortum Vergiliarum, velut anni principio, magiſtratus & honores ineunt. [r] Ætoli poſt autumnale æquinoctium comitia faciunt. [s] Druides a ſexta quaque luna augurantur anni initium. [t] Erátque annus naturalis, qui duodecim ſpatio menſium claudebatur, & ciuilis variarum gentium opinione definitus: [u] nam & trieteris duorum ſpatio annorum conſtabat, tertio incipiente: olympias ex quatuor, quinto redeunte: [x] Eudoxi annus, octo ex noſtris continet. [y] Is enim ad veram anni cognitionem proxime acceſſit, [z] deinde Hippar-

Annus mundanus. Galli. Lauinij. Romulus. [illegible] [illegible] Numa Pompilius. Intercalatio. Græcorū intercalatio. Auguſtus. Anni principium. Annus naturalis & ciuilis. Trieteris. Olympias. Eudoxi annus.

ANNOTATIONES.

[e] *Multi, mille &c.*] Id Platonis eſt, qui magnum annum illum eſſe vocatum dicebat, cuius tempus implebitur, cùm vagantium ſtellarum comitatus ad eundem peruenerit finem, nouumque ſibi exordium & itinera per vias mundi repererit. Quod & ex eo repetit Apuleius lib. 1. de Dogmate Platonis (vide inter opera Platonis) Oenopides autē Chius Aſtrologiæ peritiſſimus cùm dedicaret in Olympiis legum tabulam, inſcripſit in ea Aſtrologiam quinquaginta nouem annorum, affirmans hunc eſſe magnum annum. At Meton Lacedæmonius Aſtrologiæ quoque peritus columnas ſtatuit, & in eis Solis curſum annotauit, atque magnum annum (vt ipſe dicebat) adinuenit, quem intra nouemdecim annorum curriculum concluſit, vt teſtis eſt vtriuſque Ælianus de varia hiſtoria lib. 10. c. 7. Tu autem de poſtremo vide quæ ſcripſi in noſtris Commentariis Nobilitatis c. 31. in catalogo Medicorum.

[f] *Galli autem.*] Vide Seruium declarantem diuerſitatem ſeculorum in lib. 8. Æneid. in eum locum,

Seclíſque effœta ſenectus.——

Vti etiam fuſius facit Cenſorinus c. 6. & c. 14.

[g] *Apud Lauinios.*] Solinus cap. 3. Vbi vide eius interpretes.

[h] *Romulus decem menſium.*] Plutarchus in vita illius. & Ouidius lib. 3. Faſtor. de eo loquens his verſibus,

Annus erat, decimum cùm luna reciperet orbem,
Hic numerus magno tunc in honore fuit.

Macrobius item Satur. lib. 1. c. 12.

[i] *Martiúmque principium fecit.*] Plutarchus vbi ſuprà, Macrobius d. lib. Satur. 1. c. 12. Feſtus Pompeius lib. 11. Ouidius d. lib. 3. Faſt.

Hic principium Romano dicemus anno,
Primus de patrio nomine menſis erit.

[k] *Numa verò Pompilius.*] Plutarchus in vita illius, & problem. cap. 18. & Macrobius lib. 1. Satur. cap. 13. in princ. & iterum poſtea.

[l] *Quod erat apud Græcos.*] Herodotus lib. 2. ſtatim poſt prin. Vide tamen Macrobium qui aliter dicit vbi ſupra.

[m] *Ægyptij verò.*] Herodotus. lib. 2. poſt princ.

[n] *Donec Diuus Auguſtus.*] Macrobius d. lib. 1. Satur. c. 14. Sed & de huiuſmodi intercalationibus vide Plinium libr. 18. cap. 25.

[o] *Hebræi ab æquinoctio verno.*] Exodi cap. 12.

[p] *Their nuncupant.*] Lactantius lib. 1. c. 6. Thoth ſcribit.

[q] *Alij, vt Achæi.*] Polybius libr. 5. in princip. non Vergiliarum, ſed Pleiadis dicit. Annus, inquit, Imperij Arati Iunioris circa ortum Pleiadis perfectus eſt: ita enim tempora Achæi dimetiuntur, quamobrem hic quidem dimiſit, Epiratus verò ſuſcepit Imperium, quódque id certè idem eſt: nam quas Græci Pleiadas vocant, Latini Vergilias dicunt, vt tradit Seruius enarrans illud Virgilij lib. 1. Georg.

Pleiadas, Hyadas.——

Et Gellius lib. 3. c. 10. ſtatim à princ.

[r] *Ætoli poſt autumnale.*] Polybius lib. 5. dicit ineunte æſtate. Vide an idem ſit.

[s] *Druides à ſexta.*] Plinius lib. 16. c. 44. eodémque vlt. Quibus adde Athenienſes anni principium ab æſtate inceptiſſe, vt videre licet ex Thucydide continuò poſt orationem funebrem, & alibi ſæpe eod. lib. 8. & ſeq.

[t] *Erátque annus naturalis.*] Vide d. noſtros Commentarios Retractuum vbi ſuprà nu. 1. & 2.

[u] *Nam & trieteris.*] Aliter Ouidius libr. 1. Faſt. his verſibus,

Feſta Corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi,
Tertia quæ ſolito tempore bruma refert.

Et Lucanus lib. 5.

Mons Phœbo Bromióque ſacer, cui numine mixto
Delphica Thebanæ referunt trieterica Bacchæ.

Lactantius interpres Statij lib. 2. eo loco,

Non hæc trieterica vobis, &c.

Vide item Diodorum Siculum lib. 5. Et Seruium in libr. 4. Æneid. ibi,

——*Vbi audito ſtimulant trieterica Baccho*
Orgia.——

[x] *Eudoxi annus.*] Vide Seruium vbi modò citabitur in ſeq.

[y] *Is enim ad veram anni*] Seruius in lib. 5. Æneid. ibi,

Iámque dies (ni fallor) adeſt.——

Et de hoc Eudoxi anno Lucanus lib. 10.

Nec meus Eudoxi vincetur faſtibus annus.

Vide item Strabonem lib. 14. & Lactantium alicubi.

[z] *Deinde Hipparchus.*] Seruius ibi. eod. loco.

a *Demum*

chus, poſteà Ptolemæus,[a] demum Cæſar. Chaldæus, duodecim: † Methonicus, vndeuiginti: [b] Saturni, triginta annorum fuit: Iouis, duodecim: Martis, duorum. [c] Alij ſeptimum quemque obſeruarunt annum, propterea quòd ætatis hominis ſignum imprimeret. Nonnulli per ætates annos diſtinxere, ita vt ſingulis ætatibus triginta annorum ſpatium darent. Itaque pro gentium arbitrio, proque voluntate, nonnunquam iudicio imperitæ multitudinis, ciuilis annus terminabatur, quem magnum plerique dicunt. Sed quamuis [d] anni principium Ianuarius fecerit, [e] tamen ſequutis temporibus, quo ad comitia & ineundos magiſtratus diuerſa Romanis anni principia fuere. [f] Nam Publio Ebutio & Quinto Seruilio conſulibus calendis Sextilibus principium anni agebatur: in eiſdémque conſules, prætores & reliqui magiſtratus honores inibant. Quo autem tempore decemuiri reipublicæ præfuere, non Sextiles calendæ, ſed Idus [g] Maiæ ſolennes ineundis magiſtratibus fuere: [h] donec tribunis militum conſulari poteſtate creatis, cùm Veientes diutino & graui bello premerentur, ad Idus [i] Martias anni principium haberi cœptum fuit, in quibus magiſtratus inibant, & honores dabant. Manſit hæc deſcriptio anni ad ſecundum Punicum bellum, quo Romani exitiali bello conflictati ſunt, ex quo tempore Idus Martias anni principium fecere. Sæpiúſque ſuper anni principio Romani variarunt, vt modo calendis Quintilibus, modo [k] Octobribus calendis, prout res tempúſque poſtulabant, anni principium facerent: donec ad Auguſti tempora ventum eſt, in quibus rurſus [l] calendis Ianuarijs, ſuſcipiendis honoribus anni principium fecere. Fuit tamen memoriæ proditum, [m] Nerone imperante cenſuiſſe ſenatum, vt Decembri menſe quo in lucem editus erat, anni principium fieret: ſicut Auguſto regnante, officioſæ in eum vrbes, quo die ad ſe primum veniſſet, anni initium fecerunt. Eſt quoque illa obſeruatio ſolennis nimium diu ſeruata, quæ quamuis principio anni menſibus variato, tamen ſicut initio ſeruari cœpta, ita ad poſtremum manſit, [n] vt in aris Veſtalibus nouum ignem calendis Martijs accenderent, [o] laureas virides tam in conſularibus faſcibus, quàm ædibus Regis ſacrorum, flaminum, Veſtalium, atque curiæ, veteribus mutarent, mercedem [p] magiſtris ſoluerent, [q] vectigalia locarent, [r] matronæ ſeruis cœnas apponerent, & feſtum diem agerent: [s] quare matronalia

Anni per ætates diſtincti.

Diuerſa anni principia Roman. comitijs & ineundis magiſtratibus.

Initio anni quæ ſemper obſeruari ſolita.

Matronalia.

ANNOTATIONES.

a *Demum Cæſar.*] Ibi. Vide præterea Plinium lib. 18. c. 25. & Macrobium lib. 1. Satur. c. 14.

† *Methonicus, vndeuiginti.*] De hoc omnino vide quę diximus in noſtris Commentarijs Nobilitatis c. 31. in catalogo Medicorum, vbi de Methone.

b *Saturni xxx. annorum fuit.*] Hæc vſque ad verſiculum, Alij, ſunt Plinij lib. 2. c. 8.

c *Alij ſeptimum.*] Vide Gellium lib. 3. c. 10. & Macrobium lib. 1. de Somnio Scipionis cap. 6. non vno in loco.

d *Anni principium Ianuarius.*] Ouidius lib. 1. Faſtor. Plutarchus item in Mario.

e *Tamen ſequutis temporibus.*] Quod probat ex iis quæ ſequuntur, quantum ad tempus ineundi magiſtratus. Nam quantum ad comitia, non eadem fuere tempora quæ ineundi magiſtratus, ſed anteriora erant quibus ij deſignabantur: non illicò tamen inituri, ſed longe poſtea. Vide autem Budæum in Annotationibus. Quod & videre etiam licet ex Liuio in multis locis.

f *Nam Publio Ebutio.*] Id Liuij eſt 1. Decad. lib. 3. Comitia, inquit, inde habita, creati conſules. L. Ebutius, P. Seruilius calendis Sextilibus, vt tunc principium anni agebatur. Et paulò poſt, L. Lucretius Tricipitinus, & T. Veturius Geminus ante diem III. Idus Sextiles conſulatum inierunt.

g *Sed Idus Maij.*] Liuius d. libr. 3. & iterum 6. eiuſdem Decad.

h *Donec tribunis.*] Liuius 1. Decad. libr. 5. ſatis longè à princip.

i *Idus Martias.*] Nam & tunc iis Idibus Conſules & Prætores magiſtratum inibant, teſte eodem Liuio 3. Decad. lib. 2. poſt princ. vbi Cn. Seruilium tunc magiſtratum iniiſſe ait. Et lib. 6. vbi ſcribit M. Marcellum tunc conſulatum iniiſſe. Et 4. Decad. lib. 1. vbi, Omnium, inquit, primum eam rem Idibus Martiis quo die tunc conſulatus inibatur, P. Sulpitius Conſul retulit. Et iterum lib. 2. in princ. Conſules prætoréſque cum Idibus Martiis magiſtratus iniiſſent, prouincias ſortiti ſunt.

k *Modo Octobribus.*] Liuius 1. Decad. lib. 5.

l *Calendis Ianuarijs.*] Suetonius in Cæſare, cap. 76. Pridie autem calendas Ianuarias repentina conſulis morte ceſſantem honorem in paucas horas dedit. Ex quo intelligit & id obſeruatum ante imperium Auguſti Cæſaris. Et de eadem quoque re loquens (ni fallor) Cicero libr. 7. epiſt. fami. epiſt. 30. In campo, inquit, certe non fuiſti, cum hora ſecunda Comitiis quæſtoriis institutis, ſella Q. Maximi, quem illi conſulem eſſe dicebant, poſita eſſet, quo mortuo nunciato ſella ſublata eſt. Ille autem qui comitiis tributis eſſet auſpicatus, centuriata habuit, conſulem hora ſeptima renunciauit, qui vſque ad calendas Ianuarias eſſet: quæ erant futuræ manè poſtridie. Ita Caninio Conſule ſcito neminem prandiſſe: nihil tamen eo Conſule mali factum eſt. Fuit enim mirifica vigilantia: qui ſuo toto Conſulatu ſomnum non viderit. Suetonius item in Caligula, cap. 17. vbi de eius tertio Conſulatu loquitur quem iniit ſolus, quia eius collega ſub calendarum diem fuerat defunctus. Et omnium clariſſimè Plinius lib. 11. c. 37. quo loco de iecore loquitur. Defuit & Caio principi calendis Ianuariis cum iniret conſulatum, quo anno interfectus eſt. Et Marcellus iuriſconſultus in l. Publius. in princip. ff. de cond. & demonſt. cùm ſcribitur, deinde ex calendis Ianuariis conſulatum ingreſſus eſt. Et idipſum quoque aſtruit Herodianus lib. 1. de huiuſmodi calendis loquens: Cùm hunc diem feſtum ciuitas ageret, in quo ſummi magiſtratus conſpicuam purpuram ſolennémque aſſumunt.

m *Nerone imperante.*] Cornel. Tacitus lib. 13. non adeo longe a princ. Et quamquam, inquit, cenſuiſſent patres, vt anni principium inciperet menſe Decembri, quo ortus erat Nero, veterem religionem calendarum Ianuariarum inchoando anno retinuit.

n *Vt in aris Veſtalibus.*] Solinus cap. 3. & Macrobius lib. 1. Satur. c. 14.

o *Laureas virides.*] Macrobius vbi ſuprà.

p *Mercedem magiſtris.*] Macrobius ibidem.

q *Vectigalia.*] Vide ſupra hoc eod. lib. c. 13.

r *Matronæ ſeruis.*] Solinus & Macro. vbi ſupra.

s *Quare matronalia.*] Ouidius lib. Faſtorum dedicato menſe Martio:

Cum ſis officijs Gradiue virilibus aptus,
Dic mihi matronæ cur tua feſta colant.

Et quibuſdam interiectis,

Inde diem primamque meas celebrate calendas,
Oebaliæ matres non leue munus habent.

Plutarchus item in Romulo, & Seruius in eum locum

Virgilij

dicta: [t] muneráque viri mulieribus mitterent, vt in Saturnalibus viris mulieres: comitia auſpicarentur. [u] Sed quod de Martio loquimur, a primo vrbis ortu anni principium feciſſe: animaduertendum, prioribus ſeculis apud varias gentes miræ obſeruationis fuiſſe: ſiquidem Numa primus, mox Albani, Aricini & Thuſculani, Martium totius anni tertium fecerunt: Sabini & Peligni quartum: Laurentes & Phaliſci quintum: Hernici ſextum: Equiculi decimum locum in anni conſtitutione Martium habere voluerunt. [x] Athenienſibus vero Martius Anaſterion dicitur, ab aliis Munychio. [y] Aprilis, Chronius & [z] Anteſterion, [a] ab Ægyptiis Pamenothus. Maius [b] Metagetnion, qui apud [c] Syracuſanos Carnius, [d] ab Oſcis Meſius nuncupatur. [e] Iunius Boedromion, [f] Panemius Iulius, [g] Auguſtus Thiatis, [h] Gorpias September, qui ab [i] Ægyptiis Tot, [k] ab eiſdem Choc & [l] Thybis, [m] December Poſſideo & [n] Mechiris, Ianuarius qui apud Iones [o] Lenæos dicitur, quòd Bacchi tunc feſta fierent. [p] Tragelinus autem Februarius. [q] Eratque vetus conſtitutum apud pontifices, vt ſua numina menſibus præficerent, menſéſque ſingulis numinibus dicarent. Quippe [r] Ianuarius Iunoni erat ſacer, Neptuno Februarius, Martius [s] Mineruæ, [t] Aprilis Veneri, [u] Maius Apollini, [x] Iunius Mercurio, Ioui Iulius, Auguſtus Cereri, Vulcano September, [y] Marti October, Nouember Dianæ, & [z] Veſtæ December. [a] Ab Athenienſibus verò, vt Ianuarius qui erat anni principium, vtque prima & vltima dies cuiuſque menſis

Martii menſis obſeruatio.

Menſium diuerſorũ diuerſa nomina apud diuerſos.

Suũ cuique menſi numen.

Athe. inſtitutum.

ANNOTATIONES.

Virgil. lib.8. Æneid.

—Caſta ducebant ſacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus.—

Porphyrion in illud Horatij,

Martijs cælebs quid agam calendis.

Et de his loquens Feſtus Pompeius lib.11. Martias, inquit, calendas matronæ celebrabant. Sunt autem & alia feſta Matralia, de quibus idem Ouid.lib.6.eiuſdem operis,

Ite bonæ matres, veſtrum Matralia feſtum
Flauáq; Thebanæ reddite liba Deæ.

De quibus etiam Feſtus Pompeius d. lib.11. Matralia, ait, matris Matutæ feſta.

t *Muneráq; viri.*] Aliter Macrobius vbi ſuprà.

u *Sed quod de Martio.*] Hæc vſque ad clauſulam, Athenienſibus, ſunt Ouidij lib.3.Faſtor.

Quòd ſi fortè vacat peregrinos inſpice faſtos:
Menſis in his etiam nomine Martis erit.
Tertius Albanis, quintus fuit ille Phaliſcis,
Sextus apud populos Hernica terra tuos.

x *Athenienſibus verò.*] Plutarchus in Phocione, Hebræis autem Niſan.

y *Aprilis Chronius.*] Plutarchus in Theſeo.

z *Et Anteſterion.*] Plutarchus in Sylla, & Theophilus. At Harpocration ſcribit hunc eſſe octauum menſem Athenienſium. Verùm Plutarchus in Aratum hunc Iunij menſem eſſe apud Athenienſes tradit.

a *Ab Ægyptiis Pamenothus.*] Pharmutus, credo, voluit, aut certè debuit dicere ex Plutarcho in Romulo (vide tamen Græcum textũ Plutarchi.) Ab Hebræis Iliar, aut Niſan, vt placet Socrati in hiſtoria tripartita. Sed quantum ad id vide ſuprà in verbo, Athenienſibus. Delphis autem Phyſius ex Plutarcho problem. Laertio in vita Platonis. & Apollodoro in Chronicis. Vide quoque Suidam & Ioſephum lib. 2. Antiquitatum.

b *Maius Metagetnion.*] Plutarchus in vita Niciæ nõ multò ante fin. & in vita Camilli, & in lib. de exilio. Vide item Suidam.

c *Qui apud Syracuſanos*] Plutarchus in d. vita Niciæ.

d *Ab Oſcis Meſius.*] Feſtus Pompeius lib. 11. ab Hebræis autem Siuam.

e *Iunius Boedromion*] Plutarchus in Theſeo, Camillo, Ariſtide, & Demetrio. At Macedonibus dicitur Doſius apud Suidam, Pſellum, Theophilũ & ipſum Plutarchum in Ariſtide, & Bœotiis Hippodromion, apud eũdem Plutarchum in Theſeo, & Hebræis Tamuz.

f *Panemius Iulius.*] Plutarchus in Camillo & in Ariſtide (vide vtrobique) Hebræis verò dicitur Ab.

g *Auguſtus Thiatis.*] Plin. lib.27.cap.12. ſtatim poſt princ. Verùm Ægyptiis Meſori ex Plutarcho in lib. de Iſide & Oſiride, Hebræis Elul.

h *Gorpias September.*] Plutarchus in Theſeo.

i *Qui ab Ægyptiis Tot.*] Plutarchus in Romulo. Lactantius lib.1.cap.6. Thoth ſcribit, vt & ſuprà diximus.

k *Ab eiſdem Choe.*] Plutarchus autem in Romulo ita dicit Decembrem vocari ab ipſis Ægyptiis.

l *Et Thybi.*] A Bœotiis autem hic menſis Alalcomenus dicitur ex Plutarcho in Ariſtide. Et Pergamæus Hyperborotæus ex Galeno, quo loco loquitur de Elcatis, id eſt Abiectis ſemine, vbi vide Græcum. Et ab Hebræis Tiſri. Hic autem Alexander omiſit Octobrem & Nouembrem, ille autem Bœotiis dicitur Demetrion, & Aegyptiis Athyr ex Plutarcho in lib. de Iſide & Oſiride, Macedonibus Hyperborotæus ex Suida, Ioſepho & Beda in lib. de Natura rerum, & decretis canonicis in cap. de concilio Antiocheno, 18. diſtinct. Hebræis Macheſuau. Nouember autem Græcis αἰδεσμίων. Et Hebræis Kiſleu nominatur.

m *December Poſſideo.*] Vide Plinium lib.27.c.12. poſt prin. & Plutarchum in lib. de Iſide & Oſiride, & infrà in verbo, Lenæos.

n *Et Mechiris.*] Et Macedonibus Apelleus ex Suida. Ægyptiis Choear. Hebræis Caſleu ex Ioſepho lib.12. Antiquitatum, aut vt aliis placet, Tibeth.

o *Lenæos.*] Theophilus & Ioannes Grammaticus in Heſiodum, Macedonibus autem Audyneus & ποσειδεών ex Suida, Hebræis Schebat. Athenienſes [illegible] vocant, vt tradit Plutarchus in Cæſare.

p *Tragelinus autem Februarius.*] Macedonibus autem Peritius, teſtibus Ioſepho & Suida. Et Hebræis Adar. In his autem omnibus vide omnino Gyraldum in lib. de annis & & menſibus.

q *Eratq; vetus conſtitutum.*] Id videre licet ex Manilio.

r *Ianuarius Iunoni.*] Macrobius autem lib.1.cap.7. dicit Saturno dicatum eſſe Ianuarium.

s *Martius Mineruæ.*] Alij Marti dicunt, vt Macrob. lib.1. Saturn. cap.12.

t *Aprilis Veneri.*] Præter Manilium vbi ſuprà Varro lib. 5. de ling. Lat. Ouid lib.4. Faſt.

Sed Veneris menſem Graio ſermone notatum
Auguror, à ſpumis eſt dea dicta maris.
Nec tibi ſit mirum, &c.

Plutarchus in Numa, & Macrobius vbi ſuprà.

u *Maius Apollini.*] Aliter Plutarchus in Numa. ſcilicet quòd Mercurio ſit ſacer, & à Maia dicatur Maius.

x *Iunius Mercurio.*] Seruius tamen lib. 1. Georg. in eum locum,

Vere nouo.—

Dicit Iunium à Iunone dictum, vbi etiam Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 12. authoritate Cingij & Niſi. Et vide ſuprà eodem lib. cap.18.

y *Marti October.*] Feſtus Pompeius lib.14.

z *Veſtæ December.*] Idem quoque Plutarchus proble. c.33. Verùm Macrobius lib.1. Satur. cap.7. dicit Saturno ſacrum eſſe Decembrem.

a *Ab Athenienſibus.*] Plutarchus in vita ipſius Demetrij.

Cæſares mẽſibus à ſe nomina impoſuerunt.

Demetrij nomine appellaretur, aliquando lege cautum fuit, quum Demetrio plus nimio indulgerent, & famularentur. [b] Cuius exemplo nonnulli ex Cæſaribus, perpetua felicitate inſolentes, menſibus ſua nomina indiderunt, fauore imperitæ multitudinis ducti: [c] nam September & Iunius Germanici nomine appellati ſunt, [d] October Domitianus, [e] Aprilis Neroneus, [f] Maius Claudius: ſicut [g] Auguſti & Iulij [h] nomina velut ſanctiora Diuo Cæſari & Octauio, vulgi opinio & conſenſus conſecrauit. Tiberius [i] verò Cæſar, ne September ſuo nomine, néve October Liuius vocaretur, apud populum interceſſit & peruicit. [k] Commodo autem Antonino pro Auguſto Commodum, pro Septembri Herculem, pro Octobri inuictum, pro Nouembri exuperatorium, pro Decembri Amazonium, aſſentatores nomina indiderunt: à Tacito [l] verò Cæſare, September Tacitus dictus eſt.

ANNOTATIONES.

b *Cuius exemplo.*] Quod probatur exemplis ſequentibus.

c *Nam September, &c.*] Suetonius in Caligula, cap. 15. & in Domitiano, cap. 13. Et præterea quo ad Decembrem Macrob. lib. 1. Satur. c. 12. Et quo ad Iunium Tacitus lib. 16.

d *October Domitianus.*] Suetonius in vita Domitiani, c. 13. Dion in vita eiuſdem. Plutarchus in Numa Pompilio. Macrobius lib. Satur. 1. cap. 13.

e *Aprilis Neroneus.*] Cornelius Tacitus lib. 15. ad fin. & iterum lib. 16.

f *Maius Claudius.*] Idem Tacitus eod. lib 16.

g *Sicut Auguſti.*] Suetonius in vita illius, cap. 31. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 12. vbi verba S.C. in id facti adſcribit, & D. Hierony. in epiſt. ad Euſtochium.

h *Et Iulij.*] Suetonius in vita ipſius Iulij Cæſaris. cap. 76. Macrobius vbi ſuprà. Euſebius & ante hos Ouidius lib. 4. Faſt.

i *Tiberius verò Cæſar.*] Suetonius in vita illius, cap. 26. Sed paulò aliter Dion in vita eiuſdem.

k *Commodo autem.*] Lampridius in vita illius. Sed aliter Eutropius lib. 8. c. 7. Vide item Dionem in vita eiuſdem. & Herodianum lib. 1.

l *A Tacito vero Cæſare.*] Flauius Vopiſcus in vita illius in fi. Adde autem ſuperioribus Senatum menſes Septembrem & Octobrem Antoninum & Fauſtinum appellandos decreuiſſe, ſed id Antoninum Pium reſpuiſſe, vt in vita illius tradit Iulius Capitolinus.

Qui topiarij apud Iureconſultos dicti ſint, & legato fundo inſtructo, an veniant topiarij, & quæ ſeruorum ſpecies apud eoſdem. CAPVT XXV.

CVM æſtate anni in Vaticano ego & Franciſcus Helius & nonnulli ſtudiis & honeſtis artibus dediti, ſole iam occiduo deambularemus, & de opere topiario mentio fieret: quidam doctrina & fama celebri, & tunc in numero patronorum allectus, homo maledicus & conuiciator, quæſiuit à me, credo explorandi cauſa, qui eſſent topiarij, quódve topiarium opus foret. Cúmque ego à iureconſultis quos profitebatur, de opere topiario & topiariis multimodam mentionẽ non ambiguo ſignificatu fieri reſpõdiſſem, potuiſſe vel ab illis didiciſſe: ipſe verò id pernegabat, & paulo commotior, haud vſquam de topiariis apud iureconſultos mentionem fieri petulanti dicto aſſerebat. Sed quum libri tunc copia non eſſet, ne viderer tumultuoſius agere, & contentionibus magis quam iure contendere, in aliud tempus dilatis ſermonibus, quæ tunc mihi in mentem venerunt,

Topiarij.

dixi, topiarios inter prædiorum ruſticorum operarios cenſeri: dictóſque à Græcis, qui arbuſculas virgultaque ductilia facili flexu in varias formas figuráſque modò humi, modò per ruris ſpatia vario & ſolerti ingenio effingerent & concinnarent: fuiſſéque moris priſci, buxo, myrto, aut alio virgulto varias hominum effigies nauiúmque formas, aut turrium, ædium, vel cubiculorum ſpecies, in hortis per huiuſmodi operis magiſtros qui topiarij dicti ſunt, effingi & concinnari, ἀπὸ τῶν τόπων, hoc eſt, à

Topiariorũ etiã meminit Africanus in l. cum quæreret. §. fi. ff. de lega. 3. l. Inſtrumenta. in fi. ff. de fundo inſt. lega.

locis, quæ virgultis eiuſmodi effinguntur. quæ quidem ars in hortis colendis frequens fuit, nec faſtidienda ſedulitas: quo opere hortos noſtrates myrto, roſis, hedera, aliiſque virgultis per iſtiuſmodi operarios excultos videmus. Quibus ille quum vix acquieuiſſet, haud multo poſt digreſſus eſt. Ego quoque quum me domum recepiſſem, leui defunctus opera, non modo ab Vlpiano, ſed aliis quoque iureconſultis de topiariis & opere topiario, quod ille pernegabat, mentionem multimodam abunde fieri animaduerti, atque reſpondiſſe Vlpianum, inter cæteros fundo inſtructo legato, non modo inſtrumenta fundi, ſed ſi viridaria ſint, etiã topiarios accedere legato. [a] Verba ex Vlpiani reſponſis de inſtructo fundo hæc ſunt: Quibuſdam regionibus accedunt, ſi villa cultior eſt, veluti atrienſes ſcoparij: ſi etiam viridaria, topiarij: ſi fundus ſaltus, paſtionéſque habeat, greges pecorum paſtoréſque ſaltuarij. Sed quum de [b] ſcopariis mentio fiat, non omittendum ſeruorum ſpecies à iureconſultis ab opera & miniſterio multiplices cenſeri: inter quos fuere [c] atriarij, [d] focarij, qui & mediaſtini dicti ſunt,

Atriarij. Focarij. Mediaſtini.

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a VErba ex Vlpiani reſponſis.] Ex l. inſtrumenta. verſ. vlt. ff. de fund. inſtr. vel inſtrum. legat. Sed & horum Topiariorum fit mentio in l. cum quæreretur. §. vlti. ff. de leg. 3. vbi ſcribitur hos magis ornandi fundi gratia quam colendi paratos eſſe. Vide Nebriſſenſem, Albericum & Robertum Stephanum.

b *De ſcoparijs mentio fiat.*] In d. l. inſtrumenta. vbi ſupra.

c *Atriarij.*] De quibus in l. 1. §. cæterum ſi quis. ff. naut. caupon. ſtabu. Sed & iidem alibi atrienſes vocantur, vt in d. l. inſtrumenta. vbi ſupra. & in l. in lege Cenſoria. ¶ itémque. ff. de verbor. ſignif. Et apud Ciceronem in Oratione in Piſonem: & in Paradoxis, Columellam lib 12 cap. 3. & Plin. lib. epiſt. 3. epiſt. eiuſdem lib. 19. ad Caluiſium Rufum, & Apuleium in lib. de mundo.

d *Focarij.*] In d. l. 1. §. cæterum ſi quis ff. naut. caup. (vbi vide eos. omnes) vbi ſcribitur hos, & [illegible]

Atriarij s

[e] arcarij & [f] hercitæ, qui verſantur in agris. [g] capſarios enim Paulus notauit, qui veſtimenta in balneis ſeruanda ſuſcipiunt; [h] Vlpianus vero qui libros deferunt, capſarios appellauit, [i] ſaccularios autem, qui vetitas exercent artes, quique in ſacculos ablata reponunt:& [k] apolides, qui nullo iure ciuitatis funguntur, in opúſque publicum deportati, ſeu ad inſulas relegati ſunt, [l] qui & inſularij appellati, [m] orcinos dici libertos arbitrantur quidam, quos teſtator poſt obitum liberos iuſſit, ita vt hæres patronatus ius haberet, non dominus: præter quos numerantur [n] originarij & adſcriptitij, qui adſcripti fundo quem colunt, ita ſunt, vt niſi cum fundo alienari queant: originarij vero, qui ex adſcriptitiis in ipſo ſolo quod incolunt, nati educatiq; ſunt. [o] Vicarium ſeruum Vlpianus cenſuit, qui [p] ordinario ſubeſt, & illi paret: [q] & fornacariū, qui fornaci calcariæ ſeu ferrariæ ſeruit & inuigilat. Poſt quos fuere [r] amanuenſes [s] & diſpenſatores: alteri, quorum ópera velut ſcribarum dominus vtitur: alteri, qui æra diſpenſant, impendiaque & expenſa rationibus notant, & inferunt. [t] Receptitius vero dicitur, qui ob vitium redhibetur.

Arcarij. Hercitæ. Capſarij. Sacularij. Apolides. Inſularij. Orcini. Originarij. Adſcriptitij. Vicarius. Fornacarij. Amanuenſes. Diſpenſatores. Receptitius ſeruus, vt Gell. li. 17. c. 9. interpretatur, quem mulier de dote excipit.

ANNOTATIONES.

Atriarios Mediaſtinos eſſe. Qui autem Mediaſtini dicantur, diſces ex Nonio Marcello in verbo, Mediaſtini, & Priſciano. (vide Robertum Stephanum. Et horum quoque fit mentio in l. item apud §. prætor ait, ſi quid. ff. de iniur. Vide Nebriſſ. Budæum & Rhodig.

e *Arcarij.*] De quibus in l. Thais. §. vlt. ff. de fideicommiſſ. libert. vide illos omnes.

f *Et hercitæ.*] Vide omnes, & Lexicon Varronis & Columellæ.

g *Capſarios enim Paulus notauit.*] In l. nam ſalutem. §. vlt. ff. de offic. præfect. vig.

h *Vlpianus verò.*] In l. ſi collectaneus. ff. de man. vindic. Et ita quoque accipitur in l. vlt. ff. de iure immu. & apud Suetonium in Nerone, cap. 36. Vbi vide etiam Beroaldum, & quæ diximus in tractu Nobilitatis.

i *Saccularios.*] Ex l. ſaccularij. in prin. ff. de extraordin. crimi. Et de his quoque in l. 1. verſic. ſimili modo. ff. de effract. Vide Aſconium Pedianum pag. 115. & Robert. Steph. Crinitum lib. 17. c. 8. Cœlium Rhodiginum, Budæum in Annot. poſter. Saccarij autem alij ſunt, vt videre eſt ex l. qui fundum. §. fundi venditor. ff. de contrah. empt.

k *Et Apolides.*] Ex l. 1. §. ij quibus. ff. de leg. 3. vbi ita ſcribitur, ij quibus aqua & igni interdictum eſt, id eſt deportati, fideicōmiſſum relinquere non poſſunt, quia nec teſtamenti faciendi ius habent, cum ſint ἀπόλιδες. Et in l. quidem. ff. de pœnis. Cuius hæc verba ſunt, Item quidam ἀπόλιδες ſunt, hoc eſt ſine ciuitate, vt ſunt in opus publicum perpetuò dati, & in inſulam deportati. Vide Lexicon Græcum, Budæum, Nebriſſenſem, Rhodiginum & alios.

l *Qui & inſularij.*] Ex l. ſi ita. ff. de vſu & habit. & l. cuicunque. in princ. ff. de inſtit. arbit.

m *Orcinos.*] Hic vide omnino quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis in l. ſi vnquam. in verbo, Libertis. nu. 124. eodémque vlt.

n *Originarij.*] De quibus eſt tit. de municip. & orig. lib. 12. Codicis.

o *Vicarium ſeruum Vlpianus cenſuit.*] In l. ſeruus. ff. de fundo inſtruct. & inſt. leg. Et de eo quoque in l. ſi in re. §. ſi ſeruus. ff. de noxali. act. Vide Robertum & alios, item l. ſi ſeruos. in fi. ff. de leg. 3. & l. ſi peculium. §. vicario. ff. de pecul. legat. Apud Plautum in Aſinaria. & Martialem lib. 2. epig. 18.

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe.

p *Ordinario.*] De quo in l. item apud. §. prætor ait, ſi quid. ff. de iniur. & in l. procuratoris. §. 1. ff. de tributariis act. & in l. hinc quæritur. in princ. ff. de pecul.

q *Et Fornacarium.*] In l. ſi ſeruus ſeruum. § ſi fornacarius. ff. ad leg. Aquil. vbi vide Budæum, Nebriſſenſ. Robert. & Albert. Fornicarij autem alij ſunt, de quibus in l. cùm quidam. §. fiſcus. ff. de vſur. & ibi Budæus, vide Robert.

r *Amanuenſes.*] De Amanuenſibus ſeruis Suetonius in Nerone, cap. 44. & hi dicuntur tanquam à manu, quorum ſcilicet manu & opera in ſcribendo vtuntur. Nam & à manu in eodem ſignificatu vſus eſt idem Suetonius in Cæſare, cap. 74. vbi memorat Philemonem à manu ſeruum, & in Veſpaſiano, cap. 3.

s *Et diſpenſatores.*] De quibus in d. l. item apud. §. prætor ait, ſi quid. ff. de iniur. & Feſtus Pompeius lib. 4. Suetonius vbi ſuprà in præced. in priori loco, & Plin. lib. 33. c. 11. vbi loquitur de Druſillano ſeruo Claudij. Vide item alios.

t *Receptitius.*] Ita enim ſeruum receptitium intelligit Verrius Flaccus de obſcuris Catonis lib. 2. apud Gellium lib. 17. cap. 6. Verùm id reprehendit ipſe Gellius. Vide item alicubi in noſtris Retractibus, Budæum, Robertum Stephan. & alios.

Trium ſummorum virorum ſomnia pares exitus habuiſſe: quíve ſomnia qualia viderant, vera fuiſſe experti ſunt.

CAPVT XXVI.

QVOD [a] olim Diuo Cæſari, antequam in citeriorem Galliam mouiſſet, & infeſta in vrbem ferret arma, in ſomnis oblatū eſt, quum ſibi per quietem viſum fuit, matri ſtuprum intuliſſe: quo ſomnio ad ſpem ampliſſimam coniectores illū excitarunt, dominiū orbis ſibi dari interpretati: idem [b] ſomnium Hippiæ Piſiſtrati filio, qui tyranni ſucceſſor, patriam crudelius occupauit, dum priuatus adhuc regium affectat faſtigium, haud diſpari euentu oblatum fuiſſe memorāt. Siquidem nocturna ſpecies matris, cum qua coire videbatur, ſibi per quietem oblata fertur: qua de re imperij late ſibi portendi cōiectores reſponderunt. Ipſeq; ſomnio monitus, & ſpei plenus, Athenarum dominio haud multo pòſt potitus fuit. [c] Hic eſt enim ille Hippias, qui tyrānidem nō ſine immani ſcelere aggreſſus, patre impotentior effrenatiórque, quum exul ſolum vertiſſet, impia cōtra patriam arma

D. Claudij ſomnium.

ANNOTATIONES IN CAPVT. XXVI.

a QVod olim Diuo Cæſari.] Suetonius in Cæſare, cap. 7. In vrbe etiam cōfuſum eum ſomnio proximæ noctis (nam viſus erat per quietem matri ſtuprum intuliſſe) coniectores ad ampliſſimam ſpem incitauerunt, arbitrium orbis terrarum portendi interpretantes.

b *Idem ſomnium Hippiæ.*] Herodotus lib. 6.

c *Hic eſt enim ille Hippias.*] Vide Herodotum libro quinto & ſexto.

molitus fuit: denique cum Dario conſpirans, in pugna Marathonia cæſus pœnas patriæ & penatibus dedit. [d] Alter verò eiuſdem Piſiſtrati filius Hipparchus, qui multorum tyrannorum ſæuitiam anteceſſit, quum patriam & ciues impotenti dominatu opprimeret, coniuratione in caput tyranni facta; ab Harmodio & Ariſtogitone fortiſſimis iuuenibus non ſine omnium ſalute cæſus fuit: quorum nomina deuota libertati, nequando ſeruis indere liceret, Athenienſes publica deteſtatione ſanxerunt.

Aſtyagis ſomnium.

[e] Rurſus quod Aſtyagi Aſſyriorum regi in ſomnis oblata ſpecies tulit, qui ex naturalibus filiæ vitem enatam, cuius palmite omnis Aſia obumbraretur, vidiſſe viſus erat. Quare conſulti arioli, nepotem futurum, qui toti Aſiæ imperitaret, & regni ſibi reſponderunt portendi euerſionem: [f] hoc nimirum Cyro Aſſyriorum regi relatum inſomnium fuit.

Cyri inſomnium.

Nam maximum filiorum Hyſtaſpis qui Darius erat, duabus alis, altera Aſiam, altera Europam obumbrante, per quietem ſibi intimum familiarem vidiſſe inſomnium ferunt: cuius rei imagine nulla fuit controuerſia, quin poſt eum Darius regno potiretur: [g] id quod veriſſimo euentu conſequutum eſt: quippe Cyro vita functo, Darius ex coniuratis vnus, interfectis Magis qui regiam occuparant, ſolus Aſſyriorum regno potitus fertur: cui miro ingenio præfuit, tantumque virtute effecit, vt illud maius auctiuſque relinqueret.

Xerxis viſio.

Cui inſomnio compar eſt [h] Xerxis viſio, qui quum in Græciam duceret, olea cuius ramis omnis terra obumbraretur, coronari viſus erat, mox illa cum ſomnio euaneſcente.

Octauij matris ſomnium.

Huic ſimile accepimus, quòd mater [i] Octauij vterum ferens, ſua inteſtina per omnem terræ ambitum explicari imaginata fuit, veriſſimo præſagio, quo latè ipſius imperium portendi euentus docuit.

D. Iulij viſio.

[k] Rurſus quod idem diuo Iulio viſio per quietem oblata portendit, quum ſupra nubem volitare, & cœlum vertice contingere videbatur, parem exitum habuit [l] cum ſomnio Cambyſis, quo Smerdis fratris regio ſolio ſedentis, & cælum vertice contingentis, oſtendere ſpecies viſa eſt.

Cambyſis ſomnium. Herodotus Smerdem vocat, Iuſtinus vero Magidem.

Quod tamen vtique exitium tuliſſe, necémque & cladem portendiſſe conſtat: [m] ſiquidem alter à Bruto & Caſſio cædis authoribus oppreſſus fuit: [n] alter verò quum in ſuſpicionem affectati regni veniſſet, occiſus, non cogitati forſan facinoris pœnas dedit.

Iulij inſomnium.

Quod compar fuit [o] cū inſomnio Iulij Cæſaris, qui pridie quàm periret, ſe iuxta ſolium Iouis conſiſtere, & è cœlo præcipitatum ſomniauit. [p] Sed animaduertendum, inter inſomnia quæ aliquādo viſa dormienti apparent, qualia in ſomnis animo præuiderāt, talia in luce expertos fuiſſe nonnullos memorari: inter quos, ne nimium multa complectar, [q] Petitius nauis gubernator memorię proditus eſt exēpli memorabilis inter pauca, qui quum in portu ad Lariſſam ſtaret, Pompeium ad ſe ſqualidum mœrentemq; veſte obſoleta & ſordida venire viſus erat: quod inſomnium quum ſequenti luce ſociis enarraret, haud multo pòſt, ipſum pugna Pharſalica terribili ſtrage profligatū, qualē in ſomnis præſagiſſet, ad ſe citato gradu properātem conſpexit, ex maximo faſtigio ad extrema deiectum. [r] Spectator quoque ludorū qui ſtans in ſubſellio, à mirmillone, qualem adeſſe videbat, ſe confici in ſomnis contemplatus erat, haud minori memoria dignus eſt: nam ſicut conſeſſoribus ſomnium vidiſſe enarrauit, ita ab illo fuſcina occiſus, euentu miſerabili verum inſomnium periculo docuit;

Oracula per inſomnia.

[s] Illud vtique non eſt ab re dixiſſe, antiqui moris fuiſſe, oracula & futurorum præſcientiam, quibuſdam exhibitis ſacris, per inſomnia dari. qui mos talis erat, vt victimas cæderent: mox ſacrificio perfecto, ſub pellibus cæſarum ouium incubantes, ſomnia captarent, eáque lymphatica inſomnia veriſſimos exitus ſortiri. [t] Poſſéntque pleraque felicitatis miſeriarumque exempla referri, illorum qui quales ſpecies in ſomnis viderant, tales poſtea exitus experti didicere: quæ exequi non opportunum reor.

Quæ ſomnia vana.

Hoc vtique inter coniectores ſomniorum receptum eſt, vt quæ [u] poſt vina & cibos, [x] quæve repetito ſomno eueniunt inſomnia, quæve fiunt cum [y] folia ex arboribus decidunt, ea plerunque vana exiſtimari: quo-

ANNOTATIONES.

d *Alter verò.*] Herodotus d. lib. 6.

e *Rurſus quod Aſtyagi.*] Herodotus lib. 1. Valer. Max. lib. 1. cap. 7. vbi de Cyro loquitur, Iuſtinus item lib. 1.

f *Hoc nimirum Cyro.*] Herodot. eod. lib. 1. non longè à fin.

g *Id quod veriſſimo euentu.*] Herodotus lib. 3. Polyenus li. 7. Stratagematon, Iuſtinus lib. 1. Ammianus Marcellinus lib. 23. Paulus Oroſius lib. 2. cap. 9.

h *Xerxis viſio.*] Herodotus lib. 7. vide item Diodorum Siculum.

i *Quod mater Octauij.*] Suetonius in Auguſto, cap. 94.

k *Rurſus quod idem Diuo Iulio.*] Sueton. in vita illius, c. 8.

l *Cum ſomnio Cambyſis.*] Herodotus lib. 3.

m *Siquidem alter à Bruto.*] Scilicet Cæſar, ex Suetonio in vita illius, cap. 82. & Plutarchus etiam in vita illius.

n *Alter verò.*] Scilicet Cambyſes, ex Herodoto.

o *Cum inſomnio Iulij Cæſaris.*] Nihil Suetonius, ſed tantùm de illo præcedenti ſomnio, nihilque Eutropius. Vide autem Dionem, Aurelium Victorem, Valerium de ſomniis, & Plutarchum in vita illius.

p *Sed animaduertendum.*] Quod exemplis ſequentibus probatur.

q *Petitius nauis.*] Plutarchus in vita Pompeij.

r *Spectator quoque ludorum.*] Valerius Max. lib. 1. cap. 7. vbi de Atterio Rufo loquitur.

s *Illud vtique.*] Pauſanias lib. 1. Vide Ciceronem lib. 1. de Diuinatione. De oraculo autem vt eſt ſomniorum ſpecies, Macrobius lib. 1. de ſomnio Scipionis cap. 3.

t *Poſſéntq; pleraque.*] Vt Somnium Pharaonis relatum Gen. cap. 41. Aliud filiæ Polycratis Samiorum tyranni apud Herodotum lib. 3. Aliud C. Fannij apud Plinium lib. epiſt. 5, epiſt. eius lib. 5. ad Maximum. Aliud Pompeij Magni apud Lucanum lib. 7. Pharſaliæ in princ.

u *Poſt vina & cibos.*] Plato de republ. Cicero lib. 1. de Diuinatione non ſemel. Plinius lib. 10. cap. 75. eodémque vlt. Philoſtratus in vita Apollonij lib. 2. Apuleius lib. 1. Metamorph. Nec immeritò, inquit, quidam medici cibo & crapula diſtentos ſæua & grauia ſomniare autumant, &c. Vbi vide Beroald.

x *Quæve repetito ſomno.*] Attamen verū fuiſſe euentus comprobauit, quamuis repetito ſomno, quod Arcadum alter de ſuo comite ſomniauit, apud Valerium Max. lib. 1. cap. 7.

y *Folia ex arboribus.*] Virgilius lib. 6. Æneid.

Quum

tiéſque [z] alicui mente confuſa ſtupentique ex abrupto ſomnus aufugit, velut dirum, in magnam ſomniantis perniciem reciſurum. [a] Illud quoque haud abnuerim, apud coniectores obſeruatum fuiſſe, ſomnia & nocturnas viſiones contrarios euentus ſortiri: fleréque, vapulare & iugulari obſeruatum in ſomniis, proſperos euentus facere: contra verò, ridere, dulcibus veſci, & re Venerea frui, damna & langores. [b] Timere autem à ſomno, mali, & futuræ ægritudinis ſignum eſt. *Somnia contrarios euētus ſortiri.*

ANNOTATIONES.

——Quam ſedem ſomnia vulgò
——Vana tenere ferunt folijſq; ſub omnibus hærent.

Vbi & Seruius,

z *Quieteſq; alicui mente confuſa.*] Quod patet ex eo quod ſomniauit Nabuchodonoſor. Daniel. c. 2. & 4. Et de Aſtyagis ſomnio vide Herodot. lib. 1.

a *Illud quoque haud abnuerim.*] Apuleius lib. 4. Metamorph. Cuius hæc verba ſunt, Nocturnas viſiones cōtrarios euentus nonnunquam pronuntiant. Denique flere, & vapulare, & nonnunquam iugulari lucroſum proſperúmq; prouentum nunciant. Contra ridere, & melliti dulciolis ventrem ſaginare, vel in voluptatem Veneream conuenire, triſtitiæ animi, languori corporis damniſque cæteris anxiatum ire prædicant. Vbi vide Beroaldum.

b *Timere autem a ſomno.*] Alia autem de Somniis vide apud Cicer. lib. 1. de Diuinatione, Valer. Maxim. lib. 1. cap. 7. Plin. lib. 7. cap. 50. Macrobium de Somnio Scipionis lib. 1. cap. 3. Sed & vide ſomnium quodpiam Mithridatis apud Plutarchum in Pompeio. Nec interim omittendum quòd qui de interpretatione ſomniorum ſcripſerunt, ſcilicet Antiphon, Philocias, Artemon, & Serapion Aſcolanites aſſerunt, laurum ſi dormientibus ad caput poſueris, vera ſomnia eſſe viſuros, quod & ex illis repetit Fulgentius Mythologicon lib. 1. vbi de lauro loquitur.

Qui Rex ſacrificulus olim apud Romanos foret, quódve illi nomen, & quæ ſacra obiret.

CAPVT XXVII.

CVM [a] à principio vrbis multa & magna ſacra Reges obirent, ad quos de religione, déque ſacrificiis & cæremoniis deorum, ſacerdotes ſæpe conſultum ibant: qui etiam rem diuinam facientibus aderant, ne bonis auſpiciis cœptum cōfirmatumque regium nomen, poſt exterminatos Reges aboleretur penitus, néve derelictis ſacris regium nomen expeterent, longè antiquiſſimum rati, ſacra quæ penes Reges erant, alicui demandare: [b] Regem ſacrificulum crearunt, qui ſacrorum Rex dictus, ſine regio imperio, ſolo nomine Rex, ſacra quæ penes Reges erant, obiret, ac cæremoniis præeſſet: quem creatum, aut in locum decedentis ſuffectum, ſicut reliquos ſacerdotes, inaugurari oportebat. [c] Eratque non annuum, ſed perpetuum ſacerdotium, immune ab omni belli tumultu [d] Neque enim Rex ſacrorum militare, ſtipendiáve facere, aut caſtris & legionibus præeſſe poterat, propter ſuſpectum inuiſumque regium nomen, [e] neque magiſtratum gerere, aut concionem habere, vel cum populo agere. namque eius poteſtas ſola religione & templis tenebatur. [f] Primus enim Manius Papyrius ex patriciis, Bruto conſule Rex creatus fuit: [g] cui ius ſacrificandi, & de ſacris decernendi reliquerunt, [h] eúmque pontifici maximo ſubiecerunt: [i] ideo in ſacris epulis, poſt maximum pontificē, ſupra flaminem Dialem, Martialem, & Quirinalem, accumbebat. [k] Atque licet à principio à populo crearetur ex patriciis & multis honoribus functis, poſt aliquot ætates à minore parte populi, ſelectis calatiſq. comitiis (quibus fiunt ſacerdotes) ex plebe creari cœpit, tunc quum Maximus Curio plebeius homo, Rex ſacrorū fuit: [l] cuius vxor Regina ſacrorum hoc habet proprium, vt quoties ſacra facit, ex malo punico virgulam, quam inarculū dicunt, pro infula deferat: [m] quæ omnibus calendis Iunoni ſacrum facere, eiq; porcum vel agnum mactare debet in regia. [n] Ad quem Veſtales virgines die conſtituta annis ſingulis ventitare, & ne ſacra negligerentur, quæ ſuæ fidei tutelæque credita erant,

Rex ſacrorū & eius munus.

Manius Papyrius primus rex ſacrorum.

Regina ſacrorum.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

a *CVm à principio.*] Id principium huius capitis vſque ad clauſulam, Eratque non annuum, eſt Liuij 1. Decad. lib. 2. poſt princ. & Dionyſij Halicarn. lib. 4. & iterum 5. poſt prin. Et vide ſuper hoc etiam Plutarchum problem. cap. 63. & Feſtum Pompeium li. 17. Vbi ſacrificulus, inquit, Rex appellatus eſt, qui ea ſacra quæ Reges facere aſſueuerant, faceret.

b *Regem ſacrificulum.*] Sed & ipſum Regem ſacrificum vocabant, vt videre eſt apud ipſum Liuium 4. Decad. lib. 10. vbi loquitur de Rege ſacrifico ſufficiēdo in locum C. Cornelij Dolabellæ.

c *Eratq; non annuum ſed perpetuum.*] Dionyſ. Halicar. d. li. 4. Vide item ſuprà in princ. locis citatis.

d *Neque enim Rex ſacrorum militare.*] Dionyſius eod. loco.

e *Neque magiſtratum gerere.*] Hæc vſque ad clauſulam, Primus enim, ſunt Plutarchi problem. cap. 63. vbi rationem ponit.

f *Primus enim Manius Papyrius.*] Dionyſ. Halicarn. lib. 5. in princ.

g *Cui ius ſacrificandi.*] Feſtus Pomp. lib. 17.

h *Eumq; pontifici maximo ſubiecerunt.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. poſt princ. vbi eius rei rationem reddit. Dionyſ. Halicarn. lib. 5. in princ. & Feneſtella de Sacerd. cap. 11.

i *Ideo in ſacris epulis.*] Gellius lib. 10. cap. 15.

k *Atque licet a principio.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. ſcribit C. Manlium Attelinum primum ex plebe creatum fuiſſe Maximum Curionem, cum nemo ante eum niſi ex patribus id ſacerdotium habuiſſet.

l *Cuius vxor.*] Feſtus Pompeius lib. 9. vbi de inarculo loquitur.

m *Quæ omnibus calendis.*] Vide Macrobium & Ouidium in Faſtis.

n *Ad quem Veſtales.*] Nam & Seruius enarrans illud Virgilij lib. 10. Æneid.

——Vigilaſne Deum gens
Ænea? vigila——

Verba, inquit, ſunt ſacrorū. Nam Virgines Veſtæ certa die ibant ad Regem ſacrorum, & dicebant, Vigilaſne Rex? vigila. quod Virgilius iure dat Æneæ quaſi & Regi, & quem vbique & Pontificem, & ſacrorum peritum inducit.

Regis ſacrorũ munus. præmonere ſolebant. [o] Erat ergo Regis ſacrorum munus, quinto Idus Ianuarias Iano arietem immolare, diéſque faſtos prædicere & nefaſtos, ſacra procurare, & quæ ſacrificio vſui eſſent miniſtrare. Ideo ſacra facturi, lanam, farra & fruges, lauros & verbenas, quæque ſacrificio opportuna ſunt, Regem petunt: ad eúmque tam intra quam extra pomœrium, populi ciuéſque, quique in agris agunt, imperiti morum ciuilium, atque vna agricolæ de ſacris feſtiſque diebus conſultum vadunt, & ſacra poſtulant. Ipſéque feriarum cauſas, & quid quoque menſe faciendum, a quibúſque cauendum eſſet, prædicebat, præmonebatque. cui hoc proprium dicunt fuiſſe, vt ſacrificium in comitio peragat: quo perfecto, nulla cunctatione vel mora ſe ex foro proripiat: quando verò diuinis rebus perfectis in *Quid proprium regi ſacrorum.* comitium venit, in faſtis notabatur: [p] vtque calendis Martiis fores Regis ſacrorum, flaminis & pontificis maximi, noua exornentur lauro, [q] ſicut Palatinæ ædes & Auguſtæ quercus virides, nunquam lauros habuere. [r] cuius filiæ ad ſacerdotium Veſtæ inuitæ eligi nequeunt: nam priuilegio honoris ab *Filia regis ſacrorum.* hoc onere immunes erant: volentes verò, non vetantur. [s] Quæ autem eiuſmodi ſacra fuerint, ſolis Regibus credita, quóve piaculari ſacro expiarentur, licet priſcis monumentis perſcriptum fuerit: apud noſtros tamen, quia nimis antiqua & obſoleta ſunt, memoria obſcurata, nec traditur certum, nec nobis interpretari facile eſt.

ANNOTATIONES.

o *Erat ergo Regis ſacrorum munus.*] Ex quo illud Ouidij lib. 1. Faſtor.

Vtq; ea nunc certa eſt: ita Rex placare ſacrorum
Numina lanigeræ coniuge debet ouis.

p *Vtq; calendis Martijs.*] Plin. quo loco modo citabimus, & Macrob. lib. 1. Satur. cap. 12. Ouid. itém lib. 3. Faſtor.

Neu dubites primæ fuerint quin ante calendæ
Martis, ad hæc animum ſigna referre potes.
Laurea Flaminibus, quæ toto perſtitit anno,
Tollitur, & frondes ſunt in honore nouæ.
Ianua tunc Regis poſita viret arbore Phœbi,
Ante tuas uidem curia priſca fores.

q *Sicut Palatinæ ædes.*] Contra tamen Ouidius lib. 3. Triſtium eleg. 1.

Cur tamen appoſita velatur ianua lauro,
Cingit & Auguſtas arbor opaca comas?
An quia, &c.

Vbi vide interpretem, & lib. 1. Metam. vbi de lauro,

Poſtibus Auguſtis eadem fidiſſima cuſtos,
Ante fores ſtabis, mediamq; tuebere quercum.

Vbi vide eius loci interpretes. Et Plin. lib. 15. cap. 30. Laurus triumphis propriè dicatur, vel gratiſſima domibus ianitrix, Cæſarum Pontificumque: quæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat.

r *Cuius filiæ.*] Scilicet Regis ſacrorum ex Feneſtella in lib. de Sacerd. Rom.

s *Quæ autem eiuſmodi ſacra.*] Hæc vſque ad fin. ſunt ipſius authoris. Adde autem ad ſuperiora quod Rex ſacrorum occidi non poterat religione impediente, vt ſcribit Seruius enarrans eum locum lib. 8. Æneid.

Nec non Tarquinium eiectum Porſena iubebat
Accipere, &c.

Thuſci vnde duxerint originem, quæve duodecim vrbes fuerint, quarum conſilio bella gerebantur.

CAPVT XXVIII.

Thuſci terra & mari belli coſi. THVSCORVM [a] gens olim celebris fuiſſe traditur, præpotens armis viríſque: ſiquidem plurimum illi terra, multum mari valuerunt, totamque Italiæ longitudinem, ab Alpibus ad fretum Siculum fama nominis ſui impleuerunt: tantum in re militari proceſſere, vt Thuſcorum armis & multitudine hominum, & quia finitimi vrbi erant, nulla apud Italos terribiliora fuerint. Illorum origo à Lydis flu- *Thuſcorum origo.* xiſſe dicitur. nam quum Mæonia quondam agrorum ſterilitate premeretur, neque alimentis ſufficeret, eáque victus caritas foret, vt patrias ſedes relinquere cogerentur: Lydorum Rex, ſuperante multitudine, dimidiam populi partem ſedibus excitam ad nouas ſedes quærendas Tyrrheno filio tradere coactus fuit: cui prodigium factum eſt, vt ab ineunte pueritia incanuiſſe tradatur. qui nauibus mare ingreſſi, pulſis Vmbris, armata iuuentute loca tenuere, vbi nũc Tyrrhenia dicta eſt. Eos etiam Thuſcos, à Thuſco Rege, qui ex prognatis Herculis fuit, ſeu à cultu deorum, & ritu ſacrifico, cuius cultores Thyoſcos Græci vocant, dictos pleríque autumant. Hi ergo profecti domo, & maria emenſi, ad ea loca nauibus delati, & bonitate agrorum, & diſciplina militari magna ſobole aucti, mirum eſt quam facile coaluerint: quippe citra Apenninum duodecim magnis vrbibus præſidentes, mare inferum Tyrrhenum vocitarunt: quantumque à Tiberi ad Macram tractus eſt, fines propagarunt: Trans Apenninum verò totidem coloniis deductis, ab Adria ipſorum

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a *THuſcorum gens.*] Hæc omnia quæ de Thuſcorum origine dicuntur, magna ex parte ſunt Liuij 1. Decad. libro 5. Sed tu tamen ſuper his vide Myrſilum in lib. de origine Italiæ & Tyrrhenorum, & Dionyſium Halicarnaſſeum libro 1. ac Paterculum libro 1. Quibus & tu adde Seruium in libro 2. Virgilij Georg. ad fin. enarrantem illud,

Sic fortis Hetruria creuit. ——

Iuxta, inquit, hiſtoriam, nam Thuſcos conſtat vſque ad fretum Siculum omnia poſſediſſe. Et ei quod poſtea de 12. ciuitatibus dicit præter locum dict. libro 5. poſt princ. & iterum poſtea, & alibi ſæpe aſtruit. Et Virgilius lib. 8. Æneid.

Gens illi triplex populi ſub gente quaterni.

Et Seruius in eundem lib. 2. eiuſdem operis, ibi,

Quæ circum plurima. ——

Et lib. 8. ibi,

Sed tibi ego ingentes populos, &c.

colonia Adriaticum mare dixerunt: atque in principatus diuiſi duodecim, [b] Lucumones vocabulo gentis dictos, id eſt magiſtratus, qui duodecim potentiſſimis vrbibus imperitarent, præteceret: indeque communi rege creato, ſingulas vrbes ſingulos lictores mittere ſeruatum eſt: ſicut in conuentu Amphictyonum, a ſingulis vrbibus [c] Pyloros mittebatur, autumni & veris tempore. [d] Vnde Romani faſces, lictorem, trabeam, prætextam, curulemque ſellam, togam pictam, & palmatam tunicam, tubas & ſacrorum ritus, atque alia imperij ornamenta ſumpſere. Cuius exemplo in Pamphilia & Licia [e] Lyciacus conuentus erat, ex tribus & viginti vrbibus maximi nominis, quorum ſuffragijs Lyciæ præfectus magiſtratuſque creabantur: quarum maxima tria fert ſuffragia: media duo, reliquæ ſingula. Idque erat ratum, quod plurium aſſenſu niteretur. Et [f] alter Achaicus ex decem. hæ fuerunt, Patræ, [g] Dymæ, Phara, Tritæa, Lenotia, Ægira, [h] Pellena, [i] Ceraunia, [k] & Carinia. Quorum ſuffragijs quæſtor vnus, & dux vnus eligebatur. Cui [l] ſimilem accepimus conuentum Tetrapolim apud Rhodios, Cabiræ, Bubonis, Balburæ, & Oenoandri, quarum ſingulæ ſingulis ſuffragijs valent, Cabira vero duobus. Sed quæ iſtæ duodecim vrbes Thuſcorum, quæ alijs præcellebant, quæque nomina fuerint, haud facile compertum tradiderim: quantum vero coniectari, & ex authorum monumentis aſſequi licuit, fuere in primis [m] Mantua, quæ principatum Hetruriæ & præfecturas habuit: [n] deinde Tarquinij, à Tarconte præfecto vrbis: & [o] Vetulonia, quæ conſularia ornamenta vrbi dedit: [p] Peruſia, vbi Iuno Hetruſcorum numen colebatur eximiè, oppidum armis viriſque potens, & nulli inferius claritate: [q] Corytus & [r] Aretium, quæ ferme Hetruriæ fuerunt capita: Item [s] Cære, [t] quondam Agillina: [u] Veij vrbis natura ſituque in primis nobilis: [x] Fidenæ, [y] & Vulſinium Hetruſcorum opulentiſſimū: quas validiſſimas olim Hetruriæ vrbes, & inclytæ fertilitatis fuiſſe, celebris fama eſt. [z] Cluſium, cui Carmaſoli dixere nomē: [a] Item Volaterræ inter Hetruriæ vrbes longe maximæ. [b] Hi ergo communiter Rege creato, hoſtili imminente tumultu, ſiqua arma ſuſcipienda aut detrectanda forent, vnanimi

Lucumones.

Amphictyonum conuentus.

Pyloros.

Lyciacus conuentus.

Achaicus conuentus.

Tetrapolis conuentus.

Duodecim Thuſcorum ciuitates excellentiores.

ANNOTATIONES.

b *Lucumones.*] Vide Liuium 1. Decad. libr. 1. & Caton. libro Origin.

c *Pyloros.*] Herodotus qui hos appellat Pylagoras lib. 7. & ſimiliter Strabo lib. 9. Dionyſius Halic. lib. 5. & li. 9. Diodor. Siculus lib. 16.

d *Vnde Romani faſce.*] Scilicet ex Thuſcis ex Diodoro Siculo lib. 2. c. 5.

e *Lyciacus conuentus.*] Strabo lib. 14.

f *Alter Achaicus ex decem.*] Strabo lib. 8. dicit 12. Pellena, Ægira, Aege, Bura, Helice, Aegion, Rhypæ, Patræ, Phara, Olenus, Dyma, Tritæa.

g *Dymæ.*] Vt præter Strabonem vbi ſuprà ex Liuio patet 4. Dec. lib. 2.

h *Pellena.*] Ex eodem Liuio vbi ſuprà, dum loquitur de Rhuſiaco Pellenenſi, cuius filius Achæorum demiurgus erat.

i *Ceraunia.*] Rhypas hanc Cerauniam appellant, vt intelligitur ex Aeſchilo, quem & ipſe Strabo poſt citat,

Βοῦραν θ' ἱρὰν, καὶ κεραυνίας ῥύπας.

Id eſt,

Buram ſacram, Cerauniaſq́; Rhypas.

k *Et Carinia.*] Vnde Alexander hanc atque etiam Lenotiam poſuerit inter ciuitates & conuentus, nunc non recordor. Scio autem præter ciuitates & ab eo & a Strabone nominatas Lacedæmonem ab Apuleio lib. 6. Metamorph. appellatam fuiſſe nobilem ciuitatē (vide ibi Beroaldum) fuiſſeque diu magnam contentionem inter Lacedæmonios & Achæos vtrum Lacedæmon maneret in Achaico concilio, an ſecretum eius vnius in Peloponneſo ciuitatis ius eſſet: tandem verò decretum fuiſſe à Senatu, vt maneret in eo ipſo concilio Achaico, vt videre licet apud Liuium 4. Decad. lib. 9. Ex eodem autem Liuio eiuſdem 4. Decad. libr. 8. Aegium eſſe huius conuentus: vti etiam tradit Strabo ſupra in verbo, Dimæ, citatus, licet hic author eam ciuitatem non nominarit.

l *Cui ſimilem.*] Hæc vſque ad clauſulam, Sed quæ iſtæ, ſunt Strabonis lib. 13. ad fi.

m *Mantua.*] Seruius lib. 10. Æn. in eum locum,

Ille etiam patriis.——

n *Deinde Tarquinij.*] De hoc oppido Liuius 1. Decad. lib. 1.

o *Et Vetulonia.*] Myrſilus Lesbius in eo libello de origine Italiæ & Tyrrhenorum, Dionyſius Halicar. lib. 3.

p *Peruſia, vbi Iuno.*] Appianus libr. 5. bellorum Ciuilium. Hunc finem, ait, Peruſia habuit vetuſtatis gloriam & dignitatis in ſe continens: quam ab Tyrrhenis iampridem in Italia conditam, inter 12. primas vrbes fuiſſe memorant, & ob id Iunonem Tyrrhenorum more in ea coli ſolitam.

q *Corytus.*] Virgilius lib. 9. Æneid.

Nec ſatis extremas Coryti penetrauit ad vrbes.

Vbi vide interpretes, & Catonem lib. de Originib.

r *Et Aretium.*] Dionyſius Halic. d. lib. 3.

s *Item Cære.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. poſt princ. & lib. 4. in fine. & plerique eorum quos citabimus in ſequentibus.

t *Quondam Agillina.*] Strabo lib. 5. Plinius lib. 3. c. 5. Seruius lib. 8. Aeneid. ibi,

Prope Cæritis amnem.——

Et in eum quoque locum eiuſdem lib.

Vrbis Agillinæ ſedes.——

Et lib. 10. in eum item locum,

Qui Cærete domo.——

u *Veij vrbis.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. & alibi ſæpe, Dionyſius Halicar. lib. 9.

x *Fidenæ.*] Liuius in dictis locis.

y *Vulſinium Hetruſcorum.*] Aut, vt alij vocant, Volſinium. Plinius lib. 2. cap. 52. Volſinij, inquit, oppidum Thuſcorum opulentiſſimum, ex quo etiam Propertius in eleg.

Thuſcus ego, Thuſcis orior, nec pœnitet, inter
Prælia Volſinios deſeruiſſe focos.

Nam & Volſcorū ciuitas, ſiue hæc ſit, ſiue alia, ſub Hetruſcorum quoque poteſtate erat, vt ſcribit Seruius enarrans illud lib. 11. Aeneid.

Non illum tectis, non vlla mœnibus vrbes
Accepere.——

Plinius item Secundus, ſi is eſt, de viris illuſtribus, capit. 36. dicit Volſinios Hetruriæ nobile oppidum. Vide item Plinium libro 3. capit. 5. & Pomponium Melam libro 2. cap. 4.

z *Cluſium.*] Liuius 1. Decad. lib. 10. Ex quo hic lege, Cluſium, cui Camars olim dixere nomen, & dele vocabulum Carmaſoli. Dionyſius item lib. 3.

a *Item Volaterræ.*] Dionyſius Halicarnaſſeus dicto libro 3. Sed his adde Vulturnum, quæ poſtea Capua dicta eſt fuiſſe Hetruſcorum vrbem ex Liuio 1. Decadis libro 4. Et Capenatos ac Faliſcos ex eo. eiuſdem Decadis libro. 5. poſt princ. & Ruſellanos ex Dionyſio Halic. vbi ſuprà.

b *Hi ergo communiter Rege creato.*] Sunt propria verba Liuij de Hetruſcis loquentis 1 Decad. libro 1.

Voltunæ phanum. conſpiratione & concordi conſilio conferebant: [c] quod conſilium apud Voltunæ phanum Hetruſcæ deæ in totius Hetruriæ medio habebatur.[d] fuit enim phanum Voltunæ, prope Vulſinium, vt vulgo iactitant, haud procul à Ciminiis iugis: quippe in agro Vulſinienſi, quo facilior eſſet aditus, conuentus toti Hetruriæ, ſi quid conſulto opus foret, indicebatur. quod quidem nono quoque die indici ſolebat, & ob id crebra concilia, & nonas multiplices apud Hetruſcos inueniri tradunt. *Lydi.* Lydi autem ſunt, [e] qui quondam Mæones dicti, inter Phrygiam & Cariam ſeu Lyciam iuxta Mæandrum. [f] Hermus & [g] Pactolus viſendi fontes, qui arenas emittunt aureas, [h] ex Timoli rupe & monte Iro defluentes, vberrima loca inundant, frumenti & pecoris, atque agrorum vbertate florentia, [i] quibus in tota ferè Aſia, nec fortior, nec magis ſtrenua gens vlla habita eſt: in qua vrbes inſignes, [k] Lepra, [l] Epheſus, [m] Colophon, [n] Clazomenæ, [o] Phoca, & [p] Sardis Lydorum caput: habitántque vicis pluribus. [q] Is verò Hermus Myſiæ initium facit, & (vt ferunt) ex mõte Dindymeno lapſus, campos vberes perlabitur. [r] In qui-*Flu. aureis arenis.* bus Dianæ templum Colœnę, vbi diebus ſolemnibus ſimiæ ſaltare dicuntur: inde cum Pactolo in Phocaicum labitur mare. [s] Flumina autẽ auriferis arenis celebria traduntur, Padus Italiæ, Pactolus Lydiæ, *Flu. gemmis celebres.* [t] Tagus in Iberia, Ganges in India, atque Hebrus in Thracia. [u] Geminas verò mittunt, Aoſis, Mater, & Ganges.

ANNOTATIONES.

c *Quod conſilium apud Voltunæ phanum.*] Liuius 1. Dec. lib. 4. non ſemel, iterúmque lib. 5. atque etiam 6. poſt prin.

d *Fuit enim phanum Voltunæ.*] Idem Gyraldus de Diis Gentium, ſyntag. 4. in fi. vbi hunc noſtrum authorem non nominat, ſed tacite illum citat.

e *Qui quondam Mæones dicti.*] Strabo lib. 13. & Plinius lib. 5. cap. 29.

f *Hermus.*] Virgilius lib. 2. Georg.

——Atq; auro turbidus Hermus.

Et ibi Seruius. & Lucanus quo loco citabimus loco ſequenti, Martialis item lib. 8. epig. 77.

Non illi ſatis eſt turbato ſordibus auro
Hermus, & Heſperio qui ſonat orbe Tagus.

Et Solinus c. 43. & Seruius in 7. Æneid. ibi,

Aut Hermi campo.——

Et lib. 12 ibi,

Pactolusq; irrigat auro.——

Sed neſcio quid id & ſequentia vſque ad fin. huius c. ad idipſum pertineat.

g *Et Pactolus.*] Herodotus lib. 5. Virgilius d. li. 12. vbi ſuprà. Strabo lib. 13. Horatius epod. Ode 15.

Sis pecore, & multa diues tellure licebit:
Tibiq; Pactolus fluat.

Et ibi Acron & Porphyrion interpretes. Et Lucanus lib. 3. Pharſaliæ,

Paſſaq; ab auriferis tellus exire metallis
Pactolon, qua culta ſecat non vilis Hermus:

Et Iuuenalis ſaty. 14.

Sed cuius votis modo non ſuffecerat aurum,
Quod Tagus, & rutila Pactolus voluit arena.

Et Silius lib. 1.

Hic certant Pactole tibi, Duriusq; Tagusq;.

Solinus item c. 53. & Maximus Tyrius ſer. 54. & Philoſtratus in vita Apollonij lib. 6. & Claudianus in 5. Panegy.

Diues Pactolus rutilas deſpumat arenas.

Et lib. 1. in Ruff.

Rudentis Pactoli aurea ſtagna.

h *Ex Timoli rupe.*] Legendum eſt Tmoli, ex quo vt ſcribit Herodotus lib. 1. auri ramenta prouenīūt. Euripides in Bacchis. ἀλλ' ὦ λιποῦσαι τμῶλον, ἔρυμα λυδίας, &c. Strabo, à quo Alexander id accepit lib. 13. Pactolus, inquit, à Tmolo mõte felici fluens olim multa auri ramenta deferebat, ex quo præclaras illas Crœſi & maiorum diuitias promanaſſe ferunt.

i *Quibus in tota Aſia.*] Scilicet Lydis ex Herodoto lib. 1. vbi ita ſcribit: Lydorum gente in Aſia nulla fuit nec fortior, nec magis ſtrenua.

k *Lepra.*] Hæc eſt, vt opinor, quam lepram actam vocat Strabo lib. 14. poſt prin.

l *Epheſus.*] Solinus cap. 43.

m *Colophon.*] Ibid. & Strabo lib. 14.

n *Clazomenæ.*] Strabo ibid.

o *Phoca.*] Idem Strabo eod lib. tum in princip. tum poſtea; vbi tamen Phoceam appellat.

p *Et Sardis Lydorum caput.*] Strabo lib. 13. & lib. 14. Plutarchus in vita Solonis, & prob. c. 53.

q *Is verò Hermus.*] Strabo d. lib. 14. non adeò longè à fi.

r *In quibus Dianæ templum.*] Strabo d. libr. 13. vbi de his locis loquens: Ibi, inquit, Colœnæ Dianæ templum eſt quod in religione maxima habetur. Hoc in loco diebus ſolemnibus ſimias ſaltare dicunt.

s *Flumina autem.*] Hæc vſque ad clauſulam, Gemmas verò, ſunt Plinij lib. 33. cap. 4. poſt princ. vbi hos omnes fluuios auriferos nominat.

t *Tagus.*] Iuuenalis, Martialis, & Silius locis ſuprà citatis, vbi de Hermo & Pactolo locuti ſumus, & idem Iuuenalis ſatyr. 3.

——Tanti tibi non ſit opaci
Omnis arena Tagi.

Et idem Martialis lib. epig. 17. & lib. 10. epig. 16. & Pomponius Mela lib. 3. cap. 1. Plinius lib. 4 cap. 22. Seruius in dictum locum lib. 10. Æneid. & ante hos Catullus epig. 27.

Quem ſeu amnis aurifer Tagus.

Sed his quinque auriferis fluminibus adde & Ozum in Bactris ex Ariſtotele, ſi eius ſit is liber cui titulus eſt περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, cap. 44.

u *Gemmas vero.*] Plinius lib. 37. ca. 13. aut, vt alij diſtingunt, 17. eodémque vlt. vbi in quibuſdam codicibus idem dicit de Acetino Fluuio, quem hic author Aoſim corrupte appellat. Neque enim alibi vſquam legi fluuium huius nominis (vide Bocatium de fluminibus) ſed Aoi meminit fluuij ipſe Plinius libr. 5. cap. 29. vbi & eum quoque dicit vocari Æon. Sed & Aceſini fluuij præter locum ſupra citatum meminit idem Plinius lib. 4. cap. 12. & lib. 6. c. 20. & lib. 12. cap. 5. In aliis autem codicibus Plinij in d. cap. vlt. 37. Oaxis legitur. vbi in aliis (quod iam diximus) Acetinus legitur, quæ dicto propiùs accedit ad eam quæ hic Aoſis dicitur, vide autem num alibi legat de fluuio Oaxis.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM LIBER QVARTVS.

Locus ex Martiale cum Ioanne Veneto diſcuſſus, dum caloris incommoda ſub vmbra fraxini propulſarent.

CAPVT I.

IN ſuburbanum ſuum, prædiolo meo proximum in agro Vaticano Ioannes Venetus, vir ætate noſtra multi nominis, & Græcarum litterarum facundia clarus, nos & compluſculos honeſtiſſimos viros, æſtate anni, quum omnes æſtiuatum concederent, ad ſe aduocabat: in quo quidem rure præter mitiſſimum cœlum, quo præcipuè nitebat, & amœna diuerticula, viſu iucunda, frondoſum nemus manu conſitum: & vmbroſa conuallis, per quam aquula per varias herbulas leni murmure vagabatur, nonnihil amœnitatis decoriſque addebat, parabatque nobis interdum ipſe cœnulam ex oluſculis, & à ſe lectis herbis, facetoque nos ſæpe conuiuio excipiebat: nonnunquam ficus biferas, & poma perſica, cum acidis malis & immaturis, aſperrimi guſtus, quibus mirificè oblectabatur, bellaria exhibebat. Interim dum cœna apparabatur, ſub fraxino patulis ramis, vnde proſpectus ad vrbem erat, in lætiſſimo gramine conſedebamus: ibique remittentes animum, feſtiuiſſimis quæſtiunculis, luculentoque vario ſermone, nõnunquam lectione authoris non inuenuſti, caloris incommoda & flagrantem æſtum propulſabamus, velut fuit vna die, quum nos vnà cum nonnullis earundem diſciplinarum ſectatoribus honeſtis adoleſcentibus ad vmbram, vt fit, in ſalubri aura vniuerſi aſſideremus: iuuenis quiſpiam Martialis epigrammata, quæ forte ſecum detulerat, admodum venuſtè lectitabat: cumque ipſius authoris ſatis feſtiua carmina pleraque non ſine multo lepore percurriſſet,[a] tale inter cætera epigramma legebatur:

Martialis Locus.

Quod nubis Proculina concubino,
Et mœchum modò, nunc facis maritum,
Ne lex Iulia te notare poßit:
Non nubis Proculina, ſed fateris.

Quo perlecto, conuerſus Ioannes ad Corchum virum doctum & ſapientem, qui vnà aderat, & Neapoli Romam recèns aduenerat: Quid tu, inquit, Corchi cenſes hunc authorem ſentire voluiſſe, quum hanc mulierem, quæ veteris conſuetudinis pertæſa, concubinum legitimum virum duxit, non nubere, ſed fateri adulterium dixit? Neque enim ſatis perſpicere queo, in quo ſe adulteram fateatur, quum legibus inhibitam conſuetudinem reliquerit, & legitimo potius coniugio copulari voluerit: quinimo vbi prius mœchando deliquiſſet, nunc venia digna foret, quæ exploſa peſſima vitæ conſuetudine, ad legitimum matrimonium conuolauit. Cùmque ille ſe reputare dixiſſet, quòd ea mulier quæ in crimen ſuſpicionémque venit cum aliquo mœchari, neque id exploratum ſatis aut palam factum eſt: ſi eiuſmodi ſuſpicione flagrans, concubinum virum duxit, ſuſpicione procul ſublata rem palam aperta profeſſione efficere, & reatum ſuum confiteri, quippe quæ ortam adulterij ſuſpicionem nuptiis confirmarit, & hoc poetam intelligere ſe arbitrari reſpondiſſet: Quid ſi, inquit Ioannes, mulier hæc non in ſuſpicionem venit, neque concubinatum diffitetur? ſiquidem non diſſimulanter, ſed perdito pudore palam mœchata eſt. Et nunc pertæſa veteris conſuetudinis, quum concubino coniugali nexu legitimè copulatur, quibus de cauſis ipſam profiteri reatum dicere poſſimus, non equidem video. propterea, inquit, aut author hic loquitur perperam, aut inuenuſtè, qui hos verſus ad vnicum duntaxat modum perſtrinxerit. Neque ego poetam hunc tam incõſiderate loquutum arbitror, vt lepidum hoc epigramma vnica tantum ſpecie, abſtruſo & recondito ſignificatu concluſerit, vt de ea ſolùm loqui cenſeatur, quæ adulterij ſuſpicione flagrauit, non quæ palam adulterata fuit, quum præſertim author hic habeat hoc proprium, vt nulla circumlocutione vſus, ſimpliciſſimis verbis iocos ſuos admodum venuſte proſequatur. Et ad me conuerſus, petit, vt ſi quid aliter cenſerem, in medium afferrem. Tum

ANNOTATIONES IN CAP. I.

a *Tale inter cætera epigramma legebatur.*] Super huius epigrammatis intellectu, vide omnino quæ nos ſcripſimus in noſtro tractatu, cui titulum fecimus, Ceſſante cauſa, ceſſat effectus. in prin.

Maritalis apertus ac minime inuolutus. *Lex Iulia de adulteriis.* *l.miles.§.licet.ff.ad leg. Iu.de adult.*

ego, memini inquam, niſi fallor, [b] lege Iulia de adulteriis cautum fuiſſe, vt ſiqua mulier cum aliquo mœcharetur, cumque poſtea coniugali copula virum duxiſſet, ſiue veteris conſuetudinis inhoneſta, ſiue criminis pertæſa: non propterea adulterij crimen, aut ſi quid eſſet offenſum, dilui vel extingui, ſiue palam, ſiue clam mœchata fuiſſet, imò tanquam in confeſſam adulterij pœna lege exerceretur, & hoc iureconſulti cenſuerunt, legem Iuliam interpretati: nam commiſſum antea adulterium, cum quo ſe mulier poſtea matrimonio deuinxit, velamento matrimonij non extingui dixerunt, idque poetam nunc ſentire me arbitrari reſpondi: vt ſi mulier hæc ſeueritatem legis Iuliæ verita, ne pœna notaretur, concubinum virum duxiſſet, hoc modo adulterij crimen eludere poſſe arbitrata, non dilui pœnam poëta inquit, ſed plus negocij habere. quippe quum crimen illam confiteri certum ſit. ſiquidem lex Iulia perinde ream afficit, & ſupplicio dignam cenſet, ac ſi reatum ſuum & ſe adulteram fateretur: quod vel hoc ipſo confiteri viſa eſt, quum fraudem admittere, & pœnam legis eludere conata ſit. Tremam

Multa capita legis Iuliæ.

multa fuiſſe capita legis Iuliæ, apertè liquet: neque enim [c] temeratores ſolùm nuptiarum, capitis lex Iulia accerſiuit, ſed & eos qui neque modo, neque iure legibus tradito, [d] ab vxore diuertunt, graui pœna proſequitur. Quinetiam [e] qui dotale prædium inuita vxore alienat, [f] aut qui turpibus libidinibus, vel impudico vitio ſe immiſcet, pœnam legis Iuliæ non euadit.

Multiplices leges Iuliæ non eodē tēpore latæ.

Fuere enim multiplices leges Iuliæ, non vnis latæ temporibus, [g] vt de maritandis ordinibus, [h] lex Iulia muneralis, quia modus impenſarum conuiuiis præfinitur: [i] Iulia peculatus, [k] Iulia ambitus, [l] repetundarúmque pecuniarum, quas à prouincialibus quiſpiam nequiter extorſit: [m] quam L. Piſo Frugi de pecuniis repetundis primus tulit in eos qui ærarium, vel prouinciarum pecunias, aut dona depeculati ſunt: [n] de annona, de [o] reſiduis, de [p] vi publica, de [q] veneficiis: vt ſi quis noxio poculo, aut impuris medicaminibus aliquem fuerit infectatus: [r] & maieſtatis, quæ quidem lex in eos qui contra principem aut rempub. hoſtile quippiam moliti fuerint, grauiter animaduertit. Lege [s] quoque Iulia, qui [?] in prouinciam eunti magiſtratui, aut præſidi à ſociis tribui darique oporteat, præfinitur. nam præter fœnum, tectum & ligna, aliud gratis nihil deberi putauit. [t] Eademque lege, cui ex conſulibus prius faſces ſumendi poteſtas ſit, haud perplexè

Criminis adulterij & maieſtatis punitio.

definitur: prætérque iſta hominum vitæ proficientia, eadem lege, multa acri & perpenſo iudicio animaduerſa fuere. Sed inter reliqua legis Iuliæ conſtituta, nulla (vt verum eloquamur) ſeueriori animaduerſione coercita ſunt, quàm adulterij crimina & † maieſtatis. His enim criminibus obnoxios ita lex

ANNOTATIONES.

b *Lege Iulia de adulteriis cautum.*] In hoc omnino vide l.miles.§.licet.& l.quæſitum. ff. de adulteriis. & l. commiſſum. C.eod.

c *Temeratores nuptiarum.*] De pœna adulterij, vide omnino quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubialibus.

d *Ab vxore diuertunt.*] Vnde id caput legis Iuliæ acceperit ignoro.

e *Qui dotale prædium.*] In l. 1.&l. 3. & lege Iulia. & l.ſi fundum. ff.de fund.dota.

f *Aut qui turpibus libidinibus.*] Suetonius in Auguſto, cap. 34. cum dicit de impudicitia, nam eam legem & cæteras quas ibi nominauit Iulias à patre Iulio Cæſare vocauit, & de his quoque quibuſdā Horatius intellexiſſe videtur cùm ſcribit Car.lib.4.Ode 5. Auguſtum laudans,

Mos & lex maculoſum edomuit nefas.

Quamuis interpretes ibi intelligant de lege Iulia de adulteriis, ſed ſatis hanc tetigerat, cùm verſu præcedenti dixiſſet, *Nullis polluitur caſta domus ſtupris.* Vt non neceſſe fuiſſet addere, Mos & lex, &c. Et quod hæ fuerint duæ leges, facit quod Suetonius veluti ſeparatim de his loquēs ita ſcribat, d.cap.34. Et de adulteriis & de impudicitia, vt facilè credā interpretibus eius loci, qui intelligunt hanc poſteriorem latam fuiſſe aduerſus pathicos, qui ſcilicet muliebria patiuntur, vti & hîc noſter author intellexiſſe videtur.

g *Vt de maritandis ordinib.*] Apuleius Apolog. 2. Suetonius in Auguſto, cap.34.& Vlpianus in l.1.§.ſi liberta.ff.vnde vir & vxor.

h *Lex Iulia muneralis.*] Credo hāc legem intellexiſſe quam Suetonius vbi ſuprà ſumptuariam appellauit. Nam de hac loquens Gellius lib.2. cap.24. ſcribit eam ad populum perueniſſe imperante Cæſare Auguſto. Erat item & alia lex muneralis de qua vide quæ ſcripſimus in Cōmentariis Nobilitatis, c.29.nu 19.

i *Iulia peculatus.*] Huius habemus rub.peculiarem ff.ad leg. Iuli.pecul.

k *Iulia ambitus.*] Huius quoque ff.& C.ad leg.Iul.amb.Suetonius item vbi ſuprà.

l *Repetundarumq;.*] Et huius item ff.& C.ad leg.Iul.rep. Et ipſius meminit Cicero in Oratione in Vatiniū, & in Oratione pro Sextio, & in Oratione in L.Piſonem.

m *Quam L. Piſo Frugi.*] Cicero in Bruto libro de claris Oratoribus, & lib.2.Offic.

n *De annona.*] Sed & huius ff.ad legem Iul.de annona.

o *De reſiduis.*] Quod eſt in illo ipſo tit. ff.ad leg.Iul.pecul. & de sacril. & de reſiduis, ſub quo ſunt peculiares ll.huius l.videlicet l. 2. cuius initium eſt lege Iulia de reſiduis. & l. lege Iulia peculatus. & l.Iulia de reſiduis. & l. cum eo.in fi. & l.vlt.

p *De vi publica.*] ff.& C.ad leg.Iul.de vi publ.

q *De veneficiis.*] Neſcio vnde hanc legem Iuliam de veneficiis ſumpſerit. Nam pœna horum tribuitur legi Corneliæ, vnde extat tit.ff.ad leg. Cornel.de ſicar.& venef.ſunt leges multæ ſub eo tit.nuncupatim de ea loquentes, videlicet l.1. in princi. & l. eiuſdem in prin. quæ lex expreſſim loquitur de pœna veneficiorum, & §.legis Corneliæ.

r *Et maieſtatis.*] ff.& C.ad leg.Iul.maieſt.

s *Lege quoque Iulia.*] Cicero ad Atticum lib.5.epiſt.16. Scito, inquit, non modo nos fœnum, & quod l.Iulia dari ſolet, non accipere, ſed ne ligna quidem, nec præter quatuor lectos & tectum quenquam accipere quicquam: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerunque. (vbi vide interpretem) Gellius item lib.2. cap. 15. Sed his Iul.ll.adde & aliam legem Iul. Theatralem in 14 ordinibus ſedendo. apud Plinium lib 33.cap. 2. Et legem Iuliam publicorum iudiciorum ex l.2.in prin.ff.de cuſtod.reor. vbi vide Pandect.Florentinas, & legem Iuliam, Agrariam, de qua Cicero epiſt.ad Atticum lib. 2.epiſt.1. & Velleius Paterculus li.2. & legem Iuliam qua ciuitas data eſt vniuerſo Latio apud Gellium li.4.cap item 4.authoritate itē Seruij Sulpitij in li. quem ſcripſit de dotibus, & Neratij in lib. de nuptiis.

t *Eademq; lege.*] Gellius lib 2.c.15.

† *Maieſtatis.*] Maieſtatis reus non tantùm gladio vltore perit, bonis fiſco addictis, iuxta l. quiſquis. C. ad l.Iuliam maieſt.ſed & memoria ipſius poſt mortem damnatur.l.meminiſſe.& l.fi. C. eo.§.publico autem iudicio.Inſtit. de public.iudic.

u *Vt leu*

punit & proſequitur,[u] vt leui ſuſpicione aſtrictos, tanquam reos deputet & conuincat. Quam quidem [x] poſt Arguum Hiectum, qui primus in adulteros legem ſanxit, [y] diuus Iulius, [z] mox Auguſtus, aliquanto enixius pertulere, grauique coercitione & multiplici pœna adulteria coercuere. [a] & Tiberius pœnam grauiorem adulteris ſanxit, quòd amicitiæ fœdus ab his corrumpi putaret, adeo vt etiam propinquis adulteræ vltra ducenteſimum lapidem exilium indixerit.[b] Domitianus quoque, & poſt illum [c] multi Cæſares, Iuliam legem nouis editionibus innouarunt: ita [d] vt diuus Seuerus non ſolum pœna teneri illum, qui in nuptam adulterium admiſit, edicto cauerit, ſed qui in ſponſam: quia nec qualemcunque ſpeciem matrimonij violare fas eſt. [e] Sicut inceſtum admittere lex putauit illum, qui ſtupra virginum matronarumque attentaſſet, etiam ſine ſtupro.[f] Apud Indos vero, [g] Æthiopes, [h] Maſſagetas, barbaraſque nationes, impunita adulteria fuere. [i] Lacedæmonij adulteria non nouerunt: ideo Lycurgi lege in adulteros nulla pœna fuit.[k] Solon vero, vt ab adulterijs cohiberetur iuuentus, coemptas meretriculas Athenis proſtituit primus, obuiaſque in Venerem eſſe voluit, ne matronarum contagio pollucrentur.[l] Troglodytarum lex erat, vt qui tyranni vxorem corrumperet, oue mulctaretur. [m] Nomades communes habent vxores & filios.[n] apud Scythas, præter enſem & cyathum, vxores & liberi in commune ſunt. [o] Thracibus in vſu eſt, non aſſeruare virgines, ſed cum quibus libitum eſt, commiſcere licet: in nuptas vero ſi quid eſſet offenſum, grauiſſimæ animaduerſionis pœna conſtituta.[p] In Tenedo lege erat ſancitum, vt adulteri mas & fœmina capite mulctarentur. [q] Apud Athenas mugile plectebantur, [r] aut ſedes expilabatur, cui ſupplicio paratilmos nomen: [s] in Iudea lapidibus obruuntur.[t] In Attide qui alterius vitiaſſet vxorem, raphanis per obſcœna afficitur, vt ea ignominia notatus, à contagio alienæ vxoris abſtineret. [u] Cumæi in adulterio deprehenſam, omnibus exhibent ſubigendam. [x] Apud Germanos adulteram excitis crinibus maritus expellit domo, & per omnem pagum nudam verbere afficit.[y] Sicut Lepræi qui deprēſos mœchari, per triduum vinctos ducunt per compita. [z] Gortynis deprenſus adulter, lana coronatur, in reliquum vitæ ignominioſus. [a] Apud Piſidas inſidens aſino circunducitur. apud [b] Ægyptios naſo plectitur. Illi vero qui libertam violaſſet, virilia exſecantur. Quod à Romanis quoque vſurpatum legimus.[c] nam Bibienus Carbonem

In ſponſam adulterium. Inceſtum. Stuprum. Quæ gentes adulterium non puniebant. Solon meretrices remedium adulterij proſtituit. Troglodytæ. Nomades. Scythæ. Thraces. Tenedos. Athenienſes. παρατιλμός. Iudæi. In Attide. Cumæi. Germani. Leprei. Gortyni. Piſidæ. Ægyptij. Romani.

ANNOTATIONES.

u *Vt leui ſuſpicione aſtrictos.*] Vnde hanc leuem ſuſpitionem in crimine adulterij acceperit neſcio, niſi fortè ex l. ſi qui adulterij. C. ad leg. Iul. de adulter. de qua multa diximus in noſtris Commentarijs, Ceſſante cauſa, ceſſat effectus. in princ. vide tamen totum tit. de adult. Sed nec quantum ad crimen læſæ maieſtatis, vlla lex eſt quæ ex ſola ſuſpicione reum puniat: nec id rationi aut iuri congruit, ſed potiùs quo grauius atrociúſque id crimen eſt grauius, ideo & acerbius vindicandum eſt, & in noxium ipſum, & in liberos, & in familiam, eò illius probatio clarior & certior eſſe debet arg. l. vlt. C. de probat.

x *Poſt Arguum Hiectum.*] Hyetum legendum eſt ex Pauſania, cuius id eſt lib. 9.

y *Diuus Iulius*] Id quidem dicit Alexander propterea, quòd lex Iulia dicta eſt, ſed eam ſanciuit Auguſtus, vt modo dicetur.

z *Mox Auguſtus.*] Suetonius in Auguſto, c. 39. Plutarchus in Apohtheg. & Vlpianus in l. 1. ff. ad leg. Iuliam de adult. Vide item noſtras leges Connubiales l. 13. nu. 16.

a *Et Tiberius.*] Cornel. Tacitus lib. 2.

b *Domitianus quoque.*] Martialis lib. epig. 6. epig. 2. 4. & 7.

c *Multi Cæſares.*] Vt patet ex tit. ff. & C. de adult.

d *Ita vt D. Seuerus.*] Referente Papiniano in l. ſi vxor. §. Diui Seuerus & Antoninus. & §. ſi minor. ff. ad leg. Iu. de adult.

e *Sicut inceſtum.*] Neſcio quid hîc velit dicere: niſi ſit id quod ſcribitur in l. ſi quis non dicam. C. de epiſc. & cler.

f *Apud Indos.*] Strabo lib. 15. ſed vide noſtras leges Connubiales c. 7. nu. 58. incip. quid quod.

g *Æthiopes.*] Non quidem omnes, ſed Garamantici, quos alij Garamantes ſimpliciter vocant ex Pomponio Mela lib. 1. cap. 8. Plinio lib. 5. cap. 8. Solino cap. 39. aut aliorum computo 43. & vide noſtras leges Connub. l. 7. incip. & vt ad alia.

h *Maſſagetas.*] Herod. lib. 1 ad fin. Strabo lib. 4. & 11. Aelianus lib. Animalium 5. & diximus in dictis legibus Connubialib. lib. 7. nu. 54. incip ſed vt ad cæteros.

i *Lacedæmonij.*] Plutarchus in Lycurgo, & in Apophthegmatis ipſius.

k. *Solon verò.*] Philemon in Delphis & Nicander Colophonius, & ex iis Athenæus in Dipnoſophiſtis lib. 3. cap. 9. Vide Plutarchum in vita illius, vbi & verſus ipſius Philomenis in eam rem aſcribuntur.

l *Troglodytarum.*] Diodorus lib. 4. cap. 4. & Strabo lib. 16.

m *Nomades.*] Strabo lib. 7.

n *Apud Scythas.*] Eodem lib. 7.

o *Thracibus.*] Herod. lib. 5. ad princ.

p *In Tenedo.*] Heraclides in Politicis & Stephanus de vrbibus.

q *Apud Athenas.*] Non quidem in ipſa vrbe apud Laciadas, aut, vt alij vocant, Placiadas Atticæ populos apud Plutarchum, quiſquis is eſt, in Collectaneis Adagiorum, & Suidam. Et de hac pœna Catullus ad Aurelium epigram. 15. aduerſus mœchos,

Ah tum te miſerum, maliq; fati,
Quem, attractis pedibus, patente porta,
Percurrent raphaniq; mugileſq;.

Iuuenal. ſatyr. 10.

—— Quoſdam mœchos & mugilis intrat.

r *Aut ſedes expilabatur.*] Ex Ariſtophane in Pluto,

ὁ δ' ἄλλος γε μοιχὸς διά σε παρατίλλεται.
Alius autem capitus mœchus propter te depilatur.

s *In Iudæa.*] Ex legibus Moſaicis Leuitici ca. 20. Ante autem eas leges cremabantur, vt videre eſt ex Geneſis cap. 38. vbi de Thamar & Iuda.

t *In Attide.*] De hac pœna etiam Ariſtophanes in Nebulis δίκαιος λόγος loquitur:

τί δ' ἢν ῥαφανιδωθῇ πιθόμενός σοι τέφρᾳ τε τιλθῇ,
ἕξει τινὰ γνώμην λέγειν, τὸ μὴ εὐρύπρωκτος εἶναι;

Cui ἄδικος λόγος ita reſpondet:

ἢν δ' εὐρύπρωκτος ᾖ, τί πείσεται κακόν;

u *Cumæi.*] Plutarch. in problem. c. 115. vbi tamen non ſubigendam, ſed ſpectandam dicit.

x *Apud Germanos.*] Cornelius Tacit. in Moribus Germanorum.

y *Sicut Leprei.*] Heraclides in Politicis.

z *Gortynis.*] Ælianus lib. 12. variæ hiſtoriæ.

a *Apud Piſidas.*] Nicolaus περὶ ἐθῶν, & ex eo Stobæus ſermone 42.

b *Apud Ægyptios.*] Diodorus Siculus libro 2. capite 3.

c *Nam Bibienus.*] Valerius Max. lib. 6. c. 1.

d Et

deprenſum, fœdum in modum caſtraſſe dicitur. [d] Et apud Græcos Didymos tibicen teſticulis ſuſpenſus, ex nomine mulctam tulit. [e] Zeleucus Locrenſis vtroque oculo mulctauit adulterum. [f] Et Sem-
Parthi. pronius Muſca C. Gallum flagellis cæcidit, & verbere affecit. [g] Parthi nullum delictum adulterio gra-
Lex Solonis. uius vindicant. [h] Lege autem Solonis deprenſum mœchum interimere licebat, [i] quod Platonis lege cauebatur. Inter cæteros [k] Opilius Macrinus adulteros tam perniciali odio proſequutus fuit, vt de-
Arabes. prenſos ignibus cremaret. [l] Apud Arabes aliáſque nationes adulteris ſemper capitis pœna fuit: quod plerique philoſophi prodidere, [m] qui adulterium periurio grauius crimen cenſuerunt, & ideo ſeuerio-ri pœna vindicandum. Neque enim ſatis conſtans aut probabilis illorum mihi opinio viſa eſt, qui in conſtituendo optimo reipub. ſtatu, communes ſtatuêre vxores, [n] quæ Platonis, [o] Zenonis, [p] Chryſip-
Magi. pi [q] & Diogenis opinio fuit, quum inde inteſtina odia offenſionéſque gignantur. [r] Tradunt vero magos nulla lege, ſed nouo commento adulteria vindicare, vt ſurculus per ranæ viſcera ad os transfixus, in menſtruis vxoris defigatur à marito: tunc enim vxorem faſtidire adultera, & illorum tædio affici,
Arbuſcula in Phaſi aduerſus adulterium. pro certo opinati ſunt. Cui haud abſimile eſt quod Ariſtoteles prodit, in Phaſi flumine arbuſculam naſci, cuius ramus excerptus à viro, & in vxoris thalamum immiſſus, efficit ne vxor alium virum appetat. Mirúmque prodit [s] apud Hebreos, vt aqua epota, in qua ſacra verba diluta erant, adulterij conſcia hydropiſi corripiatur. [t] Veteri tamen ſcito apud Romanos cauebatur, vt maritus vxorem in adulterio deprenſam, impunè necaret: [u] illa tamen ſi vir adulteraret, iudicio agere non poſſet. Hac ergo de cauſa, quantum mihi datur cernere, inquam, exiſtimo poetam hanc ream criminis deputare voluiſſe, quæ vt pœnam legis euaderet, illum cum quo mœchabatur, in virum duxit, eámque veluti ream adulterij, ſicut lege Iulia diffinitur, coerceri decere: neque velamento matrimonij crimen dilui vel extingui. His nos quæſtiunculis & alijs feſtiuis ſermonibus dum cœnulam nobis daret, cum Ioanne Veneto caloris incommoda & æſtus iniuriam propulſabamus.

ANNOTATIONES.

d *Et apud Græcos Didymos.*] Laërtius in Diogene.
e *Zeleucus.*] Valerius Maximus lib. 6. cap. 5. vbi de Iuſtitia & Ælianus de varia hiſtoria lib. 13.
f *Et Sempronius Muſca.*] Valerius Maximus eod. lib. c. 1. vbi hunc Muſicam appellat, & C. Gallium hunc ita verberatum vocat.
g *Parthi.*] Iuſtinus lib. 41.
h *Lege autem Solonis.*] Plutarchus in vita illius, & Lyſias in defenſione necis Eratoſthenis adulteri.
i *Quod Platonis lege.*] Vnde id acceperit neſcio: illud ſcio ipſius Platonis ll. adulteros infames, & omnibus ciuitatis honoribus indignos eſſe, vt ſcribitur lib. 8. de legibus.
k *Opilius Macrinus.*] Iulius Capitolinus in vita illius.
l *Apud Arabes.*] Strabo libro 16. Euſebius Præparationis Euangelicæ lib. 6. cap. 8.
m *Qui adulterium periurio grauius.*] Thaletis enim Mileſij hæc fuit ſententia. Nam percuntanti adultero, an iuraret ſe non commiſiſſe adulterium, Non eſt, inquit, periurium adulterio grauius, οὐ χεῖρον μοιχείας ἐπιορκία. vt tradit Laërtius in vita illius. Et vide noſtras leges Connubiales, l. 13. num. 26. incip. Ex his autem.
n *Quæ Platonis.*] Apud ipſum Platonem de republ. lib. 5.
o *Zenonis.*] In lib. de Republ. apud Laertium in vita illius.
p *Chryſippi.*] ἐν τῷ περὶ πολιτείας, apud ipſum Laertium in vita illius.
q *Et Diogenis.*] Idem Laërtius in vita illius.
r *Tradunt verò magos.*] Id ex Plinio eſt lib. 32. cap. 5.
s *Apud Hebræos.*] Vt patet ex Numerorum cap. 5. paulo ante fi.
t *Veteri tamen ſcito.*] Gellius ex Catone libro 10. cap. 23. & noſtris quoque legibus permiſſum: ſed non paſſim nec quélibet, vt ſcribitur in l. marito. & l. ſi adulterium. §. imperatores. ff. ad l. Iul. de adult. & in l. Gracchus. C. eod. tit.
u *Illa tamen.*] Gel. vbi ſupra, & l. 1. C. de adult. & vide quæ nos ſcripſimus in noſtris legibus Connub. l. 1. nu. 42. incip. hinc item fit, & ſeq.

Quæ apud Romanos fuerint militaria ſigna, quæ apud exteros, quóve pacto educi conſueuerint, & quid teſſera, quid vexillum ſit. CAPVT. II.

Manipulares unde. SIGNA militaria quæ exercitum præire conſueuerant, cum acies educendæ, & manus cum hoſtibus conſerendæ forent, à principio [a] fœni manipulos fuiſſe accepimus, quos haſtis alligatos ſignificeri deferre, & illis præeuntibus decernere ſolebant: [b] vnde & manipulares dicti. Aucto mox imperio, propagatíſque finibus,
Signa quinque militaria ex ærario. quinque ſigna ex ærario depromi, & militum acies ac legiones præire aſſuerant. [c] Hæc fuerunt, aquilæ, lupi, minotauri, equi & apri ſimulacra: quibus præeuntibus, legiònes educere, & ferro decernere mos erat: inter quæ apri effigiem quintum tenuiſſe locum accepimus. Sed tamen cum dimicãdum foret, [d] ſola aquila quæ ordines præiret, è caſtris

ANNOTATIONES IN CAP. II.

a *Fœni manipulos.*] Plutarc. in Romulo. & Seruius lib. 11. Æneid. in eum locum,
Disiectiq; duces, deſolatiq; manipli.
b *Vnde & manipulares.*] Qui ſcilicet huiuſmodi manipulos deferebant. Ouid. lib. 3. Faſt.
Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos,
Vnde maniplaris nomina miles habet.
c *Hæc fuerunt.*] Hæc vſque ad clauſulam, Sed tamen. ſunt Plinij libro 10. capit. 4. Sed & de Minotauro Vegetius libro 3. cap. 6. vbi ita ſcribit, Tutiſſimum in expeditionibus creditur facienda neſciri. Ob hoc veteres Minotauri ſignum in legionibus habuerunt, vt quemadmodum ille in intimo & ſecretiſſimo labyrintho abditus perhibetur, ita ducis conſilium ſemper eſſet occultum. Verùm Feſtus Pompeius lib. 14. loco apri, porcum ponit in quinto loco.
d *Sola aquila.*] Plinius lib. 10. c. 4. & Ioſephus de bello Iudaico lib. 3. c. 5.

educebatur, & ſub eo vexillo pugnabatur: reliqua vero in caſtris ante prætorium fixa locabantur. [e] Hoc enim inſigni Iouem aduerſus Titanas vſum ferunt, inde ad Cretenſes, a Cretenſibus ad Troianos, demum in Latium ab Ænea tranſlatum deſluxiſſe: quo poſtea Romani velut præcipuo vexillo in bellis vſi ſunt. [f] Proprius vero eſt, quod Ioue dimicante contra Saturnum, aquilæ auguſio tanquam felici & fortunato, regni victor euaſit: quo exemplo Romani aquilam velut auſpicatiſſimum ſignum habuere. quam vnam habuiſſe non ſatis tutum: adeo plures educere inſtitutum erat, ita vt [g] ſingulas legiones aquilæ anteirent. [h] Obſeruatumq. eſt, vt Romanæ legiones niſi vbi aquilarum iugum foret in caſtris, nunquam fere hybernarent. Seueriſſimaque diſciplina cohortes, quarum deſidia ſigna amiſſa forent, plectebantur. [i] C. deinde Marius bello Cimbrico, reliquis depoſitis militaribus ſignis, ſolam aquilam tenuiſſe fertur: eamque argenteam magis quam auream habuiſſe, quod fulgentior ex argento atque conſpectior foret: quam tanta religione coluere, vt [k] feſtis illam diebus, vnguentis haberent delibutam: [l] miræque obſeruationis erat, vt Romana ſigna, quæ in caſtris ante prætorium figebantur, non ante euellerentur quum acie dimicandum foret, quam captatis auſpiciis legiones in prælium prodirent. prælia enim maiores noſtri nunquam gerebant [m] niſi auſpicatò. [n] Quæ, ſi quum foras educi deberent, facili ductu euellerentur, & leui tranſlatu forent, proſperrimi augurij & indubitatæ erat victoriæ ſignum: contra vero, ſi in eximendo, magno impulſu opus foret, tunc cladem & excidium futurum haud dubie præmonſtrabant. [o] Cumque in conflictu bellorum manus conſerebant, ipſa militaria ſigna in media locabãtur acie, vt pro ſignis antesignani, poſt ſigna alia pugnaret acies: nonnunquam in prima fronte multiplici ſubſidio firmata, præibant ordines. [p] Perſis quoque aurea aquila ſupra oblongam haſtam patentibus alis militare ſignum fuit: [q] nonnunquam Solis ſimulacrum, [r] ſacerque & æternus ignis. [s] Athenienſibus noctua, [t] Thebanis ſphyngis effigies, Ææx inſulæ marina turtur, [u] Cimbris æneus taurus, [x] Eumeni Ceres & Alexander, [y] Cratero & Neoptolemo Minerua, militiæ ſignum in bello notabatur. [z] Cyrus aureum gallum affixum lanceæ, militi in acie pro vexillo dedit. [a] Fertur Oſiris canem geſtaſſe pro inſigni armorum. [b] Et Porus Indorum rex Herculis ſimulacrum, quod deſeruiſſe, militare flagitium habebatur. [c] Indis autem regibus ſæpius nulla imago aut effigies, ſed tintinnabula & tympanum præcedunt. [d] Ægyptij quoque animalia quæ colunt, effictis

Vnde aquilæ vexillum apud Romanos.
C. Marius aquilam ſolam tenuit.
Aquila religioſe culta.
Auſpicia capta ante prælium.
Locus ſignorum in ipſo conflictu.
Perſarum ſigna.
Athenienſiũ.
Thebanorũ.
Ææa inſula.
Cimbrorũ.
Eumenis.
Crateri.
Neoptolemi.
Cyri.
Oſiris.
Pori.
Indorum.
Ægyptiorum.

ANNOTATIONES.

e *Hæc autem inſigni.*] Cæſar in Commentariis Arati & ab eo Lactantius lib.1.ca.11.& Fulgentius lib.2.Mythologicôn, vbi de Ganymede loquitur.

f *Proprius verò eſt.*] Fulgentius vbi ſupra, & Seruius enarrãs illud Virgilij lib.9.Æneid.

Qualis vbi aut leporem, aut candenti corpore cygnum
Suſtulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis.

g *Singulas legiones aquilæ anteirent.*] Vegetius de re militari lib.2.c.6.de prima cohorte. Hæc enim ſuſcipit aquilam, quod præcipuum ſignum eſt in Romano ſemper exercitu, & totius legionis inſigne.

h *Obſeruatumq. eſt.*] Plin.lib.10.cap.4. Ex eo notatum, non fere legionis vnquam hybernaſſe caſtra, vbi aquilarum non ſit iugum.

i *C. deinde Marius.*] Plutarch. in vita illius. Salluſtius in Iugurtha. Plin.lib.10.c.4.

k *Vt feſtis illam diebus.*] Plinius lib.13 cap.3. Aquilæ certè ac ſigna, puluerulenta illa & cuſtodiis horrida, inunguntur feſtis diebus.

l *Miræq. obſeruationis.*] Virg.lib.11.non longè à princ.

—Vbi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi pubemq. educere caſtris.

Vbi Seruius, Vellere, inquit, propriè dicit, quia Romana ſigna figebantur in caſtris: & cum ad bellum eundum fuiſſet, captatis auguriis euellebantur e terra, nam aliter ea figi non licebat, ſed inter auguria etiam hoc habebatur, ſi auellentem facile ſequerentur, adeò vt cum filio in Arabia Parthico bello ſit Craſſus occiſus, qui iturus ad prælium auellere ſigna vix potuit.

m *Niſi auſpicato.*] Cicero lib.2.de Diuin. Liuius 1. Dec.lib. 2.& 3.Decad.lib.2.non multo poſt princ.

n *Quæ ſi quum foras.*] Hæc vſque ad clauſulam, Cúmque in, ſunt Ciceronis libro 1. atque iterum 2.de Diuinat.& Liuij 3. Dec.lib.2.poſt prin. Et ad id quoq. referri poteſt illud Virgilij adductum ſupra in verbo, Miraque obſeruationis. vbi Seruius id quoque expendit. Cæterum Appianus in bello Parthico tradit Craſſum iterum ad bellum aduerſus Parthos euellere ſigna nequiuiſſe, ibique ipſum occiſum fuiſſe. Quod & ipſum propemodum tradiderunt Plutarchus in vita illius; & Dion in Pompeio. Et aliud non diſſimile prodit Paulus Oroſius libr. 7. cap.6. Furius, inquit, Camillus Scribonianus, Dalmatiæ legatus, bellum ciuile molitus, legiones multas fortiſſimáſque ad ſacramenti mutationem pellexerat. Itaque die dicto, vt in vnum vndique ad nouum Imperatorem conueniretur, neque aquilæ ornari, neque conuelli quoquo modo ſigna moueriue potuerunt. Itaque vt continuò pòſt ſubdit, Scribonianus quinto poſt die interfectus eſt. Sed Suetonius in Claudio, cap.13.hoc ipſum antè ſcripſerat.

o *Cumq. in conflictu.*] Liuius 3.Decad.lib.2.non multo poſt princ. in pugna, quę fuit ad Thraſimenum lacum, cuius ſunt verba hîc poſita ab illis verbis, Vt pro ſignis.

p *Perſis quoque.*] Xenophon Pædiæ Cyri libr.7. poſt princ. & iterum lib.1.Expeditionis Cyri minoris.

q *Nonnunquam Solis.*] Q. Curtius lib.3. & Tertullianus in Apologetico, cap.16.

r *Sacérque & æternus ignis.*] Strabo libro 15. non multò ante finem. & Q. Curtius libro 4. & Procopius libro.2.belli Perſici.

s *Athenienſibus.*] Plutarchus in Lyſandro. vide Adagium, Noctuas Athenas.

t *Thebanis Sphyngis effigies.*] Vide Plutarchum in Pelopida, & Probum Aemylium in Epaminunda.

u *Cimbris æneus taurus.*] Plutarch. in Mario.

x *Eumeni Ceres & Alexander.*] De vtroque Plutarchus in vita ipſius Eumenis.

y *Cratero & Neoptolemo Minerua.*] De vtroque item Plutarchus ibi.

z *Cyrus.*] Imò Artaxerxes ipſius Cyri frater, ex Plutarch. in Artaxerxe.

a *Fertur Oſiris.*] Imò verò Anubis Oſiridis filius ex Diodoro Siculo lib.1.cap.2.vbi & ipſe dicit Macedoni alteri ipſius Oſiridis filio lupum inſigne armorum fuiſſe. Et vide Macrobium lib.1.Saturn.cap.21.

b *Porus Indorum Rex.*] Q. Curtius lib.8.

c *Indis autem Regibus.*] Idem eod. libr. ſed alio loco, & vide omnino infrà eod. cap.

d *Ægyptij quoque.*] Diodorus Siculus lib.1.ca.2. Aelianus

Germanorũ. Inſubrium. Vexilla diuerſa.

tabellis, pro bellico inſigni habuere. [e] Germani effigies lucis detractas præire iubent. [f] Inſubres, ſiquando præcipua bella ſumpturi erant, aurea ſigna quæ immobilia vocant, e templo Mineruæ efferentes, præferunt phalangi. [g] Conſueuiſſe etiam ſingulas turmas, manipulos, & cohortes ac legiones, proprium vexillum & militare ſignum habere, vulgo proditum eſt: vt cuius eſſet legionis quiſque miles, & ſub quo duce militaret, facile dignoſceretur, ne ſine ſignis, ſine imperio inordinati & incompoſiti ducerentur, ſed conſpicua omnibus ſigna forent. [h] In quibus nomen imperatoris, [i] aut conſulis, [k] nonnunquam draconis effictı imago, [l] quare draconarij dicti milites, [m] quod vexillum purpureum erat, [n] aliaque inſignia perſcripta erant. [o] Namque diuus Iulius vexillo quintæ legionis, quod contra Iubam elephantorum victrix fuerat, elephantum inſcripſit. Alióque inſigni legionarij milites, alio prætoriani, diſſimilique auxiliares vtebantur. [p] Poſtea vt imperatorum imagines per imaginiferos deferrentur in acie, pro ſignis vulgo ſeruatum eſt. [q] Nonnunquam labans quadratum haſtæ appenſum, quod Labarum dixere, pro vexillo fuit. [r] Signa vero educẽdi exercitus, & certaminis conſerendi,

Draconarij milites. Imperatorũ imagines. Signa alia atque alia per tubam, cornu aut buccinam.

ANNOTATIONES.

autem lib. 10. c. 15. ſcribit Ægyptiorum bellatores in annulis inſculptum habere ſcarabeum ſolere, ex eo adumbrante legiſlatore ſolos omnino mares pro patria bellum gerere oportere, quòd ſcarabeus caret fœmina.

e *Germani.*] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum. Effigies, inquit, & ſigna quædam detracta lucis in prælium ferunt. licet is aliter dicere videatur lib. 20. Hiſtoriarum, videlicet cùm ait, Hinc veteranarum cohortium ſigna, inde deprompte ſyluis lugiſque ferarum imagines, vt cuiq; genti inire prælium mos eſt.

f *Inſubres.*] Polybius libr. 2. de iis loquens. Coacto itaque exercitu & ſignis aureis, quæ immobilia vocitant, è templo Mineruæ ſublatis, cæteriſque neceſſariis rebus paratis, aduerſus Romanos intrepide profecti, ex aduerſo caſtrametati ſunt.

g *Conſueuiſſe etiam.*] Ad Romanos redit: idque eſt Vegetij lib. 2. cap. 13.

h *In quibus nomen Imperatoris.*] Attamen Romanos vello Cymbrico pilis & haſtis, non ſignis, Catulli nomen inſcripſiſſe author eſt Plutarch. in Mario. Et Cn. Pompeij milites in Hiſpania eius nomen ſcutis inſcripſerunt, vt teſtatur Appianus lib. de bello Alexandrino.

i *Aut conſulis.*] Hæc ſuperius ſunt explicata.

k *Nonnunquam draconis.*] Ammianus Marcellinus lib. 16. Trebellius Pollio in Gallienis, Vexilla, inquit, centena, & præter ea, quæ collegiorum erant, dracones & ſigna templorum omniúmque legionum ibant. Ex quo & illud Claudiani lib. 2. in Ruffinum,

Manſueſcunt varij vento ceſſante Dracones.

Et illud quoque in nuptiis Honorij & Mariæ,

Stent bellatrices Aquilæ ſæuiq; Dracones.

Et,

——Fermenteſq; tument poſt terga Dracones.

Illudque Sidonij Apollinaris in Panegyri ad Anthemium,

Hic primum noſtras aquilas prouincia vidit,
Depiu hoſtiles confeſtim horrere Dracones.

Sed & hoc Draconum vexillo vſos fuiſſe Indos teſtis eſt Suidas in verbo, *Indi.*

l *Quare Draconarij.*] Vegetius lib. Rei militaris 1. cap. 20. & li. 2. c. 13. & Marcellinus lib. 20. vbi loquitur de Mauro quodam huius nominis Draconario milite. Modeſtinus de vocabulis Rei militaris.

m *Quod vexillum purpureum erat.*] Marcellinus lib. 15. & 16. & Claudianus lib. 2. in Ruffinum,

——Lateq; videres
Surgere purpureis vndantes anguibus haſtas.

n *Aliaq; inſignia.*] Nam vexillum, quo pedites euocabantur, roſeum erat: cæruleum, quo equites, Seruius libr. 8. Æneid. in princ.

o *Namque D. Iulius.*] Appianus lib. 2. bellorum Ciuilium.

p *Poſtea vt Imperatorum imagines.*] Corn. Tacitus lib. 5. non multò poſt princip. Et quorum imagines pro vexillis ſecuti forent, Duces Imperatoréſque deligerent. & Herodianus libr. 2. de Iuliano Imperatore loquens, à militibus delecto. Tum, inquit, ſignis ſublatis, impoſitiſque illius imaginibus deducere hominem tendunt. & libr. 8. de Maximino Imperatore abrogato, Ibique, ait, poſtquam de ſignis militaribus illius imagines detraxerant, prodeuntem mox de tentorio obtruncant. Sueton. in Caligula, cap. 14. in fin. Artabanus, Parthorum Rex, tranſgreſſus Euphratem, aquilaſque & ſigna Romana, Cæſarumq; imagines adorauit. Et Modeſtus in vocabulis Rei militaris, vbi hos imaginarios vocat, niſi ſit mendum: nam & ibi aquiliferos vocat, qui aquilam deferebant, vti etiam Cæſar lib. 3. belli Ciuilis. Sueton. in Cæſare, cap. 62. & in Auguſto, cap. 10. Cornelius Tacitus libr. 17. vbi loquitur de aquilifero quartæ legionis. Vopiſcus in Aureliano. Verùm non eſſe mendum in Modeſto ſuadet Vegetius libr. 2. cap. 7. cùm hos dicit vocari imaginarios ſiue imaginiferos. Sed & de eo quod dictum eſt de imaginibus Imperatorum in vexillis, intelligi poteſt illud Taciti lib. 12. Zorſinem ad imaginem Cæſaris procubuiſſe. & libro 15. Tyridatem apud effigiem Neronis inſigne regium depoſuiſſe.

q *Nonnunquam labans quadratum.*] Sozomenus in Tripertita hiſtoria libro 1. cap. 5. Tertullianus in Apologetico, cap. 16. Prudentius in Symmachum, libro 1. de potentia Crucis,

Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum.

Et Euſebius hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, lib. 9. c. item 9. de Conſtantino loquens, Exin, ait, ſignum quod in cœlo fuerat ſibi demonſtratum, in militaria vexilla tráſformat, ac labarum, quem dicunt in ſpeciem Dominicæ crucis exaptat. Eutropius in Conſtantino Magno. Extatque apud noſtros titulus de præpoſ. Labarum. ita enim eum locum & l. 1. eius titul. emendauit Alciatus. vide eum ibi & in ſeq. tit. & vide Rhodig. lib. 6. c. 11.

r *Signa vero educendi exercitus.*] De vtriſque ſcilicet tubis & cornibus Liuius 3. Decad. lib. 10. Tubæ cornuaque ab Romanis cecinerunt: tantúſque clamor ortus, vt elephanti in ſuos ſiniſtro maximè cornu verterent, Mauros ac Numidas. De tubis quoque Virgil. lib. 9. Aeneid.

At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit.

Et Horatius lib. 1. Car. Ode 1.

Multos caſtra iuuant, & lituo tubæ
Permiſtus ſonitus.

Et Cæſar lib. 3. belli Ciuilis. Tuba ſignum dari atque in hoſtem impetum fieri iuſſit. & iterum, Hac habita oratione, expoſcentibus militibus, & ſtudio pugnæ ardentibus, tuba ſignum pugnæ dedit. Vegetius lib. 2. Rei militaribus, ca. 22. & Seruius eum locum Virg. lib. 11. enarrans,

——Bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina.——

Vide Liuium 3. Decad. libr. 1. De cornibus Virgil. libro 8. in princip.

Vt belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu.

Et Liu. 3. Dec. lib. 4. vbi de obſidione Arporum, & Tacit. lib. 2. vbi de obſidione cuiuſpiam caſtelli Ciliciæ.

in Romanis legionibus, concentus tubarum & cornuum: [s] & ſiquando ſilentio educendæ forent, teſſeram fuiſſe accepimus. Eam vero tubam [t] Tyrrhenus Piſæus inuenit primus æneam, quum antea ex cornu bubulo fieret. *Teſſera.* [u] Tamen buccina in prætoriis caſtris ſemel, in conſularibus vero bis dabatur ſignum: [x] qua tuba pedites, equites vero lituo ad pugnam aduocari ſæpe notatum eſt. [y] Eratq; mos militaris, vt quoties mouenda erant ſigna caſtrave, & ad reliqua belli munia, ſoli cornicines ſignum darent: [z] excubias vero, [a] ſomniq; & [b] vigiliarum tempora, buccina deſignarent: [c] Si autem legiones ducendæ in hoſtes, & acie decernendum foret, [d] aut receptui canendum, & cornua & tubæ eodem concentu canerent: [e] Si conciones aduocarent, [f] aut ſilentium indicerent, per tibicinem indicebatur. [g] Perſis vero proficiſcendi hora ſignificatur cornu, [h] Ægyptiis ſiſtro. [i] Alexander Macedo, quum tubę ſonitus tumultuante exercitu non exaudiretur: iuſſit perticam ex qua ſignum eminebat, quæ omnibus *Perſæ.* cõſpicua foret, ſupra tabernaculum figi: quo viſo quiſque miles paratus in hoſtem iret. *Ægyptij.* [k] Quæ quidem tubæ non in ſingulis modo legionibus, ſed cohortibus & turmis, prælij ſignum dare, necnon diei noctisque horas, vigiliásque diuidere ſolebant. *Lacedæmonij & Phryges.* [l] Lacedæmonij & Phryges non cornuum tubarúmque

ANNOTATIONES.

s *Et ſi quando ſilentio.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. de Nerone qui noctu ad Liuium contra Aldrubalem pugnaturus acceſſit. Nocte, ait, clam ingredi placuit. Teſſera per caſtra ab Liuio conſule data erat, vt tribunum tribunus &c.

t *Tyrrenus Piſæus.*] Plinius lib. 7. c. 56. Seruius autem lib. 8. Æneid. in eum locum,

Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor.

Tyrrhenum, ait, clangorem dixit tubę: ideo, quia apud Thuſcos conſtat tubam eſſe inuentam. Pauſanias autem libr. 2. ſcribit, Tubam inuentam eſſe à Tyrrheno Herculis & Omphales filio, ſed poſteà Hegeleum, eius filium, Dorienſes, qui Temenum ſecuti ſunt, huius inſtrumenti clangorem docuiſſe, eamque ob cauſam Mineruam Salpingem tubam docuiſſe.

u *Tamen buccina.*] Liuius Decad. 3. libro 7. Quod ſemel in prætoriis caſtris ſignum, bis in conſularibus referebant cecíniſſe.

x *Qua tuba pedites, equites verò.*] Acron interpres Horatij lib. Carm. 1. Ode 1. vbi ſuprà citauimus. Et de lituo Virg. lib. 6. Æneid.

Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta.

Et ibi Seruius: Et Iuuenalis ſatyr. 14.

——*Aut longos caſtrorum ferre labores*
Si piget, & trepido ſoluunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita.——

y *Eratq; mos militaris.*] Vegetius lib. 2. c. 7. vide tamen eundem in eodem lib. c. 22.

z *Excubias vero.*] Polybius libr. 6. Veget. dict. cap. 22. & libr. 4. cap. 8. Et in vniuerſum de differentiis tubarum, cornuum & buccinarum, vide omnino eundem lib. 3. cap. 5. Sed vide ipſum Polybium li. 14. vbi ſcribit eam fuiſſe Romanis conſuetudinem, vt tempore conuiuandi cuncti tubicines ac buccinatores ad tentorium Ducis perſonarent, ad hoc vt nocturnas cuſtodias ſuis locis per id temporis conſtituerent.

a *Somniq;.*] Ex quo Claudianus de bello Gildonico,

Excutit inceſtos turmalis buccina ſomnos.

b *Et vigiliarum.*] Tacitus libr. 15. Et rogitante Rege cauſas, quoties nouum aliquid aduerteras, vt initia vigiliarum per centurionem enunciari conuiuium, buccina dimitti. Quò etiam ſpectat illud Liuij 3. Decad. lib. 6. Fuluius Trib. militum imperauit vti duobus millibus equitum delectis denunciarent, vt ad tertiam buccinam præſto eſſent. Vegetius autem lib. 3. cap. 8. A tubicine omnes vigiliæ committuntur. Et finitis horis a cornicine reuocantur. Et adde quòd etiam buccina bella denunciabant, ex Virg. libro 7. Aeneid.

——*Qua buccina ſignum*
Dira dedit.——

Et lib. 11. vbi ſupra & ibi Seruius.

c *Si autem legiones.*] Veget. d. cap. 24. Liuius 1. Decad. libr. 9. vbi ita ſcribitur, Deinde concentu tubarum & cornuum curſu effuſo in hoſtem feruntur. Et huc quoque Ouid. lib. 1. Metam,

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

d *Aut receptui canendum*] Eraſmus Chil. 3. cent. 5. c. 88.

e *Si conciones aduocarent.*] Hirtius lib. 8. belli Gallici. Concilio repente cantu tubarum conuocato. Ex quo intelligis hîc legendum tubicinem, non tibicinem.

f *Aut ſilentium indicerent.*] Liuius 4. Decad. libr. 3. Et præco cum tubicine, vt mos eſt, in mediam arenam, vnde ſolenni carmine ludicrum indici ſolet, proceſſit: & tuba ſilentio facto ita pronunciat. Senatus Roman. & T. Quintius Imperator, Philippo Rege Macedonibúsque deuictis, liberos immunes ſuis legib. eſſe iubet Corinthios, &c.

g *Perſis verò.*] Q. Curtius lib. 3. Patrio more Perſarum traditum eſt, orto ſole, demum procedente die iam illuſtri, ſignum è tabernaculo Regis buccina dabatur.

h *Ægyptiis ſiſtro.*] Virgil. lib. 8. Aeneid. loquens de Cleopatra Aegypti Regina,

Regina in medijs patrio vocat agmina ſiſtro.

Vbi Seruius tradit Iſidem Aegyptiorum Reginam: & deam ſiſtrum gerere in dextra, & ſitulam in ſiniſtra. Nam & alias ſiſtra ſunt propria & peculiaria Aegyptiis. Nam Ouid. libr. 3. Amorum eleg. 8. dicta ſunt ſiſtra Aegyptia,

Quid nos ſacra iuuant? quid nunc Ægyptia proſunt
Siſtra?

Et Martiali lib. 12. epig 29. ſiſtrata turba dicitur de ſacerdotibus Aegyptiis,

Linigeri fugiunt calui ſiſtrataq; turba.

Sed & hinc illud Val. Flacci lib. 4. Argonauticôn loquentis de Iſide Aegyptiorum,

——*Hac procul Io*
Spectat ab arce poli iam diuis addita, iamq;
Aſpide cincta comas, & ouanti perſona ſiſtro.

Et Iuuenalis ſat. 13.

Decernat quodcunque volet de corpore noſtro
Iſis, & irato feriat mea lumina ſiſtro.

Idem Ouid. de Ponto, lib. 1. eleg. 1.

Et quis ita eſt audax, vt limine cogat abire
Iactantem Pharia tinnula ſiſtra manu?

Et Apuleius li. 2. Aſini aurei, Miſerere per cæleſtia ſidera & arcana Memphitica & ſiſtra Phariaca. & li. 11. Aereis & argenteis, imò verò aureis etiam ſiſtris argutum tinnitum cõſtrepentes. & paulò pòſt, Sacerdos appropinquabat dextra proferens ſiſtrum. Ibi enim de ſacris & ſacerdotibus Iſidis loquitur. Vide ibi Beroaldum, & Ouidium lib. 9. Metamorph. ibi,

Quiq; premit vocem, digitoq; ſilentia ſuadet,
Siſtraq; erant, nunquamq; ſatis quæſitus Oſiris.

i *Alexander Macedo.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quæ quidem tubæ. ſunt Q. Curtij lib. 5.

k *Quæ quidem tubæ.*] Vide Veget. d. lib. 2. c. 22. & lib. 3. c. 8. His tamen adde ad tubam euerti ſolere ciuitates. Ex quo Virg. de euerſione Troiæ loquens lib. 2. Aeneid. ibi,

Exoritur clamorq; virûm clangorq; tubarum.

Vbi & id Seruius annotat.

l *Lacedæmonij.*] Thucydides libro 5. belli Peloponneſiaci.

Tibia Phrygia. Æolius modus. Asius. Lydius. Phrygius. Dorius. Gygius. Ionicus. Hormius. Orthius. Parœnius. Enyaterius. Cyclius. Castorium melos. Lacedæmonij prælium ineuntes. Rom. tibia quot foraminum. Tibiarū diuerſa genera. Cretenſes. Parthi.

ſignis, ſed tibiarum miti ſono & modulo leni temperari conſueuere. Lycurgus enim militibus tibiam pro claſſico dedit. [m] Ea enim tibia quæ Phrygia dicitur, à dextra vnum, a ſiniſtra duo foramina habuit: cuius modulos non vnos accepimus: quippe pro modulo ſonorum, ita animos mulcere aut accendere ſolebant. [n] Siquidem Æolius modus ſimplex fuit, Aſius varius, Lydius querulus, Phrygius religioſus, Dorius bellicoſus, [o] Gygius autem hilaris & lætus, [p] Ionicus floridus. [q] Græci autem in rebus ſeriis ſæpe Dorium adhibuerunt. Apud quos fuit in bello modulus [r] ad tibiam Hormius [s] & Orthius, [t] in comeſſationibus Parœnius. Lacedæmoniis Enyaterius, [u] Athenienſibus Cyclius. Hunc Orthium tam rapide audientium animos accendere ferunt, [x] vt quum illum Alexandro Timotheus concineret, velut furens & efferatus in rabiem, protinus ad arma exiluerit. Præter quod, [y] caſtorium melos Laconicum, ad excitandos militum animos multum valuiſſe fertur. [z] Quinetiam in proſequendis hoſtibus effuſe fugientibus, aut ſi receptui canendum eſſet, diuerſi traduntur moduli, ad militum excitandos animos, aut ſedandos. [a] Qui quidem Lacedæmonij prælium inituri, pluribus concinentibus tibiis, acies ineunt, vt his modulis capti, mature incederent, ferociámque & immodicos animos cohiberent, néve, id quod in concurſu magnorum præliorum vſu venit, hoſtem cupide inſequuti, ſæuè & atrociter contra victos inſultarent, ita vt longius effuſi, acies confunderent & perturbarent. [b] Romanæ vero tibiæ primo quaternis foraminibus, poſtea pertuſis excultæ fuere, vt haud multum abeſſent à tuba: quarum diuerſa traduntur genera. [c] Nam præcentoriæ erant, & Vaſcæ, quibus in ſacris præcinebant: & puellatoriæ ſono clariore, ac gingrinæ & miluinæ, quæ in acutos exeunt ſonos, ſicut a locis Lydiæ, Corinthiæ, & Ægyptiæ, ſonis diuerſis, & nominibus variis. [d] Cretenſes autem cithara, fidibus & tibiis vtuntur in præliis, quibus inſtructas acies accendunt. [e] Parthis cornua, ſæpius ingens tympanum cum ferreis tintinabulis, pugnæ acuebant animos: quod quidem lance concaua, corio vndique protento, & clauis æneis affixum erat, quod ſimul

ANNOTATIONES.

Polybius libr. 4. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Plutarchus in Apophthegma. Laconicis in Ageſilao, vbi huius reddit rationem. Gellius lib. 1. c. 11. Martianus Capella lib. 9. Ariſtoteles in problem.

m *Ea enim tibia.*] Varro & ex eo Seruius libr. 9. Æneidos, eo loco,

—Vbi aſſuetis biforem dat tibia cantum.

n *Siquidem Æolius.*] Hæc omnia vſque ad clauſulam, Gygius autem. ſunt Apuleij in libro 1. Floridorum, cuius hæc verba ſunt, Seu tu velles Æolium ſimplex, ſeu Aſium variū, ſeu Lydium querulum, ſeu Phrygium religioſum, ſeu Dorium bellicoſum. quæ forte vt alia plurima accepit à Luciano in Harmonide, cuius hæc verba ſunt, *καὶ ἑκάστης ἁρμονίας διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς λυδίας τὸ βακχικόν, τῆς δωρίου τὸ σεμνόν, τῆς ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν.* id eſt, Vniuſcuiuſque harmoniæ ſeruare proprietatem, Phrygiæ diuinum impetum, quod Apuleius vertit religioſum, Lydiæ furorem Bacchanalem, ſiue licentiam, Doricæ ſeueritatem, Ionicæ iucunditatem, quod & Apuleius videtur tranſtuliſſe, varium. Eraſmus Chil. 2. cent. 2. c. 93. Alibi idem Apul. lib. 4. Metam. ad fin. Lydij quoque modum querulum vocat, Sonus, inquiens, Zygiæ tibiæ mutatur in querulum Lydij modum. Ante hos Plato libr. 3. de Repub. Harmonias querulas eſſe dicit, eáſque cum Ionicis vt molles & enerues improbat. Sed vt redeamus ad Apuleium. Is libr. 10. eiuſdem operis, Doricum quoque bellicoſum appellat. At, inquit, tergum tibicen hormum canebat bellicoſum. & ibi vide Beroaldum, vbi de Lydiis modis. De Phrygiis quoque modis idem Apul. lib. 8. ad finem. Cantúſque Phrygij mulcentibus modulis exercitus procurrit obuiam. Cæterum de huiuſmodi modis Phrygiis, Doriis & Lydiis vide Ariſtot. libr. 8. Politicōn cap. 5. & 7. & Pollucem lib. 4. cap 9. & 10. vbi de aliis quoque modis. Caſſiodorum, qui & alios item numerat lib. 2. Variarum epiſto. incipient. Cùm Rex Romanorum. & de Dorio & Phrygio. Plinium lib. 2. c. 22. & Cenſorinum de Die natali, cap 26.

o *Gygius autem.*] Vide d. lib. 4. Metamor. & ibi Beroald. vbi loquitur de Zygia tibia.

p *Ionicus floridus.*] De eo diximus in verbo, Siquidem Æolius.

q *Græci autem*] Vide interpretes Horatij lib. 4. Carm. in fi.

r *Ad tibiam Hormius.*] Vide Suidam, Pollucem & Rhodiginum lib. 5. cap. 4.

s *Et Orthius.*] Hunc modum cythara ceciniſſe Arionem cùm ſe in mare deiecit, & cum delphinus dorſo excepit & in littus detulit, ſcribit Herodotus libr. 1. Et huius quoque modi meminit Iulianus in epiſt. ad Iamblichum, & Suidas (eum vide & Pollucem) & Martianus Capella, vbi declarat cuiuſmodi eſſet.

t *In comeſſationibus Parœnius.*] Horat. autem lib. 4. Carmin. Ode 15. eadémq; vlt. in fi. ſignificat Lydium tibiarum modis in conuiuiis quoque adhiberi,

Inter iocoſi munera Liberi
Cum prole, matronisq́; noſtris,
Rite deos prius adprecati,
Virtute functos more patrum duces,
Lydis remiſto carmine tibijs
Troiámq́, & Anchiſen & almæ
Progeniem Veneris canemus.

Quo in loco Acron, Lydis, inquit, tibiis læta cantabantur, Phrygiis triſtia. Tres enim modos habebant tibiarum, Ionicum, Lydium & Phrygium, quem & barbarum: in honorem autem Lydorum dictum, quòd ipſi primi tibias inuenerūt.

u *Athenienſibus Cyclius*] Athenæus Dipnoſ. lib. 4. c. 24.

x *Vt cum illum Alexandro.*] Plutarch. in lib. de Muſica.

y *Caſtorium melos Laconicum.*] Plutarc. in eod. lib. & in Lycurgo. & Pollux lib. 4. c. 10.

z *Quinetiam.*] Id oſtenditur ex ſequentibus.

a *Qui quidem Lacedæmonij*] Thucydides belli Peloponneſ. lib. 5. Ariſtot. in problem. Plutarch. in illo lib. de Muſica, & in libr. de cohibenda iracundia, & in antiquis inſtitutis Lacedæmoniorum. Gellius lib. 1. c. 11. Clemens Alexandrinus Pædag. lib. 2. c. 4.

b *Romanæ vero tibiæ.*] Seruius narrans eum locum Virgil. lib. 9. Æneid.

———Vbi aſſuetis biforem dat tibia cantum.

Scribit authoritate Varronis tibiam Phrygiam dextra vnū habere foramē, ſiniſtra duo, quorum vnum acutum ſonum habebat, alterum grauem.

c *Nam præcentoriæ.*] Hæc vſque ad clauſulam, Cretenſes autem. ſunt Solini c. 11. Vide ibi interpretem. & de Gingrina quoque Pollux lib. 4. c. 11.

d *Cretenſes.*] Heraclides in Politicis Plutarch. in dict. lib. de Muſica. Gellius lib. 1. alias 2. c. 11. Martianus Capella libr. 9. Polybius de tibiis loquens lib 4.

e *Parthis.*] Iuſtinus lib. 41. & Plutarch. in Craſſo.

ac diuerberabāt, ignoto & horribili ſonitu tonitrus inſtar intonabat. [f] Lydi autem cum fiſtula & fidicine: [g] Indi cum cymbalorum & tympanorum pulſu in hoſtes ducunt. Id enim erat tubarum loco. Non enim tibias habebant Indi, niſi in regia, [h] quum rex dormitum vadit: ſicut reges Siculi ad citharę & auium cantus dormiebant. [i] Galatis vero barbara tuba horribili ſono bellicū occinuit: contrà [k] apud Buſiritas & Lycopolitas in Ægypto, quibus tubis canere vetabatur, quòd ſonum aſininum redderent: ipſi enim aſinos exitiali odio proſequuntur, propter Typhonem aſini colorem præferentem: [l] Cimbri protentas vehiculorum pelles tantis pulſabant ictibus, vt ingentem fragorem redderent. Apud Pœnos, & in caſtris Hannibalis rubram veſtem tabernaculo ducis protenſam, plerunque tubæ ſonitum: [m] Illyrus, linteum protentum, [n] aut rubicundam tunicam ſariſſæ appoſitam: [o] aliis protentam purpuram, indicium certaminis fuiſſe proditum eſt: quo viſo quiſque miles præuideret præcaueretq;, & ſe ad pugnam accingeret. [p] quod in Romanis caſtris obſeruatum legimus, vt rubra veſte tabernaculo ducis protenta, diem prælij præſignarent. [q] Dario ſuper tabernaculum imago ſolis cryſtallo incluſa, ſigni loco fulgebat in caſtris. [r] Apud Spartanos in vſu erat, vt quoties fortiter & magnis vtrinque viribus decernendum foret, milites capita comerent, capillum barbamque depecterent: quo argumento periculum ſe animæ adire, & hoſtiles ſpiritus gerere ſignabant. [s] Erant enim Spartani milites comati omnes, [t] ſicut Mileſij, Thurij, & Tarentini, ac cæteri quibus Laconica inſtituta placuerunt. [u] Ideo quum Perſarum duces, milites Leonidæ comatos, & multo pectinę comptos vidiſſent, ferunt illos deſpectui habuiſſe, velut deſides & ignauos: quum vero animi vigorem & fortitudinem fuiſſent in acie experti, animorum præſtantiam admiratos obſtupuiſſe. [x] In nauali autem prælio vexillo ex prætoria naui in ſublimi elato, pugnæ ſignum militi dabatur. Nonnunquam concuſſu veli aut chlamydis, aduentus demonſtrabatur: excuſſo verò, diſceſſus. [y] ſicut in nocte lumen, [z] & in die fumus, inſidias aduentusque hoſtium, & occulta conſilia plerunque indicarunt. Apud Athenienſes puniceo paludamento è naui prætoria contra Lacedæmoniorum claſſem, pugnæ ſignum ſæpe datum eſt. [a] Lyſander æreo clypeo è naui elato, irruptionis ſignum dedit. [b] Bruti vero nauis prætoria, quò ab aliis dignoſceretur, O ſignum habuiſſe fertur: [c] tametſi ſingulæ naues deorum imagines ferrent, ſub quorum eſſent

Lydi. Indi. Galatæ. Buſiritæ. Lycopolitæ. Cimbri. Pœni. Illyrij. Signa certaminis futuri. Romani. Darius. Spartani. Milites comati. Signa in prælio nauali. Athenienſes. Deorū imaginibus naues inſignitæ.

ANNOTATIONES.

f *Lydi.*] Herod.lib.1. Gellius lib.1.c.11.

g *Indi.*] Q. Curtius lib.8. Idque veriſimile eſt ex Dionyſio Baccho didiciſſe, qui apud eos regnauit, & vſus eſt in bello tympanis & cymbalis, tuba nondum reperta, vt ſcribit Diodorus Siculus libr.3.c.17. Strabo autem lib.15. tradit in India nullam eſſe tibiam, nec aliud inſtrumentum muſicum, præter cymbala & tympana & crotala. Arrianus verò lib.8. de geſtis Alexandri. Expeditionis, inquit, Dionyſij in Indiam Niſa vrbs Indiæ non obſcurum monimētum eſt, tympana præterea & cymbala, quibus in præliis Niſæi vtuntur. Sed & poſtea tradit, Indos vtique vſque ad Alexandri in ea loca aduentum cum cymbalis tympaniſque in pugnam ire ſolitos.

h *Cùm Rex dormitum vadit.*] Philoſtra. de vita Apollon. lib. 2.c.14. ait, Indos cùm Rex vadit dormitum, ad tibiam cantantes illum admonere, vt bonis vtatur ſomniis & ſubditis bene conſulens ſurgat.

i *Galatis vero.*] Diod. Siculus lib.6 c.9.

k *Apud Buſiritas.*] Herodotus lib.2. & 4.

l *Cimbri.*] Strabo libro 7. Sed & hos & Teutonos tradit Plinius libr.26.cap.4. terribili Marte vlulare ſolitos. Adde autem ſupradictis apud Sybaritas exercitus equitatus ad ſymphoniæ cantum ſaltatione quadam moueri, apud Plinium lib.8.cap.42. Achæos autem pugnam indipiſci non fidicularum tibiarúmque concentu, verum conſpiratu tacito intibundos, ex Homero ſcribit Seruius in libr.8. Æneidos ſtatim initio.

m *Illyrus.*] Polybius lib.2. non longè adeò à fi.

n *Aut rubicundam tunicam.*] Plutarch. in Philopœmene.

o *Aliis protentam purpuram.*] Polybius vbi nuper citauimus, vbi dicit ſignum traditum fuiſſe ab Antigono Rege. & in ſeq.

p *Quod in Rom. caſtris.*] Plutarch. in Pompeio. Idem tamen in Fabian. Maximo veſtem purpuream ſignum prælij fuiſſe dicit.

q *Dario.*] Q. Curtius lib.3.

r *Apud Spartanos.*] Plutarchus in Lycurgo, Philoſtratus quo loco ſtatim citabimus in verbo, Sicut Mileſij. Sed ante hos Herodot. lib.7. vbi Demaratus Lacedæmonius loquens de Leonida & cæteris Spartanis, qui in Thermopilis erant, Ita, inquit, ſeſe apud eos habet conſuetudo, Quoties adire animæ periculum debent, tunc capita comunt.

s *Erant enim Spartani.*] Plutarch. vbi ſuprà, & in Nicia, vbi de Gylippo Spartano & Apophtheg. Laconicis, vbi de Lycurgo loquitur, ibique rationem reddit, & rurſum vbi de Pelopida, vbi & aliam rationem reddit.

t *Sicut Mileſij.*] De his tribus id dicit Philoſtratus in vita Apollonij, lib.3.c.4. de Brachmanis Indorum loquens. Comas, inquit, nutriunt, ſicut quondam Lacedæmonij, & Thurij, Tarentinique ac Mileſij & cæteri, quibus Laconia inſtituta placebant. Et adde Scythas & Bactrianos ex Q. Curtio lib.4.

u *Ideò cum Perſarum Duces.*] Hæc Herodoti ſunt libr.7. & Strabonis lib.10. poſt princ.

x *In nauali autem prælio.*] Id ſumptum videtur ex Liuio 4. Decad. lib.7. cuius hæc verba ſunt, Et circumueniſſent, in ſigno ſublato ex prætoria naue, quo diſperſam claſſem in vnum colligi mos erat, omnes quæ in dextro cornu vicerant naues, ad opem ferendam ſuis concurriſſent.

y *Sicut in nocte lumen.*] Thucydides lib.2. belli Peloponneſ. Sed ab his, qui expugnabantur leuati ſunt ignes Athenas verſus, aduentum hoſtium ſignificantes. & li.3. Faces hoſtilis aduentus in dies Thebas verſus ſublatæ ſunt. Et Polyb. libr.2. Cognito Conſulis aduentu, id enim per nocturnos ignes intelligebatur.

z *In die fumus.*] Cæſar belli Gallici libr.5. Tum fumi incendiorum procul videbantur, quæ res omnem dubitationem aduentus legionum expulit. Vide Vegetium de re militari, lib.5.cap.5.

a *Lyſander.*] Plutarch. in vita illius.

b *Bruti verò nauis prætoria.*] Plutarc. in vita illius. Appianus lib.4. eam autem turrigeram fuiſſe, teſtis eſt Lucanus libr.3.

Et iam turrigeram Bruti comitata carinam,
Venerat in fluctus Rhodanicum gurgite claſſis,
Stœcados arua tenens.

c *Tametſi ſingulæ naues.*] Seruius enarrans illud libr. 10. Æneidos,

Maſſicus ærata Princeps ſecat æquora Tigri.

EE 5 Cuius,

Nauiū nomina. tutela. [d] Namque aliæ Neptunum, [e] nonnullæ priſtis, [f] centauri equi, [g] vel draconis inſignia habuere. [h] Græcis vero nauibus ex inſularum nominibus plerunque nomina fuere: quippe [i] Gnidurgis, ex *Græcorum naues ex inſulis nominatæ.* Gnido nauis dicta: [k] Samena, quòd ex Samo rotundæ figuræ: [l] Parona, quòd ex Paro: & [m] Corcyrion ex Corcyra. [n] Cercuriam autem quaſi caudatam appellarunt, ſicut [o] Afractam Rhodiorum, contra tempeſtates imbellem, [p] Dycrotam Mitylenæorum. Legimus quoque in Libya fuiſſe nauigia, quæ hirci & capri tulere nomina. *Barbarum nauigium.* Barbarumq́ue nauigium frequens habuiſſe arctis lateribus, quod cameram dixere, lata aluo in modum tecti occluſa, pari vtrinque prora, quod ſine noxa mutari, & volui ex omni latere poſſet. *Alexandrinu.* [q] Supparum vero, Alexandrinæ nauis proprium inſigne fuit. nam ſolis Alexandrinis ſuppara velorum licebat intendere, ſicut corbes onerariis nauibus pro ſigno ſuſpendebantur. [r] Marcus vero Antonius ſucceſſu rerum inſolens, purpureum velum prætoriæ naui apud Actium pro inſigni dedit: quo abiecto, victus fugientem vxorem fuit proſequutus. [s] Id quod Alcibiades feciſſe dicitur, vt

ANNOTATIONES.

Cuius, inquit, roſtrum erat in ſimilitudinem tigridis. Namque ſolent naues vocabula accipere à pictura tutelarum. Hinc eſt,

Hunc vehit immanis Triton.

Hæc ille, quorum prior locus eſt roſtrum, poſterior autem eſt puppis. Et hoc quoque alludit Lucanus lib. 3.

—Non robore picto
Ornata decus fulgens tutela carinas,
Sed rudis & qualis procumbit montibus arbor,
Conſeritur ſtabulis naualibus area puppis.

d *Namque aliæ Neptunum.*] Addunt & alij Apollinis ex Virg. lib. 10. Æneid.

—Et aurato fulgebat Apolline puppis.

Vbi Donatus dicit, puppim fuiſſe in qua erat Apollinis ſimulacrum. Ex quo Seruius eo lib. 10. paulò ante enarrans eum locum,

—Æneia puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubiuncta leones.

Vult, ait, pro iugo roſtrum nauis fuiſſe: leones autem ſingulos in ſingulis nauis partibus fuiſſe depictos.

e *Nonnullæ priſtis.*] Virg. lib. 5. Æneid.

Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin.

Vbi Seruius. Vel à tutela, ait, depicta, vel ἀπὸ τοῦ πρίζειν τὰ κύματα. id eſt, à ſecandis fluctibus. Et idem Virgilius eodem libr. 5.

Parte prior partem roſtro premit æmula Priſtis.

Non longè quoque pòſt,

Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat vltima Priſtis
Æquora.—

Et alibi paulò ante.

—Poſt hos æquo diſcrimine Priſtis
Centaurusq́ue, locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis abit, nunc victam præterit ingens
Centaurus, nunc vnà ambæ iunctisq́ue feruntur
Frontibus, & longè ſulcant vada ſalſa carinæ.

Nam ibi loquitur de certamine nauali. & ex eo & Donato interprete intelligis Priſtin & Centaurum fuiſſe ſpecies nauium, his effigiebus vel ſimulachris, quibus præerant ſcilicet, Mneſteus Priſti, & Sergeſtus Centauro. Idem Virgil. lib. 10.

Frons hominem præfert, in Priſtin deſinit aluus.

Et Liuius 5. Dec. lib. 4. Adiectæ ad hunc, ait, numerum quinque priſtes erant. & Polybius lib. 16. poſt princip. vbi dicit, Philippo Macedonum Regi illi qui à Romanis victus eſt, fuiſſe naues cataphractas quinquagintatres cum priſtibus centum quinquaginta. & libr. 17. in princ. Adeſt Philippus ex Demetriade in ſinum Melieum vectus, lembos habens quinque & priſtim vnam, in qua ipſe nauigabat, πέντε λέμβους ἔχων, καὶ μίαν πρίστιν. Et de hoc nauigij genere Nonius Marcel. de genere nauigiorum, vbi ita ſcribit, Priſtis nauigij genus à forma priſtium marinarum, quę lõgi corporis ſunt, ſed anguſti.

f *Centauri equi.*] Vt patet ex eo quod diximus ſuprà. & item ex illo ipſius Virgil. loco lib. 5.

Sergeſtusq́ue, domus tenet à quo Sergia nomen
Centauro inuehitur magna.—

g *Vel draconis inſignia.*] Suprà docuimus draconis effigiem ſæpe fuiſſe in vexillis. Sed his adde nauem ex qua Iupiter Europam rapuit, tauri effigiem habuiſſe, vnde dicitur eam rapuiſſe tauri ſpecie, vt ſcribit Fulgentius Mythologicorum lib. 1. vbi de Ganymede loquitur. De quo etiam Pollux lib. 1. cap. 9. poſt princ.

h *Græci vero nauibus.*] Quod patet ex ſeq. vide Bayfium de Re nautica. Hæc autem ſcribit Cælius Rhodiginus, qui auctorem quoque nullum citat lib. 8. c. 5.

i *Gnidurgis.*] Item Rhodiginus lib. 8. c. 5.

k *Samena.*] Thucydides lib. 3. mentionem facit Salaminiæ & Paralæ à duabus, vt puto, gentibus. Scribit autem Athenæus lib. 12. c. 19. Polycratem Samium tyrannum cùm primus naues feciſſet, Samias ex patria vocauiſſe.

l *Parona.*] Feſtus Pompeius libr. 14. Parones, nauium genus ad cuius ſimilitudinem Myoparo vocatur. Eſt autem Myoparo nauicula piratarum, mediam habens formam earum nauium quæ in Myunte & Paro inſulis fieri ſolent, vt ſcribit Nonius Marcellus in generibus nauigiorum authoritate Ciceronis, Salluſtij & Siſennæ. Gellius autem libr. 10. cap. 25. inter genera nauium ponit patrones & myoparones.

m *Corcyrion.*] Cercyron dicit Rhodiginus, vbi ſuprà à Cercyra, quæ Corcyra eſt.

n *Cercuriam.*] Nonius Marcellus tradit, Cercurum eſſe nauem Aſianam prægrandem, authoritate Plauti in Stycho act. 2. ſcena 3.

—Conſpicatus ſum interim
Cercurum, quo ego me maiorem non vidiſſe cenſeo.

Et Lucilij ſaty. 8. & 14. Et de hac quoque Pollux lib. 1. c. 7. in princ. Plin. libr. 7. c. 56. paulò ante fi. ſcribit Cyprios inueniſſe nauigij genus quod Cercuron vocant. Gellius lib. 10. c. 25. inter genera nauium cercuros nominat.

o *Sicut Afractam Rhodiorum.*] Id à Cicerone ad Attic. lib. 5. epiſt. 13. totius autem operis 99. in prin. Nauigabamus ſine timore & ſine nauſea, ſed tardius propter aphractorũ Rhodiorum imbecillitatem. Ex quo intelligis Aphractum legendum eſſe. Rhodiorum tamen naues omnium celerrimas tradit Liuius 4. Decad. libr. 7. Nam Celoces nauigij genus primos illos inueniſſe ſcribit Plin. libr. 7. cap. 56. paulò ante fin. Sed & Cataphractas fuiſſe naues intelliges ex Polybio lib. 5. 14. 15. & 16. non ſemel.

p *Dycrotam.*] Vide Pollucem. Cicero ad Atticum lib. 5. epiſtol. 11. Aphracta Rhodiorum, & dycrota Mitylenæorum habebam.

q *Supparum.*] Seneca ad Lentulum lib. 14. epiſtol. Lucanus libr. 5.

—Summaq́ue pandens
Suppara, velorum perituras colligit auras.

Et Stat. lib. Syluarum 3. ſyl. 3.

—Vos ſummis conuertite ſuppara velis.

r *M. vero Antonius.*] Plutarchus in vita illius, & Plinius lib. 19. cap. 1.

s *Id quod Alcibiades.*] Athenæus in Dipnoſophiſt. Chryſogonus, inquit, ſtola indutus Pythica tunc τὸ [illegible] tibia canebat, cum Alcibiades purpureis demiſſis velis, iuſſisque

remi

prætoriam nauim cum velo purpureo haberet. [t] Alexander quoque quum Indum nauigaret, verſicolori velo totius claſſis inſignia variauit. [u] Fuitque obſeruatum, lumen in prætoria naui quò cætera claſſis proſequitur, ſpectatiſſimum inſigne noctu fuiſſe. [x] Quare Scipio in Aphricam tranſmiſſurus, velis in altum datis, ſingula roſtratæ naui, bina onerariæ, prætoriæ trina luminaria dedit. [y] Et in nauali pugna deponere ſignum aut velum, ad alterius præſcriptum ſe imperata facere, & mandatis obſequi ſignificari. [z] Abiectis vero armis plauſum facere, aut nauim velatam infulis occurrere, ſupplicandi genus eſſe, probatum eſt. Sed quod modo de teſſera dictum fuit, animaduertimus [a] teſſeram ſymbolum fuiſſe bellicum, & ſignum quo ſocij milites dignoſcebantur ab hoſtibus, vt pro quibus, & contra quos arma ſumerent, facile dignoſcerent. Eam fuiſſe in [b] caſtris diui Cęſaris Venerem genitricem: [c] in Pompeij Magni Herculem inuictum: [d] in Pompeij Iuuenis, Pietatem. [e] In Antonij exercitu Lar Deus fuit, [f] in Syllæ autem Apollo. [g] Neronem vero optimam matrem militibus teſſeram dediſſe tradunt. [h] Ipséque Diuus Cæſar quandoque Felicitatem, [i] nonnunquam Victoriam militibus teſſeram propoſuit. [k] Brutus in Philippis Apollinem. [l] Cyri autem teſſera fuit, Iupiter belli ſocius & dux. [m] Diuus verò Antoninus, Æquanimitatis. [n] C. Caligula Priapum & Venerem Caſſio, tanquam molli & effœminato, ſignum dedit: adeo [o] Seuerus Septimius, Laboremus: [p] Pertinax vero, Militemus. [q] Claudius Cæſar græcanico verſu definiuit teſſeram, in hæc verba: virum vlciſci decet, quando quiſpiam prior iniuriatur, ſiue moleſtus eſt. [r] Demetrius Iouem & victoriam militibus edixit teſſeram. Fertur Antiochus cognomento Soter, aduerſus Galatas ducturus, ſignum propoſuiſſe, Bene valere. Et Mecœnas quoties in caſtris ducis fungebatur officio, diſcincti teſſeram dediſſe. Quam quidem, ſiue quę incolumem reuerti, ſiue caſtra metari, aut corpora curare, & prandere milites, ſeu qua vigilia educi legiones conueniret, vel quid aliud ſilentio agi oporteret, pro militari ſigno dare ſoliti ſunt. Qua data, ſatis conſtabat, non errore, ſed conſilio & imperio ducis, ea quæ iubebantur, fieri. Fuitque probatum experimentis, teſſera accepta, milites ordines ſeruare frequentes: ea vero ſublata, aciem diſſipari. [s] Alij teſſeram men-

Lumen in prætoria naui.

Teſſera militaris.

ANNOTATIONES.

remigibus velis incumbere, nauibus coronatis ob victos Lacedæmonios Pyræum portum ingrediebatur. Vide Plutarch.

t *Alexander quoque.*] Plin. d. lib. 19. c. 1.

u *Fuitque obſeruatum.*] Quod patet ex ſeq. exemplo.

x *Quare Scipio.*] Liuius 3. Dec. lib. 9.

y *Et in nauali pugna.*] Id ſumptum videtur ex Appiano lib. 5. bello. Ciuil. vbi loquens de nauibus Antonij & Ænobarbi. Iam, inquit, in conſpectum venerant, & rates præcedentes ex ſignorum vexillis apparebant, & ad curſum, vt ſe inuicem adirent, hortabantur, cum lictor Antonio ante proram aſſidens, vt mos fuit, ſiue quod ambiguum illum virum ignoraret, qui tanto exercitu propriòque ad eos nauigaret, ſiue à generoſitate animi id expromeret, vt inferioribus dignitate viris ſignum e naui deponere imperauit: quod ab illis factum eſt. Quod & nos alibi ad aliud citauimus.

z *Abiectis verò armis.*] Vide infrà eod. lib. c. 7.

a *Teſſeram ſymbolum.*] Virg. lib. 7. Æneid.

It bello teſſera ſignum.

Silius lib. 5.

—Tacitum dat teſſera ſignum.

Liuius 1. Dec. lib. 7. Cæteris omnibus teſſeram dari iubet. Claudianus lib. 1. Panegyr. Stiliconis, non procul a fi.

Decretóque togæ felix legionibus iret
Teſſera, Romuleas leges rediiſſe fatemur.
Cum procerum iuſſis famulantia cernimus arma.

Vide Vegetium lib. 7. cap. 7. Ab hac autem Teſſerarij dicti ſunt Modeſtino Iuriſconſ. qui teſſeram, hoc eſt ſignum bellicum, per contubernia nunciant. Vide Modeſtum de vocabulis rei militaris. & Robertum Steph.

b *In caſtris Diui Cæſaris Venerem.*] Appianus lib. bell. Ciui. 2. Seruius in 7. Æneid. vbi ſupra in præced.

c *In Pompeij Magni.*] Appianus d. lib. 2.

d *In Pomp. Iuuenis.*] Idem Appia. ibid lib. 3.

e *In Antonij exercitu.*] Seruius vbi ſupra, id Marij ſignum fuiſſe dicit.

f *In Syllæ autem Apollo.*] Idem Ser. ibid.

g *Neronem vero optimam matrem.*] Sueton. in vita illius cap. 9. Corn. Tacit. lib. 13. in princ. Propalam, inquit, omnes in eam honores cumulabantur, ſignúmque, more militiæ, petenti tribuno dedit, Optimæ matri.

h *Ipséque Diuus Cæſar.*] Hircius in bello Africano, Quod poſtquam, inquit, intellexit, incitatis militum animis reſiſti nullo modo poſſe, ſigno felicitatis dato, equo admiſſo in hoſtem contra principes ire contendit.

i *Nonnunquam victoriam.*] Et hanc quoque quorundam fuiſſe teſſeram, & ſimiliter palmam, & virtutem, & Deus nobiſcum, & triumphum Imperatoris tradit Vegetius lib. 3. cap. 5.

k *Brutus in Philippis Apollinem.*] Plutar. in vita illius.

l *Cyri.*] Scilicet Maioris in Xenophonte lib. 3. iterumque 7. non longe a princ. Minoris verò teſſera erat Iupiter Seruator & victoria, ex eodem in ipſius expeditione lib. 1.

m *Diuus verò Antoninus.*] Scilicet Pius ex Iulio Capitolino in vita ipſius ad finem. Signúmque, inquit, Tribuno Æquanimitatis dedit. Sed & idem de Antonino Philoſopho tradit idem Capitol. Statímque, ait, ſigno Æquanimitatis Tribuno dato. Sed hæc vtriuſque ſcilicet Antonini, non militaria erant, vt ſuperiora, & alia inferiora: ſed inſignia vel ſigilla imperatoria, quibus, vt reor, in ſuis literis vtebantur, vt videre licet ex ipſo Capitolino, qui ſcribit hos Imperatores ſub tempus mortis ipſorum ea ſigna dediſſe, & ſimul fortunam auream, quæ in cubiculo Principum poni ſolebat, ad ſucceſſores in imperio transferri iuſſiſſe, de quo & nos alibi diximus, ſcilicet lib. 2. c. 3.

n *C. Caligula.*] Sueton. in vita illius c. 56. & Seneca lib. 10. epiſto. ad Serenum. & vide Pauſaniam lib. 9.

o *Seuerus Septimius, Laboremus.*] Ælius Spartianus in vita illius.

p *Pertinax verò.*] Spartianus ibi. & præterea Iul. Capitolinus in Pertinace.

q *Claudius Cæſar.*] Sueton. in vita illius cap. 42. Tribuno, inquit, ſignum de more poſcenti non temere aliud dedit, quam.

ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπαίνῃ.

r *Demetrius.*] Plutarch. in vita illius.

s *Alij teſſeram menſuram.*] Nam ſunc teſſera frumentaria. Sueton. in Nerone, c. 11. & Vlpiano in l. ſed & ſi ſuſceperit. §. 1. ff. de iudic. & Paulo in l. mortuo. §. 1. ff. de leg. 2. Et de hac quoque Sueton. in Auguſto, c. 40. Ac ne plebs frumentationum cauſa à negotiis auocaretur, ter in annum quaternum menſium teſſeras dare deſtinauit. Et Iuuenal. ſat. 7.

Summula ne pereat, qua vilis teſſera venit

Teſſera alia ſignificatio.

ſuram fuiſſe, qua frumentum militibus metiebatur, non ineptè arbitrati ſunt. [t] Erat præterea vexillum cærulei ruſſique coloris quo educto, inque arce propoſito, ſatis conſtabat, milites, ſi quid ſubitum ingrueret, in re præcipiti non iuſto delectu, ſed tumultuaria manu arma expedire, & iuſtitio indicto, nomina dare, [u] etiam ſine vacationis priuilegio, ſaga ſumi, & inter ſe coniurare, legiones conſcribi, delectum feſtinanter haberi, arma apparari oportere: quæ quidem [x] tumultuaria manus, [y] & ſubitariæ legiones dicebantur: quum ad ſubitos hoſtium incurſus, in præcipiti celeritate, non ſatis laxamenti iuſto delectui ducibus dabatur. [z] Iuſti autem fuere dies triginta, intra quos expeditioni milites apparari neceſſe erat. [a] Illud autem ſatis conſtat, concuſſu & crepitu armorum victoriam ſignificari, exhortationes fieri. [b] Apud Græcos *in παιᾶν*: [c] apud Aphros, inuce, inuce, ſeditionis ſignum fuit. [d] Pileumque in haſta propoſitum, ad libertatem proclamari. [e] Manus expedire, atque alte illas efferre conſenſio militaris erat. [f] Manus vero imperatori protentare milites, initium armorum: [g] & flagrante ſeditione tumultum ſuſcitari: [h] ad arma conclamari, hoſtes adeſſe ſignificari. Defectionis, Athenionem vocare. [i] Is enim Athenio Siculus fuit, qui Drepanetis deficientibus, quum capita factionis aſſumeret, interempto domino, & ex ergaſtulis coacta ſeruorum manu, & comitibus voluntariis, regnum ſibi aſciuit. [k] Fuiſſe enim factiones partium in Sicilia, quemadmodum in Græcia, ſatis conſtat. [l] In omni ferè Græcia fuerunt partes, Doricæ & Ionicæ: inter Dores erant Lacedæmonij, inter Iones Athenienſes. [m] Athenas quoque in factiones tres diuiſas legimus, in Diachreos, Pedios, & Paralios. [n] aliquando in duas, Thucydidis vnam, Periclis alteram: [o] aut in plebeiorum, cui Polyarchon: & optimatum, cui Caſſander præerat. [p] Nonnunquam in plures, ſcilicet Ephialtis, Myronidis, Thomidæ, Cimonis, & Leocratis. [q] Theſſaliam vero in Egeſaretos, & Petreios. Et in Argo, Ariſtippi & Ariſtæi. [r] Et apud Mileſios, vna Plutis, altera Cheromacha factio fuit: [s] ſicut apud Carthaginenſes Barchina & Hannonis. Alibi ſimultas plebeiorum & paucorum. quippe [t] Pericles plebem, Cimon optimates

Tempus apparãda expeditionis.
Induſia quædã militaria.
Athenio.
Factiones Siciliæ.
Athenien.
Argorum.
Mileſiorũ.
Carthaginenſium.

ANNOTATIONES.

Frumenti quippe hæc merces lautiſſima.

Fuit & teſſera nummaria apud Suetonium in Auguſto, cap. 41. in fi. quæ tamen videtur eſſe eadem cum priore. vide ibi interpretem. Fuit item teſſera hoſpitalis, de qua Eraſm. Chil. 1. centur. 10. c. 50. Confringere teſſeram. Fuit & alia quoque de qua Veget. lib. 2. c. 7.

t *Erat præterea vexillum cærulei.*] Macrob. lib. Saturnal. 1. c. 16. vbi loquens de diebus præliaribus, inquit, Siquidem iuſti ſunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato, vexillum ruſſi coloris in arce poſitum eſt. Et Seruius in lib. 8. Æn. in princ. ibi,

Vt belli ſignum Laurenti Turnus ab arce Extulit.

u *Etiam ſine vacationis priuilegio.*] Iſidorus lib. Etymol. 18. c. 1. Grauior, inquit, eſt tumultus quam bellum: in bello vacationes valent, in tumultu non valent.

x *Tumultuaria manus.*] Vide omnino infrà lib. 6. c. 22. vbi de tumultuariis militibus.

y *Et ſubitariæ legiones.*] Liuius 1. Decad. libr. 3. non multò poſt princ. Ad eum, ait, explendum Latini Hernicique & colonia Antium dare Quintio ſubitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iuſſi. Et de hoc intelligit Lucanus lib. 1.

——Veniat longa dux pace ſolutus
Milite cum ſubito.——

z *Iuſti autem fuere dies triginta.*] Ex Macrobio, cuius verba ad eam rem adſcripſimus ſuprà in verbo, Erat præterea vexillum. Et probatur præterea teſtimonio Liuij 3. Decad. lib. 7. Et earum coloniarum iuniores iureiurando adacti ſupra triginta dies non pernoctaturos ſe eſſe extra mœnia coloniæ, donec hoſtis in Italia eſſet.

a *Illud autem ſatis conſtat.*] Hoc iam dictum eſt ſuprà.

b *Apud Græcos in παιᾶν.*] Thucidides lib. 2. belli Peloponne. de ipſis Peloponneſibus loquens, Illi, inquit, poſterius venientes inter nauigandum Pæana canebant, tanquam victores. Virgil. lib. 6. Æneid.

——Lætumque choro Pæana canentes.

Et alibi ſæpe apud authores.

c *Apud Aphros.*] Id Polybij eſt lib. 1.

d *Pileumque in haſta propoſitum.*] Valerius Max. lib. 8. c. 6. vbi de C. Mario. Eraſm. Chiliad. 2. cent. 1. c. 27.

e *Manus expedire.*] Tollere manus ſignum lætitiæ eſt. Cic. Cæſ. Suſtulimus manus & ego & Balbus: tanta fuit opportunitas.

f *Manus Imperatori protentare.*] Tacitus lib. 1. Poſtremo deſerunt tribunal, vt prætorianorum militum, amicorúmque Cæſaris occurreret, manus intentantes, cauſam diſcordiæ, & initium armorum.

g *Et flagrante ſeditione.*] Sic factum eſt Antiochiæ à militibus Alexandri Seueri, teſte Lampridio in eodem. Vide etiam Tacitum lib. 1. in duobus locis.

h *Ad arma conclamari.*] Liuius 3. Decad. lib. 9. Itaque velut ſi vrbem extemplo aggreſſurus Scipio foret, ita ad arma eſt conclamatum.

i *Is enim Athenio.*] Aſconius Pedianus in 4. in Verrẽ actione. Ter de hoc quoque Cicer. in 5. in Verrem actio. De alio autem Athenione & ipſo tyranno Athenæus lib. 5. c. 11. & de eorum altero mentionem facit Iulius Capitolinus in vita Maximinorum.

k *Fuiſſe enim factiones partium in Sicilia.*] Thucydides lib. 3. belli Peloponn.

l *In omni ferè Græcia.*] Vide Strabonem lib. 14.

m *Athenas quoque.*] Plutarc. in Solone, qui tamen Paralos non Paralios vocat. Ariſtotel. libr. Politicon 5. cap. item 5. non Pedios, ſed Pedianos. At ipſe Plutarc. in Politicis Pandicos. Cæterùm Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 1. Athenienſium, inquit, quidam Hyperacrij vocati ſunt & Peralij. Sed is eas appellationes non ex factionibus tribuere videtur, ſed quòd alij in montibus habitabant, alij erant maritimi. Thucyd. belli Pelopon. lib. 8. Paralos dicit.

n *Aliquando in duas.*] Plutar. in Pericle.

o *Aut in plebeiorum.*] Probus Æmylius in Phocione.

p *Nonnunquam in plures.*] Hæc vſque ad clauſulam, Theſſaliam vero ſunt Plutarchi in Pericle, ex quo lege, Tolmidæ, quem hic Tomidam vocat. Lege tamen Græcum.

q *Theſſaliam.*] Cæſar lib. 3. belli Ciuilis. Caſſius, inquit, in Theſſaliam cum legione peruenit. Hic cùm eſſent factiones duæ, varia voluntate ciuium vtebatur. Egeſaretus, veteris homo potentiæ, Pompeianis rebus ſtudebat: Petreius, ſummæ nobilitatis adoleſcens, ſuis ac ſuorum opibus Cæſarem enixè iuuabat.

r *Apud Mileſios, vna.*] Plutarch. Problem. c. 145. At Heraclides Ponticus lib. 2. de Iuſtitia. & ex eo Athenæus lib. 12. cap. 8. tradunt apud eoſdem fuiſſe aliam factionem eorum, ſcilicet, qui opes poſſidebant & popularium, quos illi Gergithas appellabant.

s *Sicut apud Carthaginenſes.*] Liuius 3. Dec. lib. 1. poſt princ. & alibi ſæpe. Plutar. in Annibale & Scipione.

t *Pericles plebem.*] Plutarc. in Pericle.

u *Galliæ.*]

fouebat. [x] Gallia vero quum in factiones duas diuiſa foret, alterius Hedui, alterius Sequani capita fuere. [y] Lycurgus Spartam in duas factiones diuiſit, quas phylas & obas nuncupauit. Etiam Peloponneſus varijs ſitebatur factionibus: namque Argiui, Elij, Mantinenſes, aliique finitimi Lacædemoniis, diuerſarum factionum fuere. [y] In Chio autem fuere factiones duæ: & quum alterius princeps Onomadeus, victoria contra alteram potitus eſſet, alterius factionis viros ab vrbe minime exigendos curauit, ne inimicorum metu vacuus, quod vſu plerumque venit, diſſidium cum amicis ſereret. Conſueuiſſe quoque Romanos milites, itaque militari diſciplina traditum ferunt, vt ſtipendij pecuniam, aut aliunde paratam, quæ vnicuique ſupereſſet, pugnæ tempore apud ſigna in ſarcinulis deponerent, eamque imperatores iuxta ſigna ſeruari mandarent. Quod ideo conſtitutum ferunt, vt non modo patriæ & Larium, ſed fortunarum ſuarum milites defenſores paratiores, proptereaque fortiores forent. [z] Et licet dimidia pars ſtipēdij apud ſigna ſequeſtrari prius ſoleret, tamen Domitianus, ne vltra mille nummos deponerentur a ſingulis, edicto prohibuit. [a] Quod ab Aſiaticis Romanos ſumpſiſſe crediderim, quibus fuit in more, vt militiam ſequuti, quæ precioſa haberent, & magni cenſus, ſecum in expeditionem ferrent: vt tuendi neceſſitate quæ illis erant chariſſima, plurima & maxima prælia obirent, promptiuſque dimicarent. [b] Perſæ vero non pecuniam & gazas, ſed pellices velut chariſſima pignora, quæ ſtimulis agerent, apud ſigna deponebant, vt pro his quæ erant exoptatiſſimæ, & quas maxime diligerent, velut coniugum & patriæ memores, forti & præſenti animo mortem oppetere non dubitarent. [c] Illud quoque proditum memoriæ eſt, quoties duo ſimul conſules iiſdem creati auſpiciis, contra eoſdem hoſtes ducerent legiones, tam itineris quam ineundi certaminis ſignum ab antiquiore, & conſulari, aut pluribus honoribus functo, dari conſueſſe: quóque ſiquando patricios & ſenatum aduocare conſules vellent, per præconem ſingulis nominatis, aut buccina: plebeios vero tribunus plebis per miniſtros, non ſingulos expreſſis nominibus, ſed vniuerſos cornu aduocabat.

Gallorum — *Spartanorum* — *In Peloponneſ.* — *In Chio.* — *Romanorū militū mos.* — *Aſiatici.* — *Perſæ.* — *Cum duo conſules contra eundem hoſtem ducerent legiones.*

ANNOTATIONES.

a *Gallia.*] Cæſar lib. 6. belli Gallici vbi ſcribit quod cum in Galliam venit, omnes ciuitates in duas partes diuiſas fuiſſe, alterius factionis Principes Heduos, alterius Sequanos fuiſſe. Nec id pugnat ei, quod alibi, ſcilicet libr. 1. eiuſdem operis, dixerat, Totius Galliæ duas factiones eſſe. Harum alterius principatum tenere Heduos, alterius Aruernos. Nam & poſtea aperte declarat eoſdem Aruernos & Sequanos eſſe.

x *Lycurgus Spartam.*] Plutarc. in ipſius vita.

y *In Chio.*] Hinc vſque ad verſicul. Conſueuiſſe quoque. [illegible] Plutarc. in lib. de Vtilitate ab inimicis capienda, circa fi. & iterum in Politic. ad Traianum. ex quibus locis intelliges hic Onomadem [illegible], non Onomadeum eſſe legēdum. Adde & duas fuiſſe Phoceorum factiones, de quibus Ariſtote. in libro Oeconomicorum publicorum. & Meſſeniōrum aliquando etiam fuiſſe duas Androclis & Antiochi ſcribit Pauſanias lib. 4.

z *Et Licet dimidia*] Sueton. in Domitiano c. 7. vide ibi Beroaldum interpretem.

a *Quod ab Aſiaticis.*] Xenophon in Pædia Cyri lib. 4.

b *Perſæ verò*] Quintus Curtius lib. 3. Plutarch. in Alexandro. Dicæarchus lib. 3. vitarum Græciæ. & ex eo Athenæus lib. 13. c. 2. ſcribunt Darium Perſarum Regem, qui ab Alexandro fuit debellatus, trecētas ac quinquaginta pellices in omnia bella circumducere ſolitum. Vide Herodotum lib. 9.

c *Illud quoque proditum memoriæ eſt.*] Non inficior quin id obſeruaretur in primo die ſiue menſe (nam incertum mihi eſt diebuſne an menſibus eius rei diuiſio fieret, vt diximus in noſtris commentariis Primigeniorum, quæſtione 17. in prima opin.) Sed cùm aut primus dies, aut menſis ceſſiſſet antiquiori, aut aliàs digniori, certè poſtea alter menſis vel dies cedebat alteri: ſicque continuabant, vt alternis imperarent, vt aperte conſtat ex iis, quæ diximus in eodem loco.

Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata.

CAPVT III.

QVOD [a] centuriatis comitiis conſules, tribuni militares, prætores, & reliqui magiſtratus, qui maiora auſpicia habebant, crearētur, nemini dubium fuit. Quum enim quatuor eſſent comitiorum genera, ædilitia, prætoria, tribunitia & conſularia, quibus poſtea addita cenſoria & quæſtoria, centuriata fuere, quæ niſi auſpicato fieri poterant, vocatis centuriis, partibus diſtributis centuriatim aut tributim, deſcriptis ordinibus, claſſibus, ætatibus, auditis authoribus, & re promulgata & cognita. Vocabantur enim centuriæ in Martium campum, quò conuenire facilius poſſent, vbi libera erat ſuffragandi poteſtas, ibique comitiorum die ex cenſu & ætate illorum qui ex qualibet tribu in centurias ſelecti erant & in claſſes (nam populus in centum turmas diuidebatur) non autem mixtim ex colluuione omnium per pontem ſuffragia ferebant. Quæ tamen comitia, ſi quando populus

Centuriata comitia. — *Pop. in centū turmas.*

ANNOTATIONES IN CAPVT. III.

a QVod centuriatis comitiis conſule..] Quibus maiores creabantur magiſtratus, eiſdemque leges ferebantur. His comitiis per claſſes ibatur ſortitaque. In quibus deſcripto ex ætate & cenſu populo, prima claſſis, quæ maximi erat cenſus & optimates fere continebat, primo ferebat ſuffragium, vocatis ordine ſeniorum ac iuniorum centuriis. Deinde ſecunda claſſis, eodem ordine, deinde tertia. Poſt quā, ſi adhuc variaſſet numerus, quarta: donec ad quintam quæ vltima erat, peruentum fuiſſet, quæ iam minimi cenſus erat, ac proinde vilioris turbæ ac ſuffragationis. Itaque obſeruato hoc diſcrimine centuriata grauiora erant propter hunc ordinem & delectum populi. Liuius 1. Dec. lib. 1 in fi. & lib. 2. poſt prin. Gel. lib. 15. c. 14. Erant & curiata ſiue tributa comitia (nam vtraque [illegible] appellantur dicta à curiis ſiue tribubus, in quas diuiſus erat populus) & hæc leuiora & magis popularia erant, quod in iis plebei ferè

cum

coire nollet, per patres clientéſque patrum fieri poterant: poſitóque vexillo in arce, exercitus præſidij cauſa imperabatur. Idq́ue propterea cautum, quòd intra vrbem comitia habere, aut legere militem non decebat: quippe armatis legionibus vrbem ingredi fas non erat, ne graſſatoribus obnoxia foret.

Candidatorum mos. Candidatorum vero mos fuit, quum comitia fiunt, & in ſuffragium ciues vadunt, [c] in candida veſte ſine toga in campum deſcendere, cum clientibus [d] gentilibuſque, [e] ſingulaſque tribus prehenſare [f] & circuire: [g] hominéſque etiam tenuiſſimos & ignotos, quorũ ſuffragiis nituntur, rogare, atque illos per ſe & communes amicos appellare, obſecrare & obteſtari: quorum nomina memoriter referenda

Nomenclatores candidatorum. erant, quod ſi qui facere nequirent, [h] adhibito nomenclatore faciebant, tametſi cautum poſtea fuerit, [i] ne candidatis nomenclatores adeſſent, [k] ſuáque merita & facinora domi forisq́ue commemorare, demiſsiſque & humilibus verbis ſupplicare, nihil denique fraudis aut lenocinij omittere, prehẽdere amicos, ambire patronos, domos ſtationéſque circuire, admonere beneficij, perlicere donis iuuenes, & ingentia polliceri, nihil reliqui facere, vt ſibi in conſequendis honoribus ſocij & adiutores ſint, atque in petitione ſuffragentur. In qua re elaborandum erat, vt adoleſcentes nobiles, & ſummo loco natos, ſtudioſos haberent, qui omni ſtudio & comitate rogãdi perſuadendique erant, vt ſe amicos, [l] ſuffragatores, duces atque aſſertores exhiberent, competitoribuſque inuidiam, ſibique ſtudia hominum, fauorémque conciliarent. Nam multos potentia & multitudine amicorum fultos, poteſtates & imperia

Romuli & Tulli lege populus comitiorum princeps. peruiciſſe inuenimus. Quum enim populus tam Romuli quam Tulli legibus comitiorum princeps foret, ita vt quos creare magiſtratus vellet, illi poteſtas eſſet: his artibus delinire mentes, ſingulorúmque animos captare oportebat. Quod licet eſſet in vſu frequens, [m] nonnulli tamen hoc ſupplicandi genus velut ſordidum & parum libero homine dignum, deuitarunt: ſiquidem L. Craſſus nunquam adduci potuit, vt præſente Q. Scæuola, more candidatorum populo ſupplicaret. [n] Phocioni quoque cum nunquam ſupplicare populo ſuſtinuiſſet, & ideo comitiis intereſſe nollet, abſenti & inuito honores delati ſunt. [o] Qui etiam candidati, vt plus authoritatis ferrent, vtq́ue iuſta ſuffragatione digni haberentur, cognomenta ſæpe clariſſimarum familiarum deſumpſerunt: eaque propria & peculiaris licentia candidatorum fuit, vt bonum nomen ferrent, & ex optimatibus iudicarentur. Nec minore ſtudio his quos rogabant, agere gratias: nam mirum & efficax ſtudium in agendis gratiis habebatur. [p] Singulos denique prehenſare, obuiaſque manus dare, ſalutare, & omnibus arridere debebant. Qui vt conſpicui eſſent, vtque a populo ſpectarentur, nundinarum tempore & mercatu frequenti, quò opifices & agreſtes ad vrbem commeabant (quum nona quaque die fora conſtituerentur) in edito colle ſpectandos ſe præbebant, vt popularem gratiam fauorémque aucuparentur, idq́ue poſt aliquot ſecula, lapſis iam & defluxis moribus, fieri ſeruatum eſt. [q] Antea enim ſine ambitu ſuffragiorum, aut his lenociniis præſente ſenatu ſummo ſilentio ipſi per ſe candidati in comitiis vitam ſuam belli domique, decora atque officia in republicam, & quid ſingulis vniuerſiſque præſtitiſſent, tum maiorum fortiter facta, longa & accurata oratione explicabant: qua cura, qua diligentia, qua animi magnitudine honores geſſiſſent, teſtéſque & laudatores dabant, qui, omnes æquiſſimis animis audiebant. Quæ rerum

ANNOTATIONES.

cum nobilibus pares eſſent, tum numero etiam & multitudine ſuperiores. & in his Quæſtores & Ædiles creabantur.

[†] *Nam populus in centum turmas diuidebatur.*] Feſtus Pomp. libr. 3.

c *In candida veſte.*] Hinc etiam Candidati dicebantur, qui ad alicuius magiſtratus aut dignitatis petitionem aſpirabant. Zaſius in l. 2. ff. de Orig. iur. Candidatos vocat eos, qui nondum ſunt aſſecuti honorem, ſed ambiunt, & ſpes eſt eos aſſecuturos eſſe. Vide Budæum in Pand.

d *Gentilibúſque.*] Vis audire magnam inter gentes Candidatorum contentionem: lege, quæ ſcripſit Liuius Dec. 4. lib. 5. non adeò longe a princ. & eiuſdem Dec. lib. 9.

e *Singulaſque tribus prehenſare.*] Frequentatiuum ſupplicibus & candidatis maxime conueniens, quòd ſuffragatorum manus prehendunt. Cicer. 2. de Orat. introducit Craſſum ſic loquentem, Equidem cùm peterem magiſtratum, ſolebam in prehenſando dimittere à me Scæuolam. Et lib. 1. ad Attic. epiſtol. 1. ſtatim poſt princ. Prenſat vnus P. Galba ſine fuco ac fallaciis, more maiorum. Et paucis verbis interiectis, fuit illius hæc præpropera prenſatio. nam illi ita negant vulgò, vt mihi ſe deberé dicant. Et alibi ſæpe apud authores hoc verbum prenſandi ſiue prehenſandi, vt candidatorum proprium vſurpatur.

f *Et circuire.*] Et hoc quoque Sueton. in Auguſto, cap. 56. Quoties magiſtratuum comitiis intereſſet, tribus cum candidatis ſuis circuibat, ſupplicabatque more ſolenni. ferebat & ipſe ſuffragium in tribu, vt vnus è populo. Liuius 1. Dec. lib. 1. His muliebribus inſtinctus furiis Tarquinius, circumire & prenſare minorum maximè gentium patres.

g *Hominéſque etiam tenuiſſimos.*] Cicero ad Q. Fratrem lib. 2. & 3. Plin. lib. epiſtolar. 2. epiſt. 6. & alibi.

h *Adhibito nomenclatore.*] Plutarc. in Catone Vticen. & vide ſupra lib. 2. c. 19.

i *Ne candidatis nomenclatores.*] Plutarc. vbi ſuprà, dicit ſolum Catonem Vticentem eam legem ſeruaſſe.

k *Suáque merita.*] Plin. lib. epiſt. 3. epiſt. pen. ad Meſium Maximum, de candidatis loquens, Dicebat, inquit, ipſe pro ſe vitam ſuam explicabat, teſtes & laudatores dabat, vel eum ſub quo militauerat, vel eum, cui quæſtor fuerat, vel vtrumque ſi poterat.

l *Suffragatores. Duces atque aſſertores.*] Plinius vbi ſuprà, illud quoque ſubdit, Addebat quoſdam ex ſuffragatoribus: illi grauiter & paucis loquebantur. Suffragator autem is eſt, qui creandis magiſtratibus ſuffragium fert. Plautus in Caſ. act. 2. ſcena 4.

Ibi ego te & ſuffragatores vlciſcar tuos.

m *Nonnulli tamen*] Hæc vſque ad clauſulam, Phocioni quoque, ſunt Val. Maximi lib. 4. c. 5.

n *Phocioni.*] Plutarc. in vita illius.

o *Qui etiam candidati.*] Plinius vbi ſupra.

p *Singulos quoque prehenſare.*] Suprà in verbo, Singulaſque tribus prehenſare. Macrob. Satur. libr. 1. cap 16. Candidatis, inquit, vſus fuit, in comitium nundinis venire, & in colle conſiſtere, vnde coram poſſent ab vniuerſis videri.

q *Anteà enim ſine ambitu.*] Hæc vſque ad clauſulã, Quibus

quidem,

geſtarum commemoratio non ficta, longè plus poterat, quam preces & ambita ſuffragia, quæ poſtea vrbem inuaſere. [r] Quibus quidem comitiis plerumque dictator, conſul aut prætor, maioréſque magiſtratus præerant. Ante cuius curulem ſellam candidati ſuffragia excipiebant. [s] Scita verò ſuffragiorum nongenti, qui ex ordine iudicum erant ſelecti, cuſtodiebant: & ne quid fraudis dolive admitti poſſet, néve quis teſſerulas in loculum conijceret, ſolicitè curabant: quippe ſingulis tribubus comitiorum die non ſolum cuſtodes, ſed rogatores & diſtributores præerant. Deſcribebantur nomina tribuum vel centuriarum, quæ intra [t] cancellos, quibus Ouilia nomen erat, vt quæque vocata fuerat, ex vrna vt ſors ferebat introducta, ſuffragabatur. [u] Demum tribuum ſortitione facta, in ciſtellam poſita, [x] quam ſitulam dixere, renunciabant præconis voce, quem quæque tribus canditatum elegiſſet. Fuitque priſci moris, vt Veturia, cuius erat prærogatiua ſuffragiorum, pro ſuo candidato prius in ſuffragium iret. namque ex centurijs militaribus facto iterum delectu tam ex iunioribus quàm veteranis, præſtantiores in proprias ſeligebant centurias: quarum erat prærogatiua ſuffragiorum per vices, quibus Veturiæ nomen datum.

Comitiis centuriatis qui præerant.
Scita ſuffragiorum qui cuſtodiebat.
Ouilia.
Suffragiorum ratio.
Veturia tribus.

[y] Nonnunquam alia ſeruata eſt ſuffragiorum ratio: ſiquidem Lucius Caſſius Longinus tribunus plebis, Caio Mario & Flacco conſulibus, vt populus per tabellas punctis diſtinctas ſuffragia ferret legem tulit tabellariam, quæ diu ſancta & incorrupta manſit. Ea enim lege, ne qua inuidia orīretur, & quò magis animo libero vota impartirent, cautum fuit, vt non voce, ſed punctis ſuffragarentur. Puncto enim in tabula appoſito, per ſingulas tribus, pro quo candidato ſuffragia conferrent, dignoſci poterat. Quibus tabellis nihil aliquando melius viſum, quum illis ambitus & concionum licentia palam adempta fuerit. poſtea animaduertentes, quia authoritas optimatum, & illorum qui honoribus præſtant, plus voce quàm puncto haud dubie poterat, poſtpoſitis tabellis, ad aperta ſuffragia, & primum ordinem comitiorum rediere. Nonnunquam diſcoloribus ceris ſigna ſuffragiorum & ſententiarum notabantur: quod in iudicijs quoque fieri animaduertimus.

Suffragia per puncta.
Lex tabellaria.

[z] Perſæpe verò vniuerſus populus effuſo ſtudio & fauore accenſus, aliquem inſignem candidatum ob excellentem virtutem militarem, cuius ſumma dignitas maximæque res geſtæ fuere cunctis ſuffragijs conſulem aut prætorem, ædilem aut cenſorem declarauit, & comitijs renunciauit. Quibus in ſuffragium miſſis, conſul qui præſidebat, eum qui ad honores promotus fuerat, primus voce renunciabat: mox præconis voce populo palam fiebat: in quo proditum memoriæ eſt, [a] Domitianum morte affeciſſe Flauium Sabinum, quod conſularium comitiorum die, præco illum non conſulem, ſed per errorem ad populum Imperatorem declarauit.

Alia ratio ſuffragiorũ.

[b] Qui verò candidatus renunciatus deſignatúſque fuerat, antequam iniret magiſtratum, ſolenne carmen precationis præfatus, ſicut mos eſt, celebri oratione populo vniuerſo agere gratias, cúmque honorificentiſſimis verbis alloqui, & de ſe bonã ſpem polliceri debebat. quod Paulus Æmylius cùm aduerſus Perſen totis comitijs conſul foret renunciatus, facere recuſauit. nam palam profeſſus eſt, nullas ſe gratias populo debiturum: quin ſi meliorem nacti eſſent, liberam ſe eligendi poteſtatem populo daturum dixit. Inde è campo qui deſignatus declaratúſque fuerat, in Capitolium, mox ab vniuerſo populo in domum ſuam deducebatur.

Candidatum ad magiſtratum aliquem deſignatum.

Quod ſi primis ſuffragijs minus valere poterant, parúmque virium in promouendo candidato fuiſſet: quippe cùm bina denuo de eiſdem candidatis ſæpe comitia fierent, quò facilius in comitijs concordia populi firmaretur: plerumque prolatis comitijs, fracto animo, ſqualore & lachrymis demiſſi & ſupplices candidati, ſingulos etiam de plebe homines, atque humillimũ quemque prehenſare, populóque vniuerſo ſupplicare ſolebant: ita vt quod prius aſſequi non poterant pietate motus populus traderet. Id enim in comitijs plerumque eueniebat, vt dies intermiſſus, rumoréſque temere diſſipati, aut fabula ficta, vel minima offenſiuncula, paruáque rerum momenta, totam ſæpe rationem comitiorum perturbarent, & magnos motus excirent. Fiebat enim ſæpenumero miſeratione, tum ſplendore vitæ, nonnunquam gratia, aut meritis antea exhibitis, vt magni caſus intercederent, fierétque repentina mutatio: vt qui modò erant repudiati, honeſtiſſima ſuffragatione haberentur digni, præſertim à populo qui velut mare ſempiterna agitatione mouetur. Nonnunquam in conferendis honoribus populum bis cenſuiſſe, & ſuffragia dediſſe

Vbi primis ſuffragijs nõ ſucceſſit candidatis.
Primis comitiis repudiati, ſecundis vero admiſſi.

ANNOTATIONES.

quidem maxima ex parte ſunt Plinij Iunioris d. epiſt. 2. eademque penult. lib. 5.

r *Quibus quidem comitiis.*] De Dictatore ſatis diximus ſupra lib. 1. cap. 6. De Conſule & alijs dicemus quoque infrà eod. cap.

s *Scita vero ſuffragiorum.*] Lege Ciſtas ex Plinio, cuius hæc ſunt lib. 33. c. 2. in prinċ.

t *Cancellos, quibus Ouilia nomen erat.*] De huiuſmodi Ouilibus vide ſupra lib. 2. c. 18.

u *Demum tribuum ſortitione facta.*] Vide Annotat. ſequent.

x *Quam ſitulam dixere.*] Plautus in Caſina, act. 2. ſce. 4.

Fer ſitulam huc aſſerre, cum aqua & ſortes.

& ſcen. 6.

—Aſſunt, quæ imperaſti omnia
Vxor ſorte, atque ego met.

Liuius 3. Decad. lib. 5. Teſtulis datis, tribuni populum ſummouerunt, ſitulaque allata eſt, vt ſortirentur, vbi Latini ſuffragium ferrent.

y *Nonnunquam alia ſeruata eſt.*] Hæc vſque ad clauſulam, Nonnunquam diſcoloribus, ſunt Cicer. libr. 3. de legibus, quo loco de ſuffragijs eleganter, vt cætera omnia, diſſerit. & in Oratio. pro C. Plancio, alias Planco. in Rullum. & in Bruto. & Plinij Secundi d. libr. epiſtol. 3. epiſt. 20. ad Maximum. & lib. 4. epiſt. 25. ad eundem Max.

z *Perſæpe verò vniuerſus populus.*] Sic cùm Scipio Africanus Ædilis creatus eſt apud Liuium 3. Dec. lib. 5. & poſtea. &c. vide eundem.

a *Domitianum morte, &c.*] Sueton. in vita Domitiani, c. 10.

b *Qui vero candidatus.*] Hæc vſque ad verſic. Inde e campo ſunt Plutarchi in vita P. Æmylij.

compertum eſt: centuriatiſque & decuriatis comitiis diuerſa ſuffragia contuliſſe, quod ideò fit, vt cuique libera facultas foret poſtremis comitiis mutare ſuffragium, ſi quem primæ ſuffragationis pœniteret. [c] Fertur tamen Caius Cæſar comitia ita cum populo partitus, vt pro parte dimidia candidatorum, quos populus vellet, exceptis conſulatus petitoribus, pro altera dimidia, quos ipſe dediſſet, pronunciaret. [d] per ſe verò in comitiis conſularibus, quia Imperatores deligebantur, præter populum vniuerſum, etiam militaris ordo & equites frequentiſſimo concilio aduocati intererant: quippe ſuffragatione militari ſummi plerumque duces delecti ſunt. [e] Scipioni enim Aphricano iuſſus populus mitte ſuffragium, omnis militaris ordo, omnéſque centuriæ & tribus ad vnum Imperium in Hiſpaniam detulere. Quoties diſſimilia ſuffragia diuerſis comitiis darentur, illa præualere certum eſt, quæ iuſtis comitiis fierent. Prærogatiua enim ſuffragiorum, ſemper iuſtorum comitiorum ſunt. [f] Quod autem dempta toga candidatos in campum prodire obſeruatum eſt, propterea conſtitutum ferunt, ne per occultos ſinus pecuniis abſconſis, largitione & ambitu ſuffragia mercarentur: aut ſaltem vt cicatrices & vulnera, quæ pro patria próque ciuibus pugnando paſſi ſunt, conſpicua forent. [g] Proditumque memoriæ eſt, Aphricani ſuperioris filium, cum præturæ candidatus in campum deſcenderet, candidam quam induerat togam, turpitudinis maculis obſoleſactam oſtendiſſe, magnóque dedecore, totius populi ſuffragio repulſam tuliſſe. [h] Quæ quidem centuriata comitia per cornicinē indici, curiata vero per lictorem calari ſolebant. [i] Fuere autem curiata comitia, in quibus non de magiſtratibus conferendis, ſed de exercitu, de legibus, de legatis, déque ducibus deligendis, & legionibus inter conſules partiendis, de prouinciis, de genere belli, déque his quæ ad rem pertinent militarem, & an contra hoſtes arma ſumere expediret, decernebatur: vt ſi rogationem probaret populus, bellum fieret: ſi verò antiquaret, ceſſaretur ab armis: in quibus ſuffragia non ex cenſu & ætate, ſicut in centuriatis, ſed ex generibus omnium ætatum & ordinum promiſcua multitudine ferri aſſuerant. [k] Cum enim viritim tribules dabant ſuffragia, vbi accedebat ſingulorum totiuſque vulgi opinio & conſenſus, ea comitia curiata: cum vero per ſingulas centurias vnus ferebatur calculus, centuriata dicta ſunt. [l] Ideo in curiatis omnis poteſtas ſuffragiorum, & comitiorum euentus, penes populum ſtetit. Nam ſingulis popularibus, etiam deſpectiſſimo cuique viritim ſuffragandi, proque ſuo candidato decertandi poteſtas erat. [m] In centuriatis vero cum non ſinguli cenſerent, [n] ſed per centurias ſuffragia ferrent, in quibus copiæ aliquorum plus poterant, [o] pro eo quòd ex omni tribu præcipui opibus & dignitate, in centurias ſelecti, ſuffragabantur, diuitum ſuffragationem præualuiſſe certum eſt. [p] Interdum verò curiatis comitiis, tribunos plebis, tribunóſque militares, & alios magiſtratus extra ordinem creatos inuenimus: [q] tunc maximè, cum hi magiſtratus primùm inuenti conſtitutique ſunt. [r] Erat enim conſentaneum, in nouis magiſtratibus creandis, non aliquorum, ſed totius populi ſuffragia poſtulari. [s] Quod niſi comitiis curiatis fieri poſſe, nemo dubitauit. [t] Fuit quoque animaduerſum, leges quæ ad populum pertinerent, quandoque centuriatis comitiis latas: ſiquidem L. Valerius Publicola comitiis centuriatis legem tulit, ne quis magiſtratus ciuem prouocantem verberaret, necarétve. [u] Præter quæ fuere calata comitia, quæ curiata & centuriata continent. [x] Hæc enim ſunt pontificis maximi & ſacerdotum, in quibus non omnes, ſed deſcripti ſelectique conuenire & ſuffragia ferre poterant. [y] Nam cum vniuerſum populum ſacerdotia mandare, vel quemquam ſacris præficere, propter religionem non deceret, Cn. Domitio tribuno plebis legem ferente cautum eſt, vt minor pars populi ſelectique vocarentur, & ab ea parte qui dignus collegio foret, in ſacerdotium aſſumptus cooptaretur. Ideo non plures quàm decem & ſeptem tribus in pontificis aut ſacerdotum comitiis vnquam interfuiſſe compertum eſt. Quę non comitia, ſed populi concilium dicebatur: quippe qui non populum vniuerſum, ſed tantum partem concilio aduocarent.

Militaris ordo in comitiis conſularibus aduocatus.

Cum diuerſa ſuffragia darentur.

Curiata comitia.

Centuriata. Diuitum ſuffragia.

Calata.

Concilium populi. Sacerdotum comitia propria.

ANNOTATIONES.

c *Fertur tamen C. Cæſar.*] Sueton. in vita illius c. 41.

d *Per ſe verò.*] Id probatur exemplo ſeq.

e *Scipioni enim Africano.*] Liuius 3. Dec. lib. 21. & Plutar. in vita illius non longè à princ.

f *Quod autem dempta toga.*] Plutarch. in Coriolano.

g *Proditumque eſt memoriæ.*] A Val. Maximo lib. 3. c. 5. poſt princip.

h *Quæ quidem centuriata.*] Gel. lib. 13. c. 14.

i *Fuere autem Curiata comitia.*] De his Cicero in Oratione pro Domo ſua, & de l. Agraria. & Gellius vbi ſuprà. & Feſtus Pompeius lib. 3. Vide Nicolaum Gruchium lib. 3. c. 2. de Comitiis.

k *Cum enim viritim tribules.*] Gellius lib. 15. c. 27.

l *Ideo in curiatis omnis poteſtas.*] Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 7. ſcribit in comitiis curiatis omnem poteſtatem creandi magiſtratus fuiſſe penes populum.

m *In centuriatis vero.*] Gellius lib. 15. c. 27. & Sext. Pomp. libr. 3.

n *Sed per centurias.*] Cicero libr. 3. de legib. & in Orat. ad Quirites poſt reditum ſuum, ſiue poſt reditum in Senatu. & in Orat. pro Milone. & Feſt. Pompeius lib. 3.

o *Pro eo quod.*] Dionyſ. Halicar. libro 7.

p *Interdum verò.*] Hoc ex Gellij libr. 5. cap. 19. colligi poteſt, ſi cum eo quod Liuius ait Decad. 1. lib. 3. conferatur. Hic enim Tribunos pleb. à pontifice max. creatos. Ille vero comitia dici curiata quæ arbitris Pontificibus fierent affirmat.

q *Tunc maximè.*] Idem Liuius 1. Decad. lib. 1. & 2. Dionyſius Halicar. lib. 6. non longe ante fin.

r *Erat enim.*] In populo enim omnes pars ciuitatis, omnéſque eius ordines continentur. Hæc Gellius lib. 10. c. 20.

s *Quod niſi.*] Sunt enim curiata comitia, cum ex generibus omnium ſuffragium fertur, vt ait idem Gellius lib. 15. c. 27.

t *Fuit quoque.*] Vide infra hoc eodem lib. c. ... princ.

u *Præter quæ.*] Gellius lib. 15. cap. 27. vide librum comitiorum Nicolai Gruchij lib. 3. c. 3.

x *Hæc enim ſunt pont. Maximi.*] Gellius vbi ſuprà.

y *Nam cum vniuerſum pop.*] Hæc vſque ad ... Ideo non plures. ſunt Aul. Gelij vbi ſupra, quem vide & Gruch. de Comitiis vbi ſupra.

Cúmque ſacerdotium maximæ eſſet authoritatis, propter religionem decuit ſacerdotes comitia habere propria, in quibus ad ſacerdotium aſſumerentur. [z] His quoque comitiis calatis, quę arbitris pontificibus fiunt, arrogationes illorum, qui cum ſui iuris ſint, in alterius tranſeunt poteſtatem, fieri compertum eſt. [a] Hæc enim comitia illa ſunt calata, quæ pro collegio pontificum aut Regis ſacrorum augurisve aut flaminis inaugurandorum cauſa fiunt: ſiquidem vt hi crearentur, & in collegium admitterentur, ſacrisve præficerentur & inaugurarentur, calatis comitiis decernebatur. [b] Calatis quoque comitiis, & ſacrorum deteſtationem, & teſtamenta fieri animaduerſum eſt. Tria enim veteribus fuere teſtamentorum genera: vnum, quod calatis comitiis fiebat, alterum quod per æs & libram, libripende adhibito, & emptore familiæ: tertium, quod procinctum vocabatur, cum milites ituri in prælium, nulla legum ſolennitate, tribus aut quatuor adhibitis, raptim apud commilitones teſtabantur: qui mos talis erat, vt milites, cum decernere parant, antequam togam circumcingerent, aut clypeos arriperent, tribus aut quatuor audientibus hæredem ſibi nuncuparent, ſi quid in acie ſecus eueniret.

Inſt. de teſt. ord. in prin. Teſtamentorum tria genera.

[c] Poſtremo fuere comitia tributa, quæ tunc fieri cognitum eſt, quum non ex generibus hominum, neque ex cenſu & ætate, ſed per regiones vrbis tributim vicatimque ſuffragabantur: in quibus intereſſe tribus & ſuffragari per regiones & compita aſſuerant. Poſt aliquot vero ſecula Publius Scipio Aphricanus & L. Mummius cenſores ſuffragia mutaſſe feruntur, vt regionatim ſuffragarentur, pro generibus hominum cauſisque & quæſtibus, tribus deſcribendo. [d] Quibus comitiis, vt tribuni plebis minoréſque magiſtratus fierent, à Volerone primum, deinde a Lectorio tribuno plebis rogatione promulgata, cauebatur, ne patricij quod vellent, tribunos per clientum ſuffragia crearent, non populus. Quibus etiam tributis comitiis tribuni militares ſæpe creati fuere, [e] qui comitiati dicti: [f] in quibus ſi deeſſent ſenatorij ordinis candidati, Auguſtus Octauius illos ex equeſtri ordine ſuffecit, ita vt finito honore, in vtro vellent ordine permanerent. [g] Et licet centuriata comitia decreto ſenatus & auſpicato, ac ſacrificio perfecto & litato fieri minime ſolerent: [h] tamen tributa comitia, quia minimorum magiſtratuum ſunt, nec ſenatuſconſulto, nec augurato, nulliſque præcedentibus ſacrificiis facta, & eadem die abſoluta, rata erant: [i] tametſi lege Ælia & Fuſia, ne quis per eos dies quibus cum populo agitur, niſi de cœlo prius ſeruaſſet, agere liceret, cautum fuerit. [k] Eratque mos auſpicandorum comitiorum, vt cum præfatione deorum dearumque bonis fauſtisque nominibus, ac diis bene iuuantibus, concilia inirent. Apud [l] Argiuos vero indictis comitiis, cum prætor in præfationis carmine, Iouem, Apollinem, atque Herculem præfari ſoleret, vt ſucceſſus darent proſperos: poſtea Philippi nomen adiecerunt præfationi, aſſentationis genus. Illud tamen non prætereo, neque [m] comitialibus diebus, more maiorum, ſenatum haberi: [n] neque nundinarum tempore comitia fieri licere, ne a legibus accipiendis, quæ trinundino dabantur, plebem auocari contingeret, [o] néve interpellarentur nundinatores, [p] vtque ruſticis qui in vrbem veniunt, componendi lites, & tranſigendi facultas foret. [q] Quodque die imbribus aut turbine procelloſo, [r] aut ſi fœda tempeſtas cum grandine, vel ſi tonitrua aut venti fierent, vel ſi in frequenti multitudine [s] quiſpiam

Tributa co-

Comitiati tribuni.

Mos auſpicandorum comitiorum.

Senatum & comitia quando haberi nō licebat.

Fæminæ comitijs no interterant.

ANNOTATIONES.

z *His quoque.*] Curiatis dicere debuit ex Gel. dict. libr. 15. cap. 27.

a *Hæc enim.*] Hæc vſque ad clauſulam, Calatis quoque comitiis, ſunt Gellij d. lib. 15. c. 27.

b *Calatis quoque.*] Gellius vbi ſupra, & Iuſtinianus in §. 1. Inſtitut. de teſt. ord. vbi hæc tria teſtamentorum genera deſcribit. vide ibi Zingl. & Balduin. Sed & ſuprà eo quod de procinctu dicitur, vide Plutarch. in Coriolano. & Feſtum Pompeium in verbo, In procinctu. & Gel. lib. 1. c. 11. Hanc iuris ſolennitatem Cicero in Topicis nexum appellare videtur: cuius meminit Iuſtinianus in l. vnica. C. de vſucap. transfor.

c *Poſtremo fuere.*] De quibus Cicero libro 2. de legibus. Liuius 1. Decad. libr. 2. Gellius dict. lib. 15. cap. 27. vide libr. de Comitiis.

d *Quibus comitiis.*] Liuius 1. Decad. libr. 2. Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 9.

e *Qui comitiati.*] Aſcon. Pædianus in 2. in Verrem actione.

f *In quibus.*] Sueton in Auguſto, ca. 40. vide ibi Beroaldum.

g *Et licet.*] Hic legendum eſt, Et licet centuriata, ſine decreta. Vide Nicolaum Gruchium Comitiorum lib. 1. c. 4.

h *Tamen tributa.*] Vide ibi. & quæ fuerint tributa Comitia vide eundem Gruch. lib. 1. c. 6.

i *Tametſi.*] Dionyſius Halicarnaſſæus libr. 9. Cicero in Oratio. in Vatinium, & pro Seſtio, & poſt reditum in ſenatu de prouinciis conſularibus, in Piſonem, & de reſponſis Aruſpicum, & in epiſtolar. ad Atticum libr. epiſtol. 12. aut, vt alij ſupputant, 13. Quæris ex me. Lata eſt autem hæc lex ab Ælio & Fuſio tribun. plebis.

k *Eratq; mos.*] Cicero pro Muręna. Gruchius libr. comitiorum 1. c. 5. Liuius 3. Decad. lib. 1.

l *Apud Argiuos.*] Liuius 4. Dec. lib. 2.

m *Comitialibus diebus.*] Macrob. lib. 1. Saturn. c. 16.

n *Neque nundinarum.*] Plinius libr. 18. cap. 3. & Macrobius vbi ſupra.

o *Néve interpellarentur.*] Feſtus Pompeius lib. 12.

p *Vtq; ruſticis.*] Macrob. vbi nuper citauimus.

q *Quodq; die imbribus.*] Vide paulò infrà vbi de Appio Pulchro.

r *Aut ſi fœda.*] Nam vt Cicero libro 2. de Diuinatio. Ioue, inquit, tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas. & ibid.

Cum tonuit læuum bene tempeſtate ſerena.

Comitiorum interrumpendorum cauſas vide apud eũdem Gruchium lib. Comit. 1. cap. 4. Liuius 3 Decad. lib. 3. & 4. & lib. 10. tum alibi, tum ad finem. Tacitus lib. 17. Plutarchus in Catone Vticenſi.

s *Quiſpiam morbo.*] Non omni quidem morbo, ſed epilepſia, quem Latini Comitialem appellant, quòd eo quempiam corripiente Comitia diſſoluebantur: vnde etiam illi morbo nomen eſt Comitialis, vt docet Q. Serenus his verſibus,

Et ſubdit ſpecies morbi, cui nomen ab illo
Quod fieri nobis ſuffragia iuſta recuſat.
Sæpe etenim membris acri languore caducis,
Concilium populi labes horrenda diremit.

morbo concideret comitiorum die, [t] & niſi ſeruatum de cœlo eſſet prius, quo ad centuriata comitia, cum populo agi non licebat: habitaq; in his & promota, tanquam fœda tempeſtate facta, dirimi oportebat augurum reſponſo, qui quid vitij interceſſiſſet, renunciabant, idque lege Ælia & Fuſia in quo id fuit memoriæ proditum, [u] cum Appius Pulcher ad populum cauſam diceret, quòd nauali prælio victus, per contemptum religionis claſſem amiſiſſet, omnéſque tribus in eius noxam ſuffragia ferrent, beneficio tempeſtatis adiutum, pœnam effugiſſe: nam ſubito imbri & turbine coorto, ſublatis comitiis iudicium euaſit. Ante vero comitia habita, quid vitij interceſſiſſet, renunciare auguri non licebat, quia diuinare videbatur. [x] Quodque cum fœminis comitiorum nulla fuit communio: ideo mulieres nec comitiis intereſſe, nec ſuffragia ferre, [y] neque foro aut concionibus immiſceri. [z] & propterea nec

Athenienſes. Nummi in ſuffragatores diſtributi.

arrogari poterant: [a] quod erat apud Athenienſes conſtitutum, vt nulla fœminarum conciliis publicis aduocetur, vel ferre ſuffragium, aut concionibus virorum intereſſe valeat: fuitque moris apud eos, quò frequentius comitiis aſſueſcerent, vt ſinguli ſuffragatores nummos acciperent: quod a Calliſtrate primùm inuentum ferunt. Nam cum propter aſſiduas bellorum expeditiones, Athenienſes à rebus vrbanis diſtracti, vix foro aſſueſcerent, & per infrequentiam comitia cogi nequirent, quippe cum ex omni populo in quouis arduo negocio, vltra quinque millia non conuenirent, vt poſthabitis negociis ad rempublicam accederent, & de publicis conſultarent, aliquo inuitamento cohortandi fuere.

Qui comitijs excludebantur. Abſentium nulla ratio.

Neque ab his quorum imminutum imperium fuit, apud Romanos comitia haberi, tanquam infauſti prodigij & infandi ominis foret: [b] neque illorum qui rei agerentur, nomina ad petendos honores admitti, niſi crimine inducto & abſoluto: [c] neque abſentium rationem habendam, [d] licet nonnulli legibus ſoluti, contra comitiorum morem, abſentes ſuffragia pertulerint. Quod a Locris Amphiſſæis, qui haud procul Delphis incolunt, factum meminimus: apud quos nullius abſentis habetur ratio, ſed cum concio aduocatur, non ſolum pylagoræ & ſacratores, ſed omnis multitudo illorum qui ſacra faciunt, conueniunt, & ſuffragia ferunt. [e] Quotiéſque non iuſtus comitiorum rogator fuiſſet, comi-

Comitia illegitima.

tia inde habita, minus legitima cenſeri: [f] & licet eum qui comitia haberet, aut illis præeſſet, ad honores aſſumi non deceret: plerunque tamen qui comitiis præfuere, licet peſſimo exemplo, aliorum miniſterio & opera illos aſſequi meruere. [g] Eſtque memoriæ datum, ſexagenarius maiores, & homines grandæuæ ætatis, quod ciuilibus vacarent muneribus, ad comitia ſuffragij cauſa deſcendere co-

Senes depõtani. Comitia quorum authoritate indicebantur.

gi nequire: quare deiecti de ponte, & depontani ſenes dicti ſunt. Namque iuuenes olim ſenes de ponte deturbaſſe dicuntur, quum illis non idem maneret vigor, & animi ſenſus eſſet obtuſus. Quodq; [h] cocomitia magiſtratuum non ſolum per dictatorem, [i] conſulem [k] & prætorem, [l] ſed per interregem, [m] ædilem, [n] quæſtorem, [o] tribunum plebis, [p] præfectum vrbis, tribunumq; ſcelerum, [q] aut pontificem maximum, de ſenatus ſententia plebiſq; ſcito, nonnunquam per populum indici compertum eſt: [r] ipſe tamen prætor conſularibus comitiis author eſſe non poteſt, quòd maius verſaretur imperium in conſulibus creandis, quàm vt per prætorem explicaretur. [s] Cumque Cæſarum temporibus, arbitrio

ANNOTATIONES.

t *Et niſi ſeruatum.*] Suprà vbi de lege Ælia Fuſia.

u *Cùm Appius Pulcher.*] Valerius Maximus lib.8.ca.1. Cic. condemnatum ſcribit libr.2.de Nat.Deorum. Suet.in Tiberio, c 2. alibi fuſius diximus lib.3.c.5.

x *Quodq;.*] Gellius libr.5.ca.19. Vide omnino noſtras leges Connubiales l.1.nu 83. incip. Paulò diuerſius.

y *Neque foro.*] Vide & tu eaſdem leges, l.10.num.31. incip. igitur & multis.

z *Et propterea.*] Gell. vbi ſuprà.

a *Quod erat apud Athenienſes.*] Vide eaſdem leges Connubiales.

b *Neque illorum.*] Ex l.libertus.§.in quæſtionibus. & l. Lucius.§.idem reſpondit, ſi per accuſa.ff.ad municip & l.reus. ff.de munerib. & honor. vbi declarat quomodo id intelligendum. Nec tamen patris reatus filium impedit.l.& qui.§. quod pater.ff.de munerib.& honor.

c *Neque abſentium rationem.*] Plutarchus in Cæſare, & alibi diximus.

d *Licet nonnulli.*] Sic enim Lucullus abſens Ædilis creatus eſt apud Plutarchũ in vita illius. Hic (adde Liuium in multis locis) & L. Cornelius Lentulus ædilis quoque Curulis abſens etiam creatus apud Liuium 3 Decad.lib.9. vbi præterea dicit, quòd abſens eundem honorem geſſit.

e *Quotieſq;.*] Cicero lib.1. de Diuinat. Negauerunt iuſtum comitiorum rogatorem fuiſſe.

f *Et licet.*] Hæc vſque ad clauſulam, Eſtque memoriæ proditum. ſunt Liuij 3.Dec.lib 7. non multò poſt princ.

g *Eſtq; memoriæ proditum.*] Sed & hæc vſque ad clauſulam, Quodque comitia magiſtratuum. ſunt Feſti Pompeij lib.4. vbi de depontanis loquitur. Vide Eraſmum Chil.1.cent.5. c.37. Sexagenarios de ponte deiicere. & Robertum in verbo, Depontani.

h *Comitia per Dictatorem.*] Id enim minimè dubium erat, vt patet ex iis, quæ diximus ſuprà lib.1.cap.6.& ſupra quoque diximus.

i *Conſulem.*] Nam id proprium munus erat conſulum comitia edicere, vt conſtat ex infinitis Liuij locis.

k *Et prætorem.*] Liuius 4.Decad.lib.4.tradit Cn.Domitium prætorẽ bina comitia in Capitolio habuiſſe. de quo & nos ſuprà lib.2.c.15.& ſeq.

l *Sed per interregem.*] Liuius 1.Decad.libro 3. vbi P. Valerius Publicola tertio die quam interregnum inierat, cõſules creat L.Lucretium Tricipitinum, & T.Veturium Geminum, ſiue ille Vetuſius fuit. Et diximus ſupra lib.3.c.3.num. item 3.

m *Ædilem.*] Dionyſ.Halicarn.lib.6.

n *Quæſtorem.*] Idem lib.8.

o *Tribunum plebis.*] Idem lib.6. Gruchius Comitiorum lib. 2.c.3.non longe a princ.

p *Præfectum vrbis.*] Hunc ſenatum vocare poſſe, teſtis eſt Gellius authoritate Varronis & Atteij Capitonis libr. 14. cap. vltim. Sed comitia indicere Senatus aut Dictatoris erat.

q *Aut Pont. Maximum.*] Liuius Decad.1.lib.3. Ibi extemplò pontifice maximo comitia habente, tribunos plebis creauerunt.

r *Ipſe tamen prætor.*] Gellius lib.13.c.13.

s *Cumq; Cæſarum temporibus.*] Cornelius Tacitus libr 1. de

principis nonnunquam tribuum ſuffragio comitia fierent, Tiberius Cæſar inter cætera conſtituta, è campo ad patres illas transferri voluit: quorum conſilio & ſuffragio etiam ſine populo candidati ad honores & imperia prouecti fuere: ex duobus tamen conſulibus, ei qui minor natu foret, comitiorum habendorum munus dari conſueuit. Sine autem conſulis, prætoris vel tribuni, aut alterius magiſtratus decreto, populo & plebi conuenire, aut clandeſtinos cœtus, contiones vel conciliabula habere (ne quis malo exemplo populum ſeuocaret, vel ſecretas conſultationes faceret) non licebat.

Clandeſtinæ contiones vetitæ.

ANNOTATIONES.

Tiberio loquens. Tum primùm è campo comitia ad patres tranſlata ſunt. Nam ad eam diem, & ſi potiſſima arbitrio Principis, quędam tamen ſtudiis tribuum fiebant. Neq, populus ademptum ius queſtus eſt, niſi inani rumore: & ſenatus largitionibus, ac precibus ſordidis exolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, &c.

Quando primùm ædilitas cœperit, & quot fuerint ædiles, & qui curules, & qui plebeij.

CAPVT IIII.

QVo [a] tempore exactis regibus, & conſulibus creatis, plebs contentione maxima cum patribus certauit, & tandem vt alter ex conſulibus plebeius foret, obtinuit: patres pro communicato plebi conſulatu, ædilitatem ſimul & præturam vendicarunt. Igitur curuli ædilitate creata, illam Cneo Quintio Capitolino & P. Cornelio Scipioni ex patribus dederunt: [b] poſtea alternis annis, modò ex plebe, nunc ex patribus ædiles creari cœpti, munusque promiſcuum fuit: donec curulis ædilitas [c] ad libertini generis homines delata eſt: tunc cum Cneus Flauius Appij ſcriba, libertino patre natus, cum Quinto Anitio Præneſtino, haud multo antè hoſte populi Romani, ædilis curulis ius ciuile in penetralibus pontificum diuulgauit, diésque faſtos in albo propoſuit, ac ædem Concordiæ cum non mediocri inuidia nobilium dedicauit. [d] Demum diſſidente plebe à patribus, vt duo eſſent plebis ædiles, ſicut duo patricij antea fuerant, plebi eſt à patribus conceſſum. [e] Lapſis inde temporibus, cùm Iulius Cæſar rerum potiretur, tunc primùm ſex ædiles creati, duo patricij, qui cereales dicti, [f] qui curam gererent annonæ forenſis, copiæque cibariorum: reliqui ex plebe: quorum præcipuum munus erat, [g] vrbis, [h] ædium ſacrarum [i] priuatarúmque curam agere: [k] ad eósque abſentibus vel impeditis conſulibus, ſumma rerũ & maieſtas conſularis imperij ſæpe delata eſt. Hi præcipuè curabant, [l] vt ædificia publica priuatáque fierent, [m] vtq; templa, [n] theatra, ſtadia, [o] fora, porticus, curiæ, & baſilicæ, atque mœnia, [p] magnificis operibus reficerentur & ornarentur: [q] quod lege veteri ſancitum erat, in hæc verba: Suntoque ædiles curatores vrbis, annonæ, ludorúmque ſolennium, olliſque ad honoris amplioris gradum prius acceſſus eſto. & infrà, [r] Quibus ſacrarum rerum procu-

Alter ex cõſulibus plebeius.

Ædiles alternis annis modo ex plebe, modo ex patribus.

Sex ædiles cereales.

Lex de ædilibus plebeiis.

ANNOTATIONES IN CAP. IIII.

a QVo tempore.] Hoc initium vſque ad clauſulam, Poſteà alternis annis. eſt Liuij 1. Decad. lib. 6. in fi. cum princ. lib. ſeq.

b *Poſtea alternis annis.*] Atque etiam ex plebe & patribus ex T. Liuio 3. Dec. lib. 7.

c *Ad libertini generis homines.*] Id vſque ad clauſulam, Demum diſſidente plebe. eſt Liuij 1. Dec. li. 3. ad fi. Valerij Maximi lib. 2. c. 1. Plinij lib. 33. c. 1.

d *Demum diſſidente.*] Erant enim duo ædiles curules & duo plebeij, quorum illi ludos Romanos inſtaurabant, hi plebeios, ex Liuio 3. Dec. li. 7. Et ludos, inquit, Romanos ſemel inſtauratos ab ędilibus curulibus Q. Metello, & C. Seruilio: & plebeiis ludis biduum inſtauratum ab Q. Manlio, & M. Cęcilio Metello ędilibus plebis. & rurſus li. 8. Ludi Romani ter toti inſtaurati ab ędilibus curulibus Cn. Seruilio Cepione, Cor. Cornelio Lentulo. Item ludi plebeij ſemel toti inſtaurati ab ædilibus plebis M. Pomponio Mathone, & Q. Manlio Thurino & 4. Decad. libr. 1. Ludi Romani Scenici eo anno magnificè apparatéque facti ab ædilibus curulibus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio biduum inſtaurati ſunt. & paucis interiectis. Et plebeij ludi ter toti inſtaurati ab ædilibus plebis L. Apuſtio Fullone, & Q. Minutio Rufo, qui ex ædilitate prætor creatus erat. Et idem propemodum ſcribit lib. 1.

e *Lapſis.*] Pomponius Iuriſconſultus in l. 2. ff. de orig. iur. & Dion lib. 42.

f *Qui curam.*] Dionyſius Halicar. lib 6. non longe à fi. Apuleius libr. 1. Metamorph. Annonam curamus, ait, & ædilem gerimus. Nam & legimus apud Liuium 4. Decad. lib. 8. frumentarios pecunia ab ædilibus damnatos ob annonam cõpreſſam. & huc quoque ſpectat lex, ideo condemnatus ff. de compenſat.

g *Vrbis.*] Vide Ciceronem vbi citabimus in verbo, Priuatarúmque.

h *Ædium ſacrarum.*] Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 6. non longe à fin. Cic. in 1. in Ver. act.

i *Priuatarumq,.*] Cicero in 7. in Verrem actione. Varro lib. 4. ling. Latinæ, vbi hinc ædiles dictos dicit. & Feſtus Pompeius lib. 1,

k *Ad eosq,.*] Liuius 1. Decad. lib 3. Circuitio, inquit, ac cura ædilium plebis erat: ad eos ſumma rerum & imperij venerat.

l *Vt ædificia.*] Feſtus Pompeius vbi ſuprà.

m *Vtq, templa.*] Vide ſuprà in verbo, Ædium ſacrarum.

n *Theatra.*] Feneſtella de magiſt. Rom. c. 14.

o *Fora.*] Sueton. in Cæſare, c. 10. vide Beroaldum.

p *Magnificis operibus.*] Plinius lib. 36. c. 3. vbi de Cæſare, qui poſtea dictator fuit. & Varrone & Murena.

q *Quod lege veteri.*] Cicero libr. 2. alias 3. de legibus. Ex quo intelliges hic legendum, non, prius acceſſus: ſed, prius aſcenſus.

r *Quibus ſacrarum.*] Dionyſius Halicarnaſſæus paulò ante fin. lib. 6. Feriarum, inquit, & ſacrificiorum certaminumque curam Senatus commiſit ædilibus. Cicero in 7. in Verrem actione. Cuius verba ad hunc locum, & alios multos huius cap. pertinentia, adſcribenda hic duximus, Nunc ſum deſignatus ædilis: habeo rationem quid à pop. Romano acceperim: mihi ludos ſanctiſſimos, maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo plebique Rom. ludorum celebritate placandam;

ratio & totius vrbis tutela ſæpe commiſſa eſt. [s] Ad quos etiam ſenatuſconſulta & ſcita plebis, vt in æde ſacra conderentur deferebantur: [t] præparando conuehendoque frumento & oleo, [u] ne vrbs penuria annonæ, néve caritate laboraret, [x] vtque commeatus, quæque bello vſui forent, in caſtra deferrentur, ædilium muneris erat. [y] Ideo Manius Martius & Trebius ædiles plebis, quod in ſumma caritate frumentum populo in modios aſſibus dedere, commeatuſq; inuexere, ſtatuas in Capitolio & palatio cum titulis honorum meruere. [z] Et M. Seruilius T. filius ædilis curulis, quod olei denas libras ſingulis aſſibus præſtitit, celebri memoria dignus fuit. [a] Etiam in eos qui plus quam lege definitū erat, agri poſſiderent, diem dicere, [b] matronas probri accuſare, [c] fœneratores coercere, [d] popinas & ganeata obſonia inhibere, [e] in facta dictaq; inciuilia atq; improba animaduertere, atque in exilium agere, ædilitiæ poteſtatis erat. [f] Nero tamen dum munere ędilitio fungitur, ne quid cocti in popinis veniret, preter legumina & olera, interdixiſſe fertur. [g] Quinetiā nimiam ædilium poteſtatem cohibuit: ſtatuitq; quantum curules, quantum plebeij pignoris caperent, quantumq; pœnæ irrogarent. [h] Circa religionem, ne qui niſi Romani dij patrio more colerentur, néve à vetuſtis cæremoniis decederent, ædilibus pręcipua cura fuit: quorum edictis cautum eſt, [i] vt Iudæorum Ægyptiorúmque ſacra, ritus & cæremoniæ ex vrbe pellerentur & exigerentur. Senatuſconſulta excipere, [k] ſuper emendis vendendiſque ſeruis aut

Nero ædilis.

Ædiliū poteſtas nimia cohibita.

Ædilitium edictum in Iudæorū & Ægyptiorū ſacra.

ANNOTATIONES.

mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque eſſe faciendos: mihi ſacrarum procurationem: mihi totam vrbem tuendam eſſe commiſſam, ob earum rerum laborem & ſolicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu ſententiæ dicendæ locum, togam prætextam, ſellam curulem, ius, imagines ad memoriam poſteritatémque prodendam.

s *Ad quos etiam.*] Polyb. lib. 3. loquens de fœderibus Romanorum & Carthaginenſium, Hæc (inquit) cùm ita ſint & in hodiernum diem tabulis æneis inſcripta conſpiciantur in templo Capitolini Iouis, vbi ab ædilibus diligentiſſimè cuſtodiuntur.

t *Preparando conuehen.*] Liuius 1. Decad. lib. 10. vbi de Fabij Maximi ædilitate. & 3. Deca. lib. 10. vbi de M. Valerij Falconis, & M. Fabij Buteonis ædilitate.

u *Ne vrbs penuria annonæ.*] Vide ſuprà in verbo, Qui curam annonæ.

x *Vtq; commeatus.*] Liuius 3. Decadis libro 6. Fuluius, inquit, Flaccus inter Exquilinam Collinámque portam ponere caſtra: Ædiles plebis commeatum eò comportarunt.

y *Ideo Manius Martius & Trebius.*] Vtriuſq; teſtis eſt Plinius lib. 18. cap. 3.

z *Et M. Seruilius.*] Idem Plinius lib. 15. c. 1. qui tamen hunc nominat M. Seium.

a *Etiam in eos.*] Liuius 1. Decad. libr. 10. Eo, inquit, anno pleriſque dies dicta ab ædilibus, quia pluſquàm quod lege finitum erat agri poſſiderent: nec quiſquam eſt purgatus, vinculúmque ingens immodicæ cupiditatis iniectum eſt.

b *Matronas.*] Liu. 3. Deca. lib. 5. poſt princ. Aediles, ait, plebeij aliquot matronas probri accuſarunt: quaſdam ex eis damnatas in exilium egerunt.

c *Fœneratores coercere.*] Liuius 1. Decad. libr. 7. Iudicia, inquit, eo anno populi triſtia in fœneratores facta, quibus ab ædilibus dicta dies eſſet, traduntur. & lib. 10. & 4. Decad. libr. 5.

d *Popinas.*] Sueton. in Tiberio, c. 34. Annonámque macelli, Senatus arbitratu quotannis temperandam dato ædilibus negotio, popinas ganeaſque vſque eò inhibendi, vt ne opera quidem piſtoria proponi venalia ſinerent. Nam & his ſumptuariarum legum cura mandata eſt apud Tacitum libro 3.

e *In facta.*] Capito Atteius in Commentario de iudiciis publicis, & ab eo Gellius libr. 10. cap. 6. referunt Claudiam, Appij Cæci filiam, cùm à ludis, quos ſpectauerat, domum veheretur, & præ turba carpentum difficiliùs egrederetur, ira commotam dixiſſe. Vtinam, inquit, reuiuiſcat frater, aliamque claſſem in Siciliam ducat, atque iſtam multitudinem perditum eat, quæ me male nunc miſeram conuexauit. Ob hæc mulieris verba tam improba ac tam inciuilia C. Fundanius & Tib. Sempronius Ædil. mulctam dixerunt eі æris grauis 25. millia. Ex quo patet non in factum modo, ſed & in voces petulantiores fuiſſe vindicatos, vt dicit Gel. ibi, & id quoque refert Florus Epitom. Liuij 19. Valerius lib. 8. cap. 1. & Sueton. in Tiberio, c. 2.

f *Nero tamen.*] Et id certè Nero Cæſar inſtituit, vt ſcribit Sueton. in vita ipſius, c. 16. Sed quod hic dicit, dum munere ædilitio fungitur, non intelligas tanquàm Nero ædilis fuerit: neque enim id vſpiam reperitur, ſed ita intelligi debet, vt in ea re vſus ſit munere ædilium, quorum ſcilicet id munus erat.

g *Quinetiam.*] Ex Tacito, cuius propria verba Alexander huc tranſcripſit li. 13. vt verum ſit nullum adeò malum eſſe & facinoroſum, quin aliquid boni aliquando faciat. Nam & de eodem Nerone Martialis lib. 7. epig. 33.

Quo poſſit fieri modo, Seuere,
Vt vir peſſimus omnium Charinus
Vnam rem bene fecerit, requiris?
Dicam, ſed cito quid Nerone peius?
Quid thermis melius Neronianis?

De quo & nos diximus in noſtris ll. Connubialibus.

h *Circa religionem.*] Liu. 1. Dec. lib. 4. & 3 Dec. li. 4 poſt prin. & eiuſdem 3. Decad. libr 5. vbi dicit, Aediles incuſatos a Senatu, quòd non prohibuiſſent, quædam externa ſacrificia, quæ in vrbem inuaſerant. & 4. Dec. lib. 4.

i *Vt Iudæorum Ægyptiorumq; ſacra.*] Non mihi nunc occurrit locus vbi id ædilitium edictum factum ſit. Scio autem Tiberium apud Suet in eius vita, cap. 36. externas cæremonias, Ægyptios Iudaicóſque ritus compeſcuiſſe, coactis qui ſuperſtitione ea tenebantur, religioſas veſtes cum inſtrumento omni comburere. vide ibi Beroaldum. Seruius autem enarrans eum locum lib. 8. Aeneid.

——— Hanc tanti numinis aram
Vana ſuperſtitio, veterúmve ignara deorum
Impoſuit. ———

Scribit apud Athenienſes & Romanos cautum lege fuiſſe, ne quis nouas religiones introduceret. Ideóque Socratem damnatum fuiſſe, & Chaldæos & Iudæos ſuiſſe vrbe depulſos, quod & nos alibi retulimus. Et certe eſt ex Romuli apud Dionyſium lib. 4. & Plutarchum in vita illius, Deos peregrinos ne colunto (vide ll. antiquas) & alia 12. Tabul. apud Cicer. libro 2. de legib. Separatim nemo habeſſit deos, néve nouos colunto. Sed ne aduenas, niſi publicè aſcitos, priuatim colunto. Vide omnino Balduinum in 7. l. Romuli. Plin. lib. 30. cap. 1. author eſt Senatuſconſulto cautum fuiſſe Cn. Cornelio Lentulo, & P. Licinio Craſſo Coſſ ne nouam religionem inuehere liceat. Cæterùm Adrianus Imperator ſacra Romana diligentiſſime curauit, peregrina cótempſit, vt tradit Ælius Spartianus in vita illius.

k *Super emendis.*] Vt videre licet ex l. 1. & aliis multis. ff. de ædil. edict.

iumentis, ſi ex fide bona venirent, deq; illorum vitio & morbo cognitionem animaduerſionemq; habere, [l] thermarum curam agere, illasq; ne eſſent immundæ, néve nimis æſtuarent, curare, ædilitiæ cognitionis erat: [m] de menſuris quoque, [n] & verrendis vijs, deq; alia cognoſcere, deſuperq; edicta proponere, [o] quæ ædilitia dicta ſunt, mulctáq; non parenti irrogare, [p] aut nota turpitudinis afficere poterat. [q] Horum exemplo Ephori Lacedæmonijs fuere, & [r] in Theſſalia ędiles, quibus virgas lixę præferebant, quorum munus erat annonam & forum cupedinis curare. Apud Græcos & Ætolos [s] agoranomi, quorum edictis vendentium & ementium rabies coercebatur: qui hoc etiam ſibi arrogarunt, de vēditarum emptarumq; rerum vſu & cōmercio, deq; conuentionibus & pactis cognoſcere. [t] In tantumq; honoris culmen ædilitas prouecta fuit, vt vrbe peſte laborante, maieſtatē conſularis imperij ad ędiles decidiſſe, Titus Liuius author ſit, ac iam bonis temporibus ab optimis quibuſq; ſplendor ædilitatis quęſitus fuerit. [u] Nam duo Craſſi, [x] Q. Mutius, [y] & P. Lentulus, [z] & Scaurus ſummis honoribus functi, ædilitatem magnificentiſſime geſſere, illamq; magni muneris loco exequuti fuere. [a] Paulus quoq; Æmylius quum duodecim magnis competitoribus in petitione ædilitatis prælatus fuerit, pro ſummo honore duxit. Sunt tamen exempla illorum, qui repulſam in petitione ædilitatis perpeſſi, mox conſulatus, præturas, & ſummos honores meruere, inter quos [b] C. Marius, qui in duabus ædilitatis petitionibus, curulis ſcilicet & plebeię, vna die bis repulſam tulit, ſepties deinde cōſul fieri meruit. [c] Scipio verò Æmylianus, cum candidatus ædilitatis in campum deſcēderet, ab vniuerſo populo fructum vberrimum cepit: nam pro ædili, omnium ſuffragatione conſul factus eſt. [d] L. Lucullus cum ante adultam fratris ætatem, magiſtratus petere nollet, tantum gratia & fauore valuit, vt abſens vnà cum fratre ædilis relatus fuerit. [e] Veſpaſianus verò candidatus ędilitatis, quinquies repulſam paſſus, demum ad imperium fuit euectus. Et quamuis ædilitas per ſe proprium munus foret, [f] ſæpe tamen magiſtros equitum & tribunos plebis ſimul cum magiſterio & tribunatu ædilitatem geſſiſſe comperimus. [g] Cn. Flauium Appij Cæci ſcribā, cum tribunatu plebis ædilitatem, [h] & T. Sempronium, magiſterium equitum vnà cum ædilitate ha-

Exēpla ædilitiorū edictorum vide in 21. ti. Pandect. de ædil. edict.

Ephori apud Lacedæmonios.

Agoranomi.

Honos ædilitij muneris.

Ædilitatis repulſas paſſi, ad alios tamē magiſtratus ſtatim eucti.

Ædilitatis munus cum alio munere coniunctum.

ANNOTATIONES.

l *Thermarum.*] Hoc ſatis probatur ex Seneca ad Lucillium lib. epiſt. 2. epiſt. omnium 86. Sic enim inquit, ſed, Dij boni, quam iuuabat illa balnea intrare obſcura & gregali tectorio inducta, quæ ſcires Catonem tibi Ædilem manu ſua temperaſſe. Et probatur quoque noſtris legibus. nam in l. qui inſulam. §. ædilis in municipio qui eſt primus. ff. locati. Sed & quod ſupradictis addes, interdum ad conciliandum populi fauorem balnea conducebant, vt his gratis lauarentur. d. l. qui inſulam.

m *De menſuris.*] Vt patet ex locis Perſij & Iuuenalis, quos tibi citabimus infra hoc lib. ad h.

n *Et verrendis vijs.*] Nam & Sueton. in Veſpaſiano, c. 5. tradit C. Cæſarem Sabinum, fratrem ipſius Veſpaſiani, ædilem oppleri luto, propter curam verrendis vijs non adhibitam. Vide ibi Beroald.

o *Quæ ædilitia dicta ſunt.*] Hinc ille tit. de ædilitio edicto.

p *Aut nota.*] Vide tamen quid ſcribatur in l. eos. in prin. ff. de decurio. Eos, qui vtenſilia negotiantur & vendunt: licet ab ædilibus cædantur: non oportet quaſi viles perſonas negligi, nec prohiberi decurionatum, vel aliquem honorem in ſua patria petere. nec enim infames ſunt. Sed nec quidem arceantur honoribus, qui ab ædilibus flagellis cæſi ſunt. quāquam iure ſuo ita ędiles officio illo fungantur. Inhoneſtum tamen puto eſſe huiuſmodi perſonas flagellorum ictibus ſubiectas in ordinem recipi, &c. Adde autem ſupradictis ædilium curam fuiſſe ſarta tecta, & publicorum & priuatorum operum tueri, & procurare ex Aſconio in 3. in Verr. actio.

q *Horum exemplo Ephori.*] Valer. Maximus lib. 4. c. 1. vbi de Theopompo, dicit non ædilium, ſed tribunorum plebis, vt & dicetur inferius lib. 6. c. 24. non longe à princ.

r *Et in Theſſalia ædiles.*] Ex Apuleio lib. 1. Met. Nam & fixas inquit, & virgas & habitum prorſus magiſtratui congruentem in te video. Annonam curamus, ait, & ædilem gerimus: & ſi quid obſonare cupis, vtique commodabimus.

s *Agoranomi.*] Dionyſ. Halicarn. lib. 6. non adeò longè à fin. Et de his Plautus in Capteiueis act. 4. ſce. 1.

Mirum 3, adeò ſi, niſi hunc fecerunt ſibi Ætoli Agoranomum.

Vide Beroaldum in Suetonium & Apuleium. Et adde apud Corinthios quoque fuiſſe ædiles ex Iuſtino lib. 21.

t *In tantumque.*] Ad Romanos redit. Idque Liuij eſt 1. Decadis libro 3.

u *Nam & duo Craſſi.*] De Craſſo diuite teſtis Cicero lib. 2. officior. de altero etiam ipſemet ibid.

x *Q. Mutius.*] Idem Cicer. eod. lib. 2. dicit Q. Mutium cum L. Craſſo ædilitate fuiſſe functum.

y *P. Lentulus.*] Idem ibid.

z *Et Scaurus.*] Huius ædilitatis ſæpius meminit Plin. ſcilicet lib. 8. cap. 17. & cap. 26. & lib. 9. cap. 5. in fin. & lib. 34. cap. 7. & lib. 35. cap. 11. & lib. 36. ca. 2. & cap. 15. Adde & his Scipionem Africanum ex Liuio 3 Decad. lib 5. cuius verba adferam in verbo, Scipio verò. Polybio lib. 10 vbi etiam dicit Lucium Scipionem ipſius fratrem ſeniorem cum eo ędilem creatum & Lucullum, vt dicetur in verbo, L. Lucullus. & Cæſarem ex Suetonio in vita illius, cap. 10. & Plinio libro 33. cap. 3. & Plutarcho in vita illius. & Ciceronem, vt ipſe dicit in 1. in Verrem actio. & ibi Pædianus in argumento ipſius.

a *Paulus quoque Æmylius.*] Plutarchus in vita illius poſt princ.

b *C. Marius.*] Plutarc. in eiuſdem vita, & Apoph. Imperatorum, & Valerius Maximus lib. 6. c. 11.

c *Scipio vero Æmylianus.*] Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. L. Florus Epito. Liuij lib. 50. Plinius Secundus, aut quiſquis is eſt, de viris illuſtribus cap. 58. Liuius 3. Decad. lib. 5. tradit alteri Scipioni, cui poſt Africano cognomen fuit, petenti ædilitatem, cum obſiſterent Trib. plebis negantes rationem eius habendam eſſe, quòd ei nondum ad petendum legitima ætas eſſet. Si me, inquit, omnes Quirites ædilem facere volunt, ſatis annorum habeo. Tanto inde fauore ad ſuffragium diſcurſum eſt, vt tribuni repente incepto deſtiterint.

d *L. Lucullus.*] Plutarchus in vita illius.

e *Veſpaſianus.*] Sueton. in vita illius, c. 2.

f *Sæpe tamen.*] Quod probat exemplis ſeq.

g *Cn. Flauium.*] Plinius lib. 33. c. 1.

h *Et Titum Sempronium.*] Hunc, aut alium eiuſdem nominis fuiſſe Magiſtrum equitum ſub M. Iunio Dictatore, ſatis cōſtat ex Liuio 3. Decad. lib. 2. 1. d quod ſimul aut alter fuerit ædilis non memini me legiſſe: niſi quis forte eundem hunc eſſe putet cum T. Sempronio ædili apud ipſum Liuium 4. Deca. lib. 7. Sed inter vtrumque magiſtratum intercesserunt 38. anni, vt vix idem fuerit.

buiſſe conſtat: [i] tametſi duos magiſtratus, præſertim curules, ſimul gerere, antea interdictũ fuerit. Munera etiã magnificẽtiſſima, & ludos apparatiſſimos, ad conciliandum populi fauorem, per ædiles plebis aut curules, [k] nunc Romanos, nunc plebeios, [l] nonnunquam ſcenicos, publica [m] vel priuata impenſa, [n] aut ex mulctatitia pecunia curari & inſtaurari, plerunq. adnotauimus: [o] in quibus aut ex venatione beluarũ, quæq; mira ſpectatu & inſolita ſunt, [p] nonnunquam gladiatorũ paria qui digladiarentur, ſpectaculis exhibere: quæ munera cum magnificentiſſime per ædiles edita fuiſſent, gradus ad ampliſſimos honores magiſtratuſq; fecere. [q] Illud memoriæ datum eſt, eos qui ſcriptum facerent, ad ædilitatem admitti nequiſſe: propterea Flauius ſcriba, quia ſcriptum fecerat, niſi iuraſſet ſe ſcriptum nõ facturum, ad ædilitatem admiſſus nõ fuiſſet. [r] Quodq; ędiles, ſicut tribuni plebis, ſacroſancti aliquando habiti ſunt: quod licet veteri conſtet exemplo, ex lege a Valerio conſule poſt decemuiros lata, tam tribunos quam ædiles, iudices atque decemuiros inuiolatos ſanxiſſet: [s] tamen quia ædiles curules [t] neque prehenſionem, nec vocationem habere, nec lictore vti, [u] eosq; à priuato ad maius tribunal prehendi ducique à magiſtratibus nouimus, propterea ædilem non eſſe ſacroſãctum opinati ſunt: [x] quod Domitianus Cęſar facto declarauit, qui tribuno plebis author fuit, ædilem repetundarum accuſandi, iudicesq; in eum à ſenatu petendi. Qui quidem ædiles non Romæ tantum, [y] ſed in oppidis & vicis ignobilibus ſæpe fuere magiſtratus, qui de menſuris & rebus minimis iura dabant. Hoc quoque notandum eſt, poſſe ædiles exhauſto atque inopi ærario nouum vectigal conſtituere, quo reipublicæ oneribus conſulatur. [z] quodq; ſicut tribunos plebis ad tribunatum, ita ædiles ſiue curules ſeu plebeios, qui patrem haberent ſuperſtitem, ad ædilitatem minime admitti poſſe, exemplis maximè probatum eſt.

Ludi per ædiles editi.

Scriba ad ædilitatẽ non admiſſus.

Ædiles ſacroſancti.

Vectigalia per ædiles conſtituta.

ANNOTATIONES.

i *Tametſi duos magiſtratus.*] Id ex Liu. eſt 4. Dec. li. 9. vbi cùm Q. Fuluius Flaccus iam ædilis curulis deſignatus, præturam peteret, pars Tribunorum plebis negare rationem eius habendam eſſe, quòd duos ſimul vnus magiſtratus, præſertim curules, neque capere poſſet, nec gerere: pars legibus eum ſolui ęquum cenſere, vt quem vellet prętorem creandi populo poteſtas fieret. Quam ſententiam cùm ſenatus authoritas complexa fuiſſet: populus autem Romanus cuperet eum quoque prætorem creari, tandem ad ſedandam eam controuerſiam, cenſuit Senatus ſatis prętorum eſſe, nec tum neceſſe eſſe alium prætorem creari. Legimus tamen apud Gellium li. 13. c. 18. Catonem vnum ex poſteris M. Catonis Cenſorij, cùm ædilis curulis fuiſſet, in Galliam Narbonenſem profectum ibi vita functum fuiſſe: nec tamen dicit eum ſimul fuiſſe in iis magiſtratibus. Sed quod minime dubium eſt, vnus ſimul prætor & ædilis eſſe poterat. Nam P. Ælius Pætus, P. Villius Tappulus, hi duo cùm ædiles plebis eſſent, prætores creati ſunt.

k *Nunc Romanos.*] Scilicet Romanos ab ædilibus curulibus, plebeios ab ædilibus plebis, vt diximus & probauimus in verbo, Deinum diſſidente.

l *Nonnunquam ſcenicos.*] Nam & Liuius 3. Deca. lib. 4. tradit Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho Coſſ. ab ædilibus ludos ſcenicos per quatriduum primùm factos. Quanquàm & ipſe 4. Dec. lib. item 4. ſcribit Megaleſia, ludos ſcenicos C. Atilium Serranum, & L. Scribonium Labeonem ædiles curules primos fuiſſe. Sed vide an illi primi curules erant an plebeij.

m *Vel priuata impenſa.*] Sueto. in Cæſare c. 10. Quo factum eſt, vt communium impenſarum ſolus gratiam caperet. Vide etiam Feneſtellam lib. de magiſtratib. Romanor.

n *Aut ex mulctatitia.*] Liuius 3. Decad. libr. 7. tradit Q. Catium, & L. Porcium Licinium ædiles ex mulctatitio argento ſigna ænea ad ædem Cereris dediſſe, & ludos magnificè apparatos feciſſe.

o *In quibus.*] Sueton. in Cæſare, ca. 10. Venationes, inquit, ludosque & cum collega & ſeparatim edidit.

p *Nonnunquam gladiatorum paria.*] Idem Sueton. eod. c. adiecit inſuper Cæſar etiam gladiatorum munus, ſed aliquantò paucioribus, quàm deſtinauerat, paribus.

q *Illud memoriæ datum.*] Ex Liuio 1. Decad. lib. 9. ad fi.

r *Quodq; ædiles.*] De vtriſque id tradit Liu. 1. Deca. lib. 3. cuius hæc verba ſunt, Ipſis quoque tribunis, vt ſacroſancti viderentur (cuius rei prope iam memoria aboleuerat) relatis quibuſdam ex magno interuallo cæremoniis, renouarunt, & cum religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt, ſanciendo, vt qui tribunis plebis, ędilibus, iudicibus, decemuiris nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet: familia ad ædẽ Cereris, liberi liberæque venum iret. Ex quo loco haud dubiè Alexander hæc accepit. Vide tamen quę Liuius ibi ſubiungit. & Feſt. Pompeius authoritate Catonis libr. 17. dum declarat quid ſacroſanctum ſit.

s *Tamen quia ædiles cur.*] Et id quoque vſque ad verſ. Quod Domitianus, magna ex parte eſt ipſius Liuij vbi ſupra poſt ea quæ ex eo nuper adduximus.

t *Neque prehenſionem.*] Id colligi poteſt ex Gellio lib. 13. ca. 12. & clarius e ſeq. Varronis authoritate.

u *Eosq; a priuato.*] Quod probatur exemplo ſeq. & ex Gel. d. lib. 13. c. 13.

x *Quod Domitianus Cęſar.*] Sueton. in vita illius, ca. 8. Ædilem, inquit, ſordidum repetundarum accuſandi, iudicesq; in eum a Senatu petendi, tantum curæ adhibuit, vt neque modeſtiores, neque iuſtiores extiterint.

y *Sed in oppidis.*] Cicero loquens de ſuo Arpinatum municipio lib. epiſtol. familiarium 13. epiſtol. 11. omnium 282. ad Brutum. Nam conſtituendi, inquit, municipij cauſa hoc anno ædilem filium meum fieri volui, & fratris filium, & M. Cæſium, hominem mihi maxime neceſſarium: is enim magiſtratus in noſtro municipio, nec alius vllus creari ſolet. Et in 6. in Verrem action. loquitur de ædilibus Agrigenti oppidi Siciliæ. Et Aretio loquens Perſius ſatyra 1. ad finem.

Fregerit heminas Areti ædilis iniquas.

Et de Vlubris Iuuenalis ſatyra 10.

Et de menſura ius dicere, vaſa minora
Frangere pannoſus vacuis ædilis Vlubris.

Et de Hypata ciuitate Theſſaliæ Apuleius libr. 1. Metam. ad fi. illic fuiſſe ædilem Pythiam quempiam. Et vt ſcribit Spartianus Adrianus per Latina oppida ædilis fuit. Sed & id quoque probatur in l. qui inſul. in. §. ædilis in municip. qui eſt primus. ff. locat. cuius verba ſupra eo in verbo, Thermarum curam agere, adſcripſimus.

z *Quodq; ſicut.*] Id eſt Liuij 1. Decad. lib. 7. & iterum 10. Sed his omnibus adde quòd ędiles plebis conſulibus, poſtquam magiſtratu abiiſſent, diem dicere poterant. Nam L. Flaminius ædilis plebis C. Veturio, vt primum conſulatu abiit, diem dixit apud Liuium 1. Decad. libr. 3. Quodque ædiles eo tempore iudicis partes ſuſtinere non poterant, ex Aſconio Pediano in 2. in Verrem actio. Quod item feriarum Latinarum curam ſenatus ædilibus commiſit, ornatis prius prætexta & ſella eburnea regiis inſignibus, vt tradit Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 6. ad fi. Quod inſuper comitia creandorum ędilium, vt & tribunorum, abſque auſpiciis peragebantur ſuffragio tribuum. Quòd denique ędilitia dignitas apud Romanos prope illuſtriſſimum habebat iuuentutis principatum.

Iudicium ignaui iudicis ſuper controuerſo iure perperam iudicantis, hauſtum aquæ per fundum alienum non deberi.

CAPVT V.

SVPER controuerſo iure in foro Romano, me præſente, apud ignauum iudicem qui præſidebat, dum quotidiana patrocinia præſtarem, aſpera & vehemens quæſtio agitari cœpta eſt. Petebatur enim à teſtatoris filio, cui hauſtus aquæ in fundo quem alteri legauerat teſtamento, exceptus fuerat, iſque fons immodicis caloribus poſtea exaruerat, deinde tribus poſt annis denuo emerſerat, ex teſtatoris voluntate ſe ad illius hauſtum per fundum legatum admitti. Cui contrà ſtabat fundi dominus, & deſita aqua, ſeruitutem ſe nullam debere aiebat: quippe cùm aqua, cuius hauſtus teſtamento exceptus fuerat, fonte areſacto, eſſe deſierit, ceſſare etiam ſeruitutem, quæ propterea debebatur, dicendum erat: & vbi hauſtus aquæ ex nouo fonte illi forſan deberetur, ius tamen eundi per fundum ſuum, ſe inuito, illi non eſſe: pluraque in hanc ſententiam adduxerat, quibus non diſſimulanter quæſtioni reſponderi videbatur. Contra vero teſtatoris filius, relicta à patre ſeruitute, & hauſtu aquæ ſibi legato, etiam aditum ad aquam, qui nuſquam niſi per fundum patere poterat, relictum dicebat: cum nullus aquæ vſus foret, niſi haurire liceret, neque poſſe hauriri, niſi per fundum aditus eſſet. Quod ſi fieret ſecus, profecto cum ſibi aliunde haurire non daretur, ipſe legato præter teſtatoris voluntatem fruſtratus foret: quod eſt pudendum dicere. Rurſus tametſi aqua deſita fuiſſet, ſeu æſtu vehementi, ſeu quouis modo areſacta, ea poſtea renata, ius priſtinum ſibi deberi aſſerebat: nam quandiu e fonte manaret, ius hauriendi ſibi integrum eſſe dicendum erat. Cumque immodicis iurgiis deſuper obſtreperent, & turpibus vocibus inuicem confligtarentur, iudex qui aſſidebat ſeuerus & vehemens, amborum audito poſtulatu, pauca interfatus, quæſiuit an aqua ex fonte areſacto penitus fluere deſiiſſet: & quum triennio aquam ex fonte manare deſiiſſe (quippe quum tenuis, non perennis foret) illamque denuo ſcaturiſſe, tabulis & teſtibus planum feciſſent, déque hoc nulla controuerſia foret: hoc aſſeuerato, parumper ſubdubitare viſus, paulo poſt eo inclinauit ſententia, vt eundi per fundum alienum, & aquam debitam rurſus hauriendi, teſtatoris filio ius non eſſe, ſibi liquere iniquiſſimo decreto pronunciaret. Qua iniuria decreti cum vehementer ille offenſus reclamaſſet, & propterea me adiuiſſet, peteretque, vt ſibi in cauſa adeſſem, vtque ſuas partes propugnationemque mea cura patrocinioque ſuſciperem: quæſiui ego à iudice, vt bona cum venia diceret mihi, quo iure, qua lege aut exemplo, illi cui ſeruitus teſtamento relicta fuerat, ius non eſſe hauriendi ex fonte renato declaraſſet, ſiquidem ſi hauſtus aquæ teſtamento legatus erat, iter quoque ad hauſtum ex æquo & bono relictum videri debet: cum niſi haurire liceret, nihil præſtaret commodi legatum, nihil opis: idque tam [a] Paulum [b] & Marcellum, quam [c] Neratium [d] & Vlpianum de ſeruitutibus ſentire aſſeuerauit. Quinetiam de ſumptibus funerum [e] idem Vlpianus cenſuit: Si in fundo a me vendito ſepulchrum mihi excepero, iter quoque ad ſepulchrum exceptum videri: cum ſubſequēs antecedens ſupponat. Neque repugnat, quòd areſcente fonte, deſita ſeruitus videbatur, quia ſatis habet rationis explicatæ, quod mox fonte renato ius idem mihi deberi quiuis poteſt intelligere, [f] idque Iabolenum [g] & Paulum de ſeruitutibus etiam cenſuiſſe. [h] Quinetiam Attilicinus conſultiſſimus vir, ſuper hac controuerſia Cæſarem Statilio Seuero in hanc ſententiam reſcripſiſſe dicit: idque cùm lege & iure affirmate contenderem, peteremque vt more inſtitutóque maiorum, ſiquid iudicando deliquiſſet, caueret ne magno ſaltem afficeretur incommodo is qui in meam fidem clientelamque venerat, Iudex ad me conuerſus, grauiter, credo, ferens ſe frequenti auditorio interpellatum, ſtomachabundus, & vultu fere minaci, Semel, inquit, deſita aqua, poſtquam fons exaruit, ius illam hauriendi pariter deſitum videri: quippe cùm aqua nulla ſit, quæ debeatur, ſeruitutem extinctam amplius non reuocari reſpondit. Cumque ego contradicerem, horum authoritatibus nixus, pluráque in meam ſententiam adducerem, præſertim cum nemo tam indoctus ignaruſque rerum foret, vel qui primis, vt aiunt, labris iura deguſtarit, qui reſtituta re in ſtatum priorem, idem ius quod antea fuerat, re integra, incolume eſſe negaret: ipſe autem egregius nebulo cum in eandem ſententiam iret, illamque nullo argumento, nec iudiciali diſceptatione, vt modeſti iudices ſolent, dilueret vel firmaret, ſi quid probandum aut refellendum eſſet, ſed propè ad extremam inſaniam vecors excandeſceret: ego qui probè noram ſpiritum eius ne inſe-

l. item. §. 1. ff. de ſeruitute ruſt. præd. l. ſi venditor. ff. de relig. & ſumpt. fun. l. & Attilicinus. ff. de ſeruit. ruſt. præd.

ANNOTATIONES IN CAPVT V.

a *Paulum.*] Citatum in l. & Attilicinus. ff. de ſeruit. ruſt. prædio.

b *Marcellum.*] Citatum quoque in l. 1. §. ſi quis propter. ff. de itin. actuque priuat.

c *Neratium.*] Lib. 4. Membranarum, vt eum citat Vlpianus in l. item ſic. §. qui habet. ff. de ſer. præd. ruſt. cuius hæc verba ſunt, Qui habet hauſtum, iter quoque habere videtur ad hauriendum. Et (vt ait Neratius lib. 4. Membranarum) ſiue ei ius hauriendi & adeundi ceſſum ſit, vtrumque habebit: ſiue tantum hauriendi, ineſſe ad itum: ſiue tantum adeundi ad fontem ineſſe & hauſtum.

d *Et Vlpianum.*] Vbi ſuprà.

e *Idem Vlpianus.*] In l. ſi venditor. ff. de relig. & ſumpt. fun.

f *Idq; Iabolenum.*] Neſcio quo loco, niſi fortè in l. fiſtulas. in prin. ff. de contrahend. empt. quæ quidem lex eſt Labeonis ex Iaboleno, præſtatque aliquod argumentum ad id de quo hic agitur.

g *Et Paulum.*] In l. qui fundum vendebat. §. in lege. ff. de contrah. empt.

h *Quinetiam Attilicinus.*] Id eſt ex d. l. & Attilicinus. ff. de ſer. ruſt. præd.

ſtatione & conuicus agerem, dicendi pauſam feci, ſatiúſque duxi clienti ſalutari conſilio prodeſſe, quàm rationibus non proficientibus cum homine illiberali & clamoſo nequicquam diſceptare: clientique vt ad maius tribunal prouocaret, perſuaſi: profuitque prouocaſſe. Namque haud multo poſt, diſcuſſo negocio lege & iure, inducto iudicis decreto, probabili & recto iudicio pro teſtatoris filio lis data eſt. Verba verò Cæſaris ad Statilium Seuerum ex eius epiſtola hæc fuere: Succurrendum his putaui, itáque quod ius habuerunt tunc, cum primum ea aqua peruenire ad eos non potuit, id eis reſtitui placet.

Quanta ſeueritate à Romanis contra licentiam magiſtratuum, & quoties occurſum ſit.

Capvt VI.

P. Valerij lex.

QVANTA diſciplina cauerint Romani, ne qui magiſtratus gererent, nimia licentia abuterentur, illud documento eſt, quòd pluribus legibus, plebiſcitis & ſenatuſconſultis præſcripti fines magiſtratuum, & poteſtas coarctata fuit, præcipue cauendo, ne imperioſa illorum licẽtia, extra gyrum rationis excederet. [a] P. Valerius, is qui cum L. Bruto poſt Reges exactos conſul factus eſt, ad terrorem increſcentis audaciæ legem promulgauit, qua cauebatur, vt à quocunque magiſtratu ad populum prouocandi cuiuis poteſtas foret: ſcilicet exiſtimans maioris imperij aduocatione, nimiam magiſtratuum licentiam coarctari, [b] tametſi Regum temporibus, prouocationem à regibus fuiſſe ad populum, idque pontificalibus libris caueri, multi contendant: [c] quam legem a Muræna conſule, quo tempore Sora & Alba coloniæ deductæ ſunt, iterum latam comperio: [d] poſtea exacto decemuirorum imperio, populus Romanus vt licentiæ temeritatique obuiam iret, præter auxilium tribunitium, nouam ſanciendo legem, conſtituit, ne quis vllum magiſtratum ſublata interceſſione crearet: qui creaſſet, eum ius fasque eſſet occidi.

Duilij conſtitutio,

[e] Quod mox Duillius conſul alia conſtitutione innouauit, vt qui magiſtratum ſublata prouocatione creaſſet, tergo & capite lueret. [f] Lapſis inde temporibus cum opes plurimorum præualerent, humilioréſque à ditioribus aſſidue premerentur, hiſque ſuperbe auaréque imperitarent, iterum Valeria lex, tanquam vnicum præſidium libertatis, ante primum Punicum bellum lata fuit: qua inter cætera eum qui prouocaſſet à quouis magiſtratu, virgis cædi, & ſecuri percuti vetuit: pœnam tamen ſi ſecus feciſſet, non adiecit, niſi improbe factum videri.

Valeria lex.

Cúmque adhuc non ſatis innocenti conſultum foret, & plebis libertas opprimeretur magis, ſæpiuſque hoc malum increbeſceret, inita tandem ratio eſt, qua ſalubriter tenuioribus conſultum foret. Siquidem M. Valerius conſul legem de prouocatione ad populum, ab eadem familia ſæpius latam, tanquam patronam & vindicem libertatis tertio promulgauit, grauiſſimiſque pœnis affecit eum, qui ſpreto more patrio, ad maius tribunal prouocare inhiberet, intantum, vt etiam de vi & maieſtate damnatis, ius prouocandi ad populum dederit, [g] tametſi poſt decurſa ſecula, Caligula, ne longo circuitu ducerentur lites, nimias prouocationes inhibuerit.

M. Valerij lex de prouocatione ad populum.

Sed quamuis tot legibus aduocatio maioris poteſtatis, quæ ab iniuria tenuiores vendicaret, permiſſa foret: nondum tamen ſatis petulantiæ & effrenatæ licentiæ prouiſum erat, niſi caueretur, ne ſæpius eadem imperia gerendo, nimis aliquorum potentia inſoleſceret. [h] Ideo Quintus Martius cenſor legem tulit ad populum, ne quis eundem honorem bis ambiret. [i] Et deinde Fabius Maximus aliam recitari iuſſit, quod etiam plebiſcito cauebatur, ne intra annos decem eandem poteſtatem gerere liceret. [k] L. deinde Sylla, aliquem prius prætorem quam quæſtorem fieri, aut conſulem quam prætorem, edita lege vetuit: eundémque niſi decurſo decennij ſpatio, bis vni magiſtratui præeſſe, graui pœna interdixit: arbitratus frequentes honorum viciſſitudines,

Prouocationes inhibitæ.

Q. Martij lex.

Fab. Max. lex.

L. Syllæ lex.

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a *P. Valerius.*] Qui Publicola dictus eſt. Id enim ex eo tradit Plutarchus in vita illius. & Liuius 1. Decad. lib. 2. & Valerius Maximus lib. 4. cap. 1. poſt princ. Et quod hic dicitur, A quocũque magiſtratu, intellige etiam a Conſulibus ex l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur. atque ex eo quod ſcribit Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 5 Legem Valeriam, a Val. Publicola latam ſententias Conſulum capitales irritas feciſſe, niſi populi Romani iudicium acceſſiſſet, permiſſa rei prouocatione ad plebis ſuffragia. Sed quod ad Dictatorem pertinet, vide quæ ſupra diximus lib. 1.

b *Tametſi Regum temporibus.*] Quod patet ex Liuio 1. Decad. lib. 1. vbi Horatius cum duumuiri à Rege creati eum condemnaſſent, ad populum prouocauit.

c *Quam legem a Muræna conſule.*] Liuius 1. Decad. lib. 10. in princ. tradit L. Genucio, & Ser. Cornelio conſule, Soram atque Albam colonias deductas. Nec reperitur Muræna quiſpiam fuiſſe conſul: præter L. Murænam, qui conſul fuit cum D. Iunio Sylano, anno poſt eas colonias deductas ducenteſimo quadrageſimo plus minuſve.

d *Poſtea exacto Decemuirorum Imperio.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. Aliam, inquit, deinde conſularem legem de prouocatione, vnicum præſidium libertatis decemuirali poteſtate euerſam (vide num legendum ſit euerſa) non reſtituunt modò, ſed etiam in poſterum muniunt: ſanciendo nouam legem, *Ne quis vllum magiſtratum ſine prouocatione crearet. Qui creaſſet, eum ius faſque eſſet occidi. Neve cædes capitalis noxæ haberetur.*

e *Quod mox Duilius conſul.*] Idem eod. lib. non multò poſt.

f *Lapſis inde temporibus.*] Hæc vſque ad clauſulam, Tametſi ſunt Liuij 1. Decad. lib. 10.

g *Tametſi.*] Sueton. in Caligula, c. 16. vide ibi interpretes.

h *Ideo Q. Martius.*] Plutarc. in Coriolano, in princ.

i *Et deinde Fabius Maximus.*] Liuius 1. Decad. lib. 7. & 10. huius quoque legis meminit etiã Cic. lib. 3. de legibus, vbi eius legis verba adiecit, Eundem magiſtratum, ni interfuerint decem anni ne quis capito.

k *L. deinde Sylla.*] Appianus libr. 1. bellorum Ciuilium in duobus locis.

l *Quod*

nimiæ poteſtatis eſſe,& potentiæ non ferendæ. [l] Quod haud multo poſt noua conſtitutione innouatum fuit: cautumque,ne cui intra vigeſimum annum,muneris publici adminiſtratio daretur.Et cum licentia præſidum in edendis ſpectaculis, multo prouincialibus damno & incommodo foret, quotidiéque nouis collationibus exhaurirentur: [m] Nero vetuit,ne gladiatorum munus, aut ferarum ſpectaculum præſides in prouinciis ederent. [n] Quo etiam tempore ſtatutum eſt,vt qui perperam ad principem vel ſenatum prouocaſſet,pecuniam pœnæ nomine in ærarium ferrê, & mulctam exoluere cogeretur.Pluráque extant plebiſcita,quibus [o] ne duos magiſtratus,præſertim curules, vno anno habere, [p] néve plebeium magiſtratum patricio gerere liceret,cauebatur. [q] Quinetiam pro magiſtratu aliquid gerere inhibitum erat:niſi prius ſacramento adactus fuiſſet:quod ideo cautum ferunt, ne ſpe & cupiditate improba,imperia & honores aſſumerent.iurabant enim apud cõſulem vel ſenatum ſolenne iuſiurandum per deos: [r] poſtea vt in acta principum iurarent,Cæſarum temporibus ſeruatum eſt: [s] neque enim plus quinque dies,niſi qui iuraſſet in legem,imperium gerere licebat. [t] Siqui tamen in magiſtratu auare,ſuperbe & inſolenter ſe geſſiſſent: ipſos ante tempus finiti honoris imperio deſiſtere,& de gradu deiici iubebant.Primuſque cui abrogatum imperium fuerit, [u] Tarquinius Superbus proditus eſt, qui propter inſolentiam regno pulſus fuit.Poſtea exactis regibus, [x] Sergium & Virginium tribunos conſulares, quòd male ad Veios pugnaſſent: [y] & Cn. Manlium, & Seruilium Cepionem proconſules,quòd ipſorũ temeritate clades ingens accepta fuiſſet,& à Cimbris cæſi,& caſtris exuti eſſent: aliosque ignauiæ inſimulatos,abrogato imperio,ante tempus finiti honoris, ſenatus magiſtratu abire, & inſignia imperij dimittere coegit Quod & C.Gracchus alio plebiſcito confirmauit,cauens,vt ſi cui ante tempus propter indignitatem imperium eſſet abrogatum,is alterius adeundi honoris facultatem non haberet:néve maxima imperia diuturna eſſent,quod vnum officere libertati cognitum eſt.Magiſtratus & honores geri vltra annum [z] annaria lege prohibetur. [a] Iulius vero Cæſar lege ſanxit,ne prætoriæ prouinciæ vltra annum, néve conſulares plus biennio obtinerentur: [b] Tiberius collatos ſemel honores non facile ademit, cum ſaturos & opulentos præſides minus noxios prouincialibus duceret. Néve finito magiſtratu, is qui prouinciæ præfuiſſet impune inſultaſſe gauderet, triginta die-

Ætas muneris pub. obeundi.

Nerone ſtatutum.

Mulcta iniquæ prouocationis.

Priuata diurna.

Magiſtratu & imperio deiecti.

C. Gracchi plebiſcitum.

Annaria lex.

ANNOTATIONES

l *Quod haud multò poſt.*] Sed his omnibus adde quòd M. Rutilius Cenſorinus,iterum cenſor creatus,ad concionem populum vocatum, quàm potuit grauiſſima oratione corripuit,quòd eam poteſtatem bis ſibi detuliſſet,cuius maiores,quòd nimis magna videretur,tempus coarctandum iudicaſſent,vt tradit Valerius Maximus lib.4.cap.1.Vbi etiam refert quòd Fabius Maximus cùm à ſe quinquies, & à patre,auo,proauo, maioribuſque ſuis, ſæpenumero conſulatum geſtum animaduerteret in comitiis,quibus filius ſuus ſummo conſenſu Conſ.creabatur,quàm potuit conſtanter, cum populo egit,vt aliquando vacationem huius honoris Fabiæ genti daret:non quòd virtutibus filij diffideret,(erat enim illuſtris) ſed ne maximum imperium in vna familia continuaretur. Præterea Q. Fuluius Flaccus cum ipſe conſul in ſequentem annum,iterum conſul à populo crearetur in comitiis, Tribuni plebis interceſſere, qui neque magiſtratum continuari ſatis ciuile eſſe aiebant: & multò fœdioris exempli,cum ipſum creari:qui comitia haberet.Quę contentio cum ad ſenatum reiecta fuiſſet, ei viſum eſt, vt per veteres & expertos, belliquè peritos Imperatores Rèſpublica gereretur.Cæterùm cùm apud Carthaginenſes iudices eſſent perpetui,Hannibal legem tulit, vt in ſingulos annos iudices eligerentur, ne quis biennium continuum iudex eſſet.(vide vbi de prætoribus Athenienſium diximus) Sed & tu omnino vide,quæ de hac re ſcripſimus in noſtris Commentariis in l.ſi vnquam.in præfat. num.24. incip.ad hæc ſane.

m *Nero vetuit.*] Cornelius Tacitus libr. 14. Ne deſignatus quidem,inquit,Quæſtoribus edendi gladiatores neceſſitas eſſet.Ante vero a Iul. Cæſ. cautum eſt de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret. Sueton.in vita illius. Et Tiberius gladiatorum paria ad certum numerum redegit eod.authore in eius vita,cap.34.Vide Beroaldum.

n *Quo etiam tempore ſtatutum eſt.*] Ab ipſo Nerone.Cornelius Tacitus lib.14. Auxitque patrum honorem,ſtatuendo, vt qui a priuatis iudicibus ad Senatum prouocauiſſent, eiuſdem pecuniæ periculum facerent,cuius ij, qui Imperatorem appellauere:Nam antea vacuum id ſolutumque pœna fuerat.

o *Nec duos magiſtratus.*] Liuius 4.Decad.libr.9. & dictum eſt ſuprà cap.4.

p *Néve plebeium magiſtratum.*] Ideoque Clodius ille pulcher, vt tribunatum plebis aſſequi poſſet, ſe arrogandum dedit plebeio.

q *Quinetiam pro magiſtratu.*] Vide infrà in verbo, Neque enim plus quinque.

r *Poſtea vt in acta Principum.*]Cor.Tacitus lib.13.non adeò longe a princip. Claudio,inquit, Nerone L.Antiſtio Coſſ. cum in acta Principis iurarent magiſtratus,in ſua acta collegam Antiſtium iurare prohibuit.De Claudio autem Cæſare loquitur.

s *Neque enim plus quinque.*] Liuius 4.Decad.lib.1.in fi.Magiſtratum autem,inquit,plus quinque dies,niſi qui iuraſſet in leges,non licebat gerere.

t *Si qui tamen.*] Hoc probatur exemplo ſeq.

u *Tarquinius Superbus.*] Hoc late exequitur Liuius 1. Dec. lib.1.Dionyſius Halicarnaſſeus lib.4.& omnes vbique.

x *Sergium & Virginium.*] Liuius 1.Decad. lib.5. non adeò longe a princ.

y *Et Cn. Manlium, & Seruilium Cepionem.*] Florus epitom. Liuij lib.67. vbi hos quidem victos fuiſſe: ſed Cepionem ſecundum pop.Romani iuſſionem,ſolùm,cuius temeritate clades accepta erat, damnatum eique primo poſt Regem Tarquinium Imperium fuiſſe abrogatum ſcribit.

z *Annaria lege prohibetur.*] Feſtus Pompeius libr.1. ſcribit Annariam legem ab antiquis eam ſatis dictam, quo finiebantur anni magiſtratus capiendi. Tullius Philipp.5.Liuius ab vrbe cond.lib.7.vbi diſſerit de cõſulatu ſuperioris Africani,& T.Liuij,& iterum lib.10.belli Macedonici.Diximus in noſtris Commentariis Primigeniorum in præfa. num. 168.incip.Et ſanè Romani. Vide Robertum in verbo, Annaria.

a *Iulius vero Cæſar.*] Vide Plutar.in vita illius.

b *Tiberius.*] Vide in noſtris Conſuetudinibus.Sueton.in vita illius,cap.41.Reipublicæ, inquit, curam vſque adeo abiecit,vt poſtea non decurias equitum vnquam ſuppleuerit: non tribunos militum, præfectoſque: non prouinciarum præſides vllos mutauerit.Sed de ea re latius Cornelius Tacitus lib.1.

c Lege

Ratio administrati muneris. Græci. Alogij reo. Athenienses. Magistratu fungentes apud Cartha. vino abstinebant. Ætas fungendi magistratus apud Thebanos & Bithynos. Qui finito magistratu prouincia abire nolet. Theban. Carth. seuera disciplina. Romani duces mulctati ob exercitum temere amissum. Valerij Publicola lex.

bus [c] lege Cornelia ſucceſſorem expectare, & ex prouincia reuerſus, rationem adminiſtrati muneris [d] lege Iulia reddere cogebatur. Ideo plures conſules prætoréſque functos honoribus, quod mente improba, auare & crudeliter in prouincia ſe geſſiſſent, damnatos & ærarios factos inuenimus. [e] Apud Græcos vero lege cauebatur, vt qui geſti muneris rationem non redderet, alogij teneretur. Apud Athenienſes quiſquis ad rempub. acceſſiſſet, rationibus ita obnoxius erat, vt etiam ſacerdotes obnoxios lex iuberet, apud quos computator publice eligi conſueuit, qui redditus ciuitatis per ſingulos magiſtratus populo reſignaret: nemineḿque coronari licebat, qui rationibus reddendis obnoxius foret: [f] Carthaginenſibus, ne inſoleſcerent magiſtratus, toto imperij tempore vinum interdicebatur, ita abſtemios moderatiores fore arbitrati. [g] Thebanis lex data eſt, vt ad munera publica nemo accederet, niſi qui annis decem à mercimoniis deſtitiſſet. [h] Bithynis, vt minor annis triginta, ad honores admitti nequiret: [i] quod tamen Auguſtus ita præfiniuit, vt ab annis duobus & viginti admoueri iuuenes ad munera iuberet. [k] Quod ſi fortè finito magiſtratu quiſquam prouinciam ſucceſſori tradere negaret, vel vltra iuſtum tempus faſces retineret, is velut maieſtatis reus in Principem & rempublicam agebatur. [l] Cui ſimile apud Thebanos accepimus: nam qui vltra præſcriptum honores geſſerat, conſpirationis reus, capite luebat. [m] Fertur tamen Epaminundas Thebanus, dum patriæ conſultum vult, præturæ quam gerebat, vltra præfinitum tempus præfuiſſe, nec ſucceſſori exercitum tradidiſſe, quo tempore Lacedæmonios graui bello & inteſtinis cladibus affecit: ne ſi honore decederet, Thebani tanto progreſſu rerum fruſtrarentur: cuius rei cauſa capitis anquiſitus, omnium votis abſolutus fuit. [n] Carthaginenſibus quoque tam ſeuera viguit diſciplina, vt ſi quis Imperator aut Dux prauo conſilio, licet felici euentu pugnaſſet, fœdo ſupplicio in crucem elatus, morte pœnas dabat. Romani vero Duces, qui temeritate vel inſcitia exercitus amiſiſſent, aut fugæ & pauoris inſimulati eſſent, pecunia & exilio ſæpe mulctati ſunt. [o] Lege quoque à Valerio Publicola primùm lata cautum fuit, vt qui imperium magiſtratumve à populo non accepiſſet, capite plecteretur: [p] quod ab Athenienſibus ſeruatum eſt, quibus nulli erant magiſtratus, niſi ſortitione publica & ſuffragiis populi creati. Tanta videlicet cura tantaque ſolicitudine maiores noſtri contra inſolentiam magiſtratuum, præſidia legum inuenere.

ANNOTATIONES.

c *Lege Cornelia.*] De qua Cicero ad Appium Pulchrum lib. 3. Epiſtolar. familiar. epiſtol. 6. Non modò ibi non fuiſti, vbi me quàm primùm videre poſſes, ſed eò diſceſſiſti, quo ego te ne perſequi quidem poſſim triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, vt opinor, Cornelia conſtituti eſſent. Vide eundem in Orat. pro Rabirio Poſthumo.

d *Lege Iulia.*] De qua aliter tamen, idem Cicero ad Rufum earundem epiſtol. lib. 5. epiſt. 20. Deinde ſi rationum referendarum ius vetus, & mos antiquus maneret, me relaturum rationes, niſi tecum pro coniunctione noſtræ neceſſitudinis contuliſſem, confeciſſémque, non fuiſſe. Quod igitur feciſſem ad vrbem, ſi conſuetudo priſtina maneret, id, quando lege Iulia relinquere rationes in prouincia neceſſe erat, eaſdémque totidem verbis referre ad ærarium, feci in prouincia. Et paucis interiectis, Illud quidem certè factum eſt, quod lex iubebat, vt apud duas ciuitates, Laodicenſem & Apamenſem, quæ nobis maximæ videbantur, quoniam ita neceſſe erat, rationes confectas & conſignatas deponeremus. Et lib. 6. epiſt. ad Atticum. ep. 7. Ego Laodiceæ Quæſtorem Meſſinium expectare iuſſi, vt confectas rationes lege Iulia apud duas ciuitates poſſim relinquere.

e *Apud Græcos verò.*] Cælius Rhodiginus lib. 8. cap. 3. in fi. Alogij, inquit, crimen eſt, cùm rationem quiſpiam reddere neglexerit in magiſtratu geſtorum: vbi nullum citat authorem. Sed id eſt Pollucis libr. 8. cuius hæc verba ſunt, *καὶ ἀλογίου δὲ δίκη ἦν μετὰ τῶν ἐν λογιστῶν κατηγορίας, ὧν ἂν διαχειρίσωσιν.* Rationis neglectæ actio aduerſus eos, qui geſti muneris rationem non reddebant.

f *Carthaginenſibus.*] Ariſtoteles lib. 1. Oeconomicôn, cap. 5. Euſebius Præparationis Euangelicæ, lib. 12. c. 17. Vide quos allegat.

g *Thebanis lex data eſt.*] Ariſtoteles lib. 3. Politicôn c. 5.

h *Bithynis.*] Plinius lib. epiſtolarum 10. epiſt. 84. Cautum eſt, inquit, domine, Pompeia lege, quæ Bithynis data eſt, Ne quis capiat magiſtratum, néve ſit in ſenatu minor annorum triginta.

i *Quod tamen Auguſtus.*] Plinius eadem epiſt. paulo poſt, Secutum eſt dein edictum Diui Auguſti, quo permiſit minores magiſtratus ab annis duobus & viginti. Noſtris autem legibus in id eſt tempus viginti quinque annorum præſcriptum. l. non tantum. verſic. neque enim minores. ff. de decu. niſi, vt ibi dicitur, ex cauſa. quod Acurſ. ibi & cæteri interpretantur. & huius quoque temporis eſt tex. in l. ad Rempublicam. ff. de muner. & honor. Vbi, aiunt, in hac re annus vigeſimuſquintus ceptus pro pleno habetur. l. ſextumdecimum. §. 1. ff. de vac. mu. vbi de minoribus annis 25. ad munera ſiue ad honores creandis iuſta ætas ſeruanda eſt. Verùm hodie id temporis ad 25. annum coarctatum eſſe conſtat. l. ad rempub. ff. de muneribus & hon. l. ſextumdecimum. §. de muneribus quoque. ff. de vaca. & excu. muner. & l. non tantum. §. neque enim. ff. de decurio.

k *Quod ſi fortè finito magiſtratu.*] Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. vbi de Manlio Torquato loquitur. Nam & noſtris quoque legibus qui à prouincia, cum ei ſucceſſum eſſet, non deceſſerit, tenetur crimine læſæ maieſtatis. l. 2. ff. ad legem Iuliam maieſt. vide legem 1. C. vt omnes iudi. tam ciuil. quam milit. lib. 11.

l *Cui ſimile apud Thebanos.*] Probus Æmylius in vita Epaminundæ.

m *Fertur tamen Epaminundas.*] Ibi, & Plutar. in Apophtheg. Epaminundæ.

n *Carthaginenſibus.*] Liuius 3. Decad. lib. 8. in Oratione Cn. Manlij Proconſulis, In quo conſiderem cauſæ meæ, etiam ſi non apud Romanum, ſed apud Carthaginenſem ſenatum agerem: vbi in crucem tolli Imperatores dicuntur, ſi proſpero euentu, prauo tamen conſilio rem geſſerant. Et Valerius Maximus lib. 2. c. 2. Plutarch. in Timoleone. Idem Liuius 3. Dec. lib. 2. in fi.

o *Lege quoque à Val. Publicola*] Plutarch. in eius vita, & Liuius Dec. 1. lib. 2.

p *Quod ab Athenienſibus.*] Illos enim magiſtratus ſortiri ſolitos ſatis conſtat ex Polluce. Vide quæ ſcripſimus in lib. de Iure primigeniorum.

Militum

Qui ordo in diſponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim ſeruari ſolita fuerit, & quæ apud exteros. CAPVT VII.

MILITVM [a] ordines in Romanis caſtris plures fuiſſe, eaſque diuerſis formis inſtrui acies conſueſſe, & firmari ſubſidiis, ſæpe notatum eſt. Species vero militum a principio ita diſtinctæ fuere, vt aut inter haſtatos, & leuis armaturæ milites, aut in principibus, vel inter triarios eſſent. Et licet de inſtruendis diſponendiſque aciebus certa lex tradi nequiret, quia ex monte, flumine, vel locorum ſitu facili vel impedito, aut ex ſubiecta planitie, & natura regionis perluſtrata oculis, prouidens diligénſque dux, explorato & præuiſo acies dirigere, & copias admouere debet: & nunc directa, nunc cuneata, vel trigona, aut hemicycla, modo late fuſa, & protenta acie, nunc quadrato agmine, quod frequens [b] apud Perſas [c] & Siculos fuit, in hoſtes vadere, aut hoſtium vim excipere: nunc frontem vel cuneum, nunc ſubſidia, orbem, globum, forfices, ſerras, turres, atque alas facere: ita vt terrarum ſitui ſeſe accommodet, & qualitati inſinuet, tamen vbi locus tempúſque patitur, hæc acierum forma & turmarum deſcriptio magnas ſæpe acies fudit. nam primi erant [d] Haſtati, qui haſta tantum gæſaque, [e] & Pilani, qui pilo primos congreſſus excipiebant. [f] Fuit autem pilum ligneo haſtili, & ferro quadrato, oblongo & præacuto. [g] Hi ergo quindecim manipuli erant expediti & delecti pedites. Inter quos iaculatores, & leuis armaturæ milites, qui in prima fronte ſiti, dato ſigno in hoſtes incurrere, ac pilis miſſilibúſque hoſtem ferire, deinde gladiis comminus congredi ſolebant: [h] in quibus tyrones qui nuper militiæ adſciti erant, militabant, ab hiſque primi erant congreſſus, & hoſtes laceſſiri aſſuêrant. Mos ergo Romanus erat, inſtructo paratóque exercitu, quum congredi acie parant, [i] deos primùm conſulere, [k] mox auſpicato [l] & litato, ne incertis auſpiciis, & turbatis religionibus, acies committerent, [m] Solem venerari, & in hoſtes ducere, [n] ſicut in Syria mos erat: quumque claſſico ſigno dato pugnam ineunt, primo occurſu ad ardorem excitandum, [o] ardentiſſimo clamore concurrere, & ſigna inferre: [p] qui ſi conſona voce editus, neque impar, varius vel diſſonus foret, haud dubie ſatis animorum ad certamen eſſe, & futuram victoriam ſpondebat. Namque is erat index voluntatis & animi cuiuſque. Si verò excitatior crebriórque ab hoſte ſublatus eſſet, quò euentus prælij caſurus foret, inditum haud dubium præbebant: in qua quidem re ad ardorem animi excitandum, non ſolum acies, ſed ipſa quoque ſigna militaria inferebant. Neque enim parui momenti fuit illa prima vis & congreſſio militaris, cum alacres & fiduciæ pleni ardenti clamore ſimul in hoſtes ibant, & ſigna inferebant, intolerabili clamore, animorum vno impetu conſentiente ac virtute: quæ res magna-

Species militum.

Prudens dux ex [illegible] acies dirigit.

Acierũ & turmarum forma.

Pilum.

Tyronum congreſſus.

Mos Rom. aggrediendi conſultus.

Clamor conſonus.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

a *Militum ordines.*] Vide omnino Vegetium libr. 2. de re militari.

b *Apud Perſas.*] } De his duobus vide Ælianum libr. de
c *Et Siculos.*] } inſtruendis aciebus, vt dicetur infrà in verbo, Perſæ & Siculi.

d *Haſtati.*] Varro lib. 4. de lingua Latina. Haſtati, inquit, milites dicebantur, qui primi haſtis pugnabant.

e *Pilani.*] Varro ibi & Feſtus Pompeius lib. 14. Pilani milites dicti ſunt, qui pilis pugnabant: alio nomine Triarij appellati.

f *Fuit autem pilum.*] Polybius lib. 6. quo deſcribit Romanorum caſtrametationem. Pili, inquit, telum habet lignum longitudine plerumque bicubitali, craſſitudine digitali, ſpiculum vnius ſpithamæ, palmi, inquam, maioris, eò vſque attenuatum & acutum, vt mox primum poſt tactum neceſſariò flectatur, fitque inhabile ad remittendum: alioqui commune fieret telum. Liuius 1. Decad. lib. 9. Pilum, inquit, haud paulò quàm haſta vehementius ictu miſsúque telum. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 5. Pili, inquit, tela ſunt Romanorum, quæ primo congreſſu ei[illegible]ulantur, ob longa haſtilia craſſamento, quod manum compleat, tripedaneis ferreis vtrinque præfixa verriculis, vnà cum ferro longitudine paria mediocribus iaculis. At Veget. lib. 2 cap. 15. Item bina miſſilia, vnum maius, ferro triangulo, vnciarum nouem, haſtili pedũ quinque & ſemis, quod Pilum vocabant, nunc Spiculum dicitur. Et paulò pòſt, Aliud minus, ferro triangulo vnciarum quinque, haſtili trium pedũ & ſemis. quod tunc Verriculum, nunc Verutum dicitur. Varro ait, lib. 4. ab omine pilum dictum, quòd hoſtis feriret, aut periret.

g *Hi ergo quindecim manipuli.*] Liuius 1. Dec. lib. 8.

h *In quibus tyrones.*] Imo verò tyrones locari ſolebant in medio pugnæ, vt oſtendit Virgil. de Pallante tyrone loquens lib. 8. Æneid.

—Ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde & pictis conſpectus in armis.

Vbi & id Seruius obſeruauit, inquiens, Hic enim mos fuit, vt tyrones ponerentur in medio, & ambirent viri fortes exercitum. Aut certè honoris eſt medium, vt ipſe alibi libr. 1. Æneid. ibi,

—Compoſuit ſponda, mediámque locauit.

i *Deos primùm conſulere.*] Hoc autem auſpiciis fiebat, vt in ſequentibus videbitur.

k *Mox auſpicato.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. de Marco Porcio Catone loquens, Nocte media, cùm auſpicio operam dediſſet, profectus, vt locum quem vellet, prius, quàm hoſtes ſentirent, caperet: præter caſtra hoſtium circunducit, & alibi ſæpe.

l *Et litato.*] Nam ſi non litaſſent, pugnam differebant, donec tandem litaſſent: vt Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi de Gallorum in Italiam aduentu Tribb. militum, inquit, non loco caſtris antecapto, non deorum ſaltem, ſi non hominum, memores, nec auſpicatò, nec litato inſtruunt aciem diductam in cornua, ne circumueniri multitudine hoſtium poſſent.

m *Solem venerari.*] Sic Marcellus cum Gallis pugnaturus cum equus illius ſeſe pauore conuertiſſet, Solem adorauit. author Plutarchus in Marcello.

n *Sicut in Syria mos.*] De quo infrà in verbo, Syri.

o *Ardentiſſimo clamore.*] Vide infrà in verbo, Quare à Iulio Cæſare.

p *Qui ſi conſona voce editus.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. Clamor, inquit, indicium primùm fuit quò res inclinatura eſſet excitatior crebriórque ab hoſte ſublatus: ab Romanis diſſonus, impar, ſegnis, ſæpe iteratus, incerto clamore prodidit pauorem animorum. Et 3. Decad. lib. 10. Ad hoc, dictu parua, ſed magni eadem in re gerenda momenti res, congruens

clamor

Pompeius à Iul. Cæſa. imperitia accuſatus. *Cyri conſilium.* *Galli & Germani.* *Barritus.* *Belli omen.* *Germanorum mos.* *Ambrones.* *Vbij & Treuiri.* *Æthiopes.* *Syri.* *Athenienſes & Lacedæmonij.* *Cyrus.* *Principes.* *Triarij.*

rum victoriarum plerumque cauſam dedit. [q] Quare à Iulio Cæſare Pompeius haud immeritò imperitiæ arguitur, quòd in pugna Pharſalica milites certaminis auidos, impetum excipere, non inferre iuſſit. [r] Quod quidem Cyri conſilium fuit, vt ſi hoſtes tumultuoſius irruerent, taciti milites impetum exciperent: ſi autem taciturni eſſent, clamore & ſtrepitu acies inuaderent. [s] Galli & [t] Germani, quibus inconſulta ira & furor eſt, ſiquando cum hoſte congredi parant, [u] diſſono & truci cantu, [x] quem Barritum vocant, [y] cum vlulatu & tripudiis [z] ſcuta quatientes, prælia inibant, [a] ex quo futuræ pugnæ fortunam augurabantur: [b] aut patrio more, nudis corporibus, horrendóque vocis ſono: nonnunquam vt auſpicium pugnæ ſumerent, captiuum cum ſuo milite committebant, vnde belli omen augurati, in hoſtes ibant. [c] Quibus Germanis hoc etiam in vſu erat, non ante acies committere quàm per matresfamilias, quas plurimas educebant, in caſtris (ſicut [d] Dionyſius, qui armatas thyrſis mulieres habuit) an decernendum eſſet, ſortibus & vaticinio prædictum foret. [e] Ambrones non curſu furioſo, ſed inceſſu tardo arma pulſantes, rhythmis cum greſſu & pulſu armorum conſonantibus, ſuum nomen exprimentes, in hoſtes ducunt. Vbij [f] & Treuiri virorum cantu, & fœminarum vlulatu, terrorem faciunt, & voce obtundunt. Æthiopes, cum cecinit bellicum, clamoribus diſſonis tumultuantur, & ſui moris tripudiis exultant. Syri autem in primo congreſſu Solem venerati, immodicis vocibus exultantes, curſu quàm citatiſſimo acies ſubeunt, & in hoſtes irruũt, ita vano metu deturbari & ludificari hoſtem opinati. [g] Athenienſes [h] & Lacedæmonij pæana canentes & hymnos Ioui, congredi ſolent: [i] quod frequens apud Græcos fuiſſe notatum eſt: [k] fuitque Spartanorum mos, vt ante hoſtium congreſſum, Amori ſacra faciant, vtque Reges Laconici antequam ſigna inferant, [l] Muſis immolent, Clementiæque & Amicitiæ, non Marti: ſatius ducentes, pactione hoſtium animos & pace incruenta conciliare, quam prælij ſubire aleam, & multa hoſtium cæde victoria potiri. [m] Cyrus autem, ne hoſtium efferis clamoribus milites perculſi trepidarent, hymnum Polluci & Caſtori canere iuſſit, quo concentu effecit, ne improuiſa formidine caperentur. [n] Poſt haſtatos ſequebantur Principes, qui viribus & ætate fortiores, in quindecim pariter diſtincti manipulos, ſcuto & inſignibus armis, ſub ipſis ſignis militabant: qui non continenter iuncti erant, ſed modicis ſpaciis diſcreti, quaſi in ſubſidiis politi: vt ſi haſtati commiſſo prælio ab hoſtibus deturbati retro cederent, ad Principes & grauioris militiæ viros receptus tutus foret. Hique cum ad hoſtium ſubitos conatus præſto eſſent, obnixe, vrgentéſque integris viribus feſſos adorirentur, & impreſſionem facerent. [o] Poſt Principes verò triarij pluribus vexillis

ANNOTATIONES.

clamor à Romanis, eóque maior & terribilior: diſonæ illis, vt gentium multarum diſcrepantibus linguis, voces. Et è Græcis Homerus lib. 4. Iliados de Troianis loquens,

οὐ γὰρ πάντων ἦεν ὁμὸς θρόος οὐδ' ἴα γῆρυς.

Quod & ex eo repetit Polyb. lib. 15. vbi etiam dicit Romanos, more patrio, in prælio ſimul vociferari, & gladiis ad ſcuta illiſis ſtrepitum edere.

q *Quare à Iulio Cæſare.*] Plutarc. in vita Cæſaris, & ipſemet Cæſar lib. 3. bell. Ciuil. Cuius hæc verba ſunt, Quod, inquit, nobis quidem nulla ratione factum à Pompeio videtur, propterea quòd eſt quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ ſtudio pugnæ incenditur, hanc non reprimere, ſed augere imperatores debent. Neque fruſtra antiquitus inſtitutum eſt, vt ſigna vndique concinerent, clamorémque vniuerſi tollerent, quibus rebus & hoſtes terreri, & ſuos incitari exiſtimauerunt.

r *Quod quidem Cyri.*] Minoris ex Xenophonte Expeditionis illius lib. 1.

s *Galli.*] Liuius 1. Dec. lib. 5.

t *Et Germani.*] Cornel. Tacitus lib. de Moribus Germanorum poſt princ. Fuiſſe, ait, apud eos & Herculem memorant. Primúmque omnium virorum fortium ituri in prælium canunt.

u *Diſſono & truci cantu.*] Sunt propria verba Liuij d. lib. 5. Decad. 1.

x *Quem Barritum vocant.*] Scilicet Germani ex Tacito lib. de Moribus German. poſt princ. Sunt, inquit, illis quoque carmina, quorum relatu, quem Barritum vocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur. & Vegetius lib. 3. c. 18.

y *Cum vlulatu.*] Id enim de Gallis dicit Liuius vbi ſuprà.

z *Scuta quatientes.*] Tacitus lib. 18. & lib. 21.

a *Ex quo futuræ pugnæ.*] Idem Tacit. de Morib. Germ. poſt princip.

b *Aut patrio more.*] Tacit. d. libr. 18. atque etiam in d. libr. de Morib. Germ.

c *Quibus Germanis hoc etiam in vſu erat.*] Cæſar. lib. 1. belli Gallici ante fi. Apud Germanos ea conſuetudo erat, vt matresfamilias eorum ſortibus & vaticinationibus declararent, vtrum prælium committi ex vſu eſſet, nécne.

d *Sicut Dionyſius.*] Bacchus ex Diodoro lib. 3. c. 10.

e *Ambrones.*] Plutar. in Mario.

f *Vbij & Treuiri.*] Cor. Tac. de vtriſque lib. 20.

g *Athenienſes.*] Thucydides lib. 1.

h *Et Lacedæmonij.*] Plutarc. in Lycurgo.

i *Quod frequens apud Græcos.*] Thucydides libr. 4. id etiam Corinthiis tribuit, & Bœotiis.

k *Fuitque Spartanorum mos.*] Athenæus libr. 13. cap. 5. vbi præterea dicit Soſicratis teſtimonio Cretes, cùm acies inſtruuntur, ciues ornantes pulcherrimos, per hos Amori ſacrificare. Cur autem Amori ſacrificent ante prælium Lacedemonij, reddit idem Athenæus ibi rationem: vt ſcilicet in inſtructarum acierum amicitia omnis & ſalus & victoria poſita ſit.

l *Muſis immolent.*] Plutarch. in Lycurgo, & in antiquis Lacedæmoniorum inſtitutis.

m *Cyrus autem.*] Maior ſcilicet ex Xenophonte in Pædia illius lib. 3. non multò ante fi.

n *Poſt haſtatos ſequebantur Principes.*] Ad Romanos redit, & quod hi Principes haſtatos ſequerentur, & hos triarij, videbis apud Liuium 3. Decad. lib. 10. Vbi Scipio, inquit, inſtruit deinde primos haſtatos, poſt eos Principes, triariis poſtremam aciem clauſit. Et 4. Decad lib. 7. Romani, inquit, mediam aciem, cornua Latini tenuerunt: haſtatorum prima ſigna, deinde Principum erant: triarij poſtremos claudebant. Et de his quoque Principibus Liuius 1. Decad. lib. 7. non multò poſt princ. in duobus locis. Vide Vegetium vbi ſuprà & Polybium lib. 6.

o *Poſt Principes triarij.*] Iam dictum eſt ſuprà. ſed & idem propemodum Veget. lib. 1. c. 20. & lib. 2. c. 16. & de his quoque vide ſupra lib. 1. c. 5.

p Cyrus

ordines ducebant. Erant enim veterani milites, magnæ & expertæ virtutis, qui ſtabili genere pugnæ aſſueti, ſcuta & haſtas tenentes humi fixas, genu dextro innixi, prælij euentum, & Imperatoris nutum expectabant ad inuadendum: qui modico etiam interuallo ſeiuncti à principibus, conſidebant. Iiſque ordinibus, cum procinctæ acies ſtarẽt, ſi a principibus haud feliciter pugnatum eſſet, nec ad arcendam vim ſatis roboris aut virium foret, vt victi, perculſi, & conſternati cederent, perditis prope rebus, & deſperata ſalute, ſe ad triarios per interualla ordinum ſenſim referebant. At tunc exurgentes triarij, in quibus omnis belli moles, quódque virium erat, eſſe putabatur (namque his vincere aut mori decretum erat) conferri pluribus ordinibus, firmata acie, tanquam vallo muniti, ſtrictis mucronibus, ita vt vir viro, armis arma coniuncta forent, vias claudebant: ita magno præſidio firmati in hoſtes ibant, vt dirumpi ea acies non poſſet. Neque enim longum certamen, & increſcens vi diutius durare poſſet, niſi ſecunda acies primæ, & integri feſſis ſuccederent. [p] Cyrus quoque haud abſimili exemplo ita aciem inſtruxit, vt qui primi in prælio, quique primarum centuriarum milites eſſent, in ſecundis pugnarent vltimi, deinde vltimi ſuccederent ad primos, ita acie inſtructa, vt ſeruato ordine progredi ad pugnam, & cum opus foret, pedem retro ferre poſſent. [q] Germani vero per familias & propinquitates cuneis acies inſtruebant. [r] Sarmatæ per turmas, quibus inſuperabiles erant: pedeſtri vero pugna nihil ignauius. [s] Scythæ, Thraces, & Macedones cuneo, qui mediam vrgeret aciem, frequenter vſi ſunt. [t] Perſæ & Siculi, quadrato agmine. [u] Celtiberi tantum cuneo valebant, vt quacunque parte decurrerent, irruptionem facerent. [x] Galli bifronti acie pugnabant, cuius vſus talis erat, vt nullam militibus terga dandi ſpem oſtenderet. [y] Lacedæmonij cum in cornu incedunt, turma in poſtremis ſequitur, quæ ſe ad frontem & in latus flectere queat, & cum opus foret, verterent ſe ſinguli ordines, & depugnarent. [z] Ageſilaus quoque quadrato agmine exercitum ſæpe duxit, ita vt dimidium ante, dimidium vero poſt exercitum haberet. [a] Theſſali rhombi figuram primi inuenere, quòd facile circumagitur, cuius ope adiuti, hoſtibus præualuere. Ferunt Triballos populos omnem aciem in quatuor phalanges, & quicquid eſt copiarum diuidere: primam ex imbellibus, ſecundam ex optimis, qui robore præſtabant & viribus: tertiam ex equitibus, quartam ex mulieribus, quæ in fugam conuerſos conuiciis inceſſerent. [b] Latini vero populi cum antea phalanges ſimiles Macedonicis facerent, poſtea diſciplina Romana edocti manipulatim acies inſtruebant. [c] Apud Spartanos in expeditionibus obeundis Reges erant primi cum cohortibus ſuis, in receſſu vero poſtremi. [d] Athenienſibus lege cautum erat, vt polemarchus cùm acie decernitur, dextrum ſemper latus teneat, indéq; in hoſtes irruat. [e] Thebani cum ad Leuctram ſiniſtro cornu Lacedæmonios fugaſſent, & victoria potiti eſſent, omnibus præliis obſeruarunt, vt ſiniſtro cornu principatum darent. [f] Eratque inter Lacedæmonios & Athenienſes conuentum, vt ſi arma contra eoſdem hoſtes ferrent, Athenienſes ſiniſtrum, Lacedæmonij dextrum in acie tenerent locum: tametſi in pugna aduerſus Mardonium, Athenienſes dextrum cornu contra Perſas, Lacedæmonij ſiniſtrum contra Bœotios & Theſſalos tenuere. Cúmque aduerſus Mardonium, & Medos Athenienſes, & Tegeates ſuper inſtruendis aciebus diſſiderent, dextrum cornu vſurpãtibus Athenienſibus, Ariſtidis authoritate effectum eſt, ne intempeſtiue contenderent, quamcunque partem in acie dediſſent, ſe viriliter operã nauaturum profeſſus. Cui non abſimile eſt, quod cum [g] Themiſtocles cum Eurybiade Lacedæmoniorũ Duce contra Xerxem claſſem duceret, & de ducatu orta contentio eſſet, facile ceſſit, aſſerens intempeſtiuam contentionem è ſua republica non eſſe, ſed eum videri Principem, qui meliorem operam nauaſſet. [h] Apud Lacedæmonios vero milites ex Scyro inſula, cum

Cyri aciei inſtructio.
Germanorũ acies.
Sarmatæ.
Scythæ.
Thraces.
Macedones.
Perſæ.
Siculi.
Celtiberi.
Galli.
Lacedæmonij.
Ageſilaus.
Theſſali.
Rhombus.
Triballi.
Latini.
Spartani.
Athenienſium lex.
Thebani.
Lacedæmoniorum & Athenienſium conuentum.
Princeps.

ANNOTATIONES.

p *Cyrus quoque.*] Maior apud Xenophontem in Pædia illius lib.6. & alibi ſæpe.

q *Germani vero.*] Corn. Tacitus de Moribus Germanorum.

r *Sarmatæ.*] Cornel. Tacit. lib. 17.

s *Scythæ, Thraces, & Macedones.*] De his tribus Ælianus de inſtruendis aciebus, & præterea de Macedonibus Q. Curtius lib. 8.

t *Perſæ & Siculi.*] De his idem Ælianus ibi. & interdum Romani ex Liuio 4. Decad. lib. 1. Vide in noſtris Conſuetudinibus vbi de Romanis.

u *Celtiberi.*] Liuius 4. Decad. lib. 10. Celtiberi, inquit, vbi ordinata acie & ſignis collatis ſe non eſſe pares legionibus ſenſerunt, cuneo impreſſionem fecerunt: quo tantum valent genere pugnæ, vt quacunque parte perculere impetu ſuo, ſuſtineri nequeãt: tunc quoque turbatæ legiones ſunt, prope interrupta acies.

x *Galli.*] Polyb. lib. 2. loquens de pugna Romanor. ſub Æmylio Conſ. contra Gallos. Ita cum bifrontem aciem conſtituiſſent, accidit eam non modo terribilem aſpectu, verum etiam ad pugbandum efficaciſſimam eſſe.

y *Lacedæmonij.*] Vegetius lib. 3. cap. 17.

z *Ageſilaus quoque.*] Plutarch. in eius vita, & Xenophon in eiuſd. laudibus.

a *Theſſali.*] Ælianus de inſtruendis aciebus.

b *Latini vero populi.*] Liuius 1. Decad lib. 8. de iis loquens. Et quod antea phalanges ſimiles Macedonicis, hoc poſteà manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe.

c *Apud Spartanos.*] Herodotus lib. 6. Vt in expeditionibus adeundis primi cant Reges, in abeundo poſtremi ſint. Centum delecti viri eis in militia cuſtodes adſint.

d *Athenienſibus.*] Herodotus eod. lib. 6. Dextro cornu præerat Callimachus polemarchus. Ita enim lex apud Athenienſes tunc poſtulabat, vt polemarchus dextrum cornu teneret.

e *Thebani.*] Plutarch. problem. cap. 78.

f *Eratq; inter Lacedæmonios.*] Idem totum vſque ad clauſulam, Cui non abſimile eſt Plutarch. in Ariſtide. Sed quod ſtatim pòſt dicitur de Athenienſibus & Tegeatis, paulò aliter Herodotus lib. 9.

g *Themiſtocles.*] Herodotus lib. 8. & Plutarch. in vita ipſius Themiſtoclis.

h *Apud Lacedæmonios.*] Thucydides lib. 5. Tunc autem in ſiniſtro cornu Scitæ ſoli cõſtiterunt, hunc ordinem ſemper Lacedæmoniorum ſibi habentes.

ſiniſtrum ſibi locum delegiſſent in acie, ſemper obſeruarunt vt deinceps ſiniſtrum cornu tenerent.
Pſammetichus. [i] Ferturque Pſammetichus Ægypti Rex, cum pugnaturus contra Aſſyrios, ignominiæ loco Ægyptios in ſiniſtra, mercenarios vero & externos in dextra phalangis locauiſſet, exercitus alienationem & diſſidium paſſus fuiſſe.
Romani. [k] More tamen Romano antiquiori Duci dextrum cornu dari conſueuit: ſiniſtrum vero, quia minus curæ & ſolicitudinis habet, iuniori, & minus aſſueto, [l] quamuis ſiniſtro nonnunquam ſummos Duces attributos inueniamus. [m] Tullus enim Hoſtilius aduerſus Fidenates pugnaturus, ſiniſtrum ſibi deſumpſit cornu, dextrum verò Metio dedit.
Darius. [n] Darius quoque ad Arbelam, cum ſibi ſiniſtrum tuendum ſumeret, Mazeo dextrum aſſignauit.
Sortitio de loco. [o] Si tamen inter Duces de loco non conueniret, plerunque de ordine agminis quem tenerent, inuicem ſortiebantur.
Ubi anteſignani victi cederent. Cúmque ſigna militaria in media locarentur acie, ita vt pro ſignis anteſignani, poſt ſigna alia pugnaret acies, quoties hoſtium impetu anteſignani victi cederent, ne nudarentur pugnatoribus ſigna, collato ſtatim gradu ex ſecunda prima fiebat acies, ita vt à ſuo quiſque manipulo vel cohorte pugnans non recederet: qui omnes ita docti inſtructique erant, vt ad nutum monentis intenti, ad illius imperiũ ſe in turmas colligere, rurſus diuidere poſſent, obſiſtere, circuire, mutare pugnã, modo à fronte, nunc à cornibus occurrere, ſequi ſigna, ordines ſeruare, conſiſtere, & locum non deſerere, tam facile ſcirent, vt ſigno dato expediti & dicto velocius mandatis parerent. Erant enim ita inſtructæ acies, vt faciles partienti, faciles iungenti forent: taliſque diſciplina, vt etiam in conflictu belli, & dum præliatur, miles in ſua legione, cohorte vel manipulo maneret, ab eáque pugnans nõ recederet.
Ubi terga verterẽt hoſtes. [p] Hoc quoque proditum eſt, quòd quoties grauis armatura hoſtem fugaſſet, ne turmæ equitum curſu & fuga inſequẽdo diſſiparentur, ſignáque & ordines relinquerent, leuem armaturam, funditores ſagittarióſque, qui hoſtes longius agerent, & trepidantes opprimerent, emittebant.
Lacedæmonij hoſtes fugientes non inſequebantur. [q] Quod longe ſecus apud Lacedæmonios fuiſſe tradũt: quippe in pugna acerrimi exiſtunt, diuque & fortiter præliantur, dum hoſtem in fugam vertant, quibus fugatis, effuſos inſequi neſciunt. Cum enim hoſtem dare terga coëgiſſent, continuo redibant in ordines: neque enim videbatur decorum ſatis, in fugientem hoſtem & agmen conſternatum inferre ſigna, & in terga dantes, ius victoris exercere.
In extremo periculo. [r] Quotiéſque ad vltimum laboris & periculi ventũ erat, vt ſolutis ordinibus vagè diſſipati milites, forent in ſumma deſperatione & diffidentia, rem in aſperis prælijs ſæpe tentatam, felici euẽtu multi magno ſtudio exequuti ſunt, vt diſſipati milites ad ſuos mox ordines redirent, deinde coacto agmine, omnes vno impetu impreſſionem facerent, & vltro in hoſtes irruerent, magnóque ardore animorum pugnam repararent,
Germani. [s] id quod apud Germanos frequens fuit, vt cedere loco, & rurſus inſtare pro conſilio haberent, [t] vel vt equites dimiſſis equis ad proximos

ANNOTATIONES.

i *Ferturq́ Pſammetichus Ægypti Rex.*] Diodor. Siculus lib. 2. cap. 2.

k *More tamen Rom. antiquiori.*] Plutarchus in Bruto ſcribit Brutum ipſum à Caſſio poſtulaſſe, vt ſibi dextrum cornu concederet, quod ei iure ætatis competebat. Et id etiam videre licet ex Liuio 1. Decad. li. 3. vbi ſcribit T. Quintium Capitolinum Conſulem, apud quem ſumma imperij erat, dextrum cornu tenuiſſe aduerſus Æquos & Volſcos, & Agrippam Furium collegam ſiniſtrum. Et iterum libro 4. Mamercum Æmylium Dictatorem, in prælio aduerſus Veientes, Fidenates, & Faliſcos ſibi cornu dextrum ſumpſiſſe: ſiniſtrum ſuo Magiſtro equitum dediſſe. Et lib. 9. Papyrium Curſorem dextrum cornu aduerſus Samnites, ſiniſtrum Iunio Bubulco præfeciſſe. Et ibid. paulò ante Coſſ. Sulpitius in dextra, Petilius in læuo cornu conſiſtunt. Et Cæſar pugnaturus aduerſus Põpeium ſiniſtro cornu Antonium, dextro ſe conſtituiſſe apud Plutarch. in Cæſare. Et in eodem prælio Pompeius dextrum cornu, Domitius ſiniſtrum habuit, vt idem ſcribit. Antiochus quoque in pugna aduerſus Romanos dextrũ cornu tenuit, & eius filius Seleuchus ſiniſtrum. Alexander (ait Liuius 4. Decad. lib. 7.) ad Granium pugnaturus aduerſus Darium, dextrum cornu ſibi delegit: Parmenioni ſiniſtrũ tribuit. Darius verò, (Perſarum more) inter duo cornua mediam aciem tenuit, apud Arrianum rerum geſtarum Alexandri lib. 2.

l *Quamuis ſiniſtro nonnunquam.*] Quod patet ex ſeq.

m *Tullus enim Hoſtilius.*] Liuius 1. Decad. lib. 1.

n *Darius.*] Q. Curtius lib. 4. Adde quòd Tigrannes aduerſus Lucullum bellaturus, ſiniſtrum cornu Adiabeno Regi dextrum conceſſit, ipſe mediam tenuit, vt ſcribit Plutarc. in Lucullo. Similiter Scipio pugnaturus aduerſus Annibalem, dextrum cornu Lælio, ſiniſtrum Octauio dedit, ſibi mediam aciem retinuit. Parique modo Annibal ſe collocauit apud Appianum in Libyco. Vide Liuium.

o *Si tamen inter Duces.*] Verba ſunt Liuij 3. Decad. li. 2. non multò poſt princ.

p *Hoc quoque proditum.*] Vegetius lib. 2. cap. 17. vnde hæc ad verbũ deſumpſit author noſter, & Modeſtus lib. de vocabulis rei militaris.

q *Quod longè ſecus apud Lacedemoniõs.*] Plutarc. in Apophthegmat. Lycurgi, Præcipiebat, vt in bellis quotieſcunque in fugam vertiſſent hoſtes, ac viciſſent, quouſque confirmaretur victoria perſequerentur, ac ſtatim retrocederent: Neque enim Græcorum eſſe eos interimere qui ceſſiſſent: ſed & vtile quoque eſſe dicebat: nam ſcientes eos qui aduerſus ſe pugnant parcere cedentibus, ac repugnantes occidere, vtilius fugere, quam reſiſtere putãt. Nam & Pyrrhus ille Epirotarũ Rex inter cætera præcepta imperatoria memoriæ tradidit, Non eſſe pertinaciter inſiſtendum hoſti, ne fortiùs ex neceſſitate reſiſteret, ſed vt poſteà quoque facilius acie cederet, ratus, non vſque ad perniciem fugientibus inſtaturos victores. Quod ſcriptum eſt à Iulio Frontino Stratagematôn lib. 2. cap. 6. in fin. Notum eſt & illud quod huc maximè ſpectat Virgilij lib. 2. Æneid.

Una ſalus victis nullam ſperare ſalutem.

r *Quotieſq́ ad vltimum.*] Id ſæpius contigiſſe videbis apud Liu. Vide Cæſar. lib. 3. bel. Gall.

s *Id quod apud Germanos.*] Corn. Tacitus de moribus Germanorum. Acies, inquit, per cuneos componitur, cedere loco, dummodò rurſus inſtes, conſilij, quam formidinis arbitrantur.

t *Velut equites dimiſſis equis.*] Ad Romanos redit. Sic autem fecere ipſi Romani aduerſus Tarquinium, & Latinos apud Liuium 1. Decad. libro 2. Sic Titus Quintius Capitolinus Coſſ. aduerſus Volſcos & Æquos apud Dionyſium Halicarnaſſ. lib. 9. Sic & apud Liuium 1. Decad. lib. 7. aduerſus Hernicos: & aduerſus Hetruſcos lib. 9. & alias quoque aduerſus Volſcos apud Valer. Max. lib. 3. c. 2. vbi de C.

euaderent, immiſcentes ſe peditibus, dum fluctuatur acies, hoſti obuiam irent: ideo vt ſpe fugæ erepta, æquato omnium periculo, pedeſtri prælio acrius inſiſterent, [u] vel vt in hoſtes acrius incurrerent, detractis frenis, cum effuſum curſum temperare nequirent, equos concitatos agerent, & impreſſione facta, vi viam facerent, ſparſóſque & incompoſitos adorirentur. [x] Nonnunquam vt vexillo ſigniferis adempto, & in hoſtium agmen, aut intra vallum iniecto, quo acrius ſubirent, inſtando atque vrgendo, ne illo potiretur hoſtis, maiori impreſſione dimicantes, ita irruerent, vt lapſam plerunque aciem repararent. [y] Apud Cimbros in more fuit, ne fuga ſigna & ordines diſſiparent, turmas & robora legionum longis catenis inuicem connectere, & per balteos milites colligare, vt ita nexi firmius propugnarent. [z] In quo traditur operæprecium, quòd cum Lacedæmonij contra Tegeates dimicarent, & de victoria confiſi, vincula ſecum ferrent, quibus illos vinctos ducerent: poſtea victi & fugati à Tegeatibus, eiſdem vinculis nexi & captiui ducti ſunt. Romanis frequens vſus erat, [a] cuneum facere & phalangem, vt inuicem ſcutis annexis, [b] & ſupra capita elatis, denſa latitudine ſuccederent, vnaque conſpiratione & conſenſu in orbem ſe colligerent, & impreſſionem facerent. [c] Illud quoque ſalutare creditum eſt, transfugas detractis armis, ne quid inſidiarum ſimulata tranſitione moliri poſſint, in poſtremam aciem inducere: namq; illis credere non facile licet. [d] Profuit quoque ſalubre conſilium, quod in magna conſternatione, acciſis rebus, & deſperata ſalute, à Romanis ſæpe factitatum nouimus, vt diſpoſitis equitum turmis ante munimenta fugientes temere ex prælio ad caſtra milites pauidos & conſternatos pro hoſte haberent: illoſque ſtrictis gladiis inuaderent, vt non minus à tergo quam à fronte infeſtas acies viderent. Hæc enim vltima deſperatio nonnunquam militum animos ita inceſſit, vt inclinatas & turpi fuga profligatas acies plerunque repararint: tantóque ardore pugnam legamus reſtitutam, vt milites ancipiti coacti metu, victoriam ex hoſtium manibus ſæpe eripuerint. [e] Fuit hoc quoque notatũ, dum acies præliantur, & armis decernunt, petere vt defuncta corpora liceat ſepelire, [f] vel poſt præliũ abire, cõceſſum de victoria videri: [g] Eos enim qui vicerunt, precario aliquid

Cimbri.

Romanorũ cuneus & phalanx.

Transfugæ.

Fugientes ex prælio.

Petitio vt defuncti ſepeliantur.

ANNOTATIONES.

Sempronio. Sic & Iulius Cæſar ancipiti prælio equos dimittebat, & in primis ſuum, quò maior permanendi neceſſitas imponeretur auxilio fugæ erepto, vt ſcribit Sueton. in vita ipſius cap.60. De quo & ipſe lib.1.bel.Gall. Cæſar, ait, primùm ſuo, deinde omnium è conſpectu remotis equis, vt æquato omnium periculo, ſpem fugæ tolleret, cohortatus ſuos, prælium commiſit.

u *Vel vt in hoſtes acrius incurrerent.*] Liuius 4.Decad.lib.10. ſcribit, quòd cùm Celtiberi cuneo, quo maximè valebant, impreſſionem feciſſent, ex quo turbatæ legiones ſunt, & propè interrupta acies eſt, iuſſu Fabij Flacci proprætoris, equites legionarij equos effrenatos in hoſtes miſerunt, eorum cuneum diſſiparunt. Quod ſæpe, inquit Liuius, Romanos equites cum magna ſua laude feciſſe proditum eſt. Nam & ſic Tarquinius aduerſus Sabinos cunctantes equites, detractis frenis concitatiſque equis equites procurrere & prorumpere aciem iuſſit, teſte Iulio Frontino Stratagematón lib.2.cap.8.

x *Nonnunquam vt vexillo ſigniferis adempto.*] Sic apud Liuium 1.Decad.lib.3. Furius Agrippa Coſſ. in prælio aduerſus Hernicos & Æquos fecit. Sic & apud eundem eiuſdem Decad. lib. 6. Camillus Dictator aduerſus Volſcos. Sic & Vibius Aceus præfectus cohortis Pelignæ eund. 3.Decad. lib.5. Et Titus Pædianus Princeps primus Centurio apud ipſum Liuium vbi ſuprà proximè. Et Q.Victorius primipili Centurio, & C. Atinius Trib. militum, & quartæ hic, ille ſecundæ legionis, rem (vt dicit idem Liuius 4.Decad.li.4.) in aſperis præliis ſæpe tentatam, ſigna adempta ſigniferis in hoſtes iniecerunt. Sic C.Aquilius Coſſ. ſigniferis erepta ſigna coniecit in medios hoſtes, vt metu militaris pœnæ, quam daturi erant, niſi ea recepiſſent, cogerentur fortiter rem gerere, vt ſcribit Halicarnaſſ.lib.8. Sic Seruius Tullius adoleſcens prælio, quo Tarquinius Rex aduerſus Sabinos conflixit, ſigniferis ſegnius dimicantibus, raptum ſignum in hoſtem miſit, cuius recipiendi gratia Romani ita ardenter pugnauerunt, vt & ſignum & victoriam retulerint, vt prodit Iulius Frontinus lib.2. cap.8.in princ. vbi ſubiungit plurimos alios id feciſſe, vt & factum eſt apud Valerium Maximum lib.3.cap.2. vbi de Fab.Maximo.

y *Apud Cimbros.*] Plutarch.in Mario.

z *In quo traditur.*] Herodotus lib.1. Vide Plutarc.in Cleomene, & Pauſaniam in Arcadicis.

a *Cuneum facere.*] De huiuſmodi cuneis Vegetius li.3.c.19. Liuius autem 4.Decad.li.2. dicit idem eſſe cuneum & Phalanges apud Macedones. Cæſar belli Gallici lib.6. Alij cuneo facto, vt celeriter perrumpant, cenſent.

b *Et ſupra capita elatis.*] Liuius 4.Dec.lib.4. Sublatis, ait, ſupra capita ſcutis, continuatiſque ita inter ſe, vt non modò ad cæcos ictus, ſed ne ad inſerendũ quidem ex propinquo telum loci quicquam eſſet, teſtudine facta ſubibant.

c *Illud quoque ſalutare.*] Id haud dubiè deſumptum eſt ex Valer.Max.lib.7.c.4.in fin. ex quo tamen intelliges id malè ceſſiſſe Romanis.

d *Profuit quoque.*] Liuius 4.Decad.lib.7. M. (inquit) Æmylius Trib. mil. M. Lepidi filius, qua fugam cernebat ſuorum, cum præſidio omni occurrit, & ſtare primò, deinde redire in pugnam iubebat, pauorem & turpem fugam increpans. Minæ exinde erãt, in perniciem ſuam cæcos ruere, ni dicto parerent. Poſtremò dat ſignum ſuis, vt primos fugientium cædant, turbam inſequentium ferro & vulneribus in hoſtes redigãt. Hic maior timor minorem vicit: ancipiti coacti metu primo conſtiterunt, deinde & ipſi redierunt in pugnam, &, vt patet ex ſequentibus Liuij verbis, victoriam reportarunt. Ex quo loco vides hunc locum fuiſſe depromptum. Sed & apud Appianum in Libyco, Scipio Africanus Iunior, cùm fugam trepidationémque ſuorum vidiſſet in Carthaginis obſidione, equo accurrit, ſuóſque, niſi à fuga ſiſterent, humi proſterni, ſtratóſque iuſſit interfici. qua ex re eos in pugnam reuocauit ac vicit.

e *Fuit hoc quoque notatum.*] Thucydides lib.3. Poſteà, inquit, cæteri conceſſa hoſtibus victoria ex fœdere receptis mortuis abierunt. & iterum lib.7. Iuſtinus lib.6. Plin.lib.22.c.4. vbi & id dicit ſeruare Germanos. Plutarchus in vita Ageſilai, iterúmque in vita Niciæ. Paulus Oroſius lib.3.cap.2. In eo, inquit, prælio Archidamus Dux Lacedæmoniorum vulneratus, cùm etiam cædi ſuos & victos videret, occiſorum corpora ad ſepulturam popoſcit. quod ſignum victoriæ traditæ inter Græcos haberi ſolet.

f *Vel poſt prælium abire.*] Thucydides lib.1. bell. Peloponneſiaci ſcribit, quòd cum pugna commiſſa Athenienſibus cum Corinthiis apud Megarã æquo Marte diſceſſum fuiſſet, Athenienſes tamen abeuntibus Corinthiis, tanquam viciſſent, trophæum ſtatuerunt.

g *Eos qui vicerunt.*] Plutarch. in vita Ageſilai, ad id quod

Deditionis signa apud diuersas gentes.

Dedentes se interficere nefas.

Pacis signa.

ab hoſte petere non decebat: ſicut [h] confeſſio cedentis, [i] & detrectantis certamen, vbi hoſtes ad pugnam elici nequeunt, pro victoria fuit. [k] Apud Gallos & Hiſpanos brachia & manus inermes tendere: [l] apud Romanos capita ſcutis ſubdere, [m] & arma tradere, deditionis ſignum erat: [n] quare Pompeiani in pugna Pharſalica paſſis palmis ſalutem petiere. [o] Armis quoque dimiſſis, ſalutationem more militari facere, magno ſæpe præſidio extitit militibus. [p] Iunctis velatiſque manibus ſupplicare, [q] aut cum infulis & velamentis prodire, apud Græcos manus inermes dare, [r] Indis cum pateris occurrere,& vina libare, aut ex Solis ara accenſis facibus obuiam prodire, in fidem venire & poteſtatem, ſignum fuit. [s] Neque enim decebat illos qui paſſis palmis in deditionem veniſſent, morte afficere,aut in eos velut hoſtes inſultare. Dextris autem exertis, & ſublatis manibus incedere, [t] apud Græcos [u] & Perſas pacis ſignũ erat: [x] ſicut Aſſyriis [y] & Maſſilienſibus cum infulis [z] Græcis cum oleæ

ANNOTATIONES.

ſuprà ex eo diximus, illud ſubiungit, Qui enim vicerunt & potentiores eſſe iudicantur. Itaque eos precariò quicquam ab inferioribus petere abſurdum videtur. Quod ipſum repetit idem Plutarch. in vita Niciæ.

h *Sicut confeſſio cedentis.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. ad fin. & apertius 3.Decad.lib.1. in Orat. Corn. Scipionis, vbi ſunt hæc propria noſtri authoris verba. & iterum li.4.cùm ſcribit.Pœnus tacita etiam confeſſione victus,caſtris ſe tenuit.

i *Et detrectantis certamen.*] Nam apud Thucydidem lib. 1. bel. Peloponn. Corcyrenſes ad ſe victoriam aduerſus Corinthios traxerant, trophæúmque erexerant quòd Corinthij ceſſim euntes,pugnam detrectaſſent.

k *Apud Gallos & Hiſpanos.*] Liuius 3. Decad.libro 8. non multò poſt princ. Itaque, inquit, patefacta repentè porta, frequentes ex oppido ſeſe eiecerunt, ſcuta præ ſe tenentes, ne tela procul conijcerentur, dextras nudas oſtentantes,vt gladios abieciſſe appareret. Loquitur autem de Celtiberis & Hiſpanis. Sed & apud alios quoque ex Virgilio lib.1.Æneid.

Tendentemq́; manus Priamum conſpexit inermes.

Vbi Seruius. Aut ſine ſceptro, inquit, aut ſupplices. Quod tractum eſt de hiſtoria: quia enim victi ſe dedunt, inermes ſupplicant. & idem Virgil.lib.11.

Oremus pacem & dextras tendamus inermes.

Et Liuius 4. Decad.lib. 6. loquens de Ætolis, Itaque concurſu facto vndique in muros, manus pro ſe quiſque tendentes conſonante clamore nominatim Quintium orare, vt opem ferret ac ſeruaret.

l *Apud Rom. capita ſcutis ſubdere.*] Appianus lib. 2. bellorum Ciuilium, Hi autem,inquit,capita clipeis ſubijcientes (quod deditionis ſignum haberi ſolet) ſeipſos tradere ſignificabant.

m *Arma tradere.*] Q. Curtius lib.7. vbi de Ariis loquitur. Liuius de Hiſpanis loquens 3.Decad.lib.9. non multò poſt princ. Quibus, inquit, culpam in authores belli indelebilem cæteróſque Principes, quorum plerique in acie cecidiſſent,conferentibus,tradentibúſque arma, & dedentibus ſeſe,reſponſum eſt,&c.

n *Quare Pompeiani.*] Cæſar de hac pugna loquens lib. 3. bel. Ciuilis. Cæſar, inquit, prima luce omnes eos qui in monte conſederant, ex ſuperioribus locis in planiciem deſcendere,atque arma proijcere iuſſit. quod vbi ſine recuſatione fecerunt, paſſiſque palmis proiecti ad terram flentes ab eo ſalutem petierunt,conſolatus conſurgere iuſſit. Sed & 2. belli Gallici de Bellouacis loquens,Item cùm ad oppidum acceſſiſſet,caſtraque ibi poneret,pueri mulieréſque ex muro paſſis manibus,ſuo more pacẽ a Romanis petierunt. Et lib.6. Matresfam.pectore nudo prominentes paſſis manibus obteſtabantur Romanos,vt ſibi parcerent.

o *Armis quoque.*] Hircius in bell. Afric. Deſperata ſalute in quodam colle conſiſtunt,atque armis dimiſſis ſalutationem more militari fecerunt. Ex quibus vide Alexandrum hunc locum deprompſiſſe.

p *Iunctis velatiſq́; manibus.*] Plautus in Amphitryone act.3. ſcen.1:

Poſtridie in caſtra ex vrbe ad nos veniunt flentes Principes,
Velatis manibus orant, ignoſcamus peccatum ſuum.

Sunt tamẽ qui ibi legunt, Vittatis manibus. Arrianus quoque apud Suidam, κεκαλυμμέναις χερσὶν δέησιν, velatis obductiſque manibus obſecratus eſt. Et ad id quod de iunctis manibus hic dicit Dion in vita Traiani,Græcè quidem,ſed in hunc ſenſum, Legati Decebali intromittuntur in ſenatum,depoſitiſque armis, iunctiſque manibus, more ſeruorum, pauca ſupplices loquuntur.

q *Aut cum infulis.*] Liuius 3. Decad.lib.5. ſcribit Syracuſanos ab Thira, & Neapoli (quæ ſunt nomina Phartium vrbis) ad Marcellum veniſſe cum infulis & velamentis, precantes à cædibus & incendiis parci. Et 4.Decad.li.5. de Locrenſibus loquens, Cum ſordida veſte tenentes velamina ſupplicum. Et eiuſdem Dec.lib.6. Conſciæ defectionis ciuitates cum velamentis ante portas ſtabant,metu ne hoſtiliter diriperentur.Et eiuſdem Decad.quoque li.7.Teij, cùm in oculis populatio eſſet, oratores cum infulis & velamẽtis inſerunt.Et 5.Dec.lib.5. Vbi prima phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiam effuſa. Corn. Tacitus lib. 19.At fortiſſimi viri proditoris opem inuocantes mox velamenta & infulas pro muris oſtentant. Et ante hos Cæſar bel.Ciuil.li.2.de Maſſilienſibus loquens,Tum hoſtes turris repentina ruina cõmoti, inopinato malo turbati, Deorum ira perculſi, vrbis direptione perterriti, inermes cum infulis ſeſe porta foras vniuerſi proripiunt, ad legatos atque exercitum ſupplices manus tendunt. Et Polyb.lib.16. Mox Abydeni, inquit, ſtatuunt orto die ſacerdotes & illorum coniuges cum vittis & infulis mittere ad Philippum, vt ſupplices,facta precatione, ciuitatem illi traderent.

r *Indis cum pateris.*] Q.Curtius lib.8.Legati ad Regem deſcenderunt veniam petituri. Qua impetrata, Regina cum magno nobilium fœminarum grege aureis pateris vina libantium proceſſit.

s *Neque enim decebat.*] Cambyſes non æquum eſſe ducebat vim afferre Phœnicibus,qui ſe dediderant. Apud Dion. Halicar.lib.8. Martius Coriolanus valde curabat, ne quid hoſtile paterentur dediticij & de hoc quoque multa apud Diod.Siculum lib.13.in Orat.Nicolaij Syracuſij.

t *Apud Græcos.*] Idem etiam de Heduis dicit Cæſar belli Gall. lib.7. his verbis, Ac tametſi dextris humeris exertis animaduertebantur, quod inſigne pacatis eſſe conſueuerat,&c.

u *Et Perſas.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib.6. vbi de his loquens, Quod ſiqui, inquit, ſublatis dextris ad vos immiſerunt, amicè vos excipite. Idque etiam apud Rom. ex Plutarcho in Othone.

x *Sicut Aſſyriis.*] Vide eos, quos citaui in verbo, Aut cum infulis an de his loquantur.

y *Et Maſſilienſibus.*] Vide ſuprà in verbo, Aut cum infulis. Adde & Carthaginenſibus ex Liuio 3.Decad. lib.10. Non procul aberat, cùm velata infulis ramíſque oliuæ Carthaginenſium occurrit nauis,decem legati erant Principes ciuitatis miſſi ad petendam pacem. Adde,inquam,& de Abydenis ex eod.4.Decad.lib.1.Principes quibus atrocior pars facinoris delegata erat, luce prima ſacerdotes cum infulis ad vrbem dedendam Philippo mittunt.

z *Græcis cum oleæ ramis.*] De quo & nos latè diximus ſuprà lib.2.cap.19. Lucanus lib.3.de Maſſilienſibus loquens.

——Hoſtemq́; propinquum
Orant Cecropiæ prælata fronde Mineruæ

ramis [a] aut lauro accedere,[b] & Barbaris florentes capite corollas geſtare.[c] Ægyptiorum mos traditur, vt ſupplice veſte ſumpta, & prælatis omnibus ſacris, pacem deprecentur. Gallorum, occurrere magiſtratus cum pueris & fœminis. [d] Apud Perſas, terram & aquam offerre, deditionis ſignum erat. [e] Quare Darij legatiſcum ab Athenienſibus magnificis verbis terram & aquam peterent, ab eiſdem alij in barathrum, nonnulli in puteos præcipites acti ſunt. Apud Lacedæmonios ſcutis poſitis manus excutere: in ſingulari pugna, vox, [f] Herbam do, ſe victum fateri ſignificat: ſicut olim bello capti, cum ſalutem peterent, in diſcrimine extremo ſalutem dicere cœperunt. [g] Athletarum mos erat, vt quum in certamine victi, digitum aut manum exerendo, pacem peti oſtenderent. [h] Fuitque ſententia Braſydæ Peloponneſium Ducis, cum acies decernere parant, inſtructo exercitu, lancearum frequentem motum & galearum, à qua parte futura ſit fuga, demonſtrare. [i] Eſſe quoque Romanæ militiæ comperimus, vt equites in prælio duplici vtantur equo, vt vni fatigato, alter recens expedituſque ſuccedat: quódque ſicut miles pedeſtris militiæ, arma & vallum, & quoties opus foret, [k] plus dimidiati menſis cibaria: ita equites præter arma & gladium, folliculis frumentum deferebant. [l] In nauali autem prælio conſtitutum eſt, vt milites non militari ſolum fungantur munere, ſed velut claſſiarij remigent, & per tabulata nautarum miniſteria exequantur, hoſtiúmque tela excipiant, & ſcutis auertant. [m] Hanc diſciplinam militarem Lycurgus non omnibus ſignificandam cenſuit. Ideo lege cauit, ne contra eoſdem ſæpius mouerent arma, ne iterum repugnando, diutino bello aſſueſcere, & longa militia hoſtes diſciplinis erudiri contingeret, ideóque bellicoſiores & effrenatiores forent. [n] Accuſaturque Ageſilaus, quòd continuis bellis quibus Bœotiam infeſtauit, Thebanos ocioſos, & bellorum rudes, ita erudiuit diſciplina & vſu armorum, vt ſæpe ipſe ab eiſdem in extremum vitæ diſcrimen cum toto exercitu lapſus fuerit.

Athleta. Braſydæ ſententia. Equites duos equos habebant. Pedites & equites quæ ferrent ſecũ. In nauali prælio.

ANNOTATIONES.

a *Aut lauro accedere.*] Interpres Euripidis in Oreſte ἀρχαῖον εἶναι dictum putat ipſi Euripidi. Et id commune eſt omnium gentium, ſi credimus Plinio lib.15 c.30. Laurus ipſa paciſera, vt quam prætendi etiam inter armatos hoſtes quietis ſit indicium.

b *Et Barbaris.*] Polyb.libr.3. de Annibale Alpes tranſeunte loquens, Aduenienti igitur Annibali, obuiam procedunt, florentes capiti corollas geſtantes, quod ferè apud Barbaros pacis atque amicitiæ ſignum eſt.

c *Ægyptiorum mos.*] Hircius li.de bello Alexandrino. Omnis enim multitudo oppidanorum, armis proiectis, ſupplicum veſte ſumpta, ſacriſque omnibus prolatis, aduenienti Cæſari occurrerunt, ſeque ei dediderunt.

d *Apud Perſas.*] Herodotus lib.4.5.& 7.non ſemel.& libr. quoque 8. Diodorus Siculus lib.11. poſt princ.& alibi ſæpe eod.lib. Liuius 4.Dec.lib.5. Polybius lib.9. Mirum eſt autem quod tradit Plinius li.8.c.5.de elephante, Mitis namque pudoris eſt, victusque vocem fugit victoris, terram ac verbenas porrigit.

e *Quare Darij legati.*] Herodotus lib.7. Polybius autem lib. 9. in Oratione Luciſci legati Acarnanorum ſcribit, quòd cũ Xerxes miſſo ad Lacedæmonios legato aquam peteret ac terram, ij eum qui aduenerat, in puteum deturbarunt, terrámque ſuperinieceruut: ac rurſus dimiſſo mandarunt, vt Xerxi nunciaret, Habere ipſum apud Lacedæmonios iuxta condictum & terram & aquam. Sed adde præcedentibus Macedones quando ſe dedunt, erectas haſtas tenere ſolitos fuiſſe, vt tradit idem Polybius lib.17.

f *Herbam do.*] Plinius lib.22.cap.4. Dabatur, inquit, viridi è gramine decerpto inde vbi obſeſſos ſeruaſſet aliquis. Namque ſummum apud antiquos ſignum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc eſt, terra & altrice ipſa humo & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos ſcio. Feſtus Pompeius libr.8. in princip. & Seruius libr. 8. Æneidos, vbi declarat vnde id emanauit. & Nonius Marcellus, qui in id multos citat. Vide plura apud Eraſmum in Adagiis. Nuper autem diximus ex Plinio elephantum victum victori herbam porrigere. & adde quòd etiam manus Do eſt fateri ſe victum eſſe. Plautus in Perſa act.5.ſce.2.in fine.

——Fateor, vobis do manus.

Cicero in Cælio, Ad extremum det manus, vincique ſe patiatur. Et ad Atticum libr.epiſt.2. Ad extremum autem manus dediſti. & lib.16. Sapienter igitur quòd manus dediſti, quodque etiam vltro gratias egiſti. Cæſar lib 5.de bel.Gal. Tandem dat Cotta manus permotus ſuperiore ſententia Sabini. Horat.in Epod. Ode 17.in princ.

Iam iam efficaci do manus ſcientiæ.

Ouid.lib.3.Faſtor.

Euicta eſt precibus, vix dedit illa manus.

Virgil.lib.9. Æneid

——Neque ipſe manus feritate dediſſet.

Seneca lib.9. Naturalium quæſtionum, Puta me tibi manus dare & fateri. Vide Eraſm. Chil.1.cent.9.c.79. Sed & ſupinas manus tendere e Q.Curtio lib.6.& ſuppliciter manum protendere è Plutarcho in Theſeo, vbi de Phæbeo, qui prior manum protendit.

g *Athletarum mos erat.*] Ad quem morem alludit Perſius ſatyr.5.

Nil tibi conceſſit ratio, digitum exere, peccas.

Et Martialis lib.5.epig.63.

Nam mea iam digitum ſuſtulit hoſpitibus.

Et D. Hieronymus in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi, En tollo manum, viciſti. Vide Eraſmum Chiliad.3.cent.4. cap.14.

h *Fuitq́; ſententia Braſidæ.*] Thucydides lib.5.

i *Eſſe quoque Romanæ militiæ.*] Feſt. Pompeius li.14 Paribus, inquit, equis: id eſt duobus Romani vtebantur in prælio, vt ſudante altero, tranſirent in ſiccum.

k *Plus dimidiati menſis cibaria.*] Cicero lib.2 Tuſcu.quæſt. Noſtri, inquit, exercitus vnde nomen habeant vides. Deinde qui labor, quantus agminis, ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre ſi quid in vſum velint, ferre vallum: nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. quod & nos alibi diximus. Apud Liuium autem 5.Dec.lib.4.in princ. Q. Martius, Philippus conſul in bello aduerſus Perſeum iuſſit militem menſtruum ferre ſecum.

l *In nauali prælio.*] Nam apud Thucydidem libro 3. milites Pachetis Athenienſium Ducis in nauibus officio remigis vſi ſunt.

m *Hanc diſciplinam militarem Lycurgus.*] Plutarchus in vita Ageſilai, & rurſum in Apophthegmatis ipſius, & Lycurgi.

n *Accuſaturq́; Ageſilaus.*] Plutar. in dictis locis, atque etiam in Apophtheg. Antalcidæ.

An ſapienti vxor ducenda ſit, & quæ ad propagandam ſobolem indulta commoda à Romanis fuerint.

Capvt. VIII.

Vetvs quæſtio fuit, & à prudentibus in vtranque partem agitata, & adhuc in quæſtione eſt, an ſapienti vxorem ducere expediat. Compater amicus meus, homo perfacetus, multæq; venuſtatis, & multi ſalis, cui in omni ſermone mira fuit vrbanitas, ſempérque venuſtè dicta, ſempérq; opportunos iocos habebat: ſi quem in noſtra Parthenope vxorem ducere audiſſet, eum grauibus conuiciis, perinde ac ſi in aliquod crimen prolapſus foret, inceſſere ſolebat, quòd homo liber, & ſui potens in ſeruitutem mácipari, & ſub imperio vxorio ſeruilem in modum excruciari non curaſſet: habens ſemper illud in ore [a] Thaletis Mileſij, qui iuuenis cur vxorem non duceret interrogatus, quia intempeſtiuum erat, reſpondit: iterum ſenex cum ad coniugium vrgeretur, rurſus intempeſtiuum dixit: hac ambage verborum, ſapienti nunquam vxorem ducendam fore demonſtrans. Verùm qui hæc perpenſo iudicio explorare vult, profectò in coniugiis multa inueniet commoda viui vitæ neceſſaria, ſine quibus vix homini ſapienti cælibem vitam ducere expediet. Siquidem non parua adiumenta ex hac ſocietate homini vel inquieto & fatigato ad requiem forenſium exercitationum, vel in ſecunda fortuna ad ampliorem fructum lætitiæ quum habeat cum qua congaudeat, parantur: præſertim ſiquis moratam, & non quotidiani damni, ac fœdis & pudendis vitiis nequiſſimā fœminam nactus fuerit. Nec minus quum ſtudio & labore foris bona quæſiuerit, ſupereſſe domi qui ea diligentiſſime tueatur, haud mediocre præſidium vitæ putauerunt. Illud quoque non parui refert, habere in miſeriis ſolatium, in periculis adiumentum, ſociámque vitæ etiam in calamitate, quæ te perinde ac ſe foueat & amplectatur. Adde mutua pignora tori genialis ſobolíſque, quam ſibi quiſque poſtfuturam, & bonorum participem cernit: ingenitamque charitatem in filios, animóſque conſociatos, quæ ad ciuitatis & reipublicæ præſidium, nec minus ad propagationem nominis valent ſempiternam. [b] Quibus delinimentis adductus Socrates, nec Xantippe quamuis moroſa & iurgioſa: nec [c] Pythagoras, [d] Crates & [e] Ariſtoteles, aliique ſapientiſſimi viri, coniugio carere voluerunt. [f] Quod legibus Lycurgus mandaſſe fertur: nam ſi qui in orbitate & ſolitudine cælibes vixiſſent, ea afficiebantur ignominia, vt à ludis arcerentur, per hyemem verò forum nudi circuire cogerētur. Spartæ enim tam cælibi quàm ſero & malo marito legibus indicta pœna fuit: quæ iudicia, cacogamia & obſigamia dicta. [g] Cretenſes verò felici inſtituto vſurparunt, vt è grege iuuenū deligerent forma cōſpicuos, quos ad vxores ducendas, propagandamq; ſobolem vi & lege compellerent. [h] Thuriorum lex erat, vt iuuenes primo ætatis flore ad ducēdas vxores muneribus honoribuſq; inuitarent, qui verò ea defuncta alterā ſuperduxiſſet, is inuiſus & execrabilis diis hominibúſque, ab omni honoris aditu & magiſtratu arcebatur. [i] Platonis verò legibus cauetur, vt qui ad quintū & trigeſimum annum manſiſſet cælebs, nullo dignus honore, & omnium poſtremus haberetur: [k] cuius rei cauſa, Romanos magiſtratus ad coniugium & prolem excitandam non ſolum pœnis coercere repugnantes, ſed & præmiis inuitare iuuentutem ſæpenumero videmus. [l] Furius Camillus & Poſthumius quum cenſuram agerent, his qui ad ſenectutē cælibes perueniſſent, aut viduarū nuptias, quarū viri bello ceciderant, detrectarēt, mulctā pœnæ nomine in ærarium ferre iuſſerunt. [m] Quintus Metellus Numidicus cenſor, [n] & poſtea diuus Iulius, [o] deinde Auguſtus,

Thaletis dictum de ducēda vxore.

Coniugij cōmoda.

Lycurgi lex in cælibes.

Sparta.

Cretenſes.

Thurij.

Platonis leges.

Cælibes mulctati.

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

a *Thaletis Mileſij*] Apud Diogenē Laërtium in vita ipſius.

b *Quibus delinimentis.*] Vide noſtras leges Connubiales in l.7.num.23. incip. quin & Athenienſes. vbi videbis illum ſimul duas vxores duxiſſe. & iterum l.8.num 15. incip. ſed & Socrates. vbi videbis Xantippes aduerſus eum iurgia & conuicia.

c *Pythagoras.*] Huius enim vxor fuit Theano Brōtini Crotoniatæ filia, vt aliorum authoritate ſcribit Laërtius in vita illius.

d *Crates.*] Et hic quoque vxorem duxit nomine Hipparchiam, vt tradit idem Laërtius tum in vita ipſius Cratis, tum & Hipparchiæ, & Apuleius lib.2. Floridorum, vbi de hac refert pulcherrimam hiſtoriam.

e *Et Ariſtoteles.*] Et hic item vxorē habuit authore Laërtio in vita ipſius.

f *Quod legibus Lycurgus.*] Plutarchus in vita illius, & in Apophthegmat. Laconicis. Clearchus autem Solenſis ſcribit in libro Prouerbiorum, quòd in Lacedæmone eos, qui non haberent vxores, mulieres per quoddam feſtum circa aram trahentes alapis cædebant, vt contumeliam huiuſce rei fugientes, liberorum amore caperentur, atque apta ætate vxores acciperent. Quod & ex eo repetit Athenæus lib.13.cap.1.

g *Cretenſes.*] Strabo libro 10. Apud Cretenſes ad eiuſdem ætatis vxores capiendas cunctos compellunt, quos è puerorum grege deligunt.

h *Thuriorum lex erat.*] Hanc legem paulò aliter recenſet Diodorus Siculus lib. 12. Si quis nouercam filiis propriis ſuperinduxiſſet, eum cēſuit (loquitur de Charonda eorum legiſlatore) à conſilio ſenatúque patriæ penitus ſubmouendum: nunquam ab eo exiſtimans patriam conſilia recta, ac ſalubria ſperare poſſe, qui liberis olim propriis malè conſuluiſſet. Eos, inquit, quibus primæ nuptiæ ſecundis auſpiciis ſucceſſiſſent, ea perfunctos felicitate, iam in explero ſatis priore animo conquieſcere oportere: Sin infelices primas expertus quis haud abſtineret, ſemel admonitum idem ſecundis tētare, rurſúſque eodem errore pergentem, hominis id eſſe dementis ac protius inſani.

i *Platonis vero legibus.*] Lib.4. atque iterum 6. de legibus.

k *Cuius rei cauſa.*] Vt patet ex ſeq.

l *Furius Camillus & Poſthumius.*] Valerius Max. lib.2.c.4.

m *Q. Metellus Numidicus.*] Aul.Gel.lib.1.cap.6.

n *Et poſtea D. Iulius.*] Nam & ab eo dicta eſt lex Iulia de maritandis ordinibus. de qua in l. 1. §. ſi liberta. ff. vnde vir & vxor. & aliis quos tibi citaui ſuprà eod. lib. cap. 1. num.7.

o *Deinde Auguſtus.*] Sueton. in vita illius cap.34. & Dion quoque in vita eiuſdem. & Iul. Florus epit. Liuij lib.59.

p *Quod*

Lex de maritandis ordinibus.

liberorum gignendorum & ſobis cauſa legem de maritandis ordinibus tulere, eos, ad progeniem propagandam præmiis & immunitatibus inuitantes. ſi quidem cui tres erant liberi, vacatio muneris: cui plures, libertas donabatur. [p] Quod a Lacedæmoniis conſtitutum ferunt, vt trium liberorum parens, à cuſtodia & excubiis: quatuor verò, ab omni onere immunis foret. [q] Quinetiam præturas, quæſturas & conſulatus, honoréſque & magiſtratus, Romani veteres, niſi parentibus plurium liberorum, comitiis dedere. Quare exemplis alam factum nouimus, plures candidatos quum ad comitia & campum deſcenderent, fictis adoptionibus liberos ſibi peſſimo more ementitos fuiſſe. Quod poſtea ſenatuſconſulto ſublatum fuit, ne ſimulata filiorum adoptio, veris parentibus fraudi eſſet: ſempérque mariti, & plurium liberorum parentes in omni negocio, pauciores liberos habentibus, aut ſine vxore degentibus, antelati fuere, [r] Perſarum more, qui ingentia munera his qui plures genuerant filios proponere ſoliti ſunt: [s] quorum Reges quando Perſidem adirent, ſingulis mulieribus ad ſobolis incitamenta ſingulos aureos dare conſueuere, prægnantibus verò duplices. [t] Quò Rex Ochus, quum eſſet ſordidæ auaritiæ, ne quid elargiretur, adire recuſauit. [u] Mulieribúſque, quæ trium liberorum matres forent, etiam viuo patre teſtari, [x] & ſine curatore de bonis diſponere, negociáque alia gerere permiſſum erat. Viróque decedente ſine liberis, omnium bonorum hæres [y] lege Romuli vxor erat, ſi verò cum liberis, æqualem bonorum partem cum liberis ferebat. [z] Vtque non ſeuera & triſtis, ſed læta atque hilaris illorum pudicitia foret, [a] vxoribus nec molere, nec coquere, aut alio ſeruili munere fungi permiſere, [b] nuptáſque pecuniarum & fortunarum viri ſacrorúmque ſocias eſſe iuſſere. [c] Illóſque qui in vxorem aut liberos violentas manus intuliſſent, velut ſanctiſſima deorum templa violaſſent, impios conſceleratóſque duxerunt. [d] Veteres enim mulieres propter infirmitatem conſilij, ſub parentum tutela cognatorúmque eſſe voluere, donec viro deſponſatæ, coniugali copula iungerentur: tunc enim à tutela liberæ, [e] in virorum manu, non in ſeruitio erant. [f] Ideo & mariti mores pro lege habere, atque his ſe accommodare conuenit. Contra decet virum curare, ad cultum victúmque ei ne quid deſit: namque [g] vxori malæ tractationis contra virũ actio datur. [h] Cauẽdúmque, ne vxoris imperio maritus agatur: nam illum famoſum deſpectúmque paulo momento præcipitem ageret. [i] Quare verbum Catonis talia exprobrãtis in Romanos ſæpe emanauit: Illos omnibus gentibus armis imperitare, ipſis verò vxores. [k] Fuitque ideo proditum in Aſſyria, Lunæ templum apud Carras fuiſſe, in quo qui Lunæ ſupplicaret, vxoris imperio ſubigi: qui verò Luno Deo ſacrum faceret, vxori dominari ferebatur. [l] Quibus etiam mos à Semiramide traditus peruũ mãſit, vt viris vxores dominentur. [m] Sauromatas etiã ferũt

Qui plures haberent liberos, aliis prælati.

Perſæ.

Romuli lex.

Vxores ſeruilia munera non obibant.

Qui in vxorem aut liberos violẽtas manus intuliſſent.

Vxor erga maritũ, & contra.

Viri ſub vxoris imperio apud quos.

Semiramis

Sauromatæ.

ANNOTATIONES.

p *Quod à Lacedæmoniis.*] Ariſtoteles lib. Politicôn 2. cap. 7. Sed & apud eoſd. Lycurgi legibus cœlibes à ſpectaculo ludorum prohibebantur, ignominiaque afficiebantur, atque eo honore & reuerẽtia, quam iuuenes ſenibus exhibebant, priuabantur, teſte Plutarc. in Apophthegmat. ipſius Lycurgi. Vnde & ibi ſubdit illud in Dercillidam dictum, quamuis ſpectatus eſſet Imperator, reprehendit nemo. illi namque aduenienti iuniorum nemo ſede ceſſit, cum diceret pro ſe quiſque, Ne tu quidem, qui mihi ceſſurus ſit, genuiſti. Vide alicubi in noſtris Conſuetudinibus.

q *Quinetiam præturas.*] Hæc vſque ad clauſulam, Perſarum. ſunt Cornel. Taciti lib. 15. & in l. ſi vnquam. in verbo, Suſceperit liberos. nu. 4. & 89.

r *Perſarum more.*] Herod. lib. 1. Strabo lib. 15. & vide Plutarchum in lib. de Claris mulieribus, c. 5.

s *Quorum Reges.*] Plutarch in vita Alexandri.

t *Quo Rex Ochus.*] Idem in eodem loco, & præterea in li. de Claris mulierib. cap. 5. Herodotus lib. 1.

u *Mulieribuſq; trium liberorum.*] Id videtur accepiſſe ex §. 1. Inſtit. de S.C. Tertul. quanquam id ita ibi non ſcribatur. Vide noſtras Conſuet.

x *Et ſine curatore de bonis diſponere.*] Vnde id accepit neſcio: illud autem certum eos, qui teſtamenta facere poſſunt, etiam minorem & curatorem habentem, poſſe libere in ſuo teſtamento, ſine curatore, de ſuis bonis diſponere, vt latè docuimus in Commentariis ad l. ſi vnquam. in verbo, Donatione largitus. nu. 254. incip. nam & idem, & ſeq. C. de reuoc. donat.

y *Lege Romuli.*] Quod noſtris legibus intelliges ex tit. ff. & C. vnde vir & vxor.

z *Vtq; non ſeuera nec triſtis.*] Verba ſunt propemodum Valerij Maximi, de alia tamen re loquentis, ſcilicet de ornatu mulierum lib. 2. cap. 1. vbi loquitur de vſu vini mulieribus interdicto.

a *Vxoribus nec molere, nec coquere.*] Plutarch. problem cap. 84. Tu tamen vide quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubial. libro 1. nu. 26. incip. item & hinc. & ſeq. in noſtris Commentariis Nobilitatis, cap 20. nu. 94. incip. ſimiliter. & multis ſeq.

b *Nuptaſq; pecuniarum & fortunarum*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. & Liuius 1. Decad. lib. 1. in Romulo. & pleniſſimè diximus in Commentariis Conſuetudinum Pictauitarum tit. de contraire compagnie. §. 1. & in legibus Connubial. l. 8. nu. item 8. incip. nec tamen.

c *Illoſq; qui in vxorem.*] Plutarc. in Catone Cenſorino, & diximus in noſtris ll. Connubial. l. 8. nu. 10. incip itaque.

d *Veteres enim mulieres.*] Tullius in Oration. pro Cecinna in multis locis, & pro L. Murena. Liuius in Oratione Catonis Cenſorini 4. Dec. lib. 4. Boetius in Topica Ciceronis lib. 2. & diximus latiſſime in noſtris ll. Connub. l. 1. nu. 72. incip. quod verum. & ſeq.

e *In virorum manu.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. in Oratione L. Valerij. Trib. pleb.

f *Ideo & mariti mores.*] Ariſtoteles li. 20. Oeconomicôn c. 1.

g *Vxori male tractationis.*] Hæc vna erat & frequentior cæteris apud declamatores, vt videre licet apud Senecam declamat. lib. 3. declã. 7. & lib. 5. decla. 5. Et vt refert Plutar. in Lyſandro, Spartæ pœna ex legib. malo marito erat indicta.

h *Cauendumq; ne vxoris.* De hoc vide pleniſſime in dd. legibus Connubial. lib. l. 1.

i *Quare verbum Catonis.*] Scilicet Cenſorij ex Plutarcho in vita illius, & in Apophtheg. Rom. De quo & nos diximus in dd. ll. Connub. l. 8. nu. 3. incip. Marcus ille. vbi & ſimile dictum Themiſtoclis adduximus.

k *Fuitque ideo proditum in Aſſyria.*] Id ex Ælio Spartiano in Antonino Caracalla.

l *Quibus etiam mos à Semiramide.*] De quo & tu vide noſtras ll. Connub, in l. 7. nu. 67.

m *Sauromatas.*] Nicolaus περὶ ἐθῶν. & ex eo Stobæus ſermone 41.

Ægypti.

hoc habere præcipuum, vt viri ſub imperio vxorio & famulatu ſint.[n] apud Ægyptios, vt viro mulier præficiatur, lege cauebatur, teſtantibus vxoribus inter ſolemnia ſponſaliorum, in primis virum ſuo arbitrio parere oportere.[o]

Spartani. Leonidæ vxoris dictum.

Spartanæ mulieres minime muliebris animi, viris imperant, domeſticiſque negociis ſolæ præſunt, curaque omnis & procuratio ad ipſas pertinet. a quo fertur lepide dictum [p] Gorgonis vxoris Leonidæ, quæ quum ab hoſpite argueretur, quòd ſol Spartanæ viris imperitarét, Haud immerito, inquit, nam ſolæ viros parturiunt. Semper tamen bonum maritum agere, quam in republica magnum virum eſſe, pluris veteres cenſuerunt.

Matronarum auro inops ærarium ſubleuatum.

[q] Ipſiſque ad coniugii & ſobolis inuitamenta, inter muliebria iura, abundanti auro mundóque muliebri, aureiſque ſegmentis & purpura, omnibúſque delinimentis vti permiſere. [r] Quare in maximis bellis ſæpe matronæ auro collato inops ærarium ſubleuaſſe, & magna reipublicæ adiumenta dediſſe, perſpectum eſt. Legimus ſecundo Punico bello, quum reſpublica infeſtis hoſtibus affligeretur, ſciréntque matronæ ærarium populi Romani bello exhauriri,

Matronæ carpento vectæ, & in funere ſolenniter laudatæ.

ipſas cœtibus factis ſponte aurum & ornamenta ſua in ærarium cōtuliſſe:[s] cuius rei cauſa, vt feſtis profeſtiſque diebus dum ad ſacra & ludos irent, carpento veherentur, ſenatu datum eſt. [t] Camilli quoque tempore, cum a Gallis populum Romanum redimere oporteret in anguſtia ærarii, quicquid auri & ornamentorum erat, matronas, publicè contuliſſe, eóque ſe populum redemiſſe accepimus: [u] propterea vt earum ſicut virorum, in funere ſolemnis laudatio eſſet Senatuſconſulto cautum fuit: primaque Popilia à Craſſo filio laudata fertur in funere. [x] Poſtea Iulius Cæſar defunctam primus laudauit vxorem: [y] & Nero Poppeæ formam, & alia fortunæ munera pro roſtris magnificè extulit. Aliique deinceps defunctorum laudes ad populum ſolemni oratione proſequuti ſunt. Vtque perpetuum hoc cō-

Diuortii cauſa.

iugale fœdus, & ſine diſſidio foret, [z] vxori virum relinquere, & cum alio copulari nequaquam licebat: viro autem, niſi vxor in adulterio aut veneficio, ſeu clauium adulteratione deprehenſa foret, aut ſi vinum biberet, leges à Romulo latæ diuertere nulli ſinebant: qui aliter diſſidium feciſſet, bona viri ad vxorem deuolui voluere.[a] Quare L. Antonius à cenſoribus notatis, & ſenatu motus fertur, quod nullo conſilio aut modo, quam in matrimonium duxerat, repudiaſſet: [b] & Tiberius Cæſar quæſtorem gradu deiecit, quod quam coniugem duxerat, tertia poſt die dimiſit. Tametſi ex leuibus cauſis repu-

Repudium ob leues cauſas.

dium interceſſiſſe plerunque inueniamus: [c] ſiquidem Q. Antiſtius vxorem, quod cum libertina fabulari viderat, repudiauit:[d] & C. Sulpitius, quod inuelato capite foris produiſſet: quippe veſte à capite deducta matronas incedere, minime fas erat. [e] P. quoque Sempronius, quòd ludos ſe inſcio ſpectaſſet, vxori repudium remiſit. [f] Taxatúrque Mecœnas inconſtantiæ, quod cum ab vxore ſemel diuertiſſet, illamque reconciliata gratia paulò poſt reduxiſſet, iterum ac tertiò cum ea ſimultate exorta repudium fecit, & mox in gratiam venit. [g] Quare millies cum duxiſſe vxorem ferebatur, quum vnam haberet. [h] Paulus verò Æmylius quum argueretur quòd poſt longum tempus vxorem Papyriam fœcundam & formoſam dimiſiſſet, dixiſſe ferunt, neminem ſcire in qua parte calceus, licet ſpecioſus foret, ſuos premeret digitos. Domitianus tamen Auguſtus equitem Romanum ob reductam vxorem, cum qua Martius ob adulterii crimen diſſidium fecerat, iudicum albo eraſit, & nota affecit: & M Lepidus, quod

ANNOTATIONES.

n *Apud Ægyptios.*] Diodorus Siculus libro 1. Biblioth.

o *Spartanæ mulieres.*] Ariſtoteles lib. 2. Politicôn c. 7.

p *Gorgonis vxoris Leonidæ.*] Plutarchus in vita Lycurgi, & in Apophtheg. eiuſdem.

q *Ipſiſq; ad coniugii.*] Valerius Maximus lib. 2. c. 2.

r *Quare in maximis bellis.*] Hæc vſque ad verſic. Cuius rei cauſa. ſunt Liuii 4. Decad. libr. 4. in Oratione Valerii Trib. plebis.

s *Cuius rei cauſa.*] Sed id quidem non ob eam cauſam, ſed aliam ſimilem, quam mox dicemus de Camillo, vt tradunt ii, quos ibi citabo.

t *Camilli quoque tempore.*] Liuius 1. Decad libr. 5. & Feſtus Pompeius lib. 12. vbi de matronis loquitur: & alii quos ſtatim citabimus.

u *Propterea vt earum.*] Liuius ibi, & Plutarch. in vita Camilli, & in lib. de Laudibus mulierum in princ. & dictum quoque ſupra lib. 3. c. 7.

x *Poſtea Iulius Cæſar.*] Plutarchus in vita ipſius Cæſaris. Primum ſcribit Cæſarem amitam ſuam Iuliam, Marii vxorem defunctam, luculenta laudauiſſe oratione pro Roſtris, in efferendo ipſius funere. Et paucis interiectis, Morem patrium Romanis fuiſſe matronas defunctas laudare, qui in iunioribus obſeruari non ſolebat. Primum autem Cæſarem mortuæ vxoris laudationem ædidiſſe.

y *Et Nero Poppeæ formam.*] Cornelius Tacitus lib. 16. Laudauit, inquit, apud roſtra Poppeæ formam, & quòd diuinæ infantis parens fuiſſet, aliaque fortunæ munera pro virtutibus,

z *Vxori virum relinquere.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quare L. Antonius. ſunt Plutarchi in vita Romuli.

a *Quare L. Antonius.*] Valer. Max. lib. 2. c. 4.

b *Et Tiberius Cæſar.*] Sueton. in vita illius c. 3.

c *Siquidem Q. Antiſtius.*] Valerius Maximus lib. 6. c. 3.

d *Et C. Sulpitius.*] Idem eodem capit. & præterea Plutar. probl. c. 13.

e *P. quoque Sempronius.*] Valerius & Plutarchus vbi ſuprà.

f *Taxaturq; Mecœnas.*] De qua re Seneca in lib. de diuina prouidentia, Feliciorem ergo tu Mecœnatem putas, cui amoribus anxio & moroſæ vxoris quotidiana repudia deflenti, ſomnus per ſymphoniarum cātum ex longinquo lenè reſonantium quæritur? Et Iabolenus noſter Iuriſconſultus in l. vir mulieri. ff. de donatio. inter vir. & vxor. Cuius hæc verba ſunt, Vir mulieri diuortio facto quædam ideirco dederat, vt ad ſe reuerteretur. mulier reuerſa erat, deinde diuortium fecerat. Trebatius inter Terentiam & Mecœnatem reſpondit, Si verum diuortium fuiſſet, ratam eſſe donationem: ſi ſimulatum, contra. Nam, ne dubites, vxori ipſius Mecœnatis Terentiæ nomen fuit, vt videre eſt apud Dionem in hiſtoria Auguſti. Sunt tamen qui eam non vxorem, ſed amicam fuiſſe, & in his Acron & Porphyrion interpretes Horatii in Epodo Ode 14. Concubinam dicit ipſe Acron eiuſdem Epodi Ode 3.

g *Quare millies.*] Hæc ſunt propria verba Senecæ de Mecœnate loquentis epiſtolarum ad Lucil. libro 19. epiſtola omnium 114.

h *Paulus verò Æmilius.*] Plutar. in vita illius.

Apuleiæ vxoris deſiderium poſt diuortium ferre nequiret, morbo extabuit:[i] ſicut Antiſtia repudiata à Pompeio, ipſius mater indignitatem ferre non valens, necem ſibi manu conſciuit.[k] Solon verò lege conſtituit, vt qui vxorem exturbaſſet, dotem illi reſtitueret, alioqui interuſurium ſeſquidrachmale ob moram ſoluere cogeretur.[l] Primus enim P. Caruilius Ruga poſt annum quingẽteſimum trigeſimumtertium, vel vndeuigeſimum ab vrbe condita, quum vxorem duxiſſet, ex qua vitio corporis liberos ſuſcipere nequiſſet, ſterilitatis cauſa diuortium fecit, quod apud diuerſas gentes fiebat conditionibus varijs:[m] nam Thurijs hac lege permittitur, vt neutri cum iuniore ſponſa aut viro coniugium poſtea inire liceret, ne libidine aut illecebra voluptatum magis, quàm cauſa diuertiſſe videantur. Apud alios his verbis concipitur diuortium, vt pari voto vir & vxor inuicem dicerent,[n] Tuas res tibi habeto. In ſponſalibus verò dirimendis hæc fuere verba:[o] Conditione tua non vtar.[p] Athenienſibus libello repudij porrecto à viro vel vxore, an concedi debeat, magiſtratus decernit.[q] Apud Germanos ſemel cum nupta tranſigitur, cum qua ſeneſcendum erat, neque à viro diuertere, neque poſt obitum alteri nubere permittitur. Id tamen memoriæ proditum eſt, vxori, concepto, necdum edito partu, poſt diuortium alteri nubere non licere.[r] Damnatúrque Auguſtus Octauius, quod Liuiam Druſillam ex altero viro abduxit grauidam, quam probauit vnicè.[s] Neque in ius vocanti matronam, eius corpus tangere, aut à magiſtratibus ſummoueri permittitur, vt à tactu alienæ manus inuiolata maneat.[t] Sed matronæ in ſemitis viros de via decedere iuſſum eſt: quod & ſenatuſconſulto cauebatur:[u] neque dotale prædium, quódve dotis cauſa exhibitum eſſet: viro inuita vxore alienare, (quod lege Iulia vetatur) ne vxor indotata maneat.[x] Expedit enim reipublicæ dotatas eſſe vxores,[y] licet priſcis ſeculis dos apud Romanos æs graue fuerit: mox decem millia æris, dotes non exceſſere: poſtea corruptis moribus, ad quadraginta millia ſupergreſſæ ſunt, in tantum, vt Megulia, quòd quingenta æris millia dotem dederat, dotatæ nomen tulerit.[z] Fuit tamen lege cautum, vt ſi mulier viro in manum conueniret, omnia quæ mulieris fuiſſent, viro accederent dotis nomine.[a] Proditumque eſt, populum Romanum Caij Fabricij, & Cn. Scipionis, ac Manij Curij filias, quòd ob tenuem rem familiarem pro natalibus nubere non poſſent, de publico dotaſſe:[b] ſicut Athenienſes Ariſtidis filias ob modicas facultates ære collato, connubio locarunt.[c] Solon verò[d] & Lycurgus ſalubriter conſulentes, ne ſponſæ magno coniugia inirent, viris dotes dare legibus vetuere.[e] Germanorum fuit vetus conſtitutum, vt viri vxoribus dotes dare cogantur: qua non exhibita, nihil conſociatum aut fœderatum ſponſalia haberent.[f] Idem Cantabris, vt niſi à viro ſponſæ dos fuiſſet ſoluta, nullum eſſet matrimonij fœdus.[g] Apud Indos pari boum ſponſas mercari permittitur,[h] qui quum in plures diuidantur ordines, vnius tribus viro, alterius ſumere non licet.[i] Maſſilienſibus vltra aureos centum, dotem nulli dare permittitur.[k] Cretenſibus dimidia pars bonorum quæ fratri contingit, ſorori dotis nomine accedit.[l] Apud Gallos quantam pecu-

Solonis lex.
Qui primus repudiauit vxorem Rom. Thurij.
Verba diuortij concipiẽdi & ſponſaliorum dirimẽdorum.
Libellus repudij.
Germani.
Dos vxoria.
l. 1. ff. ſoluto matri.
Megulia dotata.
Solonis & Lycurgi lex.
Germanorũ vetus conſtitutum.
Cantabri.
Indi.
Maſſilienſes.
Cretenſes.
Galli.

ANNOTATIONES.

i *Sicut Antiſtia.*] Plutarchus in Pompeio, & Cæſare.

k *Solon verò.*] Plutar. in vita illius.

l *Primus enim P. Caruilius Ruga.*] Valerius Maximus hunc Spurium Carbilium vocat libr. 2. cap. 1. de primo repudio. vti & Plutarchus in problemat. cap. 13. & ante hos Dionyſius Halicarnaſſeus libr. 2. At ipſe Plutarch. alibi Seruilium Spurium appellat in Cõparatione Romuli & Theſei, ad fin. & rurſum in Comparation. Numæ & Lycurgi Spurium Corniuum nuncupat. Vide Græcum vbique. Eundem autem eſſe Caruilium & Carbilium conſtat ex Plinio, qui eundem nunc Caruilium, nunc Carbilium vocat lib. 9. cap. 11. & lib. 33. cap. 13. quod hinc procedit quòd Græci V, literam non habent, ſed pro ea b, litera vtuntur.

m *Nam Thurijs.*] Diod. Siculus lib 12.

n *Tuas res tibi habeto.*] In l. 2 ff. de diuort. Iacobus Micyllus in illud carmen lib. 2. de Remedio Amor.

Munera quæ dederas, habeat ſine lite, iubeto.

Verba, inquit, artis ſunt. Sic enim ſolebat dicere, qui diuortium faciebat, Abeas, valeas, tuas res tibi habeas. Plene diximus ex aliis authoritatibus in ll. Connubial. gloſſ. 8.

o *Conditione tua non vtar.*] In d. l. 2. verſic. in ſponſalibus.

p *Athenienſibus.*] Plutar. in Alcibiade.

q *Apud Germanos.*] Tacitus de morib. Germanorum. & vide noſtros Commentarios in l. bones. §. hoc ſermone.

r *Damnaturq́ue Auguſtus.*] Sueton. in eius vita c. 62. & in vita Tiberij, c. 4.

s *Neque in ius vocanti matronam.*] Hæc vſque ad clauſulam, Sed matronæ. ſunt Valerij Maximi lib. 2. c. 1.

t *Sed matronæ in ſemitis.*] Plutar. in Romulo.

u *Neque dotale prædium.*] L. 1. & prope per totum tit. ff. de fund. dota. vbi hæc lex Iulia in eam rem memoratur.

x *Expedit enim Reipublicæ.*] Hæc eſt ſententia l. 2. de iur. dot. & l. 1. ff. ſolut. matrim.

y *Licet priſcis ſeculis.*] Hæc vſque ad clauſulam, Fuit tamen. ſunt Valerij Maximi lib. 4. cap. 4 vbi de Cn. Scipione.

z *Fuit tamen lege cautum.*] Vide in noſtris legibus Connubial. lege 4 numero 5. incip. nec quenquam, & ſeq. & quos ibi citaui.

a *Proditumq́; eſt.*] Hæc vſque ad clauſulam. Sicut Athenienſes. ſunt Val. Maximi lib. 4. c. 4.

b *Sicut Athenienſes.*] Probus Æmylius, & Plutar. vterque in Ariſtidis vita.

c *Solon verò.*] Plutar. in vita illius, & vide noſtras leges Cõnub. l. 5. nu. 10. incip. Quæ cùm ita.

d *Et Lycurgus.*] Idem Plutar. in vita illius, & Apophth. Laconicis, & Iuſtinus lib. 3. Hermippus autem in legumlatoribus, & ab eo Athenæus lib. 13. cap. 1. ſcribit quòd obſcurum eſt domicilium in Lacedæmone, in quo puellæ omnes concludebantur, vna adoleſcentibus etiam vxorem non habentibus incluſis: atque quam quiſque cepiſſet, hanc ſine dote abducebat.

e *Germanorum.*] Tacitus de Moribus Germanorum.

f *Idem Cantabris.*] Strabo lib. 3. Apud Cantabros, inquit, viri vxoribus dotes relinquunt.

g *Apud Indos.*] Strabo lib. 15.

h *Qui cùm in plures.*] Arrianus Geſtorum Alexandri libr. 8. quod & nos alibi diximus.

i *Maſſilienſibus.*] Strabo lib. 4. vbi tamen addit, Ad veſtem quinque, ad mundum quoque aureum quinque, amplius verò nullo pacto licet.

k *Cretenſibus.*] Strabo libro 10. Dotis magnitudo eſt, ſi quidem frater eſt, fraternæ partis bonorum dimidium.

l *Apud Gallos.*] Cæſar lib. 6. belli Gallici.

Ægyptij. Carthaginenſes. Spartanorũ conſtitutum.

niam vir ab vxore accipit dotis nomine,tantam de ſuo cõferre tenetur:vt quod inde redundaret, cum fructibus ſuperſtiti accederet. [m] Ægyptij verò adeo dotes auerſati ſunt, vt qui viri dotes acciperent, velut mancipia vxori addicerentur.Carthaginenſes non dotibus,ſed nuptiarum impenſis,quas immodicas faciunt,modum ſtatuêre. [n] Fuitque conſtitutum apud Spartanos,vt qui rei quærendæ cauſa locupletum affinitates quærerent,pœna multarentur. [o] Quare Lacedæmonij qui Lyſandro ſuperſtite illius filias ſe ducturos vxores promiſerant,& eo morte ſublato ducere recuſarant,optimo iure,Ephoris iudicibus,pœnas dedere:quod ſpe præmiorum, locupletum affinitatem affectaſſent. [p] Si quid verò ab vxore delictum eſſet,aut ſi quæ ſimultates offenſionéſve forent,ſiquidem leuia & per ignorantiam admiſſa, clementi animaduerſione & molliſſimis pœnis emendabant:ſiquid verò grauius, de eo vir non in iudicio & foro,ſed remiſſo iudiciorum munere,ne litibus obſtreperent,cum propinquis tanquã domeſticis iudicibus,cognoſcebant quicquid diſſidij foret,[q] in ſacello deæ Viriplacæ,illarumque contumaciam pœnis ſeuerioribus aut mollioribus cohibebant.[r] Quod etiam Tiberius Cæſar ſtatuit,vt propinqui & neceſſarij matronas proſtratæ pudicitiæ, quibus accuſator deeſſet,communi ſententia coercerent. [s] Nonnunquã vxoris offenſa,mariti iudicio permiſſa fuit:nam Põponia Græcina capitis & famæ poſtulata,iudicio mariti inſons renunciata eſt.[t] Athenis verò erat magiſtratus,qui diſſidentes cum viris vxores,quę non ſyncèra fide in gratiam rediiſſent,ſine iurgio & ſine offenſa conciliaret: [u] in quo Crates Diogenis ſectator fuit, qui litium omnium & iurgiorũ moderator & arbiter inter propinquos præcipue habitus eſt. [x] Sicut apud Spartanos Harmoſyni erant magiſtratus, qui mulierum petulantiam immodeſtiamque cohibebant. Apud alios fuere conciliatrices, quæ viris vxores, & vxoribus viros conciliarent. Adeoque more maiorum muliebri pudori,ſalubri temperamento conſultum fuit,[y] vt ne priuatam quidem rem agere fœminas, niſi authore parente, fratre, viroque permiſerint. Illud certe non eſt ab re dixiſſe, [z] quòd quæ vno viro contentæ erant, quæque matronale decus ſeruaſſent incolumé, haud aliter quàm pudicæ corona donabantur:[a] quæ verò poſt viri obitum coniugium iniiſſet, niſi poſt decimum menſem nupſiſſet, leuis & impudica, atque infamiæ inuſta putabatur. [b] Ideo prægnantem bouẽ Numæ legibus immolare,& ita facinus expiare cogebatur. [c] Neque omittendũ,quondam vxores viris,& matres filiis,tunicas togaſque facere,eaſque acu & licio ac telis intexere conſueſſe: ſummoſque imperatores & duces à neceſſariis ſæpe veſtes contextas induiſſe. Quare [d] Alexander Macedo,[e] & Auguſtus Octauius,domeſticis tunicis ab vxore, matre & ſorore, aut nepte contectis,vſi ſunt,[f] quas veteri more in atrio domus cum clientibus Romani intexebant:Græci verò in œco & proœco. [g] Quippe apud matronas quondam lanificium magnæ laudi fuit, lanamque feciſſe mulierem, pudicitiæ & probitatis ſignum erat:[h] quod à Phrygibus inſtitutum,ad Romanos fluxiſſe putarim,quibus Attalus rex primus aurum veſtibus intexere inſtituit. Vnde phrygiones dicti, qui pictas veſtes intexebant. [i] Quo enim tempore inter Romanos & Sabinos fœdus ictu eſt,cum Romulo & Tatio conuenit,vt Sabinæ ab omni opere,præter quàm lanificio,immunes forent.[k] ſcribitque Varro,lanam cum colo & fuſo Tanaquilis,& ſandalia,in templo Anci Martij ad ſua tempora duraſſe incolumem,factamque ab ea togam regiam virgulatam,qua Seruius Tullius vſus fuit.[l] Erat tamen pagana lege ſancitum,

Vbi vxores deliquiſſent in maritos.

Viri placa deæ ſacellũ.

Magiſtratus Athenis ad cõciliandum diſſidentes cum viris vxores.

Poſt viri obitum matrimonium ineuntes.

Lanificiũ matronarũ.

Phrygiones.

ANNOTATIONES.

m *Ægyptij verò.*]Vide noſtras leges Connubiales.

n *Fuitq; conſtitutum apud Spartanos.*] Vt patet ex ſequenti hiſtoria.

o *Quare Lacedæmonij.*] Plutar. in Apophthegmatis Lyſandri in fi. Eos, inquit, qui ipſius filias, ſibi deſpontaſſent, ac deinde poſt mortem, quia pauper inuentus eſt, aſpernarentur, Ephori mulctauerunt:quia, quem diuitem putantes,colebant,eum & frugi & iuſtum ex paupertate cognoſcentes, deſpiciebant. Hæc autem Lyſandri mentio in memoriam reuocat aliud ad matrimonium Lacedæmoniorum pertinens, in eum ſcilicet fuiſſe animaduerſum, quòd cùm primam vxorem reliquiſſet,alteràm formoſiorem abducere vellet, vt teſtimonio Hermippi ſcribit Athenæus lib.13.c.1.

p *Si quid verò ab vxore.*]Vide hîc omnino noſtras leges Cõnubiales l.1.nu.13.incip. Quid apud.

q *In ſacello deæ Viriplacæ.*]Valer.Maximus li.2.cap.1. & vide dd.ll.Connubial.l.15.nu.104.incip.Et ego.

r *Quod etiam Tiberius Cæſar ſtatuit.*] Sueton.in vita illius ca. 35.Matronas,inquit,proſtratæ pudicitiæ, quibus accuſator publicus deeſſet,vt propinqui, maiorum more, de cõmuni ſententia coërcerent,author fuit.

s *Nonnunquam vxoris offenſa.*]Tacit.lib.13.

t *Athenis verò.*]Plutarchus in Alcibiade.

u *In quo Crates.*]Laërtius in ipſius vita.

x *Sicut apud Spartanos Harmoſyni.*] Cælius libr. 18. cap. 3. nullo, vt hîc, citato authore. Harmoſyni Spartæ compeſcendis mulieribus fuere magiſtratus, quò ornatius incederent.

y *Vt ne priuatam quidem rem.*] Cato Cenſorius in ea Oratione ſuprà citata apud Liuium 4.Dec.lib.4.

z *Quæ vno viro contentæ.*]Valerius Maximus lib.2.c.1.

a *Quę verò poſt viri obitum.*] Ex noſtris ll.ſcilicet l.1. verſic. qui eam.& l.genero.in princip.& §.1.& l.liberorum.§.1. & aliis multis.ff.de his,qui notan.infam.

b *Ideo prægnantem bouem Numæ legibus.*] Plutarchus in Numa.

c *Neque omittendum.*]Quod probat exemplis ſeq.

d *Alexander Macedo.*] Q.Curtius lib. 5. & vide noſtras leges Connubiales l.10.num.42.incip.Herodotus.

e *Et Auguſtus.*]Sueton.in vita illius c.73.

f *Quas veteri more in atrio.*] Liuius 1. Dec.lib. 1. vbi de Lucretia. Adde & telas veteri more in atrio texi ſolitas.Ex Aſcon.Pediano in Orat.Ciceronis pro Milone.

g *Quippe apud matronas.*] De quo propemodum ſuperfluenter diximus in d.10.l. Connub. nu.3.8.incip. Sed & præterea & multis ſeq.

h *Quod à Phrygibus.*]Plinius lib.8.cap.48.& Nonius Marcel.in verbo,Phrygia veſtis.

i *Quo enim tempore.*]Plutar.in Romulo.

k *Scribit Varro.*] Apud Plinium li.8.c.48.Sed quod hîc M. Anci ſcribit,Plinius vbi ſupra,Sangi dicit.vide Plutarchum probl.c.29.

l *Erat autem pagana lege ſancitum.*]Plinius lib.28.c.2.

m *Sponſam*

ne mulieres in via torquerent fuſos, aut illos detectos ferrent: quoniam frugum prouentibus aduerſari putabatur. Vtque lanificium veteribus cordi fuiſſe adnotarent, [m] ſponſam nuptiarum die colum comptam, & fuſum cum ſtamine, ad virum deferre iuſſere: quem morem apud multos etiam nunc coli obſeruarique videmus, præcipue Iberos, quibus quicquid texunt mulieres, in cõmune conferunt, & virorum iudicio quæ plurimũ texuit, honoribus cumulatur & precio. [n] Phæacenſes quoque Homero teſte, ſicut rei naualis viri, ita mulieres penſa trahendi, & acu veſtes intexendi peritæ ſunt. Non ſic Ægyptiis: nam viris domi penſa curare, fœminis verò in foro vacare viſus erat. [o] Apud Perſas autem matronas lanæ admouere manus, aut calathum & penſa tractare, probro & turpitudini dabatur:

Pagana lex.
Phæacenſes.
Ægyptij.
Perſæ.

ANNOTATIONES.

m *Sponſam nuptiarum die.*] Varro, Plinius & Plutarchus vbi ſupra in verbo, Scribit Varro.

n *Phæacenſes Homero teſte.*] Lib. ſcilicet Odyſſeæ 6. primùm ſtatim poſt princ. mentionem facit Diamantis Phæacentis, in re nautica inclyti, cum ſcribit:

εἰδομένη κούρῃ ναυσικλειτοῖο Δύμαντος.

Et lib. 7. in vniuerſum de Phæacibus loquens,

τὸν δ' ἄρα Φαίηκες ναυσίκλυτοι οὐκ ἐνόησαν.

Et quod ad mulieres pertinet, idem illo lib. 6. loquens de Nauſicaa Phæacum Regina,

ἡ δ' ἐπ' ἐσχάρῃ ἧστο σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξὶν

ἠλάκατα στρωφῶσ' ἁλιπόρφυρα.

Et iterum poſtea,

ἡ δ' ἧστ' ἐπ' ἐσχάρῃ ἐν πυρὸς αὐγῇ

ἠλάκατα στρωφῶσ' ἁλιπόρφυρα.

Et de vtriſque ipſe Homerus ille lib. 7.

ὅσσον Φαίηκες περὶ πάντων ἴδριες ἀνδρῶν

νῆα θοὴν ἐνὶ πόντῳ ἐλαυνέμεν, ὣς δὲ γυναῖκες

ἱστὸν τεχνῆσαι.

o *Apud Perſas.*] Q. Curtius libro 5. de quo etiam diximus in dictis noſtris legibus Connubialibus l. 10. nu. 42. incip. Herodotus.

Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britannia, tam ex vitibus quàm fluctu maris proueniunt.

CAPVT IX.

PROFECTO rem mirificam, & oſtento ſimilem, & quæ dici crediq́ue vix poſſit, amicus meus ſummus nuper enarrauit mihi, quam ego his cõmentatiunculis meis adducere dubitaſſem (ita videtur eſſe rara dictu, & ſuper omnem impudentiã, prorſusq́ue ridiculæ vanitatis) niſi hoc pro comperto & explorato, multorum teſtimonio comprobaſſet, qui ſe non audiſſe vel legiſſe, ſed oculis vidiſſe, & manibus attrectaſſe aſſerebant. In citeriori Germania intra Danubium loca eſſe, in quibus, niſi contra frigora & gelu, ac feram ſæuamq́ue hyemem vites maxima parte anni ſub niuibus humo contectæ iaceant, quum nulla his contra immodica frigora tempeſtateſq́ue firmitas ſit, vtpote in tractu gelidiſſimo prorſus algore intereant. Eas demum liquatis niuibus, æſtate anni ingruente, & calore cæli, mirificè germinare, & frondes geniculatas emittere, ſed vini parum effundere. Interq́ue eas nonnullas, neſcio qua cæli temperie, ſeu occulta & cæca origine, vites exiſtere peculiari miraculo, & admirationis præcipuæ: quæ clauiculos & plerunque candicantia folia ex puro auro germinent, & ſimul coaleſcant, illóſque vidiſſe, & manibus attrectaſſe, regibúſque & ſummis ducibus vnà cum palmite vitis rimoſo cortice, dono datos, ingenti miraculo fuiſſe: neque id vbique & paſſim, ſed aliis atque aliis in locis, & modò hic modò alibi fortuito euentu, & prout naturæ libitum fuit, euenire: idque apud incolas pro oſtento minimè haberi: ſed quia in locis pluribus id accidere ſoleat, quaſi inter quotidiana & frequentia reputari. Cuius rei cauſam quærentibus nobis, & pleroſque eruditos conſulentibus phyſicæ non ignaros, qui naturalium rerum momenta & cauſas didicere, nemo eorum quiſquam ſatis exploratam ferre ſententiam, aut quæſtioni ſatisfacere viſus fuit: adeo difficiles cauſas explicatúſque habebat, niſi quod ex contagio terræ & glebæ, vbi hæc prouenerit, quum ibi aurifodinas eſſe certum ſit, ſubtus in radicibus coaleſcere aurũ, & vna ingenitum & condenſatum occulta vi & origine, dum germina emittunt, mirabili naturæ conſtituto aut decreto ſtellarum, aurum ſimul erumpere, & ita germina concipere, frondéſque aureas emittere crediderunt: ſicut in Scythia authores tradunt, in montibus vbi minium effoditur, ex terræ contagione & cæli moderamine extare rubras niues. Iunius Dentatus Parthenopeus, ingenio ornatiſſimo, vir apprime nobilis & eruditus, quocum mihi à primo ætatis gradu vetus & magna amicitia fuit, referre ſolebat, pleraque prodigioſa & admirabilia, inter quæ miraculum ingens in penitiſſimis oris Britanniæ & ſinu intimo, vbi æſtus effuſi Oceani, ſecundi & reciproci ad Lunæ augmenta & damna, ac frequentes fluxus maris & refluxus haud ſecus quàm tempeſtas ſtatis vicibus littora infeſtant, ab authoribus memorati exiſtunt, ſæpe malos & nauium carinas vetuſtate tabeſcentes, ad litora expoſitos, & diutina aqua madefactos, quoſdam veluti fungos breui pediculo, iuxta aquas gignere, paulatimq́ue adoleſcere inter fluctus, lapſiſque diebus etiam moueri, ſed tamen à trunco minimè diuelli: interiecto deinde tempore, velut ad iuſtam magnitudinem peruenerint, mirum dictu tradit, quod omnem ſuperat fidem, fungos eiuſmodi ita genitos, à trunco ſponte euelli, mox alis emiſſis, & penniculis enatis euolare, & marinas aues exiſtere, veſciq́ue piſciculis litoralibus, pérque maria paſſim enatare, pariterque apud incolas mirum non haberi. Sed quia paſſim id euenire ſoleat, quotidiano vſu miraculum eſſe deſinere. Hæc inquam mirifica viderētur, niſi monſtrifica eſſe vbique ſolertis prouidentiſque naturæ opera experimento videremus. Ita enim parens natura comparauit, & opus fabricata eſt, vt ſub orbe diuerſiſſimo, pleraque dictu

Vites in Germania.
Clauiculi & folia vitium ex auro.
Cauſa.
Niues rubræ in Scythia.
Fungi in cariosis nauibus nati, qui deinde volant.
Vide Hectorem Boetiũ in huius Scotorum fo. 14.

admirabilia, excedentia fidem, inexplicabili difficultate gignantur. Nam quis crederet [a] quod Ariſtoteles, Cicero & [b] Plinius tradunt, in Ponto Euxino apud Hyppanim fluuium tenues membranas acinorum modo innaſci arboribus, ex quibus mox volucris quadrupes, quæ vltra diem vitalis non ſit, erumpere conſpiciatur? Aut quod idem ſcribit [c] Ariſtoteles περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων in Cypro genus quoddam gigni æris, auro non abſimilis, quod in fruſta minutiſſima conciſum agricolæ ſerant, mox ad pluuiam exoriri & coaleſcere, & poſtquam adoleuerit, ad iuſtam maturitatem colligi & recondi? [d] Vel quod idem compertum in Iberia dicit, paſtores quandoque ſyluam incendiſſe, mox tellure conſciſſa, multum argenti deliquati effudiſſe, iudicatumque eſſe glebam refertam venulis, orichalchum argentúmque educere? Aliaque quæ arduæ ſunt explicationis, & difficultatis immenſæ? Atque, vt reliqua omittantur, nónne vſu quotidiano aſſiduóque experimento [e] didicimus, ex minimis paruiſque ſeminibus leui calore fotis, animari vermiculos mirabili conſtituto, qui fronde confecti & educati, paulo poſt cum adoleuerint, Sericum, vnde nobis precioſarum veſtium vſus eſt, ex ſe emittant: & demum quum adulti fuerint, gignant ex ſe cucullos & follicula, in quibus reconditi immoriantur, indéque enaſcãtur papiliones cãdiduli, qui inuicem nexi, pariũt ſemina, ex quibus denuo naſci queant? Iſta quidem frequenti apud nos ſpectaculo quaſi quotidiana viluere: quæ ſi aliis referantur, quibus hæc incomperta ſunt, prorſus incredibilia, & fide caritura, ac fictis ſermonibus ſimilia haud dubiè viderentur. In qua quidem re mirari ſuccurrit, quod [f] Procopius Græcus author litteris & monumentis recentium hiſtoriarum prodidit, Iuſtiniani temporibus commentum hoc Serici, ſolerti ingenio quæſitum, primùm in Italiam allatum fuiſſe, quum antea incompertum foret & incognitum. Cuius dicto licet coniectari, Sericas veſtes ex vermiculis, quales hodie viſuntur, apud priſcum ſeculum & veteres Romanorum non fuiſſe, [g] licet byſſus & purpura ac veſtes Sericæ, diſſimili videlicet licio contextæ, omnium ſermonibus celebratæ ſint, quod ex frondium canicie depectunt Seres, [h] Byſſumque apud Indos frequentem gigni tradunt, ex arbore populo haud diſſimili, foliis verò ſalici, quem in Græcia etiam naſci [i] Pauſanias prodit: [k] apud eóſque lanigeras arbores florem emittere cum nucleo, quo detracto, reliquum vt lana carminetur. [l] Atque in Perſicis inſulis arbores inſtar cotonei mali cucurbitas emittere, quæ mox ruptæ, lanuginis pilos oſtendant, ex quibus conficiuntur veſtes. † Et in Atlante arbores naſci, quarum comæ lanugine veſtiuntur, quæ Sericas velleribus non cedant. Quod nobis quoque ſatis probabile, nec à fide deuium videretur: niſi apud Indos & Ægyptios [m] bombycem Coam intexere vermes, qui aranearum more fila deducant, multiplici lectione videremus.

Apud Hypanim fluuium.
Ac ſeminatiũ in Cypro.
Vermiculi ſericũ ex ſe emittentes.
Papiliones.
Sericæ veſtes quando primum emerſerint.
Byſſus.
Lanigeræ arbores.
Arbores in Perſicis inſulis.
In Atlante.

ANNOTATIONES.

a *Quod Ariſtoteles.*] Libro 5. de Animalibus cap. 19. ad finem.

b *Et Plinius.*] Lib. 11. c. 36.

c *Ariſtoteles περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.*] Id eſt, de Mirabilium auſcultationibus, ſiue mauis, Mirabilibus auditu, cap. 40.

d *Vel quod idem compertum in Iberia.*] Idem Ariſtoteles ibi, cap. 81.

e *Didicimus ex minimis.*] Vide quæ ſuper his ſcripſi in legib. Connub l. 3. nu. 18. Vide etiam Plinium lib. 11. c. 23. & lib. 19. c. 1.

f *Procopius.*] Lib. 1. belli Perſici.

g *Licet byſſus.*] Vide Dionyſium Alexandrinum de ſitu orbis, c. 10?. & ibi Euſtathium Theſſalonicum interpretem

h *Byſſumq. apud Indos.*] Philoſtratus in vita Appollonij lib. 2. cap. 9. Byſſum, inquit, ex arbore naſci ferunt, quæ altitudine quidẽ populos æquat: foliis autẽ ſalici æquiparatur.

i *Pauſanias.*] Lib. 6. ad fin. quibus locis de Elide loquitur. & iterum lib. 7. dicitque priori loco. Eſt Eleorum ager & cæteris ferax, & byſſum educat feliciſſimè. Canabem quidem linum & byſſum ferunt, quæ gentes idoneum ad hæc ferenda ſolum colunt: ſed enim quæ fila ad textrinam vſurpant Seres, ea nulla e ſtirpe ſunt. Naſcitur in eorum terra vermis, quem Serem Græci, ipſi longe alio appellant nomine, magnitudine eſt id inſectum dupla maximi ſcarabæi, cætera araneo ſimillimum. Hos Seres accuratè nutriunt, ſellas illis cùm æſtiuas, tum hybernas aptè fabricantes: Pedibus (habet verò octo, quot & aranea) ſub arboribus textile opus facit. Annos ferme quatuor panico alitur. Quinto demum (neque enim longior contingit vita) viridem opponunt arundinem: quo pabulo beſtiola illa maximè delectatur, eo ſatur ſagina rumpitur. Educũt inde è viſceribus ſtaminum volumina. Lib. 5. idem ſcribit, byſſum tantùm in Eleo agro naſci, nec alibi vſpiam in tota Græcia.

k *Apud eoſq. lanigeras arbores.*] Herodotus libro 5. ſcribit Agreſtes huiuſmodi arbores pro fructu lanam ferẽtes, præcellentiores eſſe ouillæ tum pulchritudine tum bonitate, qua in veſtiarium Indi vtũtur. Strabo, authoritate Nearchi lib. 15. Hic, inquit, lanigerarum arborum florem nucleum habere: quo detracto, reliquum vt lana carminetur. Vide Plinium lib. 19. c. 1.

l *Atque in Perſicis inſulis.* Plinius lib. 12. c. 10.

† *Et in Atlante.*] Idem Plinius lib. 5. cap. 1. Cæterum Strabo lib. 3. ad fin. ſcribit, Circa nouam Carthaginem arborem eſſe, quæ de ſpina corticem emittat, ex quo telæ pulcherrimæ conficiuntur. Et de aliis arboribus laniferis, vide eundem Plinium lib. 12. cap. 16.

m *Bombycem Coam.*] Vide noſtras ll. Cónubiales. vbi ſuprà.

Locus ex Iuuenale declaratur, & quotuplex apud veteres libertatis genus fuerit, qualiterq́ ciuitas amittebatur vel dabatur.

CAPVT X.

IN Iuuenalis ſatira quinta, qua in eos inuehitur, qui potentiorum ſectatores fiunt, hos verſus poſtremos meminimus legiſſe:

——Omnia ferre
Si potes & debes. pulſandum vertice raſo
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis & tali dignus amico.

a *Fuis*

Quos plerique parum docti grammatici, verborum inuolucro interpretati, ita ſtudioſos demorantur, vt non ſit facile æſtimare, quæ tandem authoris mens, & qui verborum ſenſus exiſtat: qui tamen ſi explorato iudicio exponantur, profectò manifeſti apertique fient. Et licet aliud alij autument eruditiores, huic ego opinioni accederem, quæ magis ex contextu verborum redundat: Quod quum antea multis criminationibus illos qui menſas potētiorum ſectantur, & aliena quadra ſtudent viuere, poeta fuerit inſectatus: poſt multa quæ ſub alieno imperio digna atque indigna pati neceſſe eſt, vt tandem ſe in libertatem vendicent, & iugum quod imperioſi domini ferendo ſeruitium, ſponte ſubierant, demum è collo diſcutiant, ſuadendo concludat: quódque pulſandum caput vertice raſo probè arbitratur: ſcilicet modum quo liber quiſpiam a prætore fit, deſignauit. [a] Fuit enim antiqui moris, vt qui ex ſeruitute in libertatem vocabatur, [b] raſo capite ad prætorem iret, apud quem bis terque caput percuſſus, vel per lictorem percuti iuſſus, virgula quæ vindicta dicta eſt, aut feſtuca in eum iacta, quum eum vertiſſet dominus, prætoris iuſſu ſeruitute eximeretur: [c] quique libertatem eo modo nactus fuerat, manumiſſus vindicta dicebatur: quo genere manumiſſionis libertatem vna, & ciuitatem Romanam aſſequebatur: ſcilicet à Vindicio Vitelliorum ſeu Aquiliorum ſeruo, cuius indicio detecta coniuratione de opprimendis conſulibus, authore T. Liuio, primus libertate & ciuitate donatus eſt. Cautumque fuit, vt qui ita libertatem aſſequuti eſſent, vindicta manumiſſi dicerentur. Raſo enim capite, tàm illi qui liberi fiebant, quaſi tempeſtatem effugiſſent, quam qui bello capti, ſeruitute exempti fuerant, incedere, [d] & triumphantis currum proſequi conſueuere. Obſeruatumque fuit, vt [e] in templo Feroniæ libertorum deę, tam ſerui quam addicti ex compedibus & ergaſtulo, libertorum munia acciperent. Non ergo inſcite, debere eos qui potientoribus tam ſeruiliter famulantur, caput raſo vertice prętori pulſandum præbere, ſeque in libertatem vendicare, nec dura Virronis flagra patienda eſſe, poeta cenſuit: ſcilicet alludens ad eos qui ex ſeruitute a prætore manumiſſi, & libertate donati ſunt. [f] Apud Lacedæmonios verò, qui ſerui mancipio eximuntur, fronde coronati incedunt, & templa circumeunt: apud quos ii qui a tyrannis liberati erant, adſcripti vocabantur. Sed notandum, apud Romanos libertatum triplices fuiſſe ſpecies: nam plerique manumiſſi, liberi ſimul & ciues Romani erant, quæ maior libertas & ex vindicta appellatur: alij teſtamento, vel in æde ſacra, aut ante conſulem, vt inquit Caius: nonnulli cenſu fiebant liberi, quo genere manumiſſionis etiam ciuitatem Romanam aſſequebantur. Quum enim ſoli ciues cenſerentur, ſiquis ſeruus iubente Domino in cenſum relatus eſſet, & liber & ciuis erat: qui tamen cenſus non ius ciuitatis confirmabat, ſed indicabat eum qui cenſus fuiſſet, pro ciue ſe geſſiſſe. [g] Quam quidem ciuitatem & libertatem, niſi aut proſcriptione ſolum vertendo, aut ſi aqua & igni interdictum foret, ex decreto ſenatus, iuſſuque populi, nemo inuitus amittebat. Neque enim ciuem Romanum ſine authoritate ſenatus ciuem eſſe deſinere fas erat, [h] niſi capti ab hoſtibus fuiſſent: tunc enim quoad captiui erant, ius ciuium & ciuitatem amittebant: qui ſi in vrbem poſtea redirent, iura ciuitatis & libertatis poſtliminio recipiunt: itaque liberi & ciues Romani fiunt. Fuitque memoriæ proditum, vt quem pater aut populus vendidiſſet, [i] vel paterpatratus hoſtibus dediſſet, ſi ab hoſtibus receptus ſuſceptusque fuiſſet, cum eo nullum poſtliminium foret. Quod ſi is quem

Manumiſſio quibus ceremoniis fieret. l. ego. & l. pater. ff. de manum. vind.

Feroniæ templum.

Lacedæmonii.

Adſcripti.

Apud Romanos triplices libertatum ſpecies. l. 1. C. de ijs qui in eccleſ. manu.

Poſtliminij ius.

§. ſi ab hoſt. b. inſtitut. Quib. mod. ius pat. pot. ſol. l. poſtliminium. ff. de capti. & poſtl. reuer.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

a *Fuit enim antiqui moris.*] Id partim relatum eſt à Bœotio in Ciceronis Topica, & ex eo ab Accurſio in §. multis. Inſt. de libertinis. vide ibi Balduinum & l. ego. & l. pater. ff. de manum. vind.

b *Raſo capite.*] Vide infrà in verbo, In templo Feroniæ.

c *Quiq; libertatem.*] Hæc vſque ad clauſulam, Cautúmque fuit, ſunt Liuij 1. Decad. lib. 2. non multò poſt prin. & Pomponij Iuriſconſulti in l. 2. §. & cum placuiſſet. ff. de orig. iur. & huius quoque manumiſſionis, quę vindicta fiebat, meminit Tacitus lib. 13. & Perſius ſatyra 5.

Non vindicta meum poſtquam à prætore receſſi,
Cur mihi non liceat, iuſſit quodcunque voluntas?

De hac libertate, habes in Codice tit. de vindicta libertate: exemplum etiam eſt in l. 1. ff. de act. & oblig.

d *Et triumphantis currum proſequi.*] De quo vide infrà numero 6.

e *In templo Feroniæ.*] Plutarch. problem. Seruius in libro 8. Æneidos, ibi,

Naſcenti cui tres animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat.

Feroniæ fanum communi iure Latini Sabinique olim colebant: in eius templo ſerui accepto pileo libertate donabantur. Traditur eius religionis eiuſmodi origo, Lacedæmonum frequentia per id tempus quo Lycurgus vrbem legibus ſuit munire aggreſſus, per ſeditionem eorum, qui legū ſeueritatem parum æquo animo ferrent, Laconia exceſſit. Hi varijs caſibus diu agitati, ad poſtremum vouiſſe dicuntur, ſe in ea terra, in quam primum delati eſſent, ſi per incolas liceret, perpetuò manſuros. Tandem in Pometinos campos appulſi, ibi, ſedibus poſitis, Feroniæ templum condiderunt, nomenque deæ fecerunt, ab æquorea delatione in pacatas terras. Mox aliqui Laconum cum Sabinis ſe coniunxerunt. Strabo lib. 5 ſcribit Feroniæ numine afflatos, nudis pedibus prunas & copioſum inambulare, ſub hac dęmonte, nulla lęſione, cinerem. apud Liuium autem 3. Dec. lib. 2. poſt prin. Quin & libertinæ, inquit, & ipſæ vnde Feronię donum daretur, pecuniam pro facultatibus ſuis conferrent. Ad id quoque, quod de raſo capite dicitur, pertinet illud Plauti in Amphitryone act. 1. ſcen. 1. in fi.

——*Quod illæ faciat Iuppiter,*
Vt ego hodie raſo capite caluus capiam pileum.

Eraſmus Chil. 2. cent. 1. in prouerbium, Ad pileum vocare. cap. 27.

f *Apud Lacedæmonios.*] Ex Gręcis conſtitut. c. ex Latinis. in §. multis autem modis, & §. libertinorum. Inſt. de liber. vide & ibi Balduinum.

g *Quam quidem ciuitatem.*] Hic omnino vide Ciceronem pro Cor. Balbo.

h *Niſi capti ab hoſtibus.*] De qua re eſt titul. proprius. ff. de Cap. & poſtl. reuer.

i *Vel paterpatratus hoſtibus dediſſet.*] Hinc eſt quod Sp. Poſthumius cum Samnitib. eſſet deditus, & fœcialem percuſſiſſet, clara voce ait ſe Samnitem non Romanum ciuem eſſe. apud Liuium 1. Decad. lib. 9.

paterpatratus deuouerat,receptus non ſit,cum eo poſtliminium eſſe,conſentiunt omnes: [k] quum nec deditio, nec donatio ſine acceptione intelligi poſſit. [l] Ciuitatem Romanam amitti, ſi Romanus ciuis vrbis alterius iura adſciuerit, multi cenſuere,quum duarum ciuitatum iure ciuili nemo cenſeatur ciuis. [m] Animaduerſúmque eſt, eum qui ab imperatore ciuitate donatus eſſet,nunquam ob crimen, populi iudicio fuiſſe condemnatum: [n] ſi qui tamen rei capitis agerentur,& ob id ſolum verterent,non prius ciuitatem amiſiſſe cenſebantur,quàm eſſent recepti in eam,quo vertendi ſoli cauſa venerant,idque non ademptione ciuitatis, ſed aquæ & ignis interdictione fieri. [o] Hanc verò ciuitatem a principio parciſſimè populus Romanus dabat: [p] quippe Craſſo & Scæuola conſulibus,ne ius ciuitatis in colluuione & quaſi promiſcuum foret, cautum fuit, ne hi qui ciues Romani non eſſent, pro ciuibus fierent. Quare Punico ardente bello, [q] Murrina Syracuſanus ob plurima in rempub merita,& quòd in Sicilia cum equitatu tranſierat ad noſtros, ex authoritate ſenatus, & rogatione populi,ciuitate donatus fuit, loco magni muneris. [r] Mox lege Gellia & Cornelia, vt niſi quibus Cn.Pompeius ciuitatem dediſſet, nemo ciuis fieret,decretum eſt. Quo tempore [s] Theophanem Mitylenæum ciuitate donauit pro concione. [t] Antea vero lege Apuleia, quam Saturninus conſule C.Mario tuliſſe dicitur,vt in ſingulas Latinas colonias ternos ciues facere liceret,cautum erat.[u] Deinde lege Pompeia,quam Pompeius Strabo tulit, veteribus incolis transpadanis idem iuris quod Latinis colonis,tributum eſt,quos poſtea ciuitate donauit. [x] C.quoque Gracchus Italos & Romanos eodem iure cenſuit, [y] quo tempore Italicis populis pluribus ciuitas tributa fuit.[z] Primuſque Fuluius Flaccus conſul Italos,vt in ciuitatem aſſumerentur, excitaſſe dicitur: [a] deinde Tyrrheni, Lucani & Samnites iure ciuitatis donati fuere. [b] Demum Sylla illorum ſeruos, qui ciuili bello ceciderant partium ſuarum,in libertatem vendicauit, & ciues eſſe voluit, qui tametſi ius ciuitatis haberent,non tamen cum veteribus tribubus ſuffragia ferebant, ſed ex illis velut nouis incolis aliàs effecit tribus, in quibus vltimi ſuffragabantur.ita fiebat vt ad illos perraro ſuffragij ius veniret. Quæ omnia poſt ciuile bellum, quum rerum Sylla potiretur, & ſummam imperij teneret, ſublata & inducta, in melius emendauit. Nam magnæ ſibi curæ fuit, non in colluuione omnium, neque apud exteros nomen Romanum paſſim vulgari: ideo populi iuſſu comitiis centuriatis, ſingulis municipiis ius ciuitatis, quod antea acceperant, ademit. [c] Quod & Licinia lege & Mutia cauebatur. Quippe quum Italiæ populi magna pars ſe pro ciuibus gererent, Licinius Craſſus orator, & Mutius Scæuola pont. max. vt in ſuum quiſque ius rediret,legem de regendis ciuitatibus tulerunt, quum ſumma cupiditate ciuitatis Romanæ Italici populi tenerentur:qua lege ita alienati animi ſunt,vt principium belli Italici fuerit. Itaque ius ciuitatis,quod cum infimis antea pro-

Qui ab imperatore ciuitate donatus eſſet.
Ciuitatem parciſſimè omnino dabat Romani.
Pōpeij Strabonis lex.
C.Gracchi lex.
Ciuitate donati rarò ſuffragabātur.
Licinia & Mutia lex.
Lex de regendis ciuitatibus.

ANNOTATIONES.

k *Cum nec deditiò.*] Cicero in Topicis.

l *Ciuitatem Rom.*] Cic. pro Cor.Balbo, Duarum ciuitatum ciuis eſſe noſtro iure ciuili nemo poteſt:non eſſe huius ciuitatis ciuis,qui ſe alij ciuitati dicarit,poteſt. Et non multò pòſt,Peritus verò noſtri iuris ac moris nemo vnquam, qui hanc ciuitatem retinere vellet, in aliam ciuitatem ſe dicauit. Sed tamen vide l. Labeo. & l. aſſumptio.§.iuris. ff. ad municip.

m *Animaduerſumq́; eſt.*] Cicero in eadem Orat. Audebo etiam hoc contendere,nunquam eſſe condemnatum,quem conſtaret ab Imperatore noſtro ciuitate donatum.

n *Si qui tamen.*] Cicero in Oratio.pro Cecinna,& in Oratione pro domo ſua.

o *Hanc verò ciuitatem.*] Vide infrà in verbo,Murrina Syracuſanus.

p *Quippe Craſſo & Scæuola Coſſ.*] Cicero lib.3.Offic. Nam, inquit, eſſe pro ciue,qui ciuis non ſit,rectum eſt non licere.quam legem tulerunt ſapientiſſimi Coſſ.Craſſus & Scæuola: vſu verò vrbis prohibere peregrinos ſanè inhumanum eſt. Hanc legem idem Cicero pro Corn. Balbo legem Liciniam & Mutiam, & pro Cornelio de Maieſtate, referente Aſconio, legem Liciniam & Mutiam de ciuibus regundis appellat: ſcilicet à Licinio Craſſo & Mutio Scæuola Coſſ. latam. de qua re idem Cicer.in Bruto vbi & Lyſia loquitur.

q *Murrina Syracuſanus.*] Mutines hîc legendum ex Liuio id referente 3.Decad.lib.7.Mutines,inquit,etiam ciuis Romanus factus, rogatione ab Trib.plebis ex authoritate patrum ad plebem lata.Mutinum eum vocat Aſconius Pędianus in Orat. Ciceronis in Piſonem. Sed & adde L.Manilio Tuſculano ciuitatem datam fuiſſe ob ingens beneficium in Rempublicam collatum,apud Liuium 1.Dec.lib.3.Et Soſidi Syracuſano & Metico Hiſpano,ex eod.Liuio 3. Dec.lib. 6. Et Iulio Floro Treuero & Iulio Sacrouiro ob maiorum benefacta, cùm id rarum,nec niſi virtuti precium eſſet, vt tradit Cor.Tacitus lib.3.

r *Mox lege Gellia.*] Cic.pro L.Cor.Balbo,Naſcitur Iudices, cauſa Cornelij ex ea lege, quam L.Gellius, Cn.Cornelius ex ſenatus ſentētia tulerunt.qua legē videmus ſatis eſſe ſanctum,vt ciues Rom.ſint ij,quos Cn.Pompeius de conſilij ſententia ſigillatim ciuitate donauerit.Et poſtea nō ſemel eam legem vocat Gelliam & Corneliam.

s *Theophanem.*] Val.Max.lib.8.c.15.

t *Antea verò lege Apuleia.*] Cicero in eadem Orat.pro Cor. Balbo, Sed cum lege Apuleia coloniæ non eſſent deductæ, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, vt in ſingulas colonias ternos ciues Romanos facere poſſet: negabat hoc beneficium re ipſa ſublata valere debere.

u *Deinde lege Pompeia.*] Aſconius Pædianus in Orat. in L. Piſonem,Hic autem Cn.Pompeius Strabo pater Cn. Pompeij Magni fuit,vt ille dicit.

x *C.quoque Gracchus.*] Plutarch.in vita illius.

y *Quo tempore Italicis populis.*] Plutarch.ibi,Appianus lib.1. bellorum Ciuiliū.L.Florus epit.Liuij libr.80. in prin.Italicis,inquit,populis à ſenatu ciuitas data eſt.

z *Primuſq́; Fuluius Flaccus Coſſ.*] Appianus vbi ſuprà. Strabo autem lib.5.poſt prin.ſcribit Romanos in ciuitatem vniuerſos Italos vocaſſe, eóſq; Romanos appellaſſe.At Plinius Secundus,ſi is eſt,Virorum illuſtrium c.66.ſcribit Marcum Liuium Druſum Tribunum plebis Latinis ciuitatem, plebi agros, equitibus curiam,ſenatui iudicia permiſiſſe. Eutropius lib.5.c.2.Paulus Oroſius lib.5.c.18.& Florus epit.Liuij libr.71.

a *Deinde.*] De his tribus id dicit Appia.vbi ſuprà.

b *Demum Sylla.*] Vide Plutarchum in eius vita, & Appianum lib.1.

c *Quod & Licinia lege.*] Hæc vſque ad clauſulam. Itaque ius ciuitatis.ſunt Aſconij Pædiani in Orationem Ciceronis

pro

miſcuum erat, apud paucos redundans, optabilius fuit. [d] Diuus poſtea Cæſar medicinam profeſſos, & liberalium artium doctores, præcipui muneris loco, ciuitate donauit. [e] qui quum Nouocomenſibus ius ciuitatis dediſſet, Marcellus conſul id irritum fecit, arreptumq; decurionem Nouocomenſem virgis in foro pulſauit, præfatus ea dediſſe verbera, ne ſe Romanum ciuem aliquando cenſeret. Marius quoque legem tulit, vt niſi ex decreto populi, nemini in regione eſſe liceret. Mox Syllæ exemplo, [f] mille homines Camertes, propter nauatam inſigniter operam in bello, ciuitate donauit. Eratque conſtitutum, vt qui in numero ciuium Romanorum adſciti, quique ciuitatem Romanam populi iuſſu aſſequuti fuerant (ne quid diſcriminis cum veris ciuibus foret) pudendas artes, & homine Romano indignas, non pertractarent, ac mutatis exploſiſque veteribus nominibus, [g] P. Cornelij, Metellorúmque, & Claudiorum, aliorúmque nobilium Romanorum priſca nomina tanquam veri ciues, & cultu Romano educati, vſurparent. [h] Demum Auguſtus Cæſar vindex maieſtatis Romanæ, ne vnquam tortus aut vinctus vllo libertatis genere ciuitatem nanciſceretur, edita lege ſtatuit: ipſamque [i] parciſſimè & velut magnum operæ precium largitus fuit. [k] Quod & Claudius Cæſar prohibuit: nam peregrinæ conditionis homines, gentilia Romanorum nomina aſſumere vetuit, ciuitatémque Romanam vſurpantes, ſecuri percuſſit. Sed animaduertendum, non omnes qui in ciuitatem adſciti erant, protinus ſuffragij ius in tribubus habuiſſe, vel ad magiſtratus & honores admiſſos eſſe: quia niſi ius ſuffragij à populo his impartiretur, atque in tribus admiſſi deſcriptique fuiſſent, ad dandos honores, promouendóſque magiſtratus, ius ſuffragij non habebant: ſiquidem [l] multis dabatur ciuitas ſine ſuffragio, pleriſque ius Quiritium, nonnullis libertas, aliquibus ius municipij & fœderis, pluribus ius Latij: alij tanquam coloni, alij ſtipendiarij & vectigales habiti, nonnulli ſponſione in amicitiam recepti fuere. [m] Quam quidem ſuffragij lationem, ſine conſulto ſenatus ſolus populus, vt beneficium tradebat. [n] Ius vero Quiritium, primum Archagatho medico cum taberna in compito Acilio datum fuiſſe legimus: [o] municipij verò illis, qui ex alienis ciuitatibus adſciti, munerum Romanæ ciuitatis participes erant, niſi quòd ad ſuffragia ferenda, & magiſtratus admitti non poterant: [p] ſicut Fundanis, Formianis, Cumanis, [q] Acerranis, [r] Lauinus & Thuſculanis, qui haud multò poſt in ciui-

Docti ciuitate donati.
Marij lex.
Ciuitate donati a pudẽdis artibus abſtinebant, & nomina mutabant.
Aug. Cæſaris lex.
Ciuitate donati ſine ſuffragio.
Ius Quiritiũ cui primo datum.
Municipij ius.

ANNOTATIONES.

pro C. Cornelio & dictum eſt etiam ſuprà in verbo, Mox lege Gellia.

d *Diuus poſt Cæſar.*] Suetonius in vita C. Iulij Cæſaris cap. 42. Sed & idem vniuerſam illam legionem ex tranſalpinis conſcriptam, quam vocabulo Gallico Allaudam vocauit, diſciplina cultuque Romano inſtitutam, ciuitate donauit, vt ſcribit ibi idem Suet. cap. 24. Idem tamen Cæſar propter quoſdam ſordidos homines, qui ipſius beneficia vendebãt, tabulam, in qua nomina ciuitate donatorum inciſa eſſent, reuelli iuſſit, vt tradit Cicero Epiſtol. fam. lib. 13. epiſto. 37. omnium 307.

e *Qui cum Nouocomenſibus.*] Id Plutarchi eſt in eiuſdem Cæſaris vita, & Appiani bel. Ciuil. lib. 2.

f *Mille homines Camertes.*] Plutarch. in vita Marij (aliàs Syllæ) & Valerius Maximus lib. 5. c. 2. Cicero autem in Oratione pro Cor. Bal. tradit cohortes duas vniuerſas Camertium à P. Craſſo ciuitate fuiſſe donatas.

g *P. Cornelij.*] Cicero lib. 13. epiſt. epiſt. 37. ad Acilium, cum Demetrio Mega, inquit, mihi vetuſtum hoſpitium eſt, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo ciuitatem à Cæſare impetrauit, qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Et paulò pòſt. Eidem Dolabellæ, me audiente, Cæſar dixit, Nihil eſſe, quod de Mega vereretur: beneficium ſuum in eo manere.

h *Demum Auguſtus Cæſar.*] Suetonius in vita illius ca. 40. Magni præterea, ait, exiſtimans, ſyncerum, atque ab omni colluuione peregrini, ac ſeruili ſanguinis incorruptum ſeruare populum: & ciuitatem Romanam parciſſime dedit, & manumittendi modum terminauit. & paucis interiectis, Liuiæ pro quodam tributario Gallo roganti ciuitatem negauit, immunitatem obtulit: affirmans, ſe facilius paſſurum fiſco detrahi aliquid, quam ciuitatis Romanæ vulgari honorem.

i *Ipſamq; parciſſime.*] Idem author eodem cap. ſed alio loco. Segeſtes autem vnus ex Germanorum ducibus apud Tacitum lib. 1. veluti gloriatur, quòd ſe diuus Auguſtus ciuitate donauerat.

k *Quod & Claudius Cæſar.*] Suetonius in vita illius c. 25. Peregrinæ conditionis homines vetuit vſurpare Romana nomina, duntaxat gentilia ciuitatem Romanam vſurpantes in campo Eſquilino ſecuri percuſſit.

l *Multis dabatur ciuitas ſine ſuffragio.*] Vt videbis infrà in verbo, Sicut Fundanis. Sed ad id quod de ſtipendiaris dicit, pertinet quod Plinius lib. 3. cap. 8. numerat multos populos Siciliæ ſtipendiarios, poſt nonnullas colonias, & alias Latinæ conditionis.

m *Quam quidem ſuffragij lationem.*] Ideo nec eam ſuffragij lationem Cenſores cuiquam homini, nedum ordini vniuerſo adimere poterant, vt tradit Liuius 5. Dec. lib. 5.

n *Ius vero Quiritium primum Archagatho.*] Plinius lib. 29. cap. 1.

o *Municipij verò.*] Hæc vſque ad clauſulam, Fuitque obſeruatum. ſunt Feſti Pompeij libr. 11. in verbo, municipes, & municipium. Vide Alciatum in verbo, municipes. ff. de verbo. ſign. quanquàm & horum plurima eiuſce loci ſunt aliorum, vt ſigillatim mox dicemus.

p *Sicut Fundanis.*] Horum namque trium teſtis eſt Liuius 1. Decad. libr. 8. Fundanis, inquit, & Formianis, quòd per fines eorum tuta pacataq; ſemper fuiſſet via, ciuitas ſine ſuffragio data. Cumanos, Sueſſulanóſque eiuſdem iuris conditioniſque, cuius Capuam, eſſe placuit. De Cumanis idem ſcribit 3. Decad. lib. 3. De trecentis equitibus Campanis, qui in Sicilia cum fide ſtipendiis emeritis Romam venerãt, delatum ad populum, vt ciues Romani eſſent: item vti municipes Cumani eſſent, pridie quàm populus Campanus à populo Rom. defeciſſet.

q *Acerranis.*] Idem Liuius 1. Decad. libr. 8. Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætore lata, qua ciuitas ſine ſuffragio data.

r *Lauinijs & Tuſculanis.*] De his duobus Cicero pro Corn. Balbo, cuius ſupra in eam rem verba adduximus. Liuius eo. libr. 8. vbi & idem dicit de Aricinis, Nomentanis, Pedanis, Lanuuinis & Antiatibus. Sed & adde Sabinos, qui poſt Sabinarum raptum, & fœdus factum inter Romulum & Titum Tatium recepti in vrbem ſunt: ſed hac lege, vt in omnibus eſſent ciues Romani, excepta ſuffragij ratione: nam magiſtratus non creabant, vt ſcribit Seruius lib. 7. Æneidos in eum locum.

—*Poſtquam in partem data Roma Sabinis.*

tatem admiſſi fuere. His namque [s] & Campanis equitibus ciuitas ſine ſuffragio data fuit:quibus poſtea [t] & Arpinatibus ius ſuffragij,quod antea negabatur,conceſſum ferunt. [u] Anagninis quoque ciuitas ſine ſuffragij latione collata eſt,conciliaq́; & connubia adempta,magiſtratibusq́; interdictum,prterquam in curandis ſacris. [x] Et quum Puteoli,Salernum & Buxentum,pro eo quod adſcripti coloni nomina dediſſent,ſe pro ciuibus gererent, ſenatus iudicauit non eſſe ciues. [y] Nonnunquam qui ex municipiis ſuo iure & legibus vtentes,muneris tantum cum populo Romano participes erant,nullis neceſſitatibus aut alia lege vel fœdere adſtricti,municipes dicti ſunt:ſicut M.Cato ſenex,T.Coruncanus, Caius Marius,M.Tullius,& alij. [z] Tertio,qui ad ciuitatẽ Romanam ita venerunt,vti municipia eſſent ſuæ cuiuſque ciuitatis & coloniæ,vt Tiburtes,Præneſtini,Piſani,Vrbinates,Nolani,Bobutinenſes,Placentini,Napeſini,Sutrini,Lucenſes. [a] Fuitque obſeruatum,vt ita recepti,peregrinorum loco non haberentur,ſed ciuium. Et tametſi ius coloniæ quam municipij ſemper maius & auctius fuerit,quod coloni iura inſtitutaque populi Romani, nihil ſui arbitrij habent: municipes vero ſuis vtantur moribus & inſtitutis, ſine imperio populi Romani:tamen in coloniam ſemel auſpicato deductam, illa incolumi,noua colonia deduci nequit,licet illa exiſtente noui coloni deduci valeant. Differt tamen colonia à municipio,quia ex ciuitate colonia aliò traducitur,municipes vero aliũde in ciuitatem veniunt. [b] In quo animaduertendum , plura fuiſſe coloniarum genera:namque aliæ Latinæ , aliæ ciuium Romanorum dictæ ſunt,aliæ ex vtriſque : [c] nonnullæ ex peditibus vel equitibus,quum in agrum bello captum ſtirpis augendæ cauſa mittebantur : [d] ſiquidem Bononia,colonia Latina fuit : [e] Mutina & Parma , ciuium Romanorum : [f] Placentia [g] equites ſolos habuit Latinos,licet [h] Cicero Placentiam municipiũ, non coloniam dicat eſſe. [i] Eratq́; conſtitutum, vt ſingulæ coloniæ annuam penſionem populo Romano penderent , tametſi Liuius Druſus trib.pleb. duodecim colonias ſine onere penſionis deduxiſſe legatur. Fertur tamen [k] populus Romanus Ilienſibus,ob generis vetuſtatem,& quia authores Romanæ ſtirpis fuerant,pleniſſimam immunitatem dediſſe,vt tutelæ curæq́; excuſationem haberent : [l] Tyriis vero libertatem, [m] ſicut Athenienſibus , [n] & Theſſalonicis,quibus etiam Diuus Seuerus ob egregiam fidem Italicum ius dedit. [o] Cyzicenis verò,quum Mithridatico bello ob inſignem operam libertatem meruiſſent,poſtea Tiberius Cæſar, quòd inſolenter in ciues Romanos ſe geſſiſſent,libertatem ademit, & ſtipendiarios fecit. [p] Nero quoque vniuerſæ Achaiæ libertatem dedit , Græciámque [q] liberam

Colonia à municipio differentia.
Coloniarum genera.
Libertas.

ANNOTATIONES.

Ad id illum locum referas.

s *Et Campanis equitibus.*] Liuius loquens de trecentis equitibus Campanis eod.lib.8.1.Dec.(vide in verbo,Sicut Fundanis.)& iterum 3.Dec.li.5. Et de Campanis in vniuerſum, vide quid idem ſcribat eiuſdem 3.Dec.lib.6.

t *Et Arpinatibus.*] Idem Liuius dict.lib.8.1.Decad.& libr. 10.in princ.

u *Anagninis quoque.*] Liuius 1.Dec.lib.9.paulò ante fin,

x *Et cùm Puteoli.*] Hęc vſque ad clauſulam,Nonnunquam. ſunt Liuij 4.Dec.lib.4.

y *Nonnunquam qui ex municipiis.*] Ex Feſto Pompeio vti ſuprà diximus in verbo,Municipij verò.

z *Tertio,qui ad ciuitatem.*] Et id quoque.Sed vbi hîc dicitur. Vrbinates.legendum eſt ex eodem,Arpinates.& vbi,Bobutinenſes.legendum,Bononienſes.& vbi,Napeſini:alij legũt, Nepeſini. Et vbi Lucenſes.alij , Lunenſes. Super hoc autem quod hîc dicitur de Placentinis , vide poſtea in verbo, Placentia.

a *Fuitq́; obſeruatum.*] Ex Gellio lib.16.c.13.

b *In quo animaduertendum.*] Ex Liuio 3.Dec.lib.8.& 4.Dec. lib.9.ad fin.Et vide omnino Aſconium Pædianum in Orat. Ciceronis in L.Piſonem in princ.

c *Nonnullæ ex equitibus.*] Quod probatur in ſeq.

d *Siquidem Bononia.*] Liu.4.Dec.lib.7.paulò ante fi.& libr. 9.ad fi. Hanc autem ſimpliciter Romanorum coloniam dicit Pomponius Mela lib.2.c.4.

e *Mutina & Parma.*] Liuius 4. Decad.lib 1. & 9.ad fin.vbi mox idem dicit de Saturnia colonia,Pomponius autem vbi nuper citauimus , dicit ſimpliciter Mutinam Romanorum coloniam.

f *Placentia.*] Ea erat Rom.colonia Liuio 3.Dec libr.1.& 7. & 4.Dec.lib.1.& 7.& Plutar.in Annibale. & L.Floro epito. Liuij lib.20.in fi.vbi idem dicit de Cremona.

g *Equites ſolos habuit Latinos.*] Liuius 4.Decadis libro 9.ad finem.

h *Cicero.*] In Orat.in L. Piſonem, vbi Aſconius non longè à princ.hæſitare confitetur ſe magnopere cur Cicero id dicit, cùm in Annalibus eorum,qui Punicum bellum ſecundum ſcripſerunt,tradatur , Placentiam coloniam deductam pridie Cal. Ianuarias primo anno eius belli , P. Cornelio Scipione patre Africani,& T.Sempronio Longo Coſſ.

i *Eratq́; conſtitutum.*] Hæc vſque ad clauſulam,Fertur tamẽ. ſunt Plutarchi in vita Gracchorum.

k *Populus Romanus Ilienſibus.*] Calliſtratus in l.nõ tantùm, §.1.ff.de excuſat.tut. Ilienſibus & propter inclytam nobilitatem ciuitatis, & propter coniunctionem originis Romanæ,iam antiquitus & ſenatuſconſultis , & conſtitutionibus Principum pleniſſima immunitas tributa eſt,vt etiam tutelæ excuſationem habeant , ſcilicet eorum pupillorum , qui Ilienſes non ſint. Sed & adde tributorum & omnium onerum immunitatem illis à Claudio Cæſare conceſſam è Suetonio in vita illius,c.25.& Tacito lib.12.Strabo autem libr. 13.tradit ipſos Ilienſes multis beneficiis Syllam affeciſſe,& Iulium Cæſarem maximam de iis curam ſuſcepiſſe , & illos magnis beneficiis adornaſſe.

l *Tyriis verò.*] Vlpianus in l.1.in princ.ff. de cenſib.& Paulus in l.vlt.§.eiuſdem iuris,cod.tit.

m *Sicut Athenienſibus.*] Vnde Alexander id accepit neſcio , vixq́ue crediderim Septimium Seuerum (quem omnes Diuum Septimium vocant)quia,vt in vita illius ſcripſit Spartianus,is , cùm Athenas petiiſſet, iniuriasque quaſdam ab Athenienſibus pertuliſſet,inimicus iis factus,minuendo eorum priuilegia , iam Imperator ſe vltus eſt. Ante verò Antoninus illis ius integrum libertatémque cum immunitate tradidit.teſtis Seneca lib.5.de beneficiis.

n *Et Theſſalonicis.*] Appianus lib.2.bel.Ciuil. ſcribit Cæſarem Theſſalos,qui cum eo depugnauerant in acie Pharſalica,liberos eſſe iuſſiſſe.verùm hi alij ſunt à Theſſalonicis.

o *Cyzicenis vero.*] Suetonius in Tiberio,ca.37 Cyzicenis,inquit,in ciues Rom.violentius quædam auſis, publicè libertatem ademit,quam Mithridatico bello meruerant.

p *Nero quoque vniuerſæ Achaiæ.*] Cornel.Tacitus lib.15.& alibi.

q *Græciamq́; liberam dimiſit.*] Hæc alibi adnotata ſunt.

r Et

dimiſit, [r] & nationes Alpium maritimas in ius Latij tranſtulit. Ex inſulis vero, [s] Cephalenia, Zacynthus, Ægina, liberæ fuere. In Aphrica, [t] Carthago, [u] Leptis, [x] Adruma, Rhuſpinum, Tapſus: quæ etiam à diuo Seuero & Antonino iuris Italici factæ ſunt. [y] Otho Lingonibus vniuerſis ciuitatem dedit. Ex finitimis, [z] Oſtia, [a] Antium, [b] Minturnæ, Tarracina, & aliæ plures, militiæ aliorumq́; munerum vacatione fungebantur. In Sicilia, quia [c] prima omnium prouincia facta eſt, [d] Mamertina ciuitas & [e] Tauromiritana fœderatæ: liberæ vero & immunes, Centuripinum, [f] Alexina, [g] Segeſtana, [h] Aletienſis, & Panormitana. [i] Inter quas Centuripini & Segeſtani Latinitatis iura obtinebant. [k] Eratq́; vetus mos, vt qui ius Latij haberent, alios ſumere magiſtratus aut præſides non tenerentur, niſi Romanos ciues. [l] Nemauſenſes enim quum ius Latij obtinerent, ad ædilitatem & quæſturam aliosque honores, nullos niſi Romanos ciues admiſere. [m] Poſtea liberalitate populi Romani, ex omni genere, omnique natione terrarum, benemeritos de nomine Romano, quorum virtus enituit, in ciuitatem adſciſcere, & fide ac ſocietate iungere, vſus inualuit. Eſtque inter exempla, non ſtipendiarios modo, ſed hoſtes populi Romani, qui ad noſtros Imperatores profugiſſent, aut magno vſu reipub. fuiſſent quinetiam ſeruos bene de repub. meritos, ciuitate donatos eſſe. Itaque Thuſculanos, Æquos, Volſcos, Hernicos bello victos, poſt victoriam ciuium numero Rom. adſciuere, ſuæq́; tutelæ duxere, & veluti patroni clientes, in fidem accepere, cognationeque & hoſpitio iunxere. Sic Iulios Alba, Coruncanos Camerino, Porcios Thuſculo oriundos, in ſenatum accivierunt. [n] Lapſis deinde temporibus latius hoc ius propagatum fuit: ita vt in Hiſpania oppida Latio antiquitus donata, vndetriginta numerentur: libertate, ſex: fœdere, tres: ſtipendiaria, centum viginti. In citeriori verò, oppida ciuium Romanorum, tredecim: Latinorum veterum, octodecim fuerunt, fœderatum vnum, ſtipendiaria centum trigintaquinque. [o] Inter quas, Pacenſes & Emeritenſes in Luſitania iuris Italici fuere. [p] In Aphrica ciuium Romanorum, quindecim. Denique repub. variis caſibus agitata, [q] Veſpaſianus vniuerſæ Hiſpaniæ ius Latii tribuit. [r] Otho Lingonibus vniuerſis ciuitatem dedit. [s] Claudius vero Cæſar, omnes Græcos, Gallos,

Ius Latij.

Priuilegiũ eorũ quibus Latiũ haberent.

Liber alius deinde ciuitatem dabat Romani.

De iure latinitatis vnde elegantẽ locum Alc. li. 2. diſpunc. cap. 21.

Ius ciuitatis latius propagatum.

ANNOTATIONES.

r *Et nationes Alpium.*] Tacitus libro 15. cuius hæc propria verba ſunt, Eodem anno Cæſar nationes Alpium maritimarum in ius Latij tranſtulit.

s *Cephalenia.*] Plinius lib. 4. cap. 12.

t *Carthago.*] Plutarchus in Cæſare, & Paulus in l. vlt. §. vlt. ff. de cenſib.

u *Leptis.*] Paulus vbi ſuprà. Hirtius in bello Africano non multò poſt princ. & vide Spartianum in Septimio Seuero in princ. Plinius quo loco ſtatim citabo.

x *Adruma, Rhuſpinum, Tapſus.*] Harum trium ciuitatum Libyæ, quæ eſt in Africa, meminit Strabo lib. 17. & hæc oppida, Leptis, Adrumetum, Ruſpina, Tapſus libera eſſe dicit Plinius lib. 5. cap. 4. vbi Adrumetum vocat, quod hic Adruma appellat.

y *Otho Lingonibus.*] Cor. Tacitus lib. 17. Lingonibus, inquit, vniuerſis ciuitatem Romanam, prouinciæ Bœticæ Maurorum ciuitates dono dedit.

z *Oſtia.*] Iam hanc coloniam fuiſſe tradit Plin. lib. 3. c. 4. & iterum 5. vbi dicit eam fuiſſe à Romano Rege deductam.

a *Antium.*] Suetonius in Nerone, cap. 9. Antium coloniam deduxit, adſcriptis veteranis è prætorio, additisque per dominicilij tranſlationem ditiſſimis primipilarium, vbi & portum operis ſumptuoſiſſimi fecit. ibi vide interpretes. Et Antium quoque coloniam eſſe ſcribit Plinius lib. 3. cap. 4. & 5. & eam Strabo libr. 5 tradit ad ocium rerumque vrbanarum vacationem Principibus conceſſam eſſe. Sed nó id eſt quod Alexander hic dicit.

b *Minturnæ.*] Et hanc fuiſſe coloniam teſtis eſt Plinius vbi ſupra.

c *Prima omnium prouincia.*] Cicero in 4. in Verrem action. ſtatim poſt princ. Primum, inquit, quòd omnium nationum exterarum Princeps Sicilia, ſe ad amicitiam fidemque populi Rom. applicuit: prima omnium, id quod ornamentum Imperij eſt, prouincia eſt appellata. Et Sex. Ruffus in libr. de hiſtoria Romanorum, Prima, inquit, prouinciarum facta eſt Sicilia. Liuius autem 3. Dec. lib. 8. tradit Hiſpaniam primam earum, quæ continentis ſunt, factam eſſe prouinciam. Plutarchus verò in vita Scipionis prodit Hiſpaniam ex regionibus continentis primam victam fuiſſe, ſed poſtremam in prouinciæ formam fuiſſe redactam a Iulio Cæſare.

d *Mamertina.*] Hanc ciuium Rom. eſſe ſcribit Plinius lib. 3. cap. 8. cum dicit, Oppidum Meſſana ciuium Rom. qui Mamertini vocantur.

e *Tauromitana.*] Taurominium coloniam eſſe tradit Plinius vbi ſupra.

f *Alexina.*] Halexinos Siciliæ inter ſtipendiarios ponit Plinius lib. 3. c. 9.

g *Segeſtana.*] Cicero 7. in Ver. act. & vide infrà.

h *Aletienſis.*] Halicyenſes Siciliæ populos ſiue hi ſint, ſiue alij inter ſtipendiarios ponit Plinius vbi ſupra.

i *Inter quas.*] Plin. de his duobus lib. 3. c. 8. vbi nuncupatim dicit eas Latinæ conditionis fuiſſe. Cic. autem in 6. in Verrem act. ſcribit Centupitinos & Aletianos Siciliæ populos immunes fuiſſe.

k *Eratq́; vetus mos.*] Vt patet ex ſeq.

l *Nemauſenſes.*] Strabo lib 4.

m *Poſtea liberalitate populi Romani.*] Hæc vſque ad clauſulam, Lapſis deinde temporibus. magna ex parte ſunt Cornelij Taciti lib. 11. in Oratione Claudij Imperatoris: & partim Ciceronis in Orat. pro Cor. Balbo. Nam & ſtipendiarios, ait, ex Africa, Sicilia, Sardinia, cæteris prouinciis multos ciuitate donatos videmus: & qui hoſtes ad noſtros Imperatores perfugiſſent, & magno vſui reipublicæ noſtræ fuiſſent, ſcimus ciuitate fuiſſe donatos. Seruos denique, quorum vis & fortunæ conditio infima eſt, bene de Republica meritos perſæpe libertate, id eſt, ciuitate publicè donari videbamus. Et quibuſdam interiectis, Itaque & ex Latio multi, & Tuſculani & Lanuuini, & ex cæteris generibus gentes vniuerſæ in ciuitatem ſunt receptæ, vt Sabinorum, Volſcorum, Hernicorum. Et de Hernicis quoque teſtis eſt Dionyſ. Halicarn. lib. 8. Sed his gentibus, quæ hic numerantur, adde Albanos, Latinos & Sabinos ex Liuio 4. Dec. libr. 10. in Orat. Q. Cæcilij Metelli.

n *Lapſis deinde temporibus.*] Hæc vſque ad clauſulam, Inter quas. ſunt Plinij libr. 3. cap. 8. & Pomponij Melæ & Solini.

o *Inter quas.*] Teſtis harum duarum Paulus in l. vlt. in prin. ff. de cenſib.

p *In Africa.*] Liuius lib. 2 c. 4. vbi ea nominat. Omnibus autem Africæ ciuitatibus datam Rom. ciuitatem ſatis patet ex Ælio Spartiano in vita Seueri in princ.

q *Veſpaſianus.*] Plinius lib. 3. c. 3. in fi.

r *Otho.*] Id iam dictũ eſt ſupra in verbo, Otho Lingonibus.

s *Claudius vero Cæſar.*] Tacitus libro 11. Sed & ante Iulius

Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, ciuitate donare, & togatos videre ſtatuit. Quinetiam non modo in

In imperiũ adſcit. iura ciuium, ſed in imperium ſæpe externos Romani adſciuere. [t] Primus enim Traianus externus, [u] & deinceps alij ad imperium promoti feruntur. [x] Solon verò

Athenienſes. Athenienſibus, præter eos qui ſacra & genus aut ſtirpem antiquiſſimam haberent, ius ciuitatis nulli peregrino dari mandauit, niſi ei qui aut perpetuo exilio patria pulſus eſſet, aut alicuius artis cauſa cum penatibus & domo Athenas commi-

Periclis lex. graſſet. [y] Poſtea Pericles legem tulit, vt hi ſoli Athenienſes fierent, qui vtroque parente Athenienſi ciue nati forent: [z] in tantum, vt Euagoras vix propter multiplicia beneficia ciuitate donari meruerit. [a] Qui etiam author fuit, vt ex non legitimo matrimonio editi, ciuium non cenſerentur numero: licet contra legem à ſe editam, illegitimum filium ſibi ſuperſtitem, cuius loco haberi voluerit: [b] Deinde inquilini & aduentitij paſſim in ciuitatem adſciti fuere, coacti, tributi nomine drachmas duodecim quo-

Lacedæmonij. tannis pendere: fœminæ verò, ſex. [c] Lacedæmonij vero Lycurgi legibus & [d] Thebani, nouos incolas & peregrinam ſtirpem non admiſere: ſed ius ciuitatis & vrbis vſum peregrinis interdixere, victosq; armis

Helotæ. pro alienis arcuere. [e] Finitimos tamen, quos Helotas nuncupant, [f] pari iure vixiſſe, & à Procli & Eu-

Hoſpitali-... ryſthenis Heraclidibus deſcendentes, in ciuitatem adſcitos fuiſſe comperimus. [g] Quinetiam peregri-

Ditinoxeni. nis Spartam adire, omni tempore non licuit, quòd illorum commercia vitarent: [h] quare Ditinoxeni,

Quòd Lacedæmonijs & Athenienſibus fuerit exitio. quaſi fallentes hoſpitem, dicti ſunt. [i] Nec ſolum Spartæ peregrinos & conuenas non admiſerunt: ſed ſi quis ciuis Sparta diſcedens, apud exteros moraretur, capite luebat: [k] quibus nec peregrinari licitum erat, ne verſutias & dolos à peregrinis aurirent. [l] Neque aliud Lacedæmoniis & Athenienſibus fuiſſe fertur exitio, (quanquam multum armis valerent) niſi quòd victos bello, oſos haberent, nulloq; commercij iure dignos ducerent. [m] Qua de re Phocion Athenienſibus ſubiratus fuit, quòd filium Spartam

Tyrtæus poeta. ad peregrina noſcenda inſtituta dimiſiſſent. [n] Tyrtæum tamen poetam Lacedæmonij ciuitate dona-

Athenienſium lex. runt, contra inſtituta maiorum: quod ideo factum Pauſanias ait, nequando illis obijci poſſet, quòd peregrino duce vſi fuiſſent. [o] Athenienſibus quandoque lege cautum fuit, ne quis Athenienſium Mega-

ANNOTATIONES.

Cæſar Hiſpanos & Græcos in ciuitatem Ro. adſciuit, teſte Liuio 4. Decad. lib. 4.

t *Primus enim Traianus.*] Fuit enim ex vrbe Tudertina, vt ſcribit Aurelius Victor in vita illius. At Paulus Oroſius hiſtoriarum lib. 7. c. 12. & Eutropius lib. 8. dicunt illum fuiſſe Hiſpanum.

u *Et deinceps alij ad imperium.*] Nam & Septimius Seuerus Afer fuit, teſte Spartiano in vita illius, in princ.

x *Solon verò.*] Plutarchus in illius vita. Ipſi tamen Athenienſes Dipetem patrem Mneſtæi illius, qui ad Troiam militauerat, & ciuem & Regem ſuum fecerunt, vt tradit Diodorus Siculus libro 1. Bibliothe. cap. 2. non longè à fin. vbi & idem de Erichtheo & Ægyptio ſcribit. Sed & ipſi Rhodij ciuitatem, vt & illis Rhodij dedere apud Liuium 4. Dec. libr. 1. Et Cotyn quoque Regem ciuitate donauerunt ex Val. Maximo lib. 3. ca. 7. Et Philippum Macedonem ex Plutarcho.

y *Poſteà, Pericles.*] Plutarch. in vita illius. Demoſthenes in Oratio. contra Eubulidem, & in Oratione contra Nycæam. & Ælianus de Varia hiſtoria lib. 6. & 13. & diximus in noſtris Commentariis Nobilitatis c. 18. num. 35.

z *In tantum vt Euagoras.*] Vide Iſocratem in vita illius.

a *Qui etiam author fuit.*] Scilicet Pericles, ex Plutarcho in vita illius, & Æliano d. lib. 13.

b *Deinde inquilini.*] Plutarchus.

c *Lacedæmonij.*] Dionyſ. Halicar. lib. 2 cuius verba adducam in ſeq. Tacitus lib. 11. Ælianus Variæ hiſtoriæ lib. 13. vbi & idẽ dicit de Apolloniatis, & Nicolaus περὶ ἐθῶν. & ex eo Stobæus Serm. 42. & Philoſtratus eius rationem reddens in vita Apollonij lib. 6. c. 10. & vide Herodotum lib. 1. & quod dicemus in ſeq.

d *Et Thebani.*] Dionyſ. Halicar. lib. 2. Græcè quidem, ſed in hunc ſenſum ſcribit, quòd Thebani ob retinendam nobilitatem generis, vel nullos, vel raros in ius ſuæ ciuitatis admittebant. vt interim taceam morem pellendi hoſpites, nec ipſorum iactantiæ conuenientem, & damnoſum etiam in rebus pleriſque. Spartani certe poſt acceptam ad Leuctra cladem amiſſosque mille & ſexingentos viros, nunquam poſtea potuerut ciuitatem ſuam in integrum reſtituere, ſed turpiter amiſerunt Imperium. Itidem Thebani atque Athenienſes vnico prælio victi ad Chæroneam a Macedonibus, multati ſunt libertate ſimul & principatu Græciæ.

e *Finitimos tamen.*] De Lacedæmoniis tantùm loquitur, quorum Helotæ peculiari vocabulo agreſtes dicuntur, de quibus ſæpius dictum eſt in hoc opere: ſed quantum ad id, de quo hic agitur vide Liuium 4. Deca. lib. 4. qui Ilotas eſſe dicit iam inde antiquitus caſtellanos, agreſte genus.

f *Pari iure vixiſſe.*] Strabo lib. 8 Plutarchus in Lycurgo.

g *Quinetiam peregrinis.*] Plutarchus in Agide, & in Apoph. Laconum, quo loco antiqua Lacedæmoniorum inſtituta deſcribit Nicolaus & Stobæus vbi ſuprà.

h *Quare Ditinoxeni.*] Διτινόξενοι, a vocabulo Spartano *διτεύειν, δεινεῖν*, id eſt conuiciari, iniuriam facere, vt ſcribit Fauorinus in vocabulario. ita Ditinoxeni ſunt appellati, quòd hoſpitibus iniuriam facerent.

i *Nec ſolum Spartæ.*] Plutarchus, Nicolaus & Stobæus vbi ſuprà, & præterea idem Plutarchus in Lycurgo.

k *Quibus nec peregrinari.*] Plutarc. in eiuſdem Lycurgi vita, non adeò longe a fi. & in inſtitutis antiquis Lacedæmoniorum, quæ poſuit inter eorum Apophthegmata.

l *Nec aliud Lacedæmonijs & Athenienſibus.*] Id iam diximus ſuprà in verbo, Et Thebani. ex Dionyſio Halicarnaſſæo.

m *Qua de re Phocion.*] Hîc Alexander memoria lapſus eſt: nam contrà Phocion filium ſuum Lacedæmonem adduxit, vt illic inſtitueretur. ob quod infenſi illi fuerunt Athenienſes, quòd peregrinam diſciplinam illorum moribus prætuliſſet, vt tradit Plutarchus in illius vita.

n *Tyrtæum tamen poetam.*] Plutarchus in Apophthegmatis Pauſaniæ Cleombroti. Sed & idem Spartiatæ (vt id addas) Tiſamenum Eleum & Hegiam eius fratrem, quòd his maiorem in modum egerent, ciuitate donarunt, & eos quidem ſolos ex Herodoto lib. 9. Sed poſtea Dionem ex Plutarcho in vita illius. Nec id interim omittendum quod ſcribit Seneca libr. de beneficiis 1. quòd Alexandro Magno, victori Orientis, Corinthij per legatos gratulati ſunt, & ciuitate illum ſua donauerunt. Cùm riſiſſet Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis, Nulli, inquit, ciuitatem vnquam dedimus alij quam tibi, & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione, aliaque humanitate proſecutus cogitauit, non qui ciuitatem darent, ſed cui dediſſent.

o *Athenienſibus quandoque.*] Plutarchus in Pericle. Alter Gellius lib. 6. cap. 10. Decreto (inquit Gel.) ſuo Athenienſes cauerant,

ram pedem inferret, mulcta capitis indicta. quòd odio eos proſequerentur perniciali: pœnis, ſi quis vi tempeſtatis, aut hoſtium impetu ad eorum litora applicuiſſet, intra quintum diem abire cogebatur. [p] Carthaginenſes quoque adeo peregrinos oſos habebant, vt qui in Sardiniam aut Herculis columnas adnauigabant, mari demergerent. *Carthaginenſes.* [q] quod de Scythis quoque proditum eſt, qui adeo peregrinos inſectati fuerunt, vt eos omni vitæ commercio prohiberent: [r] Anacharſim, quòd ſacra Græco more faceret, occiderint. *Scythæ.* [s] Idem de Scythotauris, qui pro hoſtiis aduenas immolabant, proditum eſt. Inter cæteros feruntur *Scythotauri.* [t] Gamphaſantes in intimis Lybiæ oris, adeò hominum commercia fugere, vt nulli ſe peregrino miſceri ſinant: *Gamphaſantes.* [u] & Seres, qui cœtus & congreſſus fugiunt hominum, ita vt rerum precia oculis æſtimantes, ſua tradant, aliena non emant: ſcilicet arbitrati, iura ciuium cum peregrinis communicari non oportere. *Seres.* [x] Apud Indos quoque, niſi triduo, hoſpitem diuertere minime licebat, ne ciues longo vſu diſſimiles mores imbuerent, & in alienas leges ritusque tranſirent. *Indi.* [y] In Ægypto quoque apud Buſirim & Cynoſpolim, hoſpites non diuertebant, neque admittebantur alieni. *Ægyptij.* [z] qui omnibus ferè barbaris mos exoletus erat, vt hoſpites finibus pellerent. [a] Claudius quoque Cæſar peregrinos ferre gentilia Romanorum nomina vetuit edicto. *Claudij edictum.* [b] Proditúmque eſt de Epidauriis mirum, quòd quum Illyricos mores oſos haberent, nec illorum commercia vitare poſſent, vt ſe a contagione accolarum ſeruarent immunes, ita cauiſſe, vt vnum ſeligerent ætate grauem qui ſolus ad illos penetraret, cum quo commercium haberent, quem poletem dixerunt. *Epidaurij.* *Poletes.* [c] Contra verò Germanis ius hoſpitij ſanctiſſimum erat, hoſpitiiſque ita enixe indulgebant, vt quemquam hoſpitum cum quo menſa fuiſſet communis & ſacrificia, arcere tecto, aut auerſari, nefas ducerent. *Ius hoſpitij apud Germanos.* [d] Idem apud Lucanos, quibus lege cauebatur, vt ſi quis Sole occaſo diuertentes hoſpites notos ignotóſque domo exigeret, κακοξενίας teneretur, mulctámque eo nomine pendere cogeretur. *Lucani.* *κακοξενία.* [e] Calabri quoque hoſpites comi hoſpitio benigne inuitant, pyra illis affatim apponendo. *Calabri.* [f] Traditum tamen memoriæ eſt, quum inter Megarenſes & Corinthios de imperio certaretur, captiuos in bello tam leniter habuiſſe, vt illos velut hoſpites inuicem tractarent, & ſine precio dimiſſos, doryxenos appellarent. Illis enim Iupiter ξένιος in præcipuo cultu erat, id eſt hoſpitalis. *Iupiter Xenius.* Quare milites cum hoſtibus extra aciem familiaria iura ſeruabant, in acie

ANNOTATIONES.

cauerant, vt qui Megaris ciuis eſſet, ſi intuliſſet Athenas pedem prehenſus eſſet, vt ea res ei homini capitalis eſſet. Tanto Athenienſes odio flagrabant finitimorum omnium Megarenſium. & Diod. Siculus lib. 12.

p *Carthaginenſes.*] Strabo lib. 17.

q *Quod de Scythis.*] Et quod inhumanius erat, eos immolabant authore Herodoto lib. 4. & Strabone lib. 7.

r *Anacharſim.*] Laertius in vita illius.

s *Idem de Scythotauris.*] Lactantius lib. 1. cap. 21. & dicam plenius lib. 6. c. omnium poſtremo.

t *Gamphaſantes.*] Plinius libr. 5. cap. 8. Gamphaſantes, ait, nudi, præliorúmque expertes, nulli externo congregantur.

u *Et Seres.*] Solinus cap 53. aut aliorum computatione 65. Seres, inquit, ipſi quidem mites, & inter ſe quietiſſimi. Alias verò reliquorum mortalium cœtus refugiunt, adeò vt cæterarum Gentium commercia abnuant. Primum eorum fluuium mercatores ipſi tranſeunt, in cuius ripis nullo inter partes linguæ commercio, ſed depoſitarum rerum pretia oculis æſtimantes ſua tradunt, noſtra non emunt. Marcellini verba de Seribus peruenuſta adſcribere placuit ex libr. 23. Agunt, inquit, ipſi quietius Seres armorum ſemper & præliorum expertes, vtque hominibus ſedatis & placidis eſt otium voluptabile, nulli finitimorum moleſti. Et aliquot interiectis, Ipſi præter alios frugaliſſimi, pacatioris vitæ cultores, vitantes reliquorum mortalium cœtus. Cumque ad commenda fila, vel quædam alia fluuium tranſierint aduenæ, nulla ſermonum vice propoſitarum rerum pretia ſolis oculis æſtimantur. Et ita ſunt abſtinentes, vt apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent aduectitium.

x *Apud Indos.*] Philoſtratus in vita Apollonij lib. 2. c. 11 in princ. Dum illi, inquit, talia inter ſe colloquuntur, nuncij à Rege nuncij, vna cum interprete ſuperuenere, nunciantes Regem triduo hoſpitem ſibi aſciuiſſe Apollonium. Neque enim licet diutius peregrinis in vrbe morari.

y *In Ægypto quoque apud Buſirim.*] Strabo lib. 7. authoritate Eratoſtenis ſcribit, Communem Barbaris omnibus conſuetudinem eſſe, vt hoſpites pellant.

z *Qui omnibus ferè Barbaris.*] Strabo vbi ſuprà proximè. Nam & Britannus olim quidem Barbaros, vt hoſpitibus feros inceſſit Horatius lib Car. 3. Ode 4.

Viſam Britannos hoſpitibus feros.

Solinus cap. 34. eam gentem inhumanam incolarum ritu aſpero appellat. Strabo lib. 4. Longè magis, inquit, quàm Britanni Sylueſtres illius ſunt incolæ. Anthropophagi, id eſt, hominum carne veſcentes, manduconeſque magni. Hæc forſan talis fuit olim: nunc autem ea gens nulli alij cedit humanitate, hoſpitalitate & rerum omnium diſciplina.

a *Claudius quoque Cæſar*] Sueton. in vita illius cap. 26.

b *Proditúmque eſt de Epidauriis.*] Plutarchus problem. capit. 142.

c *Contra verò Germanis.*] Cæſar libr. 6. Commentariorum Belli Gallici. Pomponius Mela lib. 3. cap. 3. vbi de Germania, Ius in viribus habent adeò, vt ne latrocinij quidem pudeat, tantum hoſpitibus boni, mitéſque ſupplicibus. Tacitus lib de moribus German. Quéncunque mortalium, inquit, arcere tecto nefas habetur Pro fortuna quiſque apparatis epulis excipit. Cùm defecere, qui modò hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitij & comes. proximam domú non inuitati adeunt Nec intereſt, pari humanitate accipiuntur, notum ignotúmque, quantum ad ius hoſpitij, nemo diſcernit Hanc hoſpitalitatem, vt alia pleraque, quorum Tacitus meminit, etiamnum incredibili humanitate Heluetij hodie cuſtodiunt.

d *Idem apud Lucanos.*] Ælianus de Varia hiſtoria libr. 4. in princ. Heraclides in Politicis.

e *Calabri.*] Adde quòd apud Celtas gentem noſtram grauiùs in illum animaduertebatur, qui peregrinum quam qui ciuë occidebat. huic enim exilium, illi mors pœna ſtatuebatur, vt ſcribit Nicolaus περὶ ἐθῶν, & ab eo Stobæus Ser. 42 Cretenſes quoque eorum quæ cœnantibus apponebantur, a peregrinis & hoſpitibus exordium faciebant: poſt hoſpites Principi portiones quatuor præbebant. vnam, quam etiam reliquas, alterā principalem, tertiam familiæ, quartam vtenſilium, vt ſcribit Heraclides apud ipſos Cretenſes magna humanitate peregrinos haberi, atque etiam ad gerendos magiſtratus ſæpe vocari.

f *Traditum quoque memoriæ eſt.*] id vſque ad clauſulam, Græcis quoque eſt Plutarchi Problem. c. 130.

Apud Græcos qui à vectigalibus immunes, & qui non.

vero pugnabant vehementiſſimè. [g] Græcis quoque diſſimiles & longè diſpares libertatis ſpecies fuere:ſiquidem non pari libertate fruuntur, aut vectigali & tributo premuntur omnes:quippe [h] Tenedij [i] & Hæmij vectigales erant, [k] Chij tributorum immunes & liberi, nauibus tantummodo præſtandis obnoxij: [l] Cythera Laconiæ inſula,hoc tantum premebatur onere, vt e Sparta præfectum quotannis acciperet ad reddendum iura.[m] Lacones præter amicorum miniſteria,aliud nihil tributi nomine pendebant [n] Vici quoque circa Babyloniam ad præbenda cibaria canibus Regum cogebantur, reliquis exempti oneribus.[o] Æthiopes verò tertio quoque anno binos ſemodios auri rudis Dario Regi pendere dicuntur, ducenos faſces ebeni, quinos pueros, & elephantorum dentes vigenos. [p] Sicut Colchi centenos pueros, & totidem virgines, reliquorum tributorum immunes [q] Indi autem æquali omnes premuntur onere:nam quartam fructuum partem regibus annis ſingulis pendere coguntur. [r] Syri (vt inquit Vlpianus) à quartodecimo maſculi, à duodecimo fœminæ ad quintum & ſexageſimum annum tributa conferunt.[s] Lepris in Aphrica tantum vectigalibus valuit,vt ſingula in dies talenta Carthaginenſibus vectigal penderet. [t] Sicut ex effoſſione æris in Macedonia, ſingula talenta in ſingulos dies Alexandro pendebantur. [u] Et Babylon Regi Perſarum, ſingulis diebus ſingulas argento plenas artabas ſoluebat. Apud Romanos verò qui populi liberi erant,tributi nihil conferebant, [x] ſtipendiarij autem ad militum opus ſtipendia pendere cogebantur: [y] licet ex Cæſaribus plerique vectigalia noua & inaudita propoſuerint,vt pro eduliis quæ tota vrbe væmrent, pro litibus atque iudiciis quadrageſimam ſummæ:ſicut [z] Caligula exegit ex gerulis octauam,ex proſtitutis quantum vnaquæque vno con-

Romanorum vectigalia.

ANNOTATIONES.

g *Græcis quoque diſſimiles.*] Id probat ſeq. exemplis.

h *Tenedij.*] } De his duobus ſic Thucydides libr. 7. loqui-
i *Hæmij.*] } tur:Tenedij atque Hæmij vectigales erant.

k *Chij.*] Idem Thucydides eod. lib.7. Chij,ait,tributorum immunes ſunt,tantum nauibus præſtandis obnoxij, cætera liberi.

l *Cythera.*] Idem Thucidides libr. 4. de ea loquens: Et ad quam magiſtratus ad ius dicendum quotannis ex Sparta tranſibat.

m *Lacones.*] Strabo lib.8. Et priſtina, inquit, nonnihil dignitate reparata,præcipuo in honore fuerunt, & ſua in libertate manſerunt. Vt præter amicorum miniſteria, aliud nihil tributi nomine conferrent.

n *Vici quoque circa Babyloniam.*] Herodotus lib.1. Præterea canum Indicorum tanta alebatur multitudo,vt ad præbenda eius cibaria,quatuor in eadem planitie magni vici attributi eſſent,aliorum tributorum immunes.

o *Æthiopes verò.*] Herodotus lib.3.& ex eo Plinius lib.12. c.4. Seſoſtris Ægypti Rex primùm Æthiopes, qui ad Meridiem ſpectant,aggreſſus, victos acie tributum pẽdere compulit,hebenum,aurum & elephantorum dentes, vt ſcribit Diodor.Siculus lib.2.c.1.

p *Sicut Colchi.*] Herodotus d.lib.3. Colchi quoque, inquit, inter dona ferentes repoſiti erant.

q *Indi autem.*] Diod.Siculus lib.3.c.10.

r *Syri,vt inquit Vlpianus.*] In l.ætatem.ff.de cenſib.

s *Lepris.*] Adde quod ſub Romanorum imperio libera fuit, authore Hirtio lib.de bello Africo,& Plinio lib.5.c.4. Tandem à Iulio tricies centenis millibus ponderibus olei in annos ſingulos mulctata,ex eod. Hirtio eod.lib.in fine.

t *Sicut ex effoſſione æris in Macedonia.*] Nam & circa Philippos in Macedonia ferunt metalla inueniri,quorum ramenta creſcant diſiecta, aurúmque manifeſtum producant, vt tradit Ariſtot.Mirab.auſcultationum.

u *Et Babylon.*] Herodotus libr.1. Et adde quòd Cappadoces Perſis quotannis pendebant,præter argentum,mille & quingentos equos,mulorum duo millia, ouium quinquaginta millia. Et duplum ferè horum Medi pendebant. Author vtrorúmque Strabo lib.11. Aſpendij Dario quinquaginta talenta, & equos tributi nomine dare ſolebant, vt prodit Arrianus Geſtor. Alexandri lib.1. Sed & eidem Dario Iones,Magnetes,qui in Aſia incolebant, Æoles, Cares, Lycij,Melyenſes, & Pamphylij (vnum enim erat idémque impoſitum illis tributum) pendebant quadringẽta argenti talenta. Myſi autem,Lydi,Alyſonij, Cabalij & Hygennẽſes quingena talenta Phryges,Thraces,qui Aſiam incolebant, Paphlagones, Mariadeni & Syrij trecena & ſexagena talẽta. Cilices equos albos trecenos ſexagenos,in dies ſingulos, ſingulos,nécnon talenta argenti quingena,quorum centena & quadringena erogabantur in eam Ciliciæ regionem, quæ equos producit:trecena autem & ſexagena ad Darium ibant. Vrbs Poſſideum, præter Arabum partem (hæc enim erat immunis) trecena & quinquagena. Ægyptus & Aphri illi contermini,Cyrena & Barca ſeptingenta talenta, præter pecuniam ex piſcario prouentu lacus Mœrios. Sattagydæ,Gandarij,Dadycæ & Apparytæ centena & ſeptuagena. Suſiani & cætera Ciſſiorũ regio trecena. Babylon & reliqui Aſſyrij millena,præterea pueros caſtratos quingenos. Ecbatani,& ab regione Medica, Parycani & Orthocorybantes quadragena & quinquagena talenta. Caſpij, Pauſicæ,Penthimati & Daritæ ſimul conferentes ducena talẽta. Bactriani ad Æglos vſq; trecena & ſexagena. Pactyici & Armenij, eorumque contermini Euxino tenus ponto talenta quadringena. Sagartij,Saranges, Thamanæi, Vtij,Meci,& hi, qui rubri maris inſulas incolunt ſexcenta talenta. Sacæ,Caſpij ducena & quinquaginta. Parthi, Choraſmij, Sogdi & Arij tricena. Paricanij & qui ex Aſia ſunt Æthiopes quadringena talenta. Mantieni,Saſpiri & Alarodij ducena. Moſchi,Tybareni,Macronés Moſynœci & Mardi trecenta. Indi tricena ſexagena aureorum ramentorum. Et hæc quidem Herodot lib 3. Qui & paulò poſt ſubdit, Arabes millena quotannis talenta thuris pendere Perſis ſolere. Thucydides autem lib. 1. belli Peloponneſ. non adeo longe ad fin. tradit Magneſiam Aſiæ quotannis quinquagena talenta Artaxerxi pependiſſe. Ariſtoteles Mirabilium Auſcultationum,cap.24. tradit Pæones Regi pendere duas glebas auri, quarum altera duas,altera tres libras appenderet. Cherroneſus Mithridati Eupatori modiorum 180,millia frumenti tributi nomine ſoluebat,cum ducentis argenti talẽtis, ex Strabone libr. 7. Et quòd Cæſar Galliæ tributi nomine annuum imperauit ſeſtertium quadringenties, vt tradit Eutropius de geſtis Rom.lib.6.c.5.ad fi.

x *Stipendiarij autem.*] Cic.1 in Verrem action. Socij ſtipendiariique pop Ro.afflicti,miſeri. Idem pro Cornelio Balbo. Quæ pateant ſtipendiariis,pateant hoſtibus.

y *Licet ex Cæſaribus.*] Quod probat exemplis ſequentib.

z *Sicut Caligula.*] Sueton.in vita illius cap.40.in princ. Vectigalia,inquit,noua, atque inaudita primùm per publicanos,deinde,quia lucrum exuperabat,per Centuriones Tribunoſque prætorianos exercuit, nullo rerum, aut hominum genere omiſſo,cui non tributi aliquid imponeret. Pro edulis,quæ tota vrbe venirent,certum ſtatúmque exigebatur. Pro litibus atque iudiciis vbicunque conceptis,quadrageſima ſummæ, de qua litigaretur, nec ſine pœna ſi quis compoſuiſſe, vel donaſſe negotium conuinceretur. Ex gerulorum diurnis quæſtibus pars octaua:ex capturis proſtitutarum,

cubitu mereret. [a] Veſpaſianus quoque vectigalia reuocauit noua, & grauia prouinciis auxit. [b] Alexander Seuerus braccariorum, linteonum, citrariorum, pellionum, plauſtrariorum, argentariorum, aurificum, & aliarum artiú vectigal inſtituit: ex quo thermas quas fundauerat, pluribus vſibus ornauit. [c] Antiquis etiam Romanorum, ex agris & noualibus decima ſeminum dabatur vectigalis nomine: namque aratores decimam frumenti populo Romano pendere cogebantur. [d] Tiberius Cæſar centeſimam rerum venalium, in ducenteſimam relaxaſſe dicitur. [e] Et Nero in initio ſui principatus, quò gratiam popularem aucuparetur, quintam & vigeſimam venalium mancipiorum remiſiſſe, [f] & Traianus vectigal vigeſimarum ſuſtuliſſe. [g] Proditumque memoriæ eſt, quum in dubium veniret, qui liberi eſſent populi, quive ſtipendiarij, à M. Antonino publicos tabellarios inſtitutos, vt ſi in prouincia quiſpiam cauſam liberalem diceret, per eos teſtationes libertatis, & alia immunitatis documenta Romam ferrent. [h] Minorem vero libertatem, ſeu mediam, ij aſſequi dicebantur, qui manu a prætore emiſſi, non Romani ciues, ſed Latini nominis tantum ex lege Iunia Norbana fiebãt: vel ſuprema voluntate domini teſtamento, ſi eum hoc expreſſo manumiſiſſet: aut ſi inter amicos dextra apprehenſum, ad ſe conuertens, liberum eſſe iuſſiſſet. Hi enim his immunitatibus, quæ Latinis populis, ſocietate & fœdere iunctis indulta erant, fungebantur. Nam & in vrbe vt Latini cenſebantur, & in caſtris vt milites ex Latinis coloniis, non vt externi, aut leuium armorum auxiliarij, ſtipendia merebant. [i] Fuitque obſeruatum, vt qui ius ciuitatis haberet, ſi Latinas colonias incoleret, non ideo ſolum vertiſſe, aut ius ciuitatis amiſiſſe putaretur. [k] Et quamuis in Romanis caſtris, qui militabant, ſi quid deliquiſſent, ſi externi, flagellis & virgis: ſi vero Romani ciues forent, vitibus cæderentur: [l] tamen Liuius Druſus & C. Gracchus tribuni pleb. ne liceret quempiam Latini nominis virgis afficere, ſed vitibus, plebiſcito ſanxerunt, in hac re Latinos populos Romanis coæquantes. [m] Tertiam denique libertatem, quam minimam dixere, aſſequuntur hi, qui manumiſſi nec ciuitatem, nec ius Latij habentes, dedititiorum numero cenſentur: qui nullis priuilegiis fulti, viuentes liberi erant, & velut ingenui munia publica priuataque obire, magiſtratúſque & cætera dignitatis ornamenta, quæ libero debentur, aſſequi poterant: morientes autem, vitam vna & libertatem amittebant: ideo decedentes neque teſtari poterant: neque poſt obitum de bonis diſponere, præter patroni voluntatem, adeo vt eorum bonis, quaſi ſerui peculio, manumiſſores potirentur. Quod etiam cum Latinæ libertatis hominibus multi commune dixerunt. [n] Fuere autem dedititij, qui victi armis, & in fidem recepti, tantum ne ſeruirent, néve ſub mancipio eſſent, immunes facti ſunt: cuius etiam generis feruntur ſerui, qui poſt admiſſa crimina ſuppliciis ſubditi, aut publice pro criminibus cæſi, vel in quorum facie notæ ſeruitutis impreſſæ fuerant. [o] Diuque hæc diſcrimina libertatum & diſſimiles ſpecies fuere: donec ſequuti principes, pertæſi multiplices variaſque libertates dari, veteribus legibus abrogatis, nouiſque adſcitis & cooptatis, exæquato omnium iure, ſtatuerunt, vt manumiſſi apud prætorem, plenam aſſequantur ciuitatem & libertatem: vnde abuſus inualuit poſtea, deprauatis moribus, vt multi ſerui per rapinas & furta quæſitis pecuniis libertatem à dominis emerent, ſtatimque liberi & ciues Romani fierent.

Minor ſeu media libertas.

Externi milites virgis, Romani vitibus cædebantur.

Minima libertas.

Dedititij.

l.7.C.de lat. libert. toll. & lib.7. C.de dedit. libert. tol.

Manumiſſorum plena libertas.

ANNOTATIONES.

tatarum, quantum quæque vno concubitu mereret.

a *Veſpaſianus.*] Suetonius in vita illius, c.16. in princ.

b *Alexander Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

c *Antiquis etia Romanorum.*] Sic Philippus Macedo Thraces validis copiis aggreſſus, aliquot prœliis commiſſis, ſemper victor, debellatos ad id compulit, vt decimas regno Macedoniæ exoluerent, vt tradit Diod Siculus lib.16.c.18.

d *Tiberius Cæſar.*] Cornelius Tacitus lib. 2. vbi de Cappadociæ regno loquens, Regnum, inquit, in prouinciam redactum eſt, fructibúſque eius leuari poſſe centeſimæ vectigal profeſſus Cæſar, ducenteſimam in poſterum ſtatuit. Vide tamen eundem ad fin. lib. 1.

e *Et Nero.*] Corn. Tacitus lib. 13.

f *Et Traianus.*] Sed non omnino, vt videre licet ex Plinio in Panegyrico, cuius hæc verba ſunt, His vigeſima reperta eſt tributum tolerabile, & facile hæredibus duntaxat extraneis, domeſticis graue. Itaque illis irrogatum eſt: his remiſſum: videlicet quod manifeſtum erat, quanto cum dolore laturi, ſeu potius non laturi homines eſſent, diſtringi aliquid & abradi bonis, quæ ſanguine, gentilitate, ſacrorum denique ſocietate meruiſſent: quæque nunquam, vt aliena & ſperanda: ſed vt ſua ſempérque poſſeſſa, ac deinceps proximo cuique tranſmittenda cœpiſſent.

g *Proditumque memoriæ eſt.*] Iul. Capitolinus in vita M. Antonini Philoſophi, qui tamen paulo aliter ſcribit.

h *Minorem verò libertatem.*] Poſtlimio veluti redit ad principale ſuum inſtitutum. Supra enim poſt prin. dixerat apud Romanos tres fuiſſe libertatum ſpecies. Primam, quæ maior dicebatur, quàm ſupra late exequutus eſt, adiectis multis appendicibus. Nunc ad minorem accedit. Idque totum vſque ad clauſulam, Fuitque obſeruatum. depromptum eſt ex Græcis & Latinis Inſtitutionibus, vbi ſuprà citauimus in maiori libertate.

i *Fuitque obſeruatum.*] Nam ciuitas vniuerſo Latio lege Iulia data eſt, vt tradidere Ser. Sulpitius in libro de Dotibus, & Neratius in lib. de nuptiis, & ex his Gellius lib.4.c.4. vt & alibi diximus.

k *Et quamuis.*] Plinius lib.14.c.1. Cornelius Tacitus lib.1. & Iuuenalis de Mario loquens ſat.8.

Nodoſam poſt hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret caſtra dolabra.

l *Tamen Liuius Druſus & C. Graccus.*] Plutarchus in Gracchis.

m *Tertiam denique libertatem.*] Ex dictis Inſtitutionibus.

n *Fuere autem dedititij.*] Inſtit. de libertinis. §. libertinorum autem. Dedititij autem ſerui ſunt, qui ex obſidione ſe dediderunt in poteſtatem victoris.

o *Diuque hæc diſcrimina.*] Hæc videre licet ex dd. Inſtit. vbi ſupra & præterea in §. vlt. inſtit. de ſucceſſ. libert. & l.1. C. de dedit. lib. tol. & l.1. per totum. C. de lat. libert. tol.

Qui fuerit modus conſulendi ſenatus, & vbi haberi, & quo pacto ſuffragia ferri ſolerent, & quid apud exteros. CAPVT XI.

a Senatorei

Patres centum. P.t iij. Patres ducenti. Patres trecenti. Patres minorum gentium. Adlecti. Patres conſcripti. Senatores Ro. 1000. Iul. Caſar. Au. Octa. Senatus authoritas. Athenis quingentorum. Areopagitæ. Eumolpidæ & Præcones. Arnophoron. Lacedæmoniorum ſenatus 28. Epidaurij. Artini. Compodes. Carthaginenſes. Vticenſes. Maſſilienſes.

SENATORES [a] à Romulo centum creatos fuiſſe, qui [b] ob honorem patres, eorúmque progenies patritij dicti ſunt: quorum cõſilio reſpublica regeretur domi foriſque, multi prodidere. Deinde communicata vrbe cum Sabinis & Tatio, idem Romulus alios centum legit in patres, explens numerum ducentorum. [c] Poſtea Tarquinius Priſcus, in orbitate ſenatus legiſſe centum alios fertur, minorum gentium appellatos, [d] tametſi a Bruto familias minorum gentium inuentas nonnulli credant. [e] Primus enim Valerius Publicola, poſt exactos Reges, patrum numerum à Superbo cædibus imminutum expleuit, & ampliſſimum ordinem auxit, quatuor [f] & ſexaginta ſupra centum ex equeſtri ordine in concilium cooptatis, [g] ita vt trecentorum numerum faceret, [h] qui Adlecti dicti ſunt. Quos enim poſt exterminatos Reges, ætate graues, ſpectatæque probitatis videbant, ſenatui tanquam grauiſſimo ſanctiſſimóque concilio adſcribebant. Quos quidem, quum alij in locum decedentium ſuffecti, & in ſenatum literis adſcripti eſſent, [i] conſcriptos vocarunt, [k] modo plures, modo pauciores, ita vt frequens ſenatus, & quicquid erat patrum ex fere trecentis ſenatoribus conſtaret. [l] Et quum Iulius Cæſar ſupra mille ſenatores, belli caſibus imminuto ordini adſciuiſſet, Auguſtus Octauius ſelectos & perpurgatos duabus lectionibus, remotis indigniſſimis, in priſtinum decorem reuocauit. [m] Hique veluti præſides & reipub. cuſtodes, tantæ authoritatis fuere, vt ſi populus Regem aut magiſtratum quempiam iuſſiſſet, id ſic ratum foret, ſi ſenatus author fieret. [n] Leges quoque à populo latæ, haud aliter ratę fuerunt, quàm ſi patrum conſenſu approbarentur. In reliquis vero ita præſcripta ſenatus poteſtas erat, vt iudicium populi authoritate ſenatus reſcindi non poſſet. [o] Athenis vero ſenatus fuit quingẽtorum, qui vnà cum tribunis & quæſtoribus, ſenéſque cum iunioribus, de rebus ſingulis decernebant. [p] Poſtea areopagitæ ſanctior ſenatus a Solone delectus eſt: quorum conſilio librata moderatione, ciuitatis iura ſeruabantur, bella indicebantur, lites explicabantur. [q] Nonnunquam eumolpidæ & præcones publico concilio præfuere. [r] Maximum vero, a mille & quadringentis gerebatur, cui arnophoron dixere nomen: in quo vna & ſenatus & populus aderat. [s] Lacedæmoniorum ſenatus ex duodetriginta ſenibus cõſtabat, [t] qui niſi ſexageſimum impleſſent annum, in ſenatum adſcribi non poterant. [u] Apud Epidaurios centum octoginta rempub. adminiſtrabant, ex quibus nobiliſſimos populariũm deligebant ſenatores, quos artinos vocabant, & compodes. [x] Carthaginenſibus pro ſenatu præfuere ſeniores, nonnunquã iudicum ordo qui perpetuus erat magiſtratus, & nunquam niſi cum vita deſinebat. [y] Cato apud Vticam trecentorum concilium legit: [z] Maſſilienſes ſexcentos, quos thy-

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

a *SEnatores à Romulo.*] Id principium vſque ad clauſulam, Poſtea Tarquinius. eſt Liuij 1. Dec. lib. 1. & Plutarchi in Romulo.

b *Ob honorem patres.*] Vel, vt dicit ipſe Plutarchus, quòd hi ſolùm qui legitimi patres forent creari poſſent: vel hinc adeò, quòd illi patres ſuos oſtendere poſſent: quod nõ multis contigit ex primis illis conuenis. Vel à patrocinio id nomen fluxit, quòd exiſtimarẽt patronum quendam fuiſſe, ex his, qui Euandrum conſequuti ſunt, qui imbecillorum curã geſſiſſet, eiſque præſidio fuiſſet, ab eo huic rei eiuſmodi appellationem manſiſſe. Vel, quod ſibi probabilius videtur, quòd primores & potẽtes oporteret paterno officio & indulgentia, humiliorum cauſam in fidẽ curámque ſuſcipere.

c *Poſtea Tarquinius Priſcus.*] Liuius d. 1. Dec. lib. 1. & Dionyſius Halic. lib. 3.

d *Tametſi à Bruto.*] Cornelius Tacit. in Oratione Claudij Cæſaris.

e *Primus enim Val. Publicola.*] Plutarch. in vita illius. Liuius 1. Dec. lib. 2. poſt princ.

f *Et ſexaginta ſuprà centum.*] Plutarch. vbi ſuprà, & Feſtus Pomp. lib. 15.

g *Ita vt trecentorum numerum.*] Liuius 1. Decad. libr. 2. poſt princ. Dionyſ. Halicar. lib. 7. Plutar. in Gracchis.

h *Qui Adlecti dicti ſunt.*] Feſtus Pomp. libr. 10. Lectos autem ſimpliciter vocatos dicit Liuius vbi ſuprà.

i *Conſcriptos vocarunt.*] Feſtus Pompeius vbi ſuprà. Plutarchus tamen Problem. c. 58. & in Romulo ex plebe electos & in ſenatum adſcriptos, Conſcriptos vocatos fuiſſe dicit.

k *Modo plures, modo pauciores.*] Nam Cicero in Oratione, quam pro reditu ſuo habuit, quadringentos decem annumerat. & vide in ſeq.

l *Et cum Iulius Cæſar.*] Id vſque ad clauſulam Hique veluti. ſunt Suetonij in Auguſto, c. 35.

m *Hique veluti præſides.*] Liuius 1. Dec. lib. 1. Decreuerunt enim, vt cùm populus Regem iuſſiſſet, id ſic ratum eſſet, ſi patres authores fierent.

n *Legéſque à populo latæ.*] Liuius ad ea, quæ ex eo diximus in præcedentibus hæc addit, Hodiéque in legibus magiſtratibuſque rogandis vſurpatur idem ius, vt ademptum, priuſquam populus ſuffragium ineat, in incertum comitiorum euentum Patres authores fiunt.

o *Athenis verò.*] Plutarchus in Demetrio, Pollux libr. 8. Onomaſticón, Pauſanias lib. 1. vbi eos dicat fuiſſe annuos.

p *Poſtea Areopagitæ.*] Cicero lib. 1. Offic. non ſemel. Plutarchus in Solone. Ariſtot. autem lib. 2. Politicôn c. 10. non à Solone, ſed ante eum ab alio ſenatum delectum fuiſſe.

q *Nonnunquam eumolpidæ.*] Vide Plutarchum in Alcibiade non adeò longe a prin. nec in vno tantum loco. Eumolpidæ autem dicti ſunt ſacerdotes, ſeu magiſtratus Athenis, in memoriam & honorem Eumolpi Regis, quem Ægypti generis fuiſſe Diodorus refert.

r *Maximum verò.*] Plutarchus in Pericle ſcribit Agonem (vide Græcum) decreuiſſe, Athenis à mille & quadringentis iudicibus iudicium fieri, cùm quis furti, aut ambitus, aut iniuriarum litem æſtimari vellet.

s *Lacedæmoniorum ſenatus.*] Herodotus lib. 6. Ariſtotel. lib. 2. Politicon c. 7. & Plutarchus in Lycurgo.

t *Qui niſi ſexageſimum.*] Vide eoſdem. Sed & apud eoſdem erant trecenti, inter quos cùm Pædaretus non eſſet adſcriptus, qui honos apud Spartanos primam dignitatem obtinebat, repulſus diſceſſit hilaris ac ridens: reuocantibus autem Ephoris, quidque rideret percontantibus, Gratulor, inquit, huic reipublicę, quæ trecentos habeat ciues multò me meliores. Plutarchus author in Apophthegmatis Pædareti, & ex eo Eraſmus.

u *Apud Epidaurios.*] Plutar. probl. 114.

x *Carthaginenſibus.*] Liuius 3. Dec. lib. 10. & 4. Dec. li. 4. ad fi.

y *Cato apud Vticam.*] Scilicet Vticenſis, apud Plutar. in vita illius. & Appianum bellorum Ciuilium 2.

z *Maſſilienſes ſexcentos.*] Strabo lib 4. non multò poſt prin. Maſſilienſes, inquit, rem vrbanam per optimates & Ariſtocratiam regentes, omnes legum æquitate ſuperant, conſiliũ ſexcentis ex viris inſtituẽtes, qui quoad vita ſuperſit, ad honoris genus habẽt, quos Thymuchos, id eſt honorificos appellant.

muchos appellarunt:ex quibus quindecim Principes,tres præſides erant, authoritate & opibus longè primi: [a] nemóque thymuchus fieri poterat,niſi qui iuſtos filios haberet.[b] In Gnido ſexaginta præfuere ex optimatibus,amnemones appellati, ad quos de rebus maximis referebant: qui vero ſententiam rogabat,apheſter dictus eſt. [c] Achæi commune concilium, arnarion vocarunt:qui de rebus publicis conſulturi,in Iouis luco Ænario coibant, cui decem præſidebant, [d] quos demiurgos vocatos ferunt. [e] Sicut Bithyni & Galatæ concilium trecentorum,in locum [f] Dryminetum aduocabant. [g] Apud Argiuos octoginta viri.Idē apud Mantinenſes.In Elide autem ſexaginta ſenatus vice fungebãtur. [h] Cretenſes decem habuere præfectos,qui de rebus maximis decernebãt. [i] Apud Bithynos minorem annis triginta in ſenatum adſciſcere non licet.Ætolorum concilium multiplex fuit, [k] quod apolectum nuncupant.[l] Maximum vero Crotoniatarum concilium erat,nec facile explicatu,& turbulentæ confuſionis,in quo ſi quid conſulto ſtatuendū̃m erat,mille delectos conſulebant viros,vbi præ tumultu minus decerni quicquam lege poterat. [m] Sicut apud Seres maximus ordo ex quinque millibus cõſiliariis fiebat,qui in apparatu belli elephantem ſinguli præſtare tenebantur. [n] Q.Hortenſius tribunus pleb.[o] deinde Philo dictator legem tulere,vt plebiſcita omnes Quirites tenerent, [p] vtque leges à populo latæ, rite promulgatæ non eſſent,niſi poſt initum populi ſuffragium patres authores fierent. [q] A primo verò vrbis ortu,poſt exactos reges,de nulla re populus diiudicaſſe,aut ſuffragia tuliſſe traditur,niſi ex conſulto ſenatus. Prius enim iubebat populus,deinde confirmabat ſenatus, [r] quod æuo ſubſequente fieri deſitum eſt:nam de his quæ plebs ſciuit,non ſenatus, vt prius, diiudicabat:ſed deprauato vſu, de his quæ ſenatus cognouerat,populus iudex erat:quod à Lacedæmoniis ſeruari meminimus,vt ſententiam quam ſenatores regéſque cenſuerant, populo decernendi corrigendique facultas foret, iubente Lycurgo,qui cooptandi ſenatus,& legendi quos vellet magiſtratus,ius populo dedit.[s] Contrà Athenienſes,iubente Alcibiade:nam omne regimen & ſummam imperij à populo ad ſenatum tranſtulere. [t] Sylla quoque dum rerum potiretur,trecentos legit ſenatores,ſanxítque vt niſi ex conſulto ſenatus, nihil ad populum ferretur. [u] Erat igitur ſenatoris officium,tam de promouendis magiſtratibus, prouinciiſque adminiſtrandis,quàm de bellis,triumphis,ſupplicationibuſque decernendis, déque præſidibus in prouincias,& auxiliis ſummittendis,de lege, de fœdere & pactionibus, ac tota gerenda repub. liberè ſentire,ac fortem conſtantémq. ſententiam dicere. [x] Neque enim in adminiſtranda republica gerendóque imperio,quicquam bello vel pace decerni poterat,niſi patrum authoritate, & decreto ſenatus. [y] Quippe ſenatui de rebus omnibus decernendi libera facultas erat,niſi in magiſtratibus creandis, &

Thymuchi. Gnidi. Amnemones. Apheſter. Arnarion. Demiurgi. Bithyni. Galatæ. Argiui. Mantinenſes. Elienſes. Cretenſes. Ætoli. Apolectum. Crotoniatæ. Seres. Q.Hortenſij & Philonis lex. Senatus authoritas. Lacedæmonij. Athenienſes. Senatoris officium.

ANNOTATIONES.

appellant.& Val.Maximus lib.2.c.1.& Lucianus in Toxari.

a *Nemóque timuchus.*] Idem Strabo vbi ſuprà paulò poſt, Verùm,inquit,ex his nemo Timuchus creatur, qui liberos non habet, néve de ciuium ſanguine, tertiam per generationem ortus ſit.Ex quo intelliges timuchos Τιμοῦχοι,eſſe legendum:id eſt honore præditos.

b *In Gnido.*] Plutarch.problem.c.116.

c *Achæi.*] Strabo lib.8. Commune,inquit, conſilium vna in curia cogebant,quod Arnarium vocabant.

d *Quos demiurgos.*] Liuius 4.Decad.lib.2.& lib.8.

e *Sicut Bithyni & Galatæ.*] Strabo de his duobus lib.12.

f *In locum Dryminetum.*] Liuius 4.Decad.lib.2.& 8.Strabo vbi ſuprà. Duodecim Tetrarcharum conſilium, qui erant viri trecenti,& in locum cõueniebant nomine Drynæmetum,conſilium de ſanguine, de rebus cæteris tetrarchæ ac iudices iudicabant.

g *Apud Argiuos.*] Hæc vſque ad clauſulam, Cretenſes. ſunt Thucydidis.

h *Cretenſes.*] Ariſtoteles lib.2.Politicôn c.8.& Strabo li.10.

i *Apud Bithynos.*] Appianus libr. 4. vbi eam legem latam eſſe dicit a Pompeio,victo Mithridate,Ne quis in ſenatu legi poſſit minor 30. annorum. Cuius legis etiam meminit Plinius lib.epiſtol.10.epiſt.84 incipiente,Cautum eſt.

k *Quod Apolectum.*] Liuius,qui Apocletum(niſi mendum ſit)nuncupat,vbi dicit,Concilium quidem vniuerſæ gentis poſt dimiſſos Romanos non habuerunt, per apocletos autem (ita vocant ſanctius concilium,quod ex delectis conſtat viris) id agebant.Rurſúmque poſtea eodem lib.vbi hos triginta fuiſſe dicit.lib.6.Apolectos, vt hic Alexander vocat.Vbi,inquit,in concilio delectorum,quos apolectos vocant.Horum quoque meminit Suidas.

l *Maximum vero Crotoniatarum.*] Valerius Maximus lib. 8. c.16.vbi loquitur de Pythagora,Enixo Crotoniatæ,ſtudio ab eo petierunt vt ſenatum ipſorum qui mille hominum numero conſtabat,conſiliis ſuis vti pateretur.

m *Sicut apud Seres.*] Strabo lib.15.

n *Q. Hortenſius Trib.pleb.*] Hic deceptus eſt Alexander,neque enim Hortenſius Trib.plebis, ſed Dictator eam legem tulit.Plinius lib.16.c.10.& Gel. lib.15.cap.37.Vide Liuium Dec.1.lib.3.Et huius legis meminit Pomponius in l.2.§.deinde cum eſſet.& Iuſtinianus in §.Plebiſcitum.Inſtit.de iure nat.gent.& ciuili.L.Florus epit.Liuij lib.11.& D.Auguſtinus de ciuit.Dei lib.3.c.17.

o *Deinde Philo Dictator.*] Liuius 3.Dec.lib.8.

p *Vtq; leges à populo latæ.*] Aliter videtur dicere Liuius vbi proximè citauimus.ſed vide ſuprà in verbo,Legéſque à populo.& infra in verbo,Paceſque & fœdera.

q *A primo verò vrbis ortu.*] Vide in eodem illo verbo, Legéſque à populo.

r *Quod æuo ſubſequente.*] Vide Dionyſium Halycarnaſſeum lib.2.vbi ita ſcribit, Ferebat autem ſuffragia non vniuerſus populus,ſed per curias, & quidquid viſum fuiſſet pluribus curiis,id ad ſenatū referebatur:qui mos noſtra ætate mutatus eſt.non enim ſenatus plebis ſcita,ſed plebs Senatuſconſulta ſuo aſſenſu comprobat. vtra verò conſuetudo ſit potior,aliis conſiderandum reliquimus.

s *Contra Athenien.*] Vide Plutarc.in Alcibiade.

t *Sylla quoque.*] Plutarchus in vita illius.

u *Erat igitur ſenatoris officium.*] Super his omnibus quæ ſenatum aut ſenatorum poteſtatem concernunt, vide omnino Polybium lib.6.

x *Neque enim in adminiſtranda Repu.*]Neque etiam bellum, niſi conſulto ſenatu,indici poterat,teſte Liuio 4.Dec.lib.5.

y *Quippe ſenatui.*] Hæc vſque ad clauſulam, Paceſque & fœdera.ſunt Dionyſ. Halicar.libr.2. loquentis de Romulo. Plebi autem,inquit,tria hæc commiſit, Magiſtratus facere, leges ſeruare,de bello referente Rege decernere:ita tamen vt ſenatus quoque in his accedat authoritas.Et lib.4. Diximus, inquit, anteà quod iam olim penes populum trium horum erat arbitrium,creãdi magiſtratus tam domi,quam militiæ,leges abrogandi,vel confirmandi,bellum pacemve decernendi. Et lib.6. Scitis ſanè legem nobis eſſe iam inde

ab vrbe

legibus ſanciendis,aut ſi in hoſtes arma mouenda, vel à bello recedendum, [z] pacéſque & fœdera ineunda forent, tunc enim ſine populi iuſſu ſenatum nihil ſentire vel decernere poſſe liquet. [a] Prouinciarum tamen decernendarum, imperatoriſque deligendi iudicium, atque [b] ærarij diſpenſandi munus,ad ſenatum ſine populo ſemper ſpectaſſe,nemo dubitauit, [c] tametſi populum Romanum contra ſenatus decreta prouincias nonnunquam demandaſſe legamus. [d] Pacta quoque ſponſionéſque iniuſſu populi facta,& ſi per ſenatum poſtulata aut conſules,populum nō tenere nulliuſque roboris eſſe haud dubium eſt. [e] Senatores quoque,vel à dictatore, legendi ſenatus cauſa, [f] vel a cenſoribus, [g] ſeu triumuiris, qui ius legendi ſenatus habebant,& eos ex [h] gente patritia,Romanos primum ciues,ſumma dignitate & [i] amplis honoribus functos, legi & cooptari ſolitos inuenimus: [k] deinde, ex ordine equeſtri: [l] poſtremo, plebeios & vltimæ ſortis, per gratiam & libidinem, cenſus habita ratione, non morum:nonnunquam libertinorum filios. [m] Appius enim Claudius Cæcus,dum cenſuram ageret,filijs libertinorum in ſenatum adſcitis, ordinem inquinaſſe dicitur primus. [n] Nec longo poſt interuallo, exteræ gentes & tranſalpinæ nationes, ſenatorum iura in vrbe adipiſci, & in ſenatum admitti meruere. [o] Primique Hedui, qui iura fraternitatis cum Romanis habebant: [p] deinde alij illorum exemplo admiſſi in ſenatum,& ius ſuffragij habuiſſe feruntur. [q] Nero vero, quamuis præceps & furibundus, libertinorum filios diu in curiam non adſciuit, admiſſóſque gradu deiecit. [r] Auguſtus Octauius tanti ſenatores fecit, vt ſingulos nominatim ſedentes in curia ſalutaret: & diſcedens, nullo ſe mouente,vale diceret. [s] Veſpaſianus quoque non oportere maledici ſenatori,remaledici autem ius eſſe reſpondit. [t] Alexander Seuerus Imperator nullum in ſenatum admiſit,neque laticlauum ademit, aut pœna affici paſſus fuit,niſi de conſilio ſenatus. Quod [u] diuus Nerua [x] & Hadrianus iurauerat, ſe nullum ſenatorum niſi ex conſulto ſenatus punitūrum: [y] qui cum libertum ſuum inter duos ſenatores medium ambulantem vidiſſet,miſit qui illum colapho cæderet,indignum arbitratus,præripere illis honorem, quorum poterat eſſe ſeruus. Tantæque dignationis habiti ſunt, vt [z] Tiberius Cæſar illis quandoque aſſurgeret, & de via decederet. [a] Claudius quoque tanti ſenatores fecit, vt de maiore

Populi prærogatiuum.

Qui & quomodo ſenatores eligebantur.

Appius Clau. ordinem ſenatorium inquinauit.

Exteri in ſenatū admiſſi.

Senatorum honos.

ANNOTATIONES.

ab vrbe condita, quæ omnia in ſenatus poteſtate facit, præter magiſtratuum creationem, legum lationem, & belli inferendi finiendive arbitrium. Horum trium poteſtatem eſſe penes ſuffragia populi. Sed & quod hic dicitur de bellis inferendis & finiendis eſt Polybij dicto libro 6.

z *Pacéſque & fœdera.*]Polybius vbi ſuprà,In populi voluntate (ait) & pax conſiſtit & bellum:& de ſociorum auxilio,conciliatione & fœderibus iudicat. Et paulò poſt, Populi eſt conciliationes,& fœdera vel confirmare, vel irrita reddere.Et Liuius 3.dec.lib.10.vbi loquitur de fœdere inito inter Romanos & Carthaginenſes:& dicetur infrà lib. 5.cap.3.

a *Prouinciarum tamen decernendarum.*] Cicero in Piſonem. Quam prouinciam P. Lentulus, amiciſſimus huic ordini, quum & authoritate ſenatus & ſorte haberet.

b *Ærarij diſpenſandi munus.*] Polybius lib. 6. Senatus primùm ærarij poteſtatem habet. Etenim in ipſius arbitrio ſunt & reditus & ſumptus.

c *Tametſi populum Ro.*]Liuius 3.Dec.lib.8.Et acturum ſe id per populum apertè ferret,ſi ſenatus aduerſaretur.

d *Pacta quoque.*] Liuius 1.Decad.lib.9. Sponſione obſtrinxi:qua tamen,quando iniuſſu populi facta eſt, non tenetur populus Ro.

e *Senatores quoque.*] Liuius 3.Dec.lib.7.

f *Vel à cenſoribus.*] Liuius 3.Decad.lib. itidem 7.vbi loquitur de M. Cornelio Cethego, & P. Sempronio Tuditano Cenſoribus.

g *Seu Triumuiris.*] Gell.lib.14.cap.7.dicit Triumuiros reipub. conſtituendæ cauſa creatos, ius conſulendi ſenatum habuiſſe.

h *Ex gente patritia.*] Primùm enim ſenatores non niſi ex gente patritia deligebantur.

i *Amplis honoribus functos.*]Liuius 3.Dec.lib.3.vbi loquitur de ſuffectis loco Senatorū,qui apud Cannas occubuerunt.

k *Deinde ex equeſtri ordine.*] Cicero in Conſulatu ſuo ſcribit, Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in Repub. factum eſt,cœpitque adiici ſenatui pop.Ro.Equeſtrem ordinem,Seminarium ſenatorum eſſe dicebat.Alexander Seuerus apud Ælium Lampridium in vita ipſius.Ideóque,inquit,nunquam libertinos in eum locum redegit,

l *Poſtremo plebeios.*] Suetonius in Auguſto,cap.35.Senatorum affluentē numerum deformi & incondita turba(erant enim ſuper mille, & quidam indigniſſimi, & poſt necem Cæſaris per gratiam & præmium allecti, quos abortiuos vulgus vocabat) ad modum priſtinum,&c.

m *Appius enim Claudius Cæcus.*] Liuius 1.Decad.lib.9.in fi. Plutarchus in Fabio Maximo.Sed vide Sueton.in Claudio, cap.24.Sabellicus lib.9.Enneadis 4.in fi.Plinius Secundus, ſi is eſt,cap.32. & 34. Meminit quoque Volaterranus libr. 16.cap.1.

n *Nec longo poſt interuallo.*]Vt conſtat ex ſeq.

o *Primique Hedui.*] Cornelius Tacitus lib.11.in Oratione Claudij Cæſaris,Primi,inquit,Hedui ſenatorum in vrbe ius adepti ſunt. Datum id fœderi antiquo, & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Ro.vſurpant.

p *Deinde alij.*] Nā Annius Verus, proauus paternus M.Antonini Philoſophi Imperatoris, prætorius ex Succubitano municipio ex Hiſpania factus eſt ſenator Ro.vt tradit Iul. Capitolinus in vita M.Antonini in princ.

q *Nero vero.*] Suetonius in vita illius,cap.15.In curiam libertinorum filios diu non admiſit,admiſſiſque à prioribus principibus honores denegauit.Sed & longo ante tempore Q. Fabius Rullus,aut,vt alij vocant,Rutilianus,Cenſor, diuites quoſdam viros ex libertinis genitos e ſenatu amouit.Ex quo Maximi cognomen, quod tot victorijs non pepererat, hac ordinum temperatione quæſiuit. Plutarchus in Pompeio,& Liuius Dec.1.lib.9.

r *Auguſtus.*] Suetonius in eiuſdem Auguſti vita,c.53.

s *Veſpaſianus.*] Hæc de eo Sueton.c.9.ſcribit,Non oportere maledici ſenatoribus,remaledici ciuile,faſque eſſe.

t *Alexander Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

u *Nerua.*] Dion in eiuſdem vita,Iurauit,inquit,in ſenatu, nullum e ſenatoribus ſuo iuſſu interfectum iri:idque iuſiurandum facta etiam coniuratione contra ſe, ratum habuit.

x *Hadrianus.*] Ælius Spartianus in vita illius.

y *Qui cum libertum ſuum.*] Ex eodem Spartiano in Hadriano, & vide noſtros Commentarios de iure Primigeniorum in præfatione nu.117.incip.Suetonius.

z *Tiberius Cæſar.*] Sueton.in eodem c.23.

a *Claudius quoque.*] Suetonius in eiuſdem vita,cap.23.

b *Heliog*a

negocio acturus in ſenatu, medius inter conſulum ſellas tribunitio ſubſellio ſederet. Contrà [b] Heliogabalus vniuerſum ſenatum adeò floccifecit, vt ſenatores omnes vrbe expulerit, illóſque ſeruos rogatos eſſe dixerit. [c] Qui tamen non ſtatim, vt in ſenatum lecti erant, ius ſuffragij habebant: ſiquidem qui in poſtremis ſcripti fuerant, neq. ſuffragari, neque per ſe cenſere aliquid poterant: ſed in ſententiam quam Princeps in ſenatu dixiſſet, ire oportebat. [d] Si qui tamen præturam cenſuramque, aut alios magiſtratus non ſenatores geſſiſſent, ius propterea ſuffragandi, aut in curiam eundi non habebāt. Non enim quia prætor aut quæſtor fuerat, ideo in ſenatum admitti, aut publici concilij particeps fieri poterat, [e] neque is ſenator, cui abrogatum imperium fuiſſet. Siquidem Lucius Caſſius tribunus plebis, C. Mario & L. Flacco conſulibus, legem tulit, vt quem populus damnaſſet, is de gradu deiectus, ius in ſenatum veniendi, aut ſuffragandi non haberet. [f] Senatores quoque qui honoribus functi eſſent, quique curules geſſerant magiſtratus, curuli ſella in ſenatum & curiam vehi, & cum ſceptris, ſi Duces aut viri conſulares fuiſſent: qui vero non geſſiſſent, pedibus ire in curiam, & quod videbatur è republica, cenſere: & ideo pedarios nuncupari perſpectum eſt: [g] qui tametſi in ſenatu deeſſe non ſolerent cum de triumphis aut ſupplicationibus agitur, tamen ſi cum ſenatus cogendus foret, ad conſulis edictum non conuenirent, aut contumacius parerent, [h] pignoribus & mulcta plectebantur. [i] Si qui tamen ſenatores quintum & ſexageſimum annum ætatis exceſſiſſent, eos cogi inuitos, aut contumaces pignore vel pecunia plecti non decebat. Senatori enim ſexagenario ad eam ætatem in ſenatum non veniſſe, nulli fraudi fuit: [k] ſemper tamen in ſenatum frequentem veniſſe, & fortem ſententiam dixiſſe, boni ſenatoris eſt habitum. [l] Fertur verò Cato maior, tametſi annis grauior eſſet, cum in eo vigeret vis ingenij conſiliique nulla re, nullóque negocio adduci potuiſſe, vt in frequentem ſenatum venire moraretur: [m] ſicut de Nicia ferebatur, qui aſſiduus ſemper in Athenienſium ſenatu erat: [n] Tametſi ſenatores plerunque in ſenaculo ſtationem habere, & inde citato gradu, non expectato edicto, in curiam ire ſolitos legamus. [o] Sed animaduertendum, non cuicunque conuocandi ſenatus, vel conſultum faciendi ius poteſtatémque fuiſſe, quia ſolis magiſtratibus, qui vocationem prehenſionémque habebant, vt dictatori, conſuli & prætori, aut tribuno plebis, tribunoque militari, vel vrbis præfecto, aut interregi, conuocandi ſenatus ius poteſtasque fuit. priuatis enim hominibus aduocandi ſenatum facultas non dabatur. [p] Neque in loco prophano ſenatores conuenire ad conſultan-

Senatorum contemptus: Senatores electi nō ſtatim ſuffragabantur, ſed in ſententiā ibant.

L. Caſſij lex.

Pedarij ſenatores.

Senator ſexagenarius onere reip. exemptus.

Cato maior.

Nicias.

Senaculum.

Qui ſenatū conuocabat.

Vbi ſenatus haberetur, & quando.

ANNOTATIONES.

b *Heliogabalus.*] Lampridius in vita illius.

c *Qui tamen non ſtatim.*] Gellius lib. 3. c. 18.

d *Si qui tamen præturam.*] Gell. vbi ſupra, dicit contrarium.

e *Neque is ſenator.*] Aſcon. Pædianus in Ora. Ciceronis pro L. Cornelio.

f *Senatores quoque.*] Hæc vſque ad verſic. Qui tametſi, ſunt Gellij authoritate C. Baſſi lib. 3. c. 18. & Feſti Pompeij libr. 14. vbi de Pedario ſenatore loquitur.

g *Qui tametſi in ſenatu.*] Cicero Philipp. 1.

h *Pignoribus & mulcta.*] Cicero vbi ſupra nō ſemel. & Gel. lib. 14. c. 7. ex lib. Varronis epiſtolicarum quæſtionum. Dion in Auguſto, tradit huiuſmodi. Cæſar, inquit, nomina ſenatorum omnium ſcripta in albo propoſuit, quod ex eo tempore quotannis fieri ſolet, iisque qui ſine cauſa deſiiſſent in ſenatum venire, mulctam dixit: Poſt verò quoniam iam ſolebant impune relinqui, propter magnam multitudinem eorum, qui in pœnam inciderant, iuſſit quoties multi deliquiſſent, vt inter eos ſortes ducerentur: quibus ductis, quintus quiſque pœnas perſolueret. Et huc quoque alludit Apuleius lib. 6. aſini aurei: Sic fatus, inquit, Iupiter, iubet Mercurium deos omnes ad concionem conuocare protinus. Ac ſi qui cœtu cœleſtium defuiſſet, in pœnam decem millium nummorum conuentum iri pronuntiare. Vide ibi Beroaldum interpretem.

i *Si qui tamen,*] Seneca in lib. de breuitate vitæ, cap. vlt. Lex (inquit) a quinquageſimo anno militem non cogit, à ſexageſimo ſenatorem non citat. Corn. Nepos in vita Pompo. Attici, Incidit Cæſarianum ciuile bellum, cum haberet annos circiter ſexaginta: vſus eſt ætatis vacatione, neque ſe quoquam mouit ab vrbe. Quanquam hic poſterior locus ad vacationem militiæ pertinere videatur, vt & nos alibi diximus ſupra lib. 1. c. 16.

k *Tamen ſemper.*] Quod liquet exemplo ſeq.

l *Fertur vero Cato.*] Plutarchus in vita illius.

m *Sicut de Nicia.*] Plutarch. in vita illius, In Curia (inquit) ſemper vſque ad noctem permanebat, atq. in ſenatum primus veniebat, omnium poſtremus recedebat. Adde & Q. Scæuolam, Augurem, ſenem & debilem primum veniſſe in curiam, vt ſcribit Cic. Philipp. 8.

n *Tametſi ſenatores.*] Valer. Maximus lib. 2. c. 1. de Senaculo maiorum, Antea, inquit, ſenatus aſſiduam ſtationem eo loci peragebat, qui hodie quoque Senaculum appellatur: nec expectabat, vt edicto contraheretur, ſed inde citatus protinus in curiam veniebat, ambiguæ laudis ciuem exiſtimans, qui debitis R. P. officiis, non ſua ſponte, ſed iuſſus fungeretur. Feſtus Pompeius lib. 17. dicit Senaculum locum eſſe ſenatorum. Alibi quoque eodem lib. deſcribit tria Romæ Senacula.

o *Sed animaduertendum.*] Hæc vſque ad verſ. Neque in loco, ſunt Gellij lib. 14. cap. 7. vbi ſcribit authoritate Varronis, Senatum haberi ſolere, more maiorum, per Dictatorem, Coſſ. Prætores, Trib. plebis, Interregem, præfectum vrbi: neque alij, præter hos, id ius fuiſſe. Poſteaque ſubdit, Deinde extraordinario iure Tribunos quoq; militares, qui pro Cōſulibus fuiſſent. Item Decemuiros quibus imperium Conſulare tum eſſet. Item triumuiros Reipublicæ conſtituendæ cauſa creatos, ius conſulendi Senatum habuiſſe. Sed & de Prætore quoque probatur ex Tacito, & Liuio locis allegatis ſupra lib. 2. cap. 15. Et de tribuno plebis ex Tullio epiſto. fam. li. 10. epiſt. 27. omnium 206. ad Trebonium, vbi, inquit, Nam cūm Senatum ad 13. Cal. Ianuarias Trib. plebis vocauiſſent, déque alia re referrent, totam Remp. ſum complexus, egique acerrimè. Et lib. 11. epiſt. 6. omnium 219. ad Brutum Imp. Cūm tribuni plebis edixiſſent, Senatus adeſſet ad 14. Cal. Ian. haberentque in animo de præſidio conſulum deſignatorum referre. Eodem Gellio eod. lib. 14. ca. 8. eodemque vlt. authoritate Capitonis. De qua re Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 10. Antea, inquit, tantum in concionibus regnabant Tribuni, Senatum vocare, aut ſententiam dicere eis non licuit, ſed Conſulum is honos fuit. Huius anni Tribuni primi Senatum conuocare auſi ſunt, authore Icilio, qui eius collegij Princeps erat, vir induſtrius & pollens Ro. facundia. Et de vrbis præfecto ex Liuio 1. Dec. lib. 3. vbi dicit Senatum abſentibus Coſſ. conuocatum fuiſſe a Q. Fabio præfecto vrbis.

p *Neque in loco prophano.*] Gellius d. lib. 14. c. 7.

dum, [q] ſed in loco auguſto & ſacro, [r] & vbi deorum templa eſſent. [s] Neque ante lucem vel poſt occaſum diei factum ſenatuſconſultum, valere aut ratum eſſe liquet. [t] Deberéque prius auſpicari, & ab ingreſſu hoſtias immolari apud aram illius dei in cuius templo conuenirent: quorum exta tribunis ærarıis venire mos erat: vel, [u] ſicut Auguſtus cenſuit, thure & mero ſupplicare, vt rite ſenatuſconſultum fiat, [x] exemplo Athenienſium, qui omnibus publicis concilijs Mantes ſacerdotes, qui ſacra facerent, adhibebant: [y] & Lacedæmoniorum, qui ſenatui ſemper augurem adeſſe voluere. [z] Senatúſque conſultum vel per ſingulorum ſententias exquiſitas, & per calculos coniectos in vrnas, quum de quoquo negocio quid quiſque ſentit conſulitur, & ſuo loco rogatus ſententiam dicit, aut quum verbo aſſentitur, fieri adnotatum eſt. Et in perrogandis ſententiis, poſt relationem conſulis debere à conſulari gradu incipi, [a] & principem in ſenatu [b] aut cõſulem deſignatum prius, deinde ordine reliquos rogari. Nonnunquam obſeruatum eſt, [c] vt ex conſularibus æuo maximi rogarentur primi, deinde inferiores:

Auſpicatio. *Athenienſes.* *Lacedæmonij.* *Senatuſconſultum.*

ANNOTATIONES.

q *Sed in loco auguſto & ſacro.*] Maieſtatis pleno. Seruius enarrans illud Virgilij Æneid. 7.

——Auguſta ad mœnia Regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes.

Auguſto, ait, augurio conſecrata. Hinc paulò pòſt,

Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime columnis.

Et niſi in loco auguſto, Senatus conſilium habere non poterat. Vnde templum Veſtę non fuit augurio conſecratum, ne illuc conueniret Senatus, vbi erant virgines: nam hæc fuerat regia Numæ Pompilij. Ad atrium autem Veſtæ conueniebatur, quòd à templo remotum fuerat, quod alibi, ni fallor, dictum eſt.

r *Et vbi deorum templa eſſent.*] Vt in templo Iouis Capitolini, apud Herodianum lib. 7. Conuenerunt igitur in templũ Capitolini Iouis, quod in arce ſumma præcipuæ venerationis Ro. habent, ibi clauſis foribus, ſoli Senatores quaſi teſte, & conſeſſore, atque adeò rerum omnium inſpectore Deo, ſelectis, qui ætate ac dignitate cæteros anteirent, duos ex omni numero, Maximum & Albinum plurimis ſuffragantibus, Imperatores creauere. Item in templo Iouis Statoris, quod erectum fuit contra ædem Veſtæ in Palatini radicibus, clarè monſtrante Ouidio 6. Faſtorum,

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.

Et in æde Concordiæ, quæ fuit in cliuo Capitolino non procul à Iunonis templo. ex Iul. Capitolino in Maximo & Balbino in princ. & Cic. Philipp. 2. Cùm in hac cella Concordię, ô Dij immortales, in qua, me Conſule, ſalutares ſententiæ dictæ ſunt. Et in æde Telluris eid. Cicero. Philipp. 1. in princ. Et iterum poſteà & Appianum lib. 2. bel. Ciuil. Ex eo die quo in ædem Telluris conuocati ſumus. Fuit autem Telluris templum ad forum Rom. & viam ſacram, non procul à Capitolio & Palatio. Et in æde Apollinis apud Cælium inter epiſtol. fam. Ciceronis lib. 6. epiſtol. eius lib. 4. & totius 138. Et in æde Caſtorum ex Trebellio Pollione in Valerianis poſt princ. Sed & adde & alibi quoque quàm in templis aut ædibus deorum ſcilicet in Campo Martio, & in pratis Flaminijs apud Liuium 1. Dec. li. 3. & in curia Hoſtilia 3. Decad. libr. 2. & Gell. vbi ſuprà. & ad portam Capenam. eiuſdem Decad. lib. 3. & in foro, eiuſdem Decad. lib. 6. & in Capitolio eiuſdem Decad. lib. 8. Et in curia Pompeia (ex Cicer. lib. 2. de diuinat.) & Iulia, poſtquam ea templa ab Auguribus ſunt conſtituta ex Gell. vbi ſuprà. & in Palatio apud Tacit. lib. 2. & in eiuſdem palatij atrio apud Seruium, lib. 11. ibi,

——Alta inter limina cogit.

Et in curia Calabra, apud eundem Seruium lib. 8. ibi,

Romuleoq́; recens horrebat regia culmo.

s *Neque ante lucem.*] Gel. ex Varrone lib. 14. c. 7. Senatuſcõſultum, inquit, ante exortum, aut poſt occaſum ſolem factum, ratum non fuiſſe.

t *Deberéq́; prius auſpicari.*] Idem Gel. paulò poſt, Immolaréque hoſtiam priùs, auſpicarique debere, qui Senatum habiturus eſſet.

u *Sicut Auguſtus cenſuit.*] Suetonius in vita ipſius c. 35.

x *Exemplo Athenienſium.*] Athenienſes (ſcribit Cicero lib. 1. de Diuin. omnibus ſemper publicis conſiliis diuinos quoſdam ſacerdotes, quos Mantes vocant, adhibuerunt.

y *Et Lacedæmoniorum.*] Idem Cic. ibi. Lacedęmonij, inquit, regibus ſuis augurem aſſeſſorem dederunt: itémque Senibus, ſic enim conſilium publicum appellant, augurem intereſſe voluerunt.

z *Senatuſq́; conſultum.*] Gel. lib. 14. c. 7.

a *Et Principem in ſenatu.*] Gel lib. 4. c. 10. & lib. 14. c. 7. Trebellius Pollio in Valerianis poſt princ. vbi primùm prætor edixit, Quid vobis videtur Patres Conſcripti, de cẽſore deligendo: atque eum, qui erat Princeps, cùm ſenatus ſententiam rogaſſet, abſente Valeriano (nam ille in procinctu ſuo cum Decio tunc agebat) omnes vna voce dixerunt, interrupto more dicendæ ſententiæ: Valeriani vita cenſura eſt. Ille de omnibus iudicet, qui eſt omnibus melior.

b *Aut conſulem deſignatum.*] Gel. d. li. 4. c. 10. Salluſt. in Catilina cùm ſcribit, Tum Syllanus ſententiam rogatus, quòd eo tempore Coſſ. deſignatus erat. Tacitus lib. 3. Exemit etiã Druſum Conſulem deſignatum dicendæ primo loco ſententiæ. Et Cælius inter epiſt. famil. Cicer. lib. 8. epiſt. 4. Ego tamen ſi nihil expecto quàm modò Paulum Coſſ. deſignatum ſententiam dicentem.

c *Vt ex Conſularibus æuo maximi.*] Cic. lib. de Senectute, vbi ita ſcribit, Multa in noſtro collegio præclara ſunt, ſed hoc, de quo agimus, in primis, quòd vt quiſque ætate antecellit, ita ſententiæ principatum tenet. Et Dionyſius Halicarnaſſeus libro 6. & 7. tum alibi, tum poſteà his verbis, Cùm iam, inquit, dicendæ eſſent ſententiæ, primi ſeniores & honoratiores citati ordine a Coſſ. aſſurgebant, deinde his ætate dignitateque proximi, poſtremi iuniores, non vt dicerent aliquid (indecorum tunc apud Rom. erat hoc, nemine iuuene exiſtimante ſe ſapientiorem ſenibus) ſed vt diſcederent in conſularium ſententias. & iterum libro 11. & vide omnino noſtros Commentarios de iure Primigeniorum in præfatio. num. 112. incip. Decimo ſeniores, & duobus ſeq. Neſcio autem quo pacto fieret, vt tempore Imperatorum erat vnus ex ſenatoribus, qui primæ ſententiæ dicebatur, vt apud Iulium Capitolinum in Maximo & Balbino, Cùm duo conſulares, & eminentes quidem viri, Maximus & Balbinus ingreſſi eſſent curiam, ac præ ſe timorem Maximi aduentu ferrent, oſtenderéntque, referente Coſſ. de alijs rebus, qui primam ſententiam erat dicturus, ſic orſus eſt. Sed expreſſius Flauius Vopiſcus in Aureliano, Tum ſurrexit primę ſententię Vlpius Syllanus, atque ita loquutus eſt. Et rurſus, Quibus recitatis Aurelianus Tacitus primæ ſententiæ ſenator ita loquutus eſt. Et idem quoque Vopiſcus in Tacito imperat. Poſt hæc cùm Tacitus, qui erat primæ ſententię conſularis, ſententiam incertum quam vellet dicere omnis ſenatus acclamauit. Sed & idem in Probo Imp. Poſt hęc Manlianus Statianus, qui primæ ſententiæ tunc erat. Et Treb. Pollio in Piſone 29. Tyranno, Aurelius Fuſcus conſularis primæ ſententiæ, qui in locum Valeriani ſucceſſerat. Et Sext. Aurel. Victor, in Claudio II. Claudius verò cùm ex fatalibus libris, quos inſpici præceperat, cognouiſſet, ſententiæ in ſenatu dicendę primi morte remedium deſiderari.

d *Et*

iuuenes verò vix rogari, quaſi pudor eſſet iuuenem ſene ſapientiorem videri. [d] Et ſi certaretur ſententiis, nec ſatis liqueret, tunc vel differri conſultationem, vel ſi duæ ſenatum diſtinerent ſententiæ, cum aliud alii cenſeant, id quod ſenatus maxima pars decerneret, id ratum fieri: [e] aut ſi non probaretur, ſententiam diuidi: hoc erat, vt ſi plures cauſæ in diſquiſitionem venirent, vt de ſingulis referatur, poſtulare: & quod in parte placeret, id ſequi. [f] vel per diſceſſionem, tunc cum vnius exquiſito voto, cæteri qui in ſuffragium ituri erant, [g] in illius ſententiam pedibus irent, vel ſi manum porrigerent, aut cum de ſcripto ſententiam dicerent. [h] In quo id fuit traditum, vt de diuinis rebus prius, & de republica infinitè, aut ſingulis rebus finitè, ad ſenatum referatur, ſi quid publici priuatique negocii foret ſtatuendum. [i] Nonnunquam licuit ſenatori, priuſquam ordine ſententiæ rogarentur, poſtulare vt extra ordinem de republica dicere liceret. [k] Apud Athenienſes vero in frequenti ſenatu pro cuiuſque ætate ſententiæ rogabantur. [l] Regibus autem Lacedæmoniorum binos calculos ponendi, cum ſententiam dicunt in ſenatu, facultas erat: tertium verò, ſi quid pro ſe decerni vellent. [m] Græcis & pleriſque gentibus fabis ſuffragia dabantur. Siracuſanis nemo ſententiam dicit rogatus, ſed vt quiſque ætate & honore anteit, ita ſua ſponte quid ſui conſilii ſit, in medium affert non rogatus: aut ſi tacent omnes, ſorte dicere coguntur: [n] quibus in vſu erat, vt in concionem prodituri per literarum elementa ſorte educerentur. [o] Quare Dionyſius prodituri, cum M. ſortitus fuiſſet, futuram ſibi monarchiam cauillatus eſt. Lycurgus verò, cum eſſent adoleſcentes loquaciores, & in conciliis obſtreperent, cauit edicto, vt nemo in foro nec in publico conſeſſu diceret, niſi rogatus. [p] Apud Heduos fuit conſtitutum, vt qui in ſenatu ſententiam dicit, ex eadem familia rogare neminem poſſit quid eſſet ſententiæ & opinionis ſuæ: proditumq; memoriæ eſt, [q] Germanos concilio coacto, ſiquid quod minus placeret, propoſitum eſſet, murmure & fremitu diſſentire, & ſententiam aſpernari: ſiquid verò complacitum fuiſſet, frameas & tela concutere, ſonóque armorum & tripudiis approbare. [r] Macedonum quoque fuit mos, vt in publica conſultatione ſiquid improbarent, haſtis ſcuta quatientes obſtreperent, & auerſarentur. [s] Lacedæmonii ſummis clamoribus agunt, nec calculis ſententiam dicunt, nec admurmuratione ſuffragia ferunt: aut ſi cuius partis clamor contentior eſſet, vt nō facile dignoſcerēt, in duas partes ſuffragatores tranſire iubent, vt quæ pars maior eſſet, animaduerterent. Apud quos vſu receptum erat, vt ſinguli in concionibus baculum ferrent. [t] Belgæ verò cōtrà: nam ſi quid publico conſilio ſtatuendum erat, miro ſilentio decernunt: ſi quis autem fremeret aliquo concionante, parte veſtis mulctabatur. [u] Gallis [x] & Germanis, vt in publicis conſultationibus armati cōuenirent, & quid facto opus ſit decernant, in more fuit: & ſi tumultuarentur, ſilentium ſacerdotes indicebant. [y] Apud Tyrios ſecus,

Vbi ſententiis certaretur.
Diuidere ſententiam.
Per diſceſſionem.
Athenienſes.
Reges Lacedæmonii.
Calculus.
Fabæ.
Mores rogandi ſententiam apud diuerſos.
Lycurgi edictum.
Hedui.
Germani.
Macedones.
Lacedæmonii.
Belgæ.
Galli & Germani.
Tyrii.

ANNOTATIONES.

d *Et ſi certaretur ſententiis.*] Plin. lib. epiſt. 9. epiſt. ad Ariſtonem. Quarum ſententiarum tanta diuerſitas erat, vt non poſſent eſſe niſi ſingulæ. Et Tacitus lib. 1. Certatum inde ſententiis cùm alii, &c. Vide Budæum in prioribus annotat. in Pandect.

e *Aut ſi non probaretur.*] Aſconius Pædianus in Orat. Cic. pro Milone: nam hæc eadem ſunt verba illius. Sed & de hac diuiſione Cicer. pro domo ſua, Quæ eſt, inquit, quaſi alia vis, quæ ſentētia Cæciliæ legis & Didiæ, niſi hæc, ne populo neceſſe ſit in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nolit, accipere, aut id quod velit, repudiare? Et lib. 3. de legibus hanc legem deſcribit. *Nec pluſquam de ſingulis rebus conſulito.* Et vide omnino Plinium iuniorem li. epiſt. 8. epiſt. 14. ad Ariſtonem per totam epiſtolam.

f *Vel per diſceſſionem.*] Gel. d. lib. 14. c. 7. in duobus locis, & vide in ſeq.

g *In illius ſententiā pedibus irent.*] Suet. in Tiberio, c. 31. Cum S.C. per diſceſſionem forte fieret, tranſeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, ſequutus eſt nemo. Vide ibi interpretes. Salluſtius in Catil. poſt Orationem Cæſaris. Sed expreſſius Tacitus lib. 15. Et poſtquam, inquit, diſceſſionem Coſſ. permiſerat, in ſententiam eius iere paucis exceptis. Gel. lib. 3. cap. 18. & nonnihil Cic. famil. epiſtol. lib. 1. epiſt. 4.

h *In quo fuit*] Gellius ex Varro lib. 14. c. 7.

i *Nonnunquam licuit ſenatori.*] Idem Gel. lib. 4. c. 10.

k *Apud Athenienſes.*] Demoſthenes in Orat. κατ' ἀνδροτίωνος, & illius interpres eo loco.

l *Regibus autem Lacedæmoniorum.*] Herodotus lib. 6. Si in ſenatum non acceſſerint, eorum maxime propinqui duos ſenatores ius regium obtineant duos calculos ponendi, tertium pro ſeipſis.

m *Græcis.*] Plutarc. in lib. de liberis educandis, interpretans illud Pythagoræ ſymbolum κυάμων ἀπέχεσθαι, id eſt, A fabis abſtineto. Vide Eraſmum Chil. 1. cent. 1. De Athenienſibus autem priuatim Herodotus lib. 6.

n *Quibus in vſu erat.*] Quod probat exemplo ſequenti.

o *Quare Dionyſius.*] Plutarc. in Apophth. Dionyſius, inquit, cum magiſtratus per literas ſorte crearentur, & ipſi contigiſſet litera M, dicenti cuidam per iocum, Μωρὸς εἶ Dionyſi. Imò, inquit, Monarcha ero. Et adeptus magiſtratum protinus Imperator electus eſt à Syracuſanis.

p *Apud Heduos.*] Cæſar lib. 7. belli Gallici de Heduorum ſeditione ac diuiſione loquens, Cùm, inquit, leges duos ex vna familia, viuo vtroque, nō ſolum magiſtratus creari vetarent, ſed etiam in ſenatu eſſe prohiberent.

q *Germanos.*] Cornelius Tacitus de Moribus German. *Si* diſplicuit ſententia, fremitu aſpernantur: ſin placuit, frameas concutiunt. Honoratiſſimum aſſenſus genus eſt armis laudare.

r *Macedonum quoque mos fuit.*] Q. Curtius lib. 10. Nulli placebat oratio. Itaque ſuo more haſtis ſcuta quatientes, obſtrepere perſeuerabant.

s *Lacedæmonii ſummis clamoribus.*] Thucydides belli Pelopon. lib. 1.

t *Belgæ verò contra.*] Strabo lib. 4. Si quis alio concionante vel tumultuetur, vel obſtrepat, miniſter ſtricto occurrit enſe, & minitabundus ſilentium imperat: qui ſi non deſierit, ſecundò ac tertiò idem factitat: denique tantum abſcindit è ſagulo, vt quod reſiduum eſt, reddatur inutile.

u *Gallis.*] Cæſar belli Gallici lib. 5. prope fi. Armatum concilium indicit. Hoc more Gallorum eſt initium bellorum, quo lege communi omnes puberes armati conuenire conſueuerunt.

x *Germanis.*] Tacitus d. lib. de Morib. German. Vt, ait, turbæ placuit, conſidunt armati. Silentium per ſacerdotes, quibus tum & coercendi ius eſt, imperatur.

y *Apud Tyrios.*] Val. Max. li. 6. tit. 5. & Diod. Siculus lib. 12.

Athenienſium fatum. apud quos ſi quis cum telo concioni intereſſet, capite luebat. [z] Id tamen Athenienſibus fato datum erat, vt abuſi ingenio, ſi quid publico conſilio decernendum foret, in deteriorem partem plerunque ſtatuant, ſemperque quod in diſcrimen adducit conſilium ſequantur. [a] Quare verbum Anacharſis *Anacharſis dictum.* fuit: ſapientes in concionibus ſententiam dicere apud Græcos, ſtultos verò diiudicare. [b] Perſarum *Perſa.* verò mos fertur, inter epulas, poſtquam vino incaluerant, haud ſecus quàm reliqui in concionibus, *Diuerſus ordo rogandi ſenatus.* conſilium habere. & de rebus maximis decernere. [c] Sed tamen non idem ſemper ordo rogandi ſenatus fuit: ſiquidem modò primus rogabatur, [d] qui princeps lectus erat in ſenatu à cenſoribus. [e] Is *Princeps ſenatus.* autem legi debebat princeps ſenatus, qui ex cenſoriis viris, qui cenſuram antea geſſiſſent, antiquior ſuperuiueret: [f] nonnunquam conſules deſignati, [g] aut viri conſulares æuo maximi, ſummis honoribus functi: [h] ſæpe aliqui extra ordinem a conſulibus ſtudio & neceſſitudine ductis, rogabantur primi. [i] Obſeruatumq; fuit, ne quem citra conſularem locum extra ordinem primum conſul rogaret. [k] Quẽ tamen ordinem rogandi ſententias, Calendis Ianuariis ſeruare cœperat, is toto anno perpetim ſeruabatur. [l] Diuum tamen Auguſtum ſententias de maiore negocio, non ordine nec more, ſed prout *Germani.* libuiſſet, rogaſſe ferunt. [m] Germani verò pro ætate & nobilitate in concionibus audiuntur primi, ſi *Conſules & patres quomodo ſententia rogabat.* qua conſultatio foret. [n] Rogabant ergo ſententiam conſules, quíque ſenatui præerant, patres qui conſilio aderant, ipſóſque dum de re quapiam conſultant, dumque diſſerendo altercandoque ſententiam

ANNOTATIONES.

z *Id tamen Athenienſibus.*] Eraſmus Chil. 1. cent. 8. c. 44. in adagio, ἡ τῶν Ἀθηναίων δυσβουλία. id eſt, Athenienſium inconſulta temeritas. Id olim vulgò tributum eſt Athenienſibus, quòd ipſi quidem ſocorditer conſultarent, parúmque perſpicerent: verum Minerua ciuitatis præſes, illorum male inſtituta, bene vertere conſueuit. Simile eſt huic, quod hodie vulgo dicunt, Eſt Fortunatior quàm prudentior, de quopiã non ſuapte induſtria, ſed fortunæ commoditate ſucceſſu rerum viente. Eupolis apud Suidam, & Athenæum lib. 10. in Athenienſium [illegible],

οὓς δ' ἂν οὐδ' εἵλεσθ' ἂν οὐδ' οἰνόπτας πρὸ τοῦ,
νῦν στρατηγοὺς λέγομεν. ὦ πόλις πόλις
ὡς εὐτυχὴς εἶ μᾶλλον ἢ καλῶς φρονεῖς.

Id eſt,

Quos antehac nec præfici conuiuio
Q[illegible] putauiſſet nunc videmus ſcilicet
Belli Duces. O ciuitas ô ciuitas
Fortuna, vt es felicior quàm ſapis.

Porro Athenienſium incogitantiam notat & Ariſtophanes hoc verſu in Nubibus,

φασὶ γὰρ δυσβουλίαν τῇδε τῇ πόλει προσεῖναι.
Læua conſilia ferunt huic adeſſe ciuitati.

Quo loco interpres adſcribit fabulã huiuſmodi, Cùm Neptunus à Minerua victus, non poſſet Attica regione potiri, iratus immiſit illis δυσβουλίαν, id eſt læua ſtultaque conſilia: hoc deinde vitium Athenienſibus ἐγχώριον, hoc eſt, vernaculum fuiſſe. Idque Mineruam non mutaſſe, cæterum quòd illi malè ſtatuiſſent, illa in bonos exitus vertebat.

a *Quare verbum Anacharſis.*] Plutarchus in Solone. Et ſimile quippiam de eo ſcribit Laërtius in ipſius vita, ſcilicet, quòd ſe mirari dicebat, quomodo apud Græcos artifices certarent, iudicarent autem qui artifices non eſſent. Eraſm. in Apophtheg. id dilucidius ſcribit.

b *Perſarum verò mos fertur.*] Strabo lib. 15. ad finem. De rebus, inquit, maximis inter vinum conſultant, quas ipſi firmiores putant, quàm quæ in ſobrietate fuerint deliberatæ. Maximus Tyrius ſerm. 12. & Xenodotus in prouerb. νόμος ἢ χώρα.

c *Sed tamen non idem.*] Ad Romanos redit, & id probat ex ſequent.

d *Qui Princeps lectus.*] Idem ſuprà dixerat in verbo, Et Principem in ſenatu.

e *Is autem legi debebat Princeps.*] Liuius 3. Decad libr. 7. Senatus lectionem contentio inter cenſores de Principe legendo tenuit. Sempronij lectio erat. Cæterum Cornelius morem traditum a patribus ſequendum aiebat, vt qui primus cenſor ex iis, qui viuerent, fuiſſet, eum Principem legerent. is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dij ſortem legendi dediſſent, ei ius liberum eoſdem dediſſe deos. ſe id ſuo arbitrio facturum, lecturúmque Q. Fabium Maximum, quem tum Principem Romanum ciuitatis eſſe, vel Annibale iudice victurus eſſet. Cum diu certatum eſſet verbis, concedente collega, lectus à Sempronio Princeps in ſenatu Q. Fabius Maximus Coſſ. Vide Plutarchum in Scipione.

f *Nonnunquam Coſſ. deſignati.*] De hoc quoque iam dictum eſt ſupra in verbo, Aut conſulem deſignatum.

g *Aut viri conſulares æuo maximi.*] Et de hoc ſuprà in verbo, Vt ex conſularibus æuò maximi.

h *Sæpe aliqui extra ordinem.*] Gel. lib. 4. c. 10. vbi ſcribit, Quidam e Coſſ. ſtudio, aut neceſſitudine aliqua adducti, quem iis viſum erat honoris gratia extra ordinem ſententiam primum rogabant. Et lib. 14. cap. 7. Vbi ex M. Varrone, poſtquam ſcripſit, Ex quo gradu ſemper quidem anteà primum rogari ſolitum, qui Princeps in Senatum lectus eſſet. Tum autem, cum hæc ſcriberet, nouum morem inſtitutum refert per ambitionem gratiámque, vt is primus rogaretur, quem rogare vellet, qui haberet Senatum. Verum (quod pace tanti viri dixerim) longo antè tempore ea ambitio ſine gratia, locum obtinuit. Nam apud Dionyſium Halicarnaſſæum libr. 11. Appius Claudius Decemuir, de bello in Æquos & Sabinos quemadmodum celerrime pulcherrimeque hoſtibus repugnemus ſententias poſtulo vos progredientes dicere: primum quidem (vt conſuetum eſt vobis & decens) ſeniores, deinde mediæ ætatis viros, vltimos verò iuuenes. Et his dictis primum vocauit patruum ſuum C. Claudium, qui exurgens, huiuſmodi orationem habuit, Poſtquam, Patres, vult me Appius primùm ſententiam dicere, me honorans ob cognationem (vt ei conuenit) & poſtquam opus eſt me quæ ſentiam de bello dicere, &c. Sed & adde nonnunquam Ædiles primum dicendæ ſententiæ locum obtinuiſſe, vt conſtat ex Cicer. in Verrem actio. 7. vbi ſcribit pro præmio eorum, quæ ſibi ædili deſignato incumbebant inter cætera, id enumerat.

i *Obſeruatumq́; fuit.*] Gel. d. lib. 14. c. 7.

k *Quem tamen ordinem.*] Suetonius in Cęſare, c. 21. Poſt nouam affinitatem, Pompeium primùm rogare ſententiã cœpit, quum Craſſum ſoleret, eſſetque conſuetudo, vt quem ordinem interrogandi ſententias Coſſ. Cal. Ianuariis inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret.

l *Diuum tamen Auguſtum.*] Suet. in vita illius, c. 35. Tiberius autem Cæſar apud Tacitum lib. 3. Aurelium Cottam Coſſ. primùm ſententiam rogauit.

m *Germani verò.*] Ex Tacito de Morib. Ger. vbi tamen non ita omnino dicit. Hæc eius verba ſunt, Mox Rex vel Princeps prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia eſt. audiuntur auctoritate ſuadẽdi magis quam iubendi poteſtate.

n *Rogabant ergo ſententiam Coſſ.*] Id clarum eſt ex omnibus authoritatibus iis locis in hoc cap. citatis.

o *Stantes*

dicunt, quicquid è fide ſua ducerent, o ſtantes eſſe oportere: poſt vero ſententiam aſſidere. p In quo fuit prohibitum, ne poplites alternis genibus imponerent: quòd eos eſſe ocioſos, & non præparatis animis deſignaret: quod Athenis quoque ſeruatum meminimus, vt præcone pronunciante in theatro vel curia, ſtantes ſinguli decernant quid ſuæ opinionis foret. q Ius tamen ſenatori erat, vt rogatus ſententiam, perpetua oratione, & quam vellet diu dicendo diem abſumeret: adeò vt nonnullos horis ſeptem, pleroſque dies totos concionem in ſenatu habuiſſe tradant. r In foro autem lege cauebant, vt ſex horæ accuſatori, reo verò darentur nouem, ne paucioribus clepſydris tempore præſcripto præcipitarent cauſas. s ex quibus nonnulli, ne orationes præmeditatas memoriæ mandarent, nimiúmque in eo tempus abſumerent, deſcriptas conciones e libello lectitarunt. t poſtea Cn. Pompeius quaſi frenos eloquentiæ dedit, ex quo tempore intra pauciſſimas, neque vltra tres horas perorare cogebantur. Nam duæ horæ accuſatori, tres reo dabantur: vnaq; die ab accuſatore & reo perorari iuſſum: quia multi data opera in ſerum rem trahebant, tempusq; diffundebant, rebus non definitis. Si tamen aliquorum opinioni aſſentiri vellent, poterant etiam ſedentes, illi opinioni cui viſum erat, ſtudio & voluntate accedere. u Ius tamen fuit ſenatori a ſententia quam ſemel dixerat, ſi probabile quid contrà afferretur, deduci: aut ſi ambigua foret, nec facilis explicatu, illam interpretari. Id tamen notatum eſt, parum fuiſſe in ſenatu, breuiter cenſere, & rectè ſentire, niſi facunde ſententiam tueretur, & argumentis firmaret. x Poſt omnes verò rogari, & nouiſſimum dicere ſententiam, ignominiæ loco eſt habitum. In qua re ſuccurrit annotare, quod literis proditum eſt, y Marcum Perpennam, & Lucium Voluſium Saturninum, omnibus quos in ſenatu ſententiam rogauerant, ſuperſtites fuiſſe. z Cumq; antea ſenatuſconſulta pro voluntate conſulum ſupprimerentur, vel enunciarentur, poſtea a Lucio Valerio & Marco Horatio conſulibus ſtatutum fuit, vt ampliſſimi ordinis decreta ad ædem Cereris ab ædilibus deferrentur: demum, vt in ærarium deponerentur. a Quod etiam Auguſtus cauit, ne ſenatus acta publicarentur, néve magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur. b Ex his tamen quædam fuere tacita ſenatuſconſulta, quæ palam enunciare non licebat, quæ in ſanctiore ſenatu & concilio arcano, tanquam in receſſu ſemoto ſeruabantur: quibus decernendis neque ſcribæ, neque ſerui publici intererant, ne communicatio conſilij foret: cauebaturq;, ne quis enunciaret. c Apud Carthagi-

Sex horæ accuſatori, reo autem nouem conſtitutæ.
Orationes è libello legere.
Duæ horæ accuſatori, tres reo conceſſæ.
Sedentes aliorũ opinioni aſſentiebantur.
Senatoris ius.
Nouiſſimũ ſententiam dicere.
Senatuſconſulta in ærariũ depoſita.
Tacita ſenatuſconſulta.

ANNOTATIONES.

o *Stantes eſſe oportere.*] Id ſatis colligitur ex Saluſtio in Catilina, qui relata, recitata ac finita Catonis oratione, conſeſſum ſubdit, Poſtquam Cato aſſedit, Conſulares omnes, itémque Senatus magna pars ſententiam eius laudant. Et Dionyſ. Halicarn. in loco ſupra citato in verb. incip. vt ex conſularibus æuo maximi.

p *In quo fuit prohibitum.*] Plinius, ſed qui aliam rei rationem reddit libr. 28. cap. 6. nempe quod omnem actum impedirent.

q *Ius tamen ſenatori erat.*] Ad Romanos redit. Et vide quæ ſcribit Gellius lib. 4. cap. 10. Cuius hæc verba ſunt ex Atteio Capitone, C. Cæſar Coſſ. M. Catonem ſententiam rogauit. Cato rem, quæ conſulebatur, quoniam non è Republica videbatur, perfici nolebat. Eius rei gratia ducendæ longa oratione vtebatur, eximebatque dicendo diem. Erat enim ius ſenatori, vt ſententiam rogatus, diceret antè quicquid vellet alius rei, & quoad vellet. Cæſar Coſſ. viatorem vocauit, eumque, cum finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iuſſit. Plinius 2. epiſto. 11. Itaque Titius Cerealis conſularis iure ſenatorio poſtulauit, vt Marcus certior fieret, &c.

r *In foro autem lege cauebant.*] Plin. epiſt. lib. 4. epiſt. eius libr. 9. ad Vrſum.

s *Ex quibus nonnulli.*] Sic enim Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romam rediit, reſponſumque ex ſcripto recitauit apud Liuium 3. Decad. lib. 3. Suetonius autem de Auguſto in vita ipſius cap. 84. Nam deinceps neque in ſenatu, neque apud populum, neque apud milites locutus eſt vnquam, niſi meditata & compoſita oratione: quamuis non deficeret ad ſubita extemporali facultate. Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in ediſcendo tempus abſumeret, inſtituit recitare omnia. Sermones quoque cum ſingulis, atque etiam cum Liuia ſua grauiores, non niſi in ſcriptis, & e libello habebat: ne plus minuſve loqueretur ex tempore.

t *Poſteà Cn. Pompeius.*] Aſconius Pedianus in Orat. Ciceronis pro Milone. Pompeius, inquit, legem promulgauit, qua prius teſtes dari per triduum, deinde vno die atque eodem & ab accuſatore & ab reo perorari iubebat: ita vt horæ duæ accuſatori, tres reo darentur. Corn. tamen Tacitus libr. 3. in accuſatione necis Germanici, tradit biduum criminibus obiiciendis ſtatutum, vtque ex dierum ſpatio interiecto reus per triduum defenderetur.

u *Ius fuit tamen ſenatori.*] Nam & apud Saluſt. in Catil. Sylanus, qui ante ſuam ſententiam depromſerat, audita Cæſaris ſententia ſuam ipſius ſententiam mutauit.

x *Poſt omnes verò rogari.*] Sueton. in Claudio cap. 9. Atque ex eo, inquit, nunquam aut in Senatu nouiſſimus conſularium ſententiam dixit, ignominiæ cauſa, poſt omnes interrogatus.

y *M. Perpennam.*] Valer. Maximus lib. 8. & Plinius lib. 7. cap. 48.

z *Cumq; ante ſ.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quod etiam Auguſtus, ſunt Liuij 3. Dec. lib. 3. Inſtitutum eſt, inquit, ab iiſdem Coſſ. L. Valerio & M. Horatio, vt Senatuſconſulta in ædem Cereris ad Ædiles plebis deferrentur, quæ antè arbitrio Conſulum ſupprimebantur vitiabanturque.

a *Quod etiam Auguſtus.*] Suet. in vita illius, c. 36.

b *Ex his tamen quædam fuere tacita.*] Capitolinus in vita Gordianorum. Dicit Iunius Cordus, Iſtud S.C. fuiſſe tacitum, quod quale ſit, & quare ſic appellatum, breui exponã. Omnino exemplum Senatuſconſulti taciti non aliud eſt hodie, quàm quod veſtra clementia, conuocatis ad interiora maioribus, ea diſponit, quæ non ſunt omnibus publicanda: de quibus etiam ſoletis, ne quis ante rem completã quicquam vel audiat, vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres neceſſitates publicę reperêrunt, vt ſi forte aliqua vis ab hoſtibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare conſilia: vel aliqua conſtituere, quæ non prius oporteret dici quam effici: vel ſi nollent ad amicos aliqua permanare, S.C. tacitum fieret: ita vt non ſcribæ, non ſerui publici, non ceſſuales illis actibus intereſſent, ſenatores exciperent, ſenatores omnium officia cenſualium ſcribarumque complerent, ne quid forte proderetur.

c *Apud Carthaginenſes.*] Liuius 3. Dec. lib. 10. Carthaginenſes, inquit, oratores ad pacem petendam mittunt triginta Seniorum Principes: id erat ſanctius apud eos concilium, maximaque ad ipſum ſenatum regendum vis.

Sanctius cõcilium. Sanctior ſenatus. Solonis lex. Apolecti. Decreta ſenatus ad principem pertinentia. Senatusconſulta tacita. Inſignia ſenatoris & veſtes. Laticlauus. Penula.

nenſes verò triginta ſenatorum Principes, ſanctiori concilio & arcanis negociis præpoſiti erant, quæ tanquam cœleſte arcanum, dici non poteſt quam alto ſilentio obtegerentur. [d] Qui etiam ſanctior ſenatus Athenis fuiſſe proditur, ſine cuius concilio aliquid grauius decerni, aut ferri ad populum, Solonis lege vetabatur. [e] Syracuſani autem ſanctiorem ſenatum non habebant: ſed ſi quid arduum & perdifficile imminebat, ſolius Timoleonis ſummi Ducis velut ſancto arcanoq; conſilio, iudicio decernebant. [f] Ætolis Apolecti ſanctiſſimum & arcanarum rerum fuere concilium: quorum conſultatione, ſi quod inſtaret periculum, decerni oportebat. [g] Cæſarum verò temporibus, decreta ſenatus, quæ ad Principem pertinerent, non arcano ſenatui, ſed libris elephantinis mandabantur: qui ſumma cura in Vlpia bibliotheca, vt eſſent perpetuo monumento, ſeruabantur. [h] Quæ quidem arcana patrum conſilia quanto ſilentio obtegerentur, illud argumento eſt, quod Q. Fabius Maximus, cum de tertio Punico bello quod in arcano concilio decretum erat, Craſſo in itinere obnunciaſſet, à ſenatu grauiter increpitus & conuiciis affectus fuit. Alia verò conſulta, quæ tacita non erant, poſtquam mature ſtatuta fuerant, de concilij ſententia in concione, quę pro veſtibulo curię obuerſabatur, recitari & publice edi poterant. Erant igitur ſenatoris inſignia, [i] tunica [k] & purpura & [l] laticlauus, [m] ius ſpectandi in orcheſtra, [n] & epulandi publicè, tam in epulo Iouis in Capitolio, quàm ludorum cauſa. Qui quidem laticlauus propria veſtis ſenatoris erat, qua ſenatus dignitas, & ampliſſimus ordo notabatur. Nõnunquam ſenatoribus vti penulis, quanquam tenuiſſimo cultu forent, indultum fuit: quippe Alexander Seuerus imperator, vt ſenatores ingraueſcenti ætate frigoris cauſa penulis vti poſſent, priuilegio indulſit: ſæpiusque aliis inſignibus vti licere datum eſt. [o] Nam Caio Duilio, qui nauali prælio Carthaginenſium claſſem fudit, præter curulem ſellam, vt [p] quoties à cœna rediret, funale præferretur, & tibicen præcineret, conceſſum fuit. [q] Et Marco Valerio Voleſi filio, quòd Sabinos fudit fugauitque, & caſtris exuit, locum in circo ad ſpectandum cum ſella curuli ſibi poſteriſque permiſſum nouimus. [r] Lucio quoque Metello, qui oculis orbam ſenectutem egit, vt quoties in ſenatum iret, curru veheretur, fuit pro munere datum. [s] Nõnunquam antiquior ſententiæ dicendæ locus, [t] toga, [u] prætexta [x] ſella curulis, ius imaginis, in memoriam poſteritatis, [y] & in veſte purpurea ſpectandi, pro mágnis officiis in rempublicam ſenatoribus munera data ſunt. Tantæq; dignationis fuere ſequutis temporibus, vt in oppidis per loca & conuentus vmbraculis vterentur, indultum ſit. Mox ſequuti Cæſares eum ordinem ampliſſimis honoribus honeſtarunt, præcipuè Alexander Seuerus, vt dignitas conſpectior fieret,

Inſignia alia atq; alia conceſſa bene de repub. meritis.

Vmbracula ſenatorum.

ANNOTATIONES.

d *Qui etiam ſanctior ſenatus Athenis.*] Plutarch. in Solone.

e *Syracuſani.*] Probus Æmylius in Timoleone, & Plutarchus in eodem.

f *Ætolis Apolecti.*] Liuius 4. Decad. libr. 5. ſed iam de hoc ſuprà diximus eod. c. in verbo, Quod Apolectum.

g *Cæſarum verò temporibus.*] Vide in vitis Cæſarum.

h *Quæ quidem arcana.*] Hæc vſque ad clauſulam, Ælia verò conſulta, ſunt Val. Max. lib. 2. c. 1.

i *Tunica.*] Plin. libr. 33. Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, ſicut tunica ab annulis ſenatum tantùm. Quintilian. lib. 11. Cui laticlaui ius non erit, ita cingatur, vt tunicę prioribus oris infra genua paulù, poſterioribus ad medios poplites vſque perueniant.

k *Et purpura.*] Liuius 4. Decad. libr. 4. Purpura viri vtimur prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotiis: liberi noſtri prętextis purpura togis vtuntur.

l *Et laticlauus.*] Suet. in Auguſto c. 38. in Tiberio 35. Claudio 24. Tunica erat purpurea prætexta, laxior tunica vulgari, qua Senatores vtebantur. Horatius Ser. lib. 1 ſaty. 5.

Fundos Aufidio luſco prætore libenter
Linquimus, inſani ridentes præmia ſcribæ,
Prætextam & latum clauum.

Idem ſaty. 6. per latum clauum ſenatorem deſignat,

——Et latum demiſit pectore clauum.

Ouid Triſt. lib. 4. eleg. 9.

Induiturq; humeros cum lato purpura clauo.

Budæus in l. vlt. ff. de ſenat.

m *Ius ſpectandi in orcheſtra.*] Suet. in Auguſt. c 35. & ibi Beroald. Quod ius etiam alij pro magno beneficio conceſſum eſt apud eundem in Claudio, c. 25. Orcheſtra autem ſpectãdi locus primus in theatro erat, Senatoribus ad ſpectandum deſignatus.

n *Et epulandi publicè.*] Idem Suet. in Auguſt. c. 35.

o *Nam C. Duilio.*] Frontinus Stratagematõn libr. 1. c. 5. & 2. c. 3. legit Cneum, ſed cæteri ferè omnes non Cneum, ſed C. Duilium vocant. Huius militarem fortitudinem leges apud Florum lib. 2. c. 2. Oroſium lib. 4. c. 7. Eutropium lib. 2. c. 5. & Frontinum vbi ſuprà.

p *Quoties a cœna rediret.*] Plinius Secundus, ſi is eſt, virorum illuſtrium c. 38. Duilio, inquit, conceſſum eſt, vt prçlucente funali & præcinente tibicine, a cœna publicè rediret. Qua de re Cicero in Oratore ad Brutum & in Catone maiore. Val. Maximus lib. 3. c. 6. Silius Italicus lib. 6. in fi.

Exuuias Martis, donumq; Duilius alto
Ante omnes merſa Pœnorum claſſe dicabat.
Cui nocturnus honos funalia clara, ſacerq;
Poſt epulas tibicen adeſt, caſtoſq; penates
Inſignis læti repetebat murmure cantus.

q *Et M. Valerio.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. Dictator triumphans vrbem inuehitur ſuper ſolitos honores locus in circo ipſi, poſteriſque ad ſpectaculum datus, ſella in eo loco curulis poſita.

r *L. quoque Metello.*] Sed adde. L. Paulo Æmylio, iterũ conſuli, qui Perſem, Philippi filium, Regem Macedonum, apud Samothracas victum, cœpit, conceſſum fuiſſe & a populo & à ſenatu, vt ludis Circenſibus triumphali veſte vteretur. Author Plinius, aut quiſquis is eſt, de viris illuſtribus, cap. 56.

s *Nonnunquam antiquior.*] De quo iam ſuprà dictum eſt. Et ſimpliciter ius dicendæ inter conſulares ſententiæ, ex Suet. in Claudio, cap. 6.

t *Toga.*] Vnde illud Ciceronis, Cedant arma togæ. Salluſt. in Orat. cont. Cicero. Et Cic. Philip. 8. ſiquidem P. C. quanquam hoc honore, id eſt conſulari, vti togati eſſe ſolẽt, cùm eſt in ſagis ciuitas.

u *Prætexta.*] Macrobius Saturnal. lib. 1. c. 6. vbi Papyrij prætextati hiſtoriam narrat ex Gel lib. 1. c. 23.

x *Sella curulis.*] Gellius lib. 3. c. 18.

y *Et in veſte purpurea ſpectandi.*] Plinius de viris illuſt. ca. 56. ſcribit L. Æmylio Paulo, ob deuictum Perſem à ſenatu & populo conceſſum fuiſſe, vt ludis Circenſibus triumphali veſte vteretur.

argentatis rhedis carrucíſque ſenatori vti permiſit: vtque ſanctior reuerentiórque ordo putaretur, ex ſenatoribus illos, qui principali dignitate inſignes forent, in ordinem patriciatus, quæ maior amplióque dignitas habetur, multos adſciuit & prouexit. Sed hoc poſt multas ætates nouiſſimo inuento. [z] Fuitque lege ſancitum, ne mulieres cuiuſuis negocij cauſa ſenatum aut curiam adirent, niſi quòd Heliogabalus ſenaculum mulierum in colle Quirinali conſtituit primus: qui præter mores inſtitutáque maiorum, vt in ordine ſenatorio mater admitteretur à ſenatu, peruicit, [a] ſicut de Meſa Varia eiuſdem Heliogabali auia, proditum eſt: cui tributum ferũt, vt fœmina in ſenatu ſederet, patres conſuleret, & ſententiam diceret, cæteraque ſenatoris munia obiret. [b] Quod de Xerxe authores tradunt, qui in arcano concilio, cum delectos Perſarum proceres conſuleret, Artemiſiam ſæpe ad conſultandum accerſiuit, cuius ſententiam ſequutus fuit. [c] Antea verò Claudij & Neronis tempore, cum non pro dignitate videretur Agrippinam patrum conſultationibus admitti, decreuere patres, vt à tergo abditis foribus ſtaret, velo diſcreta, quòd viſum arceret, aditum admitteret. [d] Lacedæmoniis verò mulieres adhibere publicis conciliis, illaſque frequenti curia in exequendis negociis ſocias aſſumere, vſus erat: [e] apud quos fœminarum arbitrio decernuntur multa. [f] Idem apud Germanos, vt vbi plurimum negocij ſit, fœminarum conſiliis regantur: quarum pleraſque vt deas colunt. [g] Neque omittendum quòd de Troglodytis traditur, quibus tanti exempli fuere mulieres, vt in conflictu bellorum, matronarum intercurſu infeſtas acies dirimant: adeo vt ipſis intercedentibus præliari ducerent nefas. [h] Quod etiam apud Germanos frequens fuit, vt illarum fœminæ, quas plurimas in caſtris habebant, labentem ſæpe aciem reſtituant, aut infeſtiſſimos animos concilient. [i] Celtæ verò & Galli, non ſolum mulieres conciliis admittunt, ſed quicquid eſt contentionis, fœminarum iudicio decernunt, ita vt inteſtina ſæpe odia illarum interuentu ſedaſſe ferantur. Proditúmque memoriæ eſt, in fœdere cum Hannibale & Gallis icto caueri, vt ſocietas ſtaret eo iure, quòd ſi Carthaginenſis aliquod admiſſum pateretur à Gallis, eius rei iudicium penes Gallicas mulieres foret: ſi verò Gallus à Carthaginenſi, penes magiſtratum Carthaginenſem cognitio eſſet. [k] Vtque pueri prætextati cum parentibus ſenatoribus, boni exempli cauſa in ſenatum ventitarent: quòd poſt Papyrium Prætextatum, ne quis in ſenatu geſta enunciaret, longo exinde tempore fieri deſitum eſt. [l] Neque illud prætereundum, memoriæ datum fuiſſe, legatis exteriſque gentibus in ſenatum admiſſis, Romanos conſules niſi Latinè reſponſa dare conſueſſe. [m] Quibus admiſis, more tradito à patribus, poteſtatem ſiquid vellent, ſenatus faciebat. Græci verò concilio indicto, per præcones, ſiquis quid peteret, enunciabant: [n] ſicut Atrebates & Bellouaci, tubarum cantu, concilium aduocabant. [o] Si quid verò proprio ſermone loqui vellent, his in ſenatum admiſſis, interpretes dabantur: per quos quæ opus erant proponebant, per eoſdémque conſulta ſenatus & reſponſa accipiebant. [p] Et tametſi Molo rhetor in ſenatu Græce declamaſſe dicatur primus, [q] Tiberius tamen adeò Græcum ſermonem oſum habuit, vt in ſenatu neſcio quid Græcè prolaturus, veniam petierit. [r] Et Claudius Cæſar, Græcæ prouinciæ Principem, quòd Latinè neſciret, albo iudicum eraſit, & peregrinatum miſit. [s] Inualuitque mos, vt menſe Februario vſque ad calendas Mar-

Argentata rheda & carruca. *Ordo patriciatus.* *Mulieres ſenatũ adire vetabantur.* *Senaculum mulierum.* *Meſa ſedit in ſenatu.* *Artemiſia.* *Agrippina.* *Lacedæmonij & Germani fœminas conciliis admittunt.* *Troglodytæ.* *Germani.* *Celtæ & Galli.* *Gallicæ mulieres iudicee.* *Pueri in ſenatu.* *Reſponſa Latine dabantur legatis.* *Atrebates.* *Belouaci.* *Græcus ſermo Romanis inuiſus.*

ANNOTATIONES.

z *Fuitque lege ſancitum.*] Lampridius in Heliogabalo, & P. Victor in 6. regione vrbis Romæ: ſed plenius poſt 14. regionem vbi deſcribit quatuor ſenatula, & poſtremum id de quo hîc loquitur Alexander. Et ex his intellige hîc ſenatulum, non ſenaculum eſſe legendum.

a *Sicut de Meſa Varia.*] Lampridius vbi ſuprà.

b *Quod de Xerxe.*] Herodotus lib. 8. Et cùm in concilium vocaſſet delectos Perſarũ proceres, placuit ei Artemiſiam quoque ad conſultandum accerſiri, quam ſolam conſtabat anteà quæ facienda eſſent intellexiſſe.

c *Antea verò Claudij & Neronis tempore.*] Cornel. Tacitus lib. 13. poſt princip. Quod quidem aduerſante Agrippina, tanquam acta Claudij ſubuerterentur, obtinuere patres, qui in palatium ob id vocabantur, vt aſtaret abditis à tergo foribus velo diſcreta, quod viſum arceret, aditus non adimeret.

d *Lacedæmoniis verò.*] Plutarchus in Comparatione Numæ & Lycurgi, & in vita Agidis.

e *Apud quos.*] Ariſt. lib. 2. Politicôn c. 7.

f *Idem apud Germanos.*] Tacitus lib. de morib. Germano.

g *Neque omittendum quod de Troglodytis.*] Diod. Siculus lib. 4. cap. 5.

h. *Quod etiam apud Germanos.*] Tacitus de morib. Germ.

i *Celtæ verò & Galli.*] Hæc vſque ad clauſulam. Vtque pueri ſunt Plutarchi in lib. de virtutibus mulierum. & Polieni lib. 7. Stratagematôn.

k *Vtq; pueri prætextati.*] Id vſque ad verſic. Neque illud. eſt Catonis in Oratio. qua vſus eſt ad milites contra Galbam apud Gellium lib. 1. cap. 23.

l *Neque illud prætereundum.*] Valerius Max. lib. 2. c. 2. vbi de Eumene Rege.

m *Quibus admiſſis.*] Id vbique comperies apud Liuium.

n *Sicut Atrebates.*] A. Hirtius lib. de bello Gallico 8. At Bellouaci, inquit, reliquæq́ue ciuitates repentè ex fuga paucis, atque his vulneratis, receptis, qui ſyluarũ beneficio caſum euitauerunt, concilio repentè tubarum cantu conuocato, conclamant vt legati obſideſque ad Cæſarem mittantur.

o *Si quid verò proprio ſermone.*] Ad Rom. redit, idq́ue eſt Valerij Max. lib. 2. cap. 2. vbi de Maieſtate & obſeruantia linguæ Rom.

p *Et Tametſi Molo.*] Idem eodem, vbi de C. Mario, Molo Rhetor, qui ſtudia M. Cicer. acuit, eum namque ante omnes, exterarum gentium in ſenatu ſine interprete auditum conſtat: quem honorem non immeritò cepit, quoniã ſummam vim Ro. eloquentiæ adiuuerat.

q. *Tiberius tamen.*] Sueton. in vita illius, cap. 71. Dion in eodem, Cúmque, inquit, poſteà dubitaretur à quibuſdam, an ea quoque, quæ haberent emblemata, interdicta eſſent, de hoc etiam edixit: & quanquam Latinè id propriè ſignificare non poterat, tamen id verbum, propterea quod Græcum erat, edicto inſeri noluit. Centurioni quoque volente Græce in ſenatu teſtimoniũ dicere non permiſit, & ſi enim anteà in eo complures cauſas audierat Græco ſermone & multas examinauerat. & cætera quæ ibi ponuntur.

r *Claudius Cæſar.*] Sueton in vita illius, c. 16.

s *Inualuitque mos.*] Cic. libr. epiſtol. famil. & 2. ad Q. Frat lib. 2.

Cenſus ſenatorius. *Antonini philoſophi lex.* *Quando ſenatum non haberi decebat lege Pupia.* *Edictum Auguſti.* *Senatores domum reducti per filios & cognatos.*

tias per conſules deſignatos,ſenatus legatorum audiendis poſtulatis, & ſociorum querimoniis quotidie detur,ne tædio aut longa expectatione & mora fruſtrarentur:quæ quidem decreta ſenatus,in prouincias quiſque ſuas cum ſingulis actis referebant. t Illud quoque ſatis conſtat, cenſum ſenatorium ad nummos octingentorum millium olim fuiſſe, quem Cæſar Auguſtus & ſequuti Principes ad duodecies centies ſeſtertium auxerunt:& ne quis eorum inops aut egens foret, illos largo viatico & magnis muneribus proſequuti ſunt. u Tiberius verò,præterquam quod cenſum ſenatorium iuuit, & honeſtam paupertatem innocentium ſubleuauit:prodigos tamen & egentiſſimos, vel ſenatu mouit, aut loco cedere coegit. x Fertur tamen Claudius laudaſſe illos, qui ob rei familiaris anguſtiam ſenatorio ordini ſponte ceſſiſſent. y Et Nero ſenatoribus qui tenui re familiari eſſent,annua ſalaria ſtatuiſſe: z & Marcus Antoninus Philoſophus, vt ſenatores peregrini quartam bonorum & fortunarum ſaltem in Italia poſſiderent,lege ſanxiſſe. a Quotieſque ambo conſules adeſſent, ſenatum vnius iuſſu conuocari non licuiſſe: b quodque comitialibus diebus ex lege Pupia, c aut tetris & nefaſtis, d ſeu cum tonuiſſet, e aut ventorum procellæ tempeſtatéſve fuiſſent,ſenatum haberi non decebat. f His tamen comitialibus qui Quirinalia ſequuntur, ſenatum non impediri nonnulli putant: id quod Athenis quoque & Syracuſis præcipuè obſeruatum fuit. Nam terræmotu facto,aut tempeſtate ingruente, concilium differri oportebat. g Fuitque adnotatum, poſt horam decimam, nouam cognitionem cauſæ in ſenatu haberi non licere, h neque patrum decreta in ærarium ante lucem deferri poſſe:quod ſenatuſconſulto, Tiberio poſtulante, vetabatur, i quo tempore comitia è campo ad patres tranſlata fuere, quum ad eam diem etſi arbitrio Principis niterentur, plura tamen ſuffragiis tribuum fierent. k Auguſtus tamen Octauius, vt bis in menſe legitimus ſenatus haberetur, calendis ſcilicet & Idibus, edicto cauit. l Ac niſi exacto quarto & vigeſimo ætatis anno,in ſenatum quempiam admitti non licere,præter admodum paucos, quibus ob egregiam virtutis indolem hoc a ſenatu indultum fuit. m Tametſi Auguſtus, quò celerius liberi ſenatorum ſenatui aſſueſcerent, iuuenibus poſt virilem togam protinus laticlauum dediſſe, & curiæ admiſiſſe feratur. n Fuitque vetus conſtitutum, vt adoleſcentes ſenatorum filii,primo flore ætatis parentes & neceſſarios in veſtibulo curiæ operiantur,illóſque ſenatu egreſſos domum reducant & comitentur: o ſenatoribuſque ad plebem tranſire, & iura patrum amittere, & plebeia ſubire licuiſſet: p quod præter Marcum Manlium, qui primus a patribus ad plebem defecit, q aliis pluribus datum & permiſſum fuit.

ANNOTATIONES.

lib.2.epiſt.11. cuius in vtroque loco verba aſcribimus inferius in verbo, Quodque comitialibus diebus & eodem quoque libr. epiſtol. 4. ad princip. A Cal. Februariis legationes in Idus Februar. reiiciebantur, eo die res confecta non eſt.

t *Illud quoque ſatis conſtat.*] Sueton. in Aug.c.41. Vide Budæum & Beroaldum. Maximus autem cenſus apud Athenienſes erat quingentorum modiorum, vt tradit Plutarchus in Ariſtide poſt prin.

u *Tiberius verò.*] Cor.Tacitus lib.2.

x *Fertur tamen Claudius.*] Tacit.lib.11.

y *Et Nero.*] Sueton.in vita illius,cap.10.Senatorum nobiliſſimo cuique,ſed à re familiari deſtituto,annua ſalaria,& quibuſdam quingena conſtituit.

z *Et M. Antoninus Philoſophus.*] Iulius Capitolinus in vita illius.

a *Quotieſque ambo Coſ.*] Id quod intelligi poteſt ex eo quod ſcribit Dionyſius Halicarnaſſeus libr. 10. non adeò longè à fin. Neceſſe, inquit, habuit Sextus ſolus ſenatum cogere: Quoniam Menenius collega propter morbum aberat.

b *Quódque comitialibus diebus.*] Legis Pupiæ meminit Cicer. libr.1.epiſtol. famil. epiſtol. 4. Senatus, inquit,haberi ante Cal. Febuarias per legem Pupiam, id quod ſcis,non poteſt, neque menſe Febuario toto, niſi perfectis aut reiectis legationibus. Et libr.1. epiſtol. ad Q. Fratrem epiſt. 11.Comitialibus diebus,qui Quirinalia ſequuntur,Appius interpretatur non impediri ſe lege Pupia, quo minùs habeat ſenatum, & quod Gabinia ſanctum ſit, etiam cogi ex Cal.Februariis vſque ad Cal.Martias ſenatum legatis quotidie dari. Hæc ibi. Sed & idem eiuſdem lib.epiſt.2. Conſecuti ſunt dies Comitiales, per quos ſenatus haberi non poterat.

c *Aut tetris, aut nefaſtis.*] Gell. libr. 5. cap.17. Pontifices decreuerunt nullum iis diebus ſacrificium rectè futurum. Vnde colligere poſſumus tunc ſenatum haberi non debere, cum non niſi auſpicato ſacrificioque prius facto non habeatur.

d *Seu cum tonuiſſet.*] Plutar.in Catone Minore.Tum Pompeius ſubitò mentitus ſe tonitru audiſſe, turpiſſimè comitia ſoluit:erat enim in conſuetudine poſitum,vt ſi de cœlo eſſet ſeruatum,nihil perageretur.

e *Aut ventorum procellæ tempeſtatéſve.*]Hinc Appius Claudius ſubitò coorti imbris beneficio damnationem effugit, vt refert Valerius Max.lib.8.cap.1. Itaque,inquit,cum marina tempeſtas cauſæ dictionem contraxerat, cœleſtis ſalutem attulit.

f *His tamen comitialibus qui Quirinalia ſequuntur.*] Vt patet ex eo loco Ciceronis lib.2. Epiſtol.epiſt.11.ad Q. Frat. cuius verba adduximus ſuprà in verbo, Quodque comitialibus.

g *Fuitque adnotatum.*] Vide locum in ſeq.allegatum.

h *Neque patrum.*] Tacitus lib.3.Igitur factum ſenatuſconſultum,ne decreta patrum ante diem ad ærarium deferrentur,idque vitæ ſpatium damnatis prorogaretur.

i *Quo tempore comitia.*] Tacitus lib.1.Annalium.

k *Auguſtus tamen.*] Sueton.in vita illius,c.35.

l *Ac niſi exacto quarto.*] Hic omnino vide quæ ſcripſi in Commentariis Primigeniorum in præfat. nu.168.in cip.& ſane & multis ſeq.vſque ad nu.180.

m *Tametſi Auguſtus.*] Hæc ad verbum deſumpta ſunt ex Suetonio in vita Auguſti,c.38.

n *Fuitque vetus conſtitutum.*] Val.Maximus lib.2.c.1.

o *Senatoribuſque ad plebem tranſire.*] Quod patet exéplo ſeq.

p *Quod præter M. Manlium.*] Liuius 1. Decad. libr.6. non ſemel.

q *Aliis pluribus.*] Vt P. Clodius & alij, de quibus dicetur inferius lib.6.c.24.

a De

Quæ origo fuerit ſacrorum Lupercalium & quomodo celebrari, quandóque coli ſolerent, & quàm varia deorum effigies fuerint. CAPVT XII.

DE [a] origine Lupercalium, diuerſa ab authoribus prodita ſunt: quippe à Romulo *Lupercalia*
& Remo, poſtquam Numitore auo occiſo, Amulio regnum reſtitutum eſt, ipſi-
que condendæ vrbis locum in regionibus in quibus geniti educatique erant, na-
cti ſunt, ſacra eiuſmodi inſtituta ferunt, quum capti epulis & vino, incincti pelli-
bus hoſtiarum, [b] per luxum & laſciuiam currerent: quæ Inuum vocauere. [c] Mul-
ti ab Arcadibus, qui cum Euandro in hæc loca venerant, hoc ſolenne ludicrum
[d] in honorem Lycæi Panos allatum fuiſſe autumant. [e] Sunt qui putent Romu-
lum & Remum, quum Fauno ſacra facerent, clamore paſtorum excitos, quorum oues abactæ erant, in
latrones præda onuſtos incurriſſe nudos, prædamque detraxiſſe: qua poſtquam potiti ſunt, ſacra inſti-
tuiſſe, vt nudi iuuenes, incincti pellibus, per ludum & laſciuiam currerẽt: [f] ex quibus alij Fauiani, non-
nulli Quintiliani dicti. [g] Quod ſacrum expiationis cauſa inuentum, ad inferos pertinere, argumento *Lupercalia*
eſt, quòd menſe Februario, hoc eſt, xv. calendas Martias, quo populus purgatur, & inferorum placan- *ad inferos*
tur manes, hoc ſacrum celebrari tradant: quódque Iunoni Februatæ tunc ſacra fiant, cuius feriæ Lu- *pertinent.*
percalia ſunt: in quo licet antea adoleſcentes paſſim currerent, [h] poſtea Auguſtus Octauius dum pu- *Cæremoniæ*
dori conſultum voluit, ne imberbes curſitarent, decreto ſanciuit. [i] In eo quoque capræ immolantur *Lupercaliũ.*
candidæ, quę ſolennis victima in Lupercalibus habetur: quibus immolatis viri honeſto loco nati, quos *Luperci.*
Lupercos dicunt, duo ibi ſiſterent, quorum frontes & ora cultro ſanguine hoſtiarum infuſo, inuicem
intingerent: mox lana lacte madida ſanguinem tergerent, quibus de more in riſum effuſis, dum ca-
chinnant, tergora in lora inciderent, [k] nudique & vncti, [l] amicti caprina pelle, in orbem diſcurrerent,
vultu hilari vſque ad ineptias, obuiámque turbam eiſdem loris impeterent: [m] quare Crepi dicti. [n] Ob- *Crepi Lu-*
ſeruatúmque, vt à ficu Ruminali, vbi Romulus & Remus expoſiti fuerant, curſum inceptarent, conci- *perci.*
tóque gradu per vrbem vaderent: [o] quibus mulieres occurrere, & palmas feriendas præbere, aſſue-
rant, fœcunditatem & partus facilitatem propterea ſibi dari arbitratæ. [p] Quod ſacrum in Palatino *Panos ſimu-*
monte, vbi Panos templum fuit, colebatur: [q] cuius ſimulacrum caprina facie, rubro colore, hirtis cor- *lacrum.*

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

a *DE origine Lupercalium.*] De his vide Ouid. lib. 2. Faſtor. Liuium 1. Decad. lib. 1. non adeò longe à prin. Valerium Maximum lib. 2. c. 1. Plutarch. in vita Romuli, & Antonij, Iuſtinum lib. 43. D. Auguſtinum de Ciuitate Dei, lib. 13. cap. 34.

b *Per luxum & laſciuiam.*] Id totum eſt Liuij vbi ſuprà.

c *Multi ab Arcadibus.*] Liuius vbi ſupra, & Plutarc. in Romulo & in Cæſare.

d *In honorem Lycæi Panos.*] Pan enim, cui hæc ſacra dedicata erant, Inuus vocabatur, vt ſcribit Seruius lib. 6. Æneid.

Pometios caſtrúmque Inui.

Pan Inuus ab ineundo appellatus eſt. Idem Virgil. lib. 8. ibi,

—Et gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.

Vbi Seruius. Sub monte, inquit, Palatino eſt quædam ſpelunca, in qua de capro luebatur, id eſt, ſacrificabatur: vnde & Lupercal dictum nõnulli putant. Alij vero dicunt, quòd illic lupa Remum & Romulum nutrierit. Alij (quod eſt veriſimilius) lucum hunc eſſe ſacratum Pani, Deo Arcadiæ: cui etiam mons Lycæus eſt conſecratus, quod λύκαι id eſt, lupos, non ſinat in oues ſæuire.

e *Sunt qui putent.*] Vide quos citauimus ſuprà in prin. Seruius in lib. 8. Æneid. in enarratione eius loci,

Hinc exultantes Salios, nudóſque Lupercos.

Quum, inquit, in honorem Panos, Lupercaliorum ſolennitas celebraretur, pecora Romanorum ſubitò a latronibus rapta ſunt: illi proiectis veſtibus, proſequuti ſunt latrones: quibus oppreſſis, & receptis animalibus, propter rem à nudis proſpere geſtam, permanſit conſuetudo, vt nudi Lupercalia celebrarent. Hæc Ser. Alij autem aliam adferunt cauſam, quòd Faunus per veſtes ab Hercule deluſus fuerit, aut quod cæſo Amulio, Romulus & Remus fœdati vultibus ſanguine, nudatis gladijs, & veſtibus ſuccinctis, ab Alba vſq; ad ficum Ruminalem concurrerint: vnde in Lupercalibus ſeruatum fuit, vt nobiles adoleſcentes faciem ſanguine fœdarent: & alij accurrerent, abſterturi eadem lana lacte madida. Vide Plutarchum in Cæſare.

f *Ex quibus alij Fauiani.*] Feſtus Pomp. li. 6. vbi de Fauianis.

g *Quod ſacrum expiationis cauſa.*] Hæc ſunt Plutarc. probl. c. 68. & Feſti Pomp. vbi ſuprà.

h *Poſtea Auguſtus.*] Suetonius in vita illius c. 31.

i *In eóque capræ immolantur.*] Hæc vſque ad ea verba, Nudique & vncti, ſunt Plutarchi in Romulo.

k *Nudique & vncti.*] Plutarc. in Antonio.

l *Amicti caprina pelle.*] Iuſtinus lib. 43.

m *Quare Crepi dicti.*] Feſtus Pomp. lib. 3.

n *Obſeruatúmque.*] Plutarc. in Theſeo.

o *Quibus mulieres occurrere.*] Plutarchus in Romulo.

p *Quod ſacrum in Palatino monte.*] Iuſtin. d. lib. 43.

q *Cuius ſimulacrum.*] Herodotus lib. 2. ſcribit, Panos ſimulacrum & pictores pingunt, & ſtatuarij ſcalpunt, quemadmodum Græci, caprina facie, hircinìſque cruribus, haudquaquam exiſtimantes eum eſſe talem, ſed ſimilem cæteris dijs. Silius Italicus lib. 13. Punicorum,

Pan Ioue miſſus erat ſeruari tecta volente
Troia pendenti ſimilis Pan ſemper, & vno
Vix vlla inſcribens terra veſtigia cornu.
Dextra laſciuit cæſa Tegeatide capra,
Verbera læta mouens feſta per compita cauda,
Cingit acuta comas & opaca tempora pinus,
Ac parua erumpunt rubicunda cornua fronte.
Stant aures, ſummóque cadit barba hiſpida mento.
Paſtorale Deo baculum, pelliſque ſiniſtrum
Velat grata latus tenera de corpore damæ.
Nulla in præruptum tam prona & inhoſpita cautes,
In qua non librans corpus, ſimiliſque volanti
Cornipedem tulerit præciſa per auia plantam.
Interdum inflexus medio naſcentia tergo
Reſpectu arridens hirta ludibria caudæ:
Obtendénſque manum ſolem inferueſcere fronti
Arcet, & vmbrato perluſtrat paſcua viſu.

Seruius in Virgilij eclo. 2. ibi,

Mecum vna in ſyluis imitabere Pana canendo,
Pan primus calamos cera coniungere plures
Inſtituit, Pan curat oues, ouiúmque magiſtros.

Pan, inquit, Deus ruſticus in naturæ ſimilitudinẽ formatur,

vnde

nibus.pectore ſideribus radiante, infima ſui parte hiſpida, & caprino pede fuit: altera manu fiſtulam tenẽs,altera pedum incuruum. [r] In cuius etiam ſacris canem immolari tradunt:quippe Pan magnum & ſanctiſſimum habebatur numen. [s] Ægyptiis enim ex octo diis habetur maximus: [t] qui & Iouis ſimulachrum arietis facie effinxere. [u] Mendeſij Pana ſummis percolunt honoribus,adeo vt hircum pro deo colant,mulieréſque cum hircis coire dicantur:caprarúque,maximò in honore ſint. [x] Apud Thebanos arietes tanti fuere, vt non mactarentur, ſed eſſent ſacroſancti. [y] Arcades Pani & Ioui Lycæo ſtata die humana victima ſacrificant: [z] in cuius templo vmbras non cadere, opinio fuit. Athenienſes annuis hoſtiis & ardenti candelabro litant.In Parthenio monte Panos delubrum erat, [a] vbi locus nomine Aula,omnibus animalibus velut aſylum, quem leones & lupi, dum feras inſectantur, adire non audent,ſed protinus ſubſiſtunt,& feras relinquunt. [b] Sicut in Dianæ Ætoliæ luco in Venetis,fabulantur,canes dum feras inſequuntur, vbi ad lucum confugerint,ab inſectatione quieſcere. Idem in montibus quos Græci Mænalos vocant, [c] Ariſtoteles prodit:ad quos vbi feræ à canibus impetuntur, tanquam in tutiſſimam arcem ſe recipiunt: ipſique vltra præſcriptum progredi non audent. [d] Quod de Bœotiis perdicibus memoriæ proditum eſt,vt præſcriptum finem & quaſi metas habeant in aere,vltra quas meare non poſſunt. [e] Mirúmque euenire in Pedaſia regione Cariæ,vt quum Ioui Lycæo ſtata die ſacrificetur,capram e Pedaſo ſua ſponte ad ſacrificij locum venire,& ſe immolandam præbere dicant. [f] Romanis vero præter alios deos fuit Veiouis ſimulacrum, quem dixere Apollinem, cuius caput ornatur cornibus,ſagittáſque manu tenet,iuxta quem aries iacet:[g] ſicut imago Apollinis Smynthæi,premens murem effingitur. [h] Atque in Ægypto in templo Vulcani,eius ſimulacrum cum mure apprehenſo conſpicitur: propterea quòd Arabes quum regionem inuaſiſſent, Vulcanos magnam vim murium effudiſſe,arcúſque & habenas corrodi feciſſe,atque ita hoſtes fugaſſe dicitur. [i] Fauno quoque capram immolari nouimus, quamuis ſemideo:cuius ædes vna ad forum olitorium, [k] altera ad Tiberis ripam Iouis & Fauni. [l] Veiouis templum inter duos lucos erat, Capitolium & Palatium. [m] præter quæ fuit Soſpita Iuno Lauini, cuius ſimulacrũ caprina pelle velatur annis ſingulis. Sed quia de imaginibus ſermo eſt,non omittendum id quod [n] à Tyriis obſeruatum legimus, vt deorum ſimulacris vincula annectant,ne euocarentur & abirent,quum eos hoſtili carmine euocatos,abituros timerent.[o] Romani quoque Saturni effigiem toto anno vinctam laneo vinculo habuere, feſtis ſolum diebus Saturnaliorum vinculis exoluentes.[p] Ægyptij quum Oſirim,quem Solem,& maximum deorum nuncupant,effingere

Panos numen maximum.
Iouis ſimulacrum.
Aula animalium aſylum.
Dianæ ætoliæ lucus.
Mænali.
Bœotiæ perdices.
Veiouis ſimulacrum.
Apollinis.
Veiouis templum.
Iuno Soſpita.
Simulacris deorũ vincula annexa.
Saturni effigies.
Oſiridis.

ANNOTATIONES.

vnde dicitur Pan,omne:habet enim cornua id eſt,ad ſimilitudinem ſolis radiorum & Lunæ cornuum. Rubet eius facies ad ætheris imitationem. In pectore habet nebridam ſtellatam,vt ſtellas imitetur. Pars inferior hiſpida, propter arbores & feras. Caprinos habet pedes, vt oſtendat terræ ſoliditatem. Fiſtulã habet ſeptem calamorum,propter harmoniam ex ſeptem ſonis. Pedum habet, propter annum, quem in ſe recurrere fingunt Poëtæ:cum Amore deo luctatum eſſe,& ab eo victum:quia Omnia vincit Amor,Lucianus lib.de Sacrificiis,ad fi.vbi dicit,& Phurnutus.

r *In cuius etiam ſacris canem.*] Plutarchus in Romulo.

s *Ægyptiis enim.*] Herod.lib. 2.Diodor.Siculus lib.1.c.2.

t *Qui & Iouis ſimulacrum.*] Herod.d.lib.2. & Lucianus vbi ſuprà.

u *Mendeſij.*] Herod. vbi ſuprà. Mendeſij capras & hircos non mactant, quòd Pana inter octo deos numerent, quos octo aiũt priores duodecim diis extitiſſe.Et paulò poſt:Vocatur autem & hircus & Pan Ægyptiacè Mendes. In hac regione contigit hoc mea memoria prodigium, Hircus cum muliere coiit propalam, quod in oſtentationem hominum peruenit Idem Strabo lib.17.ſcribit,Diod. Siculus lib.1.c.2.& Suidas.

x *Apud Thebanos.*] Intellige Ægyptios ex Herodoto d. lib.2.qui poſt quam huius rei rationem reddit, inquit, Ob hanc rem Arietes non mactantur à Thebanis,ſed eis ſacroſancti ſunt.

y *Arcades.*] Plinius lib.8. c.22. & Pauſanias lib. 8. qui eſt de Arcadicis.

z *In cuius templo*] Scilicet Panos. Vide Gyraldum de Diis Gentium.

a *Vbi locus nomine Aula.*]Idem Gyraldus de Diis Gentium ſyntag. 15 ſed nullo authore citato. Ad id eſt Æliani de Animal.lib.11.c.6.

b *Sicut Dianæ Ætoliæ.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà.

c *Ariſtoteles.*] In libro mirabilium auſculationum.

d *Quod de Bœotiis perdicibus.*] Plinius lib.10.c.29.

e *Mirúmque euenire in Pedaſia.*] Ariſtotel. ſi is eſt, Mirabilium Auſcultat.c.34.Vide Strabonem de Lycio Ioue.

f *Romanis vero*] Gellius lib.5.c.12.

g *Sicut imago Apollinis.*] Strabo lib.13.Ælianus de Animalibus lib.8.c.10.

h *Atque in Ægypto.*] Herod.lib.2.

i *Fauno quoque.*] Ouid.Faſtorum lib.2.

Cornipedi Fauno caſa de more capella,
Venit ad exiguas turba vocata dapes.

Et hœdus quoque illi immolabatur Horatio libro Carm. 3.Ode 18.vbi ita ipſum alloquitur,

Si tener pleno cadit hœdus anno:
Larga nec deſunt Veneris ſodali
Vina crateræ:vetus ara multo
Fumat odore.

k *Altera ad Tyberis ripam.*] Scilicet in inſula Tiberina, cuius adhuc veſtigia (vt ſcribit Bartholomæus Marlianus) quædam cernuntur.Ouid.Faſt.2.

Idibus agreſtis fumant altaria Fauni
Hic vbi diſcretas inſula rumpit aquas.

Liuius 4.Dec.lib.3. ſcribit Cn. Domitium Ænobarbum & Cn.Scribonium,Ædyles,multos pernarios ad populi iudicium traxiſſe,treſque ex his condemnatos fuiſſe, & ex eorum mulctatitia pecunia hanc ædem in inſula feciſſe.

l *Veiouis templum.*] Gellius lib.5.c.12.

m *Præter quæ fuit Soſpita Iuno Lauini.*] Liuius 3.Dec.lib.2. poſt princ.vide Gyraldum.

n *A Tyriis.*] Idem Gyraldus de Diis Gentium ſyntag. 1. vbi etiam nullum citat authorem: ſed id eſt Plutarchi in vita Alexandri & Problem.cap.61.& Q. Curtij geſtorum Alexand.lib.4.& vide inferius lib.6.c.4.

o *Romani quoque.*] Macrobius authoritate Verrij Flacci,& Apollodori Satur.lib.1.c.8.

p *Ægyptij cum Oſirim.*] Macrob. eod. lib.1.c.2. Hinc Oſirim,inquit, Ægyptij,vt ſolem eſſe aſſerant, quoties hieroglyphicis literis ſuis exprimere volunt,inſculpũt ſceptrum:

inque

contendunt,ſceptrum in cuius ſummo oculi ſpecies inerat,effinxerunt. [q] Serapidi verò modium ap- *Serapidis.*
ponunt ſupra caput. [r] Perſæ figurant Solem leonis rictu,cum tiara, vtraque manu cornua premente. *Solis.*
[s] Indi gryphos iungunt Solis quadrigæ. [t] Phœnicibus Solis ſimulacrum lapis eſt niger,ab imo rotun- *Iſidis.*
dus tenuatur in cuneum. [u] Apud Pæones diſcus breuis longo ligno oppoſitus,pro ſole colebatur. [x] In *Iouis labradæi.*
Attica Apollo verticoſus exurgit in pyramidem. [y] Iſis verò apud Sueuos in modum liburnæ. [z] Et Iu- *Terræ.*
piter Labradæus cum ſecuri, [a] ſicut Terræ ſimulacrum cum claui. [b] Paphia quoque Venus fuit non *Paphiæ*
humana effigie,ſed informi,latiore initio, metæ in modum faſtigiata. [c] Elei Venerem hirco inſiden- *Veneris.*
tem, altero pede teſtudinem premente, effinxere. [d] Et Pygalienſes Cererem habitu mulieris in petra *Cereris.*
iacentis,capite & iuba equina,tunica verò demiſſa. [e] Apud Celtas Hercules fuit cognomento ὄγκιος, *Herculis*
imagine decrepiti ſenis,capite incompto, pelle rugoſa, dextra clauam tenens, ſiniſtra protentum ar- *apud Celtas.*
cum, multos mortaleis catenis vinctos ducens: [f] quibus altiſſima quercus erat Iouis ſignum. [g] Sicut *Veneris in*
Palladis Atticæ, [h] & Cereris Farræ,informe ſignum. [i] In Cypro Venus barbata,virili ſpecie,& habitu *Cypro.*
muliebri. [k] apud Tuſſas in Ægypto, cum cornibus bubulis effingebatur. [l] Fuitque apud Aſcalon Sy- *Derceta.*
riæ Derceta dea facie hominis,cuius poſtrema deſinebant in piſcem. [m] Mercurij imago Græcis fertur *Mercurij.*
quadrato ſtatu, capite ſolum efficto, tali ſpecie pluribus figuratis, quos pro immortali gloria magnis *Hammonis.*
ſæpe ducibus dicabant. [n] Erátque opinio Pythagoræ, non ex omni ligno exculpi Mercurios dece- *Dei apud*
re. [o] Hammonis verò effigies vmbilico ſimilis habetur. [p] Et apud Arabes lapis tetragonus pro deo. *Arabes.*
[q] Olympij autem Iouis in Attica os ex ebore auróque conſtat:reliquum corpus ex luto & gypſo, [r] ſu- *Olympij Iouis.*
pra cuius caput Horæ & Parcæ viſuntur. [s] Sic Mineruæ Trenalis os erat ligneum, manus & pedes *Mineruæ. Trenalis.*

ANNOTATIONES.

inque eo ſpeciem oculi exprimunt, & hoc ſigno Oſirim monſtrant:ſignificantes hunc Deum ſolem eſſe regalique poteſtate cuncta deſpicere,quia ſolem Iouis oculum appellat antiquitas.

q *Serapidi verò.*] Suidas vbi de Serapide. Aliter cum effingit idem eodem lib. 1. cap. 20. Sed iidem Ægyptij Canopi ſimulacrum formabant, pedibus perexiguis attracto collo & quaſi ſugillato, ventre tumido in modum hydriæ cum dorſo æqualiter tereti,vt ſcribit Ruffinus Aquilienſis presbyter lib.2.hiſtoriæ Eccleſiaſticæ c.26. vbi declarat qui & vnde is deus dictus ſit.

r *Perſæ figurant ſolem.*] Statius lib.1.Thebaidos in fi.

——Seu præſtat Oſirim
Frugiferum:ſeu Perſei ſub rupibus antri
Indignata ſequi torquentem cornua mitram.

Vbi Lactantius interpres ſcribit ſimulacrum Mitræ,qui & ſol eſt apud Perſas in antro coli leonis vultu,& Perſico habitu cum tiara, vtriſque manibus reluctantis tauri cornua comprimentis.quo ſignificatur luna ab eo lumen accipere, cùm cœperit ab eius radiis ſegregari.

s *Indi gryphos iungunt.*] Vide eundem & Philoſtratum lib. 3.& Arrianum lib 8.& Gyraldum de Diis gentium.

t *Phœnicibus.*] Idem Gyraldus ſyntag. 1. nullo authore citato:ſed id eſt ex Herodiano lib.5.non multò poſt princ.

u *Apud Pæones.*] Maximus Tyrius ſer.38.

x *In Attica Apollo.*] Pauſanias lib.1. vbi κάονος dicitur,id eſt,vt vertit Domitius,verticoſus.

y *Iſis verò apud Sueuos.*] Cor.Tacitus de morib.German.

z *Et Iupiter Labradæus.*] Plutarc.probl.c.158.

a *Sicut Terræ ſimulacrum.*] Seruius lib.10.Æneid.eo loco,

Alma parens Idæa deûm,cui Dindyma cordi,
Turrigeræq; vrbes,biiugique ad frena leones.

Terram,inquit,conſtat eſſe matrem deûm,vnde & ſimulacrum eius cum claui pingitur. Nam terra aperitur verno, hyemali clauditur tempore.

b *Paphia quoque Venus.*] Tacitus lib.18. Simulacrum, ait, deæ (de ea autem loquitur) non effigie humana. Continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exurgens. Maximus autem Tyrius ſer. 38. ſcribit apud Paphios Venerem fingi ſpecie albæ pyramidis, cuius materia omnino ignota erat.

c *Elei Venerem.*] Plutarc.in præceptis Connubialibus c.33. & in lib.de Iſide & Oſiride,& Pauſanias lib.6.Vide noſtras leges Connubial.l.10.nu.16.

d *Et Pygalienſes.*] Phigalenſes legendum eſt ex Pauſania lib.8.qui eſt de Arcadicis,vbi id ſimulacrum deſcribit.

e *Apud Celtas.*] Lucianus in Hercule Gallico, ſed hic legendum non ὄγκιος, ſed ὄγμιος ex eod.

f *Quibus.*] Scilicet Celtis ex Max.Tyrio ſer.38.

g *Sicut Palladis Atticæ.*] De huius ſimulacro,in Attica,vide Pauſaniam lib.1.& Apuleium lib.10.Aſini aurei.

h *Et Cereris Farræ.*] Non memini legiſſe quenquam de Cerere Farra,verùm de eius ſimulacro vide Pauſaniam d.lib.1.

i *In Cypro Venus barbata.*] Macrob.lib.3.Saturn.c.8.Signũ, inquit,huius eſt Cypri barbatum corpore,ſed veſte muliebri,cum ſceptro ac ſtatura viri. Et putant eandem marem ac fœminam eſſe.Ariſtophanes eam ἀφρόδιτον appellat.

k *Apud Tuſſas in Ægypto.*] Idẽ Gyraldus de Diis Gentium ſyntag.13.& 17. ſed neutro loco authorem citat. At Herodotus lib.2.non de Venere, ſed de Iſide loquens ſcribit Iſidis ſimulacrum apud Ægyptios muliebre eſſe, bubulis præditum cornibus,quemadmodum Io.Græci deſcribunt.

l *Fuitque apud Aſcalon.*] Diod.Siculus lib.2.c.2.in prin. Eſt Syriæ vrbs Aſcalon: haud procul ab hac ſtagnum eſt piſcibus plenum,iuxtaque templum inſigne deæ,quam appellant Dercetam, facie hominis, reliqua parte corporis piſcem. Ouid.4.Metam.illis verſibus,

Illa quid è multis referat (nam plurima norat)
Cogitat,& dubia eſt de te Babylonia narret
Derceti,quam verſa ſquamis velantibus artus
Stagna Palæſtini credunt coluiſſe figura.

Lucianus in lib.de Syria dea.Et de hac quoque Plinius lib. 5.c.13.& 23.Gyraldus lib.de Diis Gent.

m *Mercurij imago.*] Macrobius lib.1.Satur.c.19.vbi & præterea tradit Athenienſes primos e Græcis a Pelaſgis edoctos ſtatuas Mercurij erectis virilibus habuiſſe, quod & ante eum ſcripſerat Herodot.lib.2.quem tamen non citat, eiúſque rei rationem reddit.Lucianus autem in lib.de Sacrificiis ad fi.ſcribit Ægyptios facie canina effingere.

n *Erátque opinio Pythagoræ.*] Apuleius Apologia 1.Magiæ. Vide Eraſmum in Chil.2.cent.5.c.47. Non e quouis ligno Mercurius fiat.

o *Hammonis.*] Q. Curtius lib.4.

p *Et apud Arabes lapis tetragonus.*] Et is quidẽ informis, vt tradit Arnobius aduerſus Gentes lib.5.Sed idea mater Peſſinunta facer lapis erat quem Romani deducere curarunt, apud Liuium 3.Dec.lib.9.

q *Olympij autẽ Iouis in Attica.*] Pauſanias lib.1.ſcribit,Ipſius quidem Iouis os auro & ebore conſtat:reliquum vero corpus & gypſo & fictili eſt materia.Strabo autem lib.8.id Iouis ſimulacrum ex auro ſolidum fuiſſe ſcribit: At Plinius lib.34.c.8.ex ebore.

r *Supra cuius caput.*] Idem Pauſanias ibi.

s *Sic Minerua Trenalis.*] Pauſanias lib.7.qui de Achaicis eſt,

refert

Matris deûm. Boni euentus. Pluti. Iuſtitia. Oſiridis. Dionyſij. Memnonis. Serapidis. Alæ diis additæ. Saturni. Athletarũ victorum. Alabandei.

marmorea. [t] Matris deûm ſimulacrum, nec qua ſit materia aut ſpecie, nec à quo artifice, noſcebatur. [u] Boni euentus ſpecies erat pauperis habitu, dextra pateram, ſiniſtra ſpicam tenens. [x] Diuitiarum verò deus Spartæ, & cæci & iacentis facie colebatur. [y] Iuſtitia apud Ægyptios fuit ſine capite, [z] Oſiris verò canino. [a] Dionyſij forma vna barbati, [b] altera cornuti, [c] tertia adoleſcẽtis viſebatur. [d] Mirúmque prodi de Memnonis ſtatua, vt quum matutino ſolis radio illuſtratur, æris tinnitum & ſpeciem loquẽtis præbeat: [e] ſicut de Serapidis ſimulacro in Ægypto, templo ita extructo, vt exoriens Sol os & labra illuſtraret. [f] Nec prætereundum quòd Æthiopibus in vſum venit, vt deorum ſimulacra minio illinirent, illa pro maieſtate numinum ſanctiora & auguſtiora arbitrati: [g] & apud Ægyptios [h] & Phœnices, vt ſingulis diis ſingulas alas adderent: [i] Saturno verò quatuor, duas protentas, duas verò remiſſas, & oculos quatuor, vt ſignarent ipſum dormientem vigilare, & vigilantem dormire conſueſſe. [k] Quodque Athenienſes, ſiquem athletarum victorem deſignabant, ſtatuam illi obnixo genu cum ſcuto, porrecta haſta impetum excipere effinxerunt: pro eo quòd Chabrias milites Ageſilai hoc ſtatu impetum excipere docuit, & victor fuit. Fertúr Licinius in Alabandæos facetiſſime cauillatus, quòd ſtatuæ quæ erant in balneis, eſſent habitu iura dantium & cauſas agentium: quæ verò in foro, omnes diſcos tenerẽt. Illud quoque non in poſtremis fuerit, [l] Rhodi ſupra ſeptingenta tria millia ſignorum, [m] nec pauciora Athenis, [n] Delphis, [o] atque Olympiæ fuiſſe: Romæ verò tantum ſtatuarum, vt alter populus lapideus videretur.

ANNOTATIONES.

refert tale fuiſſe ſimulacrum quale Alexander hîc deſcribit apud Ægiram. Sed quare Mineruam Trenalem vocat, neſcio, nec Pauſanias ſcribit.

t *Matris deûm.*] Herod. lib. 1. Arnobius autem lib. 5. dicit Peſſinuntios informem lapidem pro matre deûm colere, & Samios Puteum pro Iunone.

u *Boni euentus ſpecies.*] Plinius lib. 34. c. 8. Et ſimulacrum, inquit, boni euentus dextra pateram, ſiniſtra ſpicam ac papauer tenens. Ex quo intelligis Alexandrum hîc deceptum fuiſſe dum dicit, Pauperis habitu: nam papaueris dicere debuit: quanquam nec id conuenit verbis Plinij.

x *Diuitiarum verò Deus.*] Plutarchus lib. de cupidit. diuitiarum. In vna, inquit, vrbium quæ ſub ſole ſunt, diuitiarum Deum ſeruari & cæcum & iacentem, vt picturam inanimatam ac immobilem. Vide Pauſaniam. Omnes autem vbique Plutum diuitiarum deum cæcum faciunt, vt Theocrit. Eidyllio 10. & eius ibi interpres. Ariſtophanes in Pluto, & Cælius Rhodig. lect. antiquar. lib. 10. c. 18. Cicero libr. 2. De natura Deorum.

y *Iuſtitia apud Ægyptios.*] Idem Gyraldus de Diis Gentium ſyntag. 1. ſed nullo authore, præter hunc noſtrum Alexand.

z *Oſiris verò canino.*] Imò Anubis ipſius Oſiridis filius ex Diod. Siculo lib. 2. c. 10. & Apul. lib. vlt. Metam. Attollens, inquit, ceruices arduas Anubis. Seruius exponens illud lib. 8. Æneid.

Omnigenúmque deûm monſtra & latrator Anubis.

Quia, inquit, capite canino pingitur, hunc volunt eſſe Mercurium: ideo, quia nihil eſt cane ſagacius. Latrans & Propertio dicitur lib. 3. æleg. 11.

Auſa Ioui noſtro latrantem opponere Anubim.

Et Ouid. lib. 9. Metam. vbi de comitibus Iſidis,

Et regale decus, tum qua latrator Anubis.

Euſebius eius rei meminit lib. 2. Præparationis Euangelicæ ſcribens deum, qui apud Ægyptios Anubis appellatur, caninum habere caput: eáque re oſtendi cuſtodem ipſum Oſiridos fuiſſe tam belluas, quàm importune obuiam factos coërcentem.

a *Dyoniſij forma*] Diod. Siculus libr. 5. Macrob. d. lib. 1. Satur. cap. 18.

b *Altera cornuti.*] Diod. lib. 5. Quibus locis declarant cur illi dantur cornua. Ex hócque illud Horat. Car. lib. 2. Ode 19. in Bacchum carmina in ſecretis nemoribus docentem,

Te vidit inſons Cerberus aureo
Cornu decorum.

Vbi Acron & Porphyrion interpretes rationem reddunt. Et illud quoque Ouidij in Epiſtola Sapphus,

Accedant capiti cornua, Bacchus eris.

c *Tertia adoleſcentis.*] Macrob. d. lib. 1. c. 18. Item liberi patris ſimulacra partim puerili ætate, partim iuuenili finguntꝫ præterea barbara ſpecie ſenili quoque.

d *Mirúmque prodi de Memnonis ſtatua.*] Plinius lib. 35. c. 7. Cornelius Tacitus lib. 2. Memnonis, inquit, ſaxea effigies, vbi radiis ſolis icta eſt, vocalem ſonum reddens: dijectáſque inter & vix peruias arenas, inſtar montium eductæ Pyramides certamine & opibus Regum, lacúſque effoſſa humo ſuperfluentis Nili receptacula, atque alibi anguſtiæ & profunda altitudo, nullis inquirentium ſpatiis penetrabiles. Philoſtratus in vita Apollonij lib. 6. cap. 3. Memnonis ſtatua adoleſcentis impuberis imaginem refert. Eſt autem ex nigro lapide fabricata, & ad ſolis radios conuerſa, vtroque pede cœlum attingens, iuxta Dædali ſtatuariam artem. Erectæ autem manus ſedi innituntur hominis ſurgere volentis ſimilitudinem exprimentes. Oculorum autem & totius oris imaginem, quaſi loquentis hominis, eſſe perhibetur, & hæc quidem anteà minorem ipſi dabant admirationem, quòd non nimium elaborata videretur, & quantum artis operi ineſſet ignorarent. Cum verò ſolis radius ſtatuam attingeret (id autem circa ſolis ortum euenire perhibent) tum verò ſupra modum admirabilis viſa eſt. Tunc enim ſtatuam loqui perhibent, vbi primùm ſolis radius ad eius os peruenit. Eius oculi ſplendentes, ſatique ad ſolem expoſiti ſunt, ſicut eorum, qui valde ſolis aſpectum tolerare poſſunt.

e *Sicut de Serapidis ſimulacro.*] Cor. Tacitus d. lib. 2. Ruffinus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ lib. 2. c. 23. Feneſtra, inquit, perexigua ab ortu ſolis ita erat aptata, vt diè qua fuerat inſtitutum ſimulacrum ſolis ad Serapim ſalutandum introferri, diligenter temporibus obſeruatis, ingrediente ſimulacro radius ſolis per eandem feneſtram directus, os & labra Serapidis illuſtraret: ita vt inſpectante populo oſculo ſalutatus Serapis videretur à Sole.

f *Nec prætereundum quod Æthiopibus.*] Plinius li. 33. c. 7. ſcribit Romanos Iouis ſimulacri faciem diebus feſtis minio illinire ſolitos, triumphantúmque corpora, ſicque Camillum triumphaſſe. Hac religione etiam nunc addi in vnguenta cœnæ triumphalis & à cẽſoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei equidem cauſam miror: quanquam & hodie id expeti conſtat Æthiopum populis, totóſque eo tingi proceres, huncque ibi deorum ſimulacris colorem eſſe. Idem lib. 35. c. 12. tradit Iouis effigiem fictilem fuiſſe, & ideo miniari ſolitam.

g *Et apud Ægyptios.*] Gyraldus de Diis Gent.

h *Et Phœnices.*] Idem ibid.

i *Saturno verò quatuor.*] Idem.

k *Quódque Athenienſes.*] Id vſque ad clauſulam, Fertur Licinius, eſt Probi Æmylij in vita Chabriæ.

l *Rhodi.*] Plinius lib. 34. c. 7.

m *Nec pauciora Athenis*] Multas ibi fuiſſe conſtat ex Pauſania lib. 1. qui de Atticis eſt.

n *Delphis.*] Idem.

o *Atque Olympiæ.*] Idem.

a *Quòd*

Quæ vitia ex loci natura aut cæli climate quibuſdam gentibus ita innata ſint, vt illa habeant propria & perpetua. CAPVT XIII.

LVCIVS Parthenopæus, deliciæ, amor & decus noſtrum, ingenio fuit homo eleganti ſermoneq; perquam docto & exculto, vultu hilari & feſtiuo, præditus omni vrbanitate, & omni ſale: ſed cultu corporis inuenuſto, veſtéque humili & inhoneſta, adeoque omnium rerum hominumque contemptor, vt ſummæ nobilitatis viros ne congreſſu quidem ſuo dignaretur: & niſi literatos, quos toto pectore fouebat, reliquos flocci penderet & nihili duceret: denique nulli obnoxius, liber & ſuo arbitratu viuebat. Is, dum Neapoli eſſemus, doctis iuuenibus comitatus ad nos ventitabat: congreſſuque hominis eloquentiſſimi & mihi amiciſſimi fruebamur totos fere dies. Dúmque, vt fit, diuerſarum gentium mores apud nos ſcitè ſubtilitérque penſitaret, memini ipſum dicere ſolere, [a] quòd ſicut quædã regiones ſunt quæ acuta ingenia & ſolertia gignunt, vt quibus eſt aër purus & tenuis, [b] velut Athenis: aliæ, quæ retuſa & hebetiora, vt quibus craſſus & pinguis, ſicut [c] Thebis: ita ex cœli rigore vel clementia, nonnunquam ex ſiderum ſtatu vel influxu, virtutes vitiáque gentibus innaſci, quæ ingenita adeò loci incolas afficiunt, itaque corporibus animisq; inſident, vt illa habeant propria & perpetua. [d] Siquidem Campani ſuperbi natura & bonitate agrorũ ex mitiſſimo cœlo & affluenti copia voluptatum terreſtrium maritimarumque rerum, ſemper habiti ſunt. Domicilium enim ſuperbiæ (vt [e] Cicero inquit) penes Campanos fuit. [f] Argiui [g] & Brutij ex more inſito genti, latrones. Illorum nanque ingenia latrociniis læta ſunt, & rapinis gaudent. [h] Rhegini pauidi & formidoloſi. [i] Itali nobilitate præſtant, & regali quadam magnificentia lauti & magni ſunt. [k] Galli ſuper inſitam genti vanitatem, [l] mobiles [m] & ſtolidi, [n] contentionis auidi, conſiliiſque capiendis non ratione, [o] ſed impetu feruntur: tamen [p] religioni deditos eſſe, haud dubium eſt. [q] Hiſpani iactabundi, [r] duri & parci, abactoréſque acerrimi, ad inediam laboréſque, atque ad mortem parati. [s] Græci licet inge-

L. Parthenopæus. *Campani.* *Argiui & Brutij.* *Rhegini.* *Itali.* *Galli.* *Hiſpani.* *Græci.*

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a QVod ſicut.] Hîc omnino vide quæ in hanc ſententiam congeſſimus in noſtris legibus Connubialibus l.7.nu.14.incip.ſed & quod.& multis ſeq.
b *Velut Athenis.*] Vide quos allegaui in dictis legib. Connubialibus.
c *Thebis.*] Ibid.
d *Siquidem Campani.*] Liuius 1.Decad.lib.8.non vno in loco, & lib.9.vbi dicit, Superbiam ingenitam Campanis.& 3. Decad. lib.5. vbi dicit eam gentem ſuopte ingenio eſſe ſuperbam. Pomponius autem Mela de his loquens lib.3.c.2. Gentes, inquit, ſuperbæ, ſuperſtitioſæ, aliquando etiam immanes, adeò vt hominem optimam & gratiſſimam diis victimam crederent, manent veſtigia feritatis iam abolitæ: atque vt ab vltimis cædibus temperãt, ita nihilominus, vbi deuotas altaribus admouere, delibant: habent tamen & facundiam ſuam, magiſtróſque ſapientiæ Druidas.
e *Cicero.*] In Orat.2. de lege Agraria.
f *Argiui.*] Euſtathius in lib.2.Iliad.in Catalogo, tradit eos notatos fuiſſe, vt ſycophantas & litium auidos, citatque in id adagium ex Pauſania ἀργεῖοι φῶρες. Cuius etiam meminit Diogenianus in Collectaneis. Sed & eos Herodotus lib.3. tradit cæteris Græcis muſicæ præſtitiſſe.
g *Et Brutij.*] Liuius 3. Decad. lib.9. Spes, ait, affectandæ eius rei ex minima re affulſit: quod latrocinius magis quam iuſto bello in Brutiis gerebantur res, principio ab Numidis, & Brutiis non ſocietate magis Punica, quàm ſuopte ingenio promptis in eum morem.
h *Rhegini pauidi.*] Quod ſatis indicat vetus illud prouerbium ῥηγίνων δειλότερος. id eſt Rheginis timidior & formidoloſior, apud Zenodotum in Collectaneis authoritate Xenarchi.
i *Itali.*] Firmicus Maternus, cuius eadem propè verba ſunt lib. Aſtronomicôn 1.cap.1.
k *Galli.*] Liuius 1.Decad. lib.5. dicit eam gentem in vanos tumultus natam.
l *Mobiles.*] Trebellius Pollio in Gallienis inſitam Gallis leuitatem tribuit ac res nouas affectare. Cæſar lib. 3. belli Gal. dicit his ſubita & repentina conſilia eſſe. & lib.4. poſt princ. in conſiliis capiendis mobiles eſſe, & nouis plerũque rebus ſtudere. Quod & aſtruit idem Pollio in Poſthumio ſecundo, dum eos dicit rerum nouarum ſemper cupidos. Strabo lib.4. ſcribit Gallos eſſe ſimplices, ac nulla morum malignitate. Propterea Martialis lib.5.epigr.1.in fin.

Et tumidus, Galla credulitate fruar.

Vide Rhodiginum lib.18.cap.21.
m *Et ſtolidi.*] Firmicus Maternus d.lib.1.cap.1.
n *Contentionis auidi.*] Ammianus Marcellin.lib.15. Celſioris ſtaturæ, inquit, & candidi penè Galli ſunt omnes, & rutili, luminúmque toruitate horribiles, auidi iurgiorum & ſublatius inſoleſcentes.
o *Impetu feruntur.*] Strabo lib. 4. quod non admodum diſtat ab eo quod ſupra diximus ex Cæſare. libro 4. belli Gallici.
p *Religioni deditos eſſe.*] Cæſar eiuſdem operis lib.6. Natio eſt omnium Gallorum admodum dedita religionibus: atque ob eam cauſam, qui ſunt affecti grauioribus morbis, quique in prœliis periculiſque verſantur, aut pro victimis homines immolant, aut ſe immolaturos vouent, adminiſtriſq; ad ea ſacrificia Druidibus vtũtur, quòd pro vita hominis, niſi vita hominis reddatur, non poſſe deorum immortalium numen placari arbitrantur: publicéque eiuſdem generis habent inſtituta ſacrificia. Liuius 1.Decad.lib.5. In Capitolium, inquit, ad ſuos rediit, ſeu attonitis Gallis miraculo audaciæ, ſeu religione etiam motis, cuius haudquaquam negligens gens eſt. Sed & adde præcedentibus, eos impotentes eſſe ex eodem Liuio eod. lib. & feroces & ingenij auidi ad pugnam ex eod. 1.Dec.lib.7. & 3. Dec. lib.1. & 4. Decad.li.8. & vini auidiſſimos ex poſtremo illo loco. Et pigrioris ingenij ex Seruio lib. 6. Æneid. ibi,

Principio cælum ac terras campoſq́, liquentes.]

q *Hiſpani iactabundi.*] Maternus d.lib.1.cap.1.
r *Duri.*] Hæc omnia vſque ad clauſulam, Græci. ſunt Iuſtini lib.44. ſed quod hîc dicit abactores, legendum ex eodem Iuſtino bellatores, quod librarij, vt puto, magis error eſt quam authoris. Sed his adde, inquieti auidiq; in nouas res ex Liuio 3.Decad.lib.2. Sed præterquam quòd ipſorum Hiſpanorum inquieta auidaque in nouas res ſunt ingenia.
s *Græci licet.*] Cic.de Aruſp. Reſpond. Quàm volumus licet P. C. ipſi nos amemus: tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo huius gentis ac terræ domeſtico natiuóque ſenſu Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate ac

Cappadoces. Cilices. Cretenſes. Aphri. Numidæ. Chij. Galatæ. Syri. Alexand. Indi. Perſæ.

nio & facundia præſtent, eos tamen nationis vitio ([t] vnde Græca fides in prouerbium venit) [u] aſſentatores, [x] leues [y] atque infideles eſſe manifeſtum eſt. [z] Cappadoces, [a] Cilices, & [b] Cretēſes, ſuopte ingenio fraudulenti & mendaces: quippe promiſſi fidem fallunt, & periurio ſe adſtringunt: in quorum notam [c] Græcum illud eſt, τρία κάππα κάκιστα. [d] Aphri ſubdoli & mendaces. quum enim multū claſſe rebuſque maritimis valeant, vſu & commercio multarum gentium, ad fallendum proni & ſolertes ſunt Apud eos enim frequenter mercatores ventitant,& ſtudio quæſtus.quæ vſui ſunt merces important. [e] Numidæ vero leuiſſimæ fidei ingenia. [f] Chij petulantiſſimi: nam cum tribunal Ephororum fœdaſſent, ob petulantiam qua naturæ vitio laborant, ab Ephoris impune tulere. [g] Galatæ minaces, [h] Syri cupidi & auari, præter modum rerum appetentes,gens inquieta, [i] auidaque in nouas res. [k] Alexandrini deriſores & dicaces. [l] Indi & Perſæ occioſi: neque enim ab re proditum eſt, ocium fratrem

ANNOTATIONES.

religione omnes gentes nationéſque ſuperauimus.

t *Vnde Græca fides.*] Apud Auſonium epiſt. 2. ad Paulum ad fin.

Nobiſcum inuenies catomplia, ſi libet vti.
Non Pœna, ſed Græca fide.

Vide Eraſm.Chil.1.cent.8.cap 27.

u *Aſſentatores.*] Cicer. ad Q. Fratrem. Græci fallaces & leues & diuturna ſeruitute ad nimiam aſſentationem eruditi.

x *Leues.*] Firmicus d.lib.1.c.2. Et Seruius in lib.6. Æneid. loco ſuperius deſignato ſcribit, Afros verſipelles, Græcos leues, Gallos pigrioris eſſe ingenij, idque climatum naturam facere, ſicut Ptolemæus deprehēdit,qui dicit,Tranſlatum ad aliud clima hominem naturam ex parte mutare. Aſcon. Pædianus in 3. in Ver.act.

y *Atque infideles.*] Suprà paulò ante in verbo, Vnde Græca fides. Sed adde lingua magis ſtrenuos quàm fortes, ex Liuio 1.Decad.lib.8. Et otioſi,quod planè innuit Cicer. in d.in Ver.3.act. cum dicit, Ad ſummum Græcorum otium, quod in id expendit Aſcon. cum locum enarrans.

z *Cappadoces.*]De Cappadocum malis moribus extant duo Demodoci epigrammata lib.2.epigr.Græcorum cap.43.

a *Cilices.*] Ad hoc alludens Martialis lib.6.epig.71.ait,

Fur nota nimium rapacitatis
Compilare Cilix volebat hortum:
Ingenti ſed erat, Fabulle, in horto
Præter marmoreum nihil Priapum.
Dum non vult vacua manu redire,
Ipſum ſurripuit Cilix Priapum.

Pyrrho autem Helienſis apud Laërtium hos dicit latrociniis gaudere.

b *Cretenſes.*] Epimenidis ſententiam in eam rem attulit D. Paulus in epiſt. ad Titum cap.1. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. D. Hieronymus in Commentariis,quos in hãc ſcripſit epiſtolam,indicat hunc verſiculum repertum in opere Epimenidis, cui titulum fecit, de Oraculis. Vnde & Paulus prophetam vocat ſiue per iocum,ſiue ob argumentum. Huius autem carminis initium vſurpauit Callimachus poëta Cyrenēſis in hymno in laudem Iouis, ac vanitatis eos arguens, quòd iactarent illius ſepulcrum eſſe apud ſe, cùm eſſet immortalis. Et Ouidius lib.1.de Arte amandi,

Nota cano: non hoc, quæ centum ſuſtinet vrbes,
Quamuis ſit mendax Creta, negare poteſt.

Et lib.3. eiuſdem operis,

Cretes erant teſtes, nec fingunt omnia Cretes.

Et Statius lib.1.Thebaidos,

——— Mentitaq́, manes
Creta tuos.———

Et huc alludit Claudianus de Victoria Stiliconis contra Alaricum, ſiue de bello Getico,

Cretaq́, (ſi verè narratur fabula) vidit
Minoum rupto puerum prodire ſepulcro.

Hincque apud Græcos κρητίζειν, pro mentior prouerbialiter dici ſolet Vide quæ dicemus in ſeq.

c *Græcum eſt illud, τρία κάππα κάκιστα.*]Id eſt,Tria cappa peſſima, quod plerique omnes de his tribus nationibus intelligunt, quarum nomina à litera cappa incipiunt. Verum D. Auguſtinus in li.3. de Grammatica ſcribit fuiſſe tortum in tres Cornelios, ſcilicet Cornelium Syllam, Cornelium Cinnam, & Cornelium Lentulum. Sed quod ad Cretenſes priuatim pertinet vltra ea,quæ iam de iis diximus, ſunt alia quædam prouerbia horum improbitatem, fallaciam, & perfidiá indicantia,ſcilicet ὁ κρὴς τὸν κρῆτα, Cretenſis Cretenſem. & illud κρὴς πρὸς αἰγινήτην, id eſt, Cretenſis cum Ægineta, & illud item πρὸς κρῆτα κρητίζειν. cum Cretenſi Cretiza apud Polybium libro 8. de quibus vide Eraſmum Chil.1.cent.2. c.26.27. & 29. Polybius autem lib.6. ſcribit, In vniuerſum turpis lucri & auaritiæ ſtudium vſque adeò locum apud eos obtinet, vt inter cunctos mortales ſolis Cretenſibus nullus quæſtus turpis eſſe videatur. Sed & lib. de Eolide Cretenſi loquens, Eolis, inquit, cùm Cretenſis eſſet,& natura verſutus,rem omnem indagabat.

d *Aphri ſubdoli.*]Maternus vbi ſuprà, & Liuius 3.Dec.li.3. Seruius vbi ſuprà,vbi & eos verſipelles dicit. Hincq; Virg. li.1.Æneid. Tyrios,qui & Afri ſunt,bilingues vocat,id eſt, fallaces,vt interpretatur idem Seruius.Liu.autem 3.Decad. lib. 8. non multò poſt princ. dicit eam gentem ad omnem auram ſpei mobili & infida mente exiſtere.

e *Numidæ vero.*] Liuius 3 Dec.lib.5. ad finem,gentem fallacem vocat. & expreſſius lib.8.in Orat.Scipionis,Carthagine,inquit,nihil ciuilis roboris eſt,mercede paratos milites habent, Afros Numidáſque leuiſſima mutandæ fidei ingenia. Adde autem & eos ante omnes in Venerem effuſos ex eod.3.Decad.lib.9. &, vt idem dicit eiuſdem Decad. lib.10.in Venerem præcipites.

f *Chij petulantiſſimi.*] Plutarch. in Apophtheg. Laconicis. Cælius Rhodiginus lib 26.c.35. eodémque vlti. Sed aliter Ælianus variæ hiſtoriæ lib. 2. cap. 15. de Ephororum ſubſelliis fuligine tinctis. id Clazomeniis tribuit.

g *Galatæ minaces.*] Diodorus Siculus lib.6.cap 9. Minaces, inquit,& detractores ſunt opinionéque inflati, acuti ingenio, & à doctrina minimè alieni. Sed & de his quoque inferius in verbo, Et Galatæ.

h *Syri cupidi & auari.*] Maternus d.lib.1.cap.1.

i *Auidaq́, in nouas res.*] Herodianus lib. 2. Eſt autem, inquit, Syrorum genus natura leuis, pronaque ad res nouandas.& lib.3. vbi de Saturnino Tribuno loquitur.Erat enim genere Syrus, ac ſunt ferme ad Orientem mortales acerrimis ingeniis. T Q.Flaminius apud Liuium 4. Decad. lib.5. ante fin. Multa nomina gentium inauditarum, Dahas & Medos & Caduſios & Elymæos, Syros omnes eſſe: haud paulò mancipiorum melius,propter ſeruilia ingenia,quam militum genus. Et eiuſd. Dec. lib.6. Syri & Aſiatici Græci ſunt,leuiſſima genera hominum & ſeruituti nata. Nam & Xenophon lib.2.de factis & dictis Socratis, non adeò longè à princ.inter nationes ſeruientes Syros poſuit.

k *Alexandrini.*] Herodianus lib.4. Sunt (de Alexandrinis loquens, ſcribit) homines ſuapte natura dicaces, atque ad deſcribendum illudendúmque maximè facti, iactantes in optimum quémque & potentiſſimum dicteria quædam,vt quidem ipſi putant, feſtiua: vt autem videntur iis,in quos dicuntur, longe grauiſſima. Quippe huiuſcemodi iocorum, vel maxime illa permouent, quibus delicti veritas arguitur. Eoſdem paulò ante, dicit leuiſſimos ſuapte natura & omnibus momentis expoſitos. Socrates Scholaſticus,

eſſe libertatis. [m] quod de Ætolis quoque traditur, qui nullius imperio paruerunt. Hi enim cum perpetuo liberi ſint, in ocio degunt. [n] Contra vero Lydos & Phryges, quum regibus ſeruiant, negociis intentos eſſe, & laborioſos. Emporitani imbelles & barbari, [o] Ætoli & [p] Locrenſes fœdifragi. [q] Druidæ religioſi & malefici, ſupra quam dici poteſt: nam dedita ſuperſtitionibus gens, in ſacris hominem immolant, & cruore captiuorum adolent aras: [r] viſcumque & alia dictu nefanda pro numinibus colunt. [s] Fuere enim Druidæ gens Gallica in Belgis, apud Gallos præ omnibus ſacri. ſicut enim [t] apud Perſas magi, [u] in Græcia philoſophi, [x] in Babylonia Chaldæi, [y] apud Indos Brachmanes, [z] in Æthiopia gymnoſophiſtæ, [a] apud Scythas Agrippei, [b] Abij [c] & Calui, [d] in Ægypto Heliopolitani, [e] apud Hyperboreos Arymphei, [f] atq; in Hiſpania Turdetani, ſacri habētur: ſic [g] apud Gallos Druidę magno in precio ſunt, & diuinis prope laudibus celebrati. [h] Emporitani autem in ora minoris Syrtis, iuxta Aphros

Ætoli. Lydi. Phryges. Emporitani. Ætoli. Locrenſes. Druidæ. Emporitani.

ANNOTATIONES.

ſticus, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ lib. 7. cap. 13. Populus Alexandrinus, inquit, præ aliis populis ſeditionibus delectatur, & ſi aliquando occaſionem ſeditionis fuerit nactus, ad intolerabilia mala prorumpit, nec ſine ſanguine ſedatur, & feroces & ſemper inquietos, ex Euſebio lib. 7. cap. 18. Et Euagrio lib. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ 2. cap. 8. Et ad proditionem aptiſſimos ex A. Hirtio de bello Alexandrino libro 4. non longe poſt princip. Et fallacem gentem, ſemperque alia agitantem, alia ſimulantem, eodem lib. Cælius Rhodiginus lib. 16. cap. 5. eoſdem fallaces vocat ex Ammiano Marcellino.

l *Indi & Perſæ ocioſi.*] De vtriſque Ælianus de Varia hiſtoria lib. 10. cap. 15. de Pigritia. Socrates, inquit, dicebat ſororem libertatis eſſe pigritiam: teſteſque huius rei fortiſſimos, maximeq; libertatis populos adducebat Indos & Perſas, qui vtrique ſegniſſimi eſſent ad laborandum, Phrygas vero & Lydas ad opus faciendum promptiſſimos eſſe, qui cum ſeruitute degerent.

m *Quod de Ætolis.*] Strabo Ephori authoritate lib. 10. Hos quoque ſnapte natura audaces ſatis innuit Polybius lib. 5. cum dicit, Theodotus magna ac planè Ætolica audacia viſus eſt.

n *Contra vero Lydos & Phryges.*] Vide Eraſm. Chil. 2. cent. 7. cap. 72. Hos inter populos ſeruientes poſuit Socrates apud Xenophontem, vbi ſupra in verbo, Audaque in nouas res.

o *Ætoli.*] Nam eos ingenio mobili & infido dicit Arrianus Hiſtoriæ Alexand. lib. 1. Et feroces in verbis non in factis eſſe, & in conſiliis magis concionibuſque eſſe, quam in acie apparere, ſcribit Liuius 4. Decad. lib. 5. paulò ante fi. Et gentem vaniſſimã & ingratiſſimam idem Liu. eiuſdem Decad. lib. 6. & inquietos eiuſd. 4. Decad. lib. 3. Et latrocinio obnoxios eiuſdem 4. Decad. lib. 4.

p *Et Locrenſes.*] Eraſmus Chil. 2. cent. 2. in Prouerbio, Locrenſe pactum.

q *Druidæ.*] Cæſar lib. 6. Bell. Gal. Strabo lib. 4 & 14. Diod. Siculus lib. 5. Plin. lib. 30. c. 1. & vide infrà lib. 6. c. omnium extremo.

r *Viſcumque.*] Plin. lib. 16. c. 44. eodémque vlt.

s *Fuere enim Druidæ.*] Præter eos, quos citauimus Plinius l. 16. cap. vlt. & Laërtius in proœmio in princ. Ammianus lib. 15.

t *Apud Perſas Magi.*] Cicer. lib. 1. de Diuinat. & lib. 2. de legibus. Laërtius vbi ſuprà. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. & alibi ſæpe. Strabo lib. 15. & ſeq. Appianus lib. 2. bellor. Ciuium. Iuſtinus libro 1. Apuleius Apol. 1. vbi hos apud Perſas dici Magos, quos alij Sacerdotes vocant.

u *Græcia Philoſophi.*] Laërtius vbi ſupra & omnes vbique.

x *Babylonia Chaldæi.*] Diod. Siculus lib. 1. cap. 2. Strabo lib. , poſt princ. & alibi. & lib. 17. Q. Curtius lib. 10. Laërtius vbi ſuprà.

y *Apud Indos Brachmanes.*] Strabo lib. 15. Apuleius lib. 2. Floridorum. Philoſtratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 1. & 13. & lib. 3. cap. 4. vbi eorum habitationem & inſtituta deſcribit. Apollonius bel. Ciuil. lib. 2. Euſebius ex Bardeſane lib. Euangelicæ præparationis c. 8. Sed adde eoſdem fuiſſe ex ipſo Strabone lib. 5. Syluicolas nuncupatos: ex eo quòd in ſyluis degant, ex frondibus & ſyluestribus fructibus viuentes, veſtes ex arborum corticibus habere, vini & Veneris expertes.

z *In Æthiopia Gymnoſophiſtæ.*] Philoſtratus lib. 1. cap. 1. & lib. 6. cap. 4. vbi eorum habitationem & inſtituta graphicè deſcribit. Sed & eos Indorum fuiſſe dicit Strabo libro 16. (aliàs 10.) Philo Iudæus in lib. de Abrahamo eorundem ritus & mores ſcribit. Plin. lib. 7. cap. 2. Solinus 65. aut aliorum computa. 55. Tertullianus in Apologetico cap. 42. & alij plurimi. Sed inter Gymnoſophiſtas, & Brachmanes, qui & ipſi Indorum ſunt, vt diximus in præced. hoc intereſt quòd Gymnoſophiſtæ ſunt eorum ſapientes, qui ſi generis ſucceſſione in ſtudio religionis & ſapientiæ præcederent, Brachmanes dicebantur, vt ſcribit Porphyrius. Sed & Gymnoſophiſtas fuiſſe Ægyptiorum videre eſt ex ipſo Philoſtrato d. lib. 1. & 6. & alibi ſæpe.

a *Apud Scythas Agrippei.*] Herodotus libro 4. His nemo mortaliũ iniuriam affert. Sacri enim dicuntur eſſe, nihilque Martiorum armorum poſſident. Iidem finitimorum controuerſias dirimunt. Ad quos quiſquis confugit, is à nemine læditur. Nomen eis eſt Agrippæi.

b *Abij.*] Abiorum meminit Homerus lib. 13. Iliad. in prin. vbi hos homines iuſtiſſimos vocat, quod in pace ſine bello degant, vel quòd extemporali victu vtantur,

Γλακτοφάγων, ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Hos Nicolaus , & ex eo Stobæus ſerm. 5. quo tractat de Temperantia, dicunt Scytharum gentem eſſe, dictoſque Abios, vel quia terram non colunt, vel quia domibus carent: vel quòd ſoli arcubus vterentur. Arcum enim Homerus Bion appellat. Et vide infra eod. lib. cap. 17. poſt princ.

c *Et Calui.*] Vide num ij ſint Myconij, qui quoniam caluitio laborant, Calui quoque dicti ſunt. De quibus infrà lib. 5. cap. 18. (& vide quos ibi allego, an dicant eſſe Scytharum gentem & qualem.)

d *In Ægypto Heliopolitani.*] Herodotus lib. 2. in princ.

e *Apud Hyperboreos Arymphæi.*] Vereor ne hic lapſus ſit Alexander. Nam Arymphæi non ex Hyperboreis ſunt, ſed alij non admodum ipſis Hyperboreis diſſimiles moribus, vt patet ex Plin. lib. 6. cap. 13. Nam & vtroſque eos, vt diuerſos memorat Pomp. Mela lib. 1. cap. vlt. in fin. cuius verba adſcribere libuit, Tum continuis rupibus late aſpera & deſerta regio ad Arymphæos vſque permittitur. His iuſtiſſimi mores, pro domibus nemora, alimenta baccæ, & maribus & fœminis nuda ſunt capita. Et lib. 3. vbi de Scythia loquitur, & plerique omnes.

f *Atque in Hiſpania Turdetani.*] Strabo li. 3. de his loquens non multò poſt princ. Hi, inquit, inter Hiſpaniæ populos ſapientia putantur excellere, & literarum ſtudiis vtuntur, & memorãdæ vetuſtatis volumina habent, poëmata, leges quoque verſibus conſcriptas, e ſex annorum millibus. Sed & adde ſuperioribus fuiſſe Galatas Philoſophos & Theologos, quos illi vocant Saronidas, qui præcipue ab illis colebantur, authore Diodoro Siculo lib. 6. cap. 9.

g *Sic apud Gallos Druidæ.*] Cæſar Commentariorum belli Gall. lib. 6.

h *Emporitani autem.*] Strabo lib. 3.

Germani. Numidáſque degunt, agri huberis & fertilis ſoli. [i] Germani vero [k] & Cimbri, duri & laborioſi: latroci-
Cimbri. niis tamen & rapinis, quarũ nullam infamiã putant, à pueritia dediti: [l] quare Cimbros Germani præ-
Corſi. dones vocant, quorum vires ad impetum validæ ſunt, ſed momẽto temporis dilabuntur. [m] Corſi diri
Scythæ. & immanes, horridis ingeniis: quippe qui ipſas belluas crudelitate vincant, truci ore ingenitam imma-
Aſiani. nitatem præferentes. [n] Scythæ quoque rapidi & feroces, & dira feritate graſſantes, ſuis tamen rebus
Iones. contenti, nihil alienum appetentes, [o] apud quos nihil eſt furto grauius. [p] Aſiani, [q] Iones, [r] Abydeni,
Abydeni. [s] Medi, [t] Arabes, [u] Tarentini & [x] Galatæ, molles & effœminati, eneruatis animis, ad inertiam nequi-
Medi. tiamq́ parati, omnibus imbuti delinimentis, in gymnaſiis & turpibus amoribus exerciti. Illecebræ
Tarentini. enim luxuriæ ad extinguẽdum vigorem animi apud eos ſunt. [y] Addebat etiam Siculos vafro & mon-
Galatæ. ſtrifico ingenio, [z] & Aſtos ſupra Byzantium, doloſos maximè, [a] contrà vero Cumanos in Æolia,
Siculi. hebetes & inſulſos: quippe qui pluuiæ tempore, niſi admoneantur voce præconis, porticus non
Cumani. ſubeant. [b] Sicut Bœotios [c] & Thebanos, qui plus habere virium quàm ingenij feruntur. [d] Et Syra-
Bœotij. *Thebani.* *Syracuſani.* cuſanos variæ multiplicíſque naturæ: aut enim excellentiſſimos eſſe, & omni virtutum genere præ-

ANNOTATIONES.

i *Germani vero.*] Cæſar lib.6. Comment. Pomp. Mela lib.3. cap.3. Ius, inquit, in viribus habent adeo, vt ne latrocinij quidem pudeat. Sed & adde pecuniæ in primis auidos, ſi credimus Herodiano lib.6. non multò ante fin. Et magno & elato animo, vt ſunt etiam grandi corpore, ex Arriano in vita Alexandri lib.1. & proinde arrogantes, vt ipſe Alexander ibi dicit. Et natum mendacio genus, vt ſcribit Velleius Paterculus lib.2.

k *Et Cymbri.*] Strabo lib. 7. & Feſtus Pompeius lib. 3. qui & hos dicit lingua Gallica latrones nuncupari. Diodorus Siculus lib.6.cap.9. Iam, inquit, priſco more dant latrociniis operam, rapientes aliena, cæteris omnibus contemptis. Et his adde Sicambros ex Cæſare lib. 6. belli Gallici. Non hos palus in bello latrociniíſque natos, non ſyluæ morantur.

l *Quare Cimbros Germani.*] Plutarchus in Mario, idque eſt quod in præced. diximus ex Feſto Pompeio.

m *Corſi.*] Strabo lib.5. Corſica verò, inquit, quam Græci Cyrnum appellant, malignè colitur, aſpera, & plurimis in partibus prorſus inacceſſibilis: adeò vt qui eius montes habitant, ex latrociniis vitam degentes, ſuperent ipſas immanitate beluas.

n *Scythæ.*] Maternus d.lib.1.cap.1.

o *Apud quos.*] Iuſtinus lib. 2. Scribit tamen Q. Curtius lib.4. Scythas rapto viuere aſſuetos.

p *Aſiani.*] Maternus vbi ſuprà. vbi & hos leues, futiléſque ſemper eſſe dicit. Sed & hos vti & Syros (de quibus iam diximus) leuiſſima hominum genera, & ſeruituti nata eſſe dicit.

q *Iones.*] Valerius Max.lib.2.cap.1. prodidit Ionas primos vnguenti, coronarúmque in conuiuio dandarum, & ſecundæ menſæ ponendæ conſuetudinem, haud parua luxuriæ irritamenta reperiſſe. Maximus Tyrius in diſſertatione, cui titulus, Quis ſit philoſophiæ finis: Crotoniates, inquit, Olympiacum oleaſtrum adamat, Spartiates armaturam, venationes Cretenſis, luxum Sybarites, Ion choros. Hinc Horatius lib. Carm.3. Ode 6.

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo.

Laſciuas ſaltationes & parũ decoras geſticulationes, quas primi Iones inuenerunt, ſignificans. Vnde & apud Ariſtophanem [illegible], pro eo quod eſt [illegible]. id eſt, molliter ac delicatè. Cælius Rhodig.lib.18.cap.25.& lib.26.cap.33. Et id quoque intelligi poteſt ex eo quod de Alcibiade dicit Plutarc. in ipſius vita, illum ſeſe accommodaſſe omnium gẽtium moribus quibuſcum viuebat, vt cum in Ionia eſſet, magis delicatus erat Ionibus. In Sparta cum temperantiam diligentiamque aliorum imitaretur, Lacones ipſos ſuperauit, ac Thraces meru bibendo vicit. Athenæus auctoritate Satv.lib. Dipnoſoph.12.c.16. Idem lib.14.c.12. docet, ſaltationis genus olim fuiſſe laſciuũ ac petulans, quod Ionicum diceretur. Vide Eraſm. Chil.1.cent.5 cap.69. Riſus Ionicus.

r *Abydeni.*] Cælius Rhod.lib.26.cap.21. Eraſ. Chil.4.cent. 6, cap.17.

s *Medi.*] Ex Xenophonte in Cyropædia lib.1.cap.6. & Athenæo lib.12.cap.23.

t *Arabes.*] Virgil.lib.1.Georg.

India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi.

Hi enim ſunt Arabes ex Strabone libro 16. & aliis Manilius,

——Aſiamq́; potentem,
Et molles Arabas.——

Et Catullus lib.1.eleg.12.

Siue in Hircanos Arabaſq́, molleis.

Claudianus de quarto Honorij conſulatu,

Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent.

u *Tarentini.*] De quibus vt vinolentis meminit Plato lib.1. de legib. Vide etiam de iis Athenæum lib.12.cap.7.

x *Et Galatæ.*] Diodorus Siculus lib.6.cap.9. & de his vide ſuprà in verbo, Galatæ minaces.

y *Addebat etiam Siculos.*] Hos acutos eſſe dicit Firmicus vbi ſuprà. Olim autem prouerbialiter dicebatur [illegible], Siculiſſare, de vafris & improbis, de quo Eraſmus Chil.3. cent. 5. cap. 77. Cicero autem in 1. in Ver. act. ſcribit Siculos hominum genus nimis acutum & ſuſpicioſum. Idem multum facetos eſſe dicit in lib. de Oratore 2. & in actio. in Verrem 6.

z *Aſtos.*] Vnde id author deſumpſerit vix dici poteſt. Cæterum (teſte Sexto Pompeio lib.1.) aſtus apud poetas aſtutiam ſignificat, cuius origo ex Græco, ab oppido [illegible] deducitur, in quo qui conuerſari aſſiduè ſint, cauti atque acuti eſſe videantur. De hac etiam ciuitate loquitur Probus Æmylius in Alcibiade.

a *Contrà verò Cumanos.*] Strabo libro 13. putat eos vulgò malè audiiſſe, tanquam ſtupidos atque inſulſos, ob hãc cauſam quod ducentis annis portus vectigalia exegerint, ho nomine, vt vrbem ædificarẽt, quæ dare tamẽ nõ deſierunt cùm iam vrbs eſſet extructa. Adiicit & aliam fabulam, Cumanos publica pecunia mutuò accepta, porticus conſtruxiſſe: deinde cùm pecuniam eam ad diem præſcriptũ non reddidiſſent, à deambulatione fuiſſe prohibitos. Aliquanto poſt cùm ingens eſſet pluuia, creditores ludibrij cauſa præconem miſiſſe, qui publicarent edictum, vti Cumani porticus ſubirent. Atque ita voce præconis admonitos fuiſſe: inde natum adagium, Serò ſapere Cumanos. qui non niſi moniti ſenſerint defugiendã eſſe pluuiam. Eraſ. Chil.1.cent.5.c.61. Prouerbium autem non ſentit de Cuma Italiæ, ſed Æolidis.

b *Sicut Bœotios.*] Probus Æmylius in Alcibiade. De his vetus adagium, [illegible]. Bœotica ſus, quod in inſulſos & penitus rudes dici ſolebat apud Athenæum lib. cap.11. Vide Eraſm.Chil.1.cent.10.c.6 & Pauſaniam. Inde illud Horatij lib.2. epiſtol. epiſt.1. ad Auguſtum,

Bœotum in craſſo iurares aëre natum.

c *Et Thebanos.*] De iis ſuprà in verbo, Thebis.

d *Et Syracuſanos.*] De Siculis ſuprà in vniuerſum dictum eſt: ſed priuatim Syracuſanorum (qui & ipſi Siculi ſunt) mores diſces ex Plutarch. in Dione.

ditos, aut improbiſſimos, & omnibus vitiis deprauatos: [e] quod de Athenienſibus quoque proditur. *Athenienſes.*
[f] Atque Heduos iracundos & temerarios, turbulenti & concitati animi. [g] Et Ligures duros, agreſtes [h] & fallaces ſuapte natura, & ex ſterili agro & aſpero quem incolunt, nihil ferendo niſi magno labore partum. *Hedui.* *Ligures.* Sed cum Ligurum quidam Firmates, nonnulli Apuani, plerique Montani, alij Hiluaces, alij Fruſinates dicantur, hoc non cōuenire niſi tranſmontanis Liguribus aſſerebat. His enim cum longe ab hominum commercio & cultu diſtent, & in arido ſolo luctentur, facile euenire vt agreſtes, duri & immanes fiant. Hoc modo Lucius noſter apud nos ſermocinatus, peracri iudicio, locorum mores examinabat, vitiáque & virtutes rimabatur. Sed quia mentio locorum, & morum diſtinctio facta eſt, hoc dicere auſim longa obſeruatione probatum, [i] eas regiones quæ cæli clementia & affluenti copia gaudent, ſenſu hebetes & obtuſa mente plerunque homines gignere: quæ verò difficiles & agreſtes ſunt, ſingulari ingenio viros educere. Ita enim parens natura, ſiue ille effector mundi Deus comparauit, vt vbi rerum hubertas & copia ſit, ibi bonarū artium ſtudia ſæpe & ingenia deſint. [k] Senſit tamen Ariſtoteles, eos qui Scythiam verſus loca deſerta incolunt, animo quidem abundare, ingenij non ſatis habere: qui verò mitiorem plagam, ingenio & arte præſtare. [l] Neque omiſerim quòd Maximus Tyrius Græcus author cum primis prodidit, [m] Crotoniatas palæſtra & gymnico certamine valere, Lacedæmonios autem pedeſtri, Athenienſes verò nauali, [n] venatu Cretenſes, [o] Sybarites luxu, [p] Thebanos vero tibiis, [q] Iones autem choro & cantu. Qui etiam adnotauit vulgari adagio ferri, Me-

Regio fertilis hebetiores, contrà difficilis ingenioſiores producit.

Maximus Tyrius de diuerſarum gentiū peritia peculiari.

Adagia ciuitatū moribus ſumpta.

ANNOTATIONES.

e *Quod de Athenienſibus.*] Plutarch. vbi ſuprà ad fin. Sed & de his Orator ille Rhodius apud Liuium 5. Decad. lib. item 5. Athenienſium, inquit, populum fama eſt celerem & ſupra vires audacem eſſe ad conandum. Et Philo Iudæus in eo lib. cui titulus eſt, Quod omnis probus liber, ſcribit, Athenienſes, me iudice, acutiſſimi hominum (quod enim in oculo pupilla, in anima ratio, hoc Athenæ ſunt in Græcia) quando Pompam ducunt Eumenidibus, neminem ſeruum admittunt, ſed per ingenuos viros ac feminas peragunt omnia ſolennia, & ne eos quidem vulgares, ſed inculpatæ vitæ homines.

f *Atque Heduos.*] De his Cæſar lib. 6 belli Gallici, Impellit, inquit, alios auaritia, alios iracundia ac temeritas, quæ maximè illi hominum generi eſt innata. Sed & eos perfidos eſſe dicit eiuſdem operis lib. 7.

g *Et Ligures duro.*] Diod. Siculus lib. 6. cap. 9. Nam & illos durum in armis genus eſſe dicit Liuius 3. Dec. lib. 7. Et Iul. Florus Epitomaton lib. 2. vbi de bello Liguſtico loquitur. Sed & hos bellicoſos & ob vicinitatem Romanorum bellandi peritos dicit Plutarch. in Paulo Æmylio.

h *Et fallaces.*] Cato lib. 2. Originum, & eius authoritate Seruius lib. 11. Æneid. in eum locum,

Appennicolæ bellator filius Auni.

Et ſatis oſtendit ipſe Virgilius verſu ſeq.

Haud Ligurum extremus dum fallere fata ſinebant.

Et paulò poſt,

Vane Ligur, fruſtraq́, animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentaſti lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.

Nam & ante dixerat,

Conſilio verſare dolos ingreſſus & aſtu.

Eoſdem quoque latrones appellat ipſe Liuius 4. Decad. li. 10. Sed & adde ad omnia præcedentia Parthos timidos, ſeditioſos, fraudulentos ſua natura fuiſſe ex Iuſtino lib. 41. Ægyptios vaniſſimos ex epiſtola Phlegonis liberti Hadriani Cæſaris apud Spartianum, aut, vt alij contendunt, Saturnium, in vita ipſius. Et Q. Curtio lib 4. vbi, Ægyptij, inquit, vana gens & nouandis, quam gerendis rebus aptior. Sed & eoſdē atque etiā Phœnices quæſtus auidos pronunciat Plato de Repub. lib. 4. Et Philo Iudæus in Flaccū non adeò longe à princ. ſcribit Ægyptios eſſe natura irritabiles, & e minima ſcintilla ſuetos magnas ſeditiones accendere. Et nō multò pòſt ſcribit Inuidiā natiuum eſſe illis vicium. Et in lib. de Agricultura. Cæterum, inquit, Ægyptiorū gens innatam & inſignem habet iactantiam, vt vel modica felicitatis aura aſpirāte, irrideat faſtidiatq; plebeiorum hominum in victu parando ſtudium, & diligentiam. Samnites fallaces ex Floro lib. 1. Epitomatōn. Rutulos audaces ex Virg. lib. 4. Æneid. de illis loquente, non multò ante fin.

At bello populi audacis vexatus & armis.

Et alibi ſemper, vt ibi dicit Seruius, illos inducit audaces. Illyricos & Thraces rapto viuere aſſuetos eid. Curt. lib. 3. & præterea ipſos Thraces, vbi non timent, truculentos, Thucydidi lib. 7. belli Peloponneſ. Mardos cultu vitæ aſperos & latrociniis aſſuetos eidem Curtio lib. 6. Caduſios genus hominū ferox & bellicoſum Plutarcho in Artaxerxe. Rhodios ſuperbos: ita enim illos, veluti proprio ac peculiari vocabulo, appellat Homerus Iliad. lib. 2. in Catalogo,

ἐκ ῥόδου ἐννέα νῆας ἄγε ῥοδίων ἀγερώχων.

Et horum impotētiſſimæ ſuperbiæ exemplum habes apud Liuium 5. Dec. lib. 4. vbi legatos Romam miſerunt ſuperbè admodum minitantes ſe Perſeo Regi Macedoniæ auxilio futuros, niſi cum eo Senatus populúſque Romanus pacem & amicitiam iungeret. Cuius ſuperbiæ poſteà pœnituerūt pœnaſque dederunt. Lacedæmonios faſtuoſos ex Plutarcho in Nicia non multò ante fin. Et bellicis tantum rebus incumbentes, in hiſque tantum laborantes, idque ſolum in precio habētes, Philoſtrato in vita Apollonij li. 4. Sed cunctatores, & vix in ea, in quibus fidunt, ingredientes ex Liuio in orat. legatorum Rhodiorum 5. Decad. lib. 5. Vide inferius lib. 5. cap. 11. Luſitanos inſidioſos, ſcrutatores, veloces, agiles, verſatiles, ex Strabone lib. 3.

i *Eas regiones, quæ cœli clementia.*] Hæc omnia vſque ad clauſulam, Senſit tamen Ariſtoteles. videbis aperte comprobata ex his, quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubialibus l. 7.

k *Senſit tamen Ariſt.*] Vide dd. ll. Connubiales.

l *Nec omiſerim quod Maximus Tyrius.*] Quanquam ea omnia, quæ ſubdit, non ſunt ipſius Maximi, ſed ea tantùm quæ ſpeciatim tibi deſignabo.

m *Crotoniatas.*] Ipſe Maximus ſerm. 7. dum dicit hos amare oleaſtrum. Id enim proprium erat victoriæ in palæſtra. Vide eum in ſerm. cui titulus eſt, Quis finis Philoſophiæ.

n *Venatu Cretenſes.*] Maximus d. ſer. 7. Cælius lib. 18. c. 10. At Creticæ, inquit, exercitationes venationibus conſtant præcipuè, ac montanis itineribus, itē curſu ac iaculatione. At Polybius lib. 4. tradit Cretenſes terreſtribus ac naualibus prælíis ad inſidias, furta, rapinas, nocturnos inſultus, & omnia doli genera promptiſſimos eſſe. In prælio verò diſpoſitis cohortibus, ſegnes, timidos, ac prorſus inutiles.

o *Sybarites luxu.*] Idem ſer. 11. & 31 ad fin. & ſer. 3. de voluptate. Athenæus lib. 12. cap. 6. & Ælianus var. hiſtor. li. 1. Et de eorū quoque luxu vide, quæ ſcribā inferius li. 5. c. 21.

p *Thebanos vero tibijs.*] Idem Maximus ſerm. 7. Cælius vbi ſuprà dicit Thebanis tibiarum familiare ſtudium eſſe. Vide etiam Athenæum lib. 4. cap. 25.

q *Iones.*] Idem ſerm. 21. Indéque illud Horatij 3. Carm. Ode 6.

dicam mollitiem, [r] Sardanapali luxum, [s] delicias Ionicas, [t] Siculas menſas, [u] ſaltationes Sybariticas, [x] Corinthias meretrices. [y] Artium quoque diſciplinas Menander dixit natiua conſuetudine diſtingui nationibus variis: [z] Nanque Mitylenæi cithara delectantur, [a] Thebani tibia, [b] Alexandrini geometria valent, [c] Athenienſes ſtatuaria & pictura, [d] Crotoniatæ medicina, [e] Æginetæ athletarum pugna. Quod proxime accedit ad id quod Euſtathius memoriæ prodidit, forſan mutuatus ab illis, Bœotios circa palæſtram reliquaſq; artes gymnicas valde probari. [f] Athenienſes in naualibus, [g] Theſſalos in equeſtri, [h] (quippe cum ex equo primùm pugnare docuerint) [i] Lacedæmonios legibus valere, [k] Cyrenæos in ephectica ſcientia. Quod autem de Theſſalo equitatu dictum eſt, qui conferto prælio inſuperabiles erant, non prætereundum, [l] Philippum Macedonem, qui totius Græciæ communis hoſtis & prædo habitus eſt, vt Theſſalos equites velut firmiſſimum robur, & longe optimos bello, ſuæ phalangi adiungeret, Theſſaliam propterea inuaſiſſe, illámque incendiis & ruinis deformaſſe.

Euſtathius.

Theſſalus equitatus.

ANNOTATIONES.

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo.

r *Sardanapali luxum.*] Maximus ſerm. 19. & 29. De luxu autem Sardanapali amplè videbis apud Herodotum lib. 2. Iuſtinum libro 1. & propè omnes qui de luxu aliquid ſcripſerunt.

s *Delicias Ionicas.*] Nihil de his Maximus, niſi quod ſuprà dictum eſt in verbo, Iones. Sed de his vide Valer. Maximum lib.2.cap.1. & quæ diximus ſuprà eod. cap. in verbo, Iones, priore.

t *Siculas menſas.*] Nec idem de his: ſed vide inferius lib.5. cap.21.

u *Saltationes Sybariticas.*] Id, ni fallor, voluit excerpere ex eodem Maximo ſerm.21. qui id tamen non dicit. Sed cum vide ſerm. cui titulus eſt, Quis Philoſophiæ finis. & ſer.3. qui eſt de voluptate. Sybaritæ (author Rhodiginus lib.5.c.3.) in conuiuia equos introducebant ita imbutos, vt incinentis tibiæ cantu audito, ſtatim arrigerentur, ac pedibus ipſis prioribus, vice manuum, geſtus quoſdã chironomiæ, motúſque ederent ad numerum ſaltatorios. De his etiam ſcribit Athenæus lib.12.c.6.

x *Corinthias meretrices.*] Strabo lib.8. & 12. Oſtendit Corinthum, quòd in Iſtmo eſſet, duóſque haberet portus, alterum aduerſus Aſiam, alterum Italiæ oppoſitum, negociatorum frequentia locupletiſſimam fuiſſe. In eadem templum fuiſſe Veneri ſacrum, adeoque locupletatum, vt plus mille puellas haberet, quas Corinthij Veneri conſecrarant, vt in eius honorem proſtarent. Itaque harum gratia frequens in vrbem multitudo vndique confluebat, vnde ciuitas maiorem in modum ditabatur: quinetiam negociatores, hoſpites ac nautæ propter vrbis luxum deliciáſque immoderatos ſumptus facientes exhauriebantur. Atque hinc manaſſe vulgò prouerbium,

οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς.

Quod ita vertit Horatius Epiſtol. lib.1. ad Sæuam,

Non cuiuis homini contingit adire Corinthum.

Athenæus Dipnoſophiſtõn lib. 13. cap. 11. Et quod Plato lib.3. de Repub. vituperat Corinthium luxum blandimentum meretricularum.

y *Artium quoque diſciplinas Menander.*] Athenæus.

z *Nanque Mitylenæi.*] Cælius libro 16. cap. 3. authoritate Menandri Rhetoris in Epidicticorum ratione, ſcribit, Mitylenæos citharœdica plurimum gloriari, eáque re ſibi in primis placuiſſe.

a *Thebani tibia.*] Iam ſuprà paulò antè dictum eſt in verbo, Thebanos verò tibiis.

b *Alexandrini geometria.*] Cælius authoritate eiuſdem Mitylenæi d. lib.16. c.3. ſcribit Alexandrinos arte grammatica maximè præcelluiſſe, itemque Geometria & Philoſophia.

c *Athenienſes ſtatuaria.*] Idem Cælius ibid. Statuaria, inquit, præcipue Athenienſes gloriam ſibi vendicarunt, ac pictura.

d *Crotoniatæ medicina.*] Herodotus lib. 3. quo loco de Democede Crotoniatarum medico loquitur. Idem Cælius vbi ſuprà.

e *Æginetæ.*] Cælius ibi, Æginetas & Hermopolitas fuiſſe Athletas perinſignes memoriæ traditur.

f *Athenienſes in naualibus.*] Quod ſuprà dictum eſt. Sunt qui hanc laudem & gloriam rerum maritimarũ dant Phœnicibus Tyriis, & ex his ortis Pœnis, vt videre licet ex Pauſania lib.1.

g *Theſſalos in equeſtri.*] Quod & ipſum tradit Maximus Tyrius ſer.3. & 7. Liuius 1. Decad. lib.9. in comparatione Alexandri & Romanorum. Strabo lib. 11. Q. autem Curtius lib.3. vocat Theſſalos equites, & Acarnanes Ætoloſque inuictam bello manum. Polybius verò lib.4. Theſſalicos, inquit, equites, conferto prælio, inſuperabiles eſſe conſtat. Eoſdem, ſi per partes attentaueris, lacerare, capereque facillimum erit. Vide Athenæum lib.12. c.16. vbi de Alcibiade. & infra verſ. vlt.

h *Quippe cum equo primùm.*] Plin. lib.7. cap.56.

i *Lacedæmonios legibus valere.*] Polybius lib.6.

k *Cyrenæos in Ephectica ſcientia.*] Gellius lib.11. cap.5. σκεπτικοί, ἐφεκτικοί, ἀπορητικοί Philoſophi qui dicantur ſcribit. Adde ſuperioribus quòd Seneca ex Cæſtio ſcribit lib.1. Suaſoriarum cap.2. Omnibus ſua decora ſunt: Athenæ eloquentia inclytæ ſunt, Thebæ ſacris, Sparta armis.

l *Philippum Macedonem.*] Diodorus Siculus lib.8. Sed & alij quoque equitatu plurimum valebant, & in his Iazyges Sarmatiæ populi apud Corn. Tacitum lib.19.

An ſit idem deprecari quod recuſare, contra quorundam grammaticorum opinionem.

CAPVT XIIII.

QVID [a] in mentem venerit nonnullis grammaticis, qui non temperantes maledictis, multa nec perpenſo iudicio, nec examinato modo digeſta, præcipere non verentur, non ſatis conii[illegible]cio. Nuper cum in commentariolos obſeruationum grammatici cuiuſpiam, quos de Latina dicendi

Lau. Vallẽſis taxatus lib.6. cap.4.

ANNOTATIONES IN CAP. XIIII.

a QVid in mentem venerit.] Hoc caput & ex iis eſt, quæ in Laurentium Vallam emiſſa ſunt, cuius in id locus eſt lib.6. Elegantiarum cap.4. His autem authoribus, in eam rem citatis, adde & tu Liuium 1. Decad. lib.8. Vbi, inquit, cũ deprecantibus primoribus patrum atque vniuerſo ſenatu perſtaret in incepto immitis animus. Et ibid. non adeò longè, Iam ipſe adoleſcens, iam pater M. Fabius contentionis obliti, procumbere ad genua, & iram deprecari

norma viuens ediderat, forte incidiſſem, in quibus graui cenſura antiquiſſimum quenque authorem taxat, ita ipſum loquutum offendimus, vt diceret A. Gellium malè ſenſiſſe, quòd deprecari, abominari vel deteſtari eſſe dixit: cenſuitque deprecari nihil eſſe aliud quàm dicto vel facto recuſare: quaſi multum diſcriminis foret inter abominari & recuſare: idque Ouidij authoritate probare nixus fuit, de Ponto:

Sæpe precor mortem mortem quoque deprecor idem,
Ne mea Sarmaticum contegat oſſa ſolum.

In quibus verſibus deprecari pro recuſare intelligit: quod verbis pluribus affirmare contendit, quæ conſulto præterimus. Sed libet interrogare, num proprio ſignificatu Latinè dixerim, Scipio fœdus cum Hannibale inire deprecatur, quia paciſci cum Hannibale recuſat: Aut, Romani cum Pyrrho pacem deprecantur, quia pacem abnegarunt. Contràque hanc verbi ſignificationem ſecus ab authoribus dictum, & verbum deprecari in alio ſenſu accipi videmus. Titus Liuius ſexto ab vrbe condita: Non præcipuam, inquit, gratiam publici officij deprecandi. Cicero prima actione in Verrem: Si libere quæ ſentio de republica dixero, primum deprecor ne iraſcatur. Suetonius in Cæſare: Senatum literis deprecatus eſt. & veterum authoritatibus pluribus, in quibus ſi deprecari recuſare dixeris, profectò abſurdè & barbare loquêris. hic enim deprecari idem eſt quod valde precari.[b] De enim præpoſitio, adiecta verbo, plerunque auget, vt demirari, defraudare, deierare. Rurſus quòd ille authoritate Ouidij motus, voluit deprecari idem eſſe quod recuſare, idem Liuius exploratius oſtendit tertio de Macedonico bello: At hercule non ius, ſed iniuriam deprecantur. Suetonius in Tiberio: Claudium, inquit, adeò violentum & contumacem, vt ne capitis quidem reus deprecari ſuſtinuerit. Cicero in legem Agrariam: Si quid deliquero, nullæ ſunt imagines quæ me a vobis deprecentur. Quibus in locis non ſignate nec proprie loquetur, qui deprecari recuſare dixerit. Sed vetus probabiliſque ſenſus eſt, tam in Ouidio, quàm proximis authoribus, id eſſe deprecari, quod ſuppliciter petere, & precibus expoſcere ne quid fiat quod tu vitare cupis, & contendis ne eueniat. Mortem ergo Ouidius deprecatur, non ſimpliciter recuſans mortem, ſed ſuppliciter expoſcens ne mors contingat inter tot truces immaneſque homines. Et ille iniuriam vel ſupplicium deprecatur, videlicet rogat ne inferatur iniuria, néve conuicium fiat.

De præpoſitio adiecta verbo.

Multum longéque diſtat deprecari a recuſare: quippe deprecari eſt precibus rogare, & ſummiſſe obteſtari ne quid fiat: recuſare vero, iure & manu contendere, & quadam mentis vecordia minaciter magis quam precibus expoſcere. Cæſar commentario quinto: Hedui nec deprecandi nec recuſandi cauſa legatos ad Cæſarem mittere volebant. Cicero Thuſculanarum quæſtionum ſecundo: De Anaxarcho, inquit, Democritoque cogitetur, qui cum in manus Cyri Nicocreontis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neque recuſauit. Pluribuſque patet exemplis, ſicut illa perſequi libeat, ex quibus ſine controuerſia liquet, deprecari id eſſe quod precari, ſed dupliciter: vno modo, vehementi ſtudio & enixè precari vt quid fiat, & tunc de, præpoſitio auget, vt primis authoritatibus, quas ſuprà memoraui, oſtenſum eſt: altero, precibus eniti & rogare ne quid fiat ſeu eueniat tale, quod tu nolles euenire, & futurum deteſtaris, ſicut eſt proxime dictum. Et tunc de, præpoſitio, non augendi, ſed vim potius minuendi habet. De enim adiecta verbo, duplicem ſignificatum, licet diuerſum, capit, vt plerunque ſolet: plurimumque intereſt, in vtro accipias ſignificatu. Quonam modo & vtro magis conueniat ſenſu, ex ipſa lectione & contextu verborum, prout obuia ſunt, cuiuis vel mediocriter erudito facile eſt dignoſcere.

Deprecari a recuſare multum diſtare.

ANNOTATIONES.

dictatoris. Et 4. Dec. lib. 10. in Oratione Demetrij ad Philippum patrem, Regem Macedonum, Nec hodie vt proſit mihi gratia Romanorum poſtulo: ne obſit, tantum deprecor. Et paulo infra. Ego ſi quid impiè in te pater, ſi quid ſcelerate in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnam: ſi innocens ſum, ne inuidia conflagrem, cum crimine non poſſim, deprecor. Et rurſum paucis interiectis. Si mihi pater ſuccéſſeret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat. Et Senecam lib. 2. Natur. quæſtionu. Tertia ad propiciandos deos, quos bona rogare oportet, mala deprecari. Et Suetonium in Auguſto, ca. 5. Cùm C. Lectorius adoleſcens patricij generis, in deprecanda grauiore adulterij pœna, propter ætatem atque natales, hoc quoque Patribus conſcriptis allegaret, ſe eſſe poſſeſſorem, ac velut æditu̅m ſoli, quod primum D. Auguſtus naſcens attigiſſet. & c. 52. Dictaturá magna vi offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga, nudo pectore, deprecatus eſt. Et Cor. Tacitum, De adulterio ſatis caueri lege Iulia viſum. Sed Tiberius Cæſar adulterij grauiorem pœnam deprecatus, vt exemlo maiorum, propinquis ſuis vltra ducenteſimum lapidem remoueretur ſuaſit. Et li. 12. Cùm magnitudinem onerum apud Senatum deprecarentur, cuncta repetiuêre, orſi à fœdere quod nobiſcum icerant.

b *De enim præpoſitio.*] Vlpianus in l. 1. in princ. ff. depoſ. vel con. Depoſitum, ait, eſt, quod cuſtodiendum alicui datum eſt dictum ex eo, quod ponitur. Præpoſitio enim, De, auget poſitum: vt oſtēdat totum fidei eius eſſe commiſſum, quod ad cuſtodiā rei pertinet. Lactantius Placidus enarrans eum locum lib. 6. Thebaidos,

Deſerpitq; genis nec ſe lanugo fatetur
Intonſa ſub nube comæ.

Præpoſitio, inquit, De, aut addit, aut minuit, aut mutat. Idem lib. 8. in eum locum,

——Nec deprecor vmbram Accipere.

Triplex quæſitum ſuper nonnullis verbis iuriſconſultorum ſubobſcuris, quis ſit illorum ſignificatus, quæue pecuniæ olim fuerint.

CAPVT XV.

Vlpiani locus l. nequicquam, §. nec adeo. ff. de off. procõ.
Concinnator litium.
Concinnare.
Vitilitigatores
Redemptor cauſarum.
Quadruplator.
Interceptor alienæ litis.
Alphen locus l. ſi ex plagis. ff. ad l. Aqui.
Dolon.
l. properandum. §. cum autem eremodicium. C. de iudi.

CVM Romæ Palatini fori iudicia opperiremur, quidam non ex plebe homo, pollens eruditione & doctrina, ad me adiit,& percontatus eſt, quid ſibi vellet [a] Vlpianus de officio proconſulis, æſtimans eum qui prouinciæ præeſſet, diſſimulare non debere, ſi quos cauſarum concinnatores, aut litium redemptores deprehendiſſet.[b] Quis eſſet litium concinnator,& [c] quis redemptor,quærebatur.Et quia facilis explicatu quæſtio erat, leui functus opera, reſpondi, concinnatorem litium eum dici,qui nouas lites ſimulatis captionibus & cauillis improbis, in lõgum ducere molitur,cum ſibi iure agere non liceret. [d] Concinnare enim eſſe,rem effictis mendaciis,omnibus lenociniis perpolire,ſicut is qui vnguentis delibutus,madenti coma,& capillo compoſito conſpicitur, quos [e] M.Cato vitilitigatores nuncupat, [f] Græcè autem κεϱτμὴς δικῶν quaſi ſector litium.[g] Redemptorémque cauſarum eum dici,qui lites quotidianas pecunia mercari,illaſque pactionibus muneribúſque pellicere conaretur,haud ſecus quàm qui domos ædificiumque faciendum vtendúmve precio conducit:[h] qui etiam quadruplator & interceptor alienæ litis dictus eſt,[i] quos homines tanquam inciuiles,& malarum artium artifices,iureconſulti iure inceſſere. Iterum quæſiuit ex me,quid eſſet [k] quod Alphenus legem Aquiliam interpretatus, inquit: Quòd ſi tabernarius à prætereunte, flagello in quo dolor eſſet, fuiſſet cæſus, ſi illi repugnando oculum eruiſſet gladio, propter id admiſſum, Aquilia non teneri:quod diceretur flagellum in quo dolor eſſet,quærebatur.Cumque nonnulli falſa opinione perſuaſi, flagellum quod dolorem afferat, idoneo dolorem in eo eſſe aſſererent, dixi ego mendum in hac dictione fuiſſe,ingenue me arbitrari, neque iureconſultum tam inſcitè loquutum,vt in flagello dolorem eſſe dicat, pro eo quòd flagris inflictis dolorem affert: cum iureconſulti non per metaphoras,nec circuitu longo,ſed munde admodum & circunciſè loquantur:ſed pro eo quòd dolor eſſet,ſcriptum fuit, [l] dolon eſſet, dicendum fuiſſe: neque aliter à iureconſulto ſcriptum, veris patere argumentis. Dolonem enim lignum vel fuſtem ſignare,in quo ferrum acuta cuſpide lateret,quod haud ſecus quàm gladius vulnera ingerat,[m] vt Varronis teſtimonio probatur.In eo enim latens pugio ita ſitus erat,vt foris minus appareret.Idque coarguitur facili argumento,quòd non erat conſentaneum,vt ſi à prætereunte leui flagello tabernarius ictus foret, illi repugnando ferro decernere, & oculum eruere liceret, prout in quæſtione eſt. Quippe inculpata tutela non eſſet,quum non pari, ſed maiore impetu armorum iniuriam propulſaret,quod eſt lege vetitum. Dicendum ergo fuit, aliquid occulti teli in flagello latuiſſe, quo percuſſus tabernarius, impune prætereuntem gladio repercutere,& illi oculũ eruere valuit. [n] Hoc dolone Tiberium Gracchum, ne opportunus iniuriæ foret, accinctum proceſſiſſe in forum, authores tradunt, quò honeſtius & diſſimulato telo in curiam iret. Et Claudium Cæſarem à duobus equeſtris ordinis,cum dolone & venatorio cultro præſtolantibus,penè oppreſſum Suetonius refert. Tertio conſuluit me, quod eſſet iudicium eremodicium, de quo [o] apud Iuſtinianum fit mentio frequens, contra quod reſtitutionem [p] dari leges voluere. Cumque aliquorum diſcreparet ſententia, peruici tan-

ANNOTATIONES IN CAPVT XV.

a VLpianus.] In l.nec quidquam. §. circa aduocatos.ff. de offi.proconſ.

b *Quis eſſet litium concinnator.*] Alexander Neapolitanus concinnatores litium interpretatur eos, qui nouas lites ſimulatis captionibus & cauillis improbis in longum ducere moliuntur,cum eis iure agere non liceret.

c *Et quis redemptor.*] Vide Budæum in Comment. ling. Græcæ.

d *Concinnare.*] Concinnare, authore Feſto,eſt aptè componere,nam cinnus, vt ait, commiſtio eſt. Plinius lib. 14.cap. 20.Cato iubet vina concinnari cineris lixiuij.Inde Concinnatorius, a,um, res ad concinnendum apta. Paulus in l.inſtrumentum.ff.de penu lega. Vaſa,inquit,concinnatoria in penu non continentur.Hæc Nebriſſenſis.

e *M.Cato vitilitigatores nũcupat.*] Dicti ſunt vitioſi litigatores, hoc eſt calumniatores, obtrectatores: ex vitiis & litigatoribus compoſita dictio. Συκοφάνται. Qui enim ſola prauitate contentioné quærunt, vitilitigatores propriè dicuntur.M.Cato Vitilitigatores appellat litiũ auidos,alienorum operum calũniatores. Plinius in procemio Naturalis hiſtoriæ ad fi. Ergo ſecuri etiá contra vitilitigatores, quos Cato eleganter ex vitiis & litigatoribus compoſuit: quid enim illi aliud quàm litigant,aut litem quærunt?

f *Græcè autem.*] Budeus in Comment.linguæ Græcæ.

g *Redemptorem.q; cauſarum.*] Idem Budæus ibid.

h *Qui etiam quadruplator & interceptor.*] Sunt verba Liuij 1. Decad.lib.3.ad fi. Populum,ait, Roman.quadruplatoris & interceptoris litis alienæ perſonam laturum. & vide infrà eod.lib.c.22.

i *Quos homines tanquam inciuiles.*] L. terminato. in fi. C. de fruc.& lit.expenſ.l. ſub ſpecie. C. de re iud.l. ſi non obtulit §.ait prætor.ff.eod.tit.& l.ſupplicare in fi.vt lit.pend.

k *Quod Alphenus.*] In l.ſi ex plagis.§.1.ff.ad leg Aquil.

l *Dolon eſſet,dicendum fuiſſe.*] Suetonius in Claudio, cap.13. Reperti & equeſtris ordinis duo in publico cum dolone,ac venatorio cultro præſtolantes,alter vt egreſſum theatro,alter vt ſacrificantem apud Martis ædem adoriretur. & ibi Beroaldus probat, nec abs re hîc legendũ eſſe dolon. Idem Budæus in Annotationibus in Pandectas, & ita legitur in Pandectis Florentinis.

m *Varronis teſtimonio.*] Atque etiam Seruij lib. 7. Æneid.in eum locum,

——Sanosq; gerunt in bella dolones.

Dolon,inquit,eſt aut flagellum,intra cuius virgam latet pugio, aut(ſecundum Varronem) ingens contus cũ ferro breuiſſimo. Dolones autem à fallendo dicti ſunt, quòd decipiant ferro, cùm ſpeciem præferant ligni. Aliter tamen accipit Donatus in Eunuchum Terétij act.3.ſce.3 Aliter item Liuius 4. Decad.lib. 4. cùm dicit, Sublatis raptim dolonibus Epheſum petunt fuga. Ibi enim pro ornamentis nauis accepiſſe videtur. Et lib.6.non multò ante fi.Iam ferme 30. in fronte erant:quibus vt æquaret læuum cornu,dolonibus erectis altum petere intendit. Et paulò pòſt. Polyxenidas enim vt virtute militum haud dubie ſuperati ſe vidit,ſublatis dolonibus effusè fugere intendit. In illis autem locis de bello nauali loquitur.Budæus in dicta l.ſi ex plagis.

n *Hoc dolone Tiber.Gracchum.*] Plutar.in vita illius.

o *Apud Iuſtinianum.*] In l.properandum. §. ſin autem reus. & §.cum autem eremodicium.C.de iud.

p *Dari leges voluere.*] Scilicet in l.ait prætor.ſiue, vt alij diſtinguunt,

dem,[q] eremodicium dici iudicium, quum quid reo abſente in diſquiſitionem venit, ſuperque iure cõtrouerſo mota lite, ſolus actor nullo ſe opponente exercuit, contraque reum, indicta cauſa, lis data ſuit: ἀπὸ τῆς ἐρημίας, hoc eſt, ſolitudine, eò quòd ſolus actor nullibi reo comparente, nec ſignis collatis, vt aiunt, obtinuit: contra quod reſciſſionem plerunque dari leges voluere. Demum cum ſermo incidiſſet, quid emptio, quid permutatio eſſet, quæſitum fuit, quo in loco [r] Homerus meminit Achiuos non pecunia, nec ære ſignato, ſed rudi maſſa æris vel ferri vinum mercari, & cum mancipiis permutare conſueſſe: [s] cuius authoritate Vlpianus de contrahenda emptione, etiam ſine pecunia fieri emptionem aſſeuerat. Dixi id de quo conſulebamur, mihi in promptu non ſuccurrere: ſed tamen meminiſſe me, tam apud exteros quam Romanos, æris ſignati argentique & pecuniarum longo tempore nullum vſum fuiſſe, mercéſque non pecuniæ interuentu, nec ſignato ære, ſed rebus commutare conſueſſe. Siquidem Armenii, [t] Scythæ, [u] Seres & [x] Sarmatæ, nõ interceſſu pecuniæ res emere, ſed rerum commercio permutare aſſuêrant. Deſerta enim & vacua cultoribus loca hominibuſque infrequentia, magis quàm vrbes incolebant. [y] Indi quoque illi penitiſſimi, [z] & Eſſeni idem factitarunt: nam fuſo ære vtebantur, aut orichalco ([a] quippe cum veteres orichalcum precioſius auro ducerent) percuſſo verò minime. [b] Luſitani graui ſarcina æris, vel fruſto argenti ſæpius nummi loco vſi fuere. [c] Lacedæmonij Lycurgi legibus omnem auri argentique vſum amouentes, ferrum & rudem maſſam vaſti ponderis pro pecunia habuere, [d] ſicut Byzantij ferri maſſam pro nummo appendebant. Maſſyli vero in Aphrica populi, pecora & mapalia pecuniæ loco habuiſſe feruntur, cum quibus merces ſæpe mercatores commutabant. [e] In Britannia [f] gens inhoſpita, iuxta Scyliram inſulam, permutando dare neceſſaria & accipere conſuerant. [g] Reliqui ære aut annulis ferreis ad certum pondus delibratis. [h] Quod apud Baleares fuit in more, vt omnem auri, aut argenti materiam execrati, nullius generis nummos ad ſe afferri ſinerent. Idem de Carmanis [i] & Bambycatis, qui in Tigri ſunt, memoriæ proditum eſt, vt omnia metalli genera coementes, illa in profunda terrarum, & abditas ſolitudines ſuffodiant, ne pecuniæ commercio eneruaretur animi indoles, ingeniúque. [k] Quod de Indis & [l] Æthiopibus traditum accepimus, qui auri materiam tam vili æſtimarunt, vt catenas noxiorum tantum ex illo conflarent. Omnes denique gentes nationeſque apud prius ſeculum mercibus res inuicem commutare, vel coriis boum nummorum loco, aut bobus pecudibuſque, ac ferreis virgis vſos comperimus, [m] Homeri teſtimonio, qui res ſenſu & æſtimatione dignas, non pecunia, ſed boum & pecudum numero taxauit, cum nihil tunc impenſo precio veniret. [n] Primi igitur Lydi aureum & argenteum nummum, cum tũc nullus foret, inueniſſe traduntur: [o] tametſi Æginæ argentum primo ſignatum nonnulli credant. [p] Alij

Iudicium eremodiciũ apud Iuſtinianum.

De eremodicio vide Budæum in Annotat. & Alciatũ lib. 4. de verb. ſign.

Apud veteres diu pecuniarum vſum, argẽti item & auri nõ fuiſſe.

Aurei & argentei nummi inuentores.

ANNOTATIONES.

ſtinguunt, l. & ſi ſine. §. item & in eremodiciis. qui eſt vlt. ff. de minorib.

q *Eremodicium.*] Budæus in l. poſteriore. ff. de orig. iur. Vadimonium deſertum, inquit, ἐρήμη δίκη dicitur a Demoſthene ſæpiſſimè. vnde vno verbo Eremodiciũ dicitur, quod in tit. de minorib. 25. ann. l. & ſi. §. fi. & l. properandum. §. ſin autem reus. C. de iud. Heremodium corrupte legitur. Vide Alciat. lib. 4. de verb. ſignif.

r *Homerus.*] Lib. 7. Iliados, ad fi. ſed hic omnino vide, quæ ſcripſi in Comment. Retractuum titul. 1. §. 30. gloſ. 1.

s *Cuius authoritate Vlpianus.*] Imò Paulus in 1. ff. de contrah. emptione.

t *Scythæ.*] Iuſtinus lib. 2.

u *Seres.*] Ammianus Marcellinus lib. ſuæ hiſtoriæ 23. & Solinus c. 53.

x *Sarmatæ.*] Strabo lib. 7.

y *Indi quoque.*] Strabo libr. 15. Indi & metallorum & fuſilium imperiti, quibus abundent neſciunt, ideirco rem ſimpliciùs tractant. Et Pauſanias libro 3. Quin & hoc ipſo tempore ab Indis referunt, pro Græcorum, quæ illuc comportatæ fuerint, rebus repoſ[?]i Indicas merces: nummum verò illos ignorare.

z *Et Eſſeni.*] Plinius lib. 5. c. 17. & Solinus c. 38.

a *Quippe cum veteres.*] Seruius lib. 12. Æneid. in eum locum,
Ipſe dehinc auro ſqualentem, alboq́; orichalco
Circumdat loricam humeris.

b *Luſitani.*] Strabo lib. 3. Hi loco nummorum, graui admodum ſarcinarum permutatione vtuntur, vel extenſi argenti laminæ fruſtum abſciſſum exhibent. De Baſtetanis autem Hiſpaniæ populis loquitur qui an Luſitani ſint, Alexãder viderit.

c *Lacedæmonij.*] Plutach. in vita Licurgi & in Apophthegm. ipſius, atque etiam in vita Lyſandri & Pollux, lib. 9. cap. 25. Sed vide quæ de illis paulò poſt dicemus.

d *Sicut Byzantii.*] Pollux, d. lib. 9. c. 25.

e *In Britannia.*] Solinus cap. 25. aut aliorum computat. 15. Mutationis, inquit, neceſſaria potius quam pretiis parant. vbi hanc inſulam, de qua loquitur author noſter, non Scyliram vocat, ſed Silurum vide interpretem.

f *Gens inhoſpita.*] Ita eam appellat Solinus vbi ſuprà põſt princ. Gens inhoſpita, ait, & bellicoſa, ſanguine interemptorum hauſto prius, victores vultus ſuos oblinunt. Sed vide quæ diximus ſupra eod. lib. cap. 10.

g *Reliqui.*] Neſcio quos hic reliquos dicit.

h *Quod apud Baleares.*] Diodorus Sicul. lib. 6. c. item 6.

i *Et Bambycatis.*] Plinius lib. 6. cap. 27. Ibi mortalium ſolis aurum in odio: contrahunt id, defodiuntque, ne quo cui ſit in vſu.

k *Quod de Indis.*] Vide quæ paulò ſuprà ex Strabone diximus in verbo, Indi quoque.

l *Et Æthiopibus.*] Herodotus lib. 3. & idem de Automelis, qui & ipſi ex Æthiopibus ſunt. Pomponius Mela lib. 3. cap. 10. ſtatim poſt princ. Ære (de eiſdem loquens, inquit) exornantur, auro vincula ſontium fabricant. Et de Macrobiis, qui item Æthiopes ſunt, Solinus cap. 43. aut aliorum computat. 33. Macrobij, inquit, iuſtitiam colunt, amant æquitatem, plurimum valent robore, præcipua decent pulchritudine. Ornantur ære, auro vincula faciunt noxiorum. Sed & adde Satarchas qui vſu auri argentique in æternum ſe à publica auaritia abdicarunt. ex Solino cap. 25. aut aliorum computatione 20.

m *Homeri teſtimonio.*] D. lib. Iliados 7. ad fi. Id quod etiam tradit Plinius lib. 33. c. 30.

n *Primi igitur Lydi.*] Herod. lib. 1.

o *Tametſi Æginæ.*] Strabo, authoritate Ephori, lib. 8. tradit, primò in Ægina a Phidone ſignari cœptum argentum. Vide Polydorum Virgilium de Rerum inuentor. lib. 2. c. 20.

p *Alij apud Eleos.*] Idem Strabo eod. lib. memoriæ prodidit

Phædo

Nummi ex corijs boum. — *Pecunia unde.* — *Nummorũ apud Romanos inſignia.*

apud Eleos pondera & ex argento nummos à Phædone inuentos putant. [q] Apud Perſas verò Darius ex auro monetam percuſſit primus. [r] In Latino Saturnus æreum nummum repertiſſe traditur. [s] Romanis quoque auri argentique ſignati longo tempore nullus vſus fuit. Pecudibus enim & iumentis bobuſque res permutare, ſonteſque plectere ſolebant: [t] æſtimabaturque bos centuſſibus, ouis verò decuſſibus. [u] Corijs vero boum nummos percuſſos a primis originibus iudicare licet, quod Numa Pompilius ſcorteos aſſes, congiarium populo dediſſe fertur. [x] Poſt quos Dionyſius ex ſtanno cõflauit nummos. [y] Interiecto deinde tempore, ære graui Romanos vſos comperimus, quo appenſo non numerato, debita exoluebant. [z] quo tempore Seruius Tullius rex, primus nota pecudum æs ſignaſſe proditur, [a] vnde & pecunia dicta. [b] Cuius rei cauſa in vetuſtiſſimis nummis, bouis, pecudis, aut ſuis ſignũ incuſſum apparet. Sed quamuis à Seruio Tullio pecunia percuſſa, [c] nõ propterea a graui ære præcij nomine, quòd inter licentem ementemque conuenit, exoluendo deſitum eſt: quippe poſt decemuiros, etiam ære graui Romanos vſos fuiſſe, debitaque exoluiſſe, authores tradunt, quod æs graue, maſſa æris fuit, non percuſſa aut ſignata: appendi, non numerari ſolita. [d] Sequutis mox temporibus, Seruio Cepione & Cneo Sempronio conſulibus, poſt Attilium Regulum, argenteo nummo primum figurato Romę altera parte Ianus bifrons, altera nauis prora incuſſa fuit: [e] tametſi quinque annis ante primũ Punicũ bellum argenteum nummum Romæ ſignatum nonnulli credant: [f] demum poſt annos duos & ſexaginta, aurei apud Romanos eadem nota incuſſi fuere. [g] Deinde bigæ, & quadrigæ, ac victoria: quare victoriati, bigati, & quadrigati dicti. [h] Fertur tamen Liuius Druſus in tribunatu tertiam æris partem argento miſcuiſſe, & ſigno Victoriæ pariter nummum percuſſiſſe, cui Victoriato nomen. [i] In triente autem

ANNOTATIONES.

Phædonem menſuras excogitaſſe, à quo etiam Phædoniæ vocitantur: & pondera, & numum cùm alium, tum argenteum ſignari docuiſſe.

q *Apud Perſas verò Darius.*] Herodotus libr. 4. Siquidem videns Darium velle memoriam ſui relinquere opere quod à nullo alio Regum factum eſſet, id ſibi imitandum putauit, donec mercedem accepit. Etenim Darius ex auro quam potuit purgatiſſimo monetam percuſſit. Vide infrà, ibi, Et ſtateres Darici.

r *In Latio Saturnus.*] Æs Ianus primus ſignauit. Macrobius Satur. libr. 1. cap. 7. Hic igitur Ianus cùm Saturnum claſſe peruectum excepiſſet hoſpitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redegiſſet, regni eum ſocietate munerauit. Cùm primus quoque & æra ſignaret, ſeruauit & in hoc Saturni reuerentiam, vt quoniam ille naui fuerat aduectus, ex vna quidem parte ſui capitis effigies, ex altera verò nauis exprimeretur: quo Saturni memoriam etiã in poſteros propagaret. Ouidius quoque teſtatur in 1. Faſt. ſcribens,

Multa quidem didici: ſed cur naualis in ære
Altera ſignata eſt, altera forma biceps?

Et deinde infert,

At bona poſteritas puppem formauit in ære,
Hoſpitis aduentum teſtificata Dei.

Eutropius autem ſecus ſentit, in primo ſcribens, Saturnum numos æreos Latinis primùm inſtituiſſe. Polydorus Virgil. vbi ſuprà.

s *Romanis quoque.*] Plinius lib. 5. c. 3.

t *Æſtimabaturq; bos.*] Vide in noſtris Conſuetudinibus.

u *Corijs vero boum.*] Plutarc. in vita ipſius Numæ. Donatus in Virgil. lib. 1. Aeneidos ibi,

Taurino quantum poſſent circundare tergo.

Tradit pecuniam ex corio bubulo priſcis temporibus fuiſſe, hincque pecuniam dictam, quòd ex pecore originem duceret. Vnde & illud D. Hieronymi in Ruffinum, Vt cùm montes auri pollicitus fueris, ne ſcorteum quidem nummum de theſauris tuis proferas. Lacedæmonij etiam ſcorteo numiſmate vtebantur, vt tradit Nicolaus [illegible], & ex eo Stobæus Collectaneorum cap. 42. Et Seneca de beneficiis lib. 5. cap. 13. cuius hæc verba ſunt, Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui coriũ forma publica percuſſum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat.

x *Poſt quos Dionyſius.*] Ariſtoteles lib. 2. Oeconomicorum. Sed Pollux Onomaſticôn lib. 9. c. 6. ſcribit Syracuſiis ſtannum argenti loco habitum fuiſſe Dionyſij teſtimonio, non autem dicit Dionyſium conflauiſſe. Rhodiginus lib. 10. ca. 2. Dionyſius, inquit, Syracuſanos perpulit ſtanneo nummo vti.

y *Interiecto deinde tempore.*] Liu. 1. Dec. lib. 4. ad fi. Et quia, inquit, nondum argentum ſignatum erat, æs graue plauſtris quidam ad ærarium contrahentes, ſpecioſam etiam collationem faciebant. Nam & ante eod M. Poſthumius ob rem male geſtam in Veios decem millibus æris grauis dãnatus eſt. Et eiuſdem Decad. libr. 5. His, inquit, creationibus incitata plebs, denis millibus æris grauis condemnauit. Et rurſum. Et peſſimo exemplo innoxij denis millibus grauis æris condemnati ſunt. Et Plinius li. 3. cap. 3. Libralis, vnde nunc libella dicitur, & dipôndius appendebantur aſſis. Quare æris grauis pœna dicta. Gellius lib. 10. c. 6. Authoritate Attej Capitonis, ſcribit tẽpore primi belli Punici Appij Claudij Cæci filiæ, ob dictum quodpiam petulantius multam æris grauis 25. millia dictam. quod & nos ſuprà alibi diximus.

z *Quo tempore Seruius Tullius Rex.*] Plinius lib. 33. c. 3.

a *Vnde & pecunia dicta.*] Idem Plin. ibidem. Donatus aliter, vt diximus ſuprà in verbo, Corijs verò boum.

b *Cuius rei cauſa.*] Plutarc. problem. cap. 40. & quantum ad bouis imaginem, idem Plutar. eiuſdem operis cap. 39. & in Publicola, & Plinius lib. 18. c. 3.

c *Non propterea à graui ære.*] Vt patet ex locis Liuij & Plinij ſuprà citatis in verbo, Interiecto deinde tempore.

d *Sequutis mox temporibus.*] Hæc vſque ad clauſulam, Tametſi quinque. ſunt Plinij vbi ſuprà. Plutarchi problem. 40. Draconis Corcyrẽſis, & ex eo Athenæi in Dypnoſophiſtis, Macrobius lib. 1. Satur. cap. 7. Lactantius lib. 1. c. 13. vnde illud Ouidij lib. Faſt. 1. in verbo, In Latio Saturnus.

e *Tametſi quinque annis.*] Plinius vbi ſuprà.

f *Demum poſt annos duos & ſexaginta.*] Idem Plinius vbi ſuprà.

g *Deinde bigæ.*] Hæc vſque ad clauſulam, Fertur tamen, ſunt Plinij dicto loco. Sed & de bigatis Tacitus in libro de Moribus Germanorum. Et Liuius 3. Decadis libro 3. & de quadrigatis idem Liuius 3. Decadis libro 2. & de victoriatis idem Liuius 5. Decadis libro 1. in triumpho C. Claudij Pulchri. Adde & Antonianos & Aurelianos apud Vopiſcum in Aureliano, & in Probo. & Valerianos, & Salonianos apud Trebellium Pollionem in Claudio Secundo ad fi.

h *Fertur tamen Liuius Druſus.*] Plinius d. lib. 33. ca. 3. & Liuius 3. Dec. lib. 2. non ſemel.

i *In triente autem & quadrante.*] Plinius vbi ſuprà.

k *Perſa*

& quadrante Romani rates incuſſere. [k] Perſæ ſtatêres Daricos numiſmata habere dicuntur. [l] Græci & Athenienſes Tetracinam, & [m] Ciſtophoros, [n] ac Philippeos nummos, qui bouis imaginem longo tempore habuere incuſſam, tunc primum [o] à Theſeo inuentos, vt ab armis ad agrorum cultum ciues auocaret: cuius formæ Eleis numiſma fuit, in quo bouis imago deſignabatur. [p] Præter quos fuerè Oſcenſes [q] & ſtateres Darici, Philippei & [r] Alexandrei, qui ex auro cudebantur, in quibus mulæ cum curru videbantur effictæ. [s] Poſtea noctua cum Mineruæ facie Athenis incudi cœpta: vnde illud proditum eſt, [t] Gilippi ſeruum ephoris detuliſſe, multas ſub tectis cubare noctuas, quòd Lyſandri pecuniam, quam Gilippus fuerat depeculatus, ſub tecto condiderat. [u] Trœzenij cum Neptunum præcipuum colerent, tridentem nummo effictum habuere. [x] Perſicus vero nummus ſagittarium incuſſum habuit, [y] qui Daricus etiam dictus. [z] Germani Serram, [a] qui Serrati. [b] Dardani duos inſculpſere gallos, [c] Rhegini leporem & currum, [d] Cephalenes equum, Thaſij Perſen, Argiui murem, Mitylenæi Sapphus imaginem, [e] Tarentini nummi Taran Neptuni filium, qui Delphino vectabatur, Aſpendij palæſtras, [f] Locri autem & Ozolæ heſperum ſtellam effinxere. [g] Apud Chios ænea moneta fuit, cui nomen Homerus. [h] Peloponneſiorum numiſma teſtudinis figuram habuit, cui Cheloni dixere nomen, Cyziceni altera parte Cybelen, altera leonem: [i] Tenedij ſecurim, & facies duas eadem ceruice prominentes: [k] Corinthiaci, qui Poli dicebantur, Pegaſum: [l] Gergithij autem qui in Phrygia minore ſunt, Sibyllæ imaginem, quòd inde eſſet oriunda, hoc ſempiternæ laudi fore arbitrati. [m] Poſtea verò nouitio

Perſarum ſtateres. Græci. Athenienſes. Elei. Noctua in numiſmate Athenienſi. Trœzenij. Perſæ. Germani. Dardani. Rhegini. Cephalenes. Thaſij. Argiui. Mitylenæi. Tarentini. Aſpendij. Locri. Chij. Peloponeſij. Cyziceni. Tenedij. Corinthiaci. Gergithij.

ANNOTATIONES.

k *Perſæ ſtateres Daricos.*] Vide paulò inferius in verbo, Et ſtateres Darici.

l *Græci & Athenienſes Tetracinam.*] Rhodiginus lib. 10. c. 2. ex Liuio vbi legendum Tetradragma, non Tetracina, probant eruditiores.

m *Ciſtophoros.*] Liuius 4. Decad. lib. 7. vbi de triumpho M. Acilij. & iterum ad fin. eiuſdem lib. 1. in triumphis L. Æmylij Regilli, & Scipionis Aſiatici. & libr. 9. non multò poſt princip. in Triumpho Cn. Manlij. Et Cicero in Oration. pro domo ſua, & ad Atticum lib 2. epiſt. 6 & iterum epiſt. 16. ad finem. & li. 11. epiſt 1. Sunt qui in l. Publia. §. Titius. ff. depoſiti. Ciſtophoros putent reponendos, vbi mendosè legantur modò coſtrophinati. Ciſtophorum fuiſſe legimus quatuor milium & quingentorum denarium, ſicuti & Rhodium talentum. Dici opinantur Ciſtophorum, ab inſignis ferentis ciſtam: ſicut coronati modo vocantur nummi, à coronæ imagine. Ex c. 2. lib 10. Lect. Antiq. Rhodig.

n *Ac Philippeos.*] Rhodig. vbi ſupra. Plautus in Bacchidibus act. 4. ſce. 8.

Ducentos nummos aureos Philippos probos
Dabon?

Et in Trinummo, act. 1. ſce. 1.

——Nummorum Philippeûm ad tria millia.

Horatius lib. epiſt. 2. epiſt. 1. ad Auguſtum,

Gratus Alexandro, Regi Magno, fuit ille
Chœrilus, incultis qui verſibus, & male natis,
Rettulit acceptos, regale numiſma, Philippos.

Rhodiginus vbi ſupra. & Pollux lib. 9. c. 6.

o *A Theſeo inuentos.*] Plutarch. in Theſeo. & idē Rhodig. ibid.

p *Præter quos fuere Oſcenſes.*] De quibus Liuius 4. Decad. lib. 10. in triumpho Q. Fuluij ex Hiſpania.

q *Et ſtateres Darici.*] Pollux vbi ſupra. & Plut. in Artaxerxe. Dicti autem ſunt à Dario, veluti ab ipſo accuratè facto in purgationem auri, vt tradit idem Pollux lib. 3. & Plutar. in Apophthegm. Sed id non eſſe verum teſtimonio ex Xenophon. Pædiæ Cyri lib. 5. non ſemel, dum Perſas & alios Dariceis nummis vſos fuiſſe tradit tēpore Cyri illius antiquioris, qui longo ante tempore præceſſit Darium antiquiorem. At Darius tamen ex auro, quam potuit puriſſimo monetam percuſſit teſte Herodoto lib. 4.

r *Alexandrei.*] Pollux vbi ſuprà.

s *Poſtea noctua.*] Plutarc. in Lyſandro. Interpres Ariſtophanis authoritate Dæmonis, & Pollux dicto lib. 9.

t *Gilippi ſeruum.*] Plutac. in eod. Lyſandro.

u *Trœzenij.*] Plutarc. in Theſeo, & Pauſanias in Corinthiacis.

x *Perſicus verò nummus.*] Idē Plutar. tum in vita, tum in Apophthegmatis Ageſilai, & in vita Artaxerxis, & Cicero in Orat. pro Seſtio.

y *Qui Daricus etiā dictus.*] Plutarchus in loco poſtremo ſuprà citato.

z *Germani ſerram.*] Tacitus li de Moribus German. memoriæ prodidit Germanos pecuniam probare veterem & diu notam, Serratos Bigatóſque.

a *Qui Serrati.*] De nummis ſerratis Liuius 4. Decadis libro 9. aliàs 10.

b *Dardani duos inſculpſere gallos.*] Adde pugnantes ex Polluce libro 9. cap. 6. cuius tit. eſt [illegible] &c.

c *Rhegini leporem & currum.*] Pollux vbi ſuprà.

d *Cephalenes equum.*] Idem Pollux ibi, & Cælius Rhodig. lib. 10. c. 1.

e *Tarentini.*] Pollux vbi ſuprà authoritate Ariſtotelis in Republica Tarentinorum. Hoc quoque idem refert, ſed nullo authore citato, Nicolaus Leonicus de Varia hiſtoria lib. 1. c. 18.

f *Locri autem & Ozolæ.*] De his duobus Strabo lib. 9. ſed vt intelligas Ozolas eſſe ex Locris, vt alibi diximus.

g *Apud Chios.*] Pollux vbi ſupra. Strabo lib. 14. Homerum, inquit, poëtam Chij maximè ſibi vendicant, vnde & nummus quidam æneus apud eos Homerus vocatur.

h *Peloponneſiorum.*] Pollux item vbi ſuprà, Eupolidis authoritate, & illius carminis prouerbium, quo ſignificatur teſtudines, id eſt pecuniam, vincere virtutem & ſapientiam. Id eſt eiuſmodi,

Τὰν ἀρετὰν ἢ τὰν σοφίαν νικᾶντι χελῶναι. Id eſt,
Et Virtus teſtudinibus, & ſapientia cedit.

Vide Eraſ. Chil. 2. cent. 4. c. 87.

i *Tenedij ſecurim.*] Heraclides in Politicis, & Stephanus in Vrbium catalogo. Plutarchus in Commentario de Pythiis oraculis, oſtendit ſecurim typum atque inſigne fuiſſe Tenediorum, idque propter cancros, qui ſunt apud illos in loco, qui dicitur Aſterium. Verba Plutarchi ſunt hæc: [illegible] Eraſmus Chiliad. 1. centuria 9. capite. 27. Vide in noſtris legibus Connubialibus vbi de pœnis adulterij.

k *Corinthiaci.*] Pollux d. lib 9.

l *Gergithij.*] His autem adde Brutum numiſma percuſſiſſe ipſius imagine cum pileo & duobus pugionibus, ſignificās à ſe & Caſſio patriam ſeruitute liberatam fuiſſe, occiſo Iulio Cæſare, vt ſcribit Dion libro 47. Lyſimachi quoque numiſma erat ipſius facie cornigera inſignitū, ob taurū de ſacrificio Alexandri magni vinculis elapſum, ab eo retentum ambabus manibus & occiſum, vt tradit Appianus in Syriacis.

m *Poſteà verò.*] Id probatur exemplis ſeq.

Nummi cũ Caſarũ inſcriptione. inuento, vt imagines Cæſarum cum inſcriptione & titulis, nummis adſcriberentur, obſeruatum eſt. [n] Quare Nero Cæſar in habitu citharœdi ſe nummo inſculpſit: [o] & Seuerus Imperator habitu Alexandri nummos figurauit. [p] Galenus poſt occiſos ſatrapas Perſarum, monetam, qua Perſas captos ducebat, percuti iuſſit. Auguſtus [q] Octauius nota ſideris capricorni, ſub quo in lucem editus erat, argenteum nummum percuſſiſſe dicitur. [r] Denique, quum apud prius ſeculum nullus nummorum vſus foret, iudicare licet, Homeri temporibus non pecunia, nec ære ſignato, ſed mercibus inuicem Achiuos vinum, æs & ferrum, armis & mancipiis emere conſueſſe. Cum verò hac admonitione attentior factus ἐν τῇ η. τῆς ἰλιάδος ὁμήρου ῥαψῳδίᾳ verſarer, eos verſus haud multo negocio cõperi: qui tales ſunt.

In fi. lib. 7. Iliados.

ἔνθεν ἄρ' ἐπίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσι,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι, πίθεντο δ' δαῖτα θάλειαν. Id eſt,

Vnde reportabant criniti vina Pelaſgi,
Aeris quidam, alij fulgentis munere ferri,
At ſcutis alij, pars bobus mancipiisve
Mutabant paßim, & conuiuia læta parabant.

ANNOTATIONES.

n *Quare Nero Cæſar.*] Suetonius in vita illius, cap. 25. Statuas ſuas, inquit, citharœdico habitu: qua nota etiam nummum percuſſit.

o *Et Seuerus Imperator.*] Non is Septimius Seuerus: ſed Alexander Seuerus ex Ælio Lampridio in vita illius.

p *Galenus.*] Gallienus ſcribendum: eſtque Trebellij Pollionis in vita illius, Gallienus, inquit, vbi comperit ab Odenato Perſas vaſtatos, redactam Nibiſin & Carras in poteſtatem Romanam, omnem Meſopotamiam noſtram denique Cteſiphontem eſſe peruentum, fugiſſe Regem, captos ſatrapas, plurimos Perſarum occiſos, Odenatum, participato imperio, Auguſtum vocauit, eiúſque monetam, qua Perſas captos traheret, cudi iuſſit.

q *Auguſtus.*] Sueton. in vita illius, cap. 94. in fin. Tantam mox fiduciam fati Auguſtus habuit, vt thema ſuum vulgauerit, nummúmque argenteum nota ſideris capricorni, quo natus eſt, percuſſerit.

r *Denique cum apud prius ſeculum nullus.*] Hoc caput finit verſibus Homericis ex Iliados libro 7. ad finem, vt ſuprà diximus.

Quæ portæ vrbis Romanæ præcipuæ fuerint, & vnde nomina ſumpſerint, & ex quibus cauſis cognomenta.

CAPVT XVI.

VRBIS Romæ ſicut ſæpiſſime pomœrium prolatum fuit, ita multiplices portas pro murorum ambitu extructas fuiſſe, facile eſt coniectari. Nam quum à prima origine fundamenta vrbis in Palatino monte fuerint, cuius radicibus antiquiſſimũ pomœrium terminabatur, [a] tribus portis tunc vrbs contenta erat: hæ fuerunt, [b] Carmentalis quæ Scelerata, [c] Pandana [d] quæ Libera dicta eſt, & [e] Mugonia [f] quã Trigoniam à tribus angulis vocatam ferunt. [g] Id autem pomœriũ quod Romulus poſuit, à foro boario procedens ad magnam Herculis aram: inde per ima montis [h] Palatini ad aram Conſi, mox ad curias veteres, & demum ad ſacellum Larium, protendebatur

Tres portæ.
Carmẽtalis.
Pandana.
Mugonia.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

a TRibus portis.] Plinius libr. 3. cap. 5. ſcribit, Vrbem treis portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) quatuor. Has nominat Georgius Fabricius Chẽnicenſis in libello, cui titulus eſt, Roma.

b *Carmentalis.*] Et aliis nominibus Tarpeia, Veientana, & (vt ex Plin. li. 8. cap. 42. coniici poteſt) aliquando Ratumena. Cur autẽ Scelerata dicta ſit, vide paulò infrà in verbo, Quæ & ſcelerata.

c *Pãdana.*] Quæ & Saturnia, & Romanula, & libera dicta eſt. Dicta eſt autem Pandana Varroni lib. 1. aut, vt alij computant 4. de lingua Latina, à Pando, quòd ſemper pateret ad res quæ in vrbem ferebantur. Idem Feſtus Pompeius libro 14. [illegible]

d *Quæ libera dicta eſt.*] A libertate, authores Feſtus & Varro vbi ſuprà dictam tradunt.

e *Et Mugonia.*] Varro lib. 4. de ling. Latin. Intra muros, inquit, video portas dici in palatio Mucionis à mugitu, quòd ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant. Mugionam eam vocat Feſtus li. 11. non à mugitu, ſed a Mugio quodam, qui huic portæ aliquando præfuiſſe creditur.

f *Quam Trigoniam.*] Quòd eſſet trium angulorum Verrio appellata.

g *Id autem pomœrium.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Pomœrium, verbi vim ſolam intuens, poſt mœnium interpretatur eſſe. Eſt autem magis circamœrium, locus, quem in condendis vrbibus quondam Hetruſci, qua mutuum ductum erant, certis circà terminis inauguratò conſecrabant: vt neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniungunt: & intrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpaciũ, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quòd poſt murum eſſet, quam quòd murus poſt id, Pomœrium, Romani appellarunt, & in vrbis incremento ſemper, quantũ mœnia proceſſura erant, tantum termini hi conſecrati proferebantur. Varro lib. 4. de ling. Lat. Principium, inquit, quod erat, poſt murum, Pomœrium dictum: eiuſque ambitu auſpicia vrbana finiuntur. Feſtus, Pomœrium, quaſi poſtmœrium, id eſt proximum muro. Gellius libro 13. cap. 14. in princip. Pomœrium eſt locus intra agrum effatum, per totius vrbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finem vrbani auſpicij. Antiquiſſimum autem pomœrium, quod ab Romulo inſtitutum eſt, Palatini montis radicibus terminabatur. Sed id pomœrium pro incrementis Reipublicæ, aliquoties prolatum eſt, & multos editóſque colles circumplexum eſt. Habebat autem ius proferendi pomœrij, qui populum Roman. agro de hoſtibus capto auxerat.

h *Ad aram Conſi.*] Marlianus li. 1. cap. 3. Vrbs, inquit, deſignati

& cum eſſet tunc [i] Roma quadrata, ad forum Romanum procedebat. [k] Varro autem à ſylua quæ erat in area Apollinis in palatio, vſque ad ſupercilium ſcalarum Caci in Auentino, occidentem verſus, & ad tugurium Fauſtuli, vbi caſa Romuli fuit, prima vrbis fundamenta protendi aſſeuerat. [l] Adiecto deinde Capitolino colle à Tito Tatio, quem Arcades Saturnium vocarunt, ſatis conſtat portam *Saturnia.* illic excitati caſtelli, [m] Saturniam nuncupaſſe, quæ Pandana, eò quòd ſemper pateret, dicta eſt. *Pandana vnde.* Cumque infima Capitolini montis habitaculum fuerint, [n] inde Carmentali portæ nomen datum, *Carmẽtalis.* [o] quæ & Scelerata, eò quod CCC. & ſeptem Fabij inde prodeuntes, infauſto prælio ad Cremeram *Scelerata.* omnes à Veientibus oppreſſi, & miſeranda nece cæſi fuere. [p] Iuxta quam ædes Martis, [q] Matutæ [r] & Bellonæ, [s] & columna ex qua dabatur belli ſignum, ſiquando contra hoſtes præualentes ſumebantur arma. [t] Ad hanc portam matronas Carmentæ nymphæ [u] (quæ mater Euandri fuit) annuas hoſtias immolare & ſacrum facere produnt. [x] Sed cum Tarquinius Priſcus quadrato ſaxo primus, & deinde Seruius Tullius pomœrium protuliſſent, duóſque vrbi colles adiecisſent, ita vt ſeptem collium *Vrbs ſeptem* vrbs fieret, qui vltimus vrbis ambitum auxiſſe fertur, ac reliqui Reges vrbem parum mœnibus vali- *collium.* dam, aggere & foſſis muniuiſſent, portarum quoque numerum augeri conſentaneum fuit: eóque magnitudinis vrbs proceſſit, ſæpius aucto dilatóque pomœrio, [y] vt IIII. & XXX. portas per omnem *Portæ 34.* ambitum Romæ fuiſſe legamus: ipſúmque pomœrium [z] Aurelianum Cæſarem tandem definiſſe, vt *vrbis Romæ.* ad millia paſſuum XXX. mœnia protenderet. [a] tametſi Nero Oſtiam tenus mœnia promouere, atque

ANNOTATIONES.

gnari cœpta eſt à foro boario: inde certis ſpatiis interiecti lapides per ima mõtis Palatini, ad aram Conſi: mox ad Curias veteres: tum ad ſacellum Larium forúmque Romanum meta ducta, mœnis locus & vrbi ſpatium deſignatum fuit. Neptunus equeſtris, alio nomine Conſus appellatus, quòd conſiliorum ſecretorum Deus eſſet, vt qui hominum conſilia celet vel prodat. Vide Marlianum lib. 4. c. 12. Gyral. de dijs Gent. Syntag. 5.

i *Roma quadrata.*] Feſtus Pompeius lib. 5. Plutarchus in Romulo. Vide in noſtris Conſuetudinibus, vbi de Fontenaio loquor.

k *Varro autem.*] Lib. 4. de ling. Lat.

l *Adiecto deinde Capitolino.*] Solinus c. 2. Diod. Sicul. lib. 3. c. 5. ſcribit, Omnia ad hoc vſque tempus & in Sicilia & in occiduis oris editiora loca Saturnia dicta fuiſſe.

m *Saturniam.*] Solinus eo. c. 2. Caſtelli quoque, inquit, quod excitauerant, portam Saturniam appellauerunt, quæ poſteà Pandana vocata eſt.

n *Inde Carmentali porta.*] Idem Solinus ibid. Pars autem infima Capitolini montis habitaculum Carmentis fuit, vbi Carmentis nunc fanum eſt, a quo Carmentali portę nomẽ datum eſt. Dionyſ. Halic. lib. 1. Euandro & Carmentæ Romanos quotannis ſacrificare, Carmentæq; aram apud Carmentalem portam ſub Capitolio ædificatam fuiſſe ſcribit: quam aram Solinus hîc fanum nominat. Nunc Sanctæ Catharinæ, ſub rupe Tarpeia.

o *Quæ & ſcelerata.*] Ouid. lib. Faſt. 2.

Carmentis portæ dextro eſt via proxima Iano:
Ire per hanc noli quiſquis es, omen habet.
Illa fama refert Fabios exiſſe trecentos:
Porta vacat culpa, ſed tamen omen habet.

Liuius 1. Decad. lib. 2. Feſtus Pompeius lib. 16. Seruius lib. 8. Æneidos ibi,

——Monſtrat & aram
Et Carmentalem Romano nomine portam.

Et diximus etiam ſupra lib. 2. c. 6. poſt princ.

p *Iuxta quam ædes Martis.*] Huius templi meminit Ouidius lib. Faſt. 6. & columnis adornatam fuiſſe dicit. & Marlianus Topog. lib. 5. c. 8.

q *Matutæ.*] In foro Holitorio C. Cornelius Coſſ. bello Gallico ædem Iunoni Matutæ vouit: quam quidem poſteà Cenſor locauit in eo loco, vbi deinde D. Andreę, cognomẽto in Mentuza, templum fuit. Marlianus Antiquit. Rom. lib. 4. c. 2. & 7 & lib. 5. c. 15. & alibi. Hæc etiam Iuno cognominata eſt. Gyraldus de dijs Gentium Syntag. 3. & Leucothoe idem lib. 7.

r *Et Bellonæ.*] Bellonam Poëtæ deam belli faciunt, ſororem & aurigam Martis, vulneribus & ſtrage gaudentem. Vocatur etiam Enyo. Martial. lib. 2. de Othonis morte,

Cùm dubitaret adhuc belli ciuilis Enyo.

Gyraldus de dijs Gentium ſyntag. 10. & Pallas Virgil. lib. 8. Æneid.

Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.

Huic proprio ſanguine ſacerdotes ſacrificabant. Vnde Lucanus lib. 1.

——Tunc quos ſectis Bellona lacertis
Sæua mouet, cecinere deos.

Ouidius lib. Faſt. 6.

Hac ſacrata die Tuſco Bellona duello
Dicitur, & Latio proſpera ſemper adeſt.

Ædes Bellonę, inquit Anto. Conſtant. interpres Ouidij, quę hoc tempore dedicata eſt, non fuit extra vrbem, vt quidam falsò exiſtimãt: ea videlicet, vbi Scipioni reuerſo ex Hiſpania, pulſis Carthaginenſibus, Senatus datus eſt, auctore Plutarcho in Sylla. ſed in verbo, ac nõ longe à Circo maximo: vbi columnella fuit, quæ Bellica dicebatur. Et Marlian. Topographiæ vrbis Rom. lib. 5. c. 8.

s *Et columna.*] Huic columnæ proximam ædem Bellonæ fuiſſe docet Feſtus his verbis, Bellona dicebatur dea bellorum, ante cuius tẽplum erat columnella, quę Bellica vocabatur: ſuper quam haſtam iaciebant, cum bellum indicebatur. Huius ædis auctor Appius Claudius fuit (auctore Liuio 1. Dec. li. 10.) cùm Hetruſco bello dimicaſſet. Sane Bellona, teſte Varrone lib. 6. ling. Latin. ab duello quoque Duellona dicebatur. Pompeius quoque huius columnulæ meminit, & Marlianus vbi ſuprà.

t *Ad hanc portam.*] Ibidem fanũ (vt ſuprà dictum eſt) à matronis Romanis exædificatũ fuiſſe memoriæ prodidit Marlianus Antiquit. Ro. lib. 4. c. 2. Hæc primùm Nicoſtrata, ſed quia carminibus oracula reddebat, Carmenta eſt vocata.

u *Quæ mater Euandri fuit.*] Plutarc. Problem. c. 56. vbi reddit rationem, quare Romanæ matronæ Carmentæ fanum ædificauerint. Liuius 1. Decad. lib. 1. non adeò longè à prin. Euander, inquit, tum ea, profugus ex Peloponneſo, auctoritate magis quam imperio regebat loca: venerabilis vir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines: venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum, miratæ hæ gentes fuerant. Strabo lib. 5.

x *Sed cum Tarquinius Priſcus.*] Liu. Deca. 1. lib. 1. ſcribit Tarquinio Priſco, qui vrbem lapideo muro circundare parauerat, defuncto: eam curam Seruium Tullium ſuſcepiſſe, vrbiſque ampliaſſe pomœrium.

y *Vt IIII. & XXX. portas.*] Plin. lib. 3. c. 5. dicit hodie eſſe numero xxxvij. ita vt xij. portæ ſemel numerentur, prætereanturque ex veteribus vij. quæ eſſe deſierunt.

z *Aurelianum Cæſarem.*] Flauius Vopiſcus in Aureliano.

a *Tametſi Nero.*] Sueton. in vita illius, c. 31.

Exquilina. Viminalis. Quirinalis. Cælimontana. Numentana. Taurina. Capena. Pluuia excitãda modus. Iupiter pluuius.

inde foſſa mare veteri vrbi ſtatuiſſet inducere. [b] Exquilinam ergo, [c] Viminalem, Quirinalem portas. [d] & Cælimontanam à collibus vrbis, vbi ſitæ erant, vetuſto nomine denominarunt: [e] quamuis quòd Quirini ſacello foret proxima, Quirinalem dictam nonnulli ferant, [f] iuxta quam Veneris Erycinæ templum. Quæ quidem Viminalis aliquando [g] Numentana dicta eſt: [h] ſicut Exquilinam Taurinam à capite Tauri inſculpto, vocatam ferunt. [i] Capenam vero conſtat [k] affluentium aquarum multiplices habuiſſe decurſus. [l] Illinc enim ad Martis ædem ſemita fuit, quadrato ſaxo, vbi & Manalis lapis, qui in vrbem delatus, pluuias excitare dicebatur: [m] ſicut aqua in Lycæi Iouis fonte, ſiquando ſiccitate laboraretur, ſacerdotis manu querno ramo agitata, cogebat nubes, largóſque effundebat imbres. Et Athenis terræ fuiſſe ſimulacrum [n] Pauſanias prodit, ſuppliciter à Ioue aquam expetentis vero euentu, cuius ara in monte Hymetto viſebatur, quem ὑέτιον, quaſi pluuium Iouem dixere. [o] Et apud Indos in arce quam magi incolunt, dolium vidiſſe Apollonius tradit, quo aperto, in defectu aquarum nebulæ

ANNOTATIONES.

b *Exquilinam.*] De hac Cicero lib.2.de Oratore, & in Oratione in Piſonem, & pro Cluentio Habito. Strabo lib.5. Liuius 1.Dec.lib.1.2.& 3.& 3.Dec.lib. 1. & 4.(ſiue 4.Dec.lib. 3.)& lib.6.& 5.Deca.lib.1. Corn.Tacit.lib.2.& Porphyrion interpres Horatij Epod.Ode 17.

c *Viminalem.*] De hac quoque Feſt.Pompeius libr.12. poſt prin. vbi loquitur de ſacello Nemiæ deæ & Macrobius lib. 1.Saturn.c.9.vbi hanc dicit poſtea Ianualem dictam fuiſſe. Strabo lib.5.

d *Et Cælimontanam.*] De qua Cicero in Piſonem. Liuius 4. Dec.lib.5. Hanc nunc vulgò Aſinariam vocatam dicit Leonardus Aretinus de bello Gothorum lib.3. Nunc à templo, porta Sancti Ioannis, vel porta Laterana.

e *Quamuis quòd Quirini ſacello.*] Aliis nominibus Collina & Agonia ſiue Agonenſis. Anto. Conſtan. Ouidij interpres in eum locum Faſt.lib.11.

Proxima lux vacua eſt, at tertia dicta Quirino:
Qui tenet hoc nomen, Romulus antè fuit.

Quamuis, inquit, alij à templo Quirino dictum exiſtiment, à quo portæ Quirinali nomen eſt inditum, quòd proxime eam Quirini ſacellum eſſet, vel quòd ea in collem Quirinalem iretur. Hodie vulgus Rom. à duobus equis marmoreis, Phidiæ & Praxitelis operibus, in hoc colle ſitis, Montem cauallum appellat.

f *Iuxta quam Veneris Erycinæ templum.*] Strabo lib. 6. Eryx quoque collis excelſus habitatur, in quo Veneris templum locatum eſt, quod ſingulari veneratione colitur; antiquitus mulierum frequentia refertum, illius miniſterio dicatarum, quas & è Sicilia & externis ex regionibus multi locarant. Hac verò tempeſtate, ſicut & ipſa colonia viduata colonis eſt: ſic & templum deſolatum, & ſanctorum hominum copia defecit. Eſt & Romæ ante portam Collinam, deæ huius ædificium, quod Veneris Erycinæ templum dictitant, cui cum æde ſacra inſignis adiacet porticus. De quo Ouidius Faſtor.4.

Templa frequentari Collina proxima porta
Nunc decet, à Siculo nomina colle tenet.
Vtq; Syracuſas Arethuſidas abſtulit armis
Claudius, & bello te quoque cepit Eryx.

g *Aliquando Numentana.*] Quòd per eam in agrum Numentanum eſſet iter. Hæc & ex euentu Ianualis vocata eſt. auctor Macrob.Satur.lib.1.c.10. vbi cauſam reddit. Hæc & Figulenſis, nunc S.Agnetis. Strabo lib.5.

h *Sicut Exquilinam, Taurinam.*] A Procopio Prænestina, à Fuluio & aliis recentioribus Tiburtina, a bouis capite, quod ſupra eam eſt, nunc Taurina: à templo ſuburbano, vulgò S. Laurentij. Antiquiſſimo nomine Metia: id enim inde coniicio, quòd idem de Metia ſcribat Plautus, quod de Exquilina Horatius: nec diſſentiat ab vtroque Cornelius Tacitus qui libr. 2. Annalium ait, Sumptum, priſco more, extra Exquilinam de nocentibus ſupplicium. Plautus in Caſina act.1.

Illum adepol videre ardentem te extra portam Metiam.
Credo ecaſtor velle.———

Horatius lib.5.Epod.

Poſt inſepulta membra different lupi:
Et Exquiliæ alites.
Neque hoc parentes heu, mihi ſuperſtites,
Effugerit ſpectaculum.

In quem locum annotauit Porphyrio, in regione Aggeris, quæ eſt extra portas Exquilinas, ſolita fuiſſe pauperum corpora vel comburi vel proiici. Combuſta fuiſſe indicat Plautus, proiecta Horatius. Hæc Georgius Fabricius in Roma.

i *Capenam verò.*] De qua Liuius 1. Decad.lib.1. 3. & 10. & 3.Decad.lib.3.& 5.& 4.Decad.lib. 3. ſiue 3. Decad lib.4. & 4.Decad.lib.8. & Valerius Maximus lib.3.cap. 7. vbi de Senatu Romano, & Feſtus Pompeius lib.16 vbi de Rediculis, & libr.17.vbi de ſenaculo. Seruius libr.7.Æneidos in eum locum,

———Lucoſq; Capenos.

Scribit hanc portam, quę iuxta Camenas eſt à Lucis Capenis nomen accepiſſe. Hanc Appiam vocatam fuiſſe ſcribit Frontinus in lib. de Aquæductibus celeberrima apud Poëtas fuit. Propert.lib.4.eleg.3.ad fi.

Armaq; cum tulero porta vicina Capena.

k *Affluentium aquarum.*] Nam & hanc eam madidam vocat Iuuenalis ſat.3.

Subſtitit ad veteres arcus, madidamq; Capenam.

Hincque etiam illud Martialis lib.5.epig.94.

Capena grandi porta, qua pluit gutta.
Phrygiumq; matris almo qua lauat ferrum.

Strabo lib.5.

l *Illinc ad Martis ædem.*] Feſtus Pompeius lib.11. Manalem vocabant lapidem, petram quandam, quę erat extra portam Capenam, iuxta ędem Martis. Liuius 1 Decad. Cùm omnes extra portam Capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores iuſſiſſet. Rurſumque eiuſdem Decad.lib. 10. Semitámque ſaxo quadrato à Capena porta ad Martis ſtrauerunt. Et 4.Decad.lib.8. Viam ſilice ſternendam a porta Capena ad Martis ædem locauerunt. Hincque etiam illud Ouid.lib.6.

Lux eadem Marti eſt, quem proſpicit extrà
Appoſitum tectæ porta Capena viæ.

m *Sicut aqua in Lycæi Iouis fonte.*] Cælius Rhodiginus libr. 24.cap.17.ex Pauſania in Arcadicis, ſiue lib.8. Fonti, inquit, Agno, qui in Lycæo monte eſt, Iſtro flumini hybernæ æſtiuæque natura quàm ſimillimus: Quòd ſi fortè ſiccitate ſolum laboret, atq; ex eo ſegetes & ſtirpes exareſcant, ibi Lycæi Iouis ſacerdos ad aquam eius fontis cum precatione conuerſus, riteq; re diuina mactatis hoſtijs peracta, è quercu ramum non alte, ſed in ſummam aquam porricit. Exiſtit repente commota aqua ater halitus nebulæ perſimilis, neque ita multò pòſt nubes attollitur, moxque plurium nubium acceſſione, obducto cœlo, Arcadum fines optatis imbribus perfunduntur.

n *Pauſanias prodit.*] In li.1.qui de Atticis eſt.& 9.qui Bœotica inſcribitur.

o *Et apud Indos.*] Philoſtratus in vita Apollonij Tyanei lib. 3.cap.3. ſic ſcribit, Gemina quoque illic dolia ſe vidiſſe refert Apollonius, vnum imbrium, alterum ventorum: & is quidem, qui dicitur eſſe imbrium, vbi nimia ſiccitate India premitur, ſi fuerit apertus nebulas emittit, quæ vniuerſam

emittuntur, quæ totam Indiam imbribus humectant. Quod etiam documentum [p] Democriti fuit, vt ad imbres excitandos, caput & collum chamæleontis, ligno roboris vri præceperit. [q] Ad eandemque Capenam aqua Mercurij erat magnis ſtudiis celebrata: qua mercatores Idibus Maiis ſe inſpargebant & ſua, vberes quæſtus propterea facere arbitrati. [r] Et Alcmon aquæ riuulus, cuius aqua ſacerdotes furore veſano inter ſe digladiantes, Cybelis ſimulacrum ex Peſſinunte aduectum, quotannis abluebant. [s] Iuxta quam M. Marcellus ſecundo Punico bello ædem Virtutis antea votam, dedicauit. [t] Mutionis vero, à Mutione qui illi aliquando præfuit, [u] & Minutia, quia Minutij ſacello erat proxima, quem pro Deo vetuſtas coluit. [x] Et Salutaris ab æde Salutis. [y] Et Rhautumena, ab auriga Rhautumeno, qui Veiis curſu vicerat, quo è curru effuſo, equi citatiſſimi cum palma in Capitolium contenderunt: portæ dictæ denominatæque ſunt. [z] Catulariam vero dixere, quod iuxta eam ad placandum Caniculæ ſidus frugibus inimicum, immolarentur ruffæ canes. [a] Et piacularem, propter oſtenta & piacula quæ illic fiebant aſſiduè, dici Pompeius memorat. [b] Collina quoque, [c] quæ Agonenſis dicta eſt, propter anfractus multiplices, quod partim edita, partim decliuia eſſent loca, nomen ſortita dicitur: extra quam [d] Veneris Erycinæ, & [e] Quietis templa fuere, [f] & iuxtà campus cui Scelerati nomen fuit: [g] in quo inceſti damnatas, viuas defodere Veſtales aſſueuere. [h] Romanulam verò,

Aqua Mercurij. Almon. Mutionis. Minutia. Salutaris. Rhautumena. Catularia. Piacularis. Collina ſeu Agonenſis. Campus ſceleratus, in quo Veſtales defodiebantur. Romanula.

ANNOTATIONES.

ſam terram humectant: Sin verò nimia fuerit pluuia, idem occluſus imbres cohibet. Alterum autem, qui ventorum eſſe dicitur, idem facit quod vtres Æoli facere putãtur. Adaperto enim dolio ventus regionem perflat, vnde & ſalubritas in terra gignitur.

p *Democriti.*] Plinius lib.28.c.8. vbi idem dicit, præter caput & collum, de iecore in tegulis vſto.

q *Ad eandemq; Capenam.*] Ouid.lib. 5. Faſtor.de Mercurio loquens,

Templa tibi poſuere patres ſpectantia Circum
Idibus, ex illo eſt hæc tibi ſacra dies.
Te quicunque ſuas profitentur vendere merces,
Thure dato, tribuas vt ſibi lucra, rogant.
Eſt aqua Mercurij portæ vicina Capenæ:
Si iuuat expertis credere, numen habet.
Huc venit incinctus tunica mercator, & vrna
Purus ſuffiſam, quam ferat, haurit aquam.
Vda fit hinc laurus lauro ſparguntur ab vda,
Omnia quæ dominos ſunt habitura nouos.
Spargit & ipſa ſuos lauro rorante capillos,
Et peragit ſolita fallere voce preces.
Ablue præterita periuria temporis, inquit,
Ablue præterita perfida verba die.
Siue ego te feci teſtem, falſoue citaui,
Non auditurí nomina vana Iouis.
Siue deum prudens alium, diuamue feſelli
Abſtulerint celeres improba verba noti.
Da modo lucra mihi, da facto gaudia lucro:
Et face vt emptori verba dediſſe iuuet.

Et Macrobius lib.1.c.12.

r *Et Alcmon.*] Ouid.lib.4.Faſtorum,

Eſt locus, in Tyberim quà lubricus influit,
Et nomen magno perdit in amne minor.
Illic purpurea canus cum veſte ſacerdos
Almonis dominam ſacraq; lauit aquis.

&c. quæ ſequuntur. Vnde liquet Almon, non Alcmon eſſe legendum.

s *Iuxta quam.*] Scilicet iuxta portam Capenam ex Liuio 3. Decad.lib.7.

t *Mutionis verò.*] Supra eod. cap. in verbo, Et Mugonia in princip.cap.

u *Et Minutia.*] Feſtus Pomp.lib.11.

x *Et Salutaris.*] Idem lib.17.

y *Et Rhautumena.*] Idem lib. 16. Et Plinius qui eam Ratumenam vocat lib.8.cap.42. Plutarch. qui Rhatumenam vocat in vita Publicolæ.

z *Catulariam vero.*] Feſt.Pompeius lib.2.

a *Et Piacularem.*] Idem lib.14. Et Piatrix dicebatur ſacerdos expiare ſolita, quam & Sagam appellarunt.

b *Collina quoque.*] De qua Strabo lib.5. Liuius 1. Dec.lib.2. multis locis, & eiuſd.Dec.lib.4.& 8.& 3.Dec.lib.6.Plin.lib. 3.c.18.alias 15.alter Plinius Secundus, ſi is eſt, c.75. Appianus lib.1.bellorum Ciuilium. Plutarch. in Numa. Ouid.lib. 4.Faſtor.ibi,

Templa frequentari Collinæ proxima portæ
Nunc decet.———

Blondus lib.1.de Ro.inſtaurat. Lucanus lib.2.

Aut Collina tulit ſtratas quot porta cateruas.

c *Quæ Agonenſis dicta eſt.*] Liuius 1.Dec.lib.8. Feſtus Pompeius lib.1. Marlianus lib.1.c.6.

d *Veneris Erycinæ.*] Suprà in verbo, Iuxta quem Veneris Erycinæ. eiuſdem c. Liuius 3.Dec.lib.2. Tum ædes votæ Veneri Erycinæ. Idem Dec.3.lib. 3. Interea Duumuiri creati ſunt. Q. Fabius Maximus & T. Octacilius Craſſus, ædibus dedicandis. Menti Octacilius, Fabius Veneri Erycinæ vtraque in Capitolio eſt, canali vno diſcretæ. Idem Dec.4.libr. 10. Ædes duæ eo anno dedicatæ ſunt: vna Veneris Erycinæ ad portam Collinam. Dedicauit L. Porcius L. F. Licinus duumuir. Vota erat ab Coſſ. L. Porcio Liguſtino bello. Deæ ſimulacrum dedicauit Sulpitia. Plinius lib.7.cap. 35. Pudiciſſima, inquit, fœmina ſemel matronarum ſententia iudicata eſt Sulpitia Paterculi filia, vxor Fuluij Flacci: electa ex centum præcipuis, quæ ſimulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret.

e *Et Quietis.*] Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib.4.cap. 16. Liuius 1.Dec.li.4. Cùm hæc agerentur, iam Coſ. via Lauicana ad fanum Quietis erat. Nunc S. Petri & Marcellini eſt templum, à Conſtantino in meliorem vſum conuerſum, qui matrem ſuam prope illud in Mauſoleo ſepeliri voluit, quod in Syluestro primo aſſerit Platina.

f *Et iuxtà campus cui ſcelerati.*] Liuius 1.Dec.lib.8. Eo anno Minutia Veſtalis ſuſpecta primò, propter mundiorem iuſto cultum, inſimulata deinde apud pontifices ab indice ſeruo, cùm decreto eorum iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiamque in poteſtate habere: facto iudicio, viua ſub terrã ad portam Collinam dextra via ſtratam defoſſa ſcelerato campo. Credo ab inceſto id ei loco nomen factum.

g *In quo inceſti damnatas.*] Veſtales autem virgines inceſti damnatas viuas ad portam Collinam defodi ſatis conſtat tum ex Liuij ſuperiore exemplo: tum ex eiuſdem Liuij Dec. 3.lib.2. vbi Territi etiam, ait, ſuper tantas clades, cùm ceteris prodigiis, tum quòd duæ Veſtales eo anno, Opimia atque Floronia, ſtupri compertæ: & altera ſub terram, vt mos eſt, ad portam Collinam necata fuerat: altera ſibimet ipſa mortem conſciuerat. Plutarc. in Fabio Maximo. Feſt. Pompeius lib.7. Paulus Oroſius lib.4.c.2. in fi.

h *Romanulam vero.*] Romanam idem Pompeius li.16. Romana porta inſtituta eſt à Romulo, in infimo cliuo Victoriæ, qui locus gradibus in quadraturam formatus eſt. Appellata eſt autem Romana a Sabinis præcipue, quòd ea proximus aditus erat Romam. Romanulam autem ac Mutionem Palatij fuiſſe portas aſſerit Varro libro 5. his verbis, Hoc ſacrificium fit in Velabro, quà in nouam viam exitur, vt aiunt quidam, ad ſepulchrum Accæ, vt quod ibi prope

& [i] Collatinam: alteram, quòd ex Sabinis Romam patens via foret: alteram, quòd illinc Collatiam ex-
Gabinſa. peditum iter eſſet, denominarunt: [k] ſicut Ferentinam, quòd Ferentinum ferret: [l] & Gabiuſam, quòd
Collatina ſeu Pinciana. Gabios. Hanc vero Collatinam aliquando [m] Pincianam dictam nonnulli volunt, quòd nomen adhuc
manet, à proximo palatio deductum, vnde demolita marmora [n] Theodoricus rex Rauennam depor-
Ferentina. tauit. [o] Fuit quoq; Romula porta quam Sabini Romanulam vocauerunt, quòd per eam proximus Ro-
Romula ſiue Romanula. mam aditus eſſet, quæ gradus ad noualia & Volupiæ ſacellu habuit. [p] Et Querculana, quòd quer[cetum]
proximam haberet. [q] Et Randaſculana, quod ære munita foret: ſiquidem a veteribus æs randu[s] dice-
Querculana. batur. In qua caput æneum longo tempore ſtetiſſe memorant, poſtquam [r] Genutius Typus prętor ora-
culo monitus ne regno potiretur, illinc ingredi noluit, acceſſumq; denegauit. [s] Sicut Ianualis a Iani ſi-
Randaſculana. gno ibidem affixo nomen vindicauit: quæ ſub colle Viminali fuiſſe traditur, per quam vim aquarum
Randus. ingentem magnis procellis contra Sabinos fluxiſſe, illosq; violentiſſimis tempeſtatibus oppreſſiſſe me-
Ianualis. morant. Quam Romulam, Ianualem, & Mutionis non in pomœrio, ſed intra vrbis ambitum ſitas non-
Trigemina. nulli volunt. [t] Nam de Trigemina & [u] Lauernali ſatis conſtat, alteram propter trigeminorum pu-
Lauernalis. gnam, quum regnante Tullo, inter Romanos & Albanos à trigeminis pugna commiſſa fuit: [x] alte-
Lauerna. ram, quòd ad lucum Lauernæ facilis inde via foret, nomina tuliſſe. Fuit enim Lauerna furum dea, in
Sanqualis. cuius luco, vt impunita eſſent furta, prædam fures ſortiri, & rapaciſſimum quenque immolare tradi-
derunt. Eſt tamen literis proditum, [y] Latinos populos annis ſingulis ad Trigeminam Euandro ve-
luti Deo ſacrum facere: ſicut [z] matronæ apud Carmentalem, Carmentæ. [a] Sanqualis proxima ædibus

ANNOTATIONES.

faciunt diis manibus ſeruilibus ſacerdotes, qui vterque locus extra vrbem antiquam fuit non longe à porta Romanula.

i *Collatinam.*] Poſt Flumentanam proximo loco eſt Collatina, cui à Collatia oppido, in quod aliarum ciuitatum opes fuêre collatæ, nomen inditum eſſe, ſcribit Feſtus libro 2.

k *Sicut Ferentinam.*] Marlianus lib. 1. c. 8. Topographiæ vrbis Ro. ſic ſcribit, Cùm Strabo lib. 5. in via Latina Ferentinam vrbem fuiſſe aſſerat, crediderim portam hanc eam eſſe, quam Plutarchus Ferentinam nominauit. Nam Romulus, inquit, expiationibus ciuitatem expurgauit, quas adhuc etiam Ferētinam ad portam obſeruari tradunt. Sic verò appellatam opinamur, quòd iter eà eſſet, qua ad Ferentinos Hernicorum populos proficiſceretur. Et de hac quoque Iulius Obſequens Prodigiorum c. 1.

l *Gabinſam.*] Hanc portam Cœlimontanam (quam Fulmine ictam ſcribit Liuius 4. Dec. lib. 5.) plerique omnes fuiſſe arbitrantur. Sicque dictam quod iter aperiret in Gabios, cuius oppidi iam diu demoliti loco, Gallicanum, quod hodie vocant, ſucceſſit. Vide tamen an Gabiniam legendum ſit ex eodem Liuio 1. Decad. lib. 2. Per hanc riuus Appię vrbem influit.

m *Pincianam dictam.*] Marlianus vbi ſuprà.

n *Theodoricus Rex.*] Theodoricus, ſi Caſſiodoro credimus, Gothorum Rex, qui Romá duodequadraginta annos ſubactam tenuit, plurima ædificia publica inſtaurauit, & inter alia aliquos ductus aquarum.

o *Fuit autem Romula porta.*] Id vſque ad clauſulā, Et Querculana. eſt Varronis lib. 4. de ling. Lat. & Feſti Pompeij lib. 21. (aliàs 16. in princ.)

p *Et Querculana.*] Plinius lib. 16. cap. 10. Feſtus Pompeius qui eam vocat Querquetulanam libro 15. niſi mendum ſit. Hæc nunc in vinetis iacet clauſa, ad quam per viginti gradus aſcenditur. Marlianus lib. 2. cap. 8. ſcribit, Aliquos velle Querquetulanam in monte Cœlio ſtetiſſe: quoniam Cornelius Tacit. lib. 4. ſcribit montem iſtum Querquetulanum prius vocatum.

q *Et Randaſculana.*] Varro lib. 4. de ling. Lat. Randuſculam vocat. Sic enim ſcribit, Deinde porta Randuſcula, quòd ærata fuit. Æs randus dictum: ex eo in veteribus manubiis ſcriptum Randuſculo libram ferito. Val. Max. lib 5. c. 6. de Genitio Cippo. Dictaque Randuſculana, quod olim randa æra dicebantur. Feſtus Pompeius, qui eam Roduſculanam vocat lib. 16. & Victor in 12. regione Vrbis.

r *Genutius Typus.*] Valerius, qui id narrat vbi ſuprà, hunc vocat Genitium Cippum, vt iam diximus.

s *Sicut Ianualis.*] Id vſque ad clauſulam, Quam Romuliam. ſunt Varronis lib. 4. & Macrobij lib. 1. c. 9. vbi eandem fuiſſe quam Viminalem & ab euentu ſic dictam, vt ſuprà diximus & Feſti Pomp. L. Piſo etiam in Annalibus memoriæ prodidit, Ianualem dictam ab Iano: & ideo ibi poſitum Iani ſignum, & ius inſtitutum à Numa Pompilio, vt ſit ſemper clauſa, niſi cùm bellum ſit. & hanc intra muros fuiſſe ſcribit Varro.

t *Nam de Trigemina.*] Vide quos ſtatim citabo. Et de ea quoque Plautus act. 1. ſce. 1.

Vel extra portam ire Trigeminam ad ſacculum licet.

Liuius 1. Dec. lib. 4. & 4. Dec. lib. 5. & 5. Dec. lib. 1. Valerius Maximus lib. 4. c. 5. Plinius lib. 34. Solinus c. 2.

u *Lauernali.*] Lauernalis porta authore Varrone lib 4. ling. Lat. dicitur ab ara Lauerna, quòd ibi ara eius deæ eſſet.

x *Alteram quod ad lucum Lauernæ.*] Feſt. Pompeius lib. 10. Acron Horatij interpres in eum Horat. locum epiſto. lib. 1. epiſt. 17.

Labra mouet metuens audiri pulchra Lauerna.
Da mihi fallere, da iuſtum ſanctumq́; videri,
Noctem peccatis & fraudibus obijce nubem.

Sic ſcribit, Lauerna in via Salaria lucum habet. Eſt autem dea furum & ſimulacrum eius fures colunt, aut qui conſilia ſua volunt tacita: dicta à lauando. Nam fures lauatores dicuntur.

y *Latinos populos.*] Dionyſius Halicarnaſſæus Antiquitatum Romanarum li. 1. ſic ſcribit, Euandro Romanos ſacrificare quotannis comperi, quemadmodum reliquis heroibus ac dæmonibus apud Auentinum collem prope portam Trigeminam. Et Gyraldus ſyntag. 15. vbi de Euandro & Themi dea.

z *Sicut Matronæ.*] Idem Dionyſius lib. 1. Gyraldus ſyntag. 15. vbi de Euandro & Themi dea fatidica, quam Carmentam fuiſſe aſſerit. Et Plutarchus Problem. 56. diximus iam ſuprà.

a *Sanqualis.*] Marlianus lib. 1. c. 6. inquit, Animaduertendum apud Sext. Pomp. libr. 17. Sanqualis pro Sagmalis, & Anci pro Sangi legi, idque ex alio loco coniicimus: vbi ſic inquit, Propter viam fit ſacrificium, quod eſt proficiſcendi gratia Herculi aut Sango, quiſquis idem eſt Deus. Alij profecturi viam, Herculi aut Iano ſacrificabant. Eſt & Ianus, ſecundum aliquos, Sabina lingua Sangus. de quo Plinius lib. 8. c. 48. Lanam cum colo & fuſo Tanaquilis, quæ eadē Caia Cæcilia vocata eſt, in templo Sangi durаſſe, prodente ſe, author eſt M. Varro: factamque ab ea togam regiam vndulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat vſus. Varro lib. 4. de lingua Latin. Ælius, inquit, Gallus Dius Fidius dicebat Diouis filius, vt Græci, Διόσκορον, Caſtorem, &

putabant

Anci Regis, porta fuit non incelebris. [b] Et altera Libitinenſis, per quam fato defuncti efferebantur. *Libitinēſis.*
[c] & Mugonia, a boum mugitu, qui illic frequentes erant, denominata: [d] iuxta quam Tarquinius Priſcus *Mugonia*
habitaſſe fertur, quæ [e] & Trigillia dicta eſt: [f] præter quas fuere Neuia, [g] Lauicana, [h] Metia, [i] & Flu- *ſeu Trigillia.*
mentana, iuxta quam fluxiſſe [k] Tiberim volunt. [l] Ex hac enim ad Petellinum lucum modica via erat. *Neuia.*
[m] Et Triumphalis, per quam triumphi die, aurati currus, captiua præda, & pompa triumphi procede- *Lauicana.*
bat. [n] Aurelia, [o] Vaticana, [p] & Portuenſis, quæ [q] Septimiana nouitia denominatione, [r] ac Fontanalis *Metia.*
trans Tiberim, quòd haud procul inde fontium ſacra, fontibus & puteis coronatis, fierent, dictæ nomi- *Flumētana.*
natæq; ſunt. Sed præ cæteris vnam legimus fuiſſe, [s] cui Feneſtræ dedere nomen, vel quòd humilis & *Triūphalis.*
anguſta foret: ſiue quòd Tarquinio Priſco regnante, quum à paſtoribus oppreſſus fuiſſet ex inſidiis, Ta- *Aurelia.*
naquil inde populum alloquuta, ipſius interitum tam diu diſſimulauit, donec Seruium Tullium regni *Vaticana.*
ſucceſſorem fecit. [t] Eſt quoq; illud animaduertere, quod quum mœnia ciuitatum ſancta ſint, propter- *Portuenſis.*
eaq; illa tranſgredi ſine piaculo fas non ſit, certiſq; præfinitis ſpatiis, pomœrio inaugurato, fuerint con- *Mœnia ci-*
ſecrata: ita vt quicquid circa ea ſoli eſſet, neq; habitari, neque arari liceret: portas tamen ſanctas, haberi *uitatū ſan-*
minimè decebat, quippe quum ingredi & exire, & defuncta corpora illinc efferre, aliaq; prophana fa- *cta l.1. & l.*
cere cuiuis permiſſum fuerit. Apud exteros vero portę præcipua denominatione iſtæ feruntur: [u] Sceça *ſi. ff. de rerū*
diuiſ. §. ſan-
cta. Inſtitut.
eod. tit.
Apud exte-
ros porta.

ANNOTATIONES.

putabant hunc eſſe Sangum ab Sabina lingua, Herculem ab Græca.

b *Et altera Libitinenſis.*] Lampridius in Commodo.

c *Et Mugonia.*] Feſtus Pompeius, qui Mugoniam eam vocat lib. 11. & aliam cauſam huius appellationis dicit. & de hac quoque Dion. Halic. lib. 2. & iam ſupra diximus.

d *Iuxta quam Tarquinius Priſcus.*] Solin. c. 2.

e *Quæ & Trigillia.*] Vide num Trigonia dicendum ſit. Eſt autem (authore Perotto) Trigonia, hoc eſt trium angulorum porta cognominata. Vide etiam Marlianum lib. 1. cap. 4.

f *Præter quas fuere Neuia.*] Varro vbi ſuprà. Sequitur, inquit, porta Neuia, quòd in nemoribus Neuiis. Neuius enim loca, vbi ea ſic dicta, coluit. Liu. 1. Decad. lib. 2. Iul. obſequens Prodigiorum c. 104. Marlianus lib. 1. c. 8.

g *Lauicana.*] Plin. li. 36. c. 5. Hanc nonnulli arbitrantur eandem eſſe cum Neuia. Hodie vocatur porta Maior, ab ædificij magnificentia, propter ductum aquæ Claudiæ, cuius ibi veſtigia apparent.

h *Metia.*] Exquilina antiquiſſimo nomine Metia dicta eſt.

i *Flumentana.*] De qua Liuius 1. Decad. lib. 6. & 3. Dec. lib. 6. & 4. Decad. lib. 5. non ſemel. & alij, quos ſtatim memorabo. Nunc vulgò porta populi dicitur.

k *Tiberim fluxiſſe volunt.*] Cic. ad Atticum lib. 5. & Horatius lib. 1. epiſt. alias Plin. lib. 1. epiſt. 17. Liuius 4. Decad. lib. 6. Tiberis, ait, infeſtiore quàm priore impetu illatus vrbi, duos pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam euertit. Feſt. Pompeius lib. 6.

l *Ex hac enim ad Petellinum.*] Ad flumentanam portam lucum Petelinum fuiſſe, teſtatur his verbis Liuius 1. Dec. lib. 6. Ita producta die, in Petelinum lucum, extra portam flumentanam, vnde conſpectus in Capitolium non eſſet, concilium populi indictum eſt. Cum vnicò l, Petelinum ſcribit Liuius.

m *Et Triumphalis.*] Ioſephus lib. 7. belli Iudaici c. 24. Et de hac Suet. in Auguſto, c. 100. & Cor. Tacitus lib. 1.

n *Aurelia.*] Marlianus lib. 2. c. 8. Secundam portam Ianiculi, nunc S. Pancratij, Aureliam dictam volunt, ab Aurelio, viro conſulari: vel ab Aurelio Imperatore: vel à via Aurelia, quod eſt veriſimilius. Siquidem ſuprà oſtendimus nomina viarum per abuſionem ferè omnibus portis eſſe attributa.

o *Vaticana.*] Trans Tiberim, nunc porta Ripæ, vel Vinaria, quòd extra eam vina externa, maximè tamen Campana & Tuſca vendantur.

p *Portuenſis.*] Hanc quòd ad portum à Claudio Impera. extructum ducat, appellarunt. Sed quod nomen prius obtineret (ſcribit Marlianus lib. 1. c. 8.) ignorare videntur. Nos verò Naualis obtinuiſſe affirmamus, quoniam de hac Sex. Pompeius ſic meminit, Naualis porta à vicina Naualium dicta. Quibus cùm nulla alia ſit propior, Naualem eſſe, nemini dubium eſſe debet.

q *Quæ Septimiana nouitia.*] Marlianus vbi ſuprà. Tertiæ, ait, portæ Ianiculi, in ordine vltimæ Septimianæ nomen fuit: idque etiam nunc ſeruat. quod Septimio Imperatore referunt accepiſſe, quia Spartianus ait, ipſum excitaſſe thermas in Ianiculo ad portam ſui nominis. Affirmant inſuper in ipſius portæ frontiſpicio Septimij nomen inſcriptum, ibique Ianum Septimianum Septimianamq; aram fuiſſe. Georgius Fabricius ſcribit quòd per hanc ingreſſi Frōsbergio & Borbonio Ducibus Germani, Romam diripuerunt. Clemente VII. Hetruſco Pontifice.

r *Ac Fontanalis.*] Fontinalis legendum ex Liuio 4. Dec. lib. 5. non adeò longè à prin. Porticum vnam extra portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adiecto: alterā à porta Fontanali ad Martis aram, quà in campum iter eſſet, produxerunt. & 5 Dec. lib. 1. Marlianus d. li. 1. c. 8. Septimianam portam priſco nomine Fontinalem vocatam, id eſt duabus fontium ſacram, ſcribit. De hac Feſtus Pompeius ita meminit, Fontinalia fontium ſacra: vnde & Romæ Fontinalis porta. Fontinalia (inquit Varro libro 5.) à fonte, quòd is dies feriæ eius. ab eo autem tuc & in fontes coronas iaciunt, & puteos coronant.

s *Cui feneſtra nomen dedere.*] Totum id vſque ad clauſulam, Eſt quoque, eſt Plutarchi Probl. c. 35. Idem autem in lib. de fortuna Romanorum, hanc portam Feneſtellam vocat Ouid. Faſt. lib. 6.

Nocte domum parua ſolita eſt intrare feneſtra,
Unde Feneſtella nomina porta tenet.

Eam portam Antonius interpres fuiſſe arbitratur in eo muro, quo Tarquinius Priſcus vrbem circumdedit. Sed his portis adde alias hic non numeratas, ſcilicet Stercorariam, quę fuit in Cliuo Capitolino, de qua Feſtus Pompeius li. 17. ſic loquitur, Stercus ex æde Veſtæ 17. Cal. Iulias defertur in angiportum medium ferè cliui Capitolini, qui locus clauditur porta Stercoraria. Salariam quoque ita nuncupatam, quòd per eam Sabini ſal à mari deferebant apud eundem Pompeium dict. lib. 17. Et Tranſtiberinam, cuius meminit Spartianus in Septimio Seuero. Et Carmentalis apud Dionyſ. Halic. lib. 10.

t *Eſt quoque illud animaduertere.*] Hæc vſque ad clauſulam, Apud exteros verò. ſunt Plutarc. in Romulo & Probl. c. 26.

u *Scæa apud Troiam.*] Strabo lib. 9. Dares Phrygius, ſi is eſt, in lib. de excidio Troiæ non multò poſt princ. Ex quo illud Virgilij lib. 2. Æneid.

—Hic Iuno Scæas ſæuiſſima portas
Prima tenet.

Et lib. 3.

—Et arentem Xanti cognomine riuum
Agnoſco: Scæaq; amplector limina portæ.

Vbi Seruius ita hanc vocari dicit à cadauere Leomedontis: hoc eſt, ἀπὸ τοῦ σκηνώματος, quod in eius fuerat ſuperliminio. Illudque Homeri lib. 3. Iliados,

αἶψα δ' ἔπειθ' ἵκανον ὅθι Σκαιαὶ πύλαι ἦσαν.

apud Troiam, [x] in cuius ſuperliminio Laomedontis cadauer ſepulchro conditum erat: [y] ſicut murus & amnis eiuſdem nominis fuere. [z] Alexandriæ Canopica, Athenis Pyraica [a] & Sacra, [b] & Charonia, per quam damnati ferebantur ad ſupplicium:& [c] Dipylus omnibus patentior, [d] atq; aliæ Nymphades nomine. [e] megaris fuit Triaſia, quæ Diplon dicta. [f] Corinthi Teneatica, [g] Thebarum portæ Homoloidæ nuncupatæ ſunt: [h] apud Sicyonios quoque Sacra fuit, vbi Epopei viſebatur monumentum. [i] In Argo Diampares,apud Leontinos Iracea, [k] in Cyzico Thracia, [l] apud Tibur Rarana: [m] Capuæ Iouis, [n] vbi platea Seplaſia,in qua vnguentarij negociantur: [o] Cremonæ Brixiana, [p] Tarenti Temenitida, [q] Syracuſis Menidicæ, [r] Trogillorum, [s] & Agradianæ:extra quas frequentia ſepulchra viſeban-

ANNOTATIONES.

Et paulò poſt,

εἵατο δημογέροντες ἐπὶ σκαιῶν πυλάων.

Et lib.6.eiuſdem operis,

ἕκτωρ δ' ὡς σκαιάς τε πύλας, καὶ φηγὸν ἵκανεν.

Et lib.11.

ὄφρα δ' ἐγώ.

x *In cuius.*] Id iam diximus in præced. ex Seruio,qui & idē quoque dicit in 2.lib.Æneid.poſt princ.ibi,

—Fracti bello fatisq; repulſi
Ductores Danaum.

Authoritate Plauti in Bacchidibus act.4.ſcen.9.

Ilio tria audiui fuiſſe fata,quæ illi exitio forent,
Ex arce ſignum ſi periſſet:alterum etiam eſt mors Troili:
Tertium,quum portæ Scææ limen ſuperum ſcinderetur.

Sed his Troiæ portis adde & alias, ſcilicet, Antenoridam, Dardaniam, Iliam, Catumbriam & Troianam ex eodem Darete Phrygio vbi ſuprà.

y *Sicut murus & amnis.*]Strabo lib.13.Multa apud Troës & Thraces eiſdem nominibus appellantur, vt Scæi Thraces quidam,& Scæus amnis,& Scæus murus,& Scææ Troianæ portæ.

z *Alexandriæ Canopica.*] Strabo lib. 17. E Canopica porta exeunti ad dextram eſt foſſa quæ lacui iungitur & Conopum fert.

a *Et Sacra.*] Plutarch.in poſteriore loco.Fuit & Romæ Sacra via inter vrbanas celeberrima, in qua Numæ regia fuit, vt ex Aſcon.act.2. in Ver.conſtat. In eadem via,teſtantibus Varrone, Ouidio & Propertio,res viles propter frequentiā vænibant,vt poma,flabella,teſſeræ,tali.Dionyſ.Halic.lib.2. idcirco Sacram viam appellatam dicit,quòd in ea inter Romulum & Tatium ſacrum fœdus ictum fuerit. Alias cauſas denominationis huius apud Feſt. Pomp.lib.17. reperire licet.Hic in ſumma Sacra via habitauit Ancus Martius Rex, prope ædem Larium,vt ſcribit Solinus ca.2.Eſt & Sicyone porta eiuſdem nominis apud Pauſaniam lib.2.

b *Et Charonia.*] Iulius Pollux lib.8.περὶ ἐνδειξ, c.25.Vna autem, inquit, carceris ianua, Charonia dicebatur,per quam ad mortem ducebantur.

c *Dipylus.*] Liu.4.Dec.lib.1.Philippus ad Dipylon acceſſit. Porta ea,velut in ore vrbis poſita, maior aliquanto patentiórque quàm ceteræ eſt:& intra eam extraq; latæ ſunt vię, vt & oppidani dirigere aciem à foro ad portam poſſent: & extra limes mille ferme paſſus in Academię gymnaſium ferens pediti equitique hoſtium liberum ſpacium præberet.

d *Atque aliæ Nymphades.*] Item aliæ Hypadæ apud Plutarchum in vita Hyperidis.Et forte hæ ſunt,quas Nymphades vocat hîc Alexander,paucis literis immutatis.Item & Diocharis Straboni lib. 9.cuius hæc ſunt verba,Sunt igitur lucentis aquæ potuique ſuauiſſimę,fontes,vt aiunt,extra portas, quas Diocharis appellant iuxta Lycæum. Et Melitides Pauſaniæ lib.1.

e *Megaris fuit Triaſia.*] Id totum eſt Plutarchi in Pericle.

f *Corinthi Teneatica.*] Pauſanias lib.2.Ab Acrocorintho,qua in montanam partem diuertitur,eſt porta Teneatica,& Lucinæ fanum.

g *Thebarum.*] Vna tantùm ex ſeptem portis,quæ in ea vrbe erant,ita vocabatur.aliæ aliis nominibus,ſcilicet Electridē, ab Electra Cadmi ſorore, Prætidem a Præto homine indigena: Neitidem nominarunt, quòd in cithara chordarum vnam,cui Nete nomen, Amphion ante hanc portam inueniſſe dicitur.Iam Craneam portam Altiſſimā vocant, quod eſt ad eam portam Iouis altiſſimi cognomine ſacellu.Pręter eas,quas connumerauimus portas, eſt quæ Ogygia,& omnium poſtrema Homolois: Cuius nomen ita nuperrimum eſſe facile apparet,vt Ogygię antiquiſſimum.Dicta verò eſt Homolois ab Homole,omnium, qui in Theſſalia ſunt,mōtiū maximè fertili & aquis irriguo. Id videre eſt apud Pauſaniam lib.9.qui eſt de Bœoticis.Nam & hæ Thebę ſeptem portarum erant in Bœotia:aliæ centum in Ægypto, de quibus inferius lib.6.c.2.Vide Nicolaum Leonicenum de varia Hiſtoria li.2.c.82.Apollod.autem in lib.3.Bibliotheces has eaſdem Thebarū portas fuiſſe dicit,Hemodoidem,Ogygiā, Prætidem,Onchaidem,Hyſiſtam,Helectram,Creniden.

h *Apud Sicyonios quoque Sacra fuit.*] Pauſanias lib.2.Iam,inquit,qui hinc ad portam,quæ Sacra dicitur, diuerterint,tēplum Mineruæ non longe ab ipſa porta videant: Epopeus olim dedicauit. Id magnitudine & ornamentis, omnibus eius temporis operibus præſtitit. Verùm & huius famam vetuſtas obliuione obruit:de cœlo tactum conflagrauit.Ara tantùm,quòd illi vni fulmen pepercit,qualem Epopeus fecit,adhuc manet.Ante aram Epopeo monimentum, aggeſta in tumulum terra,extructum.

i *In Argo Diampares apud Leontin.*] Plutarchus in Pyrrho.

k *In Cyzico Thracia.*] Plin.lib 36.c.15. poſt pr.Sed & Thracias portas fuiſſe Byzantij,teſtatur Xenophon Rerum Gręcanicarum lib.1.his verbes, vbi de Byzantinis loquitur, Illi igitur cùm omnia cōpoſita eſſent, nocte apertis portis,quæ Thraciæ appellantur, Alcibiadem cum vniuerſo in vrbem recepere exercitu.

l *Apud Tibur Rarana.*] Liuius.

m *Capuæ Iouis.*] Liuius 4.Dec.lib.6.

n *Vbi Platea Seplaſia.*] Cic.in 2.Agraria,Iam verò,inquit, qui metus erat tunicatorum illorum & in Albana & in Seplaſia quæ concurſatio percontantium quid prætor edixiſſet?vbi cœnaret? quid enunciaſſet? Idem in Piſonem, Seplaſia, inquit, mehercule, vt dici audiebam,te vt primùm aſpexit,Campanum Conſulem repudiauit. Vbi Aſco.Pędia. ſcribit Plateam eſſe Capuæ,quæ Seplaſia appellatur,in qua vnguentarij negociari ſint ſoliti. Huius meminit Val.lib.9. c.1.vbi de Annibale.Tum demum fracta & contuſa Punica feritas cum Seplaſia ei & Albana caſtra eſſe cœperunt.

o *Cremonæ Brixiana.*] Cor.Tacitus lib.19.

p *Tarenti Temenitida.*] Liu.3.Dec.lib.5.Et Polybius,eas,Temenidas vocat,lib.8. ad fi.non ſemel his verbis, Circa Mesonæum ad latus Orientale & portas,quas Temenidas vocant,ignem in tumulo accendere oportere.Item non ſemel eod.lib. tradit aliam eius vrbis portam Rhinopylam vocatam. Et cùm ad portam veniſſet, quæ ad portum ducit,cuſtóſque Rhynopilam aperuiſſet,per eam effugiens,piſcatoriam nauim,ex illis quæ nauali ſtatione erant, vnà cum ſuis aſcendit,& in arcem aſportatur.

q *Syracuſis Menidita.*] Vide Thucydidem, & Plutarchum in Nicia.

r *Trogillorum.*] Liuius Dec.3.li.5.Ad colloquium de redemptione eius miſſis medius maxime, atque vtrique opportunus locus ad portam Trogillorum turrim, quam vocant Galagram,eſt viſus.

s *Et Agradianæ.*] Agragianæ legendum eſt ex Cicer.lib.5. Thuſcul.

tur. [t] Babyloniæ verò licet plures celebrentur, tamen præcipuè, [u] Semiramidis, [x] Ninorum, [y] Chaldæorum, [z] Belides, [a] & Ciſliæ.

ANNOTATIONES.

Thuſcul.quæſtio.vbi ita ſcribit de Syracuſanis loqués, Ego autem quum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agragianas magna frequentia ſepulcrorum) animaduerti columellam non multum e dumis eminentem, in qua inerat ſphæræ figura & cylindri.

t *Babyloniæ vero licet plures.*] Herodotus libro 1. de Babylone loquens, Eius, inquit, per ambitum centum portæ ſtabant, æreæ omnes, cum cardinibus itidem poſtibúſque.

u *Semiramidis,*
x *Ninorum,*
y *Chaldæorum,* } Herodot.lib.3.
z *Belides,*
a *Et Ciſliæ,*

Sed adde ſuperioribus Vticę portam fuiſſe, quæ Bellica dicebatur, apud Cæſarem lib.2.belli Ciuil. Hoc explorato loco, Curio caſtra Vari conſpicit muro oppidóque coniuncta ad portam, quæ appellatur Bellica, admodum munita natura loci. Et Adramyttias Lydias portas apud Strabonem lib.13. Myſia itaque, inquit, Adramitium eſt: ea olim ſub Lydis erat, & adhuc ab ipſo Adramyttio Lydiæ portæ appellantur, cum vrbs, vt dicunt, ab Lydis fuerit condita. Et Sicyone portam Cliſtheniam apud Pauſaniam lib.2. vbi ita ſcribit, Eodem in loco curiam ædificarunt & porticum, cui à conditore nomen Cliſteniæ. Eam enim de manubiis extruxit Cliſthenes, cùm belli contra Scironem geſti ſocius Amphictryonibus fuiſſet. Et Sardorum duas portas Perſidos dictas apud Polybium lib.7.ad prin. Et Naucrate multi figuli ſunt, à quibus propinqua etiam figlinarum porta vocatur Ceramica, vbi ita fictilia tingunt, vt argentea videantur, vt ſcribit Atheneus lib.11.c.9. Et Megalopoli portam Pholeam apud Polybium lib.9.

Quo ritu quibúſque cæremoniis hoſtia apud priſcos diis immolabatur, & quo modo fiebant ſacra, & quid apud exteros.

CAPVT XVII.

QVI [a] mos ſacrorum fuerit, quoque ritu, aut quibus exemplis hoſtia cæderetur, & res diuina fieret, veteribus monumentis intercisè perſcriptum eſt. Et tametſi ſingulis ferè diis ſua ſacra inſtituta forent, quæ tranſgredi aut præterire ducerent nefas: neque deos omnes eiſdem ſacris ſemper: ſed alios aliis ritibus cæremoniiſque placari deceret: tamen in omni ſacrificio ſtatas cæremonias & ſolita ſolennia conuenit obſeruari: quas ſi præterëant, haud dubiè piaculum fieri, & ſacra pollui putabant. Siquidem in omnibus ſacris, ſacerdos quum diis immolat, & rem diuinam facit, prius [b] corporis ablutione purgatur, [c] & à Venere abſtinet, vt lautus purúſque accedat: [d] quippe ieiunij & caſtimoniæ ſacra adituris miram obſeruationem fuiſſe, authores tradunt. [e] Legimus Numam Pompilium, quum pro frugibus faceret, eſu carnium & Venere abſtinuiſſe. [f] Et Iulianum Cæſarem oleribus leguminibúſque contentum ſæpe cœnitaſſe, ob religionem: [g] atque eos qui Iſidis ſacris initiandi erant, dies decem parcere carnibus & vino: [h] & Ægyptios feſtis quibuſdā diebus ieiunia ſeruáre. [i] Aquæ verò aſperſione corporis labem tolli, & caſtimoniā præſtari putabant. [k] præterque Myſos

Singulis diis ſua ſacra. *Sacerdos lotus & caſtus.* *Ieiunium.* *Ægyptij.* *Aquæ aſperſio.* *Abij.*

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

a *QVi mos ſacrorum.*] Totum id principium vſque ad clauſulam, Siquidem in omnibus. probatur ex his, quę ſigillatim poſtea hoc toto cap. deſcribuntur. Sed tamen hic ſpeciatim vide quæ dicta ſunt lib.3.c.12.

b *Corporis ablutione purgatur.*] Tullius libr. 1. de legibus, aſperſione aquæ labem corpoream tolli & præterea caſtimoniam præſtari tradit. Virgil.lib.2.Æneid.

Tu genitor cape ſacra manu patrióſque penates:
Me bello ex tanto digreſſum & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

Seruius in eodem lib.6.eiuſdem operis in eum locum,

—Corpuſque recenti
Spargit aqua.

Quibus addes etiam Didonis verba ſacra Diis inferis inſtituentis lib.4.Æneid.

Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha.

Vbi Seruius inquit, Inferis ſacrificantes aqua aſpergebantur, vt lib.6.eiuſd.

—Ter ſocios pura circumtulit vnda
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ.

Superis abluebantur, vt

Donec me flu. &c.

Et plene diximus in noſtris Commentariis Nobilitatis c. 31.nu.588.incip. Sed & alio quoque. Vide Macrobium Satur.lib.3.c.1.

c *Et à Venere abſtinet.*] Tullius lib.2.de legibus. & pleniſſimè diximus in noſtris ll. Connubial. l.15.num.116.incip. Ouid. libr. Amorum 3. & num. 120. incip. Nam & apud Rom.

d *Quippe ieiunij.*] Nam apud Athenienſes inter ſacra Cereris mulieres ieiunabant authore Herodoto libr. 2. Iulius Gyraldus in lib.de Diis Gent.ſyntag.12.ſic ſcribit, In Cereris deæ honorem ieiunia antiqui inſtituerunt: quin in eius celebritate ieiunium indicebatur, vel ab ea inſtituta fuere: vel ea cauſa, vt ab eius inuentis abſtinerent: vel quòd in penuria quadam, quò ſementem facere poſſent homines, abſtinuiſſe dicuntur, in ipſius deæ honorem: & propterea eo tempore eius quoque celebritas agebatur. Alij propter filiæ deperditæ memoriam inſtituta ieiunia aſſerunt, atque ideo verno mox tempore cum luſu & lætitia virides herbas ei offerebant, quaſi quòd filiam mater inueniſſet. Huius meminit Ouid.lib.Faſt.4.

e *Legimus Numam Pompilium.*] Apud Ouid.lib.4.Faſt.

Vſus abeſt Veneris, nec fas animalia menſis
Ponere, nec digitis annulus vllus ineſt.

f *Et Iulianum Cæſarem.*] Theodoritus Eccleſiaſt. hiſtoriæ lib.3.c.2.& ſeq. Pomponius Lætus in vita eiuſdem.

g *Atque eos qui ſacris Iſidis.*] Apuleius lib.Met.11.circa fin.

h *Et Ægyptios.*] Herodot.lib.2. Poſteaquam ieiunauerunt pridie feſti, atque obdormierunt vaccam immolant, eámque corio exuunt, & tota aluo vacuant. & iterum lib.4.

i *Aquæ vero aſperſione.*] Tullius 1.de legib. & vide in dd. noſtris Commen. Nobilitatis vbi ſupra.

k *Prætereaque Myſos.*] Strabo lib.7.ex Poſſidonio. Scribit, inquit, Poſſidonius, Myſos religioni indulgentes ab animantibus abſtinere, & eam ob cauſam pecus omne vitare. melle verò & lacte & caſeo veſci: Cumque tranquillam exigerent vitam, ob deorum culturam, Deicolæ & Capnobatæ, id eſt fumi conſcenſores, nominantur.

Anymphi. Cybeles ſacerdotes. & [l] Eſſenos, [m] alióſque qui ob religionem animantibus abſtinent, cælibémque vitam agunt, [n] qui Abij & [o] Anymphi dicti ſunt, [p] conſtat ſacerdotes matris deum Samia teſta ſibi virilia amputare: atque illos qui maxima ſacra obibant, vt in caſta religione manerent, & procul a mulierum contagio vitam agerent, [q] herbis quibuſdam emaſculari, & virilitatem amittere. Vtque nulla niſi ſacrorum maneret cura, nudique & vacui religioni intenderent, cunctarum rerum dominio ſe abdicare. Quod iure pontificio cauebatur, [r] cuius verba ſunt, Ad diuos adeunto caſtè, pietatem adhibento, opes amouento, qui ſecus faxit, deus ipſe vindex erit. Quam caſtimoniam apud exteros quoque ſeruari meminimus: *Antidota aduerſus Venerem.* [s] quippe in Theſmophoris matronæ Athenienſes, vt Veneris ictus cohiberent, folus vitilium cubilia ſubſternebant: nonnulli garo ex piſcibus, qui ſquamam non habent, quòd incendia libidinum reprimeret, & irritos conatus faceret, in ſacris vſi ſunt: *Ageſilai ſententia.* [t] quod Ageſilaus putabat deos non minus religioſis operibus, quam ſacrificiis caſtis delectari. *Hierophantæ Athenienſium.* Legimus quoque [u] Hierophantas Athenienſium, poſtquam in pontificatum euecti erant, vt caſtiſſime ſanctiſſiméque ſacrum facerent, cicutæ ſorbitione caſtrari: [x] & Ægyptios ſacerdotes, negociis omiſſis, mulieribus nunquam indulgere, carnibúſque & vino abſtinere, [y] atque gymnoſophiſtas adeò abſtinentiæ ſtudioſos, vt pomis ſolùm, oriza & farina alantur. *Iouis prophetæ.* [z] In Creta quoque Euripides teſtatur, quos vocant Iouis prophetas, non modo carnibus, ſed ne coctis quidem veſci: *Indorum magi.* [a] & Indorum magos, qui ad Solis ſacerdotium euecti erant, carnibus abſtinere, & nunquam ſub tecto eſſe, ſed lineis velari, & ſub dio vitam agere. *Rem diuinã facturus.* Quinetiam obſeruatum inuenimus, vt qui rem diuinam facturus erat, ad ſuam leuandam culpam ſe in primis reum dicere debeat, & noxæ pœnitere, ac fateri admiſſum, vultumque ſummittere, & ad omnem modeſtiam fingere: [b] deinde ipſe, aut publicus præco præcedens ſacra, Hoc age, clamitet, vocéque excitet populum, ac virga turbam ſummoueat, *Commentaculum.* quæ [c] commentaculum dicta eſt: ſilentiúmque indicat, ne mala vox obſtrepat, néve quid triſte auribus accipiat, & ſacris fauere, & intentos eſſe iubeat: *Taciturnitas in deorum ſacris.* namque in deorum ſacrificiis [d] taciturnitate in primis, & intentis animis opus erat: [e] quia ſi opus facientem ſacerdos inter

ANNOTATIONES.

l *Et Eſſenos.*] Siue Eſſæos, vt alij vocant, ex Ioſepho libr. Antiquitat. 18.c.2. & de bello Iudaico lib.2.c.7. & in Appionem, & D. Hieronimo lib.2. in Iouinianum. Qui de Eſſæis plura noſſe volunt, legant Euſebium cap.4. libr.8. & c.1.9. Præparat. Euang.

m *Alióſque.*] Vt Germanes Indorum Philoſopos ex Strabone lib. 15. vbi tradit eôs vini & Veneris expertes. Diximus in noſtris ll. Connubial. l.15. nu.115. incip. Illud quoquè antiquorum.

n *Qui Aby.*] Strabo lib.7. paulò poſtea, quæ in verbo, Prætérque Myſos: diximus. & vide ſuprà eo. lib. c.13. in noſtris ll. Connubial.

o *Et Anymphi.*] Vide in d. ll. Connub.

p *Conſtat ſacerdotes Matris deûm.*] Plinius lib.11.c.49. & lib. 35.c.12. ad fi. Vnde illud Iuuenalis ſaty.6.

——Ecce furentis
Bellonæ, matriſque deûm chorus intrat, & ingens
Semiuir obſcœno facies reuerenda minori,
Mollia qui rupta ſecuit genitalia teſta.

Nam & hos ſeminares vocat Ouid. lib.4. Faſtor.

Ibunt ſeminares, & inania tympana tundent,
Æráque tinnitus ære repulſa dabunt.

Diuus Auguſtinus libr. 7. de Ciuitate Dei ſcribit abſciſſos matri deûm ſeruire, vt ſignificaretur eos, qui ſemine indigeant, terram ſequi oportere, quæ mater deum nominatur. Lucretius vero lib.2. Gallos miniſterio Cybeles (quæ mater deûm appellatur) ideo dici additos: quoniam qui violant matrem digni ſunt, vt emaſculentur, quo minus poſſint viuam procreare progeniem. Diximus in noſtris ll. Connubial. l.15. nu.121. incip. Quid quòd legimus.

q *Herbis quibuſdam emaſculari.*] Scilicet cicuta, vt dicetur inferius in verbo, Hierophãtas. & in d. noſtris ll. vbi ſupra.

r *Cuius verba ſunt.*] Apud Ciceronem lib.2. de legib.

s *Quippe in Theſmopho.*] Dioſcorides libr.1. cap 16. Plinius lib.24.c.9. Galenus lib.6. de ſimplicium medicamentorum facultatibus. & diximus in noſtris legibus Connubialib. lib.15. nu.94. incip. Galenus lib. & nu.16. incip. Ouidius lib. Amor.3.

t *Quod Ageſilaus putabat.*] Xenophon in ea oratione, quam elegantiſſime, vt cætera omnia, de ipſius Ageſilai laudibus edidit.

u *Hierophantas.*] D. Hieronymus in Iouinianum lib.1. & in lib. de Monogamia ad Geruntiam, Hierophãta, inquit, apud Athenas eurat virum, & æterna debilitate fit caſtus.

x *Et Ægyptios ſacerdotes.*] Idem Diuus Hieronymus authoritate Chæremonis libr.2. in Iouinianum. & Apuleius lib.11. Metam.

y *Atque Gymnoſophiſtas.*] Plinius lib.12.c.6. docet quo cibo veſcebantur Indorum ſapientes.

z *In Creta quoque Euripides.*] Et eius authoritate Diuus Hieronymus in d. lib.2. ad Iouinianum.

a *Et Indorum magos.*] Diog. Laërtius in procemio. Sed & Magi Perſarum nihil præter farinam & olus in cibo ſumebant, vt idem D. Hieronymus teſtatur vbi ſuprà.

b *Deinde ipſe erat publicus præco.*] Plutarch. in Numa Pompilio. In profeſtis, inquit, & omnino in ſacerdotum feſtis, per vrbem præcones præcedebant, qui vt quieſcerent, & ab operibus deſiſterent, iubebant. Et in Coriolano, Numa quidem cùm aliarum rerum, tum Pontificij iuris prudentiſſimus expoſitor, hoc Romanis ad ſummum religionis ornamentum inſtituiſſe videtur, vt cùm Principes aut ſacerdotes rem diuinam faciunt, Præco ingenti voce præcedens clamet, HOC AGE: animos ſacrificio ſcilicet adhiberi iubens, ne vllis interiectis operibus, quæ plurima humanis in rebus vi & neceſſitate fieri contingit, diuinus auerteretur cultus. Et huc quoque pertinet illud Apuleij lib.11. Metam. Et plerique qui facilem ſacris viam dari prædicarent. Sed alibi hæc verba, Hoc age, vel agite, pro adnimaduertite, intenti eſtote, attendite, vt apud Plautum in prologo Aſinariæ in princ.

Hoc agite ſultis ſpectatores nunc iam.

Et in Perſa act.5. ſce.2. & apud Terentium in Eunucho act. 1. ſce.2. & in Phormione act.2. ſce.3. ad fi. & vtrobique Donatus præſertim in priori loco.

c *Commentaculum.*] Feſtus Pomp. lib.3.

d *Taciturnitate in primis.*] Pythagoricum & Ægyptiorum dogma ſapientum id fuit, quum deum innuerent ſilentio colendum, a quo ſunt rerum primordia. Cæl. Rhodig. Antiq. lectio. lib.15.c.23. & lib.21.c.46. & Gyral. Hiſtor. Deor. ſyntag.1. & 17. Virgil. Æneid.7.

——Hinc fida ſilentia ſacris.

e *Quia ſi opus facientem ſacerdos.*] Plinius lib.28.c.2. Tibicinem, ait, canere, Nequid aliud exaudiatur: vtraque memoria inſigni, quoties ipſæ diræ obſtrepentes nocuerint, quotieſve

ſacra vidiſſet, temerari & pollui putabantur religione inexpiabili. Ideo cuſtos dabatur, qui ſacra inſpiceret, & alter qui [f] linguis fauere iuberet. [g] Græcis autem, ad ſacrificium acceſſurus, hoc præfatur primum, τίς τῇδε, hoc eſt, Quis hic? Qui vero interſunt ſacris, referunt: πολλοὶ, κἀγαθοί, quod eſt dicere, Multi, & boni. Nam polluti homicidio, aut ſanguine infecti humano, hominesque turpiſſimarum ſordium ſacris arcebantur: néve aras contingerent, aut ſacrificio intereſſent, lege vetabantur. [h] Et quia à quibuſdam ſacris mulieres nuptas, aut ſeruitio preſſos, vel ære coemptos, abeſſe oportebat: ideo in ſacrorum apparatu lictor præfabatur, Hoſtis victus, mulier virgo exeſto. [i] In Chæronea vero ſacerdos lorum tenens, pro ædibus Matutæ clamitat, non ſeruum ingredi, non ſeruam, non Ætolum, non Ætolam: quum his ſacrificio adeſſe non liceret. [k] Apud magos, qui lentigines habent, tanquam inuiſi diis immortalibus, ab aris procul ſunt: & hi qui elati reuixerunt, quibuſque viuentibus exequiæ factæ ſunt, velut prophani, à ſacris arcebantur: [l] ſicut à ſacerdotio bis nupti. [m] Apud Germanos, qui ſcutum amiſiſſent in acie, ſacris intereſſe non poterant: [n] Et apud Ægyptios ſubulcis vniuerſis templa interdicta fuere: [o] & Hebræis menſtruatis, & his qui impetiginem habent. [p] Scythis quoque qui nullum hoſtem interfeciſſet in acie, in ſolennibus libare non poterat: reliqui initiati adeſſe non vetantur. [q] Romanis vero ſi quę ſacrificio mulieres interſunt, capita velant. Cumque adorat qui rem diuinam facit, [r] velato capite, ne auerſus animus à ſacris fiat, [s] dexteram ad oſcu-

Quibus ſacris adeſſe non licebat.

Cheronęſes.

Magi.

Germani.

Ægyptij.

Hebræi.

Scythæ.

ANNOTATIONES.

ticiſue precatio errauerit: ſic repente extis adimi capita, vel corda, aut geminari, victima ſtante. Gyrald. de Diis Gentium ſyntag. 17.

f *Linguis fauere iuberet.*] Cicero de Diuinat. lib. 1. Maiores, ait, omnibus rebus agendis, quod bonum, fauſtum, felix, fortunatumque eſſet, præfabantur: rebuſque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabatur: inque ferijs imperandis, vt litibus & iurgijs ſe abſtinerent. Hinc illud Horatij lib. Car. 3. Ode 1. in princ.

Odi profanum vulgus & arceo,
Fauete linguis: carmina non prius
Audita, Muſarum ſacerdos
Virginibus puerisque canto.

Quo in loco Acron & Porphyrion interpretes ſcribunt eam vocem dici ſolitam in ſacrificiis, qua ſignificarent, vt bona omnia haberentur. Illudque Iuuenal. ſatyra 12.

Ite igitur pueri linguis animiſque fauentes,
Sertaque delubris, & farra imponite cultris,
Ac molles ornate focos, glebamque virentem.
Iam ſequar, & ſacro quod præſtat, rite peracto
Inde domum repetam.

Tibullus lib. 2. epig. 2. in princ.

Dicamus bona verba, venit natalis ad aras,
Quiſquis ades, lingua vir, mulierque faue.

Plinius lib. 28. cap. 2. Ipſe enim de ſacrificiis & precationibus loquens. Alium verò, ait, præconi, qui fauere linguis iubeat.

g *Græcis autem.*] Hic omnino vide Eraſmum Adag. Chil. 1. cent. 6. c. 31. Idem Gyral. ſyntag. 17.

h *Et quia à quibuſdam ſacris.*] Vide Cælium Rhodiginum Antiq. lect. lib. 12. c. 2. Idem Gyrald. ibid. Vide in noſtris ll. Connub. l. 2. nu. 59. incip. Ex his exit lex.

i *In Chæronea.*] Gyral. vbi ſuprà.

k *Apud Magos qui lentigines habent.*] Plinius lib. 30. cap. 2. Lentiginem, inquit, habentibus non obſequi numina, vt cerni non poſſunt. Idem lib. 28. c. 12. Inuenio, inquit, apud authores, his qui lentiginem habeant negari Magicæ ſacrificiorum vſum. Cui conuenit Apuleius in Apologia 1. qui ſcribit puerum Magico carmine initiandum, oportere eligi, inter cætera decorum. Lentigo autem eſt macula ſubruſa & nigra in facie ad lentis ſimilitudinem.

l *Sicut à ſacerdotio bis nupti.*] Diod. Siculus lib. 2. c. 3. D. Hieronymus locis à me allegatis in noſtris Commentariis ad l. boues. §. hoc ſermone, regula, nu. 141. & multis ſeq.

m *Apud Germanos.*] Cornelius Tacitus libr. de Moribus Germanor. ſcribit, Scutū reliquiſſe præcipuum flagitium: nec aut ſacris adeſſe, aut concilium inire ignominioſo fas eſt, multique ſuperſtites bellorum infamiam laqueo finierunt. Eraſ. Chil. 2. cent. 2. c. 7. deſcribit quam olim ignominioſum fuerit clypeum abiicere.

n *Et apud Ægyptios.*] Herodot. lib. 2. Soli omnium ſubulci, etſi indigenæ, tamen nullum ingrediuntur in templum: nemóque aut filiam cuipiam eorum nuptum dare vult, aut cuiuſpiam eorum filiam in matrimonium ducere. Ipſi inter ſe ſubulci dant, accipiúntque filias.

o *Et Hebræis menſtruatis.*] Lege Moſaica deformia & maculoſa vetabantur offerri, vel immolari Domino Leuit. c. 22. & Deuteron. 15. Item alia lex, Ne qui eſſet corpore deformis, vel vitiatus, panes Deo ſuo offerre, neque eius ad miniſteriū accederet, vt ampliſſimè ſcribitur Leuit. c. 21. & repetitur in cap. hinc etenim 49. diſtin. vbi D. Gregorius luculenter probat corporum vitia & maculas habere ſymbolum vitiorum animi. Cuius item ſententiæ fuit D. Hieronymus ad Fabiolam dè veſte ſacerdotali. Pręcipitur, inquit, ſacerdotibus, vt nulla debilitate inſignes ſint, ne truncis auribus, læſo oculo, ſimis naribus, claudo pede, cutis colore mutato: quæ omnia referuntur ad ánimi vitia. Quibus conſonat Romanos apud quos virginem Veſtalem capi fas non erat, quæ aliqua corporis labe inſignita eſſet: vt ex authoritate Antiſtij Labeonis prodidit Gell. lib. 1. c. 9. & Feneſtella de Magiſtratib. c. 7. Dionyſ. Halicarnaſ. Antiq. lib. 7. laudat Romulum Romanorum legum latorem, quòd ſacerdotia non venalia, nec ſorte diuidenda fecit: ſed e ſingulis curiis binos creauit annum quinquageſimum egreſſos, qui virtute ac genere præcellerent cæteros, cenſúmque ſufficientem haberent, & integro eſſent corpore.

p *Scythis quoque.*] Herodot. lib. 4. Gyral. Hiſtoriæ deor. ſyntag. 17.

q *Romanis vero.*] Plutar. Problem. c. 13.

r *Velato capite.*] Virgil. lib. 3. Æneidos, vbi Helenus Æneam admonet de profectione, ſeu fuga facienda, his verbis,

Quin vbi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris iam vota in littore ſolues,
Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter ſanctos ignes in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat & omina turbet.
Hunc ſocij morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in religione nepotes.

Quo in loco Seruius, Sacrificantes, inquit, omnibus diis, ſoliti ſunt caput velare, ne ſe inter religionem vagis aliquid offerret obtutibus, excepto ſolùm Saturno, ne numinis imitatio eſſe videretur. Et idem Seruius lib. 2. eiuſdem operis in eum locum,

Fatale aggreſſi ſacrato auellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis
Corripuere ſacram effigiem.

Vide Plutar. Problem. c. 10. & ſupra lib. 2. c. 14.

s *Dexteram ad oſculum ferre.*] Plinius lib. 11. c. 45. & clarius lib. 28. c. 2. vbi ita ſcribit, In adorando dexteram ad oſculum referimus, totumque corpus circumagimus. Apul. lib. 4. Metam. Et admouentes oribus ſuis dexteram, priore digito in erectum pollicem reſidente; vt ipſam deam Venerem

religioſis

Mulieres in ſacris & rẽ diuinam facturus, capite velato.

Tibiarũ variæ ſpecies.

Ægyptiis pro tibiis cantus in ſacris adhibitus.

Iudæi.

lum ferre, [t] & ſe in orbem circumagere, [u] prout Numa inſtituit, neceſſum habet. [x] Quódque tibicines & citharœdi, qui lyras ſeptichordes tenderent, in deorum ſacrificiis cum cantu & longis tibiis præcinant, & ne quid aliud agatur exaudiatúrque, moneant: [y] illúdque ius in æde veſcendi habeant, priſca eſt religione ſeruatum. [z] quæ quidem tibiæ ſacrorum, ex buxo: quæ vero ludis præcinebant, ex oſſe aſinino aut argento fiebant: quod illæ miti ſono ad rem diuinam, illæ ſtridenti & acuto ad prælium accenderent. Fuere enim tibiarum ſpecies plurimæ, ad vſus varios: [a] nam Libyes plagialon vocant, [b] quæ ex loto fit: [c] elymos ex buxo & lauro. [d] Celtæ ex calamis vtuntur fiſtula, [e] Ægyptii ex ſtipula hordeacea, [f] Scythæ & Arimaſpi ex aquilarum & vulturum oſſibus: [g] ex quibus aliquæ erant ſerranæ, quæ æquales habent cauernas: aut Phrygiæ, quæ impares & inæquales. [h] Poſt aliquot vero tempora ne tibiæ præcinerent in ſacris, fuit lege cautum. [i] Ægyptiis in vſu erat, non tibias, ſed cantus adhibere in ſacris quibus ſeptem vocales deos modulata voce collaudare, tibiarum & citharæ loco fuit. [k] Iudæi in ſacris non modo tibia, ſed timpanis concinunt. Vtque ſuæ hoſtiæ diis dicatæ ſint, & [l] ſuperis albæ, [m] inferis vero nigræ immolantur, [n] neque duobus diis vnam hoſtiam mactari, quia veri deo res di-

ANNOTATIONES.

religioſis adorationibus venerabantur. Idem Apul. in Apologia, Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Et huc ſpectat quod D. Hieronymus in Pſalterio, quod dicitur Deoſculamini, interpretatus eſt, adorate: quia, vt eius verbis vtar, qui adorãt, ſolent deoſculari manum & capita ſummittere: quod ſe D. ille Iob cap. 31. in elementis & idolis feciſſe negat: dicens, Si vidi ſolem cùm fulgeret, & lunam incedentem clarè, & lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meam ore meo, quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum altiſſimum. Hebræi, iuxta linguæ ſuæ proprietatem, Deoſculationem ponunt pro veneratione.

t *Et ſe in orbem circumagere.*] Plinius in poſteriore illo loco. Nam & inter ſymbola Pythagoræ illud erat, *προσκυνεῖν περιφερόμενος*, id eſt, ad orandum circumactu corporis. Nimirum ad imitationem cæli perpetua vertigine circumacti. Eraſ. Chil. 1. cent. 1. in prouerbio, Adorato circumactus. Plutar. autem in Camillo non longè à princ. Cùm hæc, inquit, dixiſſet, vt mos eſt Romanis preces agentibus ſe ad dexteram voluere, circumnectens cecidit. Vide Seruium in 6. Æneid. ibi,

—Ter ſocios pura circumtulit vnda.

u *Prout Numa inſtituit.*] Plutar. i Numa.

x *Quódque tibicines.*] Liuius 1. Decad. lib. 9. Tibicines, inquit, quia prohibiti à proximis Cenſoribus erant in æde Iouis veſci, quod traditum antiquitus erat, ægrè paſſi, Tibur vno agmine abierunt adeo, vt nemo eſſet qui ſacrificiis præcineret. Eius rei religio tenuit Senatum, legatóſque miſerunt, vt darent operam, vt hi homines Romanis reſtituerentur. Tibias in ſacris adhiberi ſatis oſtendimus Ouidij & aliorum authoritate ſuprà lib. 3. c. 7.

y *Illúdque ius in æde veſcendi.*] Liuius vbi ſuprà. Macrob. lib. 3. c. 11. Herodot. lib. 2.

z *Quæ quidem tibiæ.*] Gyraldus Hiſtor. deor. ſyntag. 17. & in multiplici poëtarum hiſtoria, vbi de ſcena agit. Athenæus Dipnoſ. lib. 4. c. 24.

a *Nam Libyes plagialon.*] Pollux Onomaſticôn lib. 4. c. 9. & 10. Athenæus lib. 14. c. 24. Cælius Rhodi. Antiq. lect. lib. 9. c. 7. in princ.

b *Quæ ex loto fit.*] Nam ex loto tibias frequenter fieri tradit Feſt. Pompeius lib. 10. Lotos (authore Plinio lib. 13. c. 17.) ad tibiarum cantus expetitur.

c *Elymos ex buxo & lauro.*
d *Celtæ ex calamis.*]
e *Ægyptij ex ſtipula ordeacea.*
f *Scythæ & Arimaſpi.*
} Pollux vbi ſuprà. Plinius lib. 16. cap. 36. Solinus cap. 11. vbi vide interpretem. Cæl. Rhod. ant. lect. libr. 9. cap. 7.

g *Ex quibus aliquæ.*] Hæc vſque ad verſic. Poſt aliquot. ſunt Seruij in lib. 9. Æneid. in eum locum,

—Biforem dat tibia cantum.

h *Poſt aliquot.*] Tibiarum conſuetudo cœpiſſe videtur poſt Medicas victorias, cum Græci iam de ſe magnificè ſentirent, deſita verò Athenis diſciplina ea, Alcibiade authore, cùm petere buiſſet, ab illo abiectas infractáſq; tibias pudefacto deformitate oris. Quod in Commentario Pamphilæ 9. & 20. ſcriptum fuiſſe adnotatum reliquit Gellius Noct. Atticarum lib. 15. c. 17. Rhodig. Antiq. lect. lib. 9. c. 4.

i *Ægyptiis in vſu erat.*] Gyrald. Hiſtor. deor. ſyntag. 17. Cælius Rhod. lib. 9. c. 2.

k *Iudæi in ſacris.*] Num. 10. Leuit. 16. Exo. 28. 39.

l *Superis Albæ.*] Idem Horatius lib. Car. 3. Ode 8. ibi,

Docte ſermonis vtriuſque linguæ
Voueram dulces epulas, & album
Libero caprum propè funeratus
Arboris ictu.

Vbi Acron idem dicit quod Alexander hic & in ſeq. dicit. Virgil. lib. 3. Æneid.

Sic fatus meritos aris mactauit honores:
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo,
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Vbi Seruius dicit hoſtias pro qualitate numinis immolari vt hîc. Idem Virgil. lib. 9.

Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpergat arenam.

Vbi Seruius, Iuuencum, ſecundum Romanas ceremonias dixit. Ioui enim de tauro nõ immolabatur: niſi cum triumphi nomine ſue vel tauro fiebat: quod tamen admiſſum eſt, quia non tantum Ioui, ſed aliis diis, qui præſunt, ſacrificabatur. Iuuenal. ſatyr. 10.

——Duc in Capitolia magnum
Cretatúmque bouem.——

m *Inferis verò nigræ.*] Iam diximus in præced. Acronem id dixiſſe. Et id quidem probat illud Virgilij loquentis de matre Eumenidum & magna ſorore, id eſt nocte & Terra diis inferis lib. 6. Æneid.

——Ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magnæq; ſorori
Enſe ferit, ſterilémque tibi Proſerpina vaccam.

Vbi Donatus, Omnia, inquit, nigra inferis mactat, & ſterilem vaccam: quia nihil ab inferis naſcitur. demonſtrat quatuor, colorem, genus animalis, quum primò vellere intactum: ergo non attonſum & Veneris immune. Et illud Tibulli lib. 3. eleg. 5. in fi.

Interea nigras pecudes promittere Diti
Et niuei lactis pocula miſta mero.

Et Virgilij lib. 5.

——Huc caſta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.

Illud item Valerij Maximi lib. 2. c. 1. de Valerio Publicola, apud eandem aram publice nũcupatis votis cæſiſque atris bobus, Diti maribus, fœminis Proſerpinæ, lectiſterniόque ac ludis trinoctio factis, aram terra, vt ante fuerat, obruit. Nam & Plutarchus in Lucullo ſcribit, Aderant Proſerpinalia feſta, nec bouem nigram, qualis in his ſacris mactari ſolebat, ob circunfuſum hoſtem parare potuerunt, ſed pro boue placentam altaribus offerendam conficiunt.

n *Neque duobus diis.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. Marcellum aliæ atque

uina fieret, facile non dignoſcerent, in omni ſacrificio vulgò ſeruatum eſt. [o] Namque aliena hoſtia, [p] vel debilis & manca, [q] quæque reluctatur, & ſe admoueri altaribus non ſinit, dii non placantur: [r] fugientémque hoſtiam, quæque altaria detrectaret, vbicumque nanciſcerentur, mactari oportebat, ne piaculum fieret. Et ſicut ſuæ hoſtiæ numinibus dicatæ ſunt, ita & aræ fuerunt. [s] Superis enim, à terra exaltatis aris, terreſtribus, in terra: inferis verò, ſub effoſſa terra, ſacra facere conuenit: quod [t] apud Indos fuit diu ſeruatum, vt terreſtribus diis in cauernis, Soli verò in ſublimi ſacrum faciant. [u] Nonnunquam ſine ara, in nudo ſolo & pauimento ſacra peregiſſe Græcos, compertum eſt. [x] Eumæus apud Homerum ſuper eſcharam, victimam fecit. [y] Arabes arulam ſuper aram conſtituunt, in illaque Soli immolare, & thus adolere ſolent. [z] Hæ enim ad normam quadratæ fuerunt: ſupérque eis ſacra facturi, [a] ceſpitem ex gramine, [b] ſeu verbenas apponunt. Iſtæ enim fauſtæ in omnibus ſacris habitæ, [c] quas ex ſacro loco decerpere conuenit. Ipsáſque aras ſuorum numinum fronde ornare, [d] vt Ioui

Sua cuique deorum hoſtia.
Quæ hoſtia dij non placabantur.
Sua cuique aræ.
Indorum ſacra.
Odyſ.14.
Arabes.
Verbena fauſta in ſacris.
Aræ frondibus diis ſacratis ornatæ.

ANNOTATIONES.

atque aliæ obiectæ animo religiones, tenebant, in quibus, quòd cum bello Gallico ad Claſtidium ædem Honori & Virtuti vouiſſet, dedicatio eius à pontificibus impediebatur: quòd negabant vnam cellam amplius quàm vni Deo rectè dicari: quia ſi de cœlo tacta, aut prodigij aliquid in ea factum eſſet, difficilis procuratio foret: quod vtri Deo diuina res fieret, ſciri non poſſet. Neque enim duobus, niſi certis deis rite vna hoſtia fieri.

o *Namque aliena hoſtia.*] Plinius lib.8.cap.45. ad fi. ſcribit, Hoc quoque notatum vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, ſicut nec claudicantem: nec aliena hoſtia placari, nec trahente ſe ab aris.

p *Vel debilis aut manca.*] Plinius ibi. quod aſſumptum videri poteſt a Iudæis, quibus Deus Opt. Max. iuſſit ſibi offerri meliora pulchrioráque & robuſtiora: non cæca, non clauda, non languida, non debilia, vt ſcribitur Deuteron. c.15. & 17. & Malachiæ 1. non ſemel alibi ſæpe. Quod & Ethnici & Gentiles obſeruauerunt, ex quibus Euripides in Iphigenia ἐν ταύροις tradit Agamemnonem vouiſſe Dianæ ſe immolaturum quicquid pulcherrimum annuus prouentus produxiſſet. Ariſtoteles in Sympoſio, Nihil, ait, mutilum ac diminutum diis offerimus, ſed integra omnia, atque abſoluta. Hucque ſpectat illud Virgilij lib.3. Georg.

Aut ſi quam ferro mactauerat antè ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates.

Id enim de morboſo animali intelligitur, cuius caro non coquitur, vt dicit Plinius morboſa caro non coquitur. Futura autem, vt ait Seruius in eum Virgilij locum, niſi ex ſana victima colligi non poſſunt. Donatus autem enarrans eum locum Virgilij lib.9. Æneidos,

Ipſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona.

Scribit hoſtiam nec macie, nec ætate cõfectam eſſe debere.

q *Quæq; reluctatur.*] Plinius vbi ſuprà. ex quo illud Lucani libr.7.

Admotus ſuperis diſcuſſa fugit ab ara,
Taurus, & Emathios præceps ſe iecit in agros.

Et Emmianus Marcellinus lib.24. Abũde, inquit, ratus poſt hæc proſperitates ſimiles adueſtare complures hoſtias Marti parabat Vltori, & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate ſua nouem procubuere triſtiſſimi: decimus verò, qui diſtractis vinculis lapſus, ægrè reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna mõſtrauit.

r *Fugientémque hoſtiam.*] Valerius Maxim. lib.1.c.6. vbi de Pompeio loquitur, ita ſcribit, in princ. Cn. Pompeium Iupiter omnipotens abundè monuerat, ne cum C. Cæſare vltimam belli fortunam experiri contenderet: egreſſo a Dyrrachio aduerſa agmini eius fulmina iaciens, examinibus apum ſigna obſcurando, ſubita triſtitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipſis altaribus hoſtiarum fuga. Seruius lib.2. Æneid. ibi,

—Et magno mercentur Atridæ.

Quia, inquit, ſacrorum eſt, vt victima fugiens, vbicumque inuenta fuerit, occidatur, ne piaculum committatur. Plinius vbi ſuprà.

s *Superis enim à terra.*] Lactantius Placidus, Grammat. interpres Statij in 4. lib. Thebaid. eo loco,

—Totidémque ſatis Acheronte nefaſtos
Virginibus iubet eſſe focos: tibi rector Auerni,
Quanquam infoſſus humo, ſuperat tamen agger in auras
Pineus. hunc iuxta cumulo minor ara profunda
Erigitur Cereri.—

Sic memoriæ prodidit, Tria ſunt in ſacrificiis loca, per quæ expiationem facimus: Scrobiculo facto inferis aris tribus ſacrificamus, Cæleſtibus extructis focis: vnde etiam nominata ſunt altaria, ad quæ ſacrificantes manus porrigimus in altum. Cæl. Rhodiginus lib.12.c.1.

t *Apud Indos.*] Feſtus Pompeius lib. 1. prope fin. Antiqui diis ſuperis in ædificiis à terra exaltatis ſacra faciebant, diis terreſtribus in terra, diis infernalibus in effoſſa terra.

u *Nonnunquam ſine ara.*] Cælius vbi ſuprà.

x *Eumæus apud Homerum.*] Lib. Odyſſeæ 14.

[illegible]
[illegible]

Alexander hîc Græcam dictionem reliquit: D. autem Iuſtinopolitanus craticulam vertit. Eſt enim Græcis & ἐσχάρα, & ἐσχαρίς, eiuſdem ferè ſignificationis.

y *Arabes arulam.*] Strabo libr. 16. non multò ante fin. de Arabibus loquens ſcribit, Solem colunt, arulam ſuper aram conſtituentes, & quotidie in ea immolant, & thus adolent.

z *Hæ enim ad normam.*] Vide ibi Strabonem.

a *Ceſpitem ex gramine.*] Virgil. lib.12. Æneid.

In medióſque focos & diis communibus aras
Gramineas, alij fontémque ignémque ferebant
Velati lino & verbena tempora vincti.

Vbi Seruius, Romanis enim, inquit, moris fuerat ceſpitem aræ ſuperimponere & liba ſacrificare.

b *Seu verbenas apponunt.*] Vide quæ ſcribã infrà lib. 5.c.27.

c *Quas ex ſacro loco decerpere conuenit.*] Plinius libr. 22. c.2. & lib.25.c.9. Donatus in Andriam Terentij act.4. ſce.4. annotauit ibi,

—Ex ara hinc ſume verbenas tibi,
Atque eas ſubſterne.

Catachriſticôs omnes herbas & frondes feſtas ad aras coronandas ex puro loco decerptas, Verbenas appellari.

d *Vt Ioui æſculo.*] Plinius lib.12.c.1. & lib.16.c.4. Virgil. lib. 2. Georg.

Nemoriúmque Ioui, quæ maxima frondet
Æſculus.—

Sed & adde & quercum ex Lactantio interprete Statij in lib. 4. Thebaidos. Quod & probat illud ipſius Virgilij libr. 3. Georg.

Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos.

Et ibi Seruius ſcribit quòd omnis quercus eſt Ioui conſecrata, & omnis lucus Dianæ. Et Ouid. lib.1. Metamor.

Et quæ deciderant patula Iouis arbore frondes.

Seruius autem in 1. Eleg. non multò poſt princ. ibi,

De cœlo tactas memini prædicere quercus.

Dicit quercum eſſe in tutela Iouis. Idem Seruius in eum locum eiuſdem Virgil. lib.6.

Atque vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.

Querceam, inquit, coronam accipiebant, qui & in bello ciuem ſeruaſſent: ideo, quia antè cauſa vitæ in hac arbore hominibus

eſculo, [e] Apollini lauro, [f] Mineruæ olea, [g] Veneri myrto, [h] Herculi populo, [i] Baccho edera, [k] Pani verò pino, [l] Diti autem cupreſſo. Quanquam [m] ad aram maximam Herculi ſacra facturi, ſola lauro,

ANNOTATIONES.

minibus fuit, qui glandibus veſcebantur. Gell. lib. 5. c. 6.

e *Apollini lauro.*] Plinius d. lib. 12. c. 1. Diodor. Siculus lib. 1. c. 2. Acron interpres Horatij lib. Car. 3. Ode 4. ibi,

—Vt premerer ſacra
Lauróque collatáque myrto,
Non ſine dis animoſus infans.

Vnde & illud Virgilij eclog. 7. aliàs 8.

Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſa myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.

f *Mineruæ olea.*] Plinius vbi ſupra. Ouid. lib. Metamor. 6.

Illic incumbens cum Palladis arbore palmæ,
Edidit inuita geminos latona nouerca.

Vbi Raphael Regius interpres annotauit Latonam & palmæ & oliuæ innixam peperiſſe.

g *Veneri myrto.*] Virgilius, Diodorus, Plinius & Acron locis nuper citatis, & præterea idem Virg. lib. 1. Georg.

—Solido Paphia de robore myrtus.

Et ibi Probus rationem reddit. Plutar. in Marcello: vbi myrtum pacis eſſe ſymbolum dicit. & Proble. c. 19. Myrtum, inquit, quaſi Veneri dicatam religioſam habent. Ouid. Faſtorum 4. vbi de Venere loquitur,

—Leuiter tecta tempora myrto
Contigit.—

Vnde Imperatores (teſte A. Gellio lib. 5. c. 6.) corona Myrtea vtebantur, qui ouantes vrbem introibant, quibuſque incruenta victoria obuenerat. Athenæus lib. 15. c. 6. Seruius in lib. 5. Æneid. ibi,

Vnde genus ducis.

Iterum rationem reddit, cur Myrtus Veneri ſacratur.

h *Herculi populo.*] Virg. citatus ſuprà in verbo, Apollini lauro. & ibi Probus interpres. Et rurſum idem Vir. lib. 8.

—Herculea bicolor cum populus vmbra.

Et ibi Seruius, Herculi, inquit, conſecrata, qui cùm ad inferos deſcendens fatigaretur labore: dicitur de hac arbore, corona facta, caput velaſſe: vnde foliorum pars temporibus cohærens, capiti adhibuit ſudorem: pars verò exterior, propter inferorum colorem, nigra permanſit, & honeſtè pependit populus: id eſt corona de populo, & paulò poſt,

Populeis adſunt euincti tempora ramis.

Et ipſe quoque Virgil. lib. 5. Æneidos,

Cætera populea velatur fronde iuuentus.

Plinius lib. 12. c. 1. in princ. Macrob. lib. Satur. 3. c. 12. Vnde, inquit, rectè Maro noſter ad tépora reſpexit, quibus Euander ante vrbem conditam, apud eam aram maximam ſacra celebrabat, & vtebatur populo vtique Alcidæ gratiſſima. Pauſanias lib. 5. vbi rationem reddit. Porphyrion interpres Horatij Car. lib. 1. Ode 7. ibi,

Tempora populea fertur vinxiſſe corona.

Virgil. Georg. 2.

—Herculeæque arbos vmbroſa coronæ.

Et ibi quoque Probus & Ser. interpretes. Et Ouid. in epiſtol. 9. ad Deianiram,

Aptior Herculea populus alba comis.

i *Baccho edera.*] Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. Plinius lib. 16. c. 34. & 35. Tibullus lib. 3. eleg. 6.

Candide liber ades: ſic ſit tibi myſtica vitis,
Sic edera ſemper tempora vincta feras.

Ouid. Faſt. lib. 1.

Feſta corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi,
Tertia quæ ſolito tempore bruma refert.

Huius rei rationem reddens lib. 3. Faſt. ita inquit,

Cur edera hæc cincta eſt? edera eſt gratiſſima Baccho:
Hoc quoque cur ita ſit, dicere nulla mora eſt,
Nyſiadas nymphas, puerum quærente nouerca,
Hanc frondem cunis oppoſuiſſe ferunt.

Idem lib. 1. Triſtium eleg. 6.

Deme meis ederas, Bacchica ſerta, comis.

Macrobius Satur. lib. 1. c. 19. Colitur etiam, inquit, apud Lacedæmonios ſimulacrum liberi patris haſta inſigne, non thyrſo. Sed cùm thyrſum tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cuius mucro edera lambente protegitur: quod oſtendit, vinculo quodam patientiæ obligando impetus belli. Habet enim edera vinciendi obligandique naturam. Vnde & poëtæ præcipui Bacchi cultores edera coronabantur, vt ſcribit Plin. lib. 16. c. 34. & Probus rationem reddens in lib. 2. Virgil. Et illud Virgil. eclog. 7.

Paſtores edera creſcentem ornate poëtam
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro.

Et eclog. 8.

Inter victrices ederam tibi ſerpere lauros.

Et ibi Seruius. Et Horat. lib. Car. 1. Ode 1.

Me doctarum ederæ præmia frontium,
Dis miſcent ſuperis.

Et ibi quoque interpretes. Et Propertius lib. 4. eleg. 1.

Ennius hirſuta cingat ſua dicta corona:
Mi folia ex edera porrige Bacche tua.

Ouid. lib. 3. Amorum eleg. 8. in qua Tibulli mortem deflet,

Obuius huic venies edera iuuenilia cinctus
Tempora cum Caluo docte Catulle tuo.

Et 3. de Arte Amandi loquens de Poëtis,

Nunc edera ſine honore iacent: operatáque doctis
Cura vigil Muſis, nomen inertis habent.

Iuuenalis ſaty. 7.

Qui facis in parua ſublimia carmina cella,
Vt dignus venias ederis, & imagine macra.

Martialis lib. 8. epig. 82. eodémque vlt.

Non quercus te ſola decet, nec laurea Phœbi:
Fiat & ex edera ciuica noſtra tibi.

Feſtus Pompeius libr. 8. Edera in tutela liberi patris putabatur eſſe: quia vt ille ſemper eſt iuuenis, ita hæc ſemper viret.

k *Pani verò pino.*] Propertius lib. 1. eleg. 18.

Vos eritis teſtes, ſi quos habet arbor honores
Fagus, & Arcadio pinus amata Deo.

Et Ouid. de Lupercalibus, qui erant ſacerdotes Panis lib. 2 Faſto.

Ipſe ego Flaminium poſcentem Februa vidi,
Februa poſcenti pinea virga data eſt.

Sed & adde Proſerpinæ ſacram pinum eſſe, vt tradit Seruius lib. 3. Æneid.

—Sylua alta Iouis lucúſve Dianæ.

Et Matri deum & Fraudi, idem Seruius lib. 2. Æneid. poſt princ. ibi,

—Sectáque intexunt abiete coſtas.

Pinus, inquit, in tutela eſt Matris deûm & fraudis: quia eius poma cadentia per fraudem interimunt. Et iterum libro 9. ibi,

Pinea ſylua mihi multos dilecta per annos.

l *Diti autem cupreſſo.*] Plinius lib. 16. c. 33. Cupreſſus, ait, diti ſacra, & ideo funebri ſigno ad domos poſita. & Feſtus Pompeius lib. 3. & vide ſupra lib. 3. cap. 7. Sed adde eam quoque proſerpinæ dicatam Seruio lib. 3. Æneid. loco nuper deſignato. Et vide Liuium 3. Decad. lib. 10. ad fi. Et Marti myrtus quoque eidem Seruio lib. 3. Æneid. in princ. ibi,

Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.

Adde item ſuperioribus ipſi Marti, gramine vt tradit idem Seruius lib. 12 Æneid. eo loco,

—Et dis communibus aras
Gramineas.—

Harpocrati perſica, vt probat Plutar. in lib. de Iſide & Oſiride. & Iunoni malo Punico, vt tradit Philoſtratus in vita Apollonij lib. 4. c. 9.

m *Ad aram maximam Herculis.*] Macrob. Satur. lib. 3. c. 12.

vbi

neque alia coronentur fronde. [n] Thraces & Iudæi [o] pro lege habent, in omnibus ſacris hedera coronari, [p] Cappadoces ambroſia. Apud Ægyptios hedera vitibus præfertur. [q] Druidæ nullum ſacrum ſine roboris fronde conficiunt: [r] Ptolemæus heliochryſo coronauit deos. [s] Thraces vero non ſolum coronati, ſed ſcuta & gladios hedera ornati, in ſolennibus libant. [t] Iliaci, abſinthii marini ramum virgultis cæteris præferunt. [u] Ægyptii in ſolita pompa, [x] & Magi myrica, [y] Hermionenſes hyacintho coronantur in ſacris. [z] Parthi ex diuerſo gramine coronati agna, odores incendunt. [a] Ferunt Ægyptios agroſtii herba manibus decerpta, adoraſſe, [b] & papyri flore coronaſſe deos. [c] Veſpaſianus vero coronas ex cinnamomo interraſili auro ſæpe templis dicauit. Apud alios autem [d] fagi cortex religioſus fuit. [e] Non ſic Thebis & Athenis: namque in Palladis templo haud facile quiſquam hederam inuenit. [f] Ea verò hedera quæ fert racemos labruſcę modo, quam ſmilacem nominant, & arbores quę nec ſeruntur, nec fructum ferunt infauſtæ omnibus habentur ſacris, & damnatæ religionis: [g] apud Perſas non modo qui ſacrificat, ſed hoſtia, & qui ſacris interſunt, ſerta ornantur fronde. [h] Indis contrà: namque ex his coronatus ſacrificat nemo. [i] Perſæ tamen nec deorum imagines habent, nec templa erigunt, ([k] erant enim ædium ſacrarum & ſimulacrorum euerſores) ſed in loco mundo & excelſo, cum precatione diis victimas immolant: quod a pleriſque vſurpatum inuenimus. [l] nam Carmeli deus colebatur: cui nec templum erat, nec ſimulacrum, ſed ara tantum, & diuinus cultus. [m] Iudæi mente ſola vnum numen colunt: ideo nulla apud eos ſimulacra, non modo templis, ſed nec vrbibus inſunt. [n] Germani quoque nullam humani oris ſpeciem diis, præ eorum magnitudine, dederunt nec templa dicarunt, ſed lucos & nemora deorum nominibus appellant, illa velut ſacra templa venerati. [o] Sacerdos autem, & qui victimam facit, pura in veſte [p] & cādida (nam color albus deo gratus in primis) [q] in textili tela, nec maioris

Laurus ad aram maximam Herculis. Thraces. Iudæi. Cappadoces. Ægyptij. Druidæ. Ptolemæus. Hermionenſes. Parthi. Thebani & Athenienſes. Hedera infauſta in ſacris. Perſæ. Indi. Iudæi. Germani. Veſtis ſacerdotis ſacrificaturi.

ANNOTATIONES.

vbi rationem reddit cur Virg.lib. 8. Æneid. Herculi Salios aſſignarit, ſic ſcribit, Cum ad aram maximam, ſola lauro capita, & alia fronde non vinciant.

n *Thraces.*] Plinius lib.16.c.34. vbi de edera.

o *Iudæi.*] Corn. Tacitus lib. 21. vbi de ritu & inſtitutis eorundem diſſerit.

p *Cappadoces.*] Plinius li.27.c.4. vbi varia ambroſiæ nomina ſcribit. Ambroſia, inquit, vagi nominis eſt, & circa alias herbas fluctuatur: ſinuoſa vnum habet denſum, ramoſum, tenuem, trium fere palmorum, tertia parte radice breuiorem foliis rutæ. Circa imum caulem in ramulis ſemen eſt vuis dependentibus, odore vinoſo: qua de cauſa botrys à quibuſdam vocatur, ab aliis artemiſia. Coronantur illa Cappadoces.

q *Druidæ.*] Plinius lib.16.c.44. & vlt. ait Druidæ, inquit, iam per ſe roborum eligunt lucos, nec vlla ſacra ſine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoq; interpretatione Græca poſſint Druidæ videri.

r *Ptolemæus heliochryſo.*] Idem Plinius lib.21.c.35.

s *Thraces.*] Idem lib.16. c.34.

t *Iliaci.*] Idem lib.27.c.7. ad ſin.

u *Ægyptij.*] Idem ſcribit Gregorius Gyraldus in varia & multiplici Deorum hiſtoria ſyntag.17. ſed nullum citat authorem.

x *Magi.*]

y *Hermionenſes.*]

z *Parthi.*]

a *Ferunt Ægyptios.*] Quæ ea ſit non memini me legiſſe. Diodorus autem Siculus lib. 1.cap. 1. poſt princ. ſic ſcribit, Priſcis victum Ægyptiis herbas ac paluſtres caules radicéſque quas guſtu experti cōprobaſſent [illegible] tradunt, cùmque primam Agroſtin dicunt, herbam tum præcipua dulcedine, tum hominibus ac iumentis vtilis in primis vſus. Eius vtilitatis memores ad hoc vſque tempus viri, ac manibus decerptas deos orant, exiſtimantes hominem limoſum ac paluſtre animal eſſe, ſumpta coniectura tum ab eius lenitate naturæque orta, tum quia magis humidis quam ſiccis egeat cibis. Ex quo intelligis hunc Alexandri locum ſumptum fuiſſe.

b *Et papyri flore.*] Pli.lib.13.c.11. Gyrald. vbi ſupra.

c *Veſpaſianus.*] Plinius lib. 12. cap 19. Coronas, inquit, ex cinnamomo interraſili auro incluſas, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit Imperator Veſpaſianus Auguſtus.

d *Fagi cortex.*] Plin.lib.16.c.9. Necnon, ait, in quodam vſu ſacrorum religioſus eſt fagi cortex.

e *Non ſic Thebis.*] Hæc omnia vſque ad clauſulam, Ea verò. ſunt Plutarchi problem.c.112.

f *Ea verò hedera.*] Plinius lib.16.cap.35. vbi ederam eam dicit infauſtam eſſe omnibus ſacris & coronis: quoniam ſit lugubris, virgine eius nominis, propter amorem iuuenis Croci, mutatam in hunc fruticem. Hinc puto factum quòd ederam Flamini diali neque tangere, neque nominare fas erat, authore Sexto Pompeio lib.5. eos enim locum vbi buſtum ſit ingredi non licet, nec mortuum attingere, vt ait Gellius lib.10.c.15.

g *Apud Perſas.*]
h *Indis contrà.*] Gregorius Gyrald. vbi ſuprà.

i *Perſæ tamen.*] Herodotus lib. 1. Strabo lib.15 non multò ante fin. Cicero lib.2. de legib. Nec ſequor, inquit, Magos Perſarum, quibus auctoribus Xerxes inflammaſſe templa Græciæ dicitur, quòd parietibus includerent deos, quibus omnia deberent eſſe patentia ac libera, quorumq; hic mundus omnis templum eſſet & domus.

k *Erant enim.*] Hæc parentheſis eſt Aſconij Pædiani in 3. in Verrem act.

l *Nam Carmeli deus.*] Cornel. Tacitus lib.17. Et adde nec Coronidi, deæ Sicyoniorum templum fuiſſe, authore Pauſania in Corinthiacis, cuius ſtatua nuſquam in templo infixa eſt.

m *Iudæi mente ſola.*] Dion in Pompeio. Tacitus lib.30.

n *Germani quoque.*] Cornelius Tacitus in li. de Morib. German. Hinc quæ illud Plinij lib.12.c.1. de arboribus loquentis in princ. Hæc fuere numinum templa, priſcóque ritu ſimplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant: nec magis auro fulgentia atque ebore ſimulacra, quam lucos, & in iis ſilentia ipſa adoramus.

o *Sacerdos autem.*] Cicero lib. 2. de legib. & Virgil.lib.12. Æneidos.

—Puraq; in veſte ſacerdos
Setigeræ fœtum ſuis, intonſamq; bidentem
Attulit, admouitq; pecus flagrantibus aris.

Vbi Donatus, Pura, inquit, colore albo, nec purpure variata picturis. Subdit tamen quòd qui ſacrorum ritus ſcrupuloſius intuentur, induunt contagione omni & crimine macula liberam & immunem. Seruius verò ibi dicit, puram veſtem impollutam, qua feſtis diebus vti conſueuerant ſacra celebraturi. Verum Feſtus Pompeius libro 14. interpretatur puram veſtem, non obſitam, non fulguritam, non funeſtam, non maculam habentem.

p *Et candida.*] Cicero 2. de legib. Color, inquit, albus præcipue decorus Deo eſt, tum in cæteris, tum maxime in textili. Et Donatus vbi nuper.

q *In textili tela.*] Idem Cicero dict. lib. 2. de legib. paulò ante

Triumphales viri. operæ quàm menſtruæ, [r] nonnunquam in purpura & auro [s] Triumphales viri,& qui amplos honores geſſerant, in triumphi ornatu,aut in prætexta,lotis manibus,& fronde coronati,ſacri & venerabiles, [t] nudis pedibus, & tonſa coma,ad rem diuinam accedebant: [u] idque à Pythagora traditum [x] *Lacedæmonij.* Lacedæmonij obſeruarunt, qui nudis pedibus adorandum ſacrificandúmque cenſuerunt. *Pura & religioſa veſtis.* Pura autem & religioſa dicebatur veſtis, qua rem diuinam facturi, feſta vtuntur die. Ea quidem erat [y] ſoluta omni vinculo, nullis maculis nec ſqualore obſita, nec funeſta aut fulgurata. *Homicidij expiatio.* [z] Quòd ſi quis nece aliqua pollutus fuiſſet,bis ſeptem vicibus innundationibuſq; veſtes abluebat aqua, his piamentis ab immunditia emaculari arbitratus. *Ægyptij.* [a] Ægyptij verò laneas veſtes non inferunt in deorum templa,nec cum his cadauera ſepeliunt. *Hoſtiæ ornatus.* [b] Hoſtia ſi maior erat,auratis cornibus:ſi minor,coronata illius Dei fronde,cui ſacra fiunt,incedebat: [c] infulaq; lanea [d] & candida vitta circundata, [e] ante aras nullo vinculo ligata ſiſtebatur:neq; enim in ſacris vinctum quid eſſe poterat. *Senones.* [f] Contrà verò apud Senones:nam lucrū ſacrum venerantur: quem niſi vinculo ligatus ingredi nemo poterat: qui ſi forte prolapſus corruiſſet, attolli minimè licebat,ſed per humum reptare neceſſum erat. *Scythæ.* [g] In Scythia quoque Marti ſacrum fit, in quo

ANNOTATIONES.

id quod ex eo ſuprà dictum eſt, In delubris communibus, inquit, textile, nec operoſius, quàm mulieris opus menſtruum.

r *Nonnunquam in purpura & auro.*] } Gyrald. Hiſtor. deor.
s *Triumphales viri.*] } ſyntag.17.

t *Nudis pedibus & tonſa coma.*] Vide de his duobus ſuprà lib.3.c.21.vbi de Berenice.

u *Idq; à Pythagora traditum.*] Gyrald. dialogiſmo 10. Vide eiuſdem Pythagoræ carmina.

x *Lacedæmonij.*] Idem ibi.

y *Soluta omni vinculo.*] Seruius in libr.2. Æneid. in eum locum,

Eripui (fateor) leto me & vincula rupi.

Atqui,inquit,ſolutæ ſunt hoſtiæ,cùm piaculum ſit in ſacrificio aliquid eſſe religatum,citatque illud eiuſdem libro 4. eiuſdem operis,

Unum exuta pedem,vinclis in veſte recincta
Teſtatur moritura deos.

Vbi & idem Seruius,Quia,inquit,vt ſuprà diximus,in ſacra nil ſolet eſſe præligatum. Et alibi idem Seruius in 12.lib.

——Vincla omnia rupi.

Et religionis,ait,& fœderis eſt.Sed huic contradicere videtur illud Iuuenal.ſaty.12.ad princ.

Sed procul extenſum petulans quatit hoſtia funem
Tarpeio iurata Ioui,frontemq; coruſcat,
Quippe ferox vitulus templis maturus & aræ,
Spargendusq; mero,quem iam pudet vbera matris
Ducere,qui vexat naſcenti robora cornu,

Et quod tradit Iſidorus lib. Etymologiarum 6. cap.19.Victimam à quibuſdam dictam, quòd vincta ad aras ducebatur. Sed hunc ſcrupulum diſcutiens Seruius primo illo loco ſcribit, Victimas ipſo tempore ſacrificiorum minimè ligatas eſſe oportere:ſed antea,ſcilicet,cùm ducerentur,ligabantur.

z *Quod ſi quis nece.*] Gyral.lib.de Sacrificiis ſyntag.17.hac hiſtoria nihil omnino notius apud auctores dicit, ſed nullo citato auctore.

a *Ægyptij verò.*] Herodotus lib. 2. Nam & Apuleius Apologia 1. ſcribit linum puriſſimum eſſe rebus diuinis. Velamentum quippe lana ſegniſſimi operis excrementum pecori detracta, iam inde Orphei & Pythagoræ ſcitis profanum veſtimentum eſſe.Sed enim mundiſſima lini ſeges inter optimas fruges terra exorta non modò indutui & amictui ſanctiſſimis Ægyptiorum ſacerdotibus, ſed opertui quoque rebus ſacris vſurpatur,Philoſtratus in vita Apollonij lib.3.cap.4.

b *Hoſtia,ſi maior erat,auratis cornibus.*] Plin.lib.33.cap.3.in princ.Deorum verò,inquit, honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm vt auratis cornibus hoſtiæ maiores duntaxat immolarentur.& dictum eſt plenius ſuprà lib.3.c.12.vbi Alexander idem ſcripſit.

c *Infulaq; lanea.*] Virg.lib.3.Georg.

Sæpe in honore deûm medio ſtans hoſtia ad aras,
Lanea dum niuea circundatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.

Varro lib.3.aut, vt alij computant,6. Infulas,ait, dictas in hoſtiis,quòd velamenta è lana, quæ adduntur,infulæ,inter hoſtiarum cornua velamenta erant.

d *Candida vitta.*] Vt probatur illo eodem loco Virgilij, cùm niueam vittam dicit. Vitta autem victimas caput vinciri ſolitas intelligitur ex illo Virg. loco, & ex alio libro 2. Æneidos,

Et ſalſæ fruges & circum tempora vittæ.

Et rurſum lib. 3.eiuſdem operis in funere Polydori, Priami filij,

——Stant manibus aræ
Cæruleis mœſtæ vittis.

Et rurſum eodem libro.

Hic Helenus cæſis primùm de more iuuencis,
Exorat pacem diuûm vittaſq; reſoluit
Sacrati capitis.——

Et Valerij Flacci lib.1.Argonaut.

——Tibi cæruleis in littore vittis
Et Zephyrus,Glaucoq; bouem Thetidiq; iuuencum
Deijcit Ancæus.——

Et alibi eodem lib.non multò ante fin.

——Veteris ſub nocte cupreſſi
Sordidus,& multa pallens ferrugine taurus
Stabat adhuc,cui cærulea per cornua vitta.

Et Iuuenalis ad hoc alludens ſaty.12. ad finem ſic inquit,

Alter enim,ſi concedas mactare,vouebit
De grege ſeruorum magna & pulcherrima quæque
Corpora,vel pueris & frontibus ancillarum
Imponet vittas:& ſi qua eſt nubilis illi
Iphigenia domi,dabit hanc altaribus.

In quo illud animaduertendū, vittas in ſacrificiis non ſemper candidas fuiſſe:ſed & aliquando cæruleas,vt patet ex illo Virgilij loco in funere Polydori, & illis duobus Valerij Flacci. niſi fortè cæruleæ eſſent in funeralibus, in aliis candidæ.

e *Ante aras nullo vinculo ligata.*] Vide ſuprà ibi, Soluta omni vinculo.

f *Contrà verò apud Senones.*] Hos Senones,Cor.Tacit.lib.de Moribus Germanor. vocat, vbi ita ſcribit,Vetuſtiſſimos ſe nobiliſſimosque Sueuorum Semnones memorant, & paulò poſt,Eſt,ait,alia luco reuerentia. Nemo, niſi vinculo ligatus, ingreditur, vt minor & poteſtatem numinis præ ſe ferens. Si fortè prolapſus eſt, attolli & inſurgere haud licitum.Per humum euoluuntur.

g *In Scythia quoque.*] Herodotus lib.4.de Scythis loquens, Simulacra, inquit, & aras & delubra facienda non putant, præterquam Marti. Idem ſacrificium prorſus apud omnia templa fieri, eodem modo eſt inſtitutum, qui talis eſt,Victima ipſa primoribus implicita pedibus ſiſtitur, cuius à tergo ſtans immolator, amota in primis infula, pecudem ferit, eáque concidente, Deum inuocat, cui illam mactat, deinde circundat laqueum collo, tum iniecto baculo circunducit,hoſtiamque ſtrangulat,non incenſo igni,nō votis nuncupatis,

victima primis pedibus ligata, ad aram ſiſtitur, cui laqueum in collo iniiciunt, ac baculo circunducto ſtrangulant, ſine precatione & votis. [h] Quam quidem aquam de fonte Iuturnæ, qui circa Numicium labitur, quæque in omnibus ſacris adhibetur, in primis inſpergebant: [i] eam verò aquam ſuper terram poſuiſſe, piaculum & triſte omen erat. [k] Ideo vas lato ore, & fundo anguſto, in quo hauriretur, ne ſtare poſſet, in ſacris adhibebant, [l] cui cadum, [m] alij ſcyphum dixere nomen. Illudque manibus tenere oportebat. Quod quidem flaminicæ virgines ſacrorum miniſtræ, aut Veſtalium famulæ, nonnunquam pueri flaminum miniſtri, [n] quos Camillos appellant, patrimi & matrimi omnes coronati tenebant manibus. [o] Ex hac aqua ægros curari, & bonæ valetudini reſtitui putabant. [p] Apud Athenienſes verò aqua erat ex Callirhoe fonte, magnæ religionis, in maximis ſacris & ſponſalitiis ceremoniis, in quibus aliam adhibere nefas habebatur. Fertur in Delij Apollinis templo præcipua aqua fuiſſe ſacrificantium vſui accommoda, quam ad alios vſus hauſiſſe, magni criminis inſtar erat. [q] Græci in ſacrificiis & expiationibus, Eleutheri aquam frequentes adhibent: [r] Trœzenii ex Hippocrene, [s] Perſici reges ex Choaſpide, quam peregre profecturi ſecũ ferunt. [t] Arabum reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo

Aquæ ſacris adhibita apud diuerſos.

Camilli.

ANNOTATIONES.

nuncupatis, non ſumptis libamentis: ſed vbi pecudem ſtrangulauit, eique pellem detraxit, ad cocturam ſe conuertit.

h *Quam quidem aquam.*] Ad Romanos reuertitur. Id autem eſt Statij lib. 12. Æneid. eo loco,

—Stagnis quæ fluminibusq; ſonoris
Præſidet.—

Cuius verba afferemus infrà ibi, Ex hac aqua ægros curari. Idem autem Seruius enarrans hunc locum ipſius Virgilij lib. 7.

———Hæc fontis ſtagna Numici.

Tradit, Veſtæ libari non niſi de hoc Numici fluuio licuiſſe.

i *Eam verò aquam ſuper terram poſuiſſe.*] Lactãtius interpres Statij lib. 8. Thebaidos in eum locum,

Sicut Achemenius ſolium genteſq; paternas
Excepit.—

Futile, inquit, vas eſt quoddam lato ore, fundo anguſto: quo vtebantur in ſacris deæ Veſtæ: quia aqua ad ſacra Veſtæ in terra non ponitur: quod ſi fiat, piaculum eſt.

k *Ideo vas.*] Donatus in And. Terent. act. 3. ſcen. 5. ibi,

Se mei fortunas meas me commiſiſſe futili?

Vas, inquit, quod futile dicitur, quod non deponunt miniſtri ſacrorum, quod eſt acuto fundo & patulo ore, eóque inſtabile eſt. Citatque Virgilium, non deſignato tamen loco, ſed eſt lib. 11. Æneid.

—Conſilijs habitus non futilis author.

Quo in loco Seruius, Futilis, inquit, quoddam eſt vas lato ore, fundo anguſto, quo vtebãtur in ſacris Veſtæ: quia aqua ad ſacra hauſta in terra (vt ſupra diximus) nõ ponitur: quod ſi fiat piaculum eſt. vnde & excogitatum vas eſt, quod ſtare non poſſet, ſed poſitum ſtatim effunderetur. Sed & ipſe Donatus, vt ad eum redeamus, idem prope ſcribit in Phormionem ipſius Terentij act. 5. ſcen. 1. ibi,

———Ne vos forte imprudentes foris
Effutiretis.———

Tranſlatio à vaſe, futili nomine, quod patulo ore, fundo acuto, inſtabile, nihil prorſus retinet.

l *Cui cadum.*] Cadus enim eſt forma turbinata: ſcilicet inſtar turbinis, qui huiuſmodi eſt, vt in imo ſit acutus, in ſummo latus, vt deſcribere videtur Ouidius libro 1. Metamorph.

—Caua buccina ſumitur illi
Tortilis in latum, quæ turbine creſcit ab imo.

Ex quo Plinius de aloe loquens lib. 27. c. 4. Ob id, ait, in turbinibus cadorum eam ſeruant.

m *Alij ſcyphum.*] Id genus eſſe vaſis potorij omnibus manifeſtum eſt. Diximus ſupra li. 3. c. 10. Scyphus, authore Macrobio lib. Saturn. 5. ca. 2. Herculis poculum eſt, ita vt liberi patris cantharus. Sed quòd hac forma fuerit in prætentuarũ non memini me legiſſe.

n *Quos Camillos appellant.*] Plutarc. in Numa Pompilio. Macrob. lib. 3. Satur. c. 7. ſcribit, Romanos pueros puellaſve nobiles, & inueſtes, Camillos & Camillas appellaſſe, Flaminicarum & Flaminum præminiſtros, Seruius in li. 11. Æneid. in eum locum,

Ipſe pater famulam voueo.

Vbi de Camilla loquens: ſcribit, Miniſtros & miniſtras impuberes, Camillos & Camillas in ſacris vocatos fuiſſe: vnde & Mercuriũ Hetruſca lingua Camillus dictus eſt, quaſi miniſter deorum. Sed idem eod. lib. dicit ſimpliciter Camillum proprie appellari ingenuum puerum. Sed quod magis accedit ad priorem ſignificationem, Feſtus Pompeius lib. 6. Flaminius, inquit, Camillus puer dicebatur ingenuus, patrimus & matrimus, qui Flamini Diali ad ſacrificia præminiſtrabat. Antiqui enim miniſtros Camillos dicebant. Subditque alios dicere, Omnes pueros ab antiquis Camillos appellatos, ſicut habetur in antiquo carmine, cùm pater filio de agricultura præciperet:

Hyberno puluere, verno luto, grandia farra
Camille metes.—

Præterea vide Varronem lib. 5. aut, vt alij computãt, lib. 6.

o *Ex hac aqua ægros curari.*] Seruius in 12. li. Aeneidos, quo loco citauimus ſupra ibi, Quam quidẽ aquam Iuturna (nam de hac loquitur Alexander, vt ex ſuperioribus patet) fons eſt in Italia ſaluberrimus iuxta Numicum fluuium, cui nomen à iuuando inditum eſt. Cum enim omnis aqua naturaliter noxia ſit extraneorum corporibus, hic omnibus ſaluberrimus fons eſt. De hoc autem fonte Romam ad omnia ſacrificia aqua afferri conſueuerat. Id quod & ſupra dictum eſt.

p *Apud Athenienſes aqua erat ex Callirhoë.*] Hæc, iiſdem fermè verbis, ſcribit Lilius Gyraldus Hiſt. deor. ſyntag. 17. vbi de Supplication. & lectiſterniis.

q *Græci in ſacrificijs.*] Pauſanias li. 2. qui de Corinthiacis eſt, vbi de Clytẽneſtræ & Aegyſti ſepulchro loquitur. In itinere, inquit, aqua manat, quam Eleutherion, id eſt, liberam appellant, qua vtuntur ad piaculorum purgationes templi miniſtræ, quæque ſacrificiis occulte adſtant.

r *Trœzenii ex Hippocrene.*] Pauſanias eo. lib. non multò ante fin. vbi ſcribit hac aqua luſtratum purgatumque fuiſſe Oreſtem.

s *Perſici Reges.*] Herodo. lib. 1. Portatur, inquit, aqua ex flumine Choaſpe, Suſa præterfluente, quo vno ex omnibus fluminibus rex potat. Cuius Choaſpis aquam decoctam, & in argentea vaſa diffuſam, ferentes permultæ carrucæ quatuor rotarum mulis trahentibus, aſſiduè comitantur, quocunque ille proficiſcitur. Plin. lib. 6. cap. 27. & maxime huius rei meminit lib. 3. c. 3. Solin. c. 15. Vide omnino quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis Primigeniorum in præfatio. nu. 30. incip. apud eos autem. Ex quibus vides Coaſpe, non Coaſpide legendum.

t *Arabum Reges ex Euleo.*] Solin. c. 46. vbi de Arabia. Habitatur, ait, in colle manu facto inter flumen Tigrim & flumẽ Euleũ, quod ortum à Medis tam puro fluore inclytum eſt, vt inde omnes reges non alias, quam eius aquas bibãt. Plin. c. 3. lib. 31. Parthorum Reges ex Coaſpe & Euleo tantum bibunt, & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia ſint amnes apparet, quoniam nec è Tigri, nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt.

nitore fluit: [u] præ cæteris vero Ægyptij, tanti Nili aquam fecere, vt quum hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent, & ſublatis manibus dijs gratias agerent. [x] Feruntque Babylonios reges ex Nilo & Iſtro aquas inter gazas condere aſſueuiſſe, velut hoc argumentum ſuæ magnitudinis oſtenderent, quum per tot ſpatia terrarum, totque inuias regiones aduectæ fuerint. Ipſe vero ſacerdos [y] lanea infula velatus, & fronde coronatus, [z] aram manibus tenens, [a] ad Orientem verſus, (quippe matutinum tempus ſacrificiis idoneum æſtimarunt, quum deos tunc aſſidere templis, & matutinis ſalutationibus adeſſe opinio foret,) [b] Magorum & Perſarum exemplo, quibus in more fuit, primo ſemper diluculo canere dijs, hymnosq; & laudes dare, orientémque Solem venerari meditato & ſolenni precationis carmine, [c] verbis priſcis ex annalium vetuſtate erutis, numina & deos precatus, vota effundebat: [d] quam precationem plerunque ter geminabat. [e] Indi vero & gymnoſophiſtæ in meridie, & vbi multum diei proceſſerat, immolare dijs vſurparunt. [f] Quod Mercurius in Aſclepio exiſtimauit, vt adorãtes medio die conuertantur in auſtrum, occiduo in occaſum: ſi vero primum oriatur Sol, in ortum. [g] Fuitque Apollonij Tyanæi opinio, ſummo diluculo cum dijs verſari: procedente mox die, de dijs loqui oportere. [h] Moſes autem & Hebræi occidentem ſpectari conſueuerunt. [i] Ea verò infula ex lana alba & cocco fuit, inſtar faſciæ, plerunque lata, nonnunquam tortilis & rotunda, ex qua vittæ hincinde defluebant. [k] Principiumque precationis à Iano & Veſta, quæ in omnibus ſacris præcipua numina ſunt, quæque in votis nuncupandis præfationem perpetuam meruere, fieri oportebat: vt per eos ad reliquos deos aditus pateat, quibus thus & merum offerebat in primis. [l] In qua precatione obſeruatur, vt Iupiter pater optimus maximus, Vulcanus, Apollo, Mercurius, omnes denique dij ſacro carmine patres aduocentur. [m] Quod in omni ſacro conſtitutum fuit, vt cuiuis Deo ſacrificetur, neceſſe foret, poſt ipſum reliquos aduocari, vt hi volentes & propitij, votis & precationibus adſint: [n] Antoninus vero Imperator deum Heliogabalum, quem magni numinis loco habuit, in præfatione ſacrorum reliquis dijs præponi voluit: [o] & Domitianus Palladem velut genitricem, & ſe Palladis filium per ſacrificulos in primis iuſſit aduocari. [p] In Peloponeſo autem Meliſſa nympha, quæ vſum mellis gentibus dedit, in omni præfatione ſacrorum, principium precationis fecit. Quam quidem pre-

Sacerd. ſacrificantis cæremonia.
Tempus ſacrificijs idoneum.
Magi & Perſæ.
Indi & Gymnoſophiſtæ.
Hebræi.
Infula ſacerdotis.
Conſtitutum in omni ſacro.
Meliſſa nympha.

ANNOTATIONES.

u *Præ cæteris verò Ægyptij.*] Gyrald. iiſdem verbis vbi ſuprà, ſed nullo citato authore.

x *Feruntq; Babylonios Reges.*] Plutarchus, Dinonis authoritate, in vita Alexandri Magni. Superioribus autem adde ſacerdotes in Ægypto non quauis aqua, nec alia quàm ex qua Ibidē bibiſſe credant. Norunt enim egregiè hanc auem nunquam guſtare aquam ſordidam, aut vllis infectam venenis, vt quam diuinationis non expertem, veluti auem ſacram exiſtimant.

y *Lanea infula velatus.*] De hoc ſuprà dictum eſt.

z *Aram manibus tenens.*] Virg. lib. 4. Aeneid.

Talibus orantem dictis, araſq; tenentem
Audijt Omnipotens. ———

Et lib. 6.

Talibus orabat dictis araſq; tenebat.

Vbi Seruius, Rogabant, inquit, deos ararum anſas tenentes. Et lib. 12.

Tango aras, medios ignes, & numina teſtor.

Quibus ex locis Macrobius lib. 3. Satur. c. 2. idem dicit quod hic Alexander.

a *Ad orientem verſus.*] Virg. lib. 12. Aeneid.

Illi ad ſurgentem conuerſi lumina ſolem
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſq; altaria libant.

b *Magorum & Perſarum exemplo.*] Herod. lib. 1.

c *Verbis priſcis.*] Gyrald. Hiſtor. deor. ſyntag. 17. vbi de ſupplicationibus & lectiſternijs.

d *Quam precationem.*] Vide infra ibi, Et Domitianus Palladem.

e *Indi verò & gymnoſophiſtæ.*] Gyrald vbi ſuprà.

f *Quod Mercurius in Aſclepio.*] Id eſt in dialogo Hermetis Triſmegiſti, cui titulus eſt Aſclepius, quem Latinum reddidit Apuleius, cuius paulò ante finem eſt hæc Alexandri noſtri ſententia.

g *Fuitq; Apollonij Tyanæi.*] Apud Philoſtratum in vita ipſius, lib. 1. cap. 12. Cum ſacerdotibus (inquit) habitabat & Oriente ſole ſacra quædam in occulto faciebat, quæ ſolùm illis quatuor communicabat, qui ſecum in ſilentio ſe exercuerant.

h *Moſes autem & Hebræi.*] Gyrald. vbi ſuprà.

i *Ea verò infula.*] Ad Romanos redit. Gyraldus vbi ſuprà ſcribit, quòd vittæ, quæ hinc & inde diſfluebant, Tæniæ dicebantur.

k *Principiumq; precationis.*] Cicer. d. lib. 2. de natura deor. & Zenon lib. 1. Rerum Italicarum, & eius authoritate Macrobius lib. 1. Saturn. c. 9. poſt princ. tradit Ianum primum dijs templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum: ideo eum in ſacrificiis præfationem meruiſſe perpetuam. & Seruius in lib. 1. Aeneid. eo loco,

Cana fides & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt. ———

Veſta, inquit, religionem ſignificat: quia nullum ſacrificium fit ſine igne: vnde ipſa & Ianus omnibus ſacrificiis inuocãtur. Et de Iano Fab. Pictor. li. 1. Vinum, inquit, & far primus illos docuit Ianus, ad ſacrificia & religionem magis quàm ad eſum & potum: primus enim aras & pomœria & ſacra docuit, & ob id illi in omni ſacrificio perpetua illi præfatio præmittitur, farque illi ac vinum primo prælibatur. Vxor illi fuit Veſta, quæ prima ſacrorum regina ſempiternum ſacrificiorum ignem virginibus credidit.

l *In qua precatione.*] Vide precationem qua Decius ſe pro ſalute populi Romani deuouit, apud Liuium Dec. 1. lib. 8.

m *Quod in omni ſacro.*] Gyrald. vbi ſuprà.

n *Antoninus vero.*] Scilicet Varius, cognomento Heliogabalus ex Aelio Lampridio in vita illius, & Herodiano lib. 5. & Dione in Auito, qui & Pſeudantoninus & Sardanapalus dicitur.

o *Et Domitianus Palladem.*] Philoſtratus in vita Apollonij lib. 7. c. 12. Cùm, inquit, alius propterea te accuſatum quereretur, quod Tarenti, vbi dominabatur ſacrificans publicis precibus non addiderat Domitianum Palladis filium eſſe. At enim (inquit) arbitrabaris fortaſſe Palladem non peperiſſe, cùm ſemper habita ſit virgo. Ignorabas autē (vt opinor) deam ipſam draconem quandoque Athenienſibus peperiſſe. Et adſtruunt Quintilianus lib. 5. c. 9. & Sueton. cap. 4. & Martialis in pluribus locis.

p *In Peloponneſo autem Meliſſa nympha.*] Idem Lilius Gyraldus de dijs Gentium ſyntag. 1. & Cælius Rhodiginus libro 18. cap. 27. Tu interim vide Lactantium libro 1. cap. 22.

cationem plerunque ter repetebant, ſicut libationem. Diis deinde & votis rite nuncupatis, [q] eundem Ianum in fine precationis denuo aduocare neceſſum erat, vt is Deus precationis caput & finem faceret. [r] Sine precatione autem victimas cædere, aut deos rite conſuli, fas non putarunt. [s] Itaque ſua carmina ſuæq; precationes ſingulis diis inſtitutæ ſunt, quas plerunque ne quid præpoſterè dicatur, aliquis ex ſcripto præire, & ad verbum præferre ſolebat. [t] Fertur tamen Pyrrhus Epirota vbi immolabat, nullas effundere precationes ſolitus, niſi quod ſanitatem & bene valere precabatur à diis. [u] Apud Indos hi qui Pedalij vocantur, inter vota preceſq; ſolam iuſtitiam petere in vſu habent, quaſi hoc munere deûm ampliſſimum eſſet mortalibus datum. [x] Socrates in Phædro, vt pulcher intus fiat, vtque bona animi & corporis bene haberent, & vt dentur optima, precari docuit. [y] Apollonius Tyaneus à diis poſcebat, vt bonos cognoſceret, malos vitaret. Interdum pauca habere, & nullius indigere, precatio fuit: quam quidem precationem nunc ſacra præcedere, nunc ſubſequi, plerunque finem claudere, nonnulli volunt. [z] Manibuſque precantem aram tenere oportebat: quia niſi teneretur ara, ſolas preces non litare perſpectum eſt. [a] Pellex tamen, Numæ legibus aram tangere vetabatur, quam ſi tetigiſſet, agnum ſolutis crinibus cædere cogebatur. [b] Precibúſque peractis, & ritè deprecato numine, qui rem diuinam facit, ſe ad dexteram voluere, & circumuertere, [c] manumque priore digito in erectum pollicem reſidente, ori admouere, deinde ſedere vetuſto more debet, velut diis ratas preces habentibus. [d] Galli vero ſe ad læuam vertere religioſius putarunt. [e] Græci poſt effuſas preces, manus oſculantur. [f] Id quod Romani factitarunt, qui prætereuntes phanum aliquod, manum labris admouent, tanquam deos venerarentur & timerent, ratáſque preces ſignificarent. [g] Frugéſque in caput victimæ, aut molam ex farre molito & ſale, [h] deinde nouum vinum, [i] aut coſtum, [k] & maſcula thura inter cornea fundebat, mactatam eſſe hoſtiam voce ſignificans: [l] quod quidem ad victimarum probationem proficere credebât, vt

Sua cuique deorum carmina & precationes.

Quid precandum à diis.

Precantes aram tenebant.

Precibus peractis.

ANNOTATIONES.

q *Eundem Ianum in fine.*] Macrob. lib. 1. Saturn. c. 9.

r *Sine precatione.*] Plin. li. 28. c. 2. Quippe, inquit, victimas cędi ſine precatione nó videtur referre, nec deos rite conſuli.

s *Itaque ſua carmina.*] Gyraldus vbi ſuprà. Liu. 1. Dec. lib. 8. vbi de Decij deuotione meminit. Plinius vbi ſuprà.

t *Fertur tamen Pyrrhus.*] Lucianus in lib. Pro eo quod inter ſalutandum lapſus fuerat.

u *Apud Indos hi, qui Pedalij vocantur.*] Stobæus ſerm. 9 ἐκ τ Νικολάου ἐθῶν συναγωγῆς, In Pedalits. Indica gente, non ſacerdos: ſed qui præſentium prudentiſſimus fuerit, ſacris præficitur. Petit autem à diis nihil quam iuſtitiam.

x *Socrates in Phædro.*] Scilicet Platonis in eo libr. cui Phædrus eſt titulus.

y *Apollonius Tyaneus.*] Apud Philoſtratum in vita illius, lib. 1. cap. 8.

z *Manibusq́, precantem aram tenere.*] Iam de hoc dictum eſt ſuprà non multò antè in verbo, Aram manibus tenens.

a *Pellex tamē Numæ legibus.*] Huius legis verba poſuit Gel. lib. 4. c. 3. & Feſt. Pompeius lib. 14. Hæc autem ſunt, Pellex aram Iunonis non tangito: Si tangit, Iunoni, crinibus dimiſſis, agnum fœminam cædito. Quanquam apud Gellium nó aram, ſed ædem legitur.

b *Precibusq́, peractis.*] Idem Gyral. de diis Gentium ſyntag. 17. nullo quoque authore citato. ſed id totum eſt Plinij lib. 28 cap. 2. Plutarchus autem in Numa dicit, ex ipſius Numæ legibus adorantium morem eſſe in orbem ſe vertere, deinde verò ſedere.

c *Manumq́, priore digito.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà.

d *Galli vero.*] Plin. d. lib. 28. c. 2. In adorando (inquit) dexteram ad oculum referimus, totúmq; corpus circumagimus: quod in læuum feciſſe, Galliæ religioſius credunt.

e *Græci.*] Honoris gratia id factitatum fuiſſe, quod ex Homero & aliis ſe obſeruaſſe ſcribit idem Lilius Gyral. vbi ſupra. quod etiam nunc eſt in frequenti non ſacrorum modò, ſed & profanorum etiam vſu.

f *Id quod Romani.*] Apuleius in 1. Apologia, Si phanum, inquit, aliquod prætereat, nephas habet adorandi gratia, manum labiis admouere.

g *Frugeśq, in caput victimæ.*] Virgil. lib. 12. Æneidos,

Illi ad ſurgentem conuerſi lumina ſolem,
Dant fruges manibus ſalſas.

Vbi Seruius, Quibus rebus victimæ aſpergebantur.

h *Deinde nouum vinum.*] Virg. lib. 4. Æneid.

Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Et lib. 6.

Quatuor hic primùm nigrantes terga iuuencos
Conſtituit, frontiq́, inuergit vina ſacerdos.

Et Ouidius lib. 7. Metam.

——Dum vota ſacerdos
Concipit, & fundit purum inter cornua vinum.

Et lib. Faſtor. 1.

Rode Caper vitem: tamen hinc cùm ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.

Qui vltimi verſus ſúpti ſunt ex Furio Eueno, antiquo poëta,

κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν ὅμως ἔτι καρποφορήσω
ὅσσον ἐπισπεῖσαι σοί, τράγε, θυομένῳ.

Et ad id alludens quiſquis is fuit, qui diſtichon illud edidit apud Suetonium in Domitiano c. 14.

κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν ὅμως ἔτι καρποφορήσω
ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ.

In quibus pro trago, id eſt, capro, Cæſaris nomen ſubſtitutum eſt, veluti Domitianus taxaretur, tanquam morti deſtinatus, vt victima.

i *Aut coſtum.*] Coſti vſum eſſe in ſacrificiis & ſupplicationibus, teſtis eſt Plin lib. 12. c. 14. ad fi. Thure, inquit, ſupplicamus & coſto. Et Ouidius lib. 1. Faſtorum, vbi loquitur de his, quæ adhibebantur in ſacrificiis.

Thura nec Euphrates, nec miſerat India coſtum,
Nec fuerant rubri cognita fila croci.
Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus adulta foco.

Sed quod ſpargeretur inter cornua victimæ non memini me legiſſe.

k *Et maſcula thura.*] Thura quoque ſacrificiis adhibita, & præſertim maſcula, omnibus in confeſſo eſt: & probat illud Virgilij eclo. 8. quæ Damon vel Pharmaceutria dicitur.

Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta,
Verbenasq́, adole pingues, & maſcula thura.

Et Plinij lib. 12. c. 14. loquentis de thure, Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, maſculum vocamus, cùm aliàs non ferè mas vocetur, vbi non ſit fœmina. Religioni tributum ne ſexus alter vſurparetur. Maſculum aliqui putant à ſpecie teſtium dictum. Hæc Plin. Neque etiam recordor alicubi legiſſe me ea fundi in cornua victimæ.

l *Quod quidem ad victimarum probationem.*] Seruius enarrans ea loca Virgilij ſupra ibi, Deinde nouum vinum. adducta ex libr. 4. Aeneidos ſcribit, Non ſacrificium eſt: ſed

ſi non obſtupuiſſent, ſacrificio probarentur idoneæ. [m] Græci autem non fruges, ſed hordeum ſale conſperſum, aris inſpergebant. [n] Ad Terei ſepulchrum Megaris, dum ſacrum fit, calculis pro hordeo vtuntur. [o] Dianæ vero Propyleæ mulieres Eleuſinæ, nullam niſi ex hordeo ibi nato molam conficere poſſunt. [p] proditúmque memoriæ eſt, Iliacis temporibus, veteres non thure, nec coſto, ſed cedri & citri fumo deos adoleuiſſe, [q] atque Sabæos quum omnia odorum genera diis accumulent, de myrrha tamen nihil impartiri, quaſi numinibus ſubiratos, quòd ſolam myrrham ex omnibus odoribus apud ſe gigni non ſiuiſſent. [r] Sine mola enim ſalſa nullum diis ſacrificium ratum fieri putabant, in ea efficaciorem vim placandis numinibus & commouendæ diuinitatis eſſe opinati. Vinum vero antequam funderet ſacerdos, propinabat prius [s] ſimpulo aut ſimpuuio ligneo, vel fictili admodum paruo, quod in ſacrificali apparatu erat cyatho haud diſſimile: illudque ſecundum libationem aſtantibus circunferebat, vt pariter libarent. [t] Tum ſetas inter cornua victimæ manu excerptas, tanquam prima libamina, in ignem mittere, [u] obliquumq; cultrum à fronte ad caudam victimæ ducere, & ſe [x] ad Orientem vertere debebat, quod in ſacrificio habebatur primum: [y] ſiquidem prima ſacrificij pars erat, libare diis: ſecunda: immolare: tertia, reddere: quarta, litare: [z] facibusq; adhibitis ex tedæ ligno, vt in quocunque ſacro fieri mos erat, quas niſi mares ferre alius nemo poterat, & igne accenſo ſuper aras ([a] neque enim ſine igne vllum ſacrificium fieri licebat, [b] quum etiam ſabbatis lucernas accendere diis priſco more ſeruatum ſit) accinctos miniſtros, qui ſacrificanti præſto aderant, victimam immolare iubebat, [c] qui

Nullum ſacrum abſque mola ſalſa.

Propinatio in ſacris.

Cæremonia in victimis litandis.

Sacrificij partes quatuor.

Nullum ſacrum abſque igne.

ANNOTATIONES.

exploratio hoſtiæ, vtrum apta ſit. & lib. 6. Hæc, inquit, pertinent ad victimarum explorationem, vt ſi non ſtupuerint, aptæ probentur.

m *Græci autem non fruges ſed hordeum.*] Cælius Rhodiginus Antiq. lect. lib. 12. c. 1. ſcribit, Hordeum ſale conſperſum, ante ſacrificium aris inſpergi. Curque id fieret paulò pòſt reddit rationem, ſed nullum citat authorem. Idem ſcribit Gyraldus Hiſtoriæ deor. ſyntag. 17. dicitque ſine hordeo ſale inſperſo & in primis aris infuſo, ſaluis cæremoniis, nullum ſacrum apud Græcos fieri.

n *Ad Teres ſepulchrum.*] Pauſanias lib. 1. qui de Atticis eſt, non adeò longè à fi. Cælius Rhod. lib. 18. c. 23. ad fi. ex Pauſania ſcribit, Conſtructum Tereo ſepulchrum & ſacra inſtituta anniuerſaria, in quibus hordei loco, calculis vtuntur. Pauſaniæ tamen interpretes pro hordeo ſcribunt Mola, & Farre.

o *Diana verò Propylea.*] Idem Pauſanias eod. lib. 1. ſed alio in loco.

p *Proditumq; memoriæ eſt.*] Plin. lib. 13. c. 1. in prin. Vnguenta, quis primus inuenerit non traditur. Iliacis temporibus non erant, nec thure ſupplicabatur: cedri tantùm & citri ſuorum fruticum in ſacris fumo conuolutum nidorem verius quàm odorem nouerant, iam roſæ ſucco reperto. Vnde & Arnob. li. 7. Neque, ait, temporibus (quemadmodum creditur) heroicis quidnam eſſet thus, ſcitum eſt, vt à priſcis ſcriptoribus cõprobatur, quorum in libris poſita nulla eius mentio reperitur: neq; genitrix & mater ſuperſtitionis Hetruria opinionem eius nouit, aut famam. Et, paucis interiectis, ſcribit, Neque Romulum, neque Numam ipſum thus in ſacris nouiſſe. Poſteà verò thure dij conciliati ſunt. Vnde illud eſt Lucretij lib. 2.

Thuricremas propter mactatus concidit aras.

Et illud Macrobij Satur. lib. 1. c. 7. Nunquam fas fuit Ægyptiis pecudibus aut ſanguine: ſed precibus & thure ſolo placare deos.

q *Atque Sabæos.*] Plinius lib. 12. cap. 15. de Sabæis loquens, Non dant, ait, ex Myrrha portiones Deo: quoniam & apud alios naſcitur.

r *Sine mola enim ſalſa.*] Plinius lib. 3. c. 7. Maximè tamen, inquit, in ſacris intelligitur authoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa.

s *Simpulo aut ſimpuuio.*] Feſt. Pomp. lib. 17. non longè à fin. Simpulum vas paruum non diſſimile cyatho, quo vinum in ſacrificiis libabatur. Vnde & mulieres rebus diuinis deditæ, Simpulatrices dicuntur. Varro autem lib. 4. ling. Lat. A ſumendo, ait, ſimpulum nominauere. Nonius Marcellus de generibus vaſorum ſcribit ſimpuuium dici vas ligneum & vile poculum. Bayfius lib. de Vaſculis inter cætera contendit legendum ſimpullum, ea forma qua ampullam dicimus: ſed nullum eſt eius rei vetus teſtimonium. Nam vbiq; apud authores legitur vel ſimpulum cum ſimplici l. vel ſimpuuium. De ſimpuuio Iuuenal. ſat. 6.

——*Aut quis*
Simpuuium ridere Numæ, nigrumq; catinum,
Aut Vaticano fragiles de monte patellas
Auſus erat.——

Vide omnino Eraſmum Chilia. 2. cent. 2. cap. 73. & quæ dicam infrà.

t *Tum ſetas.*] Virgil. lib. 6. Æneid.

Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima.

Quod ſumptum videtur ex Homero lib. 14. Odyſſ.

ἀλλ' ὅγ' ἀπαρξάμενος κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλεν
ἀργιόδοντος ὑός.

u *Obliquumq; cultrum à fronte ad caudam.*] Virgil. libro 12. Æneid.

Dant fruges manibus ſalſas & tempora ferro,
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.

Vbi Seruius, Quibus rebus, inquit, cultri aſpergebantur & victimæ. Erant autem probationes vtrum eſſet animal aptum ſacrificio: obliquum etiam cultrum à fronte vſque ad caudam ante immolationem ducere conſueuerant. & Luc. lib. 1.

——*Obliquoq; molas inducere cultro.*

x *Se ad Orientem vertere.*] De hoc dictum eſt ſuprà.

y *Siquidem prima ſacrificij pars.*] Totum id vſque ad clauſulam, Facibusque. eſt Lactantij Grammatici interpretis Statij in lib. 4. Thebaidos, ibi,

——*Tunc innuba Manto*
Exceptum pateris prælibat ſanguinem.

z *Facibusq; adhibitis ex teda ligno.*] Gyraldus Hiſtoriæ deor. ſyntag. 17.

a *Neque enim ſine igne.*] Hæc parentheſis eſt Seruij in lib. 1. Aeneid. ibi,

Cana fides & Veſta.

Vide ſupra ibi, Principium precationis.

b *Quũ etiam ſabbatis.*] Probus, ſeu Cornelius, ſeu quiſquis ille fuit, qui Perſium eſt interpretatus in eum Perſij locum ſaty. 5. ad fin.

——*At cùm*
Herodis venere dies, vnctaq; feneſtra
Depoſita pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Obſeruant, inquit, Iudæi & Sabbatum, quo die lucernas accenſas & violis coronatas in feneſtris ponunt. Dionyſ. Halic. lib. 7. & 11. meminit accenſionum luminum. Item Herodot. lib. 2. & 7.

c *Qui victim. ru.*] Apud Liuium, vbi de duabus arcis lapideis in agro L. Petilij ſcribæ repertis, ſcribit, Libri, ait, in

comitio,

victimarij [d] ſeu cultrarij, [e] nonnullis popæ & [f] agones dicti ſunt: qui illam ſupra verticem, plerumque infra iugulum feriebant. [g] Indi vero victimam non iugulare, ſed præcluſo ſpiritu necare aſſuerant, ne quid deperiret, néve quid mancum deo offerretur. [h] Græcis autem moris erat, ſi cæleſtibus dijs victimam facerét, ſic hoſtiæ caput ſtatuere, vt cælum ſpectaret: ſi verò inferis, vt terram deſpiceret. Quibus quidem miniſtris, [i] niſi iuſſi eſſent, mactare non licebat. [k] Ideo ſuccincti nutum imperiumque expectantes, [l] Agon dicebant. Interim cæſa victima, [m] alij vaſa vt cruorem exciperent, cadenti hoſtiæ ſupponebant, [n] alij decoriabant. Mox aruſpex, flamen, aut ſacerdos [o] cultro ferreo viſcera & iecinora rimabatur, in iiſque deos conſulebat, & an perlitatum foret, explorabat attente. [p] Apud Galatas verò non aruſpex, ſed philoſophus aderat, ſine quo ſacrum dijs nullum exhiberi poterat. [q] Is autem culter ferreus erat & oblongus, manubrio eburno, clauis æneis, ære Cyprio, & capulo argenteo ornatus: [r] namque manu viſcera tangere non decebat, ne qua offenſa, pollutis ſacris, contraheretur. Apud Delphos fuit vſurpatum, vt cultro quo dijs immolabant, de nocentibus ſupplicium ſumerent. [s] Perſæ & Cappadoces non gladio, ſed ſtipite mactabant hoſtias. [t] Romani etiam malleo, [u] apud Homerum querno trunco. [x] Quibus inſpectis, ex omni viſcere & membro primitias, partéſque deſectas farina farris inuoluere, & in calathis ſacrificanti offerre debebat. Tunc hoſtia perfecta dicebatur, quas ſacerdos aris imponens, foculo accenſo comburebat. [y] Hoc enim in omni ſacrificio ſeruatum eſt, vt de ſingulis

Victimarij.
Cultrarij.
Popæ.
Agones.
Indi no iugulabat victimam.
Græci.
Galatæ.
Culter ſacrificij.
Delphi.
Cappadoces.
Romani.
Seruatum in omni ſacrificio.

ANNOTATIONES.

comitio, igne à victimarijs facto, in conſpectu populi cremati ſunt. & 5. Decad. lib. 1. Val. Max. lib. 1. c. 1. vbi de P. Cornelio loquitur. Plin. lib. 7. c. 12. Calliſtratum Iuriſconſultum in l. vlt. ff. de iur. immunit. Lamprid. in Commodo.

d *Seu cultrarij.*] Apud Sueton. in Caligula, c. 32. cuius verba adferam infrà in ſequentibus.

e *A nonnullis popæ.*] Propertius lib. 4. eleg. 3.

Illa dies hornis cædem denunciat agnis
Succinctique calent ad noua lucra popæ.

Perſius ſaty. 6.

——Mihi trama figuræ
Sit reliqua, aſt illi tremat omento popa venter?

Nam ibi ventrem, popam appellat, veluti guloſum, cuiuſmodi ſolebant eſſe hi popæ victimarij. Sueton. in Caligula d. c. 32. Admota, inquit, altaribus victima, ſuccinctus poparum habitu, elato altè malleo, cultrariū mactauit. Sic enim, meo periculo, & ita mauult Beroaldus, legendū, non pomparum Ælius Spartianus in Geta, Cùm infantis Getæ natalem Seuerus commendare vellet, hoſtiam popa, nomine Antonias, percuſſit.

f *Agones dicti ſunt.*] Lactantius, interpres Statij in 4. libr. Thebaidos in eum locum,

——Et frugum libamine puro
In vulnus cecidere greges.

Sacerdotum, inquit, conſuetudo talis eſt, vt aut ipſi percutiant victimas & Agones appellantur: aut ſic tenentes cultrum alter impingat: & ideo dicuntur, Victimatores.

g *Indi verò.*] Strabo lib. 15. vbi Indorum cultus & mores ſcribit.

h *Græcis autem.*] Apollonij interpres in 1. Argonauticôn.

i *Niſi iuſſi eſſent.*] Ouid. lib. 1. Faſtorum,

Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,
Hoſtia cæliſtibus quo feriente cadit.
Qui calido ſtrictos tincturus ſanguine cultros,
Semper agatne, rogat, nec niſi iuſſus agit.

Et nonnihil attigit Aſinius Pollio apud Senecam Controuerſiarum libr. 1. Suaſoria 12. Cùm, inquit, filius ceruicem porrigat, carnifex manū tollat, deinde reſpiciat ad patrem & dicat, Agon'? quod fieri ſolet in victimis.

k *Ideo ſuccincti.*] Id iam eſt ex eo loco Ouidij in præcedenti citato, atque ex illis locis Propertij & Suetonij ſuprà quoque citatis ibi, A nonnullis popæ. Quibus adde Lucanum lib. 1.

Cornua ſuccincti premerent cum torua miniſtri.

l *Agon dicebant.*] Ita legendum, Agon'. id eſt, agóne ex illo eodem loco Ouidij.

m *Alij vaſa, vt cruorem exciperent.*] Virgil. lib. 6. Æneid. iis, quæ ex eo adduximus ſupra in verbo, Tum ſetas vno tantum interpoſito verſu ſubdit.

Supponunt alij cultros, tepidúmque cruorem
Suſcipiunt pateris.——

Vbi Seruius, Victimas, inquit, cedunt. Eſt autem ſacrorum in quibus mali ominis verba vitamus.

n *Alij decoriabant.*] Neſcio vnde id ſumpſerit, nec id verbum ſatis Latinum mihi videtur, pro eo quod eſt pellem detrahere. Sueton. in Tiberio, c. 32. in ſi. deglubere dicit.

o *Cultro ferreo.*] Ferreum enim oſtendit illud Virgilij libr. 12. Æneidos, ſuprà à nobis citatum.

——Et tempora ferro
Summa notant pecudum.

p *Apud Galatas.*] Diodorus Sic. lib. 6. c. 9. vbi rationem reddit, quòd exiſtimabant per diuinæ naturæ conſcios ſacra fieri oportere, tanquam dijs propinquiores. Horum interceſſione bona ab iis cenſent petenda.

q *Is autem culter ferreus.*] Iam de hoc diximus ſuprà ibi, Cultro ferreo. Sed & quod ad totum hunc verſic. pertinet vſque ad verſic. Namque manu. Feſt. Pompeius lib. 17. Seceſpitam dicit vocari cultrum ferreum oblongum, manubrio eburneo rotundo, ſolido, iuncto ad capulum auro argentóque, fixo clauis æneis, ære Cyprio, quo flamines, flamineæq; virgines, Pontificéſque ad ſacrificia vtebātur. Dicta autem eſt ſeceſpita a ſecando. Hæc ille. Quæ omnia Alexander huc tranſtulit, præter appellationem ſeceſpitæ. Qua & in hac ſignificatione vſus eſt quoque Sueton. in Tiberio, cap. 25. Nam & inter pōtifices ſacrificāti ſimul, pro ſeceſpita plumbeumque cultrum ſubijciendum curauit. Alibi autem idem Feſtus eodem lib. 17. Seceſpitam, ait, alij ſecurim, alij dolabram æneam, alij cultellum putant.

r *Namque manu viſcera tangere.*] Huic rei contrarium eſt, quod ait Plutarchus in Arato, in hunc modum, eò cùm aſcendiſſet, ſacriſque eſſet operatus, ab aruſpice ad ſe allata exta vtraque manu excipiens Arato & Demetrio Phario monſtrauit.

s *Perſæ & Cappadoces.*] Strabo lib. 15. paulò ante ſi. de vtriſque meminit, cùm ſcribit, In Cappadocia, vbi maxima eſt magorum multitudo, qui Pirethi vocantur, & multa Perſicorum deorum templa, non cultro, ſed ſtipite quodam mactant, tanquam malleo verberantes.

t *Romani etiam malleo.*] Suetonius in Caligula, c. 32. Admota altaribus victima, ſuccinctus poparum habitu, elato altè malleo cultrarium mactauit.

u *Apud Homerum.*] Lib. 14. Odyſſeæ, vbi loquitur de ſacrificio,

κόψε δ' ἀνασχόμενος σχίζῃ δρυός.

x *Quibus inſpectis.*] Vide Gyraldum de diis Gentium ſyntag. 16.

y *Hoc enim ſacrificio.*] Contrarium innuere videtur Virgil. lib. 6. Æneidos.

Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis.

Quo loco Seruius, Solida ergo, ait, id eſt, holocauſtum: quod detractis extis, aræ ſuperimponebantur: quæ nunquam abluta, elixa etiam reddebantur: vnde infert,

Ægypty. *Græci.* *Ignis ſacrificiorum ex quo ſtruntur.* *Capnomantes.* *Perſæ.* ** Ecce.* *Siculi.* *Egnatia nympha.* *Magi.* *Eretrienſes.* *Scythæ.* *Luſitani.* *Ioſides.*

oblatis, aut deo immolatis, particulas tanquã libamina, vt holocauſtum fiat, in ignem mitterẽt. [z] Ægypti ſacerdotes, immolata victima, caput abſcindunt, illudque diris carminibus execrati, in flumẽ deiiciunt, cũ precatione ſolenni, vt ſi quid aduerſi caſurũ foret, in caput illud redundaret. [a] Apud Græcos ex cæſa victima, nonnunquam capite & ventre excepto, cætera dabantur diis, linguæ verò præconibus. Hunc verò ignem ex olea, lauro, vel quercu craſſioris corticis, aut cuius caudex cauus fungoſuſque foret, accendere, vel numinibus adolere nefas erat. Hæc enim ligna tanquam dira malique ominis, deteſtati ſunt, quem ignem ſubdita face accendebant, [b] cúmque partim ex fumo, quas vertigines faceret, quantumque ſe attolleret, [c] partim ex flamma, ſi lucidior, aut obtuſior, & qua ſpecie foret, multi obſeruarunt, [d] qui capnomãtes dicti. [e] Si autem mortuo carbone ſacrificetur, lignum neglectæ religionis fore & pernicioſum, nemo dubitauit. [f] Perſis ligna arida, dempto cortice ſacrificio apponere, deſupérque oleum fundere, & aruinam pinguem, ignémque appoſitũ, non flatu, ſed ventulo excitare in vſu fuit. [g] Solíque, velut deorum maximo, quum virgultorum faſces apponunt, & incẽdium ſuſcitant, his verbis proloqui, * Ede ignis domine. [h] Apud Siculos in colle Vulcanio, iuxta Petrenſium ſtagnum, dum ſacrum fit, ſarmentorum faſces ſuper aras ſua ſponte ignem concipere, & nullo flante halitu incendium fieri fabulantur: [i] Sicut de Seleuco traditur, qui cum Ioui in Pella victimam faceret, ligna aris impoſita vltro arſerunt. [k] Et de Egnatia nympha in Appulis, in cuius ara lignis extructis ignem ſua ſponte excitari opinio erat. [l] Tradunt Magos apud Perſas, dum ſacrũ fit, carnes ſuper myrto & lauro appoſitas ſubtilibus virgis adurere. Atque Eretrienſes mulieres in Cerealibus obſeruare, vt cæſa victima, carnibus non igne coctis, ſed ſole torridis veſcantur. [m] Et apud Scythas ſactum fieri Marti, vbi victimarum carnes ipſarum oſſibus aduruntur. [n] Luſitani vero ignitis lapidibus ſacrificales carnes coquunt. [o] Ioſides, licet ex omni ligno incendant aras, ſpinas tamen aſparagi aut ſtramina in ſacrificiis cremare, nefas habent. [p] Mox farra viſceribus ſpargens, probata libatáque [q] exta lancibus impoſita, aræ ſuperponebat: [r] viſceráque, detractis extis, flammis & foculo, mittebat deſuper thus & coſtum. Ea quidem viſcera licet nunquam abluta, elixa per ſe fiebant: [s] vinúmque aris poſtea fundebat, [t] & tunc

ANNOTATIONES.

—Fundens ardentibus extis.

Ioſephus lib. 3. Antiquitatum c. 13. in prin. Quando, ait, totum quod immolatur, inceditur: id ſacrificium holocauſti ſiue, vt alij vertunt, nomen holocauſtomatis habet: id eſt, totum incenſum. Iſidorus dicit holocauſtũ eſſe ſacrificium, quod totum igne conſumitur dum offertur. Et id quidem, vt hoc illis addas, nomen ipſum holocauſti ſatis oſtendit, quod ita dicitur veluti, *ὅλον καυστόν*. id eſt, totum ambuſtum, ſiue incenſum, ſiue totum igne abſumptum.

z *Ægypty ſacerdotes.*] Herodot. lib. 2. vbi tamen paulò aliter refert. Sic enim ſcribit, Pecude, quæ obſignata eſt, ad aram, vbi immolatur, adducta, pyram incendunt: deinde ſupra pecudem libato contra templum vino ac deo inuocato eam mactant: mactatæ caput aſportant in forum: ſi nundinæ ſint, & eis Græci negotiatores adfuerint, illis vendunt: qui ſi non adfuerint, in flumen abiiciunt.

a *Apud Græcos.*] Gyral. de diis Gent. ſyntag. 17.

b *Fumque partim ex fumo.*] Ex quo illud Statij lib. 4. Thebaidos,

Turrea nec ſupra volitante altaria fumo.

c *Partim ex flamma.*] Gyraldus vbi ſuprà.

d *Qui capnomantes dicti.*] Ea vox ſignificat tanquam ſi dicas fumidiuinos, ſiue fumiuates a *καπνὸς*, id eſt fumus, & *μάντις*, vel *μάντεις*. id eſt vates, qui ſcilicet ex fumi diſiectione ſuper aras, futura captabant, res omnino ſuperſtitioſa & à dæmonibus inuenta.

e *Si autem mortuo carbone.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà.

f *Perſis ligna arida.*] Idem Gyraldus ibi, nullo etiam authore citato: ſed id eſt Strabonis lib. 15. paulò ante fi. vbi, de Perſarum ſacrificiis ſcribit, ſic ait, Præcipuè igni & aquæ ſacrificant, igni arida ligna imponentes, adempto cortice, & aruina ſuperiniecta: deinde infuſo oleo, ſuccendunt, non inſpirantes: ſed ventilantes.

g *Solíque velut deorum Max.*] Herodot. lib. 1. Soli lunæque ſacrificant & telluri, igni, aquæ atque ventis. Iuſtinus lib. 1. Nam & Solem vnum Deum Perſæ eſſe credunt, & equos eidem Deo ſacratos ferunt.

h *Apud Siculos.*] Gyral. vbi ſuprà.

i *Sicut de Seleuco traditur.*] Hæc ad verbum deſumpta ſunt ex Pauſania lib. 2. qui de Atticis inſcribitur.

k *Et de Egnatia nympha.*] Plinius lib. 2. c. 107. In Salentino oppido Egnatia, impoſito ligno in ſaxum quoddam ibi ſacrum, protinus flammam exiſtere.

l *Tradunt Magos.*] Strabo lib. 15. non longè à fi. Poſteà carnibus ſuper myrto laurove impoſitis, eas Magi ſubtilibus virgis comburunt. Simile quiddam canit Horatius ſaty. 5. lib. 1. Sermonum, eſſe apud Egnatiam vrbem locum, in quo aiunt abſque igne in ſacrificio thura liqueſcere,

—Dehinc Egnatia lymphis
Iratis, extructa dedit riſúſque iocóſque:
Dum flamma ſine thura liqueſcere limine ſacro
Perſuadere cupit.

Solinus c. 11.

m *Apud Scythas.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà, nullo quoque teſte citato, verum id eſt ex Herodoto lib. 4.

n *Luſitani vero.*] Et id quoque Gyrald. ibi. Sed Strabo lib. 3. ſcribit eos ad calefaciendum vti ignitis lapidibus & frigida lauari, & nihil præterea.

o *Ioſides.*] Idẽ Gyral. ibi, nec authore quoq; laudato. Id verò eſt ex Plutarcho in Theſeo: vbi tamẽ eos Ioxides appellat.

p *Mox farra.*] Apud antiquos poſt glandes & arbuta vſus farri in honore fuit, in tantum, vt ſacrificium non fieret ſine ſale & farre. Feſtus Pompeius lib. 9. Immolare eſt mola, id farre molito, & ſale hoſtiam perſperſam ſacrare. Idem lib. 11. in dictione, Mola.

q *Exta lancibus impoſita.*] Hinc eſt quod Virgilius libr. 8. Æneid. ſic ſcribit.

Dona ferunt, cumulántque oneratis lancibus aras.

Vbi vide interpretes.

r *Viſceráque detractis extis.*] Seruius in lib. 6. Æneidos, cuius verba adduximus ibi, Hoc enim ſacrificio.

s *Vinúmque aris.*] Herodot. lib. 2.

t *Et tunc porrigi hoſtia dicebatur.*] Plautus in Pſeudolo act. 1. ſce. 4.

—Nam ſi ſacrificem ſummo Ioui,
Atque in manibus exta teneam, vt porriciam: interea loci
Si lucri quid detur, potius rem diuinam deſeram.

Virgilius lib. 5. Æneidos,

Dii quibus imperium eſt pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc, candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extáque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

Vbi

porrici hoſtia dicebatur. [u] Perſæ vero ex immolata victima nihil dijs adolent, ſola anima deos contentos eſſe rati. [x] Luſitani quoque ex hoſtia immolata nihil concidunt, ſed exta perſpiciunt, & diuinant. [y] Thiſetæ in Aſia & Argini, oſſa victimæ tantum in ignem mittunt, & deflagrant: ipſi autem veſcuntur carnibus. [z] Apud Ægyptios inualuit mos, vt immolata victima, dum ſacrificium ardet, omnes ſe diuerberent, & flagris afficiant. [a] Quare verbum Xenophanis phyſici proditur non inuenuſtum, qui cum Ægyptios ſeſe conuerberantes, & lugentes in ſacris vidiſſet, admonuit, vt ſi deos eſſe crederent, quibus ſacra miniſtrabant, ne lugerent: ſi vero homines, ne ſacrificarent. [b] Quod fere a Lacedæmonijs vſurpatum fuit, vt in adoleſcentes ephebos circa aras flagris deſæuiant. [c] Ex reliquis vero hoſtiæ membris cœnam apparabant, quibus qui ſacris interfuere, veſci licebat. [d] Græci vero ſatis habent femora hoſtiæ in duo fruſta conciſa igni ſubijcere, vt ex his holocauſtum fieret, viſceribuſque ſuper prunas aſſis, pro ientaculo, mox carnibus veru decoctis, diſcumbentes veſci. Quibus ex legis præſcripto portiunculam ad domeſticos afferre, & amicis partes victimarum impartire licebat: extraneos autem ad ſacra adhibere, fas non erat. Apud Lacædemonios autem in publica viſceratione primi reges erant, quibus duplum quàm cæteris dabatur, priuilegióque honoris, præter libamina, immolatorum quoque animalium coria debebantur, [e] hordeaceáſque pultes, libaque & farra, ac fructuum pri-

Porricere hoſtiam. Perſæ. Luſitani. Thiſetæ & Argini. Ægypt. Xenophanis dictum. Adoleſcentes in ſacris Lacedæmoniorum flagellati. Græci. Lacedæmonij.

ANNOTATIONES.

Vbi Seruius, Exta porriciuntur, id eſt, porriguntur: niſi fortè dicamus, & fluctibus maris offerri: quod ſi eſt, proiciam, id eſt, porro iaciam legendum eſt. Quod an rectè dixerit intelliges ex his, quæ poſtea dicentur. Sed vt redeam, idem Virgil. eod. lib. 5.

Ipſe caput tonſæ folijs euinctus oliuæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extáque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

Quo in loco Seruius nihil dicit. Macrobius autem illum priorem locum interpretans lib. 3. Satur. c. 2. Ex diſciplina, ait, aruſpicum & ex præcepto pontificum, verbum hoc (ſcilicet, porriciam) ſolenne ſacrificantibus eſt: ſicut Veranius ex 1. libr. Pictoris ita diſſertationem huius verbi executus eſt: Exta porriciunto, dijs dato in altaria, aramve, focumve, eóve quò exta dari debebunt. Porricere ergo, non proijcere, proprium ſacrificij verbum eſt. Sed his adde Liuium 3. Decad lib. 9. Secundum eas preces cruda exta cæſa victima (vti mos eſt) in mare porricit, tubáque ſignum dedit proficiſcendi.

u *Perſæ verò ex immolata victima.*] Strabo lib. 15. non longè à fin. Cùm verò Magus, qui ſacrificio præeſt, membratim carnes in quemque diuiſerit, abeunt, nulla parte dijs relicta. Dicunt enim deum nihil velle, præter hoſtiæ animam.

x *Luſitani.*] Idem Gyraldus, ſine authore, vbi ſuprà: at id eſt ex Strabone li. 3. Luſitani ſacrificiis dediti, exta perſpiciunt, nihilque concidunt. Inſpectant autem ex lateribus venas & contrectantes ventura coniectant.

y *Thiſetæ in Aſia & Argini.*] Idem quoque Gyraldus ibi.

z *Apud Ægyptios.*] Herodotus lib. 2. Dum ſacrificium, inquit, ardet, omnes verberantur.

a *Quare verbum Xenophanis.*] Idem Cælius Rhodiginus Antiq. lectio. lib. 13. c. 23. nullo authore citato.

b *Quod fere a Lacedæmonijs.*] Cicero libr. 2. Tuſcul. quæſt. cuius verba alibi retulimus.

c *Ex reliquis verò hoſtiæ membris.*] Ad Ægyptios redit, de quibus & id dicit Herodotus vbi ſuprà.

d *Græci verò ſatis habent.*] Pauſanias libr. 1. de ſtatua Phrixi, arietem, a quo eſt in Colchos delatus, immolantis, loquens. Succiſa Phrixus Græco ritu femora dum torrentur, intuetur.

e *Hordeaceáſque pultes.*] Ad Romanos refertur. Nam & hæc de Romanis loquens Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. Vidi ego quidem in ſacris Laribus cœnas dijs appoſitas in menſis ligneis in vetuſtis caniſtris & fictilibus hordeaceas pultes & liba & farra & fructuum quorundam primitias. Et paulo pòſt, Vidi etiam libamina infuſa non in argenteis aut aureis vaſis, ſed in teſtaceis calicibus & vrceis. Sed & quod ad totam clauſulam vſque ad illam, Hoſtiaque immolata, pertinet, Plinius lib. 3. c. 12. non continenter, ſed ſparſim, & quibuſdã alijs interpoſitis, hæc ſcribit, Fictilem fuiſſe Iouis Capitolini effigiem. Hæ enim tum effigies deum erant laudatiſſimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne dijs quidem conficiebant. Durant etiam nunc pleriſque in locis talia ſimulacra. In ſacris quidem etiam inter has opes non murrhinis cryſtalliníſque, ſed fictilibus prolibatur ſimpuuiis. Seneca ad Lucillium epiſt. 31. Exurge quoque, & te dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento, non poteſt enim hac materia Dei imago exprimi. Sed & epiſtol. 95. quæ eſt vlt. lib. 15. ad fin. ad hæc alludens, Tuberonis, inquit, ligneos lectulos cùm in publicum ſternerentur, hœdináſque pro ſtragulis pelles, & ante ipſius Iouis cellam propoſita conuiuis vaſa fictilia. Et lib. 16. epiſt. eiuſd. 3. de eodem Tuberone loquens, Tubero paupertatem & ſe dignam & capitolio indicauit, cum fictilibus in publica cœna vſus, oſtendit debere his hominem eſſe contentum, quibus dij etiamnum vtentur. Quæ duo poſtrema loca alibi ad aliud citauimus. Idem quoque in lib. de Conſolatione ad Albinam, Itaque tunc per fictiles deos religioſe iurabatur. Apuleius Apologia 1. Eadem paupertas etiam populo Roman. imperium fundauit, proque eo in hodiernum dijs immortalibus ſimpulo & catino fictili ſacrificat. Ante eos Cicero libr. 6. de Republica apud Nonium Marcellum. Oratio extat Lælij, quam omnes habemus in manibus, quàm ſimpuuia pontificum dijs immortalibus grata ſint, Samiæque capedines. Et in paradoxo, id eſt ad Brutum, Quid Numa Pompilius? Minuſne gratas dijs immortalibus capedines & fictiles vrnulas fuiſſe, quàm delicatas pateras arbitramur? Liuius 4. Dec. lib. 4. in oratione Catonis Cenſorij, Infeſta, mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic vrbi, iam nimis multos audio Corinthi & Athenarum ornamenta laudantes mirantéſque, & antefixa fictilia deorum Romanorum ridentes. Ego hos malo propitios, & ita ſpero futuros, ſi in ſuis manere ſedibus patiemur. Sed & ante hos quoque Plautus in Captiuis act. 2. ſce. 2.

—Genio vbi ſuo quando ſacrificat,
Ad rem diuinam quibus eſt opus, Samiis vtitur vaſis.

Nam, vt id intelligas, quod pertinet ad illas Samias capedines Ciceronis, Ex Samio vaſa fictilia erant, vel teſte Auſonio in illo Agathoclis epigrammate:

Fama eſt fictilibus cœnaſſe Agathoclea Regem,
Atque abacum Samio ſæpe oneraſſe luto.

Sed vt redeamus, non ſolus poeta Plautus huc alluſit, ſed & Propertius lib. 4. eleg. 1.

Fictilibus creuere deis hæc aurea templa,
Nec fuit opprobrio facta ſine arte caſa.

Iuuen. ſatyr. 11.

Ponebant igitur Tuſco farrata catino
Omnia tunc, quibus inuideas ſi liuidulus ſis.
Templorum quoque maieſtas præſentior.

Et paulò pòſt,

Hanc rebus Latiis curam præſtare ſolebat
Fictilis, & nullo violatus Iuppiter auro.

Nam

mitias non auro vel argento,ſed fictili vrna & catino, aut ſimpulo,vel ligneo ſcypho,qui ne caſu abſumeretur,pice oblitus erat,aut gutto fagino,ſicut Marius Curius, diis prolibare ſoliti ſunt, vetuſtiſſimam religionem qua in deorum ſacrificiis fictilibus vtebantur, deſignantes, qui pietate; religione, & iuſtis precibus, non cenſu, deos placari putabant. Quippe tunc maxime dij propitij eſſe crediti ſunt,cum fictiles erant.Hoſtiaque immolata,& myſteriis peractis, qui ſacris intererant, [f] viſco & farre appoſito, [g] cum rotundis paniceis,quas in honore deorum adhibebant, ſtantes veſcebantur. [h] Siquidem in ædibus deorum & epulari ſimul, & ſacrum fieri ſeruatum eſt: [i] nam menſæ in ſacris ædibus,ararum vicem præbebant.Quibus quidem extis & carnibus ſacrificalibus, niſi rite ſacrificio perfecto,veſci non licebat. [k] Delphis vero aſſuetum eſt,vt immolantes victimam,excluſis cæteris veſcantur:ad quam extraneos admittere,nefas erat. Contrà in ſacris Hecatæ:in quibus qui ſacrum fecit, de ſacrificio veſci non permittitur. [l] Quæ quidem exta veru aſſa apponebantur ſemper, cum heroicis temporibus non veſcerentur elixis. [m] Arietis tamen non veru cocta,ſed elixa in olla apponunt:aliter ritu præpoſtero ſacrum fieret. [n] Intérque veſcendū laudes diis canere aſſuerant his,quibus ſacrum fieret: [o] pedibuſque circum aras pſallere ad numerum, carmináque & hymnos canere, ac cymbala pulſantes, choros agitare. [p] Fuitque obſeruatum, vt ſacrificantes aras circumcurrerent, curſum auſpicati à læua dextrorſum,quod religioſius putarunt,mox à dextra læuorſum.Cúmque hymnorū plures ſpecies forent,quibus pſallebāt diis,hi tamen fuere in vſu frequētes:[q] Hypingos Dianæ, [r] Apollini

Menſæ pro aris.
Delphi.
Hecatæ ſacra.
Laudes eorum inter veſcendum.
Hymnorum genera.

ANNOTATIONES.

Nam & Tuſcum catinum appellat, quòd ex Tuſcia quoque hæc vaſa fictilia proceſſerant,vt videre licet ex Plinio d.lib.35.c.12.Ex quo etiam Perſius ſatyr. 2.inuehens in luxum ſuorum temporum, quòd remoto à templis ære & fictilibus,aurum in vſum diuini cultus vſurpauerant,

Aurum vaſa Numæ,Saturniáque impulit æra,
Veſtaléſque vrnas,& Tuſcum fictile mutat.

Vnde eſt illud Martialis lib.14.epig.95.

Aretina nimis ne ſpernas vaſa monemus,
Lautus erat Tuſcis Porſena fictilibus.

Eodem reſpexiſſe & Q. Septimium Tertullianum in Apologetico aduerſus Gentes putarim, c.25. quando ſic dicit, Nam etſi à Numa cōcepta eſt curioſitas ſuperſtitioſa:nondum tamen aut ſimulacris,aut templis res diuina apud Romanos conſtabat,frugi religio, & pauperes ritus, & nulla capitolia certantia cœlo:ſed temeraria de ceſpite altaria,& vaſa adhuc Samia,& nidor ex illis. De aureis, argenteis & fictilibus vaſis plura videre licet apud Athenæum libr.6. c. 2.& 3.Quod autem in hac clauſula dicitur de M.Curio,eſt Val. Maximi lib.4. c.3. hîc legendum eſſe Marcus Curius, non Marius:ſed hoc Librarij mendum eſt.

f *Viſco & farre.*] Hoc vtique ſumptum eſt è Suetonio in Vitellio, c.13. cuius hæc verba ſunt, Vt autem homo non profundæ modò,ſed intempeſtiuæ quoque,ac ſordidæ gulæ,ne in ſacrificio quidem vnquam, aut itinere vllo temperauit,quin inter altaria ibidem ſtatim viſcus,& farra penè rapta è foco manderet, circáque popinas fumantia obſonia, vel pridiana atque ſemeſa. Sed hic fœdè lapſus eſt Alexander cùm viſco dicit:nam viſcere dicere debuit.Hoc enim intereſt inter viſcus, quod facit in genitiuo viſci, & viſcus quod viſceris: illud enim eſt maſculini generis, & glutinum ſignificat,nec eſui eſt. Hoc autem neutri,ſignificátque quicquid inter oſſa & cutem eſt.vnde viſceratio dicitur conuiuium,quod fit de carne.Ita enim ſcribit Seruius enarrans eum locum lib.6.Æneid.

Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis.

Ex quo etiam loco intelligis & viſcera ad ſacrificia pertinere,de quibus,ibi Virgilius loquitur.

g *Cum rotundis paniceis.*] Quid panicei ſint,ignoro:nec me quicquam de his legiſſe recordor:niſi loquatur de panico, de quo ita ſcribit Plinius lib.18.cap.7. Et Cæſar lib.2. belli Gallici. vbi Maſſilienſes graui peſtilentia, ex diutina concluſione & mutatione victus, conflictatos, panico vetere atque hordeo corrupto,quod de huiuſmodi caſus antiquitus paratum in publicum contulerant, alitos, ſeu nutritos fuiſſe ſcribit.Verùm de hac re lector iudicet.

h *Siquidem in ædibus.*] Hæc ſecum diſſidere videntur.Nam primum dicit,epulari ſimul & ſacrum fieri licuiſſe: deinde extis,niſi rite ſacrificio peracto,veſci non licuiſſe.

i *Nam menſæ in ſacris.*] Suetonius in Claudio cap.33.Cognoſcens quōdam in Auguſti foro,victuſque nidore prandij quod in maxima Martis æde Salijs apparabatur,deſerto Tribunali,aſcendit ad ſacerdotes,vnaque diſcubuit.

k *Delphis vero.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quæ quidem exta.ſunt Plut.in Sympoſiacis.

l *Quæ quidem exta.*] Plato lib.3.de Repub.& Seruius enarrans eum locum Virgilij lib.1.Æneid.

Pars in fruſta ſecant,verubúſque trementia figunt.

Et latè diximus in noſtris Commentariis Nobilit.c.31.nu. 173.incip.heroas quoque e.

m *Arietis tamen non veru cocta.*] Adde etiam & boum exta non aſſa,ſed elixa in olla fuiſſe apud Liuium 5. Decad. lib.1.vbi ſic ait,Et expoſuit patribus conſcriptis, bouis ſeſcenaris,quem immolauiſſet,iecur defluxiſſe: id ſe victimario nuncianti parum credentem, ipſum aquam effundi ex olla,vbi exta coquerentur,iuſſiſſe &c.

n *Intérque veſcendum laudes diis canere.*] Laudes diis, veteres canere ſolitos,his quibus ſacrificium fieret, Virgilius lib.8. Æneidos ſatis ample oſtendit, vbi de Herculis ſacris meminit,his verbis,

Tum Salij ad cantus incenſa altaria circum,
Populeis adſunt euincti tempora ramis.
Hic iuuenum chorus,ille ſenum,qui carmine laudes
Herculeas & facta ferunt.

o *Pedibuſque circum aras pſallere ad numerum.*] Gyral. Hiſtor.deor.ſyntag.17. ſed nullo authore citato. Cæl, Rhod. Antiq.lect.lib.5.c.3.

p *Fuitque obſeruatum.*] Cælius lib.5.cap.3.ſcribit, quòd vbi ſaltantes aram obibant, ita more condito ſeruabant, vt ab ſiniſtris dextrorſum pergerent prius, zodiaci quadam imagine, cuius motus cœlo diuerſus appareat, ab occaſu ad exortum:inde à dextris læuorſum pro ratione cæleſtis vertigines.

q *Hypingos Dianæ.*] Cælius Rhodiginus lib.7. cap. 5. vbi cantus, ait, diuinis accommodatos laudibus dici quidem vniuerſim Pæanas & hymnos:priuatim verò non vnam eſſe eius rei nomenclaturam.Siquidem Dianæ hymnus dicitur hypingos:Apollinis hyporchema, vel Pæan,qui maximè concinnebatur, vt peſtis latius graſſantis reprimeretur vis.Vide Plutar.in Muſica.

r *Apollini Pæan.*] Id etiam canebant veteres Apollini parta victoria.Marti autem antequam cum hoſte manus conſererent. Apollo autem dicitur Pæan (vt loco ſupra citato ſcribit idem Cælius)ſiue à feriēdo,quod παίειν dicitur,Veſtalibus ita indigitantibus, Apollo Medice, Apollo Pæan. Canebant etiam ad rerum proſperos euentus. Virgil. 6. Æneidos,

Lætumque choro Pæana canentes.

s Et

pæan, [s] & Proſodia, [t] Dionyſio dithyrambus, [u] Cereri iulus, [x] Veneri eroticus, id eſt amatorius: præter quos fuere, [y] proſodion, [z] hyporchema, & [a] ſtaſimon. [b] Quod ideo [c] inuentum eſt, nequa pars corporis religione vacaret, quaſi penitus ſacro numine afflati, quodam furore capti forent. [d] Memphitæ verò in Oſiridis templo dum ſacrificant, præter aliorum morem, nec canere tibias, nec pſallere ſoliti ſunt. Et Græcorum pleriqùe cum nulla numinis afflatione ſacrificia perficiunt, ſed animo remiſſo abſque tibia vel cantu. [e] Contrà apud Indos, quibus nulla fuit numinis conſalutatio, vel ſacrificium, niſi adhibita ſaltatio foret. [f] In Delo quoque abſque ſaltatione vel muſica, ſacrum nullum fiebat. [g] Fertur Antoninus Cæſar quum deo Heliogabalo ſacrum faceret, mulieres Phœniſſas, quæ in orbem curſitarent, cymbalaque & organa muſica circum aras pſallerent, adhibuiſſe. [h] Et Cybelis ſacerdos cum tinnitu cymbalorum & ſonitu tympanorum ſacrum facere. [i] Apud Curetas quoque nullum fit ſacrum ſine ſtrepitu & fragore, tympanis vna tubiſque pulſantibus. Re igitur diuina & cæremoniis concelebratis, ſacerdos tunc, [k] ILICET, ſuclamabat, qua voce illos qui interfuerant, miſſos faciebat. Apud Græcos verò functus myſterio ſacerdos, ſic renunciat, [l] λαοῖς ἄφεσις, quaſi populum miſſum faceret. Si qua tamen myſteria in ſacris inſtauranda forent, initiati manebant, [m] Prophanos autem foras exigebant. namque hoc erat vſu frequens, [n] vt omnia myſteria ſecreta ſint, ſummáque in his ſilentij fides ha-

Vide L. Grego. de poetica dialo. 1. fo. 100. & 101.
Græci.
Indi.
Deli.
Curetes.
Ilicet.
Prophani à myſteriis exacti.

ANNOTATIONES.

s *Et Proſodia.*] Dianæ & Apollinis hymnus, Proſodia nuncupatur, vt ſcribit idem Rhodiginus vbi ſuprà.

t *Dionyſio Dithyrambus.*] Cicero lib. 3. de Oratore, Dithyrambus, inquit, hymnus eſt ad Bacchum. Plato lib. 4. de legibus, καὶ ἄλλο Διονύσου γένεσις, οἶμαι, διθύραμβος λεγόμενος: id eſt, Eſt & aliud carmen Bacchi natalis atque genitura, Dithyrambos, vt opinor, appellatur. Dicitur etiam Liber pater Dithyrambus, quoniam per duas portas exiit in lucem: vnam matris Semeles, alteram femoris Iouis. θύρα quidem porta eſt. Vide Cæliũ vbi ſuprà. Dithyrambum Arion Methynæus citharœdorum ſui ſeculi nulli ſecundus primus hominum, & fecit & nominat & docuit Corinthi, authore Herodoto lib. 1.

u *Cereris iulus.*] Rhodiginus lect. Ant. lib. 7. c. 5.

x *Veneri eroticus.*] Rhodig. vbi ſuprà proximè. Venerios, inquit, inuenio hymnos appellari Eroticos, tanquam amatorios dicas.

y *Proſodion.*] Rhodiginus lib. 5. c. 3. ſcribit apud antiquos tria hymnorum fuiſſe genera, Proſodion, hyporchema, ſtaſimon. Proſodion λιτανεία, ſiue ſupplicatio, dicebatur cum hymno, vbi deos adirent, ac ſacrificium ad altare proferrent. Sunt qui cãtum putent modo, qui Dei hymnum contineat: nam & Athenienſes (authore Plutarcho) Demetrio aduentanti pæanas concinnebant & proſodia. Genere autem fœminino proſodia cantus eſt, ſi muſicum accedat inſtrumentum.

z *Hyporchema.*] De quo Lucianus in libr. περὶ ὀρχήσεως, id eſt de ſaltatione, & Plutarchus in libro de Muſica. Eſt autem genus poematis & ſaltationis. Hyporchemata, vt inquit Cælius vbi ſuprà, concinebant ſaltantes in altaris ambitu, vbi iam igni admota forent ſacra. Celebrantur Critica Hyporchemata ex Cretenſium ſaltandi ſtudio, vti ſcribit Athenæus lib. 14. c. 12.

a *Staſimon.*] Cælius d. lib. 5. c. 3.

b *Quod.*] Scilicet dictum in clauſula, Fuitque obſeruatum:

c *Ideo inuentum eſt.*] Seruius in 5. eclo. Virgilij, quæ Daphnis dicitur, ibi,

Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.

Ideo in religionibus, inquit, ſaltabant maiores: quia nullam corporis partem eſſe voluerunt, quæ non ſentiret religionem. Nam cantum ad animum, ſaltus ad mobilitatem pertinet corporis.

d *Memphitæ verò.*] Strabo libr. 17. In Oſiridis templo non licet, nec cantori, nec tibicini, nec pſaltæ, canere, quemadmodum mos eſt aliis deis.

e *Contrà apud Indos.*] Hinc eſt quod dicit de iis Philoſtratus in vita Apollonij. Poſt hæc in aquam ſeſe proiicientes lauere, lotique ad templum acceſſerunt coronati & hymnum cantantes inſtar choreæ in gyrum compoſiti.

f *In Delo.*] Lucianus in libro de Saltatione. Cælius Rhodiginus dicto lib. 5. c. 3. ſcribit in Delo nullum obiri ſacrificium ſine ſaltatione. Prodibant enim, inquit, puerorum chori, tibiis ac cithara præcinentibus, è quibus ſelecti peritiſſimus quiſque ſaltabant. Eorum item cantilenæ ab ſaltationis vſu dicebantur ὑπορχήματα.

g *Fertur Antoninus Cæſar.*] Scilicet Heliogabalus ex Ælio Lampridio in vita illius.

h *Cybelis ſacerdos.*] Gyrald. Hiſtor. deor. ſyntag. 4. ex Varrone apud Auguſtinum lib. 7. de Ciu. Dei.

i *Apud Curetas.*] Hi etiam Corybantes dicebantur, vt inquit Strabo lib. 10. & in Ida, monte Phrygiæ, Cybeles ſacra, cum multo æris ſonitu peragebant. Virgil. libro 3. Æneid.

Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiáque æra,
Idæúmque nemus.

Hi ſacro correpti furore, cymbala pulſabant, capitáque ſaltando iactantes (inquit idem Strabo. d. lib. 10.) alios in ſimilem rabiem agebant. Ouid. Faſt. 4.

Ardua iamdudum reſonat tinnitibus Ida,
Tutus vt infanti vagiat ore puer.

Idem, teſte Diomede, excogitato nouo luſus genere, concurrebant æneis inter ſe clypeolis, tinnitumque æris faciebant, non ſine rhythmica pedis dactyli compoſitione.

k *Ilicet ſuclamabat.*] Seruius in lib. 6. Æneid. in eum locum,

—Decorántque ſuper fulgentibus armis.

Et alias ſemper ea vox ſignificat rem perfectam, vt oſtendit illud Plauti in Ciſtellaria act. 4. ſce. 2.

Ilicet: Actũ eſt.

Illudque Terentij in Eunucho act. 1. ſce. 1.

Actum eſt, ilicet.
Periſti, eludet.

Vbi Donatus, Ilicet, inquit, ſemper in fine tranſactæ rei ponitur. Et in Phormione act. 1. ſce. 4.

—Hoc nihil eſt Phædria: ilicet.
Quid conterimus operam fruſtra? quin abeam.

Vbi ipſe Donatus, Semper ilicet finẽ rei ſignificat, vt actum eſt. Per ſyncopam dictum. Sic iudices de conſilio dimittebantur, ſuprema dicta, cùm præco, Ilicet, quod ſignificat ire licet.

l *λαοῖς ἄφεσις.*] Id eſt populis miſſio. Vide noſtras Conſuetudines.

m *Profanos autem exigebant.*] Ex quo illud Virgil. libro 6. Æneid.

Aduentante deâ. Procul, ô procul eſte profani,
Conclamat vates, totóque abſiſtite luco.

Vbi Seruius interpretatur Profani, id eſt, non initiati ſacris. Et illud Horat. lib. 3. Carm. Ode 1. in princ.

Odi profanum vulgus & arceo.

Vbi Acron interpres dicit eam vocẽ in ſacrificiis frequentari, dicitque eum ab eo Porphyrion, Hos dici ſacris non initiatos. Vide Gyrald. ſyntag. 14.

n *Vt omnia myſteria ſecreta ſint.*] Sacra ſecluſa dicebantur Græcis Myſteria, quòd ea intus oporteat occludere, nec cuiquam profano explicare. De myſteriorum duobus generibus

beatur,[o] ſicut in Samothraciis & [p] Eleuſinis. Illud vtique in ſacrificiis ſeruatum nequaquam præterierim, [q] vt mola ſalſa & farre non modo frons victimæ, ſed foci cultrique aſpergantur vna: quæ cuique immolata victima, ſi non litaſſent, [r] hoſtias denuo augeri iterum ac ſæpius, & maioribus hoſtiis ſacrum inſtaurari debebat, donec inuenta pace deum, & propitiato numine, ritè perlitatum æſtimarent.

ANNOTATIONES.

neribus Cæl. Rhod. lib. 16. c. 10. Macro. in Somnio Scip. c. 2.

o *Sicut in Samothraciis.*] Strabo lib. 10. Abiiſſe autem illos in Samothraciam, quæ prius Melita dicebatur, eorum vero actiones myſticas eſſe.

p *Et Eleuſinis.*] Adeò ſecreta atque arcana fuêre hæc ſacra, vt vulgo prouerbium iactaretur in ſecretos & tacitos Ἀρρητα τα .. ... Pauſanias lib. 8. qui de Arcadicis eſt, ea vulgari fas non eſſe ſcribit. Diuus Gregorius Nazianzenus in ſermone Epiphaniorum, Neque nobis, inquit, virgo aliqua rapitur, nec Ceres vagatur, nec Celeos aliquos inducit, & Triptolemos & dracones, & hæc quidem facit & hæc patitur. Pudet enim me per diem dare noctis ſacrificium & pudorem facere myſteriorum. Nouit hæc Eleuſis, & qui tacendas res & ſilentio dignas ſpectant. Iſtiuſmodi ſacris intereſſe non licebat profanis & peregrinis, in quibus præcinebatur, ἑκας, ἑκας ἐστε ἄλιτ..., id eſt, procul, ò procul eſte prophani. Hæc & plura vide apud Gyrald. ſyntag. 14. vbi de Cerere & Triptolemo.

q *Vt mola ſalſa & farre non modo frons.*] Quod hoſtiæ mola, id eſt, ſale & farre aſpergerentur, author eſt Feſtus Pompeius lib. 11. Atque etiam exta, Valerius Maximus lib. 2. c. 1. vbi de modo comedendi antiquorum loquitur, Hicoque, inquit, in ſacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre & ſale conſtat, exta farre ſparguntur. Sed Seruius, ex quo Alexander id ſumpſit, quod hic ſcribitur, enarrans illud Virg. lib. 2. Æneidos,

Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ.

Hæc ſcribit ex Salluſtio, Et far, quod dicitur mola ſalſa, qua & frons victimæ & foci aſpergebantur, & cultri fit ex horna fruge & horno ſale.

r *Hoſtias denuo augeri.*] Vide omnino quæ ſcripſimus de hac re in noſtris Commentariis in l. boues. § hoc ſermone, in 1. limit. num. 22. incip. & illud item & multis ſeq. ff. de verb. ſignif.

Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari ſolita fuerint.

CAPVT XVIII.

a Militaria dona. *Adorea.* *Pernicioſus ciuis.* *Corona militibus dari ſolitæ.* *A. Poſthumius primus coronam dedit.* *Græci.*

PRiſcis [a] temporibus militaria dona, quæ militibus fortem operam nauantibus in bello à ducibus dabantur, heminæ vel quartarij farris fuere, ([b] vnde adorea, laus bellica dicta) binaque iugera, aut tantum agri quantum vno die circumaraſſent, ampliſſima dona putauere. Precia enim militiæ hæc habita ſunt maxima, vt poſt exhauſtos labores, milites emeritis ſtipendiis, ſanguine & ſudore partis agris donarentur, hos enim lætiſſimos fructus, velut opimam prædam laborum periculorumque accipiebant: quippe pernicioſum ciuem putabant, cui bina aut ſeptem iugera non eſſent ſatis. [c] Præter quæ, vt ad decora militiæ magis incenderent animos, quóque honoratior teſtatiórque eorum virtus foret, mercede propoſita, obſidionalem, ciuicam, muralem, naualem, caſtrenſem, & aureas coronas, ampliſſimaque alia honoris genera inuenere, quibus donabantur, qui vrbes, caſtra, aut exercitus obſidione liberaſſent, ciuémve ſeruaſſent, vel primi obſeſſæ vrbis muros ſubiiſſent. [d] Primus enim Aul. Poſthumius dictator ad lacum Regillum caſtris expugnatis, magni muneris loco auream coronam dediſſe fertur. [e] Mox ſequuti duces militibus, vt eſſent re & fortuna auctiores alias largiti fuere, quas quidem frequenti prætorio egregiis laudibus cumulatis, cum præfatione virtutum militibus tradebant. Apud Græcos, duces in vnum coeuntes, in concilio agitant, & ſententiis decernunt, quem primum, quem ſecundum, qui depulſas hoſtium copias, longius egerit, & quo præmio aut honore dignus ſit, diiudicant: [f] idque apud deorum aras in Iſthmo, inclyto Neptuni

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a PRiſcis temporibus.] Hoc princ. eſt Plinij lib. 18. cap. 3. cuius hæc verba ſunt, Dona ampliſſima Imperatorum ac fortium ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauiſſet. Item quartarij farris, aut heminæ conferente populo.

b *Vnde adorea, laus bellica dicta.*] Plinius d. lib. 18. cap. 3. Gloriam denique ipſam a farris honore adoream appellabant. Ad idem propemodum ſcribit Feſt. Pompeius lib. 1. non longè a princ. Acron verò & Porphyrion in Horatium lib. 4. Carm. Ode 4. in eum locum,

Qui primus alma riſit adorea.

Dicunt adoream eſſe laudem publicam, aut (vt alij legunt) bellicam, eo quòd victores a victis adorarentur. Quid autem ſit Ador, vel Adoreum vide apud eundem Feſtum eodem lib. 1. Nonium Marcellum in duobus locis. Seruium lib. ... in eum locum,

In ... adorea liba per herbas

Subiiciunt epulis.

Et ante hos Varronem lib. Rei ruſticæ. & Columellam lib. 2. cap. 6.

c *Præter quæ.*] De his omnibus coronis Plinius lib. 16. cap. 4. & lib. 22. c. 3. & Gellius lib. 5. cap. 6. & præterea de non ... Liuius 3. Decad. lib. 6. & lib. 10. in Oratione Hannibalis. Plutarchus in Scipione. Vopiſcus in vita Aureliani. & e poetis Lucretius lib. 2.

Murali que caput ſummum cinxere corona.

Et Silius Italicus lib. 13.

— Gradiuí cape ... honorem

Tempora maralis cui ſunt turrita corona.

Et de naualí Feſtus Pompeius lib. 12. vbi dicit hac corona donari, qui primus maritimo prælio in hoſtium nauem armatus vi tranſilierat. quod & idem tradit Gellius d. libr. 5. cap. 6.

d *Primus enim A. Poſthumius.*] Plinius lib. 33. c. 2. A. Poſthumius Dictator ad lacum Regillum caſtris Latinorum expugnatis, cuius maxime opera capta eſſent, hanc auream coronam ex præda dedit.

e *Mox ſequuti duces.*] Vt patebit ex ſequenti.

f *Idque apud deorum aras in Iſthmo.*] De hoc Neptuni templo in Iſthmo, meminit Strabo lib. 8.

templo,ſumpto ab ara ſuffragio,& vt erant ſententiæ,ſic agro & vacatione donare,ac pro merito præ-
mia largiri ſolebant. Apud Indos verò nullo militari dono aut hoſtili præda donabatur miles, niſi *Indi.*
qui hoſtis caput retuliſſet in caſtra. [g] Sed præ cæteris corona ciuica maximi fuit ornatus, cui cedunt *Ciuica corona cui dabatur.*
aureæ, murales, caſtrenſes, atque roſtratæ: eratque proprium ius ciuicæ,vt illa donatus,perpetuo eam
geſtare liceret, & ludos ineunti, à populo & ſenatu vniuerſo aſſurgeretur, ius ſpectandi inter ſenato-
res, munerum vacatio ſibi, patrique & auo paterno. [h] Præcipua verò obſidionalis, tanquam virtutis *Obſidionalis.*
præferens ſpectatiſſimum inſigne, æſtimatione immenſa, longè præcellere credita eſt: [i] hæc enim ex
illo fiebat gramine, vbi ciues obſidione eſſent liberati: [k] qua nulla nobilior publica militari lege *Ciuica ex quo Muralis.*
diffinitur: [l] quippe cæteras, Imperatores aut Duces ſingulis militibus tradunt: graminea verò, velut
multò maximum decus præferens, niſi ab vniuerſo exercitu, ſeruatori ſuo concedi minime poterat. *Naualis.*
[m] Ciuica ex querna fronde fit: [n] muralis in pinnarum ſimilitudinem, [o] naualis inſtar nauium roſtri: *Caſtrenſis.*
[p] quæ verò caſtrenſis, velut effi-cto vallo figurabatur. [q] Hac obſidionali Q. Cincinnatus à Minutio & *Obſidionale quis primus adeptus.*
toto exercitu,quòd illius opera obſidione liberati fuerant,primus donatus fertur. [r] Et deinde M.Vale-
rius conſul contra Samnites P. Decium tribunum militum, quòd eius conſilio & miniſterio exer-
citus ex ſaltu anguſto & arctiſſimis faucibus euaſerat, præter gramineam, qua ab vniuerſo exercitu
& ſuo præſidio donatus fuit, etiam aurea corona & centum bobus, eximióque vno albo opimo au-
ratis cornibus,donauit. Eadémq; obſidionalis [s] Fabio Maximo Imperatori,quòd cunctando rempub.
& ciues ſeruaſſet, à toto exercitu, ſenatuq; & populo,communi conſpiratione & conſenſu tributa eſt.
[t] Et bello Cimbrico,Cn.Teio Atinati,quòd cunctantem primipilum interfecerat,ipſéque arrepto ve-
xillo,per caſtra hoſtium eruperat,exercitumq; incolumem eduxerat, præter gramineam, vt prætexta-
tus ad tibicinem immolaret foculo accenſo,conceſſum fuit. Contigitque idem honos ſemel [u] L.Sici-
nio Dentato, & [x] M.Calphurnio tribuno, quod M. Attilium Regulum, primo Punico bello in Sicilia

ANNOTATIONES.

g *Sed præ cæteris.*] Hæc vſque ad clauſulam,Præcipua. ſunt Plinij lib.16.cap.4.

h *Præcipua verò obſidionalis.*] Feſtus Pompeius lib.3.

i *Hæc enim ex illo fiebat gramine.*] Pompeius ibi. & Gell. d. lib.5 cap.6.

k *Qua nulla nobilior.*] Plin.lib.22.c.3.4.& 6. Et vt dicit Feſtus libro 7. vbi de Gradiuo Marte loquitur, Hæc corona graminea in re militari maximæ eſt honorationis.

l *Quippe cæteras.*] Plinius vbi ſuprà præſertim verò d.c.4. & Pompeius d.lib.13.

m *Ciuica ex querna fronde.*] Virgil.lib.6.Æneid.

Atque vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.

Ciuili, id eſt, ciuica, vt ibi interpretatur Seruius: qui reddit rationé quare hæc corona ex quercu erat. nempe, quia antè vita in hac arbore hominibus fuit,qui glãdibus veſcebantur. Plinius Secundus, ſi is eſt, de Viris illuſtribus c.26. Ob hoc, inquit, ab exercitu ciuica corona de quercu,quæ dabatur ei, qui ciueis in bello ſeruaſſet, donatus eſt. Valerius Maximus lib.2.cap.3.in fi. vbi de Sylla meminit.Plutarchus eius quoque rei rationem reddens in vita Coriolani,& problematum cap.92. Gellius d.lib. 5. c.6. Lucanus lib.1.Pharſaliæ,

——Summi tum munera pili
Lælius, emeritiq; gerens inſignia doni,
Seruati ciuis referentem præmia quercum.

Claudianus in Panegyrico Olibrij.

Sæpe duces meritis bello tribuere coronas
Hunc cingit muralis honos, hunc ciuica quercus
Nexuit.

Et in 3. Panegyrico ad Steliconem,

Mos erat in veterum caſtris,vt tempora quercu
Velaret, validis fuſo qui viribus hoſte,
Caſurum potuit morti ſubducere ciuem.
At tibi quæ poterit pro tantis ciuica reddi
Mœnibus?

Quamuis Martialis & hanc ciuicam coronam ex hedera fuiſſe videri voluerit, cùm ſcribit lib. 8. epigr. 82. eodémque vlt.

Non quercus te ſola decet, nec laurea Phœbi:
Fiat & ex hedera ciuica noſtra tibi.

Sidonius Apollinaris ex lauro, in Panegyrico Maiorani paulò ante fi.

Ipſa ruina placet, cùm victor ſcandere currum
Incipies, crinemq; ſacrum tibi, more priorum,
Nectet muralis, vallaris,ciuica laurus.

Plinius autem lib.16. c.4. ſcribit huiuſmodi coronam primò fuiſſe ilignam,poſtea magis placuiſſe ex eſculo Ioui ſacra,variatumque & cum quercu eſſe: vbique tamen cuſtodito honore glandis.

n *Muralis in pinnarum ſimilitudinem.*] Gell. d. lib.5. cap.6. Hinc illud Silij,

——Gradiuiq; cape.

Supra iam citati. Ea autem corona muralis aliquando aurea fuit ex Liuio 3.Decad.lib.3.cum dicit, Poſtero die omnium animi ad oppugnandum accenduntur,vtique poſteaquam corona aurea muralis propoſita eſt.

o *Naualis inſtar nauium roſtri.*] Gellius vbi ſuprà. Et hinc illud Virgilij lib.8.Æneid.

——Cui belli inſigne ſuperbum
Tempora nauali fulgent roſtrata corona.

Et Claudianus vbi ſupra,addés ad ea,quæ nuper citauimus.

——Hunc domitis nauis roſtrata carinis.

p *Quæ vero caſtrenſis.*] Gellius in illo loco, & Feſtus Pompeius lib. 3. vbi prætereà dicitur eam coronam ei dari ſolitam, qui primus caſtra hoſtium pugnando introiuit. dicitque Pompeius id vallum quod illius inſigne erat, ex auro fuiſſe. & quod illis addes, ea corona vallaris dicitur, vt patet ex Liuio 1.Dec.lib.10.& 3.Dec li.10.Plin. lib.22.c.3. in prin. & Suetonio in Auguſto,c.25. Vopiſco in vita Probi,& Trebellio Pollione in vita Claudij Secundi.

q *Hac obſidionali Q Cincinnatus.*] Plinius, ſiue is Suetonius fuit,ſiue Cornelius Nepos in lib.de Viris illuſtribus.

r *Et deinde M.Valerius.*] Totum id eſt Liuij 1.Decad.lib.7. non adeò longè à fi. & partim Plin. lib. 22. c. 5. & alterius Plinij Secundi de Viris illuſtribus cap. 26.& Feſti Pompeij lib.13.vbi de obſidionali corona loquitur.

s *Fabio Maximo.*] Plinius vbi ſuprà. & Gellius lib.5.cap.6. Hanc,inquit,coronam gramineam S.P.Q.R Q.Fab.Maximo dedit bello Pœnorum ſecundo, quod vrbem Romam obſidione hoſtium liberaſſet.

t *Et bello Cimbrico Cn. Teio.*] Plin.d.lib.22.cap.6.in prin.vbi hunc non Teium, ſed Petreium vocat.

u *L. Sicinio Dentato.*] Plinius d.lib.22.cap.5.vbi hunc Siccium,non Sicinium vocat. & Feſtus Pompeius d.lib.13.

x *Et M. Calphurnio.*] Idem Plinius dicto lib.22.cap.6. in princ.

cum exercitu, hoſtium excidio liberaſſet. [y] Deinde Scipio Æmylianus bello Aphricano, [z] mox Sylla bello Marſico, [a] demum Iulius Cæſar in expugnatione Mitylenarum, [b] & Auguſtus, obſidionali & ciuica donati fuere. [c] Ea enim ciuica, ſingularis ſalutis ſignum erat: obſidionalis vero, vniuerſorum. Roſtratam vero accepit [d] primus M. Varro bello piratico, donante Cn. Pompeio: [e] & deinde Agrippa, bello Siculo ab Auguſto, quòd in conflictu naualis pugnæ, in naues hoſtium inſiluiſſent primi. [f] Corniculáſque, [g] & aureas coronas, [h] phaleráſq; argenteas, [i] & aureos torques, [k] tum armillas, [l] adde vexilla cærulea, honoris cauſa ob nauatam inſigniter in bello operam, & ob multa rei militaris facinora, militibus quàm ſæpiſſime ab imperatoribus dari adnotatū eſt. [m] Sed auxiliares & externi, aureis: Romani argenteis torquibus donabátur. Contrà vero armillas nō externis, ſed ciuibus tradebant. [n] Auguſtus tamen Octauius facilius phaleras & torques, & quicquid auro cōſtaret, quàm murales, caſtrenſes, aut ciuicas coronas munera dedit. [o] C. autem Caligula noui generis coronas, Solis & Lunæ ac Siderum ſpecie commentus fuit. Scipio verò Æmylianus regum & ſociorum munera oblata pro tribunali recipiens, in publicas tabulas per quæſtorem referri iuſſa, poſtmodum fortibus viris, pro meritis tradebat. Prætérque aureos torques, [p] etiam duplicem annonam, [q] interdum militiæ vacationem, & immunitatem ob virtutis præmium, [r] nonnunquā duplex ſtipendium imperatores largiti ſunt: [s] æráque multiplicia, [t] ſagáque & tunicæ ſingulis militibus, qui rebus fortiter geſtis interfuere, [u] plerunque

Roſtratam quis primum acceperit.

Alia dona militaria.

Noui generis corona à Caligula excogitata.

Alia dona.

ANNOTATIONES.

y *Deinde Scipio Æmilianus.*] Idem Plin. d. cap.6. authoritate Varronis. & alter Plinius Secundus, ſi is eſt, de Viris illuſtribus cap.58. P. Scipio Æmilianus, Tribunus in Africa ſub Tito Manlio Imperatore, cohortes octo obſidione vallatas, conſilio & virtute ſeruauit, à quibus eſt corona obſidionali donatus.

z *Mox Sylla.*] Plin. d. lib.22. cap.6. Scripſit, inquit, & Sylla dictator, ab exercitu ſe quoque (hac corona obſidionali ſcilicet) donatum apud Nolam, legatum bello Marſico. Idque etiam in villa ſua Tuſculana, quæ poſtea Ciceronis fuit, pinxit.

a *Demum Iulius Cæſar.*] Sueton. in vita illius c.2. vbi tamen non obſidionali, ſed ciuica donatum fuiſſe dicit.

b *Et Auguſtus.*] Plin. d. lib. 22. vbi tamen ita loquitur, vt non ciuica, ſed obſidionali, veluti honoratiore, donatus ſit. Eius hæc verba ſunt, Ipſum Auguſtum cum M. Cicerone filio conſulem Idibus Septembribus Senatus obſidionali donauit: adeò ciuica non ſatis videbatur.

c *Ea enim ciuica.*] Feſt. Pompeius d. lib.13. vbi ſuprà in fi.

d *Primus M. Varro.*] Plinius lib.7. cap.30. & iterum lib.16. cap.4.

e *Et deinde Agrippa.*] Virgil. lib.8. Æneid. non longè à fin.

Parte alia ventis, & dijs Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens, cui belli inſigne ſuperbum
Tempora nauali fulgent roſtrata corona.

Et ibi Seruius, & Plin. lib.16. c.4. & Iulius Florus epitome Liuij 127. & Velleius Paterculus lib.2. Inſigne, inquit, coronæ claſſicæ, quo nemo vnquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa ſingulari virtute meruit. Et Seneca de beneficiis lib.3 Agrippa nauali corona inſignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus.

f *Corniculáſque.*] Liuius 1. Decad. lib.10. non multò ante fi. Papyrius conſul, equites omnes, ob inſignem multis locis operam, corniculis armilliſque argenteis donat. & Plinius Secundus, ſi is eſt, Virorum illuſtrium cap. 72. vbi tamen corniculum appellat. Primò, ait, in Hiſpania corniculum [illegible]

g *Et aureas coronas.*] Liuius 1. Decad. lib.7. Conſul, inquit, concione aduocata laudatum tribunum decem bobus aureaque corona donat. & lib.10. non multò ante fin. Sp. Papyrium fratris filium, & quatuor centuriones, manipulúmque haſtatorum, armillis, aureiſque coronis donauit. & 3. Decad. lib.6 & 10. Valer. Max. lib.3. cap.2. vbi de L. Sicinio Dentato.

h *Phaleráſque.*] Valer. vbi ſuprà. Sueton. in Auguſto c.25. Dona militaria, ait, aliquantò facilius, phaleras, & torques, quicquid auro argentóq; conſtaret, quam vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent dabat. C. Calphurnius (vt ſcribit Liuius 4. Dec. li.9.) prætor equites laudatos, phaleris donauit: pronunciauitque, eorum maximè opera hoſtes fuſos. Ex quo Iuuen. ſatyr.16. eadémque vlt. in fin.

Vt qui fortis erit, ſit feliciſſimus idem.
Vt læti phaleris omnes, & torquibus omnes.

i *Et aureos torques.*] Valerius, & Suetonius, & Iuuenalis vbi nuper & Vegetius lib.2. cap.7. & Flauius Vopiſcus in vita Probi in quadam epiſtola Valeriani Imperatoris.

k *Tum armillas.*] Liuius 1. Decad. lib.10. ad fin. cuius verba nuper citauimus. Valer. Max. vbi ſupra, & lib.8. cap.15. in mentione Scipionis cuiuſdam equitis, vbi loquitur de aureis & argenteis armillis. Feſtus Pompeius lib.1. in Armillis, Vopiſcus vbi ſuprà.

l *Adde vexilla cærulea.*] Auguſtus enim M. Agrippam in Sicilia, poſt naualem victoriam, cæruleo vexillo donauit, vt refert Sueton. in Auguſto, cap.25. & vix alibi ſimile reperies. Adde autem & vexilla pura ex Vopiſco in Probo enumerante dona militaria ipſi Probo à Valeriano data, inter quæ vexilla pura quatuor nominat. Item vexilla bicoloria ex eodem in Aureliano.

m *Sed auxiliares.*] Id vſque ad clauſulam, Auguſtus. eſt Plinij lib.3. cap.2.

n *Auguſtus tamen.*] Suetonius in vita illius, cap.25.

o *C. autem Caligula.*] Idem in vita Caligulæ, cap.43.

p *Etiam duplicem annonam.*] Vt duplex frumentum apud Liuium 4. Decad. lib.7. Militibus & ſtipendium militare, & frumentum duplex poſt triumphum datum.

q *Interdum militiæ vacationem.*] Liuius 3. Decad. lib.3. vbi de Præneſtinis militibus, qui in præſidio Caſelini fuerāt, quibus Senatus Romanus duplex ſtipendium & quinquennij militiæ vacationem decreuit.

r *Nonnunquam duplex ſtipendium.*] Nam & illis ipſis Præneſtinis militibus duplex ſtipēdium decretū eſt apud eund. Liuium vbi ſuprà. Et militibus poſt partam Indibilis & Hiſpanorum victoriam, eius anni duplex ſtipendium imperatum apud eundem eiuſdem 3. Dec. lib.9. & 4. Dec. lib. 10. Et ſcribit Vopiſcus in Probo Valerianum Imperatorem ipſi Probo duplex ſalarium conſtituiſſe.

s *Æráq; multiplicia.*] Æra militaria militibus data fuiſſe, ſcribit Liuius 1. Decad. lib.5. in duobus locis.

t *Sagáq; & tunicæ.*] Liuius vbi ſupra ibi, Nonnunquam duplex ſtipen. in poſtremo loco. Saga, inquit, & togæ exercitui imperata. Sed & idem 1. Decad. lib.7. ſcribit milites, qui Duce P. Decio Trib. militum, Conſulem & exercitum Ro. ab obſidione Sannitum liberauerant, vltra alia dona, binis primis tunicis donatos fuiſſe.

u *Plerunque ius ciuitatis ex lege Calphurnia.*] Cicero in Oratione pro L. Cornelio Balbo. Vide autem num ex lege hîc Cornelia ſit legendum, pro Calphurnia. Sic enim ait ibi Cicer. Ac ſicubi eſſet, lex id Gellia & Cornelia, quæ definite poteſtatem Pompeio ciuitatem donandi dederat ſuſtuliſſet.

x *Vel*

iuis ciuitatis ex lege Calphurnia : [x] vel ſenatoria fungi dignitate inter patres, [y] aut diebus ſolennibus coronatum incedere, velut præmia victoriæ haudquaquam ſpernenda munera fuere. Neque dubium, illos quorum opera inſignis in bello ſtetiſſet, perditæque & afflictæ res reſtitutæ eſſent, pluries donis muneribuſque honeſtari. [z] C. Sicinius Dentatus, clarus vir ingenio factiſque, ob egregia facinora militaria, præter octo aureas coronas, obſidionali vna, muralibus tribus, ciuicis quatuor, torquibus tribus & octoginta, haſtis puris duodeuiginti, armillis plus centum ſexaginta donatus fuit. Habeturque inter exempla, hunc Sicinium militaribus donis, omnium honores & virtutum præmia anteiſſe.

C. Sicinius Dentatus omnes donatus.

Hæ quidem haſtæ, quod nullo ferro munitæ forent, [a] puræ dictæ ſunt, [b] quibus donabantur plerunque milites, qui tunc primum militare facinus in bello admiſiſſent. Cui proximus fuit [c] Manlius Capitolinus, qui vix decimo & ſeptimo ætatis anno bina ex hoſtibus ſpolia tulit, primúſque murali corona donatus, ciuicas ſex, militaria dona ſex & viginti meruit ob virtutẽ. [d] Probus quoque, qui poſtea in imperio aſſumptus fuit, quum bello Sarmatico iam tribunus multa fortiter feciſſet, haſtis puris quatuor, coronis vallaribus duabus, corona ciuica vna, vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque vno, & patera ſacrificali aurea quinquelibris, vna pro concione donatus fuiſſe memoratur.

Haſtæ puræ quæ dicuntur.

Murali corona quis primum donatus.

Quinetiam illud perſpectum eſt, in annonæ caritate, & rebus anguſtiſſimis, militem ob rei militaris ſingularem ſcientiam, collato frumento [e] & pecore donari. [f] Manipulumque haſtatorum ob inſignem operam corniculis armilliſque argenteis. [g] Sp. que Nautium a Papyrio conſule bello contra Samnites, etiam coronis aureis donatum. Prætérque aureas pateras, ſellaſque curules eburneas, & ſcipionem eburneũ, haſtæ quoque, [h] tunicæ palmatæ, [i] & pictæ, atque in bello nauali vexilla cærulea, [k] nonnunquam altioris dignitatis gradus aut militaris ordinis prærogatiua, militibus qui ſtrenuam operã nauarunt munera tributa fuere.

Alia dona.

[l] Summis verò ducibus triumphalis ſtatua, aut conſularia ornamenta. In quo animaduerſum eſt, [m] populum Athenienſem perraro virtutis præmium aliquibus ſtatuas dediſſe, in quibus illorum nomina inſcriberent, vt populi hoc videretur beneficium, non illorum qui id meruiſſent. Nemoq; qui præclarum aliquod geſſerat facinus, prout cuiuſque meritũ virtúſque fuit, militaribus donis indonatus abiiſſe fertur, [n] adeò vt Quintius prætor, deuictis Hiſpanis, equites nouo genere honoris, catellis & fiſtulis donarit. Proditum tamen eſt, Fuluio Nobiliori à Catone obiectũ, quòd leuiſſimis de cauſis, vtpote quòd puteum ſtrenue effoderant, aut vallum curarant, coronis milites donaſſet. Cæſari quoque Auguſto multiplicia hæc munera largienti, obiectum à militibus fuit,

Dona ſummorum ducum.

Athenienſes.

Nemo bene meritus de re in Rom. exercitu indonatus.

ANNOTATIONES.

x *Vel ſenatoria fungi poteſtate.*] Velleius Paterculus libro 2. Habuit in hoc quoque bello mediocritas noſtra ſpecioſi miniſtri locum. Finita equeſtri militia deſignatus Quæſtor, necdum ſenator æquatus ſenatoribus.

y *Aut diebus ſolennibus coronatum incedere.*] Hinc eſt quòd Papyrius Maſo poſtquàm in Albano triũphaſſet, pro laurea corona, cum alicui ſpectaculo intereſſet, myrtea vſus eſt, authore Valerio Maximo lib.3.cap.6.

z *C. Sicinius Dentatus.*] Valerius Max. qui hunc non C. ſed L. appellat lib.3. cap.2. Plinius qui & illum L. vocat lib.7. cap.28. & nonnihil lib. 6. cap 4. & lib. 22. c. 5. Gellius lib. 2. c. 11. Feſtus Pompeius lib. 13. vbi ſæpius ſupra citauimus. Fulgentius ad Chalcidium de Vocum antiquarũ interpretatione, quo loco de Nefrendibus ſuibus loquitur. Dionyſ. Halicar. lib. 10. vbi hunc Siccium Dentatũ vocat, eúmque ſcribit ex pugnis diuerſis dona retuliſſe 14. ciuicas, tres murales, octo aureas coronas, præterea torques aureos 83. armillas aureas 60. haſtas puras 18. phaleras 25. & ex his nouem ex prouocatione proſtrato hoſte ſingulari certamine.

a *Puræ dictæ ſunt.*] Seruius & Donatus in 6. Æneid. eo loco, *Ille, vides, pura iuuenis qui nititur haſta?*

b *Quibus donabantur.*] Vt patet exemplis ſeq. & præterea ex Seruio, loco ſupra citato.

c *Manlius Capitolinus.*] Liuius, qui maiora dicit 1. Decad. lib. 6. & Plin. lib. 7. cap. 28. & alter Plinius Secundus, aut quiſquis eſt, in lib. de Viris illuſtribus cap. 2.

d *Probus.*] Flauius Vopiſcus in vita illius.

e *Et pecore.*] Nam apud Liuium 1. Decad. lib. 7. P. Decius, de quo nuper loquuti ſumus, præter militaria dona, centum bobus donatus eſt : quos & ipſe militibus dono dedit, bouémq; eximium, inſignibus aureis decoratum, Marti immolauit. Et Plin. de eodem loquens lib. 22. cap. 5. Siquidem, ait, donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei virtutis cauſa dati fuerant, ſimul ab obſeſſis. Et apud ipſum Liuium 3. Decad. lib. 6. Scipio Africanus capta Carthagine noua, C. Lælium, præfectum claſſis, inter cætera, triginta bobus donauit.

f *Manipulum.*] Liuius 1. Decad lib. 10. non adeò longe à fi.

g *Sp. que Nautium.*] Liuius eod. loco.

h *Tunicæ palmatæ.*] De tunicis ſimpliciter dictum eſt ſuprà, ſed de palmatis vide infra ibi, Si tamen regibus vt decuit. ex Liuio 3. Decad. lib. 10. vbi de donis a Scipione Africano Maſaniſſæ datis meminit.

i *Et pictæ.*] Vide infrà eod. loco. Adde & purpureæ. Nam apud Appianum lib. 5. belli Ciuil. Cæſar Tribunis purpuream veſtem dedit. ſed vide num eæ & aliæ ſint eædem.

k *Nonnunquam altioris dignitatis gradus.*] Sic Marius cum obſcuris eſſet ortus parentibus, ita bellicis virtutibus clarait, vt ad ſextum conſulatum primus euaſerit : de quo vide Plutarch. in eius vita. Sic Ventidius Pompeij Magni in triumphũ ductus, tandem Rom. Imperator factus de Parthis primus triumphauit. Hæc Valer. Max. lib. 6. cap. 10. & Appianus in Parthico.

l *Summis verò ducibus.*] Plinius in Panegyrico tradit ſtatuas ob egregia in Rempubl. merita etiam priuatis decerni. alias quoque multas aliis, vt apud Plinium lib. 34. c. 5. Sueton. in vita Titi. cap. 4. in princip. Tribunus militum, inquit, & in Germania, & in Britannia meruit ſumma induſtria, nec minore modeſtia & fama : ſicut apparet ex imaginum eius multitudine, ac titulis per vtramque prouinciam.

m *Populum Athenienſem.*] Hic populus propemodum ſtatuarum prodigus fuit. Nam nulli plures ſtatuas dicatas arbitror (teſte Plinio lib. 34. cap. 6.) quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem 360. ſtatuêre, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente.

n *Adeo vt Quintius.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. Quintius, inquit, alter prætor ſuos equites catellis ac fibulis donauit Ex quo intelligis non fiſtulis hic legendum eſſe, ſed fibulis. Nam & alias quoque fibulas pro virtute militari donari conſueſſe, patet eodem Liuio 3. Decad. lib 7. vbi loquitur de muneribus à Scipione datis Maſaniſſæ nepoti à Rom. capto. Tum puero, inquit, annulum aureum, tunicam laticlauo cum Hiſpano ſagulo, & aurea fibula.

puerilia hæc deliramenta eſſe. Nanque exercitui pecunia & agris, non his honoribus opus erat. [o] Legibus verò Solonis apud Athenienſes cauebatur, vt præter ea dona quæ militibus duces impartiti fuerant, illorum filij qui bello occubuiſſent, publice alerentur, & bonis diſciplinis inſtruerentur. [p] Quod Piſiſtratus cauiſſe dicitur, vt filij parentum, quorum virtus inſignis in bello fuerat, dona acciperent. [q] Frequens tamen illis munus erat, [r] corona ex auro, [s] nonnunquam tæniis & vittis caput ornare, aut publica ſepultura in Ceramico: [t] nanque intra mœnia ſepelire non licebat, niſi qui ob ſingularem excellentiam, præcipuum hoc donum meruiſſent. [v] Legimus Syracuſanum Dionem, parta victoria, militibus aurea, [x] & Themiſtoclem, quòd Græciam liberaſſet a Lacedæmoniis, corona oleagina, & curru eximio donatos, laudatoſque magnificè: [y] ac Milciadem ob pugnam Marathoniam, in qua vltra centum millia Perſarum vna acie vicit, ab Athenienſibus conſequutum, vt in Pœcile porticu, ſua imago in prætorum numero exculperetur inter primores. [z] Agamemnon vero, Homeri teſtimonio, Aiacem, quod cum Hectore pugnaſſet, bouis immolati tergore & cornibus, [a] Achillem verò, præter ſeptem tripodes, & viginti lebetes, decémque auri talenta, equorũ duodecim, & ſeptem Lesbidum fœminarum munere donauit. Platæenſibus ob nauatam inſigniter operã in bello Perſico, munus octoginta talenta largitus fuit. [b] Scythis vero mos erat, his qui hoſtem ſuperaſſent, ſemel annis ſingulis cratere regio vinum bibere, quod victoribus circunferebat: qui vero pluribus cæſis victor fuiſſet, duobus calicibus potare. [c] Romanis verò traditur vſus, vt quorum parentes reipubl. cauſa occubuiſſent, liberi præmia ferrent, quæ illis deberentur. [d] Si tamen regibus fœderatis, aut ſociis mittenda dona forẽt, ſcipio eburneus, toga picta, & palmata tunica cum ſella curuli, frequentia fuere. [e] Erat autem Ceramicus extra Athenas locus, in quo deorum hominumque excellentium ſimulacra & ſtatuas publico decreto erigere, [f] atque eos qui pro patria occubuiſſent, ſepelire, illiſque erectis tumulis, inſcriptiones & elogia;

Solonis lex de filiis eorum parẽtes in bello perierant.
Ceramicus.
Oleagina.
Pœcile.
Iliados 7.
Iliad. 19.
Scythæ.
Romanorũ vſus de his quorum parentes ceciderant bello.
Dona cõfœderatorum.
Ceramicus extra Athenas.

ANNOTATIONES.

o *Legibus verò Solonis.*] Ariſtoteles lib. 2. Politicõn cap. 6. tradit Hippodamũ Mileſiorum legiſlatorem legem tuliſſe, vt filij eorum, qui pro patria bellando occubuiſſent, ex publico alerentur: quaſi id nondum apud alios fuiſſet lege prouiſum: nam eſt Athenis ea lex nunc, & in alijs quibuſdam ciuitatibus. Vide Plutarchum in Solone.

p *Quod Piſiſtratus.*] Plutarchus autem in Solone ſcribit Piſiſtratum legem tuliſſe, vt qui oculos in bello amiſiſſent, publice alerentur.

q *Frequens tamen.*] Scilicet Athenienſibus, vt patet ex Diogene Laërtio in Zenone Citt[i]co, dum loquitur de ſepultura illius. Athenienſes, ait, illum in Ceramico ſepelierunt, decretiſque honorauerunt, virtutis illi teſtimonium addentes.

r *Corona ex auro.*] Corn. Tacitus lib. 2. ſcribit, Apud Nabathæorum Regem aureas coronas Cæſari & Agrippinæ, leues Piſoni & cæteris oblatas fuiſſe.

s *Nonnunquam tæniis & vittis.*] Feſt. Pompeius lib. 18. Tænias Græcam vocem ſic interpretatur Verrius, vt dicat ornamentum eſſe laneum capitis honorati, vt ſit apud Cæcilium in Androgyno:

Sepulchrum plenum tæniarum, ita vt ſolet.

t *Nanque intra mœnia.*] Cic. lib. 4. epiſt. fam. epiſt. incip. Etſi ſcio non iucundiſſimum. Ab Athenienſibus, locum ſepulturæ intra vrbem, vt darent, impetrare non potui, quòd religione ſe impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam conceſſerant. Vide quæ dicuntur in verbo, Atque eos qui pro patria.

v *Legimus Syracuſanum Dionem.*] Plutarchus & Probus in vita illius. Demetrius (vt legitur in Regeſtis Gregorij 7. Rom. pont.) Græciæ Dalmatiæque Rex creatus vexillo, ſceptroque & corona inueſtitus fuit.

x *Et Themiſtoclem.*] Herodotus lib. 8. Plutar. in vita illius.

y *Ac Milciadem.*] Probus Æmyl. in vita illius.

z *Agamemnon vero.*] Homerus lib. Iliad. 7. quo deſcribit eam pugnam Hectoris & Aiacis: refertque Agamemnonem ob eam Ioui bouem ſacrificaſſe, Aiacémque magnis muneribus donaſſe, quæ aliter non declarat.

a *Achillem vero.*] Idem Homerus lib. 19. eiuſdem operis, vnde ſumptum eſt illud Briſeidis ad ipſum Achillem apud Ouid.

Viginti fuluos operoſo ex ære lebetes,
Et tripodas ſeptem pondere & arte pares,
Addita ſunt illis auri bis quinque talenta,
Biſſeni aſſueti vincere ſemper equi.
Quodq; ſuperuacuum eſt, forma præ[illegible] puellæ
Lesbides, euerſa corpora capta domo.

Et quod ad tripodas pertinet, eſt illud Horatij lib. 4. Carminum Ode 8.

Donarem tripodas, præmia fortium
Graiorum.——

b *Scythis vero.*] Herodotus lib. 4. vbi Scytharum mores & ritus ſcribit.

c *Romanis.*] Cicero Philipp. 14. in fi. Vtque, quæ præmia Senatus militibus antè conſtituit, ea ſoluantur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus, liberis, coniugibus, fratribus: iiſque tribuantur, quæ militibus ipſis tribui oporteret, ſi illi vixiſſent, qui morte vicerunt.

d *Si tamen regibus fœderatis.*] Hæc ferme ex Liuio 3. Decad. lib. 7. non multò poſt princ. qui ita ſcribit. Senatus non legatis modò benignè reſpondit, ſed & ipſe legatos cum donis ad Regem (de Syphace loquitur) miſit L. Genucium, P. Petelium, P. Popilium. Dona tulere, togam & tunicam purpuream, ſellam eburneam, pateram auream ex quinque pondo factam. Protinus & alios Africæ regulos iuſſit adire: iis quoque, quæ darentur, portata, togæ prætextæ, & terna in pondo pateræ aureæ. Et Alexandriam ad Ptolemæum Cleopatramque Reges M. Attilius & M. Acilius legati ad commemorandam renouandamque amicitiam miſſi dona tulére: Regi togam & tunicam purpuream cum ſella eburnea, Reginæ pallam pictam cum amiculo purpureo. Et lib. 10. eiuſdem Decad. de Scipione, cui poſtea Africa nomen dedit, Ibi, ait, Maſaniſſam primum Regem appellatum eximiiſque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli, & ſcipione eburneo, toga picta & palmata tunica donat. Et 4. Decad. lib. 1. Dona, inquit, ampla, quæ ferrent Regi: vaſa aurea argenteaque, toga purpurea, & palmata tunica cum eburneo ſcipione, & toga prætexta cum curuli ſella. Palmatæ etiam veſtis meminit Sueton. in Claudio, cap. 1[illegible].

e *Erat autem Ceramicus.*] Plinius libro 36. cap. 5. vbi tradit Athenis in Ceramico ſtatuas & ſimulachra Praxitelis eſſe. Pauſanias libro 1. qui de Atticis eſt, recenſens multorum clarorum virorum ſepulturas, ſcribit in Ceramico, vrbis via, fictiles aliquot ſtatuas eſſe, vt Theſei Scironem in mare abiicientis, & Auroræ Cephalum, egregia ſpecie iuuenem, rapientis.

f *Atque eos qui pro patria.*] Suidas vbi de Ceramicis ſcribit his

decretáque ac titulos apponere aſſuerant, g inter quas Chryſippi imago porrecta manu viſebatur, aliorumque philoſophorum, diuerſo geſtu & modo. Singulis enim ſepulchris ſingulæ columnæ affigebantur, cum inſcriptionibus & titulis, quos ob egregia quiſque facinora meruiſſet, ibique velut monumentis & trophæis celebrata illorum memoria fuit. h Alter verò Ceramicus intra vrbem locus erat Athenis, diuerſorium ſcortorum, i cui nomen Caſaluio: k ſicut Græcis Celoſta, l & Romæ Summenium, vbi proſtabant meretriculæ, quæ pluribus notatæ nominibus fuere: m nam & Sphinctæ, n Caſaluades, o Lecaſtriæ, Caſorides, & Caſoritæ dictæ: p apud Latinos lupæ. q Poſtea ſequuti Cæſares, centuriones legatóſque legionum pro magnis officiis in rempubl. conſularibus ornamentis, aut equo publico, nonnunquam triumphali ſtatua donauere. Quod à Macedonibus antea fuit vſurpatum. r nanque Alexander Macedo centum viginti equites, qui in campis Adraſtæis ceciderant, propter multa belli decora, equeſtribus ſtatuis donauit: illorúmque filios patrum ſtipendia ferre iuſſit. s Illud tamen haud indignum eſt quod annotetur, quòd viri triumphales, qui triumphalia ornamenta meruiſſent, præcipuo honoris priuilegio, eadem ipſi dona aliis fortiter dimicantibus lege militari impartiri poterant: t quódque vigente hoſte, & niſi debellato, dona militaria duces largiri non ſolebant. Et licet milites in caſtris perexiguo ad veſcendum argento vterentur, militaríque diſciplina horridus miles, non celatus auro & argento, ſed ferro & animis deberet eſſe munitus: tamen eiuſmodi dona, quibus virtutis gratia miles donabatur, veluti inuitamenta virtutum, permulcendis militum animis tanti fuere, itaque animos ad res magnas acuebant, vt his honoribus aucti & confirmati, quiſque ſuum decus faceret, u deſtinaréntque animis vincere aut mori, mortémque potius quàm ignominioſam ſeruitutem præoptarent, vitam denique & quæcunque pericula nihili penderent.

Ceramicus alter in vrbe.
Caſaluium.
Celoſta.
Summeniũ.
Sphincta.
Caſaluades.
Lecaſtria.
Caſorides.
Caſorita.
Lupæ.
Alia dona militaria.
Ornamenta virtutis militaris ferebant in caſtris.

ANNOTATIONES.

his verbis, Athenis Ceramici loci duo erãt, alter extra ciuitaté, in quo qui in bello cecidiſſent, publico ſumptu ſepeliebantur, funebriq́; oratione ornabantur. Qui verò in vrbe erat, certa conſtitutaque erat ſedes meretricibus.

g *Inter quas Chryſippi.*] Cicero lib. 1. de finibus. Statua eſt, inquit, in Ceramico Chryſippi ſedentis porrecta manu, quæ manus ſignificat illum in hac eſſe rogatiuncula delectatum.

h *Alter verò Ceramicus.*] Suidas vbi ſuprà. Plutarchus in Phocione non adeò longe à fin. & de hoc quoque Diogenes Laërtius in vita Zenonis Citrici poſt princ.

i *Cui nomen Caſaluia.*] Vide num hic legendum ſit Caloria. nã hoc vocabulo καλώρια pro lupanari vſus eſt Lycophron. Vide tamen infrà in verbo, Caſaluades.

k *Sicut Græcis Celoſta.*] Sed & ipſe Lycophron pro lupanari κελωστά vſurpauit & κελωστά.

l *Et Romæ Summenium.*] Sunt qui ſcribunt Summœnium, quod fere ſub mœnibus eſſet: quaſi (vt inquiunt) ſubmœnium. At hinc meretrices dictæ ſunt, Summœnianæ Martiali lib. 3. epigr. 40. in princ.

Conuiua quiſquis Zoili poteſt eſſe:
Summœnianas cœnet inter vxores.

Et lib. 12. epig. 32. ad fin.

Nec plena turpi matris olla reſina,
Summœnianæ qua pilantur vxores.

Sed adde in Suburra, vna ex regionibus Romæ, olim fuiſſe lupinar, oſtendit Martialis lib. 6. epigr. 65.

Fama non nimium bonæ puellam
Quales in media ſedent Suburra,
Vendebat modo præco Gellianus.

De qua quidem Suburra dictum eſt ſuprà lib. 4. c. 18. Sunt tamen qui in eo loco Martialis legant Saburra, quæ vox ſignificat arenam illam craſſiorem viliorémque, qua naues onerari ſolent apud Virgil. lib. 4. Georg.

———Et ſæpe lapillos,
Vt cymbæ inſtabiles fluctu iactante ſaburram,
Tollunt.———

Et Plinium lib. 10. c. 29. Sed non video quod in hac ſignificatione accipi poſſit locus ille Martialis.

m *Nam & ſphinctæ.*] Sphinges meretriculæ vocabantur, & Sphinctæ cinædi, & molles dicebantur, vt dicit Suidas.

n *Caſaluades.*] Græcis enim κασαλβὰς & κασαύρα, dicitur ſcortum, πόρνη, χαμαιτύπη, meretrix, & κασάλβιον, lupanar, πορνεῖον. Ariſtophanes autem in Equitibus, κασαύριον ponit pro lupanari, cum ſcribit:

ἐν κασαυρίοις λείχων τὴν ἐπὶ θύραις ...

Sed & apud Antiphanem, κάσαυρα, & κασωρὶς, meretrix dicitur. Vnde & κασαυρεύς, meretricarius & ſcortator dicitur.

o *Lecaſtriæ.*] Læcaſtriæ legendum eſt. λαικάστρια enim meretrix ab indecoro ornatu dicitur. Nam λα, intendit, & κάζειν, ornare eſt. Hinc λαικάστης, ſcortum, cynædus: λαικάζω, ſcortor.

p *Apud Latinos lupa.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. poſt princ. Sunt, inquit, qui laurentiam vulgato corpore lupam inter paſtores vocatam putent. Et ita vocatur Plauto in Epidico act. 3. ſcen. 3.

Demortuæ mores virginis longè, ac lupa.

q *Poſtea ſecuti Cæſares.*] Tacitus lib. 17. Poſtquàm id Romæ compertum, M. Aponius Mœſiam obtinens, triumphali ſtatua: Fuluius Aurelianus & Iulianus Titius ac Numiſius Lupus legati legionum conſularibus ornamẽtis donantur. Plin. epiſt. 3. lib. 2. Heri à ſenatu Veſtritio Spurina, principe authore, triumphalis ſtatua decreta eſt.

r *Nanque Alexander Macedo.*] Sed & ad id, quod de equeſtribus ſtatuis dicit, adde quod apud Romanos quoque L. Furio, C. Mœnio Coſſ. triumpho additus eſt honos (vt tradit Liuius 1. Decad. lib 8.) vt ſtatuæ equeſtres eis (rara illa ætate res) in foro ponerentur.

s *Illud tamen haud indignum.*] Plutarchus in Auguſto, c. 25. Solos triumphales, quanquam & ſocios expeditionum, & participes victoriarum ſuarum, nunquam donis impertiendos putauit: quòd ipſi quoque ius habuiſſent tribuendi ea quibus vellent.

t *Quodq́; vrgente hoſte.*] Gellius lib. 5. cap. 6. in Orat. Catonis. Nam principio, quis vidit corona donari quenquam, cum oppidum captum non eſſet? aut hoſtium caſtra non incenſa eſſent?

u *Deſtinarentq́; animis.*] Liuij verba 4. Decad. lib. 9.

Deluſiones dæmonum malorum à multis expertas fuiſſe, qui diuerſis imaginibus homines deluſere.

CAPVT XIX.

NON eſt profectò fabuloſum, quod apud ſanctos viros authores memorant, vt cum teterris ſpiritibus, quos dæmones vocant, congreſſum habuerint, illóſque diuerſis imaginibus, ac multiplici ſpecie propè deluſerint: ſiquidem noſtra quoq; memoria id eueniſſe compertum eſt. Nuper amicus meus ſummus, ingenio & fide ſingulari, rem dictu admira-

bilem, hæc prodentibus nobis, ſibi eueniſſe enarrauit: quod quum credi vix poſſet, illam multorum teſtimonio comprobauit: ſe quum apud coniunctiſſimum & ſibi familiarem Neapoli diuerteret, & noctis ſilentio clamantis de via, & opem implorantis vocem hominis audiſſet, quum accenſo lumine accurriſſet, vt quid rei eſſet inquireret, ibi dæmonem, & dirum quoddam numen, tetra & horribili ſpecie conſpexiſſe, qui iuuenem quempiam clamantem, & reluctantem, in via infeſtis manibus inuadere quærebat. quo conſpecto, quum miſer ille ad ipſum quem prope videbat accurriſſet, & ne apprehenderetur, quanto poterat nixu ipſius veſtem & manum apprehendiſſet, ſe, diuino ſæpius aduocato numine, quum multum diuque fruſtra fuiſſet reluctatus, vix tandem dæmonem abegiſſe: quo demum abacto, quum iuuenem animo conſternatum in domum recepiſſet, nunquam quòd ſe dimitteret aut pallium relaxaret, efficere quiſſe: tantaque eum torpedo inuaſit, vt mente euicta, ſui compos non eſſet, quum ſibi prorſus repræſentari & ante oculos obuerſari illa ſpecies videretur. Tandem ad ſe redditus, rem quo pacto ſe habuerat, enarrauit. Conſtabat enim prauis illum moribus & incivilibus cum Dei contemptu diu vixiſſe, in parentéſque tunc iurgatum, contumelias & intoleranda probra dixiſſe, deuotionibus execrationibuſque diris ab his agitatum abiiſſe. Sed ne cui hæc vana vel ficta ſermonibus videantur, author eſt Thomas monachus, homo minimè malus, cuius ego fidem probitatémque pluribus in rebus expertus didici, qui ſeriò mihi retulit, quòd quum in monaſterio & ſacris ædibus quæ in Lucanis montibus ſunt, cum pluribus iurgatus foret, & poſt immodica conuicia & rixas, animo perturbato inde ſe proriperet: quum per nemora iter ſolus intenderet, ſpeciem hominis vultu tetro, nigra barba, promiſſis tunicis, vultu aſpectuque deformi & ſæuo obuiam habuiſſe: quem quum compellaret, quid ille ſolus per deuia errabundus incederet, dixit, equum quo vectabatur amiſiſſe, atque in proximos cāpos illum euaſiſſe credere: cumque per ſinus inuios equum vna quæſitum pergerent, ad profluentem, in cuius alueo gurgites magni & formidabiles redundabant, deueniſſe. Et quum monachus, vt aquam tranſiret, calceos ſibi eximere appararet, illum magnopere coegiſſe, & tandem perpuliſſe, vt ſuper ſpatulas ſuas aſcenderet, potiuſque à ſe qui corpore maior erat, vectaretur: qui acquieſcens, quum ſuper illius ſpatulas, vt ſuccolaretur monachus, aſcenderet, illéque iam aquam ingredi appararet, dum vada exquirit, illius pedes non humana, ſed tetra & deformi ſpecie conſpexit. quo animaduerſo, horribili terrore percitus, Deum vt ſibi præſtò adeſſet, acclamauit. Mox dæmonem & diram illam ſpeciem, diuino audito verbo, ſtridore querulo & vi maxima quanta dici poteſt, ita è conſpectu abiiſſe dicit, vt imminentem quercum ingenti impetu colliſerit, ac perfractis ramis funditus euerterit, ipſéque conſternatus atque exanimis diu iacuerit. Credebat enim, quod à vero non abhorret, niſi præuidiſſet, illum in rapidiſſimos vortices & voragines fluminis præaltas ſe fuiſſe necaturum. Sed præ omnibus quæ audiuerim aut viderim, res eſt admiratione digna, quam recenti memoria eueniſſe comperimus Romæ. Quippe nota res eſt, quum apud Gabios quidam infimæ ſortis & obſcuris natalibus adoleſcens, veſanus & furioſus, cuius praui mores & vita facinoroſa fuerat, in parentem grauibus iurgiis conuiciatus foret, poſt iurgia immodica, quum furiis agitatus, aduocato dæmone, cui ſe deuouerat homo ille improbus & impurus, furore cæcus & amens diſceſſiſſet, & Romam petere cœpiſſet eo conſilio, vt aliquod dirum facinus in patrem moliretur: dum iter faceret, dæmonem facie hominis truculenta, ſordida barba & capillo, veſtéque obſoleta & ſqualida obuiam habuiſſe: quò quum ſimul pergerent, illum interrogaſſe iuuenem, quem animo anxio & ſolicito videbat, quid tam triſtis incederet: atque ille, quum quid ſibi iurgii cum patre fuiſſet, quódque aliquid ſceleſti facinoris patrare cuperet, reſpondiſſet: dæmonem illum ſe quoque ſimili caſu percitum fuiſſe dicere: proinde pergerent, & ſuas iniurias vltum irent. Cumque nocte appetente, ad vrbem applicuiſſent, in proximo hoſpitio diuertiſſe, atque in cubiculum quod à caupone vtrique exhibitum fuit, haud multò poſt cubitum iuiſſe: cúmque vnà cubarent, peſtem illam immanem, cum illum ſomno oppreſſum videret, infeſtis manibus iugulum hominis apprehendiſſe, vt eliſis faucibus necaret, quem iam oppreſſiſſet, ni expergefactus ille, Dei opem & auxilium aduocaſſet: quo audito, furiam illam teterrimam ſtridore & tumultu maximo, tantóque impetu cubiculum, vnde euaſit, dicitur colliſiſſe, vt tigna & tectum euerterit, tegulaſque penitus perfregerit: quo ſtrepitu cum magiſter hoſpitij excitatus ſurgeret, & quid ruinæ & ſtrepitus eſſet inclamaret, allato mox lumine, rem ſicuti erat, adoleſcens ille quem ſolum & ſeminecem inuenerat, enarrauit: tectúmque colliſum & perfractum, vnde dæmon è conſpectu abiit, demonſtrauit: quo malo perterritus, cum ſuæ turpitudinis, & anteactæ vitæ non ſolum pigeret: ſed puderet, diuino afflatus ſpiritu, peroſus ſcelera, boni exempli & procul à populari tumultu, vitam egit. Multas quoque malorum dæmonum illuſiones perſæpe apud ſanctos viros fuiſſe legimus, quas noſtra non ſemel vidit ætas. Quibus ſalutaribus exemplis admonemur, vt præmuniti aduerſus illorum inſidias ſimus, qui nobis inimici infeſtique ſunt, & tanquam in ſpecula in inſidiis ſtant: néve deſides & ignaui concepta opinione populari, illorum qui iſta minimè credunt, in aliquod diſcrimen dilabamur.

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

HOc caput nihil aliud, quam miras quaſdam dæmoniorum deluſiones & præſtigia ſui temporis enarrat.

a Peruulga

Quando dies tam apud Romanos quàm exteras gentes incipiat: & qui dies atri, quíve fauſti ſint.

CAPVT XX.

PERVVLGATVM[a] ferè eſt, Ægyptios & Athenienſes diem à Solis occaſu facere, & ad alterum occidentem terminare: ita vt quod ſpatij inter duplicem occaſum ſit, integrum diem putarent. Perſæ & Babylonij contra: nam diem ab ortu Solis incipere, & ad alterum terminari dixerunt. Vmbri & Hetruſci, a ſexta hora ad alterius ſextam. Romani, à media nocte ad mediam ſequentem, ita vt quod inter duas dimidiatas noctes temporis ſit, integrum diem facerent. Vulgus omne, ab oriẽte luce ad tenebras: Galli & Germani ita ſunt metiti diem, vt temporum ſpatia non dierum numero, ſed per noctium viciſſitudines computarent, noctéſque diebus anteferrent. Ipſi enim noctes ante diem fuiſſe arbitrati ſunt. Fertur Solon Athenienſibus ſuaſiſſe, vt non ad ſolis, ſed lunæ meatum dies & tempora dinumerarent. Thebæi verò contrà: nam dies non ad lunæ, ſed ſolis curſum metiti ſunt. Fuitque tam Græcorum quàm Siculorum mos, in primis curare, vt ſint dies mẽſesque cum ſolis & lunæ ratione congruerent: & ſi quid diſcreparet, tunc vnum diem aut biduum ex ſingulo menſe adiicere, vel adimere. Dierum verò quidam fauſti & agendis rebus felices, quidam atri, & triſti omine infames habiti,[b] quibus aliquid moliri,[c] aut nouæ rei inceptare, euentus exitialis erat.[d] In his exercitum conſcribere, legiones educere, manus cum hoſte conſerere, ſpõſalia inire, peregre proficiſci, aut quicquam publicæ vel priuatæ rei moliri, inceptu fœdum & exitiale æſtimarunt. Obſeruatumque ſuit, vt qui hoſtes bello tentare, vel acies eo tempore committere curarent, rem in non mediocre periculum diſcrimenque adducerent, magno poſtea exitio conſequuto.[e] Fuiſſe autem atros duxere dies, poſt Idus Quintiles, ad quintumdecimum calend. Sextiles duplici clade inſignes, quo ad Cremeram Fabij cæſi, & quo ad Alliam fœde Romani a Gallis fuſi fugatique fuere: quibus grauiter afflicta, & in extremum diſcrimen adducta Romana res fuit.[f] Quare Vitellio pontificatum maximum adepto, quòd diem ad quintumdecimum calend. Sextiles cæremoniis publicis ſacram concilio edixiſſet, dirum omen fuit: qua calamitate doctus populus Romanus, illum diem nullius publicæ vel priuatæ rei inſignem & notabilem fecit.[g] Cuius exemplo etiam poſtridie calendas, Nonas, & Idus menſis cuiuſque, religioſos & ominales ac infauſtos putauere: propterea quòd maximis cladibus & infandis contumeliis populum Romanum tunc affectum fuiſſe liquet.[h] Dies quoque manibus ſacros, quum

Ægyp. & Athenienſes. Perſæ Babylonij. Vmbri. Hetruſci. Romani. Vulgus. Galli. Germani. Solon. Thebæi. Græci & Siculi. Dies fauſti & infauſti. Dies atri.

Dies manibus ſacri.

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

a *Peruulgatum.*] Hæc ex Plinio libro 2. cap. 27. Plutarch. problem. c. 84. Gellio lib. 3. c. 2. de Dici initio Cenſorino in lib. de Die natali. Macrobio lib. Satur. c. 3. Seruio in lib. 5. Æneid. & nos quoque de hoc latiſſimè diximus in tract. Retractuum tit. 1. §. 1. gloſ. 2. in verbo, Et diem. nu. 1. & multis ſeq.

b *Quibus aliquid moliri.*] Liuius 1. Deca. lib. 6. poſt prin. cuius verba non multo poſt adducemus.

c *Aut nouæ rei inceptare.* Gellius lib. 4. ca. 9.

d *In his exercitum conſcribere.*] Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 16. de his diebus loquens. Propterea, inquit, non modò prælium committi, verum etiam delectum rei militaris cauſa habere, ac militem proficiſci, nauem ſoluere, vxorem liberorum quærendorum cauſa ducere, religioſum eſt. Feſtus Pompeius de iiſdem loquẽs lib. 11. Hos, inquit, dies religioſos iudicarunt, eam ob cauſam quòd iis diebus ea, quæ occulta & abdita religionis deorum Manium eſſent in lucem adducerent, nihil in eo in Rempub. geri voluerunt. Itaque per hos dies non cum hoſte manum conſerebant, non exercitus ſcribebantur, non comitia habebantur, non aliud quicquam, niſi quod vltima exigeret neceſſitas, adminiſtrabatur.

e *Fuiſſe autem atros.*] Plutarchus in Lucullo Gellius libro 5. cap. 17. Macrob. libr. Saturnal. 1. cap. 16. & ante hos Liuius d. 1. Decad. lib. 6. paulo poſt prin. cuius hæc verba ſunt. Tum de diebus religioſis agitari cœptum, diémque ad 15. Calendas Sextiles duplici clade inſignem, quo die ad Cremeram Fabij cæſi: quo deinde ad Alliam cum exitio vrbis fœde pugnatum: à poſteriore clade Allienſem appellarunt, inſignemque nulli rei publice priuatimque agendæ fecerunt. Cornelius, Tacitus, Funeſti, inquit, omnibus loco acceptum eſt, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de ceremoniis publicis 15. Cal. Aug. edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus. Dionyſ. Halicar. lib. 9. vbi eadem propè dicit. Et de hac quoque die Cicero ad Atticum lib. epiſtol. 9. epiſt. 4. Maiores, inquit, noſtri funeſtiorem diẽ eſſe voluerunt Allienſis pugnæ, quam vrbis captæ, quod hoc malũ ex illo: itaque alter religioſus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus. Feſt. Pompeius lib. 1. Plutarchus problem. cap. 24. Plinius Secundus, ſi is eſt, in lib. de Viris illuſt. cap. 23. Et ex Poëtis Ouid. lib. in Ibin,

Hæc erat in faſtis qui dat graius Allia nomen.

Et lib. 1. de Arte,

Tu licet incipias, qua flebilis Allia luce
Vulneribus latiis ſanguinolenta fuit.

Et lib. 1. de Remedio,

——Nec te peregrina morentur
Sabbata, nec damnis Allia nota ſuis.

Silius Italicus lib. 8. ad fi.

Maior & horrificis ſeſe extulit Allia ripis.

Lucanus lib. 7.

Et damnata diu Romanis Allia faſtis,
Tempora ſignauit leuiorum Roma malorum.

Et ante hos Virgilius lib. 7. Æneidos,

Quoſq. ſecans infauſtum interluit Allia nomen.

f *Quare Vitellio.*] Corn. Tacitus lib. 17. Cuius verba adduximus ſupra lib. 2. Et Suetonius in vita ipſius Vitellij c. 11.

g *Cuius exemplo etiam poſtridie.*] Liuius vbi ſupra qui ad ea verba, quæ ex eo adduximus, hæc addit, Quidam, quòd poſtridie Idus Quintiles non litaſſet Sulpitius Trib. militum, neque inuenta pace deum poſt diem tertium obiectus hoſti exercitus Romanus eſſet, etiam poſtridie Idus rebus diuinis ſuperſederi iuſſum: inde vt poſtridie Calendas quoque ac Nonas eadem religio eſſet, traditum putant. Et de his quoque diebus poſtridianis Gellius, Verrij Flacci authoritate d. lib. 5. cap. 17. Plutarchus etiam vbi ſupra, alias eius rei rationes adfert Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 15. in fi. & 16. authoritate Gellij lib. 15. Annalium, & Caſſij Heminæ lib. 2. Hiſtoriar.

h *Dies quoque Manibus ſacros.*] Hæc vſque ad clauſul. Etiam

mundus patêre dicitur, quibus occulta deorum manium ſacra apparent, plerique omnes veluti atros & ominoſos obſeruarunt: illoſque velut fœdi exitus & ancipitis fortunæ deteſtati ſunt. Hi fuere dies poſtridie Vulcanalium, & ante tertium Nonas Octobris, & ante ſextum Idus Nouembris. [i] Etiam *Remuria.* menſe Maio, dies quibus Remuria celebrantur, vt occiſi Remi vmbra placaretur: [k] & Nonis Iulij, quæ Caprotinæ dictæ ſunt, qua die Romulus apparere deſiit. [l] Et dum Feralia ſeu Parentalia diis manibus fiunt, [m] ac impuris diebus, quibus ancilia nondum condita in templo Martis erant, tam nuptiis quam itineri ominoſos, exitiales & euitabiles duxerunt. [n] Et qua ante quartum Nonas Sextiles populus Romanus ardente Punico bello ad Cannas inſignem cladem paſſus fuit, etiam ante quartum Nonas, calendas & Idus cuiuſque menſis, veluti triſti euentu infelices, pari ſuperſtitione deuitarunt. [o] Feriis quoque Latinis ſtatis, vel communibus, aut Saturnalibus, ac diebus feſtis & ſacris, ludiſque publicis, licet fauſti feliceſque forent, tamen prælium committi, vel rei militaris delectum haberi, aut quoquam peregre proficiſci, tanquam piaculari die, ominoſum erat, dirum atque peſtiferum. *Dies profeſti, faſti, interciſi, & præliares.* Præter hos fuere dies profeſti, faſti, interciſi, & præliares: [p] quia feriis publicis quibuſdam hoſtem laceſſere vetabatur. Quippe diuiſa tempora voluptatis & laborum, remiſſionum & curarum, Romani veteres habuere. *Profeſti dies.* [q] profeſtis enim diebus, quaſi procul à religione, rempub. & priuatam gerere licet, quia comitiales, comperendinos, & præliares continent. *Comitiales dies.* [r] Comitiales fuere, quibus cum populo agi licebat, concilio coacto, niſi ſi quæ feriæ conceptæ eſſent, quibus non liceret. *Comperendini dies.* Comperendini, quibus vadimonium dicere & vadare permiſſum: fuitque animaduerſum, in profeſtis etiam faſtos contineri, *Faſti.* [s] quibus fari ius erat. *Feſti.* [t] Feſti verò dies, diis dicati fuere, in quibus forenſibus negociis omiſſis, ſacrificia, ferias, ludos, epulaſque ſolemnes celebrare, ac inter vota & ſacra, fauſtaque omnia verſari, verbiſque prophanis abſtinere conuenit. *Interciſi.* [u] Interciſi autem dicti, in quibus deorum ſimul atque hominum res agere licet: nam mane & veſpere fari inhibetur, medio tempore inter cæſam hoſtiam & porrectam fari permittitur. *Faſti.* Faſti etiam dies, in quibus ius fatur, id eſt dicitur: *Nefaſti.* [x] nefaſti, in quibus non redditur ius, nec fari licet. [y] profeſtos etiam dies, qui erant ante faſtos, nonnulli dictos volunt. *Idus Martij.* [z] Idus quoque Martias, quòd illis C. Cæſar coniuratorum manibus cæſus occubuit, placuit parricidium vocari, ideo inter atros & ominoſos receptæ. [a] Quotieſque incurrente anno, dies cœpit, qui adiectus nundinis foret, totum annum luctuoſis caſibus, & diro euentu infelicem incurrere opinati ſunt. *Apud cæteros.* Proditum tamen memoriæ eſt, ſtatos dies anni, infelices aut fortunatos, apud varias gentes pro multiplici euentu, non vna ratione obſeruari, ſiquidem *Chalcedonij.* Chalcedonij cuiuſque menſis vigeſimam primam diem funeſtam & portentoſam habuere, quòd illa Darij præfectus ipſorum pueros caſtrauit, & in Perſidem miſit. *Parthi.* [b] Parthi diem qua Arſaces Seleucum vicit, tanquam initium libertatis, fauſtũ felicémque

ANNOTATIONES.

menſe Maio, ſunt Feſti Pom. li. 11.

i *Etiam menſe Maio.*] Ouidius lib. 5. Faſtorum,

Romulus obſequitur, lucemq; Remuria dixit
Illam, qua poſitis iuſta feruntur auis.
Aſpera mutata eſt in lenem tempore longo
Littera, quæ toto nomine prima fuit.

Et Paulò poſt,

Fana tamen veteres illis clauſere diebus,
Vt nunc ferali tempora operta vides.
Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta
Tempora, quæ nupſit non diuturna fuit.
Hac quoque de cauſa ſi te prouerbia tangunt,
Menſe malas Maio nubere vulgus ait.

Plutarchus alias afferens rationes cur eo menſe vxores non ducantur, proble. 86. Porphyrion interpres Horatij li. epiſt. 2. epiſt. quoque 2. ad fin. Cui cum Ouidio & noſtro authore cõuenit. Hanc tamen rem, vt ſuperſtitioſam, decidit D. Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib. 5.

k *Et Nonis Iulij, quæ Caprotinæ.*] Vide omnino Macrob. lib. 1. Satur. cap. 11. & Dionyſ. Halicarnaſſeum, & Plutarchum in Romulo, & Varronem ling. Latinæ lib. 2. aut aliorum computatione, 6.

l *Et dum Feralia.*] Ex Ouidio lib. 5. Faſtorum, cuius verba in eam rem adduximus ſupra lib. 2. c. 5. non longe à fi.

m *Ac impuris diebus.*] Idem dicit ſuprà dicto libro 2. capit. 5.

n *Et qua ante 4. Nonas Sext.*] Macrob. d. lib. 1. cap. 16. authoritate Q. Claudij Annalium lib. 5.

o *Feriis quoque Latinis.*] Hæc vſque ad clauſulam, Præter hos, ſunt Macrobij, Varronis authoritate libro 1. Satur. cap. 16.

p *Quia feriis publicis.*] Varro in Augurum libris, & ex eo Macrob. vbi ſuprà.

q *Profeſtis enim diebus*] Feſtus Pomp. lib. 14. Nonius Marcellus in differentiis dictionum.

r *Comitiales fuere.*] Macrobius vbi ſuprà. & Feſt. Pompeius libro 3.

s *Quibus fari ius non erat.*] Scilicet faſtis diebus ex Varrone lib 5. linguæ Latinæ non ſemel. Cicerone in orat. pro Murena. Ouidio lib. 1. Faſtorum,

Faſtus erat per quem lege licebat agi.

Et Priſciano lib. 8. cap. 2. quo tractat de ſignificationibus & generibus verborum.

t *Feſti verò dies.*] Macrob. vbi ſuprà & Plutarc. problem. c. 24. Feſtos autẽ & faſtos, ne id neſcias, eoſdem eſſe dicit Feſtus Pompeius lib. 6.

u *Interciſi.*] Varro & Macrobius vbi ſuprà.

x *Nefaſti.*] Varro, Macrobius, & Priſcianus vbi ſuprà. Plutarchus in Camillo. Feſtus Pompeius lib. 6. Nefaſti, inquit, dies, N, littera notabantur, per quos dies ea verba fari ius non eſt: & ſi prætores ea fati ſunt, piaculum faciunt. Et hinc eſt illud Ouidij Faſtorum lib. 1.

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur.

Tria autem verba hæc appellat, Do, Dico, Addico. Do quidem dicebant, cùm dabant poteſtatem citandi aliquem: Dico, cùm pronunciabant ſententiam, in cauſa, quam cognouerant. Addico verò, cùm quis in iure celebrat. De quibus Aſconius Pædianus in Ver. act. 3.

y *Profeſtos etiam.*] Profeſti dies, teſte Nonio, dicuntur, qui vacui ſunt à feſtiuitate.

z *Idus quoque Martias.*] Suetonius in Cæſare, capit. 88. Curiam, in qua occiſus eſt, obſtrui placuit: Idúſque Martias parricidium nominari, ac ne vnquam eo die Senatus haberetur.

a *Quotieſq; incurrente anno.*] Vt patet ex ſequentibus.

b *Parthi.*] Iuſtinus lib. 41.

c *Cyrus.*]

obſeruarunt. [c] Cyrus diem qua Scythas & Sacas clade afflixit, adeo felicem habuit, vt eam Sacam appellarit: [d] ſicut Aſiani feſtam diem Mutiam nuncuparunt, quod Q. Mutius Aſiam ſingulariter rexerat: [e] Athenienſes quartam Hecatombæonis, qui menſis erat ſoli ſacer, duplici victoria inſignem, velut fortunatam, obſeruandam præceperunt, qua ad Leuctram & Gereſtum feliciter pugnatum eſt. [f] Iidem quartam decimam Boedromionis, aut ſecundum Bœotios, ſextam & vigeſimam Panemi mēſis, quod Artabazum & Perſas e Græcia fugarunt, felices habuere: qua die liberatori Ioui victimas cædunt, & ſacrum faciunt. [g] Perſæ vero tertiam & ſextam menſis Boedromionis, tanquam lugubres & deteſtatiſſimas deuitarūt, quibus diebus in pugna Marathonia, & ad Platæas, & ad Mycalen, a Græcis conflictati, & magnas clades perpeſſi ſunt. [h] Qui etiam diem qua Magi qui regnum occuparant, interēpti ſunt, tam ſolennem habuerunt, vt illam Magophoniam, hoc eſt, Magorum occiſionem, appellarent, qua die nulli Magorum extra lucē prodire fas eſt. [i] Menſis quoque Targelion pleriſque manifeſtum infortunium fecit: in quo Alexander Macedo apud Granicum Duces Regis Thargelionis & Darium clade affixit, & Carthaginenſes a Timoleonte in Sicilia victi, fuſi, fatigatique fuere. Contra vero ſextus Thargelionis dies, multis auſpicatiſſimus erat. [k] In eo enim Socratis natalis dies proditur fuiſſe, & [l] Alexandri Macedonis, qui qua die in lucem editus, eadem vita functus fertur: [m] ſicut de Magno Pompeio, qui altera poſt natalem ſuum die, & Attalo, qui ipſo natali die morte ſublati fuere, proditum eſt. [n] Quam diem [o] Philippus Macedo, vt lætam & fortunatam mirificè obſeruauit, quod triplici gaudio delibutus fuit: nam quadrigas ſuas ea die Olympia viciſſe accepit, & Parmenionem ducem hoſtes fudiſſe, natumque ſibi Alexandrum filium fuiſſe. [p] Qua nocte deflagraſſe templum Dianæ Epheſiæ authores memorant, [q] ab Heroſtrato incenſum, vt famam nominis ſcelere propagaret. [r] Qua etiam die iterum Perſæ ad Platæas ingenti clade ſuperati traduntur: atque ideo [s] ex voto Miltiadis capras trecentas Athenienſes quotannis immolare. [t] Ipſi quoque Carthaginenſes nonum diem menſis Metagitnionis pluribus calamitatibus multum & deteſtabilem habuere, qua magnis infelicitatibus & infortuniis oppreſſi ſunt. [u] Cōtrà vero Syracuſani quartam ſupra vigeſimā menſis Maij, quem illi Carnium vocant, quòd Athenienſes cum toto exercitu ad Aſinaram flumen memorabili clade profligarant, præcipue felicem habuerunt. In qua re proditum memoriæ eſt, [x] Timoleontem Syracuſanorum ducem præcipuas victorias ſemper Syracuſanis natali ſuo dediſſe, adeo vt ipſius natalis diem omnes Siculi velut multiplicis victoriæ authorem, feſtum agerent: ſicut de Iulio Cæſare proditur, qui Idus Iulii natalem ſuum fortunatas ſemper habuit & felices. [y] Xerxes vero diem qua rex dictus fuit, tanquam imperii natalem, ſingulis annis inſignem celebrauit, qua diademate ornatus, gaudio delibutus, cœnam proceribus dabat, cui Titan dixere nomen: [z] fuitque adnotatum, diem qua Alcibiades Athenas

Cyrus. *Aſiani.* *Hecatombæon.* [illegible] *Perſæ.* *Magophonia.* [illegible] *Sextum Thargelionis dies felix.* *Carthaginenſes.* *Metagitnion.* *Syracuſani.* *Dies natalis Timoleontis.* *Iulij.* *Xerxis.*

ANNOTATIONES.

c *Cyrus.*] Strabo lib. 11.
d *Sicut Aſian.*] Asconius Pædianus act. 1. in Verr. actio.
e *Athenienſes.*] Plutarchus in Camillo.
f *Iidem.*] Et vſque ad clauſulam, Perſæ verò. eſt Plutarchi in Ariſtide.
g *Perſæ vero.*] Plutarchus in Camillo, & Ælianus de Varia hiſtoria lib. 2.
h *Qui etiam diem.*] Herodotus lib. 2.
i *Menſis quoque Targelion.*] Et vſque ad clauſulam, Contrà verò. eſt Plutarchi in Camillo.
k *In eo enim Socratis.*] Ælianus de Varia hiſtoria lib. 2. vbi de ſexta Februarij. Apollodorus in Chronicis, & ex eo Laërtius in vita Socratis, vbi tradit, eo die Athenienſes luſtrare ciuitatem. Deliosque Dianam natam fuiſſe tradere.
l *Et Alexandri Macedonis.*] Ælian. vbi ſupra.
m *Sicut de Magno Pompeio.*] Plutarchus in Camillo.
n *Quam diem.*] Id et ſubiungit, quod ſuper de Alexandro dixit.
o *Philippus Macedo.*] Plutarchus in vita Alexandri, & Iuſtinus lib. 12. ad fi.
p *Qua nocte.*] Cicero lib. 2. de natura deorum, & lib. 1. de Diuinat. Plutarchus in vita Alexandri, poſt princ. Natus eſt, inquit, Alexander circa Idus Auguſti. Ipſo natali die templum Epheſiæ Dianæ concrematum eſt, ſicut Hegeſias ille Magneſius vociferatus eſt, cuius adeo truculenta extitit inclamatio, ac frigida, vt ipſum extinguere debuerit incendium. Ideo enim Dianæ templum arſiſſe aiebat, quæ in Alexandri ortu obſtetrican io [illegible] occupata. Solinus cap. 43. aut aliorum computatione 53. Notatur, inquit, eadem die conflagraſſe templum Epheſi, qua Alexander Magnus Pellæ natus eſt, vbi interpretes non eodem hic legendum, ſed eadem nocte ſcribit. Idem Arrianus li. 1. Geſtor. Alexandri.
q *Ab Heroſtrato incenſum.*] Strabo lib. 14. Cum Heroſtratus quidam Epheſiæ Dianæ templum incendio conſumpſiſſet, aliud præſtantius conſtruxerunt, muliebrium ornamentis, & multis opibus ad id collatis, refectiſque prioribus columnis. Addit idem Strabo Artemidori teſtimonio, Alexandrū impenſas omnes pro eo tēplio reſtituendo fuiſſe pollicitum, dummodo ipſe titulum haberet; illos autē noluiſſe. Solinus vbi ſupra. & Valerius Maximus li. 8. c. 15. vbi de Cupiditate gloriæ. Gellius lib. 2. c. 6. Quondam, ait, a communi conſilio Aſiæ decretum eſt, vt nomen eius, qui templum Dianæ Epheſiæ incenderat, ne quis vllo in tempore nominaret.
r *Qua etiam die iterum Perſæ.*] Non intelligit de ea die, qua natus eſt Alexander, de qua poſtremo loco locutus eſt: ſed de ea tertia vel ſexta menſis Boedromionis, de qua paulò antè. Nam & altera eorū Perſæ deuicti ſunt ad Platæas, vt ſcribit Plutarc. in Camillo, & Ælianus lib. 2. Variæ hiſtoriæ, vbi de ſexta Februarij. Octauo Idus eiuſdem menſis (ſcilicet Febr.) aiunt ad Platæas prælium commiſſum eſſe, Græcoſque ſuperiores euaſiſſe. Perſæ enim fuſi, atque fugati ſunt.
s *Ex voto Miltiadis.*] Probus Æmylius in Miltiade.
t *Ipſi quoque Carthaginenſes.*] Plutarc. in Camillo dicit Carthaginenſes vigeſimumprimum diem huius menſis μεταγειτνιῶνος, tanquam plurimas maximaſque omnium clades attuliſſet, infauſtum habuiſſe.
u *Contra vero Syracuſani.*] Plutarchus in Nicia. Euricles legem tulit, vt dies quo Nicias captus fuit, feſtus eſſet, eoque ab operibus vacantes Aſinaria feſtiuitatem ſolennem celebrarent: fuit is dies 24. Carnij menſis &c.
x *Timoleontem Syracuſ.*] Probus Æmylius in vita illius.
y *Xerxes vero.*] Herodotus lib. 9. Quæ cœna ſemel quotānis eo die quo Rex creatus eſt, inſtruebatur. Cœnæ nomen Perſice Tiēta, Græcè τέλειον, id eſt, perfectam qua Rex ſolum caput ornatur, Perſaſque ſtrenis donat. Hinc autem conſtat Tiētam, non Titan legendum eſſe.
z *Fuit.*] Plutarc. in Alcibiade, hæc feſta πλυντήρια vocat.

ab exilio remeauit, certiſſimum illi præſignaſſe exitium, quòd funeſta tunc colerentur ſacra, qua templi ornamenta deponere, pauimenta tegere, & iuſtitio indicto à negociis quieſcere mos erat. [a] Sicut quintadecima Iulij mœſtiſſima fuit, qua mulieres Athenis ieiunium ſeruant, [b] & cum ſacra Adonia celebrant, & apud Romanos ſexto calendas Aprilis, quo die cultores matris deûm plangere & lamentari incipiunt. [c] Auguſtus verò mirum in modum obſeruauit ne poſtridie nundinarum quoquam proficiſceretur, aut Nonis quicquam rei ſeriæ inchoaret, quòd illas infortunatas multis fuerat expertus exemplis. [d] Apud Cretenſes obſeruatum eſt, vt albis lapillis lætos dies, lugubres nigris calculis adnotarent. [e] Idem apud Thraces. [f] Romani quoque quid quaque die lucri damnive feciſſent, literis deſignabant, quæ ephemerides dictæ. Nam vetuſti moris erat, vnumquenque domeſticam rationem totius vitæ ſuæ per dies ſingulos adnotare. [g] Cæſar autem in conſulatu diurna acta ſenatus & populi publicari mandauit, teſtantia ſiue lætum quid, ſiue triſte cecidiſſet. [h] Fuitque ex dignitate populi Ro-

Quintadecima Iulij. Poſtridie nundinarũ, aut Nonis. Cretenſes. Thraces. Roman. Ephemerides.

ANNOTATIONES.

a *Sicut quintadecima Iulij.*] Vide ſuprà, vbi de ieiunio.

b *Et cum ſacra Adonia.*] Plutarchus in Alcibiade, & Nicia, Mulieres, ait, Athenienſes fortè Adoni ſacra celebrabant, atque idcirco multis in partibus ciuitatis cadauerum ſimulachra, & ſepulchrorum imagines poſitæ erant, circa quæ plangentium mulierum greges verſabantur.

c *Auguſtus.*] Sueton. in vita ipſius, cap. 92. Obſeruabat, inquit, & dies quoſdam, ne aut poſtridie nundinas quoquam proficiſceretur: aut Nonis quicquam rei ſeriæ inchoaret: nihil in hoc quidem aliud deuitans, vt ad Tiberium ſcribit, quam δυσφημίαν ominis, vbi interpretes Nonas, non Nundinas legunt. Vide Macrob. lib. 1. Satur. c. 13.

d *Apud Cretenſes.*] Horatius lib. 1. Car. Ode 36.

Creſſa ne careat pulchra dies nota.

Creſſa igitur, id eſt Cretenſi, vt exponit Acron. Cretenſibus enim mos erat dies lætos albis calculis: nigris contrarios numerare, ex lectorum dierum numero, vnà & tempus metiri: malos enim in annorum numerum non ducebant. In id quoque eum locum Horatij citat Cornutus in Commẽtariis Perſij ſaty. 2. initio,

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo.

Vide Eraſmum in Prouerbiis, Album calculum addere. & Creta notare.

e *Idem apud Thraces.*] Plinius lib. 7. cap. 40. Vana mortalitas & ad circumſcribendum ſeipſam ingenioſa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore diſtinctos, prò experimento cuiuſque diei in vrnam condit, ac ſupremo die ſeparatos dinumerat, atque ita de vnoquoque pronunciat. Quid, quòd iſte calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? Hactenus Plinius. Hincque ex eo loco Horatij pro Creſſa legunt Threſſa. Sed in hoc loco nolui prætermittere, alba ſemper læta & auſpicata fuiſſe credita, vt ex his patet, quæ diximus ſupra lib. 3. cap. 5. Sed quibus addes, Atros dies dici infauſtos Macrobio lib. 1. Satur. cap. 15. in fi. & Nonio Marcello & omnibus qui de atris diebus loquuntur. Ex quo & illud Virgilij lib. 6. Æneid.

——Ab vbere raptos
Abſtulit atra dies.

Et hinc albos deorum filios appellabant, vt ſcribit Plato lib. 5. de Republica. & ex eo Plutarc. in lib. de Diſcrimine adulatoris & amici. Ex quo poſſet videri Virgil. Eclog. 5. Cæſarem candidum vocaſſe, tanquam deorum filium,

Candidus inſuetum miratur lumen olympi.

Candidus, inquit Seruius, id eſt, deus, vt contrà mortuos, nigros dicimus. Horat. lib. 1. ſer. ſaty. 4.

Hic niger eſt, hunc tu Romane caueto.

Sed is locus magis ad animum pertinet, quàm ad alia. Nam & Acron & Porphyrion ibi interpretantur Niger, id eſt, maleuolus, malus, venenatus. Citátque Porphyrion illud Virgilij lib. 4. Aeneidos,

——Nigri cum lacte veneni.

Vbi Seruius interpretatur, Nigri. id eſt, noxij. Sed quid ad interpretationẽ Seruij, qui nigros appellari mortuos dicit, pertinet. Id certe probat Iuuenalis ſaty. 1.

Inſtituitq́; rudes melior Locuſta propinquas,
Per famam & populum nigros efferre maritos.

Nam & mortem nigram vocat Statius libro 9. Thebaidos cum dicit,

——Vrgent præſagia mille
Funeris, & nigra præcedunt nubila mortis.

Verum vt redeamus, ſunt, qui eum locum Virgilij eclog 5. interpretentur, vt per candidum, bonum intelligat: Nam paulò inferius dicit,

——Amat bonus otia Daphnis.

Et Seneca ad Lucillum epiſt. 3. Omnes candidatos viros bonos diximus. Et ad hæc quoque ſpectat illud Horatij epiſt. lib. epiſt. 2. ad fi.

Quodq́; capit vultu mutabilis, albus & ater.

Id eſt, vt interpretatur Porphyrion, bonus & malus, dicitq́; id prouerbialiter. De quo vide ampliſſime Eraſmũ Chil. 1. cent. 6. c. 99. Pythagoras autem dicebat id quod eſſet colore candido ad boni naturam pertinere: quod atro mali μὴ γεύεσθαι τῶν μελανούρων. quo prohibet guſtari ex his, quibus cauda eſt nigra. Interpretatur Plutarchus in Commen. de Liberis inſtituendis, Ne commercium habeas cum improbis, & iis, qui ſunt nigris & infamibus moribus. Hiſque etiã conuenit illud Adagium Iuuenalis ſaty. 13.

——Quia tu gallinæ filius albæ.

De quo Eraſmus Chil. 1. cent. 1. cap. 78. Apud Athenienſes ſacra ob lætitiam quampiam faciens alba veſte induebatur, vt de Demoſthene tradit Plutarc. in vita illius, qui & in Cicerone, tradit Cornelium Letulum Prætorem, ob facinus coniurationis eo ſe magiſtratu abdicare & purpuream veſtem deponere, & atram & ſuæ fortunæ cõuenientem, aſſumere coactum fuiſſe. Nam & rei criminis atram veſtem ſumebant. quod Cicero delatus à Clodio fecit apud eundem Plutar. Quòd ſi quis id non feciſſet, id nimiæ gloriæ attribuebatur, ac nonnunquam accuſatis obfuit, vt de Milone dicit idem Plutarchus in eiuſdem Ciceronis vita, Apuleius libr. 2. Metam. ſcribit matronam flebilem fuſca veſte contectam, veluti id ſignum eſſet doloris & fletus. Sed & eodem lib. prouerbialiter dicit, Fuſcis auibus. pro infauſto & improſpero augurio. Peragrata, inquit, cuncta Theſſalia fuſcis auibus, Lariſſam acceſſi. Nam & cornices, coruos, bubones nigro ac fuſco colore aues, inter inauſpicatas numerantur Plinio lib. 10. c. 12. Quod miror fuiſſe prætermiſſum ab Eraſmo in ſuis Chiliad. Cæterùm albedo omen victoriæ eſſe ſignificat Virgil. lib. 3. Aeneid.

Quatuor hic (primum omen) equos in gramine vidi
Tondentes campum latè candore niuali.

Ex quo Seruius id annotauit quod diximus. Sed & adde hîc quæ ſupra diximus lib. 3. de voto Theſei.

f *Romani quoque.*] Cicero in Orat. pro Quintio, Diſcedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus ſit: ad ephemeridem reuertitur, inuenitur dies profectionis, pridie Calendarij Februarij. Propertius lib. 3. eleg. 22.

Me miſerum his aliquis rationem ſcribit auari,
Et ponit duras inter ephemeridas.

g *Cæſar autem.*] Suetonius in vita illius, c. 2.

h *Fuitq́; ex dignitate populi Romani.*] Tacitu. lib. 13. Cum ex dignitate

mani, res illuſtres ſemper annalibus, quotidiana verò diurnis actis mandare literis.[i] Sed tametſi à rebus arduis ominoſa dies deterreat, nonnulli tamen omnem hanc religionem ludificati ſunt: proſperóque euentu contra vulgi opinionem minimè obſeruandam cenſuerunt.[k] C. Cæſar cùm admoneretur ne ante brumam copias in Aphricam tranſmitteret, nulla religionis cura feliciter tranſmiſit.[l] L. etiam Lucullus cùm contra Tigranem duceret legiones, nulla fati religione motus, quin pridie Nonas Octobris (quæ dies atra fortè inciderat) contra innumerabiles Parthorum copias prælio decerneret, aſſerens ſe ex atro & lugubri feliciſſimum illũ diem facturum. nec euentus defuit. nam prælium ingreſſus, parua manu ingentes hoſtium copias incredibili felicitate ſuperauit: militéſque imperium auſpiciúmque ſequuti ſuum, memorabili victoria Tigranis regia & regno pariter potiti ſunt.[m] Dion quoque Syracuſanus, quùm contra Dionyſium moturus, luna eclipſim pateretur, & tota deliteſceret, nullo prodigio aut oſtento moratus fuit, quin eiecto tyranno, crudeli dominatu Syracuſas liberaret.[n] Quod de Pelopida dum contra Alexandrum Pheræum ducit, & aliis memoriæ proditum eſt.[o] Romulo quoque, licet felici augurio nato, in ortu tamen & obitu ſolem defeciſſe dicunt.[p] Alexander verò Macedo cùm ducturus contra Darium, luna eclipſim pateretur, & ob id milites trepidarent, Ægyptios adſciuit vates, cauſaſque defectionis expromere iuſſit: qui dum contra Perſas dimicaturus, Iunio menſe exercitum duceret, quòd apud Macedones luctuoſum erat, contempta religione feliciter dimicauit, aſſerens menſem Iunium, ſecundum Maium appellari iuſſiſſe. Sunt tamen exempla Romanis, eandem diem luctuoſam, & mox felicem intercedentibus annis eueniſſe.[q] Nam qua die Craſſus magno dedecore profligatus à Parthis, cæſus fuit, eadem, licet aliquot decurſis annis, Ventidius Pacorum & Parthos ſingulari victoria magnis cladibus interfecit:[r] & die qua à Cimbris profligato exercitu, Romani cæſi fuere ingenti clade, eadem poſtea Lucullus contra Tigranem & Armenios, quos magna cæde debellauit, & caſtris exuit, gloriam tulit inſignem.[s] Auguſto quoque Octauio, idem dies ſuſcepti imperij primus, & vitæ ſupremus fuiſſe traditur. Quinto verò Fuluio contigit, vt qua die priore anno ex prætura triumpharat, eadem poſtea de Liguribus bello victis triumphans vrbem iniret.[t] Græci quoque qua die ad Platæas contra Mardonium feliciter dimicarunt, eadem, licet intercedentibus annis, ad Mycalen vicerunt.[u] Sed ſciendum, populum Romanum quoties hoſtium vim propulſarent, aut illatam iniuriam laceſſiti depellerent, quò minus arma ſumerent, & hoſtibus obuiam irent, nulla religione teneri, atroſque atque euitabiles dies nullos cenſere, illoſque tantum obſeruare, quum inferenda in hoſtes arma, non propulſanda forent. Feriatis ſiquidem diebus vim cuiquam inferre piaculare eſt, propulſare non vtique.[x] Illud etiam ſuccurrit, ad octauum calendas Aprilis, Romanos lætitiæ diem colere, quem hilaria nuncupant, quo tempore ſol zodiaci peragrato ſpatio per omnes ſignorum ſtationes, ad nos reuertens, longiores noctibus efficit dies, quibus feſta ſolennia, & ludos publicos, ac dies hilares concelebrant: quo menſe mulieres Veneri ſacrum facere, & myrto coronatas lauare tradunt Athenis, Lunæ hebdomadibus feſtos agere dies. & iuuenes conuiuari ſolenne fuit.[y] Apud Indos erat patrius mos, vt quum dies primùm augeri incipiunt, rex cum regio comitatu ad flumen lauaturus accedat, equoſque & nigros tauros dijs immolet, veluti felices & fortunatos. Ipſi enim nigrum albo prætulerunt, & ſanctius duxerunt.[z] Quodque Sextilibus calendis ex

Annales.
Acta diurna.
Dierũ obſeruatio à quibus contempta. C. Cæſar. L. Lucullus. Dion.
Pelopidas.
Alexander.
Qui eundẽ diẽ luctuoſũ, & paulò poſt felicem habuere.
Ro. quãtum atros dies à re quapiã auſpicanda abhorrerẽt, & contra.
Hilaria.

ANNOTATIONES.

ex dignitate populi Romani repertum ſit res illuſtres annalibus, talia diurnis actis vrbis mandare.

i *Sed tametſi.*] Vt patet exemplis ſeq.

k *C. Cæſar.*] Sueton. in vita illius, c. 59.

l *L. Lucullus.*] Id vſque ad clauſulam, Dion. eſt Plutarchi in Lucullo & Camillo.

m *Dion Syracuſanus.*] Plutarchus in vita illius.

n *Quod de Pelopida.*] Plutarchus in eius vita.

o *Romulo.*] Plutarchus in vita illius.

p *Alexander Macedo.*] Id vſque ad clauſulam, Sunt tamen. eſt Plutarchi in vita Alexandri.

q *Nam qua die Craſſus.*] Vide Appianum in Parthico.

r *Et die qua à Cimbris.*] Plutarh. in Lucullo.

s *Auguſto quoque.*] Corn. Tacitus lib. 1. Verùm Suetonius in Auguſto, cap. 100. aliter dicit, nempe eundem illi fuiſſe diem natiuitatis & mortis. Quòd ſi vterque verũ dicit, fuit illi eadem dies natiuitatis, imperij & mortis. Nec longe diſſimile eſt quod de Sidonio Antipatro ferunt. qui omnibus annis vno die tantùm natali corripiebatur febre, & eo conſumptus eſt longa ſenecta, vt ſcribit Plinius lib. 7. cap. 51. in fi. & Val. Maximus libr. 1. cap. 8. vt interim non prætermittam Henrico II. huic Regi noſtro eundem fuiſſe diem & natiuitatis & regni. Diem ſcilicet poſtremã menſis Martij, eo enim die natus eſt anno Domini 1518. & mortuus eſt eius pater Franciſcus anno 1546. quo anno Henricus natus erat annum 28. qui numerus quatuor ſeptenarios, aut ſi mauis ſeptem quaternarios facit, omnium numerorum auſpicatiſſimum & fortunatiſſimũ. quod & nos aliquando diximus in liminari illa epiſtola ad ipſum Regem, in noſtris Commentariis Nobil.

t *Græci quoque.*] Ælianus de Varia hiſt. lib. 2.

u *Sed ſciendum pop. Roman.*] Hæc vſque ad clauſulam, Illud etiam. ſunt Macrob. Saturn. libro 1. cap. 16. cuius hæc ſunt verba, Sciendum eſt tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuiſſe licentiam, ſi ipſi inferrent bellum. At cùm exciperent, nullum obſtitiſſe diem, quo minus vel ſalutem ſuam, vel publicam defenderent dignitatem. Quis enim obſeruationi locus, cùm eligendi facultas non ſupereſt?

x *Illud etiam ſuccurrit.*] Idem Macrobius lib. 1. cap. 21. Simulatione, inquit, luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octauum Calendas Aprilis: quem diem Hilaria appellant, quo primùm tempore Sol diem longiorem nocte protendit. Flauius Vopiſcus in Aureliano, & Lampridius in Alexandro.

y *Apud Indos.*] Strabo lib. 15.

z *Quodq́; ſextilibus Calendis.*] Quod planè oſtendit Cicero libro epiſt. ad Q. Fratrem 2. epiſt. 3. ad fin. cùm ſcribit, Domus tibi ad Lucum Piſonis Liciniana conducta eſt: ſed vt ſpero, paucis menſibus poſt Calendas Quintiles in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiæ conduxerunt. Et alibi in quadam epiſtola, Calendis, inquit, Iulij remigrandum eſt. Suetonius in Tiberio, cap. 35. Senatori lati clauum ademit, cùm cognouiſſet ſub Calen.

Iulij

Domibus quando migrarent Romani.
Diebus infauſtis etiã in ſacris abſtinebatur.
Hordales dies.
Dierum ratio apud Romanos.
Noctis partes.
Diei partes.
Hora balnei.
Vmbra.
Clepſydra.
Hora duplices.

veteribus domibus migrare, & nouas incolere Romani conſuerant, illáſque veluti boni euentus & fortunatas obſeruarunt. [a] Neque præteriērim, diebus atris & infauſtis, pontificum iuſſu, [b] non modò à bellis gerendis, & reipublicæ cura, ſed à rebus diuinis & ſacrificiis deorum ſuperſederi iuſſum. quippe diebus inauſpicatis & ominoſis nullum ſacrificium rite fieri pontifices putarunt, niſi hordæ, hoc eſt, prægnantes immolarentur boues, qui Hordales dies nuncupati. [c] Romanóſque à primis originibus ad primum Punicum bellum, ortus tãtum & occaſus dierum: poſtea meridiem, Accenſo pronunciante, notare conſueuiſſe. Æuo poſtea ſubſequente, diem in horas, noctémque in vigilias diuiſiſſe, ita vt [d] maximam diem in duodecim, minimam verò in decem horas partirentur. Noctem verò ita metiti ſunt, vt modò in horas duodecim, [e] nunc in quatuor vigilias etiam longiſſimas noctes facili diuiſione diſtinguerent: [f] Veſper, conticinium, aliàs intempeſtatem, gallicinium, & luciferum: ſicut in terrenas horas, ſingulas vigilias penſitarunt. Diem verò in luciferum, mane, ortum, meridiem, & occaſum: tametſi diem ſimul & noctem nonnunquam in horas vigintiquatuor dimenſas, veteres obſeruaſſe legamus. [g] Horamque balnei, hyeme nonam, æſtate vero octauam fuiſſe: [h] ipſamque vmbris poſtea [i] & clepſydris notare conſueſſe, ita vt tribus clepſydris aut paulo plus, hora finiretur. Horarum quoque duo genera fuere: nanque ex his [k] quædam æquinoctiales, [l] iſomerinæ dictæ, quæ pro qualitate temporum, licet vniformes eſſent, diem a noctu diſſimili numero variarunt: aliæ temporales ſeu vulgares, quæ Græcis cæricæ, quibus ſinguli dies æſtu pariter atque hyeme, duodenis horis conti-

ANNOTATIONES.

Iulij demigraſſe in hortos, quò vilius poſt diem ædes in Vrbe conduceret. Martialis lib. 12. epig. 32. in prin.

O Iuliarum dedecus Calendarum,
Vidi Vacerra ſarcinas tuas, vidi:
Quas non retentas penſione pro bima
Portabat vxor ruffa crinibus ſeptem.

Et hoc quoque probatur in l. cùm in plures. in princ. ff. locati. cuius hæc verba ſunt, Cùm in plures annos domus locata eſt, præſtare locator debet, vt non ſolùm habitare conductor ex Calendis Iuliis cuiuſque anni, &c. Id quod noſtri interpretes non intellexerunt.

a *Neque præterierim.*] Varro libro 2. Rei ruſticæ, capit. 5. Quæ ſterilis eſt vacca, taura appellatur: quæ prægnans, horda. Ab eo in faſtis dies, Hordicalia, nominantur, quòd tunc hordæ boues immolantur. Ex quo intelligi hîc Alexandrum atros pro faſtis poſuiſſe: quanquam diuerſi ſunt, vt patet ex Varrone libro 1 aut aliorum computo 5. de lingua Latina: & his, quæ ſuprà dicta ſunt. Sed vt redeamus, Feſtus Pompeius libro 8. de hac re ita loquitur, Horda, prægnans. vnde dies, quo grauidæ hoſtiæ immolantur, Hordacia dicta. Sed & de his Ouid. lib. 4. Faſt.

Tertia poſt Veneris, cùm lux ſurrexerit Idus,
Pontifices forda ſacra litate boue.
Forda ferens bos eſt: fœcundáq́ dicta ferendo.
Hinc etiam fœtus nomen habere putant.

Cui concinnens ipſe Varro libro 1. aut aliorum computatione 5. Fordicidia, ait, a fordeis bubus. Bos furda, quæ fert in ventre, quòd ea die publicè immolantur boues prægnantes in curiis complureis: a fordis cædendis, Fordicidia dicta. Columella libro 6. cap. 24. Poſt vnum concubitum forda non admittit taurum. Ex quibus vides antiquos authores fordam & hordam promiſcuè pro boue pregnante intellexiſſe.

b *Non modo à bellis.*] Quod ſuprà dictum eſt in verbo, Aut nouæ rei. verbo, In his exercitum conſcrib.

c *Romanóſque.*] Plinius libro 7. capit. 60. eodémque vltimum Duodecim tabulis ortus tantùm & occaſus, poſt aliquot annos adiectus eſt & meridies, Accenſo Conſulum id pronunciante. Et paulò pòſt, Sed hoc ſerenis tantùm diebus vſque ad primum Punicum bellum. Hæc ille. Et hinc vtique eſt verſus ille antiquus à Varrone memoratus libro 2. aut, vt dictum eſt, aliorum computatione 5. non longè à fine.

Vbi primum accenſus clamarit meridiem.

d *Maximam diem in duodecim.*] Aliter Plinius lib. 6. c. 34. eodémque vlt. & lib. 18. c. 25. Macrob. lib. 1. c. 3.

e *Nunc in quatuor vigilias.*] De his quatuor vigiliis Suidas qui has φυλακὰς, vocat. Vegetius lib. 3. Rei militaris cap. 8. Et quia, inquit, impoſſibile videbatur in ſpeculis per totam noctem vigilãtes ſingulos permanere, ideo in quatuor partes ad clepſydram ſunt diuiſę vigiliæ, vt non amplius quam tribus horis nocturnis neceſſe ſit vigilare. A tubicine omnes vigilię committuntur. Et finitis horis à cornicine reuocãtur. Quæ & ipſe quoque iiſdem verbis ſcripſit Modeſtus in libello de Vocabulis rei militaris, ita vt vnus ab altero accepiſſe videatur. Et certè Vegetius qui tempore Valentiniani Imperatoris, & ad eum ſcripſit, à Modeſto accepit, qui ſcripſit ad Tacitum Imperatorem, qui longo tempore præceſſit Valentinianum. Et idẽ quoque dicit Diuus Hieronymus in Pſal. Harum autem vigiliarum ſępe ſit mentio à ſcriptoribus. Et primæ quidem meminit Liuius Decad. 3. lib. 1. Hic erit locus, Magoni ait Annibal, quem teneas. Delige centenos viros ex omni pedite atque equite, cum quibus ad me vigilia prima venias. Secundæ, Cicero epiſt. famil. lib. 7. epiſt. 3. & de hac intelligitur illud Lucani lib. 5.

Tertia iam vigiles commouerat hora ſecundos.

Tertiæ, idem Cicero in Oratione 3. in Catilinam. & Cæſar, lib. 1. belli Gallici. & Apuleius lib. 3. Meta. Quartæ, Plinius lib. 10. c. 21. vbi has vigilias Caſtrenſes appellat.

f *Veſper, conticinium.*] Hęc vſque ad clauſulam, Tametſi diem. ſunt maxima ex parte Varronis lib. 2. & 3. aut aliorum computatione 5. & 6. Macrobij libro 1. Saturn. cap. 3. Cenſorini de die Natali cap. 19. & Seruij libro 2. Æneid. in eum locum,

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuûm gratiſſima ſerpit.

Sed & præterea ad id quod de intempeſtate hîc dicitur, vide Seruium in illud Virgilij lib. 1. Georgic.

Illic (vt perhibent) aut intempeſta ſilet nox
Semper.

Et in illud eiuſdem Virgil. lib. Æneid. 3.

Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

g *Horamq́ balnei.*] Plinius libro epiſt. 3. epiſtol. 1. Vbi hora balnei nunciata eſt: eſt autem hyeme nona, æſtate octaua: in ſole, ſi caret vento, ambulat nudus: deinde mouetur pila vehementer & diu. Martialis horam nonam indifferenter dicit.

h *Ipſamq́ vmbris.*] Macrob. lib. 1. Satur. c. 3.

i *Et clepſydris.*] Ex Plinio libro 2. epiſt. ad Arrianum epiſtol. eius libro 11. cuius hæc verba ſunt, Dixi horis pene quinque. Nam duodecim clepſydris, quas ſpecioſiſſimas acceperam, ſunt additæ quatuor. quanquam nonnulli ibi pro duodecim legunt 20. De clepſydris vide Cæl. Rhodig. lib 18. c. 39.

k *Ex his quædam æquinoctiales.*] De quibus Plinius libro 28. c. 25.

l *Iſomerinæ.*] Cælius Rhodig. lib. 12. c. 9.

m *Solaria.*]

nentur. [m] Solaria enim antiqui eo libramento habuere diſtincta, vt ſexta diei hora, meridies: noctis quoque ſexta hora, media nox deſignaretur. Quum enim lege naturæ radij ſolares, alij hyberni, alij æſtiui ſint, ita vmbræ aliæ æquinoctiales, aliæ æſtiuæ, aliæ hybernæ fuere. Erant enim horologia figurata, & ea finitione deſcripta, vt æquinoctialis, brumalis, & ſolſtitialis dies, in partes duodecim aſſiduè diuiſus foret, horáſque pro qualitate temporum & dierum, modò maiores, nunc minores, nonnunquam creſcentes, aliquando breuiores oſtenderent: [n] quod commentum Anaximenes Mileſius excogitaſſe dicitur primus, quas quidem enunciare Romanis puerorum munus erat. Sed quia de balneis mentio facta eſt, [o] non omittendum, balnea apud maiores nocte, aut ante auroram nulli patuiſſe, vtque ſine metu cuiquam lauare liceret, à primis tenebris ad auroram ſequentem clauſa fuiſſe: ſiquidem noctu lauare veteribus interdictum erat. [p] Hadrianus verò Cęſar ante octauam, niſi valetudine laboraret, publicis balneis neminem admiſit. [q] Tempúſque lauandi à meridie ad veſperam deſtinauit (quo tempore proſtare meretricibus permiſſum) [r] lauacráque pro ſexibus ſeparauit. [s] Alexander poſtea Seuerus, ne quid populo incommodaretur, nocturna conceſſit balnea, oleo pro luminibus præbito. [t] Quæ cum antea promiſcua eſſent viris æquè & mulieribus, ipſe [u] poſt Antoninum Philoſophum lauacra miſta ſummouit, [x] ſæpéque cum populo in thermis vnà lauit: [y] quod de T. Veſpaſiano legitur, vt plerunque in thermis admiſſa plebe lauaret. [z] Et licet à primis originibus, cum pauca eſſent balnea, & nullius cultus, Romani raro lauarent, brachiaq; & crura labore fatigati tantum abluerent, & toti niſi in nundinis lauarent: [a] tamen poſt aliquot ætates balnea & thermæ publicis vſibus multimodæ fuerunt, magna mole & ſumptu conſtructæ Alexandrino & Numidico marmore, latis ſpecularibus, mira cælatura & arte. [b] Nam pręter Agrippinas, [c] Neronianas, [d] Veſpaſiani & [e] Titi, celebrantur [f] Domitianæ, Alexandrinæ, [g] Gordianæ, [h] Seuerianæ, [i] Aurelianæ & Conſtantinianæ, ſolidiſſima ſtructura & ſumptu profuſo. [k] Conſtatq; Marcum Agrippam, vt populo placeret, centum ſeptuaginta balnea ſeu lacus in prouinciarum formam, Romæ gratuita præbuiſſe: [l] in quibus etſi calda prius abluerent, poſtea vt à balneis corpora multa frigida ſtringerent conſtitutum ferunt: [m] nec prius vngi,

Meridies. *Media nox.* *Horologia.* *Quãdo balnea ingredi licebat.* *Quo tẽpore meretricibus proſtare permiſſum.* *Balnea virorũ & mulierum diſtincta.* *Nũdinis toti ſolũmodo lauabant olim.* *Thermæ à Cæſaribus ſtructæ.* *Agrippa centũ ſeptuaginta balnea ſtruxit Romanis.*

ANNOTATIONES.

m *Solaria.*] De his Cenſorinus de Die natali c.19.

n *Quod commentum Anaximenes.*] Plin. lib. 2. c. 76. Vmbrarum hanc rationem, & quam vocant Gnomonicen, inuenit Anaximenes Mileſius, Anaximandri (de quo diximus) diſcipulus: primusq; horologium, quod appellant Sciotericon, Lacedæmone oſtendit.

o *Non omittendum balnea.*] Quod ex ſequentibus patebit.

p *Hadrianus vero Cæſar.*] Ælius Spartianus in vita illius, Ante Octauam, inquit, horam in publico neminem, niſi ægrum, lauari paſſus eſt.

q *Tempuſq; lauandi.*] Vitruuius lib. 4. cap. 10. ſcribit tempus lauandi maximè à meridiano ad veſperam conſtitutum eſſe.

r *Lauacraq; pro ſexibus.*] Ælius Spartianus in Adriano. Dion autem etiam in eius vita, ita de hac re loquitur, Dona in theatro, & Circo viris atque mulieribus ſeparatim in ſpatis dedit: nam & ne mulieres cum viris lauarentur vetuit.

s *Alexander poſteà Seuerus.*] Aelius Lampridius in vita illius.

t *Quę cum promiſcua.*] D. Hieronymus in Iouinianum lib. 2. non multò ante fin. Gellius lib. 10. c. 3.

u *Poſt Antoninum Philoſophum.*] Iulius Capitolinus in vita illius.

x *Sæpeq; cum populo.*] De Alexandro Seuero loquitur ex Lãpridio in vita illius.

y *Quod de T. Veſpaſiano.*] Suetonius in vita ipſius cap. 8. Ne quid popularitatis prętermitteret, nonnunquam in thermis ſuis, admiſſa plebe, lauit.

z *Et licet a primis originibus.*] Seneca li. epiſt. 13. epiſt. 1. Nam, vt aiunt, qui priſcos mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: cæterùm toti nundinis lauabantur.

a *Tamen poſt aliquot.*] Vt patet ex ſeq.

b *Præter Agrippinas.*] Martialis lib. 3. epig. 20. & P. Victor, ſi is eſt, in 9. Regione vrbis. & vide Plinium lib. 35. ca. 4. & lib. 36. cap. 15.

c *Neronianas.*] De quibus Martial. lib. 2. epig. 48.

Hæc præſta mihi, Ruffe vel Butontis,
Et thermas tibi habe Neronianas.

Et lib. 7. epig. 33. & lib. 12. epig. 84. P. Victor in d. 9. Regione, vbi & has poſtea dicit Alexandrinas vocatas. Caſſiodorus, qui idem dicit in lib. Conſulum Ro. Lampri. qui has diuerſas facit in Alex. Seuero. Euſebius Chronographus.

d *Veſpaſiani.*] P. Victor in 8. regione vrbis Romæ.

e *Et Titi.*] Suetonius in vita illius, c. 7. Amphitheatro dedicato, thermiſque iuxtà celeriter extructis, munus edidit apparatiſſimum, largiſſimúmque. Dion in eiuſdem vita. Martialis lib. 3. epig. 20.

Titine thermis, an lauatur Agrippæ?

Caſſiodorus in Conſulibus, vbi hos appellat Titianos. P. Victor in 3. Regione, & Euſebius, qui & eas Titianas vocat in Chronicis Olymp. 217.

f *Domitianæ.*] Plutarchus in Publicola.

g *Gordianæ.*] Iulius Capitolinus in Gordiano Iuniore.

h *Seuerianæ.*] Spartianus in vita Seueri. P. Victor in 1. Regione, vbi Seuerias eas vocat. Caſſiodorus in Coſſ. Ro. Euſebius in Chronicis.

i *Aurelianæ.*] P. Victor in 6. Regione. Sed his adde thermas Traiani & Philippi Cæſaris ex eo Victore in 3. Regione. & Caſſiodoro in Coſſ. Rom. vbi eas poſtremas (Scilicet Conſtantinianas) Traianas appellat. de quibus etiam Euſeb. in Chronicis Olymp. 217. Et thermas Olympiadis ex ipſo Victore, & thermas Adriani ex eod. in 9. Regione. Et Varianas ibi in 13. Regio. Et Diocletianas ex Flau. Vopiſco in Probo Imperat. Et Commodianas ex Caſſiodoro in Coſſ. & Euſebio Chronographo, & Lampridio in vita Commodi. Et Antonini Caracallæ, ex Caſſiodoro & Eutropio in ipſius vita, & Euſebio in ipſis temporibus, & Decianas ex ipſo Caſſiodoro, & Poſidianas in Baiano, & Ciceronianas Plinio lib. 31. c. 2.

k *Conſtatq; M. Agrippam.*] Plinius lib. 36. cap. 15. De lauacro autem Agrippæ Spartianus in vita Adriani, tradit Traianum Romæ inſtauraſſe Pantheum, ſexta, Baſilicam Neptuni: ſacras ædes plurimas, forum Auguſti, lauacrum Agrippæ: eaque omnia propriis & veterum nominibus conſecraſſe.

l *In quibus & ſi calda prius lauarent.*] Dion tamen in Auguſt. ſcribit Mœcenatem omnium primum, balnea calidarum aquarum in Vrbe conſtruxiſſe.

m *Nec prius vngi, niſi lauiſſent.*] Plutarchus Problemat. 39. Hincque illud eiuſdem Plutarchi in Pompeio, Cùm cœnæ tempus affuiſſet, & apparuiſſet gubernator quę tum aderãt,

Balneũ ſine mercede ab Antonino exhibitum.
Imperatores balneis dediti.
Patriciorũ & plebeiorũ diſtincta balnea apud Carthaginenſes.
Græci promiſcuè lauabant.
Germani.
Dardani.
Illyrij.
Luſitani.
Apollony. Tyanei in Spartanos dictum.
Æthiopes. Macroby.
Scytha.
Aſſyrij.
Celtiberi.
Cantabri.

niſi lauiſſent,cumq́; pro ſingulis olim [n] daretur quadrans , [o] diuus Antoninus ob popularem gratiam balneum ſine mercede exhibuit. [p] Commodus verò imperator tanto ſtudio balnea proſequutus fuit, vt ſepties atque octies diebus ſingulis lauaret. [q] Quod de Gordiano & [r] Galeno proditum eſt,qui ęſtate quinquies,hyeme verò bis in die lauere. Illud certe ſatis [s] conſtat,Carthaginenſibus diſtincta fuiſſe balnea patriciorum & plebeiorum : moremq́; præualuiſſe,vt in quibus patricij lauabant,ad illa plebeij non accederent. Græcis verò contrà : nulla enim diſtinctio ordinis fuit aut perſonarum:diuites namque cum pauperibus lauare,& patricios cum plebeiis nullo diſcrimine licebat. In quibus tanta plerumque hominum cuiuſq; ordinis concurrebat turba, vt balneatores, ſi vulgi maior vis ingrueret,pertæſi frequentiam , ære granum quòd vertigines facit , carbonibus inijcerent , vt tædio odoris diffugerent. [t] Germani verò non in balneis,ſed fluminibus lauabant. Ideo nandi periti,& ſummi vrinatores habiti. [u] Si quando tamen lauarent balneis,calda abluebantur,lautiq́; veſcebantur. [x] Dardanis & Illyriis ter ſolum lauare permittitur,primò ſcilicet natali die,ſecundò in nuptiis,tertiò in obitu cuiuſque. [y] Luſitanis frigida tantum lauare licet , ſicut , [z] Spartanis, quibus calda corpus abluere vetitum eſt : [a] quos cum Apollonius Tyaneus molles & vnguento delibutos videret,aduocatis ephoris balnea interdixit, ſenectam hominum calida appellans balnea. [b] Cumq́; Epheſij balneis præpoſitum lapidibus appeterent,quòd illa non calefeciſſet,ſummopere reſtitit,cùm frigida lauare ſatius duceret. [c] Æthiopes Macrobij fonte abluuntur,in quo loti,perinde ac oleo vncti,membris agiles fiunt,& violam olent. [d] Scythæ nullo fonte lauant , ſed vxoribus aquam fundentibus corpora ſcabro lapide conterunt, cupreſſo, cedro,& thuris ligno confricantes. [e] Aſſyriis licet lauare diebus ſingulis peculiare ſit, tamen à coitu & in morte præcipuum. [f] Apud Celtiberos verò obſeruatum eſt,vt in balneis non aqua,ſed lotio diu ſeruato lauent,denteſq́; & gingiuas pumicent:quòd & Cantabri factitarunt,hanc optimam curationem, & exhauſtis viribus mirè proficere arbitrati.

ANNOTATIONES.

videns Phaonius Pompeium abſque ſeruorum miniſterio ſe abluere,procurrit,cumq́; abluit,vnxitque. Et Apuleij lib. 4.Metam.Nudati & flammæ largiſſimę vapore recreati,calidáque perfuſi , & oleo peruncti , menſas dapibus largiter inſtructas accumbunt.Et illud Ennij antiqui poëtę,

Exin Tarquinium bona fœmina lauit & vnxit.

Quamuis alij id ad corpus inertium trahant, vt & nos alibi diximus.

n *Daretur quadrans.*] Horatius lib. 1.ſer.ſaty.3.

——Dum te quadrante lauatum
Rex ibis.——

Et Iuuenal.ſaty.6.

Cædere Syluano porcum,quadrante lauari.

Martialis lib.1.epig.27.

Dat Baiana mihi quadrantes ſportula centum,
Inter delicias quid facit iſta fames?

Et lib.10.epig.70.

Balnea poſt decimam laſſo,centumq́; petuntur
Quadrantes.——

Et ex oratoribus Cicero in Oratione pro Cælio,Niſi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori. Et Seneca lib. 13.epiſt. ad Lucillium epiſt. 1. & totius operis 86. Balneum rem quadrantariã vocans.Cur enim ornaretur res quadrantaria, in vſum,non in oblectamenta reperta? ſic enim legendum,& non quadratoria;vt vulgò legitur.

o *Diuus Antoninus.*] Pius ſcilicet , ex Iulio Capitolino in vita illius.

p *Commodus verò.*] Ælius Lampridius in vita illius.

q *Quod de Gordiano.*] Seniore , ex Iulio Capitolino in vita ipſius.

r *Et Galeno.*] Lege, Gallieno ex Trebellio Pollione in vita illius.

ſ *Satis conſtat Carthaginenſibus.*] Valer.Max.lib.9.c.5.in fin.

t *Germani verò.*] Herodianus lib.7.de Germanorum natãdi peritia ſcribens,Sunt enim,inquit, Germani peritiſſimi natandi,vt qui tantummodò in fluminibus lauentur.& Cęſar de Sueuis,qui & ipſi ex Germanis ſunt,libr. 4. belli Gallici, poſt princ. ita ſcribit , Atque in eam ſe conſuetudinem adduxerunt,vt locis frigidiſſimis neque veſtitus,prętet pelles habeant(quarum propter exiguitatem,magna eſt pars corporis aperta) & lauentur in fluminibus.& iterum lib.6.

u *Siquando.*]Cor.Tacit.de moribus German.De balneis autem calidis,vide Eraſm.Adag.Chil.2.cent.3.c.65.

x *Dardanis & Illyrijs.*] De vtriſque Ælianus de varia hiſtoria lib.12.in princ.& Nicolaus de moribus Gentium, & ex eo Stobæus ſer.1.qui dicunt Dardanos eſſe gentem Illyriæ.

y *Luſitanis.*] Strabo lib.3 Luſitanorum ritus & mores ſcribens,inquit,Ad calefaciendum ignitis vtuntur lapidibus,& frigida lauantur.

z *Sicut Spartanis.*] Plutarchus in Alcibiade.Idem autem in Apoph. Laconicis : quo loco deſcribit Lacedæmoniorum inſtituta,tradit eos balneis abſtinere.Adde autem quòd Carinus Imperator balneis ita frigidis vſus eſt , vt ſolent eſſe cellæ ſuppoſitoriæ, frigidariis ſemper inualibus. Cùm hyemis tempore ad quendam locum veniſſet,in quo fons erat aqua pertepida , vt ſolet per hyemem naturaliter , eaque in piſcina vſus, dixiſſe balneatoribus fertur, Aquam mihi muliebrem præparatis.Atque hoc eius clariſſimum dictum efferri ibi ſubdit.nam ipſe aliàs erat omnibus delitiis & voluptatibus deditiſſimus.

a *Quos cùm Apollonius Tyaneus.*] Philoſtratus in vita illius lib.1.c.12.ad fi.Inde,inquit, quod ſatis viſum eſſet,cum illis locutus,ſecedebat ad balneum aquæ frigidæ, ſenectam hominum balnea appellans,quibus incluſi Antiochenſes vitiis maximis indulgerent.

b *Cumq́; Epheſij.*] Idem Philoſtrat.eo.lib.& cap.paulò poſt, Epheſiis verò,inquit , balneorum principem lapidibus cædere volentibus , propterea quod balnea non calefeciſſet, Vos , inquit Apollonius , balneorum principem accuſatis, quia male lauamini:ego autem vos, quia lauamini.Hiſpani autem aqua calida lauari poſt ſecundum bellum Punicum à Romanis didicere,vt ſcribit Iuſtinus lib.44.

c *Æthiopes Macrobij.*] Herodotus in Thalia,qui eſt liber 3. Cùm ſpeculatores de numero annorum mirarẽtur, ad fontem quendam eos deduxit , in quo loti efficiuntur perinde atque inuncti,violam olentes.Solinus cap.43.de Macrobiis loquens. Eſt & ibidem, inquit, lacus, quo perfuſa corpora velut oleo niteſcunt. Ex hoc lacu potus ſaluberrimus.

d *Scythæ.*] Herodotus lib.4.

e *Aſſyriis.*] Strabo lib.16.

f *Apud Celtiberos.*] Hæc vſque ad fi huius c.ſunt Strabonis lib.3.Sed & adde ſuperioribus. Ægyptiorum ſacerdotes lauari quotidie frigida,interdiu ter,noctu bis,ex Herod.lib.2. Et apud Romanos Mæcenatem primum aquæ calidæ balneum in vrbe conſtruxiſſe,vt tradit Dion in Auguſto.

Locus

Locus Martialis in diſtichis elucidatur, in quo plerique interpretes grammatici lapſi ſunt.

CAPVT XXI.

Nicolai Perotti & Domitii Calderini contentio.

NICOLAVS Perottus Sipontinus præſul, homo fuit accurato ingenio, & lectione multa exercitus: cum Domitius Calderinus, vir, vt in ea tempeſtate, doctus, & æmulatione doctrinæ, & morum diſſimilitudine odium habebat: iurgiisque & conuiciis apud ſuos ſectatores plerunque inceſſebat, ſæpiusq; apud ſtudioſos in inuidiam illum crimenq; vocabat: & vt ſunt ferè ingenia, in explicandis authoribus ſiquid in controuerſiam veniret, vterque potius, quo pacto diuerſus ab altero diſſentiret, quàm quid veræ lectionis eſſet, rimabatur. Cum autem in ſcholis Romæ eodem tempore Martialis apophoreta publice lectitarent, [a] cuius hoc diſtichon fuit:

In precio ſcopas teſtatur palma fuiſſe,
Ocia ſed ſcopis nunc analecta dabunt.

Perottus in Cornucopia ſecus interpretatur, quam hic accuſatur.

ita iſtos verſus vterque interpretatus eſt, vt poſt multa deblacterata verba, vix aliquem ſenſum illorum ex dictis elicere queas, cum modò mendum in verſu poſtremo fuiſſe alter aſſeueret, & pro ocia, precium poni oportere, modò aſarota, non ab à priuatiua, ſed intentiua dicta eſſe affirmet: alter ita pleraque nugalia iurgiis & maledictis plena effundat, vt equidem ſingula enarrare & referre pigeat. Qui verſus ſi penitius recte fuerint, abſque multo verborum volumine plani expeditiq; fient. Cum enim analecta reliquias eſſe ciborum qui e menſa cadunt in pauimentum, nemo dubitet, ipſaq; purgamenta cœnæ, quæq; euerri ſolent in pauimentis, veluti ibi relicta eſſent, e paruulis minutisq; teſtulis per calculos colore diſtinctos, opere lithoſtroto ita effingi, vt vera videantur, [b] Plinius author ſit: atque ideo aſarota quaſi inuerribilia dicta: quippe cum σάρον Græce ſcopa dicatur: non ab re, ipſa nunc analecta ſeu purgamenta, ocia ſcopis dare author affirmat: cum ea in pauimento e paruis teſtulis efficta, talia forent, vt ſcopis euerri nullo modo valeant, & ideo ocia ſcopis dare neceſſe ſit, cum his euerrendis nullus ſcoparum vſus foret. Ipſi verò pertinaci odio diſſidentes, non quæ effingi ſolebant purgamenta cœnæ cogitarunt: ſed de veris analectis & reliquiis cœnarum diſceptantes, quæ cadunt e menſa, in aſſequendo authoris ſenſu multipliciter laborarunt. Depicta ergo purgamenta cœnæ, ita ſolo hærere dixit, vt ocia ſcopis dare neceſſe foret. quem ſenſum ita expoſitum, aperte liquere, neminem fallit.

Analecta.

Aſarota.

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

a *Cuius hoc diſtichon eſt.*] Lib. ſcilicet 14. epig. 87. & adde eundem lib. 7. epig. 19.

Conuerrere longa turpe nec puduit dextra
Analecta, quicquid & canes reliquerunt.

Et quod Analectes, qui colligit aut verrit ipſa analecta dicitur apud Senecam lib. epiſt. 3. epiſt. 27. paulò ante fin. per tranſlationem in eos, qui minutiſſima quæque colligunt ex authoribus, Suaſit illi, vt Grammaticos haberet Analectas. De Caluiſio enim Sabino loquitur, qui ſeruos literatos in conuiuiis ad pedes habebat, vt verſus quos referret ſuggererent. Vide etiam vbi loquitur de Satellio Sabino Quadrato, & de Achille & Vlyſſe.

b *Plinius author ſit.*] In lib. 36. ca. 25. Atque etiam, vt hoc illi addas, Statius lib. 1. ſylua. ſyl. 3.

---Varias vbi picta per artes
Gaudet humus ſuperante nouis aſarota figuris.

Exempla legis Iuliæ & Papiæ, quibus quæ lege Iulia indulta erant, lege Papia fuere prohibita.

CAPVT XXII.

Lex Iulia de maritandis ordinib.

QVOD [a] lege Iulia de maritandis ordinibus apud veteres cautum fuit, vt hi quibus vigor iuuenilis foret, primo flore ætatis ad vxores ducendas, liberosq; educandos, propagandamque ſobolem non ſolum præmiis inuitari, ſed pœna deterriti cogerentur, id [b] lege Papia & Pompeia certo ætatis gradu interdictum erat: quippe ſexagenariis & ſupra eam ætatem ducere vxores, fuit hac lege vetitum. Turpe enim viſum eſt, & fœdiſſima res ſenectuti, vt quibus ad eam ætatem ſors liberos non dediſſet, aut cælibes vixiſſent, his quaſi emeritis, ætate affecta, aliunde liberos quærere libido foret. [c] Hanc poſtea legem Claudius Cæſar abrogauit: nam ſexagenarios & vltra, liberos gignere, & prolis cauſa ad coniugium admitti, decere arbitratus eſt. [d] Rurſus quod eadem lex Iulia cauit, quòd liberta quæ patrono nupſit, eo inuito, ab eo diuertiſſet, non modò poſt diuortium alij nubere, inuito patrono, prohibetur: ſed patroni coniugium ita lex tutata eſt, & ratum habuit, vt eo etiam volente; alterius coniugij facultatem eripuerit. [e] Id etiam lege Papia inhibitum fuit: ſiquidem ſenatorem cuiuſque liberos libertinas ducere vxores, perpetua conſtitutione prohibuit, ita vt inter virum ſenatorium & libertam, aut libertini ſtatus mulierem nullum matrimonium cenſuerit eſſe, ſenatorium videlicet ſanguinem libertino admiſtum, quaſi contagio pollui arbitrata. [f] Eadémque lege

Sexagenarii & ſupra eam ætatem vxorem ducere prohibebatur.

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

a *Quod lege Iulia de maritandis.*] Hæc lex omnibus inuiſa & præcipue equeſtri ordini, ab Auguſto emendata eſt, atque reſtituta. Tranquill. in Aug. c. 34.

b *Lege Papia & Pompeia.*] Legendum eſt Pappia Poppea, & vide omnino quæ ſcripſi in noſtris legibus Connubialib. l. 6. num. 20. in ep. Ideoque lege Pappia Poppea.

c *Hanc poſtea legem Claudius Cæſar.*] Sueto. in Claudio, c. 23.

d *Rurſus quod eadem.*] Ex l. in eo iure. ff. de rit. nupt. in princ.

e *Id etiam lege Papia.*] Ex l. Papia. & l. ſi quis in ſenatorio. & l. lege Iulia. & aliis compluribus. ff. de rit. nupt.

f *Eademq; lege Papia.*] Suet. in Nerone, c. 10. Præmia, inquit, delatorum Papia lege ad quartas redegit, diuiſis populo viritim quadringenis nummis. Cor. Tacit. lib. 4. ſic ſcribit, Plebeis congiarium quadringenos nummos viritim dati. Delatores iſtos in vniuerſum ſuſtulit Traianus, authore Plinio in Panegyric. Vldericus Zazius in catalogo legum antiquarum.

Delatoribus præmia lege Papia conſtituta.

Papia, certa delatoribus præmia conſtituta ſunt: nam quum facinoroſi & perditi homines clandeſtina facinora admitterent, quæ ad aliorum perniciem & commune tendebant exitium, vtiléque videretur, plures delatores eſſe, qui offenſas ſpecularentur in principem, ne quid impune perditiſſimi homines moliri poſſent, delatoribus certa præmia conſtituit: eáque quum dimidium illatæ mulctæ antea fuiſſent, Nero princeps delatorum licentiam volens comprimere, eadem præmia ad quartas reuocauit: [g] quare quadruplatores dicti, quòd quartam partem de proſcriptorum bonis, quos detulerant, conſequerentur. [h] Tiberius verò Cæſar cauſa præcipui quæſtus, tantum delatoribus tribuit, vt nemini fidem abrogaret, ſiue quid veri, ſiue vani referrent. [i] Nam ebriorum ſermo excipiebatur, ſimplicitas iocantium, & quodcunque dictum capite & fortunis luebatur, [k] adeò vt capitale eſſet, circa Auguſti ſimulacrum ſeruum cecidiſſe, veſtem mutaſſe, [l] effigiémque impreſſam nummo vel annulo, latrinæ aut lupanari intuliſſe, dictum factúmque eius aliqua æſtimatione læſiſſe, ita vt primores ſenatus, & magna hominum vis infimas delationes exercerent. [m] Cúmque ſenatus de præmiis accuſatorum abrogandis aliquando agendum putaret, Tiberius dictitans iura ſubuerti, ſi cuſtodes legum amouerentur, tantum licentiæ delatoribus dedit, vt plerique criminis poſtulati, ante iudicium ſupplicium præuenerint. [n] Vitellius quoque delatos mathematicos, inauditos capite puniuit. [o] Domitianus dum rapinis intendit animum, ita aures delatoribus patefecit, vt nihil cuiquam tutum eſſet, delatórque delatorem timeret, & cauſidici cauſarum actionibus poſthabitis, ad delationes ſe conferrent. [p] Quod de Conſtantino traditur, vt delatores omni tempore admitteret, eóſque ingenti ſtudio foueret. [q] Non ſic Veſpaſianus & Titus, qui adeo illos inſectati fuerunt & odio proſequuti, velut publico exitio deſtinatos, vt flagellis cæſos per Amphitheatri arenam ſpectandos traducerent, vt pœnis coerciti, à noxiis deferendis abſtinerent. [r] Pius verò Antoninus delatores, ſi non probarent, capitali pœna affecit: ſi probarent, oblato præmio dimiſit infames. Idem factum memoratur [s] de Opilio Macrino Imperatore, vt delatores minime admitteret, ſed vndique conquiſitos, pœnis & damno mulctaret. [t] Fuitque veteri ſanctione conſtitutum, vt neque mulieri, neque damnato criminis, neque militi, aut veteranis, neque viris clariſſimis ob dignitatem criminoſum deferre licitum eſſet. [u] Fertur Dionyſius tyrannus cum in ciues nullo placatiore animo eſſet, Sagogidas diſpoſitos habuiſſe, qui ſingulorum dicta

Quadruplatores vnde dicti.

Imperatores qui delatoribus auſcultarunt.

Qui imperatores delatores auerſati.

ANNOTATIONES.

g *Quare quadruplatores dicti.*] Aſconius Pædianus 1. in Ver. act. iterúmque 4. Quadruplatores eos vocari tradit, qui eo quæſtu ſe tuebantur, vt eas res perſequerentur, quarum ex legibus quadrupli actio erat. Quæ fuit etiam ſententia Feſti Pompeij lib. 15.

h *Tiberius verò Cæſar.*] Cornel. Tacitus lib. 5. Sueton. in vita illius cap. 61.

i *Nam ebriorum ſermo*] Verba ſunt Senecæ de hoc ipſo loquentis lib. 3. de Beneficiis cap. 26.

k *Adeo vt capitale eſſet.*] Sueton. in eo. Tiberio. c. 58.

l *Effigiemq́, impreſſam*] Et hoc quoque eſt Senecę d. lib. 3. de Beneficiis. & Sueton. vbi ſuprà proximè.

m *Cumq́, Senatus.*] Id vſque ad clauſulam Vitellius. Eſt Taciti lib. 4.

n *Vitellius.*] Sueton. in vita illius cap. 14.

o *Domitianus.*] Suet. in eiuſdem vita, c. 12. Vnde & de eo loquẽs Plinius Secundus in Panegy. ad Traianum, Vidimus, inquit, delatorum iudicium, quaſi graſſatorum, quaſi latronum. Quanquam Martialis lib. 1. epig. 4. ſcribit Domitianum initio principatus delatores grauiſſima pœna affeciſſe, his verbis,

Turba grauis paci, placidæq́, inimica quieti,
Quæ ſemper miſeras ſollicitabat opes,
Tradita Getulis, nec cepit arena nocentes:
Et delator habet quod dabat exilium.
Exulat Auſonia profugus delator ab vrbe.
Impenſis vitam principis annumeres.

Idem ſcribit Tranquillus in eiuſdem Domitiani vita cap. 9. Fiſcales calumnias, magna calumniantium pœna repreſſit: ferebaturque vox eius: Princeps, qui delatores non caſtigat, irritat. Sed neque in clementiæ, neque in abſtinentiæ tenore permanſit: & tamen aliquantò celeriùs ad ſæuitiam deſciuit, quam ad cupiditatem. Nam (authore eodem Tranquil. cap. 12.) nihil penſi habuit, quin prædaretur omni modo. Bona viuorum ac mortuorum vſquequaque, quolibet & accuſatore & crimine corripiebantur. Satis erat obiici qualecunque factum dictumque aduerſus maieſtatem Principis, &c. Hinc eſt, vt coqueratur Iuuenalis ſaty. 1.

—Et poſt hunc magni delator amici,
Et citò rapturus de nobilitate comeſa
Quod ſupereſt quem Maſſa timet, quem munere palpat
Carus & a trepido Thymele ſummiſſa Latino.

Et ſatyra 4.

Vnde fit vt malim fraterculus eſſe gigantum.

Eius crudelitatem taxat iterum Plinius in Panegy. Traiani. Quem nuper immaniſſima belua, velut quodam ſpecu incluſa, nunc propinquorum ſanguinem lamberet, nunc ſe ad clariſſimorum ciuium ſtrages cædéſq; proferret, &c.

p *Quod de Conſtantino.*] Pomponius Lætus in vita illius. & Ruffinus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ lib. 19. Adde & de Maximo apud Herodianum lib. 7.

q *Non ſic Veſpaſianus & Titus.*] Suetonius in vita Titi, c. 8. ad finem. & Dion in eiuſdem Titi vita.

r *Pius verò Antoninus.*] Iulius Capitolinus in vita illius. Euſebius hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 4. c. 9. Idem præſtitit Aurelius Cæſar, vt ſcripſit idem Euſebius d. lib. 4. c. 19.

s *De Opilio Macrino.*] Iulius Capitolinus in vita illius. Herodianus lib. 5. ſic ſcribit, Delatores autem & ſeruos omnes, quicunque dominos detulerant, patibulo ſuffixit, totaque vrbs, atque adeò Romanum imperium ſceleratis hominibus perpurgatum, partim ſupplicio affectis, partim exilio multatis. Adde quòd Plin. in Panegyric. laudat Traianum quòd idem factitauerit, quod delatores quos impunitos reliquerat Nerua puniuerit, quorum turba inſulas compleuit, quorum ſupina ora retortaſque ceruices ſpectauere Romani, cùm velut piaculares victimæ ad ſupplicia ducerentur. Sed & Pertinax (authore eodem Herodiano lib. 2.) delatores vrbe exegit, & vbiubi inuenirentur puniri imperauerat: cauens ne cui de vanis criminibus periculum conflaretur. Gordianus item eos omnes exilio affecit, vt ſcribit idem Herodianus lib. 7.

t *Fuitq́, veteri ſanctione.*] l. deferre. ff. de iure fiſc. & C. de delat. l. vlt. lib. 10.

u *Fertur Dionyſius tyrannus.*] Cælius Rhodiginus lib. Antiquarum lectio. 22. cap. 17. ad finem. ſcribit Dionyſium habuiſſe Protagogidas, impios homines, quorum opera emiſſitia captabat, quod quiſque de tyranno vel ſentiret, vel loqueretur. Hos Plutarchus in lib. de Curioſitate ad finem, vocat

factáque referrent. [x] Circa patroni quoque ad bona liberti admiſſionem, & patronatus iura, eadem lex ſatis commodè prouidit: nam ſi libertus, cui centum milium ſeſtertiorum cenſus fuiſſet, duos, vnumve liberos poſt obitum reliquiſſet, ad virilem bonorum partem patronum admittebat: ſi verò tres aut vltra haberet filios ſuperſtites, nihil ex bonis liberti hac lege patrono debebatur. [y] Fuere quoque & alia legis Papiæ ſalubriter conſtituta, inter quæ vt viginti Veſtales virgines, quæ ſacri & æterni ignis perennem curam agerent, pontificis maximi ſcitu ad ſacerdotium eligerentur, & cooptarentur. [z] Vtq; nemo ad honores magiſtratuſve admitteretur, niſi ciuis effici, aut ciuitate donari antea meruiſſet. [a] Propterea Marco Perpennæ probrum obiectum fuit, falſoq; conſul fuiſſe creditus eſt, quod contra legem Papiam, priuſquam admitteretur ad ciuitatem, conſul factus fuit. Procedente mox tempore, cum ius ciuitatis paſſim & ſine delectu etiam infimæ ſortis hominibus daretur, idq; fœdum, neque ex imperii maieſtate viſum foret, lege Papia cautum, vt peregrini vrbe Romana vti prohiberentur, ad eamque alienigenæ non admitterentur. [b] Sed quamuis lex Iulia libertinarum coniugia priori conſtitutione admiſerit, lapſis poſtea temporibus eadem lex libertinas, & ludicram aut ſcenam exercentes, ſenatorio viro admiſceri graui pœna interdixit, videlicet, ne ſenatorius ordo contagio libertinitatum pollueretur. Verba ex ea lege hæc ſunt: Qui ſenator eſt, quive filius, nepóſve ex filio, pronepóſve ex filia natus, cuius eorum eſt, eritve, ne quis eorum ſponſam vxorem neſciens dolo malo habeto libertinam, aut eam quæ ipſa, cuiuſve pater materve artem ludicram facit feceritve, ſponſa nuptáve ſciens dolo malo eſto. Néve quis eorum dolo malo ſciens, ſponſam vxorémve habeto. Hactenus lex Iulia. Poſt aliquot verò ætates [c] Aurelianus Cæſar conſtitutiones legis Papiæ velut vaniſſimas induxit & abrogauit. [d] Claudius verò Cæſar adeo liberarum mulierum, quæ ſeruis nubunt, coniugium odio proſequutus fuit, vt præter legem ingenuitatis, prætérque inſtituta maiorum, filios inde editos, non ingenuæ conditionis, ſed libertinos eſſe, iuráque libertorum nanciſci, & ingenuitatis amittere, lege ſanciuerit: ipsaque, ſi maritus ignoraſſet, ſerua eſſet: ſi autem conſcius fuiſſet, liberta. [e] Diuus vero Veſpaſianus ſtatuit edicto, vt libera quæ ſe alieno ſeruo iunxiſſet, ancilla haberetur: [f] contrà vero alia conſtitutione cauit, vt ſi ſerua mulier hac lege væniret, ne proſtitueretur, ſi contra legem venditionis proſtituta foret, vt eſſet libera: proſtituenſque ius patronatus non haberet. [g] Ægyptius autem nullus ex ſerua genitus, habetur ſeruus, aut illegitimus: quia ſolum patrem ingenuitatem & genus præſtare, matrem verò natalibus nihil conferre putabant. [h] Pericles autem Athenis author fuit, vt qui ex ſerua, aut non legitimo coniugio nati eſſent, vel turpi nota affecti forent, ciuium non haberentur numero, ſed externorum.

Lex Papia ab Aureliano abrogata. *Claud. lex in liberas ſeruis nubẽtes.* *Veſpaſiani edictum.* *Ægyptij quos ſeruos æſtimarint.* *Pericles.*

ANNOTATIONES.

vocat ὀπτῆρας, id eſt accuſatores. Vide Eraſmum in prouerbio Midas.

x *Circa patroni quoque*] l. 1. & l. ſi libertus præterito. §. vlt. ff. de bon. damnat. & alibi eod. tit.

y *Fuere quoque & alia.*] Gellius lib. 1. c. 12.

z *Vtq; nemo ad honores.*] Tranquillus in Auguſto, cap. 47. & Dionyſius Halicarn. lib. 2.

a *Propterea M. Perpennæ.*] Valerius Max. lib. 3. c. 4.

b *Sed quamuis lex Iulia.*] Hæc omnia vſque ad clauſulam, Poſt aliquot, ſunt Pauli Iuriſconſulti in lege Iulia. in prin. ff. de rit. nup. vbi & verba ipſius legis, vt hic poſita ſunt.

c *Aurelianus Cæſar.*] Vopiſcus in vita illius.

d *Claudius vero Cæſar.*] Corn. Tacitus lib. 5.

e *Diuus vero Veſpaſianus.*] Sueton. in vita illius, c. 11. Repertor huius relationis fuit Pallas ille libertorum potentiſſimus. Nam ſi turpis domini exiſtimatur concubitus cum ancilla, longe turpior videri debet dominę conſuetudo cum ſeruo: quoniam, vt inquit Quintilianus in quinto, nõ idem eſt dominum cum ancilla coiſſe, quod dominam cum ſeruo. Apud Iureconſultos tit. ad legem Iuliam de adulteriis, tractatur de ſeruo adulterij accuſato: iubet lex eos ſeruos, de quibus quæſtio adulterij habita ſit, publicos eſſe. Apud Ægyptios mulier deprehenſa naſo mutilabatur, vt ea parte multaretur, qua maxime facies exornatur: in adulterio deprehenſus virgis ad mille plagas cædebatur. Diodorus author in ſecundo Bibliotheces c. 3.

f *Contra verò alia.*] Vide l. Diuus Veſpaſianus. ff. de iure patron. quæ de hac re loquitur, ſed paulò aliter, & l. ſed ſi hac. §. 1. ff. de in iùs vocan. & l. ſi quis ſub hoc pacto. ff. de contrah. nupt. & l. Titius. verſ. quod ſi prior. C. de ſer. export. & l. 1. & 2. C. ſi mancip. ita væn. ne proſtit.

g *Ægyptius autem.*] Idem Diodorus ibid. paulò poſt ad fin.

h *Pericles.*] Plutarchus in vita illius, de quo & nos alibi diximus.

Quod ius quæve poteſtas dictatoris Romæ & exteris fuerit, & à quibus dici & quanto tempore debuerit.

CAPVT XXIII.

QVI de creando dictatore exploratum ius habuere, hoc quoque adnotarunt, dictatorem dici qui [a] apud veteres magiſter populi vocabatur: idque [b] libris auguralibus extare, magno argumento: quòd ab eo magiſter equitum dicitur. [c] In eo enim ius maieſtatis & totius imperij fuit, cuius ductu & auſpicio ſępe reſpublica & imperium ſtetit, [d] quem magiſtratum ex

Dictator quis.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

a *Apud veteres magiſter populi.*] Cicero lib. 3. de finibus, & in lib. de Repub. & ab eo Seneca Epiſtolarum ad Lucillium lib. 10. epiſt. eius lib. 1. omnium 108. & Varro lib. 2. aut aliorum computatione 4. Vide Cælium Rhodiginum Lect. antiq. lib. 12. c. 17.

b *Idq; libris Auguralibus.*] Seneca vbi nuper citauimus.

c *In eo enim ius maieſtatis.*] Hæc probantur ex iis, quos infrà citabimus.

d *Quem magiſtratum ex Albanis.*] Dionyſius Halicar. lib. 5. non longe ante fin.

Vergobret. Ibes. Sufes. Diœcetes. Megiſtanes. Chiliarchus. Hipparchi. Aſiarcha. Magnetarcha. Diorgius. Demiurg. Archinus. Medix. Mediatutic. Demarch. Democrates. Satrapes. Dynaſtes.

Albanis deductum autumant, plerique à Græcis, quos illi [e] *αἰσυμνήτας*, [f] aut à Lacedæmoniis, quos *ἁρμοστάς*, [g] Theſſali archos dixere, qui parem regiæ dignitati poteſtatem habent. [h] Hedui vergobretum, ſummum magiſtratum, qui vitæ necisque imperium tenet: Iberi, Ibem vocant: [i] Pœni ſufetem, [k] Ægyptij diœcetem, qui poſt regem totius regiæ curationem habet: [l] ſicut apud Perſas megiſtanes [m] & chiliarchus. [n] Hi vero æſymnetæ veluti tyranni quandoque imperitarunt, [o] qualem Mitylenæi Pittacum elegêre: [p] & hipparchi apud eoſdem, [q] & Trallianis aſiarchæ: [r] Apud Magnetes magnetarches: [s] ab Achæis diorigius & demiurgus, [t] à Thebanis archinus, [u] ab Oſcis medix ſummi magiſtratus appellati: [x] apud Carthaginenſes dionyſiarchus, [y] Capuæ mediatuticus, [z] Neapoli demarchus, [a] Tarenti Democrates, [b] in Cappadocia ſatrapes, [c] in Paphlagonia dynaſtes, [d] apud Longo-

ANNOTATIONES.

e *Αἰσυμνήτας.*] *Αἰσυμνήτας* ſcribendum ex Dionyſio in eodem loco, & vide infrà in verbo, Hi verò Aeſymnetæ.

f *Aut a Lacedæmoniis.*] Dionyſius ibi. Sed tu vide quæ dicam inferius lib. 6.

g *Theſſali Archos dixere.*] Dionyſius item ibi.

h *Hedui Vergobretum.*] Cæſar lib. 1. belli Gallici.

i *Pœni ſuffetem.*] Liu. 3. Deca. lib. 8. atque item 10. & iterum 4. Dec. lib. 4. ad fi. Feſtus Pompeius lib. 17. Suffes, ait, conſul lingua Pœnorum. Claudius, Senatus inquit, cenſuit referẽtibus Suffetis.

k *Ægyptij Diœcetem.*] Cicero in Oratione pro C. Rabirio Poſthumo in duobus locis. Latinè diſpenſator dici poteſt.

l *Sicut apud Perſas Megiſtanes.*] Ammianus Marcellinus tradit apud Perſas neminem conſiliorum eſſe conſciũ præter Megiſtanas. Vide omnino in noſtris Cõmentariis Nobilitatis c. 37. nu. 30. incip. Magnates. Id etiam adde & apud Armenos ex Corn. Tacito lib. 15. Sed, vt non omittas, quod ſcribitur Marci ca. 6. Herodem in natali ſuo megiſtanas adhibuiſſe: Eraſmus vertit, primates, ſiue primores.

m *Et Chiliarchus.*] Probus Æmylius in Conone. Strabo lib. 4. vbi dicit Reges ita vocari veluti potentes. Herodotus autem lib. 7. dicit Chiliarchas apud Perſas dici, qui mille: vt myriarchæ qui decem millibus præerant. At Seruius enarrans illud Virgilij lib. 9. Aeneidos,

——Aſt illos centeni quenque ſequuntur
Purpurei criſtis iuuenes.——

Ex numero, inquit, militum, qui eos ſequuntur gradus dignitatis apparet ex more Romanæ militiæ. Vnde & milites dicti à mille: & tribuni militum dicti ſunt. *χιλίαρχοι.*

n *Hi verò Æſymnetæ.*] Ariſtoteles lib. 2. politicõn ca. 10. & eundem vide c. ſeq. & iterum lib. 4. c. 10.

o *Qualem Mitylenæi Pittacum.*] Dionyſius Halic. lic. 5. paulò ante fin. ſæpius authoritate Theophraſti in commentario de Regno.

p *Et Hipparchi apud eoſdem.*] Scilicet Mitylenæos. Atque etiam apud Athenienſes ex Iulio Polluce libro 7. cap. 35. & Halicarnaſſæo libro 6. in princip. & Pauſania libro 1. Eſt autem Hipparchia præfectura & quaſi magiſterium equitum.

q *Tralliani Aſiarchæ.*] Strabo lib. 14.

r *Apud Magnetes Magnetarches.*] Liuius 4. Decad. lib. 5. in duobus locis.

s *Ab Achæis diorigius & demiurgus.*] Liuius 4. Dec. lib. 2. ſtatim poſt orationem Ariſtheni prætoris Achæorum, Tum inter magiſtratus gentis (demiurgos vocant: decem numero creantur) certamen nihilo ſegnius, quam inter multitudinem eſſe. & iterum eiuſdem Dec. lib. 8.

t *A Thebanis archinus.*] Paulus Aemylius in Pelopida dicit Teſarchon, niſi ibi mendum ſit.

u *Ab Oſcis Medix.*] Ennius de Oſcis, Italiæ populis loquens,

Summus ibi capitur Medix, occiditur alter.

Et ex eo Feſtus Pompeius lib. 11. non multò ante finem.

x *Apud Carthaginenſes Dionyſiarchus.*] Hic idem magiſtratus apud Pardios Siciliæ populos ſummus erat, vt tradit Cicero in 6. in Verrem actione.

y *Capuæ Mediatuticus.*] Legendum Mediaſtuticus ex Liuio 3. Decad. lib. 4. iterumque 6. Mediaſtuticus, inquit, qui ſummus magiſtratus apud Campanos eſt, eo anno Seppius Leſius homo loco obſcuro, tenuique fortuna ortus.

z *Neapoli Demarchus.*] Aelius Spartianus in vita Adriani, ita ſcribit, Apud Neapolim Demarchus in patria ſua quinquennalis fuit, Athenis Archon. Dicitur autem *δήμαρχος* princeps populi & Tribunus plebis.

a *Tarenti Democrates.*] Emoriar ni Alexander hic lapſus ſit. Democrates enim proprium nomen fuit eius, qui primùm præfectus claſſis Hannibalis fuit: deinde ab eo præpoſitus præſidio Tarentinorum, vbi fortiter dimicans interemptus fuit. Liuius 3. Dec. lib. 7.

b *In Cappadocia Satrapes.*] Strabo lib. 12. poſt princ. ſic ſcribit, Macedones Cappadociam in duas ſatrapias a Perſis diuiſam accipientes, partim ſpontanei, partim inuiti, ex ſatrapiis in regna redegerunt. Conſtat etiam ſatis ex Trebellio Pollione in Gallienis & aliis multis ſcriptoribus, Satrapes Perſarum fuiſſe. Nam & ea dictio propriè Perſica eſt, qua ſæpe vſi ſunt Curtius & Plinius.

c *In Paphlagonia Dynaſtes.*] Probus Aemylius in Datanij vita poſt princip. Sed & adde aliorum quoque fuiſſe hunc magiſtratum ſiue imperium, vt patet ex Strab. lib. 9. & Euſebio de Temporibus, dum loquitur de Aegyptiorum politeia & dynaſtia. Dynaſtarum meminit Cicer. in epiſtol. ad Atticum lib. 2. epiſtol. 9. eius lib. & 25. totius operis. Etenim quantum auguramur, erit nebulo iſte cum iis Dynaſtis in gratia. & Philippica 2. Itémque ſi cæteri Reges, Tetrarchæ, Dynaſtæque feciſſent. Cæſar lib. 3. belli Ciuilis, vbi tradit Pompeium magnam vim auri imperaſſe Aſiæ, Syriæ, Regibúsque omnibus, & a Dynaſtis & Tetrarchis, & liberis Achaiæ populis pecuniam maximam exegiſſe. Hirtius lib. 4. belli Alexandrini tradit Cæſarem Reges, Tyrannos, Dynaſtas prouinciæ, qui ad eum concurrerant, in fidem recepiſſe. Sueton. in Tyberio, cap. 26. Ac ne Auguſti quidem nomen, quanquam hæreditarium, vllis, niſi ad Reges ac Dynaſtas, epiſtolis addidit. Græci (author eſt Strabo) vocant Dynaſtas dominos ac potentes, & Dynaſtiam ipſam vim & principatum, propterea quòd plurimum poſſunt, pollentque, & populos, quò velint, aut vi, aut perſuaſione perducant. Meminit & horum Ioſephus Antiquit. lib. 19. cap. 7. eodémque vlt. non ſemel. & lib. 20. cap. 1. ad fin. & cap. 2. & alibi ſæpe.

d *Apud Longobardos Exarchus.*] Volaterranus Geographiæ lib. 4. vbi de Gallia Togata, ſic ſcribit, Hæc ſedes quondam Exarchatus, qui magiſtratus cœpit anno 620. a Iuſtino primùm excogitatus, vt Imperatoris quodammodo vicarius in Italia foret, eaque fuit authoritate, vt Pontifex Romę creatus ab eo probaretur. Durauitque annos 164. Sed his adde apud Samothraces Theodam ſummum magiſtratum fuiſſe, Liuio 5. Decad. lib. 5. poſt princ. Arabes, Arabarches habent, de quibus Iuuenalis ſaty. 1.

Atque triumphales inter quos auſus habere
Neſcio quis titulos Ægyptius aut Arabarches.

Ex quo Cic. Attico lib. 2. epiſt. 17. & totius operis 33. ad fin. Pompeium Arabarchen appellat, quod eam Arabiæ partem, quæ Syriæ coniuncta eſt, domuiſſet: quanquam ſunt qui hanc Ciceronis appellationem ad M. Antonium referant: & inter cæteros Alciatus Prætermiſſorum lib. 1. & Cęlius Rhodiginus lib. 18. c. 35. in fin. In noſtris etiam legibus Arabarchiæ fit mentio in l. vſurpationẽ. C. de vectig. Com. vbi ita ſcribitur, Idem AAA. eidem Comiti ſac. largit. Vſurpationem

bardos exarchus, [e] Cretenſibus coſmi fuere, qui vice regum imperitarunt: quibus in vſu erat, vt nunquam caput raſitarent, ſed barbam capillumque ſummitterent: [f] ſicut Platæenſium princeps, ferrum tangere, aut aliam veſtem quam candidam induere, perpetua lege vetabatur. [g] Perſis vnus Rex ſummæ poteſtatis perpetuo præerat, & nunquam niſi morte mutabatur. Argis licet vnus foret, tamen annis ſingulis amoueri ſeruatum eſt. [h] Athenienſes quum regali antea regerentur imperio, poſtea regio dominatu abrogato, libertatem tuentes, popularem ſtatum delegere. [i] Apud Lacedæmonios verò, qui ſummum gerebat imperium, aliquando Rex fuit, qui ex Heraclidarum genere eligebatur, ex quo nouiſſimi Spartæ regnarũt imperio illibato, aut ex Eurieiontidis & Agidis familia, ſæpius duo ex ſtirpe [k] Procli & Euriſtenis prognatis Herculis, ex quarum altera in alteram tranſire non licebat: [l] qui tamen non vt reges ſummum ius habebant, quia iuris omnis publici poteſtas penes ſenatum erat. Sic in Papho ex Ciniraſorum gente, [m] & Athenis ex Erichthei ſtirpe magiſtratus ad ſacra Cereris fiebant. [n] In Ionia quoque niſi ex Codri progenie Rex nemo poterat: & apud Mileſios niſi ex Scamandri Hectoris filij, & Aſcanij Æneæ. [o] Idem apud Marcomannos & [p] Quados, ex Marobudui & Tudri genere, [q] exemplo Rheginorum, quibus princeps ex Meſſeniorum ſtirpe fit. [r] Perſici quoque reges ex Achemenidarum familia ſoli fiunt. Et apud Siculos ex Teline prognati, inferorum deorum longo tempore ſacrificuli erant, qui à duobus quæſtoribus regi ſolebant ſummæ poteſtatis, vnò Hybætano, altero Syracuſano. [s] Etiam Corinthi Bacchiadum familiã annis ducentis imperitauit, quos Cypſelus tyrannus poſtea exegit, cuius factionis Demaratus & Tarquinius domo eiecti, regnum Romæ tenuerunt. Nonnunquam ſeniores & nobiliſſimi popularium, Lacedæmoniis ampliſſimum geſſere magiſtratum. Parthi quandoque ex duobus collegiis, cognatorum ſcilicet & magorum, binos reges crearunt. [t] In Meroe nemo ſummorum gerebat imperium, niſi qui prævalido corpore cæteris anteſtaret. [u] Gordij regem quàm obeſum & præpinguẽ eſſe voluere, quòd ex corporis mole animi indolem diiudicarent. [x] Apud Medos, niſi qui viribus excelleret, præcipuóque robore cæteris emineret, iure gentis nemo Rex eligitur, & in Libya ſolum qui citiſſimo curſu valeret, pro rege imperitauit: [y] ſicut apud Catheos

Exarchus. Coſmi. Platæẽſium princep. Perſarum rex per vitã regnabat. Argi. Athenienſium democratia. Lacedæmones. Paphij. Athenẽſes. Iones. Mileſij. Marcomãni. Quadi. Rhegini. Perſæ. Siculi. Corinthi. Parthi. In Meroẽ. Gordij. Medi. Libyes. Cathei.

ANNOTATIONES.

patione totius licentiæ ſubmouemus circa vectigalia Arabarchiæ per Ægyptum atque Auguſtaneam conſtitutum. Ex quo potes intelligere Arabarchen dictum fuiſſe eum qui præfectus eſſet huiuſmodi vectigali. Apud Rhodios Prytanis Liuio 5. Dec. lib. 2. Hergeſilus, cùm in ſummo magiſtratu eſſet (Prytanim ipſi vocant) multis rationibus peruicerat Rhodios, vt &c. Apud Bœotios Bœotarchus eidem Liuio 4. Decad. lib. 3. & 5. Decad. lib. 2. vti etiã apud Thebanos Æliano variæ hiſtoriæ lib. 13. vbi de Epaminũda. Apud 12. populos Etruriæ, fuerunt & 12. Lucumones, ſcilicet ſingulos ſinguli, qui lingua Etruſca reges ſunt: vt ſcribit Seruius lib. 2. Æneid. in eum locum,

Quę circum plurima muros
Accepit patrios.

e *Cretenſibus Coſmi fuere.*] Ariſtoteles lib. 2. Politicôn c. 8. dicit Coſmos apud Cretenſes eandem vim & poteſtatem habuiſſe, quã Ephori apud Lacedæmonios, niſi quòd Ephori tantum quinque erant, Coſmi autem decem. Et quòd illi ex omni populo eligebantur, hi ex certis quibuſdam familiis.

f *Sicut Platæenſium princeps*] Plutarchus in Ariſtide.

g *Perſis vnus Rex*] Herodotus lib. 3.

h *Athenienſes.*] Ælianus in libr. de Politiis. Plutarchus in lib. de Tribus reipub. generibus.

i *Apud Lacedæmonios.*] Pauſanias lib. 3.

k *Procli & Euriſthenis.*] Euriſthei legendum eſt ex Herodoto lib. 5. vbi de Anaxandride Spartanorum Rege loquitur. Sed hic tamen eundem vide lib. 7. vbi Leonidæ Regis Spartani genealogiam declarat. Et lib. 8. vbi etiam Lentychidis Spartanorum Regis genealogiam deſcribit. vbi inter cæteros Procli meminit.

l *Qui tamen non vt Reges.*] Idem Herodotus lib. 6.

m *Et Athenis ex Erichthei ſtirpe.*] Homerus libr. 2. Iliados in Catalogo poſt princip. Athenas populum Erichthei appellat.

Οἱ δ' ἄρ' Ἀθήνας εἶχον ἐϋκτίμενον πτολίεθρον,
Δῆμον ἐρεχθῆος.

Et Virgil. in Cyri poſt princ.

Qualis Erichtheis olim portatur Athenis.

Hunc autem fuiſſe Regem Athenarum conſtat ex Herodoto lib. 8. & Pauſania lib. 1.

n *In Ionia.*] Herodoto libr. 1. & Strabone libr. 4. in principio.

o *Idem apud Marcomanos.*] Tacitus in lib. de Moribus Germanorum, & Strabo lib. 7.

p *Et Quados.*] Idem Corn. Tacitus eod. lib.

q *Exemplo Rheginorum.*] Strabo lib. 6. Quocirca Rheginorum Principes vſque ad Anaxilai tempora ſemper Meſſeniorum ſtirpe conſtituti fuere.

r *Perſici quoque Reges.*] Herodotus lib. 3. & Plato in lib. de Natura hominis. & hinc Perſarum Reges Achemenij vocabantur. Claudianus de Raptu Proſerpinæ lib. 3.

Cuius Achemenio Regi ludibria natos
Auexit tremebundus eques.

Sedulius etiam de Perſarum Rege loquens,

Cuius Achemeniam rabies accenderat iram
Plus fornace ſua.

s *Etiam Corinthi.*] Strabo lib. 8. vbi de ludis Iſthmicis, qui Corinthi celebrabantur loquens, ſic ſcribit, Ipſi quoque Bacchiadæ annis ferme ducentis vrbem dominatione tenuerãt, & tyranni locupletiſſimi & numero plurimi & genere clari euadentes, & emporium ipſum ademptó metu fructuoſum poſſedere. Cypſelus autem hiſce deſtructis, tyrannidem occupauit, ciúſque domus diuitias, oblatum Olympico templo Cypſeli domum teſtatur, &c.

t *In Meroë*] Nam & Automolæ, qui & ipſi ſunt ex iis, qui Meroem, habitant, pulchri formæ, æqui corporis, parúmque veneratiores, veluti optimarum alumni virtutum: in illis mos eſt, cui potiſſimum pareant, ſpecie ac viribus legere. Ex Pomponio Mela lib. 3. c. 10.

u *Gordij.*] Zenodotus in prouerbio [illegible] vbi etiam tradit Syracos ei coronam deferre, qui proceritate corporis reliquos antecellat, atque, vt quidam narrant, cui caput ſit longiſſimum.

x *Apud Medos.*] Strabo lib. 11. Medorum hoc, inquit, eſt, quanquam non omnium, ſed montanorum, eum in Regem eligere, qui fortiſſimus ſit.

y *Sicut apud Catheos.*] Strabo lib. 16. & Diod. Siculus libr. 17. Cæteri autem Indi, ſi quando non eſſent ſuis regibus liberi, in regno ſuccederent, tum vnum aliquem inter ſe virtute præſtantem deligebant, vt ſcribit Arrianus Geſt. Alexandri lib. 8.

Indicam gentem, qui inſigni corporis forma cæteris incitet: [z] in quo traditur mirum, ex tot millibus armatorum, quos Xerxes in Græciam duxit, neminem ſibi corporis magnitudine aut ſpecie præſtitiſſe. [a] Æthiopes quoque, ſi quando regiæ ſtirpis vir deeſſet, maximarum virium, quique opibus & robore præcelleret, regem eligebant. [b] Sidonij contrà, nam niſi regia ſtirpe ortus foret, neminem dominari ſinunt. [c] Sabæis poſt conſtitutum regem, primus ex nobilioribus iure gentis ad ſucceſſionem adſpirat regni, [d] cui hoc proprium eſt, vt extra ſepta prodire non audeat, quò venerationis plus inſiet: quod ſi extra regiam conſpicitur, lapidibus impetitur. [e] Fuitque obſeruatum in Taprobane, vt qui liberos haberet, in regem aſſumi non poſſet, ne regnum hæreditario iure ſibi vendicaret: [f] & apud Germanos, vt ex generis nobilitate rex fieret, dux verò ex virtute. [g] Apud Perſas vero, vt Rex fiat nemo, niſi qui magorum diſciplinis imbutus eſſet, [h] quibus nefas erat, illegitimum tenere regnum, ſi legitimus ſuperuiueret. [i] Vtque in regē ſumptus, in principio dominatus quodcumque optaret a populo donum ferat. Proditúmque memoriæ eſt, [k] Sitonum gentibus iuxta Sueuos & Germanos, vetuſto more, non virum, ſed fœminam dominari. [l] Regiúmque nomen tam Græcis [m] quam Romanis longo tempore inuiſum fuiſſe, [n] à nulliſque in Græcia vſurpatum, [o] niſi a Philippi & Alexandri poſteris. Atque ex Alexandri ducibus [p] Eumene viuente neminem regium nomen ſibi vendicaſſe: ſed præfectos appellari ſolitos, donec Eumene defuncto, [q] Athenienſes Antigono & Demetrio immodicè obſequentes, inter plurimos honores regium illis nomen velut altius faſtigium detulere: [r] licet Sicyonijs primum Ægialeum regnum in Græcia tenuiſſe, multi aſſeuerent. [s] Romani quoque ſocium atque

Æthiopes. *Sidonij.* *Sabæi.* *Taprobani.* *Germani.* *Perſæ.* *Sitones.* *Regium nomen diu inuiſum.* *Socij.*

ANNOTATIONES.

z *In quo traditur mirum.*] Herodot. lib. 7. loquens de numero exercitus ipſius Xerxis, qui propè infinitus erat, In quo, ait, cùm ter virorum millia eſſent, nemo aut ſpecie aut magnitudine corporis erat, qui cum Xerxe ipſo poſſet cótendere, tanquam dignior eſſet, qui illud imperium obtineret.

a *Æthiopes.*] Hîc omnino vide, quæ ſcripſi in legibus Connubialibus l. 2. num. 44. incip. ſed vt redeamus. & præterea Herodotum lib. 2. Verùm aliter horum Reges creari dicit Diodorus lib. 4. cap. 1. vt ibi videre poteris & aliter Herod. lib. 3.

b *Sidonij contrà.*] Q. Curtius libr. 4. rerum geſtarum Alexandri.

c *Sabæis.*] Vide num hîc dicat Sabæis pro Chatramotritis, de quibus Strabo lib. 16. Succedit apud eos, inquit, in regno non filius patri: ſed qui primus e nobili genere poſt conſtitutum Regem naſcitur. Nam ſimul ac aliquis in imperio conſtitutus eſt, omnes nobilium virorū vxores prægnantes conſcribuntur & cuſtodes apponuntur, qui obſeruent quæ prima pepererit: nam eius filius ex lege aſſumitur, & ad regni ſucceſſionē regaliter educatur. Paulò autem antè Strabo de Sabæis locutus fuerat, quod cauſam erroris Alexandro præbuit. Nam & aliter Reges Sabæi habebant, ſcilicet ex generis ſucceſſione, eos, quibus multitudo honores diſtribuit bonis maliſque immixtos, vt ſcribit Diodorus Siculus lib. 4. c. 3. non adeo longè à fi.

d *Cui hoc proprium eſt.*] Scilicet Sabæis ex Strabone & clarius ex Diodoro Siculo vbi ſuprà.

e *Fuitque obſeruatum in Taprobane.*] Plinius lib. 6. c. 22. Solinus c. 66. aut aliorum comput. 56. & Martianus Capella lib. 6. vbi de India.

f *Et apud Germanos.*] Corn. Tacitus de Moribus Germanorum.

g *Apud Perſas.*] Cicero lib. 1. de Diuinat. & lib. 5. de Finibus bon. Sed & is continuò quam in Regem aſſumptus eſſet, ſacris à ſacerdotibus initiabatur, vt tradit Plutarchus in Artaxerxe, vbi ita de eo loquitur, Nec ita multò poſt Darij mortem Rex Paſſagradas profectus eſt, vt à Perſarum ſacerdotibus, more regio, ſacris initiaretur.

h *Quibus nefas erat illegitimum.*] Herodot. lib. 3. poſt princ. Et ſatis quoque intelligi poteſt ex Plutarcho in Artaxerxe. Sed nec apud Phryges ex genere regio eſſe cenſebatur, niſi qui eſſet ex legitimis vxoribus, vt ſcribit Dares Phrygius in lib. de Excidio Troiæ, non multò poſt princ.

i *Vtq; in Regem ſumptus.*] Herodotus lib. 3. & Plutarchus in Artaxerxe: vbi tamen non ſimpliciter dicit a populo, ſed ab eo, qui Regem conſtituiſſet.

k *Sitonum gentibus.*] Cor. Tacitus de Morib. Germanorum.

l *Regiúmque nomen tam Græcis.*] Præterquàm Athenienſibus & Lacedæmoniis, qui priſcis temporibus parebant legibus, vt dictum eſt ſuprà.

m *Quam Romanis.*] De quo vide ſuprà lib. 1. c. 8. & quam regni nomen Romanis inuiſum fuerit, vtpote libertati inimicum, diſces ex Cicer. Anton. 2.

n *A nulliſque.*] Intellige poſteà quàm Athenienſes & Lacedæmonij ſub regibus eſſe deſierunt. Codrus enim Athenienſium vltimus Rex fuit, qui pro republica ſe deuouit. Cuius filius primus Archon Athenis fuit, qui magiſtratus poſtea ſummus fuit, vt alibi dictū eſt. Codri autem & Medontis teſtis eſt Velleius Paterculus lib. 1. Quis autem fuerit Lacedæmoniorum Rex vltimus diſce ex Pauſania in Laconicis.

o *Niſi a Philippi & Alexandri poſteris.*] Iuſtinus lib. 15. & Plutarchus in Demetrio, vbi dicit Lyſimachum & Seleucum ex Alexandri ſucceſſoribus diademata primos ferre cepiſſe. Caſſandrum autem penè ſolum id nomen regium neglexiſſe.

p *Eumene viuente.*] Probus Æmylius in vita illius, ad fi.

q *Athenienſes.*] Plutarchus in Demetrio. Contra autem Lacedæmonij legatum quendam, quem ad Antigonum, ipſius Demetrij filium, miſerant, mulctauere, quod illum accepiſſent Regem eum vocaſſe, licet ſingulos tritici modios ſinguli in magna frumenti penuria ab Rege ipſo accepiſſent: author Plutarchus in Apophtheg. Laconum.

r *Licet Sicyonijs.*] Pauſanias lib. 2.

s *Romani quoque.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. Verminæ, inquit, filio Syphacis Regis per legatos petenti, vt Rex ſociuſque & amicus ab Senatu appellaretur, reſponſum fuiſſe, Pacem illi prius petendam a populo Romano eſſe, quam vt Rex ſociuſque & amicus appelletur: nominis eius honorem pro magnis erga ſe Regum meritis dare populum Romanum conſueſſe. Idem 5. Decad. lib. 5. Socijs & amicis dare & alia comiter atque hoſpitaliter præſtare Romanos & Senatum conſueſſe: Rhodios non ita meritos eo bello, vt amicorum ſociorum numero habendi ſint. Cæſar quoque lib. 1. belli Gallici ſcribit Arioviſtum magno beneficio fuiſſe affectum, quòd amicus a Senatu appellatus eſſet. Et iterum paulò poſt Cæſar initio orationis ſua, ſenatuſque beneficia commemorauit, quòd Rex appellatus eſſet, quòd amicus, quòd munera ampliſſime miſſa. Quam rem & paucis contigiſſe, & à Romanis pro magnis hominum beneficiis conſueuiſſe tribui docebat. Erat autem, vt conſtat ex eodem Liuio 3. Decad. lib. 3. certa forma, qua alij reciperentur in ſocios Romanorum. Nam ibi Lampſacenis petentibus, vt in eorum amicitiam reciperentur, eos in ſociorum formulam referre iuſſus eſt a Senatu Q. Minutius, Prætor. & alibi quoque eiuſdem Decad. lib. 4. Ea, inquit, introductus in Senatum

amicum, niſi benemeritos, & magnis officiis deuinctos, nullos appellarunt. [t] Et tametſi democratiam, hoc eſt, popularem potentiam, aliqui præcipuè commendarint: & alij ariſtocratiam, id eſt, optimatium regimen: tamen vnius imperium pietate & religione inclytum, ſub quo non grauis dominatus, ſed iuſtum & legitimum imperium eſſet, omnium conſenſu, præferretur cæteris. [u] Eum ergo dictatorem primò, [x] vel ab vno ex conſulibus [y] authoritate patrum, [z] etiam ſine populo, [a] vel ex ſenatuſconſulto, [b] aut ex ſcito plebis à populo, vel à conſulibus iuſſu populi, [c] & ſi inter conſules non conuenit, ſortiri cum qui dicat, [d] vel a tribunis militum conſulari poteſtate, [e] nonnunquem à prætore dici mos erat. Quotiéſque alteri ex conſulibus dicendi dictatorem poteſtas fuit, ſemper illi [f] qui faſces haberet, [g] & niſi virum conſularem, [h] & in foro Romano, [i] oriente nocte, [k] & ſilentio dicere licuit. [l] Tametſi conſularem ſiue collegam dixiſſe, & prætores ante conſulatum ſæpe dictos fuiſſe compertum ſit. [m] Poteràtque ſecundo, tertio, & deinceps idem dictator dici. [n] Inde, quia dictus eſſet, non creatus, nec comitiis electus, vt reliqui magiſtratus, dictatorem dici volunt: qui non apud Romanos tantum, [o] ſed Carthaginenſes, [p] Fidenates, [q] Lauinienſes, [r] Albanos, [s] Tuſculanos, [t] Samnites, [u] & omne ferè Latium, multæ erat poteſtatis, & ſummi imperij. [x] Is autem dictator ſimulátque dictus erat,

Amici. *Δημοκρατία.* *Ἀριστοκρατία.* *Imperium vnius laudatum.* *Dictatorem qui diceret.* *Dictatorem quis diceba & quo loco.* *Dictatorũ ſũma apud diuerſas gẽtes poteſtas.*

ANNOTATIONES.

tum cùm memoraſſet, Senatus in formulam ſociorum eum referri iuſſit.

t *Et tametſi.*] Vetus eſt quæſtio & à multis ſeculis longius repetita, vt videre licet apud Herodotum libr. 1. vbi poſt multas rationes in id diſceſſum eſt, vt monarchia eſſet potior: & Ariſtot. ſæpe in Politicis & Plutarchum in Marcello.

u *Eum ergo dictatorem.*] Ad Romanos & priuatim ad Dictatoris magiſtratum longo veluti poſtliminio redit. Id autem in Marcello Plutarchi.

x *Vel ab vno ex Conſulibus.*] Liu. 1. Dec. lib. 4. vbi de Cincinnato dictatore creato. Et lib. 9. vbi de Fabio Ambuſto. Et 3. Decad. lib. 9. vbi de Q. Cæcilio Metello, & alibi ſæpe.

y *Authoritate patrum.*] Liuius 1. Dec. lib 7. vbi de creatione Titi Manlij Torquati. Et eiuſdem Decad. libr. 8. vbi de Æmylij Mamerci creatione.

z *Etiam ſine populo.*] Vt patet exemplis prioribus. Vel etiam ab ipſo populo authoritate Senatus apud Liuium 3. Decad. lib. 4. vbi de creatione Q. Fuluij dictatoris.

a *Vel ex Senatuſconſulto.*] Liuius 1. Dec. lib. 4. Dictator, ait, ex Senatuſconſulto dictus eſt Q. Seruilius Priſcus.

b *Aut ex ſcito plebis à populo.*] Quamquam Liuius 3. Decad. lib. 2. ſcribit quòd populus dictatorem creare non poterat, tradit tamen Plutarchus in Fabio Maximo, illum nouo exemplo populum Romanum dictatorem dixiſſe, cùm Conſul Seruilius Romam venire non potuiſſet, omnibus viis obſeſſus.

c *Et ſi inter cõſules.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. Sors, ait, vt dictatorem diceret (nam ne id quidem inter collegas conuenerat) T. Quintio euênit. is A. Poſthumum Tubertum, ſocerum ſuum, ſeueriſſimi imperij virum, dictatorem dixit. Ex diximus in noſtris Commentaris Primigeniorum quæſt. 27 in 1. opin. nu. 49. incip. Apud ipſum.

d *Vel à tribunis militum.*] Liuius eiuſdem 1. Decad. lib. 4. vbi ſcribit Mamercum Æmylium dictatorem creatum fuiſſe ab A. Cor. Tribuno militum Conſulari poteſtate. Et rurſum eodem libr. vbi tradit P. Cornelium dictatorem dictum ab Hala Seruilio, etiam Tribuno militum conſulari poteſtate.

e *Nonnunquam à Prætore*] Nam & Cæſar lib. 2. belli Ciuilis ſcribit ſe dictatorem dictum fuiſſe à M. Lepido prætore.

f *Qui faſces haberet.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. Æmylius, cuius tum faſces erant, collegam dictatorem dixit.

g *Et niſi virum conſularem.*] Liuius 1. Decad. lib. 8. de dictatore & magiſtro equitum loquens. Apud veterrimos tamen authores T. Largum dictatorem primum, Sp. Caſſium magiſtrum equitum creatos inuenio. Conſulares legere, ita lex iubebat de dictatore creando lata, &c.

h *Et in foro Romano.*] Aduerte tamen dictatorem C. Iulium in Caſtris creatum apud Liuium 1. Decad. lib. 7. Sed & extra terram Romanam dictum fuiſſe teſtatur Liuius Decad. 1. lib. 5. in creatione Camilli, & Decad. 3. libr. 9. vbi de Q. Cæcilio Metello dictatore. Vide autem num & in agro Romano dicere debuerit Alexander. Nam ſic ait Liuius 3. Decad. lib. 7. de Q. Fuluio dictatore. Patres extra Rom. agrũ (cum autẽ in Italia terminari) negabãt dictatorẽ dici poſſe.

i *Oriente nocte.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. vbi de creatione A. Seruilij. & iterum vbi de creatione P. Cornelij. & lib. 8. vbi de creatione M. Marcelli. & lib. 9. vbi Fabius L. Papyrium dictatorem dicit. & 3. Decad. lib. 3. vbi de creatione M. Fabij Buteonis.

k *Et ſilentio.*] Liuius 1. Dec. lib. 8. vbi ſuprà.

l *Tametſi conſularem.*] Halicarnaſ. ad fin. lib. 5.

m *Poteràtque ſecundo.*] Nam Mamercus Æmylius ter dictator creatus eſt, teſte Liuio 1. Dec. lib. 4. & Camillus quater & quinquies apud eundem 1. Decad. lib. 6. L. Quintius Cincinnatus bis Plinio Secundo de Viris illuſtribus c. 17. C. Marius ſepties conſul Valerio Max. lib. 8. tit. 16.

n *Inde quia dictus.*] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina. Plutarc. in Marcello. Alij ita dictum volunt quòd eius dicto omnes audientes eſſent: vel quòd futuros dictare magiſtratus ſolitus ſit. Feneſtella lib. de Magiſtratibus, & Zaſius in l. 2. ff. de origine iuris.

o *Sed Carthaginenſes.*] Cælius ex origine M. Catonis apud Gellium lib. 10. cap. 24. Igitur, inquit, dictatorem Carthaginenſium magiſter equitum monuit, Mitte mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolio tibi cœna cocta erit. Liuius 3. Decad. lib. 3. vbi dicit dictatorem Carthaginenſium cum Magone in Hiſpaniam præmiſſum ad adducendum exercitum. & Iuſtinus lib. 19. vbi de Haſdrubale.

p *Fidenates.*] Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 11. vbi loquitur de Poſthumio Liuio eorum dictatore.

q *Lauinienſes.*] Vide nu. ſeq.

r *Albanos.*] Dionyſius Halicarnaſ. Antiquitatum lib. 3. poſt princ. in duobus locis, vbi loquitur de Cluilio & Metio Suffetio Albanorum dictatoribus, Liuius 1. Dec. lib. 1. vbi de eodem Metio Suffetio dictatore. & paulo ante dixerat ab Lauinio Albanos eſſe oriundos, vt veriſimile ſit & Lauinij antè dictatores fuiſſe.

s *Tuſculanos.*] Liuius 1. Dec. lib. 3. Diony. Halic. lib. 10. vbi loquitur de L. Manlio dictatore Romanis auxilium ferente. Et iterum idem Liuius eiuſdem Decad. lib. 6. Dictator, ait, Tuſculanis ita verba fecit.

t *Samnites.*] Neſcio an acceperit à Liuio 3. Decad. lib. 2. quo loco loquitur de Mamerco Samnite, qui iuſſu dictatoris octo millia peditum, & equites ducentos adduxit in caſtra Romanorum. Sed, ni fallor, non intelligit de dictatore Samnitum, ſed de Q. Fabio Maximo tum Romanorum dictatore.

u *Et omne ferè Latium.*] Nam Spartianus in vita Adriani imperat. ſcribit per Latina oppida fuiſſe Dictatorem. Et de Sabinis priuatim teſtis eſt Liuius 1. Dec. lib. 2. Sed & adde apud Syracuſanos ex Diodoro Siculo lib. 13. non adeò longe à princ.

x *Is autem dictator.*] Liuius 3. Decad. libr. 3. & alibi ſæpiſſimè: & Aurelius Arcadius Iureconſultus in l. 1. ff. de offic. præf.

Magiſter equitu vna cum dictatore dictus.

Dictator à populo ſine patribus dictus.

Plebeij dictatores.

magiſtrum equitum velut imperij ſocium nominabat, cui ſummam rei bellicæ dabatur. Tametſi à ſenatu [y] vel populo vna plerumque dictos inueniamus. [z] Titum Largium bello Latino quum in ancipiti terrore eſſet ſenatus, dictatorem, & vnà Spurium Caſſium magiſtrum equitum dixit, qui velut magiſter conſiliorum dictatori aderat, atque ad ipſius præſcriptum parere oportebat, [a] ita vt ſiquando abeſſe contingeret, eius vices gerere & munia obire poſſet. [b] Et licet ante Quintum Fabium Maximum, neminem niſi à ſenatu vel conſule dictum inueniamus: tamen ſecundo Punico bello quum acerrimo prælio & maximo reſpublica affligeretur, nouo exemplo populus ſine patribus (quod nunquam factum antea) eundem Fabium dictatorem, & Quintum Minutium magiſtrum equitum dixit. [c] Cumque à principio patricij tantum & conſulares dicerentur, haud longis poſt temporibus plebeios dictos comperimus. Cum enim omne nomen Hetruſcum, Tarquinienſibus & Faliſcis ducibus, infeſto exercitu in Romanos copias admouerent, aduerſus tantam belli molem, primus de plebe dictator dictus Caius Martius Rutilius fuit, qui magiſtrum equitum Caium Plautium de plebe hominem ſibi cooptauit: & [d] exinde ius arbitriumque dictatoris creandi, ſenatui populóque tributum eſt, donec procedente tempore, Cornelius Sylla, qui victam armis rempublicam in dominationem vertit, contra mores inſtitutaque maiorum, dictatorem ſeipſum dixit, illiuſque imperium in annos centum ſibi prorogauit. [e] Quo exemplo Caius Cæſar perpetuæ dictaturæ munus ſibi vendicauit. [f] Erat igitur ſummum dictatoris imperium: [g] nam & capite multare, [h] & conſulatu deiicere, [i] honoréſque aliis abrogare, aliis conferre poterat. [k] Qui tantæ poteſtatis erat, vt liceret ei ſine ſenatus aut populi conſilio Romanos ciues in vincula conijcere, atque indemnatos morte afficere: nam ſalus ciuium vniuerſorum, ius de tergo vitaque, leges, iudicis libertas, aræ, foci, & dij penates, inſuper bona coniugis, & liberorum pudor, pudicitia, eius tutelæ, poteſtati, fideique credebantur: cognationes quoque, capita rerum habere, in exilium agere, bonis interdicere, capite mulctare, bellum, pacem, fœdera ſocietatéſque etiam iniuſſu populi facere & dirimere, ſui arbitrij & iuris erat. Nam ſi quid collibuiſſet, ſiue delectum habere, ſiue ad hoſtes ducere, aut aliquos auxilio iuuare, ipſius dicto parere oportebat, cuius erat arbitrium pro numine, [l] nullique prouocare licebat. Neque enim vt in conſulibus, qui pari ſunt poteſtate, & iiſdem auſpiciis creati, alterius auxilium ſperare licebat. [m] Denique dictatore creato, omnium iuriſdictio ceſſat & conticet: conſules, prætores, ædiléſque & magiſtratus ſub illius imperio conticeſcunt, præter tribunos plebis. [n] Illique non duodecim faſces, vt conſuli, ſed quatuor & viginti lictores cum ſecuribus faſcibuſque apparebant: [o] qui etiam tantæ maieſtatis erat, vt ſiquando in conſulis prouinciam iret, vt ſupremus ordo notaretur, ſine lictoribus, aut aliquo inſigni honorum, conſul veritus maieſtatem viri, ſolus procedebat, priuatúſque vbi dictator erat, & ſine magiſtratu cenſebatur. Et quia maximum dictatoris imperium, poteſtáſque imperioſa erat, [p] pactiones vel fœdera iniuſſu ſuo inita, nullarum virium fuiſſe liquet: illaque ſuo iuſſu abrogari poterant & induci. Sed quamuis eò excellentiæ creuerit dictator, vt ſummum teneret imperium præcipuaque maieſtate pol-

Cornelius Sylla dictatorẽ ſeipſum dixit.

Dictatoris ſummũ imperium & poteſtas.

ANNOTATIONES.

præfect. prætor. Aliquando tamen creatus fuit Dictator ſine Magiſtro militum ex Senatuſconſulto: cuiuſmodi fuit M. Fabius Buteo apud eundem Liuium eod. lib. Licet Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 5. ad fi. dicat Dictatorem ad ſuam vſque ætatem nullum creatum fuiſſe ſine Magiſtro militum.

y *Vel populo.*] Vt patebit infrà.

z *Titum Largium.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. dicit hunc T. Largium primum dictatorem, Sp. Caſſium Magiſtrum equitum creatos fuiſſe: nec tamen aperit an ſimul à populo aut Senatu creati fuerint. Halicar. verò ita ſcribit d. lib. 5. ad fi. Mox vt magiſtratum (Largius ſcilicet, primus Dictator) iniit, equitum Magiſtrum creauit Sp. Caſſium, qui conſulatum geſſerat Olymp. 70.

a *Ita vt ſiquando*] Polybius lib. 3. loquens de Q. Fabio Maximo Dictatore, & M. Minutio Ruffo ipſius Magiſtro equitum. Qui, inquit, magiſtratus imperio Dictatoris ſubiectus eſt, tenétque in exercitu eius locum, ſi quando abeſſe illum neceſſitas cogit.

b *Et licet.*] Liuius 3. Decad. libr. 2. Plutarchus tum in vita Fabij Maximi, tum Hannibalis. Sed Liuius non Dictatorem illum, ſed Prodictatorem creatum fuiſſe dicit.

c *Cúmque à principio.*] Hæc vſque ad clauſulam, Et exinde, ſunt Liuij 1. Dec. lib. 7.

d *Et exinde.*] Hæc vſque ad clauſulam, Quo exemplo: ſunt Plutarc. in Sylla.

e *Quo exemplo C. Cæſar.*] Plutarchus in vita illius, & Sueton. cap. 77.

f *Erat igitur ſummum.*] Polybius loquens de creatione Q. Fabij Maximi in Dictator. lib. 3. Liuius 3. Decad. libr. 2. & Aurelius Arcadius in l. 1. ff. de offi. præf. præt. & Pomponius Iuriſconſultus in l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris.

g *Nam capite multare.*] Pomponius Iuriſconſ. vbi ſuprà, & Feneſtella in lib. de Magiſt. & alij.

h *Conſulatu deiicere.*] Sic L. Quintius Cincinnatus Dictator L. Minutium abdicare ſe Conſulatu coegit apud Liuium 1. Decad. lib. 3.

i *Honoréſque aliis abrogare.*] Vt factum eſt à Cincinnato (vt diximus proximè) & à L. Papyrio Curſore, qui Q. Fabium Maximum Rutilianum Magiſtrum equitum vetuit quicquam pro magiſtratu agere, vt habet Liuius 1. Decad. libro 8.

k *Qui tantæ poteſtatis.*] Plutarchus in Fab. Max.

l *Nullique prouocare licebat.*] Liuius 1. Dec. lib. 3. Pomponius in d. l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris. & alibi diximus.

m *Denique Dictatore creato.*] Hæc vſque ad clauſulam, illiúque non. ſunt Liuij, vbi nuper citauimus & Polybij lib. 3. & Plutarc. in Fab. Max. & in Antonio, & probl. cap. 81. & alibi dictum eſt ſupra.

n *Illique.*] Dionyſius Halicarn. libr. 19. vbi loquitur de L. Quintio Cincinnato dictatore. Plutar. in eodem Fabio Maximo, & Polybius d. lib. 3. & alibi quoque dictum eſt.

o *Qui etiam tantæ maieſtatis erat.*] Plutarc. ibi, & Liuius 3. Dec. lib. 2.

p *Pactiones vel fœdera.*] Nam & Furius Camillus Dictator, fœdus initum à Senatu cum Gallis, qui vrbem ceperant, quòd non iuſte factum fuiſſet, irritum fecit, apud Liuium 1. Decad. lib. 5.

q *Ipſi*

leret, [q] ipſi tamen equo vehi minime ius erat. Id enim veteri lege exceptum fuerat:ſcilicet, vt inhibita nimia poteſtate, tantus honor aliquo fine præſcriptus, populi ſuffragio indigeret. Ideo ſiquando in expeditionem eques ire vellet, vt equum ſibi aſcendere liceret, ad populum ferebat, exque permiſſu populi equo vehi poterat. [r] Quod tamen Cato iunior, licet in ſummo eſſet magiſtratu, minime curauit, nam maxima itinera & longas vias pedibus ſemper, nonnunquam cantherio ſarcinis adoperto, obiuit expeditus, [s] ſicut de Ageſilao proditur. [t] Cumque ad ſex menſes dictaturæ munus antea præfinitum foret, multos debellatis & domitis hoſtibus & munere abſoluto, [u] citra menſem dictatura exceſſiſſe comperimus, nonnullis etiam vltra annum, per denos vicenóſque dies prorogatam fuiſſe: alios oblatum dictaturæ munus renunciaſſe, ſicut [x] de Terentio Varrone, qui ad Cannas inſigni ſtrage profligatus fuit, proditum eſt. [y] Alios cum dictatura ſimul conſulatum geſſiſſe, [z] quod de Sylla [a] & Cæſare legimus. [b] Quotieſque ſe abdicare & munere abſolui volebat, prius magiſtrũ equitum abire magiſtratu neceſſum erat, ne dictatore deſito, equitum magiſter, qui proximum gerebat imperium, in ſummo ſolus honore aliquid moliretur. [c] Neque antè dictatura ſe abdicare illum ſinebant, quàm iuſſu patrum prius conſulibus creatis, qui reipublicæ præeſſent, imperium dimitteret: [d] quo dimiſſo, poſtquam honore abiit, pauca & modice loquutus, à populo & primoribus patrum frequenti amicorum officio ſtipatus, cum gratulatione & gaudio domum deducebatur: quod ferè omnibus magiſtratibus commune fuit, [e] niſi quòd Cicero diſceſſurus cõſulatu, de rebus à ſe geſtis, à Quinto Marcello prohibitus eſt concionari. [f] Proditum tamen memoriæ eſt, quoſdam depoſita dictatura ſe conſules dixiſſe (quamuis peſſimo exemplo) & cum collega conſulatum geſſiſſe. Quod malum ne ſerperet latius, tam conſulto ſenatus, quàm tacito conſenſu ſublatum fuit. [g] Illud certè conuenit inter omnes, dictatorem ſine magiſtro equitum creari non licere. [h] Sicut enim à prima antiquitate tribunus Celerum Regi aderat, cuius ope Rex nitebatur, [i] & legatus conſuli, [k] ac prætori quæſtor auxilio & adiumẽto erant: ſic [l] dictatori magiſter equitum, [m] & Imperatori præfectus prætorio. Quibus abſentibus, hi quaſi ſuffecti, honori præſidióque erant: vt ſiquando abeſſe, aut grauiori morbo laborare contingeret, ipſorum vicem gererẽt, & munia obirent: ac quædam inter eos ſocietas & coniunctio imperij, virtutis & ignauiæ cuiuſque teſtes forent. [n] Apud Lacedæmonios à Lycurgo inſtitutum ferunt, vt octo & viginti ſeniores regi adeſſent, ac duo propinquiores, & contubernales, quos ipſe elegerat, qui phytij appellãtur, vt ſi quid caſurum foret, animaduerterent, ipſiúſque munia & officium obirent. [o] Nonnunquam ephori in expeditionem profecto regi cuſtodem & imperij ſocium dedêre, [p] tametſi augur perpetuus regũ aſſeſſor foret. [q] In Meroe

Dictatori equo vehi non licebat.

Dictatura tempus præſcriptum.

Tribunus Celerũ adeſt regi.

Legatus cõſuli aderat.

Quæſtor prætori.

Magiſter equitum dictatori.

Præfectus imperatori.

O. 10 & 20. ſeniores regi Lacedæmoniorum aderant.

Augur regum aſſeſſor.

In Meroë.

ANNOTATIONES.

q *Ipſi tamen equo vehi minimè ius erat.*] Liuius 3. Dec. lib. 3. vbi de M. Iunio Dictatore loquitur. Plutarc. in Fabio Max. vbi tamen dicit ipſum Fabium à Senatu impetraſſe, vt id ſibi liceret.

r *Quod tamen Cato Iunior.*] Plut. in vita illius.

s *Sicut de Ageſilao proditur.*] Plutarchus in Ageſilao.

t *Cùmque ad ſex menſes.*] Liuius 3. Dec. lib. 3. in Dictatura M. Fabij Buteonis. & Plutarc. in Camillo. Pomponius in d. l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris.

u *Citra menſem.*] Liuius 1. Dec. lib. 3. & 9. Nam & L. Quintius Cincinnatus Dictator, intra ſextum decimum diem, ex quo magiſtratum acceperat, profligato hoſte, ſummam poteſtatem, quam in ſex menſes acceperat, ſtatim depoſuit, teſte Dionyſio Halicar. lib. 10. & Plinio ſecundo, ſi is eſt, de Viris illuſtribus c. 17.

x *De Terentio Varrone.*] Liuius 3. Dec. lib. 2. Plutar. in Fab. Maximo & Hannibale. Val. Maximus lib. 4. c. 5.

y *Alios cum dictatura.*] Quod probat duobus exemplis ſequentibus.

z *Quod de Sylla.*] Appianus Ciuilium bellorum lib. 1.

a *Et Cæſare.*] Sueton. in vita ipſius c. 76.

b *Quotieſque ſe abdicare.*] Nam apud Liuium 1. Decad. lib. 4. Mamercus Dictator iuſſit primùm Magiſtrum equitum ſe magiſtratu abdicare, móxque ſe abdicauit.

c *Neque ante.*] Liuius 1. Dec. lib. 8.

d *Quo dimiſſo.*] Idem Liuius 1. Decad. lib. 2. vbi de M. Valerio Dictatore, Voluſij filio loquitur.

e *Niſi quòd Cicero.*] Nam & id ipſe Cicero id ſcribit in Oratione in L. Piſonem. Ego, inquit, cùm in concione abiens magiſtratu, dicere à Tribuno plebis prohiberer, quæ conſtituerã: cumque is mihi tantummodo, vt iurarem permitteret, ſine vlla dubitatione iuraui, Remp. atque hanc vrbem mea vnius opera eſſe ſaluam. Quem locum enarrans Aſconius, Diximus, ait, iam antea à Q. Metello Nepote Trib. pleb. Ciceronem Conſulatu abeuntem prohibitum eſſe concionari de rebus, quas in eo magiſtratu geſſerat.

f *Proditum tamen memoriæ eſt.*] Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi de L. Furio Camillo. Simul dictatorem increpabant, qui legis Liciniæ ſpretæ mercedem conſulatum priuata cupiditate, quàm publica iniuria fœdiorem, ceperit, vt ſe ipſe conſulem dictator crearet.

g *Illud certè conuenit.*] Liuius 3. Dec. lib. 3. Sed vide quæ diximus ſuprà in verbo, Is autem Dictator.

h *Sicut enim à prima antiquitate.*] Pomponius Iuriſconſ. in d. l. 2. § quod ad magiſtratus. & § populo. ff de orig. iuris.

i *Et legatus conſuli.*] Vlpianus in l. ſolet. ff. de offic. proconſ. & legat.

k *Ac Prætori Quæſtor.*] Cicero act. 1. in Verrem ſic ſcribit, Sic enim à maioribus noſtris accepimus, Prætorem Quæſtori ſuo parentis loco eſſe oportere: nullam neque iuſtiorem, neque grauiorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quam coniunctionem ſortis, quàm prouinciæ, quàm officij, quam publicam muneris ſocietatem.

l *Sic Dictatori.*] Id vſque ad clauſulam, Quibus. eſt Aurelij Arcadij in l. 1. ff. de offic. præf. præt. & Pomponij in d. l. 2. §. populo. ff. de orig. iur.

m *Et Imperatori præfectus prætorio.*] Aurelius Arcadius & Pomponius vbi ſuprà, & Budæus in tit. de offic. præf. præt. & Cic. ad Q. Fratrem Aſiæ Proconſulem.

n *Apud Lacedæmonios.*] Plutarchus in Lycurgo. Herodotus in Erato vbi de Pytiis, quos Phytios vocat Alexander.

o *Nonnunquam Ephori.*] Idem Plutarch. in Cleomene.

p *Tametſi augur.*] Liuius 1. Dec. lib. 1. de Accio Nauio loquens. Auguriis certè ſacerdotióque augurum tantus honos acceſſit, vt nihil belli domique poſtea niſi auſpicato gereretur.

q *In Meroë.*] Id de Meroë non memini me legiſſe: ſed de Taprobane apud Solinum cap. 66. aut aliorum computatione 56. iiſdem verbis, quibus hic Alexander vtitur, vt

conſtat

Getæ. *Præfectus prætorio.* *Cæſarũ inſtitutum.*

Rex quadraginta rectores accipit. [r] Getæ cogeonum qui regi adeſſet fecere: qui tantæ dignationis erat, vt diuina mente præditus haberetur. [s] Apud Abateos.qui intimus regi præſto aderat, frater dicebatur, qui prudentia anteibat cæteris. [t] Sed quod eſt de præfecto prætorio dictum, animaduertendum, temporis curſu procedente, ex longo interuallo à Cæſaribus fuiſſe inſtitutum, vt qui ſenator eſſet, ad præfecturam prætorij euehi non poſſet: qui quum per ſenatum antea eligeretur, Auguſtus Cæſar habitu ſuffragiorum ſuſpecto, ſtatuit vt præfectus prætorio, de numero prætorum ſorte eligeretur. [u] Cui, dum aſſumitur, Princeps gladium præcingit pro imperio & poteſtate. [x] In quo fertur egregium Traiani verbum, dum præfecto prætorio enſem cingeret, vt ſi iuſte imperaret, pro ſe: ſin iniuſte, contra ſe illum ſumeret, admonentis. [y] Cúmque anteà vnus foret, [z] Commodus imperator, velut nimiæ potentiæ, duos eſſe voluit, eam poteſtatem velut in partes diuiſam, tutiorem arbitratus: [a] quo etiam tempore tres præfecti prætorio fuere, [b] donec Seuerus Alexander imperator, ne non ſenator de ſenatore

Præfecti prætorio.

iudicaret, præfectos prætorio ſenatores iuſſit eſſe, ad eos enim ſenatorum cognitio, & iudicium, iuſque & animaduerſio ſpectauit. [c] Heliogabalus verò adeo præfecturam inquinauit, vt ſaltatorem, & hiſtrionicam profeſſum, præfectum prætorij faceret.

ANNOTATIONES.

conſtet apertè ab eo id ſumpſiſſe: ait enim, Quadraginta ergo rectores accipit, ne in cauſis capitum ſolus iudicet.

r *Getæ.*] Strabo lib.7.

s *Apud Abateos.*] Nabateos voluit, aut certè debuit dicere, ex Strabone, qui id de illis refert lib.16.

t *Sed quod eſt de Præfecto præt.*] Ex Iulio Capitolino in vita Pertinacis.

u *Cui dum aſſumitur.*] Quod patet ex proximo exemplo.

x *In quo fertur egregium Traiani verbum.*] Dion in vita illius, & Caſſiodorus lib. Variarum 8. incip. Securus.

y *Cúmque antea vnus foret.*] A tempore Claudij Cæſaris, qui duos ad vnum redegit, teſte Tacito libr.11. Nam antè Auguſtus duos crearat, vt tradit Dion in vita illius.

z *Commodus Imperator.*] Herodianus lib.1.

a *Quo etiam tempore.*] Ælius Lampridius in vita ipſius Commodi.

b *Donec Seuerus Alexāder.*] Idem Lampridius in vita illius.

c *Heliogabalus vero.*] Idem quoque Lampridius in eius vita. Alia autem quæ ad dictaturam pertinent, vide ſuprà lib.1.cap.6.

Quid mina, quid drachma, quid aſsis, denarius, ſeſtertium & talentum apud gentes diuerſas valuerit.

CAPVT XXIIII.

EN ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ Terentij comici, Chremes Menedemo conſilium dans, vt amanti filio, quàm minimo diſpendio conſulat, ipſum his verbis affatur:

Et tibi perdere
Talentum hoc pacto ſatius eſt, quàm illo minam.

Putabant nonnulli ſtudioſi, minam modicæ ſummæ monetam fuiſſe, ita vt vix denarij pondus æquaret: quod ferè ex ſenſu verborum conſtare videbatur: ſed cum in pleraque non ignobilium authorum lectione verſaremur, inuenimus minarum diuerſa genera, qualitatéſque multiplices, ita vt nummorum inexplicabiles ſpecies perſcrutati, in magnis verſaremur anguſtiis, cùm ſumma eſſet diſſenſio, nihilque explorati animaduerti diffinirique

Minæ diuerſæ.

poſſet. [a] Nam minarum quaſdam ex drachmis ſeptuagintaquinque conſtare legimus, quaſdam Atticas, quarum ſexaginta paruum talentum efficiunt: aliquam ponderis maioris quæ ex centum ferè & viginti denarus fit: [b] aliam apud Athenienſes ſeptuaginta trium drachmarum numero taxari: [c] nonnullas Euboicas, quarum ſeptuaginta Babylonicum efficiunt talentum. Ex quo iudicare licet, non tam

Siclus. *Drachmarum diuerſa genera.* *Denarius Romanus.*

modici valoris minam apud priſcos fuiſſe. [d] Ea enim μνᾶ dicitur Græcè, quæ tum nummi, tum libræ nomen habet: [e] apud quos ſiclis ſexaginta communi æſtimatione appendebat, qui obolos mille ducentos pariunt. [f] Nam viginti obolos ſiclum efficere haud dubium eſt. [g] Drachmarum quoque multiplicia fuere genera: ex quibus aliquæ denos efficiunt aſſes, aliquarum duæ & dimidiata integrum ſeſtertium: [h] conſtitit que drachmam Atticam & argenteum denarium Romanum paris æſtimationis fuiſſe: nummúmque, drachmam & denarium idem valuiſſe: quamuis alij contrà, qui duas drachmas & dimidiam, decem nummos noſtrates efficere contēdunt. Dion verò drachmas pro aſſibus accipit: centumque drachmis, cētum denarus argenteis æquari cenſuit, qui libram efficiunt, [i] quod Plutarchus &

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

a NAm minarum quaſdam.] Vide Plinium lib.21.c.34. Budæum de Aſſe, & Georgium Agricolam vt ſuprà, huius lib.2.c.20.

b *Aliam apud Athenienſes.*] Plutarchus in Solone tradit eum centum drachmarum minam conſtituiſſe, cùm antè ſeptuaginta trium fuiſſet.

c *Nonnullas Euboicas.*] Herodotus lib. 3. Valet autem Babylonicum talentum 70. mnas Euboicas.

d *Ea enim μνᾶ.*] Cælius Rhodiginus lib. antiq. lect. 10.c.2. minæ, ſiue mnæ dimidium heminmæum appellari ſcribit.

e *Apud quos ſiclis ſexaginta.*] Siclus didrachmū eſt, id eſt, nūmus continens duas drachmas, quarta pars ſtateris argēti 1. Reg.c.9. Ioſephus Antiquit.lib.3. ait, Hebræorum numiſma eſſe, quatuor drachmas Atticas valēs. Budæus lib.5. de Aſſe.

f *Nam viginti oboli.*] Exodi 30.c. ita legitur, Siclus viginti obolos habet, media pars ſicli offeretur Domino.

g *Drachmarum quoque.*] Vide Pollucem lib. 9. & Seruium enarrantem illud Virgilij lib.5. Æn. Auri argentique talenta. vbi talentum ſecundum varias gentes, varij eſſe ponderis dicit.

h *Conſtititque drachmam Atticam.*] Liuius 4. Decad. lib.4. Tetradrachmam, inquit, vocant de Atticis autem loquitur: trium ferè denariorum in ſingulis argentei eſt pondus, & Plinius lib.21.c.34. Drachma, inquit, denarij argentei habet pondus. Budæus lib. de Aſſe, paulo poſt princ.

i *Quod Plutarchus.*] In Catone maiore.

k *Communi*

alij teſtati ſunt. [k] Communi tamen æſtimatione, drachma ſex obolis, aut æreis ſignatis appendebat, qui ſinguli quaternis quadrantibus valebant. [l] Obolus verò ſex ſiliquas. [m] Siliquamque & ſcrupulum idem eſſe opinati ſunt, [n] drachmamque in ponderibus partem vnciæ octauam feciſſe; continere enim ſcrupulos tres, ſiliquas verò octodecim: [o] nam ſingulos ſcrupulos, ſex ſiliquas habere conſtitit. [p] Drachma tamen Æginenſium maior Attica, decem obolis permutabatur. [q] Denariorum quoque diuerſa fuere genera: nam & denos aſſes ſingulos pondo denarios efficere legimus, [r] quod æs graue dicebatur, [s] vnde ex decem æreis denarius: [t] duóſque cistophoros, denarij pondus pendere. [u] Nonnulli denarium ex ſiliquis vigintiquatuor confecere, alij ex octodecim, [x] drachmamque & denarium idem eſſe, [y] ſexque millia denariorum integrum ſolidum efficere, [z] & hoc eſſe talentum Achaicum, arbitrati ſunt. [a] Primo tamen Punico bello populus Romanus, cum ærarium laboraret, aſſes vnciales fecit, placuitque æreum denarium ſedecim aſſibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium verò quaternis aſſibus valere, ita vt ſeſtertius nummus drachmas quaternas faceret. [b] Notaque denariorum, bigæ & quadrigæ fuere: quare bigati & quadrigati dicti. [c] Poſtea verò lege à Papyrio lata, aſſes ſemunciales facti. [d] In militari verò ſtipendio, denarius pro aſſibus decem militibus dabatur, [e] antea verò libralis aſſis, & dipondius æque appendebat. [f] Quo autem tempore decemuiri legum ferendarum cauſa imperitarunt, Romani librariis aſſibus vſi fuere: [g] tametſi Quintus Fabius Maximus aſſes trunciales feciſſe dicatur. [h] Cumque ſecundo Punico bello librarij aſſes fierent, vt populus ære alieno non magno incommodo leuaretur, debitaque exoluerentur, ex ſingulis aſſibus librariis ſenos percuſſere, ita vt ex librariis ſextarij fierent, qui demptis tribus vnciis, tantundem valerent. Plerunque tamen compertum eſt, denos aſſes pondo ſingulas libras efficere. [i] Sed tamen aſſem minorem eſſe monetam, & haud multo æſtimari, argumento eſt, quòd in mulcta à prætore irroganda, [k] bos centuſſibus æſtimabatur, ouis verò decuſſibus. [l] Hos tamen aſſes Græci obolos, alij ſtipes dixere, quos exigui valoris fuiſſe haud dubie conſtat: nam ſinguli quaternis aſſibus valebant, & octo chalcis: [m] tametſi Plinius decem chalcis obolum æſtimari dixerit. [n] Treis enim obolus frequens continet ſiliquas, nonnunquam ſex: ea enim quadrageſimam ſupra centeſimam partem vnciæ facit. [o] Eratque ſemiobolus, diobolus, triobolus, qui etiam quadrantes, dichalca & trichalca dicti. Obolique nomen tulit, [p] quòd vetus Athenienſium nummus obeliſcum incuſſum habuit. [q] Seſtertiorum verò quidam maiores, quidam minores fuere: qui ex quaternis aſſibus conſtabant. [r] Erat enim is ſeſtertius quarta denarij pars, quo tempore decuſſis valebat: [s] ex quibus apparet, ex ſedecim quoque aſſibus denarium conſtare: duáſque drachmas & dimidiam, ſeſtertiu conflare. [t] Alij ex duobus aſſibus & tertio ſemiſſe ſeſtertium efficiunt, quem minimum appellant, quia non duos aſſes tantum, ſed ſemiſſem quoque tertij aſſis con-

Obolus. Siliqua. Scrupulus. Drach. Æginenſium. Denariorũ genera. Solidus integer. Talentum Achaicum. Aſſes vnciales. Aſſes ſemunciales. Libralis aſſis. Dipondius. Aſſes triunciales. Aſſis minor moneta. Obolus. Stipes. Chalcus. Semiobolus. Diobolus. Triobolus. Quadrantes. Dichalca. Oboli vnde dicti. Seſtertiorũ genera. Minor ſeſtertium. Minimus ſeſtertius.

ANNOTATIONES.

k *Communi tamen æſtimatione.*] Plinius li. 21. c. 34. quem hic omnino vide.

l *Obolus verò ſex ſiliquas.*] Seruius vbi ſuprà, ex Varrone, dicit obolum continere ſex æra.

m *Siliquamq́, & ſcrupulum idem eſſe.*] Priſcianus, aut quiſquis eſt, in eo lib. de Ponderibus & menſuris poſt princ.

Semina ſex alij ſiliquis latitantia curuis
Attribuunt ſcrupulo.

n *Drachmamq́, in ponderibus.*] Vide Budæum in lib. de Aſſe, Iulium Pollucem lib. 9.

o *Nam ſingulos ſcrupulos.*] Plinius lib. 33. c. 3.

p *Drachma tamen Æginenſium*] Budæus lib. 4. de Aſſe poſt princ. ex Polluce.

q *Denariorum quoque.*] Idem Budæus ibid.

r *Quod æs graue dicebatur.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. Patres, inquit, bene cœptam rem perſeueranter tueri, conferre ipſi primi: & quia nondum argentum ſignatum erat, æs graue plauſtris quidam ad ærarium conuehentes, ſpecioſam etiam collationem faciebant. Æris grauis meminit Plinius libro 33. cap. 3.

s *Vnde ex decem æreis.*] Plutarch. in Camillo.

t *Duoſq́, ciſtophoros.*] Cælius Rhodiginus lib. 10. c. 2.

u *Nonnulli denarium.*] Philippus Beroaldus in Caligula, ca. 46. dicit denarium ſedecim aſſibus permutari ſolitum, vt quinarium octonis.

x *Drachmamq́,*] Budæ. in lib. de Aſſe non vno loco: quamuis Agricola in lib. de Ponderibus, hoc putet intereſſe inter denarium & drachmam, vt ſeptem denarij octo drachmas, ſiue vnciam expleant.

y *Sexq́, millia denariorum.*] Feſt. Pompeius libr. 18. Atticum (non Achaicum) ſex millium denariûm.

z *Et hoc eſſe.*] Atticum legendum ex Feſto, vt proximè diximus.

a *Primo tamen.*] Plinius d. lib. 33. c. 3.

b *Notaq́, denariorum bigæ.*] Plinius ibid. & ibi ſuprà eodem lib. cap. 15.

c *Poſtea verò.*] Plinius ibi.

d *In militari ſtipendio.*] Budæus authoritate Vitruuij lib. 5.

e *Antea verò.*] Plinius vbi ſupra, & vide Varronem libr. 4. de lingua Latina, & Iuriſconſultum in l. item, vt Sabinus ait. §. vltim. de hæredibus inſtitu. & §. ſi plures vnciæ. inſtit. eodem tit.

f *Quo autem tempore.*] Gellius lib. 20. c. 1.

g *Tametſi Q. Fabius.*] Plinius d. lib. 33. c. 3.

h *Cumq́, ſecundo bello Punico.*] Feſtus lib. 17. vbi de ſeſtertarius aſſibus. vide tamen Plinium vbi ſuprà.

i *Sed tamen.*] Quod in ſequentibus probat.

k *Bos centuſſibus.*] Centuſſi (inquit Varro lib. 4.) maius æris vocabulum non eſt. De centuſſi vide Budæum in d. lib. de Aſſe in duobus locis. & Pompeius Feſtus libr. 1. Æſtimata pœna ab antiquis ab ære dicta eſt, quòd eam æſtimauerunt ęre: ouem decuſſis, bouem centuſſis, hoc eſt decem, vel centum aſſibus.

l *Hos tamen Aſſes.*] Donatus in Andriam Terentij act. 2. ſce. 2. Vide Varronem lib. 4. de ling. Lat.

m *Tametſi Plinius.*] Lib. 21. c. 34.

n *Tres enim.*] De hac rei nummariæ ratione Budæus libr. 5. de Aſſe.

o *Eratq́, Semiobolus.*] De his vide omnino Pollucem lib. 9.

p *Quòd vetus.*] Imò verò Lacedæmoniorum ex Plutarcho in Lyſandro.

q *Seſtertiorum verò.*] Budæus.

r *Erat enim.*] Feſtus Pompeius d. lib. 17.

s *Ex quibus apparet.*] Denarium argenteum fuiſſe, & denis aſſibus valuiſſe ſcribit Budæus in lib. de Aſſe 2. in princ.

t *Alij ex duobus aſſibus.*] Seſtertiũ ſtatim ab initio duos aſſes

 & ſemiſſem

Vide Tranquillũ in vita Iulij circa finem. Maior ſeſtertius. Romani. Talentum Atticum. De aureo vide Alc. li. Diſpunct. 3. c. 9. & in l. Etiã aureos. ff. de ver. ſig. Aureus. Chryſius. Statores. Talentum multiplex. Atticum. Alexandrinum. Neapolitanum. Syracuſanũ. Euboicum. Achaicum. Ptolemaicũ. Syrium. Antiochenum. Babyloniũ. Talentũ paruum & magnum ex Priſciano. Seſtertium Romanum. Pondo. Talenta non ex pecunia percuſſa.

tinebat. Fuit enim illius multiplex variáque natura. Eiuſmodi ſeſtertios fuiſſe opinamur, [u] quos Iulius Cæſar nouiſſimo teſtamento ſuo viritim trecentos populo legauit, cum amplioris ſummæ neque erogari potuiſſent, & ad exhibendum ſingulis tantam pecuniam vix illius ſufficerent facultates. Maior verò ex centum drachmis Achaicis ſeu denariis conſtabat. Romani verò ex argenti libra, aut paulo infra, tria efficiunt ſeſtertia, ita vt centum ſeſtertia libris triginta argenti appenderent. [x] Alij ſeſtertium ex dipondio & ſemiſſe conficiunt, qui duas libras & dimidiam facit. Quare vigintiquatuor ſeſtertia talentum Atticum efficere relatum eſt, quòd(teſte Varrone)ſexaginta argenti libris taxabatur: quò fit, vt eiuſmodi ſeſtertius nummus duas libras & dimidiam contineat. Sunt qui putent ex auri libra quadraginta millia ærium ſignari, [y] quod & Plinius arbitratus eſt. Mille quoque ſeſtertius, vnum aureum computari, nouiſſimis Cæſarum temporibus, à iureconſultis legem Papiam interpretantibus,relatum accepimus:is autem aureus chryſius dicebatur: quorum ſeptuagintaquinque in ſingulas expendebant libras. [z] Præter quos fuere ſtateres aurei, qui mina permutabantur: alij argentei, quorum decem chryſium efficiunt. [a] Talentum quoque veteribus multiplex fuiſſe inuenimus, nec vnius generis,ſed aliud Atticum, ſex millium denariorum:aliud Alexandrinum,duodecim: Neapolitanum ſex. Syracuſanum trium ſummam non exceſſit, [b] Euboicum verò quatuor millium Romanæ monetæ, [c] Achaicum etiam ſex millium fuiſſe aſſerũt:præter quod fuit [d] Ptolemaicum,Syrium,& Antiochenum, [e] & Babylonium,quod duabus minis Atticis taxabatur. Erantq́; talentorum ſpecies multimodæ, ita vt ſicut libra & pondo non æqua omnibus, ita diſſimilia talenta fuerint. Eſt tamen proditum memoriȩ,ex mille ſeſtertiis talenta Attica paulo minus quadraginta effici,ex qua adnumeratione fit,ex vigintiquinque ſeſtertiis talentum Atticum conflari:communi tamen ȩſtimatione,talentum decuplo maius mina taxabatur. [f] Author idem eſt Priſcianus,talentum paruum minarum ſexaginta:magnum vero,octogintatrium, & vnciarum quatuor: Atticum verò magnum talentum,octoginta libras Romani ponderis pendere: paruum vero,ſexaginta minis Atticis taxari. [g] Procedente mox tempore, talentum Atticum vigintiquatuor ſeſtertiis Romanis æſtimatum fuit. ea ſumma eſt vigintiquatuor nummorum millium:ſiquidem mille nummi, Romanorum quoque ſeſtertium efficiunt. Quin etiam Atticum talentum quandoque ſexdecim ſeſtertiis taxari, [h] Varro ſignificat [i] Ægyptiúmque octoginta ponderibus pendere. [k] In tributorum verò taxatione adhibitum Romanis talentum, haud minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendebat. Cuius generis talenta, cum leges pacis Antiocho datæ ſunt, Romanis æquis penſionibus exhibita fuere. Idémque in vectigalibus & portoriis ſeruari comperimus. [l] In qua quidem re fuit memoriæ proditum, Romanos victis gentibus nationibúsque tributi nomine argentum, non aurum, indixiſſe. Sunt tamen exempla,centum talenta nonnunquam duodecim pondo Romanis ponderibus effeciſſe. [m] Pondo autem idem eſſe quod libra, omnes conſentiunt. Quod quidem talentum plerunque non ex pecunia percuſſa,ſed ex maſſa argenti [n] aurive, aut eboris, ferri quoque & aluminis, [o] aut ebeni, quod tributi loco ab Æthiopibus & Perſarum regibus appendebatur, conſtare volunt. [p] Legimus ſingula millia talentùm thuris annua Arabes regibus Perſarum penſitaſſe:ipſosq́; [q] Æthiopes vicenos dentes elephantorum eiſdem pendere conſueſſe:

ANNOTATIONES.

& ſemiſſem valuiſſe ſcribit idem Budæus d.lib.2.& Plinius dict.lib.33.c.3.

u *Quos Iulius Cæſar.*] Sueton.in vita illius,c.83.

x *Alij ſeſtertium.*] Vide Gellium lib.3.c.17.& lib.5.ca.2.& Budæum in lib.de Aſſe.

y *Quod & Plinius.*] Lib.33.c.3.

z *Præter quos.*] Pollux lib.9.c.6.

a *Talentum quoque veteribus multiplex.*] Multiplicium talentorum genera videbis apud Pollucem vbi ſuprà, & Feſtum Pompeium lib.18. Seruium lib.5.Æneid. vbi ſuprà & lib.9. in eum locum,

——*Aeri duo magna talenta.*

Vbi Virg.enumerat Aſcanij dona pulcherrima,quorum ſpe ad memorabile facinus faciendum adoleſcentes, Eurialum & Niſum, alioqui per ſe ſatis paratos, inuitat. Et omnium copioſiſſimè & ſcientiſſimè Budæum in libris de Aſſe.

b *Euboicum.*] Feſtus Pompeius lib.5.& de hoc Liu.4.Decad. lib.7. Pro impenſis,inquit,deinde in bellis factis 15. millia talentûm Euboicorum dabitis, quingenta præſentia,&c.

c *Achaicum.*] Idem Bud.vbi ſuprà.

d *Ptolemaicum.*] Plinius d.lib.33.c.3.

e *Et Babylonium*] Id Herodotus lib.3. ſcribit valere 70.minas Euboicas. Aelianus autem de Varia hiſtoria lib.1.tradit id talentum conficere 72.minas Atticas.

f *Author eſt Priſcianus.*] Is in lib.de Ponderibus & menſuris,id tantùm ſcribit de talento,

Cecropium ſupereſt poſt hæc docuiſſe talentum,
Sexaginta minas,ſeu vix ſex millia drachmas,
Quod ſummum doctus perhibetur pondus Athenis.

g *Procedente mox tempore.*] Gel.lib.3.c.17.

h *Varro ſignificat.*] Apud Plinium lib.35.c.11.

i *Ægyptiumq́.*] Idem Varronis authoritate lib.33.cap.3.& Seruius d.lib.5.

k *In tributorum verò.*] Hæc vſque ad clauſulam, Idémque in vectigalibus. ſunt Liuij 4. Decad.libr.8.cuius hæc verba ſunt,In fœdere ipſius Antiochi,Argenti probi Attica talenta 12. millia dato intra 12.annos penſionibus æquis. talentum ne minus pondo 80.Romanis ponderibus pendat.

l *In qua quidem.*] Vt videre licet ex eo loco Liu.& ex Gellio lib.6.cap.5.

m *Pondo autem.*] Quintil.lib.6.c.4.

n *Aurive aut eboris.*] De his duobus Herod.lib.3.qui Thalia inſcribitur, vbi de talento Babylonico & muneribus & tributis, quæ Perſarum regibus quotannis afferebantur. & Plinius lib.12.c.4.

o *Aut ebeni, quod tributi loco.*] Herodotus & Plinius vbi ſupra.

p *Legimus.*] Apud Herodotum d.lib.3. & eius authoritate Plinium lib.12.c.17.ante fin.

q *Ipſosq́; Æthiopes.*] Herodotus dict.lib.3. de Æthiopibus eorumque finitimis loquens, ſic ſcribit, Portantque vſque ad meam memoriam binos ſemodios auri rudis,& ducenos faſces ebeni & quinos Aethiopes pueros, & vicenos

grandes

r Romanoſque à Corſis centum millia pondo ceræ, tributi nomine exegiſſe: Cappadoces, Perſis quingentos equos, & mulorum duo millia annua dediſſe. Plerunque ex pecunia percuſſa, quid frequens fuit: nam ex tribus aureis etiam talentum conſtare. s Pollux author eſt, quòd aureis tribus Atticis valebat. t Aureum autem duabus drachmis Atticis taxabatur, argenteum verò minis Atticis ſexaginta. Babylonicum verò, ſæpe duo millia & ſeptingentas minas Atticas effeciſſe volunt. † Ipſum tamen Romanum talentum quamſæpiſſime ſeptuaginta librarum fuit. Apud alios verò minimæ ſummæ & parui æſtimabatur, u Homero teſte, qui in ludis funebribus Patrocli, cum primus victor bouem accepiſſet donum, vltimus duo talenta præmium tulit. x Hoc quoque ex authoribus conſtat, quòd à condita vrbe ad Pyrrhum Regem populus Romanus argento ſignato minime vſus fuit. rudi enim ære appenſo, non numerato, vtebantur: póſtque percuſſam monetam placuit denarium pro decem libris æreis, quinarium pro quinque, ſeſtertium pro dipondio & ſemiſſe computari. y Fuiſſeque in veteri nummo æreo altera parte Ianum bifrontem, altera proram nauis exculptam, & in antiqua moneta, bouis ouiſque imagines: quæ res, Romanos gregibus olim & pecudibus valuiſſe, argumento fuit: quare pecunia dicta eſt. Iani autem bifrontis nota, & nauis prora, ideo inſculpta feruntur, vt priſcos Latinos tunc efferum genus, cum paſtoritiam vitam agerent, e fera aggreſtique vita, legibus & omni rerum affluentia, quæ illuc terra marique importabantur, à Iano, qui cultioris vitæ modum inuenit, excultos denotaret. z Neque omittendum quod Plinius naturalis hiſtoriæ retulit, Seruiliorum familiam trientem ſacrum coluiſſe, illique ſtatis diebus noua religione ſacrum feciſſe: qui quum varia ſpecie & forma diſſimili videretur, modo acceſſionem & fortunæ incrementa, nonnunquam damna familiæ præſignabat. Illud quoque admonitu non inutile dixerim, a Lugduni Romanos Imperatores argentum aurumque, & monetæ omne genus ſignare conſueſſe: ſiue quod prompta ibi ad cudendum metalli copia foret, ſeu quòd munitiſſimus locus, & acceſſu difficilis ad confluentes, quod ibi Rhodano Arar commiſcetur, eſſe cenſebatur.

Ex pecunia percuſſa.
Aureus.
Argenteus.
Talentum Romanorũ. Iliados 23.
A condita vrbe ad Pyrrhum nulla moneta fuerunt.
Notæ & imagines nummorum apud veteres Romanos.
Seruiliorum familia triẽtẽ coluit. vide Pli. li. 34. ca. 13. natu. hiſto.
Lugduni omnis moneta genus à Ro. cudebatur.

ANNOTATIONES.

grandes elephantorum dentes. & ab eo Plin. d. lib. 12. cap. 4.

r *Romanosq́, à Corſis.*] Liuius 4. Decad. libr. 2. dicit ducenta millia pondo. Hanc autem ceram Corſicam habere vim quandam medicaminis, quoniam ex buxo fit, ſcribit Plinius lib. 21. cap. 14.

s *Pollux author eſt.*] Lib. 9.

t *Aureum autem.*] Herodotus d. lib. 3.

† *Ipſum tamen Romanum.*] Seruius authoritate Plauti in lib. 5. Æneidos eo loco,

Auri argentiq́, talenta.

& lib. 9. ibi,

Auri duo magna talenta.

u *Homero teſte.*] Idem Seruius d. lib. 5. vbi imitatione Homerica munera ante oculos ponit, à quo Alexander id accepit, ſed vterque aberrauit. Neque enim tunc cùm bouem antè propoſuiſſet præmij loco, poſtea vltimo duo talenta præmij loco data ſunt: ſed ἡμιτάλαντον. id eſt ſemitalentum. Eius id carmen eſt ex lib. 23. Iliados,

δευτέρῳ δ' αὖ βοῦν θῆκε μέγαν καὶ πίονα δημῷ.
ἡμιτάλαντον δὲ χρυσοῦ λοισθήϊ' ἔθηκε.

Sed alium locum eiuſdem Homeri vide eo ipſo libr. 23. in quo neutiquam bos, neque aurum, neque aliarum rerum præmium fuit, ſed alia quæpiam. Eius in eam rem hi verſus ſunt,

ἱππεῦσιν μὲν πρῶτα ποδώκεσιν ἀγλά' ἄεθλα
θῆκε γυναῖκα ἄγεσθαι ἀμύμονα ἔργ' εἰδυῖαν,
καὶ τρίποδ' ὠτώεντα δύω καὶ εἰκοσίμετρον
τῷ πρώτῳ· ἀτὰρ αὖ τῷ δευτέρῳ ἵππον ἔθηκεν
ἑξέτε', ἀδμήτην βρέφος ἡμίονον κυέουσαν·
αὐτὰρ τῷ τριτάτῳ ἄπυρον κατέθηκε λέβητα,
καλὸν, τέσσαρα μέτρα κεχανδότα, λευκὸν ἔτ' αὔτως,
τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.

Sed is tamen locus ſatis probat quod Seruius & Alexander probare voluerunt. Nam ſi tertio, qui hunc præcedebat, pro præmio datus eſt nouus lebes quatuor metrarum, ſatis conſequens, vt ſequens tam magnum accepiſſet præmium, ſcilicet, duorum auri talentorum. Ex quo fit quod dicit Seruius, vt talentum minimum quid ſignificet. Et eum poſtremum Homeri locum in id quod diximus expendit ipſe Seruius lib. 9. ibi,

Auri duo magna talenta.

x *Hoc quoque.*] Id totum vſque ad verſ. Fuiſſeque in veteri. eſt Plinij lib. 33. c. 3.

y *Fuiſſeq́, in veteri nummo.*] Sed & hoc vſque ad verſ. Neque omittendum. eſt Plinij vbi ſuprà. & Præterea Plutarch. problem. cap. 40.

z *Neque omittendum quod Plinius.*] Lib. 54. c. 13.

a *Lugduni Rom.*] Id vſque ad fin. eſt Strab. lib. 4.

Quæ theatra Romæ fuerint, & qui circi, quorumq́, extent veſtigia, & quæ penitus conciderint.

CAPVT XXV.

IN conuentu eruditorum, præſente me ſermo haberi cœptus eſt de a theatris, quæ multa in vrbe fuere, cur paucorum veſtigia extent, cum plurima legamus fuiſſe: Romanosq́; bellis confectis, adeo ſpectaculis deditos, vt illa apparatiſſime exhibentes, quouis magiſtratu aut honore dignos ducerent. Cúmque ex his quidam b Populum Romanum pedibus ſtantem, ſine ſcena diu

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a DE *theatris.*] De his in vniuerſum vide Vitruuium li. lib. 5. c. 3. & 6. & Plinium lib. 36. c. 15. Et ex recentioribus Andream Fuluium Sabinum lib. 4. de Vrbis Antiq. c. 2. & ſeq. titulo, de Theatris & amphitheatris.

b *Populum Romanum pedibus ſtantem.*] Cornelius Tacitus libro 14. vbi de Quinquennali Ludicro, quod Romæ inſtitutum eſt Nerone quartùm & Cornelio Coſſo Coſſ. & ex eo idem Fuluius vbi ſuprà, & Bartholomæus Marlianus Topographiæ vrbis Romæ lib. 3. cap. 17. titul. de Circo.

ſpectaſſe aſſererent, [c] mox ſub tabernaculis ligneis, aut arundine fultis, [d] quòd ſenatuſconſulto intra vrbem, propiusve mille paſſus theatra habere, aut ludos niſi ſtantem ſpectare non liceret: adeo rara fuiſſe, illorumque ſubſtructiones & diruta veſtigia nunc extare: plures tamen fuere, qui pluriniorum, quæ ſequutis temporibus extructa ſunt, non ſpecies modo, ſed ne ruinas quidem apparere dicant. [e] Licet enim poſt ſecundum Punicum bellum, P. Cornelius Naſica, cùm à cenſoribus locatum ſpectandis ludis theatrum extrueretur, velut publicis moribus nociturum demoliri fecerit, populusque ſtans aliquandiu ſpectauerit: [f] & Auguſti tempore tria theatra ſolum, & amphitheatrum Romæ fuerint: tamen ſubſequente æuo, quin theatra, circi & porticus ingentis operis, plura & celebria Romæ fuerint, nemo dubitauit: nunc maxime cum vrbs Roma eo excellentiæ & felicitatis creuit, vt ædificiorum magnitudine ad ſummum maieſtatis faſtigium deuenerit. Conſtat enim veterum monumentis, [g] Marcelli theatrum operis ſumptuoſiſſimi, ad infimum Argileti, iuxta templum Pietatis conditum fuiſſe, quod Auguſtus Marcelli nomine inſcripſit. [h] Octauia verò mater, Auguſti ſoror, eius memoriæ bibliothecam addidit præcipui ſumptus. [i] Hic eſt enim ille Marcellus, cui cum filiam Auguſtus deſponſaſſet, haud multo poſt egregius adoleſcens acerbo funere ſublatus fuit. Et theatrum Scauri, quod in ædilitate fecerat, triplici ſcena trecentarum ſexaginta columnarum, ſignisque æneis tribus millibus conſpicuum, cuius cauea (vt [k] author Plinius eſt) ſupra hominum octoginta millium capax erat. [l] Aut Curionis, qui poſt homines natos theatrum verſatile & temporaneum mirabili commento conſtruxit, operum longe maximum & conſpiciẽdum. [m] Primus enim Lucius Mummius, exacto Achaico triumpho, theatrum temporaneum, & ſcenam lignea compage poſuiſſe fertur. [n] Cúmque apud Fidenas theatrum memorabili caſu cum magna hominum pernicie & ingenti ſtrage corruiſſet, ſenatuſconſulto cautum fuit, ne quis in poſterum theatra niſi ſolidæ firmitatis extrueret. [o] Antea enim Pompeius Magnus perpetuo manſurum ſolida materia ædificauit primus, [p] in cuius dedicatione ludos dedit in circo, & elephantorum pugnam: quod illi fuit vitio & crimini datum, cum antea ligneis gradibus ſcena fieret: quod a Pompeio magna ex parte cœptum, [q] Caligulam perfeciſſe, [r] Neronemq; in aduentu Tyridatis Armeniorum Regis inauraſſe legimus. [s] Iuxta quod Iouis ſtatua viſenda magnitudine, [t] cui arcus marmoreus a Claudio Cæſare Tiberio dicatus, proximus erat: [u] cuius exemplo [x] Iulius Cæſar molem amphitheatri ingentem, in campo Martio ſubſtructionibus maximis erexit:

P. Cor. Naſica theatrũ demoliri fecit.

Marcelli theatrum

Bibliotheca Octauiæ.

Scauri theatrum.

Curionis theatrum.

Theatra tẽporanea.

Theatrum apud Fidenas lapſum.

Põpeii theatrum.

Amphitheatrum a Iul. Cæſ. extructum.

ANNOTATIONES.

c *Mox ſub tabernaculis ligneis.*] C. Curio, qui bello Ciuili in Cæſarianis partibus obiit, theatra duo iuxta fecit ampliſſima e ligno, cardinum ſingulorum verſatili ſuſpenſa libramento. Plinius lib. 36. c. 15.

d *Quòd Senatuſconſulto.*] Valerius lib. 2. tit. de Inſtitutis antiquis ad fin. c. de Vſu velitum primò reperto.

e *Licet enim poſt ſecundum bellum Punicum.*] Plin. lib. 36. c. 15. Florus epitome lib. 48. & D. Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib. 1. cap. 31.

f *Et Auguſti tempore.*] De tribus Romæ theatris Strabo li. 5. vbi de Campo Martio & eius amœnitatibus & Amphitheatro. & Ouid. de Arte amandi lib. 3.

Viſite conſpicuis terna theatra locis.

g *Marcelli theatrum*] Plin. lib. 7. c. 36. & lib. 8. ca. 17. Tacitus lib. 3. Plutarchus in Marcello in fi. & in lib. de Induſtria animalium. Aſconius Pædianus in Orat. Cicer. pro M. Scauro. Lampridius in Alexandro. Sueto. in Auguſto. c. 29. Seruius in lib. 7. Æneid. Virgil. ibi,

Sunt geminæ belli portæ (ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ.

Vbi & id dicit Numam Pompilium illud ſacrarium, de quo ibi, feciſſe circa vicum Argiletum, iuxta theatrum Marcelli. Ex quo Alexander hîc anſam accipit, vt diceret Marcelli theatrum fuiſſe ad infimum Argileti, quod tamen aliud eſt. Dion hiſtoriæ Romanæ lib. 43. & 54. ſcribit Theatrũ Marcelli, Marcellianum dictum fuiſſe.

h *Octauia verò.*] Plutarchus in Marcello, Sueton. in Auguſto, cap. 29.

i *Hic eſt enim ille Marcellus.*] De quo Virg. lib. 6. Æneidos, ad finem.

Heu miſerande puer, ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris.

& Sueton. in Auguſto, c. 63. & Plinius lib. 19. c. 1. ad fin.

k *Vt author eſt Plinius.*] Lib. ſcilicet 36. c. 15.

l *Aut Curionis.*] Plinius vbi ſuprà.

m *Primus enim L. Mummius.*] Corn. Tacit. lib. 14. & ex eo idem Fuluius Sabinus lib. 4. c. 2.

n *Cumq; apud Fidenas.*] Cor. Tacit. li. 4. non adeò longe ante fin. & aliquid Paulus Oroſius lib. 7. c. 2. paulo ante fin.

o *Antea Pompeius Magnus.*] Id ex Corn. Tacito eſt, lib. 14. cuius hæc verba ſunt, Quippe erant qui Cn. quoque Pompeium incuſatum a ſenioribus ferrent, quòd manſurã theatri ſedem poſuiſſet. Nam antea ſubitariis gradibus & ſcena in tempus ſtructa, ludos edi ſolitos: vel ſi vetuſtiora repetas, ſtantem populum ſpectauiſſe: ſi conſideret, theatro dies totos ignauia continuaret. Idem paulò pòſt, Sed & conſultum parſimoniæ quòd perpetua ſedes theatro locata ſit, potius quam immenſo ſumptu ſingulos per annos conſurgeret ac strueretur. De hoc Pompeij theatro Plutar. & Dion in vita Pompeij, Cic. in Piſonem, & ibi Aſcon. Pedia. Plin. lib. 7. c. 3. Sueto. in Nerone, c. 46. Appianus bellorum Ciuilium lib. 2. Lucanus lib. 7. in prin. vbi de ſomnio Pompeij,

Nam Pompeiani viſus ſibi ſede theatri
Innumeram effigiem Romanæ cernere plebis.

Caſſiodorus Variarum lib. 4. epiſt. vlt. vbi dicit Pompeium ob id theatrum à ſe conſtructum Magnum fuiſſe appellatum; quod vix alibi reperies.

p *In cuius dedicatione.*] Aſconius & Dion vbi ſuprà.

q *Caligulam perfeciſſe.*] Sueton. in vita illius, cap. 21.

r *Neronemq;.*] Plinius lib. 33. c. 3.

s *Iuxta quod Iouis ſtatua.*] Plin. lib. 34. cap. 7. Talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cęſare dicatus, qui vocatur Pompeianus à vicinitate theatri.

t *Cui arcus marmoreus à Claudio Cæſare.*] Suet. in vita Claudij Cæſaris, cap. 11. ſic ſcribit, Tiberio marmoreum arcum, iuxta Pompeij theatrum, decretum quidem olim a Senatu verum omiſſum, peregit.

u *Cuius exemplo.*] Scilicet Pompeij.

x *Iulius Cæſar.*] Cor. Tacitus ſcribit primùm à C. Cæſare in campo Martio conſtitutum fuiſſe. Tranquillus in eod. cap. 44. deſtinatum fuiſſe duntaxat, atque apparatum omnem ab Antonio in Mauſolei dedicatione directum. Dion in Iulio ſcribit, theatrum quod a Iulio Cæſare extructum erat, amphitheatrum poſtea appellatum fuiſſe, quòd ſedes

abſque

quam poſtea Auguſtus mauſoleum ædificaturus (teſte Tranquillo) demolitus fuit. [y] Et Cornelij Balbi theatrum, cui quatuor columnæ ex ophite lapide pro miraculo fuere, quorum nulla prorſus veſtigia cernimus. [z] Et Pompeij amphitheatrum ampla magnitudine & molle: quippe tam profuſi ſumptus fuit, vt hominum XL. millia commode ſedibus acciperet. [a] Necnon amphitheatrum Tauri ſumma impenſa extructum: nec minus caſtrenſe, quod in Exquilijs fuit: & Neronis, cuius ne imago quidem extat. Cæſaris verò theatrum iuxta Capitolium, cuius tantum ſemiruta veſtigia videmus, tanti ſplendoris fuit, vt vrbem atque imperium honeſtaret. Quantæ autem admirationis fuiſſe amphitheatrum vrbe media credimus, [b] mirificum opus à Veſpaſiano fundatum, cum ipſius fere demoliti nunc ruinas ſolidiſſima ſtructura demiremur? In quo extruendo omnes Imperatores Regéſque magnificentia antecellit, quibus monumentis illud decus maieſtatis & imperij, quo vrbs Romana floruit, facile eſt conijectari. [c] Quid de theatro lapideo, iuxta quod ædem equeſtris fortunæ fuiſſe memorant, cuius ne veſtigium quidem relictum eſt? [d] Circum verò maximum celebratiſſimum trium ſtadiorum longitudine, à Tarquinio Priſco locum ſpectaculis deſignatum, vbi Iunonis & Dianæ templa erexit; & mox à Cæſare dictatore mirifico opere inſtauratũ videmus, illiusq; adhuc veſtigia extare: [e] vbi Veneris ædes, quam Fabius ex mulctatitia pecunia faciendam curauit, [f] Liberiq; & Liberæ, [g] Iuuentutis [h] & Cereris: quas Aul. Poſthumius dictator vouerat, [i] atque Herculis phanum, [k] Soliſq; & [l] Mercurij, [m] Bellonæ, & [n] Floræ ædes fuere: [o] ibique Lupercal, [p] & circum Flaminium vidimus aliquando, quorum

Corn. Balbi theatrum. Pop. amphitheatrum. Tauri amphitheatrũ. Caſtrenſe. Neronis. Cæſaris. Veſpaſiani. Theat. lapideum. iuxta ædem Veneris. Circus maximus Tarquinij.

ANNOTATIONES.

abſque ſcena vndequaque haberet.

y *Et Cornelij Balbi.*] Plinius lib.36.c.7.

z *Et Pompeij amphitheatrum.*] Plin.eod.lib.36.c.15.

a *Necnon amphitheatrum Tauri.*] Scilicet Statilij Tauri, ex Suetonio in Caligula, c.18.

b *Mirificum.*] Suetonius in vita illius, c.9.

c *Quid de theatro lapideo.*] Sed & fuere alia theatra Romæ, videlicet id quod à Traiano extructum fuit, quod poſtea ab Adriano eſt deſtructum, vt ſcribit Spartianus in vita ipſius Adriani. Aliud in pratis Vaticanis inter pontem Miluium & molem Adrianam, de quo Procopius. Guilielmus Poſtellus in lib. de Magiſtratibus Athenienſium, c.18. ſcribit ſe vidiſſe theatri, ſicut & hippodromi reliquias Conſtantinopoli, in foro Theodoſij. Locus, ait, latus eſt circiter centum paſſus ſeſqui altera, aut ampliori longitudine: in extrema parte erat theatrum in medio aliquot columnę, cum obeliſco Aegyptiaco.

d *Circum verò.*] De Circis in vniuerſum vide Varronẽ libr. 1. aut aliorum dinumeratione 4. de ling. Lat. Vitruuium lib. 3. c.2. & Ouid. lib.2. Faſtorum his verſibus,

Hic vbi nunc fora ſunt, lintres errare videres,
Quaq; iacent valles Maxime Circe tuæ.

Et Liuium 1. Deca. lib.1. in Tarquinio Priſco poſt princ. his verbis, Tum primùm circo, qui nunc Maximus dicitur, deſignatus locus eſt, loca diuiſa patribus equitibusq;, vbi ſpectacula ſibi quiſque facerent, fori appellati. Vide præterea Dionyſium Halic. lib.3. & Plinium lib.36.c.15.

e *Vbi Veneris ædes.*] Scilicet Gurges ex Liuio, cuius verba ex 1 Dec. lib.10. hic adſcribimus, Eo anno Q. Fabius Gurges Conſulis filius aliquot matronas ad populum ſtupri damnatas pecunia multauit, ex quo multatitio ære Veneris ędẽ, quæ prope Circum eſt, faciendam curauit.

f *Liberiq;.*] Tacitus lib. 2. Iiſdem temporibus deûm ædes vetuſtate aut igni abolitas, cœptáſque ab Auguſto dedicauit Libero, Liberæque & Cereri, iuxta Circum maximum, quas A. Poſthumus vouerat. Ad id ipſum prius dixerat Diodorus Siculus lib.6. non longè à fin.

g *Iuuentutis.*] Liu.4. Dec. li.6. Item Iuuentutis ædẽ in Circo Maximo C. Licinius Lucullus duumuir dedicauit. vouerat eam ſexdecim annis antè M. Liuius Coſſ. quo die Aſdrubalem exercitumque eius cæcidit. Idem cenſor eam faciendã locauit M. Cornelio & T. Sempronio Coſſ. Huius ædis Iuuentutis meminit Plinius duobus in locis, nempe lib.29.c. 4. in princ. & lib.35.c.10.

h *Et Cereris.*] Iam diximus ſuprà in verbo, Liberíque. ex Corn. Tacit. lib 2. & Plinij lib.35.c.12.

i *Atque Herculis phanum.*] Hoc templum in Auentino cõſtructum fuiſſe ſcribit Bartholomæus Marlianus, redditque cauſam quare nunc D. Alexio dedicatum ſit a ſuis maioribus. Fuit & aliud templum Herculis Cuſtodis, vbi nunc D. Luciæ templum eſt, in aditu Circi Maximi, vel (vt alijs placet) Flaminij, de quo Ouid. Faſtorum lib.6.

Altera pars Circi cuſtode ſub Hercule tuta eſt,
Quod deus Euboico carmine munus habet.

Multæ fuerunt ædes Herculis Romæ, quarum ea cuius nunc meminit Ouid. condita eſt ad Circum Maximum à L. Sylla, monitu carminis Sibyllini, & pridie nonas Iunij dedicata. Huic idem Sylla decimas obtulit, author Plutarch. in Sylla.

k *Soliſq;.*] Corn Tacitus lib.15.

l *Et Mercurij.*] Ouidius lib. Faſto.5. Mercurij templum ſpectaſſe eundem Circum Maximum ait his verbis,

Templa tibi poſuere patres ſpectantia Circum
Idibus, ex illo eſt hæc tibi ſacra dies.

m *Bellonæ.*] Templi Bellonę auctorem Appium Claudium fuiſſe ait Ouidius lib.6. Faſt.

Hac ſacrata die Tuſco Bellona duello
Dicitur, & latio proſpera ſemper adeſt, &c.

Titus Liuius 1 Dec. lib.10. ſic ſcribit, Dicitur Appius in medio pugnæ diſcrimine, ita vt inter prima ſigna manibus ad cœlum ſublatis conſpiceretur, ita precatus eſſe, Bellona ſi hodie victoriam duis: aſt ego templum tibi voueo. Erat autem & aliud templum Bellonę extra vrbem ad portam Carmentalem, in quo dabatur Senatus Coſſ. & aliis qui prouinciis debellatis triumphum petebant & legatis aliarum nationum, de quo nos alibi diximus.

n *Et Floræ.*] Tacitus lib.2. vbi loquitur de ædibus Liberi & Liberæ, vt ſuprà diximus, continuo de æde Floræ hæc ſubiungit, Eodémque in loco ædem Floræ ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus conſtitutam. Hæc à Græcis χλωρὶς dicitur. Ouid.5. Faſt.

Chloris eram, quæ Flora vocor: corrupta Latino
Nominis eſt noſtri littera Græca ſono.

o *Ibiq; Lupercal.*] Seruius in illud Virgil. Æneid.8.

Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo.

Ficus, inquit, Ruminalis, ad quam eiecti ſunt Remus & Romulus, fuit vbi nunc eſt Lupercal in Circo. Hac enim labebatur Tyberis, antequam Neptuno factis ſacrificijs auerteretur. Dionyſius Halicarnaſſæus lib.1. Cæterum, ait, Arcades acceptis ſub colle ſedibus (de Auentino loquitur) exædificatis more patrio domiciliis, templa quoque conſtruunt, primum Lycæo Pani iubente Themide (Arcadibus enim antiquiſſimus & honoratiſſimus eſt Pan) in loco quem Romani Lupercal nominant, nos Lycæum dicere poſſumus.

p *Et Circum Flaminium.*] De quo Cice. epiſt. ad Attic. lib.1. & in 3 in Ver. act. & ibi Aſcon. Pædianus, Varro lib.4. ling. Lat. Vitruuius lib.4. cap.7. Liuius 1. Dec. lib.3. & 3 Dec. lib.8.

vix ſemiruta veſtigia licet inſpicere. Atque hic circus Flaminius eſt, [q] quondã prata Flaminia. [r] Iuxta quem Apollinis ædes [s] inter ipſum & olitorium forum, [t] in qua ſenatus haberi conſuerat, [u] ac Iouis Statoris templum, [x] licet alterum in Porticu Metelli, [y] & tertium in radice Palatij fuiſſe legamus, quòd à Romulo in pugna cum Tatio & Sabinis votum eſſe dictitant. [z] Fuit quoque Neronis circus in Vaticano, [a] & circus Floræ iuxta ipſius templum: [b] & intimus, quem iuxta vrbis murum fuiſſe Varro ſignificat: cuius licet intermortuã memoria ſit, tamen figulos ibi proximos, & myrtetum, à quo ſacellum Veneris Myrteæ, quæ Murtia dicta eſt, [c] & illius aram ſub Auentino antiquiſſimam legimus. Hoc quoque non in poſtremis fuerit, prioribus ſeculis non modò ſpectaculis & ludis publicis veteres theatra habuiſſe frequentia, ſed quum conciones, aut populi concilium haberi, vel toti plebi aliquid exhiberi vellent, id in theatro, vbi concionantem exaudire, & quò conuenire frequentius poſſent, ex alto ſuggeſtu ſedentibus & ſilentibus cunctis, facere conſueſſe: [d] idque Græcis præcipuo in more fuiſſe, licet Athenis theatrum locus legitimæ concionis non eſſet: [e] quo malo vetus illa Græcia concidit, in quorum theatris concilio populi indicto, vbi rudes & ignaui promiſcuè conſederant, confuſa populari & militari turba, variis & diſſonis clamoribus inſanæ concionis, bella ſuſcipiebant, ciues proſcribebant, prætores eligebant, præmiáque bene meritis ciuibus, interdum pœnas, circumductis vrnulis, inferebant.

Circus Neronis.
Circus Floræ.
Venus Murtia.
Theatra nō modo ludis & ſpectaculis ſeruiebãt.
Græcorum theatra.

ANNOTATIONES.

Martialis lib. 12. epigram. 76. Plutarc. problem. cap. 66. Iul. Florus epit. Liuij lib. 20. Feſtus Pompeius lib. 6. Plin. lib. 34. cap. 3. & lib. 36. cap. 5. & P. Victor in 9. Vrbis regione, & Iul. Obſequens c. 114.

q *Quondam prata Flaminia.*] Liuius 1. Dec. lib. 3. Ea omnia in pratis Flaminiis concilio plebis acta, quem nunc Circum Flaminium appellant, vide in ſeq.

r *Iuxta quem Apollinis ædes.*] Idem Liu. d. lib. 3. ſed alio loco, Itaque inde Coſſ. ne criminationi locus eſſet, in prata Flaminia, vbi nunc ædes Apollinis eſt (Circum iam tum Apollinarem appellabant) auocauere Senatum.

s *Inter ipſum.*] Aſcon. Pædianus in 4. in Ver. act.

t *In qua Senatus.*] Scilicet æde Apollinis, vt conſtat ex loco poſteriori in verbo, Iuxta quem Apollinis ædes.

u *Ac Iouis Statoris.*] Macrobius lib. 3. Saturn. c. 4. poſt prin. authoritate Varronis lib. 8. rerum Diuinarum. Dionyſ. Halicarn. lib. 2. Extructis quoque templis aras conſecrauerunt Diis, quibus in pugna vouerãt, Romulus Ioui Statori, apud portam Mugoniam ducentem è via ſacra ad palatium, quòd exercitum ipſius fugientem deus poſt preces ſtare feciſſet & vti viribus.

x *Licet alterum.*] Vitruuius lib. 3. c. 1. vbi de Periptero æde diſſerit. Hęc ædes ad finem Circi Flaminij fuit à Q. Metello Macedonico facta, de qua Velleius Paterculus lib. 2. Fuit & aliud Iouis Statoris templum in radicibus Palatini, vbi nũc ædes D. Mariæ de Pœnis inferni.

y *Et tertium.*] Scilicet templum Iouis Statoris ex Liuio 1. Decad. lib. 1. & Plutarch. in Romulo. Dion. Halicarn. lib. 2.

z *Fuit quoque Neronis Circus.*] Plin. lib. 36. c. 11. & hic eſt, vt opinor, quem idem Plinius Circum Vaticanum vocat libr. 16. cap. 40.

a *Et Circus Floræ.*] De æde Floræ iuxta Circum Maximum diximus. An autem fuerit alius Floræ Circus iuxta ipſum templum, nunc non recordor me legiſſe, niſi quòd P. Victor, ſi is eſt, collocat Floræ templum & Circum in ſexta Vrbis regione.

b *Et intimus.*] Scilicet Circus ex Varrone cuius hæc omnia vſque ad clauſulam, Et illius aram. ſunt lib. 4. de lingua Latina. Sed & id quod dicitur de Venere Myrtea, quæ & Murtia dicebatur, vide Plinium lib. 15. cap. 29. & Plutar. proble. cap. 19. in fin.

c *Et illius aram.*] Plin. vbi ſuprà, Ara, inquit, vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant, ſed is non dicit eam fuiſſe ſub Auentino: verùm id ſatis innuere videtur Liuius 1. Decad. lib. 1. cùm ſcribit, Tum quoque multis militibus Latinorum in ciuitate acceptis, quibus vt iungeretur Palatio Auentinus ad Murtiæ datæ ſedes. Feſtus autẽ Pompeius lib. 11. Murtiæ deæ ſacellum erat ſub monte Auentino, qui anteà Murtius dicebatur.

d *Idq́; Græcis.*] Val. Max. lib. 2. c. 1. vbi de conſtantia legatorum Rom. In theatrum (vt eſt conſuetudo Græcię) introducti, legationem quibus acceperant verbis, peregerunt.

e *Quo malo.*] Strabo li. 3. alias cauſas euerſionis veteris Gręciæ ſcribit. Sed ſuperioribus addas fuiſſe & Athenis theatra & inter cætera Dionyſiacum ex Thucydide li. 8. & Odeum dictum à cantilenis (quaſi cantilenarium dicas, ex Pauſania in Atticis, in cuius veſtibulo Ægyptiorum Regum ſunt ſtatuæ.

Qui fuerit medius vnguis, & infamis digitus, quibusq́; digitis quæ fuerint qualitates & nomina.

CAPVT XXVI.

Iuuenalis locus Satyr. 10.

PERSVASVM habent plerique, In verſu Iuuenalis decimæ, dum inquit:

quum Fortunæ ipſe minaci
Mandaret laqueum, mediumq́; oſtenderet vnguem:

per hæc verba id notari, quòd vulgo omnes contumeliis conciti faciunt, vbi interiecto pollice inter medios proximos digitos, obſcœnum in modum probrum obiiciunt: quo argumento illum faſtidire & deſpicere oſtendunt. quod tamen longè ſecus in veteri vſu fuiſſe apparet: quippe [a] infamis

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

a *INfamis digiti.*] Perſius ſatyra 2. hunc infamem appellat.

Infami digito & luſtralibus antè ſaliuis
Expiat.

Et impudicum author Priapeiorum quiſquis is fuit,

Deridet quoque fur, & impudicum
Oſtendit digitum mihi minanti.

Martialis lib. 6. epig. 69.

Oſtendit digitum, ſed impudicum,
Alconti, Daſioq́; Symmachoq́;.

Qua autem ratione, intelliges ex Diogene Laërtio in Diogene Cynico.

b *Fuit*

digiti obiectu,qui medius eſt,ipſum in quem obiicitur, infamem notari duxerunt. [b] Fuit enim priſci moris, vt ſiquos floccipenderent, aut inſigni contumelia vel deformi conuicio afficerent, id obiectu medij digiti protenti,non autem compreſſi,denotarent:quod eſt à Græcis vſurpatum,vt contractis reliquis digitis,medium ignominiæ cauſa protenderent,quod [c] σκιμαλίσαι dixere. σκιμαλίζειν enim,prætentare eſt digito an gallinæ oua conceperint: [d] ſicut ἀδιείζειν, vbi quempiam flocciſacere oſtendunt. [e] Quare ab Athenienſibus medius catapygos, quaſi cinædus & ſcortum, adnominatur, quòd infamiam incuteret, & conuicium faceret. [f] Apud Græcos ſycophanta aut hodidocos, quaſi obſeſſor viarum & latro,vel propudium,conuicium cenſebatur maximum: [g] ſicut Perſis,muliere virum ignauiorem appellare,nulla inſignior cõtumelia fuit. Apud Ægyptios,aſini nomen obiectare,magnum eſt ingerere probrum,quòd Typhonis hoſtis Oriſidis colorem ferret. [h] Quare quum Perſarum Regem Ochum ſumma dedecoris loco Ægyptij aſinum appellarent,intantum exarſit,vt diceret:Faciam vt hic aſinus veſtrum bouem depaſcatur,qui haud multò poſt,ingenti coacta manu,occupata Ægypto,Apim immolauit. In quo annotare ſuccurrit, [i] quod tradit Herodotus, quod quum Scytharum equitatus, quò præcipuè valent,in Ægyptios irrueret,rugitu aſinorum & mulorum inſolito (quippe quum apud Scythas nulli ſint, Ægyptiis verò frequentes) adeò equos Scytharum fuiſſe conſternatos, vt protinus fugam fecerint, Ægyptiiſque inſignem victoriam dederint. [k] Id quoque à Martiale non inſcitè oſtenſum eſt:

Medius digitus infamis.
σκιμαλίζειν.
ἀδιείζειν.
καταπύγων.
Voces ignominioſæ apud diuerſos.

Rideto multum, qui te Sextile cinædum
Dixerit, & digito porrigito medium.

Velut eo argumento virum improbiſſimæ nequitiæ deſignaret. Ex quinque enim digitis, [l] quos ſacros Mineruæ religio ſanxit, cuique ſuum nomen inditum fuit, & qualitas, neque ab re nominati ſunt. [m] Pollex enim primus,quia aliis maior & longe princeps eſt, quódque reliquis anteſtat, & propè dominatur dictus, quippe cuius adiumento reliqui reguntur: itaque non immeritò [n] is apud Græcos ἀντίχειρ, quaſi altera dicebatur manus, quum in vnaquaque re ſocius & adiutor ſit. [o] Hunc premere antiqui iubent, quum alicui bene precantur & propitij ſunt, bonum omen & efficaces preces futuras interpretati: [p] vtrumque verò pollicem iungere, vehementius laudare eſt: [q] vertere autem pollicem, male precari. [r] Cumque pollex monocondylus ſit, reliqui fuere dicondyli, id eſt, duplicis commiſſuræ: [s] vbi verò in digito non erat flexus, phalanx dicebatur. In pedibus autem, pollici ſcandenti proximum, à ſaliendo [t] halluci dixere nomen. [u] Reliqui in pedibus digiti, monocampi, hoc eſt, vnius flexus fuere. In qua quidem re memoriæ proditum eſt, [x] Pyrrhi pollicem dextri pedis diuinam vim habuiſſe, vt ſplene laborantibus præſentiſſimo remedio ſuccurreret: [y] qui etiam in pyra cum reliquo corpore abſumi nequiuit: [z] ſicut de Lamiſco proditur, qui apud Lucanos regnauit, cui tertius digitus pedis lupinus erat. [a] Et de Artaxerxe, qui manu altera longior, Macrochir nomen

Pollex.
ἀντίχειρ.
Pollicẽ premere.
Pollicem vtrumque iungere.
Pollice vertere.
Pedum digiti.
Hallucus.
Pyrrhi pollex pedis.
Lamiſci tertius digitus pedis lupinus.
Artaxerxes.
Macrochir.

ANNOTATIONES.

b *Fuit enim.*] Vide infrà eod.cap.
c *Σκιμαλισαι.*] Rhodiginus lib.17.c.12.
d *Sicut ἀδιείζειν.*] Idem Rhodiginus lib.26.c.21.
e *Quare ab Athenienſibus.*] Rhodiginus lib.15.c.11. & lib. 17.cap.12.
f *Apud Græcos Sycophanta.*] Vide omnino Athenæum Dipnoſophiſtarum lib.3.cap.3. Rhodig.lib.18.c.9.ad fi. Eraſmum in prouerbio Sycophanta.
g *Sicut Perſis.*] Herod.lib. 9. de quo & nos diximus in noſtris legibus Connubialibus lib.9.
h *Quare cum perſarum Regem Ochum.*] Rhodiginus lib. 30. cap.21.
i *Quod tradit Herodotus.*] In Melpomene,qui eſt liber 4.
k *Id quoque à Martiale.*] Lib.ſcilicet 2.epig.28.
l *Quos ſacros Mineruæ.*] Seruius in 7. eclog. Virgil. & alibi dictum eſt.
m *Pollex enim.*] Macrob.lib.7.Satur.c.13.
n *Apud Græcos ἀντιχείρ.*] Macrob.vbi ſuprà,& Pollux lib.2. Onomaſticôn.
o *Hunc premere.*] Plinius lib.28.c.2. Pollices, inquit, cum faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. Antiquitus in pollice erat fauoris ſtudiíque ſignificatio: qui faueret pollicem premebat: qui contrà malè alicui cuperet, pollicem conuertebat. Eraſmus in prouerbio, Premere pollicem,conuertere pollicem.
p *Vtrumque verò.*] Horat.lib.epiſt.1.epiſt.8.

Conſentire ſuis ſtudiis qui crediderit te,
Fautor vtroque tuum laudabit pollice ludum.

Et ibi Acron & Porphyrion interpretes.Eraſm.vbi ſuprà.
q *Vertere autem Pollicem.*] Iuuenalis ſaty.3.

—Et verſo pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.

Et Prudentius in heroico carmine aduerſus Symmachum in fi.libri poſterioris,

Et quoties victor ferrum iugulo inſerit,illa
Delitias ait eſſe ſuas,pectúſque iacentis
Virgo modeſta iubet conuerſo pollice rumpi.

r *Cúmque pollex.*] Ariſtot.lib.1.Animalium c.15.
s *Vbi verò in digito.*] φάλαγξ enim eſt internodium in digitis:id eſt digiti pars rigida,& quę non flectitur,quæ inter duos articulorum nodos eſt, vt τὸ τῆ δακτύλε καμπτικὸν ſit κόνδυλος. τὸ δ' ἄκαμπτον φάλαγξ.
t *Halluci dixere nomen.*] Feſtus Pompeius lib. 1. Allux, inquit,pollex ſcandens digitum proximum, quod velut inſiluiſſe in alium videatur,quod Græce dicitur ἅλλεσθαι.
u *Reliqui in pedibus digiti.*] Gaza ex Ariſtotele, vbi ſuprà proxime, μονόκαμπτοι (inquit) dicuntur omnes digiti pedum,qui vnico inflexu adducuntur.
x *Pyrrhi pollicem.*] Plutarch.in vita illius poſt princ.Plinius lib.7.c.2.& lib.28.c.4.
y *Qui etiam in pyra.*]Plutarchus & Plinius in eiſdem locis.
z *Sicut de Lamiſco.*] Heraclides in Politicis.
a *Et de Artaxerxe.*] Plutarchus in vita illius in princ.& in Apophtheg.eiuſdem. Et idem quoque de Dario, vt id cognominis aſſequutus ſit à brachiorum & vlnarum longitudine,quæ tanta erat,vt genua contingeret,ſcribit Strabo lib.15. ad fin. Eſt autem μακρόχειρ tanquam dicas longimanus. In hac autem pollicis tractatione non eſt prætermittendum olim milites pollicibus eleuatis ſacramentum militare eleuare ſolitos. Ideò, qui militiam detrectare volebant, ſibi pollices amputabant, ne ad ſacramentum adigi paſſent. Propterea Auguſtus equitem Romanum, quod

Index. tulit. [b] Proximus vero à pollice, indicis nomen habet, [c] qui etiam ſalutaris vocabatur: [d] quo ori admoto, ſilẽtium indicimus: ſcilicet nil ſanctius ad ſalutem, oris ſilentio æſtimantes. [e] Ideò ſacellum *Angerona.* Angeronæ, quæ dea præſul ſilentij obſignato ore effingitur, ac inter antiquiſſimas religiones Romæ colebatur. [f] *Qui digiti valuerunt.* Hoc digito ſalutari Martium Septimium, qui ex fabro ferrario imperium tenuit, tantum valuiſſe dicunt, vt currus ex aduerſo nitentes repulerit, & fortiſſimum quemque colliſerit. [g] Tiberius quoque articulis ita firmis fuiſſe fertur, vt recens malum ſalutari digito terebraret. [h] Quod de Claudio ſecundo Cæſare traditur, qui digitis ita validis fuit, vt ictu digitorum aut pugno ſæpe equi dentes excuſſerit. [†] Contrà verò Auguſtus illo perſæpe laborauit, ita vt vix cornei circuli ſupplemento, ſcripturæ admoueret. [i] Hoc etiam indicamus, quare indicis nomen tulit, [k] exprobramus, [l] & minas inferimus. [m] Tertius, qui medius & reliquis maior eſt, famoſus habetur, petulans & libidinoſus, [n] cuius obiectu (vt modo ſignificaui) probrum obiectamus, alteriuſque famam lædimus & deteſtamur: & *Digitus infamis ſeu verpus.* quia deſes & ignauus in medio ſitus, nulli rei adiumento eſt, idcirco deſpectiſſimus habitus: [o] Qui etiam verpus dicebatur: namque Iudæis vſque eò cuiluit, vt interanea exulcerata, & putreſcentia viſcera, illo reconderent & fouerent. [p] Fuitque adnotatum apud veteres Græcorum, vt qui medio digito tanquam per indicem aliquem oſtenderent, arguerentur inſaniæ. *Diogenis dictum.* Quare verbum Diogenis proditur, multos per digitum inſanire, quòd medio digito ſe philoſophantes peregrinis demonſtrarent. Cúmque reliquos auro gemmiſque inſignirent, [q] hunc priſci Romani nudum & honore deſtitutum reliquêre, veluti infami contumelia notaretur. [r] Galli vero & Britanni medio tantũ annulos aducunt,

ANNOTATIONES.

duobus filiis adoleſcentibus, cauſa detrectandi ſacramenti, pollices amputaſſet, ipſum bonáque eius haſtæ ſubiecit, vt ſcribit Sueton. in vita ipſius Auguſti cap. 24. Hanc enim rationem pollicis amputandi afferunt: ſed ego malo cum aliis eam eſſe quod pollicibus amputatis inutiles & minus idonei ad arma tractanda redderentur. Apud Fortunianum autem Acromos huiuſmodi eſt de decem militibus accuſatis læſæ reipublicæ, quòd tempore belli pollices ſibi amputaſſent. Ammianus Marcellinus libr. 15. ad finem ſcribens de moribus Gallorum ſic ait, Nec eorum aliquando quiſquam, vt in Italia, munus Martium pertimeſcens, pollicem ſibi præcidit, quos iocularitet Murcos appellant.

b *Proximus verò à pollice.*] Horat. lib. Serm. 2. ſaty. 8. eadémque vlt.

—Quid ſiquid fortè lateret,
Indice monſtraret digito.

Vbi Porphyrion interpres. Plinius lib. 28. c. 2. ad fin. ſic ſcribit, Vngues reſecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religioſum eſt: Quintilianus autem lib. 11. c. 3. qui de Pronunciatione eſt, id ei nomen ab indicando datum tradit.

c *Qui etiam ſalutaris vocabatur.*] Sueton. in Auguſto, c. 80. Martianus Capella de Nuptiis Philologiæ. Quidam, inquit, redimitus puer ad os compreſſo digito ſalutari, ſilentium annuebat. Trebellius Pollio in vita Martij Septimij, cuius verba paulò poſt adducemus. Et hunc ita vocari putat Beroaldus interpres Suetonij, quòd ſilentium indicet: nam ſermoni parci, vt inquit eleganter, & verè Plinius, multis de cauſis ſalutare eſt.

d *Quo ori admoto.*] Id iam patet ex illo loco Capellæ. Sed & ex eo Apuleius lib. 1. Metamor. At ille digitum à pollice proximum ori ſuo admouens, & in ſtuporem attonitus, Tace tace, inquit. Is digitus in exprobrando & indicando, vnde ei indicis nomen eſt, plurimum valet. Quo vſum eſſe optimè Craſſum oratorem, Cicero lib. 2. de Orat. Quintilianúſque lib. 11. c. 3. notificant. Húcque nonnihil pertinet illud Iuuenalis ſatyra 1.

—Digito compeſce labellum,
Accuſator erit, qui verum dixerit, hic eſt.

Atque illud Ouidij lib. Metam. 9. non longè à fi. vbi Harpocratem ſilentij ſignificat, qui digito ad os appoſito pingebatur,

Quique premit vocem digitóque ſilentia ſuadet.

e *Ideo ſacellum Angeronæ.*] Plinius lib. 3. cap. 5. Solinus c. 1. C. Sempronius in lib. de Italiæ diuiſione. Macrobius lib. 1. Satur. c. 10.

f *Hoc digito ſalutari M. Septimium.*] Trebellius Pollio in vita Septimij, Nullius, inquit, manus vel ad feriendum, vel ad impellendum fortiores fuiſſe, cùm in digitis neruos videretur habuiſſe, non venas. Nam & carra venientia digito ſalutari repuliſſe dicitur: & fortiſſimos quoſque vno digito ſic afflixiſſe, vt quaſi ligni, vel ferri obtuſioris ictu percuſſi dolerent. Hæc ille, qui & illum fuiſſe fabrum ferrarium dicit.

g *Tiberius.*] Suetonius in vita illius c. 68.

h *Quod de Claudio Secundo.*] Trebellius Pol. in vita illius, Digitis, ait, vſque adeo fortibus fuit, vt ſæpe equis & mulis ictu pugni dentes excuſſerit.

† *Contrà verò Auguſtus.*] Suetonius in vita illius c. 80.

i *Hoc etiam indicamus.*] Suprà dictum eſt. Nam & ab indicando dictus eſt, vt etiam ſcribit Quintilianus lib. 11. c. 3. quod de pronunciatione eſt.

k *Exprobramus.*] Vide ſuprà ibi, Quo ori admoto.

l *Et minas inferimus.*] Quintilianus vbi ſuprà de manibus in vniuerſum loquens, ſic ſcribit, An non his poſcimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? ſupplicamus? &c.

m *Tertius.*] Dictum eſt ſuprà.

n *Cuius obiectu.*] Nam vt ſcribit Diogenes Laërtius, Diogenes ille Cynicus peregrinis quibuſdam videre Demoſthenem cupientibus, medium huic intendens digitum, Hic, ait, vobis eſt ille Atheniẽſium orator. Innuens ſcilicet Demoſthenem eſſe mollem & effœminatum.

o *Qui etiam verpus.*] Medius digitus verpus à vertendo podice dicitur, quòd protentis duobus aliis vtrinque proximis complicatis digitus, inguinis ſpeciem quandam referat. Ob quam etiam cauſam infamis a Perſio vbi ſuprà num. 1. & impudicus à Martiale appellatur. Quo fit vt Iudæi peculiari vocabulo Verpi dicantur, qui præſcripto legis præputium pueris præcidunt. Martialis Epigram. lib. 7. epig. 81.

Dum ludit media, populo ſpectante, palæſtra,
Delapſa eſt miſero fibula, Verpus erat.

Iuuenal. ſaty. 14.

—Eadem niſi ſacra colenti,
Quæſitum ad fontem ſolos deducere Verpos.

p *Fuitque adnotatum.*] Id totum vſque ad clauſulam, Cúmque reliquos. videtur fuiſſe ſumptum ex illo loco Laertij nuper à nobis ſuprà ibi, Cuius obiectu. adducto: ſed aliter quàm Diogenes retulit.

q *Hunc priſci Romani nudum.*] Vt ſatis intelligitur ex Plinio lib. 33. c. 1. dum ſcribit, eos primùm geſtaſſe digitis, qui ſunt minimis proximi. Poſteà proximis pollici, poſtremò & minimis.

r *Galli verò & Britanni.*] De vtriuſque Plinius d. lib. 33. c. 1.

illum præcipuo honore excolentes. [s] Proditúmque eſt, annulum è ſiniſtra in longiſſimum dextræ
transferri, ſæpe ſingultus & grauedines leuare. [t] Græcis verò medius, non famoſi nomen habet, ſed *Medicus.*
medici. Digitis enim apud illos hæc indita nomina fuere, ἀντίχειρ, λιχανός, ἰατρός, δακτυλιώτης, ὠτί-
της, ac ſi dicas, pollex, index, medicus, annularis, auricularis. [u] Apud Pollucem hæc fuere nomina: Mi-
cros, hoc eſt, paruus, deinde paramesos qui ſequitur, poſtea meſos, deinde lichanos, demum antichir
aut megas. [x] Romani verò proximum minimo, annularem ſeu medicum nuncupant. [y] Illo enim, quum *Annularis*
veniam poſcimus à diis, locum Nemeſeos ([z] quæ dea vltrix malorum fuit, fautrix verò bonorum) *Nemeſis.*
poſt aurem dexteram obſignamus. Ipſa enim Rhamnuſia dicta, ibi locum venerationis habet. [a] Rham-
nes enim à Marathone haud plus ſexaginta ſtadiis abeſt, [b] vbi Nemeſis phanum memoratu [c] præci- *Nemeſeos*
puum, ab Adraſco ædificatum, [c] cuius ſimulacrum altera manu fraxineum ramum, altera phialam ge- *ſimulacrũ.*
ſtat: [d] quem locum qui eam venerantur attingunt, quum in ipſa aure memoriæ locus foret. [e] Eundem- *Minimus*
que minimo proximum in ſponſalibus annullo exornamus, quia tenuiſſimam venam inde ad cordis *ſeu auricu-*
ima penetrare arbitrantur. Hunc Ægyptij tanquam ſacrum multis odoribus delibutum habere aſſue- *laris.*
rant: habuiſſéque hoc proprium ferunt, vt complicatus, [f] ſenarium, qui perfectiſſimus eſt, numerum *Minimo*
deſignaret. Minimum verò, quia omnibus minor, minus officij habet, quódque eius ope minus indige- *aurem dex-*
mus, propterea dici autumant: [g] cui etiam auriculari nomen eſt, quod illius ope aurium ſordes, quæ- *teram ſca-*
que in his incommoda ſunt, adimimus & leuamus: tarditatique aurium, aut ſi quid in eis puditi fue- *bere.*
rit vel purulenti, ſuccurrimus. [h] Fuitque literis proditum, crebro ſcabere aurem dextram minimo, fu- *Minimo*
roris ſignum eſſe: [i] cuiúſque tinnitum crebriorem, morbum corpori adactum præmonſtrare. [k] Si quem *prouocare.*
tamen dimicationi vel pugnæ veteres laceſſebant, minimo prouocante inuitabant. [l] Eſt quoque ani- *Achates.*
maduertere, quòd qui minimo geſtatur annulus, achates dicitur: quo verò index ornatur, coriannos. *Coriannos.*
[m] Latini autem leuis materiæ annullum, qui minimo geſtatur, æſtiuum nuncupant. [n] In auctioni- *Annulus æſtiuus.*
bus & locationibus attollere digitum, ſe emptorem & conductorem: [o] in certamine & pugna, dedi- *Digitum tollere.*

ANNOTATIONES.

s *Proditúmque eſt memoria.*] Plinius lib. 28. cap. 6. Plerique anulum è ſiniſtra in longiſſimum dexteræ digitum transferre, &c. ibi loquitur de ſternutamento.

t *Græcis verò medius.*] Sic annotauit Iac. Tuſanus in ſuo lexico in dictione ἰατρός.

u *Apud Pollucem.*] Lib. ſcilicet 2. c. 4. & iterum cap. 50.

x *Romani.*] Gellius lib. 10. c. 10. Macrob. lib. 7. Satur. cap. 13. Porphyrion in Horatium lib. Sermonum 2. ſaty. 8. eadémque vlt vbi ita omnes digitos nuncupat, Pollicem, indicem, famoſum, medicum, minimum.

y *Illo.*] Plinius lib. 11. c. 45. Eſt poſt aurem æquè dextram Nemeſios, quò referimus tacto ore proximum à minimo digitum, veniam ſermonis à diis ibi recondentes.

z *Quæ dea.*] Catullus epig. 47. ad Licinium,

——Preceſque noſtras
Oramus caue deſpuas ocelle:
Ne pœnas Nemeſis repoſcat.

Et Ouidius lib. Triſtium 5. eleg. 9.

Exigat ac dignas vltrix Rhamnuſia pœnas,
Impoſito calcas qui mea fata pede.

Idem Ouid. memorem appellat lib. 14. Meta. quòd vlciſcitur ſuperbos, cùm ait,

——Memorémque time Rhamnuſidis iram.

Ammianus Marcellinus hoc graphicè deſcribit lib. 14. in fi.

a *Rhamnes enim à Marathone.*] Pauſanias in Atticis, qui eſt libr. 1.

b *Vbi Nemeſis phanum*] Antimachus poëta Græcus, ex quo, atque etiam ex Strabone lib. 13. his verbis,

Eſt dea quam Nemeſim dicunt, dea magna poténſque,
Quæ bona cœleſtum conceſſu cuncta deorum
Poſſidet: huic primus ſacratam condidit aram
Flumínis Æſapi geſt..las Adraſtus ad vndas
Atque ibi nunc colitur, ſeruá que Adraſtia nomen.

Intelligis hîc non Adraſco, ſed Adraſto legẽdum eſſe. Nam & ipſe Strabo hanc Nemeſin Adraſtiam nuncupatam fuiſſe tradit. Vide Ammian. Marcell. vbi ſupra.

c *Cuius ſimulacrum.*] Pauſanias in Atticis & Suidas in Rhamnuſia.

d *Quem locum.*] Plinius lib. 11. cap. 45. ex quo hunc locum corriges.

e *Eundémque minimo proximum.*] Gellius libr. 10. c. 10. Macrob. lib. 7. Satur. c. 13.

f *Senarium.*] Macrobius d. lib. 7. c. 13. vbi reddit cauſam cur annulus in digito eo geratur, qui in ſiniſtra manu minimo eſt proximus. Complicatus enim, inquit, ſenarium numerum digitus iſte demonſtrat, qui omnifariam plenus, perfectus atque diuinus eſt.

g *Cui etiam auriculari.*] Nam & Græcis ὠτίτης & digitum minimum & aurem ſignificat.

h *Fuitque literis proditum.*] Ex Apuleio libr. 6. cuius hæc verba ſunt, Quam vbi primùm inductam, oblatámque conſpexit Venus, lætiſſimum cachinnum extollit, & qualem ſolent furenter irati: capútque quatiens & adſcalpens aurem dexteram, &c.

i *Eiúſque tinnitum.*] Conſule medicos.

k *Si quem tamen dimicationi.*] Horat lib. 1. Serm. ſatyr. 4. in princip.

Criſpinus minimo me prouocat, accipe ſi vis,
Accipe iam tabulas: detur nobis locus, hora,
Cuſtodes: videamus vter plus ſcribere poſſit.

Vbi Acron & Porphyrion interpretes dicunt, eos ſolere minimo digito alios prouocare, qui volunt oſtendere, plus eſſe virium in ſuo minimo digito, quàm in alterius toto corpore.

l *Eſt quoque.*] Id vſque ad clauſulam, Latini autem, eſt Pollucis lib. 5. cap. 16. quo tractat de ornatu muliebri, ex quo intelliges hic legendum acanes, non achates: & corianon, non coriannum.

m *Latini verò.*] Cælius Rhodiginus lib. 6. c. 12. ſed quo authore non magis prodit quàm Alexander. Non recordor autem me alibi legiſſe. Vide tamen interpretem Iuuenal. ſaty. 1. ibi,

Ventilat æſtiuum digitis ſudantibus aurum.

n *In auctionibus & locationibus.*] Cicero 3. in Verrem act. Ne multa, inquit, loquuturum ſe eſſe confirmat. & paulò pòſt, Locare incipit non proſcripta, neque edicta die, alieniſſimo tempore ludis ipſis Rom. foro ornato. Itaque renunciat Rabonius illam deciſionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores, digitum tollit Iunius patruus.

o *In certamine & pugna.*] Perſius ſaty. 5.

Nil tibi conceſſit ratio: digitum exere, peccat.

Nam & ad id eum locum trahit Eraſmus Chilia. 3. cent. 4. cap. 14. Atque etiam illud Diui Hieronymi in dialogo Luciferiani & Orthodoxi, En tollo manum, cedo, viciſti. Sunt

tamen

tionem : ᵖ manum verò protendere, pacem peti, ſignificabant: quibus in vſu erat, ritu priſco, vt qui forenſia ſtipendia auſpicabatur, brachium extra togam exerere non auderet.

ANNOTATIONES.

tamen qui eum locum Perſij aliter intelligunt. de quo vide ibi interpretes, & quæ diximus ſuprà eod. lib. c. 7.

p *Manum verò protendere.*] Quintil. lib. 11. c. 3. quod eſt de Pronuntiatione, Fit & ille habitus, qui eſſe in ſtatuis pacificator ſolet, qui inclinato in humerum dextrum capite, brachio ab aure protenſo, manum infeſto pollice protendit. Quamuis ſunt qui ibi extendit legunt, quod tamen non longè abeſt.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM LIBER QVINTVS.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Altilium in conuiuio familiari inuicem diſcuſſus.

CAPVT I.

AD Gabrielem Altilium, virum modeſtiſſimum, doctiſſimúmque, cum quo mihi à prima adoleſcentia intima familiaritas fuit, quòd is tunc ad pontificatum euectus fuerat, nos & aliquot bonarum artium ſtudioſi iuuenes, ſummo loco nati Neapoli, congratulatum veneramus: ad quem vt venimus, excepti ab eo comiter & benigne fuimus. Cúmque complexi hominem in primis ædibus, poſt mutuam ſalutationem, lætis precationibus ei gratularemur, cúmque honorem ſibi à dijs fortunati, & quod nobis diu in optatis fuerat, id nunc magnæ voluptati eſſe, ac bene locatum in homine morum honeſtate & omni doctrina conſpicuo, ſperaréque illud ſibi, & vrbi noſtræ ornamento ceſſurum, profiteremur: poſt mutuos inter nos mira ſuauitate editos ſermones ad multam diem, cum iam adueſperaſceret, & cœnæ tempus appeteret, indéque nos digredi volentes vniuerſi aſſurgeremus, impenſe rogauit: inuitauítque nos diu recuſantes, atque excepit ipſe admodum placidus & mitis, non grandi conuiuio, ſed cœnula non iniucunda, minimé que ſumptuoſa & petulanti, verùm admodum eleganti & frugi: olerum ſcilicet ferculo, thyrſis viridibus, minuſculis cauliculis teneris tunc in florem erumpentibus, leuiter igni admotis, & piſciculis multo pipere & nuce conditis, cum præcoci vua, & primis pomis, ex Lucano ſuo, quæ ad ſe delata, ſecundas nobis menſas ipſe præparat. Cumque miti caſtóque inter nos procedente ſermone, variato luſu, ad finem cœnulæ ventum foret, quempiam, qui ibi aſſiſtebat, raræ indolis puerum, forma & ſpecie liberali, literulis ſatis aſperſum, ad ſe aduocauit, ac vnumquemque noſtrûm per vices dicere iuſſit, quod quiſque vellet ſibi ab illo cani epigramma. Cúmque nonnullis enunciatis verſibus, quos miris modulis & concentu admodum ſuaui, perquam feſtiuiter ad lyram ille decantarat, à quodam noſtrate in eo cœtu ſeruata eius vice, ᵃ hoc epigramma prolatum fuit:

Martialis locus enucleatus.

Quod non argentum, quod non tibi miſimus aurum,
Hoc facimus cauſa Stella diſerte tua:
Quiſquis magna dedit, voluit ſibi magna remitti:
Fictilibus noſtris exoneratus eris.

Quos verſus quum admodum concinniter ſuauitérque ille fuiſſet modulatus: Quid eſt, Altilius inquit, quod hic author dicit, quòd qui multas opes liberaliter largitus eſt, expetat ipſe tantundem ſibi reddi ab eo quem munere affecit, equidem ignoro: quum ſatis conſtet, quòd is qui ingenue liberalis eſt, non id appetit, vt beneficium pro beneficio fœneretur. Siquidem munificentia & liberalitas, quæ magni animi eſt, auaritiæ & appetentiæ quæ ſemper puſilli fuit, diſpar longe & diuerſa exiſtit. Qui ergo munificus & liberalis eſt, & ſponte largitur, is profecto ita liberalis eſt, vt quod dedit beneficium non mereetur: & quanto quiſque magno & erecto animo eſt, vt ingétia largiatur, ita magni putat fuiſſe, multo plura & maiora ſi poſſet largiri, neque beneficij collati vnquam pœnitere. Alioqui qui opis emolumentive cauſa largitur, virtutis nomen amittit, ingétiáque eum animi bona fœdare neceſſe eſt.

Liberalis hominis natura.

ANNOTATIONES IN CAP. I.

a *Hoc epigramma.*] Id Martialis eſt lib. 4. epig. 60.

Neque enim ([b] vt Cicero inquit) ſi ob tuam cauſam cuiquam commodes, beneficium id putandum eſt, ſed fœneratio. Contrà verò auari & cupidi eſt, ſi quod forte munus erogauit, tantundem aut multò plura poſtulare, & velut datæ mercis precium ferre, quæ ſi, vt videtis repugnantia ſunt, quo nunc modo in vnum coeant, & in eodem ſubiecto ſint, non ſane intelligo. Quum ergo author hic dicat, quòd qui magna dedit, quod officium magni & liberalis eſt, magna ſibi poſtulet remitti, quod eſſe cupidi & auari ſatis conſtat, equidem eundem liberalis dantis, & auari repoſcentis, animum in vnum ponere videtur: quod eſſe minimè poteſt, nec decet. Cumque vir quiſpiam haud ſane ineruditus, qui ſermoni aderat, ſe maximè putare diceret, poetam non ingenui & liberalis, ſed cupidi & turpis animi vim naturámque hoc epigrammate deſignaſſe, quod vſu compertum eſſet, alieni appetentem, eius ingenij eſſe, vt ſi quid benigna manu dedit, præpoſtero more & turbato gentium iure, maiora ſibi reddi poſtulet: & ideo contra officium facit, qui ita beneficium dando fœneratur: iſtúmque, quicumque eſt, qui tam ſtolide largitur, auari potius quàm liberalis officium ferre: Nunquam, inquit Altilius, tam ruſtica muſa Martialem fuiſſe certè ſcio, vt quum liberalem exprimere oſtendat, cupidum potius & appetentem deſignaſſe credatur, quum præſertim definito vtatur verbo: abſonúmque, & ab omni prorſus candore alienum videri poterat, turpis animi potius quam verè ingenui vim exprimere voluiſſe. Et ad me conuerſus, quid cenſerem in hac re, potiſſime interrogauit. Tum ego me arbitrari dixi, quòd is qui munificus & liberalis eſt, licet ingenue largiatur, & libenter officium faciat, tamen natura ita eſſe comparatum, vt qui beneficium accipit, eo conſilio & animo ſit, vt illi à quo accepit, ad tantundem ſponte obligatus maneat, eúmque pari obſequio deuinciat, vt ſimilem, ſi occaſio detur, gratiam referat, qui de ſe benemeritus fuit: idque fit, non animi appetentia, aut lucri ſpe ſuadente, ſed quòd ita homini natura præſcripſit, vt ampla precia beneficiis demus. Siquidem ad promerendum nulla efficacior vis quàm officium manet. Atque ita hoc perſpicuum eſt, fixum homini ingenitúmque fuiſſe, vt ſicut ſe à vi & iniuria tutari, & illatam contumeliam vlciſci, ac talionem reddere, iubente natura impellimur, ita collatum nobis officium alio officio penſare & conferre cogamur. [c] Nec tantum eadem menſura, ſed multo maiore, ſi poteſt, beneficium remunerari, & bene cumulatam gratiam referre decet, nec vocare ad calculos expenſorum & acceptorum. [d] Ideo non immeritò Gratias, vnam auerſam, duáſque nos aſpicientes, veteres effinxere, quia geminata gratia, & cumulatior ad nos redire debet: [e] quarum nomina Paſithea, Aglaia, & Euphroſyne. [f] Apud Lacedæmonios traduntur duæ ab † Homero vna vxor Vulcani: illarúmque ædes in foro medio veteres poſuere, vt gratia meriti cuiuis in promptu foret, atque ad promerendum quiſque eſſet facilis & expeditus. Quod quidem ius naturæ eſt, nullo iure ciuili aut plebiſcito. [g] Itaque ſi quis eum qui de ſe benemeritus fuit, illiberali animo, alio officio non demeretur, neque illud gratè acceptum fert, quippe qui nihil adiumenti, nihil opis confert: is profectò tanquam violator humani iuris, ita de officio decedit, vt omni humana ope indignus, ingrati, criminoſi, & mali hominis ſuſpicionem non euadat, ſimúlque famæ iacturam facere certum ſit. [h] Quod apud Athenienſes & [i] Macedones lege cauebatur, vt haud ſecus aduerſus male meritos ingrati actio detur, ius iudiciúmque dicatur, ac ſi ære alieno, aut graui crimine nexi forent: nam beneficij memoriam [k] (authore Demoſthene) qui recipit, habere debet: qui verò dedit, ſtatim obliuiſci. [l] Perſæ quoque illum qui accepto beneficio, gratiam, quum poſſit, non refert, graui pœna

Auari natura.

Qui beneficium accipit.

Gratiundo naturaliter homini inſita.

Gratiæ tres.

Gratiarum ædes.

Lex Athen. & Macedonum in ingratos.

Demoſt. ibidem.

Perſæ.

ANNOTATIONES

b *Vt Cicero inquit.*] Lib. de Finibus.

c *Nec tantum eadem menſura.*] Heſiodus in lib. operum & dierum,

> εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ᾽ ἀποδοῦναι
> αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώιον, αἴ κε δύνηαι.

Et ab eo Tullius lib. 1. Officior. monens imitandos agros fertiles, qui multò plus afferunt quam acceperint. De Heſiodi ſententia Eraſm. Chil. 1. centu. 1. cap. 36. Eadem menſura, & nos abundè diximus in Commentariis noſtris l. ſi vnquam. in verbo, Donatione largitus. num. 85. incip. Et ego.

d *Ideo non immeritò Gratias.*] Seruius enarrans illud Virgilij lib. 1. Æneidos, ad fi.

> ——*At memor ille*
> *Matris Acidaliæ.*

Quod verò, inquit, vna auerſa pingitur, duæ nos reſpicientes, hæc ratio eſt: quia profecta a nobis gratia duplex ſolet reuerti.

e *Quarum nomina.*] Inter omnes conuenit tres eſſe Gratias: de nominibus autem non conuenit. Heſiodus in Theogonia eas nominat Aglaiam, Euphroſynem & Thaliam,

> τρεῖς δέ οἱ Εὐρυνόμη Χάριτας τέκε καλλιπαρῄους,
> Ἀγλαΐην τε, καὶ Εὐφροσύνην, Θαλίην τ᾽ ἐρατεινήν.

Sed Homerus Iliad. lib. 14. vnam illarum Paſitheam appellauit,

> ἦ μὲν ἐμοὶ δώσειν Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
> Πασιθέην, ἧς τ᾽ αὐτὸς ἐέλδεαι ἤματα πάντα.

Quem & quintus Statius lib. 2. Thebaidos ſic inſit,

> *Non hoc Paſithea blandarum prima ſororum.*

Vbi Lactantius interpres hanc dicit eſſe vnam gratiarum: alias autem vocari Aglaiam & Euphroſynam.

f *Apud Lacedæmonios traduntur duæ.*] Scilicet Clyta ſiue Clyto & Phænna Thaygetæ filiæ. Pauſanias libr. 3. & 6. & Plinius lib. 9.

† *Ab Homero vna, vxor Vulcani.*] Scilicet Iliados 18.

> τὴν δὲ ἴδε προμολοῦσα χάρις λιπαροκρήδεμνος
> καλὴ, τὴν ὤπυιε περικλυτὸς ἀμφιγυήεις.

Quo etiam ſpectat illud Plinij lib. 35. c. 10. Deeſſe iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: & quod Phanutius tradit vnam Gratiarum Vulcano eſſe coniunctam: ea forte, vt dicit, cauſa, quòd quæ arte fiunt, opera ἐπίχαρι dicuntur.

g *Itaque ſi quis eũ.*] Hæc ex Seneca in libris de Beneficẽtia.

h *Quod apud Athenienſes.*] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. & expreſſius lib. 5. c. 3.

i *Et Macedones.*] Seneca lib. 3. illius operis de Beneficentia, tradit apud ipſos Macedonas ſolos datam eſſe aduerſus ingratos actionem.

k *Authore Demoſthene.*] In Oratione de Corona.

l *Perſæ quoque.*] Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri.

m *Germani.*]

Germani. proſequuntur, in cúmque lege agere licet, tanquam magno eſſet ſcelere pollutus. [m] Germani contrà: nam collati beneficij merito nihil ſibi deberi putant, neque acceptis obligantur. Quum ergo author hic dicat, eum qui magna dedit, magna ſibi velle remitti, non cupidi animum penſare voluiſſe putandum eſt, ſed liberalis potius & ingenui, quódque natura iubente cogimur, vt eum qui beneficia in nos contulit, alio officio deuinciamus, certa ſtabilique ſententia multa maiora, & quam maxima largiri: [n] quæ obligatio, ad ἀντίδωρα dicta eſt: beneficium enim cui collatum eſt, ad promerendum naturæ lex obligat & deuincit. Eſt, inquit Altilius, ita vt dicis, poſſetque veritas carminis & mens authoris ex tuo ſenſu facile iudicari, promptaque & expedita defenſio foret, niſi aliud ex contextu verborum liqueret. Sed in hoc ego anceps adhuc & dubius ſum, quòd poeta iſtud non naturæ tribuit, ſicut tu aſſeueras, vt ea cogente, qui beneficium accepit, alio officio obſtrictus maneat, ſed hoc tribuit voluntati dantis, illo ſcilicet qui ſponte largitur, quíque beneficium contulit, id poſtulante. Namque his vtitur verbis:

Si quis magna dedit, voluit ſibi magna remitti.

Quod verbum cupidi & expetentis eſt, & propterea auari. Conuincimur ergo authorem potius benemerentis voluntatem, quàm vim naturæ penſitare voluiſſe. Et quum is qui largitur, eo animo ſit, vt ob gratiam meriti tantundem repetat: profectò appetentem & turpem animum, non autem ingenuum & liberalem, præ ſe ferre videtur. Ergo auari potius, non autem promptè liberalis animum poëta expendere voluit. Tum ego, Eſt, inquam, quod dubitetur: ſed tamen, ſi vera & ſalubri ratione rem penſare volumus, qui mihi naturæ imperio ad dandum faciendumve deuinctus manet, eundem mihi velle obnoxium manere, qui à me officium accipit, profectò non negauerim, vt dare facereque teneatur quod natura imperat, quódque iura diuina & humana volunt, ne ſubeat ingrati culpã, licet ego libenter dem, & ingenuè liberalis ſim. Neque propterea animum videor deturpare, quòd in quem beneficium contuli, eundem obnoxium mihi eſſe volo. Igitur quum lege naturæ, qui beneficium accipit, debitor maneat, proculdubio me velle, quod mihi naturæ imperio debetur, non negauerim: neque propterea liberalis officium imminuo, aut deturpo. Nam gratiæ debitio ita homini ingenita eſt, vt diuelli nullo modo queat: quam dantem appetere velut promeritum, non eſt contra officium: niſi ſit fortaſſe quod tu ſecus arbitrère. Tum Altilius miti, vt erat, ingenio: aut hoc, inquit, verum eſt, quod modo dixi, aut profectò ſua tempora, in quibus qui multa dabant, multa repetere volebant, feſtiuiter (vt ſolet) poëta hic criminatur.

ANNOTATIONES.

m *Germani contrà.*] Corn. Tacitus lib. de Moribus Germanorum.

n *Quæ obligatio, ad ἀντίδωρα dicta eſt.*] Vlpianus in l. ſed etſi lege. §. conſuluit. ff. de pet. hæred.

Quot plebis tribuni à primordio vrbis fuerint, quæve poteſtas, & qui conſulari poteſtate, & qui tribuni ærarij. CAPVT II.

Tribuni plebis bini, cum tribus collegis. TRIBVNI [a] plebis qui poſt ſeceſſionem ad ſacrum montem, vt eſſent præſidio aduerſus potentiam magiſtratuum, creati ſunt, bini à principio fuere, [b] C. ſcilicet Licinius, & P. Albinus, è plebe homines, comitijs curiatis creati, qui tres collegas ſibi deſumpſere, ita [c] vt quinque eſſent qui plebis tribunatum gererent, ſinguli ex ſingulis claſſibus: cautúmque fuit, ne qui patricio eum gerere honorem liceret. [d] Cumque propter crebras patrum & plebis contentiones, ſeditio gliſceret magis in dies, tribunorúmque numerum augeri oporteret, qui munimentum eſſent libertatis, à L. Trebonio rogatione promulgata, [e] trigeſimo poſt exacto anno cautum fuit, vt [f] decem numero poteſtas finiretur, binique ex ſingulis claſſibus fierent, qui iteru ac tertiò refici, & in ſequentes annos à ſeipſis creari poterant. [g] Tametſi, ne eoſdem tribunos populus videret, [h] néve collegam cooptare ius foret, præcipua lege exceptũ fuerit: qua lege cauebatur, vt eſſent ſacroſancti, [i] in hæc verba: *Tribuni decem.*

ANNOTATIONES IN CAP. II.

a *TRibuni plebis.*] Liuius 1. Decad. lib. 2. non vno in loco. Sed hæc aliter Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 6. non longè à fin. ſic ſcribit, Plebs curiatis comitiis annuos magiſtratus creauit L. Iunium Brutum, C. Sicinium Bellutum, quos & anteà Duces habuerat, cum hiſque C. & P. Licinios, & Sp. Icilium Rugam. Hi quinque primi Tribunitiam poteſtatem acceperunt ad quartum Iduum Decembrium, quemadmodum fit & hoc tempore.

b *C. ſcilicet Licinius & P. Albinus.*] Alios nominat Plutarchus in Coriolano, & Asconius Pædianus in orat. Cicer. pro Cornelio.

c *Vt quinque eſſent.*] Pædianus & Dionyſius Halicar. vbi ſuprà.

d *Cúmque propter crebras.*] Liuius 1. Decad. libr. 3. Halicar. libr. 10. Pædianus vbi ſupra, Valerius Max. libr. 9. cap. 7. poſt princip.

e *Trigeſimo poſt.*] Trigeſimo ſexto dicit Liuius vbi ſuprà.

f *Decem.*] In hoc numero cuũ concordat Cicero in Orat. in Vatinum non ſemel: quanquam aliquando vndecim fuiſſe legimus. Nam & Liuius 1. Decad. lib. 4. ſcribit L. Minutium vndecimum fuiſſe tribunum plebis cooptatum. Sed tamen ibi vide.

g *Tametſi eoſdem.*] Liuius lib. 3. 1. Decad. & alibi quoque dictum eſt.

h *Néve collegam.*] Idem Liuius eiuſdem Dec. lib. 4. Tranquillus tamen in Auguſto, cap. 27. ad finem, ſcribit, Auguſtum poteſtatem Tribunitiam perpetuam recepiſſe, & in ea ſemel atque iterum per ſingula luſtra collegam ſibi cooptaſſe.

i *In hæc verba.*] Apud Ciceronem lib. 3. de Legibus. Ex quo

Plebs quos pro ſe contra vim, auxilij ergò, decem creauerit, tribuni eius ſunto: quódque hi prohibuiſſent, quódque hi plebem rogaſſent, ratum eſto: ſanctique ſunto, néve plebem orbam tribunis relinquunto. & infra. [k] Qui etiam eo poteſtatis venere, vt comitia conſulum [l] prætorumve, [m] & aliorum magiſtratuum habere, & ne quid fieret, inhibere, [n] ſenatum diſſoluere, [o] reliquis tribunis, & quibuſcunque magiſtratibus diem dicere, [p] ærarij curam gerere, [q] patricios cogere, [r] mulctam irrogare, atque ſenatus [s] decreta approbare & improbare poterant: eóque quod tribuni plebis ſanxiſſent, [t] lege ab Hortenſio lata cautum ſuit, vt omnes tenerentur. Hinc quæ à tribunis plebis edita ſunt, plebiſcita dicuntur. Fuitque præcipuo quodam iure excelſa & inſolens tribunitia poteſtas, [u] adeò vt M. Vectium in capitis dimicationem veniſſe, & vltimo affectum ſupplicio fuiſſe, quòd tranſeunti tribuno non decederet de via, ſcriptum inueniamus, [x] donec Sylla rerum potens, cum reipub. imperitaret, tribunitiam poteſtatem ita fregit & comminuit, vt legem ferret, ne cui qui tribunatum geſſiſſet, ad alios honores pateret aditus, velut indignus honore publico ſemper futurus. Interceſſionem tamen liberam tribuno nihilominus reliquit, [y] quam poſtea Tiberius Gracchus in tribunatu collegis abrogauit. [z] Quæ quidem interceſſio etiam prætoribus competebat: quippe intercedere etiam prætor prætori poterat: [a] qui licet tantæ poteſtatis foret, vt etiam [b] conſulem in carcerem ducere, dictatoríque comminari, & mulctam irrogare poſſet: [c] ſi quid tamen ſceleſto conſilio contra commoda plebis geſſiſſet, aut exorta offenſione apud collegas minus iuſte interceſſiſſet: poterat ei à reliquis tribunis dies ad populum dici, iuſſuq; populi aut tribunorum in carcerem duci eiq; tribunatus abrogari, & in exilium agi, & ſenatu amoueri. [d] Cn. enim Tremelio tribuno pl. in crimen adducto, quòd M. Æmylio

Tribunorũ plebis poteſtas.
Plebiſcita vnde dicta.
Poteſtas tribunitia inſolens.
Hanc cõminuit Sylla.
Interceſſio tribunis relicta.
Tribunus plebis puniebatur à reliquis trib. & populo.
Cn. Tremelius.

ANNOTATIONES.

intelliges hic emẽdanda plurima verba huius legis. Quòd autem ſacroſancti eſſent, videre licet ex Dionyſ. Halicarn. lib. 6. ad fin. vbi etiam d. legem ſcribit.

k *Qui etiam eo poteſtatis venere*] Liuius 1. Decad. lib. 3. & alibi quoque dictum eſt ſupra lib. 1. cap. 3.

l *Prætorumve.*] Dionyſ. Halicarn. lib. 8.

m *Et aliorum magiſtratuum.*] Diximus ſuprà lib. 1. cap. 3.

n *Senatum diſſoluere.*] Liuius 1. Decad. lib. 4. non multò poſt princ. & Appianus lib. 2. bellorum Ciuilium, vbi de Curione Trib. pleb. loquitur, & ſuprà diximus d. lib. 1. cap. 3.

o *Reliquis tribunis.*] Gellius lib. 13. cap. 12. ſcribit Tribunos plebis habuiſſe ſummam coërcendi poteſtatem: ius vocandi non habuiſſe.

p *Ærarij curam gerere.*] Pomponius Iuriſconſultus in l. 2. ff. de orig. iuris.

q *Patricios cogere.*] Quando primùm Tribuni pleb. ſenatum cõuocare aggreſſi ſunt, meditata oratione ſcribit Dionyſius Halicarn. lib. Antiquit. 10.

r *Mulctam irrogare.*] Liuius 5. Decad. lib. 3.

s *Decreta approbare.*] Nam cùm L. Manlius Acidinus à Senatu impetraſſet, vt ex Hiſpania decedens, ouans vrbem rediret, prohibitus eſt à M. Porcio Lecca Trib. plebis, vt retulit Liuius 4. Decad. lib. 4.

t *Lege ab Hortenſio lata.*] Plinius lib. 16. cap. 10. non multò poſt princ. Q. (inquit) Hortenſius Dictator, cùm plebs ſeceſſiſſet in Ianiculum legem in Eſculeto tulit, vt quod ea iuſſiſſet omnes Quirites tenerent. Lælius Felix ad Q. Mucium apud Gellium lib. 15. c. 27. Ita ne leges quidem propriè, ſed plebiſcita appellantur, quæ Tribunis plebis ferentibus accepta ſunt. Quibus rogationibus antè patricij non tenebantur, donec Q. Hortenſius Dictator eã legem tulit, vt eo iure quod plebes ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur. Et huius quoque legis meminit Pompon. Iuriſcon. l. 2. §. deinde cùm eſſet. ff. de orig. iur. in hæc verba, Deinde cùm eſſet in ciuitate lex duodecim tabularũ, & ius ciuile, eſſent & legis actiones, euenit vt plebs in diſcordiam cum patribus perueniret & ſecederet, ſibíque iura conſtitueret, quæ Plebiſcita vocantur. Mox cùm reuocata eſſet plebs, quia multæ diſcordiæ naſcebantur de his plebiſcitis: pro legibus placuit & ea obſeruari, lege Hortenſia lata. & ita factum eſt, vt inter plebiſcita & leges ſpecies conſtituendi intereſſet & poteſtas eadem. Et Iuſtinianus in §. plebiſcitum. inſtit. de iur. natur. gent. & ciuili, Sed & (inquit) plebiſcita lege Hortenſia lata non minus valere quàm leges cœperunt. Et huius quoque Hortenſij Dictatoris, qui plebem, quæ in Ianiculum ſeceſſerat, reuocauit, meminère Iul. Florus epit. Liuij lib. 11. ad finem. & D. Auguſt. de Ciuitate Dei, lib. 3. cap. 17. Quæ eò volui dicere, quoniam legitur apud Liuium 1. Decad. lib. 3. L. Valerium & M. Horatium Coſſ. cùm veluti in cõtrouerſo iure eſſet, tenerentúrne patres plebiſcitis, legem centuriatis comitiis tuliſſe, vt quod tributim plebs iuſſiſſet, populus teneret. id eſt, vt id propter imbecilliores interpretes, vniuerſos ciues, comprehenſis etiam patriciis & Senatoribus, vt etiam diſerte declaratur in d. §. plebiſcitum. Subiungit autem Liuius, Qua lege Tribuniciis rogationibus telum acerrimum datũ eſt. Et eadem propemodum ſcribit Dionyſ. Halicar. lib. 11. Sed & ipſe Liuius 1. Decad. lib. 8. tradit T. Æmylium Mamercum Conſulem, dixiſſe Dictatorem Q. Publium Philonem ſuum collegam, qui tres leges ſecundiſſimas plebi, aduerſas nobilitati tulit: Primam, vt plebiſcita omnes Quirites tenerent, vt ex his apertè intelligas non Hortenſium Dictatorem primum eam legem plebiſcitorum tuliſſe: ſed antea non ſemel latam fuiſſe. Sed quia veriſimile eſt, non paſſim obſeruabatur, reſiſtentibus ſemper patribus, tandem & tertiò lata eſt ab ipſo Hortenſio, denique perpetuò obſeruata. Ex quo & Hortenſia dicta eſt.

u *Adeò vt M. Vectium.*] Plutarchus in vita C. Gracchi.

x *Donec Sylla.*] Cæſar Comment. belli Ciuilis lib. 1. non multò poſt princ. ſcribit Syllã omnibus rebus nudaſſe Tribunitiam poteſtatem, cui tantùm interceſſionem liberam reliquit. Q. Cicero ſic inquit apud M. Tullium Fratrẽ lib. 3. de legibus, Quam ob rem in iſta quidem re vehementer laudo Syllam, qui Tribb. plebis ſua lege iniuriæ faciendæ poteſtatẽ ademerit, auxilij ferendi reliquerit. Pompeiumq; noſtrum in cæteris rebus ſemper ampliſſimis ſummiſque effero laudibus: de Tribunitia poteſtate taceo: neq; enim reprehendere libet, neque laudare poſſum. Appianus bellorum Ciuilium lib. 1. Sylla Dictator, inquit, Tribunitiam poteſtatem adeò perfregit ac debilitauit, vt ferè ad nihilum redegerit, cùm ex lege prohiberet eum, qui Tribunitiam geſſiſſet, vlterius poteſtatem habere poſſe. Florus epito. Liuij 89. ſcribit omnem ferendarum legum poteſtatem Trib. plebis à Sylla ademptam fuiſſe. Prætoq; hos vide Sueton. in Cæſare cap 5. Aſconium Pedianum in Orat. Ciceron. pro Cornelio Balbo, & 3. in Verrem act. ad fin.

y *Quam poſteà Tib. Gracchus.*] Plutarchus in vita illius.

z *Quæ quidem interceſſio.*] Aſconius Pedianus in 3. in Verrem act.

a *Qui licet.*] Scilicet Tribunus plebis, ad eum enim redit.

b *Conſulem.*] Vide ſuprà lib. 1. cap. 3. num. 8. & 9.

c *Si quid tamen.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. & Plutarchus in Tiberio Graccho.

d *Cn. enim Tremelio.*] L. Florus epit. Liuij lib. 47. in princ.

L. Cotta.
Tribunus plebis magiſtratus tranſlatus eſt ad ſenatores & patricios.
Tribunorũ poteſtas aucta.
Lex C. Cottæ.
Auguſtus tribunus ſeptem & triginta annis.
Anni & tempora ann. à tribunis, an conſulibus numerarentur diſceptatum.
Tribuni cõſulari poteſtate.
Tribuni militum dicti.

Lepido pontifici maximo conuicium feciſſet, contumeliáque & probris affeciſſet, à populo mulcta dicta fuit. [e] Et L. Cottam tribunum plebis, quum æs alienum abnegaret, eò quòd in ius vocari, & magiſtratus imperio cogi non poſſet, collegæ illum coegére, comminatique ſunt, niſi æs ſolueret alienum, ſe creditoribus illum dedituros, ſi poſtulaſſent. aliique tribuni ſuffragio populi ſæpe coerciti fuere, penes quem coercitio tribunorum fuit. [f] Sed tametſi tribunatus, plebis foret magiſtratus, [g] ſequutis inde temporibus, a plebe ad ſenatum tranſlatus fertur: ita vt ſenatores & patricij tribunatũ gerere ampliſſimum munus putarent: quod poſt Syllæ tempora obſeruatum inuenimus, [h] in tantum, vt extra vrbem tribuno prouincias demandari, illiſque cum imperio præfuiſſe, exercitus ductaſſe, faſcéſque & lictores habuiſſe legamus. [i] Primúſque Cotta legem tulit, vt tribunus gerere honores, & prouinciis præeſſe, ac magiſtratus extra vrbem ſortiri poſſet. [k] A principio enim extra vrbem vltra mille paſſus tribuno nulla erat poteſtas aut imperium. [l] Demum Cæſares tribunitiam poteſtatẽ tam cupidè appetiuerunt, vt magni muneris loco, próque regali poteſtate illis delata ſit: [m] quippe Auguſtus, ne regis aut dictatoris nomen aſſumeret, tribunitiam poteſtatem velut ſublime faſtigium, & ſumma potentia ſubnixus foret, per ſeptem & triginta annos perpetuam geſſit. [n] Quam etiam Tiberius in quinquennium accepit: [o] ipſamq; Druſo cõferri à populo pro ſummo decore habuit. [p] Et deinceps Otho, & ſequuti Cæſares ampliſſimi imperij loco appetiuere, [q] licet ſerò Veſpaſianus illam fuerit aſſequutus. [r] Adeóque proceſſit tribunitia poteſtas, vt actum aliquando fuerit in ſenatu, vt non à conſulibus, ſed ab his qui tribunitiam gererent poteſtatem, annos & tempora dinumerarent. [s] Poſteà verò à Nerone illi ordini infenſo, tribunorum facultas maximis edictis coercita fuit, cautúmque ſeuerè, ne tribuni ius prætorium aut conſulum præriperent, néve quempiam ex Italia euocarent, cum quo lege agi poſſet, néve quid intra domum pro poteſtate agerent, néve illatam mulctam à tribunis quæſtores ærarij intra menſes quatuor in publicas tabulas referrent. Sed præter hos plebis-tribunos, [t] fuere alij conſulari poteſtate, anno trecenteſimo decimotertio ab vrbe condita, iiſdem auſpicijs quibus conſules creati, tam ex plebe quàm patribus. Nam quum Canuleius legem ad populum ferre contenderet, vt ex plebe conſules facere liceret, patréſque ne conſulatus cum plebe promiſcuus foret, vehementer obſiſterent, eo res ducta eſt, vt tribuni militum conſulari poteſtate fierent, tam ex plebe quàm patribus: idémque iuris quod conſules haberent. Nam & ſella curuli, & conſulari prætexta, lictoribus & faſcibus conſularibus inſignes erant: ac primò tres patricij creati, mox quum defectiones popu-

ANNOTATIONES.

e *Et L. Cottam.*] Valer. Maximus lib. 6. cap. 5.

f *Sed tametſi Tribun.*] Et non populi, vt dicit Appius apud Liuium 1. Decad. lib. 2.

g *Sequutis inde temporibus.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. vbi dicit duos patricios conſularéſque Sp. Tarpeium & A. Æternium in Tribunos plebis fuiſſe cooptatos. & iterum lib. 4.

h *In tantum vt extra vrbem.*] Id quod ex ſequentib. apparet.

i *Primusq; Cotta.*] Aſcon. Pedianus in Orat. Cic. pro Cornelio. Cicero autem in 3. in Verrem actio. ſcribit Q. Opimium adductum in iudicium, verbo, quod cùm eſſet Tribunus plebis, interceſſiſſet contra legem Corneliam, quòd in Tribunatu dixiſſet contra alicuius hominis nobilis voluntatem. Vbi Aſconius, vt Tribuni plebis, inquit, aliorum quoque magiſtratuum capeſſendorum poteſtatem haberent, perſuaſiſſe dicitur hanc legem Opimius.

k *A principio.*] Liuius 1. Decad, lib. 3.

l *Demum Cæſares.*] Id probat ſequentibus exemplis. Sed huc quoque pertinet quod ſcribit Ælius Spartianus in vita Adriani poſt princ. Tribunus plebis factus eſt Candido & Quadrato iterum Coſ. in quo magiſtratu ad perpetuam Tribunitiam poteſtatem omen ſibi factum aſſerit, quòd penulas amiſerit, quibus vti Tribuni plebis pluuiæ tempore ſolebant: Imperatores autem nunquam. Flauius Vopiſcus in Aureliano dicit Tribunitiam poteſtatem eſſe partem maximam regalis imperij. & vide infra in verbo, Licet verò Veſpaſianus.

m *Quippe Auguſtus.*] Appian. lib. 5. belli Ciuilis tradit Auguſtum perpetuum plebis Tribunum a Romanis fuiſſe delectũ, vt à primo magiſtratu ipſum auerterent, hisq; auſpicijs initiſq; eum Tribunitiam poteſtatem ſuſcepiſſe, quam tamen, immemor promiſſionis, ad fulciendã monarchiam deponere noluit: atque inſuper in priuignos ſuos Tiberium & Druſum transfudit. Sueton. quoque in vita illius, cap. 27. Tribunitiam, inquit, poteſtatem perpetuam recepit. Dion item in vita eiuſdem rationem reddit cur Trib. poteſtatem perpetuam retinuerit. Cornel. Tacit. lib. 3. de poteſtate Tribunitia loquens, Id, ait, ſummi faſtigij vocabulum Auguſtus repetit, ne Regis aut Dictatoris nomen aſſumeret, ne tamẽ appellatione aliqua cætera præmineret. Sed ante lib. ſcilicet 1. deſcribens pompam funeris Auguſti, ſic ſcribit, Continuata per triginta ſeptem annos Tribunitia poteſtas. Ex quibus Taciti locis Alexander hæc aſſumpſit.

n *Quam etiam Tiberius.*] Dion in Auguſto ſcribit Auguſtũ Tiberio poteſtatem Tribunitiam dediſſe in quinquẽnium.

o *Ipſamq; Druſo.*] Tacitus lib. 3. Tiberius, inquit, mittit literas ad Senatum queis poteſtatem Tribunitiam Druſo petebat.

p *Et deinceps Otho.*] Tacitus libro 17. Decernitur, inquit, Othoni Tribunitia poteſtas, & nomen Auguſti, & omnes principum honores.

q *Licet vero Veſpaſianus.*] Suetonius in vita illius, cap. 12. Sed ſuperioribus adde quod Iulius Capitolinus in Antonino Pio tradit ipſum Antoninum gratias in Senatu egiſſe, quòd factus eſſet patri (ſcilicet Hadriano) & in imperio Proconſulari & in Tribunitia poteſtate collega. Et in vita Macrini. Denique Macrino ſtatim & Proconſulare imperium, & poteſtatem Tribunitiam detulerunt. Et in Maximino & Balbino. Decretis ergo omnibus Imperatoriis honoribus atque inſignibus, percepta Tribunitia poteſtate, iure Proconſulari, Pontificatu Maximo, patris etiam nomine meruerunt imperium.

r *Adeoq; proceſſit.*] Tacitus lib. 3. Marcus, ait, Syllanus ex contumelia Conſulatus honorem principibus petiuit, dixitque pro ſententia, vt publicis priuatiſque monimentis ad memoriam temporum, non Conſulum nomina præſcriberentur, ſed eorum qui Tribunitiam poteſtatem gererent.

s *Poſteà verò à Nerone.*] Hæc vſque ad clauſulã, Sed præter hos. ſunt Taciti lib. 13.

t *Fuere & alij Conſulari poteſtate.*] Hæc vſque ad clauſulam, Donec deſito. ſunt Liuij 1. Decad. lib. 4. non vno in loco, & Diodori Siculi lib. 2.

lorum, & tot ſimul orientia bella tres obire non valerent, illorum numerus auctus fertur, [u] vt modò quatuor, modò quinque, [x] interdum ſex, nonnunquam [y] octo crearentur, tunc quum à Romanis Veij diutino & graui bello premebantur. Ad tantam enim belli molem, tribunorum auxerunt numerum, quot nunquam antea facti, [z] per quod tempus tribus annis ſine conſulibus Romana res fuit, [a] ſicut decemuiris legum ferendarum cauſa creatis, biennio defuere: donec deſito tribunorum militum magiſtratu,& per ingentia certamina victo ſenatu, [b] vt conſules etiam de plebe fierent,ægre nobilitas paſſa eſt. In qua re admirari ſuccurrit, [c] quod Pomponius Iureconſultus de origine iuris literis prodidit, tribunos militares conſulari poteſtate ad vigeſimum numerum auctos Romæ fuiſſe: quod nunquam fando auditum,& apud authores tacitũ & prętermiſſum eſt,quum tot tribunorum imperia ambiguis decretis certiſſimo exitio reipubl. fuiſſent. [d] Præter hos fuere ærarij tribuni, [e] ex tertio iudicum genere, quorum cognitio in pecuniariis & minoribus cauſis plerunque fuit: [f] quippe quum ſoli antea ſenatores iudicarent,ob eamq; rem inuiſi plebi. fierent, C.Gracchus rogatione promulgata,trecentos ex equeſtri ordine adiecit iudices,parem ſenatoribus numerum,vt metu communicati imperij iudicia ęqua lance penſitarent:iudicarúntque aliquamdiu iudicia integrè & incorruptè. Victor deinde Sylla, ſublatis equeſtris ordinis iudiciis, ſolos ſenatores iuris cognitionem habere, & iudicia ferre iuſſit: qui annis decem licenter iudicia exercuere per turpitudinem & ſordes, [g] donec ab Aurelio prætore, alia rogatione iterum communicata iudicia fuere ſenatui, equitibùs, & tribunis ærariis: [h] quæ lex iudiciaria dicta eſt, quo tempore Verres peculatus criminis cauſam dixit: [i] Quibus vetitum lege Gabinia fuit, ne ex ſyngrapha ius dicere liceret. [k] Quos poſtea diuus Iulius noua conſtitutione abrogauit: nam iudicia ad duo tantum genera redegit,equeſtris ſcilicet ordinis & ſenatorij. Tribunos verò ærarios, quod erat tertium, ſuſtulit: quos deinde reſtitutos, & iura ſicut prius dixiſſe, facile crediderim: ſiquidem [l] Auguſtus Cæſar ad has iudicum decurias quartam adiecit, quæ ducenariorum dicta eſt,quæ de minimis iudicaret. [m] M. deinde Plautius,nobilitate ſuffragante,tuliſſe ad populum dicitur,& peruiciſſe, vt ſingulæ tribus quindenos crearent iudices, qui numerus ſexcentos vigintiquinque expleuit:inter quos erãt ſenatores & plebeij,tribuni ærarij dicti.Quod compar fuit cum eo quod Athenis ſtatutum comperimus,vt à mille quadringentis,furti aut ambitus & iniuriarũ quandoque iudicatũ ſit. [n] poſt quos C. Calicula quintam adiecit decuriam, [o] Galba ſextam adiicere recuſauit. [p] quæ quidem diuerſis erant diſcretæ nominibus. nanque alij tribuni æris, alij ſelecti nonnulli

Romani ſine conſulibus.
Conſules de plebe tãdem creati.
Tribuni militares 20.
Tribuni Ærarij.
300. ex equeſtri ordine adiuncti ſenatoribus.
Aurelius prætor ſenatũ, Equites, Tribunos ærarios coniunxit iudicijs exercendis.
D.Iul.iudicia ad duo genera redegit.
Quarta iudicum decuria.
Ducenarij adiuncti.
M.Plautij lex.
Quinta de- [illegible]

ANNOTATIONES.

u *Vt modo quatuor.*] Liuius 1.Decad.lib.4.ſic ſcribit, Quia duo Coſſ. obire tot ſimul bella nequirent, Tribunos militum tres creatos dicunt, ſine mentione promulgatæ legis de Conſulibus creandis ex plebe: & imperio & inſignibus conſularibus vſos. Idem eodem ſcribit Tribunos militum Cõſulari poteſtate quatuor creatos fuiſſe: omnes iam functos eo honore.

x *Interdum ſex.*] Liuius d.1.Decad.lib.4.& 5.in princ.

y *Nonnunquam octo.*] Idem d.lib.5.in princ.his verbis,Romani auxere Tribunorum militum conſulari poteſtate numerum octo, quòd nunquam anteà, creati. Sed adde aliquando decem ex eodẽ eiuſdem Decad.lib.5. Atque etiam ſenoſdenos in quatuor legiones fuiſſe creatos à populo ex 1.Decad.lib.9.Sed vide an loquatur de Tribunis Conſulari poteſtate,an aliàs.

z *Per quod tempus.*] Liuius Decad.1.libro 4. & 5. Imo & aliquando quindecim quoque annis ex eodem illo ipſo libro 5.

a *Sicut decemuiris.*] Idem Liuius 1.Decad.lib.3.Plinius Secundus de Viris illuſtribus cap.21.

b *Vt Conſules etiam de plebe fierent.*]Liuius 1.Decad.lib.6.ad fin. Idem Plin d.lib.cap.20.

c *Quod Pomponius Iuriſcon.*] In l.2.§.deinde cum poſt.ff.de orig.iur.

d *Præter hos fuere.*] De quibus Plinius lib. 34. cap.1. & Feſtus Pompeius lib.1.non multò poſt princ.& ij quos poſteà citabimus.

e *Ex tertio.*] Aſconius Pedianus in Orat. Ciceron. pro M. Scauro, pro L. Cornelio, & pro Milone.

f *Quippe cum ſoli.*] Id vſque ad clauſulam, Victor deinde Sylla. eſt Plutarchi in vita Gracchorum. At Florus epit.lib. 60. ſcribit Gracchũ legem tuliſſe, qua equeſtrem ordinem cum Senatu conſentientem corrumpere nitebatur. Statuerat enim, vt trecenti Senatores eſſent, equites ſexcenti, id eſt,vt equeſter ordo bis tantum virium haberet.

g *Donec ab Aurelio.*] Idem Aſconius in Orat.Cicer.in Piſonem paulò ante fi. & in d.Orat.pro L. Cornelio.

h. *Quæ lex iudiciaria dicta eſt.*] Cicer.in d.Orat.in Piſonem, & ibi quoque Aſconius ad fin.

i *Quibus vetitum lege Gabinia fuit.*]Cicero epiſtol. ad Atticum libro 5. epiſtol. vlti. Et poſteà, ait, venit in mentem fœneratoribus nihil ſe iuuare illud S. C. Quod ex ſyngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. & lib.6.epiſt.3. Audio,inquit, omnino Scaptium pœnitere: nam quod S.C.eſſe dicebat, vt ius ex ſyngrapha diceretur, eo conſilio factum eſt,quod pecuniam Salaminij cõtra legem Gabiniam ſumpſerant. Vetabat autem Auli lex ius dici de ita ſumpta pecunia. Auli autem dicit quòd Aulus Gabinius Conſul eam tulerat.

k *Quos poſtea D.Iulius.*] Sueton.in Cæſare,cap.41.hæc eadem ad verbum dicit.

l *Auguſtus Cæſar.*] Sueton. in vita illius, cap. 32. & vide Plinium lib.33.cap.1.ad fin.

m *M. deinde Plautius.*] Cicero in Oratio. pro Cornelio, Memoria,inquit,teneo,cùm primum Senatores lege Plautia iudicarent,hominem diis ac nobilitati perinuiſum, Cn. Pompeium cauſam lege Varia de maieſtate dixiſſe. Quem locum enarrans Aſconius Pedianus, M. (ait) Plautius Sillanus Trib. plebis Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone Coſſ. ſecundo anno belli Italici, cum Equeſter ordo in iudiciis dominaretur, legem tulit adiuuantibus nobilibus:quæ lex vim eam habuit, quam Cicero ſignificat:Nam ex ea lege tribus ſingulæ ex eo numero quinos denos ſuffragio creabant, qui eo anno iudicarent. Ex eo factum eſt, vt Senatores quoque in eo numero eſſent, & quidã etiam ex ipſa plebe.

n *Poſt quos C. Caligula.*] Suetonius in vita illius, cap. 16. & Plinius lib.33.cap.2. afferentes vterque rei rationem diuerſam.

o *Galba ſextam.*] Suetonius in Galba, cap. 14. Iudicibus, inquit, ſextam decuplariam adiici precantibus non modò negauit: ſed etiam conceſſum a Claudio beneficium, ne hyeme initióque anni ad iudicandũ euocarentur, eripuit.

p *Quæ quidem diuerſis.*] Plin.lib.33.cap.2.in princ.

Tribunorũ ſortitio in iure dicũdo. Noui ciues inter decurias non iudicabant. In Porcia baſilica ius dicebant. Tribuni. Horum officium.

iudices, plerique Nongenti nuncupati: [q] quorum ſortitio fiebat quoties iura dicturi erant, ne quid doli aſtúsve admitteretur, néve iudicantis ſuſpicio, iudicij fidem eleuaret. Illorum enim nomina inſculpta tabellis,& in vrnam coniecta,ſorte educebantur.[r] Manſitq; conſtitutum ne quis ex nouis ciuibus collegio adnumeratus,inter decurias iudicaret: [s] vtque in Porcia baſilica, quam Cato erexit,non e tribunali [t] ius dicerent,ſicut prætores, [u] ſed e ſubſellijs quòd non ſummi honoris,ſed minores eſſent magiſtratus: [x] quibus etiam hoc curæ fuit, vt publicam pecuniam ſignarent, illiuſque curam agerent, ſontiumque vincula ſeruarent. Verba legis fuere: Tribuni ſunto, Domi pecuniam publicam cuſtodiunto, Vincula ſontium ſeruanto, Æs,argentum,aurum publicè ſignanto. [y] Hoc quoque meminiſſe non pigebit, quòd tametſi aduerſus reliquos magiſtratus iure ſacroſanctæ poteſtatis, tribunis plebis intercedere liceat, ita vt vno intercedente, nihil reliqui decernere valeant: tamen aduerſus dictatoriam vim, [z] aut Veſtales virgines, quæ velut ſacroſanctæ ab hominis tactu illæſæ manent, nulli tribunorum intercedere, vetare aut prohibere, facultas eſt.

ANNOTATIONES.

q *Quorum ſortitio fiebat.*] Hic omnino vide quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis Primigeniorum cap.17. in 1.opi. num.52.

r *Manſit q; conſtitutum.*] Plin.lib.33.cap.1.in fin.

s *Vtq; in Porcia Baſilica.*] De qua dictum eſt ſuprà. lib. 2. cap.12.

t *Ius dicerent.*] Scilicet Tribuni plebis ex Plutarcho in Catone Vticente,& in probl.cap.81.

u *Sed e ſubſellijs.*] Plutarch. vbi ſuprà proximè, & Aſcon. Pedianus in Verrem act. 1. ibi, Alienum habet, hunc tamen à ſubſelliis.

x *Quibus etiam hoc curæ fuit.*] Legis in eam rem verba reperies apud Ciceronem lib.3.de legib.

y *Hoc quoque.*] De his vide omnino quæ dicta ſunt ſuprà lib.1.cap.4.num.12. & multis ſeq.

z *Aut Veſtales virgines.*] Vide infrà eodem lib.5.cap.12. vbi de Claudia Veſtali, quæ iniuſſu populi patrem triumphantem complexa, aſcenſo ſimul curru vſque in Capitolium proſecuta eſt, ne vetare aut intercedere fas cuiquam Tribunorum eſſet.

Quonam modo per feciales inirentur fœdera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris ſeruatum eſt.

CAPVT III.

Feciales 20. Fecialium munera.

FECIALES, [a] quos fœderibus ſanciendis, & rebus repetendis, ac bellis indicendis Romanos habuiſſe conſtat, [b] à Tullo Hoſtilio, ſeu Anco Martio, [c] vt verò alij, à Numa Põpilio creatos fuiſſe liquet, qui ab antiqua gente Equiculis iura & verba ſolennia, [d] quibus res repetuntur, & bella indicuntur, accepere. [e] Horum collegium à principio viginti fuere, quibus & patri patrato, vt nunquam lineo amictu vterentur, proprium fuit: [f] qui tametſi fœderibus ſanciendis,& bellis indicendis, [g] aut rebus repetendis,quæ præter ius prætérque fas ademptæ ſunt,adhiberentur: [h] tamen ſi qui legati populi Romani, qui iure gentium ſancti ſunt, à quouis populo aut natione violati forent, vt hi dederentur qui iura gentium temere violaſſent, per feciales cauebatur. [i] Erat enim veteribus ius legatorum ſanctum & inuiolabile, cùm hominum præſidio munitum, tum diuino iure

Legatorum ius ſanctũ.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

a *Feciales.*] Varro lib.1.aut aliorum comput.4.de lingua Latina, Feciales,inquit, quòd fidei publicæ inter populos præerant: nam per hos fiebat, vt iuſtum conciperetur bellum (& inde deſitum) & vt fœdere fides pacis conſtitueretur. Ex his mittebant, antequam conciperetur,qui res repeterent, & per hos etiam nunc fit fœdus, quod fidus ſcribit Ennius dictum. De his vide Liuium 1. Decad. lib.1. Feneſtellam,aut quiſquis is eſt,de Romanorum magiſtratibus,cap.9. Gellium lib.6.cap.4.Dionyſium Halicarnaſſeum li.2. vbi fecialium officia & ritus deſcribit. Plutar. in Numa, & in Camillo,& problem.cap.62. & Seruium in illud 1. Æneid.

Regemq; dedit, qui fœdere certo, &c.

b *A Tullo Hoſtilio, ſeu Anco Martio.*] Nam de his duobus Liuius 1. Decad.lib.1. in duobus locis agit.

c *Vt verò alij à Numa.*] Plutarchus in vita illius. Liuius & Halicarnaſſ. vbi ſuprà.

d *Quibus.*] Seruius lib.12.Æneid. in eum locum,

——Alij fontemq; ignemq; ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.

Atqui,inquit, feciales & Paterpatratus, per quos bella vel fœdera confirmabantur, nunquam vtebantur veſtibus lineis. Vnde dicimus errorem factum, vt linea veſtis contra morem adhiberetur ad fœdera, quæ firma futura non erãt. Scimus enim hoc vtique ſeruare Virgilium, vt rebus quibus denegatur exitus, det etiam infirma principia. cuiuſque rei adfert multa teſtimonia.

e *Horum collegium.*] Varro de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine, Fecialeſque, inquit, viginti qui de rebus cognoſcerent, iudicarent, & ſtatuerent,conſtituerunt.

f *Qui tametſi.*] Liuius 1.Decad.lib.1.in pluribus locis.

g *Aut rebus repetendis.*] Neque enim licebat bellum mouere priùs quàm feciales miſſi eſſent ad res repetendas, ex Liuio 1. Decad. lib.4. Tunc quoque ne confeſtim bellum indiceretur, néve exercitus mitteretur,religio obſtitit: Feciales prius mittendos ad res repetendas cenſuére. & vide paulò infrà.

h *Tamen ſi qui legati populi Rom.*] Appoſitè verbo,dederentur, vtitur. Nam qui fœdus violarant, ij vt populo, cuius fœdus violarant, dederentur, feciales poſtulabant. Varro vbi ſuprà, Si cuius,inquit,legati violati eſſent:qui id feciſſent,quamuis nobiles eſſent,vt ciuitati dederentur, ſtatuerunt. Et è diuerſo quoque, ſi qui Romani legatos exterarum gentium violaſſent, ij per feciales ipſis legatis tradebantur, vt videre eſt apud Liuium 4.Decad.lib.8.

i *Erat enim veteribus.*] Statius lib.2. Thebaid.

——Sed iura patris tuiq; regre ius
Legato, iuſtaeq, preces vicere ſororis.

Vbi Lactantius interpres, Tuti regreſſus,inquit,quòd legatum nefas eſſet interfici: Sacroſancta enim ſunt legationis officia. Citatque illud Ciceron. 1.Orat. Orator etiam inter hoſtium

defenſum, quòd etiam inter bella & hoſtium tela incolume ſeruabatur. [k] Fuit ergo proprium collegij fecialium, tam de bellis iuſtiſque fœderibus, pactionibuſque & conditionibus populorum, Regum, terrarum & nationum, quam de illatis iniuriis, ſociis, fœderatiſque gentibus cognoſcere, raptaque, & hoſtili modo deuaſtata, belli iure repetere: tum ſi hoſtes æqua poſtulent, aut ſi præter legem fœderis ſe aliquid perpeſſos querantur, ſi ſua ſponte, aut læſi & laceſſiti arma ſumpſerint, ſi infida pax ſeruanda, ſi induciæ aut bella iuſtè indicta & pacta ſint, ſi petita ex fœdere danda, ſi authores defectionis depoſcendi, ſi contra fidem conuentionis & ius gentium venire liceat, animaduertere: [l] belli paciſque iura exequi, & perpenſo iudicio æſtimare. Quæ verba iuris fecialis ſic habent: Belli, pacis, fœderum, induciarum, oratorum, feciales iudices ſunto. & infrà. [m] Sed tamen ea fœdera pactionéſque quæ cum ſociis inire decet, feciales ſancire, aut pacta concipere, haud aliter poterant, quam ſi conſulis aut prætoris authoritate intercedente, ſenatuſconſulto iuſſúque populi permiſſum foret: iniuſſu enim populi, aut citra ſenatus authoritatem, nihil ſanciri poſſe quod populum teneat, haud dubium eſt. [n] Fiebat enim ſenatuſconſultum in hæc verba, vt priuas verbenas priuóſque lapides prætorem poſcerent: qui verbenam ex arce, & ſagmina (herbæ enim genus eſt) [o] ac lapidem ſilicem ex templo Iouis Feretrij daret, fecialéſque ea ſecum ferrent, [p] ac porca adhibita, vetere præfatione priſcis carminibus ad præſtitutam diem in foro, ſeu vbi conuenerat, enunciatis, [q] fecialis ſceptrum manu tenens, pro Iouis ſimulacro, tanquam is fœderi adhiberetur, [r] filo lanæ capite velatus, [s] & verbena coro-

Feciales nihil poterant niſi prætoris authoritate, aut ſenatuſconſulto intercedente.

Fœderis percutiendi cæremonia.

ANNOTATIONES.

hoſtium tela incolumis verſari poteſt.

k *Fuit ergo proprium collegij.*] Varro lib.2. & 3. de vita populi Romani apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine, & Plutarchus in Camillo.

l *Belli paciſque.*] Cicero lib.2. de legibus. vbi adſcripſit hæc ipſa verba.

m *Sed tamen.*] Liuius 1. Decad.lib.9. ſic ſcribit, Conſules profecti ad Pontium in colloquium, cùm de fœdere victor agitaret, negarunt iniuſſu populi fœdus fieri poſſe, nec ſine fecialibus ceremoniaque alia ſolẽni. Et 3. Decad.li.10. non longè à fine. Tum (inquit) M. Attilius & Q. Minutius Trib. plebis ad populum tulerunt, Vellent iuberéntve Senatum decernere, vt cum Carthaginenſibus pax fieret, & quem eam pacem dare, quémque ex Africa exercitus deportare iuberent. De pace vti rogatæ omnes tribus erant, iuſſerunt pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Ex hac rogatione Senatus decreuit, vt P. Scipio ex decem legatorum ſententia, pacem cum populo Carthaginenſi, quibus legibus ei videretur, faceret. Polybius lib.3. introducit quempiam Carthaginenſem hæc dicentem, Deinde etiam ſi ictum fœdus fuerat, non teneri eo Carthaginenſes, quòd abſque authoritate Senatus & populi iuſſu ab Aſdrubale priuato arbitrio ictum extitiſſet. Ad id adducere Romanorum exemplum, quòd fœdus à Luctatio Coſſ. in Sicilia ictum: quia ſine authoritate populi Romani factum erat, infringi debere iudicauerint.

n *Fiebat enim Senatuſconſultum.*] Liuius vbi ſuprà paulò poſt ea quæ ex eo illic adduximus, feciales cum in Africam ad fœdus feriendũ ire iuberentur, ipſis poſtulãtibus Senatuſconſultum in hæc verba factum eſt, Vt primos lapides ſilices, priuáſque verbenas ſecum ferrent: vti Prætor Romanus his imperaret, vt fœdus ferirent, illi Prætorem ſagmina poſcerent. Herbæ id genus ex arce ſumptum dari fecialibus ſolet. Plinius autem lib.22.c.2. Verbenam quoque ex arce ſumi dicit. Sed & lib.25.c.9. de ea verbena loquens, Hæc eſt, inquit, quam legatos ad hoſtes ferre indicauimus. & vide paulò infra in verbo, Et verbena.

o *Ac lapidem ſilicem.*] Feſtus Pomp.lib.6. vbi de Ioue Feretrio. Vide omnino Polybium d.lib.3.

p *Ac porca adhibita.*] Virgil.lib.8.Æneid.

———Et cæſa iungebant fœdera porca.

Sueton. in Claudio, cap. 25. Cum regibus fœdus in foro dicit porca cæſa, ac vetere fecialium præfatione adhibita. Et Seruius enarrans illud ipſius Virgil.lib.1.Æneid.

———Regemq́, dedit qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare iuſſus habenas.

Fœdus, inquit, dictum eſt, vel à fecialibus, per quos fiunt fœdera, vel à porca fœde lacerata. citatque illud Virgilij ſuprà adductum. Verùm Liuius non ſemel dicit porcum. Nam 1.Decad.li.1. de eadem re loquens, ſic ſcribit, Si prior defexit publico conſilio, dolo malo, tu illo die Iupiter populum Romanum ſic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam. Et eiuſdem Decad.lib.9. ſtatim poſt ea quæ attulimus ſuprà ibi, Fiebat enim Senatuſconſultum. ſubiungit, Quid enim aut ſponſoribus in fœdere opus eſſet, aut obſidibus, vbi precatione res tranſigitur, per quem populum fiat quominus legibus dictis ſtetur, vt eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fecialibus porcus ferictur. Sed & Seruius non ſatis ſibi conſtans in enãrratione illius loci 8. Æneid. Falsò, inquit, porca: nam ad hoc genus ſacrificij porcus adhibebatur. Ergo aut vſurpauit genus: ſcilicet porcam pro porco, vt in aliis locis ibi deſignatis. Aut certè illud oſtendit: quia in omnibus ſacris fœminini generis plus valent victimæ. Denique ſi per marem litare, ſuccidanea dabatur fœmina: ſi autem per fœminam non litaſſent, ſuccidanea adhiberi non poterat. Idem Virgil. lib. 12. de fœdere loquens,

———Puraq́, in veſte ſacerdos
Setigeræ fœtum ſuis, intonſamq́, bidentem
Attulit.———

Quæ verba ad marem & ad fœminam trahi poſſunt.

q *Fecialis ſceptrum manu tenens.*] Feſtus Pompeius lib.6. vbi de Ioue Feretrio loquitur, inquit, ex eius templo ſceptrum ſumebant, per quod iurarent.

r *Filo lanæ.*] Liuius 1.Decad.li.1. in Anco Martio, Legatus, inquit, vbi ad fines eorũ venit vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen eſt) Audi Iupiter, inquit, &c. Verùm Virgilius lib.12. lino vult videri eos velatos fuiſſe cùm dicit,

Velati lino.

Vbi Seruius authoritate Capri & Iginij, dicit lectionem eſſe corruptam & pro lino legẽdum limo, continuóq; quid ſit limus declarat, vt ibi videre poteris. Alibi autem docuimus linum magis decere ſacerdotes quàm lanam.

s *Et verbena.*] Virgil.d.lib.12. ad illud,

Velati lino.

mox ſubdit,

Et verbena tempora vincti.

Vbi Seruius, Verbena, ait, propriè eſt herba ſacra ſumpta de loco ſacro Capitolij: qua coronabantur feciales, & Pater patratus fœdera facturi, vel bella indicturi. Abuſiuè tamen etiam verbenas vocamus omnes frondes ſacratas, vt eſt laurus, oliua vel myrtus: vt Terentius in Andria act. 4. ſcena verò 4.

———Ex ara hinc verbenas ſume.

Nam Myrtum fuiſſe Menander teſtatur, de quo Terentius tranſtulit. Sed & Donatus in eum locũ Terentij, Verbenæ, ait, quaſi herbenæ, redimicula ſunt ararum. Et ſunt omnes

natus, [t] Iouem, Martem, cæteróſque obteſtari deos, & dira obſecratione precari debebat, vt ſi quis eorum fœdera violaſſet, aut illa ſciens falleret, ita illum Iupiter feriret, quemadmodū ipſe porcam percuteret. Quibus obteſtationibus quàm ſanctiſſime prolatis, ſecundum rem diuinam precationémque, [u] lapide ſilice porcam percutiebat: mox aqua & igne in ſacris adhibitis, illam immolabant: qua cæſa, iura pacis & fœdera conuenta, ita eſſe ritè putauere, hanc fidem ſocialem & ſanctiſſimum fœdus eſſe arbitrati, quo nihil ſanctius firmiuſque fuit: [x] idque ante meridiem, & primo diluculo: nam poſt meridiem eas precationes facere, aut fœdus percutere non licebat. A principio tamen conditæ vrbis, in fœderibus pacis pactionibúſq; [y] pro verbena myrtus ſumebatur. [z] Apud Græcos niſi præconibus adhibitis, legatos minimè hoſtium fines ingredi decebat, neque legationis munere fungi quenquam, ni prius infuſa aqua, ab eiſdem manus abluiſſent, Iouique coronatis poculis propinaſſent. Hi tamen legati, qui cum patriis ſacris Olympum aut Pythiam miſſi erant, ſacri: qui vero fœdera percutiebant, quaſi pacis arbitri & interpretes, [a] σπονδοφόροι dicti. [b] Quæ fœdera pactionéſque poſtquam cum exteris & vltimis gentibus inita erant, Romani in templo Capitolini Iouis, columna aut æneis tabulis inſculpta, vt perpetua monumenta extarent, nonnunquam in faſtos & annales referebant, aut [c] in æde Iouis Piſcij [d] in clypeo ligneo, corio bouis immolati inſcripta. [e] Græci in Iouis Olympij templo, [f] & in arce Athenis, tanquam in abdito quodam: plerunque tabulis ex antiquo ære, [g] vt eſſent teſtata monumentis, ſancta [h] & ſacrata habuere: [i] nonnunquam in Iſthmo aut ludis Pythiis, fœdera icta, & leges dictas, pactionéſque erectis titulis perpetuo tempore duraturis publicabant. [k] Athenienſes plerunque intra vrbem, [l] Lacedæmonij in Amycleo ſocietatum & fœderum tabulas

Tempus fœderis percutiendi.
Græcorū cæremonia in ſuſcipiendis legatis hoſtium.
σπονδοφόροι.
Poſt fœdera inita.
Græci.
Athenienſes.
Lacedæmonij Rom. cōſtitutum.

ANNOTATIONES.

herbæ frondéſque feſtæ ad aras coronandas: vel omnes herbæ frondéſque ex aliquo puro loco decerptæ, citatque ipſum Menandrum. Hæc autem ea eſt quam verbenacam vocant, vt videre licet ex Plinio lib.25. cap.9. quæ vt tradit Ruellius hodie Gallis noſtris vulgo Veruena dicitur.

t *Iouem, Martem cæteróſque.*] Liuius 1. Decad. lib.1. in Anco Martio, vbi huius obteſtationis verba ponit.

u *Lapide ſilice.*] Vide ſuprà in verbo, Ac lapidem ſilicem.

x *Idq; ante meridiem.*] Plin. d. lib.25. cap.9.

y *Pro verbena.*] Vide ſupra in verbo, Et verbena.

z *Apud Græcos.*] Homerus lib.3. Iliados,

—ἀτὰρ κήρυκες ἀγαυοὶ
ὅρκια πιςὰ θεῶν σύναγον. κρητῆρι δ' οἶνον.
μίσγον, ἀτὰρ βασιλεῦσιν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευαν.

Et cætera quæ ſequuntur. & vide infra vbi partem horum afferemus.

a *Σπονδοφόροι.*] Apud Pollu. lib.8. περὶ σπονδῶν, &c.

b *Quæ fœdera.*] Liuius 1. Decad. lib.2. Tantumque ſua laude obtitit famæ Coſſ. Martius, vt niſi fœdus cum Latinis columna ænea inſculptum monumēto eſſet, ab Sp. Caſſio vno, quia collega abfuerat, ictum: Poſthumiū Cominium bellum geſſiſſe cum Volſcis, memoria ceſſiſſet. Idem 3. Decad. lib.6. Hæc, inquit, conuenerant, conſcriptáque biennio pòſt, Olympiæ ab Ætolis, in Capitolio ab Romanis, vt teſtata ſacratis monimentis eſſent, ſunt poſita. Cicero pro Cornelio Balbo, Cum Latinis omnibus fœdus ictum Sp. Caſſio, Poſthumio Cominio Coſſ. quis ignorat? quod nuper in columna ænea meminimus poſt roſtra inciſum & perſcriptum fuiſſe. Polybius libro 3. loquens de fœdere Romanorum & Carthaginenſium. Dionyſius Halicarnaſſeus lib.4. de Tullio Rege loquens ſic ſcribit, Collatis deinde oppidatim pecuniis, Dianæ templum ædificauit in Auentino eminentiſſimo vrbis tumulo & fœderis leges conſcripſit ciuitatibus, ritúſque celebrandi feſti atque fori conſtituit. Et ne vlla iniuria temporum abolerentur, in ærea columna incidit decreta cōcilij, & ciuitates eius conuentus participes. ea columna permanſit vſque ad ætatem noſtram in Dianæ templo dedicata, inſcripta literarū characteribus Græcanicis, qualibus olim vtebatur Græcia.

c *In æde Iouis Piſcij.*] Legendum Piſtij ex Dionyſio Halicarnaſſeo lib.4. vbi de fœdere Tarquinij, Gabiorum & Sabinorum loquens, ſic ſcribit, Huius iuriſiurandi monumentum poſitum ſunt in templo Iouis Piſtij. Sed & Piſtij mentionem facit idem Halicarnaſſ. lib. 2. vbi de Curibus Sabinorum loquitur. Nonnulliq; eundem putant, quem & Fidium vocant, ſiue Sanctum: Nam & idem Sanctus & Fidius ſunt vel Ouidio teſte Faſt. lib.6. his verbis,

Quærebam Nonas Sancto Fidióne referrem,
An tibi Semipater.

Hæc enim fides eſt: ex quo & πίστις & πιστὸς fidelis & qui fidem ſeruat, dici poteſt. Vide Lilium Gregorium Gyraldum in Hiſtor. de Dijs Gentium ſyntagmate 2.

d *In clypeo ligneo.*] Feſtus Pompeius libro 3. Clypeum, inquit, antiqui ob rotunditatem etiam corium bouis appellarunt, in quo fœdus Gabiorum cum Romanis fuerat deſcriptum. Superioribus autem adde, quòd nonnunquam fœdera in æde Caſtoris figebantur, vt diximus ſupra lib.2. c.2. Adde præcedentibus quòd nonnunquam fœdera Romanorum cum cæteris gentibus fuiſſe in æs inciſa in vrbis foro medio. Nam ſic politum fuiſſe fœdus Agrippæ Regis cum Romanis ſcribit Ioſephus lib. 19. Antiquitatum c.4. in princ.

e *Græci in Iouis Olympij templo.*] Id patet ex illo Liuij 3. Decad. lib.6. ſupra relato ibi, Quæ fœdera. atque ex eo quod ſcribit Pauſanias lib. 5. his verbis, Erectæ verò ſunt & aliæ pilæ in fano Iouis Olympij, & ea inter cæteras, in qua fœdus teſtatum eſt, quòd in annos centum Athenienſes, Argiui & Mantuentes fecere. Cæterùm Thucydides lib.5. tradit Græcos huiuſmodi fœderum titulos lapideos eridere in ludis Olympicis.

f *Et in arce Athenis.*] Thucydides vbi ſuprà dicit Athenis intra vrbem.

g *Vt eſſent teſtata.*] Sunt verba Liuij 3. Decad. lib. 6. ſuprà adducta in verbo, Quæ fœdera.

h *Sancta & ſacrata.*] Verba ſunt eiuſdem 4. Decad. lib.9. in fine Orationis Lycortæ Prætoris Achæorum. Sic enim ſcribit, Quæ iureiurando, quæ monumentis literarum in lapide inſculptis in æternam memoriam ſancta atque ſacrata ſint: ea cum periurio noſtro tollere parant.

i *Nonnunquam in Iſthmo. aut ludis Pythijs.*] De his duobus teſtis eſt Thucydides d. lib.5.

k *Athenienſes.*] Idem Thucydides d. lib. 5. non ſemel, & dictum eſt ſuprà.

l *Lacedæmonij in Amycleo.*] Ibi quoq; Thucydides non ſemel. quo etiam in libro ſcribit Argiuos id facere in foro apud delubrum Apollinis, & Mantinees: item in foro in Iouis delubro. Sed quod ad Lacedæmonios ſpectat, Plutarchus probl. cap.118. ſic ſcribit, Lacedæmonij facta cum Tegeatibus pace, fœdere icto, communem apud Alpheum columnam ſtatuerunt, in qua cùm alia multa, tum illud in primis ſcriptum erat, Meſſenios ex agro ejicerent, &c. Adde quod de Megalopolitanis ſcribit Polybius lib. 5. Cùm in hac ciuitate diſſentio eſſet, Aratus ciuiles omnes diſcordias ſedauit, & exardeſcentem iam mutuò Megalopolitanorum

iram

fideli cuſtodia ſeruabant. [m] Eratque Romanis conſtitutum, vt nunquam cum hoſte armato conditionem fœderis acciperent, neque citra ſenatus aut populi iuſſum ſocietates & fœdera inirent, neque cum aliquibus pacato imperio, vti, ni prius omnia diuina & humana tradidiſſent, & præſidium accepiſſent, aut denique ſocietate & fœdere adſtricti eſſent. Feruntque Athenienſes nunquam niſi in veſte pulla, & malis victos, pacem & fœdera iniiſſe. Qua re ſignificabant, ſuorum clade admonitos, & vltima ductos neceſſitate, poſt innumeras cædes viribus extenuatis pacem petere. Carthaginenſes & Siculi fœdera & inducias non per feciales, ſed per tubicinem ſæpe inierunt. Apud Græcos verò exterasque nationes fœderum percutiendorum multimodæ ſpecies erant: nam porco, ariete & tauro immolatis, pacis fœdus inire, & res repetere ſolebant, [n] qui belli tempore caduceatores dicti, in pace vero legati. [o] Ex quibus feriebant pleriquе fœdera, vel pane præciſo, & inuicem guſtato, [p] aut vini poculo epoto.* Nonnulli agnum marem candidi velleris, agnam verò pullam adhibebant: atque ex vtriuſque vertice pilis diſſectis, & viciſſim diſtributis, manibuſque aqua infuſa, & vino pateris, mox Soli & Telluri illis immolatis, leges pacis & fœdera inibant: quibus qui contrairet, turpiſſimo facinore & inexpiabili ſcelere tenebatur. [q] Fertur Ariſtides, vt ictum fœdus cum omni Græcia firmaret, poſt diras execrationes, accenſos ferreos orbes in mare deieciſſe, adiurans vt ita extinguerentur cum omni ſtirpe & gente, qui contra fœdus irent, velut ignitum illud ferrum aqua. [r] Vel brachia circa humeros gladio feriendo, & per vices elicitum cruorem lingendo, quod Medis Lydiſque ſanctiſſimum fœderis vinculum, & iuſiurandum eſſe putabatur, quaſi mutuo cruore ſacratum. [s] Id quod Carmani frequentes factitarunt, vt in epulis percuſſa faciei vena, profluentem cruorem vino miſcerent, inuicémque propinarent, ſummum fœdus amicitiæ, mutuum ſanguinem guſtaſſe rati. [t] Naſamonibus fidei dandæ hæc lex erat, vt porrectum vini poculum de manu alterius alter ſumat, inuicémque hauriat: aut ſi poculum deeſſet, terræ cinerem lingerent. [u] Indis ſocietas erat maxima de Tantali aqua potare, de qua ſi qui vna bibiſſent, ea obteſtatione tenebantur, vt eiuſdem fati & fortunæ fœdus iniiſſe cenſerentur. [x] Apud Arabes aſſuetum erat, vt acuta ſilice digitos manus expungerent: veſtiſque vtriuſque laneos floccos ſanguine qui inde fluxerat, delibutos, ſeptem lapidibus delinirent, diróque carmine in execrationem capitis illius qui contrairet edito, paribus votis fœdera percuterent. [y] Scythis grandem calicem mero plenum mutui ſanguinis fuſo cruore miſcere, & poſtquam gladium & ſagittas eo perfuderant, illum inuicem epotare, maximum erat concordiæ vinculum: quo epoto, diuini humanique iuris fœdus æquis legibus ictū erat. [z] Galli cum quibus fide & iureiurādo iunguntur, omnes collatis militaribus ſignis adeſſe iubent. Britāni indictis cœtibus & ſacrificiis conſpirationē fidéque ſanciebant, atque ita communi conſilio & vna mente, pia & æterna pax inita celebatur. Neque omiſerim Perſas, apud quos inter vinum & epulas frequenti conuiuio, in quo vxores & filios, cæteroſque quos charos habent, tanquam fidei pignora adhibebant, ibique inter ſacra menſæ, velut apud hoſpitales deos, fœdera & pacta inibant, eam fidē ſocialē rati, & manſuræ pacis pignus inuiolabile. [a] Qui

Athe. quando fœdera inibant.
Cartha. Siculi per tubicinem.
Fœderis percutiendi mos apud exteros Caduceatores. Legati.
Medi & Lydi.
Carmani.
Naſamones.
Indi.
Arabes.
Scythæ.
Galli.
Britanni.
Perſæ.

ANNOTATIONES.

iram publicicè priuatimque reſtinxit. Capita verò conuentionis columnæ inſcripſerunt, & ad aram Veſtæ in Omario collocarunt.

m *Eratq; Romanis conſtitutum.*] Plutarchus authoritate Demadis in præceptis bonæ valetudinis tuendæ.

n *Qui belli.*] Vide Feſtum Pompeium lib. 3. & Pollucem li. 8. quo loco ſupra citauimus, vbi de Spondophoro.

o *Ex quibus.*] Q. Curtius lib. 8. Et Rex medio cupiditatis ardore iuſſit afferri patrio more panem (hoc erat apud Macedones ſanctiſſimum coeuntium pignus) quem diuiſum gladio vterque libabat.

p *Aut vini poculo epoto.*] Homerus libr. 3. Iliados, quo loco ſuprà citauimus ibi, Apud Græcos & pauló poſt,

οἶνον δ' ἐκ κρητῆρος ἀφυσσάμενοι δεπάεσσιν.

* *Nonnulli agnum marem.*] Hęc magna ex parte ſunt ex Homero lib. 3. Iliados deſcribente fœdus initum inter Græcos & Troianos: cuius in eam rem hi ſunt verſus,

οἴσετε δ' ἄρν', ἕτερον λευκὸν, ἑτέρην δὲ μέλαιναν
γῆ τε, καὶ ἠελίῳ.

Id eſt,

Afferte autem agnos, alterum autem album, alteram autem nigram,
Terraq; & Soli.

Et poſtea,

—κήρυκες δ' οἶνον
μίσγον, ἀτὰρ βασιλεῦσιν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευαν.
ἀτρείδης δὲ ἐρυσσάμενος χείρεσσι μάχαιραν,
ἀρνῶν ἐκ κεφαλέων τάμνε τρίχας.

Id eſt, ad verbum ex Andreæ Diui tranſlatione,

—Cratere autem vinum
Miſcuerunt, & regibus aquam manibus fuderunt,
Atrides autem trahens manibus gladium,
Qui apud enſis magnam vaginam ſemper pendebat,
Agnorum ex capitibus incidit pilos.

q *Fertur Ariſtides.*] Plutarchus in vita ipſius Et ad id alludit Sophocles in Antigone.

r *Vel brachia.*] Id vſque ad verſicul. Id quod. eſt Herodoti libro 1.

s *Id quod Carmani.*] Id ipſum facere Germanos tradit Poſſidonius & ex eo Athenæus lib. 2. cap. 2. Ideo vereor ne Carmani hic ſcripſerit Alexander pro Germani. Eſt enim lapſus lubricus, nec diſtat vnum ab altero, niſi duabus primis literis & iis quidem propè ſimilibus.

t *Naſamonibus.*] Id quoque eſt Herodoti lib. 4.

u *Indis.*] Ex Philoſtrato in Appolonij vita, lib. 3. cap. 10.

x *Apud Arabes.*] Herodotus lib. 3. non multò poſt princ.

y *Scythis.*] Idem Herodotus lib. 4. Solinus ca. 25. Tertullianus in Apologetico 9. Pomponius Mela lib. 2. c. 1. non longè à fi. Lucianus autem in Toxari dicit hos fœdus iungere diſſecto in minimas partes boue, quod Homoletos facere tradit Xenodotus, vt dicemus infra eod. lib. c. 8.

z *Galli.*] Iulius Cæſar Commentariorum belli Gallici libro 4. in principio: Et quoniam; inquit, in præſentia de obſidibus cauere inter ſe non poſſent, ne res efferatur, vt iureiurando ac fide ſanciatur, petunt, collatis militaribus ſignis (quod more eorum grauiſſima cerimonia continentur) ne facto initio belli à reliquis deſerantur.

a *Qui etiam mos Germanorum.*] Cornelius Tacit. lib. de Moribus German.

Germani. *Macroni.* *Clearchus.* *Thraces.* *Ægyptij.* *Armenij.* *Iberi.* *Ætoli, & Parthi.* *Hyrcani & Medi.* *Confœderatio ad ſcelus aliquod patrandum.* *Calamitate preſſi apud Scythas.* *Belli indicendi mos apud Ro.*

etiam mos Germanorum fuit, vt de pace & bello, deque fœderibus, ſocietatibus, amicitiis, ſponſalis & pactis,in conuiuiis inter pocula decernant. [b] Macroni,quæ gens Perſica eſt quum haſtam more ipſorum barbaricam tradunt, aliamque more gentis cum qua fœdere iunguntur, accipiunt, ſe maxima & firmiſſima pactione teneri,& pari vinculo aſtringi putabant. [c] Ferunt nōnulli Clearchum Lacedæmoniorum ducem, cum barbaris quibuſdam fœdus ſanxiſſe, vt cæſo Ioui tauro, lupo, apro & ariete,Græci gladios,barbari lanceas in ſanguine victimarum intingerent. [d] Thraces quoque & Ægyptii e [e] cornibus boum vina libare alterna vice, conciliati amoris & manſuræ fidei certiſſima pignora cenſuere: quippe veteribus cornua boum poculorum præſtabant vicem. [f] Apud Armenios & Iberos præualuit mos, vt pollices manus, inuicem coniurantes necterent, mox arctiſſimo nodo perſtrictis, collectum ſanguinem leui ictu percuterent, manantemque inde cruorem lamberent. [g] In qua quidem re, proditur Rhadamiſtus regis Iberiæ filius, dum ſimulat cum Mithridate Armeniæ rege fœdus inire, & ob id colligandi pollices forent, lorum ad terram callido aſtu decidere ſimulaſſe, quo Mithridatis pedes vinculo inuaſit, ipſumque cum vxore & liberis captiuos duxit, & nece affecit. [h] Ætoli, quia feroces & immanes, [i] Parthi, qui libertatem tuentes, nemini ſeruire patiebantur, aut vinculo fidei aſtringi,nullam fœderis legem paciſci aſſuerant. Si quid tamen vellent confœderatum licet ægre & difficulter, apud altaria complexi dextras, tanquam diis teſtibus, & arbitris, poſtquam ſacra libaſſent, pacta polliceri ſolebant, ita ſe æquiſſimo iure conſociatos, & arcanum fœdus inire putantes. [k] Idem ab Hyrcanis [l] Mediſque factitatum, vt dextras dextræ iungentes, conuentiones & pacta ſancirent. [m] Fuitque literis proditum, vt ſi qui ſceleſti facinoris conſcij, magni criminis admittendi coniurationem inirent, quo magis conſociato facinori nexi forent, poſt diras imprecationes execrationeſque, ij qui clandeſtino ſcelere obſtringebantur, poculum humani ſanguinis admixto mero circunferrent,omneſque ad facinus adiurati, de poculo libarent:aut iugulato homine,poſt exhauſtum ſanguinem,diris imprecationibus & furiali carmine exta tangerent. Quod quidem maximum vinculum communi ſcelere pollutis,& dira execratio habebatur. [n] Manetque conſtitutum apud Scythas,vt qui opis egeret, inſigni calamitate preſſus, immolato boue, & carnibus decoctis, ſupra tergus victimæ ſtratus humi expectet,donec quiſpiam opem laturus adueniat, carne delibata, dextro pede tergori appoſito: quo prodeunte, eo adſtringebatur fœdere, quo nihil ſanctius dici aut æſtimari poterat. [o] Quod ſi cui bellum indicendum foret, aut pia & iuſta arma mouenda, mos Romanus erat,prius res repeti,mox bellum denuntiari:quippe quum nullū putarent iuſtum bellum,niſi quod rebus petitis geratur, aut antea denunciatum foret, & ſolenni more indictum. [p] Fecialibus enim prohibentibus, aut non probantibus,neque conſuli, neque ſenatui aut populo arma in hoſtes ſumere licebat. [q] Sed tamen

ANNOTATIONES.

b *Macroni.*] Xenophon de Cyri minoris expeditione libro 4.

c *Ferunt nonnulli Clearchum.*]Idem Xenophon eiuſd. operis libro 2.

d *Thraces.*] Idem Xenophon in lib. Aſcenſus 7. vbi deſcribit Scuthæ Thracis conuiuium.

e *E cornibus boum.*]Nam & priſcos homines ex bouinis cornibus bibere ſolitos tradit Athenæus lib.11.cap.8.in princ. Vnde,inquit,& cornutus Dionyſius fingitur & taurus à cōpluribus poëtis nuncupatur,atque taurina facie conſpicitur in Cyrico. Subdit & alia multa in eam rem, ex quibus intelliges & alios multos populos ita vſos fuiſſe.Hunc in inſulis Orchadenſium morem ſeruant qui ſunt è nobilitate primi adhuc hodie:quemadmodum ego Io.Ferrerius Pedemontanus anno Dom. 1540.illic præſens cum eſſem,in comitatu R Do. Roberti Reid. earum Inſularum vſque ad vltimam Tylem præſulis digniſſimi,vidi.

f *Apud Armenios & Iberos.*]Tacitus de his duobus loquens lib.12.Mos,inquit,eſt regibus quoties in ſocietatem coëāt, implicare dextras, pollicéſque inter ſe vincere, nodóque perſtringere. Mox vt ſanguis in artus extremos ſe effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur,quaſi mutuo cruore ſacratum.

g *In qua re proditur Rhadamiſtus.*] Ex id idem Tacitus vbi ſuprà.

h *Ætoli.*] Inter Ætolos & Romanos ictū fedus fuiſſe, ſcribit Liuius 4.Dec.lib.8.

i *Parthi.*]Cor.Tacitus lib.2.& 11.

k *Idem ab Hircanis.*]Tacitus eod.lib.11.

l *Mediſq.*] De Medorum more in fœderibus ineundis ſic ſcribit Herodotus lib.1. Ineunt hæ gentes fœdera cum cætera ritu Græcorum, tum feriendo brachia, qua illa humeris connectuntur,ac mutuum ſanguinem delingendo.Adde & Romanis & Numidis ex Plutarcho in Scipione,& Campanis ex Liuio 3. Decad lib. item 3.Vbi Calauius Campanus alloquens filium. Paucæ, inquit, horæ ſunt intra quas iurantes per quicquid deorum eſt, dextras dextræ iungentes, fidem obſtrinximus, vt ſacratis de menſis eſſemus &c. Idque vetus eſſe teſtimonio eſt illud Virgil. lib.11. Aeneid.

——Coëant in fœdera dextræ
Qua datur.——

m *Fuitq; literis proditum.*] Salluſtius in Catilina ſic inſit, Fuere ea tempeſtate,qui dicerent Catilinam oratione habita,cùm ad iuſiurandum populares ſceleris ſui addiceret,humani corporis ſanguinem vino permiſtum in pateris circuntuliſſe: inde cùm poſt execrationem omnes deguſtaſſent, ſicuti in ſolennibus ſacris fieri conſueuit, dicitur aperuiſſe conſilium,&c.

n *Manetq; conſtitutum apud Scythas.*] Lucianus in Toxari. Hinc natum prouerbium, In tergore bouis deſedit.de quo Eraſmus Chiliad.3.cent.5.cap.99.

o *Quod ſi cui bellum.*] Ad Romanos redit,& id Varronis eſt lib.2.de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine.& Liuij 1.Decad.lib.1.& iterum lib.4. & diximus ſuprà hoc eod.cap.

p *Fecialibus enim.*]Varro vbi ſuprà.Feſtus autem Pompeius lib.8. Feciales,inquit, à feriendo dicti.apud hos enim belli paciſque faciendæ ius eſt. & dictum eſt ſuprà hoc eod. cap. & vide infrà proximè ſeq.

q *Sed tamen.*]Liuius 4.Decad.lib.1.non adeò longè à principio loquens de bello indicendo Philippo Regi, Conſultique, inquit, feciales ab Conſule Sulpitio, bellum quod indiceretur Regi Philippo, vtrum ipſi vtique nunciari iuberent: an ſatis eſſet in finibus regni, quod proximum præſidium eſſet eò nunciari.Feciales decreuerunt, vtrum eorum feciſſet,recte facturum. Sed & vide eundem 1. Decad.lib. 1. in

regno

quum res repetuntur, obſeruatum eſt, vt populi iuſſu ad fines illorum [r] quatuor feciales, quos ora-
tores nuncupant, [s] verbena coronati, res petitum irent, ac deos fœderum vltores teſtes facerent. [t] Ex *Verbenarius.*
quibus verbenarius gramen cum terra euulſum ferebat [u] ex arce, legatuſque [x] filo lanæ capite velato,
res ſibi dari clara voce poſceret, [y] quæ clarigatio dicta, [z] his verbis: Iouem ego teſtem facio, ſi ego im- *Clarigatio.*
pie iniuſteque illas res dedier populo Ro. mihique expoſco, tum patriæ compotem nunquam ſinas eſ-
ſe. [a] Quæ ſi præſtituta die non darentur, poſt dies tres & triginta (tot enim ſolennes fuere) pater pa- *Pater pa-*
tratus, qui fecialium princeps erat, pariter coronatus bellum indiceret. Non enim quicunque ex fecia- *tratus.*
libus, [b] ſed ſoli patri patrato indicendi belli facultas erat: quem fecialis verbena caput & frontem cin-
gens, indicendi belli aut percutiendi fœderis principem faciebat. Ibat enim pater patratus ad hoſtium
fines, & verba ſolennia præfatus, bellum à populo Romano contra præſcriptos hoſtes, ob legitimas
quas cenſuerat cauſas, clara voce indicebat: poſt quam clarigationem mos erat, vt de ſenatus conſilio,
& populi iuſſu, [c] feciales haſtam ferratam, aut ſanguineam præuſtam, ad fines illorum iaceret: & non *Haſtæ pro-*
minus tribus puberibus præſentibus bellum indiceret. & ita denunciari & indici iuſtum piumque bel- *iectio.*
lum putauere. Poſt quæ quaſi claſſico perſonato, ſublatis commerciis, militi arma capere, & copias
cogere licebat, ad hoſtes ducere, excurſiones facere, prædas agere, fines populari, eoſque ferro igni-
que vaſtare: frumenta ſuccidere, ædificia incendere atque omnia hoſtiliter agere. [d] Apud Carthagi- *Carthagi-*
nenſes haſtam mittere vel caduceum, belli paciſque ſignum fuit. [e] Gallorum mos habuit, vt Druidis *nenſes.*
iubentibus, quum bellum indicendum foret, armatum concilium indicerent, penes quos arbitrium *Galli.*
bellorum & pacis erat: & qui nouiſſimus accederet, nouis exemplorum modis afficeretur: tunc enim
principium bellorum eſſe, & arma legitime indicta putarunt. Græcis vero in vſu fuit, vt fecialis, poſt *Græci.*
res repetitas, ſi ad conſtitutam diem non darentur, arietem in hoſtium agros ſtatim immitteret, eo
modo bellum indictum & armis vti licere arbitrati. Corinthus [f] & pleriſque gentibus per caducea- *Corinthij.*
torem bellum indicebatur, qui in pacis argumentum, [g] caduceum circundata effigie anguium in- *Indi.*
uicem connexorum deferebat: quem tamen non admiſiſſe, aut finibus excedere iuſſiſſe, nulli fraudi *Syri.*
fuit, [h] Indis verò anchora erat pro caduceo, [i] Carthaginenſibus teſſera. [k] apud Syros ſignum dex- *Lingones.*
træ, [l] quod apud Lingones erat hoſpitij ſymbolum. [m] Perſæ lactacem herbam, velut caduceum & *Perſæ.*

ANNOTATIONES.

regno Anci Martij, & Seruium enarrantem illud Virgilij lib. 9. Æneid. paulò poſt princ.

Principium pugnæ, & campo ſeſe arduus infert.

Atque illud lib. 10. in prin.

—Tum res rapuiſſe licebit.

r *Quatuor feciales*] Varro lib. 2. de vita populi Romani apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine.

s *Verbena coronati.*] Dictum eſt ſupra in verbo, Et verbena.

t *Ex quibus verbenarius.*] Plinius lib. 22. cap. 2. & lib. 25. c. 9. Liuius 3. Decad. lib. 10.

u *Ex arce.*] Liuius 1. Decadis libro 1. & 3. & 10. paulò ante finem.

x *Filo lanæ capite velato.*] De hoc quoque dictum eſt ſuprà in verbo, Filo lanæ.

y *Quæ clarigatio dicta eſt.*] Hic omnino vide quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis in l. ſi vnquam. in verbo, Suſceperit liberos. num. 147. incip. quum etiam is infans. in vlt. editione anni 1553.

z *His verbis Iouem ego teſtem.*] Hæc ſunt Liuij 1. Dec. lib. 1. in Anco Martio.

a *Quæ ſi præſtituta die.*] Hæc quoque ſunt Liuij vbi ſuprà, & 4. Dec. lib. 1 & lib 8. in oratio. Daij & Æmylij & iterum 10. & Plutar. probl. c. 62.

b *Sed ſoli patri patrato.*] Vide Seruium in locis ſuprà proximè allegatis.

c *Feciales haſtam.*] Liuius vbi ſuprà. Alexander autem Magnus in Aſiam traiiciens primus Macedonum è naui haſtam iaculatus, litori Aſiæ eam infixit, ac ſtatim exiliuit de naui, viſus quodammodo ope deorum captiuam terram occupare, vt tradit Diodorus Siculus libro 17. cap. 2. in prin.

d *Apud Carthaginenſes.*] Feſtus Pompeius lib. 8. Carthaginenſes, inquit, cùm bellum vellent, Romam haſtam miſerunt. Gellius autem lib. 10 c. 27. ſcribit populum Romanum miſiſſe ad Carthaginenſes haſtam & caduceum, ſigna duo belli & pacis, ex queis vtrum vellent eligerent: quod elegiſſent, id vnum, vt eſſe miſſum exiſtimarent. Carthaginenſes reſponderunt, neutrum ſeſe eligere: ſed poſſe qui attuliſſent, vtrum mallent, relinquere: quod reliquiſſent, id ſibi pro lecto futurum. Subditque Varronem nō haſtam ipſam, neque ipſum caduceum, miſſa dicere: ſed duas teſſerulas, in quarum altera caduceum, in altera ſimulachra haſtæ fuerunt inciſa. Sed & Polib. lib. 4. ſcribit Rhodios miſiſſe legatum ad Byzantios, volentes id, quod in prouerbio eſt, haſtam ſimul & caduceū. Simillimum eſt huic prouerbium, quod eleganter vſurpauit D. Hieronymus, Scuto pacem petere. de quo vide Eraſmum Chil. 2. cent. 10. c. 96. ibi, Haſtam, caduceum.

e *Gallorum mos habuit.*] Cæſar. lib. 5. belli Gallici non multò ante fi. Inducionarus armatum concilium incidit. Hoc more Gallorum eſt initium bellorum, quo lege communi omnes puberes armati conuenire coguntur: & qui ex his nouiſſimus venit, in cōſpectu multitudinis omnibus cruciatibus affectus necatur.

f *Et pleriſque gentibus.*] Vide in ſeq.

g *Caduceum circundata.*] Plinius lib. 29 cap. 3. non longè à fi. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, cauſa videtur eſſe, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie fecerunt: neque criſtatos eſſe in caduceo mos eſt. Ex quo clarè intelligis hunc Alexandri locum eſſe deprompium. Sed & de huiuſmodi caduceo vide Iul. Hyginum de ſignorum cæleſtium lib. 2. c. 8. vbi de lyra. & Macro. lib. 1. Satur. c. 19.

h *Indis vero anchora.*] Philoſtratus in vita Apollonij lib. 3. c. 3. vbi rationem reddit, his verbis, Gerebat autem manu aureā anchoram, quam Indi pro caduceo habent, propterea quòd omnia tentat.

i *Carthaginenſes teſſera.*] Supra in verbo, Apud Carthaginenſes.

k *Apud Syros.*] Tacitus li. 18. Centurionemque Siſennam dextras, concordiæ inſignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus aggreſſus eſt.

l *Quod apud Lingones.*] Idem Tacitus lib. 17. Miſerat, inquit, ciuitas Lingonum vetere inſtituto dona legionibus, dextras hoſpitij inſigne.

m *Perſæ lactacem herbam.*] Plinius lib. 26. cap. 4. ex cuius authoritate Latacen lego.

n *Athenien*

Athenienſes. Lacedæmonii. Græci vbi congrediendum cū hoſte. Pyrophorus. l. ſanctum. ff. de rer. diuiſio. Sagmina. Martian. Iuriſconſult. Cerycium. Aliud ius fecialium. Sodalitati & hoſpitio renunciare.

pacis ſymbolum ferebant. [n] Athenienſes Ereſionem cum indumento pro caduceo habebant. à Lacedæmoniis per præcones ſæpe bellum indictum eſt, apud quos mittere legatos cum lana, comminatio cenſebatur, niſi paritum fuiſſet, ſe mādata exequuturos. [o] Præualuitque Græcorum mos, vt quoties procinctæ acies congredi parant, ante prima ſigna ſtaret vates laureos ferens ramos & corollas, cui pyrophoro dixere nomen, quoniam lampada præferret: quem violare, ſummum habebatur nefas, quòd legati munere fungeretur: [p] vtque in fœdere percutiendo hiceteria, hoc eſt, oleæ ramum cum vitta lanea legati ferant: quo prætenſo, ab omni ſæuitia hoſtili & violenta incurſione tuti erant. [q] De ſagminibus verò etiam apud Martianum iureconſultum de diuiſione rerū, teſtatum inuenimus, cuius verba ſunt: Sagmina ſunt herbæ quas legati populi Romani ferre ſolent, ne quis eos violaret, ſicut legati Græcorum ferunt quæ vocantur hiceteria: tametſi cerycium dici oportere nonnulli putent: κηρύκειον enim legatorum ornatus erat: ἱκετεύειν ſupplicare dicitur. [r] In qua quidem re ſcitu dignum eſt, olim Dario contra Scythas pugnaturo, ab illis caduceatorem miſſum cum aue, mure & rana, ac ſagittis quinque, tacitis ambagibus nullas opes contra Scythas præualere ſignificantes. [s] Illud quoque in iure fecialium quæſitum eſt, verum regibus contra quos ſumuntur arma, an verò in regni finibus, aut aliquo eius præſidio, bellum indici oporteret, & an ſi contra ſocios federatoſque arma ſumenda eſſent, amicitiæ prius renunciare neceſſe foret. Et placuit, ſiue coram, ſiue in præſidio, ſiue ſodalitati & fœderibus renunciatum fuiſſet, ſiue non, quodcunque eorum factum eſſet, ritè id factum videri. [t] Eſt tamen obſeruatum, vt ſiqua contentio inter amicos intercederet, ſodalitati prius & hoſpitio renunciari. [u] nam & Germanicus Piſoni prius amicitiam, [x] & Criſpinus Badio hoſpitium remiſit.

ANNOTATIONES.

n *Athenienſes Ereſionem.*] Id ex Lactantio Grammatico interprete Statij illud ipſius libro 12. Thebaidos enarrantis,

Mitte nemus circa, cultuque inſigne verendo,
Vittatæ laurus & ſupplicis arbor oliuæ.

Supplicis, ait, arbor oliuæ, per quam pax petitur ſupplicando, & in ſecundo diximus hanc ab Athenienſibus Ereſionem dici Hiceteriam. Supplicis autem oliuæ, non quod ipſa ſit ſupplex, ſed quòd omnes qui rogant, hac ſuppliciter vtuntur. Hæc ille. Ille autem locus Lactantij erat corruptus in illis duabus dictionibus Ereſionem & Hiceteriam: Sed illum reſtituit Cælius Rhodiginus libro 12. capit. 19. Eſt enim εἰρεσιώνη, ramus oleæ lana obuolutus (nam & εἶρος ſiue ἔριον, lana ſiue vellus eſt) arborum fructibus, quæ Acrodia vocant, circumpendentibus, qui ante ianuas ædium ſuſpendi ſolebat in honorem Apollinis ad famem arcendam ex oraculi præcepto. De quo Herodotus in vita Homeri, Plutarc. in Theſeo, Suidas & Ariſtophanis interpres tum in Pluto, tum in equitibus. Et vide quod de ramis oliuæ ad petendam pacem diximus ſupra lib. 2. cap. 19. & iterum lib. 4. cap. 7.

o *Præualuitque Græcorum mos.*] Idem Cælius Rodiginus li. 8. cap. 2. vbi Perſarum luxum ſcribit, citatque Suidam & Pollucem.

p. *Vtque in fœdere percutiendo.*] Idem Lactantius Statij interpres, cuius in eam rem verba adduximus. Eſt enim ἱκετηρία veluti ſupplicatio, ſupplex libellus & propriè ramus oliuæ ſupplicantes in manibus ferebant, vt dicit Ariſtophanis interpres in Pluto eum locum enarrans act. 3.

ἐγὼ γὰρ ἦλθον ὡς βοηθὸς κατὰ δύναμιν
ἱκετηρίαν ἔχοντα μετὰ τῶν παιδίων.

Plutarchus in Theſeo Græcè quidem, ſed in hunc ſenſum, Ductis igitur ſortibus Theſeus acceptis ex Prytaneo his, quorum nomina exierant, in Delphinium profectus, Apollini pro ſua ſuorumque ſalute Hicteriam peregit, quam vocem interpres in ſupplicationem vertit. Sunt & nonnulli qui putant Marcianum hac dictione vſum fuiſſe in l. ſanctum. ff. de rerum diuiſio. vt ſcilicet ita legatur, Sunt autem ſagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre ſolebant, ne quis eos violaret: ſicut legati Græcorum ferunt ea, quæ vocantur hiceteria. Et ea quidem vox non male ſenſui quadraret. Verum in Pandectis Florentinis legitur Cerycia, eamque lectionem agnoſcit Budæus, quæ & admodum conuenit: nam ea dictio peræquè ſignificat, ac ſi dixeris caducea. Cerix enim caduceator, fecialis, legatus, præco eſt.

q *De ſagminibus verò.*] Locum & verba Marciani poſuimus ſupra proximè. Sed & tu de his vide prætereà Liuium 1. Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 10. Plinium lib. 22. cap. 2. & lib. 25. cap. 10. & Feſtum Pompeium lib. 17.

r *In qua re ſcitu dignum.*] Herodotus lib. 4. quod ex eo repetit Athenæus lib. 8. c. 2.

s *Illud quoque in iure fecialium.*] Liuius 4. Dec. lib. 1. poſt prin. cuius verba attulimus ſuprà.

t *Eſt tamen obſeruatum.*] Idquod patet exemplis ſeqq.

u *Nam & Germanicus.*] Apud Suetonium in Caligula, c. 3. in fi. vbi id dicit fuiſſe more maiorum.

x *Et Criſpinus Badio.*] Liuius 3. Decad. lib. 5. Cuius verba libuit hîc ſubtexere: nam eſt res memoria admodum digna. T. (inquit) Quintio Criſpino Badius Cāpanus hoſpes erat perfamiliari hoſpitio iunctus. creuerat conſuetudo, quòd æger Romæ apud Criſpinum Badius ante defectionem Cāpanam liberaliter, comitérque curatus fuerat. Tum Badius progreſſus ante ſtationes, quæ pro porta ſtabant, euocari Criſpinum iuſſit. quod vbi eſt Criſpino nunciatum, ratus colloquium amicum ac familiare quæri, manente memoria etiam in diſſidio publicorum fœderum priuati iuris, paulùm à cæteris proceſſit. Poſtquam in conſpectum venere, Prouoco te, inquit, ad pugnam Criſpine, Badius. conſcendamus equos, ſummotiſque aliis, vter bello melior ſit, decernamus. Ad ea Criſpinus, nec ſibi, nec illi ait hoſtes deeſſe, in quibus virtutem oſtendant ſe ab eo, etiā ſi in acie occurrat, declinaturum, ne hoſpitali cæde dextram violet. cōuerſuſque abibat. Enimuero ferocius tum Campanus increpare mollitiem ignauiáque, & ſe digna probra in inſontem iacere, hoſpitalem hoſtē appellans, ſimulántemque parcere cui ſciat parem ſe non eſſe. Si parum publicis fœderibus ruptis dirempta ſimul & priuata iura eſſe putet, Badium Campanum T. Quintio Criſpino Romano palā omnibus, duobus exercitibus audientibus, renunciare hoſpitium. nihil ſibi cum eo conſociatum, nihil fœderatum hoſpiti cum hoſte, cuius patriam ac penates publicos, priuatóſque oppugnatum veniſſet: ſi vir eſſet, congrederetur. Diu cunctantem Criſpinum perpulere turmales, ne impune inſultare Campanum pateretur. Itaque tantum moratum moratus, dum Imperatores conſuleret, permitterentne ſibi extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare, permiſſu eorum arma cepit, equumque conſcendit, & Badium nomine compellans ad pugnam euocauit. Nulla mora à Campano facta eſt, infeſtis equis concurrere. Criſpinus ſupra ſcutum ſiniſtrum humerum Badio haſta transfixit: ſuperque delapſum cum vulnere ex equo deſiluit, vt pedes iacentem conficeret. Badius priuſquam opprimeretur, parma atque equo relicto, ad ſuos aufugit. Criſpinus equum, armaque capta, & cruentam cuſpidem inſignis ſpoliis oſtentans, cum magna laude

& gratu

[y] Amaſis quoque animo præſumens Polycratis ruinam ex ſucceſſu continuæ felicitatis, vt minus doleret, miſit qui ſodalitati & amicitiæ renunciaret. [z] Eratque moris priſci, quoties dirimerent amicitias aut ſodalitates, etiam domo interdicere, iſque finis gratiæ foret. [a] Neque omiſerim Tybarenos adeò iuſtos, vt non prius cum hoſte congrediantur, quàm diem, locum, & decertandi horam, ex fide per feciales hoſti renunciarent. [b] Quodque nonnulli prodiderunt, id quod mihi non probatur, & pro certo affirmare non auſim, legatum populi Romani, ſi mandata minus vera attuliſſet, aut parum integra fide fœdus percuſſiſſet, velut ſi populus mandata dediſſet, perinde teneri & fœdere coerceri.

Tibarenorū erga hoſtes iuſtitia.

ANNOTATIONES.

& gratulatione militum ad Conſules eſt deductus, laudatúſque ibi magnificè & donis donatus. Et idem propemodum recenſuit Vale. Maximus lib. 5. tit. de humanitate.

y *Amaſis quoque.*] Herodotus libr. 3. nonnihil Strabo lib. 14 non adeò longe à princip. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. paulò ante fi. Vide Ciceronem in de Finibus lib. 5 ad fi.

z *Eratq́; moris priſci.*] Hinc Badius Campanus cum Criſpino pugnaturus renunciauit illi hoſpitium, vt eſt apud Liuium 3. Decad. lib. 5. Cicero 4. in verrem act. Itaque ille vehementer Sthenio infenſus, hoſpitium ei renuntiat: domo eius emigrat, atque adeo exit. Vide quæ ſuprà dixi.

a *Neque omiſerim Tibarenos.*] Cælius lib. 18. cap. 40.

b *Quodq́; nõnulli prodiderunt.*] Et hic ſuperioribus adde apud Samnites quoque fuiſſe feciales per quos fœdera conficiebant, vt conſtat ex Liuio 1. Decad. libro 8. ad finem. Et illud quoque quod ad facienda fœdera apud veteres aqua & ignis adhibebantur, vt colligitur ex illo loco Virgilij li. 12. Æneidos,

—*Alij fontemq́, ignémque ferebant.*

Vbi & id obſeruauit Seruius, Vnde, ait, contrà quos arcere volumus à noſtro conſortio, eis aqua & igni interdicimus. id eſt rebus quibus conſortia copulantur.

Pleraque veterum prænomina vnde deducta fuerint, & denominata, & de Nonis Caprotinis quæ tradantur.

CAPVT IIII.

QVÆRI à pluribus audio, vnde veterum illa prænomina, Spurius, Sextus, Caius, Cneus, Titus, & pleraque à veteribus vſurpata, deducta fuerint: quæque vis prænominum foret. Et dum priſcos ritus, veterumque exempla cura cogitationeque admitto, dumque antiquitatis monumenta colligo, inuenimus Romanos antiquiſſima prænomina velut notiſſima non integris dictionibus, ſed ſuccisis & ſimplicibus literis notares, vt T. pro Tito, L. pro Lucio, Q. pro Quinto: modo duplici, vt Cn. Sp. pro Cneo, Spurio: nonnunquam triplici, vt Sex. pro Sexto. [a] Et Cneos quidem à generando, [b] Titos à tuendo denominari: alteros, tanquam ſobolis procreandæ auſpicia ſortiri: alteros quaſi tuendæ patriæ omen aſſequuti forent. Vnde & Titulos, quod patriã tuerentur, [c] vel quòd inſignia capitis ea ornamenta ferrent, quibus Titulos dixere nomen, dictos autumãt: [d] ſicut Spurios, ſine patre genitos denominari. Fuit enim priſci moris, vt quum ſine patre certo aliquem notarent, illum non exarata dictione, ſed per ſimplices diuiſaſque literas, ſcilicet per S & P, ſine patre ſignificarent. [e] Lucios quoque [f] & Manios ferunt, alteros quaſi oriente luce, alteros quaſi mane editos: [g] & Poſthumos, quòd poſt patris obitum editi eſſent, nuncupari. [h] Sexti verò, Quinti & Decimi, tum Nonij, Septimij, & Octacilij, à numero geniture indita nomina fuere. [i] Plerique à Tullo Hoſtilio Quintios, ſicut Seruilios, Tullios, Geganios, Curiatios & Cloelios, ex Albanis Romam

Cnei.
Titi.
Spurij.
Lucij.
Manij.
Poſthumi.
Sexti.
Quinti.
Decimi.
Nonij.
Septimij.
Octacilij.
Seruilij.
Tullij.
Geganij.
Curiatij.
Cleolij.

ANNOTATIONES IN CAP. IIII.

a ET *Cneos quidem.*] Feſtus Pompeius libr. 7. Gneus, inquit, & Cneus corporis inſigne & prænomen à generando dicta eſſe, & ea ipſa ex Græco γεννᾶν apparet. Alij à næuo deducunt prępoſita c, litera, quod & attingit Feſtus dum dicit corporis inſigne. Caius autem Titus Probus Epitome Valerij Maximi libro 10. Cneus, ait, ob inſignem rem appellatus, quòd vnum prænomen varia ſcriptura notatur: alij enim Neum, alij Gneum, alij Cneum ſcribunt. Qui G, litera in hoc prænomine vtuntur, antiquitatem ſequi videntur, quæ multum ea litera vſa eſt. olim enim dicebant frugmentum, nunc frumentum refertur: & gnatura, modò natura. Igitur etiam næuus, qui in corporibus gigni ſolet, Gneus appellatur, qui c, corruptione ſyllabæ delectari vidẽtur, &c. Quintil. autem lib. 1. c. 11. Nec Gneus, inquit, eam literam in prænominis nota accipit, qua ſonat.

b *Titos à tuendo.*] Feſt. Pompeius lib. 18. Tituli, ait, milites appellantur quaſi tutuli, quòd patriam tuerentur. vnde & Titi prænomen ortum eſt. Verum Titus Probus in eo libro, Titus à Sabino nomine Tito fluxit.

c *Vel per inſignia capitis.*] Feſtus lib. 18. dicit titulum vocari ſuecum lanatum forma e tali figuratum, quo flaminicæ ac pontifices vtebantur.

d *Sicut Spurios.*] Plutar. probl. c. 103. & vide Titũ Probum vbi ſupra in verbo, Et Cneos quidem.

e *Lucios.*] Varro lib. 8. de Analogia, Tit. Probus ibidem. vbi etiam dicit quoſdam arbitrari à Lucumonibus Hetruſcis, & Feſt. Pompeius lib. 11.

f *Manios.*] Varro, Probus, & Feſtus Pompeius in dictis locis, & Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 7. Aliter Sozinus Romanæ hiſtoriæ lib. 1. Nempe Manium, vt gentem Valeriam profectum eſſe à quodam Valerio, qui primus diis Manibus ſacra fecit. Eius verba hæc ſunt, [illegible]

g *Et Poſthumos.*] Vide ſuprà lib. 1. c. 9.

h *Sexti verò.*] Nomina ipſa hæc ſatis indicant.

i *Plerique à Tullo Hoſtilio.*] De his Sex. Liuius 1. Decad. lib. 1 in Tullo Hoſtilio. Sed & quantum ad Tullios, T. Probus, vbi ſuprà, dicit hos fuiſſe ſic prænominatos ominis gratia, quaſi tollendo, o, litera in v, conuerſa. & quantum ad Cloelios Feſtus Pompeius libro 3. ſcribit Cloeliam familiam à Cloelio, vel (vt alij legunt, Cloantho, Æneæ comite eſſe appellatam.

k *Eráſque*

Mamerci. Marij. Caius, Caia quare prænomina inſtituta. Prænomina ex Sabinis nominibus. Serui & mancipia. Manumiſſi. Adoptiui. Addicti. Abſciſſi. Lenones.

aduocatos ferunt. [k] Eratque proprium Quintiorum familiæ, vt viri æquè ac fœminæ, nullo tempore vtantur auro. [l] Mamercos (quod nomen Oſcum eſt à Marte genitos dicunt: [m] ſicut Martios, quod Æmyliorum prænomen fuit propriũ. [n] Caius verò & Caia, æquè viris ac fœminis prænomina frequentia fuere, maxime in ſolennibus nuptiarum vſurpata, videlicet Caiæ Cæciliæ, quæ Tanaquil dicta eſt, felix fauſtumque coniugium fortunáſque augurati. Quod etiam frequens prænomen Tarentinis ferunt, quo brutum, terrenum & colonum hominem deſignabant: Siquidem γαα terra eſt, vnde γαῖος & γαιος, deducta volunt. [o] Et tametſi in veteribus monumentis C, litera Caium denotaret, ea tamen inuerſa hac figura Ɔ, Caiam deſignauit. [p] Illud tamen admonitu non inutile duxerim, neminem Romanorum ſine prænomine appellari: idque ex eo inſtitutum, quòd quum inter Romulum & Tatium ſocietas & communicatio imperij inita eſſet, vt vna conſentio, vnus populus, vna mens atque idem corpus, ſublato diſcrimine notaretur, vt Romani Sabinorum, Sabini Romanorum nomina ſuis nominibus præponerent, æquato regni iure, & conſociato imperio, cautum fuit. [q] Quare prænomina veterum fuiſſe ex Sabinis nominibus deducta, multorum opinio fuit. Quin etiam excellentes viros, & principali dignitate inſignes, ſolis prænominibus nominaſſe, magnificentius honeſtiuſque duxere, tanquam ob illorum amplitudinem vulgo noti & conſpicui forent. [r] Cumque mancipijs & ſeruis nullum cognomentum aut prænomen veteres impartirent, ſoloque appellarent nomine: ſi quando tamen manu emiſſi libertatem meruiſſent, vt inter ſeruilem perſonam & liberam diſcrimen nominis foret, cum illis ordo, honos & locus acceſſerit, prænomina patronorum, ac ſi diſciplina & cultu Romano eſſent educati, ſæpiſſime ſibi arrogarunt. [s] quare Marcipores, Lucipores, Publipores, à Marco, Lucio, & Publio, multi ſeruitute exempti, nuncupati ſunt. Nec modo libertorum hoc fuit proprium, [t] ſed adoptiui filij & arrogati, adoptantium ſæpe nomina & prænomina, atque cognomenta deſumpſere. [u] Inter quos erant addicti, qui tametſi nomen, prænomen ac tribum in præſenti habeant: illos tamen ſeruiſſe, & ſub alterius mancipio fuiſſe liquet. Fuere autem addicti, qui quum non eſſent ſoluendo, creditoribus addicebantur: mox precio perſoluto ſeu quauis cauſa, etiam citra domini volũtatem ſeruitute exẽpti, & libertate donati ſunt. [x] Præter hos erãt abſciſſi & lenones, æqua ferè cõditione ac ſerui, nullo cognomento aut ordine, infames. namque ſenatuſconſulto prohibitum erat, ne abſciſſi, quibuſque virilia execta forent, vtpote ſemiuiri, aut lenones, quærendi iuris aut poſtulandi cauſa, tribunalia adirent. [y] Ideo Vectilius leno in cauſa teſtamentaria à Q. Metello deiectus fuit, & à ſub-

ANNOTATIONES.

k *Eratq; proprium Quintiorum.*] Plinius lib. 33. c. 1.

l *Mamercos.*] Feſtus Pompeius lib. 11. Sed aliter Plutarchus in Numa, & vide ſuprà lib. 1. c. 9.

m *Sicut Martios.*] Adde & Marios ex Tito Probo vbi ſuprà.

n *Caius verò & Caia.*] Plutarchus proble. c. 28. ſcribit apud priſcos Romanos hunc fuiſſe morem, vt ſponſam introducentes iuberent dicere, Vbi tu Caius, ego Caia, quod quare dicebatur & quid ſignificaret, declarat Quintilianus lib. 1. cap. 13. Nam aliter quàm ſcribantur, aliqua enunciantur. Et Caius c, litera notatur, vt quæ inuerſa mulierem declarat: quia tam Caias vocitatas eſſe, quàm Caios ex nuptialibus tacitis apparet. Feſt. Pompeius libro 14. Prænominibus, inquit, fœminas eſſe appellatas, teſtimonio ſunt Recilia & Terentia, quæ ambæ Caiæ ſolitæ ſunt appellari: pari modo Lucia & Titia. quem locum & nos alibi attulimus. Titus Probus vbi ſuprà, Iſta prænomina à viris tracta ſunt, Caia, Lucia, Publia, Mœtea. Cæterùm Caia, vſu apud omnes celebrata eſt: Fertur enim Caiam Cæciliam Tarquinij Priſci Regis vxorem, optimam lanificam fuiſſe, & ideo inſtitutum fuit, vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ, quænam vocarentur, Caiam ſe eſſe dicerent. Et vide præterea quæ diximus in noſtris legibus Connubialibus l. 10. numero 38. incip. Sed & præterea. Vt tamen non omittam illud Ciceronis in Oratione pro Murena, vt quia in aliquibus libris exempli cauſa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coëmptionem facerent, Caias vocari.

o *Et tametſi in veteribus.*] Id iam dictum eſt ex Quintil. cuius verba vide ſuprà in verbo, Caius verò & Caia.

p *Illud tamen admonitu.*] Vide Quintilianum lib. 7. c. 6. Priſcianum lib. 1. & Plutarchum in Romulo.

q *Quare prænomina.*] Valer. Maxim. lib. 10. de prænomine. Romanos autem arbitrandum eſt ab Albanis & Sabinis multiplicandorum nominum conſuetudinem traxiſſe, quoniam ab illis orti ſunt.

r *Cumq; mancipiis.*] Id probat ex ſeq.

s *Quare Marcipores.*] De duobus primis Plinius lib. 33. cap. 1. De primo & poſtremo Quintilia. lib. 1. cap. 4. Itémque de primo Feſtus Pompeius lib. 15. cuius verba hæc ſunt, Quintipor ſeruile nomen frequens apud antiquos erat, à prænomine domini ductũ, vt Marcipor, Felicor: quamuis ſint, qui à numero natorum ex ancilla quinto loco dictum putent.

t *Sed adoptiui filij.*] Appianus libro 3. bellorum Ciuilium ſcribit Octauium, quem filium C. Cæſar adoptauerat, Cæſarem appellatum Romanorum more, qui adoptiuis filiis adoptantium nomina ſolent imponere. Nam & Suetonius in Cæſare, capit. 83. ſcribit eundem Octauium in familiam noménque Cæſarum adoptatum fuiſſe. Sic quoque Pomponius Attic. cognominatus eſt Cecilius à Q. Cecilio qui moriens teſtamento eum adoptauerat, hæredémque ex dodrante fecerat, vt tradit Cor. nepos, ſiue, vt alij malunt, Probus Æmylius in Attici vita. Sic longo ante tempore duo priores filij Pauli Æmylij & horum maior à Fabio Maximo, alter à Scipione Africano adoptati, ille Fabius Maximus, hic Scipio appellati ſunt apud Plutarchum in Pauli Æmylij vita. Sic M. Brutus à Q. Cæpione adoptatus Q. Cæpio dictus, & P. Scipio à Q. Metello adoptatus Q. Metellus Scipio dictus. Hucque ſpectat quod ſcribit idem Suetonius in Tiberio, cap. 6. poſt reditum in vrbem à M. Gallio Senatore teſtamento adoptatus, hæreditate adita, mox nomine abſtinuit: quòd Gallius aduerſarum Auguſto partium fuerat. Et quod prodit Tacitus libro 3. Criſpum, ait, equeſtri ortum loco, C. Salluſtius, rerum Romanarum florẽtiſſimus author ſororis nepotem, in nomen adſciuit.

u *Inter quos erant addicti.*] Id vſque ad verſi. Præter hos. eſt magna ex parte Quintiliani libro 5. cap. 10. & iterum libro 7. cap. 4.

x *Præter hos erant abſciſſi & lenones.*] Hoc ex ſeq. probat.

y *Ideo Vectilius leno in cauſa.*] Valerius Maximus libro 7. capit. item 7. titulo de teſtamentis, quæ reſciſſa ſunt in fine.

z Eſt

ſellio prohibitus, quia leno erat, quem pro libero propterea habendum non cenſuere. [z] Eſt tamen literis proditum, vt niſi inter ingenuos, aut ex ingenuis oriundos, nullum gentilitatis cognomen foret: nam ſeruorum libertorumque nulla cognatio, nec gentilitas erat. [a] Apud Athenienſes verò conſtitutum eſt, vt nemo ex fœmina genitus, maternum ſibi nomen aſciſceret: nam fœminis indere familiæ cognomenta lege vetabatur: id quod æquè a Romanis factitatum comperimus: tum, ne quis illas Athenias vocaret, edicto cautum fuit. [b] E diuerſo apud Lycios: nam ex matribus, non patribus gentilitia fuere nomina, filiasq; non filios ſuos habuere hæredes: plusque honoris fœminis quam viris tributum eſt. [c] Neque omittendum, Nonis Iulij, quibus è vita conceſſit Romulus, quas caprotinas & vulgi fugam appellant, Romanos vrbe excedentes, ad Capreæ paludem ſacra facere: dúmque ad rem diuinam vadunt, veterum prænomina, vt Caium, Lucium, Marcium, aliaque priſca nomina inclamare: [d] ſicut in Oſcophoriis Athenienſes ob Ægei mortem, dolentium voces imitantur. [e] Ancillasq; cultu decoras, in matronali habitu cum occurrentibus prælij imaginem effingere, quod olim cum Latinis Romani geſſere: vnde celebritatis cauſa & origo eſt, tectasque vmbra caprifici, epulas & alia lætitiæ inuitamenta celebrare. In quibus ſacris hoc ſeruari meminimus, vt inter ſolennia de caprifici lacte apponatur. [f] Illud præterea notatum eſt, Romanas mulieres ſine cognomento, ſolis prænominibus adiecto nomine denominari. [g] Quódque Marci prænomen, velut perniciosum & infame, plerique magnopere deuitarunt, poſtquam M. Manlio crimine affectati regni turpi iudicio conuicto, ne cui gentili nomen M. Manlio foret, ſenatuſconſulto cautum fuit: quod generi & nomini ſuo inuſtam dedecoris notam attuliſſet: [h] ſicut Claudia gens, propter gentilium flagitia, cum Luciorum alter cædis, alter latrocinij damnatus foret, ad diluendam memoriam dedecoris, Lucij prænomen deuitauit. [i] Quodque Domitia gens, cæteris prætermiſſis, Cn. & Lucij prænomen peculiare ſibi deſumpſit. Siquidem ex Ænobarbis (authore Tranquillo) continua ſerie tres, Lucij: reliqui verò, Cnei prænomina eadem ſerie vendicarunt.

Gentilitatis cognomē ingenuorum.
Fœmina nō indebat familiæ cognomenta.
Lycij. fœmina magno in honore.
Nonæ Caprotinæ.
Oſchophoria.
Ro. mulieres ſolo prænomine denominabatur.
Marci prænomen vitatum.
Lucij prænomen vitatum a Claudia gente.
C. & Lucij prænomina in honore apud Domitiam gentē.

ANNOTATIONES.

z *Eſt tamen literis proditum.*] Cic. in Topicis.
a *Apud Athenienſes.*] Vide noſtros Commentarios Nobilitatis c. 18. num. 35. incip. Athenienſium.
b *E diuerſo apud Lycios.*] Herodotus lib. 1.
c *Neque omittendum.*] Hæc vſque ad verſicul. Sicut in. ſunt partim Varronis lib. 5. de ling. Latin. & magna ex parte Plutarchi, tum in Numa Pompilio, tum in Camillo. & Macrobij lib. 1. Saturn. c. 11. & Solini c. 2.
d *Sicut in Oſchophorijs.*] Plutarch. in Theſeo.
e *Ancillasq; cultu decoras.*] Ad Romanos redit, & eſt totum id vſque ad verſ. Illud pręterea. ipſius Plutarchi in Camillo.
f *Illud præterea notatum eſt.*] Plutar. in Mario in prin. Quandoquidem inter genera iſta nominum primum, quod Poſidonius propriè nomen Romanis eſſe arbitratur, nulli mulieri imponitur. Vide Valer. Max. lib. 10.
g *Quodq; Marci prænomen.*] Liuius 1. Decad. lib. 6.
h *Sicut Claudia gens.*] Suetonius in Tiberio c. 1.
i *Quodq; Domitia gens.*] Idem Sueton. in Nerone, c. 1.

Quid ſit apud Iureconſultos heliocaminus, quid Zeta, & vnde deductum nomen, & denominatum.

CAPVT V.

IN circo Flaminio, dum poſt immodicos calores ſole occiduo deambularemus, adiit ad nos contubernalis meus quiſpiam proficiens in iure ciuili, ſed nimis ineptè glorioſus: & percontatus eſt, quid eſſet [a] quod Vlpianus de ſeruitutibus vrbanorum dixit: Quòd ſi arbor à te compacta, heliocamino meo ſolem adimeret, eò quòd vmbram facit in loco heliocamini, id contra ſeruitutem tibi facere non licere. Quid eſſet heliocaminus, percontabatur. Cúmque de verbi ſignificatu ambigeretur, dixi heliocaminum vaporarium quoddam ſolare, & apricum locum dici, ad quem ſol hybernus accedens, ipſum euaporat & calefacit, deductum nomen ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ καμίνου, id eſt, ſolis vaporario ſeu æſtuario. [b] Fuiſſeq; moris priſci, vt iuxta zetam heliocaminus conſtruatur. zeta enim locus erat vnius cubiculi capax, ſolem hybernum proſpectans, ita conſtructa, vt per heliocaminum vaporem acciperet. Erat enim cubiculum hybernum frigori accommodatum, quod nunc ſole, nunc igne æſtuaret. [c] Quare Heliogabalum Indicos odores ad vaporandas zetas accendere conſueuiſſe, authores tradunt. Fuit ergo opinio Vlpiani, quod ſi heliocamino meo & vaporario eiuſmodi, ad quem ſol admitti debet, arbor per te compacta officiat, ita quòd ad eum admitti nequeat, id velut contra ſeruitutem factum, non ritè factum videri.

Heliocaminus.
Zeta.

ANNOTATIONES IN CAP. V.

a QVod Vlpianus.] In l. ſi actorem. ff. de ſeruitutib. vrban. præd. vbi Budęus in prioribus Annotationibus eam dictionem interpretatur, vt hic noſter Alexander, citátque Plinium lib. epiſtol. 2. epiſt. eius libri 17. vbi de diæta quadam, aut, vt alij legunt, zeta loquens, ſic ſcribit, In hac heliocaminus quidem alia xiſtum, alia mare, vtraque ſolem proſpicit.
b *Fuiſſeque moris priſci.*] Hîc omnino vide Ioannem Mariam Cataneum, doctum interpretem Plinij in ea epiſtola.
c *Quare Heliogabalum.*] Lampridius in eiuſdem Heliogabali vita.

Quando primùm interregnum cæptum fuerit, & quibus de cauſis interreges Romæ creari conſueuerint.

Capvt VI.

Interreges quando primum creati.

QVo [a] tempore Romulus ad Capreæ paludem humanitatem exuiſſe fertur, ſatis conſtat patres conſcriptos de regni ſucceſſore ſolicitos, decem decuriis factis, ſingulisque in ſingulas decurias creatis, vt decem imperitarent, vnusque cum inſigniis imperij & lictoribus eſſet, interreges creauiſſe, quod imperium per orbem ire, & quinque dierum ſpatio terminari iuſſerunt. [b] Alij per ternos quaternosque dies, interregni ſpatium per ſingulos iuiſſe, atque anno vno ſenatores, qui centum numero erant, imperium tenuiſſe ferunt. Plerique aſſerunt, cum ducenti ſenatores eſſent, a patribus fuiſſe conſtitutum, vt per quinos dies ſinguli qui faſces & imperij inſignia habebant, imperitarent: functiſque imperio primus, ſecundo, & reliquis deinceps, regni curam muniaque traderet.

CL. patres.

nonnulli putant, quod cum centum & quinquaginta patres eſſent, ſinguli cum faſcibus prodeuntes, ſex noctis horas, & ſex diei, Quirino imperitarunt, & ſacrum fecerunt: tantundem Tatio, qui regni conſors erat, annumque interuallum fuiſſe: donec Numa Pompilio Rege creato, Romulo regni ſucceſſor datus eſt.

Interreges quando & qua de cauſa crearentur.

Manſitque mos poſt exactos Reges, vt ſiqua fortuna aut caſu conſules creari nequirent, vel vitio creati forent, aut ſiqua turbulenta confuſio & neceſſitas premeret, donec de conſulatu decerneretur, aut dictator reipub. daretur, interreges præeſſent, qui populo vice conſulum iura darent. [c] Quinetiam ſi contentio inter patres & plebem foret de magiſtratibus creandis, aut abſentibus conſulibus comitia haberi non poſſent, [d] vel vitio creatis magiſtratibus auſpicia renouari oporteret: [e] vel conſulibus morte ſublatis, [f] de comitiis & creandis conſulibus contentio eſſet, interreges creari compertum eſt, vt eſſent qui comitia haberent, magiſtratuúmque munia obirent.

Patres interregem creabant.

[g] Qui quidem interreges ſine populi ſuffragio, ad concilium plebe non admiſſa, a patribus tantum auſpicatò creabantur. [h] Quotiéſque per interregem comitia fiebant, in patrum poteſtate euentum comitiorum fuiſſe liquet: quippe nemo interrex, qui author comitiorum foret, niſi ex patribus erat. [i] Dicebat verò conſulem plerunque interrex ex patrum decreto, quem ipſi voluiſſent, quòd officium prodendi interregem, oratoris fuiſſe autumant:

Qui interreges creabantur.

[k] poteratque non modo prætor, ſed conſul aut dictator interrex fieri. Et ſiquando proditus interrex, munus pro quo dicebatur, exequi nequiret, [l] exacto dierum quinque ſpatio, alius ſuccedebat qui vices ſuſciperet, donec per ſingulos in orbem irent, vt [m] modo tertius, [n] nunc quintus, [o] aut quartus, [p] nonnunquam quartuſdecimus, [q] plerunque

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a QVo tempore Romulus.] Liuius 1. Decad. lib. 1. Dionyſ. Halicarn. lib. 1. & latius lib. 2. Plutarchus in Numa Pompilio. Sed & quod illi de quinque diebus dixerunt, confirmat Asconius Pedianus in Orationem Ciceronis pro Milone.

b *Alij per ternos.*] Vide omnino Dion. Halic. d. lib. 2.

c *Quinetiam ſi contentio.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. 4. & 7.

d *Vel vitio creatis.*] Idem Liuius eiuſdem 1. Decad. libro 5. & 8.

e *Vel Conſulibus morte ſublatis.*] Aut etiam morte implicatis, Liuius d. lib. 5.

f *De comitiis & creandis Coſſ.*] De vtroque Liuius libr. 7. & Halicarnaſſeus lib. 9. vbi loquitur de creatione L. Lucretij, & T. Veturij Geminij Coſſ.

g *Qui quidem interreges.*] Halicarnaſſeus libro 3. ſic ſcribit, Poſt cuius mortem Senatus accepto a populo arbitrio conſtituendi tempub. præſenti ſtatu contentus creauit interreges: qui curiatis comitiis Regem elegerunt L. Tarquinium. Titus Liuius 1. Decad. lib. 1. Alia ſententia aſperior in ſpeciem, quæ Patricios coire ad prodendum interregem iubebat. Et lib. 4 Patricij, cum ſine curuli magiſtratu Reſp. eſſet, coiere & interregem creauere. Et lib. 6. Penes quos ſunt auſpicia? nempe penes patres. Nam plebeius nullus magiſtratus auſpicatò creatur. Nobis adeò ſunt propria, vt non ſolum quos populus Patricios magiſtratus, non aliter, quàm auſpicato creet: ſed nos quoque ipſi ſine ſuffragio populi auſpicato interregem prodamus. & Cicero pro domo ſua, Auſpiciáque populi Roman. ſi magiſtratus Patricij creati non ſint, intereant neceſſe eſt, cùm interrex nullus ſit: quod & ipſum Patritium eſſe, & à Patritiis prodi neceſſe eſt.

h *Quotieſq. per interregem comitia.*] Hoc autem fiebat ob eas cauſas quas ſuprà proximè attulimus.

i *Dicebat verò Conſulem.*] Liuius 1. Dec. lib. 3. vbi per interregem creati ſunt L. Valerius, & M. Horatius Coſ. & iterum lib. 4. & Plutarch. in Pompeio, vbi dicit Pompeium a Sulpitio interrege Conſulem creatum.

k *Poteratq.*] Sic Valerius Publicola factus interrex Liuio Decad. 1. lib. 3. qui iam conſul fuerat eidem eiuſdem Decad. lib. 2. Sic & M. Furius Camillus factus interrex, quinquennio ante Dictator fuerat, vt patet ex eodem Liuio 1. Decad. lib. 5.

l *Exacto quinque dierum ſpatio.*] Halicarnaſſeus de huius magiſtratus creatione loquens ſic ſcribit lib. 2. Ducenti patres conſcripti ex quibus Senatum Rege Romulo conſtitutum diximus, diſtributi in decurias, decemuiris ſorte committebant vrbis imperium. Hi non ſimul, ſed vnus poſt alium quinis diebus lictores habebant, cæteraque inſignia regia, quæ ceu per manus tradebantur a primo deinceps vſque ad vltimum. Tum Quinqueduanus ille magiſtratus migrabat ad ſequentem decuriam, & inde rurſum ad aliam. Supra etiã dictum eſt ibi, Quo tempore Asconius Pedianus in Orat. pro Milone. & Appianus bellorum Ciuil. lib. 1.

m *Vt modo tertius.*] Liuius 1. Deca. lib. 5. in creatione L. Lucretij, & Seruij Sulpitij, & aliorum Tribunorum militum. & eod. lib. paulò ante, Interreges tres deinceps fuere L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus.

n *Nunc quintus.*] Liuius 1. Dec lib. 8. vbi Cornelius iterum & Cn. Domitius Coſſ. creati ſunt per quintum demum interregem M. Valerium Coruinum.

o *Aut quartus.*] Halicarnaſſeus d. lib. 2.

p *Nonnunquam quartuſdecimus.*] Liuius 1. Dec. li. 8. in creatione C. Petilij, & L. Mugilani Conſulum.

q *Plerunque vigeſimus.*] Liuius lib. 7. Decad. 1. ſcribit ad vndecimum vſque interregem aliquado peruentum fuiſſe. Infeſtam inde patribus plebem, interreges cum accepiſſent, ad vndecimum interregem ſeditionibus certatum eſt. Vide Dionyſium Halicarnaſſeum.

r *Quos*

vigeſimus proditus interrex,conſules magiſtratúſve faceret,aut comitia haberet. [r] Quos quidem interreges dum honori præerant, conſulum vicem gerere,idémque iuris & poteſtatis habere,haud dubium eſt,donec abſoluto reipublicæ munere,interregum poteſtas finiretur. [s] In quo id plerunque eueniſſe comperimus,vt proditus interrex,comitiis quæ ipſe habuiſſet,conſul crearetur:ſicut de L. Poſthumio Metello traditur, qui his comitiis quibus interrex præerat, cum Iunio Bubulco conſul factus eſt.Qui etiam tantæ poteſtatis erant,vt legem ferre poſſent,ſenatum conſulere, & conſulis munia obire.Hoc quoque dicere haud piget,ſine cauſa interregem dicere haud licere:ſed quum turbulentę confuſiones, aut tumultus comitia impedirent, [t] & niſi ad quartum calendas Februarias creari non licuiſſe. Et ſiquando comitiorum cauſa interrex proditus eſſet, quod plerunque vſu veniebat, [u] nunquam ab eo qui primus proderetur, [x] ſed qui ſecundò [y] aut tertiò [z] ac deinceps in orbem iiſſent, vel comitia haberi,vel dictatorem dici, aut conſulem vel tribunum creari. [a] Fertur verò Sylla,cum ſummæ eſſet potentiæ, conſulibus morbo ſublatis, per ſenatum interregem creari mandaſſe: ſcilicet qui non conſulum comitia exemplo indiceret,ſed vt ſe dictatorem ad imaginem antiquitatis,indictis comitiis crearet. Neque negauerim Cæſarum temporibus nullum interregnum fuiſſe, quum vnius imperio occupata repub.ſenatus eſſet negligens & remiſſus,& vix vlla foret libertatis imago, [b] niſi poſt Aurelianum,quum de principe deligendo ſenatus opinione vaga duceretur,& cum militibus tumultuantibus non conſentiret, per ſex menſes deligendo principi interregnum fuiſſe: donec Tacitus in imperio aſſumptus fuit, qui ſummi principis ſpem oſtendit. Tametſi morte ſublatis Cæſaribus, quoties de principe deligendo ambigebatur, ad ſenatum Romanam rem pertinuiſſe, multiplici exemplo probatum ſit: [c] quod Traianus facere deſtinarat, vt ſi quid ei eueniſſet humanitus,principem reipublicæ ſenatus daret.

Interregum munus. *Interregum poteſtas.* *Interregem temere dicere no licebat.* *Cæſarũ tẽporibus nullum interregnum fuit.* *Cæſa. morte ſublatis ad ſenatum res Ro. pertinebat.*

ANNOTATIONES.

r *Quos quidem interreges.*] Feneſtella cap. 4. & Pomponius Lætus cap.5. de Rom. magiſtratibus.Blondus lib.3. Romæ triumph.

s *In quo id plerunque.*] Liuius 3.Decad.lib.7. Ex quo intelligo Mugillo hic legendum eſſe non Metello.

t *Et niſi ad quartum Cal.Feb.*] Aſconius Pędianus in Orat. Ciceronis pro Milone dicit ad 14.

u *Nunquam ab eo qui primus.*] Idem Aſconius in Orat.Non fuit, inquit, moris, vt ab eo,qui primus interrex proditus erat,comitia haberentur.

x *Sed qui ſecundò.*] Liuius 1.Decad.lib.6.ſtatim poſt prin.in creatione A.Valerij Publicolæ,& L.Virginij & aliorũ Trib. militum.& lib.10.in creatione L.Cornelij Scipionis,& Cn. Fuluij Conſulum.

y *Aut tertiò.*] Suprà eod.cap.dictum eſt in verbo,vt modò tertius.

z *Ac deinceps.*] Nam & præter numeros præcedentes, videbis de vndecim (vt iam dictum eſt)apud Liuium 1.Deca. libr.7.in creatione P.Valerij Publicolæ,& C.Martij Rutilij Conſulum.

a *Fertur verò Sylla.*] Appianus lib.1. bellorum Ciuilium.

b *Niſi poſt Aurelianum.*] Flauius Vopiſcus in vita Taciti Imperatoris in princ.

c *Quod Traianus.*] Ælius Spartianus in vita Adriani.

Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat,& quæ erant feriæ,quive populi ad ſacrum conuenirent.

CAPVT VII.

ROMANOS [a] Conſules comitiis creatos, ſortitis prouinciis, aut extra ſortem datis, Latinas ferias indicere conſueuiſſe, planè perſpicuum eſt: Iouique Latiali in monte Albano ſacrum facere, quod Latiar dixere,vbi carnem Latinis populis dare mos erat, quæ viſceratio dicta. Eſt enim mons Albanus inter Albam & vrbem Romam tractu ferè pari diſiunctus,vbi templum à Tarquinio Superbo Ioui Latiali conſtructum ferunt, ſacrúmque inſtitutum, ad quod Latini populi numero ſeptem & ſexaginta, ſtato tempore,nonnunquam noctu ad lumina frequentes conuenirent,ibique nundinas haberent:vtque alij agnos,alij caſeos,nonnulli lac,plerique molam ad commune epulum afferrent, & vnà taurum immolarent, concordi ſuffragio ſtatutum erat: tauróque immolato, & cæſa victima, ritéque ſacrificio perfecto, vt quiſque populus qui ad ſacrum acceſſerat, & quæque ciuitas carnem poſceret, de tauróque partem acciperet, priſci moris erat. Principatus verò ſacri & publici concilij caput, haud dubiè penes Romanos fuit. quas quidem ferias conceptiuas, non ſtatiuas eſſe multi putarunt. [b] Cum enim feriarum quatuor eſſent genera, ſtatiuæ, conceptiuæ, imperatiuæ, aut nundinæ: Statiuæ autem fuerunt, quæ ſtatis diebus ac menſibus ſeruantur, veluti Saturnalia, Lupercalia, Agonalia: Conceptiuæ, quæ in diem certam à pontifice vel magiſtratu concipiuntur, quemadmodum Latinæ, Sementinæ, Paganalia, † vel Compitalia: Imperatiuæ, quas

Viſceratio. *Albanus mons. Templum Iouis Latialis.* *Feriarum quatuor genera.* *Statiuæ.* *Conceptiuæ.* *Imperatiuæ.* *Nundinæ.* † Idé infrà lib. 6.c.11. qui Paganalia dictus.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

[a] R*Omanos Conſules.*] Id videre licet ex infinitis locis Liuij,ex quibus multa in ſeq.afferemus.Id autem prin. vſque ad verſ.Cum enim feriatum. eſt Dionyſij Halic.lib.4. Sed de viſceratione vide Varronem libr. 1. aut ex aliorum comput.4.linguæ Lat.Liuium 4.Dec lib.2.ſtatim poſt prin. & Seruium lib.1.Æneidos in eum locum,

Tergora diripiunt coſtis & viſcera nudant.

Et lib.6.eo loco,

Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis.

Vide infra in verbo,Propterea C.Flaminio.

b *Cum enim feriarum.*] Hæc ſunt Varronis li.2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ, & Macrobij libro 1. Saturnal. cap. 16. Sed quas illi ſtatiuas vocant, Feſtus Pompeius lib.6.ſtatas vocat,quòd certo ſtatutóque die obſeruarentur.

conſul prætórve, aut pontifex maximus pro arbitrio indixit: [c] Nundinæ verò ſemper paganorum habitæ ſunt feriæ, [d] quas Hortenſius nefaſtas eſſe ſanxit, vt ruſticis qui nundinandi cauſa in vrbem venerant, lites componere, & leges accipere facultas foret. [e] Quod quidem ſacrum velut anniuerſarium ſine piaculo nec præmitti, nec ſupprimi poterat. Ideo ſi dilatum aut omiſſum foret, piaculum admitti putabatur: namque illud iterari, aut intermitti, vel non ſuo tempore celebrari, prodigium erat. [f] Propterea Caio Flaminio, quòd ſecundo Punico bello conſul Latinas non indixiſſet, neque ſacrum in Albano feciſſet, ſed lixæ modo ſine more, ſine auſpiciis ad exercitum profectus eſſet, dirum fuit, & haud multò poſt publica clade expiatum: ſiquidem ad Traſimenum, quum inconſulta audacia in hoſtes irruiſſet, depulſis & diſſipatis copiis, totóque exercitu profligato, & nefanda cæde afflicto, prætermiſſi ſacri pœnas dedit.
Ceremoniæ. [g] Quod ſi in eo ſacro non omnes Latini carnem accepiſſent, [h] ſed aliquid dilatum [i] præteritúmve fuiſſet, aut neglectæ cæremoniæ, intermiſsúmve ſolenne eſſet, tanquam non rite exhibitum foret, denuo inſtaurari oportebat.
Latinarum Calendaria ſacra. [k] Ea verò quæ non anniuerſaria, ſed calendaria dicuntur ſacra, ſi quo caſu aut fortuna dilata, vel ſuo tempore omiſſa forent, & differri, & nouari, & repeti poſſe ſine piaculo veteres credidere. [l] Has ergo Latinas Tarquinius à principio in vnam diem indixit: poſt Reges verò exactos, altera populi iuſſu adiici cœpta fuit. Demum reſtituta plebe quæ ad ſacrum montem ſeceſſerat, in tres aut quatuor dies indictas à conſule vel præfecto Latinarum fuiſſe: interiecto deinde tempore, in decem dilatas ſeruatáſque inuenimus. [m] Vltra quos, duo etiam poſt Latinas
Dies duo religioſi poſt Latinas. religioſi dies habiti, [n] quo tempore ſolenne ludicrum in Capitolio fieri, quadrigæque concito curſu decertare, victórque certaminis in palmam victoriæ abſinthium bibere ſolebat: [o] quibus diebus ſi cum Latinis & populo Romano bellum inter eos aut dimicatio foret, induciæ dabantur, namque indictis feriis Latinos populos inuicem arma ſumere, aut acie decernere, vel agros hoſtili modo vaſtare, ſine graui prodigio non licebat: tunc enim odia offenſionesq; quieſcebant. [p] Cumq; poſt pugnam cum Veientibus ad Veſuuiũ, fœdus ictum fuerit cum Laurentibus, deinceps ſingulis annis poſt

ANNOTATIONES.

rentur. & de Conceptiuis idem Feſtus lib. 3. vbi Conceptiuæ, inquit, feriæ feſta dicebantur, quæ in certis diebus obſeruabantur quotannis, vt Sementinæ, Compitaliç. Sed & de ipſis Sementinis ipſe Varro, Rei ruſticæ lib. 1. cap. 2. in princip. Et de Panagalibus Dionyſius Halicarnaſſeus libr. 4. vbi declarat quæ ea ſint, & Ouid. lib. 1. Faſtorum his verſibus,

Ter quater euolui ſignantes tempora Faſtos,
Nec ſementina eſt vlla reperta dies.
Cum mihi (ſenſit enim) lux hæc indicitur, inquit
Muſa, quid à Faſtis non ſtata ſacra petis?
Vtq; dies incerta ſacris, ſic tempore certo
Seminibus iactis eſt vbi fœtus ager.

c *Nundinæ verò.*] Plin. lib. 18. c. 3. An autem hæ eſſent apud veteres non paruum dubium erat, vt videbis apud Macrobium d. lib. 1. c. 16.

d *Quas Hortenſius.*] Id accepiſſe videtur à Macrobio d. lib. 1. c. 16. qui tamen aliter dicere videtur. Feſtus autem Pomp. lib. 12. Nundinas, inquit, feriarum diem eſſe voluerunt antiqui, quo ruſtici mercandi, vendendíque cauſa in vrbẽ conuenirent, eumque nefaſtum, ne ſi liceret cum populo agi interpellarentur nundinatores.

e *Quod quidem ſacrum.*] Scilicet Latinarum feriarum. Nam & id videre licet ex multis Liuij locis, ex quibus nonnullos inferius adducemus.

f *Præterea. C. Flaminio*] Plutarchus in Hannibale, & Liuius 3. Decad. lib. 1. ad finem. ex quo intelliges id quod ſuprà in princip. dictum eſt, Ioui Latiali id ſacrum fieri ſolitum in monte Albano.

g *Quod ſi in eo ſacro.*] Liuius 4. Dec. lib. 2. Feriæ Latinæ pontificum decreto inſtauratæ ſunt, quòd ab Ardea queſti in Senatu erant, ſibi in monte Albano Latinis carnem, vt aſſolet, datam non eſſe. Et lib. 7. Latinæ inſtauratæ, quòd Laurẽtibus carnis, quæ dari deberet, daxa non fuerat.

h *Sed aliquid dilatum.*] Vt dictum eſt ſuprà proximè. Non licebat autem differri hæc ſacra, quia anniuerſaria erant, vt dicemus infra in verbo, Ea verò quæ anniuerſaria.

i *Præteritúmve fuiſſet.*] Liuius 5. Decad. lib. 1. Latinæ feriæ fuere ad diem 111. Non. Maij: in quibus quia in vna hoſtia magiſtratus Lanuuinus precatus non erat, P. R. Quiritium, religioni fuit. Id cùm ad Senatum relatum eſſet, Senatúſque ad pontificum collegium reieciſſet, pontificibus, quia non rectè factæ Latinæ eſſent, inſtauratis Latinis, placuit Lanuuinos, quorum opera inſtauratæ eſſent, hoſtias prębere, &c. quæ ſequuntur. Et hic vide omnino quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis ad l. boues. §. hoc ſermone. num. regulæ 26. incip. Adde quod apud ipſos Rom.

k *Ea vero quæ non anniuerſaria.*] Liuius 3. Deca. lib. 2. ſcribit Anniuerſarium Cereris ſacrum Cannenſi clade intermiſſum fuiſſe: quia nec lugentibus id facere fas eſſet, nec vlla in illa tempeſtate matrona expers luctus fuerat. Seruius enarrans locum illum Virgil. 8. Æneid.

Interea ſacra hæc (quando huc veniſtis amici)
Annua, quæ differre nephas, celebrate fauentes.

Anniuerſaria, inquit, ſacrificia ideo nõ differuntur: quia nec iterari poſſunt. Nam Calendaria, ſi qua fuerint ratione dilata, poſſunt repeti, nec piaculum eorum intermiſſione committitur. Vide in d. noſtris Comment. d. l. boues. num. regulę 25. incip. Hucque.

l *Has verò Latinas Tarquinius.*] Hæc vſque ad ea verba, Interiecto, deinde tempore. ſunt Dionyſij Halicarnaſſei libr. 6. ad finem. Cuius hæc verba ſunt reddita Latinitati a Sigiſmundo Gelenio. Supplicationes etiam Senatus decreuit ob plebis in gratiam redditum, & Feriis Latinis diem tertium addidit, cùm prius duo tantùm fuerint, primus conſecratus à Rege Tarquinio, quo tempore deuicit Hetruriam, alter à populo additus, quando regibus pulſis libertatem adeptus eſt: tunc verò tertius acceſſit poſt reconciliatam plebem patribus. Adde & quartum poſtquam reconciliauit cum patribus plebem Camillus apud Liuium 1. Deca. lib. 6. in fine.

m *Vltra quos duo etiam.*] Hæc alibi dicentur opportunius.

n *Quo tempore ſolenne.*] Plinius libr. 27. cap. 7. de abſinthio loquens ſic ſcribit, De vſu eius conuenit, herbæ facillimæ, atque inter paucas vtiliſſimæ, præterea ſacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victorque abſinthium bibit: credo ſanitatem præmio dari honorifice arbitratis maioribus.

o *Quibus diebus.*] Macrob. Saturn. lib. 1. c. 16.

p *Cumq; poſt pugnam.*] Liuius 1. Dec. lib. 8. Cum Laurentibus, ait, fœdus renouari iuſſum, renouaturque ex eo quotannis poſt diem decimum Latinarum.]

decimum Latinarum denuo innouari ſeruatum eſt. Sed ſicut hoc ſacrum in Albano, q ſic Veneris templum Lauini celebre Latinis populis erat: ad quod conuenire, & annua ſacra ſtato die facere aſſuerant, quorum Ardeates (qui antiſtites templi erant) præcipuam geſſere curam. r Manſitque in poſterum, vt ſi quod nomini Latino impenderet bellum, vitandæ iniuriæ cauſa, in Albano, s aut ad lucum Ferentinæ, quid facto opus foret, communi conſilio decernerent. t Anagnini autem concilium Hernicis populis in circo quem maritimum vocant, indicebant. u Græcis vero conuentum Amphictyonum ab Amphictyone, Heleni filio, inuentum, quod fuit ſanctiſſimum Græciæ concilium, huius inſtar ſacri tenuiſſe dicunt, x ad quem duodecim florentes Græciæ vrbes initio veris & autumni conuenire, & Cereri ſacrum facere, déque maximis rebus communi decreto decernere ſolebant: quod ad Thermopylas indicebatur, & Pylaicum vocant. y Fuere autem populi qui exciti ſedibus illuc confluebant, Iones, Dorij, Perrhæbi, Bœotij, Magnetes, Achæi, Phthij, Melienſes, Dolopes, Ænianes, Delphi & Phocenſes. z Præter quos Homoloctos populos huius ſacri imaginem prætuliſſe tradunt. Diſſecto enim in minimas partes boue immolato, fœdus iungunt, & ſacrum faciunt. Nec deſunt qui Dianæ templum, quod eſt in Laconiæ finibus, huius figuram obtinere dicant. Illic enim Lacones & Meſſenij ſtatuto ſacrificio, quod in diem certam quotannis faciunt, crebra concilia indicunt, & aduerſus maximos conatus de ſumma rerum conſultant. a Lugduni quoque vbi Arar Rhodano commiſcetur, communis ara finitimos conciuit populos numero ſexaginta: ad quod ſacrum ſinguli euocati, ingenti coacta manu, aduentabant, déque rebus magnis indicto concilio decernebant. b Concilium quoque Ætolorum, quod Panætolium vocant, magni nominis fuit, in quo niſi in Panætolico & Pyrrhiaco concilio de bello vel pace decerni nihil poterat. c In Palladis Ioniæ templo Pambœotia ſacra concilio concurrente Bœotia tota & concilia populorum magno concurſu ad omnes hoſtium motus frequentia fiunt. d Et Panægyres Athenis quinto quoque anno, e atque in Neptuni templo Heliconij ab vniuerſis Ionibus conuentus & ſacrum fit, quod vocant Panionia. Fuitque alter conuentus f Amphictyonum in Trœzena templo Neptuni inclyto, quò ex ſeptem ciuitatibus

Veneris tēplum apud Latinos.
Concilium Latinorū in Albano aut luco Ferentinæ.
Anagnini.
Græci.
Amphictyones Græcorum.
Lugduni ara.
Ætolorum concilium.
Bœotorum.
Athenienſiū.
Ionum conuentus.
Amphictyonū conuentus in Trœzena.

ANNOTATIONES.

q *Sic Veneris templum Lauini.*] Vide Halicarnaſſæum.

r *Manſitq; in poſterum.*] Idem.

s *Aut ad lucum Ferentinæ.*] Liuius 1. Decad. li. 1. ſtatim poſt princ. regni Tarquinij Superbi, Iam magna, inquit, Tarquinij authoritas inter Latinorum proceres erat, cùm in diem certam, vt ad lucum Ferentinæ conueniant, indicit: eſſe quę agere de rebus communibus velit.

t *Anagnini autem concilium Hernicis.*] Liuius 1. Deca. lib. 9. non adeò longe ante fin. Id ægrè paſſi Hernici, concilium populorum omnium habentibus Anagninis in circo quem Maritimum vocant: præter Aletrinatem, Ferentinatémque & Verulanum, omnes Hernici nominis populo Romano bellum indixerunt.

u *Græcis vero conuentum Amphictyonum.*] Cicero li. 2. de Inuent. Vnde decreta Amphictyonum citat Demoſthenes in Oratione pro Cteſiphonte. Conſtabat autem Amphictyonum conuentus ex ſeptē Græciæ ciuitatibus, vt docet Strabo lib. 8. Vnde autem Amphictyonum nomen deducatur docet Dionyſ. Halicar. lib. 4. Amphictyonem Heleni filium commentum eſſe Amphictyonicum concilium, cui ab ipſius nomine nomen indiderunt. Huius concilij meminit Plin. lib. 35. c. 9. Pauſanias lib. 10. dicit hunc Amphictyonem Deucalionis filium fuiſſe.

x *Ad quem duodecim.*] Hæc vſque ad verſic. Fuere autem. ſunt Strabonis lib. 9. Sed & quod hic dicitur de Thermopylis idem dicunt Herodotus in Polymnia, & Pauſanias in Achaicis, vbi & idem dicit de Delphis. Et quod hîc Pylaicum dicit id concilium fuiſſe vocatum, poteſt videri Alexandrum aberraſſe, & Pylæam dicere debuiſſe ex Strabone vbi ſupra. Pylaicum autem aliud dictum eſt, vt dicemus paulò poſt in verbo, Concilium quoque Ætolorum. ibi videto.

y *Fuere autem populi.*] Hæc Pauſanias lib. 10. Sed quod ad Magnetes ſpectat, Liuius 4. Dec. li. 5. ita de his loquitur tanquam illorum eſſet proprium concilium.

z *Præter quos Homoloctos.*] Homolottos legendum eſt ex Zenodoro, qui id de illis prodidit in enarratione illius prouerbij, βοῦς ὁμολοττῶν, id eſt bos Homolottorum. Morem hunc Scythis fuiſſe teſtatur Lucianus in Toxaride.

a *Lugduni.*] Strabo lib. 4. non ſemel.

b *Concilium quoque Ætolorum.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. Concilium, inquit, Aetolorum ſtatuta die, quod Panætolium vocant, futurum erat. Et paulò poſt, Cùm legibus cautum eſſet, ne de pace bellóve, niſi in Panætolico & Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplò. Ex quo iam intelligis hic non Pyrrhiachum, ſed Pylaicum eſſe legendum. Nam & ita quoque vocatum fuiſſe dicit idem Liuius eiuſd. 4. Deca. lib. 3. cùm ita ſcribit, Cornelius Thermopylas, vbi frequens Græciæ ſtatis diebus eſſe ſolet conuentus: (Pylaicum appellant) venit. Qui locus ambiguum reddit, quod ſuprà ibi, Ad quem duodecim: diximus de Pylaico. Sunt autem qui in hoc Liuij poſtremo loco legunt non Pylaicum, ſed Pylęam, de qua Strabo lib. 9. in aliquot locis. Ita tamen, vt intelligas Pylaicum, ſiue mauis, Pylæam vocari, ob id quòd ad Thermopylas indicebatur. Nam quas Græci Thermopylas vocant, indigenæ & accolæ Pylas appellant, vt tradit Herodotus lib. 7. vt non mirum ſit, ſi is conuentus Pylaicus ſiue Pylęus, vel Pylæas vocetur ab eo loco. Nam & ipſe Herodotus non multò poſt memorat Pylagoras Amphictyones apud Pylæam congregari. De quo & nos ſuprà lib. 3. cap. 28. num. 3. Vide Budæum in Annotat. in Pandectas in l. vlt. de Senator.

c *In Palladis Ioniæ templo Pambœotia.*] Strabo lib. 8.

d *Et Panægyres Athenis.*] Panægyrias dicit Herodotus in Erato, his verbis, Quo factum eſt, vt ab huius pugnæ tempore, quoties Athenienſes ferunt hoſtias apud Panægyrias, id eſt, publicos conuentus, quæ quinto quoque anno fiunt, Athenienſis pręco conceptis verbis precetur bona Athenienſibus pariter & Platæenſibus.

e *Atque in Neptuni templo Heliconij.*] Strabo li. 8. ſcribit, Homerum huius ſacrificij (vt quidam referunt) meminiſſe, cùm inquit,

αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε, καὶ ἤρυγεν ὡς ὅτε ταῦρος
ἤρυγεν, ἑλκόμενος Ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα.
Ille animum ſpirat, ſic ructans taurus vt olim
Pertrahitur, Regis ructans Heliconij ad aras.

Idem Strabo lib. 14. ſic ſcribit, Poſt Samium fretum quod Myralem verſus eſt, Epheſum nauigantibus eſt Epheſiorum ora, ad dextram & Panionia, quæ tribus ſtadiis ſupra mare eſt, vbi Panionia communia omnium Ionum Feſta. Neptuno Heliconio & ſacrificium celebratur.

f *Amphictyonum in Trœzena.*] Strabo lib. 8.

populi ad commune ſacrum pari vſu & commercio coibant. Hæ fuere, Athenæ, Praſium, Epidaurus, Ægina, Nauplia, Orchomenus, & Mynius. [g] Apud Cares autem Chryſaorei Iouis templum omnibus Caribus communis concilij locus erat. [h] Et Sybaritis Omarij Iouis delubrum, in quo Sybaritæ, Caulonitæ & Crodematæ conueniũt. [i] Et Doris in Epitropio Apolline, ad quem conuenientes cum vxoribus & liberis ſacrificant, ibique ex omnibus oppidis & vicis, ſiqua conſultatio fieret, ciues & incolæ concilio adeſſe aſſuêrant. [k] Præ ceteris verò Senonum conuentus fertur immaniſſimus, quo omnes eiuſdem ſanguinis, ſtatuto tempore in ſyluam religione ſacram conueniunt: cæſoq; publice homine, barbara ſeritate victimam faciunt, & de bellis conſultant. [l] Præter quos fuit conuentus in Olympia Dianæ Alpheoniæ, iuxta Alpheum: ſicut Elaphiæ & Daphniæ ac Laureæ, qui annis ſingulis ſtato die celebrantur. [m] Vni ſoli feruntur Britanni, qui quum varijs factionibus laborent, ad propulſandum commune periculum nullos aut pauciſſimos conuentus habent. ita fit, vt cum vires conſociatas non non teneant, dum ſinguli oppugnantur, vniuerſi ſuccumbant. [n] In Albano autem, qui populi conuenirent, & carnem poſcerent, hi ferme traduntur, Albenſes, Albani, Æsolani, Acienſes, Abolani, Nubetani, Bolani, Coretij, Ortenſes, Latinienſes, Longani, Manates, Macrales, Munienſes, Olliculani, Octulani, Pedani, Pelletaurini, Querculani, Sicani, Sitolenſes, Tolerenſes, Corniculani, Ficulei, Vetuſcamerij, Amerioli, Tutienſes, Venatulani, Vicellenſes. Præter hos fuere Ardeates, Violanenſes, Bubetani, Corij, Varientani, Gabini, Lauinienſes, Lauiniatæ, Lauicani, Nomentani, Bouillani, Præneſtini, Atricani, Scaptenij, [o] adde etiam Laurenſes, cum quibus & Romanis poſt decimum Latinarum, ſingulis annis fœdus renouatur, vt percenſuimus.

Carum. *Sybaritarũ.* *Senonum.* *Cõuentus in Olympia.* *Britannorũ.* *Qui populi in Albano conuenirent ad ſacra Latinarum.*

ANNOTATIONES.

g *Apud Cares autem.*] Strabo lib.14. Prope vrbem, inquit, eſt Iouis Chryſaorei templum Caribus omnibus commune, quò illi ſacrificaturi & de communibus rebus deliberaturi conueniunt, qui conuentus Chryſaoreus vocatur.

h *Et Sybaritis Omarij Iouis.*] Thucydides. Vide Gyraldum de dijs Gentium.

i *Et Doris.*] Dionyſius Halicar. lib.4.

k *Præ cæteris verò.*] Cæſar lib.6. belli Gallici.

l *Præter quos fuit conuentus.*] De his tribus cõuentibus Strabo lib.8.

m *Vni ſoli feruntur Britanni.*] Cæſar lib. belli Gallici 5.

n *In Albano autem.*] Hæc vſque ad verſic. Adde etiam. ſunt Plinij 3. cap.5. ſed ſunt multa horum populorum vocabula corrupta.

o *Adde etiam Laurenſes.*] Laurentes dicendum ex Liuio, cuius hęc ſunt 1. Decad lib.8. cuius verba adduximus ſupra. Sed & adde præcedentibus alios Græcorum publicos conuentus: ſcilicet in Herculea Tarentinę telluris æde, quod Alexander, Moloſſorum Rex, odio Græcorum compulſus, ad Thuriorum agrum traducere conatus eſt, apud Strabo. li.6. non procul à fin. Et Achęorum quoque concilium apud Ægium, cuius meminit Polyb. lib.4. & 5. non ſemel. & Pauſan. lib.7. Et Bubaſti in honorem Dianę, & in vrbe Buiri in honorem Iſidis, & apud Aegyptum in vrbe Sai in honorẽ Mineruæ, & Heliopoli in honorem Solis, & in vrbe Buto in honorem Latonæ, & in vrbe Papremi in honorem Martis, vt ſcribit Herodotus lib.2. Albanorum & Latinorum ad forum Ferentinum ex Dionyſio Halic. lib.3.4. & iterum 5.

Qui ludi Olympici, qui Pythij, qui Iſthmij, & qui Nemei, olim apud Græcos, & qui Circenſes Romæ fuerint.

CAPVT VIII.

Olympici ludi. *Olympicos ludos quis inſtituerit.*

QVÆ [a] victoribus præmia in ludis olympicis fuerint, quibúsve coronis donarentur, à nonnullis quæſitum eſt. Olympicos enim ludos propter olympij Iouis delubrum, [b] quod in Achaia fuit celebratiſſimum, dictos accepimus, qui iuxta Piſam & Elidem in campo cui Olympia nomen, magno conuentu totius Græciæ, certamine gymnico & equeſtri celebrari conſuerant: quod delubrum [c] in agro Piſano ab Elide trecentis fere ſtadiis aberat. Piſæ autem pars erat Olympias. [d] Quos ab Hercule inſtitutos in Pelopis honorem anno mundi quadringenteſimo

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

a QVæ victoribus præmia.] Hoc cap. potiſſimùm de quatuor illis Græciæ ludis celeberrimis diſſerit: ſcilicet, Olympijs, Pythiis, Iſthmiis & Nemeis, de quibus extãt verſus Archiæ poëtæ epig. 1. lib. Epigrammatón,

τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἀν' ἑλλάδα, τέσσαρες ἱροί:
οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων.
Ζηνός, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο:
ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Quos ſic Latinos fecit Alciatus,

Sacra per Argiuas certamina quatuor vrbes
Sunt, duo facta viris, & duo cœlitibus.
Vt Iouis, & Phœbi, Melicertæq;, Archemoriq;,
Præmia ſunt pinus, poma, apium, atque olea.

Sed quod κότινον vertit oleum vide infra ibi, Quos ab Hercule. & iterum ibi, Oleaſtro coronari. Vide etiam circa id initium lib.8. Herodoti & Diodorum Siculum lib.5. c.3.

b *Quod in Achaia.*] Pomponius Mela lib. 2. c.3. tit. de Macedonia, ſic ſcribit, In Achaia atque Elide quondam Piſæ Oenomai Elis & numen delubrumq́, Olympij Iouis, certamine gymnico & ſingulari ſanctitate, ipſo quidem tamen ſimulacro, quod Phidiæ opus eſt, maximè nobile.

c *In agro Piſano.*] Pindarus non obſcurè Olymp. Ode 2.8. & 9. in princip. innuit ad Cronium collem prope Piſam Olympia celebrari ſolita: quod & apertè inſinuant ibi interpretes & Seruius in libro 3. Georg. loco quem infra deſignabimus.

d *Quos ab Hercule inſtitutos.*] Pindarus Ode 3. Diodorus Siculus dicit lib.5. c. 3. Olympicum certamen vtique ab Hercule primùm inſtitutum, ipſum tamen non Pelopi, ſed Ioui patri dedicaſſe. Solinus tamen c.2. ſcribit, Certamen Olympicum, quod Hercules in honorem attaui materni Pelopis ediderat, intermiſſum, ab Iphiclo eius filio inſtauratum fuiſſe poſt excidium Troiæ anno quadrageſimo octauo. Pro cuius Solini ſententia facit quod ſcribit Statius libro 6. Thebaidos poſt princip. loquens de Olympici certaminis inſtitutione,

ſupra quatuor millia, fama diſtulit. [e] In quibus primus Corœbus, qui olympia vinceret, fuiſſe traditur. [f] Ipſumque Herculem ſtadium illic metatum, quod maius quam reliqua fuiſſe memorant. [g] Qui quidem Hercules non is fuit, qui ex Ioue & Alcmena natus fertur: ſed qui in Creta genitus, inter Idæos Dactylos adnominatus eſt, certantibus ibidem Hercule, Pæoneo, Epimede, Iaſio, & Ida fratribus Idæis. [h] Nonnulli ab Iphito eius filio, & Lycurgo olympicos inuentos primum autumant. [i] Plerique Oenomaum ludos & equorum curſus apud Elidem edidiſſe volunt, [k] quorum præfecturam Elei longo tempore habuere, [l] in quibus Agrigentini equi atque Ætnæi ſemper præceleres habiti, & [m] ex Epiro primas in olympiacis meruere, [n] atque ex Venetia, in ſacris certaminibus ſæpe nobilitati ſunt: [o] præcipui vero Nyſæi quibus Perſarum Reges vtebantur, & apud Eleos educati, quibus non ſegnis equorum cura fuit: quippe qui equas finibus eductas miri faciant, quod eſſet experimento cognitum, miræ felicitatis proleni inde prouenire: ſicut apud Argiuos ad lucum Agenoris hircos pecudibus admittunt, vt fœcundiſſimos habeant fœtus, vberes & quæſtuoſos. Laudaturque Atheas Rex Scytharum, quòd tanto equorum ſtudio flagrauit, vt equum ipſe pecteret, & manibus ſuis ornaret: qui quum a legatis Philippi conſpiceretur, an ipſe idem faceret interrogauit. [p] Fertur tamen Alcibiades ſeptem quadrigas miræ pernicitatis ad olympia deduxiſſe, & victor fuiſſe. [q] Hecratites Theſſalus equa prægnante olympia viciſſe. [r] Atque Archidami Spartanorum Regis filia inter fœminas victricem palmam tuliſſe. [s] Ab Homero autem celebratur Clytoneus Phæacum velociſſimus, in palæſtra Euryalus, in ſaltu Anchialus, in pugilatu Laodamas, in diſco Elatreus. [t] Præ cæteris proditur Theogenes curſu, lucta & pugilatu ita celebris famæ, vt mille & ducentas coronas tulerit. [u] Et Glaucus Demyli filius, qui cum ipſum arantem pugno excuſſum vomerem, aratro indidiſſe conſpiceret, pater admirans illum, produxit in olympia: & quum arte aduerſarij eluderetur, pater clamauit, τὸ ἀπ᾽ ἀρότρου, id eſt, vulnus ab aratro, vt tam fortiter percuteret, ſicut olim pugno vomerem aratro indiderat: quod ille audiens, & tunc vicit, & ſæpe alias. Hóſque ludos qui varij & multiplices erant; [x] nam palæſtra, pugnis, curſu & lucta

Agrigentini & Ætnæi equi.

Hirci pecudibus admiſſi apud Argiuos.

[illegible] equarum ſtadium.

Qui Olympia vicerint. Odyſſ. 8.

Ludi Olympici varij.

ANNOTATIONES.

Hunc pius Alcides Pelopi certaminis honorem:
Puluereámque fera crinem detorſit oliua.

Quem locum exponens Lactantius, Primus, inquit, Hercules hūc honorem manibus Pelopis exhibuit, qui erat Herculi per Alcmenam genere coniunctus. Appellat autem feram oliuam, id eſt, agreſtem, quæ oleaſter Latinis dicitur, & Græcis κότινος, cuius fronde coronabantur Olympiorum victores, vt poſtea dicetur. Et vide ſuprà ibi, Quæ victoribus. Vide præterea Cælium Rhodiginum lib. 12. c. 17.

e *In quibus primus Corœbus.*] Pauſanias lib. 6. Plutarchus autem in Theſeo tradit Herculem Iouis, & Alcmenæ filium Olympia quidem conſtituiſſe, ibique primum decertaſſe & palmam conſecutum. Sed Euſeb. in 10. de præparatione Euangelica dicit in Olympico ſtadio Corylum Argiuum primum victorem fuiſſe declaratum.

f *Ipſúmque Herculem ſtadium.*] Plutarchus in libro, cui titulus eſt, Quantùm inter homines animi corporiſque ingenio ac virtutibus interſit. & ex eo Gellius lib. 1. c. 1.

g *Qui quidem Hercules.*] Vide omnino Pauſaniam libr. 5. vbi ampliſſime declarat originem huiuſmodi ludorum, & id idem quod noſter author dicit.

h *Nonnulli ab Iphito.*] Solinus & Pauſanias vbi ſuprà.

i *Plerique Oenomaum.*] Strabo lib. 8.

k *Quorum præfecturam Elei.*] Vt dicetur infrà.

l *In quibus Agrigentini equi.*] Seruius enarrans illud Virgil. ſub finem lib. 3. Æneid.

—*Magnanimûm quondam generator equorum.*

Agragantem Siciliæ vrbem, quam Latini Agrigentum dixerunt, laudat à fœcunditate nobilium equorum: ſic enim ſcribit. Nam (Pindaro teſte) hi equi ad agonas Græciæ mittebantur. Legimus etiam, cùm in Cappadocia equorum greges periſſent, adductis oraculo Apollinis ex Agrigento gregibus, meliores reparatum. Hæc ille. Et ob id fortè tanti ſuos equos faciebant, vt poſt mortem tumulis eorum Pyramides erigerent, vt tradit Plinius lib. 8. c. 42.

m *Et ex Epiro.*] Virgil. lib. 1. Georg.

—*Eliadum palmas Epiros equarum.*

Vbi Seruius Epirus, ait, creat equas optimas, quæ apud Elidem palmas merentur in Iouis Olympici curuli certamine. Idémque Virgil. de equis loquens libr. 3. eiuſdem operis,

Qui minus ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat, fortéſque Mycenas,

Quo in loco idem Seruius, Quia, inquit, in Epiro ſunt equæ optimæ, quibus exercetur curule certamen Iouis Olympici.

n *Atque ex Venetia.*] Strabo lib. 5.

o *Præcipui vero Nyſæi.*] De quibus Herodotus lib. 3. & iterum lib. 7. quo loco deſcribit ordinem exercitus Xerxis, vbi dicit ipſum Xerxem eiſdem vti. Sed & adde inter equos agilitate & currendi dexteritate præſtantes Celtiberos & Parthicos poſitos a Strabone lib. 3.

p *Fertur tamen Alcibiades.*] Plutarchus in Alcibiade ex Thucydide, Alcibiades, inquit, equos, quibus poſtea in Olympia vteretur, tanta cura & ſtudio enutriuit, vt ad quinquennalem ludorum celebritatem ſeptem quadrigas perduxerit, quod anteà nemo vel Regum, vel priuatorum hominum adhuc fecerat. Vnde equorum (quos eò duxerat) alacritate ſecundùm & quartùm victor euaſit. Quod indicant verſus Euripidis, quos Donatus Acciaolus apud eundem Plutarchum, hunc in modum Latinos fecit,

Formoſa proles Cliniæ te nunc canam,
Quam illo ſuperbam præmiis vidit die,
Græcorum Olympia clarus cùm viceras,
Et mox paratas tres quadrigarum tibi
Victorias adeuntium curſu rotis.
Iam voce præco nunc ad ſidera tulit,
Bis cinctum oliuæ fronde pallentis caput.
O gloriam tantam efferentem, quod tibi
Profecto ſoli, nemini certantium
Euenires Græcorum Olympia rotis.

q *Et Hecratites.*] Plinius lib. 10. c. 63. hunc Echecratidem vocat, cùm de æquarum prægnantium natura loquens, inquit, Viciſſe Olympia prægnantem Echecratidis Theſſali inuenimus.

r *Atque Archidami Spartanorum Regis filia.*] Pauſanias lib. 3. vbi eam vocat Cyniſcam.

s *Ab Homero.*] Huius enim ſunt hæc vſque ad verſic. Præ cæteris proditur. lib. 8. Odyſſeæ.

t *Præ cæteris proditur Theogenes.*] Pauſanias libr. 6. ſcribit hunc Theagenem Thaſium accepiſſe mille & quadringentas coronas.

u *Et Glaucus.*] Hæc vſque ad ea verba, Hoſque ludos ſunt Pauſaniæ lib. 6.

x *Nam palæſtra.*] Vide ſuprà lib. 2. c. 20. & lib. 3. c. 21.

Græci per olympiades numerabãt. certabatur) [y] quinto quoque anno celebrari : quod tempus olympiadem dixere, vnde Græci annorum curricula & tempora dinumerant : [z] atque in his decem præfectos ſorte ductos diiudicare, celebris fama eſt, victoréſque quorum virtus præcipua fuit, [a] oleaſtro coronari [b] vel calliſtephano (oleæ enim genus erat) velut grande virtutis præmium ferrent, & pręter coronam, victori ſtatuam [c] olympiæ dicari: tametſi olympiæ victorem coronis aureis aut æneis vulgo donari quandoque proditum : [d] Antea enim in ſacris certaminibus arboris ramus pro corona fuit: ſic [e] Athenis panathenæa, [f] quibus peplum Mineruæ ferebatur, ſingulis luſtris ſunt fieri ſolita, in quibus ſolenni carmine per tubicinem & præconem ludicrum indicebatur : nudóſque ad certandum ingredi athletas, neque congreſſurum quempiam cum quo certaretur eligere, ſed cum primo prodeunte congrediendum eſſe. [g] Neque ad ſpectandum mulieres admitti, [h] præter vnam Pherenicem, quæ mater, filia & ſoror olympionicarum fuit, & Cereris ſacerdotes mulieres : neque barbaris pugnare licere, lege cauebatur. [i] Sicut Milciadi certamen equeſtre & gymnicum Cherſonitæ fecerunt, in quo nulli Lampſaſceno pugnare permittitur. [k] Proditumque memoriæ fuit, à prima olympiade vſque vigeſimamſextam, Eleos Olympiaco ſemper certamini pręfuiſſe: [l] in quo licet prius athletæ ſubligacula ferrent, poſtea Lacedæmonij decertantium corpora nudari, mox oleo perfundi edocuere. Primus enim qui nudare corpora in olympiis aggreſſus fuerit, [m] Hacantus Lacedæmonius fuiſſe traditur. Antea enim pudori ducebant, nudatis

Præfecti decem olympiorum.
Panathenea.
Mulieres ad ſpectacula olympica non admittebantur.
Cherſonitæ.
Elei certamini olympico præfuere.
Quis primus nudauerit corpus in olympiis.

ANNOTATIONES.

y *Quinto quoque anno.*] Pauſanias lib.5. vbi temporis rationem reddit.

z *Atque in his decem præfectos.*] Imò verò duos ex Pauſania d.lib.5. qui numerus, inquit, ad multos poſt annos ſeruatus eſt. At quinta poſt & viceſima Olympiade iudices nouem (Hellanodicas vocabant) creati. Eorum tres de equorum curſu, totidem de quinquertio, de cæteris certaminibus reliqui tres cognoſcebant.

a *Oleaſtro coronari.*] Herodotus lib.8. non longè à prin. Plinius lib.15.c.4. Philoſtratus in vita Apollonij lib.5.c.12. vbi tamen Alemanus Rhinuccius interpres κοτίνῳ vertit apio, cùm oleaſtro dicere debuiſſet. Pauſanias d.libr.5. Interpres Pindari in Olympicis. Ariſtophanes in Pluto. & Statius libr.6. Thebaidos, cuius in eam rem verſus adduximus ſuprà in verbo, Quos ab Hercule inſtitutos. & ibi Lactantius interpres.

b *Vel calliſtephano.*] Ariſtoteles Mirabilium auſcultationum cap. 50. & Pauſanias lib. 5. Ad dexteram oleaſter ſe oſtendit, quem Calliſtephanum appellant, quaſi coronarium dicas. Ex ea enim arbore ſolenne eſt victoribus coronam decerpere. Hæc Pauſanias.

c *Statuam Olympiæ dicari.*] Plinius lib.34.c.4. Effigies, inquit, hominum non ſolebant exprimi, niſi aliqua illuſtri cauſa perpetuitatem merentium, primò ſacrorum certaminum victoria, maximéque Olympiæ, vbi omnium qui viciſſent, ſtatuas dicari mos erat. Apud Suetonium in Nerone, c.24. ipſe Nero poſtquam ſe victorem in certamine pronunciauit. Ac ne cuius alterius hieronicarum memoria aut veſtigium extaret vnquam, ſubuerti & vnco trahi, abiicíque in latrinas omnium ſtatuas & imagines imperauit.

d *Antea enim.*] Hoc probat ex iis quæ ſequuntur.

e *Sic Athenis Panathenæa.*] De quibus Iſocrates in lib. cui eſt titulus, Panathenaicus. Ariſtophanes in Nebulis. Euſebius in Chronicis, Plutarchus in Theſeo & in Pericle. Pauſanias lib.8. Suidas tradit duas Panathenæorũ eſſe feſtiuitates: alterã anniuerſariã, & quæ quotannis repeteretur: alteram quinquennalem, & quòd quinto quoque anno celebraretur : quæ etiam magna Panathenæa nuncupabatur. Primus Erichthonius, Vulcani & Mineruæ filius, ea inſtituit. Poſteà Theſeus cùm vicatim diſiectum populũ Athenienſem in ciuitatem euocaſſet, vnámque vrbem feciſſet, decreuit. In hac celeritate neque ſenes, neque ignobiles, neque viri certabant : ſed pueri & puellæ ſeſe manibus complexi Pyrrhicam in theatro ſaltabant. Thucydides autem lib.6. ſcribit Hipparchum tyrannum ab Harmodio & Ariſtogitone fuiſſe occiſum, dum pompa minorum Panathenæorum ab ipſo ordinaretur.

f *Quibus peplum Mineruæ.*] Virgil. in Cyri poſt princ.

Sed magno intexens (ſi fas eſt dicere) peplo,
Qualis Erichthoneis olim portatur Athenis,
Debita cùm caſtæ ſoluuntur dona Mineruæ,
Tardáve confecto redeunt Quinquatria luſtro.

Eſt autem peplus vel peplum, veſtis muliebris candida, ex Lamberto Hortenſio in illud lib.1. Æneid.

Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplúmque ferebant.

Erat & diſtincta clauis aureis, ſine manicis, & ad extremos vſque talos defluens, quæ ſimulacris diuorum, & primùm quidem ab Athenienſibus Mineruæ offerebatur. Hinc matronæ Troianæ ab Homero πεπλώδεις vocantur.

g *Neque ad ſpectandum mulieres.*] Statius lib.1. Thebaidos,

—Excluſæq; expectant præmia matres.

Vbi Lactantius interpres ſcribit, Sacrorum lege prohibitum eſſe, Olympicum certamen ſpectare mulieres. Id quod aſtruit etiam Valerius Maximus lib. 8.c.16. eodémque vlt. cùm dicit Berenices quoque (ſiue vt aliis placet, Pherenices) non vulgaris honos, cui ſoli omnium fœminarum gymnico ſpectaculo intereſſe permiſſum eſt, cùm ad Olympia filium certamen ingreſſum adduxiſſet, Olympionico patre genita fratribus eandem palmam aſſecutis latera eius cingentibus. Et vide noſtras leges Connubiales l.16.nu.37. incip. & ob hæc.

h *Præter vnam Pherenicem.*] Pauſanias libr. 5. vbi & hanc Callipatiram dicit fuiſſe vocatam. & Tzetzes Hiſtoriarum Chil.1.c.23. & Pindari interpres, qui & hanc quoque Ariſtopatiram appellant, & diximus in legibus Connubialibus parte 4.nu.37. incip. ſed quid de certaminibus.

i *Sicut Milciadi.*] Herodotus lib.6. Ei defuncto Cherſonitæ (vt mos eſt) conditori vrbis ſacrificant, certaménque equeſtre ac gymnicum ſtatuto tempore celebrant, in quo nulli Lampſacenorum certare permittitur.

k *Proditũq; memoriæ fuit.*] A Strabone li.8. & Pauſania li.5.

l *In quo licet prius athletæ*] Thucydides lib. 3. Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib.14.c.17. & diximus & probauimus authoritate Homeri in dd. legib. Connubialib. parte 4. nu.36. incip. Sed & Dionyſius.

m *Hacantus Lacedæmonius.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib.7. non hunc Hacantum, ſed Neanthum vocat his verbis. Poſt quos athletæ grauiorum leuiorúmque certaminum, nudi cætera, pudenda tantum tecti ſubligaribus campeſtribus: qui mos Romæ manet noſtro quoque tempore : ſicut olim fuit in Græcia, In qua nunc antiquatus eſt, orto à Lacedæmoniis initio. Primus autem nudauit totum corpus in Olympiaco ſtadio decurrens Neanthus Lacedæmonius. Olympiade quintadecima : anteà verò turpe habebatur apud omnes Græcos toto corpore nudo certare, ſicut colligere licet ex Homero teſtium omnium grauiſſimo & antiquiſſimo, qui ſuccinctos inducit heroas. Certè Aiacis & Vlyſſis luctam ludis in Patrocli honorem funebribus (Iliados lib.23.) deſcribens ſic ait,

corporibus apparere in ludis. [n] In his quoque inſtitutũ, vt qui largitione corruptis aduerſariis, pugnarent, quique athletæ ad præſcriptum tempus non venirent, mulcta plecterentur: vtique nefario ſcelere conuicti, aut crimine damnati, nec in certamen venirent, neque ante commiſſionem ſpectaculi, ad immolandum accederent: quippe athletarum parentes, & omnem ſtirpem citra labem eſſe voluerunt. [o] Sorte quoque duci ad pugnandum paria athletarum, & de loco inter ſe pugiles decernere, exemplis ſæpe probatum eſt. Quæ ſortitio fiebat, vt calculis in vrnam coniectis, binæ compares literæ inſcriberentur: quique eductis ſortibus pares ſortiti erant, inuicem committerentur. [p] Horum imaginem ludorum Cato Romam tranſtuliſſe dicitur, cum in theatro ſpectacula edidiſſet, victoribúſque non ex auro, ſicut olim, ſed ex oleaſtro, ſicut in olympicis, coronas propoſuiſſet, [q] cuius exemplo Auguſtus poſt pugnam Actiacam, olympicorum imaginem & ludos illis æmulos apud Actium in ſinu Ambracio Apollini conſecrauit, illorúmque curam multis propoſitis coronis Lacedæmoniis demandauit. [r] Præter quos in agro Leontino, olympicos ludos Herculi palæſtræ inſtitutos Diodorus memorat, qui ſi intermitterentur, ſacerdotes muti fierent: & ſi ſacra repeterent, liberarentur morbo. [s] Fertúrque Sylla olympiade quinta & ſeptuageſima ſupra centeſimam, athletas & reliqua ex olympiis certamina Romam traduxiſſe, & ſolùm ſtadij curſum illis reliquiſſe. [t] Nero verò contra: namque agona muſicum olympiis addidit, & primus præter aſſuetum celebrauit: [u] in quibus aurigauit, [x] & coronam meruit. [y] Fuitque literis proditum (ſi libet credere) ab immolato tauro deo, quem Myiodem vocant, dum Olympiorum celebritas manet, muſcas ad vnum cateruatim Piſas concedere: rurſuſque ludis abſolutis, eodem reuerti: [z] ſicut in Leucade apud Actium Apollinis, vbi Panegyri celebritas futura erat, muſcas, boue immolato, illius diſtentas cruore protinus euolare. [a] Alteri ludi, à Pythone interempto Pythij dicti, in Apollinis honorem celebres fuere, à Diomede primùm inſtituti, magna religione ſacri, in quibus victores lauro coronati triumpharunt: qui apud Delphos in Phocide, vbi templum Apollinis erat, magnopere culti concelebratique ſunt: in quibus comœdiæ & tragœdiæ, & alia

Inſtituta in olymp.
Sorte educebantur Athletæ.
Imago olympiorum Romam à Catone translata.
Olympici ludi in agro Leontino.
Sylla athletas ex olympiis Romam traduxit.
Nero in olympiis.
Myiodes.
Pythij ludi
Præmium victoriæ.

ANNOTATIONES.

Tum ſeſe in medium tectum duo magna dedere
Corpora heroum ſuccincta.

Atque etiam manifeſtius idem liquet ex Odyſſea libr. 18. vbi Irum & Vlyſſem facit pugiles his verſibus,

—— Diuus Vlyſſes
Proſilit in medium feruens partique pudenda
Subligar iniecit.

Mendicum porrò metu tergiuerſantem fingens ſic canit,

At Iro frigidus tetigit præcordia ſanguis,
Illi cunctanti licet, inuito atque trementi
Subligar induerunt.

n *In his quoque inſtitutum.*] Pauſanias in Eliacis.

o *Sorte quoque duci.*] Lucianus in Hermotimo.

p *Horum imaginem ludorum Cato.*] Scilicet, Vticenſis ex Plutarcho in vita illius.

q *Cuius exemplo Auguſtus.*] Tranquillus in Auguſto. c.18. de his ludis ſic ſcribit, Quoque Actiacæ victoriæ memoria celebratior & in poſterũ eſſet, vrbem Nicopolim apud Actium condidit, ludoſque illic quinquennales conſtituit. Inſtar (inquit Strabo Geographiæ lib. 7.) Olympiorum, ludi Actij deſignantur, Actio Apollini conſecrati, eorum curæ Lacedæmonij præfecti ſunt. Reliqui vici & circunhabita loca, Nicopoleos iuri attributa ſunt. Actia quoque ipſi Deo prius & à finitimis agebantur & certãtibus coronæ proponebantur: hac autem ætate Cæſar Auguſtus honorificentius edidit. Ad ludos hos Actiacos alluſit Virgilius lib. 3. Æneid. in honorem Auguſti ſic ſcribens,

Actiáque Iliacis celebramus littora ludis.

Actium autem, authore eodem Strabone vbi ſuprà, ſitum eſt in faucibus ſinus Ambracij, celeberrimi inter omnes Europæos ſinus.

r *Præter quos in agro Leontino.*] Diodorus Siculus lib 4. aut aliorum ſupputatione 5. ca. 1. vbi de Hercule & duodecim eius laboribus, cæteriſque ab eo vſque ad vitæ finem geſtis; Per agrum, inquit, Leontinum pergens, pulchritudinem eius regionis admiratus, apud eos, à quibus honore exceptus eſt, æterna ſui reliquit monumenta. Paulò pòſt, Iolao nepoti templum ædificant, oſtenditque quomodo honores ei ac ſacra annua fierent, vſque ad hoc tempus ſeruata. Tanta verò eius templi maieſtas habetur, reuerentiaque, vt qui à ſuetis deficiant ſacris pueri, muti euadant & mortuis ſimiles. Iidem ſi vouerint ſoluta ſacrificia, ſuſcepto voto ſtatim fiunt à morbo liberi. Palæſtræ inſuper equorúmque certamina quotannis, ad quæ publicè omnes ſerui liberíque conueniunt, inſtituere, &c.

s *Fertúrque Sylla.*] Appianus bellorum Ciuilium lib. 1. ſcribit, In hunc modum, Romani regibus ſupra centeſimam Olympiadem in primis vſi, cùm ab illis Democratia & annuis Cõſulibus functi eſſent, aliis interiectis centũ Olympiadibus iterum Reges experti ſunt, Olympiade apud Græcos quinta & ſeptuaginta ſupra cẽteſimam, nullo in Olympiis certamine præterquam ſtadij curſu edito. Athletas nempe & cætera ſpectacula Sylla Romam euocauit, veluti ſolamina quædam belli Mithridatici, aut Itali, excutatione adhibita, quaſi populum à calore reſpirare & refrigerari cuperet.

t *Nero verò contrà.*] Suetonius in vita illius, c.23. & 24.

u *In quibus aurigauit.*] Idem ibi. c.22.

x *Et coronam meruit.*] Idem d. c. 24. Scribit Philoſtratus in 4. lib. c.8. de vita Apollonij, Neronem, relicta regia, in Græciam veniſſe, ſubiicientem ſe præconi in Olympiis, Pythiiſque: atque eum viciſſe in Iſthmiis citharœdos & præcones. Vicit etiã Tragœdos in Olympiis, tunc cum de Iſthmo fodiendo dicitur cogitaſſe, vt ipſum nauibus peruium redderet. In Olympiis ter victorem fuiſſe Neronem teſtatur idem Philoſtratus lib. 5. cap 3. qui ait miſſos fuiſſe curſores vſque ad Gaditanos, qui iuberent ſupplicationes fieri ob victoriam Neronis in Olympiis.

y *Fuitque literis proditum.*] Apud Plinium lib. 29. c. 6. poſt princ. Vide Pauſaniam lib. 5. & 8. vbi loquitur de Ioue Muſcario. Cælius Rhodiginus lib. 23. c. 30.

z *Sicut in Leucade apud Actium.*] Idẽ refert Gregorius Gyraldus de Diis Gentium ſyntag. 7. nullo quoque authore citato: ſed id eſt Æliani de Natura animalium lib. 2. c. 8.

a *Alteri ludi à Pythone interempto Pythij dicti.*] Ouid. lib. 1. Metam.

Inſtituit ſacros celebri certamine ludos
Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.
His iuuenum quicunque manu pedibuſue, rotáue
Vicerat, æſculeæ capiebat frondis honorem.

Plinius lib. 15. cap. 30. Lactantius interpres Statij libr. 6. in princ. ſic ſcribit, Prima ergo certaminum genera hæc fuerunt: Olympia in honorem Pelopis: cuius victores oleaſtro coronantur, Pythia in honorem Apollinis: cuius victores

lauro

Iſthmij ludi. — *Theſeus Iſthmiorum inuentor.* — *Iſthmiorum religioſa obſeruatio.* — *Præmia victorum.* — *Qui ter olympia viciſſet.* — *Olympionicæ.* — *Ludi Nemei.* — *Cæremonia & certaminũ genera.* — *Præmium victoriæ.*

fabularum argumenta ſpectatoribus exhiberi atque ad ſpectandum tibia & cantu inuitari ſolebant. [b] Tertij Iſthmij in Iſthmo Achaiæ iuxta Corinthum in Megarenſium ſinu delubro Neptuni inclyto, inter Ionium & Ægæum, a conuentu totius Acaiæ profuſis ſumptibus fiebant:qui in honorem Melicertæ ſeu Palæmonis,aut Portumni marini dei manſere:quos quidem noctu à principio, mox die celebrari inſtitutum eſt. [c] **Hos enim à Theſeo æmulatione** Herculis,qui olympia inſtituit,primùm inuentos memorant, qui **& quinquennales** erant, tanta religione ſacri, vt cum eos Cypſelus tyrannus Corinthius intermiſſo more reliquiſſet, illorúmque prope intermortua memoria eſſet, ne tanta celebritas prætermitteretur,Corinthij aliquanto enixius ex omni ſeculorum memoria ſolennes celebrarunt: [d] quos tanto deinceps ſtudio coluere, vt ne deleta quidem Achaia à Lucio Mummio, & tota Corintho maximo bello conuulſa,ab eorum ſpectaculis deſiuerint. Cúmque deſerta Corintho celebrandis ludis ciues ſupereſſe nequirent, Sicyonijs proximis incolis,ne celebritas intermitteretur, cultum curámque demandarunt. **In quibus præcipuus honor ſpectaculi [e] Athenienſibus datus**: ſiquidem tantum ſpatij,quantum velum nauis occuparet, vt cæteris præferrentur, ſubſelliáque præcipua haberent, cum Corinthijs conueniſſe dicuntur. Et quamuis in Iſthmo victores, [f] apij coronam præmium ferrent, [g] poſtea pinea coronari, [h] demum à Solone,vt qui Iſthmia viciſſet,centum drachmas: qui verò olympia,quingentas ferret,cautum fuit.Præter quæ munera,hoc etiam victori tributum eſt, [i] vt victor ſtatua donetur, [k] illique publicè decernantur alimenta. [l] Si autem ter olympia viciſſet, ſtatuæ, quas iconas vocant,ſimilitudine membrorũ expreſſa dicarentur. [m] Nonnunquam,vt cum quadrigis triumphantium more vectentur in patriam, [n] aut pro ampliori munere, coronis vittiſque exornentur: reuerſurique diſiecta parte muri vrbes ineant:ſtatuáque in foro,& perpetua immunitate fruantur: adeò vt Græcis olympionicem eſſe,maius cenſeretur munus,quam Romæ de hoſtibus triumphus. [o] Quod Romanis etiam in vſu fuit,vt athletas qui ſacris certaminibus coronam meruiſſent, vacatione munerum curæ tutelæque & perpetua immunitate donarent. [p] Quartos autem Nemeos à Nemea ſylua in Archemori honorem inſtitutos ferunt: [q] hinc enim Lycurgi filius,Opheltes dictus,cui à ſerpente interempto,in patris ſolatium ludi manſere,quos dicunt Nemeos, quorum non minor apparatus & celebritas erat. [r] Tametſi à Molorcho, qui Herculem ſuſcepit hoſpitio, cuius filius à leone interemptus fuerat,eo enecato,primùm inſtitutos dicant,in quibus maiorum imagines,ſicut in funebri pompa,longo ordine repræſentari, atque equorum curſu, ſimul diſco, cæſtu & palæſtra dimicari, [s] victoréſque

ANNOTATIONES.

lauro coronantur.Iſthmia in honorem Palæmonis & Leucothoé marinorum deorum,cuius victores pinu coronantur. Nemea in honorem Archemori,cuius victores apio coronantur. Ælianus de Natura animalium lib.6.c.4.Aliter Strabo lib.9.

b *Tertij Iſthmij.*] Strabo lib.8.In Iſthmo,inquit, Neptuni, quem Iſthmium vocant,templum eminet,picearum arborum luco circunclusum, vbi ludos Iſthmios decertantes Corinthij celebrare ſoliti ſunt.Plinius lib.4. c.5. Statius 1. Thebaidos poſt princ.

—Et geminis vix fluctibus obſtitit Iſthmos.
Ipſa ſinum genitrix,curuo delphine vagantem
Arripuit frenis gremióque Palæmona preſſit.

Et eius interpretes eiuſdem operis lib.4.poſt princ.ibi,

—Quáque obiacet alto
Iſthmos,& à terris maria inclinata repellit.

Ruſuſque lib.6.poſt princ.ibi,

Mox circum triſtes ſeruata Palæmonis aras
Nigra ſuperſtitio:quotiens ànimoſa reſumit
Leucothoe gemitus:& amica ad littora feſta
Tempeſtate venit:planctu conclamat vterque
Iſthmos:ecbroma reſponſant flebile Thebæ.

Itémque lib.7.in eum locum ſtatim poſt princ.

—Atque omne quod Iſthmius vmbo
Diſtinet.——

Et non multò poſt ibi,

—Gemini maris incola narras
Thebanum toto planxiſſe Palæmona ponto.

Solinus cap.12. Pauſanias lib.10. Zenodorus in prouerbio [illegible]. Seruius in eum locum Virgilij lib.5.Æneid.

Et pater ipſe manu magna Portumnus euntem
Impulit.——

c *Hos enim a Theſeo.*] Plutarchus in vita illius.Solinus c.12. Pauſanias in Corinthiacis.

d *Quos tanto deinceps.*] Hæc vſque ad ea verba, In quibus præcipuus.ſunt Pauſaniæ lib.2.non longè à princ.

e *Athenienſibus.*] Plutarchus in Theſeo.

f *Apij coronam.*] Diodorus Siculus lib.16.c.21.Plutarchus in Timoleone,& li.4.Sympoſiacôn,& Diphilus apud Athenæum libr. 6. Dipnoſophiſtarum [illegible].

g *Poſtea pinea.*] Plutarchus in vtriſque illis locis, & Plinius lib.15.c.10.in fi.Interpres Statij lib.6.Thebaid.in prin. Ælianus de Animalibus lib.6. cap.1. Et hinc illud eiuſdem Statij Syluarum lib.5.in Epicedio ad patrem,

Nunc Atamantæa protectum tempora pinu.

Atamantæam pinum vocat coronam ex ludis Iſthmicis, quoniam hi ludi Iſthmici inſtituti erant in honorem Melicertæ filij Atamantis.

h *Demum a Solone.*] Plutarchus in vita illius.

i *Vt victor ſtatua donetur.*] Vide ſuprà in verbo, Statuam Olympiæ dicati.

k *Illique publicè.*] Vitruuius in princ.præfa.lib.9.

l *Si autem ter Olympia viciſſet.*] Plinius lib.34.c.4.

m *Nonnunquam,vt cum quadrigis.*] Vitruuius vbi ſuprà.

n *Aut pro ampliori munere.*]Plutarchus lib.2.Sympoſiacôn, & Suetonius in Nerone, cap. 25. vbi loquens de Neronis triumpho ob muſicam victoriam, Dehinc, inquit, diruto circi maximi arcu per velabrum forúmque, Palatium & Apollinem petiit.

o *Quod Romanis.*] Vlpianus lib.Digeſtorum 27.tit.1.l.S.de Athletis ſic ſcribit, Athletæ habent à tutela excuſationem: ſed & qui ſacris certaminibus coronati ſunt.Vide Budæum in l.Athletas.ff.de his qui not.infa.Alciatum in l.vnica. C. de athletis.

p *Quartos autem Nemeos à Nemea ſylua.*] Strabo libro 8. Probus & Seruius interpretes Virgilij in eum locum lib.3. Georg.

Cuncta mihi Alpheum linquens,lucóſque Molorchi.

q *Hinc enim Lycurgi filius.*] Pauſanias lib.2.

r *Tametſi a Molorcho.*] Probus & Seruius vbi ſuprà, & Lactantius interpres Statij lib.4.Thebaidos,ibi,

Sacra Cleonæ cogunt vineta Molorchi.

s *Victoréſque apio.*] Plinius lib.19.c.8.Lactantius interpres

Statij

[illegible]

apio coronari ſolebant: ideo quod ſuper hanc herbam reptantem puerum, à dracone interemptum ferant. Inde [t] fuit Græcis apij corona funeralis, maiorumque ſepulchris ex apio coronas apponi, illoque ornari & tegi ſeruatum eſt, quæ ſepulchrales dictæ. [u] In quibus Nemeis memoratur Arion equus pernicitatis eximiæ, excuſſo rectore Polynice, palmam tuliſſe. Præter quos fuit Delphis citharœdorum certamen, quod & Pythia dixere, ad quod citharœdi tibicines & fidicines concurrebant: [x] & in Delo certamen à Theſeo inſtitutum, in quo nouo exemplo palmæ victoribus dabantur. Romæ verò P. Cornelio Rufino, & C. Mario Rutilio conſulib. palmæ primùm victoribus dari cœptæ. [y] Alexander verò Macedo è Perſa arbore coronas propoſuit primus. [z] Pergami autem & [a] Athenis fuit pugna gallinaceorum [b] & coturnicum, tanti decoris, vt ad illud tanquam gladiatorium munus effuſiſſimo ſtudio omnes conuenirent. [c] Et certamen picturæ Corinthi & Delphis. Et [d] Æginæ ſacra certamina ab Æaco inuenta, & Thebis heraclea & iolacea, Megaris verò dioclea. [e] Et ob taurum à Theſeo interfectum, marathonea, in quibus phialam argenteam victor accipiebat: in Deliacis autem bouem, ſicut in certamine dithyramborum poetis dabatur bos, vel tripos cum inſcripto epigrammate, & [f] Spartæ in certamine poetarum, præmium ex farina & melle, quod ſymeam dixere. [g] In panathenæis verò oleiceramum velut amplum precium victor accipiebat. [h] Ea quidem duplicia fuere: nam & magna quinto quoque anno, & minora ſingulis fiebant. [i] Apud Pellenen erat Apollinis agon, vbi ex argento propoſita præmia certantibus fuere, quæ theoxenion vocabant. [k] Et apud Platæas certamen gymnicum, in quo coronæ dabantur ex auro. [l] Et ludi eleutherij, quòd illic Græcorum copiæ Mardonium cum trecentis millibus Perſarum deleuiſſent: [m] & apud Rhodios ludi, qui vocantur halia, atque certamen hirundinum, & cornicum. [n] Erantque feſta Iouis dialia [o] & pandia: [p] ſicut Iunonis Heræa. [q] Muſarum muſea, [r] Cereris demetria, [s] Mercurij hermea. [t] In quibus chlænæ veſtes pelliceæ dabantur, quæ ſæpe in agonibus fuere præmia. [u] Gymnica quoque in honorem Androgei Minos ſtatuiſſe fertur, in quibus præmium victori pueros propoſuit, [x] apud Nemeam verò obſcura qua-

Ariō equus. Citharœdorum certamen. Certamen in Delo. Gallinaceorum & coturnicum pugna. Pictura certamen. Æginea. Heraclea. Iolacea. Dioclea. Marathonea. Deliaca. Dithyrambica. Certamen poetarum. Panathenaica duplicia. Agon. Theoxenion. Gymnicum. Eleutherij ludi. Halia. Dialia. Pandia. Heraa. Muſea. Demetria

ANNOTATIONES.

Statij vbi ſuprà lib.6. Vnde & illud Iuuenalis ſaty.8.

Hæc opera, atque hæ ſunt generoſi principis artes,
Gaudentis fœdo generoſa ad pulpita ſaltu
Proſtitui, Graiæq́; apium meruiſſe coronæ.

t *Inde fuit Græcis.*] Plutarchus in Timoleone.

u *In quibus Nemeis.*] De hoc equo Arione multa, aliorum authoritate, Pauſanias lib.8. Statius lib.4. Thebaidos,

—Volucres portat auriga ſub ipſis
Comit equos, & inde iugo luctatur Arion.

Idem huius equi virtutem & alacritatem libr. 6. deſcribit hoc modo,

Ducitur ante omnes rutile manifeſtus Arion,
Igne iubæ. Neptunus equo (ſi certa priorum
Fama patet) primus teneris læſiſſe lupatis
Ora, & littoreo domitaſſe in puluere fertur
Verberibus parcens: etenim inſatiatus eundi
Ardor, & hyberno par inconſtantia ponto.
Sæpe per Ionium Libicumq́; natantibus ire
Interiectus equis, omnesq́; aſſuetus in oras
Cæruleum deferre patrem, ſtupuere relicta
Nubila, certantes Eurique Notiq́; ſequuntur.

x *Et in Delo certamen.*] Plutarchus in Theſeo.

y *Alexander verò.*] Plinius lib.15.cap.13. vbi de pruno & eius generibus ad fi. Et ob id, inquit, Alexander illa coronari victores ibi inſtituiſſe, in honorem atauì ſui.

z *Pergami autem.*] Idem Plinius lib.10.c.21. ad finem.

a *Et Athenis.*] Ælianus Variæ hiſtoriæ lib. 2. docinè Themiſtocle id cœptum, Perſis ſuperatis.

b *Et coturnicum.*] Lucianus in lib. qui Anacharſis, ſeu de Gymnaſiis inſcribitur.

c *Et certamen picturæ Corinthi & Delphis.*] Plinius lib.35.c.9. in princ.

d *Æginæ ſacra certamina.*] Plutarchus in Theſeo.

e *Et ob taurum à Theſeo interfectum Marathonea.*] De hoc alibi.

f *Et Spartæ.*] Sed & ibi certamen erat verberum & plagarum. Statius lib.4. poſt princ.

Et Lacedæmonium Tyrrhæ lelluta cruorem.

Et ibi Lactantius interpres, qui non multò pòſt ſcribit, id certamen fuiſſe iuxta fluuium Eurotæ: glorioſiorem tamen illum fuiſſe, qui iuxta præſcriptum numerum plagarum animæ non pepercerat, qui cùm deuouiſſet ſpiritum publicè funerabatur & capite coronabatur. Sed & de his idem lib.8. eiuſdem operis,

—Et pugnæ laudataq́; prælia matri.

Vbi id verberum certamen dicit Oreſtem è Scythia in Laconiam tranſtuliſſe.

g *In Panathenais.*] De his ſuprà ibi, Sic Athenis Panathenæa.

h *Ea quidem duplicia fuere.*] Diximus ſuprà ibid. ex Suida.

i *Apud Pellenen.*] Idem nullo etiam authore Cælius Rhodig.lib.18.c.5. At illud Pauſaniæ eſt lib.7. paulò antè fi.

k *Et apud Platæas.*] Pauſanias lib.9. poſt princ.

l *Et ludi Eleutherij.*] Pauſanias lib.9. non adeò longè à prin.

m *Et apud Rhodios ludi.*] Idem, nullo quoque authore laudato, Cælius Rhodig.lib.16.c.24.

n *Erantq́; feſta Iouis Dialia.*] Legendum Diaſia, quæ idem ſignificat ac Iouialia Athenis celebrata, vt tradit Lucian. in Charidemo, & Suidas, & de his Ariſtophanes in Nebulis ἀτὰρ ἐπεὶ Διός ἐστι Διάσια. & Heſychius. Quæ & ipſa eidem Διπόλια vocantur. Quæ autem ſint dialia intelliges ex Thucydide lib.1.

o *Et pandia.*] Πάνδια feſta Athenienſium poſt Dionyſia in honorem ipſius Iouis, aut (vt alij dicunt) Lunæ, πάνδια τῆς σελήνης, vel Pandionis, cui tribus cognominis erat, ex Etymo.

p *Sicut Iunonis Heræa.*] Interpres Pindari tradit Argis ἡραῖα, id eſt, Iunonis ſacra celebrari: in quibus Hecatombe, id eſt, cẽtum boum ſacrificium fiebat: huiuſque celebritatis præmium fuiſſe æreum ſcutum & corona Myrtea. Et de huiuſmodi Heræis mentionem facit Liuius 3. Decad.lib.7. Iuno autem ἥρα & ἥρη Græcis dicitur apud Homerum 4. Iliados poſt princ. & Platonem in Cratino, vbi eius nominis rationem dicit. Et vide infrà lib.6.c.4.

q *Muſarum Muſea.*] Idem Rhodiginus lib.17.c.8.

r *Cereris Demetria.*] Idem ibi, & Gyraldus de dijs Gentium ſyntag.17.

s *Mercurij Hermea.*] Idem Rhodiginus ibi.

t *In quibus chlænæ.*] Strabo lib.8.

u *Gymnica quoque in honorem Androgei.*] Plutarchus in Theſeo. Gymnici autem ludi dicuntur in quibus corpora per gymnaſticam diſciplinã exercentur, quæ à Platone & Ariſtotele, principibus philoſophorum, veluti maximè neceſſaria in primis probantur.

x *Apud Nemeam.*] In honorem Archemori Lycurgi Thracum

dum ambage [y] hippoſelinum dabatur donum, quibus muneribus cum præfatione virtutum victores donabantur. [z] Præter quæ fuerunt Promethea, vt currentes in palæſtra, tedam ardentem geſtarent, eamque defatigatus proximo, iſque poſtea defectus alteri, & deinceps alius alij traderet, donec metam pertingerent. Ea quidem ara Promethei in Academia fuit, à qua ad vrbem cum accenſis eiuſmo-

Mulierum in Hereis ludis curſus.

di facibus curſus erat. Eſtque animaduerſum, olympicum ſtadium in Hereis ludis, ſexta parte dempta, mulieribus patere, currebant enim collecta tunica, ſolutis comis, dextro exerto humero, in quibus victrici oleæ corona erat præmium, & bouis portio Iunoni immolatæ. Ex his ergo ludis, cum olympiaci & Iſthmij [a] quinquennales forent, & nemei ſingula trieteride fierent, ſolennes reliqui annui manſere,

Pentathlon. Quinquertium. Quinquertiones.

[b] quorum frequens luſus erat, iaculatio, iactus diſci, ſtadij curſus, palæſtra & ſaltus, quem pentathlum Græci vocant, Latini quinquertium, ipsóſque athletas, quinquertiones. Cumque victoribus dabatur corona, vetus erat mos, vt non illos qui vincerent, ſed illorum patriam per præconem coronari magna voce pronunciarent, mox ipſi præconi alter præco ante ludorum miſſionem coronam daret. Athenis verò lex iubebat, vt ſi quis coronaretur à ſenatu, in ſenatu præconium fieret: ſi à populo, in

Virginibus apud Naſamones edebatur certamen.

concione. [c] Proditum quoque memoriæ eſt, apud Naſamones à virginibus edi certamen quotannis ad Tritonidis paludem, quæ non curſu, ſed pugnis & fuſtibus certabant: ex quibus ſi qua ictu concidiſſet, falſa cenſebatur virgo: victrix verò, armata vectabatur curru. Sed quod Græcis olympici fuere, hoc

Ludi circenſes.

nimirum Romæ (quantum opinione auguror) circenſes fuiſſe crediderim: quippe agonici circenſes apud Elidem in honorem Iouis olympici pariter inuenti inſtitutique ſunt. Inde Romam aduocatos putarim. [d] In Elide enim iuxta fluminis ripam anguſto tramite, altero latere vrgente flumine, altero poſitis gladiis, vt vtrinque præſens exitium eſſet, bigarum curſu certabatur, dimicatione pernicioſa adeò,

Circenſes vnde dicti.

vt intra præſcriptum illas coercere neceſſe foret: vnde circenſes dicti. [e] Plerumque vnius equi curru, qui celes [f] aliquando ſimplici biga, quæ Sinoris dicta eſt, pugua committebatur. [g] Quibus poſtea

ANNOTATIONES.

cum Regis filij, vt diximus ſuprà ex Statio libr. 6. Thebaidos.

y *Hippoſelinum.*] Id eſt, grande apium apud Dioſcoridem lib. 3. c. 95. Latini oluſatrum appellant, Columella, Pullum olus. Atque oleris, inquit, puli radix. Vide Plinií lib. 19. c. 8.

z *Præter quæ fuerunt Promethea.*] Id vſque ad verſiculum, Eſtque animaduerſum, eſt Pauſaniæ in Atticis. Meminit huius rei Herodotus, ſed obiter in Vrania. Vide Eraſmum Chiliadis primæ cent. 2. in prouerbio, Curſu, lampada trado. Sed & (quod ſuperioribus addere potes) in Dio Macedoniæ vrbe, Alexander Ioui & Muſis ſcenica fecit certamina, quæ ab Archelao ſuperiorum temporum Rege inſtituta fuerant, durauitque ea celebritas in diem nonum, cùm Muſis ſingulis diem vnum dedicaſſet. Author Diodorus Siculus lib. 17. c. 1. ad fin. Idem Alexander vinariæ potationis certamen inſtituit, coronamque victori propoſuit apud Plutarchum in vita ipſius. & Q. Curtium lib. 10. Ælianus de Varia hiſtoria lib. 2. tradit ipſum Alexandrum in honorem Calani Brachmanis Indici Sophiſtę, qui ſeipſum combuſſerat, certamina muſica, equeſtria & pugillatoria conſtituiſſe: viſitatam etiam domeſticamque concertationem in honorē Calani ſuperioribus certaminibus adiecisse, & potandi vini certamen inſtituiſſe, atque primas obtinēti præmium conſtituiſſe talentum, proximo triginta minas, tertio decem. In his victoriam conſecutus eſt Promachus. In Bacchi etiam feſto libationum, præmium ordinatum eſt ei, qui plus bibiſſet, corona aurea &c.

a *Quinquennales forent.*] Vt dictum eſt ſuprà.

b *Quorum frequens luſus erat.*] De his quinque ludis, vide quæ diximus lib. 1. c. 20. & lib. 3. c. 21. Sed his, quæ vtrobique dicta ſunt, adde illud Simonidis diſtichon,

> ἴσθμια ϰ Πυθοῖ διοφῶν ὁ φίλωνος ἐνίκα
> ἅλμα, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην.

Id eſt ex Alciati noſtri verſione,

> *Iſthmia Pythonis Diophon & Pythia vicit,*
> *Et curſu, & iaculo ſaltibus orbe, pale.*

Et aliud quoque interpretis Pindari,

> ἅλμα ποδῶν, δίσκου τε βολὴ, ϰ ἄκοντος ἐρωὴ,
> ϰ δρόμος ἠδὲ πάλη, μία δ' ἐπὶ τοῖσι τελετή.

Quod & ſic vertit idem Alciatus,

> *Cum diſci ſaltu, ſaltus pedis, impetus haſta*
> *Atque pale, & curſus ſtudium fuit omnibus idem.*

c *Proditum quoque memoriæ eſt.*] Imò verò Auſes ex Herodoto lib. 4. non adeò longè à ſi. & de his quoque nonnihil Pomponius Mela lib. 1. cap. 7. loquens de incolis Tritonis amnis. Nam & Auſes circum Tritonem habitant, vt dicit idem Herod. vbi ſuprà.

d *In Elide enim.*] Hæc vſque ad verba, Plerumque vnius equi. ſunt Seruij in 3. Georg. ibi,

> *—Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.*

Vbi præterea dicit alios à circumeundo Circenſes vocari putare. Et idem propemodum ſcribit in lib. 8. Æneid. ibi,

> *———Magnis circenſibus actis.*

e *Plerumque vnius equi curru, qui Celes.*] Celetes vocabant eos, qui ſingulari, ſiue vno equo currebant, vt dicit Budæus in l. athletas ff. de his qui not. infam. & ante eum interpres Ariſtophanis, qui & equum quo hi Celetes currebant, Monatora Græcis dictum tradit. De his autem Plinius lib. 34. cap. 5. Equeſtres, inquit, vtique ſtatuæ Romanam celebrationem habent, orto, ſine dubio, à Græcis exemplo. Sed illi Celetas tantùm dicebant in ſacris victores. Poſteà verò & qui bigis vel quadrigis viciſſent. Et hinc idem Plinius eiuſdem libri cap. 8. in duobus locis, Celizontes, inquit, pueri dicti ſunt, qui ſcilicet equorum ſingulorum certamine delectabantur. Palephatus autem vbi de Centauris loquitur, Iuuenes (inquit Græcè quidem, ſed hoc ſenſu) quidam è radice montis profecti, à vico quodam vocato Nebula, excogitant equos Celetas condocefacere, in hiſque ſedere: nam ante id tempus neſciebant in equis ſedere, ſed ſolum curribus vtebantur. Ex quo intelligis non ſolùm eum qui equo vno inſidet: ſed ipſum quoque equum ſingularem dici Celetem. Nam & apud Homerum Iliad. Λ. Celes equus dicitur, qui ſolus agitatur, quaſi Monampyx, vt nonnulli dicunt. Aliis autem Μονάμπυξ iubatus, vt apud Euripidem Μονάμπυκας πώλους. id eſt, κέλητας. Cæterùm Gellius lib. 10. c. 25. inter genera nauium celoces numerat, quas, vt dicit, Græci celetes vocant, ſcilicet à ſimilitudine equorum Celetum, vt plerique omnes intelligunt.

f *Aliquando ſimplici biga, quæ Synoris dicta eſt.*] Legendum eſt Synoris ex Ariſtophanis interprete in Nebulis, qui ita ſcribit, Συνωρὶς eſt currus non plenus, ſed ex duobus iunctus equis, quem nunc diphron vocamus. Vide Rhodiginum lib. 21. c. 31.

g *Quibus poſtea acceſſere Calpe & Apene.*] De quibus, & quid inter eas intersit, videbis apud Pauſaniam libr. 5. & eundem Rhodigin. d. lib. 21. c. 31.

h *Nero.*]

acceſſere calpæ & apenæ. Calpæ currus trahebatur equa, apenæ mulas iugabat: [h] Nero verò in olympiis non bigis, ſed decemiugi curru aurigaſſe & victor fuiſſe proditur. [i] Miltiades verò quadrigario curriculo olympicam palmam reportauit. Traditumque memoriæ eſt, Romæ quadrigas ex aſinis immenſo conſtitiſſe, adeò vt quadrigæ quadringentis millibus venirent. [k] Ibi quoque formæ certamen habetur: victorq; armis donari, & ad templa vittatus deduci, myrtóque coronari ſolebat: ſicut [l] in Cereris Eleuſinæ feſto prope Alpheum, ſpeciei certamen erat: in quo animaduerſum, [m] Tenedias mulieres omnium quot ſunt in Aſia, venuſtatis palmam tuliſſe, tametſi Hypepas tanquam venuſtatis præcipuæ, alij celebrarint, [n] & Homerus formoſiſſimas in Hellade aſſeueret. Romam deinde circenſes tranſlati, poſitis metis, non autem gladiis, eximie culti celebratique ſunt, in quibus [o] ſeptem fuere curricula ſolennia: nam ſepteno circuitu currebant aurigæ) [p] & vigintiquinque miſſus, [q] quæ Domitianus ad quina ſpatia corripuit: miſſus vero, ad cẽtenos propagauit, vterque ſingulos quinos miſſus. ſæpe Romani principes [r] venationem dedere, [s] aut Troiæ decurſionem. Vltimus verò, quòd ex collatione populi fiebat, ærarius dictus. [t] equis enim mira velocitate currentibus inſidentes, leuiſſimos currus ingenui pueri curſu quam citatiſſimo agitabant, qui præcipua arte ſatis gnari doctique erant examuſſim ſeruare normam, ne ipſi aut quadrigæ agitatæ, aliquo temporis puncto metas contingerent, vtque per ſingulos miſſus, idem currus per quina ſpatia ſine offenſione circuiret. [u] Quæ quidem metæ cum antea ligneæ fuiſſent, Claudius auratas inſtituit. [x] Fuitque moris, vt ante commiſſionem Circenſium, miniſtri cum equis deſultoriis miſſus exituros nunciarent. [y] In his quoque quatuor factiones pro anni temporibus, videlicet veneta quæ cerulea, praſſina quæ viridis dicta eſt, alba, & roſea, miro fauentium ſtudio coli celebrarique ſolitæ ſunt. Viridis enim color, veri dicatus erat, æſtati roſeus, hyemi venetus, albus autumno. Nonnulli verò per elementa colores diuiſere: quippe hyacinthus aeri dabatur, coccus ætheri, byſſus terræ, purpura mari. [z] Pannóque verſicolore per ſingulas factiones certabatur, in quibus ſpectantium fauor & aura popularis, gratiaque & ſtudium, ad victoriam multum loci dedit, nam tanto fauentium ſtudio hincinde certabatur, quum ſuos quiſque clamore & plauſu foueret, vt magis ſtudio & colore panni, ac fauore quo affecti erant, quam vera virtute niterentur. iſque popularis fauor & gratia non dubiam plerunque victoriam dedit: adeò vt non populus modò, ſed & principes ingenti ſtudio & gratia factionum contenderent: [a] ſiquidem Vitellius venetæ factioni ita addictus erat, vt eos per æqua & iniqua amplo fauore proſequeretur, adeò vt quoſdam qui

Calpa. *Apena.*

Formæ certamen.

Certamẽ in feſto Cereris de ſpecie & venuſtate.

Circẽſes Romã tranſlati.

Ærarius cẽſus ludorũ.

Metæ in circẽſibus.

Factiones quatuor circenſium.

ANNOTATIONES.

h *Nero.*] Suetonius in vita illius, c.24.

i *Miltiades.*] Herodotus lib.6. non ita longè à princ.

k *Ibi quoque formæ certamen.*] Non intelligas Romæ, de qua poſtremò loquutus eſt, ſed apud Eleos, de quibus antè loquutus fuerat. Et eius rei teſtis eſt Theophraſt. & alij quos in id citaui in l. gib. Connub. p. 2. nu. 49. incip. Hinc multa.

l *Sicut in Cereris Eleuſinæ.*] Nicias in Arcadicis, & ex eo Athenæus lib.13. c.33. tit. Certamina de pulchritudine. & diximus vbi ſupra proximè quo in loco videbis, & alia pulchritudinis certamina.

m *Tenedias mulieres.*] Nymphodorus in Aſiæ nauigatione, & ex eo Athenæus d. lib.13. c.32. in fi. Omnium, inquit, quæ alibi naſcuntur, pulcherrimas mulieres eſſe in Tenedo inſula Troica affirmat.

n *Et Homerus.*] Lib.2. Iliados in Catalogo.

οἵ τ' εἶχον Φθίην, ἠδ' Ἑλλάδα καλλιγύναικα.

Quiq; habitant Phthiam, & Hellada pulchras mulieres habentem.

Adde & Achaidæ ex eodem lib.3. eiuſdem operis,

Ἄργος ἐς ἱππόβοτον, καὶ Ἀχαιΐδα καλλιγύναικα.

Argos in equiferum, & Achaiam pulchras mulieres habentem.

o *Septem fuere curricula ſolennia.*] Propertius lib. eleg.24. ad Cynthiam,

Aut prius infecto depoſcit præmia curſu,
Septima quam metam triuerit arte rota?

Seneca ad Lucilium lib. epiſt.4. Gellius authoritate Varronis in lib.3. c.10. Lactantius li. 7. c.27. eodémque vlt. in prin. Caſſiodorus Variarum lib.3. epiſt. cuius initium eſt, Quantum hiſtrionibus.

p *Et viginti quoque miſſus.*] Seruius authoritate Varronis in lib.3. Georgic. vbi ſupra citauimus.

q *Quæ Domitianus.*] Suetonius in vita illius, c.4. vbi de ſpectaculis per eum editis loquens, ſic ſcribit, In hoc Circenſium die, quò facilius centum miſſus peragerentur, ſingulos à ſeptenis ſpatiis ad quina corripuit.

r *Venationem dedere.*] Idem Suet. in C. Iulio Cæſare, c.39. in Auguſto, c.43. in Claudio, c.21. & in Nerone, c.7. in fi.

s *Aut Troiæ decurſionem.*] Suetonius in locis nuper citatis, & præterea in Nerone, c.7. Cornelius Tacitus lib.11. Sedente, inquit, Clodio Circenſibus ludis, cùm pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent, interque eos Britannicus Imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adſcitus, fauor plebis acrior in Domitium loco præſagij acceptus eſt. Virgilius lib. 5. Æneidos,

Troiáq; nunc, pueri Troianum dicitur agmen.

Et vide inferius lib.6. c.19.

t *Equis enim.*] Suetonius in Cæſare, c.39.

u *Quæ quidem metæ.*] Suetonius in Claudio, cap.21. aut tophinæ, ſiue ex topho lapide, vt idem dicit, atque etiam Liuius 1. Decad. lib.7.

x *Fuitq; moris.*] Caſſiodorus vbi ſuprà, & vide Suetonium in Cæſare, d. c.39.

y *In his quoque quatuor factiones.*] Caſſiodorus poëta Thebanus in Græcorum epigrammatis. Et Sydonius Apollinaris in Hendecaſyllabis,

——Micant colores,
Albus & venetus virenſq; rubenſq;.

Et Caſſiodorus Variarum lib.3. epiſt. ſuprà deſignata. Et de viridi eſt etiam illud Iuuenalis ſatyra 11. ad finem,

Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis quo colligo panni.
Nam ſi deficeret, mœſtam attonitamq; videres, &c.

Vbi vide Ioannem Britannicum, interpretem.

z *Pannoq; verſicolore.*] Vide Plinium li. epiſtolarum 9. epiſt. 6. ad Caluiſium, & Caſſiodorum vbi ſupra, & Paulum Diaconum libro 4. Hiſtoriæ Longobardicæ, cap.11. vbi ſcribit imperante Phoca Praſinos & Venetos per Orientem, & Ægyptum Ciuile bellum feciſſe, ac ſe mutua cæde proſtrauiſſe. Et huc quoque pertinet illud Iuuenalis nuper citatum.

a *Siquidem Vitellius.*] Sueton. in vita ipſius c.14. Quoſdam, inquit,

clare maledixerant, occidi iuberet. Sicut Praſſinæ deditus erat [b] Caligula, [c] & Nero Cæſar. [d] Caligula enim ſeſtertium vicies agitatori Cytluco contulit. [e] Nero verò quum quereretur tractum praſſinum agitatorem, & ob id iurgaretur a magiſtro, de Hectore ſe loqui mentitus eſt. [f] Fertur autem Verus Antoninus a Venetæ factionis hominibus, quam odio execrabili proſequebatur, intoleranda probra & contumelias tuliſſe, quod contra eos praſſinæ ſtuderet, illóſque ſtudio & commodis proſequeretur. [g] Caracalla verò quum in aurigam, cui ſtudebat, populus cauillatus eſſet, exercitum immiſit, & pœnas exegit. [h] Ad has quatuor factiones, alias aurati purpureique panni Domitianum addidiſſe Suetonius memorat. Erántque circenſium duo genera: Patricij, qui per patres: plebeij, qui per plebem agebantur ſtato die, menſe Nouembri, quos Claudius Imperator ſæpe commiſit & celebrauit. In quibus præter ſpectacula etiam deorum ſimulachra, [i] nonnunquam Imperatorum & Ducum imagines habitu triumphali, ob ſtudium fauorémque popularem erga Principes, equeſtres aut pedeſtres, aliquando victorias cum palmis, ferculaque & tenſa, currúſque elephantorum produci, & prælata pompa efferri ſolebant. [k] Quare Germanici equeſtrem ſtatuam ex ebore, circenſi pompa prælatam comperimus. [l] Et Antoninus defunctæ Fauſtinæ imaginem cunctis circenſibus præferri voluit. quæ quidem imagines nonnunquam aureæ, vel argenteæ, plerunque erant gypſeæ, aut ex ebore. In quo illud adnotatum fuit, vt loca per quæ pompa & deorum ſimulacra vectabantur, ne recondita ſacra e cœnaculis deſpicerentur, oraculo moniti, velis cooperirent. [m] Prævaluitque mos, vt prætor aliusve magiſtratus, qui ludis præerat, mappam aurigis mitteret, & curſus ſignum daret, quod erat futurorum circenſium initium: id quod a Nerone certo euentu cœptum (vt Caſſiodorus ait) fluxit ad poſteros. Poſt quos adnumerantur circenſes cereales [n] & ſeculares, [o] atque alij nauales, vbi in circo maximo immiſſo euripo, naues metis appoſitis, ne illas contingerent, curſu præcipiti concurrebant. Illud vtique non in poſtremis fuerit, quòd tam in circenſibus quam ſacris certaminibus, magna cura ſeruatum eſt, vt qui intempeſtiue ſurgunt, aut qui ante alios exeunt, colaphis cædantur: quodque qui coronam meruiſſet, tanquam ad ſupremum faſtigium ventum foret, nihil vltra de virium aut artis incremento ſperaret: vtque minus bonos fortéſque viros, qui ad certamen prouocarent, neque cum quo certaretur inuenirent, quum nemo luctari aut congredi audet, quàm eos qui fortiter pugnaſſent & viciſſent, merita palma, aut poſito conſtitutóque præmio donarent neque enim minus coronati pugiles qui abſque ſudore in certaminibus, quàm qui pugnando palmam aſſequuti ſunt, cauebatur: licet adnotatum quandoque exemplis legamus, vt ſi athleta eò fortitudinis proceſſerit, vt non inueniret parem, plures vni obijcerentur, cum quibus periculum faceret & decertaret. nam vt victor quis declaretur, & victoriæ inſigne ferat, æmulo opus eſſe dixerunt. [p] Neque prætereundum, gymnica certamina Eleis præcipua fuiſſe; thymelica Corinthus, ſcenica Athenienſibus.

Factionibus quatuor duæ additæ.
Circenſium duo genera.
Imagines in Circenſibus elata.
Munera illius qui Circenſibus præerat.
Cereales.
Circenſes.
Seculares.
Nauales.
Obſeruationes aliquot in Circenſibus.
Cum quo nullus in certamen prodire vellet.
Vnus duobus commiſſus.

ANNOTATIONES.

inquit, & de plebe ob id ipſum quòd Venetæ factioni clarè maledixerant, interemit contemptu ſui, & noua ſpe id auſos opinatus.

b *Caligula.*] Suetonius in vita illius, c. 55. Praſinæ factioni ita addictus & deditus, vt cœnaret in ſtabulo aſſidue & maneret. Dion quoque in vita ipſius ita ſcribit, Adeò autem ſtudebat homini viridi veſte induto, cui ex colore eius veſtis Praſinus nomen fuit, vt noſtris etiam temporibus locus, vbi ille currus agitabat, Caianus appelletur.

c *Et Nero.*] Suetonius in vita illius, c. 22.

d *Caligula enim.*] Suetonius in Caligula, c. 55. Agitatori Cythico (aut, vt alij legunt, Etyco) comeſſatione quadam in apophoretis vicies ſeſtertium contulit.

e *Nero verò.*] Idem Sueton. d. c. 22. vitæ ipſius.

f *Fertur autem Verus Antoninus.*] Iulius Capitolinus in vita illius.

g *Caracalla verò quum in aurigam.*] Herodianus libro 4. Denique (Græcè quidem, ſed in hunc ſenſum, vt vertit Politianus) id quod nunquam aliàs factitatum, cùm Circenſes ſpectante eo populus Rom. in aurigam, cui ſtudebat, neſcio quid cauillatus eſſet, ratus ſibi contumeliam illatam, repente omnem exercitum facere impetum iuſſit in populum, ac raptare & occidere quicunque in aurigam dixiſſent.

h *Ad has quatuor factiones.*] Suetonius in Domitiano, c. 7.

i *Nonnunquam Imperatorum.*] Tacitus lib. 2. vbi de Germanici ſtatua loquitur, Honores (vt quis amore in Germanicum) aut ingenio validus, reperti decretique: vt nomen eius ſaliari carmine caneretur, ſedes curules ſacerdotũ Auguſtalium locis, ſuperque eas querceæ coronæ ſtatuerentur, ludos Circenſes eburna effigies præiret. Suetonius in Tito, c. 2. de Britannico loquens, Quorum, inquit, omnium mox memor, ſtatuam ei auream in palatio poſuit, & alteram ex ebore equeſtrem, quæ Circenſi pompa, hodie quoque præfertur, dedicauit, proſecutúſque eſt.

k *Quare Germanici.*] Id iam diximus in præced.

l *Et Antoninus defuncta Fauſtina.*] Scilicet Pius ex Iulio Capitolino in vita illius.

m *Præualuitq́; mos.*] Id vſque ad verſ. Poſt quos. eſt Caſſiodori lib. 3. Variarum & vide ſuprà lib. 1. c. 25.

n *Seculares.*] De quibus Suetonius in Auguſto, cap. 31. vbi iouenes & puellas prohibuit nocturnis Secularium ludorum ſpectaculis, niſi ſecum haberent aliquem ex propinquis atque neceſſarijs, ſeniorem, qui veluti cuſtos & moderator cohiberet a probro. & in Claudio, c. 21. & in Domitiano, cap 4.

o *Atque alij nauales.*] Suetonius in Cæſare, ca. 39. vbi de varijs ſpectaculis, per eum editis, diſſerit, & Plinius lib. 8. c. 7. in vita Heliogabali.

p *Neque prætereundum gymnica.*] Hæc omnia vſque ad finem ſcribit Cælius Rhodiginus lib. 8. cap. 8. hæc legi ex vetere Græcorum auctore quem non nominat. Adde ſuperioribus ex Strabonis lib. 15. Chalcidibus lucum imminere, Alexandro Philippi filio dicatum. Hoc in loco certamen Alexandria nuncupatum ab vniuerſa Ionia celebrabatur.

Mira exempla quæ in montibus & lapidibus hodie viſuntur, vnde originem & cauſas duxerint.

Capvt IX.

INGENS cupido animos ſtimulauit illorum, qui rerum naturæ originem & cauſas diligenti æſtimatione ſcrutati ſunt, quòd orbis huius quem incolimus, immenſi & inexplicabilis, totiusq; naturę rerum, cuius ęternam vertiginem & irrequietum ambitum videmus, principium & origo ſit: quod equidem immenſæ quæſtionis fuit. [a] Thales ille Mileſius inter ſeptem præcipuè celebratus, cum quo ſacerdotes Ægyptii, & vates Pindarus, ex humore omnia conſtare dixerunt, Anaximenes ex aere, Heraclitus Epheſius, Stoici, & Parmenides ignem, Anaximander Mileſius infinitatem, Pythagoras numeros, Empedocles Agrigentinus quatuor elementa, Plato Deum & hylen, vnde elementa deriuantur, Xenophanes aquam ſimul & terram, rerum originem principiumque duxerunt. Epicurus autem, Leucippus, & Democritus Abderites, ex atomis, ſiue ex paruis minutisque corporibus temerè concurrentibus, in vnum confuſis & condenſatis, omnium elementorum vim atque ſubſtantiam, rerúmque formas, & figuras oriri dicunt. [b] Indi & Brachmanes præter quatuor elementa, quintam naturam, ex qua cœlum & ſidera conſtarent, effinxerant: hancque rerum machinam, & hunc terræ globum, quem incolimus, quandoque indigeſtum & confuſum, nullo rerum diſcrimine, aut ordine, olim vnum chaos extitiſſe: poſtea diuino conſilio & delectu, ſiue ex paruis huiuſmodi corporibus & ſempiterna illa incurſione atomorum, ſiue quia grauiora in profundum, leuia verò cæleſti labefactata motu, & ancipiti contentione diſtracta, natura volente, in altum euolauere, hanc rerum faciem, & hunc quem aurimus aerem, iſtámque quam incolimus terram, mutuo licet contrario fultam nexu, ex illa illuuione & turbulenta confuſione emeriſſe: & prout plus minusve illius denſatæ materiæ, vel humoris fuere participes, ita montes & edita, nunc conualles & depreſſa, modo maria & flumina, fontésque & lacus, campósque ac diuerſas rerum facies, & tanta naturæ miracula, ſummum illum artificem & rectorem Deum, omnium conditorem: tantæque molis fabricatorem, diuino magiſterio examinato modo effeciſſe: humorémque in vndas, leuiáque in aera & ignes, quódque minus defæcatum erat, in terras diuina ſorte diſtincta receſſiſſe: donec ad certam iſtam ſolidamque peruenit ſpeciem, aeremque quo fruimur, quemque incolimus & haurimus. In hisque forte eueniſſe, vt pleraque alterius ſpeciei & formę, in tantę machinæ molitione cum terra ſimul coaluerint: huiúsque rei argumentum eſſe, quòd terram mobilem & ſolubilem, paulatim confuſam, longiſſimo æuo in lapides dureſcere, diuerſarumque rerum ſpecies intra lapidum viſcera vnum corpus effici: illaque ſimul in omni æternitate condenſari, ac diuerſas facies quotidie artificem naturam moliri videmus. Quare diuerſi coloris marmora, in quibus miſturas inexplicabiles in vno nunc corpore concretas inſpicimus, quandoque diſiuncta & ſeparata, multiplicium corporum fuiſſe facile crediderim: quæ quidem res illius primæ originis & coaceruationis indubia argumenta præbet: ſiue quod nonnulli tradunt, diuerſis cardinibus inductis aquis, vel mari ſedibus ſuis excito, ſeu nimbis effuſis, diluuio quondam inundaſſet mundus: poſtea cum fluctibus & mari omnia miſcerentur, deſitis tempeſtatibus, & terræ ſitu defæcato, poſt tot aquarum moles & agitationes fluctuum, ſolidas apparuiſſe terras: propterea in montibus, quamuis longe à mari, ea quæ in litoralibus vadis cernuntur, nunc inueniri: & quamuis mediterranea, ſpecie tamen litorali apparere. In memoria mihi eſt, lapidem duri marmoris non vnius coloris vidiſſe in montibus Calabris, longo à mari receſſu, in quo multiplices conchas maris congeſtas, & ſimul concretas cum ipſo marmore, in vnum corpus coaluiſſe videres: quas quidem oſſeas & non lapideas eſſe, & quales in litoralibus vadis inſpicimus, facile erat cernere. Quod ſi marmor in fruſta diſſectum reſecaſſes, etiam multiplices conchas ſingulis fruſtis quaſi natiuas conſidere, & cum lapide vnà diſcindi videres. Quod profecto multum præſtat argumenti, diſſimilia corpora diſiuncta prius, poſtea colluuione rerum miſta & longo æuo coaceruata coaluiſſe. Quod genus marmoris, in quo conchylia videantur, plurima in Theſſalia & Hæmonia præcipuè apparere authores memorant: atque in Ægypto ſalſuginem eſudare. [c] Herodotus tradit, ita vt in collibus editioribus, ea quæ mari incito expuuntur, facile conſpiciantur. Apud Megarenſes quoque & omnem Macedoniam, ex rupium præruptiſſimis ſaxis lapides excauari nonnulli teſtati ſunt: in quibus pleraque ſpecie appareant litorali, multáque ædificia & magnas moles ex illis conſtrui. Iouianus Pontanus

Philoſophorum opiniones de rerũ principijs.

Quinta eſſentia.

Chaos. Elementorũ commiſtio.

Lapidũ diuerſæ ſpecies vnde productæ.

Conchæ in montibus.

Sal in montibus.

Trabs cum lapide concreta.

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

a *Thales ille Mileſius.*] Hæc vſque ad verſ. Indi & Brachmanes ſunt Plutarchi, li. 3. de Placitis philoſophorum ca. 3. & aliorum quos tibi citauimus in noſtris legibus Connubialibus glo. 5. num. 20. incip. nam & qui, & ſeq. & in Commentariis Nobilitatis c. 31. num. 533. poſterioris editionis incip. quid philoſophorum pugnas.

b *Indi & Brachmanes.*] Strabo lib. 15. Rhodiginus lib. 18. c. 31. Quod autem dicitur vnum chaos Heſiodi eſt in Ergis, quem potiſſimum ſequitur Ouidius lib. 1. Metamor.

Ante mare & terras & (quod tegit omnia) cælum,
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere chaos, rudis indigeſtaq; moles,
Nec quicquam niſi pondus iners, congeſtaq; eodem
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum, &c.

Chaos etiam Heſiod. in Theogonia omnium rerum initiũ vocat quòd ante omnes deos, deasque natum ſit. Sex. Pompeius lib. 3. appellat, ex ſententia Heſiodi confuſam quandã ab initio vnitatem, hiantem, patentemque in profundum, ex eo & χάειν Græci, & nos hiare dicimus.

c *Herodotus.*] Lib. 4.

ad hoc æui vir haud dubiè clarus ingenio factiſque, cum pleriſque nobilibus, præſente me, ſermocinabatur, ſe in promontorio Pauſilyppi iuxta Neapolim, vi tẽpeſtatis, ingenti lapſu proruto monte vidiſſe in medio abciſſi collis trabem ligneam, vndique latere montis duro lapide cinctam, cum montis dorſo concreuiſſe, & in vnum corpus coaluiſſe: & hanc rem mirificam, quæ non minore miraculo fuit, quam conchylia in montibus, non vni tantum ſpectaculo fuiſſe. Sed ne quis hoc fictum commentum arbitretur, peruulgata res eſt, paucis ante nos ſeculis, dum Neapoli marmora ædificij cauſa diſcinderentur, adamantem mire ſplendidum, non natiua vena, aut rudi & informi, ſed abſoluta artificis manu confectum & perpolitum, mira cælatura & arte, in medio marmoris concretum fabros inueniſſe, cúmque pro miraculo Regi dono datum, inter cubiculi arcana conſpicuum fuiſſe, hodiéque inter illuſtria adnumerari. Præter quæ, mira profecto ſunt quæ à pleriſque digna memoratu produntur. Palamedes amicus meus, calcariæ fornacis præcipuus artifex, ingenio gnauo & induſtrio, author alioqui grauis, ſæpe mihi retulit, ſe dum marmora diſcinderet, in medio ſilicis, quæ niſi vi malleorum diſrumpi haud facile poterat, oleum quaſi in vaſe concluſum inueniſſe, odoris immenſi, & aſpectu iucundo, cui medica vis fuiſſe dicebatur: quo effuſo, manus ſibi diu miro odore fragrarunt. Quod ego quo pacto, ſtante ſemper ſolida illa materia, illic coagulari aut occludi potuerit, non equidem ſcio. Nos etiam apud authores legimus, ſi vera tradunt, [d] in Chiorum lapidicinis diffiſſo ſaxo, caput effictum Paniſci apparuiſſe: & ad Bætim Hiſpaniæ, lapides naſci, quibus ſciſſis, ex puro auro fruſta & lapillos conſpiciant: [e] & ab Europo vſque Elim quicquid oræ maritimæ mari abluitur, in ſaxa mutari: [f] aut quod de puluere Puteolano traditur, qui marinis aquis tactis, dureſcit in ſaxum: [g] & in mari rubro ſyluas viuere, [h] oleámque & laurum in quibus fungi enaſcantur, qui mox ſole tacti, conuertantur in pumicem. Atque in Lucania, Cappadocia & [i] Hierapoli Myſiæ, nonnullas eſſe aquas, quibus virgulta & ligna iniecta, breui pòſt lapideſcunt. Quòd ſi aquis hoc datum eſt, ſiue lege fatorum, ſiue conſilio dei, qui reliqua mundi opera æterna conſtitutione molitur, vt arenas & glaream, aliáſque hoc genus ſpecies conſolidet & indureſcat: quanto probabilius eſt, parentem rerum naturam, longiſſimo æuo ea quæ diſiuncta fuerant, phyſica vi & ratione conſolidare potuiſſe, cum præſertim montes lapidéſque adoleſcere in dies, exhauſtáque effoſſionibus loca, ſua vi rurſus repleri, aliaque attenuari & imminui: ac maria quæ ſempiterna agitatione mouentur, alia recedere, pleraque inundare, ac locorum facies mutari quotidie ſpectemus?

Adamas cælatus in marmore repertus.

Oliũ in ſilice concluſum repertum.

Caput Paniſci in ſaxo diffiſſo inuẽtum.

Puluis Puteolanus.

Syluæ in mari rubro.

Virgulta aquis iniecta lapideſcere.

ANNOTATIONES.

d *In Chiorum lapidicinis.*] Cicero li. 1 de Diuinatione, fingebat Carneades in Chiorum lapidicinis ſaxo diffiſſo caput extitiſſe Paniſci. Eſt autem Paniſcus diminutiuum à Pane: ſicut Satyriſcus à ſatyro.

e *Et ab Europo vſque Elim.*] Plinius lib. 35. c. 13. vbi Oropon non Europon dicit.

f *Aut quod de puluere Puteolano.*] Plinius ibi. vbi & alia loca ponit in quibus id quoque fit. Et Seneca lib. 3. Naturalium quæſtionum.

g *Et in mari rubro.*] Idem Plinius lib. 13. cap. 25. non ſemel.

h *Oleamq́, & laurum.*] De vtraque idem Plinius ibi.

i *Hierapoli Myſiæ.*] Strabo lib. 13. non multò ante fin. Vbi etiam dicit ſimilem eſſe aquam in Laodicea. Sed & idem eodem li. ſed alio loco ſcribit quòd circa Andira lapis quidam inuenitur qui combuſtus ferrum fit: deinde cum terra quadam in fornace, excoctus pſeudargyrum exudat terra, quæ terra ſi æs acceperit, fit mixtura quam orichalcum vocant. In Hibernia locus eſt, vbi arbor infixa terræ per aquã fit in terra lapis, in aqua ferrũ: in aëre manet lignum. Vide Hectorem Boetium in deſcriptione Regni Scotorum.

Quàm varium & multiplex iuſiurandum apud diuerſas gentes fuerit, & per quos deos iurare conſueuerint.

CAPVT X.

QVAM varium & multiplex iuſiurandum apud gentes fuerit, à nonnullis proditum memoriæ eſt. [a] Per terram, per amnes, per fontes, per vndas fluentes, immaniſſimum ſanctiſſimumq́; iuſiurandum fuiſſe, Græcorum veteres credidere: [b] apud eoſdemq́; qui ſanctam & inuiolabilem præſtant fidem, in Theſmophorę, hoc eſt legiferę Cereris templũ deſcendere, & quibuſdam exhibitis ſacris, deę purpuram induere, incenſiſq́; facibus, velut præſentibus numinibus,

Græci veteres.

Aliud.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

a PEr terram.] Hæc vſq; ad ver. apud eoſdem. ſunt Plutar. in vita Demoſthenis, ita ſcribentis, Demetrius autem quodam loco immane illud iuſiurandum iuraſſe dicit, per terram, per fontes, per amnes, per vndas fluentes. Sed & per terram nonnullos ſolitos iurare poteſt eſſe teſtimonio illud D. Matthæi c. 5. Ego dico vobis non iurare omnino, neque per cœlum: quia thronus Dei eſt. neq; per terram: quia ſcabellum eſt pedum eius. neque per Ieroſolymam: quia ciuitas eſt magni Regis. neque per caput tuum iuraueris; quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. quod repetitur D quoque Iacobi cap. 5. Et Homeri lib. 5. Odyſſeæ eo loco quem tibi citabimus inferius vbi de Styge loquemur. Et lib. Iliados 15. in illo Iunonis iuramento,

ἴστω νῦν τόδε γαῖα ϗ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
ϗ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος
ὅρκος, δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.
Σή θ' ἱερὴ κεφαλὴ, ϗ νωΐτερον λέχος αὐτῶν
κουρίδιον, τὸ μὲν οὐκ ἂν ἐγώ ποτε μὰψ ὀμόσαιμι. Id eſt,

Sciat nunc hoc terra & cœlum latum ſupernè,
Et ſubterlabens Stygis aqua, quodq́, maximum
Iuramentum grauiſſimumq́, eſt beatis dijs:
Tuumq́, ſacrum caput, & noſter lectus ipſorum
Iuuenilis, quem quidem non ego vnquam temere iurarem.

b *Apud eoſdem.*] Hæc vſque ad verſic. Aut per regum ſceptrum. ſunt Plutarchi in vita Dionis, ad fi. Iuramentum magnum erat huiuſmodi, Qui fidem præſtat, in Cereris deſcẽdit templum, & quibuſdam peractis ſacrificiis, deæ purpuram induit, tum ardentem captans faculam iurat.

c *Aut*

per quicquid eſt deorum deierare ſolebant: [c] aut per regium ſceptrum in [d] quo iura dabant, teſte Homero: quod præpotens iuſiurandum regibus viſum, ita vt maxima obſtricti fide tenerentur. [e] Nonnunquam verre apprehenſo, & ſtricto in iugulum gladio, cælum, terras, ſolem, & vltrices furias aduocare & teſtes facere, mox verre immolato, & in mare deiecto, iuſiurandum præbere: quo præſtito, nihil præterea quærendum homini erat. [f] Athenienſibus ex ſolis Græcis, per Iſidem iurare licuit. [g] Nonnunquam deorum aras tangere, ſanctiſſimum iuſiurandum putabatur. [h] Apud Thebæos per Oſiridem, [i] Scythis per ſolium regis, aut per [k] ventum & acinacem, ſolenne iuramentum fuit. Apud Epidaurios per Semelem, apud [l] Thraces per Mercurium, [m] Maſſagetis per Tanaim & Mæotidem paludem. Cappadocibus per montem, quem pro deo colunt. [n] Perſarum mos erat, per mithram, hoc eſt, ſolem iurare. [o] Ægyptij allium, porrum & cepas, velut ſanctiſſima numina venerati ſunt, quæ fallere, aut illorum periurio adſtringi, ſine graui piaculo non licebat. [p] Fertur Zeno per capparim, [q] Iones per crambem, [r] Lampon per anſerem, [s] Socrates per canẽ [t] & platanum, [u] ne per deos iuraret, [x] aliquando per quercum & hircum. [y] Sophocles per Laperſas, hoc eſt, Caſtorem & Pollucem, deierare conſueuiſſe. [z] Æthiopes per defunctos, quos colebant in vita, quorum corpora vitro ſeruabant, deierarunt, [a] Lacones

Aliud. Iliados 2. Aliud. Athenienſes. Aliud. Thebæi. Scythæ. Epidaurij. Thraces. Maſſagetæ. Cappadoces. Perſæ. Ægyptij. Zeno. Iones. Lampon. Socrates. Sophocles. Æthiopes. Lacones.

ANNOTATIONES.

c *Aut per regium ſceptrum.*] Homerus li. 1. Iliados ita Achillem iuraſſe ſcribit,

ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον. Id eſt,
Sed tibi edico, & ſuper magnum iuſiurandum iuro,
Certe per hoc ſceptrum.

d *In quo iura.*] Nam & Homer. paulò poſt ea hæc adducit,

——νῦν αὖτέ μιν υἷες Ἀχαιῶν
ἐν παλάμῃς φορέουσι, δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
πρὸς Διὸς εἰρύαται. ὁ δέ τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος. Id eſt,
——Nunc verum ipſum filij Achiuorum
In manibus portant iudices, quique leges
A Ioue hauſerunt. hoc autem tibi erit magnum iuramentum.

e *Nonnunquam verre apprehenſo.*] Id enim fuit Agamemnonis iuſiurandum, affirmantis Briſeidem à ſe incorruptam reddi, vbi confeſtim hæc lib. 15. Iliados ſubdit,

ἦ, καὶ ἀπὸ στόμαχον κάπρου τάμε νηλέϊ χαλκῷ.
τὸν μὲν Ταλθύβιος πολιῆς ἁλὸς ἐς μέγα λαῖτμα
ῥῖψ' ἐπιδινήσας, βόσιν ἰχθύσιν.
Dixit & inguinum apri abſcidit ſæuo ferro:
Hunc equidem Talthybius ſpumantis maris magnum fluctum
Iecit à ſuoluens eſcam piſcibus.

f *Athenienſibus.*] Diodorus Siculus lib. 1. ca. 2. ad fin. ſic inquit, Solos ex Græcis Athenienſes per Iſidem iurare forma moribusque Ægyptiis ſimiles, pluraque alia his ſimilia magis ambitioſe, quam vere aſſeruntur.

g *Nonnunquam deorum.*] Iuſtinus lib. 24. & vide ſuprà.

h *Apud Thebæos per Oſiridem.*] Diodorus d. lib. 1. c. 2. Apud Thebaidos verò (quæ ciuitas antiquiſſima eſt omnium) incolas, maximum habetur iuſiurandum per Oſiridem in nubibus exiſtentem. Hincque forte illud Horatij epiſtol. lib. 1. epiſt. 17. ad Sæuam in fin.

——Per ſanctum iuratus credat Oſirim.

i *Scythis per ſolium Regis.*] Herodotus lib. 4. Eſt, inquit, Scythis mos plerunque iurandi per regium ſolium, cum maximum volunt interponere iuſiurandum.

k *Aut per ventum & acinacem.*] De vtroque Lucianus in Scytha, & in Toxari, vbi rationem reddit, quòd ventus ſit cauſa vitæ, acinacis mortis.

l *Thraces per Mercurium.*] Herodot. lib. 5. poſt princ. ſic ſcribit, Deos Thraces hos ſolos colũt, Martem, Liberum, Dianam: ſed Reges præter populares etiam Mercurium: eumque è dijs præcipuè, per quem ſolum iurant, à quo progenitos quoque ſe aiunt.

m *Maſſagetis per Tanaim & Mæotidem paludem.*] Maximus Tyrius Platonicus Philoſophus Sermone 38. Mons Cappadocibus eſt Deus, iuſiurandum & ſimulachrum. Mæotis palus & Tanais Maſſagetis.

n *Perſarum mos erat.*] Ita enim vocat Artaxerxes apud Plutarchum in eius vita, & Ælianum lib. 1. de Varia hiſtoria. Et Cyrus apud Xenophontem in Oeconomico. Sed & per patrios deos eos nonnunquam iuraſſe teſtis eſt Q. Curtius lib. 4. vbi tradit, Tyriotem Perſam ſic iuraſſe apud Darium.

o *Ægyptij allium porrum & cepas.*] De allio & cepis Plinius lib. 19 ca. 6. Allium, inquit, cepasque inter deos iureiurando habet Ægyptus. Sed & de cepis & porro eſt illud Iuuenalis ſatyra 15. poſt princ. de Ægyptiis loquens,

Porrum & cepe nefas violare ac frangere morſu.
O ſanctas gentes, quibus hæc naſcuntur in hortis
Numina!——

& præterea de cepis Lucianus in Ioue Tragœdo.

p *Fertur Zeno per capparim.*] Laërtius in vita ipſius Zenonis authoritate Demetrij Magneſij. Heſichius vbi de Rhadamanthus iuriſiurandis. & Athenæus lib. 9. c. 2. Neque mirabile ſanè videri debet, ſi per braſſicam quidam iurabant, quando Zeno Citieus, qui porticum condidit, cùm Socratis iuſiurandum per canem imitaretur, & ipſe per capparim iurabat, vt inquit Eupodus in Memorabilibus. Eſt autem Capparis frutex firmioris ligni, ſentoſus & humilis.

q *Iones per Crambem.*] *Καὶ μὰ τὴν κράμβην.* Apud Athenæum vbi ſuprà, ex Eupolidis in fucatis & aliorum authoritate.

r *Lampon per anſerem.*] Ariſtophanes in Auibus, *Λάμπων δ' ὄμνυσ' ἔτι καὶ νῦν τὸν χῆν', ὅταν ἐξαπατᾷ τι.* id eſt, Lampon autem iurat etiam & nunc anſerem, quando decipit aliquis aliquid.

s *Socrates per canem.*] Laërtius Heſichius in locis citatis ſuprà in verbo, Fertur Zeno. Tertullianus in Apologetico, cap. 13. Lactantius lib. 3. cap. 20. vbi & eum quoque iuraſſe per anſerem. Diuus Auguſtinus in libr. de Vera religione, c. 2. in prin. vbi & illum dicit iuraſſe per lapidem quemlibet, & quidquid eſſet in promptu & quaſi ad manũ peruenisset.

t *Et Platanum.*] Philoſtratus in vita Apollonij lib. 6. cap. 9. Socratis iuramenta in hæc verba deſcribit, Tum Thepeſion fuit, inquit, Socrates quidem Athenienſis ſenex fatuus, vt vos putabatis, is canem, anſerem, platanum deos putãs, per eos iurare conſueuit.

u *Ne per deos iuraret.*] Hæc ratio eſt viſus Philoſtrati vbi ſuprà, in fin. Minimè verò fatuus habitus eſt, inquit Apollonius, ſed diuinus quidam vir, & verè ſapiens: iurabat autẽ per ea, quæ dixiſti, non tanquã deos, ſed ne per deos iuraret.

x *Aliquando per quercum.*] Tertul. vbi ſuprà.

y *Sophocles per Laperſas.*] Strabo li. 8. Apud Sophoclem per Laperſas, id eſt Geminos, iuratur: ſicut & per Spartanos & Argiuos deos iuratur.

z *Æthiopes per defunctos.*] Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. & lib. 4. vel aliorum ſupputatione 3. c. 1. tit. de Aethiopibus, qui ſunt vltra Libyam, déque his quæ apud eos antiqua feruntur: Aegyptiorum funera deſcribens, inquit, Alij in vrnis fictilibus cõdentes, circa templa ſepeliunt: per quos maximum habetur præſtitum iuramentum.

a *Lacones.*] Strabo dict. lib. 8. nuper citato. Et adde Græcos iuraſſe per cæſos in Marathone ac Salamine propugnatores reipublicæ: quo iureiurando vſus eſt Demoſthenes in oratione *περὶ στεφάνου, μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας.* quod ex eo annotauit Quintilianus lib. 9. c. 2. quod eſt de figuris ſententiarum. & lib. 12. cap. 10. quod eſt de genere

SS 3 dicendi.

Armenij. per Spartanos & Argiuos deos. [b] Armenij iuſiurandum de rebus magnis in templo Anaitidis deæ, quam maximi numinis inſtar habebant, ab ipſiſque religioſe colebatur, præſtare conſuerant. [c] Apud nonnullos per obſcœnos & fœtidos cibos : [d] ab alijs per caput alterius, [e] aut per menſam & fruges:
Al. nonnunquam [f] ſuper deſectis carnibus, aut militaribus armis. [g] Apud Syracuſanos, tactis cereis igni-
Syracuſani. tis iurabatur. [h] Græcorum plerique per Rhadamantum, [i] Pythagorei per quaternionem : ſiquidem
Græci pleri-que. hunc numerum ad animæ integritatem ſpectare dicunt : in his fuere, mens, ſcientia, opinio, & ſenſus.
Pythagorei. [k] Aphri per viros inſignes, qui virtutibus enituere : [l] Pœni per patrios deos, fidem iureiurando ſacra-
Aphri. *Pœni.* runt. Orpheus autem, ſi quis diuinam iuſtitiam atteſtari vellet, per numina octo iurare permiſit, Ignem,
Orpheus. Aquam, Terram, Cœlum, Lunam, Solem, Phanem, & noctem. Philoſophi per Socratem, tanquam nu-
Philoſophi. men ſanctiſſimum, [m] Indi per aquam Sandaracinam, quæ apud magos e fonte manabat, maximum
Indi. iuſiurandum æſtimarunt, ita vt deierantes graui nexu & certiſſimo exitio tenerentur. [n] Neque omi-
Prienenſes. ſerim Prienenſium ſpectatiſſimũ iuramentum, qui cum ad internecionem ad locum qui dicitur Quercus, cum Mileſiis graui bello decertaſſent, in eóque liberos & chara pignora amiſiſſent, ſi quid ſan-
Augilæ. ctiore fœdere firmare vellent, per tenebras quæ apud Quercum, deierabant, [o] Sicut Augilis qui
Naſamones. circa Cyrenem ſunt, [p] & Naſamonibus, niſi per manes defunctorum, quos veluti deos colebant, iurare fas erat, illorum ſepulchra contingentes : [q] quod Ægyptiis quoque in more fuit, vt per defunctos
Ægyptij. quos in fictilibus circa templa condiderant, maximum putarent iuſiurandum, contra cuius religio-
Pœni. nem venire non licebat. [r] Pœnorum mos traditur, vt aram & ſacra tangentes, [s] vel agnum læua,

ANNOTATIONES.

dicendi. Meminit etiam huius iuriſiurandi Athenæus li. 9. c. 6. de Septẽ ſapientibus rei coquinariæ, cùm ſic ſcribit, Cùm nos precaremur magnopere, ſummóque contenderemus ſtudio, vt hanc nobis ſcientiam patefaceret, Non dicam, inquit, hoc anno, per eos qui mortui ſunt in Marathone, ac eos qui bello nauali in Salamine decertarunt.

b *Armenij iuſiurandum.*] Strabo lib. 12. Zeletica regio, inquit, Zela vrbem ſuper aggere Semiramidis conditam habet. in ea templum eſt Anaitidis, quæ ab Armeniis colitur. Hoc in loco ſacra cum ſanctimonia maxima celebrantur, & iuſiurandum de rebus maximis hic fit.

c *Apud nonnullos.*] Plinius lib. 2. c. 7. Gentes verò quædam animalia etiam aliqua & obſcœna pro diis habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos & alia ſimilia iurantes.

d *Ab alijs per caput alterius.*] Homerus,

νεύσω κεφαλῇ μέγας ὅρκος ἐμεῖο.

Et lib. Iliados 15. eo loco, quem ſuprà adduximus, vbi Iuno ipſa iurat per caput Iouis. Et Virgilius libr. 9. Æneidos,

Per caput hoc iuro per quod pater antè ſolebat.

Ex quo intelligis non ſolùm per caput alterius, ſed & per ſuum iuſiurandum concipere ſolere. Et Ouid. lib. de Ponto 3. epiſt. 3. ad Maximum,

Per mea tela faces, & per mea tela ſagittas,
Per matrem iuro Cæſareumq́; caput.

Et in epiſtola Briſeidis ad Achillem,

Per q́; tuum noſtrumq́; caput, quod iunximus vnà,
Per q́; tuos enſes, cognita tela meis.
Nulla Mycenæum ſociaſſe cubilia mecum
Iuro fallentem deſeruiſſe velis.

Apuleius lib. 3. Meta. Adiuro enim tuum mihi chariſſimum caput, nulli me prorſus, ac ne tibi quidem ipſi aſſeueranti poſſe credere, quòd tu quicquam in meam cogitaris perniciem. A Iuuenale quoque ſatyra ſexta dictum eſt,

—Nondum Græcis iurare paratus
Per caput alterius.—

Euangelica præceptio interdicit Matthæi 5. ne per caput noſtrum iuremus.

e *Aut per menſam aut fruges.*] Feſtus Pompeius lib. 11. in fi. Menſa, inquit, frugibúſque iurato, ſignificat per menſam & fruges. Menſæ in ædibus ſacris ararum vicem obtinebant.

f *Nonnunquam ſuper deſectis carnibus.*] Lucianus in Toxaride.

g *Apud Syracuſanos.*] Plutarchus in Dione ad finem.

h *Græcorum plerique per Rhadamanthum.*] Nã vetus eſt Græcorum adagium *Ῥαδαμάνθυος ὅρκος.* id eſt, Rhadamanthi iuſiurandum pro veriſſimo apud Ariſtidem rhetorem in Pericle. de quo vide Eraſmum Chiliadis. 2. cent. 9. cap. 31.

i *Pythagorei per quaternionem.*] Polybius lib. 3. Hiſtoriarum. Lucianus in vitarum auctione poſt prin. & iterum in libello, cuius eſt titulus, Pro eo quod inter ſalutandum verbo lapſus fuerit. Hunc quaternarium numerum vocant *τετρακτύν*, vt ex eo carmine apparet, quem adducit Macrobius in primo commentario in Somnium Scipionis c. 6.

οὐ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν.

Id eſt,

Non per eum à quo animæ eſt datus ille quaternio noſtræ.

Exiſtimant enim hunc numerum vſqueadeo ad animæ perfectionem pertinere, vt eum in arcanis venerentur. Pythagoras in Carminibus aureis Quaternionem ſacrum animæ fontem vocat. Vide Eraſmum loco ſuprà proximè citato.

k *Aphri per viros inſignes.*] Herod. li. 4. Naſamonibus huius iuriſiurandi ritum tribuit.

l *Pœni per patrios deos.*] Polybius d. li. 3. Hiſtoriarum, vbi ita dicit iuraſſe Carthaginenſes in fœdere ab eis facto cum Romanis.

m *Indi per aquam Sandaracinam.*] Philoſtratus in vita Apollonij, c. 3. ſic ſcribit, Dicebatque Apollonius poſtmodum didiciſſe omnem, quæ ſub puteo eſt terram Sadaracinam eſſe, aquam etiam eiuſdem putei arcanam vim quandam habere arbitrabãtur. Nec ex ea bibit aut haurit omnino quiſquam. Putatur autem per omnem Indiam maximum eſſe iuſiurandum, ſi quis per eam aquam iurauerit.

n *Neque omiſerim Prienenſium.*] Plutarc. probl. c. 135. & Zenodorus ex Ariſtotele in politia Samiorum.

o *Sicut Augilis.*] Pomponius Mela lib. 1. ca. 8. vbi Cyrenaicam deſcribit. Plinius lib. 5. c. 8. Solinus c. 44

p *Et Naſamonibus.*] Herodotus lib. 4. de his loquens, Iureiurando, inquit, ac diuinatione tali vtuntur per eos viros, qui iuſtiſſimi atque optimi apud illos fuiſſe dicuntur, iurant illorum ſepulchra tangentes.

q *Quod Ægyptiis.*] Imò verò Æthiopibus ex Strabone lib. 17. & Diodoro Siculo li. 4. c. 1. & ſuprà diximus. Nihil enim tale de Ægyptiis reperitur.

r *Pœnorum mos*] Liuius 3. Decad. lib. 1. poſt princ. & Valerius Maximus lib. 9. c. 3. vbi de Hannibale loquitur. Sed alij quoque nonnulli id faciunt, vt colligi poteſt ex Cicerone in Oratione pro L. Flacco, Ergo is qui ſi aram tenens iuraſſet, nemo crederet, per epiſtolam quod volet, iniuratus probabit: Hincque illud prouerbium *μέχρι τοῦ βωμοῦ φίλος εἰμί.* id eſt, vſque ad aram amicus ſum. Vide Eraſmum Chil. 3. cent. 2. cap. 10. Meminit huius Polybius lib. 3. & Cæl. Antiq. libr. 21. cap. 15.

s *Vel agnum læua.*] Idem Liuius eod. illo lib. ſed alio loco.

Eáque

dextra ſilicem tenentes, deos hominéſque conteſtentur, vt ſi illos ſciens falleret, ita ſe Iupiter feriret, quemadmodum ipſe agnum percuteret. [t] Quin etiam vetus Romanis inoleuit mos, vt iuraturi per *Romani.* Iouem, modò [u] ad deorum aras ſacrificio perfecto, ignem, aram atque exta tangerent: modò ſuper cæſis hoſtiis iurarent: [x] nonnunquam lapidem ſilicem tenentes, hæc ad verbum proferrent, Si ſciens fallo, me Iupiter, ſalua vrbe arcéque, bonis eiiciat, vti ego lapidem hunc eiicio. Quibus enunciatis, lapidem manu emittebat: adeo per Iouem lapidem, ſolenniſſimum ſanctiſſimumque iuſiurandum *Per Iouem lapidem.* veteribus fuiſſe proditum eſt, illudque intentiori cura ſeruari oportebat. [y] Quod quidem in fœderibus publicis ſolennius præſtabatur, vt fecialis, ſumpto manibus lapide, pactis conuentis ſtare promitteret, in hæc verba: Si recte ac ſine dolo malo hoc fœdus, atque hoc iuſiurandum facio, dij mihi cun- *Fecialium iuramentum.* cta felicia præſtent: ſin aliter aut facio, aut cogito, cæteris omnibus ſaluis ſolus ego peream, vti lapis hic e manibus meis decidet. Poſt quam precationem, manu lapidem eiiciebat, cui iuramento nullis opibus, nullóque negocio contraire fas erat. Præter quæ frequens Romanis fuit iuſiurandum *Per deum Fidium.* per deos & deorum numina, pérque [z] terram, mare & ſidera: † ſicut per deum Fidium, [a] qui Sabinorum deus eſt, cuius ædes in Quirinali fuit. Per parentes verò præſtari iuſiurandum, illóſque iura- *Per parẽtes.* mentis aduocare, illiberalis ſermo eſt habitus. [b] Præ cæteris autem ex omni memoria ſanctiſſimum iu- *Sanctiſſimũ iuſiurandum apud Romanos.* ſiurandum apud Romanos viſum eſt, vt iurans, terram tenens, cælum deóſque conteſtans conceptis verbis ſe & caput ſuum, ac ſtirpem & familiam, bona & fortunas, quibuſdam additis precationibus

ANNOTATIONES.

Eáque vt rata ſcirent fore, agnum læua manu, dextra ſilicem retinens, ſi falleret, Iouem cæteróſque precatus deos, ita ſe mactarent, quemadmodum ipſe agnum mactaſſet: ſecundum precationem caput pecudis ſaxo eliſit. Adde ſuperioribus Ptolemæum Ceraunicum in templo Iouis ſumptis in manibus altaribus, contingentem ipſa ſimulachra & puluinaria deorum, inauditis vltimiſque execrationibus adiuraſſe ſe ſincera fide matrimonium ſororis petere, apud Iuſtinum lib. 24. Et Eleorum iuſiurandum fuiſſe per Soſipolim eorum deum, ex Pauſania in Eliacis poſter. Et Eupolidem per amygdalum apud Athenæum lib. 2. c. 10.

t *Quin etiam vetus Romanis.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Atque etiam per Cererem ex Iuuenale ſat. 14.

Falſus erat teſtis, vendet periuria ſumma
Exigua, Cereris tangens aramq́, pedémque.

Et per alios quoque ex Virgil. lib. 12. Æneidos,

Tango aras mediosque ignes, & numina teſtor.

Vide Macrob. lib. 3. c. 2.

u *Ad deorum aras.*] Vt patet ex iis quæ diximus in verbo, Vel agnum læua. in præced. præterea ex Iuuenale ſaty. 3.

——Iures licet & Samothracum
Et noſtrorum aras.——

x *Nonnunquam lapidem ſilicem.*] Feſtus Pompeius libr. 10. ſtatim poſt princ. Huc pertinet illud Ciceronis epiſtol. famil. lib. 7. epiſt. 1. Delitiæ verò tuæ noſter Æſopus eiuſmodi ſunt, vt ei deſinere per omnes homines liceret. Is iurare cùm cepiſſet, vox eum defecit in loco illo, Si ſciens fallo. Et rurſum epiſto. eiuſdem libr. 13. Quomodo autem tibi placebit Iouem lapidem iurare, cùm ſcias Iouem iratum eſſe nemini poſſe: Phauorinus apud Gellium lib. 1. cap. 21. Iouem, inquit, lapidem, quod ſanctiſſimum iuſiurandum eſt habitum, paratus ego iurare. Apuleius in lib. de Deo Socratis, Quid igitur iurabo? per Iouem lapidem, Romano vetuſtiſſimo ritu? Huc quoque reſpicit quod ſcribitur in decretis canonicis 22. q. 5. c. ecce dico charitati veſtræ, & qui per lapidem falſum iurat, periurus eſt. Ita enim legendum contendit Eraſmus, non ſuper lapidem, vt vulgo legitur. Quanquam & paulo pòſt in §. Item obiiciatur qui iurat. Plutarch in Sylla: Is inquit, Capitolium aſcendens lapidémque manu tenens, iurauit eidem, de præſente multitudine imprecatus eſt, niſi amorem in illum (de L. Cinna loquitur) beneuolentiamque ſeruaſſet, non ſecus ex vrbe extrudi ac lapis è manu: & lapidem abiecit in humum.

y *Quod quidem in fœderibus publicis.*] Polybius lib. 3. hiſtoriarum, loquens de fœdere Romanorum & Carthaginenſium in hæc verba, Fecialis ſumpto in manibus lapide, poſtquam de fœdere inter partes conuenerat, hæc verba dixit, Si recte ac ſine dolo malo hoc fœdus atque iuſiurandum facio, dij mihi cuncta felicia præſtent: ſin aliter aut ago aut cogito, ceteris omnibus ſaluis, in propriis patriis, in propriis legibus, in propriis laribus, in propriis templis, in propriis ſepulchris ſolus ego peream, vt hic lapis è manibus meis decidet. Nec plura loquutus, manu lapidem deiiciebat. Nota quòd paulò antè dicit Romanos in eo fœdere iurare per Martem & Enualium. Vide Cælium lib. 21. cap. 5.

z *Per terram.*] Vide ſuprà ibi, Per terram, & Virgil. Æneid. 12.

Hæc eadem Ænea, terram, mare, ſidera iuro,
Latonæq́, genus duplex, Ianumq́, bifrontem,
Vimq́, deum infernam & diri ſacraria Ditis.

Æneas ad Didonem apud Virgil. lib. 6.

Funeris heu tibi cauſa fui, per ſidera iuro,
Per ſuperos.——

† *Sicut per deum Fidium.*] Plautus in Aſinaria ſtatim poſt princip.

Per dium Fidium quæris. Iurato mihi:
Video neceſſe eſſe eloqui quicquid roges.

Et hoc iuſiurandum idem eſſe dicunt quod alij hoc vno vocabulo, compoſito tamen, Mediusfidius cõcipiunt. Nam Feſtus Pompeius lib. 11. Mediusfidius, inquit, compoſitum videtur, & ſignificare Iouis filium, id eſt, Herculem, quòd Iouem Græce Ζεὺς dicit, & nos Iouem ac Fidium pro filio, quòd ſæpè anteà pro l, litera d, vtebantur. Quidam exiſtimant iuſiurandum eſſe per diui fidem, quidam per diurni temporis, id eſt, diei fidem. Hæc feſtus. Alij ſic exponunt, Mediusfidius, hoc eſt, per deum Fidium. Nam Fidius deus eſt, qui fidei præeſt. Hoc autem iureiurando vſus eſt Cicero in Oratio. pro Roſcio Amerino. Cecinna ad ipſum Ciceronem epiſtolar. famil. lib. 6. epiſt. 7. Et Brutus ad eundem eiuſdem operis lib. 16. epiſtol. 3. Plinius epiſt. lib. 4. epiſt. 3.

a *Qui Sabinorum Deus eſt.*] Quod ſatis innuere videtur Varro lib. 1. aut aliorũ computat. 4. de lingua Lat. Et Ouid. lib. 6. Faſt. de eo loquens,

Quærebam Nonas Sancto, Fidióne referrem,
An tibi Semipater. Tunc mihi Sanctus ait:
Cuicumque ex iſtis dederis, ego munus habebo:
Nomina trina fero, ſic voluere Cures.
Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini,
Inq́, Quirinali conſtituere iugo.

b *Præ cæteris autem.*] Per terram & cælum ſolere nonnunquam iurari videri poteſt ex illis locis D. Matthæi cap. 5. & D. Iacobi cap. item 5. quibus vetatur iurari per cœlum, & eo loco Homeri, quem tibi afferemus infra, vbi de Styge aqua loquemur. Sed hîc non poſſum prætermittere aliam iuriſiurandi Romanorum formulam relatam à Liuio 3. Decad. lib. 2. vbi de Scipione cui poſtea Africano agnomẽ fuit, loquens, Pergit, inquit, deinde ire ſequentibus paucis in

Per ſalutem & genium principis.
C. Caligulæ iuramentum.
Claudij.
Apud Siculos in ara Palicorum.
Acadinus fons.
In Sardinia.
Fons iuxta Tyanam.

deuoueret. [c] Poſt aliquot vero tempeſtates, per ſalutem [d] & genium principis deierare, longe præſtantiſſimum iuſiurandum haberi cœptum, cui nulla vi, nullóque imperio contraire fas erat.[e] Quod Tiberius Cæſar de ſe præſtari vetuit. Nam ne in acta ſua iurarent, néve nomen ſuum teſtarentur, aut genium, obſtinatiſſime reſtitit. [f] Quod etiam de Nerone proditur, vt cùm antea in acta principum iurarent magiſtratus, collegam ſuum Antiſtium in ſua acta iurare inhibuerit. [g] Caius Caligula maximum iuramentum, nec pro concione, nec ad milites, niſi per nomen Druſillæ præſtitit, cui plus nimio adductus erat. [h] Claudius verò per Auguſtum. Eſt quoque omnium ſermone celebratum, & magnis euentis periculiſque expiatum, quod in [i] ara Palicorum, lacu ſeu cratere religioſo, breui & profundo, ſempérque lurido, apud Siculos iuramentum præſtabatur: ad quem multiplici ſcaturigine ebulliẽtem, iurantes ſponſione facta religioſe accedebant: & qui caſte & ſine labe criminis iuraſſet, illæſus & validus abibat: qui verò contra religionem, iuriſiurandi fidem abiuraſſet, reus criminis, in lacu demerſus, læſæ conſcientiæ & peierati numinis, morte pœnas dabat: in quorum templo fama fert, crateres quoſdam incerta & cæca origine, igneos globos perpetim euomere, & feruentem aquam tetri odoris inde æſtuare. [k] Quod Ariſtoteles de fonte Acadino memoriæ prodidit, qui iuxta Palicos in Sicilia manat, in quo tabellas inſcripto iuramento, ſi recte iuratum foret, ſupernatare, neque liquore perfundi aſſueuerat: ſi perperam, protinus in profundum rapi, neque apparere vltra. [l] Idem in Sardinia quaſdam aquarum ſcaturigines facere, nam vbi periurium erat, quicumque in eis immerſus, cæcitate admiſſum facinus luebat: qui verò integer ad iuſiurandum accedebat, incolumi fama clarius cernebat. [m] Iuxta Tyanam quoque fons Ioui ſacer, frigidus ebullire traditur, qui quum cæteris foret innoxius, periuris

ANNOTATIONES.

hoſpitium Metelli, & cùm concilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat, inueniſſet: ſtricto ſuper capita conſultantium gladio, Ex mei animi ſententia, inquit, iuro, vt ego rempub. non deſeram, neque alium ciuem Romanum deſerere patiar. Si ſciens fallo, tum me Iupiter Opt. Max. domum, familiam, rémque meam peſſimo leto afficias. In hęc verba L. Cæcili iures expoſtulo, cæterique, qui adeſtis. Qui non iurauerit, in ſe hunc gladium ſtrictum eſſe ſciat.

c *Poſt aliquot tempeſtates per ſalutem.*] Verùm & id priſcis illis temporibus ita iurabatur, quando Ioſeph, ſanctiſſimus ille patriarcha non ſemel per ſalutem Pharaonis iurauerit, Geneſis cap. 42. Per ſalutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater veſter minimus. & paulò pòſt, Per ſalutem Pharaonis exploratores eſtis. Sed & aliquando per ſalutem ſuam, ſcilicet iurantis. l. qui per ſalutem. ff. de iureiur. vbi dicitur ita iurare peræquè eſſe ac ſi per Deum iuraretur.

d *Et genium Principis.*] Vel teſtimonio Iuriſconſulti in l. ſi duo patroni. §. vlt. de iureiur. & Tertulliani in Apologetico, c. 28. 32. & 35. ex quo & illud Apuleij lib. 9. Metam. Cõtra, commilitones, ibi, nec vſpiam, illum delitеſcere adiurantes genium Principis contendebant. Sed & interdum per genium ſuum, aut eius cum quo loquereris, iurare mos fuit, vt videre licet ex Seneca ad Lucillium lib. 1. epiſt. 12. Iurat per genium meum ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curam ſuam, ſed illas vetulas eſſe. Quin etiàm per ipſum Cæſarem plebs Romana aliquando iurauit, vt & videre potes apud Suetonium in Cęſare, cap. 85. in fi. Plebs, inquit, apud eam longo tempore ſacrificare; vota ſuſcipere, controuerſias quaſdam, interpoſito per Cæſarem iureiurando diſtrahere, perſeuerauit, & per principis venerationem ex l. 2. C. de reb. cred. Et ſi per principis venerationem quodam calore fuerit peieratum, inferri non placet.

e *Quod Tiberius Cæſar.*] Suetonius in vita illius, c. 26. Cornelius Tacitus lib. 1. Nomen patris patriæ Tiberius à populo ſæpius ingeſtum, repudiauit: neque in acta ſua iurari, quanquam cenſente Senatu, permiſit. Dion Romanæ hiſtoriæ lib. 57. Adeo popularis erat (inquit loquens de Tiberio) in omni re, vt neque præter conſuetudinem quicquam fieri natali ſuo, neque per ſuam fortunam iurare cuiquam permiſerit: neque, ſi quis iuraſſet, ac periurij reus ageretur, id proſecutus eſt.

f *Quod etiam de Nerone.*] Tacitus lib. 13. ſtatim poſt princ. Claudio Nerone L. Antiſtio Coſſ. cùm in acta principis iurarent magiſtratus, in ſua acta collegam Antiſtium iurare prohibuit, magnis patrum laudibus, vt iuuenilis animus leuium quoque rerum gloria ſublatus, maiores continuaret.

g *C. Caligula.*] Sueton. in vita illius, cap. 24. Sed & idem Caligula per ſalutem & fortunam ſui equi (quem Velociſſimum, aut Incitatum nominabat) iurabat, eumque inuitabat ad cœnam, eique hordeum ex auro apponebat, fundebátque vinum in poculis aureis, ſéque eum conſulem facturum pollicebatur: id quod feciſſet omnino, ſi diutius vixiſſet. Author Dion lib. 59. & in vita illius.

h *Claudius verò per Auguſtum.*] Sueton. in vita Claudij, cap. 11. Conuerſus, inquit, ad officia pietatis, iuſiurandum neque ſanctius ſibi, neque crebrius inſtituit, quam per Auguſtum.

i *In ara Palicorum.*] Diodorus Siculus lib. 11. non multò ante finem. Stephanus in lib. de Vrbibus. Macrobius lib. 5. Saturnal. c. 19. Quod ſi alia ſcire vis de huiuſmodi Palicis, vide Seruium in lib. 9. Æneid. ibi,

——Symethia circum
Flumina, pinguis vbi & placabilis ara Palici.

Et Lactantium Placidum in lib. 12. Thebaidos Statij, ibi,

——Immites Buſyridos aras
Odriſiique famem ſtabuli, Siculoſq́, licebit
Exorare deos.——

k *Quod Ariſtoteles de fonte Acadino.*] Ariſtoteles in lib. de Mirabilibus auſcultationibus, quaſi ad verbum. & Stephanus vbi ſuprà.

l *Idem in Sardinia.*] Solinus cap. 10. vbi de Sardinia inſula, in fi. ſic inquit, Sed qui oculis medentur, & coarguendis valent furibus. Nam quiſquis ſacramento raptum negat, lumina aquis attrectat. Vbi periurium non eſt, cernit clarius. Si perfidia abnuit, detegitur facinus cæcitate, & captus oculis, admiſſum tenebris fatetur. Rhennius in Dionyſij periegeſi ſic inquit,

Sardinia potiorem pelaga circumflua tellus
Fontibus e liquidis præbet miracula mundo,
Quod ſanant ægros, pandunt damnantq́, nefando
Periuros furto anos tacto lumine cæcant.

Irrigarent vtinam hac tempeſtate terram omnem, vt terrore ſaltem pœnæ, à tot mendaciis ac periuriis homines abſtinerent. Ex Sardois aquis non inelegas ſumetur adagium, in furacem hominem, qui furtum etiam peierando conſtanter negat.

m *Iuxta Tyanam.*] Philoſtratus in vita Apollonij lib. 1. c. 4. Eſt (inquit Græce quidem, ſed hoc ſenſu) iuxta Tyanam, aqua Ioui (vt perhibent) ſacrata, quam indigenæ extinguibilem vocant. Fons eius frigidus ſane ſcatet: ebullit autem non ſecus, atque igne calefactus lebes. Hanc puris & iuramenti fidem ſeruantibus viris aſpectu placidam & guſtu dulcem eſſe perhibẽt: periuris verò & infidis palam aduerſari.

ſolùm poſtulas liuentes, & vomicas facit calamitoſas. [n] Atque in Bithynia iuxta Brieti templum fons cæremoniis ſacer, manare feruentis naturæ, vbi periuri velut vrente flamma necabantur, ita vt magno malo periurium lueretur. [o] Tenet opinio, in Arcadia apud aquam Stygem (quæ è petra manabat præſentiſſimi veneni) ad Nonacrim, idem iuſiurandum præſtari, ſub inſigni documento ſpretæ religionis: namque in fraude & perfidia deierantium, extremi diſcriminis erat. Sicut ſubterraneus ſpecus ad Corinthum, qui Palæmonis dicitur, à nemine adiri fertur ſine periurii pœna memorabili. [p] Fuitque in vſu apud Athenienſes, vt iuſiurandum quod publicè in fœderibus præſtabatur, poſtquam per ſenatum exhibitum erat, quo ſanctius foret, quæſtores: apud Argos verò, prætores confirment: apud Mantineam, vates & belli Duces: in Elide autem, opifices & legum periti, nequid repentino motu imperitæ multitudinis mutari, aut ſecus fieri dicique poſſet. Præ cæteris verò maximum vinculum iuramenti [q] apud Samnites vetuſta religione fuiſſe traditum eſt, vt ara in medio conſtituta, ac cæſis victimis, omni aditu præſepto, iurans introducatur, & funali carmine inter ſtragem victimarum dira execratione adſtringatur. Qui etiam Arcadibus mos erat, inter cædes victimarum ſolennem fidem & iuſiurandum dare. [r] Græcis verò, libantes diis in ædibus ſacris iurare, magnum vinculum iuramenti exiſtimatum eſt. [s] Illud vtique profuerit admonuiſſe, diu ſeruatum apud Romanos, vt neque viri per Caſtorem, neque mulieres per Herculem, iuſiurandum darent: per Pollucem vero vtrique iurare non vetantur: ſæpius tamen maſculi per deos, mulieres per deas iurare vſurparunt: licet [t] Socrates apud Platonem per Iunonem iuraſſe legatur. [u] Quódque qui Herculem aut Dionyſium, [x] vel deum Phidium iuraturi ſunt, ſub diuo iurare cogantur: ſub tecto autem non decebat, quia cum obuiam eundo periculis, laboribus maximis fuerint exerciti, in vmbra & ſub tecto, tanquam ſub ignauo ocio illos appellare turpe erat. [y] Fuit quoque literis proditum, pontifici maximo per deos iurare licuiſſe, per libertos

Fons in Bithynia. Styx in Arcadia. Specus Palæmonis apud Corinthum. Iusiurandum per quæstores, prætores, vates, & belli duces, aliósque confirmata. Samnites. Arcades. Græci. Viri per Herculem, fœmina vero per Castorem iurabant. Ceremoniæ. Pontifex Maxi. Flamen dialis non iurabat.

ANNOTATIONES.

uerſari. Epota namque oculos pedéſque ac manus peierantis inuadit puſtulis, ac vomicis totum corpus inquinans: neque illic diſcedendi facultas datur: ſed ibidē permanentes coram aqua ipſa ſuam deplorant calamitatem, palam quòd peierarunt profitentes. Similem fontem in Æthiopia eſſe ſcribit Diodorus c.5. vt quæ, inquit, pota in inſaniam vertens cogat occulta errata palam fateri.

n *Atque in Bithynia.*] Plinius lib.31.cap.2. Amnis, inquit, Olachas in Bithynia Briazom alluit, hoc eſt & templo & Deo nomen, cuius gurgite periuri notâtur pati velut flammam vrentem. Ex quo intelligis mendum eſſe in vocabulo Brieti.

o *Tenet opinio in Arcadia apud aquam Stygem.*] Hæc ex Herodoto lib.6. vbi loquitur de Cleomene Spartanorum Rege. Plinio lib.2.c.103.& lib.31.c.2.& Seneca lib.3. Naturalium quæſtionum. Virgil.lib.6.Æneid.ibi,

Cocyti ſtagna alta vides Stygiamq́ue paludem,
Dii cuius iurare timent & fallere numen.

Et lib.9.eiuſdem operis loquente de Ioue,

Dixerat, idq́ue ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atráque voragine ripas
Annuit.——

Et Statio lib.8.

——Et Styx periuria diuûm
Arguit.——

Et Auſonio in Monoſyllabilis verſibus deorum,

Quæq́ue piat diuûm periuria nocticolor Styx.

Apuleio lib.6.Metamorph. Diis etiam, ipſíque Ioui formidabiles aquas Stygias, vel fando comperiſti: quódque vos deieratis per numina deorum, deos per Stygis maieſtatem ſolere? Seruio in lib.6.Æneid.ibi,

Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara.——

Et ante hos Homero lib.2.Iliados in Catalogo Græcorum,

ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ.

Id eſt,

Iuramenti enim grauis Stygis aqua eſt fluxus.

Et lib.5.Odyſſeæ,

ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος
ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.

Id eſt,

Sciat nunc hoc terra & cælum latum deſuper,
Et deſtuens Stygis aqua: quod maximum
Iuſiurandum grauiſſimumque eſt beatis deis.

Ante omnes Orpheus tradit deos peierantes per Stygem, nouem millibus annorum puniri in Tartaro, quod ex eo repetit Seruius enarrans illud Virgilij lib.6.Æneidos,

Ipſa deûm pœnas docuit, pérque omnia duxit.

Sicut ſubterraneus locus ad Corinthum, qui Palæmonis dicitur, Pauſanias in Corinthiacis, qui liber ſecundus eſt, de Palæmonis æde loquens, hic ſcribit, Simulacra in hoc ſunt, Neptuni & Leucothææ & ipſius Palæmonis. Eſt & ædificium aliud, Adytum appellant, deſcenſus in id ſubterraneus eſt. Ibi Palæmonem occultatum eſſe perhibent. Quicumque ibi peierauerit, ſiue Corinthius ſit, ſiue peregrinus, periurij pœnas nulla ratione effugere poteſt.

p *Fuitque in vſu apud Athenienſes.*] Hæc ex Thucydidis lib.5. ſunt ad verbum deſumpta.

q *Apud Samnites.*] Liuius 1.Dec.lib.10.

r *Græcis verò.*] Vide Val. Max. lib 2.c.5. in fi. vbi de Xenocrate loquitur, quem Athenienſes iurare non permiſerunt.

s *Illud vtique profuerit.*] Hæc vſque ad verſic. Sæpius tamen. ſunt Gellij lib.11.c.6. At Donatus in Andriam Terentij act. 3.ſcena 2. Per caſtorem, inquit, & Pollucem ornatiua ſunt iurandi, apta fœminis. Nam ibi apud ipſum Terentium Lesbia fœmina ſic loquuta eſt,

Per castor ſcitus puer natus eſt Pamphilo.

Cæterùm Apuleius lib 4. Metamorph. introducit anum quandam non tam inſcitè quam eleganter iurantem per Herculem, his verbis, Bono animo eſto mehercules, nec vanis ſomniorum figmentis terreare.

t *Licet Socrates apud Platonem.*] In Gorgia.

u *Quodq́ue qui per Herculem, aut Dionyſium.*] De his duobus Plutarchus proble.cap.27. vbi rationem reddit: quia ſcilicet Herculem & Dionyſium ferunt, non vmbraticam vitam domi egiſſe: ſed foris & ſub dio ſemper vixiſſe. Vel illud potius per hanc rem occulte agitur, ne pueri inſueſcant deierare. Hoc enim dum ſub dio progrediuntur & in propatulum, quaſi de induſtria moram efficit, & deliberandi dat ſpatium. Præterea proditum eſt Herculem in primis religioſum fuiſſe, & ad iuſiurandum verecundiſſimum: quippe qui ſemel in omni vita iurauerit: idque ſoli Phyleo Augei filio.

x *Vel deum Phidium.*] Varro lib.1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina. Fidius Deus eſt, qui fidei præeſt, & Iouis fuiſſe filius creditus eſt.

y *Fuitque literis proditum.*] Seruius lib.9.Æneid. eo loco ſupra citato,

Per caput hoc iuro per quod pater ante ſolebat.

Ex quo

vero non licuiſſe. [z] Solus tamen flamen dialis iuramentum præſtare perpetua lege vetabatur: [a] ideo ſiquando in magiſtratu aſſumptus, per leges iurare tenebatur, alium qui vicem illius ageret, ſufficere, & ita in leges iurare cogebatur. [b] Subit tamen reputatio, idem apud Phryges ſeruari, qui non modò nullo iuramẽto adiguntur, ſed nec alios ad deierandum cogunt. [c] Ferunt vero Gallos [d] & Pœnos nulla religione iuriſiurandi moueri, quin vbi viſum fuerit, deſæuiant, nullo rapinis modo aut ſæuitiæ præfinito. [e] Sicut Aphrodiſium iuramentum pro vano haberi veteres voluerunt: namque veteri adagio amantibus verum ludificare permiſſum eſt. [f] Fertur verò Dionyſij tyranni verbum, ſicut pueros talis, ita iuramentis homines fruſtrari oportere. [g] Illud quoque notatum eſt, Euripidem & [h] Ariſtophanem taxaſſe Spartanos velut infidos damnoſóſque, quibus nec ara, nec fides, nec iuſiurandum foret. Idque vero teſtimonio probari, quod [i] corrupto muneribus rege Ariſtocrate, bello contra Meſſenios, læſa fide iuriſiurandi, primi Martiam virtutem venalem fecere. [k] Quod de Theſſalis quoque poetæ tradunt, quibus ex fortuna pendet fides, cùm bello Peloponneſiaco fœdera & deos obliti, in ipſa acie ab Athenienſibus ad Lacedæmonios mutatis ordinibus transfugerint. Quare Theſſala fides, velut vana & fluxa, in prouerbium venit. [l] Parthis quoque fides nulla, niſi quantum expedit, quibus vtilitas ſemper eſt fide ſanctior, [m] idem Aphris [n] Syriſque. [o] Soli tamen Arabes Perſæque fidem ſeruare didicere, tanti enim fidem fecere, vt humanam ſocietatem cum fide tolli crederent, contráque vtilitatem fides illis ſemper antiquior fuit. [p] Vno tamen exemplo proditur Amaſis Perſarum Dux labefactaſſe fidem, qui cum Barcæis ſuper occultam foſſam fœdus feriret, id ratum fore iurauit, quoad humus illa firma ſolidaque maneret: mox retecta fouea fœdus ſoluit, & iuſiurandum rupit. [q] Præ cæteris traditur Zenocrati tanta fides habita, vt quum nullius iniurati teſtimonium admitteretur, ſoli Athenienſes ſine iuramenti religione aſſenſere, cúmque iniuratum, quod inueteratæ fidei eſſet, in fidem atque officium admiſere.

Phryges nõ iurabant. *Gallis & Pœnis nulla religio iuriſiurãdi.* *Venereum iuſiurandũ.* *Spartani perfidiæ taxati.* *Theſſala fides.* *Parthi.* *Aphri.* *Syri.* *Arabes.* *Perſæ.* *Zenocratis fides.*

ANNOTATIONES.

Ex quo intelligis per liberos hic dicendum eſſe, non per libertos.

z *Solus tamen Flamen Dialis.*] Liuius 4. Dec. lib. 1. ad finem. Plutarch. probl. cap. 43. vbi huius rationem reddit. Gellius lib. 10. c. 15. Feſtus Pompeius lib. 9.

a *Ideo & ſiquando.*] Liuius vbi ſuprà.

b *Subit tamen recordatio idem apud Phryges.*] Nicolaus περὶ ἐθῶν, & ex eo Stobæus c. 42.

c *Ferunt verò Gallos.*] Cæſar in belli Gallici lib. 6. & Liuius 1. Decad. lib. 5. tradunt eos religioni deditos. quod & alibi dictum eſt ſuprà lib. 4. c. 13.

d *Et Pœnos.*] Liuius 3. Decad. lib. 1. poſt princ. Has tantas virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia pluſquàm Punica, nihil veri, nihil ſancti, nullus deûm metus, nullum iuſiurandum, nulla religio.

e *Sicut Aphrodiſium iuramentum.*] Plato in Sympoſio, & in Philebo apud Athenæum lib. 12. Procopius in vltima epiſtola ad Epiphanium. Et eò ſpectat Horatius libr. Carminum 2. Ode 8.

Ridet hoc, inquam, Venus ipſa: rident
Simplices nymphæ, ferus & Cupido,
Semper ardentes acuens ſagittas
Cote cruenta.

Et Tibullus lib. 3. eleg. vltima,

—Periuria ridet amantum
Iupiter & ventos irrita ferre iubet.

Et Ouidius lib. 1. de Arte amandi,

Iuppiter ex alto periuria ridet amantum,
Et iubet Æolios irrita ferre notos.

Et è Græcis Callimachus,

ὤμοσεν, ἀλλὰ λέγουσιν ἀληθέα τοὺς ἐν ἔρωτι
ὅρκους μὴ δύνειν οὔατ' ἐς ἀθανάτων.

Id eſt ex verſione Eraſmi, qui priorem verſum dicit mendo non carere,

Iurauit, verùm vulgò dicunt: in amore
Quod iuras, aures non penetrare deûm.

f *Fertur verò Dionyſij.*] Plutarchus in lib. 1. Fortunæ Alexandri. Sed hoc ipſum Lyſandro tribuit idem author in Apophthegmatis ipſius Lyſandri. Alij Philippo Macedoni, vt tradit Ælianus de Varia hiſtoria lib. 7. c. 12.

g *Illud quoque notatum eſt. Euripidem.*] Euripides Lacones, vt infidos deſcripſit in Andromacha,

Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλευτήρια: Id eſt,

Spartæ inhabitatores, doloſus Senatus,

h *Et Ariſtophanem.*] Ariſtophanes ſic ſcribit,

οἷσιν οὔτε βωμὸς, οὔτε πίστις, οὐδ' ὅρκος μένει.

Id eſt,

Quibus nec ara, nec fides, nec iuſiurandum manet.

Vide Cælium Lect. antiq. lib. 18. c. 5. Sed & eorum ingenia aliud ſentire, aliud dicere tradit Herodotus lib. 9. Et vide quæ de illis diximus ſuprà lib. 4. c. 13.

i *Quod corrupto muneribus Rege Ariſtocrate.*] Pauſanias non ſemel lib. 4. qui de Meſſenicis eſt.

k *Quod de Theſſalis.*] Prouerbium eſt apud Suidam Θετταλῶν σόφισμα. id eſt, Theſſalorum commentum, quod natum ex alia hiſtoria dicit. Et de eorum fide lubrica Euripides in Phœnicis,

καί πως νοήσας Ἐτεοκλῆς τὸ Θεσσαλὸν
εἰσήγαγε σόφισμ' ὁμιλίᾳ χθονός.

Id eſt,

At ſentiens hoc Eteocles, mox Theſſalam
Adhibuit artem, gentis ob commercium.

Idem alibi,

πολλοὶ παρῆσαν, ἀλλ' ἄπιστα, Θετταλοί.

Id eſt,

Multus quidem aderat, lubrica fide
Grex Theſſalorum.

Vide Eraſmum Chil. 1. cent. 3. c. 10.

l *Parthis quoque.*] Iuſtinus lib. 41. de Parthis loquens, inquit, In libidinem proiecti, in cibum parci: fides dictis promiſsíſque nulla, niſi quatenus expedit. Paulò antè, Ingenia, ait, genti tumida, ſeditioſa, fraudulenta, procacia.

m *Idem Aphris.*] Vide ſuprà lib. 4. c. 13. Nam & Septimius Seuerus Imperat. qui ipſe Apher fuit, nec iuſiurandum fallere dubitabat, ſi ita vſus poſceret, teſte Herodiano.

n *Syriſque.*] Vide & tu eodem lib. 4. c. 13. Sed adde & Libyis ex Diodoro Siculo lib. 4. c. 4.

o *Soli tamen Arabes.*] Herodotus lib. 3.

p *Vno tamen exemplo proditur Amaſis.*] Herod. lib. 4. non longè à fin.

q *Præ cæteris traditur Zenocrati.*] Cicero ad Atticum lib. 1. epiſt. 12. & in Oratione pro Cornelio Balbo, vbi tamen nomen eius ſupprimit. Valerius Maximus lib. 2. c. 5. in fi. Et Laertius in vita illius. Ex quibus intelliges Xenocrati hic legendum eſſe. Vide Cælium Lect. antiquarum lib. 17. c. 9. num legendum ſit Xenocrati.

Quid ſit exedra, quid menianum, de quibus apud Iureconſultos mentio frequens, & quid embamma. CAPVT XI.

FVIT in perpetua quæſtione apud iuriſperitos, qui inter patronos cauſarum longe præſtantiſſimi habiti ſunt, quid exedra, & quid menianum eſſet: de quibus [a] ab Vlpiano de his qui deiecerunt, mentio fit. Et quum homo quiſpiam inſigniter impudens, aſſereret feneſtræ genus fuiſſe exedram, qualem in noſtris ædibus hodie conſpicimus, idque improbiſſimè contenderet: alij aliter cenſentes, ſedem eſſe putarunt, qua viri maturo ingenio, ſtudio & bonis artibus dediti, vti ſolitauere, idque Ciceronis authoritate ſignificari, de natura deorum primo, vbi ſe in exedra ſedentem diſſerere aſſeuerat, cúmque hic verbi ſignificatus longe ab Vlpiani mente diſſideret, animaduerti tandem, non ſedem ab Vlpiano, ſed cubiculum deſignari columnis fultum, & epiſtylis pluribus, excisis ſpatiis, quibus proſpectus in viam erat, aliquando ſub dio, nonnunquam ſub tecto: [b] menianum verò dici, proiectum protentúmque ſpatium vltra ædes tignis porrectis, nullo munimento fultum ab imo, ambulãdi proſpiciendíve cauſa, a Caio Menio Craſſi collega, vnde nomen mutuauit, inuentum. Cum enim Caius Menius Catone & Flacco conſulibus domum venderet, vt ibi baſilica extrueretur, ius vnius columnæ ſupra quam tectum proiiceret, & tigna immitteret, ſibi excepit, quò ſuperiora latius paterent, & poſteri proſpectarent, cuius generis ædificia, inde meniana dicta, hodiéque id nomen obtinuit: [c] idque à Labeone de priuatis ædificiis aptiſſime notari, cuius verba fuere: Proiecta ſunt ea, quæ ita prouehuntur, vt nunquam conquieſcant. eiuſmodi ſunt meniana & ſubgrundia. Iterum quærebatur, quid eſſet [d] embamma, de quo ab Vlpiano de vino & oleo legato, an aceto deceat annumerari, eleganter quæritur. Cúmque in verbi ſignificatu ſoliciti eſſent, neque id aſſequi viderentur poſſe, nos embamma cenſuimus contritos ſapores dici, acido vino infuſos, aſperrimi guſtus, ad acuendum excitandúmque ſtomachum, à verbo ἐμβάπτω, quod eſt, intingo, ſeu (vt putant alij) acetum coagulatum, quod vino dilutum aut aqua, aceti ſaporem facit. Eſt igitur Vlpiani opinio, aceto legato, embamma perinde legato accedere, ſicut acetum: quoniam eiuſdem ſaporis & naturæ ſunt. Verba verò Vlpiani de vino legato, hæc fuere: Si acetum quis legauerit, non continebitur legato acetum, quod vini numero fuit: embamma verò continebitur, quia aceti numero fuit.

l. ſi vero. ff. tit. alleg. — *Exedra.* — *Menianũ.* — *Embamma.* — *l. ſi quis vinum. §. ſi acetũ. ff. de trit. vino & oleo lega.*

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

a AB *Vlpiano.*] Lib. 33. ad edictum l. ſi verò plures. §. interdum. ff. de his qui deiec. vel effud. vbi ita ſcribitur, Iterdum tamen, quò ſine captione actoris fiat, oportebit prætorem æquitate motum potius dare actionem in eum, ex cuius cubiculo vel exedra deiectum eſt: licet plures in eodem cœnaculo habitent. Hinc quærit hic noſter Alexander quid exedra ſit, quod a nullo melius diſcere potes quam a Vitruuio lib. 5. c. 11. cuius hæc verba ſunt, Conſtituuntur autem in tribus porticibus exedræ ſpatioſæ, habentes ſedes, in quibus Philoſophi, Rhetores, reliquique qui ſtudiis delectãtur, ſedentes diſputare poſſit. Iulius Pollux lib. 1. c. 4. tradit ſeſſionem eſſe vbi viri conſident. Vide tamen interim multa alia Ciceronis loca in id adducta à Budæo noſtro in eam l. ſi verò plures.

b *Menianum verò dici.*] Menianum non ſcribitur in d. l. ſi verò plures, ſed Medianum, ita ſcilicet, Quòd ſi ex Mediano cœnaculi quid deiectum ſit: verius eſt omnes teneri. Quam lectionem agnoſcit Budæus, qui declarat quid Medianum ſit. Et ſic quoque legitur in Pandectis Florentinis. Quod autem ad Menianum ſpectat, vſæ ſunt leges noſtræ alibi, ſcilicet, in l. 2. §. cùm quidam. ff. ne quid in loco publ. & in l. malum. ff. de verborum ſignific. & in l. Meniana. C. de ædif. priu. Vitruuius lib. 5. c. 1. Valerius Maximus lib. 9. c. 12. vbi de C. Licinio. & Suetonius in Caligula, cap. 18. in fi. Plinius lib. 34. c. 5. Quid autem id ſit & vnde dicatur ſcies ex Nonio Marcello, & Feſto Põpeio lib. 11. Diuus Hieronymus in interpretatione Pſalmorum, enarrans illud ex Pſalmo 101. Factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto. quid Meniana ſint apertè declarat. cuius verba ſunt hæc, Palæſtina & Ægypto, vbi vel ſcripti ſunt diuini libri, vel interpretati, non habent in tectis culmina, ſed domata: quæ Romæ vel ſolaria, vel Meniana vocant, id eſt, plana tecta, quæ tranſuerſis trabibus ſuſtentantur.

c *Idque à Labeone.*] Citato a Iaboleno in d. l. malum. ff. de verb. ſignif.

d *Embamma, de quo ab Vlpiano.*] In l. ſi qui vinum. §. acetum. ff. de trit. vino & oleo leg & de hoc quoque Columella lib. 12 cap. 55. & Marcellus medicus cap. 20. & cap 30. & diximus in Commentariis Nobilitatis c. 51. nu. 288. inter medicamenta.

Quot virgines Veſtales, quæve illarum diſciplina & inſtitutio fuerit, quǽve affiiciatur pœna inceſti damnata.

CAPVT XII.

QVI de Veſtalibus virginibus memoriam reliquere, illas à [a] Numa Pompilio primùm lectas fuiſſe autumant, quod ſacerdotium cum Albæ oriundum eſſet, idem Numa inde tranſlato ſacro, Romam aduocauit: vtque Veſtæ antiſtites aſſidue forent, præcipua virginitate & aliis cæremoniis ſanctas fecit. Cuius inſtar ſacri, [b] in Poliadis Mineruæ templo multa religione inclyto, in Attica fuiſſe legimus, in quo virgines aſſidue degere, & lychnum inextincti luminis, ac

Veſtales à Numa inſtituta. — *Virgines in Mineruæ templo.* — *Lychnus Athenis.*

ANNOTATIONES IN CAP XII.

a NVma *Pompilio.*] Plutarchus in vita illius. Liuius 1. Decad lib. 1. Gellius lib. 21. cap. 12. Pompon. Lætus lib. de ſacrificiis c. 6.

b *In Poliadis Mineruæ templo.*] Strabo lib. 9. Vrbs ipſa, inquit, ſaxum eſt in plano quaquauerſum habitato, quo in ſaxo vetuſtum Mineruæ templum Poliadis ſurgit, in quo lucis inextinctæ lichnus eſt, & virginũ domus, quam Ictinus condidit, vbi Palladiũ eſt ex ebore ſ confectum, opus Phidiæ.

c *Lychnum*

Ignis perpetuus apud Delphos, Persas, Chaldæos, Medos & Assyrios. Dianæ Ecbatanæ sacerdotes. Britanni. Vestales in templo Vestæ. Vestæ nulla effigies. In Parcarũ, Cereris & Proſerpinæ ædibus nulla ſimulacra. In Veſtæ templo ſenatum cogi non licebat.

Palladium exiſtere, multorum opinio fuit. [c] Lychnum quoque in arce Athenis Mineruæ conſecratum ferunt, quem ſemel oleo repletum, aſſidue lumini alimenta ſufficere ad inſequentis anni eundem diem, prodiderunt. Ignem quoque peruigilem [d] apud Delphos cuſtodiri a mulieribus quæ matrimonio ſolutæ erant, inuenimus: [e] vbi ſiquando extinguebatur, ex Solis flamma peregrinum ignem elici oportebat. [f] Perſæ quoque ignem habent peruigilem, ſicut Chaldæi, Medi [g] & Aſſyrij, vt deorum maximum, illique velut ſacro numini hoſtias mactare, & ſacra facere, atque ex illo euenta rerum interpretari aſſuerant: [h] apud quos Dianæ Ecbatanæ templum fuit, quam Anatim vocant, cuius ſacerdotes procul a virili contagio in perpetua virginitate degunt. [i] In Britannia quoque Mineruæ numen colitur, in cuius templo perpetui ignes nunquam caneſcere in fauillas, ſed in ſaxeos globos verti ferebantur. [k] Hæ autem virgines in templo Veſtæ, quod forma circulari fuit, inter Capitolium & Palatium morabantur aſſidue, [l] ad quod ingredi interdiu vetabatur nemo: ſub noctem verò adire, præ pudore, maſculo non licebat, fœminæ verò fas erat. † In quo nulla Veſtæ effigies aut ſimulacrum deæ cui immolarent viſebatur, quia Veſtam nihil aliud quam animum & diuinum putarunt ignem, quæ diuina mens animo concipitur, oculis non videtur. Sicut [m] Corinthi ædes Parcarum, Cereris & Proſerpinæ, nulla habere ſimulacra dicuntur. [n] Tametſi Veſtam, virginis ore tympanum geſtantis, quod ventos contineat, nonnulli effinxere: [o] cuius adytum ex fonte Camœnarum Veſtæ conſecrato, ex Numæ legibus, veſtales ſpargere aſſuerant. [p] Quod quidem minime inauguratum fuit, nequando in eo ſenatus cogeretur: ideo non eſſe templum aliqui exiſtimarunt: licet in atrio Veſtę quod à

ANNOTATIONES.

c *Lychnum in arce Athenis Mineruæ.*] Plutarchus in vita Numæ, & Probl. c. 75.

d *Apud Delphos.*] Plutarc. in vita Numæ: vbi tamen, quantum ad id, de Delphis non loquitur: ſed de Græcia, vbi perpetuus ſeruatur ignis, vt Pythiæ & Athenis: niſi ſi per Pythiam Delphos intelligo, quod magis credo & ſequentia declarant.

e *Vbi ſi quando extinguebatur.*] Plutarchus in d. loco. Feſtus Pompeius lib. 9. vbi declarat quo modo id fieret, Ignis, Veſtæ, inquit, ſiquando interſtinctus eſſet, Virgines verberibus afficiebantur à Pontifice, quibus mos erat tabulam felicis materiæ tádiu terebrare, quouſque exceptum ignem cribro æneo virgo in ædem ferret. Seruius autem libro 4. Æneidos ibi,

—Vigilémque ſacrauerat ignem
Excubias diuûm æternas.—

Definitio eſt æterni ignis. Quid eſt ignis peruigil? excubiæ deorum: nec vacat ratione, vt in aliquibus templis ſit ignis peruigil: nam poteſtates, aut terrenæ ſunt, aut aereæ, aut æthereæ: ſed quia æther ignis, ideo in æthereatum poteſtatum templis ignis eſt, vt reddatur eis imago ſui elemẽti. Eſt autem in templo Iouis, qui æther eſt, & Mineruę quæ ſupra æthera eſt. Vnde de patris capite procreata eſſe dicitur.

f *Perſæ quoque.*] Strabo lib. 15. non multò ante fi. Præcipue (inquit cùm de Perſarum ſacrificiis loquitur) igni & aquæ ſacrificant, igni arida ligna imponentes, adempto cortice & arvina ſuperiniecta, deinde infuſo oleo, ſuccendunt, non inſpirantes, ſed ventilantes. Quod ſi quis inſpirarit, aut mortuum quicquam cœnumve in ignem immiſerit, morte plectitur. Q. Curtius lib. 4. Procopius libr. 2. belli Perſici. Pauſanias Eliacorũ priore lib. ad fin. de igne loquens, quem Magi ſuis præſtigiis ex cinere miraculoſe eliciunt, ſic inquit, Sunt enim Lydis templa, qui Perſici cognomine vocantur, vrbes Hiero, Cæſarea & Hypæpæ. In templo vtriuſque vrbis ampliſſimo cellæ cum aris, ſuper his cinis alio longe colore a vulgari cinere. Hac ingreſſus Magus, vbi foco ligna impoſuit, tiara caput velauit, implorat cognomen Dei, quicunque ille ſit: Ex libro enim carmen recitat barbarica lingua plane ignota Græcis: vbi perorauit ſponte ſua è lignis, nullo igne admoto, puriſſima emicat flamma.

g *Et Aſſyrij.*] Adde & Iudæos ex Leuitico cap. 6. Vbi ignis ſemper in altari ardebat, quem nutriebat ſacerdos ſubiiciens ligna mane per ſingulos dies, & impoſito holôcauſto deſuper adolebat adipes pacificorum. Ignis erat ille perpetuus, qui nunquam deficiebat in altari. & Lybes ex Seruio vt ſupra. Et Lacedæmonios quoque, qui cùm expeditionem parant in externam regionem, πυρφόρος, id eſt, ignifer ignem ab ara Iouis ἡγήτορος, id eſt, Ducis accenſum apud Regem inextinctum ſeruat. Apud Nicolaum περὶ ἐθῶν, & ab eo Stobæus Collectaneorum cap. 42.

h *Apud quos.*] Scilicet Perſas in vita Artaxerxis.

i *In Britannia.*] Solinus cap. 35. in fi. Quibus fontibus, inquit, præſul eſt Mineruæ numen, in cuius æde perpetui ignes nunquam caneſcunt in fauillas: ſed vbi ignis tabuit, vertitur in globos ſaxeos.

k *Hæ autem virgines.*] Ad Romanos redit, Idq́ue eſt ex Plutarcho in Numa, & Feſto Pompeio lib. 16.

l *Ad quod ingredi interdiu.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. Virgines, inquit, quæ deæ ſacris operabantur quatuor erant ab initio & ius optandi eas penes Reges eſſe Numa voluit: poſtea tamen, propter ſacrificiorum multitudinem, ad ſenarium numerum auctæ, in eo hodiéque permanent, degentes in deæ fano: à cuius aditu nemo arcetur interdiu: ſed pernoctare intus fas eſt viro minimè.

† *In quo nulla Veſtæ effigies.*] Ouidius lib. 6. Faſtorum,

Nec tu aliud Veſtam, quàm viuam intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.
Iure igitur virgo eſt, quæ ſemina nulla remittit,
Nec capit, & comites virginitatis amat.
Eſſe diu ſtultus Veſtæ ſimulacra putaui,
Mox didici curuo nulla ſubeſſe tholo.
Ignis inextinctus templo celatur in illo,
Effigiem nullam Veſta nec ignis habent.

Verùm apud Athenienſes proxime Prytaneum (in quo Solonis leges perſcriptæ aſſeruabantur) poſita erant Pacis & Veſtæ ſigna, vt tradit Pauſan. lib. 1. idem lib. 2. ſcribit, Iam qui in Veſtæ apud Hermiones, tranſierint, ibi ſignum nullum vident, vnica ara eſt, & ſuper eam ſacra Veſtæ faciunt.

m *Sicut Corinthi.*] Pauſanias lib. 2. de Corintho loquens, In Parcarum, inquit, Cereris & Proſerpinæ æde ſigna aperta non ſunt.

n *Tametſi Veſtam.*] Id ex hoc authore refert Lilius Gyraldus lib. 4. de Diis Gentium, vt & Cælius antiq. Lect. lib. 15. cap. 14.

o *Cuius adytum ex fonte Camœnarum.*] Plutarch. in Numa. Præterea, inquit, opus eſſe, Camœnis eum locum & quæ circum locum prata ſunt, ſacrare, quò frequenter ad ſuum congreſſum veniant. Fontem verò qui locum rigat, ſacrum virginibus Veſtalibus conſtituere, quò inde aquam quotidie ſumentes inundent, atque aſpergant templi adytum.

p *Quod quidem minimè inauguratum fuit.*] Hæc vſque ad verbũ. Quibus Virginibus, ſunt Seruij in 7. lib. Æneid. ibi,

—Delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia Regis
Ire iubet.—

Auguſta

templo ſeiunctum erat, quandoque haberi ſenatum videamus. Quibus virginibus, ne ſacra intermitterent [q] ſtipendium de publico ſtatuit. Eas enim quatuor à principio fuiſſe tradunt. [r] quarum nomina Gegamia & Beremia, deinde Gamilia & Tarpeia, primùm à Numa initiatæ, & poſt Numam à regibus ad ſacerdotium addictæ. [s] Lapſis inde temporibus, quum populus in ſex partes diuiſus foret, vt pro eo ſua quiſque parte miniſtram haberet ſacrorum, duas additas fuiſſe ferunt, donec aucto & propagato imperio, collegium Veſtalium [t] ad vigenarium numerum conſtitutum fuit: quibus quæ præſidebat, [u] dicebatur maxima. † Has ergo arbitrio decretoq; pontif. maximi ingenuas, & libero patre genitas, etiam nolentes & ab inuitis ad ſacerdotium cogi compertum eſt, eas præcipue, quibus ſumma integritas, pudor & virtus foret, niſi flaminis, pontificis, auguris, aut quindecimuiri ſacris faciũdis, tubicinis ſve ſacrorum, vel ſeptemuiri epulorum, aut ſalij filia foret: horum enim filias, inuitas & detrectantes ad ſacerdotium cogi non poſſe, neque cuius pater tres aut ſuprà filios non haberet: neque illam, cuius ſoror Veſtalis fuiſſet capta, pontificum decreto cauebatur: neque illas, quarum mater cum viro diſſidium feciſſet, neque in eodem coniugio maneret. Quarum ſiqua mortem oppeteret, in demortuæ locum aliam capi oportebat: ſed nec minor ſex, neque decem annis maior capi poterat, quæve patrima & matrima non eſſet, neque ea quæ aliquo oris aut ſenſus vitio laboraret. Quæ dum capitur à pontifice max. non ſuo nomine, ſed Amata appellatur, omen veteris denominationis ſequuti. ſiquidem quæ prima Veſtalis capta fuit, hoc nomine fertur nuncupata. Quibus quidem ad ſacerdotium admiſſis, aſſidua inſidens cura inerat ignis [x] ſacri & æterni, qui [y] in penetralibus Veſtæ in [z] fictilibus vaſculis ſeruabatur, quaſi cæleſtis arcani cuſtodiam & curam fidelem per vices agere, ignémque ſeruare. Quibus propter ſanctitatem & continuam virginitatem tantus eſt honos habitus, vt velut ſacroſanctæ, [a] ab omni virorum contagio intactæ forent, [b] aduerſúſque eas, aut decreta iuſſúſque earum, nulli magiſtratui intercedendi facultas erat. [c] Quibus hoc etiam tributum eſt, vt licet eſſent ſub patris iure, poſtquam ad ſacerdotium adſcitæ ſunt, ſui iuris effectis, teſtandi manumittendique etiam ſine curatore libera facultas foret. [d] Ipſæ tamen inteſtati hæreditatem adire, aut bonis ſuccedere, vel ipſis inteſtatis hæredes aliqui eſſe nequibant, quod veteri ſcito apud Labeonem cauebatur. [e] Cumque ſoli Theratiæ

Quatuor primum Veſtales, deinde ſex, tandẽ viginti.

Etiã inuitæ ad hoc ſacerdotiũ cogebantur.

Amatæ nomen Veſtalibus impoſitum.

Munus Veſtalium.

Honos Veſtalium.

ANNOTATIONES.

Auguſta, inquit, augurio conſecrata. Hinc paulò pòſt, Tectum auguſtum ingens. & niſi in auguſto loco, Senatus conſilium habere non poterat: vnde templum Veſtæ non fuit augurio conſecratum, ne illuc conueniret Senatus, vbi virgines erant. Nã hæc fuerat Numæ Pompilij. Ad atrium autem Veſtæ conueniebatur, quod à templo remotum fuerat. Quod & nos, ni fallor, alibi recenſuimus.

q *Stipendium de publico ſtatuit.*] Scilicet Numa, vt Liuius 1. Deca [d] lib. 1. De Numa loquens ſic ſcribit. Virginéſque Veſtæ legit: Alba oriundum ſacerdotium & genti conditoris haud alienum. His, vt aſſiduæ templi antiſtites eſſent, ſtipendium de publico ſtatuit: virginitate, aliiſque cæremoniis venerabiles ac ſanctas fecit.

r *Quarum nomina.*] Plutarchus in Numa, qui tamen has nominat Geganiam & Bereniam, deinde Camiliam & Tarpeiam.

s *Lapſis inde temporibus.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 3. Sueton. in Auguſto, cap. 31. & 101. Feſtus Pompeius lib. 17. ad finem ſic ſcribit, Sex Veſtæ ſacerdotes conſtitutæ erant, vt populus pro ſua quiſque parte haberet miniſtrã ſacrorum: quia ciuitas Romana in ſex erat diſtributa partes. In primos, ſecundóſque Titienſes, Ramnes & Luceres. Plutar. vbi ſuprà ſcribit Numam quatuor tantùm inſtituiſſe: poſtea Seruium Tullium duas addidiſſe: qui numerus ſenarius ſeruatus eſt.

t *Ad vigenarium numerum.*] Neſcio vbi id Alexander acceperit, cum Dionyſius & Plutarchus in dictis locis dicant illum numerum ſex Veſtalium ad ſua vſque tempora durasſe: Sed puto Alexandrum ex eo deceptum fuiſſe quod de Veſtalibus ſcribit Gellius libro 1. cap. 12. in hæc verba, Sed Papiam legem inuenimus, qua cauetur, vt Pontif. Max. arbitratu virgines è populo viginti legantur, ſortitióque in concione ex eo numero fiat.

u *Dicebatur maxima.*] Sueton. in Domitiano, cap. 8. Mox Corneliam virginem maximam, abſolutam olim, dehinc longo interuallo repetitam, atque conuictam, defodi imperauit. Virgo maxima, (vt inquit Beroaldus Suetonij interpres) dicitur præfecta & princeps reliquarum virginum Veſtalium, qualis hodie Abbatiſſa nuncupatur.

† *Has ergo.*] Hæc omnia vſque ad verſic. Quibus quidem. ſunt Gellij authoritate Labeonis Antiſtij & Capitonis Atteij lib. Noctium Atticarum 1. cap. 12.

x *Ignis ſacri & æterni.*] Sic enim eũ appellat Virg. li. 2. Æn.

Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Et Liuius 1. Decad. lib. 5. Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignóque, quod imperij pignus cuſtodia eius templi tenetur, loquar? & 3. Decad. lib. 6. Veſtæ ædem petitam & æternos ignes. Inextinctum autem vocat Ouid lib. 6. Faſtorum, quo loco citauimus ſupra ibi, In quo multa Veſtæ. Perpetuum plurimi dicunt, vt Plutarch. in Numa, &c.

y *In penetralibus.*] Ex Virgilio vbi nuper citauimus.

z *In fictilibus vaſis.*] Seruius in illud Virgilij Æneid. 11.

——*Conſilij habitus non futilis auctor.*

De vaſe fictili loquens, ſic ſcribit, non futilis auctor, id eſt non inanis. Nam futilis quoddam eſt vas lato ore, fundo anguſto, quo vtebantur in ſacris Veſtæ: quia aqua ad ſacra hauſta in terra non ponitur: quod ſi fiat, piaculum eſt. vnde & excogitatum vas eſt, quod ſtare non poſſet: ſed poſitum ſtatim effunderetur: inde & homo commiſſa non retinens, Futilis dicitur: contra non futilis, bonus in conſiliis, non inanis.

a *Ab omni virorum contagio.*] Vt quæ perpetuam caſtitatem ſeruabant, vt ſcribit Plutarch in Numa. Nam quæ virginitatem prodiderat, viua ad portam, quam Collinam vocant, defodiebatur. L. Florus in Numa, ſic ſcribit, In primis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, vt ad ſimulachrum cœleſtium ſyderum, cuſtos imperij flamma vigilaret. Ignis porrò inextincti cuſtodes virgines erant, vt puram & incorruptam ignis ſubſtantiam inuiolatis item integriſque corporibus, illis commendarent: ſiue quòd ſterile ac infœcũdum eſſet, ſcitè virginitati adiungerent. Cælius lib. 15. cap. 14.

b *Aduerſusq; eas.*] Sueton. in Tiberio, c. 2. Etiam virgo Veſtalis fratrem iniuſſu populi triumphantem, aſcenſo ſimul curru vſque in Capitolium proſecuta eſt, ne vetare, aut intercedere fas cuiquam Tribunorum eſſet.

c *Quibus hoc etiam tributum.*] Plutarch. in Numa, & Gellius lib. 1. cap. 12.

d *Ipſa tamen.*] Gell. vbi ſuprà, ipſius Labeonis authoritate.

e *Cumq; ſoli Theratiæ.*] Plutarchus hanc Tarquiniam vocat

Theſtare veſtalis ius ferendi teſtimonij.

Alia veſtaliũ munera.

Triginta annorũ caſtitas veſtalibus præſcripta.

Honor veſtalibus exhibitus.

Veſtæ ignis extinctus prodigij loco habitum.

veſtali, priuilegio honoris ius teſtimonij dicendi à populo datũ eſſet, hinc effici colligique poteſt, [f] reliquas teſtimonij ferendi ius non habere: [g] eas tamen quum teſtimonium dicebant, iudicio & foro adeſſe oportebat. [h] Tum ſi qua diſſidia & ſimultates, vel aliquæ exortæ offenſiones fuiſſent, aut ſeditio inteſtina coorta inter ciues, vt veſtalibus intercedentibus & deprecatricibus, & quaſi internuncis, pacis fœdera inirentur, illarum curæ mandabatur: hiſque medijs & procurantibus, offenſarum culparumque venia impetrabatur. [i] Teſtamenta quoque, & quæ ſecretioris conſilij erant, quæve quis celari, & in abdito eſſe, & ſuo tempore in lucem promi volebat, apud illas deponebantur, vt in fideli cuſtodia eſſent. [k] Quibus, poſtquam in ſacerdotium adſcitæ fuerunt, triginta annorum caſtitas præſcripta fuit: primo enim decennio quæ ad cultum & arcanas cæremonias, ritusque ſacrorũ ſpectarent, quæve vetuſtiſſimis carminibus & monumentis prodita erant, ediſcebant: ſecundo verò, quæ didicere, opere complere & efficere: tertio autem decennio, ſacra & inſtituta, ritusque & cæremonias quas didiciſſent, alias edocere oportebat. Tum demum exacto circulo annorum triginta, velut emeritis ſtipendiis, liberum erat vel ſacerdotio ſolui, & aliam vitam nanciſci, vel ſi volet, alij nubere, & filios educere, aut ſacrorum curã gerere, & eodem cultu ornatuque eſſe non vetabantur. [l] Tantæq́; dignationis fuere, vt ſi extra atrium Veſtæ prodire vellet, niſi præcedẽtibus faſcibus ob honorem ſacerdotij, foras exire non liceret. [m] Tum ſi vi morbi aut neceſſitate, templo excedebant, quo venerationis plus ineſſet, matronas & grandes natu matres, inſignes morum verecundia & probitate, quæ eas comitarentur & cuſtodirent, adhibebant: [n] cui ad omnem occurſum, etiam conſules prætoréſque de via decedebant. [o] Quòd ſi dum foras vadunt, ad capitale quiſquam ſupplicium traheretur, ſi obuiam fieret, ipſum tunc mortem oppetere, aut nouiſſimo exemplo affici nõ decebat. Tantóque cultu & honore ob ſanctitatem ſacerdotij habitæ ſunt, [p] vt ſeruitia fugitiua nondum vrbem egreſſa, in loco precationis retinerent, & ſeruitute eximerent. Ad ſe quoque fugientes, ab iniuria prohibere, atque à cuiuſque magiſtratus imperio intercedere poterant: ab eiſque quum ſacroſanctæ forent, aut decreto iuſſuque earum, nulli magiſtratui, nec tribuno plebis, qui pariter ſacroſanctus eſt, prouocare permiſſum: tantumque illarum iuſſui virium & roboris fuit, [q] vt Claudia Veſtalis patrem iniuſſu populi triumphantem, necui tribuno intercedere liceret, aſcenſo ſimul curru, in capitolium ſequuta fuerit. [r] Quod ſiquando Veſtæ ignis (cuius præcipuam ducebant curam) extinctus foret, id inter non minima prodigia habitum, magna ſemper mercede expiatum fuit: quippe ex eo formido, & non mediocris

ANNOTATIONES.

in Valerio Publicola, Gellius lib.6.cap.7. Terratiam. & diximus in noſtris legib. Connubial. parte 9. num.77.incip. ſed nec ex vetuſtis in poſtrema edit.

f *Reliquas ferendi teſtimonij ius non habere.*] Quod & ipſum placuit Hermanopulo lib.1.cap.6. eius operis, cui titulum *πρόχειρον νόμων* nuncupant. Cuius verba attulimus in dictis legib. Connubialibus, vbi ſuprà, quæ omnino vide.

g *Eas tamen cùm teſtimonium dicebant.*] Cornel. Celſus lib. 2. Cæterùm Vrgulaniæ potentia adeò nimia ciuitati erat, vt teſtis in cauſa quadam, quæ apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur, miſſus eſt Prætor, qui domi interrogaret. cùm virgines Veſtales in foro & iudicio audiri, quoties teſtimonium dicerent, vetus mos fuerit. Cuius etiam mentionem fecimus in illis legib. Connubial. parte 10. nu. 33. incip. Facit item.

h *Tum ſiqua diſſidia.*] Nam & Veſtales conciliarunt Iulium Cæſarem Syllæ illi infenſo apud Sueton. in vita Cæſaris, cap.1. Meſſalina autem tentauit à Claudio Imperatore, ab Hoſtia redeunte ad ipſius vltionem, veniam impetrare ſui flagitij per Vibidiam virginum Veſtalium vetuſtiſſimam; vt Claudij aures adiret, & clementiam expeteret, apud Corn. Tacit. lib.11. & Vitellius apud eundem lib. 9. Hinc ait Cicero in diſſuaſione legis Agrariæ 2. Si quid deliquero, nullæ ſunt virgines, quæ me à vobis deprecentur, quamuis vulgò legatur imagines.

i *Teſtamenta quoque.*] Sueton in Cæſare, c.83. & in Auguſto, cap. omnium poſtremo, & Cornelius Tacitus lib.1. vbi de teſtamento ipſius Auguſti loquitur. & Plutarchus in Antonio, vbi teſtamenti ipſius meminit.

k *Quibus poſtquam in ſacerdotium.*] Hæc, vſque ad verſic. Tantæq́; dignationis. ſunt Dionyſij Halicarn. lib.2. Plutarchi in Numa, & in lib. Num ſeni gerenda reſpub. Hincque etiam illud Prudentij lib.2. in Symmachum,

Tandem virgineam faſtidit Veſta ſenectam,
Tum thalamis habilis tumuit vigor, irrita nullus
Fœcundauit amor materno viſcera partu,
Nubit anus veterana ſacro perfuncta labore,
Desertisq́; focis, quibus eſt famulata iuuentus,
Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas,
Diſcit & in gelido noua nupta tepeſcere lecto.

Dicunt tamen Dionyſius & Plutarchus id paucas feciſſe, ſed parum læto vitæ exitu & ominoſo apud cæteras, ita vt libenter poſthac virgines æuum exigerent in deæ contubernio.

l *Tantæq́; dignationis.*] Plutarchus in Numa, Cùm faſcibus, cùm prodeunt, deducuntur Dion lib.47. Virginibus porrò Veſtalibus dederunt, vt ſingulis lictoribus vterentur, eò quòd quædam ex iis à cœna ſub veſperam domum reuertens, cùm quæ eſſet ignoraretur, vim paſſa fuerat.

m *Tum ſi vi morbi aut neceſſitate.*] Cælius Lect. antiq. lib.15. cap.14.

n *Cui ad omnem occurſum.*] Seneca lib. Declamat.7. declam. 8. vbi prætera dicit magiſtratus illis faſces ſubmittere, & D. Hieron. in Iouinianum lib.1.

o *Quod ſi dum foras vadunt.*] Plutarchus in Numa.

p *Vt ſeruitia fugitiua.*] Plin. lib.28. cap.2. Veſtales noſtras hodie credimus nondum egreſſa vrbe mancipia fugitiua retinere in loco precationis.

q *Vt Claudia Veſtalis.*] Cicero pro Cælio, Non virgo, inquit, illa Veſtalis Claudia, quæ patrem cõplexa triumphantem, ab inimico Tribuno plebis de curru trahi paſſa nõ eſt. Valer. lib.5. cap. de Pietate erga parentes. Claudia Veſtalis, inquit, cùm patrem ſuum triumphantem è curru violenta Tribun. pleb. manu detrahi animaduertiſſet, mira celeritate vtriſque ſe interponendo, ampliſſimam poteſtatem inimicitiis accenſam depulit. Igitur alterum triumphum pater in Capitolium, alterum filia in ædem Veſtæ duxit. Sueton. in Tiberio, cap.2. ad fin. non patrem, ſed fratrem Claudiæ Veſtalis virginis fuiſſe ſcribit his verbis, Etiam virgo Veſtalis fratrem iniuſſu populi triumphantem, aſcenſo ſimul curru, vſque in Capitolium proſecuta eſt, ne vetare, aut intercedere fas cuiquam Tribunorum eſſet.

r *Quod ſiquando Veſtæ ignis.*] Hæc vſque ad verſic. Ea verò. ſunt Titi Liuij 3. Decad. lib.8.

Ea

[r]error religióque ſenatui populóque incuſſa erat, illiſque non procuratis, aut diis non propitiatis, à rebus agendis grauibuſque negociis haud ſecus abſtinebant, quàm ſi dira & terra prodigia, aut portenta calamitoſa prædicta forent. [s] Ea verò Veſtalis, cuius cuſtodia fuerat, ob ſecordiam, ſicut ob alia crimina, à pontifice maximo, qui eas fideli cuſtodia ſeruabat, flagro plectebatur. In abdito enim conclaui & penitus abſtruſo loco, eam obtento linteo flagris plectebat. Ignem verò extinctum ita ſuſcitabat, vt vas æneum pellucidum trium angulorum, ad ſolis iubar obiiceret, ita vt vndique accenſus in orbem coiret: illudq; vſque adeo diuerberaret, donec cōceptum ignem arida materia clibano in ædem ferret. [t] Quem quidem nouum accendere calendis Martiis, quibus principium anni agebatur, quotannis ſolitæ ſunt. Fuitque is ignis perpetuus [u] in penetralibus ſacris, & penu Veſtæ velut ſanctiore receſſu conditus: in quo [x] Palladium & dij [y] penates Troia aduecti, fatale pignus imperij colebātur, [z] ad quod nulli hominum, niſi veſtalibus & pontificibus adire fas erat. [a] Qui quidem dij fuere duo iuuenes veteris artis & operæ paruis imagunculis ſedentes, & militari more pila tenentes: [b] tametſi Palladium ab Ænea aduectum, nonnulli Apollinem & Neptunum ferant: [c] alij Troianam Palladem Romæ & Lauini, Luceriæ & Siritidæ demonſtrari tradunt: qui ab Ænea in Italiam allati, Lauini manſere primùm, mox ab Iulo in Albam à ſe conditam tranſlatos, priſtinam Lauini ſedem ſua ſponte repetiſſe dicunt. Quod ſiquando Veſtales ſacra diis libarent, aut Veſtæ rem diuinam facerent, eo cultu ornatuq; erant, [d] vt licet vittatæ incederent, [e] album tunc veſtimentū, [f] quod ſuffibulū vocant, oblon-

Veſtalis cuius incuria ignis extinctus, flagris caſa à pontifice.

Ignis Veſtæ reſuſcitandi ratio.

Palladiū & dij penates in Veſtaliū cuſtodia.

Veſtalium ornatus in ſacrificādo.

Suffibulum.

Sacrificij modus.

ANNOTATIONES.

s *Ea verò Veſtalis.*] Hæc item vſque ad ea verba, Ignem verò extinctum. ſunt Liuij vbi ſupra. Valerij Maximi lib. 1. cap. 1. vbi de P. Licinio, Plutarchi in Numa, & Feſti Pompeij lib. 9. & Iulij Obſequentis Prodigiorum c. 62.

t *Quem quidem nouum accendere.*] Ouid. de Calendis Martiis loquens lib. 3. Faſtorum,

Adde quòd arcana fieri nouus ignis in æde
Dicitur, & vires flamma refecta capit.

u *In penetralibus.*] Ex Virgilio lib. 2. Æneidos,

Æternumq́; adytis effert penetralibus ignem.

Quod nos ad aliud ſuprà citauimus.

x *Palladium.*] De quo Virgil. lib. 2. Æneidos,

Fatale aggreſſi ſacrato auellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem.

Et ibi Seruius. Dionyſ. Halicarn. lib. 1. Strabo lib. 6. Plutarchus in Camillo, & in Parallelis c. 35. Pauſanias in Atticis. Sed & ex Plutarcho maximè intelliges id Palladium aſſeruari ſolitum in penitiſſimis Veſtæ ædibus. Pherecydes dicit omnia ſimulachra humana manu nō facta, & quicquid è cœlo in terram deuoluitur, Palladia vocari. Meminit Herodianus lib. 1. Palladij, quod Commodi temporibus, templo Veſtæ ardente, virgines Veſtales in regiam per viam Sacram tranſtulerunt.

y *Et dij Penates.*] Macrob. lib. 3. cap. 4. ex ſententia lib. Rerum humanarum 2. refert Dardanum deos Penates ex Samothrace in Phrygiā, & Æneam ex Phrygia in Samothraciam detuliſſe. Penates quidam eſſe dixerunt, per quos penitus ſpiramus, per quos habemus corpus & rationem animi poſſidemus. Eſſe autem medium æthera Iouem, Iunonem verò imum aëra cum terra, & Mineruam ſummum ætheris cacumen. Varro, vt eſt apud Arnob. lib. 3. contra Gentiles, Penates, ait, qui ſunt introrſus atque in intimis penetralibus, cœli deos eſſe cenſet, quos loquimur, nec eorum numerum, nec nomina ſciri. Hos Conſentes, & Complices Ethruſci aiunt & nominant, quòd vnà oriantur & occidant vnà: ſex mares & totidem fœminas nominibus ignotis, & iis nationis barbariſſimæ: ſed eos ſummi Iouis cōſiliarios ac Principes exiſtimari. Nec defuerunt qui ſcriberent Iouem, Iunonem ac Mineruam, deos Penates exiſtere: ſine quibus viuere ac ſapere nequeamus: ſed qui penitus nos regant ratione, calore ac ſpiritu. Hæc Arnobius vbi ſuprà. Hos Penates Æneas ſecum in Italiam deuexit. Virg. Æneid. 1.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum.

z *Ad quod nulli hominum.*] Id ex Ælio Lampridio in vita Heliogabali. Nec Romanas, inquit, tantùm extinguere voluit religiones, ſed per orbem terræ, vnum ſtudens, vt Heliogabalus Deus vnus vbique coleretur: & in penum Veſtæ, quod ſolæ virgines, ſolique pontifices adeunt, irrupit, pollutus ipſe omni contagione morum, cum his qui ſe polluerant.

a *Qui quidem dij.*] Dionyſ. Halicarn. Antiq. Rom. lib. 1. de diis Penatibus loquens hæc ſcribit, Templum Romæ non procul foro oſtēditur, ſecundum viam quæ ad Carinas fert compēdio, ſitum in loco obſcuro, propter circumiecta ædificia, qui Romano vulgo ſub oliuis dicitur. In eo poſitæ ſunt Troianorum deorum imagines, quas cuiuis fas eſt inſpicere, cum inſcriptione Denates, quæ Penates ſignificat. Videntur enim mihi priſci ante inuentum P, vſurpaſſe pro eo D, literam. Sunt autem haſtati duo iuuenes habitu ſedentium admodum antiqui operis. Alia quoque multa in antiquis templis horum deorum idola conſpeximus, & in omnibus duos iuuenes militari habitu. Lapus aliter vertit, vt videre eſt apud Gyraldum lib. Hiſtoriæ deorum 15.

b *Tametſi Palladium.*] Macrob. d. lib. 3. cap. 4.

c *Alij Palladem Troianam Romæ.*] Hæc vſque ad ea verba, Qui ab Ænea. Sunt Strabonis Geographiæ lib. 6. Sed & de Lauinio Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. vbi de Troianis loquitur, ita ſcribit, Referam nunc quod ſuo ſeculo cognitum manauit ad poſteros: Penates deos Æneam Troia aduectos Lauini collocaſſe: inde ab Aſcanio filio eius Albam, quam ipſe condiderat, tralatos, priſtinum ſacrarium repetiſſe: & quia id humana manu factum exiſtimari poterat, relatos Albam, voluntatem ſuam altero tranſitu ſignificaſſe.

d *Ut licet vittatæ incederent.*] Ouid. 3. Faſtorum de Syluia Veſtali loquens,

Ignibus Iliacis aderam, cùm lapſa capillis
Decidit ante ſacros linea vitta focos.

Et lib. 6. eiuſdem operis,

Nullaq́; dicetur vittas temeraſſe ſacerdos
Hoc Duce, nec viua defodietur humo.

Et lib. 3. Amorum eleg. 6. de Ilia Veſtali,

Quo cultus abiere tui? quid ſola vagaris?
Vitta nec euinctas impedit alba comas?

Nam & hinc vittata ſacerdos Lucano lib. 1. dicitur,

Veſtalemq́; chorum ducit vittata ſacerdos,
Troianam ſoli cui fas vidiſſe Mineruam.

Et Iuuenalis ſatyra 4. poſt princ.

—Cum quo nuper vittata iacebat
Sanguine adhuc viuo terram ſubitura ſacerdos.

Et id quoque videre licet ex Dionyſ. Halicarn. lib. 2.

e *Album tunc veſtimentum.*] Quod vel patet ex illo loco Ouid. lib. 3. Amorum nuper citato.

f *Quod ſuffibulum.*] Totum id vſque ad verſ. Caſtaq; mola.

Scirpea effigies in Tiberim deiecta. *Lotus capillata.* *Veſtalium iuſiurandũ.* *Munus aliud Veſtalium.* *Honos.* *Spectaculis admiſſæ.* *Veſtalis inceſti conuictæ pœna.* *Stupratoris pœna.*

gum prætextum quadragulum in capite ſumerent: illúdque fibula ſubnecterent, [g] caſtaque mola [h] & ſale tuſo, ac in ollam fictilem miſſo, & mox in aquam iniecto, ſacra facerent, [i] calicibuſque fictilibus, qui cululli dicti ſunt, Veſtæ & diis libarent: [k] ſcirpeaſque effigies triginta numero, quas Argeos vocant, ex virgulto ſtatis diebus in Tiberim deiicerent, araſque deorum, numinibus accenſo foculo, dicarent: quibus [l] hoc proprium ferunt, vt defectum capillum tanquam ſacroſanctum, vulgo atteri non ſinerent: ſed in loto arbore conſpicuæ magnitudinis, quæ in Lucinæ ara colebatur, apponerent, cui ob id capillatæ nomen. [m] Tum ſi quando ſacramento adigebatur, niſi per ſuam Veſtam iurare licebat. Eratque Veſtalium opus, annis ſingulis ſtata die, Regem ſacrorum adire, vtque vigilaret, néve diuina intermitteret, præmonere præcauerēque. Tantæque dignationis & pudoris habitæ ſunt, vt his præſentibus tanquam arbitris numinibus, non factis modò, ſed & verbis obſcœnis & prætextatis abſtinerent: eáſque velut augusta & ſancta templa, atque vnicum caſtitatis exemplar, religiose obſeruarent. Et tametſi tanti exempli & diſciplinæ forent, [n] illas tamen athletarum ſpectaculis & theatro interfuiſſe quandoque legimus, ſcilicet remiſſo officij munere, de concilij ſententia. [o] Siqua verò deteſtabili ſcelere polluta, omnium ſententiis pontificum inceſti conuicta, & damnata foret, in eam manus aut vim inferre nulli licuit: ſed poſtquam familiam in poteſtate habere, & ſacris abſtinere iuſſa fuerat, ſtata die ſub effoſſa humo ad portam Collinam, in loco [p] cui Scelerato nomen, viuam defodiebant, [q] virginis verò ſtupratorē in comitio cædebant ad necem. [r] In ea enim ſubterranea erat fouea, ad quam gradibus deſcenſus, & in imo lectulus, lucerna ardens, panis ſimul & lac, item aqua, & in gutto oleum. [s] virginem verò damnatam, demptis vittis è vertice, feretro impoſitam, cultu miſerabili, maximo omnium horrore, eò deducebant: quò vbi deducta fuerat, vinclis ſolutam, pontifex maximus ſolenne præfatus carmen, capite velato, ad oſtium foueæ conſtituebat: & poſtquam introgreſſa fuerat, illo auerſo, & ſcalis ſublatis, deſupérque aggeſta humo, defodiebant viuam, ita vt ab omni hominis tactu illæſa extingueretur. [t] Qua die tanquam lugubri & ominoſa conſter-

ANNOTATIONES.

eſt Feſti Pompeij lib. 17. non longè ante finem, vbi de ſuffibulo loquitur. Suffibulum, inquit, veſtimentum album erat, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Veſtales virgines ſacrificantes habebant, idque fibula comprehendebatur.

g *Caſtaq; mola.*] Feſtus Pompeius lib. 3. paulò ante fi. Caſta, inquit, mola genus ſacrificij, quod Veſtales faciebant.

h *Et ſale tuſo.*] Gyraldus hiſtoriæ deorum ſyntagmate 17.

i *Calicibusq; fictilibus, qui cululli dicti ſunt.*] Acron & Porphyrion interpretes in illud Horatij lib. 1. Car. Ode 31.

——Diues & aureis
Mercator exſiccet culullis
Vina Syra reparata merce.

Propriè Cululli calices ſunt, quidam fictiles, quibus Pontifices, virginesque Veſtales, in ſacris vtuntur. hìc autem pro vrceolis & conchis poſuit. Alibi autē idem Acron in illud eiuſdem Horatij de Arte Poëtica non adeò longè à fi.

Reges dicuntur multis vrgere culullis
Et torquere mero, quem perſpexiſſe laborant,
An ſit amicitia dignus.

Culullis, inquit, id eſt, calicibus & eſt diminutiuum à Culeo & citat primum locum Horatij.

k *Scirpeasq; effigies.*] Varro lib. 3. ſeu aliorum computatione 6. de ling. Lat. Argei, inquit, fiunt e ſcirpeis virgultis, ſimulachra ſunt hominum triginta, ea quotannis pōte Sublicio à ſacerdotibus publice deiici ſolent in Tiberim. Feſtus Pompeius libro 1. Argeos, ait, vocabant ſcirpeas effigies, quæ per virgines Veſtales annis ſingulis iaciebantur in Tiberim.

l *Quibus hoc proprium ferunt.*] Id vſque ad ea verba, Tum ſiquando. eſt Plinij lib. 16. cap. 44. poſt princ. Feſtus autem Pompeius lib. 3. ſcribit, Capillatam vel Capillatem arborem dici, in qua capillum tonſum ſuſpendebant.

m *Tum ſiquando ſacramento adigebantur.*] Seneca Declam. lib. 7. decla. 8.

n *Illas tamen athletarum ſpectaculis.*] Sueto. in Nerone, c. 12. in fin. ſic ſcribit, Ad athletarum ſpectaculum inuitauit & virgines & Veſtales, quia Olympiæ quoque ſacerdotibus ſpectare conceditur. Cornel. Tacit. lib. 4. Vide & Prudentius in Symmachum lib. 2. de his Veſtalibus loquens,

Interea dum torta vagos ligat infula crines,
Fataleſq; adolet prunas innupta ſacerdos,
Fertur per medias, vt publica pompa plateas,
Pilento reſidens molli, ſeq; ore retecto
Imputat attonitæ virgo ſpectabilis vrbi,
Inde ad conſeſſum caueæ pudor almus & expers
Sanguinis it pietas, hominum viſura cruentos
Congreſſus, mortéſque, & vulnera vendita paſtu
Spectatura ſacris oculis: ſed & illa verendis
Vittarum inſignis phaleris, fruiturq; laniſtis.

o *Si qua verò.*] Hæc ſunt Plutarchi in Numa, & Problem. cap. 96. Et vide noſtras leges Connubiales parte 15. num. 120. incip. Nam & apud.

p *Cui ſcelerato nomen.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. iterúmque 8. vbi de Minutia Veſtali. & Feſtus Pompeius lib. 17.

q *Virginis verò ſtupratorem.*] Dionyſ. lib. 8. paulò ante fin. vbi de Opimiæ corruptoribus. Tandem ad Pontifices delatum eſt, vnam Veſtalium, ignis ſacri cuſtodum, Opimiam amiſſa virginitate, ſacra polluere. Cuius criminis vera confeſſione quæſtionibus expreſſa, aliis quoque argumentis conuictam, traduxerunt per medium comitium, dempta prius capiti corona ſuis manibus, viuámque defoderunt in ſpecu ſubterraneo. Duos verò eius corruptores flagitij coargutos confeſtim necauerunt verberatos publicè. & lib. 9. ſcribit Vrbiniam, virginitate amiſſa, amotam à ſacris, & iudicio conuictam verberatam fuiſſe traductámq; per vrbem viuam defoſſam. Ex inceſti autem patratoribus alterum ſibiipſi manus intuliſſe, alterum à Pontificibus comprehenſum, in foro ſub furca flagris cæſum atque necatum, atque ita demum peſtilentiam deſiiſſe. Liuius 3. Decad. lib. 2. vbi de L. Cantilio ſcriba minorum Pontificum Floroniæ Veſtalis ſtupratore, à Pontifice Maxim. virgis in comitio ad mortem vſque cæſo, loquitur. Suetonius in Domitiano, c. 8. ſcribit Domitianum inceſta virginū Veſtalium à patre ſuo ſuo & fratre quoque neglecta, variè, ac ſeuerè coërcuiſſe: priora capitali ſupplicio, poſteriora more veteri.

r *In ea enim ſubterranea erat fouea.*] Dionyſ. Halicarn. lib. 2. Plutarchus in Numa, & problem. cap. 96.

s *Virginem vero damnatam.*] Plutarchus in Numa.

t *Qua die tanquam lugubri.*] Idem Plutarch. ibidem. Quin & id nefas in prodigium vertebatur, quod ſacrificiis expiabatur, vt videre eſt apud Liuium 3. Decad. lib. 2. & in locis quos nuper citauimus, & Iulium Obſequentem Prodigiorum cap. 97.

u *Popilia.*]

nata vrbe, velut ſi repentinum incommodum accidiſſet, iuſtitio indicto, nihil publicæ magnæque rei agere licebat. Tanta videlicet cura, tantaque ſolicitudine priſci cauebant, nequa in ſacerdotes & deo dicatas virgines vis fieret. Fuere autem Veſtales inceſti damnatæ inter alias, [u] Popilia, [x] Æmylia, [y] Oppia, [z] Fabia, [a] Minutia, [b] Sextilia, [c] Opimia, & Floronia, inter quas [d] Caparonia ſuſpendio ſupplicium præuenit. [e] Fabia verò inceſti cauſam dixit, cùm ei Catilina obiiceretur, & quia ſoror Terentiæ Ciceronis erat, inducto crimine abſoluta fuit. [f] Cornelia Maximilla abſens & inaudita à Domitiano inceſti rea, quum eſſet abſoluta, non admiſſi forſan criminis, prauo iudicio pœnas dedit. [g] Cúmque Vrbina falſi criminis, virgis cæſa & viua defoſſa fuiſſet, religio vrbem peruaſit, immeritam pœnam luiſſe, quòd peſtilenti contagio matronæ mortuos edebant partus, ipſæque vna interibant, ob id admiſſum plecti, & merita noxa puniri. [h] Poſthumia verò ob mundiorem cultum, criminis inſimulata, cauſam dixit: mox ſine noxa & innocens comperta, de collegij ſententia omnium votis abſoluta fuit.

Veſtales inceſti damnatæ.

Quæ abſolutæ.

Innocentes cõdemnatæ.

ANNOTATIONES.

u *Popilia.*] Paulus Oroſius lib.3.cap.9.in fi. vbi non Popiliam, ſed Minutiam virginem Veſtalem inceſti damnatam, viuamque obrutam in vico, qui Sceleratus dicitur, ſcribit. Euſeb. Pompiliam vocat in Chronicis, Olymp.73. Hæc autem a nonnullis Oppia dicitur, de qua paulò pòſt.

x *Æmylia.*] Aſconius Pedianus in Orat. Ciceronis pro Milone, Plutarchus probl. cap.83. Macrobius Feneſtellæ authoritate lib.1. c. 10. dicit Æmyliam virginem 15. Kalend. Ianuariarum eſſe damnatam: quo die ſi Saturnalia gererentur, nec cauſam omnino dixiſſet. L. Florus epit. Liuij lib.63. Oroſius lib.5.cap.14.

y *Oppia.*] Liuius 1.Decad.lib.2. Acceſſere, ait, ad ægras iam omnium mentes prodigia cœleſtia, prope quotidianas in vrbe agriſque oſtentantia minas: motique iræ numinis, cauſam nullam aliam vates canebant, publice priuatimq́, nunc extis, nunc per aues cõſulti, quàm haud ritè ſacra fieri. Qui terrores tamen eò euaſere, vt Oppia virgo Veſtalis inceſti pœnas dederit. Iulius Obſequens Prodigiorum cap.11. vbi dicit hanc à quibuſdam fuiſſe vocatam Popiniam, ab aliis Popiliam.

z *Fabia.*] Vide infrà in verbo, Fabia verò inceſti cauſam dixit.

a *Minutia.*] Liuius 1.Decad.li.8. Eo anno, inquit, Minutia Veſtalis ſuſpecta primò propter mundiorem cultum: inſimulata deinde apud Pontifices ab indice ſeruo, cùm decreto eorum iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiámque in poteſtate habere: facto iudicio, viua ſub terram ad portam Collinam, dextra via ſtratam, defoſſa Scelerato campo. D. Hieronymus in Iouinianum lib.1. Oroſius lib.3.c.9.in fin.

b *Sextilia.*] L.Florus epitome Liuij lib.14. Paulus Oroſius lib.4.cap.2.in fi.

c *Opimia atque Floronia.*] Liuius 3. Decad. lib.2. ſic ſcribit, Territi etiam ſuper tantas clades, cùm cæteris prodigiis, tùm quòd duæ Veſtales eo anno, Opimia atque Floronia, ſtupri compertæ: & altera ſub terram, vt mos eſt, ad portam Collinam necata fuerat: altera ſibimet ipſa mortẽ conſciuerat. Dionyſ. Halicarn. lib.8. ante fin. vt iam diximus in verbo, Virginis verò ſtuprátorem.

d *Caparonia.*] Paulus Oroſius lib. 4. cap.5. Eutropius Rerum Roman. lib.2. Et hæc fortè eſt quam Plutarch. in vita Fabij Maximi dicit ſibimet mortem conſciuiſſe, cùm in ſtupro deprehenſa fuiſſet, ſed eam non nominat. Aut ipſamet Floronia, de qua loquutus eſt proximè, quæ & ipſa ſibi mortem conſciuit, vt iam in præced diximus.

e *Fabia verò inceſti cauſam dixit.*] Aſconius Pedianus in Cicer. Orat. in toga candida contra C. Antonium & Catilinam. Fabia, inquit, Veſtalis cauſam inceſti dixerat, cùm ei Catilina obiiceretur: erátque abſoluta hæc Fabia, quia ſoror erat Terentiæ Ciceronis.

f *Cornelia Maximilla.*] Suetonius in Domitiano, c.8. Plin. lib.Epiſt.4.epiſt.11. ad Cornelium Minutianum. Hinc non abſurdè apud Plinium pro Corneliam Maximillam Veſtalem, legi poſſet Corneliam Maximam, vt conueniat cum ſententia Tranquilli.

g *Cumq́, Vrbina.*] Dionyſ. Halicarnaſſ. lib.9. huius Veſtalis, quam Vrbiniam vocat, hiſtoriam aliter recenſet, nempe hanc cæſam & viuam defoſſam, vt ſuprà diximus ibi, Virginis verò ſtupr. & eum qui cum illa inceſtum patrauerat, in foro ſub furca flagris cæſum & necatum.

h *Poſthumia verò.*] Liuius 1.Decad.lib.4. Eodem anno, inquit, Poſthumia virgo Veſtalis de inceſtu cauſam dixit, crimine innoxia: ob ſuſpicionem propter cultum amœniorem, ingeniumque liberius, quàm virginem decet, parum abhorrens famam. Ampliatam, deinde abſolutam pro collegij ſententia Pont.Maxim. abſtinere iocis, colique ſanctè potius quàm ſcitè iuſſit. Ad eas autem quæ condemnatè ſunt, adde Suniam ex Euſebio Chronographo Olymp. 77. & Tutiam ex L. Floro Epito. Liuij lib.20. Atque etiam Liciniam & Martiam ex eodem lib. 63. & Plutarcho proble. cap.83.

Ex quibus veteres captare auſpicia ſolerent, & auſpiciorum quæ proſpera, quæve piacularia ſint.

CAPVT XIII.

PRISCOS [a] Romanorum adeò auſpiciis deditos fuiſſe cõſtat, vt poſt vrbem conditam falſa illa ſuperſtitione & praua religione ducti, [b] nihil bello vel pace domi militiæq; agerent, niſi auſpicato. Sed inter auſpicia de quibus antiquitas fabulata eſt, quæ proſpera, quæve piacularia ſint, ſæpe quæſitum eſt. [c] In primis receptum eſt, auſpiciorũ quinque genera obſeruari ab augurandi peritis: primum ex cælo, ſecundum ex auibus, tertium ex tripudiis, quartum ex quadru-

Auſpiciorũ quinque genera.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a *PRiſcos Romanorum.*] Totum id ferè caput, vt alia multa ex hoc authore, Caſparus in ſuos Commentarios, De præcipuis diuinationum generibus, inſeruit. quo loco de Auguriis & Aruſpicina tractat: nec hunc tamen nominat, nec alios, à quibus hæc acceperat. Suprà autem lib. 3. cap.15. ſatis docuimus hæc omnia futilia eſſe, & ſacris noſtris literis prohibita.

b *Nihil bello.*] Cicero lib.1.& 2. de Diuinatione Liuius 1. Decad lib.1. & iterum lib.6. ad fin. in Orat. Appij Claudij Craſſi, vbi ſic inquit, Auſpiciis hanc vrbem conditam eſſe, auſpiciis bello ac pace, domi militiæque omnia geri, quis eſt qui ignoret?

c *In primis receptum eſt, auſpiciorum quinque genera.*] Feſtus Pompeius lib.15. hæc ad verbum ſcribit. Quinque genera,

inquit,

Cæremonia dum ex arce augurium petebatur. Templa. Ex cælo.

pedibus, vltimum ex diris.[d] Ex his quædam oblatiua ſunt, quæ non poſcuntur: quædam impetratiua, quæ optata veniunt.[e] Oblatiua, non ſemper auſpicium facere: ſiquidè in poteſtate videntis ſunt, an illa ad ſe pertinere velint.[f] In augurij enim diſciplina hoc traditur primùm, nulla auſpicia, ſiue boni, ſiue mali prænuncia, ad eum qui illa obſeruare negauit, pertinere: nam temere iacta, & ſine ratione vaga, diuinationem non recipiunt.[g] Ex impetratiuis autem auſpicia vera ſumi ſæpe notatum eſt.[h] Quotieſque augures ex arce augurium petunt,[i] lituum tenent ſine nodo aduncum,[k] quo cœli regiones & certa ſpatia, quibus videnda ad ſe pertinere volebant,[l] quæ templa dicta ſunt.[m] ſedebat enim augur velato capite, & lituo cœli regiones notabat. Ex cœlo fit augurium, vt ſi læuum intonuiſſet,[n] quod

ANNOTATIONES.

inquit, ſignorum obſeruant Augures, ex cœlo, ex auibus, ex tripudijs, ex quadrupedibus, ex diris.

d *Ex his quædam.*] Seruius in lib. 6. Æneid. in eum locum,

Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ
Ipſa ſub ora viri cælo venere volantes,
Et viridi ſedere ſolo.

Auguria, inquit Seruius, aut oblatiua ſunt, quæ nõ poſcuntur: aut impetratiua, quæ optata veniunt. Quia ergo hoc oblatiuum fuit, dixit, fortè. & in 12. eiuſdem operis, ibi,

His aliud maius Iuturna adiungit, & alto
Dat ſignum cælo, quo non præſtantius vllum
Turbauit mentes Italas, monſtroq́; fefellit.

Monſtróque fefellit. bene fefellit, inquit. Nanque hoc augurium nec oblatiuum eſt, nec imperatiuum: ſed immiſſum factione Iuturnæ, quod carere fide indicat ſedes negata. Nam vbicunque firmum introducit augurium, dat ei firmiſſimam ſedem, vt lib. 6.

Ipſa ſub ora viri cælo venere volantes,
Et viridi ſedere ſolo.

Item in Mœri,

Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab ilice cornix.

In hoc autem augurio liberatum Cygnum in aquam cecidiſſe dicit, quam inſtabilem eſſe manifeſtum eſt. Et iterum paulò pòſt, ibi,

Hoc erat, hoc votis (inquit) quod ſæpe petiui,
Accipio, agnoſcoq́; deos.

Quaſi imperatiuum (inquit idem Ser.) hoc augurium vult videri, Accipio, agnoſcóque, de modo quaſi oblatiuo loquitur. Nam in oblatiuis auguriis in poteſtate videntis eſt, vtrum id ad ſe pertinere velit, an refutet & abominetur. Ergo nunc augurium, dicit ſe libenter amplecti, & cognoſcere circa ſe voluntatem deorum. Ex quo intelligis hic legendum, Imperatiua, non Impetratiua.

e *Oblatiua non ſemper.*] Seruius d. lib. 12. poſteriori loco.

f *In augurum enim diſciplina.*] Seneca lib. 2. Naturalium quæſtionum. & Plinius lib. 28. c. 2.

g *Ex impetratiuis.*] Quod ſatis innuit Seruius vbi ſuprà.

h *Quotieſq́; augures ex arce.*] Quod fieri ſolebat ex Liuio 1. Decad. lib. 10. in Oratione P. Decij Muris in princip. Qui Iouis Optim. Max. ornatu decoratus, curru aureo per vrbẽ vectus in Capitolium aſcenderit, ſi conſpiciatur cum capide ac Lituo, capite velato victimam cædat, auguriúmve ex arce capiat.

i *Lituum tenent ſine nodo aduncum.*] Cicero lib. 1. de Diuinat. Quid lituus iſte veſter quod clariſſimum eſt inſigne auguratus vnde nobis eſt traditus? Nempe eo Romulus regiones direxit tum, cùm vrbem condidit, qui quidem Romuli lituus: id eſt incuruum & leuiter à ſummo inflexum bacillum: quod ab eius litui, in quo canitur ſimilitudine nomen inuenit, cùm ſitus eſſet in curia Saliorum, quæ eſt in palatio, eaque deflagraſſet, inuentus eſt integer. Liuius 1. Decad. libro 1. Accitus, inquit, ſicut Romulus augurató in vrbe condenda regnum adeptus eſt, de ſe quoque conſuli iuſſit. Inde ab Augure, cui deinde honoris gratia, publicum id, perpetuúmque ſacerdotium fuit, deductus in arcem in lapide ad meridiem verſus conſedit. Augur ad læuam eius capite velato ſedem cœpit, dextra manu baculum, ſine nodo aduncum tenens, quem lituum appellarunt. Inde vbi proſpectu in vrbem agrumque capto deos precatus, regiones ab oriente ad occaſum determinauit: dextras ad meridiem partes, læuaſque ad Septentrionem eſſe dixit: ſignum contra quod longiſſime conſpectum oculi ferebant, animo finiuit: tum lituo in læuam manum tranſlato, dextra in capite Numæ impoſita, precatus eſt ita, Iupiter pater, ſi eſt fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, Regem Romæ eſſe, vt tua ſigna nobis certa ac clara ſint inter eos fines, quos feci. Tum peregit verbis auſpicia, quæ mitti vellet. Quibus miſſis, declaratus Rex Numa de templo deſcẽdit. Plutarchus in Romulo ſic lituum definit, Eſt autem, inquit, lituus, inflexus baculus, quo ad inaugurandum ſedentes cœli ſpatia deſignant.

k *Quo cæli regiones.*] Seruius in 9. Eglog. Virgil. ibi,

Ante ſiniſtra caua, &c.

& lib. Æneid. 6. eo loco,

Ipſa ſub ora viri.

Augures, inquit, deſignant lituo ſpacia & eis dant nomina: vt prima pars Antica, poſterior, Poſtica: item dextra & ſiniſtra. Deſignabant (vt annotauit Ser. in dicto loco lib. 6. Æneid.) item ſibi certa ſpacia, quibus volebant videnda ad ſe pertinere. Id ex ſuperiore Titi Liuij exemplo dignoſcere potes.

l *Quæ templa dicta ſunt.*] Varro de ling. Lat. lib. 3. aut aliorũ comput. 6. poſt princ.

m *Sedebat enim Augur.*] Liuius 1. Decad. libro 1. loco ſuprà allegato.

n *Quod proſperi euentus.*] Ennius apud Ciceronem lib. 2. de Diuinatione,

Cum tonuit læuum bene tempeſtate ſerena.

Ipſe Cicero in lib. cui Marius nomen erat, qui, vt alij multi eiuſdem, periit: ſed ex eo ſe ipſe citat in lib. 1. de Diuinat.

Partibus intonuit cæli pater ipſe ſiniſtris.

Et Virgil. lib. 2. Æneid.

——Subitoq́; fragore
Intonuit læuum.——

Vbi Donatus, Quod, ait, dixit læuum, debet proſperum intelligi: cuius ratio hæc eſt, læua in alijs contraria ſignificant. In ſacris autẽ ſignis idcirco proſpera accipiuntur quæ ſunt læua: quia ſacrificantis, vel precantis latus læuum dextrum eſt eius, qui poſtulata largitur. Et Seruius, læuum proſperum eſt, quia cœleſte: ſiniſtrum autem, quantum ad auguria, à ſinendo eſt, quod nos agere aliquid ſinat. Et idẽ Virg. lib. 9. eiuſdem operis,

Audiit & cæli genitor de parte ſerena
Intonuit læuum.——

Vbi Donatus idem ſcribit. Seruius autem læuum exponit proſperum: vt enim ſuprà diximus, Quæ ſiniſtra nobis videntur intuentibus cœlum, illis dextra ſunt: non quòd ſiniſtra bona ſint: ſed, quòd dextra cœli nobis ſiniſtra ſunt. Idẽ Virg. lib. 4. Georg. circa initium,

——Si quem
Numina læua ſinunt, auditq́; vocatus Apollo.

Vbi & ipſe Seruius exponit, læua, id eſt, proſpera. Et Plinius lib. 2. cap. 54. Læua, ait, proſpera exiſtimantur, quoniam læua parte mundi ortus eſt. Alter Plinius Iunior in Panegyrico, Nam cæteros Principes, aut largus cruor hoſtiarum, aut ſiniſter volatus auium conſulentibus nunciauit. Plutarchus problẽ. cap. 78. vbi eius rei alias quoque rationes reddit. Feſtus Pompeius lib. 17. tum vbi de ſiniſtris auibus loquitur. quo loco primùm dicit authoritate Varronis lib. 5. Epiſtolicarum quæſtionum, id quod iam diximus ex Seruio

ſiniſtrum

proſperi euentus putarunt eſſe: ° idem ſi fulgur à ſiniſtra in dextram emicuiſſet, Hetruſca diſciplina: ᵖ quia quæ nobis læua ſunt, à dijs dextra ex parte demitti putant. ᑫ Ideo fulmen in rebus omnibus lætum auſpicium facit, bonique euentus eſt, ſi ſiniſtra ex parte venit. In auſpicijs enim quæ ſiniſtra ſunt, bene euentura putantur. ʳ Tametſi Græci dextera ex parte veniens augurium, auſpicatius putent. ˢ Ex his tamen dira habentur fulmina, quæ per ſeptentrionē in occaſum vergunt: quæ verò ex ortu ducunt originem, & in eandem partem cœli circumactu redeunt, ſummam portendunt felicitatem, quale oſtentum Syllæ dictatori oblatum memorant. ᵗ aut quum fulmen è cœlo decidit, rurſuſque in ſublimi crebris ignibus micat, quod fortunatum fuiſſe nemo dubitauit. Ipſum tamen fulmen quacunque ex parte venit, ᵘ comitia impedit. ˣ Ioue enim tonante nihil cum populo agi poſſe liquet. ʸ Si tamen tonet in comitijs, vitium oblatum creandis magiſtratibus, atque ideo obnunciari oportere. ᶻ Si autem grandinet ſimul & fulminet, calamitatem præſignari volunt. ᵃ Propterea cum omnes dij manu-

Græci. Fulmina dira, & cætera. Fulmen comitia impediebat.

ANNOTATIONES.

ſiniſtrum dici, quod ſinit. Deinde authoritate Aſinij, Capitonis & Cincij ſiniſtra auſpicia meliora eſſe, quam dextra, tum vbi de ſiniſtro loquitur, vbi & authoritate Atteij Capitonis ſcribit, ſiniſtrum in auſpicando ſignificare lætum & proſperum auſpicium. Quibus adde illud Homeri libro 12. Iliados,

αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων.

Id eſt,

Aquila altè volans, ad ſiniſtram populum retinens.

Quáquam poſtea ita loquatur, vt ſentiat nihil intereſſe inter ſiniſtrum & dextrum in his rebus, eius carmen id eſt,

——τῶν οὔ τι μετατρέπομ' οὐδ' ἀλεγίζω,
εἴτ' ἐπὶ δεξί' ἴωσι πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε,
εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοί γε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα.

Illudque Statij lib. 3. Thebaidos,

Signa feras, læuumq́; tonet. tunc omnis in aſtris
Conſonet arcana volucris bona murmura lingua.
Si prohibes, hic necte moras, dextrumq́; profundum
Alitibus prætexe diem.

Vbi Lactantius interpres. Læuus, inquit, id eſt, bono omine confirmes auſpicia: quia optimum augurantibus ſignum eſt. id eſt, ſi de ſiniſtra cæli tonuerit. & paucis interiectis. Dextra enim parte in contrario, læua in bono. Et paulò poſt, De cœlo venientibus à dextra parte auibus auguria mala ſunt.

o *Idem ſi fulgur à ſiniſtra in dextram emicuiſſet.*] Dionyſius Halicarnaſſeus libro 2. non adeò longe à princip. Peractis precibus fulgur à ſiniſtris ad dextra emicuit. Habent autem Romani talia pro additorijs, ſiue ex diſciplina Hetruſca, ſiue ita edocti à maioribus, hac ratione (vt equidem arbitror) quòd ſedes ſit optima in captandis auſpicijs, quæ Orientem ſpectet, vnde ſol & luna ſurgunt, ſtellæque tam fixæ quàm erraticæ, & vnde mundi motus ſumit exordium: cuius circulari vertigine cuncta, quæ in eo ſunt, modo ſuper terram exiſtunt, modo ſub terra latitant. Porrò qui Orientem ſpectant, Septentriones à ſiniſtris habent, à dextris meridiem. Honoratius eſt autem prius quàm poſterius: ſublimis enim ab Aquilonari tractu polus attollitur, circa quem mundus voluitur, & è quinque ſphæræ circulis, qui vocatur Arcticus, hac parte ſemper eſt conſpicuus. At ab Auſtrali tractu, is qui vocatur Antarcticus, ſemper in ea parte delitet. Veriſimile eſt autem inter ſigna, quæ de cœlo ſeruantur, ea præcellere, quæ fiunt in parte optima. Et quoniam ad Orientem vergentia potiorem partem obtinent, quàm Occidētalia, tum in his ipſis celſiora ſunt auſtralibus aquilonaria, meritò habentur optima.

p *Quia quæ nobis læua ſunt.*] Seruius in li. 2. Æneid. poſt princip. ibi,

——Si mens non læua fuiſſet.

Contraria: Nam de humanis rebus id ſignificat: de diuinis verò proſperum.

q *Ideo fulmen.*] Vide ſuprà in verbo, Idem ſi fulgur à ſiniſtra.

r *Tametſi Græci.*] Cicero libro 2. de Diuinatio. authorem laudans eius rei Homerum: cuius (ni fallor) locus eſt lib. 2. Iliados,

ἀστράπτων ἐπιδέξι', ἐναίσιμα σήματα φαίνων.

Aut ex libro Odyſſeæ 15.

ὣς ἄρα οἱ εἰπόντι ἐπέπτατο δεξιὸς ὄρνις,
αἰετὸς ἀργὴν χῆνα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
ἥμερον ἐξ αὐλῆς. οἱ δ' ἰύζοντες ἕποντο
ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες ὄλοφυρ' ἐγγύθεν ἐλθών.
δεξιὸς ἤϊξε πρόσθ' ἵππων, οἱ δὲ ἰδόντες
γήθησαν, καὶ πᾶσιν ἐνὶ φρεσὶ θυμὸς ἰάνθη.

Sed & Perſæ fulgura ac tonitrua dextra pro felici augurio ducunt, vt videre licet ex Xenophonte lib. 1. Pædiæ Cyri. vbi ſic inquit, Cyrus domum reuerſus, precatúſque Veſtam patriam, ac Iouem patrium aliόſque deos, pergebat ad exercitum, cuinque pater vnà deducebat. Sed poſteaquam ædis egreſſi ſunt, dicuntur fulgura ei atque tonitrua dextera eſſe facta. Quæ vbi apparuiſſent, nullo præterea vtentes alio augurio iter faciebát, quòd ſigna Dei Opti. Maxi. nihil aliud portenderét. Et iterum lib. 7. poſt princip. vbi Cyrus, inquit, equum aſcendit, ſtetitque reſpiciens qua erat perrecturus, fulmen dexterum inſonuit. Hic autem dixit, Te ſequemur, ô Iupiter Optim. Max. Vide Senecam lib. 2. Quæſt. Natur.

s *Ex his tamen dira.*] Hæc vſque ad verſic. Aut cùm fulmen. ſunt Plinij lib. 2. c. 54.

t *Aut cùm fulmē.*] Et id quoque elicitur ex Plinio vbi ſuprà, ſed non adeò clarè.

u *Comitia impedit.*] Cicero libro 2. de Diuinat. Liuius 3. Decadis libro 3. & 4. Decad. libro 10. tum, alibi, tum ad finem, Cornelius Tacitus libro 17. Plutarchus in Catone Vticenſi, vbi tradit Pompeium diſſoluiſſe Comitia, quibus Cato Vticenſis Prætor creabatur, quòd ſe tonitrua audiuiſſe dixiſſet.

x *Ioue enim tonante.*] Cicero in Vatinium ſcribit iam inde à Romulo decretum fuiſſe ab auguribus Ioue fulgente cum populo agi nefas eſſe. Idem Cicero Antoniana 5. Ioue enim, inquit, tonante cum populo agi non eſſe fas, quis ignorat? Et paulò pòſt, Quam legem igitur ſe Augur dicit tuliſſe, non modò tonante Ioue, ſed propè clamore cœleſti prohibente. Liuius 3. Decadis libro 3. ſcribit Marcellum conſulem creatum, magiſtratu amotum fuiſſe, quòd tonuiſſet, cùm iniret conſulatum. Et libro 2. de Diuinat. Itaque in noſtris Commentarijs ſcriptum habemus, Ioue tonante, fulgurante comitia populi habere nefas. Aſconius in Orat. Cicer. in Piſonem.

y *Si tamen tonet in Comitijs.*] Ex his quos ſuprà citauimus in verbo, Ioue cùm tonante.

z *Si verò grandinet.*] Tempeſtate Comitia dirempta fuiſſe aperte oſtendit Liuius 4. Decad. libro 10. in fine. Secundum triumphum Comitia edixit, quibus creati Coſſ. ſunt M. Iunius Brutus, A. Manlius Vulſo. Prætorum inde tribus creatis, Comitia tempeſtas diremit. Plinius lib. 18. cap. 28. in fi. refert tempeſtatum nomine grandines & procellas cæteraque ſimilia intelligi.

a *Propterea cum omnes dij.*] De huiuſmodi manubijs deorū, Seruius enarrans illud libri 1. Æneidos,

Ipſa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Disiecitq́; rates, euertitq́; æquora ventis.

In libris Etruſcorum, inquit, lectum eſt, iactus fulminum

Manubiæ Iouis cur rubræ. Fulmina diurna Iouis, nocturna Plutonis tributa. Popyſma. Fulminis auertendi ratio. Fulmina in pollutis lucis. Bidental. Tonitrua impares, pares, matutina, meridiana, ſereno tempore emiſſi.

bias albas nigráſque habeant, ſolius Iouis rubras eſſe volunt. [b] Et quamuis Hetruſci vates nouem diis fulminum iactus poteſtatéſque tribuant, quorum vndecim fuere genera: [c] Romani tamen diurna Ioui, nocturna Summano (quem Plutonem dicunt) tradiderunt. Fuitque memoriæ proditum, ea fulmina quæ ſolus Iupiter excutit, læta eſſe: quæ verò concilio deorum aduocato, auerſa reputari. [d] Ideo fulgetras adorare, & popyſmatibus obſtrepere, conſenſum eſſe gentium Plinius notauit. [e] Eſt autem popyſma, ſibilus tenuis, ore emiſſus. Græci verò, vt vim tonitrus & ſpeciem fulminantis cœli auerterent, pateris vina effundebant. [f] Thraces dum fulminat aut tonat, in cœlum ſagittas intendunt, rati tonantem hoſtem eſſe Dei, quem ipſi colerent. [g] Paulo tamen Æmylio apud Amphipolim ſacrificante, fulmen è cœlo emiſſum, quum ſacra combuſſiſſet, regni mutationem portendit, quod mox conſequutum eſt. [h] Fuitque opinio haruſpicum, fulmina magnopere fieri in pollutis lucis: [i] ideo reliquias fulminis cum ſacrificio ſepelire diſperſoſque ignes in vnum cogere, & quadam tacita prece, terræ condere ſolebant, [k] quem locum bidental dixerunt. Nonnulli impares tonitrus boni ominis eſſe, & felicia portendere volunt: pares autem, diros euentus & calamitates: [l] alij matutinos, ventum, imbrem verò, meridianos prædicere. [m] Serena tamen tempeſtate tonuiſſe, [n] hominéſque [o] aut ædes ſacras de cœlo tactas eſſe triſtis euentus fuiſſe, & auſpicij mali, ſæpe notatum eſt. [p] Contra verò Homerus,

ANNOTATIONES.

manubias dici & certa eſſe numina poſſidentia fulminum iactus, vt Iouem, Vulcanum & Mineruam. Vnde cauendum eſt, ne aliis hæc numinibus demus. Et Feſtus Pompeius lib. 11. in princ. Manubiæ Iouis tres dicuntur eſſe: quarum vnæ ſunt minimæ, quæ moneant placidæque ſint. Alteræ, quæ maiores ſunt, ac veniunt cum fragore, diſcutiantque ac diuellant, quæ à Ioue ſint, & conſilio deorum mitti exiſtimẽtur. Tertiæ his ampliores, quæ cum igne veniant, & quanquam nullum ſine igne fulgur ſit, hæ propriam differẽtiam habeant, quòd aut adurant, aut fuligine deforment, aut accendant, quæ ſtatum mutent deorum conſilio ſuperiorum.

b *Et quamuis Etruſci vates.*] Seneca lib. 2. Natural. quæſt. & Plinius lib. 2. cap. 52. in princ. ſic inquit, Tuſcorum literæ nouem deos emittere fulmina exiſtimant, Iouem enim trina iaculari. Romani duo tãtùm ex his ſeruauere, diurna attribuentes Ioui, nocturna Summano, rariora ſanè eadem de cauſa frigidioris cœli.

c *Romani tamen.*] Plinius vbi ſuprà. Feſt. Pompeius libro 4. in fi. Dium fulgur appellabant diurnum, quod putabant Iouis, vt nocturnum Summani. D. Auguſtin. lib. 4. cap. 23. prope fin. Romani, ait, veteres neſcio quem Summanum, cui nocturna fulmina tribuebant, coluerunt magis quàm Iouem, ad quem diurna fulmina pertinebant. Martianus Capella libro 2. Nuptiarum ſic de Summano inquit, Denique omnis aëris à luna diffuſio, ſub Plutonis poteſtate conſiſtit, qui etiam Summanus dicitur: quaſi ſummus manium. Idem alio loco, Manes, inquit, corpori humano præſules attributi ſunt, qui parentum ſeminibus manauerunt qui ſub Plutonis poteſtate ſunt: qui ideo Sũmanus dicitur, quaſi Summus manium.

d *Ideo fulgetras.*] Plinius li. 28. cap. 2. Fulgetras adorare poppyſmis conſenſus gentium eſt. Sed hìc legendum Poppyſmatibus duplici p. vide in ſeq.

e *Eſt autem poppyſma.*] Legendum Poppyſma à ποππύζω poppyſmis proſequor, ſibilo. Ariſtophanes in Pluto,

—ἔπειθ᾽ ὁ θεὸς ἐπόππυσεν
ἐξῃξάτην δὲ δύο δράκοντ᾽ ἐκ τοῦ νεώ.
—Poſtea deus ſibilauit.
Exiuerunt igitur duo dracones è templo.

Et in Veſpis καὶ ἀστράψω. id eſt, & ſi fulgurabo, ποππύζουσι ſibilauit. vbi interpretes tradũt moris fuiſſe, τῇ ἀστραπῇ ποππύζειν. id eſt, fulgetris applaudere. Hinc Poppyſma & poppyſmus ſibilus. Vide Suidam & Nicam Grammaticum & Maximũ in Lexico, & Policianũ lib. Miſcellaneorum c. 32.

f *Thraces.*] Herodotus lib. 4. ſic ſcribit, Thraces dum tonat fulguratque in cœlum ſagittas excutiunt, Deo minitantes, quòd nullum alium præter ſuum eſſe arbitrantur.

g *Paulo autem Æmylio.*] Plutarchus in vita ipſius.

h *Fuitq́, opinio Haruſpicum.*] Seneca Natural. quæſt. lib. 1.

i *Ideo reliquias fulminis.*] Seneca Nat. quæſt. lib. 2. Lucanus libro 1.

—*Aruns diſperſos fulminis ignes*
Colligit, & terræ mœſto cum murmure condit,
Datq́, locis nomen, ſacris tunc admouet aris
Electa ceruice marem.—

Iuuenal. ſatyra 7.

Atque aliquis ſenior, qui publica fulgura condit.

k *Quẽ loca bidẽtal dixere.*] Horatius in Arte poëtica in fine,

—*In triſte bidental*
Mouerit inceſtus:

Vbi Acron & Porphyrion interpretes dicunt, Id quod Iouis fulmine percuſſum eſt, bidental dici, hocque expiari nõ poſſe. Et Perſius ſaty. 2.

An quia non fibris ouium, Ergennaq́, iubente
Triſte iaces lucis, euitandumq́, bidental.

Aliter Feſtus Pompeius lib. 2. dicit, quoddam templum eſſe ita dictum, quòd in eo bidentibus hoſtiis ſacrificaretur.

l *Alij matutinos.*] Plinius lib. 18. c. 35.

m *Serena verò tempeſtate.*] Sueton. in Tito, cap. 10. vbi inter omnia mortis ipſius ſigna, id ponit, quòd poteſtate ſerena tonuerit. Dion libr. 37. Præterea quoque alia infeſta ſigna euenerunt: multa enim fulmina per ſerenum delapſa ſunt. Hoc alij pro læto feliciq́ue auſpicio obſeruauerũt, ſicut indicat illud Ennianum apud Cicer. libr. 2. de Diuinatione, ſuprà iam citatum,

Cùm tonuit læuum bene tempeſtate ſerena.

Et quòd inter omnia imperij Antoni Pij, ſcribit Iulius Capitolinus in vita illius, fulgur cœlo ſereno ſine noxa in eius domum veniſſe. Id autem naturali rationi tribuit Seneca lib. 1. Natural. quæſt. cap. 1. ad finem, vbi ita infit, Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aër ad exprimendum ignes aptus fuit. Nam ſereno quoque cœlo aliquando tonat, ex eadem cauſa, qua nubilo aëre inter ſe colliſo. Et lib. 2. cap. 8. Quare & ſereno tonat? Quia tunc quoque per craſſum & ſiccum aëra ſpiritus proſilit.

n *Hominéſq́,.*] T. Liuius 3. Decad. libr. 2. Iulius Obſequens Prodigiorum c. 71. 83. & 87.

o *Aut ædes ſacras.*] Plutarchus in Craſſo: id ſæpiſſime inter prodigia poſitum fuiſſe, teſtantur Dion hiſtoricus & Liuius locis infinitis, & in 3. Decad. libro 1. 3. iterumq́ue 8. & 4. Decad. libro 3. rurſumq́ue 7. Iulius Obſequens cap. 26. 55. 56. 60. & alibi, & Suetonius in Domitiano cap. 15. Continuis, inquit, octo menſibus tot fulgura facta, nunciataque ſunt, vt exclamauerit, Feriat iam quem volet. Tactum de cœlo Capitolium templũque Flauiæ gẽtis. Item domus Palatinæ & cubiculum ipſius, atque etiam è baſi ſtatuæ triumphalis titulus excuſſus vi procellæ in monimentum proximum decidit. Anaſtaſius (authore Volaterrano in Anthropologia) fulmine ictus periit, anno imperij 36.

p *Contrà verò Homerus.*] Scilicet libro Odyſſeæ 20.

ὣς ἔφατ᾽ εὐχόμενος, τοῦ δ᾽ ἔκλυε μητίετα Ζεύς.
αὐτίκα δ᾽ ἐβρόντησεν ἀπ᾽ αἰγλήεντος Ὀλύμπου

Iouem ſereno intonuiſſe poſt effuſas preces, felix omen & ratum auſpicium fecit. [q] M. Craſſo caſtra quæ trans Euphratem metatus fuerat, bis fulmine icta, triſte prodigium & infandas cædes attulere. [r] Alii ex fulguribus quædam publica adnotarunt, alia priuata: Publica, non vltra trigeſimum portendere annum, niſi in deditione oppidi: priuata, non vltra decimum augurium facere, niſi in ſponſalibus & natali die auſpicata: [s] ex quibus quædam poſtularia, alia peſtifera, pleraque conſiliaria dicta ſunt aut monitoria vel auxiliaria, hoſpitalia vel regalia, [t] nõnulla peremptalia, quæ ſuperuenientium fulgurum ſignificationem perimunt. [u] Ea enim tantam vim habent, vt quicquid alia portenderent, illorum interuentu tollatur. Quod verò interuentu fulminis portentum eſt, alterius ſignificatione tolli nequit: [x] peſtifera mortem, poſtularia ſacrificiorum emendationem admonent. [y] Pars multo maxima, tria fulminum genera fecit: conſiliarium, quod poſt cogitatum negocium ſuperuenit: authoritatis, quum poſt rem perfectam, bonũ aut malum, quod futurum ſit, prædicit: ſtatus, vbi nec opinantibus nobis fulmen interuenit. Quæ vero fortuita ſunt, & in caſu poſita, nulla ratione ſubnixa, diuinationem non recipiunt: [z] Ex auibus verò, augures quaſdam oſcines, quaſdam præpetes notarunt: oſcines cantu, præpetes volatu augurium facere, & futura prædicere. [a] Semper enim cantus oſcinis quum ſiniſter eſt, ſecundiſſimus ſunt [b] Ex præpetibus autem aquila, vulture & buteone, ſanquali & immuſulo, lætantur, eaſque felicis euentus eſſe, quum ingentibus alis patulæ & porrectæ volant. [c] Quaſdam dixere

Fulgura publica, priuata.

Fulgura poſtularia, peſtifera, conſiliaria monitoria, auxiliaria hoſpitalia, regalia, perẽptalia.

Triũ fulminũ genera apud plurimos.

Auguria.

Aues oſcines.

Aues præpetes.

Aues funebres.

Superuaganea.

ANNOTATIONES.

ὑψόθεν ἐκ νεφέων, γήθησε δὲ δῖος Ὀδυσσεύς.

Id eſt,

Sic dixit precatus, hunc autem audiuit conſiliarius Iupiter.
Statim autem tonuit à ſplendido olympo
Alto ex nebulis, lætatus eſt autem diuinus Vlyſſes.

Et lib. 21. non longe à fi. licet non ita clare,

—Ζεὺς δὲ μεγάλ' ἔκτυπε σήματα φαίνων,
γήθησέν τ' ἄρ' ἔπειτα πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς,
ὅττι ῥά οἱ τέρας ἧκε Κρόνου πάϊς ἀγκυλομήτεω.

Id eſt,

Iupiter autem valde ſonuit ſigna oſtendens.
Lætatus eſt poſtea pertolerans diuus Vlyſſes,
Quod ei monſtrum miſit Saturni filius verſuti.

q *M. Craſſo.*] Plutarc. in vita ipſius, vbi de prodigiis mortem Craſſorum præcedentibus loquitur.

r *Alii ex fulguribus.*] Seneca lib. 2. Natu. quæſt. cap. 48. Priuata enim, inquit, fulgura negant vltra decimum annum, Publica vltra tricesimum poſſe differri. Plinius lib. 2. cap. 52. in fine, ſic ſcribit, Cæterùm exiſtimant non vltra decem annos portendere priuata, præterquàm aut matrimonio primo facta, aut natali die, Publica non extra trigeſimum annum, præterquàm in deductione oppidorũ. Et de his duobus Iuuenalis ſaty. 6. loquitur,

Atque aliquis ſenior, qui publica fulgura condit,
Plebeium in Circo poſitum eſt & in aggere fatum.

s *Ex quibus quædam.*] De his ſeptem primis Seneca d. libr. Natural. quæſt. cap. 49. & præterea de Poſtularibus Feſtus Pompeius lib. 14. Poſtularia fulgura, inquit, quæ votorum, aut ſacrificiorum ſpretam religionem deſignant. Peſtifera, quæ mortem aut exilium oſtendunt.

t *Nonnulla peremptalia.*] Idem Feſtus authoritate Gracchi d. loco, vbi tamen corruptè legitur, Parentalia. Ea enim à perimendo dicta ſunt: quia ſcilicet, vt ille dicit, portenta vi ſua perimunt duobus modis prioribus tollendis, aut maiore minimoia, vt tertia ſecundæ, ſecunda primæ cedat. quod & plane declarat alibi eodem libro vbi de Poſtularibus loquitur.

u *Ea enim tantam vim habent.*] Quod iam ex Feſto diximus, & id præterea ſcribit Seneca d. lib. 2. Natural. quæſtio. cap. 34. Cuius hęc verba, Summam eſſe vim fulminum iudicant: quia quidquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius ſignificatione minuitur. Quidquid exta, quidquid aues minabantur, ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum, nec extis, nec aue contraria refellitur. Sed hæc tamen confeſtim reprobat, vt ibi videre poteris.

x *Peſtifera mortem.*] Feſtus Pompeius d. lib. 14. addit aut exilium, vt etiam facit alibi eodem lib. vbi de Poſtularibus loquitur. & ante eum Seneca d. lib. Natu. quæſt. c. 49. Peſtifera, quæ mortem exiliumque portendunt.

y *Pars multo maxima.*] Hæc vſque ad ea verba, Ex auibus. ſunt Senecæ vbi ſupra c. 49. ex authoritate Cecinnæ.

z *Ex auibus.*] Seruius in lib. 1. Æn. id. ibi,

Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos,
Aetheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cœlo.

In auguriis, inquit, non ſolùm aues conſiderantur: ſed volatus in præpetibus & cantus in oſcinibus: quia non omnes, nec omnibus dant auguria Et lib. 3. Æneidos in eum locum,

Et volucrum linguas & præpetis omnia pennæ.

Aues, inquit, Seruius, oſcinæ ſunt, aut præpetes. Oſcinæ ab os & cano dictæ, ore futura prædicunt: præpetes verò a volatu: ſed præpetes aut ſuperiora tenent, & præpetes dicuntur: aut inferiora, & inferæ appellantur. Præpetes autem, quia omnes aues ſuperiora tenent volantes. Acron in Horatium Carminum lib. 3. Ode 27. ibi,

Oſcinem coruum prece ſuſcitabo
Solis ab ortu.

Oſcines, inquit, aues dicuntur, quæ voce augurium faciunt: præpetes quæ volatu, & citat illud Virgilianum. Et de præpetibus quoque loquitur F. Pompeius lib. 14. in duobus locis, & Gellius lib. 6. cap. item 6. Cicero autem lib. 2. de Natura deorum aliter has diſtinguit. Atque hæ non caperentur quidem niſi hominum ratione atque ſolertia: quanquàm aues quaſdam & alites & oſcines, vt noſtri augures appellant, rerum augurandarum cauſa eſſe natas putamus. Idem Cicero de Diuinat. lib. 1. Eademque efficit in auibus diuina mens, vt tum huc, tùm illuc volent alites, tùm à dextra, tùm à ſiniſtra parte canant oſcines. Et apertius Epiſtol. famil. li. 6. epiſto quoque 6. ad Cecinnam, Non igitur ex alitis volatu, nec ex cantu ſiniſtro oſcinis, vt in noſtra diſciplina eſt, nec ex tripudiis ſoliſtimis, aut ſomniis tibi auguror: ſed habeo alia quæ obſeruem. Et apertiſſime Plinius lib. 10. cap. 19. Nunc de ſecundo ordine dicamus, qui in duas diuiditur ſpecies, oſcines & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaque præcedent & ordine. Ex quibus intelligis hos alites vocare, quos illi præpetes appellant.

a *Semper enim cantus oſcinis.*] Seruius lib. 4. Æneid. in eum locum,

Solaq; culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri & longas in fletum ducere voces.

Omnes, inquit, aues oſcines, bonæ: præpetes malæ ſunt, & contra.

b *Ex præpetibus autem aquila.*] Feſtus Pompeius libr. 1. non longe poſt princip. has omnes aues, inter alites ponit, quas hic præpetes appellat: nam ſupra diximus eaſdem eſſe alites & præpetes.

c *Quaſdam dixere funebres.*] Plinius lib. 10. cap. 12. Inauſpicatas aues vocat, cornicem, coruum & bubonẽ. de bubone

tic lo

Auſpicia caduca. Cliuia. Auſpicia ex aquila & vulturis volatu.

funebres, quæ omine auerſo aliquid fieri vetant: [d] nonnullas ſuperuaganeas, quæ ex ſummo acumino emittunt vocem: [e] alia caduca auſpicia, cum in templo per augures metato aliquid excidit: [f] pleraque cliuia, quæ difficulter eueniũt. [g] Aquila ſi dextra ex parte venit, felix omen facit, [h] & magnarum rerum auſpicia: [i] quas quidem volatu augurium facere, præcipuè ſi ſtridentibus alis euolare videant, omen futuri maximi boni, ac læta & magna portendere dixerunt. † Vultures quoque Romulo in condenda vrbe præſens auſpicium fecere. Sed tamen vultures aquilarum fœtus implumes occidiſſe, nidóſque euertiſſe, ipſóſque à paſtu pedibus & roſtro abegiſſe, [k] Tarquinio Superbo exilium, & regni amiſſionem quæ mox ſequuta ſunt, portenderunt. [l] Aquilam Tarquinio Priſco pileum detraxiſſe in

ANNOTATIONES.

ſic loquitur in fi. Bubo funebris & maximè abominatus, publicis præcipuè auſpiciis, deſerta incolit: nec tantùm deſolata, ſed dira, etiam & inacceſſa: noctis monſtrum, nec cantu aliquo vocalis, ſed gemitu. Itaque in vrbibus aut omnino luce viſus, dirum oſtentum eſt. Priuatorum domibus inſidentem plurimis ſcio non fuiſſe feralem. Volat nũquam quò libuit, ſed tranſuerſus aufertur. Capitolij cellam ipſam intrauit Sex. Papellio Iſtro, L. Pedanio Coſſ. propter quod nonis Martiis vrbs luſtrata eſt eo anno. Incendiariam præterea auem inter inauſpicatas enumerat cap. 13. eiuſdem libri, Inauſpicata eſt, inquit, & incendiaria auis, propter quam ſæpenumero luſtratam vrbem inuenimus, ſicut L. Caſſio & C. Mario Coſſ. quo anno & bubone viſo luſtrata eſt. Ouidius lib. 1. Amorum, eleg. 12. de in auſpicatis auibus ſcribit,

Ille dedit turpes raucis bubonibus vmbras,
Vulturis in ramis & ſtrigis oua tulit.

Statius Thebaidos 3.

——Dira ſtrident in nube volucres
Nocturnaq́ gemunt ſtriges, & feralia bubo
Dira canens.——

Idem Ouid. Metamorphoſ. 5. bubonem ignauum & diri ominis vocat,

Fœdaq́ fit volucris, venturi nuncia luctus
Ignauus bubo, dirum mortalibus omen.

Vocat & prophanum, id eſt execrandum, & peſſimi ominis, lib. 6. Metamor.

——Tectoq́ prophanus
Incubuit bubo, thalamiq́ in culmine ſedit.

Funereum præterea lib. 9. vocat,

——Ter omen
Funereus bubo, letali carmine fecit.

Ælius Lampridius in Commodo, inter prodigia eiuſdem Commodi mortem præcedentia, ſcribit, Bubonem etiam ſupra cubiculum eius deprehenſum eſſe tam Romæ quàm Lanuuij.

d *Nonnullas ſuperuaganeas.*] Feſt. Pomp. lib 17. Superuaganea dicebatur ab auguribus auis, quæ ex ſummo cacumine vocẽ emiſiſſet: dicta ita, quia ſuper omnia vagatur, ac canit.

e *Alia caduca.*] Idem Feſtus lib. 3. non longè à fi. Caduca auſpicia dicunt, cùm aliquid in templo excidit, veluti virga è manu.

f *Pleraque cliuia.*] Idem Feſtus eodem libro, Cliuia auſpicia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebãt: omnia difficilia cliuia vocabant, vnde & cliuia loca ardua.

g *Aquila ſi ex dextra parte venit.*] Suetonius in Claudio, cap. 7. Euenitque, vt primitus ingredienti cum faſcibus forum, præteruolans aquila dexteriore humero conſideret. & in Vitellio, cap. 9. Prætermiſſo agmine lætum euenit auſpicium: ſiquidem à parte dextra repente aquila deuolauit: luſtratiſque ſignis, ingreſſos viam ſenſim anteceſſit. & in Domitiano, cap. 6. in fi. De qua victoria prius præſagiis, quàm nunciis comperit. Siquidem ipſo, quo dimicatum eſt, die, ſtatuam eius Romæ inſignis aquila circumplexa pennis, clangores lætiſſimos edidit: pauloque poſt occiſum Antonium adeò vulgatum eſt, vt caput eius quoque apportatum vidiſſe ſe pleriqne contenderent. Apud Liuium 1. Decad. libro 1. & Dionyſium lib. 3. legimus quemadmodum aquila Lucumoni, qui poſteà L. Tarquinij Priſci nomen adeptus eſt, Romam commigranti, regni augurium fecit. Alitherſa ſenex ille Odyſſeæ lib. 2. ex Aquilarum volatu & genarum laceratione, reditum Vlyſſis & procorum interitum auguratur, & Priamus lib. Iliados 24. ab Hecuba admonitus, Iouem orat, vt aquilam mittat, cuius volatu in bonam ſpem erectus, auſpicióque ſecundo confiſus ad naues Græcorum ſeſe conferat,

πέμψον δ' οἰωνὸν ταχὺν ἄγγελον, ὅς τί σοι αὐτῷ
φίλτατος οἰωνῶν, καὶ ὃ κράτος ἐστὶ μέγιστον
δεξιὸν, ὄφρα μιν αὐτὸς ἐν ὀφθαλμοῖσι νοήσας,
τῷ πίσυνος ἐπὶ νῆας ἴω Δαναῶν ταχυπώλων.

Id eſt,

Mitte autem alitem velocem nuncium, qui tibi ipſi,
Dilectiſſimus inter alites, & cuius fortitudo eſt maximã,
Dextrum, vt eum ipſe oculis percipiens,
Hoc fretus in naues eam Danaorum equitum.

h *Et magnarum rerum auſpicia.*] Seneca libr. 2. Naturalium quæſt. ca. 32. Cur, inquit, aquilæ hic honor datus eſt, vt magnarum rerum faceret auſpicia?

i *Quas quidem volatu augurium facere.*] Cornelius Tacitus libro 17. Lætum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum cogebat, ipſo profectionis die, aquila leni meatu prout agmẽ incederet, velut Dux viæ præuolauit, lõgúmque per ſpatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, vt haud dubium magnæ & proſperæ rei nomen acciperetur. Dion in Auguſto, ſic ſcribit, Cæſari aquila ſtatim inito fœdere cum ambobus (Antonio ſcilicet & Lepido) ſupra tentorium ſtetit, móxque coruos duos aduolantes, qui ex alis eius plumas euellere conabantur, occidit: itaque ex vtroque victoriam portendit. Hæc Dion lib. 47. in prin.

† *Vultures quoque Romulo.*] Liuius 1. Decad. libro 1. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 1. Plutarchus in Romulo & omnes vbique. Et quòd vultures faciant bonum auſpicium teſtis eſt Appianus libro 3. bellorum Ciuilium. Statius lib. 3. Thebaid.

Non venit auguriis melior quàm vultur.

Vbi Lactãtius interpres ſcribit, vulturem ſolere bona omina augurantibus ferre.

k *Tarquinio Superbo.*] Et alia ex hac aue auſpicia, vide apud Herodotum libro 3. vbi Dariò cum ſeptem Perſis diſceptante, apparuerunt ſeptem accipitrum paria, inſectantium duo paria vulturum, eóſque vellicantium & infeſtantium. Plutarchum problem. cap. 93. & in vita Marij. Dion hiſtoricus auctor eſt libro 46 Poſt C. Cæſaris cædem Octauio in Campum Martium deſcendente vultures ſex augurium feciſſe: mox verò apud milites concionanti duodecim. Id ad Romulum, auguriúmque eidem oblatum referens, regno quoque eius conſtanter ſe potiturum ſperabat. Idem in Vitellio.

l *Aquilam Tarquinio Priſco.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. de Lucumone, cui Tarquinio Priſco edidere nomen, loquens, Ei carpento ſedenti cum vxore aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis, pileum aufert: ſupérque carpentum cum magno clangore volitans, rurſus velut miniſterio diuinitùs miſſa, capiti aptè reponit: inde ſublimis abiit. Accepiſſe id augurium dicitur Tanaquil, perita, vt vulgo Hetruſci, cæleſtium prodigiorum mulier excelſa & alta ſperare virum iubet: eam alitem, ea regione cœli, & eius Dei nunciam veniſſe: circa ſummum culmen hominis auſpicium feciſſe: leuaſſe humano ſuperpoſitũ capiti decus, vt diuinitus eidem

ſublimi, deinde capiti repoſuiſſe, regnum ominatã ferunt:[m] ſicut Ariſtander aquilæ augurio victorem Alexandrum prædiuinauit. Rurſus correptum iaculum è manu ſatellitum abſtuliſſe, & in profundum deieciſſe, [n] velut prodigioſum oſtentum Dionyſio exilium, & regnum ſibi abrogari, funeſtaſque calamitates præmonſtrauit. [o] fuitque diu quæſtionis, an ſanqualis & immuſulus inter aquilas cenſendi forent: quorum volatus licet æuo priore incognitus, ſecundiſſimos habere euentus cenſebatur. [p] Cumque ex auibus omina multi obſeruarint, præcipui fuere Cares, [q] quibus rex Caras ex auibus auſpicium dedit primus. [r] Poſtea Arabes, Phryges, Cilices, Piſcides, Pamphilij, & [s] Galli, auium cantus & volatus religioſe obſeruarunt: ex quibus vera auſpicia ominati ſunt: quibus obſeruatis, haud ſecus quàm ex oraculis euenta rerum & negociorum præſumpſere. [t] Sæpe tamen vulturem in ædem Iouis, aut deorum volaſſe, prodigij loco receptum eſt: ideo velut portentum malique auſpicij, procuratum fuit. [u] Si tamen vultures, corui, & aquilæ in vnum coirent, cædem haud dubiam: [x] & ſi grues volantes à recto flecterent curſu, & retrocederent, infandam nautis tempeſtatem, & mare procelloſum, mox turbines & fluctus prænunciarunt. Ciconiam non vt grues prodigium facere dicunt, ſed in augurijs non dubiam ferre concordiæ ſignificationem. [y] Proxima eſt accipitrum natura: præcipuum verò genus, [z] quod circum appellant, altero pede claudum, quod fortunatum nuptiis & pecuariæ rei opinati ſunt. [a] Contra miluus diri malique ominis, ſemperque infortunia præmonſtrare creditus. [b] Triorchen

Quæ gentes auguria potiſſimù obſeruarint.
Siniſtrum omẽ ex vulturibus.
Ex vulturibus, coruis & aquilis congregatis.
Ex gruibus.
Ex ciconia.
Ex accipitre.
Ex miluo.

ANNOTATIONES

redderet. eadem ferè ſcribit Dionyſius lib. 3.

m *Sicut Ariſtander.*] Plutarchus in Alexandro. Q. Curtius lib. 4. non aquilam, ſed coruum glebam vnguibus ferentem fuiſſe ſcribit.

n *Velut prodigioſum oſtentum Dionyſio exilium.*] Plutarch. in Dione. Sed & alia ex aquila auſpicia vide apud Homerum libro 15. iterumque 20. Odyſſeæ, Xenophontem Pædiæ Cyri libro 2. iterumque poſtea libro 6. expeditionis Cyri non vno in loco, Ciceronem libr. 2. de Diuinat. vbi de Deiotaro, Diodorum Siculum lib. 16. ca. 6. Virgi. lib. 12. Æneid. Valerium Maximum lib. 1. cap. 4. vbi de M. Bruto & Rege Deiotaro, Plinium lib. 15. cap. 13. & li. 25. cap. 3. Suetonium in Galba, cap. 1. & 4. & in Veſpaſiano, cap. 5. Plutarchum in vitis Timoleonis, Bruti & Marij, & in lib. de claris mulier. c. 15. & in Parallelis, cap. 11. Appianum bellorum Ciuilium, lib. 4. Iuſtinum lib. 12. ad finem. & lib. 20. vbi de pugna Crotonentium, & Locrentium, & iterum lib. 23. ad fi. Ælianum de nat. Animalium lib. 13. c. 1.

o *Fuitq; diu quæſtionis.*] Plinius lib. 10. cap. 7. & vide Liuium 1. Decad. lib. 1. Et Feſtum Pompeium lib. 9. vbi de Immuſculo alite loquitur, & Iulium Obſequentem Prodigiorum cap. 63. vbi de Sanquali.

p *Cumque ex auibus omina multi.*] Et inter cæteros, præter eos quos hic noſter author numerat, Vaſcones, Hiſpani & Pannonij ex Ælio Lampridio in Alexandro Seuero. Quod & de Pannoniis aſſeuerat Spartianus in Septimio Seuero.

q *Quibus Rex Caras.*] Plinius lib. 7. cap. 56. Auguria ex auibus Car, a quo Caria appellata, reperit, vbi dicit Tireſiam Thebanum auſpicia auium reperiſſe. Vide Polydorum Virgilium Vrbinatem lib. 1. c. 24. de Inuentoribus rerum.

r *Poſtea.*] De his ſex prioribus nuncupatim tradit Cicero lib. 1. de Diuinat. non ſemel & iterum 2. Et prætерea de Arabibus Philoſtratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 14. Arabes, inquit, ab auibus, non ſecus: atque ab oraculis, eorum quæ ventura ſunt, auguria captant: id autẽ aſſequuntur (vt aiunt) draconum corde, aut epate in cibis aſſumpto. De Phrygibus Iuuenalis ſaty. 6.

Diuitibus reſponſa dabit Phryx augur, & Indus
Conductus dabit aſtrorum.

Nam Phryges, Cilices & Arabes (vt ſcribit Cicer. in 1. de Diuin.) auium ſignificationibus plurimũ obtemperauerunt: quod idem factitatum in Vmbria ſe accepiſſe inquit. Et de Cilicibus Tacitus libr. 18. non multò poſt princ. vbi tradit ſcientiam artémque aruſpicum Myram, aut, vt alij legunt, Thamyram Cilicia accitam in templum Paphiæ Veneris intuliſſe.

s *Galli.*] Nuper diximus de Vaſconibus, qui & ipſi Galli sũt.

t *Sæpe etiam vulturem in ædem Iouis.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. Adde & frequenti foro in tabernam deuolaſſe.

u *Si tamen.*] Dion hiſtoricus Roman. lib. 47. poſt princip. vbi prodigia Lepido facta deſcribit, ſic inquit, Vultures complures in templo Genij P.R. ac Concordiæ inſederant, quibus adhuc in eodem loco commorantibus, cædes illæ, quales olim Sylla proſcriptione viſus fuerat, editæ ſunt, ac tota vrbs cadaueribus impleta. Eodem lib. vbi de prodigiis, quæ pugnam Philippenſem præceſſerant, ſic ſcribit, Et (quod maximè perniciem eis ſignificauit, ita, vt hoſtes quoque id animaduerterent) multi vultures aliæque aues, quæ cadaueribus paſcuntur, ſolos ipſos, exercitum ſcilicet Caſſij & Bruti, volauere: in eos intuiti ſunt, terribilémque clangorem & ſtridorem ediderunt.

x *Et ſi grues volantes.*] Virgil. Georg. lib. 1.

——Nunquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum ſurgentem vallibus imis
Aëriæ fugere grues.

Et lib. 10. Æneidos,

—— Quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntq; notos clamore ſecundo.

Nam grues, inquit, ſignificant tempeſtatem futuram, citátque priorem illum locum Virgil. Geor. 1. Horum enim (notorum ſcilicet) calorem fugiunt, cùm reuertuntur in Thraciam. Plinius autem lib. 18. cap. 35. eóque vlt. Grues, inquit, ſilentio per ſublime volantes ſerenitatem ſignificant.

y *Proxima eſt accipitrum natura.*] Quorum auguriũ eſſe bonum affirmat Stat. lib. 3. Thebaidos, ſubiungens iis quæ ſuprà diximus de vulture,

———Et Altis
Deſuper accipitres exultauere rapinis.

z *Quod circum appellant.*] Plinius lib. 10. cap. 8. Homerus autem lib. 15. Odyſſeæ Circum pro felici augurio memorat.

ὣς ἄρα οἱ εἰπόντι ἐπέπτατο δεξιὸς ὄρνις,
κίρκ@ Ἀπόλλων@ ταχὺς ἄγγελος
[illegible] δεξιὸς ὄρνις.

Vbi tamen Andreas Diuus vertit *κίρκον*, accipiter. Aliud autem ex accipitribus auſpiciis videbis apud Herodotum li. 2.

a *Contra miluus.*] Plinius lib. 10. cap. 10. & c. 18. & vide Iul. Obſequentem Prodigiorum c. 71.

b *Triorchen verò.*] Idem Plinius libro 10. cap. 8. Triorchen à numero teſtium, cui principatum in auguriis Phœmonoe dedit: Buteonem hunc appellãt Romani: familia etiam ex eo cognominata, cùm proſpero auſpicio in ducis naui ſediſſet. Æſalona Græci vocant, qui ſolus omni tempore apparet, cæteri hyeme abeunt. Diſtinctio generum ex auiditate. Alij non niſi ex terra rapiunt auem, alij non niſi circa arbores volitantem, alij ſedentem in ſublimi, aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ nouere ex iis pericula viſoque conſidunt, vel ſubuolant, contra naturam eius auxiliantes ſibi.

c Et

Ex falcone. Ex buteone.

Ex pico & luſcinia. Ex Ardeola.

Ex hirundinibus.

Ex pico martio. Ex colũba. Ex cygno. Ariſt. circũ inter accipitrum genera recenſet.

verò, cui principatum dedere augures, [c] & falconem felicis euentus, futuríque maximi boni ſpem habere augurio expertiſſimo compertum eſt. Eſt autem triorches quem buteonem antiquitas dixit, quíque tres teſtes habeat, triorches dictus. Falconis verò augurium tam auſpicatiſſimum Thuſcis fuit, vt viſo augurio, Capuam in ſolo feliciſſimo condiderint. [d] Dario accipitrum viſio duo vulturum paria vellicantium, omen fuit, quod è coniuratis ſumpto ſupplicio, haud multo pòſt Perſarum regno potiretur. [e] Picus verò martius & luſcinia efficaci auſpicio habentur, proſperaque ſemper & felicia decreuerunt. [f] Inter quæ ardeolas, quas leucos vocant, quum ad Auſtrum volant vel ſeptentrionem; magna ſemper portendere voluerunt: ſolui enim pericula, & metus exinaniri eorum aſpectu, multorum opinio fuit. [g] Luſcinia quæ in ore Steſichori infantis cecinit, talem illum futurum deſignauit, quantus poſtea fuit. [h] Contra hirundines infauſti ominis eſſe, & ancipitem afferre fortunam, multi prodiderunt: [i] Nam Cyro regi, dum contra Scythas bellum parat, hirundinum viſio infauſtam fecit expeditionem. [k] Eædem quoque Pyrrhi tabernaculo, [l] & naui Antonij inſidentes, ſuſcepti belli infelicitatem, & funeſtas clades portenderunt. [m] Picus quoque martius in capite prætoris iura reddentis deprenſus & occiſus, futurum excidium auguratus fuit: [n] vexillis verò Sabinorum inſidens, felix augurium fecit. [o] Columba ſi comitata eſt, proſperos ſucceſſus auguratur: cæteris autem nullius auſpicij credita eſt: [p] ſicut cycnus nautis, & his qui freto agi volunt, proſperos curſus denunciat: reliquis verò inauſpicatus. Circum tamen de genere aquilarum columbam diſcerpentem vnguibus, felix nuncium attuliſſe [q] Homerus voluit. [r] Præpoſteros aut veſpertinos gallorum cantus, optimi

ANNOTATIONES.

c *Et falconem.*] Seruius in Virgil lib. 10. Æneid. eo loco,

Et Capys, hinc nomen Campana ducitur vrbi.

Scribit ab augurio falconis Capuam eſſe appellatam, quod Hetruſci eius vrbis conditores Capyn inaugurantes viderunt. quo nomine falconem appellabant. Tamen quis alius eius vſus fuerit in auguriis non declarat.

d *Dario.*] Herodotus lib. 3. vbi de Smerde mago, à ſeptem Perſis occiſo, loquitur. & diximus ſupra hoc eodem cap.

e *Picus verò Martius.*] Plinius lib. 10. cap. 18. Pici, inquit, principales in Latio ſunt in auguriis, a Rege qui nomen huic aui dedit.

f *Inter quæ ardeolas.*] Plinius lib. 11. cap. 7. Et inter aues, inquit, ardeolarum genere, quos Leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi autem augurij, cùm ad auſtrum volant Septemtrionemve. Solui enim pericula & metus narrant.

g *Luſcinia quæ in ore Steſichori.*] Plinius lib. 10. c. 29.

h *Contra hirundines.*] Horatius lib. 4. Carm. Ode 12.

Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,
Infelix auis & Cecropiæ domus
Æternum opprobrium quod malè barbaras
Regum eſt vlta libidines.

Pauſanias lib. 1. qui de Atticis, hirundinem infelicem vocat, ob miſerabiles & luctuoſos cantus. quod patet exemplo ſeq.

i *Nam Cyro Regi.*] Xenophon expeditionis Cyri lib. 1.

k *Eædem quoque Pyrrhi tabernaculo.*] Plutarchus in Pyrrho.

l *Et naui Antonij.*] Plutarchus in vita illius. Dion. li. 50. ſcribit hirundines circa Antonij tentorium, ac in prætoria naui ipſius nidificaſſe. Et adde quod ab Iulio Obſequente prodigiorum cap. 87. ſic eſt traditum, Antiocho Regi Syriæ ingenti exercitu dimicanti, hirundines in tabernaculo nidum fecerunt: quo prodigio neglecto, prælium commiſit & à Parthis occiſus eſt. Et quod etiam ab Arriano Rerum geſtarum Alexandri libro 1. non adeò longe à fi. ſic ſcriptum eſt, Dum Alexander Halicarnaſſum obſideret, quieſcente eo ſub meridiem, hirundo quædam cum garritu maximo ſuper dormientis caput volitare, & modò in hanc, modò in illam lecti partem ſeſe inferre, ac turbulentiores quàm ſit earum auium natura garritus edere, conſpecta fuerat. Alexandrum tunc, vtpote labore fatigatum, ſomnus oppreſſerat: ſed acutiſſimo auiculæ garritu tandem excitatus, eam continuò manu repulit. Tantum verò abfuit, vt vel repulſa aufugerit, vt rurſus ipſius capiti inſidens non prius diſceſſerit, quàm prorſus expergefactus ſit. Eam rem Alexander minime negligendam arbitratus, cùm Ariſtandrum Telmiſſeum peritiſſimum vatem conſuluiſſet, parari ſibi a domeſticis inſidias reſpondit: Cæterùm fore, vti inſidiæ deprehenderentur. Hirundinem enim cum hominibus conſueſcere, ac cæterarum auium loquaciſſimam eſſe.

m *Picus quoque Martius.*] Plinius lib. 10. c. 18. de Pico Martio loquens ſic ſcribit, In capite prætoris vrbani L. Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, ſedit ita placidè, vt manu prehenderetur. Reſpondere vates exitium imperio portendi ſi dimitteretur: at ſi exanimaretur, Prætori. Et ille protinus cócerpſit: nec multò pòſt impleuit prodigium. Valerius Maximus libro 5. cap. 6. de Pietate erga patriam: vbi de Ælio Prætore, qui non modò ſuam, ſed vniuerſæ familiæ & generis incolumitatem patriæ ſaluti poſtpoſuit: qui maluit picum, qui ſibi ius dicenti in vertice conſederat, eo fato vt capto & occiſo eius domus grauiſſimam perniciem: reſpublica verò non paruam conſecutura eſſet felicitatem, necare cum exitio ſuo, quàm eum conſeruare cum reipub. detrimento. Frontinus Stratagematôn libro 4. cap. 5. Cælius, inquit, Prætor vrbanus, cùm ei ius dicenti picus in capite inſediſſet, & aruſpices reſpondiſſent, dimiſſa aue, hoſtium victoriam fore: necata, popul. Romanum ſuperiorem, at Cęlium cum familia periturum, auem occidit: qua occiſa, noſtro exercitu vincente, ipſe cum 14. Cæliis ex eadem familia in prælio eſt occiſus. Hunc quidam non Cælium, ſed Lælium fuiſſe, & Lælios, non Cælios periiſſe credunt. Hincque illud Horatij Car. lib. 3. Ode 27.

Teq; nec læuus vetat ire picus,
Nec vaga cornix.

Vbi Acron a ſiniſtra picum, mali ominis dicit, & vagam volatu cornicem.

n *Vexillis vero Sabinorum.*] Strabo lib. 5.

o *Columba.*] Apollonius Rhodius lib. 3. Argonauticôn. Virgil. lib. 6. Aeneidos,

Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ, &c.

Vbi Seruius, Ad Reges columbarum pertinet augurium quia columbæ núquam ſolæ ſunt: ſicut nec Reges vnquam ſoli incedunt. Quod ad Cæſaris felicitatem pertinuiſſe, qui per Aeneam à Venere oriũdus eſt, videtur aſſerere Sueton. in Auguſto, cap. 94. vbi de Palma arbore, quam Diuus Iulius conſeruari, in omen victoriæ iuſſit.

p *Sicut cycnus nautis.*] Virgil. lib. 1. Aeneidos,

Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos.

Et ibi Seruius, qui cycnos dicit ſolùm nautis augurium dare, vt apparet in Ornythogonia,

Cycnus in augurijs nautis gratiſſimus ales,
Hunc optant ſemper, quia nunquam mergitur vndis.

q *Homerus voluit.*] Scilicet libro 15. Odyſſeæ, vt ſuprà dictum eſt.

r *Præpoſteros aut veſpertinos gallorum cantus.*] Plinius lib. 10. cap. 21. Habent, inquit, oſtenta & præpoſteri eorum veſpertinique

euentus multi notauere. [s] Themiſtocli pridie quàm in Xerxem duceret, auditus gallorum cantus, vi- *Ex gallorũ*
ctoriæ mox futuræ prænuncium fecit: idque ideo, quòd victus nequaquam canit: victor verò oſtre- *cantu.*
pit & murmurat. [t] Contrà verò gallinarum: nam diri aliquid imminere, aut futurum incommodum, *Ex gallina-*
illarum cantus deſignauit. Inter reliquas verò inauſpicatiſſima fertur [u] incendiaria & piacularis, *rum cantu.*
propter quam vrbs ſæpe luſtrata fuit. [x] Quæ autem hæc fuerit, maximæ quæſtionis eſt. [y] Coruus *Ex coruis.*
quoque inter aues inauſpicatæ eſt garrulitatis: peſſimam verò coruorum ſignificationem maximè quum gluttiunt vocem velut ſtrangulati, Plinius notauit: [z] ſi verò ab ortu clara voce occinuerint præſentem felicitatem: contra verò ab occaſu, exitium apportant. [a] Coruos tamen pullos deuoraſſe, reliquiasque in nidum detuliſſe, diſſidium inter Syllam & Marium, quo plurimo ſanguine pugnatum eſt, deſignauit. [b] Coruos quoque aurum corroſiſſe, velut dirum maliqúe portenti, procuratum fuit. Eædem quoque aues inuolantes obſtrepentésque, [c] Alexandro Babyloniam ingreſſuro [d] & Ciceroni imminens periculũ extremasq; ærumnas præmonſtrarunt. [e] A dextra tamen coruus, [f] & à ſiniſtra cornix

ANNOTATIONES.

tiniique cantus. Numque totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam aduerſus Lacedæmonios portendere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

s *Themiſtocli.*] Cicero lib. 1. & 2. de Diuinat. id tribuit victoriæ Thebanorum: ſic enim ſcribit, Cumque eodem tempore apud Thebaidam Trophonio res diuina fieret: gallos gallinaceos in eo loco ſic aſſidue canere cœpiſſe, vt nihil intermitterent. Tum augures dixiſſe Bœotio Thebanorum eſſe victoriam: propterea quòd auis illa victa ſilere ſolet, canere ſi viciſſet. Plinius autem d. li. 10. c. 21. tribuit eam victoriam Bœotiis aduerſus Lacedæmonios, vt patet in præced.

t *Contrà verò gallinarum.*] Alia gallinarum auſpicia, vide apud Plinium lib. 15. c. 30. & Suetonium in Galba, c. 1. & gallinacei apud eundem in Vitellio, c. 9. Mox Viennæ pro tribunali iura reddenti gallinaceus ſupra humerum, & deinde in capite adſtitit.

u *Incendiaria.*] Plinius lib. 10. cap. 13. Ælius Lampridius in vita Commodi Antonini, non procul à fi. ſcribit, Et ante lucem factæ etiam incendiariæ aues, ac diræ. & Iulius Obſequens Prodigiorum cap. 100. Auis incendiaria & bubo in vrbe viſæ. & 111. Auis, inquit, incendiaria viſa occiſaque.

x *Quæ autem hæc fuerit.*] Plinius dicto lib. 10. cap. 13. de ea loquens, Quæ ſit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, Incendiariam eſſe quæcumque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alij ſpinturnicem eam vocant. ſed hæc ipſa quæ eſſet inter aues, qui ſe ſcire diceret non inueni.

y *Coruus.*] Cornix dicere debuit ex eodem Plinio, qui hæc eadem verba de ea dicit lib. 10. c. 12.

z *Si verò ab ortu clara voce.*] Horat. lib. 3. Car. Ode 27.

Oſcinem coruum prece ſuſcitabo
Solis ab ortu.

Vbi Acron interpres, Ab ortu enim ſolis proſpera corui omnia ſunt, aduerſa ab occaſu. Liuius 1. Decad. lib. 10. Hæc dicentem, inquit, coruus voce clara occinuit, quo lætus augurio Conſul affirmans nunquam humanis rebus magis præſentes interfuiſſe deos ſigna canere & clamorem tolli iuſſit.

a *Coruos tamen pullos deuoraſſe.*] Plutarch. in vita Syllæ, vbi prodigia, quæ bellum ſociale præceſſerant, deſcribit: Tres corui, inquit, pullos in viam productos, deuorarunt, eorumque reliquias intra nidum retulerunt.

b *Coruos quoque aurum corroſiſſe.*] Liuius 3. Decad. li. 10. poſt princ. Aurum in Capitolio corui non lacerаſſe tantum roſtris crediti, ſed etiam ediſſe. & Plutarchus in Nicia deſcribens portenta, quæ expeditionem Athenienſium in Siciliá præceſſerant, ſic ſcribit, In Delphis autem Palladis aureum ſimulacrum æneæ palmæ ſuperpoſitum ſtabat, quod Athenienſes pro re bene ac feliciter aduerſus Medos geſta, conſtituerant. Hoc diebus plurimis corui roſtro vnguibusque petentes, quodammodo lacerare conabantur, ac palmæ fructus, qui ex auro fabricati erant, partim vorantes abſumpſere, partim vi conuulſos deiecerant.

c *Alexandro Babyloniam ingreſſuro.*] Plutarchus in vita illius non longe ante fi. Quod cum pauci faciens (Alexander ſcilicet) procederet, propinquus vrbi complures altercantes ſeſeque mutuo ferientes coruos aſpexit, ex quibus nonnulli penes illum delapſi ſunt.

d *Et Ciceroni.*] Plutarch. in vita ipſius prodigia Ciceronis mortem præcedentia deſcribens, ita ſcribit, Hic Apollinis erat ſacellum mari imminens, ex quo cùm Cicero adremigraret littori, corui elati pennis, magno clagore nauigium impetunt: deinde ſuper vtriſque cornibus antennarum inſidentes, partim clamore ſtrepere, partim capita funium exagitare. Tum omnibus malum oſtentum viſum eſt. verùm deſcendit e puppi Cicero, & in diuerſorio, veluti quietem capturus, accubuit. Hinc corui ſuper poſte ſedentes magis, ac magis tumultuoſo clangore perſtrepunt. Horum vnus deſcendens in cubiculum Ciceronis, pallium, quo cubans erat opertus, roſtro ab eius fronte deduxit. Valerius Maximus lib. 1. ca. 4. de Auſpiciis, Cum in villa Caietana eſſet, coruus in conſpectu eius horologij ferrum loco motum excuſſit, & protinus ad ipſum tetendit, ac laciniam togæ eouſque morſu tenuit, donec ſeruus ad occidendum eum milites veniſſe nunciaret. Appianus bellorum Ciuilium lib. 4. Tacite accedentibus his, qui Ciceronem inquirebát, corui aduolantes obſtrepere cœperunt, eundem e ſomno excitantes, veſtẽ quoque roſtris, euſque attraxere è quieſcentis corpore, quoad ſerui id ſignum à Deo miſſum arbitrati, lectica impoſitum iterum ad mare per profundam ſyluam occulto calle detulere.

e *A dextra autem coruus.*] Probus in 9. eglogam Virg. ibi,

——Sed carmina tantum
Noſtra valent Lycida tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.

Quoniam, inquit, in Chaonia regione Epyri in quercu arbore ſediſſe dicuntur, & humana voce dediſſe reſponſa, & ita bonum augurium erat, ſi coruus dextra, cornix ſiniſtra volaret, vt Cicero lib. 1. de Diuinatione non ſemel ſcribit, Quorum à dextris coruus, ſiniſtra cornix facit augurium. Plautus in loco, quem mox citabo. Alia autem ex coruis auſpicia, præter ea quæ enumerauimus, vide apud Liuium 1. Decad. lib. 7. vbi de T. Manlio, & 3. Deca. lib. 1. ad finem. Valerium Maximum lib. 1. ca. 4. vbi de Tiberio Graccho, atque etiam de Metello, Plutarchus in eodem Tibe. & Parallelis, ſcribit Metellum, hominem patricium, ſuburbanum ſuum petentem, vidiſſe cædentes ſe inuicem alis coruos, augurijque religione deterritum, Romam rediſſe, vbi cùm Veſtæ templum incenſum conſpicatus eſſet, Palladiumque eripuiſſet, oculis captum fuiſſe, & poſtmodum viſum recuperaſſe. Iulius Obſequens Prodigiorum cap. 31. 34. 79. & alibi.

f *Et à ſiniſtra cornix.*] Nam Mancinellus exponens carmen illud Virgilij in Tityro,

Sæpe ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix

Aduertendum, inquit, cornicem videre vnicam, mali ominis eſſe: duas verò ominis boni. quod quidem & legi & expertus ſum pluries, adeo ipſa eſt inauſpicatæ garrulitatis,

Ex bubone. vel [g] picus, ſpem non ambiguam & ratum auſpicium fecere. [h] Maximè verò abominatus eſt bubo, triſtis & dira auis, voce funeſta & gemitu, qui formidoloſa diráſque neceſſitates & magnas moles inſtare portendit: ipſum tamen cantu [i] & ſtridore querulo, dirum facere auſpicium putant. [k] tacens, non ſemper malus ſunt: quippe bubonis aſpectus, [l] Agrippæ captiuo Iudæorum regnum portendiſſe *Ex noctua.* fertur. [m] Noctua quoque non ſemper infortunia facit: namque volans, inſignem de hoſte victoriam quandoque apportauit. [n] Apud Athenienſes enim, noctuæ volatus victoriæ ſemper fecit auſpicium. [o] Si tamen ſereno canit, tempeſtatem: tempeſtate verò ſi occinuerit, ſerenum nunciare fertur. [p] Eadem vero in haſta Regis Pyrrhi inſidens contra Argos euntis, fatum illi & diſcrimen extremum prædixit. *Ex apibus.* [q] Apes quoque ſuo examine dira oſtenta ſæpe & triſte auſpicium fecere, [r] ſicut ante pugnam Pharſalicam in ara inſidentes, [s] & in nauibus cõſpectæ, dum per æquora ferrentur, Dioni & Pompeio Magno cladem pernicioſam, & calamitoſos caſus prænotarunt. [t] Et quum in caſtris Bruti examen conſpiceretur, mutari caſtra haruſpices iuſſerunt, ne quid diri portenderent. Nonnunquam felici euentu, [u] ſicut quum in caſtris Druſi vua dependente inſedêre, quo tempore ad Arbalonem proſperrimè

ANNOTATIONES.

vt Plinius ſcribit lib. 10. c. 12. id eſt, infelicis, quaſi auſpiciis repugnantibus. Ante hos Plautus in Aſinaria act. 2. ſce. 1.

Picus & cornix eſt ab læua, coruus porrò ab dextera:
Conſuadent.

g *Vel picus.*] Plautus vbi ſuprà, & iam ſatis amplè diximus in hoc cap.

h *Maximè verò abominatus eſt bubo.*] Ouid. Metam. lib. 15. inauſpicatam auem bubonem vocat, his verbis,

Triſtia mille locis Stygius dedit omina bubo.

Seneca in Hercule furente,

Hic vultur, illic luctifer bubo gemit.

Lucanus lib. 5.

Et læua vrantur aues bubone ſiniſtro.

Silius Italicus libr. 8. belli Punici ad fin. recenſens prodigia belli Cannenſis,

Obſeditq; frequens caſtrorum limina bubo.

Et Claudianus in Eutropium lib. 2.

Protinus excitis iter irremeabile ſignis
Arripit, infeſtoq; iubet bubone moueri
Agmina.——

Vide Iulium Obſequentem prodigior. c. 85. 86. 90. & 92. & quæ ſupra diximus de bubone, infelici aue.

i *Stridore querulo.*] Verba ſunt Apuleij lib. 3. Aſini aurei, fit bubo Pamphile, ſic edito ſtridore querulo, iam ſui periclitabunda, paulatim terra reſultat, mox in altum ſublimata, forinſecus totis alis euolat. Nam auium ſtridor, in auibus, augurij ſignum eſt, Virg. lib. 1. Æneid.

Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis.

Et ibi Seruius.

k *Tacens non ſemper malus eſt.*] Seruius (vt iam dictum eſt) in 4. Æneid. ibi,

——Ferali carmine bubo.

Nam non eſt mali ominis ſemper bubo, ſed quum canit.

l *Agrippæ captiuo.*] Ioſephus Antiquitatum Iudaicarum lib. 18. c. 8. vbi & aliud huius bubonis, ſcribit auſpicium.

m *Noctua quoque.*] Virgilius lib. 12. Aeneidos,

Poſtquam acies videt Iliacas atque agmina Turni.
Alitis in paruæ ſubito collecta figuram,
Quæ quondam in buſtis, aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerum canit importuna per vmbras:
Hanc verſa in faciem, Turni ſe pectus ad ora
Fertq; refertq; ſonans, clypeumq; euerberat alis.

Vbi Seruius noctuam dicit non bubonem: nam ait, Alitis in paruæ. bubo autem maior eſt. Et Statius qui eam inter felicia auguria poſuit lib. 3. Thebaid.

Flauaq; ſonans auis vnca Mineruæ
Non venit augurijs melior quam vultur.

n *Apud Athenienſes.*] Plutarchus in Themiſtocle ſic ſcribit, Produnt quidam authores Themiſtocli de rebus ex ſuperiori naui tabulato diſſerenti, noctuam viſam ad dexterã nauium partem volatu delatam malo inſediſſe: quo omine in eius ſententiam ierunt omnes, decertaturiq; nauali prælio parabantur. Sed & quod noctuæ volatus Athenienſibus ipſis victoriæ ſymbolum eſſet, tradunt. Suidas & Xenodotus in enarratione illius prouerbij γλαῦξ ἵπταται, ſiue ἵπτανται. id eſt noctua volat, ſiue volant. De quo Eraſm. Chil. 1. cen. 1. c. 76.

o *Si tamen ſereno canit.*] Plinius lib. 18. ca. 35. eodemque vlt. Noctua in imbre garrula, ſerenitatem: ſereno, tempeſtatem, indicat.

p *Eadem verò in haſta Regis Pyrrhi.*] Aelianus hiſtoriæ animalium lib. 15. c. 59. de hoc augurio ſic ſcribit, Accedenti ad ſeriam actionem homini, occurrentem noctuam inauſpicatam ſignificationem dare aiunt. Cui quidem rei teſtimonio fuit Pyrrhus Epirotarum Rex: cùm in illius Argos proficiſcentis haſta, quam erectam ferebat, hæc auis ſediſſet, ei malum auſpicium dedit: Nam Argos ingreſſus, valde ingloria, atque ignobili morte occubuit. Quare mihi Homerus, lib. Iliados 10. præclare intellexiſſe videtur, auem hanc mali auſpicij eſſe, cùm Diomedi ad Caſtra Troianorum explorandã proficiſcenti, Mineruam facit auſpicatò mittentem Erodium, non noctuam. Contra, Hieroni Adoleſcenti prima bella ineunti, aquila in clypeo, noctua in haſta conſedit. Quod oſtentum & in conſilio cautum & manu promptum, Regémque futurum ſignificabat, vt ſcribit Iuſtinus lib. 23. ad fi. De infelici noctuarum augurio Dion lib. 41. in prodigiis cladem Pompeij ſignificantibus, Noctuas frequentes apparuiſſe ſcribit.

q *Apes quoque ſuo examine.*] Liu. 3. Dec. lib. 1. iterum 4. & 7. Dion Nicæus lib. 41. paulo ante fi. inter ſigna Pompeij cladem denunciantia, ſcribit apes Pompeij ſignis militaribus inſediſſe. Plinius lib. 11. c. 17. vbi de apum reguminis ratione ſcribens, dicit, Apes tunc oſtenta facere priuata ac publica, vua dependente in domibus templisve, ſæpe expiata magnis euentibus. Cui concinit illud Iuuenalis ſatyra 13.

Atque examen apum longa conſederit vua
Culmine delubri.

Sed & Tacitus lib. 2. inter prodigia, quæ M. Aſilino M. Acilio Coſſ. Romæ obuenere, poſuit, faſtigio Capitolij examẽ apum inſediſſe. Iulius Obſequens Prodigiorum cap. 95. & Claudianus in victoria Stiliconis contra Alaricum,

Et ſi quod fortaſſe quies neglexerit omen.
Addit cura nouos lapidoſos grandinis ictus,
Melitaſq; examen apes.

r *Sicut ante pugnam Pharſalicam.*] Id reſpicit Pompeium, de quo ſtatim loquitur, eſtque Valerij Maximi lib. 1. c. 6. Appiani li. 2. bellorum Ciuilium. Iulij Obſequentis Prodigiorum cap. 124.

s *Et in nauibus conſpectæ.*] Id etiam reſpicit Dionem: ſed id aliter refert Plutarchus in vita illius. At cùm, inquit, examen apum circa Dionis naues a puppe conſpectum eſſet, de illo ſeparatim ſibi & amicis explicauit. Timere enim ſe ne res illius gerendæ cum honeſtate quidem plenæ ſint, vbi perfloruerint, breui contabeſcant tempore.

t *Et quum in caſtris Bruti.*] Plutar. in Bruto, ſic ſcribit, Examẽ etiam apum circa locum quendam intra vallum inſediſſe, quem locum augures, ſuperſtitione commoti, clam excluſere a caſtris.

u *Sicut cum in caſtris Druſi.*] Plinius lib. 11. cap. 17. Sedere in caſtris

pugnatum fuit. [x] Ipſas verò apicem arboris inſediſſe, oppugnationis futuræ, & teterrimi belli afferre ſigna, multi adnotarunt: [y] quæ verò apes in ora infantis Platonis aduolarunt, haud dubiam ſpem eius magnitudinis attulerunt. [z] Aliter veſparum examen: nam calamitoſum auſpicium facere probatum eſt. Aues autem omnium generum circumuolaſſe, felicitatem magnæ fortunæ, diademaque regnum mox futurum [a] Gordio oſtenderunt. [b] Ferunt in Alexandriæ deſcriptione, cum ob gypti inopiam mœnia farina frumenti deſignarentur, aues omnis generis illam depaſcentes, omen feciſſe, horreum vicinis gentibus quandoque futuram. [c] Ex tripudiis verò eſſe auguria, veteres fabulati ſunt: [d] vt ſi pulli non addixiſſent, [e] vel ſi vitulus è ſacrificantium manibus proripuiſſet, [f] aut hoſtia profugiſſet, vel percuſſa mugitum dediſſet, vel ſi inter ſacrificandum aliquid triſte oculis aut auribus occurriſſet, [g] ſeu in extis caput iecinoris defuiſſet, quæ omnia fœdi euentus eſſe, nemo dubitauit. [h] Flaminio ſacrificanti, vitulus qui multos cruore impertit, omen magni terroris fecit. [i] Vel quum pulli è cauea addicerent & paſcerentur, [k] ita quòd tripudium facerent ſoliſtimum, [l] quæ ſecundiſſima traduntur auſpicia: nam paſcentes aues videre, felicitatẽ portendere multi cenſuerunt, Lydi, [m] Perſę, Iberi & Thraces non ex auibus, ſed maxima auguria ex vino obſeruarunt. Nam vinum effundere, aut veſtes vino

Ex veſpis.
Ex omnis generis auium circũuolatu.
Auguria ex tripudijs.
De hoc plura li. 2.c.29.
Ex vino.

ANNOTATIONES.

in caſtris Druſi Imperatoris, cùm proſperrimè pugnatum apud Arbalonem eſt, haud quaquam perpetua auſpicum coniectura, qui dirum id oſtentum exiſtimant ſemper. Sed aliter Iul. Obſequens Prodig. c. 132. In Germania, in caſtris Druſi, examen apum in tabernaculo Hoſtilij Rutilij, præfecti caſtrorum, conſedit, ita vt funem prætendentem præfixamq́; tentorio lanceam amplecteretur. Multitudo per inſidias ſubiecta eſt. Ælian. autem Variæ hiſtoriæ lib. 12. c. 46. Dionyſium, inquit, Hermocratis filium, aiunt, flumen equo traieciſſe, cumque in luto equus concideret, eum deſiluiſſe, & ipſæ compotem eſſe factum: atque ſic relicto poſtmodũ equo, quaſi non amplius ſuo deceſſiſſe. Cum autem ſequeretur equus & hinniret, reuerſum eſſe. cúmque apprehenderet eius iubam ad aſcendendum, apum examen continuò manum circundediſſe: atque de his interroganti, reſpondiſſe Dionyſio Galeotas, Monarchiã ea re præſignificari. Cic. lib. 1. de Diuinat.

x *Ipſas verò apicem arboris inſediſſe.*] Virg. lib. 7. Æneidos de lauro.

Huius apes ſummum denſæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem, & pedibus per mutua nexis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iiſdem & ſummo dominarier arce.

y *Quæ verò apes in ora infantis Platonis.*] Cicero lib. 1. de Diuinat. Plinius lib. 11. c. 17. Valerius Maximus lib. 1. c. 6. Ælianus de varia Hiſtoria lib. 10. ad fin. & iterum lib. 12. De Platone, inquit, dicitur quòd apes in ipſius ore fauum effecerint. Pindarum etiam, cùm è patria domo fuiſſet expoſitus, aluerunt apes, pro lacte mella præbentes. Alia autem ex apibus auſpicia, vide apud Plutarchum in vita Bruti alio in loco; quàm ex quo ſuprà citauimus, videlicet in poſtrema pugna.

z *Aliter veſparum.*] Liuius 4. Dec. lib. 5. A Capua nunciatum eſt examen veſparum ingens in forũ aduolaſſe, & in Martis æde conſediſſe, eas collectas cum cura & igni crematas eſſe. Horum prodigiorum cauſa, Decemuiri libros adire iuſſi & nouendiale ſacrum factum, & ſupplicatio indicta eſt, atque vrbs luſtrata.

a *Gordio.*] Diodorus Siculus.

b *Ferunt in Alexandriæ.*] Valerius Maximus lib. 1. c. 4. vbi de Alexandro Magno. Plutarchus in Alexandro, Dehinc vrbis formam pro illius loci ſimilitudine deſignari iuſſit. Quam ad rem cum tellus alba deeſſet, in nigri campi planitie, gyratum farina ſignum deducunt: cuius actæ rectius, velut ex fimbria, lineę, chlamydis inſtar, interiorem efficiunt vrbem. Eius formam, ſumma cum delectatione, intuente Rege, infinitæ multitudinis & generis omnifariam aues è proximo lacu ac flumine in eum repentè locum, nubis in modũ, prouolant, ita vt nihil farinæ relinquerent. Id Alexandrum perturbauit augurium: aſt illum bona ſpe eſſe Aruſpices monent: ab eo enim vrbem condi, quæ feraciſſima variis hominibus futura ſit educatrix. Ex paſſeribus quoque vide augurium apud eundem Plutarchum in Sylla, Cicero de Diuinatio. lib. 2. ſcribit Chalcantem ex paſſerum numero belli Troiani annos auguratum fuiſſe.

c *Ex tripudijs*] Cic. lib. de Diuina. 2. & Liuius Dec. 1. lib. 10.

d *Vt ſi pulli non addixiſſent.*] Liuius 1. Dec. lib. 1. Cùm omnium ſacellorum inaugurationes admitterent aues, in Termini fano non addixere. & 3. Dec. lib. 2. & 10. Fabio auſpicanti, inquit, priuſquàm egrederetur ab Tarento, aues ſemel atque iterum non addixerunt. & vide omnino quę diximus ſuprà lib. 2. c. 29.

e *Vel ſi vitulus.*] Liuius 3. Decad. lib. 1. in fi. Immolantiſque ei vitulus, iam ictus, è manibus ſacrificantium ſeſe cùm proripuiſſet, multos circunſtantes cruore reſperſit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur & concurſatio fuit: id à pleriſque in omen magni terroris acceptum.

f *Aut hoſtia profugiſſet*] Dion hiſtoricus lib. 45. ſcribit, Taurum in templo Veſtæ mactatum, poſt rem ſacram exiluiſſe, terrorémque maximum intuliſſe.

g *Seu in extis caput iecinoris.*] Sicut contigit Cneo Seruilio Cepione, & Cn. Seruilio Gemino Coſſ. vt ſcribit Liuius 3. Decad. lib. 10. Conſulum, inquit, alteri primam hoſtiam immolanti, caput iecinori defuit.

h *Flaminio.*] Liuius 3. Dec. lib. 1. in fi. Paucos poſt dies magiſtratum iniit: immolantique ei vitulus iam ictus, &c. vt paulò antè dictum eſt.

i *Vel quum pulli è cauea addicerent.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. in duobus locis, & 4. Dec. lib. 7.

k *Ita quod tripudium facerent ſoliſtimum.*] Cicer. lib. 1. & 2. de Diuination. quid ſit tripudium ſoliſtimum exponit. Liuius præterea lib. 10. 1 Decad. Cum pulli non paſcerentur, pullarius auſpicium mentiri auſus, tripudium ſoliſtimum Coſſ. nunciauit. Coſſ. lætus, auſpicium egregium eſſe & diis auctoribus rem geſturos pronunciat, ſignúmque pugnæ proponit.

l *Quæ ſecundiſſima traduntur auſpicia.*] Cic. d. lib. 2. de Diuin. Cum igitur offa iam cecidit ex ore pulli: tum auſpicanti tripudium ſoliſtimum nunciant: Ergo hoc auſpicium diuini quicquam habere poteſt. Liu. paulò pòſt ea, quæ nuper citauimus, Coſſ. verba referens ſic inquit, Mihi quidem tripudium nunciatum, Populo Romano exercituique egregiũ auſpicium eſt. & paucis interiectis, cum audiſſet pullarium emiſſo pilo ante ſigna cecidiſſe, Dij in prælio ſunt, inquit, habet pœnam noxium caput. Ante Coſſ. hęc dicentem coruus voce clara occinuit. Quo lætus augurio conſul affirmans, nunquam humanis rebus magis præſentes intereſſe deos, ſigna canere & clamorem tolli iuſſit.

m *Perſæ.*] Herodotus li. 1 Perſarum mores deſcribens, Poti, inquit, de rebus maximè ſeriis conſultare conſueuerunt. Nam ſi quando ipſis conſultandum videtur, tum poſtera

Odyſ.13.
Ex hinnitu & fremitu equorum.
Ex virgultis.
Ex oculis.
Ex piſcibus.
Ex tiliæ frõde.
Ex ſomnijs.
Byſantij.
Ex quadrupedibus.
Ex lupo.

inquinare,felicis haud dubiæ fortunæ ſigna eſſe, augurati ſunt:idq́ue atteſtante [n] Homero,qui Vlyſſe diſcedente, & bona verba precante, Alcinoi vxorem humi facit vinum fundere, velut preces ratas dijs habituris. [o] Germani ex hinnitu & fremitu equorum, monitus futurorum prædici putant, quos nullo opere contactos, candidi coloris plurimos educebant. [p] In Cappadocia ex myrrhinis virgis, in [q] Scythia ex ſalignis humi conſtratis: [r] alij ex vibrata ſalitione oculi, [s] quod augurium palmicum: in [t] Lycia ex piſcibus, quos ichthyomantes vocant: [u] atque Enaries Androgeni ex tiliæ fronde vaticinantur, [x] Naſamones verò ex ſomnijs ad ſepulchra defunctorum. Fuitque apud Byſantios receptus mos,vt ſcombrorum regem videre,qui inter conchylia eſt miri aſpectus,aut iunctum iumentum ſtercus emittere,fortunatiſſimos euentus faciat:quæ ſingula augurum diſciplinis latius tradita & præcepta ſunt. [y] Ex quadrupedibus autem fuere quæ pedeſtria dicuntur auguria:vt quæ a lupo,ſerpente, equo, vulpe, cæteriſque reptilibus fiunt. [z] Lupum, ſi ad dextram commearit pleno aure, magnæ & proſperæ rei augurium facere, & nullum præſtantius eſſe opinantur: [a] contrà, lupos in Capitolio viſos,prodigij loco eſt habitum,cuius cauſa luſtratum Capitolium quandoque videmus. [b] Lupum quoque caſtra introiſſe, & laceratis obuiis intactum abiiſſe,exitium & cladem portendiſſe euẽtus docuit, toto poſtea exercitu ingenti clade affecto. [c] Rurſus, quum cerua à lupo fugata,inter duas acies euaſiſſet illæſa,inſignem victoriam Romanis dedit. [d] Lupos quoque in foro viſos, incolumes euaſiſſe,armis opprimi patriam,& magna rerum momenta deſignauit. [e] Quum in Lybiam colonia duceretur,lupos metas quibus ager deſignabatur,mordicus diſſipaſſe,velut diri euẽtus,effecit,quo minus deduceretur. [f] Non ſic Samnitibus deducentibus coloniã,quo duce auſpicatã deduxere,quare Hirpini dicti.[g] Fuitq́;

ANNOTATIONES.

die ieiunant,proponítque is,qui ædibus illis,in quibus forte conſulatur, præeſt:& ſi placuerit atque ieiunauerint,vtuntur ipſo:ſin minus comprobetur abrogant:& de quibus ieiuni delibe rauerint, de eiſdem poti pronunciant.

n *Homero.*] Is poëta lib.13.paulò poſt princ.Odyſſeæ, ſcribit Vlyſſem deſcendentem ab Alcinoo Rege Pheacum & Aretæ eius vxoris,poſuiſſe poculum rotundum,& vndique intrò flexum in manibus ipſius Aretæ ἀμφικύπελλον.(de quo diximus ſuprà lib.3.cap.10.vbi hunc locum Homeri citauimus)illique bene precatum, maritóque ac filiis. Sed nihil aliud,nec ibi, nec alibi,quod ad hanc rem pertineat,dicit:ſi me non fallit memoria.

o *Germani ex hinnitu & fremitu equorum.*] Tacitus li.de Moribus Germanorum,Proprium gentis,ait,equorum quoque preſagia ac monitus experiri.publicè aluntur iiſdem nemoribus ac lucis,candidi & nullo mortali opere contacti,quos preſſos ſacro curru, ſacerdos ac Rex,vel Princeps ciuitatis comitantur,hinnitúsque ac fremitus obſeruãt. Nec vlli auſpicio maior fides non ſolum apud plebem, ſed apud proceres,apud ſacerdotes. Se enim miniſtros deorum,illos cõſcios putant.

p *In Cappadocia ex myrrhinis virgis.*] Cælius Antiq.lect.lib. 7.c.29.Myrcinas virgas,non Myrrhinas legit.

q *In Scythia.*] Herodotus lib.4.

r *Alij ex vibrata ſalitione oculi.*] De qua re Theocritus in Amaryllide,ἄλλεται ὀφθαλμός μευ ὁ δεξιός.id eſt,Salit mihi oculus dexter.Plautus autem in Pſeudolo id ſupercilio tribuit,cùm dicit,

At id futurum vnde vnde dicam,neſcio,
Niſi quia futurum eſt,ita ſupercilium ſalit.

Saliatores à nonnullis dicuntur, qui ſalientes oculos intuiti,odorantur præſagium. Cælius d.lib.7.c.29.

s *Quod augurium palmicum.*] De quo Poſidonius ſcribit,ab oculi vibrata ſubſultatione,quæ res dicitur Græcè παλμὸς.id eſt,vibratio,ſeu ſubſultatio,apud Gregorium Nazíãzenum in Orat. de radio ſolis in aqua reflexo. Marcellus Virgilius apud Dioſcoridem lib.1.in fi.vbi recenſet quædam à ſe verſa,palpitationem ea voce dicit ſignificari.

t *Lycia ex.*] Plinius lib. 32.cap.2. de ingeniis & manſuetudine piſcium & reſponſis,quæ dantur ex piſcibus loquens, Nam in Lyciæ,inquit, Myris in fonte Apollinis,quem Curium appellant, ter fiſtula euocati veniunt ad augurium. Plutarchus de induſtria animalium, & alij, quos tibi citaui ſupra lib.1.c.29.Nec ibi ſolùm ex piſcibus ſumuntur auguria,ſed & alibi quoque ex eodem.Plinio lib.9.c.16.in princ.

v *Atque Enaries.*] Herodotus lib.4.Enaries,inquit,qui ſunt Androgyni, aiũt,ſibi à Venere traditam diuinationem,tiliæ fronde vaticinantes.Tiliam vbi quis tripharíam ſciderit,digitis ſuis eam implicando ac reſoluendo tractat, atq; hunc in modum vaticinantur.Sunt qui Narees legunt.Cælius loco ſuprà citato.

x *Naſamones.*] Herodot.d.lib.4.Diuinant ad ſuorum accedentes monumenta, & illi, vbi preces peregerunt,indormiunt.Vbi quodcunque per quietem inſomnium viderunt, eo vtuntur.

y *Ex quadrupedibus.*] Feſtus Pompeius libro 14.Pedeſtria, inquit, auſpicia arbitrabantur, quæ dabantur a vulpe, lupo,ſerpente, equo, cæteriſque animalibus quadrupedibus.

z *Lupum.*] Plinius lib.8.ca.22. de lupis loquens,ſic ſcribit, Inter auguria ad dexteram commeantium præciſo itinere, ſi pleno id ore fecerit,nullum omnium præſtantius.

a *Contrà,lupos.*] Liuius 1.Decad.lib.3.& 4.Deca.lib.2. & 3. Iulius Obſequens Prodigiorum c.17.

b *Lupum quoque caſtra introiſſe.*] Liuius 3.Decad.lib.1.

c *Rurſus cum cerua a lupo.*] Liuius 1.Dec.lib.3.& Appianus lib.1.bellorum Ciuilium. Et è diuerſo cerua à lupo fugata & occiſa,ab eo exercitu ad quem fugeret,illi exitum portẽdit ex eodem Liuio eiuſdem 1.Dec.lib.10.

d *Lupos quoque in foro viſos.*] Liuius 4.Decad.lib.3.

e *Cum in Lybyam.*] Plutarchus in vita C. Gracchi,& Iulius Obſequens c.93.

f *Non ſic Samnitibus deducentibus.*] Feſtus Pompeius lib.9. vbi Irpinos eos appellat a nomine Irpi, quem lupum dicũt Samnites:eum enim ducem ſequuti,agros occupauere. vbi Irpinos eos appellat ſine aſpiratione. Nam & ea dictio eſt ſub litera, I. Seruius autem libro 11. Æneidos in eum locum,

Summe deũm ſancti cuſtos Soractis Apollo,&c.

Soractis,inquit, mons eſt Harpinorum in Flaminia collocatus: in hoc autem monte cùm aliquando Diti patri ſacrũ perſolueretur,nam Manibus conſecratus eſt,ſubito venientes lupi exta rapuerunt: quod cum diu ſequerentur, delati ſunt ad quandam ſpeluncam halitum ex ſe peſtiferum emittentem, adeò vt iuxta ſtantes necaret,exinde orta peſtilentia,quia fuerant lupos ſequuti,de qua reſponſum eſt, Poſſe eam ſedari,ſi lupos imitarentur.id eſt,rapto viuerent. quod poſtquam factum eſt,dicti ſunt populi Hirpini Sorani. Nã lupi Sabinorum lingua Hirpi vocantur:Sorani verò a Dite. Nam Ditis pater Soranus vocatur, quaſi lupi Ditis patris. Vnde memor rei paulò pòſt Virg. Aruntem comparat lupo, quaſi Hirpinum. In hoc autem Seruij loco ſemper Hirpius cum aſpiratione ſcribitur.

g *Fuitq; animaduerſum.*] Alia autem ex lupis auſpicia vide apud

animaduerſum, lupum ſubnigrum obuiam factum, grande diſcrimen afferre. Iuuenca ſi annicula, aut *Ex iuuenca*
mula ſi gemellos pepererit: oſtentum dirum peſtemq; denunciat. Sicut leonis aſpectus famoſus fuit & *annicula*
inglorius, itineráq. infeſta facere creditus: namque hoſtium pugnam ſæpe portenderunt: [h] capræ verò *aut mulæ*
ſalutaris: hæ enim [i] Carano eximiæ felicitatis duces fuere. [k] Aſinum leonem occidiſſe, omen magni *partus.*
terroris feciſſe, necemq; Alexandro portendiſſe, literis mandatum eſt. [l] Serpentem per impluuium de- *Ex leonis*
cidiſſe, aut iter commeantium interrupiſſe illæſum, vel fœtam vulpem obuiam habuiſſe, [m] aut canem *aſpectu.*
alienas ædes introiſſe, formidoloſos caſus, & inſignem calamitatem facere periti adnotarunt. Serpen- *Ex capra.*
tem quoque extis ſolennibus depaſtum, diri ominis & extremi exitij loco eſt habitum. [n] Contrà, Syllæ *Ex aſino leo-*
inter ſacrificandum ſerpens viſus, & elapſus, felicem victoriam dedit. [o] Suburbana verò colubris ple- *ne occidēte.*
na, equosque illis depaſtos, Crœſo Lydorum regi ab externis regnum ſubigi portenderunt. [p] Mures *Ex ſerpēte,*
quum candidi ſunt, lætum auſpicium faciunt, [q] licet illorum occentu dirum auſpicia dicantur. nam- *vulpe. cane.*
que occentus ſoricis auditus, [r] Fabio Maximo dictaturam, [s] & C. Flaminio magiſterium equitum, *Ex muri-*
deponendi cauſam dedit. [t] Mures quoque in Argillæ fundamentis apparuiſſe pugnantes, ciues præfe- *bus.*
roces & militares haud dubio argumento præſignauit. Ea enim vrbs ad Strymonem bonis auſpiciis
condita, à muribus dicta eſt: ſicut Coronæ ciuitas in Peloponneſo ad Pamiſi flumen, quod cornix
ænea de fundamentis apparuit, felix nomen tulit. [u] Si quid tamen mures arroſerint, triſtia ſemper &
dira portenderunt. [x] Carboni Imperatori corroſis faſciis, quibus in calceatu vtebatur, exitium præ-
dixerunt: aurumque & clypeos corroſiſſe, Marſicum portendere bellum. [y] Lepus quoque occurrens *Ex lepore.*
in via, infortunatum iter præſagit & ominoſum, idem vulpes fœta, & canis prægnans. [z] Muſtela *Ex muſtela.*

ANNOTATIONES.

apud Liuium 3. Decad. lib. 1. & lib. 7. & 4. Decad. lib. 2. & 5. Decad. lib. 1. & Plutarchum in Sylla. Iuſtinum lib. 23. ad fin. Iul. Obſequens Prod. c. 65. 73. & 86. Appianum lib. 4. bellor. Ciuil.

h *Capræ verò ſalutaris.*] Quod probat exemplo ſeq.

i *Carano.*] Solinus c. 14. aut vt alij computant, 15. Macedonem Caranus inſequitur Dux Peloponneſiacæ multitudinis, qui iuxta reſponſum datum à Deo, vbi caprarium pecus reſediſſe animaduerterat, vrbem condidit, quam dixit αἰγάς, in qua ſepeliri Reges mos erat. Hanc hiſtoriam Iuſtinus lib. 7. ſic explicat, Caracanus cum magna multitudine Græcorum, ſedes in Macedonia, reſponſo oraculi, quærere iuſſus, cùm in Æmathiam veniſſet, vrbem Edyſſam, non ſentientibus oppidanis, propter imbrium & nebulę magnitudinem, gregem caprarum imbrem fugientium, ſecutus occupauit: reuocatusque in memoriam, quo iuſſus erat, ducibus capris imperium quærere, regni ſedem ſtatuit, religioſéque poſtea obſeruauit, quocunque agmen moueret, ante ſigna caſdem capras habere, cœptorum duces habiturus, quas regni habuerat authores. Vrbem Edyſſam ob memoriam muneris Aegeam, populosque Aegeadas vocauit.

k *Aſinum leonem occidiſſe.*] Plutarchus in vita Alexandri, inter prodigia, quæ Alexandrum perturbabant, hoc ſcribit, Ex his enim, quos educabat, leonem quendam eximiæ magnitudinis ac formæ, manſuetus aſellus calcibus exanimarat.

l *Serpentem quoque.*] Liuius 3. Decad. lib. 5. Graccho, priuſquàm ex Lucanis moueret, ſacrificanti, triſte prodigium factum eſt. ad exta ſacrificio perpetrato angues duo ex occulto allapſi edere iecur, conſpectique repente ex oculis abierunt. Id cum aruſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur, atque intentius exta reſerata ſeruarentur, iterum ac tertium veniſſe tradunt, libatóque iecinore intactos angues abiiſſe.

m *Aut canem.*] Canis (vt ſcribit Dion hiſtoricus) lib. 45. Canes multi, inquit, noctu totam vrbem peruagati, ac maximè ad lepidi Pontif. Max. ædes, concurſu facto, vlularunt. Et lib. 50. canem in circo, cum maxime equeſtre certamen fieret, lamauit ac deuorauit.

n *Contrà, Syllæ.*] Cicero lib. 1. de Diuina. Valerius Maximus lib. 1. cap. 6. Alia autem ex ſerpentibus auſpicia, vide apud Ciceronem d. lib. 1. de Diuinat. vbi de Roſcio. & Virg. lib. 5. Æneidos,

Dixerat hæc, adytis quum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapſusq; per aras:
Cærulea cui terga notæ maculoſus ab auro
Squamam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerſo ſole colores.
Obſtupuit viſu Æneas. ille agmine longo
Tandem inter pateras, & leuia pocula ſerpens,
Libauitq; dapes, rurſusq; innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.

Et ibi Seruium: Liuium 3. Decad. lib. 1. vbi de quodam Hannibalis ſomnio, & idem lib. 7. non multò poſt princ. & lib. 8. Valerium Maximum lib. 1. cap. 7. vbi de Hannibale. Iulium Obſequen. Prodigiorum c. 83. & 87. Cæterùm Fla. Vopiſcus in vita Aureliani Imperat. ponit inter omnia imperij ipſius, ſerpentem eius pueri peluem plerunque cinxiſſe, nec vnquā occidi potuiſſe. Et Iulius Capitolinus ſcribit ſerpentem circundediſſe caput Maximini dormientis. & Dionem lib. 47. initio in portentis Cęſaris Auguſti contra Lepidum & Antonium.

o *Suburbana verò colubris plena.*] Herodotus li. 1. Hæc Crœſo ratiocinante, omnia ſuburbana colubris impleta ſunt. Quos, vt exiſtebant, equi inter ambulandum cùm ad paſcua irent, comedebant. quod portentum coniectores Thelmiſſes interpretati ſunt, Exercitum externum Crœſo affuturum, qui cùm afforet, indigenas ſubigeret, quod didicerant colubrum terræ filium eſſe: equum hoſtem & aduenam.

p *Mures cùm candidi ſunt.*] Plinius lib. 8. c. 57.

q *Licet illorum occentu.*] Plinius ibi: ſed de ſorice loquitur, non de mure.

r *Fabio Maximo dictaturam.*] Val. Maxim. lib. 1. c. 1. Plutarchus autem in Marcello, hunc non Fabium Maximum, ſed Minutium vocat: niſi fortè vtrique id acciderit.

s *Et C. Flaminio.*] Valerius & Plutarchus ibi.

t *Mures quoque in Argillæ fundamentis.*] Heraclides in Politicis ad fin.

u *Siquid tamen mures arroſerint.*] Cicero lib. 1. de Diuinatio. Liuius 3. Decad. lib. 7. & 10. poſt princ. & 4. Dec. lib. 10. in fi. Plutarchus in Sylla & Marcello.

x *Carboni.*] Hæc vſque ad verſi. Lepus quoque occurrens. ſunt Plinij d. lib. 8. c. 57.

y *Lepus quoque.*] Herod. lib. 4. vbi de pugna Darij apud Scythas. Idq; præſertim, ſi lepus iter ineundum, tranſuerſo ſaltu velut diſcerneret, vt tradit Suidas, Polin quēdam authorem laudans. Alia autem de lepore auſpicia vide apud Plutarch. in Apophtheg. Archidami Zeuxidami.

z *Muſtela.*] Apud Plautum in Stycho act. 3. ſcen. 2. Gelaſimus Paraſitus pro optimo auſpicio accipit, quòd muſtela murem ei abſtulit, his verbis,

Ex ariete. quoque, [a] ſicut picus, à ſiniſtra veniens, infauſti ominis eſt. Ferúntque arietem inſolito colore natum miram felicitatem prænotaſſe. [b] Ex diris ſunt offenſiones pedum, [c] voces exauditæ, [d] res oblatæ oculis & alia id genus, ex quibus certa captantur auſpicia: [e] limen offendiſſe, laciniam adhæſiſſe, vel prolapſum cecidiſſe, obſcœnum oſtentum eſſe, vulgò receptum eſt. [f] C. Flaminius quo tempore ad Thraſimenum oppreſſus interiit, quum in equum inſiluiſſet, equo prolapſus, repente corruit, diro & fœdo euentu, quo ad internecionem crudelem in modum cæſus, occubuit. [g] Neroni Cæſari Alexandriam profecturo, lacinia adhæſit. [h] Diuus vero Auguſtus læuum ſibi calceum præpoſtere indutum animaduertit, qua die ſeditione militari prope afflictus eſt. [i] Et Pompeio Magno pullum amiculum qua die ad Pharſaliam profligatus fuit, diras vaſtitates præmonſtrauit. [k] Voces quoque exceptæ, in vtramque partem magnopere augurium fecerunt: [l] idcirco in rerum principijs, quod bonum, felix, fauſtumque foret, præfabantur veteres. [m] Quum maximas clades vrbs perpeſſa fuiſſet, & ancipiti contentione agerent patres, an relicto patrio ſolo Veios migrarent, vox centurionis audita: HEIC MANEBIMVS

Dira.

Ex vocibus exceptis.

ANNOTATIONES.

Auſpicio huc hodie ego optumo exiui foras.
Muſtela murem mihi abſtulit prater pedes:
Tum ſtrenua obſonamus ſpectatum hic mihi eſt.

Mox cùm paraſitatio parum proſpere procederet, damnans augurium muſtelæ, ſic inquit,

Certum eſt muſtela poſthac non credere:
Nam incertiorem nullam noui beſtiam:
Quin & ipſa decies in die mutat locum.
Eam auſpicaui ego in re capitali mea.

Aliud præſagium muſtelæ, vide apud Apuleium lib. 9. Viſa eſt, inquit, interea muſtela mortuum ſerpentem forinſecus mordicus attrahens. Vbi Beroaldus interpres dicit vulgò receptum eſſe, Muſtelam dira portendere, ſi viatori iter interruperit.

a *Sicut picus.*] Dictum eſt ſuprà ex Horatio libr. 3. Carmin. Ode 27.

b *Ex diris ſunt offenſiones.*] De hoc iam diximus ſuprà lib. 2. c. 26. vbi videre poteris.

c *Voces exauditæ.*] Vide infrà.

d *Res oblatæ oculis.*] Dion hiſtoricus lib. 42.

e *Limen offendiſſe.*] Valerius Maximus lib. 1. tit. 4. Tiberius Gracchus cùm ad res nouas pararetur, auſpicia domi prima luce petiit, quæ illi perquam triſtia reſponderunt, & ianua egreſſus, ita pedem offendit, vt digitus ei decuteretur. Iulius Obſequens Prodigiorum cap. 86. vbi loquitur de Tiberio Graccho. Proditum eſt, inquit, memoriæ Tiberium Gracchum, quo die periit, triſtia neglexiſſe omina, cùm domi, & in Capitolio ſacrificanti dira portenderentur: domóque exiens, ſiniſtro ad limen offenſo pede, decuſſerit pollicem.

f *C. Flaminius.*] Cicero lib. 1. de Diuination. vbi oſtendit C. Flaminij oſtenta nullius eſſe momenti, ait, Quid bello Punico ſecundo? nonne C. Flaminius Coſſ. iterum neglexit ſigna rerum futurarum, magna cum clade Reip. qui exercitu luſtrato, cùm Aretium verſus caſtra mouiſſet, & contra Annibalem legiones duceret, & ipſe & equus eius ante ſignum Iouis Statoris ſine cauſa repentè concidit. Titus Liuius 3. Decad. libr. 2. Hæc ſimul increpans (de Flaminio loquitur apud Aretium ſedenti) cùm ocyus ſigna conuelli iuberet, & ipſe in equum inſiluiſſet, equus repentè corruit, conſulémque lapſum ſuper caput effudit. Valerius Maximus lib. 1. ca. 6. C. Flaminius, inauſpicatò Coſſ. creatus, cùm apud locum Thraſimenum conflicturus, conuelli ſigna iuſſiſſet, lapſo equo ſuper caput eius, humi proſtratus eſt. Verùm huius temeritatis vtinam ſua tantùm, non etiam pop. Rom. maxima clade pœnas pependiſſet. In ea namque acie 15. millia Romanorum cæſa, 6. millia capta, 10. millia fugata ſunt. Conſulis obtruncati corpus ad funerandum ab Annibale quæſitum eſt, qui quantum in ipſo fuerat, Rom. ſepelierat imperium.

g *Neroni Cæſari.*] Suetonius in vita illius, c. 19. Nam cùm circuitis templis in æde Veſtæ reſediſſet, conſurgenti ei primum lacinia adhæſit: deinde tanta caligo coorta eſt, vt diſpicere non poſſet. Addit Tacit. lib. 15. omnes per artus Neronem contremuiſſe.

h *Diuus verò Auguſtus.*] Plinius lib. 2. c. 7. Diuus Auguſtus læuum prodidit ſibi calceum præpoſtere inductum, quo die ſeditione militari propè afflictus eſt. Sueton. cap. 92. in prin. Auſpicia, inquit: & omina quædam pro certiſſimis obſeruabat, Si mane ſibi calceus perperàm ac ſiniſter pro dextero induceretur.

i *Et Pompeio Magno.*] Neque enim vlli alij prætexta pulla vti licebat, quàm ei, qui funus faciebat, Feſtus Pompeius lib. 14.

k *Voces quoque exceptæ.*] Cicero lib. 1. de Diuinat. Dionyſius Halicarn. lib. 7. non adeò longè à fi. in principio Conſulatus Q. Sulpicij Camerini, & Sp. Largij Flaui, Et (inquit) exauditæ voces emiſſæ à nemine. Et iterum lib. 8. paulo ante fi. Interea dum hæc in caſtris geruntur, in vrbe obſeruata ſunt multa prodigia deorum iram ſignificantia, exauditæ ominoſæ voces incerto authore, obſeruatæ oculis nouæ ſpectrorum facies. Virg. lib. 1. Georg. alio carmine,

Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis.———

Et lib. 4. Æneidos,

Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Viſa viri, nox cum terras obſcura teneret.

Plutarchus in Themiſtocle. Iulius Obſequens Prodigiorum cap. 83. vbi loquitur de C. Hoſtilio Mancino Coſſ. Ioſephus de bello Iudaico, lib. 7. cap. 12. recenſens prodigia excidium Hieroſolymæ præcedentia, ſic ſcribit, Feſto autem die, quam Pentecoſten vocant, nocte ſacerdotes interius templum, more ſuo, ad diuinas res celebrandas ingreſſi, primum quidem motum quendamque ſtrepitum ſenſerunt: poſtea verò, ſubitam vocem audiere, quæ diceret, Migremus hinc. Et Euſebius hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libr. 3. cap. 6.

l *Idcirco in rerum principijs.*] Sic enim loquutus eſt interrex in oratione ad populum de creando poſt Romuli mortem alio Rege, apud Liuium 1. Decad. lib. 1. ſic in oratione legatorum ad plebem quæ in ſacrum montem ſeceſſerat, apud eundem 1. Dec. lib. 3.

m *Cum maximas clades.*] Valerius Maxim. lib. 1. c. 5. in prin. Vrbe a Gallis deleta, deliberantibus P. C. vtrum Veios migrarent, an ſua mœnia reſtituerent, forte eo tempore e præſidio cohortibus redeuntibus, Centurio in Comitio exclamaret, Signifer ſtatue ſignum: hîc optimè manebimus. Ea enim voce audita, Senatus accipere omen ſe reſpondit, e veſtigioque Veios tranſeundi conſilium omiſit. Liuius 1. Decad. libr. 5. ad finem. Sed rem dubiam, inquit, decreuit opportunè vox emiſſa, quòd cùm Senatus pôſt paulò de his rebus in curia Hoſtilia haberetur, cohorteſque ex præſidijs reuertentes forte agmine forum tranſirent, Centurio in Comitio exclamauit: Signifer, ſtatue ſignum, hîc manebimus optimè. Qua voce audita & Senatus accipere ſe omen ex curia egreſſus conclamauit & plebs circunfuſa approbauit. Antiquata deinde lege, promiſcuè vrbs ædificari cœpta. Plutarchus in Camillo eadem ſcribit.

n *Aliter*

OPTIME, vrbis ſedem ſtabiliſſe fertur. [n] Aliter Craſſo in bellum profecturo, qui Cauneas ficus venales clamabat, illud omen fecit, quo ſpoliatus fama & fortunis omnibus, memorabili clade profligatus interiit. [o] Neroni rurſus paucis ante ipſius cædem diebus, de Mauſoleo vox exaudita fertur, nomine eum ciens. [p] Auguſti quoque Cæſaris ſupremo digreſſu ab vrbe vox temerè emiſſa, augurium fecit, non amplius Romæ eum futurum: ſicut [q] Scipioni in Aphricam profecturo, promontorium Pulchri incolumem ſpem oſtendit: [r] contra Hannibali, quum ex Italia Aphricam peteret, ſepulchrum diruptum, auſpicium ferale. [s] Bruto etiam & Caſſio prodituris in aciem obuius Æthiops, calamitates præſignauit. Quare fœdiſſime & cruento bello, atque inteſtina clade ita conflictati ſunt, vt ambo vno prælio conciderent. [t] Fertur quoque Adrianus Cæſar ex Mauri occurſu futuram mortem imaginatus. [u] Non ſic Octauio Auguſto; namque aſinus, cui Nicontæ nomen, & aſinarius cui Eutycho obuiam facti, omen certæ victoriæ attulere. Ac ne nimius videar, néve diutius ſtudioſos fatigemus, de his hactenus dixiſſe, abundè fuerit. Illud quoque haud dubium, [x] ſues comeſſe fœtus, inter prodigia minime reputari: ſiquidem id frequens, neque propterea ominoſum fuiſſe, aſſiduis exemplis comprobatum eſt. *Ex Æthiopis occurſu.*

ANNOTATIONES.

n *Aliter Craſſo.*] Plinius lib. 15. c. 19. ad fi. Ex hoc genere ſunt, vt diximus, coctana & caricæ, quæque conſcendenti nauim aduerſus Parthos omen fecere M. Craſſo, venales prædicantis voce cauneæ.

o *Neroni.*] Suetonius in vita illius, c. 46.

p *Auguſti quoque Cæſaris.*] Sueton. in vita illius, cap. 97. Tiberium igitur in Illyricum dimiſſurus, & Beneuentum vſque proſequuturus, cùm interpellatores aliis atque aliis cauſis in iure dicendo detinerent, exclamauit (quod & ipſum mox inter omina relatum eſt.) Non ſi omnia morarentur, amplius ſe poſthac Romæ futurum.

q *Sicut Scipioni.*] Liuius 3. Decad lib. 9 Scipio, inquit, quod eſſet proximum promontorium percunctatus, cùm Pulchri promontorium id vocari audiſſet, Placet omen, inquit, huc dirigite naues.

r *Contra Hannibali.*] Liuius 3. Decad lib. 10. Iuſſas è nautis vnus aſcendere in malum, vt ſpecularetur quam tenerent regionem, cum dixiſſet ſepulchrum dirutum proram ſpectare, abominatus &c.

s *Bruto etiam & Caſſio.*] Appianus de vtroque loquens lib. 4. bellorum Ciuilium non adeò longe à fine ſcribit, Exercitui e caſtris exeunti, Æthiopem obuium factum memorant, quem vt iniquum omen auerſati, interemere milites. Et Plutarchus in vita Bruti, de ipſo Bruto tantùm loquitur, nam, vt ipſe dicit, priore pugna Caſſius interemptus fuerit. De hoc quoque Iul. Obſequens Prodigior. c. 130 in fi.

t *Fertur quoque Hadrianus.*] Imò verò Septimius Seuerus ex Ælio Spartiano in vita illius, nec quicquam tale de Hadriano legitur.

u *Non ſic Octauio Auguſto.*] Sueton. in vita illius, cap. 96. Apud Actium deſcendenti in aciem aſellus cum aſinario occurrit, Eutychus homini, beſtiæ, Nicon erat nomen. Vtriuſque ſimulachrum æneum victor poſuit in templo, in quod caſtrorum ſuorum locum vertit. Plutarchus in M. Antonio, Cæſari, inquit, ante lucem caſtris egreſſo, nauéſque tendenti, hominem, qui aſinum agitabat, obuium factum: roganti autem quódnam ei nomen eſſet, reſpondiſſe, ſibi quidem Eutychum nomen eſſe: aſinum autem Niconta appellari: quamobrem poſteà cum ea loca ornaret Cæſar, ſtatuit inter cætera hominem & aſinum æneum.

x *Sues comeſſe fœtus.*] Plinius lib. 8. c. 51. Sed ominibus præcedentibus adde, ex ouis quoque augurium veteres ſumere ſolitos: ſi igni ſcilicet, impoſita oua rupto putamine effluxiſſent, portendere ei periculum pro quo ea obſeruatio facta fuiſſet a ſacerdotibus. Ex quo illud Perſij ſatyra 5.

—*Ouáque pericula rupta.*

Quid ſenſerit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibúſque modis litigantes fruſtretur & deludat.

CAPVT XIIII.

HIERONYMVS Porcarius, diuini humaníque iuris ſciens, homo liberi animi & acris ingenij fuit: pratérque vberem facundiam, mira in eo eruditio, & in maledicendo libertas admiſto ſale: erat enim acri iudicio, & ad irridendum contentioſus & audax, non infacetus, ita vt iocis vrbanis vnumquemque carperet, & ad viuum vſque laceſſeret. Is in conſeſſu nobilium, dum apud eum pro familiari conſuetudine diuerterem, dicere ſolebat, quatuor modis iudicia eludi, veterum ſcitis traditum eſſe: odio, gratia, precio, aut timore: præter quæ nihil eſſe quod iudicum animos flectat à vero, literis mandatum dicebat. Sed tamen, ſi quis improbum aut perniicioſum iudicem nactus fuerit, qui iudicio & legibus abuti velit, innumeris ferè modis iudicia eludi & præuaricari ſolere, contra ius faſque. Quibus verò modis id fieret, memoriter ipſe & expedite diſſerebat, neque enim ſolum iniquus iudex, inquit, qui alteri parti pronior eſt, longis interuallis differendo iudicium, clientem pro quo ius ſtare videt, fruſtratur & decipit ita vt longa mora fatigatus, iudicium relinquere cogatur, aut donec alius inſtructior fiat, expectet, vt alter interim dolo victus occumbat: ſed etiam quum non ex fide bona acta proponit & refert quum quæ vnius partis cauſam agunt, diligenter enunciat: quæ vero contra, ſupprimit & tacet, bonum ius alterius partis eludi atque obteri dicebat. Quinetiam multos vidiſſe aſſerebat, qui illum cum quo lis eſt, cui plus nimio fauet, quo pacto aduerſarij telis ſe opponat, inſtruere non verentur, quum quid in re quaque conſilij capiendum ſit, alteri parti enuncient, ita vt ille paratior factus, bonum alterius ius euertat, & conuincat: quum alterius neque voces animis, nec querelas auribus admittant: & quum miſer ille timidus imprudénſque rerum, iudicis fidem implorando, fruſtra ipſius aures fatigauerit: iudex interim ſeuerus & vehemens loquenti obſtrepat, cumque vel difficulter admittat, aut impotenti ore obiurget: vel ſi admittit ægre & permotus, *Quatuor modis iudicia eludi.*

diſſimulato ſermone vultúque, cum tædio admittere cogatur. Quorum quidem nequitiæ, & animi ad fallendum deſtinati, nulla maiora, inquit, argumenta ſunt, quàm quum reconditus ille ſenſus, & abſtruſus animus, quam labem miſero illi afferat, nō facile dignoſcatur. Quinetiam perſæpe euenire dicebat, vt malus iudex, vt illum improuidum ad inſidias ducat, & vana ſpe ludificetur, ſe dubitare in quo nihil verendum ſit, aſſeueret: ſi quod autem in cauſæ diſceptationem anceps dubiumve fiat, illud diſſimulanter omittat: vt cum maxime viciſſe te credas, tunc tibi præcipue ſubeundum periculum ſit. Nonnunquam euenire, vt quum diutius litigantem fruſtrari nequeat, precibus ſeu querelis fatigatus, cauſam in iudicio ſe producturum prædicat, aliorumque iudicum exploret vota, non vt cauſam æquo iudicio terminet, ſed vt quo pacto inuadat ius alterius, ſolerter inquirat: illorumque votis in illius miſeri perniciem exploratis, ſine religione & fide ipſum perditum eat. Si vero non dubiam ſpem victoriæ viderit, iudiciorum & litium mora ita rem producat, vt quum finire nutu omnem diſceptationem valeat, neutro inclinatis ſententiis, ſuſpenſa omnia infectaque relinquat. Deumque ille conteſtans & hominum fidem, ſi quidem, quem appellet, quem obteſtetur, quem imploret, nullum habet, diuturna expectatione & ampliore ſumptu vexatus, de ſuo iure tandem decedere cogatur, quo fœdius dici æſtimarique nihil potuit. Atque vtinā non his artibus fœdiſſime vexatos, nec quotidianis damnis tenore vno opprimi miſeros videremus. Poſtremò morem peſſimo exemplo inualuiſſe dicebat, vt iudices non iure nec iudicio, ſed per factionem & gratiam, aut libidinem, pérque inuidiam iudiciorum vota conferant, illi præſertim, vbi in orbem ſuper iure controuerſo ſententiæ explorantur. In qua quidem re, tanto certamine hincinde exardeſcunt ſtudia. vt maledictis inter ſe & conuiciis, & plerunque manibus vix temperent, tantaque iudiciorū turpitudo fiat, vt nec iudicio, nec diſceptatione, ſed libidine, pérque omnes cupiditates ſuffragentur, ſtudiumque & gratiam aliquorum potius, quàm vera iudicia inquirant. Ac mille modos referebat, quibus iniquus iudex, non iudicis, ſed impuri latronis modo, velut officina nequitiæ, per auaritiam & ſordes bonum alterius ius inuadat, vanaque iudicia precio aut gratia nundinetur: qui quidem non legum periti, ſed euerſores potius humani iuris dicendi ſunt. Rectè igitur Iſocrates nūquā effici exiſtimauit poſſe, vt hi qui male inſtituti, aut moribus prauis & inciuilibus ſunt, iuſtitiam aſſequātur. Denique nihil malo iudice peius eſt, aduerſus quem nec imperia magiſtratuum, nec leges valent: neque facile eſſe inuenire hominem, quem nec flectant preces, nec dona tranſuerſum agant. Inualuitque vetus adagium apud cauſarum patronos, omni dimicatione, contentione, atque cura enitendum, vt iudicem quem quis nactus fuerit, partim gratia, partim precio aut pactione, dando & pollicendo, propenſiorem ſibi quoquo modo parent, quo incolumi amico, nihil amplius quærendum illi ſit, iſto enim maxime effici modo, vt eum ad voluntatem ſuam ille nutúmque conuertat: & qui gratia plus poſſunt, cauſa plus valuiſſe videantur, illique vel nunquam cauſa cadant, vel præter ius fáſque iudicata ferant, & victores fiant. Sed iam latius proceſſi & liberius, quia me morum piget tædétque. Male profectò humanis ingeniis noſtra vitia conſuluere, quum iudicia quæ fidei tutelæque noſtræ credita ſunt, non ad ſalutem, ſed ad perniciem humani generis cæci cupiditate vertamus.

Vbi ſententia in orbem exploratur.

Iſocratis dictum.

Adagium ſceleratum apud patronos cauſarū.

ANNOTATIONES IN CAP. XIIII.

Nihil eſt in toto capite quod ſcholiis & illuſtrationibus noſtris indigeat.

Quæ in ſermonibus quotidianis vulgata prouerbia apud Romanos in vſu fuerint, & quæ apud exteros frequentia. CAPVT XV.

VLGATA [a] apud maiores prouerbia, quæ magis fuerint obuia, de quibus meminiſſe potuimus, præ multis & ferè innumeris, hæc plane accepimus: eáque licet breuibus concluſa ſententiis, in ſermone quotidiano vſurpata, aliud dicere videantur, vt aliud ſonent verba, aliud ſentias, tamen ſub alieno intellectu obliquis orationibus, quin magna plerumque ſenſa & rerum documenta appareant, nulli dubium fuit. Horum exemplorum plena vetuſtas eſt, nam ſi quos mutuo ſtudio teneri, & conſociatos ſibi inuicem operas dare deſignabant, [b] mutuum mulos ſcabere dicebāt: quod ſcilicet ita opibus ſe iuuarent, & alter alteri præſidio eſſet, quemadmodum muli inuicem ſe confricantes ſcabunt. Contrà verò quum aliquis nihil proficit, & fruſtra operando fatigatur, ingenti periculo, fructu nullo, [c] oleum ſimul & operam perdere aiebant. Sicut Græcum adagium fuit, ὄνου πόκας ζητεῖς, hoc eſt, [d] aſini vellera quæris, quaſi ad id operam daret, vbi laborando nihil

Mutuum muli ſcabūt.
Oleum & operam perdere.
Aſini vellera quærere.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

a *Vulgata apud maiores prouerbia.*] Eſt diuinum Eraſmi Roterodami Adagiorum opus.

b *Mutuum mulos ſcabere.*] Eraſmus Chiliadis primæ, centuria ſeptima, c. 96.

c *Oleum & operam perdidi.*] Eraſm. Chilia. 1. centu. 4. c. 62. Sed vt nonnihil leuem legentium laborem, primus locus Ciceronis illic citatus eſt ex lib. 7. epiſtol. famil. epiſt. eiuſdem lib. prima. Secundus ex 3. epiſt. ad Atticum epiſtola vnica. Tertius ex lib. 2. earundem epiſtol. omnium 3. ancip. Prorſus vt ſcribis. Locus autem Macrobij eſt ex lib. 2. Saturnal. quod ab Eraſmo dictum eſt, cap. 4.

d *Aſini vellera quæris.*] Siue, Ab aſino lanam. Eraſm. Chiliadis 1. centur. 4. c. 79. locus autem Ariſtophanis illic citatus eſt ex fabula, cui nomen Plutus.

Caluum

proficeret. Cui affine eſt, φάλακρον τίλλεις, hoc eſt, [c] caluum vellis. Et quum quis laceſſit ad pugnam, mox linquitur animo, vt comminus congredi non audeat, [f] cantherium in foſſa dixere: [g] ſunt enim cantherij, equi teſticulis defectis, & exectis genitalibus: qui quũ ſemine careant, languidiores & degeneres ſunt: [h] quare Scythis & Sarmatis peculiare eſt, quos præferoces eunuches facere, quò mollitis animis mitiores fiant. Græco quoque prouerbio increbuit, vt quum aliqua ita eſſent diſſociata, vt non facile conuentura putarentur, [i] nihil eſſe cum fidibus gràculo, [k] vel cum amaracino ſui, dicerent. Fuiſſe enim amaracinum fragrantiſſimi odoris vnguentum, ex amaraco dilutum, authores memorant. Ad hunc ſenſum, [l] In lente vnguentum, cui proxime accedit, ὄνος ... αὐλοῖ, hoc eſt, [m] aſinus ad tibiam, [n] & ὄνος λύρας. Et quum quis diuerſus agitur, & ita dubius animi fluctuatur, vt nec abnuere, nec polliceri audeat & in quamuis partẽ declinet, præſens damnum aut exitium videat, [o] ſe inter ſacrum & ſaxum poſitum, vulgo iactitant: deductum ab eo, qui in fœdere ineundo porcam ſaxo ferit: ſicut Græcum eſt adagium, [p] Διομήδεια ἀνάγκη, quòd ſcilicet ita aſtrictus maneat, velut apud Diomedem hoſpites, quorum viſceribus equas depauiſſe dicitur. In eum verò quem diuerſæ trahunt curæ, & incertus nutat, vt nunc in vnam, nunc in alteram inclinet ſententiam, εὐμεταβολώτερος κοθόρνου, id eſt, [q] mutabilior cothurno, ſermo percrebuit, cothurnum enim calceamenti genus eſſe quatuor angulorum, fabrefactum ita, vt vtrique pedi, [r] & viris ac mulieribus aptetur commode, perſpicuè conſtat. Rurſus, ſi quid certum & deſtinatum eſſet, nec vana expectatione ferretur, [s] hoc re ad Sagram geſta certius eſſe: contrà verò, quum irrita caderent promiſſa, & vana ſpe ducerentur, ſe [t] auribus lupum tenere dicebant. Huc pertinet quod quotidiano fertur adagio, [u] inter os & offam multa incidere, quum aliquid diſcriminis in re certa & ferè explorata futurum timemus. Sicut Græco fuit adagio vſurpatum, πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου, id eſt, [x] Multa cadunt inter calicem, ſupremáque labra. [y] Quod autem eſt de Sagra dictum, inde fluxit adagium, quòd quum decem Locrorum millia ad Sagram inſperata victoria potiti eſſent aduerſus Crotoniatarum centum & triginta millia, idque vix credibile videretur, poſtea certis authoribus re comperta, in prouerbium ceſſit, vt quum quid certo certius ſignificarent, re ad Sagrã geſta nihil certius dicerent. Cumque ingenti animi ſolicitudine premitur quiſpiam, réſque ita vno in anguſto ſunt, vt trepidum diffidentémque animũ gerat, omniſque moles negociorum vno in loco inclinatura videatur, [z] hic mihi aqua hæret, dicere ſolemus: tractum ab eo qui naufragium facit, qui aqua ori admota, pene ſubmergitur. Et quum ex re quapiam totum pendet negocium, vbique tota moles periculi imminet, hic [a] mihi prora & puppis eſt, vulgatus ſermo fuit. Contrà verò, quum

Caluũ vellere.
Cantherium in foſſa.
Nihil cum fidibus graculo, vel amaracino ſui.
In lente vnguentum.
Aſinus ad tibiam.
Aſinus ad lyram.
Inter ſacrũ & ſaxum ſtare.
Diomedea neceſſitas.
Mutabilior cothurno.
Re ad Sagram geſta certius.
Auribus lupũ tenere.
Inter os & offam.
Multa cadunt inter calicem.
Locri ad Sagram victores.
Aqua hærere.
Prora & puppis.

ANNOTATIONES.

c *Caluum vellis.*] Eraſmus Chiliad.2.centur.8.c.37. Simillimum eſt illi Plautino in Perſa act.1.ſcena 1.

Qua confidentia rogare tu à me tantum audes
Argentum impudens? quin ſi egomet totus veneam, vix poteſt
Recipi, quod tu rogas. Nam tu aquam à pumice nunc poſtulas.

f *Cantherium in foſſa.*] Eraſm. Chiliad.1.cent.6.c.21.

g *Sunt enim cantherij.*] Varro de Agricultura lib.2.c.7. in fi. de equis & equabus loquens, ſic inquit, Demptis enim teſticulis fiunt quietiores & ideò quòd ſemine carent, ij Cantherij appellati, vt in ſuibus Maiales: gallis gallinaceis, Capi. Feſtus Pompeius lib.3. Cantherius hoc diſtat ab equo, quod Maialis à verre, capus à gallo, veruex ab ariete. Eſt enim Cantherius equus, cui teſticuli amputantur.

h *Quare Scythis & Sarmatis.*] Strabo lib.7. de vtriſque loquens, ſic ſcribit, Scythicæ gentis & Sarmaticæ mos proprius eſt, equos eunuchos facere, vt manſuetiores ad parendum fiant. Parui enim ſunt: at celeres & acres atque rebelles.

i *Nihil eſſe cum fidibus Graculo.*] Eraſmus Chil. 1. cent. 4. cap.37. Locus Quintiliani ibi citatus eſt Inſtitutionum lib. 1.cap.17.

k *Vel cum amaracino ſui.*] Eraſm. vbi ſuprà cap. ſeq. Locus Seruij eſt in lib.1. Æneidos in eum locum,

Vbi molles amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur vmbra.

Dioſcoridus lib.3.c.38. Virgil.lib.1. Georgicôn. Flacci primus locus eſt. libr. Epiſtol. 1. epiſt. 2. Secundus eiuſdem operis lib.2. epiſt. item 2. Sed illi addas & lutulentam quoque ſuem Cice. in 1. in Salluſtium Orat. Itaque nihil aliud ſtudet, niſi vt lutulentus ſus cum quouis volutari. Locus Tullij eſt. lib.2. Academic. quæſtionum.

l *In lente vnguentum.*] Eraſm. Chiliad.1.cent.7.cap.23. Locus Dioſcoridis eſt lib.2.cap.99. Tullij eſt lib.1. ad Atticum epiſt.14. incip. modò. Sed ſuper hoc adagio, vide Cælium Rhodiginum lib.7.c.27. vbi latenter carpit Eraſmum.

m *Aſinus ad tibiam.*] Eraſm. Chiliad.4.centur.1.c.47.

n Ὄνος λύρας.] Id eſt, Aſinus ad lyram, de quo Eraſm. Chil. 1.cent.4.c.35. Locus Gellij eſt lib.3.c.16. Athenæi lib.8.c.7. Luciani 3. loco citati eſt in lucio, ſiue aſino.

o *Inter ſacrum & ſaxum.*] Eraſmus Chilid.1.centur.1.c.15. Locus Plauti eſt in Captiuis, actus 3. ſcena 4.

p Διομήδεια ἀνάγκη.] Id eſt, Diomedea neceſſitas, de quo Eraſm. Chil.1.cent.9.c.4.

q *Mutabilior cothurno.*] Idem Chil.1.centu.1.c.94. Locus Virgilij eſt lib. 1. Æneid. Plutarchi in Pompeio, & Nicia. Homeri 1. locus eſt lib. Iliados 20. vbi illum inconſtantem vocat.

r *Viris & mulieribus.*] Suidas, & vide noſtras leges Connubiales parte 3. in ornamentis muliebribus, & infrà eodem lib.c.18.

s *Hoc re ad Sagram geſta certius eſſe.*] Eraſmus Chil.1. cent. 9.c.23. Vide Strabonem lib.6.

t *Auribus lupum tenere.*] Idem Eraſm. Chil.1. cent.5.c.25. Locus Terentij in Phor. eſt actus 3. ſcena 2. Locus Suetonij in Tiberio, eſt cap. 25. Sed adde iis quos citat Eraſm. Diuum Hieronymum aduerſus Ioannem Origeniſtam: cuius hæc verba ſunt, Nunc verò quaſi auribus lupum apprehenderis, nec tenere potes, nec audes dimittere.

u *Inter os & offam.*] Idem Eraſ. Chil.1.cent.2.cap.2. Locus Gellij eſt lib.13.c.16.

x *Multa cadunt inter calicem ſupremáque labra.*] Eraſ. Chil. 1. cent.1.c.1. Sed hic vide omnino quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubialibus gloſ.1. nu.31. incip. In quã rem.

y *Quod autem de Sagra.*] Strabo lib.6.

z *Hic mihi aqua hæret.*] Eraſm. Chil.1.cent.4.c.100. Locus Ciceronis ad Q. Fratrem lib.2. eſt epiſt. eius lib.5. in fi. cuius initium eſt, O literas mihi.

a *Hic mihi prora & puppis.*] Idem Eraſ. Chil.1. cent.1. c.8. Locus Tullij Epiſt. fam. lib. vlt. eſt epiſt. eiuſd. lib.23. omnium verò epiſt.42. incip. Etſi mane Harpalum. Locus Apo-

calypſis

In vtramq. autem dormire.

exoneratum animum curis, diſcuſſa ſolicitudine gerimus, vt bona ſpe impleamur, ſecuros in [b] vtramque autem dormire pollicemur. Sicut rem ſaluam dicimus [c] ſaltante ſene, tractum ab eo, quod cum circenſes Romæ fierent, & turbatis ludis aduentu Hannibalis, in omen magni terroris receptum eſſet, poſtea reuerſi, quum ſaltantem in circo ſenem inueniſſent, rem ſaluam dixerunt. [d] Clitellas quoque boui admotas, quum munus viro inerti collatum viderent. Quique de rebus quarum neſcius eſt, diiudicat, [e] ſutorem ſupra crepidas iudicare dicunt. Nouo quoque genere prouerbij in vſu venit, vt qui tam ad imperandum, quàm parendum iuxta paratus foret, quíque non ſegniter mandata exequitur, [f] mulus Marianus diceretur, namque Marius quæcunque militibus mandauit onera, ipſe inter infimos obiuit in primis. Quamuis furculas quibus ſarcinas viatores gerunt, quas Marius primus commentus fuit, mulos Marianos alij dictos velint. Quotieſque victoria ſine labore quæſita foret alicui, [g] ἀκονιτὶ viciſſe: contra verò vbi multo negocio victoria potiretur quiſpiam, ἀκονιτὶ viciſſe dicimus, quum enim puluere aſperſus athleta eſſet, ἀκονιτὶ viciſſe dicebatur. Solere enim athletas, & multarum palmarum pugiles, ad vires refouendas puluere luctatorio inſpergi, quo fortius dimicent, ferè peruulgatum eſt, [h] quem ex Nilo præcipuum fuiſſe volút. Pari exemplo quum parum commodi affert victoria, & haud magno diſcrimine a victore victus abeſt, [i] Cadmea victoria dicitur. Apud Græcos verò ἄδακρυς πόλεμος, hoc eſt, [k] bellum ſine lachrymis: [l] Latinis autem laureola in muſtaceis. [m] Bullam quoque dicebant, ſiquid haud multò poſt deſiturum cernebant. Eſt enim in aquis ſpuma tumens, quæ ex crebra agitatione naſcitur, punctóque temporis diſſoluitur. [n] Quare ſermo Diogenis in eos qui ob coronas olympicas laſciuirent gaudio, percrebuit, vt bullas accepiſſe diceret. [o] Et calcaria ſponte currenti addita, ſi quem ſua ſponte ad audendum agendumque hortamur. [p] Oleum verò in ore geſtare dixerunt, cui loqui inhibitum eſt, cuique verbum facere non licet. Contrà, vbi quis lingua immodicus infinitæ licentiæ & audaciæ eſt, qui moderari linguam neſciat, [q] Byzena temeritas dicebatur: fuit enim Byzenus Neptuni filius, procax nimium & inſolens. Et qui ingenio timido & diffidenti ſcrupulum facit, vbi faciendus minime foret, [r] nodum in ſcirpo quærere dicebant. Si quem verò probum virum deſignabant, qui nihil contra honeſtum moliretur, tutóque eius fidei crederentur omnia, dignum eſſe cum [s] quo in tenebris micent, aſſerebant. Qui verò ingenio perſpicaci, nulli occaſioni fraudis patet, γέρων πίθηκος οὐχ ἁλίσκεται, hoc eſt, [t] Senex ſimia non capitur, prouerbium fecit. Contrà, ſi quis improbus ad nocendum paratus venit, [u] fœnum habere in cornu dictus eſt, erat enim priſci moris, bobus qui cornu

Saltans ſenes. *Clitellas boui.* *Sutor ſupra crepidas.* *Mulus Marianus.* *ἀκονιτὶ.* *Cadmea victoria.* *Laureola in muſtaceis.* *Bulla.* *Calcaria currenti addere.* *Oleũ in ore geſtare.* *Byzena temeritas.* *Nodum in ſcirpo quærere.* *Dignus cũ quo in tenebris micent.* *Fœnum in cornu habere.*

ANNOTATIONES.

calypſis eſt eius operis cap. 1.

b *In vtramque autem dormire.*] Eraſm. Chil. 1. cent. 8 c. 19. Et vide noſtras leges Connubiales parte 5. nu. 2.

c *Saltante ſene.*] Eraſmus Chil. 3. cent. 1. c. 46. Sed quòd ibi dicit Titum Liuium eius rei alicubi meminiſſe, Ni me, inquit, fallit memoria. Certe illum memoria fefellit, neque enim vſpiã meminit Liuius: niſi etiam me fallit memoria.

d *Clitellas quoque boui.*] Eraſm. Chil 2. cent. 9. cap. 84. Locus Quintiliani lib. 5. eſt cap. 11. Tullij ad Attic. lib. 5. epiſt. eiuſdem lib. 15. omnium 101.

e *Sutorem ſupra crepidas.*] Eraſm. Chiliad. 1. cent. 6. c. 16. Sed quod ibi de huius nepote, intellige Plinium, cuius locus eſt Epiſtolarum lib. 1. epiſt. 10. incip. Si quando vrbs noſtra, cuius hæc verba ſunt, Vt enim de pictore, ſculptore, fictore, niſi artifex iudicare, ita niſi ſapiẽs nó poteſt perſpicere ſapientem. Ariſtotelis locus eſt lib 1. Ethicorum cap. 3. Atqui (ait) bene quiſque iudicat ea, quæ cognoſcit, & ipſorum bonus eſt iudex. Is ergo in vnaquaque re bene iudicat, qui in illa eſt eruditus.

f *Mulus Marianus.*] Eraſm. Chil. 4. centu. 4. c. 79. At locus Feſti Pompeij eſt lib. 10. Iulij Frontini Stratagematõn c. 1.

g ἀκονιτὶ.] Id eſt, Citra puluerem, de quo Eraſm. Chil. 1. cent. 5. c. 79. Locus Plinij eſt lib. 35. c. 11. Gellij lib. 5. cap. 6. Horatij in epiſt. ſcilicet lib. 1. epiſt. quoque 1. & hoc quoque vſus eſt Thucydides lib. 4. [illegible], vbi Græcus interpres exponit ἀμαχητί, id eſt, citra pugnam. Lucianus in dialogo quodam, cui titulus eſt, [illegible].

h *Quem ex Nilo.*] Corporibus athletarum (vt ſcribit Cælius lib. 15. cap. 16. ad fin.) iniectus puluis frigefacit & ſudorem reſtringuit.

i *Cadmea victoria.*] Eraſmus Chiliad. 2. cent. 8. c. 34. Sed & adde, hoc prouerbium vſurpaſſe Galenum tum in libro Hæreſeon cap. (vt vulgò diuiditur) 15. tum in libro de Dipnoea.

k *Bellum ſine lachrymis.*] Idem Chil. 2. cent. 6. cap. 23. Sed & adde hæc ex Plutarcho in Ageſilao, cùm de hac pugna ſic ſcribit, Ageſilaus militiam iam omnem propter ſenium penitus abdicarat: filius autem Archidamus, auxilijs a Siciliæ tyranno acceptis, Arcadas pugna quam ἄδακρυν. id eſt, ſine lachrymis, vocant, ſuperauit: vbi ex ſuis neminem amiſit, hoſtium verò plurimum cecidit.

l *Latinis autem laureola in muſtaceis.*] Eraſ. Chiliad. 4. cent. 9. c. 87. Locus primus Tullij ad Atticum lib. 5. epiſto. eiuſdem lib. 21. omnium eius operis 107. Secundus 2 libr. Epiſtolar. famil. epiſtol. eius lib. 9. omnium 20. incip. Tu vide. Catonis autem de Agricultura eſt cap. 121. & vide Plinium lib. 15. cap. 30. & vlt. vbi loquitur de lauro muſtace in princ. ex Pompeio Lenæo.

m *Bullam.*] Eraſm. Chil. 2. cent. 3. c. 48. vbi id latiſſimè & elegantiſſime tractat.

n *Quare ſermo Diogenis.*] Laërtius in vita Diogenis.

o *Et calcaria ſponte currenti.*] Eraſm. Chil. 1. cent. 2. c 47. Locus Plinij eſt lib. epiſtolar. 1. epiſt. 8. incip. peropportune in princ. Ouid. lib. 2. de Arte amandi. Tullij primus locus ad Attic. lib. 6. epiſtol. eius lib. 1. omnium verò totius operis 210. incip. Accepi tuas literas. Secundus eiuſdem epiſtolæ, ſed longe poſtea. Eſtque eadem eiuſdem Tullij ſententia lib. 3. de Oratore.

p *Oleum verò in ore geſtare.*] Cælius Rhodi.

q *Byzena temeritas.*] Eraſ. Chil. 4. cent. 2. c. 11.

r *Nodum in ſcirpo quærere.*] Idem Chilia. 2. cent. 4. cap. 76. Feſti autem locus eſt cap. 14. Locus Plauti in Menæchmis eſt act. 2. ſcena. 1. Terentij in Andria eſt actus 5. ſcena 4. Gellij eſt lib. 12. c. 6.

s *Cum quo in tenebris micent.*] Eraſ. Parœmiographus Chil. 1. cent. 8. c. 32.

t *Senex ſimia non capitur.*] Eraſm. Chiliad. 1. centu. 10. c. 31. Locus Laërtij eſt in vita Heraclidis Pontici.

u *Fœnum habere in cornu.*] Eraſm. Chiliad. 1. centur. 1. c. 81. Locus Horatij eſt Sermonum lib. 1 ſaty. 4. D. Hieronymi eſt in epiſt. ad Ianuar.

x *Dixi*

peterent, fœni manipulos apponere, quò ad præcauendum homines paratiores forent: quare verbum Sicinij ſcurræ fuit in Craſſum, ideo conuiciis parcere, quod fœnum habere in cornu videret. [x] Dici quoque ius ad aſſem, quum etiam minima librato examine moderata fuiſſent, voluere: & qui ſe victum fatebatur, [y] herbam do, prouerbio iactabatur: quippe ſupplices, & qui pacem petunt, [z] oleæ ramos, velamenta ſupplicum, aut gramen cum terra euulſum, victori offerebant, vel barbarico more ſertis coronati occurrebant, quaſi illos quibus porrigerent, ducerent meliores: [a] Mittere autem noctuas Athenas, γλαῦκας εἰς ἀθήνας vetus adagium fuit, quum ea quæ illi ſuperſunt, alicui damus. Quum enim Athenis noctuæ affatim exuberent, qui illuc noctuas mitteret, nimirum ad ea loca merces ferret, vbi illæ redundarent. Et cum quis neſcire ſimulat quæ percallet, [b] Cretes neſcire pelagus vulgò dicitur: ex illo traditum quod nemo Cretenſis nauicularium, & pelagi commercia neſciret. Quinetiam ex locis plura fluxere prouerbia. Nam ſiqui opibus claros & præpotentes flocci faciunt, [c] illis ne decimam quidem Siracuſanorum eſſe: & cum loca & ſalubrem aerem celebrant, [d] Crotone ſalubriora dicunt; ſcilicet quod Syracuſas ditiſſimas, ſicut Orchomenon in Bœotia, & Crotonem, compoſita aeris temperie ſaluberrimam ferunt. Etiam à perſonis plura adagia fluxerunt: nam & [e] Zenone continentior, & [f] Catone conſtantior, & [g] Ariſtide iuſtior crebrò vſurpatum eſt. Eò pertinet, [h] non eſſe hominis cuiuſque Corinthum petere, quòd præceps in luxuriam ciuitas, ibique illecebræ libidinum forent, quæ magno parabantur. Tum ſi quem affectum, & negociis inutilem ducebant, in quo nihil adiumenti, nihil conſilij foret, cum [i] de ponte deiici oportere monebant: ſiquidem grandæuos ætate, ad ſuffragia quæ comitiis dabantur, non admittebant. Quum verò vehementer laboratur, fortunæque in extremo ſunt, ita vt nulla daretur ſpes melior, [k] rem ad triarios veniſſe, in prouerbium venit. Quum enim triarij in vltimo eſſent præſidio, vltra quos nihil opis ſperabatur, quum abſciſſa omni ſpe, ad vltimum ventum eſſet, rem ad triarios veniſſe dicebant. Si quid autem tarde cogitatum, aut ſalubre conſilium ſerò expenſum fuiſſet, [l] ſerò Phryges ſapere ſermo fuit, quod a Græcis fluxiſſe autumant: nam quum decimo exacto anno, poſt magnas clades Troiani Helenam, ſimul & iure belli quæſita, Græcis reſtituenda cenſerent, ſerò Phryges ſapere, prouerbium deductum eſt. Et qui in re quapiam parum ſapere viſus, damnum patitur, qui ſibi ſapiens prodeſſe nequit, nequicquam ſapere dicitur: ad quam ſententiam accedit Euripidis verſus, μισῶ σοφὸν ὃς οὐχ αὑτῷ σοφός, hoc eſt, [m] odi ſapientem, qui ſibi ſapiens non eſt. Et qui aſtu & dolis nimium valet, [n] Corycæus nuncupatur, ex eo deductum, quod ex Coryco latrones prædæ aſſueti, audacis ingenij & ſummæ ſolertiæ forent. In eos quoque qui præferunt lætitiam, quum intus angantur curis, quique blanditiis velant odium [o] riſus Sardonius dicitur, quod in Sardinia apiaſtro ſimilis herba naſcatur, cuius eſus deducto ore velut ridentes homines mortem oppetere cogit. Si quis verò obrutus malis, cum fortuna fluctuatur, vt nihil

Dicere ius ad aſſem.
Herbam dare.
Noctuas Athenas.
Cretes neſcire pelagus.
Ne decimam quidem Siracuſanorum pars.
Crotone ſalubrius.
Zenone continentior.
Catone conſtantior.
Ariſtide iuſtior.
Non eſt cuiuſque adire Corinthum.
De ponte deiicere.
Ad triarios rem veniſſe.
Serò ſapiunt Phryges.
Nequicquam ſapere.
Corycæus.
Riſus Sardonius.

ANNOTATIONES.

x *Dici quoque ius ad aſſem.*] Nullum huiuſmodi Prouerbium eſt apud Eraſmum. Sed id ſumpſiſſe videtur Alexander ex Plinio Nepote epiſtol. lib. 1. epiſto. 15. incip. Heus tu. At vereor ne is deceptus ſit. Sunt enim verba Plinij hæc, Heus tu, promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur ius ad aſſem impendium reddes, nec id modicum, neque enim illud (ad aſſem) refertur ad (reddetur ius) ſed ad verba ſequentia: vt ſcilicet ad aſſem reddat impendium, id eſt, in ſolidum, ſiue integrum impendium vſque ad aſſem, vt ſcitiſſime annotant interpres.

y *Herbam do.*] Eraſm. Chiliad. 1. centur. 9. c. 78. Locus Feſti Pompeij lib. 8. in princ. Et vide ſupra lib. 4. c. 7.

z *Oleæ ramos.*] Virgil. lib. 8. Æneid. oliuam paciferam vocat, his verbis

Paciferæq; manu ramum prætendit oliuæ.

a *Mittere autem noctuas Athenas.*] Eraſm. Chiliad. 1. cent. 2. c. 11. Vlulas Athenas. Locus Ciceronis primus ad Torquatum eſt lib. epiſtolar. familiar. 6. epiſt. 3. totius operis 81. incip. Superioribus literis. Secundus eſt lib. eiuſdem operis epiſt. vlt. & vide ſupra lib. 4. c. 15.

b *Cretes neſcire pelagus.*] Eraſmus Chiliad. 1. cent. 2. cap. 31. Cretenſis mare. Locus Horatij ad Octauium eſt lib. epiſt. 2. epiſt. 1.

c *Illis ne decimam quidem Syracuſanorum.*] Eraſm. Chil. 2. cent. 4. c. 45. & Strabo lib. 6.

d *Crotone ſalubriora.*] Ibi cap. 43. Locus Dioſcoridis lib. 4. c. 145. Sed illi adde Phalerium in epiſt. ad Simylum inter epiſtolas ruſticas Æliani.

e *Zenone continentior.*] Eraſ. Chiliad. 1. cent. 10. c. 85.

f *Catone conſtantior.*] Id prouerbium non extat apud Eraſmum: nec ſcio an fuerit a quopiam antiquorũ vſurpatum. Illud ſcio Catonem Vticenſem fuiſſe omnium conſtantiſſimum, vt ſatis colligitur ex Plutarcho in vita illius, & Cicerone ad Atticum lib. 1. epiſtol. 14. vbi illi tribuit conſtantiam & integritatem.

g *Ariſtide iuſtior.*] Nec id quoque ab Eraſmo inter prouerbia poſitum. Illud autem conſtat hunc iuſtum fuiſſe cognominatum, ex Diodoro Siculo lib. 11. & Plutarc. in vita illius, & etiam in Apophthegmatis eiuſdem.

h *Non eſſe hominis cuiuſque adire Corinthum.*] Eraſmus Chiliad. 1. cent. 4. c. 1. Locus Horatij in epiſt. eſt lib. 1. epiſt. 17. ad Scæuam. Hic autem adde Platonem lib. 3. de Repub. vituperaſſe Corinthium luxum blandientium meretricularum, quod & nos alibi diximus.

i *De ponte deiicere.*] Eraſm. Chiliad. 1. centur. 5. c. 37. Sexagenarios de põte deiicere. Locus Feſti eſt lib. 4. vbi de Depontanis loquitur, & lib. 17. vbi exponit qui Scaptæ dicebantur. Macrobius lib. 1. Satur. c. 5.

k *Rem ad triarios veniſſe.*] Eraſm. Chiliad. 1. cent. 1. c. 23. & vide ſupra lib. 1. c. 5. & lib. 4. c. 7.

l *Serò Phryges ſapere.*] Eraſ. Chil. 1. cent. 1. c. 28. Locus Ciceronis eſt epiſt. famil. lib. 7. epiſt. eius lib. 16. omnium 116. Feſti Pompeij lib. 17.

m *Odi ſapientem, qui ſibi ſapiens non eſt.*] Eraſm. 1. Chil. cent. 16. c. 20. Nequicquam ſapit, qui ſibi non ſapit. Locus primus Ciceronis eſt libro 7. epiſtolar. famil. epiſt. eius lib. 6. omnium 106. incip. In omnibus meis epiſtolis. Secundus lib. 13. eiuſdem operis epiſtol. libr. eſt 27. omnium 288. incip. Præcilium tibi commendo. Suetonij in Tiberio Cæſare, cap. 59.

n *Corycæus nuncupatur.*] Eraſmus Chiliad. 1. cent. 2. cap. 44. Locus Pomp. Melæ de ſitu orbis, eſt libr. 1. cap. 17. vbi de Ionia.

o *Riſus Sardonius.*] Eraſmus Chiliad. 3. cent. 5. cap. 1. Locus

Solini

Equus Seianus. *Aurum Toloſanum.* *Vt cæcias nubes.* *Grauiora Sambico.* *Opprobriũ victis.* *Iucũdi acti labores.*

ſibi proſperè cedat, illum [p] equum habere Seianum, [q] aut aurum Toloſanum aſſeuerant: quòd ſcilicet ita excidio & continuis cladibus premitur, vt qui aurum Toloſanum habuere, aut Seiani equum: ſicut [r] de ſegmentis Helenæ, & Eriphyles [s] aut Hermionæ monili authores tradunt, quorum participes, ærumnarum continua mole oppreſſi, in extremum venère diſcrimen: ſicut de [t] Agaue, [u] Iocaſta, [x] Semele, [y] Argia & [z] Eriphyle apparet: quod & Græcis quoque vice prouerbij fuit, κακ' ἐφ' αὐτὸν ἕλκων ὥστε καικίας νέφος, [a] mala ad ſe trahens, vt cæcias nubes. Id etiã apud Eleos in prouerbium ceſſit, vt in eum qui continuis premitur malis, [b] grauiora Sambico pati dicerent. Quum verò quiſpiam iniqua contentione victus, vlterius damno premitur, [c] Opprobrium victis, adagium erat: quod a Brenno, quum ſe Romani auro redimerent, ſumptum memorant. Tritum quoque prouerbium fuit, [d] Iucundi acti labores, quum bene nauatam à nobis operam, ſuaui memoria repetimus. Et cum inter

ANNOTATIONES.

Solini eſt c.10. Seruij in Virg. eclog.7. Apuleij lib.2. Dioſcoridis lib.6.c.14. Ariſtotel. de partibus animal. lib.3.c.10. Tullij epiſt. fam.lib.7.epiſt. eius lib. 26. totius operis 126. incip. Quòd epiſtolam. Luciani ſecundus locus eſt in Ioue Tragœdo.

p *Equum habere Seianum.*] Eraſmus Chil.1.centur.10.cap.97. Locus Virgi.eſt lib.2. Æneidos. Trebellij Pollionis eſt in vita Quieti Tyranni 13. his verbis, Videtur non mihi prętereundum de Macrianorum familia, quæ hodiéque floret, id dicere, quod ſpeciale ſemper habuerunt, Alexãdrum Magnum Macedonem viri in auro & argento, mulieres in reticulis & dextrocheriis, & in annulis, & in omni ornamentorum genere, exculptum ſemper habuerunt: eouſque vt tunicæ & limbi penulæ matronales in familia eius hodiéque ſint, quæ Alexandri effigiem deliciis variantibus monſtrent. Vidimus proximè Cornelium Macrum, in eadem familia virum, cùm cœnam in templo Herculis daret pateram electrinam, quæ in medio vultum Alexandri haberet, & in circuitu omnem hiſtoriam contineret ſignis breuibus & minutulis, pontifici propinare: quam quidem circumferri ad omnes tanti illius viri cupidiſſimos iuſſit. Quod idcirco poſui, quia dicuntur iuuari in omni actu ſuo, qui Alexandrum expreſſum vel auro geſtitant vel argento.

q *Aut aurum Toloſanum.*] Idem ibi cap.ſeq.

r *De ſegmentis Helenæ & Eriphyles.*] De his vtriſque Diodorus Siculus lib.16.c.15. Vxores quoque Phocenſium Principum, quæ auſæ ſunt monilibus raptis ſe exornare, impij facinoris pœnas non euitarunt. Quæ enim Helenæ monile geſtare eſt ſolita, in meretricium probrum incidit, pulchritudine ſua eam expetentibus proſtrata. Altera, eo quòd fuerat Eriphylæ, ſubinde ad ornatum vtens, cùm filios, quem natu maximum habebat, in furorem concitatus, ignem domui iniecisſet, intra eam viua incendio extincta eſt. Eóque pacto qui Deum contemptui habere veriti non ſunt, ſuppliciis, quæ narrauimus, ab vltoribus diis affecti ſunt. Loquitur autẽ de templo Delphico expilato, cui affixa erant huiuſmodi Helenæ & Eriphyles ſegmenta, vt tradit Athenæus lib.16.c.4. Apollodorus Athenienſis Bibliothecęs ſuæ de Deorum origine lib.3. Plutarchus in libr. de Sera numinis vindicta, tradit Ariſtonem Eriphyles mundum muliebrem è templo Delphico rapuiſſe, vxorique dono attuliſſe: filium autem matri eius ſuccenſentem, domum incendiſſe, & omnes, qui in illa erant, concremaſſe.

s *Aut Hermionæ monili.*] Id ipſum autem erat quod poſteà ad Eriphylem peruenit. Id enim primùm à Vulcano Veneri fabricatum fuiſſe dicitur, & deinde reginarum omnium, quæ Thebis vixerunt: quas iſtius monilis omine infeliciter deperiſſe ſcribit Statius his verbis,

Nec mihi non etiam tu infauſtos donante marito,
Ornatus Argia geris, dirumq; monile
Hermiones, longa eſt ſeries, ſed nota malorum
Proſequar, vnde nouis tam ſæua potentia donis.
Lemnius hæc, vt priſca fides, Mauortia longa
Furta dolens, capto poſtquàm nihil obſtat amori
Pœna, nec vltrices caſtigauere catenæ,
Hermiones dotale decus ſub luce iugali
Struxerat.———

Paulò pòſt periculum huius monilis fidem fecit Hermione, quæ proximè experta eſt: nam in angues verſa eſt cum marito: ob hanc cauſam, quòd Agenoris & Europæ filius dracone Martis, qui fontem cuſtodiebat, occidit. Ideo vult Statius hoc contigiſſe, quia nuptialibus donis hoc monile poſſederat,

Prima fides operi Cadmum comitata iacentem,
Hermione, verſis in ſibila dira querelis,
Illyricos longo ſulcauit pectore campos.

t *De Agaue.*] Huiuſmodi venenis infecerat hoc monile Vulcanus (vt d.lib.ſcribit Statius) vt neceſſe eſſet hoc monile geſtanti ærumnarum mole opprimi. Hoc enim via eſt Hermione, Agaue, Iocaſta, Semele, Argia, vltimò Eriphyle, vt ex ſeqq. patebit. De Agaues furiis Lucanus lib.1.

—Ingens vrbem cingebat Erynnis,
Excutiens pronam flagranti vertice pinum,
Stridentéſque comas. Thebanam qualis Agauem
Impulit.———

Vbi Sulpitius Lucani interpres, Agaue, inquit, Cadmi & Hermiones filia, & Echionis vxor, ſubito furore correpta, Pentheum filium, Bacchi contemptorem, quem aprum eſſe putabat, dilaniauit. Idem Lucanus lib.7.

Cum fureret Pentheus, aut cum deſiſſet Agaue.

u *Iocaſta.*] Nam & Statius, vbi ſupra, ad ea, quæ ex eo adduximus, id quoque addidit,

Te que etiam infelix perhibent Iocaſta decorum
Poſſedisſe nefas, vultus hac laude colebas,
Heu quibus, heu placitura toris? poſt longius ordo.

Infelix (inquit Lactantius interpres) quia non impoſuit, per malorum experimenta, finem cupiditati. Nam hoc monile certum eſt Iocaſtam poſt Agauem habuiſſe.

x *Semele.*] Idem Statius, ibidem id quoque ſubiungit.

Improba mox Semele vix dona nocentia collo
Induit, & fallax intrauit limina Iuno.

Vbi Lactantius, Vult Semelen infelicitate huius monilis extinctam, & magis ornatus inuidia a Iunone, quàm pellicatus inductam, vt à Ioue improbè poſceret, quid nefas eſſet corpus ſuſtinere mortale. Semelen autem optime improbam dixit, quòd voti fuit immodica: vt Iouem vellet cum fulmine.

y *Argia.*] De qua iam ſuprà ex Statio, qui & poſtea quoque ſubdidit,

Tum domus Argia nites, viles q; ſororis
Ornatus ſacro præcelsa ſuperuenis auro.

z *Et Eriphyle.*] Supra dictum eſt, & minor quòd repetit.

a *Mala ad ſe trahens, vt cæcias nubes.*] Eraſm. Chil.1.cent.5.cap.62.

b *Grauiora Sambico pati.*] Eraſmus Chilia.1. centur.1.c.80. Locus Plutarchi eſt in Problematis c.160.

c *Opprobrium victis.*] Eraſ. Chiliad.2. cent.6.c.1. Quid niſi victis dolor. Ex quo intelliges non illic opprobriũ, ſed dolor legendum, nam apud Plutarchum in Camillo, ex quo id ſumptum eſt, legitur, ὀ τοῖς νενικημένοις ὀδύνη. quæ poſtrema dictio dolorem ſignificat, non opprobrium. Sed quod væh victis ſcribit Eraſ. id ante Feſtum Pompeium ſcripſerat Liuius 1.Dec.lib.5

d *Iucundi acti labores.*] Eraſm. Chil.2. centur 3.c.43. & iterum Chil.4. cent.9. c.27. Iucunda malorum præteritorum memoria.

inter loquendum medio affatu is ſuperuenit, de quo ſermo fit, [c] lupum in fabula, qui minimè nos loqui ſinat, eſſe dixerunt: nam ferè conſtat, quem prior lupus viderit, proloqui nequire. Cumque fraus animo agitata, à bono honeſtóque in prauum tranſit, atque in authoris redit perniciem, [f] Malum conſilium conſultori peſſimum, in adagium venit. [g] Ac mille modis euulgata prouerbia fuere, quotidiano ſermone vſurpata, quæ recenſere ſuperuacuæ diſputationis foret: quare ne exequar ſingula,

Lupus in fabula.
Mali conſilium conſulto peſſimum.

ANNOTATIONES.

memoria. Virgilij locus eſt lib.1. Æneid. Senecæ in Hercule furente.

c *Lupum in fabula.*] Eraſm. Chil 4.cent.5.c.5c. Locus Terentij in Adelphis eſt act.4.ſce.1.

f *Malum conſilium, conſultori peſſimum.*] Eraſm. Chil.1.cent.2.c.14. Locus Valerij lib.7. eſt tit. de ſapienter dictis & factis, qui primus eſt eiuſdem lib. 7. vbi de Papyrio Curſore Coſſ. loquitur.

g *Ac mille modis euulgata prouerbia.*] Eraſm. collegit 4151. eadémque doctè & eleganter locupletauit. Et ille quidem omnem diligentiam in illis coaceruandis adhibuit, vir quidem cum in cæteris rebus, tum verò hic (vt ex illis videre eſt) diligentiſſimus. Sed quis omnia poſſet? Ego autem nonnulla, ab eo prætermiſſa, hic ſummatim ſubiicienda duxi. Nec dubito quin & alia ſint multò plura, quæ ipſe Eraſm. ſi diutius vixiſſet, in infinitum auxiſſet.

πόνος πόνον ἄγει. 1.

Eſt apud Oribaſium lib.1. Euporiſton c.1. vbi apertè declarat id eſſe antiquum prouerbium. Idque peræque eſt, labor laborem ſoluit, vel pellit. Eſtq; illis ſimile Clauus clauum, Paxillus paxillum pellit ſcilicet, aut excutit.

Syri aduerſus Phœnices. 2.

Eſt apud Suidam Σύροι πρὸς φοίνικας, vbi verſutus decipere verſutum ſatagit. Simile illis, Cretenſis Cretenſem; Cretenſis cum Aegineta, de quibus Eraſmus Chil.1.cent.2.c.26.& 27. cùm improbus agit cum improbo, perfidus cum perfido.

Dixerat ille aliquid. 3.

Virgilius lib.10. Aeneidos, vbi Anxurum, vt ineptum factorum & virtutis ſuæ oſtentatorem perſtringit, ſic ſcribit,

Dixerat ille aliquid magnum, viniq; aſſore verbo
Crediderat, cœlóq; animum fortaſſe ferebat.

Quo loco Seruius admonet prouerbialiter eſſe dictum, ac ſi diceret, Non mirū ſic occiſum eſſe eum qui ſibi plurimùm arrogabat.

Solus hoc potuit Deus. 4.

Lat. Pacatus in Panegyrico, quem Theodoſio ſcripſit, indicat id eſſe prouerbium, Mirabamur te, inquit, poſt imperiū eſſe priuatum: multo magis mirum eſt imperium ferre poſt ocia. Solus hoc (vt dicitur) potuit Deus.

Amicus amico bona, illius gratia vult. 5.

Ariſtoteles lib.8. Ethicorum tum c.2. tum quoque 7. in fin. oſtendit id vice prouerbij celebratum.

Area ſcelerum. 6.

Et id quidem prouerbialiter dictum videtur eadem figura, qua Ilias malorum, apud Ciceronem etiam ad Attic. libr.9. epiſt. epiſt. pen. incip. Vtrunque ex tuo conſilio. Reliqua (ô dij,) qui comitatus, quæ (vt tu ſoles dicere) νεκυία, in qua erat area ſcelerum.

Vereor Troas. 7.

Αἰδέομαι Τρῶας. Habet ſpeciem prouerbij de formidoloſis, qui vel eſſe minatiſſimos ac profligatiſſimos quoſque timēt apud Ciceronem multis in locis, vt intelligas id vice prouerbij celebratum ſcilicet ad Atticum lib.2. epiſt. eius lib.5.& totius operis 20. incip. Cupio quidem. Et lib.7. epiſtol.1.& omnium 11?. incip. Dederam quidem. & rurſum epiſt.10.& omnium 129. incip. Vnam adhuc. & lib 8. epiſt. vlt. incip. Omnia mihi. Quod & ſumptum eſt ex illo verſu Homeri lib.6. Iliados, quem integrum poſuit Cicero primo illo loco, vbi de Hectore loquitur,

αἰδέομαι Τρῶας, καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους.

Id eſt,

Vereor Troas, & Troianas longa pepla ferentes.

Ne pilum quidem. 8.

Idem Cic. eiuſdem operis li.5. epiſt.20. omnium 107. incip. Saturnalib. mane. Intereà e Cappadocia ne pilum quidem. Quod habet formam ſimilem illius, Ne punctum quidem. Chil.4.cent.4.c.85. Simile etiam eſt illud, Cum puluiſculo. de quo Eraſm. Chil.1.cent.8.c.85.

Perire non poſſe, niſi crura fracta eſſent. 9.

Idem quoque Cicero Philip.13. docet id prouerbij loco dici ſolitum. Illud tamen mirum, inquit, quod in hoc Planco prouerbij loco dici ſolet, Perire enim non poſſe, niſi crura fracta eſſent. Sic etiam ludit in Eruſcinum pro Sex. Roſcio Amerino, Crura quidem vobis, inquit, nemo ſuffringet.

Manum & mentum. 10.

Feſtus Pompeius lib.11. id dicit eſſe prouerbium ex Græco tractum, ſed tam corrupti ſunt ipſius codices, qui circumferuntur, vt vix ſenſum aliquem excerpere queas.

Lacuna in auro. 11.

M. Tullius oppidò quàm decenter dixit (epiſto. lib. ad Attic. 12. epiſt. eius lib.5. omnium 136. in princ.) Lacunam in auro factam. Ne, ſcilicet, in re apparentes bona ſubſit fraus aut malitia. intelligi volens exinanitionem auri, & quaſi voraginem quandam ex furto & rapina. Cui ſimile eſt & illud Perſij ſaty.5.

Nequa ſub ærato mendoſum tinniat auro.

Senſus eſt, Ea es prudentia, vt æs auro coopertum etiam dignoſcas, vt ſolent menſarij. Allegoricos hoc dicit, cum vitia velamento quodam virtutis obuoluta cognoſcere. Hocque ſapientis eſt, qui vera libertate fruitur. Ita Britannicus interpres. Scio autem illius loci Tullianì meminiſſe Eraſmum in prouerbio Lacunam explere, Chiliad.4. centur.10. cap.88.

Cum inſanis inſanire & ipſi debemus. 12.

Galenus lib.1. de Virtutibus naturalibus cap.15. eodémque penult. Quia verò, inquit, iam ſatis fabulati ſumus & quidem nolentes: ſed vt eſt in prouerbio, Cum inſanis inſanire coacti.

Cæcæ diuitiæ. 13.

Plato lib.1. de Legibus indicat id vice prouerbij fuiſſe vſurpatum: Dupliciter, inquit, bona dicuntur: alia enim humana ſunt, alia diuina: dependent autem à diuinis & humanis. Diuinis igitur quæ maiora ſunt, ſuſceptis, minora etiam poſſidentur. Illis autem ſpretis vtriſque ciuitas priuatur. Minorum verò primùm eſt ſanitas, deinde pulchritudo, tertiò vires ad curſum & ad alios corporis motus: quartò diuitiæ, quæ non cæcæ ſunt, vt vulgò dicitur, ſi prudentiam ſequantur.

Pennatis pedibus. 14.

Sed & id prouerbium fuiſſe declarat Diuus Hieronymus in epiſt. ad Florentium incip. Quantus cum dicit, Ita vt ego ille tardiſſimus, quem intolerabilis languor vexat, pennatis, vt aiūt, pedibus, certè charitate & voto te ſalutarerim. Quibus verbis, vt & Eraſmus dicit in ſcholiis, ſignificabat nimiam celeritatem, ſumpto prouerbio à Mercurio, cui pedibus alas addidere Poetæ. Sed id ipſi Eraſmo, ſua prouerbia congerenti, effluxit.

Vltroneas putere merces. 15.

Eſt eiuſdem Hieronymi ad Marcellam incip. Nuper cùm pariter eſſemus (ſunt enim multæ ipſius ad eandem) in fine

quum non ſit animus ea conſectari quæ ab aliis vberius explicata ſunt & latius, de his hactenus dixiſſe ſatis habeam. Illud vtique antiqui moris erat, quod cum alicui precabantur bene, vt quicquid fuiſſet cupitum, eueniret, ne quid diri aut infauſti ſucceſſum læderet, [h] pollicem premere iubebant. Quotiésque in propinqua ſpe futuri boni, veniam a diis petimus, [i] in ſinum deſpuere ſolemus, velut ratas preces diis habituris. Cumque in ſermone quotidiano quiſpiam male audiſſet, aut verbo vocéve offenſus foret, [k] dicto veniam poſcere: in aduerſis verò enunciatis, [l] meliora ominari, atque [m] inuidiam verbo abeſſe iubebant. In mentione defunctorum, illorum memoriam non ſollicitari: in ſordidis & obſcœnis dictis, [n] honorem auribus ſeruare, & [o] præfari honeſtatem, veteres conſueſſe, memoriæ & literis proditum eſt.

Pollicē premere.
In ſinū deſpuere.
Vbi quis male audiſſet, aut verbo offenſus fuiſſet.

ANNOTATIONES.

eiuſdem epiſtolæ, vbi dicit, velle ſe aliquid illi ſcribere de quibuſdam, quę memorat, Niſi, inquit, & modum epiſtolici characteris excederem, & tibi auiditatem magis delatæ deberent facere quæſtiones. Tritum quippe eſt prouerbium, Vltroneas putere merces: vnde & nos de induſtria reticemus, vt auidius velis audire quę tacita sūt. Vbi & ipſe Hieronymus in ſcholiis, Nam ſuſpectæ ſunt, ait, emptori. Sic Horatius epiſtol. libro 2. epiſtol. item 2. in princ. ad Iulium Florum,

Multa fidem promiſſa leuant, vbi plenius æquo
Laudat, venales qui vult extrudere merces.

Ego verò mallem ad id referre, quòd quę ſponte & ſine labore, & veluti gratis offeruntur, minus placent, quàm quæ cum labore & precio adipiſcimur. Scitum eſt illud Auſonij epigram. 39.

Hanc volo, quæ non vult: illam quæ vult, ego nolo:
Vincere vult animos, non ſatiare, Venus.
Oblatas ſperno illecebras, detrecta negatas:
Nec ſatiare animum, nec cruciare volo.
*Nec * diſcincta Diana placet, nec nuda Cythere:*
Illa voluptatis nil habet, hæc nimium:
Callida ſed media Veneris mihi venditet artem
Fœmina, quæ iungat, quod volo nolo vocet.

* *bis cincta.*

Et illud item, Aquę furtiuæ dulciores ſunt: & Panis abſconditus ſuauis.

Nec ferre videt ſua gaudia ventos. 16.

Virgil. 10. Æneidos. quo loco Seruius, Prouerbium eſt, inquit, venti ferunt gaudia. id eſt, lætatur incaſſum. Sic ſuprà lib. 9.

—Sed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.

Vbi & idem Seruius, Quæ, ait, inutiliter iubentur, dicitur ventus diſcerpere: citatque priore loco illud eiuſdem Virg. lib. 11 Aeneidos,

Audijt: & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit, partem volucres diſperſit [illegible]

Illud autem Virgilij ſumptum videtur ab Homero Odyſſeæ lib. 8.

——ἔπος δ' εἴπερ τι βέβακται
δεινὸν, ἄφαρ τὸ φέροιεν ἀναρπάξασαι ἄελλαι.

Id eſt, ad verbum,

—Verbum ſi aliquod dictum eſt
Durum, cito illud ferant rapientes procellæ.

Philadelphea opera. 17.

Philo ille Iudæus in lib. de vita Moſis, ſic ſcribit, Ptolemæus fuit is, Philadelphus cognomine, tertius ab Alexandro Aegypti Rex, virtutibus regiis ſupra omnes ætatis ſuæ, ſuperiorumque ſeculorum Principes nobilis, cuius nunc quoq; ex tāto temporum interuallo decus eſt inclitum, ob tot relicta per ciuitates regionésque monumenta magnificentię, vt in prouerbium abierint sūptuoſa opera ab illo Philadelphea denominata.

Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei. 18.

Plinius lib. 18. c. 11. id prouerbio celebratum fuiſſe ſatis declarat: vnde vulgò dictum, Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri.

Dioſcuri ſaluatores. 19.

Ælianus Variæ hiſtoriæ lib. 1. ca. 30. Græcè quidem ſcripſit, ſed hoc ſenſu. Ptolemæus Rex amatum habebat Galetam, pulcherrima forma præditum. Animus verò iuuenis longè formam ſuperabat. perſæpe igitur etiam Ptolemæus teſtimonium ei perhibebat, inquiens, O lepidum caput, nulli vnquam vllius author incommodi extitiſti: at multorum vtilitatem promouiſti. Accidit aliquando, vt cum Rege adoleſcens equitaret. Cùm verò procul aliquos ad ſupplicium trahi videret, non oſcitanter in hæc verba Regem affatus eſt, Sed ô Rex, inquit ad Ptolemæum, quandoquidem proſpera quadam ſontium iſtorum fortuna, equos conſcendimus, age, ſi gratum eſt, calcaribus admotis & velocia perſequentes, appareamus miſeris, quaſi Dioſcuri ſaluatores & aduocati ſalutem ferentes: quod communi prouerbio de his diis vulgatum eſt. Verùm ille maximam voluptatem capiens ex eius bonitate, & propenſum ad miſericordiam animum amplectens, tum nocentes ſeruauit, tum amoris, quem erga puerum gerebat, intentionem multum confirmauit & auxit. Hæc ille. Hoc autem prouerbium proximè accedit ad illud, *θεὸς ἀπὸ μηχανῆς ἐπιφανείς*. id eſt, Deus ex improuiſo apparens. De quo Eraſm. Chiliad. 1. cent. 1. cap. 68.

h *Pollicem premere.*] Eraſmus Chiliad. 1. cent. 8. cap. 46. Locus Iuuenal. eſt ſatyra 3. Horat. epiſtol. lib. 1. epiſtol. 17. ad Lollium 2.

i *In ſinum deſpuere.*] Id ſumptum eſt ex Tibullo lib. 1. eleg. 2. in fine.

Hunc puer, hunc iuuenis turba circunſtetit arcta:
Deſpuit in molles & ſibi quiſque ſinus.

Eraſmus autem Chiliad 5. cent. 1. cap. 25. Deſpuere malum. inter prouerbia poſuit, nec citat Tibullum, vbi ſupra. ſed Plinium non deſignato loco, ſed eſt lib. 28. c. 4. Plauti autem locus eſt in Captiuis. Sed tu hic omnino vide, quæ ſcripſimus in legibus noſtris Connubialibus parte 1. nu. 17. incip. Hincque illud.

k *Dicto veniam petere.*] Plinius Iunior lib. epiſt. 5. epiſt. eius lib. 6. totius operis 102. incip. Amaui curam. in fi. Vtique, inquit, adhuc certe neminem ex his, quos eduxeram mecum, venia ſit dicto, ibi amiſi.

l *Meliora ominari.*] Cicero de claris Orat. Melius, quæſo, ominare, inquit Brutus.

m *Inuidiam verbo abeſſe.*] Liuius 1. Dec. lib. 9. Abſit verbo inuidia, & ciuilia bella ſileant. Et 3. Decad. lib. 8 Vt non modo nobis (abſit verbo inuidia) ſed ne poſteris quidem timenda noſtris eſſet.

n *Honorem auribus ſeruare.*] Q. Curtius lib. 5. Ad vltimum opus (honos auribus habitus ſit) ima corporum velamenta proiiciunt.

o *Præfari honeſtatem.*] Honorem, ni fallor, voluit dicere. Cicero li. 2. de Finibus, Eam autem ita perſequitur, quæ palato percipiatur, quæ auribus: cætera addit, quæ ſi appelles, honos præfandus ſit. Et epiſt. fa. lib. 9. epiſt. eius lib. 22. totius operis 174. incip. Amo verecundiam. Nos autem ridiculè ſi dicimus, ille patrem ſtrangulauit, honorem non præfamur: ſin de Aurelia aliquid, aut Lollia, honos præfandus eſt. Nuſquam autem, quod meminerim, legi honeſtatem præfari.

a Tarquinius

Qui primus legem theatralem Romæ tulerit, & quot leges plebem ab optimatibus poſtea diſtinxerint.

CAPVT XVI.

INTER eos qui à prima origine ſpectacula Romæ ediderunt, [a] Tarquinius Priſcus opulentius inſtructiusq; quàm aliquis Regum ludos feciſſe dicitur. Is enim in ludorum apparatu, cultu & magnificentia omnes anteceſſit. Ab ipſo enim [b] circus maximus ſpectaculis deſignatus locus fuit, qui poſtea ædificiorum magnitudine, & aulico apparatu præcipuus ſemper exhibendis ludis eſt habitus, in quo munera ingeti apparatu mox exhibita fuere, diuiſis locis plebi per ſingulas curias. [c] Cumq; intercedentibus annis, patribus equitibusq;, ac plebi Romanæ confuſa loca fuiſſent vnà ſpectarent, Corn. Scipione & T. Sempronio conſulibus, ludis Romanis per ædiles curules diſcreta loca ſenatoria à populo fuere: vtq; ſuus cuique honos ſeruaretur, lege cautum fuit: vt optimatibus ſubſellia proxima darentur. Quo tempore præcipua loca [d] in orcheſtra Senatoribus data ſunt, [e] vbi in ſcena ſaltabatur, & chorus inducebatur: [f] podium imperatori & conſulibus, [g] proſcenia

Tarquinius Priſcus in edendis ſpectaculis ſtudium.
Circus maximus.
Loca in ſpectaculis priùs confuſa diſcreta.
Senatorum locus.
Imperatoris.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

a *Tarquinius Priſcus.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 3. in fin.

b *Circus maximus.*] Halicarn. vbi ſuprà, Liuius 1. Decad. lib. 3. Varro lib. 1. aut annorum ſupputatione 4. de ling. Lat.

c *Cumq; intercedentibus annis.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. Sextus Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus Cenſores, gratiam ingentem apud Senatum pepererunt, quòd ludis Romanis Ædilibus Curulibus imperarunt, vt loca ſenatoria ſecernerent à populo: nam anteà in promiſcuo ſpectabant. Sed & poſtea eiuſdem Decad. lib. 5. Megaleſia, inquit, ludos ſcenicos, C. Attilius Serranus, L. Scribonius, Libo Ædiles curules primi fecerunt. Horum Ædilium ludos Romanos primùm Senatus à populo ſecretus ſpectauit: præbuitque ſermones (ſicut omnis nouitas ſolet) aliis tandem quod multò ante debuerit, tributum cenſentibus ampliſſimo ordini: aliis demptum ex dignitate populi quicquid maieſtati patrum adiectum eſſet, interpretantibus: & omnia diſcrimina talia, quibus ordines diſcernerentur, & concordiæ & libertati æque minuendæ eſſe. At quingenteſimum octauum annum in promiſcuo ſpectatum eſſe: quid repente factum, cur immiſceri ſibi in cauea patres plebem nollent? cur diues pauperem conſeſſorem faſtidiret? nouam & ſuperbam libidinem ab nullius antè gentis Senatu neque deſideratam, neque inſtitutam. Poſtremò ipſum quoque Africanum, quòd Conſul author eius rei fuiſſet, pœnituiſſe ferunt. Adeò nihil motum ex antiquo probabile eſt veteribus, niſi quæ vſus euidenter arguit, ſtari malunt. Hæc ille Cicero autem in Orat. de Aruſpicum reſponſis, Nam quid ego, inquit, de illis ludis loquar, quos in palatio noſtri maiores ante templum in ipſo Matris magnæ conſpectu, Megalenſibus fieri celebrarique voluerunt? qui ſunt more, inſtitutisque maximè caſti, ſolennes, religioſi: quibus ludis primum ante populi conſeſſum Senatui locum P. Africanus iterum Coſſ. ille maior, dedit: vt ludos hæc lues impura pollueret. Idem in Oratione pro Cornelio maieſtatis reo, P. Africanus ille ſuperior, vt dicitur non ſolùm à ſapientiſſimis hominibus, qui tum erant, verumetiam a ſeipſo ſæpe accuſatus eſt, quod, cùm Coſſ. eſſet, cum T. Longo, paſſus eſſet tum primùm a populari conſeſſu ſenatoria ſubſellia ſeparari. Quo in loco Appianus interpres, Hoc, inquit, factum eſt ſecundo conſulatu Scipionis, poſt ſeptimum annum quam Carthaginenſibus bello ſecundo data eſt pax. Factum id eſſe autem Antias tradidit ludis Romanis, quos fecerunt Ædiles curules, Attilius Serranus, T. Scribonius Libo, id eos feciſſe iuſſu Cenſorum Sex. Ælij Peti, C. Cornelij Cethegi. Et videtur in hac oratione hunc quidem auctorem ſequutus Cicero dixiſſe, paſſum eſſe Scipionem ſecerni a cætero conſeſſu ſpectacula Senatorum. In ea autem, quam poſt aliquot annos habuit, de Aruſpicum reſponſo, non paſſum eſſe Scipionem, ſed ipſum auctorem fuiſſe dandi eum locum Senatoribus, videtur ſignificare. verba eius adducit, quæ nos ſupra adſcripſimus. Et poſtea ſubiungit. Non præterire autem vos volo, eſſe oratoriæ calliditatis, vt, cùm opus ſit, eiſdem rebus ab vtraque parte, vel à contrariis vtantur. Nam cùm ſecundum Ciceronis opinionem, auctore Scipione Coſſ. Ædiles ſecretum ante omnes locum ſpectandi Senatoribus dederint, eodem illo facto Scipionis in hac quidẽ oratione, quia cauſa popularis erat premebatúrque Senatus auctoritate, atque ob id dignitatem eius ordinis quàm poſſit maximè eleuari cauſæ expediebat, pœnituiſſe ait Scipionem, quòd paſſus eſſet id fieri. In ea Orat. de Aruſp. reſponſ. quia in Senatu habebatur, cuius auribus erat blandiendum, & magnopere illum laudat, & non auctorem fuiſſe dandi: nam id erat leuius, ſed ipſum etiam deduſſe dicit. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1.

d *In Orcheſtra.*] Vitruuius lib. 5. cap. 6. In Orcheſtra autem Senatorum ſunt ſedibus loca deſignata, & eius pulpiti altitudo ſit, ne plus pedum quinque, vti qui in Orcheſtra ſederint, ſpectare poſſint omnium agentium geſtus. Iuuenalis ſaty. 3.

—Similemq; videbis
Orcheſtram & populum.—

Suet. in Nerone, c. 12. Deinde in Orcheſtram Senatúmque deſcendit, & orationis quidem carminisque Latini coronã, de qua honeſtiſſimus quiſque contenderat, ipſorum conſenſu conceſſam ſibi recepit. Ex quo clare intelligis Orcheſtram non patuiſſe populo.

e *Vbi in ſcena ſaltabatur.*] Orcheſtra ab ὀρχέομαι, id eſt, ſalto, ſiue geſticulor, dictam, locum eſſe in theatro, vbi ſunt deſignata Senatorum loca, voluit Vitruuius loco proximè citato. Id quidem apud Romanos: Nam Iulius Pollux libro 4. cap. 19. Chori dicit eſſe propriam, vt ſcenam actorum.

f *Podium Imperatori & Coſſ.*] Idem Suet. in Nerone, d. c. 12. paulò ante. Nam perrarò, inquit, præſidere, Cæterum accubās primum paruis foraminibus: deinde toto podio adaperto ſpectare conſueuerat. Verum ex Iuuen. ſat. 2. id omnibus patuiſſe videri poteſt, cùm ſcribit,

Omnibus ad podium ſpectantibus.

Et in hac quoq; ſignificatione podij vocabulo vſus eſt Aelius Spartianus in Septimio Seuero. Vitruuius lib. 3. ca. 3. lib. 5. c. 7. lib. 6. c. 4. lib. 7. c. 4. Podium menianorum habet ſpeciẽ, locus ſcilicet ad ſpectandum habilis, cuius pars, quæ magis prouehitur, pulpitum eſt, veluti pergula quædam. Græci Podia Orthas appellant, vt ſcribunt Theodoſius & Honorius Imp. lib. 8. C. de ædificiis priuatis. Vlpianus, ſed in alia ſignificatione, in l. quæſitum §. item perticæ. ff. de fund. inſtruct. & Plinius lib. 37. cap. 3. eius nepos epiſt. lib. 5. epiſtol. 6. incip. Amaui.

g *Proſcenia & pulpita optimatibus.*] Budæus in l. athletas. ff. de iis qui notantur infamia. Ex Diomede, Proſcenium ſic definit, Erat in ſcena proſcenium, id eſt, locus ante ſcenam porrectus, vbi pulpitum excitatum erat, quò actores fabularum prodirent: ita vt ſcena altior eſſet pulpito, pulpitum autem altius orcheſtra: quæ ipſa erat locus ſaltantium, ob id orcheſtra dicta, quaſi ſaltatorium. Virg. lib. Georg. 2.

Optimatũ.
Qui ludis præſidebat.
Scena ludorum.
Tragica ſcena.
Comica.
Satyrica.
Hiſtrionum locus.
Chori.
Populi.
Excuneati.
Græci.
Seniorum.
Iuuenum.
Senatorum ſubſellia à popularibus ſeiuncta.

& pulpita optimatibus,nonnunquam principi: [h] ſiquidem Nero è proſcenio ſæpe ſpectauit, [i] aliquando è puluinari,quod in prima fronte theatri,ſpectaculorum locus erat. [k] Fertur tamen Auguſtus Cæſar,legatos ſociarum fœderatarúmque gentium,in orcheſtra conſidere vetuiſſe,quum quoſdam libertini generis illic ſpectare deprehendiſſet. Poſt aliquot verò ætates, vt imperator vnà cum ſacerdotibus in ſella imperatoria ludis præſideret, conſuetudo inualuit. [l] Quæ quidem ſcena in fronte theatri ab vno cornu ad alterum porrigebatur verſatilis, plerunque ductilis, multis columnis & epiſtilis fulta: [m] quæ primò parietem non habuit, ſed frondibus obumbrabatur: poſtea tabulis pictis in parietis morem componi cœpta, quæ ſpectaculorum ſedes præcipuæ inde habitæ. [n] Ea enim triplicis generis erat:namque tragica columnis & deorum ſignis exornabatur, quibus & tabulis pictis,partim ab amicis,partim è Græcia commodatis,vtebantur:comica,ædificiorum figuram præfert: ſatyrica verò,montibus inumbratur & ſyluis. [o] In ea enim hiſtrionum ſedes erant, qui ad edendas in ſcena operas locabantur. [p] In orcheſtra autem chori:reliqua verò loca popularia fuere, in quibus omnis ſexus & ætas, atque infimus ordo ſine diſcrimine ſpectabat: qui verò à ſedibus excluſi fuerant, [q] excuneati dicti. [r] Græci verò præter hæc buleuticum conſtruxere in theatro,vbi ſeniores:ſicut ephebicum,vbi iuuenes ſpectarent. [s] Ante hanc verò legem, per annos quingentos ſexaginta à condita vrbe,populus vnà cum patribus promiſcua iniquitate ſpectauit. [t] Poſtea verò P. Aphricanus ſuperior quum conſul eſſet cum T. Longo, ludis Romanis plurima ſenatorum ſubſellia à populari conſeſſu ſeparari iuſſit. Et quum eo diſcrimine aliorum ſtudium, aliorum indignatio eſſet,præbuiſſe eius rei nouitas non mediocrem plebi ſermonem dicitur, [u] adeò vt ipſum Aphricanum, quod eius rei author fuiſſet, pœnituiſſe ferant: gratiámque ingentem apud ordinem ſenatorium ædiles pepererunt, qui ſanxerunt, vt gradus dignitatiſque cuiuſque & fortunæ diſcrimen foret:manſitque aliquandiu lex ſeruata,vſuque didicêre,multò præſtabilius eſſe, ſeruato gradu cuiuſque, quàm in colluuione omnium ſpectaculis intereſſe. [x] Proditum tamen memoriæ eſt, tempore quo promiſcuus ſpectaculorum vſus erat, nunquam plebeium

ANNOTATIONES.

—Baccho caper omnibus aris
Caditur,& veteres ineunt proſcenia ludi.

Vitruuius libro 5.cap. 5. vbi Gulielmus Philander, interpres.

h *Siquidem Nero.*] Suetonius in d.c.in princ.Ludos ſpectauit,inquit,è proſcenij faſtigio.

i *Aliquando è puluinari.*] Quod de Aug.Cęſare tradit Suet. in vita illius,ca.45.in prin.Ipſe,inquit,Circenſes ex amicorum ferè libertorúmque cœnaculis ſpectabat, interdum è puluinari,& quidem cum coniuge ac liberis ſedens.

k *Fertur tamen Aug.Cæſar.*] Idem Sueto.in vita illius,c.44. Romæ legatos liberarum ſociarúmque gentium vetuit in orcheſtra conſidere, cùm quoſdam etiam libertini generis mitti deprehendiſſet.

l *Quę quidem ſcena.*] Id ex Seruio eſt enarrante illud Virg. lib 3.Georgicon.

Ipſe caput tonſæ folijs ornatus oliuæ
Dona feram.—

m *Quę primò parietem non habuit.*] Seruius in lib.1.Æneid. eo verſu,

—Tum ſyluis ſcena coruſcis
Deſuper.—

Antiquitus,inquit,theatrali ſcena parietes non habebat,ſed de frondibus vmbracula quærebant. Poſtea tabulata compoſuerunt in modum parietis.

n *Ea enim triplicis generis erat.*] Vitruuius lib.5.c.8.in princ, Genera autem,ait, ſunt ſcenarum tria, Vnum quod dicitur Tragicum:alterum Comicum:Tertium Satyricum.

o *In ea enim hiſtrionum ſedes erant.*] Vitruuius d.lib.5.cap.8. Ideóque apud eos Tragici & Comici actores in ſcena peragunt:reliqui autem artifices ſuas per orcheſtram præſtant actiones.Itaque ex eo ſcenici & thymelici Græcè ſeparatim nominantur. Vbi Philander interpres,Scenici,inquit,complectuntur Comicos & Tragicos:Thymelicorum verò nomine intelligimus ludios citharœdos, cithariſtas & tibicines,atque id genus ſymphoniacorum ἀπὸ τῆς θυμέλης.Eſt autem θυμέλη theatri pars vbi hiſtriones ſuas actiones perficiunt.

p *In orcheſtra autem Chori.*] Iulius Pollux lib.4.cap.19.dicit Orcheſtram Chori eſſe propriam,vt ſcenam actorum. Quẽ locum legas oportet, ſi theatri partes ſcire cupis.

q *Excuneati dicti.*] Apuleio lib.10.Excuneati decenti vocabulo dicuntur,qui in cuneo theatrali ſedẽdi locum non habent,quaſi extra cuneum excluſi.Cuneati autem,qui in cuneo diſpoſiti ſunt,& cunei figuram repræſentãt.Ita Beroaldus Apuleij interpres de quibus Iuuenalis ſatyra 6.

—Cuneis an habent ſpectacula totis
Quod ſecurus ames,quodq́; inde excerpere poſſis.

Martialis epigram.lib.1.epig.83.in Sextilianum,

Aera ſed à cuneis vlteriora petis.

Suetonius in Auguſto,ca.44.Maritis è plebe proprios ordines aſſignauit:prætextatis cuneum ſuum,& proximum pędagogis.Vitruuius lib.5.ca 6.Cunei ſpectaculorum in theatro ita diuiduntur.& ante hos Virg.lib.5.Æneidos,

Nuncius Anchiſæ ad tumulum cuneoſq́; theatri
Incenſas perfert naues Eumelus.

r *Græci verò præter hæc buleuticum.*] Idem de vtroque ſcilicet Buleutico & Euphebio, ſcribit Cælius Rhodiginus lib.8.c. item 8.nullo quoque authore citato. Scio autem βουλευτικὸν Græcis aliud ſignificare:nempe,conſularem ſenatorium ad conſultandum aptum, ad Senatum pertinens, vt βουλευτικοὶ νόμοι, leges ad curiam, ſiue Senatum pertinentes apud Demoſthenem.βουλευτικὸς ὅρκος,iuſiurandum Senatorum apud Xenophontem lib.ἀπομνημονευμάτων. id eſt,de factis & dictis Socratis,1.De Ephebico autem pro loco in ſcena,vbi ephebi,id eſt,iuuenes ſpectabant, ſiue pro epheborum & puberum multitudine, eſt locus apud Lucianum. De bouleuterio Plinius lib.36.ca.15. ſic ſcribit,Cyzici & Bouleuterium vocant ædificium amplum, ſine ferreo clauo ita diſpoſita contignatione,vt exiſtimantur trabes ſine fulturis ac reponantur.

s *Ante verò hanc legem.*] Vide ſuprà in princ.

t *Poſteà verò P. Africanus.*] Iam diximus ſuprà in princ. ex Liuio & alijs:ſed & præterea videbis apud Valerium Maximum lib.4.ca.5.poſt princ.vbi de populi Romani verecundia ſcribens, Sed vt,inquit, à laudibus eius ad tacta veniamus:A condita vrbe vſque ad Africanum,& Tiberium Lõgum Coſſ promiſcuus Senatui & populo ſpectandorum ludorum locus erat: nunquam tamen quiſquam ex plebe in theatro ante patres Cõſcriptos ſpectare ſuſtinuit. Adeò circunſpecta noſtræ ciuitatis verecundia fuit.

u *Adeò vt ipſum Africanum.*] Iam & ibi dictum eſt.

x *Proditum eſt memoriæ.*] Id ex Valerio Maximo vt ſuprà diximus.

y *Tametſi*

præ modeſtia & verecundia, ante virum ſenatorium aut conſularem ſpectare ſuſtinuiſſe. Cúmque poſt aliquot tempora, plebs cum patribus confuſis ordinibus nihilominus ſpectaret, Sext. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus cenſores, ne turba patribus miſceretur, quum tantum hominum conflueret in theatrum, alio edicto ſtatuere, quod non ſine indignatione plebis factum memorant, quæ ſe deſpectui haberi, & contemptam eſſe arbitrata eſt: y tametſi Ælium Pætum in cenſura collegam prioris Scipionis fuiſſe nonnulli tradant. z Rurſus quum haud longo poſt interuallo conſtitutione abrogata, ſenatus & populus ſolutiſſimo more ſpectarent, Attilius Serranus, & L. Scribonius Libo ædiles curules ſcenicis ludis & Romanis, vt diuiſa loca plebeiorum a patribus eſſent, populusque diſcretus a ſenatoribus ſpectaret, quarta promulgata lege ſtatuere, ſpectaueréque aliquandiu, a donec lege Iulia theatrali b & Roſcia, vt in quatuordecim ordinibus & ſubſellijs proximioribus ſenatores atque equites ſpectarent ſemota plebe, optimatibus data facultas fuit. c Quorum numerum a diuo Iulio adeo exeretum fuiſſe conſtat, vt quatuordecim ordines, & proxima ſubſellia, ſolis ſenatoribus non ſufficerent: d adeo vt Laberius Mimus inter equites ſedere iuſſus, præ anguſtia recipi vix potuerit. e Quod & Syllæ temporibus iterum confuſum fuiſſe crediderim: nam gladiatorum munus dedit, viris æque & mulieribus, locis promiſcuis & indiſtinctis, in magna licentia ſpectandi, & ſine vllo diſcrimine honorum. f Cautum deinde lege Othonis fuit, quam Tribunus tulit, vt magis fortunarum & pecuniæ, quam generis aut honorum ratio haberetur: g & non modo patricijs, aut equeſtris ordinis, & ſenatorijs viris, ſed ſummis honoribus functis, quibus quadringentorum ſeſtertiorum ipſi, patri, auóque cenſus non fuiſſet, ſpectandi in quatuordecim ſubſellijs ius non eſſet, eáque loca honoris cauſa

Ædilium edicto de diſcrimine cuneorum & graduum diſcrimine.

Ælij Pæti & L. Cornelij cenſ.

Atilij Serrani & L. Scribonij lex.

Senatoribus & equitibus 14. ſubſellia in ſpectaculis.

Othonis lex.

ANNOTATIONES.

y *Tametſi Ælium Pætum.*] Titus Liuius 4. Deca. lib. 2. Multis, inquit, claris petentibus viris, creati Cenſores P. Corn. Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus.

z *Rurſus cum non longo poſt interuallo.*] Dictum eſt ſuprà in princ. ex Tito Liuio, & Aſconio Pædiano.

a *Donec lege Iulia theatrali.*] Plin. lib. 33. c. 2. Hac de cauſa, inquit, conſtitutum, ne cui ius id eſſet, niſi cui ingenuo ipſi, patri auóque paterno ſeſtertia cccc. cenſus fuiſſet. & lege Iulia Theatrali in 14. ordinibus ſedendi.

b *Et Roſcia.*] Cor. Tacitus li. 15. ita ſcribit. & Horat. lib. epiſt. 1. epiſt. item 1.

Roſcia, dic ſodes, melior lex, an puerorum eſt
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert,
Et maribus Curijs & decantata Camillis?

Nam paulò ante dixerat,

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt,
Eſt animus tibi, ſunt mores, & lingua, fidesq;,
Plebs eris. at pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si rectè facies. ———

Quo in loco Porphyrion, Lex, inquit, Roſcia eſt, qua cauetur, vt proximis ab Orcheſtra 14. gradibus ſpectent, quibus cenſus eſt quadringentorum ſeſtertiorum. Et paulò poſt, Hæc lex Roſcia equitibus data eſt, vt in primis 14. gradibus ſederent ij, qui quadraginta ſeſtertia haberent. Et de hac quoque lege Roſcia idem Horatius Epodi Ode 4. ad Menã libertum Pompeij Magni,

Sedilibusq; magnus in primis eques
Othone contempto ſedet.

Vbi Acron interpres. Quia L. (ait) Roſcius Otho legẽ Theatralem tulerat, vt in 14 ordinibus ſederent equites. Et idem propemodum Porphyrion ibi. Pædianus in Orat. Ciceronis pro Cornelio, Roſcia eſt, quam L. Roſcius Otho biennio ante Coſſ. firmauit, vt in theatro equitibus Ro. 14. ordines ſpectandi gratia darentur. Seneca ad Lucilium lib. 5. epiſto. 44. At me Hercule multis quatuordecim gradus ſunt clauſi. Idem lib. 7. de beneficiis, c. 12. Equeſtria omnium equitum Romanorum ſunt. Et lib. 4. Controuerſiarum, Hos 14. gradus Equeſtria ab ipſis equitibus appellat. L. Florus epit. Liuij li. 99. L. Roſcius Trib. pleb. legem tulit, vt equitibus Ro. in theatro 14. gradus proximi aſſignarentur. Ante hos Cic. in Orat. pro Muræna, L. Otho, vir fortis, meus neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit non ſolùm dignitatem, ſed etiam voluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, eſt omnium gratiſſima, quòd honeſtiſſimo ordini cum ſplendore, fructus quoque iucunditatis eſt reſtitutus. Plin. d. lib. 33. c. 2. Plutar. in Cicerone, Cum hactenus in theatris equites commixti plebi ſpectarent ludos, primus Otho eos a plebe diſiunxit, cúmque ſeſſum illis in ſpectacula deſignauit, quem nunc vſque præcipuum retinent. Quam rem cum plebs ad ignominiam ſibi exiſtimaret, prodeunte in ſpectaculum Othone, contumelioſe aduerſus illum ſibila efferre, tum equites contra læto plauſu illum ſuſcipere. Verum mox cum iteratis altius ſibilis, & iterum a maiori plauſu equitum in iurgia alter in alterum prodiret, omne id theatrum inhoneſta ſpecie completum eſt. Quare cum ea nouiſſet Cicero, plebem in phano Bellonæ ad ſe vocatam, adeò modeſtè increpuit, monuitq;, vt cum in ſpectaculum rediiſſent, Othoni alacri plauſu alluderent, & equitibus de gloria & laude viri concertarent.

c *Quorum numerum à D. Iulio.*] Nam & Suetonius in Auguſto, cap. 35. in princip. ſcribit, Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim ſuper mille & quidem indigniſſimi, & poſt necem Cæſaris per gratiam & præmium allecti, quos abortiuos vulgus vocabat) ad modum priſtinum, & ſplendorem redegit. Et vide in ſequent.

d *Adeo vt Laberius.*] Ex Macrobio lib. 2. Satur. 3. cuius hæc verba ſunt, Deinde cum Laberius in fin. ludorum anulo aureo honoratus à Cæſare, e veſtigiò in 14. gradus ad ſpectandum tranſiiſſet, violato ordine: & cùm detractus eſſet eques Romanus, & cùm Mimus remiſſus, ait Cicero prætereunti Laberio, & ſedile quærenti, Recepiſſem te, niſi anguſtè ſederem: ſimul & illum reſpuens, & in nouum Senatum iocatus, cuius numerum Cæſar ſupra fas auxerat. Nec impunè, reſpondit enim Laberius, Mirum ſi anguſte ſedes, qui ſoles duabus ſellis ſedere: exprobrata leuitate Ciceronis, qua immerito optimus ciuis male audiebat.

e *Quod & Sylla temporibus.*] Plutarch. in Sylla non longè à fi. Paucos poſt menſes gladiatorum ſpectaculum edidit. Locis necdum diſtinctis, ac promiſcuis in theatro viris, ac mulieribus, decoram ſpecie fœminam & genere illuſtrem prope Syllam ſedere contigit.

f *Cautum deinde lege Othonis.*] Vide ſuprà in verbo, Et Roſcia & adde prætereà Iuuenalem ſatyra 3.

Sic libitum vano, qui nos diſtinxit Othoni.

Et ſatyra 14. ad fi.

———*Effice ſummam*
Bis ſeptem ordinibus, quam lex dignatur Othonis
Hæc quoque ſi rugam trahit, extenditq; labellum,
Sume duos equites, fac tertia quadringenta, &c.

g *Et non modo patricijs.*] Hæc vſque ad ea verba, Tantáque dignitatum ratio, ſunt Plinij li. 33. c. 2 cuius verba attulimus ſuprà ibi, Donec lege Iulia. ſatiſque probantur ex his, quæ diximus in præced.

diuitibus ſolùm conſtituta fuere. Quippe tenues & ſordidæ inopiæ viros, quamuis claros illuſtréſque, quibus quinquaginta ſeſtertiorum non eſſet cenſus, mixtim cum ditioribus in quatuordecim ſedere, minime decere arbitratus eſt. Tantáque diuitiarum ratio fuit, vt duo primi ordines tribunitiis & plebeiis ditioribus, excluſis patriciis, vacarent: idque non ſine graui offenſione nobilitatis. *Subſelliorũ ornatus.* Quæ quidem ſubſellia ita compta habuere, vt [h] crocum & vinum per ſingulos cuneos ſpargerent, [i] illosque præcipuis odoribus diluerent, [k] ac picturis exornarent, [l] nonnunquam minio, & [m] chryſocolla arenam circi ſternerent, [n] ita vt Hadrianus balſama & crocum per gradus theatri ſtrauiſſe feratur. [o] Primusque Claudius Pulcher fuiſſe traditur, qui ſcenam variis picturis ſignisque & tabulis ornauit: Trebonius auro, alij argento, plerique ebore. [p] Q. Catulus velis [q] Carbaſinis theatrum texit: Lentulus Spinther [r] byſſino velo. [s] Nero Cæſar auri ramenta pro arena ſtrauit, [t] & vela ſtellata colore cœli poſuit, [u] totumq; Pompeij theatrum in vnum diem auro operuit. [x] C. verò Antonius & Murena ſcenam fecere argenteam. [y] Caius etiam Princeps pegma ex argento duxit. [z] Nonnunquam qui ludos dabãt, ne populo ſol officeret, aulæa ſuſpendebant, plerunque ſupparo vſi ſunt, quod poſterior ætas pro aulæis accepit, [a] quæ non modò in theatro, ſed in cubiculis ferè ſingulis habuere, vt ſiquid pulueris caderet, exciperetur. [b] Proditumq; memoriæ eſt, Cn. Pompeium, ne populum æſtus officeret, etiam aquæ decurſum per ſubſellia duxiſſe: † mox diuum Cæſarem in ædilitate omni ſcenæ apparatu argenteo

ANNOTATIONES.

h *Vt crocum & vinum.*] Plinius lib. 21. ca. 6. ad finem de croco loquens, Vſus eius, inquit, in coronis nuſquam. Herba enim eſt folio anguſto penè in capillamenti modum. Sed vino mirè congruit, præcipuè dulci: tritum & ad theatra replenda.

i *Illosq; præcipuis odoribus.*] Id exemplis ſequent. probat ex Adriano.

k *Ac picturis exornarent.*] Plinius lib. 35. cap. 4. cuius verba referemus infrà ibi, Primúsque Claudius. vbi de Claudio Pulchro.

l *Nonnunquam minio.*] Plinius lib. 33. c. 7.

m *Et Chryſocolla.*] Plinius lib. 33. c. 5. Viſumque iam eſt Neronis Principis ſpectaculis arenam Circi Chryſocolla ſterni, cùm ipſe concolori panno aurigaturus eſſet, introducta opificum turba. Et adde etiam ramentis lapidis ſpecularis ex eodem Plinio lib. 36. c. 22. Inuenere, inquit, & alium vſum in ramentis quoque, Circum maximum ludis Circẽſibus ſternendi, vt ſit in commendatione candor.

n *Ita vt Adrianus.*] Ælius Spartianus in Adriano Cæſare, ſic ſcribit, In honorem Troiani Balſama & crocum per gradus theatri fluere iuſſit.

o *Primusq; Claudius Pulcher.*] Hæc vſque ad ea verba, Q. Catulus. ſunt Valerij Maximi lib. 2. c. 1. vbi de Claudio Pulchro loquitur: niſi quòd Petreium ille, quem hic Treboniũ vocat. Et interim tamen vide Plinium lib. 35. ca. 4. de his ludis hæc ſcribentem, Habuit & ſcena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum ſimilitudinem, corui decepti imagine, aduolarent.

p *Q. Catulus.*] Hic deeſt dictio, vmbris, ex Val. Max. vbi ſupra, vbi de Catulo, & Claudio Pulchro loquitur Religionẽ ludorum, inquit, creſcentibus opibus, ſequuta lauticia eſt. Eius inſtinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus ſpectantium conſeſſum velorum vmbraculis texit. Plin. lib. 19. ca. 1. de lino & lini ſatione & eius generibus loquens, Poſtea in theatris, inquit, tantùm vmbra fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret. Nam quod hic ſubiicitur, Velis carbaſinis, ad Lentulum Spinthrem refertur, vt mox dicemus.

q *Velis carbaſinis.*] Ita id debes legere vno ſpiritu, Velis carbaſinis theatrum texit Lentulus Spinther, & delendus eſt punctus, qui hic ponitur poſt verbum, Texit, ex Plinio vbi ſupra, cuius verba hæc ſunt, Carbaſina deinde vela primus in theatro duxiſſe traditur Lentulus Spinther Apollinaribus ludis. Valerius autem Maximus loco ſuprà citato, dicit hunc Lentulum adornaſſe argentatis choragiis locum verſatilem, quem fecerunt Lucius & Cinna.

r *Byſſino velo.*] Hic deeſt nomen eius, qui id fecit. Neque enim is Spinther fecit, ſed alia, quę iam diximus: néc ſi id feciſſet omiſiſſent Suetonius & Plinius eo loco, quo huiuſmodi velorum theatralium differentias adſcripſerunt, nec memini me legiſſe, qui hoc velo Byſſino theatra texerunt.

s *Nero Cæſar auri ramenta.*] Dion Nicæus in Nerone de Teridate, Armeniorum Rege, ſcribens, dicit celebrem conuentum, decreto Senatus, in theatro actum eſſe, cuius non modò ſcenam, ſed etiam ipſum totum circuitu intus inauratum, item cætera omnia, quæ intromittebantur, auro ornata fuiſſe: ipſúmque diem his de cauſis Aureum cognominatum.

t *Et vela ſtellata.*] Idem Dion d. loco, Peripetaſmata, inquit, quæ in aëre extenſa erant ad defendendos ſolis ardores, purpurea fuerunt, ſtellis aureis circum vndique relucẽtibus. Plin. d. lib. 19. c. 1. Vela nuper colore cæli ſtellata per rudentes, terra etiam in amphiteathris Principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muſcum a ſole defendunt.

u *Totumq; Pompeij theatrum.*] Plinius libro 33. cap. 3. Nero, Claudij Cæſ. ſucceſſor, Pompeij theatrum opperuit auro in vnum diem, quod Tyridati, Regi Armeniæ, oſtenderat.

x *Caius verò Antonius.*] Idem Plinius eodem loco, C. Antonius ludos ſcena argentea fecit. Valerius Maximus d. lib. 2. c. 1. vbi de Claudio Pulchro.

y *Caius etiam Princeps.*] Idem Plinius in eod. c. Item Lucius Muræna, & Caius Princeps in Circo pegma duxit in quo fuere argenti pondo 124.

z *Nonnunquam qui ludos dabant.*] Id ſumptum videtur à Donato in fine pręfationis Commentariorum in Terentiũ, cuius hæc verba ſunt, Aulæa quoque in ſcena in terra ſternuntur, quòd pictus ornatus erat, ex Attalica regia, Romam vſque perlatus: pro quibus Siparia ætas poſterior accepit. Eſt autem minutum velum, quod populo obſiſtit, dum fabularum actus commutantur. Quod tamen nonnihil differt ab his, quæ hîc ſcripſit Alexander. Aulæa autem in vſu ſcenarum fuiſſe teſtimonio eſt illud Virgilij libro 3. Georg.

Vel ſcena vt verſis diſcedat frontibus, vtq;
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

a *Quæ non modo in theatro.*] Horat. Sermonum lib. 2. ſaty. 8. eademque vlt.

Interea ſuſpenſa graues aulæa ruinas
In patinam fecere, trahentia pulueris atri,
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.

Quia, vt dicit ibi Porphyrion interpres, Conſuetudo apud antiquos fuit, vt aulęa ſub cameras tenderent, vt ſi quid pulueris caderet, ab ipſis exciperetur.

b *Proditumq; eſt memoriæ Cneum Pompeium.*] Valerius Max. lib. 2. ca. 1. Cneus Pompeius ante omneis, aquæ per ſemitas decurſu, æſtiuum minuit feruorem.

† *Mox Diuum Cæſarem*] Sueto. in vita illius, c. 10. loquitur de geſtis ab eo in ſua ædilitate: nec aliquid tamen de huiuſcemodi rebus dicit: niſi quòd Aedilis, præter comitium ac forum baſilicasq;, etiam Capitolium ornauit porticibus ad tẽpus extructis, in quibus abundante rerum copia, pars apparatus

vſum eſſe, [c] qui etiam in munere gladiatorio, forum Romanum & viam ſacram in cliuum vſque Capitolinum linteis contexit. [d] Apud Lacedæmonios verò in omni commiſſione ludorum, regum erant loca præcipua, quibus vt inter ſpectandum cuique liceret inniti, priuilegium datum eſt. Athenis ſi peregrinus publicis ludis in theatro ſaltaret, mille drachmarum pœna mulctabatur. [e] Qua etiam Othonis lege decoctoribus, qui fortunæ naufragio, non ſuo vitio decoxiſſent, certus in theatro locus conſtitutus erat, [f] ſicut viatoribus tribunitiis, vt eorum quoque vera & ſalubris ratio haberetur. His quoque qui artem ludicram exercuiſſent, ne in quatuordecim ſederent, eadem lege cauebatur. Qui verò quæſtum ſui corporis feciſſent, quique vilitate & gula aut luxuria ſe authoraſſent, vel ære obligaſſent, à theatro arcebantur penitus. Quod Athenis quoque ſtatutum ferunt, vt qui multis flagitiis dedecoratus, aut nota turpitudinis nefariæ inſignis foret, a ſuggeſtis & ludis arceretur: idque adeò procaciter ſeruatum eſt, vt præfecti ſubſelliorum per cuneos diſpoſiti, a ſubſelliis, in quibus immeriti ſedebant, quibus equeſter non fuiſſet cenſus, vi ſpectatores deiicerent. [g] C. tamen Gracchum accepimus, cum animaduertiſſet contra inſtituta maiorum, patriciis & plebeiis loca ſpectaculorum mercede locari nullo delectu, accitis operariis & fabris illa fuiſſe demolitum. Solitóſque Romanos Principes, ob multa in rempublicam merita, [h] Maſſilienſibus, [i] exterarúmque gentium legatis ab vltimis oris, locum inter ſenatores ſpectandi, pro inſigni munere largiri: in quo proditur memoriæ de Germanis lepide factum, qui cùm alios de Romanis benemeritos in ſenatorum ſubſelliis ſpectaſſent, ne inferiores officio viderentur, ipſos non admiſſos, ſua ſponte ſubſellia adiiſſe, & vnà conſediſſe. [k] Contrà vero L. Flaminium Q. Fratrem, cum ſenatu motus, in commiſſione ludorum humilis & deſpectus extrema in parte ſederet, populus vniuerſus ob fratris egregia facinora reuocauit, & inter conſularia ſubſellia admiſit. [l] Iidem tamen Maſſilienſes tam ſeueræ diſciplinæ fuere, vt nullum aditum iuuentuti in ſcenam vel theatrum darent, quòd eſſent morum corruptela, ne per obſcœnos motus iuuenes impudicitia laſciuirent. [m] Auguſtus verò Cæſar milites atque equites ita diſcreuit a populo, vt eos qui bellis ciuilibus attrito patrimonio, equeſtrem cenſum non haberent, ſi tamen ipſis aut parentibus antea fuiſſent, in quatuordecim ſpectare permitteret, edicto legis non obſtante: [n] qui etiam cuneum ſuum prætex-

Peregrino Athenis ſaltare in theatro non licebat.

De decoctoribus cautũ.

Ro. exteris locũ in ſpectaculis dabant.

Maſſilienſes iuuent. in ſcenam vel theatrũ non admiſere.

ANNOTATIONES.

paratus exponeretur. Verùm id eſt Plin. lib. 33. c. 3. cuius hæc ſunt verba, Cæſar, qui poſtea Dictator fuit, primus in Ædilitate munere patris funebri, omni apparatu harenę argẽteo vſus eſt, feráſq; argẽteis vaſis inceſſere tum primùm viſum.

c *Qui etiam in munere gladiatorio.*] Plinius lib. 19. c. 1. ad finem. Mox Cæſar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque ſacram a domo ſua ad cliuum vſque Capitolinum, quod munere gladiatorio mirabilius viſum tradũt. Dion Hiſtoricus in Iulio Cæſare, Porrò autem magnificentiſſimi apparatus argumentum eſt, quòd ne ſol ſpectatoribus moleſtus eſſet, peripetaſmata ſerica ſuprà extenſa fuerunt: qui panni facti primò ad barbarorum voluptatem, ab illis ad nos ad muliebres delitias fuerunt importati.

d *Apud Lacedæmonios.*] Herodotus, Halicarnaſſeus in Erato, qui 6. liber eſt, Quotiès aliqua publica viſceratio fit, primi in cœna Reges diſcumbant, & iis primis diſtribui incipiat vtrique eorum duplum omnium, & in ſpectaculis ſingulorum certaminum certis locis præſideant.

e *Qua etiam Othonis lege.*] Tullius Philippica 2. Illud tamen audaciæ tuæ, quòd ſediſti in 14. ordinibus, cùm eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus: quamuis quis fortunæ vitio, non ſuo, decoxiſſet. Spartianus de conſtitutionibus Adriani Principis loquens, Decoctores, inquit, bonorum ſuorum, ſi ſuæ auctoritatis eſſent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iuſſit: id eſt, deridendos per theatrum præberi.

f *Sicut viatoribus Tribunitiis.*] Tacitus lib. 16. Liberto & accuſatori operæ, locus inter viatores tribunitios datur.

g *C. tamen Gracchum.*] Plutarchus in eius vita, Cum eſſet populus gladiatores in foro ſpectaturus, plerique magiſtratuum pulpita ad ſpectandum circa forum extruxerant, eáque mercede locabant. Hæc eos amoliri Gracchus iuſſit.

h *Maſſilienſibus.*] Iuſtinus lib. 43. Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus ſpectaculorum in ſenatu datus, & fœdus æquo iure percuſſum.

i *Exterarumque gentium.*] Hæc vſque ad verſic. Contrà verò, ſunt Cor. Taciti lib. 13. non procul a fi. vbi de Friſiorum legatis loquitur, cuius hæc verba ſunt, Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea, quæ Barbaris oſtentantur, intrauère Pompeij theatrum, quò magnitudinem populi viſerent. Illic per ocium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum conſeſſum caueæ, diſcrimina ordinum, qui eques, vbi Senatus percunctantur, aduertere quoſdam cultu externo in ſedibus Senatorum: & quinam forent rogitantes, poſtquam audiuerant, earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent, *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos eſſe*, exclamant, digrediuntúrque & inter patres conſidunt: quod comiter à viſentibus exceptum, quaſi impetus antiqui, & bona æmulatio.

k *Contrà verò L. Flaminium.*] Valerius Maximus lib. 4. c. 5. poſt princ. ſcribens de pop. Romani verecundia, & L. Flaminio Senatu moto à Catone ob ſcorti amores, propter quos captiuum Gallum, aut propria manu confoderat, aut turpiter feriri iuſſerat, L. Flaminius, ait, extrema in parte theatri conſtitit, qui à M. Catone & Flacco Cenſoribus ſenatu motus fuerat, conſulatus iam honore defunctus, frater etiam T. Flaminij Macedoniæ, Philippíque victoris: omnes enim eum tranſire in locum dignitati ſuæ debitum coëgerunt. Plutarch. in T. Flaminio, Cùm ludi publicè ſpectarentur, & Patres conſcripti digniori de more ſediſſent ordine, L. Flaminius in extrema theatri ſede abiectus humiliſque conſpectus, populi in ſe miſericordiam commouit. Mox itaque populus id acerbis ferens oculis, crebris eum clamoribus ſuperiorem in partem tranſire coëgit, quem eueſtigio Conſulares inter ſe viri ſeſſum receperunt.

l *Iidem tamen Maſſilienſes.*] Valerius Max. lib. 2. c. 1. Eadem ciuitas (de Maſſilienſibus loquitur) ſeueritatis cuſtos acerrima eſt, nullum aditum in ſcenam mimis dando, quorum argumenta maiore ex parte ſtuprorum continent actus: ne talia ſpectandi conſuetudo, etiam imitandi licentiam ſumat.

m *Auguſtus verò.*] Suetonius in vita illius, cap. 40. Quum autem plerique equitum, attrito bellis ciuilibus patrimonio, ſpectare ludos è quatuordecim non auderent metu pœnæ theatralis, pronunciauit non teneri ea, quibus ipſis, parentibúſve equeſter cenſus vnquam fuiſſet.

n *Qui etiam cuneum ſuum.*] Hæc vſque ad verba, Mox Tiberius, ſunt eiuſdem Sueton. in Auguſto, cap. 44.

tatis & pædagogis aſſignauit: fœminas quoque, quæ promiſcuæ anteà aſſuerant, niſi ex ſuperiore loco ſpectare iuſſit, adeo vt ſumma theatri deinceps ſolis matronis paterent: licet ab athletarum ſpectaculis noua conſtitutione omnem muliebrem ſexum poſtea abdicaret. Virginibus verò veſtalibus contra prætoris tribunal locum dedit. Vtque ſenatoribus quoties quid ſpectandum publicè ederetur, primus ſubſelliorum ordo vacaret, cauit edicto. [o] Mox Tiberius ſpectantium immodeſtiam exilio mulctauit: & quum confuſis nihilominus ordinibus, & ſine diſcrimine perſonarum ſpectarent, [p] Claudius Cæſar ſenatoribus loca reſtituit. Nero verò equitum ſubſellia ſedibus plebeiorum, & inconditæ turbæ præpoſuit, ne equeſter ordo à plebe vulgari & ſordidis hominibus indiſtinctus foret. [q] Quod & Domitianus ſequutis temporibus renouata lege theatrali, pene obliterata, iterum feciſſe dicitur. [r] Alexander autem Macedo militibus qui ſecum militiam meruiſſent, poſt emerita ſtipendia, priores ſedes in theatro, vtque coronati ſpectarent, pro munere largitus fuit. [s] Eratque conſtitutum Cæſarum temporibus, vt ſtatio cohortis ludis aſſideret, vt theatralem licentiam cohiberent: & ſi quid turbarum aut maioris tumultus ingrueret, præſto forent. [t] Quam Nero Cæſar dimouit, quò maior ſpecies libertatis foret, & plebs modeſtiæ experimentum ſua ſponte daret. Illud ſine controuerſia conuenit, adeò poſt temporum curricula degeneraſſe Romanos & cenſus æſtimatione ferri ſolitos, vt non ſolùm ad implendas equitis facultates, [u] non minus millibus quadringentis opus eſſe ducerent, [x] ſed ad Decurionatum nullos, niſi quibus centum millium nummum cenſus fuiſſet, promouendos putarent. [y] Qui quidem decurionatus, & domi & foris magiſtratus præcipuus fuit. Namque erat [z] decurio cubiculariorum præfectus, [a] & municipalis: tum ille [b] qui decem equitum turmis præfectus militabat, Decurio dictus eſt. [c] Fuitque Pomponij opinio, eos etiam qui in Senatum & concilium publicum adſciti fuerant, cum coloniæ deducebantur, quaſi Principes coloniæ, quæ pars decima colonorum erat, decurionum numero cenſeri.

Matronæ ab athletarum ſpectaculis reiectæ. Veſtales.

Nero.

Domitianus.

Alexander.

Cæſarum conſtitutum.

Romani degenerarunt.

Decurio.

ANNOTATIONES.

o *Mox Tiberius.*] Suetonius in eius vita, c.35.

p *Claudius Cæſar*] Suetonius in vita illius, c.22. Circenſibus loca equiti ſecreta a cæteris tribuit. Tacitus lib.15.

q *Quod & Domitianus.*] Suetonius in vita illius, c.8. Suſcepta morum correctione, licentiam theatralem promiſcuè in equite ſpectandi inhibuit.

r *Alexander autem Macedo.*] Curtius lib.10. Eis deinde, inquit, nunc modeſte increpatis, nunc comiter appellatis, complures bello inutiles exauthorauit, magnificentiſſimeque donatos dimiſit. Scribens quoque ad Antipatrum, Macedoniæ præfectum, eis ad ſpectanda certamina priores in theatro ſedes aſſignati, coronatóſque ſedere iuſſit.

s *Eráque conſtitutum Cæſarum temporibus*] Quod ex iis quæ ſequuntur, patet.

t *Quam Nero Cæſar dimouit.*] Tacit. lib.14.

u *Non minus millibus quadringentis.*] Quod & nos ſuprà diximus & dicemus in ſeq. ex Plinio.

x *Sed ad Decurionatum.*] Plinius Iunior epiſtolarum libr. epiſto.19. incip. Municeps meus. Eſſe autem ibi centum millium cenſum, ſatis indicat quod apud nos Decurio eſt. Igitur vt te non Decurione ſolùm, verumetiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis facultates 300. millia nummum. Et neſcio an alibi reperies de cenſu Decurionum.

y *Qui quidem Decurionatus.*] Quod in ſequentibus dicetur.

z *Decurio cubiculariorum.*] Suetonius in Domitiano, c.17. vbi loquitur de Saturio Decurione Cubiculariorum. Et is fortè eſt quem Ammianus Marcellinus lib.20. vocat Decurionem Palatij; Sed cùm ad latebras, inquit, ſeceſſiſſet occultas, accidentium varietate perterritus Iulianus, aliquis Palatij Decurio, qui ordo eſt dignitatis, pleniore gradu ſigna Petulantium ingreſſus atque Celtarum, Facinus indignum turbulentè exclamat. Palatij Decurio dictus eſt is, qui præpoſitus erat Palatio.

a *Et Municipalis.*] De quo titulus eſt ff. & C. de Decurionibus. Is autem apud nonnullos de cauſis capitalibus cognoſcebat, vt intelliges ex Apuleio lib.10. Meta. Nec in ſtabulo, ſed in domo cuiuſdam Decurionis diuertimus: ſtatimque me commendato cuidam ſeruulo, ipſe ad præpoſitum ſuum qui mille armatorum ducatum ſuſtinebat, ſolicitè proficiſcitur. Vbi Beroald. interpres, Poteſt, ait, etiam accipi pro Senatore municipali. Etenim in municipiis dicitur Decurio: modò verò Decurionem accipe pro turmæ equitum præfecto. Cicero in Orat. pro Sextio loquitur de Decurionibus Capuæ. De Decurionibus ſcribit Pomponius in l. pupillus eſt, de verb. ſig. Valla lib.6. c.32.

b *Qui decem equitum turmis.*] Sed & decem equitibus, vt ſcribit Pompeius lib.4. & qui item præeſt vni turmæ equitum, quæ 32. equites habet, vt tradit Vegetius de Re militari lib.2. c.14. Varro ante hos lib.1. aut aliorum computa. 4. de ling. Latina, Turma, inquit, Terma eſt: Et in V abiit, quòd terdeni equites ex tribus tribubus Titienſium, Ramnium, & Lucerum fiebant. Itaque primi ſingularum decuriarum Decuriones dicti, qui ab eo in ſingulis turmis, ſunt etiam nunc terni.

c *Fuitque Pomponij opinio.*] Scilicet Iuriſconſulti in d. l. pupillus eſt. §. Decuriones. ff. de verb. ſignificat. Decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd initio cùm coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, conſilij publici gratia conſcribi ſolita ſit. Alciat. in d. l. de Decurionibus ampliſſimè diſſerit.

Quid apud Scæuolam Iuriſconſultum ſit hieroſiarchus, & quid ſit calix diatretus.

CAPVT XVII.

HESTERNO die inter duos iuriſperitos, veſanos an furioſos vero magis nomine cenſendos, neſcio, clamoſa diſceptatio, & animoſa contentio fuit, quid ſibi vellet [a] Scæuola de legatis annuis, qui cenſuit, quod ſi teſtator ex reddítu cœnaculi & horrei [b] hieroſiarcho & libertis qui in templo illo erunt, decē annua reliquiſſet, non ipſius modò, ſed & ſucceſſoribus

l. annua. §. Attia. ff.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

a *Scæuola.*] In l. Annua his verbis. §. Attia fideicommiſſum. ff. de annuis legatis.

b *Hieroſiarcho.*] In ea l. non Hieroſiarcho, ſed hierophylaci: cùm in cæteris codicibus, qui extant, tum in Pandectis Floren

legatum videri. Quid eſſet hieroſiarchus,ab altero exquirebatur. Cúmque nugator ille vultu & voce immodeſta ſacellum eſſe diceret,vel locum diuino cultui deſtinatum,& pleraque nugalia ex authoritate interpretis effunderet:alter qui non minus inſipiens & delirus erat, quonam modo ſucceſſor ſacello dari poſſet,edoceri poſtulabat, cum Iureconſultus hominem ſignare videatur, non locum. Ille autem cum inſolentius & audacius eódem ſe volueret, & iam non diſceptatione, ſed petulantiſſimis verbis vociferarentur tanto tumultu, vt vix manibus temperarent, tandem cum multum ſuiſſent inuicem debacchati,ſedato clamore,& contentione depoſita,me, qui ad hos tumultus forte incideram, velut communem arbitrum appellarunt.Dixi ego falſa illos duci opinione, qui hieroſiarchum locum dicerent: aut ſacellum: ſed cum dici conuenire,qui præpoſitus rebus ſacris fuiſſet, quaſi princeps ſacrorum, ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, quod eſt ſacrum, καὶ ἀρχοῦ quod princeps, quaſi ſacrarum rerum & ſacerdotij caput,quod pontificis maximi proprium eſſe conuenit, ἱερεὺς enim ſacerdos vocatur, cuius diuinarum rerum cura & procuratio eſt.Eum Græci ἀρχιερέα dicunt, quod idem plane ſignificat. Quippe ſacris præſunt cæremonijs, prædictionibúſque deorum multiplici nomine cenſentur:namque [c] hierophantas aliquos, † alios hierodidaſcalos, nonnullos [d] hieronomos, pleroſque [e] hierophylaces, [f] aut nomophylaces, qui frequentes erant, appellarunt, [g] aut ſtephephoros qui flaminum, [h] vel oronopolos, qui augurum loco fuere. Etiam quæſiuere ex me, quis eſſet calix diatretus vt explicarem, [i] de quo Vlpianum legem Aquiliam interpretatum,mentionem facere aiebant.Dixi ego quantū comminiſci potui,diatretum calicem dici (vt Suidas interpretatur) vas torno politum & detornatum, cuius generis frequentia apud veteres fuere:tametſi diarectum nonnulli dici putent, quod (authore Feſto) per antiphraſim malum diem ſignificat.qui ſenſus haud dubiè abſonus foret atque impertinens.Cenſuit verò Vlpianus,quòd ſi calicem diatretum,hoc eſt,torno expolitum, artifici reficiendúm aut aptandum dederim, ſi imperitia effractus foret, damni iniuria teneri qui ſuſcepit:ſi verò quòd rimas habebat vitioſas,fuerit excuſatus, artificem non teneri Aquilia, niſi periculo ſuo ſe facturum conueniſſet: tunc enim ex locato agi oportere, Aquilia agi non poſſe.

Hieroſiarchus.

l. ſi ſeruus ſeruum §. ſi calicem diatretum.

Calix diatretus.

Diarectum.

ANNOTATIONES.

Florentinis,vnde magis miror,quòd Alexander hîc Hieroſiarcho legit. Præſertim quod vix id nomen alibi reperies. Eſt autem Hierophylax,cuius mentio fit in d.l.annua.§.Artia,ſacrarum rerum cuſtos,quia ἱερός, ὁ, prima ſyllaba communi dicitur,ſacer,diuinus,ſanctus, ſacroſanctus, & φύλαξ cuſtos,vigil, aſſeruator, quem Latini Æditimum & Ædituum,id eſt, ſacræ ædis tutorem, ſiue curam gerentem ab ædibus ſacris,quas tuetur,vocant.

c *Hierophantas.*] Apud Plutarchum in Numa, Philoſtratum de vita Apollonij lib.4.cap.6.vbi ſic ſcribit,Verum ſacrorum antiſtes, quem illi hierophantam appellant, illum ſacris admittere noluit: aſſerens nunquam ſe initiaturum eſſe hominem incantatorem & dæmonibus non liberum. D. Hieronymus de Monogamia ad Geruntiam, & contra Iouinianum.In quem locum annotauit Eraſm.Hierophantas non propriè dici ſacerdotes, ſed ſacrorum cuſtodes, quos Latine vocamus æditnos, ſic dicti ſunt, ſiue ab eo quòd ſacra oſtenderent, ſiue quòd ſacris veſcerentur cibis.Dionyſius Halicarnaſſeus lib.2.de maximis apud Rom. ſacerdotibus loquens,ſic ait,Id genus ſacerdotes, ſiue ſacri doctores, ſiue ſacrarum legum conſulti,ſiue ſacrorum cuſtodes,rectè dicendi ſunt,ego Hierophantas noſtris appellari dixerim.

† *Alios Hierodidaſcalos.*] Id eſt,ſacrorum profeſſores.

d *Nonnullos Hieronomos.*] Id eſt, ſacræ diſciplinæ & inſtitutionis magiſtros & exactores,de quibus Budæus in Aſſe, libr.4.

e *Pleroſque Hierophylaces.*]De quibus diximus ſupra in verbo,Hieroſiarcho.

f *Nomophylaces.*] Pollux lib.8. Nomophylaces, id eſt, legum cuſtodes ſtrophio candido redimiti ſunt. In concionibus præſidibus aſſident, intercedentes ſiquid quod è republ.non ſit,ſciſcatur.Hi numero 12.erant, legumque cuſtodiam habebant,ac magiſtratus omnia ex legum præſcripto agere cogebant, hominumque facta ad leges reuocabant.Sic Rhadamantus in vrbe,Talos in agris iuxta Platonem in eo libro,qui Minos,vel de lege inſcribitur,Νομοφύλακες fuerunt,tales fere erant quales Triumuiri Romæ.Budæ.in Pand.tit.de offic.præfec.prætorio.Plato Epiſt.8. vult in rep.eſſe quinque & triginta bello & paci præfectos, legum obſeruatores & cuſtodes. De Nomophylacibus ſic Columella lib.12. cap.2 ad finem, ſcribit, Quod etiam in bene moratis ciuitatibus ſemper eſt obſeruatum, quarum primoribus,atque optimatibus, non ſatis viſum eſt bonas leges habere, niſi cuſtodes earum diligentiſſimos ciues creaſſent,quos Græci Νομοφύλακας appellant. Horum erat officium,eos,qui legibus parerent, laudibus proſequi, nec minus honoribus:eos autem,qui non parerent,pœna mulctare. Quod nunc ſcilicet faciunt magiſtratus aſſidua iuriſdictione vim legum cuſtodientes.Cicero lib.3.de Legibus,Legum,inquit,cuſtodiam nullam habemus. Itaque hæ leges ſunt, quas apparitores noſtri volunt:à librariis petimus: publicis literis conſignatam memoriam publicam nullam habemus.Græci hoc diligentius,apud quos Nomophylaces creantur.

g *Aut ſtephephoros.*]Sterophoros legendum:nam ſic Græci Flamines vocant.

h *Vel Oronopolos.*] Nec id quid ſit, nec vnde accepit, ſcio.

i *De quo Vlpianum.*] In l.ſi ſeruus ſeruum.§.ſi calicem diatretum,vt hic in margine annotauit vir certe doctiſſimus familiaris meus Ioannes Ferrerius Pedemontanus. Quid autem ſit calix diatretus,de quo ibi loquitur Vlpianus, explicat Budæus in Annotationibus eius loci.Cælius Rhodiginus lib. 27. c. 27. & de his diatretis fit mentio à Martiale lib.Epigrammaton 12.epig.71.

O quantum diatreta valent & quinque comati!
Tunc cum pauper erat,non ſitiebat Aper.

Hincque Diatretarij horum calicum artifices in l.1. C. de excuſat.artif.lib.10.

In quo diſcretus ordo plebeius à patricio fuerit, & in quo patricius à ſenatorio, quódue diſcrimen in veſtibus apud diuerſas gentes. CAPVT. XVIII.

Ro. in duos ordines diuiſi. [a]Patriciorũ artes. [b]Plebeiorũ. Aduenarũ. Quæſtus Romanis contemptus. Theſeus. Hippodamus. Athenienſes. Theſpienſes. Nobiles qui. Scythæ.

ROMVLVM [a] vrbis authorem in duos ordines populum diuiſiſſe, plebeium ſcilicet & ſenatorium, illorúmque progeniẽ patricios ſeu optimates, exemplo Athenienſiũ, quos εὐπατρίδας vocant: humiliores verò & inopem vulgum, plebeios nuncupaſſe: [b] hiſque ingenuas artes reliquiſſe, videlicet patriciis militiam & magiſtratus gerere, ſacra facere, ius dicere, publica & vrbana negocia adminiſtrare: plebeiis autem militiam, & agrorum curam, pecoriſque depaſcẽdi, reliquaſque ingenuas artes demandaſſe, ſatis conſtat: mercaturam, ſordidas pudendaſque artes, vt popinariam, & quæ manuales ſunt, ad vſum mortalitatis, aduenis, & his qui recens aduenerant, delegaſſe: Romanos verò ſeruile miniſterium & laborioſa negocia exercere noluiſſe, quibus omnem quęſtum ſordidum interdixit: nam quæſtus omnis patribus indecorus viſus. Quod Theſeum in Athenarum inſtitutione, & Hippodamum Mileſium in conſtituẽdo optimo reipublicæ ſtatu alióſque vrbium conditores feciſſe, vt ſecreti ciuium ordines, & ingenua officia à ſeruilibus diſtincta forent, plerique literis adnotarunt. hi enim remp. in triplicis ſtatus, qualitatiſve homines diuiſere. [c] Ion verò Athenas in quatuor diſtinxit ordines: nam ex ciuibus quoſdam agricolas, alios opifices deſignauit, nonnullos ſacris, reliquos vrbi præfecit. Theſpienſes autem in duo diuiſi ſunt genera, opifices & nobilitatem: [d] qui adeo ſordidas artes, & omnem quæſtum aduerſati fuere, vt miniſterium aliquod didiciſſe, vel aruo ſtuduiſſe, polluere nobilitatẽ crederent: itaque illorum paupertas maximè inſignis fuit. [e] Denique Ægyptij, Gręci, Scythæ, Perſæ, & Lydi, omnes qui artificio incumberent, pro ignobilibus ducebant: qui verò militiæ, generoſos. [f] Scythis quoque & † Thracibus, qui in ocio degunt, honeſtiſſimi habẽtur, qui pru-

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a ROmulum vrbis authorem.] Totum id principium vſque ad ea verba, Ion verò Athenas, ſunt partim ex Diony. Halicarnaſſæo lib. 2. cuius hæc verba ſunt, Ita diſtributo per tribus atque curias populo, agro quoque in triginta ſortes æquales diuiſo, ſingulas curias ſortiri iuſſit, exempto prius quantum in miniſterium ſacrorum ac templorum ſufficeret, & quadam parte, quæ eſſet iuris publici. Atque hæc fuit vna diuiſio tam virorum, quàm agrorum, in qua Rex ſummam æqualitatem obſeruaſſe viſus eſt. Nũc alteram dicturus ſum virorum duntaxat, quæ ad ſub-litorum curam, honores ac dignitates pertinet. Illuſtres genere & virtute celebres, opibuſque, vt tum ferebant tempora, abundantes, quibus eſſent liberi, ſecreuit ab obſcuris, egenis & humilibus. Inferioris fortunæ homines, Plebeios vocauit. hi Græcis ſunt δημοτικοὶ: potiores verò, Patres, ſiue quòd ætate anteirent alios, ſiue quòd haberent liberos, ſiue propter nobilitatem generis, ſiue propter hæc omnia, exemplo, vt videtur, ab Athenienſium repub. ſumpto, quæ florebat illo tempore. Hi enim, bifariam diſtributa multitudine, Patritios appellabant ex illuſtribus familiis, & pollentes opibus, penes quos fuit ciuitatis regimen: cæteros ciues Ruſticos, quibus nullum erat in repub. ſuffragium: licet tandem hi quoque ad magiſtratus gerendos admiſſi ſunt. Principium, inquã, id partim eſt ex Plutarcho in Theſeo, ſic enim ſcribit, Haud tamen confuſum populum & indigeſtum ob multitudinem quæ nullo delectu, ac diſcrimine in vrbem confluxerat, contemnendum putauit: verùm primus nobiles, quos εὐπατρίδας ipſe vocauit, ſeiunxit tum agricolas & artifices. Nobilibus quidem tractãdi rem diuinam, magiſtratus ex ſuo ordine creandi, adminiſtrandíque leges, tum pia religioſáque interpretandi, definiendique poteſtatem fecit, eóſque cum cæteris ciuibus quaſi ad æqualitatem redegit, cum honore quidẽ & gloria nobilitas, vſu verò ac neceſſitate agricolæ, multitudine verò artifices ſuperare viderentur.

b *Hiſque ingenuas artes.*] Halicarnaſſeus d. lib. 2. ad ea, quæ ſuprà adduximus, hæc paulò pòſt ſubiungit, Romulus porrò poſtquam diſcreuit potiores, ab inferioribus, mox legibus latis præſcripſit quid vtriſque faciendum: Vt Patricij ſacra curarent, magiſtratus gererent, ius redderent, ſecum rempub. adminiſtrarent, res vrbanas obirent: Plebeij verò ab his negociis immunes, quippe qui talium imperiti eſſent, nec vacaret eis propter inopiam, agros colerent, pecora alerent, exercerent quæſtuoſa opificia, ne ſeditiones orirentur, ſicut in aliis ciuitatibus, dum humiliores protruduntur ſubito à potentioribus, aut egeni ac viles excellentioribus inuident. Commendauit autem patriciis plebeios, optione cuique è vulgo data, vt quem vellet patronum, ſibi legeret.

c *Ion verò Athenas.*] Strabo libr. Geographiæ 8. ſic ſcribit, Ion ſuperatis Eumolpi commilitonibus Thracibus, tãtum famæ ſuditque conſequutus eſt, vt Athenienſes illi reipublicæ gubernacula committerent. Qui primum quidem omnium multitudinem quaternas diuiſit in tribus, dehinc in quatuor degendæ vitæ vias, quoſdam enim agricultores deſignauit, alios opifices, aliquos ſacrorum faciendorum curæ præfecit, nonnullos ciuitatis cuſtodes.

d *Qui adeò ſordidas artes.*] Heraclides in Politiis in fi. Cęlius lib. 22. c. 48. eodémque vltim. in fine eadem ſcribit quæ Alexãder, ſed nullũ citat authorem: Apud Theſpienſes, inquit, turpe cenſebatur artẽ didiciſſe, vel aruo ſtuduiſſe: propterea illorum paupertas, tum frequẽs, tum inſignis præcipuè.

e *Denique Ægyptij.*] De his quoque Herodotus libr. 2. Ægyptij, inquit, ex omnibus hominibus, atque ex omnibus Ægyptiis, maxime illaboratum percipiunt fructum, qui neque profundendis aratro ſulcis, neque ſubigendo ſolo, neque quidquam aliud exercendo eorum, qui in aruis colendis, cæteri mortales laborem tolerant. ſed poſtquam fluuius ſua ſponte ſuperueniens irrigauit rura, & rurſus irrigata deſeruit, tunc in ſuum quiſque rus, iacto ſemine, ſues mittit, conculcatóque a ſuibus ſemine, meſſem deinde expectat, atque vbi ſuibus ſemen verſauerit, ita demum frumentum percipit.

f *Scythis quoque.*] Iuſtinus lib. 2. de Scythis loquens, Hominibus, inquit, inter ſe fines nulli: neque enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut tectum, aut ſedes eſt, armenta & pecora ſemper paſcentibus, & per incultas ſolitudines errare ſolitis. Vxores liberóſque ſecum in plauſtris vehunt: quibus, coriis imbriũ hyemiſque cauſa tectis, pro domibus vtũtur. Iuſtitia gentis ingeniis culta nõ legibus. Aurũ & argentum perinde aſpernantur, ac reliqui mortales appetunt. Lacte & melle veſcuntur. Lanæ his vſus ac veſtium ignotus. Hæc continentia illis morum quoque iuſtitiam dedit, nihil alienum concupiſcentibus, &c. Strabo lib. 15. ſcribit Indos (qui Scytharum moribus vtuntur, vt 8. libr. ſcribit Arrianus in Alexandro) ætati ſenum prærogatiuam nullam tribuere, ni prudentia excellant.

† *Et Thracibus.*] Herodotus lib. 5. poſt princip. Ocioſum, inquit,

dentia & authoritate anteibant cæteris. g Arabes autem illorum politiam trifariam diuiſere, ex quibus ſacerdotes primi ſunt. his addunt artifices, ſecundum agricolæ, tertium milites tenent locum. Quam inſtitutionem ab Ægyptiis oriundam, multi in formandis vrbibus & moribus inſtituendis ſectati fuere. h Quibus verò rebus patricii a plebe ſecernebantur, pluribus exemplis perſpectum eſt, ſiquidem patricii, & qui nobilitate præſtant, quique honeſte geniti & liberaliter educati erant, i bullam in pectore, k lunulas in pedibus habebant. erant enim fibulæ eburneæ corniculantes inſtar lunæ. Quod à Numa inſtitutum ferunt, vt ſenatores, eorúmque poſteri nigris calceis lunas annecterent. l Ab Arcadibus deductum, vt ſe proſelenos deſignarent, velut ampliſſimum teſtimonium nobilitatis ferrent, quippe in calceis ſenatorum lunam adſcripſiſſe, centenum numerum deſignauit, quo tunc ſenatores continebantur. Ea enim bulla, aurea fuiſſe traditur, m figuram cordis habens, qua etiam obſignatſe dicuntur veteres: n cum plebeij & libertini ſcorteo loro munirentur: quam quidem pueri ingenui, o & illorum qui equo meruiſſent, filij, ad pubertatem vſque p vnà cum prætexta induebant: q illamque exacta pueritia, ſolenni feſto Laribus ſuſpendebant: ſicut Romanæ puellæ, puellare rudimentum, r puppas Veneri Argiuæ: & maturæ viro, compoſitum capillum Palladi, s Trœzene verò puellæ Hippolyto

Arabes. Patriciorũ a plebeiis diſtinctio. Arcades proſelenoi. Bulla. Bullam Lunulas in pedibus. Puellæ puppas Veneri, & crinem Palladi offerebant.

ANNOTATIONES.

inquit, eſſe pro honeſtiſſimo habetur. Agricolatorem verò, pro cõtemptiſſimo. Et è bello atque rapto viuere pulcherrimum. Atque hi quidem ſunt eorum inſigniſſimi mores. Sed adde quod & Lacedæmoniis Lycurgus abundantiam otij inſtituiſſe viſus eſt: Nam & ſordidam artem exercere prorſus nõ licebat, vt tradit Plutarchus in eorum inſtitutis.

g *Arabes autem.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. 10. ſic ſcribit, Politia eorum trifariam partita eſt. Primum locum ſacerdotes tenent, quibus adduntur artifices. Secundum agricolæ habent. Tertium milites, quibus paſtores adiunguntur. Sacerdotes omnium ſunt duces: quibus & controuerſiarum iudicia, & publicarum rerum arbitria permiſſa ſunt. Ruſtici agros colunt, fructus omnes in commune conferentes. Paſtores tum ea quæ ad ſacra pertinent, tum reliqua in publicum, alia numero, pondere, alia cum omni ferunt diligentia. Nil enim priuatum cuiuſdam eſt, domo atque orto exceptis. Milites patriam armis tutantur, Sacerdotes, vltra reliquos, deliciis vacant, vitam ducentes mundam & ſumptuoſam. Strabo lib. 16. nõ adeò longe à fi. de Arabiæ diuiſione ſic ſcribit, Sed alia quadam diuiſione totam felicem regionem in quinque regna partiuntur, quorum aliud bellatores, & omniũ propugnatores habet. aliud agricultores, à quibus frumentum ad alios importatur: aliud eos, qui opificia & artes tractant: aliud myrrham fert: aliud thus.

h *Quibus verò rebus.*] Ad Romanos redit.

i *Bullam in pectore.*] Plinius lib. 33. c. 1. A Priſco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bulla aurea donatum conſtat. vnde mos bullæ durauit, vt eorum, qui equo meruiſſent, filij inſigne id haberent, cæteri lorum. Plutarch. problem. c. 101. Aſconius in 3. in Verrem actio. Simul cum prætexta bulla ſuſpendi in collo infantibus ingenuis ſolet aurea, libertinis ſcortea, quaſi bullientis aquæ ſinus communiens pectúſque puerile. Macrobius lib. Saturnal. 1. c. 6. Et vide in noſtris Commentariis Nobilitatis cap. vlt. nu. 160. incip. Suprà ſæpe.

k *Lunulas in pedibus.*] Plutarchus probl. c. 76. Ratio oſtendit longa diſputatione, Quid eſt quod qui nobilitate præſtare videntur, lunulas in calceis ferunt? An, vt dicit Caſtor, ſignum eſt eius, quæ in Luna eſſe dicitur habitationis, & quòd poſt mortem animæ rurſus Lunam ſub pedibus habeant. An quod Arcades, qui cum Euandro in Italiam venerunt, Proſelenes appellati, hoc eſt, Antelunares, eo calcei genere vterentur. Omitto cætera quæ apud Plutarc. legi poſſunt. Ex quo illud Iuuenal. ſatyra 7.

Et nobilis & generoſus
Appoſitam nigræ Lunam ſubtexit alutæ.

Et Statius Syluarum lib. 5. in Protreptico ad Criſpinum,

——Geminum ſi curas ſecit
Prim. patritia clau ſit ſi ꝑ gta Luna.

Martialis Epigrammatum lib. 2.

Lunata nuſquam pellis & nuſquam toga.

Diximus in d. Commentariis Nobilitatis vbi ſuprà.

l *Ab Arcadibus deductum, vt ſe Proſelenos.*] Id eſt, ante lunam natos, vt diximus ſuprà. Id etiam tradit Seruius in lib. 8. Æneid. in enarratione illius loci,

——Arcades ipſum
Credunt ſe ſe Iouem, quum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextra nimboſque cieret.

Sane, inquit, ad illud alludit, quòd primi dicuntur Ioui templa feciſſe: nec enim longe ſunt a monte Olympico: vnde eos dixit, Iouem vidiſſe, & quòd ipſi ſunt Arcades προσέληνοι id eſt, ante Lunam creati, vt Stat. lib. 4. Thebaidos,

Arcades huic veteres, aſtris, Lunaq́; priores
Agmina fida datis.——

Ouidius Faſtorum lib. 1.

Orta prior Luna (de ſe ſi creditur illi)
A magno tellus Arcade nomen habet.

Idem lib. 2.

Ante Iouem genitum terras habuiſſe feruntur
Arcades, & Luna gens prior illa fuit.

Diximus in illis noſtris Commentariis Nobilitatis cap. 19. num. 29.

m *Figuram cordis habens.*] Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 6. Nonnulli, inquit, credunt ingenuis pueris attributum, vt cordis figuram in bulla ante pectus annecterent: quam inſpicientes, ita demum ſe homines cogitarent, ſi corde præſtarent.

n *Cum plebeij & libertini ſcorteo lauro.*] Diximus ſuprà in verbo, Bullam in pectore ex Plinio, & Aſconio Pædiano. Macrob. lib. 1. Satur. c. 6. ſic ſcribit, Ex quo conceſſum, vt libertinorum quoque filij, qui ex iuſta duntaxat matrefamilias nati fuiſſent, togam prætextam & lorum in collo pro bullæ decore geſtarent. Ex quo illud Iuuenal. ſat. 5.

Vel nodus tantùm, aut ſignum de paupere loro.

o *Et illorum qui equo meruiſſent.*] Plinius d. lib. 33. cap. 1. & Macrob. d. lib. 1. c. 6.

p *Vna cum prætexta.*] Macrob. vbi ſuprà. Et Feſtus Pompeius lib. 2. ad fin. dum dicit, Bullam auream inſigne fuiſſe puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis a pectore, vt ſignificaretur eam ætatem alterius regendam conſilio.

q *Illámque exacta pueritia.*] Perſius ſaty. 5.

Bullaq; ſuccinctis laribus donata pependit.

Huc quoque ſpectat illud Horatij Sermonum lib. 1. ſaty. 5.

Donaſſet iamne cathenam
Ex voto laribus, quærebat.

Ad lares pueri generoſi, inquit Porphyrio interpres, egreſſi pueritiæ annos, bullam auream ſuſpendere conſueuerant: ſicut virgines, renunciantes virginati, puppas deæ Veneri condonabant.

r *Puppas Veneri Argiuæ.*] Perſius ſaty. 2.

Nempe hoc quod Veneri donata a virgine puppa.

Nupturæ virgines, vt diximus ſupra, ſuas puppas Veneri, vt felix fauſtumque eſſet matrimonium, conſecrabant: vt & pueri virilem togam ſumpturi, bullas laribus.

s *Trœzene verò puella Hippolyto.*] Pauſanias libr. 2. Apud Trœzenios, inquit, Hippolyto omni vitæ tempore ſacerdos con

Sanitatis ſimulacrum. *Athenienſium adoleſcentes.* crinem conſecrabant. [t] In Sicyonia quoque ὑγιείας, hoc eſt Sanitatis ſimulacrum fuit, cui virgines crines reſecare, & capillos dicare ſolebant. [u] Athenienſes cum ex ephebis exceſſiſſent, primitias crinium Delphos deferebant: & cum antiquiores comam circa tempora, aut poſteriorum crinem Apollini & fluminibus tonderent, æuo ſuccedente Theſeus anteriorem capillum Delphis dedicauit, vnde Theſeis tonſura prodita eſt: cuius exemplo iuuenes cum primùm ex ephebis exceſſiſſent, anteriorem comam Phœbo & Æſculapio aut Libero obtulere primitias: [x] poſtea Romani adoleſcentes *Barba prima diis oblata.* magnæ indolis, primæ lanuginis barbam diis conſecrare vſurparunt. Et quum primo Romani ciues ſine tunicis ſola toga amicti forent, poſtea ſubſtrictas breuéſque tunicas citra humerum deſinentes habuere. Talares vero & manicatas (quas Græci chirodotas vocant) aut diſcinctas induere, pro flagitio fuit, *Veſtis barbarorum.* quòd erat barbaris proprium, talares ferre & manicatas tunicas. Ideo Æmylianus Pauli filius, P. Sulpitio Galio, quod tunicis manus totas operientibus vteretur: [y] & Cicero Verri, quod cum talari tunica & pallio purpureo incederet, vt probrum obiectauit. [z] Quæ quidē tunica toga tegebatur, ſæpius prætexta. [a] Cato verò ſenior cum tunica ſine manicis per hiemem inceſſit: [b] & Iunior nudis pedibus, *Romuli & Camilli ſtatuæ tunicatæ.* veſte fuſca & ſine tunica, ſola toga accinctus, ius in foro dixit. Idque ex vetere inſtituto vſurparunt, quod [c] Romuli ſtatuæ & Camilli in Capitolio & roſtris togatæ ſine tunicis erant: [d] Aurelianus tamen Cæſar manicatas & albas tunicas ex prouinciis diuerſis, congiarium populo dediſſe fertur. [e] Fuitque is corporis habitus non munditiis cultus, ſed virilis, in quo perſonæ decor, & multa maieſtas inerat: *Interula.* *Subucula.* [f] intra tunicam verò interula, quam ſubuculam dixere, carni proxima, æquè à viris & mulieribus nullo diſcrimine ſumebatur. *Induſia.* Nam poſtquam binas tunicas Romani habere cœperunt, [g] Varro ait interiorem inſtituiſſe vocare ſubuculam, & induſiam. *Prætexta.* [h] Prætextam vero ſupra tunicam quiſque honoratus & nobilis habebat, quam quidem *Purpura.* [i] pueri patricij aliquando purpuream induebant. Inde enim

ANNOTATIONES.

dos conſecratur, eique ſacrificia perſoluuntur annua. Præterea & tale quippiam faciunt, Cuilibet puellæ ante nuptias coma detondetur, templóque illatam ipſa detonſa dedicat.

t *In Sicyonia.*] Pauſanias in Corinthiacis de Sicyoniorum templis & ſimulachris loquens, Eodem, inquit, ferme habitu eſt Hygeæ ſignum, neque enim illud facilè cōſpicias: Velatum enim vndecumque eſt, partim comis, quas deæ mulieres detonderunt, partim verò Babyloniæ veſtis laciniis: qua verò cumque te litare quis voluerit, eadem traditum eſt illud etiam numen placari, cui eſt Hygeæ nomen (valetudinem bonam appellamus) Alexandri verò & Euamerioni, ſua enim & ipſis ſigna ſunt.

u *Athenienſes cum ex ephebis.*] Super his vſque ad ea verba, Poſtea Romani, vide omnino quæ ſcripſi in Commentariis Primigeniorum in præfat.

x *Poſtea Romani.*] Suetonius in Nerone, cap. 12. ſic ſcribit, Gymnico, quod in ſeptis edebat, inter Buthyſiæ apparatum, barbam primam poſuit, conditam in auream pyxidem, & pretioſiſſimis margaritis adornatam Capitolio conſecrauit. Martialis libr. 1. epigram. 88. vbi Encolpus, Auli Pudentis Centurionis puer, Phœbo conſecrat comam,

Hos tibi, Phœbe, vouet totos à vertice crines,
Encolpus, domini Centurionis amor:
Grata Pudens meriti tulerit cùm præmia pili,
Quamprimum longas, Phœbe, reſcide comas.

Et vide in dicta præfatione Primigenior. vbi ſuprà. Dion in Nerone, Poſt hæc celebrauit feſta alterius generis, quæ dicuntur Iuuenalia: ea propter barbam eius, quæ tum primùm raſa fuerat, facta ſunt: cuius pilos in ſphæram auream coniectos, Ioui Capitolino conſecrauit.

y *Et Cicero.*] In Verrem act. 6. Hoc in Verre reprehendit, quòd Imperator populi Roma. qui cæſis victimis paludatus ex vrbe exiſſet, in prouincia ſua non modo ſine paludamento: ſed etiam cum tunica pulla, quæ infimæ plebis & artificum propria eſt, in publicum prodiret. Valerius Maximus lib. 1. c. 6. in mali ominis numero poſuit, quòd M. Craſſo, qui à Parthis cæſus eſt, pullum paludamentum ſit traditum, cùm in prælium exeuntibus album aut purpureum dari ſoleret.

z *Quæ quidem tunica.*] Budæus in l. vlt. de Senator. Tunica autem, inquit, veſtis eſt, cui toga ſuperinduitur: noſtri ſericum vel ſetam vocant lingua vernacula. citatque Quintil. lib. 11. c. vlt. Nonius Marcellus vbi de generibus veſtimentorum, Prætexta, ait, inſigne Rom. quod ſupra tunicas honorati quique ſumunt.

a *Cato verò ſenior.*] Plutarchus in Catone Cenſorio, Cùm autem, inquit, domum reuerteretur, hyeme quidem tunica, demptis manicis indutum, æſtate verò nudum, labore cum ſeruis certare, quibus cum ſedere ſolitum, eodem pane, eódemque vino veſci.

b *Et Iunior.*] Plutarchus Catonis Vticenſis laborum tolerantiam deſcribens, Omnibus, inquit, ætatis ſuæ moribus ſe oppoſuit, vtpote improbis & à quibus contraria via eundum cenſebat. Itaque cum cæteris hominibus purpuream veſtem ſaturatam murice, atque rutili coloris placere videret, ipſe fuſcam gerebat: interdum verò nudis pedibus & abſque tunica in publicum prodibat, non gloriam aliquam ex hac nouitate captans, ſed ſeipſum aſſuefaciens obſcœnis rebus duntaxat erubeſcere: cætera vero, vt ignobilia, aſpernari.

c *Romuli ſtatuæ & Camilli.*] Plinius lib. 34. c. 6.

d *Aurelianus.*] Fla. Vopiſcus in vita illius, ad fi. ſic ſcribit, Sciendum tamen, congiaria illum ter dediſſe: donaſſe etiam pop. Romano tunicas albas manicatas ex diuerſis prouinciis, & lineas Aphras atque Ægyptias puras.

e *Fuitque is corporis habitus.*] Vopiſcus in eodem Aureliano.

f *Intra tunicam verò interula.*] Vide omnino noſtras leges Connubiales glo. l. 3. inter ornamenta muliebria, vbi de interula, atque etiam de ſubucula loquor.

g *Varro.*] Lib. 1. de vita populi Romani, vbi illum citat Nonius Marcellus in generibus veſtimentorum.

h *Prætextam verò.*] Aſconius Pædianus in 3. in Verrem actione, ſic ſcribit, Prætextam fuiſſe honeſtiorum, togam viliorum: communem etiam fuiſſe habitum & marium & fœminarum. Fuiſſe quoque Regum docet Plinius lib. 8. c. 48. & prætorum Plutarchus in Pompeio dum dicit Prætores duos Sextilium & Belinum in ipſis prætextis cum miniſtris lictoribúsque, ac cæteris eius magiſtratus inſignibus, captiuos abductos fuiſſe. Hîc vide omnino Macrobium lib. 1. Saturnalium cap. 6. vbi prætextæ originem & quomodo vſurpari cœperit à pueris, ſcribit.

i *Pueri patricij aliquando purpuream.*] Nam ſoli patricij purpura vtebantur, vt ſcribit Plinius lib. 9. c. 36. Diſtinguit ab equite curiam, diis aduocatur placandis, omnémque veſtem illuminat, in triumphali miſcetur auro. Sed de hoc vide, quæ ſcripſi in Commentariis Nobilitatis, c. 37. eodémque vlt. nu. 100. incip. Supra ſæpe.

k *Libertinus*

prima commendatio ineuntis ætatis, & ſpecimen virtutis haberi cœptum. [k] Libertinis autem & peregrinis, cum quibus nulla eſſet neceſſitudo, aut coniunctio ſanguinis, prætexta vti olim non licebat: poſt aliquot verò tempora, vt libertinorum filij illa vterentur, vſus obtinuit. [l] Quam quidem purpuram magno honori patriciis fuiſſe accepimus. Erat enim pro maieſtate in pueritia, maximéque patricium ordinem à plebe diuidebat: nanque patriciis Tyriæ muricis purpura dabatur, cum equeſter ordo & plebeius purpuram non inducrent, cuius vſum antiquiſſimum [m] Plinius notauit. Sequutis inde temporibus, ad tantum faſtigium deuenit, vt [n] Catoni Vticenſi ludos in veſte purpurea ſpectandi facultas à ſenatu pro ſummo honoris gradu tributa ſit. [o] Tribuno enim plebis, [p] vel plebeio homini purpuram induere, nulli erat fas. Hi enim penulis breui villo, [q] præcipuè pluuio tempore, [r] aut lacerna vtebantur: quippe veſtis tribuni plebis plebeiorúmque, penula pleruque fuit, [s] ſicut ſagi, [t] endromis, & [u] cuculli. [x] Erant enim frigoribus apti, [y] quibus Imperatores vti non decebat, [z] tametſi legamus Caligulam depictas penulas ſæpe induiſſe. Et plebeiam purpuram diſtinctam à patricia in vſu fuiſſe: erat enim fuſca & obſoleta, non murice & cocco, ſed herbarum ſuccis infecta. [a] Eadem verò penula ſenatores plerunque vſos foris inuenimus: intra vrbem vero non licuit, donec Alexander imperator dum ætati conſultum voluit, vt ſenatores ingraueſcenti ætate intra vrbem penulis vterentur, legem promulgaſſe dicitur, quas ſupra tunicam induebãt, quòd eſſent villi groſſioris: [b] ſicut endromis longiori villo, pinguis & craſſa, in frigoribus à diuitibus vſurpata. [c] Quam quidem prætextam ad virilem ætatem pueros deferre licuit. [d] poſt pubertatem verò, in ſeptimo & decimo ætatis anno, dimiſſa prætexta, togam induebant, [e] aliquando puram [f] niuei candoris, quæ [g] virilis dicta eſt.

Tribunorũ & plebeiorũ veſtes.

Purpura plebeia.

Endromis.

Toga qua ætate ſumebatur.

ANNOTATIONES.

k *Libertinis autem.*] Hæc vſque ad verſic. Quam quidem. ſunt Macrobij, vbi nuper citauimus.

l *Quam quidem purpuram.*] Supra in verbo, Pueri patricij aliq.

m *Plinius notauit.*] Lib. ſcilicet 9. cap. 39.

n *Catoni Vticenſi.*] Plutarchus in vita illius.

o *Tribuno enim plebis.*] Plutarchus Proble. cap. 81. vbi quærit quare Tribunus purpuram non portat, cùm cæteri magiſtratus purpurati incedant. Cuius rei multas rationes ſubiungit, quas ille qui volet, videbit.

p *Vel plebeio.*] Iam id dictum eſt.

q *Præcipuè pluuio tẽpore*] Spartianus enim in Adriano ſcribit, Tribunos plebis pluuiæ tempore penulis vti ſolere. Notum eſt autem illud Quintiliani lib. 6. cap. 4. Galba penulam roganti reſpondit, Non pluit, non eſt opus tibi: ſi pluit ego vtar. Sed hi omnino vide noſtras leges Connubiales, l. 3. inter veſtimenta muliebria.

r *Aut lacerna.*] Vide infra in verbo, Supra quam multi lacernas.

s *Sicut ſagi.*] Quid ſagus ſit vel ſagum & quorum ſit veſtis, diſces ex Cicer. Philipp. 8. & iterum 14. Suetonio in Auguſto, cap. 26. & in Othone cap. 2. & Nonio Marcello, quo loco tractat de genere veſtimentorum. & vide infrà.

t *Endromis*] De Endromide vide dict. noſtras leges Connubiales, vbi ſupra & infra in verbo, Sicut endromis.

u *Cuculli.*] Vide infrà in verbo, Et cuculli.

x *Erant enim frigoribus apti.*] Ex quo illud Horatij Epiſtola. lib. 1. epiſt. 11. ad Bullatium,

Incolumi Rhodos & Mitylene pulchra facit, quod
Penula ſolſtitio, campeſtre niualibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili menſe caminus.

y *Quibus Imperatores.*] Ælius Spartianus in Adriano.

z *Tametſi legamus Caligulam.*] Suetonius in vita illius. c. 52. Sæpe, inquit, depictas, gemmataſque indutus penulas, manuleatus & armillatus in publicum proceſſit, aliquando ſericatus & cycladatus.

a *Eadem verò penula*] Id vſque ad verſic. Sicut endromis. eſt Lampridij in vita Alexandri Imperatoris.

b *Sicut endromis.*] Ex Martiale lib. 4. epigr. 19. & vide ſuprà in verbo, Endromis. & infra.

c *Quam quidem prætextam*] Vide infrà in verbo, Quæ virilis. Pueritia ex cenſione Seruij Tullij 16. anno finiebatur, puerique eſſe exiſtimabantur, qui minores eſſent annis ſeptemdecim.

d *Poſt pubertatem verò.*] Macrob. lib. 1. cap. 6. Ouid. vide infra ibi. Quam feſta ſolemnique die.

e *Aliquando puram.*] Cicero ad Atticum lib. 5. epiſt. 21. quæ omnium eſt 107. Ego cum Laodiceam venero, Q. Fratris tui filio togam puram iubebo dari. & lib. 6. epiſto. 1. Q. togam puram Liberalibus cogitabam dare. Et lib. 7. epiſtol. 8. omnium 126. Habebamus autem in manibus Antonij concionem habitam 10. Calẽd. In qua erat accuſatio Pompeij vſque à toga pura, id eſt ab eius tyrocinio. Et iterum lib. 9. epiſtol. vltim. in princip. Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potiſſimùm, togam puram dedi. Plinius lib. 8. cap. 48. Tanaquil prima texuit rectam tunicam, qua ſimul cum toga pura tyrones induuntur nouæque nuptæ. Ex poetis Catullus ad Mallium. epigr. 63.

Tempore quo primum veſtis mihi tradita pura eſt:
Iucundum quum ætas florida ver ageret.

Lucanus in principio libri ſeptimi,

——Pura venerabilis æque
Quam currus ornante toga.——

Id eſt nec picta, nec triumphali, nec prætexta. Toga virilis etiam pura dicebatur, hoc eſt nullo purpuræ prætexta diſtincta.

f *Niuei candoris.*] Hinc candidus vmbo dictus eſt Perſio ſatyr. 5.

Cum blandi comites, totaq; impunè ſuburra
Permiſit ſparſiſſe oculos iam candidus vmbo.

Nam ibi interpretes, Veſtis pura & candida, quam adoleſcentes tyrocinij die induebãt, quæ à forma vmbonis & clypei (qui rotundus eſſe ſolet) Vmbo dicitur. Hanc Cicero appellat togam puram. Scribit enim ad Atticum (vt iam diximus) in tyrocinio filij Ciceronis, togam illi puram dediſſe Arpini. Vel vmbo veſtis huiuſmodi appellatur: quia ſit velut vmbonis & clypei loco, aduerſus acerbiores & grauiores pædagogorũ reprehenſiones & caſtigationes: Vide Cælium Rhodiginum lib. 14. cap. 16. Sed huc ſpectare poteſt, quod Martialis togam niueam vocat lib. 1. epig. 114. ad Attalum,

Sordida cùm tibi ſit, verum tamen, Attale, dicit
Quiſquis te niueam dicit habere togam.

g *Quæ virilis dicta eſt.*] Cicero in Lælio, Horatius Car. lib. 1. Ode 36.

——Memor
Actæ non alio Rege puertiæ,
Mutatæq; ſimul togæ.

Puertiæ ibi dicit pro pueritiæ per ſyncopam. Nam, vt ſcribunt ibi interpretes, adoleſcentes depoſita prætexta, togam accipiebant virilem. Seneca lib. epiſt. 1. Tenes vtique memoria quantum gaudium ſenſeris, cum, prætexta poſita, ſumpſiſti virilem togam, & in forum deductus es. Et de hac toga virili Liuius 3. Decadis libro 6. vbi loquitur de

 [P.Corne

[h] Eam tamen in quarto & vigeſimo à multis ſumptam comperimus, ſæpius in decimoquinto, & ſexto ac decimo. [i] quippe Auguſtus Octauius annorum ſedecim, & [k] Caius Cæſar in vndeuigeſimo. [l] Nero autem vix pubeſcens, togam virilem ſumpſit ante tempus, quò maturus imperio videretur. Diuus quoque [m] Antoninus philoſophus, & ex Cæſaribus complures, in quintodecimo virilem deſumpſere togam, tunc cum præceps & lubrica iuuenum ætas videbatur. Quam ſupra prætextam nonnunquam Patricij ſumebant, [n] cum plebeij ſine prætexta, ſimplici toga amicirentur: quippe toga erat plebeiorum, & infimi ordinis, prætexta honeſtorum & nobilium. [o] Quod etiã circa mulieres ſeruabatur. nam toga priſcis ſeculis in vſu promiſcuo tam virorum quàm mulierum, nocturnumque ac diurnum indumentum fuit, [p] ſicut palliolum & penula, poſtea verò illam diſtinxere. [q] quam feſta ſolemnique die, ampliſſimo cultu & apparatu magnifico probi adoleſcentes ſumere ſolebant, præcipuè Bacchanalibus feſtis menſe Martio, quibus diebus ſumere virilem togam in religione fuit, [r] qua ſignabatur liberioris vitæ pueris facultatem dari. [s] Potentiores & inſignes nobilitate & honoribus, etiam purpuream cum frequenti comitatu [t] apud delubra deorum induebant, [u] indeq; in forum excepti, ſolenni officio deducebantur. [x] Tenuiores etiam arctam induxere togam: nam pro opibus veteres, magnas & paruas habuerunt. [y] Claudius tamẽ Cæſar toga virili, die, ſine apparatu aut ſolenni officio, in Capitolium deduci voluit. Supra tunicam verò vela pro togis induiſſe, animi fuit imbellis & eneruati. [z] Ea quidem toga cui purpura prætexebatur, illis tantùm dari aſſuerat quorum patres magi-

Toga veſtis promiſcua ad vtrumque ſexum.
Bacchanalibus toga virilis ſumebatur.
Toga arcta.
Vela pro togis.

ANNOTATIONES.

P. Cornelio Scipione, Ad hæc, inquit, iam inde ab initio præparans animos, ex quo togam virilem ſumpſit, nullo die prius nullam publicam priuatámque rem egit, quàm in Capitolium iret. Sueton. in Auguſto, cap. 94. & in Claudio, cap. 2. Lampridius in Commodo, Apuleius Apol. 2. non ſemel, & omnes vbique.

h *Eam tamen. &c.*] Hoc probat exemplis ſequentibus.

i *Quippe Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, cap. 8. Quadrimus patrem amiſit: duodecimum annum agens auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit. Quadriennio pòſt virili toga ſumpta, militaribúſque donis triumpho Cæſaris Africano donatus eſt: quamquam expers belli propter ætatem.

k *C. Cæſar.*] Suetonius in Caligula, c. 10. Quam defunctam prætextatus etiam tum, pro roſtris laudauit: tranſijtque ad Antoniam auiam, & vndeuiceſimo ætatis anno accitus Capreas à Tiberio, vno atque eodem die togam ſumpſit, barbamque poſuit, ſine vllo honore, qualis contigerat tyrocinio fratrum eius.

l *Nero autem vix pubeſcens.*] Cornelius Tacitus lib. 12. T. L. Claudio Quintum, Ser. Cor. Orfito Coſſ. virilis toga Neronis maturata, quò capeſcendæ reipub. habilis videretur. Et Cæſar adulationibus Senatus ceſſit, vt viceſimo ætatis anno conſulatum Nero iniret: atque interim deſignatus proconſulare imperium extra vrbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur.

m *Antoninus Philoſophus.*] Iulius Capitolinus in vita illius, Virilem togam ſumpſit quintodecimo ætatis anno, ſtatimque ei L. Ceionij Commodi filia deſponſata eſt, ex Adriani voluntate. Nec multò pòſt præfectus Latinarum feriarum fuit.

n *Cum plebeij.*] Id iam ſuprà diximus ex Aſconio in 3. in Verrem act.

o *Quod etiam circa mulieres.*] Aſconius vbi ſuprà, & Seruius in lib. 1. Æneidos, eo loco,

Romanos rerum dominos gentemq́; togatam.

Bene, inquit, togatam: quia omnis ſexus & conditio, toga vtebatur. & Nonius Marcellus Afranij authoritate: & diximus in noſtris legib. Connub. l. 3. inter veſtimenta muliebria.

p *Sicut palliolum & penula.*] Vlpianus Iuriſconſultus in l. veſtis. §. communia ſunt. ff. de auro & argento lega. ſcribit pallium & penulam communia eſſe virorum & mulierum. Verùm in §. virilia ſunt. eiuſdem l. ponit inter virilia. Sed vide dictas noſtras leges Connubiales, vbi ſuprà in Palliolo & penula.

q *Quam feſta ſolemniq́; die.*] Ad togam refertur, & id eſt Ouidij lib. 3. Faſtorum,

Reſtat, vt inueniam, quare toga libera detur,
Lucifero pueris candide Bacche tuis:
Siue quod ipſe puer ſemper iuuenisq́; videris,
Et media eſt ætas inter vtrumque tibi.
Seu quia tu pater es, patres ſua pignora natos
Commendant curæ numinibusq́; tuis.
Siue quod es liber, veſtis quoque libera per te
Sumitur, & vitæ liberioris iter.
An quia cùm colerent priſci ſtudioſius agros,
Et faceret patrio rure Senator opus.
Et caperet faſces a curuo Conſul aratro,
Nec crimen duras eſſet habere manus.

r *Qua ſignabatur liberioris vita.*] Ouidius vbi ſupra, & lib. 4. de Triſtibus eleg. 9.

Interea tacito paſſu labentibus annis,
Liberior fratri ſumpta mihiq́; toga eſt.

Et Statius Syluarum lib. 5. ſylua 2.

Quem non corrumpit pubes effrana, nouaq́;
Libertas properata toga.

Propertius lib. 4. eleg. 1.

Mox vbi bulla rudi demiſſa eſt aurea collo,
Matris & ante deos libera ſumpta toga.

s *Potentiores.*] Macrobius dicto libro Saturnalium, 1. capit. 6. Libertinis verò nullo iure vti prætextis licebat, ac multò minus peregrinis, quibus nulla eſſet cum Romanis neceſſitudo: ſed poſtea libertinorum quoque filiis prætexta conceſſa eſt.

t *Apud delubra deorum.*] Id dictum eſt in verbo, Quam feſta ſolemnique.

u *Indeq́; in forum excepti.*] Seneca lib. epiſt. ad Lucil. 1. cuius verba adduximus ſuprà in verbo, Quæ virilis dicta eſt.

x *Tenuiores etiam.*] Ad quod reſpicit illud Horatij epiſtol. lib. 1. epiſt. 18. ad Lollium 2.

Arcta decet ſanum comitem toga.

Vtebantur laxioribus & amplioribus togis diuites, quàm tenues homines, vt idem Horatius Ode 4. Epodon,

Vides ne ſacram, metiente te, viam
Cum bis ter vlnarum toga.
Vt ora vertat, & huc euntium
Liberrima indignatio?

Porphyrius iuſtam togæ magnitudinem ſex vlnis conſtitiſſe vult intelligi.

y *Claudius tamen Cæſar.*] Suetonius in vita illius, cap. 2. Togæ virilis die, circa mediam noctem, ſine ſolemni officio, lectica in Capitolium latus eſt.

z *Ea quidem toga.*] Toga virilis à puerili diſtincta erat, quæ prætexta appellabatur: de qua loquens Macrobius in primo Saturn. cap. 6. ita inquit, Hinc deductus mos, vt prætexta & bulla in vſum nobilium puerorum vſurparentur ad omen & vota conciliandæ virtutis.

a *Nanque*

ſtratus curules & inſignes geſſerant honores. [a] namque hic primus iuuentæ & bonæ indolis habitus erat honos, omenque futuræ virtutis, & magni nominis æſtimabatur. [b] Germani vero in primis experimentis framea & ſcuto adoleſcentes exornabant: illinc enim commendationē ineuntis adoleſcentiæ auſpicabantur. [c] Cretenſibus militaris ſtola, his & patera. Bithynis & Ponticis, ſocci & pallium. Argiuis pueris deferre clypeum, inſigne munus: & primum decus adoleſcentiæ cenſebatur. [d] Eam vero togam extremam induebant Romani, ſæpius raſam, nonnunquam pexam & villoſam: namq; erat Romana grauitate digna, quam propriam habuere, ſicut Græci pallium. Ideo qui Romani ciues eſſe deſierant, aut ciuitatis iura amiſerant, quique relegati, [e] quibuſque aqua & igni interdictum foret, togam induere non poterant: hi enim toga dimiſſa, pallium ſumebant, quod Græcum fuiſſe ſatis conſtat. Togam verò raſam Phrygianam primùm Auguſti temporibus vſurpatam [f] Plinius aſſeuerat: [g] ſupra quam multi lacernas induxere, ſæpe ludis feſtis in theatro, quæ amphitheatrales dictæ, [h] & militares erant: [i] aliæ coccineæ, [k] Bœoticæ verò albæ. [l] Quam togam plerique laxiorem, nōnulli breuiorem vſurparunt. [m] Legimus Catonem ſeniorem præcurta toga & candida vſum, & nunquam centum drachmis maiore ſumptu: [n] Cæſarem laticlauo fimbriato, laxiore cinctura: [o] Auguſtum quaternis tunicis, [p] togiſq; nec reſtrictis, nec fuſis, [q] cum thorace laneo femoralibuſq; & tibialibus in-

Toga cum purpura. Germani. Cretenſi. Bithyni. Pontici. Argiui. Pallium. Toga raſa. Lacerna. Toga amphitheatrales. Coccinea. Bœtica.

ANNOTATIONES.

a *Namque hic primus.*] Cicero lib. 3. de Legib. ſic ſcribit, Suntóque Ædiles curatores vrbis, annonæ, ludorúmque ſolemnium. Ollíſque ad honoris amplioris gradum is primus aſcenſus eſto. Hi iuriſdictionem quidem habebant, qua pars erat Prætoriæ, vt ait Vlpianus in l. ſtipulationum aliæ ff. de verb. oblig. & Iuſtinianus in §. proponebant. de iure natur. gent. & ciu. imperium verò non habebant. ex minoribus enim magiſtratibus erant, vt ex Liuio & Gellio lib. 14. cap. 13. intelligitur: quorum alter prehendi ducíque à maioribus magiſtratibus Ædilem ſcribit, alter à priuato in ius vocari. Itaque Verrina ſecunda ſic ſcribit Tullius, Erit tum Conſul Hortenſius cum ſummo imperio & poteſtate: ego autem Ædilis, hoc eſt paulò amplius quàm priuatus.

b *Germani verò.*] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum, ſic ſcribit, Sed arma ſumere non ante cuiquam moris, quàm ciuitas ſuffecturum probauerit. Tum in ipſo concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus, ſcuto frameaque iuuenem ornant. Hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: ante hoc domus pars videtur, mox reipublicæ.

c *Cretenſibus.*] Strabo Geographiæ lib. 10. Exinde ad vrbem reuertuntur, puerque cum muneribus abſcedit, tum adductum bimeſtri tempore in Vrbem reducunt muneribus, & militari ſtola, & boue & patera donatum.

d *Eam vero togam.*] Vt propria Romanorum toga, qui & ex hoc, gens togata dicta eſt: ita & Græcis pallium. Quod oſtendit Quintilianus lib. 11. cap. 3. quod de Pronunciatione eſt, cuius hæc verba ſunt, Veteres ad calceos vſque togam demittebant, vt Græci pallium. Et Suetonius in Auguſto, cap. 98. Sed & cæteros cōtinuos dies inter varia munuſcula, togas inſuper ac pallia diſtribuit: lege propoſita, vt Romani Græco, Græci Romano habitu & ſermone vterentur. Hæc ille. Comœdiæ autem palliatæ dicebantur, quæ ſecundum ritus Græcorum Palliatorum fiebant, vt tradunt Donatus in præfatione Terentij & Diomedes Grammaticus.

e *Quibuſq; aqua & igni interdictum fuit.*] Iure togæ (vt inquit Plin. lib. epiſt. 5. epiſt. 11. omnium 7. princip. Audiſtine.) carent, quibus aqua & igni interdictum fuit.

f *Plinius aſſeuerat.*] Lib. ſcilicet 8. c. 48. Togas raſas Phrygianaſque D. Auguſti noviſſimis temporibus cœpiſſe, ſcribit Fenestella.

g *Supra quam multi lacernas induxere.*] Martialis libro 14. epigr. 137.

Amphitheatrales nos commendamur ad vſus
Cum tegit algentes noſtra lacerna togas.

Et Iuuenalis ſat. 9.

—Pingues aliquando lacernas
Munimenta togæ, duri craſſiq; laboris.

Et Suetonius in Auguſto, cap. 40. in fin. Negotium Ædilibus dedit, ne quem poſthac paterentur in foro, circóve, niſi poſitis lacernis, togatum conſiſtere.

h *Et militares.*] Propertius lib. 4. eleg. 3.

Omnibus, heu, portis pendent mea noxia vota,
Texitur hæc caſtris quarta lacerna tuis.

Et Ouid. lib. 2. Faſtorum, loquens de Lucretia, quæ lacernam texebat marito ſuo, qui in caſtris erat,

Lumen ad exiguum famulæ data penſa trahebant,
Inter quas tenui ſic ait illa ſono:
Mittenda eſt domino (nunc nunc properate puellæ)
Quamprimum noſtra facta lacerna manu.

i *Aliæ coccineæ.*] Eſt Martialis apophoretum lacernarū coccinearum lib. 14. cap. 131.

Si Veneto Praſinoq; faues qui coccina ſumis?
Ne fias iſta tranſfuga forte, vide.

k *Bœotica verò alba.*] Beticæ legendum eſt ex eodem Martiali, cuius item eſt aliud apophoretum hoc titulo lacernæ Beticæ, num. eiuſdem lib. 133.

Non eſt lana mihi mendax, nec mutor aheno:
Sic placeant Tyriæ, me mea tinxit ouis.

Quo ſignificatur eas eſſe albas & nullo colore mutatas. Nam & his lacernis albis vtebantur in ſpectaculis, teſte eodem Martiale lib. 4. epigr. 2.

Spectabas modo ſolus inter omnes
Nigris munus Oratius lacernis:
Cum plebs & minor ordo, maximuſq;
Sancto cum duce candidus ſederet.
Toto nix cecidit repente cœlo.
Albis ſpectat Oratius lacernis.

l *Quam togam.*] Dictum eſt ſuprà in verbo, Eam verò togam.

m *Legimus Catonem Seniorem.*] Plutarchus in vita illius, Nunquam enim, inquit, veſte maiore centum drachmarum ſumptum vſum ſe refert. Vnde & eſt illud Horatij epiſt. lib. 1. epiſt. 20. ad Mæcenatem 3.

Quid? ſi quis vultu toruo ferus & pede nudo,
Exiguæq; togæ ſimulet textore Catonem:
Virtutémne repræſentet, moreſq; Catonis?

n *Cæſarem laticlauo.*] Suetonius in Iulio Cæſare. cap. 45. ſic ſcribit, Etiā cultu notabilem ferunt: vſum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vnquam aliter, quàm ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura: vnde emanaſſe Syllæ dictum conſtat, optimates ſæpius admonentis, Vt male præcinctum puerum cauerent. de latoclauo, vide Budæum in Pandect. in l. vlt. de Senat.

o *Auguſtum quaternis tunicis.*] Suetonius in vita illius, cap. 82. in princ. Hyeme quaternis, inquit, cum pingui toga tunicis, & ſubucula & thorace laneo & feminalibus & tibialibus muniebatur.

p *Togiſq;, nec reſtrictis, nec fuſis.*] Sunt verba Suetonij in Auguſto, cap. 73.

q *Cum thorace laneo.*] Id quod diximus & mox ſequitur, de femoralibus & tibialibus eſt Suetonij d. cap. 82.

Mœcenas. Malacinus appellatus. ceſſiſſe: [r] Mecœnatem molliori veſte diſcinctum, [s] quare Malacinus dictus: [t] Marcum Antonium, tunica ad coxam cincta, & villoſa chlamyde: & [u] Sextum Pompeium magni filium, poſt nauale victoriam, cæruleam ſemper deſumpſiſſe: [x] Hortenſium, cultiore habitu & elaborato: [y] Neronémque nullam veſtem bis induiſſe, ſæpiuſque in ornatu tragico cum cothurnis produiſſe. & [z] Caligulam cum deorum inſignibus, aurea barba & fulmine, aut cum fuſcina & caduceo, plerumque Veneris habitu, aut gemmatum manuleatum & cycladatum, ſempérque triumphalia ornamenta geſtaſſe: Veſpaſianumque, veſte & habitu neglecto, & vix a gregario milite differente: [a] ſicut de Alexandro Macedone proditum eſt, cultu habituque paulum à priuato abhorrente fuiſſe: [b] & Hierone Syracuſano, qui regi vix decoro habitu inceſſit. [c] Sic diuus Seuerus vili amiculo & exigua veſte adopertus, & a plebe vulgari nihil excellens. [d] Et Tacitus ſimili cultu cum æqualibus. nam in toga qua priuatus vtebatur, in imperio ſæpe viſus fuit. [e] Contra Heliogabalus nimis ſumptuoſa & magni cenſus. Is enim primus ho- *Holoſerica veſtis.* loſericam veſtem induit. [f] Gallienus quoque cum chlamyde purpurea gemmatis fibulis, ſæpius tunica aurata prodiit. [g] Fertur tamen Octauius Cæſar liberis Senatorum, in quibus eſſet virtutis ſpecimen, *Prætexta qui induebantur.* quo frequentius Senatui aſſueſcerent, ſumpta virili toga laticlauum protinus dediſſe. [h] togam verò prætextam, ædiles, quæſtores, & qui magiſtratus & honores gerunt, veluti honoris ornamentu inſigne

ANNOTATIONES.

r *Mecœnatem.*] Is Mœcenas alioqui vir multis virtutibus: maximè verò liberalitate in doctos adornatus: mollis tamen & delicatus fuit, & ſermone & cæteris rebus, vt videre licet ex Seneca lib. epiſt. ad Lucilium 20. omnium 114. Suetonio in Auguſto, cap. 86. Macrobio lib. 2. Saturn. c. 4. Ex quo & illud Iuuenalis ſatyr. 12. poſt princ.

———Veſtem
Purpuream teneris quoque Mœcenatibus aptam,
Atque alias, quarum generoſi graminis vſum
Inficit natura pecus.———

s *Quare Malacinus dictus.*] Id ſumptum eſt, ni admodum fallor, ex Horatio lib. Serm. 1. ſatyr. 2. intelligente de Mœcenate, vt nonnulli aſſerunt: alij ſuſpicantur, vt tradunt interpretes ibi,

Malchinus tunicis demiſſis ambulat.

Sic enim legunt, illi ipſi interpretes: atque ita dici molles, delicatos, diſſolutos, dicunt. Alij ibi dicunt Malacinus, ſiue Malacus, quæ item dictio mollem ſignificat, & Græcis & Latinis. Nam & Ariſtodemus, Ariſtocratis filius, Cumarum tyrãnus, Malacus cognominatus eſt, quòd mollis eſſet, miniméque iracundo ingenio, vt ſcribit Dionyſ. Halicar. li. 7. poſt princ. Nonnulli legunt Malthinum Mœcenatem ab Horatio ficto nomine eſſe appellatũ, vel ἀπὸ τῆς μάλθης, quæ eſt pix cum cera mixta: vel ἀπὸ τοῦ μαλθακοῦ, quod molle ſignificat. Verùm difficile creditu eſt Horatium vſque eò vel improbum, vel impudentem, vel maledicendi cupidum fuiſſe, vt ne Mœcenati quidem optimè de ſe merito & gratioſiſſimo apud Auguſtum viro pepercerit. Veriſimilius itaque eſt alium quempiam ſuæ ætatis, conficto nomine, ab eo deſignari, qui nimis longis & demiſſis tunicis vteretur.

t *M. Antonium.*] Plutarchus in vita illius, ſic ſcribit, Semper enim cùm in oculis plurium erat futurus, tunicam ad coxam cingebatur, permagnum ſuſpẽdebat gladium, chlamydem inſuper aſperam circundabat. Sed & adde veſte quadrangula & calceamento Attico, ex Appiano lib. 5. bellorum Ciuilium.

u *Et Sex. Pompeium Magni filium.*] Appianus bellor. Ciuil. lib. 5. Ferunt, ait, ob hæc gloriabundum, ſolitam ab imperatoribus deferri chlamydem, Neptuni in morem ex purpureo in cæruleum mutaſſe colorem.

x *Hortenſium.*] Gellius lib. 1. cap. 5. Macrobius lib. Saturn. cap. 13.

y *Neronem.*] Suetonius in vita illius, c. 30. Hoc idem Heliogabalum feciſſe ſcribit Lampridius in vita illius: Nam calciamentum nunquam iterauit: annulos etiam negatur iteraſſe.

z *Et Caligulam.*] Hæc vſque ad verſic. Veſpaſianúmque. Sunt Suetonij in Caligula, cap. 52.

a *Sicut de Alexandro Macedone.*] Plutarchus in Alexandro.

b *Et Hierone Syracuſano.*] Liuius 3. Decad. lib. 4. Nam qui, inquit, per tot annos Hieronem, filiumque eius Gelonem nec veſtis habitu, nec alio vllo inſigni differentes a cæteris ciuibus vidiſſent, conſpexere purpuram ac diadema, ac ſatellites armatos, quadrigiſque etiam alborum equorum interdum ex regia procedentem, more Dionyſij tyranni.

c *Sic Diuus Seuerus.*] Ælius Lãpridius in vita illius, Gemmas de calciamentis & veſtibus tulit, quibus vſus fuerat Heliogabalus. veſte, vt & pingitur, alba vſus eſt, nec aurata, penulis, togiſque communibus. Herodianus de Seuero lib. 2. loquens. Ipſe, inquit, inter primos laborans, viliq́; tabernaculo vtens, cibum potumque eundem, quem etiam cæteri milites capiebat. Nihil vnquam Imperatoriæ luxuriæ, nihil delitiarum oſtentans, ſic vt acceptior indies militibus fieret.

d *Et Tacitus.*] Flauius Vopiſcus in vita Taciti Imperat. Togis, inquit, & tunicis iiſdem eſt vſus quibus priuatus. Holoſericã veſtem viris omnibus interdixit. Et adde quòd Annibal ſæpe militari ſagulo operiebatur, & veſtitu nihil à cæteris excellenti, teſte Liuio 3. Decad. lib. 1. Ageſilaus Lacedæmoniorum Rex, authore Plutarcho, lnea vilique veſte vtebatur. Et Viriatus ille Hiſpanorum Dux, tantæ virtutis cõtinentiæq; fuit, vt cum Cõſulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus geſtis, non armorum, non veſtis cultum, non denique victum mutauerit: ſed in eo habitu, quo primum bellare cœpit, perſeuerauerit, vt quiuis gregarius miles ipſo Imperatore etiam opulentior videretur, vt tradit Iuſtinus lib. 44.

e *Contra Heliogabalus.*] Ælius Lampridius in illius vita, ſic ſcribit, Primus Romanorum holoſerica veſte vſus fertur, cùm iam ſubſerica in vſu eſſent. Linteamen lotu nunquam attigit, mendicos dicens, qui linteis lotis vterentur.

f *Gallienus quoque.*] Trebellius Pollio in Gallienis, Decennia ludos, & pompam exquiſito genere voluptatum, deſcribens, ait, Ipſe Gallienus medius cum picta toga & tunica palmata inter patres, omnibus ſacerdotibus prætextatis Capitolium petiit.

g *Fertur tamen Octauius Cæſar.*] Sueton. in Auguſto, c. 38. Liberis Senatorum, quo celerius reipubl. aſſueſcerent, protinus virilem togam, latum clauum induere, & curiæ intereſſe permiſit.

h *Togam vero prætextam.*] Cicero in Oratione, quam habuit poſt reditum ſuum ad Senatum, Ille, inquit, vnguentis oblitus cum toga prætexta, quam omnes Prætores Ædileſque tum abiecerant, irriſit ſqualorem veſtitum & luctum gratiſſimæ ciuitatis. Et Liuius 4. Decad. lib. 4. in Oratione Valerij Trib. plebis. Et de Ædilibus item Cicero in Oratione in Vatinium, Te, inquit, Ædilitiam prætextam togam, quam fruſtra confeceris, vendidiſſe. Et in 7. in Verrem actione, poſt enumerata ea, quæ ſibi incumberent in munere Ædilitio, Ob earum, inquit, rerum laborem & ſolicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu ſenten

induere ſoliti ſunt, quæ ex purpura fuiſſe traditur, [i] nonnunquam bis tincta, quod acrius coloratur, dibapha dicta, quam Lentulus Spinther in ædilitate primus induiſſe fertur, cuius valor denariis mille in libras taxabatur. [k] Sed quod diſcriminis inter patricios & plebeios purpura faciebat, vt diſtinctum vtrumque ordinem notaret, [l] hoc nimirum inter patricios & ſenatores laticlauus & tunica latiore purpura efficiebat. Is enim laticlauus & latior tunica, inſignia ordinis Senatorij fuere, quæ ordinem ſenatorium a patricio diſcernebant, quibus ampliſſimus ordo notabatur: quum reliquis patriciis, qui ad Senatum admiſſi non erant, illis vti non liceret. [m] Quamuis poſt aliquot ætates, etiam equeſtri ordini laticlauum diſtinctum a ſenatorio tributum inueniamus, [n] cuius vſus poſtea à Cæſaribus pro inſigni decoro impetrari conſueuit. [o] In eo enim aureus clauus affigebatur, quem, quia frequens & promiſcuus erat, [p] Tacitus Cæſar interdixit, auróque clauatis veſtibus vti prohibuit. [q] Erat præterea toga prætexta, conſularis & prætoria, quam hi qui conſulatum præturamve gerebant, ferre ſolitauerunt: [r] quam etiam in coloniis & municipiis cuicunque magiſtratui deferre ius erat. Ipſa enim & laticlauus inter antiquiſſima cenſentur vrbis ornamenta: [s] quippe à Tullo Hoſtilio, [t] nonnulli à Balearibus inuentas primùm autumant, quæ in omne æuum poſtea manſere, ſicut veſtem papaueratam antiquiſſimam habere originem volunt. [u] Etiam tunica palmata, & palmata toga triumphalis,

Dibapha.

Diſtinctio veſtitus inter patricios & Senatores.

Toga prætexta conſularis & prætoria.

Veſtis papauerata.

Palmata veſtis.

ANNOTATIONES.

ſententiæ dicendæ locum, togam prætextam, ſellam curulem, ius, imagines ad memoriam prodendam.

i *Nonnunquam bis tincta.*] Id vſque ad verſic. Sed quod diſcriminis. eſt Plinij Natu. hiſtoriæ lib. 9. cap. 39.

k *Sed quod diſcriminis.*] De quo ſuprà.

l *Hoc nimirum inter patricios.*] Latum clauum fuiſſe nobiliorum ſatis conſtat ex Horatio ſermonum lib. 1. ſatyr. 6.

——Et latum demiſit pectore clauum.

Id eſt, tunicam latis clauis ornatam. Erant autem hi claui ornamenta quædam purpurea clauorum ſpeciem præbentia, tunicis attexta, ſeu fortaſſe aſſuta: à quibus latus clauus dictus: id eſt, tunica lati claui, quod erat inſigne maiorum magiſtratuum, vt Ædilium maiorum, Prætorum, Conſulum, denique Senatorum. Plin. lib. 33. cap. 1. Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, vt ſemel cœperunt eſſe celebres, ſicut tunica ab annulis ſenatum tantùm. Sueton. in Veſpaſiano, cap. 2. Sumpta toga virili, latum clauum, quanquàm fratre adempto, diu auerſatus eſt: nec, vt tandem appeteret, compelli, niſi à matre potuit. Idem Suetonius in Tiberio, cap. 35. Senatori latum clauum ademit. Idem in C. Claudio, cap. 24. Latum clauum, quamuis initio affirmaſſet non lecturum ſe Senatorem, niſi ciuis Rom. ad nepotem, etiam libertini filio tribuit: ſed ſub conditione, ſi prius ab equite Rom. adoptatus eſſet. Et Mart. lib. epigr. 5. epig. 17. in Gelliam,

Dum te poſſe negas, niſi lato, Gellia, clauo
Nubere: nupſiſti, Gellia, ciſtifero.

Liuius 3. Decad. lib. 7. inter muneta, quæ Scipio Maſaniſſæ filio dedit, tunicam lato clauo fuiſſe ſcribit, Tum puero, inquit, annulum aureum, tunicam lato clauo cum Hiſpano ſagulo, & aurea fibula, equúmque donat. Sueton. in Auguſto, cap. 94. inter alia præſagia felicitatis Auguſti, ponit, quòd ſumenti togam virilem, tunica lati claui reſuta ex vtraque parte ad pedes decidit: fuiſſeque qui interpretarentur, non aliud ſignificare, quàm vt is ordo, cuius inſigne id eſſet, quandoque ei ſubiiceretur. Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. Tunica laticlauia donatum ad Maſaniſſam remiſit. Ouidius libro 4. Triſtium eleg. 9. ſignificans ſe latum clauum: id eſt, Senatoriam dignitatem non eſſe aſſecutum,

Cepimus & teneræ primos ætatis honores,
Deq; viris quondam pars tribus vna fui.
Curia reſtabat, claui menſura coacta eſt.
Maius erat noſtris viribus illud opus.

m *Quamuis poſt aliquot ætates.*] Vide Lampridium in Alexandro Seuero.

n *Cuius vſus poſteà à Cæſaribus.*] Nam & id Plinius Sextio cuipiam a Traiano Cæſare impetrauit, vt ipſe retulit lib. epiſtol. 2. epiſtol. 9. omnium 33. ad Apollinarem. ſic enim ſcribit, Ego Sexto latum clauum à Cæſare noſtro, ego quæſturam impetraui: meo ſuffragio peruenit ad ius tribunatus petendi, quem niſi obtinet in Senatu, vereor vt decepiſſe Cæſarem videat.

o *In eo enim aureus clauus affigebatur.*] Feſtus Pompeius lib. 14. in verbo, Picta. ſcribit tunicam palmatam à latitudine clauorum eſſe dictam, Quæ nunc, inquit ille, à genere picturæ appellatur. Quibus verbis ſatis indicat clauos illos in tunicis acu fuiſſe depictos. Varro lib. 8. de lingua Latina, Nam ſi quis tunicam ita conſuit, vt altera plagula ſit anguſta clauis: altera latis, vtraque pars in ſuo genere caret analogia.

p *Tacitus Cæſar.*] Flauius Vopiſcus in vita illius: Auroclauatis veſtibus idem interdixit. Nam & ipſe author Aureliano fuiſſe perhibetur, vt aurum à veſtibus & cameris & pellibus ſubmoueret.

q *Erat præterea toga prætexta Conſularis.*] Iam dictum eſt ex Plutarch. in Pompeio.

r *Quam etiam in coloniis & municipiis.*] Liuius 4. Decad. li. 4. in Orat. Valerij Tribuni plebis, Purpura, inquit, viri vtemur, prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotiis: liberi noſtri prætextis purpura togis vtentur: Magiſtratibus in coloniis municipiiſque, hic Romæ infimo genere magiſtris virorum, togæ prætextæ habendæ ius permittemus.

s *Quippe à Tullo Hoſtilio.*] Plinius lib. 9. cap. 39. Nam toga prætexta & latiore clauo Tull. Hoſtiliú è regibus primum vſum, Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat. Liuius 1. Decad. li. 1. ſcribit, Togam prætextam apud Romanos ab Hetruſcis ſumptam fuiſſe.

t *Nonnulli à Balearibus.*] Strabo lib. 3. Balearium ritus & mores deſcribens, Hi, inquit, primi mortales laticlauum induiſſe feruntur.

u *Etiam tunica palmata.*] Liuius 1. Decad. lib. 10. de inſignibus triumphalibus loquens, Quod cùm ita ſe habeat, cui deorum hominumve indignum videri poteſt, inquit, eis viris, quos vos ſellis curulibus: toga prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laureaque honoraritis, quorũ domos ſpoliis hoſtium affixis inſignes inter alias feceritis, põtificalia atque auguralia inſignia adiicere? & 3. Decadis lib. 10. Maſaniſſam primùm Regem appellatum, eximiiſque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli & ſcipione eburneo, toga picta & palmata tunica donat. Sueton. in Claudio, cap. 17. in fin. Secuti triũphalia ornamenta eodem bello adepti, ſed cæteri pedibus, & in prætexta, Craſſus Frugi equo phalerato & in veſte palmata, quòd eum honorem iterauerat. Apuleius Apolog. 1. Vbi triumphantium, inquit, quadrigas albas & togam palmatam. Capitolinus in Gordianis, Palmatam tunicam & togam pictam primus Romanorum priuatus ſuam propriam habuit, cùm antè Imperatores etiam de Capitolio, vel Palatio acciperent. Seruius enarrans eum locum Virgil. lib. 11. Æneid.

Munera portantes eborisq́ue aurique talenta,
Et ſellam regni, trabeamq́ue inſignia noſtri.

Sic ſcribit, Rom. enim Imperatorum inſigne fuit ſella curulis.

 culis.

[x] & toga picta, quas conſules, & hi qui deuictis hoſtibus triumpharũt, veluti auguſtas, atque illuſtri & excelſo honori debitas, accipiunt: præcipui cultus ornatúſque fuere: in quibus decus totius imperij, ingentiſque virtutis ſpecimen noſcebatur. [y] Etenim palmata veſtis in pace, conſulis: victoria verò parta, triumphantis indumentum erat: quæ quidem purpureæ,[z] auro intextæ erant: [a] & niſi triumphalibus viris,[b] atque ex Capitolio & Palatio haud aliter dari eſſent Iouis ſolitæ, eo quòd tunicæ perquam ſimiles, [c] tametſi ſcutulatam, Phrygiatam, ſurculatam quoque, vndulatam atque clauatam, inter triumphales aliqui annotarint. [d] Quam ſcutulatam Galli primùm intexerunt, ſicut Phrygiatam Phryges. [e] Fertur tamen Gordianus tunicam & togam pictam primus ex Cæſaribus, dum priuatus ageret, propriam induiſſe: neque ex Capitolio (vt moris [f] erat) publicam deſumptiſſe. [g] Abolla autem externorum regum fertur, [h] ſicut Romanorum trabea: magni tamen ſplendoris, qua rarenter Romanos vſos inuenimus. nam ſoli reges aut [i] conſules trabeati inceſſere, [k] tametſi militarem [l] nonnulli ſenatorium amictũ abollam fuiſſe dicant. [m] Quam plerique philoſophi deſumpſere, [n] licet Græ-

Veſtes triũphales. Abolla. Trabea. Philoſophorum veſtis.

ANNOTATIONES.

tulis. Sicut etiam palmata toga dicitur, quam merebantur ij, qui de hoſtibus palmam reportaſſent. Et rurſus eclog. 10. in eum locum,

Sanguineis ebuli baccis, minioq́, rubentem.

Triumphantes, ait, qui omnia habent Iouis inſignia, ſceptrum & palmatam togam, qua vtebantur illi, qui palmam merebantur.

x *Et toga picta.*] Liuius, vbi ſuprà. Feſtus Pompeius vbi nuper citauimus, eandem dicit togam pictam & purpuream. Plinius lib. 8. c. 48. ſcribit pictas veſtes iam apud Homerum fuiſſe, vnde triumphales natæ.

y *Etenim palmata veſtis.*] Auſonius in Panegyrico, Palmata, inquit, veſtis, vt in pace Conſulis eſt, ſic in victoria triumphantis.

z *Auro erant intexta.*] Plutar. in Paulo Aemylio, Ipſe ſequebatur ornatiſſimo curru inuectus, purpuram auro intextam indutus.

a *Et niſi triumphalibus.*] Quod ſatis conſtat ex ſuperioribus.

b *Atque ex Capitolio.*] Vide omnino quæ dicam lib. 6. cap. 6. in fine. & diximus ibi, Etiam tunica palmata. ex Capitolino in Gordianis.

c *Tametſi.*] Plinius lib. 8. c. 48.

d *Quam ſcutulatam Galli.*] Plinius in eodem cap. 48. Ex quo diſces hic non Phrygiatam, ſed Phrygianam eſſe legendum, nec ſcutulatam, ſed ſoriculatam. Scutulatæ veſtes appellantur, quòd orbibus quibuſdam, quaſi ſcutulis depictæ ſint, Iuuenalis ſatyr. 2.

Cærulea indutus ſcutulata, aut galbana raſa.

e *Fertur Gordianus.*] Vide in verbo, Etiam palmata tunica. ex Iulio Capitolino in Gordianis.

f *Vt moris erat.*] Infrà lib. 6. cap. 6. ad fin. Lampridius de Alexandro, Prætextá & togam pictam nunquam, niſi Conſul, accepit: & eá quidem, quam de Iouis templo ſumptam alij quoque accipiebant Prætores, aut Conſules.

g *Abolla autem.*] Suetonius in Caligula, c. 35. vbi de Ptolemæo, cui veſtis pretioſa, cauſam mortis præſtitit apud Caligulam. Ptolemæum, inquit, & acerſitum è regno, & exceptum honorifice, non alia de cauſa percuſſit, quam quòd edente ſe munus ingreſſum ſpectacula, conuertiſſe hominum oculos fulgore purpureæ abollæ animaduertit. Seruius in lib. 5. Æneid. in eum locum,

——Duplicem ex humeris reiecit amictum.

Id eſt, inquit, abollam, quæ duplex eſt, ſicut chlamys. Martialis lib. 8. epigr. 48.

Neſcit cui dederit Tyriam Criſpinus abollam,
Dum mutat cultus induiturq́, togam.

h *Sicut Romanorum trabea.*] Scilicet Regum ex Plinio d. lib. 8. cap. 48. Trabeis vſos accipio Reges. Et 9. lib. cap. 39. Purpuræ vſum Romæ ſemper fuiſſe video: ſed Romulo in trabea. Nam & hinc Romulus trabeatus dicitur Ouid. lib. Faſt. 1.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,
Cum rudibus populis annua iura daret.

Virgil. Æneid. 7.

Ipſe Quirinali trabea, cinctuq́, Gabino
Inſignis.——

Vbi Seruius, ex Suetonij authoritate lib. de Veſtium generibus, Trabearum tria genera ponit. Vnum dijs conſecratum, quod eſt tantùm e purpura: Aliud Regum, quod eſt purpureum: habet tamen album mixtum purpuræ: fuitque (teſte Virgilio lib. 11. loco, quem ibi, Etiam tunica palmata citauimus) Roman. Regum inſigne. Tertium augurale, quod eſt è purpura & cocco. Ex hócque eſt illud Iuuenalis ſatyr. 8. ad fi. loquentis de Seruio Tullio Romanorum Rege 6.

Ancilla natus trabeam & diadema Quirini,
Et Faſces meruit Regum vltimus ille bonorum.

Cuiuſmodi autem ea fuerit, declarat Dionyſ. Halicar. li. 2. circundiſtinctam fuiſſe purpura, ſub tegmine puniceo, veſtémque fuiſſe gentilem Romanis honorificam.

i *Aut Conſules.*] Dionyſ. Halicar. lib. 5. Ammianus Marcellinus lib. 26. Agentes igitur in memoratis vrbibus Principes, ſumpſerunt primitus trabeas conſulares, omniſque annus diſpendiis grauibus rem Romanam afflixit. & Auſonius in Protreptico ad nepotem de ſtudio puerili,

Vt trabeam, pictamq́, togam, mea præmia, Conſul
Induerer, faſtuq́, meus prælatus haberer.

Sed & adde quoque Duces ex Dionyſ. Halicarn. d. lib. 5. Augures, vt dictum fuit in præced. & dicetur poſtea, & Equites Rom. Idibus Iulij, ex Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. vbi de ordine equeſtri, his verbis, Trabeatos verò Equites Idibus Iulij Q. Fabius tranſuehi inſtituit. Vtebantur etiá trabea in funebri pompa, ſi Cornelio Tacito credimus, qui lib. 3. in princip. in Germanici funere, ſic ait, Igitur Tribunorum Centurionúmque humeris cineres portabantur, præcedebant incompta ſigna, verſi faſces: atque vbi colonias tranſgrederentur, atrata plebs, trabeati Equites, pro opibus loci veſtem, odores, aliaque funerum ſolennia cremabant.

k *Tametſi militarem.*] Nonius Marcellus vbi de generibus veſtimétorum, authoritate Varronis in Coſmophithorine.

l *Nonnulli Senatorium.*] Ex quo Iuuenalis ſatyra 4.

——Rapta properabat abolla
Pegaſus, attonitæ poſitus modo villicus vrbi.

Is Pegaſus fuit Iuriſconſultus celeberrimus, qui à Veſpaſiano vrbi præfectus fuit, vt illic dicit Iuuenalis & ſcribitur in l. 2. §. vlt. ff. de orig. iur.

m *Quam plerique Philoſophi.*] Martialis lib. 4. epigr. 56. loquens de Coſmo Cynico Philoſopho,

Cerea quem nudi tegit vxor abolla grabati,
Cui dat latratos obuia turba cibos.

Et Iuuenalis ſatyra 3. de Stoico quodam Philoſopho,

——Atque audi facinus maioris abollæ
Stoicus occidit Baream, delator amicum,
Diſcipulumq́, ſenex.——

Vbi Britannicus interpres, Ergo, inquit, maioris abollæ, id eſt non militaris, ſed philoſophicæ: & ideo maioris & grauioris authoritatis.

n *Licet Græcos milites.*] Iam dictum eſt ſuprà pallium proprium eſſe Græcorum.

o *Philo*

coſ milites & [o] philoſophos palliatos, [p] nonnunquam chlamydatos legamus. [q] Primus enim Romulus trabea vſus fuit, [r] quæ triplicis generis erat: namque vnum diis conſecratum, ſola purpura intexebatur: aliud regium ex purpura, immixto albo, quam Reges Conſuléſve induebát: tertia auguralis fuit, quæ ex purpura fiebat & cocco: quo genere augures vti aſſuerant, dum auguria captant. Sæpius tamen ſub tegmine puniceo, alterno textu purpura diſtinguebatur: neque ſum ignarus, [s] Maurorum Numidarumque Regum amictum eſſe purpureum ſagum. [t] Quare Iuba rex ſagulo vſus purpureo dicitur. [u] Aſſyriorum tunica partim purpurea fuit: [x] partim alba. [y] Medis autem, [z] Perſis, & Armenis regibus ac Lydis, amictus purpureus quadrangulari figura, & [a] Cidaris, [b] quamuis Perſici reges triplici anaxyride & cultu duodecim millium talentorum quandoque vſi ſint. [c] Phœnicibus verò, [d] Syris, & [e] Cilicibus regibus chlamys cum crepidibus: [f] Romanis quoque læna, [g] quæ χλαῖνα dicta, regales

Trabea triplicis generis. *Sagum.* *Aſſyrij.* *Medi.* *Armeni.* *Perſæ.* *Lydi.* *Phœnices.* *Syri.* *Cilices.* *Romani.*

ANNOTATIONES.

o *Philoſophos palliatos.*] Herodes Atticus apud Gellium lib. 9. cap. 2. Video, ait, barbam & pallium, Philoſophum non video.

p *Nonnunquam chlamydatos.*] Chlamys eſt propriè veſtis militum, quæ & paludamentum vocatur apud Nonium Marcellum de generibus veſtimentorum. & probat illud Plauti in Milite glorioſo, actus 5. ſce. 2.

Magis ſapis, de tunica, chlamyde, & mucrone, quæ ſperes.

Et Virgilij lib. 8. Æneidos,

——Ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde & pictis conſpectus in armis.

Ideo ſi hæc verba Alexandri ad milites referas, bene eſt: ſi ad Philoſophos, vt verum fatear, neſcio vbi ita Philoſophi dicti ſint. Eutropius autem de Geſtis Roman. lib. 9. cap. vlt. tradit quòd ante Domitianum imperij inſigne in chlamyde purpurea tantùm erat, reliquáque communia, quod etiam ſcribit Euſebius in Chronicis.

q *Primus enim Romulus.*] Plinius lib. 9. c. 39. Hincque trabeatus dictus eſt Ouidio lib. 1. Faſtorum, vt ſuprà diximus. Diony. Halicarnaſſ. lib. 2. loquens de Romuli primo triumpho, ſic ſcribit, Ipſe pompam extremus claudebat indutus purpuram, & coronatus laurea, quadrigiſque inuectus, quò auguſtiorem ſe faceret.

r *Quæ triplicis generis erat.*] Hæc vſque ad verſic. Sæpius tamen. Sunt Suetonij in libro de genere Veſtium. & ex eo Seruij, vt diximus ſuprà in verbo, Sicut Romanorum trabea.

s *Maurorum, Numidarúmque Regum.*] Quod probat exemplo ſequenti Iubæ, qui Rex fuit Maurorum ac Numidarum.

t *Quare Iuba Rex.*] A. Hirtius in Commét. de bello Africo.

u *Aſſyriorum tunica partim purpurea fuit.*] Herodotus libro 1. Aſſyriorum amictum deſcribens, Duabus tunicis, inquit, amiciuntur: vna linea vſque ad pedes demiſſa, altera ſuper hanc lanea: poſtremò candida & breui penula circundantur.

x *Partim alba.*] Strabo lib. 16. Aſſyriorum mores deſcribens, Veſtes, inquit, gerunt interiorem tunicam ex lino talarem, exteriorem ex lana, amictum album.

y *Medis.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 1. Medorum (ait) tunicæ ſunt purpureæ & amictus candidi.

z *Perſis.*] Strabo libr. 15. ad finem, de Perſarum habitu ſic ſcribit, Perſæ amictum æſtate purpureum vel varium, hyeme autem varium, tiaras, Magorum inſulis ſimiles. Q. Curtius lib. 3. Cultum Regis luxuria notans, Purpureæ tunicæ medium album intextum fuiſſe, ſcribit.

a *Et Cidaris.*] Q. Curtius libro 3. Cidarim, inquit, Perſæ capitis vocabant inſigne: hoc cærulea faſcia albo diſtincta circuibat. In Leuitico capit. 8. Moyſes, cùm ante fores Tabernaculi lauiſſet Aaron & filios eius, veſtiuit pontificem ſubucula linea, accingens eum baltheo, & induens eum tunica hiacynthina, & deſuper humerale impoſuit, Cidari quoque texit caput. A quibuſdam Cidaris tiara creditur, alij coronam, alij ſtrophium ſacerdotale eſſe contendunt.

b *Quamuis Perſici Reges.*] Strabo lib. 15. paulò ante fi. de Perſarum Principum cultu loquens, Principes, inquit, anaxyridem triplicem habent, & tunicam manicatam, duplam, genu tenus, cuius ſuffultura candida eſt, exterior verò pars colore infecta. Q. Curtius d. lib. 3. Perſarum Regis cultum deſcribens, Pallam, inquit, auro diſtinctam aurei accipitres, velut roſtris inter ſe corruerent, adornabant: & zona aurea muliebriter cinctus, acinacem ſuſpenderat, cui ex gemma erat vagina.

c *Phœnicibus verò.*] Herodotus lib. 7. Phœnicum & Syrorum, qui Palæſtinam incolunt ornatum hunc in modum deſcribit, Circa capita galeas Græcanicis proximas gerunt, induti thoracibus lineis, cum ſcutis vmbone carentibus, cúmque iaculis.

d *Syris.*] Dictum eſt in præced. de militum, non Regum ornatu.

e *Cilicibus regibus.*] Herodotus eodem libro 7. in Catalogo copiarum Xerxis ſcribit, Cilices laneis indutos veſtibus, tuliſſe circa capita gentiles galeas, pro ſcutis parmulas è crudo bouis corio. & ibidem ſcribit, Reges Cypriorum mitris redimitos centum quinquaginta naues armatas duxiſſe.

f *Romanis quoque læna.*] Varro lib. 4. linguæ Latinæ, Læna, inquit, quòd de lana multa: duarum enim togarum inſtar, vt antiquiſſimum mulierum Ricinium, ſic hoc duplex virorum. Lænam Feſtus Pompeius ſcribit eſſe veſtimenti genus habitus duplicis, eam quidam appellatam exiſtimant Tuſcè, quidam Græcè, quam Clænam dicunt. Nonius verò lib. de Veſtimentorum generibus, putat eſſe Veſtimentum militare, quod ſupra omnia veſtimenta ſumitur, citans illud Virgilij lib. 4. Æneidos,

——Tyrioq́ ardebat murice læna
Demiſſa ex humeris.——

Vbi Seruius dicit, genus eſſe veſtis, & propriè togam duplicem, amictum angularem. Eam verò Virgilius tribuit Æneæ, vt hinc fortè acceperit, quod Alexander hîc dicit. Cicero de Claris Orat. docet lænam etiam fuiſſe veſtem ſacerdotalem, qua Flamines vti ſolebant, quum ſacrificia facerent, Qui, inquit, quum Coſſ. eſſet, eodémque tempore ſacrificium publicum cum læna faceret, quòd erat Flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione & ſeditione nunciata, vt erat læna amictus, ita venit in concionē. Dionyſius libro 6. loquens de Caſtore & Polluce, ſic ſcribit, Adoleſcentes dicuntur duo bellicas induti lænas in foro Ro. apparuiſſe.

g *Quæ χλαῖνα dicta*] Eraſmus Chiliad. 1. cent. 10. cap. 100. Χλαῖνα, inquit, ſumma veſtis eſt, quæ pro tempore ſumitur ad ventos, pluuiam, frigúſque depellendum, quaſi Latinè dicas Penula: citátque illud Iuuenalis ſatyra 5.

——Et multo ſtillaret penula nimbo.

Pollux lib. Onomaſticôn lib. 7. cap. 13. de Veſtium ſpeciebus duo Chlænarum genera potiſſimùm fuiſſe tradit: alterum ſimplex ἁπλοῖς, ὡς Ὅμηρος, χλαίνας τ' ἐνθέμεναι οὔλας καθ' ὕπερθεν ἕσασθαι. Alterum duplex. διπλῆν ἐκταδίην, vt apud eundem, contra frigora comparatum. Mos autem erat Gallis lanis villoſis vti. Galli lana quidem aſpera, cæterùm oblongis villis, vnde & hirſuta texunt ſagula, quæ Lænæ vocantur: authore Strab. libr. 16. vbi Gallorum habitus & arma deſcribit. Homerus lib. 2. Iliad. vbi Agamemnonem veſtibus & armis inſtruit, videtur vſurpaſſe pro paludamento, ſeu pallio militari, quod Græci chlamyda vocant.

Taprobani. Nabathæi. Sexticula. Veſtes ex prouinciis nominatæ. Diſcrimen veſtituum in mulieribus. Matronæ. Meretrices.

cultus ornatuſque fuere. [h] Taprobanæ rex ſyrmate veſtitur, [i] Cyrus ſtola medica,[k] Nabathæorum reges ſola purpura.[l] Cleomenes ſæpius breui tunica amictus apparuit.[m] Antigonus & [n] Ariſtippus agreſti,& regi vix decoro habitu. [o] Contrà Demetrius non modo diademate, ſed veſte ex auro & purpura conſpicuus erat. [p] Sexticula verò non regia, ſed imperatoria veſtis fuiſſe traditur. [q] Athenienſes autem reges ſæpe Creticum induebant: apud quos ex prouinciis veſtes nomina ſumpſere: nam præter [r] tarentinidam fuit Sardonica, [s] ſicula, [t] therea, [u] phrygia, & [x] caſiaca militibus propria, ac [y] deuteruga, [z] diphthera, [a] paſtoricia & [b] byſſacæna, [c] ac aliæ multiplicis generis. Sed quod diſcriminis inter viros ſenatorios & conſules ac triumphales, purpura & palmata veſtis faciebat, vt cæteris præſtarent: idem diſcriminis cultus, veſtitúſque in mulieribus fuit. Etenim matronæ & ſpectatæ pudicitiæ mulieres, [d] niſi nigro capillo, [e] & longè lateque fuſa toga ad talos demiſſa, ſtolaque & [f] flammeo, ac [g] vittis & [h] reticulo, quo capita velarent, vtebantur: cum [i] meretrices flauum capillum

ANNOTATIONES.

h *Taprobanæ Rex.*]Solinus cap.66. Cultu,inquit,Rex diſſimili a cæteris. Veſtitur ſyrmate, vt eſt habitus,quo liberum patrem amiciri videmus.

i *Cyrus ſtola Medica.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib.8. Itaque elegit ſtolam Medicam,& ipſe ferre,& vt familiares ea vterentur perſuaſit. Hæc enim viſa eſt ei occultare,ſi quis defectum aliquem haberet in corpore:præterea ea indutos & pulcherrimos,& maximos oſtendere.

k *Nabathæorum Reges.*]Strabo libro 16.non longè à fi. Nabathæorum mores deſcribens, tradit Reges purpuratos incedere.

l *Cleomenes.*] Plutarchus Cleomenis facilitatem atque humanitatem deſcribens, ſic ſcribit, Qui verò Cleomenem adibant, cùm tamen Rex dici ſimul & haberi vellet, non purpuram, non laticlauum, non tricliniorum, aut ſellarum ingentes apparatus conſpiciebant, non lictorum, aut ianitorum turbam, non ſcribarum multitudinem, qui diu multúmque rogari,vix tandem per literulas reſpondere dignantur: ſed ipſe breui tunica amictus, vltrò ſeſe venientibus offerens aderat, petentibus comiter benignéque reſpôdens,ſummáque humanitate, & loqui & audire paratus.

m *Antigonus.*]Plutarchus in Demetrio.

n *Et Ariſtippus.*]Id(puto) accepit à Plutarcho in Arato:ſed is,ni fallor,de Arato intelligit,non de Ariſtippo:licet de eo eodem in loco loquatur.

o *Contrà Demetrius.*] Plutarchus in illius vita, Demetrium diadema geſtare,veſtibúſque auro contextis, & purpura vti tradit.

p *Sexticula.*]Vnde id accepit,neſcio.

q *Athenienſes autem Reges ſæpe Creticum.*]De hoc Rhodiginus lib.16.cap.10.in princip.ſed nullo authore citato.Ad id eſt Pollucis lib.7.cap.17. de Byſſinis, vbi veſtem hanc Clauatam vocat.ſic enim ait,Clauata quoque dicebatur Athenis,qua Rex vtebatur.

r *Tarentinidam.*]De hac quoque Cælius Rhodiginus d.lib. 16.cap.10. ſed nullo authore citato. Eſt autem Pollucis dicto cap.17.li.7.vbi ſic ſcribit,Tarentinidium, perſpicua veſtis eſt,à Tarentinorum vſu & luxuria denominata.

s *Sardonica,ſicula.*]Idem Cælius ex Polluce dd.lib.& cap.de Byſſinis.

t *Therea.*] Pollux d.lib.cap.17. Therea,inquit,variegata.ca. autem 13. declarat quare Teræum vocetur, his verbis, Et Theræum indumentum, aut ab inſula, aut quòd feram intextam habet,dicitur.

u *Phrygia.*] Cælius vbi ſuprà. Togas raſas, Phrygianáſque D.Auguſti têporibus nouiſſimis cœpiſſe ,ſcribit Feneſtella apud Plinium lib. 8. cap. 48. Pollux d. cap. 17. de Byſſinis, Phrygia,inquit,muliebris,ab illis,quorum frequentiſſimus, vſus eſt denominata.

x *Caſiaca.*] Cælius vbi ſuprà, vbi declarat quare ita vocetur

y *Ac deuteruga.*] Deuterurga legendum. Iulius Pollux d. lib.7 cap.17.Bis,inquit, operatam autem tunicam appellauerunt,quam nunc interſtinctam vocitant,& Deuterurgos eos, qui huiuſmodi conficiunt. quod & Lyſippus in Bacchidibus oſtendit.

z *Diphthera.*] Cælius vbi ſuprà, de hac, nullo item citato authore.Sed Iul.Pollux d.lib.7.cap.15. declarat cuiuſmodi ſit:ſic enim ſcribit, Diphthera,tunica ſtricta, habens ceruical.Sed reperies in alia ſignificatione apud eundem eodem lib.7.in fine.Herod.lib.5.

a *Paſtoricia.*]Cælius vbi ſuprà,hanc eandem cum ſuperiore eſſe dicit.

b *Byſſacæna.*]Idem Cælius ibid.

c *Et aliæ multiplicis generis.*] De quibus Nonius Marcellus de genere Veſtimen. Cælius & Pollux vbi ſupra,& e recentioribus in libro de Re veſtiaria.

d *Niſi nigro capillo.*] Vide quæ ſtatim dicam in verbo, Meretrices flauum capillum haberent.

e *Et longè lateq; fuſa toga.*] Voluit aut certè debuit dicere, Stola ad talos demiſſa ex Horatio lib.1.Serm.ſat.2.

At talos ſtola demiſſa & circundata palla,

Stolam eſſe muliebrem veſtem Vlpianus putauit in l.veſtis. §. muliebria. ff. de auro & argento mundo leg. Muliebria inquit, ſunt, quæ matrisfamiliâs cauſa comparata ſunt, quibus vir non facilè vti poteſt ſine vituperatione: veluti ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ (quæ magis capitis tegendi, quàm ornandi cauſa ſunt comparata) plagulæ, penulæ. Cui Cicer. locus Philip. 2. ſuffragari poteſt, Sumpſiſti virilem togam, quàm ſtatim muliebrem ſtolam reddidiſti. Ouidius libro 3. de Ponto, elegia 3. ad Maximum,

——Quarum nec vitta pudicos
Attingit crines,nec ſtola longa pedes.

Ex quo Cæſar Caligula(vt ſcribit Sueton.in vita Caligulæ, cap.23.)Liuiam proauiam ſuam, Vlyſſem ſtolatum nominare ſolebat, ſignificans eam mulierem eſſe aſtutiſſimam. Vide noſtras leges Connubiales l.3. inter ornamenta muliebria,vbi de Stola.

f *Et Flammeo.*] Hoc enim ſiue veſtis, ſiue tegmen capitis, quo magis,puto,vtebâtur matronæ, vt tradit Nonius Marcellus,vbi de genere veſtimentorum diſſerit.& vide in noſtris legibus Connubial.vbi ſuprà.

g *Ac vittis.*] Vide infrà in verbo, Abſque flammeo & vitta.

h *Et reticulo.*]Et id matronas decet,vt patet ex eo,quod ſcribit Lampridius in vita Alexandri Seueri,Matronas autem, inquit, regias contentas eſſe debere vno reticulo,atque inauribus.Hoc nobiles Italicæ matronæ vtuntur.

i *Meretrices flauum capillum haberent.*]Seruius enarrans illud Virgilij ad fin.lib.4.Æneid.

Non tum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat.——

Matronæ,inquit,nunquã datur flauus crinis,ſed niger tãtũ, côtrà flaua coma dabatur meretricib. vnde Iuuenalis ſat.6.

Et nigrum flauo crinem abſcondente galero
Intrauit calidum veteri centone lupanar.

Ibi enim loquitur de Meſſalina, Claudij Imperatoris vxore, quæ matronalem pudicitiam mentiens, nigros crines ferebat: ſed, vt erat omnium impudentiſſima, cùm ad lupanar iret ſuam libidinem expletura, ne agnoſceretur, flauo galero caput tegebat. Et huc quoque ſpectare poteſt

quod

haberent, [k] & togam ſubductiorem [l] abſque flammeo & vitta: [m] quam togam virilem, quæ adulterij crimine damnatæ erant, dimiſſa ſtola, ſumere cogebantur. namque meretrices proſtabant cum toga [n] & ſtolis pullis, [o] quibus etiam ianthino & cocco vti inhibitum eſt. [p] Fuitque aliquando mulieribus vetitum, ne verſicolori veſte vterentur, lege Oppia: [q] quod etiam à Nerone factum memorant, qui mulieribus amethyſtinum & Tyrij vſum interdixit. [r] Quæ quidem ſtola plebeiis, quamuis honeſtis, non dabatur: ſiquidem patriciæ & grandes natu matres, illam honoris cauſa deferebant. erat enim ad imos pedes fluxa, [s] quam inſtita contexta ambibat. [t] Rectam vero tunicam & puram togam noua nupta induebat: quam etiam tyronibus, dum militiæ adſcribuntur, tributam inuenimus. [u] Cyclas quoque, [x] palla & [y] ricinus [z] cum crocoto honeſtarum veſtes fuere virginum & matronarum, [a] licet citha-

Stola. *Noua nupta.* *Cyclas.* *Palla.* *Ricinus.* *Crocoton.*

ANNOTATIONES.

quod Horatius lib. 1. Car. Ode 5. Pyrrhæ meretrici flauum crinem tribuit,

Cui flauam religas comam
Simplex munditiis?

Et ante hos Euripides in Electra, introducit Electram hæc de Clytemnestra, matre impudica, dicentem,

Ξανθὸν κατόπτρῳ πλόκαμον ἐξήσκεις κόμης.

Id eſt,

Flauos ſpeculi iudicio cincinnos componebas.

Verum huic ſententiæ contradicit, quod ſcribit Ouidius de Lucretia loquens, matrona caſtiſſima, lib. 2. Faſtorum non adeo longe a fi.

Forma placet, niueuſque color, flauique capilli,
Quique aderat nulla factus ab arte decor.

Et Catullus in Argonauticis, ſiue de Nuptiis Pelei, & Thetidos de Ariadna loquens,

Non flauo retinens ſubtilem vertice mitram.

Et in epig. de Coma Berenicis,

Fixa corona foret: ſed nos quoque fulgeremus
Deuotæ flaui verticis exuuiæ.

k *Et togam ſubductiorem*] Nonius Marcellus, vbi de genere Veſtimentorum: Meretrices, inquit, ſuccinctiore veſte vtebantur. citatque illud Afranij, Meretrix cum veſte longa, peregrino in loco ſolet tutandi cauſa ſeſe ſumere.

l *Abſque flammeo & vitta.*] Vitta honeſtarum matronarum, virginum & veſtalium capitis tegimen erat. Tibullus lib. 1. eleg. 6.

Sit modo caſta doce quamuis non vitta ligatos
Impediat crines, nec ſtola longa pedes.

Ouidius lib. 3. Faſtorum, de Rhea Syluia Veſtali,

Ignibus Iliacis aderam, cum lapſa capillis
Decidit ante ſacros lanea vitta focos.

Et lib. 4 de Veneris feſto,

Rite deam colitis Latiæ matreſque nuruſque,
Et vos quîs vittæ longaque veſtis abeſt.

Et lib. 2 de Triſtib. volens oſtendere, ſe libros de Arte, non ſcripſiſſe grauioribus fœminis, poſt horum verſuum repetitionem,

Eſte procul vittæ.———

mox addit,

Ecquid ab hac omnes rigidas ſummouimus arte,
Quas ſtola contingi, vittaque ſumpta vetat?

Et alij quos & nos adduximus in illis noſtris legibus Connubialibus l. 2. inter ornamenta muliebria: vbi de vittis & de mitra loquor. Ex quibus etiam intelligis vittam meretricibus denegatam, ex Seruio lib. 7. Æneidos, ibi,

Soluite crinales vittas, capite orgia mecum.

Vittæ, inquit, ſolarum matronarum erant: nam meretricibus non dabantur. Et Virgilio d. lib. 7. paulo ante, de Alecto loquente, quæ reginam Amatam, Latini Regis vxorem, inuadit, totumque illius corpus & habitum occupat,

———Fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.

m *Quam togam virilem.*] Neſcio cur virilem addit: cùm toga (vt iam diximus) fuerit communis virorum & mulierum, nemoque de his, qui de hac re loquuntur, de virili dicit. Illud autem certum, quòd mulieres adulterij damnatæ, aut compertæ remota ſtola, togam induebant, vt meretrici aptam. Ita enim proſtare ſolebant cum togis puellæ, vt diſcernerentur à matronis: vt ſcribunt Acron & Porphyrion in id trahentes illud Horatij lib. 1. Ser. ſatyra 2.

——Quid inter——
Eſt in matrona, ancilla, peccéſne togata?

Illic enim togatam, meretricem ſignificare, quam opponit matronæ. Sed & huc propius accedit illud Tibulli lib. 4. ad Sulpitiam,

Sit tibi cura togæ potior, preſſumque quaſillo
Scortum quam Serui filia Sulpicia.

Nam illic togam pro meretrice poſuit. Et illud quoque Iuuenalis ſaty. 2.

Damnetur ſi vis, etiam Carphinia, talem
Non ſumet damnata togam.

Et Martialis lib. 2. epig. 39.

Coccina famoſæ donas & ianthina mœchæ,
Vis dare, quæ meruit munera? mitte togam.

Et nos quoque diximus in noſtris legibus Connubialibus.

n *Et ſtolis pullis.*] Pullus ex Virg. 3 lib Georgic. pro nigro, & Tibullo lib. 1. eleg. 2. & infinitis alijs locis.

o *Quibus etiam ianthino.*] Quod ſatis innuit Martialis vbi nuper citauimus.

p *Fuitque aliquando mulieribus vetitum.*] Id eſt ex Liuio 4 Decad. lib. 14. in princ.

q *Quod etiam à Nerone*] Tranquillus in Neronis vita, cap. 32. Et quum interdixiſſet, inquit, vſum amethyſtini ac Tyrij coloris, ſummiſiſſetque, qui nundinarum die, pauculas vncias venderet, præcluſit cunctos negociatores.

r *Quæ quidem ſtola.*] Iam ſuprà dictum eſt non ſemel.

s *Quam inſtita contexta ambibat.*] Horatius lib. 1. Serm. ſat. 2.

Quarum ſubſuta talos tegat inſtita veſte.

Ouidius lib. 1. de Arte amandi,

Eſte procul vittæ tenues, inſigne pudoris,
Quæque tegis medios inſtita longa pedes.

Diximus in dictis noſtris legibus, vbi de Inſtita loquor inter ornamenta muliebria

t *Rectam vero tunicam.*] Plinius lib. 8. cap. 48. & alibi dictum eſt ſuprà lib. 2. c. 5.

u *Cyclas quoque.*] Iuuenalis ſat. 6.

Hæ ſunt quæ tenui ſudant in Cyclade.

Et vide noſtras leges Connubiales, vbi de Cyclade loquor.

x *Palla.*] Nonius Marcellus, Pallam honeſtæ mulieris veſtimentum eſſe ſcribit, hoc eſt tunicæ pallium. quod & hinc ſatis liquet, quòd Senatus Ro. miſit dono ad Reginam Cleopatram pallam pictam cum amiculo purpureo, apud Liuium 3. Dec. lib. 7. non adeò longe a princ. & de hac quoque in dd. ll. Connub.

y *Et Ricinus.*] Dicitur etiam Ricinius. Marcellus dicit eſſe Palliolum fœmineum breue. Varro de vita populi Romani lib. 1. Et quo, inquit, mulieres in aduerſis rebus, ac luctibus, cùm omnē veſtitum delicatiorem, ac luxurioſum poſteà inſtitutum ponunt, Ricinia ſumunt. Vide dict. leg. Connub. vbi de Ricinio.

z *Cum crocoto.*] Vide dict. leg. Connubial. & infra in verbo, Crocoton quoque.

a *Licet citharœdus quandoque palla.*] Horatius in Arte poëtica:

Poſt

Syrma. rœdis quãdoque palla in vſu fuit,[b] quæ ſyrma dicta eſt [c] erat enim tragœdorũ. [d] Cyclas verò rotunda, [e] quam Alexander Romanus imperator matronis regiis dedit, quæ plus ſex vnciis auri non haberet cum reticulo: & pallium auro aſperſum cum mauribus, & monili bacchato. [f] Crocoton quoque rotunda & fimbriata, ſed tantum locupletibus conceſſa. [g] Vittaſque & [h] ſupparum, [i] ac togam prætextam, *Virgines.* ſolæ virgines deferebant, quæ nuptis non dabantur. Erant enim inſignia pudoris & verecundiæ, *Vittarum duo genera.* quibus mos erat, capillos aut humeris defluentes, aut reticulo collectos ferre: [k] licet vittarum duo genera inueniamus: virginalem vnam, alteram nuptialem, aut qua nubentes velabantur. [l] Strophium *Strophium.* verò pectoralem faſciam, vel capitis ornatum, nonnulli cingulum fuiſſe autumant. & ſoleas purpureas *Ancillæ.* puellarũ calceos. Sed tamen ſtrophium, mitras & purpureas faſciolas, ancillarum fuiſſe amictus, multi *Faſciolæ communes.* teſtati ſunt:[m] idque à Cicerone Clodio obiectum, quod in ſtrophio, mitra & purpurea faſciola ſe ancillam mentitus, ſacra Bonæ deæ polluiſſet.[n] Faſciolas verò crurales, crurum pedumque velamenta, æquè *Pueri.* viris ac mulieribus communes aliqui volunt,[o] quæ ſæpe purpureæ,[p] nonnunquam conchyliatæ erant. *Calcei muliebres.* [q] Faſciæ verò pectorales dabãtur pueris,[r] quæ virides fuere.[s] Sicyonia [t] & ſocci, calcei muliebres deli-

ANNOTATIONES.

Poſt hunc perſonæ pallæq; repertor honeſtæ
Aeſchylus.———

Et Iuuenalis de Citharœdis loquens ſat. 10.

Et quibus aurata mos eſt decurrere palla.

b *Quæ Syrma dicta eſt.*] Syrmate vti Reges inſulæ Taprobanæ diximus ſuprà ex Solino c. 66.

c *Erat enim tragœdorum.*] Syrma genus veſtis, quæ in grauioribus poëmatis recitandis trahebatur ab hiſtrionibus, Martialis lib. 4. ad Flaccum,

Muſa nec inſano Syrmate noſtra tumet.

Et lib. 12. epig. 95. in Tuccam,

Tranſtulit ad tragicos ſe noſtra Thalia cothurnos,
Aptaſti longum tu quoque Syrma tibi.

Iuuenalis ſatyra 8. vbi Neronem irridet, qui tragœdias egit,

Ante pedes Domitî longum tu pone Thyeſtæ
Syrma, vel Antigones, ſeu perſonam Menalippes.

Et iterum ſatyra 15. poſt princ. ponit Syrmata pro tragœdiis,

Nam ſcelus à Pyrra, quanquam omnia Syrmata voluas,
Nullus apud tragicos populus facit.

d *Cyclas verò rotunda.*] Quod nomen ipſum indicat. nam Græci κύκλον, circulum, & κυκλόω, circundo dicunt. Videtur autem eſſe veſtis tenuiſſima, explicabilis & ſpatioſa.

e *Quam Alexander Rom. Imp.*] Lampridius in vita illius.

f *Crocoton quoque rotunda.*] Crocotæ dicuntur tunicæ infectæ croceo colore: talia autem veſtimenta delicata ſunt & fœminea. Marcellus Mollicina, à mollicie dicta putat. Apud Græcos κρόκωτος eſt εἶδος χιτῶνος, id eſt ſpecies tunicæ: & vt inquit Suidas, Crocotos eſt ἱμάτιον ἐγκύκλιον. id eſt, veſtimentum orbiculatum. Plautus in Aulularia act. 3. ſcena 5. Crocotarios infectores dixit, qui crocota inficiunt, tinguntque veſtes crocei coloris.

g *Vittaſq;.*] Vide, quæ ſupra diximus, & in noſtris legibus Connubialibus.

h *Et ſupparum.*] Sex. Pompeius lib. 17. Supparum veſtem puellarem interpretatur, eandémque eſſe exiſtimat cum ea, quæ & ſubucula & camiſia dicitur. quod Afranij teſtimonio probat, Puella non ſum, ſupparo ſi induta ſum. Varro autem libro 4. de ling. Lat. dicit eſſe genus togæ leuis & anguſtæ, quòd ſupra induatur: quemadmodum ſubucula, quod ſubtus induatur. Sed vide in noſtris legibus Connubialibus.

i *Ac togam prætextam.*] De hac ſuprà dictum eſt.

k *Licet vittarum duo genera.*] Vide in noſtris legibus.

l *Strophium.*] Nonius Marcellus de genere Veſtiment. dicit eſſe faſciam breuem, quæ virginalem papillarum tumorem cohibet, authoritate Turpilij, Plauti, Tullij & Varronis, quibus alios addidimus in noſtris legibus Connubialibus, vbi omnino vide. Hinc ſtrophiarij dicti, ſtrophiorum artifices, quorum meminit Plautus in Aulul. act. 3. ſcena 5 Martialis faſciam pectoralem appellat, ſic ſcribens in Apophor. 134.

Faſcia creſcentes dominæ compeſce papillas:
Vt ſit, quod capiat noſtra, tegatq; manus.

m *Idq; à Cicerone Clodio obiectum.*] Ciceronis verba ex Oratione de Aruſpicum reſponſis ad Senatum, hæc ſunt, P. Claudius a crocota, a mitra, a muliebribus ſoleis, purpureiſque faſciolis: à ſtrophio, a flagitio, a ſtupro eſt factus repente popularis: nũ enim mulieres exornatum ita deprehendiſſent, niſi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emiſſus eſſet, populari homine populus Rom. reſpub. ciue tali careret.

n *Faſciolas verò crurales.*] Valerius Maximus lib. 6. cap. 2. de Pompeio candida faſcia crus alligatum habente, Fauonium dixiſſe, Non refert qua in parte corporis ſit diadema. Quintil. lib. 2. c. 3. Faſcias, inquit, quibus crura veſtiuntur. Sed tu omnino vide noſtras leges Connubiales, ex quibus diſces faſcias fuiſſe pectorales & crurales.

o *Quæ ſæpe purpureæ.*] Quod conſtat ex eo loco Tullij citato in verbo, Idque a Cicerone. & præterea ex C. Caligula cap. 17. vbi illum dicit viris, pueris ac fœminis faſcias purpuræ ac conchylij diſtribuiſſe. Et Iulius Capitolinus in vita Claudij Albini, Acceſſit, inquit, omen, quod cum pueri eius familiæ ruſſulis faſciolis illigarentur: quò forte lotæ atque vdæ eſſent ruſſulæ faſciolæ, quas mater prægnans parauerat, purpurea matris illigatus eſt faſcia: Vnde illi ioco nutricis etiam Porphyrij nomen inditum eſt.

p *Nonnunquam conchyliatæ.*] Ex eodem illo loco Suetonij.

q *Faſciæ quoque pectorales.*] Vt patet ex illo Iulij Capitolini loco citato ibi, Quæ ſæpe purpureæ. Sed & puellis & fœminis ad cohibendas earum mammas, vt patet ex Martialis apophoreto, citato in verbo, Strophium. & ex aliis, quos cito in legibus Connub.

r *Quæ virides fuere.*] Iuuenalis ſat. 5.

———*Viridem thoraca iubebit*
Afferri———

Thorax enim Græcis pectus eſt, vt intelligi poteſt ex Celſo libro 3. capit. 5. & Plinio lib. 20. cap. 12. & Iulio Polluce libro 7.

s *Sicyonia.*] Lucillius à Feſto Pompeio citatus,

Et pedibus læua Sicyonia demit honeſta.

Lucretius lib. 4.

Vnguenta & pulchra in pedibus Sicyonia rident.

Et Tullius lib. 1. de Oratore, de Socrate loquens, Si mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non vterer, quamuis eſſent habiles & apti ad pedem, quia non eſſent viriles. Et horum etiam meminit Pollux lib. 7. c. 22. vbi ſcribit nomen ipſum indicare quorum inuentum ſit.

t *Et ſocci.*] Hinc Socculi. Suetonius in Caligula, cap. 52. ſcribit, Caligulam nonnunquam in publicum proceſſiſſe cum ſocco muliebri. Idem in Vitellio, cap. 2. Claudium vxoribus, libertiſque addictum. ne qua non arte demereretur, pro maximo munere à Meſſalina petiit, vt ſibi pedes præberet excalceandos: detractumque ſocculum dextrum inter togam, tunicaſque geſtauit aſſiduè, nonnunquam oſculabundus. Plinius lib. 9. cap. 35. Quin & margaritas pedibus, nec crepidarum tantùm obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt. & lib. 37. cap. 2. de C. Caligula loquens, qui ſuper

omnia

catioris cultus & amatorij. Erant enim veteribus calcei ſpecie varia: nam [u] & gallicæ & [x] ſoleæ & [y] cothurni: tum [z] mullei albi, hederacei, cerei, & lintei, calceorum ſpecies ſunt: qui [a] cum antea communes viris æque ac mulieribus forent, ſequuti Cæſares, inter quos [b] Aurelianus, illos viris ademere, & fœminarum calceis addidere, [c] quas etiam ferunt compedes habuiſſe ex argento, cum ex auro vetarentur. [d] Qui mullei, ſicut veteribus monumentis extat, olim fuere calcei Albanorum regum, deinde patriciorum facti, demum patriciis adempti, & mulieribus traditi. [e] ſicut crepidas antea ſenatores, mox equites, demum milites habuere proprias. [f] Soleas autem calceamenta dixere, quibus plantarum calces in fine teguntur, habenis iuncta, cæteris propè nudis. [g] Apud Achæos autem calcei fœminarum fuere albi & tenues. Athenienſibus elaboratæ artis, [h] iphicratides dicti. Græcis [i] nymphides & [k] arpides, multiplici ſutura, [l] ſicut Scythicę, [m] Laconicę, [n] Perſicę, [o] Amyclaidę & [p] Alcibiadę. [q] Per-

Calceorum ſpecies. *Mullei.* *Crepida.* *Solea.* *Iphicratides.* *Nymphides.* *Arpides.*

ANNOTATIONES.

omnia muliebria ſocculos induebat è margaritis. Iſidorus lib. 19. Etymologiarum, cap. 33. eodémque vlt. dicit ſoccos & ſocculos ita dictos, quòd ſoccum habeant, in quo pars plantæ inſeratur.

u *Gallica.*] Gellius lib. 13. cap. 20. refert T. Caſtritium diſcipulis ſuis probro vertiſſe, quòd feriato die conſpicerentur, lacernis induti & Gallicis calceati. ſcribitque id verbum eſſe nouũ, nec diu ante ætatem Ciceronis vſurpari cœptum, citatque illud ipſius in ſecunda Antonianarum (id eſt Philippicarum, ita enim appellat ipſe Cicero) cum Gallicis & lacerna cucurriſti. Cui adde & alium eiuſdem Ciceronis eadem Philipp. locum: Nam quod quærebas, quomodo rediſſem, primum luce, nó tenebris: deinde cum calceis & toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. Gallicæ ſunt ſoleæ ligneæ, aut e ſubere, quibus fœminæ potiſſimum vtebantur, quas crepidas appellari poſſe Gellius, vbi ſuprà affirmat. Hoc calciamenti genere vtuntur Galli pluuioſo tempore. Vulgus (inquit Bayſius libro de Re veſtiaria.) Galozas vocat, *des Galoches.*

x *Et ſolea.*] Gellius vbi ſuprà, & Iſidorus libro Etymologiarum 19. cap. 33. Solea, vt ſcribit Pompeius lib. 17. dicta eſt, quòd ſolo pedis ſubiiciatur. Eas autem muliebres eſſe iam intelligis ex eo loco Ciceronis de Aruſp. reſponſis, citato ſupra in verbo, Idque à Cicerone. Solea (vt Pollux libro 7. cap. 22. definit) eſt leuis, vt pes puluerem tantùm non contingat. Vulgus (vt ſcribit Bayſius) vocat, *Souliers a l'Apoſtolique*, quòd iis calceati Apoſtoli domini pingi ſoleant. Inde ſoleatus ſoleis indutus. Cicero 7. in Verrem act. Stetit ſoleatus prætor populi Romani cum pallio purpureo. Sed & alia quoque ſignificat ſolea, vt videre eſt apud Pompeium eod. lib. 17. ſed alio loco.

y *Cothurnus.*] Genus calciamenti, ſubere quodammodo ſubleuati, quo vtebantur Tragœdi: vt eminentiores apparerent: & viatores, ne tam facile impingerent in lutum: item etiam virgines, vt grandiores apparerent ſub longa ſtola. Quapropter cothurnos ipſos de ſuris vincire ſolebant. Virgil. lib. 1. Æneidos, vbi Venus aduenienti filio, noluit ſe deam fateri, illique primùm occurrit,

Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoq́; altè ſuras vincire cothurno.

Ex quo patet & his mulieres eſſe vſas, vt & ex illo loco Iuuenalis ſat. 6.

——— Alteram credas, cedo, ſi breue parui
Sortita eſt lateris ſpatium, breuiorq́; videtur
Virgine Pygmæa, nullis adiuta cothurnis.

Sed de hoc amplius in noſtris legibus Connubialibus, & vide præterea Iſidorum, vbi ſuprà. Cothurnus (inquit Pollux lib. 7. cap. 22.) vtrique pedi conuenit: vnde & Theramenem cothurnum vocarunt, propter eam, qua in rep. vtebatur, alterationem.

z *Mullei albi.*] Genus calciamẽtorum, vt tradit Feſtus Pompeius lib. 11. Sed quod Alexander ſubiungit albi, hederacei &c. neſcio vnde acceperit. Scio autem Plinium lib. 9. ca. 17. authoritate Feneſtellæ, ſcripſiſſe Mullo piſci datum nomen a colore mulleorum calceamentorum: ipſumque mullum (vt paulò poſt ſubdit) expirantem verſicolori quadam & numeroſa varietate ſpectari.

a *Qui cum antea communes.*] Vt patet ex ſequentibus.

b *Aurelianus.*] Vopiſcus in vita illius ad finem, Calceos mulleos, inquit, & cereos, & albos, & hederaceos viris omnibus tulit, mulieribus reliquit.

c *Quas etiam ferunt compedes.*] Pollux lib. 7. c. 22. inter calceos memorat κατατομάς, id eſt, compedes calceos, ſcilicet, tenues & ſeniles. Iacobus Tuſanus in Lexico Græcolatino, κατατομάς, ἄδος, inquit, calceamentum lacerum, non cooperiens totum pedem, præterea anguſtum. Heſychius ſcribit κατατομάς, id eſt, ὑποδήματα μετρία.

d *Qui mullei.*] Feſtus Pompeius lib. 17. Mulleos, inquit, calciamentorum aiunt eſſe, quibus Albanorum Reges primi, deinde Patricij vſi ſunt, quod probat authoritate M. Catonis li. Orig. 7. Qui magiſtratum curulem cœpiſſe calceos mulleos alucinatos, cæteri perones. Item Titinij in Setina, Iam cum mulleis te oſtendiſti, quos tibiatis in calceos, quos putant à mullando, id eſt, ſuendo dictos.

e *Sicut crepidas.*] Seruius libro 8. Æneidos, in eum locum,

Et Tyrrena pedum circundat vincula plantis.

Eadem propè ad verbum dicit Pollux lib. 7. cap. 22. Crepidæ, inquit, habitus militaris: quas nonnulli poëtarum, Arpides vocarũt. Quidam hoc nomen à crepitu, hoc eſt à ſono, quem ambulando reddunt, dicunt appellatum. Certius tamen eſt ex Gellij li. 13. cap. 20. & Perſij ſat. 1. authoritatibus, dicere vocem eſſe Græcam. Eius calceamenti ſutores crepidarios dixerunt.

f *Soleas autem.*] Gellius ex T. Caſtritio Rhetore lib. 13. cap. 20. Omnia, inquit, fermè id genus, quibus plantarum calces tãtùm in fine teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis iuncta ſunt, ſoleas dixerunt, nonnunquam, voce Græca, crepidulas.

g *Apud Achæos.*] Appianus bellor. Ciuil. lib. 5. ſcribit M. Antoniũ ſibi aſſumpſiſſe calciamenta candida, qualia Athenienſium ſacerdotales, quos Phecaſios vocant, deferre conſueuerunt. Pollux lib. 7. cap. 22. ſcribit, albos calceos maximè fuiſſe meretricios.

h *Iphicratides.*] Pollux vbi ſuprà ab vtentibus dictos ſcribit.

i *Nymphides.*] Cælius lib. 28. cap. 27. Nymphides, inquit, calciamenta ſunt muliebria & ſponſalia.

k *Et arpides.*] Pollux lib. 7. cap. 22. in princ. ſcribit crepidas à nonnullis poëtarum ἀρπῖδας vocari, vt ſuprà in verbo, Sicut crepidas.

l *Sicut Scythicæ.*] Ab ea gente inuentæ, vt ſcribit Pollux vbi ſuprà.

m *Laconicæ.*] Laconibus quoque inuentæ, vt ille dicit.

n *Perſicæ.*] Huiuſmodi calceos fuiſſe proprios mulieribus, ſcribit Pollux, vbi ſuprà, & vide infra in verbo, Perſæ enim.

o *Amyclaidæ.*] Et de his Pollux vbi ſuprà, qui dicit calceos liberaliores: ipſo verò nomine locum ſignificare: ſcilicet Amyclas.

p *Et Alcibiadæ.*] Ab Alcibiade, qui iis vtebatur Polluci eodem loco, & Athenæo ex Satyro lib. 12. Dipnoſophiſt. cap. 16.

q *Perſæ enim.*] Strabo lib. 15. Perſarum cultus & mores deſcribens, Calceamentum, inquit, altum ac duplum. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. Calceos tales habent, in quibus, qui eos ferunt, clàm aliquid ſubiiciant, quo maiores eſſe videantur quàm ſunt.

r *Aſſyrij.*]

Nabathæi. Indi. Nudo pede qui incedebant. Hiſpani. Ligures Antigonus. Galli. Imperatorum Puellæ innuptæ apud Ægyptios. Cupezia.

ſæ enim calceo vtuntur alto & duplo, vt magni appareant: [r] Aſſyrij paruo, [s] Ægyptij papyraceo, [t] Babylonij ſoleis Thebanis ſimilimo, [u] Cretenſes militari, [x] Nabathæi ſandalio. [y] Indi ex arborum corticibus nonnunquam ſoleas pedibus addebant. [z] Phocion verò nudo pede inceſſit, & [a] Cato Vticenſis mira patientia, ita vt vix cruda hyeme calcearetur: [b] quod de Socrate & [c] Ariſtodemo legimus. [d] Lycurgus quoque pueris Spartæ pro calceamento pedũ nuditatem dedit, quò facilius accliuia aſcenderent, & decliuia peragrarent. [e] Empedocles ferreo calceo incedebat. [f] Hiſpani e Sparto, Ligures Cantabrico, [g] Galli agreſtes perone. [h] Demetrius verò Antigoni eo vanitatis proceſſit, vt aureo calceo calcearet. [i] Auguſtus altiuſculo vſus fuit, vt procerior videretur, [k] Caligula ſocco muliebri, [l] Diocletianus & [m] Heliogabalus gemmato, [n] Carinus gemmatis fibulis. [o] Apud Ægyptios autem innuptas puellas calceis vti non licet, vt euagandi licentia cohiberetur, quum nudo pede extra ſepta prodire nefas foret, [p] Cupezia, vero non muliebres, ſed tibicinum calcei erant. [q] Palla vero picta cum amiculo

ANNOTATIONES.

r *Aſſyrij paruo.*] Strabo libro 16. ornatum ſcribens, ſic inquit, Calceamentum gerunt non ſane magnum.

s *Ægyptij papyraceo.*] Herodotus libro 1. iterumque 2. Sed poſteriore loco de ſacerdotibus tantùm Ægyptiis loquitur. Nec hi ſolum, ſed & hi, qui ſecundum flumen Indum habitant calciamenta geſtant ex papyro,

t *Babylonij ſoleis Thebanis ſimilimo.*] Herodotus lib. 1. Babyloniorum cultus deſcribens, Calceos, inquit, gerunt gentis more, ſoleis Thebanis ſimilimos.

u *Cretenſes militari.*] Strabo lib. 10. de Cretenſium moribus loquens, Præterea, inquit, & ſagulo & calceo vti militari, eiſque arma in primis precioſiſſima fieri munera.

x *Nabathæi ſandalio.*] Strabo lib. 16.

y *Indi ex arborum corticibus.*] Philoſtratus in vita Apollonij libro 2. cap. 9. ſcribit eos qui ſecus Indum fluuium habitant, calceamenta ex arborum corticibus facta geſtare. Arrianus in vita Alexandri lib. 8. ſcribit, Indos calceis vti corio elaboratis albo, altioribus, ac ſoleis variis, quò proceriores appareant.

z *Phocion nudo pede.*] Plutarchus in vita illius, Ruri, inquit, ac militiæ nudo ſemper inceſſit pede: niſi hyemis atrocior illum ad calceos impuliſſet. Idcirco ferunt inter iocantes milites nullum fuiſſe ſignificandi crudelis frigoris certius argumentum, quàm affirmare calceatum Phocionem tunc fuiſſe.

a *Et Cato Vticenſis.*] Plutarchus in vita illius, Tantæ illum laboris patientiæ fuiſſe ſcribit, vt cùm amici, qui vnà iter faciebant, equis veherentur, ſingulos ipſe adiens, & pariter cùm illis loqueretur, pedibus ipſe vadens, cùm illi veherentur. Idem Plutarchus in eodem Catone, Sæpe ſine calceis, & ſine tunica in publicum prodibat à prandio. Hinc illud Horatij lib. 1. epiſtol. epiſt. 19. ad aliud ſuprà eodem ca. citatum,

Quid ſi quis vultu toruo ferus, & pede nudo,
Exiguæq; toga ſimulet textore Catonem,
Virtutémne repræſentet, moreſq; Catonis?

b *Quod de Socrate.*] Ariſtophanes apud Laërtiũ, ſic ſcribit,

Elatus faſtu vias terit, oculiſq; innuit,
Et diſcalciatus mala multa toleras,
Et inter nos vultu grauitatem præſe fert.

c *Et Ariſtodemo.*] Atque etiam de P. Scipione, & Germanico apud Cornelium Tacitum libro 2. vbi Germanici in Ægyptum profectionem deſcribit, Leuauit, inquit, apertis horreis pretia frugum, multáque in vulgus grata vſurpauit, ſine milite incedere pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitaſſe apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus.

d *Lycurgus.*] Plutarchus in Lycurgo, de adoleſcẽtum Spartanorum educatione loquens, Progreſſu ætatis eam iis iunioribus ſcilicet, exercitationem intendebant, vt ad cutem vſque ſeipſos tonderent, & diſcalciatos incedere, ac frequẽtius nudos ludere conſuefacerent.

e *Empedocles ferreo calceo.*] Imò æreo ex Laërtio in vita illius: Phauorinus (inquit Laërtius) in commentariis author eſt, crepidas item æreas & Delphicam ſumpſiſſe coronam. Ælianus de Varia hiſtoria, lib. 12. cap. 32. ſcribit Empedoclem vſum fuiſſe calceis æneis.

f *Hiſpani è Sparto.*] Plinius Naturalis hiſtoriæ lib. 19. cap. 2. Sparti naturam & vſum eius deſcribens: Hinc, inquit, ſtrata ruſticis (Carthaginenſis Hiſpaniæ citerioris ſcilicet) eorum, hinc ignes faceſque, hinc calciamina, & paſtorum veſtis.

g *Galli agreſtes perone.*] Pero ruſticum eſt calciamentum, vt inquit Seruius lib. 7. Aeneidos, vbi priſcos Latinos perone in bellis vſos oſtendit,

——Veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis, crudus tegit altera pero.

Altus autem erat ad mediam tibiam, quominus limo ac luto aratorum pedes inficerentur. Iuuenalis. ſa. 14.

Nil vetitum feciſſe volet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi.

Budeus in annotationes in Pandectis in l. in naue, titulo locati, Perones tibialia ſunt lata, quibus noſtrates ruſtici vtuntur, ſic dicta (vt arbitror) quòd peræ modo ſint informia. Hinc peronatus, peronibus calciatus apud Perſium ſat. 5.

Nanum ſi poſcas ſibi peronatus arator
Luciferi rudis.——

Vulgus Gallicum *gueſtres* vocat, ſiue, *trique-houſes, ou botte & hourde.*

h *Demetrius.*] Plutarchus Demetrij mollem veſtitum taxans, ſcribit eum auratis calceis pedes ornare ſolitum.

i *Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, c. 79.

k *Caligula ſocco muliebri.*] Plinius libr. 9. cap. 35. Sueton. in Caligula, cap. 52. Et diximus ſuprà, vbi de ſocco.

l *Diocletianus.*] Eutropius libro de Geſtis Rom. 10. cap. 19. eodémque vlt. ſcribit Domitianum Imperatorem, ornamentum gemmarum veſtibus calciamentiſque indidiſſe. Et idem Euſebius in Chronicis: & Caſſiodorus in Coſſ. Romanis.

m *Et Heliogabalus.*] Lampridius in vita illius, Habuit, inquit, & in calciamentis gemmas & quidem ſculptas: quod riſum omnibus mouit, quaſi poſſent ſculpturæ nobilium artificum videri in gemmis, quæ pedibus adhærebant. Idem Lampridius in Alexandro Seuero non longe à princip. ſic ſcribit, Gemmas de calceamentis & veſtibus tulit, quibus vſus fuerat Heliogabalus.

n *Carinus.*] Flauius Vopiſcus in Carino, inquit, gemmas in calceis: niſi gemmata fibula vſus non eſt.

o *Apud Ægyptios.*] Plutarchus in præceptis Connubialibus nu. 31. Aegyptiis mulieribus vti calceamentis patrius mos non fuit, vt ſeſe domi continerent.

p *Cupezia vero.*] Nullibi legi Cupezia, & puto hic errorem eſſe in verbo, vel authoris, vel librarij, quod magis credo, & legendũ eſſe Crupezia, de quibus Iulius Pollux lib. 7. Onomaſticon cap. 22. τὰ δ' κρουπέζια ξύλινον ὑπόδημα εἰς ἐνδόσιμον χοροῦ. Crupezia autem ligneum calceamentum factum ad auſpicationem chori. Vnde Crupeziphori Bœotes exiſtunt.

q *Palla vero picta.*] Vide ad quid id referatur, niſi velit hanc quoque eſſe tibicinum.

r *Apud*

purpureo. [r] Apud Perſas, ſtola Medica cum armillis & torque. Ægyptus, ſacra Iſidis veſtis, reginarum amictus ornatusque fuere, quibus inſignus velut veriſſimis notis, à vulgo ſecernebantur. Quam quidem pallam pueris, puellisque quandoque traditam legimus. [s] Apud Græcos verò, Arabes, [t] Lydos, Phryges [u] & Aſſyrios longa ſtola, mitris & mitellis matronas & viros ornari, traditum eſt: [x] virorum apud eoſdem, frequens veſtis ſtola quadrata fuit. [y] Theſſalis demiſſa chlamys erat omni tempore accommodatior. [z] calantica autem Romanis capitis fuit ornatus, non veſtis. [a] Lycurgus iuuenibus vna tantum veſte, eáque obſoleta, & nullo diſcrimine à cæteris vti toto anno permiſit. [b] Zeno quoque nullum diſcrimen veſtis eſſe inter ciues, ſed eoſdem amictus viros ac mulieres ferre præcipiebat. [c] Solon plus tribus veſtibus quenquam vti, lege prohibuit. Apud reliquas vero gentes veſtitus habitúsque diſſimiles fuere. [d] nam Gallis nobilioribus tinctas geſtare veſtes, aut ſaga hirſuta virgata: hyeme craſſiora, æſtate ſubtiliora longis villis, & [e] brachas [f] longis femoralibus [g] auro pictas, [h] intonſas, & varij coloris, [i] quas anaxyrides Græci vocant: tum [k] collo torques & monilia, frequens mos fuiſſe traditur. Quas quidem brachas, non apud Gallos modo, [l] ſed Medos & [m] Scythas [n] alioſq; barbaros

Perſæ. *Reginarum amict. apud Ægyptios.* *Mitra.* *Mitella.* *Stola.* *Calantica.* *Vna tantum veſte qui vtebantur.* *Galli nobiliores.* *Anaxyrides.* *Bracha.*

ANNOTATIONES.

r *Apud Perſas.*] De habitu Perſarum, & calciamẽtis, & ſtola medica iam diximus ſuprà hoc eodem c. ex Xenophonte & Strabone.

s *Apud Græcos.*] Plutarch. in Solone. Quos vbi conſpexit Solon ab inſula eò contendere, mulieres longè abire iuſſit, ex iuuenibus impuberes deligens, earum veſtitu, mitris & calceamentis ornauit.

t *Lydos, Phryges.*] Seruius enarrans illud carmen Virgilij Æneidos 4.

Mæonia mentum mitra, crinemq́, madentem.

Scribit Lydios, qui Mœones dicuntur, & Phryges mitris vſos fuiſſe.

u *Et Aſſyrios.*] Id eſt Babylonios ex Herodoto li. 1. Capita, inquit, habentes comata mitris redimiunt.

x *Virorum apud eoſdem.*] Appianus de Ciuilib. Ro. bellis, lib. 5. de M. Antonio ſic ſcribit, Exutus nempe curis omnibus, & Imperij obſequiis, ſtolam quadratam Græcorum more, pro patria & domeſtica induit.

y *Theſſalis.*] Theſſalicarum chlamydum meminit Pollux lib. 7. c. 13. cùm ſcribit, Chlamydes verò Theſſalicas, alas Theſſalicas nuncuparunt. Et Theſſalicanis, pro chlamydibus induimur.

z *Calantica.*] Tegmen eſt muliebre, quod capiti innectitur. Cicero in Clodium apud Nonium Marcellum, Tun' cùm vincirentur pedes faſciis, cùm Calanticam capiti accommodares? Vide in noſtris legib. Connub.

a *Lycurgus.*] Plutarchus in antiquis Lacedæmoniorum inſtitutis, Emenſo, inquit, duodecimo ætatis anno, ſine tunica iam degebant, pallium vnum in annum capientes. Iuſtinus lib. 3. inter præclara Lycurgi inſtituta, hoc refert, Iuuenibus non amplius vna veſte vti toto anno permiſſum, nec quenquam cultius quàm alterum progredi, nec epulari opulentius, ne imitatio in luxuriam verteretur. Sed & apud Cretenſes pueri vna tantum veſte tam per hyemem, quàm per æſtatem vtebantur, authore Heraclide in Politicis.

b *Zeno quoque.*] Citticus ſcilicet ex Laërtio in vita illius, Zenonem ſcribit eandem veſtem viros ac mulieres indui præcepiſſe, nullamque corporis nudare partem.

c *Solon.*] Plutarch. in vita illius, Egreſſionibus quoque mulierum, ac fletibus, ac celebritatibus lege proſpexit, vt omnem immodeſtiam intemperantiamq́; cohiberet, exire cum tribus tantùm veſtibus iubens.

d *Nam Gallis nobilioribus.*] Strabo lib. 4. Gallorum habitus ſcribens, ſic ait, Etenim aurea illis ſunt geſtamina, collo quidem torques: manibus autem & lacertis armillæ, dignitatis honores tinctas geſtant veſtes, & auro pictas. & paulò antè, Lana quidem aſpera, cæterum oblongis villis, vnde & hirſuta texunt ſagula. Diodorus Siculus lib. 6. aut aliorum ſupputatione 5. cap. 9. Manuum articulos, inquit, & brachia armillis aureis exornant. Circa collum inſuper grandes torques geſtant ex ſolido auro, & in digitis annulos. Et aliquot interiectis, Sagula ferunt virgata: hyeme quidem craſſiora, æſtate ſubtilia. Et ad id quod de Sagis dicitur ſpectat quod Cicero in Oratio. pro Fonteio Gallos vocat Sagatos.

e *Brachas.*] Sueton. in Iul. Cæſare, ca. 80. Galli in curia brachas depoſuerunt, latum clauum ſumpſerunt. Vopiſcus in Aureliani triumpho de Xenobia Imperatrice, Inter hęc fuit Tetricus chlamyde coccinea, tunica Galbina, brachis Gallicis ornatus. Tacitus lib. 18. Ornarum Cecinnæ mancipia & coloniæ in ſuperbiam trahebant, quòd verſicolore ſagulo, brachas tegmen Barbarum indutus, Togatos alloqueretur. Hinc Narbonenſem prouinciam antè Brachatam dictam fuiſſe conſtat Plinij teſtimonio lib. 3. c. 4. Cæterum D. Hieronymus ad Fabiolam de veſte ſacerdotali, & Diuus Ambroſius lib. Officior. 1. Brachas appellant feminalia, ſiue femoralia, quibus pudibunda velantur. Græci [illegible], vocantur. Noſtri vulgò *brayes, ou haut de chauſſes*, vocant. Alij ſcribunt gemino cc. ſine aſpiratione.

f *Longis femoralibus.*] Strabo d. lib. 4. Sagis, inquit, veſtiuntur, comas nutriunt, prolixis vtuntur femoralibus.

g *Auro pictas.*] Strabo ibi.

h *Intonſas & varij coloris.*] Strabo dicto libro 4. Diodorus vbi ſuprà, Veſtes ad terrorem intonſas ac coloris varij ferunt. Et huc alludit Tacitus loco citato in verbo, Brachas.

i *Quas Anaxyrides Græci vocant.*] Diodorus vbi ſuprà, ſcribit Gallos Anaxyridas brachas vocare, his verbis, ἐσθῆσι δὲ χρῶνται καταπληκτικαῖς, χιτῶνας μὲν βαπτοῖς χρώμασι παντοδαποῖς διηνθισμένοις, καὶ ἀναξυρίδας ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσιν. id eſt, veſtibus autem vtuntur mirabilibus, tunicas quidem tingunt floridas, & Anaxyridas illi appellant.

k *Collo torques & monilia.*] Dictum eſt ſuprà in verbo, Nam Gallis nobilioribus.

l *Sed Medos.*] Brachatos appellat Perſius ſaty. 3.

Quaq́; docet ſapiens brachatis illita Medis
Porticus inſomnis. ———

Et quiſquis eſt in carmine Priapeio.

Medis laxior Indicisq́; brachis.

Ex quo etiam intelligis Indos his vti ſolitos.

m *Et Scythas.*] Hoc etiam veſtium genere vſos eſſe Scythas teſtatur Ouidius lib. 5. Triſtium eleg. 8.

Pellibus & laxis arcent mala frigora brachis,
Oraq́; ſunt longis horrida tecta comis.

n *Aliósque Barbaros.*] Brachis Perſas vſos eſſe, teſtis eſt Herodotus libro 8. breues arcus ac breuia ſpicula, longas brachas gerentes, in pugnam eunt. Ouid. dict. lib. Triſt. 5. eleg. 11.

Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab vrbe,
Pro patrio cultu Perſica bracha tegit.

Et Sarmatas apud Pomponium Melam lib. 2. ca. 1. Valerium Flaccum lib. Argonauticôn 5.

Et iam Sarmaticis permutans carbaſa brachis.

Lucanum lib. 1. Pharſaliæ,

Et qui te laxis imitantur Sarmata brachis
Vangiones. ———

De Indis autem iam diximus ex obſcuro carmine.

Endromid. Cucull. Vectones. Monilia ferrea. Gnidani. Curetes. Andrimachidæ. Arabes. Indi. Nabathæi. Medi. Perſæ. Aſſyrij. Mauruſij. Perſæ. Maſſagetæ. Mardi. Indi.

in vſu comperimus: [o] Tum endromides [p] & cuculli frigoribus apti, [q] Gallorum propria commenta ſunt. [r] Apud Vectones [s] & Cantabros, mulieres monilia ferrea collo circundare, & à fronte protenſum vmbraculum, quod attrahant, quum velint, & retrahant. [t] Alias protentas comas in altum erigere, illásque baculo obuoluere: nõnullas ſinciput expilare, magni decoris putabatur. [u] Gnidanorum vxoribus, qui iuxta Lotophagos ſunt, multi æſtimabatur fimbrias pelliceas ferre plurimas, quas munera adulterij ſumebant, illaque præcipuæ dignationis erat, quæ pluribus fimbriis muniretur. [x] Sicut Curetibus, qui Ætoliam incolunt, longas ſtolas puellares induere. [y] Et Andrimachidarum vxoribus vtroque crure æneam armillam innectere. [z] Arabibus Nabathæisque, tunicas cum ſubligaculis ferre. [a] Indorum fuit ornatus in veſte candida, & carbaſis miræ tenuitatis auro purpuraque diſtinctis. [b] Medorum oculis pictis incedere, colorato capillo, coma protenſa, circa collum monili, & armillis circa manus, capite velato, [c] veſte pellucida & fluida. [d] Contra verò Perſarum: nam craſſiore vtebantur, laxa & fluxa cinctura, nonnunquam ſtola Semiramidis. [e] Quare Alexander Macedo vtrorumque inſpecto habitu, Perſicam induit veſtem, Medorum admittere recuſauit. [f] Sic Gratianus Cæſar, deuictis Germanis, Romanum neglexit cultum, amictu Alano atque equo pariter vſus. [g] Aſſyriorum mos erat duplici amiculo veſtiri, altero lineo ad pedes demiſſo, altero laneo quod ſuperinduebant. Mauruſiis craſſam veſtem, aut laceram quam induebant, pro tempore variare vetabatur. [h] Perſæ amictum habent æſtate purpureum, hyeme varium, [i] Troglodytæ ſerpentum [k] & piſcium coria. [l] Maſſagetæ ex arborum corticibus amictus intexebát, Scythicis fere ſimiles. [m] Mardorum genti proprium fuit, craſſiorem veſtem & non vltra genua induere, próque capitis ornatu fundam fronti annectere. [n] Indi quo-

ANNOTATIONES.

o *Tum endromides.*] De his bis dictum eſt ſuprà: ſed quod frigori arcendo conueniat, vt hic dicit, teſtimonio eſt Martialis lib.4.epig.19.

Sordida, ſed gelido non aſpernanda Decembri
Dona, peregrinam mittimus endromidem.

Et Iuuenalis ſatyr. 3. oſtendens Græcos peritiſſimos eſſe ad adulandum,

—Igniculum Brumæ ſi tempore poſcas,
Accipit endromidem: ſi dixeris, Æſtuo, ſudat.

Idem ſaty.6. taxat mulieres Romanas quòd endromide Tyria vterentur.

p *Et Cuculli.*] Columella lib.1.c.8. eodémque vlt. Cultam veſtitámque familiam magis vtiliter, quàm delicatè habeat, munitámque diligenter à vento, frigore, pluuiaq;, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel ſagis cucullis. Id ſi fiat, nullus dies tam intolerabilis eſt, quo non ſub diuo moliri aliquid poſſit. Eſt autem capitis tegmen, quod vulgò noſtrates *Cappam* vocant. Ex quo Martialis lib.5.c.14.

Illinc cucullo proſpicit caput tectum.

Et de hoc quoque Iuuenalis ſat.3.

Contentúsq; illic Veneto, duróq; cucullo.

Et ſaty.6. Et hunc alij cucullionem diminutiuè, Græcorum forma, vocant: & in his Cato Rei ruſticæ, c.2. & 135. & Iulius Capitolinus in vita Veri, his verbis, Fertur in tantum vitiorum Caianorum & Neronianorum ac Vitelliorũ fuiſſe æmulum, vt vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obtecto capite cucullione vulgari viatorio.

q *Gallorum propria commenta.*] Scilicet ipſi cuculli, qui propriè Gallorum ſunt, præſertim Santonum Galliæ populorum. Iuuenalis ſaty.8.

—Si nocturnus adulter,
Tempora Santonico velas adoperta cucullo.

Et Martialis lib.14.epig.128.

Gallia Santonico veſtit te bardocucullo.

Nam ita appellat veluti cucullum bardorũ: qui ipſis ex Gallis erant, in primis ſtudio philoſophiæ, vaticinationibus, & carminum laudati Straboni lib.4. Diodoro Siculo lib.6.c.9. & Lucano lib.1. Cucullorum etiam bardicorum mentio fit apud Iul. Capitolinum in vita Pertinacis.

r *Apud Vectones.*] Vetiones legendum eſt ex Strabone, qui hæc de illis ſcribit lib.3.

s *Et Cantabros.*] Idem Strabo ibid.

t *Alias protentas.*] Hæc vſque ad verſi. Gnidanorum vxoribus, ſunt Strabonis ibi, d.lib.3.

u *Gnidanorum vxoribus.*] Herodotus lib. 4. Gnidanos hos vocat.

x *Sicut Curetibus.*] Strabo lib.10. Curetum nominis rationem reddens, ſic ait, Curetas Æoliam habitantes nomẽ hoc adeptos eſſe ferunt, quia ſicuti κόραι, hoc eſt, puellæ, mulieres, longas ſtolas induunt.

y *Et Andrimachidarum.*] Strabo lib.4.

z *Arabibus Nabathæisq;.*] De his duobus Strabo libro 16. paulò ante finem, Tunicæ, inquit, in ſubligaculis & ſandaliis,

a *Indorum.*] Strabo lib.15. & Q. Curtius lib.8.

b *Medorum.*] Hæc vſque ad ea verba, Veſte pellucida. ſunt Xenophontis Pædiæ Cyri lib. 1. Et idem de Perſis, vt ſcilicet, oculos ſuppingerent coloribus, tradit idem author eiuſdem operis lib.8.

c *Veſte pellucida & fluida.*] Iuſtinus lib. 41. vbi idem dicit de Perſis.

d *Contra verò Perſarũ.*] Diximus ſupra ex Strabone & Curtio in verbo, Quamuis Perſici reges.

e *Quare Alexander Macedo.*] Plutarchus tum in vita ipſius, tum in lib. de Fortuna, aut virtute eiuſdem Alexandri, & Q. Curtius lib.6. Iuſtinus lib.12.

f *Sic Gratianus Cæſar.*] Paulus Diaconus lib. 11. de Geſtis Roman.

g *Aſſyriorum.*] Herodot. de Babyloniis loquens, qui & ipſi Aſſyrij ſunt, lib.1. & Strabo lib.16.

h *Perſæ.*] Scilicet Principes ex Strabone lib.15. cuius hæc ſunt, vt & ſupra diximus. Nam, vt illic ſubdit, Multitudo tunicam duplam gerit, ad mediam vſq; tibiam deſcendentem, circum caput Sindonij panni volumen.

i *Troglodytæ ſerpentum.*] Troglodytas veſci non veſtiri, carnibus ſerpentum, tradit Solinus c.45.

k *Et piſcium coria.*] Vt & Chelonophagi ex Pomponio Mela lib.2.c.8. quo de ſinu Perſico loquitur: Plinio lib.6.ca.24. Solino c.67. in fi. Chelonophagi coriis piſcium veſtiuntur. Strabo lib.16. Chelonophagi teſtudinum teſtis veſtiuntur, quæ adeò magnæ ſunt, vt vel in eis nauigent.

l *Maſſagetæ.*] Strabo lib. 11. Idémque de Germanis dicit Pomponius Mela lib. 3. cap.3. vbi de Germania ſic ſcribit, Viri, inquit, ſagis velantur & libris arborum. Strabo lib.15. ſcribit, Indicos philoſophos, quos Syluicolas appellant, veſtes ex arborum corticibus habere. Herodotus lib. 1. paulò ante fin. Maſſagetæ, inquit, & amictum, & victum habent Scythico ſimilem.

m *Mardorum.*] Q. Curtius Mardorum mores & cultum corporis deſcribens, ſic ait, Comæ prominent hirtæ, veſtis ſuper genua eſt, funda vinciunt frontem: Hoc & ornamentum capitis & telum eſt.

n *Indi.*] Strabo lib. 15. in diuerſis locis. Pomponius Mela lib.

que diſsimiles habitus corporis mira ſpecie variarunt. Namque alij nudi agunt, [o] nonnulli piſcium, [p] ferarum aut [q] auium pellibus amicti ſunt, [r] plerique lino, multi lana veſtiuntur: alij in cultu corporis ita accurati, vt [s] faciem coloribus pingant, [t] candidam veſtem induant, aurum geſtent, [u] lapillis ornentur. [x] Mauri leonum, pardorum & vrſorum tergoribus, [y] alij ſerpentum & piſcium coriis velantur. [z] Scythæ magna pars tergore vulpium & murium operti incedunt, [a] ſicut Geloni hoſtium cutibus. [b] Britanni reliqua nudi, ventrem & ceruicem ferro cingunt. [c] Hiſpani primùm breue ſagulum, mox ſtolas & togas Romano more accepere, quare ſtolati dicti & togati. [d] Gymnetiarum incolæ iunceo ornantur amictu, [e] Belgæ hirſuto ſagulo, [f] Germani ſago cum fibula: aut ſi deſit fibula, ſpina conſerta: locupletes verò ſtricta veſte ſingulos artus exprimente. Quinetiam apud veteres ſapientiæ profeſſores, diuerſi cultus corporis ornatusque fuere. Namque, [g] Diogenes corpore ſeminudo fuit, veſte humili & ſordida; qui quum Rhodios veſte conſpicuos cerneret, illos duxit nimium inſolentes: rurſus quum Lacedæmonios in veſte ſordida & inhoneſta occurriſſet, etiam hos inſo-

Mauri. Geloni. Britanni. Hiſpani. Gymneſiæ. Belgæ. Germani. Philoſophorum veſtes.

ANNOTATIONES.

lib. 3. cap. 7. de India Solinus c. 65.

o *Nonnulli piſcium.*] Arrianus lib. 8. Rerum geſtarum Alexandri. Solinus c. 67. in fi.

p *Ferarum.*] Scilicet Sobij Indorum populi apud Curtium lib. 9. Sobiis pelles ferarum pro veſte, clauæ pro telo erant. Indi quoque apud Arrianum d. libr. 8. cuius hæc ſunt verba, Indi Paſtores fuere, quemadmodum & Scythæ, qui neque agriculturæ ſtudent, neque vrbes incolunt, neque templa diis extruunt: ſed plauſtris errabundi in alia atque alia loca pro tempore commeant: pellibus ferarum, quas venãdo occiderãt, amicti, arborum foliis paſcebantur. & Sibeſij, gens Indica, pellibus amiciebantur, vt Arrianus ſcribit eod. lib. 8. Atque etiam Indi maritimi, apud eundem Curtium d. lib. 9. his verbis, Ferarum pellibus tecti, piſcibus ſole duratis & maiorum quoque beluarum, quas fluctus eiicit, carne veſcuntur. Qui & ipſe poſteà in genere dicit Indos pellibus ferarum, quas venando occiderant, amictos fuiſſe. Quod & ipſum de Germanis tradit Tacitus de Moribus German. & Ægyptiis Diodorus Siculus lib. 2. c. 1. Et ex his eſt illud Lucretij lib. 5.

Necdum res ignis ſciebant tractare, neque vti
Pellibus & ſpoliis corpus veſtire ferarum,

Cæterùm alij caprarum pellibus veſtiebantur, vt Getuli & Sardi ex Varrone lib. 2. Rei ruſticæ, c. 11. ad fi. Scythas quoque pellibus pro veſtibus vti teſtimonio illud Arriani, quod hoc ſuperius citauimus. Et Virgil. de his loquens libro 3. Georg.

Et pecudum fuluis velantur corpora ſetis.

Vbi Seruius tradit huiuſmodi veſtes, Rhenones dici, citátq; Salluſtium in hiſtoriis. Sed cui adde quod ſcribit Cæſar lib. 6. belli Gallici, Germanos vti paruis rhenonum tegmentis. Húcque etiam ſpectat quod de Camilla ſcribit Virg. lib. 11. Æneidos,

Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorſum à vertice pendent.

Et de alio quopiam lib. 8.

—— Quem fulua pelle leonis
Pellaebit totum præfulgens vnguibus aureis.

Strabo lib. 15. ſcribit Montanos Indiæ pellibus ceruorũ vti, & peras radicibus, & medicamentis plenas geſtare.

q *Aut auium.*] Seneca ad Lucilium epiſt. lib. 14. epiſto. eius lib. 2. omnium eius operis 90.

r *Plerique lino, multi lana veſtiuntur.*] Solinus cap. 65. de Indorum cultu loquens, ſic ſcribit, Alij lineis, alij laneis peplis veſtiuntur, pars nudi. Pomponius Mela lib. 3. cap. 7. de India loquens, eadem ſcribit. Adde & alios ex Indis ferre veſtem de ſegete, quam vbi e flumine meſſuerunt, inciderúntque, plectentes in modum ſtoreæ, tanquam thoracem ſibi induunt.

s *Faciem coloribus pingant.*] Strabo li. 15. Arrianus lib. 8. Barbam, ait, Indos alio atque alio colore fucare: vt in aliis alba, in aliis phœnicea, in nonnullis ruffa, in quibuſdam viridis, in aliquibus nigra videatur. Similiter Agathyrſi. Virg. lib. 4. Aeneidos,

Pictiq; Agathyrſi.

Vbi Seruius Agathyrſi populi ſunt Scythiæ, colentes Apollinem Hyperboreum, Picti, non ſtigmata habentes, ſed pulchri, id eſt, Cyanea coma placentes. Hos Plinius lib. 4. ca. 12. ſcribit habere capillos cæruleos. Pomponius Mela libro 2. cap. 1. vbi de Scythia Europæa loquens ſic ſcribit, Agathyrſi ora artusque pingunt, vt quique maioribus præſtant, ita magis vel minus: cæterùm iidem omnes notis, & ſic vt ablui nequeant. Solinus cap. 25. Gelonis, inquit, Agathyrſi collimitantur cæruleo picti colore, fucatis in cæruleum crinibus. Et Geloni, de quibus & Virgilius libro 2. Georgicôn,

Eoasq; domos Arabum, pictoſq; Gelonos.

t *Candidam veſtem induant.*] Strabo lib. 15. In cultu, inquit, corporis nimij: nam & aurum geſtant, & lapillis ornantur, & ſindonem candidiſſimam induunt, & vmbrellas ſecum portant.

u *Lapillis ornentur.*] Vt Nyſæi, qui & ipſi ſunt Indorum populi, vtebantur veſte diſtincta maculis, vt prodit Arrianus lib. de Geſtis Alexan. 8.

x *Mauri.*] Strabo lib. 17. Leonum, & pardalium, & vrſorum pelles induunt, & dormientibus ſubſternunt.

y *Alij ſerpentum.*] Strabo dict. lib. paulò pòſt, Nonnulli ex iis barbaris ſerpentum ac piſcium coriis indumentis ac ſtramentis vtuntur.

z *Scythiæ magna pars.*] Seneca li. 14. epiſt. ad Lucilium epiſt. eius lib. 2. omnium eius operis 90. Num hodiéque magna Scytharum pars tergis vulpium induitur, quæ tactu mollia & impenetrabilia ventis ſunt?

a *Sicut Geloni.*] Herodotus libr. 4. Solinus c. 25. Geloni de hoſtium cutibus, & ſibi indumenta faciunt & equis ſuis tegmina. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. ad finem. Geloni hoſtium cutibus equos ſeque velant: illos reliqui corporis, ſe capitum.

b *Britanni.*] Herodotus lib. 3.

c *Hiſpani.*] Liuius 3. Dec. lib. 2.

d *Gymneſiarum.*] Strabo lib. 3. authoritate Philetæ in lib. Interpretationum, Hirta, inquit, veſtis, ſordida, tarus limbus inuoluitur, & iunceum ornamentum, perinde ac iuncis circuncinctis: fundas verò aut iunceas, aut è ſetis, aut neruis contextas geſtant.

e *Belgæ.*] Strabo lib. 4.

f *Germani.*] Pomponius Mela lib. 3. ca. 3. quo de Germania ſcribit, Viri, ait, ſagis velantur, aut libris arborum. Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum, ſic ſcribit, Tegmen omnibus ſagum fibula: aut ſi deſit, ſpina conſertum. Cæſar lib. 6. belli Gallici, Pellibus, inquit, aut paruis rhenonum tegumentis vtuntur, magna corporis parte nuda. De Rhenonibus autem ſuprà diximus.

g *Diogenes.*] Aelianus lib. 9. de varia Hiſtoria, tit. de Splendidè veſtitis, ſic ſcribit. Diogenes cùm veniſſet Olympiam, & Rhodiacos quoſdam adoleſcentes videret pretioſis magnificisque veſtibus amictos, cum riſu inquit: Hoc nihil præter faſtum. Deinde cùm incideret in Lacedæmonios laceris ſqualentibusque tunicis amictos: Hæc, inquit, longè alia eſt ſuperbia. Et vide in noſtris legibus Connubial.

Corona aurea Pythagoræ.

lentes nuncupauit. [h] Pythagoras alba amictus veſte, [i] neque ex mortuo animali quippiam ferens, auream coronam geſtabat, [k] nonnunquam purpuratus. [l] Crates manticam & ſordidum palliolum. [m] Ariſtippus Socraticus Mileſiam chlamydem, aliquando amictum viliorem induebat, cætera nudus. [n] Ariſtoteles verò decorus habitu, & nitido veſtitu fuit, tonſa coma, digitis redimitis auro. [o] Hippias cultu viſendus ſuis manibus elaborato, ſicut [p] Apollonius Tyaneus linteis, & [q] Gorgias purpura conſpicui erant. [r] Heraclides molliori veſte, [s] Zeno tenui pallio. [t] Empedocles Agrigentinus præter purpuram, etiam calceamentis æreis incedebat. [u] Demoſthenes molli tunica & nimis accurata, [x] Ariſtides trita lacerna, [y] Socrates viliſſima ſtola, [z] Xenophon cum thorace & clypeo. Fuitque Homeri opinio, antiquiſſimos Græcorum, pelles leonum, [a] pardorumque, ouium & caprarum ac luporum à principio induiſſe. Poſtea impotentia muliebri eò veſaniæ proceſſum fuit, vt maximos indultæ cultus, [b] purpuráque & auro, ac gemmis redimitæ procederent: armillas annulóſque in digitis aureos, collóque monilia, & catenas circa latera margaritis inſerta, in auribus verò vniones & cylindros ad oſtentationem luxus, Romanæ mulieres ferrent: ipſaſque auro fulgentes iuncto vehiculo & carpentis, feſtis profeſtiſque diebus per vrbem pérque oppida vehi proditum ſit. Quod non modo Romanis, ſed & ſociorum Latini nominis vxoribus decoris cauſa tributum ferunt: quibusquidem vehiculis niſi caſtę & ſpectatæ probitatis fuiſſent, alias vti non decebat: à quibus viri vna ſedentes, deſcendere minimè cogi poterant, quaſi in tuto eſſent præſidio, priuilegio vxoris. [c] Quare Domitianus Cæſar nouo ſtatuit edicto vt probroſis fœminis lecticæ vſus adimeretur. [d] Fuitq; apud Athenienſes ſeruatum, vt Atticæ fœminę Doridam veſtem, quam prius induebant, ſimillimam Corinthiæ, ne fibulis nectérentur, in lineam commutarent: [e] & à Syracuſanis lege ſancitum, ne viri aut mulieres maiori ſumptu ornarentur, ni prius ſe conſtupratas, & omni nequitia impudicas docerent. [f] Quod prope cum Epheſiis cõpar fuit, qui quum

Antiquorum veſtium ex animalium pellibus.
Cultus Romanorum.
Lectica mulierum.
Viri vxorum nomine priuilegium.
Athenienſes.
Syracuſani.
Epheſij.

ANNOTATIONES.

l.3.num.56.incip Diogenes.

h *Pythagoras.*] Laërtius in vita illius. Ælianus de varia Hiſtoria, lib. 12. cap. 32. Pythagoras, inquit, Samius alba veſte amiciebatur, & geſtabat coronam auream, atque Anaxyrides. Maximus Tyrius, Philoſophus Platonicus, Sermone 37.

i *Neque ex mortuo animali.*] Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 1. in princ. Veſtitum, inquit, ex morticina materia confectum, tenuiſſe Pythagoram dicunt, & ab animantium omnium eſu abſtinuiſſe: nec tale quicquam omnino ſacrificandum putaſſe.

k *Nonnunquam purpuratus.*] Maximus Tyrius vbi ſuprà in fin. Pythagoram quidem purpura veſtitum, Socratem viliſſima ſtola, Xenophontem & thorace & clypeo armatum, Sinopeum pugilem, Telephis ipſius exemplo, baculo ac pera inſtructum: quorum omniu ornatus cum perſona, quam gererent, optime faciebat.

l *Crates.*] Thebanus ſcilicet. Laërtius in Cratis Thebani vita.

m *Ariſtippus.*] Laërtius in vita ipſius, & Plutarchus in lib. de Fortuna aut virtute Alexandri. Maximus Tyrius vbi ſuprà, Ariſtippus, inquit, ille, qui purpuram geſtaret, vnguentisque oblitus eſſet, haud intemperantior Diogene fuit.

n *Ariſtoteles.*] Eadem ſcribit Rauiſius Textor Niuernenſis in ſua officina: ſed nullum citat authorem. Sed id eſt Diogenis Laërtij in vita Ariſtotelis in princ.

o *Hippias.*] Ælianus de varia Hiſtoria. lib. 12. cap. 32. ſcribit Hippiam purpureis veſtibus amictum in publico verſatum eſſe.

p *Sicut & Apollonius.*] Philoſtratus in vita illius, lib. 1. c. 6. Primùm, ait, ex animalium vellere confectas veſtes reſpuens, linteis amiciri decreuit, & ſimul comam nutrire cœpit. & alibi ſæpe apud eundem Philoſtra.

q *Gorgias.*] Ælianus d. li. de varia Hiſt. c. 32. ſcribit eum purpureis veſtibus vſum fuiſſe.

r *Heraclides.*] Ponticus ſcilicet. Laertius in vita illius. Hic, inquit, molliculа veſte vtebatur, tumentique fuit corpore, adeò vt illum Attici non iam Ponticum, ſed Pompicum vocarent.

s *Zeno.*] Laërtius de Zenone Cittico hæc ſcribit, Erat autẽ patientiſſimus, & ſimpliciſſimi victus, crudisque cibis tantùm vtebatur, & tenui pallio.

t *Empedocles.*] Laërtius in vita illius, authoritate Neanthis & Phauorini. Ælianus variæ Hiſtorię, lib. 12. c. 32. Empedocles verò Agrigentinus, inquit, purpura vtebatur & calceis æneis. Philoſtratus in Helladicis.

u *Demoſthenes.*] Gellius li. 1. c. 5. Demoſthenem, ait, tradunt & veſtitu cæteróque cultu corporis nitido, venuſtoque, nimisque accurato fuiſſe. Petrus Crinitus lib. 6. c. 9. vti etiam Demades eiuſdem temporis orator eximius, ex Plutarch. in Phocione, cuius hæc verba ſunt, Nam tibi vni, inquit Phocion, maxime omnium ciuitas iure crediderit, homini vnguentato, & myrtum vndique redolenti, quòve nemo videri cupiat, aut in veſtitu ſplendidior, aut domi lotior, aut in omni luxus genere delicatior.

x *Ariſtides.*] Plutarchus in Ariſtide. Cùm ipſum trita lacerna indutum, in luce omnium, in oculis ciuitatis venire intueamini. Philoſtratus in vita Apollonii lib. 6. c. 11. ſcribit Ariſtidem Athenas rediiſſe eadem veſte, & quidem vili ac ſemilacera.

y *Socrates.*] Maximus Tyrius d. Sermone 37. iam ſuprà citato, vbi de Pythagoræ purpura ſcripſimus. Sed adde & crepidibus ex Æliano variæ Hiſtoriæ, lib. 4. c. 11. vbi de Socratis delitiis.

z *Xenophon.*] Maximus Tyrius vbi ſuprà, & Ælianus eiuſd. illius operis, li. 3. c. 24. de Xenophontis pulchritudinis amore, Dicitur, inquit, habuiſſe ſcutum Argolicum, thoracem Atticum, Galeam Bœotio artificio factam, equum Epidaurium.

a *Pardorumq;.*] Homerus lib. 3. Iliados poſt princ. vbi non Græci, ſed Paris introducitur,

παρδαλέην ὤμοισιν ἔχων.

Id eſt:

Pellem pardi humeris habens.

b *Purpuraq; & auro.*] Valerius Maximus lib. 2. ca. 1. de vſu vini mulieribus interdicto, Cæterum, inquit, vt non triſtis earum & horrida pudicitia, ſed honeſto comitatis genere temperata eſſet indulgentibus maritis, & auro abundanti & multa purpura viæ ſunt: & quò formam ſuam concinniorem efficerent, ſumma cum diligentia capillos cinere rutilarunt.

c *Quare Domitianus.*] Suetonius in vita illius, c. 8.

d *Fuitq; apud Athenienſes*] Strabo lib. 5.

e *Et à Syracuſanis*] Philarchus lib. Hiſtoriarum 25. & ex eo Athenæus Dipnoſop. li. 12. c. 6. legem apud Syracuſios fuiſſe ſcribit, qua cautum erat, ne mulieres auro ornarentur, neve floridas veſtes geſtarent, ac neque purpureos habentes cõtextus, niſi ſiqua ſe publicam amicam eſſe fateretur.

f *Quod prope cum Epheſiis.*] Cicero libro 5. Academicarum

vitijs inquinatiſſimi eſſent, neminem frugi viuere paſſi ſunt. Hermodorúmque, quòd vir probatiſſimus eſſet, vrbe exegére: [g] qui Romæ poſtea leges decemuirales interpretatus, [h] ſtatua in comitio à populo donatus fuit. Hoc quoque inter cætera notatum eſt, [i] conſules paludatos, [k] nonnunquam trabeatos, [l] paludatis lictoribus ad bella ducere ſolitos. [m] Namque erat paludamentum veſtis imperatorum, qua ſummi duces perſæpe vtebantur: [n] ornatus tamen militaris, [o] quam chlamydem appellarunt. [p] Militeſq; ſagatos militiæ domíque incedere conſueſſe. [q] Saga enim, [r] chlamys & [s] Lacerna, militum veſtes fuere. [t] adde etiam lænam quam ſupremam induebant, licet ſubſequutis temporibus [u] Antoninus Philoſophus Auguſtus milites ſub ſe ſtipendiarios, togatos eſſe iuſſerit, nec vnquam ſagatos incedere paſſus ſit. [x] Manſitque diu Romæ conſtitutum, vt ſerui ingenuorum veſte non vterentur: [y] quippe qui nec colobia, nec calceos habebant, quæ liberis dabantur. Crepidis quoque aut mulleis vti ſeruos aut plebeios, erat lege vetitum. [z] Syracuſani verò, vt diſcrimen ingenuæ & ſeruilis perſonæ notaretur, ſeruis equi characterẽ inuſſerunt: [a] Samij quoque captiuos Athenienſes, noctuę figura: [b] Athenienſes vero Samios bello captos, Samææ nauis ſigno deformarunt. Nonnunquam ſeruis literas

Hermodorus. Paludamentum. Chlamys. Saga. Lacerna. Læna. Seruorũ ab ingenuis diſtinctio. Nota fronti inuſtæ ſeruis & captiuis. Literati ſerui.

ANNOTATIONES.

Quæſtionum, vbi Heraclytus Phyſicus Epheſios taxans ob expulſum vrbe Hermodorum, Vniuerſos, ait, eſſe morte mulctandos, quòd cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti ſint, Nemo de nobis vnus excellat, ſed ſiquis extiterit, alio in loco, & apud alios ſit. Strabo lib. 14. huic ſententiæ quadrat, ſic ſcribit, In Epheſo fuere viri memoratu digni, ex antiquis Heraclitus, cui cognomentum fuit Scotinos: item Hermodorus, de quo hic idem Strabo inquit, Dignos eſſe omnes Epheſios ſtrangulari, qui Hermodorum virum inter eos frugi eiecerunt, dicentes, Nemo noſtrum frugi eſto, alioquin cum aliis eiiciatur. Laërtius in Heraclito Epheſio, in princ. Acriter, inquit, Epheſios carpit, quod amicum ſuum Hermodorum eiicerent, dicens, Merentur Epheſij omnes adulti mori, impuberibúſque vrbem derelinquere, quoniam Hermodorum ſui præſtantiſſimum expulerunt dicentes, Noſtrum nemo inæqualis ſit: quoniam ſi quis erit talis, alibíque & cum aliis.

g *Qui Romæ.*] Strabo ad hæc quæ in præced. diximus ſubiiciens, inquit, Hic vir leges quaſdam videtur Romanis conſcripſiſſe. Hunc Plinius lib. 14. c. 5. ſcribit interpretem fuiſſe legum Decemuiralium. Plinij verba in ſeq. ſubſcribemus. Pomponius Iuriſconſult. in l. 2. ff. de origine iuris. §. exactis deinde regibus. Hermodorum quendam Epheſium in Italia exulantem, authorem fuiſſe Decemuiris tradit duodecim tabularum ferendarum.

h *Statua in comitio.*] Plinius d. lib. c. 5. de Statuis Romæ poſitis, loquens, ſic ait, Fuit & Hermodori Epheſij ſtatua, in comitio legum, quas Decemuiri ſcribebant, interpretis, publicè dicata.

i *Conſules paludatos.*] Varro lib. 3. aut aliorum ſupputatione 6. linguæ Latinæ. Liuius 1. Deca. lib. 9. loquens de T. Viturio Caluino, & Sp. Poſthumio Coſſ. ſub iugũ miſſis apud Furculas Caudinas, tum à Coſſ. abire lictores iuſſi, paludamentáque detracta. Et 3. Decad. lib. 1. & 5. Deca. lib. 2. de Licinio Coſſ. & diximus ſuprà lib. 3. c. 3.

k *Nonnunquam trabeatos.*] Dionyſ. Halic. lib. 5. & diximus etiam vbi ſuprà.

l *Paludatis lictoribus.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. & iterum 5. in Oratione M. Seruilij Coſſ. Et diximus quoque ſuprà d. lib. 3. cap. item 3.

m *Namque erat paludamentum.*] Varro lib. 6. ling. Lat. Valerius Max. lib. 1. c. 6. vbi de M. Craſſo. Corn. Tacit. li. 18. vbi de Vitellio loquitur. Plutarch. in Craſſo, & in Cæſare. Plin. lib. 22. c. 2. Coccum Imperatoriis dicatum paludamentis. Et vide ſupra lib. 2. c. 8. & d. lib. 3. c. 3.

n *Ornatus tamen militaris.*] Varro vbi ſuprà. Liuius 1. Deca. li. 1. Princeps Horatius ibat tergemina ſpolia præ ſe gerens: cui ſoror virgo, quæ deſponſa vni ex Curiatiis fuerat, obuia ante portam Capenam fuit: cognitóque ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat, ſoluit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. Et iterum lib. 9. & 3. Decad. lib. 5. Inter hæc dicta, paludamento circum læuum brachium intorto (nam ne ſcuta quidem ſecum extulerant) in hoſtes impetum fecit. Et alibi ſæpe.

Feſtus autem Pompeius libro 14. tradit omnia ornamenta militaria paludamenta dici. Et Marcellus de Genere veſt. dicit Aulæam eſſe tanquam paludamentum barbarici habitus militaris.

o *Quam chlamydem appellarunt.*] Nonius Marcellus d. lib. de Genere veſtiment. Eutropius autem lib. 10. c. 29. eodémque vlt. de Diocletiano Imperat. loquens, Nam prius Imperij inſigne in chlamyde purpurea tantùm erat, reliquáque communia.

p *Militeſq; ſagatos.*] Capitolinus in M. Philoſopho, Per Brũduſium veniens in Italiam, togam & ipſe ſumpſit, & milites togatos eſſe iuſſit: nec vnquam fuerunt ſagati ſub eo milites.

q *Saga enim.*] Sagum, veſtis eſt index belli, vt toga pacis, quam tamen Conſulares non geſtabant: id quod oſtendit Cicero Antoni. 8. Equidem P. C. quáquam hoc honore vſi, togati eſſe ſolent, cùm eſt in ſagis ciuitas: ſtatui tamen, à vobis, cæteriſque ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantáq; perturbatione populi Romani non differre veſtitu. Sagum Nonius, vbi ſuprà, dicit eſſe veſtimentum militare. Nam & hinc ad ſaga iri, pro eo quod eſt apparari bellum & ad arma procurrere: quod probat multis authoritatibus Eraſm. Chil. 4. centu. 8. c. 1c. Sagati etiamnum erant ad bella exeuntes, vt paludati Conſules, & reliqui exercituum Duces, qui Imperatores etiam vocabantur.

r *Chlamys.*] Nam & inter militares veſtes ponitur Polluci lib. 7. ca. 9. & Caſſiodoro Variarum lib. 14. epiſt. 9. & dictum quoque eſt ſuprà.

s *Et lacerna.*] Iam diximus & probauimus eſſe militarem.

t *Adde etiam lænam.*] Nonius vbi ſuprà, Læna, inquit, veſtimentum militare quod ſupra omnia veſtimenta ſumitur. Et vide ſuprà.

u *Antoninus Philoſophus.*] Suprà in verbo, militéſque ſagatos, ex Capitolino.

x *Manſitq́; diu Romæ.*] Vt conſtat ex ſeq.

y *Quippe qui nec colobia.*] Seruius enarrans eum locum Virg. lib. 1. Æneid.

Romanos rerum dominos, gentemq́; togatam.

Colobia autem appellant veſtimenta mutila ſine manicis & quaſi trunca, à verbo Græco, κολοβόω. id eſt, breuio, decurto, mutilo. De quibus crebra fit mentio apud ſcriptores Eccleſ. & in decretis Canonicis 19. q. 4. Colobiis antiqui vtebantur, & vt author eſt Gel. lib. 7. c. 12. ſubſtrictas & breuiis tunicas citra humerum deſinentes, ſine manicis habebant: quod genus Græci dicunt ἐξωμίδας. Nam tunicæ manicatæ non ſine probro habebantur. Hæc Beroaldus interpres, in lib. 8. & 11. Metamor. Apuleij.

z *Syracuſani verò.*] Plutarc. in Nicia, ad fi. Nonnulli quoque pro ſeruis venditi, quibus equi characteré in fronte inurebant, quod ſeruitutis volebant argumentum eſſe.

a *Samij quoque.*] Herodotus lib. 4. Plutarc. in Pericle, Samij perſecuti contumeliis Athenienſes, captiuis noctuam in frontibus inuſſerunt.

b *Athenienſes verò.*] Plutarchus vbi nuper citauimus.

Comam qui nutriebant. Amphimaſchalos. Heteromaſcalos. Raden la barbe coſuetudo quado entroducta. Ramēta aurea in capillis.

inuſſerunt, [c] qui literati dicti. [d] Apud Lacedæmonios quoque ingenui alebant comam: namque omnes comati erant, [e] cum ſeruos crines habere non deceret. [f] Idem in omni fere Græcia, vbi ſeruis nutrire comam nefas erat: qui etiam ab ingenuis diſtinguebantur tunica: [g] namque amphimaſchalos liberis, [h] heteromaſchalos ſeruitus dabatur. [i] Apud Romanos vero ab vrbe condita ad annum CCCCLIIII. iuuenes pariter ac [k] ſenes intonſos fuiſſe liquet. [l] Sed poſtquam Publius Ticinius è Sicilia tonſores adduxit Romam, inde vt iuuenes raſitarent barbam, capillumq́; tonderent, ad annum quadrageſimum inſtitutum manſit: poſt eum verò non licebat. Primus enim qui barbam quotidie raſitaret, Aphricanus traditur: deinde Auguſtus: [m] quod ſeruis vilioribus erat inhibitum, qui intonſa barba & capillo hirto fuere. [n] Fuitq; animaduerſum, ante Hadrianum Cæſarem imperatores barbam ſæpe raſitauiſſe. Ipſe enim ex Cæſaribus primus promiſſa barba inceſſit & capillo. [o] Commodus imperator cum nulli tonſori crederet, ſicut [p] Alexander Pheræus [q] & Dionyſius, ſibi ipſe candente carbone iuglandium putaminibus barbam adurebat, [r] qui etiam fucato capillo cum ramentis aureis inceſſit. [s] Quod de Lucio Vero [t] & Galeno imperatoribus traditum eſt, qui auri ſcobem crinibus aſperſere.

ANNOTATIONES.

Ælianus variæ Hiſtoriæ, li.2.c.9. ſic ſcribit, Athenienſes captiuos Samiorum punctis in facie notabant, quæ noctuam referrent: quod ipſum etiam Atticum erat pſephiſma.

c *Qui literati dicti.*] Serui literati dicuntur a literis fronti inuſtis. Fortaſſe autem id accepit ex eo, quod Plutarch. vbi ſuprà, tradit Ariſtophanem comicũ ad ea ſtigmata, de quibus poſtremo loco dictum eſt, reſpicere, cùm ſcribit,

Σαμίων ὁ δῆμός ἐστιν ὡς πολυγράμματος.

Id eſt,

Populus Samiorum valde literatus eſt.

d *Apud Lacedæmonios.*] Herodotus lib.1. Lacedęmonij, inquit, legem tulerunt, vt in poſterum comati eſſent, cùm antehac non fuiſſent. & lib.7. Ea Lacedæmoniorum eſt conſuetudo: Quoties adire animæ periculum debent, tunc capita comunt. Plutarchus in Lyſandro, in prin. vbi ſcribit, vnde capitis intonſi orta ſit conſuetudo. & in Apophthegmatis Imperatorum vbi de Lycurgo, & in Apophthegmat. Laconicis vbi de Nicandro, & Philoſtratus in vita Apollonij, lib.8.cap.3. Spartanorum Rex Leonidas, fortitudinis cauſa, comam geſtabat, quòd amicis modeſtiorem, hoſtibus verò terribiliorem, propter ipſam videri ſe arbitrabatur. Hinc & Spartani omnes nutrire comam cœpere, quòd non minus hunc Regem, quàm Lycurgum, aut Iphitum venerarentur.

e *Cùm ſeruos.*] Ariſtophanes in Auibus.

ἔπειτα δοῦλος ὢν κόμην ἔχεις,

Id eſt,

Ac dein ſeruus cùm ſies, portas comam?

Nam ſeruis apud Græcos comam nutrire nefas habebatur.

f *Idem in omni Græcia.*] Cæteri autem ingenui ciues alebãt, quod ex eo vel ſatis liquet: quod Homerus ſæpe *κάρη κομόωντας*. id eſt, Græcos crinitos vocat, quod videre licet ex lib.2. Iliados non ſemel.

g *Namque ampoimaſcalos.*] Veſtis habens duas manicas, quę liberis congruebat, ab axillis ita cognominata, quæ Græcis vocantur *μασχάλαι*, vt Etymologici author annotat. Et Rhodiginus lib.16.c.10.

h *Heteromaſcalos.*] Dicebatur veſtis ſeruitij dicata, manicam tantùm habens, ex etymolog. Cælius Rhodiginus vbi ſuprà.

i *Apud Romanos.*] Plin. Varronis authoritate lib.7.cap.59. Gellius li.3.c.4. Varro autem lib Rei ruſticæ, 2.c.11. eodémque vlt. Omnino tonſores in Italia primùm veniſſe, ex Sicilia dicuntur poſt Romam conditam anno quadringenteſimo quinquageſimo quarto, vt ſcriptum in publico Ardeę in literis extat, eóſque adduxiſſe P. Ticinium Menam. Olim tonſores non fuiſſe adſignificant antiquorum ſtatuæ, quòd pleræq; ſe habent capillum & barbam magnam. Hinc Ouid. lib.2. Faſtorum auos intonſos vocat,

Denique quodcunque eſt, quo corpora noſtra piantur,
Hoc apud intonſos nomen habebat auos.

Et Capillatum Conſulem Iuuenal. Et Catonem intonſum. Horatius Car. lib.2. Ode 15.

——Non ita Romuli
Præſcriptum, & intonſi Catonis
Auſpicijs, veterumq́; norma.

De quo etiam Lucanus lib.2.

Ille nec horrificam ſancto dimouit ab ore
Cæſariem, duroq́; admiſit gaudia vultu.
Vt primum tolli feralia viderat arma,
Intonſos rigidam in frontem deſcendere canos
Paſſus erat, mœſtamq́; genis increſcere barbam.

k *Ac ſenes intonſos.*] Hæc alibi latius & ſuo loco explicantur.

l *Sed poſtquam P. Ticinius.*] Hæc vſque ad ea verba, Quod ſeruis. ſunt Plinij lib.7.c.59.

m *Quod ſeruis.*] Diximus raſuram Seruilem fuiſſe, & Græcorum mancipia raſa fuiſſe, idque probauimus authoritate Ariſtophanis in Auibus.

n *Fuitq́; animaduerſum.*] Dion Nicæus in Traiano. Ælius Spartianus in Adriano, Statura fuit procerus, forma comptus, flexo ad pectinem capillo, promiſſa barba, vt vulnera, quæ in facie naturalia erant, tegeret.

o *Commodus Imperator.*] Lampridius in vita illius, Fuit forma quidem corporis iuſta, vultu inſubido, vt ebrioſi ſolent, & ſermone incondito, capillo ſemper fucato, & auri ramentis illuminato, adurens comam & barbam timore tonſoris.

p *Sicut Alexander Pheræus.*] Cicero lib. Offi.2. Plutarch. in Pelopida, Talamus, in quo dormire conſueuerat, erat in faſtigio, atque ante illum cuſtos, canis ligatus, terribilis omnibus, præterquam illis, qui conſueuerant ibi verſari, & ei qui dabat cibum. Valerius Max. lib.9.c.14.

q *Et Dionyſius.*] Cicero lib.5. Tuſcul. quæſt. Ita propter iniuſtam dominatus cupiditatem in carcerem quodammodo ipſe ſe incluſerat. quin etiam, ne tonſori collum committeret, tondere filias ſuas docuit. ita ſordido ancillarique artificio regiæ virgines, vt tonſtriculæ, tondebant barbam & capillum patris. & tamen ab iiſipſis, cùm iam eſſent adultæ, ferrum remouit: inſtituitque vt candentibus iuglandium putaminibus, barbam ſibi & capillum adurerent. Idem Cicero Offi. lib.2. Quid cenſemus ſuperiorem illum Dionyſium, quo cruciatu timoris angi ſolitũ, qui cultros metuẽs tonſorios, candente carbone ſibi adurebat capillum: Plutarchus in Dione, Eo timoris ſenior Dionyſius proceſſerat, vt cùm nemini fidem haberet, ſuſpectos omnes duceret mortales, ita vt capitis crines tonſorio radere cultro nequaquam auderet, ſed pigmentarius quidam accedebat, adurens carbone cæſariem. Valerius Maximus libro nono cap.14.

r *Qui etiam.*] Scilicet Commodus: Id enim (vt diximus ſuprà in verbo, Commodus Imperator.) de eo refert Lampridius in vita illius.

s *Quod de Lucio Vero.*] Spartianus in Aelio Vero.

t *Et Galeno.*] Gallieno legendum eſt, qui Imperator fuit. Idque de eo tradit Trebellius Pollio in vita illius, Crinibus ſuis auri ſcobem aſperſit, radiatus ſæpe proceſſit. Nullus autem ex imperatoribus Galenus dictus eſt.

u *Arabes.*]

[u] Arabes, [x] Abantes & Myſij,ne in conflictu belli,hoſtibus præda forent, anteriorem capillum raſitarunt: [y] qui etiam puellarem capillum in rotundum tondebant,tempora ſubradentes. Ferunt [z] Curetas & Ætolos pariter,quum a fronte eſſent capillati, & crinibus ab hoſtibus raperentur, frontem abraſiſſe, & ab occipite cæſariem nutriſſe. [a] Quod de Alexandro Macedone proditum eſt, qui barbam militibus radi iuſſit, ne hoſtili prædæ anſam darent. [b] Ferunt quoque Machlyes natiua conſuetudine occiput crinitum geſtare: ſicut [c] Auſes anteriorem capitis partem. [d] Contrà Lycurgus Spartanos milites promiſſo capillo & comatos eſſe voluit, [e] licet more Laconico barbam ad cutem raſitarent: illos propterea aut venuſtiores, aut viſu terribiliores eſſe arbitratus, apud eos enim populares a cæſarie notitabantur. [f] Quod Mauris & [g] Britannis in more fuit, vt cincinnis ornati eſſent rutilis comis, & tam compoſito capillo, vt in inceſſu vix ſe contingi paterentur, omni corporis parte abraſa, præter caput & labrum. [h] Lycij comam tanti fecerunt,vt ne crines tonderent,æra pœnæ nomine Mau-

Qui caput tonsebant.

Coma cura apud quos.

ANNOTATIONES.

u *Arabes.*] Plutarchus in Theſeo, Abantes primi anteriorem capitis partem abraſerunt: quem quidem morem non ab Arabibus,vt quidam exiſtimant, didicerunt:nec Myſios imitati, ſed quòd natura bellicoſi eſſent, & cominus pugnandi,ac præter cæteros manus cum hoſtibus conſerendi peritiam tenerent. & paulò poſt infert, Ne igitur vllas hoſtibus ad capiendum anſas darent,tondebantur.

x *Abantes.*] Idem Plutarchus vbi ſuprà,& longo antè tempore Homerus lib.2. Iliados in Catalogo non multò poſt princip.

Τῷ δ' ἅμ' Ἄβαντες ἕποντο θοοὶ ὄπιθεν κομόωντες.

Id eſt,

Hunc & ſimul Abantes ſequebantur veloces à tergo comati.

Vocat enim à tergo eos comatos,veluti eſſent à fronte decapillati. Statius lib.7.Thebaidos,

—Chromin atque in terga comantes
Non ego Abantiadas,non te ſaxoſa Cariſte
Non humiles Ægas,altámque Caphærea dixi.

Pollux compoſita voce eos *ὀπισθοκόμας* eoſdem appellat.

y *Qui etiam.*] Scilicet Arabes ex Herodot.lib.3. non adeò longe à princip. cuius in eam rem hæc verba ſunt, *κείρονται περιτρόχαλα περιξυροῦντες τοὺς κροτάφους.* id eſt,tondentur in orbem leuiter, raſis circunquaque temporibus. Quòd & de Macis tradit idem Herodot. lib.4. Quod ſcilicet ſummum verticem capitis tondebant, in medio capillos creſcere ſinentes,hinc atque hinc in orbẽ tendẽtes. Sed & Iudæi Solymos montes incolentes comam in orbem tondebant, ſi credimus Chœrilo veteri poëtæ, cuius hunc verſum citat Ioſephus in libro contra Appianum, & Euſebius Euangelicæ Demonſtrationis lib.9.

αὐχμαλέοι κεφαλὰς τροχοκουράδες.

Hoc eſt,

Squallentes capita,& tonſi orbiculariter omnes.

z *Curetas & Ætolos.*] De his duobus Strabo lib.10. vbi & ob id illos *κουρῆτας.* id eſt, detonſos appellatos fuiſſe *ἀπὸ τῆς κουρᾶς.* id eſt,tonſura,quod & ipſum ita ſit Athenæus lib.12. c.11. vbi adducit in eam rem hos Æſchyli verſus ex Philarcho lib.11.Hiſtoriarum,

[illegible]
[illegible]

Id eſt,

Fluentes capillos mollium inſtar virginum,
Hinc virginalis decor gens ambiit.

Euſtathius in libr. 23. Iliados ſcribit, Curetes ad delitias alentes cincinnos, venuſtarum virginum more, à tonſura nomen eſſe adeptos. Priori etymo Curetes ſuccenturiátur apud comicum Agathonem in Thyeſte fabula,glorĩantes nomen ſe accepiſſe à detonſa coma, poſtquam à connubio ambitæ puellæ reiecti fuerant,his verſibus,

—[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Hos verſus tumultuaria opera Latinos fecit Hadrianus Iunius,Hornani Medicus in Commentario de Coma,cap. 6.de Tonſuræ generibus,

Pronatos ambientes gnatæ nuptias
Paſſi repulſam,mox teſtes libidinis
Comas totondimus,animi ſolatium
Proſtrati:gloria hinc ſequitur cognominis
Tonſum ob capillum quòd Curetes dicimur.

Quanquam & ipſe Strabo,& alij id quoque nomen aliunde illis datum dicunt.

a *Quod de Alexandro Macedone.*] Plutarchus in Apophthegmatis ipſius Alexandri, & in Theſeo. Chryſippus autem lib.4.de Voluptate, & ex eo Athenæus lib.13.c.6. tradunt, Alexandri temporibus radendæ barbæ morem fuiſſe primùm excogitatum,anteà inuſitatum,quandò ille luxu Perſico fractus atque euiratus, Macedonicam aſperitatẽ prorſus exuiſſet.

b *Ferunt quoque Machlyes.*] Herodotus lib.4.Machlyes quidem Africæ populi, occiput crinitum geſtant, Auſes verò anteriorem capitis partem.

c *Sicut Auſes.*] Herodot. vbi ſuprà. Sed his adde Arcades teſtimonio Virg.aut alterius authoris obſcœni carminis,

Fronte crinitos Arcades vides.

d *Contrà Lycurgus.*] Plutarchus in vita illius,& in Apophthegmatis Laconicis.

e *Licet more Laconico.*] Apud Lacædemonios, vt eſſet diſcrimen aliquod inter magiſtratus & promiſcuum vulgus, tum etiam vt plebs, in minimis morigera, imperio aſſueſceret, Ephori magiſtratum ineuntes, præcipere ſolebant, authore Plutarcho in Agide,& in lib.de Sera numinis vindicta,vt mentum tonderent,legibúſque obtemperarent,ne ſæuire cogerentur,teſte Ariſtotele:Græcè enim eſt, *κείρεσθαι τὸν μύστακα* ex quo liquet noluiſſe eos tollere penitus virilitatis ſignum: ſed intra quoſdam mediocritatis cancellos coërcuiſſe. Hæc citat Hadrianus Iunius in Comment. de Coma, cap.2. Idem Plutarch. in Alcibiade,& in Cleomene.

f *Quod Mauris.*] Strabo lib. 17. Ornare ſe ſatagebant comæ implexu & barba:quo fiebat vt inter ambulandum rariſſime ſe mutuò contingerent,vt intactum maneret capillorum decus.

g *Et Britannis.*] Cæſar lib. 5. de bello Gallico, tradit Britannos omnem corporis partem raſitauiſſe, præter caput & ſuperius labrum, quod barbariei illorum attribuendum eſt. Cicero pro Roſcio Comœdo,in C. Fannio Cherea raſuram vix mancipio dignam deteſtatur his verbis, Qui idcirco capite & ſupercilijs ſemper eſt raſis,ne vllum viri boni pilũ habere dicatur. Et iterũ, Nonne ipſum caput,& ſupercilia penitus abraſa, olere malitiã & calliditatẽ vidẽtur?

h *Lycij.*] Lycij tanti comam fecerunt,vt ne dubitarint quidem mulctæ nomine ſiſcum Mauſoli Cariæ Regis inexplebilem,& hydropis inſtar,ſemper ſiticuloſum, explere,quo liberis eſſe & immunibus liceret à legis imperio, quæ crinium tondendorum neceſſitatem proponebat, vti refert Ariſtoteles Oeconomicón lib. 2. quam legem Condalus, Regis præfectus,commentus fuerat, vt *ἐπικεφάλαιον*, hoc eſt,congiarium eliceret.

ſolo regi Cariæ ſoluere non dubitarent. [i] Argiui cùm antea criniti eſſent, victi à Lacedæmoniis, amiſſis Tyriis, deplorandæ calamitatis cauſa capillos totonderunt, vouentes ſe non reſumpturos, niſi Tyrias recepiſſent: [k] ſicut Sybari à Crotoniatis direpta, vniuerſi Mileſij capita deraſerunt, & ingentem luctum ediderunt. † Maxies vero dextram capitis partem comatam gerunt, ſiniſtram radunt. [l] Luſitani autem comas tondere nefas ducunt, itaque illas diffundunt vt fœminæ. [m] Idem & Galli comati, quibus plurimus capillus erat, æque maribus & fœminis, inde nomine impoſito. [n] Indi capillũ pectunt ſæpius quàm tondent, barba ſemper intonſa. [o] Agathyrſi cæruleo fucantur capillo. [p] Arabes quoque intõſi fuere, barba ſolum abraſa. [q] Authores habeo, Scythas & [r] Parthos, quò maiorem terrorem incutiant, quóque ſubita & improuiſa formidine hoſtes magis afficiant, hirſutis crinibus fuiſſe. [s] Idem apud Germanos Cattóſque, quibus ruffus erat crinis coactus in nodum: qui etiã duxere nefas barbam
Flaua coma apud Ægyptiis contempta. capillúmque tondere, aut alio cultu eſſe, niſi hoſtis caput ex acie retuliſſent. [t] Quamuis tradatur Parthorum eſſe, capillum effundere, Germanorum iungere, Scytharum ſpargere. [u] Ægyptus vero flaua coma deſpectui erat, & lege cautum, ne quis eam ferret, quòd ea Typhonus fuiſſe dicebatur, [x] ſicut Agrigentini cæruleum colorem interdixerunt, quod eo Phalaridis ſatellites vſi ſunt. [y] Apud Suenos

ANNOTATIONES.

i *Argiui.*] Argiuos ob amiſſam in campis Thæreaticis victoriam, acciſis in rebus lege cauiſſe, Ne quis comam nutriret ante recuperatum priſtinæ gloriæ decus, ab Herodoto lib. 1. proditum legimus, derelicto priore comam alendi ſtudio. E diuerſo, Lacones tum victores ſanxere, Ne quis comam tonderet, abrogato more iſto ipſis ſolenni.

k *Sicut Sybari.*] Idẽ quoque nuper ſcripſit vir vtique multiſcius Hadrianus iunius in Commentario de Coma, cap. 2. nullo præter morem authore citato. Verùm id eſt Strabonis lib. 6. & Herodoti in Eratho.

† *Maxies.*] Herodo. lib. 4. ſcribit Maxies dextram capitis partem capillatam geſſiſſe, læuam raſiſſe. Credo tamen illos dici etiam Machlyes, de quibus diximus in verbo, Ferunt quoque Machlyes.

l *Luſitani.*] Strabo lib. 3. ſcribit Luſitanos, qui in montibus horridam, & incultam vitam, humi ferarum ritu ſtrati, degebant, longas, vt fœminæ, inferius diffundere comas ſolitos. Nec Perſæ quoque comam tondebãt, ex quo à Delphico oraculo peculiari epitheto Criniti vocati ſunt apud Herodotum lib. 6. Marcellinus lib. 23. Perſas longis capillis hirſutos tradit.

m *Idem & Galli comati.*] Strabo lib. 4. Plinius lib. 11. c. 37. Ex quo & comata Gallia eidem Plinio lib. 4. c. 17. & Ciceroni Philippic. 8. Virgil. lib. 8. Æneidos loquens de Gallo, qui in ſummum capitolij euaſerat, quem Manlius, anſerum clangore caſu excitatus, vmbone deturbatum facilè proſtrauit, his verbis,

Aurea Cæſaries illis, atque aurea veſtis.

n *Indi.*] Quintus Curtius lib. 8. ſcribit, Indos ſæpius capillum pectere, quàm tondere, mentum ſemper intonſum eſſe, reliquam oris cutem ad ſpeciem lęuitatis exęquare: quinetiam Regem ipſum in pectendo, ornandóque capillo, reſponſa legationibus, & iura popularibus reddere ſolitum. Solinus cap. 65. Indorum mores ſcribẽs, ait, Indis omnibus promiſſa cæſaries non ſine fuco cærulei, aut crocei coloris. Diodorus Siculus lib. 4. c. 5. ſcribit, Indorum moris eſſe per omnem vitam barbam nutrire, huncque morem à Dionyſio accepiſſe, quem barbatum nominauerunt. Strabo lib. 15. ſcribit, Indos in victu frugales eſſe, præſertim in caſtris, comam & barbam nutrire, ornatu plurimo vti, & à furtis magnopere abſtinere. Quin & Indos multum poſuiſſe ſtudij in pectendo, teſtimonio Ouidij lib. 3. Faſtor. innoteſcit, epitheto iſto hos inſignientis,

Interea liber depexus crinibus Indos,
Vincit, & Eoo diues ab orbe redit.

o *Agathyrſi.*] Agathyrſos cæruleo capillo notabiles facit Plinius lib. 4. c. 12. non adeò procul à fine. Solinus c. 20. aut aliorum comput. 25.

p *Arabes.*] De his dictum eſt ſuprà.

q *Authores habeo Scythas*] Scilicet Plutarc. in Craſſo, & Quintum Curtium lib. 4. ita de Scythis loquentem. At interdiu primùm occurſuras terribiles Scytharum facies, Bactrianorúmque, hirta illis ora, & intonſas comas eſſe.

r *Et Parthos.*] Plutarc. in Craſſo. Cùm Parthorum cæteri ſicut Scythæ penitus incultis, atque intonſis de induſtria crinibus vtantur, quo aſpectu etiam & facie maiorem videntibus terrorem incutiant.

s *Idem apud Germanos Cattóſque.*] De vtriſque Cornelius Tacitus lib. de Moribus Germanorum, Apud Cattos, inquit, in conſenſum vertit, vt primùm adoleſcentes adoleuerint, crinem barbámque ſummittere, nec, niſi hoſte cæſo, exuere votiuum, obligatúmque virtuti, oris habitum. Et de Sicambris, qui & ipſi Germani ſunt, Martialis in Amphitheatro Cæſaris, epig. 3.

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri,
Atque aliter tortis crinibus Æthiopes.

Et de Germanis in vniuerſum Iuuenalis ſat. 13.

Cærula quis ſtupuit Germani lumina? flauam
Cæſariem? & madido torquentem cornua cirro?
Nempe quòd hæc illis natura eſt omnibus vna.

Et Seneca lib. 3. c. 26. de Ira, Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color, nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos dedecet.

t *Quamuis tradatur Parthorum eſſe.*] Hadrianus Iunius in Commentario de Coma, eadem ſcribit, citatque Senecam. Adde & Euboicos, qui ſinciput radebant, occipitiu comatum relinquẽtes: vnde ὀπισθοκόμαι, compoſita voce, dicebantur apud Pollucem lib. 2. περὶ τριχῶν. Et è diuerſo Thracum in frontem muliebriter demittere, ex quo & ipſi Homero ἀκρόκομοι. id eſt, vt interpretantur nonnulli, in ſummo capite comantes, neque promiſſam crinium ſyluam alentes: ſed ad iuſtum & medium quendam ſtatum crinitos, vt libr. 4. Iliados ad finem annotat doctiſſimus Euſtathius, quod & ipſum dicit Pollux vbi ſuprà, licet Homerum non citet: quanquam alij aliò eam appellationem trahant, ſcilicet ad longos crines.

u *Ægyptus verò.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 4. loquens de Animalibus diis apud Ægyptios ſacris, eorúmque cultu, ſic ſcribit, In Oſiridis, veluti frugum ac fructuum repertoris memoriam apud poſteros immortalem, boues rufos, quoniam videntur colore ſimiles Typhoni, qui Oſiridem necauit, immolari permiſſum. Et homines quoque colore Typhonis antiqui Reges ad ſepulchrum Oſiridis ſacrificio mactabant. Qua ex cauſa pauci rufi Ægyptij reperiebantur, externi plures.

x *Sicut Agrigentini.*] Plutarc. in Politicis, Agrigentini, inquit, contrà tyrannide liberati, publicè ſanciuerunt, nulli cæruleo colore veſtimentum geſtare liceret, ideò quòd tyranni ſatellites & corporis eius ſtipatores eo colore ſubligaculis vti ſoliti erant.

y *Apud Suenos.*] Tacitus libello de Germanor. moribus, inſigne ſcribit fuiſſe Sueuorum gentis, obliquare crinem nodóque ſubſtringere: quæ nota eos a reliquis Germanis, & ingenuorum conditionem a ſeruili ſeparabat, & paulò pòſt, ſic ſcribit. Ea cura formæ, ſed innoxiæ. Neque enim vt ament, amentúrve, in altitudinem quandam & terrorem adituri

vſurpatum eſt, horrentem capillum ligare in ſummo, vt hoſtibus terrori ſint, vel retro flectere. [z] Dacæ cùm caput radãt totum, in ſummo vertice cirrum creſcere ſinunt. [a] Contra Riphæi: nam mulieres pariter & viri detonſo ſunt vertice, & capillo deraſo, adeò vt glabri videantur: [b] ſicut Myconij omnes caluitio laborant, [c] æquè vt in Cauno omnes lienoſi. [d] Non ſic in Ægypto, vbi raro caluitium fuit. [e] Produnt authores, Athenienſiũ vetuſtiſſimos capillis colligendis cicadas aureas annectere, vt eo argumento [illegible], hoc eſt primos & ſine origine ſe probarent. [f] Caius vero Cęſar comatos tanto deſpectui habuit, vt quoties occurrerent, occipitio raſo deturparet. [g] Capillum vero aut barbam inficere coloribus, imbellis fuiſſe & eneruati, exẽpla ſunt. In primis [h] Philippi Macedonis, qui quũ ex amicis Antipatri arbitrum delegiſſet, quem aduertiſſet barbam & capillum inficere, protinus gradu deiecit, & iudicare vetuit, velut mendacem. Quod compar ſuit cum eo qui Spartæ concionabatur, quem quũ Archidamus rex fucato capillo vidiſſet, profari vetuit, & in medio affatu exigi iuſſit. Cui non inconuenit, [i] quod de Gorgia Leontino proditum eſt: qui cum in Olympiis de communi Græcorum concordia inſigniter peroraret, Melanthus eum ludibrio habuit, quod de totius Græciæ concordia agitaret, qui ſe, vxorem, & ancillam concordes habere neſciret: quæ ob zolotypiam irata, quotidie diſſidium peteret. [k] In quo fuit experimentis cognitum, quòd his qui è Sybari biberent, fucarentur capilli nigri: [l] qui

Riphæi. *Myconij.* *Athenienſium cicadæ in comis.* *Barba aut capillum inficere imbelle.* *Capillorum luxus.*

ANNOTATIONES.

adituri bella compti, vt hoſtium oculis, ornantur.

z *Dacæ.*] Idem ſcribit Hadrianus Iunius in dicto Commentario de Coma, c. 2. nullum tamen authorem citat.

a *Contrà Riphæi.*] Legendum Arymphæi, ex Pomponio Mela 1. cap. vltim. ad fin. his verbis, Tum continuis rupibus latè, aſpera & deſerta regio ad Arymphæos vſque permittitur. His iuſtiſſimi mores, pro domibus nemora, alimenta baccæ, & maribus & fœminis nuda ſunt capita. Libet adſcribere Plinij verba, quæ cap. 13. lib. 6. vbi Riphæorum meminit, hæc ſunt, Ibique Arymphæos quoſdam accepimus, haud diſſimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccæ, capillus iuxtà fœminis viriſque in probro exiſtimatur, ritus clementes. Solinus cap. 27. omnia quæ de Arymphæis ſcribit ex Plinio, vbi ſuprà, mutuatus eſt.

b *Sicut Myconij.*] Strabo lib. 10. Myconios, inquit, etiam quidam caluos appellant, cum illud vitium ea paſſim exuberet in inſula. Idem affirmat Plinius lib. 11. cap. 37. Atque etiam nomina ex eo pilo ſcilicet capillatis Alpium incolis, Galliæ Comatæ, vt tamen ſit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconij, carentes eo gignuntur, ſicut in Cauno lienoſi. Donatus interpretans Hecyram Terentij act. 3. ſcena 4. ibi,

——Callidemidem hoſpitem
Myconium, qui mecum vnà aduectus eſt, conueni.

& paulò pòſt,

Magnus, rubicundus, criſpus, craſſus, caſius.

Impenſè, inquit, Terentium de Myconio ei pſum dixiſſe aiunt, cùm Apollodorus caluum dixerit: quod proprium Myconiis eſt, vt Lucilius,

Myconi calua omnis iuuentus.

Vti etiam Orgenippæi tam viri quàm mulieres. Quod ferunt accidere propter vim natiuam aquæ, quam bibunt, apud Xenodotum in Collectaneis in prouerbio μύκονος γειτων. & Argippæi apud Herodotum lib. 4. niſi iidem ſint.

c *Æquè vt in Cauno.*] Diximus ex Plinio in præced. Et adde quòd Pella ciuitas lienoſos facere ſolebat in balneis, vt ex Machone apud Athenæum lib. 8. c. 7. non longè à princ.

d *Non ſic in Ægypto.*] Ægyptios pauciſſimos habuiſſe caluos prædicatur, quòd ſoliti fuerint a pueris ad viuam vſque cutem radi, quò compactius ſpiſſiuſque ad ſolem capitis os redditur, vt in Thalia non longè à princ. author eſt Herodotus, & ex eo Euſtathius in Dionyſium Periegetem.

e *Produnt authores Athenienſium.*] Plato in Menexeno, Lyſias in funebri concione. Ariſtophanes in Auibus. Apuleius lib. vltimo Aſini aurei. Thucydides initio hiſtoriæ de Athenienſibus loquens, Poſtquã, inquit, deſiere vti tunicis, & religatis capitis cirris aureas implicare cicadas. Philoſtratus lib. 2. Hellinicon, Draco Mineruæ, qui etiamnum in arceſta, videtur populum Athenienſium ſalutare, propter aurum, quod illi in cicadas capitum ornamenta conuertebant. Gregorius Nazianzenus,

Cecropidæ indigena natam tellure cicadam
Innodant.——

Lucianus in Nauigio. Maioribus noſtris decorum videbatur ſenes coma luxuriare, religantes crobylum aurea cicada exceptum. Quem morem expreſſit & in Ciri Virg. ſeu quicumque alius eius poëmatij author eſt, de Niſo Pandionide loquens,

Aurea ſolenni comtum quem fibula ritu
Mopſopio, tereti nectebat dente cicada.

Et nos quoque diximus in noſtris Commentariis Nobilitatis.

f *Caius verò Cæſar.*] Scilicet Caligula apud Suetonium in illius vita, c. 35. Pulchros & comatos quoties ſibi occurrerent, occipitio raſo deturpabat. Sed & idem cùm aliquando magnam hominum multitudinem, ſiue eorum, qui erant in vinculis, ſiue aliorum quorundam, eos omnes à caluo ad caluum, vt dici ſolet, occidi iuſſit ἀπὸ τοῦ φαλακροῦ μέχρι τοῦ φαλακροῦ. Hæc ſunt verba Dionis referentis lib. 58. quo illius vitam deſcribit.

g *Capillum verò.*] Hoc probat exemplis ſeqq.

h *Philippi Macedonis.*] Eraſmus ex Plutarcho in Apophthegmatis Philippi, Ex Antipatri amicis, inquit, quendam in iudicum numerum aſcripſerat. Verùm pòſt vbi cognouit illum tingere barbam & capillos, ſubmouit eum, dicens, Qui in capillis fidus non eſſet, eum in rebus gerendis non videri dignum cui fideretur. Fuco vtebatur in tingendis capillis, vbi non multum erat lucri: multò magis vſurus erat fuco in publicis negociis, vbi dolus interdum ingens adfert emolumentum.

i *Quod de Gorgia Leontino.*] Plutarchus in Præceptis Connubialibus, c. 45. Gorgia Oratore in Olympia Græcis orationem de concordia recitante, Melanthus quidam, Iſte, inquit, de concordia diſputat, qui ſibi, vxori & ancillæ, tribus ſolis, vt concordes eſſent, non perſuaſit. Nam Gorgiæ amor quidam, & vxori zelotypia aduerſus ancillam eſſe videbatur.

k *In quo fuit experimentum cognitum.*] Plinius libr. 31. cap. 2. Theophraſtus in Thuriis, inquit, Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus & pecoribus. Quin & homines ſentire differentiam eam. Nam qui Sybarim bibant, nigriores eſſe, durioreſque & criſpo capillo. Et vide in ſeq.

l *Qui vero e Crathi.*] Plinius ad ea, quæ ſupra proximè adduxi, hæc ſubiungit, Qui ex Crathide bibant, candidos molliorẽſque ac porrecta coma. Strabo lib. 6. Crathis homines in eo lotos cæſarie candidos & flauos efficit, ac multis medetur morbis. Sotion, Heſigonus hiſtoricus, & tragicus Euripides, vbi ait: ὃς ὑγραίνων καλλιστεύει ὁ ξανθὰν χαίταν πυρσαίνων Κρᾶθις. Hoc eſt, Quam rigat pulchrè, qui flauos rutilare facit crines Crathis. Eſt enim ea emendatior lectio, quàm quę in libris, qui circunferuntur, legitur, in hunc modum, ὃν ὑγραίνων καλλιστεύει ὁ ξανθὰν χαίταν πυρσαίνων κτλ. Illam lectionem agnoſcit Euſtathius. Idem de hoc amne

teſtatus

verò è Crathi, flaui & fluxi,[m] ſicut de Clitumno proditur in Meuania.[n] Legimus tamen Hannibalem ducentem in Italiam, crinibus ſæpe mutatis, ſe a Gallorum perfidia vindicaſſe, & Pyrrum coma coloribus fucata inceſſiſſe,[o] Romanaſque matronas rutilare capillos conſueſſe. Manſitque Romæ obſeruatum,[p] in Saturnalibus ſyntheſibus vti, quibus diebus dimiſſa toga ſyntheſim ſumebant,[q] quamuis Nero Cæſar citra dies Saturnalitios ſyntheſim induit diſcinctus & diſcalceatus. Diebus autem natalitiis, quibus natalem quiſque ſuum annuum celebrabat, & calendis Ianuariis,[r] nonnunquam ludis Romanos, albas lacernas prætextáſque indutos incedere, & ludos ſpectare,[s] nã in veſte pulla ludis intereſſe Auguſtus inhibuit, néve quis pullatorum media cauea ſederet, edicto cauit.[t] In ludis verò funebribus penulati ſpectatores erant. Penulas enim tũc populus ſumebat, cum in cæteris togati conuenirent, niſi in gladiatorio munere, ad quod frequentes penulati conuenere, quod Commodus imperator ſeruari iuſſit.[u] Ferunt primos Lacedæmonios, ne populus in ludis algeret, penulas ſumpſiſſe.[x] Antoninus verò Baſſianus nouo veſtis genere populum donauit, quare Caracallæ nomen tulit.[y] Auguſti verò tempore, toga raſa & Phrygiana dari cœptæ. Illud etiam admonendum exiſtimo, quoties inſigni calamitate vel clade, aut aliis belli caſibus populus affectus eſſet, in magna conſternatione[z] iuſti-

Syntheſis. *Lacerna albæ quando ſumebatur.* *In veſte pulla ludis intereſſe non licebat.* *In calamitate publica luctus indicta.*

ANNOTATIONES.

teſtatur Ouidius lib. 15. Metamorph. & de Sybari fluuio ſimiliter, in hæc verba,

Crathis & hinc Sybaris veſtris conterminus oris,
Electro ſimiles faciunt, auróque capillos.

m *Sicut de Clitumno.*] Quod apertè innuit illud Virgilij lib. 2. Georgicôn,

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima: ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.

Vbi Seruius ſcribit Clitumnum fluuium eſſe in Meuania, quæ pars eſt Vmbriæ partis Thuſciæ: de quo fluuio dicit Plinius in Hiſtoria naturali, quòd animalia, quæ eum potauerunt, albos fœtus creant. Subiungítque ideo maxima victima Virgilio dici, quia triumphantes de albis tauris ſacrificabant. Locus autem Plinij, a Seruio citati, eſt lib. 2. c. 103. cuius hæc verba ſunt, In Phaliſco Clitumni amnis aqua pota, candidos boues facit. Sed & quoque id patet ex Statio Syluarum lib. 1. ſylua 4. ad fi. in Soteria pro Rutilio Gallico,

——Nec ſi vacuet Meuania valles,
Aut præſtent niueos Clitumna noualia tauros
Sufficiam.——

n *Legimus tamen Hannibalem.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. in princ. dicit illum mutaſſe veſtem & tegumenta capitis, nulla crinium mentione facta. Plutarchus autem in vita illius, de ea re loquens, illud tantùm dicit, eum Gallorum inſidiis propè circumuentum, calliditate ingenij periculum euaſiſſe. At Polybij eſt lib. 3. cuius hæc verba, vt Latinè verſa ſunt à non indocto interprete. Hannibal dum in hybernis ageret, inſidiis à Galli ſæpenumero petitus, Punico ingenio ſe defenderat: crines diuerſarum ætatum artificioſè compoſitos, ac laruatos parari iuſſit. His aſſiduè mutatis, variis etiã veſtibus laruatis, crinibus conuenientibus vtebatur: adeò vt non ſolùm his, qui raró eum viderant, ſed etiam familiaribus ignotus eſſet.

o *Romanáſque matronas.*] Cato in Originibus Mulieres, inquit, noſtræ capillum cinere vngitabant, vt rutilus eſſet crinis. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. titul. de vſu vini mulieribus interdicto, memoriæ prodidit, Mulieres Rom. indulgentibus maritis, quò earum pudicitia honeſto comitatis genere temperata eſſet, & quò formam ſuam concinniorem efficerent, ſumma cum diligentia capillos cinere rutilaſſe.

p *In Saturnalibus ſyntheſibus.*] Ex quo illud eſt Martialis Apophoretum, Syntheſis c. 141.

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,
Hos poteris cultus ſumere iure tuo.

Nam Saturnalia, feſta erant quinque dierum, vt hic Martialis, aut ſeptem dierum, vt ſcribit Macro. Saturnal. lib. 1. c. 10. menſe Decembri Saturno dicata, quibus Romani, togis depoſitis, Syntheſim, breuem veſtem & negotiis aptam ſumebant, ſeruiſque diſcumbentibus inſeruiebant, munera vltro citróque mitti, remittíque ſolebant.

q *Quamuis Nero.*] Suetonius in vita illius, c. 51. Staturam & cultus corporis eius ſcribens, ſic inquit, Plerumque ſyntheſim indutus, ligato circum collum ſudario, prodierit in publicum ſine cinctu & diſcalciatus.

r *Nonnunquam ludis Romanos.*] Lacernis in ſpectaculis vſos fuiſſe, & potiſſimum candidis quæ togis ſuperinducebantur, ſatis indicat illud Martialis epigramma lib. 4. epig. 2. in Oratium quendam, qui cùm ſolus nigra lacerna ſpectaculis intereſſet, cæteris omnibus albatis, factum eſt, vt repente candente niue, cæteris concolor redderetur. Verba eius hæc ſunt,

Spectabat modò ſolus inter omnes,
Nigris munus Oratius lacernis,
Quum plebs, & minor ordo maximúſque
Sancto cum duce candidus ſederet.
Toto nix cecidit repentè cœlo:
Albis ſpectat Oratius lacernis.

Idem Martialis lib. 14. c. 137.

Amphitheatrales nos commendamur ad vſus,
Cum tegit algentes noſtra lacerna togas.

Quod nos ſuprà ad aliud citauimus.

s *Nam in veſte pulla.*] Suetonius in Auguſto, c. 44. ſcribit, Auguſtum ſanxiſſe, ne quis pullatorum media cauea ſederet. Quamuis quidam codices habeant bullatorum (vt ſcribit Beroaldus interpres) & tunc ad pueros ingenuos, qui bulla aurea vtebantur erit referendum.

t *In ludis funebribus.*] Hæc vſque ad verſicul. Ferunt primos Lacedæmonios, ſunt Lampridij in vita Commodi.

u *Ferunt primos Lacedæmonios.*] Tertullianus in Apologetico, cap. 6.

x *Antoninus verò Baſſianus.*] Ælius Spartianus in vita illius, Ipſe, inquit, Caracalli nomen accepit à veſtimento, quod populo dederat, demiſſo vſque ad talos, quod ante nõ fuerat: vnde hodiéque dicuntur Caracallæ huiuſmodi, in vſu maxime Romanæ plebis frequentatæ.

y *Auguſti verò tempore.*] Plinius lib. 8. c. 48. & dictum eſt ſuprà hoc eodem cap.

z *Iuſtitium indici.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. Dictator cum Magiſtro equitum in concionem venit, iuſtitium edicit, claudi tabernas tota vrbe iubet, vetat quenquam priuatæ quicquam rei facere. Et eiuſdem Decad. lib. 4. vbi de bello Veientium, Iuſtitium in foro, tabernæque clauſæ. & lib. 9. loquens de exercitu Romano ſub iugum miſſo à Samnitibus apud Caudinas furculas, Poſtquam, inquit, deditionem tam fœdè factam acceperunt: extemplóque, ſine vlla publica authoritate, conceſſum in omnem formam luctus eſt. Tabernæ circa forum clauſæ iuſtitiúmque in foro ſua ſponte cœptum prius, quàm indictum. Cornelius Tacitus lib. 2. vbi de morte Germanici, Hos, inquit, vulgi ſermones audita mors adeò incendit, vt ante edictum magiſtratuum, ante Senatuſconſultum, ſumpto iuſtitio deſererentur fora, clauderentur domus, paſſim ſilentia gemitus, nihil compoſitum in oſtentationem. Ouidius in Conſolatione ad

Liuiam,

tium indici, [a] claudi ærarium [b] & tabernas, ac iudicia tolli ſolere. Et quod per magnas calamitates fiebat in mœſtitia publica, Romanos [c] dimiſſis togis, [d] poſitiſque laticlauis & aureis annulis, [e] ſaga ſumere, velut in luctu & ſumma ſolicitudine ſe eſſe denotarent. [f] Si tamen conſulares viri forent, licet ob calamitatem populus in ſagis eſſet, ipſi tamen in togis erant, ne deformi tetroque habitu tantam dignitatem fœdarent. [g] Sed nec ſaga, donec lætiore fortuna, aut illuſtri victoria clades emendata foret, dimittebant. Qua victoria potiti, vel quum fuſis fugatiſque hoſtibus, fœdiſſimum bellum finitum foret, exuto iuſtitio, in communis ſignum lætitiæ, populus vniuerſus prætextas, reliqui vero magiſtratus inſignia & ornamenta ſua ac priſtinum ornatum cultúmque ſumebant. Illud quoque diſcrimen ordinum perſonarúmque eſt notatu dignum, quod [h] apud Tapyras, [i] Baſteranos & Iberos, incultáſque nationes circa Hyrcaniam ſeruari meminimus, vt viri atras veſtes induant, crinéſque longiores gerant: fœminæ verò albis tunicis, ac breuibus tonſiſque comis incedere cogantur. [k] Apud Parthos autem [l] Perſaſque equo vehi, vel pedes ire, nobilitatem à vulgo diſtinguebat. nullus enim honeſte genitus, pedibus incedebat: quod compar ferè cum Romanis fuit, quibus plebeiæ pedibus incedunt, matronæ nobiles lecticis vectabantur: [m] eiſdémque Parthis qui principem locum habent, anaxyridem triplam induunt, & manicatam tunicam: plebs vero erat in tunicis ſine manicis. [n] Apud Indos byſſum induere, niſi nobilis, nemo poterat. [o] Thracibus punctos eſſe in facie, nobiliores demonſtrauit: non punctos, ignobiles & obſcuros. [p] Idem Britannis, [q] Gelonis

Apud Tapyras, Baſteranos & Iberos diſcrimen ordinum.
Parthi.
Perſæ.
Indi.
Thraces.
Britanni.
Geloni.

ANNOTATIONES.

Liuiam, loquens de morte Druſi ad Liuiam, iuſtitium deſcribit,

Incerti clauduntq; domos ſtrepitantq; per urbem,
Hic illic pauidi clamantq; palamq; dolent.
Iura ſilent, mutæq; tacent ſine vindice leges,
Aſpicitur toto purpura nulla foro.

Et Suetonius in Tiberio, cap.52. Itaque, inquit, ne mortuo quidem perinde affectus eſt, ſed tantum non ſtatim poſt, à funere ad negociorum conſuetudinem rediit, iuſtitio longiore inhibito. Apuleius lib.4. Metamorph. Cuncta etiam ciuitas congemebat, luctúque publico confeſtim congruẽs edicitur iuſtitium. Iuſtitium dicitur luctus publicus, ſicuti docet Fulgentius Placiades, quod indici ſolebat in reipub. calamitatibus.

a *Claudi ærarium.*] Cicero Orat. de Aruſpicum reſponſis, Quæ ſunt occultiora, quàm eius, qui auſus in concione eſt dicere, iuſtitium edici oportere, iuriſdictionem intermitti, claudi ærarium, iudicia tolli. Sed & domus claudi in luctu publico iam diximus ex Tacito & Ouidio.

b *Et tabernas*] Hoc iam vidimus ex Liuio vbi ſuprà in verbo, Iuſtitium indici, & videre quoque poteris apud eundem 3. Dec lib.3.

c *Dimiſſis togis.*] Vide infrà in verbo, Saga ſumere, in loco Oroſij ibi citato.

d *Poſitiſq; laticlauis.*] De his duobus Liuius 1. Decad. lib.9. vbi de pacis Caudinæ nuncio, ad ea quæ ſupra ibi, Iuſtitium indici, ex eo diximus, ſubiungit, Lati claui, aurei annuli poſiti: & iterum eodem lib. ad fin. vbi etiam dicit phaleras depoſitas Suetonius in Auguſto, cap.100. Alij inquit, exequiarum die ponendos annulos, ferreoſque ſumendos cenſuerunt. Quod & nos alibi annotauimus. Sed ad id, quod de phaleris dictum eſt, adde Plinium libro 33. cap.1.

e *Saga ſumere.*] Iulius Florus epitome Liuij lib.72. Q. Seruilius Proconſul in oppido Aſculo cum omnibus ciuibus Romanis, qui in eo oppido erant, occiſus eſt. Saga populus ſumpſit. Et lib. ſeq. L. Cæſar Coſſ. feliciter contra Samnites pugnauit, ob eam victoriam Romæ ſaga poſita ſunt, quæ ſcilicet ſumpſerant d. lib. præcedenti. Paulus Oroſius lib.5. c.18. Cumque L. Iulius Cæſar ab exercitu Imperator appellatus eſſet, Romámque nuncios de victoria miſiſſet, Senatus ſagum, hoc eſt, veſtem mœroris, quam exorto ſociali bello ſumpſerat, hac ſpe arridente depoſuit, atque antiquum togæ decorem recuperauit.

f *Si tamen conſulares viri.*] Cicero Philippica 8. Equidem P. C. quanquam hoc honore vſi, togati eſſe ſolent, cum eſt in ſagis ciuitas. Iam diximus ſupra vbi de toga.

g *Sed nec ſaga.*] Quod videre licet ex locis Iulij Flori, & Oroſij ſupra citatis in verbo, Saga ſumere.

h *Apud Tapyras.*] Strabo lib.11. Tapyri atras veſtes gerunt & comas longas, mulieres veſtes cãdidas, & comas breues.

i *Baſteranos & Iberos.*] Strabo lib.3.

k *Apud Parthos.*] Iuſtinus lib.41. Parthi equis omni tempore vectantur. Hoc diſcrimen inter ſeruos liberóſque eſſe, quòd ſerui pedibus, liberi non niſi equis incedunt.

l *Perſaſque.*] Strabo lib.15.

m *Eiſdemque Parthis.*] Strabo dicto lib.15. Apud Athenienſes autem tunica vtrimque manicata liberorum erat: vnicam autem manicam habens ſeruorum, vt ſcribit Pollux Onomaſticôn lib.7. cap.13. Verùm apud Rom. minimè honeſtum erat tunicas ferre manicatas. Apud Virgiliũ lib. 9. Æneidos, Romulus Numanus Troianis hoſtibus ignauiam, &, vt ita dicam, effœminationem obiiciens ait,

Vobis picta croco & fulgenti murice veſtis,
Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.

Quem locũ in id italit Gellius lib.7. c.12. dicitque Q. Ennium Carthaginenſium tunicatam iuuentutem non videri ſine probro dixiſſe. Et P. Africanum Pauli filium, virum omnibus bonis artibus, atque omni virtute præditum, P. Gallo homini delicato, inter pleraque alia, quæ obiectabat, id quoque probro dediſſe, quòd huiuſcemodi tunicis, manus totas operientibus, vteretur. Cicero quoque Catili.2. probro Catilinæ obiecit quòd manicatus eſſet, his verbis, Poſtremum autem genus eſt non ſolum numero, verum etiam genere ipſo atque vita, quod proprium eſt Catilinæ, de eius delectu, imò verò de complexu eius ac ſinu, quòd pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis & talaribus ac tritis tunicis, velis amictos, nõ togis. Quod etiam vituperat Varro (teſtimonio Seruij, locum Virgilij ſupra dictum enarrantis) dicens, Manicatis & talaribus tunicis. Nam colobiis vtebantur antiqui.

n *Apud Indos.*] Philoſtratus in vita Apollonij, lib.2. cap.9. ſcribit, Nobiliores Indiæ byſſo indui. Byſſum autem ex arbore naſci ferunt, quæ altitudine quidem populos æquat: foliis autem ſalici æquiparatur, hæc Philoſtratus.

o *Thracibus.*] Herodotus lib.5. poſt princ. Thracum mores ſcribens, ſic ait, Punctas notis eſſe frontes, nobile iudicatur: non eſſe notatas punctis, ignobile. Cicero Offi. libro 2. de Alexandro Pheræo, Barbarum, & eum quidem compunctum notis Threiciis diſtricto gladio, iubebat anteire.

p *Idem Britannis.*] Herodianus lib.3. vbi de Britannorum moribus, Britanni, inquit, ipſa notant corpora pictura varia, & omni ferã formis animalium: quocirca nec induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant. Vide ll. Connub. l.3. nu.11. vbi de Glaſto.

q *Gelonis.*] Nam & hos pingi tradit Solinus lib.25. Gelones Agathyrſis collimitãtur cęruleo picti colore, fucatis in cæruleum crinibus. Hos pictos vocat Virgilius li.2. Georgicon,

Eoíque

Agathyrſi. Aurum in auribus. Germanorũ veſtes. Sueuorum. Libyci. Ægyptij. Circumpadanorũ luctus ob Phaetontis caſum.

& [r] Agathyrſis, apud quos qui cæruleo pinguntur, honoribus præſtant: minus autem pingi, humilitatis ſignum erat.[s] Indis quoque, [t] Athenienſibus [u] & Perſis, in auribus ferre aurum, nobilitatem deſignabat.[x] Ex Germanis viri clari illuſtréſque, ſtricta nec fluitante vtuntur veſte: cæteri, ſagis cum fibula.[y] Apud Sueuos ingenui obliquant crinem, & nodo ſubſtringunt, quum ſerui fluxa coma & crinibus incedant In [z] Libya primores ſagis velantur, vulgus vero beſtiarum pellibus amicti ſunt.[a] In Ægypto viri binis vtuntur veſtibus, fœminæ ſingulis: [b] vniuerſis niſi lineas ferre veſtes non licebat.[c] Neque referre alienum fuerit, quod circumpadanis populis vſuueniſſe tradũt, vt lugubres veſtes lõgo tempore induerent, inteſtino mœrore affecti propter Phaethontis caſum, quod de cęlo præcipitatus, fulmine ictus, & in Eridanum deiectus foret. Sicut in Daunia [d] Ariſtoteles refert mares & fœminas lugubria veſtitu, quo poſt Troiæ euerſionem, quum illuc delati ſedes occupaſſent, vt orbatos ſe patria & fortunis indicarent, in poſterum candidis abſtinuiſſe, & pullas veſtes deſumpſiſſe.

ANNOTATIONES.

Eaſque domos Arabum, pictóſque Gelonos.

Id eſt, ſtigmata habentes (inquit Seruius) & ſunt populi Scythiæ: citátque locum ipſius Virgil. quem mox adducemus.

r *Et Agathyrſis.*] Et hos pictos ſcribit Virg. Aeneidos 4.

Creteſq́, Dryopeſq́, fremunt, pictiq́, Agathyrſi.

Vbi Seruius, contrà quàm dixerat priore loco, Populi ſunt, inquit, Scythiæ, colentes Apollinem Hyperboreum: Picti, non ſtigmata habentes, ſed pulchri: id eſt, Cyanea coma placentes. Pomponius Mela lib. 2. c. 1. de Scythia Europæa, Agathyrſi, inquit, ora artúſque pingunt, vt quique maioribus præſtant, ita magis vel minus, cæterùm iiſdem omnes notis: & ſic, vt ablui nequeant. Et Solinus d. cap. ad ea, quæ proximè dicta ſunt, ſubiungit, Nec hoc ſine differentia. Nam quantò quis altero præſtat, tantò propenſiore nota tingitur, vt ſit indicium humilitatis minus pingi.

s *Indis quoque.*] Arrianus de Geſtis Alexand. lib. 8. Inaures Indi geſtant ex ebore, qui locupletiores ſunt tantùm: neque enim vulgò id genus ornamenti ferunt.

t *Athenienſibus.*] Apuleius lib. 1. de Dogmate Platonis, de his loquens, Auri, inquit, tantùm reliquit, quantùm puer, nobilitatis inſigne, in auricula geſtauit.

u *Et Perſis.*] Vide tractatũ noſtrum Nobilitatis, ad finem.

x *Ex Germanis.*] Cornelius Tacitus in libello de Moribus & pop. Germaniæ, locupletiſſimi veſte diſtinguuntur, non fluitante, ſicut Sarmatæ & Parthi: ſed ſtricta & ſingulos artus exprimente: cæteris omnibus tegumen, ſagum, fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertum.

y *Apud Sueuos.*] Idem Tacitus d. lib. quem citauimus ſuprà, vbi de Sueuorum coma, id tamen addemus ex eodem Tacito, Sueuos vſque ad canitiem horrentem capillum retrò ſequi, ac ſæpe in ipſo ſolo vertice religare, Principes ornatiorem habere. Apud Ægyptios verò coma prolixa inſigne nobilitatis fuit, teſte Luciano in Nauigio.

z *In Libya.*] Pomponius Mela lib. 1. cap. 8. quo Cyrenaicam deſcribit, Primores, inquit, ſagis velantur: vulgus beſtiarum pecudúmque pellibus.

a *In Ægypto.*] Herodotus lib. 2.

b *Vniuerſis.*] Herodotus eodem libro, ſed paulò pòſt.

c *Neque referre alienum fuerit.*] Plinius lib. 3. c. 16. & lib. 37. cap. 2.

d *Ariſtoteles refert.*] Si is eſt: ſunt enim qui addubitant, in de Mirabilibus auſcultationibus, c. 106. Daunij omnes accolæque tam viri, quàm fœminæ atratis tantùm veſtibus vtuntur: ea nimirum de cauſa, quòd Troianę mulieres, dum captiuæ ad ea loca eſſent traductæ, metuentes ne grauem ſeruitutem ſub mulieribus Græcis experirentur (nam tum ea loca inhabitabant) naues incenderunt: tum vt iugum ſeruile effugerent, tum vt viros, manendi neceſſitate impoſita, detinerent. Adde ſuperioribus quòd Perſæ ſubligacula coriacea, reliquámque veſtem è corio deferebant, ex Herodoto lib. 1.

Qui numerus augurum, quæve poteſtas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur.

CAPVT XIX.

Augurum numerus impar. Augures quatuor. Quinque. Nouem. Viginti quatuor. Augurum dignitas.

QVÆSTIONI diu res fuit, qui numerus augurũ olim apud Romanos fuerit, quod ſacerdotium magnæ religionis fuiſſe conſtat.[a] Et tametſi à principio, vt in tribus centuriis, Ramnenſi, Titienſi & Luceri, ſinguli eſſent augures conſtitutum foret, quorum numerum imparem eſſe decere arbitrati ſunt: tamen ſequutis temporibus, quin ad quatuor, mox quinque numerum aucti fuerint, nulla controuerſia eſt: donec, vt non vltra nouem collegium excederet, ſenatuſconſulto cautum fuit. Idque ante primum Punicum bellum,[b] quo tempore Sora & Alba coloniæ deductæ fuere.[c] Demum à Sylla dictatore collegium propagatum ferunt, vt vltra nouem, quindecim crearentur, ita vt quatuor & viginti eſſent.[d] Hi ergo velut interpretes internunciíque deorum, tantæ

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

a *ET tametſi à principio.*] Hæc vſque ad verſic. Idque ante primum. ſunt Titi Liuij 1. Decad. lib. 10. Vide de his L. Gregorium ſyntag. 17. Hiſtoriæ deorum Gentilium fol. 742. & 743.

b *Quo tempore Sora & Alba.*] Liuius eodem libro, ſed alio loco, nempe in principio eius libri. Cuius verba hæc ſunt, Soram atque Albam coloniæ deductæ: Albam in Æquos ſex millia colonorum ſcripta. Sora agri Volſci fuerat, ſed poſſederant Samnites, eò quatuor millia hominum miſſa.

c *Demum à Sylla Dictatore.*] Sed aliter L. Florus epitome Liuij lib. 89. Sylla Dictator factus, quod nemo vnquam fecerat, cum faſcibus viginti quatuor proceſſit, rebúſque nouis reipubl. ſtatum confirmauit: Pontificum Augurumque collegium ampliauit, vt eſſent quindecim.

d *Hi ergo velut interpretes.*] Sic enim Helenum augurem appellat Virgil. lib. 3. Æneid.

Troiugena interpres diuûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarij lauros, qui ſydera ſentis,
Et volucrum linguas & præpetis omina pennæ.

Sic Euander Carmentam matrem, Fatiloquam, Deûm interpretem vocat apud Liu. 1. Decad. lib. 1. non adeò longè à principio his verbis, Ioue nate Hercules ſalue, inquit. Te mihi mater veridica interpres deûm auctururm cæleſtium

numerum

dignationis habiti ſunt, vt cum qui aruſpicinam fecerat, in ſenatum adſcribi, & inter patres legi, ſas eſſe duceretur. [e] Regibus quoque ſicut iura dare & ſapere, [f] ita diuinare, regium munus erat. Itaque à primo ortu orbis, [g] iidem reges & augures erant, qui futura prædicerent, & iura darent. [h] Denique Romulus hoc ſacerdotio præditus, optimus augur fuiſſe traditur. [i] Prodítumq; eſt, Romæ optimatum filios ſex, Hetruriæ populis, vt augurandi artem ediſcerent, ex decreto ſenatus in diſciplinam tradi ſolitos, vt Romæ augurandi ſcientia & ars innoteſceret. Quæ quidem incredibilis & pene diuina [k] Feſulis pollebat, vbi domicilium augurum eſſe ferebatur, [l] quod & veteri lege ſancitum erat, in hæc verba, prodigia & portenta ad Hetruſcos aruſpices, ſi ſenatus iuſſerit, deferunto, Hetruriæq; principes diſciplinam diſcunto: quibus diuis decreuerint, procuranto, iiſdem fulgura & oſtenta pianto, auſpicia ſeruanto, auguri parento & infra: [m] Singulis quoque tribubus olim ſinguli augures præficiebantur, qui ſacris cæremoniis prædictionibusq; deorum præeſſent, publica priuataque auſpicia curarent, ſicut à Romulo conſtitutum fuit. [n] Poſtea verò comitiis curiatis, quæ pontificis maximi dicuntur, non à populo vniuerſo, ſed à minore parte, & ſelectis, quibus ſacerdotia mandare curæ erat, de concilij ſententia eligebantur: namque ipſi nominabant, quos digniſſimos iudicarunt. [o] Nonnunquam ſi quis augur deceſſiſſet, à duobus vnus nominari, & à toto deinde collegio expeti & cooptari poterat: Qui poſtquam ad ſacerdotium admiſſi fuerant, mox inaugurati, vt mos erat, captatisq; auguriis in collegiũ admittebantur. Et tametſi præſentes admitterentur ſoli, ſæpius tamen abſentium habitam rationem comperimus, quòd lege Iulia cauebatur. [p] Cumque ſacerdotia ſemel collata, ob plurimas cauſas adimi ſolerent, ſolus auguratus perpetuus fuit: ideo ſemel collatus, quoad vita ſuppetit, etiam magnis intercedentibus cauſis viuenti nõ adimitur. [q] Quare Fabius Maximus proditur duobus & ſexaginta annis ſummâ cum

Reges augures idem.
Romulus augur.
Ro. ſex optimatum filij Hetruſcis traditi.
Augurum domicilium Feſulis.
Singulis tribubus ſinguli augures præfecti.
Augurum creatio.
Auguratus munus non adimebatur.

ANNOTATIONES.

numerum cecinit. paulò ante, Euander venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum, miratæ hæ gentes fuerant. Et hi quidem nuncupatim interpretes Iouis religionis vocantur ex verbis legis 12 tabularum aſcriptis Ciceroni lib. 2. de legibus. Idem Cicer. Philipp. 13. Vtrum igitur augurem Iouis Opt. Max. cuius interpretes, internunciique ſumus, vtrum populus Rom. libentius ſanciet?

e *Regibus quoque iura dare.*] Id enim proprium Regum fuit, vt ex pluribus docuim noſtris Commentariis Nobilitatis.

f *Ita diuinare.*] Vide ſequentia.

g *Iidem Reges & augures.*] Vt ſtatim patebit. Nec id ſolùm apud Rom. ſed & alios ex Cicerone libr. 1. de Diuinat. Sic Anius Deli inſulæ Rex & ſacerdos erat Virgilio libr. 3. Æneidos,

Rex Anius, Rex idem hominum Phœbiq; ſacerdos.

Vbi Seruius, Apud maiores, inquit, Rex erat ſacerdos & põtifex. Sic hodie Imperatores pontifices diximus.

h *Denique Romulus*] Cicero d. lib. 1. ſtatim poſt prin. Principio huius vrbis parens Romulus, non ſolum auſpicatò, vrbem condidiſſe: ſed ipſe etiam optimus augur fuiſſe traditur. Idem Cicero eod. lib. Itaque Romulus augur, vt apud Ennium, cum fratre item augure.

i *Prodítumq; eſt.*] A Cicerone eodem illo li. cuius verba adſcribimus, Quocirca bene apud maiores noſtros Senatus tum, cùm florebat imperium, decreuit, vt de Principum filiis ſex ſingulis Etruriæ populis in diſciplinam traderentur, ne ars tanta, propter tenuitatem hominum à religionis authoritate abduceretur ad mercedem, atque quæſtum. Feſtus autem Pompeius libr. 18. Tages, inquit, Genij filius & nepos Iouis, puer dicitur diſciplinam aruſpicij dediſſe duodecim populis Etruriæ traditur. De hoc Cicero lib. 2. de Diuinat. ſcribit ad hunc modum, Tages quidam dicitur in agro Tarquinienſi, quum terra araretur, & ſulcus altius eſſet impreſſus, extitiſſe repente, & eum affatus eſſe, qui arabat. Is autem Tages, vt in libris eſt Etruſcorum pueriliſpecie dicitur viſus, ſed ſenili fuiſſe prudentia. Eius aſpectu cum obſtupuiſſet bubulcus, clamoremque maiorem cum admiratione ediidiſſet, concurſum eſſe factum, totamque breui tempore in eum locum Etruriam conueniſſe: tum illum plura loquutum multis audientibus, qui omnia eius verba exceperint, literisque mandauerint: omnem autem orationem fuiſſe eam, qua aruſpicinæ diſciplina contineretur: eam poſtea creuiſſe rebus nouis cognoſcendis, & ad eadem illa principia referendis. Ouidius libro 15. Metamorphoſeõn,

At nymphas tetigit noua res: & Amazone natum
Haud aliter ſtupuit quam cum Tyrrhenus arator
Fatalem glebam mediis aſpexit in aruis,
Sponte ſua primum nulloq; agitante moueri,
Sumere mox hominis, terræq; amittere formam,
Oraq; venturis aperire recentia fatis.
Indigenæ dixere Tagen, qui primus Etruſcam
Edocuit gentem caſus aperire futuros.

k *Feſulis.*] Cicero vbi ſupra.

l *Quod & veteri lege ſancitum.*] Cicero 2. de legibus, vbi hęc omnia huius legis verba, paucis exceptis, adſcripſit. Valerius Max. lib. 1. c. 1. de Cerere placanda, Tantum, inquit, ſtudium Antiquis non ſolùm obſeruandæ, ſed etiam amplificandæ religionis fuit, vt florentiſſima tum & opulentiſſima ciuitate decem Principum filij S. C. ſingulis Etruriæ populis, percipiendæ ſacrorum diſciplinæ gratia, traderentur. In quo Cicero tantum à Valerio diſſentit de numero: Sex enim Principum filios tantùm ſcribit Cice. Valerius autem decem.

m *Singulis quoque tribubus*] Liuius 1. Dec. lib. 10. Cùm inter augures conſtet imparem numerum debere eſſe: vt tres antiquæ tribus, Ramnenſes, Tatienſes, Luceres, ſuum quæque habeant augurem. Pomp. Lætus de Sacerdotiis Ro. Primum tres augures fuere, à tribus tribubus.

n *Poſtea verò comitiis curiatis.*] Gruchius de Curiatis comitiis, lib. 2. c. 2. Comitia autem peculiaria auguribus creandis diſces ex Liuio 4 Dec. lib. 9.

o *Nonnunquam ſi quis augur deceſſiſſet.*] Cicero lib. 2. de legibus & Philippica 2. Augur augurem in demortui locum nominando cooptabat, vt teſtatur Cicero Philipp. 13. his verbis, In primis paternum auguratus locum, in quem ego eum, vt quod à patre accepi, filio reddam, mea nominatione cooptabo.

p *Cumq; ſacerdotia.*] Hęc vſque ad verſ. Quare Fab. ſunt Liuij 1. Dec. lib. 1. & Plutarchi probl. c. 99.

q *Quare Fabius Maximus.*] Liuius 3. Decad. libr. 10. dicit eum augurem duos & quadraginta annos fuiſſe. Plinius lib. 7. cap 48. Quintus Fabius Maximus, inquit, tribus & ſexaginta annis augur fuit. Valerius Maximus Alexandro ſubſcribit, his verbis, Quintus autem Fabius Maximus duobus & ſexaginta annis auguratus ſacerdotium ſuſtinuit, robuſta iam ætate id adeptus: quæ vtraque tempora, ſi in vnum conferantur, facile ſeculi modum expleuerint. Sed & Paulus Aemylius augur factus, ſic patriis moribus intendit, ſic veterum circa diuina obſeruantiam diſciplinamque cognouit,

Augur qui hulcus haberet. *Aues exhulceratæ.* *Aetatis ratio in augurũ collegio.* *Augurum munus.*

laude auguratum geſſiſſe ad vltimam ſenectam. [r] Si quis tamen augur hulcus pateretur, licet in ſacerdotio foret, augurandi tamen ius non habebat. Ex hulceratis quoque auibus auguria captari non licere, (ſiquidem morboſæ aues auſpicia nulla faciunt) ſæpe relatum eſt. [s] In augurum enim collegio illud præcipue ſeruatur, vt ſicut quiſque ætate præcedit, ita maximè primatum teneat: quippe inter augures maiores natu, etiam his qui cum imperio ſunt, præferri ſolent. [t] Horum ergo proprium fuit, ex auibus vaticinia obſeruare, ſignaque rerum futurarum, & à diis monita, contemplari: ſi opportunè euolaſſent, aut ſedes idoneas accepiſſent, obnunciare: de prodigiis, ſomniis, auguriis atque oraculis, portentis, extiſque reſponſa dare. Tum obſeruationes auſpiciorum, procurationes expiationéſque, vatum libros, portentorum explanationes, & monita deorum edicere, ſi quid ingruente fato caſurum foret, & quod ſaluis auſpiciis fieret. Quódve augurium lætum quódve piaculare eſſet, quod minas cæleſtes ingruentéſque calamitates, aut fatale exitium afferret, præmonere & vaticinari, quæ lege augurali

Lex auguralis.

latius decreta & perſcripta ſunt, cuius verba adſcripſi: Interpretes Iouis optimi maximi publici augures, ſignis & auſpiciis poſtea vidento, diſciplinam tenento, ſacerdotéſque vineta, virgetáque & ſalicta publica auguranto, quíque agent rem duelli, quíque populare auſpicium præmonento, olliqúe obtemperanto, diuorúmque iras prouidento: hiſque parento, cœliqúe fulgura regionibus ratis denotanto, vrbemqúe & templa & agros, liberata & effata habento: quæque augures iniuſta, nefaſta, vitioſa, dira dixerint, irrita infectaque ſunto: quique non paruerit, capitale eſto: & infra. Ipſíque auguriis auſpiciiſque captandis intereſſe debent, eáque notare, ac inſpicere & referre, & an egregie eſſet litatum, declarare: quibusque hoſtiis, & quibus ſacris ac ſupplicationibus, & quæ ad puluinaria, tetra prodigia

Non augur vnus, ſed totũ collegium auſpicia interpretabatur.

procurarentur aut expiarentur, enũciare. Sed tamen ſoli auguri ſine collegio auſpicia interpretari non licuit: totum enim collegium cenſere, & ſententiam ferre decebat, ſi quid exquiſitius interpretari vellent, ſi durior fortè caſus ambiguæ foret interpretationis, qui in dubium controuerſiamque veniret: ad quos etiam de ſingulis prodigiis & portentis, quæ eorum prædictio foret, & an fœdo vel felici exitu euentura eſſent, omnes tanquam ad adytum aliquem conſultum ibant. [u] Tum ſi qui magiſtratus vitio creati forent, eorum reſponſo vel admittebantur, vel magiſtratu abire cogebantur: itaque Dictatores, Conſules, Prætores, & reliqui magiſtratus vitio creati, nequid diuini obſtaret, ex reſponſo aruſpicum, magiſtratu abire ſæpe coacti ſunt. [x] Poterántque augures propter tetra prodigia, aut ſi quid officeret, comitia creandis magiſtratibus vel impedire vel vitiare. Quotiéſque ex arce augurium petebant, [y] lituum ſine nodo, hoc eſt baculum à ſummo inflexum, in parte qua robuſtior eſt, quod [z] inſigne augurale fuit, tenebant: [a] quo cœli regiones & certa ſpatia, quibus videnda ad ſe pertinere volebant, quæ templa dicta ſunt præfinirent, & certa finitione ſignarent, vt quod dextrum, quódve ſiniſtrum eſſet, oculis & animo metiri poſſent: nam manu cœli ſpatia notare, ſaluis auſpiciis, non licebat. [b] Quo quidem lituo augur proſpectu in vrbem, atque agros captato, regiones ab oriente ad occaſum terminabat, limite decumano, & cardine ex tranſuerſo, ſigno metato, quo oculi ferrent quàm longiſſimè. [c] Qui quidem lituus etiam regium fuit inſigne, in quo poteſtas dirimendarum litium eſſe noſcebatur. [d] Proditúmque memoriæ eſt, Romuli lituum ambas cuſpides ab imo &

Augurium cum ex arce peteretur. *Lituus auguris.* *Templa.* *Lituus regiũ inſigne.* *Regiones in cœlo ab auguribus notata.*

ANNOTATIONES.

gnouit, vt nominis & honoris duntaxat gratia concupitum prius, auguratum inter ſupremos magiſtratus habendum oſtenderit, philoſophis aſtipulatus, qui religionem ſcientiam cultus diuini eſſe definiunt, vt in eius vita ſcripſit Plutarchus.

r *Si quis augur.*] Hæc vſque ad verſ. In augurum. ſunt Plutarchi probl. c. 37. & iterum 73.

s *In augurum enim collegio.*] Cicero in libro de Senectute, Neque, ait, ſolùm honore antecèdentibus, ſed iis etiam, qui cum imperio ſunt, maiores natu augurês anteponuntur.

t *Horum ergo proprium.*] Hęc propemodum ſunt Ciceronis lib. 2. de legibus. vbi & ipſam legem auguralem poſuit.

u *Tum ſiqui magiſtratus.*] Cicero lib. 2. de legibus. Liuius 1. Decad. lib. 8. Valerius Max. lib. 1. cap. 1. vbi loquitur de Tib. Graccho.

x *Poterantq́ augures.*] Cicero lib. 2. de legib. & in 2. Philipp. cuius hæc verba ſunt, Tum hic bonus augur eo ſe ſacerdotio præditum eſſe dixit, vt comitia auſpiciis, vel impedire, vel vitiare poſſet.

y *Lituum ſine nodo.*] Cicero lib. 1. de Diuinat. Liuius 1. Dec. lib. 1. Augur dextra manu baculum, ſine nodo aduncum tenens, quem lituum appellauerunt. Plutarchus in Romulo, lituus eſt inflexus baculus, quo ad inaugurandum ſedentes cœli ſpatia deſignant.

z *Inſigne augurale fuit.*] Seruius in lib. 3. Georgicôn ibi,

—*Lituoſq́ patis, trabeaq́ gementem*

. *Ferre rotam.*———

Lituus erat augurum baculus aduncus, ſine nodo. Gellius lib. 5. cap. 8. Lituus eſt virga breuis, in parte, qua robuſtior eſt, incurua, qua augures vtuntur. Quod & ipſum aſſerit Cicero lib. 1. de Diuinatione. Quid, inquit, lituus iſte veſter (quod clariſſimum eſt inſigne auguratus) vnde vobis eſt traditus? Nempe eo Romulus regiones direxit tum, cùm vrbem condidit. Qui quidem Romuli lituus, id eſt incuruum & leuiter à ſummo inflexum bacillum (quod ab eius litui, quo canitur, ſimilitudine nomen inuenit) cum ſitus eſſet in Curia Saliorum quæ eſt in Palatio, eaque deflagraſſet, inuentus eſt integer. Macrobius lib. Saturnal. 5. cap. 8.

a *Quo cœli regiones.*] Liuius 1. Dec. lib. 1. Seruius lib. 7. Æneidos, in eum locum,

Ipſe Quirinali lituo.

Lituus, inquit, incuruus augurum baculus, quo vtebantur ad deſignanda cœli ſpatia. nam manu non licebat. Et in lib. 6. Æneid.

Ipſa ſub ora viri.

Et nos alibi tam latè diximus.

b *Quo quidem lituo.*] Plutarchus in Numa Pompilio.

c *Qui quidem lituus.*] Seruius ad ea quæ ibi, Quo cœli regiones. ex Virgil. in 7. Æneidos, ſubiungit, vel lituum, id eſt, regium baculum, in quo poteſtas erat dirimendarum litium.

d *Proditumq́.*] Plutarchus in Romulo.

c Ex

à ſummo inflexas habuiſſe, præter formam litui auguralis. [e] Ex notatis verò regionibus, prima antica, poſterior poſtica, tum dextra & ſiniſtra dictæ. [f] Quamuis Hetruſci vates cœleſtium prodigiorum periti, cœlum in duodecim partes diuiſerint, anticamque ad occiduum, quoniam omnis illuc inclinat motus & poſticam ad orientem: dextras ad ſeptentrionem, ſiniſtras vero ad meridiem proclinare voluerunt. [g] Sedebat enim augur velato capite, [h] & duplici toga augurali, quæ læna dicta eſt, [i] vel trabea amictus ex purpura & cocco, cum captabat auſpicia, & lituo cœli regiones notabat. [k] ipſeque cæſa victima obſeruatis notatiſque ſignis, longum carmen præfatus, preces effundebat: quas ſi forte non rite didiciſſet, ne quid præpoſtere diceretur, aliquo præeunte emittebat. Græcis verò augur non trabea amictus, ſed toga candida velatus, poſcit auguria. [l] Macedonibus quoque vates in amictu candido auream gerens coronam, captat auguria, & vaticinatur. Poſt effuſas vero preces, oculis in cœlum fixis, [m] ſedere conuenit, momentis omnibus paratum intentúmque toto animo affixum, [n] facto vbique ſilentio, ne quid videretur audiretúrve, quod auſpicium dirimeret, quoad de cœlo ſeruaſſet, captataque auguria & ſigna miſſa forent: quibus miſſis, [o] ex auibus quæ oſcines, quæ præpetes vel inferæ, & an tacitæ vel ſtrepentes aduolarent, & ſi dextra vel ſiniſtra, [p] quæve admiſſiuæ eſſent, [q] & quæ arculæ, [r] quæve cliuiæ, aut inebræ, quæ vetarent. Tum ſi motus pronus vel obliquus, ſupinus an rectus, aut in latera referebat: conueniebatque extemplò augurem adire, & [s] augurium firmari: namque vnum vidiſſe auſpicium, non erat ſatis. Adnotatumque exemplis eſt, non vbique & paſſim auguri captare auſpicia licere, quia niſi in præſcriptis deſtinatiſque locis, [t] quibus Theſqua nomen,

Velatus augur & ceremoniæ in auguriis captandis, vide item c. 13.
Græci.
Macedones.
Loca in quibus auguria obſeruabantur.
Magiſtri augurum munus.
Notandum.

ANNOTATIONES.

e *Ex notatis verò regionibus.*] Varro lib. 6. linguę Latinæ, non multò poſt princ. Eius, inquit, templi partes quatuor: ſiniſtra ab Oriente, dextra ab occaſu, antica ad Meridiem, poſtica ad Septentrionem. Feſtus Pompeius lib. 14. Quæ ante nos ſunt, antica, & quæ poſt nos ſunt, poſtica dicuntur: & dexteram anticam, ſiniſtram poſticam dicimus. Sic etiam ea cœli pars, quę ſole illuſtratur ad Meridiem, antica nominatur: quæ ad Septentrionem eſt, poſtica: rurſum, quæ diuidútur in duas parteis Orientem, atque Occidẽtem. Seruius in 9. eclog. ibi,

Ante ſiniſtra caua.

Augures, inquit, deſignant lituo ſpatia, & eis dant nomina, vt prima pars antica, poſterior poſtica, item dextra & ſiniſtra: vt iam alibi diximus. Et in lib. 2. Æneid. ibi,

Limen erat cæcæq; fores.

Per poſticum, inquit, ingreſſus eſt. nam fores anteriores obſeſſæ erant. Eſt autem poſticum neutri generis. Horatius Epiſtolarum lib. 1. epiſt. 5. ad Torquatum,

Atria ſeruantem poſtico falle clientem.

Nam antica & poſtica, in fœminino genere, augurale eſt. Idem Seruius in lib. 6. Æneid. eo loco, vbi, Moris eſt, inquit, vt captantes auguria, certa ſibi ſpatia deſignent, quibus volebant, videnda ad ſe pertinere: quod ſpatium totum appellatur, & extremæ partes, antica & poſtica vocabantur.

f *Quamuis Hetruſci.*] Aliter philoſophi. Nam Pythagoras, Plato, Ariſtoteles, dextras mũdi partes Orientáles dixẽre, à quibus initium motus: ſiniſtras Occidentales. Empedocles dextras mundi partes iuxta circulum ſolſtitialem æſtiuum: ſiniſtras iuxta hyemalem indicauit.

g *Sedebat enim augur.*] Plutarchus Numæ imperij auſpicia & ingreſſus ſcribens, Capitolium, inquit, aſcendit, vbi qui auguribus præerat, illum velato capite, ad Meridiem vertens, precatus eſt. Liuius 1. Dec. lib. 1. Augur ad læuam eius, capite velato, ſedem cepit,

h *Et duplici toga augurali.*] Diximus ſuprà hoc eodem libro cap. 18. Lænam eſſe genus veſtis. Quæ eſt proprie duplex amictus auguralis. ſic etiam, vt puto, legit Alexander: quamuis in omnibus libris, quos hactenus vidi, auguralis legatur.

i *Vel trabea.*] Diximus præterea ex Suetonij libello de genere veſti. Tertium genus trabeæ eſſe augurale ex purpura & cocco miſtum.

k *Ipſeq; cæſa victima.*] Plutarch. in Numa.

l *Macedonibus.*] Q. Curtius li. 4. vbi loquitur de Ariſtandro vate Alexandri Macedonis.

m *Sedere conuenit.*] Seruius in lib. 6. Æneidos ibi,

—Sic effatus veſtigia preſſit

Obſeruans quæ ſigna ferant.

Quia, inquit, ad auguria captanda, poſt preces, immobiles, vel ſtabant, vel ſedebant. Sed idem enarrans illud ipſius Virgilij in princ. lib. 9.

—Luco tum forte parentis
Pilumni, Turnus ſacrata valle ſedebat.

Secũdum, ait, augureis, ſedere eſt auguria captare: nam poſt deſignatas cœli parteis, à ſedentibus captãtur auguria. quòd & ipſe ſuprà lib. 7. latenter oſtendit, inducens Picum Regem ſolùm ſedentem,

——Paruaq; ſedebat
Succinctus trabea.

Quod eſt augurum, cùm alios ſtantes induxerit.

n *Facto vbique ſilentio.*] Plutarchus in Numa captante auguria, ſic ſcribit, Silentium ſummum tanta in multitudine forum tenebat, cunctis euentum obſeruantibus, & de futuro ſuſpenſis.

o *Ex auibus quæ oſcines, quæ præpetes.*] Dictum eſt ſupra hoc eodem lib. c. 13.

p *Quæve admiſſiuæ eſſent.*] Feſtus Pompeius lib. 1. Admiſſiuæ aues dicebantur ab auguribus, quæ conſulentem iuberent.

q *Et quæ arculæ.*] Idem Pompeius, Arcula dicebatur auis, quæ in auſpiciis vetabat aliquid fieri.

r *Quæve cliuiæ.*] Cliuię auſpicia dicebant (teſte Feſto lib. 3.) quę aliquid fieri prohibebant. & iam de his cliuiis auſpiciis diximus ſuprà d. c. 13.

s *Et augurium firmari.*] Virgilius libro ſecundo Æneidos,

Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma.

Quo in loco Seruius, Non ſufficit, inquit, Romano more, vnum vidiſſe augurium, niſi firmetur ex ſimili: nam ex diſſimilibus poſterioribus, diſſoluuntur priora.

t *Quibus Teſqua nomen.*] Feſtus Pompeius li. 18. Teſqua loca augurio deſignata. Cicero aſpera eſſe ait & difficilia. Horatius 1. Epiſtol. 14.

——Nam quæ deſerta & inhoſpita Teſqua
Credis, amœna vocat, mecum qui ſentit, & odit,
Quæ tu pulchra vocas.——

Vbi Acron dicit, Teſqua loca deſerta & difficilia, lingua Sabinorum dici: & deſerta & repleta ſentibus ſic nominari. Porphyrion alter interpres, dicit eſſe loca aſpera & ſylueſtria. Lucanus lib. 6. non longè a princ. Teſqua nemoroſa vocat,

Amplexus fines, ſaltus, nemoroſaq; teſqua.

Varro lib. 6. de lingua Latina, non admodum longè à prin. Teſca ſcribit per c, literam, putatque teſca dicta, quaſi tueſca, a tuendis ſacris: locaque quædam agreſtia interpretatur,

Auſpic. tempora. *Augur feralia no attrectabat.* *Poſt augurium obſeruata.* *Pontifex & augur ſimul.* *Maioris magiſtratus augurium minori præferebatur.*

[u] aut in arce, vel ad veteres curias, augures. [x] pontifices vero, niſi in poſtmurio, auſpicia captare fas erat. [y] Sed ſciendum non omnibus auguribus, ſed ſolo magiſtro augurum de cœlo auſpicari licuiſſe: qui huic muneri præfectus, magiſter à collegio eligebatur. [z] Obſeruatúmque, vt ſi extra vrbem, aut in pomœrio, vel domo conducta, ſeu quouis tabernaculo, quod cœperat, augur auſpicetur, & inter augurandum nondum firmis ſignis, vrbem aut pomœrium inauſpicatò tranſgreſſus foret, vt rite capientur auſpicia, primum omitti tabernaculum, & alterum ſumi neceſſe fore: denuóque auſpicari oportere, ex quo nouus auſpiciorum inſtauratur aſpectus. [a] Et cum certa dies auſpicijs dicata eſſet, poſt mediam noctem ad mediam futuram diem auſpicari licere. Septima autem aut ſexta diei hora, non decebat: [b] namque incipiente aut creſcente die, non autem deſinente, iuſta auſpicia fuere. Poſt Sextilem quoque menſem, quo tempore aues aut imbecillæ aut morboſæ ſunt, vel pulli earum imperfecti, auſpicari non licuit: eo enim tempore à pontifice maximo de cœlo ſeruare vetabatur. In quo id fuit conſtitutum, vt non modò [c] morboſis auibus, ſed [d] cuicunque funeri augur admouere manus, & feralia attrectare vetaretur. Si autem poſt augurium ſuſceptum ad aquam venire contingeret, ne eius interuentu augurium fruſtraretur, quod aquæ interceſſu interrumpi certum eſt, fuſis precibus aquam haurire, & vota promittere oportebat. [e] Poteratq; idem & pontifex & augur eſſe, duobusq; ſimul ſacerdotus præponi, cui etiam lictor præibat, ſicut pontifici maximo. Et tametſi poſt ſuſceptos honores, auguratus conferri ſoleret, tamen [f] Fabius Maximus admodum adoleſcens, priuſquam vllum

ANNOTATIONES.

tatur, Deo cuipiam conſecrata, Accij teſtimonio id ipſum confirmans ex tragœdia, cui Philoctetæ nomen eſt, in hunc modum citato, Lemnia qui tu es mortalis, qui in deſerta & teſca te apportes loca? Loca enim quę ſint, deſignat, cùm dicit Lemnia. Præſtolare & celſa Cabyrum delubra tenes, myſteriaque priſtina caſtis concepta ſacris. Deinde Volcania templa ſub ipſis collibus, in quos delatus locos dicitur, Alto ab limine cœli. Et Næuius. Expirante vapore vides vnde ignes cluet mortalibus diueis. Quare hic qui teſca dixit non errauit: neque ideo quòd ſancta, ſed quòd ibi myſteria fiunt, ac tuentur, tueſca dicta, pòſt teſca. Hæc Varro.

u *Aut in arce.*] Plutarchus in vita Numæ ſcribit, Numam auguribus ſacerdotibusque aſſumptis Capitolium aſcendiſſe ad captandum augurium.

x *Pontifices verò.*] Id, ni fallor, accepit à Feſto Pompeio lib. 14. dum ſcribit, Proſtmurium pontificale pomœrium, vbi pontifices auſpicabantur. Dictum autem pomœrium, quaſi promurium, id eſt, proximum muro. Et vix alibi id verbum inuenies: nullibi autem (niſi admodum decipior) poſtmurium, quo vtitur hic Alexander, & credo eum legiſſe poſtmurium, non proſtmurium. Scio autem pomœrium, aut, vt alij legunt, pomerium dictum, quòd eſſet poſt murum: vel teſtimonio Varronis lib. 1. aut aliorum computatione 4. linguæ Latinæ. aut Liuij 1. Decad. libr. 1. in hunc modum, Pomœrium, verbi vim ſolam intuentes, poſtmœnium interpretantur eſſe. Eſt autem magis circamœrium, locus, quem in condendis vrbibus quondam Hetruſci, quà murum ducturi erant, certis circà terminis inauguratò conſecrabant: vt neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniunguntur, & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpacium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod poſt murum eſſet, quam quod murus, poſt id pomœrium Romani appellarunt, & in vrbis incremento ſemper quantùm mœnia proceſſura erant, tantùm termini hi conſecrati proferebantur. In pomœrio autem pontifices auſpicari ſolitos, videri poteſt ex eo quod ſcribit Cicero li. 2. de Natura deorum, loquens de Tiberio Graccho augure, his verbis, Itaque tum illos exire iuſſit, pòſt autem e prouincia literas ad collegium miſit, ſe, cùm legeret libros, recordatum eſſe vitio ſibi tabernaculum captum fuiſſe in hortos Scipionis: quòd cùm pomœriū poſteà intraſſet habendi Senatus cauſa in redeundo, cùm idem pomœrium tranſiret, auſpicari eſſet oblitus. Itaque vitio Coſſ. creatos eſſe. Repetitur hoc exemplum lib. 1. de Diuinat. à Valerio libr. 1. tit. 1. de Cultu deorum, & à Plutarcho in Marcello. Sed interim aduerte ad id, quod ſcribit Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 6. Æneid.

——*Sic effatus, veſtigia preſſit.*

Quia, inquit, propriè effata, ſunt augurū preces: Vnde ager, poſt pomœria, vocatur effatus, vbi captabantur auguria. Gellius lib. 13. ca. 14. Pomœrium quid eſſet, augures populi Romani qui libros de auſpicijs ſcripſerunt, iſtiuſmodi ſententia definierunt, Pomœrium eſt locus intra agrum effatū, per totius vrbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finem vrbani auſpicij.

y *Sed ſciendum eſt non omnibus.*] Plutarchus in Numa, Capitolium aſcendit, vbi qui auguribus præerat, Numæ caput dextra manu tenens, precatus eſt, & contra quam longiſſime proſpectum oculi ferebant, quę a dijs immortalibus auſpicia ſignáve mitterentur, circumluſtrabat,

z *Obſeruatumq́, eſt.*] Valerius Maximus lib. 1. ca. 1. de Cultu deorum. A Tiberio, inquit. Graccho ad collegium augurum literis ex prouincia miſſis, quibus ſignificabat ſe, cùm libros ad ſacra populi pertinentes legeret, animaduertiſſe vitio, tabernaculum captum, comitijs conſularibus, quæ ipſe feciſſet: eaque re ab auguribus ad Senatum relata, iuſſu eius C. Figulus e Gallia, Scipio Naſica è Corſica Romam redierunt, & ſe conſulatu abdicauerunt. Cicero lib. 2. de Diuinatione. Auſpicium optimum habemus ad omnes res, præter quam ad comitia: quod quidem inſtitutum reipub. cauſa eſt: vt comitiorum vel in iudicijs populi, vel in iure legum, vel in creandis magiſtratibus, Principes ciuitatis erant interpretes. At Tiber. Gracchi literis Scipio & figulus, quòd cùm augures iudicaſſent eos vitio creatos eſſe, magiſtratu ſe abdicauerunt. Quod & ſuprà proximè, vbi de poſtmurio pontificum diximus ex Cicerone libro 2. de Nat. deorum.

a *Et cùm certa dies.*] A. Gellius lib. 3. c. 2. Magiſtratus quando vna die eis auſpicandum eſt, & id ſuper quo auſpicauerunt, agendum, poſt mediam noctem auſpicatur, & poſt meridiē ſole magno: auſpicatique eſſe & ęgiſſe ex eodem die dicuntur Macrob. lib. 1. Saturn. c. 3.

b *Namque incipiente.*] Hæc vſque ad verſic. In quo id fuit conſt. ſunt Plutarchi problem. cap. 37. vbi horum rationem reddit.

c *Morboſis auibus.*] Quod ſuprà dictum eſt.

d *Sed cuicunque funeri.*] Cornelius Tacitus lib. 1. Neque, inquit, Imperatorem auguratu, & vetuſtiſſimis cæremonijs præditum attrectare feralia debuiſſe.

e *Poteratq́, idem.*] Nam Q. Fabius Maximus augur & pontifex ſimul fuit, ex Liuio 3. Decad. lib. 10.

f *Fabius Maximus admodum adoleſcens.*] Vt patet ex Liuio 4. Decad. lib. 3. Sed & idem Liuius 3. Decad. lib. 9. in fine. tradit Titum Sempronium, admodum adoleſcentem, augurem creatum: quod tunc, inquit, perrarum erat in mandandis ſacerdotijs. Titus Sempronius Gracchus (vt memoriæ prodidit Plutarchus in Gracchis) P. tilius ſeditio-

ſorum

gereret magiſtratum, auguratum geſſiſſe dicitur. Quotiéſque pro diuerſis captarentur, illius præualere auſpicia, qui in ſummo eſſet magiſtratu, certum eſt: ideo Conſulis auſpicia, ſi cum Prætoris confundantur, præponi haud dubium eſſe. [g] Fuitque exemplis cognitum, apud augures optimis auſpiciis ea geri, quæ pro Reipubl. ſalute ſuſciperentur: quæ contra, inauſpicata eſſe & monſtrifica. Illud quoque dixiſſe non ab re fuerit, [h] occentu ſoricis dirimi auſpicia, [i] ſicut aquæ interuentu irrita fiunt: [k] vtque luminaria domus auguralis ſemper aperta ſint, nulloq; operculo claudantur. Quódque quum auſpicia captant, cœlo non turbido nec procelloſo aut pluuio, ſed aura ſilenti & placida, vbi omnia pura & tranquilla ſunt, auſpicentur, ne venti flatus aut tempeſtas auium greſſus a ſuo curſu diuertat. [l] Eſtque obſeruatum, vt minora auſpicia ſemper maioribus cedant, licet priora ſint. [m] Siquidem cornicis aut columbarum auſpicia, aquila ſuperueniente irrita fiunt: aquilarum verò augurium, fulmine adueniente nullum eſt.

Auſpicia pro repu. optima. *Soricis occentu auſpicia dirempta.* *Domus auguris aperta.* *Aura ſilenti & placida auguria capianda.* *Minora auſpicia maioribus cedebant.*

ANNOTATIONES.

ſorum Gracchorum pater, qui bis Coſſ. & cenſor fuit, idémque & ſummus augur & vir ſapiens, vir mira fortitudine & æquitate præditus, cooptatus in collegium augurum, cùm eſſet admodum adoleſcens. Paulus Æmylius, qui Perſem cepit, iuuenis factus eſt augur, vt ſcribit Plutarch. in vita Pauli Æmylij.

g *Fuitq; exemplis cognitum.*] Id dictum eſt Q. Fabij Maximi apud Tullium in Catone maiore, vbi ſic ſcribit, Augur cum eſſet, dicere auſus eſt, Optimis auſpiciis ea geri, quę pro reipub. ſalute fierent: quæ contra remp. ferrentur, auſpicia cōtra fieri. Cicero Philip. 11. Iupiter ipſe ſanxit, vt omnia, quæ reipub. ſalutaria eſſent, legitima & iuſta haberentur. Vbi videtur Cicero illud Hectoris ad Polydamantem fratrem exprimere, cùm is augurem ſuaderet de rebus gerendis conſulere Iliad. 12.

εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Id eſt,

Augurium optimum, pro patria pugnare.

Eobanus ſic vertit,

Augurium tamen eſt, quod præualet omnibus, vnum
Pro patria pugnare, armis defendere ciues.

Ita etiam vertit Budæus,

Augurium felix patriam tutarier vnum.

Quæ & ipſa ſententia citata eſt, & probata Ariſtoteli Rhetoricorum lib. 2. ipſi Ciceroni ad Atticum lib. 2. epiſtol. 19. Plinio Iuniori li. epiſt. 1. epiſt. 18. ad Tranquillum. Aphthonio in præexercitamentis, & Plutarcho in lib. de fortuna & virtute Alexandri.

h *Occentu ſoricis.*] Valerius Max. li. 1. c. 1. de Cultu deorum, de Fabio Maximo Occentus ſoricis auditus, Fabio Maximo Dictaturam, C. Flaminio magiſterium equitum deponendi cauſam præbuit. Plinius lib. 8. c. 57. Soricum occentu dirimi auſpicia, annales refertos habemus.

i *Sicut aquæ interuentu.*] De quo ſuprà dictum eſt.

k *Vtq; luminaria domus.*] Hæc vſque ad verſ. Eſtque obſeruatum. ſunt Plutarchi problemat. cap. 72. vbi horum reddit rationem.

l *Eſtq; obſeruatum*] Seruius in 9. eclog. Virg. enarrans illud,

Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.

Sed idem paulò aliter in 12. Æneid. in eum locum,

Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno.

Sit, inquit, in auguriis prima poſterioribus cedere. Vide Gellium lib. 13. c. 14. & in ſeq.

m *Siquidem cornicis, aut columbarum.*] Quod nō obſcurè probat illud Virgilij ecloga 9. Ex quo loco ipſe Seruius dicit in poſteriore illo loco, id ideo eſſe, quia aquila plus poteſt, quā columbæ. vt & ipſe dicit eiuſdem loci authoritate in libr. 2. eiuſdem operis ibi,

Iuppiter omnipotens, precibus ſi flecteris vllis,
Aſpice nos.—

Qui eſſent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio.

CAPVT XX.

ANCEPS quæſtio fuit apud grammaticos, ambiguo ſenſu in vtramque partem agitata, qui eſſent equi funales, qui in ſolenni triumphi apparatu iuxta triumphantis currum incedebant. Nuper in cœtu patriciorum, in controuerſiam certaménque venit, quonam modo accipi conueniat, [a] quod eſt in Tranquillo dictum, Tiberium Actiaco triūpho Auguſti currum fuiſſe comitatum ſiniſteriore funali equo, quum Germanicus dexteriore veheretur: qui eſſent funales equi, quærebatur. Cúmque varia & ferè populari opinione ferrentur, nobiſque quum minimè probarentur, viſum tandem eſt, funales dici equos, qui funibus alligati currum triumphantis traherent: quibus præeuntibus, ſummi imperatores vectabantur triumphi die, in quibus ingenui pueri ſedere veteri more ſolebant. Prætextatos enim filios in equis triumphantium vehi, [b] & Cicero meminit,

Funales equi apud Suetonium. *Prætextati filij in equis triumphantium.*

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

a QVod eſt in Tranquillo.] In Tiberij Cæſaris vita, ca. 6. ſic ſcribit, Dehinc pubeſcens, Actiaco triumpho currum Auguſti comitatus eſt ſiniſteriore funali equo, quū Marcellus, Octauiæ filius, dexteriore veheretur. Itidem Statius in ſexto Thebaidos, in ludis Archemori, equum nomine Thoen dixiſſe videtur funalem, qui iugalis erat, & in curſu equeſtri Admeto interueniebat, tanquam tertius ille habenalis in triga. Sic enim ait,

—Nec verbera voce
Nominibusq; ciens Pholoen Admetus & Iron
Funalemq; Thoen.—

Equi lauris iuncti hinc & inde currui triumphali, funales dicebantur, & alio nomine Habenales. Cuius rei mentio fit a Dionyſio in 8. Antiquitatum, ſcribente Inſtitutum vetus fuiſſe & heroicum, vt trium equorum currus in ludis decurrerent. Duobus enim equis iunctis tertius iuxtà adhibebatur, Habenalis, dictus: qui vinctus loris à prætertrahendo, ſimulque iungendo *παρήορος* vocabatur à priſcis.

b *Et Cicero meminit.*] In Oratione pro L. Muræna, Aut cùm ſedere, inquit, in equis triumphantium prætextati potiſſimum filij ſoleant.

& multi prodidere. [c] Quare Paulus Æmylius, deuicta Macedonia, filios duos impuberes: & [d] Germanicus currum quinque liberis onuſtum, in triumpho duxit. [e] M. quoque Antoninus Philoſophus, & Verus triumphi die natas puellas virgines in equis triũphalibus vexere. [f] Vel quod in his inſiderent qui funalia præterebant & faces, propterea funales dictos veterum authoritate probari: [g] nam peruulgatum ferè eſt, faces & lumina tam in apparatu triumphi quam iuxta triumphantem deferri ſolere. [h] Diuus enim Cæſar ad lumina quadringenta in Capitolium triumphans aſcendit, elephantis lychnos dextra ſiniſtraq; geſtantibus. Quod eo conſtitutũ ferunt, tum vt ſpectatior triumphi apparatus & conſpectior foret, tum vt lumina, ſi forte tenebris obortis, pompæ triumphali non ſufficeret dies, ad arcendas tenebras præſto forent: ipſeq; triumphans, luminibus circa adhibitis, conſpectior fieret. Propterea haud abs re viſum, ſicut in Cæſaris triumpho elephantos lychnos geſtaſſe legimus, compari modo funalia & faces equos iuxta triumphantem ferre, dici probabiliter poſſe. Vnde funales equos à funalibus, quæ in equis triumphalibus præterebant, probe dici argumentamur. Ex quibus licuit nobis æſtimare, vel quod funibus currum traherent, vel quod faces iuxta triumphantem deferrent, ſicut veteri exemplo probatum eſt, funales equos dici & æſtimari.

Vnde funales dicti.

ANNOTATIONES.

c *Quare P. Æmylius.*] Id accepiſſe videtur à Plutarcho in vita ipſius.

d *Et Germanicus.*] Cornelius Tacitus de Germanici triumpho ſic ſcribit, C. Cælio, L. Pomponio Coſſ. Germanicus Cæſar ad 7. Cal. Iunias triumphauit de Cheruſcis Cattiſque, & Angriuariis, quæq; aliæ nationes vſque ad Albim colunt: lecta ſpolia, captiui, ſimulachra mõtium, fluminum, præliorum, bellúmque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. Augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies, currusque quinque liberis onuſtus.

e *M. quoque Antoninus Philoſophus.*] Iulius Capitolinus in vita illius.

f *Vel quod in his inſiderent.*] Vtruncunque ſit, certè clarum eſt, funale dici à fune: nam & funale pro ipſo fune accipitur apud Liuium 5. Deca. lib. 2. paulò ante fi. Funda media, duo funalia imparia habebat. Accipitur & pro re quapiam lucente ex fune, aut cera, aut alia re pingui compoſita. Vnde & funalis cereus apud Valerium Maximum, vbi ſe quitur de C. Duilio, lib. 3. c. 7. C. autem Duillius, qui primus naualem triumphum ex Pœnis retulit, quoties cunque epulaturus erat: ad funalem cereum, præeunte tibicine & fidicine à cœna domum reuerti ſolitus eſt. Et ſimpliciter funali pro cereo apud Cicero. de Senect. Delectabatur, inquit, crebro funali & tibicine: quæ ſi nullo exemplo priuatus ſumpſerat, tantum licentiæ dabat gloria. Et Plinius, aut quiſquis eſt, in lib. de viris Illuſt. Duilio, inquit, conceſſum eſt, vt prælucente funali & præcinente tibicine, a cœna publica rediret. Hic ſimpliciter funale appellat, quod Valerius, vbi ſupra, vocat cereum funalem. Ouid. lib. 12. Metam.

> ———*Et primus ab ade*
> *Lampadibus denſum rapuit funale coruſcis.*

Sylius Italicus lib. 6. in fine. De hoc eodem Duilio, loquens, ait,

> *Cui nocturnos honos funalia clara ſacerq;*
> *Poſt epulas tibicen adeſt.*

Seruius in illud lib. 1. Æneidos in fine,

> ———*Et noctem flammis funalia vincunt.*

Funalia, inquit, a funibus, qui intra ceram ſunt. Hos antè vſum papyri cera circundatos habebant. Vnde funera dicta: quia funes incenſi illa præcedebant.

g *Nam peruulgatum eſt faces.*] Vt patet exemplo ſeq.

h *Diuus enim Cæſar.*] Sueto. in vita illius, c. 37. ſic tradit, Aſcenditque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atque ſiniſtra lychnuchos geſtantibus.

Qui fuerit apud veteres cœnandi vſus, quæve hora prandij & cœnæ, quotq́; ſingulis lectis cœnitabant, & quid apud exteros.

CAPVT XXI.

Torus & cibus primi ſeculi.

Menſa.

ANTIQVIS [a] torum ex paluſtri vlua, & [b] ex ſtramento, [c] vel ex ceſpite fuiſſe, [d] & longo tempore ex pulte non pane Romanos victitaſſe, perſpicuum exemplis & probatum eſt: poſtea quum annis intercedentibus ex illo agreſti cultu deſitum eſſet, [e] menſas in quibus epularentur, ex

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

a *ANtiquis torum ex paluſtri vlua.*] Naſo libr. Faſtorum primo, inopiam & frugalitatem priſcorum Romanorum graphicè deſcribens, ait,

> *Dum caſa Martigenam capiebat parua Quirinum,*
> *Et dabat exiguum fluminis vlua torum.*

Et paulò pòſt,

> *Nec pudor in ſtipula placidam cepiſſe quietem,*
> *Et fœnum capiti ſuppoſuiſſe, fuit.*

b *Et ex ſtramento.*] Iuuenalis ſat. 6. in princ.

> *Syluestrem montana torum cum ſterneret vxor*
> *Frondibus & culmo, vicinarumq; ferarum*
> *Pellibus*———

Plinius lib. 18. c. 3. Quies, ſomnúsque in ſtramentis erat. vide in præced.

c *Vel ex ceſpite.*] Seneca in Hercule Oetæo act. 2.

> *Ceſpes Tyrio mollior oſtro*
> *Solet impauidos ducere ſomnos.*

Virgilius libro 8. Æneidos deſcribens Euandri in Æneam beneuolentiam, qui cum epulis ſolemnibus accepit, Sic enim ait,

> *Hæc vbi dicta dapes iubet & ſublata reponi*
> *Pocula, gramineoq́; viros locat ipſe ſedili,*
> *Præcipuum q; toro & villoſi pelle leonis*
> *Accipit Æneam.*———

d *Et longo tempore ex pulte.*] Plinius libro 18. cap. 8. Pulte non pane vixiſſe longo tempore Romanos manifeſtum: quoniam inde & pulmentaria hodieque dicuntur. Et Ennius, antiquiſſimus vates, obſidionis famem exprimens, offam eripuiſſe plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie ſacra priſca atque natalium pulte fritilla conficiuntur: videturque tam puls ignota Græciæ fuiſſe, quam Italiæ polenta. Valerius Maximus libro 2. cap. 1. de modo comedendi antiquorum, Erant, inquit, adeo continentiæ attenti, vt frequentior apud eos pultis vſus, quam panis eſſet.

e *Menſas in quibus epularentur, ex acere.*] Ex Plinio lib. 33. c. 11. Ante ſe autem paulo lignea rotunda ſolida, nec multò maiora quàm menſas fuiſſe. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cepiſſe. Et de acere quoque probat illud Virgilianum lib. 8. Æneidos,

acere aut fraxino [f] quadratas, [g] deinde orbiculatas feciſſe, in quibus pranderent & cœnarent, ſatis conſtat. Quem morem a Laconibus Romanos ſumpſiſſe crediderim, quibus nullæ fuere menſæ niſi ex robore. Romanis enim antea lecti erant [h] Archaici & Bœotici, humiles & breues. [i] Labentibus deinde moribus, tantæ luxuriæ factæ ſunt, vt ærati primum lecti, abaci, triclinia, & monopodia, quę Cn. Manlius Aſia deuicta primum inuexit in triumpho, deinde [k] citreæ menſæ, [l] quæ elephantinis pedibus ſuſtinebantur, [m] orbiculatæ, magno ſumptu fierent, [n] quarum precium auro appendebãt, [o] aut ex ebore [p] vel teſtudine, ſectis putaminibus in laminas, quod Carbilius Pollio inſtituit primus: adeò vt nõ modò mẽſas, ſed lectos & repoſitoria teſtudinu putamine veſtirent. [q] In cœnaculis enim domorũ aut [r] triclinijs

ANNOTATIONES.

—Soliòque mutat acerno.

Illudque Martialis menſæ acernæ aphophoretum 90. libro 14.

Non ſum criſpa quidem, nec ſyluæ filia Mauræ,
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

f *Quadratas.*] Plinius d. lib. 33. c. 11.

g *Deinde orbiculatas.*] Athenæus lib. 11. c. 13. reddit rationem quare priſci circulares menſas parabant. Quod in orbem & circuitum factum eſt, orbiculatum dicitur. Vnde poma orbiculata à Varrone lib. 1. de Re ruſti. c. 59. quæ rotunda ſunt, figuramque habent orbis in rotundum circumacti. Vide infra ex Seruio. Et Sueton. in Nerone. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò diebus ac noctibus, vice mundi circumageretur.

h *Archiaci.*] Horatius Epiſtolarum lib. 1. epiſt. 5. in princ.

Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis.

Archaicis nonnulli doctiſſimi viri legunt. Sunt autem Gręco nomine Archaici lecti Latino antiqui: id eſt, antiquo modo & more fabricati. Vtitur hoc nomine Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 1. Quomodo autem menſæ Archaicæ, eodem modo, & lecti Archaici ſunt appellati: ſuntque intelligendi lecti imperitè & parum eleganter facti.

i *Labentibus deinde moribus.*] Hæc vſque ad ea verba, Deinde citreæ menſæ ſunt Liuij 4. Dec. lib. 9. non adeò procul à princ. Et ſuper eo quod dictum eſt de Aſia, Plinius lib. 33. cap. 11 fi. ſcribit, Aſia primum deuicta luxuriam miſit in Italiam, &c.

k *Citreæ menſæ.*] Eſt huiuſmodi menſæ citreæ apophoretum Martialis lib. 14. c. 89.

Accipe felices Athlantica munera ſyluas,
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

Athlantica autem appellat, quod in Athlante monte Mauritaniæ ſylua eſt, quæ citrum arborem & cedrum producit, vnde menſarum inſaniæ quas fœminæ viris contra margaritas regerunt, vt ſcribit Plinius lib. 13. c. 15. in princ. vbi & tu videbis immenſa menſarum pretia. Et de his menſis citreis eſt illud Lucani lib. 9.

Sed citrũ contenta comis vmbrabat, & vmbris
In nemus ignotum noſtra venere ſecures,
Extremoq; epulas menſaſq; petiuimus orbe.

Sunt tamen qui ibi legunt cedri: nam & ex ea arbore menſas fuiſſe factas ſatis conſtat ex Plinio lib. 13. c. 15.

l *Quæ elephantinis pedibus ſuſtinebantur.*] Vide infrà proxime.

m *Orbiculatæ.*] Seruius in eum locum Virgilij lib. 3. Æneidos,

Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.

Ambeſas, inquit, vndique eſas: id eſt, rotũdas. Maiores enim has habebant, in honore deorum Panceas.

n *Quarum precium auro appendebant.*] Ad quod nonnihil illud Martialis ſuperius citatum.

o *Aut ex ebore.*] Celſus Iuriſconſult. in l. Labeo. ff. de ſuppel. leg. Nam, inquit, ſi ſtili, aut lignea, aut vitrea aut ærea denique ſuppellectili vtebantur: nunc ex ebore, atque teſtudine & argento: iam ex auro etiam atque gemmis ſuppellectili vtuntur. Iuuenalis ſatyra 11.

At nunc diuitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama ſapit, putere videntur
Vnguenta atque roſæ, latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu.

Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, & Mauro obſcurior Indus,
Et quos depoſuit Nabathæo bellua ſaltu,
Iam nimios capitique graues.

p *Vel teſtudine, ſectis.*] Hæc vſque ad ea verba, In cœnaculis enim, ſunt Plinij lib. 9. c. 11. Teſtudinum putamina, inquientis, ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria his veſtire, Carbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenij. Sed & lectos olim ex teſtudine factos fuiſſe, teſtis eſt Philo Iudæus in lib. de vita contemplatiua his verbis, Triclinia lectos habent eburneos, aut teſtudineos, aut pretioſioris materiæ, gemmatos pleroſque, ſtratos auro intexta purpura, vel alijs floridis coloribus varijs oculos allicientibus. Et Lucianus in Aſino aureo, κλίνη δὲ μεγάλη ἀπὸ χελώνης ἰνδικῆς πεποιημένη. id eſt, lectus erat magnus ex Indica teſtudine factus. Et ex eo Apuleius libr. 10. eiuſdem tituli, Lectus, inquit, Indica teſtudine pellucidus, plumea congerie tumidus, veſte ſerica floridus. Iuuenalis ſatyr. 11.

Nemo inter curas & ſeria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarum Troiugenis factura & nobile fulcrum.

Vnde eſt illa indignatio Senecæ in lib. 7. de beneficiis cap. 9. Video elaboratam ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorumque animalium teſtas, ingentibus pretiis emptas, in quibus ipſa illa, quæ placet varietas, ſubditis medicamentis, in ſimilitudinem veri coloratur. Plinius lib. 16. cap. 43. Portentoſa ingenia appellat, quæ materiam in mari quæſiuere ad lectos, teſtudineſque in hoc ſecuere. Idem quoque Plinius libr. 33. cap. 11. authoritate Feneſtellæ, dicit Tiberij Cæſaris principatu teſtudine repoſitoriis argentum addi cœptum. Vide præterea in præced.

q *In cœnaculis.*] Varro lib. 4. Vbi cubabant, cubiculum: vbi cœnabant, cœnaculum vocitabant. Poſteaquam in ſuperiore parte cœnitare cœperũt: ſuperioris domus vniuerſa cœnacula dicta. Poſteaquam vbi cœnabant, plura facere cœperunt, vt in caſtris ab hyeme hyberna. Hybernum domus vocarunt: contra æſtiuum. Cœnacula dicuntur ad quæ ſcalis aſcenditur, vt ſcribit Feſtus Pompeius lib. 3. Sed & de cœnaculo diximus ſuprà lib. 3. c. 14.

r *Aut tricliniis ſtratis tribus lectis.*] Seruius lib. 1. Æneidos in eum locum,

—Aulæis iam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda.—

Scribit antiquos ſtratis tribus lectis epulari ſolitos, errareque eos, qui triclinium dicunt ipſam baſilicam, aut cœnationem. Vnde Cicero in Oratione pro Murena, Atque ille rogatus, vt triclinium ſterneret, ſtrauit pelliculis hœdinis lectulos punicanos. Et Horat. Serm. lib. 1. ſat. 4.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.

Vbi Acron interpres, id eſt duodecim in triclinio: nam & inde triclinium dictum eſt, a tribus lectis. Iuuenalis ſat. 5.

—Ergo duo poſt,
Si libuit, menſes neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo ceſſaret culcitra lecto,
Vnà ſimus, ait.—

Ex quibus Iuuenalis verbis apertiſſimũ eſt, triclinium diſcubitorium tribus fuiſſe inſtructum lectis, atque inde nomen accepiſſe.

Tres lecti in cœnaculis & triclinius. *Perſæ.* *Pauſaniæ frugalitas.* *Græci.* *Romani.* *Menſa argentea.* *Prandium & cœna in propatulo.* *Cœna vnicum.* *Secundæ menſæ.*

tribus lectis, [s] priſci illi ſedentes cœnitabant, in quibus tres fuiſſe menſas [t] Varro ſignificat, ex quibus vna vinaria orbiculata, cylibantum dicta, a poculis quas κύλικας Græci vocant: altera lapidea, oblonga columella ſuffulta, cui cartibulum: tertia, quadrata quæ vaſa detinebat, cui vrnarium dixere nomen. [u] Perſæ verò, quum antea in vimineis toris diſcumberent, poſtea lectos auro fulgentes, & gemmis magnificè conſtruxere, in quibus vaſa non minoris cenſus adæquarunt, quos tanto cenſu excultos, ac regium apparatum in caſtris, Pauſanias quum deuicto Mardonio ad Platæas vidiſſet illo neglecto, modica menſa Laconicam cœnam feciſſe dicitur. Græci in ſympoſio Græcienti frequenter cœnitarunt. [x] Apud Romanos verò Heliogabalus argenteas primus menſas habuiſſe dicitur: [y] quibus in ſolemni epulo duæ tantùm menſæ adlubebantur, vna carnium, altera pomorum. [z] Namque veteribus cibus mundus erat & ſimplex, neque operoſis conditurís, aut appetentia exquiſitus, ſed ſine apparatu & ſine impenſa. [a] Prandium enim & cœna in propatulo fiebat, quia palam cœnitare dedecus non erat: ſecretò verò cœnitaſſe, probro & ignominiæ fuit. [b] Id quod Lacedæmoniis Lycurgi lege cauebatur: quod ideo conſtitutum ferunt, ne quis ſplendidius altero veſceretur. Hyeméque ad focum, æſtiuo anni tempore in aprico cœnitabant. [c] Ouum verò & mel, initiũ cœnæ fecere, [d] in ſecundis mẽſis, poma & [e] mel, ſicut ad principia conuiuij, [f] & multiformes nuces dari aſſueuere. [g] Apud maiores autẽ ſemen candidi papaueris cum melle & [h] lactuca plerunque menſas ſecundas fecit. [i] deinde

ANNOTATIONES.

s *Priſci illi ſedentes.*] Vide infrà.

t *Varro.*] Lib.4.de lingua Lat.

u *Perſæ verò.*] Hæc vſque ad verſ. Græci in ſympoſio. ſunt Herodoti libr. 9. Plutarchi in Apophtheg. Pauſaniæ, & Cleombroti.

x *Apud Romanos verò Heliogabalus.*] Lampridius in vita illius. Primus deinde menſas & capſas argenteas habuit.

y *Quibus.*] Seruius in lib.1. Æneidos ibi,

Poſtquam exempta fames epulis, menſæq; remotæ.

Vbi non carnium dicit, ſed epularum, quod non longè diſtat: niſi quòd alterum altero generalius eſt. Verùm idem Seruius in lib.8. eiuſdem operis in eum locum,

Inſtaurant epulas & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt.—

Idem dicit quod hìc Alexander.

z *Namque veteribus.*] Hoc in ſequentibus videbitur.

a *Prandium enim & cœna in propatulo fiebat.*] Valerius Maximus lib.2. cap.1. Fuit, inquit, etiam illa ſimplicitas antiquorum in cibo capiendo humanitatis ſimul & continentiæ certiſſimus index. Nam maximè viris prandere & cœnare in propatulo, verecundiæ non erat, nec ſanè vllas epulas habebant, quas populi oculis ſubiicere erubeſcerent. Et Iſidorus libr. Etymologiarum 20. cap. 2. Macrobius verò lib.3. Saturnal. cap.17. in princ. ſcribit legibus Rom. præceptum fuiſſe, vt patentibus ianuis pranſitaretur & cœnitaretur. Sic vt oculis ciuium teſtibus factis, luxuriæ modus fieret. Hinc eſt quòd Iuuenalis ſat. 1. conqueritur ſuorum temporum mores, qui à priſca illa viuendi norma declinaſſent, quódque ſuæ ætatis homines maiorum inſtituta mutaſſent, propter luxuriam, nec iam in propatulo, ſed intra priuatas ædes multiiuga, luxurioſáque, & lautè parata cœna cœnarent,

—Quis fercula ſeptem
Secretò cœnauit auus.—

b *Id quod Lacedæmoniis.*] Plutarc. in probl. c. 32. & ante illum, Strabo libr. 15. vbi idem dicit de Indis. Sed & Reges ipſi Lacedæmonij, cùm domi erant, in commune conuiuabantur, vt tradit idem Plutarch. in Ageſilao. Et Ægyptij, & Moſſynœci in propatulo veſcebantur. Priorum, ſcilicet, Ægyptiorum teſtis eſt Herodotus, cùm ait, Domi ventrem exonerant, exterius in viis comedunt: reddentes rationem. Quæ ſunt turpia, ſed neceſſaria, ea in occulto fieri debere: palam verò quæ non ſunt turpia. Poſteriorum Pomponius Mela lib.1.c.21.

c *Ouum verò.*] Horatius Serm.lib.1.ſat.3.

—Si collibuiſſet, ab ouo
Vſque ad mala citaret, Io Bacche, modò ſumma
Voce, modò hac reſonans, quæ chordis quatuor ima.

Vbi Porphyrion interpres, Ouum enim, inquit, hodiéque initium cœnæ, quippe cùm in guſtu ſtatim a balneis offeratur: mala autem apud veteres inter cætera ſecundæ menſæ offerebantur. Athenæus libr. 2. Dipnoſo. authoritate Naucratitæ, ſcribit in conuiuiis oua apponi ſolita. Idem tradit lib.14.c.17. etiam in ſecunda menſa oua apponi, his verbis, ἐτίθετο δ᾽ ᾠὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ τραπέζῃ.

d *In ſecundis menſis poma.*] Iam dictum eſt nuper ex Horatio & ipſius interprete. Sed non omittendus Ouidius in elegia de Nuce,

Poma cadunt menſis non interdicta ſecundis.

Vbi etiam intelligit de nucibus. Pollux libr.6.cap.11. ſpeciatim nominat ea, quæ ſecundæ menſæ erant apud Græcos.

e *Et Mel.*] Infrà in verbo, Apud maiores autem.

f *Et multiformes nuces.*] Suprà ibi, In ſecundis menſis poma. & infrà ibi, Deinde vt vua. ex Horatio. Præterea videbis Athenæum lib.14.cap.17. ex Clearcho in Pandroſo, his verbis,

Cape aquam in manus, nequaquam: bene habes, cape bene.
Nihil peius puer, impone menſæ nuces ac bellaria.

Et Macrobium lib.3.Satur.c.18.

g *Apud maiores autem.*] Plinius lib.19.cap.8. non procul à fin. Papaueris, inquit, ſatiui, candidi ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur.

h *Et lactuca.*] Horatius Serm.lib.2.ſat.4.

—Nam lactuca innatat acri
Poſt vinum ſtomacho.—

Vbi Porphyrion interpres, Hinc, inquit, apparet apud veteres vltimis menſis lactucam dari ſolitam & Martialis lib. 13.epig.14.

Claudere quæ cœnas lactuca ſolebat auorum.
Dic mihi cur noſtras inchoat illa dapes?

Athenæus autem lib.3.c.11. Omnibus, inquit, antiquis in more poſitum erat, vt neque vuluas ante cœnam afferrent, neque lactucas, vel aliud huiuſmodi quidpiam, velut noſtris temporibus inualuit conſuetudo.

i *Deinde, vt vua.*] Virgilius loquens de vua Rhodia lib. 2. Georg.

Non ego te menſis & diis accepta ſecundis
Tranſierim Rhodia.—

Et Horatius Serm.lib.2.ſat.quoque 2.

—Tum penſilis vua ſecundas,
Et nux ornabat menſas, cum duplice ficu.

Martialis lib 5.epig.120.ad Toranium,

Menſæ munera ſi voles ſecundæ,
Marcentes tibi porrigentur vuæ,
Et nomen pyra, quæ ferunt Syrorum:
Et quas docta Neapolis creauit.
Lento caſtaneæ vapore toſtæ.
Vinum tu facies bonum bibendo.
Poſthæc omnia forte, ſi mouebit

Bacchus:

vt vua, ficus, pyrum, & alia pomorum genera darentur [k] bellaria in vſu fuit: Iberis autem, vt in ſympoſiis glandem in ſecundis menſis tribuant, magni putabatur. [l] Græcis oua cum turdis & leporinis carnibus, ac mellitis placentis, ſecundæ menſæ frequentius data ſunt: quibus erat iſte mos, vt in fine cœnæ linguas igne torridas, poſt ſermones deguſtandas darent. [m] Præcipua tamen bellaria traduntur fuiſſe Attica lauta atque eximia. [n] Platonis vero bellaria fuere ficus, cicer, faba, myrti baccæ, & ex fago glans prunis toſta. [o] Fertur Heliogabalus pro luxus affluentia paraſitos in ſecundis menſis nouo genere edulij ſaginaſſe: nam cereas dapes, aut lignea edulia vel eburnea, ſæpe fictilia aut marmorea exhibuit, quum per ſingulos miſſus tantum biberent, velut veſcerentur, & manus abluerent. [p] Panem verò paniceáſque menſas non argenteis vaſculis, ſed vimineis caniſtris Romani inferebant: Græci verò per promas. [q] Quos ex multiplici genere variarunt: [r] nam & plebeius erat, & ſiligineus, qui candore præſtabat & tritico, præcipuè [s] Campano, quod (authore Varrone) cæteris præſtaret, [t] ſicut in Falerno vinum, [u] in Caſinati oleum, in [x] Tuſculano ficum, in [y] Tarentino mel præferebatur cæteris. [z] Erat &

Iberi. *Græci.* *Attica bellaria.* *Platonis bellaria.* *Panes & paniceæ menſæ.* *Panis ſpecies.*

ANNOTATIONES.

Bacchus, nam ſolet eſuritionem,
Succurrent [illegible] nobiles oliuæ,
Piceni modo [illegible] tulere rami,
Et feruens cic[illegible] tepens lupinus.
Parua eſt cœna [illegible] poteſt negare?

Ex quibus intelligis [illegible] eo tẽpore fuerunt ſecundæ mẽſæ.

k *Bellaria.*] Ea ſignificant omne genus ſecundæ menſæ, nam quæ πέμματα Græci, vel τραγήματα dixerunt, ea veteres noſtri bellaria appellarunt, vt tradit Gellius lib. 13. c. 11. & Macrobius lib. 2. c. 8. & lib. 3. c. 18. in princ. Scriblitas autem, quæ inter bellaria ſunt, eſſe ſecundæ mẽſæ docet Martialis lib. 3. epig. 17. his verbis,

Circumlata diu menſis ſcriblita ſecundis
Vrebat nimio ſæua calore manus.

Heraclides autem Tarentinus apud Athenæum lib. 2. c. 10. vtrum bellaria in principio cœnæ apponi debeant, vt in quibuſdam Aſiæ locis, & in Græcia conſueuerunt, an in fine. Nam ſi in fine, maiore accidit nutrimento in ventrem & viſcera prius ingreſſo, nuces, bibendi gratia, illatas cibiſque immixtas, inflationes & nutrimẽti ipſius corruptiones operari, quia id quod ſequitur natura ſupernatare, & ad digerendum eſt operoſum: ex quo cruditates fiunt & ventris oppreſſiones.

l *Græcis oua.*] Hæc vſque ad verſ. Quibus erat. ſunt Athenæi lib. 14. Dipnoſophiſt. c. 17. authoritate Ariſtophanis in Leptiniſco, Alexidis in Polychlea & aliorum, Dabatur, inquit, ouum etiam in ſecunda menſa, velut lepores, turdique cum placentis inferebantur. Sed quòd ad placentas, de quibus hic. Varro in ſatyra Menippea apud Gellium libro 12. (aliàs 13.) cap. 11. & Macrob. lib. 2. Satur. cap. 8. de ſecunda menſa eas remouet.

m *Præcipua tamen bellaria.*] Plato lib. 3. de Republ. vituperat huiuſmodi bellaria, quæ tamen plurimis, vt dicit, iucunda & delicata videntur.

n *Platonis.*] In lib. 2. de Iuſto.

o *Fertur Heliogabalus.*] Lampridius in illius vita, Paraſitis in ſecunda menſa ſæpe ceream cœnam, ſæpe ligneam, ſæpe eburneam, aliquando fictilem, nonnunquam marmoream etiam vel lapideam exhibuit: ita vt omnia illis exhiberentur videnda de diuerſa materia, qua ipſe cœnabat, cum tantùm biberent per ſingula fercula, & manus, quaſi comediſſent, lauarent.

p *Panem verò paniceáſque menſas.*] Seruius lib. 1. Æneidos eo loco,

Dixit, [illegible] in menſa laticum libauit honorem,
Primaque libato ſummo tenus attigit ore.

Tangit, inquit, morem Rom. qui Paniceas ſacratáſque menſas habebant, in quibus libabant.

q *Quos ex.*] Scilicet panes, & quod mox dicit, variarunt, ſcilicet, Romani, vt vtrumque ex ſequentibus apparet.

r *Nam & plebeius & ſiligineus.*] Plebeius quis ſit nomen indicat: Siligineus autem delicatior erat. Seneca ad Lucillium epiſt. 120. Vtrum hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet Illa ventrem non delectari vult, ſed impleri, & rurſum 124. Non habet panem meus piſtor, ſed habet villicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus: Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam illum tenerum tibi, & ſiligineum fames reddet. Ideò non eſt ante edendum quàm illa imperet. Licet ſint qui vtroque loco ſimilagineum legant. Plinius autem lib. 18. c. 8. tradit Siliginem propriè dici tritici delitias. & cap. ſeq in princ. E ſiligine, inquit, lautiſſimus panis, piſtrinarúmque opera laudatiſſima. Sed & iterum c. 10. princ. tradit ſimilaginem ex tritico fieri laudatiſſimam. Et vt intelligas an, & quid inter vtramque, ſcilicet, ſiliginem, & ſimilaginem interſit, vide ipſum Plinium dictis locis. Cæterum panis ſimilaginei meminit Eccleſiaſticus c. 39. his verbis, Initium neceſſariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum: ſal, lac, & panis ſimilagineus, & mel, & botrus vuæ, & oleum, & veſtimentum. Sed & tu interim vide quid de albo pane ſcripſimus in Commentariis Nobilitatis cap. 20.

s *Campano.*] Imò verò ipſe Varro lib. 1. Rei ruſticæ, cap. 2. tritico Apulo primas, vt farri Campano tribuit, Quod far, ait, cõferam Campano? quod triticum Apulo? quod vinum Falerno? quod oleum Venafro? & Plinius lib. 18. cap. 7. triticum Italicum cæteris præfert.

t *Sicut in falerno vinum.*] Varro vbi ſuprà, de quo & nos diximus in dictis Commentariis Nobilitatis, cap. 31. nu. 454. incip. in libello.

u *In Caſinati oleum.*] Varro vbi ſuprà, non Caſinati, ſed Venafro, ſiue Venafrano principatum tribuit, vt etiam Strabo lib. 5. non ſemel, & Plinius lib. 15. cap. 2. Vnde & Horatius Car. lib. 2. Ode 6.

——Vbi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro.——

Et lib. Serm. 2. ſat. 4.

——Inſuper addes
Preſſa Venafranæ quod bacca remiſit oliuæ.

Idem Sat. 8. huius lib.

His mixtum ius eſt oleo, quod prima Venafri
Preſſit cella.——

Iuuenalis ſat. 5.

Ipſe Venafrano piſcem perfudit. Subaudi oleo.

Præſtitiſſe cæteris oleum Venafranum declarat hoc Martialis diſtichon lib. 13. Xenio 98.

Hoc tibi Campani ſudauit bacca Venafri:
Vnguentum quoties ſumis, & iſtud olet.

Verùm Caſinum & Venafrum eadem aut proxima videri poſſent ex Catone Rei ruſticæ cap. 136. dum ſcribit quo pacto pollintionẽ in agro Caſinate & Venafri ſic dari oporteat. Sed eadem non eſſe conſtat ex eodem, qui ea ſeparat cap. præcedenti, & Plin. lib. 3. c. 5.

x *In Tuſculano ficum.*] Laudantur & ficus Atticæ, & Laconicæ, & aliæ apud Athenæum multorum authoritate lib. 3. cap. quoque 3.

y *In Tarentino mel.*] Quod & affirmat Horat. loco illo Car. lib. 2. Ode 6.

z *Erat & ſecundarius panis.*] Plinius lib. 18. cap. 9. vbi hunc cibarium appellat his verbis, Et Cibarij, quod ſecundarium

vocant

ſecundarius panis, & [a] oſtrearius, [b] artolaganus, [c] ſpeuſtitius, [d] ſubcinericius, & [e] artopteſius: inter quæ ptiſanam velut ſaluberrimam [f] magnopere commendarunt, quæ a Græcis ſumpta origine, ad Romanos fluxit. [g] Poſt quam alicam Romani inuenere, cuius Græci inexpertes ſunt. Græcis quoque multiplicia panum genera comperimus: [h] nam & zymitas, hoc eſt fermentatos, & obelias, & cri-
Placentarum genera. banitas & canchrydias & apyritas, pytirias & pyrinos, panes legimus. [i] Placentarum quoque genera varia, tarentinas, craſſianas, ſiculas, cluſtras, plicias, guttatas, montianas, muſtaceas & ſpiras,
Cœna veterum Romanorum. quæ fiunt ex caſeo. [k] Proditúmque memoriæ eſt, antiquiſſimos Romanorum, cœnæ tantum panem adhibuiſſe, prandio verò carnibus veſci, [l] non elixis, ſed aſſis & veru decoctis, aut frictis: [m] quibus
Conuiuarum numerus. Parthi abſtinebant, [n] & niſi venatu quæſitis, nulli veſci permiſſum. [o] Et quum pauciſſimi conuiuæ erant, non minores tribus: quum plurimi, non vltra nouem in eadem menſa eiſdémque lectis accumbabant:
Adagium. [p] tametſi vetus feratur adagium, Septem conuiuium, nouem conuicium facere, quod ſcilicet obſtrepente multitudine tumultuatur potius quam in ſobrio conuictu ſint.
Græci. [q] Græcis quatuor aut quinque conuictores vnis menſis adhibere, ſatis erat.
Carmani. Carmanis verò ſeparatæ ſingulis conuiuis ſedes

ANNOTATIONES.

vocant, ſextarios quatuor. Suetonius in Auguſto, c.76. Secundarium panem, & piſciculos minutos, & caſeum bubulum manu preſſum, & ficos virides biferas maxime appetebat. Iſidorus lib.1. Etymologiarum c.2. Horatius epiſtol. lib.2. epiſt.1.

——Viuit ſiliquis & pane ſecundo.

a *Et oſtrearius*] Plinius lib.18.c.11. Panis, inquit, ipſius varia genera proſequi ſuperuacuum videtur: alias ab obſoniis appellati, vt Oſtrearij: alias à deliciis, vt Artolagani: alias à feſtinatione, vt Speuſtici: necnon a coquendi ratione, vt Furnacei, vel Artopticij, aut in clibanis cocti.

b *Artolaganus.*] Plinius d.lib. & cap. Hos tamen pro minus delicatis accipere videtur Cicero lib. 9. Epiſtolarum familiar. epiſtol. 20. eius lib. omnium verò 172. ad Papyrium Pætum, Dediſcendæ tibi ſunt ſportellæ & artolagani tui. Artogalanus autem genus cibi ab ἄρτος, id eſt, panis, & λάγανον, quod Græce dicitur, vt exponit Heſychius, author Græcus, genus placentæ ex ſimila in oleo coctæ in patella: eſt etiam, eodẽ authore, genus panis oleo aſperſi. Et Athenæus lib.3.c.16.

c *Speuſticius.*] Plinius d. 11. cap. lib.18. à feſtinatione dici ſcribit: σπεύδω enim Græcè, feſtino ſignificat.

d *Subcinericius.*] A ratione coquendi quidam panes nuncupati ſunt, vt fumacei & ſubcinericij, qui ſub cinere coquuntur. Græcè ἐγκρυφίας ἄρτος. At non memini me legiſſe apud Latinos de ſubcinericio pane, præterquam in ſacris Bibliis, vt Geneſis c.18. Iudicum c.7. & 3. Regum 17. & 19. Oſeæ cap.7. & forte alibi. Subcinericij panis mẽtionem facit apud Athenæum lib.3.c.15. Nicoſtratus in Æditno, & ingenioſus obſonator Archeſtratus.

e *Artopteſius.*] Plinius lib.8.c.9. & 11. Dicitur autem Artopteſius, ab artopteſia inſtrumento panibus coquendis accommodato: cuius meminit Plautus in Aulularia act.2. ſce. quoque 2.

Ego hinc artoptam ex proximo vtendam peto
A Congrione.——

Talis autem panis erat toſtus & inde nomen. nam Græcè ὀπτάω, eſt aſſo, ſiue torreo, & ἄρτος, panis: vnde & artoptoia inſtrumentum ad panem toſtum faciendum. Hæc Beroaldus in Suet. Auguſtum c.76. Eſt & alius panis Depſticius (vt id addas) apud Catonem Rei ruſticæ, cap.74. Sed nonnulli ibi legunt Depſtitium.

f *Magnopere commendarunt.*] Plinius lib.18.c.7. & lib.22. c.25. & Galenus lib.1. de Facultate aliment.

g *Poſt quam, Alicam Romani inuenere.*] Plinius lib.18.c.11. Galenus vbi ſupra. Athenæus libro 1. Dipnoſ. in vniuerſum tribuit Italis. De ea autem eſt apud Martialem libr. 13. xenium 6.

Nil alicam mulſum poterit tibi mittere diues,
Si tibi noluerit mittere diues, eme.

Porrò quo pacto ex hordeo aut zea, alica confici poſſit, docet Palladius lib.7. qui Iunius inſcribitur, c.12. & Conſtantinus Cæſar lib. de Agricultura 3.c.7.

h *Nam & zymitas.*] De his ſeptem, præter quàm Apyritis ſcribit Iulius Pollux lib. 6. c. 11. dicuntúrque ὀβελίαι, tanquam dicas veruales, quòd ſcilicet verubus ſunt aſſati, vel conſtipati: vel quia venderentur obolo. κριβανῖται, clibanatij, de quibus Plinius d.lib.18.c.11. καγχρυδίαι, vt legit Pollux vbi ſuprà, ſiue etiam καγχρύδιαι, qui aliquibus apyritæ, ex eo genere tritici, de quo Theophraſtus lib. 8. hiſtoriæ Plantarum, c.4. πιτυρίαι, furfuracei cæteris (vt ſcribit Pollux) viliores. πύρινοι, triticei. zymitis aduerſi ſunt azymi. Sed alia multa genera panis videbis apud eundem Pollucem in d.lib. Iſidorum Etymologiar. lib.20.c.2. Rhodigin. lib.9.c.16.

i *Placentarum quoque genera.*] Vide de his Cælium Rhodiginum vbi ſupra, & de aliis Pollucem in d. lib. cap.11. & Athenæum lib.14.c.19.

k *Proditúmque eſt memoriæ.*] Valerius lib.2.c.1.

l *Non elixis, ſed aſſis.*] Hic omnino vide in noſtris Commentariis Nobilitatis, cap. 31. vbi aperte multiſque teſtimoniis docui veteres illos, & Græcos, & Romanos his vti ſolitos.

m *Quibus Parthi abſtinebant.*] Veluti in ſequentibus patebit.

n *Et niſi venatu quæſitis.*] Iuſtinus lib.41 Parthorum mores & victum deſcribens, tradit Parthos carne non niſi venatibus quæſita veſci.

o *Et cum pauciſſimi conuiuæ erant.*] Gellius authoritate M. Varronis ex ſatyris Menippæis, lib.13.c.11. ſic ſcribit. Dicit autem conuiuarum numerum incipere oportere a Gratiarum numero, & progredi vſque ad Muſarum: id eſt, proficiſci à tribus, & conſiſtere in nouem: vt cùm pauciſſimi conuiuæ ſunt, non pauciores ſint, quam tres: cum plurimi, non plures quam nouem. Macrobius eiuſdem Varronis authoritate lib.1.c.7. Hucque alludit illud Horatij Car. lib. 3. Ode 19.

——Da puer, auguris
Murænæ, tribus aut nouem
Miſcentur cyathis pocula commodis.
Qui Muſas amabat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet
Vates, treis prohibet ſupra
Rixarum metuens, tangere Gratia
Nudis iuncta ſororibus.

p *Tametſi vetus feratur adagium.*] Apud Iulium Capitolinum in vita L. Veri Imperatoris. De quo vide Eraſmum Chiliadis primæ centuria 5.c 97.

q *Græcis quatuor aut quinque.*] Athenæus libr.1. Dipnoſophiſt. cap.1. vbi deſcribit in eam rem verſus Archeſtrati Syracuſij, vel Geloi in inſcripta gaſtronomia, vt volunt Chryſippus.

Cœnare vni homines hinc diuite menſa,
Atque adſint tres vel tres, vel quatuor omnes.
Non plures, vel quinque foret nam cœna parata
Militibus rapiat promptas rapientibus eſcas.

Quo ſignificatur cõuiuas aut tres, aut quatuor, aut ad ſummum quinque eſſe debere: alias mercenariorum & rapto viuen-

ſunt, & ſua cuique in accubitu menſa. [r] Fertur tamen L. Verus imperator præter exempla maiorum, cum duodecim ſolenni conuiuio primus accubuiſſe. Homerus vſque ad decem probauit. [s] In ſympoſio autem Platonis octo conueniunt & viginti: [t] In quibus menſis Romani liberos cum pueris puellíſque adhibebant, qui ad fulcra lectorum, [u] ſerui ad pedes. [x] In ipſis autem lectis cum viris cubantibus fœminæ ſedentes cœnitabant: [y] à principio enim maiores noſtri ſedentes epulabantur

L. Verus numerũ conuiuarũ auxit.

ANNOTATIONES.

viuentium conuentum eſſet. Sed id perpetuum non erat apud Græcos: quandoquidem apud Lacedæmonios conuenire ſolebant ad cœnam quindeni, aut paulò pauciores, vel plures, vt ait Plutarchus in vita Lycurgi. Alexander Seuerus multitudine conuiuarum offendebatur, dicens, ſe in theatro & circo manducare.

r *Fertur tamen L. Verus.*] Iulius Capitolinus in vita illius, Et notiſſimum eius quidem, inquit, fertur tale conuiuium, in quo primum duodecimus accubuiſſe dicitur: quum ſit notiſſimum dictum de numero conuiuarum, Septem conuiuium, nouem verò conuicium.

s *In ſympoſio autem Platonis.*] Athenæus dicto lib. 1. c. item 1. ad finem. Verùm in Timæo ipſius Platonis tres aut quinque requiruntur εἷς, δύο, τρεῖς· ὁ δὲ δὴ τέταρτος. At Lacedæmonijs in ſuis conuiuiis (vt ſupra hoc eodem cap. diximus) conueniebát quindeni: ferebántque ſinguli farinæ medimnum ſingulis menſibus, vini choas octo, caſei quinque minas: præterea obſonij gratia, perparum quiddam nummorum: ad hęc verò, ſiqui ſacrificaſſet primitias: aut ſi quis venatus eſſet, partem prædæ in conuiuium mittebat, vt tradit Plutarc. in Lycurgo.

t *In quibus menſis.*] Suetonius in Claudio, c. 32. Adhibebat, inquit, omni cœnæ & liberos ſuos cum pueris, puellíſque nobilibus, qui, more veteri, ad fulcra ſedentes, veſcerentur. Cornelius Tacitus libr. 13. ſcribit moris fuiſſe principum liberos, cum cæteris eiuſdem ætatis nobilibus ſedentes veſci in aſpectu propinquorum propria, & parciore menſa.

u *Serui ad pedes.*] Seneca lib. 3. de Beneficiis, c. 27. Seruus, inquit, qui cœnanti ad pedes ſteterat, narrat, quæ inter cœnam ebrius dixiſſet. Sueton. in vita Caligulæ, c. 26. illum arguit quòd nihilo reuerentior leniórque erga Senatu: quoſdam ſummis honoribus functos, cœnãti ipſi modò ad pluteum, modò ad pedes ſtare ſuccinctos linteo, paſſus eſſet. Cæterum ſcribit Agretius Grammaticus, circum pedes dici obſequia ſeruorum, ante pedes amicorum. Hinc eſt illud Cicero. dictum in 3. in Verrem actione, Seruos artifices pupilli cùm haberet domi, circum pedes autem homines formoſos & literatos ſuos eſſe dicebat, ſe emiſſe. Martialis autem lib. 3. epig. 40. ſeruos, qui conuiuiis aſſiſtunt ad pedes ſimpliciter appellat.

At ipſe retro flexus ad pedum turbam
Inter catellas anſerum exta lambentes
Partitur apri glandulas palaſtritus.

Idem lib. 7. epig. 19. ad pedes dicit,

Nec eſculenta ſufficit gula præda,
Miſto lagenam replet ad pedes vino.

Et lib. 12. epig. 88.

Bis Cotta ſoleas perdidiſſe ſe queſtus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam,
Qui ſolus inopi præſtat & facit turbam:
Excogitauit homo ſagax & aſtutus,
Ne facere poſſet tale ſæpius damnum,
Excalceatus ire cœpit ad cœnam.

x *In ipſis autem lectis.*] Sunt verba Valer. Maximi lib. 2. c. 1. poſt princ. Et ad id quod dicitur, Viris cubantibus illud ſciendum eſt, de cœnantibus vel veſcentibus dici ſolitum accumbere, diſcumbere, recumbere: ſed id inter ea differre, quòd accumbere, deorum eſt: Virgil. lib. 1. Æneid.

—Tu das epulis accumbere diuûm.

Diſcumbere, hominum eſt. Idem Virgi. in eod. lib.

Iam pater Æneas & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, ſtratóq; ſuper diſcumbitur oſtro.

Et paulò poſt,

—Toris iuſſi diſcumbere pictis.

Recumbere ferarum eſt, hincque illud lib. 8. Æneidos de Cerbero,

—Te ianitor Orci
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento.

Hæc Acron in Horat. Carm. lib. 1. Ode 27. Verùm hæc differentia non ſemper obſeruatur. Nam & accumbere de hominibus dicitur apud Plautum in Amphitryone actus 2. ſcena 2.

ALC. *Cœna appoſita'ſt, cœnauiſti mecum, ego accubui ſimul.*
AMPH. *In eodem lecto?* ALC. *in eodem.* SOS. *hei non placet conuiuium.*

Ciceronem in 3. in Verrem actione, Tum ille negauit, moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. De qua re loquens idem ipſe Cicero paulò antè, verbo diſcumbendi vſus eſt. Et 7. in Verrem actione, Muliebria quotidie conuiuia eſſent, vir accumberet nemo, præter ipſum. Liuius 3. Decad. lib. 8. Cœnatúmque ſimul apud Regem eſt, eodem etiam lecto Scipio atque Aſdrubal (quia ita cordi Regi) accubuerunt. Vti etiam verbum accubare, quod eſt eiuſdem ſignificationis apud Ciceronem libr. 4. Tuſculanar. quæſt. Grauiſſimus author in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuiſſe, vt deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes. & in Catilinam, Qui mihi accubantes in conuiuiis eructant in ſermonibus ſuis cædem bonorum. Et Columellam lib. 11. c. 1. Nec niſi ſacris diebus accubans cœnet. Sed & recumbere de hominibus quoque dici, probat illud Plinij Iunioris Epiſtolar. lib. 4. epiſt. eius lib. 22. omnium autem 88. incip. Interfui Principis. Cœnabat Nerua cum paucis, Veiento proximus, atque etiam in ſinu recumbebat. Et iterum epiſt. omnium 100. Recumbebat mecum vir egregius Fidius Rufinus, ſuper eum municeps ipſius. Et Mart. lib. 2. epigr. 19.

Debet Aricino conuiua recumbere cliuo,
Quem tua felicem, Zoile, cœna facit.

Et lib. 7. epig. 77.

Sportula nulla datur, gratis conuiua recumbis.

Sed quicquid ſit de ea Acronis differentia, ſatis conſtat viros in conuiuiis cubare ſolitos, ſiue id accumbere, aut accubare: ſiue diſcumbere, aut recumbere vocemus. Quod & videre quoque licet ex Cicerone ad Atticum lib. 5. epiſtol. eius lib. 1. omnium 87. Diſcubuimus omnes præter illam; cui tamen Quintus de mēſa miſit, illa reiecit. Et Gellio lib. 3. c. 19. Apud cœnam Fauorini Philoſophi cùm diſcubitum fuerat, cœptúſque apponi cibus, ſeruus aſſiſtens menſæ legere inceptabat. Quod intellige ſecundum ea, quæ ſequũtur.

y *A principio enim maiores.*] Virgilius lib. 7. Æneidos,

Hæ ſacris ſedes epulis, hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis

Vbi Seruius, Maiores enim, inquit, noſtri, ſedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretenſibus, vt Varro docet in libris de Gente populi Romani, in quibus dicit quid à quaque traxerit gente. Quem etiam locum Virgilij in id expendit ipſe Seruius in eundem lib. 1. Æneidos eo loco,

At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur.

Quod & ipſum antiqui Græci obſeruabant ex Homero lib. 3. Odiſſææ,

ἀμφοτέροιν ἐν χεῖρα, καὶ ἵδρυσ' ἐπὶ δαιτί.

Id eſt,

Amborum prehendit manum, & ſedere fecit ad conuiuium.

Et ate

Fœminæ apud Græcos non accumbebant cum viris.
Græcorum bibend. mos.
Scythiſare.
Propinatio.
Vini dilutio apud Græcos.

z Laconum more, [a] adhibitis etiam principum liberis apud ſummos viros, cum cæteris id ætatis pueris nobilibus, qui propria & parciore menſa, in conſpectu affinium veſcebantur. Apud [b] Græcos verò fœminas in vlli conuiuio accumbere, niſi propinquorum, non licebat: [c] quibus conſuetudo manſit vt in primis epulis breuioribus poculis tranſigerent, in fine verò laxiora adhiberent: quare [d] Græco more bibere, eſt capacioribus poculis haurire, [e] quibus lex data, vt in ſympoſiis aut biberent, aut abirent. [f] Sicut apud Scythas ſcythiſſare, erat intemperatius bibere. [g] Nonnulli Græco more bibere dicunt eſſe, quoties deos aut amicos inter pocula appellarent ſingulos nominatim, toties haurire, & largè merum bibere: vtque quum magiſtratus & honores dabant, vina pateris circumferrent: cúmque alicui propinaſſent, nominatim deſignare cui poculum darent: & primò deos, deinde amicos appellare: totiéſque haurire affatim, & bona a diis precari. [h] Et tametſi vino vim ſapientiæ adhiberi putarent, ſi quando tamen vinum aqua admiſcerent, illud tepefactis niuibus diluebant, nonnunquam marinam vino adhibebant, quo incorruptius foret. [i] Romanis etiam corollas poculis accipere,

ANNOTATIONES.

Et iterum ad finem eiuſdem libri,

—δαίνυντ' ἐφεζόμενοι.

Id eſt,

—*Epulabantur ſedentes.*

Ægyptij teſtimonio ſacrorum Bibliorum, Geneſis c.43. ad finem, vbi ſic ſcribit, Rurſumque lota facie egreſſus Ioſeph, continuit ſe, & ait, Ponite panes. Quibus appoſitis, ſeorſum Ioſeph, & ſeorſum fratribus, Ægyptiis quoque, qui veſcebantur ſimul, ſeorſum (illicitum eſt enim Ægyptiis comedere cum Hebræis, & prophanum putant huiuſmodi conuiuium) ſederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita ſua, & minimus iuxta ætatem ſuam. Id quod expendens Philo Iudæus in libro, cuj titulus eſt, de Ioſeph, Nondum, ait, diſcumbendi mos receptus erat. Et Heroes & Macedones, vt tradunt Duris, & Egeſander, & ex eo Athenæus lib.1. c.11. Quod & teſtimonio Homeri ſcribit Athenæus lib.5.c.3.

Inde thronos ſedere ſuper ſedeſq; paratas.

Idem dicit Athenæus lib.8.c.13.

z *Laconum more.*] Quod iam dictum eſt, ex Varrone & Seruio in præced.

a *Adhibitis etiam Principum liberis.*] Hæc ſunt Suetonij & Taciti, quorum verba ſuprà adduximus in verbo, In quibus menſis.

b *Apud Græcos.*] Cicero in 3. in Verrem actio. cuius etiam verba attulimus ibi, Serui ad pedes. & Probus Æmylius in procœmio eius lib. quo clarorum virorum vitas deſcribit. Et idem quoque apud Macedones obſeruatum fuiſſe, intelliges ex Herodoto lib.5. & Iuſtino lib.7. Mulier enim quæ contra viri voluntatem, vel eo ignorante, extraneorum conuiuia petierit, repudiari poterit, iuxta l. conſenſu. C. de repud. Conuiuia enim, Veneris præludia ſunt. Accurſ. in l. quod ait lex. ff. ad leg. Iul. de adult.

c *Quibus conſuetudo manſit.*] Alexander Aphrodiſæus huius rationem reddit probl. c. 81. Et ex hoc miratur Anacharſis apud Laërtium in vita illius, cur Græci initio conuiuij paruis poculis vterentur: vbi verò ſaturati eſſent, maioribus. Athenęus lib.1.c.18. authoritate Ariſtotelis in Tyrrhenorum legibus, ſcribit Tyrrhenos cœnare cum mulieribus diſpoſitis ſub eodem veſtimento.

d *Græco more bibere.*] De quo Cicero in 3. in Verrem actione. Vos omnes Verres certiores facit quid opus eſſet, mature veniunt, diſcumbitur: fit ſermo inter eos & inuitatio, vt Græco more biberetur: hoſpes hortatur, poſcunt maioribus poculis, celebratur omnium ſermone lætitiaque conuiuium. Sed vide infra in verbo, Nonnulli Græco more.

e *Quibus lex data eſt.*] Cicero lib.5. Tuſculan quæſt. Mihi, ait, quidem in vita ſeruanda videtur illa lex, quæ in Græcorum conuiuiis obtinetur: Aut bibat, inquit, aut abeat. & rectè. Aut enim fruatur pariter cum aliis voluptate potandi: aut, ne ſobrius violentiam vinolentorum incidat, antè diſcebat. Sic iniurias fortunę, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. Cantio Græca conuiualis hæc erat, πῖνε πέν', τρεῖς πῖν', ἢ τέτταρα. hoc eſt, bibe quinque, bibe tres, bibe quatuor cyathos.

f *Sicut apud Scythas ſcythiſſare*] Herodotus lib.6. & ex eo, & Chameleonte Heracleote in libro de Temulentia Athenæus lib.10. Dipnoſophiſt. cap.8. & ruſſus ex Hieronymo Rhodio in lib. de Ebrietate 11.c.17. Eraſm. Chil.2. cent.3.c.17. Quid autem ſit Abſcythiſſare videbis apud eundem Athenæum lib.12.c.8. in fi.

g *Nonnulli Græco more.*] Aſconius Pædianus in d. 3. actio. in Verrem Ciceronis: Græco more bibere eſt cum cyathis mero plenis ſaltare: & primò deos, deinde amicos ſuos nominantes, toties merum bibere, quoties Deum & charos ſuos nominatim vocant. ad quem morem alludit Horatius lib. Car.3. Ode 19.

Da Lunæ properè nouæ
Da noctis mediæ, da puer auguris. &c.

Vbi Acron, Hoc modo veteres feſtiuitatem conuiuiorum celebrare conſueuerant, vt ſingulos vini cyathos ſub ſingulorum deorum, aut chariſſimorum hominum nomine in poculis apponi iuberent. & vide infra in verbo, Et ne intepeſcerent.

h *Et tametſi vino.*] Martialis lib.5. epig.65.

Sextantes Calliſte duos infunde Falerni
Tu ſuper æſtiuas Alcime funde niues.

Et lib.12. epig.17.

Ebria Setino ſit ſæpe & ſæpe Falerno:
Nec niſi poſt multam cæcuba potat aquam.

Et lib.14. epig 103.

Setinos monito noſtra niue frange trientes;
Pauperiore mero tingere lina potes.

Et ſeq. epigram.

Attenuare niues norunt & lintea noſtra.
Frigidior cœlo non ſalit vnda tuo.

Et epig.117.

Non potare niuem, ſed aquam potare rigentem,
De niue commenta eſt ingenioſa ſitis.

Et Plinius lib.19.c.4. Hi niues, illi glaciem potant, pœnaſque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æſtibus, excogitaturque, vt alienis menſibus nix algeat. Alter Plinius Iunior Epiſtolarum lib.1. epiſt. 15. de quodam ſuo conuiuio loquens, Paratę erant, inquit, lactucæ ſingulæ, cochleæ ternæ, oua bina, alica cum mulſo, & niue. Athenæus quoque lib.3.c.21. authoritate Alexidis & Dioxiratis in Inſcripto: Euthyclis in Decoctoribus, Xenophontis in Memorabilibus, Charetis Mytilenæi in Hiſtoriis de Alexandro: Strattidis in Refrigeratoriis, & Calliſtrati Commiſtorum lib. 7. Oſtendit veteres niuibus in potu cum vino vſos fuiſſe. Quibus adde Ciceronem lib. 4. de Finibus, Quibus vinum diffuſum ſit e pleno œnophoro, cui nihil dempſerit nix. Ita enim eum locum emendauit Paulus Manutius. Sed illud tamen non omittam huiuſmodi aquam niualem eſſe admodum inſalubrem, vt videre licet ex Ariſtotele probl. ſectio.24. quæſt 19. & Gellio lib.19. cap.5.

i *Romanis etiam corollas.*] Hinc eſt illud Virgilij libro 1. Æneidos,

Crateras magnos ſtatuunt & vina coronant.

[k] feſtíſque diebus coronatos & ſertis redimitos epulari mos erat [l] cùm lemniſcis.erant enim faſciæ coloratæ, quæ coronis addebantur. cautumque fuit, vt Hetruſcis corollis lemniſci tantùm aurei darentur, [m] ſumpta ab Ionibus conſuetudine, qui in lautioribus culinis primi corollas inuenere: [n] quod ab Indis vſurpatur, vt ad familiare conuiuium coronati accedant. Quinetiam vetuſti moris erat, fercula exquiſita & lautiora à miniſtris coronatis cum cantu & tibicine in cœnis ſolennibus afferri, [o] poculíſque coronatis bibere, ſummamque cœnarum lautitiam tripatina diſtinguere, vna murænarum, altera luporum, tertia myxionis piſcis: [p] & ne intepeſcerent, cum obſoniis focos quoque transferri inſtitutum. Singulíſque poculis ſingulos deos aut heroas, nonnunquam amicos aduocare, adſtante cantorum turba, ac toto ſeruitio & famulatu: quorum alter reliquias colligit, quæ è menſa cadunt, alter murmur cōpeſcit, alius ſputa è pauimēto, & ſi quid immundi eſt verrit. coq; pro-

Coronæ in conuiuiis. *Lemniſci.* *Ferculorum in cœnis ſolennibus afferendi ratio.* *Potandi ratio.* *Famulorum munera in conuiuiis ſolennibus.*

ANNOTATIONES.

Quia ſcilicet, vt ſcribit ibi Seruius, antiqui pocula coronabant. Et ad id quoque trahit illud libro 3. Æneid.

Tum pater Anchiſes magnum cratera corona
Induit, impleuitq́ mero, diuosq́ vocauit,
Stans celſa in puppi.——

Illúdque lib. 7. eius operis,

Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.

Vbi idem Seruius dicit vina ibi accipi pro pateris, citatq; locum illum proximum. Nec Romani tantùm, ſed & Græci id faciebant, vel Homero teſte lib. 21. Odyſſ.

—κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.

Quæ ſententia etiam Tibulli authoritate lib. 21. eleg. 5. cōfirmari poteſt,

Aut è Veſta ſacris pendent vmbracula ceriis
Vincta, coronatus ſtabit & ipſe calix.

k *Feſtiſq́ diebus coronat.*] Coronatos antiquitus fuiſſe in compotationibus, teſtimonio ſunt Plautus, Virgil. Ouidius. Ille enim in Amphitryone act. 3. ſcena 4.

Capiam mihi coronam in caput, aſſimulabo me eſſe ebrium.

Et iterum in Pſeudolo act. 5. ſcen. 2. poſt princ.

Quid te ego video? PSEVD. cum corona ebrium Pſeudolum tuum.

Virgilius de Sileno ebrio loquens ecloga 6.

Serta procul tantùm capiti delapſa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus anſa.

Et lib. Æneid. 7.

——*Frondenti tempora ramo*
Implicat.——

Vbi Seruius, Diebus enim, inquit, feſtis ita epulabantur. Ex quo loco Alexander id accepiſſe videtur, quod hic dicit. Ouid. lib. 5. Faſtorum,

Tempora ſutilibus pinguntur tecta coronis,
Et latet iniecta ſplendida menſa roſa.
Ebrius incinctis Philyra conuiua capillis
Saltat, & imprudens vtitur arte meri.

Sutiles autem coronas ſolenneis fuiſſe, præſertim ſacris, author eſt Plinius lib. 21. cap. 3. Sutiles, inquit, Saliorum ſacris inuenimus & ſolennes cœnis. Ex quibus facilè intelligis legendum apud Martialem ſutilibus non ſubtilibus, vt quidam legunt, lib. 5. epigram. 65. quod & ad hunc locum pertinet,

Pingueſcat nimio madidus mihi crinis amomo,
Laſſenturq́ roſis tempora ſutilibus.

Poſſetq; videri Græcos obtinuiſſe ex Ariſtophane in Equitibus,

ἅπαντα κείσεται. σχοινίον δὲ ἔχων ἄνω δίδου δι' ἱμαντίδος.

Et Cratino in Mollibus, Nicoſtrato, Philoxeno Dithyrambico in Inſcripta cœna, & Eubulo Titheo, & ab his Athenæo lib. Dipnoſophiſt. 15. cap. 13. Hanc autem rei cauſam Ariſtoteles & Ariſton Peripateticus prodiderunt, vterque in ſuis libris Rerum amatoriarum. Et ex eis idē Athenæus eiuſdem operis lib. 15. cap. 5. Nam cùm veteres liberalius in ſuis ſympoſiis, vino ſe inuitarent, & profuſius biberent, vt capitis doloribus, qui ex vino largius hauſto fiunt, occurrerent, faſciis id & aliis ligamentis circumligabant. Poſteà autem progredientibus ætatibus hominum, vt aſſolet, ad explenda ornandáque antiquitatis inuenta, ingenioſum ſemper genus, neceſſitati & vtilitati huic ornatum & elegantiam ineſſe voluit, inuentúmque addidit decorem. Corollæ igitur in ſympoſiorum licentia introductæ ſunt, quæ & vſum priorem facilè præſtarēt, & ſpectantium oculis nitidam etiam cultus elegantiam decenter afferrent. Nam & aliàs (vt id quoque addas) coronas ad valetudinē hominum compoſitas fuiſſe, teſtimonio eſt Plin. qui d. lib. 21. cap. 3. ſcribit in eis eſſe aliquam valetudinis portionem, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi ſubrepente fallaciter. Quod & docet Dioſcorid. lib. 4. c. 127. vbi de Hippogloſſo tractat. Idem Plin. lib. 24. c. 10. vbi de ſmilace, Coronam, inquit, ex eo, ſmilace ſcilicet, factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. & cap. 12. ſtatim a princ. Spinæ albæ ſemen contra ſcorpiones auxiliatur. Corona ex ea impoſita, capitis dolores minuit. Et lib. 27. c. 11. etiam ſtatim poſt princ. vbi de Hippogloſſa. Capitis dolorem corona ex his (Hippogloſſæ foliis) impoſita minuit. & cap. ſeq. vbi de Polygono. Plutarch. probl. ſympoſiacōn Decad. 3. probl. 1. Galenus lib. 2. Pharmac. loc. c. 2. & Marcellus Burdigalenſis cap. 1. non ſemel.

l *Cum lemniſcis.*] Feſtus lib. 10. ſtatim poſt prin. Lemniſci, id eſt, faſciolæ coloriæ dependentes ex coronis, propterea dicuntur, quod antiquiſſimum fuit genus coronarum lanearum. Plin. lib. 21. c. 3. Craſſus diues, primus argento auróque folia imitatus, ludis ſuis coronas dedit. Acceſſeruntque & lemniſci, quos adiici, ipſarū coronarum honos erat apud Hetruſcas, quibus iungi non niſi aurei debebant. Seruius lib. 2. Æneid. enarrans eum locum,

Puniceis ibant euinctis tempora tenis.

Vittis, inquit, roſeis. & ſignificat lemniſcatas coronas, quæ ſunt de frondibus & diſcoloribus faſciis, vt ait Varro. Plutarchus in Sylla tradit ſacrificanti Syllæ oblatam ἐκ λιθὸν, laureæ coronæ ſpeciem, λημνίσκων δύο κατηρτημένων, id eſt, lemniſcis duobus propendētibus. Interpres verò pro lemniſcis corymbos maluit reddere.

m *Sumpta ab Ionibus.*] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. vbi de ciuitate Spartana, Audierant, inquit, inde, nempe ex Aſia, & immodicos ſumptus & omnia neceſſaria voluptatis genera fluxiſſe: primóſque Ionas vnguenti, coronarúmque in conuiuio dandarum, & ſecundæ menſæ ponendæ conſuetudinem, aut parua luxuriæ irritamenta, reperiſſe. Verùm eum morem accepiſſe videntur à Prometheo, qui cùm à Ioue vinculis liberatus fuiſſet, in Caucaſo coronam habuiſſe dicitur, vt ſe victorem impunè peccaſſe diceret. lege Higinum.

n *Quod ab Indis vſurpatur.*] Alexander apud Q. Curtium lib. 9. exemplo Liberi patris coronatus cum exercitu, deuicta India, triumphauit.

o *Poculiſq́ coronatis.*] Suprà in verbo, Romanis etiam corollas.

p *Et ne intepeſcerent.*] Vide ſuprà, vbi de Græcorū bibendi more diximus. Sed quibus adde Martialem illis, quæ ibi diximus, alludentem lib. 1. epigr. 39.

Næuia ſex cyathis, ſeptem Iuſtina bibatur,
Quinque Lycas, Lide quatuor, Ida tribus.
Omnis ab infuſo numeretur amica falerno:
Et quia nulla venit, tu mihi Somne veni.

ceſſere delitiæ, declinatis corruptiſq; moribus, [q] vt totos apros vna menſa apponerent, quem [r] primus Romanorũ Seruilius Rullus appoſuiſſe fertur. Deinde multam venationem, & cõdimentorum varietatem apponi vſurpatum. Quinetiam verſatilia cœnationũ laquearia [s] Nero commẽtus fuit, vt quum fercula admittebãtur, alia facies, cubiculi detineret, alia ſuccederet. [t] Ægyptiorum mos traditur, vt in familiaribus cœnis braſſicam præſumant in primis, eo edulij genere ebrietatẽ diſcuti arbitrati, [u] quam Cato oleribus præpoſuit cunctis, ita vt manè illam eſſe oporteret ieiunum. [x] Nonnulli nuces, lupinos, citrum & apium, quòd venenis prodeſſent, velut antidotum, præcepere. [y] Græci vino madentes, oleo perungunt & ſale, [z] qui etiam ante reliquas dapes, ſal velut amicitiæ ſymbolum hoſpitibus apponunt: ſicut [a] Romani lactucas, quòd ebrietatem diſcuterent. Quinetiam [b] Ægyptiorum vſus erat, vt in ſolenni epulo propinquorum & affinium, qui deceſſere, aromatibus referta corpora iiſdem lineamentis & ſpecie recentiſſima, ac ſi viui eſſent, introducant: hiſque præſentibus, & quaſi conuiuis adhibitis, epulentur: & ſi quando regum conuiuiis aduocarentur, vaſa haberent, in quibus ventrem leuarent aut vomerent. [c] Cretenſibus, accubantes veſci, inſtar magni criminis erat, itaque ſtantes epulabantur, [d] contrà Luſitani: nam ſedentes cœnitabant: [e] quod Alexander Macedo fecit, qui ſedens

Verſatilia laquearia cœnationũ. Ægyptij. Ant. Græci. Sal. Romani. Ægyptij. Cretenſes. Luſitani.

ANNOTATIONES.

q *Totos apros vna menſa apponerent.*] Ex quo illud Iuuenalis ſatyr. 1.

——Quanta eſt gula, quæ ſibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum.

Quanquam Tiberius Cæſar, vt ſcribit Suetonius in vita illius, cap. 34. affirmans omnia habere, quæ totum dimidiatum aprum appoſuit. In cœnis lautioribus priſcorum bini & terni mandebantur apri: quidam etiam apponebantur milliarij, ſic appellari à pondere mille librarum: quorum Varro lib. 3. de Re ruſt. & Seneca Epiſt. lib. 21. meminerunt.

r *Primus Romanorum Seruilius Rullus.*] Plin. lib. 8. cap. 51. vbi loquitur de ſolido apro, Solidum aprum, inquit, Romanorum primus in epulis appoſuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis conſulatu legem Agrariam promulgauit.

s *Nero commentus fuit.*] Sueton. in vita illius, cap. 31. Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis verſatilibus, vt flores ex fiſtulis, & vnguẽta deſuper ſpargerentur. Seneca lib. 14. Epiſt. ad Lucil. 2. omnium epiſt. 91. de huiuſmodi Verſatilibus laquearibus hæc tradit ad hanc rem apprimè conducentia, Hodie vtrum tandem ſapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat, qui euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat, aut verſatilia cœnationũ laquearia ita coagmentat, vt ſubinde alia facies, atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur.

t *Ægyptiorum mos.*] Athenæus lib. 1. Dipnoſoph. c. 30. eodémque vlti. vbi & idem dicit de Sibaritis ex Timæo. Et quòd hæc ebrietatẽ diſcutiat, tradit Ariſtot. eius rei rationem reddens problem. ſect. 3. q. 34. c. 17. Vide tamen Plin. lib. 20. cap. 9. qui ſcribit, Braſſicam vino aduerſari, vt inimicam vitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem. Poſtea ſumpta crapulam diſcuti. Sed vt redeam ad Athenæum, Is continuò ſubiungit, Raphanum ebrietatem quoque prohibere & diſcutere, authoritate Alexidis & Ebuli. Et veteres etiam Raphanum appellaſſe Braſſicam, etiam authoritate Apollodori Caryſtij, Alexandridis, Nicocharis & Amphidis: Vt interim non prætermittam braſſicam, & vitem ſibi natura quadam occulta aduerſari, vt vitis Braſſicæ odorem fugiat, teſtis Theophraſtus, & ex eo Athenæus vbi ſuprà. in fin.

u *Quam Cato.*] In lib. de Re ruſt. cap. 157.

x *Nonnulli nuces.*] Seruius de his omnibus loquens in lib. 2. Georg. ibi,

——Ac membris agit atra venena.

Radices, ait, nuces, lupini, citrum, apium proſunt contra futurum, non contra iam acceptum. Vnde etiam ante alias vllas epulas hæc ſolebant apponere. Hæc Seruius. Sed quod ad apium pertinet, antiquitus cœnãtes apio ſe coronabant. Horat. lib. 2. Carm. Ode 7.

——Quis vdo
Deproperare apio coronas,
Curáve myrto? quem Venus arbitrum
Dicet bibendi? non ego ſanius
Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere eſt amico.

Quod ſcilicet, vt ibi tradit Acron, apij corona ebrietatem prohibere dicitur. Et idem lib. 4. eiuſdem operis Ode 11.

Eſt mihi nonum ſuperantis annum
Plenus Albani cadus: eſt in horto,
Phylli, nectendis apium coronis.

Vbi & ipſe idem Acron, Alcæus, inquit, frequenter ſe dicit coronari, vel quia tardius depotatur, qui prehendet apio coronatus, vt,

Floribus, atque apio crines ornatus amaro.

Qui locus eſt apud Virgil. Eclo. 6. Plin. lib. 19. c. 8. de Apio ſcribit, Quòd honos erat ipſi in Achaia coronare victores ſacri certaminis Nemeæ. Ænea & ſocius eius, cùm primùm in Italiam deueniſſent, humi diſcumbentibus, ſolum apio fuiſſe ſubſtratum, idque illis menſæ loco fuiſſe ſcribit Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 1.

y *Græci.*] Vide an ad id adaptari poſſit quod tradit Ariſtoteles lib. 2. Rhetoricorum, vbi de locis & enthymematis tractat: quanquàm aliò reſpicere videatur. & probl. lib. 3. cap. 34.

z *Qui etiam ante reliquas.*] Vide Eraſmum Chil. 1. cent. 64. c. 10. & Chil. 4. cent. 9. c. 80.

a *Sicut Rom. lactucas.*] Plin. lib. 20. cap. 7. & de his ſuprà ibi, Et lactuca.

b *Quinetiam Ægyptiorum.*] Herodotus lib. 2.

c *Cretenſibus.*] Seruius, authoritate Varronis in lib. de Gente populi Romani, in eum locum Virg. lib. 7. Æneid.

——Hic ariete caſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.

Sic ſcribit, longis ad ordinem exæquatis ſedentium. Maiores enim noſtri ſedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretenſibus. Heraclides autem in Politiis ſcribit Cretenſes ſedentes in thronis epulari. Pyrgion quoque lib. 3. Legitimorum apud Athenæum libro 4. cap. 5. tradit Cretenſes ſedentes comedere, iunioribus illis miniſtrantibus. Quo etiam in loco idem Athenæus, eiuſdem Pyrgionis & Doſiade libro 4. Rerum Cretenſium authoritate, cuiuſmodi eorum conuiuia eſſent memoriæ prodidit.

d *Contra Luſitani.*] Strabo lib. 3. de Luſitanorum ritibus, ſic ſcribit, Pro oleo butyrũ vſurpant, ſedentes cœnitant, ædificatos in pariete hemicyclos habentes. Similiter & Illyrij apud Hermippum lib. 2. Philippicarũ rerum, & ex eo Athenæus lib. 10. cap. 14. Illyrij, ait, cœnant bibuntque ſedentes, mulieréſque ducunt in conuentus.

e *Quod Alexander Macedo*] Duris apud Athenæum lib. 1. Dipnoſoph cap. 11. & Plutarchus in vita ipſius Alexandri. Subdit autem Athenæus ex Hegelandro, in more poſitum fuiſſe apud Macedones, vt nullus decumberet inter conuiuas, niſi extra retia aprum interfeciſſet: tunc enim ſedere inter conuiuantes licebat.

f *Galli.*]

veſcebatur. Græci quoque in toris ex boum tergoribus aſſidentes, ordine ludunt & veſcuntur. [f] Galli, *Græci.* dum cœnant, in ſtramentis aſſident. [g] Galatæ in pellibus luporum aut canum. Cato iunior poſt ciuile *Galli.* bellum, non accumbens vt prius, ſed ſedens, cibo parciore vſus fuit. [h] Contra de Terentio Varrone & *Galatæ* [i] Hannibale legitur, vt poſt afflictas res ſtātes cœnitarent. [k] Apud Indos ſolus rex in lecto ex ſtramētis *Indi.* facto accubat, cæteri ſedentes epulantur. [l] Spartanis cōmunia erant cōuiuia, pauperes cum ditioribus *Spartani.* eodem veſcuntur obſonio: feſtisq; diebus, quos [m] Phiditia nuncupant, [n] nigrum ius [o] & panē igni du- *Phiditia.* ratum apponunt: [p] vtq; regi duplum obſoniorū quàm cæteris detur, lege ſancitum erat, nō ſocietatis *Scolia.* gratia, ſed vt poſſet obſonio quem vellet honorare. Qui etiā aſſueranr [q] excellentium virorum laudes *Encomia ad* ignauorum fœda ſcelera in epulis canere ad lyram, [r] quæ dicunt ſcolia. Idem apud Athenienſes: nam *lyram.* in celebri epulo quod [s] Syſſitiam vocant, [t] tenuiores cum ditioribus vna cōueniunt, & ęqualē obſonio- *Syſſitia.* rum partem ferunt. Cretenſes eiuſmodi comeſſationes, [u] andria dicunt, [x] Perſæ titthemdia, [y] Græci *Andria.* *Titthemdia.*

ANNOTATIONES.

f *Galli.*] Strabo lib.4 Hanc etiam, inquit, in ætatem vulgò humi cubant, cœnitantes in ſtramentis aſſident, plurima illis cum lacte eſca.

g *Galatæ.*] Diodorus Siculus cap.6.aliàs 9. Cœnant ſedendo omnes, non in ſedibus, ſed in ſolo ſuper luporum, aut canum ſtratis pellibus. Alia de cœnis Galatarum videbis apud Athenæum lib.1.cap.11.

h *Contra de Terentio Varrone.*] Iulius Frontinus lib.4. Strategematôn, cap.5. barbam capillúmque ſubmiſit, & poſteà nunquam recubans cibum cepit. eadem ſcribit Eutropius Rerum Rom.lib.3.cap.5.

i *Et Hannibale.*] Plutarchus in vita illius.

k *Apud Indos.*] Philoſtratus in vita Apollonij, lib.2.c.12. cuius verba libuit ſubſcribere, Rex in lecto è ſtramentis facto accubat: iuxtáque ipſum ex agnatis eius ad ſummum quinque, cæteri ſedentes epulantur.

l *Spartanis.*] Strabo lib.10. Plutar.in Apophtheg.Lycurgi.

m *Phiditia nuncupant.*] Ariſtot. Politicôn lib.2. cap.7. Cic. lib.5. Tuſcul. quæſtio. Quid? Victum Lacedæmoniorum in Phiditiis nónne videmus? vbi cùm tyrannus cœnauiſſet Dionyſius negauit ſe iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. Plutarchus in Lycurgo. Cuiuſmodi autem erant, ac quibus cibis in his Phiditiis vterentur, quantúmque quiſque in eo conferebat, ſigillatim declarant Dicæarchus in Inſcripto Tripolitico, Sphænius Reipubl. Laconicæ lib.3. Molpis in opere eiuſdem tituli, & alij apud Athen.lib. Dipnoſoph. 4.cap.4.

n *Nigrum ius.*] Cicero vbi ſuprà, Plutarchus in Cleomene, & in antiquis Lacedæmoniorum inſtitutis ſtatim poſt princ. à Cicerone paulùm diſſentit. ſic enim ſcribit, Ferunt Dionyſium tyrannum emiſſe Laconicum coquum huiuſce iuris nigri gratia, illiq; imperaſſe, vt ſibi ius illud concinneret, impenſæ nulli parcens: quo deguſtato offenſum deſpuiſſe: tunc Dionyſio dixiſſe coquum, O Rex, hoc ius tūc guſtandum eſt, cùm Laconica exercitatione te exercueris. Exercitationes autē Laconicæ ſunt, venatus, palæſtra, eurotas, ſol, puluis: quibus haud dubie rebus fames & ſitis parantur: quibus condimentis condiendæ ſunt epulæ, ſi eas ſuaues ſcitiqúe ſaporis eſſe concupiſcimus.

o *Et panem igni duratum.*] Plutarchus in Alcibiade, Nam cùm viderent ipſum ad tondendā vſque ad cutem barbam, more Laconico, tonſores adhibere, & frigidis balneis vti & duro pane, nigróque iure veſci, vix adduci poterant vt crederent eum eſſe virum, quem acceperant in omni deliciarum genere fuiſſe verſatum. Idem in Cleomene, Amicorum cuidam aliquando ſubiratus eſt, quòd hoſpites conuiuio ſuſcipiens, vinum nigrum & panem duratum igni appoſuiſſet. vbi legendum videtur, ius: non vinum.

p *Vtq; Regi duplum.*] Herodot. lib.6. deſcribens Spartanorum Regum dignationes & iura, ſic tradit, Quoties aliqua publica viſceratio fit, primi in cœna Reges diſcumbāt: & iis primis diſtribui incipiat vtrique eorum duplum omnium, quam cæteris conuiuis. Xenophon in Orat.de Laudibus Ageſilai, Duplicem, inquit, portionem in conuiuiis ex conſtituto accipiens, nec ſic quidem tota vtebatur, verùm ſimplici, nec integra ea contentus, reliquum diſtribuebat: ratus geminam Regi portionem dari, non ſocietatis gratia, ſed quò poſſit, quem velit honorare. Idem Xenophon in Repub.Lacedæmoniorum non procul à fi. Atque, vt Reges in publico diſcumberent, conuiuium eis publicum, Lycurgus ſcilicet, inſtituit, & duplici parte in cœna honorauit: non vt duplo magis quam alij ederent, ſed quò & ex hoc, quem vellent honorare quirent.

q *Excellentium virorum laudes.*] Nam in Platonis Sympoſio Alcibiades Socratis laudes decantat. & apud Plutarchum in Ariſtotele Caliſthenes Alexandri. Idque ipſum faciebant Romani, vt poſteà dicetur.

r *Quæ dicunt ſcolia.*] De huiuſmodi carminibus conuiualibus, quæ Græci ſcolia vocant, meminit Plato in Gorgia, Ariſtophanes in Auibus & in Veſpis. Plutarchus Sympoſiacôn lib.1.& in Muſica, vbi, Pindari authoritate, huiuſce carminis inuentionem tribuit Terpandro, cùm ea nullus in cantu vſus antea fuiſſet. Scolia autem Græci interpretantur συμποτικὰ ἄσματα, id eſt, conuiuales cantilenas: carmina conuiualia, ſic dicta, quòd non quiuis ea caneret, ſed eruditi duntaxat. Vide Rhodiginum lect. Antiquarum lib.12.c.15. Eraſmum in Prouerbiis, Admeti nænia, Caricā muſa, canere ad myrtum.

s *Syſſitiam vocant.*] Strabo lib.10. ſic ait, Ideóque pueri ad conuentus, quos Greges appellabant, commeare videbantur: viri autem ætatis adultæ ad conuiuia, quæ Viriliа vocabant Συσσίτια, vt tenuiores æqualem cum locupletibus portionem e publicis alimentis aſſequerentur.

t *Tenuiores cum ditioribus.*] Plutarchus in Lycurgo, Nam, inquit, neque vſus, neque fructus, neque facies omnino, aut oſtentatio fuerat magni apparatus, cùm vnà cum paupere opulentus ad cœnam iret.

u *Andria dicunt.*] Ariſtoteles lib.Politicôn 2.cap.3.7.8.& 10. Scribit Athenæus lib.4.cap.5. Conuiuantibus Cretenſibus duas fuiſſe deſtinatas domos, vnam quarum dicerent Andrion, ſiue virilem: alteram in qua dormirent hoſpites Cœmeterium: in Andrio duæ primæ cōſtituebantur menſæ hoſpitibus deſtinatæ, prætereàque Xenicæ nuncupatæ, mox ſequebantur reliquæ. Idem Athenæus libro 5.cap.1. Dionyſ. Halicarn. lib.2. Strabo autem lib.10. dicit & apud eos eſſe Συσσίτια.

x *Perſæ Titthemdia.*] De quibus etiam Rhodiginus lib. 27. cap.25. nullo authore citato. Sed id, ni fallor, eſt Herodoti lib.9. non longè à fi. Cœnæ, inquit, nomen Perſicæ Tycta, Græcè τέλειον, id eſt perfecta, in qua Rex ſolùm caput ornatur, Perſáſque ſtrenis donat. Sed ibi loquitur de cœna regali, quæ ſemel quotannis eo die, quo Rex creatus eſt, inſtituebatur, quæ ex eo repetit Athenæus de Perſarum conuiuiis loquens lib.4. Dipnoſophiſt. cap.6. dicitque Perſarum idiomate Tycta Gręcè annum appellari. At Rhodig. vbi ſupra, ex Athen. lib.4. c.4. ſcribit. Titthemdia conuiuia celebrari, quando Titthæ, id eſt nutrices pueros deferrent mares in Dianæ templum, quam Corythalliam dicunt prope Tiaſſum ad Cletam.

y *Græci* [illegible].] Vide in præced. Athenæus autem libro 2. ſcribit Græcos ſacra conuiuia [illegible] vocare. Idem libr. 14.cap.3. Caſeos latos ac tenues Cretes Thalias appellant,

τελίας. Gramatia. Copides. Indi. Gymnoſophiſtarum mos interrogandi adoleſcetes ante prandiũ vel cœnam. Conſultationes inter pocula. Perſæ. Baƈtriani. Græci. Thraces. Libatio epularũ & poculorum.

τελίαν, [z] Syri grammatias. Fuere quoque [a] Spartanis cœnæ copides, in quibus capra immolabatur, & [b] alia æclon. [c] Apud Indos ara menſæ in modum conſtituta, pluribus accubantibus circùm: in eáque carnibus appoſitis, quilibet conuiua è ſua ſede ad menſam vadit, & quam vult partem capit, atque in ſedem reuerſus, carnibus & pane veſcitur. [d] qui etiã comeſſationes in propatulo, [e] Laconico more faciebant. [f] Neque alienum fuerit, quod apud Gymnoſophiſtas traditur, vt paratis inſtructiſque menſis, antequam dapes apponantur, adoleſcentes ſinguli qui ad epulum cõueniunt, quid generi humano lucri fecerint, quódve ſapienter dictũ factúmve fuerit illa luce corã ſenioribus exprimere cogantur. Et qui deſes aut remiſſus, nihil, frugi in medium affert, imprãſus manet, & foras extruditur, quibus diſciplinis illos ad virtutem acuebant. [g] Perſarum mos erat, inter pocula de rebus ſeriis conſultare: & poſt comeſſationes, ſi quid ſanctiore fœdere cõcludi vellent, cõcubinas aduocare, & circunferre, tanquam ea adhiberẽt fœderi, quæ apud eos ſancta & chara ſunt. Idem Bactrianis, vt inter pocula de bellis conſultent, & ſi quid complacitũ eſt, merum largius infundant: & [h] Græcis, quibus vetuſtiſſimo iure vſurpatur, vt poſtquam magnificè epulati fuerant, quaſi refoto animo, de bellis decernant largioribus poculis, quæ ſi quando circunferebant, [i] à dextris incipiebant. Thraces poſt intemperatiſſimas perpotationes, primò in vino & alea verſari, mox ad illicitos concubitus accedere ſolebant. Si qui verò ea vecordia fuere, vt poſt epulas nudas mulieres introducant, [k] Dionyſij prioris exemplo, aut alia quàm ſibi obſonia conuiuis miniſtrent, fuit pro flagitio habitum, velut ſcelus & nequitia ſingularis. [l] Interq́; epulas & pocula primùm libare diis dapes, & bene precari conuiuis, & ſecundum precationem dapibus cum modeſtia veſci, priſci moris erat, haud aliter quàm ſi ſacrum epulum eſſet. ſiquidem apud maiores, [m] inter res ſacras menſa habebatur. [n] nam Piſidæ cœnantes, parentum manibus primitias reddunt. Romani & Græci in conuictu familiari, ciborum particulis & vino in ignem coniectis libamina diis dabant, [o] & primitias cœnarum Laribus, quibus ſal cum pane & caſeo pro pulmentario ceſſit. [p] Vtque primus calix Ioui olympio miſceatur, ſecundus heroibus, tertius ſeruatori Ioui.

ANNOTATIONES.

vt ait Selucus: quos in quibuſdam ſacrificiis comburunt. Hæc Athenæus.

z *Syri Grammatias.*] Cælius Rhodiginus lib. 18. cap. 34. ſic ſcribit, Poſidonius Hiſtoriarum libro 16. Syrorum delitias inceſſens, oleo eos perungi pretioſo arguit, linique vnguentis, diei partem maximam in Grammatiis (ſic autem communes vocant concœnationes) cibis ſaburrari & potu.

a *Spartianis cœnæ copides.*] De quibus etiam Rhodig. lib. 27. cap. 25. & Nicolaus Leonicus de Varia hiſtoria, lib. 2. c. 87. ſed & nullo authore laudato. Polemon autem apud Athenæum lib. 2. c. 13. in fine, author eſt apud Lacedæmonios in prandiis, quæ Copides dicuntur, fabas, phaſeolos virides, & caricas bellaria apponi ſolere, & nihil aliud. At lib. 4. c. 4. dicit quod hìc dicitur de capræ immolatione, ampleq́; declarat cuiuſmodi erant hæ Copides ex multis authoribus Græcis: nempe Polemone in Canathro, Cratino in Plutis, Eupoli in Ilotibus, Ariſtophane, Philyllio in Ciuitatibus, Epilyco in Adoleſcentulo, Molpide & Scæo, in Republic. Lacedæmoniorum, Dioſcoride lib. 2. de eiuſdem republ. & Ariſtocle de rep. Laconum lib. 1.

b *Et alia æclon.*] Idem quoque Rhodiginus vbi ſuprà. & huius mentionem facit idem Athenæus d. lib. 4. cap. 4. Polemonis authoritate, ſcribit, Illis, qui ad Phiditium accedũt in Lacedæmone, poſt cœnam æclon afferre conſueuerunt: panes in caniſtro vimineo, atque ſingulis carnem apponũt. Eum autem qui partes diſtribuit, ſequitur miniſter, qui æclon pronunciat, ac nomen mittentis ſolet addere.

c *Apud Indos.*] Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 2. c. 12.

d *Qui etiam.*] Strabo lib. 15.

e *Laconico more.*] Suprà dictum eſt.

f *Neque alienum fuerit*] Hæc vſque ad verſic. Perſarũ mos. ſunt Apuleij lib. 1. Floridorum, de Gymnoſophiſtarum diſciplina loquens, ita ſcribit, Igitur vbi menſa poſita, priuſquam edulia apponantur, omnes adoleſcentes ex diuerſis locis & officiis ad dapem conueniunt. Magiſtri perrogant, quod factum à lucis ortu ad illud diei bonum fecerit. Hic alius ſe commemorat inter duos arbitrum delectum, ſanata ſimultate, reconciliata gratia, purgata ſuſpicione, amicos ex offenſis reddidiſſe: itidem alius, ſeſe parentibus quidpiam imperantibus obediſſe: & alius, aliquid meditatione ſua reperiſſe, vel alterius demonſtratione didiciſſe. Denique & cæteri commemorant. Qui nihil habet adferre cur prandeat, impranſus ad opus foras extruditur.

g *Perſarum mos erat.*] Strabo lib. 15. ad fin. De rebus maximis inter vinũ conſultant, quas ipſi firmiores putant, quàm quæ in ſobrietate fuerint deliberatæ. Herodot. lib. 1. Quintus Curtius, vbi etiã ſcribit illos inter epulas de bello conſultare. Maximus Tyrius ſerm. 12. Xenodotus in prouerbio *νόμος καὶ χώρα*, Athenæus lib. 4. cap. 6. non longè à princ.

h *Et Græcis.*] Doſiadas libro 4. Rerum Cretenſium apud Athenæum lib. 4. cap. 5. tradit, Cretenſes poſt cœnam de rebus publicis primùm conſultare, poſtea de rebus in bello geſtis mentionem facere, eóſque laudare, qui viri & boni & fortes fuerunt, iuuenes interim ad probitatem ſtrenuitatémque ſimul adhortantes.

i *A dextris incipiebant.*] Ælianus lib. 10. c. 10. Vide Ælianum de Varia Hiſtoria, lib. 3. Iidem verò Thraces poſt pocula in rixas & pugnas ſanguineas vertebantur, teſte Horatio Car. lib. 1. Ode 27.

Natis in vſum lætitiæ ſcyphis
Pugnare, Thracum eſt, tollite barbarum
Morem: verecundúmq́, Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.

k *Dionyſij prioris exemplo.*] Idem Neronem factitaſſe ſcribit Cornel. Tacitus lib. 15. in ſtagno Agrippæ, his verbis, Scorta viſebantur nudis corporibus.

l *Interq́; epulas & pocula.*] Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 11.

m *Inter res ſacras menſa*] Idem Macrob. ibid.

n *Nam Piſidæ.*] Nicolaus περὶ ἐθῶν his verbis, *παῖδας δειπνοῦντες ἀπάρχονται τοῖς γονεῦσιν*. quod & ex eo repetit Stobæus Serm. 42. Piſidæ conuiuantes parentibus primitias libant, vt nos diis ἐπισπένδοντες dictis.

o *Et primitias cœnarum Laribus.*] Vide noſtros Commentarios de iure Primigeniorum, in Præfatione num. 71. in cap. Id quod etiam in.

p *Vtq́, primus calix.*] Pindarus Iſthmiorum Ode 5. poſt princ.

——ἐν τιμαῖς
δὲ πρῶτον μὲν Ζεῦ τὶν, ἄωτον
δεξάμενοι στεφάνων.
νῦν αὖτ᾽ ἐν Ἰσθμοῦ, δεσπότᾳ
Νηρεΐδεσσί τε, πεντή-
κοντα παίδων ὁπλοτάτου

QVA

[q] Et quum vinum purum dabatur, obſeruatum eſt, vt Iouem Soſpitem aduocarent, ne temulentos faceret. Quum verò aqua dilutum, Iouem appellare Seruatorem. [r] Perſarum reges ante cibum de modeſtia diſputant, ante ſacrificium de iuſtitia, ante bellum de fortitudine. Et poſt trinam potationem, cum modeſtia epulati, bona a diis precabantur. Nonnulli inter bellaria honores diis ac magnis heroibus dabant. [s] Quum verò apparatu magnifico exquiſitiſſimæ epulæ dabantur, trinis ferculis, ſequutis mox temporibus etiam ſenis, Romani cœnam exhibuere: adq; luxuria erat: [t] quo modo Auguſtus conuiuia inſſe fertur, quibus non amplius trinis ferculis, aut quum abundantiſſime, ſenis conuiuabatur. [u] Iulius verò Cæſar in Ægypto conuiuia multiplici ferculo protraxit cum Cleopatra ad primam lucē. [x] Nero quoq; effuſus in luxum & epulas, à medio die ad medias noctes, inter vina & ſcorta accubaſſe fertur. [y] Domitianus nō vltra Solis occaſum. [z] Et Heliogabalus tam perditæ nequitiæ & luxuriæ fuiſſe, vt viginti duo fercula ingentium obſoniorū vna cœna admiſerit, nunquā lotis linteaminibus vſus, ſed nouis & recentibus ſemper, [a] ſicut Galenus qui aureis linteaminibus ſtrauit. [b] Caligula vna die centies ſeſtertio cœnauit, qui etiam ex auro panes & obſonia appoſuit. [c] Vitellius quoq; inter apparatiſſimas epulas largiſſimo ſumptu diſcubuit, qui vna cœna à fratre exceptus fuit, in qua duo millia lectiſſimorum piſcium, & ſeptem auium, appoſita traduntur. [d] Titus conuiuia inſtituit iucunda magis quàm profuſa. [e] Geta maxima prandia per ſingulas literas iubebat, vt pullum, perdicem, pauonem, porcellum, piſcem & pernam vnis epulis apponeret, & ſic per ſingula elementa apparatus diuideret. [f] Heliogabalus æſtiua conuiuia coloribus diſtinxit, [g] ſicut Lucullus per deos. Auctor eſt Spartianus, Ælium Verum Imperatorem omniū primum excogitaſſe pentapharmacum præcipui ſaporis, ex ſumine, phaſiano, cruſtulo, aprugna ſiue perna & pauone, [h] inſtar Vitellianæ patinæ,

Perſarum reges. Poſt epulas. Quot fercula in apparatu magnifico. Auguſti cōuiuia. Iulij. Neronis. Domitiani. Heliogabali. Galeni. Caligulæ. Vitellij. Titi. Getæ. Æſtiua cōuiuia. Heliogabalus. Lucullus. Ælij pētapharmacū.

ANNOTATIONES.

[illegible]

Et ibi ipſius interpres doctiſſimus, qui & in id citat Sophoclem in Nauplio,

[illegible]

Et Eſchylus in Epigonis,

[illegible]

q *Et cum vinum purum.*] Athenæus lib.2.cap.1. Dipnoſophiſt. & lib.10.cap.9.

r *Perſarum Reges.*] Serinus apud Stobæum Sermone 42. [illegible Greek] Idē Stobæus de legibus & conſuetudinibus, Sermone 44. ſic vertit, Perſarum Reges ante ſacrificia de pietate diſſerunt: antequam bibant, de temperantia: pugnaturi verò de fortitudine.

s *Quum verò apparatu magnifico.*] Id probat ex eo quod ſequitur de Auguſto.

t *Quo modo Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, cap.74. Cœnam ternis ferculis, aut quum abundantiſſimè, ſenis præbebat, vt non nimio ſumptu, ita ſumma comitate. Verum veteres illi Rom. duobus tantùm ferculis vtebantur, vt tradit Seruius in lib. 1. Æneidos, vbi eius rei Catonem citat authorem. Satyricus & Iuuenalis ſatyr.1. damnat quòd ſeptem ferculis recentiores cœnitarent. Plin. lib.11. cap.53. vt perniciosam damnat ciborū varietatem, Homini cibus, inquit, vtiliſſimus, ſimplex. Aceruatio ſaporum peſtifera, & condimenta pernicioſiora. Sic Diſſarius apud Macrobium lib.7.cap.4. affirmat.

u *Iulius verò Cæſar.*] Suetonius in eius vita, cap.52. Lucan. lib.10. Pharſaliæ luxurioſum conuiuium luculenter deſcribit, quo Cleopatra Cæſarem accepit, quem dicit longis alloquiis produxiſſe noctem.

x *Nero quoque.*] Suetonius in vita illius, cap.27.

y *Domitianus.*] Conuiuabatur frequenter, ac largè: ſed penè raptim, certe non vltra ſolis occaſum, nec vt poſtea comeſſaretur. Author Sueton. in Domitiano, cap.21.

z *Et Heliogabalus.*] Lampridius in vita illius, ſic ſcribit, Exhibuit aliquando & tale conuiuium, vt haberet viginti & duo fercula ingentium epularum, ſed per ſingula lauarent, & mulieribus vterentur, & ipſe & amici, cum iureiurando quod efficerent voluptatem. & paulò ante, Linteamen lotum nunquam attigit, Mendicos dicens, qui linteis lotis vterentur.

a *Sicut Galenus.*] Imò & mantilibus, vt ſcribit Trebellius Pollio in vita illius. Sed hîc legendum eſt Gallienus, vt alibi monuimus.

b *Caligula.*] Seneca in lib. de Conſolatione ad Albinam, cap.9. C. Cæſar, inquit, quem mihi videtur rerum natura edidiſſe, vt oſtenderet quid ſumma vitia in ſumma fortuna poſſent, centies ſeſtertio cœnauit vno die, & in hoc omnium adiutus ingenio: vix tamen inuenit quo modo prouinciarum tributum vna cœna fieret. Suetonius in vita illius, cap. 37. Conuiuis ex auro panes & obſonia apponeret; Aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarem.

c *Vitellius.*] Suetonius in vita illius, cap.13. De hac cœna ſic refert Eutropius lib.8.cap.5. & vlt. Notiſſima certè cœna memoriæ mandata eſt, quam Vitellius frater exhibuit, in qua ſupra cæteros ſumptus duo millia piſcium, & ſeptem millia auium appoſita traduntur.

d *Titus.*] Idem Sueton. in vita illius, cap.7.

e *Geta.*] Ælius Spartianus ſic in vita illius ſcribit, Habebat etiam iſtam conſuetudinem, vt conuiuia, & maximè prandia, per ſingulas literas iuberet, ſcientibus ſeruis, velut in quo erat anſer, aprugna, anas: item pullus, perdix, pauus, porcellus, piſcis, perna, & quæ in eam literam genera edulium caderent: & item faſianus, farta, ficus, & talia.

f *Heliogabalus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

g *Sicut Lucullus per deos.*] Plutarchus in Lucullo, & Carinus Imperator, authore Fla. Vopiſco, per libras ſed eo modo quo ſuperiores, vt potè qui centum libras auium, centum piſcium, mille diuerſæ carnis in cōuiuio ſuo frequenter exhibuit.

h *Inſtar Vitellianæ.*] Suet. in Vitellio, c.13. Hanc quoq; exuperauit ipſe dedicatione patinæ, quam ob immenſam magnitudinē Clypeum Mineruæ [illegible Greek] dictabat. Plin. lib.35.cap.12. ſcribit hæc, At Hercules Vitellius in principatu ſuo ducentis ſeſtertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis ædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris conſtent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero conſulatu ſuo in conquiſitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, quàm illa fœdiores, cuius veneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus accuſator obiiciebat interiſſe 130. conuiuas. Huius patinæ Vitellianæ meminit Dion Nicæus in Vitellio, his verbis, Patinam quidem vnam apparauit, in quam impendit decem millia aureorū, linguis cerebriſque & iecoribus

 piſcium,

Æſopi patina. Cæſaris. Octauij. Tiberij. Theodoſij. Traiani. Iuliani. Regũ Ægyptiorum. Regũ Perſarum. Antigoni. Ariſtippi. Agathoclis. Annari Babylon. regis luxus. Potus in cõuiuijs. Vinum græcum. D. Cæſar. Vaſa quibus vina in conuiuia inferebantur.

quæ immenſo conſtitit, quam clypeum Mineruæ appellauit. Cui proxima fuit, [i] Æſopi patinã, ſexcentis ſeſtertiis taxata, in qua aues vocales & canoras appoſuit nummis ſex ſingulas coemptas. [k] Pertinax verò imperator contra, qui dimidiatas lactucas & carduos in priuata cœna appoſuiſſe fertur. [l] Diuus quoque Cæſar, [m] & Octauius Auguſtus in quotidianis cœnis cibi minimi fuere & vulgaris. [n] Tiberius diebus ſolennibus pridiana ſæpe obſonia & ſemeſa appoſuit. [o] Theodoſius modico & caſtrenſi cibo contentus fuit. [p] Traianus etiam in veſcendo frugaliſſimus fertur. [q] Laudaturq́; Iulianus imperator, quòd ſtatarium prandium caperet, caſtrenſi cibo & miniſtro obuio contentus, qui per triduum, porcellum & leporem diuiſit. [r] Regibus verò Ægypti in cœnarum magnificẽtia & regali luxu, nihil, præter vitulum & anſerem apponere licuit. Regibus Perſarum, niſi pane, pulte, cardamo & ſalo veſci. Antigonus etiam parco & vulgari cibo cõtentus fuit. [s] Ariſtippus, licet tyrannidem occupaſſet, cibo tamẽ vili refotus, & excluſis ſtipatoribus, cœnauit: [t] ſicut Agathocles nunquam ſine fictilibus, memor paternæ obſcuritatis, quod figulo patre genitus foret, adeo quòd inter vaſa aurea figulina ſemper admiſerit. [u] Inter cæteros autem helluones Annarus Babyloniæ rex, tanti luxus fuiſſe proditur, & tam profundæ gulæ, vt ſtola muliebri amictus, mero & vnguento madens, centum & quinquaginta pſaltriis ſimul accubantibus, velut officina nequitiæ magnis effuſionibus cœnitaret. [x] Vinum verò Græcum ſemel tantùm etiam in lautiſſimis conuiuiis apponere ſolebant. namque veteribus fuere conuiuia iucunda magis quàm profuſa. [y] Primusq́; diuus Cæſar triumphalibus cœnis, quatuor vini genera, præter inſtituta maiorum dicitur appoſuiſſe, Falernum, Chium, Lesbium, & Mamertinum. Antiquiſſimi (vt [z] Varro ait) primò vtres, deinde tinas, demũ vini amphoras & cupas appoſuere. [a] Quod

ANNOTATIONES.

piſcium, & quarundam auium in eam coniectis. Hanc patinam cùm fictilis eſſe non poſſet, propter magnitudinem argenteam fecit, eáque diu permanſit, veluti res diis conſecrata, quouſque Adrianus eandem conſpicatus, tolli ac diſſipari iuſſit.

i *Æſopi patina.*] Plin. lib. 10. cap. 51. Clodij Æſopi, tragici hiſtrionis patinam celebrat ſexcentis ſeſtertiis taxatam: in qua poſuit aues cantu aliquo, aut humano ſermone vocales, nummis ſex ſingulas coëmptas, nulla alia inductus ſuauitate, niſi vt his imitationem hominis manderet.

k *Pertinax verò.*] Iulius Capitolinus in Pertinace ſic ſcribit, Cùm verbis eſſet affabilis, re erat illiberalis, ac propè ſordidus, vt dimidiatas lactucas & carduos in priuata vita cõuiuis apponeret: & niſi quod miſſum eſſet eduliũ, quotquot eſſent amici, nouem libras carnis per tres miſſus ponebat.

l *D. quoque Cæſar.*] C. Oppius apud Sueto. in vita Cæſaris, cap. 53. docet C. Cæſarem adeò circa victum indifferẽtem fuiſſe, vt quondam ab hoſpite conditum oleum, pro viridi appoſitum, aſpernantibus cæteris, ſolum etiã largius appetiſſe, ne hoſpitem, aut negligentiæ, aut ruſticitatis videretur arguere. Cæſaris circa victum facilitas, vel ex eo patet, quod ſcribit Plutarchus in eius vita, Mediolani apud hoſpitem Valerium Leonem cœnans, cùm appoſitis aſparagis Valerius vnguentum pro oleo inſtillaſſet, facile cõmanducauit, & opiparè. Idq́; moleſtè ferentes ſodales caſtigauit: dicens, Debuit ſatis eſſe his, qui hoc improbant, hoc non vti: qui hanc ruſticitatem culpat, non niſi ruſticus eſſe poteſt.

m *Et Octauius Auguſtus.*] Sueton. cap. 76. de cibis Auguſti loquens, Cibi, inquit, minimi erat, atque vulgaris ferè.

n *Tiberius.*] Idem Sueton in vita illius, cap. 34. Et vt parſimoniam publicam exemplo quoque iuuaret, ſolemnibus ipſe cœnis pridiana ſæpe ac ſemeſa obſonia appoſuit.

o *Theodoſius.*] Pacatus in Panegyrico ipſius Theodoſij. vti etiam Septimius Seuerus ex Herodiano lib. 2. & Baſſianus eius filius ex eodem lib. 4.

p *Traianus.*] Dion Nicęus in vita illius: vbi tamẽ dicit, quòd licet vinũ largius biberet, ſobrius tamen erat. Verùm Aurel. Victor in epitomate vitæ illius tradit, tantùm in eo fuiſſe maximarũ rerum modum, vt quaſi temperamento quodam virtutis miſcuiſſe videretur: niſi quia cibo vinoq́; paululum deditus erat. Plin. Iunior in Panegyrico ipſius, Num tibi in medio cibus, ſemperq́, menſa cõmunis? Num ipſum tempus epularũ tuarum, cùm frugalitas cõtrahat, extendit humanitas? & alia multa, quæ in eam ſententiam ſubduntur.

q *Laudaturq́; Iulianus.*] Ælius Spartianus in vita illius, Iulianus, ait, tantæ parſimoniæ fuiſſe perhibetur, vt per triduum porcellum, per triduum leporem diuideret, ſi quis ei forte miſiſſet: ſæpe autem nulla exiſtente religione, oleribus leguminibuſque contentus, ſine carne cœnauerit. Iulianum laudat Marcellinus lib. 21. quòd fuerit ſobrius Imperator his verbis, Ideo latens, quòd toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, ſed paucis contentus & vilibus, oppida forinſecus tranſibat incautè, imitatus egregium illud Cyri veteris dictum, qui cùm delatus ad hoſpitem interrogaretur ab eo, Quid ad conuiuium parari deberet, Panem reſpõderet ſolum: Sperare enim aiebat prope riuum cœnaturum. Mira frugalitas in Imperatore & Rege Barbaro, quibus panis erat ſatis pro obſonio, quique ſitim aquæ ſpe deferebant in cœnam.

r *Regibus verò Ægypti.*] Diodor. Siculus lib. 2. cap. 3. Herodotus ante eum, qui de ſacerdotibus loquitur lib. 2.

s *Ariſtippus.*] Quis is fuerit neſcio. Scio autem Ariſtippum Cyrenaicum Philoſophum Socraticũ molliter, ſumptuosè & voluptariè vixiſſe, vt tradit Laertius in vita illius. M. Cicero lib. 3. ad Q. Fratrem, Tum ab Ariſtippo, quem illæ magis voluptariæ diſputationes delectarant, Cyrenaica Philoſophia manauit. Horatius Epiſtolarum lib. 1. epiſt. 17. ad Scæuam,

Si pranderet olus patienter, regibus vti
Nollet Ariſtippus: ſi ſciret regibus vti,
Faſtidiret olus, qui me notat.

Athenæus lib. 8. cap. 6. ſcribit, Ariſtippum Socraticum obſonij helluonem, reprehenſum aliquando fuiſſe a Platone ob voracitatem obſonij. de Ariſtippi deliciis ſcribit idem Athenæus lib. 12. cap. 22.

t *Sicut Agathocles.*] Auſonius epigr. 9.

Fama eſt fictilibus cœnaſſe Agathoclea Regem,
Atque abacum Samio ſæpe oneraſſe luto.
Fercula gemmatis cum poneret horrida vaſis,
Et miſceret opes, pauperiemq́, ſimul.
Quærenti cauſam, reſpondit, Rex ego qui ſum
Sicaniæ, figulo ſum genitore ſatus.
Fortunam reuerenter habe, quicunque repentè
Diues ab exili progredière loco.

u *Inter cæteros autem helluones Annarus.*] Cteſias & ex eo Athenęus li. 12. cap. 13. vbi tamen non hunc Regem fuiſſe Baloniæ, ſed ex primatibus regiis.

x *Vinum autem Græcum.*] Plin. lib. 14. cap. item 14. ſcribit, L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum conuiuium vidit, in quo plus ſemel Græcum vinum daretur.

y *Primusq́; Cæſar.*] Idem Plin. eod. lib. 14. cap. 15.

z *Vt Varro ait.*] Libro de vita populi Romani apud Nonium Marcellum in generibus vaſorum & ponderum.

a *Quod teſte Homero.*] Libro ſcilicet 9. Odyſſ.

Sar

(teſte Homero) heroicis temporibus fuit vſurpatum, vt vina vtribus inferrent. Sylla præter omnis generis condimenta, vinum ſupra quadragenarium, epulo publicè præbito, populo dedit. [b] Arabes, quum longiori potu indulgerent, nemini ſupra duodena pocula bibere fas erat. [c] Germanis ſi indulſeris ebrietatem, quantum, concupiſcunt, licet. Auguſtus [d] Octauius ſenos ſextantes non exceſſit. [e] Hannibal nunquam plus ſextario vini indulſit. Cæſar [f] quoque vini parciſſimus fuit, & bene diluti. [g] Alexãder Macedo, ad vnumquenque calicem, multo colloquio ſermonem protrahebat, qui [h] tamen aliquando triduo incaluit. [i] Fertur Vticenſis quandoque ad auroram cum amicis perpotando vigilaſſe, non vt mergeret, ſed vt reprimeret curas: [k] quod Plato non improbauit, quum largiori vino aliquando refici animos putaret. [l] Democritus verò quaternos cyathos ſextarios minime cenſuit excedere oportere: [m] ſi quidem iuxta Anacharſim primum craterem ad ſitim pertinere dixit, ſecundum ad hilaritatem, tertium ad voluptatem, quartum ad inſaniam. [n] Vel, vt Ebulus poeta Cyprius, qui bene ſentientibus tria tantum propinari pocula putauit: Sanitati primũ, Amori alterum, tertium Somno, quartum non vtique noſtrum, ſed iniuriæ: vltimũ verò ἑρμῆν appellari voluit. [o] nam poſtremo Græci Mercurio litabant, velut ſomni largitori, & bono dæmoni, cui gratias agebant, κρατῆρος ἀγαθοῦ δαίμονος. [p] Perſæ vero tribus libationibus factis, à diis immortalibus bona precati, conuiuium diſſoluebant. [q] Tiberius

Sylla. Arabes. Germani. Auguſtus. Hannibal. Cæſar. Alexander. Cato Vticẽſis. Plato. Democritus. Anacharſidis dictum. Ebuli dictum. Perſæ. Tiberius.

ANNOTATIONES.

... ἄσκῳ ἐν αἰγείῳ οἶνον ἔχον μέλανος ...

Id eſt,

... ſed caprinum vtrem habebam nigri vini.

Et Iliad. lib. 3.

ἄρνε δύω, καὶ οἶνον ἐύφρονα, καρπὸν ἀρούρης,
ἀσκῷ ἐν αἰγείῳ.———

Id eſt,

Agnos duos, & vinum lætum fructum terræ
Vtre in caprino.———

Et id quidem videre licet ex ſacris literis. Nam Ioſue 9. cap. ſcribitur, Tulerunt ſibi cibaria & vtres vinarios ſciſſos atque conſutos. & iterum paulò pòſt, Vtres vini nouos impleuimus & 1. Reg. c. 4. Et tulit ducentos panes, & duos vtres vini. & eiuſdem operis, cap. 25. Feſtinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes & duos vtres vini. & Matthæi cap. 9 Non mittimus vinum nouum in vtres veteres. Quod & repetitur Marci 2. & Lucæ 5.

b *Arabes.*] Non omnes quidem, ſed Nabathæi ex Strabone lib. 16. nõ multò ante fi. ſic enim ſcribit, Rex Nabathæorum in apparatu maximo multa continue cõuiuia celebrat, nemo ſupra duodena pocula bibit.

c *Germanis.*] Cornel. Tacitus lib. de Moribus Germanorũ.

d *Octauius.*] Suetonius in vita illius, cap. 77. Vini quoque, inquit natura parciſſimus erat. Non amplius ter bibere eum ſolitum ſuper cœnam in caſtris apud Mutinam Corn. Nepos tradit. Poſteà quoties largiſſime ſe inuitaret, ſenos ſextantes non exceſſit: aut ſi exceſſiſſet, reiiciebat.

e *Hannibal.*] Plutarchus in vita illius.

f *Cæſar quoque.*] Suetonius in eiuſdem Cæſaris vita, c. 53.

g *Alexãder Macedo.*] Plutarchus in vita illius ſcribit quòd maius loquendo quàm potando tempus ad vnumquenque calicem protrahebat, ſemper longiùs ſermone producto.

h *Qui tamen aliquando triduo incaluit.*] Ælianus Variæ hiſtoriæ, libro 3. capit. 23. de Alexandri crapula ſic ſcribit, Verum illa non ſunt amplius laudanda in Alexandro, quòd cum quinta die menſis, vt fama eſt, perpotaſſet apud Eumenum, deinde ſexta crapulam edormiuerit, neque plus illo die vixerit, quàm vt ſurgeret, & ducibus de craſtina profectione mandata daret, inquiens eam ſummo mane futuram. Septima deinde die epulatus eſt apud Perdiccam, qua ſe rurſus vino ingurgitauit. & octaua dormiuit. Et decimoquinto die eiuſdem menſis, iterum indulſit vino, & ſequenti, ſolito more crapulam ſomno decoxit. Vigeſimoquarto cœnauit apud Bagoam. Athenæus li. 10. cap. 11. Plurimum, inquit, bibebat Alexander, ita vt ob temulentiam ſæpius duos dies dormiret ac duas noctes.

i *Fertur Vticenſis.*] Scilicet Cato ex Plutarcho in vita illius.

k *Quod Plato.*] In lib. 1. & 2. de legib. & ex eo Gellius lib. 15. cap. 2.

l *Democritus.*] Plinius lib. 28. cap. 6. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, & quare quaterni cyathi ſextariiue non eſſent potandi. vbi Demetrium, nõ Democritum ſcribit. Ex concilio verò Laodicenſi, ſacerdoti maximè non licebat vltra tertiam vicem poculum cõtingere. can. quando. 44. diſtinct. ſed quantum id poculum eſſet non declarat. Ad hunc autem locum pertinet vetus illud Græcorum adagium, quo præcipitur ἢ πέντε πίνειν, ἢ τρία, ἢ μὴ τέτταρα. id eſt, Aut quinque bibe, aut tria, aut ne quatuor. Cuius meminit Plutarchus Sympoſiacõ decade 9. Et Athenæus lib. 10. Dipnoſophiſt. 16. & aliis eiuſdem libri locis. De quo vide pleniſſime Eraſmum Chiliad. 2. cent. 3. c. 1.

m *Siquidem iuxta Anacharſim.*] Laërtius in vita illius. Apuleius lib. 4. Floridorum: vbi tamẽ id Aſclepiadi tribuere videtur, ſub exemplo dictu digno & memoratu. Ait enim quatuor eſſe crateras vini: quarum prima pertinet ad ſitim, ſecunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad inſaniam. Hæc autem ipſe Anacharſis cum certamen bibendi ſtatutum fuiſſet apud Periandrum, primus præſentium omnium factus ebrius præmium præpoſterè expetiuit, tãquam hic eſſet finis cuiuſdam victoriæ inter potandum, ſicuti etiam meta eſt curſus, vt tradit Athen. lib. 10. c. 12.

n *Vel vt Ebulus poëta Cyprius.*] Eubulus legendũ eſt ex Athenæo referente id lib. 2. Dipnoſ. cap. 1. recitátque verſus in eam rem ipſius Eubuli, qui ſunt huiuſmodi, quibus introducit Bacchum dicentem,

Prudentibus viris ego tres miſceo
Crateras, vnum ſanitatis gratia:
Primum bibunt hunc, gratia amoris alterum,
Dulcis voluptatiſq́. Ac inde tertium
Somni; bibunt hos turba, nam prudentium
Redeunt suam domum. Nec eſt inde amplius
Quartus virorum potus, eſt iniuriæ.
At quintus eſt clamoris. Eſt laſciuiæ
Sextus ſacratus. Sugillationibus
Eſt ſeptimus. Vocantis eſt octauus hinc
Eſt nonus iræ.

Apuleius lib. 4. Floridorum, & Fulgentius in Methologicis, vbi de Dionyſio alia potationum genera tradunt.

o *Nam poſtremo Græci Mercurio.*] Pollux. authoritate Homeri, Onomaſticon lib. 6. c. 16.

p *Perſæ vero.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 2.

q *Tiberius.*] Suetonius in vita illius, cap. 42. Plinius lib. 14. cap. vltim. loquens de Tiberio ad merum promoto, inquit, Eadem meri commendatione credidere L. Pisonem, vrbis Romæ curatorem, ab eo delectum, quòd biduo duabuſque noctibus potationem continuaſſet apud ipſum iam Principem. Seneca quoque de hoc L. Piſone, Tyberij combibone, ebrioſoque, cui præfectura vrbis ob hoc data eſt, ſic ſcribit lib. 12. Epiſtol. ad Lucilium, epiſtol. lib. 1. omnium vero 84. L. Piſo vrbis cuſtos, ebrius ex quo ſemel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuio exigebat, vſque in horam ſextam fere dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium ſuum tamen (quo tutela vrbis continebatur, dili-

Traianus. Bonoſus. Commodus. Zenocrates. Dionyſius iunior. Socrates. Mithridates. Leonides. Phigalei. Promacus. Nouellius Tricongius. Prandij & cœnæ tēpus. Odyſſ. 14.

verò biduum & duas noctes potu cōtinuaſſe fertur,[r] & Traianus capacioribus ſcyphis, ſed citra ebrietatem bibiſſe.[s] Bonoſus autem bibit quantum nemo alius. Proditumque memoriæ eſt, Commodum Cæſarem in æſtuationibus ingens vini poculum haurire cunctis acclamantibus, Viue Cæſar. Inter cæteros proditur[t] Zenocrates philoſophus, inuitante Dionyſio, vini choam hauſiſſe, & præmium tuliſſe: [u] atque Ennius nimio hauſto mero, articularem morbum contraxiſſe, quo extinctus fuit. Apud [x] Nabathæos verò plura duodenis exiccaſſe pocula, erat ignominioſum: [y] Ipſe verò Dionyſius iunior vſque adeò vino marcidus fuit, vt ad nonaginta dies mero incaluerit.[z] Socrates tamen fertur nunquam vino hilarior fuiſſe, ſed eodem ſtatu ſemper. [a] Accuſaturque Mithridates tantæ bibacitatis, vt præmia plus haurientibus proponeret. Neque ſubticendum, [b] quod Leonides aduerſus Byzantios vinolentiſſimos feciſſe dicitur, qui quum obſidione premeretur, neque ciues pro mœnibus continere poſſet, quod paſſim ad cauponas curſitarent, vt illos in officio haberet, ad mœnia cauponas & vinarias officinas diſpoſuit, id quod apud [c] Phigaleos bibaciſſimos pariter fecit. Inter omnes autem vinolentiſſimos [d] Promacus Macedo memoratur, quatuor ingurgitans cantharos, & ob id ab Alexandro corona donatus, qui triduo ſuperuixit poſtea. Et [e] Nouellius Tricongius raræ gloriæ inter bibaciſſimos. [f] prandia verò priſci antelucana habere, meridianum cibum cœnam dicere ſolebant. [g] Quod & Græcis vetuſtiſſimo in vſu fuit: Namque Eumæum [h] ſcribit Homerus matutina hora prandium feciſſe. Poſtea illo more deſito, ſeruatū eſt,[i] vt prandia in vſu non eſſent: ſed qua hora cœna apparabatur, ea prandium fieret, † quod tempus nona eſſe conſueuit, ſæpe octaua: ante mediam verò diem prāſum

ANNOTATIONES.

gentiſſimè adminiſtrauit. Huic & Diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cùm illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tyberius proficiſcens in Campaniam præfecturam vrbis dedit: cùm multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa: puto quòd bene ceſſerat illi Piſonis ebrietas. Hactenus Seneca.

r *Et Traianus.*] Dion in vita illius. Et vide quæ de eo dicta ſunt ſuprà.

s *Bonoſus autem.*] Fla. Vopiſcus in vita illius, ſcribit eum hanc rem mirabilem habuiſſe, vt quantum bibiſſet, tantùm mingeret: neque vnquam aut eius pectus, aut venter, aut veſica grauaretur. Vnde Aurelianus Imperator dicebat, Bonoſum non vt viueret natum fuiſſe, ſed vt biberet.

t *Zenocrates.*] Laërtius in vita illius, Ælianus de Varia hiſtoria lib. 2. & lib. 10. cap. 12. Ex quibus intelliges non Zenocrates, ſed Xenocrates legendum.

u *Atque Ennius.*] Q. Serenus Sammonius. Nam & hinc Horatius lib. 1. Epiſtol. epiſt. 19. obiter eum perſtringit, tāquam vino plus ſatis deditum: ſi tamen id ſeriò ſcripſerit,

Ennius ipſe pater nunquam, niſi potus, ad arma
Proſiluit dicenda. ——

x *Apud Nabathæos.*] Hoc iam ſuprà diximus vbi de Arabibus diſſeruimus ex Strabone libro 16. ad finem.

y *Ipſe verò Dionyſius Iunior.*] Ariſtoteles in Republ. Syracuſiorum, & eius authoritate Athenæus libro 10. cap. 12. non multò poſt princ. Plutarchus in Dione, & de eius vinoſitate. Ariſtotel. libro 5. Politicōn cap. 10. & Ælianus Variæ hiſtoriæ, libro 2. & iterum 6. vbi Theopompi authoritate dicit eum nimia bibacitate oculos amiſiſſe. Quod & ipſum, eiuſdem teſtimonio, tradit Athenæus vbi ſuprà. Iuſtinus lib. 21. Sublatis, inquit, deinde æmulis, in ſegnitiem lapſus, ſaginam corporis ex nimia luxuria, oculorumque valetudinem contraxit, adeò vt non ſolem, non puluerem, non denique ſplendorem ferre lucis ipſius poſſet.

z *Socrates.*] Laertius in vita illius.

a *Accuſaturq. Mithridates.*] Nicolaus Peripateticus in 103. hiſtoria, & eius authoritate Athenæus Dipnoſ. lib. 1.

b *Quod Leonides.*] Ælianus Variæ hiſtoriæ, lib. 3. cap. 14. Vinolentiam Byzantiorum ſcribens ait, Leonides, Dux militaris Byzantiorum, in acerrima vrbis oppugnatione, cùm hoſtes mœnia adorirentur, & illi relictis excubiis, totos dies in conſuetis diuerſoriis tererent, mandauit vt cauponę ipſis in mœnia transferrentur. Quo ſophiſmate ſerò tandem eis perſuaſit, vt aciem ne deſererent, cùm prætextus & cauſa quamobrem abirent, non eſſet.

c *Apud Phigaleos.*] Damon in lib. de Byzantio, & eius authoritate Athenæus lib. 10. cap. 14. teſtatur Leonidam, Ducem Byzantiorum, cauponarum ſcenas apud mœnia tendi iuſſiſſe, ac vix tandem ordinem relinquentes conſtitiſſe.

d *Promacus Macedo.*] Plutarchus in vita Alexandri, & de huius quoque bibacitate Aelianus Variæ hiſtoriæ li. 2. ſcribit eum conſequutum fuiſſe victoriam in potandi vini certamine, quod Alexander inſtituerat in honorem Calani Brachmani Indici ſophiſtæ. Athenęus lib. Dipnoſophiſt. 10. c. 12. authoritate Charetis Mitylenæi in Hiſtoriis de iis, quę pertinent ad Alexandrum.

e *Nouellius Tricongius.*] Plinius lib. 14. cap. 22. eodémque vltim. Apud nos cognomen etiam Nouellius Torquatus Mediolanenſis ad proconſulatum vſque a prætura honoribus geſtis, tribus congiis (vnde & cognomen illi fuit) epotis vno impetu, ſpectante, miraculi gratia, Tyberio Principe in ſenecta iam ſeuero, atque etiam alias ſæuo, ſed ipſa iuuenta ad merum pronior fuerat.

f *Prandia verò priſci.*] Prandium (inquit Feſtus Pompeius li. 14.) ex Græco eſt dictum: nam meridianum cibum cœnam vocabant. Idem Feſtus lib. 3. Cœna, ait, apud antiquos dicebatur, quod nunc eſt prandium. Veſperna, quam nunc cœnam appellamus. Nonius, Quæ nunc prandia ſunt, cœnas Sabini habebant, & pro cœnis veſpernas appellabant. Cœnam pro prandio poſuit Terent. in Eunucho actus 2. ſcena 3. ibi, Rogitare ad ſcœnam vt veniat.

g *Quod & Græcis.*] Quod probat exemplo ſeq.

h *Scribit Homerus.*] Odyſſeæ lib. 14.

αὐτὰρ τώ γ' ἐν κλισίῃ Ὀδυσεὺς καὶ δῖος ὑφορβὸς ἐντύνοντ' ἄριστον ἅμ' ἠοῖ [illegible]

i *Vt Prandia in vſu non eſſent.*] Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 4. Aeneid.

Nunc eadem labente die conuiuia quærit.

Quia, inquit, in vſu non erant prandia, vt Iuuenalis,

Exul ab octaua Marius bibit.

Qui locus eſt ſat. 1. Et Iſidorus lib. 20. Etymologiarum cap. 2. At hæc Seruij ſententia ab omnibus excluditur, eamque multis antiquorum ſcriptorum authoritatibus refellit Beroaldus in notis ipſius Seruij, cuius hæc ſunt verba, Non eo inficias, olim me pedibus iuiſſe in ſententiam Seruij: ſed ex multiplici, variaque lectione deprehendi apud priſcos in vſu fuiſſe non minus prandia, quam cænas, & homines bis in die ſaturos heri ſolitos: quod in primis affirmat Cic. in 5. quæſt. Tuſc. Platonem ſolitum improbare vitam Italicorum: quoniam bis in die ſaturi fiebant. Apud Plautum & Terentium vetuſtiſſimos ſcriptores, prandia celebrātur &c. Lampridius in Alexandro Seuero, His, inquit, refectus, aliquando prandium inibat aliquando cibum vſque ad cœnam differebat, prandit tamen ſæpius.

† *Quod tempus nona eſſe conſueuit.*] Martialis lib. 4. epig. 8. ad Euphemum,

Sufficit in nonam nitidis octaua paleſtris,

Imperat

fuiſſe, [k] vel antelucanam cœnam feciſſe, crimini dabatur. Idque erat diſſoluti & helluonis. [l] ſiquidem poſt forenſia negocia tranſacta apud priſcos fiebat prandium: cœnas verò, quod nocte plerunque fierent, [m] veſpernas dixere. [n] Sed tamen prandium leue & modicum, cœna autem fuit copioſior: [o] tametſi Ariſtoteles large prandendum, & parcè cœnandum putarit. Et licet Romanorum antiquiſſimos noctu cœnaſſe nonnulli opinati fuerint, conſtat tamen poſt multas ætates vſum inualuiſſe, vt poſtmeridianis horis veſcerentur. [p] Perſis quoque in meridie ſemel tantùm veſci conſuetudo fuit: [q] qui erat Æthiopum mos, vt vnico cibo contenti eſſent diebus ſingulis, vt alerent corpus, non ſaginarent: [r] tametſi abuſus poſtea Perſis inualuerit, vt à mane ad veſperam quicquid eſt temporis, vnico prandio cõcluderent. [s] Fertur Alexander Macedo appetente nocte cœnaſſe, & primo diluculo prandio accubuiſſe, [t] plerunque ad multam noctem cœnam protraxiſſe. [u] Galba ante lucem veſcebatur, Cicero ante occaſum ſolis perrarò diſcubuit. [x] Præ cæteris verò Tarentini vſurparunt, matutinis ſe poculis ingurgitare, adeò vt temulenti in forum conuenirent. [y] Indi horam prandij aut cœnæ non nouerunt, ſed vt cuique libitum, comeſſabantur: qui etiam Perſarum [z] & Numidarum mos, vt quacunque hora veſcerentur. [a] Diogenes quoque nullam temporis horam prandio definiuit. [b] Senioribuſque velut ætate venerabilibus, aut his qui prudentia & autoritate anteirent, primi diſcubitus, & honoratior locus dari, ipſique ſublata menſa primi aſſurgere conſuerant. [c] Erat autem Romanis locus honoratior, qui ſummus in menſa fuit: [d] nonnulli in medio diſcubuiſſe, honoratius putarunt. [e] In imo verò conuiuij

Veſperna. Perſæ. Alexander. Galba. Cicero. Tarentini. Numidæ. Diogenes. Locorum ratio in cõuiuiis.

ANNOTATIONES.

Imperat extructos frangere nona toros.

Athenis autem fieri ſolebat cum adueſperaſſet, vt videre licet ex Gellio lib.17.c.8.in princ.

k *Vel antelucanam cœnam.*] Nam & hanc cœnam Catilinæ & ſociis, vt probrum obiecit Cicero in 2.in eum Oratione: Quorum, inquit, omnis induſtria vitæ & vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. Talis ebrietas in Piſonem arguitur. Vbi galli cantum audiuit, auum ſuum reuixiſſe putat, menſam tolli iubet.

l *Siquidem poſt forenſia negotia.*] Martialis id videtur exprimere d.lib.4.epig.8.

Prima ſalutares atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia cauſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores.
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.

Sufficit in nonam vt ſuprà proximè,

Hora libellorum decima eſt Pheme meorum,
Temperat ambroſias cum tua cura dapes

m *Veſpernas dixere.*] Feſtus Pompeius vbi ſuprà in verbo, Prandia verò. Iſidorus lib. Etymologiarum 20.cap.2. Eſt, inquit, cœna veſpertina, quam Veſpernam antiqui dicebant. Sic enim legendum eſt, non veſpertina. vt vulgò legitur.

n *Sed tamen prandium leue.*] Cor. Celſus lib.7.cùm de hyeme loquitur, ſic ait, Si prandet aliquis, vtilius eſt exiguum aliquid, & ipſum ſiccum ſine carne, ſine potione ſumere. Æſtate verò & potione & cibo ſæpius corpus eget: ideò prandere quoque commodum eſt. Plinius li.28.cap.5. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius ſeneſcere.

o *Tametſi Ariſtoteles.*] Lib.probl.c.32.

p *Perſis quoque in meridie.*] Nam & Xerxem Perſarum Regem Herodotus libr. 7. tradit non ſolere bis in die cibum capere.

q *Qui erat Æthiopum mos.*] Diodorus Siculus lib.2.c.1.

r *Tametſi abuſus poſtea Perſis.*] Strabo lib.15.

s *Fertur Alexander.*] Plutarchus in lib.2. de Fortuna & virtute Alexandri, ſic ſcribit, Alexander prandio cùm primùm diluculaſſet accumbebat, cœnæ verò iam appetente nocte. & de eius vinoſitate iam ſupra diximus.

t *Plerunque ad multam noctem.*] Plutarchus in Alexandro.

u *Galba.*] Cibi plurimi traditur, quem tempore hyberno etiam ante lucem capere conſueuerat. author Suetonius in Galba, c.22.

x *Præ cæteris verò Tarentini.*] Aelianus de Varia hiſtoria, lib. 12. cap 30. Tarentinorum temulentiam hanc fuiſſe ſcribit his verbis, Tarentinis à ſummo mane poculis indulgere mos erat, & in medio plenoque hominum foro inebriari. De eorum præterea temulentia Plato lib. 1. de legibus, & Athenæus, Clearchi authoritate, lib. Dipnoſ. 12.c.7.

y *Indi.*] Strabo libro 15. Cætera, inquit, non facilè admittat, vt quòd ſoli degant, & quòd non vna omnibus & cœnandi & potandi hora ſit, ſed vt cuique libitum ſit.

z *Et Numidarum.*] Strabo lib.17. ſcribit neceſſe eſſe Numidas inopes eſſe, & plerunque radices edere, & carne, & lacte, & caſeo vti. Salluſtius in Iugurtha, ſcribit Numidas plerunque lacte & ferina veſci: & neque ſalem, neque alia gulę irritamenta quærere: cibúmque illis aduerſus famem, atquè ſitim, non libidini, neque luxuriæ eſſe.

a *Diogenes quoque.*] Nam is percótanti qua quis hora prandere debeat. Si diues eſt, inquit, quum vult: ſi pauper, quum poteſt. Author Laërtius in vita illius.

b *Senioribuſq;.*] Valerius Maximus lib.2.cap.1. De honore impenſo ſenibus a iuuenibus, Gellius lib.2.cap.15. Iuuenalis ſatyr.13.

Credebant hoc grande nefas & morte piandum,
Si iuuenis vetulo non aſſurrexerat.

Communi omnium gentium more comprobatum eſt (vt teſtatur Cicero lib.1.de Inuentio.) vt maioribus natu a natu minoribus aſſurgatur. Id quod idem lib.1. Officior. confirmat: Eſt igitur, inquit, adoleſcentis maiores natu vereri, exque iis deligere optimos & probatiſſimos, quorum conſilio & authoritate nitatur.

c *Erat autem Romanis.*] Vide noſtros Commentarios Primigeniorum in præfat.num.15 incip. Vndecimò, Seniores.

d *Nonnulli in medio.*] Homerus libr. Iliados 24. Priamum collocat inter liberos,

——ἐδ' ἐν μέσσοισι γεραιὸς
ἐντυπὰς ἐν χλαίνῃ κεκαλυμμένος.

Et Virgilius Didonem reginam mediam quoque conſtituit lib.1. Æneidos,

——*Aulæis iam ſe regina ſuperbis*
Aurea compoſuit ſponda, mediamq; locauit.

Ex quo Donatus & Seruius interpretes annotarunt, eum locum apud veteres fuiſſe potiorem. Afferuntque illud Salluſtij in hiſtoria Roman. quæ vtinam etiamnum extaret. Diſcubuere Sertorius inferior, in medio ſuper eum T. Fabius Hiſpanienſis ſenator ex præſcriptis, in ſummo Antonius, & infrà ſcriba Sertorij Verſius, & alter ſcriba Mecœnas in imo, medius inter Tarquinium & Denarium Perpēna. Hactenus Salluſtius, qui ita Sertorij conuiuium deſcribit, vt ipſum, quia dominus conuiuij erat, in imo loco, Senatorem in medio, tanquam honoratiori, collocarat. Idem autem Salluſtius in Iugurtha, ſcribit apud Numidas mediũ locum honori duci. Et Xenophon Pædiæ Cyri libr. 2. tradit, Cyrum ſolitum fuiſſe medium inter amicos honoratos diſcumbere. De quo & tu vide quæ plenius diximus in dictis Commentariis Primigeniorum in præfat.nu. 16.incip. Hoc intellige, & ſeq.

e *In imo verò conuiuij.*] Iam dictum eſt in præced. ex Salluſtij

Græci. dominus cœnabat.[f] Apud Græcos non modo loci dignitate viros fama præcellentes in concilio vel
Indi. menſa, ſed poculis maioribus, & carne opimiore honeſtabant.[g] Indis vt cuique in mentẽ venit, in qua-
Perſæ. cunque parte lecti diſcumbere licet. non enim honorũ perſonæue ratio in menſa habetur.[h] Apud Per-
ſas magna ratio mẽſæ, præſertim regiæ fuit, in qua præter matrem, & regis coniugem, nemini intereſſe
Ægyptii. permittititur,[i] tametſi matronas quandoque adhibitas legamus. Ægyptiis autem ſi quis ad cœnam re-
Poſt epu-las. gis non vocatus accederet, capitis luit pœnam. Poſt epulas verò[k] eruditas confabulationes,[l] deinde
fides & tibias, ac ſymphonias & cantus, illorum qui maiorum laudes carmine decantabant, adhibere
Abydeni. antiqui moris erat.[m] Abydeni in hoſpitali menſa & feſtis epulis poſtquã oppiparè epulati fuerant, in-
fantes admittunt garrulos & feſtiuos, vt his obſtrepentibus garrientibusq́ue, conuiuæ alacriores fiant.
Moriones. [n] Romani etiam moriones, vt oris deformitate & ſtultitia oblectarent: nonnunquam petulantes & im-
Romani. probos ſcurras, qui laſciuia licentia, & impudẽtiſſimis iocis, deritui eſſent.[o] Neque omittendum, quod
Sybaritæ. de Sybaritis proditum eſt, apud quos omnium libidinum illecebræ fuere, vt ad feſtum conuiuium &
ſolemne epulum non pſaltrias modò & hiſtriones, ſed equos compoſito ſaltatu ad ſymphoniæ can-
Galatæ. tum pſallentes introducant. Apud[p] Galatas & Celtas ad menſam, poſtquam vino incaluerant, ex pro-
Celtæ. uocatione dimicatur ad vulnera: ſicut apud Samnites inter epulas erat mos digladiari:[q] quod mox
Samnites Campani odio in Samnites detractis armis vendicarunt, vt pro cœnarum magnificẽtia, paria pugnato-
Indi. rum deſtinarent.[r] Idem factum memoratur ab Indis, qui quum poſt epulas aureos crateres circuntu-
Octauius. liſſent, ſtrenuitatis & fortium factorum periculum facerent.[s] Octauius verò poſtquam fuerat diſcubi-
tum, picturas inuerſas conuiuis venditabat, vt aut expleret deſiderium, aut fruſtraretur,[t] nonnun-

ANNOTATIONES.

ſtij, Donati & Seruij ſententia.

f *Apud Græco.*] Vt ſupra de Spartanorum Regum dignationibus, & iure diximus ex Herodoto & Xenophonte. Et vide ſuprà in duobus locis, vbi declaratum eſt quid ſit Græco more bibere.

g *Indis.*] Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 3. c. 8. Diſcubuerunt, inquit, velut in cœnaculo, nullum tamen Regi præcipuum locum aſſignantes, quod apud Græcos Romanóſque maximi exiſtimatur. ſed vt cuique in mentem venit, accubuere.

h *Apud Perſas.*] Plutarchus in Artaxerxe. Sed & quod ad coniugem pertinet, idem Author in Præceptis Connubialibus, cap. 16. Cum Perſarum, inquit, regibus legitimæ vxores accumbunt, vnaque comeſſant: cùm verò ludere laſciuireque, ac ſe pluſculum vino inuitare volunt, dimotis iſtis, cithariſtrias, meretriculas quoque ac pellices adhibent. Et recte quidem vxores non ſinunt intẽperantiæ, ebrietatumque participes fieri. At Heraclitus Cumanus, qui Perſicas res ſcripſit, lib. 2. Inſcriptorum apparatuũ apud Athenæum lib. 4. cap. 6. Sæpius, inquit, Rex ſolus & prandet & cœnat: quamuis aliquando vna mulier cœnet & nonnulli filiorum. Poſt cœnam pellices canunt coram illo & tripudiant.

i *Tametſi matronas.*] Herodo. lib. 5. tradit, Perſarum morem fuiſſe, vt quoties cœnam magnam exhiberent, concubinas & adoleſcentulas vxores ad aſſidendum introducerent. Sed & Plutarchus in Artaxerxe, tradit, Artaxerxẽ fratres Oſtanem, Oxathrem, natu iuniores, ad eandem menſam vocaſſe, & vna ſecum epulari voluiſſe. Et ibi quoque tradit Cyrum iuniorem Aſpaſiam, & alias mulieres intromiſſas ad cœnam admiſiſſe.

k *Eruditas confabulationes.*] Gellius libro 13. cap. 11.

l *Deinde fides & tibias.*] Hæc vſque ad verſic. Abydeni. ſunt Tullij & Valerij Maximi. Ille enim lib. 1. Tuſcular. quæſt. poſt princip. ſcribit eſſe in Catonis Originibus, Solitos eſſe in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. Et lib. 4. eiuſdem operis etiam poſt prin. ex iiſdem quoque Catonis Originibus, Morem, inquit, apud Maiores hunc epularum fuiſſe, vt deinceps, qui accumberent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes. Hic autem, ſcilicet Valerius lib. 2. cap. 1. de Inſtitutis antiquis, ſic ſcribit, Maiores natu in conuiuiis ad tibias egregia ſuperiorum opera carmine cõprehenſa pangebant, quò ad ea imitanda iuuentutem alacriorem redderẽt. Sed quod ad tibias pertinet, illud addendum ducimus, quod Vlyſſes apud Homerum lib. 21. Odyſſeæ ad fin. pronunciauit,

νῦν δ' ὥρη καὶ δόρπον ἀχαιοῖσιν τετυκέσθαι
ἐν φάει, αὐτὰρ ἔπειτα καὶ ἄλλως ἑψιάασθαι
μολπῇ καὶ φόρμιγγι, τὰ γάρ τ' ἀναθήματα δαιτός.

Id eſt,

Nunc autem hora & cœnam Achiuis preparare
In luce, at poſteà & aliter delectari
Cantu & cithara. Hæc enim addimenta conuiuij.

Sic enim ad verbum traducit Andræas Diuus. Et quod ſcribit Quintilianus lib. 1. cap. 17. Sed & vide infra in verbo, Hadrianus. vbi de Hadriano.

m *Abydeni.*] De Abydenorum delicijs Athenæus lib. 12. ca. 9. ex Hermippo in Militibus. Ariſtophane in Galatea, Antiphone in lib. Contumeliæ in Alcibiadem, Callino in Elegiis, & Archiloco.

n *Romani etiam moriones.*] Suprà lib. 3. c. 21. diximus.

o *Neque omittendum, quod de Sybaritis.*] De horum luxu & libidine Ælianus de Varia hiſtoria, lib. 1. cap. 19. & lib. 14. cap. 20. Plutarchus in Pelopida poſt princip. Athenæus lib. 12. Dipnoſophiſt. ca. 6. Maximus Tyrius Ser. 11. 31. & 33. Ex recentioribus Eraſmus Chil. 2. centur. item 2. cap. 65. Cælius Rhodiginus lib. 7. cap. 9. Leonicus Variæ hiſtoriæ. lib. 3 cap. 97. Sed quod de equis priuatim dicit, id Suidæ eſt, & Æliani de Natura Animalium libr. 6. c. 25. & Athenæi vbi ſuprà.

p *Apud Galatas & Celtas.*] De his duobus Diodorus Siculus lib. 2. cap. 9. Et de Celtis Poſidonius lib. Hiſtoriarum 23. & ex eo Athenæus libro 4. cap. 17.

q *Quod mox Campani.*] Strabo lib. 5. ad fin. Eo, inquit, deliciarum prouecti ſunt, vt ad gladiatorum paria depugnaturorum, conuiuas inuitarent ad cœnam, numerum quidem eorum pro cœnarum dignitate definientes. Et Poſidonius libro 30. apud Athenæum libro 4. cap. 17. atteſtatur nonnullos ex Campanis ſingulari certamine inter conuiuia digladiari.

r *Idem factum memoratur ab Indis.*] Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 2. c. 12.

s *Octauius vero.*] Suetonius in Auguſto, cap. 75. Solebat, inquit, & inæqualiſſimarum rerum ſortes & auerſas picturas in conuiuio venditare, incertoque caſu ſpem mercantium, vel fruſtrari, vel explere: ita vt per ſingulos lectos licitatio fieret, & ſeu iactura, ſeu lucrum communicaretur.

t *Nonnunquam hiſtriones, aut aretalogos.*] De vtriſque idem Sueton. in Auguſto, ca. 74. Nam & ad communionem ſermonis tacentes, vel ſummiſſim fabulantes prouocabat, & aut acroamata & hiſtriones, aut etiam triuiales ex circo ludios interponebat, ac frequentiſſime aretalogos. Aretalogus autem is dicitur, qui fingendis mẽdaciis auditores mouet ab arte verborum. Nam ἀρετὴ ſignificat virtutem, & λόγος verba. Iuuenal. ſat. 15.

Aut

quam hiſtriones, aut aretalogos admittebat. [u] Veſpaſianus dicacitati ſuper cœnam & iocis ſcurrilibus vſque ad ineptias vacabat. [x] Tiberius ex lectione quotidianas quæſtiones frequenti conuiuio proponebat. [y] Nero Cæſar citharœdos aduocabat primi nominis. [z] Cato Vticenſis à cœna deambulabat, [a] Pomponius Atticus libellos lectitabat. [b] Quod Alexander Seuerus fecit, vt in menſa familiari ſæpe librum legeret: ſolitus vel legentes audire, vel aliis legentibus veſci. [c] Hadrianus comœdias, lectores & poetas admittebat. [d] Heliogabalus ſortes conuiuales poſt cœnam proponebat, vt alius haberet decem camelos, alius muſcas, vel auri libras, aut decem oua, vrſos, glires & lactucas decem. [e] Sylla quamuis ferox & impotens, in comeſſationibus comis erat & facilis. [f] Fertur quoque idem Seuerus Alexander, poſt epulas catulos cum porcellis & perdices ad pugnam ſæpe committere. [g] & Cleomenes, ſublatis menſis, vinum crateris circunferre. [h] A Græcis verò ænigma & gryphos poſt conuiualia luſus proponebatur, cuius captiones ſoluenti præmium carnis portio, non ſoluenti pœna erat vt ſalſum hauriret poculum. [i] Parthis admittere concubinas poſt epulas non improbatur: vxores autem domi abditas, in virorum conſpectum non abducunt. [k] Babyloniis autem in conuiuiis à principio, fœminarum modeſtus eſt habitus: paulatim deinde pudore prophanato, ſumma velamenta exuunt: & poſt epulas vltimis amiculis reuelatis pudibunda oſtendunt, in omnemque licentiam iocorum & laſciuiarum, pudorem abiiciunt. [l] Fuitque veteri more ſeruatum, quòd bibente aliquo ex conuiuis, menſam tolli non ſinerent: namque auſpicij mali & deteſtabilis putabatur. Quòd ſi inter cœnandum ferculum à menſa reuocatum foret, niſi cœna continuaretur, niſique appoſitis epulis veſcerentur, inter dira fuiſſe. Quinetiam per menſas deflare, aut prolapſum cibum è manu non reddi, ominoſum erat: [m] tametſi quorundam opinio fuerit, quæ è menſa decidunt in communi conuictu, nec tollere, nec guſtare, illa heroum eſſe opinati. [n] Quodque apud honoratos & doctos viros, nunquam ferè ſine lectione cœna fuit. Et quum conuictus frequens in cœnam & prandium diuiſus foret, plerique

Veſpaſianus. Tiberius. Nero. Cato Vticenſis. Pomp. Atticus. Alex. Seuerus. Hadrianus. Heliogabalus. Sylla. Alex. Seuerus. Cleomenes Græci. Parthi. Babylonii. Auſpicia & omina in conuiuiis. Lectio in cœna. Temperantiæ exempla.

ANNOTATIONES.

——*Aut riſum fortaſſe quibuſdam*
Mouerat, vt mendax aretalogus.

u *Veſpaſianus.*] Idem Suetonius in vita illius, capit. 22. Et, inquit, ſuper cœnam autem & ſemper aliàs comiſſimus multa ioco tranſigebat. Erat enim dicacitatis plurimæ, & ſic ſcurrilis ac ſordidæ, vt ne prætextatis quidem verbis abſtineret.

x *Tiberius.*] Idem Sueton. in vita Tiberij, cap. 70.

y *Nero Cæſar.*] Inter cæteras diſciplinas (vt memoriæ prodidit Sueton. in Nerone, cap. 20.) pueritiæ tempore imbutus & muſica, ſtatim vt imperium adeptus eſt, Terpnum citharœdum, vigentem tunc præter alios, acerſiit: diebuſque continuis poſt cœnam canenti in multam noctem aſſidens, paulatim & ipſe meditari, exercerique cœpit. Sic quoque Alcinous apud Homerum tum lib. 8. tum li. 13. poſt princ. continuò adhibent Demodocum citharœdum. Sic & Dido apud Virgilium libro 1. Æneid. Iopam. Et in conuiuio deorum citharam pulſat Apollo apud eundem Homerum lib. Iliad. 1. ad finem,

——ἀλλ' ἔτι θυμὸς ἐδεύετο δαιτὸς ἐΐσης
οὐ μὲν φόρμιγγος περικαλλέος ἣν ἔχ' Ἀπόλλων.

Id eſt,

——*Neque amplius indiguit conuiuio æquali,*
Neque lyra pulchra, quam tenebat Apollo.

Plinius Secundus Epiſtolarum lib. 1. epiſt. 15. ſcribens ad Euritium, qui ad cœnam illius, cùm promiſiſſet, non venerat: Audiſſes, inquit, comœdum, vel lyriſten, vel, quæ mea liberalitas, omneis.

z *Cato Vticenſis.*] Plutarchus in vita illius, nõ multò ante fi.

a *Pomponius Atticus.*] Cor. Nepos, aut quiſquis is eſt, qui vitam illius diligentiſſime & eloquentiſſimè ſcripſit.

b *Quod Alexãder Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

c *Hadrianus.*] Aelius Spartianus in vita illius, ad finem, In conuiuio, inquit, tragœdias, comœdias, attellanas ſambucas, lectores, poetas pro re ſemper exhibuit. Vide Plinium citatum ſuprà ibi, Nero Cæſar.

d *Heliogabalus.*] Lampridius in vita illius.

e *Sylla*] Plutarchus in vita illius, ſcribit, Syllam inter potãdum quotidianis dicacitatibus certaſſe. & cœnanti Syllæ nullum circa ſeria vſum fuiſſe.

f *Fertur quoque idem Alexander.*] Lampridius in vita illius, Voluptates, ait, ſcenicas in conuiuio nunquam habuit, ſed ſumma illa oblectatio fuit, vt catuli cum porcellis luderent, aut perdices inter ſe pugnarent, aut aues paruulæ ſurſum ac deorſum volitarent.

g *Et Cleomenes.*] Sublatis menſis tripes æneus cum æneo cratere, qui vino plenus erat, inferri conſueuit. Duæ præterea ex argento phialæ cotylas binas capientes, & argentea pocula admodum parua: his quantum cuique libuiſſet bibere licebat, nolenti autem nemo poculum porrigebat. Hęc Plutarchus in Cleomene. De alterius autem Cleomenis vinolentia Aelianus de Varia hiſtoria, lib. 2. cap. 40. Quidam dediti potationibus & multipoti.

h *A Græcis verò ænigma & gryphos.*] Quales ſcripſit Auſonius Edylium lib. 15.

i *Parthis.*] Iuſtinus lib. 41. Quamobrem (de Parthis loquitur) fœminis non conuiuia tantùm virorum, verumetiam conſpectum interdicunt. Macrobius lib. 7. Satur. cap. 1. Doceat nos, inquit, vel peregrina inſtitutio, & diſciplina à Parthis petita: qui ſolent cum concubinis, non cum coniugibus inire conuiuia: tanquam has & in vulgus produci, & laſciuire quoque: illas non niſi abditas tueri deceat tectum pudorem. Quomodo autem Parthorum cœnæ fierent, videbis apud Athenæum lib. 4. cap. 14.

k *Babyloniis.*] Id vſque ad verſic. Fuitque veteri more. ſunt Q. Curtij lib. 5. non adeò longè à princ. Babylonij, inquit, maximè in vinum, & quę ebrietatem ſequuntur, effuſi ſunt. Fœminarum conuiuia ineũtium in principio modeſtus eſt habitus: deinde ſumma quæque amicula exuunt, paulatimque pudorem prophanant, ad vltimum (honos auribus habitus ſit) ima corporum velamenta proiiciunt. nec meretricum hoc dedecus eſt, ſed matronarum virorũmque, apud quos comitas habetur vulgati corporis vilitas.

l *Fuitq; veteri more ſeruatum.*] Hæc omnia vſque ad verſic. Quinetiam per menſas deflare. ſunt Plinij lib. 28. c. 2. in diuerſis locis.

m *Tametſi quorundam opinio.*] Nam Ariſtophanes ἐν τοῖς ἥρωσιν in Heroibus, apud Laertium in vita Pythagoræ, ſcribit, Heroum eſſe, quæ deciderint è menſa: ideóque ea guſtare fas non erat. Quod & ipſum inter ſymbola Pythagorea multi reponunt τὰ πεσόντα μὴ ἀναιρεῖσθαι, id eſt, Quæ deciderint ne tollas. Aut vt alij efferunt, μηδ' ἐσθίειν ἅττ' ἂν ἐντὸς τῆς τραπέζης καταπέσῃ, id eſt, Ne guſtato quæcunque in menſa deciderint.

n *Quodq; apud honoratos.*] Quod ſuprà dictum eſt de Pomponio Attico.

o *Aſinius*

tanto temperamento & tenui conuictu fuere, vt ſola cœna contenti, nunquam ante Solis occaſum, & niſi poſt decimam accumberent: inter quos memoratur [o] Aſinius Pollio, qui quum eſſet tota die negotioſus, ita poſt decimam animum relaxauit, vt nec legendis minimis literulis vacaret. Quidam noctu alij media die negociis pauſam fecere. [p] Nonnulli autem tanta ingluuie, & ventre tam voraci fuere, vt velut impuri helluones effuſas perpotationes, & exquiſita obſonia quadrifariam diuiderent, in ientacula, prandia, cœnas, & comeſſationes, ſemper inſtructis paratiſque menſis tanto apparatu, donec vino madidi & crapula diſtenti fierent. Quod quidem obſcuris ſæuientibus moribus, à nonnullis peſſimo exemplo factitatum eſt. Antea vero non licuit, ne ingentia animi bona, ingluuie corporis fœdarent. [q] Apud Siculos autem vſus erat, bis in die epulis ſaginari, & ſaturum fieri, quibus templum Saturitati dicatum erat. [r] Quare Siculæ menſæ, & Syracuſanæ deliciæ tanquam lautiſſimæ in prouerbium venere, [s] & ſicut apud Græcos Pharſali & [t] Bœotij voraciſſimi habiti. Quare ab Athenienſibus fatui, rudes, & [u] pingues dicti ſunt, propter ἀδηφαγίαν: quippe quum à conuiuiis crudi diſcederent, diſtenti rurſus ſe ingurgitabant. [x] Quod & Plato improbauit, [y] & Romani duxere nefas, vt bis in die ſaturum fieri, vecordis eſſe ducerent. [z] Hoc quoque apud conuiuas ſeruatum legimus, vt in familiari conuiuio, aut epulis lautioribus aliquem attractum, aut, pulla in veſte diſcumbere ducerent nefas, nam depulſo languore animi, non in triſtitia cõuiuio intereſſe decet. [a] propterea Vatinio, quod in epulo Q. Arij atra in veſte accubuerat, à Cicerone obiectum, & crimini datum eſt: quippe bellos conuiuas, & conuictores, faciles in candida, non pulla veſte accumbere decet, tametſi cœnatoria & tricliniaria conuiuis dari antiqui moris fuerit. [b] Ferturque Hadrianus Cæſar ſemper aut toga ſummiſſa, aut pallio tectus, accubuiſſe. Et [c] Saloninus imperator, milites epulari cum ſagis iuſſiſſe, hyeme gra-

Ingluuies. Siculi. Saturitatis templum. Siculæ menſæ. Syracuſanæ deliciæ. Pharſali. Bœotij. Pulla veſte conuiuiis intereſſe non decebat. Cœnatoria & tricliniaria conuiuis data. Hadrianus. Saloninus.

ANNOTATIONES.

o *Aſinius Pollio.*] Cælius Rhodiginus antiquit. lect. lib. 11. c. 1. ſed nullo authore citato.

p *Nonnulli.*] Vt Vitellius, de quo Suetonius in vita illius, cap. 13. ita infit, Sed vel præcipuè luxuriæ ſæuitiæque deditus, epulas trifariam ſemper, interdum quadrifariam diſpertiebat, in ientacula, & prandia, & cœnas comeſſationéſque, facilè omnibus ſufficiens vomitandi conſuetudine.

q *Apud Siculos.*] Plato in epiſtola ad Dionis propinquos, & ex eo Cicero lib. 5. Tuſculana. quæſt. Eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos: in qua ſcriptum eſt his ferè verbis, Quò cùm veniſſem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum Syracuſiarúmque menſarum, nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturum fieri, nec vnquam pernoctare ſolum. Athenæus li. 12. cap. 10. Idem de Tyrrhenis tradit Diod. Siculus lib. 6. c. 9.

r *Quare Siculæ menſæ & Syracuſanæ.*] De his Plato & Cicero vbi ſuprà, & Plato lib. 3. de Republ. Ariſtophanes ἐν Δαιταλεῦσιν. Ariſtides in Pericle, Lucianus in dialogo Simili & Polyſtrati. Meminit & Macrobius Siculæ menſæ lib. 7. cap. 5. Vide Eraſmum Chil. 2. cent. 2. c. 68.

s *Sicut apud Græcos Pharſali.*] Athenæus lib. 10. cap. 2. Carpuntur, inquit, & Pharſalij, tanquam voraces, vnde Mneſimachus in Philippo,

Venit quis, vt menſas comedat & Pharſalias,
Hic nullus eſt, agunt bene iſti, nunquid &
Vrbem vorant Achaicam coctam ſimul?

Et lib. 12. c. 10. authoritate Theopompi Philippicarum lib. 21. ſic ait, Sumptuoſiſſimi ſunt omnium hominum Pharſalij ac pigerrimi.

t *Et Bœotij.*] Athenæus dicto libro 10. cap. 2. authoritate Eubuli in locis plurimis, Diphili in Bœotico, Mneſimachi in Buſyride, Alexidis in Trophonio, Achei in certaminibus, Polybij Megalopolitani libro 20. Hiſtoriarum.

u *Et pingues.*] Homerus lib. 5. Iliados Bœotos populum valde pinguem dicit,

—πὰρ δ' οἱ ἄλλοι
ναῖον Βοιωτοὶ μάλα πίονα δῆμον ἔχοντες.

Id eſt,

—Apud autem ipſum alij
Habitabant Bœotij valde pinguem populum habentes.

Horatius Epiſtol. lib. 2. epiſt. 1. ad Auguſtum,

—Quod ſi
Iudicium ſubtile videndis artibus illud
Ad libros, & ad hæc Muſarum dona vocares,
Bœotum in craſſo iurares aëre natum.

M. Tullius lib. de Fato, oſtendens quantum inter locorum naturas interſit, ita ſcribit, Inter locorum naturas quantum interſit, videmus: alios eſſe ſalubres, alios peſtilentes: in aliis eſſe pituitoſos & quaſi redundantes: in aliis exiccatos atque aridos: multáque ſunt alia, quæ inter locum & locum plurimum differunt: Athenis tenue cælum, ex quo acutiores etiã putantur Attici: Craſſum Thebis: itaque pingues Thebani & valentes. Quo ex loco intelligere licet Bœotios, qui craſſo cœlo vterentur (Thebę enim in Bœotia fuerunt) pingues, craſſos, atque hebetes fuiſſe.

x *Quod & Plato improbauit.*] In d. epiſtol. ad propinquos Dionis, & ex eo Athenæus lib. 12. c. 10.

y *Et Romani.*] Cicero d. lib. 5. Tuſcul. quæſt.

z *Hoc quoque apud conuiuas.*] Quod videre licet ex eo quod ſequitur. ſed hic legendum atratum, non attractum: ex iis, quæ illico ſequentur. Sed hic fuit error librarij, vt opinor.

a *Propterea Vatinio.*] Cicero in Oratio. contra Vatinium: cuius hæc verba ſunt, Atque illud etiam ſcire ex te cupio: quo conſilio, aut qua mente feceris, vt in epulo Q. Arrij, familiaris noſtri, cum toga pulla accumberes? quem vnquam videris? quem audieris? quo exemplo, quo more feceris? Et paulò infra, Quis vnquam cœnauit atratus? Ita enim illud epulum eſt funebre, vt minus ſit funeris: epulæ quidem ipſæ dignitatis. Et rurſum paulò pòſt, Quis vnquam in luctu domeſtico, quis in funere familiari cœnauit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, præter te, toga pulla data eſt? cùm hominum millia accumberent: cùm ipſe epuli dominus Q. Arrius albatus eſſet, tu in templum Caſtoris te cum C. Fidulo atrato, cæteriſque tuis furiis funeſtum intuliſti?

b *Ferturq́ Hadrianus Cæſar.*] Ælius Spartianus in vita illius, ſic ſcribit, Ad conuiuium venientes Senatores, ſtans excepit: ſempérque aut pallio tectus diſcubuit, aut toga ſubmiſſa.

c *Et Saloninus Imperator.*] Hæc vſque ad verſicul. Tum frequens. ſunt Trebellij Pollionis in vita Salonini Gallieni: cuius verba quia memoratu & cognitu digna videntur, hic apponã, Cùm cingula ſua plerique militantiũ, qui ad conuiuium venerant, ponerent, hora conuiuij Saloninus puer, ſiue Gallienus, his auratos conſtellatóſque balteos rapuiſſe perhibetur: & cùm eſſet difficile in aula Palatina requirere quod periſſet, ac taciti militares viri detrimenta pertuliſſent, poſteà rogati ad conuiuium, cincti accubuerunt. Cúmque ab his quæreretur, cur non ſoluerent cingulum, reſpõdiſſe dicuntur, Salonino deferimus. Atque hinc tractũ morem, vt deinceps cum Imperatore cincti diſcumberent.

d *Tum*

uibus, ætate temporibus. Quo tempore ſeruatum eſt, vt milites cum imperatore cuncti diſcumberent. d Tum frequens hæc fuit obſeruatio, quòd ſi quis ad cœnam benigne inuitatus iret, alios pro affectu aut ſanguine coniunctos eiſdem aduocare epulis non vetabatur, veluti comites ſecum & vmbras duceret. e Sua autem ſponte conuiuio alijs parato, ſe intromittere non decebat. Si qui verò non acceſſiti & ἀκλητοι irent, in imam lecti ſpondam deduci iubebant. Tum ſi forſan minus tempeſtiue, neque ad horam conſtitutam, conuiuia accederet, illum niſi triclinio circuito, admitti non ſinebant: & tunc epulis iuſſus accumbebat. f Reges tamen Spartanorum ſerò prodeuntes, cœnæ parte mulctantur: quippe ad cœnam non euntibus binæ chœnices farinæ, & vini ſingulæ cotylę mittuntur, g dupla verò præſentibus. h Ideo Ephori Agidi regi Lacedæmoniorum quum ad Phiditia non accederet, cœnæ partem petenti abnegarunt. i Tum ſiquando inter epulas incendium quiſquam nominaret, ne quid ea res diri portenderet, aquam ſub menſam inſpergebant: a quibus obſeruatum eſt, vt aliquo ex conuiuarum numero e triclinio prodeunte, verri ſolum nullo modo ſinerent, hoc infandũ omen & pernicioſum portentum augurati. Si tamen ad lumina cœnarent, aut illa in triclinio eſſent, veteris inſtituti fuit, vt lumen in lychno non extinguerent, ſed illud ſua ſponte emori ſinerent. k Quodq; menſam priſci nunquam vacuam tolli iubebant, ſemperq; prandij partes ſupereſſe voluere: ſiue antiqui victus parſimoniam, ſiue morem, quo aliquid reliquiarum in menſa ſupereſſet, felix omen erat, veteri inſtituto adnotantes. Legimus, tamen, cœna peracta, reliquias & ſemeſa obſonia miniſtris aſtantibus diuidi & circumferri, antiqui moris & exempli fuiſſe.

Vmbras adducere ad cœnam. Leges aliquot conuiuales.

ANNOTATIONES

d *Tum frequen. hæc fuit obſeruatio.*] Plato in Sympoſio, & Plutarc. lib. 7. eiuſdem operis, vbi de huiuſmodi vmbris loquitur, Horat. Epiſt. lib. 1. epiſt. 5 ad Torquatum,

——Locus eſt & pluribus vmbris:
Sed nimis arcta premunt olida conuiuia capræ.

Quem locum exponit Eraſmus Chiliad. 1. centur. 1. c. 9. his verbis, Admonet Torquatum, vt ad cœnam veniat paucis comitatus, videlicet Brutio, Septimio & Sabino: non quod ſit defuturus in accubitu locus, ſi velit plures vmbras ſecum adducere: verùm id futurum incommodi, vt alarum odor offendat conuiuij ſuauitatem, ſi anguſtius ſedeatur. Deinde, ſi velit omnino plures vmbras, id eſt, comites, præmoneat ſe de numero, ne non reſpondeat apparatus. Idem Horatius ſat. 8. lib. 2.

——Quos Mæcenas adduxerat vmbras.

Vmbræ autem dicuntur conuiuæ, qui ad conuiuium veniunt, à conuiuatore quidem non vocati, ſed a vocatis ducti: illos videlicet ſequentes, vt vmbra corpus.

e *Sua autem ſponte.*] Macrobius Homeri teſtimonio libr. 2. Saturna. c. 7. Superioribus fabulis non euocatos, haud equidem turpe exiſtimatur, verùm ſponte irruere in conuiuium alijs præparatum, nec ab Homero ſine nota, vel in fratre memoratum eſt. Locus autem Homeri eſt lib. 2. Iliados, vbi Menelaus non inuitatus, iuit ad conuiuium ab Agamemnone fratre ſummis Græcorum præparatum. Huius in eam rem carmen eſt,

κίκλησκεν δὲ γέροντας ἀριστῆας Παναχαιῶν,
Νέστορα μὲν πρώτιστα καὶ Ἰδομενῆα ἄνακτα,
αὐτὰρ ἔπειτ' Αἴαντε δύω καὶ Τυδέος υἱόν,
ἕκτον δ' αὖτ' Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον.
αὐτόματος δέ οἱ ἦλθε βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος.
ᾔδεε γὰρ κατὰ θυμὸν ἀδελφεὸν ὡς ἐπονεῖτο.

Id eſt,

Vocauit inſuper ſenes optimates ex omnibus Græcis.
Neſtora quidem in primis & Idomeneum Regem:
Sed poſthac Aiaces duos & Tydei filium:
Sextum autem rurſus Vlyſſem, Ioui conſilio parem.
Vltroneus autem ei venit voce bonus Menelaus.
Nouerat enim in animo fratrem, quomodo operaretur.

Lampridius autem in vita Alexandri Seueri, tradit ipſum non vocatum ſæpius ad amicorum conuiuia iſſe.

f *Reges tamen Spartanorum.*] Herodotus lib. 6.

g *Dupla verò præſentibus.*] Suprà dictum eſt.

h *Ideo Ephori Agidi.*] Plutarchus in Apophthegmatis Lycurgi, vbi præterea dicit Ephoros Agidem mulctaſſe quod ad Phiditia nõ acceſſiſſet, ſed apud vxorem cœnaſſet. Quod & nos ſuprà retulimus.

i *Tum ſiquando inter epulas.*] Hæc vſque ad verſicul. Si tamen ad lumina. ſunt Plinij libr. 28. cap. 2. Incendia inter epulas nominata, aquis ſub menſas profuſis abominamur: recedente aliquo ab epulis, ſimul verri ſolum, aut bibente conuiua, menſam vel repoſitorium tolli inauſpicatiſſimum iudicatur.

k *Quodq; menſam.*] Plutarchus problem. c. 64.

Quæ ipſe dictu admirabilia de vmbrarum figuris noctibus ferè ſingulis Romæ expertus fuit.

CAPVT XXIIII.

NOTA a & vulgata res eſt, ædes quaſdam Romæ, quas ego incolui, euidentiſſimis oſtentis ita infames, vt nemo illas incolere auſus fuerit, quin aſſiduis vmbrarum illuſionibus, & tetris imaginibus, noctibus ferè ſingulis inquietaretur: in quibus præter nocturnos tumultus, quos medio ferè noctis ſilentio audiebamus, & horrendos fremitus cum eiulatu, ſtridulóque vocis ſono, quibus lachrymari & tremere b videbatur, ſpeciem hominis ſqualida facie, vultu minaci, nigro corpore, & aſpectu formidabili, nomen ſuum exprimentẽ, & opem implorantem, cernebamus. Sed

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

ID caput nullum eſt in Alexandro, verendumque ne Librarius pro 22. poſuerit 23. cumque numerum poſteà ſequutus ſit: verùm ita, vt reperi, reliqui.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

a *Nota & vulgata res eſt.*] Simile quippiam refert Plin. Iunior. Epiſt. li. 5. epiſt. 5. omnium 101. ad Maximum incip. Nunciatum eſt. Sed vt ſemel dicam, quid de hiſce rebus ſentiam, ego mera ſomnia eſſe puto.

ne quis hoc fabuloſum aut commentitium putet, author eſt Nicolaus Tuba, vir multę & expertę fidei, qui quum rei explorandæ gratia, cum nonnullis doctis iuuenibus prima facie ad nos aduentaſſet, cupido inceſſit animo, hæc quæ a me promebantur, vero teſtimonio experiri, & an vera eſſent intueri. Et ne quid inexpertum relinquerent, noctem peruigilem egere mecum, vt rem notam exploratamque haberent: neque eos opinio fefellit. nam cum accenſis luminibus peruigiles ſtarent, haud procul ſpecies hæc dira terribilique facie, & vultu tetro repræſentata eſt, quam ipſi tumultuari, & diris nos vocibus agitare videbant: cúmque omnia clamore & tumultu ſtreperent, poſt multa oculorum ludibria, tantum formidinis pauorisq; intulit, vt territi & trepidi vix mente incolumi ſatis conſtarent. Et cum totæ ædes gemitu funeſto miſcerentur, ſingulisq; cubiculis, peſtis illa importuna obuerſaretur, dum propius accederemus, illam retro cedere, & querula voce lumen effugere cernebamus. Demum cum multum diuque tumultuata fuiſſet, haud multo poſt vbi multum noctis proceſſit, viſio omnis illa dilapſa eſt. Sed præ cæteris quæ ibi expertus ſum, non omittam miraculum ingens, quod mihi plane vigilanti maiore aliquando trepidatione haud multo poſt obuenit: nam cum tenebris obortis, cubiculi fores obſeraſſem firma ſera, iacerémque in lectulo, nulla adhuc quiete compoſita, lumine accenſo, horribilem illam ſpeciem foris iam tumultuari, & cubiculi forem manibus pulſare ſentiebam. Nec multo pòſt, ſimulacrum illud, opertis adiutisq; foribus (vix credibile dictu) per commiſſuras & rimas in cubiculum ſe intromiſit: quod ſub lectulo meo iacens, cum Marcus alumnus & cliens meus, vtpote qui e conſpectu cubabat, tetra & dira facie aſpiceret, pauore ſubito conſternatus, luctu & gemitu omnia opplebat, ipſamque intromiſſam non ſine formidine clamabat. Idque cum mihi, qui clauſum cubiculi oſtium aſpicerem, vix credibile videretur, interim dirum illud ſimulacrum quod ſub lectulo iacebat meo, manum & brachium protendere, luménque quod iuxta aderat, extinguere vidimus: quo extincto, libellos meos, & quicquid rerum erat, querula voce miſcere, ac omnia euertere non deſtitit. Mox cum ad tumultum exciti ſocij eò ſe contuliſſent, lumenq; intromiſſuri obuerſarentur veſtibulo, interim ipſam opertum cubiculi oſtium manu aperire, & foras effugere vidimus. Erat enim ipſius ſpecies, vt plane perſpeximus, ſimulacro hominis nigerrimo non abſimilis. Illud vtique mirum fuerit, dignumque memoratu, figuram illam, dum nobiſcum ſic luctaretur, quum fores cubiculi reſeraſſet, ab his qui lumen intromiſere, minime conſpectam: ſed quum primùm cubiculi fores exiuit, elapſam ex oculis illico diſceſſiſſe, & in auras euanuiſſe.

Qui cultus domorum quondam fuerit, & quare maiorum imagines in poſtibus, & arma in atrijs & veſtibulis haberent, & quid de exteris. CAPVT XXIIII.

Veſtibula domorum.

QVIBVS priſtini decoris memoria relicta fuit, hoc etiam literis adnotaſſe accepimus, amplas domos in primis greſſibus [a] veſtibula habuiſſe, quæ ſpatia licet pars ædium forent, tamen illa pro ædibus fuiſſe nemo ignorauit: erat enim locus vacuus, per quem de via ad fores patebat aditus, in quo præſtolari qui ſalutatum venerant, aut ſi conuento opus foret, tempus opperiri ſolebant: [b] quod quidem prima aut altera diei hora eſſe conſueuit. Fuit enim apud maiores non modica laus illis qui ex claris familiis erant, quamplurimos clientes, non modo cateruas togatorum, ſed & tenuiores amicos habere, a quibus obſeruarētur quotidie & colerentur, cumq; his ad forum deducerentur frequenti comitatu: namque maximi decoris erat, amplos viros illuſtresq; etiam ab infima plebe quotidie ſalutari, appeti, deduci, reduci & conſuli, eisq; decedi & aſſurgi. [c] Fiebat enim

Salutandi mos apud veteres.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

a VEſtibula habuiſſe.] Plautus in Moſtellaria actu 3. ſcena quoque 3.

Viden' veſtibulum ante ædes & ambulacrum eiuſmodi?

Virgilius lib. 2. Aeneidos,

Veſtibulum ante ipſum primoq; in limine.

Vbi Seruius. Veſtibulum, inquit, dicitur prima ianuæ pars. Dictum autem vel quod ianuam veſtiat, vt videmus cameram ſuſtentatam columnis. Vel quoniam Veſtæ conſecratū eſt: vnde nubentes puellæ limen non tangunt, ne numini dicatum locum calcantes ſacrilegium committant. Singula enim domus ſacrata ſunt, vt culmina dijs penatibus: Maceries, quæ ambit domum, Herceo Ioui. Idem Seruius alibi, ſcilicet, lib. 6. Æneidos, ibi,

Veſtibulum ante ipſum, primiſq; in faucibus orci.

Veſtibulum, inquit, non habet etymologię proprietatem, vt ait Varro: ſed fit pro captu ingenij. Dicitur enim veſtibulum, quod veſtiat ianuam. Alij veſtibulum a Veſta dictum volunt: nam illi ianua conſecrata eſt: alij quod nemo illic ſtet. In limine enim ſolus eſt tranſitus. vt enim vt fanum nō fanum, ſic veſtibulum non ſtabulum. Ouid. lib. 6. Faſtorum, Veſtibulum a Veſta nomen accepiſſe ait,

Hinc quoque veſtibulum dici reor, vnde precamur
Quæ famur Veſtæ, quæ loca prima tenet.

Gellius libro 16. cap. 5. authoritate Cæcilij Galli in libro de ſignificatione verborum, quæ ad ius pertinent, Veſtibulum, inquit, non in ipſis ædibus, neque partem ædium: ſed locum ante ianuam domus vacuum, per quem a via aditus acceſſuſque ad ædeis eſt: cum dextra ſiniſtraque inter ianuam tectáque, quæ ſunt viæ iuncta, ſpatium relinquitur: atque ipſa ianua procul a via eſt vacanti interſita. Et quibuſdam interiectis, Qui domos igitur amplas antiquitus faciebant, locum ante ianuam relinquebant, qui inter fores domus & viam medius eſſet. In eo loco qui dominum eius domus ſalutatum venerant, prius quam admitterentur, conſiſtebant. & neque in via ſtabant, neque intra ædes erant. Et eadem propemodum ſcribit, tacito Gellij nomine (vt ſemper alias) Macrobius libr. 6. Saturn. cap. 8.

b *Quod quidem prima.*] Martialis lib. 4. epigr. 8. vt iam ſcripſimus ſupra cap. 21.

c *Fiebat enim ſalutatio.*] Seruius enarrans eum locum lib. 1. Æneidos,

ſalutatis more priſco dextram iungendo dextræ: quippe cum referat Varro, omnem antiquorum honorem, dextrarum conſtitiſſe virtute, [d] nonnunquam oſculo, [e] plerumque aſſurgendo, [f] caputque denudando, quod apud noſtrates frequenti in vſu eſt: manſitque obſeruatum, [g] vt ſalutantes imperatorem, antequam admitterentur, interiores aulici ſcrutarentur, ſinumque prætentarent, ne quis cum telo eſſet. Nonnunquam vt valentiſſimi ſerui catenis religati, pro oſtio aditum cuſtodirent, ne non vocati admitterentur. [h] Laudaturque Veſpaſianus, [i] M. Antoninus & [k] Alexander Seuerus imperatores, quod ſalutarentur patente cubiculo, miniſtris admiſſionalibus remotis. Apud Parthos vero regem adire vel ſalutare ſine munere, nulli licitum erat. Quibus clientibus ab his quos ſectabantur, [l] frequens ſportula dabatur, [m] quæ prius centum quadrantes fuit: [n] deinde rectam dari inſtitutum. [o] quare vocatores principis dicti, qui ad cœnam conuiuas admittebant: quorum nonnulli mercede accepta aliquos ſubdititios principum ſæpe cœnis aduocarunt. [p] Quam Nero ad ſportulas reuocauit, qui etiam plebi cõgiarium quadragenos nummos viritim dedit. [q] Siquidem imperatoris munus, quod populo dabatur congiarium dictu eſt, quod vero militibus, donatiuum. [r] Mox Domitianus ſportulas ad cœnas reduxit: in [s] qua frequens obſonium panis, oleum & porcina caro dari ſolita, abſque

Imperatorē ſalutaturi. *Oſtiarii ſerui.* *Sportula clientibus ſalutantibus data.* *Vocatore cõgiariũ Donatiuum.* *Cõgiaria diuerſa a diuerſis imperatoribus populo data.*

ANNOTATIONES.

——Cur dextra iungere dextram
Non datur:——

Maiorum fuit, inquit, hæc ſalutatio, cuius cauſam dicit Varro, Callimachum ſequutus, aſſerens, omnem eorum honorem dexterarum conſtitiſſe virtute: ob quam rem hac ſe venerabantur corporis parte.

d *Nonnunquam oſculo.*] Id de Iuda proditore, qui oſculo Ieſum Chriſtum tradidit Iudæis, vt ſcribitur Lucæ 22. Iudas, vnus ex duodecim appropinquauit Ieſu, vt oſcularetur eum. Ieſus autem dixit illi, Iuda, oſculo Filium hominis tradis. Perſæ vt ſcribunt Herodot. lib. 1. & Strabo lib. 15. ad fin. ſalutationis loco ſe mutuo, ſi in via inuicem ſibi occurrant, oſculantur, & pares ſint. Quod ſi alter fuerit humilior paulo, genas oſculantur duntaxat. **Vide Plutarch. in problem.**

e *Plerumque aſſurgendo.*] Suet. in Auguſt. c. 56 ſcribit, Auguſtum werbe ſoliſſe, **quòd populus honoris cauſa aſſurrexiſſet** filiis ſuis adhuc prætextatis. ſic enim ſcribit, Et iam prætextatis adhuc aſſurrectum ab vniuerſis in theatro, & a ſtantibus plauſum, grauiſſime queſtus. Idem in Tiberio, ca. 31. Nec mirum, cum palam eſſet, ipſum quoque iiſdem aſſurgere, & decedere via. Plutarchus in Pompeij vita, & Appianus de Ciuilibus Rom. bellis lib. 1 tradunt, Syllam dictatorem ſolitum fuiſſe de ſella aſſurgere proiunto Pompeio, & equo deſcendere, & caput aperire. Seruius enarrans illud Virg. lib. 1. Georg.

Tmolus & aſſurgit quibus & Rex ipſe Phanæus.

Sic ait, Aſſurgit ſignificat cedit, quod tractum eſt à ſedentibus, qui in honorem alicuius ſurgere conſueuerunt.

f *Caputq; denudando.*] Plutarchus problem ca. 10. vbi rationem reddit cur deos ſalutantes caput operiunt: viros autem dignitate præditos & honore dignos, ſi etiam velati occurrerint, caput aperiunt nam Æneas, prætereunte Diomede, caput operiens, rem diuinam fecit. Diximus & in præced. ex Plutarcho in Pompeio.

g *Vt ſalutantes Imperatorem.*] Suetonius in Claudio, ca. 35. Reliquo autem tempore ſalutatoribus ſcrutatores ſemper appoſuit, & quidem omnibus & acerbiſſimos. Herodia. lib. 5. Neque enim temere quiſquam a Seuero iuſſus ad illum introducebatur, niſi prius depoſito militari gladio, ſinuque excuſſo.

h *Laudaturq; Veſpaſianus.*] Suetonius in vita illius c. 21.

i *M. Antoninus.*] Iul. Capitolinus in vita illius.

k *Alexander Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius, Salutaretur quaſi vnus de Senatoribus patente velo, admiſſionalibus remotis. Admiſſionales autem dicuntur, qui aulicos admittunt in cubiculum Principis ad eum ſalutandum. Qui verò eis ſuperpræerant, vocabantur Magiſtri admiſſionum, quorum Ammianus Marcellinus mentionem facit lib. 15.

l *Frequens ſportula.*] Iuuenalis Satyra 1. conqueritur imminutam eſſe patronis ſportulæ liberalitatem,

——Sportula primo
Limine parua ſedet turba rapienda togatæ.

Martialis eſt diſtichon in Apophoretis, cui inſcriptio eſt, Toga,

Si matutinus facile eſt tibi rumpere ſomnos,
Attrita veniet ſportula multa toga.

m *Quæ prius centum quadrantes fuit.*] Huc alludit Martialis lib. 1. epig. 2. ad Flaccum de ſportula,

Dat Baianarum quadrantes ſportula centum,
Inter delicias quid facit iſta fames?

Et lib. 3. epig. 7. de ſportula,

Centum miſelli iam valete quadrantes,
Anteambulonis congiarium laſſi:
Quos diuidebat balneator elixus.
Quid cogitatis ô fames amicorum?
Regis ſuperbi ſportulæ receſſerunt.

n *Deinde rectam.*] Idem Martial. lib. 8. epig. 50. ad Cæſarem Domitianum,

Grandia pollicitis quanto maiora dediſti,
Promiſſa eſt nobis ſportula, recta data eſt.

Domitianus enim (vt ſcribit Suet. in vita illius, c. 7.) ſportulas publicas ſuſtulit, reuocata cœnarum rectarum conſuetudine. Recta cœna ſportulæ oppoſita erat. Liberaliores enim diuites, ciuiliores que ſalutatoribus ſuis legitimum conuiuium exhibebant: quæ recta cœna dicebatur. Sordidi autem & maligniores rectæ cœnæ loco ſportulam tantum præbebant. Author Budæus ex l. ſi mulier. ff. de donat. inter vir. & vxorem.

o *Quare vocatores Principis.*] Plinius lib. 35. ca. 10. de Apelle, ſic ait, Subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad Regis cœnam venit. Indignantique Ptolemæo, & vocatores ſuos oſtendenti, vt diceret a quo eorum inuitatus eſſet, arrepto carbone extincto e foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoſcente vultum plani rege ex inchoato protinus.

p *Quam Nero ad ſportulas reuocauit.*] Suetonius in vita illius, c. 16. Adhibitus ſumptibus modus, publicæ cœnæ ad ſportulas redactæ.

q *Siquidem Imperatoris munus.*] Cornelius Tacit. lib. 12. Additum nomine eius donatiuum militi, congiarium plebeis. Plinius Iunior in Panegyrico laudat Traianum quòd congiarium populo dediſſet, quo locupletatæ ſunt tribus, cum donatiuum accepiſſent milites. Seneca lib. 4. de Beneficiis, Congiarium, inquit, munus eſt Imperatorium, quo donabatur populus, ſicut donatiuo milites. Et vt author eſt Quintil. lib. 6. c. 4. de riſu, Congiarium commune eſt liberalitatis atque menſuræ. Alexander Seuerus congiarium, authore Lampridio, ter populo dedit: donatiuum militibus ter: carnem populo addidit. Clauarium autem donatiui nomẽ eſt, vt ſcribit Tacitus lib. 19.

r *Mox Domitianus.*] Hoc iam diximus ſuprà ibi, Quæ prius centum quad. cùm declararemus locum Martialis.

s *In qua frequens obſonium.*] Scilicet ſportula. Iuuenalis ſatyra 1.

vino. [t] Diuus vero Iulius ad conciliandum popul. fauorem, frumentum viritim dedit ternos modios, & totidem olei libras, trecenos quoque nummos ſingulis, & centenos pro mora. [u] Auguſtus Octauius frumentum plebi gratuitum & menſtruum, [x] Nero quadragenos nummos viritim congiarium largitus fuit. [y] Caius verò Cæſar trecenos ſeſtertios, & forenſia viris & pueris, ac fœminis faſcias purpuræ & conchylij, nonnunquam pro ſportulis panaria cum obſonio. [z] Domitianus etiam congiarium nummorum CCC. ſenatui, & equeſtri ordini panaria, plebi verò ſportellas cum obſonio. [a] Cato Iunior nouo more tribuit ſportulas: Græcis ex tritico, raphano, blito & apio, Romanis autem vini amphoras, carnes porcinas, ficus, & lignorum faſces. Quamuis apud antiquiſſimos ſextarij lactis darentur, vini nunquam, [b] niſi quòd a Cornelio Cethego in conſulatu muſtum rutatum populo datum eſt. Ancus verò Martius rex, ſalis modia ſex millia congiarium populo erogaſſe fertur, ex quo tantum quiſque ferebat, quantum in ſingulorum capita deſcriptum erat, ab vndecimo ætatis anno. [c] Auguſtus etiam tricenos & quadragenos, nonnunquam ſingulis quinquagenos & ducentenos nummos largitus fuit: ac ne minores quidem pueros præterijt, [d] ſicut Traianus infantes quoque ad ſportulas admiſit. Tiberius trecentenos viritim dedit, & prãdium mille menſis. [e] Galba dedit populo congiarium, & epulum ſenatui & equeſtri ordini, ac præter epulas forenſia viris, fœminis ac pueris faſcias purpuræ & conchylij, quibus veteres pro caligis vtebantur. [f] Et mox Nero, [g] Domitianus, [h] Hadrianus [i] & reliqui Cæſares munera populo ſæpe largiti ſunt. [k] Sed Hadrianus nouo more, aromata, balſama & crocum: nonnunquam duplex congiarium, ternis per ſingulos aureis diuiſis. [l] Commodus ſingulis denarios ſeptingenos vicenos quinos. [m] Aurelianus verò ad Parthicum proditurus bellum, quum bilibres coronas ſingulis promiſiſſet, & aureas populus expectaret, ſiligineas dedit nouo genere panis, quo deinceps vſi fuere: qui tamen populo vniuerſo panem, oleũ & ſuillam carnem poſtea diuiſit, [n] vinumq; dare ſtatuerat, niſi morte præuentus fuiſſet. [o] Fuitquè obſeruatum, vt principes aſſumpto imperio, ad conciliãdum fauorem, congiarium darent populo, quod annuum pleruque homines clariſſimi & ſummis honoribus functi, pro officio & clientela velut ſtipendium capiebant. Erant ergò hi quos illi ſectabantur, illorum patroni & defenſores: ſuique officij ducebant, in fidem illos & clientelam habere, tutelæque ſuæ ducere, & ope iuuare. Quinetiam non foris tantùm, ſed intra domeſticos Lares, libertos ſeruosq; ſalutatores comperimus, qui bis in die frequentes aderant: vt mane ſaluere, veſperi valere, domino aut patrono dicerent. [p] Nec non populis & nationibus, ac bonis & fidelibus locis, patronos pu-

Duplex cõgiarium.
Congiarium ſumptu imperio.
Patroni.
Clientes.
Domeſticorum ſalutationes.
Populorum & nationũ patroni.

ANNOTATIONES.

[s] *Sportula quid referat, quantum rationibus addat.*
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc eſt,
Et panis fumusq́, domi? denſiſſima centum
Quadrantes lectica petit, ſequiturq́, maritum
Languida, vel prægnans & circunducitur vxor.

Vbi Domitius interpres, Ex ſportula, inquit, omnia ſibi coëmebant, quæ & ad victum & cultum pertinerent. Vnde Martialis lib. 5. epig. 77.

Sportula nulla datur, gratis conuiua recumbis:
Dic mihi, quid Romæ Gargiliane facis?
Vnde tibi togula eſt, & fuſca penſio cellæ?
Vnde datur quadrans, vnde vir es Chiones?

t *Diuus verò Iulius.*] Suetonius in vita illius, ca. 38. Populo, præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim diuiſit, & hoc amplius centenos pro mora.

u *Auguſtus Octauius.*] Suet. c. 40. Ac ne plebs, frumentationum cauſa, frequentius a negotijs auocaretur, ter in annum quaternum menſium teſſeras dare deſtinauit: ſed deſideranti conſuetudinem veterem, conceſſit rurſus, vt ſui cuiuſque menſis acciperet. Et cap. ſeq. Frumentum quoque in annonę difficultatibus ſępe leuiſſimo, interdum nullo pretio viritim admenſus eſt, teſſeraſque nummarias duplicauit.

x *Nero quadragenos.*] Idem Sueton. in Nerone, c. 10.

y *C. verò Cæſar.*] Scilicet Caligula ex eodem in vita illius, cap. 17.

z *Domitianus.*] Idem Suet. in vita illius, c. 4.

a *Cato Iunior.*] Plutarchus in vita Catonis Vticenſis, Dona attribuit, Græcis quidem ex porro, & lactuca, & raphano, & blito, & apio: Romanis autem vini amphoras, carnes porcinas, & ficos & cucumeres, & lignorum faſces.

b *Niſi quod a Cornelio Cethego.*] Plin. li. 19. c. 8. Inuenio muſtum rutatum populo datum a Corn. Cethego, in conſulatu collega Quintij Flaminij, comitiis peractis.

c *Auguſtus.*] Sueton. in vita illius, c. 41.

d *Sicut Traianus.*] Plin. Iunior in Panegyrico laudat Traianum, quòd in dando congiario infantes quoque admiſiſſet, vt ita alimentis Principis creſcerent, experirenturque ab infantia parentem publicum in munere educationis. Nullum eſt enim magno Principe, immortalitateque, meritorio impedij genus dignius, quam quod erogatur in poſteros. Pauperibus educandis vna ratio eſt, bonus Princeps. Dion in Traiano, ſcribit eum ciuitatibus Italiæ multa largitum eſſe, ad educationem liberorum, in quos magna cõtulit beneficia.

e *Galba.*] Tacitus lib. 17.

f *Et mox Nero.*] Dion in Nerone.

g *Domitianus.*] Idem Dion in vita illius.

h *Adrianus.*] Idem Dion in vita illius.

i *Et reliqui Cæſares.*] Vt ſcribunt Ælius Spartianus in Septimio Seuero, Lampridius in Heliogabalo & Alexandro Seuero.

k *Sed Adrianus.*] Hæc vſque ad verſic. Commodus, ſunt Ælij Spartiani in vita Adriani.

l *Commodus.*] Lampridius in vita illius.

m *Aurelianus.*] Flauius Vopiſcus ſcribit, Aurelianum quo tempore profi[illegible] ad Orientem, bilibres coronas populo promiſiſſe, ſi victor rediret: & cum aureas populus ſperaret, neque Aurelianus aut poſſet, aut vellet, coronas eum feciſſe de panibus, qui nunc ſiliginei vocantur, & ſingulas quibuſque donaſſe: ita vt ſiligineum ſuum quotidie toto anno ſuo & vnuſquiſque reciperet, & poſteris ſuis dimitteret. Nam & carnem porcinam idem Aurelianus populo Romano tribuit, quæ hodieque diuiditur.

n *Vinumq; dare ſtatuerat.*] Idem Vopiſcus in Aureliano nõ multo ante ſi. Statuerat, inquit, & vinum gratuitum populo Rom. dare, vt quemadmodum oleum, & panis & porcina gratuita præberentur, ſic etiam vinum daretur, quod perpetuum hac diſpoſitione conceperat.

o *Fuitq; obſeruatum.*] Vt patet ex iis, quæ dicta ſunt ſupra in verbo, Signatum Imperatoris munus. vbi de Imperatoris munere, & moribus ſeq.

p *Nec non populis & nationibus.*] Dionyſius Halicarnaſſeus [illegible]

blicè fuiſſe Romæ homines honeſtiſſimos ſummo loco natos. qui fortunarum propugnatores erant, & ciuitatum defenſores non pœnitendi, quorum ſtudio & fide ſingula negotia in ſenatu faceſſerent, & promouerent: [q] ſiquidem Syracuſani in clientela Marcellorum fuere, Lacedæmonij in Claudiorum, Puteolani Brutorum, Neapolitani Liciniorum, [r] Bononienſes Antoniorum. [s] Allobroges patrono Fabio Sanga vſi ſunt. [t] Marius Herennijs, [u] Cæſar quoque Græcorum patrocinio plerunque affuit. Plebs [x] denique ipſa ſub patriciorum equitúmque Romanorum tutela per clientelas diuiſa erat, quod à Romulo à primis originibus inſtitutum ferunt, vt plebeij ſingulos patronos ex patribus legerent, quorum conſilio & authoritate uterentur. Prætereque veſtibula fuere [y] caua ædium, & [z] periſtylia, ad quæ quiſque ſuo iure non vocatus admittebatur. [a] In foribus verò & atrijs domorum, ara, focus & Lar familiaris erant. [b] namque focus erat ara deorum penatium, quem inſtar numinis habebant: [c] in quibus non deorum modò ſimulacra, quos ſingulis ædibus in larario colebant, ſed imagines ac expreſſos vultus illorum qui familiæ decus fuere & ornamentum, ac principum & patronorum quos quiſque colebat, habere aſſuerant. [d] Quare L. Vitellij, Vitellij pater, Narciſſi & Pallantis imagines inter lares coluiſſe fertur. [e] cereæ enim imagines in atrijs domorum ſingulis diſponebãtur armarijs. quos ita celebrabant colebántque, ac ſi illi quorum vultus exprimebantur, viuerent. Quas feſtis diebus, &

Plebs per clientelas diuiſa.

Caua ædiũ & periſtylia.

In foribus & atrijs.

Cereæ imagines in armarijs.

ANNOTATIONES.

libr. 2. Plutarchus in Romulo. Cicero Philipp. 2. Vexauit Puteolanos, quòd C. Caſſium, quòd Brutos patronos adoptaſſent. Mos enim fuit (vt ibi ſcribit Beroaldus) iſte priſcorum, vt ſingulæ nationes, atque adeò populi patronos Romæ peculiares haberent, in quorum eſſent clientela. Sic Siculi Marcellos habuerunt: Lacedæmonij in tutela Claudiorum extiterunt: Fabius Sanga patronus fuit Allobrogum. Quinetiam municipes mei Bononienſes fuere in tutela Antoniorum, ſecutique ſunt partes Antonianas in bellis Ciuilibus: vnde fit, vt cùm patroni clientibus parentum loco ſint, nefas eſſe videatur Bononienſem quempiam Antoniorum nomen inceſſere, & Antonios ſtilo perſtringere. Hæc Beroaldus.

q *Siquidem Syracuſani.*] Cicero in 6. in Ver. act. Itaque ille noſter ciuis, ſummusque Imperator M. Marcellus, cuius virtute captæ, miſericordia conſeruatę ſunt Syracuſæ, habitare in ea parte vrbis, quæ inſula eſt, Syracuſanum neminem voluit. Liuius 3. Dec. lib. 6. Legati Syracuſanorum (ſcilicet) benigne appellati, ac dimiſſi, ad genua ſe Marcelli Coſ. proiecerunt: obſecrantes, vt quæ deplorandæ ac leuandæ calamitatis cauſa dixiſſent, veniam eis daret. & in fidem & clientelam ſe, vrbemque Syracuſas acciperet. Poſt hæc Conſul clementer appellatos eos dimiſit. Aſconius Pædianus in 1. in Verrem act. Valerius Maximus lib. 4. c. 1. Cicero lib. Offic. 1. Apud maiores noſtros, inquit, tantopere iuſtitia culta eſt, vt hi, qui ciuitates, aut nationes deuictas bello recepiſſent, earum patroni eſſent more maiorum.

r *Bononienſes.*] Suetonius in Auguſto, cap. 16. Bononienſibus quoque publicè, quod in Antoniorum clićtela antiquitus eſſent, gratiam fecit coniurandi cum tota Italia pro partibus ſuis.

s *Allobroges.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. vbi habundè ſcribit de coniunctionibus clientum & patronorum, quæ nihil diſtabant à neceſſitudinibus propinquorum: & quemadmodum clientes patronis indigentibus ſuccurrebant. Appianus libro 2. bellorum Ciuilium, Legati, inquit, rem Fab. Sangæ annunciant. Erat autem is Allobrogum patronus in vrbe, vt cæteris populis olim Romæ adeſſe mos fuit. Saluſt. in Catil. Itaque Q. Fab. Sangæ, cuius patrocinio plurimum ciuitas vtebatur, rem omnem, vt cognouerant, aperiunt.

t *Marius Herennijs.*] Plutarchus in Mario, vbi dicit Marium & eius parentes, Herenniorum familiæ ſemper clientes fuiſſe.

u *Cæſar quoque Græcorum patrocinio.*] Adde & tu quòd Getuli fuere in tutela Marij ex Hirtio in bello Africano. Niſæi Neronum ex Cicerone Epiſtolarum familiar. lib. 13. epiſto. 66. eiuſdem lib. & omnium 337. Cyprij & Cappadoces Catonis, ex eodem Cicerone eiuſdem operis lib. 15. epiſtol. 6. ad eundem Catonem. Locri, eiuſdem Cicero. lib. de legib. 2. Atque etiam Campani, ex eodem in Oratio. in L. Piſonem. Mamertini, Q. Claudij Pulchri ex eodem Cicer. in 6. in Ver. act. Segeſtani, P. Scipionis, ex eadem act. Magna pars citerioris Hiſpaniæ, Pompeij ex Cęſare lib. 2. belli Ciuilis. Samnites, Fabritij, ex Valerio Maximo lib. 4. cap. 3. Tifernates, Plinij Secundi ex eodem Plinio libr. Epiſt. 4. epiſt. 1. his verbis, Oppidum eſt prædiis noſtris vicinum, nomen Tifernium, Tiberium, quod me penè adhuc puerum patronum cooptauit.

x *Plebs denique.*] Hæc vſque ad verba, Prætérque. ſunt Dionyſij Halicarnaſſei, & Plutarchi in Romulo.

y *Caua ædium.*] Vitruuius lib. 6. c. 3. in prin. vbi ea quinque generibus eſſe diſtincta dicit, quæ declarat. Id autem vno verbo Cauędium vocat Plinius Iunior Epiſt. lib. 1. epiſt. eius lib. 17. omnium 41. non ſemel.

z *Et periſtylia, ad quæ.*] Vitruuius eodem lib. 6. c. 7.

a *In foribus autem & atrijs domorum.*] Vide quæ ſeq.

b *Namque focus erat ara.*] Cato de Re ruſtica, cap. 5. dum loquitur de re diuina in foco facienda. Virgilius libro 12. Æneidos,

In medioſq́; focos, & dijs communibus aras.

Et ibi Seruius. Et Ouidius lib. 1. de Triſtibus, eleg. 3. vbi deſcribit lachrymas, quas fudit vxor, poſteaquàm iuſſit Cæſar eum in exilium abire,

Illa etiam ante Lares ſparſis proſtrata capillis,
Contigit extinctos ore tremente, cibos.

Hincq́ue etiam illud Horatij Epodon Ode 2.

Sacrumq́; vetuſtis extruat lignis focum
Laſſi ſub aduentum viri.

Vbi Porphyrion, Sacrum, ait, dicit, quia ara deorum penatũ eſt focus. Et Acron, Diis, inquit, Penatibus ſacer eſt. Et illud quoque, Plauti in Aulularia act. 2. ſcena 5.

Hæc imponentur in foco noſtro, Lari,
Vt fortunatas faciat gnatæ nuptias.

c *In quibus.*] Scilicet atriis, ex Plinio lib. 35. c. 2. Apud maiores in atriis imagines hæ erant, quæ ſpectarentur: non ſigna externorum artificum, nec æra, aut marmora. Seneca libr. 3. de Beneficiis, c. 28. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine ac multis ſtemmatum illigata flexuris in parte prima ædium collocant, noti magis, quàm nobiles ſunt. Et ad Lucilium epiſto. 44. Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus. Vide infrà lib. 6. cap. 14.

d *Quare L. Vitellius.*] Suetonius in Vitellio, cap. 2. ſcribit, Vitellium coluiſſe inter lares aureas Narciſſi & Pallantis imagines.

e *Ceræ enim imagines.*] Plinius lib. 35. c. 2. ad id, quod nuper diximus, addit, Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis, vt eſſent imagines, quæ comitarentur gentilicia funera. Semperq́ue defuncto aliquo totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Et Ouidius lib. Amorum primo, eleg. 8.

Imagines familiæ in exequialibus pompis eductæ.
Hoſtiũ ſpolia in atrijs.
Deorũ templa ſpolijs ornata.
Belgarum mos.
Galatarũ.
Gelonorum.
Ægyptiorum.
Pardalis immunitatis ſignum.
Pindari domus ab Alexandro parcitum.
Pinacothecæ.

in ſumma gratulatione & lætitia, laureis ſertis & floribus ornare, illorúmque natales dies feſta luce celebrare ſolebant. In luctu verò & gemitu familiæ tanquam conſcij doloris eſſent, & tacita mœſtitia funeſtarentur, deformare: [f] tantóque honore dignos putabant, vt illas cum ſingulis imaginum titulis, illorum præcipue quorum dignitas maximæq; res geſtæ fuere, in exequiali pompa & apparatu funeris extra ædes producerent, & longa ſerie velut familiæ decora repræſentarent, illæque defunctorum exequias, & vna funus comitarentur. [g] Ita tradito more, vt domino aut aliquo ex familia vita functo, illius imago tam circa limina domus, quàm pro foribus locaretur, vt defuncti deſiderium repræſentata illa ſpecies leniret, poſterósque ad præclara facinora domi foriſque obeunda inuitaret. [h] In eiſdem quoque atriis & foribus, ac circa domorum limina, hoſtium ſpolia, quos quiſque viciſſet, quorúmque victor extitiſſet, etiam enſes & clypei, galleáque & currus, ac deuictarum nauium roſtra, veluti auitæ gloriæ, & fortium factorum ornamenta affigi aſſueuere: quæ quanto vetuſtiora erant, tanto plus decoris & maieſtatis habebant. [i] Ideo nec vetuſtate conſumpta reficiebantur, nec effracta reſarciebantur. Hæc enim omnium ad ſe vertebãt oculos, quò intuentium animos cogitatio ſubiret, vt pari ipſi exemplo ad magna facinora, magnáſque res inuitarentur. Nec ſolùm priuatas domos, ſed porticus & deorum templa hoſtilibus ſpoliis tanquam trophæis exornare, vetuſti moris erat: tantique exempli fuere, vt illa poſteris non mediocris ſtimulatio fuerit, ne degeneres ipſi, néve ignaui tam claros triumphos turpibus factis dictiſque fœdarent. [k] Adeóque hæc propria familiæ ornamenta ſunt habita, vt quamuis alienatis ædibus, nouo domino ſpolia & imagines refigere non liceret. Háſque ſtatuas, quibus ſplendor & vetuſtas familiæ notabatur, amouere, eſt habitum nefas: [l] Belgarũ verò fuit mos barbaricus, cæſorum hoſtium capita poſtibus tanquam ſpolia affigere. [m] Qui etiam Galatarum, qui vltra Rhenum incolunt, vſus traditur, vt ſpolia hoſtium ſanguine perfuſa, & trunca capita foribus affigant. [n] Gelonorum hoſtium cutes, vt ex omnibus ſpectaculo ſint, ac fortium factorum inſigne documẽtum, & hoſtibus pertimeſcendum foret. In Ægypto autem in veſtibulis domorum alas vulturum proponere, indicium nobilitatis & vetuſtatis familiæ cenſebatur. Apud Phryges pardalis pro foribus affixa (Homero teſte) ſignum immunitatis erat, ne hoſtium incurſibus pateret. [o] Alexander verò captis Thebis, vt Pindari domui parceret, illam inſcribi iuſſit. [p] In eiſdem quoque atriis pinacothecę non mediocri paratu diſpoſitæ erant: in quibus tabulæ pictæ, cælatum argentum, ſtragula veſtis, ſigna & ornamenta reponebantur. [q] Sicut Græcis fuere cheli & [r] ciſtæ, [s] phaſcoli & [t] riſcus, in quibus egregia

ANNOTATIONES.

Nec te decipiant veteris plena atria ceræ
Tolle tuos tecum pauper amator auos.

Et Iuuenalis ſat. 8.

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, Nobilitas ſola eſt atque vnica virtus.

Et in tota hac ſatyra inſectatur eos, qui aut maiorũ gloria, aut falſis fortunæ bonis efferuntur, exiſtimantes veram inde hominis nobilitatem pendere. Apuleius lib. 6. Metamor. Et depictam in tabula fugæ præſentis imaginem, meæ domus atrio dedicabo.

f *Tantoq́ honore.*] Hæc vſque ad verſi. Ita tradito. ſunt Plinij lib. 35. ca. 2. & aliorum, quos longo ordine tibi in eam rem cito in noſtro Commentario Nobilitatis c. 20. num. poſtremæ editionis 150. incip. Id quod etiam.

g *Ita tradito more.*] Suprà ex Plinio lib. 35. c. 2.

h *In eiſdem quoque atrijs.*] Plinius vbi ſuprà, Alię, inquit, foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hoſtium ſpoliis.

i *Ideo nec vetuſtate.*] Plutarchus c. 36.

k *Adeoq́ hæc propria.*] Plinius d. lib. 35. c. 2. vbi ad illud quod ſupra ibi, In eiſdem quoq; adduximus, illud ſubiungit, Quæ nec emptori refringere liceret, triumphabátque, etiam, dominis mutatis, ipſæ domus. Et erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum introire in alienum triumphum. Cicero Antoniana 2. Antonij improbitatem arguit ex virtutis inſigniis, quibus Pompeij domus erat ornata, quòd eam ingredi auſus ſit, his verbis, An tu illa veſtibula, roſtra, ſpolia, cùm aſpexiſti: domũ tuam te intrare putas? fieri non poteſt.

l *Belgarum verò.*] Strabo de his loquens lib. 4. E prælio decedentes ceruicibus equorum hoſtium capita ſuſpendunt, eaque domum delata, vt ſint ſpectaculo, poſtibus affigunt.

m *Qui etiam Galatarum.*] Diodor. Siculus lib. 6. cap. 9. Capita hoſtium, in acie cadentium, abſciſſa equorum alligant collo. Hoſtium ſpolia ſanguine perfuſa, famulis tradunt, in foribus domorum cum cantu atque hymnis affigenda. Vide Strabonem lib. 4.

n *Gelonorum.*] Herod. lib. 4. Plin. lib. 7. c. 2. Solinus c. 25.

o *Alexander.*] Plutarchus in eius vita, dicit eum pepercifſe ſtirpi Pindari, vti etiam Arrianus de Geſtis illius, lib. 1.

p *In eiſdem quoque atrijs.*] De huiuſmodi pinacothecis Vitruuius lib. 1. c. 2. & lib. 6. c. 4. & 6. Varro lib. Rei ruſticæ, 1. c. 2. & 59. & Plinius lib. 35. cap. 2. poſt princ. inquit, Tabulę pictorum pinacothecas implent. Sunt autem pinacothecę repoſitoria tabularum pictarum. Ita exponit Beroal. in Sueto. Aug. cap. 72.

q *Sicut Græcis fuere cheli.*] Apud Homerum libr. 8. Odyſſeæ,

Δεῦρο γύναι φέρε χηλὸν ἀριπρεπέ' ἥτις ἀρίστη.

Id eſt,

Age mulier, fer arcam pulchram, quæ optima.

& paulò pòſt,

τόφρα δ' ἄρ' Ἀρήτη ξείνῳ περικαλλέα χηλὸν
ἐξέφερεν θαλάμοιο. ———

Id eſt,

Interea verò Arete hoſpiti pulchram ciſtam
Extulit & thalamo.

r *Ciſtæ.*] Apud Ciceronem in 5. in Ver. act. Quatemos H.S. quos mihi Senatus decreuit, & ex ærario dedit, ego habebo, & in ciſtam transferam ex fiſco. Et Iuuenalem ſatyra 3.

Iamq́ vetus Græcos ſeruabat ciſta libellos.

Et Vlpianus Iuriſconſultus in l. 1. §. ſi ciſta. ff. depoſiti. Si ciſta, inquit, ſignata depoſita ſit, vtrum ciſta tantùm petetur, an & ſpecies comprehendendæ ſint? Has Græci τάλαρον vocant, de quibus Homerus lib. 4. Odyſſeæ,

Φυλὼ δ' ἀργύρεον τάλαρον φέρε.

Loquitur autem de ornamentis Helenæ. Iul. Pollux cap. 19. ponit ciſtas inter veſtium repoſitoria.

s *Phaſcoli.*] Apud Pollucem lib. 7. c. 29.

t *Et riſcus.*] Terentius in Eunucho act. 4. ſcena 6.

E. Viden' tu illum Thais? T. vbi ſita eſt? T. in riſco.
Odioſa ceſſas?

Riſcus Donato ciſta eſt pelle contecta. Feneſtra dicitur

parua

ſupellex, & muliebris mundus ſeruabantur. Quæ atria plerumque inaugurata fuere: namque haud aliter in illis ſenatus cogi poterat, quàm ſi inaugurata templa fuiſſent. Non tamen omnes, ſed ſolas palatinas ædes inaugurari ſeruatum eſt, vt habita in his ſenatus decreta, rata forent. Eas quidem ædes veluti auguſtiſſimas, veſtibula regalia habere, cognitum eſt: atriaque patentiora, [u] periſtylia amplisſima, [x] & conclauia [y] inſigni pauimento: [z] tricliniaque & [a] ampla prætoria, ac [b] cœnationes mira cælatura & arte. [c] Nonnunquam xyſta, colles, nemora, hortos, [d] piſcinas, [e] euripos, amnes, & aquarum ductus, [f] porticúſque pauimentatas, cultu & laxitate conſpicuas, [g] ſyluáſque & [h] ambulationes. [i] Siquidem in his publica concilia & iudicia, arbitriáque & conuentus frequentes fieri conſuerant: inque earundem palatinarum ædium veſtibulo, & pro foribus regiæ, laurus ſemper & ciuica ex quercu, præcipuum inſigne clementiæ Cæſarum, affixæ viſebantur. [k] Quæ quidem atria in primo aditu domus, & proxima ianuis extruebantur, in quibus matresfamilias degere, [l] & lanæ operam dare aſſuerant: [m] quod aliter à Græcis ſeruatum meminimus, quibus andronitis in primis ædibus erat, gynæceum verò vbi mulieres operabantur, in conclaui & receſſu intimo, præ pudore & modeſtia locabantur. [n] Ideo non extra, ſed ab intus fores pulſabantur, ne imparatas offenderent: [o] quod etiam à Parthis vſurpatur, vt gynæconitin in ſecreto domus à viris ſemotam haberent: [p] quippe quum non modò vxorum, ſed pellicum pudicitiam ita ſuſpectam habeant, vt niſi capite operto, & velato vehiculo, illas in publicum prodire ſinant, neminique propius accedere liceat. [q] Apud quos reges quoque in penetralibus regiæ occluſi, ſub ſpecie maieſtatis deliteſcunt. [r] Sed tamen triumphales domos hoc amplum habuiſſe ferunt, vt fores de via aperiantur, non intus, ſicut de Publicolæ familia proditum eſt. Præter quæ,

Atria inaugurata.
Senatus in atriis cogebatur.
Matresfamilias in atriis.
Græci.
Andronitis.
Gynæceum.
Parthorum zelotypia.
Reges concluſi apud Parthos.

ANNOTATIONES.

parua in pariete, ad rerum repoſitionem plerumque relicta. Troianum eſt vocabulum, ſiue Phrygium. Nonius ſcribit eſſe loca in parietibus anguſta.

u *Periſtylia.*] De quibus Vitruuius lib.3. c.1. lib.5. c.11. & lib.6.c.3.7.9 non ſemel.& lib.7.c.5.& 9.

x *Et conclauia.*] De his Vitruuius c.4.& 8.& lib.7.c.2.in fi. & c.3.non ſemel.& c.5.in princ.& c.9.

y *Inſigni pauimento.*] De pauimentorum differentiis & nobilitate videbis apud Vitruuium ſæpe, vt lib.5. c.10. & lib. 7.c.1.& alibi. Et Ciceronem lib.3.de Orat. Plinium lib.36. c.25.in princ.& Feſtum lib.14.

z *Tricliniáque.*] De his Vitruuius lib.6.c.6. non ſemel. & c. 7.8.& 9.in princ.

a *Et ampla prætoria.*] Aſconius Pædianus in 3. contra Verrem actione, Veteres, inquit, omnē magiſtratum, cui pareret exercitus, Prætorem appellauerunt. Vnde & Prætorium tabernaculum eius dicitur, & in caſtris porta prætoria, & hodie quoque præfectus prætorio. Tranquillus in Auguſto, cap.72. Ampla & operoſa prætoria grauabatur, id eſt iniquo animo ferebat Auguſtus villas quaſdam elegantius & ſumptuoſius extructas. Et in C.Caligula, c.37. In extructionibus prætoriorum, atque villarum omni ratione poſthabita, nihil tam efficere concupiſcebat, quàm quod poſſe effici negaretur. Vlpianus in l.plenum. ff. de vſu & habit. Prætorium vrbanam villam appellauit, his verbis, Plenum autem vſum habere debet, ſi & villæ & prætorij relictus eſt. Vide Budæum in l.videamus.ff.loc.& cond.

b *Et cœnationes.*] Budæus in l.ſi cuius rei vſusfructus.§.item ſi domus. ff. de Vſufructu & quemadmodum quis vtatur. ſcribit, Cœnationes potentiorum eſſe, vt cœnacula inquilinorum & pauperum. Citatque illud Iuuenalis ſat.7.

—Et algentem rapiat cœnatio ſolem.

De his meminit Columella lib.1.cap.6. Plinius Iunior lib. 2.epiſtolarum eius lib.epiſt.17. omnium 41. non ſemel. & lib.5.cap.6. Guſtatorium, grauiórque cœnatio margini imponitur. hoc eſt, locus vbi cœnabant. Sueton. in Nerone, cap.31. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò diebus, ac noctibus vice mundi circumageretur. Martialis lib. 2.epig.59.

c *Nonnunquam xyſta.*] Vitruuius lib.5.cap.11. Hæc autem porticus ξυςὸς apud Græcos vocitatur, quòd athletæ per hyberna tempora in tectis ſtadiis exercentur. Facienda autem xyſta ſic videntur, vt ſint inter duas porticus ſyluæ, aut platanones, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere ſignino ſtationes. Et lib 6. c.10. Item aliæ res ſunt ſimiles, vti xyſtus. prothyron, telamones, & nonnulla alia eiuſmodi. ξυςὸς enim Græca appellatione, eſt porticus ampla latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercentur. Noſtri autem hypæthras, ambulationes xyſtos appellant, quas Græci περιδρόμιδας dicunt. Sed & xyſti meminit Cicero in lib. de Claris Oratoribus. & libr. Academ.quæſt.4.& ad Atticum lib.1.epiſt.5. Plinius Iunior lib.Epiſt.2.epiſt.17.non ſemel.lib.5.epiſt.eius operis 6.omnium 102.ad Apollinarem.

d *Piſcinas.*] Plinius Iunior in priore illo loco, & lib.5.epiſt. 6. Varro Rei ruſt. lib.3. cap. item 3. Cicero ad Attic. lib.1. epiſt.16.& ad Q.Fratrem lib.3.epiſt.23. Columel.lib.1.c.5. Plinius lib.8.c.16.& lib.9.c.17.

e *Euripos.*] Vitruuius lib.7.c.5. Cicero lib.2.de Legibus in princ. Ductus aquarum, quos iſti Nilos & Euripos vocant, quis non, cùm hæc videat, irriſerit? Nam & ſtatim hîc noſter Alexander ductus aquarum ſubiungit.

f *Porticúſque pauimentatas.*] Ego admodum decipior, niſi id acceperit a Cicerone in Oratione pro Domo ſua, In palatio pulcherrimo proſpectu porticum cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat.

g *Syluáſque.*] Vitruuius d.lib. 6. c.10. & Plinius in d. epiſt. lib.2.epiſt.17.

h *Et ambulationes.*] Idem Plinius eiuſdem operis lib.5.c.3. Et Iulianus Iuriſconſ.in l.ſi cuius rei vſusfr. (quæ olim incipiebat, æquiſſimum eſſe) §.fructuarius. verſic.& ſi fortè.ff. de vſufru. & quemad. quis vtatur fruatur. Vitruuius lib. 5. cap.11.

i *Siquidem.*] Scilicet porticibus.

k *Quæ quidem atria.*] Feſtus Pompeius lib.1. vbi dicit vnde atrium dicatur. Et vide Vitruuium lib.6.c.9.

l *Et lanæ operam dare.*] Nam Aſconius Pædianus in Orat. Cicer.pro Milone, ſcribit telas ex vetere more in atrio texi ſolitas.

m *Quod aliter à Græcis.*] Paulus Æmylius in procemio vitarum illuſtrium virorum. Vitruuius lib.6.c.9. & vide omnino noſtras leges Connub.l.10.nu 21.& 22.

n *Ideo non extra.*] Ad Romanos redit, qui id faciebant, vt tradit Plutarch.probl.c.9.

o *Quod etiam à Parthis.*] Vide nu.ſeq.

p *Quippe cum non modò*] Idem propemodum de Perſis ſcribit Plutarch. in Artaxerxe. Et vereor ne Alexander hic lapſus ſit, Parthis tribuens quod Perſarum eſt: pręſertim cùm nihil tale de Parthis loquitur.

q *Apud quos.*] Hoc abſque dubio de Perſis eſt intelligendum, vt patet ex Herodoto lib.3.

r *Sed tamen triumphales domos.*] Ad Romanos reuertitur: idque vſque ad verſi. Prætérque. eſt Plinij libro 36. cap.15.

Baſilica ante potentiorum domos. Scholaſtica exercitationes & declamationes. Talami deſcriptio. Cultus ſimplex à principio vrbis. Platonis dictum. Indi. Galli. Britanni. Sueui. Ligures. Germani. Medi. Laterina domus.

potentiorum domos [s] baſilicas habere ante veſtibulum, magno ornamento duxere, [t] in quibus eſſet tribunal, tanquam plus ineſſet authoritatis, quòd iudicia publica ante ædes darentur: nonnunquam ſcholaſticæ exercitationes & declamationes in his fierent, quippe quum frequens ibi eſſet auditorij locus: licet baſilicas foro coniunctas plerumque legamus, in quibus conuenirent negociatores, & merces exponerent. Communis tamen thalami deſcriptio ſic erat, vt primo poneretur loco ſeptum, vbi ianua, mox aula, inde porticus periſtylos ſoli expoſita, poſtea [u] prodromus, vltimo domus, & in poſticis ædium hortus.[x] Cœnaculum vero ſupra ædes erat, ſcalis ferentibus in publicum, nonnunquam in ędes verſis. [y] A principio verò vrbis tam ſimplex vitæ cultus, vt rudi cæmento conſtructas domos, & ſcandulis robuſteis aut ſtramenteis contectam vrbem per annos quadringentos vſque ad Pyrrhi bellum legamus, [z] qui modicus cultus Hiſpanis, Aquitanis & [a] Luſitanis, [b] atque Ægyptiis fuit, quibus in modicis diuerſoriis degere, ſepulchra verò magnificētiſſima extruere patrij moris erat. [c] Non ſic Agrigentini & Megarenſes: [d] nam iuxta Platonis verbum, ædificabant vt ſemper victuri, epulabantur vt morituri.[e] Indi quoque in cultu corporis accuratiſſimi erant: in ſepulchris verò extruēdis, parci & modici.[f] Gallis domicilia pluteis & cratibus intexere mos erat. [g] Britānis & [h] Sueuis, in tuguriis vna cum armentis ſtabulari: [i] Liguribus montanis, ſpeluncas & vaſtiſſimos ſpecus in colore, aut cubilia modica & ſubobſcura.[k] Germani non cohærentibus ędificiis habitant, ſed ſuam quiſque domum ſpacio circundat. Medi diuerſoria habent magnis receſſibus circundata, & nemoribus manu conſitis: [l] alij late-

ANNOTATIONES.

s *Baſilicas.*] Cicero ad Atticum lib. 2. epiſt. 19. & in Verrem actione 6. & in Oratio. pro Murena. De Baſilicis autem publicis dictum eſt ſuprà lib. 2. c. 12.

t *In quibus eſſet tribunal.*] Quintilianus lib. 12. c. 5. ad fi. Seneca lib. de Benefic. Fremitu iudiciorum baſilicæ reſonant Plinius Iunior Epiſtola. lib. 2. epiſt. 11. Sequuntur auditores, actoribus ſimiles, conducti & redempti mancipes: conuenitur in media baſilica, vbi tam palàm ſportulæ quàm in triclinio dantur. Et lib. 5. epiſt. vltim. in princ. Deſcenderam in baſilicam Iuliam, auditurus, quibus proxima comperendinatione reſpondere debeam.

u *Prodromus.*] Neſcio cur Alexander inter partes ædium prodromum poſuerit, cuius ſignificatio Latina eſt præcurſor, antecedens, emiſſarius, de quo Cicero ad Atticum libr. 1. epiſto. 7. Nam mihi Pompeiani prodromi nunciant à parte Pompeium acturum. Et lib. 16. epiſto. 3. Prodromi nulli, ſatis illud oportunè. Hinc Aquilones prodromi apud Plinium lib. 2. cap. 47. his verbis, Huius exortum diebus octo fermè Aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Et ficus prodromi apud eundem lib. 16. c. 26. in fine, Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. Apud Theophraſtum lib. 1. c. 1. πρόδρομοι καρποὶ, præcoces fructus dicuntur. Et apud eundem Plinium lib. 18. c. 28. Eteſiarumque prodromi flatus incipiunt. Columella lib. 11. c. 2. Sexto, inquit, Idus Iulias prodromi flare incipiunt. Et hîc certè errauit Alexander, vel librarius, quod magis puto: nam prodomus legendum eſt, non prodromus. Eſt autem prodomus pars ædium quam Latini veſtibulum vocant. De quo Homerus lib. 14. Odiſſeæ parum poſt princ.

τὸν δ' ἄρ ἐνὶ προδόμῳ εὗρ' ἥμενον ἔνθα οἱ αὐλὴ
ὑψηλὴ δέδμητο περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ.

Id eſt,

Hunc autem in veſtibulo inuenit ſedentem, vbi ei porticus
Alta ædificata erat circumſpecto in loco.

Et lib. 15. eiuſdem operis etiam poſt princ.

εὗρε δὲ Τηλέμαχον, καὶ Νέστορος ἀγλαὸν υἱόν.
εὕδοντ' ἐν προδόμῳ Μενελάου κυδαλίμοιο.

Id eſt,

Inuenit autem Telemachum, & Neſtoris inclitum filium
Dormientem in veſtibulo domus Menelai illuſtris.

Nec tantùm domorum priuatarum pars erat: ſed & templorum, ex Polluce lib. 1. c. 2. poſt princ.

x *Cœnaculum.*] Varro lib. 5. de lingua Latina, & dictum eſt ſupra lib. 3. c. 14.

y *A principio verò vrbis.*] Hæc vſque ad verſ. Qui modicus cultus. ſunt Plinij lib. 16. cap. 10. poſt princ. authoritate Cor. Nepotis.

z *Qui modicus cultus Hiſpanis.*] Iuſtin. lib. 43.

a *Et Luſitanis.*] Diod. Siculus lib. 6. cap. 9.

b *Atque Ægyptiis.*] Id vſque ad verba, Non ſic. eſt Diod. Siculi lib. 2. c. 1.

c *Non ſic Agrigentini.*] Ælianus de Varia hiſtoria, lib. 12. c. 29. Plato, inquit, filius Ariſtonis, cùm videret Agrigentinos magnis impenſis ædificare, eodémque modo cœnare: Agrigentini, inquit, ædificant, quaſi ſemper victuri: & comedunt, quaſi ſemper morituri.

d *Nam iuxta Platonis.*] Id non Platoni, ſed Diogeni tribuit Tertyllianus in Apologetico, cap. 39. Plutarchus problem. 131. Megarenſium luxum deſcribens, ſic ait, Megarenſes Theagene tyranno eiecto, parum diu in adminiſtranda republ. modeſtos ſe & temperatos præſtiterūt. Inde multam, vt ait Plato, & intemperantem libertatem tribunis popularibus ipſis propinantibus, penitus corrupti, cùm cæteris in rebus in locupletes & copioſos inſolenter ſe gerere cœperunt, tum verò eorum domos inuadentes, homines pauperes ſplendidè, & effusè conuiuari ac cœnare volebant: idque ſi negaretur, omni violentia & petulantia vtebantur. Denique facto plebiſcito, vſuras à creditoribus, quas antea ſoluiſſent, repetebant: idque Palintociam appellauerunt.

e *Indi.*] Strabo lib. 15. Indi, inquit, in tumulis & ſepulturis faciendis perparci, in cultu corporis nimij. Nam & aurum geſtant & lapillis ornantur, & ſindonem candidiſſimum induunt, & vmbellas ſecum portant.

f *Gallis domicilia.*] Idem Strabo lib. 4. Domicilia & pluteis & cratibus ad teſtudinem habent, & quidem permagna, multis impoſitis lacunaribus.

h *Britannis.*] Idem Strab. d. lib. 4. non multò poſt ea, quæ ſuprà adduxi, hæc ſubiungit, cùm de Britannorum moribus & ſtatura loquitur, Eorum vrbes ſunt nemora: latiſſimos enim circos, deiectis obſtruunt arboribus, vbi conſtructis tuguriis, & ipſi pariter & armenta ſtabulantur.

h *Et Sueuis.*] Tacitus in libello de Moribus Germanorum.

i *Liguribus.*] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. non longe ante fi. Ligures in terra cubant vt plurimum: rari ſub tecto, aut in tuguriis iacent: plures ad caua ſaxa, ſpeluncaſque ab natura factas, vbi tegantur corpora, diuertunt.

k *Germani.*] Cornelius Tacitus de Morib. Germanorum, Nullas, inquit, Germanorum populis vrbes habitari ſatis notum eſt, ne pati quidem inter ſe iunctas ſedes. Colunt diſcreti ac diuerſi, vt fons, vt campus, vt nemus placuit. Vices locant non in noſtrum morem connexis & cohærentibus ædificiis. Suam quiſque domum ſpacio circundat, ſiue aduerſus caſus ignis remedium, ſiue inſcitia ædificandi. Herodianus lib. 7. nō multò poſt princ. Rara, inquit, apud Germanos ſtructura e lapide ac lateribus coctilibus, denſiſque potius ſyluis, quorum contextis coagmētatiſque lignis, quædam quaſi tabernacula ædificant.

l *Alij lateritias.*] Hæc vſque ad verſicu. Scythæ. ſunt Plinij lib. 7.

ritias fecere domos, quas Euryalus & Hyperbius inuenere primi. [m] Scythæ & [n] Nomades, quia ſemper agros ſunt, carris quocumque ſors tulit, pro tecto & lare vtuntur. [o] Hyperboreis nemora, vel luci, aut ſparſa tuguria domus ſunt: nam præaltas ſyluas & rupes inuias incolunt. [p] Dardani foueas ſub ſimo, & ſordidas ædes habēt. Phryges olim & [q] Troglodytæ ſub effoſſis tumulis, [r] Baleares in ſaxis concauis, cuniculis ad corporis magnitudinem dimenſis: alij ex vlua paluſtri latibula intexerunt. [s] Mardorum gens ſpecus infodiunt montibus, in quos ſe, cōiuges & liberos recipiant. [t] Æthiopes [u] & Indorum magna pars ſubterraneas domos habent. Maſſilienſes ex paleis: in [x] Meroe ex palma, [y] Cathromotitæ ex ligno. [z] Indi quoque, [a] Ægyptij & † Britanni, ex arundinibus. [b] Ichthyophagi ex oſtreis marinis, aut ex piſcium oſſibus tecta contignant. [c] Chelonophagi partim ex alga, partim ex teſtudinum teſtis, [d] gens circa Naſamones & Troglodytas, & [e] Chaldæi profugi ex ſale. [f] Spitamæi ex ouorum putaminibus & pennis. [g] Contrà vero Arabes & Sabæi nam limina, poſtes, cellas, fulcimenta, parietes & domorum tecta habent auguſtiſſima, ex ebore, auro & argento atque ſumptuoſo lapide & ſmaragdo, luxu ingenti, laquearia vero citro & ebore extructa, qualem Alcinoi domum [h] Homerus tradit, auro, argēto, electro

Nomades. Hyperborei. Dardani. Phryges. Troglodytæ. Baleares. Mardi. Æthiopes. Indi. Maſſilienſ. In Meroe. Cathromotitæ. Ichthyophagi. Chelonophagi. Chaldæi. Spitamæi. Arabes. Sabæi.

ANNOTATIONES.

lib. 7. c. 16. Quintus autem Curtius lib. 7. tradit, Parapamiſadas, qui Bactrianis ad Occidentem contermini ſunt, tuguria latere primò ſtruere, & vſque ad faſtigium ædificiorum faſtigium eodem latericulo vti. Cæterum ſtrui latius latiorem ab imo, paulatim incremento operis in arctius cogi, ad vltimum in carinæ maxime modum coire.

m *Scythæ.*] Herodotus lib. 4. Strabo lib. 7. vbi de Sarmatis. Iuſtinus lib. 2. Scytharum mores ſcribens, ait, hominibus inter ſe nulli fines, neque enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut tectum, aut ſedes eſt, armenta & pecora ſemper paſcentibus, & per incultas ſolitudines errare ſolitis. Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 7. c. 12. tradit, Scythas in curribus vitam degere. Iidem Nomades a Geographis dicuntur.

n *Et Nomades.*] Strabo lib. 7. Nomades vocat ἁμαξοίκους, id eſt, plauſtris ædium vice vtentes his verbis, Sed qui nunc carros habent pro domibus, & Nomades, id eſt, paſtores vocantur, qui pecoribus lacteque & caſeo degunt, præſertim equino. Et idem repetit lib. 11. non procul a princ. Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 6. c. 12. Illic, inquit, Æthiopes habitant, Nomades appellati, qui ciuitates in curribus poſitas habent. Sed & adde quod Agathyrſi & Sauromatæ pro ſedibus plauſtra habent, teſte Pomp. Mela lib. 2. c. 1. poſt princip.

o *Hyperborei.*] Pomp. Mela lib. 3. cap. 45. vbi de Scythia. Plinius lib. 4. cap. 12. & lib. 6. c. 13. vbi idem ſcribit de Arymphæis: vti idem etiam Mela lib. 1. c. 21. eodemque vlt. Solinus lib. 26.

p *Dardani.*] Strabo lib. 7. Dardani, inquit, natio prorſus agreſtis, adeo vt ſub fimo ſpeluncas defoſſas incolant, degantque: ſtudio tamen capti muſicæ tibias & fides & id genus inſtrumenta vſurpant.

q *Et Troglodytæ.*] Diodor. Siculus lib. 4. c. 1. Strabo lib. 11. vbi eos dicit habitare in cauernis. Plinius lib. 5. c. 8. ſcribit eos ſpecus excauare, & hæ, inquit, illis domus. Et idem propemodum Solinus c. 44. Pomp. Mela lib. 1. c. 8. Cyrenaicam deſcribens, ſcribit eos ſpecus ſubire aliquos ſerpentibus. Et Arrianus lib. 8. Nam & hunc ita appellari videntur ἀπὸ τῶν τρωγλῶν, id eſt, ſpecu ſiue cauerna. & Martianus Capella lib. 6. quo loco de Africa loquitur, ſcribit eos habitare in ſpecubus. Et Ælianus de Animalibus, lib. 9. c. 44. Troglodytæ, inquit, natio hominum in ſubterraneis degit cauernis, atque inde hoc nomen ſibi vendicant. De quibus eſt & illud Virgilij lib. 3. Georg.

Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub alta
Ocia agunt terra.——

Sed & his adde Sarmatas ob ſæua hyemis admodum dementia in humum tectis, ſpecus, aut ſuffoſſa habitāt, apud Pomp. Melam lib. 2. c. 1.

r *Baleares.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. 1. Habitant in ſaxis concauis, iuxtaque præcipites petras. Effoſſis cuniculis ad corporum tegumenta vtuntur, & vitæ ſecuritatem.

s *Mardorum gens.*] Q. Curtius lib. 5.

t *Æthiopes.*] Herodotus lib. 4.

u *Et Indorum.*] Idem Herodotus ibi, Æthiopes, eorumque finitimi, eodem quo Indi Calandræ vtuntur ſemine, ſubterraneaſque obtinent domos.

x *In Meroe ex palma.*] Strabo lib. 17.

y *Cathromotitæ ex ligno.*] Id eſt lignorum compage ex Strabone lib. 16.

z *Indi.*] Quã item Curtius lib. 9. ſcribit Indos maritimos tuguria conchis & ceteris purgamentis maris inſtruere. Herod. d. lib. 3. ſcribit quoſdam illorum habitare in paluſtribus fluminis.

a *Ægyptij.*] Diodor. Siculus lib. 1. c. 4. & li. 2. c. 1. poſt prin.

† *Et Britanni.*] Et ſimiliter Sindienſes ex Herodoto lib. 5. & Septentrionales populi ex Plinio lib. 16. c. 36.

b *Ichthyophagi.*] Strabo lib. 15. de his loquens, Domicilia ex oſſibus cetorum & oſtreorum conchis magna ex parte faciunt. Nam trabium & tignorum vſum coſtæ præbēt, portas maxillæ, è vertebris fiūt mortaria, in quibus piſces ſubiguntur. Et rurſus lib. 16. de eiſdem loquens, Hi in ſpeluncis habitant: vel tuguriis oleæ frondibus contectis, & trabibus ac tignis ex oſſibus ac ſpinis cetorum perfectis.

c *Chelonophagi.*] Strabo d. lib. 16. ad ea, quæ proximè adduximus, ſubiungit: At Chelonophagi teſtudinum teſtis conteguntur, quæ adeo magnæ ſunt, vt vel in eis nauigent. Nonnulli ex alga maris congeſta ingentes & montuoſos cumulos facientes, eos ſuffodiunt atque inhabitant. Plinius de teſtudinibus tantùm lib. 6. c. 24. Sed & eos, qui Taprobanem habitant, teſtudinum ſuperficie domos operiebant, vt tradit Martianus Capella lib. 6. vbi de India.

d *Gens circa Naſamones.*] Hi ſunt Hammonientes, qui ſunt inter Naſamones (quos antea Melammones Græci appellauere ab argumento loci medios inter arenas ſitos) & Troglodytas, qui domos ſibi montibus ſuis excito, ceu lapide, conſtruunt, vt ſcribit Plinius lib. 5. c. 5. Solinus c. 41. Et vide interim Herodotum lib. 4. & Plinium lib. 31. c. 7. vbi & de Carrhis loquitur, qui muros domoſque maſſis faciunt. At ipſa Naſamonum domicilia virgultis etiam compacta ſuſpenſis circa lentiſcos, & ea quoque verſus verſatilia, vt ſcribit Herodotus illo lib. 4.

e *Chaldæi profugi.*] Strabo lib. 16. In interiore, inquit, ſinu vrbs iacet nomine Gerrha, quam Chaldæi tenebant, à Babylonia profugi, loca ſalſa, & domos ex ſale habitãtes, quas cùm ſalis ſquamæ, propter ſolis ardorem ſeparatæ, continuè cadunt, crebro aquis aſpergant, atque eo pacto continuant, parietes. Suntque & alij, qui ex ſale domos ſuas conficiunt, vt Athlantes ex Herodoto lib. 4. Et Carrhis habitant, oppido Arabiæ, vt diximus ſupra proxime ex Plinio.

f *Spitamæi.*] Strabo lib. 16. Plinius lib. 7. c. 2. ſcribit, Caſas Spitamæorum luto, plumiſque, & ouorum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles (teſte ibidem Plinio) in cauernis viuere Pygmæos Spitamæos tradit.

g *Contra verò Arabes & Sabæi.*] De vtriſque Strabo lib. 16. Nabathæis autem qui & ipſi ſunt ex Arabibus, domus ſunt ex lapide ſumptuoſo, vrbes ſine mœnibus, vt idem Strabo tradit eodem lib. non multò ante fi.

h *Homerus tradit.*] Lib. 7. Odyſſeæ non adeò procul a prin.

Adde

Perſæ. atque ebore fulgentem. [i] Perſæ quoque magnas gazas, & quicquid eſt auri, in domibus ponunt. *Indorũ regia.* Regum Indorum regia argenteis imaginibus tota diſtinguitur, eamque ex auro vite percurrunt, fulte aureis columnis. [k] *Lycurgi inſtitutum.* Fuitque inſtitutum Lycurgi apud Spartanos, vt domorum culmina ſecuri, ianuas verò ſerra diſcindant, ne quis inſignius altero ædificaret. [l] Quare Ageſilai domus ab inopi & priuata haud diſſimilis fuit, [m] ſicut Pompeij domus vſque ad tertium triumphum. [n] *Athenienſes.* Athenienſes quum antea ſpecus & abditos ſaltus incolerent, primi lateritias ædes calce & cæmentis conſtruxere. Poſtea verò in tantum magnitudinis vrbis ædificia proceſſere, vt tota ædificiis exſurgens, in quatuor aut quinque contignationes, & multa tabulata tecta excitarent, maximáſque domos maximis domibus imponerent, vt orator [o] Ariſtides profeſſus fuit, [p] ita vt Auguſto Cæſari, *Auguſti edictum.* ne vrbs ruinis laboraret magna mole ædificiorum, ne quis ſupra ſeptuaginta pedes ſublimius ædificaret, inhibere neceſſe fuerit, [q] licet ipſe modicas ædes incoleret, & toro modice inſtrato cubaret. [r] Quod & Nero Cæſar poſt incenſam vrbem, dimenſis vicorum ordinibus & viarum ſpatiis, ſtatuit, ne vltra præſcriptum ædificia tollerétur. Quare Æmylius Porcina à L. Caſſio accuſatus, & pœna mulctatus fuit, quòd villam nimis ſublimem ædificaſſet, produntque Tyrios adeò editas maximis contignationibus domos aliquando ſtruxiſſe, *Tyrij.* vt parum abfuerit quin tota terræmotu corruerit. Sed quæ ſint inſtrumenta domus, quæ relicta domo *Inſtrumenta domus.* inſtructa ad nouum dominum tranſeãt, ſæpe quæſitum eſt: & [s] præter imagines & affixa ſpolia, iſta etiam *Vlpianus in l. quæſitum. §. aceium. ff.* [t] Paulus Iureconſultus de inſtructo fundo adnotauit: Specularia, pegmata, canales, harpagones, [u] hamos, centones, ſiphones, ſcalas, perticas, ſpongiáſque, quibus inſtrumentis domus contra vim ignis ad incertos caſus defenditur, ſqualor abluitur, & immunditiæ purgantur. [x] *Centones.* Dixere autem centones, ex

ANNOTATIONES.

Adde autem Aphitorum paſtoralium domos fuiſſe compactas virgultis ſuſpenſis cum Lentiſcis, & eas quoquò verſus verſatiles ex Herod. lib. 4.

i *Perſæ quoque.*] Strabo lib. 15. ad fi.

k *Fuitque inſtitutum Lycurgi.*] Hæc vſque ad verſicul. Quare Ageſilai ſunt Plutarchi in Apophthegmatis ipſius Lycurgi, in hæc verba, Percontantibus quibuſdam, cur tectum à ſecuri fabrefactum domibus imponi iuſſiſſet: ianuam autem ſolùm à ſerra, nullóque aliorum inſtrumentorum: Vt ciues, inquit, omnibus in rebus, quas in domum inferunt, mediocritate vtantur, & nihil eorum, quæ aliis chara ſunt, habeant: qualia ſunt pocula, & lecti ac menſæ pretioſæ.

l *Quare Ageſilai domus.*] Plutarchus in Ageſilao. Sed & Romuli domus canna, & ſtraminibus compoſita erat, ex Ouidio de ea loquente lib. 3. Faſtorum,

Quæ fuerit noſtri, ſi quæris, regia nati,
Aſpice de canna ſtraminibuſq; domum.
In ſtipula placidi capiebat munera ſomni,
Et tamen ex illo venit in aſtra toro.

Virgilius lib. 8. Æneidos,

Romuleoq; recens horrebat regia culmo.

Vbi Seruius ait, Curiam Calabriam dici, quam Romulus texerat culmis. Idem Ouid. lib. 1. Faſtor. Romuli regiam caſam vocauit, vt,

Dum caſa Martigenam capiebat parua Quirinum,
Et dabat exiguum fluminis vlua torum.

Hæc poſtea ſummæ apud Ro. religioni fuit.

m *Sicut Pompeij domus.*] Plutarchus in vita illius, Atqui, inquit, Pompeius ipſe vſque ad tertium triumphum modicè atque incompoſite habitauit. Pulchrum deinde cùm illud theatrum à Ro. longe diffamatum conſtruxiſſet, ſplẽdidiorem domum, veluti a theatro appendicem, ædificauit: qua etiam ab inuidia intactus eſt.

n *Athenienſes.*] Plinius lib. 7. cap. 56.

o *Ariſtides.*] Plutarchus in vita illius.

p *Ita vt Auguſto Cæſ.*] Strabo lib. 5.

q *Licet ipſe.*] Suetonius in Auguſto, cap. 72. & 73.

r *Quod & Nero.*] Cornelius Tacitus lib. 15. Cæterùm, inquit, vrbis, quæ domus ſupererant, non, vt poſt Gallica incendia, nulla diſtinctione, nec paſſim erectæ: ſed dimenſis vicorum ordinibus, & latis viarum ſpatiis, cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additiſque porticibus, quæ frontem inſularum protegerent.

s *Et præter imagines & affixa ſpolia.*] De quibus ſuprà dictum eſt.

t *Paulus Iuriſc.*] Imò verò Vlpianus in l. quæſitum. §. ſi domus. & multis ſeqq. ff. de fundo inſtr. & inſtru. leg.

u *Hamos.*] Hamas legendum eſt, non hamos in hoc loco Iuriſconſulti, vt etiã Alciatus lib. 1. Prætermiſſorum. Quod vel ſatis probatur ex alio loco Pauli Iuriſcon. in l. 3. in pr. & in l. ſalutem. §. ſciendum eſt autem. ff. de offi. præf. vig. vbi ita ſcribitur, Sciendum eſt autem, præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere: & oberrare calceatum, cum hamis & dolabris, vt curam adhibeat, omnes inquilinos admonere, ne per negligentiam aliquam incendij caſus oriatur. Plinius Iunior lib. Epiſtolar. 10. epiſto. 34. omnium 293. ad Traianum, Cùm diuerſam partem prouinciæ circumirem, Nicodemiæ vaſtiſſimum incendium multas priuatorum domos, & duo publica opera, quanquam via interiacente, Geruſiam & Iſeon, abſumpſit. Eſt autẽ latiùs ſparſum, primùm violentia venti, deinde inertia hominum, quòd ſatis conſtat otioſos, & immobiles tanti mali ſpectatores perſtitiſſe, & alioqui nullus vſquam in publico ſipo (aut, vt alij legunt, & verius, ſipho) nulla hama, nullum denique inſtrumentum ad incendia compeſcenda, & hæc quidem, vt iam Principi parabantur. Catellianus autem Cotta memor. incip. Harpago. dicit in hoc loco Iuriſconſul. hîc citato ab Alexãdro, legendum Amas, ſine aſpiratione, vti etiam ſcribitur in Pandectis Florentinis. Sed in iiſdem in d. §. ſciendum, cum aſpiratione legitur. Vide ipſum Cottam.

x *Dixere autem centones.*] De his Siſenna lib. 4. Hiſtoriarum apud Nonium Marcellum, Toppis acuto mediꝗ... centonibus integuntur, quos ſupra perpetui claſſi ſuſpenſi, cilicia obtenduntur Plautus in Epidico actus 3. ſcena 4.

Quin tu alium quæras, cui centones ſarcias.

Hoc eſt, vt interpretatur Eraſmus Chiliad. 2. cent. 4. quem tu glorioſis mendaciis & confictionibus fabulamentis expleas. Cato Rei ruſticæ, c. 2. Panes veteres, nouoſque ſieri Centones, cuculliones familiam oportuiſſe ſibi ſarcire. Et cap. 59. Quoties cuique tunicam, aut ſagum dabis, prius veterem accipito, vnde centones fiant. Cæſar lib. 2. bellorum Ciuilium, de obſidione Maſſiliæ loquens, Centoneſque inſuper iniecerunt, ne aut tela tormentis miſſa tabulationem perfringerent, aut ſaxa ex catapultis lateritiam diſcuterent. Et paulò pòſt, Coria autem, ne rurſus igni ac lapidibus corrumpantur, centonibus conteguntur. Et lib. 3. tradit milites aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas ſibi feciſſe, quibus tela vitarent. Columel. lib. 1. c. 8. Cultum veſtitumque familiam magis vtiliter quam delicate habeat, muniramque diligenter a vento, frigore, pluuiaque, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel ſagis cucullis. Iuuenalis ſat. 6. de Meſſalina loquens,

vilis profiſſioribus ſagula intexta vilioribus pannis,quibus domorum tecta,tabulata aut ligneæ machinæ militares,aduerſus incendia, ſi ignis maior vis ingruat,muniuntur. y Siphones vero , fiſtulas follibus iunctas,ſeu machinas hydraulicas,quibus agitatis,ad ſuperiora ædiũ exhauriunt aquam,quæ etiam z organa pneumatica dicta.a Harpagones,ferreas manus,ſeu aſſeres ferro vnco præfixo,quo igni furenti obuiam irent , b quos ab Anacharſe Scytha inuentos nonnulli volunt. c Pegmata vero compactam machinam ex ære,marmore vel ligno,tum ornatus,tum commodi cauſa,inſtar illorum quæ in pompæ apparatu producuntur,quibus etiam intra ædes vti aſſuerant. d Addit Paulus horologium æreum domui non affixum, & prothyrum , relicta domo inſtructa ad dominum tranſire. e Eſt autem prothyrum inſtar veſtibuli,plerumque opertum , quod ante ædes & oſtium fit : quod non eſſe veſtibulum meritò nonnulli putant.ſed ligneam ſtructuram in iſto veſtibulo ante fores qua obſtante quaſi repagulo apertis ianuis,quæ intus fiunt,non apparent,ſumpſitque nomen à πρὸ quod ante ſignificat, θύρα autem ianua,vnde hypothyra valuarum illa hians cauitas dicta. f Cenſuitque Pomponius iureconſultus ex authoritate Labeonis,prothyra eiuſmodi ſi pro ædibus ſint affixa,ædium partem eſſe, tametſi facile demi poſſint & reponi:ſicut ligneam ſtructuram,quæ æſtate tolli,hyeme reponi ſolet , ædium eſſe Labeo putauit,quoniam perpetua cauſa parata forent.itaque alienata domo,prothyra eiuſmodi vna cum domo ad emptorem tranſire voluit.Verba vero Pomponij iureconſulti de verborum ſignificatione, hæc ſunt. Idem Labeo ait,Prothyrum quod in ædibus fieri ſolet,ædium eſt.

Siphones. Harpagones. Pegmata. Prothyrum. Hypothyra.

ANNOTATIONES.

Iniurium caſſidum veteri centone ſupinatur.

Ex quibus locis facile intelliges non vnam eſſe huius vocabuli ſignificationem, præter eam qua ſignificat opuſculum ſtructum vario de locis,ſenſibuſque diuerſis carminibus cuius ſcilicet ſtructura ita ſolidatur,vt coeant in vnum, aut cæſi duo verſus,aut vnus,aut ſequẽs cum medio. Nam duos iunctim locare ineptum eſt , aut tres vna ſerie , meræ nugæ,vt tradit Auſonius,qui & ipſe Centonem conſtat ex ſolis poëmatis Virgilij,vti etiam Falconia opus alterius argumenti:vnde & Virgilij centones atque ex Homero centones dicti, de quibus D. Hieronymus in præfatione veteris Teſtamenti.

y *Siphones.*] De his quoque Cornelius Celſus. Columella lib. 5. cap.10. Naturali enim ſpiritu omne alimentum virentis , quaſi quædam anima per medullam trunci , veluti per ſiphonem,quem Diabetem vocant mechanici,trahitur in ſummum. Et lib.9.c.14.de apibus loquens,Optimum eſt per aditum veſtibuli ſiphonibus dulcia liquamina immittere, & ita penuriam temporum ſuſtinere, dum Arcturi ortus,& hirundinis aduentus commodiores polliceantur futuras tempeſtates.Plinius lib.2.c.65.ad fin.de aqua in ſummis iugis erumpente,Quo ſpiritu acta,& pondere terræ expreſſa,ſiphonum modo emicat.Et lib.12.c.1 .Ergo ſugentia ora forficibus præcidunt , ac veluti ſiphonibus deſtillat ſanguis,paulatimque morientium capita ſe contrahunt,nec relinquuntur.Et Iuuenalis ſat.6.

—*Miſcentur hic.*

Fluminaq; dea longis ſiphonibus implent.

Et Plinius Iunior quo loco citauimus ſuprà in verbo , Hames. Indeque diminutiuum Siphunculos apud eundem Plinium Iuniorem lib 5 epiſtol.eius lib.6.omnium 101. In fonte crater,circa hoc ſiphunculi plures,qui miſcent iucundiſſimum murmur Rurſusque,E ſtibadio aqua,velut expreſſa cubantium pondere,ſiphunculis effluit,cauato lapide ſuſcipitur, gracili marmore continetur.

z *Organa pneumatica.*] Plinius lib. 19. cap.4. Si minus , è puteo perticis,organis ſiue pneumaticis,vel tollenonum hauſtu rigandos. Ita enim dicuntur , tanquam dicas ſpiritalia, quæ ſcilicet,vt flatus , vel ſpiritus aliquid hauriunt , vel attrahunt.

a *Harpagones.*] Liuius 3.Decad.lib.10.Aſſeres,inquit,ferreo vnco præfixi (harpagonas vocant milites) ex Punicis nauibus inijci in Romanas cœpti. Cæſar belli Ciuilis lib. 1.Anteſignanos,centuriones,Cæſar ei claſſi attribuerat,qui ſibi id muneris depopoſcerant,hi manus ferreas atque harpagones parauerant.Hirtius de bello Hiſpanienſi , Secumque extulerant calcatas ad foſſas complendas,& harpagones ad caſas , quæ ſtramentis à noſtris hybernorum cauſa ædificatæ erant,diruendas & incendendas.Dicuntur autem ἀπὸ τοῦ ἁρπάζειν. id eſt , rapere. A quo etiam verbum harpagare in eadem ſignificatione vſurpauit Plautus in Aulularia act. 2.ſce.4.

———*Hei perij miſer.*

Aurum mihi intus harpagatum eſt.

Et in Bacchidibus actus 4.ſcena 4.

———*Nullus frugi*

Eſſe poteſt homo , niſi qui bene , & malè facere tenet. improbus

Cum improbis ſit,harpaget furibus furetur,quod queat.

b *Quos ab Anacharſe Scytha.*] Plinius lib.7.c.57.in fi.

c *Pegmata.*] Seneca ad Lucilium,epiſt 88.aperte ac diſertè declarat quæ,& qualia ſint huiuſmodi pegmata , vbi videre poteris:vti etiam Ioſephus de bello Iudaico,lib.7.c.1. Feſtus autem tradit pegmata eſſe ex ære , aut marmore ornamenta:quæ,vt plurimum,in atrijs,quandoque in porticibus aliiſque affigebantur,maiorum aliorumque fortium virorum geſta certius quàm pictura oſtendentia. Et de his quoque Cicero ad Atticũ lib.4.epiſtol.eius lib.8. omnium 77.Plinius lib.33.c.3.Sueton.in Claudio.c.34.Iuuenalis ſat. 4.Martialis in Amphitheatro Domitiani Cæſaris epigram. 2.& lib.8.epigr.33.ad Paulum.

d *Addit Paulus horologium.*] Imò Vlpianus in d. l. quæſitum.§.Papinianus.ff.de fun.inſtr.

e *Eſt autem prothyrum.*] Vitruuius lib 6.c.10.Prothyra Græce dicuntur , quæ ſunt ante in ianuis veſtibula, & ſubdit, Nos autem appellamus , prothyra , quæ Græce dicuntur διάθυρα.

f *Cenſuitque Pomponius.*] In l.ſtatuæ,quæ eſt penul.ff.de verbor ſignif. Et ibi Alciatus eo nomine intelligit,quæ ex tabulis confiniuntur , ad arcendas,dum valuæ aperiuntur, irrumpentia frigora:aut tabularum vice , appoſitos oſtiis tapetas, ſiue aulæa.

In extis inſpiciendis quæ proſpera,quæve dira ſint.& quæ boni,quæve mali prænuntia.

Capvt XXV.

QVi augurum diſciplinam obſeruarunt, quique illorum præſcita perſcrutati ſunt in fibris extiſque inſpiciendis, inter ea quæ dira aut ſecunda eſſent multum intereſſe volunt : licet alij alio modo

modo illa interpretari, & eorum euenta prædicere ſolebant.[a] Et tametſi in extis contineri cor, cerebrum, pulmonem, ſtomachum, lienem, hepar, ſeu iecur, communi opinione receptum ſit,[b] quas Græci φρένας dicunt, incredibili fabrica conuicta, quorum ex habitu & colore, ſalubritatis & peſtilentiæ ſigna oſtenduntur: tamen nullum diſcrimen vehementius fuit,[c] quàm ſi caput iocinoris,[d] vel ipſum iecur in extis defuiſſet,[e] quod caput extorum dicitur, tunc omen exitij malorumq; fuiſſe funeſtumque & magni terroris, niſi in ſolicitudine & metu, quia curas tunc perimere[f] putarunt.[g] Cumque hepar ex non puro ſanguine ſit, quia ſanguis purus cogitur circa cor: tamen in hepate ſedem vaticinij eſſe, & præſagium futurorum, periti haruſpices opinati ſunt. Quo menſe[h] Claudius Cæſar veneno interceptus fuit: ſacrificanti iocinoris caput defuiſſe conſtat,[i] quod & Caio principi eueniſſe memorát:[k] quæ exta peſtifera dicta fuere.[l] Si verò in iecore extremum[m] quod fibra dicitur, ita locaretur, vt ab ima fibra iocinera intrinſecus replicata eſſent,[n] aut ſi geminum iecur foret, per hæc læta & magna portendi, argumentaque felicitatis eſſe nemo dubitauit.[o] Auctum iecoris caput aut duplicatum, nimis lætũ auſpiciu facere, ſicut exta duplicata magnas facere acceſſiones, prolationemq; finium & triumphũ portendi voluerunt.[p] Et tametſi circa Briletum & Thermen in Thracia, & in Cherſoneſo iuxta Propontidem tradat Plinius bina iocinora leporibus ineſſe, & ſi alio transferãtur, alterum interire: tamẽ id non eſſe prodigium, omnium opinione receptum eſt.[q] Syllæ immolanti iecur extrema ſui parte ſpeciem laureæ coronę præ ſe tulit, mirabili oſtento felicitatis futuræ. Si vero liuidum eſſet aut vitioſum,[r] vel ſi in coquendo diſtabuit,[s] aut ſanies purulenta effluxeret,[t] capútve fibrarum puſtulas haberet, piaculare eſſe, & magna facere infortunia, conſtans opinio fuit.[u] Idcirco denuo augebantur victimæ, donec iterum cæſis hoſtiis litatũ foret.[x] Ex corde quoque vnde ſanguinis origo manat, licet à principio auſpicia

Caput iocinoris non inuento inter exta. *Sedes vaticinij in hepate.* *Exta peſtifera.* *Omen felicitatis ex inſpectio iocinore.* *Infelicitatis.* *Ex corde.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a *ET tametſi in extis.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione. Plinius lib. 11. c. 37. Exta homini ab inferiore viſcerum parte ſeparantur membrana, quæ præcordia appellãt, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellarunt phrenas. Feſtus lib. 5. dicit, Exta dicta, quòd ea dijs proſecentur, quæ maximè extant, eminéntque.

b *Quas Græci φρένας.*] Supra in præcedenti ex Plinio.

c *Quàm ſi caput iocinoris.*] Cicero lib. 1. & 2. de Diuinat. Liuius 5. Decad. lib. 7. & 10. poſt princ. & 5. Dec. lib. 1. vbi de Cneo Cornelio, & Q. Petilio Coſſ. Plinius d. lib. 11. c. 37. Plutarc. in Cimone ad fi. & in Alexãdro Magno non multum procul a fi. Iul. Obſequens Prodigiorum c. 76. & 126. Appianus lib. 2. bellorum Ciuilium, vbi de prodigiis mortis Cæſaris.

d *Vel ipſum iecur.*] Liuius Decad 5. lib. 1. Cneus Cornelius euocatus a viatore, cum templo egreſſus eſſet, paulò poſt redijt confuſo vultu: & expoſuit patribus conſcriptis, bouis ſeſcenari, quem immolauiſſet, iecur defluxiſſe, id ſe victimario nuncianti parum credentem, ipſum aquam effundi ex olla, vbi exta coquerentur, iuſſiſſe, & vidiſſe cæteram integram partem extorum, iecur omne inenarrabiliter abſumptum.

e *Quod caput extorum dicitur.*] Ex Plinio vbi ſuprà id ſumptum videtur: qui tamen id dicit. Hæc enim ſunt ipſius verba, Iecur in dextra parte eſt. in eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis.

f *Putarunt.*] Plinius d. lib. 11. c. 37.

g *Cúmque hepar.*] Hæc vſque ad verba, Quo menſe. ſunt Apollonij Tyanæi apud Philoſtratum in vita illius, lib 8. c. 3. non multò ante fi. cuius hæc ſunt verba, Hepar, in quo vaticinij ſedem eſſe dicunt artis periti, ex non puro ſanguine conſtat: totum enim ſyncerum purúmque ſanguinem continet cor, eúmque per venas in vniuerſum corpus diffundit. Sed miror quòd Alexander hic ponere videtur iecur & hepar vt diuerſa, cùm idem ſunt: alterum autem Latinum, alterum Græcum.

h *Claudius Cæſar.*] Plinius lib. 11. c. 37.

i *Quod & Caio Principi.*] Idem Plinius ibi.

k *Quæ exta peſtifera dicta ſunt.*] Feſt. Pompeius lib. 14. Peſtifera, ait, auſpicia eſſe dicebant, cum cor in extis, aut caput in iecore non fuiſſet.

l *Si verò in iecore.*] Plinius vbi ſuprà, Diuo, inquit, Auguſto Spoleti ſacrificanti primo poteſtatis ſuæ die, ſex victimarũ iocinora replicata intrinſecus ab ima fibra reperta ſunt: reſponſumque duplicaturum intra annum imperium. Eadem ferme ſcribit Tranquillus in Auguſto, c. 95.

m *Quod fibra dicitur.*] Seruius in 10. lib. Æneidos in eum locum,

Cui pecudum fibræ, cæli cui ſydera parent.

Fibræ, inquit, iecoris extremitas.

n *Aut ſi geminum iecur eſſet.*] Plinius vbi ſuprà ita de hac re loquitur, vt neſciam an de gemino iecore, an de gemino capite iecoris intelligat, nam ad ea quæ ex eo adduximus ſupra ibi, Claudius Cæſar, addit continuo, M. Marcello circa mortem, cum perijt ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum eſt. At Valerius Maximus lib. 1. c. 6. ſcribit, M. Marcello ſacrificanti iecur victimæ ſine capite inuentum fuiſſe, cum proxima victima iocinoris duplex caput habuiſſet, quibus inſpectis aruſpex reſpondit, non placere ſibi exta, quæ prima trunca, ſecunda nimis læta appruiſſent. Sed hic fuerit duplex iecur, hic iecoris caput duplex (vt ſcribit Valer.) id fuit inauſpicatum Marcello, contrà quam hic dicit Alexander ab Alexandro.

o *Auctum iecoris caput.*] Vide præced. Sed ita vt non omittas quod Liuius 3 Decad. lib. 7. de eodem Marcello loquens, in hunc modum ſcribit, Immolaſſe eo die quidam memoriæ prodidere Coſſ. Marcellum: & prima hoſtia cæſa, iecur ſine capite inuentum: in ſecunda omnia comparuiſſe, quæ aſſolent. Auctum etiam viſum in capite, nec id ſanè aruſpici placuiſſe, quòd ſecundum trunca & turpia exta, nimis læta apparuiſſent. Ex quo loco hæc Alexander accepiſſe videtur. Plutarchus in vita illius, ſcribit, Marcellum ſumpto vate immolaſſe, primæque hoſtiæ iecur ſine capite fuiſſe: ſecundæ quam immenſum caput aparuiſſe.

p *Et tametſi.*] Plinius d. lib. c. 37.

q *Syllæ.*] Plutarchus in vita illius.

r *Vel ſi in coquendo diſtabuit.*] Liuius 5. Dec. lib. 1. Dum de his rebus in Senatu agitur, Cn. Cornelius euocatus a viatore, cum templo egreſſus eſſet, paulò poſt redijt conturbato vultu: & expoſuit Patribus conſcriptis, bouis ſeſcenaris, quem immolauiſſet, iecur defluxiſſe: id ſe victimario nunciãti parum credentem, ipſum aquam effundi ex olla, vbi exta coquerentur, iuſſiſſe, & vidiſſe cæteram integram partem extorum, iecur omne inenarrabiliter conſumptum.

s *Aut ſanies purulenta.*] Cicero lib. 2. de Diuin. Iul. Obſequens Prodig. c. 64. in princ.

t *Capútve fibrarum.*] Cic. d. lib. 2.

u *Idcirco denuo.*] Vide omnino noſtros Commentarios in l. boues. §. hoc ſermone.

x *Ex corde quoque.*] Hæc vſque ad verſic. Hic omnia tamen. Sunt Plinij d. lib. 11. c. 37.

y Ve

ſumere minimè ſolerent,poſteaquam in extis corda rimari cœperunt,quo tempore Pyrrhus poſt multiplices clades Italia pulſus fuit,hoc obſeruarunt haruſpices, [y] vt ſi cor ſilens iaceret,neque palpitaret, [z] aut in extis defuiſſet,calamitates portendi & magnas fortunæ minas crederent. [a] Diuo Cæſari, dum rerum potiretur,immolanti cor defuiſſe dicitur, triſtiſſimo euentu:námque haud multo pòſt conſpiratione coniunctiſſimorum cæſus occubuit. [b] Quod de Pertinace proditum eſt,vt qua die morte ſublatus fuit,ſacrificanti non modò cor victimæ, ſed hepar deeſſet. Si autem in ſummo corde [c] pinguedo foret,aut ſolito maius, [d] raptumve ab aquila aut auibus fuiſſet, nimium propitios deos oſtenderunt. [e] Dum Hermocrates diis ſacra faceret, raptum cor victimæ, & à coruo elatum in ſublime,felix auſpicium fecit,quo Cardiam vrbem ad Corinthum auſpicatiſſimè cõdidit. [f] Sicut auo Galbæ, fulgur procuranti,cùm aquila exta rapuiſſet, & in ſublimem quercum detuliſſet,imperium portendit. [g] Fuitque animaduerſum, cor quibus prægrande eſſet,pauidos facere: quibus exiguum,aſpectu formidabili, & audaces:quare Hermogenis ſummi rhetoris, & qui præcociſſimi ingenij fuit,mortui diſſecto corpore, hiſpidum cor inuentum eſt. [h] Tametſi tradatur apud eruditos, eos qui hebeti eſſent ſenſu,corde duro & ſpiſſo:qui verò ingenio valerent, molli fuiſſe:id [i] quod Plinius de Ariſtomene Meſſenio,& [k] alij de Lyſandro,cuius defuncti cor piloſum inuentum eſſet,meminere. Fel quoque in extis augurium facere proditum eſt,quod ſub hepate anguſto ore, & fundo ampliore apparet, vt purum illud clarumq; reddat. [l] Si tamen geminum reperitur,licet prodigium ſit,tamen magnę ſpei fortunam portendit. [m] Quo enim tempore Auguſtus apud Actium profligato Antonio victor fuit, eo ipſo victoriæ die, geminum fel in extis inueniſſe traditur. [n] Arato quoque ſacrificanti,cum geminum fel haruſpex inſpexiſſet,quę capitali odio diſſiderent, mox ſyncera fide conciliari, ſocietatesq; & fœdera iungi prædixit,quod veriſſimo euentu poſtea conſequutum eſt. Fuitque diſciplina augurali traditum, [o] vt fel Neptuno perpetuò dicatum ſit,velut humoris authori. [p] Quod ſi in extis prægrande fel inueniretur, prodigij loco eſt habitum. Sed quamuis prodigioſum,magna ſemper & felicia portẽdit. [q] Fert tamen Ariſtoteles in Naxo pręgrande fel pecoribus innaſci: [r] circa Chalcidẽ Eubœę, [s] & in Ponto,pecori nullũ eſſe: [t] ceruo

Cordis prægrandis vel exigui indicium.

Hermogenis & Ariſtomenis corda hiſpida.

Ex felle.

Fel Neptuno dicatum.

ANNOTATIONES.

y *Vt ſi cor ſilens iaceret.*] Cicero in lib.2.de Diuinatione.

z *Aut in extis defuiſſet.*] Cicero lib.2. de Diuin.Plin.lib.28. c.2.Val.Max lib.1.c.6.vbi de Pompeio. Plutarch.in Cæſare inter mortis prodigia.Feſtus Pompeius lib.14. vbi de peſtiferis.Vide in ſeq.

a *Diuo Cæſari.*] Cicero lib.1.de Diuinat.Maximo eſt argumẽto,quòd paulò ante interitum Cæſaris contigit,qui cùm immolaret illo die,quo primùm in ſella aurea ſedit,& cum purpurea veſte proceſſit,in extis bouis opimi cor non fuit. & lib.2.eiuſdem operis hanc repetit hiſtoriam.Meminit & Plinius dict.lib. 11.c.37. Cæſari Dictatori,quo die primùm veſte purpurea proceſſit, atque in ſella aurea ſedit, ſacrificanti bis in extis cor defuit.Ouid.Metam.li.15.enumerans prodigia quæ C. Cæſaris cædem præceſſerunt,ait,Cæſumque caput reperitur in extis.Vbi Raphaël interpres,Exta ſine capite ſignificant mortem alicui imminere.

b *Quod de Pertinace.*] Iulius Capitolinus in vita illius,Eadem die(qua ſcilicet cæſus eſt) immolante Pertinace,negatur in hoſtia cor repertum:& cùm id vellet procurare,caput extorum non deprehendit.

c *Pinguedo foret.*] Plinius lib.11.c.37.In corde ſummo,pinguedo eſt quædam lætis extis.

d *Raptúmve ab aquila aut auibus.*]Vt ex ſequentibus videbitur in verbo,Sicut auo Galbæ.

e *Dum Hermocrates.*] Imò Hermocares ex Stephano, qui hæc de illo deſcribit in lib.de Vrbibus.

f *Sicut auo Galbæ.*] Sueton.in Galba,c.4. Auo quoque eius fulgur procuranti,cùm exta de manibus aquila rapuiſſet,& in frugiferam quercum contuliſſet,ſummum,ſed ſerum imperium portendi familiæ reſponſum eſt.

g *Fuitq; animaduerſum.*] Plinius li.11.c.37.Bruta exiſtimantur animalia,quibus cor durum, riget:audacia,quibus paruum eſt:pauida,quibus prægrande. Ariſtoteles de Partibus animalium lib.3.c.4.

h *Tametſi tradatur.*] Ariſtoteles vbi ſuprà, Quæ ſenſu, inquit,hebeti ſunt, cor habent durum & ſpiſſum:quæ autem ſenſu valent,mollius.

i *Id quod Plinius.*] Hæc oratio non rectè hîc ponitur, ſed poni debuit ante præcedentem, continuò poſt verbum,inuentum eſt. Eſtque Plinij d.lib.11.c.37. cuius verba libuit adſcribere,quia notatu digna, Hirto corde gigni quoſdam homines proditur,neque alios fortioris eſſe induſtriæ,ſicut Ariſtomenem Meſſenium, qui trecentos occidit Lacedæmonios. Ipſe conuulneratus & captus ſemel per cauernam latomiarum euaſit,anguſtos vulpium aditus ſequutus. Iterum captus,ſopitis cuſtodibus ſomno,ad ignem aduolutus, lora cũ corpore exuſſit. Tertiò capto, Lacedæmonij pectus diſſecuere cauſa videndi,hirſutumque cor repertum eſt.

k *Et alij de Lyſandro.*] Et de Leonide Lacedæmonio Plutarch.in Parallelis cap.7.authoritate Ariſtidis primo rerum Perſicarum lib.Homerus lib.2.ad fi. Catalogi,Pylæmenium vocat hirſutum corde,

[illegible]

Id eſt,

Paphlagonibus autem Pylæmenius habens denſum cor.

Sed id aliò ſpectat, neque enim is mortuus erat:ſed ad animum,ni fallor,referebat.

l *Si tamen geminum.*] Quod patet exemplo ſeq.

m *Quo enim tempore Auguſtus.*] Plinius lib.11.c.37.

n *Arato.*] Plutarchus in vita illius,Dicitur non multò antè Arato ſacra facienti,in iecore duos felles extitiſſe, eadem pinguedine obuolũtos: vatem quoque conſultum dixiſſe, quæ capitaliſſimo odio diſſiderent, ea perbreui inter ſe firmiſſima amicitia coitura.

o *Vt fel Neptuno.*] Plinius d.lib.11.ca.37. de felle loquens, Aruſpices,inquit,id Neptuno & humoris potẽtię dicauere.

p *Quod ſi in extis.*] Vide quæ ſequuntur.

q *Fert tamen Ariſtoteles.*] Lib.de Hiſtoria animalium 1.cap. 18.Fellis priuationem, vel in victimis non vſquam percipi certum eſt: quippe cùm parte quadam agri Chalcidici Eubœæ fel nũquam pecori ſit:at in Naxo omnib.fermè quadrupedibus adeò grande, vt qui ſacra fecerint aduenæ ſtupeſcant:rem ſcilicet, prodigij loco,ſibi arbitrantes,non talem eſſe naturam terræ illius quadrupedum. Et idem Ariſt. lib.2.de Partibus animalium,cap.2.Plinius lib.11.cap.37.At Ælianus lib.Animal.11.cap.29.ſcribit duplici felle in Naxo fures eſſe.

r *Circa Chalcidem.*] Plinius & Ariſt.vbi ſuprà.

s *Et in Ponto.*] Ælian.de Natura animal.lib.11.c.29.At Plinius vbi ſupra,non id dicit ſimpliciter,ſed eo carere,qui abſynthio veſcuntur in Ponto.

t *Ceruo.*] De his omnibus idem Plinius vbi ſuprà.

quoque & damæ, equo, mulo & aſino, camelo atque apro, vſque defuiſſe. [u] Sicut perdices in Paphlagonia bina corda habere, [x] & in Biſaltia lepores bina iecora. Et in agro Cretenſi pecora circa Gnoſon ſplenem habere tradunt, circa Cortynam non habere. Vel quod idem tradit in [y] Seripho inſula, & in [z] Achanto Macedoniæ, & [a] apud Cyrenem ranas non coaxare. Et [b] in Emathia Macedoniæ ſues vnungulos naſci: atque [c] in Cappadocia mulas fœtus parere, & [d] in Eleo agro mulos non educi, neque propterea omnino ſum aut prodigium videri. *Ex pulmone.* Pulmo vero ſub corde eſt, [e] ſpirandi officina ius inciſus & geminus, tempus dirimere, & [f] diem differre traditur. [g] Si verò ſimplex eſſet & ſolidus, continuare temporum curricula, nullaſq; cunctationes & moras afferre, opinati ſunt. [h] Si verò pulmonis fibra lateret, aut cum corde & iecore coniunctus foret, vel ſi paruo diſtinguitur interuallo, miſeros caſus portendere voluerunt. *Ex liene.* [i] Lien aduerſus iecur, ſiniſtra in parte eſt: ſiquidem ventriculo annectitur in inteſtino: vt iecur purū reddat. Quod ſi in dextram vergeret, ferale auſpicium, & prædicere quæ magno malo luuntur, haud dubium eſſe: [k] qui tamen abundans, homines decolores facit. [l] Quare in terra Caria Caunios, quòd ſub graui cœlo degunt, mirum in modum lienoſos dicunt eſſe. [m] Vnde verbum Stratonici citharœdi, illic ambulare mortuos, quòd omnes mirifice pallerent facie tabifica. *Fordicidia ſacra.* In fordicidiis ſacris, [n] quibus hoſtias quæ vterum ferunt, immolare præcipitur, ſi fœtus biceps aut mancus in vtero eſſet, [o] vel interaneis exhulceratis appareret, exta eiuſmodi imminentium malorum nuncia eſſe, creditum eſt. *Dracones in extis apparuiſſe.* [p] Dracones in extis apparuiſſe, lætum fecere auſpicium, [q] contrà Graccho ſacrificanti, ad exta irrepſiſſe adeſo iocinore, necem futuram & imminens fatum portenderunt, quæ mox ſub-

ANNOTATIONES.

u *Sicut perdices.*] Plin. vbi ſuprà, Theophraſtus apud Gelliū lib. 16. c. 15. Ælianus de Animal. lib. 10. c. 35.

x *Et in Biſaltia.*] Gellius, vbi ſuprà authoritate Theopompi, & Ælianus de Animalib. lib. 1. c. 27. Ariſtoteles, aut quiſquis is eſt, Mirab. Auſcult. c. 118. Plinius autem d. lib. 11. c. 37. ſic ſcribit, Bina iocinora leporibus circa Brileſum, & Tharmen, & in Cherroneſo ad Propontidem, vbi de Biſaltia non meminit.

y *In Seripho inſula.*] Plinius lib. 8. cap. 58. Mutæ ſunt, inquit, ranæ in Seripho, vnde extat prouerbium, Rana Seriphia. de quo Eraſmus Chiliad. 1. cent. 5. c. 31.

z *Et in Acantho Macedoniæ.*] Plin. lib. 11. c. 51.

a *Et apud Cyrenem.*] Plinius lib. 8. c. 58. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis e continente vocalibus durat genus earum. Ariſtoteles d. lib. de Mirabilib. auſcultationibus. ca. 64. ſcribit, In Cyrene ranas mutas & ſine voce eſſe.

b *In Emathia Macedoniæ.*] Plinius lib. 11. cap. 46. & Ariſtot. d. lib. & c. In Macedonia Ematheoticis ſuibus ſolidas vngulas eſſe ſcribit.

c *Atque in Cappadocia.*] Ariſtot. d. lib. c. 65. Plin. lib. 11. c. 44. authoritate Theophraſti, ſcribit in Cappadocia vulgò mulas parere: ſed eſſe id animal ibi ſui generis.

d *Et in Eleo agro.*] Pauſanias Eliacorum priore lib. qui 5. eſt, ſic ſcribit, Rhedam trahebant muli iugales bini, inuento neque priſco, neque eleganti: & alioqui antiquitus inter portenta Eleis muli fuere, atque adeò, vt animal id intra fines ali religio eſſet.

e *Spirandi officina.*] Verba ſunt Plinij lib. 11. cap. 37. ſic ſcribentis, Sub eo, corde ſcilicet, pulmo eſt, ſpirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cauus. Ariſtoteles lib. 3. de Partibus animalium cap. 6. Pulmo igitur ſpirandi officio delegatus eſt, qui originem quidem ſui motus accipit ex corde: ſed ſua tum amplitudine, tum inanitate, aditum ſpiritui patefacit: cùm enim attollitur, influit ſpiritus: cùm contrahitur, effluit. & non multò pòſt in eiuſdem ca. fin. Pulmo igitur, inquit, ſpirandi gratia datus omnino eſt, ſed exanguis. Idem Ariſtot. in lib. de Spiratione, loquens de Cordulo piſce, qui pedibus ſubnititur, & branchias gerit, ſic tradit. Huiuſce rei cauſam illam ponimus, quòd pulmones adiunguntur cauſa refrigerationis, quam flatus ipſe præſtaturus eſt. Ac ſpirabile quidem viſcus, propterea Pneumon, hoc eſt, pulmo appellatus videtur, quòd pneumatos, id eſt, flatus receptaculum ſe præbeat.

f *Et diem differre traditur.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione.

g *Si vero ſimplex eſſet.*] Cicero eod. lib.

h *Si vero pulmonis fibra lateret.*] Idem Cicero ibidem.

i *Lien.*] Hæc vſque ad ea verba, Qui tamen. ſunt Plinij dict. lib. 11. c. 37. Ariſtot. de Hiſtoria animalium lib. 1. c. 18. Lien à læuo æquè in omnibus; quæ membra iſta diſpoſita habēt per Naturam, non prodigioſe. Iam enim legitimum illum locum in nonnullis quadrupedum lienem cum iocinore permutaſſe viſum eſt. Ventri lien annectitur, qua omentum obducit.

k *Qui tamen abundans.*] Vide infrà ibi, Vnde verbum Stratonici.

l *Quare in terra Caria Caunios.*] Plinius dicto libro 11. cap. 37.

m *Vnde verbum Stratonici.*] Strabo lib. 14. de Cauno ciuitate loquens, Cùm regio, ait, valde felix ſit, omnes tamen confitentur vrbem & æſtate & autumno grauem eſſe, propter æſtus ac pomorum copiam. Vnde huiuſmodi quædam narrantur, quòd Stratonicus citharœdus videns Caunios colore admodū viridi, dixit hoc illud eſſe, quod poeta (Homerus lib. 6. ſcilicet) inquit,

> οἵηπερ φύλλων γενεὴ, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν.

Id eſt,

> *Tale quidem genus eſt hominum, quale eſt foliorum.*

Cùm verò illum incuſarent, quòd vrbem, vt morbidam, carperet: Ego (inquit, eam morbidam dicere auſim, vbi mortui ambulant.

n *Quibus hoſtias quæ vterum.*] Varro lib. 5. ling. Latinæ. Feſtus Pompeius lib. 6. non longe a princ. Fordicidiis, inquit, boues fordæ, id eſt, grauidæ immolabantur, dictæ a fœtu. Ouid. 4. Faſtor.

> *Forda, ferens bos eſt fœcundaq́, dicta ferendo:*
> *Hinc etiam fœtus nomen habere putant.*

Et Columella lib. 6. c. 24. Poſt vnum coitum forda non admittit taurum.

o *Vel interaneis.*] Hæc ſuperius explicata.

p *Dracones in extis.*] Plinius lib. 11. c. 37. Cecinæ Volaterrano dracones emicuiſſe de extis læto prodigio traditur.

q *Contra Graccho ſacrificanti.*] Titus Liuius 3. Decad. lib. 5. Tib. Graccho, inquit, priuſquam ex Lucanis moueret, ſacrificanti, triſte prodigium factum eſt, ad exta ſacrificio perpetrato, angues duo ex occulto allapſi, edêre iecur, conſpectiq́; repente ex oculis abierunt. Id cum auſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur, atque intentius exta reſeruata ſeruarentur, iterum ac tertium veniſſe tradunt, libatoque iocinore intactos angues abiiſſe. Cum aruſpices ad Imperatorem id pertinere prodigium præmonuiſſent, & ab occultis cauendum hominibus, conſiliiſque: nulla tamen prouidentia fatum imminens moueri potuit. Vbi non de dracone, ſed de anguibus, loquitur. Aliter Plutarch. in Gracchis. Alia autem ex dracone auguria, id apud Homerum lib. 2. Iliados, & Plutarchum in Craſſo, vbi de Spartaco loquitur.

r Exta

ſequuta ſunt. [r] Exta quoque de ſacrificantis manu ab aquila fuiſſe rapta, tam efficaci auſpicio ſuere, vt nullum præſentius aut felicius fuerit. [s] Si tamen e manu decidiſſent vel viſcera cruore infecta eſſent aut liuida, nigriſque diſtincta maculis, vel ſi omentum & membrana viſcera continens, hians foret, aut ſanguine ſuffuſa, indubiam necem & fatale exitium portenderunt: [t] quale Craſſo euenit, cum contra Parthos ducturus luſtraret exercitum, documento futuræ magnæ calamitatis. Præciſa verò hoſtiarum capita ſuum ſanguinem aut exta lambere, [u] Pyrrho ſacrificanti obitum luctuoſum & fœdos euentus deſignarunt. [x] Iidem Cimoni formicarum cateruas ſanguinem victimæ corripuiſſe, adnotarunt. Ferunt tamen diuinandi periti, ſanguinem victimæ craſſiorem & calidiorem, efficaciorem vim portendere: qui verò tenuior eſſet & frigidior, maiorem habere intelligentiam. Eſtque inter exempla, præciſum caput victimæ fluctu maris abſortum, atque exta non comparuiſſe, [y] Callicratidi Lacedæmonio interitum vitæ attuliſſe. Subit tamen illa reputatio, veteribus tradi monumentis, [z] gallinaceorum fibras maxime diis gratas videri, [a] ſicut talparum magi veriſſima dicunt, illisq; haud ſecus quam ſolenni victima pulcherrime litari. Hæc enim ſunt exta argutiſſima, in quibus diuina mens ineſſe creditur. Fuiſſeque Cypriorum inuentum, ex ſuillis extis fieri diuinationem, quódque niſi ex ſana victima, neque litari, nec futura prænoſci poterant. Ea verò exta quæ nihil habent diuinationis, quæque expianti non litant, tanquam ſine nutu, nullóque afflatu diuino, [b] muta dicuntur, quibus non eſſe litatum notabatur. Quæ autem multum felicitatis & fortunæ pollicentur, [†] regalia dicta ſunt. Apud magos verò, talparum exta & [c] ranarum euentus fortunatos, nonnunquam magnos caſus prædicere crediderunt. Cumque cætera viſcera, detractis extis, poſtquam litatum erat, aræ impoſita igni darentur, ipſa tamen exta nunquam elixa: ſed veru decocta apponebantur: ſola tamen arietis exta aqua elixa ſacris epulis apponuntur. [d] Neptuno verò & fluctibus quum ſacra faciunt, mare ingreſſuri, aliquando ipſam hoſtiam, nonnunquam cruda exta in mare proiciunt, & vina infundunt. Illud vtique non ab re fuerit meminiſſe quod periti rerum literis adnotarunt, ſingulis viſceribus hominum ſuam vim & affectus innatos fuiſſe: idcirco [e] homines ſplene ridere, [f] felle iraſci, [g] iecore amare, [h] corde ſapere & [i] timere.

Exta ab aquila rapta.
Exta è manu lapſa.
Capita hoſtiarum præciſa ſuum ſanguinē lambentia.
Craſſi aut tenuis ſanguinis in victimis indicia.
Ex gallinaceorum fibris.
Ex talparū.
Ex ſuillis extis.
Sanam victimam eſſe oportebat.
Exta muta.
Regalia.
Exta quæ apponerētur [illegible].
Neptuno & fluctibus ſacrificādi ratio.
Sua quibuſque viſceribus vis.

ANNOTATIONES.

r *Exta quoque de ſacrificantis.*] De aquilæ auguriis ſuprà ca. 13. diximus.

s *Si tamen è manu decidiſſent.*] Plutarc. in Craſſo, Cùm Craſſus, vt moris erat, ſacrificio inſtituto luſtraret exercitum, porrecta ab aruſpice viſcera è manibus cecidere: quod cùm grauiter omnes, qui adſtabant, perturbaſſet, arridens Craſſus, Talia nobis, inquit, incommoda ſenectus adfert: attamē arma nunquam è manibus ceciderunt. Huius celebris dicti meminit Eraſmus in Apophthegmatis M. Craſſi.

t *Quale Craſſo euenit.*] Appianus in lib. qui Parthicus inſcribitur, Poſtremo, inquit, cùm ſolito more luſtraret exercitū, & mactatis hoſtiis augur exta illi porrexiſſet, decidere è manibus. Qua in re cùm præſentes ſubtriſtari cerneret, riſu edito, Huiuſmodi, inquit, ſenectus eſt: ſed nec armorum vlla è manibus effugient noſtris. Quod iam ſuprà ex Plutar. dictum eſt.

u *Pyrrho.*] Plinius lib. 11. c. 37. Et profectò nihil incredibile ſit, exiſtimantibus, Pyrrho Regi, quo die periit, præciſa hoſtiarum capita repſiſſe, ſanguinem ſuum lambentia.

x *Iidem Cimoni.*] Plutarch. in vita illius ad finem, Cùm vates de more victimam cædiſſet, id ſanguinis, quod iam humi congelatum erat, formicarum caterua paulatim corripientes ad Cimonem deportabant, & circa pedis pollicem extēdentes, diu huic rei intentæ ſingulos latuere.

y *Callicratidi.*] Plutarchus in Apophthegmatis illius, Facto ſacrificio, cùm ex vate audiſſet, extis exercitus quidem victoriam portendi, ſed Imperatori mortem: nihil expauefactus, Haud penes vnum (inquit) ſunt res Spartæ: me ſiquidem mortuo, nihil deterius habitura eſt patria: ſed ſi hoſtibus ceſſero, aliquid decedet patriæ. Itaque cùm Cleandrum pro ſe ducem deſignaſſet, nauali prælio cum hoſtibus congreſſus, fortiter pugnans vitam cum morte commutauit. Non tamen declarat eorum extorum formam. Xenophon Rerum Græcarum lib. 1. tradit illum naui excuſſum in mare decidiſſe. Quod proxime accedit ad prodigium hic ab Alexandro relatum.

z *Gallinaceorum fibras.*] Cicero lib. 2. de Diuinatio. Plinius lib. 10. ca. 21. de Gallis, & quo modo caſtrentur loquens, Hi, inquit, maximè terrarum imperio imperant: extis etiam fibriſque haud aliter quàm opimæ victimæ diis grati.

a *Sicut talparum.*] Plinius lib. 30. c. 3.

b *Muta dicuntur.*] Feſtus Pompeius lib. 11. Muta exta appellabant, ex quibus nihil diminutionis animaduertebant.

† *Regalia dicta.*] Pompeius lib. 16. Regalia, inquit, exta appellantur, quæ potentibus inſperatum pollicentur honorem, priuatis & humiliores hæreditates, filiofamiliæ dominationem.

c *Et ranarum.*] Nam ex ranæ viſceribus, hoc eſt liene: iocinore, corde, lingua & oſſiculo, multa veneficia poſſe fieri tradit Plinius lib. 32. c. 5. Hinc illud Iuuenal. ſat. 3.

——Ranarum viſcera nunquam
Inſpexi.——

d *Neptuno verò & fluctibus.*] Liuius 3. Decad. lib. 9. poſt Scipionis precationem, hæc ſcribit, Secundum eas preces cruda exta, cæſa victima (vti mos) in mare proiecit.

e *Homines ſplene ridere.*] Perſius ſat. 1.

Quid faciam? ſed ſum petulanti ſplene cachinno.

Id eſt, laſciuo & in riſum prurienti. Nam, vt ſcribit Plin. lib. 11. cap. 37. Splen, ſiue lien, riſus atque iocorum ſedes eſt. Et Seruius in illud Virg. lib. 8. Æneid.

Hic verò Alcidæ furijs exarſerat atro
Felle dolor.——

Quo, inquit, ita iraſcimur, & ſecundum Phyſicos, vt ſplene ridemus. Hinc illud peruulgatum,

Splen ridere facit, cogit amare iecur.

f *Felle iraſci.*] Plinius lib. 11. c. 37. & lib. 28. c. 9. Fellis naturam & vſum deſcribens, inquit, Inter omnia autem communia animalium, fel præſtantius in effectu. Eſt enim vis eius excalfacere, mordere, ſcindere, extrahere, diſcutere. Et hinc illud Virgilij citati in præced.

g *Iecore amare.*] Suprà in verbo, Homines ſplene ridere.

h *Corde ſapere.*] Plinius dict. lib. 11. cap. 37. dicit, mentem in corde habitare.

i *Et timere.*] Lactantius lib. 6. c. 15. de affectibus loquens, ſic ſcribit, Quod ſi, vt medici dicunt, lætitiæ affectus in ſplene eſt, iræ in felle, libidinis in iecore, timoris in corde: facilius eſt interficere animal ipſum, quàm ex corpore aliquid euellere: quod eſt animantis naturam velle mutare.

Conſualia, equiria, & ludi Apollinares, quando à Romanis fierent, quóve modo Diti ſacra fiant, & quo tempore. CAPVT XXVI.

Conſualia. Conſus, atq; eius templū.

ROMVLVM [a] vrbis conditorem, pace cum finitimis parta, Neptuno equeſtri ſolennes feciſſe ludos, Conſualiaque appellaſſe, in [b] quibus Sabinas rapuit, authores memorant. [c] Fuit enim Conſus conſilij deus, cuius ara in circo maximo, vndique aggeſta humo, abdita erat, quòd arcanum eſſe conſilium putarunt: [d] quam aram cum ludos celebrant, omnibus adire fas eſt, reliquo anni tempore non eſt licitum: in [e] qua Romani ſacrificiis igneis aliiſq; ſolennibus feſtos agere dies aſſuerant, quę feriæ publicæ dictæ ſunt, [f] in quibus ſacris victima erat mulus, quoniam id genus quadrupedum primum vehiculo iunctum fuiſſe credunt, eò quòd [g] Lunæ vehiculum traherent, [h] equóſque & aſinos coronis ſertiſque exornare, & feriari, neque illos labori admittere mos erat, quòd inſtituta nauigatione, quum omnium generum merces nauibus aduehantur, ocium quodammodo

Victima in Conſualibus.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

a ROmulum.] Dionyſius Halicarnaſſeus libro 2. Cùm multę ac validæ gentes Rom. eſſent finitimæ, amica nulla, volens eas conciliare ſibi per connubia (qui mos contrahendæ ſocietatis antiquis habebatur firmiſſimus) cogitanſque alias ciuitates aſpernaturas nouos conuenas, nec opibus potentes, nec rebus geſtis nobiles: nullam tamen ex aduerſo contentionem fore, ſi vim excuſaret neceſſitas ex conſenſu Numitoris aui ſui cepit conſilium, raptis non paucis ſimul virginibus connubium quærere. Quę ſententia poſtquam placuit, primùm Conſo Deo, conſiliorum occultorum præſidi vouit, ſi conatus ſuccederet, ſolenne feſtum & ſacrificium: deinde re cum Senatu communicata, illis quoque comprobantibus, indixit celebritatem feſtùmque Neptuno diem, dimiſſis circum finitimas vrbes. qui inuitarent ad conuentum & certamina, quæ tunc inſtarent, tum virorum, tum equorum varia. Titus Liuius 1. Decad. libr. 1. paulò videtur diſſentire à Dionyſio, cùm inquit, Iam res Romana adeò erat valida, vt cuilibet finitimarum ciuitatum bello par eſſet: ſed penuria mulierum, hominis ætatem duratura magnitudo erat: quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finitimis connubia eſſent. Tum ex conſilio patrum Romulus legatos circa vicinas gentes miſit: qui ſocietatem connubiumque nouo populo peterent. Nuſquam benignè legatio audita eſt: adeò ſimul omnes ſpernebant, ſimul tantam in medio creſcentem molem ſibi ac poſteris metuebant: Ægrè id Romana pubes paſſa, & haud dubiè ad vim ſpectare res cœpit: cui tempus locúmque aptum vt daret Romulus, ægritudinem animi diſſimulans, ludos ex induſtria parat Neptuno equeſtri ſolennes: Conſualia vocat. Plutarchus in Romulo etiam huius hiſtoriæ meminit.

b *In quibus Sabinas.*] Halicarnaſſeus ad ea, quę dicta ſunt in præced. adiungit, Facto deinde ad eam celebritatem confluxu plurimorum hoſpitum cum vxoribus, ſimul & liberis, peractiſque ſacris Neptuni & certaminibus, extrema ludorum die, cùm iam ſoluenda eſſet celebritas, mandat iuuenibus, dato ſigno, rapiant virgines, quæ ſpectatum venerant, quam cuique ſors obtulerit, ſeruentq; caſtas illam noctem, poſtridie verò ad ſe adducant. Tum iuuenes cateruatim diuiſi, vbi quod conuenerat ſignum elatum viderunt, diſcurrunt ad rapiendas virgines, magno tumultu ac vociferatione hoſpitum, maius aliquod malum ſuſpicantium. Sequenti verò luce adductarum virginum mœſtitia deiectos animos Romulus conſolatus eſt, rapinam eam non ad iniuriā ſpectare, ſed ad coniugium dictitans. Poſt hæc comperto puellarum ſexcentarum octogintatrium numero, delegit totidem viros cœlibes, quibus eas in matrimonium dedit ritu cuiuſque patrio, ignis & aquæ ſocietatem inter coniuges pactus. Tit. Liuius & Plutarch. vbi ſuprà. Cornelius Nepos, ſi is eſt, lib. de Viris illuſtribus, c. 2. Præterea Varro lib. 5. de ling. Latina. Conſualia à Conſo dicta ſunt, quòd tum feriæ publicę ei Deo, & in circo ad aram eius ab ſacerdotibus fiūt ludi illi, quibus virgines Sabinæ captæ.

c *Fuit enim Conſus.*] Dionyſius Halicarnaſſeus vbi ſuprà. Ouidius 3. Faſtorum,

Feſta parat Conſo, Conſus tibi cætera dicet,
Illa feſta die, dum ſua ſacra canes.

Feſtus Pompeius lib. 3. inquit, Conſualia ludi dicebantur, quos in honorem Conſi faciebant, quem Deum conſilij putabant. Seruius in eum locum lib. 8. Æneidos,

——— *Magnis Circenſibus actis.*

Raptæ, inquit, ſunt Sabinę conſualibus, hoc eſt menſe Martio. Conſus autem eſt deus conſiliorum: qui ideo templum ſub tecto in Circo habet, vt oſtendatur, tectum debere eſſe conſilium: Hinc eſt quòd & fidei panno velata manu ſacrificabatur: quia fides tecta eſſe debet, & velata. ideo autem dicato Conſi ſimulachro, rapuerunt Sabinas, vt tegeretur initum de raptu conſilium. Arnobius lib. 3. aduerſus Gentes, Salutaria, inquit, & fida conſilia noſtris ſuggerit cogitationibus Conſus: & in contrarios exitus cur aſſiduè vertitur placitorum inopinata mutatio? Dionyſius lib. 1. ait, Neptuno equeſtri templum ab Euandro in latio erectū, diemque feſtum ſtatutum, quem illi ἱπποκρατία, Latini Conſualia nominant, quo die ceſſabant ab opere equi & muli ſertiſque redimebantur. Diuus Auguſtinus lib. 4. cap. 11. Ipſe ſit Deus Conſus, præbendo conſilia: & ipſa dea Sentia, ſententias inſpirando.

d *Quam aram.*] Plutarch. in Romulo, inquit, Fama vulgata ab eo primùm eſt, cuiuſdam Dei aram conditam ſub terra inueniſſe, eique Deo Conſo nomen indiderunt, ſiue à conſilio, quòd conſiliarius foret, ſiue Neptunus equeſtris. Nam ara in circo maximo poſita, quæ reliquum quidem tempus latet: in equeſtribus autem certaminibus aperitur.

e *In qua Romani ſacrificijs igneis.*] Dionyſ. Halicar. d. lib. 2. & ex eo Lilius Gyraldus Hiſtoriæ deorum, Syntagmate 5. ſic ſcribit. Sacratam autem illam ſolennitatem nunc etiam Ro. celebrant, & Conſualia vocāt, in qua etiam ara ſubterranea conſtructa iuxta Circum maximum, circumfoſſa terra, ſacrificiiſquę & igneis ſolennitatibus colitur, curſuſq; equorum iunctorum agitur, & non iunctorum, Conſus a Romanis. quem quidam interpretes in linguam Gręcam, ποσειδῶνα, & σεισίχθονα eſſe dicunt, hoc eſt Neptunum & Terriquaſſatorem: ac propterea ſubterranea coli ara eum tradunt, quòd hic Deus terram habeat.

f *In quibus ſacris.*] Feſtus Pompeius libro 11. ex quo Alexander hunc locum, ni fallor, accepit, id non ita dixit: ſed eius hæc verba ſunt, Mulis celebrabantur ludi in Circo maximo Conſuales: quia id genus quadrupedum primùm putatur cœptum currui, vehiculoque adiungi. Hæc ille, quibus nihil de immolatione dicit, ſed his, non equis, hos ludos celebrari.

g *Lunæ vehiculum traherent.*] Idem Pompeius continuò ante id quod ſupra proximè ex eo adduximus, Mulus, inquit, vehiculo Lunæ habetur, quòd tam ea ſterilis ſit, quam mulus: vel quòd vt mulus non ſuo genere, ſed equis creetur, ſic ea Solis, non ſuo fulgore luceat.

h *Equoſq.*] Diximus ſupra ibi, Fuit enim Conſus. ex Halicarnaſſei lib. 1. Plutarchus probl. c. 47.

numerati, & remissio data sit: [k] vel quòd equos primùm Neptunus domuerit, & equitandi artem inuenerit, [l] quare Hippius dicebatur. Hinc [l] Sextili mense die octauo post decimum, equestres ludos Romulum instituisse ferunt, quarto ab vrbe condita anno, qua die raptas Sabinas volunt: [m] tamen mense Martio primum Consualia instituta, eoque tempore raptas Sabinas nonnulli tradunt. [n] Plerique dijs Laribus dum Romani ludos celebrant, Romulum Sabinas rapuisse dicunt. [o] Erat ergo is ludus, vt equi & muli iuncti & soluti in circo maximo, magno spectantium studio currerent. [p] Qui verò fuerit raptarum numerus, inter authores discrepat: quidam non vltra triginta fuisse tradunt, quæ curiis nomina dedere: nonnulli quinquaginta, plerique septem & viginti, vt Valerius Antias: alii sexcentas & tres supra octoginta. Præter hos ludos Consuales, Marti quoque in Martio campo idem Romulus ludos instituit, quos ab equorum cursu [q] Equiria nuncupauit: [r] qui, siquando alluuione Tiberis inundasset campum, in Cælio monte, vbi Martialis campus erat, celebrabatur. [s] sicut vi fluminis inundato circo maximo, extra portam Collinam ad ędem Veneris Erycinæ Apollinares celebrarunt. [t] Erant enim ludi Apollinares ex prædicto Martianorum carminum, quibus Cannensis clades scripta fuit, bello Punico secundo victoriæ causa instituti. Alij a Cornelio Sylla prætore vrbis ex responso Martianorum fratrũ, à quibus fata Romanorũ pręscripta erant, inuentos dicunt fuisse. [u] In quibus decemuiri Apollini boue aurata & duabus capris auratis, Latonæq; boue aurata, sacra Græco ritu facere assuerant, quos prætore præsidente, populum laureatum spectasse, Apollini pro cuiusque copiis stipe data, Titus Liuius author est. [x] Cumq; antea incerto die fierent, Publius Licinius Varus prætor vrbis legem tulit, vt dies ante tertium Nonas Quintiles his ludis status foret: isq; in perpetuum sacer haberi cœptus est. [y] In quorum celebritate, matronas spectatæ pudicitiæ in propatulo epulari, omniq; cæremoniarum genere festũ diem agere produnt, pueros manibus amplexos psallere, & hymnos Apollini canere, [z] sicut Dianæ virgines. [a] Quæ quidem Equiria singulis annis duodecimo calendas Maias in circo maximo celebrantur, qui dies Cerealibus incurrebat, in quibus post equos, vulpes stipulis alligatæ, accensa flamma, cursitabát. [b] Præterq; aram Consi, quæ in circo fuit, ab accessu hominum semota, etiam ara Diti & Proserpinæ in loco abdito in Martio campo ad Tarentum colebatur, locum denominatum, quod ibi Tiberis

Apollinares ludi.

Sup. lib. 3. c. 12.

ANNOTATIONES.

k *Vel quòd equos primùm Neptunus.*] Pausanias in Achaicis, quem [illegible].

l *Quare Hippius dicebatur.*] Pausanias ibi, & in Arcadicis. Festus Pompeius lib. [illegible] huius nominis tres addit, in hæc verba: Hippius, id est equester Neptunus dictus est, vel quòd Pegasus ex eo & Pegaside natus sit; vel quòd equuleus, vt putant, loco eius suppositus Saturno fuerit quẽ pro Neptuno deuoraret: vel quòd tridentis ictu terra equum excierit, cum ob hoc in Illyrico quaternos equos iaciebant nono quoque anno in mare.

l *Sextili mense, die octauo.*] Plutarchus in Romulo.

m *Tamen mense Martio.*] Seruius lib. 8. quo loco suprà citauimus.

n *Plerique dijs Laribus.*] Asconius Pædianus in 2. in Verrem Ciceronis act.

o *Erat autem is ludus.*] Vide suprà lib. In quibus sacris.

p *Qui verò fuerit numerus raptarum.*] Plutarchus in Romulo eadem, sed diuersis verbis scribit, quæ hic Alexander, qui sic ait, Raptas esse quidam triginta tantum tradunt, à quibus & curias nuncupatas esse. Valerius autem Antias quinquaginta viginti & septem. Iuba autem, (& Dionysius libr. 2.) sexcentas octuaginta tres.

q *Equiria.*] Equiria legendum ex Varro. libr. 5. de ling. Lat. Ouid. lib. 2. Fastorum.

Iamq; duæ restant noctes de mense secundo,
Marsq; citos iunctis curribus vrget equos.
Ex vero positum permansit Equiria nomen,
Quæ deus in campo prospicit ipse suo.

r *Qui, siquando alluuione Tiberis.*] Ouidius lib. 3. Fastorum,

Altera gramineo spectabis Equiria campo,
Quem Tiberis curuis in latus vrget aquis.
Qui tamen eiecta si forte tenebitur vnda,
Cælius accipiet puluerulentus equos.

Festus Pompeius lib. [illegible]. Equiria, inquit, ludi, quos Romulus Marti instituit per equorum cursum, qui in campo Martio exercebantur. Et lib. 11. Martialis campus in Cælio monte dicebatur, quod in eo Equiria solebant fieri, siquando aquæ Tiberis campum Martium occupassent.

s *Sicut vi fluminis.*] Liuius 3. Decad. lib. 10. hæc quæ etiam aquarum insolita magnitudo in religionem versa: nam ita abundauit Tiberis, vt ludi Apollinares, circo inũdato, extra portam Collinam ad ædem Erycinæ Veneris parati sint.

t *Erant enim ludi Apollinares.*] Liuius eiusdem Decad. lib. 5. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 17. Seruius in lib. 6. Æneid. in eum locum,

—*Festosq; dies de nomine Phœbi.*

Ludos Apollinares, inquit, qui secundum quosdam, bello Punico secundo, instituti sunt, tempore Syllano, ex responso Martiorum fratrum, quibus Sibylla prophetauerat, quorum extabant, vt Sibyllina responsa.

u *In quibus decemuiri.*] Hæc vsque ad versic. Cumque. sunt Liuij 3. Decad. lib. 5. & Macrob. vbi supra, & Festi Pompeij lib. 1. Hinc est extat illud Ouidij lib. Metamor. 7.

—*Inductaq; cornibus aurum*
Victima vota facit.

Et eiusdem operis lib. 10.

—*Et pandis inducta cornibus aurum,*
Conciderant ictæ niuea ceruice iuuencæ.
Thuraq; fumabant.—

Vbi Raphael Regius interpres inquit, Cornua victimarum inaurari solebant.

x *Cumq; antea.*] Hæc vsque ad versic. In quorum celebritate. sunt Liuij 3. Decad. lib. 7.

y *In quorum celebritate.*] Liuius 3. Dec. lib. 5. Hæc est, inquit, origo Ludorum Apollinarium, victoriæ nõ valetudinis ergo, vt plerique rentur, votorum. Factosque populus coronatus spectauit, matronæ supplicauere, vulgo apertis ianuis in propatulo epulati sunt, celebrisq; dies omni cæremoniarum genere fuit. Macrob. vbi supra.

z *Sicut Dianæ virgines.*] Titus Liuius 3. Decad. lib. 7. scribit, Tum septem & viginti virgines, longam indutæ vestem, carmen in Iunonem Reginam canentes ibant. Sed an ad rem faciat, vide.

a *Quæ quidem Equiria.*] Suprà diximus ex Ouidio.

b *Præterq; aram.*] Festus Pompeius li. 18. Terentum, inquit, locus in campo Martio dictus, quod eo loco ara Ditis patris terra occultaretur. Sed ibi & apud illum legendum est Tarentum ex his, quæ dicam in seq.

Deorum inferorum ara ſub terra. Sacra & ludi a Latinis Diti & Proſerpinæ. Plutonis templum. Eumenidum templum. Quibus victimis Diti ſacrificabatur, & quæ ceremoniæ. Manes.

ripas tereret, qui [c] Rumon propterea dictus [d] & Serra, ad quam rarus erat acceſſus hominum. [e] Dijs enim inferis aram non a terra ſublimem, ſed ſub effoſſa humo ſtatui decere putabant, ad quam ex præcepto Sibyllini carminis, altero & quinquageſimo anno ab vrbe condita, ſacra & ludos inſtitutos memorant, ad eamque ter annis ſingulis acceſſum placandis manibus patere: videlicet poſtridie Vulcanalia, & ante ſextum Idus Nouembris, & ante tertium Nonas Octobris. [f] Apud Eleos vero Plutonis templum ſemel tantum patefit, & quamuis patens, nulli introire licitum eſt. [g] Sicyonij quoque ſemel annis ſingulis Eumenidum prope Aſopum diem agunt, & ſacrum faciunt. [h] Cumq; humanis capitibus prius Ditem placarent, poſtea ab Hercule admoniti, hominũ ſimulacra victimas dederunt. [i] Obſeruatumque fuit, vt ſterilibus pecudibus & iuuencis, ac vino, melle, lacte & ſanguine Diti ſacra fiant: [k] Quanquam Numæ legibus inferis dijs vina libare vetaretur, his verbis: Vino rogum ne reſpergito. [l] Eas quidem aras, quæ plerumque [m] geminæ fuerunt & pares, dum ſacra faciunt, ſicut reliquas inferorum, nigris vittis aut cæruleis ornant, & cupreſſo. [n] Cumq; pecudes immolant, ſpirantem cruorem in effoſſam terram mittunt: vinumq;, lac & mel vna infundunt, viſceraque cæſæ victimæ ter circum aras ducunt, igne accenſo. hoc piaculari facto inferos euocari arbitrati. [o] Inualuitq; mos, vt inferis dijs facturi ſacra, pares victimas eaſque ſiniſtra immolent: [p] & quum manes expiandi ſunt, pocula libent, rogúmque vino, aut ſepulchrum conuerſa manu inſpergant, in quibus litaſſe piaculum erat: nigraſque hoſtias immolent, vinaque effundant: vaſaq; in ignem mittant, viſceraque igni appoſita oleo inſpergant, quippe Diti ſacra exhibentes, cui omnia perdere proprium eſt: lignaque ſterilia e ſepulchris eruta, atro igni apponãt: neque oriente luce, vt ſuperis, ſed noctu, vel meridie, aut decreſcente die, hoſtiam immolare conuenit, capite ita conſtituto, vt terram non cœlum ſpectet. [q] Cumque in deorum ſacris qui rem diuinam facit, corporis prius ablutione purgetur: inferis qui funebria exhibiturus eſt,

ANNOTATIONES.

c *Rumon.*] Hæc eadem Gyraldus Syntagmate 17. nullo authore laudato. Sed hæc ſunt Seruij enarrantis illud Virgilij lib. 8. Æneidos,

—Ego ſum pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Tibris, cælo gratiſſimus amnis.

Stringentem, inquit, id eſt radentem, imminuentem: Nam eſt Tiberini fluuij proprium: adeò vt ab Antiquis, Rumon dictus ſit: quaſi ripas ruminans & exedens. Etiam in ſacris Serra dicebatur: vnde ait,

—Et pinguia culta ſecantem.

In aliqua etiam vrbis parte, Terentum dicitur, eò quòd ripas terat. Hæc ille.

d *Et Serra*] Vide præcedentia.

e *Dijs enim inferis.*] Feſt. Pompeius lib. 1. paulò ante fi. Altaria ab altitudine dicta ſunt, quòd antiqui dijs ſuperis in ędificiis a terra exaltatis ſacra faciebant, dijs terreſtribus in terra, dijs infernalibus in terra effoſſa.

f *Apud Eleos.*] Gyrald. de Dijs Gentium, lib. 17. nullo quoque authore citato. ſed id eſt ex Pauſania lib. 6. qui de Eliacis eſt non longè à fine. Iam verò (inquit Pauſanias) Sumani ambitum & ædem, vtrumque enim Elei Sumano dedicarut) ſemel quotannis aperiunt, neque tunc introire cuiquam, præterquam ſacrificulo, fas eſt. Soli omnium ex cognitis gentibus, Elei Ditem patrem ob huiuſmodi cauſam venerantur. Cùm exercitũ ad Pylon, quæ in Elide eſt, oppugnandum Hercules adduxiſſet, opem ei ferente Minerua, præſto etiam ſibi ad ferendum auxilium Summanum fuiſſe dicũt, quòd ei honores habuiſſent: vt qui in Herculem offenſiore animo eſſent.

g *Sicyonij.*] Idem quoque Gyraldus vbi ſuprà, quod eſt ex Pauſaniæ 2.

h *Cumq; humanis capitibus.*] Idem Gyraldus ibi, ex Macrobio libro 1. cap. 7. cuius in eam rem verba adduxi, Cúmque diu humanis capitibus Ditem, & virorum victimis Saturnum placare ſe crederent propter oraculum, in quo erat,

καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Herculem ferunt poſteà cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem, ſuaſiſſe illorum poſteris, vt fauſtis ſacrificiis infauſta mutarent, inferentes Diti non hominum capita ſed oſcilla ad humanam effigiem arte ſimulata: Et aras Saturnias non mactando viros, ſed accenſis luminibus excolentes: quia non ſolum virum, ſed & lumina φῶτα ſignificant.

i *Obſeruatumq; fuit.*] Idem Gyraldus vbi ſupra. Virg. Æneid. 6. oſtendens cæremonias ſacrorum, quæ dijs inferis fiebant,

Quattuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Conſtituit, frontiq; inuergit vina ſacerdos,
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten cæloq; Ereboq; potentem.

& paulò poſt,

—Ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magnæq; ſorori
Enſe ferit, ſterilemq; tibi Proſerpina vaccam.
Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperq; oleum fundens ardentibus extis.

Tibullus lib. 3. eleg. 5 in fi.

Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et niuei lactis pocula mixta mero.

Horatius lib. 2. Carm. Ode 14.

Non ſi trecenis, quotquot eunt dies,
Amice places illacrymabilem
Plutona tauris.

k *Quanquam Numæ legibus.*] Plinius li. 14. c. 12. Numæ Regis, inquit, Poſthumia lex eſt, Vino rogum ne reſpargito. datque huius legis rationem.

l *Eas quidem aras.*] Idem Gyraldus vbi ſupra.

m *Geminæ fuerunt & pares.*] Vide infra in verbo, Inualuitque mos.

n *Cumq; pecudes immolant.*] Virgilius 5. Æneidos parentalia Anchiſæ deſcribens, ait,

Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho,
Fundit humi duo lacte nouo, duo ſanguine ſacro,
Purpureoſq; iacit flores &c.

o *Inualuitq; mos.*] Plutarchus in Numa, vbi & illud dicit, Superis impari litari. Quod & obſeruans Seruius in illud Virgilij lib. 6. Æneidos, poſt iuſta Miſeno peracta,

Idem ter ſocios pura circumtulit vnda &c.

Aut ſæpius, aut re vera ter. Licet enim a funere, contraxerit pollutionem, tamen omnis purgatio ad ſuperos pertinet. vnde & ait, imparem numerum: aut quia hoc ratio exigit luſtrationis.

p *Et quum manes expiandi ſunt.*] Lilius Gyraldus vbi ſuprà.

q *Cumq; in deorum ſacris.*] Et idem quoque Gyraldus vbi ſupra, nullo item authore citato: ſed id ipſum ſcribit Seruius in enarratione eius loci lib. 4. Æneid.

Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha.

In

omiſſa ablutione, ſeu tantum ſpargitur ramo. [r] Eſt tamen Fabij Seruiliani pontificis maximi diſciplinæ traditum, vt atro die manibus parentare non liceret, ne infeſti manes fierent quia quum in his ſacris Ianum & Iouem præfari neceſſe ſit, quem atro die aduocare piaculare eſt, eo die ſolemni precatione vti, & inferis ſacrum facere vetabantur. [s] Hi tamen ludi ad Tarentum ſeculares dicti, qui non ſtato die, ſed à prima origine ſingulis centum annis, ex præcepto Sibyllinorum carminum fiebant, quorum [t] author Valerius Publicola fuit, qui primus cæſis atris bobus, Diti maribus, Proſerpinæ fœminis, trinoctio ludos ad Tarentum fecit. Proditur tamen decretum inter Pontifices, vt ſi defuncto cadaueri iuſta quispiam exhibere vult, & an humatum eſſet, in dubium veniret, ſatis haberent, ſi quibuſdam ſacris precationibúſque exhibitis, glebam abſenti cadaueri, aut terram inijcerent, térque iniecto puluere, a labe erroris cadauer, manéſque expiatos ducerent: atque ſi operto humo cadauere, os exceptum fuiſſet, donec purgetur, inhumatum videri. [u] Id quoque notatum, in æde Libitinæ ea quæ humandis corporibus vſui ſunt, Romanos venditare, qui niſi menſe exacto, & veſperi ac Februario menſe, mortuis dare inferias ſolebant. [x] Delphi verò apud aram Epitymbiæ Veneris manes euocabant, & defunctis parentabant: Græci autem paucis à morte diebus feralia litabant defunctis obſequia, obſeruatúmque vt reliquo corpore combuſto, plerumque digitum, membrúmve, aut cines ſeponerent, quibus tanquam cadaueri iuſta perſoluerent & parentarent. Exteris verò gentibus diuerſa parentatio fuit. [y] namque apud Platæenſes manibus peremptorum ciuium dabantur inferiæ, vt præcedente tibicine, vehicula multa lauro & myrto fulta, cum coronis ſequantur, mox lactis, vini & olei libationes ſuccedant: deinde purpuram indutus **Princeps, cuius ductu res geruntur, excluſis ſeruis, mactato ante pyram** tauro, vbi Iouem & Mercurium adoraſſet, manes illorum qui pro patria ceciderant, ad cœnam aduocet, poſtea cratere merum libans, ſe defunctorum manibus propinare aſſeueret: hoc modo illos velut claro præconio excitos, expiari opinati. Achillis vero manes in Sigæo niſi nudos & vnguentis delibutos circa ſepulchrum decurrentes, nudos expiare compertum eſt. [z] Apud Albanos, manibus defunctorum parẽtare, aut iuſta perſoluere, nulli permittitur, quod defunctos humana ope putabãt non egere. [a] Eſſedones purgatum defuncti caput inaurant, illique quotannis hoſtias mactant, & iuſta perſoluunt. [b] Augilæ, qui vltra Cyrenem ſunt, nullos deos, præter defunctorum manes, putabant, ab illis vbi tumulis incubuere, per ſomnia reſponſa accipere opinati. Ægyptij dum manibus defunctorum parentãt, poſt preces oppleti lacrymis, tumulum amplexãtur & coronant: [c] quibus mos erat, in inſula quæ

Manibus atro die parentare nefas. *Ludi ſeculares.* *Cadaueribus humatis iuſta exhibita.* *Romani.* *Delphi.* *Græci.* *Exteri.* *Albani.* *Eſſedones.* *Augilæ.* *Ægyptij.*

ANNOTATIONES.

In eum locum trahens & illam eiuſdem operis lib.6.

Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ.

Et illam lib.2. eiuſdem operis,

—Donec me flumine viuo

Abluero.—

Qui ſacrificantes, vt Seruius ait, diis ſuperis abluebantur.

r *Eſt tamen Fabij Seruiliani.*] Gellius vbi ſuprà Macrobius à me ante citatus lib.1. Satur. c.16. Sed & Fab. Max. Seruilianus Pontif. lib.12. negat oportere atro die parentare: quia tunc quoque Ianum, Iouemque præfari neceſſe [illegible], quos nominari atro die non oportet.

s *Hi tamen ludi ad Tarentum.*] Terentum legendum eſt, vt ſupra diximus & docet Martialis lib 4 epig.1.

Hic colat ingenti redeuntia ſecula luſtro,

Et quæ Romuleus ſacra Terentus habet.

Et lib 10. epig.64.

Bis mea Romano ſpectata eſt vita Terento,

Et nihil extremos perdidit ante rogos.

Et Statij Syluarum lib.1. ſyl.4.

Nec te tunc induerint ſatis noua ſecula crimen,

Aut in Tiburtes peccauerit ara Terenti.

Et Auſonij in Gryphio ternarij,

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo:

Qualia bis genito Thebis Trieterica Baccho.

Vide tamen Valerium Maximum, qui de his loquens Tarentum vocat lib. 2. c. 1. vbi de Valeſio quodam loquitur viro locuplete & ruſticæ vitæ, qui duobus filiis ægrotantibus, & filia ad deſperationem vſque medicorum laborantibus, aquam calidam iis a foco petens, genibus innixus, lares familiares, vt puerorum periculum in ipſius caput tráſferrent, orauit: orta deinde vox eſt, Habiturum eos ſaluos, ſi continuo flumine Tiberis deuectos Tarentum portaſſet.

t *Author Valerius Publicola.* Plutarchus in vita illius. Et eiquod de Tiriacho dicit adſpulatur Valerius Maximus [illegible] vt ſupra, & Horatius de ludis loquens in carmine ſeculari,

Certus vndenos decies per annos

Orbis, vt cantus, referátque ludos,

Ter die claro, totieſque grata

Nocte frequentes.

Nam, vt dicit Acron interpres ibi, Ludi ſeculares ternis diebus & noctibus agebantur, pro cultu Solis die, & nocte Lunæ.

u *Id quoque notatum.*] Plutarchus problemat.22.

x *Delphi verò.*] Plutarchus d. prob. 22. ſic ſcribit, Delphis enim Epitymbiæ Veneris exigua ſanè ſtatua poſita oſtenditur, ad quam manes ad parentiones & libationes, & elicere, & euocare conſueuerunt.

y *Namque apud Platæenſes.*] Id totũ vſque ad verſic. Achillis verò eſt Plutarchi in Ariſtide.

z *Apud Albanos.*] Strabo lib. Geographiæ 11. eorum mores deſcribens, inquit, Albani præcipuè ſenectutem venerantur non parentum modo, ſed etiam cæterorum. Mortuorum curam habere, aut meminiſſe nefas eſt: nam cum mortuis pecunias defodiunt. Ideirco pauperes viuunt, cum patrimonium nullum habeant.

a *Eſſedones.*] Herodotus in Melpomene, talibus eos moribus vti tradit, Quoties pater alicui deceſſit, omnes eius propinqui pecora adducunt, quæ vbi mactauerint, conciderunt que, concidunt & mortuum patrem illius, a quo conuiuio accipiuntur, commiſtaque carnibus conuiuium exhibent. Caput tamen defuncti denudatum, purgatumque inaurãt, eoque pro ſimulachro vtuntur, agentes illi quotannis maiores hoſtias ceremoniaſque. Non diuerſa ab his tradunt Solinus c.25. Pomponius Mela in princ. Geographiæ lib.2.

b *Augilæ.*] Pompo Mela Geograph. 1. c.8. vbi Cyrenaica deſcribit, Augilæ, inquit, manes tantum deos putant, per eos deierant, eos vt oracula conſulunt precatique quæ volunt, vbi tumulis incubuere, pro reſponſis ferunt ſomnia. Solinus c.44. quæ de Augilis ſcribit, ſumpſit ex c.8. lib.5 Plinij.

c *Quibus mos erat.* Seruius in illud Virgilij lib.6. Æneidos,

Sic demum lucos Stygios, regna inuia viuis Aſpicies.—

 Seneca,

Abatos dicitur, vt ſi quo merſum in flumine cadauer non appareret, centũ annis illi funus facerent, & ita manes expiarent. [d] Delphi cum Pyrrhi tumulum nullo honore antea coluiſſent, poſtea cùm didiciſſent illum contra Gallos pro Delphis adfuiſſe, Pyrrhi manibus in poſterum parentarunt. Deli vero pueri & puellæ, Hyperboreis virginibus vita functis, tonſis crinibus parentaſſe dicuntur, quos fuſis inuolutos, ſupra illatam monumentum puellæ deponunt, pueri verò in ſepulchris. Getarum lex erat, manes viri defuncti non aliter niſi morte vxoris expiari. [e] Ad Terei ſepulchrum ſi qui parentant, aut immolant, hordei loco calculis vtuntur. [f] Romani vero floribus ornare ſepulchrum, & ſacrificio atque epulo defunctis parentare ſolent, nonnunquam thure & mero ſupplicare [g] ſine tibicine, quibus in acie cæſis, fuit tam ara quàm annua parentatio conſtituta. Et tametſi menſe Februario mortuis dare inferias conſueſſent, [h] Decius tamen & Brutus, contra maiorum inſtituta, Decembri menſe parentabant. Proditurque memoriæ Traianus imperator, in ea domo qua Alexander Macedo morte ſublatus fuit, eius manibus parentaſſe, & ſacrum feciſſe. Maxima verò manium euocatio [i] (Homero teſtimonio) apud Auernum traditur fuiſſe, in quo cæſis victimis, & carmine effuſo, manes defunctorum ab inferis per diras execrationes eliciunt, mox tenuiſſima effigie, & hominis ſimulacro ſub noctem apparente, reſponſo excepto ſuper quo conſulturi venerant, e conſpectu imago in auras puncto temporis dilabitur. [k] Notatumque & illud, in deorum manium ſacris & feralibus cœnis, præter lentes & oſſas, apium apponi, quibus qui ſacris intererant, veſcebantur. [l] Neque ſolum ſpectacula & ludos, ſed deorum ſacrificia & manium parentationes, ſi quando minus rite exhibita, aut ſi non omnia rita & ſolennia ſeruata eſſent, ex leuibus omiſſis cauſis, aut plus iuſto ſeruatis, ſecundò & tertiò ac ſæpius veteres inſtaurare & reficere conſueſſe.

Delphi.
Getæ.
Parentatio ad Terei ſepulchrum.
Romani.
Inferiæ menſe Decemb.
Manium euocatio apud Auernum.
Apium in manium ſacris & feralibus cœnis.

ANNOTATIONES.

[c] Seneca, inquit, de ſacris Ægyptiorum ſcribens, refert, iuxta Syenem, extremo Ægypti locum eſſe, quas Philas, id eſt, amicas vocant: quia illic placata eſt Iſis irata, quòd membra Oſiridis mariti, non inueniebat: quæ inuenta, quum ſepelire vellet, elegit vicinę paludis tutiſſimum locum, quem ad tranſitum conſtat eſſe difficilem. Limoſa enim eſt palus, & papyris referta, vltra hæc breuis inſula inacceſſa hominibus: dicta ab hoc ἄβατος. Hinc Lucanus lib. 10.

Hinc Abatos, quod noſtra vocat veneranda vetuſtas.

Hæc palus Styx vocatur, quòd triſtitiam tranſeuntibus affert: ſanè ad illam inſulam, ab iis, qui ſacris imbuti ſunt, certis tranſitur diebus. Vicini autem populi cadauera ſuorum ad alteram regionem transferunt: ſed, ſi quis in fluuio pereat, nec eius inueniatur cadauer, poſt cẽtum ei annos perſoluunt officia. Hinc tractum eſt,

Centum errant annos, volitantq́; hæc littora circum.

d *Delphi cum Pyrrhi.*] Pauſanias in Atticis.

e *Ad Terei ſepulchrum.*] Idem Gyraldus ſuprà ſæpius nullo authore laudato. Id autem eſt Pauſaniæ in Atticis.

f *Romani verò.*] Ouidius lib. 2. Faſtorum,

Eſt honor & tumulis animas placare paternas,
Paruaq́; in extinctas munera ferre pyras.
Parua petunt manes, pietas pro diuite grata eſt
Munere non auido Styx habet ima deos.
Tegula porrectis ſatis eſt velata coronis,
Et ſparſæ fruges, parcaq́; mica ſalis,
Inq́; mero mollita Ceres violæq́; ſolutæ:
Hæc habeat media teſta relicta via.
Nec maiora veto, ſed & his placabilis vmbra eſt,
Adde preces poſitis & ſua verba focis.

g *Sine tibicine.*] Seruius li. 11. Æneidos in funere Pallantis, ibi,

It cælo clamorq́; virûm, clangorq́; tubarum.

Antè enim, inquit, mortui ad tubam deducebantur, citatque illud Perſij ſat. 3.

Hic tuba, candelæ, tandemq́; beatulus alto
Compoſitus lecto.——

h *Decius tamen & Brutus.*] Textor in officina Sacrificiorum & victimarum genera deſcribens, cum Parentalia definit, ſic ait, Decius & Brutus parentabant Decembri menſe: quia Saturno conſecratus eſt hic menſis, quem habent in numero deorum inferorum.

i *Homero teſtimonio.*] Odyſſeæ lib. 11.

k *Notatumque illud.*] Plinius lib. 20. cap. 11. Plutarchus in Timoleone.

l *Neque ſolum.*] Hic omnino vide, quæ ſcripſi in Commentariis in l. boues. §. hoc ſermone.

Quæ ſacra expiationis cauſa à Romanis ſeruabantur, & quibus ex cauſis fierent, quæve apud exteros.

CAPVT XXVII.

Sacra ſolennia & ſtata.

INTER plurima ſacra quæ vetus religio habuit, quædã [a] ſolẽnia & ſtata fuerunt, quæ eodẽ ſtylo modoq́; indici ſẽper & ſeruari ſolita sũt, quorũ ritus & cęremonias trãſgredi aut omittere, [b] nulli

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

a *Quædam ſolennia & ſtata fuerũt.*] Stata ſacrificia ſunt, quæ certis diebus fieri debent. Cato in ea, quam ſcribit de L. Veturio de ſacrilegio cõmiſſo, cum ei equum ademit, apud Feſtum Pompeium, Tu, inquit, quod in te fuit, ſacra ſtata, ſolẽnia ſancta deſeruiſti. Cicero lib. 1. Tuſculan. quæſt. Cùm enim illum ad ſolenne & ſtatum ſacrificium curru vehi ius eſſet. Et in Oratione de Aruſpicum reſponſis, Maiores ſtatas ſolẽnéſque ceremonias. Ouid. li. 1. Faſtorum,

Cùm mihi (ſenſit enim) lux hæc indicitur, inquit,
Muſa, quid à Faſtis non ſtata ſacra petis?

Liuius 3. Dec. lib. 10. Statius lib. 1. Thebaidos,

——In te hæc ſacra ſtata quotannis
Solennes recolunt epulas——

Sacra ſtata (inquit Lactantius interpres) conſtituta, quæ definita & ſtata eſt. Stata, ab eo quòd ſtent, neque mutentur, neque differri poſſunt, vt Virgilius lib. 8. Æneidos,

Interea ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate fauentes,
Nobiſcum, & iam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.

Macrobius Saturnal. lib. 1. c. 16.

b *Nulli licebat.*] Vt patet ex eo loco Catonis, qui L. Veturio equum ademit, quod ea ſacra deſeruiſſet.

fas erat:[c] ſiquidē ſi lapidibus pluiſſet, Nouendiali ſemper ſacro expiatū fuit, hoc enim ſacrum [d] nouem dies colebatur,[e] quod vel prætor vrbanus,[f] vel pontifex maximus ex ſenatus decreto indicebat. [g] idq; vel cœleſti voce in Albano miſſa, vel aruſpicum monitu. Si verò cæleſtes minæ terrorésve, aut terra renunciarētur prodigia formidinéſque, vel ſi terribilis ſpecies, aut quid nouum & inopinatū oblatū eſſet, [h] vt cū duo viſi ſoles,[i] facéſve de cęlo colluxiſsēt.[k] aut crinita ſidera inſigni nouitate, vel igneus turbo, atque inſolita mundi faces fulſiſſet, [l] ſtrepitúſve armorum de cælo auditus, [m] & ingentibus procellis effuſus imber foret, [n] vel mixto ſanguine Tiberis fluxiſſet, [o] tectaque publica [p] ædéſve deorum de cælo tacta eſſent,[q] aut alia terribilia monſtra & prodigia cæleſtia oſtentantia minas apparerent, his auertendis terroribus, piacularibus ſacrificiis factis ad placandas iras, [r] vel feriæ indicebantur, [s] aut lecti-

Expiatio cum lapidibus pluiſſet. Vnus ex cælo oſtenta apparuiſſent.

ANNOTATIONES.

c *Siquidem ſi lapidibus pluiſſet.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 1. paulò ante fi. & iterum lib. 2. ſcribit, Præneſte ardentes lapides cœlo cecidiſſe. iterum 3. 5. 6. 7. & 10. vbi ita ſcribit, Et in palatio lapidibus pluit. id prodigium, more patrio, nouendiali ſacro expiatum. Et 4. Decad. lib. 4. 5. 8. 9. Et 5. Decad. lib. 4. & alibi ſæpe. Iulius Obſequens Prodigiorum c. 3. 33. 51. 52. & 54. & alibi ſæpe. Appianus lib. 4. bellorum Ciuilium, Imbres lapidei e cœlo miſſi, continua fulmina in templa ſtatuaſque deciderunt.

d *Nouem dies colebatur.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Feſtus Pompeius lib. 12. vbi de Nouendialibus feriis.

e *Quod vel prætor vrbanus.*] Sueton. in Claudio, c. 22.

f *Vel Pontifex maximus, &c.*] Liuius 3 Decad. lib. 7.

g *Idq; vel cæleſti voce.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Romanis quoque eodem prodigio Nouendiale ſacrum publicè ſuſceptum eſt: ſeu voce cœleſti ex Albano monte miſſa (nam id quoque traditur) ſeu aruſpicum monitu: manſit certè ſolenne, vt quandocumque idem prodigium nunciaretur (ſcilicet cùm lapides cœlo caderent) feriæ per nouem dies agerentur. Iul. Obſequens cap. 3. eadem ſcribit.

h *Vt cùm duo viſi ſoles.*] Liuius 3. Decad. lib. 8. Et Albæ duos ſoles viſos referebant. & eiuſdem Decad. lib. 9. & 5. Dec. lib. 1. tres ſimul ſoles effulſiſſe tradit. Iulius Obſequens Prodig. c. 41. 43. & 72. & tres ſoles ſimul apud eundem cap. 66. 127. & 129. Et Capenæ duas interdiu lunas ortas tradit idem Liuius 3. Decad. lib. 2. poſt princ. Obſequens cap. 30. Arimini tres lunas diſtantibus cœli regionibus exortas memoriæ prodidit. Appianus lib. 4. bello. Ciuil. Circa ſolem inſolita apparuere ſigna.

i *Facéſve de cælo colluxiſſent.*] Liuius 3. Dec. lib. 5. & 5. Dec. lib. 1. non ſemel. & iterum lib. 3. & 5. & alibi ſæpe. Iul. Obſequens c. 69. 88. 113. & 127. Ouid. Metam. lib. 15.

Sæpe faces viſæ medijs ardere ſub aſtris.

k *Aut crinita ſydera.*] Plinius lib. 2. c. 25. Obſequens c. 127. Sueton. in Iulio Cæſare c. 88. Stella crinita per ſeptem dies continuos fulſit, exoriens circa vndecimam horam. Et Maro in laudem Cæſaris, illud videtur ceciniſſe ecloga 9. quæ Mœris inſcribitur,

Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum.

Idem Suetonius in Nerone, cap. 36. Nec minore ſæuitia foris, & in cæteros graſſatus eſt. Stella crinita, quæ ſummis poteſtatibus exitium portendere vulgò putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Seneca lib. Naturalium quęſtionum 7. eodemque vltimo in quo agitur de Cometis, cap. 21 tradit hæc, Sex menſibus hic cometes, quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum ſe præbuit in diuerſum illi Claudiano circumactum. Cornelius Tacitus lib. 14. Sydus cometes effulſit, de quo vulgi opinio eſt, tanquam mutationem Regis portendat. & lib. 15. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuncia: Vis fulgurum non aliàs crebrior, & ſydus cometes, ſanguine illuſtri ſemper Neroni expiatum. Dion in Veſpaſiano, iis, inquit, qui de comete neſcio quid inter ſe colloquebantur, ait, Non mihi, ſed Parthorum Regi mortem portendit: ille comatus eſt, ego caluus ſum. ἐκεῖνος γὰρ κομᾷ, ἐγὼ δὲ φαλακρός εἰμι. Albertus Magnus lib. 1. Meteororum vbi huius rei rationem reddit. Lucanus lib. 1.

Ignota obſcuræ viderunt ſidera noctes,
Ardentemq; polum flammis, cæloq; volantes
Obliquas per inane faces, crinemq; timendi
Syderis, & terris mutantem regna cometen.

Cicero lib. 2. de Natura Deorum, Tum facibus viſis cœleſtibus, tum ſtellis his, quas Græci cometas, noſtri cincinnatas vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænunciæ. Virgil. lib. 2. Georg. in fi.

Non aliàs cælo ceciderunt plura ſereno
Fulgura, nec diri toties arſere cometæ.

l *Strepitúſve armorum.*] Virgilius lib. 1. Georgicôn,

Armorum ſonitum toto Germania cælo
Audiit, inſolitis tremuerunt motibus Alpes.

Ouidius libr. 15. Metamorphoſeôn enumerans prodigia, quæ ante cædem Iulij Cæſaris apparuerunt, inquit,

Arma ferunt nigras inter crepitantia nubes,
Terribileſq; tubas, auditaq; cornua cælo
Præmonuiſſe nefas. ſolis quoque triſtis imago
Lurida ſollicitis præbebat lumina terris.

Appianus lib. 4. bellorum Ciuilium, ſcribit hominum immanes voces auditas, armorum ſtrepitus, equorum curſus, inſpectante nemine, auditos. Iulius Obſequens c. 105. ſcribit fremitus armorum ex inferno auditos.

m *Et ingentibus procellis.*] Liuius 1. Dec. lib. 5.

n *Vel mixto ſanguine.*] Virgi. lib. Æneid. 12.

—Recalent noſtro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc campiq; ingentes oſſibus albent

Et idem de aliis fluminibus & lacubus, ex Liuio 3. Decad. lib. 2. poſt princ. Nunciatum eſt, inquit, aquas Cærete ſanguine mixtas fluxiſſe. & 4. Decad. lib. 3. ſcribit flumen Amiterni cruentum fluxiſſe. Et 3. Decad. lib. 7. de aqua Albana, quæ cruenta fluxit. & eodem lib. Vulſiniis ſanguine lacum manaſſe. & non multò pòſt, Minturnenſes, terribilius quod eſſet, adiiciebant: Sanguinis riuum in porta fluxiſſe. Et Obſequens c. 30. vbi de fluuio Piceni.

o *Tectaq; publica.*] Liuius 3. Decad. lib. 4. ſcribit, atrium publicum in Capitolio tactum de cœlo fuiſſe. Et eiuſdem Decad. lib. 6. Murus ac portæ tactæ, & Ariciæ etiam Iouis ædes de cœlo tacta fuerat. & lib. 5. murus turréſque quædam Cumis non ictæ modò fulminibus, ſed etiam decuſſæ.

p *Ædéſque deorum.*] Idem Liuius 3. Decad. lib. 1. ad fin. Ædem Spei, quæ in foro Olitorio eſt, fulmine ictam. & lib. 4. Ædem in campo Vulcani de cœlo tactam. & lib. 7. Minturnis ædem Iouis, & lib. 8. & 4. Decad. lib. 2. & 7. & lib. 9. vbi de æde Opis. & alibi ſæpiſſimè. & Obſequens cap. 71. vbi de æde Salutis.

q *Aut alia terribilia.*] Liuius 3. Decad. lib. 10. poſt princ. & ſæpe aliàs. aut ſi peſtilentia graſſaretur ex eodem 4. Decad. lib. 10. Aut ſi lacte plueret, ex eodem 3. Dec. lib. 7. Aut ſi luce tenebræ obortæ eſſent. 4. Decad. lib. 8. Et apud Obſequentem cap. 30. Aut ſtellæ per diem perpetuò apparerent, aut ſtellæ in longum productæ medio quaſi aëre ſuſpenſæ. & Herodiano lib. 1.

r *Vel feriæ indicebantur.*] Liuius 4. Dec. lib. 10. Senatus cenſuit & Coſſ. edixerunt, vt per totam Italiam triduum ſupplicatio & feriæ eſſent. Et 5. Decad. lib. 2. Horum prodigiorum cauſa, res diuinæ factæ, & ſupplicatio vnum diem feriæque habitæ. Et 5. Dec. lib. 1.

s *Aut lectiſterni a.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi primum lectiſternium factum eſt, & lib. 7 poſt princ. & 3 Decad. lib. 1. ad finem, & lib. 2. poſt princ. Et de huiuſmodi lectiſterniis vide

eundem

ſternia tribus ſtratis lectis, [t] Ioui, Vulcano & Mineruæ (ſiquidem hi iactus fulminũ poſſidebant) [u] non-
Supplicationes quibus cærimoniis fierent. nunquam ludorum celebritate, decreto pontificum procurabantur. [x] Fiebant enim ſupplicationes cum ſolenni precatione vrbe tota, circa omnia delubra phanáque & puluinaria, in quibus honos diis dabatur: ſenatoréſque & patricij [y] cum coniugibus & liberis, [z] plerumque coronati, nonnunquam omnes tribus & ordines, præeunte pontifice maximo, aliquando duumuiris, præcedentibus pueris ingenuis & libertinis, ac virginibus [a] patrimis & matrimis coronatis, vel [b] lauream tenentibus manu, [c] voce modulata pronunciantibus carmen, prælata pompa, frequentes ſupplicare, & pacem
Græci. deum expoſcere ſolebant. Græci verò ſi quando territi malis ſupplicabant, vetuſtum carmen inter vota precéſque cani iubebant, hoc tenore. Beatorum antiquiſſima ſanitas, in omni tempore tecum
Puluinaria in lectiſterniis. ſum. [d] Quæ quidem puluinaria, apparatæ lecticæ diuorum erant, in quibus numina pro maieſtate iuxta aras ſublimia extabant, [e] quibus faſciculi ex verbenis (ſtruppi vocati) pro capitibus locabantur. Hæ quoque ſupplicationes, ſi quod iuſtum bellum in exteras nationes indictum, aut ſi pro aris fo-
Alia ſupplicationum cauſa. cíſque & deorum templis, ac ſolo patrio pugnandum foret, vt ea res populo Romano ſociíſque ac nomini Latino bene & feliciter eueniret, vtque bonis auſpiciis ac diis bene iuuantibus arma ſumerent. [f] Ac victoribus bello viris, ob res feliciter ductu eorum geſtas, in quibus grates diis agebant, [g] mulieréſque eximios cultus, viri prætextas atque ampliſſima ornamenta ſumebant à ſenatu maximi muneris loco ſæpe tributæ ſunt, [h] modò plurium dierum, modò paucorum, prout magnificè geſta, & pro-
Supplicatio D. Iulio decreta. ſperi ſucceſſus poſtulabant. [i] Diuo Iulio in expeditione Gallica, contra quos multiplici clade dimicatum eſt, ob claras pugnas quindecim dierum ſupplicatio decreta fuit. [k] Et D. Brutus ob profligatum Antonium bello Mutinenſi (quod antea contigit nulli) quinquaginta dierum ſupplicationes me-
D. Bruto. C. Octauio. ruit. [l] Cicero quoque in ſenatu C. Octauio ob res feliciter geſtas, per omnia templa phanáque pariter quinquaginta dierum ſupplicationes decreuit. [m] In quibus grandes natu matres manibus amplexæ, atque viri ſemotim coronati procedere & cum bonis precationibus & fauſtis ominibus ad tem-
Vitulari. pla conuenire, & diis gratias agere ſolebant. In his quoque præcipuè ciues lætari, [n] quod vitulari dixe-

ANNOTATIONES.

eundem 4. Dec, lib. 6. in princ. Et Valerium Maximum lib. 2. c. 1. vbi de Valeſio quodam loquitur. Et de P. Valerio Publicola, qui primus Coſſ. fuit cum Bruto, fecitque lectiſternium per trinoctium. Vide præterea Seruium in 12. libr. Æneid. Virgilij in eum locum,

—Et diis ſacraria Ditis.

Vbi ſic ait, Lectiſternia dicuntur, vbi in templo homines ſedere conſueuerunt. Diuum Auguſtinum lib. Ciuitatis 3. c. 17. & Cenſorinum de die Natali.

t *Ioui, Vulcano, & Mineruæ.*] Liuius 3. Decad. lib. 2.

u *Nonnunquam ludorum celebritate.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. Et cum vis morbi nec humanis conſiliis, nec ope diuina leuaretur, victis ſuperſtitione animis, ludi quoque ſcenici, noua rés bellicoſo populo (nam circi modo ſpectaculum fuerat) inter alia cæleſtis iræ placamina inſtituti dicuntur. Et eiuſdem Decad. lib. 7. vbi, vt prodigia, quę nunciata erát, procurarentur, decretum fuit, vt C. Hoſtilius prætor ludos Apollinis, ſicut his annis voti factique erant, voueret facerétque. & iterum eodem lib. 7 & eiuſdem Dec. lib. 10.

x *Fiebant enim ſupplicationes.*] Liuius 3. Dec. lib. 1. ad fin. & 4. Decad. lib 10. & ſæpe alias. & Iulius Obſequens cap. 54.

y *Cum coniugibus & liberis*] Liuius 3. Dec. lib. 2.

z *Plerumque coronati.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. cuius verba afferemus infrà. & lib. 6. & 10. & 5. Decad. lib. 3.

a *Patrimis & matrimis.*] Liuius 4. Decad. lib. 7. poſt princ. Supplicatio earum religionum cauſa fuit, quibus diis Decemuiri ex libris vt fieret, ediderunt. Decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes, matrimíque omnes ad id ſacrificium adhibiti, & Decemuiri lactentibus nocte rem diuinam fecerunt. Patrimi & Matrimi dicuntur, qui patrem, aut matrem adhuc viuentem habent. Iulius Obſeq. c. 55.

b *Lauream tenentibus manu.*] Liuius 4. Dec. lib. 10. Maiores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes ſupplicauerunt.

c *Voce modulata pronunciantibus carmen.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. quo loco infra citabimus, & 4. Decad. lib. 1. Carmen præterea ab ter nouenis virginibus cani per vrbem iuſſerunt, donumque Iunoni Reginæ ferri.

d *Quæ quidem puluinaria.*] Seruius lib. 3. Georgicôn ad finem, Puluinaria, inquit, pro templis ponimus, cùm ſint propriè lectuli, qui ſterni in quibuſdam templis conſuerát. Acron in Horatium lib. 1. Carm. 17. Puluinaria, ait, dicebantur, aut lecti deorum, aut tabulata, in quibus ſtabant numina, vt eminentiora viderentur. Solebant Rom. vel deuictis hoſtibus, vt vidimus, vel quouis alio modo rep bene geſta, & periculo propulſato, ad omnia puluinaria deorum ſupplicationem decernere, atque aliquot dies feſtos lætitia publica celebrandos indicere. Sic Cicero Catilin. 3. Quamobrem Quirites quoniam ad omnia puluinaria ſupplicatio decreta eſt, celebratote illos dies cum coniugibus & liberis veſtris.

e *Quibus faſciculi ex verbenis.*] Feſtus Pompeius lib. 17. non adeo longe a fi. Struppi, ait, vocabantur in puluinaribus faſciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur.

f *Ac victoribus bello viris.*] Quod exẽplis poſteà probatur.

g *Mulieréſque eximios cultus.*] Liuius 3. Decad. lib. 7. & 8. dicit ampliſſima veſte, omni ſolutas metu, cum liberis, diis immortalibus gratias egiſſe.

h *Modo plurium dierum.*] Liuius 1. Decad. libr. 3. vbi de ſupplicatione decreta ob victoria L. Valerij & M. Horatij Coſſ. & lib. 5. vbi de ſupplicatione etiam decreta ob Veios captos, & alibi ſæpe. & videbis etiam ex ſeq.

i *Diuo Iulio.*] Plutarchus in vita illius, Hæc vbi Senatui renunciata ſunt, per ſacrificia indictáſque ſolennitates, quindecim dierũ ſupplicatio, quantum vlla in victoria nũquam ſuperiori tempore obtigerat, diis immortalibus decreta eſt. Cæſar li. 2. belli Gallici in fi. Ob eáſque res ex literis Cęſaris dies quindecim ſupplicatio decreta eſt: quod ante id tẽpus acciderat nulli. Sed & eidẽ ſupplicatio viginti dierum à Senatu decreta eſt, vt & idẽ ſcribit lib. 4. eiuſdem operis in fi.

k *Et Decius Brutus.*] Legendum Decimus ex Appiano Alexandrino, qui id refert lib. bellorum Ciuilium 2. & 3.

l *Cicero quoque in Senatu C. Octauio.*] Cicero Antoniana 14. nomine trium Imperatorum Octauij Cæſaris, Hirtij & Panſæ Conſulum, quinquaginta dierum ſupplicationes decreuit ob res in Antonium geſtas. Appianus bellorum Ciuilium lib. 3. ſupplicationes ob res in Antonium geſtas 50. dierum annumerarias Senatus habendas cenſuit, quod nec vnquam bello Celtico, aut aliis in præliis decreuere Rom.

m *In quibus grandes natu matres*.] Liuius 1. Dec. lib. 5.

n *Quod vitulari dixere.*] Macrobius lib. 3. c. 2. authoritate

re, [o] delubra patere, [p] aras ſacrificiis fumare, [q] honoréque ac donis cumulari, [r] nonnunquam vinum [s] & thus publice dari legimus. Fuitque ſupplicatio aliquando prærogatiua triumphi: nam quibus ob res bene geſtas ſupplicationes decretæ ſunt, haud multo poſt feliciter confectis bellis, a ſenatu ſpecioſos triumphos datos comperimus. Obſeruatúmque, vt quoties obſecrationes, ſupplicationéſque aut lectiſternia indicebantur, [t] à iurgiis & litibus temperarent, [u] vinctiſque vincula demerent: & tametſi ob rei militaris facinora aut partam victoriam ſupplicatio decerni ſoleret duci abſenti, [x] vni tamen Ciceroni togato & præſenti, quod rempub. e coniuratorum manibus eripuerat, & ciues conſeruarat, ſupplicatio decreta fuit. Eſtque animaduerſum, plerumque à matronis quibus viri eſſent, Iunoni ſupplicatum, primùm in Capitolio, deinde in mari proximo, vnde hauſta aqua templum & ſimulacrum inſpergebant. [y] Poſt aliquot verò ætates, defluxis moribus, & collapſa diſciplina militari, ob leuiſſimas ſæpe cauſas, & quæ ad rempub. vix pertinerent, ſupplicationes decretas inuenimus: [z] quippe Neroni ob recitationem carminum in theatro, vel ob fugas ciuium infandas, & ob publicas clades, quod ſæuitum eſſet in noxiorum bona, & leuibus de cauſis ſæpe decreuit ſupplicationem ſenatus. nam quoties fugas aut cædes iuſſiſſet Nero, toties diis grates habitas authores referunt. Fuitque iſta vaga popularis ſupplicatio. Græcis autem ob proſperos ſucceſſus, & partam de hoſtibus victoriam, rarenter ſupplicatio, ſæpius epulum per ſingulas tribus publice dari, & ludi indici ſolebant. Si cui tamen ſupplicatio pro inſignibus factis dabatur, apud Athenienſes ſeruatum eſt, vt vaſa aurea & argentea in pompis efferrent, & ſacra decernerent, quaſi hoc magnificum laudationis munus foret. [a] Si verò ſemimares, aut inſoliti animalium partus, & alia monſtra informia edita eſſent, iuſſo fœtu exportari, & in mare vel flumen

Supplicatio triumphi prærogatiua.
Ciceroni.
Iunoni.
Supplicationes ob leuiſſimas cauſas.
Neroni.
Græci.
Athenienſ...
Vt monſtra edita egerit.

ANNOTATIONES.

Titij & Varronis. Nonius Marcellus, Vitulantes, inquit, veteres gaudentes dixerunt, dictum à bonæ vitæ commodo: ſicuti qui nunc eſt in ſumma lætitia viuere eum dicimus: Nonius Lycurgo, Vt in venatu vitulantes ex ſuis non mittant pœnis decoratos feris. Hæc Nonius. Feſtus lib. vltim. à vitulis deducit, qui ſumma in pratis laſciuia exultant. Vitulans, inquit, lætans gaudio, vt prato vitulus. Ennius, Habet is coronam vitulans victoria. Quibus adde Plautum in Perſa actus 2. ſcena 3.

Opes, ſpes bonas, copias, commodans lubens, vitulorq; mariro.

o *Delubra patere.*] Supplicationem ſolennem Romæ ſcribit Liuius 3. Decad. lib. 2. Item 4. Decad. lib. 10. ritus ſupplicationis in peſtilentia deſcribit Virgil. lib. 4. Æneid.

Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt. ——

Vbi Seruius, Delubrum, inquit, dictum eſt, vt ſuprà, propter locum, in quo manus abluuntur, vel propter tectum coniunctum, aut ligneum ſimulachrum, delubrum dicimus libro, id eſt, raſo ligno factum: quod Græcè ξόανον dicitur. Macrobius lib. 3. cap. 4. Varronis authoritate ſcribit, Delubrum alios exiſtimare locum eſſe, in quo, præter ædem, ſit area aſſumpta: alios in quo Dei ſimulachrum dedicatum ſit. Ita dictum, quòd in eo dij ponantur: ſicut candelabrum dicitur: vbi candela figitur. Cicero lib. 3. de Natura Deorum. Eſt mihi tecum pro aris & focis certamen & pro deorum templis atque delubris.

p *Aras ſacrificiis fumare.*] Seruius in eum locum Virgilij ecloga 1.

—— *Quotannis*
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.

q *Honoréque ac donis cumulari.*] Liu. 3. Dec. lib. 7. Vide Gyraldum hiſto. Deor. ſyntagmate 17. vbi de ſupplicationibus & lectiſterniis.

r *Nonnunquam vinum.*] Liuius 1. Dec. lib. 10. Auerruncorum cauſa ſupplicationes in biduum Senatus decreuit: publice vinum ac thus præbitum.

s *Et thus.*] Plinius lib. 22. c. 24. ad fi. ſcribit thure & coſto ſuplicari. Liuius vbi ſupra.

t *A iurgiis & litibus.*] Apud Ciceronem lib. 2. de legibus: Lex eſt, Feriis iurgia amouento, eaſq; in famulis, operibus patratis, habento. Sic lib. 1. de Diuinat. ſe ita explicat, Rebuſque diuinis, quæ publice fierent, vt fauerent linguis imperabatur: inque feriis imperandis, vt litibus & iurgiis ſe abſtinerent; quod ad omnia pertinet. Hincque illud Ouidij loquentis de ſacrificiis lib. Faſtorum 1.

Proſpera lux oritur, linguiſq; animiſq; fauete:
Nunc dicenda bona ſunt bona verba die.
Lite vacent aures, inſanáque protinus abſint
Iurgia, differ opus liuida turba tuum.

u *Vinctiſq; vincula demerent.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi de lectiſternio primùm Romæ facto loquitur.

x *Vni tamen Ciceroni.*] Cicer. in Catil. Orat. 3. Atque etiam, inquit, ſupplicatio diis immortalibus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt, Quirites, quod mihi primùm poſt vrbem conditam togato contigit: & his decreta verbis eſt, Quòd vrbem incendiis, cæde ciues, Italiam bello liberaſſem. Quæ ſupplicatio, ſi cum cæteris conferatur, Quirites, hoc intereſt, quòd cæteræ bene geſtæ, hæc vna conſeruata Republ. conſtituta eſt: Et in Piſonem, Mihi togato Senatus, vt multis bene geſtæ, ſed vt nemini, conſeruatæ Reſpub. ſingulari genere ſupplicationis deorum immortalium templa patefecit. Et Antoniana 2. & 14. item in Catilin. Orat. 4. item pro Sylla.

y *Poſt aliquot verò ætates.*] id probat ex ſequentibus.

z *Quippe Neroni.*] Hæc vſque ad verſic. Fuitque. ſunt Cor. Taciti lib. 14. ſæpe, & præſertim in fi.

a *Si verò ſemimares.*] Liuius lib. 4. Decad. 1. obſcœnos animalium, & errantis in alienos naturæ fœtus ſcribens, ait, Antè omnia abominati ſemimares, iuſſiq; in mare extemplò deportari: ſicut proximè C. Claudio, M. Liuio Coſſ. deportatus ſimilis prodigij fœtus erat: nihilominus Decemuiros adire libros de portento eo iuſſerunt. Decemuiri ex libris res diuinas eaſdem, quæ proximè ſecundum id prodigium factæ eſſent, imperarunt. Carmen præterea ab ter nouenis virginibus cani per vrbẽ iuſſerunt, donumque Iunoni Reginæ ferri. Et lib. 9. Sub idem tempus & ex Vmbria nunciatum eſt, Semimarem duodecim fermè annos natum inuentum. Id prodigium abominantes, arceri Rom. agro, necarique quamprimùm iuſſerunt. Semimares autẽ appellat his locis Androgynos, ſiue Hermaphroditos, qui ſcilicet ambigui, ſiue vtriuſque ſexus ſunt, vt declarat ipſe Liuius illo priore loco. Nam & hi primùm pro prodigio & monſtro habiti ſunt, vt tradit Cicero li. 1. de Diuinatione, Quid ortus Androgyni? nonne fatale quoddam monſtrum fuit? Plinius lib. 7. c. 3. Gignuntur & vtriuſque ſexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc verò in deliciis. Quod & ipſum iiſdem verbis repetit Gellius lib. 9. c. 4. in fi. Nam & hos partus prodigioſos fuiſſe conſtat ex eodem Liuio 3. Dec. lib. 7. vbi inter alia quædã prodigia id ponit. Et Sinueſſæ natum ambiguo inter marem ac fœminam ſexu infantem, quos Androgynos vulgus, vt pleraque faciliore ad duplicanda verba Græco ſermone, appellat. Et lib. 7. de ſimili partu loquens, Id verò aruſpices ex Hetruria acciti fœdum ac turpe

prodigium

Ob bubonẽ aut lupum cellam Io. aut Capit. ingre'ßum. Amburbiales victimæ. Solitaurilia & eorũdem cæremoniæ.

deuici, à ternouenis virginibus carmen per vrbem canebatur, donum deinde Iunoni ferebatur.[b] Quòd ſi bubo [c] vel lupus cellam Iouis, aut Capitolium intraſſet, propter id prodigium, tedę aut victimæ, nonnunquam ſulphuris [d] & aquæ luſtratione vrbem aut Capitolium expiarũt & luſtrarunt, [e] quæ victima Amburbialis dicta. Licet ſingulo [f] perfecto quinquennio, per cenſores vrbem luſtrari ſue, oue & tauro, aut verre, & tauro, & ariete, qui circunducebantur, quæ Solitaurilia vocantur, inueniamus. In quo fuit conſtitutum, vt menſe Februario, [g] quo tempore vrbs luſtratur, [h] Februo (qui luſtrationi præeſt) in primis litarent, & ſacrum facerent: mox cenſor in magna ordinum frequẽtia deos imperij præſides ſolenni precatione aduocaret, vt rem Romanam, vrbes, templa, fines, aquas perpetuò ſeruarent incolumes, & proſperos ſucceſſus darent, dubiiſque conatibus adeſſent: malaque auerruncarent, votaque in ſequens luſtrum promitterent: circúmque vrbis pomœrium ſereno cælo, pontifices, flamines, & omnes augures, ſacrificuli & vates, Veſtales virgines, galli ſacerdotes, ſeptemuiri epulonum, quindecimuiri ſacrorum, & ſalij, ſequentibus patribus & omni plebe, [i] Gabino ritu cum ſolenni precatione procederẽt.

Quid in luſtro condendo precabãtur a diis.

Cúmque in precationis carmine, quum luſtrum conderent, antea rogaretur, vt dij immortales rem Romanam volentes propitiique propagarent, & ampliorem facerent: poſtea aucto propagatóque latè imperio ad ſummum culmen, Scipio Æmylianus cenſor, in condendo luſtro, non vt ampliorem facerent, ſed tantùm vt rem Romanam ſeruarent incolumem, rogari iuſſit, tanquam ad vltimum amplitudinis prouecta eſſet. Manſitque diu mos, vt in omni precatione quam pro populo facerent, pro ſenatu quoque & quiritibus precarentur: neque fas eſſet, in ſolenni prece ſine altero alterum nominare: ſicut [k] Athenienſes (vt refert Theopompus) quum vota diis effunderent, Chiis & ſibi proſpera precabantur, & in Panegyris, quæ ſingulis quinquenniis fiebant, per præconem ſibi & Platæenſibus bona precari vſurparunt. [l] Deinde Philippo ſubirati propter continuas clades & belli mala decreto ſanxerunt, vt quoties ſacerdotes proſpera Athenienſi populo, ſociiſque & exercitui precabantur, toties Philippum, liberos, terreſtres naualéſque copias, atque omnem Macedoniam, exitiali carmine & diris

Athenienſes.

ANNOTATIONES.

prodigium dicere: extorrem agro Rom. procul terræ contactu alto mergendum, viuum in arcam condidere, prouectúmque in mare proiecerunt. Decreuere item Pontifices, vt virgines ter nouenæ per vrbem euntes carmen canerẽt. Et Iulius Obſequẽs c.81. Lunæ, inquit, Androgynus natus, præcepto aruſpicum in mare deportatus. Poſtea verò deſiit id prodigiũ haberi necarique, ſed in deliciis haberi, vt diximus ex Plinio: hincq́; cæptũ eſt quæri, Vtrũ mas, an fœmina exiſtimãdi ſint: reſponſumque eſt, Eius ſexus eſſe exiſtimandũ, qui in eo pręualet. l. quæritur. ff. de ſtatu hominum.

b *Quod ſi bubo.*] Plinius lib.10.c.12.

c *Vel lupus.*] Liuius 1.Decad.lib.3. Lupos, inquit, in Capitolio viſos ferunt à canibus fugatos: ob id prodigium luſtratum Capitolium eſſe.

d *Et aquæ luſtratione.*] Vide infrà in verbo, Sulphur. & iterum in verbo, Ouo. & duobus ſeqq.

e *Quæ victima Amburbialis dicta.*] Feſtus Pompeius lib.1. Amburbiales, inquit, hoſtiæ dicebantur, quæ circum terminos vrbis Romæ ducebantur. Gyraldus de Hiſt. Deorum ſyntag.17.

f *Perfecto quinquennio.*] Aſconius Pædianus 1. in Verrem act. quæ Diuinatio dicitur, Cẽſores, inquit, completo quinquennio vrbem luſtrabant, & Solitaurilia ſacrificia de ſue, oue, tauro faciebant. Et de huiuſmodi Solitaurilibus Cato rei Ruſticæ c.141. non ſemel, Vbi Suouitaurilibus (ſic enim ea ſacra nominat) dicit immolari porcum, agnum & vitulum: docétque ſacrificij ritum. Varro lib. quoque rei Ruſticæ 2.c.1. Et quòd, inquit, populus Romanus cùm luſtratur, Suouitaurilibus circumagũtur verres, aries, taurus. Dionyſius Halicarn. Solitaurilibus, inquit, hoſtiæ taurus, aries, & hircus ter circunductæ circum exercitum, Marti mactatæ ſunt. Liuius 1.Decad. lib.8. Quintilianus lib.1. cap.10. Feſtus Pompeius lib.17. non longè à princip. tradit Solitaurilia hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem ſignificare, tauri, arietis, verris: quòd omnes eæ ſolidi integrique ſunt corporis. Pomponius Lætus de Magiſtrat. Rom. Diomedes autem Chariſius lib. 1. Artis Grammaticæ, Solitaurilia, ait, quidam putant dicenda à victimis ſue, oue, & tauro: ſed Valgius de Rebus per epiſtolam quæſitis, Solitaurilia dicta ait eſſe, & a ſolis maribus ſumptum eſſe: Hæc Diomedes.

g *Quo tempore vrbs luſtratur.*] Ouidius lib.2. Faſtorum ſtatim poſt princ. Et Feſtus Pompeius lib.6. vbi de Februario menſe. Varro lib.5. de lingua Latina. Macrobius lib.1. Saturnal. c.13.

h *Februo.*] Macrobius vbi ſuprà. Cenſorinus de die Natali, cap.18. Diuus Auguſtinus lib.7.cap.7. Ciuitatis Dei, Ideò, inquit, terminalia eodem menſe Februario celebrari dicunt, cùm ſit ſacrum purgatorium, quod vocant Februum, vnde menſis nomen habet. Ouidius loco ſuprà proximè citato,

Februa Romani dixere piamina patres:
Nunc quoque dant verbo plurima ſigna fidem.

Et paulò pòſt,

Denique quodcunque eſt, quo corpora noſtra piantur,
Hoc apud intonſos nomen habebat auos.
Menſis ab his dictus ſancta quia pelle luperci
Omne ſolum luſtrant: idq; piamen habent.
Aut quia placatis ſunt tempora pura ſepulchris,
Tunc cùm ferales præteriere dies.
Omne nefas, omnemq; mali purgamine cauſam,
Credebant noſtri tollere poſſe ſenes.

i *Gabino ritu.*] Liuius 1. Decad. lib.8. deuotionis faciendæ ritus ſcribens, de Decio Coſſ. ait, Ipſe incinctus cinctu Gabino, armatus in equum inſiluit: ac ſe in medios immiſit. Lucanus Pharſaliæ lib.1. Romanorum morem in vrbis luſtratione graphice deſcribens, ſic inquit,

Mox iubet, & totam pauidis a ciuibus vrbem
Ambiri, & feſto purgantes mœnia luſtro,
Longa per extremos pomœria cingere fines.
Pontifices ſacri, quibus eſt permiſſa poteſtas,
Turba minor ſequitur ritu ſuccincta Gabino:
Veſtalemq; chorum ducit vittata ſacerdos,
Troianam ſoli cui fas vidiſſe Mineruam.

k *Sicut Athenienſes.*] Herodotus lib.6. ſcribit, Athenienſes ſibi & Platæenſibus bona precari ſolere.

l *Deinde Philippo.*] Liuius 4.Decad.lib.1. de Athenienſibus loquens, Sacerdotes, ait, publicos, quotieſcunq; pro populo Athenienſi, ſociiſque, & exercitibus, & claßibus eorum precarentur, toties deteſtari atque execrari Philippũ & liberos eius, regnúmque, terreſtres naualéſque copias, Macedonum genus omne, noménque. Nec hic omittendum quod etiam de Lacedęmoniis tradit Plutarchus in Antiquis eorum inſtitutis, illos ſuis precibus adiicere ſolitos, vt iniurias

quoque

imprecationibus deteſtarentur. [m] Nero tamen dum Iſthmi opus auſpicatur, in præfationis carmine ſibi tantum & populo Romano bona precatus fuit, diſſimulata ſenatus mẽtione. [n] Vtque cum luſtrum fieret, publicus luctus populo minueretur, quia in publica lætitia illuuie & luctu fœdari non decebat. [o] Sulphur quoque luſtrationibus adhiberi pleríque volunt. fuit enim religioſum, maximéque valuit procurandis religionibus ad expiandas ſuffitu domos, quæ luſtratio in rebus pluribus fiebat ob inco-lumitatem. [p] nam vitula præcedente, aut agna coronata, meſſis, ager, fundus, terra, grex vel pecus [q] ter circumluſtrabatur, proſequente agreſtium turba cum fiſtula ſolennique pſaltatu & clamoribus, deum deámve cui ſacra fiunt, inuocante, vti morbos, vaſtitudinem, calamitates & intemperies prohiberent, frumentáque grandire & bene venire ſinerent, paſtores pecoráque ſeruarent. [r] Quod quidem ambar-uale ſacrum etiam tutandis imperij finibus fiebat. Primus enim imperij finis, feſti locus, ad quintum ſextúmve lapidem ab [s] vrbe notabatur: Mox Lauini, vbi dijs patrijs Romani reges pro ſalute vrbis ſacrum facere aſſuerant. Poſtea Anco regnante, vſque ad mare imperium prolatum. Oſtiáque in ora Tiberis condita. Tempore deinde procedente, longe dilato auctóque imperio, poſt magnos progreſ-ſus alijs in locis, vbi fines Romani imperij erant, pontifices vno ſimul tempore velut in patrio ſolo ſa-crum concelebrarunt, & ambarualem victimã fecerunt: [t] donec Romani imperij terminus à Gadibus ad mare rubrũ & Oceanum, & ab oriente ad Euphratem. quò Lucullus proceſſit, & Oluros, quò ductu Pompeij Magni Romana ſigna illata ſunt, imperij terminus propagatus fuit: à meridiano verò ad tra-ctum Libyæ, & à Septentrione ad Rhenum & Iſtrum, qui quidem latius proceſſerunt, [u] quam Cyri imperium fuiſſe traditur, cuius regnũ terminos habuit ab oriente mare rubrum, à ſeptentrione Pon-tum Euxinum, ab occidente Cyprum & Ægyptum, à meridie verò Æthiopiam. [x] Si tamen ager lu-ſtrandus foret, ita luſtrabatur, vt Iunoni & Iano vina libarent prius, mox Martem patrem, vt ſciens vo-lénſque propitius adeſſet ſibi & familiæ, aduocarent, agrumque perfecto ſacrificio luſtrarent. [y] Apud Græcos vrbs exẽplo Epimenidis luſtrabatur, vt binas oues nigri & cãdidi velleris ex vrbe pagóve, quò ire vellent, liberas dimitterent, ſubſequutis cuſtodibus, qui illas vbicunque accubuiſſent, benefacienti deo immolarent. [z] Gallis verò luſtrandi vrbem vſus erat, vt hominẽ purioribus cibis anno ſaginarent, ac feſto die vrbe tota circunductum, extra pomœrium educerent, cumque mox lapidibus obruerent. [a] Si autem oues luſtrarentur, obſeruatũ eſt, vt paſtor ſummo diluculo aqua illas inſpergeret & ſulphu-re, herbáque Sabina & lauro igne ſuccenſis, circum ouilia ſuffumigaret: cumque ſacro carmine, milio & libo cum lacte & ſapa Pali ſacra faceret: quo ſuffitu pecora expiari, & morbos depelli, ac diras tabes

Nero.
In luſtro publicus luctus minutus.
Sulphur luſtrationibus adhibitum.
Ambaruale ſacrũ ad tutandum imperium.
Oſtia quãdo condita.
Agri luſtratio.
Græci.
Galli.

ANNOTATIONES.

quoque affici poſſint. Preces autem ipſorum eſſe, vt ex bonis actionibus bona darentur, & nihil aliud.

m *Nero tamen.*] Cornel. Tacitus lib.16.

n *Vtq; cum luſtrum fieret.*] Feſt. Pompeius lib.11. Minuebatur, inquit, populo luctus ædis dedicatione, cum à Cenſoribus luſtrum cõdebatur, cùm votum publicè ſuſceptum ſoluebatur.

o *Sulphur quoque luſtrationibus.*] Dioſcorides lib.7. cap.78. Plinius lib 35.cap.15.author eſt, ſulphur habere in religionibus locum ad expiandas ſuffitu domos. Proclus nobilis Platonicus ſcribit in lib.de ſacrificiis, Sacerdotes in purificationibus, vti ſolitos ſulphure, atque aſphalto, hoc eſt, bitumine, aqua marina aſpergentes: quoniam (vt ille inquit) purificat ſulphur propter odoris acumen, aqua verò marina propter igneam portionem. Apuleius triplicem in ſacrificiis purgationem ſignat. Ibidem, inquit, ſimulachris ritè diſpoſitis, nauem fabertime factam, picturis miris circunſeptus variegatam, ſummus ſacerdos teda lucida, & ouo, & ſulphure, ſolenniſſimas preces de caſto præfatus ore, quam puriſſimè purificatam, deæ nũcupauit dedicauitque. Ouid. Metam.lib.7.

Terq; ſenem flamma, ter aqua, ter ſulphure luſtrat.

Tibullus lib.1.eleg.5.

Ipſeq; ter circum luſtrans ſulphure puro,
Carmine cum magico præcinuiſſet anus.

Et Propertius lib.4.eleg.9.

Imperat & totas iterum mutare lacernas,
Terq; meum tetigit ſulphuris igne caput.

Iuuenalis ſatyra ſecunda, quem infrà citabimus, cum de triplici animarum purgatione agetur. Et diximus etiam in noſtris Commentarijs Nobilitatis, cap.31.num.199.incip. & cùm ſulphur. & vide etiam infrà ibi, Ouo. vbi de ouo & duobus ſeq.

p *Nam vitula præcedente.*] Seruius in Virgil.eclog.3.ibi,
Cùm faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.

q *Ter circum luſtrabãtur.*] Suprà in verbo, Sulphur quoque

r *Quod quidem Ambaruale ſacrum.*] Suprà lib.3.cap.12.

s *Ab vrbe notabatur.*] Strabo lib.5.

t *Donec Rom.Imperij.*] Appianus in Proœmio hiſtoriæ Libycæ.

u *Quam Cyri Imperium*] Xenophon Pædiæ Cyri lib.8.

x *Si tamen ager luſtrandus foret.*] Id Catonis eſt rei Ruſticæ cap.141.Virgil.1.Georg.

——Et cum luſtrabimus agros.

y *Apud Græcos.*] Gyrald. ſyntag.17.nullo authore citato.

z *Gallis verò*] Idem Gyraldus eodem lib. nullo item authore citato: ſed ex Lactantio interprete Statij lib.10.Thebaidos in eum locum,

——Et tandem matri data flere poteſtas:
Luſtralémne feris ego te puer inclyte Thebis,
Deuotumq; caput, vilis ceu mater alebam?

Luſtrare ciuitatem, inquit, humana hoſtia Gallicus mos eſt: nam aliquis de egentiſſimis pollicebatur præmijs, vt ſe ad hoc venderet, qui anno toto publicis ſumptibus alebatur purioribus cibis: denique certo & ſolenni die per totam ciuitatem ductus ex vrbe, extra pomœria ſaxis occidebatur à populo.

a *Si autem oues luſtrarentur.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà, ſed nullo authore citato. verùm hæc vſque ad verſic. Quòd ſi exercitus. ſunt Ouidij lib.4.Faſto.

Paſtor oues ſaturas ad prima crepuſcula luſtret:
Vnda prius ſpargat, virgaq; verrat humum.
Frondibus & fixis decorentur ouilia ramis,
Et tegat ornatas longa corona fores.
Cærulei fiant puro de ſulphure fumi,
Tactaq; fumanti ſulphure balet ouis.
Vre maris rores, tedamq; herbaſq; Sabinas,
Et crepet in medijs laurus adusta focis.
Libaq; de milio milij fiſcella ſequatur,
Ruſtica præcipue eſt hic dea læta cibo.

EEE *Adde*

Ob bubonē aut lupum cellam Iouis aut Capitolium ingreſſum.

Amburbialis victima.

Solitaurilia & eorūdem ceremonia.

deuci, à ternouenis virginibus carmen per vrbem canebatur, donum deinde Iunoni ferebatur.[b] Quòd ſi bubo[c] vel lupus cellam Iouis, aut Capitolium intraſſet, propter id prodigium, tedę aut victimæ, nonnunquam ſulphuris[d] & aquæ luſtratione vrbem aut Capitolium expiarūt & luſtrarunt,[e] quæ victima Amburbialis dicta. Licet ſingulo[f] perfecto quinquennio, per cenſores vrbem luſtrari ſue, oue & tauro, aut verre, & tauro, & ariete, qui circunducebantur, quæ Solitaurilia vocantur, inueniamus. In quo fuit conſtitutum, vt menſe Februario,[g] quo tempore vrbs luſtratur,[h] Februo (qui luſtrationi præeſt) in primis litarent, & ſacrum facerent: mox cenſor in magna ordinum frequētia deos imperij præſides ſolenni precatione aduocaret, vt rem Romanam, vrbes, templa, fines, aquas perpetuò ſeruarent incolumes, & proſperos ſucceſſus darent, dubiiſque conatibus adeſſent: malaque auerruncarent, votáque in ſequens luſtrum promitterent: circúmque vrbis pomœrium ſereno cælo, pontifices, flamines, & omnes augures, ſacrificuli & vates, Veſtales virgines, galli ſacerdotes, ſeptemuiri epulonum, quindecimuiri ſacrorum, & ſalij, ſequentibus patribus & omni plebe,[i] Gabino ritu cum ſolenni precatione procederēt.

Quid in luſtro condendo precabātur a diis.

Cúmque in precationis carmine, quum luſtrum conderent, antea rogaretur, vt dij immortales rem Romanam volentes propitiique propagarent, & ampliorem facerent: poſtea aucto propagatóque latè imperio ad ſummum culmen, Scipio Æmylianus cenſor, in condendo luſtro, non vt ampliorem facerent, ſed tantùm vt rem Romanam ſeruarent incolumem, rogari iuſſit, tanquam ad vltimum amplitudinis prouecta eſſet. Manſitque diu mos, vt in omni precatione quam pro populo facerent, pro ſenatu quoque & quiritibus precarentur: neque fas eſſet, in ſolenni prece ſine altero alterum nominare: ſicut[k] Athenienſes (vt refert Theopompus) quum vota diis effunderent, Chiis & ſibi proſpera precabantur, & in Panegyris, quæ ſingulis quinquenniis fiebant, per præconem ſibi & Platæenſibus bona precari vſurparunt.[l] Deinde Philippo ſubirati propter continuas clades & belli mala decreto ſanxerunt, vt quoties ſacerdotes proſpera Athenienſi populo, ſociiſque & exercitui precabantur, toties Philippum, liberos, terreſtres naualéſque copias, atque omnem Macedoniam, exitiali carmine & diris

Athenienſes.

ANNOTATIONES.

prodigium dicere: extorrem agro Rom. procul terræ contactu alto mergendum, viuum in arcam condidere, prouectúmque in mare proiecerunt. Decreuere item Pontifices, vt virgines ter nouenæ per vrbem euntes carmen canerēt. Et Iulius Obſequēs c.81. Lunæ, inquit, Androgynus natus, præcepto aruſpicum in mare deportatus. Poſtea verò deſiit id prodigiū haberi necariq́; , ſed in deliciis haberi, vt diximus ex Plinio: hincq́; cæptu eſt quæri, Vtrū mas, an fœmina exiſtimādi ſint: reſponſumque eſt, Eius ſexus eſſe exiſtimandū, qui in eo prȩualet. l. quæritur. ff. de ſtatu hominum.

b *Quod ſi bubo.*] Plinius lib.10.c.12.

c *Vel lupus.*] Liuius 1. Decad. lib.3. Lupos, inquit, in Capitolio viſos ferunt à canibus fugatos: ob id prodigium luſtratum Capitolium eſſe.

d *Et aquæ luſtratione.*] Vide infrà in verbo, Sulphur. & iterum in verbo, Ouo. & duobus ſeqq.

e *Quæ victima Amburbialis dicta.*] Feſtus Pompeius lib.1. Amburbiales, inquit, hoſtiæ dicebantur, quæ circum terminos vrbis Romæ ducebantur. Gyraldus de Hiſt. Deorum ſyntag.17.

f *Perfecto quinquennio.*] Aſconius Pædianus 1. in Verrem act. quæ Diuinatio dicitur, Cēſores, inquit, completo quinquennio vrbem luſtrabant, & Solitaurilia ſacrificia de ſue, oue, tauro faciebant. Et de huiuſmodi Solitaurilibus Cato rei Ruſticæ c.141. non ſemel, Vbi Suouitaurilibus (ſic enim ea ſacra nominat) dicit immolari porcum, agnum & vitulum: docétque ſacrificij ritum. Varro lib. quoque rei Ruſticæ 2.c.1. Et quòd, inquit, populus Romanus cùm luſtratur, Suouitaurilibus circumagūtur verres, aries, taurus. Dionyſius Halicarn. Solitaurilibus, inquit, hoſtiæ taurus, aries, & hircus ter circunductæ circum exercitum, Marti mactatæ ſunt. Liuius 1. Decad. lib.8. Quintilianus lib.1. cap.10. Feſtus Pompeius lib.17. non longe a princip. tradit Solitaurilia hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem ſignificare, tauri, arietis, verris: quòd omnes eæ ſolidi integrique ſint corporis. Pomponius Lætus de Magiſtrat. Rom. Diomedes autem Chariſius lib. 1. Artis Grammaticæ, Solitaurilia, ait, quidam putant dicenda à victimis ſue, oue, & tauro: ſed Valgius de Rebus per epiſtolam quæſitis, Solitaurilia dicta ait eſſe, & a ſolis tauribus ſumptum eſſe: Hæc Diomedes.

g *Quo tempore vrbs luſtratur.*] Ouidius lib.2. Faſtorum ſtatim poſt princ. Et Feſtus Pompeius lib.6. vbi de Februario menſe. Varro lib.5. de lingua Latina. Macrobius lib.1. Saturnal. c.13.

h *Februo.*] Macrobius vbi ſuprà. Cenſorinus de die Natali, cap.18. Diuus Auguſtinus lib.7. cap.7. Ciuitatis Dei, Ideò, inquit, terminalia eodem menſe Februario celebrari dicunt, cùm ſit ſacrum purgatorium, quod vocant Februum, vnde menſis nomen habet. Ouidius loco ſuprà proximè citato,

Februa Romani dixere piamina patres:
Nunc quoque dant verbo plurima ſigna fidem.

Et paulò pòſt,

Denique quodcunque eſt, quo corpora noſtra piantur,
Hoc apud intonſos nomen habebat auos.
Menſis ab his dictus ſancta quia pelle luperci
Omne ſolum luſtrant: idq́; piamen habent.
Aut quia placatis ſunt tempora pura ſepulchris,
Tunc cùm ferales præteriere dies.
Omne nefas, omnemq́; mali purgamine cauſam,
Credebant noſtri tollere poſſe ſenes.

i *Gabino ritu.*] Liuius 1. Decad. lib.8. deuotionis faciendæ ritus ſcribens, de Decio Coſſ. ait, Ipſe incinctus cinctu Gabino, armatus in equum inſiluit: ac ſe in medios immiſit. Lucanus Pharſaliæ lib.1. Romanorum morem in vrbis luſtratione graphice deſcribens, ſic inquit,

Mox iubet, & totam pauidis à ciuibus vrbem
Ambiri, & feſto purgantes mœnia luſtro,
Longa per extremos pomœria cingere fines.
Pontifices ſacri, quibus eſt permiſſa poteſtas,
Turba minor ſequitur ritu ſuccincta Gabino:
Veſtalemq́; chorum ducit vittata ſacerdos,
Troianam ſoli cui fas vidiſſe Mineruam.

k *Sicut Athenienſes.*] Herodotus lib.6. ſcribit, Athenienſes ſibi & Platæenſibus bona precari ſolere.

l *Deinde Philippo.*] Liuius 4. Decad. lib.1. de Athenienſibus loquens, Sacerdotes, ait, publicos, quotieſcunq; pro populo Athenienſi, ſociiſque, & exercitibus, & claſſibus eorum precarentur, toties deteſtari atque execrari Philippū & liberos eius, regnúmque, terreſtres naualeſque copias, Macedonum genus omne, nomēnque. Nec hîc omittendum quod etiam de Lacedęmoniis tradit Plutarchus in Antiquis eorum inſtitutis, illos ſuis precibus adiicere ſolitos, vt iniuriis

quoque

imprecationibus deteſtarentur. [m] Nero tamen dum Iſthmi opus auſpicatur, in præfationis carmine ſibi tantum & populo Romano bona precatus fuit, diſſimulata ſenatus mẽtione. [n] Vtque cum luſtrum fieret, publicus luctus populo minueretur, quia in publica lætitia illuuie & luctu fœdari non decebat. [o] Sulphur quoque luſtrationibus adhiberi plerique volunt. fuit enim religioſum, maximéque valuit procurandis religionibus ad expiandas ſuffitu domos, quæ luſtratio in rebus pluribus fiebat ob incolumitatem. [p] nam vitula præcedente, aut agna coronata, meſſis, ager, fundus, terra, grex vel pecus [q] ter circunluſtrabatur, proſequente agreſtium turba cum fiſtula ſolennique pſaltatu & clamoribus, deum deámve cui ſacra fiunt, inuocante, vti morbos, vaſtitudinem, calamitates & intemperies prohiberent, frumentáque grandire & bene venire ſinerent, paſtores pecoráque ſeruarent. [r] Quod quidem ambaruale ſacrum etiam tutandis imperij finibus fiebat. Primus enim imperij finis, feſti locus, ad quintum ſextúmve lapidem ab [s] vrbe notabatur: Mox Lauini, vbi dijs patrijs Romani reges pro ſalute vrbis ſacrum facere aſſuerant. Poſtea Anco regnante, vſque ad mare imperium prolatum. Oſtiáque in ora Tiberis condita. Tempore deinde procedente, longe dilato auctóque imperio, poſt magnos progreſſus alijs in locis, vbi fines Romani imperij erant, pontifices vno ſimul tempore velut in patrio ſolo ſacrum concelebrarunt, & ambarualem victimã fecerunt: [t] donec Romani imperij terminus à Gadibus ad mare rubrũ & Oceanum, & ab oriente ad Euphratem. quò Lucullus proceſſit, & Oluros, quò ductu Pompeij Magni Romana ſigna illata ſunt, imperij terminus propagatus fuit: à meridiano verò ad tractum Libyæ, & à Septentrione ad Rhenum & Iſtrum, qui quidem latius proceſſerunt, [u] quàm Cyri imperium fuiſſe traditur, cuius regnũ terminos habuit ab oriente mare rubrum, à ſeptentrione Pontum Euxinum, ab occidente Cyprum & Ægyptum, à meridie verò Æthiopiam. [x] Si tamen ager luſtrandus foret, ita luſtrabatur, vt Iunoni & Iano vina libarent prius, mox Martem patrem, vt ſciens voléntque propitius adeſſet ſibi & familiæ, aduocarent, agrúmque perfecto ſacrificio luſtrarent. [y] Apud Græcos vrbs exẽplo Epimenidis luſtrabatur, vt binas oues nigri & cãdidi velleris ex vrbe pagóve, quò ire vellent, liberas dimitterent, ſubſequutis cuſtodibus, qui illas vbicunque accubuiſſent, benefacienti deo immolarent. [z] Gallis verò luſtrandi vrbem vſus erat, vt hominẽ purioribus cibis anno ſaginarent, ac feſto die vrbe tota circunductum, extra pomœrium educerent, cumque mox lapidibus obruerent. [a] Si autem oues luſtrarentur, obſeruatũ eſt, vt paſtor ſummo diluculo aqua illas inſpergeret & ſulphure, herbáque Sabina & lauro igne ſuccenſis, circum ouilia ſuffumigaret: cumque ſacro carmine, milio & libo cum lacte & ſapa Pali ſacra faceret: quo ſuffitu pecora expiari, & morbos depelli, ac diras tabes

Nero.
In luſtro publicus luctus minutus.
Sulphur luſtrationibus adhibitum.
Ambaruale ſacrũ ad tutandum imperium.
Oſtia quãdo condita.
Agri luſtradi ratio.
Græci.
Galli.

ANNOTATIONES.

quoque affici poſſint. Preces autem ipſorum eſſe, vt ex bonis actionibus bona darentur, & nihil aliud.

m *Nero tamen.*] Cornel. Tacitus lib. 16.

n *Vtq; cum luſtrum fieret.*] Feſt. Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, populo luctus ædis dedicatione, cum à Cenſoribus luſtrum cõdebatur, cùm votum publicè ſuſceptum ſoluebatur.

o *Sulphur quoque luſtrationibus.*] Dioſcorides lib. 7. cap. 78. Plinius lib. 35. cap. 15. author eſt, ſulphur habere in religionibus locum ad expiandas ſuffitu domos. Proclus nobilis Platonicus ſcribit in lib. de ſacrificiis, Sacerdotes in purificationibus, vti ſolitos ſulphure, atque aſphalto, hoc eſt, bitumine, aqua marina aſpergentes: quoniam (vt ille inquit) purificat ſulphur propter odoris acumen, aqua verò marina propter igneam portionem. Apuleius triplicem in ſacrificiis purgationem ſignat. Ibidem, inquit, ſimulachris ritè diſpoſitis, nauem faberrimè factam, picturis miris circunſeptus variegatam, ſummus ſacerdos teda lucida, & ouo, & ſulphure, ſolenniſſimas preces de caſto præfatus ore, quàm puriſſimè purificatam, deæ nũcupauit dedicauitque. Ouid. Metam. lib. 7.

Terq; ſenem flamma, ter aqua, ter ſulphure luſtrat.

Tibullus lib. 1. eleg. 5.

Ipſeq; ter circum luſtraui ſulphure puro,
Carmine cùm magico præcinuiſſet anus.

Et Propertius lib. 4. eleg. 9.

Imperat & totas iterum mutare lacernas,
Terq; meum tetigit ſulphuris igne caput.

Iuuenalis ſatyra ſecunda, quem infrà citabimus, cum de triplici animarum purgatione agetur. Et diximus etiam in noſtris Commentariis Nobilitatis, cap. 31. num. 199. incip. & cum ſulphur. & vide etiam infrà ibi, Ouo. vbi de ouo & duobus ſeq.

p *Nam vitula præcedente.*] Seruius in Virgil. eclog. 3. ibi,

Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.

q *Ter circum luſtrabatur.*] Suprà in verbo, Sulphur quoque

r *Quod quidem Ambaruale ſacrum.*] Supra lib. 3. cap. 12.

s *Ab vrbe notabatur.*] Strabo lib. 5.

t *Donec Rom. Imperij.*] Appianus in Proœmio hiſtoriæ Libycæ.

u *Quam Cyri Imperium.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8.

x *Si tamen ager luſtrandus foret.*] Id Catonis eſt rei Ruſticæ cap. 141. Virgil. 1. Georg.

——Et cum luſtrabimus agros.

y *Apud Græcos.*] Gyrald. ſyntag. 17. nullo authore citato.

z *Gallis verò*] Idem Gyraldus eodem lib. nullo item authore citato: ſed ex Lactantio interprete Statij lib. 10. Thebaidos in eum locum,

——Et tandem matri data flere poteſtas:
Luſtraléinne feris ego te puer inclyte Thebis,
Deuotumq; caput, vilis ceu mater alebam?

Luſtrare ciuitatem, inquit, humana hoſtia Gallicus mos eſt: nam aliquis de egentiſſimis pollicebatur præmiis, vt ſe ad hoc venderet, qui anno toto publicis ſumptibus alebatur purioribus cibis: denique certo & ſolenni die per totam ciuitatem ductus ex vrbe, extra pomœria ſaxis occidebatur à populo.

a *Si autem oues luſtrarentur.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà, ſed nullo authore citato. verùm hæc vſque ad verſic. Quòd ſi exercitus. ſunt Ouidij lib. 4. Faſto.

Paſtor oues ſaturas ad prima crepuſcula luſtret:
Vnda prius ſpargat, virgaq; verrat humum.
Frondibus & fixis decorentur ouilia ramis,
Et tegat ornatas longa corona fores.
Cærulei fiant puro de ſulphure fumi,
Tactaq; fumanti ſulphure balet ouis.
Vre mares oleas, tedamq; herbaſq; Sabinas,
Et crepet in medijs laurus adusta focis.
Libaq; de milio milij fiſcella ſequatur,
Ruſtica præcipue eſt hic dea læta cibo.

Exercitus. exterminari putarunt. [b] Quòd ſi exercitus luſtrandus eſſet, is inſtructus, præcedente ſue aut hirco, oue
& tauro, in campo Martio luſtrabatur, armatóſque milites, pedites equitéſque lauro coronatos rem
diuinam & luſtrale ſacrificium facere oportebat [c] ſub diuo, vt fuit a Seruio inſtitutum, qui hoc lu-
Armiluſtrum. ſtrationis genus inuenit primus: [d] quem diem Armiluſtrum nuncupant: [e] in quo id magnopere ſer-
uatur, vt qui hoſtias ducunt, eligantur bonis nominibus, inde certa omina & felices ſucceſſus toto
exercitui captantes. [f] Manſitq́; conſtitutum, vt quum exercitus & caſtra luſtrabantur, triticum mili-
bus pro cuiuſque cõtubernio daretur, & ſingulis drachmæ, muneráque & donatiuum, votáque in pro-
Macedones. ximum luſtrum exoluenda duces promitterent. [g] Macedonibus verò inter diuiſam hoſtiam, priorem
ad dexteram, poſteriorem ad læuam viæ, aut diſciſſæ canis viſcera, armatas copias & exercitũ tradu-
cere, inſtructo paratóque milite præcedere, & ſimulacrũ pugnæ edere: cúmque cohorte regia, & omni
belli apparatu, arma ab vltima origine regum proferre, & ſacrum piaculare facere, luſtrandi mos fuit.
Xerxes. [h] Xerxes autem milite detrectantę militiam, in duas partes diſſecto, exercitum traduxit, & hac victima
Claſſium ac naualiũ copiarum luſtrandi mos. execrabili milites luſtrauit, & crimina expiauit. [i] Si verò claſſes naualéſque copiæ luſtrarentur diſpo-
ſita claſſe in litore, aram quæ mari abluebatur, conſtruere conuenit: in qua ſacerdotes victimas cæde-
rent, mox circunſtante exercitu, cæſam victimam atque exta per claſſem in litore diſpoſitam nauiculis
circunferrent, cum ſolenni carmine & precatione, ducibus vnà inſidentibus in ſcaphis: diuiſæq́; hoſtiæ
partem in mare cum viſceribus porricerent, partẽ verò flammis adolerent, eo modo claſſem luſtrari, &
Rogi luſtratio. calamitates depelli opinati. [k] Rogus quoque militari more luſtrabatur, vt inſtructæ armatæq́; acies ter
circum incenſam pyram, vbi defunctos in acie cremabant, arma quatientes cum luctu & lamentabili
carmine, nunc frena & balteos, nunc galeas & criſtas, ſæpius enſes & arma ſpoliaque in ignem mitte-
rent, & cum tripudiis decurrerent: hoſtiiſque ad rogum immolatis, inferias occiſorum manibus darẽt:
flammáque extincta, occiſorum cineres multo arenæ aggere cumularent, quum tot vrnæ ſingulis non

ANNOTATIONES.

Adde dapes mulctramq́; ſuas, dapibuſq́; refectus
Syluicolam tepido lacte precare Palem.

Ad id quoque pertinet quod Tibullus lib. 1. eleg. 1. ſcribit,

Hic ego paſtoremq́; meum luſtrare quotannis,
Et placidam ſoleo ſpargere lacte Palem.

Et ad id quoque quod de ſapa etiam hic dicitur, eſt ipſius Ouidij non adeò longe ab his, quæ ex illo ſupra diximus.

Quæ precor, eueniant: & nos faciamus ad vnum
Paſtorum dominæ grandia liba Pali.
His dea placanda eſt, hæc tu conuerſus ad ortus
Dic quater, & viuo perlue rore manus.
Tunc licet appoſita veluti cratere camella,
Lac niueum potes, purpureamq́; ſapam.

b *Quòd ſi exercitus luſtrandus eſſet.*] Gyraldus vbi ſuprà. At id eſt Liuij 1. Decad. lib. 1. in regno Seruij Tulli, & Dionyſij Halicarnaſſei lib. 4.

c *Sub diuo.*] Plutarchus in Bruto.

d *Quem diem Armiluſtrum.*] Varro libro 4. linguæ Latinæ hoc nomen ab ambitu luſtri dictum exiſtimat, quòd ibi circunferretur pompa & equi currerent. Aliter Plutarchus in Romulo.

e *In quo id magnopere ſeruatur.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione, In luſtranda colonia ab eo qui eam deduceret: & cùm Imperator exercitum, Cenſor populũ luſtraret, bonis omnibus, qui hoſtias adducerent, eligebantur.

f *Manſitq́; conſtitutum.*] Plutarch. in Bruto.

g *Macedonibus verò.*] Id vſque ad verſic. Xerxes autem. eſt Liuij 4. Decad. lib. 10. & Q. Curtij lib. 10. Macedonum, inquit, Reges ita luſtrare ſoliti erant milites, vt diſciſſæ canis viſcera vltimo in campo, in quem deduceretur exercitus, ab vtraque abiicerentur parte. Intra id ſpatium armati omnes ſtarent, hinc milites, hinc equites, illinc phalanx.

h *Xerxes autem.*] Herodot. lib. 7. ſcribit quòd cùm Pythius Lydius, cœleſti oſtento perterritus, à Xerxe petiiſſet militiæ vacationem pro ſuo filio natu maximo: is ob id admodum indignatus, iuſſit eundem filiũ diſcindi medium: eiúſque diſciſſi dimidium ad dexteram viæ, & dimidium ad ſiniſtram diſponi, illácque exercitum tranſire.

i *Si verò claſſes.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà, & in libro de Nauigiis. Sed id eſt ex Liuio 3. Decad. lib. 9. ſic ſcribente, Vbi illuxit: Scipio è prætoria naue, ſilentio per præconem facto, Dij deæque, inquit, qui maria terraſq́; colitis, vos precor, quæſoque, quæ in meo imperio geſta ſunt, geruntur, poſtq́; gerentur: ea mihi populo, plebique Romanæ, ſociis, nominíque Latino, qui populi Romani, quique meam ſectam, imperium, auſpiciumque terra, mari, amnibuſque ſequuntur, bene vertant: eáque vos omnia bene iuuetis: bonis auctibus auxitis: ſaluos incolumeſq́; victis perduellionibus, victores ſpoliis decoratos, præda onuſtos, triũphantéſque mecũ domos reduces ſiſtatis: inimicorũ hoſtiumq́; vlciſcẽdorum copiam faxitis: quæque populus Carthaginenſis in ciuitatem noſtram facere molitus eſt, ea vt mihi populóque Rom. in ciuitatem Carthaginenſium exempla edendi facultatem detis. Secundum eas preces cruda exta cæſa victima (vti mos) in mare proiecit, tubaque ſignum dedit proficiſcendi. Ita enim vulgò legitur: ſed ego nõ proiecit legendum puto, ſed proricit: per ea, quæ alibi de proriciendo verbo diximus. Sed & de huiuſmodi claſſium luſtratione, Appianus lib. 5 belli Ciuilis, Cæſar claſſis exercitum hoc modo purgauit, Altaria primùm maris in littore ſita alluuntur vndis, multitudo omnis circunquaque magno ſilentio per naues aſſidet: Sacerdotes in mari conſidentes ſacra faciunt, térque per exercitum ſcaphis circumuecti, purgamina ſacra deferunt, ducibus vnà adnauigantibus & purgamina extollentibus, vt ab exercitu infelicia quæque depellant. Diuidentes deinde ea, partem in mare proriciunt, partem altaribus impoſitam flammis adolent, ac protinus multitudo omnis ea benedicit. Sic Romani claſſem ſolent perpurgare. Virgil. lib. 5. Æneid.

Dij quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaq́; ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

k *Rogus quoque militari more luſtrabatur.*] Hæc omnino ſunt Virgilij lib. 11. Æneidos, cuius hæc verba ſunt,

Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mæſtum funeris ignem
Luſtrauere in equis, vlulatuſq́; ore dedere.
Spargitur & tellus lachrymis, ſparguntur & arma.
It cœlo clamorq́; virûm, clangorq́; tubarum.
Hinc alij ſpolia occiſis derepta Latinis
Coniiciunt igni, galeas, enſeſq́; decoros,
Frænaq́; feruentesq́; rotas: pars, munera nota,
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti.
Setigeroſq́; ſues, raptaſq́; ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemiuſtaq́; ſeruant,

ſufficerent. [l] Curias quoq; & populum purgari accepimus, vt excerptum vitulum ex fordæ bouis immolatæ vtero (ſicut in [m] Fordicidijs mos eſt) per veſtalem natu grandiorem igni comburerent, éxque illius cinere, & equi ſanguine, adultiſque fabarum ſtipulis ſuffimen fieret, quo populus & curiæ Palilibus purgantur: quod quidẽ in templo Veſtæ præcipua cura ad dubios caſus & incerta fortunæ ſeruabatur, hoc modo ab infortunijs populum vniuerſum expiari putantes. [n] Præter quæ, Tubuluſtria veteres celebrarunt, diebus quibus Martio menſe tubæ ſacrorum in atrio Sutorio luſtrabantur. Somnia quoque meticuloſa & curas, fluminis ablutione purgari, & faſcinationes, [o] ſaliua ieiuna repelli, veteri ſuperſtitione creditum eſt. [p] Apud Athenienſes & [q] Lydos ſacrum piaculare fit, vt conciones, theatra & populum minutis porcellis luſtrent per periſtiarchos, & ita calamitates auerterẽt & auerruncarent. Sed quod eſt de ſulphure dictum, idem de lauro & verbena compertum eſt: [r] ſiquidem verbena [s] & laurus ſuffitionibus frequens fuit, propter religionem animo incuſſam, quòd qui aliquo eſſent piaculo polluti, ſæpius ſulphure, † nonnunquam aqua, [t] ouo, igni, verbena & lauro expiantur. [u] Tres enim iſtæ ſpecies veteribus fuere vſu frequentes: aut enim teda & ſulfure purgari, vel aqua ablui, vel aëre ven-

Curiarũ ac populi luſtratio.
Tubuluſtria.
Somniorũ, curarum & faſcinationũ.
Athenienſes.
Periſtiarchi.
Sulphur in ſacris.
Verbena.
Laurus.
Tres purgãdi ſpecies.

ANNOTATIONES.

Buſta: neque auelli poſſunt, nox humida donec
Inuertit cælum ſtellis ardentibus aptum.

l *Curias quoque & populum purgari.*] Suprà cap.25. ex Varrone. Ad illas autem luſtrationes adde & domorum luſtrationem fieri ſolitam aqua pura & oliuæ frondibus, vt ſatis colligitur ex illo loco Virgilij lib.6. Æneidos,

Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ
Luſtrauitq́; domos.——

Vbi & id annotauit Donatus, vbi & hac luſtratione dicit homines & claſſes, & cætera omnia purgari & expiari. De vrbis luſtratione diximus ſuprà ex Lucano.

m *Sicut in Fordicidijs.*] Diximus ſuprà cap. 25. non adeò longe à fi.

n *Præter quæ, Tubuluſtria.*] Varro lib.5. de ling. Lat. Tubiluſtrum, inquit, appellatur, quòd eo die in atrio ſutorio ſacrorum tubæ luſtrantur. Ouid. lib.3. Faſtorum,

Summa dies è quinque tubam luſtrare canoram
Admonet, & forti ſacrificare deæ.

Et lib.5.

Proxima Vulcani lux eſt, quam luſtria dicunt:
Luſtrantur puræ, quas facit ille, tubæ.

Feſtus Pompeius li.18. Ex quibus intelliges nonnullos hæc Tubiluſtria vocare. Et de his quoque diximus ſuprà lib.2. cap.22. ad fin. & iterum lib.3. cap.6.

o *Saliua ieiuna repelli.*] Plin. lib.28. cap.4.

p *Apud Athenienſes.*] Cælius Rhodiginus lib.6. cap.12. & lib.27. cap.17. vbi ſic ſcribit, Morem quippe Athenis fuiſſe produnt, conciones expurgandi atque theatra, & omnino quemlibet populi conuentum. Id verò minutis fiebat porcellis, quos nominabant Catharſia. Eiuſmodi obibant munus, qui dicebantur à colluſtratione Periſtiarchi.

q *Et Lydos.*] Herodot. lib.1.

r *Siquidem verbena.*] Terent. in Andria act.4. ſcena item 4.

——Ex ara hinc ſume verbenas tibi,
Atque eas ſubijcere.——

Vbi Donatus interpres, Verbenæ quaſi herbenæ redimicula ſunt ararum. Et paulò pòſt, Verbenæ ſunt omnes herbæ, frondéſque feſtæ ad aras coronandas: vel omnes herbæ frondéſque ex aliquo loco puro decerptæ. Et Virgil. ecloga 8.

Verbenaſq́; adole pingues, & maſcula thura.

Et lib.12. Æneidos ibi,

——Et verbena tempora vincti.

Vbi Seruius, Abuſiue Verbenas vocamus omnes frondes ſacratas, vt eſt laurus, oliua, vel myrtus: citátque illud Terentij ſuprà adductum. nam myrtum fuiſſe Menander teſtatur, de quo Terentius tranſtulit. Et Horatius lib.1. Carminum Ode 19. de Glycera,

Hic viuum mihi ceſpitem, hic
Verbenas pueri ponite, thuraq́;
Bimi cum patera meri.
Mactata veniet lenior hoſtia.

Vbi Acron, Verbena, inquit, aut terra virens, aut ceſpes ad ſacrificium. & Ode 11. lib.4.

——Ara caſtis
Vincta verbenis auet immolato
Spargier agno.

Vbi idem Acron, Verbenæ ſunt omnes herbæ, frondéſque feſtæ ad aras coronandas: dictæ quaſi herbenæ. Eſt autem Verbena (vt ſcribit Plinius lib.22. c.2.) gramen ex arce cum ſua terra euulſum. Hac vtebantur legati cùm ad hoſtes clarigatum, id eſt, res raptas clarè repetitum, mittebantur. Hac Iouis menſa verrebatur, domus purgabantur, ac luſtrabantur, vt ſcribit idem Plin. lib.25. c.9. Dioſcorides autem ante Plinium lib.4. c. 56. dicit quòd *ἱερὰ βοτάνη* dicta eſt. id eſt, ſacra verbena, quòd ſcilicet, vt omnes tradunt, ad amuleta & expiationes commendetur. Sed & ex Apuleio Apolog. 1. & Metam. lib.11. perſpicuè intelligitur Verbenæ vſum eſſe in ſacris Quintus Curtius lib.4. ſcribit, Verbenas in auguris manu præferri dum litaret, his verbis, Alexander non aliàs magis territus, ad vota & preces Ariſtandrum vocari iubet. Ille in candida veſte verbenas manu præferens, capite velato præibat preces Regis, Iouem, Mineruam, Victoriamque propiciantis.

s *Et laurus.*] Plinius lib.15. cap.30. eodémque vlt. & Feſtus Pompeius lib.10. vbi loquitur de laureatis militibus. & Iuuenalis quo loco quem tibi infrà citabo.

† *Nonnunquam aqua.*] Virgil. d. lib.12.

————Alij fontem, ignemq́; ferebant.

Vbi fontem pro aqua poſuit, vt & ibi annotauit Seruius.

t *Ouo.*] Oua adhiberi in luſtrationibus, ſacrificiis & expiationibus, multorũ teſtimonijs docemur. Ouid. li.2. de Arte,

Et veniat, quæ luſtret anus lectúmque, locúmque:
Præferat & tremula ſulphur & oua manu.

Et Iuuenalis ſat.6.

Grande ſonat, metuiq́; iubet Septembris & Auſtri
Aduentum, niſi ſe centum luſtrauerit ouis.

Hincq; Lucianus in dialogo, cui titulus eſt, *κατάπλους ἢ τύραννος*, dixit *τὰ ἐκ τῶν καθαρσίων ᾠὰ*, id eſt, purgationum oua: oſtendens oua eſſe. Apul. lib.11. dicit, ſummum ſacerdotem Iſidis teda lucida, & ouo, & ſulphure, ſolenniſſimiſque precibus in nauis expiatione vſum fuiſſe: quod iam ſuprà diximus. Cælius lib.27. cap.17. huius rationem reddit.

u *Tres enim iſtæ ſpecies.*] Hæc vſque ad verſ. Quod Homeri. ſunt Virgilij lib. 6. Æneidos, vbi Anchiſes de animarum purgatione poëticè reſpondet Æneæ filio,

————Aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: alijs ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.

Nam, vt ſcribit Seruius ibi, In ſacris omnibus triplex eſt hominis purgatio: aut teda purgãtur & ſulphure, aut aqua abluuntur, aut aëre ventilantur. quod erat in ſacris Liberi. Hoc enim eſt quod inquit Virgil. lib.2. Georg.

Et te Bacche vocant per carmina læta, tibiq́;
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.

Nam, vt ibi inquit Seruius, per oſcilla genus purgationis, quod maximum eſt, intelligimus. Id autem quod apud Iuuenalem tangitur ſat. 2.

Odyſſ.xxij. circa finem. tilari ſolebant, [x] quod Homeri teſtimonio à Græcis ſeruatum legimus: apud quem Vlyſſes cædem procorum igne & ſulphure expiari iuſſit. [y] & Oreſtes aqua, quæ ſeptem fluminibus confundebatur, ablutus, dimiſit furorem: [z] quam marinam eſſe cõuenit, quum propter vim igneam magnopere purgationibus conſentanea putetur: nanque mari ſæpe expiantur quæ violata ſunt. [a] Troezeni quoque *Expurgādi genus, dis perpetuo alicui iratis.* vt a materna cæde Oreſtem expiarent, ex Hippocrene aquam adhibuerunt. Inter reliquas vero expiationes proditur rarum expiandi genus, vt qui deos ſibi iratos & nunquam propitios cerneret, linteatus lucernam & laurum manu tenens, genibus obrepere debeat, & vocibus acclamare, numinaque ſibi irata palam profiteri. [b] Ipſam vero laurum, quum ſuffitionibus & magicæ adhiberetur, accendere & & igni admouere conuenit: quæ ſi admota ſonantius crepat, haud dubie propitia numina deſignauit: ſi verò nullo murmure tacet, infelicitatem. [c] Aliter in prophanis vſibus oleam aut laurum comburere, *Myrtus.* infandi auſpicij erat: [d] prætérque laurum etiam myrtum ſuffitionibus addiderunt. Oleumq; & bitu- *Oleū, bitumen & æs cū ſulphure luſtrationibus adhiberi ſolitum.* men marina inſperſum aqua, admiſto ſulphure, atque æs, in luſtrationibus expiationibúſque adhiberi compertum eſt. maximaque dabatur opera, ne quibus diebus vrbs populúſve excidium aut calamitatem inſignem paſſi fuiſſent, luſtrum quoquo modo fieret, quia fœdo exitu & graui ſtrage omnia caſura putabantur. Quod ſi bouem aliúdve animal loquutum, aut hoc genus portenta nunciata forent, veteris inſtituti erat, ſub diuo ſenatum & patrum concilium haberi, quod expiationis genus putarunt. *Portentorum expiatio.* Fiebat enim ſenatus non in Roſtris, neque in curia, [e] vbi habetur frequens: ſed in loco aprico, & patenti cælo, ab auguribus tamen inaugurato, ne irritum ſenatuſconſultum fieret. [f] Si verò terra ingenti *In terræmotu.* concuſſa motu aut vrbs agríve contremiſcerent, quod rarò euenire, & magna portendere dixerunt, ſæpius ſupplicationem in triduum decreuere, duumuiris præeuntibus: nonnunquam vt ex vna familia *Nomen dei ſubticebatur in terræmotus expiatione.* omnes coronati ſupplicarent, [g] vel ferias prætor vrbanus ægris leuandis mentibus indiceret, concione aduocata. [h] Nomen verò dei cui ſacrum fieret, ſupprimebat, [i] vtque iurgijs & litibus temperarent, admonebat. [k] Fuitque animaduerſum, nunquam vrbem Romam tremuiſſe, quin alicuius futuri mali prænuncium eſſet: [l] vtque ſemel motu terræ enunciato, pro quo feriæ indictæ, conceptæve erant,

ANNOTATIONES.

——Quoties hic talis ad illos
Vmbra venit, cupetent luſtrare, ſi qua darentur
Sulphura cum tedis, & ſi foret humida laurus.

Subditque Seruius Virgilium in illo loco bonum ordinem executum fuiſſe: vt ante aeriam, inde aquæ, poſt ignis diceret purgationem. Sed & idem Seruius enarrans d. locum lib. 2. Georg. dicit, Sacra Liberi patris ad purgationem animæ pertinere. Omnem item purgationem, aut per aquam, aut per ignem, aut per aërem fieri.

x *Quod Homeri teſtimonio.*] Lib. ſcilicet 22. Odyſſ. ad fin.
οἶσε θέειον γρηῦ κακῶν ἄκος, οἶσε δέ μοι πῦρ,
ὄφρα θεειώσω μέγαρον.——

Id eſt,
Porta ſulphur anus malorū medelam, porta autem mihi ignem,
Vt ſuffiam domum.——

y *Et Oreſtes aqua.*] Pauſanias lib. 2.

z *Quam marinam eſſe conuenit.*] Cicero in Oratione pro Sexto Roſcio, Mare, inquit, quo omnia, quæ violata ſunt, expiari putantur. Et vide omnino, quæ de hoc ſcripſimus in noſtris Comment. de Nobilitate cap. 31. nu. poſterioris editionis 589. incip. Præſertim autem. & num. ſeq.

a *Troezeni.*] Pauſan. d. lib. 2. qui Corinthiaca inſcribitur.

b *Ipſam vero laurum.*] Euſtathius in lib. 1. Iliados Homeri. Et hinc illud Tibulli lib. 2. eleg. 6.
Vt ſuccenſa ſacris crepitet bene laurea flammis,
Omine quo felix, & ſacer annus erit.
Laurus vbi bona ſigna dedit, gaudete coloni:
Diſtendet ſpicis horrea plena Ceres.

Et Propert. lib. 2. eleg. 27. ad Iouem pro amica ægrotante,
Deficiunt magico torti ſub carmine rhombi,
Et tacet extincto laurus adeſta foco.

Claudianus de ea lib. 2. de Raptu Proſerpinæ,
——Venturi praſcia laurus
Fluctuat.——

Et 3. Panegyri Fatidicam eã vocat, vel quòd Apollini fatidico Deo dicata eſt: vel quòd ex eius crematæ ſtrepitu futura colligebant, vt iam probauimus. ſic autem ait Claud.
——Qua numine tanto
Littora fatidicas attollunt Delia laurus.

Quanquam & hæc poſteriora loca ad aliud referri poſſunt ex Antiphone, Philochoro, Artemone, Serapione, & Aſcalone, vt eos refert Fulgentius Placiades lib. 7. vbi loquitur de lauro.

c *Aliter in prophanis vſibus.*] Plin. lib. 15. cap. 30. eodémque vltimo, ſic ſcribit, Adeoque in prophanis vſibus pollui laurum & oleam fas non eſt, vt ne propiciandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræve debeant.

d *Prætereq; laurum etiam myrtum.*] Plin. eod. lib. 15. c. 29. & lib. 16. cap. 32.

e *Vbi habetur frequens.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. ad finem.

f *Si vero terra ingenti concuſſa motu*] Liuius 4. Decad. lib. 4. non adeò procul à fine, Principio, inquit, anni, quo L. Cornelius, Q. Minutius Coſſ. fuerunt, terræ motus ita crebri nunciabantur, vt non rei tantùm ipſius, ſed feriarum quoque ob id indictarum homines tæderet. nam neque Senatus haberi, neque reſpubl. adminiſtrari poterat, ſacrificando expiandóque occupatis Conſulibus. Poſtremò decemuiris adire libros iuſſis, ex reſponſo eorum ſupplicatio per triduum fuit coronati ad omnia puluinaria ſupplicauerunt.

g *Vel ferias prætor vrbanus.*] Suetonius in Claudio, cap. 22. Obſeruauitque ſedulò, vt quoties terra in vrbe mouiſſet, ferias aduocata concione, prætor indiceret.

h *Nomen vero Dei*] Gellius Noctium Attic. lib. 2. cap. 28. Veteres, inquit, Rom. cùm in omnibus aliis vitæ officiis, tum in conſtituendis religionibus, atque in dijs immortalibus animaduertendis caſtiſſimi cautiſſimique, vbi terram mouiſſe ſenſerant, nunciatumve erat, ferias eius rei causà edicto imperabant. Sed Dei nomen, ita vti ſolet, cui ſeruari ferias oporteret, ſtatuere & edicere quieſcebant, ne alium pro alio nominando falſa religione populum alligarent. Eas ferias ſi quis polluiſſet, piaculoque ob hãc rem remotus eſſet: hoſtiam ſi deo, ſi deæ immolabant. Idque ita ex decreto Pont. obſeruatum eſſe M. Varro dicit: quoniam & qua vi, & per quem deorum dearumve terra tremeret, incertum eſſet.

i *Vtq; iurgiis & litibus temperarent.*] Cicero libro ſecundo de legib. & lib. 1. de Diuinatione. & dictum eſt ſupra hoc eodem cap.

k *Fuitq; animaduerſum.*] Plin. lib. 2. cap. 84. in fi. Nuſquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuncium eſſet.

l *Vtq; ſemel motu terræ enunciato.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi

lus,

alium terræmotum eadem die nemo enunciaret, quod fœdum & magni diſcriminis foret. [m] Cur autem dei nomen cui ſacrum fieret, ſupprimebant, illud cauſæ traditur, quod cum telluris motorem certum deum, qui eam vim haberet, veteres non dignoſcerent, illum qui huic rei præeſſet, nuncupare pontificales vetarunt libri: & ne ancipiti æſtimatione ferrentur, aliumque pro alio deo colerent, aut non offenſum numen placarent, ſatius duxere, dei nomen cui ſacra fierent, ſupprimere, quam illum fruſtra aut perperam nominare. [n] Illud verò non eſt ab re dixiſſe, quod apud Athenienſes ſeruatum legimus, vt ſiqua enunciarentur monſtra, quæ expiatione egerent, Agyis, id eſt, veſtibularis diis, in ſemitis viarum ſacra exhiberent: [o] quare Agyleus Apollo colebatur eximie, vt ſi id bene & feliciter caſurum eſſet, proſperos ſucceſſus darent, & promiſſa firmarent atque admitterent: ſi verò moles aliqua inſtaret mali, aditu inhibito & obſepto auerterent & auerruncarent. *Athenienſium expiatio in monſtris enunciatis.*

ANNOTATIONES.

his, quæ ex eo adduximus ſuprà ibi, Si verò terra ingenti. hæc ſubiunxit, Item ex authoritate Senatus Coſſ. edixerut, ne quis quo die terræmotu nunciato, feriæ indictæ eſſent, eo die alium terræmotum nunciaret.

m *Cur autem Dei nomen.*] Hæc ſunt Platonis in Philebo, Æſchyli in Agamemnone, Euripidis apud Clemētem Alexandrinum li 5. Stromatōn, Catulli in hymno ad Dianam, & Gellij d. lib. 2. cap. 28.

n *Illud verò non eſt ab re dixiſſe.*] Interpres Ariſtophanis. Sed quod hic author noſter interpretatus Agyis, id eſt, veſtibularius, reprehenditur, nomine tamen ſuppreſſo, à Lilio Gyraldo de diis Gentium, lib. 7. vbi de Agyeo Apolline loquitur: vbi tu, ſi libet, videto.

o *Quare Agyleus Apollo.*] Horat. lib. 4. Carm. Ode 6 & ibi Acron & Porphyrius, & Pauſanias in Arcad. & Eleorum lib. 1. & Macrob. lib. 1. Saturn. c. 9. Gyrald. vbi ſuprà.

Quæ affinitas cum Sexto Tarquinio Superbi filio, & quæ Collatino cum Bruto, & Lucretiæ cum vtroque fuerit.

CAPVT XXVIII.

SVPER Ouidii Naſonis verſu de Faſtis ſecundo, vbi Lucretia Sextum Tarquinium Superbi filium ſingulari ſcelere & audacia, domi excepit, hoſtem pro hoſpite, quum illius ſtuprandæ mala cum libido cepiſſet, dum inquit:

Comiter excipitur, ſanguine iunctus erat *Ouid. locus in Faſtis.*

Quo iure cognationis Lucretia Sexto Tarquinio iungeretur, & quid Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, affinitatis cum Lucretia fuerit, apud ſtudioſos, animo tunc ocioſo & remiſſo inter circulares iocos quærebatur, ſuperuacua tunc fortaſſe [illegible]. Cumque nonnulli ob incertam cognationem Tarquinii, Collatini & Egerii, ancipiti æſtimatione ferrentur: nos in re obſcura ob vetuſtatem, dum cognationis gradū per omnia exempla colligimus, inuenimus Iunium Brutum Tarquinia ſorore Superbi regis natum, vtpote ex ſorore genitum, Superbo nepotem fuiſſe. Collatinus verò, cui Lucretia nupta fuit, quum Egerii filius foret, ſiue (vt nōnulli tradunt) nepos: ipſéque Egerius cū Tarquinij Priſci frater fuerit, nihil ambigitur, quod ſi Tarquinius Priſcus Superbo auus extitit, quin Collatinus nepos Egerij, frater patruelis Superbo, & Sexto auunculus fiat. Quod ſi Egerium Collatino patrem dicamus fuiſſe, prout frequens opinio eſt, haud dubie Collatinus Superbo non frater, ſed velut ex fratre aui natus, maior auunculus foret, inuicémque Sextus Tarquinius Collatino pronepos fieret: Lucretia verò eo gradu quo Sextus Tarquinius Collatino ſanguine iunctus erat, eodem affinitatis iure Sextum attingeret. Quod ſi Collatinus & Brutus ex duabus Tarquinij ſororibus editi ſint, prout alij cenſent, nulla controuerſia eſt, quin Collatinus & Brutus arctiſſimo gradu cōiuncti fiant, ipſeq; Sextus Lucretiæ nepos ſit. Si autem Tarquinius Priſcus Superbo non auus, ſed pater fuit, vt multi exequuti ſunt, Collatinus Egerij filius, & Superbus, velut ex duobus germanis prognati, fratres patrueles erunt, Lucretiaque Collatini vxor, nulla dubitatio foret, quin Sexto † auuncula cenſeatur, intérque Sextum & Lucretiam iura ſummæ neceſſitudinis forent. [a] Hic eſt enim ille Brutus omnium ſermone celebratus, qui legū & libertatis ſummus autor & & vindex, cum furere ſe ſimulaſſet, latētem animum nimium diu reconditū, ſuo tempore detexit: magnificaq; oratione, non vecordis & dementis, auunculo imperium abrogauit: populuſq; Romanus auſpicium imperiúmque ſequuti ſuum, ex graui ſeruitio & dominatu regio ſe in libertatem vendicauit. Sed quod de Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, [b] idem de Decio Bruto, qui conſpirans cum Caſſio, necem Caio Cæſari intulere, ducéſque & aſſertores Romanæ maieſtatis fuere, factum comperimus. [c] ſiquidem hic propiore affinitate Cæſari, quam Iunius Brutus Tarquinio iunctus fuit: nō enim nepos, vt ille, ſed filius eſſe creditus eſt. Nā quum Seruilia ſoror Vticenſis, matérque Bruti fuerit, cum qua adoleſcens Cæſar conſuetudinem non ſine probro habuiſſe fertur, cumque eo tempore Brutus ex Seruilia natus foret, haud dubiè Cæſaris filius vulgo habitus eſt. [d] Quod ipſum Cæſarē die cædis ſuæ,

Iunius Brutus Tarquinij ſuperbi nepos.

Collatini cū Superbo cognatio.

Collatini & Bruti cognatio.

Iunius Brutus.

Decius Brutus.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

† *Sexto auuncula.*] De Lucretia loquitur, quam Sexti Tarquinij auunculam eſſe dicit, & noue, vt arbitror.

a *Hic eſt enim ille Brutus.*] Liuius 1. Decad. lib. 2.

b *Idem de Decio Bruto.*] Legendu Decimo, vt præced. cap. admonuimus. quanquam non is eſt de quo loquitur, ſed M. Brutus, vt videre licet apud Suetonium in Cæſare, c. 82. Plutarchum in vita eiuſdem Cæſaris, Appianum bellorum Ciuilium, lib. 2.

c *Siquidem hic propiore affinitate.*] Suetonius, Plutarchus & Appianus vbi ſupra.

d *Quod ipſum.*] Sueton. vbi ſuprà, Etſi, inquit, tradiderunt quidam M. Bruto irruenti dixiſſe, καὶ σὺ τέκνον, Et tu fili.

quum vndique infeſtis mucronibus appeteretur, dixiſſe ferunt. [e] Iunia verò tertia ſoror Bruti, Caſſio nupta fuit. [f] Porcia autem Catonis filia, mulier non muliebris ſpiritus, quum Bruto nupſiſſet, cum miris modis, & ſuper omnium amorum ardores amaſſe fertur, [g] ex qua Bibulum tulit. [h] Quæ cum poſt afflictas fortunas Bruti necem audiſſet, quum mori animo deſtinaſſet, idque fixum ſtatutumque haberet, & ne vim ſibi afferret, vetita arma fuiſſent: ea præſentia animi fuit, vt clauſo cubiculi oſtio, ne cuius interuentus facinus moraretur, incenſo carbone, & ſibi in fauces indito, memor generis & Romani nominis, necem ſibi ipſa conſciuit: tantus vigor animi ingeniique fuit, tantíque ſpiritus mulier, admonitu patris, qui pariter manus ſibi mortifero vulnere intulerat, fuiſſe credita eſt. [i] In qua quidem re ſubit recordatio, veteribus literis & annalium monumentis extare, quod tametſi apud varias gentes vim ſibi afferre, & necem ſua ſponte conſciſcere, dignum laude & magni fuerit habitum: apud Thebanos tamen qui mortem ſibi conſciuit, & nulla fuit laude dignus: quin potius id crimini dabatur & probro, eóque facinore pudendam inſcitiam & imperitiam coarguebat ſuam, velut ſui carnifex, immaniſque naturæ foret. [k] Athenienſes verò cum necem quiſquam ſibi manu conſciuiſſet, defuncto cadaueri manum tanquam facinoroſam abſcindunt: illamque diuiſam à corpore, inhumatam relinquunt, reliquum verò cadauer humo tegunt. [l] Quod Platonis documentum fuit, qui cenſuit optimum quémque infracto animo vim fortunæ & incurſus calamitatum potius ferre, & niſi cum dies promiſſus aduenerit, neminem iniuſſu Dei mortem ſibi conſciſcere, aut ante tempus fato fungi oportere: idque magnificentius præclariúſque videri.

Iunia Bruti ſoror.

Porcia Catonis filia.

Mortē ſibi conſciſcere apud quos laudi & apud quos contra probro dabatur.

Platonis ſententia de morte ſibi non conſciſcenda.

ANNOTATIONES.

e *Iunia.*] Plutarchus in Bruto.

f *Porcia autem.*] Plutarchus ibi. Valerius Maximus lib. 3. cap. 2. vbi quod hîc dicit, non muliebris ſpiritus: alter, nimimè muliebris animi dixerat.

g *Ex qua Bibulum tulit.*] Hic memoria lapſus eſt Alexander: nam Porcia non ex Bruto, ſed ex priore marito hunc Bibulum ſuſceperat, vt tradit Plutarchus vbi ſuprà.

h *Quæ cùm poſt afflictas fortunas.*] Valer. Maxi. lib. 4. cap. 6. Plutarchus in Bruto in fine, Porcia, inquit, cùm mori ſtatuiſſet, & nemo amicorum aſſentiebat: imò diligenti cura id prohibebant, ex igne ardentes prunas arripuiſſe, atque bibiſſe: deinde os claudentem ſic vitam extinxiſſe. Martialis lib. 1. epigr. 99.

Coniugis audiſſet fatum cùm Porcia Bruti,
Et ſubtracta ſibi quæreret arma dolor;
Nondum ſcitis, ait, mortem non poſſe negari:
Credideram fatis hoc vos docuiſſe patrem.
Dixit, & ardentes auido bibit ore fauillas:
I nunc & ferrum turba moleſta nega.

i *In qua quidem re.*] Vide omnino quæ ſcripſimus in noſtris Commentariis Nobilitatis, cap. 31. num. 501. incip. Ex quo illud. & ſeq. & iterum incip. Præter ea & eos qui ſibi. & multis ſeq.

k *Athenienſes.*] Æſchines in Oratione aduerſus Cteſiphontem.

l *Quod Platonis documentum.*] Tum in Phedone, tum in lib. 9. de legib.

ALEXAN

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM

LIBER SEXTVS.

Locus ex tertio Ciceronis de Officiis, quid venditor emptori præſtare teneatur, cum Sigiſmundo in ſuburbano diſcuſſus.

CAPVT. I.

Sigiſmundus Fulginas.

CVM Sigiſmundo Fulginate, viro docto, & multarum rerum cognitione claro, vetus mihi à prima adoleſcentia conſuetudo fuit. Is quanquam multis rerum actionibus, pluribuſque muneribus apud pontifices magno vſui foret, ſiquando tamen negociis pauſa fieret, (quod vix illi contingere poterat, vt in tanta mole rerum ab immodico labore conquieſceret) id quod ocij dabatur, lectioni clarorum virorum, aut ſuorum temporum ſcribendis annalibus, rebuſque vel pace vel bello geſtis, perlibenter exhibebat. Nonnunquam in ſuo prædiolo in monte Ianiculo, miro proſpectu & collibus amœno, vbi ædiculas habebat, cum amicis ſe recipiebat, ibique lepidis iucundiſque ſermonibus, id quod erat laxamenti, vnà familiariſſimè conferebat. Præſtabat nonnunquam nobis ipſe cœnulam, vt non nimis inſolentem, ſic profectò ſobriam & modeſtam, ac temporibus conſentaneam: & vt erat ipſe comis, faciliſque natura, ita facilem nobis victum, non exquiſitis valde obſoniis apparabat, ſiquidem aſparagos altiles acido vino & pipere conditos cum iuſculo tepidulo, ac ferculum cucurbitæ, cum immatura vua ibidem expreſſa, & decocta largo ſucco, quibus perlibenter veſcebatur, obſonia nobis exhibebat: addebat etiam pyrum pomumque perſicum miro odore fragrantia. Poſt cœnulam verò, ſiquando ocium erat à negociis, vt animo vacaret, illius ſermonibus & congreſſus ſpectatæ virtutis ac pacis artibus & ingenio clari viri diutius perfruebar. Forte autem quum æſtiuo anni tempore poſtmeridianis horis, eius rogatu acceſſituque ad eum ventitaremus, eundem ad aquulam perſpicuo liquore & frigore manantem per roſeta, arbuſculaſque vndique topiario opere diſpoſitas, perque hortenſia ablaqueata, & lætiſſima vireta nacti ſumus: aderant ibi complures honeſti adoleſcentes, latinæ græcæque eloquentiæ profeſſores, cum quibus de litterarum ſtudiis perquam libenter ſermocinabatur, quos ipſe minutis quæſtiunculis variæ eruditionis diuerſimodè exercebat. Inter quos adoleſcens quiſpiam indolis bonæ, libellum Ciceronis de officiis tertium lectitabat, præterque multa ad edictum ædilium pertinentia, quæ ex fide bona emptorem venditori præſtare oportere cenſuit, hæc legebantur: Si peſtilentes ædes quis vendat, quæ ſalubres habebantur, aut in quibus ſerpentes ſint, teneri venditorem ex edicto ædilium, id quod dolo vendiderat, recipere, emptorique precium reddere. Idem: Si in annonæ caritate frumentum aliquò aduexerim, ſoluſque ego ſciam multos illuc frumenta aduecturos, ita vt illorum aduentu inopiam paulò poſt leuaturi ſint, illa me etiam nota facere, neque ſubticendum, vt taciturnitate mea capiantur, pluriſque quàm æquum ſit, frumentum ego vendam: omnia denique quæ venditor ſciat, ne emptor ignoret, in diſtrahendis rebus ex bona fide præſtari oportere, & pleraque hoc genus periucundè lectitabat. Cúmque hæc & multa in hanc ſententiam ille legiſſet: Quónam, inquit Sigiſmundus, iſtud accidat modo, vt venditor ea quæ diuerſa & longe aliena ſunt, in diſtrahendis mercibus pręſtare teneatur, equidem ignoro: nam vt in re quam diſtrahere quiſpiam vult, quid morbi vitijque ſit, emptori palam facere debeat, puto ad edictum ædilium pertinere, vt ſi ſeruus fur errówe ſit, aut equus calce, vel bos cornu petere ſoleat, aut quod nunc Cicero dixit, ædes peſtilentes ſint, habeantúrque ſalubres, vel quid occulti vitij latentiſque morbi ſit, illud enunciari debere, facile, inquit, aſſenſerim: quæ vero extrinſecus manent in caſu poſita, illa per venditorem prædici, ad eáque edictum ædilium, legéſve vllas extendi, nequaquam, inquit, mihi quiſquam perſuadet. Ideo ſe mirari Ciceronem, qui tanquam aliquid morbi vitijque ineſſet in re vendita, perinde id quod poſtea euenturum, & in caſu & fortuna ſitum eſſet, per venditorem prænunciari voluerit. Cumque ex his qui aſſiſtebant, quidam ætate grauis, & in literis ſatis proficiens, ſe arbitrari reſpondiſſet, quòd ſicut quædam ad morbum vitiúmque rei venditæ vix pertinent, ſed tamen quouis modo pro-

Ciceronis locus.

futura ſunt, noſſe ædiles, ne emptores capiantur, à venditoribus enunciari & palam fieri mandauerunt, ita hoc quoque iuſſiſſe: *Edictū veteranum.* Sicut (inquit) vetus edictum ædilium fuit, ne veteranus ſeruus pro nouitio veneat, etiam ſi nullo morbo vitióque affectus ſit: vtique ſi mulus caſtratus ſit, tametſi æquè bonus, emptorem non latere voluerunt: ita ſi ſciam aliquos in ſumma frumenti inopia, paulo poſt annonæ caritatem leuaturos, illa à me prænoſci debere, ne fraudis occaſio detur, pariter cenſuerunt, atque ex æquo & bono iuſſerunt, vt quod proſcribenti liquet, etiam ſi fortè euenturum ſit, enunciari debeat, ne quod venditor ſciat, emptor ignoret. Nunquam (inquit Sigiſmundus) id mihi in mentem venire poſſet, neque quiſquam mihi argumentis defendet, vt edictum ædilium hoc comprehendere ſentiam, vt euenta negociorum, quæ temere & fortuitò futura ſunt, per venditorem prædici debeant, quæ ſi reticeantur, redhibitioni propterea locus ſit, quum illud aſſerere, ſummæ mihi videatur improbitatis & inſcitiæ. Cumque ex me quid mihi probaretur exquireret, reſpondi magni referre, in re de qua agitur, quid morbi vitiique eſſet enunciare, an quæ caſu futura ſint, prædicere & diuinare. *Alexandri enarratio loci Ciceronis.* Quæ enim inſunt in re quæ diſtrahitur, & ad ipſius pertinent notionem, quam venditor antè præſenſit, vt ſi quo morbo vitióque laboret, vel labe afficiatur, ex edicto ædilium nota facere iubemur emptori: quæ verò pendent à caſu & fortuna, & diuerſa ſunt, nullis nos legibus aut edictis cogi enunciare. Quid enim intereſt mea, ſi nauis ex Aſia veniens, huc merces allatura, & paulò poſt arctiſſimam annonam leuatura ſit, dummodo in re de qua agitur, nihil dolo malo factum ſit? Alioqui dicendum foret, an frumenti, olei & vini, quod diſtrahere quiſpiam volet, annona vel caritas eo anno futura ſit, vel ſi cancri ſidere, aut vaſtitate, ſeu alia frugum peſte, aut ira deum, ſata interitura, vel hoſtium ſtrage, vel chaſmate, ea res deperitura ſit: quod (vt videtis) non eſt in re de qua agitur, ſed in caſu poſitum: & illa prædicere, profectò ridiculum foret. Nam quod edicto ædilium cautum eſt, vt præſtetur à venditore, ne quid in re proſcripta vitij lateat, néve quid veri reticeatur, aut fictum quid accerſitúmve aliquid ſit aliunde, & quòd ſtetur pacti & conuenti formulæ, ſatis eſſe lege proſpectum, ne quid vitij latentis ſupprimatur, quod ipſe ſciat, emptor ignoret. Alioqui ipſum redhibitorio iudicio teneri certum eſt, idque non adeò ſeuerè & reſtricte iure ciuili traditum eſſe, ſed parcè & molliter: quippe ſi quid venditor dixit commendandæ ſuæ mercis cauſa, illud præſtari ædiles non coegere, vt ſi ſeruum frugi, dicto audientem eſſe venditor dixerit. quæ enim commendandæ mercis cauſa in venditionibus dicuntur, venditorem non obligant: neque enim conſtituta auctione ita quis proſcribit, fundum ſterilem aut domum peſtilentem vendo. At ſi dicat ſeruum literatum, artificem, nomenclatorem, arithmeticum, fabrum aut textorem, quò pluris veneat, id præſtare proculdubio cogitur. *Emptorem in re modica decipi poſſe.* Præterea in re modica decipi emptorem poſſe, etiam iureconſulti voluere. Non enim redhibitorio iudicio teneri dixerunt eum, qui pluris aliquanto rem diſtraxit, quàm quanti æſtimata ſit: ſiquidem res bona fide vendita, propter minimam rem inempta fieri non debet. Sed vbi ita immenſo mercatur quiſpiam, vt magnam pati iacturam neceſſe habeat, tunc redhibitioni locum fore, edicto ædilium cautum fuiſſe. Quod ſi ita eſt, huic ſententiæ conuenit, hocque argumento conuincimur, vt neque eum qui nauem huc frumentum aducturam, cuius aduentus annonæ caritatem & arctos commeatus leuaturus ſit: neque eum qui frumenta diripi, agros vaſtari, vel annum aduerſum frugibus, longè antè præſenſerit, & minime enunciarit, redhibitorio iudicio teneri arbitrer: cum hæc non inſint in re quæ proſcribitur, ſed in euentu fortunæ. Et quod nunc Cicero inquit, eum qui rem diſtrahit, debere, etiam quæ aliunde futura ſunt, enunciare, vt ſi nauem huc frumentum aducturam ſciat, quo vilitas annonæ conſequutura, aut venditæ merces viliores futuræ ſint, emptori prædicere, profectò eò pertineret crediderim, vt præcipi intelligamus, ab eo qui ex intimo artificio virum bonum inſtituit, & ita inſtituit, vt ne minima quidem in re quouis prætextu contra iura legéſque contráque humani generis ſocietatem aliquid admiſſurus ſit: non eum qui de ciuilibus actionibus, quantúmque moribus legibúſque permiſſum ſit, inquirat. Quæſtioni diu res fuit, *Vir bonus.* quid virum bonum, quid ciuilem & politicum deceat. Viro enim bono hoc datur, vt vbique ſanctus, vbique caſtus, honeſti cultor, pius & integer ſit, cuius ne erratum quidem minimum fuerit, ne dicam vitium: qui nullo malo perterritus, nulla calamitate victus fortunæ cedat, nihil expetat, nihil dicat, nihil faciat in vita, niſi ſumma cum laude & dignitate, in nulla re delinquat, nullius rei pœniteat, ſeruétque fœdera humani generis ita inuiolata in magnis minimiſque rebus, vt ne minima *Ciuilis.* quidem conſcientiæ labe detineatur. Ciuilem verò dixere hominem, qui legum iudiciorúmque metuens, quantum moribus legibuſque tributum eſt, id tanto temperamento agit, vt quoad fieri poſſit, nihil perperam aut inconſulte admiſſurus ſit qui ſua prouidentia, religione, fide, quantumque ratione prouideri potuit, reipublicæ & ciuium ſaluti conſulat, legibus pareat, patriam tueatur, proximos amet, refrenet libidines, & indomitas cupiditates, verecundiam ſeruet, atque etiam ſi in aliquo delinquit, id tamen agit, vt ciuilia officia, humanique generis fœdera quam minimum lædat: quippe quum nos optimum dicimus, cui pauciora deſunt. Quæ cum ita ſint, non fuit ab re, vt ſanctus iſte homo tam defæcato animo & tam integer, quem nos magis fingimus quàm inuenimus, non modo ſi quid eſſet in re vitij, ſed & ſi quid aliunde futurum putaret, vt nullam officij partem deſerat, quàuis minimum prædicere teneatur. Hæc nos cum Sigiſmundo Fulginate, ingenij magni & ſpectatæ virtutis viro, flagrante diei æſtu, incredibili ſuauitate diſſerebamus.

Quæ

Quæ maxima fuerint oracula, quæve templa celebria apud pleraſque gentes, in magna religione & cultu.

CAPVT II.

INTER [a] oracula quæ apud Græcos Aphroſque præcipuo cultu fuerunt, ad quæ homines ventitabant, [b] Delphicum in terris clariſſimum fuiſſe cultu, & religione longe excellens, vno omnium teſtimonio traditum eſt. fuit enim Delphos totius orbis [c] vmbilicus, commune humani generis oraculum, [d] in monte Parnaſſo excelſo & prærupte alto ſita ciuitas, nullis mœnibus, ſed tantùm abruptis rupibus ſaxiſque munita, arduo & difficili aſcenſu, in quo Nyſa ciuitas Libero conſecrata, Cyrrha verò ad montis radices iuxta mare. [e] Erat autem Parnaſſus Phocidis mons in Bœotia, in duos diuiſus colles, Thitorea & Hyampeum, quorum alter Libero, Apollini alter dicati fuere. [f] Helicon verò Muſis. [g] In Cythæronis autem vertice Sparticarum nympharum antrum colebatur, qui mons iuxta Olympum ſitus erat, ſupra quem Olympi editiſſimus vertex decem fere ſtadiis attollebatur. Qui eiuſdem nominis mons & [h] in Macedonia, [i] & in Theſſalia, [k] Myſia, [l] Cilicia, [m] Elide, & [n] Arcadia excelſus quidem attollitur.

Delphicum oraculum. *Delphos.*

Parnaſſus bicollis. *Cytharon Sparticarū nympharū antrum.*

ANNOTATIONES IN CAP. II.

a *INter oracula.*] Horum omnium dæmones authores eſſe tradit Euſebius Præparationis Euangelicæ, libro 1. cap. 3. in fi. & Demonſtrationis Euangelicæ, libro 5. cap. 1. poſt princ.

b *Delphicum.*] Huius oraculi meminit Homerus lib. Odyſſeæ 8. cum ſcribit Agamēnonem ab illo reſpōſum petiiſſe,

ὣς γάρ οἱ χρείων μυθήσατο φοῖβος ἀπόλλων
πυθοῖ ἐν ἠγαθέῃ.——

Et ij quos infra citabo.

c *Vmbilicus.*] Author Priapeorum,

Delphos Pythius orbis vmbilicum.

Strabo lib. 9. In medio namque quodammodo Græciæ, & intra & extra Iſthmum, imò & totius orbis conſiſtere videbatur: vnde & telluris vmbilicum appellabant. Et ante hos Pindarus, & Ennius apud Varronem lib. 3. aut aliorum ſupputatione 6. linguæ Latinæ, O ſancte Apollo, qui vmbilicum terrarum obtines. Id quod etiam citat ex poëta, quem non nominat, Cicero libro 2. de Diuinatione, Nam vmbilicum (inquit Varro) dictum aiunt ab vmbilico noſtro, quòd is medius locus ſit terrarum, vt vmbilicus in nobis: quod vtrunque eſt falſum. Neque hic locus eſt terrarū medius, neque noſter vmbilicus eſt hominis medius. Itaque pingitur, qui vocatur ἰσθμὸς a Pythagora, vt media cœli ac terræ linea ducatur infra vmbilicum, per id, quo diſcernitur homo mas, an fœmina ſit, vbi ortus humanus ſimilis, vt in mundo. Ibi enim omnia naſcuntur in medio, quòd terra mūdi media. Præterea ſi quod medium, id eſt vmbilicus, vt pila terræ: non Delphis medium, & terræ medium non hoc, ſed, quod vocant, Delphis in æde foramen. adlatum eſt quiddam, vt theſauri ſpeciem, quod Græci ὀμφαλὸν vmbilicum dixerunt. Vitruuius autem libr. de Architectura, 3. cap. 1. Item, inquit, corporis centrum medium naturaliter eſt vmbilicus. Namque ſi homo collocatus fuerit ſupinus, manibus & pedibus panſis, circiniqúe collocatum centrum in vmbilico eius, circumagendo rotundationem vtrarūque manuum & pedum digiti linea tangentur. Hæc ille. quibus docet vmbilicum hominis eſſe medium totius corporis: non vt par ſit diſtantia ab eo ad verticem capitis & ad pedes ipſius, ſed vt paſſis manibus & pedibus fiat ſimilis rotunditas. Idem cenſet Galenus lib. 2. de Placitis Hippocratis, & Platonis: & lib. 15. de Vſu partium. Ex quo fit, vt vmbilicus pro medio in quacunque re ponatur. Cicero in 6. in Verrē actione, Ennam, ciuitatem Siciliæ, vocat eius inſulæ vmbilicum. Raptam, inquit, Liberam, quam eandē Proſerpinam vocant, ex Ennenſium nemore arbitrantur, qui locus, quòd in media inſula eſt ſitus, Siciliæ vmbilicus nominatur. Liuius 4. Dec. lib. 5. Iam primùm Ætolos, qui vmbilicum Græciæ incolerent, in armis eum inuenturum, anteſignanos ad aſperrima quæque belli paratos. Sicuti Italiæ vmbilicus in Reatino agro ponitur Plinio lib. 3. cap. 12. & Solino cap. 8. vtcrque Varronis authoritate. Ante hos Plautus in Menæchmi actu 1. ſc. 2.

Dies quidem iam ad vmbilicum eſt dimidiatus mortuus.

Scio autem aliàs vmbilicum vſurpari pro fine. Horat. Epod. Ode 14.

Deus, deus nam me vetat,
Inceptos olim, promiſſum carmen, iambos
Ad vmbilicum adducere.

Id eſt, abſoluere, finire. Solebāt enim veteres illi librorum ſuorum tegumenta vmbilicis ornare. Aut (inquit Porphyrion) in fine lib. vmbilici ex ligno, aut oſſe ſolent poni. Catullus ad Varum,

Noui vmbilici, lora rubra, membrana
Derecta plumbo & pumice omnia æquata.

Et Martialis ideò librum quartum hoc epigrāmate clauſit,

Ohe iam ſatis eſt, ohe libelle,
Iam peruenimus vſque ad vmbilicos,
Tu procedere adhuc & ire quæris,
Nec ſumma potes in ſcheda teneri.

Et lib. 5. epig. 6.

Nunquam grandia nec moleſta poſcit,
Quæ cedro decorata purpuraq;
Nigris pagina creuit vmbilicis.

Et alibi ſæpe.

d *In monte Parnaſſo.*] Hæc deſcriptio maxima ex parte eſt Strabonis lib. 9.

e *Erat autem Parnaſſus.*] Herodotus lib. 8. vbi & hos colles ita vt hîc appellat. Seruius lib. 10. Æneidos in eum locum,

Pandite nunc Helicona deæ, cantuſq; monete.

Parnaſſus mons, inquit, Theſſaliæ iuxta Bœotiam, qui in duo finditur iuga, Citheronem Liberi, & Heliconem Apollinis & Muſarum. Hanc Seruij opinionem ſequitur Lactantius Grammaticus primo Thebaidos Statij.

f *Helicon verò Muſis.*] Seruius & Lactantius vbi ſuprà: & ante hos Strabo lib. 10. Qui, inquit, Muſis Helicona conſecrarunt, Thraces fuere, Bœotiæ accolæ. & libro 9. Helicon mons Bœotiæ iuxta Thebas, atque Phocidi vicinus, non procul à Parnaſſo, eique æmulus & altitudine & circuitu, qui & ipſe Apollini ſacer eſt & Muſis. Plinius libro 4. capit. 7.

g *In Citheronis autem vertice.*] Pauſanias in Bœoticis. vbi nymphas has Cithæronidas vaticinatas priſcis temporibus ſermone hominum vulgatum fuiſſe ſcribit. vocat autem eas Sphragidas, non Sparticas.

h *Et in Macedonia.*] Varro lib. 6. de lingua Latina, & Seruius in lib. 4. Æneidos.

i *Et in Theſſalia.*] Vt dictum eſt ex Seruio ſuprà in verbo, In monte Parnaſſo. Mela lib. 2. c. 3.

k *Myſia.*] Strabo lib. 12. Pruſa vrbs eſt, in Olympo Myſiæ ſita. Et eodem lib. Propontidi imminent Olympus Myſius, & Ida. Vide etiam Herodotum libro 1.

l *Cilicia.*] Idem lib. 14.

m *Elide.*] Idem Strabo lib. 8.

n *Et Arcadia.*] Pauſanias in Arcadicis, qui eſt liber octauus. Ad læuam Heræ Lycæum mons eſt, quem Olympum etiam: Sacrum alij Arcadum iugum nuncupant.

o *Templum*

Templi Apollinis locus apud Delphos. Cæremoniæ & ritus Delphici oraculi consulendi.

Alexander Pyth. coegit vaticinari. Python. Pythia festa. Pythij ludi. Pythia. Pytheum. Pythij Spartanorum.

ᵒ Templum verò intra vrbis ambitum fuit, quod pariter non manu extructa, ſed natiua præcipitia muniuere aditu difficili & anguſto: quippe quem ex quinque lapidibus tantum, velut mole obiecta, obſtructum ferant. in medio autem exigua planities, & in ea hiatus. ex quo ventus & acer ſpiritus manans, mentes vatum in vecordiam vertit. Eoque ſpiritu ex infimo ſpecu edito, quaſi diuino afflatu Phœbas in tripode ſtans, mente furibunda, ſtatis diebus quibus fari licet, conſulentibus reſponſa canit: licet ᵖ ferant Apollinem ſex menſibus apud Lycios, ſex apud Delum vaticinari, reliqua verò oracula aliquando Idibus, nonnunquam calendis: nunc die oriente, nunc deſinente, reſponſa dabant: ᑫ quæ à mulieribus tantum, quæ erant templi vates, vaticinantis in modum ferebantur. ʳ In quo id præcipuum fuit, vt qui oraculum conſulit, breui admodum oratione quid velit expoſcat, ˢ vtque nullum Latine edatur oraculum, neque edi priuſquam ab imo, dum ſacrificant, tota victima contremiſcat: nec capitis commotionem ſatis eſſe, ſed omnibus illam partibus quati oportere. ᵗ In quo proditur memoriæ, cum infaſto die Pythiam reluctantem & inuitam Alexander cogeret, illam vi coactā quòd eſſet inuictus, reſpondiſſe: quod pro omine acceptum veridico pręſagio, futuræ magnitudinis prænuncium fecit. In eo quidem templo, Apollinis ſimulacrum fuit humana effigie: in ᵘ Delo, Draconis: ˣ in Licia verò lupi. ʸ Quam vrbem Python, ob interfectum pythonem, dictam comperimus: nam ᶻ & Pythius Apollo, ᵃ & Pythia feſta, & ᵇ ludi Pythij, & ᶜ ipſa vates Pythia dicta, & ᵈ Pytheum oraculi locus. Spartæ quoque Pythios nuncupant, qui Delphos ad conſulendum oraculum mittebantur, qui publice cum regibus cibaria habent, & veſcuntur vnà. ᵉ Huc ex omni orbe praua religione incuſſa, qua ſe hominum vanitas confundebat, viri principali dignitate inſignes, frequentes conſultum ibant, eáque ex omnibus vera & longè clariſſima oracula habita ſunt. Quare regum populorumque ampliſſimis donis, muneribuſque, & multarum vrbium theſauris refertum templum fuit: inter quos

ANNOTATIONES.

o *Templum verò.*] Iuſtinus lib. 14. Strabo lib. 9. Diodorus Siculus lib. 16. cap. 6. vbi huius oraculi rationem deſcribit Plinius lib. 24. c. 43. ad ſi.

p *Licet ferant Apollinem.*] Hæc vſque ad verſ. Quæ à mulieribus. ſunt Seruij tum lib. 4. in enarratione eius loci,

Qualis, vbi hybernam Lyciam, Xanthiq; fluenta
Deſerit, ac Delum maternam inuiſit Apollo.

Aliud, inquit, agens, aliud oſtendit. Nam Apollo ſex menſibus hyemalibus, apud Pataram Lyciæ vrbem: & ſex æſtiuis, apud Delum dat reſponſa. Tum lib. 6. ſtatim poſt princ.

Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit.

Et huic, quod de Lyciis dicitur, adſtipulatur, quod Homerus libro 4. Iliados, Apollini nomen dedit λυκηγενεῖ,

ἔυχεο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενεῖ, κλυτοτόξῳ.

Id eſt,

Voue autem Apollini Lycegeni glorioſo in arcu.

Lycium quoque eum appellatum fuiſſe conſtat ex Pauſania in Atticis & Corinthiacis, Diodoro Siculo lib. 6. cap. 17 Macrobio Satur. lib. 1. cap. 17. Propertio lib. 3. eleg. 1. & aliis Et quod in Lycia fuerit Apollinis oraculū, tradit Feſt. Pompeius lib. 10. Ex quo & Lyciæ ſortes Virgil. li. 4. Æneid.

Italiam Lyciæ iuſſere capeſſere ſortes.

& paulò pòſt,

Nunc Lyciæ ſortes: nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres diuûm fert horrida iuſſa per auras.

Et Statio lib. 3. Thebaidos,

—Lyciaq; parent contendere ſortes.

q *Quæ à mulieribus tantum.*] Strabo lib. 9.

r *In quo id præcipuum fuit.*] Philoſtratus in vita Apollonij lib. 6. cap. 5. de oraculo Delphico loquens, inquit, Ibi, vt tu ipſe noſti, qui ab oraculo aliquid poſcit, breui admodum oratione, quid poſcat, exponit.

s *Vtq; nullum Latinè edatur oraculum.*] Quāquā apud Apuleium lib. Aſini aurei 4. Apollo Mileſius, Græcus & Ionicus propter Mileſiæ conditorem, ſic Latina ſorte reſpondit,

Montis in excelſi ſcopulo deſiſte puellam,
Ornatam mundo funerei thalami.
Nec ſperes generum mortali ſtirpe creatum,
Sed ſæuum atque ferum, vipereumq; malum.
Qui pennis volitans ſuper æthera cuncta fatigat,
Flammaq; & ferro ſingula debilitat.
Quem tremit ipſe Iouis, quo numina terrificantur,
Fluminaq; horreſcunt & Stygiæ tenebræ.

t *In quo proditur memoriæ.*] Plutarchus in Alexandro, ſic ſcribit, Volens, Alexander ſcilicet, illius gratia expeditionis, diuinum conſulere oraculum, Delphos venit. Tum fortè nefaſti dies agebantur, in quibus ne fari quidem illi mos eſt oraculo. Quamobrem cùm ipſam primò vatem reluctantem, ſeque lege tuentem oraſſet, ipſe inuitam trahens templum aſcendit. Ea verò ſtudio ac hominis importunitate victa, Inuictus es, inquit, fili. Qua voce accepta Alexander, haud alio ſibi opus eſſe vaticinio dixit, verum allequutum ſe, quod ab ea cupiebat, oraculum. Nec multo antè, ſcilicet anno ſexto Philippi patris Alexandri vt ſcribit Diodorus Siculus lib. 16.) Philomelus Pythiam vt aliquid ſibi de patriæ rebus prædiceret monuit: & cum vates eam ipſius patriam ſibi videri reſponderet, minari & cogere eam, vti tripoda incenderet, cœpit Philomelus. At cuius vim inferentis aſperitatem offenſa mulier, cum dixiſſet, Tibi quidem quodlibet permittitur: lætus plurimum, verbum id, vt pote oraculum rebus ſuis aptiſſimum, accepit Philomelus. quod tamen tandem ei ceſſit peſſimè.

v *In Delo Draconis.*] Strabo lib. 9.

x *In Lycia verò lupi.*] Pauſanias in Corinthiacis.

y *Quam vrbem Python.*] Pauſanias lib. 10.

z *Et Pythius Apollo.*] Propertius lib. 2. c. 29.

Deinde inter matrem Deus ipſe interq; ſororem
Pythius in longa carmina veſte ſonat.

Pauſanias libro 2 & 5. Ita autem dictus à Pythone ſerpente, Terra genito, quem Apollo, adhuc puer, ſagittis ſuis confecit, apud Ouid. lib. 1. Metamor. cuius hæc verba ſunt,

Illa quidem nollet, ſed te quoque maxime Python
Tum genuit populiſq; nouis incognite ſerpens
Terror eras, tantum ſpatij de monte tenebas.
Hunc Deus Arcitenens, & nunquam talibus armis
Antè, niſi in damis, capreiſq; fugacibus vſus,
Mille grauem telis exhauſta pene pharetra
Perdidit, effuſo per vulnera nigra veneno.

Arnobius contra Gentiles lib. 3. & 8.

a *Et Pythia feſta.*] Ouid lib. 1. Metamor.

Inſtituit ſacros celebri certamine ludos
Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.

Huius certaminis victores, teſte Luciano, lauro coronabantur, additis pomis ex Apollinis templo ſumptis.

b *Ludi Pythij.*] Strabo lib. 9. & vide ſup lib. 5. c. 8.

c *Et ipſa vates Pythia.*] Strabo d. li. 9. Diod. li. 16. ſup. citato.

d *Et Pytheum oraculi locus.*] Herodotus lib. 6. Sunt autem Pythij, qui Delphos ad conſulenda oracula mittuntur, quique publicè cum regibus paſcuntur.

e *Huc ex omni orbe.*] Strabo lib. 9.

f *Quod*

Agillinorum & Spinenſium non in poſtremis gazæ fuere. [f] Quod quidem cuncta oracula antiquitate excellebat. Proximum huic fertur [g] Dodonæi Iouis oraculum. [h] Dodona enim ampla in Epiro ciuitas, & ſatis florens habita. Epirus autem Moloſſorum regnum erat. Templum verò iuxta nemus Ioui ſacrum, in quo arbores reſponſa dare dicebantur, omnibus circà populis ſanctum, à Pelaſgis conſtructum, & paludibus circunfuſum, [i] quercuſque vocales illic fuiſſe fama vulgauit, ad quas vt in dubiis caſibus reſponſa acciperent, capti ſuperſtitione homines religioſe accedebant. [k] Fuitque proditum memoriæ, quercui Dodonææ famulantes, diuinandi facultatem accipere: [l] ſoliſque Bœotus, ſiquando conſulto opus foret, viros reſponſa dare, [m] primamque fagum & columbam Dodonæ vaticinatam quotieſque oraculum edebatur, [n] lebetes æneos ad numerum, ſiue caſu, ſiue conſultò, tinnitus edere canoros. [o] In quo Deucalion & Pirrha deſinētibus aquis, poſt diluuiū conceſsiſſe, & numen conſuluiſſe perhibentur. [p] Subinde Alexander Epiri rex eodem oraculo monitus, vt vrbem Pandoſiam & amnem Acheruſium, tanquam fatalia loca vitaret, in reſponſis habuit, oraculi ſortem de his quæ in Theſprotis eſſent, intelligere arbitratus: qui quū infeſtiſſimas gentes in Bruttis armis petit, & belli iure vaſtat, apud eiuſdem nominis loca, infanda ſtrage victus, oraculi fidem veram impleuit. [q] Quod quidem templum Philippus Macedo, velut immanis prędo, ſicut pleraque omni rapinarū genere vaſtauit, & incendit: vaſaque & quæ preçioſa erant, immiſſo exercitu diripuit. [r] In eo quoque fons ſacer viſe-

Agillinorum & Spinenſium gazæ in templo, Apollinis Delphici.
Dodonæum oraculum.
Epirus.
Oracula Apollinis ambigua.
Templum Apollinis Delphici à Philip. vaſtatum.

ANNOTATIONES.

f *Quod quidem cuncta oracula.*] Nam & id antiquitate dicit inſigne Strabo d.lib.9.

g *Dodonæi Iouis.*] Vt etiam tradit Seruius in lib. 3. Æneid. quo loco ſtatim citabimus.

h *Dodona enim ampla in Epiro.*] Herodotus lib.2.non ſemel. Strabo lib. 5.7. & nonnihil lib. 16. Liuius 1. Decad. lib. 8. Pomponius Mela lib.2. cap.3. vbi de Macedonia. Plinius in Præfatione li.4. Probus in lib.1.Georg. Virgilij. Solinus ca. 22. Stephanus de vrbibus in Dodona, Lactantius, Statij interpres lib.3.Theb.ibi,

Et nemorum Dodona parens.

Scribit Dodonæum oraculum fuiſſe in Epiro, vbi de quercu columba omnibus reſponſa dabat. Ipſe autem Strabo d. lib.7. non multò ante fin. dicit hoc oraculum, quemadmodum & cætera, quodammodo derelictum eſſe.

i *Quercuſq; vocales.*] Ex quo illud Homeri loquentis de huiuſmodi oraculo lib. Odyſſeæ 19.

τὸν δ' ἐς Δωδώνην φάτο βήμεναι, ὄφρα θεοῖο
ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο Διὸς βουλὴν ἐπακούσῃ.
Hunc autem in Dodonem dicebat ire, vt Dei
Ex quercu alta Iouis conſilium audiret.

Illud Heſiodi apud Strabonem libro 7. non procul à fine,

Δωδώνην φηγόν τε Πελασγῶν ἕδρανον ἦεν. Id eſt,
— Atque habita Graiis oracula quercus.

Et ibi Probus & Seruius interpretes, & idem Probus in lib. 1. eiuſdem operis.

k *Fuitq; proditum.*] Herodotus lib.2. hanc hiſtoriam copioſe explicat. De hac ipſa re etiam plura, & quidem doctè, cōgeſſit Lanus Parraſius 1. Raptus Proſerpinæ ſuper illud,

Vnde data populis fruges, & glande relicta
Ceſſerit inuentis Dodonia quercus ariſtis.

l *Soliſq; Bœotiis.*] Strabo libro 9. vbi eius rei rationem reddit.

m *Primamq; fagum & columbam.*] Herodotus dicto lib. 2. Id tamen fabuloſum eſſe autumat Strabo lib. 7. paulò ante fi. Vide tamen Dionyſium Halicarnaſſeum libr. 1. & Probum in d. lib. 1. Georg. Seruium in 9. eclog. Virgilij paulò poſt prin. In Epiro, inquit, dicitur nemus fuiſſe, in quo reſponſa dabant columbæ: quod ideò fingitur, quia lingua Theſſala Peliades & columbæ & vaticinatrices vocantur. Ouid. Metamor. 13.

Vocalemq; ſua terram Dodonida quercu.

n *Lebetes æneos.*] Eraſmus Chiliadis 1. centur. 1. cap. 7. Dodonæum æs tam apud Græcos, quàm Latinos in prouerbium ceſſiſſe de homine improbæ & importunæ loquacitatis ex diuerſis ſcriptoribus oſtendit. In Dodona duæ fuerunt ſublimes columnæ, in altera peluis ærea, in altera penſile pueri ſimulachrum, flagellum æreum manu tollentis. Quoties autem ventus vehementius flaret, fieri conueniit, vt ſcutica impulſa crebrius lebetem feriret. Is autem percuſſus tinnitum reddebat, multum temporis durantem. At Suidas tradit ex quodam Damone, Iouis Dodonæi oraculum lebetibus æreis vndique ſeptum fuiſſe, ita coniunctum collocatis, vt inuicem ſeſe contingerent. Itaque neceſſe erat fieri, vt vno aliquo lebetum percuſſo, viciſſim omnes reſonarēt, ſonitu mutuo contactu ab aliis ad alios ſuccedente. Durabatque in longum tempus tinnitus ille, videlicet in orbem redeunte ſono. Ad has pelues reſpexit Virgi. lib. 3. Æneidos, commemorans hoſpitalia dona, quæ priſcorum conſuetudine, Æneæ digreſſuro, tum hoſpiti, tum ciui ſuo, Helenus, Epiri, poſt Pyrrhum, Rex, & Andromachę maritus, donarit, his verbis,

Ingens argentum, Dodoneoſq; lebetes.

o *In quo Deucalion & Pyrrha.*] Parnaſſus, ſicut Stephanus narrat, olim Larnaſſus vocari erat ſolitus, propter ea quòd Deucalionis illuc appulit λάρναξ, hoc eſt linter contectus, ſiue arca, quam Deucalion ædificauit cōſilio Promethei patris. Ludou. Viues in cap. 10. lib. 18. Ciuitatis Dei.

p *Subinde Alexander Epiri Rex.*] Hæc vſque ad verſicul Quod Quidem templū. ſunt Strabonis li.6. & Iuſtini lib. 12.

q *Quod quidem templum Philippus Macedo.*] Sed Aetoli huius templi porticus omnes demoliti ſunt: ornamenta, quæ maximo ſtudio atque impenſa adhibita fuerant, deiecerunt: neque ſolum ſuperiorem partem incendio concremarunt, verumetiam mœnia ipſa funditus eruēre. Euerterunt ſtatuas numero vltra duo millia, quamplurimas etiam fregerunt, ab his duntaxat abſtinentes, quæ vel figuras, vel inſcriptiones deorum habebant, vt ſcribit Polybius lib. 5.

r *In eoq; fons ſacer.*] Pomponius Mela lib. 2. cap. 3. In Epiro Dodonæi Iouis templum, & fons ideo ſacer, quòd cùm ſit frigidus, & immerſas faces, ſicut cæteri, extinguat: vbi ſine igne procul admouentur, accendit. Huius fontis meminit Solinus cap. 12. Plinius cap. 103. libro 3. In Dodone, inquit, Iouis fons cùm ſit gelidus, & immerſas faces extinguat, ſi extinctæ admoueantur, accēdit. Idem meridie ſemper deficit, qua de cauſa Anapauomenon vocant. Mox increſcens ad medium noctis exuberat, ab eo rurſus ſenſim deficit. Lucretius hunc fontem deſcribens, in 6. cauſam cur id accidat, conatur oſtendere. Eius verſus, quòd elegantes ſint, adſcripſimus,

Frigidus eſt etiam fons, ſupra quem ſita ſæpe
Stuppa iacit flammas, concepto protinus igni,
Tædaq; conſimili ratione accenſa per vndas
Collucet, quocunque natans impellitur auris,
Nimirum quia ſunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraq; neceſſe eſt funditus ipſa
Ignis corpora per totum conſiſtere fontem,
Et ſimul expirare foras, exireq; in auras,
Non tam viua tamen, calidus queat vt fieri fons.

Diuus Auguſtinus lib. 21. cap. 7. Ciuitatis Dei, Prodigioſis huiuſmodi naturæ operibus rarò aliam rationem prætexi ait, quàm quòd talis eorum ſit natura.

s Tertium

Fas in templo. *Oraculum Apollinis Dindymæi.* *Branchus.*

batur,qui quum faces accenſas extingueret,admotas procul accendit.[s] Tertiũ verò Dindymæi Apollinis oraculum antiquiſſimum, & multi nominis habetur,quod Branchidarum nuncupant. Branchus enim Theſſalus fuit Apollini dilectus, & filius habitus, quem interfectum dolens, templo & diuinitate ſacrauit.[t] Is autem Apollo Mileſius dictus.[u] Eſt autem Miletus totius Ioniæ caput. Templum verò ad decem & octo ſtadia ab vrbe, à littore autem viginti aberat, maxima mole & profuſis ſumptibus extructum, auctumq́ue ampliſſimis donis.[x] quod Xerxes deorum hominumq́ue contemptor, dum innumerabilibus copiis Græciæ bellum parat, nulla religione aut deûm verecundia, ſicut multa, incendiis & ruinis deformauit, templumq́ue & aras euertit.[y] Annis deinde intercedentibus, Mileſij oraculo moniti, vberiori impenſa illud omnium maximum & dignum tanto numine reſtaurarunt, ita vt ob magnitudinem faſtigio extruendo nullæ contignationes ſuffecerint.[z]

Oraculum Latonæ. *Bruti vrbs.*

Quartum in vrbe Bruti Latonæ oraculum inclytum diuitiis memorant. Vrbs autem Bruti in Ægypto contra Nili oſtium, quod Sebeniticum dicitur. Templum verò media in vrbe ſitum, omnibus circà populis ſanctum, & cæremoniis ſacrum erat, porticum habens decem paſſibus altam, in quo[a] oraculum Cambyſi redditum eſt,in Ecbatanis illum deceſſurum,ambiguo nomine decepto,cũ alteræ apud Syros,alteræ in Medis eſſent.[b]

Delij ſortes. *Tanacra.* *Templ. Apollinis in Delo honos.*

Delij quoque ſortes & oracula,indubia ſemper habita ſunt. Fuit autem Delos vna ex Cycladibus,cui nomẽ[c] Ortygia:[d] ædes verò mari imminebat,à qua proximus in Eubœam traiectus erat: quinque enim paſſuum millibus ab[e] Tanacra aberat.Tanacra autem in Eubœa vetus traditur ciuitas.[f] In quo quidem templo ipſum Apollinem natum & alitum fabulantur,[g] tantæ religionis, vt ne Perſæ quidem cum innumerabilibus copiis bellum parant, & omnia belli iure vaſtant, violentas aut ſacrilegas admouere manus auſi fuerint: in cuius ara nullum immolari animal proditum eſt:[h] quare morbo & peſtilenti contagione coacti Delij, id decreto ſanxerunt, ne homines defunctos ibi crema-

ANNOTATIONES.

s *Tertium verò Dindymæi Apollinis.*] Hæc ſunt Herodoti lib. 2.Strabonis lib. 11.& 14.non multò poſt princ.Pomp.Melę lib. 1. cap. 17. vbi de Ionia in princip. Poſt Baſilicum, inquit,Ionia aliquot ſe ambagibus ſinuat,& primum a Poſſidio promontorio inflexum inchoás,cingit oraculum Apollinis,dictum olim Branchidæ, nunc Didymi.& Plinij lib.5. c.29.Statius lib.3.Thebaidos,

——Patrioq́, æqualis honori
Branchus.——

Vbi Lactantius Placidus,eiuſdem Statij interpres,Terentiani verſus ſic citat,

——Branchiada Phœbo cantaſſe Ioniq́,
Paſtorem Branchum.cum captus amore pudico,
Fatidicas ſortes docuit depromere Pæan.

Branchus Theſſalus fuit dilectus Apollini, vt Hiacinthus, quem acriter interfectum dolens,templo & ſepulchro conſecrauit.Hæc Lactantius.Legendum eſſe autem Didymæus non Dindymæus,authoritatibus ſupra citatis patet.

t *Is autem Apollo Mileſius.*] Nam & hunc Mileſium appellat Apuleius Metam.lib.4.Dei,inquit,Mileſij vetuſtiſſimum percontatur oraculum, quem poſteà Apollinem eſſe dicit. Huius etiam oraculi Mileſij meminit Apul.lib.5.Metam.& Sozomenus in hiſtoria, vbi de Licinij interitu agit, huius oraculi ita meminit,Denique etiam Græci dicũt, tunc eum expertum fuiſſe diuinationem Mileſij Didymæi Apollinis, eiq́ue conſulenti de bello, reſpondiſſe Deum per hos Homeri verſus,

O ſenior,ſeruat iuuenis te miles in armis,
Te dure excipiet ſenium,& tua vita ſoluta eſt.

In vulgatis Sozimeni exceptis pro Mileſij & Didymæi,Latinus interpres parũ hoc tenens, Mileſij & Gemini interpretatus eſt, vt ſcribit Gyraldus Hiſtoriæ Deorũ, ſyntag.7.

u *Eſt autem Miletus.*] Plinius lib.5.cap.29. Miletus, inquit, Ioniæ caput,Lelegeis antè & Pityuſa & Anactoria nominata,ſuper 80. vrbium per cuncta maria genitrix. Mela d.lib. 1.c.17.vbi de Ionia.

x *Quod Xerxes.*] Strabo lib. 14. poſt princip.de Didymæo Mileſio, ſic ſcribit, Poſt Poſidium Mileſium eſt oraculum Apollini Didymæo ſacrum apud Branchidas ad decem & octo ſtadia aſcendenti: id à Xerxe incenſum eſt, quemadmodum cætera templa omnia,Epheſio excepto.Branchidæ autem Dei theſauris Perſæ traditis,cum eo fugiẽtes abſceſſerunt,ne proditionis & ſacrilegij pœnas penderent.

y *Annis deinde intercedentibus.*] Idem Strabo ad ea ſubiũgit, Poſtea Mileſij templum conſtruxerunt omniũ maximum, quod propter magnitudinem remãſit ſine tecto,variis antiquarum artium donis ſumptuoſiſſime honoratum.

z *Quartum in vrbe Bruti Latonæ.*] Herodotus lib. 2.in duobus locis. Strabo lib. 17., Sed hic ex iis legendum eſt Buti, non Bruti.

a *Oraculum Cambyſi redditum.*] Herodotus in Thalia, qui tertius liber eſt, Sed cum fuiſſet iam antea Cambyſi redditum ex vrbe Buti oraculum, cum in Ecbatanis deceſſurum, ipſe interpretabatur ſe in Ecbatanis Mediæ, vbi res eius omnis erat, ſenem vita functurum:at oraculum in Ecbatanis Syriæ loquebatur.

b *Delij quoque ſortes.*] Seruius in lib.3.Æneidos,ibi,

Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri.——

Dicta eſt inſula, Delos ſcilicet, primò Ortygia,quia Græcè ὄρτυξ dicitur coturnix: & quia poſteà emergens apparuit, Delos. Nam Δῆλον, manifeſtum dicunt. Vel quod verius, quia Apollinis oracula,quę vbique obſcura ſunt,illic manifeſta dantur.Plinius c.12. lib.4.Ipſa, inquit, longe clariſſima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos.

c *Ortygia.*] Strabo lib.10.Solinus c.17.& 18.

d *Ædes verò mari imminebat, à qua.*] Liuius 4. Decadis libro 5.ad finem, Templum, inquit, eſt Apollinis Delium imminens mari, quinque millia paſſuum a Tanagra abeſt, minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ eſt mari traiectus.

e *Tanagra autem in Eubœa.*] Ptolemæo lib.3.ca.15.Tanagra eſt oppidum Bœotiæ Mediterraneæ.

f *In quo quidem templo.*] Cicero in 3. in Verrem act. de eo templo loquens, eſt enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas,vt in eo loco ipſum Apollinem natum eſſe arbitrentur.

g *Tanta religionis,vt ne Perſæ quidem.*] Cicero in ea ipſa Oratione paulò pòſt ea, quæ nuper ex eo diximus, de eodem templo loquens,Tantaq́ue eius authoritas religionis & eſt, & ſemper fuit, vt ne Perſæ quidem cùm bellũ toti Græciæ, diis hominibuſque indixiſſent, & mille numero nauium claſſem ad Delum appuliſſent, quicquam conarentur, aut violare,aut attingere.Hanc hiſtoriam abunde ſcribit Herodotus lib.6.

h *Quare morbo & peſtilenti.*] Thucydides libro 4. ſcribit in Delo nec parere, nec ſepelire, nec canem alere fas fuiſſe.

Strabo

rent, néve ſepelirent, [i] neque in Delo canes alerent, ſcilicet vt ab omni cæde inſula immunis foret. [k] Cumque oraculo moniti Athenienſes Delum expiarent, hoc expiationis genus inuenere, vt cadauera ſepulchris condita inde eruerent: [l] atque edixere, ne quis in Delo moreretur, néve quis homo naſceretur: ſed morituri & pariture mulieres, in Rhenam inſulam Delo proximam tranſmigrarent. [m] Cuius aræ hoc proditur mirum & monſtrificum, vt ex dextris cornibus animalium mira arte compactis erecta fuerit: [n] ſicut Thebis aram Apollinis Spodij ex ſacrificiorum cineribus conſtructam ferũt, vnde cognomen tulit, [o] quam nonnulli inter orbis miracula adnumerant: [p] ad quam quum acceſſiſſet Pythagoras, ipſum ob religionem adoraſſe fertur: [q] & ne aram ſanguine fœdaret, hoſtiam immolare minime voluit, ſed frumento, hordeo, atque placenta, ſine igne ſacrum fecit. [r] Quæ inſula tantæ ſanctitudinis habita eſt, vt ad eam quotannis Athenienſes tacti religione, varijs mercibus onuſtam nauim mitterent, quo tempore quenquam vinciri, aut ſupplicio affici, religioni fuit, donec rediret nauis. [s] Cumque cætera reſponſa Apollinis ſub nubilo verborum & ſenſu ambiguo redderentur, [t] ſola Delij oracula nullo tegmento expoſita atque aperta fuere. [u] Etiam in Attica ara Iouis ſupremi exemplo haud diſſimili traditur, ad quam nihil conuenit animatum immolari: ſed varijs libamentis & bellarijs abſque vino ſacrificatur. [x] In Paphiæ quoque Veneris ara, licet ex cæſis hoſtijs capentur auſpicia, illic tamen ſanguinem effundere non decebat: igne enim puro & precibus tantum altaria adolentur, in cuius ſacris certiſſima hœdorum fibris fides habita ſemper. [y] In Patara quoque Lyciæ oraculum

In Delo nemo vel naſcebatur, vel moriebatur.
Ara Apollinis Spodij.
Rhenea inſula ...
Delij oracula aperta.
Ara Iouis in Attica.
Ara Paphiæ Veneris.
In Patara.

ANNOTATIONES.

Strabo lib. 10. Haud enim, ait, inter Delon mortuos aut ſepelire, aut cremare fas eſt.

i *Neque in Delo canem.*] Strabo d. lib. ad ea ſubiungit, Canem etiam in Delo alere nefas.

k *Cumq; oraculo moniti, &c.*] Strab. d. lib. 10.

l *Atque edixere.*] Plutarchus in Apophthegmatis Pauſaniæ Cleombroti ſcribit, Mulieres ex lege, quæ apud Delios erat, neque parere, neque mortuos ſepelire. Et Pauſanias lib. 2. idem de Æſculapij luco dicit, ait enim, Æſculapij lucũ circunquaque montes cingunt, intra cuius ambitum mori nequaquam, aut naſci religio eſt. eodem ſcilicet ritu, qui & in Delo inſula ſeruatur.

m *Cuius ara.*] Id Plutarchi eſt in libello, quo diſſerit, vtra animalia prudentiora ſint, an aquigena, an verò terrigena. Verùm idem in Theſeo de ara in Delo ſcribit, non quidem ex dextris, ſed ex ſiniſtris tantùm cornibus compactam, quē κεράτινον βωμὸν appellat. id eſt corneam aram. Sed vtcunque ſit, Ouidius non exprimens ex vtris ſit, in epiſtola Cydippes ad Acontium hæc de ea re ſcribit,

Miror & innumeris ſtructam de cornibus aram,
Et de qua pariens arbore nixa dea eſt.

Quin & Callimachus poëta in Apollinis hymno, quadrimum adhuc Apollinem ſcribit ex cornibus Cynthiadum caprarum, quas ſoror Diana in venatu occiderat, aram cōpegiſſe, fundamentáque item & parietem è ſolis ſtruxiſſe cornibus. ipſius autem ſunt hæc verba,

τετραέτης τὰ πρῶτα θεμείλια Φοῖβος ἔπηξε
καλῇ ἐν Ὀρτυγίῃ περιηγέος ἐγγύθι λίμνης,
Ἄρτεμις ἀγρώσσουσα καρήατα συνεχὲς αἰγῶν
Κυνθιάδων φορέεσκεν, ὁ δ' ἔπλεκε βωμὸν Ἀπόλλων,
δείματο μὲν κεράεσσιν ἐδέθλια, πῆξε δὲ βωμὸν
ἐκ κεράων, κεραοὺς δὲ πέριξ ὑπεβάλλετο τοίχους.
Quis trimus prima fundamenta Phœbus iecit,
Pulchra in Ortygia orbiculari in lacu.
Diana venatica cornua aſſiduè caprarum
Cynthiadum tulit, ipſe vero connexuit aram Apollo,
Extruxit quidem cornibus fundamenta, compegit autem aram
Ex cornibus corneos vero circunduxit parietes.

Laërtius quoque Diogenes ceratinæ aræ, hoc eſt, cornibus factæ, mentionem nonnullam facit in Pythagoræ vita.

n *Sicut Thebis aram Apollinis Spodij.*] Pauſanias lib. 9. qui de Bœoticis eſt. Supra lapidem, inquit, Sophroniſtera eſt Apollinis ara, cognomento Spodij, è victimarum cineribus congeſta.

o *Quam nonnulli inter orbis miracula.*] Caſſiodorus autem lib. 7. Variarum, epiſtola incip. Romanæ. inter ſeptem orbis miracula id minimè ponit.

p *Ad quam cum acceſſiſſet Pythagoras.*] Diogenes Laërtius in vita ipſius, & Macrobius lib. 3. Satur. c. 6. poſt princ. Conſtat enim (ſicut Cloatius Verus Ordinatorum lib. 2. docet) eſſe Delij aram, apud quam hoſtia non cæditur, ſed tantùm ſolenni Deum prece venerantur. Verba Cloatij hæc ſunt, Delij ara eſt Apollinis Γενέτορος, in qua nullum animal ſacrificatur: quam Pythagoram, velut inuiolatam, adoraſſe produnt. Vbi Macrobius Apollinem Γενέτορα: id eſt genitorem, non Spodium vocat. Spodos autem ſiue Spodium, cineris genus eſt, quod ex fornacibus ærarijs ſurſum euolat, atque inde recidit in pauimentum.

q *Et ne aram ſanguine fœdaret.*] Laërtius vbi ſuprà. Vide Cenſorinum de die Natali.

r *Quæ inſula.*] Herodotus lib. 6. Erat enim Athenienſium in Sunio biremis quædam, quam Delum iam inde à Theſeo quotannis mittebant.

s *Cumq; cætera reſponſa.*] Herodotus libro 1. in Græcorum oraculis & alibi ſæpe. Euſebius Præparationis Euangelicæ lib.

t *Sola Delij oracula,*] Id ex Seruio ſuprà diximus hoc eod. c. 2. ibi, Delij quoque ſortes. & ad ea adiungit idem Seruius, quòd quamuis quædam oracula Apollinis obſcura ſint, tamen ſemper vera ſunt. Philoſtratus item in vita Apollonij lib. 6. tradit Apollinem Delium, nullis portentis præmiſſis, quæ ſibi videntur, reſpondere.

u *Etiam in Attica ara Iouis ſupremi.*] Deorũ enim ſupremus eſt Iupiter. Pauſanias lib. 1. qui de Atticis eſt, In veſtibulo Iouis ſupremi ara eſt, ad quam victimas non cædunt: ſed liba duntaxat apponunt, ac vino quo minus vtantur religione probantur. Et de huiuſmodi quoque Ioue Hypato, id eſt, altiſſimo, ſupremo. Idem Pauſanias lib. 9. qui de Bœoticis eſt. Gyraldus Hiſtoriæ deorum ſyntag. 11. Orphæi carmen citat his verbis,

χαῖρε ἄνα ὑψιμέδων ζεῦ ἄφθιτε, χαῖρ' ὕπατε ζεῦ.

x *In Paphiæ Veneris ara.*] Cornelius Tacitus lib. 18. Titus Veſpaſianus, oram Achaiæ & Aſiæ, ac læua maris prætervectus, cum in Cyprum inſulam perueniſſet, cupido illum inceſſit adeundi viſendique templum Paphiæ Veneris inclytum per indigenas aduenaſque. Tantum Cinarades ſacerdos conſulitur. Hoſtiæ, vt quiſque vouiſſet, mares deliguntur. Certiſſima fides hœdorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus, quanquam in aperto, madeſcũt. Simulachrum deæ non effigie humana. Continuus orbis latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens.

y *In Patara quoque.*] Pomp. Mela lib. 1. c. 15. de Lycia. Vnde Pataræus Apollo dictus Horatio lib. 3. Carm. Ode 4.

—Qui Lyciæ tenet
Dumeta, natalemq; ſyluam,
Delius & Patareus Apollo.

In Patara (vt diximus ex Seru. ſuprà in verbo incip. Licet

Lyciæ ſortes. *Amphiaraj & Trophonij oracula.* *Fō. in Amphiaraj tēplo.* *Ara Ardali.* *Trophonij & Amphiaraj templa.* *Thebæ diuerſæ.*

Apollinis & delubrum magnæ felicitatis fertur, in quo ſex anni menſibus reſponſa dantur, quæ Lyciæ ſortes dictæ. [z] Eò enim excellentiæ creuit, vt opibus ac fide Delphico haud abſimile fuerit. [a] Præter quæ, Amphiaraj & [b] Trophonij oracula, Græcis inclytæ religionis fuere: ea enim vetuſtate & fide præcipua habita ſunt. Fuit enim Amphiaraus diuinus vates, [c] cui Oropij diuinos honores decreuere, ædémque illi candido marmore dedere: quem tanto cultu ſtudióque Græcia honorauit, [d] vt inter deos illum reciperet: in eóque ſolo ac ſede vbi humatus ſepultúsque eſt, [e] certiſſima reſponſa daret, [f] quæ quidem in ſomnis edebantur: nam poſt purgationem & ſacrificia diis, quorum nomina in ara inſculpta erant, mactato ariete, pellem ſubſternebant, in qua incubantes, ſomnia captabant, illorum ſignificatus & euenta mox interpretati. [g] Erátque publica conſtitutione ſancitum, vt in Amphiaraj templo nullus Thebanus obdormiſceret, aut vaticinaretur. [h] Fons quoque in eo viſebatur, ad quem qui accepto oraculo morbo leuabantur, argentum & aurum ſignatum mittere tenebantur. [i] Apud Canopum quoque in templo Serapis, [k] & in phano Paſiphaes, & in [l] Pergamo Æſculapij [m] atque in Narbaca apud Hyrcanos oracula pariter ex ſomniis edebantur. [n] & apud Troezenos Ardali ara, in qua Somno & Muſis immolabatur: quique reſponſa accipiunt, integrum diem à cibo, à vino autem triduum abſtinere conuenit. [o] à quibus edita ſors olim Mardonio fuit, qua contra Spartanos in acie pugnans occubuit. Quibus quidem oraculis populi omnes cæca opinione ducti, tantum fidei dedere, vt eorum reſponſis moniti, ſæuientes tempeſtates & prælia vitaſſe credantur. Quod quidem [p] Amphiaraj templum in Attica: [q] Trophonij verò apud Thebas Bœotiæ fuit, [r] à Cadmo (vt dicitur) conditas,

ANNOTATIONES.

ferant Apollinem.) ſex menſibus hyemalibus Apollinis dabantur reſponſa. Statius lib. 1. Thebaid. ad fin.

Phœbe parens, ſeu te Lyciæ Pataræa niuoſis
Exercent dumeta iugis.——

Feſtus Pompeius lib. 10. ſcribit, Lycij Apollinis oraculum in Lycia maximæ claritatis fuiſſe ob luporum interfectionem. λύκος enim lupus eſt.

z *Eò enim excellentiæ.*] Pomponius Mela, vbi ſuprà proximè, de Patara, Lyciæ oppido, loquens, ait, Illam nobilem facit delubrum Apollinis, quondam opibus, & oraculi fide Delphico ſimile.

a *Præter quæ Amphiaraj.*] Cic. lib. 1. de Diuin. Atque etiam ante hos Amphiaraus & Tyreſias non humiles & obſcuri, neque eorum ſimiles, vt apud Ennium eſt, qui ſui quæſtus cauſa facta ſuſcitant ſententias: ſed clari, & præſtantes viri, qui auibus & ſignis admoniti, futura dicebant: quorum de altero etiam apud inferos Homer. ait ſolùm ſapere: cęteros vmbrarum vagari modo. Amphiaraum verò ſic honorauit fama Græciæ, Deus vt haberetur, atque vt ab eius ſolo, in quo eſt humatus, oracula peterētur. Amphiaraj templi meminit Strabo lib. 9. & Val. Max. lib. 9. c. 16.

b *Et Trophonij.*] Herodotus lib. 1. Cicero Tuſculan. quęſtio. lib. 1. Liuius 5. Deca. lib. 5. Strabo lib. 9. Plura Eraſm. ſcribit Chil. 1. cent. 7. cap. 77. parœmia, In antro Trophonij vaticinatus eſt.

c *Cui Oropij.*] Strabo dict. lib. 9. Pauſanias lib. 1. In deorum, inquit, numerum Amphiaraum primi omnium Oropij retulerunt, quos reliqui Græci ſequuti ſunt. Et paucis interiectis, apud Oropios templum Amphiarao, & eidem è candido lapide ſignum dedicatum eſt, &c.

d *Inter deos illum reciperent.*] Cicero loco nuper citato ibi, Præter quæ Amphiaraj. & ſeq.

e *Certiſſima reſponſa daret.*] Cicero d. loco. Statius lib. 7. Pauſanias d. lib. 1. & 2. Amphiaraum coniectandi ſomnij ſolertiſſimum fuiſſe oſtendit his verbis, Conſtat illum ſomniorum diuinatione tradita, tum demum in deorum numerum relatum. Conſulendi quidem cauſa qui accedunt, luſtrantur omnes. Pro piaculo res diuina eſt, quam cum Amphiarao ipſi faciũt, tum cæteris, quorum in eadem ara inſcripta ſunt nomina. Deinde arietem immolant, cuius ſubſtrata pelle dormientes, nocturna viſa expectant.

f *Quæ quidem in ſomnis.*] Pauſanias d. lib. 1. Et huius quoque meminit Herodotus li. 8. & Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 2. c. 14. vbi ſacerdotes eos, qui reſponſa accipere volunt, integrum diem à cibo à vino autem triduo iubent abſtinere, vt pura expurgatáque anima oſtenſorum rationes colligere melius poſſint.

g *Erátq; publica conſtitutione ſancitum.*] Herodotus d. lib. 8.

h *Fons quoque in eo viſebatur.*] Pauſanias d. lib. 1. Eſt etiam, ait, apud Oropios fons templo proximus, quem Amphiarai nuncupant: ad quem neque diuinam rem faciunt, neque aut ad luſtrandum, aut ad manus lauandas, aqua ea vti fas putant. Solùm, qui morbo, oraculi monitu, leuati fuerint, ſignatum aurum, argentúmve, more maiorum, in fontem abiiciunt.

i *Apud Canopum quoque in templo Serapis.*] Strabo lib. 17.

k *Et in phano Paſiphaes.*] Plutarchus tum in vita Agidis, tum Cleomenis.

l *Et in Pergamo Æſculapij.*] Pauſanias lib. 4. Nam & hic Pergameus & Pergamenus dictus eſt. Martial. lib. 9. epigr. 17. de coma Euarini,

Conſilium formæ ſpeculum, dulceſq; capillos
Pergameo poſuit dona ſacrata Deo.

Statius de eadem Euarini coma loquens Syluarum libro 3. ſylua 4.

Pergameas intraſſe domos, vbi maximus ægris
Auxiliator adeſt, & feſtinantia ſiſtens
Fata, ſalutifero mitis Deus incubat angui.

Et Q. Serenus Santonicus ſtatim poſt princ.

Tuq; potens artis, reduces qui tradere vitas
Noſti, atque in cœlum manes reuocare ſepultos,
Qui colis Ægeas, qui Pergama, quiq; Epidaurum.

m *Atque in Narbaca apud Hircanos.*] Strabo lib. 11. Hic etiam Narbaca ciuitas eſt, in qua oraculum eſt eorum, qui ex inſomniis reſpondent.

n *Et apud Troezenos Ardali ara.*] Pauſanias lib. 2. qui de Corinthiacis eſt. & Stephanus in lib. de Vrbibus.

o *A quibus edita ſors olim Mardonio.*] Plutarch. in Ariſtide.

p *Amphiaraj templum in Attica.*] Pauſanias lib. 1. qui Attica inſcribitur.

q *Trophonij verò apud Thebas Bœotiæ.*] Herodotus lib. 8. Strabo lib. 9.

r *A Cadmo, vt dicitur, conditas.*] Diodorus Siculus lib. 5. c. 2. in princ. & lib. 6. ca. 11. & Lactantius Placidus in lib. 7. Thebaidos Statij. Et hinc illas Cadmeas vocat Homerus Iliados lib. 5.

ἄγγελος ἐς Θήβας πολέας μετὰ Καδμείωνας.

Id eſt,

Legatus ad Thebas multos inter Cadmæos.

Et Propertius lib. 1. eleg. 7. in princ. ad Ponticum poëtam,

Cum tibi Cadmeæ dicuntur Pontice Thebæ,
Armaq; fraternæ triſtia militiæ.

Alij ab Amphione, vt Strabo lib. vltim. Solinus c. 12. ſic ſcribit, Bœotia Thebis enitet. Thebas condidit Amphion, non quòd lyra ſaxa duxerit, (neque enim par eſt id ita geſtum videri) ſed quòd affatus ſuauitate homines rupium incolas,

[s] Bacchi & Herculis patriam, [t] quas Alexander Macedo diruit, ciuibus ſub corona venundatis, [u] quę ἑπτάπυλαι dictæ ſunt, quæ ciuitas iuxta Magneſiam & Theſſaliam haud longe à mari ſita eſt: vbi Trophonij oraculum multi nominis, qui quum à Bœotiis de Thebano bello conſuleretur, ibiq; res diuina fieret, [x] gallos gallinaceos perpetim cecinisſe ferunt, quo concentu Thebanis inſignis victoria prædicta fuit. [y] Aliæ verò Thebæ in Ægypto fuere in regione Thebaida † ἑκατόμπυλαι, [z] quas nonnulli Heliopolim, plerique Thebas dixere, [a] quæ ciuitas à Buſiri condita, ſtadiorum centum quadraginta ambitu ferebatur. [b] Aliæ in Theſſalia iuxta Amphiſum amnem, quæ [c] Phthioticæ dictæ. Et in [d] Lycia aliæ Thebæ, patria Andromedes. [e] Aliæ iuxta Miletum: in [f] Ionia quoq; in [g] Syria, [h] in Attica, Cataonia, & in [i] Italia apud Lucanos Thebæ fuiſſe traduntur. [k] Pręter quod fuit Trophonij Iouis oraculũ in Lebadia Bœotiæ, in hiatu ſubterraneo, tetro & horrido, imo & anguſto receſſu, ad quem ſcalis deſcen- *Trophonij Iouis oraculum.*

ANNOTATIONES.

incolas, incultis moribus rudes, ad obſequij ciuilis pellexerit diſciplinam. Alij denique ab Ogyge Rege, vt Varro Rei ruſticæ, lib. 3. c. 1.

s *Baccho & Herculis patriam.*] Plautus in Amphitryone. Diodorus Siculus d. lib. 6. c. 11. & Solinus d. c. 12. ad hæc quæ in præced. citauimus, ſubiungit. Vrbs iſta numinibus apud ſe ortis gloriantur, vt perhibent, qui ſacris carminibus Herculem & Liberum celebrant. Vnde à Seneca in Hercule furēte, Ferax deorum terra vocatur. Plin. lib. 4. c. 7. Hincq; Theocritus ipſum Herculem Bœotium vocat.

t *Quas Alexander Macedo diruit.*] Plutarchus in Alexandro, & Demoſthene. Arrianus quoque in vita Alexandri lib. 1. Polybius lib. 5. & Q. Curtius lib. 2.

u *Quę ἑπτάπυλαι dictæ ſunt.*] Id eſt, ſeptem portarum. Homerus lib. 4. Iliados,

ἡμεῖς καὶ Θήβης ἕδος εἵλομεν ἑπταπύλοιο.

Id eſt,

Nos etiam Thebarum ſedem cepimus ſeptem portarum.

Ouidius lib. 13. Metam. de eadem,

Vrbs erat & ſeptem poſſes oſtendere portas,
Hæ pro nomine erant, & quæ foret illa docebant.

Et Pindarus ſæpe tum in Nemæis, Ode 9. tum in Iſthmiis Ode 1. ad fin. & Heſiodus lib. 1. Operum & dierum,

—ἐφ᾽ ἑπταπύλῳ Θήβῃ Καδμηΐδι γαίῃ.

Ouidius lib. 2. Triſtium eleg. 1. eadémque vlt.

Cur tacui Thebas & mutua vulnera fratrum?
Et ſeptem portas ſub duce quamque ſuo?

Et Statius lib. 1. Thebaidos, volens oſtendere Niobem quatuordecim filios habuiſſe ait,

—Miſeroq; tumultu
Bina per ingentes ſtipabant funera portas.

Et rurſum paulò ante,

—Tunc viſa leuari
Culmina, ſeptenaſq; iugo concurrere portas.

Lactantius in lib. 7. Thebaidos Statij. Apuleius li. 4. Metam. Vix enim Thebas Heptapylos acceſſimus, quod eſt huic diſciplinę primarium ſtudium. Pauſanias lib. 9. ſeptem portarum nomina ponit.

x *Gallos gallinaceos.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione. & Plin. lib. 10. cap. 21.

y *Aliæ vero Thebæ in Ægypto.*] Plinius lib. 36. c. 8. & ca. 14. vbi tradit hoc totum oppidum penſile fuiſſe.

† *Ἑκατόμπυλαι.*] Id eſt centum portarum. Homerus lib. 9. Iliados,

———οὐδ᾽ ὅσα Θήβας
Αἰγυπτίας, ὅθι πλεῖστα δόμοις ἐν κτήματα κεῖται,
αἵ θ᾽ ἑκατόμπυλοί εἰσι———

Id eſt,

———Nec quanta Thebas
Ægyptias, vbi multa in domibus opes iacent,
Quę centum portarum ſunt.———

Et ex eo Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. Iuuenalis ſat. 15. ſtatim poſt princ.

Atque vetus Thebe centum iacet obruta portis.

z *Quas nonnulli Heliopolim.*] Diodorus Siculus lib. 1. ca. 2. & lib. 4. c. 1. Herodotus autem libr. 2. dicit Heliopolim diſtare à Thebis Ægyptiis ſpacio quatuor millium octogintorum & ſexaginta ſtadiorum: verùm Strabo d. lib. 17. non Heliopolim, ſed Diſpolim vocat. Et de his Thebis vide præterea Pomp. Melam lib. 1.

a *Quæ ciuitas à Buſiri.*] Id vſque ad verſic. Alię in Theſſalia. eſt Diodori Siculi lib. 1. c. 2.

b *Aliæ in Theſſalia.*] Apud Solinum li. 13. aut aliorum comput. 14.

c *Quæ Phthioticæ,*] Apud Liuium 4. Decad. lib. 3. Theſſalorum, inquit, genti, præter libertatem conceſſam, Achæi Phthiotæ dati, Thebis Phthioticis & Pharſalo excepto. Et eiuſdem Dec. lib. 9. Thebas Phthias vnum maritimum emporium fuiſſe quondam Theſſalis quæſtuoſum & frugiferum. Et 3. Decad. lib. 8. Incolebant vrbem eam profugi ab Thebis Phthioticis. Et apud Strab. lib. 9. Theſſalis apud Plinium lib. 4. c. 8.

d *In Lycia aliæ Thebæ, patria Andromaches.*] Vnde illā Thebanam vocat Ouid. lib. 4. Triſtium, eleg. 3.

Nec cruciere minus, quàm cùm Thebana cruentum
Hectora Theſſalico vidit ab axe rapi.

Hæ ὑποπλάκιαι dictæ ſunt Homero lib. 6. Iliados, vnde ſcribit, Andromacham Hectoris vxorem & Aſtianactis matrem, natam eſſe ex Ectione Cilicenſibus imperante. Ex quo intelligis hic Cilicia, non Lycia legendum eſſe. Verſus Homeri hi ſunt,

Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἠετίωνος.
Ἠετίων, ὃς ἔναιεν ὑπὸ Πλάκῳ ὑληέσσῃ,
Θήβῃ Ὑποπλακίῃ, Κιλίκεσσ᾽ ἄνδρεσσιν ἀνάσσων.

Id eſt,

Andromache, filia magnanimi Eetionis:
Qui quidem Eetion habitabat in Hypoplaco ſyluoſo,
Thebis in Hypoplacijs, Cilicibus viris imperans.

Et paulò pòſt,

ἐκ δὲ πόλιν πέρσεν Κιλίκων εὖ ναιετάουσαν
Θήβην ὑψίπυλον, κατὰ δ᾽ ἔκτανεν Ἠετίωνα.

Id eſt,

Et ciuitatem deuaſtauit Cilicum bene habitatam:
Thebas celſi portas: interfecit autem Eetionem.

Vt interim nòn omittas eundem Homerum lib. 1. eiuſdem operis,

ᾠχόμεθ᾽ ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἠετίωνος,

Id eſt,

Iuimus in Thebem ſacram ciuitatem Eetionis.

Sed & de Thebis Hypoplaciis Strabo lib. 13.

e *Alia iuxta Miletum.*] Vide Stephanum in libr. de Vrbibus.

f *In Ionia.*] Hæ, ni fallor, ſunt Thebæ Dircaeę, vel Aſopię, de quibus Strabo lib. 8.

g *In Syria.*] } Stephanus in libro de vrbibus.
h *In Attica & Cataonia.*] }

i *Et in Italia apud Lucanos.*] Cato hanc interiiſſe tradit, & ex eo Plinius lib. 3. c. 11. Fuere & aliæ Thebæ Corſicæ cognominatæ apud Iones iuxta Heliconem Plinio lib. 4. c. 3. Aliæ item à Libero conditæ in Aphrica Diuo Hieronymo in epiſtolam Diui Pauli ad Galatas, quas nunc dicit Thebeſten vocari. Aliæ item in Pamphylia Straboni li. 14. Stephanus autem in lib. de Vrbibus nouem Thebas annumerat.

k *Præter quod fuit Trophonij Iouis oraculũ in Lebadia.*] Hero-

ſus erat.quò conſulentes magnis difficultatibus deſcendere nudos, aut in veſte alba.& lineo vel purpureo amiculo,placentáſque lemuribus offerre oportebat,ne quo periculo forent aut noxæ,hauſtoque oraculo,per alium terræ hiatum ad ſuperiora niti. [l] In quo illud proditur mirum,cum qui poſt conſultum oraculum inde digreſſus foret, animo ſemper afflicto & iacenti, nunquam ridere ſolitum eſſe: [m] iuxta quod duo fontes viſebantur,alter Lethæ, cuius aquam deſcenſuri ſi haurirent,omnium daretur obliuio:alter Memoriæ,ex cuius hauſtu,omnium quæ vnquam vidiſſet, recordatio ſubiret. [n] Sicut Thaſiis duo vini genera naſci produntur, alterum quod ſomnum conciliaret, alterum quod fugaret. [o] Ipſius verò ſtatua non in templo, ſed in tumulo nimis edito viſebatur, quæ ferreis obeliſcis obſepta erat. Fuit quoque vltra Cyrenem in extimo ſinu [p] apud Garamantes [q] Iouis Ammonis auguſtiſſimũ & antiquiſſimũ oraculum,in vaſtis ſolitudinibus & campis torridis,ſiccitate ſterili,ac nudo ſolo:ad quod ſole exurente, æſtu flagrantiſſimo, [r] per immenſas arenarum moles, vaſtamq; planitiem calore & ſiti infeſtam,vix iter cuiquam tolerabile fuit:ſiquidem ventus eas ſicut fluctus nunc huc,nunc illuc agitare, & campos velut maria infeſtare ſolet:nubes enim pulueres vehit, & fœda tempeſtate vexat. Poſt quæ,nemus frequenti ſylua oleaque,& proceris arboribus, [s] fontibusq; paſſim manantibus amœnum, in mediis arenis & ſitu arido haud plus quadraginta ſtadiorum oraculi ſepta claudebat:vltra verò latè deſerta regio,veſtigio humano inacceſſa. Circa verò Ammonij paſſim loca incolunt. [t] Ipſe verò Ammon hircino capite & pelle amictus multis cæremoniis colebatur. [u] Hunc ſacerdotes, quum reſponſa petunt,aurato nauigio vectare,& patrium carmen canere,eoque propitiato, petentibus reſponſa dare ſolebant,quæ non verbis, [x] ſed nutu ſignisq; ſubobſcuris ab Ammone edebantur. [y] Quod quidem ad tantæ maieſtatis faſtigium venit,vt illuc poſt Cambyſem,Alexandrũ Macedonem,per ingentes æſtus, omni tractu ſitiente, penetraſſe, pro miraculo fuerit. [z] In Ægypto quoque Apis oraculum omnium

Ex Trophonij antro reuerſi ſemper triſtes.
Lethæ fons.
Memoriæ fons.
Thaſiorum vina.
Trophonij ſtatua.
Iouis Ammonij oraculum.
Cæremoniæ.
Iouis Ammonio exhibita atque eius imago.
Apis oraculum & eius forma.

ANNOTATIONES.

dotus lib.8. Strabo lib.4. Pauſanias in Bœoticis. Liuius.5. Dec.lib.5.Maximus Tyrius Sermo 26.poſt princ. ſic ſcribit, Sed in antro quoque Trophonij (nam & huius herois oraculum eſt circa Lebadiam vrbem) qui dæmonem adire velit, amictu induitur lineo, talari purpureóque, libaque in manibus habens, ſupinus anguſto ingreditur hoſtiolo, vbi vel viſu,vel auditu conſequitur,vt quum inde erepſerit,ſibi ipſe interpres vatéſque fiat. Plutarchus in Sylla, Philoſtrat. in vita Apollonij lib.8.c.8.ex quo maxima pars horum,quę hîc Alexander dicit,ſumpta eſt.

l *In quo illud proditur.*] Imò verò Pauſan. in Bœoticis ſcribit, digreſſos ab antro reſipiſcere pauló pòſt, & priſtinam mentem cum riſu recipere.

m *Iuxta quod duo fontes.*] Hæc vſque ad verſicul.Sicut Thaſiis.ſunt Plinij lib.31.cap.2. Pauſanias loco proximè citato hæc ſcribit, Sunt fontes duo inter ſe proximi. Bibenda illic eſt Lethes,quę dicitur aqua,quò cunctorum ei,quę memoria complectebatur, obliuio contingat:Mnemoſynes deinde,id eſt, Memoriæ,aquas potat,vt ne mens effluat,quominus, quæ intra ea penetralia viderit, omnia memoria contineat.

n *Sicut Thaſijs.*] Theophraſtus Hiſtoriæ plantarum libro 9. ca.20.ad finem, Apud Thaſium,inquit,vinum ſomnificum arte quadam conficitur:& aliud, quod potum vigilantiſſimos facit. Plinius lib.14.cap.18. Thaſios duo genera vini facere proditur: Vnum quo ſomnus concilietur, alterum quo fugetur.

o *Ipſius verò ſtatua.*] Redit ad Trophonium: idque eſt ex Philoſtrato & Pauſania vbi ſuprà.

p *Apud Garamantes.*] Vnde Garamanticus dictus eſt Silio Italico lib.14.

Fer pater afflictis fer, ait, Garamantice vates
Rebus opem,anq; Italos da certa effundere tela.

q *Iouis Ammonis.*] De huiuſmodi Ammone Herodot.lib. 2.& lib.4.Diodorus Siculus lib.4.cap.vlt. Strabo lib.17.qui ſcribit hoc oraculum ſuo tempore omnino defeciſſe. Pomponius Mela lib.1.cap.7. vbi Cyrenaicam deſcribit. Lucanus lib.9.

Ventum erat ad templum Libycis quod gentibus vnum
Inculti Garamantes habent ſtat corniger illic
Iuppiter,vt memorat,ſed non aut fulmina vibrans,
Aut ſimilis noſtro:ſed tortis cornibus Ammon.

Silius Italicus lib.3.in princ.

Quæ [illegible] ([illegible] amulus antris
Inter anhelantes Garamantibus corniger Ammon

Fatidico pandit venientia ſecula luco.

Et in fine eiuſdem libri,

Hic vbi nunc aras lucoſq; videtis opacos,
Ductore electo gregis (admirabile dictu)
Laniger capitis media inter cornua perſtans,
Marmaricas ales populis reſponſa canebat.

Solinus cap.40. Plutarchus in Alexandro. Q.Curtius lib.4. Arrianus. lib. de Geſtis Alexand.3. Seruius in 4.lib.Æneid. Virgilij ibi,

Hic Ammone ſatus rapta Garamantide nympha.

Lactantius Placidus in lib.3.Thebaidos Statij ibi,

Caonias ſonuiſſe tibi:licet aridus Ammon
Inuideat.———

r *Per immenſas arenarum moles.*] Nam, vt inquit Seruius loco nuper citato, inde nomen ſumpſit, quia ἄμμος arena eſt.

s *Fontibusq́.*] Hæc ſunt verba Q.Curtij d.lib.4.

t *Ipſe vero Ammon.*] Herodotus tum libr.2.tum lib.4. Macrobius libro 1.cap.21. Feſtus Pompeius lib.8. Euſtathius in Dionyſium de Situ orbis. Seruius in eum locum libro 4. Æneidos,

Protinus ad Regem curſus detorquet Hiarbam.

Qui locus in memoriam reuocat id, quod ſcribit Plin. lib. 37.c.10. Lapidem quendam vocari Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Aethiopiæ gemmas, aureo colore,arietini cornu effigiem reddentem, promittentémque prædiuina ſomnia repræſentare.

u *Hunc ſacerdotes.*] Curtius d.lib.4. Hunc, inquit,cùm reſponſum petitur, nauigio aurato geſtant ſacerdotes, cum multis argenteis pateris ab vtroque nauigij latere pendentibus.Sequuntur matronæ virginéſque,patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo propiciari Iouem credunt,vt certum edat oraculum.

x *Sed nutu ſignisq; ſub obſcuris.*] Strabo lib. 17. Hinc Seruius vbi ſupra,dicit illius ſimulachrum capite arietino fuiſſe.

y *In Ægypto.*] Strabo lib.17. Plinius lib.8.cap.46. Statius lib.3.Thebaidos ibi,

Niliacumq; pecus patrioq; æqualis honore
Branchus.———

Et ibi Lactantius interpres, Apim,inquit, dicit taurum lunatum Iſidis, quòd Aegyptiis motu corporis ſui & quibuſdam ſignis futura prædicit. Solinus in Polyhiſtore c.45. Pomponius Mela lib.1.c.9.vbi de Aegypto.

z *Apud Æthiopes.*] Ælianus Hiſtoriæ animalium, libro 3. cap.17.

ſermone celebratur: erat enim bos, qui & Serapis dictus, corpore niger, candida fronte, in tergore alba nota inſignis duplicibus pilis in cauda, & lingua canthato notatus, quem certos vitæ annos excedere non licebat. Hunc in lacum demerſum Ægyptij, indicto iuſtitio, veſte abſciſſa, & laceratis crinibus defunctum plangebant: inuento verò, mirificè lætabantur. Reſponſa autem dare non vt reliqua oracula ſolitus, ſed ſi manu oblatum pabulum ſumpſiſſet à conſulentibus, ſecundos euentus, atque omnia proſpera decernebat: ſi verò abnueret, in dubio malo & memorãdis cladibus caſura diuinabat. Ideo quum à Germanico pabulum oblatum renuiſſet, funeſtum omen & indubiam necem, quæ paulò poſt ſequuta eſt, prænunciauit. A Tenediis verò ſeruatum eſt, prægnantem vaccam enutriri, cui veluti puerperæ famulantur. Apud Æthiopes gens eſt (Nubas vocant) & [a] in Aphrica Ptoembari, quibus regis vice, canis dominatur, quem mirificè obſeruant, ex illius motu & nutu imperia, & quæ ſint placita augurantes. [b] Perſis quoque (vt author eſt Ariſtophanes) aliquando gallus regis vice præfuit & imperitauit. Sed præter hæc oracula, quę auguſtiſſima & ſancta habita ſunt, templa quoque diuitiis & ſanctitate inclyta præcipua celebrantur: [c] in Græcia, Olympij: in [d] Arabia, Triphilij: in Cydonia, Dictæi: in Alexandria, Iouis Sinopitæ: in Libya & Andro Dionyſij: [e] in Epidauro, Æſculapij: [f] in Iſthmo & [g] Tænaro, [h] Sunio Eubœæ, [i] atque Attica [k] & Calabris, Neptuni [l] in Acarnania, * Apollinis Actij, [m] in Claro.

Reſponſa Api. — *Tenedo.* — *Æthiopes.* — *Ptoembari.* — *Perſæ.* — *Templa diuitiis & ſanctitate inclyta.* — ** Vide Strabonem lib. 7.*

ANNOTATIONES.

a *Et in Aphrica Ptoembari.*] Plin. lib. 6. c. 30. At ex Aphricæ parte Ptoembari, Ptoemphanę, qui canem pro Rege habẽt, motu eius imperia augurantes. Solinus c. 43. His proximi, inquit, ſummam regię poteſtatis cani tradunt, de cuius motibus quidnam imperitet, augurantur. Cicero autem lib. 1. de Legibus, tradit gentes eſſe quæ canem, vt Deum colunt. Vide eundem lib. 1. de Natura Deorum.

b *Perſis quoque, vt author eſt Ariſtophanes.*] In Fabula, cui titulus ὄρνιθες id eſt, de Auibus,

ὡς δ' οὐχὶ θεοὶ τοίνυν τ' ἀνθρώπων ἦρχον τὸ παλαιὸν
ἀλλ' ὄρνιθες, κἀβασίλευον, πόλλ' ἐστὶ τεκμήρια τούτων,
αὐτίκα δ' ὑμῖν πρῶτ' ἐπιδείξω τ' ἀλεκτρυόν' ὡς ἐτυράννει,
ἦρχέ τε Περσῶν πρότερος πάντων, Δαρείου καὶ Μεγαβάζου,
ὥστε καλεῖται Περσικὸς ὄρνις, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔτ' ἐκείνης.

Id eſt,

Quod autem non Dei igitur hominibus imperauis antiquitus.
Sed aues & regnabant multa ſunt ſigna horum:
Statim autem vobis primum oſtendam gallum, quòd regnabat,
Imperabatq; Perſis primum omnibus: Dario & Megabyzo,
Quare vocatur Perſica auis, à dominatione adhuc illa.

c *In Græcia, Olympij.*] Vide paulò infrà.

d *In Arabia, Triphilij.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. 10.

e *In Epidauro Æſculapij.*] Plinius lib. 4. c. 5. In Saronico, inquit, Epidaurum oppidum, Æſculapij delubro celebre. Strabo lib. 8. Epidaurus non parum inſignis eſt ciuitas, præſertim ex Æſculapij claritate nobilitata, quem varia morborum genera curaſſe ſomniati ſunt homines. Erat verò templum ægrotantium multitudine vſquequaq; refertum, pendentibusque tabellis, in quibus ſanati langores erant inſcripti. Solinus c. 2. Epidauro decus eſt Eſculapij ſacellum, cui incubantes ægritudinũ remedia capeſſunt de monitiſ ſomniorum. Meminit Ariſtophanes in Pluto, & Plautus in Curculione, actus 2. ſcena 1. in primis his verbis,

Migrare certũ eſt iam nunc è phano foras,
Quando Æſculapi ita ſentio ſententiam:
Vt qui me nihili faciat, nec ſaluum velit.
Valetudo decreſcit, accreſcit labor:
Nam iam, quaſi Zona, liene cinctus ambulo:
Geminos in ventre habere videor filios.

Hinc Epidaurus dictus eſt Ouidio lib. 15. Metamor.

Æquore placato patrias Epidaurius aras
Linquit.——

f *In Iſthmo.*] Vnde Iſthmius dictus eſt. Strabo libr. 8. Ad Schœnuntem portum anguſtiſſima Iſthmi tellus eſt, quà nauigia tranſuectantur, vbi eſt Neptuni phanum Iſthmij. Et eodem li. in Iſthmo Neptuni, quem Iſthmium vocant, templum eminet, picearum arborum luco circunclusum, vbi Iſthmios ludos celebratos, Corinthij celebrare ſoliti ſunt. Solinus c. 12. Pauſanias in Corinthiacis, & Laconicis.

g *Et Tænaro.*] Vnde Tænarius Neptunus dictus, vt Suidas tradit. Eſt autem Tænarus authore Seruio in lib. 4. Georg. promontorium Laconiæ, circa finem Maleæ, vbi inferorum dicitur eſſe deſcenſus. Virg. d. lib. 4. de deſcenſu Orphei ad inferos,

Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, manesq; adijt Regemq; tremendum,
Neſciaq; humanis precibus manſueſcere corda.

Hinc igitur Tænarius Deus Neptunus dictus Propertio lib. 1. eleg. 13. ad Gallum,

Non ſic Æmonia Salmonida miſtus Enipeo
Tænarius facili preſſit amore Deus.

Vnde Tænarium malum in prouerbium abiit, de quo Eraſmus Chiliad. 3. cent. 7. c. 85.

h *Sunio Eubœæ.*] Herodot. lib. 7. Polymnia, ſcribit templum Neptuni cognomine Liberatoris in Euboicis ad Artemiſium ſtructum eſſe.

i *Atque Attica.*] Pauſan. lib. 1. qui de Atticis eſt.

k *Et Calabris, Neptuni.*] Plutarchus in Demoſthene, ſcribit, Demoſthenem confugiſſe in Calabriam ad templum Neptuni. Quod & ipſum antè ſcripſerat Pomp. Mela lib. 2. c. 7. vbi de Mediterranei maris inſulis. Attamen aduerte quòd plerique omnes codices Plutarchi & aliàs viri minimè indocti Calabriam Ægei referunt, pro Calauria falsò: putóq; hìc legendum Calauria ex Pauſania in Atticis Strabone lib. 8. Ouidio lib. Metamor. 10. & Mela hoc loco poſteriore, cuius hæc ſunt verba, Troezonio Calauria inter ignobiles, alias leto Demoſthenis nobilis.

l *In Acarnania Apollinis Actij.*] Stephanus de Vrbibus.

m *In Claro.*] Poſſet videri Alexandrum debuiſſe dicere in Colophone, vbi eſt Clarij Apollinis oraculum apud Plin. lib. 2. c. 103. in cuius Clarij ſpecu lucana eſt, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore vita. Solinum c. 43. aut aliorum ſupputatione 53. Non lõgè Epheſo Colophon ciuitas nobilis oraculo Clarij Apollinis. Vide tamen Pomponium Melam lib. 1. c. 17. de Ionia. Plinium lib. 5. c. 29. & Iamblichum de Myſteriis Aegyptiorum. Et de hoc quoque oraculo eſt illud Virgilij lib. 3. Aeneidos,

Qui tripodas, Clarij lauros, qui ſydera ſentis.

Vbi Seruius dicit, Clarium oppidum eſt in finibus Colophoniorum: vnde Apollo Clarius: & per lauros oraculum intelligit. Id quod facit pro Alexandro: niſi quòd pro Claro, Clario debuit dicere: niſi hìc mendum ſit, quod magis credo: nam poſteà Clario dicit. Et de hoc quoque Statius libro 8. Thebaidos,

Nec clarias hac luce fores, Didymæaq; quiſquam
Limina.——

Cæterùm Strabo lib. 14. ſcribit ante Colophonem, ciuitatem Ionicam Apollinis Clarii, lucum eſſe: móxque Clarum, non Clarium vocat locum ipſum, vt proinde intelligas Clarum & Clarium indifferenter vocari. Apollo apud Ouidium Metamorph. libr. 1. artificiosè potentiam ſuam commemorans, ait,

Mihi Delphica tellus,——

n Actio o & Leucade, p Lycia & q Selenuntia, Apollinis: r in Cappadocia, Bellonæ: in eadémque, & s Ionia atque t Epheſo, Dianæ: u in Halicarnaſſo, Mineruæ: in x Papho, Veneris: in y boſphoro, Apaturiæ: in z Cypro, Acreæ Veneris: in a Locris, Proſerpinæ: in b Achaia c & Catina, Cereris: in d Samo, e Argis, f Metaponto, & in g Lucania, Iunonis. Sed quod eſt de Olympio dictum, hoc templum

Templum in Olympio.

ANNOTATIONES.

Et Claros & Tenedo, Pataraq́, regia ſeruit.

n *Actio.*] Actiæ Apollinis oraculum memorat Strabo libro 13. Et hinc Actius Apollo dictus Virgilio lib. 8.

Actius hæc cernens arcum tendebat Apollo
Deſuper. —

Et Propertius lib. 4. eleg. 6. de Pugna Actiaca nauali, qua totam hiſtoriam complexus eſt, quæ apud ſcriptores eſt celebratiſſima,

Actius hinc traxit Phœbus monumenta, quòd eius
Vna decem vicit miſſa ſagitta rates.

Callimachus apud Hyginum, de Argo, in finibus Magneſiæ ad Actij Apollinis templum, quod Argonautæ proficiſcentes ſtatuiſſe exiſtimantur, Argon conſtructam fuiſſe dicit. Cæterùm Actium (authore Dione Romanæ hiſtoriæ, lib. 50.) Apollinis templum eſt è regione portuum, qui ſunt apud Nicopolim, ante fauces ſinus Ambracij ſitum: qui ſinus per anguſtias longè ſeſe effundens, ipſe, & qui ante eum poſiti ſunt loci, appellendis nauibus, ſtationíque ſunt commodatiſſimi. Hoc templum Cæſar Octauius, vt idem Dion ſcribit, lib. 51. in princip. maius extruxit, & ludos Muſicos & Gymnicos, & equeſtre certamen cum ſacro quinquennali, eidem Apol. conſtituit, & nauium genera vſque ad decimem & captis nauibus conſecrauit.

o *Et Leucade.*] Idem Apollo à Leucade promontorio Leucadius Deus dictus eſt. Propertius lib. 3. eleg. 10. tit. Fœminas imperare amantibus, in fin.

Leucadius verſas acies memorabit Apollo:
Tantum operis belli ſuſtulit vna dies,

Ouid. lib. Triſtium 3. eleg. 1. reddens rationem cur Auguſti ianua lauro velaretur, & ea Auguſtus coronaretur,

An quia perpetuos meruit domus iſta triumphos?
An quia Leucadio ſemper amata Deo eſt?

Et lib. 5. eleg. 3.

Vel rapidæ flammis vrar patienter in Ætna,
Vel freta Leucadij mittar in alta Dei.

Et Sappho apud Ouidium,

Phœbus ab excelſo, quantum patet, aſpicit æquor:
Actiacum populi, Leucadiumq́, vocant.

Strabo lib. 8. ſcribit, Corinthios Leucadem in inſulæ formam redegiſſe; & habere Apollinis Leucatæ phanum, ibique ſaltum fieri, qui ad ſedandos amores valere creditur. Quo in loco Sappho prima dicitur, ſuperbè ab excelſa ſe deieciſſe petra, ſtimulante Cupidine. Inſula hæc Leucata, mutato nomine, Leucada vocata eſt: redditq; rationem ibi idem Strabo.

p *Lycia.*] Vt ſuprà dictum eſt.

q *Et Selenuncia.*] Strabo lib. 10. poſt principium. Fuit & Selenuncij, inquit, Apollinis oraculum. Verùm Hellopienſes Iſtiæa tranſtulerunt, & vrbem ampliſſimam reddiderunt, violentius ingruente tyranno Philiſtide, poſt rem apud Leuctram geſtam: Alia Apollinis oracula videbis infrà in fin.

r *In Cappadocia, Bellonæ.*] Strabo libro 12. non multò poſt princip. vbi de Cappadocia loquitur, ſic ait, In Antitauro conualles ſunt profundæ & anguſtæ, in quibus ſunt Gomana ciuitas memoratu digna & Bellonę fanum, quod illi Comana vocant.

s *Et Ionia.*] Pauſanias in Achaicis.

t *Atque Epheſo Dianæ.*] Solinus cap. 53. Epheſo decus templum Dianę Amazonum fabrica adeò magnificum, vt Xerxes cùm omnia Aſiatica templa igni daret, huic vni pepercerit. Plinius lib. 36. c. 14. templum hoc Dianæ ita deſcribit, Magnificentiæ vera admiratio extat templum Epheſię Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Aſia. In ſolo id paluſtri fecere, ne terręmotus ſentiret, aut hiatus timeret. Rurſus ne in lubrico atque inſtabili fundamenta tantæ molis locarentur, ante calcatis ea ſubſtrauere carbonibus, dein vellenbus lanæ. A quibus autem & qua materia conſtructū ſit, ſcribit idem Plinius c. 40. lib. 16. & alibi. Id ipſe etiam ab Amazonibus conditum author eſt etiam Mela lib. 1. cap. 17. Ibi Epheſus & Dianæ clariſſimum templum, quod Amazones Aſia potitæ conſecraſſe traduntur. quod confirmat Iuſtinus lib. 2. Meminit etiam huius templi D. Lucas Actorum c. 19. Adde & Ortygia inſula ipſius Dianæ ex Diodoro Siculo lib. 6. c. 2. poſt princ. Diana, inquit, in Syracuſis inſulam à dijs accepit Ortygiam ab ea tum oraculorum reſponſo, tum voce nominatam.

u *In Halicarnaſſo, Mineruæ.*] Herod. lib. 13.

x *In Papho, Veneris.*] Cornelius Tacitus libr. 18. quem locum iam adduximus ſuprà hoc eodem cap. vbi de Veneris Paphiæ ara. Suetonius in Tito, cap. 5. Adeóque, inquit, Paphiæ Veneris oraculo, dum de nauigatione conſulit, etiam de imperij ſpe confirmatus eſt. Virg. lib. 1. Æneidos de Venere loquens,

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſq́, reuiſit
Læta ſuas, vbi templum illi, centumq́, Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſq́, recentibus halant.

Strabo lib. 14. non procul à fin. Paphum & Palæpaphum celebrat, Paphum quidem ab Agenore cõditam: Palæpaphum verò vetuſtiorem, Veneris templo illuſtrem.

y *In Boſphoro, Apaturia.*] Scribit Pauſanias in Corinthiacis Æthram compreſſam à Neptuno: Eam ob rem Æthram Mineruæ Apaturię delubrum, quaſi Fallacis dixeris, dedicaſſe, inſulamque Sphæria, quæ antè dicebatur, Sacram nominaſſe: Inſtituiſſe eandem, vt Trœzeniorum virgines ante nuptias zonam Apaturiæ Mineruæ dicarent.

z *In Cypro, Acrea Veneris.*] Strabo li. 14. de Cypro loquens, ſcribit, Montis ſummum Olympum dici, vbi Veneris Acreæ templum eſt, quod nec videre, nec adire mulieribus licet. De Iunonis autem Acreæ oraculo videbis poſteà in fine.

a *In Locris, Proſerpina.*] Titus Liuius 3. Decad. lib. 9. in egregia illa Locrenſium oratione, Fanum eſt apud nos Proſerpinæ, de cuius ſanctitate templi credo aliquam famam ad vos perueniſſe Pyrrhi bello: qui cùm ex Sicilia rediens Locros claſſe præterueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidem noſtram erga vos in ciuitatem noſtram facinora edidit, theſauros quoque Proſerpinæ intactos ad eam diem, ſpoliauit: atque ita pecunia in naues impoſita, ipſe terra eſt profectus. Quid ergo euenit P. C. claſſis poſtero die fœdiſſima tempeſtate lacerata, omnéſque naues, quæ ſacram pecuniam habebant, in littora noſtra eiectæ ſunt: qua tanta clade edoctus tandem deos eſſe ſuperbiſſimus Rex, pecuniam omnem inquiſitam in theſauros Proſerpinæ referri iuſſit. Valerius Maximus li. 1. c. 2. de Neglecta religione. Lactantius lib. 2. c. 8.

b *In Achaia.*] Plutarchus in Iſide & Oſiride, & alij, quos ſtatim citabo.

c *Et Catina.*] Vnde Catinenſis Ceres dicta ab oppido Siciliæ Ætnæ propinquo, vt oſtendit Lactantius lib. 2. cap. 4. Cuius tanta fuit religio, vt adire templi eius ſecreta penetralia nefas eſſet.

d *In Samo.*] Diodor. Siculus lib. 6. c. 11. Pauſanias in Achaicis. Tertullianus in Apologetico, c. 24.

e *Argis.*] Pauſanias in Atticis & Corinthiacis.

f *Metaponto.*] Plinius lib. 14. c. 1. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis ſtetit. De hoc etiam paulo poſt dicetur in verbo, Metapontinæ Iunonis.

g *Et in Lucania, Iunonis.*] Strabo lib. 6. in princ. Plutarch. in Pompeio.

h *Io*

[h] in agro Piſano fuit, haud procul ab Elide, ante quod Lucus agreſti olea conſitus, & ſtadium omnium maximum, iuxta quod Alpheus præterfluens ex Arcadia, mare ingreditur.[i] In phano autem Iouis Triphylii, columna ex ſolido auro multo æuo vetuſta, cum titulis rerum geſtarum ſacrata viſebatur, quam ipſum Iouem ſtatuiſſe ferunt. [k] **Acreæ verò Veneris templum mulieribus nec videre, nec adire fas eſt.** [l] Sicut Eunoſti phanum in Tanagra adeò mulieribus interdictum fuit, vt ſi quo infortunio aut vaſtitate Tanagræi opprimerentur, diligenter inquirerent, nequa mulier conſulto aut caſu templo appropinquaſſet. [m] Caſtabalis Perſicæ Dianæ phanum tantæ fuit religionis, vt illic dicatæ virgines (quod vix credi poteſt) ſuper prunas nudis pedibus ambulent innoxiæ: [n] ſicut in templo Feroniæ ſuper ignem afflati numine incedebant: [o] & ad montem Soractis, familiæ quas Hirpias vocant, ſuper incenſam ſtruem inſultabant impune, [p] quibus perpetuo ſenatuſconſulto vacatio munerum data eſt. [q] In Achaiæ autem Cereris templo fons manat cæremoniis ſacer, in quem grauiore morbo implicitii introſpicientes, ſpeculo in fontem demiſſo, euenta valetudinis internoſcant: [r] ſicut Trallibus in antro Charonio, [s] & apud Ægyptios in Iſidis, [t] & in Melopidæ ſemideæ templo in Bubaſto, ab ægrotis valetudinis remedia inſomniis præſentiuntur. Fuitque mos, vt hi qui morbis leuari meruiſſent, remedia, & qua curatione leuarentur, [u] in æde Æſculapii velut in albo proponerēt, vt eſſent ſempiterno monumento, & cæteros exemplo iuuarent.[x] Contrariæ verò religionis Carmentis Cereris, quam Achaiæ, ſacrarium fuit, ad iſtud enim viris accedere non licet, ſacra verò per mulieres miniſtrari, & virgines perfici ſolebant: cuius ſimulacrum non modo tangere, ſed ne videre quidem homini fas. [y] Samiæ autem Iunonis dignum ſua amplitudine templum, inter ſeptem orbis miracula adnumeratur, quod ab

Columna in templo Iouis Triphylii.
Templum Acreæ Veneris & Eunoſti mulieribus adire vetat.
Perſicæ Dianæ phanum.
Fons in Achaia Cereris templo.
Carmentis Cereris ſacrarium.
Samiæ Iunonis templum.

ANNOTATIONES.

h *In Agro Piſano.*] Strabo lib.8.

i *In phano autem Iouis Triphylii.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. 10. in fi. dicit, Iouis Triphylii ſacerdotes ſcripta oſtendere quædam ab Ioue relicta, quo tempore templum conſtruxit, ſcribit præterea patriam illam refertam eſſe auro, argento, ære, ſtanno, ferro: quorum nil extra inſulam aſportari licet: & alia multa. Sed nihil de Columna aurea. Verùm Lactantius Diuinarum inſtitutionum, lib. 1. c. 11. huius columnæ meminit, his verbis, Antiquus author Euhemerus, qui fuit ex ciuitate Meſſana, res geſtas Iouis & cæterorum, qui dii putantur, collegit, hiſtoriamque contexuit ex titulis & inſcriptionibus ſacris, quæ in antiquiſſimis templis habebantur, maximéque in phano Iouis Triphilij, vbi auream columnam poſitam eſſe ab ipſo Ioue, titulus indicabat: in qua columna geſta ſua perſcripſit, vt monumenta eſſent poſteris rerum ſuarum.

k *Acreæ verò Veneris templum.*] Dictum eſt ſuprà ex Strab. lib. 14. non multò antè.

l *Sicut Eunoſti phanum.*] Plutarchus Proble. 153. Sed & in Italia olim ſacro Herculis mulieribus intereſſe non licebat, ex Macrobio lib. 1. c. 12.

m *Caſtabalis Perſicæ Dianæ phanum.*] Strabo libr. 12. non adeò multò poſt princ. Caſtabalis, inquit, eſt Dianæ Perſicæ phanum, vbi dicunt ſacras mulieres illæſas nudis pedibus ſuper prunas ingredi.

n *Sicut in templo Feroniæ.*] Strabo lib. 5. Sub monte autem Soractæ vrbs eſt Feronia, quo nomine & dea quædā nuncupatur, quam finitimi miro dignantur honore. Eodem in loco ipſius templum eſt mirificum ſacri genus habens. Nam qui eius numine afflantur, nudis pedibus prunas, & copioſū inambulāt ſub hac dæmone, nulla læſione, cinerē.

o *Et ad montem Soractis, familiæ, quas Hirpias vocant.*] Plinius lib. 7. c. 2. Haud procul vrbe Roma in Faliſcorum agro familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur. Et ex Plinio Solinus cap. 8. ſic ſcribit, Perpaucæ familiæ ſunt in agro Faliſcorum, quos Hirpios vocant. Hi ſacrificium annuum ad Soractem montem Apollini faciunt. Idque operantes geſticulationibus religioſis impunè exultant, ardentibus lignorum ſtruibus, in honorem diuinæ rei flammis parcentibus. Cuius deuotionis miniſterium munificentia Senatus honoratum, Hirpis perpetuò omnium munerum vacationem dedit. Hanc rem cecinit Virgil. libr. 11. Æneidos his verſibus,

Summe deûm ſancti cuſtos Soractis Apollo
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna.

Super quo locô plura Seruius ad huius rei notitiam doctè tradit, inter quæ hæc ſcribit, Varro vbique expugnator religionis, ait, quum quoddam medicamentum deſcriberet, Vt ſolent Hirpini, qui ambulaturi per ignes medicamento plātas tingunt. Silius Italicus de eadem re ſic lib. 5. cecinit,

Tum Soracte ſatum, præſtantem corpore, & armis
Æquanum noſcens patrio cui ritu in aruo
Cum pius arcitenens accenſis gaudet aceruis,
Exta ter innocuos latum portare per ignes,
Sic in Appollinea ſemper veſtigia pruna
Inuiolata teras, victorq; vaporis ad aras
Dona ſerenato referas veſtigia Phœbo.

Strabo lib. 5. ſcribit ea ſacra non Phœbo, ſed Feroniæ celebrari ſolita, vt diximus in præced. Hirpi autem Sabinorum lingua lupi vocantur. Lege Seruium vbi ſuprà.

p *Quibus perpetuo Senatuſconſulto.*] Plinius vbi ſuprà ad ea, quæ nuper adduximus ſubiungit, Et ob id perpetuo S. C. militiæ, omniumque aliorum munerum vacationem habent. Solinus d. cap. 8.

q *In Achaia autem Cereris templo.*] Achææ legendum eſt ex Herodoto in Terpſicore. Pauſanias in Achaicis, Pro Cereris æde, inquit, fons eſt, qui a templo lapideo pariete ſecluditur: ad eum fontem per exteriorem tramitem deſcenditur. Ibi oraculum maximè veridicum eſt. Cognoſcuntur ex eo non rerum omnium, ſed morborum duntaxat euenta. Speculum tenui ſuſpenſum filo demittunt, ve in fonte omnino non mergatur, ſed imo ambitu ſummam aquam contingat. Vbi odores adoleuerint, & ritè deā precati fuerint, inſpiciunt in ſpeculum, & ex eius imaginibus periturusne án victurus is æger ſit, de quo conſuluerint, diuinant. Neque latius huius aquæ diuinatio patet.

r *Sicut in Trallibus in antro Charonio.*] Strabo lib. 14.

s *Et apud Ægyptios Iſidis.*] Diodor. Siculus lib. 1. c. 2. tradit Iſidem in ſomnis opitulari palam eis, quos cēſuerit dignos.

t *Et in Melopida.*] Vide Iamblichum de Myſteriis Ægyptiorum.

u *In æde Æſculapii.*] Strabo lib. 8. de eo loquens, Erat, verò templum ægrotātium multitudine vſquequaque refertum, pendentibuſque tabellis, in quibus ſanati languores erant inſcripti. Et de eo dictum eſt ſuprà.

x *Contrariæ verò religionis Carmentis Cereris.*] Lactantius lib. 2. cap. 4. vbi & hanc Cererem [illegible] vocatam dicit.

y *Samiæ autem Iunonis.*] Huius templi Samiæ Iunonis meminit Diod. Siculus lib. [illegible] lib. 1. c. [illegible] vbi

Lacinia Iunonis ara. Paphiæ Veneris ara. Metapontinæ Iunonis templum. Liberi patris. Epheſiæ Dianæ. Neptuni. Putei apud Pythopolim. Colophonij vates. Ligiræi. Vates Apollinis in Clario. Fons Liberi in Andro. Sacra Dionyſij in Biſaltia. Ægiræſis. Hierapolis antrum. Fons apud Potnias.

vrbe haud plus viginti ſtadiis aberat. [z] In Laciniæ Iunonis ara miracula affingunt, vt cineres in ara perflantibus ventis immobiles maneant, [a] ſicut ara Veneris Paphiæ ſub paluſtri cælo nullis pluuiis humectatur. [b] Metapontinæ Iunonis templum hoc pro miraculo habuit, vt vitigineis columnis fulciretur. In Libya Liberi patris templum & oppidum ab vno eodémque bis inueniri negant. [c] Epheſiæ autem Dianæ ſupra omnium ſeculorum memoriam celebratiſſima & auguſtiſſima ædes fuit, magnis effuſionibus & profuſiſſima impenſa a tota Aſia conſtructa ſeptem ſtadiis ab vrbe, nudo & paluſtri ſolo in cuius feſto annuo iuuenes primo flore ætatis, & virgines cultu excellenti procedere ad templum prælata pompa, & feſtum diem agere, ſponſaliáque inuicem inire conſueuerant. [d] Delubrum verò Neptuni in Achaia, Erechtheum cognominatum, hoc memorabile habuit, vt aqua in puteo flante auſtro fluctuaret, cæteris verò perflantibus vẽtis iaceret immota: cui compar Ariſtoteles tradit de Pythopoli vrbe ad Aſcaniam paludem, cuius putei hyeme exſiccantur, æſtate verò ad ſuperficiem redundant. [e] & apud Gades in Herculis templo, puteum inundante Oceano exſiccari. [f] Quod verò de Clario diximus, eſt animaduertendum, in Claro Iouem, Neptunum & Plutonem, mũdum fuiſſe ſortitos, qui mox nugis innumeris orbem impleuere. [g] Et Colophone in Apollinis delubro vates multa aqua epota, ex ſubiecta lacuna ſpiritu diuino tactos reſponſa dare: [h] ſicut apud Ligiræos in Thracia, ex intimo adyto Libero cõſecrato plurimo mero exhauſto, veluti numine afflatos vaticinari. [i] Fuitque animaduerſum, in Clario Apollinis, non fœminam, vt Delphis, ſed certis e familiis ſacerdotes, aut ex Mileto accitos, plerumque literarum ignaros, hauſta fontis aqua, vaticinia referre. [k] Et in Andro, in templo Liberi patris manare fontem, qui Nonis Ianuarij vini ſaporem habeat: quod ſi è conſpectu templi auferatur, rurſus in aquam tranſeat. Nec defuere qui crederent [l] apud Heleos in Bacchi feſto, quod Θυίας vocant, tres lebetes in templo ſua ſponte repleri vino. [m] Et in Biſaltia templum Dionyſij eſſe, in quo cùm ſacra perſoluuntur, ſi grata deo ſunt, mira lux effunditur: contra verò, miræ tenebræ. [n] Atque in Ægira, niſi ſanguine tauri epoto, ſacerdotem non vaticinari. [o] Cui compar miraculum fertur Hierapolis antrum eſſe, quod quum mortiferum exhalet, in eo intereunt omnia, niſi eiecta, & quę virilitatem amiſere. [p] Et apud Potnias Bœotiæ manare fontem, ex quo equæ indigenæ haurientes, concitentur in rabiem. [q] Mirum quoque quod circa Halicarnaſſum antiſtiti Mineruæ euenire traditur, vt quoties Amphictyentibus, qui ea loca incolunt, aliquid aduerſi caſurum foret, grandis illis naſcatur barba, quaſi eo portento futuras illis calamitates reſpondere, [r] ſicut in terra Caria, mulieribus templo dicatis, pilos in genis aut mento innaſci, futuræ diuinationis ſignum erat.

ANNOTATIONES.

Varro inſulam Samum prius Partheniã nominatã ſcribit.

z *In Laciniæ Iunonis ara.*] Liuius 3. Dec. lib. 4. poſt princ. de templo Iunonis Laciniæ loquens, ait, Fama eſt aram eſſe in veſtibulo templi, cuius cinerem nullus vnquam moueat ventus. Valerius Maximus lib. 1. cap 8. de Miraculis. Plinius lib. 2. c. 107.

a *Sicut ara Veneris Paphiæ.*] Plinius lib. 2. c. 96. Celebre phanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit.

b *Metapontinæ Iunonis.*] Plinius lib. 14. c. 1. poſt principium.

c *Epheſiæ autem Dianæ.*] Strabo lib. 14. Plinius lib. 6. c. 40. & lib. 36. c. 14. & iam diximus ſuprà non multò antè.

d *Delubrum verò Neptuni.*] Pauſanias in Atticis qui primus liber eſt.

e *Et apud Gades in Herculis templo.*] Strabo lib. 3. vbi multas eius rei rationes reddit ex aliis authoribus. Et Plinius lib. 2. c. 97. ad fin.

f *Quod verò de Clario diximus.*] De hac diuiſione vide omnino quæ ſcripſi in noſtris Commentariis Primigeniorum.

g *Et Colophone in Apollinis delubro.*] Plinius lib. 2. cap. 103. Tacitus lib. 2. de Clarij Apollinis oraculo Colophone, ait, Non fœmina illic, vt apud Delphos, ſed certis è familiis & fermè Mileto accitus ſacerdos, numerum modo conſultantium, & nomina audit: tum in ſpecum digreſſus, hauſta fontis arcani aqua, ignarus plerumque literarum & carminum, edit reſponſa, verſibus compoſitis, ſuper rebus, quas quis mente concepit: & ferebatur, Germanico per ambages (vt mos oraculis) maturum exitium cecinisse. Et ad id quod de aqua epota dicit, vide Macrob. lib. 1. Satur. cap. 18. poſt princ.

h *Sicut apud Ligiræos.*] Lege Ligyreos ex Macrobio, qui id dicit d. lib. Satur. 1. c. 18. ad princ.

i *Fuitq́; animaduerſum, in Clario Apollinis.*] Hæc vſque ad verſic. Et in Andro. ſunt Cor. Taciti vbi ſuprà ibi, Et Colophone in Apollinis.

k *Et in Andro.*] Plinius lib. 2. c. 103.

l *Apud Heleos in Bacchi feſto.*] Eleos ſcribendum eſt ex Pauſania, qui hæc de illis ſcribit lib. 6. qui de Eliacis eſt, non longè ante fi.

m *Et in Biſaltia templum Dionyſij.*] Herodotus lib. 7.

n *Atque in Ægira.*] Plinius lib. 28. c. 9.

o *Cui compar miraculum fertur Hierapolis.*] Strabo lib. 13. ad finem, ſcribit, Gallos gallinaceos exẽctos ad aquam, quæ apud Hierapolim eſt, & Plutonium os, illæſos accedere, ita vt etiam vſque ad os appropinquent & introſpiciant, & immergantur, quouſque poſſint ſpiritum continere: reliqua verò animalia, ſi introrſum progrediátur, ſtatim mori.

p *Et apud Potnias Bœotiæ.*] Paulò aliter Plinius lib. 25. c. 8. Circa Abderam, inquit, & limitem, qui Diomedis vocatur, equi paſti inflammantur rabie, circa Potnias verò aſini.

q *Mirum quoque quod circa Halicarnaſſum.*] Herodotus libr. 8. Incolunt Pedeſenſes ſuper Halicarnaſſum: apud quos hoc rei fertur contingere, vt quoties Amphictyenſibus (qui circa eam vrbem habitant) aliquid aduerſi certum intra tempus eſt euẽturum, tunc antiſtiti, quæ illic Mineruæ eſt, grandis barba naſcatur: quæ res bis apud eos accidit.

r *Sicut in terra Caria.*] Sed hîc adde alia multa oracula præter ea, quæ ab Alexandro in hoc capite relata ſunt: ſcilicet, in Hyſia ciuitate Bœotiæ tẽplum Apollinis dimidiata ſui parte perfectum erat: Sacer præterea puteus, de quo bibentes vaticinabãtur, author Pauſan. lib. 9. qui de Bœoticis eſt. Et in Meroë Iouis oraculum apud Herodotum lib. 2. Et Laij oraculum apud eundem lib. 5. Et Bacidis apud eũdem lib. 7. & 8. non admodum longe à principio. & Pauſaniam lib. 4. Et oraculum Martis apud eund. lib. 2. & Mylos Thraces, eodem teſte eod. lib. 7. Et in Matiera oraculum Martis antiquiſſimum, non abſimile illi Dodonęo celebrato in fabulis, niſi quòd illic in ſacra quercu ſedentem columbam dicunt vaticinari ſolitam. Apud Aborigines autem diuinitus,

multa

miſſa, quam picum vocant, Græci δρυοκολάπτην nominant, idem faciebat in columna lignea, author Dionyſius Halicarnaſſeus. Et Dionyſij apud Satras, Thraciæ populos, oraculum in editiſſimis montibus ex Hero.lib.7. Et Apollinis Ptoi in phano ipſius ſito ſupra paludem Copaidem, ante montem, proxime Acræphiam, ex eodem Herodot.lib.8. Et Iouis Ithomitæ Thucidid., & Archegetæ eiden lib. 6. & Meneſthei lib.3. Et Palicorum Macrobio lib.5. Satur.c.19. Et Amphilochi in Mallo vrbe Ciliciæ, quod Pauſanias lib. 1. ſcribit ſua ætate fuiſſe omnium veriſſimum. Et de eo quoque nonnihil Iuſtinus martyr Apologia 2. ad Antoninum Pium, & Liuius 5. Decad. lib.5. vbi id templum dicit eſſe in Oropo, ibique ipſum Amphilochum coli pro Deo. Eſt & oppidū Abydum, vt ſcribit Ammianus Marcellinus lib. 19. Thebaidis parte ſitum extrema. Hic Beſæ Dei localiter appellati, oraculum quondam futura pandebat, priſcis circum iacentium ceremonijs ſolitum coli. Et Theagenis apud Thaſios oraculum, de quo Pauſanias lib 6. Et Ariſtei Proconneſij & Cleomedis apud Aſtypalæos Plutarcho in Romulo. Et Telluris, Pauſaniæ in Eliacis. Et Carmeli Dei, ſi verum dicit Suet. in Veſpatiano, cap.5. & Nicephorij Iouis Spartiano in vita Adriani poſt principium, ex libro Apollonij Syri Platonici. Et Fauni apud Virgil.lib.7. Æneidos, vbi docet oraculis Fauni admonitum Latinum, vt generum externum ſibi aſciſcat,

At Rex ſollicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſq; ſub alta
Conſulit Albunea nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſæuamq; exhalat opaca Mephitim.

Et Orphei, Apollinis conceſſu in Leſbo, de quo Philoſtratus in vita Apollonij lib.4.c.4. Et Fortunæ Prænæſtinæ, de quo Cicero lib.2. de Diuinat. Suet. in Tiberio, cap.6. & in Domitiano, cap.15. Propert.lib.2.eleg.30. ad Cynthiam,

Nam quid Præneſtis dubias ô Cynthia ſortes,
Quid petis Æbæi mœnia Telegoni?

Et Statius lib. Syluarum 1. ſylua 3.

Et Præneſtinæ poterant migrare ſorores.

Et Gerionis oraculum in Italia iuxta Patauium, Suetonio in Tyberio, cap.14. Et Fortunæ Antianæ eidem in Caligula, cap.57. Macrobius in 1. Saturn.c.24. apud Antium Fortunarum fuiſſe, quæ promouebantur ad danda reſponſa, Martialis lib.5. epig.1. ad Cæſ. Domitianum,

Seu tua veridicæ diſcunt reſponſa ſorores,
Plana ſuburbani quà cubat vnda freti.

Et apud Orobiam vbi veraciſſimum oraculum, vt tradit Strabo lib.10. poſt princ. Et Abæ, quæ ſunt circa Phocidem Apollinis delubrū locuplex & theſauris donarijsque compluribus exornatum: in quo vt tunc, ita nunc redduntur oracula, Straboni lib.9. Herodoto lib.7. & 8. Eſt & in Colchica regione Leucotheæ phanum, quod Phryxus cōdidit, atque illius oraculum, vbi aries non mactatur, olim diues, ętate Strabonis a Pharnace, paulò poſt a Mithridate Pergameno direptum. author Strabo lib.11. Autolyci in Sinope, Sthenidis opus, eid.lib.12. Et in Cilicia Dianæ Sarpedoniæ phanum & oraculum, vbi numine perciti reſponſa dabant, eidem lib.14. Eſt & in agro Daunio, circa tumulum, quem Drion vocant, Baſilica Calchantis in ſummo vertice, cui petentes oracula nigrantem immolant arietem, & ſtrata in pelle dormiunt, apud eundem lib.6. Et in Auerno Homerica defunctorum vaticinia fuiſſe ferunt, ibiq́ue oraculū extitiſſe, eodem teſte lib.5. Et Meneſtei quoque oraculum apud eundem lib.3. Et Tauropolæ, apud eundem lib.16. Et Mulæi, Herodoto lib.8. Et Iunonis Acreæ oraculum apud Corinthios inter Lechęum & Pagas Herodoto lib.8. Eſt & Sena in Britannico mari Oſiſmicis aduerſa litteribus, Gallici nominis oraculo inſignis, cuius antiſtites, perpetua virginitate ſanctæ numero nouem eſſe traduntur apud Pomp. Melam lib.3.c.6. Et Erinnyum oraculum apud Herod.lib.4. Et alia Apollinis oracula, ſcilicet, Tegyris apud Plutarchum in Pelopida, & in Grynæo Myrinæorum oppido ex Strabone lib.13. Et Seruio in eum locum lib.4. Æneidos,

Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo.

Iuxta Clazomenas, an, vrbem Abæ, nemus eſt Grynæum, vbi Apollo colitur, inde igitur ſumit epitheton Grynæi, licet in Delo acceperit oraculum. Hæc ibi. Et in Daphne vrbe Syriæ Straboni lib.16. Et in Hiera Liuio 3. Decad.lib.8. Æſculapij in Ægis Philoſtrato in vita Apollonij. lib.1.c.5. Et apud Argiuos Apollinis Diradiotæ, vbi ſingulis menſibus agna noctu immolatur, mulierque fatidica, cui viri conſuetudo interdicta eſt, victimæ ſanguine libato, furore diuinitus afflatur. Pauſanias libr. 2. Fuere & oracula in Iſmeno, & Abis apud eundem lib.2 & 4.

Qui fuerint legati conſulum vel prætorum, quæuè iuriſdictio aut illorum poteſtas ſit.

CAPVT III.

CONSVLES [a] deſignatos cum primùm prouincias ſortiti eſſent, legatos ſibi nominare, velut comites expeditionis, & adiutores negociorum, quorum ope cōſilióque niterentur, quique ipſorū vices gererēt quoties abeſſe contingeret, vulgo notatum eſt: qui, ſicut duo erant conſules, ipſi duo pariter fuere, quos vel præſentes legebat ſenatus, magna prudentia viros, ſummis honoribus functos, vel abſentes nominabat: quibus poſt conſules totius prouinciæ legionúmque atque exercitus curatio mandata eſt. [b] Tametſi nonnullos a conſulibus nominatos, vt pari voto & vna mente rempub. adminiſtrarent, ex decreto ſenatus ſæpiſſime legationis munere functos legamus. Vnuſquiſque ergo conſul ſuum legatum habebat, quo præcipuo conſultore ac miniſtro conſiliorum, in rebus gerendis, delectúque habendo, totaque adminiſtranda prouincia vtebatur, quorum conſilio & authoritate vel prælia ſuſcipiebant, vel bello abſtinebant: qui etiam decreta conſulum, & arcana conſilia ſæpiſſime exequebantur cum fide & cura. [c] Conſulibúſque functis conſulatu, & finito

Singuli conſules legatum ſibi adſciſcebant.

Legati conſulis à conſulibus conſtituti.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

a *Conſules deſignatos.*] Dictatores, Conſules & Proconſules legatos habuiſſe ſcribunt Titus Liuius lib. 4. 3 Decadis, & multis alijs in locis. & Florus epitome Liuij lib.70. Pomp. Lætus lib. de Magiſtrat. Rom.

b *Tametſi nonnullos a Coſ. nominatos.*] Nam & L. Cor. Scipio Conſul tres ſibi legatos nominauit, Sex. Digitium, L. Apuſtium, & C. Fabricium Luſcinum, teſte Liuio 4. Decad. lib.7. non procul à princ. Et Q. Cicero frater duos optimos legatos ſibi legit, Tuberonem, Allienum & Gratidium, vt ſcribit ipſe Cicero Epiſt. ad Q. Fratrem 1. epiſt.1. Quanquam, inquit, Legatos habes eos, qui ipſi per ſe habituri ſint rationem dignitatis ſuæ: de quibus honore & dignitate, & ætate præſtat Tubero, quem ego arbitror, præſertim cum ſcribat hiſtoriam, multos ex ſuis annalibus poſſe deligere, quos velit & poſſit imitari. Allienus autē noſter cùm animo & beneuolentia, tum verò etiam imitatione viuendi. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem certò ſcio ita laborare de exiſtimatione tua, vt propter amorem in nos fraternum, etiam de noſtra laborat.

c *Conſulibúſque functis. Conſulatu.*] Feneſtella in lib. de Magiſtrat.

Quales legati conſulum eligebantur.

magiſtratu,legatos velut legationis munere functos, honore abire oportebat: qui [d] quidem plerumque ex plebe aut patribus, [e] nonnunquam prætorij aut conſulares fuere. Etiam prætores vrbis, [f] quique antea conſulatum geſſiſſent,& magnos bello viros,[g] functos honoribus & triumphis,homines fidos acceptóſque, legationis munere fungi comperimus:illorúmque procuratione & cura,prouincias ab hoſtili incurſu defenſas,& ſæpe in officio retentas fuiſſe:

Legatorum cõſulum officia & authoritas.

quorum etiam authoritas tam in adminiſtranda prouincia, quàm ducendo exercitu aciéque inſtruenda, & quando eſſent admotori copias, tanti fuit,[n] vt abſentibus vel impeditis Conſulibus,ſummam imperij tenerẽt. Conſiliorum & fortium factorum, ac meritæ virtutis & ignauiæ cuiuſque qua cura, qua fide & diligentia, quáque diſciplina militari, duces exercitui & caſtris præfuiſſent, ſi quid fictum vanumque aut parum integra veritate afferrent,locupletiſſimi teſtes erant:ſoli denique geſta conſulum diligenti æſtimatione perpendere & penſitare debebant. [i] Tum conſulibus laborantibus,aut morbo implicitis,vel fato perfunctis, ipſi ſupereſſe,& munia obire poterant:namque ipſorum erat officium,fiduciariam reipub.operam dare,poſt conſulem prætorémve, [k] non tamen idem iuris & poteſtatis habere, ne imperatorias ſibi partes vendicarent:

Legati munus Imperatoris munus.

ſiquidem legati munus eſt,omnia ad præſcriptum imperiúmque conſulis agere: imperatoris verò,ſummæ rei conſulere,& liberum tenere imperium,eo conſultore & miniſtro.[l] M.Claudius legatus contra literas L Cornelij conſulis de pugna aduerſus Boios ad ſenatum magnifice ſcriptas,priuatim de conſulis negligentia pluribus per literas ſignificauit, quæ illi mox exitio criminique fuerunt: namque illum criminando effecit, quo minus L.Cornelius de Boiis triumpharet: ipſiuſque denegati triumphi,teſtimonium legati,præcipua cauſa fuit.[m] Quanquam Cn.Manlius,contradicẽtibus decem legatis,in crimen adductus, acta per ſe cauſa in ſenatu, crimine abſolutus, de Gallogræcis magnificè triumpharit.[n] Quinetiam ſiquid per legatos in prouincia abſentibus conſulibus,& dum eorum vicem

Legatorum triumphus.

gerunt,fortiter ac dignum laude & triumpho geſtum foret,poterat ſine conſule ſolus legatus ſuo iure & merito triumphare. [o] De Parthis & Pacoro Ventidius M. Antonij legatus,ſine Antonio,licet nouo exemplo,triumphauit. [p] Caius etiam Marius legatus Metelli conſulis, ipſum criminando, effecit, vt poſthabito Metello de Iugurtha triumpharit.[q] ante cuius currũ cum duobus filiis ductus eſt in triumpho.[r] Quinetiam patrem filio legatum fuiſſe,[s] & fratrem fratri,ſæpiſſimè compertum eſt.[t] Q.Fabium Maximum, Q. filio conſuli legatum aduerſus Samnites ad Sueſſulã obuiam produiſſe:& cum experiri vellet an ſciret conſulem agere,iuſſum ab eo obſequium præſtitiſſe,& equo deſcendiſſe,authores memorant. [u] P.que Scipionem,cui Aphricano fuit cognomen,Scipioni fratri aduerſus Antiochũ conſuli

ANNOTATIONES.

giſtrat.Rom.tit.de Leg.Procoſſ.

d *Qui quidem plerumque ex plebe*] Vt C.Marius,Metelli legatus Arpinas erat,ſecundum Plutarchum in Mario,& Salluſtium in Iugurtha.

e *Nonnunquam Pratorij.*] Nam & Q. Fabius Max.Rutilianus quinque Conſularibus, ſumma cum gloria pẽractis, omnibuſque & virtutibus,& vitæ emeritis ſtipendiis,legatus ire Fabio Gurgiti filio ad bellum difficile & periculoſum,conficiendum grauatus non eſt,teſte Val.Maximo lib. 2.c.1.de More,quem maiores obſeruabant in vrbe. Et lib. 5.c.7.in princ.& Plutarchus in vita ipſius Fabij Max.paulò ante fin.& in apophthegm. eiuſdẽ, & ante hos Liuius lib. 4.3.dec.non adeò procul à fine.

f *Quique antea conſulatum geſſiſſent.*] Suprà in verbo, Nonnunquam Prætorij.

g *Functo honoribus & triumphis.*] Nam & Q.Fabius,de quo iam diximus,antequam filio legatus fuiſſet,triumphos clariſſimos ex infeſtiſſimis hoſtibus reportauerat, vt tradit Pluta.in vita ipſius.

h *Vt abſentibus Coſſ.*] Aut etiam Dictatore, & Magiſtro equitum, vt videre licet ex Dionyſio Halicarnaſſeo lib. 6. vbi loquitur de T.Ebutio Helua Magiſtro equit.A.Poſthumij dictatoris, & M. Valerio ipſius legato. Et ex Liuio 1. dec.lib.8.vbi de eodem M.Valerio legato.

i *Tum Coſſ.laborantibus.*] Ita etiam fecit C.Sulpitius Legatus L.Genutij Cos.in bello aduerſus Hernicos,occiſo ipſo Conſule,apud Liuium 1.dec.lib.7.

k *Non tamen idem iuris.*] Cæſar lib. 3. belli ciu.de P. Sylla Legato Cæſaris loquens ſic ſcribit:At plerique exiſtimant, ſi acrius inſequi voluiſſet,bellum eo die potuiſſe finiri:cuius conſilium repræhendendum non videtur. Aliæ enim ſunt legati partes,atque Imperatoris. Alter omnia agere ad præſcriptum, alter liberè ad ſummã rerum cõſulere debet. Sylla à Cæſare caſtris relictus,liberatis ſuis, hoc fuit contentus,neque prælio decertare voluit: quæ res tamen fortaſſe aliquem reciperet caſum, ne imperatorias ſibi partes ſumpſiſſe videretur.

l *M. Claudius.*] Liuius 4.Dec.lib.5.non multò poſt principium.

m *Quanquam Cn. Manlius.*] Liuius eiuſdem 4. decad. lib. 8. & 9.

n *Quinetiam ſiquid,&c.*] Vt patet exemplis ſequentibus.

o *De Parthis & Pacoro Ventidius.*]Plutarc.in Antonio.Gellius lib.15.c.4. Dion in hiſtoria ipſius M. Antonij. Et vide Plinium lib.7.c.43.& infra cap.6.

p *Cætiam Marius.*]Plutar.in vita illius,Paulus Oroſius lib. 5.c.14. Salluſtius autem in Iugurtha in fin. dicit illum Calendis Ianuariis magna gloria Conſulem de Iugurtha triumphaſſe.

q *Ante cuius currum.*] Paulus Oroſius d.lib.5.c.14.

r *Quinetiam patrem filio.*] Hoc mox probat Q.Fabij Maximi exemplo.Sed adde è diuerſo filium patri aliquãdo legatum fuiſſe:vti fuit Titus Veſpaſiano patri,ex Paulo Oroſio lib.7.c.5.in fi. & Gordianus filius Gordiano patri Procoſſ. Aphricæ, teſte Iulio Capitolino in Gordianis non ſemel.

s *Et fratrem fratri.*] Id quod probat exemplo Scipionis Aphricani ibi, P.que Scipionem.

t *Q. Fabium Max.*] Liuius 4.dec.lib 4. His procuratis(inquit) ex decreto Pontificum,profecti Coſſ.Sempronius in Lucanos,in Apuliam Fabius. Pater filio legatus ad Sueſſulam in caſtra venit.cùm obuiam filius progrederetur,lictoréſque verecundia maieſtatis eius taciti anteirẽt non ſummouentes patrem, præter vndecim faſces equo præuectus ſenex,vt Conſul,animaduertere proximum lictorem iuſſit: & is vt deſcenderet ex equo,inclamauit:tum demum deſiliens, Experiri,inquit, volui fili,ſatin' ſcires Conſulem te eſſe. Vale. Maximus lib.2.c.1.vbi de More, quem maiores obſeruabant in vrbe.vt diximus ſupra.

u *P.q. Scipionem.*] Liuius 4.Decad.lib.7. poſt princ. ſic ſcribit,Cum res aut noua,aut vetuſtate exemplorum memoriæ

iam

deſtinato, legatum veniſſe: tantúmque authoritate effeciſſe, vt victo Anthiocho, & pace Eumeni conceſſa, frater cuius legatus venerat, de Antiocho & omni Aſia triumpharit, ob Aſiamque à ſe victam, Aſiatici cognomen reportarit. [x] Illud quoque notatum eſt, quoties conſuli prorogatum fuiſſet imperium, etiam legati munus ad id tempus diffundi ſæpe & prorogari. [y] Animaduerſumque & illud, à primis originibus legatum proconſulis ſine equo ingredi conſueſſe: poſtea verò à Seuero inſtitutum, vt in vehiculis ſederẽt, & ſiue morte obita, ſiue caſu legatus in prouincia eſſe deſiiſſet, legationis munus ſolum conſulem ſine ſenatu dediſſe: ipsúmque conſulem aut ſenatum [z] vnum pluréſve legatos imperatori impedito, qui vicem ſuam gererent, & rebus gerendis ſufficerent, ſæpius creauiſſe, comitéſque expeditionis dediſſe. C. [a] Cæſari imperatori, cuius in re militari præcipua virtus fuit, dum contra efferas gentes bellum parat, decem legatos conſilij ſocios decreuit ſenatus, quibus adiutatoribus & miniſtris magnas res geſſiſſe fertur. [b] Pompeius quoque bello piratico, contra tot prædones & communes hoſtes omni genere rapinarum graſſantes, quum ſolus ſupereſſe nequiret, quinque & viginti legatos accepit, [c] tametſi aliquando ſolus ipſe legati munus obiret. [d] Q. etiam Fuluio conſuli graui vulnere affecto, quum exercitui & caſtris præeſſe nequiret aduerſus Hannibalem, ex patrum decreto tres legati additi fuere. Quinetiam in expeditionem iturum conſulem, plures & vltra ſex legatos comites duxiſſe compertum eſt: [e] quibus lictores cum faſcibus pro muneris dignitate publice dabantur, qui illos velut publico magiſtratui præcedebant. Subſequutis poſtea temporibus, in tãtum legatorum munus proceſſit, & ad id faſtigij deuenit, vt quoties laborantibus prouinciis ſubſidia mittenda forent, aut ſi quid publici priuatique negocij maneret, vbi plurimum laboris & periculi impẽderet, ea frequens ſenatus per legatos decerneret, illiſque prouinciæ adminiſtrandæ munus curámque delegaret, [f] quæ libera dicta legatio eſt: nam ſoli ſine conſule aut prætore, legati munere fungebantur. [g] Quæ etiam legatio à ſenatu vel populo ſæpiſſime dabatur his qui honeſtam proficiſcendi cauſam, aut prætextum fugæ per ſpeciem honoris quærerent, quò honoratius exciperentur. Quin & ſcriptum legimus obſeruatúmque fuiſſe, legatos legionum non in ſenatu modò, ſed à ducibus exercituum plerumque creari, [h] qui ſingulis [i] pluribúſque legionibus præpoſiti, illarum adminiſtrationem curámque gererent: qui ſi quid per occa-

Legati munus prorogatum.

Legatus proconſulis.

Legati imperatorum.

Legatorum lictores.

Libera legatio.

Legati legionum vbi crearentur.

ANNOTATIONES.

iam exoletæ, relata expectatione certaminis Senatum erexiſſet, P. Scipio Aphricanus dixit, Si L. Scipioni fratri ſuo prouinciam Græciam decreuiſſent, ſe legatum iturum. Hęc vox magno aſſenſu audita ſuſtulit certamen. Plutarc. in vita ipſius Scipionis. Gellius lib. 4. c. 18. Plinius Secundus, ſi is eſt, de Viris illuſtribus, cap. 49. & 53. Appianus in Syrico, Florus lib. 2. c. 8. Sed cui adde Spurio Furio Cõſuli alterum Furium ipſius fratrem ei datum legatum, apud eundem Liuium 1. Dec. lib. 3. Et Q. Fuluio Flacco Conſuli, C. Fuluium Flaccum fratrem legatum datum apud eundem Liuium 3. Dec. lib. 5. & 6.

x *Illud quoque notatum eſt.*] Nam & Procoſſ. legatos habuiſſe docuimus ſuprà libr. 2. cap. 27. & hoc quoque cap. in princip.

y *Animaduerſumq́; illud.*] Id vſque ad ea verba, Et ſiue morte. ſunt Spartiani in vita Septimij Seueri.

z *Vnum pluréſve legatos.*] Vt patet exemplis ſequentibus.

a *C. Cæſari.*] Cicero lib. 1. Epiſt. fam. epiſt. 7. non longè à fin. Stipendium, inquit, Cæſari decretum eſt. & decem legati, & ne lege Sempronia ſuccederetur, facilè perfectum eſt.

b *Pompeius quoque.*] Plutarchus in vita illius, 24. tantùm dicit.

c *Tametſi aliquando ſolus.*] Plutar. vbi ſuprà.

d *Q. etiam Fuluio.*] Liuius 3. Dec. lib. 7. Itaque & Q. Fabium filium ad exercitum Venuſianum miſerunt: & ad Conſulem tres legati miſſi.

e *Quibus lictores.*] Legatos lictores habuiſſe cum faſcibus conſtat ex Spartiano in Septimio Seuero non longè à princip.

f *Quæ libera dicta legatio eſt.*] Budæus in poſterioribus annot. in Pãdectas, tit. de legat. Legationes liberę, inquit, olim ornamenti tantum cauſa ab Senatu impetrabantur: quemadmodum Honorarij magiſtratus à Principibus honeſtamenti cauſa conceduntur, titulóque tenus obeuntur & geruntur. Hæ ab his Senatoribus impetrabantur, quibus negotia futura erant in Prouinciis, vt qui hæreditates perſequi, aut legata, aut qui nomina exigere volebant in Prouinciis, legatorum perſonis acceptis commendabiliores controuerſias haberent, atque fauorabiliores. Quamobrem lege XII. tabul. id vetitum erat, his verbis: Rei ſuæ ergo ne quis legatus eſto. Quæ verba Cicero libr. de legib. 3. exponit. Hæc Budæus. Cicero contra Rullum, Legatos veſtros auctoritate tenui, qui rerum priuatarum cauſa legationes liberas obeunt, tamen exterę nationes ferre vix poſſunt. Graue eſt enim nomen imperij: idque etiam in leui perſona pertimeſcitur, propterea quòd veſtro non ſuo nomine abutũtur. Cicero has legationes liberas in ſuo Conſulatu repreſſit, & annuas fecit: poſtea lex Iulia quinquennales indulſit. Ad Atticum libr. 15. epiſt. 6. Habent, vt opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia, nec facilè addi poteſt: bella eſt autem huius iuris quinquennij licentia. Idem Cicero pro Flacco ſcribit, Liberas legationes multos ſæpe bonos viros ſumpſiſſe cauſa nomina exigendi. Suetonius in Tiberio, cap. 31. Prætor, inquit, deſignatus liberam legationem impetrauit. Legationis liberæ meminerunt Plutarchus in Gracchis, & Brutus lib. 11. Epiſtolarum familiar. epiſtola 1. Idem Cic. ad Atticum lib. 4. epiſt. 2. vbi legationem votiuam appellat, ad votum poſtulantis conceſſam.

g *Quæ etiam legatio.*] In illis locis, præſertim Plutarchi in Gracchis, vbi refert, Senatum Scipioni Naſicæ liberam legationem in Aſia decreuiſſe, quum ob mortem Tiberij Gracchi, cuius author fuerat ipſe Naſica, videret plebẽ aduerſus illum male animatã, & iam de vindicta cogitantem.

h *Qui ſingulis.*] Tacitus lib. 18. memorat Vedium Aquilam tertiæ decimæ legionis legatum fuiſſe, & lib. 19. Fabium Fabulum quintæ legionis legatum. Et Cæſar lib. 1. belli Punici ad fi. tradit ſe ſingulis legionibus ſingulos legatos, & Quæſtorem præfeciſſe, teſtes ſuæ quenque virtutis. Et ipſi Cæſari aduerſus Gallos pugnanti Cicero legatus 14. legionis fuit. & Roſcius 13. vt ſcribit Cæſar lib. belli Gallici primo. Idémque de Prolegato Cornelius Tacitus lib. 15. vbi tradit, Viuianum Annium Corbulonis generum Prolegatum quintæ legioni fuiſſe impoſitum.

i *Pluribúſve legionibus.*] Velleius Paterculus volumine poſteriori, Reddatur, inquit, verum L. Aſprenati teſtimonium, qui legatus ſub auunculo ſuo Varo militans, gnaua, viriliq́ue opera duarum legionum, quibus præerat, exercitum immunem tanta calamitate ſeruauit, maturéque ad inferiora hyberna deſcendendo, vacillantium etiam cis Rhe-

num

Legati in ordinem redacti. ſionem & licentiam dignum animaduerſione admiſiſſent poterat eis legationis munus abrogari, & de gradu deiici: quotiéſque quæſtor cum legato conſulis concurrit in eiſdem actionibus & pari cauſa, *Quæſtor legato prælatus.* quæſtor, tanquam plus ferat honoris, præponi ſolet.[k] Nec modò conſulem, ſed & prætorem legatos in prouincia vnum pluréſve habere, quorum conſilio niterentur, niſi prætores vrbani forent, quibus nihil opus eſſe legatis cenſuerunt. Illud quoque proditum eſt, legatum qui in Aphricam accederet, ſi *Legatus in Aphricam miſſus.* quid operæ precium, aut dignum laude in prouincia admiſiſſet, haud multo poſt, inculpatæ vitæ teſtimonio illam proconſulem adminiſtraſſe. Tum ſiquando in acie vel caſtris, vrgentibus hoſtibus, conſulto opus foret, per legatum qui ſummæ rerum præerat, & primas tenebat poſt conſulem, rem ad conſilium deferri, vbi legati legionum, primores centurionum, quæſtores, tribunique & præfecti caſtrorum conſultantes, capita conferebant: & quicquid opus erat facto, communi animo conſilióque decernebant: & demum vt erant ſententiæ, legati iudicio imperióque ſanciebant.[l] *Ageſilaus legatus.* Ab exteris verò Ageſilaus proditur tanti legati munus feciſſe, vt quamuis imperator maximus, legatorum tamen officia obire non dubitarit.

ANNOTATIONES.

num ſitarum gentium animos confirmauit. Et Tacitus lib. 20. Mummium Lupercum legatum (is duarum legionum hybernis præerat) egredi aduerſus hoſtem iubet. Et Cæſar lib. 5 belli Gallici, Sed meridie cùm Cæſar pabulandi cauſa, tres legiones, atque omnem equitatum cum C. Trebonio legato miſiſſet.

k *Nec modo Conſulem aut Pretorem.*] Tacitus in vita Iulij Agricolæ, Nec legatus, inquit, Prætorius ad cohibendum potens, incertum ſuo an militum ingenio: ita ſucceſſor ſimul & vltor electus rariſſima moderatione maluit videri inueniſſe bonos quàm feciſſe. Et Ælius Spartianus in vita Adriani, Legatus, ait, Prætorius in Pannoniam inferiorem miſſus, Sarmatas compreſſit, diſciplinam militarem tenuit, procuratores latius euagantes coercuit: ob hoc Coſſ. factus eſt.

l *Ab exteris verò Ageſilaus.*] Plutarchus in vita illius. Sed adde & alia ad huiuſmodi legatos pertinentia: Nam Ælius Spartianus in Septimio Seuero tradit, quod tum primum factum eſt, vt legati vehiculo ſederent, qui antè pedibus ambulabant. Idem Spartianus in vita Adriani, ſcribit ipſum Adrianum Armenis Regem habere permiſiſſe, cum ſub Traiano legatum habuiſſent.

Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæve deorum cognomenta, & Iunonis Romæ templa fuerint. CAPVT IIII.

Magni dij. DEORVM[a] quos priſci coluere, nomina poteſtatéſque multiplices olim veteres ſtatuiſſe, haud *Dij duodecim maiorũ gentium.* ambiguum eſt: nam quidam ex his Magni, quos Græci θεοὺς μεγάλους vocant, plerique Communes dicti ſunt, inferioris notę.[b] Magni fuere, Iupiter, Minerua, Mercurius, quos è Samothracia in Italiam Æneas attulit.[c] Alij maiorum gentium deos, duodecim ſtatuere: hi fuere Iuno, Veſta, Minerua, *Dij Penates.* Ceres, Diana, Venus: virorũ autem, Iupiter, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo:[d] qui etiam

ANNTOATIONES IN CAP. IIII.

a DEorum.] Vide Tullium Tuſc. quæſt. lib. 1. Varronem lib. 1. de Re ruſtica, cap. 5. Senecam Natural. quæſt. lib. 2. cap. 41. Lactantium lib. 1. cap. 20. Liuium 3. Decad. lib. 4. & 5. in Oratione Furij Camilli & alibi ſæpe. Diuum Auguſtinum de Ciuitate Dei, libr. 4. cap. 8. Arnobius diſceptationum aduerſus Gentes, lib. 3. Deos & eorum officia ridicula ſcribens, ait, Illud verò, quod ſequitur, quale eſt, quòd deos vobis inducitis alios fabros, alios medicos, alios lanarios, nautas, citharistas, aulœdos, venatores, paſtores, & quod ſuperat, ruſticos. Et ille, inquit, muſicus Deus eſt: & hic alter diuinus eſt. Cæteri enim dij non ſunt, & ventura prædicere inſcia neſciunt, atque ignorantia futurorum. Obſtetricis ille informatus artibus, medicorum alius inſtitutus eſt diſciplinis. Ergóne ſinguli ſua in re pollent, nec in auxilium vocati alienis poſſunt in partibus ſubuenire? Hic in ſermone facundus eſt, atque in verborum continuationibus promptus: bardi enim ſunt alij, nec poſſunt aliquid ſcitum (ſi oratio facienda eſt) eloqui. Hæc Arnobius.

b *Magni fuere Iupiter.*] Seruius libr. 3. Æneidos in eum locum,

Cum ſociis, natóque, penatibus, & magnis diis.

Varro (inquit Seruius) vnum dicit eſſe, penates & magnos deos: nam ſic in Baſi ſcribebatur, Magnis diis, poteſt tamen hoc pro honore dici, nam dij magni ſunt, Iupiter, Minerua, Mercurius, qui Romæ colebantur. Penates verò apud Laurolauinium: vnde apparet non eſſe vnum. Macrob. lib. 3. cap. 4.

c *Alij maiorum gentium deos duodecim.*] Lactantius libr. de Falſa religione, 1. c 15. Herodotus lib. 2. inter 12. deos Herculem nominat. Duodecim ſunt dij ſex mares, & fœminæ totidem, quorum imagines auratæ ad forum ſtabant, vt refert Varro Rerum ruſticarum, lib. 1. c. 1. Hos Ennius diſticho eſt complexus,

Iuno, Veſta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Conſentes appellant, quaſi conſentientes in eo quod eſt gerendum. Meminit & horum deorum Diuus Auguſt. lib. 4. c. 23. Ciuitatis Dei.

d *Qui etiam dij penates &c.*] Seruius in libro 8. Æneidos, ibi,

Cum patribus populóque, penatibus, & magnis diis.

Alij, inquit, volunt vnum eſſe, alij ſeparant: vt magnos deos accipias, Iouem, Mineruam, Mercurium, quos Æneas de Samothracia ſuſtulit. Iã qui fuerint dij penates, quos Æneas in Italiam portauit, non conuenit. Macrobius lib. 3. cap. 4. ex variis varia colligit. Sunt qui Neptunum & Apollinem velint, quos Virgilius libr. 2. Æneidos muros Troianos extruxiſſe ſcribit. Alij Veſtam dicunt. Nam Virgilius cùm dixiſſet,

Sacra ſuoſq́; tibi commendat Troia Penates.

Mox addit,

Sic ait, & manibus vittas, Veſtámque potentem,
Æternumq́; adytis effert penetralibus ignem.

Veſtam non tam puto ex penatibus fuiſſe, quàm penatibus additum focum. Ideo Dictator, cæterique magiſtratus Romani, quo die dignitatem inibant, Veſtæ & penatibus ſacra faciebant, vt ſcribit Macrob. vbi ſuprà. Cicero lib. de Natura deorum, 2. Nam Veſtæ nomen à Græcis: ea eſt enim quæ ab illis ἑστία dicuntur. Vis autem eius ad aras & focos pertinet. Itaque in ea dea, quòd eſt rerum cuſtos intimarum, omnis & precatio & ſacrificio extrema eſt. Nec

longè

dij penates ab Ænea appellati: [e] Magníque dicti, vel quòd reliquos genere famáque præcellerent, vel quòd infinitæ poteſtatis forent. [f] M. Varro Cœlum & Terram principes deorum, [g] Ægyptij Serapim & Iſim, [h] in Latio Saturnum & Opim: [i] plerique deos penates Magnos opinati ſunt. [k] Dixere autem penates, per quos ſpiramus, [l] & corporis & animi vires poſſidemus. [m] Hos dicunt eſſe Iouem in medio æthere, Iunonem in imo, in ſummo verò Mineruam, alij Apollinem & Neptunum. [n] Martem verò, Bellonam & Victoriam, communes & viſitatiores deos nuncupari, ea (vt dicunt) cauſa, quòd omnibus præſto ſunt, & modò ab vno, nunc ab alio beneficia conferri, & paſſim homines iuuari putant. Nonnulli matrem deum, Solem, Lunam, Plutonem & Martem, communes dixere deos, quod hi ferme ab omnibus frequenti cultu curaque obſeruantur: [o] nam Perſæ Ignem deum colunt: [p] Scythæ præcipuum deorum Martem, cui equos immolant. [q] Maſſagetæ & [r] Pœni, Solem & Lunam, alij Plutonem, velut præcipua numina venerantur, [s] licet Solem Perſarum, [t] Lunam Græcorum præſidem nonnulli credant. [u] Varro autem, qui magna inquiſitione collegit, ex omni deorum turba,

Magni vnde.
Penates qui.
Dij communes.
Perſæ.
Scythæ.
Maſſagetæ.
Pœni.
Aſſy.
Græci.

ANNOTATIONES.

longè ab hac vi dij penates, ſiue à penu ducto nomine (eſt enim omne quo veſcuntur homines, penus) ſiue ab eo quòd penitus inſident, ex quo etiam penetrales à poëtis vocantur.

e *Magnique dicti.*] Macrob. d. lib. 3. c. 4. Penates Troiani erant magni dij θεοὶ μεγάλοι, qui vrbi & Latio præſidebant. Vide D. Auguſt. Ciuitat. Dei, lib. 1. c. 3.

f *M. Varro.*] Lib. 1. aut aliorum computat. 4. linguæ Latinæ, Terra enim & Cœlum, vt Samothracum initia docent, ſunt Dei magni, & hi, quos dixi, multis nominibus. Nam neque, quas Ambracia ante portas ſtatuit duas virilis ſpecies aheneas, Dei magni: neque, vt volgus putat, hi Samothraces dij, qui Caſtor & Pollux: ſed hi mas & fœmina: & hi, quos augurum libri ſcriptos habent ſic, Diuipotes: & ſunt pro illis, qui in Samothrace δυνατοὶ θεοί. Hæc duo cœlum, & terra: quòd anima & corpus, humidum & frigidum.

g *Ægyptij.*] Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. Varro d. lib. 4. Principes dei Cœlum & Terra: hi dei iidem, qui in Ægypto Serapis & Iſis, & eos Harpocrates digito ſignificat. Lactantius lib. 1. c. 13.

h *In Latio.*] Varro ad ea quæ in præced. adduxi, addit, Principes in Latio Saturnus & Ops. Lactantius lib. 1. c. 15.

i *Plerique deos penates.*] Macrobius lib. 3. cap. 4. Dionyſius Halicarnaſſeus libr. 1. de his diis Penatibus ita ſcribit, Cum Penatibus, quos Æneas a Troia deuectos Lauinij collocauerat, templum extructum eſſet cum adyto, & delubra Lauinio tranſlata in intimum templum recondita, ſequenti nocte clauſis, vt cum maxime foribus, & inuiolatis tecto ſimul atque parietibus, ſponte ſua ſimulachra in priſtinas baſes tranſlata reperta ſunt: denuóque Lauinio tranſportata cum votis & ſacrificiorum placaminibus, in eundem locum ruſum reuerſa ſunt. Dubitatum eſt diu quidnam facto opus eſſet, cùm neque ſine diis patriis habitandum cenſerent, neque in ſemel relictas ſedes remigrandum: tandem placuit ſententia, quæ & religioni deorum & vtilitati hominum ſatisfaceret. Viſum enim eſt ſimulachra ſuo loco ſinere, & viros qui ſacrorum curam gerant, ex Alba ad Lauinium habitandum reducere. Hos deos Romani Penates vocant, Græci vario modo conati ſignificationem reddere, nunc πατρῴους, nunc γενεθλίους: alij κτησίους, aut μυχίους, aut ἑρκείους. Harum appellationum ſingulæ iuxta aliquem proprietatem eis congruunt: fierique poteſt, vt licet diuerſis modis, omnes tamen eis conueniant. Eorum effigiem atque habitum Timæus deſcribit in hunc modum. Sacra apud Lauinium repoſita eſſe caducea partim ferrea, partim ærea, Troianúmque vas fictile, idque ſe cognouiſſe ait ex ipſis ciuibus. Hæc Halicarnaſ. Hos Penetrales vocat Seneca in Thebaide actu 2. ſcena 5.

k *Dixere autem Penates.*] Macrob. vbi ſuprà. ex quo intelliges hic legendum eſſe, per quos penitus ſpiramus.

l *Et corporis & animi vires poſſidemus.*] Macrobius ibi, & ante eum Cicero libro 2. de Natura Deorum, loco citato in verbo, Qui etiam dij Penates. Alia autem de diis Penatibus apud ipſum Macrobium vbi ſuprà, & Seruium libr. 3. Æneidos, ibi,

Ipſius, & pater, genus à quo principe noſtrum.

Quod dicit, inquit, A quo principe genus noſtrum eſt, poteſt generaliter intelligi: vnde originem ducimus, vt deos Penates, quaſi Troianos intelligas: & ad ritú referri, de quo dicit Labeo in libris, qui appellantur de Diis animalibus, quibus ait eſſe quædam ſacra, quibus animæ humanæ vertuntur in deos, qui appellantur Animales, quòd de animabus fiant. Hi autem ſunt dij Penates & viales.

m *Hos dicunt eſſe.*] Hæc vſque ad verſic. Martem verò. ſunt Macrobij vbi ſuprà, ſed diuerſis in locis.

n *Martem verò.*] Et hæc vſque ad verſic. Nam Perſæ. ſunt Seruij in lib. 12. Æneid in eum locum,

In medio, focos, & dijs communibus aras.

Sic enim ſcribit ibi Seruius, Dij communes ſunt, vt alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria: quod hi in bello vtrique parti poſſunt fauere. Vt autem altioris ſcientiæ hominibus placet, Dij communes ſunt, qui ἄζωνοι dicuntur. id eſt, qui cœli certas non habent parteis, ſed generaliter à cunctis coluntur: vbique enim eos eſſe manifeſtum eſt, vt Mater deum, cuius poteſtas in zonis eſt. Nam & ideo Mater deum dicitur, quòd cum omnibus eius eſt communis poteſtas. Alij communes deos volunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martē: hi enim apud homines inueniũtur, & ſunt in omnibus terris. Prior tamen ſenſus eſt ſimplex & magis aptus negotio. Hæc ille. Sed his diis communibus adde & Herculem, Virgilio teſte lib. 8. Æneid. de eo loquente,

Communemq́, vocate deum.——

Et ibi omnino vide Seruium declarante quare deus communis Hercules dicatur.

o *Nam Perſæ ignem deum colunt.*] Herodotus in Thalia, qui tertius liber eſt: Strabo lib. 15. & alij plurimi à me memorati in Commentariis Nobilitatis, c. 51. nu. 138.

p *Scythæ.*] Herod. lib. 5. At idem lib. 4. dicit, Hos ſolos deorum propitiare, Veſtam ante omnes: deinde Iouem ac Tellurem, exiſtimātes Iouis coniugē eſſe. Poſt hos Apollinem, & Cæleſtem Venerem, & Martem & Herculem. Paulóque pòſt ſcribit eos immolare Marti, cùm boues & alia pecora, tum præcipuè equos.

q *Maſſagetæ.*] Strabo libr. 11. Scythæ, inquit, tantummodo Solem deum putant, atque illi equum mactant. Tomyris Maſſagetarum regina, teſte Herodot. lib. 1. Clio, in epiſtola, quam ad Cyrum miſit, iurat per Solem Maſſagetarum dominum. Ex diis (idem inquit paulò pòſt in fi. eiuſdem lib. de Maſſagetis loquens) vnu Solem venerantur, cui equos immolant. Hic autem eſt eis mos ſacrificandi, vt deorum perniciſſimo e pecoribus omnibus perniciſſimū mactent. Xenophon expeditionis Cyri libr. 4. memorat apud barbaros moris fuiſſe, Soli equum ſacrificare.

r *Et Pœni.*] Idem Gyraldus de diis Gentium, ad fi. ſed id eſt Herodoti lib. 4.

s *Licet Solem Perſarum.*] Herodotus lib. 1.

t *Lunam Græcorum.*] Cicero lib. 2. de Natura deorum.

u *Varro autem.*] Apud D. Auguſtinum Ciuitatis Dei, libr. 4. c. 23. & lib. 7. c. 2. & vide Max. Tyrium Serm. 1.

Dij ſelecti. [x] quos ſupra triginta millia fuiſſe autumat, quoſdam ſecluſit, quos ſelectos nuncupauit: [y] hi fuere, Ianus, Iupiter, Saturnus, Mercurius, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptunus, Liber, Orcus, Iuno, *Geniales dij.* Tellus, Ceres, Luna, Diana, Venus, & Veſta, illoſq; ſelectos velut viitatiora numina appellauit. [z] Geniales vero deos multi putant, Aquam, Terram, Ignem & Aerem: his addunt Solem & Lunam, ex quibus *Genius.* *Genij duo.* ſeminibus gignuntur omnia, quibus natali die quiſque ſacrum facit, quòd gignendarum rerum vim *Sua cuiuſq; Iuno & Genius.* haberent, [a] qui Genius deorum filius, & parens hominum habetur. Tametſi binos Genios ab ipſo natali die cuique mortali deorum munere datos, bonum ſcilicet & malum, [b] Empedocles reputarit, *Lares.* [c] Menander vnum. [d] Alij Iunonem & Genium ſuum ſingulis dederunt, quaſi præſides & oppugnatores. [e] Lares quoque inter deos receptos fuiſſe, multorum teſtimonio probatur, quos antiqui inferiores *Lares quatuor.* dixere deos, qui priuatarũ ædium, [f] triuiorum, viarumq;, [g] atque vrbis curam agunt: ideo [h] Præſtites nuncupati. [i] Hos Ægyptij quatuor fuiſſe putant, quos ſimulatque in lucem editus fuiſſet homo, illius peruigilem curam agere opinantur, quorum nomina Dymon, Tychis, Heros & Anachis. [k] Fuitque

ANNOTATIONES.

x *Quos ſupra 30. millia.*] Apud ipſum Auguſtinum vbi ſuprà. Pindarus ante illum dicebat 30. eſſe millia. At Max. Tyrius, qui illum citat d. Ser. 1. dicit innumerabiles eſſe: ſed id refert ad opera & effectus diuinitatis.

y *Hi fuere Ianus.*] Auguſtinus vbi ſuprà.

z *Geniales vero deos multi putarunt.*] Feſtus Pompeius libr. 7. Geniales deos dixerunt, Aquam, Terram, Ignem, Aerem. Ea enim ſunt ſemina rerum quę Gręcorum alij *στοιχεῖα*, alij *σπέρματα*, alij *ἄτομα* vocant. Duodecim quoque ſigna Lunam & Solem inter hos deos computabant. Genialos autem dicti à gerendo, quia plurimum poſſe putabantur, quos poſtea gerulos appellarunt.

a *Qui Genius deorum filius & parens.*] Feſt. Pompeius d. lib. 7. Genium (inquit) appellabant deum, qui vim obtineret rerum omnium gerendarum. Anfuſtius: Genius (inquit) eſt deorum filius & parens hominum, ex quo homines gignũtur. Et propterea Genius meus nominatur: quia me genuit. Alij Genium eſſe putarunt vniuſcuiuſque loci deum. Hæc Feſtus D. Auguſtinus lib. 7. Ciuitatis Dei cap. 13. ex Valerio Sorano, ſic ſcribit: Quid eſt Genius? Deus eſt (inquit) qui præpoſitus eſt, ac vim habet omnium rerum gignendarum. Quem alium hanc vim habere credunt, quàm mundum, cui dictum eſt, Iupiter omnipotens progenitor genitrixque? Et cum alio loco Genium dicit eſſe vniuſcuiuſq, animum rationalem, & ideo eſſe ſingulos ſingulorum: talem autem mundi animum deum eſſe, ad hoc idem vtique reuocat, vt tanquam vniuerſalis Genius ipſe mundi animus eſſe credatur. Hic eſt igitur quem appellant Iouem. Nam ſi omnis Genius Deus, & omnis viri animus Genius: ſequitur, vt ſit omnis viri animus deus: quod ſi & ipſos abhorrere abſurditas ipſa compellit, reſtat vt eum ſingulariter & excellenter dicant deum Genium, quem dicunt mundi animum, ac per hoc Iouem. Chriſtophorus Lãdinus in Horatium Carminum lib. 1. Ode 17. ad Ælium Lamiam, ibi,

——Cras Genium mero
Curabis & porco bimeſtri.——

Genio, inquit, ſacrificabant optimo vino, & lautiſſimis epulis: Ergo quando bene corpus curabant, Genio indulgere dicebantur. Contra quando paruo difficiliq; victu vtebantur, Genium ſuum fraudare putabant.

b *Empedocles.*] Apud Plutarchum in lib. de Tranquillitate animi. Et id ipſum voluit Euclides Socraticus, & Lucilius li. 9. Satyrar. apud Cenſorium lib. 2. de die Natali, & Seruius in eum locum quem paulò infrà citabimus.

c *Menander vnum.*] Vt tradit Plutar. vbi ſuprà. Quanquam & ipſe Menander duos tribuit illis ſenariis,

ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ,
ἅπαντος δεῖ μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

d *Alij.*] Scilicet Epiſtolarum lib. 2. epiſt. 19. aliàs 20. Alia de Geniis, vide apud Plutarchum de Placitis philoſoph. lib. 1. c. 8. & Lactantium lib. 2. c. 15. Seruium enarrantem ſupplicia, quæ ſunt apud manes, in lib. 6. Æneidos, ibi,

Quiſque ſuos patimur manes.

Cuius hæc ſunt verba, Nam cùm naſcimur, duos Genios ſortimur, vnus eſt qui hortatur ad bona: alter, qui deprauat, ad mala. Nec incongruè dicuntur Genij: quia cùm vnuſquiſque genitus fuerit, ei ſtatim obſeruatores deputantur, quibus aſſiſtentibus poſt mortem, aut aſſerimur in meliorem vitam, aut condemnamur in deteriorem: per quos aut vacationem meremur, aut reditum in corpora. Ergo manes, Genios dicit, quos cum vita ſortimur.

e *Lares quoque.*] Laris familiaris meminit Cato Rei ruſticæ, c. 2. Plautus in Prologo Aulularıæ,

Ego Lar ſum familiaris ex hac familia,
Vnde exeuntem me aſpexiſtis.

Salluſtius in Catilinæ Oratione, Illos binas, aut amplius domos continuare: nobis Larem familiarem nuſquam vllum eſſe? Apuleius in lib. de Deo Socratis. Cæterùm Lares deos domeſticos fuiſſe ſcribit Tertullianus in Apolloget. c. 13. & domus cuſtodes eſſe Plutarchus problem. c. 51. & Arnobius contra gentes, lib. 3. Et vide ſupra lib. 5. c. 24.

f *Triuiorum viarumq;.*] Arnobius vbi nuper, ſcribit vulgus arbitrari Lares vicorum atque itinerũ deos eſſe, ex eo quòd Græci vicos cognominant Lauras.

g *Atque vrbis.*] De Laribus vrbium cuſtodibus Ouid. lib. 5. Faſtorum,

Stant quoque pro nobis, & præſunt mœnibus vrbis,
Et ſunt præſentes, auxiliumq; ferunt.
Et canis ante pedes ſaxo fabricatus eodem
Stabat qua ſtandi cum Lare cauſa fuit?
Seruat vterque domum, domino quoque fidus vterque eſt.
Compita grata Deo compita grata cani.

Et Lucanus lib. 1. Pharſaliæ,

——Vrbisq; laborem
Teſtatos ſudore Lares.——

Et idem Ouid. Faſtorum lib. 2.

Fitq; grauis, geminosq; parit, qui compita ſeruant:
Et vigilant noſtra ſemper in vrbe lares.

h *Ideo Præſtites nuncupati.*] Ouidius lib. 5. Faſtorum,

Præſtitibus Maiæ Laribus videre Calendæ
Aram conſtitui, paruaq; ſigna Deûm.

Et paulò pòſt cur ſic dicantur declarat,

Cauſa tamen poſiti fuerat cognominis illis,
Quòd præſtant oculis omnia tuta ſuis.

Præſides autem hos vocat Plutarchus, problemat. cap. 51. quòd ſcilicet præſunt. Feſtus Pompeius lib. 14. Præſtitem, inquit, in eadem ſignificatione dicebant, qua nunc dicimus antiſtitem.

i *Hos Ægyptij.*] Macrobius lib. 1. Satur. c. 19. paulò ante fi. Ex quo intelliges Alexandrum aberraſſe in appellationibus quorundam ex his quatuor. Huius verba ſunt, Ægyptij deos Præſtites homini naſcenti quatuor adeſſe memorant, *δαίμονα, τύχην, ἔρωτα, ἀνάγκην*, horúmque rationem reddit. Scio autem Plinium locutum fuiſſe de Ananchitide lib. 37. cap. 4. ad finem, vbi ita dicit vocari adamantem lapidem, quòd metus vanos expellat à mente. Idem eiuſdem lib. cap. 11. dicit Ananchitide gemma euocari imagines deorum in hydromantia.

k *Fuitq; Platonis opinio.*] Vide Apuleium tum in libro de Deo Socratis, tum lib. de Dogmate Platonis: Marcianum

Capel

Platonis opinio, homines qui ſumma integritate vixiſſent, poſt fata effici Lares: ſi verò improbi deteſtabiléſque fuiſſent, Lemures. [l] Ipſe enim trinas fecit deorum ſpecies, ex quibus vnus eſt ſummus, primus & ſolus deus: alteri medij, quos cælicolas vocat: tertij, qui dijs ſunt minores, cælicolis maiores. [m] Dæmones verò miniſtros deorum, cuſtodes autem hominum putauit. [n] Dij nempe ruris & agricolarum, quos vitæ agreſtis homines & ruſtici coluerunt, hi feruntur: Iupiter, Tellus, Sol & Luna, Ceres & Liber, Rubigus & Flora, Minerua & Venus, Lympha & Bonus euentus, qui morbos, vaſtitudinem, calamitatem, intemperiesq; depellunt. [o] Præter hos fuere dij indigetes, qui ex hominibus in deorum numerum aſciti, propter eximias belli pacisque artes, quòd de genere humano bene meriti eſſent, poſt mortem numinibus æquati, celebrem poſteris memoriam reliquerunt, vt [p] Hercules & Æneas, quem vocant indigetem, Caſtor & Pollux, Æſculapius & Romulus: [q] atque alij, qui dum vixere, functi laboribus, ob fortia facinora generi humano exhibita, tanto honore habiti cultique ſunt, vt ex hominibus in deorum cœtum aſciti, pro dijs celebrarentur & colerentur, quos velut aſcriptitios & nouos incolas poſt fata in cœlum receptos putauere. Fuit enim hæc conſentiens obſeruatio, [r] præcipue apud Lacones, vt eximios præclaróſque viros, qui obuiam eundo periculis, rempub. auxiſſent, ob egregia facinora ciuibus & patriæ exhibita, vt gratiam meriti redderent, in deorum ſedes receptos conſecrarent, & in cœlum tollerent, illiſque diuinos honores & humano faſtigio ampliora decernerent: templaque, flamines, puluinar & aras, ac ſedes immortalitatis exhiberent. Græci vero propter beneficia viuentes etiam cœlo conſecrare & immortalitate donare conſueuerunt, [s] quam apotheoſin dixere: [t] ſicut de Platone & [u] Ageſilao legimus, atque alijs, qui in cœtum cæleſtium recepti, in vita diuinos

Platonis opinio.
Dæmones.
Dij agreſtes.
Dij indigetes.
Lacones homines de rep. bene meritos in deorum catalogum referebant.
Græci viuentes.
Apotheoſis.

ANNOTATIONES.

Capellam in Nuptiis Mercurij & Philologiæ. Diuus Auguſtinus li. de Ciuitate Dei, 9. c. 11. opinionem Platonicorum, qua putant animas hominum dæmones eſſe poſt corpora, ſic ſcribit: Dicit quidẽ & animas hominum dæmones eſſe, & ex hominibus fieri Lares, ſi boni ſunt: Lemures ſeu Laruas, ſi mali.

l *Ipſe enim trinas.*] Apud Apuleium de Dogmate Platonis.

m *Dæmones vero miniſtros deorum.*] Apul. ibi, vbi & hos dicit Genios Lares poſſe nuncupari.

n *Dij nempe ruris & agricolarum.*] Varro, qui & hos nuncupatim, vt hic, nominat, lib. 1. de Re ruſtica, c. 1. Et hos deos Rurationis vocat Apuleius Apologia 1. quibus dicit primitias ſegetis, vitis & gregis impartiri debere.

o *Præter hos fuere dij Indigetes.*] Seruius enarrans illud libr. 1. Georg. ad finem,

Dij patrij Indigetes, & Romule, Veſtaq; mater.

Indigetes, ait, propriè ſunt dij ex hominibus facti, quaſi in dijs agentes. Abuſiue autem omnes dij poſſunt dici Indigetes, tanquam nullius rei egentes. Sed & idem in enarratione eius loci lib. 12. Æneidos,

Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris
Deberi cœlo, fatiſq; ad ſydera tolli.

Indigetes, inquit, dij duplici ratione dicũtur. Vel ſecundum Lucretium, quòd nullius rei egeant, qui ait,

—Nihil indiga curæ.

Vel certe Indigetes dij ſunt ex hominibus facti, & dicti Indigetes quaſi in dijs agentes. Quod quidem hoc poſterius ſatis indicat illud ipſius Virg. dicto lib. 12. Æneidos. Et hinc hanc quoque ſententiam Macrobius lib. 1. de Somnio Scipionis, cap. 9. adfert verſus Heſiodi in Latinum ſermonem ita verſos,

Indigetes diui fato ſummi Iouis hi ſunt,
Quondam homines, modo cum ſuperis humana tenentes,
Largi, ac munifici, ius Regum nunc quoque nacti.

Verſus autem Græci hi ſunt,

τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς,
ἐσθλοὶ ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων,
οἵ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα.
πλουτοδόται, καὶ τοῦτο γέρας βασιλήιον ἔσχον.

Feſtus autem Pompeius lib. 9. Indigetes dij, quorum nomina vulgari non licet. Et quibuſdam interiectis, Indiges, inquit, Aeneas ab Aſcanio appellatus eſt, cum pugnans cum Mezẽtio nuſquam apparuiſſet, in cuius nomine etiam templum conſtruxit.

p *Vt Hercules.*] Hæc vſque ad verſ. Atque alij. præter quàm quod de Ænea dicitur, ſunt Ciceronis ex Legibus 12. tabul. lib. 1. vt nonnulli exiſtimant, quarum hęc verba ſunt, Diuos, & illos, qui cœleſtes ſemper habiti, colunto, & ollos, quos endo cœlo merita vocauerint, Herculem, Liberum, Aeſculapium, Caſtorem, Pollucem, Quirinum. In quam etiam ſententiam Cicero li. 2. de Natura deorum. Suſcepit autem vita hominum, & conſuetudo communis, vt beneficiis excellentes viros in cœlum fama ac voluntate tollerent: hinc Hercules, Caſtor & Pollux, hinc Aeſculapius, hinc liber. Et paucis interiectis, item hinc etiam Romulum, quem quidam eſſe Quirinum putant: quorum cum remanerent animi, atque æternitate fruerentur, dij rite ſunt habiti, cum & optimi eſſent, & æterni. Sed quod de Aenea hîc dicitur, conſtat ex eo loco Virgilij lib. 12. Aeneidos Indigetem fuiſſe vocatum. Quod & aſſerit Ouidius lib. 4. Metamor. de eodem loquens,

Luſtratum genetrix diuino corpus odore
Vnxit, & ambroſia cum dulci nectare mixta,
Contigit os, fecitq; deum, quem turba Quirini
Nuncupat Indigetem, temploq; arisq; recepit.

Tibullus lib. 2. elegia 6 de eo loquens,

Illic ſanctus eris, cum te veneranda Numici
Vnda, deum cœlo miſerit Indigetem.

Liuius 1. Decad. lib. 1. poſt princ. cum ſcribit, de eo loquens, Situs eſt, quemcunque eum dici ius faſque eſt, ſuper Numicum flumium. Iouem Indigetem appellant. & Gellius lib. 2. c. 16. & Solinus c. 8. Sed & de diis Indigetibus. Ouidius lib. Metam. 15. ad fi.

Dij precor Æneæ comites, quibus enſis & ignis
Ceſſerunt, dijq; Indigetes, genitorq; Quirini
Vrbis & inuicti genitor Gradiue Quirini,
Veſtaq; Cæſareos inter ſacrata penates,
Et cum Cæſarea tu Phœbe domeſtice Veſta.

Liuius Decad. 1. lib. 8. Lares diui Nouenſiles, diui quorum eſt poteſtas noſtrorum hoſtiumque.

q *Atque alij.*] Vt Liber, ex Cicerone in locis ſuprà citatis. Nam & Plinius lib. 2. c. 7. Hic eſt vetuſtiſſimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus adſcribantur. Idem Cic. lib. de Natura deorum 3.

r *Præcipuè apud Lacones.*] Vide Ariſtotelem lib. 7. Ethicorum cap. 1.

s *Quam apotheoſin dixere.*] Herodianus lib. 4. in princ. quibus cæremoniis hæc inter deos relatio, & in catalogum deorum adſcriptio, apud Rom. fieri conſueuit, eleganter deſcribit. Seruius in lib. 5. Aeneidos poſt prin. & dicetur quoque poſtea.

t *Sicut de Platone.*] Non memini id legiſſe de Platone. ſed vide in ſeq.

u *Et Ageſilao.*] Plutarchus in Apoph. Ageſilai. Et veteres

Cæſares Ro. inter deos relati. Nominis mutatio, cũ quis in deorum numerum refertur. Indorum dij indigetes. Meroitarũ. Germanorum.

honores meruere: illiſq; certamina, ludos & ſacra anniuerſaria dicarunt: tanquam numinibus aut heroibus: illis præſertim, qui tyrannos exegerunt, aut vindices libertatis fuerunt. Hi tanquam mortale faſtigium egreſſi, omnium conſenſu in concilium cæleſtium aſciti, pro dijs haberi & coli cœpti ſunt.[x] Hinc etiam Romani Cæſares, quorum opera & virtute res Romana creuit, & imperij fines latè propagati ſunt, poſt funera immortali memoria conſecrarunt, & in deos receperunt, qui ob æternam gloriam dij indigetes dicti, nominibus plerunque mutatis, & nouis cooptatis: [y] ſiquidem Romulus, Quirinus: [z] Ino, Matuta: Leucothea, [a] Albunea: [b] Melicerta, Palæmon & Portumnus: [c] Leda, Nemeſis: [d] Circe, Marica: [e] Nerſilia, Hora: [f] Rhea, deorum mater: Idæa, Dindymena: Philena, Peſſinuntia, & Cybele, [g] Berecynthia, dictæ ſunt. [h] Indi verò Iouem pluuialem, & Gangem flumen: velut indigetes deos, carmine incondito venerantur. [i] Meroitæ Herculem, Pana, & Iſim: [k] Germani Tuiſtonem

ANNOTATIONES.

ne hic vel Alexander, vel librarius aberrarit, & ſit legendum de Plutone Ageſilao. Nam Eſchylus apud Athenæum lib. 5. c. 10. ſcribit ipſum Ageſilaum Plutonem fuiſſe vocatum, vti Ariſtarchum Iouem, Simonides poëta.

x *Hinc etiam Ro. Cæſares.*] Id videre licet ex Sueton. & aliis vitarum Imperatorum ſcriptoribus vbique.

y *Siquidem Romulus, Quirinus.*] Vt & ſuprà dictũ eſt ex Cicerone in verbo, Vt Hercules. & præterea ſcripſerunt Liu. 1. Dec. lib. 1. Plutarch. in Romulo, Lactantius lib. 1. cap. 21. Et vide infrà ibi, Nam & Curetis.

z *Ino.*] Ino, Matuta, Leucothéa eadem Ciceroni 1. Tuſcul. cuius hæc verba ſunt, Quid? Ino Cadmi filia, nónne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris? Et lib. de Natura deorum 3. Quid deinde Ino dea dicetur, & Leucothea à Græcis, à nobis Matuta dicetur, cùm ſit Cadmi filia? Et paulò antè, Iam verò in Gręcia multos habent ex hominibus deos, Alabandum Alabandi, Tenedi Tenem: Leucothoem, quæ fuit Ino, & eius Palæmonem filium cuncta Græcia, Herculem Aeſculapium, Tyndaridas: Romulũ noſtri alióſque complures quos quaſi nouos & aſcriptitios ciues in cœlum receptos putant. Ex quo & Ouidius lib. 6. Faſtorum,

Leucothea Graijs, Matuta vocabere noſtris,
In portus nato ius erit omne tuo.

Ouid. 4. Metamor.

——Abſtulit illis
Quod mortale fuit, maieſtatemq; verendam
Impoſuit, nomenq; ſimul faciemq; nouauit,
Leucotheaq; deam cum matre Palæmona dixit.

Hanc Orpheus νῶν ποτνίαν nominat Hinc apud Propertiũ,

Hanc miſer implorat nauita Leucotheam.

Vide Hyginum Fabularum c. 224. Plutarchum in Camillo, Pauſaniam lib. 4. Meſſenica. Lactantium Firmianum lib. 1. c. 21. vbi ita ſcribit, Solent enim mortuis conſecratis nomina immutari: credo ne quis putet eos homines fuiſſe. Nam & Romulus poſt mortem Quirinus dictus eſt, & Leda, Nemeſis: & Circe, Marica: & Ino, poſtquàm ſe pręcipitauit in mare, Leucothea, matérque, Matuta, & Melicertes filius eius Palæmon atque Portumnus. Vide præterea Lactantium interpretem Statij lib. 1. Theb. poſt princ.

a *Albunea.*] De qua Virgilius lib. 7. Aeneidos,

——Lucoſq; ſub alta
Conſulit Albunea, nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſæuamq; exhalat opaca Mephitim.

Et ibi Seruius, Albunea dicta eſt ab aquæ qualitate, quæ ex eo fonte eſt: vnde etiam nonnulli ipſam Leucotheam volunt. Acron & Porphyrion interpretes Horatij lib. 1. Carm. Ode 7. ibi,

Quam domus Albuneæ reſonantis.

Lactantius Diuinarum inſtitut. lib. 1. c. 6.

b *Melicerta, Palæmon & Portumnus.*] De his tribus, quos eundem eſſe his tribus nominibus vocatum, vide Ciceronem dict. lib. 3. de Natura deorum, & lib. 1. Tuſcul. quæſt. & Ouidium lib. 6. Faſt. cùm ſcribit,

Quem nos Portumnum ſua lingua Palæmona dicet,
Eſſe precor noſtris æquus vterque locis.

Feſtus Pompeius libr. 14. vbi de Portumno, & libr. 3. vbi de Claue. Seruium & Probum alterum interpretem, in 5. libr. Aeneidos in eum locum,

Et pater ipſe manu magna Portumnus euntem
Impulit.

Et iterum lib. 1. Georg. ibi,

Votaq; ſeruati ſoluent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Lactantium lib. 1. c. 21. & alterum Lactantium Statij interpretem lib. 1. Thebaidos in eum locum,

——Iamq; arua gradu Tireumeſia, & arces
Intrat Agenoreas.——

Et lib. 7. ibi,

Thebanum toto planxiſſe Palæmona ponto.

c *Leda, Nemeſis.*] Lactantius Diuinarum inſtit. d. lib. 1. c. 21. At Pauſanias in Atticis, & Iſaacius eas diuerſas faciunt. De hac autem Virg. lib. 7. Aeneidos.

d *Circe, Marica.*] Lactantius Firmianus vbi ſuprà ibi, Albunea. Et Seruius lib. 7. Aeneidos in eum locum,

Hunc Fauno & nympha genitum Laurente Marica
Accipimus.——

Maricam dicit vxorem fuiſſe Fauni, quæ eſt dea littoris Minturnenſium, iuxta Lirim fluuium. Horatius lib. 3. Carm. Ode 17.

Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, & innantem Maricæ
Littoribus tenuiſſe Lirim
Latè tyrannus.

Vbi Porphyrion interpres inquit, Maricam autem Minturnenſes maximè colunt, cuius etiam lucus in ipſa Minturnenſi ciuitate eſt. Lucanus lib. 2.

——Et vmbroſæ Liris per regna Maricæ.

Et Liuius 3. Decad. lib. 7. vbi dicit Minturnis lucum Maricę de cœlo tactum.

e *Herſilia, Ora.*] Ouid. Metamor. lib. 14.

——Romuleos cum virgine Thaumantea
Ingreditur colles: vbi ſydus ab æthere lapſum
Decidit in terras, à cuius lumine flagrans
Herſiliæ crinis cum ſydere ceſſit in auras.
Hanc manibus notis Romanæ conditor vrbis
Excipit, & priſcum pariter cum corpore nomen
Mutat, oramq; vocat, quæ nunc dea iuncta Quirino eſt.

Ex quibus verbis Herſilia, non Nerſilia legendum eſſe intelligis.

f *Rhea.*] Hęc vſque ad verbum, Berecynthia. ſunt Strabonis lib. 10. Et præterea de Idæa & Peſinuntia Liuij 3. Deca. lib. 9. rurſúſque de Peſinuntia Plutarchi in Mario, & Apuleij lib. 11. Metamor. & Herod. lib. 1.

g *Berecynthia.*] Vide infrà hoc eod. cap.

h *Indi verò.*] Hæc vſque ad verbum, Meroitæ. ſunt Strabonis lib. 15.

i *Meroitæ.*] Strabo li. 17. Meroitæ, inquit, vltra alium quendam barbarum, deum etiam Herculem, Pana, & Iſim colũt. Herodotus autem lib. 2. tradit eos ſolos deorum Iouem & Liberum colere.

k *Germani.*] Cornelius Tacitus de moribus Germanorum, in princip. Celebrant, inquit, carminibus antiquis (quod vnum apud illos memoriæ & annalium genus eſt) Tuiſtonem deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis conditorémque fuiſſe. Beroſus de regibus Babyloniæ &

Aſſyrio

deum terra editum,& Mannum filium: [l] Aſtymphaliſſi Achillem: [m] Perſæ, Amanum & Anandatum: [n] Veneti Diomedem inſtar numinis habent,cui etiam [o] candidum immolabant equum. [p] Sicut Ægyptii Iſidem, Mauri Iubam, Pœni Vranum, Macedones Gabyrum, Latini Faunum, [q] Siculi Adranum, [r] Libyci Pſaphonem.ne omnes perceſeam deos. Is enim Pſaphon quum deſpectiſſimus eſſet,& vltimę notæ, vocales aues edocuit hæc verba eloqui, Magnus deus Pſaphon:quibus dimiſſis in lucos, audita voce,apud rudes populos eſt pro deo habitus. [s] Thraces Zamolxin, [t] Syri Aſtarten, [u] Adad & [x] Agartin: [y] Arabes Dyaſarem, [z] Horici Tibilineum, [a] & Aphri Cæleſtum. [b] Ægiolenſes, Maceranas deas: [c] & gens iuxta Naucratim Ægypti, Theutum, velut præſentiſſima numina coluerunt, qui omnes ex hominibus poſt funera diuinitate donati, diuíque indigetes poſt conſecrationem habiti ſunt. [d] Quam quidem ſic fieri nouimus, vt imperatore qui referendus in deos & conſecrandus erat, vita functo, pyram in tabernaculi formam conſtruerent, quod auro & ebore, ſignisq; & tabulis pictis exornatum miriſice, aliode ſuper breuiori, vſque ad tertiam contignationem erigebant, aquila cum omnium deorum aggeſtu in ſummo culmine locata: lectoq; contracto purpura & auro, in quo defuncti effigies iacebat: ſenatus, equeſter ordo, ac viri triumphales, quiq; ampliſſimos honores geſſerant, procedentes lectum deferebant in pyram, cum carmine & hymnis, omnibusque humanis diuiníſque aggeſtis honoribus.

Perſarum. Venetorum. Ægyptiorum. Maurorum. Pœnorum. Macedonum. Latinorum. Siculorum. Libycorum. Pſaphon. Cæremonia referendi aliquem inter deos.

ANNOTATIONES.

Aſſyriorum. Vide Corn.Tacitum in libello de Morib.Germanorum.

l *Aſtymphaliſſi, Achillem.*] Vbi id ſcriptum ſit neſcio: ſed nec qui ſint hi Aſtymphaliſſi ſcio. In Epiro tamen legi Achillem vt deum coli,& lingua eorum *Aſpetum* vocari, vt tradit Plutarchus in Pyrrho in princ. Eiſque ſacram ędem in inſula, in qua ſepultus eſt, ante Boryſthenem apud Plinium lib.10.cap.28.aut aliorum computat. 22. templum Achillis eſſe,& eidem ſolemnes ludos Braſiis. Pauſanias lib.3. ſcribit. Et in Euxino circa Nili hoſtia inſulam Achilli ſacram, cui Luce nomen. Denique Achillis fanum eſſe in Arcadia, quod recludi religio eſt: at puberibus omnibus, quotcunque pugnaturi deſcendunt, ſolemne eſſe Achilli, ante pugnam, rem diuinam facere. ſcribit Pauſanias lib.3.qui de Laconicis eſt.

m *Perſæ Amanum & Anandatum.*] Strabo de vtroque lib. 11.& iterum lib.15.paulò ante fi.

n *Veneti Diomedem.*] Strabo lib.5.non adeò longè à princ. & lib.6.

o *Candidum immolabant equum.*] Strabo d.lib.5. In Venetis ſanè, inquit, quidam Diomedi inſignes exiſtunt honores. Nam candidus illi immolatur equus.

p *Sicut Ægyptij Iſidem.*] Hęc vſque ad verbum, Siculi, ſunt Lactantij lib.1.cap.15. Ex quo ex eodem loco, adde, Sabini Sancum, Romani Quirinum. Sed quod de Ægyptiis tradit, tradiderunt & omnes rerum Ægyptiacarum ſcriptores. Sed & quod de Iuba hic dicitur, pręter Lactantium, tradit etiam Tertullianus in Apollog. cap.21. & Arnobius contra Gentes lib.8.

q *Siculi Adranum.*] Plutarch.in Timoleone,& in Paralellis.

r *Libyci Pſaphonem.*] Hæc vſque ad verſicul. Thraces. ſunt Max.Tyrij Serm.19.& Apoſtolij Bizantij. Et vide Eraſmum Chil.1.cent.2.ca.vlt. [illegible] id eſt Pſaphonis aues. Simile quippiam de Annone Carthaginenſi, qui ſeipſum pro deo venditare voluit, narrat Ælian. variæ hiſtoriæ libr. 14.cap.30.

s *Thraces Zamolxin.*] Herodotus lib.4.de Getis loquens, qui ſunt fortiſſimi Thracum, vbi dicit eum, qui defunctus eſt, meare ad Zamolxin dæmonem, quem nónulli eorum opinantur eundem eſſe Gebeleizem. Strabo lib.7.de iiſdem Getis loquens, hos Menandri verſus Græcos citat,

[illegible]
[illegible]
[illegible]

Et Origenes aduerſus Celſum li.3. & Laërtius in Pythagora in princ. Herodotus autem lib.5.poſt princ. ſcribit Thraces e dijs hos ſolos colere, Martem, Liberum, Dianam: ſed reges, præter populares, etiam Mercurium, eumque e dijs præcipue, per quem ſolum iurant. At idem lib.9.ad fin.tradit eoſdem Thraces Pleſtoro Indigenæ deo immolare. Adde & tu Scythas Zamolxin colere ex Luciano in Scytha ſiue Hoſpite. Sed hic alius eſt ab illo Zalmoxi, quem Thraces colunt, vt videre licet ex Strab.lib.4.

t *Syri Aſtartem.*] Herodotus lib.1. Arnob.aduerſus Gentes lib.8. Tertullianus in Apolog.cap.23. & vide noſtras leges connubiales in l.15.num.30.

u *Adad.*] Macrobius lib.Satur.1.c.23.ſcribit Iouem,& Aſſyriorum Adad, eundem eſſe quem Solem his verbis, Et ne ſermo per ſingula nomina deorum vagetur, accipe quid Aſſyrij de Solis potentia opinentur. Deo enim, quem ſummum maximumque venerantur, Adad nomen dederunt. Eius nominis interpretatio ſignificat, vnus. Hunc ergo, vt potentiſſimum deum, adorant,

x *Et Agartin.*] Lege Atargatin ex Macrobio vbi ſuprà, qui ad ea, quæ proxime adduxi, hæc ſubiungit. Sed ſubiungunt eidem deam nomine Atargatim: omnemque poteſtatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solem, Terrámq; intelligentes. Sed adde & eaſdem colere Adadunephron gemmam ex Plin. lib.37.c.11.quæ fortè eſt is Adad, de quo Macrob.vbi ſuprà.

y *Arabes Tyaſarem.*] Tertullianus in Apolog.cap.25. Duſarum autem hunc vocat Stephanus. Herodot. autem lib.3. poſt princ. ſolos deorum arbitrari Dionyſium, quem Vrotalt:& Vraniam, quam Ailat appellant. Strabo tamen lib.15. ſcribit, duos tantum deos ab illis Arabibus coli, Iouem ſcilicet,& Bacchum, qui quæ ad vitam pertinent, principalia dant.

z *Horici Tibilineum.*] Lege Norici, ex Tertulliano, qui hæc de illis ſcribit d.c.23.

a *Et Aphri Cæleſtum.*] Tertullianus d.c.23.& hic Cæleſtus is eſt, quem Græci Vranum vocant, quem Pœnos, qui ipſi Afri ſunt, colere dictum eſt. Vlpianus autem epitome Inſtit. c.2. §. deos. ſcribit Cæleſtum Salmenſem coli Carthagine. Et hic Cæleſtus, ſiue Vranus is idem eſt, qui Clus Ennio & aliis vocatur.

b *Ægiolenſes, Maceranas deas.*] Eugionenſes, ſiue Eugiates, & Maceras legendum ex Plutarch. qui idem de illis dicit in vita Marcelli.

c *Et gẽs iuxta Naucratim Ægypti, Theutum.*] plato in Phœdro non adeò longe à fi. vbi ait, Audiui equidem circa Naucratim Ægypti priſcum quendam fuiſſe deorum, cui dicata ſit auis, quam Ibim vocant, Dæmoni autem ipſi nomen Theuth. Et de eo quoque idem Plato in Philebo, & dicemus poſteà eodem c. Sed his adde Cilices, Mopſum: Acharnanes, Amphilocum: Thebanos, Amphiaraum. Lebadios, Trophonium, pro diis colere apud Origenem aduerſus Celſum lib.3.

d *Quam quidem ſic fieri nouimus.*] Apud Herodianũ deſcribentem Septimij Seueri Apotheoſin lib.4.in princ. Herodotum, & Prudentium in Apotheoſi 14. Platonem lib.vlt. de Repub. Ciceronem in Somnio Scip.& Lucanum deſcribentem apotheoſim Pompeij lib.9.in princ.

Senatuſconſultum. Diocletianus. Conſtantinus. Ageſilas dictum. Empedocles ambitio. Eutimus. Dy patrij.

Demum incenſa pyra, quum vapore & fumo aquila agitata, è ſummo culmine tabernaculi aera petiiſſet, religio incuſſa fuit, ipſius animam per inane cœlum petiiſſe, ipſumq; defæcato quod mortale erat & caducum, in numero cœleſtium & concilio deorum recipi & haberi. [e] Quam conſecrationem apotheoſin Græci nuncuparunt, qui deinceps inter diuos relatus, pro deo colebatur. Fuitq; ſenatuſconſulto cautum, ne quis ex Cæſaribus niſi ex decreto patrum, inter deos referretur. [f] Mirum tamen de Diocletiano proditur, quòd ſponte depoſito imperio, nonum poſt annum, primus ſine imperio, populi iuſſu, patribus authoribus, cœleſtes honores & apotheoſin meruit. Et de Conſtantino Maximo, qui diuerſarum religionum aſſenſu, ab ethnicis inter diuos relatus fuit, & à Chriſtianis inter ſanctos. [g] Feruntq; magnum illum Ageſilaum, cum à Thaſiis apotheoſi honoratus, & inter diuos relatus fuiſſet viuens, illos interrogaſſe, vt ſi deos faciendi poteſtatem haberent, prius ſeipſos conſecrarent, poſtea ſe deificarent. [h] Contrà Empedocles: nam tanto ſtudio captus fuit, vt pro numine coleretur, vt in mediū Ætnæ incendium viuens ſe deiiceret. [i] Inter cæteros proditur Eutimus poëta Locris oriundus oraculi iuſſu viuens conſecratus, & inter diuos relatus. [k] Patrios autem dixerunt deos, qui ſingulis vrbibus præſunt, illarúmque præſides & propugnatores ſunt, [l] vt Apollo & [m] Minerua Athenis, [n] Ilienſibus & Gnoſiis, qui inde illam oriundā ferunt, [o] licet Alalcomenij ſuam dicant. [p] Thebis Bœotiis liber [q] & Hercules, [r] Iuno Carthagini, quam humano cruore placabant, [s] eademq; Samo, [t] Spartæ [u] & Mycenis, [x] atque

ANNOTATIONES.

e *Quam conſecrationem apotheoſin Græc.*] Vt iam intelligis ex præcedentibus, atque etiam ex Tertulliano in Apolog. cap. 34. in fine. & Seruio in lib. 5. Æneid. Virgil. in duobus locis.

f *Mirum tamen de Diocletiano.*] Eutropius de Geſtis Romanorum, lib. 9. cap. vlt. Pomponius Lætus in Compendio Ro. hiſtoriæ, vbi de Nemeſi dea, ſic de Diocletiano ſcribit, Diocletianus, qui ab tanto rerum culmine ſeceſſerat, nullius conſilio adduci potuit, vt pœniteret. Igitur priuatus cùm eſſet, poſt mortem inter diuos relatus eſt.

g *Feruntq; magnum illum Ageſilaum.*] Dictum eſt ſuprà in verbo, Et Ageſilao.

h *Contrà Empedocles.*] Strabo lib. 6. Laërtius in vita illius, & diximus in noſtris Commentariis Nobilitatis.

i *Inter cæteros proditur Eutimus poëta.*] Pycta legendum eſt ex Plin. qui id de eo refert lib. 7. c. 47. Eſt autem Pycta idem quod pugil. Vide omnino Hermolaum Barbarum in Caſtigationibus Plinij lib. 9. aliàs 7. c. 47.

k *Patrios verò dixere deos.*] Seruius lib. 1. Georgic. ad finem. eo loco,

Dy patrij Indigetes.

Patrij dij ſunt, inquit, qui præſunt ſingulis ciuitatibus, vt Minerua Athenis, Iuno Carthagini. Et alibi horum deorum mentionem facit Virgilius lib. 2. Æneidos,

Dy patrij ſeruate domum.

Et Cicero in Verrem act. 3. & vide infrà eodem lib. cap. vlt. ad finem.

l *Vt Apollo.*] Cicero lib. 3. de Natura deorum. Vulcani item complures. Primus cœlo natus, ex quo & Minerua Apollinem eum, cuius in tutela Athenas antiqui hiſtorici eſſe voluerunt.

m *Minerua Athenis.*] Seruius vbi ſuprà proximè, Lucianus in lib. de Sacrificiis. Plutarchus in Themiſtocle, & Lactantius lib. 1. c. 15. ſic ſcribit, Nempe Apollinem Delphi Deliiq;, Mineruam Athenienſes: quæ quidem Græcis Athena dicta, vel ipſo vocabulo ſe ei Reipu. familiarem eſſe teſtatur.

n *Ilienſibus.*] Strabo lib. 13.

o *Licet Alalcomenij ſuam dicant.*] Strabo lib. 8. Alalcomenij, inquit, vetuſtum Mineruæ templum habent, eximia veneratione cultum, ibique deam natam eſſe aiunt, ſicut & Argis Iunonem. Proinde Poëtam Homerum, vtramque per earum patriam nominatim protuliſſe. Nam lib. Iliados 4. poſt princ. ἀλαλκομενηΐν vocat illo verſu,

ἥρη τ' ἀργείη κ) ἀλαλκομενηῒς ἀθήνη.

Statius lib. 7. Thebaidos,

Ducit Ithonæos & Alalcomenæa Mineruæ
Agmina. ———

Vbi Lactantius Grammaticus, interpres ſcribit, Alalcomenæ ciuitas eſt Bœotiæ, in qua regnauit Herculis filius. Et paulò pòſt, In qua nata Alcmena, Herculis mater, & in qua etiam colebatur Minerua, Pauſan. in Bœoticis, Alalcomenæ (inquit) non magnus eſt vicus, ad radices imos modicè editi montis Loco nomen datum ferunt ab Alalcomæno homine indigena, à quo fuerit Minerua enutrita. Sed & Mineruę Alalcomænidis meminit Ælianus Variæ hiſtoriæ libro 12. cap. 59.

p *Thebis Bœotijs Liber.*] Pauſanias lib. 9.

q *Et Hercules.*] Plinius lib. 4. c. 7. & Pauſanias in dict. lib. 9. de Bœoticis.

r *Iuno Carthagini.*] Venus apud Virg. lib. 1. Æneidos, periculum, in quo verſabatur Æneas apud Didonem, exaggerans à perſona Iunonis aduerſariæ, Iunonia Hoſpitia (vt interpretatur Seruius) Carthaginenſia vocat, his verbis,

Vereor quò ſe Iunonia vertant
Hoſpitia.

Et antè aliquot verſibus interiectis,

Hic templum ingens Iunoni Sidonia Dido,
Condebat, donis opulentum & numine diuæ.

Et in eod. lib. paulò poſt princ. tradit, Carthaginem præ cæteris locis contempta patria, pręcipuè à Iunone cultam fuiſſe, cùm ait

Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Poſthabita coluiſſe Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc Regnum dea gentibus eſſe
(Si qua fata ſinant) iam tum tenditq; fouetq;.

s *Eademq; Samo.*] Diuus Auguſtinus lib. 6. de Ciuitate Dei, c. 7. Sacra ſunt Iunonis, & hæc in eius dilecta inſula Samo celebrantur, vbi nuptum data fuit Ioui. Lactantius ex Varrone lib. 1. c. 17. Plutarc. in Pompeio, Pauſanias in Achaicis, Tertullian. in Apolog. c. 24. Et vide ſuprà ibi, Iuno Carthagini. quod Seruius ſcribit in poſtremum Virg. locum citatum, dum interpretans illud,

Poſthabita coluiſſe Samo. ———

Non contempta, inquit, ſed in ſecundis partibus habita. Amabat enim Samum genitale ſolum, ſed magis Carthaginem. Sic Iuuenalis ſat. 16.

Et Samia genitrix quæ delectatur arena.

Cicero lib. 2. de Legibus, Athenienſis, inquit, Cliſthenes Iunoni Samiæ, ciuis egregius, cùm rebus timeret ſuis, filiarum dotes concredidit. Apul. lib. 6. Metamor.

t *Spartæ.*] Homerus lib. 4. Iliados de Iunone,

ἤτοι ἐμοὶ τρεῖς μὲν πολὺ φίλταταί εἰσι πόληες,
ἄργός τε, Σπάρτη τε, κ) εὐρυάγυια μυκήνη.
Certè mihi tres quidem multo dilectiſſimæ ſunt ciuitates,
Argoſq;, Spartaq;, & latiuia Mycenæ.

u *Et Mycenis.*] Homerus vbi ſuprà, & præterea Pauſanias in Corynthiacis.

x *Atque Argis.*] Homerus ibi, Plutarchus in Pompeio, Lucianus in li. de Sacrificiis, Interpres Theocriti, Tertullianus in Corona militis. Hincque etiam illud Virgilij libr. 1. Æneidos non longe à princ.

———Veteriſq; memor Saturnia belli,

Prima

Argis, [y] vbi nata fertur: [z] Venus Cypro & [a] Papho, Apollo Rhodiis, [b] Lemno Vulcanus, [c] Naxus Libero: [d] idémque Apollo Delphis, [e] Tænarus Neptuno, [f] Cyzicenis Pallas, [g] quòd ea vrbs pro dote illi fuerat. [h] Tenedus, Tenes deus: [i] Alabandenſibus Alabandus, [k] Cretenſibus Diana, quam Britomartem vocant: [l] Theſpienſibus [m] & Parianis Cupido, [n] Romanis verò Mars: qui præcipuo honore inſignes à ſuis ciuibus colebantur eximie: quamuis numen quod vrbi præeſſet, [o] palam facere, nefas putarent, ne euocationes quæ ad auertenda numina quæ vrbibus præſunt, fieri ab hoſtibus ſolent, ipſis aliquando innoteſcerent. [p] Erat enim vetus mos, vt in vrbium obſidione, vbi ad vltimam dimicationem ventum eſſet, tutelares deos, ſub quorum præſidio vrbs foret, certo carmine & verbis conceptis in nouas ſedes euocarent, templáque ampliora & ſolennes aras illis promitterent, nefas opinati, deos vrbium præſides, vrbe hoſtiliter direpta, velut mancipia captiuos habere. Perſis verò & Ægyptiis nullos patrios habere deos in vſu fuit, quòd euocationibus illos migrare ex oppidis, & ſine tutela deſeri timerent. [q] Alij vincla & catenas annectebant diis. Nonnulli ſponſores à diis pete-

Dei nomen occultum, in cuius tutela erat vrbs. Vrbē expugnaturi, deos tutelaribus alia loca pro mittebant. Perſæ. Ægyptij.

ANNOTATIONES.

Prima quod ad Troiam pro charis geſſerat Argis.

Vbi Seruius, Charis, ait, Argis. Illic enim eam coli omnibus notum eſt.

y *Vbi nata fertur.*] Nam & eam ἀργείην vocat Homerus lib. Iliados 4. poſt princ. ἥρη τ' ἀργείη. quem locum citauimus ibi. Licet Alalcomenij, quòd ſcilicet eam Argis natam dicunt, vt ſcribit Strabo lib. 9.

z *Venus Cypro.*] Cor. Tacitus lib. 18. & omnes vbique. Nam & hinc Cypria dicta eſt. Tibullus lib. 3. eleg. 3.

Et fuſcas concha Cypria vecta tua.

Ex quo Feſt. Pompeius, Cypria, inquit, Venus, quòd ei primum in Cypro inſula templum ſit conſtitutum: vel quia parientibus prætideat, quod Græce κύειν parere ſit.

a *Et Papho.*] Lactantius lib. 1. c. 15. Tertulian Apologetico cap. 24. Lucianus d. lib. de Sacrificiis. Hincque illud Virg. lib. 1. Æneid.

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſq; reuiſit
Læta ſuas.——

Eſtque Tegeæ templum Veneri Paphiæ apud Pauſaniam lib. 8. non adeo longè à fine.

b *Lemno Vulcanus.*] Lactantius vbi ſuprà. Solinus cap. 11. Lemnij, inquit, Vulcanum colunt, ideo in Lemno metropolis Hephæſtia. Vulcanum Virg. lib. 8. Æneid. Lemnium patrem vocat,

Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris.

Vide ſupra lib. 2. c. 14.

c *Naxus Libero.*] Lactantius eodem loco.

d *Idémque Apollo Delphis.*] Hinc Delphicus cognominatus eſt. Ouid. Faſtor. lib. 3. ad fi.

Mittitur ad Tripodas certa qui ſorte reportet,
Quam iubeat terræ Delphicus edat opem.

Et Metamorphoſeon lib. 2.

——*Placuit tibi Delphice certè,*
Dum vel caſta fuit, vel inobſeruata.

Et lib. 1. Metamorp.

——*Mihi delphica tellus,*
Et Claros & Tenedos, Patareaq; regia ſeruit.

Orpheus in Hymnis,

Γλαυκ κ, ευωδυ. πυθοκτόνε, δελφικὲ μάντι.

Sed & adde & Delius ex Luciano vbi ſuprà. Nam & hinc Delius vocatus eſt, Tibullus lib. 3. eleg. 6.

Fuiſerit hic medeu Delius aliſubus.

Et Cynthius vbique: nam Delos Cynthus appellatur, vt tradit Stephanus. Aut certè Cynthus Deli mons eſt, vt ſcribit Feſtus Pompeius lib. 3. ex quo dicit Apollinem Cynthium vocatum. Sunt tamen qui aliò referunt hanc Delij appellationem, de quo Macrob. lib. Saturn. 1. c. 17.

e *Tænarus Neptuno.*] Strabo lib. 8. Probus Æmylius in Pauſania, & Plutarchus in Pompeio.

f *Cyzicenis Pallas.*] Adde & Nemeſis ex Strabone lib. 13.

g *Quod ea vrbs illi pro dote fuerat.*] Plutarchus in Lucullo.

h *Tenedus, Tenes.*] Cicero in Verrem actio. 3. Tenedo præterea pecuniam, quam eripuit, Tenem ipſum, qui apud Tenedios ſanctiſſimus Deus habetur, qui vrbem illam dicitur condidiſſe, cuius ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipſum, inquam, Tenem, pulcherrimè factum, quem quondam in comitio vidiſtis, abſtulit, magno cum gemitu ciuitatis. Idem Cicero libro 3. de Natura deorum. Strabo libr. 13. Diodorus Siculus libr. 6. cap. 17. Plutarchus problem. cap. 141. Hæc Tenedus multis notata eſt prouerbiis, de quibus Eraſm. in prouerb. τενέδιος ἄνθρωπος. Vide Ciceronem libro de Natura deorum, fol. 130. in 8. Rob. Steph.

i *Alabandenſibus.*] Cicero d. lib. 3. de Natura deorum, Alabãdenſes quidem ſanctius Alabandũ colunt, à quo eſt vrbs illa condita, quàm quenquam nobilium deorum. apud quos non inurbane Stratonicus, vt multa, cùm quidam ei moleſtus Alabandum Deum eſſe confirmaret, Herculem negaret. Ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules ſit iratus. Stephanus de Vrbibus.

k *Cretenſibus Diana, quam Britomartem vocant.*] Strabo lib. 10. Pauſanias lib. 2. qui de Corinthiacis eſt. & iterum lib. 3. qui de Laconicis.

l *Theſpienſibus.*] Cicero in Verrem actione 6. Strabo lib. 9. Theſpias, inquit, prius nobilitauit Cupido, Praxitelis opus ſuis ſculptum manibus. Donum verò cõſecrauit Theſpienſibus Glycerium meretrix ab illis genus ducens, munus illud ab artifice conſecuta. Plinius lib. 36. cap. 5. Pauſanias libro 9.

m *Et Parianis.*] Plinius vbi ſuprà, ſic ſcribit, Eiuſdem & Cupido à Cicerone obiectus Verri, ille propter quem Teſpiæ viſebantur, nunc in Octauiæ ſcholis poſitus. Eiuſdem & alter nudus in Pario, colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria.

n *Ro. verò Mars.*] Adde & Mygdoniis Rheam ex Luciano in lib. de Sacrificiis.

o *Palam facere nefas putauerunt.*] Plutarchus problem. cap. 61. Seruius in lib. 1. Geor. ad fi. Macrob. lib. 3. c. 9. & vide ſuprà lib. 2. c. 22.

p *Erat enim vetus mos.*] Liuius 1. Decad. lib. 5. Plinius lib. 28. c. 2. Verrius, inquit, Flaccus authores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia ſolitum à Romanis ſacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum eſſet; promittíque illi eundem aut ampliorem locum apud Ro. cultúmve. Durat in Pontificum diſciplina id ſacrum: conſtatque ideo occultatum, in cuius Dei tutela Roma eſſet, ne qui hoſtium ſimili modo agerent. Defigi quidem diris imprecationibus nemo non metuit. Macrob. d. Saturn. lib. 3. c. 9.

q *Alij vincla & catenas.*] Vt ſtatim probat Tyriorũ exemplo, cui adde Lacedæmonios ſimulachrum Martis, quem Enyalium vocant, compedibus illigaſſe, vt tradit Pauſanias lib. 3. id eos feciſſe eodem conſilio, quo Athenienſes victoriam ἄπτερον. id eſt, ſine pennis, aut inuolucrem, ſiue implumem appellant. Illi enim vinculis impeditum à ſe nunquam Martem diſceſſurum: hi ſemper manſuram ſecum, quæ pennis careat, Victoriam interpretantur. Sed & idem Pauſanias lib. 5. ſcribit, Calamidem apud Mantinenſes eandem Victoriam ſine alis effinxiſſe, imitatus ſtatuam illam, quæ Athenis ἄπτερος dicitur.

bant ne euocarentur & abirent.[r] Tyrij enim obſidione preſſi, Herculis ſimulacrum, quod magna religione colunt, ne vrbem deſereret, aurea catena deuinxere. Neque ſolùm inſignes vrbes conſpicuę magnitudinis, [s] ſed oppida penè deformata, & modici vici, ne hoſtili vaſtarentur incurſu, patrios deos coluiſſe feruntur, [t] ſiquidem Cruſtumeni Deluentinum peculiarem habuere, Narnientes Viridianum, Aſculani Ancariam, Volſinienſes Nurciam, Otriculani Valentiam, Sutrini quoque Norciam. [u] Sed tametſi peculiaris Iuno Carthagini fuerit, & præcipuum numen, Romæ tamen non minoris obſeruantiæ cultúſque habita eſt: quippe quam cordi Romanis, & quàm regali magnificentia culta celebratáque ſit, illud argumento fuerit, quòd poſt initum conſulatum conſules [x] Iunoni Soſpitæ ſacrum faciunt, [y] quódque ſingulorum menſium calendas, præcipuè Martias, ſuo numini dicarunt, & ſanctas habuerunt: quare matronalia dicta, quòd matronæ illas celebrant pro coniugiis, & ſacrum faciunt, [z] quódque ea die Iunonis ædes coli cœpta fuit: [a] ſicut Aprili menſe Veneri matronæ myrto coronatæ lauant. [b] Eius variæ [c] poteſtates & nomina olim fuere: [d] nam & Curetis, [e] Lucina,

Patrii dii & tutelares.

Matronalia.

Iunonis variæ poteſtates.

ANNOTATIONES.

r *Tyrij.*] Plutarc. problem. cap. 61. & in Alexandro. Q. Curtius in rebus geſtis, eiuſdem lib. 4. Diodorus Siculus, vbi dicit, hinc Apollinem Philalexandrum tum fuiſſe cognominatum, cum Alexander Apollini cathenas aureas & compedes, à Tyriis iniectos detraxiſſet.

s *Sed oppida penè deformata.*] Hoc probat exemplis ſeqq.

t *Siquidem Cruſtumeni.*] Hæc vſque ad verſi. Sed tametſi. ſunt, Tertulliani in Apologet. c. 23. Sed & de Nortia eſt illud Liuij 1. dec. lib. 7. Volſiniis quoque clauos indices numeri annorum fixos in templo Nortiæ Hetruſcæ deæ comparere, diligens talium monumentorum authòr Cinthius affirmat. Iuuenalis ſat. 10.

—Idem populus, ſi Nortia Tuſco
Fauiſſet.

Huius autem deæ nomine ſortem fortunámque ſignificari Martianus Capella in libr. de nuptiis Philologiæ cap. 9. ſcribit.

u *Sed tametſi peculiaris Iuno Carthagi.*] Vt ſupra dictum eſt.

x *Conſules Iunoni Soſpitæ.*] Cic. pro L. Muræna in fin. ſic ſcribit, Date etiã Lanuuino municipio honeſtiſſimo, quod in hac cauſa frequens mœſtúmque vidiſtis. Nolite à ſacris patriis Iunonis Soſpitæ, cui omnes Coſſ. facere neceſſe eſt, domeſticum & ſuum Conſulem potiſſimum auellere. Liuius 1. dec. lib. 8. Iunonis Soſpitæ meminit his verbis, Lanuuinis ciuitas data ſacráque ſua reddita cum eo, vt ædes lucúſve Soſpitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum popu. Romano eſſet. Et 4. dec. lib. 2. ſcribit votam ædem Iunoni Soſpitæ à Cn. Cornelio coſ. bello Gallico, quo victoriam reportauit. Et eiuſdem dec. lib. 10. Lanuuij ſimulachrum Iunonis Soſpitæ lacrymaſſe.

y *Quodq́; ſingulorum menſium Cal.*] Seruius enarrans illum locum Virgilij lib. 8. Æneid.

Curibuſq́; ſeueris.

In communem (inquit) mulierum honorem Calendæ eis dicatæ ſunt Martiæ. Horat. lib. 3. ad Mecœnatem ode 8.

Martiis celebs quid agam Calendis.

Atque idcirco Iuuenalis ſat. 9. Martias fœmineas appellat.

—Longáque cathedra
Munera fœmineis tractas ſecreta Calendis.

Vbi Ioannes Britannicus interpres ſic ſcribit, Calendis igitur Martiis munera mulieribus mittebantur ab amicis, ſicuti menſe Decembri quinque diebus viris, quo tempore Saturnalia celebrabãtur. Et quemadmodum mulieres Cal. Martiis ſeruos cœna excipiebant, tanquam exhortantes eos ad inſequentis anni operam: ſic & viri in Saturnalibus ſeruos in cœnam admittebant, tanquam eis gratias agentes operæ toto anno nauatæ. Vnde Tibullus in primo limine 3. lib. ad Neæram,

Martis Romani feſtæ venere Calendæ,
Exoriens noſtris hic fuit annus auis:
Et vaga nunc certa diſcurrunt vndique pompa,
Perq́; vias vrbis munera perq́; domos.
Dicite Pierides, quonam donetur honore
Seu mea, ſeu fallor, cãra Neæra tamen.

Colebant eundem & puellæ. Idem Tibull. lib. 4.

Sulpitia eſt tibi culta tuis, Mars magne, Calendis;
Spectatum è cœlo (ſi ſapis) ipſe veni.

Mittebant & ſua matronæ munera. Plautus in Milite glorioſo, act. 3. ſcena 2.

Da mihi vir Calendis, quã mittam, quum Martiæ venerint.

Mulieres autem Martias Calendas colebant (vt ſcribit Seruius d. loco) in memoriam belli cum Sabinis compoſiti: nam tali die Sabinę mulieres bella ſedarunt. Sed hæc latius deſcribuntur ab Ouidio lib. 3. Faſt. illis verſibus,

Cùm ſis officiis Gradiue virilibus aptus,
Dic mihi matronæ cur tua feſta colant?

Et multis ſeqq.

z *Quódque ea die.*] Feſtus Pompeius lib. 11. Martias, inquit, Calendas matronę celebrabant, quod eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta ſit. Ex quo & illud Ouidij li. 3. Faſtorũ,

Illic à nuribus Iunoni templa Latinis
Hac ſunt (ſi memini) publica facta die.

a *Sicut Aprili menſe Veneri.*] Ouidius lib. 4. Faſtorum,

Vos quoque ſub viridi myrto iubet illa lauari,
Cauſaq́; cur iubeat, diſcite, certa ſubeſt,

Et Macrob. lib. 1. Satur. c. 12.

b *Eius.*] Scilicet Iunonis, vt ex ſequentibus patet.

c *Variæ poteſtates.*] Seruius de ipſa Iunone loquens libr. 1. Æneidos ad princ. in eum locum,

Quo numine læſo,

Et in lib. 8. Æneid. ibi,

—Tibi enim tibi maxima Iuno.

Variæ, inquit, ſunt eius poteſtates, vt Curetis, Lucina, Matrona, Regina. & dicunt Theologi ipſam eſſe Matrem Deum, quæ Terra dicitur. Macrobius lib. 1. Satur. c. 17. non multò poſt princ.

d *Nam & Curetis.*] Cato in lib. de Originibus, ſi eius eſt liber, qui ipſius nomine circunfertur in fi. Quirinalis, inquit, collis à Iunone Sabinorum dea, quam illi Curitim, id eſt, haſtatam Iunonem vocant. Etenim haſtam Curim & Curinam proferunt: quia his ſimul & Hetruſcis non eſt litera q, ſicut Romanis. Inde Quirites. Feſtus Pompeius lib. 3. vbi de Cœlibari haſta loquitur, Matronæ, ait, in tutela Iunonis Curetis ſunt, quę ita appellabatur à ferẽda, haſta quę lingua Sabinorum Curis dicitur. Et alibi eodem libro, Curis eſt Sabinè haſta: vnde Romulus Quirinus, quia eam ferebat, dictus: & Romani à Quirino Quirites dicuntur. Et paulò poſt, Curitim Iunonem appellabant, qui eandem ferre haſtam putabant. Et alibi quoque eodem libro, Curiales menſæ, in quibus immolabatur Iunoni, quæ Curis dicta eſt. Seruius in libr. 1. Æneid. quo loco in præcedentibus citauimus, Multa, inquit, habet nomina Iuno, quæ vtitur curru & haſta, affertque illud ipſius Virgilij eod. lib. 1.

—Hic illius arma,
Hic currus fuit.—

In quo a nonnullis reprehenditur ob id quod de curru dicit, tanquam ab eo intelligeret Curitim eam vocari.

e *Lucina.*] Terentius in Andria, actus 3. ſcena 1.

Iuno Lucina fer opem, ſerua me obſecro.

[f] Matrona, [g] Regina,& [h] Opigena,quoniam parturientibus opem fert, [i] Hera, [k] Iterduca, [l] Cinxia, atque Hippia: [m] a Thuſcis Cypra,[n] à Laurentibus Calendaris,a [o] Corinthiis Anetiſtos dicta eſt,quam matrē quoque Deum nuncupant,[p] alij Pelaſgá:[q] ſicut Venus,Cypris,[r] Adonis,[s] Verticorda, [t] Aphrodite [u] ab Aſſyriis Melitta,[x] ab Arabibus Alitta,[y] à Græcis Pitho, [z] ab Eleis Vrania, [a] a Scythis Argimpaſa,[b] a Cypriis Barbata,[c] etiā Calua,[d] Armata,[e] Pādemus,[f] Apoſtropha & [g] Callipygos:a [h] Thebanis

Veneris diuerſa nomina apud diuerſos.

ANNOTATIONES.

Vbi Donatus,Latinè,inquit,Iuno à iuuando dicta,Lucina, ab eo quòd in lucem producit. Et eius loci Terentiani authoritate,Seruius vbi nuper citauimus,poſt ea, que ibi ex eo diximus,ſubiunxit,de eadem Iunone loquens,dicit eam præeſſe parturientibus. Varro autem lib.4. de lingua Latina,A Latinis,ait,Iuno Lucina dicta,vel quòd terra,vt Phyſici dicunt,iuuat & lucet: vel quòd ab luce eius, qua quis conceptus eſt,vna iuuat,donec menſibus actis produxit in in lucem.Facta igitur à iuuādo, & luce Iuno Lucina:à quo parientes eam inuocant. Plinius lib.16. cap. 44. Iunonem ita dictam putat à luco, vbi & eius ædes condita fuit, & lotos miræ vetuſtatis. Cui adſtipulatur illud Ouidij lib. 2. Faſtorum,

Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus
Aut quia principium tu dea lucis habes.
Parce precor grauidis facilis Lucina puellis,
Maturumq; vtero molliter aufer onus.

Meminit & Lucinæ Iunonis D. Auguſt. cap.11. Ciuitatis Dei,lib.4.

f *Matrona.*] Liuius 3.Decad.lib.11.non multò ante fi.dicit ſignum æneum Matronæ Iunoni in Auentino fuiſſe ædificatum.

g *Regina.*] Varro lib.4.paulò ante ea,quæ ſuprà ibi, Lucina.diximus,ſcribit, Quòd Iouis Iuno coniux,& is cœlum, hæc terra,quæ eadem tellus:& ea dicta,quòd ea cum Ioue iuuat Iuno:& Regina,quòd hæc omnia terreſtria regit.Liuius 1. Decad. lib.5. in Oratione Camilli Dictatoris. & 3. Dec.lib.2.poſt princ.vbi de Iunone Regina in Auentino.& iterū lib.7.non ſemel.Plinius lib.35.c.10.ex carmine,quod in pictura Ardeatis templi inſculptum eſt.Plutarchus in vita Camilli.P. Victor in 13.regione vrbis Romæ. Ante hos Cicero in Oratione ad Equites Ro. antè quàm in exilium iret.Húcque alludit Virg.lib.1.Æneidos,

Aſt ego quæ diuûm incedo Regina,Iouisq;
Et ſoror & coniux.

h *Opigena.*] Feſtus Pompeius lib.9. Opigenam,inquit, Iunonem Matronæ colebant, quòd eam ferre opem in partu laborantibus credebatur.D.Auguſt.Ciuit.Dei,lib.4.c.11.

i *Hera.*] Ennius apud Ciceronem lib.1.Officior.

Vóſne velit,an me regnare Hera,quidve ferat ſors,
Virtute experiamur.

Plato autem in Cratylo ἥρα,inquit,verò Iuno,quaſi ἐρατὴ id eſt,amabilis,propter amorem,quo Iupiter in eam afficitur.

k *Iterduca.*] Aut,vt alij pronunciant,Iterducam apud Martianum Capellam in nuptiis Mercurij & Philologiæ.& D. Auguſt.de Ciuitate Dei,lib.7.cap.3.& Arnob.contra Gentes,lib.3.

l *Cinxia.*] Martianus Capella,& Arnobius vbi ſuprà,& Feſtus Pompeius lib.3.Cinxię,inquit,Iunonis nomē ſanctum habebatur in nuptiis,quòd initio coniugij ſolutio erat cinguli,quo noua nupta erat cincta.

m *A Thuſcis Cypra.*] Strabo lib.5.ſic ſcribit,Piceni emporium Catellum eſt. Porrò verò Cypræ templum ſitum eſt, Thuſcorum ædificium:nam illi Iunonem Cypram nominant.Et Silius Italicus lib.8.

Et quis littoreæ fumant altaria Cupræ.

Cupræ enim pro Cypræ more antiquorum.

n *A Laurentibus Calendaris.*] Macrob.Satur.lib.1.vbi huius appellationis rationem reddit.

o *A Corinthiis Anetiſtos.*] Vnde id acceperit Alexander prorſus ignoro,nec memini me vſpiam legiſſe.

p *Alij Pelaſgam.*] Propertius lib.2.c.28.

An contempta tibi Iunonis templa Pelaſgæ?

Cur autem ſic vocata ſit,diſces ex Euſtatio, qui ſcribit Samum Pelaſgam dictam à quibuſdam Pelaſgis,ex quibus & Iuno Pelaſga dicta eſt, vt quæ Samia eſſet, vt dictum eſt ſuprà.

q *Sicut Venus Cypris.*] Vbique apud Homerum, & alios ſcriptores Cypris & Cypria vocatur,de quo & nos aliquid ſuprà diximus.

r *Adonis.*] Auſim ſanctè deierare,nuſquam id nomen tributum fuiſſe Veneri.Noti autem ſunt omnibus ardentiſſimi Veneris in Adonidem, ſpecioſiſſimū adoleſcentē amores deſcripti ab Ouid.Metamor.10.Hinc Adonia,Adoniorum,feſta,Adoniæ dicata.Ammianus Hiſtor.lib.22.Euenerat iiſdem diebus annuo curſu completo Adonia celebrari, ritu veteri, amato Veneris (vt fabulæ fingunt) apri dente ferali deleto.

s *Verticorda.*] Valerius Maximus lib.8.c.vlt.vbi de Sulpitia Seruij Paterculi filia, Quinti Flauij vxore, loquens,huius nominis cauſam & originem reddit. Et nos quoque diximus in noſtris legibus Connubialibus l.15.nu.45.

t *Aphrodite.*] Vide omnino eas leges Connub.

u *Ab Aſſyriis Melitta.*] Herodotus lib.1.Clio.

x *Ab Arabibus Alitta.*] Idem Herodotus dicto lib.1.

y *A Græcis Pitho.*] Id accepit à Plutarcho prob. c.10. ſed erranter.Nam Plutarchus ibi,vt diuerſas appellat Venerem & Pitho.id eſt,ſuadelam.

z *Ab Eleis Vrania.*] Pauſanias in Atticis,iterúmq; in Eleis & Bœoticis.& vide Lucianum in Amoribus.

a *A Scythis Argimpaſa.*] Strabo lib.4. Melpomene,ſcribit, Scythas cœleſtem Venerem Artimpaſam,Neptunum Thamimaſadem nuncupare.

b *A Cypriis Barbata.*] Vide Macrobium lib.3. Saturnal.c. 8.interpretantem eum Virgil.locum lib.2.Æneidos,

Deſcendo,ac ducente Deo flammam inter & hoſtes
Expedior. ——

Vbi etiam Seruius ſcribit in Cypro Barbatæ Veneris ſimulachrum eſſe,quæ ἀφρόδιτον vocatur.

c *Etiam Calua.*] Lactantio Diuinarum inſtitutionum, lib. 1.c.20.Vrbe à Gallis occupata,obſeſſi in Capitolio Romani,cùm ex mulierum capillis tormenta feciſſent,ædem Veneri Caluæ conſecrarunt. Iulio Capitolino in vita Maximianorum. Et vide noſtras leges Connubiales l.15.nu.34.

d *Armata.*] Lactantius ibi.Pauſanias lib.3. Vide etiam dictas leges Connub.l.15.nu.34.

e *Pandemus.*] Id eſt,Popularis Venus. Pauſanias lib.6. iterúmque 9. Theocritus in Epigrammate. Artemidorus in lib.de Interpretatione ſomniorum. Pandemo rem ſacram facit Lucianus in Dialogis amatoriis.Laërtius vbi ſuprà.

f *Apoſtropha.*] Tres Veneres ſunt,quarū vnam Cœleſtem, Popularem alteram,tertiam Apoſtrophiam nominant.Cognomina impoſuit Harmonia.Vraniæ purum ſignificas, & corporū cupiditate vacātem amorem:Popularis, ob Venerios congreſſus: Iam verò Apoſtrophiæ numen coli inſtituit:id eſt,Aduerſatricis, quo ab exlege cupiditate,& inceſtis ſtupris hominum genus auerteret.Hęc Pauſanias lib.9. Hanc nos vertibilem Venerem dicere poſſumus:ſeu,vt Gyraldus Hiſtoriæ deorum Syntagmate 13.ſcribit, Verticordiam. Et & Epiſtrophiæ aliud Veneris nomen apud eundem Pauſan.lib.1.quod ab animaduertendo deductum eſt.

g *Callipygos.*] Athenæus lib.12.c.22.ex Cercida Megalopolitano in ſuis Iambis, huius nominis cauſam & originem ſcribit,hunc videre licet. Callipygos Latinè Venus dicitur pulchriclinis natium dea.

h *A Thebanis Prapotens.*] De hoc nihil reperi.Pauſanias autem libro 9.memorat ſimulachra apud Thebanos antiquiſſima.

i *A Perſis*

Apollinis. Præpotens, à [i] Perſis Mitra appellata eſt. [k] Nec minus Apollinem nominibus variis vocatum ferunt: nã [l] apud Athamanas Titan, [m] apud Ægyptios Oſiris: [n] à Perſis, vbi in antro colitur, Mithra nuncupatur, à [o] Lydiis Lymios, [p] ab aliis Eleus: [q] In Tauromínio Archigetes, à [r] Syracuſanis Themites, à [s] Græcis Tyreos, cui ſacrum ante fores faciunt: [t] apud Pachyni incolas Libyſſinus, [u] a Scythis Octoſcyros, [x] à Lesbiis Myricæus, quòd myrices, hoc eſt, virgas teneret: [y] apud Spartanos Carnius dictus eſt, [z] ab Athenienſibus Patrous & [a] Alexicacos, [b] à Mileſiis & Deliis Vlios & † Pæonicus, [c] in Arcadia Epi-

ANNOTATIONES.

i *A Perſis quoque Mitra.*] Herodotus in Thalia. Statius lib. 1. Thebaid. in fi.

Adſis ô memor hoſpitij: Iunoniaq́ arua
Dexter ames: ſeu te roſeum Titana vocari
Gentis Achemeniæ ritu, ſeu præſtat Oſyrim
Frugiferum ſeu Perſæi ſub rupibus antri
Indignata ſequi torquentem cornua Mitram.

k *Nec minus Apollinem.*] Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 17.

l *Apud Athamanas Titan.*] Statius loco ſuprà allegato ibi, A Perſis quoque Mitra. & ibi Lactantius interpres dicit Apollinem a diuerſis gentibus variis appellari nominibus. Apud Achemenios enim Titan vocatur, apud Ægyptios Oſiris, apud Perſas vbi in antro colitur, Mitra vocatur. Quod autem dicit (Statius ſcilicet) torquentem cornua, ad illud pertinet, quod ſimulachrũ eius fingitur reluctantis tauri cornua retentare: quo ſignificatur Lunam, ab eo lumen accipere, cum cœperit ab eius radiis ſegregari. Ex quibus intelligis hîc non Athamanas, ſed Achemenios eſſe legendum. Solem autem, qui & ipſe eſt, vbique Titanum vocari palam eſt. Ouidius Faſtorum lib. 1.

Reſpiciet Titan actas vbi tertius Idus,
Fient Parraſia ſacra relata dea.

Alia autem de Titane reperies apud Pauſaniam lib. 2.

m *Apud Ægyptios Oſiris.*] Herodotus libr. 2. Laërtius in Prooemio. Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 21. Statius vbi ſuprà, & ibi Lactantius interpres ſic ſcribit,

—Seu præſtat Oſiri.

Secundum Ægyptios, qui Oſirim Solem interpretantur: per quem prouentum frugibus exiſtimant poſſe contingere, quæ ſacra primùm Perſæ habuerunt, à Perſis Phryges, à Phrygibus Romani.

n *A Perſis.*] Duris lib. 7. hiſtoriarum apud Athenæum lib. 10. c. 3. Lactantius Grammaticus vbi ſuprà.

o *A Lydiis Lymios.*] Læmius legendum eſt ex Macrob. lib. 1. Saturn. c. 17. vbi declarat eius cognominis rationem.

p *Ab aliis Eleus.*] Eleleus voluit, aut certè debuit dicere ex Macrobio eo in loco, qui originem & rationem eius nominis tradit. Quanquam & ipſe ἵλεως vocetur Euripidi apud eundem Macr. eo ipſo loco.

q *In Tauromínio Archigetes.*] Thucydides lib. 6. & Appianus Bellorum ciuilium lib. 5. Ad Tauromínium itaque (inquit) delatus, copias veluti ingreſſurus emiſit. Non ſuſpicientibus ipſum cuſtodibus, vltra Onobalam fluuium, & Veneris templum claſſem impulit, & ad Archigetim curſum dirigit, deum quaſi vallum eo loco poſiturus, & Tauromínium abinde expugnaturus. Archigetes quidem ex Apollinis habetur ſimulachris, quod primum illi ſacrum ſtatuere in Siciliam ſedes transferentes.

r *A Siracuſanis Themites.*] Cicero in Verrem acti. pro ſignis, vbi Siracuſæ deſcribuntur, quæ eſt quinta, cuius hæc verba ſunt, Præterea duo tẽpla ſunt egregia, Cereris vnũ, alterum Liberi, ſignũmque Apollinis, qui Themiſtes vocatur, pulcherrimum & maximum: quod ille ſi portare potuiſſet, non dubitaſſet auferre. Suetonius in Tiberio c. 74. quo in loco Philippus Beroaldus interpres, vir doctiſſimus, ſic ſcribit, Cum his M. Tullij verbis ita quadrant Tranquilli verba, vt ab illo mutuatus eſſe videatur. Cicero Apollinem Temenitem vocat pulcherrimum & maximum. Hic (Tranquillus ſcilicet) dixit amplitudinis & artis eximiæ. Sed hoc vnum, quæſo, lector attende, quòd in codicibus Tullianis Apollo Themites vocatur, quem Tranquillus Temenitem dicit. Ex quo videtur aut hîc aut illic eſſe mendum. Nam ſi à fonte Temenite, qui in agro Siracuſano eſt (cuius meminit Plinius lib. 3. c. 8.) nomen accepit, erratum erit in libris Ciceronianis: & pro Themites corrigendum Temenites. Sed vide ne potius Themites apud Suetonium Tranquillum legendum ſit, ſicut & apud Ciceronem paſſim legitur: tanquam Apollo Themites cognominetur à Themi dea fabulis celebrata, quę fatidica fuit, & ante Apollinem tenebat oraculum Delphicum, vt dicit Ouidius Metamor. lib. 1. quam præeſſe vaticiniis prodidit Marcellinus li. 23. & , vt author eſt Strabo lib. 9. olim & Apollo & Themis humano generi vtilitatem afferre cupientes, oraculum ſimul comparaſſe decreuerunt. Hæc Philippus Beroaldus.

s *A Græcis Tyreos.*] Macrobius lib. 1. ſatur. c. 9. Etenim (inquit) ſicut Nigidius quoque refert, apud Græcos Apollo colitur, qui θυραῖος vocatur. Eiúſque aras ante fores ſuas celebrant: ipſum exitus & introitus demonſtrantes potentem. Et Tertullianus lib. de Coronis.

t *Apud Pachyni incolas Libyſſinus.*] Macrobius d. lib. 1. c. 17. Hinc eſt, quod apud Pachynum, Siciliæ promontorium, Apollo Libyſtinus eximia religione celebratur. Nam cùm Libyci inuaſuri Siciliã, claſſem appuliſſent ad id promontorium: Apollo, qui ibi colitur, inuocatus ab incolis, immiſſa hoſtibus peſte, & penè cunctis ſubita morte interceptis, Libyſtinus cognominatus eſt. Ex quibus intelligis hîc legendum Libyſtinus.

u *A Scythis Octoſcyros.*] Herodotus lib. 4. & Heſychius. Ex quibus intelliges hîc Octoſyros eſſe legendum.

x *A Lesbiis Myricæus.*] Interpres Nicandri in Theriacis in eum locum,

—ἐν ἀιτ Ἀπόλλων
μαντήιας κοσμῆι ... ἰδώκατο ... ἀνδρῶν.

Multa de Myrica, déque eius vaticiniis ſubinfert.

y *Apud Spartanos Carnius.*] Macrobius d. lib. 1. c. 18. vbi & huius nominis rationem dat. Pauſanias lib. 2. 3. & 4. declarat & huius cognominis originem.

z *Ab Athenienſibus Patrous.*] Macrob. vbi ſup. Pauſan. lib. 1.

a *Et Alexicacos.*] Macrobius ibi, & Pauſanias li. 6. & iterum lib. 8. ex quibus intelliges quare ita dictus eſt, & nos quoque diximus in noſtris Commentariis Nobilitatis cap. 31. nu. 9. incip. Pauſanias.

b *A Mileſiis.*] Strabo lib. 14. non multò poſt prin. Quidam Apollinẽm, inquit, Vlion vocant, vt Mileſij ac Delij. id eſt ſalutiferum & Pæonicum. Nam οὔλειν idem eſt, quod valeo: hinc οὐλή id eſt, cicatrix dicitur. & illud οὖλέ τε καὶ μέγα χαῖρε. id eſt, iamque vale & ſalue. Apollo enim ſalutifer eſt, & Artemis, ex eo quòd integros faciat. Macrobius lib. 1. cap. 17. ex Menandro, ſcribit, Mileſios Ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro ſalute ſua immolare. Et ſubdit Pherecidem referre, Theſea, cùm in Cretam ad Minotaurum duceretur, vouiſſe pro ſalute, atque reditu ſuo, Ἀπόλλωνι οὐλίῳ, καὶ ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Sed & paulò antè, Eundem (inquit, de ipſo Apolline loquens) deum præſtantem ſalubribus cauſis οὔλιον appellant. id eſt ſanitatis authorem, vt ait Homerus,

οὖλέ τε καὶ μέγα χαῖρε.

Qui locus eſt in hymno ipſius Apollinis. Et vide in dictis noſtris Commentariis Nobilitatis vbi ſuprà, nu. 8. incip. à medicina.

† *Et Pæonicus.*] Macrobius d. lib. 1. c. 17. Iuuenalis ſat. 6.

Parce precor Paan & depone ſagittas,
Nil pueri faciunt, ipſam configite matrem,
Amphion clamat: ſed Paan contrahit arcum.

Claudianus in Gigantomachia,

Implorat Paana ſuum conterita Dele.

c *In Arcadia Epicurus.*] Legendum Epicurius, id eſt, auxiliaris,

curus, [d] apud Eleos Obſophagus : [e] ab aliis Lycius, [f] Phœbus, [g] Phaneus, [h] Iſmenus, & [i] Orius dice-

ANNOTATIONES.

liaris,ex Pauſania lib.8.non ſemel.

d *Apud Eleos Obſophagus.*] Polemon in epiſtola ad Attalum,idque perinde ſignificat ac obſonatorem ſiue manduconem,apud Athenæum lib.8.c.6.

e *Ab aliis Lycius.*] Siue Lycæus. Pauſanias lib.1. & 2. non ſemel.Philoſtratus in Imaginibus. Macrobius lib.1. Saturnal.cap.17.vbi huius nominis cauſas varias ex antiquis authoribus recenſet. Feſtus Pompeius libr.10. Lycij, inquit, Apollinis oraculum in Lycia maximæ claritatis fuit,ob luporum interfectionem. λύκος enim lupus eſt.

f *Phœbus.*] Cornificius apud Macrobium vbi ſuprà,ita dicit illum appellari ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, id eſt,quod vi fertur. ſubditque Macrob. pleroſque à ſpecie & nitore Phœbum dictum putare,id eſt, καθαρὸν, καὶ λαμπρόν. Et vide Phurnutum, & Apollinis Rhodij interpretes in lib. 2. Argonauticon,& Heraclidem Ponticum in Allegoriis Homeri.

g *Phaneus.*] Macrobius vbi ſuprà,Phanetа,inquit, Apollinem appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia Sol quotidie renouat ſeſe.Vnde Virgil.

Mane nouum.———

Qui locus eſt lib.3. Georgic. Alij autem dicunt ita vocari, vel ab apparitione,vel quòd eo nomine coleretur à Chiis, cuius meminit Achæus in Ophale, & Heſychius. Stephanus autem in Vrbibus φαναί promontorium Chij ſcribit, vnde Phanæus Apollo dicitur:ſic verò dictum ab ἀναφανῆναι, quòd illic apparuerit Delos Latonæ.Phurnutus ſcribit Apollinem Delium & Phanæum denominatum ἀπὸ τοῦ δηλοῦν. id eſt,à manifeſtando,quòd videlicet omnia illuſtret, quæ ſunt in mundo:ſicut Phanæi Apollinis phanum conſtructum ἀναφαίνοντος,id eſt,illuſtrantis omnia.Quæ maiori ex parte etiam memorat Lilius Gregorius Gyraldus de Diis Gentium,Syntag.7.

h *Iſmenus.*] Hinc Iſmenius:Herodotus libr. 1. Clio.Siquidem apud Thebas Bœotias tripus aureus,quem illic Apollini nuncupauit Iſmenio. Et iterum lib. 5. Quin ipſe vidi apud Thebas Bœotias in Iſmenij Apollinis templo, literas Cadmæas in tripodibus quibuſdam inciſas, magna ex parte conſimiles.Ionicis.Pauſanias in Corinthiacis & Bœoticis. Stephanus in libro de vrbibus vult Apollinem Iſmenium appellatum fuiſſe à fluuio Iſmeno.

i *Orius.*] Horius dicendum cum aſpiratione, ex Pauſania lib.2.non adeò longè à princ.Horium,inquit,quam ob rem appellent, nihil pro certo habeo dicere : coniectura adducor,finibus,vel armis,vel iure potitos,Apollini Horio, hoc eſt,ac ſi Terminatori dicas,vota ſoluiſſe.Sed his adde multa cognomina Apollinis ex Macrobio eodem lib.1.cap.17. videlicet Hermes ἑρμῆς, Ieius ἰήιος, Pæan παιὰν : de quo Feſtus Pompeius libr.14. Pæan,inquit, Appollinem vocauerunt,quòd ſagittarum ictu eum nocere putabant.Eſt enim παίειν ferire. Alij quòd remedians faceret finem talis grauitatis.Loxias,Delius,Nomius,de quo Phurnutus,& Cicero lib.3.de Natura deorum. ἀρνοκόμης, id eſt, agnorum cuſtos,de quo Philoſtratus in Heroicis, Pollux lib.2. & diximus in legibus Connubialibus in l.2.gloſ.2.nu.33. ναπαῖος. de quo & Stephanus de Vrbibus,& Hellanicus in ſecundo Lesbicon. Chryſocomos, id eſt,auricomus,de quo etiam Phurnutus, & ita ſæpe Homerus & Heſiodus eum vocarunt. ἀκερσεκόμης, id eſt,intonſus.Argyrotoxus,Smyntheus, σμινθεύς, πυθῶος. de quo Strabo lib.13. Virgilius lib.3. Æneidos.& Statius lib.1.Thebaidos,& vtriuſque interpretes. πύθιος, Pythius.& horum omnium origines & cauſas deſcribit.Et ex his Pauſanias meminit.Smynthæi lib.10. & Pythij lib.1.non ſemel,& lib.2.4.5.& 8.ad fi. Sed & præter hæc alia multa cognomina ipſius Apollinis memorat idem Pauſanias hæc ſunt,ſcilicet,lib.1.Delphinius de quo etiam Plutarchus in Theſeo,& in lib.de Induſtria animalium.Atqui, inquit, & Dictynnæ Dianæ, & Delphinij Apollinis ara,templáque per Græciã multa paſſim ſunt.Pollux Onomaſticon lib. 8. c.33. Forum apud Delphinium, ab Ægeo conſtitutum eſt : dedicatum autem eſt Apollini Delphinio & Delphiniæ Dianæ,primúſque ibi iudicatus eſt Theſeus, expians cædem ab illo occiſorum latronum & Pallantidarum, quos occidiſſe quidem confeſſus eſt : hoc autem iure feciſſe affirmauit.Decatephorus,id eſt,Decumanus.Parnopius,tanquam dicas Locuſtarius à locuſtis,aut Culiciarius, ſiue Bruchis aut culicibus ab eo expulſis.Dionyſodotus,id eſt,à Baccho dictus.Agyieus,id eſt Compitalis, ſeu mauis, Compitalicius,ſiue etiam viarum præſes, non ſemel in eo lib.& iterum lib.2.& 8. Et de hoc quoque Horatius lib.4. Carm.Ode 6.

Phœbe,qui Xantho lauis amne crineis,
Dauniæ defende decus camœnæ
Leuis Agyieu.

Et ibi interpretes, Suidas,& Arpocration, & Pollux lib.9. προόψιος, id eſt,præſagus,ſiue præuidens.Pæon, Agræus,id eſt,agreſtis. Proſtaterius, cuius etiam meminit Sophocles in Electra,& Heſychius.Dictus eſt autem Apollo Proſtaterius,quod ante ianuas ſtatueretur. Latous ad fin.eius lib.1, de quo Horat.lib.1.Car. Ode 31.

Frui paratis & valido mihi
Latoë dones.

Statius lib.1.Syluarum ſyl.2.in Epithalamio Stellæ & Violantillæ,

Latous vatum pater,& Semeleius Euan.

Item lib.2. Clarius, Didymæus. De quo Strabo lib. 14. & Vlpianus Epitome inſtitutionum, c.22.§.deos. vbi ita ſcribit,Deos hæredes inſtituere nó poſſumus,præter eos,quos Senatuſconſulto, conſtitutionibus principum inſtituere conceſſum eſt:ſicuti Iouem Tarpeium, Apollinem Didymæum,Martem in Gallia,Mineruam Melienſem, Herculem Gaditanum,Dianam Epheſiam, Matrem deorum Cybelen,eam,quæ Smirnæ colitur,& Cœleſtum Salinenſem, Carthaginis.Diradiotes,Ægyptius,Maleates,de quo etiam lib.3.Thearius,Epibaterius.tanquam dicas conſcenſor:Plataniſtius, Pythaëius non ſemel in eo lib.2. Hic enim alius eſt à Pythio,de quo ſuprà.Et de hoc quoque ipſe Pauſanias lib.3.Item ex lib.3.Acritas,Carnias, Epidelius:niſi is locus ſit, qui Apollini ſacer eſt:nam id incertum eſt apud Pauſaniam.Amazonius.Et lib.4.Amyclæus.De quo & Thucydides lib.5.Polybius lib.item 5.Strabo lib.8. Athenæus lib.6. c.4.& lib.5.Theemius.& lib.6.Aceſius. de quo & nos diximus in Commentariis Nobilitatis,cap.3.num.9.incip.Pauſanias.& lib.7.Thyræus, Theoxenius.& lib.8. Actius, de quo Virgilius lib.8. & Propertius (vt iam diximus) lib.4. eleg.6.de pugna Actiaca nauali.Cereates, Oncæates,Parrhaſius, Clarius. Et lib.9. Spodius,id eſt, Cinericius:quoniam eius ara de victimarum cineribus eſſet extructa. Polios, quòd æquè ac canus dicitur. Boëdromius, de quo & Callimachus in Hymnó. Ptous, de quo Herodotus lib 7. Lycophron,Steſichorus & Alexander, & ab eo fortè πτῷον ἱερὸν, Ptoum templum in Bœotia ſupra paludem Copiadem lib.8.Et idem Pauſanias lib.10.Sitalcas.Alia quoque Athenæus,ſcilicet,Grynæos.Is namque lib.4. citat Hermiam in lib.2.de Apolline Grynæo. & Cumæus eodem loco. Sunt & alia, præter illa, plurima à Lilio Gregorio Gyraldo ex antiquis authoribus recenſita in libris de Diis Gentium, Syntagmate 17. videlicet, Lycoctonus, Lycegenetes, ex Homero,cuius locus eſt lib.4.Iliados,licet eum locum non deſignet.Lycoreus,Cœliſpex,Delphicus,Triopius, κερδῷος, id eſt Lucrio,Pythoctoros,Hecatombæus, Phileſius, Parparius,Tortor,Hyperionides,ſiue Hyperion, Phaëſimbrotus.Epitropius, ἐπιμήλιος, Homerodromus, Bel, ſiue Beles, Hecatebeletes,Hecatebolos,Hecaërgus,Pegaſæus, ἄναξ, id eſt,Rex,Thyreus,Dicæus,ſiue Dircæus, Palatinus, Leucadius,Theoxenius,Hyſius, Patareus, Cytinus, Daphnæus, Corypæus,Hylata,Tegyræius,προπυλαῖος,Abæus,Litheſius, Geruntius,Thelchinius,Myſtes,Genitor, Eutreſites,Acræphius,Helius,Embaſius,& Ecbaſius, Gergithius, Hyacinthides,

Apollo & Liber iiſdē ſacris culti.
Bacchi cognomina diuerſa.
Minerua varia cognomina.

batur. [k] Obſeruatúmque apud Thraces, Lacedæmonios & Bœotios fuit, Apollinem & Liberum patrem eadem ſacra habere, iiſdémque honoribus coli. [l] Baccho verò Siculi Morichum dixere nomen: [m] Arabes, Oracal & [n] Adoneum: [o] alij Lyæum, [p] Erebinthium, [q] Sabazium: [r] Lacedæmonij Scythitem & Milichium vocitarunt, cuius faciem muſto intingere, & fucis ornare vetus mos erat. Tradunt quoque Mineruas diuerſis cognominari nominibus: [s] nam & Trigemina,

ANNOTATIONES.

thides, Cous, Thymbræus, Tyrbanos, Aphetor, Enholmos, Chryſotoxos, Clytòtoxos, Arcitenens, Chryſocheres, Crinitus, Chryſaor, Leſcheconius, Leſchinarios, Orcheſtes, Phyxius, Nappæus, Telmiſſius, Eutryptos, Tornax, Lariſſenus, Stobæus, Filphoſſius, Tilphuſa, Telphuſius, Phyllæus, Tarrhæus, Selinuncius, Salganeus, Muſagetes (nec in repertorio Pauſaniæ, vbi Muſarum ductor, nam idem eſt) Marmarinus, Aleuromantis, Fragius, Ixius, Styracites, Illeus, Ægletus, Mantous, Dynaſtas, Cataon, Cillæus, Helius, ſiue Helios, Eriſatheus, Caſſius, Aſtypalæus, Odryſſeus, Euryalus, Zoteatas, Zoteleſtes, Therelimius, Ereſius. Thyius, Thoapus, Thecmius, Soſianus, ſiue Suſianus, Aperca. Quibus & tu adde quod ἐπιτρίπους à Sophocle dicitur. ab ea parte ſcilicet, Tripodis, in qua Vates ſedere ſolebat, vt ſcribitur in Commentariis Ariſtophanis.

k *Obſeruatúmque.*] Id vſque ad verſic. Baccho. eſt Macrobij multorum teſtimonio lib. 1. Saturnal. c. 18.

l *Baccho verò Siculi Morichum.*] Xenodotus, aut, vt alij vocant, Zenobius, in collectaneis.

m *Arabes, Oracal.*] Herodotus lib. 3. non longè poſt princ. ſcribit hos Dionyſium, quem Vrotale, & Vraniam, quam Alilat vocant, ſolos deorum eſſe arbitrari.

n *Et Adoneum.*] Auſonius Epigrammate 30.

Ogygia me Bacchum vocat,
Oſirim Ægyptus putat,
Myſi Phanacem nominant,
Dionyſon Indi exiſtimant,
Romana ſacra Liberum,
Arabica gens Adoneum,
Lucaniacus Pantheum.

o *Alij Lyæum.*] Plutarchus in lib. de Cohibenda iracundia. Ouid. lib. Metam. 4. poſt princ. nomina Bacchi enumerans, ſic ait,

Thuráq; dant, Bacchúmq; vocant, Bromiúmque, Lyæúmque,
Ignigenámque, ſatúmq; iterum, ſolúmq; Bimatrem.

Idem Ouid. Amorum lib. 2. eleg. 11.

Illic appoſito narrabis multa Lyæo,
Penè ſit vt mediis obruta nauis aquis:

Et lib. 3. eleg. 15. & vlt.

Corniger increpuit thyrſo grauiore Lyæus:
Pulſanda eſt magnis area maior equis:

Phurnutius & Seruius huius cognominis rationem reddit lib. 4. Æneidos, ibi,

Gens epulata toris Lenæum libat honorem.

p *Erebinthium.*] Heſychius ἐρεβίνθου διόνυσος, vſurpat pro eo, qui nullius rei homo ſit, nec dignus: iuxta, inquit, prouerbium, Ciccrinum ius. de quo Eraſmus Chil. 2. cen. 6. c. 47.

q *Sabazium.*] Strabo lib. 10. ex Demoſthene in oratione de corona. Diodorus Siculus lib. 4. cap. 2. vbi de Baccho & eius cognominibus, ſic ait, Traditur quoque & alter multa prior ætate fuiſſe Bacchus, quem aiunt ex Ioue & Proſerpina natum, & à nonnullis appellatum Sebazim. Huius genus ſacra, honoréſque propter pudorem nocturna occultáque agunt Stephanus de Vrbibus, vbi de Sabis loquitur, Cic. lib. 2. de legib. Nouos verò deos (inquit) & in his colendis nocturnas peruigilationes ſic Ariſtophanes facetiſſimus poeta veteris comœdiæ vexat, vt apud eum Sabazius, & quidam alij dij de peregrinis iudicati è ciuitate eiiciantur. De Sabazio ſic Cicero lib. 3. de Natura deorum ſcribit. Tertium Dionyſium Caprio patre, cúmque regē Aſiæ præfuiſſe dicunt, cui Sabazea ſunt inſtituta. Citatur τὸ σαβάζιε epitheton ex Orpheo Reperitur certe apud Ariſtophanem cùm in Veſpis, tum in auibus. Commentator ait ſic Bacchum, ſeu Dionyſium à Thracibus nominari. Atque idem in Auibus annotat, Sabazion a Phrygibus coli, eiuſque ſacerdotes σάβοι fuiſſe dictos. citatque authorem Heracleoten. Monet præterea hanc appellationem ipſum habere à ſacris. Nam barbaros σαβάζειν dicere τὸ εὐάζειν καὶ τὸ ἀλαλάζειν σαβασμόν.

r *Lacedæmonij Scythitem & Milichium.*] Soſibius tradit Sycitem Dionyſium a Lacedæmoniis cultum, quod peræque ſignificat atque ficulneum: verum Heſychius Syceatem legere videtur. Atque ideo ſic appellatum, quòd ab eo ficum repertam dicunt: quo etiam nomine Milichius aliquando dictus eſt, quòd & milica ficus appellata eſt. Pauſanias autem lib. 1. iterumque 2. Milichij Iouis meminit & lib. 10. ad finem, Milichiorum deorum, quos interpretantur blandos, placidos, mites, iucundoſs, manſuetos, clementes, placabiles. Et Plutarch. in lib. de cohibenda ira ſcribit deorum regem Milichium appellari. Extátque epigramma Leonis Philoſophi de Milichio Ioue lib. epigram. 1.

—μὴ δὲ νοίσω,
ζῆνος μειλιχίοιο λαχὼν θρόνον ἀνέρος ἄτην.

Id eſt,

Ne quidem intelligam Iouis Milichij ſortitus ſolium, hominis perniciem. His autem Bacchi cognominibus adde Omeſten & Mæuolen, quæ ſunt crudelitatis & inſaniæ cognomina ex lib. Plutar. de cohibenda ira. Et Euion ex Horatio Carm. lib. 1. ode 18.

Monet Sithoniis non leuis Euius.

Et Ouid. lib. 1. de arte amandi,

Pars Hymenæa canunt, pars Euoe, euie clamat:
Sic coeunt ſacro nupta deuſq; toro.

Perſio Satyra 1.

—Et Lyncem Mænas flexura Corymbis
Euion ingeminat, reparabilis adſonat Echo.

Statio lib. 2. Thebaidos,

Et tunc forte dies noto ſignata Tonanti
Fulmine, præropti cùm te tener Euie partus
Transfudere patri.

Dictus eſt autem Euius Bacchus, quòd cùm in Gigantomachia dimicans non apparuiſſet, Iupiter pater eum à Gigantibus diſcerptum iudicauit, dixitque Heu, quæ vox gementis eſt, deinde adiecit υἱέ, id eſt, filius. Acron tamen in Horatium ait, Bacchum in ea contra Gigantes pugna in leonem à Ioue mutatum, Gigantem interfeciſſe in conſpectu patris, ad cuius facinoris comprobationem, dixerit Iupiter, εὖ υἱέ, id eſt, ô bone fili. Horatius 2. Car. ode 19.

—Euoe, parce Liber.
Parce graui metuende thyrſo,

Et paulò poſt:

Tu, cùm parentis regna per arduum
Cohors Gigantum ſcanderet impia,
Rhœcum retorſiſti, leonis
Vnguibus, horribiliq; mala.

Hinc patronymicum Euias, quod Bacchi ſacerdotem ſignificat. Hor. Car. lib. 3. ode 25.

—Non ſecus in iugis
Ex ſomnis ſtupet Euias,
Hebrum proſpiciens & niue candidam Thracem.

De nominibus Bacci copioſè Ouid. lib. Metam. 4. Diod. Siculus lib. 4. c. 2. & Lilius Gyraldus de Diis gentiu Syntag. 8.

s *Nam & Trigemina.*] Nullibi, quod ſciam, Mineruam Trigeminam vocatam legi: verùm Tritoniam & Tritogeniam ſæpiſſimè. De primò Herodotus 4. lib. Silius Italicus lib. 3.

Hæc

[t] Glaucopis & [u] Sais ab Ægyptijs appellatur:[x] à Mileſijs Aſiſia, apud quos mirificum fuit templum: à [y] Græcis Artemis, [z] à Cretenſibus Dictynna, [a] Phœbe & Diana: [b] à Siculis Lyen, quia parturientium ſoluit dolores. [c] Prima enim fertur Iouis filia: ſecunda, Nilo orta, quã Ægyptij Saleten dixerunt: tertia quam Arcades Chorion nominant: quarta Pallantis, quæ patrẽ interemit ipſam vitiare conantem, cui pinnarum talaria affinxerunt. Mercurium quoque multiplici ferunt vocatum nomine:[d] Galli

ANNOTATIONES.

Hanc qui ſtagna colunt Tritonidos alta paludis,
Qua Libyo, ut fama eſt, bellatrix incita lympha,
Inuento primum Virgo perfudit oliuo.

Idem lib. 6.

Et Pallas Libycis Tritonides edita lymphis.

Pomponius Mela lib. 1. cap. 7. vbi Africam minorem deſcribit, Super hunc, inquit, ingens palus amnem Tritona recipit, ipſa Tritonis, vnde & Mineruæ cognomen inditum eſt, vt incolæ arbitrantur ibi genitæ, faciuntque ei fabulæ aliquam fidem, quòd, quem natalem eius putant, ludicris virginum inter ſe decertantium celebrant. Lucanus Meiæ accinit lib. 9. his verbis:

Torpentem Tritonos adit illæſa paludem.
Hanc, vt fama, deus, quem toto littore pontus
Audit ventoſa perflantem littora concha:
Hanc & Pallas amat, patrio quæ vertice nata,
Terrarum primam Libyen, nam proxima cælo eſt,
Quod probat ipſe calor, tetigit, ſtagniq́ue quieta
Vultus vidit aqua, poſuitq́, in margine plantas,
Et ſe dilecta Tritonida dixit ab vnda.

De ſecundo Diodorus Siculus lib. 3. cap. 5. & lib. 6. cap. 15. Cuſtodiam, inquit, filiæ Mineruæ permiſit, paulò ante hæc tempora circa Tritonem fluuium, vnde & Tritonia dicta eſt, genitæ. Sext. Pompeius lib. 18. ſcribit Tritogoniam Mineruam a ripa Tritonis fluminis dictam, quod ibi primitus ſit viſa. Seruius in lib. 2. Æneidos ibi,

Nec dubijs ea ſigna dedit Tritonia monſtris.

Tritonia (inquit) aut quaſi terribilis ἀπὸ τοῦ τρεῖν, id eſt, timere, aut ſecundum Lucanum, vt diximus. Heſychius. Plutar. in lib. de Iſide & Oſiride. Verum Hecaten Tergeminam dictam probat illud Virgilij lib. 4. Æneid.

Tergeminamq́, Hecaten, tria virginis ora Dianæ.

Ex quo & Alexander poſſet hic excuſari, quoniam nõnulli putant Hecaten & Dianam eandem eſſe. Cui opinioni refragatur ille idem locus, qui eas, vt diuerſas ponit, ne longè teſtimonia alia petamus.

t *Glaucopis.*] Hoc eſt, glauca oculos, vel cæſia Minerua. Cicero lib. 1. de Nat. deor. Iſto enim modo dicere licebit Iouem ſemper barbatum, Apollinem ſemper imberbem, cæſios oculos Mineruæ, cæruleos eſſe Neptuni. Mineruæ autem perpetuum eſſe apud Homerum, & alios videbis in noſtris legibus connubialib. l. 2.

u *Et Sais.*] Herodot. lib. 2. Cicero lib. 3. de Natur. deorum, quo loco infra citabimus. Propertius lib. 2. elegia 2.

Mercurioq́, Sais fertur Bœbeidos vndis
Virgineum primo compoſuiſſe latus.

Arnobius aduerſus gentes lib. 3.

x *A Mileſijs Aſiſia.*] Alia ſcribendum eſt, aut Aſſeſia, vtroque enim nomine cognominata eſt. Priore ſcilicet apud Pauſan. lib. 3. non adeo longe à ſin. Inter eas ipſas ruinas templum extat Mineruæ cognomento Aliæ. Pollucem & Caſtorem erexiſſe tradunt, quo tempore à Colchica expeditione reduces reuerterunt, fuiſſe vero & Colchis Aliæ Mineruæ templum. Altero vero apud Herodotum libro 1. Duodecimo autem anno incẽſis ab exercitu ſegetibus, hoc rei fieri contigit, ſegetes vt erant incenſæ, valido vigente vento, celeriter peruaſerunt Mineruæ templum, cognomento Aſſeſia, quo incendio templum deflagrauit. Et Stephanus de Vrbibus authoritate Theopompi lib. 24.

y *A Græcis Artemis.*] Non memini me legiſſe Mineruam Artemidem dictam, ſed tantum Dianam vbique, & huius appellationis rationem docet Plato in Cratylo, vti etiam Strabo lib. 14. Apollo, inquit, ſalutifer eſt. Et Artemis ex eo dicitur, quòd integros faciat. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 15. & Phurnutus. ſed vide, quæ dicam infra.

z *A Cretenſibus Dictynna.*] Nec Mineruam quoque ita vocatam à Cretẽſibus, aut alijs, ſed Dianam apud Diodorum Siculum lib. 6. cap. 15. aut aliorũ computatione lib. 5. c. 15. Palephatus in lib. ἀπίστων. Et hoc quoque nomine appellat Tibullus lib. 1. eleg. 4. ad Priapum,

Perq́, ſuas impune ſinit Dictynna ſagittas.
Affirmes, crines perq́, Minerua ſuos.

Ouid. Metamorph. lib. 2.

Ecce ſuo comitata choro Dictynna, per altum
Mænalon ingrediens.——

Et Statius lib. 9. Thebaidos,

Per te Maternos mitis Dictynna labores,

Et ibi Lactantius interpres ſic ſcribit, Dictynna ob id dicta Diana Britomartis filia, virgo Cretenſis Dianæ à retibus piſcatorũ, quæ Græcè δίκτυα nominatur: à quibus huius corpus inuentum, extractum eſt. Inſula tamen Creta peſtilentia laborauit, quam euadere penitus nequiuiſſent, niſi templum Dianæ inſtituiſſent, eamq́, Dictynnam vocaſſent à retibus. Et Pauſan. lib. 3. non longe à ſin. & iterum lib. 10. quam (inquit) Ambroſſenſes potiſſimum venerantur.

a *Phœbe & Diana.*] Nec vſquam reperies Mineruam Phœbam dictam, ſed Lunam, quæ à plurimis eadem cum Diana exiſtimatur. Virgil. lib. 1. Georg. de Luna,

——Vento ſemper rubet aurea Phœbe.

Ouid. lib. 1. Metamorph. non longè poſt princ.

Nec noua creſcendo reparabat cornua Phœbe.

Et iterum eodem lib. de Diana,

——Fugit altera nomen amantis
Syluarum latebris, captiuarumq́, ferarum
Exuuijs gaudens, innuptæq́, æmula Phœbes,
Vitta coercebat poſitos ſine lege capillos.

Et lib. 2. eiuſdem operis de Luna,

Quanto ſplendidior, quam cætera ſydera fulget
Lucifer, & quantò, quàm Lucifer aurea Phœbe.

Et lib. 6. eiuſdem operis de Luna,

Deſine, Phœbus ait, pœnæ mora longa querela eſt.
Dixit idem Phœbe.

Et in epiſt. Acontij ad Cydippen ad fi. in epilogo de Diana,

Hæc tibi me in ſomnis iaculatrix ſcribere Phœbe,
Hæc tibi me vigilem ſcribere iuſſit Amor.

b *A Siculis Lyen.*] Diomedes & Probus id cognominis Dianæ à Siculis adſcribunt: eiuſq; rei cauſam afferunt. Hæc eorũ verba ſunt, Antequam Hiero Syracuſis expugnaret, morbo Sicilia laborabat (vel, vt Probus ait, hic pecora interibant) varijs & aſſiduis cæremonijs Dianam placantes, finem malis inuenerunt, eandem Lyen cognominauerunt, quaſi ſolutricem malorum.

c *Prima enim.*] Hæc vſque ad verbum, Mercurium, ſunt Ciceronis lib. 3. de Natura deorum, Minerua prima, inquit, quam Apollinis matrem ſupra diximus. Secunda orta Nilo, quam Ægyptij Saitæ colunt. Tertia, quam à Ioue generatam ſupra diximus. Quarta, Ioue nata, & Coryphe Oceani filia, quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. Quinta, Pallantis, quæ patrem dicitur interemiſſe, virginitatem ſuam violare conantem, cui pinnarum talaria affingunt. Ex quibus vides Alexandrum hic vnam omiſiſſe, & perperam Saleten, pro Saiten hic poſuiſſe. Ex hiſque intelligis totum hunc Alexandri locum ab illis verbis, A Græcis Artemis, eſſe corruptum ac confuſum.

d *Galli Theutatem.*] Id eſt, mortis deum Lucan. lib. 1.

etenim Theutatem, [e] Ægyptij verò Their appellarunt, [f] quos quinque numerari plerique autumant, [g] ſicut Vulcanos plures. [h] Cybelem quoque alij Rheam dixere, [i] alij Berecynthiam, [k] plerique Bonam deam. [l] Iidem verò Phryges Peſſinuntiam matrem deum vocant: [m] Attici Cecropiam Mineruam, Cyprij Paphiam Venerem, Cretes Dictynnam Dianam, Siculi Stygiam Proſerpinam, Eleuſini vetuſtam Cererem, alij Iunonem, nonnulli Bellonam, plerique Hecaten. [n] Prima vero Iunonis ædes à Camillo dicata eſt in Auentino, quæ cæteris longe multumque præſtitit, ad quam ſimulachrum Iunonis Veientanæ allatum memorant, quam Reginam nominatam volunt. [o] Altera in Capitolio, iuxta [p] quam ſacri anſeres paſcebantur, quæ & Regina dicta eſt. [q] Tertia in arce, cognomento Monetæ, in area in qua M. Manlij Capitolini domus fuit, quam à L. Furio dictatore votam nonnulli memorant. nam quum nouo motu tota vrbs contremiſceret, & quibus piamentis, cuive

Cybeles nomina.

Iunonis ædes & aræ diuerſæ Romæ.

ANNOTATIONES.

Ex quibus immitis placatur ſanguine diro
Teutates, horrenſq; feris altaribus Heſus.

Lactantius lib.1.cap.21. Liuius 3.Decad.lib.6.in oppugnatione nouæ Carthaginis, Quod vbi verſus Scipio in tumulum, quem Mercurium Theutatem appellant, aduertit, multis partibus nudata defenſoribus mœnia, eſſe omnes è caſtris excitos ire ad oppugnandum vrbem & ferre ſcalas iubet.

e *Ægyptij Their.*] Plato in Philebo & Phædro Theuth dicit. de quo & nos ſuprà diximus. Lactantius Diuinarum Inſtit.lib.1 cap.6. Apud Cicer.lib.ſcilicet 3.de Diuinat. inquit, C. Cotta pontifex diſputans contra Stoicos, de religionibus & varietate opinionum, quæ ſolent eſſe de diis, vt more Academicorum omnia faceret incerta, quinque fuiſſe Mercurios ait: & enumeratis per ordinem quatuor, quintum fuiſſe eum à quo Argus occiſus ſit, ob eámq; cauſam in Ægyptum profugiſſe, atque Ægyptiis leges ac literas tradidiſſe. Hunc Ægyptij Thoth appellant, à quo apud eos primus anni ſui menſis, id eſt, September, nomen accepit. Idem oppidum condidit, quod etiam nunc Græcè vocatur ἑρμόπολις, & Saitæ ſeruant & colunt eam religiosè: Qui tametſi homo fuerit antiquiſſimus, tamen & inſtructiſſimus omni genere doctrinæ, adeò vt ei multarum rerum & artium ſcientia Triſmegiſto cognomen imponerent. Hactenus Lactantius.

f *Quos quinque numerari.*] Scilicet Mercurios ex Cicerone vbi ſuprà.

g *Sicut Vulcanos plures.*] Cicero d.lib.3.de Natura deorum, paulò ante ea quæ ſuprà adduximus, ſic ſcribit, Vulcani item complures. Primus cœlo natus, ex quo & Minerua Apollinem eum, cuius in tutela Athenas antiqui hiſtorici eſſe voluerunt. Secundus in Nilo natus Opas, vt Ægyptij appellant, quem cuſtodem eſſe Ægypti volunt. Tertius è tertio Ioue & Iunone, qui Lemni fabricæ traditur præfuiſſe. Quartus Mænalio natus, qui tenuit inſulas propter Siciliam, quæ Vulcaniæ nominabantur.

h *Cybelem quoque alij Rheam dixere.*] Strabo libro 10.non ſemel.

i *Alij Berecynthiam.*] Strabo ibi, & Virgil.lib.6.Æneid.

——*Qualis Berecynthia mater*
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes.

Et lib.9.

Ipſa deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iouem.

Et ibi Seruius declarans cur ita vocetur, & D. Auguſtinus lib. Ciuitatis Dei 2. cap. 4 & Fulgentius Mythologicôn lib.3.vbi de ipſa Berecynthia & Aty. Hincque cornu Berecynthium Horatio lib.1 Carm.Ode 18.

——*Sæua tene cum Berecynthio*
Cornu tympana.

Quo ſcilicet excitabantur ad furorem ſacerdotes Cybeles Berecynthiæ. Ouid.lib.4.Faſtorum,

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit, & Idææ feſta parentis erunt.

Atque etiam tubæ Berecynthiæ eidem Horat. lib.3. Carm. Ode 19.

——*Cur Berecynthiæ*
Ceſſant flamina tibiæ?

Vbi Acron & Porphyrion interpretes ſcribunt, Berecynthiam eſſe vrbem Phrygiæ, vnde & tibiæ Phrygiæ, quæ ſacris Matris deum adhiberi conſueuerant.

k *Plerique Bonam deam.*] Vide infra cap.7.

l *Iidem vero Phryges.*] Strabo lib. 10. & Apuleius lib. 11. non multò poſt princ.

m *Attici Cecropiam Mineruam.*] Hæc omnia vſque ad verbum, Prima. ſunt Apuleij d.lib.11.

n *Prima verò Iunonis ædes à Camillo.*] Liuius 1.Decad.li.5. in tribus locis, & 3.Decad. lib.2. poſt princip. iterumque lib.7.vbi dicit, tactam de cœlo ædem in Auentino Iunonis Reginæ. Valerius Maximus lib.1.cap 8. Plutarchus in Camillo, Lactantius lib. 2. cap. 17. P. Victor in 13. regione vrbis. Pomponius Lætus in Compendio Hiſtoriarum Rom. vbi de Magnitudine imperij Rom loquitur, ſcribit, M. Furium Camillum, captis Veiis, Veientanamq; Iunonem vrbi intuliſſe.

o *Altera in Capitolio.*] Cicero in Orat. ad Equites Rom. antequam iret in exilium, Nunc ego, inquit, Iupiter Opt. Max. cujus nutu ac ditione ſola terrarum gubernantur: téque particeps connubij ſocia ac regni Regina Iuno: téque Tritonia armipotens, Gorgona, Pallas, Minerua, cæterique dij, deæque immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis ſedem Capitolij incolitis conſtitutam, &c. oro atque obſecro, ferte opem pariter Reip. cunctæq. ciuitati, meiſq; fortunis. Templum etiam Iunonis Reginæ habuiſſe Capitolium, teſtis eſt Liuius, vbi de bello geſto à Cn. Flaminio contra Ligures. Valerius Maxim.lib.1. cap.8. de Miraculis, ſcribit, Voluntarium Iunonis Monetæ, quam Liuius Reginam vocat, in vrbem Rom. tranſitum.

p *Iuxta quem ſacri anſeres.*] Anſeres Romanis curæ fuiſſe ob Capitolium defenſum eiſque cibaria à Cenſoribus locari teſtantur Plinius libro 10. cap 22. & Seruius in libro 8. Æneid ibi,

Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus Gallos in limine adeſſe canebat.

In capitolio, inquit, in honorem illius anſeris, qui Gallorum nunciarat aduentum, poſitus fuerat anſer argenteus. Martianus lib.2.c.5.

q *Tertia in Arce.*] Monetam à monendo dictam eſſe Cicero de Diuinat.1. monet his verbis, Vocem ab æde Iunonis ex arce extitiſſe, quo circa Iunonem illam appellatam Monetam Ouidius lib.1.Faſtor.

Candida te niueo poſuit lux proxima templo,
Qua fert ſublimes alta Moneta gradus.
Nunc bene proſpicies Latiam Concordia turbam,
Nunc te ſacratæ conſtituere manus.
Furius antiquam populi ſuperator Hetruſci
Vouerat, & voti ſoluerat ille fidem.

Id Camili voto factum canit idem Ouidius libro Faſtor. 6.

Arce quoque ex ſumma Iunoni templa Monetæ,
Ex voto memorant facta Camille tuo.
Ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam
A Capitolino reppulit arma Ioue.

Liuius 1.Dec lib.7. Anno inquit, poſtquàm vota erat, ædes Monetæ dedicatur, C. M. Rutilio III. T. Manlio Torquato II. Coſſ. Prodigium extemplò dedicationem ſequutum, ſimile veſtuto montis Albani prodigio. Plutarchus in

Romulo

deo ſacrum fieret,non dinoſcerent, ex arce vocem auditam ferunt, monentem, vt ſue plena ſacrum Iunoni & procuratio fieret:inde Monetæ nomen datum. [r] Nouimus quoque in vico Iugario aram Iunonis Iugæ conſpici, quæ coniugiis præeſſe dicebatur, [s] ſicut Cinxia & [t] Gamelia Iuno, à nubentibus ſancte colebatur: cui ſacrificantes,obſeruabant vt bilem à viſceribus hoſtiæ dimoueant, illamq; iuxta aram defodiant loco abdito & operto, vt ſignarent ſine bili matrimonia eſſe oportere. [u] In Exquiliis quoque Laciniæ Iunonis templum fuit, & [x] in foro Olitorio ara Iunonis Matutæ: [y] Ædem in Palatio etiam Iunonis Soſpitæ ſummo honore cultam inuenimus,iuxta templum Cybeles, [z] cuius aram Numæ legibus pellex tangere vetabatur. [a] Nam in colle Viminali, [b] & in porticu Octauiæ, Iunonis templum & aram fuiſſe vulgo proditum memoriæ eſt. Neque omittendum, noua religione & barbara cæremonia apud diuerſas gentes Iunoni ſacrum fieri: [c] nam Lauini templum Iunonis erat, & iuxta ſpecus, vnde prodiens draco, virginis manu paſcebatur. [d] In Syria in phano antiquiſſimo ſacerdotes dum Iunoni ſacrificant, inuicem digladiantur, [e] ſicut Corybantes in ſacris magnæ deæ, & [f] in templo Dianæ apud Ariciam: apud Crotonem ſacerdos breui ſcuto ſuperſtans ſacrum facit, & victi- *Sacra Iunonis diuerſa.*

ANNOTATIONES.

Romulo ſcribit, Tatium Sabinorum Regem eã vrbis partem incoluiſſe, vbi nunc Monetæ eſt templum, qua ex Palatio in Circum maximũ itur, iuxta quem locũ ſunt, quos pulchræ Monetæ gradus vocant. Tatius in arce, vbi nunc eſt ædes Iunonis Monetæ, qui anno quinto, quam ingreſſus vrbem fuerat, à Laurentibus interemptus, ſeptima & vigeſima Olympiade, hominem exuit, vt inquit Solinus cap.2. Lactantius cap.8. lib.2. Monetæ ædem Cal.Iun. dedicatam ſcribit Macrob.Satur.lib.1.cap.12. Hanc Lucanus lib.1. Caſtrenſem vocat,

Numina miſcebit caſtrenſis flamma Moneta.

r *Nouimus quoque in vico Iugario.*] Feſtus Pompeius lib.9. non longè poſt princ. Iugarius vicus dictus Romæ, quia ibi fuerat ara Iunonis Iugæ, quam putabant matrimonia iungere.Et de hac quoque Iunone Iuga,ſiue Iugali,Seruius in 4. lib.Æneid. ſuper hæc Didonis verba,

Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali.

Propter iugum, inquit, quod imponebatur matrimonio coniungendis: vnde & Iuno Iugalis dicitur.

s *Sicut Cinxia.*] Iam de ea ſuprà diximus.

t *Et Gamelia.*] Hoc eſt, Nuptialis Iuno, in nuptiis colebatur. Plutarchus in Præceptis Connubialibus cap. 28. Euſebius Præparationis Euangelicæ, lib. 3. Et huius quoque meminit Græcus Pindari interpres.

u *In Exquiliis quoque Laciniæ.*] Virgil.lib.Æneid.3.

——*Attollit ſe diua Lacinia contra.*

Et ibi Seruius,Lacinia, inquit, templum Iunonis Laciniæ, à rege conditore, vt quibuſdam placet,dicitur. Vel, ſecundum alios, à latrone Lacinio, quẽ illic Hercules interemit: & in hoc expiato loco, templum Iunoni condidit. Strabo lib.6. Poſt Scylletium Crotoniarum fines ſunt & Iapygum terna promontoria: deinde Lacinium Iunonis templum, ſuperiori ætate locupletiſſimum, doniſque frequentiſſimis plenum. Liuius 3.Dec.lib.4. Sex millia aberat ab vrbe nobile templum,ipſa vrbe nobilius,Laciniæ Iunonis,ſanctum omnibus circa populis. Et lib.8.in fin.Propter Iunonis Laciniæ templum æſtatem Hannibal egit, ibique aram condidit, dedicauitq; cum ingenti rerum ab ſe geſtarum titulo Punicis,Græciſq; litteris inſculpto.Et lib.10.eiuſdem Dec. Hannibal, quod roboris in exercitu erat in Africam tranſuexit: multis Italici generis, quia in Africam ſecuturos abnuentes,conceſſerant in Iunonis Laciniæ delubrum, inuiolatum ad eam diem,in templo ipſo fœdè interfectis. Et 4.Dec. lib.7. poſt princ. Romæ Iunonis Laciniæ templum de cœlo tactum erat,ita vt faſtigium valuæq; deformarentur. Et 5.Dec.lib.2.poſt prin. Iterúmque poſtea aliquot interiectis ſcribit eius templi violati vltionem.Plin.lib.7.c.7. ſcribit in Laciniæ Iunonis ara ſub dio ſita, cinerem immobilem eſſe,perflantibus vndique procellis. Valer.Max. li.1. cap.1. de Neglecta religione, ſcribit Ful. Flaccum non impunè tuliſſe quòd in Cenſura regulas marmoreas ex Iunonis Laciniæ templo in ædem Fortunæ equeſtris,quam Romæ faciebat,tranſtulerit. Lactant.lib.2.cap.8.

x *In foro Olitorio ara Iunonis Matutæ.*] Liu.4. Decad. lib.4. non longè à ſi. Ædes eo anno aliquot dedicatæ ſunt: vna Iunonis Matutæ in foro Olitorio,vota locatáq; quadriennio antè à C. Cornelio Coſſ. Gallico bello. Cẽſor idem dedicauit. Altera Fauni. P. Victor in vndecima vrbis regione eam in foro Olitorio conſtituit.

y *Ædem in Palatio etiam Iunonis Soſpitæ.*] Ouidius Faſtor. lib.2.

Principio menſis Phrygiæ contermina matri.
Soſpita delubris dicitur aucta nouis.

Cicero lib. 1. de Natu. deorum, quatuor Iunones inter ſe confert: duas Soſpitas prius, vnam nimirum quæ Romæ colebatur, cuius templũ in Palatino fuiſſe memoratur: alteram Lanuuinam. Romanorum Soſpita,Lanuuinorumque Iuno,velut eadem ſuo apud Cic. d.loco depingitur habitu. Fuit enim eadẽ id quod ex oratione pro Murena ſub finẽ, & ex Liuio lib.8.ab V. C. colligitur. Textum & Cicer. & Liuij iã ſuprà adduximus, P. Victor in decima regione delubrum Soſpitæ Iunonis ædis matris deûm fuiſſe conterminum,ſcribit. Cic.lib.1. de Diuin. Marlianus lib.2.c.18.

z *Cuius aram Numæ legibus.*] Gellius lib.4. c.3. Legis hæc verba ſunt, Pellex ædem Iouis ne tangito. Feſt. Pompeius eius legis verba ponit, in quibus Iunonis ſimpliciter, non Soſpitæ fit mentio.

a *Nam in colle Viminali.*] P. Victor in regione quinta,conſtituit templum Iunonis Lucinæ in colle Viminali.

b *Et in porticu Octauiæ.*] Plinius lib.36. cap.5. Intra Octauiæ porticus, inquit, in Iunonis æde Æſculapius & Diana. Marlianus lib.3. cap.12. Porticum Octauiæ ὀξυφερῶς ſignauit Ouid.lib.1. de Arte hoc verſu,

Aut vbi muneribus nati ſua munera mater
Addidit externo marmore diues opus.

c *Nam Lauini.*] Cicero lib. de Natu. deorum 1. Liuius 1. Dec.lib.8.& 3. Decad.lib.1.poſt princ.& lib.9, & 4.Decad. lib. 10. vbi ſcribit Lauinij ſimulachrum Iunonis Soſpitæ lachrymaſſe.

d *In Syria.*] Lucianus in Lucio, ſiue aſino, de Syriacis ſacerdotibus ſcribens,inquit, Illi mitras proiicientes, & ceruicem ſubtus intorquentes,gladiis brachia diſſecabant.

e *Sicut Corybantes.*] Vide Platonem in Euthydemo. Strabo lib.10. Lucanus lib.1.

——*Crinemq; rotantes*
Sanguineum populis vlularunt triſtia Galli.

Corybantes, qui & Galli dicebãtur, ſacerdotes ſunt Cybeles deûm matris. Hi inſani caput per furorẽ rotant cultriſque faciem & muſculos corporis totius diſſecant,morſibus quoque ſeipſos impetunt,cum maiore ſe correptos furore, vel ſimulant,vel reuera ſentiunt. Apul.lib.8.Metam.

f *Et in templo Dianæ apud Ariciam.*] Iuxta Ariciam lucus eſt Dianæ, Artemiſium vocant, vbi Barbaricus Scythicúſque mos obſeruatur. Namque ſacerdos inſtituitur fugitiuus quidam vir gladium tenens,& inſultus ſemper circumſpectans, & vt inquit Strabo lib.5. ad ſe tutandum ſtrenuè paratus. Scribit Seruius in hoc Artemiſio fuiſſe arborem illam quam celebrat Virgil.in 6. (ibi,

mam Iunoni cædit. In Samo niſi habitu nubentis & nuptiarum ſolennibus ſeruatis, Iunoni ſacrum facere non licet. In [g] Stymphalo Arcadiæ Iunoni triplex ſacrum ex tribus cognominibus fit: vnum, velut puellæ: alterum, vt Ioui nuptæ: tertium, velut viduæ. [h] Sami quoque, vt dicata Iunoni templa, *Lyſandria.* Lyſandria vocentur, ſenatuſconſulto cautum fuit: & Argis in ara Iunonis nulli externo aut peregrino ſacrum facere permittitur.

ANNOTATIONES.

Aureus, & folijs, & lento vimine ramus.)

de qua infringi ramum non licebat. Hanc hiſtoriam Pauſanias in Corinthiacis tangit, qui ſacerdotes apud Aritiam alij aliis ſuccedebant: non enim ingenui hoc munus obibant, ſed ſerui idem fugitiui: qui ſingulari certamine inter ſe dimicant, cum victoria etiam ſacerdotium adipiſcebantur: ſempérque victor idem & ſucceſſor alterius erat, quem morem etiamnum ſuis temporibus duraſſe ſcribit. Id peculiariter regnum vocabatur, & ipſe ſacerdos rex Nemorenſis dictus à nemore illo Dianæ ſacrato, quod Artemiſium nuncupari ſignificauimus. Hinc ab Ouidio dictum eſt in 3. Faſtor.

Regna tenent fortes manibus, pedibusq́; fugaces,
Et perit exemplo poſtmodo quiſque ſuo.

Item in primo de Arte amandi,

Ecce ſuburbana templum nemorale Dianæ,
Partaq́; per gladios regna nocente manu.

Hinc Val. Flaccus in 2. Argonaut.

——Et ſoli non mitis Aricia regi.

Lucanus quoque lib. 3.

Qua ſublime nemus, Scythicæ qua regna Dianæ.

Caligula, qui omnium commodis incommodabat, immiſit quendam fugitiuum robuſtiorem, qui cum rege illo Aricino ſacerdote, qui iam multos annos ſacerdotio potitus erat, depugnaret: vt ita ſuperatus & vita ſpoliaretur & ſacerdotio, cui ſacerdotium erat vilioris conditionis. Author Tranquillus in Caligula cap. 35.

g *In Stymphalo.*] Pauſan. lib. 8. In antiqua Stymphalo (inquit) Temenum habitaſſe aiunt, Pelaſgi filium, cumque Iunonem educaſſe, & tria templa Deæ extruxiſſe, totidem etiam indidiſſe ei cognomenta. Cum virgo adhuc eſſet παῖδα, id eſt adoleſcentulam appellauit Ioui autem iam nuptam, τελείαν, id eſt perfectam. A Ioue denique, cùm ob diſſidium, qualecunque tandem id fuerit, diſceſſet, & Stymphalum rediiſſet, χήραν, id eſt, Viduam nominauit.

h *Sami quoque.*] Plutarchus in Lyſandro.

Ex quibus oppidis, quibusq́; regionibus, aut terrarum oris ingenio clari & præcipua doctrina viri plures euaſere.

CAPVT V.

EX multis magnis animis, ampliſſimisq́; ingeniis, quæ vnquam vidimus aut legimus, illorum qui ſtudio diſciplinarum exteras nationes conquiſiuere, in primis
Eudoxus. [a] Homerus fuit, Orpheus, [b] Eudoxus, [c] Democritus, [d] Pythagoras, [e] Archyta, & [f] Plato, clari ſapientia: qui ad Gymnoſophiſtas, ſpectandóſque ſiderum motus, diſciplináſque ediſcẽdas, tanquam ad mercaturam bonarũ artium profecti ſunt. [g] Is
Pythagoras. verò Eudoxus ſummus perhibetur aſtrologus, qua tẽpeſtate Galli Senones vrbem
Plato. peruaſtarunt. [h] Pythagoras Tarquinii Superbi tempore viguit. [i] Platonem verò
Archita. poſt quadringenteſimum vrbis annum ad Dionyſium veniſſe fama vulgauit. Archyta autem dum

ANNOTATIONES IN CAP. V.

a HOmerus.] Herodotus in libello de vita Homeri.

b *Eudoxus.*] Diogenes Laërtius in vita illius.

c *Democritus.*] Idem Laërtius in vita illius poſt princ. & Cicero lib. 5. de Finib. Platonis & Pythagoræ peregrinationes ſcribens, de Democrito ſic tradit, Cur hæc eadem Democritus (qui verè falſóve quæreremus) dicitur oculis ſe priuaſſe: certè vt quàm minimè animus à cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deſeruit incultos, quid quærens aliud niſi beatam vitam, quam ſi etiam in rerum cognitione ponebat: tamen ex illa inueſtigatione naturæ conſequi volebat, vt eſſet bono animo. Idem enim ille ſummum bonum εὐθυμίαν, & ſæpe ἀθαμβίαν appellat: id eſt animum terrore liberum.

d *Pythagoras.*] Id enim amore indagandæ veritatis ad Ægyptios, Magos, & Perſas vſque penetrauit, vt ſcribit Lactantius lib. 4. cap. 2. & ante eum Cicero lib. 5. de Finibus.

e *Archita.*] Laërtius in vita illius, & Platonis. Huius Architæ modeſtiam in ira ſic ſcribit Cic. Tuſc. 4. ex quo illud laudatur Architæ, qui cùm villico factus eſſet iratior, Quo te modo, inquit, accepiſſem niſi iratus eſſem.

f *Plato.*] Nam idem de eo ſcribit ac de Pythagora Lactãtius, vbi nuper citauimus. Et de Platone quoque Cic. dicto lib. de Finib. Cur, inquit, Plato Ægyptum peragrauit? vt à ſacerdotibus barbaris numeros & cæleſtia acciperet? cur poſt Tarentum ad Architam? cur ad cæteros Pythagoreos Echecratem, Timeum, Arionem, Locros, vt cum Socratem expreſſiſſet, adiungeret Pythagoreorum diſciplinam, eáque quæ Socrates repudiabat, addiſceret? Plato poſt Socratis obitum ad Italiam iterum venit, & Pythagoreos Eurytum Tarentinum, & ſeniorem Architam ſectatus, atq; ad Indos & Magos intendiſſet animũ, niſi eum bella tunc vetuiſſent Aſiatica. Author Apuleius in Dogmate Platonis. Et Cicero Tuſcul. 1.

g *Is verò Eudoxus.*] Euſebius Cronographus in Olympiade 97. Aul. verò Gellius lib. 17. cap. 21. ſcribit, hunc Eudoxum Aſtrologum in Græcia nobilitatum fuiſſe, non longo tempore poſt bellum Senonicum, cùm Galli Romam præter Capitolium cœperunt, Lacædemoniíque ab Athenienſibus apud Corinthum ſuperati ſunt duce Phormione. Strabo lib. 17. ſcribit Eudoxum cum Platone in Ægyptum profectum, & cum ſacerdotibus annos tredecim verſatum fuiſſe.

h *Pythagoras.*] Liu. 1. Decad. lib. 1. de Numæ electione loquens, ſic ſcribit, Authorem doctrinæ eius, quia non extat alius, falsò Samium Pythagoram edunt, quẽ Seruio Tullo regnante Romæ, cẽtum amplius poſt annos, in vltima Italiæ ora, circa Metapontum Heracleamque & Crotonem iuuenum æmulantium ſtudia cœtus habuiſſe conſtat. Aul. Gell. vbi ſup. Poſtea, inquit, Pythagoras Samius in Italiam venit, Tarquinij filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit. Euſeb. in Olymp 64. Cic. lib. 2. de Orat. Quidam (inquit) Numam Pompilium illũ regem noſtrum, fuiſſe Pythagoreum ferunt, qui annis permultis ante fuit, quàm ipſe Pythagoras: quo etiam maior vir habendus eſt, cùm illam ſapientiam conſtituendæ ciuitatis duobus prope ſeculis ante cognouit, quam eam Græci natam eſſe ſenſerunt. Pythagoras Samius floruit in ea parte Italiæ, quæ magna Græcia dicta eſt, regnante Tarquinio Superbo, vt ait Cic. Tuſcul. 1.

i *Platonem verò.*] Gellius vbi ſuprà ſcribit, Paucis annis

poſt

diſcendi ſtudio flagrat, multas per oras peregrinatus, captus à piratis, & venundatus eſt. [k] Sic Thales ille Mileſius, cuius ſunt multa & miranda inuenta, [l] deinde Solon & [m] Lycurgus, vt legum ſanctionumque quas tulere, cauſas rationéſque curioſius penſitarent, aliique illuſtres viri, nullū vitæ cultum aut paratum requirentes, partim Ægyptios & Æthiopes, partim Syros, Arabas, Perſas, Parthos, Hyrcanos & Indos, omnes denique terrarum fibras, ac diuerſi orbis vltimas oras rimando, nihil inexpertum reliquere, dum ſtudia bonarum artium, & veri cognitionem vndique emendicarent, ita vt ex omnibus ſapientiſſimis viris, quos vlla vnquā tulit ætas, in patrio ſolo pauciſſimos funeratos inuenias. Quibus exculti doctrinis, tantum proceſſere, vt multa ingeniorum doctrinarumque monumenta poſteris reliquerint: ſuaſque non vrbes modò & oppida, ſed regiones & gētes magnis nominibus nobilitarint. [n] Præcipue verò Miletus Ioniæ, multiplici doctrina præditis viris excelluiſſe fertur: nam & Thaletis aſtrologi, qui inter ſapientes adnominatur, Anaximenis philoſophi mathematicorum nobiliſſimi, qui horologium oſtendit primus: Timothei muſici, & Anaximandri phyſici, Hecatei hiſtorici, atque Æſchinis oratoris, qui magno in precio fuere, aliiſque ſcientiſſimis viris floruiſſe fertur. [o] Ingenia quoque Aſiatica ſua laude fraudanda non ſunt. Ex hac enim poeta Anacreon, Mymnermus, & Antimachus, claro præconio celebrati: deindde Hipponax, & Sappho, atque Alcæus poetæ, qui lyricos inuenit. Præter hos, Xanthus, Hecatheus, Herodotus, Ephorus & Theopompus hiſtorici, [p] aliique præcipua doctrina viri, illam ſempiternæ laudi memoriæque commendarunt. [q] Fuit præterea Carthea ſeu Iulis, parua circa Delon inſula, clara ingeniis viriſque: ex ea enim Simonides poeta, qui ſcripſit multa præclare & Bacchylides, deinde Eraſiſtratus medendi arte clarus, cuius plura documenta ſunt: atque Ariſto Bionis æmulus ex Peripatetica diſciplina, duxere originem. [r] Nec minus ex Bithynia & Cyrenis, non diſpari laude cenſendi. Ex illa enim Zenocrates philoſophus, & Dionyſius dialecticus, Hipparchus & Theodoſius. Item Theophanes orator, in cauſis forēſibus verſatus egregiè, & Aſclepiades medicus. Ex [s] Cyrenis verò Callimachus, qui elegos ſcripſit primus, quo tempore Liuius poeta Romæ fabulā dedit: & Ariſtippus Socraticus floruiſſe dicitur, [t] cuius filia Areta tantum ingenio valuit, vt poſt Ariſtippum ſcholas cum laude rexerit, & diſciplinas docuerit. [u] Præter quas vr-

Thales. *Solon.* *Lycurgus.* *Ex Mileto Ionia.* *Ex Aſia viri docti.* *Ex Carthea ſeu Iulide.* *Ex Bithynia.* *Ex Cyrenis.* *Aliæ vrbes doctis viris claræ.*

ANNOTATIONES.

poſt Alexandrum natum, Platonem philoſophum ad Dionyſium Siciliæ tyrannum poſteriorem profectum fuiſſe.

k *Sic Thales ille Mileſius.*] Laërtius in vita illius.

l *Deinde Solon.*] Plutarchus & Laërtius, vterque in vita illius.

m *Et Lycurgus.*] Plutarchus in vita quoque illius.

n *Præcipuè verò Miletus.*] Hæc vſque ad verſ. Ingenia quoque. ſunt Strabonis lib. 14. non multò poſt princ. & alibi quoque eodē libro. Et de ipſo Thalete, Timotheo & Anaximandro. Pomp. Mela lib. 1. cap. 17. Sed quod hîc dicitur, Anaximandrum primùm oſtendiſſe horologium, Plinij eſt lib. 2. cap. 76. Sed qui primus Romanis id fecit, diſces ex eodem lib. 7. cap. 60.

o *Ingenia quoque Aſiatica.*] Hæc magna ex parte vſque ad verſic. Aliíque præcipua. ſunt Solini cap. 43. aut aliorum computatione 53. quibus addit Poëtas, & multos alios excellentes doctrina & ingenio viros: ſic enim inquit, Ingenia Aſiatica inclyta per gentes fuere. Poëtæ Anacreon, inde Mimnermus & Antimachus: deinde Hipponax, deinde Alcæus, inter quos etiam Sappho mulier. At hiſtoriæ conditores Xanthus, Hecateus, Herodotus, cum quibus Ephorus & Theopompus.

p *Aliij, præcipua.*] Vt Xenophanes phyſicus qui poëmata de Sillis fecit, & Polymnaſtum in muſica doctum, ex eodem Strabone lib. 14. Bias, Pittacus, Cleantes, Anaxagoras & Heraclitus ex Solino vbi ſuprà, & priuatim de ſingulis Diogenes Laërtius.

q *Fuit præterea Carthea ſiue Iulis.*] Hæc vſque ad verſ. Nec minus. ſunt Strabonis lib. 10. Duæ verò, inquit, reſtant, Carthea ſcilicet, & quam Iulidem appellant, ad quas reliquarū habitatores cōcurrunt, Cartheiam quidē à Pœëeſſa, Iulidem verò è Coriſſia. Ex Iulide Simonides condendorum author carminum, duxit originem, necnon illius ex fratre nepos Bacchylides & poſteà Eraſiſtratus medicus inſignis. & ex Peripateticorum ſecta philoſophorum Ariſto, Bionis Boryſtenenſis æmulus.

r *Nec minus ex Bithynia.*] Hæc vſque ad verſ. Ex Cyrenis. ſunt eiuſdem Strabonis lib. 12. Sed & Hipparchum Bithynium fuiſſe conſtat ex Æliano lib. de Animalibus 7. c. 8.

s *Ex Cyrenis verò Callimachus.*] Ea vrbs, vt Strabo lib. 17. ſcribit, viros claros complures habuit, qui & libertati optimè præeſſe poterant & imminentibus Barbaris fortiter reſiſtere. Et paulò poſt ſic ſcribit, Ex Cyrene illuſtres fuere, Ariſtippus Socraticus, qui Cyrenaicam philoſophiam inſtituit, & Areta eius filia, quæ in ſchola ſucceſſit, & Ariſtippus filius, qui matri ſucceſſit, & μητροδίδακτος cognominatus eſt, & Anniceris, qui Cyrenaicam ſectam videtur emendaſſe, & Anniceriam ab ea deriuaſſe. Callimachus quoque Cyrenæus eſt & Eratoſthenes, ambo ab Ægypti regibus in honore habiti. Alter poëta ſimul & grammaticæ ſtudioſus: alter & in his, & in philoſophia, & in mathematicis præſtantiſſimus. Hæc Strabo. Quod autem de Liuio poëta hîc dicitur, nonnihil diſſidet ab eo quod ſcribit Gellius d. lib. 17. cap. 21. cùm ait, Neque diu pòſt Callimachus poëta Cyrenenſis Alexandriæ apud Ptolemæum Regem celebratus eſt. Annis deinde poſteà paulò pluribus, quàm viginti, cum Pœnis pace facta, Coſſ. Claudio Centone Appij Cæſi filio, & M. Sempronio Tuditano, primus omnium L. Liuius poëta fabulas docere Romæ cœpit.

t *Cuius filia Areta.*] Diogenes in Ariſtippo. Strabo vbi ſuprà.

u *Præter quas vrbes, Tharſus.*] Strabo libro 14. refert tantum ſtudium Tharſenſibus circa philoſophiam fuiſſe & alias diſciplinas, quæ in corona verſabantur, vt Athenas & Alexandriam & alia loca, in quibus ſcholæ & philoſophiæ exercitationes fierent, ſuperarent: Sed & in hoc plurimum excellere, quòd hîc indigenæ diſcunt, peregrini verò non multi huc adueniunt. Ex Tarſo, vt ſcribit ibidem Strabo, viri illuſtres fuere, ex Stoicis, Antipater, Archelaus, & Neſtor, & duo Athenodori: quorum qui Cordylion dictus eſt, cum M. Catone vixit, & apud eum mortuus eſt. Alter verò Sandonis filius, quem à vico quodam Cananitam dicunt, Cæſaris præceptor fuit, & in honore maximo apud illum habitus eſt. Clariſſima præterea hæc vrbs fuit eo ipſo, quòd Paulum Apoſtolum alumnum habuit, virum vnicè in religione noſtra Chriſtiana memorabilem, vt ſcribitur Acto. cap. 22. in princ. Solinus cap. 51. Matrem vrbium Tarſon vocat, tum ob eius vetuſtatem, tum ob excellens in ea vrbe ſtudium.

Simonides. Aſclepiades. Anacreontis interitus.

bes, Tarſus, [x] Alabanda, [y] Tyrus, [z] Gnidus, [a] Rhodus, variis eruditionibus & doctrinis excelluere, præcipuóſque & ſummo ingenio viros eduxere. [b] Sed quod eſt de Simonide dictum, magni exempli illius caſus fuere, bis monitu diuûm, partim ruina, partim naufragio erepti. [c] Aſclepiades verò publico fertur præconio, quòd phreneticos & mente imminuta laborantes, conſentu ſonorum, mirabili experimento ad ſanitatem reuocarit. [d] De Anacreonte inter mira exempla fatum memoratur, & memorabilis illa mors, acino vuæ paſſæ ſtrangulati: quæ res infirmitatis humanæ nos commonefacit, fortunæque varietatis, atque imminentium calamitatum, vitæque variis caſibus expoſitæ, magna nobis documenta dari.

ANNOTATIONES.

x *Alabanda.*] Alabanda (vt ſcribit lib. 14. idem Strabo) vrbs duobus montibus ſubiecta eſt, ita diſpoſitis, vt ſiſtæ inuerſæ aſpectum exhibeant, &c. Alabanda homines molles & ſuffitos habet, & pſaltrias multas. Hinc viri memorabiles fuere duo fratres, oratores, Menocles & Hierocles: item Apollonius & Molon, qui Rhodum migrauerunt.

y *Tyrus.*] Fuit nomen proprium patris Didonis, vt author eſt Iuſtinus lib. 18. qui ab aliis Belus eſt. Hæc vrbs Maximum Tyrium, Philoſophum Platonicũ, alumnum habuit. Is de variis quæſtionibus ad multas philoſophiæ partes pertinentibus, perpetuæ orationis compoſuit Sermones, quos anno 1557. excuſit Henricus Steph. Typographus.

z *Gnidus.*] Strabo lib. 14. Viri, inquit, è Gnido memorabiles fuere, primùm Eudoxus Mathematicus, Platonis ſodalis: poſteà Agatharchides, Peripateticus, vir hiſtoricus, ætate noſtra Theopompus, Diuo Cæſari familiaris, & qui apud eum maxime potest. Item Artemidorus eius filius. Hinc Cteſias fuit, qui Xerxem medicatus eſt, & res Syricas & Perſicas conſcripſit.

a *Rhodus.*] Strabo d. lib. 14.

b *Sed quod de Simonide.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione Simonidis ſomnium referens, Quid, inquit, illa duo ſomnia, quæ creberrimè commemorantur à Stoicis? Quis tandem poteſt contemnere vnum de Simonide? qui cùm ignotum quendam proiectũ mortuum vidiſſet, eúmque humauiſſet, haberétque in animo nauim cõſcendere, moneri viſus eſt, ne id faceret, ab eo, quem ſepultura affecerat: ſi nauigaſſet, eum naufragio periturũ. Itaque Simonidem rediſſe, periſſe cæteros, qui tum nauigaſſent. Hoc ſomnium refert etiam Valerius Maximus lib. 1. cap. 7. tit. de Somniis. Hunc etiam Simonidem beneficium ſalutis à diis accepiſſe ſcribit Cicero lib. 2. de Oratore ad finem, his verbis, Cùm cœnaret Cratone in Theſſalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem & nobilem, ceciniſſétque id carmen, quod in eum ſcripſiſſet, in quo multa ornandi cauſa poetarum more, in Caſtorẽ ſcripta & Pollucem fuiſſent, nimis illum ſordidè Simonidi dixiſſe, ſe dimidium eius ei quod pactus eſſet, pro illo carmine daturum: reliquum à ſuis Tyndaridis, quos æquè laudaſſet, peteret, ſi ei videretur. Paulò poſt eſſe ferunt nunciatum Simonidi vt prodiret: iuuenes ſtare ad ianuam duos quoſdam, qui eum magnopere euocarent, ſurrexiſſe illum ipſum, prodiiſſe, vidiſſe neminem. Hoc interim ſpatio conclaue illud, vbi epularetur Scopas, concidiſſe, ea ruina ipſum oppreſſum cum ſuis interiiſſe: quos cùm humare vellent ſui, neq; poſſent obtritos internoſcere vllo modo, Simonides dicitur ex eo quod meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator vniuſcuiuſque ſepeliendi fuiſſe. Hac tum re admonitus inueniſſe fertur, ordinem eſſe maximè qui memoriæ lumen afferret. Hactenus Cicero. Valerius Maximus hác etiam hiſtoriam narrat lib. 1. tit. 8. de Miraculis.

c *Aſclepiades.*] Cælius Aurelianus Chronicôn lib. 1. cap. 5. Cenſorino de die Natali. & Martiano Capella lib. 9. cap. 6. & diximus in noſtris Commentariis Nobilitatis, cap. 31.

d *De Anacreonte.*] Valerius Maximus lib. 9. cap. 12. tit. de Mortibus non vulgaribus, ſcribit, Anacreontem bis humanæ vitæ modum ſupergreſſum, & vuæ paſſæ ſucco tenues & exiles virium reliquias fouentem, vnius grani humore pertinacius faucibus inhærente, abſumptum fuiſſe. Plinius verò lib. 7. cap. 7. conceptum hominum & generationem ſcribens, inquit, Atqui etiam hodie minoris potes, quantulo ſerpentis ictus dente: aut etiam, vt Anacreon poëta, acino vuæ paſſæ: vt Fabius Senator Prætor, in lactis hauſtu vno pilo ſtrangulatus. Is demum profectò vitam æqua lance penſitabit, qui ſemper fragilitatis humanæ memor fuerit.

Quo apparatu, & qua pompa quantoq́ omnium ſtudio olim Romani triumphos agerent: quis ordo ſeruari, & quæ in triumpho ferri conſuerant. CAPVT VI.

Triumphũ petenti quæ primũ facienda & obſeruanda erat.

QVÆ [a] triumphantium pompa & quis ordo fuerit, quantóque omnium ſtudio & apparatu ducibus exercituum, poſt res feliciter geſtas triumphus deferri conſueſſet, interciſe veterum monumentis traditum eſt. [b] In primis fuit obſeruatum, vt qui imperatores rebus bene geſtis, poſt multa facinora militaria, domitis hoſtibus triumphum poſcerent, pacatam prouinciam ſucceſſori in primis traderent, exercitumq; victorem, & opimum præda, teſtémque virtutis & ignauiæ cuiuſque, meritiq; & immeriti, Romam reducerent. [c] Inq; ædem Bellonæ extra vrbem ſenatu euocato, [d] (neque enim triumphum petenti, vrbem inire fas erat) de rebus à ſe geſtis magnificè,

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a *QVæ triumphantium pompa.*] De triũphis in vniuerſum vide Valerium Maximum lib. 2. cap. 3. quod eſt de Iure triumphandi. Plutarch. in Romulo. Sed quibus adde & Dionyſium Bacchum omnium primum de Indis triumphaſſe elephanto Indico vectum, vt ſcribit Diodorus Siculus lib. 5. cap. 2.

b *In primis fuit obſeruatum.*] Hoc patet ex infinitis Liuij locis.

c *Inq; ædem Bellonæ.*] Liuius 3. Decad. lib. 6. vbi de Marcelli triumpho loquitur. & lib. 8. vbi de triumpho Scipionis loquitur. iterúmque vbi de triumpho Neronis & Claudij. rurſumque lib. 9. vbi de triumpho ſine ouatione L. Manlij. Et 4. Decad. lib. 3. vbi de triumpho Cethegi de Inſubribus. Et 4. Decad. lib. 2. vbi de triumpho C. Cicereij prætoris, & alibi ſæpe. Adde etiam in ædem Apollinis apud eundem 4. Decad. lib. 7. non multò ante fin. vbi de L. Æmylio Regillo, qui claſſe præfectum Antiochi Regis deuicerat. Extra vrbẽ, inquit, in æde Apollinis cùm Senatus datus eſſet, auditis rebus geſtis L. Æmylij Regilli, quantis cum claſſibus hoſtium dimicaſſet, quot inde naues demerſiſſet aut cepiſſet, magno conſenſu patrum triumphus naualis eſt decretus. & iterum lib. 9. poſt princ. vbi de M. Fuluij Proconſ. triumpho ex Ætolia.

d *Neque enim triumphum petenti vrbem inire fas erat.*] Cælius

quæ oppida, quaſque prouincias bello viciſſent, aut quibus cum hoſtibus ſignis collatis conflixiſſent, quæque egregia ipſi feciſſent, quotque hoſtium millia cecidiſſent, omnia denique belli decora, ordine differebant: [e] vbi legatos, tribunos militum, centuriones, milites denique exercitus, quò notior teſtatiorque eorum virtus foret, adeſſe oportebat, vt meritæ illius virtutis, cui tantus honor debebatur, ſi quid veri vaniue referretur, teſtes forent. [f] Auguſtus verò Octauius in templo Martis Vltoris, quod in foro ſuo poſuit, ſenatum de bellis, deque triumphis conſuli, vtque prouincias cum imperio petituri inde deducerentur, in eoque reuerti ex prouincia triumphorum inſignia deponerent, decreto ſanciuit: [g] tametſi in Martio campo, & in pratis Flaminiis, non ſemel de triumpho actum inuenimus. Apud Argiuos ex militia reuerti duces, cum militum agmine totoque exercitu, in Charadro extra vrbem concilium aduocabant: ibique de militaribus donis, quæ cuique deberetur, optimatum conſenſu decernebant. [h] Sæpius tamen abſenti duci: quum de rebus geſtis egregie, maxime cognitum eſſet, à ſenatu decretus triumphus fuit. [i] Cúmque res bello geſtæ, triumpho dignæ viderentur, prout erant ſententiæ, populi iuſſu, patribus authoribus, triumphum decernebant: aut ſi ſenatus aduerſaretur, per tribunos ad populum ferri poſſe populúmque citra ſenatus authoritatem triumphos ſæpe decreuiſſe compertum eſt. [k] Valerio & Horatio conſulibus, victis Sabinis & Volſcis, quum triumphus negaretur, L. Icilius tribunus plebis de illorum triumpho ad populum tulit, qui primi ex ſcito plebis, nullo decernente ſenatu, triumpharunt. Et [l] M. Rutilio dictatori de plebe homini, deditis & victis hoſtibus, ſine patrum authoritate, ſolo iuſſu populi triumphare licuit. [m] Tametſi plures, quum Romæ aduerſante ſenatu honos negaretur, in Albano honeſtos triumphos egiſſe legamus. [n] Primuſque M. Papyrius Maſſo, quum Romæ negaretur, in Albano, & [o] alij illius exemplo triumpharunt. [p] M. verò Antonio magnæ inuidiæ fuit, quòd quum deberet Romæ, Alexandriæ de Parthis triumphauit. Et [q] Domitio Ænobarbo, quòd deuictis Aruernis, nullo decernēte ſenatu, elephanto vectus, velut triumphans totam Italiã peruagarit. Manſitque diu mos Romæ de domitis nationibus & hoſtibus bello victis triumphandi, [r] ad Probum vſque imperatorem: is enim vltimus Cæſarum triumphaſſe traditur: poſt quem obliterata virtute militari, quum vigor ille animi defiuiſſet, & imperium deflexiſſet, nulli Cæſarum triumphaſſe leguntur: [s] quamuis alij Belliſarium, qui ſub Iuſtiniano meruit coronam, poſtremum omnium triumphaſſe contendant. Fuitque maximè cognitum, à condita vrbe ad Veſpaſianum & Titum, deuictis debellatiſque nationibus ab vltimo orbe, Romanos per tot ſecula [t] viginti ſupra trecentos triumphos egiſſe. [u] ex quæ Samnitibus ſolùm, hoſtibus præualentibus, multiplici tandem clade affectis & debellatis, quatuor ſuprà triginta triumphos miſſe: [x] pluriéſque de Gallis quàm de reliquo

Argiui.

Abſentibus decretus triumphus.

Triumphi à populo decreti ſine ſenatus authoritate.

Probus vltimus Cæſarum triũphauit.

Beliſarius.

Ro. de Gallis ſæpe triũpharunt.

ANNOTATIONES.

inter Epiſtolas familiares Ciceronis lib. 8. epiſtol. eiuſdem lib. 6. totius verò voluminis 140. cùm ſcribit, Neque enim ſtultè Appius, qui ſimulatque Dolabella acceſſit ad tribunal, introierat in vrbem, triumphique poſtulationem abiecerat. Suetonius in Cæſare, cap. 18. Plutarchus in eodẽ Cæſare, & Pompeio, & Catone Vticenſi, Appianus bellorum Ciuilium. lib. 2. non adeò longè à princ. vbi de Cæſare loquitur.

e *Vbi.*] Totus hic locus ſumptus eſt ex Liuio 4. Decad. lib. 1. ad fi. cuius hæc verba ſunt, C. Aurelius Coſſ. cùm ex prouincia comitiorum cauſa veniſſet, quæſtus eſt L. Furio Prętori ita triumphum decreuiſſe Senatum, vt nullius, niſi eius, qui triumphaturus eſſet, haud eorum, qui bello interfuiſſent, verba audiret. Maiores ideo inſtituiſſe, vt legati, Trib. militum, Centuriones, milites denique triumpho adeſſent, vt virtutes rerum geſtarum eius, cui tantus honos haberetur, publicè viderentur. Ecquem ex eo exercitu, qui cũ Gallis pugnauerit, ſi non militem, lixam ſaltem fuiſſe, quẽ percunctari poſſet Senatus, quod veri prætor vaniue referret. Sed & idem eiuſdem Decad. lib. 7. loquens de triumpho M. Acilij de Rege Antiocho & Ætolis, Milites, inquit, tantùm, qui ſequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus, & ſpectaculo, & facie (aliàs fama.) rerum triumphus fuit.

f *Auguſtus verò Octauius.*] Suetonius in vita illius, cap. 29.

g *Tametſi in Martio Campo, & in pratis Flaminiis.*] De vtriſque Liuius 1. Dec. lib. 3. vbi de triumpho L. Valerij & M. Horatij agit.

h *Sæpius tamen &c.*] Ad Romanos redit.

i *Cúmq; res bello geſtæ.*] Hæc ex ſequentibus patebunt.

k *Valerio & Horatio.*] Id vſque ad verſicul. Et M. Rutilio. ſunt Liuij d. 1. Decad. lib. 3. vbi ſuprà, & Dionyſij Halicarnaſſei lib. 2.

l *Et M. Rutilio.*] Idem Liuius eiuſdem 1. Decad. lib. 7.

m *Tametſi plures.*] Vt retulit ipſe Liuius 5. Dec. lib. 5. ex Oratione M. Seruilij, & ex ſequentibus quoque patebit.

n *Primuſq; M. Papyrius Maſſo.*] Valerius Maximus lib. 3. cap. 6. Plinius lib. 15. cap. 29. ad fin. ſic ſcribit, L. Piſo tradit, Papyrium Maſſonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corſis, myrto coronatum ludos Circenſes ſpectare ſolitum.

o *Et alij.*] Vt M. Marcellus apud Plutarchum in vita illius, & Liuium 3. Decad. lib. 6. & Plinium Secundum, ſi is eſt, de Viris illuſtribus, ca. 41. Et Q. Minutius apud Liuium 4. Dec. lib. 5. Et C. Circeius apud eundem 5. Decad. lib. 2. Et P. Seruilius Priſcus apud Dionyſium Halicarnaſſeum lib. 6.

p *M. verò Antonio.*] Plutarchus in vita illius.

q *Et Domitio Ænobarbo.*] Suetonius in Nerone, cap. 2.

r *Ad probum vſque.*] Hunc enim triumphaſſe de Germanis & Blemys, venationémque in Circo ampliſſimam populo dediſſe, ſcribit Flauius Vopiſcus in vita eius.

s *Quamuis alij Beliſarium.*] Pomponius Lætus in vita Fl. Val. Iuſtiniani de Beliſarij triumpho ſic ſcribit, Perſas, qui tranſgreſſis limitibus, Meſopotamiã, Cœleſyriam, Syriamque prędati ſunt, Beliſarius legatus, ab Auguſto miſſus, prælio fudit fugauitque. Trans Euphratem abire coëgit, veteres firmauit limites. Iura imperij toto Orienti aſſeruit, cùm victoria redeuntem, & aureo curru triumphantem, Iuſtinianus magna lætitia excepit. Idemque dux triumpho inſignis, & rebus geſtis clarus, recuperata Africa, Gelimerem, Vuandalorum Regem, vinctum catenis Conſtãtinopolim miſit. Carthaginem firmius, quam antea, reſtituit. Triumphus maior ac pretioſior Perſico fuit &c.

t *Viginti ſupra trecentos.*] Paulus Oroſius lib. 7. cap. 6.

u *Ex q; Samnitibus.*] Multos ex his triumphos deſcribit Liuius vbique. At is 1. Decad. lib. 7. ſcribit triumphos ex ipſis plures penè quàm annos ab vrbe condita.

x *Pluriéſq; de Gallis.*] Liuius 4. Decad. li 8. in Oratione Cn.

orbe terrarum, duces Romanos triumphaſſe. Et tametſi Romanis tantum ciuibus olim triumphus decerneretur, [y] vni tamen Cornelio Balbo externo & Gaditano, ob deuictos Garamantes, tributum legimus. [z] Mirumque prodi de Ventidio Baſſo, qui ductus in triumpho, & mulio, eò proceſſit, vt Romanorum primus felicitate mira de Parthis triumpharit. [a] Fuluius poſtea Thuſculanus, cùm & ciuis & conſul Thuſculi fuiſſet, & ad Romanos tranſiſſet, tam feliciter egit, vt Thuſculum extra ſortem velut prouinciam aſſequutus, triumphum Romæ de ſua patria egerit, eo ipſo anno ciuitate donatus, & conſul factus. [b] M. quoque Perpenna Græcus homo, poſtea, conſul, de Ariſtonico iuſtiſſimum Romæ duxit triumphum. [c] Proditus tamen eſt Fuluius Flaccus tantæ moderationis fuiſſe, vt decretum ſibi triumphi honorem ob modeſtiam recuſarit. [d] Et M. Fabius, quia fratrē bello amiſerat, triūpho ceſſiſſe. [e] Tiberius quoque Cæſar de Illyriis parta victoria, triumphare noluit, conſternata tunc ciuitate propter Varianam cladem: [f] ſicut Marius deuictis Theutonis triumphum diſtulit, conſpicatus patriam aduentantibus Cimbris laborare. [g] Septimius quoque Seuerus, deuictis Parthis, quum pedum valetudine laboraret, triumphū recuſauit. Igitur decreto triūpho, Romani magiſtratus & omnes tribus obuiæ, flamineſque purpura, & ſacerdotes ac pontifices apiculis velati, laudantes gratanteſque, atque viri triumphales conſulareſque, cunctaque nobilitas & ſenatus in prætexta & laticlauis, tum omnis ſexus & ætas frequentes cum coniugibus & liberis in lætitia publica, omnibus denique ordinibus effuſis, cum gaudio ad excipiendum viſendumque prodibant. [h] Apud Athenienſes verò ſiquando ſummi duces rebus feliciter geſtis vrbem inirent, non modò à magiſtratibus & omnibus ordinibus frequenter obuiam itum eſt: ſed deorum quoque imagines producere obuiam, & diem Victoriæ conſecrare mos erat. [i] Ingredienti deinde, longo ordine, montium, fluminum, oppidorum & vrbium ſpecies, quas bello peruicerat, & vi expugnarat, præcedebant. Vrbes enim, montes & flumina, regioneſque, quas imperatores bello domuiſſent, in triumpho duci vetuſti moris erat: [k] quare T. Quintius dictator, Præneſte in deditionem accepto, ſignum Præneſte duxit triumphans, [l] & M. Marcellus Syracuſas, & [m] Scipio

Qui triumphare recuſarint.

Triumphi ceremoniæ. Roman.

Athenienſes.

ANNOTATIONES.

Manlij Coſſ. & Florus Epit. lib. 1. c. 6. de bello Samnitico.

y *Vni tamen Cornelio Balbo.*] Plinius libro 5. cap. item. 5. & iterum lib. 7. cap. 43. & Solinus cap. 42.

z *Mirumq́, prodi de Ventidio Baſſo.*] Plutarchus & Dion vterque in vita M. Antonij. Valerius Maximus libro 6. cap. 10. Plinius lib. 7. cap. 43. Triumphare, inquit, P. Ventidium de Parthis voluit quidem ſolum, ſed eundem in triumpho Æſculano Cn. Pompeij Strabonis duxit puerum. quanquàm Maſſurius author eſt, bis in triumpho ductum. Cicero, mulionem caſtrenſem ſuffarraneum fuiſſe: plurimi, iuuentam inopem in caligula militari toleraſſe. Gellius lib. 15. cap. 4. Iuuenalis ſat. 7.

Ventidius quid enim? quid Tullius? an ne aliud quàm
Sydus, & occulti miranda potentia fati?
Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos:
Felix ille tamen, coruo quoque rarior albo.

a *Fuluius verò Tuſculanus.*] Plinius d. libro 7. c. 43. varia Fortunæ exempla deſcribens, ſic inquit, Eſt & L. Fuluius inter inſignia exempla Tuſculanorum rebellantium Conſul: eodémque honore, cùm tranſiſſet, exornatus confeſtim à populo Rom. qui ſolus eodem anno, quo fuerat hoſtis, Romæ triumphauit ex iis, quorum Conſul fuerat.

b *M. quoque Perpenna.*] Valerius Maximus lib. 3. cap. 4. de his, qui humili loco nati, clari euaſerunt. Paulus Oroſius lib. 5. cap. 10. Et Eutropius lib. 4. cap. 3. ſcribunt illū deuicto Ariſtonico apud Stratonicem ciuitatem, Pergami morbo correptum diem obiiſſe. De quo & Iuſtinus lib. 36. in fi.

c *Proditus tamen eſt Fuluius Flaccus.*] Valē. Maximus libro 2. capit. 3. de iure triumphandi. Quid facias, inquit, Cn. Ful. Flacco, qui tam expetendum aliis honorem triumphi, decretum ſibi à Senatu ob res bene geſtas ſpreuit ac repudiauit?

d *Et M. Fabius.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 9. Liuius 1. Decad. libr. 2. Itaque Conſul, inquit, decernente Senatu triumphum, ſi exercitus ſine imperatore triumphare poſſit, pro eximia eo bello opera facile paſſurum reſpondit: ſe familia funeſta Q. Fabij fratris morte, rep. ex parte orba Conſule altero amiſſo, publico priuatoque deformem luctu lauream non accepturum. Valerius Maximus lib. 5. ca. item 5. de pietate erga fratres, Paulus Oroſius lib. 2. cap. 5.

e *Tiberius quoque Cæſar.*] Suetonius in vita illius, cap. 17. triumphum ipſe diſtulit, mœſta ciuitate, clade Variana. Nihilominus vrbem prætextatus & laurea coronatus intrauit: poſitumque in ſeptis tribunal Senatu aſtante, conſcendit: ac medius inter duos Coſſ. cum Auguſto ſimul ſedit: vnde, populo conſalutato, circum templa deductus eſt.

f *Sicut Marius.*] Plutarchus in vita illius, & L. Florus Epitome Liuij lib. 68.

g *Septimius quoque Seuerus.*] Ælius Spartianus in vita illius. Inde, ait, in Syriam rediit victor, & Parthicum ſibi deferentibus Patribus triumphum, idcircò recuſauit, quod conſiſtere in curru affectus articulari morbo non poſſet. Quibus adde quod Cicero cùm ſibi Senatus triumphum decerneret, Gratius ſibi, inquit, fore cōpoſita inteſtina ſeditione, ſe triumphum Cæſaris ſequi, vt ſcribit Plutarch. in Cicerone. Et P. Scipio Naſica, à Senatu vir optimus iudicatus, imperatoris nomen à militibus, & ab Senatu triumphum recuſauit oblatum, vt ſcribit Plinius Secundus, ſi is eſt, de Viris illuſtribus, cap. 44.

h *Apud Athenienſes.*] Sic enim fecerunt cum Alcibiades ab exilio reuerteretur, authore Plutarcho in vita illius.

i *Ingredienti deinde longo ordine.*] Plinius lib. 2. cap. 5. Et de montibus & fluminibus Cornelius Tacitus lib. 2. Germanicus Cæſar ad 7. Cal. Iunias triumphauit de Cheruſcis Chattiſque & Angriuariis, quæque aliæ nationes vſque ad Albim colunt: vecta ſpolia, captiui, ſimulachra montium, fluminum, præliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur.

k *Quare T. Quintius.*] Titus Liuius 1. Decad. lib. 6. T. Quintius ſemel acie victor, binis caſtris hoſtium, nouem oppidis vi captis, Præneſte in deditionem accepto, Romam reuertit triumphánſque ſignum Præneſte deuectum Iouis Imperatoris in Capitolium tulit. Vide Feſtum Pompeium lib. 18. vbi de triente loquitur.

l *Et M. Marcellus.*] Negat Valerius Maximus lib. 2. cap. 3. titu. de iure triumphandi. ei decretum fuiſſe triumphum ob captas Syracuſas: quia ſine vllo magiſtratu ad id miſſus fuerat. Plutarchus verò in vita illius dicit eum triumphaſſe in Albano monte, ac in vrbe ouationem feciſſe, quod & ipſum tradit feciſſe Liuius 3. Decad. li. 6. & detuliſſe in triumphum ſimulachrum Syracuſarum.

m *Scipio Aſiaticus.*] Liuius 4. Dec. libr. 7. ad fin. Haud ita multò pòſt, inquit, L. Scipio ad vrbem venit: qui ne cognomine fratri cederet, Aſiaticum ſe appellari voluit. & in Senatu,

Aſiaticus centum triginta oppidorum ſimulacra vno triumpho detulit,[n] & C.Cæſar Maſſiliam, Nilum, Rhenum, Rhodanumq́ue ex auro, & fatum ex ebore. Sæpe etiam præ multitudine oppidorum [o] effictas turres pro expugnatis vrbibus, captarum ciuitatum ſimulachra ferentes, in triumpho, detulere.[p] Fertur Sylla quum omnes Aſiæ & Græciæ vrbes bello domitas in triumpho duxiſſet, nulla Romanorum oppida, aut ciuium imagines ducere voluiſſe:[q] non ſic Cæſar: nam imagines Scipionis, Petreij & Catonis, inter pompæ fercula repræſentauit.[r] Inter quæ tabellas grandioribus literis inſcriptas, cum titulis, in quibus naues captæ, vrbes tributo affectæ, ſeruæ, aut vectigales, in fidémve acceptæ, oppidaque expugnata, gentes perdomitæ, & reges bello victi continebantur.[s] Tum pegmata in tertium quartumq́ue nidum velut exertis ramis, ſurgentia, & ſimulachra bellorũ artifici manu elaborata, præferebant: vbi captarum vrbium prælioru̇que effictæ ſpecies erant: vbi acies victas & fugatas, perculſos cõſternatoſq́ue hoſtes, caſtellorũ excidia, exercituſq́ue intra fuſos, vrbes populari, ferro ignique vaſtari, ædificia incendi, mœnia diſturbari, clauſtra reuelli, totaſq́ue imagines præliorum effictas, facile erat cernere.[t] His ſuccedebant ſpolia hoſtiũ, & captiua arma, tum currus ſpoliis onuſti, militariaque ſigna ex domitis gentibus non erecta, ſed inuerſa.[u] Poſt hæc catapultæ, balliſtæ, & tormentorũ omne genus vi expugnatum, ac belli apparatus, machinæq́ue ad vrbiũ excidia, roſtraq́ue nauium vi captarum,[x] naueſq́ue roſtratæ bello victæ, proferebantur:[y] quare Lucullus longas & roſtratas decem vltra centum in triumpho duxit.[z] Præterea falcati currus, clypeiq́ue inſignes & ſcuta, quibus [a] L.Papyrius dictator de Samnitibus triumphans forum ornauit, tum lecticæ aureæ,[b] æneaque vel argentea ſigna ex deuictis gentibus, quorum ſupra ducenta octoginta, & marmorea ferè totidem,[c] M.Fuluius in triumpho quem de Ætolis & Cephalenia habuit, carpentis vexit.[d] Curruſq́ue aurei vel argentei,[e] vaſaque aurea & argentea omnis generis, ſpoliaque ciuitatum vi captarum:[f] tum coronæ aureæ, & vrbium dona, & populorum, quibus à ſociis & fœdere iunctis pro virtute dux donatus fuerat, ſuo ordine ſequebantur,[g] quarum nonnullos ſupra octingentas & duo millia detuliſſe comperimus.[h] Quodque auri vel argenti facti ſignatiq́ue ex manubiis & vrbium ſpoliis, partim rudibus maſſis quæſitum foret, id omne deferri in triumpho, & perſcriptum in tabulis in ærarium eſt condi ſolitum.[i] Legimus Scipionem, cui Aphricano fuit cognomen, bello Carthaginenſi, ex præda argenti cælati pondo numero quadringenta, & vaſorum aureorum pondo ducenta millia:[k] Paulúmque Æmylium, deuicta Macedonia,

Tabellæ in triumpho prælata.

ANNOTATIONES.

Senatu, & in cõcione de rebus ab ſe geſtis diſſeruit. Et paucis interiectis, ſic ſcribit, Triumphauit menſe intercalario pridie Cal. Martias, qui triumphus ſpectaculo oculorum maior quàm Africani fratris eius fuit. Tulit in triumpho ſigna militaria 234. oppidorum ſimulachra 134. &c.

n *Et C.Cæſar.*] Maſſiliam in triumphum a Cæſare portatam fuiſſe teſtatur Ciceronis lamentatio lib. Offic. 2. his verbis, Itaque vexatis & perditis exteris nationibus, ad exemplum amiſſi imperij, portari in triumpho Maſſiliam vidimus, & ex ea vrbe triumphari, ſine qua nunquam noſtri Imperatores ex Tranſalpinis bellis triũpharunt. Id confirmat Philippica 8. Quouſque enim Maſſiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem fecit belli, per quem ſublata eſt vrbs ea, ſine qua numquam ex Tranſalpinis gentibus maiores noſtri triumpharunt? Triumphorum C. Iulij Cæſaris meminerunt Appianus bellorum Ciuilium lib. 4. Plutarchus & Tranquillus vterque in C. Cæſare. Sabellicus Enneadis 6. lib. 7. & Velleius Paterculus Hiſtoriæ Ro. lib. 1.

o *Effictas turres.*] Nam Strabo ſcribit libro 3. in triumphos turres ductas, quas in gratiam triumphantium vrbes appellabant.

p *Fertur Sylla.*] Valerius Maximus li. 2. cap. 3. de iure triumphandi.

q *Non ſic Cæſar.*] Appianus bellorum Ciuilium lib. 2. & vide infrà.

r *Inter quæ.*] Hæc maxima ex parte ſunt Liuij in triumpho Q. Cincinnati ab eo deſcripti 1. Decad libro 3. Plutarchi in vita Romuli, Pauli Æmylij & Luculli. Sunt hæc præterea Ioſephi belli Iudaici, lib. 7. cap. 24. in triumpho Veſpaſiani & Titi.

s *Tum pegmata in tertium quartúmve nidum.*] Id priuatim eſt Ioſephi vbi ſuprà. & vide ſupra lib. 5. c. 24.

t *His ſuccedebant ſpolia hoſtium & captiua arma.*] Liuius in triumphis M.Fuluij, & Cn Manlij 4 Dec. lib. 9. poſt prin.

u *Poſt hæc catapultæ &c.*] Liuius in triumpho, aut potius Ouatione M.Marcelli 3. Dec. li. 6. & in triumpho M.Fuluij 4. Dec. lib. 9.

x *Naueſq́ roſtratæ.*] Vt patet ex ſeq. exemplo.

y *Quare Lucullus.*] Plutarchus in vita illius.

z *Præterea falcati currus*] Plutarchus ibi.

a *L.Papyrius Dictator.*] Liuius 1. Dec. lib. 9.

b *Æneaq́ vel argentea ſigna.*] Cic. in Verrem act. 3. P. Seruilius quæ ſigna, atque ornamenta ex vrbe hoſtium & virtute capta, belli lege, atque imperatorio iure ſuſtulit, ea populo Rom. apportauit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad ærarium perſcribenda curauit. Liuius in triumpho Marcelli, 3. Decad. libr. 6. & in triumpho Q. Flaminij, 4. Decad. lib. 4. & in dicto triumpho Fuluij eiuſdem Decad. libro 9.

c *M.Fuluius.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. non multò poſt princ.

d *Curruſq́ aurei vel argentei.*] Pomponius Lætus in triumpho Diocletiani, cùm deſcribit magnitudinem imperij Romani.

e *Vaſaq́ aurea & argentea.*] Idem Pompo. in d. triumpho Diocletiani, & in vita F. Val. Iuſtiniani.

f *Tum Coronæ aureæ.*] L.Manlius (vt Liuius 4. Decad. li. 9. tradit) centum quinquaginta coronas aureas in triumpho tulit, C. Calphurius Piſo Prætor de Luſitanis & Celtiberis triumphans 84. Q. Ful. Flaccus cẽtum viginti quatuor. Scribit & idem Liuius 4. Decad. lib. 10. L. Aemylium Paulum triumphantem de Liguribus quinque & viginti aureas coronas tranſtuliſſe.

g *Quarum.*] Scilicet coronarum aurearum. Nam Appianus lib. bellorum Ciuilium 2. tradit Cæſarem in ſuis triumphis tuliſſe coronas aureas duas, & viginti ac octingentas ſupra duo millia, quæ quatuor ſupra decem & quadringentarum amplius vigintiq́ue millium librarum pondus excederent. ex quo haud dubiè id Alexander accepit.

h *Quodq́ auri vel argenti facti ſignatiq́.*] Id videre licet in omnibus triũphis deſcriptis à Liuio, Plutarcho & cæteris.

i *Legimus Scipionem.*] Plinius libro 33. cap. 11. ſcribit, Scipionem Africanum, cùm de Pœnis triumpharet, 4470. pondo tranſtuliſſe. Aliter Liuius 3. Decad. lib. 10. ad fin. Nam ſcribit Scipionem tuliſſe in ærarium argenti pondo cẽtum millia 23.

k *Paulumq́ Æmylium.*] Plutarchus in vita illius, Valerius

Maximus

Herculis ſignum ante triumphantem prelatum.

vaſorum aureorum,auriq́ue & argenti ſignati tantum detuliſſe,vt ex illo populus Romanus tributum pendere deſierit. [l] Quinetiam Herculis ſignum ante triumphantem non raro in pompa vehi ſolere, [m] tum ſi quid viſendum & memorabile,atque æuo priore incognitum,in deuicta prouincia fuiſſet,velut rem ſpectatiſſimam nouo inuẽto vnà afferri compertum eſt.[n] Veſpaſianus Iudæa capta, balſamum nunquam aliàs viſam arborem , & [o] Pompeius victo Mithridate ebenum , primi oſtenderunt. [p] Eundemq́ue Pompeium tertio triumpho,quem de Aſia & Ponto habuit,inter ſolemnia,alueum cum teſſeris luſorium è gemmis duabus magnitudinis miræ , nulla gemmarum ad eam accedente , detuliſſe: [q] & Aurelianum Cæſarẽ,præter alia ſpectatiſſima,tigrides, alces, & camelopardales in triumphi pompa oſtendiſſe,authores memorant. [r] Præter quæ, elephantos aut [s] equos in bello captos, [t] ſimul & obſides qui à fœderatis gentibus & ſociis dati erant , tanquam pacis pignora deduci notatum eſt. [u] Qui

Syracuſani.

mos Syracuſanis frequens erat, vt captiuos equos tonſis crinibus, victores autem lauro coronatos ducerent in triumpho. [x] Elephantos autem Curius Dentatus poſt Italia victum fugatumq́ue Pyrrhum, quatuor captiuos detulit primus. [y] L. quoque Cæcilius Metellus , rebus aduerſus Pœnos feliciter geſtis , primo Punico bello centum & viginti : [z] & P. Cornelius Naſica triumpho Gallico, præter multa memoranda,equorum gregem bello captorum : & [a] Scipio Aſiaticus,deuicto Antiocho,vltra mille & ducentos eburneos dentes:& [b] Cn.Manlius,deuicta Aſia, monopodia & abacos,ac triclinia ærata, veſtemq́ue ſtragulam,detulere.[c] poſt hos tubicines multiplici ſono claſſicum canentes incedebant, quos longo ordine cãdidi boues,[d] tauriq́ue auratis cornibus,infuliſq́ue & vittis ornati & auro,mox immolandi ſequebantur. [e] Hos comitabantur ſuccincti adoleſcentes,aureas argenteaſq́ue patinas tenentes. [f] Quibus ſuccedebant tribuni militum, centuriones, præfecti, equitéſque inſignes ac pedites victoris exercitus, qui ob egregia facinora & nauatam in bello operam, dona militaria meruiſſent. [g] Nec non milites,quorũ ſpectatiſſima virtus in bello fuit quiq́ue ab imperatore ciuicis,muralibus, caſtrenſibúſve coronis,torquibuſque aureis,phaleris aut armillis donati erãt,inſignes militaribus donis ſpoliis armiſque fulgentes præibant,ſequentibus mox legatis & tribunis legionũ in equis.[h] Tũ reges & [i] captiui

ANNOTATIONES.

Maximus lib.4.ca.3. de Abſtinentia & continentia.Plinius lib.33.cap.3. Intulit & Æmylius Paulus, Perſeo Rege Macedonico deuicto , prædam pondo trium millium : à quo tempore populus Rom.pendere tributum deſiit.

l *Quinetiam Herculis ſignum.*] Aſconius Pædianus in 3. in Verrem act.Herculis,inquit,ſigna ante triumphantem vehi per vrbem ſolebant.

m *Tum ſi quid viſendum &c.*] Quod probat exmplis ſeqq.

n *Veſpaſianus.*] Plinius lib.12.c.25.

o *Pompeius victo Mithridate.*] Idem Plinius lib. 12.c.4. Solinus c. 55. aut aliorum computatio. 65. Ebenum ex India Romæ Mithridaicto triumpho primùm Magnus Põpeius exhibuit.

p *Eundemq́, Pompeium.*]Plinius lib.37.c.2.

q *Et AurelianũCæſarem.*] Princeps totius orbis Aurelianus (vt ſcribit Flauius Vopiſcus in vita illius) pacatis per Occidentẽ Gallis atque vndique terris,Romam iter flexit, vt de Zenobia & Tetrico, hoc eſt , de Oriente & occidente triũphum Romanis oculis exhiberet. Triumphãtem præceſſerunt elephanti viginti , feræ manſuetæ Libycæ , Palæſtinæ diuerſæ ducẽtę,quas ſtatim Aurelianus priuatis donauit,ne fiſcum annonis grauaret. Tigrides quatuor,camelopardali, alces , cætera talia per ordinem ducta.

r *Præter quæ elephantos.*]Vt videbis paulò pòſt.

s *Aut equos.*]Quod ſtatim etiam exemplo comprobabit.

t *Simul & obſides.*] Nam & Q. Flaminius in ſuo triumpho obſides multos duxit : & inter hos Demetrium Regis Philippi filium,& Arinenem Nabidis Lacedæmoniorũ tyranni filium,vt tradit Liuius 4. Decad.lib.4. & Eutropius de Geſtis Romanorum libr. 4. cap. 1. Pompeius quoque multos obſides in ſuo triumpho duxit,vt paulò pòſt dicemus.

u *Qui mos Syracuſanis.*] Plutarchus in Nicia paulò ante fin. Ipſi coronati , ſuiſque eleganter exornatis equis , hoſtium tonſis,in vrbem redierunt.

x *Elephantos autem Curius Dentatus.*]Seneca lib.de Breuitate vitæ,ca.13. vbi tamen deridet eos,qui hæc ſcrutantur. Et Marcellus quoque captis Syracuſis,octo elephantos, Punicæ victoriæ ſignum duxit, vt ſcribit Liuius 3. Dec. lib.6.& vide Plinium lib.8.cap.6.

y *L. quoque Cæcilius Metellus.*]L.Flor.Epit Liuij c.19.ſcribit, Cæcilium Metellum , rebus aduerſus Pœnos proſperè geſtis,ſpecioſiſſimum egiſſe triumphum, 13. ducibus hoſtium & centum viginti elephãtis in eo ductis. Seneca vbi ſuprà. Plinius lib. 7.cap.43. & lib.8. cap.6.& lib.18.cap.3. Et ante hos Dionyſius Halicarnaſſeus libr. 2. loquens de incendio, quod accidit quando primùm Romani cũ Pœnis bello cõflictabãtur propter Siciliam,ſcribit L.Cæcilium Metellum, virum Conſularem , qui deuictis in Sicilia Carthaginenſibus,in celebri illo triũpho 130.elephantos traduxerat,poſthabito publicæ vtilitatis priuato periculo,irrupiſſe in ardẽs penetrale,ſacráque à virginibus deſerta è flammis eripuiſſe.

z *Et P.Cor.Naſica.*] Liuius 4. Decad. lib. 6.ad fi. ſcribit, P. Cor.Naſicam Coſſ. triumphaſſe de Boiis,& in eo Gallicis carpentis arma , ſignaque & ſpolia omnis generis tranſuexiſſe, & vaſa ænea Gallica:& cum captiuis nobilibus equorum quoque gregem traduxiſſe.

a *Scipio Aſiaticus.*]Liuius 4.Decadis lib.7.dicit 1231.

b *Et Cn.Manlius.*] Plinius lib.34.cap.3.

c *Poſt hos tubicines.*] Plutarchus in Paulo Æmylio, & Iuuenalis deſcribens pompas triumphorum ſatyra 10.

Hinc cornicines,hinc præcedentia longi
Agminis officia,& niueos ad frena Quirites.

d *Tauriq́, auratis cornibus.*]Pomponius Lætus in Diocletiani triumpho de Perſis ac Aſſyriis , ſic ſcribit , Hinc ferculorum multitudo,& hos ſequebantur tubicines bellicum clãgorem intonantes:deinde boues auratis cornibus, quorum medios vittæ cingebant:necnon & frõtibus vittatos ad ſacrificium ſuccincti popæ, hoc eſt,miniſtri agebant. Seruius in lib.2.Georg. Virgilij in eum locum,

—Et Maxima taurus Victima.—

Et Plutarchus vbi ſuprà.

e *Hos comitabantur ſuccincti adoleſcentes.*]Plutarchus ibi.

f *Quibus ſuccedebant Tribuni.*] Id reperies in omnibus penè triumphis ab authoribus deſcriptis.

g *Necnõ milites.*]Et id quoque.Sed quod hîc addes, Hi laureati in triũphũ procedebãt,Liuius 5.Dec.li.item 5.in Oratione M.Seruilij, Militu quidẽ propria eſt cauſa:qui & ipſi laureati,& quiſque donis,quibus donati ſunt inſignes,triũphum nomine cient, ſuaſque & Imperatoris laudes canentes per vrbem incedunt.

h *Tum Reges.*] Plutarchus in Paulo Aemylio & Pompeio.

i *Et Captiui nobiles*] Liuius 4. Decad.lib.3.in triumpho Cn. Cornelij

nobiles, & ſi qui bello capti inſignes forent, [k] præcipuè hoſtium duces, contra quos indictum fuiſſet bellum, ex tanto faſtigio deiecti, in vehiculis aut ferculis, cæteri verò catenatim [l] vincti catenis in ſeruitutem notam præcedebant. [m] Quare Pompeius Magnus regum filios & obſides numero quatuor & triginta ſupra trecẽtos prætuliſſe fertur, inter quos Tigranem, Ariſtobulum, & Mithridatis filios quinque, filias vero duas. [n] Caius quoque Cæſar Aphricano triumpho, Iubæ regis filium infantem, qui mox clarus ingenio euaſit, ante currum duxit. [o] Et quum Catonis, Scipionis & Petreij, aliorumque imagines varijs caſibus affectas detuliſſet, Pompeij ſimulachrum deferri paſſus non fuit. [p] Quod ſi morte obita minime duci valuiſſent, illorum imagines & ſimulachra perſæpe delata ſunt. [q] Cum enim Scipio, deuicta Carthagine, Hatdrubalem, & [r] Paulus Æmylius Perſeum & filios, [s] Mariuſq; Iugurtham regno deturbatos, cõtra decus regium duxiſſent captiuos in triumpho, [t] Auguſtus poſt bellum Actiacũ Alexandrino triumpho, quum Cleopatram ducere nequiret, ipſius imaginem quæ manu ſibi mortem cõſciuerat, exanguem detulit. In quo omnes gazas Ptolemæorum congeſtas, tantumque auri & pecuniarum inuexit, vt precia poſſeſſionum venalium exinde duplicia ſtatuerentur. [u] Proditumque memoriæ eſt, Lucullum triumpho Mithridatico aureum Mithridatis ſimulachrum ſex pedum, & clypeum ex precioſis gemmis præter alia inſignia detuliſſe: & [x] Pompeium Magnum Pharnacis ſtatuã argenteam, [y] ſuam vero ex margaritis, & ſigna aurea tria, & alia myrrhina, coronaſque ex gemmis & margaritis tres & triginta adduxiſſe: [z] captiuoſque belli iure vinctos duci noluiſſe, ſed patrio more ſuccinctos ire iuſſit, quos, exacta pompa, regali munificentia liberos donatoſque remiſit. Scipio verò Æmylianus expugnata Numantia, nec ſpolia, nec prædam, nec captiuos tulit: quippe quum quicquid eſſet auri vel argenti, & ſpoliorum ac precioſiſſimarum rerum, & demũ ſe ipſos Numantini cæde & incẽdio abſumpſerint, nullaque re niſi victoria ipſe potitus fuerit. [a] Id tamen in triumphali pompa ſeruatum meminimus, vt quum de foro in Capitolium flecteret triumphans, hoſtium captiuos inſignes, qui ſemina diſcordiarum & belli authores fuiſſent, in cuſtodiam detrudi iuberet, vt exacta pompa neci darentur: [b] quare quum Adiatorix tetrarcha Galatarum, quod in triumpho Actiaco ductus, ſeruato more iugu-

Captiui in triumphum ducti.

Imagines ducum hoſtium mortuorum in triũpho ducta.

Hoſtium captiuorum inſigniores, in cuſtodiam tradebãtur.

ANNOTATIONES.

Cornelij de Gallis & Inſubribus. & eiuſdem Decad. lib. 7. in triumpho M. Acilij. & lib. 10. in triumpho L. Aemylij Pauli Proconſ. de Liguribus Ingaunis, vbi captiui multi Principes ante currum ducti ſunt. Ioſephus de bello Iudaico, lib. 7. cap. 24. in triumpho Veſpaſiani & Titi. & Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 8 in triumpho Sicinij. Ex quo & illud Iuuenalis ſat. 10. de triumpho Marij loquentis,

—— Quid illo ciue tuliſſet
Natura in terris quid Roma beatius vnquam,
Si circumducto captiuorum agmine, & omni
Bellorum pompa animam exhalaſſet opimam?

k *Præcipue hoſtium duces.*] Liuius vbi ſupra, ſcilicet 4. Deca. lib. 3. vbi dicit, Amilcarem ducem Pœnorum ductum fuiſſe in triumpho Cn. Cornelij. & d. lib. 7. captiuos nobiles, Ætolos, & regios duces ſex & triginta in triumpho M. Acilij, & eodem libro ad finem, duces regios & purpuratos duos, & triginta in triumpho Scipionis Aſiatici. & li. 9 non multò poſt prin. ſeptem & viginti duces. Et ruſſum eo lib. duo & quinquaginta duces hoſtium ducti ante currũ Cn. Manlij.

l *Vincti catenis.*] Hinc illud Propertij lib. 2. ele. 1.

Aut Regum auratis circundata colla catenis,
Actiaq; in ſacra currere roſtra via.

Statius libro Syluarum 3. ſylua 2. in Propemptico Metij Celeris,

Actias Auſonias fugit Cleopatra catenas.

Nec tantum cæteri, ſed & Reges & Reginas catenatas duci, vt probatur ex illo Statij loco, & ex eo quod Perſeus, Macedoniæ Rex, ita ductus eſt a Paulo Aemylio apud Liuium 5. Decad. lib. 5. & Zenobia Orientis Regina, vincta, triumphata eſt ab Aureliano, vt author eſt Flauius Vopiſcus in vita Aureliani.

m *Quare Pompeius Magnus.*] Plutarchus in vita illius, tradit eum in triumpho non Tigranem ſed ipſius filium, cum vxore & filia ipſius Regis, & Tigranis vxorem Zoſimam, Ariſtobulum Regem Iudæorum, Mithridatis ſororem cum quinque liberis, Scytharum quamplurimas mulieres, Albanorum & Iberorum ac Regis Commagenorum obſides. Pompeij triumphum ſplendidiſſimum ſcribit Appianus in libro, qui Mithridaticus inſcribitur, ad fin.

n *C. quoque Cæſar.*] Plutarchus in vita illius, Appianus lib. 4. bellorum Ciuilium.

o *Et cum Catonis.*] Hæc vſque ad verſ. Quod ſi morte. ſunt Appiani vbi ſuprà.

p *Quod ſi morte obita.*] Id patet ex ſequentib.

q *Cum enim Scipio.*] Scilicet poſterior nepos prioris, ex Eutropio li. 4. cap. 3. Et ipſe prior Syphacem Maſſiliorum Regem ex Polybio lib. 16.

r *Et Paulus Æmylius.*] Liuius 5. Decad. libro 5. Plutarchus in vita illius, Eutropius lib. 4. c. 1. Adde & quod confeſtim Anitius in triumphum duxit Gentium Illyricorum Regem cum coniuge & liberis, & Caranantium fratrem Regis, & aliquot nobiles, vt etiam Liuius paulò pòſt eodem li. 5. ſcribit, & Eutropius vbi ſuprà.

s *Mariuſq; Iugurtham.*] Plutarchus in vita ipſius Marij.

t *Auguſtus poſt bellum Actiacum.*] Plutarchus in vita Antonij.

u *Proditumq; eſt memoriæ Lucullum.*] Plutarch. in vita illius Luculli.

x *Et Pompeium Magnum Pharnacis.*] Plinius lib. 33. c. 12. Iam enim, inquit, triumpho Magni põpeij reperimus tranſlatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam ſtatuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteóſque.

y *Suam verò ex margaritis.*] Idem Plinius li. 37. cap. 2. Pompeij luxum reprehendens ſic ſcribit: Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probitatis venerandique per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis ſeueritate victa & veriore luxuriæ triumpho.

z *Captiuoſq;.*] Appianus in libro qui Mithridaticus inſcribitur, non procul a fine, hunc Pompeij Magni triumphum copioſiſſime deſcribit.

a *Id tamen in triumphali pompa ſeruatum.*] Id patet ex ſeq. & ex Ioſepho lib. 7. cap. 24.

b *Quare cum Adiatorix.*] Strabo libro 12. in duobus locis. Poſterioris loci libuit verba adſcribere, propter ſingularem duorum fratrum inter ſe amorem. Quare Strabonis verba ſunt hæc, Auguſtus, ſcilicet Cæſar, Adiatorigem cum vxore ac filiis in triumphum ducens, illum cum filio maiore ſtatuit interimere. Maior vero hic erat, ſed cum ſecundus ex fratribus militibus, qui eum ducebant, ſe maiorem affirmaret, diu inter ambos contentio fuit, quouſque

parentes

Traianus mortuus triũphauit. Veientium ducis imago repreſentata per ſenem decrepitum inter ſolennia. Corona triumphantibus prælata. Citharœdi & tibicines. Delirus. Citeria & Manduci effigies. Apparatus magnificentia. Triumphãtis ornatus.

latus fuiſſet cum filio, inſciente Auguſto, nimium indoluiſſe Auguſtus,& lachrymas effudiſſe fertur. c Hadrianus quoque triumphum qui Traiano debebatur, quum morte obita triumphare nequiſſet, illi defuncto exhibuit: quippe triumphi apparatu præcedente, & omni præda, Traiani imaginem tanquam victoris inſignis victoriæ, cuius ipſe dux & author fuit, in triumphali curru vexit. Et † quia Romulus patrum memoria captis Veiis, Veientium ducem ſenio affectum in triumpho captiuũ duxit, inde vt inter ſolennia decrepitus ſenex, exoletus & excors, qui æmula facie illud mẽtiretur, puerili bulla ornatus ante currum duceretur, aliquandiu manſit, præcone Sardianum ſenem proclamante: nam Veios Sardianorum fuiſſe coloniã veteres tradidere. d Imperatoriq́ue triũphanti oleagineis ſertis ornati e aureas coronas præferebant miniſtri, quæ his qui triumphum meritum procuraſſent, dari aſſuerant. f Vniuerſo mox ſenatu in albis prætextis iuxta currum longe maximum triumphi ſpectaculum exhibente. g Tum citharœdorum & tibicinum ſolertiſſimi artifices, quos Lydios vocant, canentes pſallenteſque ibant coronati. h In quorum medio quiſpiam penè delirus, qui incõditis iocis ineptire videbatur, in talari veſte, fimbriis aureis & armillis ornatus, laſciua geſticulatione vſque ad ineptias, riſus commouebat. i Inter quos Citeriæ effigiem argutam, & k Manduci, magnis malis, ore hianti, cum crepitu dentiũ, l aut Petreiæ quæ ebriam anum effingebat, nonnunquam adhibuere. m Tantaq́ue erat apparatus magnificentia, vt cum dies exponendis rebus ſuffectura non videretur, plerunque triduũ, nonnunquã dies integros & noctes totas in apparatu põpæ tributos legamus. n Siquidem Æmylius Paulus de rege Perſa, & o Q. Flaminius de Macedonia triduo triumpharunt. p Iulius Cæſar quater eodẽ menſe, & q diuus Auguſtus tres egit triumphos continuo triduo. Ipſe vero triumphans, cui tantus honos dabatur, r curru

ANNOTATIONES.

parentes Dyteuto perſuaſere, vt iuniori cederet, aſſerentes, cùm ipſe ætate eſſet prouectior, maiorem de matre ac reliquo fratre curam habiturum. Itaque alter cum patre interemptus eſt: alter verò ſeruatus. Cæſar vbi viros interemptos ſenſit, doluit vehementer. Quare eos, qui ſeruati erant, beneficio & cura proſecutus, dignitatem eis impertiuit.

c *Hadrianus.*] Id vſque ad verſicul. Et quia. eſt Ælij Spartiani in vita ipſius Hadriani, ſic ſcribentis, Cum triumphum ei Senatus, qui Traiano debitus erat detuliſſet, recuſauit ipſe, atque imaginem Traiani curru triumphali vexit, vt optimus Imperator, ne poſt mortem quidem triumphi amitteret dignitatem.

† *Et quia Romulus.*] Id vſque ad verſic. Imperatoriq́ue triũphanti. eſt Plutarchi in vita ipſius Romuli.

d *Imperatoriq́, triumphanti.*] Hic vide Plinium lib. 33 c. 1.

e *Aureas coronas.*] Feſtus Pompeius lib. 18. cuius verba afferemus poſteà.

f *Vniuerſo mox Senatu.*] Ælius Lampridius in Alexandro Seuero: Poſt hæc cum ingenti gloria, comitante Senatu, equeſtri ordine, atque omni populo, &c.

g *Tum citharœdorum & tibicinum.*] Dictum eſt ſuprà.

h *In quorum medio.*] Id probatur ex ſeqq. Sed quod hic Alexander dicit inconditis iocis, Liuius 1. Decad. lib. 4. carmina incondita appellat in triumpho Mamerci Æmylij Dictatoris de Veientibus & Fidenatibus.

i *Inter quos Citeria.*] Citeriæ legendum ex Feſto Pompeio lib. 3. Citeria, inquit, appellabatur effigies quædam arguta & loquax ridiculi gratia, quæ in pompa vehi ſolita ſit. in idq́ue allegat Catonem in M. Cecilium. Vide infrà in verbo, Aut Petreiæ.

k *Et Manduci.*] Idem Pompeius lib. 11. Manduci effigies, ait, in pompa antiquorum inter cæteras ridiculas, formidoloſaſque ire ſolebat magnis malis, ac latè dehiſcens, & ingentem dentibus ſonitum faciens, de qua Plautus ait in Rudente act. 2. ſce. 6.

Quid ſi aliquo ad ludos me pro manduco locem.
L. Quapropter? C. quia pol clarè crepito dentibus.

Vide in ſeq.

l *Aut Petreiæ.*] Idem Feſtus lib. 14. Petreia, inquit, vocabatur, quæ pompam præcedens in coloniis, aut municipiis, imitabatur anum ebriam, ab agri vitio ſcilicet petris appellatam. Sed nota quòd ex his tribus nullum comperitur nominatim tuiſſe triumphis adhibitum, vt hic noſter Alexander contendit.

m *Tantaq́, erat apparatus magnitudo.*] Id ex ſequẽtibus patet.

n *Siquidem Æmylius Paulus.*] Liuius 4. Decad. lib. 4. & Plutarchus in vita ipſius Æmylij.

o *Et Q. Flaminius.*] Liuius in eodem illo libro, & Plutar. in Flaminio.

p *Iulius Cæſar.*] Suetonius in vita illius, cap. 37. & Appianus li. 2. bellorum Ciu. Romam reuerſus, inquit, Cæſar quatuor interpoſitis diebus peregit triumphos.

q *Et Diuus Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, cap. 22. & Seruius ad fin. lib. 8. Æneidos, ibi,

At Cæſar triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia, diis Italis votum immortale ſacrabat.

Tres enim, inquit, Auguſtus habuit triumphos. Nã primo die triumphauit exercitus, qui Antonium vicerat. Secundo, qui Dalmatas vicerat. Tertio ipſe cum Alexandrino eſt ingreſſus triompho.

r *Curru aurato.*] Liuius 1. Deca. lib. 1. Appianus in Libyco, Scipionis triumphum duobus locis deſcribens in priore ſic ait, Scipio poſt hæc ex Libya in Italiam profectus, vniuerſas copias claſſe traduxit, Romamq́ue ad triumphum reuerſus eſt, quem omnium ante ſe ſplendidiſſimum dicitur egiſſe. Eius forma, vt nunc fit, ab illis ſeruata eſt. fuit autem eiuſmodi. Sertis redimiti omnes, præeuntibus tubis currus ſpoliis refertos deducebant. Ferebantur & ligneę turres captarum vrbium ſimulachra præferentes: ſcripturæ deinde & imagines earu, quas geſſiſſent. Aurum deinceps & argentum partim rudibus maſſis, partim notis, aut huiuſmodi impreſſum figuris. Coronæ præterea, quas virtutis gratia vrbes, aut ſocij, aut exercitus vbi parentes militibus dediſſent. Candidi ſubinde boues & elephanti illos ſequebantur. Poſt hos Carthaginenſium ac Numidarum Principes bello capti. Imperatorem lictores præibant purpureis amicti veſtibus, tum citharœdorum ac tibiarum turba ad Hetruſcæ ſimilitudinem pompæ. Hi accincti, coronisque aureis redimiti, ſuo quique ordine canentes pſallenteſque prodibant. Hos Lydios appellant, vt facile crediderim Hetruſcos a Lydiis ſumpſiſſe originẽ. Horum in medio quiſpiam talari veſte, fimbriis ac armillis auro ſplendentibus amictus, geſtus varios edebat, hoſtibusque deuictis inſultans, riſus vndique ciebat. Poſt thuris & odorum copia Imperatorem circumſteterat, quẽ curru deaurato, multifariamque notis refulgente, candidi vehebant equi, auream capite geſtantes coronam lapillis ornatam gemmiſque. Hic veſtem ſuccinctus purpuream, patrio more, aureis intextam ſyderibus, altera manu eburneum ſceptrum, altera laurum præferebat, quem Romani victoriæ inſigne probẽtur. Vehebantur & cum eo pueri virgineſque, & ad habenas hinc inde cognati iuuenes: demum, qui exercitum ſecuti fuerãt, ſcriptores, miniſtri, ſcutiferi: poſtremo exercitus in turmas aciéſque diuiſus, currum ſequebantur. Milites quoque

lauro

aurato ſublimis, atque ornatu humano auguſtior, [s] quatuor inſignibus equis, cæteris altior & magnificentior vehebatur, præcedentibus lictoribus, coronatus [t] in purpura, cum inſigniis imperij & magiſtratus quem gerebat: qui vt conſpectior videretur, [u] minio illini ſolebat, exemplo Aſſyriorum & [x] Medorum, apud quos inungi oculos, & faciem pingi, ex Cyri inſtituto aſſuetum eſt. [y] Perſarum reges heliathe cum adipe leonino, & [z] Æthiopum proceres minio colorantur, quo facie non inuenuſta, ſed pro imperij maieſtate, forma conſpicui fiant. [a] Scire tamen licet, Romulum cum de Veientibus triumphauit, ſine curru egiſſe triumphum. [b] Primumque Tarquinium Priſcum, vt verò plures certioréſque tradunt, Valerium Publicolam, quod Thuſcos bello vicerat, quadriiugo curru triumphaſſe. Geſtaméneque triumphantium apud prius ſeculum bullam fuiſſe, remediis inditis in ea, quæ cōtra inuidiam proficerēt, [c] poſtea Camillum, quod antea licuit nulli, in triumpho albentibus equis vrbem iniſſe tradunt. Procedente mox tempore, [d] Pompeius magnus triumpho Aphricano, [e] & D. Cæſar Gallico, elephãtis, [f] & Marcus Antonius leonibus ad currum, præter aliorũ inſtituta, triumpharunt. [g] Nero autem Cæſar monſtrifico inuento hermaphroditas equas portenti loco ad currum duxit. [h] Heliogabalus maiore infamia, quaternis canibus, mox tigribus vectatus fuit. [i] Aurelianus etiam ceruis ad currum triumphauit. [k] Inter cæteros proditur Seſoſtris Ægypti rex, regno impotenti inſolens, eo ferociæ proceſſiſſe, vt ſorte ductos reges, annis ſingulis ad currum iungeret, vt ea pompa per omnium ora vectaretur triumphans. [l] Quod non abſimile à Tigranis inſolentia videtur, qui tanta fuit ſecordia, vt reges & dynaſtæ ſeruilia præberent. [m] Alexander tamen Seuerus imperator, quum de Perſis triumpharet, non curru triumphali, ſed pedibus, ſequente curru quatuor elephantorum, palatium aſcendit. [n] Tarquinius verò

Romulus ſine curru triũphauit.

Qui primũ in curru triũpharit.

Seſoſtris inſolentia.

Tigranis inſolentia.

ANNOTATIONES.

lauro redimiti, laurum manu ferentes, quibus meritorum inſignia adiuncta aderant, qui primores hos quidem laudibus ferrent, hos ſalibus inſectarentur, nonnullos infamia notarent. Hæc Appianus.

s *Quatuor inſignibus equis.*] Vide paulò pòſt & in præced. Hos autem equos triumphantium niueos vocat Tibullus lib.1.eleg.7.

At te victrices lauros Meſſala gerentem,
Portabat niueis currus eburnus equis.

t *In purpura, cum inſigniis.*] Miror quomodo Alexander inſigniis dixerit, non inſignibus, cùm notum ſit omnibus, Bartolum à Laurentio Valla fuiſſe deriſum in titulo illius libelli de Inſigniis & armis. Sed, quod ad rem pertinet, Seruius eclo. 10. cuius titulus eſt Gallus, ibi,

—Quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis minióq́; rubentem.

Scribit triũphantes habere omnia Iouis inſignia, ſceptrum & palmatam togam, qua vtebantur illi, qui palmam merebantur. Vnde, inquit, ait Iuuenal.

———In tunica Iouis.

De quo & nos alibi diximus.

u *Minio illini ſolebant.*] Plinius lib. 33. cap. 7. tradit Iouis ipſius ſimulacri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, & triumphantum corpora: ſic Camillum triumphaſſe. Seruius ad id, quod proxime diximus, addit, triumphantes faciem illinire de rubrica inſtar coloris ætherei.

x *Ex Medorum.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. ad finem, ſcribit, Medos habere ornatores, qui & coloribus eos liniunt, infricántque, aliáque decenter aptent.

y *Perſarum Reges*] Plinius lib.24.c.17. ſcribit, Heliathe cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perũgi Magos & Perſarum Reges, vt fiat corpus aſpectu iucundum.

z *Et Æthiopum proceres.*] Plinius lib.33.c.7.

a *Scire tamen licet Romulum.*] Plutarchus in vita ipſius Romuli. Cõtra verò Dionyſius Halicarnaſſeus lib.2. dicit eum in curru triumphaſſe.

b *Primumque Tarquinium Priſcum.*] Plutarchus in Romulo, & Publicola. Adde autem quòd Fabius auus Fabij illius Maxi. curru triiugo triumphauit, vt author eſt Plutarchus in vita ipſius Fabij Maximi. Pomp. Lætus in Compendio Ro. hiſtoriæ, vbi de triumpho & ouatione diſſerit.

c *Poſtea Camillum.*] Liuius 1. Dec. lib. 5. Plinius Secundus, aut quiſquis is eſt, in lib. de viris illuſtribus, c.23. Veios, inquit, decenni obſidione domuit, déque iis triũphauit. Poſtmodum crimini datum, quòd albis equis triumphaſſet, & prædam inique diuiſiſſet: die dicta, ab Apuleio Tribuno plebis damnatus, Ardeam conceſſit. Et Plutarchus in vita illius. Verùm Seruius in 4. Æneidos, ibi,

—Sola fuga nautas comitabor ouantes.

Ita de ea re loquitur, tanquã id perpetuum eſſet, vt triumphantes quatuor albis equis vterentur. Appianus in Libyco de quatuor equis non ſcribit, ſed ſimpliciter de equis candidis. Et Apul. apol. 1. idémque, inquit, triumphantibus quadrigis. Idem etiam Tibullus loco nuper ſuprà citato.

d *Pompeius Magnus.*] Plinius lib.8.c.2.

e *Et Diuus Cæſar.*] Suetonius in vita illius, c.37. Sed Gordianus Imperator in triumpho quoque ſuo elephantis vectus eſt, vt tradit Iulius Capitolinus in vita ipſius.

f *Et M. Antonius.*] Plinius lib.8. c.16. vbi de leonibus, ſic ſcribit, Leones iugo ſubdidit, primúſque Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem Ciuili bello, cùm dimicatum eſſet in Pharſalicis campis: non ſine quodam oſtento temporum, generoſos ſpiritus iugum ſubire illo prodigio ſignificante.

g *Nero autem Cæſar.*] Plinius lib.11.c.49.

h *Heliogabalus.*] Ælius Lampridius in vita illius, ſic ſcribit, Canes quaternos ingentes iunxit ad currum, & ſic eſt vectatus intra domum regiam: idque priuatus in agris ſuis fecit. Proceſſit in publicum, & quatuor ceruis iũctis ingentibus. Iunxit ſibi & leones, Matrem magnam ſe appellans. Iunxit & tigres, Liberũ ſe vocans, eodémque habitu agens, quo dij pinguntur, quos imitabatur.

i *Aurelianus.*] Flauius Vopiſcus in vita illius, Fuit, inquit, alius currus quatuor ceruis iunctus, qui fuiſſe dicitur Regis Gotthorum: quo, vt multi memoriæ tradiderunt, Capitolium Aurelianus inuectũs eſt, vt illic cæderet ceruos, quos cum eodem curru captos vouiſſe Ioui optimo maximo ferebatur.

k *Inter cæteros proditur Seſoſtris.*] Diodorus Siculus lib. 2.c. 1. Plinius lib.33.c.3. Lucanus lib.10.

Venit ad occaſum mundiq́; extrema Seſoſtris,
Qui Pharios currus Regum ceruicibus egit.

l *Quod non abſimile.*] Plutar. in Lucullo.

m *Alexander tamen Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius, Parthicum Seueri triumphum ſcribẽs, ait, Poſt hæc cum ingenti gloria, comitante Senatu, equeſtri ordine, atque omni populo, circumfuſis vndique mulieribus & infantibus, maxime militum coniugibus, pedes palatium conſcendit: cùm retro currus triumphalis a quatuor elephantis traheretur. Leuabatur manibus omnium Alexãder: vixque illi per horas quatuor ambulare permiſſum eſt, vndique omnibus clamantibus, Salua Roma, quia ſaluus eſt Alexãder.

n *Tarquinius vero Priſcus.*] Plinius libro 33. cap. 3. paulò

Ex quibus coronæ triũphales concinnabatur. *Seruus in curru triũphali.* *Coronæ poſt triumphum Iouis Capit. vel templis dicata.* *Equis triũphantium inſidentes.* *Florũ ſparſio.* *Qui currũ ſequebãtur.*

Priſcus aurea tunica proceſſit ornatus. [o] Pompeius chlamyde Magni Alexandri. Ipſos verò triumphantes [p] myrto prius (authore Maſurio) [q] mox lauro plexa, & ex laureto, [r] quod à Liuia Auguſta pactum erat, poſtquam Cæſares imperitarunt: [s] deinde aurea coronari inſtitutum ferunt. Ex lauro autem ideo, vel quòd ſpectatiſſima [t] in monte Parnaſſo, vel quòd fulmine afflari nunquam compertum ſit. [u] Quam quidem coronam, non ipſos triumphantes geſtare, ſed ſeruum in curru eodem, qui ſupra illius verticem ipſam teneret, poſt ſe habere tradunt. [x] Suſpicari licet, vel quod onere ferendo triumphantem fatigari minime volebant, vel vt humanę fragilitatis memor foret, quũ iuxta aſſidere ſeruum in eodem videret curru, ne per inſolentiam nimis ſibi placeret, & triumphatu ſuperbiret. Quam quidem exacto triumpho [y] in gremio Capitolini Iouis locare, [z] vel templis dicare ſolebant, quod beneficio deorum immortalium de hoſtibus triumphare contigiſſet. Sunt tamen authores, in altera triumphantis manu laurum, [a] in altera teneri ſceptrum, dum triumphali vehitur curru. In equis verò triumphantium, [b] ingenui pueri, aut virgines nondum adultæ, proxima cognatione iunctæ, ad habenas cognati & affines [c] in veſte candida, [d] iuxta latera ſcribæ & miniſtri, qui ducem ſequuti comites expeditionis fuerant, comitabantur. [e] Interim per vias effuſi omnis ſexus & ætas in cõmuni gaudio flores iacere, & paſſim diis libare, alij victimas cædere, vndique thuris & odorum copia exhalãte. [f] Poſt currum verò captiui, ſeruitute exempti, & libertate donati, ſequebantur, omnes capitibus raſis & pileati, quaſi effugiſſe ſeruitij tempeſtatem viderẽtur. [g] Quare Titi Flaminij currum, qui de Macedonia & Nabide triumphauit, Romanorum ſupra duo millia captiuorum, qui bello capti ab Hannibale diuenditi fuerant, quos per vniuerſam Græciam conquiſitos redemerat, liberi poſtliminio capitibus raſis ſequuti ſunt. [h] Et Cneo Cornelio, qui de Inſubribus & Cenomanis triumphauit, turba Cremonẽſium Placen-

ANNOTATIONES.

ante fin. Verrij authoritate.

o *Pompeius chlamyde.*] Appianus in Mithridatico ad fi.

p *Myrto prius authore Maſurio.*] Plinius lib.15.c.29.

q *Mox lauro.*] Idem Plinius eodem lib.15. c.30. eodémque vlt. & Gellius lib.5.c.6. cuius hæc verba ſunt, Triumphales coronæ ſunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur. Id vulgò dicitur Aurum coronarium. Hæ antiquitus ex lauro erant, pòſt fieri ex auro cœptæ. Et huc pertinet illud Virgilij ecloga 8.

—Atque hanc ſine tempora circum.
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

Et ibi Seruius. Et Horatius Carm. lib.2. Ode 1.

Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho.

Et vide Seru. lib.6. Æneid. ibi,

—Et ramo felicis oliuæ.

Et quod dicetur in verbo, Deinde aurea coronari.

r *Quod à Liuia Auguſta.*] Plinius d.lib.15.cap.30. Dion in vita Auguſti.

s *Deinde aurea coronari.*] Suprà dictum eſt ibi, Mox lauro. Sed adde Dionyſium Halicarnaſſ. & Feſtum Pompeium lib.18. vbi triumphales, inquit, coronæ ſunt, quæ Imperatori victori aureæ præferuntur, quæ temporibus antiquis, propter paupertatem, laureæ erant.

t *In monte Parnaſſo.*] Plinius lib.15.c.30.

u *Quam quidem coronam.*] Vt ſatis innuit Pompeius nuper citatus, & Plinius lib.33. c.1. his verbis, Et cùm corona ex auro Hetruſca ſuſtineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, & ſerui fortaſſe coronam ſuſtinentis. Et Iuue. qui hunc ſeruum publicum fuiſſe dicit ſatyr.10.

Quid ſi vidiſſet Prætorem in curribus altis
Extantem, & medio ſublimem in puluere Circi
In tunica Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæq́; coronæ
Tantum orbem, quanto ceruix non ſufficit vlla?
Quippe tenet ſudans hanc publicus & ſibi Conſul
Ne placeat, curru ſeruus portatur eodem.

x *Suſpicari licet.*] Rationem ſecundam amplectitur Iuuenalis vbi ſupra.

y *In gremio Capitolini Iouis locare.*] Seneca in lib. de Conſolat. ad Albinam, c.10. vbi de Curio Dentato, quem tamen non nominat, loquens, Sed minùs beatè, inquit, viuebat Dictator noſter, qui Samnitum legatos audit, cùm viliſſimum cibum in foco ipſe manu ſua verſaret, illa, qua iam ſæpe hoſtẽ percuſſerat, laureámque in Capitolini Iouis gremio repoſuerat. Plinius d.lib.15.c.30. inquit, Faſces Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit, Alter Plinius Iunior in Panegyrico, Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, vt inuicti Imperatoris exortum victoriæ inſigne decoraret. Hanc Imperator Nerua in gremio Iouis collocarat. Et rurſus, Nec quia vel pater tibi triũphalis, vel adoptionis die dicata Capitolino Ioui laurus idcirco ex occaſione omni quæris triumphos. Dion de Domitiani triumphis, De Sarmatis, inquit, lauream Capitolino Ioui retulit. Et Pacatus in Panegyrico Theodoſij, Depoſitis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales viri ruſticabantur.

z *Vel templis dicare.*] Plinius lib.5.c.4.

a *In altera teneri ſceptrum.*] Id enim inter cætera triumphantium inſignia ponit Seruius enarrans illud Virgilij, quod ſuprà eodem cap. retulimus. Et planè indicat Iuuenalis Sat. 10. non longè à princ.

Da nunc & volucrem ſceptro qui ſurgit eburno.

Vbi interpres Georg. Valla, Volucrem, aquilam, quæ in ſceptri eburnei vertice conſedit. Nam & Dionyſius Halicarn. lib.5. loquẽs de triumpho Menenij Agrippæ, ſcribit triumphantes ſceptrum geſtare: ouantes verò minimè.

b *Ingenui pueri aut virgines.*] Appianus in Libyco. Iul. Capitolinus in vita Marci Antonini.

c *In veſte candida.*] Ad quod poteſt videri alluſiſſe illud Martialis lib.8. epig.64. ad Domitianum.

Hic lauro redimita comas, & candida cultu
Roma ſalutauit voce, manuq́; ducem.
Grande loci meritum, teſtantur & altera dona,
Stat ſacer edomitis gentibus arcus ouans.

d *Iuxta latera ſcribæ & miniſtri.*] Appianus in Libyco.

e *Interim per vias.*] Idem Appianus loco, quem ſuprà citauimus.

f *Poſt currum verò captiui ſeruitute exempti.*] Quod videre licet ex Valer. Max. lib.5. cap.2. de Gratis, vbi de Terentio Culeone loquitur, qui Scipionis Africani ſuperioris currum triumphantis, quia captus a Carthaginenſibus & ab eo recuperatus fuerat, pileum capite gerens, ſecutus eſt.

g *Quare Titi Flaminij.*] Plutarchus in vita illius. Valerius Maximus d.lib. cap.2. dicit id contigiſſe Flaminio non cùm de Nabide, ſed cum de Philippo Rege triumpharet. Et de hoc quoque loquens Liuius 4. Decad. lib. 4. Præbuerunt, inquit, ſpeciem triumpho capitibus raſis ſecuti, qui ſeruitute exempti fuerant. Idem ſcribit Eutropius de Geſtis Rom. lib.4. cap.1.

h *Et Cn. Cornelio.*] Liuius 4. Dec. lib.3.

i *L. Furio.*]

tiuorúmque colonorum, ab eo obſidione & ſeruitute exempti, pileati poſt currum inceſſere. Proditum tamen memoriæ eſt, [i] Lucio Furio qui in prætura de Gallis triumphauit, nec captiuos præceſſiſſe, nec ſpolia prælata, nec milites ſequutos. [k] Marcúmque Aciliũ de Antiocho & Ætolis ſine militibus triumphaſſe, & ſine exercitu. [l] Fuere tamen qui traderent, tribunos præfectoſque legionum, centuriones & legatos, equis aut carpento inſidentes, interdum pedibus, in pompa triumphali currum proſequutos: [m] nam Tiberium triumphantem legati legionum cum triumphalibus ornamentis ſequuti fuere. [n] Et Meſſalina poſt Claudij Cæſaris currum carpento vecta fuit. [o] Et Aurelianus Cæſar Zenobiam vinctam aureis catenis carpento duxit. [p] Poſt hæc victrices legiones, milítéſque victoris exercitus armati, ac diuiſi in turmas, pleni fortunarum gloriæque cum iocorum laſciuia, & [q] carmine triumphali, ludibundi, & ſpoliis ornati, [r] verba & inconditos verſus in triumphantem militari modo iactantes, ſequebantur. [s] Quare Camillus, Romulus, & parens patriæ, ac conditor vrbis: [t] ſicut Marius Cimbrico triumpho, tertius cõditor appellatus eſt, [u] & Cæſar inter militares iocos à Nicomede ſubactus, & mœchus Gallus, Lapſana quoque ſe vixiſſe apud Dyrrachium, milites in Cęſarem inter iocos cauillati fuere. [x] M. verò Manlium in triumpho quem de Gallogræcis habuit, milites inter iocos velut nimis indulgentem & ambitioſum taxauere. [y] Dúmque per vrbẽ pompa & tantus ordo procedit, per vias perque omnes aditus & deorum templa patentia paſſim tricliniis ſtratis, omnium generum, ætatum & ordinum effuſa multitudo inter vota precéſque ad aras diis libabant, hoſtias mactabant, grates diis agebant, conceptamque lætitiam, cantu & carmine, ac lætis acclamationibus ſignificabãt: donec cum omni apparatu, cúmque his militaribus iocis [z] per mediam vrbem & Velabrum, pérque Sacram viã læti & ouantes [a] in Capitolium aſcenderent, [b] vbi tauros in pompa ductos in Iouis optimi maximi templo immolabat, [c] quos priuſquam de nece hoſtium ducis certiſſimis conſtaret argumentis, triumphantem minime immolare debere, multi arbitrati ſunt. [d] Epulũ poſt hæc magnificentiſſimum, & lautum omni apparatus genere, vberrimis ampliſſimiſque obſoniis ac ſumptu magnifico publice dabatur, in quo

Ioci liberi & acclamationes in triumphantem.

Sacrificia in Capitolio.

Epulum triumphale.

ANNOTATIONES.

i *L. Furio.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. non multò ante fi. & diximus ſuprà.

k *Marcúmque Acilium.*] Idem Liuius 4. Dec. lib. 7.

l *Fuere tamen qui tradiderunt.*] Quod probat ex ſequẽtibus.

m *Nam Tiberium.*] Suetonius in vita illius, c. 20. A Germania, inquit, in vrbem poſt Biennium regreſſus, triumphum, quem diſtulerat, egit, proſequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat.

n *Et Meſſalina.*] Idem in vita Claudij, c. 17.

o *Et Aurelianus Cæſar.*] Flauius Vopiſcus in vita illius, Incedebat, inquit, Zenobia, ornata gemmis, catenis aureis, quas alij ſuſtentabant. Trebellius autem Pollio in Zenobia paulò diuerſius, hiſtoriam hanc ſcribens, ait, Ducta eſt igitur Zenobia per triumphum ea ſpecie, vt nihil pompabilius populo Romano videretur, iam primùm ornata gemmis ingentibus, ita vt ornamentorum onere laboraret. Fertur enim mulier fortiſſima ſæpiſſime retuliſſe, cùm diceret ſe gemmarum onera ferre non poſſe. Vincti erant pedes auro, manus etiam catenis aureis: nec collo aureum vinculum deerat, quod ſcurra Perſicus præferebat.

p *Poſt hæc victrices.*] Iam ſatis dictum eſt ſuprà.

q *Carmine triumphali.*] Liuius 5. Decad. lib. 5. in triumpho Acilij. & Appianus in Libyco. Huic ſententiæ adſtipulatur Martialis lib. 1. epigram. 5. ad Cæſarem,

Conſueuere iocos veſtri quoque ferre triumphi:
Materiam dictis nec pudet eſſe ducem.

r *Verba & inconditos verſus.*] Suprà dictum eſt de inconditis iocis & carminibus, quibus adde quod ſcribit Dionyſ. Halicarn. lib. 7. paulò ante fi. his verbis. Hi ferias illas ſaltationes ridiculè imitabantur depꝛauantes per ludibrium, quibus luſibus ſatyricis ſalibúſque iam inde a priſcis ſeculis delectatos Romanos apparet è triumphis etiam. Permittitur enim victores deducentibus Iambos & dicteria iacere in Imperatores clariſſimos, quemadmodum Athenis ſolebant pompam in plauſtris ducentes, ſcommatibus obuios impetere: nunc autem extemporalibus vtuntur verſiculis.

s *Quare Camillus.*] Plutarchus in vita illius, Liuius 1. Dec. lib. 5. Dictator, Camillus, recuperata ex hoſtibus patria, triumphans in vrbem redit: intérque iocos militares, quos inconditos iaciunt, Romulus, ac parens patriæ, conditorque alter vrbis, haud vanis laudibus appellabatur. Et iterum lib. 7. in princ.

t *Sicut Marius.*] Plutarchus in Mario, Populus, inquit, præſertim tertium Romæ inſtauratorem Marium appellabat, quòd non minori diſcrimine tunc Romã ſeruauiſſet, quam Gallico bello. Itaque læti omnes Romani cum filiis atque vxoribus Mario & diis domi libabant.

u *Et Cæſar.*] Suetonius in vita illius, c. 49. ſic ſcribit, Gallico denique triumpho milites eius inter cætera carmina, qualia currum proſequentes, iopulariter canunt, etiam vulgatiſſimum illud pronunciauerunt,

Gallias Cæſar ſubegit, Nicomedes Cæſarem.
Ecce Cæſar nunc triumphat, qui ſubegit Gallias,
Nicomedes non triumphat, qui ſubegit Cæſarem.

x *M. verò Manlium.*] Liuius 4. Dec. lib. 9. non multò poſt princ. Multi, inquit, omnium ordinum donati militaribus donis, currum ſecuti ſunt: carmináque à militibus ea in imperatorem dicta, vt facilè appareret in ducem indulgentem ambitioſumque ea dici, triumphum eſſe militari magis fauore, quàm populari celebrem.

y *Dúmque per vrbem pompa, &c.*] Id dictum eſt. Præterea Pomponius Lætus magnitudinem imperij Rom. ſcribens, hunc triumphantium morem graphicè tradit.

z *Per mediam vrbem & Velabrum.*] Suetonius in Cæſare, cap. 37. Gallici triumphi die Velabrum prætereuehens, penè curru excuſſus eſt, axe defracto.

a *In Capitolium aſcenderent.*] Suetonius vbi ſuprà proximè. Ioſephus belli Iudaici, lib. 7. c. 24. in deſcriptione triumphi celeberrimi Veſpa. & Titi.

b *Vbi tauros.*] Seruius in lib. 9. Æneidos, ibi,

Et ſtatuam ante aras.

Pomponius Lætus vbi ſuprà.

c *Quos priuſquam.*] Ioſephus vbi ſuprà, ſic ſcribit, Pompæ finis fuit Capitolini Iouis templum, quò poſtquam ventum eſt, conſtitere. Erat autem vetus mos patrius, operiri donec ducis hoſtium mortem quiſpiam nunciaret. Is erat Simon Gioræ, tunc inter captiuos in pompa traductus: laqueo verò circundatus per forum trahebatur, quo cum ſimul cæderent, qui ducebant. Poſtquam igitur eum finem vitæ habere nunciatum eſt, omniumque fauor ſecutus eſt, tunc hoſtias inchoauere: hiſque ſecundo per vota ſolennia omine peractis in palatium receſſere.

d *Epulum.*] Columella lib. 9. Et de triumphantium epulo Poſidonius lib. 2. hiſtoriarum, & ex eo Athenæus lib. 4. c. 15. & lib. 5.

D. Cæſaris epulum.

Tiberij.

Epulæ legionibus victricibus ante fores exhibita.

Coronarium aurum imperatori datum poſt triũphum.

Munera data militibus.

Dona triũphanti à ſenatu & populo data.

turdos & murenas inter obſonia apparari, & vina præcipua, atque vnguenta minio delibuta exhiberi conſueuerant. [c] Quare diuus Cæſar meritò celebratur, qui Aphricano triumpho, præter obſonia apparatiſſima, vno die in duobus & viginti millibus tricliniorum inſtructis, paratiſq; menſis epulum regali magnificentia, ac vini falerni amphoras centum, & Chij cados centum populo dediſſe fertur, vbi [f] ſex murænarum millia vna cœna exhibuit. [g] Tiberius quoque mille menſis prandium parauit. [h] Ad illud etiam conſules inuitari, mox ne venirent rogari ſolebant, ſcilicet ne quis maior triumphante honorem qui illi debebatur, præriperet, vtq; locus honeſtiſſimus triumphanti, cui tantus honos habitus eſt, daretur, vt illum à cœna omnis ordo & ætas officij cauſa domum ſine offenſione reduceret, quæ præſentibus conſulibus alteri tribui non decebat. [i] Interdum verò notatum eſt, epulas, extructáſque menſas, ante domos in promiſcuo vſu rerum omnium victricibus legionibus, quo agmine triumphantem ſequebantur, exhibitas fuiſſe. Et poſt triumphum, vt gratia eſſet cumulatior, [k] aurum coronarium ex victis bello gentibus, ob conceſſam vitam, imperatori dari: [l] quod quidem niſi triumpho recepto præſtari non decebat, pro eo quòd pro corona triumphi à ſociis & bello victis gentibus quaſi vectigal dabatur, [m] quod Hadrianus primò Italiæ remiſit, & in prouinciis minuit. [n] Deinde vero Alexander Seuerus vnà cum negociatorio, populo illud dono dedit. Togas quoque [o] & ſagula, [p] æráque & dona multiplicia, ſingulis militibus pro meritis ab imperatore elargiri. [q] In quo id ſeruatum eſt, vt quod pediti, duplex centurioni, triplex equiti daretur, vnà cum ſtipendio militari & frumento duplici: tribuno verò, multo magis. Animaduerſumque & illud eſt, imperatorem, cui belli ſumma commiſſa fuit, decreto iam triumpho, antequam vrbem iniret, ſæpe tribunos, præfectos, equites, centurionesque ob fortia facinora militaribus donis in primis ornaſſe, & benemeritis præmia largitum eſſe: ipſosq; cum donis & inſigniis militaribus in pompa triumphi præcedere triumphantem, nonnunquam ſequi conſueſſe. [r] Præterq; aſſuetos honores, vel locum in Circo ad ſpectandum cum laurea & ſella curuli inter viros triumphales conſularéſque ſibi & poſteris, [s] vel vt in veſte triumphali ludos ſpectaret, arcúmque marmoreum, [t] nonnunquam ſtatuam in foro pedeſtrem aut equeſtrem, ampliore ſumptu cum decretis & titulis honorum, in Comitio, in Roſtris, in Foro, in Palatio, in Capitolio, [u] aut in cella Iouis (qui rariſſimus honor contigit) ſenatum & populum triumphanti, aliaque inſignia virtutum dona honores dediſſe.

ANNOTATIONES.

& lib.5.c.15. eodémque vlt. Ex quibus præterea intelliges id conuiuium fieri ſolitum in templo Herculis.

c *Quare diuus Cæſar.*] Suetonius in vita illius, c.38. Plutarchus in vita illius. Plinius lib.14.c.15.

f *Sex murænarum millia.*] Plinius lib.9.c.55.

g *Tiberius quoque.*] Suetonius in vita illius, c.20. Prandium, inquit, dein populo mille menſis, & congiarium tricenos nummos viritim dedit.

h *Ad illud etiam Coſſ.*] Hæc vſque ad verſi. Interdum verò. ſunt ex Plutarcho probl.80.

i *Interdum verò notatum eſt epulas, &c.*] Nam Cæſar in ſuis triumphis adiecit epulum & viſcerationem apud Sueton. in vita ipſius, c.38. Idque ſolum fieri in triumphis tradit Columella lib.9.

k *Aurum coronarium.*] Id iam ſuprà dictum eſt ex Gel. lib.5.c.6. atque videre licet ex Seruio lib.8. Æneidos ad fin. ibi,

Dona recognoſcit populorum aptatq; ſuperbis
Poſtibus.——

Aurum, inquit, coronarium dicit, quod hodie à victis gentibus datur. Imponebant autem hoc Imperatores propter cõceſſam vitam. Et de huiuſmodi auro coronario, meminit Cicero in Oratione in Piſonem, Mitto aurum coronarium, quod lex & decerni & accipi vetat, niſi Imperatoribus ex prouincia decedentibus ad decorandum triumphum. Præter hos, vide l. Iudæorum. C. de Iudæis. & l.1. C. de auro coronario. & Spartianum in Hadriano, Capitolinum in Antonino Pio, Lampridium in Alex. Seuero, Ammianum Marcellinum lib.2. & Dionem lib.49.

l *Quod quidem niſi triumpho recepto.*] Quod patet ex eo quod conſeſtim ſubdit de Hadriano.

m *Quod Hadrianus primò.*] Spartianus in vita illius.

n *Deinde vero Alexander Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

o *Et ſagula.*] Titus Liuius 1. Dec. lib.10. in triumpho Q. Fabij ſcribit, Data ex præda militibus æris octogeni bini, ſagáque & tunicæ, præmia illa tempeſtate militiæ haudquaquam ſpernenda. Verùm iſta latius, & ſuo loco explicantur.

p *Æráq;.*] Vt in triumpho Pompeij apud Plutarchum in vita illius.

q *In quo id ſeruatum eſt.*] Et id quidem factum fuiſſe in triũpho Q. Flaminij de Macedonia & Nabido refert Liuius 4. Decad. lib.4. Atque etiam in triumpho P. Scipionis Naſicæ eiuſdem Dec. lib.6. Et in triumpho Scipionis Aſiatici eiuſd. Dec. lib.7. ad fin. Et in triumpho M. Fuluij Flacci lib. eiuſd. Decad.10. Et in triumpho Q. Fuluij ex Liguribus non multò poſt, ad fin. eiuſdem lib.10. Et triumpho Tiberij Sempronij Gracchi, Et in triumpho C. Claudij Pulchri. 5. Deca. lib.1. & in triumpho Pauli Æmylij, 5. Deca. lib.5. & Anitij ibid. At idem 4. Decad. lib.3. dicit in duobus triumphis Cn. Cornelij de Inſubribus & Cenomanis, & Q. Minutij de Liguribus & Boiis ſeptuagenos æris militibus diuiſos: duplex equiti, triplex centurioni. Et eodem lib.4. in triumpho Marcelli in pedites ſingulos, datos octingentos æris, triplex equiti centurionique. Sed & illo eodem Deca. lib.4. tradit in triumpho M. Portij Catonis ex Hiſpania militibus ex præda diuiſos fuiſſe in ſingulos ducenos ſeptuagenos æris, triplex equi nec quicquam loquitur de centurionibus: vti ſimiliter 5. Decad. lib.5. ſcribit, de victa Macedonia, ex præda 400. denarios in equitem, & ducentos fuiſſe peditibus diuiſos, nec de centurionibus loquitur.

r *Præterq; aſſuetos honores vel locum in circo.*] Liuius 1. Decad. lib.2. vbi id ſcribit tributum fuiſſe M. Valerio Dictatori poſt triumphum poſteriſque ipſius. Hæc enim ſunt verba illius, Super ſolitos honores locus in circo ipſi, poſteriſq; ad ſpectaculum datus, ſella in eo loco curulis poſita.

s *Vel in veſte triumphali.*] Id enim fuiſſe conceſſum. L. Paulo Æmylio tradit Plinius, aut quiſquis eſt, qui illum elegantiſſimum librum edidit de Viris illuſtribus, c.54.

t *Nonnunquam ſtatuam.*] Sic Q. Martio Tremulo ſtatua equeſtris decreta eſt in foro, apud Liuium 1. Decad. libr.9. paulo ante fin. Cuius hæc verba ſunt, Martius de Hernicis triumphans in vrbem rediit: ſtatuaque equeſtris in foro decreta eſt, quæ ante templum Caſtoris poſita eſt.

u *Aut in cella Iouis.*] Vnde id accepit neſcio. Illud autem ſcio,

ſcio, triumphantes plerunque ſibi ſolere induere tunicam Iouis, vt tradit Seruius in eclo. 10. Virgilij, quam ex templo Iouis ſumebant, ex Liuio 1. Dec. lib. 10. vbi ne ſcribit, qui Iouis Opt. Maximi ornatu decoratus, curru aurato per vrbem vectus in Capitolium aſcenderit. Ex quo illud Iuuenalis ſatyra 10. in princ.

Quid ſi vidiſſet Prætorem in curribus altis
Extantem & medio ſublimem in puluere Circi,
In tunica Iouis.——

De hac autem re ita loquuntur Lampridius in Alexandro Seuero, & Capitolinus in Gordianis, vt videri poſſit huiuſmodi tunicas, ſcilicet prætextã, pictam togam & palmatam non niſi ex templo Iouis etiam Imperatores, & quibus alios ſibi ſumere conſueuiſſe, non etiam priuatos habuiſſe.

Reſponſum Raphaeli Volaterrano, quarè legum & cauſarum ſtudio intermiſſo in his mitioribus ſtudijs oblectaremur.

CAPVT VII.

QVÆREBAT aliquando ex me, dum Romæ agerem, Raphael Volaterranus, vir inſignis doctrinæ & virtutis, cui ad mores emendatiſſimos, grauitas libero homine digna, non modicam acceſſionem faciebat, quid cauſæ foret, quòd quum cauſarum patrocinijs & foro vſque à pueritia eſſem addictus, illis poſthabitis, & quaſi forenſibus negocijs prætermiſſis, in his ſtudijs mitioribus ita me oblectarem, vt cauſarum patrocinijs bellum indixiſſe viderer. Cui hoc cauſæ referebam, quòd leges quæ ad communem vtilitatem editæ, ſtudio & labore maximo quæſitæ & meditatæ nobis forent, neque ab his qui iura darent coli, neque perinde vt oporteret, præcipi viderem, dolerémque iuridicundo illos plerunque præſidere, qui eas vel turpiter ignorarent, vel per gratiam & ſordes facile corrumpi ſinerent: & quibus ſeruandarum legum præcipua imminet cura, hi maxime legum ſcita contemnerent: quibus rebus effici, vt tot ſcita & decreta veterum monumẽtis nobis tradita, maximiſque ingenijs elaborata, & tam penſiculate expenſa, vnus homunculus nequiſſimus audaciſſimúſque, ignarus legum, iudiciorum & fori, qui magiſtratui præeſſet, non ſalubri temperamento, nec diſceptatione ac iudicio, ſed auſu temerario, & omni iure neglecto, ad ſuam libidinem per ſcelus & nequitiam euerteret. Horum non minima exempla dicebam fore ea quæ dudum experti vidimus. Nuper quum Romæ cuſtodias cognoſcerem, operæ precium fuit videre, quæ rerum miracula monſtris & portentis ſimilia, ac dictu faſtidienda, quæve turpitudines ad aliquorum libidinem admitterentur contra ius faſque, ſiquidem ſacerdotem quempiam in his nacti ſumus, grauem & ſanctum virum, vita & moribus ornatiſſimum, hominem profectò honeſtæ & magnæ laudis, diu tenebris & carcere maceratum, indigniſſimam fortunam ſubire coactum, pro eo quod pecuniam ſibi traditam ab eo qui illam furto ſubtraxerat, vt vero domino reſtitueretur, illius iuſſu mandatóque reſtituerat, ſuppreſſo authore, ipſumque quæſtionibus ſubdi vidimus, & tormentis vexari, vt illum qui conſcientia culpæ, & ſpe veniæ adductus, abſtuliſſe confeſſus fuerat, palam faceret, delinquentiſque delicta, quę ille pœnitens culpæ dixerat, enunciaret: quo diſcrimine adactus pauper ſenior, confitentis peccatum & delinquentem enunciare coactus fuit: quod quidem ſcripto iure vetitum, ſanctionibúſque & decretis interdictum eſſe conſtat. Rurſus alium immani ſcelere coopertum, hominem impuriſſimum turpiſſimúmque, qui maximorum criminum reus, teſtibus, tabulis, teſtimonijs, & certiſſimis documentis conuictus fuerat, quæ nec ipſe gloriabũdus diffitebatur, quique legum iudiciorúmque pœnis ſæuiſſime coercendus erat, ab eiſdem ergaſtulis, ſola præſidentis temeritate, nullo negocio dimitti & liberari, aliaſque audacias & turpitudines, ne dicam ſcelera indigna auditu profatúque, quæ vix credenti non modò enunciata, ſed viſa & comperta fuere. Iaſon Mataſſalanus, & Ludouicus Matha, quum ſacerdotalibus quibus fungebantur muneribus cedere nollent, quæſitis occaſionibus ad inimicorum libidinem, tetro carcere vſque eò tenti fuere, donec illorum arbitrio ſingulis ornamentis, fama, & fortunis omnibus exturbati, quoad illis liberet, excruciati ſunt, non vero iudicio, ſed præſidentis ſola temeritate & libidine: ne proſequar viros vitæ inculpatiſſimæ, ſumma integritate & fide, falſis criminibus circumuentos ab impotentibus inimicis miſeros & laborantes, in quos grauiter crudeliterque conſultum vidimus, vel vt afflictas fortunas inuaderent, ipſóſque de poſſeſſione & antiquiſſimis ſedibus deturbarent, vel vt inuidorum libidini obtemperarent: aliaque in miſeros edita exempla, nulla pietate in ſupplices & calamitoſos, eóſque innoxios turpibus iudicijs conflictari, & vſque premi ab his, qui gratia & opibus plus poſſunt pollentque: alios vero authores manifeſti facinoris, ne appellari quidem. Quæ quum viderem, patroniſque contra vim potentiorum aut gratiam nihil præſidij eſſe, nihil opis, fruſtra nos in legum controuerſijs, & ediſcendis tot caſuum varietatibus tam penſiculate editis, tantum laboris & vigiliarum ſuſcipere, tantóque nos ſtudio fatigari dicebam, quum ad ignauiſſimi impuriſſimique cuiuſque temeritate, qui iuri dicundo pręſideret, quem leges virum bonum eſſe volunt, non æquo iure, ſed ad gratiam & libidinem iudicia ferri, decretaque legum tanto conſilio edita, conuelli & labefactari viderem.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

Hoc caput nullis indiget Commentarijs.

Quæ ſit Bona dea, & quæ à veteribus illi ſacra fierent, quídve Rubigalia, Floralia & Vinalia forent.

Capvt VIII.

INTER eos quibus iſta indagare curæ fuit, ſæpe quæſitum eſt, [a] quę ſit bona dea, cuius numen tantopere coli à Romanis legimus: quod ſacrum à principio origi-*Variæ ſententiæ quæ ſit Bona dea.* num inchoatum, dum imperium ſtetit, incredibili cæremonia colebatur. Multi putauere Floram, Bonam deam eſſe, quæ Flauij ſeu Fauni quondam vxor, vino madens, [b] myrteis flagris à viro cæſa, poſtea cùm facti pœniteret, & ipſius deſiderio tabeſceret, diuinis honoribus coli cœpta fuit: in cuius ædem licet florum omne genus importent, myrtum tamen inferre non decebat, in memoriam veteris mulctæ, [c] ſicut in Tenedo tibicinem adire Tenis templum, aut Achillis mentionem facere ob veteris ignominiæ memoriam vetabatur. Et apud Rhodios præconem accedere ad Occidionis templum, interdictum erat. [d] Quidam Græcorum ex Liberi matribus illam effinxere: alij Medeam, plerique Semelem, multi Proſerpinam putant: [e] Romani Dryada Fauni vxorem, [f] cuius ne nomen quidem viros intelligere fas erat. [g] Qui verò Bonam deam dicunt Fauni vxorem, illam tam illibatæ caſtitatis fuiſſe opinati ſunt, vt extra Gynæceum nunquam egreſſa, nec virum viderit vnquam, nec à viro conſpecta, nomenque fando nullibi auditum ſit. *Ceremoniæ in ſacris Bonæ deæ.* Quæ quidem ſacra quum Maio menſe pro ſalute populi fierent, quicquid eſſet maſculum, [h] domo exigebatur, ita vt non modò extra conſpectum ſummouerentur viri, [i] ſed maſculæ quoque picturæ tegerentur: [k] quod compar Miſiæ Cereris ſacrum obtinere dicunt: in quo [l] quum ſeptem operentur dies, tertia à templo exactis viris, [m] pulſis etiam canibus maribus, *Mellaria.* mulieres celebrabant. Cumq́; in ſacris Bonæ deæ vino libetur, illud non ſuo nomine nuncupant, [n] ſed *Sacra Bonæ quo in loco fiebant.* lac dicunt eſſe, vini tamen amphoram in ſacris obuolutam apponunt, [o] quam dixere Mellariam: [p] ad quod ſacrum niſi caſtas, quæq́; à viris abſtinuiſſent, nullas accedere licebat, [q] templumque deæ neque

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

a QVæ ſit Bona dea.] Hîc omnino vide Macrob. lib. 1. Saturnalium cap. 12.

b *Myrteis flagris.*] Plutarch. probl. c. 19. Quid eſt, quòd Floræ, quam Boná deam nominant, omni florum genere templum exornantes mulieres, domum myrtos nó importent: præſertim cùm ambitioſius cunctis germinum ac florum varietatibus vti ſoleant? An illud eſt quod à fabulatoribus dicitur, Floram Flauij diuinatoris vxorem fuiſſe, quæ cùm vino clanculum vberius vteretur, deprehenſam myrtheis virgis ac flagris à viro cæſam fuiſſe, dicitur inde factum eſſe, vt myrtus in eius ædem nó inferatur? Vinum autem cum mulieres ei libant, lac appellant.

c *Sicut in Tenedo.*] Idem Plutarch. eiuſdem operis c. 141. vbi eius rei rationem reddit. Diodorus Siculus li. 5. c. 17. Verùm, inquit, propter cuiuſdam tibicinis teſtimonium, qui nouercæ inſidiis fauerat, legem ſanxit, ne quis tibicen templum ingrederetur. Belli Troiani tempore, cùm Achilles Tenem occidiſſet, quo tempore Græci Tenedum depopulati ſunt, ſtatuerunt poſtea Tenedij, vt nulli deinceps liceret templo reſtituto, in eo Achillem nominare.

d *Quidam Græcorum.*] Hæc vſque ad verſicul. Romani. ſunt Macrobij d. lib. 1. Satur. c. 12.

e *Romani Dryada.*] Plutarchus. Varro autem filiam ipſius Fauni hanc putat apud Macrobium vbi ſuprà.

f *Cuius ne nomen quidem.*] Macrobius ibi, Hæc, inquit, apud Græcos θεὸς γυναικεία dicitur, quam Varro filiam Fauni tradit, adeò pudicam, vt extra γυναικωνῖτιν nunquam ſit egreſſa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec virum vnquam viderit, nec à viro viſa ſit: propter quod nec vir templum eius ingreditur.

g *Qui verò.*] Macrobius loco præced. citato. Et Lactantius ex Varrone lib. 1. c. 22. & vide noſtras leges Connubiales, l. 10. num. 26. incip. Et huc quoque.

h *Domo exigebatur.*] Plutarc. in Cæſare, & probl. c. 19. & ante hoc Cicero in Oratione de Aruſpicum reſponſis, in P. Clodium de ſacris bonæ deæ loquens, ſic ſcribit, Quod quidem ſacrificium nemo, niſi P. Clodius, omni memoria violauit: nemo in quem adiit, nemo neglexit, nemo vir aſpicere non horruit, quod fit per virgines Veſtales, fit pro P. R. in ea domo, quæ eſt in imperio, fit incredibili ceremonia: fit ei deæ, cuius ne nomen quidem viros ſcire fas eſt: quam iſte idcirco bonam dicit, quod in tanto ſibi ſcelere ignoſcerit, & in eundem, Hominémque eum, qui puluinaribus Bonæ deæ ſtuprum intulerit, eáque ſacra, quæ viri oculis, ne imprudentis quidem aſpici fas eſt, non ſolùm aſpectu virili, ſed flagitio ſtupróque violarit.

i *Sed maſculæ quoque picturæ.*] Seneca ad Lucilliũ, li. 16. epiſt. ſcribit, viros omnes à conſpectu religionis Bonæ deę ſic arceri, vt picturæ quoque maſculorum animalium contegantur. De quo & illud Iuuenalis ſat. 2.

> ——*Vbi velari pictura iubetur,*
> *Quæcunque alterius ſexus imitata figuram eſt.*

Et vide omnino dictas noſtras leges Cõnubiales vbi ſuprà.

k *Quod compar Myſiæ Cereris.*] Idem ſcribit Lilius Gyrald. de Diis Gentium, ſyntagm. 14. nullo quoque authore citato. Sed, ne ignores, id totum eſt Pauſan. lib. 7. quo Achaica deſcribit, in fin. Sed addendum Catanenſis quoque Cereris eam fuiſſe religionem, vt adire eius templi ſecreta penetralia viris nefas eſſet, vt tradit Lactantius lib. 2. c. 4.

l *Cum ſeptem operentur dies.*] Vide noſtras leges Connubiales, l. 15, num. 115. incip. Illud quoque ex antiq. & ſeq.

m *Pulſis etiam canibus maribus.*] Pauſanias d. lib. 7. de Myſiæ Cereris ſacrificiorum ritus ſcribẽs, ait, Solenne item ſeptem dierum Cereri celebrant. Die autem feſti tertio è templo viri ſe ſubducunt. Relictæ itaque mulieres ea noctu peragunt, quæ ritus poſtulat. Non autem viri ſolum expelluntur, ſed è canibus etiam mares. Poſtero autem die reuerſos in templum viros derident, & dicteriis exagitant mulieres, & has viciſſim viri.

n *Sed lac eſſe dicunt.*] Plutarch. probl. c. 19. Macrob. d. lib. 1. c. 12. Athenæus autem lib. 10. Dipnoſoph. c. 15 ſcribit, Ariſtophanem vocaſſe vinum Ἀφροδίτης γάλα, Lac Veneris, quòd ſit ipſius Veneris incitamentum.

o *Quam dixere Mellariam.*] Plutarch. vt ſupra citauimus.

p *Ad quod ſacrum niſi caſtas.*] Idem Plutarch. ibi, An quòd, inquit, à multis tum verò rebus Veneris caſtæ ac puræ ſacrum illud obeunt? Non ſolum enim viros excludunt, ſed cùm ſolenne ſacrificium faciunt, quicquid maſculum eſt domo exigunt.

q *Templumq́; deæ nec virum ingredi.*] Tibullus lib. 1. eleg. 6.

> *Exibit quam ſæpe time ſeu viſere dicet*
> *Sacra bonæ maribus non adeunda deæ.*

Et vide noſtras leges Connubiales vbi ſupra, & quod ſuprà diximus.

r *Quæ*

vitum ingredi, nec intereſſe permittitur: cuius limina purpureis vittis velabantur, [r] quæ non vbique *Religio.*
& paſſim, ſed in maximi pontificis domo, in receſſu intimo, nocte, non autem die fiebant. [s] Et licet nocturna ſacra priſco ritu mulieribus interdicta fuerint, [t] in hoc tamen ſacro quum pro populo facerent, mulieres noctu intereſſe non vetatur: quod quidem tantæ religionis eſt habitum, [u] vt illud veſtales virgines obirent, & per illas ſacrum fieret. [x] Cuius ædes alteræ in Auentino, [y] alteræ iuxta Iſidis *Ædes Bonæ deæ.*
templum fuere, ad nouam viam. Alij dixere Bonam deam, [z] quam Græci Gynæceiam nuncupant; *Gynæceia.*
cuius feſtis diebus palmite tabernacula mulieres intexunt, intérque ſolennia draconem apponunt. *Ceremoniæ*
[a] Quod ſacrum non in pontificis domo, ſed in ædibus quiſque ſuis celebrare aſſuerat, aut illis quæ eſſent in imperio conſulari, vel prætoria dignitate. Dúmque ſacrum fit, [b] cunctos mares domo exigunt, ne polluerentur, & piaculum fieret, quum ritu ſacrorum neque deam conſpici, neque ſacerdotes palam fieri liceat: Vxor enim exornata, domo maribus exactis, [c] nouem continuas noctes operata furiali inceſſu, cum æris crepitu & phanatico diſcurſu ſacra peragit: aliis ſimul temulentia ad id ſacrum accitis mulieribus: [d] vnde occaſio frequens mœchandi, & facultas adulteris data eſt. [e] In cuius ſacrificiis canes immolantur: quique huic ſupplicant, maledictis & probris deam inceſſunt, neminémque optant bonum inuenire, qui domi naſcatur: quippe eam dixere Bonam deam, quæ ex corruptis generationes faciat, quare illam Gynæceiam quaſi rerum genitricem, vocant. [f] Quod ſacrum Damium *Mœchandi occaſio in ſacris Bonæ deæ.*
à more præpoſtero, ipſaque Damia, ſacerdóſque Damiatrix dicta. [g] Cuius inſtar apud Siculos dicunt *Damium.*
fuiſſe, apud quos ſacrum Cereri decem diebus, verbis turpibus & obſcœnis celebrari produnt, magna *Cereris ſacrum.*
verborum licentia, ſcilicet arbitratæ, ex obſcœnitate verborum, & iocorum laſciuia, Cereris luctum *Ops.*
mœrorémque leuari, quem ex raptu filiæ conceperat. [h] Nonnulli Opem dixere Bonam deam, quæ *Opis varia nomina.*
& Maia dicta eſt, quam nominibus variis, Faunam & Fatuam, [i] & matrem deum, & [k] Idæam, Peſſinuntiam, Cybelem, [l] Rheam [m] & Phrygiam nuncupant, quia hominibus fauet, [n] & opem liberis

ANNOTATIONES.

r *Quæ non vbique & paſſim, ſed in maximi pontificis domo.*] Scilicet ſacrificia deæ, de quo paulò infrà.

s *Et licet nocturna ſacra.*] De quo omnino vide quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubialibus l.16.nu.42.incip.Septimum, ne vxores.& ſeqq.

t *In hoc tamen ſacro.*] Nam & in hoc ſacro, quod nocturnum erat à mulieribus tantùm celebrabatur ex Plutarcho in Cæſare, & in Cicerone, & aliis vbique, & dicetur mox poſtea.

u *Vt illud Veſtales.*] Cicero in Oratione de Aruſpicum reſponſis loco ſupra citato, & Plutarchus in Cicerone.

x *Cuius ædes altera in Auentino.*] Scilicet Bonæ deæ. Idque eſt P.Victoris in 12.regione vrbis Romæ.

y *Altera iuxta Iſidis templum.*] Idem Victor in 12.regione.

z *Quam Græci Gynæceiam.*] Macrobius, vt diximus ſuprà, lib.1.c.12.alias Geneciam. Vide Plutarch in Cæſare.

a *Quod ſacrum non in Pontificis domo.*] Plutarchus in Cicerone dicit ea ſacra fieri quotannis in domo Conſulis. Vide eundem in Cæſare.

b *Cunctos mares domo exigunt.*] Plutarchus proble c.19. vt ſuprà dictum eſt.

c *Nouem continuas noctes.*] Id non in ſacris Bonæ deæ fieri, ſed Iſidis ſcribit Propertius lib.2.elegia 33.

Triſtia iam redeunt iterum ſolennia nobis
Cynthia iam noctes eſt operata nouem.
Atque vtinam Nilo pereat, quæ ſacra repentè
Miſit matronis Inachis Auſoniis.
Quæ dea tam cupidos toties diuiſit amantes,
Quæcunque illa fuit, ſemper amara fuit.

Et de Cereris ſacris, quæ Græci Theſmophoria vocant, Ouid.lib.10.Metamor.

Per. quam nouem noctes Venerem, tactúſq; viriles
In vetitis numerant.

Vide noſtras leges Connubiales l.15.num.115.incip. Illud quoque patebit ex ſeq.

d *Vnde occaſio frequens mœchandi.*] Vide dictas leges Connub.l.16.

e *In cuius ſacrificiis.*] Hæc vſque ad verſ.Quod ſacrum.ſunt Plutarchi probl.c.52.

f *Quod ſacrum Damium.*] Hæc vſque ad verſ.Cuius inſtar. ſunt Feſti Pompeij lib.4.cuius hæc verba ſunt, Damium ſacrificium, quod fiebat in operto in honorem Bonę deæ, dictum a contrarietate, quod minimè eſſet δημόσιον, id eſt, publicum, Dea quoque ipſa δάμια, & ſacerdos δαμιάτριξ appellabatur.

g *Cuius inſtar apud Siculos.*] Diodorus lib.5. c.2. non adeò procul a ſi. Cereri verò, inquit, cùm ſemen in terram iacitur, apparatu ac magnificentia exquiſita decem dies feſtos agunt, priorem repræſentantes vitam: quibus diebus turpiloquio inuicem vti conſueuère, vt deæ dolor ex filiæ raptu conceptus, riſu & verborum ſcurrilitate mitigaretur.

h *Nonnulli Opem dixere Bonam deam.*] Hæc vſque ad verba, Et Matrem deum.ſunt Macrobij lib.1. Satur.c.12. aliorum authoritate.

i *Et Matrem deùm.*] Varro lib.1.aut aliorum computatione 4.de lingua Latina.

k *Idæam, Peſſinuntiam, Cybelem.*] Hæc tria ſunt Strab.lib.10. & primum quoque Liuij 3. Decad.lib.9. Ex quo etiam eſt illud Tibulli lib.1:eleg.4.

At qui non audit Muſas, qui vendit amorem,
Idææ currus ille ſequatur Opis.

Et Virgilij lib.10.Æneidos,

Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræq; vrbes, biiugiq; ad frena leones.

Et rurſus lib.9.

Tympana vos, buxúſq; vocat Berecynthia matris
Idææ.——

Et Ouidij lib.4.Faſtorum,

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit & Idææ feſta parentis erunt.

Et ante hos Lucretij de eadem loquentis lib.2.

Hanc variæ gentes antiquo more ſacrorum
Idæam vocitant matrem, Phrygiaſq; cateruas
Dant comites: quia primùm ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem fruges cœpiſſe creari.

l *Rheam.*] Vide Strabonem d.lib.10.& ſuprà eod lib.c.4.

m *Et Phrygiam.*] Vide eundem. Et hinc illud Virg. lib.4. Æneidos,

—— Qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes.

Et ibi Seruius, & Heſichius, & Phurnutus, qui ita eam dicit vocari, quòd a Phygibus maxime coleretur.

n *Et Opem liberis præſtat.*] Id reſpicit quod ſuprà dixit, eam Opim a quibuſdam, a quibuſdam vero Bonam deam nuncupari. Et hic vide Macrob.lib.1.cap.12. & Mythologicon lib.1 cap.3.

Fatua. Ceremonia. Opis ſimulacrum. Ceremoniæ in ſacris Iſidis.

præſtat: [o] Fatuámque dictam, quòd infantes in lucem editos, fandi modos & verba edoceat: [p] cui qui vota concipiunt, manu terram tangentes velut parenti & genitrici ſupplicant. [q] Cumque in omnibus ſacris, qui rem diuinam facit, velare caput ſoleat, huic aperto capite & nudato ſacrificat. [r] Quam deam Ægyptus celebre numen fuiſſe aſſeuerant: [s] cuius ſimulacrum ſiniſtra ſcyphum tenet, dextra ſiſtrum: hoc eſt æneum crepitaculum, quod non ſpiritu, ſed motu concuſſum perſonat, ab illiſque Iſis dicta, cui peruigilia excubiæque nocturnæ à puellis peraguntur. [t] Cuius ſacerdotes linea amicti ſtola, per vrbem lugentes vagabantur, mox læti ſacra perficiunt: [u] in cuius feſto qui ex collegio ſunt ſacerdotes, diuerſas facies induunt ornatu vario: nam alius incinctus balteo, militem agit, alius venabulo venator incedit, alius longa ſtola fœminam mentitur, nonnulli cum faſcibus præcedunt velut magiſtratus. [x] Poſt quæ mulieres candidis amiculis ſerta ferentes cum ſpeculis & pectine ante ſimulacrum deæ famulantur, ipſamque comentes cum lucernis & lampade ſequuntur. [y] Et quia Saturni & Vulcani vxor dicitur, ideo flamen Vulcanalis calendis Maiis illi rem diuinam facit, & prægnantem ſuem mactat Maiæ & Mercurio, [z] cuius ferias Saturnalibus incurrere notatum eſt, feſtóſque illi dies Opalia fuiſſe, quæ tertio die poſt Saturnalia aguntur: [a] ſicut Robigalia, Floralia, Vinalia Agonalia, Carmentalia, Angeronalia & Vertumnalia. [b] Præter quæ fuerunt ſacra popularia non certis familiis tributa, vt [c] Fornacalia, [d] Palilia, Laralia: [e] Fuit autem ædes Opis in Capitolio vna, [f] altera in vico Iugario Opis & Saturni. Notatúmque his qui Ope indigerēt, ad aſylum Cereris panem dari, quibus nunquam templum claudebatur, [g] ſicut ædem Hortæ recluſam eſſe voluerunt, quum ſit hortari, ad res magnas adducere. [h] Iſidis verò ædes vna patricia, altera verò Antenodora dicta eſt, cuius templum in te-

Feſtorũ quorundam nomina. Sacra popularia. Opis ædes. Ædes Hortæ ſemper recluſa. Iſidis ædes.

ANNOTATIONES.

o *Fatuámque dictam.*] Et hic quoque.

p *Cui qui vota concipiunt.*] Diuus Auguſtinus Varronis authoritate lib. 7.

q *Cumque in omnibus ſacris.*] Plutarchus proble. c. 11.

r *Quam deam.*] Scilicet Iſidem, de qua aliquid ſuprà dixit, & ſtatim pòſt declarat.

s *Cuius ſimulacrum.*] Seruius in libr. 8. Æneidos enarrans illud,

Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro.

Iſis, ait, eſt genius Ægypti, qui per ſiſtri motum, quod gerit in dextra, Nili acceſſus ſignificat & receſſus: per ſitulam, quam ſiniſtra retinet, oſtendit fluentiam omnium lacunarum. Iſis autem lingua Ægyptiorum eſt terra, quam Iſim volunt eſſe. Alibi autem oſtendimus ſiſtrum Ægyptiorum eſſe proprium.

t *Cuius ſacerdotes linea.*] Iuuenalis de his loquens ſaty. 6.

Qui grege linigero circundatus, & grege caluo
Plangentis populi currit derriſor Anubis.

Hincque dea linigera dicta eſt Ouidio lib. 1. Meta.

Nunc dea linigera colitur celeberrima turba.

Et lib. 1. de Ponto eleg. 1. ad Brutum,

Vidi ego linigeræ numen violaſſe fatentem
Iſidis, Iliacos ante ſedere focos.

Et alibi quoque diximus, ſcilicet lib. 2. c. 9.

u *In cuius feſto.*] Hæc ſunt Apuleij lib. 11. Metamorphoſeos huiuſmodi feſtum deſcribentis, Hic incinctus balteo militem gerebat, illum ſuccinctum chlamyde crepidæ & venabula venatorem fecerãt. Alius ſoccis obauratis indutus ſerica veſte, mundoque precioſo, & adtextis capite crinibus, inceſſu perfluo fœminam mentiebatur. Et poſt pauca, Nec ille deerat qui magiſtratum faſcibus purpuráque luderet.

x *Poſt quæ mulieres.*] Hæc quoque ſunt Apuleij eodem libro quibuſdam interiectis, Mulieres, inquit, candido ſplendentes amicimine, vario lætantes geſtamine, verno florentes coronamine, quæ de gremio per viam, qua ſacer incedebat comitatus, ſolum ſternebant floſculis, aliæque nitentibus ſpeculis pone tergum reuerſis, venienti deæ obuium commonſtrarent obſequium. Et quæ pectines eburneos ferentes geſtu brachiorum, flexúque digitorum ornatum & obpexum crinium regalium fingerent: illæ etiam quæ cæteris vnguentis & geniali balſamo, guttatim excuſſo, conſpergebant plateas.

y *Et quia Saturni & Vulcani vxor.*] Ad Romanos redit, & de Ope intelligit, quam vxorem & ſororem Saturni fuiſſe ſcribit Fulgentius libro Mythologicon 1. c. 3. Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 10. Lactantius lib. 1. c. 13. & ante hos Diodorus Siculus lib. 5. Bibliothecæ, alias 4. c. 5.

z *Cuius ferias.*] Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ, Saturnalia, inquit, dicta à Saturno, quòd eo die feriæ eius fierent.

a *Sicut Robigalia.*] De his ſeptem, ſex vide paulò infrà. Sed quod hic Angeronalia vocat, Agonalia dicendum eſt, vt patet ex his, quæ ſtatim dicet de Agonalibus. Quanquam etiam fuerunt feſta Angeronalia dicta ab Angerona Varroni lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ.

b *Præter quæ fuerunt ſacra popularia.*] Feſt. Pompeius lib. 14. Popularia, inquit, ſacra ſunt (vt ait Labeo) quæ omnes ciues faciunt, nec certis familiis attributa ſunt: vt Fornacalia, Palilia, Laralia.

c *Fornacalia.*] De quibus Plinius lib. 18. c. 2. de Numa loquens, ſic ſcribit, Is & Fornacalia inſtituit farris torrendi ferias, & æquè religioſas terminis agrorum. Plutarchus problem. c. 89. & in Numa Pompilio. Feſtus Pompeius lib. 6. Et ex poëtis Ouidius 2. Faſtor.

Curio legitimis nunc Fornacalia verbis
Maximus indicit, nec ſtata ſacra facit.

Hincque dea Fornacalis eidem lib. 6 eiuſdem operis.

Sola prius furnis torrebant farra coloni,
Et Fornacali ſunt ſua ſacra deæ.

Nam & ea Fornax dicta eſt apud eundem libr. 2. eiuſdem operis,

Facta dea eſt Fornax: læti fornace coloni
Orant, vt fruges temperet illa ſuas.

De qua Lactantius Falſæ religionis lib. 1. cap. 20. & Feſtus Pompeius lib. 6. in princ.

d *Palilia.*] De quibus etiam Varro lib. Rei ruſti. 3. c. 1. & linguæ Latinæ d. lib. 5. Cicero lib. 5 de Diuinat. Tibullus lib. 2. eleg. 6 Ouidius lib. 14. Metamorp. & lib. Faſtor. 4. itémque 6. Propertius lib. 4. eleg. 1. & 4. Perſius ſat. 1. Feſtus Pompeius lib. 15. vbi de Pale & Parilibus loquitur. Ex quibus intelliges & hæc Parilia quoque vocari, de quibus alibi diximus.

e *Fuit autem Opis in Capitolio vna.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. Addita, inquit, & vnum diem ſupplicatio eſt ex decreto Pontificum, quòd ædes Opis in Capitolio de cœlo tacta erat.

f *Altera in vico Iugario &c.*] P. Victor in 8. regione vrbis Romæ meminit ædis Opis, & Saturni in vico Iugario.

g *Sicut ædem Hortæ.*] Plutarchus proble. c. 45.

h *Iſidis verò ædes vna patritia.*] P. Victor in 5. regione vrbis Romæ. Spartianus in vita Adriani. Ex quo illud Iuuenalis ſatyr. 6.

A Meroe portabit aquas, vt ſpargat in æde
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit ouili.

Et horum prior Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 5.

gione Martij campi fuit, proximũ Tiberi, iuxta Septa & Ouile. Sed quia de Agonalibus loquor, [i] ſciendum Agonalia ſtatiuas ferias fuiſſe, [k] quibus Iano V. Idus Ianuarias mactatur aries: [l] dictique Agonales dies, quod a principe ciuitatis princeps gregis immolabatur: quippe antiqui agere mactare dixerũt, quod verbum in ſolennibus frequens vſurpatur, [m] quorum authorem Numam Pompilium ferunt. [n] Carmentalia verò à matribus familias annis ſingulis fiunt decimo octauo calendas Februarias, [o] in quibus aliquid ſcorteum aut ſua morte peremptum attuliſſe, magnum crimen erat. [p] Robigalia a Numa quoque inſtituta ſunt, ne rubigo ſegetes, néve vredo, aut grando inuaderet. Ideo ſexto calendas Maij agebãtur, quo die [q] Robigo deo ſacrum fieri docuit. [r] Floralia à Flora ſumpſere nomẽ, qui vt arbores affatim effloreſcerent, ad iuſtámque magnitudinem fructus accederent, quarto calendas Maij, oraculo moniti ſacra conſtituerunt, namque hæc tempora frugibus metuenda ſunt. [s] In cuius feſtis diebus fœminas quæ vulgato corpore quæſtum faciunt, denudari, & pudendis obſcœniſque inuelatis, per luxum & laſciuiam currere, & impudicos iocos agere ſeruatum eſt: [t] quibus etiam ædiles cicer, fabas & miſſilia plebi ſpargere aſſuerant, leporéſque & capreas, aliaque mitia animalia ludis admittere, quos in vico patricio, aut proximo celebrabant, noctúque accenſis facibus, cum multa obſcœnitate verborum per vrbem vadere, & ad tubæ ſonitum conuenire. [u] Fuit enim Flora nobile ſcortum, huius author argumenti, quæ quum præpotens eſſet, & diuitiis afflueret, populum Romanum morte obita hæredem fecit, pecuniámque annuam ludis exhiberi voluit. [x] quorum inſtar ludorum Antiſteria apud Athenienſes ſimili licẽtia fuere. [y] Vertumnalia verò dies feſtos Vertumno dicatos habuere Octobri menſe, cuius ſacellum in vico Turario erat vertẽtibus ſe ad dexteram ſub baſilicæ angulo: [z] qui deus mercaturæ & vertendarum rerum habitus. [a] Vinalia autem erant duplicia: altera vinis deguſtandis duodecimo calendas Martias, quum vina pura ſunt, quo die Ioui nouum vinum libare mos eſt, quod ex dolio hauſtum, calpare eximebant. [b] Altera, quibus flamen dialis vindemiam auſpicatus maturis vuis, vinum legere, & vindemiam fieri iubet: quibus diebus agnam Ioui immolant, intérque cæſa & porrecta, vinum legit, quo tempore ex phano Veneris vinũ affatim effundebant. [c] Fuitque veteri lege ſancitum, vt flamen Martialis diceret diem veteri vino libando, medicaminis cauſa. Inde vſurpatum verbum: *Nouum vetus vinum bibo, nouo veteri vino morbo medeor.* Vnde Meditrinæ nomen deæ, cuius ſacra Meditrinalia, & dies Meditrinalis. Sicut ad primitias pomorum noua eſſe dicebant vetera, & alia exoptabant noua, ominis cauſa. [d] Præter quæ fuerunt Ruſtica vinalia, quòd Veneri ædes tunc dicata foret,

Agonalia. Agonales dies. Agon. Carmentalia. Robigalia. Floralia. Ceremoniæ in floralibus. Flora. Antiſteria. Vertũnalia. Vinalia. Meditrinæ ſacra. Ruſtica vinalia.

ANNOTATIONES.

i *Sciendum Agonalia.*] Macrobius lib.1.c.4.

k *Quibus Iano V. Idus.*] Ouidius lib 1.Faſtor.

Quattuor adde dies, ductos ex ordine Nonis,
Ianus Agonali luce piandus erit.
Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,
Hoſtia cælitibus quo feriente cadit.
Qui calido ſtrictos tincturus ſanguine cultros
Semper agátne rogat, nec niſi iuſſus agit.
Pars quia non veniant pecudes, ſed agantur, ab actu
Nomen Agonalem credit habere diem.

Et cætera quæ ſequuntur.

l *Dictique Agonales dies.*] Varro lib.1.aut aliorum computione 5.linguæ Latinæ, his verbis, Dies Agonales per quos Rex in regia arietem immolat, dicti ab agone, eo quòd interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. Alij autem alias cauſas afferunt, vt Ouidius vbi ſuprà.

m *Quorum authorem Numam.*] Plutarchus in vita ipſius.

n *Carmentalia verò.*] Varro dicto lib.5.& idem Plutarchus in Romulo, Dionyſius Halicarnaſſeus lib.1. Antiquitatum Rom.ſcribit, Euandro & Carmentæ Romanos quotannis ſacrificaſſe, quemadmodum reliquis heroibus ac dæmonibus: atque dicatas eis etiam fuiſſe, Carmentæ apud Carmentalem portam ſub Capitolio, Euandro apud Auentinum collem prope portam Trigeminam.

o *In quibus aliquid Scorteum.*] Gyraldus ſyntagmate 17.

p *Robigalia.*] Varro lib.1. Rei ruſticæ, cap.1. & d.lib.5.de ling.Lat.& Plinius lib.18.cap.29. Rubigalia, inquit, Numa conſtituit anno regni ſui 11. quæ nunc aguntur ad 7. Cal. Maij: quoniam tunc fere ſegetes rubigo occupat. Feſtus Pomp.lib.16.

q *Robigo deo.*] Plinius, & Feſtus Pompeius vbi ſuprà.

r *Floralia.*] Varro d.lib.1.Rei ruſticæ, c.1. Plinius d lib.18. cap.29. Lactantius lib.1.c.20. Macrobius lib.1.c.4. D. Auguſt. Ciuitatis Dei, lib.4.c.8.& lib.6.cap.7.

s *In cuius feſtis diebus.*] Plinius vbi ſuprà. Gyraldus Hiſtoriæ deorum ſyntag.1.

t *Quibus etiam Ædiles.*] Valerius Maximus lib.2.c.5.

u *Fuit enim Flora.*] Lactantius lib.1. c 20. Huic deæ Ouid. Faſt.5.quod floribus præſit, Zephyrum ventũ dat maritum.

x *Quorum inſtar, &c.*] Gyraldus in libro de Annis & menſibus, cæteriſque anni partibus, de his pluribus ſcribit. Rhodiginus lib.29.c.1.authoritate Apollodori, ſcribit Antiſteria in vniuerſum quidem vocari feſta Bacchi, priuatim verò Pithœgia.

y *Vertumnalia verò.*] Varro d.lib.5.de lingua Latina. Feſtus Pompeius lib.19.

z *Qui Deus.*] Donatus in Adelphos Terentij in duobus locis.

a *Vinalia autem.*] Varro d.lib.5.linguæ Latinæ. Plinius lib. 18.c.29. Vnde Ouidius lib.4.Faſtorum,

Cur igitur feſtum Veneris Vinalia dicant,
Quæritis? & quare ſit Iouis iſta dies?

Et paulò pòſt,

Hoſtica Tyrrheno vota eſt vindemia Regi,
Iuppiter è Latio palmite dona feres.
Vota valent meliora: cadit Mezentius ingens,
Atque indignanti pectore plangit humum.
Venerat Autumnus calcatis ſordidus vuis.
Redduntur merito debita vina Ioui.
Dicta dies hinc eſt Vinalia, Iupiter illa
Vendicat, & feſtis gaudet ineſſe ſuis.

b *Altera, quibus flamen dialis.*] Vinalia (inquit Varro vbi ſuprà) à vino. Hic dies Iouis, non Veneris. Huius rei cura non leuis in Latio. Nam aliquot locis vindemiæ primum a ſacerdotibus publice fiebant, vt Romæ etiam nunc: nam Flamen Dialis auſpicatur vindemiam. & vt iuſſit vinum legere, agna Ioui facit: inter cuius exta cæſa, & porrecta flamen prorſus vinum legit.

c *Fuitq; veteri lege ſancitum.*] Varro ibi, & Feſtus Pompeius lib.12.non longe ante fin. vbi de Meditrinalibus.

d *Præter quæ fuerunt ruſtica Vinalia.*] Varro vbi ſuprà, Vinalia, inquit, ruſtica dicuntur ante duodecimum diem Calendas

cuíuſque tutelæ olitores addicerentur,quibus diebus erant feriati,quæ dies tempeſtatibus leniendis ſolennis habebatur, qua nouum vinum in vrbem ferre,& in cellis vinariis condere aſſuerant. [e] Apud Thuſculanos lege cautum erat,ne quis nouum vinum,antequam Vinalia calentur, in vrbem inueheret:Laurentibus,ne quis pomum ex alieno legeret inarimum, quod humeris vectaretur: Græcis,ante vernum æquinoctium, ne quis vitem incideret, neque vuam ante æquinoctium autumnale guſtaret: [f] Romanis vino & nouis frugibus,antequam ſacerdos primitias libaſſet,veſci non licuit:[g] Græcis quoque in vſu erat,in feſto cui Pithœgia nomen,quo dolia relinuntur,vinum affatim haurire,ad cuius potum non ſeruos modò,ſed mercenarios,clientes & ruſticam turbam aduocabant.

Lex apud Thuſculanos. *Laurentum lex.* *Græcorum Romanis.*

ANNOTATIONES.

lendas Septembris:quod tum Veneri dedicata ædis,& orti eius tutelæ adſignantur,ac tum ſunt feriati olitores. Feſtus Pompeius lib.16.vbi de ruſticis Vinalibus.

e *Apud Tuſculanos.*] Varro non multò ante ea,quæ in præced.citauimus,In Tuſculanis,ait, ſacris eſt:Vinum nouum ne vehatur in vrbem antè,quam Vinalia kalentur.

f *Romanis.*] Plinius lib.18.cap.2. Ac ne,inquit,dî guſtabant quidem nouas fruges aut vina, ante quàm ſacerdotes primitias libaſſent.

g *Græcis quoque in vſu erat, in feſto, cui Pithœgia.*] Cælius Rhodiginus Antiquarum lectionum,lib.18.c.25.ſic ſcribit, Pithœgia,inquit Proclus,feſtum veteribus erat,quo in vini participatum & ſeruos aduocabant & mercenarios:relinebantur enim tunc primùm dolia, proinde facta re diuina, Dionyſiaci doni communicatio omnibus patebat. Comprecabantur verò, vt Plutarchus inquit, ἀβλαβῆ κ. σωτήριον αὐτοῖς τ̃ φαρμάκου τ̃ χρῆσιν γενέσθ. id eſt,innoxium ſalubremque ipſis medicamenti potionem. Vndecima menſis die factitari hoc Athenis conſueuiſſe,produnt auctores. Hactenus Cælius.

Tantum & quantum comparatiuo nonnunquam coniungi,ædémque pro domo ſæpe apud authores inueniri.

CAPVT IX.

CVM à tumultuariis negociis ingenij vegetandi cauſa animum ad manſuetiores muſas quandoque diuerteré,incidimus forte ad id temporis quum hæc commentaremur,in libellum Elegantiarum (quem ſic inſcripſerat) grammatici cuiuſpiam docti hominis & confidentis, qui pleraque exquiſitè & non indiſertè ex authoribus adnotaſſe videbatur. In quibus ita ſcriptum legimus:Tantum & quantum,verbo & poſitiuo:tanto & quanto,comparatiuo iungi oportere, vt quanto es doctior, tanto es melior:quantum potes,tantum elabora. Arguitque Lactantium velut parum diſertè loquutum: Quanto frequenter impellitur tanto firmiter roboratur. Sed quum nos longè ſecus à probatiſſimis hæc obſeruata legiſſemus,profectò id non vſquequaque verum putamus:ipſúmque qui inter grammaticos principem locum facilè tenuit,quod citra calumniam dictum ſit,incurioſe proceſſiſſe. Eſto enim quod ſic fuerit ab authoribus ſæpe vſurpatum, quin ſecus dici ſcribíque poſſit citra reprehenſionem,non negauerim: ſiquidem & tantum cum quanto & cum poſitiuo aut comparatiuo iungi non indiſertè,plerunque videmus. Fuitque hæc oratio non erudita ſolùm, ſed ſuis numeris omnibus abſoluta. Titus Liuius tertio ab vrbe condita:Quantum iuniores patrum plebi ſe magis inſinuabant,eo acrius contrà tribuni tendebant. Lucius Florus epitomarum ſecundo: Numantia, inquit,quantum Carthaginis, Capuæ,Corinthi opibus inferior,ita virtutis nomine & honore par omnibus. Idem de Caſſiano bello:Sed quātò eſt efficacior fortuna quàm virtus,tantum eſſe virtutem. Plinius Nepos epiſtolarum vltimo: Quantum ab huiuſmodi cupiditatibus remotior eius animus eſſet, tanto impenſius, &c. Tacitus hiſtoriarum quinto:Tiberius, inquit, quanto intentus olim publicas ad curas,tanto occultior in luſus. Plinius quoque hiſtoriæ naturalis decimoſeptimo, multum ſuperlatiuo iunxit: Domus,inquit,multum pulcherrima conſenſu omnium ætate ea in cole Quirinali, C. Aquilij fuit. Quin etiam dixit grammaticus noſter, proximè accedere ad vim comparatiuorum ante & poſt, vt tanto ego ante veni,non tantum. Contra quod authoritas Plinij & aliorum obuia eſt Naturalis hiſtoriæ 18. Quantum igitur vniuerſas terras ager Campanus antecedit, tantum ipſum pars eius quæ Laboriæ dicitur. Cæſar commentario 6. Omni,inquit, nobilitate Heduorum interfecta, tantum potentia anteceſſerunt,& aliis paſſim authoribus probatiſſimis,in quibus liquet,tantum cum quanto, & comparatiuo & poſitiuo,non abſque cultu Latini ſermonis iungi licere. In eodem quoque libello ſcriptum fuit,Ædem ſingulari pro templo,plurali numero pro domo accipi oportere,niſi ſacras adieceris, quod tamen ſecus dictum definitúmque plerúmque eſt. Q. Curtius lib.5.(Stabant inquit)ad fores ædis eius,in qua rex veſcebatur,& alibi:Excubabant ſeruatis noctium vicibus,proximi foribus ædis. Cicero pro Cluentio: Atque illo tempore,inquit,in æde T. Annij hominis honeſtiſſimi Scalenus acceritus ab Oppianico venit. Rurſus ædes plurali pro templo T. Liuius non ſemel ponit: Duumuiri,inquit, creati fuere ædibus dedicandis. Suetonius in Claudio: Spectacula, inquit, edidit,quum prius ad ſuperiores

Taxatus Laurentius Valla Elegantiarum lib.1.c.18. *Cap.1.* *In eundem lib.3.c.7.*

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

ID caput ex eorum num.eſt, quibus Alexander Laurentium Vallam vellicat eius tamē nomine ſuppreſſo:idque ex duobus locis ipſius Vallę. Primus eſt in lib. Elegātiarum primo cap.18. alter libro eiuſdem operis tertio cap.7. Sed aduerte quòd locus Cornelij Taciti hic deſignati lib.5. eſt mendoſus. Is enim eſt lib.4. vbi ſic ſcribitur, Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus & molibus inſederat, quanto intentus olim publicas ad curas,tanto occultior in

laxos

ædes ſupplicaſſet. Neque abnuerim, quin frequens habeat vſus, vt ædes pluratiuo numero pro domo, pro templo verò ſingulari dici conueniat. Sed tamen quin altero etiam modo Latine dici poſſit, iſque ſermo citra reprehenſionem probabilis ſit, licet parcius circunſpectiuſque antiqua dicta & veterum authoritas facit.

ANNOTATIONES.

luxus & malum otium reſolutus. vbi legendum, vt vides, in luxus non luſus. Locus autem prior Plinij eſt lib. 17. cap. 1. Sed hic locus eſt hic corruptus, nam in emendationibus codicibus ita legitur, Multò verò pulcherrima conſenſu omnium ætate ea in colle Viminali C. Apalij equitis Rom. Poſterior autem locus ipſius Plinij eſt lib 18. c. 11.

Quæ lege duodecim tabularum vtiliter & commodè, quæve parum conſultè, & nimis ſeuere ſcripta videbantur.

CAPVT X.

A Condita [a] vrbe ad annum ferè trecenteſimum, populum Romanum ancipiti bello diſtractum, ſine legibus certis, ſuis tantum moribus vixiſſe, neque externas leges conquiſiſſe ſatis conſtat. trecenteſimo demum exacto anno poſt finitimos ſuperatos bello, quietis rebus, quum reſpublica legibus formanda videretur, decemuiros legum ferendarum cauſa crearunt: qui Athenas profecti ad iura ſtatuenda, vt peregrina inſtituta, ſcita, moréſque noſcerent, diuino conſilio leges duodecim tabulis in æs inciſas, in foro propoſuere, excerptas à Solonis legibus, quæ axibus ligneis continebantur, quibus boni æquíque iuſſa, praui delictorúmque depulſio, tum iudiciorum ordo, & bene viuendi norma, pœnæque ac præmia conſtituta ſunt: à quibus poſtea omnis diuini humanique noſtri iuris ſanctior manauit. Quæ quidē leges quum longi temporis abuſu antiquatæ eſſent, & vetuſtate conſenuiſſent, nouis poſtea editis, quæ eadem illa continerent, licet mutatis verbis, eadem tamen ſcita & conſtituta manſere. Primi enim qui leges ſcriptas propoſuere, æquandæ libertatis cauſa, [b] Zephyrij fuere Locri in Brutiis, à Zephyrio promontorio dicti, Aiacis Oilei ſocij: [c] licet alij in Bœotia Locri Opuntij prodantur, [d] Patrocli patria: [e] alij Epicnemedij in eadem Bœotia: alij Ozolæ à malo odore nuncupati, in Libia. [f] His ergo Zephyriis Zeleucus, Spartanorum & Cretenſium placita imitatus, qui à Minoe vetuſtas leges acceperunt, acerbiores leges conſcripſit, pœnaſque iure debitas, iuris atque iniuriæ regulas, ſcripto præfiniuit, vt metu iudiciorum & pœnarum à criminibus abſtinerent. Antea enim omnis animaduerſio criminis, non ſcripto iure, ſed iudicis arbitrio edebatur. [g] Poſtea Athenienſes à Dracone & Solone ſcriptas leges in Prytaneo ab eo fixas & propoſitas, iuraque & iudicia acceperunt. [h] Demum Romani moderando iura, ſummis infimiſque æquando, illorum exemplo ſcriptas promulgarunt. [i] Et ſicut Cretenſibus Minos, ſic [k] Zoroaſtes Bactrianis & Perſis leges dedit, [l] Charonda Carthaginenſibus, [m] Zamolxis Scythis, [n] Plato & Magneſiis & Siculis, [o] Ægyptiis

Populus Romanus trecētos annos ſine legibus vixit.
Decemuiri quando primum creati.
Leges 12. tabularum Athenis Romæ traductæ.
Leges ſcriptæ à quibus primū propoſitæ.
Zeleucus.
Legum latores diuerſarum gentium.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

a A *Condita vrbe.*] Hæc ſunt Liuij 1. Decad. libr. 3. & Pomponij Iuriſconſulti in l. 2. ff. de orig. iur.

b *Zephyrij fuere Locri.*] Strabo lib. 6. Ex quo intelliges hic legendum eſſe Epizephyri, & iterum lib. 9.

c *Licet alij in Bœotia Locri Opuntij.*] Strabo d. lib. 9.

d *Patrocli patria.*] Ceterum (inquit Strabo d. lib. 9.) ex Opūtia terra natum eſſe Patroclum teſtatur Homerus, qui cùm cædem patraſſet inuitus, fuga ſe ſubtraxit ad Peleum.

e *Alij Ozolæ à malo odore nuncupati.*] Strabo ibi. Plutarchus problem. c. 128. vbi & alias rationes huius appellationis affert & Seruius lib. 3. Æneidos in eum locum,

Hic & Narytij poſuerunt mœnia Locri.

f *His verò Zephyriis Zeleucus.*] Diodorus lib. 12. Strabo lib. 6. Ephori authoritate & ante eum Ariſtoteles Politicon lib. 2. c. 10.

g *Poſtea Athenienſes à Dracone & Solone.*] Plutarchus in Solone, Diogenes Laërtius in vita ipſius Solonis, Gellius lib. 12. c. 18. & alij plurimi. Sed tu adde alios Athenienſium legum latores Cæadem, aut, vt alij vocant, Caladem, ex Pauſania lib. 1. qui de Atticis eſt.

h *Demum Romani.*] Liuius & Pompeius ſuprà iam citati.

i *Et ſicut Cretenſibus Minos.*] Ariſtoteles lib. 7. Politicon c. 10. Strabo lib. 16. Diodorus Siculus lib. 2. c. 1. & lib. 6. c. 15. Leges præterea multas, inquit, Cretenſibus dedit, ſimulans eas ab ſe in quadam ſpelunca meditatas. Et hinc legifer Minos dicitur Ouidio lib. 3. Amorum elegia nona, aut decima ad Cererem.

Optauit Minos ſimiles ſibi legifer annos.

Sed & Ceres ipſis quoque Cretenſibus leges dedit, ex Diodoro lib. 6. aut 5. cap. 2.

k *Sic & Zoroaſtes Bactrianis.*] Zoroaſtes, (authoribus Plinio lib. 7. cap. 16. & lib. 30. cap. 1. Iuſtino lib. 1. & Sabellico Enneadis 1. lib. 5.) Bactrianorum Rex, Aſtrologiæ peritiſſimus, Magicas artes creditur inueniſſe, legéſque Bactrianis dediſſe.

l *Charonda Carthaginenſibus.*] Charondas legendum eſt. nec is quidem Carthaginenſibus, ſed Thuriis, aut, vt alij vocāt, Tyriis, leges dedit apud Diodorum Siculum lib. 12. & Valerium Maximum lib. 6. c. 5. de Iuſtitia.

m *Zamolxis Scythis.*] Herodotus lib. 4. Melpomene, Strabo lib. 7. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. memoriæ prodiderunt Zamolxin Getis (qui ex genere Scytharum ſunt) leges dediſſe.

n *Plato Magneſiis & Siculis.*] Sed & ipſis Siculis Timoleon vnà cum Cephalo & Dionyſio Corinthiis leges tulit ex Plutarcho in Timoleone. At Plato rogatus à Cyrenenſibus, vt ipſis leges ſcriberet, ac reip. ſtatum componeret, recuſauit dicens: Perdifficile eſſe condere leges tam felicibus: indicans (vt ſcribit Eraſmus Rhoterod. ex Plutarch. in Lucullo in Apophthegmatis Platonis) eos non facile parêre ſalubribus monitis, qui ſucceſſu rerum elati ſibi felices viderentur.

o *Ægyptiis verò Mines.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 5. Poſt antiquam, inquit, Ægyptiórum vitam, quā deûm heroumque tempore fuiſſe fabulantur, tradunt perſuaſiſſe primum multitudini ſcriptis vti legibus Menam, magni animi virum, vitæque inter omnes probatæ. Ex quibus verbis intelligis Menam, non Minam legendum.

p *Treſme*

Lacedæmonij iure ſcripto nō vtebantur.
Indi.
Quę olim in 12. tabulis ſcripta, parum compertum.
Hermodorus.
Quędā ex 12. tabulis relata.

verò Minas, [p] Triſmegiſtus, [q] & Bocorus, [r] Thebanis Philolaus, [s] Andronodorus Chalcidenſibus, qui in Thracia ſunt, [t] Protagoras autem Thuriis, [u] quibus poſtea abrogatis & inductis, Metellus deuicta Creta, illas cum Romanis commutauit. [x] Lacedæmonij verò non iure ſcripto, ſed moribus tantum vſu annorum comprobatis, pro lege vſi ſunt. Ideo Lycurgus leges ſcriptas Spartanis nullas dedit, ſed omnium conſenſu mores, tanquam ſi lex edita fuiſſet, experiundo obſeruarunt. [y] Indi quoque literas non nouere, ſed æquiſſimos mores, legis vice habuere: hique adeò tenaces fuere, vt omni ſcripto iuri anteirent. Sed quæ priſcis inſtitutis per conditores Romani iuris eiſdem tabulis ad verbum ſcripta fuerint, parum comperta ſunt, quum ad manum non ſint, nullique annales extent, nullaque monumenta vetuſtatis: niſi quòd pauca quæ ad morum diſciplinā & iudicia ſpectant, intercile authores produnt. [z] Extantque (vt multi aſſerunt) Hermodori Epheſij legum decemuiralium primi interpretis ſcripta relata, cuius ſtatua ob id fuit in comitio erecta. [a] Ex quibus pleraque explorate & ſatis vtiliter, quædam duriter, & inhumanè, nonnulla remiſſe & leniter videntur conſtituta, quorum aliqua probāda, multa velut immitia & agreſtia refellenda ſunt, niſi fortè multo æuo interciſos & reconditos illius ſenſus non tenemus. Ex his non alienum fuerit aliqua, licet nimis peruetuſta & obſoleta, annotaſſe: [b] nam faciem carpere, [c] & genas radere virginibus, mulieres percommodè vetabāt: [d] neque magicis artibus ſegeté ex alieno traducere, [e] neque defunctorū corpora in vrbe vri aut ſepeliri vtiliter ſanciuerunt: [f] eiulatuſque

ANNOTATIONES.

p *Triſmegiſtus.*] Hunc quintum fuiſſe Mercurium ſcribit Cicero lib. 3. de Natura deorum, his verbis, Quintus, Mercurius ſcilicet, quem colunt Pheneatæ, qui & Argum dicitur interemiſſe, ob eamque cauſam Ægypto præfuiſſe, atque Ægyptiis leges & literas tradidiſſe. Hunc Ægyptij Theyn appellant, eodémque nomine anni primus menſis apud eos vocatur. Hactenus Cicero. Lactantius Firmianus lib. Diuinarum inſtitutionum, cap. 6. de hoc Mercurio loquens, Idem, inquit, oppidum condidit, quod etiam nunc Græce vocatur [Greek]: & Saitæ ſeruant & colunt cum religiose. Qui tametſi homo fuerit antiquiſſimus, tamen & inſtructiſſimus omni genere doctrinæ: adeò, vt ei multarum rerum & artium ſcientia, Triſmegiſto cognomen imponerent.

q *Et Bocorus.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 3. vbi hunc Bocchoridem appellat, cum ſic ſcribit, Legum, quæ ad hominum commercia pertinent, Bocchoridem latorem ſcribunt fuiſſe. Euſebius lib. Chronicon 3. c. 10. vbi hunc vocat Bocchorum. Sed Saſochis, vir prudentia excellens, geometriæque inuentor, leges multas, quæ ad deûm religionem cultúmque pertinent, prioribus addidit, ac Ægyptiis aſtrorum curſus oſtendit apud Ariſtotelem Politicon lib. 7. cap. 10. & Diodorum Siculum libr. 2. cap. 5. vbi vltra ipſum Saſochim, tradit & Seſoſtrem, Verchorim, Amaſim, & Darium Xerxis patrem, leges tuliſſe. Sed & Iſidem Ægyptiis leges ſtatuiſſe, quibus iuſtitia æquè omnibus ſeruaretur, vi atque iniuria, timore pœnæ, ſublatis: hacque de cauſa priſcos Græcos Iſidem legiferam appellaſſe, tanquam primam legum inuentricem, ſcribit ipſe idem Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2.

r *Thebanis Philolaus.*] Ariſtoteles libro 2. Politicon capit. 10.

s *Andronodorus Chalcidenſibus.*] Imò Androdamas ex Ariſtotele vbi ſuprà proximè.

t *Protagoras autem Thuriis.*] Diogenes Laërtius in vita illius in princ.

u *Quibus poſteà abrogatis & inductis Metellus.*] Sed & ſuperioribus adde Pythagoram Crotoniatis leges dediſſe ex Diogene Laërtio in vita illius. Saturnum Latinis ex Virgilio lib. 8. Æneid.

Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit: his quoniam tutus latuiſſet in oris.

Phidonem Corinthiis ex Ariſtotele lib. 2. Politicon cap. 4. Hippodamum Mileſiis eodem lib. cap. 6. Italum Oenotriis, qui nunc Auſonij dicuntur ex ipſo Ariſtotele lib. 7. Politic. c. 10. Meteromaſdem Perſis, vt coniectari poteſt ex Plutarcho in libello, cui titulus eſt, In principe requiri doctrinam. Zatraſtem ſimulato nomine Arianis ex Diodoro Siculo lib. 2. c. 5. Macarium, Cyrenaici Iouis filium, Leſbiis ex eodem lib. 6. c. 16. Dioclem Syracuſiis ex eod. Diodoro lib. 12. Nicodorum Mantinenſibus ex Æliano lib. 2. de Varia hiſtoria. Arymbam & Tharcitam Epirotis, vt de primo teſtatur Iuſtinus lib. 17. de ſecundo Plutarchus in Pyrrho poſt princ. Dionyſium Bacchum Indis ex Diodoro Siculo lib. 3. c. 10. & Arriano de geſtis Alexandri lib. 8. & Charondam Rheginis ex Heraclide in Politicis, vt interim prætermittam Moſem Iudęis ex ſacris noſtris Biblijs. Cererem autem primam omniū leges tuliſſe, quibus homines iuſte pieque viuere aſſueſcerent, & inde Legiferam dictam tradit Diodorus Siculus lib. 6. c. 2. & iterum 15. Ex quo illud Virgilij lib. 4. Æneidos.

——Mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri.——

Vbi Seruius ſcribit, Leges enim ipſa dicitur inueniſſe. nam & ſacra ipſius Theſmophoria vocantur, ſed hoc ideo fingitur, quia ante inuentum frumētum a Cerere, homines paſſim ſine lege vagabantur, quæ feritas interrupta eſt inuento vſu frumentorum, poſtquam ex agrorum diuiſione nata ſunt iura.

x *Lacedæmonij verò.*] Plutarchus in Lycurgo.

y *Indi quoque.*] Diodorus lib. 3. Strabo lib. 14.

z *Extantque (vt multi aſſerunt) Hermodori.*] Hic vir, vt inquit Strabo lib. 14. leges quaſdam videtur Romanis conſcripſiſſe, Hermodorum in Italia exulantem, fuiſſe authorem decem viris 12. tab. ferendarum, quæ ea de cauſa Decemuirales dicuntur, diximus ſuprà lib. 5. c. 18.

a *Ex quibus pleraque.*] Aul. Gellius lib. 20. c. 1.

b *Nam faciem carpere.*] Seruius in 12. Æneid. Virgilij eo loco,

Et roſeas laniata comas.

Vbi Seruius, Moris fuit, inquit, vt ante rogos humanus ſanguis effunderetur, vel captiuorum, vel gladiatorum: quorū ſi fortè copia non fuiſſet, laniantes fœminæ genas, ſuum effundebant cruorem, vt rogis illa imago reſtitueretur. Tamen ſciendum, cautum lege duodecim tabularum, ne mulieres carperent faciem: his verbis, MVLIER FACIEM NE CARPITO. Cicero lib. 2. de Legibus.

c *Et Genas radere virginibus.*] Plinius lib. 11. c. 37. Infra oculos malæ, homini tantum, quas priſci genas vocabant, duodecim tabularum interdicto radi à fœminis eas vetantes. Pudoris hæc ſedes.

d *Neque magicis artibus ſegetem.*] Vide paulò infrà.

e *Neque defunctorum corpora in vrbe vri.*] Cicero in ſecundo libro de Legibus, vbi huius rei rationem reddit, & de hoc ſatis abunde diximus ſupra lib. 3. c. 2.

f *Eiulatuſque.*] Vt patebit ex ſeq. & tradit etiam Cicero lib. 2. Tuſcul. quęſt. Ingemiſcere, ait, nonnunquam viro conceſſum eſt, idque rarò: eiulatus ne mulieri quidem. Et hic nimirum eſt fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt.

g *Sicut*

& flebiles queſtus, quotidianáſque lachrymas, & cantus lugubres in funeribus inhibuere: [g] ſicut à Solone conſtitutum fuerat. Verba ex ea lege hæc ſunt: [h] Faciem ne carpito, [i] néve alienam ſegetem pellexeris. [k] mulieres genas ne radunto, [l] néve leſſum funeris ergò habento. [m] in vrbe ne vrito, néve ſepelito. [n] Tum ſi quis in ſuo arborẽ panxit, à vicini fundo quinque ſaltẽ pedes abeſſe voluit, in hæc verba, Si quid in agro plantaueris, quinque pedes à vicino abeſto: Si ficum aut oleam, pedes nouem abeſto. [o] Quod autem alienam ſegetem pellicere veneficiis lex vetuit, ideo cautum eſt, quòd carmine euocari fruges, & aliò transferri veteres credidere: quod ne liceret ad alterius iniuriam condere, etiã lege ſanxerunt. [p] Inſuper filios ſub patris iure eſſe, illóſque victus neceſſitatisve cauſa patrio iure vendere, & precium quæſtui eſſe, vſque ad tertiam auctionem, néve id fraudi ignominiæve eſſet, [q] neq. filius quicquam in bonis eſſe, patribus viuentibus, voluere niſi patrio iure emãcipatione ſolutus foret, [r] aut ſe iubente ſponſam filius duxiſſet, quod antea a Numa Pompilio cautum fuerat, [s] quem etiam pater occidere poterat. Sed quum à priſca illa ſeueritate poſtea deſiuiſſent, ſequuti interpretes ius naturæ, meritò

Carmine euocabatur fruges.

Sanctio de patribus erga filios, & contra.

ANNOTATIONES.

g *Sicut à Solone conſtitutum fuerat.*] Cicero libro 2. de Legibus, Plutarchus in Solone, ἀμυχὰς κοπτομένων ἀφεῖλεν, id eſt, lacerationes plangentium ſuſtulit.

h *Faciem ne carpito.*] Seruius, vt diximus ſuprà, verbum legis immutat: nam cùm in lege dicatur, Genas ne radunto, ipſe legit, Faciem ne carpito: fortaſſis vt intellectus fieret illuſtrior.

i *Néve alienam ſegetem.*] Plinius lib. 18. cap. 6. quo loco loquitur de C. Furio Creſino. & vide eundem lib. 28. c. 2. vbi mentionem facit 12. tabul.

k *Mulieres genas ne radunto.*] Et id item ſuprà. Sed adde Ciceronem lib. 2. de Leg. vbi in duobus locis adſcribit hæc verba huius legis.

l *Néve leſſum funeris ergò habento.*] Cicero eodem libro in duobus locis, & in priore exponit eam dictionem leſſum pro lugubri eiulatione: vóxque eſt ficticia per Onomatopœiam. Plautus in Truculento act. 4. ſce. 2.

> —*Tertio quoque etiam*
> *Lamentando leſſum fecit filio.*

m *In vrbe ne vrito, néve ſepelito.*] Suprà ibi, Neque defunctorum corpora.

n *Tum ſi quis in ſuo arborem panxit.*] Hæc verba legis 12. tabul. ſunt apud Ciceron. lib. 2. de Legibus.

o *Quòd autem alienam ſegetem.*] Plin. lib. 28. cap. 6.

p *Inſuper filios ſub patris iure eſſe.*] Dionyſius Halicarnaſſeus libro 2. vbi deſcribit leges Romuli, Romanus, inquit, legiſlator permiſit etiam patri vendere filium, nihil deterritus crudelitatis ſpecie, quòd res grauior videri poſſet, quàm pro affectu domeſtico, quódque maximè quis miretur in hac diſſoluta diſciplina Græcorum educatus, quaſi durum & tyrannicum, hoc quoque patri conceſſit, licere illi terna filij venditione pecuniam quærere, maiorem largitus poteſtatem patri in filium, quàm hero in mancipium. Seruus enim ſemel venditus, deinde libertatem adeptus, in poſterum ſui iuris eſt. Filius verò à patre venditus, ſi liber fieret, rurſum ſub patris poteſtatem redigebatur. Iterum quoque venundatus & liberatus, ſeruus, vt antè, patris reddebatur: poſt tertiam demum venditionem eximebatur è patris poteſtate. Hactenus Dionyſius. Hinc, vt ſcribit Franciſc. Balduinus Iuriſconſ. in legem Romuli 17. tres illæ in emancipandis liberis imaginariæ venditiones & manumiſſiones, quarũ fit in iure Ciuili mentio. Sic enim demum extincto patris iure filij ius magis in tuto veteres fore iudicabant. Atque hanc quidem Romuli legẽ tam placuiſſe Romanis, ait Dionyſius, vt etiam relata ſit inter 12. Tabul. & multis annis ſeueriſſimè ſeruata. Numa tamen ab initio eam nonnihil mitigauit. Cæterùm ius alioqui vendendi filijfamil. planè patri ademptum fuiſſe tempore noſtrorum Iuriſconſultorũ, certo affirmare nõ poſſum: quamuis eorũ reſponſa nullam eſſe tradant liberi hominis venditionem: & creditorem tradant relegandum eſſe, qui ſciens à parente pignori acceperit filiumfamilias, & patrem euictionis nomine obligari, qui filium ſuũ tanquam ſeruum ignoranti emptori vendidiſſet. Sed poſteriorũ Cæſarum reſcriptis planè ſublatam fuiſſe hanc venditionis ſpeciem ſatis conſtat. Extat Diocletiani atque Maximiani reſcriptum in l. 1. C. de patribus qui filios ſuos diſtrax. Liberos a parentibus neque venditionis, neque donationis titulo, neque pignoris iure, aut alio quolibet modo, nec ſub prætextu ignorantiæ accipientis in aliũ transferri poſſe. Conſtantinus tamen poſteà in l. 2. C. illo titulo, ſingularem vnum (vt vocat) caſum excepit. Voluit enim, vt inops pater, non habẽs vnde ſe alat, poſſit filium vendere ſanguinolentum, hoc eſt, recèns natum, & adhuc à matre rubentem: quẽ tamẽ in ſuam iterum ingenuitatẽ aſſeri poſſit, reſtituto emptori precio, aut alio oblato mancipio. Sed humaniores ſunt illæ aliæ duæ, quæ extant lib. 11. integri Codicis Theodoſiani, de alimentis, quæ inopes parentes de publico petere debent, ſi domi non habent quo ſuam ſobolem alant. Hæc Balduinus. Huius Conſtitutionis verba hîc libuit adſcribere, Prouinciales egeſtate victus atque alimoniæ inopia laborantes liberos ſuos vendere, vt oppignerare cognouimus. Quiſquis igitur huiuſmodi reperietur, qui nulla rei familiaris ſubſtantia fultus eſt, quique liberos ſuos ægrè ac difficile ſuſtollent per fiſcum noſtrum, antè, quàm fiat calamitati obnoxius, adiuuetur, ita, vt proconſules præſidéſque, & rationales per vniuerſam Africam habeant poteſtatem, & vniuerſis, quos aduerterint in geſtate miſerabili conſtitutos ſtipem neceſſariam largiantur, atque ex horreis ſubſtantiam tribuant competentem.

q *Neque filij.*] Alciatus in l. pactum, quod detuli. C. de pactis. num. 5. poſt Bart. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de liber. & poſthum. & ante eos Dionyſ. Halicarn. lib. 8. de Sp. Caſſio loquens, qui ob affectatum regnum de rupe præcipitatus eſt, ſic ait, Quid ſi pater eius iudex ſimul & accuſator punitórque fuiſſet, nec domus eius eſſet diruta, nec bona publicata. Apud Romanos enim nihil filij poſſident viuis patribus: ſed licet eis & pecuniis & corporibus filiorum vti arbitratu ſuo.

r *Aut ſe iubente ſponſam filius duxiſſet.*] Numa Pompilius Romuli ſucceſſor, ab initio hanc Romuli legem nonnihil mitigauit, vt his verbis ſcribit idem Dionyſius lib. 2. Si pater filio conceſſerit vxorem ducere, futuram ſacrorum ac bonorum iuxta leges participem, patri poſthac nullum ius eſto vendendi filium, quod ille non ſcripſiſſet, niſi antè ius fuiſſet patri vendẽdi filios. Sicuti & Vlpianus l. 1. §. vlt. ff. de libe. exhib. ait, non poſſe patrem filiam nuptam abducere: ne bene concordantia matrimonia iure patriæ poteſtatis turbentur.

s *Quem etiam pater occidere poterat.*] Romanorum legiſlator Romulus (authore Dionyſio d. lib. 2.) Solonis, Pittaci, Charondæq; leges permittentes patribus filios exhæredare, domove pellere, non ſatis graues eſſe iudicans ad coercendam iuuenum contumaciam, & vt parenti ſuus honos conſeruaretur, omnem, poteſtatem patri dedit in filium, idque toto vitæ tempore, ſiue in carcerem eum mittere, ſiue flagris cædere, ſiue vinctum ablegare ad ruſtica opera, ſiue necare libeat, etiamſi filius tractet Rempubl. etiamſi magiſtratus gerat maximos, etiamſi liberalitatis laudem publicè ſit promeritus. Quo iure vſi ſunt Brutus, Manlius,

Modus vẽdẽdi pueros aut mancipia.

cauerunt, vt [t] liberi parentes alant, aut vinciantur. [u] Quam emancipationem, ſeu cuius rei alienationem, ſecundum formulas antiqui iuris ita fieri iubebat, vt non minus quinque teſtibus Romanis ciuibus & libripende, qui libram æneam tenebat, is qui mancipium accipit, æs tenens, ita dicat, *Hunc ego hominem ex iure Quiritum, meum eſſe aio:* poſt quæ verba, ære percutit libram, atque illi æs dat, à quo mancipium accipit, quaſi per imaginariam venditionem precij loco, in ius ſuum & ditionem vendicaret de alterius manu. Quæcunque igitur alienatio duodecim tabulis haud aliter niſi hac ſolennitate fieri iure poterat, aut ceſſione, quæ fieret apud magiſtratũ populi Romani, vt cui res iure ceditur, rem tenens ita vendicet: Hunc ego hominem ex iure Quiritum meũ eſſe aio: mox prætor interroget eum qui cedit, an contrà vendicet. quo negante aut tacente, ei qui vendicarat, rem addicit. Idq; legis actio dicitur, quia traditione pura ceſſio rei mancipi non explicabatur. Quare vſurpatur, vt in emptione rerum quæ mancipi ſunt, libra interponeretur, & libripens. Si [x] tamen filius e muliere quæ vulgato corpore quæſtum fecit, & non iuſtis nuptiis editus, aut à patre nullis foret artibus inſtructus, lege Solonis patrem alere minimè cogi poterat. [y] Glandem quoque ſuam in alienum fundum pro-

Legis actio.

Filius meretricis, aut artibus non inſtructus, patrẽ alere non cogebatur.

ANNOTATIONES.

Torquatus & Sp. Caſſius, vt idem dicit idem Dionyſ. lib. 8. Non fuit tamen (vt Balduinus ſcribit in d. 17. l. Romuli) ea ſemper qualem Romulus inſtituit. M. Brutus in quada ſua ad Atticu epiſtola, Dominum, inquit, ne parentem quidem Maiores noſtri voluerũt eſſe. Sed & in pietate magis, quàm atrocitate conſiſtere debere patriam poteſtatem, indicauit Adrianus Imperator l. 5. ff. ad leg. Pomp. de parricid. & temperatiſſimam eam eſſe oportere Seneca pronũciauit. Sanè ius olim patri fuiſſe vitæ & necis in filiũ Conſtantinus ait l. vlt. C. de pat. poteſt. & Paulus noſter fatetur l. 11. ff. de lib. & poſthu. non minus licuiſſe occidere, quàm exhæredare filiumfamiliâs. Sed licuiſſe magis aliquando, quàm licere non obſcurè ſignificant. Nam & abdicationem, qua Græci vtebãtur, ſuſtulerunt. l. abdicatio. C. de pat. poteſt. & ne maiorem quidem vllam parentum aſperitatem in caſtigandis filiis leges Romanæ tolerarunt. Certè Traianus l. vlti. ff. ſi quis à paren. manu. voluit, vt pater cogeretur emancipare filium, quem contra pietatem malè tractabat & ex conſilio Neratij Priſci, & Ariſtonis, tam inhumano patri denegauit bonorũ poſſeſſionem, quæ manumiſſori datur. Sed & memoriæ proditum eſt, Auxonem Equitem Romanum, quòd filium ſuum virgis immoderatius cæcidiſſet, ſic Romæ publicè à parẽtibus omnibus, & filiisfamiliâs, nihil equeſtrem dignitatem reueritis obſeſſum eſſe, vt ſuis eum ſtylis confoderẽt: & Auguſtus vix potuerit cõfoſſum liberare. Certè reſcripta Cæſarum non patiuntur emendationem propinquorum (vt vocant) in immẽſum extendi: & ſi quod ſit delictum filiifamiliâs, grauiori aliquo ſupplicio dignum dedi nolunt magiſtratuum iudicio. Sed & cùm videret Romuli lex, ideoq; pater Horatij illius Tergemini, qui, quòd ſororem occiderat, homicidij accuſabatur, cõtenderet iudicem ſe eſſe debere: reclamauit Rex Seruius Tullius, populóque Rom. iudicium relinqui voluit. Teſtis eſt Dionyſ. li. 3. Ergo nunc parens ſit potius accuſator, quàm iudex. Durus fortaſſe videbitur & crudelis pater, qui filium capitis faciat reum. Sed ô ſingularem legum Romanarũ humanitatem. Si quis pius clemẽnſque parens infelicem filium, ne alius eum accuſet, cogatur offerre iudicum miſericordiæ: volunt filio remitti extremũ ſupplicium: ne contra pietatem, atq; humanitatem, pater filio vitam, quam dedit, ſua delatione eripere videatur. Sic enim dicitur (l. 13. §. vlt. de re militari) Diuus Pius deſertorẽ, qui à patre ſuo fuerat oblatus, in duriorem tantùm militiam dari iuſſiſſe, ne videretur pater ad ſupplicium filium obtuliſſe. Hactenus Balduinus.

t *Liberi parentes alant, aut vinciantur.*] Parentum neceſſitatibus liberos ſuccurrere iuſtum eſſe ſcripſit D. Antoninus Pius l. 1. C. de alendis liberis à parentib. Diui fratres à competenti iudice cogendos filios, vt patri alimenta præſtent, reſcripſerunt l. 2. C. eod. Iuſtinianus in l. fin. §. ipſum autem filium ab ipſis liberis parentes alendos eſſe, ſi inopia ex vtraq; parte vertitur, edixit. Sed & naturali ratione eos cogendos liberos Vlpianus reſpondit in l. ſi quis a liberis. §. parens. ff. de agnoſcen. vel alend. lib. vel parent. Huius legis meminit Quintil. lib. 5. c. 10. hanc prætereа legem ſæpe videbis apud Declamatores, ſcilicet, Senecã, Quintilianum, & reliquos. Hæc enim facit initium 1. & 7. declamat. lib. 1. Declamationum Senecæ: rurſúmque 7. lib. 2. & 2. lib. 4. Controuerſiarum ipſius Senecæ. & 5. declam. Quintiliani.

u *Quam emancipationem.*] Hæc ſunt Cicer. lib. 2. de Legib. & Boetij in tertia parte Commentariorum in Topic. Ciceronis in eum locum, Abalienatio eſt eius rei, quæ mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, &c. Definit enim, inquit Boëtius, quid ſit abalienatio eius rei, quæ mancipi eſt, dicens, Abalienatio, eſt rei, quæ mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, aut ceſſio in iure, inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt. Nam iure ciuili fieri aliquid non inter alios, niſi inter ciues Rom. poteſt: quorum eſt etiam ius ciuile, quod 12. tabul. continetur. Omnes verò res, quæ abalienari poſſunt, id eſt quæ à noſtro ad alterius tranſire dominiũ poſſunt, Mancipi dictæ ſunt. Mancipi res veteres appellabant, quæ ita abalienabantur, vt ea abalienatio per quandam nexus fieret ſolennitatem. Nexus verò eſt quædam iuris ſolennitas, quæ fiebat eo modo, quo in Inſtitutionibus Caius exponit. Eiuſdem autem Caij lib. 1. Inſtit. de Nexu faciẽdo, hæc verba ſunt, Eſt autẽ Mancipatio, imaginaria quædam venditio, quod ipſum ius proprium Rom. eſt ciuium. eaque res ita agitur, Adhibitis non minus quàm quinque teſtibus ciuibus Romanis puberibus. & præterea alio eiuſdem conditionis, qui librã æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is, qui mancipium accipit, ita dicit, Hunc hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio, iſque mihi emptus eſt ære, æneaq; libra. Deinde ære percutit libram: idq; æs dat ei à quo mancipium accipit, quaſi pretij loco. Quæcunque igitur res lege 12. tabul. aliter, niſi per hanc ſolennitatem, abalienari poterat. Sui iuris autem cæteræ res nec mancipi vocabantur. Eadem verò etiam in iure cedebantur. Ceſſio verò tali fiebat modo, Apud magiſtratum populi Romani, vel apud Prætorem, vel apud Præſidem prouinciæ, is, cui res in iure ceditur, rem tenẽs ita vindicat, Hunc hominem ex iure Quiritium meũ eſſe aio. Deinde poſtquam hic vindicauerit, Prætor interrogat, qui cedit, an contra vendicat. quo negante, aut tacente tunc ei, qui vindicauerit, eam rem addicit. idque legis actio vocabatur. Hactenus Boetius. Huius abalienationis meminit Hor. epiſt. libro 2. epiſt. vlt. illis carminibus,

Si proprium eſt, quod quis libra mercatur & ære,
Quædam (ſi credis conſultis) mancipat vſus.

Meminit & Plutarch. in lib. de Sera numinis vindicta.

x *Si tamen filius.*] Plutarchus in vita Solonis authoritate Heraclidis Pontici, nam ibi ſubdit, Qui in congreſſione & commercio mulieris decorum non ſeruat, is facile declarat, ſe non liberorum gratia ad eam rem impelli, ſed voluptati potius indulgere. Ideoque mercede ſe priuat, nec ſibi ius parentis in liberos reliquum facit, quibus ipſa procreatione dedecus & ignominiam attulit. Aliud tamen noſtris legibus, quibus pater & filius naturales ſeſe mutuò alere debent, vt ſupra diximus.

y *Glandem quoque ſuam.*] Plinius lib. 16. cap. 5. Cautum eſt, inquit,

cidentem, vt liceat colligere in alieno, [z] quique iniuria alterius arbores cæcidiſſet, in ſingulas ſiclos æris vigintiquinque pœnam ſoluere cogebat. [a] Tum inter iura ſtillicidiorum & parietum, nequis ædibus tignum iniunctum eximere cogatur, ſed duplum pro eo præſtari, [b] néve quadrupes pauperiem alteri faxit, ſed dari animal pro noxa, aut eius offerri æſtimationẽ lege cauebatur. [c] Quod à Solone ſtatutum erat, vt ſi canis morſu affeciſſet quippiam, quatuor pedum capiſtro nexus dederetur, quod de omni quoque pecore ſancitum eſt. [d] Iiſdémque legibus quoties de alicuius ſtatu cauſa agitur, vt liber an ſeruus ſit, in dubium veniat, dari vindicias ſecundum libertatem aut ſeruitutem cauebatur. [e] Vtque ad agrum meum per tuum eunti via mihi pateat, quæ in porrecto octo, in anfractu ſedecim pedum foret. [f] Dari autem vindicias ſecundum libertatem tũc dicebatur, quum prætor ſuper aſſertione liberi capitis, aut ſeruilis perſonæ, quem aſſerto ſeruum aut liberum dicit, de quo ambigitur, datis inducijs, decernit edicto, ne interim aſſerto vis inferri valeat per aſſertorem, ſed in libertate qua fungitur, maneat. Cùm verò prætor aſſertum in ſeruitute pro ſeruo teneri apud aſſertorem interim iubet, vindiciæ ſecundum ſeruitutem dicuntur dari. [g] Furta quoque eadem lex vſqueadeo auerſata eſt, & tam ſeuera correctione plectit, vt furem manifeſtum in ſeruitutem tradat illi cui furto quid ſubtractum foret. Furem verò nocte deprenſum, quoquomodo: die verò, ſi telo ſe defenderet, & demũ cum clamore occidi permiſerit, in hæc verba: Si † nox furtum factũ ſit, ſi im aliquis occiſit, iure cæſus eſto. [h] Furta

De ſtillicidijs & parietibus.

Vindiciæ ſecundum libertatem.

De vindicijs vide l. 2. § initium. ff. de orig. iur.

Vindiciæ ſecundum ſeruitutem.

Lex de furibus l. ſi pignore ſiuem. ff. de fur.

ANNOTATIONES.

inquit, lege 12. Tabul vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Idq; etiam atteſtatur Iuriſconſultus in l. vnica. ff. de glande legenda. Sed & tu interim vide l. Iulianus. §. 2. ff. ad exhib.

z *Quiq; iniuria alterius arbores cæcidiſſet.*] Idem Plinius lib. 17. cap. 1. Fuit, inquit, & arborum cura legibus priſcis: cautumq; eſt duodecim tabulis, vt qui iniuria cæcidiſſet alienas, lueret in ſingulas æris 25. De quo & tu vide l. 1. ff. arbor. furtim Cæſar. & totum eum tit. & l. duobus. §. colonus. ff. de iniur.

a *Tum inter iura ſtillicidiorum & parietum.*] Vlpianus in l. 1. ff. de tigno iniuncto. & l. gemma. ff. ad exhibendum. & Paulus in l. in rem actio. §. tignum. ff. de rei vendit. Idem l. de eo. ff. de donat. inter virum & vxor. Caius l. adeo quidem. §. ſed & ſi. ff. de acquir. rer. dom. vbi ſic ſcribit, omne, quod inædificatur ſolo cedit: nec tamen ideo is, qui materiæ dominus fuerit, deſinit dominus eius eſſe: ſed tantiſper neque vendicare eam poteſt, neque ad exhibendum de ea agere, propter legem 12. tabularum: qua cauetur ne quis tignum alienum ædibus ſuis iniunctum eximere cogatur, ſed duplum pro eo præſtet. & Paulus l. qui res ſuas. §. vltim ti. ff. de ſolut. & liberat. & Iuſtinianus in §. cum in ſuo. inſtit. de rerum diuiſione.

b *Néve quadrupe.*] Vlpianus l. 1. in princ. ff. ſi quadrupes pauper. fec. dicat. Si quadrupes, inquit, pauperiem feciſſe dicatur, actio ex l. 12. tab. deſcendit: quæ lex voluit, aut dari, quod nocuit, id eſt, animal, quod noxiam cõmiſit: aut æſtimationem noxiæ offerri. Noxia autem eſt ipſum delictum. Quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet. & Iuſtinianus in §. 1. inſtit. eod. tit. ſic ſcribit, Animalium nomine, quæ ratione carent, ſi qua laſciuia, aut pauore, aut feritate pauperiem fecerint, noxalis actio lege 12. tabul. prodita eſt.

c *Quod à Solone.*] Plutarchus in Solone, Noxa, inquit, quadrupedum legem tulit, qua canem, qui quidpiam morſu affeciſſet, trunco quatuor pedum alligatũ dedi iuſſit, commentum ad ſecuritatem elegans.

d *Iiſdemq; legibus.*] Pomponius Iuriſconſultus in l. 2. ff. de orig. iur. & ante illum Dionyſius Halicarnaſſeus libro 2. Paulus in lege, ordinata. Caius in l. ſi de libertate. ff. de liberali cauſa.

e *Vtque ad agrum meum.*] Caius l. viæ. ff. de ſeruit. ruſt. præd. Viæ ex l. 12. tab. in porrectum octo pedes habeat: in anfractum, id eſt vbi flexum eſt, ſedecim. Varro lib. 6. ling. Lat. in verbo, Anfracto.

f *Dari autem vindicias.*] Pomponius in l. 2. §. initium. 13. ff. de orig. iuris. & ibidem Budæus & Zaſius. Vide prætere Feſtum Pompeium lib. 19.

g *Furta quoque eadem lex.*] Totum hoc 12. Tab. caput commemorat Gellius lib. 11. cap. 18. cùm probare vult Decemuiros neq; pari ſeueritate in puniendis omnium generum furibus, neque remiſſa nimis lenitate vſos eſſe. Audiebant illi quàm acerbe Draco Athenienſis furta omnia puniri voluerat, quam leniter Solon, qui ſublato mortis ſupplicio, dupli tantum pœnam furibus indixit. Audiebant apud Lacedæmonios quanta eſſet furtorum & quam impia licentia. Prudenter ipſi delegerunt mediam quandam rationem puniendi coercendiq; furti: quod quidem impune graſſari nõ poteſt, quin omnis tollatur humana ſocietas. Et quidem quod attinet ad primum caput huiuſce legis Decemuiralis; extat quoque apud Ciceronem. Is enim in Oratione pro Milone, Duodecim Tabulæ, inquit, nocturnũ furem quoquo modo, diurnum autem ſi ſe telo defenderet, interfici impune voluerunt. Sed & Caius noſter ſcribit l. 4. ad legem Aquiliam, Legem 12. Tabul. furem noctu deprehẽſum occidere permiſiſſe: vt tamen id ipſum cum clamore teſtificetur. hancque legem enarrans lib. 1. ad leg 12. Tabul. quid hic telum appelletur, quamq; late pateat eius ſignificatio, pluribus verbis explicuit: extatq; eius interpretatio in Pandectis l. 233. ſi cauilletur. §. telum vulgò. ff. de verb. ſignif. & a Iuſtiniano repetita in Inſtit. §. telum. Inſtit. de pub. iud. Sane tamẽ Vlpia. adijcit (l. furem nocturnũ. ff. ad leg. Corn. de ſic.) furem nocturnum ſi quis occiderit, ita demum impunè ferre, ſi parcere ei ſine periculo non potuit. Porrò, vt Romani poſt Decemuiros prohibuerunt aliquem de ſaxo præcipitari, l. ſi diutino. 25. ff. de pœnis. ſic & liberum hominem alicui addici, ſeruúmque illi fieri pœnæ cauſa, noluerunt. Ergo furti ſiue manifeſti, ſiue nec manifeſti pœna mutata eſt, & ad pecuniariam reuocata. Teſtis quidem eſt Polybius, extremum illud ſupplicium ξυλοκοπίας manſiſſe in caſtris Rom. aduerſus eos, qui quid in iis furarentur. Sed aliorum furtorum, quæ quidem priuata eſſent (nam peculatus & ſacrilegij grauior pœna eſt) nonniſi multam pecuniariam eſſe voluerunt. Pœna manifeſti furti (inquit Iuſtin. l. vlti. de fur.) quadrupli eſt tam ex ſerui, quàm liberi perſona: nec manifeſti dupli. Hæc Franciſcus Balduinus in leg. 54. 12. Tabul.

† *Si nox furtum.*] Hîc nox inuſitatiſſimè legitur. Ab eo autem quòd is, non eum caſu accuſatiuo, ſed im dixerunt. Sic Macrobius. Nam Feſtus non im, ſed em ab eo quod eſt is, deduci ſcribit. Ego tamen em per m, in fine ſcribendum puto. Moueret me vetuſti codicis Macrobiani auctoritas, vt im legendum putarem, incaſtigatuſque Feſti exemplar ſuſpicarer, niſi id eſſet ſcriptum in dictionibus ab E, litera incipientibus. Vide Cælium Calcagninum Lect. antiquarum lib. 2. cap. 3.

h *Furta quoque per lancem & licium.*] Franciſc. Balduinus in leg. 57. 12. Tabul. FVRTA PER LANCEM LICIVMQVE CONCEPTA SICVT MANIFESTA VINDICANTOR. Sic ſcribit, Decemuiros furta, quæ per lancem liciúmque concepta eſſent, perinde ac ſi manifeſta forent, vindicaſſe, teſtis eſt Gellius lib. 11. c. 18. Sed vellem etiam addidiſſet atque explicuiſſet, quæ tandem ea furta

Furta per lancem & licium concepta. Spartanis furta impunita. Cardaces. Scythæ. Indi. Tauroſcythæ. Solonis ſanctio. Draconis lex.

quoque per lancem & licium concepta, velut manifeſta, ſeueriori pœna puniuit. [i] E diuerſo Lycurgus Spartanis furta impunita eſſe voluit, quò magis acuerentur ingenia, animoq; eſſent vegeto & ſolerti, [k] exemplo Germanorum [l] & Ægyptioꝝ,qui furta legibus multa reliquere. [m] Si tamen ſacerdoti exhibita fuiſſent, furi ablatæ rei pars lucro accedebat. [n] Apud Perſas fuere Cardaces, quibus nullus erat rapinis modus. nam per occaſionem & licentiam rapto viuere permittitur. [o] Fertur tamen Dionyſius ſenior, quum ſceleris conuictos grauius puniret, illos qui veſtes furabantur, impunè abire iuſſiſſe. [p] Contra verò apud Scythas,quibus nihil erat furto grauius,ſeueriſſima enim plectebantur pœna, qui turbato gentium iure, de poſſeſſione dominos euerterent. [q] Indi quoque a rapinis velut contra hominum ſocietatem, contráque diuinum humanúmque ius magnopere abſtinuere, adeò vt ſiquis vectigal furatus eſſet, capite lueret: tametſi Herodotus autor ſit, Tauroſcythas furandi licentia ſibi victum quæritare. Id [r] quod Solon apud Athenas ſanctionibus magnopere vetuit, cauens vt ſiquis quod non poſuiſſet tolleret, tanquam improbus pœnas daret. [s] Præ cæteris Draco legumlator, vt ab

ANNOTATIONES.

ſint. magna certè moleſtia poſteritatem liberaſſet, quam talitò etiam magis id ignorare puduit, quod etiam Gellius alio loco (ſcilicet,lib.16.cap.10.) vehementer rideat quendam Iuriſperitum,qui vt ignorantiam in hoc genere ſuam excuſaret, cantabatur furtorum quæſtiones cum lance & licio euanuiſſe, omnémque illam 12.Tabul. antiquitatem. Tatij Alpini coniectura, aliorum interpretum commentis probabilior eſſe videtur, furta hæc fuiſſe, quæ religionis obtentu impoſtores quidam, tanquam ſacrificuli,licio ſuccincti,& lancem ad colligendas ſtipes circunferentes committebant ſacrilegis proxima, nempe rerum, ſi minus, ad miniſterium Dei conſecratarum,collectarum tamen ad ſacrificia, & eorum nomine. Sacrorum miniſtros licio ſuccinctos fuiſſe, ideóque etiam Lictores dictos eſſe, oſtendit Ouid.lib.1.Faſtorum. Lances quoque inter ſacrificia fuiſſe vel illud Virgilij lib.8. Æneidos indicio eſt,

Dona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.

Si ſacrilegos huius generis fures atque impoſtores coërcere voluerunt 12.Tabul. & prudenter & religioſe factum id eſt. Eorum nequitiæ ſi poſteà indulſit poſteritas vel ſuperſtitione faſcinata, vel talium nebulonum furtis iam ſatis aſſueta: nimium certè vecors fuit. Sanè Cicero lib.2.de Legibus odit hanc legem, PRÆTER IDÆÆ MATRIS FAMVLOS, EOSQVE IVSTIS DIEBVS, NEQVIS STIPEM COGITO. Deinde ſubiicit, Stipem ſuſtulimus, niſi eam, quam ad paucos dies propriam Idææ Matris excepimus. Implet enim ſuperſtitione animos,& exhaurit domos. Tolerat ergo Cicero *μητραγύρτας.* (ſic enim vocabantur) cum ſua mendicitate, cum ſuis ſtipulationibus, alios eius farinæ non tolerat ſtipulatores. Hactenus Franciſcus Balduinus.

i *E diuerſo Lycurgus.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 4. & in Republica Lacedæmoniorum. Gell.d.lib.11.cap.18.Plutar. in Lycurgo. Sed ne fallaris,ita furari apud eos licebat,modò ne deprehenderentur in furto, vt ſcribit idem Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, Alius,inquit, quidam puellus,cùm adeſſet tempus quo lege cautum erat,vt ingenui pueri quod quiſque poſſet ita furarentur,ne deprehenderentur in furto (nam id turpe erat) viuam vulpeculam, quam pueri,quibus cum erat, furati fuerāt, accepit ſeruandam. Sed aduenientibus iis,qui amiſerant, ad quærendum illam,ſub veſte quamprimùm occultauit.Fera verò ſæuiente,ac pueri ipſius latus ad viſcera vſque lacerante,tantiſper tolerauit ne deprehenderetur,dum ij,qui quærebant, abiſſent. Sed cùm pueri,id quod factum erat, vidiſſent, accuſaréntque dicentes: Melius erat manifeſtare vulpeculam, quàm vſque ad mortem occultare. Minimè verò, inquit, ſed ſatius eſt doloribus immori,quàm in furto deprehendi, ac propter mollitiem turpiter vitam affectaſſe videri. Et non multò pòſt, Furantur,inquit,illic pueri etiam ex eſculentis quicquid poſſunt,diſcētes dextrè imponere vel dormientibus, vel in diligenter ſua ſeruantibus. Deprehenſo pœna erat vapulare & eſurire.

k *Exemplo Germanorum.*] Cæſar lib. 6. Commentariorum Germanorum mores & victus rationem ſcribens, ait, Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cuiuſque ciuitatis fiunt: atque ea iuuentutis exercendæ, ac deſidiæ minuendæ cauſa fieri prædicant.

l *Et Ægyptiorum.*] Diodorus Siculus lib.2. cap.3. Gellius lib.11.cap.18.

m *Si tamen ſacerdoti.*] Diodorus vbi ſuprà, Lex præterea priuatim de furibus apud ſolos Ægyptios hæc erat. Iubebat eos qui furari volebant, nomen ſuum apud Principem ſacerdotum ſcribere,atque eueſtigiò furtu ad eum deferre. Similiter quibus res furto erepta erat, apud eundem rei ſublatæ tempus, diem & horam ſcribere tenebantur. Hoc modo facilè inuento furto, qui rem amiſiſſet, quarta mulctabatur parte, quæ daretur furi. Satius lator legis eſſe duxit, cùm impoſſibile eſſet furta prohiberi, potius alicuius portionis, quam totius rei amiſſæ homines iacturam pati. Similiter & Samij Mercurio Charidotę rem diuinā facientes,volenti & furari & latrocinari permittūt.Quia oraculo relicta inſula Mycalem cùm migraſſent, præda ac rapinis decem annis vitam duxerunt: deinde in inſulam reuerſi Samij hoſtes ſuperarunt. Plutar. problem.cap.168.

n *Apud Perſas.*] Strabo lib.15.ad fin.

o *Fertur tamen Dionyſius ſenior.*] Dionyſius, authore Plutarcho in Apophthegmatis eiuſdem, cum in aliorum ſcelerum patratores ſeuerè animaduerteret, veſtium furibus parcere ſolet: vt Syracuſij cœnare inter ſe & inebriari deſinerent.Solent enim lopodytæ,id eſt veſtium fures in balneis frequentibúſque conuiuiis venari. Quemadmodum autem in balneis veſtes deponuntur: ita in conuiuiis ſummæ veſtes abiici ſolent, vt togæ palliáque. Hæc Eraſmus ex Plutarcho in Apophtheg.Dionyſij.

p *Contrà verò apud Scythas.*] Iuſtinus ex Trogo Pompeio, lib.2.Scytharum mores deſcribens,Nullum,ait,ſcelus apud eos furto grauius: quippe ſine tecto, munimentóque pecora & armenta habentibus, quid ſaluum eſſet, ſi furari liceret?

q *Indi quoque.*] Hæc vſque ad verſic. Tametſi. ſunt Strab. lib.15. Quinetiam apud Bactrianos, qui vel pauca furatus eſſet, ſputis dedecorabatur, vt ex authoritate Bardaſanis ſcribit Euſebius Præparationis Euangelicæ, lib. 6.cap.6. Et qui apud Artios aliquid, vel minimū furabatur, obruebatur, vt ille quoque dicit eodē loco. Et apud Locros,ſi quis in furto deprehenderetur, oculis priuabatur, vt teſtis eſt Heraclides in Politicis.

r *Id quod Solon.*] Laertius in vita illius. Vide noſtras Conſuetudines.

s *Præ cæteris Draco.*] Plutarchus in vita Solonis *ἅπαν τῶν ἁμαρτανόντων μία ζημία θάνατος· τοὺς λάχανα κλέψαντας ἢ ὀπώρας ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις, καὶ ἀνδροφόνοις.* id eſt, omnium flagitiorum vna pœna mors,qui olera, aut mollioris corticis fructus ſurripuerint, vt ſacrilegi & homicidæ puniantur. Gellius lib. 11. cap.18. poſt princ. Draco,inquit, leges, quibus Athenienſes vterentur, primus omnium tulit. In illis legibus furem cuiuſcunque modi furti, ſupplicio capitis puniendum eſſe, & alia quæ nimis ſeuere cenſuit ſanxitque.

t *Cen*

alieno omnes manum abſtinerent, furta tam moroſiſſimè penſitauit, vt eum qui ſtercorandi cauſa, ſtercus bubulum abſtuliſſet, aut olera, capitis ſupplicio afficeret: [t] cenſuitque furto teneri etiam qui iumentum alio ſium, quam quo vtendum acceperat, deduceret. [u] In Lycia ferunt conſtitutum, vt ſi liber homo quippiam furatur, libertate amiſſa, ſeruus cogatur eſſe & mancipium. [x] Alexander quoque Seuerus adeo vindex furtorum fuit, vt præter ſeueriſſimas pœnas, nullum raptorem aut furem ſalutationi admiſerit, illosq́; velut nequiſſimos è conſpectu ſummouerit. [y] Dixere autem furta per lancem & licium, quòd fures qui in alienas penetrabant ædes, plerunque (vt eſt ſagax furum ſolertia) licium ferebant, quo furta alligarent: & lancem præ oculis, ne innoteſcerent. [z] Eadem quoque lex cœtus nocturnos & coitiones in vrbe nocte fieri vetuit: [a] quod lapſu mox temporis obliteratum, poſtea Gabinia lege innouatum fuit. [b] Noctemq́; ita lex definiuit, vt poſt ſolis occaſum noctem eſſe decernerent. Verba legis hæc ſunt: Ante meridiem cauſam conijcito, quum perorant ambo præſentes: poſt meridiem præſenti litem addicito, ſi ambo præſentes. Sol occaſus ſuprema tempeſtas eſto. [c] Venditaq́; rei & traditæ, niſi perſoluto precio vel ſatisfacto, haud aliter rem ad emptorem transferri voluit. [d] Furtiuæque rei vſucapionem & dominium inhibuit. [e] Quo etiam iure cauebatur, in rebus vendundis ea præſtari oportere, quæ eſſent nuncupata, ita vt pacti & conuenti ſtetur formulæ: quæ qui inficiatus foret, duplicē ſubiret pœnam. Quod mox à iureconſultis, qui formulas de dolo malo inuenerūt, cautius ſtatutum eſt. nam in [f] re vendita ſi quid eſſet vitij, quod emptor ignoret, venditor ſciat, reticentiam quoque mulctari iuſſerunt. [g] Erat tamen lege conſtitutum, vt ſi quis peteret quod inficiaretur dubia argumentorum fide, ambo, petitor & reus æreos quingentos apud pontificem deponerent, quod iuramentū dicebatur: & demum re diſcuſſa, victor pro quo iudiciū ſtaret, nummos reciperet: victi verò ad ærarium ferebatur. [h] Et tametſi lege duodecim tabularū, vſucapione biennali fundi dominiū tranſiret ad emptorem, nihilque de vrbanis caueretur prædiis, iureconſulti poſtea legem interpretati, idem pla-

Lycu. *Alexander Seuerus.*

Furta per lancem & licium.

Noctis definitio ſecūdum legem. *De rerum venditionibus.*

Reticentia in vēditione mulctanda. *Iuramētum per pecuniā depoſitam.*

ANNOTATIONES.

t *Cenſuitq́, furto teneri.*] Gellius lib.7.cap.15. & hoc quoque noſtris legibus obſeruatur, vt ſcribitur in l.qui iumēta 40. ff.de furtis. Qui, inquit, iumenta ſibi commodata longius duxerit, alienave re inuito domino vſus ſit: furtum facit. & l. ſi vt certo loco. 5. §. ſed interdum. Vlpianus ſic ſcribit, Sed interdum & mortis damnum ad eum, qui commodatum rogauit, pertinet. nam ſi tibi equum commodauero vt ad villam adduceres, tu ad bellum duxeris: commodati teneberis. idem erit & in homine. Reſtringitur ſi volente domino id facere exiſtimauit. Angelus in §. furtum. ff. de oblig. quæ ex malefic.

u *In Lycia.*] Nicolaus περὶ ἐθῶν. & ex eo Stob. Serm. 42.

x *Alexander quoque Seuerus.*] Lampridius in vita illius. T. autem Iunius, vt id addas, cum apud Claudium Cæſarem cœnaret, argenteū poculum (ſiue ſcyphum aureum, vt ſcribit Sueton. in vita Claudij cap. 32.) clam ſuſtulit: quod cùm Cæſar audiſſet, furtum illud non alia pœna vltus eſt, quàm poſtridie eum rurſus ad cœnam inuitauit, qui cùm veniſſet, iuſſit miniſtris, vt nullum illi argēteum poculum, ſed fictilia omnia adferrent atque apponerēt. Plutar. in vita Galbæ. Hanc hiſtoriam Corn. Tacit. lib. 17. ſic ſcribit, Titus Iunius ſeruili deinceps probro reſperſus eſt, tāquam ſcyphum aureum in cōuiuio Claudij furatus. Et Claudius poſtera die, ſoli omnium Iunio fictilibus miniſtrari iuſſit.

y *Dixere autem furta per lancem & licium.*] Feſtus Pompeius lib. 10. Lance, inquit, & licio dicebatur apud antiquòs, quia qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancémq. ante oculos tenebat, propter matrum familiæ, aut virginum præſentiam. Scribit quidem Feſtus antiquam illam quærendi furti in ædibus alienis fuiſſe ſolennitatem, vel ne viderentur vxores & mulieres, quas religioſe ac ſeuerè olim & Græcos & Latinos obſeruaſſe, vt nunc etiam, nullus ignorat: vel ne terrerentur, vel aliam ob cauſam. Furtum autem quod quis committebat, furtum quærens in ædibus alienis, per lancem & licium cōceptum dicebatur: quia licio cinctus & lancem ante oculos tenens furtum faciebat. De huiuſcemodi furto iam non multò ante ex Franciſco Balduino ſatis ample diximus.

z *Eademq́; lex cœtus nocturnos.*] Portius Latro in illa elegantiſſima declamatione aduerſus Catilinam, Primùm, inquit, 12. Tabul. cautum eſſe cognoſcimus, ne quis in vrbe cœtus nocturnos agitaret.

a *Quod lapſu temporis.*] Idem Portius ibi ad ſuprà proximè dicta adiugit, Deinde lege Gabinia promulgatum, qui conciones vllas clandeſtinas in vrbe conflauiſſet, more maiorum, capitali ſupplicio mulctaretur.

b *Noctemq́, ita lex definiuit.*] Macrob. lib. 1. Satur. c. 3. Cenſorinus de die Natali, cap. 19.

c *Venditaq́, rei & traditæ.*] Id ex legibus 12. Tab. eſſe teſtatur Iuſtinianus in §. venditæ. Inſtit. de rerum diuiſ. Paulus in l. quod vendidi. 19. ff. de contrahenda empt. Quod vendidi & tradidi, ait, nō aliter fit accipientis, quam ſi aut pretium nobis ſolutū ſit, aut ſatis eo nomine factum: vel etiam fidem habuerimus emptori ſine vlla ſatiſdatione. Et Vlpianus in l. procuratoris. §. ſed & ſi dedi. ad finem ſcribit, Quia res venditæ, non aliàs deſinent eſſe meæ (quamuis vendidero) niſi ære ſoluto, vel fideiuſſore dato, vel aliàs ſatisfacto: dicendum erit, vindicare poſſe me.

d *Furtiuæq́, rei vſucapionem.*] Id & ex legibus 12. Tab. tradit idem Iuſtinianus in §. Furtiuæ. inſtit. de vſucap. Et id quidem poſteà cōfirmatum eſt lege Atilia, aut, vt alij vocant, Atinia apud Gellium lib. 17. cap. 7. & Paulus l. 4. §. quod autem. ff. de vſucap.

e *Quo etiam iure cauebatur.*] Hæc lex 12. Tabul. ex Græcis legibus eſſe videtur. Idem quoque cauiſſe videntur Ædiles apud Vlpianum in l. 1. ff. de ædil. edict.

f *In re vendita ſi quid eſſet vitij.*] Venditorem vitium morbúmve ſcientem omnia detrimenta, quæ ex emptione emptor traxerit, præſtare oportere Iulianus apud Vlpianum ſcribit l. Iulianus. ff. de actione empti. ex edicto ædilium quod extat in l. 1. ff. de ædilitio edict. Huius legis meminit Cicero lib. 3. de Offic. vbi ſic ſcribit, Ac de iure quidē prædiorum ſancitum eſt apud nos in iure ciuili, vt in his vendendis vitia dicerentur, quæ nota eſſent venditori. Nam cùm ex 12. Tabul. ſatis eſſet ea præſtari, quæ eſſent lingua nuncupata, quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret, à Iuriſconſultis etiam reticentiæ pœna eſt conſtituta. Quicquid eſt in prædio vitij, id ſtatuerunt, ſi venditor ſciret, niſi nominatim dictum eſſet, præſtari oportere.

g *Erat tamen lege conſtitutū.*] De hoc articulo vide ff. iudicatum ſolui. & ff. in ius vocati vt eant. & ff. qui ſatiſd. cog. & C. de iureiur. propter calum. dan. Cui ſatiſdationi ſucceſſit hodie ex Franciſci Regis I. conſtitutione apud Gallos domicilij electio. Porrò non legi litigatores deponere 50. aureos. Tu tamen interim vide tit. de ſatiſdat. Inſti. lib. 4. c. 11.

h *Et tametſi lege duodecim tabularum, vſucapione biennali fundi*] Cicero in Topicis, & Oratione pro Cecinna, & in Oratione de Aruſpicum reſponſis.

citum iuris æquitate ad vrbana tranſtulere. [i] qua etiam lege cautum fuit, vt veſtibulum ſepulchri, ſicut ſepulchrum, vſucapere non liceret. [k] Frugem quoque alterius aratro quæſitam nocte paauiſſe, vel infame carmen propoſuiſſe, puberi duodecim tabulis capitale fuit: impuberi verò, prętoris arbitratu fuſtis
Furti actio. pœna. [l] Eumq́; qui hoſtem concitaſſet, aut opem tuliſſet, capite puniuit. [m] Furti quoque noxalis actio, lege duodecim tabularum conſtituta erat, vt ſi ſeruus quadrupéſve furtum damnumve admiſit, vel fraude aut perfidia quid patrauit, dedendo ſeruum aut quadrupedem liberetur dominus. [n] Quod ſi ſeruus equúſve meus in ſtadio coronā meruiſſet, domino deberi cauebatur, his verbis: Qui coronam parit ipſe, pecuniámve, eius virtutis ergô arguitur, quam ſeruus equíve meruiſſent. Et hæc omnia ſa-
Leges 12. Tabul. circa vltimas voluntates. pientia prope ſingulari eiſdē tabulis ſancita & ſacrata fuere. [o] Nec tantùm circa corrigendos plectendóſque mores, ſed circa vltimas voluntates, & bonorum ſucceſſiones teſtamento debitas, & ad parentum bona admiſſionē, eiſdem tabulis iura perſcripta ſunt. [p] Nam maſculos æquè ac fœminas ad bona parentum pariter vocauit, [q] eoſq́; ſiue teſtamento valido, ſiue nullo. [r] nec ſolum natos, ſed poſthumos, [s] inuitos & neceſſarios hæredes eſſe iuſſit, [t] próque hæreditariis portionibus legata diſtribui voluit.
Ephialtis rogatio. [u] Quod olim Ephialtes ephorus Lacedæmoniis lege prohibuit: nam rogationem tulit nimis inſolentem, vt liceret patri, filiis omiſſis, extraneos ſcribere ſucceſſores: hoc agens, vt filium quem odio pro-
Solon. ſequebatur, exhæredaret. [x] Solon verò, niſi extarent filij, quos teſtator voluit, ſcribi hæredes iuſſit pro
Arabes. voluntate. [y] Apud Arabes lege cauetur, vt fratres gentilium hæreditatū ſucceſſores antecedant filios,

ANNOTATIONES.

i *Quæ etiam lege cautum fuit, vt veſtibulum ſepulchri.*] Cicero lib. 2. de Legibus.

k *Frugem quoque alterius aratro.*] Plinius lib. 18. cap. 3. Frugem quidem, ait, aratro quæſitam furtim nocte paauiſſe, ac ſecuiſſe, puberi 12. Tabul. capitale erat, ſuſpenſumque Cereri necari iubebāt grauius quàm in homicidio cōuictum: Impubem prætoris arbitratu verberari, noxiámve duplionémve decerni. Idem libro 28. cap. 2. cùm probare vult magicarum incantationum aliquam eſſe vim, ait legum ipſarum in 12. Tab. verba fuiſſe, QVI FRVGES EXCANTASSET. & alibi, QVI MALVM CARMEN INCANTASSET. De eo quod de impubere dixit, vide Gellium lib. 11. cap. 18.

l *Eumq́; qui hoſtem concitaſſet.*] Huius legis teſtis eſt Martianus in l. 3. ff. ad leg. Iul. maieſt. his verbis, Lex 12. Tabul. iubet eum, qui hoſtem concitauerit, quíve ciuem hoſti tradiderit, capite puniri. Vbi aduerte in antiquis Digeſtorum libris ſcriptum eſſe, Quíve opem hoſti tradiderit. & non ciuem.

m *Furti quoque noxalis actio.*] Vlpianus Celſi authoritate in l. 2. ff. de noxa. act.

n *Quod ſi ſeruus equuſq́; meus.*] Plinius lib. 21. cap. 3. totum hoc caput nobis ſuppeditauit (vt ſcribit Franciſcus Balduinus in l. 14. duodecim tab.) & aliqua etiam in parte interpretatus eſt. Sic enim lib. 21. cap. 3. loquens de coronis ait: Semper authoritas vel ludicro quæſitarum fuit. Nanque ad certamina in circum per ludos & ipſi deſcendebant, & ſeruos ſuos quoſcunque mittebant. Inde illa 12. Tab. lex, QVI CORONAM PARIT, IPSE PECVNIAVE EIVS, VIRTVTIS ERGO ARGVITVR. Quam ſerui equíve meruiſſent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? vt ipſi mortuo, parentibúſque eius, dū intus poſitus eſſet, foriſve ferretur, ſine fraude eſſet impoſita. Aliàs in vſu promiſcuo ne ludicræ quidem erant. Hæc Plin. Cicer. quoque lib. 2. de Legib. huius nobis rei teſtis eſſe poteſt. Cùm enim dixiſſet, Per 12. Tabul. ſublatam eſſe ſeruilem vncturam, & circumpotationem funebrem, & ſumptuoſam reſperſionē: addit, Longas quoque coronas eſſe ſublatas. Coronas lemniſcatas intelligit, quas cadaueribus imponi prohibuerūt Decemuiri. Tum verò ſubiicit, Illa iam ſignificatio eſt, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quòd coronam virtute partam, & ei qui peperiſſet, & eius parenti, ſine fraude eſſe lex impoſitam iubet.

o *Nec tantùm circa corrigendos plectendóq́; mores.*] Leges enim 12. Tab. circa ſucceſſiones prouidiſſe author eſt Vlpianus in l. is autem 11. ff. de iure patron. Idem Vlpianus in l. lege obuenire. 131. ff. de verb. ſignif. Lege, inquit, obuenire hæreditatem non impropriè quis dixerit, & eam, quæ ex teſtamento defertur: quia lege 12. Tabul. teſtamentariæ hæreditates cōfirmantur, & Iuſtinianus in l. lege 12. Tabul. 14. §. vlt. C. de legit. hæred. & in §. inteſtatorum autem. Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt. defer. & in §. neceſſarij, Inſtit. de hæred. qualit. & differ.

p *Nam maſculos æquè ac fœminas.*] Iuſtinianus in d. l. lege 12. Tabul. in princ. C. de legit. hæred. Lege, inquit, 12. Tab. bene humano generi proſpectum eſt, quæ vnam cōſonantiam tam in maribus quam in fœminis legitimis, & in eorum ſucceſſionibus necnon & liberis obſeruādam eſſe exiſtimauit: nullo diſcrimine in ſucceſſionibus habito, cùm natura vtrunque corpus ediderit, vt maneat ſuis vicibus immortale, & alterum alterius auxilio egeat, & vno ſemoto, & alterum corrumpatur.

q *Eoſq́; ſiue teſtamento valido, ſiue nullo.*] Lege vlt. C. famil. erciſcun. vbi ſic ſcribit, Iudicio familiæ erciſcundæ (licet ab inteſtato ad ſucceſſionem liberi vocentur) ſeruato Senatuſconſulti auxilio, defuncti diſpoſitio cuſtodiatur. & l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto. C. de teſtamentis.

r *Nec ſolum natos, ſed poſthumos.*] Vlpianus in l. inteſtato. 3. §. vtrique. & Iulianus in l. Titius. 6. ff. de ſuis & legit. Diocletianus & Maximianus in l. inteſtato. C. eod. tit. Iuſtinianus in §. 1. Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt. defer.

s *Inuitos & neceſſarios.*] Iuſtinianus in §. neceſſarij. Inſtit. de hæred. quali. & diff. Neceſſarij verò, inquit, ideo dicuntur, quia omnino ſiue velint, ſiue nolint, tā ab inteſtato, quàm ex teſtamēto ex lege 12. Tab. hæredes fiunt. quod & ipſum traditur in l. is, qui putat 15. & l. neceſſariis. 57. ff. de acquir. vel omitten. hæred. l. conditionib. 5. ff. de conditione & demonſtr. vbi Paulus eleganter & ad inſtituti ſermonis noſtri rationem accommodatè ſcribit, Neceſſarios hæredes propter patriam poteſtatem dici.

t *Próq́; hæreditariis portionibus.*] Iuſtinianus in l. maximum vitium 4. de liberis præter. ſcribit l. 12. Tab. fœminas æquè ac mares ad inteſtatorum ſucceſſiones admiſiſſe.

u *Quod olim Ephialtes.*] Franciſcus Balduinus in 26. duodecim Tab. legem hunc Epitadem vocat. ſic enim ſcribit, Initio mirari aliquis poſſet, Decemuiros liberam patribus dediſſe poteſtatem filiorum exhæredandorum, aliorumque quos vellent hæredum inſtituendorum, cùm quidem Solon legem ferens teſtamentariam, filiorum cauſam exceperit, quos bonis paternis iniuria fraudari iniquum eſſe iudicabat. quanquam & apud Græcos inuentus vnus Epitades ſit, qui dixerit in fraudem filiorū, vt cuique liberum eſſet, cuicunque tandem vellet, patrimonium ſuum legare ac teſtamento relinquere: hoc interim agens captans, vt filium, quem oderat immerentem etiam poſſet exhæredare. Ac primùm quidem populus non intellexit aſtuti hominis mentem: ſed vbi patefactum id eſt, iniuſta lex hæc repudiata fuiſſe dicitur.

x *Solon verò.*] Plutarchus in vita illius.

y *Apud Arabes.*] Strabo lib. 16.

quia natu grandiores ſunt: Lycij populi filias, non filios, hæredes nuncupant, [z] & à matribus cognomenta ferunt. [a] quinetiam apud Cantabros vetus erat mos, vt maribus omiſſis filias ex aſſe inſtituant. [b] Germanis verò de bonis teſtari non licebat: ſed ſi liberi extarent, ad inteſtati patris hæreditatem admittebantur: ſi minus, proximiores propinqui. [c] Apud Æthiopes ad regni ſucceſſionem, non regis, ſed fratrum filij vocabantur. Proditum tamen memoriæ eſt, [d] Metelli filios Romæ à patre hæreditate excluſos, teſtamentum tamen irritum non feciſſe, ſatius arbitrati, bonorum extorres fieri, quam qualemcunque patris voluntatem non tueri. [e] Non ſic Hortenſius orator, & Fuluius Flaccus, nam celeſtiſſimos filios, & parricidij conuictos, quamuis bonis ſe abdicaturos iuraſſent, hæredes tamen bonorum reliquere. [f] Attilia verò Variola cum à patre octogenario hæreditate excluſa eſſet, centumuirali tamen iudicio ad patris bona admiſſa fuit, pro eo quòd vndecimo pòſt die nouercam ei ſuperduxerat, velut decrepitus pater ætate deſiperet. Libertorum quoque hæreditatem, & tutelam filiorum, ſi inteſtati deceſſiſſent, ad patronum pertinere. Quibuſque tutor datus non eſſet, proximos agnatos, velut fide & conſtantia ſingulari, ad tutelam & curam aduocauit. Fuitque apud Thurios lege cautum, vt bonorũ & fortunarum pupilli, agnati proximi curam agerent: ipſius verò educatio, & morum inſtitutio, maternis affinibus daretur. [g] Solonis tamen lege cautum fuit, ne is tutor eſſet, ad quem poſt obitũ, pupilli bona redundarent, nequa fraus, neu quis dolus compoſitus pupillo exitio forẽt: [h] quæ tutela fiduciaria dicta: [i] quippe fiduciam is habere dicitur, cui res aliqua mancipatur & creditur, vt haud multo poſt illam mancipanti reddat. [k] Eos Lacedæmonij *πρόδικοι* nuncupant, qui alterius tutelam curamque ſuſcipiunt. Apud Indos lege cauetur, vt patre defuncto, filiis tutores duo, qui illorum cura agerent, peregrini, non ciues dentur. [l] Atque ſi nemo ſuus hæres patri exiſteret decedenti, proximos agnatos hæredes iuſſit eſſe, his verbis: Agnatus proximus familiam habeto. Si tamen capite minuti eſſent, illos ad bona decedentis lex non admittebat. [m] Patronumque ad bona liberti tunc demum peculiumque admitit, ſi nemo ſuus hæres foret. [n] Suſpectumque tutorem à pupilli tutela amoueri, [o] furioſoſque & prodigos, quique patrimonium profuſis ſumptibus debacchantur, in agnatorum tutela & cura eſſe voluit: quibus etiam bonorum adminiſtratio lege interdicta fuit. [p] Viro quoque ab vxore diuertere, [q] aut res

Lycij. Cantabri. Germani. Æthiopũ regni hæreditas. Libertorum bona. Tutores. Thuriorum lex. Solonis lex. Tutela fiduciaria. Πρόδικοι. Tutores duo filiorũ apud Indos. Capite minuti ad hæreditatem non admiſſ. Diuortium.

ANNOTATIONES.

z *Et à matribus cognomenta ferunt.*] Plutarch. de Claris mulieribus, cap. 9. in fi. Lege, ait, apud Xanthios cautum eſt, vt à matribus non a patribus filij generis nomen ſortiantur. Ho etiam refert Herodot. lib. 1.

a *Quinetiam apud Cantabros.*] Strabo lib. 3.

b *Germanis.*] Tacitus de Moribus Germanorum, Sororum filiis, inquit, idem apud auunculum, qui apud patrem honor. & paulò pòſt, Heredes tamẽ ſucceſſoreſque ſui cuique liberi: & nullum teſtamentum. Si liberi non ſunt, proximus gradus in poſſeſſione fratres, patrui, auunculi.

c *Apud Æthiopes.*] Liuius 3. Decad. lib. 9. hoc Numidis, non Æthiopibus tribuit, his verbis de Maſaniſſa loquens. Regnum ad fratrem Regis Deſalcem prægrandem natu (mos ita apud Numidas eſt) peruenit.

d *Metelli filios.*] Valerius Maximus lib. 7. cap. 8. de Teſtamẽtis, quæ rata manſerunt.

e *Non ſic Hortenſius orator, & Ful. Flaccus.*] De his duobus idem Valerius lib. 5. cap. 9. de Parentum moderatione aduerſus ſuſceptos liberos.

f *Attilia verò Variola.*] Plinius Iunior Epiſtol. li. 6. epiſt. 33. ad Romanum quæ in extollite cuncta. vbi tamen non Attilia hæc nominatur, ſed Accia.

g *Solonis tamen lege.*] Dioge. Laërtius in vita illius.

h *Quæ tutela fiduciaria.*] Ad Romanos redit. & de hac Iuſtinianus in §. 1. Inſti. de fiduciaria tutela.

i *Quippe fiduciam is habere dicitur.*] Boëtius li. 4. Commentariorum in Topica Ciceronis. De quo omnino vide noſtrum tractatum Retractuum tit. 2. in præfat. nu. 37.

k *Eos Lacedæmonij πρόδικοι.*] Plutarchus in vita Romuli, & vide noſtros Commentarios Iuris primigeniorum, quæſt. 40. nu. 208. incip. Idque iure veteri.

l *Atque ſi nemo ſuus hæres.*] Vlpianus in illis fragmentis iuris ciuilis, quæ ipſius nomine circumferuntur, & huius quoque legis meminit Iuſtinianus in §. 1. Inſtit. de leg. agnat. ſucceſ.

m *Patronumque ad bona liberti.*] Iuſtinianus in §. 1. Inſtitut. de ſucceſſione libertorum. vbi ſic ſcribit, Nam ita demum lex 12. Tabul. ad hæreditatem liberti vocabat patronum, ſi inteſtatus mortuus eſſet libertus, hærede ſuo nullo relicto.

n *Suſpectumq́; tutorem.*] Vlpianus in l. 1. ff. de ſuſpectis tutoribus, Sciendum eſt, inquit, ſuſpecti crimen e lege 12. Tabul. deſcendere. & Iuſtinianus in §. 1. Inſtit. eod. tit. vbi eadem ſunt verba.

o *Furioſoſq́; & prodigos.*] Vlpianus in l. 1. in princip. ff. de Curatoribus furioſo, & aliis, extra minores, dandis, Lege, ait, 12. Tabul. prodigo interdicitur bonorum adminiſtratione. & Paulus in l. ſæpe. 13. eod. tit. Sępe ad alium e lege 12. Tab. curatio furioſi aut prodigi pertinet, alij Prætor adminiſtrationem dat: ſcilicet cum ille legitimus inhabilis ad eam rem videatur. Huius legis verba lib. 1. Rhetor. ad Herennium, referuntur, Si furioſus exiſſet, agnatorum gentiliúmque in eo pecuniáque eius poteſtas eſto.

p *Viro quoque ab vxore diuertere.*] Lege, conſenſu. C. de repudiis ſcribit Iuſtinianus, matrimonium non poſſe diſſolui ab altero coniugum ſine legitima cauſa. Plutarch. in vita Romuli, ſcribit eum tribus tantùm de cauſis diuortium maritis permiſiſſe: quarum prima eſt, ſi vxores veneficium in liberos commiſiſſent: altera, ſi partum ſubieciſſent: tertia, ſi probri quid cum alienis viris feciſſent. Quod ſi quis alia de cauſa vxorem dimiſiſſet, tum ſtatuiſſe, vt eius bonorũ pars vxori adiudicaretur: pars Cereri ſacra eſſet.

q *Aut res ſuas ſibi habere.*] Hæc verba erant propria diuortij ex l. 2. ff. de diuortiis, vbi verba hæc Caij ex lib. 12. ad edictum prouinciale proferuntur, In repudiis autem & renonciationibus cóprobata ſunt hæc verba, RES TVAS TIBI HABETO. itẽ hæc, TVAS RES TIBI AGITO. Cicero Philippica 2. Frugi factus eſt. Mimam illam ſuam ſuas res ſibi habere iuſſit. Ex 12. Tabulis cauſã addidit, exegit. Hinc Alcmena in Plauti Amphitryone act. 3. ſcena 2. diuertens à marito, ait,

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.

Quintil. declamat. 263. Martialis lib. 10. epigram. 41. in Proculeiam,

Menſe nouo iam veterem Proculeia maritum
Deſeris, atque iubes res ſibi habere ſuas.

Apuleius libro 5. Metamor. Confeſtim, inquit, toro meo diuerte, tibique res tuas habeto. Plura diximus in noſtris legibus Connubialibus, in gloſſa 8. num. 2. incip. Hincque prodierunt.

Solutio dubii. *De patronis erga clientem.* *Perſarum & Indorũ lex.* *Mendacij deteſtatio, & contra.* *Mendacia iure ſecundum varias ſpecies varijs modis puniuntur.*

ſuas ſibi habere, niſi cauſa legitimè cognita, eiuſdẽ tabulis vetabatur:[r] quo diuortio nulla vxoris culpa ſubſequuto, dos integra repetebatur.[s] Si verò culpa ineſſet, vſque ad dimidium dotis in ſingulos liberos ſexta à marito retinebatur. Interdum ſi diuortium fieret, quod melius æquius eſſet, apud virum manere: quod verò non eſſet melius æquius, id vxor poſt diuortium vendicare iubebatur.[t] Quòd ſi in confeſſum aut iudicatum lis data foret, triginta dies exoluendo debito præfixi fuere Verba legis ſunt: Æris cõfeſſi, rebuſque iudicatis, triginta dies iuſti ſunto, poſt deinde manus iniectio eſto.[u] Quod ſi clientem, aut eum qui in fidem patrociniumque venit, quiſquam nequam & improbus fraude aut dolo fruſtraretur, cum lex haud ſecus puniuit, ac ſi capitali iudicio eſſet affectus, in hæc verba. Patronus ſi clienti fraudem fecerit, ſacer eſto. Neque enim leui animaduerſione dignum cenſuit eum, qui fidem labefactaſſet, quique fruſtraretur illum, qui in ſuam fidem & clientelam venit, ſeque illi commiſit & credidit:[x] Nam clientem qui tutelæ patroni ſe commiſit, chariorem haberi quam propinquos affineſque, veteres voluere: id quod Perſis[y] & Indis magni criminis inſtar erat, quorum lege cauetur, vt qui clientem decepiſſet,[z] quique ter mendacio abuſus fuiſſet, illi omnẽ vitam ſilentium indiceretur, nulloque magiſtratu aut honore dignus haberetur.[a] Artaxerxes quoque mirifice mendaciũ auerſatus fuit, adeò vt mendacis hominis linguã triplici clauo affigi iuſſerit.[b] Fertur Epaminundas tam ſeuerus

ANNOTATIONES.

r *Quo diuortio nulla vxoris culpa.*] Iuſtinianus in d.l. conſenſu. §. vir quoque pari. verſ. ſinautem aliter. C. de repudiis. ſic ſcribit, Sinautem aliter vxori ſuæ renunciare voluerit, dotem redhibeat, & ante nuptias donationem amittat.

s *Si verò culpa eſſet.*] Idem in eadem l. §. ſi verò filio. C. eod.

t *Quod ſi in confeſſum aut iudicatum.*] Gellius lib. 20. cap. 1. vbi hæc verba legis 12. Tabul. ſic ponit, Sic enim, opinor, verba ſunt legis, Æris confeſſi, rebuſque iure iudicatis, triginta dies iuſti ſunto. Poſt deinde manus iniectio eſto. in ius ducito in iudicatum facit. Hæc Gellius.

u *Quod ſi clientem.*] Hæc lex ſumpta videtur ex Commentariis Seruij in libro 6. Æneidos, vbi locum illum exponẽs,

——Et fraus innexa clienti.

Ex lege, inquit, 12. Tabul. venit, in quibus ſcriptum eſt, PATRONVS SI CLIENTI FRAVDEM FECERIT, SACER ESTO. Si enim clientes, quaſi colentes ſunt, patroni, quaſi patres: tantundem eſt clientem, quantum filium fallere. Et hoc poſſe fieri ex Horatij dictis intelligimus, qui cùm loqueretur (lib. Carm. 2. Ode 18.) de auaris potentibus, ait de vicino cliente,

——Pellitur paternos
In ſinu ferens deos.——

Vrbano tamen hoc diſplicet, & dicit rarum eſſe hoc, magiſque contrarium, cùm magis patronos decipiant frequenter clientes. Vult autem intelligi præuaricatores, qui patroni ſunt clientum, quos nunc Suſceptos vocamus. Hactenus Seruius.

x *Nam clientem.*] Dionyſius Halicarnaſſeus li. 2. tum etiam Plutarchus in Romuli vita in hęc ferè verba ſcribit, Vt cùm de plebe quiſque ex patritiis aliquem ſibi patronum cooptaſſet, cumque hic illum in fidem ſuam recepiſſet, tum alter alteri pro ſua quiſque facultate opem ferret: patronus quidem authoritate & potentia: cliens autem obſeruantia, &, cùm opus eſſet, fortunis. Nam ille ſe clienti in ciuilibus negotiis iuris interpretem, in iudiciis defenſorem, in rebus denique omnibus conſiliarium præſtabat: hic contrà patronum honore & obſeruantia proſequebatur, in filiabus etiam elocandis, liberis ab hoſtibus redimendis, mulctis pecuniariis præſtandis, ære alieno diſſoluendo, pecunia, cum opus erat, iuuabat. Mutua autem hæc inter ſe iura habebant, vt neque accuſandi, neque teſtimonij dicendi, neque exercendarum inimicitiarum poteſtas inter illos eſſet. Itaque Aulus Gellius lib. 20. cap. 1. & lib. 5. c. 13. ſcribit, Moris obſeruationiſque populi Rom. fuiſſe, vt clientem in fidem receptum, patroni chariorem haberent, quàm propinquos: eumque etiam aduerſus hos tuerẽtur: neque peius vllum facinus exiſtimaſſe, quam ſi quis probaretur clientem deriſui habuiſſe: quin & licuiſſe patronis teſtimonium pro cliente aduerſus cognatos dicere, aduerſus clientem non licuiſſe. Iam verò quod in hac lege ſancitur, vt ſi patronus ius illud violarit, ſacer ſit: conſentaneum eſt cum iis, quæ Dionyſius eo, quem anteà citauimus loco, ſcribit: Romulum ſanxiſſe, vt cuius ius eſſet illum, tanquam diti ſacrum interficere: morémque Romanis fuiſſe, vt quos impunè occidi vellent, eorum corpora Deo cuipiam, ac præcipue alicui ex inferis deuouerent. Quapropter per multas ætates permanſerunt (vt addit Dionyſius) mutua patronorũ ac clientum officia, haud ſecus quàm cognatæ neceſſitudines, poſteris per manus tradita: & maxima laus erat nobilium habere clientes quàmplurimos, tam hæreditariarũ clientelarũ, quàm partarum virtute propria: ingénſque certamen erat vtriſque ne vincerentur mutua gratia & beneuolentia, dum clientes nullum patronis negant miniſteriũ, viciſſim patroni nullo corrumpi poſſunt pretio, vt clientes moleſtari ſinerent.

y *Et Indis.*] Huius rei rationem reddit Ælianus Variæ hiſtoriæ, li. 4. in princ. his verbis, Sed neque fas eſt, hominem Indum aut iniuriam inferre, aut pati. Proinde neque ſyngrapham, aut depoſitum faciunt.

z *Quiq; ter mendacio abuſus fuiſſet.*] Diodorus Siculus libro 3. Bibliotheces cap. 10. Apud Indos, inquit, qui philoſophus falſa prædixerit, nullam, præter quàm quòd perpetuò ſilet, pœnam ſubit. Strabo lib. 15. de iiſdem loquens, ait: Publice Reges in eo conuentu, qui maximus apud eos fit, circa nouo anno incipiente, philoſophi omnes cum Rege ad venationem exeunt: & quicquid quiſque compoſuerit, vel obſeruauerit eo anno de fructibus, de animalibus, de republica, in medium proferunt. vbi qui ter mendax deprehenſus fuerit, ei per totam vitam ex lege ſilẽtium indicitur: qui vera dixerit, immunis & omni tributo exemptus cenſetur. Arrianus lib. 8. geſtorum Alexandri, de Indorum Sophiſtis ita ſcribit, Si quis eorum ter in diuinando errauerit, ſilentij tantùm pœna multatur. Deinde ſcribit mentiri apud eos nefas eſſe: nec Indorum quenquam in iudicium, quod mentitus eſſet, vocatum eſſe: Tantum apud eos verum ac fides valet. Philoſtratus in vita Apollonij, libro 2. adoleſcentes apud Indos omni vitio carere oportere oſtendens, ait, Quòd ſi in mẽdacio deprehenſus, aut deceptus ipſe vnquã fuerit, hac multatur pœna, vt nullo amplius magiſtratu, aut dignitate fungi poſſit, quia communem hominum ſocietatem mentiendo fraudauerit. Perſæ (de quibus hic loquitur Alexander) liberos ſuos, vt tradit Herodotus lib. 1. Clio, a quinto anno incipientes vſque ad viceſimum, tribus duntaxat inſtituũt, equitare, arcu ſagittas excutere, vera loqui. & paulo poſt, Turpiſſimũ apud eos ducitur mentiri: ſecundo loco, æs alienum debere, cum ob alias multas cauſas, tum quòd neceſſum eſt eum, qui debet, mendacio quoque obnoxium eſſe. Xenophon Pędiæ Cyri libro 3. ſcribit mendacium odioſum eſſe apud Perſas.

a *Artaxerxes.*] Plutarchus in vita illius, Alterius, inquit, quòd ad defectionem duos quoque ex hoſtibus ſe adducturum pollicitus in mendacio deprehenſus eſſet, linguam tribus clauis configi iuſſit.

b *Fertur Epaminundas.*] Probus Æmylius in vita illius, Adeo, inquit, veritatis fuit diligens, vt ne ioco quidem

mentire

veritatis cultor fuiſſe, vt ne ioco quidem quandoque mentitus ſit. E diuerſo Ægyptiis nullus mentiendi modus, ſummaque mentiendi impunitas erat. Eademque [c] lex, vt ex duabus pluribuſve ſententiis decretiſve, quoties ancipiti res contẽtione diſtrahitur, ſemper vt antiquo abroget nouum, vtque [d] poſtremum quod populus iuſſiſſet, id ratum foret, ſancitum voluit, [e] & pleraque notatu & ſcitu digna: quę omnia perpenſo iudicio, & librato moderamine, à priſcis legum conditoribus commode conſtituta ſunt: quorum argumento conncimus, quam examinato modo priſci, iuris interpretes ſcita legum promulgarunt. Contra verò multa incurioſè & ſubruſticè, partim inſolenter & inhumanè, non probabili, nec recto iudicio eadem lege decreta videntur & conſtituta, quæ forſan aut ſegniter peruiſa, aut negligenter animaduerſa fuere: nam de qua re iudicio diſceptabatur, in re præſenti & apud prætorem exhibita, ex lege duodecim tabularum correptio manus fiebat, [f] quod ex iure manu conſertum dicitur, atque de ea niſi coram exhibita, minimè decerni, aut iure agi lege poterat. [g] Quodque ſi homo in iudicium citatur, & morbo aut ſenio affectus, ad ingrediendum inualidus foret, iumentum aut plauſtrum lex dari iubebat, quo æger ille fortè ſpiritũ exhalans, ſupremis annis ſiſteretur: videlicet nondum per patronos & aſſertores aut ſponſores agendi forma conſtituta: cuius verba adſcripſi: Si in ius vocat, ſi morbus, æuiaſve vitium extitit, qui in ius vocabit, iumentum dato: ſi nolet, arceram ne ſternito. [h] Id quod lege Ælia poſtea fuit ſublatũ, cautumque vt locuples in iudicio clienti adeſſet, in hæc verba: Aſſiduo vindex aſſiduus eſto. [i] Dixere autẽ aſſiduum, qui pluribus aſſibus & fortunis locuples foret. [k] Nec

Nouũ antiquo abrogat.

Quędam incuriter & incurioſè decreta.

Ex iure manu conſertum.

Aſſiduus.

ANNOTATIONES.

mentiretur.

c *Eademq; lex, vt ex duabus.*] Ad Romanos redit, idque eſt Titi Liuij 1. Dec. lib. 9.

d *Vtq; poſtremum quod populus iuſſiſſet.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. & 8.

e *Et pleraque.*] Hæc vſque ad verſicul. Nam de qua re. ſunt maxima ex parte Sex. Cęcilij Iuriſconſulti, & Phauorini apud Gellium lib. 20. c. 1.

f *Quod ex iure manu conſertum.*] Cicero lib. 1. de Oratore, Multiſque præſſem qui aut interdicto tecum contenderẽt aut te ex iure manu conſertum vocarent, quòd in alienas poſſeſſiones tam temere irruiſſes. Budæus in Pandectas, Tranſeundum, inquit, ad alia, quorum in primis occurrit, ex iure manu conſertum, quod verbum eſt antiqui iuris. Varro libro 2. de lingua Latina, Conſerere manum dicimus cum hoſte, inde ex iure manu conſertum vocant. Quid autem ſit manu conſertum, Gellius libro 20. capit. 9. docet, cuius verba huc pauca tranſcripſimus. De vindicatione enim loquens, id eſt, rei vendicatione, quæ olim in re præſenti ex 12. Tabul. iure fiebat, ita inquit, Sed poſtquam prætores propagatis Italiæ finibus, latis iuriſdictionibus, negotiis occupati, proficiſci, vindiciarum dicendarum cauſa, in longinquas res grauabantur, inſtitutum eſt contra 12. Tab. tacito conſenſu, vt litigantes non ex iure apud Prætorem manum conſererent, ſed ex iure manu cõſertum vocarent, id eſt, alter alterum ex iure ad conſerendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret. Atque profecti ſimul in agrũ, de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, vti vnam glebam in ius in vrbem ad Prætorem deferrent, & in ea gleba, tãquam in toto agro, vindicarent. Cicero pro Muræna formulę verba huiuſmod. fuiſſe ait, Fundus, qui eſt in agro, qui Sabinus vocatur, meus eſt. eum ego ex iure meum eſſe aio. Ibi ego te ex iure manu conſertum voco. Hæc erant verba eius, qui vindicabat. A quo verò vindicabatur, eius hæc erant verba, Vnde tu me ex iure manu conſertum vocaſti, inde ibi ego te reuoco. Cicero in Oratore loco nuper citato metaphorico, hac locutione vſus eſt in perſona Scæuolæ. Hæc Budæus.

g *Quodq; ſi homo in iudicium citatur.*] Phauorinus Philoſophus apud Gellium libro 20. capit. 1. exiſtimans morbum hic appellari ægrotationem grauem cum febri rapida: & iumentum dici pecus aliquod vnicum tergo vehens, inhumanam eſſe hanc legem iudicat, vt qui ægrotum domi ſuæ cubantem, iumento impoſitum in ius rapi & veluti afferri, noua funeris ſpecie, iuberet. Sed Cæcilius Iuriſconſultus, nequaquam ita eſſe probat. Nam, inquit, morbus in lege iſta non febriculoſus, neque nimium grauis: ſed vitium aliquod imbecillitatis, atque inualentiæ demonſtratur, non periculum vitæ oſtenditur. Iumentum quoque non id ſolùm ſignificat, quod nunc dicitur: ſed vectabulum etiam, quod adiunctis pecoribus trahebatur. Veteres enim noſtri iumentum a iungendo dixerunt. Arcera autẽ vocatur plauſtrum tectum vndique & munitum, quaſi arca quadam magna veſtimentis inſtrata, qua nimis ægri, aut ſenes portari cubantes ſolebant. His explicatis ſic Phauorino reſpondet: Quænam tibi igitur acerbitas eſſe viſa eſt, quòd in ius vocato pauperrimo homini, vel inopi, qui aut pedibus fortè ægris eſſet, aut quo alio caſu ingredi non quiret, plauſtrum eſſe dandum cenſuerunt: neque inſterni tamen delicate arceram iuſſerunt: quoniam ſatis eſſet inualido huiuſmodi vectabulum. Atque id fecerunt, ne cauſatio iſta ægri corporis perpetuam vacationem daret fidem detrectantibus, iuriſque actiones declinantibus. Hæc Cæcilius. Legis autem verba apud eundem Gellium hæc ſunt, Si in ius vocat, ſi morbus, æuitaſque vitium eſſet, qui in ius vocabit, iumentum: ſi nolet, arceram ne ſternito.

h *Id quod lege Ælia.*] Cicero in Topicis non adeò longè à princ. Cùm, inquit, lex Ælia Sentia, aſſiduo vindicem aſſiduum eſſe iubeat, locupletem iubet locupleti. Locuples enim aſſiduus, vt ait Ælius, appellatus eſt ab ære dando. Hoc caput ita ſcriptum eſſe teſtatur Gellius libro 16. capit. 10. Aſſiduo vindex aſſiduus eſto, Proletario ciui quiuis volet vindex eſt. Huc pertinere videtur, quod Caius libro 2. ad l. 12. Tabul. protulit in l. quos nos hoſtes. §. locuples. 234. ff. de verborum ſignificatione, Locuples eſt, qui ſatis idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor reſtituendam eſſe petit.

i *Dixere autem aſſiduum.*] Cicero & Gellius vbi ſuprà. Aſſiduus in 12. Tabul. & pro locuplete, & facile munus faciente: dictus ab aſſibus, id eſt, ære dando, cùm id tempora Reipublicæ poſtularent. Aut a muneris pro familiari copia faciendi aſſiduitate. Quintilianus lib. 5. cap. 10. Feſtus Pompeius lib. 1. Alij aſſiduum, inquit, locupletem, quaſi multorum aſſium dictum putauerunt. Alij eum, qui ſumptu proprio militabat, ab aſſe dando vocatum exiſtimarunt.

k *Nec minus ſeuerè.*] Phauorinus Philoſophus, apud Gellium d. lib. 20. cap. 1. hanc legem reprehendebat, quòd in ea ſcriptum eſſet, *Quin & ſi membrum alter imprudens ruperit.* Cæcilius reſpõdet, Decemuiros iniuriis atrocioribus talionem appoſuiſſe, dum eo motu coercere homines volunt, & minuere extinguereque violẽtiam pulſandi atque lædendi. Neque eius, qui membrum alteri rupiſſet, & paciſci tamen de redimenda talione nollet, tantam eſſe habendam rationem, vt an prudens imprudénſve rupiſſet, ſpectandum putarent. Deinde ſubiicit, Et quæ, obſecro te, iſta acerbitas eſt, ſi idem fiat in te, quod tute in Alio feceris? Præſertim cùm habeas facultatem paciſcendi, & non neceſſe ſit pati talionem: niſi eam tu elegeris? Quod edictum Prætorum de æſtiman.

Lex crudelis in debitores.
Seiſachtheia.
Amneſtias lex.
Ægyptij.
Defunctorum corpora oppignorata.
Athenienſes.
Bœotij.
Indi.
Depoſitum abiuratum.
Falſi teſtimonij conuictus.
Periurij conuicti.
Iudicis corrupti pœna.

minus ſeuerè quàm duriter: quòd ſi quis conſultò aut caſu, alterius membrum rupit aut ſecuit, è pacto talio pœna erat. [l] Tum quod ſimile monſtri eſt, & omnem exuperat ſecordiam. Si ob æs alienum creditori debitor addictus foret, poſt diſtractum patrimonium, re familiari deſtitutus, poſtque vincula & catenas, membra eius breuiſſimo laniatu ad creditorum libidinem diuidi iubebat, iniquiſſimo decreto ſæuæ atrocitatis immanitatiſque. Verba legis ſunt: In ius ducito, ni iudicatum faxit, aut ſe vi & iure vendicat, ſtatim ducito, vincito, aut neruo & compedibus quindecim pondo, nec minore: ſi volet, maiore vincito: ſi volet, ſuo viuito: ni ſuo viuit, qui eum vinctum habet, libras farris indies: ſi volet, plus dato. Tertiis nundinis parteis ſecanto, ſi plus minúſve ſecuerint, ſine fraude eſto, & infra. [m] Hanc verò legem Athenis Solon antea abrogarat: nam corpus pro re addici, aut ſuper eo fœnerari, ſanctionibus vetuit, quæ lex Seiſachtheia dicta, quaſi oneris leuamen, qua antea cauit, vt præter bona debitoris, in tergum & corpus nulla vexatio eſſet: ſicut poſt 30. tyrannos, parta libertate, [n] Athenienſes Amneſtiam, hoc eſt, malorum obliuionem, legem edidere, qua veterum admiſſorum impunitas dabatur. [o] Idem ab Ægyptiis cautum affirmant, vt vltra res & bona debitoris, nulla in corpus animaduerſio foret: nam pecuniæ creditæ bona, non corpus dixere obnoxium, [p] quibus in vſu erat, vt defunctorũ corpora vnguentis delibuta, ac ſi viui eſſent, creditori oppignorarent, & ſuper his fœnerarẽtur, magno dedecore illorum qui conſtituta die non reluiſſent. [q] Poſt aliquot verò tempora ab Athenienſibus cautum fuit, vt ſi litem pater nõ perſoluiſſet, filius exoluere, & vinclis publicis interim detineri cogeretur, ſicut de Cimone & aliis traditur. Apud Bœotios qui ęs alienum non diſſoluit, in foro ſedere cogitur: & circunſtante plebe, in os & ora corbẽ accipere: qua nulla fuit ignominia maior. Indis verò qui creditum moratur, à creditore reus agitur: mox præfixa die, ſi non ſoluit, manu trunca, & oculo effoſſo, morte afficitur. Apud Piſidas quoque de abrato depoſito maximum erat iudicium, vt abiurans facinus morte lueret. [r] Nec minus ſeuere, quod falſum teſtimoniũ dixiſſe cõuictum, de ſaxo lex deiici iubebat: [s] quod ab Ægyptiis ductum facile crediderim, quibus omne periurium, & veri ludificatio, diis abiuratis, morte luebatur, quòd deos vnà atque homines offendiſſet. [t] Mox ſubſequutis legibus, mitior pœna periurio data eſt, quarum verba ſunt: Periurij pœna diuina, exitium: humana, dedecus violati iuriſiurandi eſto. [u] Apud Indos verò de periurio conuictus, manuum pedumq́ue digitis & extremis membris decurtabatur. [x] Iudicem quoque aut arbitrum iure datũ, conuictum ob rem iudicandam pecuniã acci-

ANNOTATIONES.

de æſtimandis iniuriis probabilius eſſe his poteſt: Nolo hoc ignores, hanc quoque ipſam talionem ad æſtimationem iudicis redigi neceſſariò ſolitam. Nam ſi reus, qui depaciſci noluerat, iudici talionem imperanti non parebat, æſtimata lite, iudex hominem pecuniæ damnabat: atque ita ſi reo & pactio grauis, & acerba talio viſa fuerat, ſeueritas legis ad pecuniæ mulctam redibat. Hæc Cæcilius vbi ſupra.

l *Tum quod ſimile monſtri.*] Hæc vſque ad verſic. Hanc verò. ſunt Gellij eod. lib. 20. c. 1.

m *Hanc verò legem Athenis Solon abrogauit.*] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. Plutarchus & Laërtius, vterque in vita ipſius Solonis. Idem Plutarchus in Politicis ad Traianum, & in libro de Fortuna & virtute Alexandri, & dictum eſt ſuprà lib. 1. cap. 8.

n *Athenienſes Amneſtiam.*] Cicero Philippica 1. in princ. ſic ſcribit, Nec verò vſquam diſcedebam, nec à republica deiiciebam oculos, ex eo die quo in ædem Telluris conuocati ſumus, in quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis, Athenienſiumque renouaui vetus exemplum: Græcum etiam verbum (ἀμνηστίαν) vſurpaui, quod tum in ſedandis diſcordiis vſurpauerat ciuitas illa, atque omnem memoriam diſcordiarum obliuione ſempiterna delendam cenſui. Hiſtoria apud luculentos ſcriptores ſic perſcripta eſt, Thraſybulus ciuitatem Athenarum oppreſſam à triginta tyrannis, cùm in libertatem vindicaſſet, atque Atticos palabundos in patriam reduxiſſet, non minori prudentia ac moderatione vſus, quàm fortitudine, ad cuncta pacificãda, pacemq́ue reconciliandam, legem tulit ſaluberrimam, Ne quis anteactarum rerum accuſaretur: Ne qua præteritarum iniuriarum mentio fieret: Ne quis mulctaretur. Et hanc Athenienſes ἀμνηστίαν vocauerunt, hoc eſt, legem obliuionis: qua concuſſus & labens Atticæ reipublicę ſtatus in priſtinum habitum eſt reuocatus. Multi authores huius legis meminere. Valerius Maximus lib. 4. titu. 1. de Moderatione. Plutarchus in Politicis ad Traianum. Flauius Vopiſcus in vita Aureliani. Paulus Oroſius lib. 2. cap. 15. paulò ante fi. Paulus Æmylius in Thraſybulo. Iuſtinus lib. 5. Extat quoque Emblema Clariſſimi viri D. Andreæ Alciati, cuius titulus eſt, Optimus ciuis,

Dum iuſtis patriam Thraſybulus vindicat armis,
Dumq́, ſimultates ponere quenque iubet.
Concors ordo omnis, magni inſtar muneris, illi
Palladiæ ſertum frondis habere dedit.
Cinge comam Thraſybule, geras hunc ſolus honorem:
In magna nemo eſt æmulus vrbe tibi.

o *Idem ab Ægyptiis.*] Diodor. Siculus lib. 2. c. 3.

p *Quibus in vſu erat.*] Idem Diodorus dicto libro 2. capit. 5. circa medium, Mos eſt, inquit, apud eos, defunctorum parentum corpora dare in pignus creditori. Summa illos, qui non redimunt, ſequitur infamia & ſepultura carent.

q *Poſt aliquot verò tempora ab Athenienſibus.*] Paulus Æmylius in vita Cimonis. Valerius Maximus lib. 5. cap. 4. vbi de Cimonis pietate erga patrem loquitur.

r *Nec minus ſeuerè.*] Redit ad legem 12. Tabul. Idq́ue eſt ex Gellio lib. 11. cap. 18. & lib. 20. cap. 1. paulò antè fi. Hoc autem genus ſupplicij ſublatum fuiſſe, neminémque ſic damnari poſſe, vt de ſaxo præcipiretur, ſcribit Modeſtinus Iuriſconſultus in l. ſi diutino. 25. ff. de pœnis. De huiuſmodi autem pœna alibi diximus.

s *Quod ab Ægyptiis.*] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. cuius hæc verba ſunt, Periuri capite multabantur, tanquam qui duplici tenerentur ſcelere, vt qui & pietatem in deos violarent, & fidem inter homines tollerent, maximum vinculum ſocietatis humanæ.

t *Mox ſubſequutis legibus.*] Cicero libro 2. de Legibus, vbi ponit hæc ipſa huius legis verba.

u *Apud Indos.*] Strabo de his loquens lib. 15. Qui falſus inquit, teſtis deprehenditur, extremis decurtatur. Apud Scythas periurij pœna capitis amputatio eſt.

x *Iudicem quoque.*] Ad Romanos redit, ex quorum legibus Decemuiralibus hæc erat, vt ſcribit Gellius libro 20. cap. 1. Vetuſtiſſimum iudicis, qui pecunia corrumpi ſe paſſus eſt, ſeueriſſimè puniti extat exemplum in Cambyſis Perſarum Regis hiſtoria apud Herodotum libro 5. Terpſicore. Is Siſamnem vnum ex Regis iudicibus, quòd iniuſte ob

pecuniam

pere, aut qui turpe iudicium nundinatur, non minore ſeueritate capite puniuit, cuius rei cauſa poſt aliquot ſecula [y] M. Cincius legem tulit ad populum, qua cauſidicis munera ob patrocinia largiri vetuit, ſæpiuſque lege repetita [z] poſtea Claudius iuſſit, vt ſine patrono quiſque vitæ rationem redderet. [a] Contra verò in eum qui inſigni contumelia quempiam affeciſſet, tam leuem mulctam dixit, vt illi qui ſumma turpitudine fœdatus erat, vltra vigintiquinque æris mulctam conuicians non deberet, vt tantulo impendio ſumma iniuria lueretur. Verba legis ſunt: Si quis alteri iniuriam faxit, vigintiquinque æris pœna ſunto. [b] Si quis tamen occentauiſſet, aut carmen condidiſſet, quod infamiam faceret, flagitiumque alteri, capitale ſit. [c] Solon vero ſeueriori diſciplina coercuit iniurias: nam pro conuicio popularem voluit actionem dari, ita vt cuiuis agendi facultas foret. Cumque maſculorum progeniem ad parentũ bona ſine diſcrimine lex vocaret: illos qui per fœminini ſexus neceſſitudinẽ pariter ſunt coniuncti, ita olos habuit, vt nec inter matrem & filiam ius ſuccedendi daret. [d] Et quum propter membrum ruptum fractumve talionem conſtituerit, his verbis: Si quis membrum rupit, in eum talio eſto: illi qui alteri os fregit, quum ea corporis pars ſanctior in homine ſit, ob id amiſſum nimium tenuiter pœnam dixit, cum propter oris dignitatem ſeueriori pœna vindicandum foret. [e] Decedentium quoque voluntates ita lex fouit, vt omne patrimonium, & quicquid in bonis eſſet, teſtatori legare permiſerit, nihil apud hæredem qui onus aditionis habet, ex defuncti ſubſtantia remanente. Verba legis ſunt: Vti legaſſit ſuæ rei quiſque, ita ius eſto. Et pleraque hoc genus quæ acerbiſſima, dura nimis & agreſtia viſa ſunt. Quod autem lex, ſi cliens morbo ſontico impeditur quo minus ſiſti valeat, iubet diẽ iudicij eſſe diffiſum, ex bono & æquo factum crediderim. Siquidem ſequuti iuriſconſulti legem 12. tabularum interpretati, morbo impedito, iudiciorum tempora dilabi voluere. Sed cum omnis illa decẽuiralis ſeueritas, ac triſtis & inhumana ratio tam lege Ebutia quàm aliis edictis, penitus inducta fuerint, poſtea ſequuti iuris interpretes, miti & tractabili ratione eaſdem leges indefeſſo ſtudio interpretati, abrogatis his quę duriora, quæ verò æquiora videbantur ſequuti, propoſitas controuerſias vberius explicarunt: itaquę effecerunt, vt graui perpenſa iudicio, æquiſſima nobis iura ſanctiſſimaque hodie tradantur.

Cinciũ lex. Cauſidicis munera non danda. Contra eos qui contumelia aliquem affeceriut. Carmen infame edidiſſe. Solon. Inter matrẽ & filia ius ſuccedendi negatum. Talio. De voluntate decedẽtium.

ANNOTATIONES.

pecuniam iudicaſſet, occidi iuſſit, interẽptoque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille ſedens iudicauerat, intendit: ibidemque eius filium Otanem ſedere iudicem præcepit, atque in memoria habere in quo tribunali iudicaret. Darius etiam ille primus Sandocem, qui iniquam ſententiam ob pecuniam tulerat, cruce affixit, vt tradit idem Herodotus lib. 7. Polymnia.

y *Marcus Cincius legem tulit.*] Corn. Tacitus lib. 11. Conſurgunt, inquit, Patres legemque Titiam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob cauſam orandam pecuniam, donumve accipiat. Idem lib. 13. hanc Cinciam vocat, Lites opprimendi gratia repetitum credebatur S.C. pœnáque legis aduerſus eos, qui pretio cauſas orauiſſent. Priore tamen loco Taciti nonnulli ſunt, qui exiſtiment non Titia, ſed Cincia legendum eſſe, quod probabilius eſt. Legitur in Decretis canonicis 11. qu. eſt. 3 quòd non liceat iudici vendere iuſtum iudicium, & ſi liceat aduocato vendere iuſtum patrocinium, & Iuriſconſulto rectum conſilium. Nero, vt ſcribit Suetonius cap. 17. voluit, vt iuſta merces, à litigatoribus daretur patronis pro patrociniis, ſed nullam omnino dari voluit iudici pro iudicio. Quod legi Titiæ contrarium eſt.

z *Poſteà Claudius.*] Suetonius in Claudio, c. 16. Nec quenquam niſi ſua voce, vtcunque quis poſſet, ac ſine patrono rationem vitæ paſſus eſt reddere.

a *Contrà verò in eum.*] Hæc vſque ad verſicu. Si quis tamen. ſunt Gellij lib. 20. c. 1.

b *Si quis tamen occentauiſſet.*] Feſtus Pompeius lib. 13. Occentaſſent, inquit, antiqui dicebant, quod nunc conuicium fecerint, dicimus: quod id clarè & cum quodam canore fit, vt procul exaudiri poſſit, quod turpe habetur, quia non ſine cauſa fieri putatur. Et hoc quidem verbo vtitur Plautus act. 1. ſcena 2.

—Phæ. Quid ſi adeam foreis,
Atque occentem?

Et in Perſa act. 4. ſcena 4.

Hac enim illi noctu occentabunt oſtium, exurent foreis.

Sed non video quod illic id verbum eum ſignificatum habeat, quẽ illi Feſtus tribuit, nec quoque occurrit locus vnde Alexander id acceperit, quod hîc dicit.

c *Solon verò.*] Plutarchus in eius vita.

d *Et cùm propter membrum ruptum.*] Gellius lib. 20. c. 1. & in §. pœna autem. Inſtit. de iniuriis.

e *Decedẽtium quoque voluntates.*] Vlpianus in Epitome Inſtitutionum tit. 11. qui de Tutelis eſt, §. teſtamento. huius legis verba ſic ponit, Vti legaſſit ſuper pecunia tutelave ſuæ rei, ita ius eſto. qui tutores datiui appellantur. Sunt & aliæ multæ leges 12. Tab. ab aliis authoribus memoratę, vt videre licet ex l. de con. 64. ff. de donationibus inter virũ & vxorem.

Sacrum ſeptimontium in quibus locis vrbis fieret, quive ſeptem colles vrbis ſint, quæve in illis præcipuæ dignationis loca forent.

CAPVT XI.

SEPTIMONTIVM [a] feſtum agere Romanos, quòd ſeptimus vrbis collis additus foret, apud authores legimus: quo tẽpore in ſeptẽ locis ſacrum fieri [b] Varro ſignificat, Palatio, Suburra, Velia, Fagutali, Cælio, Oppio & Ceſpio: [c] quo die per vrbem vehiculis ferri criminoſum erat, [d] qui Paganalia

Septimõtiũ feſtũ. Sacrũ in ſeptem locis fiebat. Paganalia

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

a *Septimontium.*] Id initium vſque ad verſic. Sicut inter. Set propè totum Feſti Pompeij li. 17. in duobus locis. Sueton. in Domitiano, cap. 4. Septimontiali, inquit, ſacrorum die Senatui, equitique panariis, plebeis ſportellis cum obſonio diſtributis.

b *Varro.*] Scilicet lib. 2. aut, vt alij computant, 5. de lingua Latina.

c *Quo die per vrbem vehiculis.*] Plutarchus problemat. ca. 69. vbi eius rei rationem reddit.

d *Qui Paganalia dictus.*] Id, ni fallor, ſumptum eſt ex Varrone d lib. 5 linguæ Latinæ, qui tamen id aliter dicit. Huius verba ſunt, Dies Septimontium nominatus ab his ſeptem

montibus,

Palatiar. Fagutal. Capitolinus prius Saturnius & Tarpeius dictus. Templa in Capitolio & iuxta. Anſeres in Capitolio iuxta Iouis tonantis templum. Quæ in Capitolio ſeruabantur. Alia tẽpla iuxta Capitolium. Iouis ſimulachrum.

dictus, quòd non populi, ſed montanorum & agreſtium dies feſtus erat. Quod enim in Palatio ſacrum fiebat, [e] Palatiar, [f] ſicut in Viminali, Fagutal dictum eſt. [g] Sicut inter vrbis colles Capitolinum fuiſſe præcipuum nemo dubitat, qui Saturnius ab Arcadibus, qui ea loca incolebant, primò nuncupatus, portamque illic excitati caſtelli Saturniam habuit, phanumque Saturni in Capitolij faucibus, quod ærarium populi Romani fuit: qui etiam Tarpeius à Veſtali oppreſſa, armis, poſtea Capitolinus ex hominis capite inuento dum templi fundamenta effodiunt, denominatus eſt: in quo præter Iouis optimi max. templũ, [h] Iunonis Reginæ [i] & Mineruæ ædes fuere. [k] Tria enim ſacella paruo diſtincta ſpatio viſebantur, medium Iouis tonantis, ad dextram Mineruæ, ad ſiniſtram Iunonis. Quod quidem Iouis templum ſemper Sabinis patuiſſe traditum eſt ex fœdere quod inter Romulum & Tatiũ ictum fuit. [l] Iuxta quod ſacri anſeres, qui peruigiles excubitores erant, affluenti cibo paſcebantur. [m] In eoque fœdera cum Carthaginenſibus icta & innouata, & [n] cũ Attalo Pergami rege, æneis tabulis, [o] pactioneſque & priuilegia, [p] ſenatuſconſulta, plebiſcita, & immunitates, vſque ab exordio vrbis cum exteris gentibus inita ſeruabantur: quæ non modò in tabulis, [q] ſed in clypeis quoque quandoque ſcripta fuere. Siquidem fœdus Gabiorum cum Romanis, in corio bouis rotundo inſtar clypei deſcriptum viſebatur. [r] Fidei quoque & [s] Termini templa iuxtà erant: Martis verò [t] & Iunonis Monetæ in arce, [u] cuius ſolum, domus M. Manlij Capitolini pernicioſi ciuis fuiſſe traditur: qui nouarum rerum cupiens, regnum appetere aggreſſus eſt, in quem fuit iuſta animaduerſione vindicatum. Quæ quidem arx Capitolio adhæſit, excubiis valloque circundata, in qua ſitum erat Iouis ſimulachrum ab ortu vrbis è cupreſſo. [x] Mentis

ANNOTATIONES.

montibus, in queis ſita vrbs eſt. Feriæ non populi, ſed montanorum modo, vt Paganalibus, qui ſunt alicuius pagi. Mõtanorum igitur dicit, ſcilicet eorum, qui in illis ſeptem mõtibus habitabant. De Paganalibus autem eſt illud Ouidij li. 1. Faſtorum,

Pagus agat feſtum, pagum luſtrate coloni,
Et date paganis annua liba focis.

Feſtum igitur Septimontium erat montanorum, Paganalia paganorum, ſiue ruſticorum, ſiue agreſtium, quæ hic confundit Alexander.

e *Palatiar.*] Feſtus Pompeius d. lib. 17. vbi de Septimontio priore loco loquitur. At idem eo ipſo libro paulò ante ſi. Sacrificium, inquit, quod fiebat Romæ in monte Palatino, Palatiar dicebatur. Ex quibus intelligis id dici & Palatiar & Palatuar, niſi in altero locorum mendum ſit.

f *Sicut in Viminali Fagutal.*] Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. linguæ Latinæ. At Feſtus Pompeius lib. 6. Fagutal, inquit, ſacellum Iouis, in quo fuit fagus arbor, quæ Ioui ſacra habebatur. De Ioue autem Fagutali Plinius lib. 16. cap. 10. poſt princ. Et de luco Fagutali Solinus c. 2. & lugi Fagutalis P. Victor in 5. regione.

g *Sicut inter vrbis colles Capitolinum &c.*] Hæc vſque ad verſiculum, In quo. ſunt Varronis de lingua Latina, dicto libro 4. & Solini cap. 2. Sed de eo quod dicit ærario populi Romani, quod fuit in phano Saturni, vide ea, quæ ſcripſimus in noſtris Retractibus. Et quod item dicit de capite hominis inuento, eſt etiam Titi Liuij 1. Decadis libro 5. ad finem in Oratione Camilli, Hic Capitolium eſt, vbi quondam capite humano inuento reſponſum eſt, eo loco caput rerum ſummamque imperij fore. & Cornelij Nepotis in eo libro, qui de Viris illuſtribus inſcribitur cap. 8.

h *Iunonis Reginæ.*] Nam & templum huius Iunonis Reginę fuiſſe in Capitolio, videre eſt apud Cicero. in Oratio. ad Equites Romanos, antequàm iret in exilium. Sed fuit & eiuſdem Iunonis Reginę aliud templum in Auentino, & P. Victorem in 13. regione vrbis, vt diximus ſupra cap. 4. huius libri ſexti, & vide ibi, Tria enim.

i *Et Mineruæ.*] Vide d. c. 4. & in ſeq.

k *Tria enim ſacella.*] Liuius 1. Decad. libro 6. facit Manlium Capitolinum à viatore arreptum, hæc pronunciantem, Iupiter optime maxime, Iunoque Regina, ac Minerua, cæterique dij deæque, qui Capitolium arcẽmque incolitis, ſiccine veſtrum militem ac præſidem ſinitis vexari ab inimicis?

l *Iuxta quod ſacri anſeres.*] Plutarchus in vita Camilli. & videe eundem problema. 98. & Plinium lib. 10. cap. 22. in principio. Cicero in Oratione pro Roſcio, Anſeribus, inquit, cibaria publicè locãtur & canes aluntur in Capitolio. Part.

Marlianus Topographiæ vrbis Romæ, lib. 2. cap. 4. Vide ſuprà hoc eod. lib. cap. 4.

m *In eoq́; fœdera cum Carthaginenſibus icta.*] Polybius lib. 3. ſcribit fœdera, quæ inter Romanos & Carthaginenſes icta fuerunt perſcripta in tabulis, quæ conſpiciebantur in templo Iouis Capitolini, vbi ab Ædilibus diligentiſſime cuſtodiebantur. Et cum cæteris, vt patet ex ſequen. & ex Liuio 1. Decad. lib. 2. vbi de fœdere Roman. cum Latinis populis 5. Decad. lib. 6. de fœdere Rom. & Ætolorum. & 4. Decad. lib. 6. de fœdere Rom. & Antiochi. Appianus in libro, qui Syrius inſcribitur, & vide ſuprà lib. 5. c. 3.

n *Et cum Attalo Pergami Rege.*] Liuius Dec. 4. lib. 7.

o *Pactioneſq́; & priuilegia.*] Titus Liuius 1. Dec. lib. 2. ſcribit fœdus cum Latinis ab Sp. Caſſio vno, quia collega abfuerat, ictum, columna ænea inſculptum fuiſſe, vt monumento eſſet. & iam alibi dictum eſt.

p *Senatuſconſulta.*] Suetonius in Veſpaſiano, cap. 8. de reſtitutione Capitolij loquens, Inſtrumentum, inquit, imperij pulcherrimum ac vetuſtiſſimum confecit: quo continebantur penè ab exordio vrbis Senatuſconſulta, plebiſcita de ſocietate & fœdere, ac priuilegio cuicunque conceſſis.

q *Sed in Clypeis quoque.*] Hæc vſque ad verſic. Fidei. ſunt Feſti Pompeij lib. 3. cuius hæc verba ſunt, Clypeum antiqui ob rotunditatem etiam corium bouis appellarunt, in quo fœdus Gabiorum cum Romanis fuerat deſcriptum.

r *Fidei quoque.*] Nam & Fidei templum fuiſſe in Capitolio, teſtes ſunt Cicero lib. 3. de Officiis, & Plinius lib. 35. ca. 10. inter picturas Ariſtidis Thebani, Spectata eſt, inquit, & in æde Fidei in Capitolio imago ſenis cum lyra puerum docentis. & diximus lib. 2. c. 22.

s *Et Termini.*] Liuius 1. dec. lib. 5. ad fin.

t *Et Iunonis Monetæ.*] Liuius 1. decad. lib. 7. Solinus cap. 2. Vide ſuprà cap. 4.

u *Cuius ſolum, domus M. Manlij capit.*] Liuius 1. dec lib. 6. de ipſius damnatione loquens, Adiectæ mortuo notę ſunt: publica vna, quod cùm domus eius fuiſſet, vbi ædes atque officina Monetæ eſt, latum ad populum eſt, ne quis Patricius in arce, aut Capitolio habitaret. Plutarch. in Camillo, Ouidius lib. 6. Faſtorum,

Arce quoque ex ſumma Iunoni templa Monetæ
Ex voto memorant facta Camille tuo.
Ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam
A Capitolino reppulit arma Ioue.

x *Mentis quoque.*] Liuius 3. dec. lib. 3. T. Octacilius Craſſus poſteaquam ædem Mentis in Capitolio dedicauit. in Siciliam cum imperio qui claſſi præeſſet, miſſus Sed vide ſuprà lib. 2. cap. 4.

quoque & [y] Veneris Ericinæ, [z] atque Opis & [a] Iuuentutis ædiculæ inibi fuere:[b] atque omnia deorum ſimulachra in Capitolio fuiſſe produntur,[c] inter quæ ara Iouis Piſtoris,[d] & Veneris Caluæ,[e] quam ſub tecto nominare religio non ſinebat,[f] ibique atrium publicum,& † Curiam Calabram,quæ caſæ Romuli proxima fuit,vbi minor pontifex feſtos enunciabat dies.[g] Ædémque tonantis Iouis ab Auguſto,[h] nouamque aliam cuſtodi Ioui conditam a Domitiano,authores memorant.[i] Quæ curia & Romuli caſa in memoriam vetuſtatis e culmo fuit & ſtramentis,quo mos veterum & humilis ille cultus notaretur:ſicut Areopagus Athenis ad antiquitatis exemplar luto & palea tegebatur.[k] Hunc montem auſpicatò cõditum poſt incenſam à Gallis vrbem,quaſi propugnaculum imperij,ſaxo quadrato cinctum fuiſſe memorant,[l] quem Horatius Puluillus vna cum templo dedicauit.[m] Interiecto deinde quadringentorum & quindecim annorũ ſpatio,incendio abſumptum Sylla reſtituit.Mox magnificis operibus & imaginibus magni ſumptus exornatus mons fuit,præcipuè Iouis & Apollinis ſtatua cubitorum triginta a Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe tranſlata,quẽ deinde reſtitutum Quintus Catulus dedicauit,[n] quod vnũ ſuæ felicitati defuiſſe Sylla teſtatus fuit.[o] Sed quũ rurſus in Vitellij ſeditione,diſſidentibus

Omnia deorum ſimulacra in Capitolio.
Curia Calabra.
Caſa Romuli.
Areopagus.
Capitolium exuſtum à Sylla reſtitutum.

ANNOTATIONES.

y *Et Veneris Ericynæ.*] Liuius vbi ſuprà, cuius hæc verba ſunt, Interea Duumuiri creati ſunt, Q. Fabius Maximus,& T. Octacilius Craſſus, ædibus dedicandis, Menti Octacilius, Fabius Veneri Ericynæ. Vtraque in Capitolio eſt, canali vno diſcretæ. Et vide ſuprà dicto lib.2.c.4.

z *Atque Opis*] Liuius 4.Dec.lib 9. Addita,inquit,& vnum diem ſupplicatio eſt ex decreto Pontificum, quòd ædes Opis in Capitolio de cælo tacta erat.

a *Et Iuuentutis.*] Liuius 1.Decad.lib.5.ad fin.& Plinius lib. 35.cap.10. Pinxit hic,inquit, raptum Proſerpinæ: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro ſupra ædiculã Iuuentutis. Fuit autẽ & alia ædes Iuuentutis in Circo maximo, quam vouit M.Liuius Conſul,quo die Aſdrubalem exercitumque eius cæcidit,& ſexdecim pòſt annis C.Licinius Lucullus Duumuir dedicauit apud Liuium 4. Decad. libr. 6.

b *Atque omnia deorum ſimulachra.*] Seruius in lib.2.Æneidos in eum locum,

Panthus Othriades arcis Phœbiq́; ſacerdos. ſic ait, Aut ſubrogatam intelligimus,aut,quod melius eſt,morem Romanum tetigit.In Capitolio enim deorum omnium ſimulachra colebantur. Nam Manlius Capitolinus apud Liuium 1.Dec lib.6.ad ea,quæ ſupra ibi, I ita enim ſacella ex eo adduximus:poſt ſcilicet Iouem, Iunonem reginam, ac Mineruam ab eo inuocatos,ſubdit, Cæterique dij deæque qui Capitolium arcémque tenetis.Et P. Victor in 8. regione vrbis tradit in Capitolio omnium deorum ſimulachra celebrari,ex quo hunc locum deprompſit Alexander.

c *Inter quæ ara Iouis Piſtoris.*] Ouidius lib.6.Faſtorum,

Nomine quam pretio celebratior arce Tonantis,
Dicam Piſtoris quid velit ara Iouis.
Cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis,
Fecerat obſidio iam diuturna famem.

Et cætera quæ ſequuntur. Hanc hiſtoriam poſt Ouidium ſic deſcribit Lactantius Firmianus lib.1.c.20. Eodem tempore Ioui quoq; Piſtori ara appoſita eſt, quòd eos in quiete monuiſſet,vt ex omni frumento,quod haberent,panem facerent,& in hoſtium caſtra iactarent, eoque facto ſoluta eſt obſidio, deſperantibus Gallis inopia ſubigi poſſe Romanos.

d *Et Veneris Caluæ*] Lactantius dicto lib.1.c.20.Iulius Capitolinus in Maximinis ad finem ſcribit, quòd tanta fide Aquileienſes contra Maximinum pro Senatu fuerunt, vt funes de capillis mulierum facerent,cùm deeſſent nerui ad ſagittas emittendas:quod aliquando Romę dicitur factum. Vnde in honorem matronarum templum Veneri Caluæ Senatus decreuit. Veneris Caluæ meminit & D. Auguſtinus epiſt 44. ad Maximum Grammaticum. Bar. Marlianus Topographiæ vrbis Romæ lib.2.c.6.Veneri Caluæ,inquit, fanum in Capitolio Romani conſtituere in honorem matronarum,quæ capta vrbe a Gallis, deficientibus funibus, ex illarum capillis eas feciſſent.

e *Quam ſub tecto nominare.*] Idem L. Gyraldus Syntag. 13. nullo etiam authore laudato.

f *Ibique atrium publicum.*] Liuius 3.Dec.lib.4.Tacta de cælo atrium publicum in Capitolio, ædem in campo Vulcani,&c.

† *Et Curiam Calabram.*] Hæc vſque ad verſic. Ædémque. ſunt Macrobij lib.1.Saturnal.cap.15.cuius hæc verba ſunt, Itaq; ſacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato,idem Pontifex, calata,id eſt, vocata in Capitolium plebe, iuxta Curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt, quot numero dies a Calendis ad Nonas ſupereſſent, pronuntiabat: & quintanas quidem quinquies dicto verbo καλῶ, ſeptimanas repetito ſepties prædicabat.

g *Ædémque Tonantis Iouis.*] Plinius lib.34.cap.8.& lib.36. cap.6.Suetonius in Auguſto cap.29. P.Victor in regione 8. vrbis Romæ.

h *Nouámque aliam Cuſtodi Ioui*] Suetonius in vita Domitiani c.5.Tacitus lib.19.in Capitolij conflagratione,Domitianus prima irruptione apud æditumum occultatus,ſolertia liberti lineo amictu turbæ ſacricolarũ immixtus,ignoratus apud Cornelium primum paternũ clientem iuxta Velabrum delituit.Ac potiẽte rerum patre,disiecto æditui contubernio modicum ſacellum Ioui Conſeruatori aramque poſuit, caſuſque ſuos in marmore expreſſit. Mox imperium adeptus, Ioui Cuſtodi templum ingens, ſeque in ſinu dei ſacrauit.

i *Quæ Curia & Romuli caſa.*] Virgilius lib.Æneid.8.

Romuleoq́; recens horrebat regia culmo.

Vbi Seruius,Curiam,inquit Calabram dicit,quam Romulus texerat culmis,ad quam calabatur,id eſt,vocabatur Senatus & populus a rege ſacrificulo:vt quoniam adhuc faſti non eſſent,ludorum & ſacrificiorum præноſcerent dies.

k *Hunc montem.*] Sabellicus Enneadis 4.lib.1.

l *Quem Horatius Puluillus.*] Liuius 1.Dec.lib.2. non adeò longè à principio,Plutarchus in Publicola.

m *Interiecto deinde.*] Corne.Tacitus lib.19. Arſerat,inquit, & antè Capitolium ciuili bello,ſed fraude priuata. Appianus Bellorum ciuilium lib.1. Plutarchus in eodem Publicola de Capitolij conſecratione loquẽs,ſic ſcribit.Primum à Tarquinio exædificatum, dedicauit Horatius: bellis autem ciuilibus igni conſumptum eſt. At ſecundum inſtaurauit quidem Sylla,dedicationi autem Catulus inſcriptus, Sylla morte intercepto.

n *Quod vnum ſuæ fœlicitati.*] Sunt verba Plinij libro 7. cap.43.

o *Sed cùm rurſus in Vitellij ſeditione.*] Cornelius Tacitus lib. 19. in vita ipſius Vitellij, Vix (inquit) reuerſus erat Martianus in Capitolium, quod velut arcem tutiſſimam inſederant, cum repente milites Vitelliani furentes, nullo duce,aſcendunt erecta acie in Capitolium:vbi exorto conflictu Flauiani Vitellianos obruebant tegulis ſaxiſque, nec tamen ſiſti poterant ſcandentes Vitelliani. Tunc Capitolium clauſis foribus indefenſum & indireptum flagrauit. Ambigitur vtrum oppugnatores ignem tectis iniecerint, an obſeſſi, quæ crebrior fama eſt,quo nitentes ac progreſſos depulerint.

Capitolium in Vitellij ſeditione euerſum. Capitolia item in aliis locis. Byrſa. Lariſſa. Acrocorinthus. Munichia. Cecropia. Pelaſgicum. Cyathus. Amaſtris. Bibracte.

prætorianis à plebe, ciuili rabie eſſet euerſus, [p] Veſpaſianus illum denuo reſtituere aggreſſus, non perfecit, morte præuentus, [q] demum Domitianus in imperio reſtitutum conſecrauit. [r] Sed præter hoc fuit aliud Capitolium Capuæ, arx munitiſſima: [s] aliud Beneuenti: [t] ſicut apud Carthaginenſes Byrſa opus munitum late proſpectans, [u] Æſculapio, vt ferunt, dicatum, quod erat Carthagini inſtar Capitolij. [x] Et apud Argos arces duæ, [y] ex quibus Lariſſa egregie munita. [z] Et Corinthi Acrocorinthus munitiſſimus vertex, [a] qui vrbi imminet: [b] atque Athenis Munychia [c] & Cecropia, cui ἀκρόπολις nomen, locus natura magis quàm opere ſeptus: [d] nam Pelaſgicum (quæ Athenarum pars editior erat) incolere oraculo moniti vetabantur. [e] Suſis autem Mnemonium, [f] in Samo Cyathis [g] & Amaſtris, iuxta Paphlagoniam Seſamis pro arce fuit & munimēto, [h] apud Heduos Bibracte, Brutiorum Triuertex, [i] Syracuſis

ANNOTATIONES.

p *Veſpaſianus illum denuò reſtituere aggreſſus.*] Aurelius Victor in Domitiano, Suetonius in Veſpaſiano c.8.

q *Demum Domitianus.*] Idem Aurelius ibi, & Sueton. in vita ipſius Domitiani cap. 5. Plurima & ampliſſima opera incendio abſumpta reſtituit, in queis erat & Capitolium, quod rurſus arſerat: ſed omnia ſub titulo tantùm ſuo, ac ſine vlla priſtini authoris memoria. Plutarchus in Publicola ad ea, quæ ſup. ibi, Interiecto deinde adduximus, ſubiungit, Hoc autem rurſus in Vitellij ſeditionibus euerſum ac dirutum. Tertium Veſpaſianus, ea qua in cæteris fœlicitate vſus, de integro reficere aggreſſus, opus perfecit. Sed inſtructi deindę a ſe templi euerſionem non vidit: ſed tantò Syllæ fortuna præſtitit, quòd illum mors ante conſecrationem eripuit, hic ante deſolationē deceſſit. Vnà enim cum Veſpaſiani interitu inflāmatum Capitolium, incenſumque eſt. Hoc autēm quartum à Domitiano perfectum, & conſecratum eſt.

r *Sed præter hoc fuit aliud Capitolium Capuæ.*] Suetonius in Tiberio c.40. & in Caligula, ſcribit hoc Capitolium Idibus Martiis de cœlo tactum fuiſſe. De quo Silius lib.11. ſcribens Campanos monſtraſſe Annibali loca Capuæ illuſtriora, ſic ait,

—Monſtrant Capitolia celſa,
Stellantes'q; docent campos, Cereremq́; benignam.

s *Aliud Beneuenti.*] Suetonius, aut quiſquis is eſt, in lib. de claris Grammaticis. vbi de Orbilio loquitur, Statua Orbilij, inquit, Beneuenti oſtenditur in Capitolio ad ſiniſtrum latus marmoreo habitu ſedentis ac palliati, appoſitus duobus ſcriniis.

t *Sicut apud Carthaginenſes.*] Virgilius lib.1. Æneidos,

Mercatiq́; ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circundare tergo.

Vbi Seruius ſic ſcribit, Carthago enim antea ſpeciem habuit duplicis oppidi, quaſi aliud alterum amplecteretur: cuius interior pars Byrſa, exterior Magalia. Huius rei teſtis eſt Corn. Nepos in eo libro, qui Vita illuſtrium inſcribitur. Strabo lib.17. Appianus in Lybico poſt princip. huius appellationis rationem reddit. Et circa eiuſdem libri medium ita inquit, Quæ ad meridiem ſpectant & ad mediterranea, vbi & Byrſa eſt ſupra collum triplici muro clauduntur. Paulus Oroſius lib.4. cap.22. Carthaginis ſitum deſcribens, ait, Arx, cui Byrſæ nomen erat, paulò amplius, quàm duo millia paſſuum tenebat.

u *Æſculapio, vt ferunt, dicatum.*] Strabo lib.17. In media, inquit, ferè vrbe arx fuit, quam Byrſam vocarunt. Supercilium ſatis erectum eſt circumcirca habitatum, in cuius vertice Æſculapij templum erat, quod Aſdrubalis vxor capta vrbe ſecum concremauit.

x *Et apud Argos arces duæ.*] Liuius 4. Decad. lib. item 4. vbi tamen eas non nominat.

y *Ex quibus Lariſſa.*] Apud Strabonem lib.9. & ipſum Liuium 4. Dec. lib.2. & Pauſaniam lib.2. & 3. & Statium lib.1. Thebaidos,

Donec ab Inachiis victa caligine tectis
Emicuit lucem de[v]exa in mœnia fundens
Lariſſæus apex.

Lactantius interpres ibi. Nos non debet, inquit, confundere, quod & Theſſaliæ ciuitas Lariſſa dicitur, a qua & Lariſſæus Achilles: hæc enim, quam nunc memorat Statius, arx eſt ciuitatis Argiuæ, quæ Lariſſa dicitur.

z *Et Corinthi Acrocorinthus.*] Polybius lib. 2. & iterum 4. Liuius 4. Decad. lib.5. Pomponius Mela lib.2. c.3. Plinius lib.4. c. item 4. Statius lib.7. Thebaidos,

Iam prono Gradiuus equos Ephyræa premebat
Littora, qua ſummas caput Acrocorinthus in auras
Tollit, & alterna geminum mare protegit vmbra.

Plutarchus in Arato, Martianus Capella, vbi de tertio ſinu Europæ loquitur.

a *Qui vrbi imminet.*] Videntur hic confeſtim ſubdenda eſſe quæ poſtea 5 ab hinc linea ſcribuntur his verbis, Quam Acrocorinthum.

b *Atque Athenis Munychia.*] Thucydides lib.8. belli Peloponneſiaci. Strabo lib.9. Statius lib.5. Syluarum in Epicedio ad patrem,

Quo non Munychia quicquam præſtantius arces
Doctaq́; Cyrene, Sparteve animoſa crearit.

Plutarchus in Solone, & in Demetrio, & Phocione.

c *Et Cecropia.*] Plinius lib.7. cap.56. Oppidum, inquit, Cecrops à ſe appellauit Cecropiam, quæ nunc arx eſt Athenis. Fuit quoque Acropolis Athenarum arx, de qua Lactantius interpres Statij libr. 12. Thebaidos non multò ante fin. ibi,

Ipſe quoque in pugnas vacuatur collis.—

Sic ſcribit, Acropolim dicit arcem Athenarum, de qua Neptuno & Mineruæ dicitur fuiſſe certamen, percuſſa à Neptuno terra, equum dedit, indicium belli, Minerua verò oliuam, pacis inſigne.

d *Nam Pelaſgicum.*] Thucydides lib.2. belli Peloponneſiaci non adeò longe a princ. Athenienſium ex agris in vrbem commigrationem ſcribens, ſic inquit, Necnon Pelaſgicum quod vocatur, ſummæ vrbi ſubiectum, quodque inhabitare nefas erat: prout & Pythici oraculi fino verſus vetabatur, dicente,

—Satiuſque Pelaſgicum ocia ſeruet.

Strabo autem lib.9. ſcribit Pelaſgicum portionem Athenarum ita dictum a Pelaſgis. Pauſanias lib.1. tradit Pelaſgos cinxiſſe muris Athenarum arcem, præter eam partem, quam Cimon, Miltiadis filius, extruxit.

e *Suſis autem Mnemonium.*] Memnonium legēdum ex Strabone lib.15. qui ita ſcribit, Suſa enim a Titono condita dicuntur, Memnonis patre, ambitu 100. & 20. ſtadiorum figura oblonga, cuius arx Memnonium dicitur.

f *In Samo Cyathis.*] Liuius 4. Decad. lib.8. Quatuor, inquit, menſes obſidionem Sami ei ſuſtinuerunt: cum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent, aut vulnerarentur: & qui ſupererant, feſſi & corporibus & animis eſſent, Romani nocte per arcem, quam Cyathum vocant (nam vrbs in mare deuexa in occidentem vergit) muro ſuperato in forum peruenerunt.

g *Et Amaſtris.*] Strabo lib.12. in duobus locis, & Plinius lib.6. c.2.

h *Apud Heduos Bibracte.*] Strabo lib.4. Cæſar autem lib.1. belli Gallici. & iterum lib.7. dicit id oppidum eſſe Heduorum longe maximum ac copioſiſſimum: &, vt dicit ſecundo illo loco, maximæ authoritatis.

i *Syracuſis Acradina.*] Cicero in Syracuſarum vrbis deſcriptione, act. in Verrem 5. de Acradina, ſic ſcribit. Altera autem eſt vrbs Syracuſis (cui nomen Acradina eſt) in qua forum

Acradina, [k] Meſſenæ autem Ithome. Quam Acrocorinthum Philippus ſi haberet, vtroque cornu bouem tenere [l] Demetrius dictauit: ſicut Græciæ compedes, Corinthum, Chalcidem & Demetriadem, [m] idem Philippus appellauit. [n] Arx verò Thebana, Cadmæa dicebatur: [o] Ægypti regum Memphis, [p] Babylonis Ptera, Hieroſolymis Meſade, [q] Maſſilienſibus Epheſium. [r] Palatinus vero mons Capitolio proximus, quin Arcades habeat authores, nemo dubitat, quem a Palantia vrbe Arcadiæ dictum autumant, ipſumque Aborigines, & Reate profectos tenuiſſe: aut a balatu pecorum, ſeu Pale paſtorum dea, vel a Palatia Latini vxore, ſiue ab Hyperborea Palantis filia, vel quòd ibi Pallas defunctus ſit, nomen ſortitum volunt. Conſtatq; prima fundamenta vrbis ibi iacta, [s] Romamq; quadratam Romulum fundaſſe, Palatinúmque, ne opportunus iniuriæ foret, muniuiſſe. [t] Poſtea ædem Victoriæ, [u] & templu Apollinis & Muſarum, [x] quod magna mole conſtruxit, cum bibliotheca græca latinaque Auguſtum addidiſſe: [y] ibique ſacellum deæ Viriplacæ, [z] ad quod vir & vxor diſſidentes conuenire, & in gratiam æquiſſimis animis redire aſſuerant, [a] ac Febris phanum, [b] ædémque matris magnæ, [c] quæ Berecynthia dicta eſt, [d] ac templum Lunæ Noctilucæ, [e] delubrumque Iunonis ſoſpitæ haud longè poſt extructa tradit.

Acradina. Ithome. Cadmæa. Memphis. Ptera. Meſade. Epheſium. Palatinus mons vnde dictus. Victoriæ ædes. Apollinis. Muſarum. Viriplacæ Febris. Matris magnæ. Iunonis ſoſpitæ.

ANNOTATIONES.

forum maximum, pulcherrima porticus, ornatiſſimum Prytaneum, ampliſſima eſt curia, templúmque egregium Iouis Olympij. Diodorus Siculus lib. 11. Acradinam Syracuſanum vrbis partem, ingenti muro munitam ſcribit. Acradinæ meminerunt Liuius 3. Dec. lib. 5. & Plutarchus in Timoleonte, Dione & Marcello.

k *Meſſenæ autem Ithome.*] Strabo lib. 8. in duobus locis, & Plutarchus in Arato.

l *Demetrius.*] Scilicet Phalereus. De quo idem Strabo dicto lib. 8. ſic ſcribit, Quocirca Demetrius Paleræus Philippo commodè dixiſſe viſus eſt: Quin has, inquit, vrbes ambas capeſſis, ſi adipiſcendæ Peloponneſi cupiditate duceris: Vtroque enim cornu bouem continebis: cornua quidem Ithomem, atque Acrocorinthum: bouem verò Peloponneſum eſſe dictitans. Plutarchus in dd. locis eadem ferme refert.

m *Idem Philippus appellauit.*] Apud eundem Strabonem lib. 9. Polybium lib. 17. Liuium 4. Dec. lib. 2. Plutarchum in Arato.

n *Arx verò Thebana, Cadmæa dicebatur.*] Strabo eodē lib. 9. Paulus Æmylius, & Plutarchus vterque in Pelopida: & idē Plutarchus in Alexandro Magno, & in Ageſilao, Diodorus Siculus lib. 17. c. 1. Pauſanias lib. 3. & iterum lib. 9. Ammianus de geſtis Alexandri, lib. 1.

o *Ægypti Regum Memphis.*] Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 2. c. 1.

p *Babylonis Ptera.*] Herodotus lib. 1. Clio, Crœſus, inquit, exercitu traiecto, venit in Cappadociæ locum, qui dicitur Ptera, omnium eius regionis tutiſſimum, iuxta vrbē Sinopem, ferè ad pontum Euxinum. Plutarchus autem in Demetrio, ſcribit duas Babyloniis arces fuiſſe, quas non nominat.

q *Maſſilienſibus Epheſium.*] Adde autē ſuperioribus Iſauron arcem Ciliciæ apud L. Florum Epit. lib. 3. c. 6. in bello Piratico, & totius Græciæ arcem Peloponneſum Straboni lib. 8. non multò poſt princ. Byziam arcem Regum Thraciæ, à Terei nefario crimine hirundinibus inuiſam, dicit Plinius lib. 4. c. 11. Tirynthe Lycimnam, ab ædificatore Lycimno dictam, Strabo dicto lib. 8. Et Geram Chalcidēſium Diodorus Siculus lib. 16. c. 11. Et Lampharniam caput arcemque Mediæ Liuius 3. Dec. lib. 6. Pergama & Ilion Troiæ. Seruius lib. 2. Æneidos, ibi,

—Et prolapſa videntem
Pergama.—

Et de Pergamo eſt illud Homeri lib. 6. Iliados ad fi.

[illegible]
[illegible]

Id eſt,

Sic filius Priami Paris à Pergamis arce
Armis vndique fulgens tanquam ſol pergebat.

Salmacidam Halicarnaſſi Arrianus geſtorum Alexandri, lib. 1. Ortham Phalamcorum Strabo lib. 9. Ialyſi vici arx eſt Chryſoma Strabo lib. 14. Et Liſſi Acrolisſum Polybius libr. 8.

r *Palatinus verò mons.*] Hæc ſunt Varronis lib. 1. aut aliorum computatione lib. 4. linguæ Latinæ. & Virgilij lib. 8 Æneidos his verſibus,

Arcades his oris genus à Palante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui ſigna ſecuti
Delegere locum, & poſuere in montibus vrbem
Pallantis proaui de nomine Pallanteum.

Et Seruij ibi, & Liuij 1. Dec. lib. 1.

s *Romámque quadratam.*] Ennius,

Et quis tum curat Roma regnare quadrata.

Cato in Originibus, Plutarchus in Romulo. vbi nuncupatim dicit illam condidiſſe vrbem in eo loco, quem ῥώμην τετράγωνον vocabant. Dionyſius Halicarnaſſeus non longè à fi. lib. 1. Solinus cap. 2. P. Victor in 10. regione vrbis. Feſtus Pompeius lib. 15. vbi illud Ennij citat.

t *Poſtea ædem Victoriæ.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. Victoriam, ait, omēnque accipere: ſedémque ei diuæ dare, dicare Capitolium; templum Iouis Opt. Maximi in ea arce vrbis Romæ ſacratam, volentem propitiamque, firmam & ſtabilem fore populo Romano. Et iterum lib. 9. Ex per manus ſuccedentes deinceps aliæ aliis, omni effuſa ciuitate obuiam, thuribulis ante ianuas poſitis, quà prætereebatur, atque accenſo thure, precantibus, vt volens propitiaque vrbem Romam iniret, in ædem Victoriæ, quæ eſt in palatio: pertulere deam pridie Idus Aprilis, iſque dies feſtus fuit.

u *Et templum Apollinis.*] Vide infrà ibi, Quod magna mole conſtructum.

x *Quod magna mole conſtructum.*] Intellige de templo Apollinis ex Suetonio in Auguſto, c. 29. In æde Apollinis (quæ in Palatio erat, vt ſcribit Victor in 10 vrbis regione) lychni pendebant inſtar arboris mala ferentis.

y *Ibique ſacellum deæ Viriplacæ.*] Idem P. Victor in 10. vrbis regione.

z *Ad quod vir & vxor diſſidentes.*] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Quoties, inquit, inter virum & vxorem aliquid iurgij interceſſerat, in ſacellum deæ Viriplacæ, quod eſt in Palatio, veniebant: & ibi inuicem loquuti, quæ voluerāt, contentione animorum depoſita, concordes reuertebantur. Et vide noſtras leges Connubiales.

a *Ac Febris phanum*] Cicero lib. 3. de Natura deorum, Plinius lib. 2. cap. 7. Ælianus de Varia hiſtoria, lib. 12. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. vbi de Veneratione Febris, P. Victor in 10. regione vrbis.

b *Ædémque Matris magnæ.*] Idem P. Victor ibi.

c *Quæ Berecynthia dicta eſt.*] Vt dictum eſt ſuprà eodem lib. cap. 4.

d *Ac templum Lunæ Noctilucæ.*] Varro libr. 1. aut aliorum computatione 4. linguæ Latinæ, Luna, inquit, quòd ſola lucet noctu. itaque ea dicta Noctiluca in Palatio: nam ibi noctu lucet templum.

e *Delubrúmque Iunonis Soſpitæ.*] P. Victor in 10. regione, ſcribit, Iunonis Soſpitæ delubrum ædi Matris deûm fuiſſe conterminum.

Veſtæ lucus. Lupercal.

[f] Etiam lucus Veſtæ à Palatij radice,ad nouam vſque viam deuexus fuit : [g] & Lupercal, vbi Romulus & Remus aliti feruntur & educati. Regionémque Palatij [h] ad capita bubula multos mihi nominaſſe, vbi poſtea ſacrarium fuit. [i] Huicque regioni Germalia,ac Sacriportum,& domū Scauri ſpectare,quam Clodius mercatus fuerat,& ad Sacram vſque viam portendi Varro ſignificat. Ibi quoque præclara domus Cn.Octauij,qui ex ea familia cōſul fuit primus:[k] Craſſiq; oratoris,[l] Q. Catuli,atque C. Aquilij,& Lepidi [m] Templum quoque Iouis Statoris in Palatij radice cōſtructum à Romulo, quo tempore inter Romanos & Sabinos pugnatū eſt,multi aſſeuerant. [n] Ibique Ciceronis domus, [o] quæ iuſſu Clodij demolita,in porticum Libertatis trāſlata fuit,fuiſſe fertur:[p] cui poſtea & [q] Valerio Maximo ædes impēſa publica ædificatas ferunt. [r] Ac Vitrubij Vacci,qui author defectionis fuerat:quas dirutas vnà cum bonis * Semoni ſango conſecratas,T.Liuius author eſt. [s] De Auentino autem,quod ibi rex Albanorum ſeu Aboriginum Auentinus,prælio fuſus & ſepultus,monti nomen dederit:vel ab aduētu,quod commune omnium Latinorum Dianæ templum ibi erat,ad quod finitimi frequentes ventitabant : ſiue ab aduectu,quod olim paludibus diſcluſus mons erat,ratibuſque aduecti illuc cōmeabant:an ab Auento amne Sabinorum , qui loca tenuere (vt Varro ſignificat) dictus ſit, incerta opinio eſt. [t] Qui quidem collis modicè altus,duodecim fere ſtadiorū ambitu eſſe ferebatur.[u] In quo præter Dianæ templum, [x] vbi boum cornua ſuſpēdebant,[y] Lauretum,[z] atque Iunonis reginæ,[a] & Mineruæ tēpla fuere.[b] Ibique

Domus in Palatio. Iouis ſtatoris tēplum.

** Semoni Jano.*

Auentinus mons vnde appellatus. Templa & aræ in Auentino.

ANNOTATIONES.

f *Etiam lucus Veſtæ.*] Marlianus Topographiæ vrbis Rom. lib.2.c.12.Cicero de Diuinatione,lib.1. Exaudita vox eſt à luco Veſtæ,cui a Palatij radice in nouam viam deuexus eſt, vt muri & portæ reficerentur.

g *Et Lupercal.*] Virgil.lib.8.Æneidos,

—Et gelida monſtrat ſub rupe Lupercal.

Et ibi Seruius P. Victor in 10.regione. Pomponius Lætus de Antiquitatibus vrbis Romæ.

h *Ad capita bubula.*] Suetonius in Auguſto,c.5.Natus eſt Auguſtus,inquit,Marco Tul.Cicerone & Antonio Conſulib.9.Calend.Octobris,paulò ante ſolis exortum , regione Palatij,ad capita bubula, vbi nunc ſacrarium habetur , aliquanto pòſt,quàm exceſſit,conſtitutum.

i *Huicq; regioni Germalia ac Sacriportum.*] De his duobus Varro libr. 4. de ling. Latina , & de Sacriporto Lucanus libr. 2.

Iam quot apud Sacri cecidere cadauera portum?

Et Florus Epitome Liuij lib.87.

k *Craſſiq; oratoris.*] Plinius lib.17.c.1.poſt princ. P. Victor in 5.vrbis regione.

l *Q. Catuli , atque Q. Aquilij.*] Plinius & P. Victor iisdem locis,& præterea ipſe Victor in 10.vrbis reg.

m *Templum quoque Iouis Statoris.*] Ouidius lib.6. Faſtorum ad fin.

Tempus idem Statoris erit,quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.

Et Liuius 1.Decad.lib.1.Plutarchus in vita Ciceronis,& P. Victor in 10.regione vrbis.

n *Ibique Ciceronis domus.*] Plutar.& Victor vbi ſuprà.Et adde etiam Tarquinij Priſci ex Liuio 1.Dec.lib.1.

o *Quæ iuſſu Clodij demolita.*] Plutarchus vbi ſuprà, Cæterùm,inquit,Clodius,eiecto Cicerone, incendio tradit eius villas , incendio dat eius domum , ibique Libertatis templum erigit.

p *Cui poſtea.*] Cicero in Oratione contra L.Piſonem , Me conſequentibus,inquit,diebus in ea ipſa domo, qua tu me expuleras,quā expilaras,quam incenderas,Pontifices,Conſules,Prætores collocarunt,mihique, quod ante me nemini,pecunia publica ædificandam domum cenſuerunt,& ibi Aſconius Pædianus interpres doctiſſimus,& Plutarchus ad hæc, quæ ſupra ex eo adduximus, ſubiungit , Decreuit Senatus omnes ciuitates,quæ Ciceronem in exilio fouiſſent,ornare laudibus,domumque ac villas, quas Clodius combuſſerat ære publico reparari.

q *Et Valerio Maximo.*] Aſconius vbi ſuprà,ſic ſcribit , Valerio Maximo , vt Antias tradidit , inter alios honores domus quoque publice ædificata eſt in Palatio : cuius exitus, quo magis inſignis eſſet, in publicum verſus declinaretur: hoc eſt extra priuatum aperiretur.

r *Ac Vitrubij.*] Imo Vitruuij ex Liuio,qui id refert 1. Dec. libr. 8. Sic etenim ſcribit , Eodem anno Priuernas bellum initum:cuius ſocij Fundani , dux etiam Fundanus fuit Vitruuius Vaccus,vir non domi ſolùm,ſed etiam Romæ clarus,ædes fuere in Palatio eius,quæ Vacci prata diruto ædificio,publicatóque ſolo appellata. Et nonnullis interiectis, Vitruuiū in carcerem Senatus aſſeruari iuſſit , quoad Conſul rediſſet,tum verberatum necari:ædes eius,quæ eſſent in Palatio,diruendas,bona Semoni Sango cenſuerunt conſecranda:quodque æris ex eis redactum eſt,ex eo ænei orbes facti,poſiti in ſacello Sangi verſus ędem Quirini.Vide Cælium Lect.antiq.lib.2.c.5.

s *De Auentino autem.*] Hic vide Varronem lib.1.aut aliorum computatione 4.Liuium 1.Dec.lib.1. & omnino Seruium lib.7.Æn.in eum locum,

Pulcher Auentinus.

Feſtum Pompeium lib.1. Et id quod de Dianæ templo hîc dicit,eſt ipſius Liuij 1 Dec.lib.1. in Seruio Tullio , & Feſti Pompeij lib.3.& ante hos Dionyſij Halicarnaſſei lib.3.vbi id tribuit Anco Martio.Et vide Plutarc.Probl.c.4. Propertius lib.4.eleg.9.

Phyllis,Auentinæ,quædam eſt vicina Dianæ,
Sobria grata parum,cum bibit omnis decet.

Martialis lib.6.eleg.9.

Laudat Auentinæ vicinus Sura Dianæ.

Auentinenſem verò vocat Val.Maximus,Quiſquis,inquit, Auentinēſi deæ immolaſſet,&c.Huc quoque ſpectat illud, *Quǽque Auentinum tenet Algidumq; quindecim Diana preces virorum curet.*

t *Qui quidem collis.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib.3.ſcribit, Ancum , collem hunc modicè editum : & in orbem ſtadia fermè 18.complectentem,muro cinxiſſe.& lib.10.ſic ſcribit, Collis Auentinus eſt 12.ferme ſtadiorum ambitu comprehenſus mœnibus,qui non tum totus habitabatur , ſed nemoroſus erat & publicus.

u *In quo præter Dianæ templum.*] P.Vict.in 13.reg.Bart.Marlia.lib.4.Vrbis Romæ Topo.c.3.4 5.

x *Vbi boum cornua ſuſpendebant.*] Plutarchus probl.c.4. huius rei rationem reddit.

y *Lauretum.*] P.Vict.in 13. regione,quæ de Auentino eſt, ſcribit fuiſſe Vicum Loreti (ita enim ibi ſcribitur) maioris,vbi erat Vortumnus.In Auentino (vt ſcribit Marlianus d.lib.4.c.5.)ſita erat Laurentum ſylua Ioui ſacra,in qua Valentinianus 11.Conſtantini & Gallæ Placidæ filius fuit interfectus.Et Titum Tatium regem ſepultum fuiſſe , ſcribit Sex. Pompeius.

z *Atque Iunonis Reginæ.*] Liuius 1. Decad.lib 5 & 4.lib.3. poſt princ. & iterum lib. 7. Plutarchus in Camillo. & Victor vbi ſupra.

a *Et Mineruæ.*] P. Victor in eodem loco. Marlianus d. lib.cap.5.

b *Ibique ædes Bonæ deæ.*] P. Victor ibi. Marlianus d. libr. 4. cap.3.ſcribit ædem Diuæ Matris , cognomento Auentinæ, eſſe

ædes Bonæ deæ, [c] & Libertatis, [d] quam ex mulctatitia pecunia Gracchus faciendam locauit. [e] Forumque piſtorum, [f] & ſcalæ Gemoniæ, [g] ex quibus damnati dabantur præcipites: [h] araque Ioui Elicio, ad eliciendos fulgurum monitus, a Tullo Hoſtilio dicata: [i] ac ædes Lunæ, [k] Remoriumque, quem locum Remus ad inaugurandum templa cepit, & [l] Armiluſtrum, vbi Tatius Romulo conſors regni, ſepultus erat: [m] atque ara Veneris Myrteæ, quam Murtiam vocant, fuiſſe traduntur. [n] Illud plane conſtat, primos Latinos, capta vrbe Politorio ab Anco Martio, Auentinum incoluiſſe. [o] Procedente mox tempore, cautum fuiſſe, vt in Saturnalibus ad illum frequentes Romani commearent. [p] Quódque ex ſeptem vrbis collibus, quum cæteri intra pomœrium ſint, ſolus ab vrbe diſcluſus, intra mœnia longo tempore admiſſus non fuit: ſiue quòd plebs eò ſeceſſiſſet, ſiue quòd Remo auſpicante, illic non aues addixiſſent, velut ominoſum, extra promœrium fuiſſe. [q] Cælius verò a Cœlio * Iubenno Hetruſco, qui cum non parua manu Romulo contra Latinos ducenti ſuppetias tulit, quod ibi locum & ſedem habuere, dictus cognominatuſque eſt, [r] cui quondam Querculano nomẽ, quod multiplici quercu

Lunæ ... dius extra vrbem. Cœlius ... * Vibenno Querquetulano.

ANNOTATIONES.

eſſe in ea parte montis Auentini, quæ planiciem reſpicit, vbi olim fuit Bonæ deæ templum.

c *Et Libertatis.*] Idem P. Victor ibi, & Feſtus Pompeius lib. 10. & Marlianus d. lib. c. 3.

d *Quam ex mulctatitia pecunia Gracchus.*] Liuius 3. Dec. lib. 4. poſt princ.

e *Forumque Piſtorium.*] Victor d. 13. regione.

f *Et Scalæ Gemoniæ.*] Idem Victor in eodem loco.

g *Ex quibus damnati dabantur præcipites.*] Suetonius in Tiberio, cap. 75. & in Vitellio, cap. 17. & diximus ſuprà lib. 3. cap. 5.

h *Araque Ioui Elicio.*] Ouidius Faſtorum lib. 3.

Eliciunt cœlo te Iuppiter: vnde minores
Te celebrant, Eliciumq́; vocant.

Liuius 1. Decad. lib. 1. vbi tamen non Tullium Hoſtilium, ſed Numam eam dicaſſe ſcribit. Plinius lib. 2. cap. 53. vbi de fulminibus euocandis agit, lucóſque & aras & ſacra habemus, intérque Statores & Tonantes & Feretrios, Elicium quoque accepimus Iouem.

i *Ac ædes Lunæ.*] Ouidius lib. 3. Faſtorum in fi.

Luna regit menſes, huius quoque tempora menſis
Finit. Auentino Luna colenda iugo.

Liuius 4. Decad. lib. 10. poſt princ. Atrox cum vento tempeſtas ſigna ænea in Capitolio deiecit: forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino eſt, raptam tulit. P. Victor in d. 13. regione.

k *Remoriúmque.*] Remoriam (Feſtus Pompeius libr. 16. ſcribit) locus eſt in ſummo Auentino, vbi Remus de vrbe condenda fuerat auſpicatus. Remorium vocat P. Victor vbi ſuprà. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 1. Remurium vocat.

l *Et Armiluſtrum.*] Plutarchus in Romulo ſcribit, Armiluſtrum locum eſſe in Auentino vbi Romulus T. Tatium (is pari poteſtate cum Romulo regnabat, vt ſcribit Dionyſius lib. 2.) ſepeliuit. Varro linguæ Latinæ, lib. 4. Armiluſtrum, inquit, ab ambitu luſtri locus: item Circus maximus quòd circum ſpectaculis ædificatus, vbi ludi fiunt, & quòd ibi circum metas fertur pompa & equi currunt. & infrà lib. 5. Armiluſtrium ab eo quòd in Armiluſtrio armati ſacra faciũt. niſi locus potius dictus ab eis, ſed quòd de eis prius, id ab luendo, aut luſtro, id eſt, quod circumibant ludentes ancilibus armati. Feſtus verò Pompeius Armiluſtrum, inquit, feſtum erat apud Romanos, quo res diuinas armati faciebãt, ac dum ſacrificarent tubis canebãt. Romani enim arma priuatim habebant, ſed ad expeditiones bellicas ex Armiluſtro accipiebant, eóque referebant bellis confectis. Hinc Spartianus dicit, Veſpaſianum ex Armiluſtro arma legionibus permiſiſſe.

m *Atque ara Veneris Myrteæ, quam Murtiam vocant.*] Plinius lib. 15. cap. 29. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. Feſtus Pompeius lib. 11. Murcia deæ ſacellum erat ſub monte Auentino, qui ante Murcus vocabatur. Ex quibus duobus locis Alexander totam hanc orationem confecit. Ante hos Liuius 1. Decad. lib. 1. ſub regno Anci Martij, Tum quoque multis millibus Latinorum in ciuitatem acceptis: quibus, vt iungeretur Palatio Auentinum ad Murtiæ datæ ſedes. Marlianus lib. 4. c. 5. P. autem Victor ædem Murtiæ in 11. regione collocauit. Plutarchus in problematis c. 75. Quam modò Murciam Venerem, olim Myrteam vocabant.

n *Illud plane conſtat.*] Liuius 1. Dec. lib. 1. in Anco Martio, Ancus demandata cura flaminibus, ſacerdotibúſque aliis, exercitu nouo conſcripto profectus Politorium, vrbem Latinorum, vi cepit: ſecutúſque morem regum priorum, qui rem Romanam auxerant, hoſtibus in ciuitatem accipiẽdis, multitudinem omnem Romam traduxit. Et cum circa Palatium ſedem veteres Romani, Sabini Capitoliũ & arcem, Cœlium montem Albani impleſſent, Auentinum nouæ multitudini datum. Vide Marlianum lib. 1. c. 4.

o *Procedente mox tempore.*] Gellius lib. 13. c. 14.

p *Quodq́; ex ſeptem vrbis collibus.*] Hæc vſque ad verſic. Cælius verò. ſunt Senecæ in lib. de breuitate vitæ, cuius hæc verba ſunt, Hoc ſcire magis prodeſt, quàm Auentinũ montem extra Promœrium eſſe, propter alteram ex duabus cauſis: aut quòd plebs eò ſeceſſiſſet: aut quòd Remo auſpicante, illo loco aues non addixiſſent.

q *Cælius verò à Cœlio Iubenno.*] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina, ſic ſcribit, In Suburanæ regionis parte Princeps eſt Cælius mons à Cœlio Vibenno Tuſco Duce nobili, qui cum ſua manu dicitur Romulo veniſſe auxilio contra Sabinum Regem. Hi poſt Cœlij obitum, quòd nimis munita loca tenerent, neque ſine ſuſpicione eſſent, deducti dicuntur in planum, ab eis dictus vicus Tuſcus: & ideo ibi Vortumnum ſtare, quòd is Deus Etruriæ. Principes, qui à ſuſpicione liberi erãt, traductos volunt in eum locum, qui vocatur Cœliolus. Feſtus Pompeius lib. 3. Cælius mons dictus eſt à Cœle quodam ex Etruria, qui Romulo auxilium aduerſus Sabinos præbuit, eo quod in eo domicilium habuit. Ouidius lib. 3. Faſtorum,

Cælius ex alto qua mons deſcendit in æquum,
Hic vbi non plana eſt, ſed propè plana via eſt,
Parua licet videas captæ delubra Mineruæ,
Quæ dea natali cœpit habere ſuo.

Cornelius Tacitus lib. 4. Vide Seruium in lib. 6. Æneidos Virgilij, ibi,

Septem quæ vna ſibi muro circundedit vrbes.

r *Cui quondam Querculano.*] Querquetulanum vocat Tacitus vbi ſuprà: ſic enim ſcribit, Haud fuerit abſurdum tradere montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuiſſe, quod talis ſyluæ frequens fœcundúſque erat: mox Cælium appellitatum à Cœle Vibenna, qui Dux Gentis Etruſcæ cùm auxilium appellitauiſſet, ſedem eam acceperat à Tarquinio Priſco, ſeu quis alius Regũ dedit. nam ſcriptores in eo diſſentiunt. Cætera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam, ac foro propinqua habitauiſſe, vnde Tuſcum vicum e vocabulo aduenarum dictum. Hactenus Tacitus. Feſtus Pompeius ait, Nymphas Querquetulanas appellatas, præſidentes Querqueto, quod genus ſyluæ erat intra portam, quæ ab eo dicta ſit Querquetulana.

ſeptus muniretur. [s] Quum verò Tullus Hoſtilius, Alba diruta, Albanos Romam traduxiſſet, Cælium vrbi addidit: quoque frequentius incoleretur, ibi ſumpſit regiam, ex quo ad plana vrbis leni cliuo, & prope æquus deſcenſus erat. [t] In eo templum diui Claudij a Nerone demolitum, poſtea a Veſpaſiano inſtauratum, magna mole conſtructum erat: ibique [u] Mamurræ domus, [x] & Tetricorum ædes, [y] Fauni, [z] Veneris & Cupidinis templa fuere, [a] & Carnæ deæ ſacellum, [b] quæ vitalia fouere dicebatur. [c] Campúſque Martialis, in quo ſiquando Tiberis ſuperfuſus campum Martium inundaret, Equitia fiebant. In eo quoque duo aquæductus, [d] alter Claudij in Palatium, [e] Caracallæ alter in Capitolium hodie viſuntur. Conſtat enim, Romæ aquarum multiplices ductus fuiſſe temporibus varijs: [f] nam præter Appiam, [g] Cæruleam & Curtiam, [h] fuit Anio vetus, [i] Martia, [k] Tepula, Iulia, [l] Virgo,

Templa, domus, & ſacella in Cælio.

Aquæductus Romæ diuerſi.

ANNOTATIONES.

s *Cùm verò Tullus Hoſtilius.*] Liuius 1. Dec. lib. 1. Roma interim creſcit Albæ ruinis, duplicatur ciuium numerus, Cælius additur vrbi mons: & quo frequẽtius habitaretur, eandem ſedem Tullus regiæ capit, ibique deinde habitauit.

t *In eo templum Diui Claudij.*] Suetonius Tranquillus in Veſpaſiano, c. 9. Fecit, inquit, & noua opera, templum Pacis foro proximum, Diuique Claudij in Cœlio monte, cœptum quidem ab Agrippina, ſed à Nerone propè funditus deſtructum.

u *Ibiq; Mamurræ domus.*] Plinius lib. 36. c. 6. ſic ait, Primùm Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cœlio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæſaris in Gallia.

x *Et Tetricorum ædes.*] Trebellius Pollio in vita Tetrici Iunioris, triginta illorum tyrannorum 23. Tetricorum domus, inquit, hodiéque extat in monte Cælio inter duos lucos contra Iſium Metellinum pulcherrima, in qua Aurelianus pictus eſt, vtrique prætextam tribuens Senatoriam dignitatem, accipiens ab his ſceptrum, coronam ciuicam picturatam de muſæo.

y *Fauni.*] Marlianus Topographiæ vrbis Romæ lib. 4. c. 9. de Cælio monte, curia hoſtilia, & manſionibus Albanorum agens, In proximo eſt, inquit, templum circulari forma, multis per ambitum columnis adornatum, D. Stephano nunc ſacratum: olim verò Fauno, vt ex titulo quodam ibi reperto omnes conſentiunt. Fuit & aliud huius templum in inſula Tiberina ex Ouid. lib. 2. Faſtor.

Idibus agreſtis fumant altaria Fauni,
Hic, vbi diſcretas inſula rumpit aquas.

z *Veneris & Cupidinis.*] Marlianus paulò poſt ea quæ nuper adduximus, ſcribit in hunc modum, Seſoriani palatium inter portam Næuiam & ædem nũc ſanctæ Crucis in Hieco. olim Veneris & Cupidinis.

a *Et Carnæ deæ ſacellum.*] Macrobius Satur. lib. 1. c. 12. Niſi authoritate in commentariis Faſtorum ſic tradit, Brutus, qui primus Romæ Conſul factus eſt, pulſo Tarquinio, ſacrum Carnæ deæ in Cælio monte voti reus fecit. Et de hac iam diximus ſuprà lib. 2. c. 22.

b *Quæ vitalia fouere dicebatur.*] Macrobius vbi ſuprà ſubdit, Hanc deam vitalibus humanis præeſſe credunt. Ab ea denique petitur, vt iecinora & corda, quæque ſunt intrinſecus viſcera, ſalua conſeruet. Et quia cordis beneficio, cuius diſſimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici ſtatus extitit. Hanc deam, quæ vitalibus præeſt, templo ſacrauit.

c *Campúſque Martialis.*] Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. & Feſtus Pompeius lib. 11. Martialis, ait, campus in Cælio monte dicitur, quòd in eo Equiria ſolebant fieri, ſi quando aquæ Tiberis Martium occupaſſent. Ex quo intelligis fuiſſe diuerſos campos Martialem & Martium. Et hunc quoque P. Victor collocat in 2. vrbis regione, quæ eſt Cælimontium.

d *Alter Claudij in Palatium.*] Videndus Front. de Aquæductibus.

e *Caracallæ alter in Capitolium.*] Videndus quoque eſt idem Frontinus, in eodem libro de Aquæductibus.

f *Nam præter Appiam.*] De qua Liuius 1. Decad lib. 9. Plinius lib. 36. cap. 15. P. Victor in libro de Vrbis Romæ regionibus & locis paulò ante fin.

g *Cæruleam & Curtiam.*] Suetonius in Claudio c. 20. Claudiæ aquæ gelidos & vberes fontes, quorum alteri Cæruleo, alteri Curtio, & Albudino nomen eſt, ſimulque riuum Anienis nouo lapideo opere in vrbem perduxit, diuiſitque in plurimos & ornatiſſimos lacus. Frontinus lib. 1. de Aquæductibus, ſic inquit, Caligula duos ductus inchoauit, quos Claudius conſummauit, alteri, quod ex fontibus Cæruleo & Curtio perducebatur, Claudiæ datum eſt nomen. Alter Anio nouus appellari cœperat. Plinius vbi ſupra proximè, Vicit, inquit, antecedentes aquarum ductus nouiſſimum impẽdiũ operis inchoati à C. Cæſare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, vt in omnes vrbis montes leuarentur, influxere Curtius & Cæruleus fontes. Erogatum in id opus ſeſtertium ter millies. P. Victor vbi ſupra. Vide Marlianum lib. 5. c. 26.

h *Fuit Anio vetus.*] Plinius d. lib. 36. c. 15. Frontinus lib. 1. de Aquæduc. M. Curius Dentatus, ait, qui Cenſuram cum L. Papirio Curſore geſſit, Anionis, qui nunc dicitur Vetus, aquam perducendam in vrbem ex manubiis de Pyrrho captis curauit Sp. Carbilio, L. Papirio Coſſ.

i *Martia.*] Plinius lib. 31. c. 3. eam Marciam vocat, Clariſſima aquarum omnium in toto orbe, frigoris ſalubritatiſque palma præconio vrbis, Marcia eſt inter reliqua deum munere vrbi tributa. Vocabatur hæc quondam Auſeia, fons autem ipſe Picania. Oritur in vltimis montibus Pelignorum, tranſit Marſos & Fucinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox ſpecu Merſa, in Tiburtina ſe aperit 9. M. p. fornicibus ſtructis perducta. Martialis lib. 6. epig. 42. de Hetruſci thermis loquens,

Ritus ſi placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore,
Cruda virgine, Martiáve mergi,
Quæ tam candida, tam ſerena lucet,
Vt multas tibi ſuſpiceris vndas,
Et credas vacuam nitere Lygdon.

Et P. Victor vbi ſuprà.

k *Tepula Iulia.*] Plinius lib. 36. c. 15. Victor vbi ſuprà. Frontinus lib. 1. de Aquæduct. & Marlianus d. lib. 4. c. 17.

l *Virgo.*] M. Agrippa Virginem aquam adduxit (vt ſcribit Plinius lib. 31. c. 3.) ab octaui lapidis diuerticulo 11. millia paſſuum, Prænestina via. Iuxta eſt Herculaneus riuus, quem refugiens virginis nomen obtinuit. Horum omnium comparatione differentia ſupradicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum præſtet Marcia hauſtu. Martialis vbi nuper citauimus. Iulius Frontinus libr. 1. de Aquæductibus aliam huius nominis rationem reddens, ita ſcribit, Idem Agrippa cum iam tertiùm Coſſ. fuiſſet, C. Sentio & Sp. Lucretio Conſul. poſt annum decimumtertium, quàm Iuliam deduxerat, Virginem in agro quoque Lucullano collectam, Romam perduxit. Virgo appellata eſt, quòd quærentibus aquam militibus, puella virguncula quaſdam venas monſtrauit, quas ſecuti qui foderant, ingentem aquæ modum inuenerunt. Ædicula fonti appoſita, hãc virginem pictura oſtendit. Caſſiodorus libr. Variarum 7. epiſt. incip. Quamuis Romulus, vbi dicit hanc appellari Virginem, quòd nullis ſordibus polluatur. Cum enim aliæ pluuiarum nimietate terrena commixtione violentur, hæc aërem perpetuò ſerenum puriſſima labẽs vnda mentitur. Sunt

enim

[m] Alſietina quæ Auguſta, [n] Claudia, & [o] Anio nouus, quæ in vrbem influunt: inter quas Martia præcipuo nitore fluit, ex [p] Fucino lacu defluens, [q] quam P. & Quintius Martij Romam primi deduxere. [r] Cærulea vero & Curtia a C. Cæſare & Claudio magno impẽdio, & ſubſtructionibus maximis, a quadrageſimo lapide ad vrbem ductæ fuere. [s] Inter quas Claudia ex Cælio monte in Auentinum perenni manabat fonte: cuius aquęductus duos [t] Caligula innouauit, qui ex fontibus Cæruleo & Curtio deducti, pro eo quòd illos Claudius nouo lapideo opere abſoluiſſet, Claudiæ dictæ ſunt aquæ. Alter verò [u] Anio nouus, in plurimos & vberes lacus diuiſus fuit. [x] Reliquæ a conditoribus, aut à locis denominantur, quarum hodie ductus ſumptuoſiſſimi operis licet inſpicere, partim exeſos, partim collapſos & deformatos. Hunc montem [y] (authore Tranquillo) quum multæ inſulæ in eo deflagraſſent, Tiberius Cæſar precio exhibito reſtituit, quem propterea Auguſtum ex ſuo nomine nuncupauit. [z] Exquilias autem Seruius Tullius auxit: & vt loco dignitas foret, regiam ibi ſumpſit: [a] quas quod excultæ ab eo potiſſimè fuerint, Exquilias nuncupauit: [b] tametſi ab excubiis regiis dictas nonnulli credant: [c] antea enim quòd ſexticeps erat, Ceſpius nomẽ tulit. Hic ex vrbis collibus ſolus duplici iugo & aggere munitur, quum reliqui ſingulis contenti ſint: ex quibus alter Ceſpius nuncupatur, alter Oppius: qui & lacum Fugulatem, hortos Mecœnatis, & Larium, & Querculanum, ſacellumque & lucum Martis

Claudiæ aquæ. *Exquiliæ.* *Exquiliarũ duo aggeres.*

ANNOTATIONES.

enim hæc propria eius verba. Et P. Victor vbi ſuprà.

m *Alſietina.*] P. Victor in eodem loco, vbi ita ſcribit, Halſia ſiue Hamentena, quæ Auguſta. Frontinus vbi ſupra ita ſcribit, Auguſtus in ſupplementum Martiæ, quoties ſiccitates egerent auxilio, aliam aquam, eiuſdem bonitatis, opere ſubterraneo, perduxit vſque ad Martium riuum, quæ ab inuentore appellatur Auguſta. Et paulò antè, Quæ ratio mouerit Auguſtum prouidentiſſimum Principem, producendi Alſietinam aquam, quæ vocatur Auguſta, non ſatis perſpicio, nullius gratiæ, imò & parum ſalubrem, & nuſquam in vſus populi fluentem, niſi fortè cùm opus Naumachiæ aggrederetur, ne quid ſalubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit: & quod Naumachiæ cœperat ſupereſſe, hortis ſubiacentibus, & priuatorum vſibus ad irrigandum conceſſit.

n *Claudia.*] P. Victor ibi. Caſſiodorus vbi ſuprà, Claudium, inquit, per totam faſtigij molem ſic ad Auentini caput eſſe perductam, vt cum ibi ex alto ceciderit, cacumen illud excelſum, quaſi imam vallem irrigare videatur. Ægyptius Nilus, certis temporibus creſcens, per campos iacentes, ſuperducto diluuio, aëre ſereno turbulentus exæſtuat. Sed quantò pulchrius Claudiam Romanam per tot ſiccas montium ſummitates lauacris ac domibus liquores puriſſimos fiſtularum vberibus emiſiſſe: & ita æqualiter fluere, vt nuquam ſe poſſit deſiderata ſubducere. Ille enim dum recedit, limus eſt: dum venit inperate, diluuium. Quis ergo famoſum Nilum vibus noſtræ fluminibus non æſtimet eſſe ſuperatum? Quando ille incolas ſuos, aut veniendo terret, aut recedendo reſtituit. Hactenus Caſſiodorus.

o *Et Anio nouus.*] Frontinus lib. 1. de Aquæductibus, Quoniam, inquit, duæ Anienis aquæ in vrbem fluere cœperant, vt facilius appellationibus dignoſcerentur, Anio nouus vocari cœpit: & quod illas omnes præcelſerat prior Anio, cognomen ei veteris eſt adiectum. De hoc autem ait Ouidius lib. 4. Metamorph.

Quà Anienis aqua curſuq; breuiſſimus almo.

Et Plinius lib. 8. epiſt. 17. illum dicit delicatiſſimũ amnium.

p *Ex Fucino lacu.*] Vt tradit Strabo lib. 5. De Fucino lacu Martia aquæ fontes emanare ſcriptis mandatum eſt, quæ rigationes Romæ propinant, quæque reliquas ſuper aquas probentur.

q *Quam P. & Quintius Martij.*] Plinius lib. 31. c. 3. de Aqua Martia loquens ad ea, quæ citauimus ibi, Virgo, addit, Primus eam in vrbem ducere auſpicatus eſt Ancus Martius, vnus e regibus: poſtea Q. Martius Rex in pratura. Rurſúſque reſtituit M. Agrippa. Plutarchus in vita Coriolani in princ. Frontinus lib. 2. c. 2. tradit eam a Titiano in Auentinum deductam fuiſſe.

r *Cærulea vero & Curtia.*] Plinius lib. 36. c. 15. quem citauimus ſupra in verbo, Fuit Anio vetus.

s *Inter quas Claudia.*] Idem lib. 2. c. 2. ſcribit totam Claudiam a Cælio in Auentinum vſque per arcus Neronianos perduci.

t *Caligula.*] Suetonius in vita illius, Plinius, Frontinus & alij vbi ſupra. Et hunc, vt opinor, hæc aqua Caiana dicta eſt Cornelio Tacito lib. 18. quod ſcilicet ipſe C. Caligula eam inchoauerat. Nam & ſic Caianam necem vocauit Suetonius in Tito, cap. 1. in princ. ſcilicet ipſius C. Caligulæ.

u *Anio nouus.*] Frontinus d. lib. 1. Anio nouus Sublacenſi via ad milliariũ 62. in ſuo riuo excipitur ex flumine, quod cùm terras cultas circum ſe habeat ſoli pinguis, & inde ripas ſolutiores, etiam ſine pluuiarũ iniuria limoſum & turbulentum fluit: ideóque à faucibus ductus interpoſita eſt piſcina limaria, vbi inter amnem & ſpecum conſiſteret & liquaretur aqua. Sic quoque quoties imbres ſuperueniunt, turbida peruenit in vrbem. Iungitur ei riuus Herculaneus oriens eadem via ad milliarium 43. è regione fontium Claudiæ trans flumen viámque natura puriſſimus, ſed mixtus gratiam ſplẽdoris ſui amittit. Cur autem vocetur Anio nouus, diximus ſuprà. Vide item eundem Frontinum lib. 2. cap. 2.

x *Reliquæ.*] Nam & alias multas enumerat P. Victor vbi ſupra: ſcilicet Herculaneam, Damnatam, Traianã, Annіam, Algentianam, Ciminiam, Sabatinam, Aureliam, Septimianam, Seuerianam, Antonianam, Alexandrinam.

y *Authore Tranquillo.*] In Tiberio, c. 48.

z *Exquilias autem Seruius Tullius auxit.*] Liuius 1. Decad. lib. 1. Seruius, inquit, addit duos colles, Quirinalem Viminalémque: inde deinceps auget Exquilias: ibique ipſe, vt loco dignitas fieret, habitat. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 4. Vrbi duos colles Viminalem & Exquilinum addidit, ſingulos iuſta oppidi magnitudinem: atque ibi loca ciuibus lare carentibus ad ædificandum diſtribuit: ipſe quoque Exquiliis habitauit, loco religionis eius commodiſſimo. Dionyſij verba in hunc ſenſum accipe: quia contra Liuium ſentire videtur, Romulum & Tatium illorum montium quaſdam particulas vrbi addidiſſe, Tulliúmque Regẽ maiore poſteà ambitu eſſe complexum. Id enim Liuius innuere voluit: cum ait, Exquilias auxit. Nam ſi auxit, ergo pars ipſarum intra vrbem fuerat recepta.

a *Quas quod excultæ.*] Varro lib. 1. de lingua Latina, aut aliorum computatione 4.

b *Tametſi ab excubiis.*] Varro ibi, & Ouidius libro 3. Faſtorum,

Adde quòd excubias ibi Rex Romanus agebat,
Qui nunc Exquilias nomina collis habet.

c *Antea enim quod ſexticeps erat.*] Hæc omnia ad verbum, Cuius feſta, ſunt Varronis vbi ſuprà, præter id quod de hortis Mecœnatis, & de templo Malæ Fortunæ, de quibus Varro nihil eo loco dicit. Sed quantum ad primum, id eſt, hortos Mecœnatis, teſtis eſt P. Victor in 5 regione vrbis Romæ. Alterius, ſcilicet, Malæ Fortunæ, Plinius lib. 2. c. 7. Ideoque etiam publice Febri phanum in Palatio dicatum eſt, Orbonæ ad ædem larium ara, & Malæ Fortunæ Exquiliis.

Quirinalis collis vnde dictus. Quirinalis aggeres & nomina. ** Lani.* *Viminalis collis vnde. Porta viminalis. Saluſtiani horti.*

vnà complexus eſt. Malæ quoque Fortunæ, & Iunonis Lucinæ templa, cuius feſta dies calendis Martiis colebatur à matronis, quòd [d] parturientibus opem ferret, & [e] lucem daret. Extra vero Exquilias locus fuit, [f] cui Puticolæ nomen, vbi puteos in quos defunctorum publice cadauera in ſubiectam foueam mittebantur, fuiſſe proditum eſt, [g] exemplo Themiſtoclis, qui Melitæ templum iuxta domum conſtituit, in quo damnatorum corpora cum veſtibus & laqueis condebantur. [h] Quirinalis quoque & [i] Viminalis, quin inter ſeptem numerentur, nulla controuerſia eſt, [k] ſed Quirinalis à Quirini phano, qui ibi colebatur, ſiue quòd à Curibus profecti loca tenuerunt, nuncupatur, [l] qui Agonius, [m] & porta quæ illuc ferebat, Agonenſis, quæ etiam Collina dicta. Cúmque in Quirinali diuerſi aggeres forent, ſinguli ſua nomina ſortiti fuere. [n] Namque ex his vni Triceplos ad ædem Quirini, [o] contra quam ſacellum Semonis * Sangi viſebatur: [p] alteri Salutari, ob Salutis ædem: tertio [q] Mutiali, ad ædem dei Diſfidij, nomen erat, vt Varro inquit. [r] In eo quoque Numa Pompilius domum habuit, quæ ad Auguſti tempora manſit incolumis, [s] vbi & Primogeniæ Fortunæ templum, [t] quæ Publica dicta eſt, ac [u] Fidij Sabini dei, [x] Salutis [y] & Floræ, templa fuere. [z] Habuitque circum multa memoria dignum, & [a] vallem Quirinalem, vbi Pomponij Attici domus, cui Tamphilianæ nomen, [b] aliaſque domos clariſſimas. [c] Viminalis verò, vel ab ara Iouis Viminei, vel quòd ibi viminum ſylua eſſet, denominatus fertur: [d] vbi campus Viminalis, [e] lucus Petelinus, & [f] templum Iunonis Lucinæ. [g] Qui quidem colles à Seruio Tullio poſt cenſum perfectum vrbi additi ſunt. Hinc enim, adiecto Exquilino & Viminali, quod intermedij ſpatij eſt, ſtadiorum ſex e Collina porta ad Exquilinam, turribus muniuit, & muro ſepſit, nequando excurſiones illinc fierent, & hoſtium præſidium foret: in cuius medio porta Viminalis nomen habet. [h] Habuitque hortos Saluſtianos, qui præter amœnitatem, profuſiſſimi ſumptus erant. Poſt aliquot verò tempora ædibus pulcherrimis magnæ molis ornatus mons fuit. Inter quas conſpicuę magnitudinis [i] M. Craſſi

ANNOTATIONES.

d *Quod parturientibus opem ferret.*] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. & alibi diximus.

e *Et lucem daret.*] Varro ibi, & Ouidius, qui & aliam rationem reddit lib. 6. Faſtor.

Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus,
Aut quia principium tu dea lucis habes.

f *Cui Puticolæ.*] Varro vbi ſupra, Extra oppida, inquit, à puteis Puticolæ, quod ibi in puteis obruebantur homines: niſi potius, vt Ælius ſcribit, Puticolæ quòd puteſcebant ibi cadauera proiecta: qui locus publicus vltra Exquilias. Feſtus Pompeius lib. 14. non longe à princ. Puticuli, ait, ſunt appellati, quòd vetuſtiſſimum genus ſepulturæ, vt puteus fuerit: & dicti puticuli, quia ibi cadauera putreſcerent. Ex quibus intelligis hic apud Alexandrum non Puticolæ, ſed Puticuli legendum.

g *Exemplo Themiſtoclis.*] Plutarchus in vita illius.

h *Quirinalis quoque.*] De hoc colle Ouid. 6. Faſtor. de Fidio loquens,

Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini,
Inq; Quirinali conſtituere iugo.

Et vide infra in verbo, Sed Quirinalis.

i *Et Viminalis.*] Tertiæ regionis colles, inquit Varro lib. 4. linguæ Latinæ, ab quinque deorum fanis appellati: e queis nobiles duo colles, Viminalis à Ioue Viminio, quòd ibi ſunt aræ eius, aut quòd ibi vimineta fuerunt. P. Victor in 5. regione.

k *Sed Quirinalis à Quirini fano.*] Varro addit ad prædicta, Collis Quirinalis vbi Quirini fanum, qui à Curetibus, qui cum Tit. Tatio Curibus venerunt Romam, quòd ibi habuerunt caſtra. Feſt. Pompeius lib. 15.

l *Qui Agonius.*] Feſtus Pompeius vbi ſuprà, ſed ſunt eius rei verba corrupta. Et præterea lib. 1. vbi de Agoniis ſacrificiis.

m *Et porta quæ illuc ferebat, Agonenſis.*] Feſtus Pompeius in poſtremo loco allegato, eo nomine appellatam eſſe dicit, quod inundato Circo Flaminio, Agonales ludi, qui in eo celebrabantur, extra ipſam portarentur: ludóſque ipſos ideo Agonales eſſe dictos, quia locus in quo initio facti ſunt, fuerit ſine angulo. Agonia ſacrificia, quæ fiebant in monte, hinc Romæ mons Quirinalis, eodem authore dicitur Agonus & Collina porta Agonenſis: & vide ſuprà lib. 4. cap. 6.

n *Namque ex his vni Tricepſos ad ædem.*] Varro d. lib. 4.

o *Contra quam ſacellum Semonis Sangi.*] Liuius 1. Decad. lib. 8.

p *Alteri Salutari.*] Varro d. lib. 4. Feſtus Pompeius lib. 7.

q *Tertio Mutiali.*] Varro ibi, Collis Mutialis, inquit, quinticepſos apud ædem Dei Fidij in delubro, vbi æditũus habitare ſolet. Sed hic ex Varrone & aliis legendum eſt ad ædem Dei Fidij.

r *In eoque Numa.*] Solinus c. 2.

s *Vbi & Primogeniæ Fortunæ templum.*] Liuius 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. 4. & 6. Decad. lib. 5. & Plutarch. in lib. de Fortuna Rom. & problem. cap. 74. 100. & alibi quoque diximus.

t *Quæ publica eſt.*] P. Victor in 6. regione vrbis Romæ.

u *Ac Fidij Sabini Dei.*] Varro d. lib. 4. Ouidius Faſtorum 6. Victor in d. 6. regione, & diximus ſupra lib. 5. c. 10.

x *Salutis.*] P. Victor in d. 6. regione. & de hac quoque vide Liuium 1. Dec. lib. 9. & Macrobium lib. 1. c. 16. & 20. Feſtum Pompeium lib. 17. & ſupra lib. 4. c. 16.

y *Et Floræ.*] P. Victor ibi. Tacitus autem lib. 2. ſcribit ædem Floræ iuxta Circum maximum ab L. & M. Publiciis conſtitutam.

z *Habuitque Circum.*] P. Victor ibi.

a *Et Vallem Quirinalem, vbi Pomponij.*] Id totum eſt Probi Æmylij in vita ipſius Attici, ſed Pamphilianam vocat eam domum, quam hic Tamphilianam nuncupat. P. autem Victor hanc Attici domum ponit in 6. regione in qua erat collis Quirinalis.

b *Aliáſque domos.*] Vt domus Domitiani, vt tradit Victor ibi.

c *Viminalis verò.*] Varro linguæ Latinæ lib. 4. Feſtus Pompeius lib. 19.

d *Vbi eſt campus Viminalis.*] Victor in 5. vrbis regione.

e *Lucus Petilinus.*] Victor in eodem loco. Marlianus lib. 1. Topographiæ vrbis Romæ, c. 8. Liuius Dec. 1. lib. 6. Ita prædicta die in Petilinum lucum extra portam Flumentanam, vnde conſpectus in Capitolium non eſt, concilium populi indictum.

f *Et templum Iunonis Lucinæ.*] Victor ibi.

g *Qui quidem Colles à Seruio Tullio.*] Hæc vſque ad verſic. In cuius medio. ſunt Varronis lib. 5.

h *Habuitq; hortos Saluſtianos.*] P. Victor in 6. regione vrbis. Meminit horum quoque Plinius lib. 7. c. 16. Vide Plutar. in Craſſo.

i *M. Craſſi domus.*] Imò verò L. Craſſi illius oratoris celeberrimi ex Plinio lib. 17. cap. 1. & dictum eſt ſupra, quanquam & P. Victor in 5. regione M. Craſſi domum collocet in colle Viminali.

k *Qui*

domus, nec minore ſumptu C. Aquilii equitis iuris ſcientiſſimi, [k] qui primus de dolo malo inuenit formulas, cuius pleraque extant egregie conſtituta: [l] necnon Q. Catuli inſtructas, aliaſque Romanorum ciuium ædes conſpicuas, in eodem colle annotauere annales.

ANNOTATIONES.

k *Qui primus de dolo malo inuenit formulas.*] Cicero libr. 3. Officiorum, Nondum enim, inquit, Aquilius collega & familiaris meus, eas pertulerat de dolo malo formulas. In quibus ipſis, cum ex eo quæreretur quid eſſet dolus malus: reſpondebat, cùm eſſet aliud ſimulatum, aliud actum. Vide ff. ad leg. Aquil.

l *Necnon Q. Catuli.*] Plinius vbi nuper citauimus.

Qui flamines primi Romæ fuerint, quódue flaminis officium, quibúſve eſſent cæremoniis addicti.

CAPVT XII.

NVMA [a] Pompilius ſummus religionum cultor, inter cætera inuenta & conſtituta, flaminem Iouis aſſiduum ſacerdotem legiſſe fertur, qui ſe & æſtimatione magna fuit, cumque inſigni veſte, toga prætexta, & curuli ſella, ac lictore adornaſſe, duóſque illi flamines adſciuiſſe, vnum Marti, Quirino alterum, genere famáque longè principes, quibus ſacra faciendi & victimas immolandi datum munus erat. [b] Poſt aliquot verò tempeſtates, aucta ciuitate, quum augeri ſacerdotia oporteret, quindecim flamines conſtituti fuere, qui omnes à diis quibus ſacra faciebant, cognomenta ſortiti ſunt; [c] quorum primus Dialis, vltimus Pomonalis. Pomona enim, pomorum dea eſt: [d] Martialis verò, Virinalis, [e] Quirinalis, [f] Vulcanalis, Carmentalis, [g] Falacer & [h] Palatualis, [i] ac Peciri flamen, Martiani ſodalis, & reliqui deinceps poſt Dialem fuere: [k] Dialis enim, quod Iouis ſacerdos foret. Furinalis à Furina, cuius etiam [l] feriæ Furinales. [m] Falacer à Falacre pomorum deo. [n] Palatualis verò quia illi deæ in cuius tutela Palatium erat, ſacra faciebat, nomina cepere: poſt quos nonnullis ex Cæſaribus in deos relatis, poſt funera flamines tributi ex Cæſarum nominibus, quorum ſacris præerant, denominantur: [o] vt Martianus, [p] Helianus,

Dialis. Furinalis. Falacer. Palatualis.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

a NVma Pompilius.] Id princ. eſt Liuii 1. Dec. lib. 1. vbi ſic ſcribit, Sed quia in ciuitate bellicoſa plures Romuli quam Numæ ſimiles reges putabat fore, iturośque ipſos ad bella, ne ſacra regiæ vicis deſererentur, Flaminem Ioui aſſiduum ſacerdotem creauit inſignique eum veſte, & curuli regia ſella adornauit. Huic duos Flamines adiecit, Marti vnum, alterum Quirino. Eſt item Plutarchi in vita ipſius Numæ, & D. Auguſtini de Ciuitate Dei lib. 2. cap. 15. Flaminis cæremonias & leges ſcribunt, cùm Plutarc. in Problemat. tum Gellius lib. 10. c. 15. ex Fabio Pictore, Maſurio Sabino, Varrone, & aliis, tum etiam Feneſtella in libello de Sacerdotiis Romanorum c. 5.

b *Poſt aliquot verò tempora.*] Hæc vſque ad verſic. Poſt quos, ſunt magna ex parte Varronis lib. 1. aut aliorum computatione 4. & iterum 3. aut 6. Linguæ Latinæ, & aliorum, quos tibi citabo in ſeq. Idem Feneſtella cap. 8.

c *Quorum primus Dialis.*] Feſtus Pompeius lib. 11. Maximæ (inquit) dignationis flamen Dialis eſt inter quindecim Flamines: & cum cæteri diſcrimina maieſtatis ſuæ habeãt, minimæ habetur Pomalis, quòd Pomona leuiſſimo fructui agrorum præſidet pomis. Tu tamen eundem vide lib. 13. vbi de ordine ſacerdotum.

d *Martialis verò.*] De quo Liuius 5. Dec. lib. 4. vbi de P. Quintilio Varo flamine Martiali vita functo. & lib. 5. vbi de L. Poſthumio Albino Flamine Martiali inaugurato eo anno Val. Max. lib. 1. c. 1. de cultu deorum, Metellus, inquit, Pont. Max. Poſthumium Conſulem, eundémque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne à ſacris diſcederet, multa indicta, paſſus non eſt. Feſt. Pompeius d. lib. 13. & Macrobius lib. 2. Satur. c. 13. vbi ſcribit luxurioſam cœnam Metelli Pontif. max. quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus eſt à L. Iulio Cæſare Augure. Cic. Philipp. 11. Craſſus Conſul Pontif. Maximus Flacco collegæ Flamini Martiali multam dixit, ſi à ſacris diſceſſiſſet: eam multam populus remiſit.

e *Quirinalis.*] De quo Liuius 1. Dec. lib. 1. & 4. Decad. lib. 7. in duobus locis, quibus loquitur de Q. Fabio Pictore. & Val. Maximus lib. 1. c. 1. de Cultu deor. de L. Iulio Bibaculo, & Feſtus d. lib. 13.

f *Vulcanalis.*] Varro vbi ſuprà.

g *Falacer.*] Vide infrà in verbo, Falacer.

h *Palatualis.*] A Palatuo, inquit Varro lib. 6. & vide infrà ibi, Palatualis.

i *Ac Peciri flamen Martiani ſodalis.*] Id haud dubiè accepit à Iulio Capitolino in vita Pertinacis, ad fin. vbi ſic ſcribitur, Filius Pertinacis Peciri flamẽ eſt factus Marciani ſodalis. Sic enim legebatur in antiquis codicibus, ſed corruptè. Nam vera lectio hæc eſt, Filius Pertinacis patris flamen eſt factus. Marciani ſodales, &c. vt dicam in verbo, Ælianus.

k *Dialis enim quòd Iouis ſacerdos eſſet.*] Varro libr. 4. Cùm Dialis, inquit, à Ioue ſit, qui Dionis eſt. Verùm Feſtus Pompeius libro 6. vbi de flamine loquitur, dicit Dialem flaminem appellari à Dio, à quo vita dari putabatur hominibus.

l *Feriæ Furinales.*] Feſtus Pompeius dicto lib. 6. Furinalia, inquit, ſacra Furinæ, quam deam dicebant. Cicero lib. 3. de Natura deorum Eumenidas commemorans, Quæ, inquit, ſi deæ ſunt & Athenis fanum eſt, & apud nos, vt ego interpretor lucus Furinæ Furiæ ſunt ſpeculatrices credo, & vindices facinorum & ſceleris.

m *Falacer à Falacre pomorum Deo.*] Id, vt iam diximus, eſt Varronis d. lib. 4. Sed locus ipſius Varronis adeò obſcurus eſt, vt minimè intelligam quid velit dicere. & ei videtur contradicere id quod ſuprà ibi, Quorum primus Dialis, adduximus ex Feſt. Pompeio lib. 11. Idem verò Varro lib. 4. Flamen, ait, Falacer à diuo patre Falacro, nec adiicit, pomorum Deo, vt hic Alexander dicit: ſed id, vt puto, voluit iungere ex eodem d. lib. 6.

n *Palatualis verò.*] Feſtus Pompeius lib. 14. Palatualis, inquit, flamen conſtitutus eſt ad ſacrificandum ei deæ, in cuius tutela Palatium eſt.

o *Vt Martianus.*] Vide in ſeq. & ſuprà ibi, Ac Peciri flamen.

p *Helianus.*] Heluianus legendum eſt ex Iulio Capitolino in vita Pertinacis ad fin. Marciani ſodales, qui diui Marci ſacra curabant, Heluiani dicti ſunt propter Heluium Pertinacem. Ita enim habet vera lectio, quæ corrupta erat in antiquis codicibus, vt iam diximus. Sed & de his loquens Ælius Spartianus in Septimio Seuero, Fuimus, inquit, centoriani

Fla. curiales. *Fla. plebis.* *Singulis curiis bini præpoſiti ſacerdotes.* *Adyciales & adipales cœnæ.* *Fla. à quibus crearentur.* *Flamines vnde dicti.* *Fla. dialis albo galero inſignis.*

[q] Antoninianus,& [r] reliqui. [s] Erántque curiales flamines,maiores:plebis verò minores:nā præter præſcriptos,quum in ſua quiſque curia publica ſacra facerent, ſingulíſque curiis ſui magiſtri eſſent,a quibus ſacra populo dabantur, [t] hi nimirum curiales flamines, eò quòd curiis præeſſent, dicti ſunt, ſingulis enim curiis bini præpoſiti erant ſacerdotes,honeſti ordinis, moribus & virtute præſtantes, quorum nemo citra quinquageſimum annum inferior ætate fuit: [u] qui niſi à collegio nominarentur, ad flaminium admitti non poterant. Quippe ſacerdotes, niſi quos digniſſimos putabant, ad collegium nullos admiſere,admiſſique inaugurabantur: [x] quo die auguribus, pontificibus,regi ſacrorum,& veſtalibus virginibus,[y] cœnas opiparas magnificè apparabant,[z] quæ aduciales ſeu [a] adipales dictę.[b] Nonnonquam verò pontificem maximum flaminem creauiſſe exemplis relatum eſt, ſiquidem Cneus Valerius Flaccus à Publio Licinio pontifice maximo Dialis flamen creatus, ſacerdotium geſſit magnificè,qui quum fuiſſet vita & moribus inquinatiſſimus,& parum ſecunda fama; poſtea ſumma religione & continentia flaminio præfuit,magnoq; honore & pudore ſpectatiſſimus euaſit.Sæpe tamen à dictatore flaminem proditum, plerumque à populo vel principe,comperimus. Qui tametſi proditus eſſet, non tamen ſacerdotium gerebat,quin à pontificibus prius eſſet in collegium cooptatus. [c] Qui quidem,quòd pileum geſtaret, in quo virgula oleaginea [d] modicum lanæ habens in ſummo, inſtar fungi inerat, [e] flamines quaſi filamines dicti ſunt, [f] quem quum per æſtum ferre non poſſent,dempto pileo, caput ligabant filo, [g] quòd nudo capite incedere fas non erat. Solus tamen inter reliquos flamines [h] Dialis albo galero inſignis eſt, quem niſi ex ouis albæ tergore Ioui immolatæ fieri non decebat, vt eo inſignia reliquis conſpicuus foret.[i] Feſto tamen die flamen & ſi æſtu laboraret,filo dēpto,pileum

ANNOTATIONES.

rium Pertinacis imagini duxit, eúmque inter diuos ſacrauit, addito flamine & ſodalibus Heluianis, qui Marciani fuerant:ſe quoque Pertinacem vocari iuſſit.

q *Antoninianus.*]Idem Capitolinus in Antonino Pio,& in Antonino Philoſopho,& Spartianus in Caracalla.

r *Et reliqui.*] Vt Aurelianus ex Capitolino in Antonino Pio,& Alexandrinus ex Lampridio in Alexandro Seuero.

s *Erántque.*] Feſtus Pompeius lib.11.Maiores,ait,flamines appellabantur Patricij generis,minores plebei.

t *Hi nimirum Curiales flamines.*] Pompeius lib. 3. Curiales flamines curiarum ſacerdotes.

u *Qui niſi à collegio nominarentur.*] Augur enim Augurem cooptabat in demortui locum,vt teſtatur Cicero Philippica 14.his verbis. In primis paternum Auguratus locum,in quem ego eum, vt quod à patre accepi filio reddam, mea nominatione cooptabo.

x *Quo die.*] Macrobius Saturnal.lib.3.c.13.Cœnarum autem Augurahum meminit Cicero lib.7.Epiſtolarum Familiarium ad Gallum.& Varro lib.3.de Re ruſtica, cap.6. vbi ſic ſcribit,Primus omnium Q.Hortenſius Augurali adiiciali cœna pauones poſuiſſe dicitur, quod protinus factum, tam luxurioſi,quàm ſeueri boni viri laudabant.

y *Cœnas opiparas.*] Quod ſatis indicat Horatius Carm. 2. Ode 14.in fi.

Abſumet heres Cæcuba dignior
Seruata centum clauibus,& mero
Tinget pauimentum ſuperbo
Pontificum potiore cœnis.

Quo loco Cælius Rhodiginus ſcribit prælautas cœnas Pontificales dici prouerbio.Quod & Macrob.obſeruat loco ſuprà citato,vbi vetuſtiſſimam quandam Pontificis cœnam deſcribit dicens ſummo apparatu eam, & omnigenis lauticiis affatim inſtructam fuiſſe.

z *Quæ aduciales.*] Plinius lib.10.c.20.Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortenſius adiiciali cœna ſacerdotij.Et lib.29.cap.4.poſt princ.de Catulina loquens, Catulos lactentes adeò puros exiſtimabant ad cibum, vt etiam placandis numinibus hoſtiarum vice vterentur his. Genito mane catulo res diuina fit,& in cœnis deum etiamnum ponitur catulina. Adiicialibus quidē epulis celebrem fuiſſe,Plauti fabulæ indicio ſunt.Hactenus Plinius. In qua re tamen tibi ſciendum eſt vtrobique in quibuſdam codicibus Plinij Adiciali & Adicialibus legi. Quod autem dicit Plinius de Fabulis Plauti, Fabula in Saturio nomen erat, vt videre licet ex Feſto Pompeio, vbi ſcribit Catulinam carnem eſitauiſſe, hoc eſt, comediſſe Romanos. Plautus in Saturione refert. hæc ille, ſed ea Comœdia iniuria temporis periit.

a] *Adipales.*]Feſtus Adipales cœnas ſacerdotum vocat,quæ & Adiiciales dicuntur.

b *Nonnunquam verò.*]Hæc vſque ad verſicul.Sæpe tamen. ſunt Liuij 3.Decad.lib.7.Flaminem Dialem inuitum inaugurari coegit P. Licinius Pontifex Maximus C. Valerium Flaccum.Sunt & Valerij Maximi lib.6.cap.9.de Mutatione morum fortunæ. vbi paulò amplius hanc hiſtoriam ſcribens:ait,C.Valerius Flaccus à P.Licinio Pont.Maximo flamen factus,quo facilius à vitiis recederet, ad curam ſacrorum & cæremoniarum conuerſo animo,vſus duce frugalitatis religione, quantum prius luxuriæ fuerat exemplum, tantum poſteà modeſtiæ & ſanctitatis ſpecimen euaſit.

c *Qui quidem quòd pileum geſtaret.*]Feſt.Pompeius lib.1.Albogalerus,ait, à galea nominatur.Eſt enim pileum capitis, quo Flamines, id eſt, ſacerdotes Iouis vtebantur: fiebant enim ex hoſtia alba Ioui cæſa, cui affigebatur apex virgula oleaginea.

d *Modicum lanæ habens.*] Virgilius lib.8.Æneid.

Lanigeróſque apices.——

Et ibi Seruius Honoratus ſic ſcribit,Flamines in capite habebant pileum,in quo erat breuis virga deſuper habens lanæ aliquid:quod cùm per æſtus ferre non poſſent,filo tantùm capita religare cœperunt:nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat.Vnde à filo,quo vtebantur,Flamines dicti ſunt,quaſi filamines.

e *Flamines quaſi filamines.*] Feſtus Pompeius lib. 6. Flamen, ait,Dialis dictus,quòd filo aſſiduè velетur, idémque appellatur Flamen quaſi filamen.Et Seruius vbi nuper.Aliter autem Plutarchus in Numa, à pileo quaſi Pilamines dictos ſcribit.quem & ipſum vide problematum c.59.

f *Quem cùm per æſtum.*] Seruius vbi ſuprà in verbo.Modicum lanæ habens.

g *Quòd nudo capite incedere fas non erat.*] Flamines, ſcribit Varro libr.4. linguæ Latinæ, quòd in Latio capite velato erant ſemper,ac caput cinctum habebant filo,Flamines dicti.Gellius lib.10.c.15. cæremonias & leges Flaminis ſcribens ſic ait, Ac ſine apice ſub dio eſſe licitum non eſt:ſub tecto vti libet. & Seruius vbi ſuprà ibi, Modicum lanæ habens.

h *Dialis albo galero inſignis eſt.*] Feſt. Pompeius quo loco citauimus ſuprà in verbo, Qui quidem quòd pileum. & Gellius d.lib.10.c.15.ex M. Varronis lib 2. Rerum diuinarum verbis,Is ſolus,inquit,album habet galerum,vel quòd maximus eſt, vel quòd Ioui immolata hoſtia albato fieri oporteat.

i *Feſto tamen die.*] Seruius in d.lib.8. vbi ſuprà ad ea, quæ

ſumebat:tunc enim filo ligaſſe caput,non ſatis erat.[k] Quippe celebri die flaminem ſine pileo eſſe non conuenit.[l] Eſt tamen obſeruatum inter flamines, Dialem aſſidue pileum lanamque geſtare,quum reliquis flaminibus,tunc quum ſacrum faciunt,& feſta ac religioſa die cum pileo eſſe deceat.[m] Si tamen mortem oppetere Dialem forte contingeret,tunc quum agit animam,cum pileo eſſe minime conuenit:depoſito enim pileo decumbere,& animam efflare oportebat.[n] Aliter apud Ægyptios,nam ſacrarum literarum ſcriptores,qui loco flaminis ſunt,puniceum filum pro inſigni capitis,non pileum deferunt.[o] Horum ergo in ſacrificiis deorum,non minimum ius poteſtaſque fuit. Nam quæ ſacra diis darentur,& quæ victimæ cæderentur,& quando exta offerrentur, & an perfecto ſacrificio litatum foret, enunciare debebant:tum ſacrorum cura & ceremoniarum ad eos ſpectauit & pertinuit.[p] Quod ſacerdotium non [q] ſicut auguris,perpetuum erat:ſiquidem ſi ſacra non rite feciſſet,aut neglectæ religionis flamen argui poſſet,ſeu aliquid aduerſus conſtitutũ faceret,flaminio abire oportebat.[r] Sulpitius enim flamen,quod inter ſacrificandum apex prolapſus fuiſſet, ſacerdotio deiectus fuit.[s] Caius etiam Claudius, & Cornelius Cethegus, quod exta victimæ perperam dederat, abire flaminio neceſſum habuit.[t] Cumque flamen ſacra diis dare,& hoſtiam immolare vult,flamineum puerum aut puellam iuxta habebat,qui parati intentique miniſterio, & ſacrificanti præſto forent, quæque exequenda, quæ patrij moris & ritus erant, ſacris miniſtraret:[u] quos non niſi ingenuos,patrimos & matrimos eſſe decebat.[x] Cui ad ſacra eunti,præco Præcimitator dictus,præire & præmonere ſolebat populo,vt diu ſacra fiunt, ab opere ceſſarent:qui ſi contumacius parerent,pignoribus & mulcta plectebantur:neque enim flaminem aut regem ſacrorum religioſis diebus aut feriatis opus facientem videre fas erat. Quin etiam dum operabatur ſacris,eo corporis ornatu erat,[y] vt fibulis æneis accinctus, victimas cæderet, & diis libaret.[z] Ipſiuſque vxorem,[a] cui flaminicæ nomen, quoties tonitrua audiſſet, feriari neceſſum erat.[b] Cui hoc eſt muneris loco datum,vt a viro diuertere non liceret:[c] namque ipſe vnius vir vxoris,& flaminica viri vnius vxor eligebatur:[d] ſicut Ægyptij ad Tauri ſacra ſemel maritũ aſſumpſere.[e] Cumque

Sacrarũ literarũ ſcriptores loco flaminum apud Ægyptios.
Flamin[illegible] munus.
Fla. quibus de [illegible] ſa[illegible] abdica[illegible] cogerentur.
Flaminei pueri aut puellæ miniſterio vtebatur.
Flamen in ſacris.
Ornatus flaminis.
Flaminica vxor flaminis.
Flamē vnicam duntaxat vxorem ducebat.

ANNOTATIONES.

adduximus, addit, Verùm feſtis diebus filo depoſito pilea neceſſe erat accipere,quæ,ſecundum alios,ad oſtendendam ſacerdotij eminẽtiam ſunt reperta:ſicut columnæ mortuis nobilibus ſuperponuntur ad oſtendendum eorum culmen. Alij dicunt propter eminentiam dignitatis: ſed quia cum ſacrificarent apud Laurolauinium, & eis exta frequenter aues,de vicinis venientes lucis, arriperent, eminentia virgarum eas terrere voluerint. Exinde etiam conſuetudo permanſit, vt apud Laurolauinium ingentes haberentur virgę,non breues,vt in vrbe. Sunt etiam qui Flamines à geſtamine pilei,quaſi Pilamines dici putãt. Hactenus Seruius.

k *Quippe celebri die.*] Plutarchus probl.Rom.c.39.

l *Eſt tamen obſeruatum.*] Apud Appianum bellorum Ciuilium lib.1.Quo etiam pertinet illud lib.2.Æneidos,

Ecce leuis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex.———

Vbi Seruius,Apex,inquit,propriè in ſummo Flaminis pileo virga lanata, hoc eſt, cuius extremitati modica lana eſt: quod primum conſtat apud Albam Aſcanium ſtatuiſſe.Sed eos in capite lanam tuliſſe ſatis videri poteſt ex eo Prudentij loco in Apotheoſi,

Flamen & ipſe ſuas miratur vertice laurus
Cedere———

m *Si tamen mortem oppetere.*] Idem Appianus d. libr.1. ſed alio loco loquens de L. Merula Flamine Diali, Itaque,inquit,Merula venas ſibi incidit,& ex tabellis illi adſtantibus clarè deprehenſum eſt eum pileum prius abieciſſe. Non enim ſacerdotem fas fuit eo indutum mortem obire.

n *Aliter apud Ægyptios.*] Vide Diodorum Siculum lib.6. c.10.Herodotum in Euterpe.

o *Horum ergo.*] Ad Romanos redit. Pomponius Lætus de Sacerdotiis Ro.c.1e.Feneſtella c.8.

p *Quod ſacerdotium.*] Id probat ex ſequentib.

q *Sicut Auguris.*] Augur enim perpetuus erat, quod dictum eſt lib.5.c.19.

r *Sulpitius.*] Val.Maximus lib.1.c.1.

s *Caium Claudius & Cor.Cethegus.*] De his duobus Liuius 3.Decad.lib.6. C. Claudius Flamen Dialis quod Exta perperam dederat,Flaminio abiit & Valerius Maximus d. lib. 1.c.1 de Cultu deorum,vbi ſcribit P.Cæcilium, M. Cornelium, M. Cethegum,& C. Claudium propter exta parum curiosè admota aris deorum immortalium, variis temporibus,belliſque diuerſis Flaminio abire iuſſos ac coactos fuiſſe.

t *Cùmque Flamen ſacra diis dare.*] Pomponius Lætus & Feneſtella vbi ſuprà.

u *Quos non niſi ingenuos.*] Liuius Dec.4.lib.7.non adeò procul a princ.de procuratione prodigiorum,Decem ingenui, inquit,decem virgines, patrimi omnes matrimique ad id ſacrificium adhibiti.Feſtus Pompeius lib.6. non longè à fine, Flaminius,inquit, Camillus puer dicebatur ingenuus patrimes & matrimes, qui Flamini Diali ad ſacrificia præminiſtrabat:antiqui enim miniſtros Camillos dicebant.Et paulò pòſt,Flaminia dicebatur ſacerdotalis, quæ Flaminiæ Diali præminiſtrabat:eaque patrimes & matrimes erat, id eſt, patrem matrémve adhuc viuos habebat. Sed & idem lib.11.Matrimes ac patrimes dicuntur,quibus patres & matres adhuc viuunt.Et lib.14.Sed ad id quod de Camillo dictum eſt,vide quæ proximè dicta ſunt ſuprà lib.4.c.17. Pater patrimus dicebatur apud antiquos, qui cùm iam pater ipſe eſſet,habebat etiam tunc patrem.

x *Cui ad ſacra eunti,præco Præcimitator.*] Hæc vſque ad verſicul.Quinetiam,fere ſunt Feſti Pompeij lib.14.apud quem tamen legitur,Præcimiatores. Sunt autem qui non ineptè proclamatores legunt.

y *Vt fibulis æneis amictus.*] Feſtus Pompeius lib.9.Infibulati ſacrificabant Flamines propter vſum æris antiquiſſimum æneis fibulis.

z *Ipſiuſque vxorem.*] Macrobius lib.1.Saturnal.c.16.ſic ſcribit,Flaminica,quoties tonitrua audiſſet, feriata erat,donec placaſſet deos.

a *Cui Flaminica nomen.*] Paſſim apud omnes. Sed & Flaminicæ dicebantur,vt ex Trogo dicemus poſteà.

b *Cui hoc eſt muneris loco.*] Gellius lib.10.c.15.Flaminē amiſſa vxore flaminio decedere. & matrimonium Flaminis ſola morte dirimi.Plutarchus probl.49.

c *Namque ipſe vnius vir vxoris & Flaminica.*] Tertullianus in libro de Exhortatione caſtitatis,& in libro de Monogamia vtrobique in fi.

d *Sicut Ægyptij ad Tauri ſacra.*] Diodorus Siculus lib.1.c. 3.& vide infrà.

e *Cùmque ob ſacerdotij dignitatem.*] Liuius 3.Decad. lib.7. C. Flaccus flamē captus à P.Licinio Pontifice Maximo,ita repentè exuit antiquos mores, vt nemo tota iuuẽtute habe-

retur

ob ſacerdotij dignitatem, in ſenatum venire, & ſententiam dicere, antea flamini licuerit, idq́ue poſt temporum curricula eorum deſidia obliteratum eſſet, L. Flaccus flamen rem longe intermiſſam reuocauit, eique & reliquis flaminibus, vt veteri iure vſurpato, in ſenatum ingredi, & publico concilio intereſſe, togamque prætextam, & ampliſſimi ordinis ornamenta habere liceret, ſenatus conſulto datū eſt,

Carbaſus flam. indumētum.

[f] tametſi carbaſum flaminis indumentum proprium fuiſſe dicant. [g] Ex eo enim, quoties frequēs ſenatus haberetur, flamini haud ſecus quam ſenatori in curiam veniendi, conſultandi, ſuffragandi, cenſendique poteſtas data fuit. Et tametſi flamines ſacerdotio addicti eſſent, non [h] tamen à belli muneribus

Fla. à belli muneribus nō in totum immunes.

erant immunes, ſæpiuſque res à patribus tentata, & in vtramque partem ſermonibus agitata fuit, deniq́ue lex lata fuiſſet, vt tam flamines quàm reliqui ſacerdotes militiæ munere vacarēt, niſi Gallorum imminente tumultu, quum reſpublica milite egeret, à militia minimè auocandos decreuiſſent. [i] Sæpe tamen flamines, ne ad bellū irent, religione inhibitos ferunt: [k] quippe Cæcilius Metellus pontifex max. Aul. Poſthumium conſulem, quoniam flamen Martialis erat, ne ad bellum proficiſceretur, néve ſtipendia faceret, inhibuit, [l] aliósque vetitos fuiſſe conſtat, ne cura belli, & rei militaris procuratio, illos à ſacris auocaret.

Fla. prouinciis aliquoties præerat.

[m] Nonnunquam verò Dialem flaminem extra Italiam ſortitum prouinciam inuenimus aſſerentem, nullas religiones Diali, Martiali, & Quirinali prouincias ſortiri vetuiſſe. [n] Auguſtus tamen Octauius annuam abſentiam, & prouinciarum adminiſtrationem Diali concedi vetuit, ne à cura ſacrorum nimium diu abeſſet.

Ceremoniæ quibus flamen dialis aſtrictus erat.

[o] Qui quidem ſicut inter flamines honore præcipuus, ſic maximis cæremoniis aſtrictus erat: [p] quippe ſoli flamini in primis iurare non licebat, nefas æſtimantes, cui deorum ſacra & cæremoniæ credita ſunt, ipſi verbo aſſerenti fidem non habere: cui hoc munus impendebat, vt ſingulis Idibus, quas feriatas habebat, bouem Ioui immolaret: [q] vtq́ue ad flaminium aſſumptus, è patrio iure immunis confeſtim ſui potens fiat. [r] Eidémque ſub diuo vngi, [s] vel ſine interula eſſe, [t] aut equo vehi, [u] noctémve vnam ab vrbe abeſſe non licebat.

Fla. dialis vxore defuncta, ſacerdotio cedere cogebatur.

[x] Si tamen aduerſa valetudo Dialem inceſſiſſet, pontificis maximi arbitrio, vltra binoctiū abeſſe poterat, dum ne diebus publici ſacrificij, nec ſæpius

ANNOTATIONES.

retur prior: nec probatior primoribus patrum, ſuis pariter alieniſque eſſet. Huius famæ conſenſu elatus ad iuſtam fiduciam ſui, rem intermiſſam per multos annos ob indignitatem Flaminum priorum repetiuit, vt in Senatum introiret. Ingreſſum eum curiā cùm L. Licinius Prætor inde eduxiſſet, Tribunos plebis appellauit Flamen. Vetuſtum ius ſacerdotij repetebat, datum id cum toga prætexta, & ſella curuli C. Flaminio eſſe. Prætor non exoletis vetuſtate annalium exemplis ſtare ius: ſed recentiſſimæ cuiuſque conſuetudinis vſu volebat, nec patrum, nec auorū memoria Dialem quenquam id ius vſurpaſſe. Tribuni rem inertia Flaminum obliteratam ipſis, non ſacerdotio damno fuiſſe cùm æquum cenſuiſſent, ne ipſo quidem contrà tendente Prætore magno aſſenſu patrum plebiſque Flaminem in Senatum introduxerunt: omnibus ita exiſtimantibus, magis ſanctitate vitæ, quàm ſacerdotij iure rem eam Flaminem obtinuiſſe.

f *Tametſi carbaſum Flaminis indumentum.*] Vnde id acceperit neſcio, illud ſcio Valer. Maximum id indumenti genus tribuiſſe Veſtali lib. 1. c. 1. de Cultu deorum, vbi de Æmylia virgine Veſtali. Cæterum de Carbaſo vide Nonium Marcellum de Genere veſtimentorum.

g *Ex eo enim quoties.*] Id ex ſequela eius eſt, quod ſuprà ibi, Cúmque ob ſacerdotij. diximus ex Liuio.

h *Non tamen à belli muneribus.*] Hæc vſque ad verſicu. Sæpe tamen. ſunt Plutarchi in Camillo, vbi ſcribit apud Romanos lege cautum fuiſſe, vt ſacerdotes immunes eſſent à militia: niſi vrgeret bellum Gallicum, quod & nos diximus ſuprà lib. 2. c. 8. vbi & de Ægyptiis & Indis loquuti ſumus.

i *Sæpe tamen Flamines ne ad bellum irent.*] Gellius d. lib. 10. cap. 15. & probatur ex ſeq. & vide etiam ibi, Aliósque vetitos.

k *Quippe Cæcilius Metellus.*] Val. Maximus lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum. & L. Florus Epitome Liuij lib. 59.

l *Aliósque vetitos.*] Vt M. Æmylium Regillum ex Liuio 3. Decad. lib. 4 in Oratione Q. Fabij, Reſtat, inquit, vt pauca de iis in quos prærogatiuæ fauor inclinauit, dicā. M. Æmylius Regillus Flamen eſt Quirinalis, quem neque mittere à ſacris, neque retinere poſſumus, vt non deum, aut belli deſeramus curam. Et Q. Fabium Pictorem ex eodem 4. Decad. lib. 7. cuius hæc verba ſunt, Q. Fabius Pictor Flamen Quirinalis & Prætor, Sardiniam prouinciam ſortitus eſt. Prius quàm in prouincias Prætores irent, certamen inter P. Liciniū Pontificem Maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem Flaminem Quirinalem, quare patrum memoria inter L. Metellum & Poſthumium Albinum fuerat. Coſ. illum cum C. Luctatio collega in Siciliam ad claſſem proficiſcentem, ad ſacra retinuerat Metellus Pontif. Maxim. Prætorem hunc, ne in Sardiniam proficiſceretur, P. Licinius tenuit. & in Senatu, & ad populum magnis contētionibus certatum eſt: & imperia inhibita vltro citróque, & pignora capta, & mulctæ dictæ, & Tribuni appellati, & prouocatum ad populum eſt. Religio ad poſtremum vicit, & dicto audiens eſſe Flamen Pontifici iuſſus, & mulctæ ex iuſſu populi remiſſæ. Ita prouinciæ ereptæ prætorem magiſtratu abdicare ſe conantem, patres authoritate ſua deterruerunt: & vt ius inter peregrinos diceret, decreuerunt.

m *Nonnunquam verò Dialem Flaminem extra Italiam.*] Cornelius Tacitus lib. 3. vbi de Seruio Maluginenſi Flamine Diali imperium Proconſulare Aſiæ ambiente diſſerit.

n *Auguſtus tamen Octauius.*] Idem Cornel. Tacitus d. lib. 3. non adeò procul à fi.

o *Qui quidem ſicut inter Flamines.*] Feſtus Pompeius lib. 11. & dictum eſt ſuprà in verbo, Quorum primus Dialis.

p *Quippe ſoli Flamini in primis iurare non licebat.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. in fine. Plutarchus. problem. c. 43. Gellius lib. 10. c. 15. Feſtus Pompeius lib. 9.

q *Vtq́; ad Flaminium aſſumptus.*] Cornel. Tacitus lib. 4.

r *Eidémque ſub diuo vngi.*] Plutarchus prob. c. 39. vbi rationem reddit.

s *Vel ſine interula eſſe.*] Gellius d. lib. 10. c. 15.

t *Aut equo vehi.*] Plutarchus & Gellius vbi ſupra, & præter ea Feſtus Pompeius lib. 5. rationem reddens, ait, æquo vehi Flamini Diali non licebat, ne ſi longius digrederetur, ſacra negligerentur.

u *Noctémve vnam.*] Liuius 1. Dec. lib. 5. in Oratione M. Furij Camilli Dictatoris, Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem nefas eſt. Plutarchus, qui huius rationes tres affert: vbi ſuprà.

x *Si tamen aduerſa valetudo.*] Cornelius Tacitus lib. 3. Quoties, inquit, valetudo aduerſa Flaminem Dialem inceſſiſſet, vt Pontificis Maximi arbitrio dum ne pluſquam binoctium abeſſet, dum ne diebus publici ſacrificij, neu ſæpius quam bis eundem in annum.

y *Dialémque*

quàm bis eodem anno procul fiat. [y] Dialémque, coniuge defuncta, flaminio abire oportebat, quia ſine coniuge eſſe, [z] aut iterum coniugio copulari non decebat: nanque bis nupti, ſacerdotio pelluntur. [a] Quod ab Ægyptiis æque ſeruatum eſt, vt ſemel tantum ſacerdoti nubere fas ſit, quum reliqui pro voluntate & facultatibus plures capiant. [b] Frumentum quoque, [c] farinam, & [d] carnem crudam, [e] canem, capram vel [f] equum tangere vetabatur. [g] Hederam Dialis ſi attigiſſet, [h] vel annulum cum gemma, [i] aut nodum habuiſſet, piaculum admitti putabatur: [k] fabam tangere aut nominare, [l] vel funebres tibias audire, Diali flamini non licet: [m] neque enim feralia attrectare fas erat. [n] Capillum ſi tonderet, niſi æneis cultris, velut turpiſſimo facinore tenebatur. Quod a Sabinis ſumptum crediderim, quibus æneo cultro ſacerdotes capillum tondere præcipitur. [o] Ignem ex Dialis flaminis domo efferri, niſi ſacrorum cauſa, aut [p] procinctam claſſem videre, paratasque ad bellum copias, piaculare eſt. [q] Mortuæque pecudis corio flamini calceos fieri, nefandum: [r] cuius ſacerdoti ab vrbe tribus abeſſe noctibus non licet: [s] aliiſque cæremoniis Dialis aſtrictus erat, quibus a vilioribus ſacerdotibus reliquisq; flaminibus cultu & ornatu longè ſanctior erat atque conſpectior. [t] Ægyptiis verò diu ſeruatus inoleuit mos, vt ſacerdoti nec fabam ſerere aut comeſſe, neque aſpicere liceret: quibus erat conſtitutum, lege apud Memphim lata, vt Iſidis ſacerdotes ſemper deraſo ſint capite: vtque tertia quaque die corpus eradant, & frigida abluant, ter die, noctu bis: piſcium quoque etiã tactu abſtineant, nedum eſu: veſtémque lineam, calceos papyraceos gerant: [u] ouillis, [x] nec ſuillis carnibus veſcantur:

Sacerdotibus ſemel tantum nubere fas.

Ægyptiorũ ſacerdotum cæremoniæ.

ANNOTATIONES.

y *Dialemq. coniuge defuncta.*] Trogus hiſtoricus lib. 22. cuius hæc verba ſunt apud Priſcianum lib. 5. cap. 1. Papirio propter Flaminiæ flaminio abiit. Plutarch. problem. c. 49. Gellius lib. 10. cap. 15.

z *Aut iterum coniugio copulari.*] Plutarchus vbi nuper citauimus. & Tertullianus in libro de Monogamia ad fin. & in libro de Exhortatione caſtitatis etiam ad fi.

a *Quod ab Ægyptiis.*] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3.

b *Frumentum.*] Legendum eſt, Fermentum ex Plutarcho Problematum c. 109. vbi huius rationem reddit, & Gellio lib. 10. c. 15.

c *Farinam.*] Plutarchus & Gellius in iiſdem locis.

d *Et carnem crudam.*] Plutarch. problem. c. 110. vbi huius prohibitionis rationem reddit. & Gellius vbi ſupra.

e *Canem.*] Idem Plutarch. Problem. c. 111. cuius hæc verba ſunt, Quid eſt quòd cane & capella ſacerdotem adeo abſtinere voluerunt, vt non modò attingere, ſed ne appellare quidem liceret? An quòd capram quaſi luxurioſam, atque olidam abhorrerent? an quòd tanquam morbidam timerẽt: Videtur etenim præter cætera animalia comitiali morbo tentari, & qui guſtarint aut attigerint, huiuſmodi aliquid timere. Huius rei cauſam aſſignant poros anguſtos, quibus clauſis etiam ſpiritus ſæpiſſime includitur, quod arguit vocis tenuitas. Quicunque enim hoc morbi genere tentantur, ſimilem capellæ vocem edunt. Canis verò eſt minus quidem luxurioſus & fœtidus: quanquam ſunt qui dicant, ne canem quidem in Athenienſium arcem admitti fas eſſe, nec Delum inſulam attingere, quòd in propatulo & paſſim coeat, qua in re aliorum animalium diſſimilis ſit: nam boues, equi, ſues, non in propatulo ineunt. Sed veram cauſam penitus ignorant. Canis enim templis omnibus idcirco arcetur, quòd pugnax eſt animal, & in primis ferox, vt tutum ſupplicibus perfugium præbeant. Veriſimile igitur eſt Iouis ſacerdotem, tanquam animatam & ſacram quandam effigiem ac ſimulachrum, ad quod omnibus, tanquam ad aram, confugere liceat, egenis ac ſupplicibus repoſitum eſſe, vnde nec deterreri, nec arceri omnino poſſint. Quocirca in ipſo ianuæ veſtibulo ac limine, eidem poſita erat lectica.

f *Equum.*] Gellius lib. 10. cap. 15.

g *Hederam.*] Plutarch. Problem. cap. 112. Gellius vbi ſuprà. Feſtus Pompeius lib. 8. rationem reddit.

h *Vel annulum.*] Gellius & Feſtus vbi ſuprà.

i *Aut nodum habuiſſet.*] Iidem iiſdem in locis.

k *Fabam.*] Gellius quoque vbi ſupra, & Feſtus lib. 6. vbi rationem reddit. & vide Plutarchum Problem. cap. 95.

l *Vel funebres tibias.*] Idem Feſtus eodem libro 6. ſed alio loco.

m *Neque enim feralia attrectare.*] Cornelius Tacitus lib. 1.

n *Capillum ſi tonderet, niſi æneis cultris.*] Seruius lib. 1. Æneid. in eum locum,

Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæq;
Ære trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis.

Aerea ideo inquit, vel quod æs magis in vſu veteres habebant, vel quòd religioni magis apta eſt hæc materies. Denique Flamen Dialis æreis cultris tondebatur. Vide Gellium vbi ſuprà.

o *Ignem ex Dialis Flaminis domo.*] Gellius lib. 10. cap. 15. & Feſtus Pompeius d. lib. 6. ſed alio quoque loco.

p *Aut procinctam claſſem videre.*] Gellius ibi. & ipſe Feſtus Pompeius lib. 14. vbi declarat quid ſit procincta claſſis, vt etiam facit alio loco eiuſdem libri.

q *Mortuæ pecudis corio.*] Idem Pompeius lib. 13.

r *Cuius ſacerdoti ab vrbe tribus, &c.*] Plutarch. Problematum cap. 39.

s *Aliisq; cæremoniis Dialis aſtrictus erat.*] Id conſtat ex Gellio vbi ſuprà.

t *Ægyptiis verò.*] Hæc vſque ad Verſicul. Ouillis. ſunt Herodoti lib. 2. Euterpe, Fabas Ægyptij in ſua terra nec admodum ſerunt, neque natas, aut crudas, aut in aqua coctas edunt. Sacerdotes verò ne aſpicere quidem ſuſtinent, arbitrantes haud mundum illud legumen eſſe. Ad id quod dicit de faba, præter Herodotum, adde Plinium, qui authoritate Varronis lib. 18. c. 12. tradit Flaminem faba non veſci, quoniam in flore eius lugubres litteræ reperiantur. Et ad id quod de raſo capite dicit, adde illud Apuleij loquentis de huiuſmodi ſacerdotibus lib. vlt. Aſini aurei, Hi capillum deraſi funditus, vertice prænitentes, magnæ religionis terrena ſydera, æreis & argenteis, imò vero aureis etiam ſiſtris argutũ tinnitum conſtrepentes. Hinc calui paſſim a poetis vocantur. Iuuenalis ſat. 6.

Qui grege linigero circundatus, & grege caluo.

Martialis,

Linigeri fugiunt calui.

Quin etiam Lampridius de Imperatore Cõmodo ſcribens, ſic inquit, Sacra Iſidis coluit, vt & caput raderet, Anubim portaret. Qui loci probant & illud quod de veſte linea dictum eſt, vti etiam illud Ouidij Metam. lib. 1.

Nunc dea Linigera colitur celeberrima turba.

Et Suetonij in Othone cap. 12. eodemque vltimo. Sacra etiam Iſidis ſæpe in linea religioſaque veſte propalam celebraſſe.

u *Ouillis.*] Cur Ægyptij ab ouibus & arietibus abſtineant, rationem reddit Herodotus lib. 2. in Euterpe.

x *Nec ſuillis carnibus.*] Idem Herodotus dicto lib. 2. Euterpe, Suem Ægyptij ſpurcam belluam arbitrantur: quam ſi quis vel tranſeundo contigerit, abit lotu ſeſe cum ipſis veſtimẽtis ad flumen. Eoq; ſoli omnium ſubulci in Ægypto,

[y] ſal cibis nõ adhibeant: [z] vino abſtineant, aut ſi bibere libet, perparco vtantur: [a] mare deteſtentur & nautas: a quibus inſtitutum eſt, Apidi potum dare ex peculiari puteo, nõ ex Nili aqua. Apud Græcos vero flaminibus, [b] Stephanophoris nomen fuit, quibus ferre coronam & comam promiſſam proprium erat: qui etiam arma ſumere, aut Phocenſium agros inuadere lege vetabantur: [c] Poliadis quoque Mineruæ flamini hoc dabatur præcipuum, vt caſeum recentem tangere perpetua lege vetaretur: Pinii bi vero aureum ſceptrum coronis & vittis redimitum ferre. Flamini autem Epheſiæ Dianæ, qui eunuchus erat, [d] Megabyzo nomen fuit, [e] Cereris vero Eumolpidi. [f] Apud Hebræos Eſſæi ſummi ſacerdotes loco flaminis erant, qui vino, coniugio & carnibus abſtinent, & duriori cubili degunt. Sed præter Dialis præſcriptas cæremonias, aliæ fuerut vxori flaminis præſtitutæ, quas perpetua lege ſeruare tenebatur, quum ex Romuli conſtituto ſacerdotum vxores cum viris conſecrentur. præſcriptisq; cæremoniis teneatur, nanque [g] flaminica quum ad Argos vadit, neque comere caput, neque capillum pectere debet: [h] quotieſque tonitrua audiſſet, feriata erat: [i] cui menſe Iunio, niſi poſt Idus, nec vngues ſecare, nec capillum comere, neque virum tangere permiſſum: cuius vnguium & capilli præſegmina ſubtus arborem * ſilicam terra operiri neceſſum erat: [k] Illi quoque fabis veſci, aut [l] gradus ſupra tres aſcendere, minime licet: [m] ſolaq; Dialis vxor ſacrorum cauſa ſub viri poteſtate & iure eſt. [n] Fuitq; amictus

Græcorum Stephanophori.

Hebræorũ ſacerdotes.

Flaminica dialis cæremonia.

Vide Cælium lib. 15. cap. 8.

ANNOTATIONES.

& ſi indigenæ, tamen nullum ingrediuntur in templum: nemoque aut filiam cupiam eorum nuptum dare vult, aut cuiuſpiam eorum filiam in matrimonium ducere. Ipſi inter ſe ſubulci dant, accipiuntque filias.

y *Sal cibis non adhibeant.*] Plutar. in Sympoſiacis problem. dec. 5. c. 10. vbi tradit cauſam cur ſal diuinum Poeta dixerit, ſcribit quòd in vniuerſum à ſalis vſu abſtineãt ſe Ægyptiorum ſacerdotes, qui caſtitatẽ inoffenſam ſeruant: adeò vt inſulſo pane veſcãtur. Qua ergo ratione, id quod ſacroſanctum eſt, & diuinum, prophanãt & auerſantur? Nec ipſi cum Græcis pugnãt: nam caſtitas generis propagationem, riſum, vſum vini, pleraque etiam, quæ ſunt alioqui ſeria & haudquaquam friuola, amputat & è medio tollit. Proinde fortaſſis ipſi, quibus caſtitatis vnicum eſt ſtudium, a ſale, vtpote, qui caloris vi libidinem prouitat (id quod nouelli aſſerunt) abſtinent. Adde, quod veritati eſt conſonum, eos ſalem fugere, ceu delicatiſſimum obſonium. Sal enim tantùm non reliquorum obſoniorum obſonium eſt & condimentum. quapropter & Gratiam ſunt qui illum appellent, quòd cibi potiſſimam partem & vtilem condulcoret. Sal corpori nutrimenti caput eſt, & cibo robur ſolidumq; temperamentum ad vrgendam appetentiam præbet. Præterea illud conſidera, num & inde diuinitas illi acceſſerit, quòd & corpora mortua diu imputribilia durabiliaque conſeruando, morti quodammodo reluctari videatur, nec patitur cadauer omnino computreſcere atque in nihilum redigi. Et paulò poſt, Profectò non parum conferre ad genituram ſal putatur, in qua Ægyptios eſſe ſentẽtia meminerас modò. Qui canibus alendis ſtudium ponunt, vbi in Venerem ſunt ſegniores, præter alias eſcas, ſalſis muriaque conditis carnibus excitant iacentem Venerem, morantemque vim ſeminalem prouocant. Præter ea quæ per mare ſalem conuectant naues onerariæ, innumeram murium copiam producunt, fœmellis etiam citra congreſſum patientibus, vbi ſalem illinxerint. Quinetiam arbitror Venerem Salſuginem dicere, fictitiamque de ea, ceu mari orta, fabulam prodere poëtas, dum volut fœcundam prolificamque ſalis naturam incitare. Hactenus Plutarchus.

z *Vino abſtineant.*] Cœlius Rhodiginus libro 5. cap. 12.

a *Mare deteſtentur & nautas.*] Idem Cælius vbi ſuprà.

b *Stephanophoris.*] Herculis ſacerdos apud Tharſos Stephanophoros dicebatur, dignitate præſigni, ſcribit Cœlius Rhodiginus lib. 5. cap. 12. ſed nullum, more ſuo, citat authorem.

c *Poliadis quoque Mineruæ.*] Strabo lib. 9.

d *Megabyzo.*] Laertius in Xenophonte, Profectus deinde Epheſum, dimidium auri, quod ſecum tulerat, Megabyſo Dianæ ſacerdoti ſeruatum tradit quoad reuerteretur. Plin. lib. 35. c. 10. ſcribit, Megabyzi ſacerdotis pompam pictam eſſe in Dianæ Epheſiæ templo. & cap. 11. eiuſdem ſepulchrum ibidem oſtendit. Huius præterea ſacerdotis Dianæ meminerunt Quintilianus lib. 5. cap. 12. & Appian. Bellorum ciuilium lib. 4.

e *Cereris vero Eumolpidi.*] Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. ad fi. Et vide Eſchinem in Oratione aduerſus Cteſiphontem.

f *Apud Hebræos Eſſæi.*] Porphyrius in lib. de Abſtinentia carnium. & ex eo Euſebius Præparationis Euangelicæ, lib. 9. cap. 1. Plinius lib. 5. cap. 17. eos Eſſenos vocat, eorumque ritus, mores, & ſuperſtitionem deſcribit. Quinetiam Philo Iudæus hæc & multa alia, miranda quidem, de his ſcribit in libro cui titulus eſt, Quod liber ſit, quiſquis virtuti ſtudet.

g *Flaminica cùm ad Argos vadit.*] Gellius lib. 10. cap. 15. Et Ouid. de Flaminica loquens lib. 6. Faſtorum, ſcribit,

Non mihi detonſum crinem depectere buxo,
Non vngues ferro ſubſecuiſſe licet.
Non tetigiſſe virum, quamuis Iouis ille ſacerdos,
Quamuis perpetua ſit mihi lege datus.

Et ibi Antonius interpres Gellij authoritate d. lib. 10. c. 15. Flaminica, inquit, coniunx cum iret ad Argos, nec comebat caput, nec pectebat capillum. ſimiliter & hoc menſe Iunio, ante ſtercus delatum. Eidem à Calend. Iunijs ante id tempus nec licebat ſecare vngues, nec virum tangere, hoc eſt Flaminem Dialem: cuius vnguium & capilli tegmina ſubter arborem ſilicam terra operiebantur. Euiſdem capillum non tondebat, niſi qui liber homo eſſet. Idem Ouid. lib. Faſtorum 3. de Flaminica,

His etiam coniux apicati cincta Dialis
Lucibus, impexas debet habere comas.

h *Quotieſq; tonitrua audiſſet.*] Macrobius lib. 1. Satur. c. 16. & ſupra dictum eſt.

i *Cui menſe Iunio.*] Gellius d. lib. 10. c. 15. & diximus ſuprà in verbo, Flaminica cum ad Argos vadit.

k *Illi quoque fabis veſci.*] Feſtus Pompeius lib. 6. Fabam, inquit, nec tangere, nec nominare Diali Flamini licet, quòd ea putatur ad mortuos pertinere: nam & Lemuralibus iacitur Larueis, & parentalibus ſacrificijs adhibetur, & in flore eius luctus literæ apparere videntur. Id Varro confirmat apud Plin. lib. 18. cap. 12. Ea ſenſus hebetare ſenſus exiſtimata eſt & ſomnia facere. Cicer. lib. 1. de Diuinat. Ex quo etiam Pythagoricis interdictũ putatur, ne faba veſcerentur, quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis vere contrariam.

l *Aut gradus ſupra tres aſcendere.*] Gellius dicto lib. 10. cap. 15. Flaminicæ ſcalas, quæ Græce κλιμακες appellantur plus tribus gradibus aſcendere religioſum.

m *Solaq; Dialis vxor.*] Cornelius Tacitus lib. 4. Igitur ait, tractatis religionibus, placitum, inſtituto Flaminum nihil demutari. Sed lata lex, qua Flaminica Dialis, ſacrorum cauſa, in poteſtate viri, cætera promiſcuo fœminarum iure ageret.

n *Fuitq; amictus Flaminicæ.*] Feſtus Pompeius lib. 16. Granij authoritate ſcribit, Ricas & Riculas eſſe muliebre cingulũ capitis, quo pro vitta Flaminica redimitur. Et eodem

lib.

flaminicæ purpureus quadratus fimbriatus, cui nomen ricæ, quo velut palliolo vtebatur. [o] Pleriquę flammeum veſtem flaminicæ proprium duxere, cui cælum fulmineum color, & [p] tutulum capitis ornatus, cui inerat vitta purpurea, quæ crinibus annectitur. [q] Hoc quoque non in poſtremis fuerit, quòd ſi quis nocens ad flaminem accederet, illo die ab omni pœna criminis tutus erat: qui ſi vinclis nexus foret, eidem ſolutus laxabatur. Ac licet ſacerdoti, vt rebus diuinis impenſius vacaret, néve à ſacris cultuque & religione deorum, aliarum rerum cura ſeiungeretur, magiſtratus gerere nō liceret: [r] tamen & flaminem honores geſſiſſe, & conſulatum vnà & flaminium adminiſtraſſe, ac tam rebus diuinis quàm humanis præfuiſſe, atque vtriuſque honoris ornamenta geſtaſſe, apud multos tradita memoria eſt.

Flaminica amiclus. Flamen aliquando aliùs etiam magiſtratus ſimul gerebat.

ANNOTATIONES.

lib. in ſi. Rica inquit, veſtimentum quadratum, fimbriatum & purpureum, quo Flaminicæ pro palliolo vtebantur. Ex quo loco hæc Alexander haud dubie aſſumpſit. Varro li. 4. de lingua Latina, Rica, ait, a ritu: quod Romano ritu ſacrificium fœminæ cum faciunt, capita velant.

o *Plerique Flammeum veſtem Flaminica.*] Feſtus lib. 6. Flammeo amicitur nubens ominis boni cauſa, quòd eo aſſiduè vtebatur Flaminica.

p *Et tutulum capitis ornatus.*] Feſtus lib. 18. non adeò procul à prin. Vide Varronem lib. 5. aut ex aliorum comput. 6. ling. Lat. & Fulgentium in lib. vocum antiq. ad Calcidium.

q *Hoc autem non in poſtremis fuerit.*] Hæc vſque ad verſic. Ac licet. ſunt A. Gellij lib. 10. cap. 15.

r *Tamen & Flaminem honores geſſiſſe.*] Nam eoſdem fuiſſe Flamines & Prætores atq; etiam Conſules legimus. Videlicet Q. Fabium Pictorem ſimul & Flaminem Quirinalem apud Liuium 4. Decad. lib. 7. non ſemel. Et C. Valeriū Flaminem Dialem & Prætorem eiuſdē Decad. 4. lib. 9. vt non mirum videri debeat, ſi & Flamen Ædilis curulis eſſe poterat, vt fuit idem Val. Flaccus apud eundem 4. Dec. lib. 1.

In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriáſque phalanx diuidatur, & quæ illius deſcriptio fuerit.

CAPVT XIII.

QVOD [a] legio quondam apud Romanos fuit, id phalangem [b] Græcis, [c] Macedonibus & [d] Dardanis, [e] exterisq; nationibus valuiſſe, monumentis proditum eſt. [f] Ea enim in libero campo, & ſiquando expatiari licuit, magno vſui fuit. Cùm verò arctis faucibus & præruptis ſaxis, aut inter viarū anguſta premitur, non eſt ea vis poteſtaſque: quippe Macedonica phalanx immobilis, [g] ſemper ex ſtabili peditum agmine, nec partiri, nec diuidi facilis erat, quod in Romana legione longe ſecus: quotiéſque coniunctos ſeruat ordines, & ſuis turmis ita fertur inſtructa, vt continenti agmine vir viro, armis arma coniuncta forent, magno præſidio munita, ad victoriā maxima momenta fecit: ſicut Orthia phalanx, quæ in cornua procedit, & in profunditatē ita inſtruebatur, vt nec à tergo aſſiliri, nec à fronte occurſari, neque à lateribus præ magnitudine circumueniri poſſet: [h] quod etiam Macedonicæ phalangi erat proprium, prælongas haſtas ante clypeos obiicere, ita vt niſi in libero campo eius nullus vſus foret. [i] Si verò laxatis ordinibus ſemel eſſet diſſoluta, robore ſimul atque

Phalanx. Macedonica phalanx. Orthia phalanx.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a *QVod legio quondam.*] Seruius libro 2. Æneid. in eum locum,

Et iam Argiua phalanx inſtructis nauibus ibat
A Tenedo, tacita per amica ſilentia lunæ.

Phalanx, inquit, Macedonum lingua legio. Quod & ipſum dicit lib. 11. eiuſdem operis,

—Tum mœſta phalanx Teucriq; ſequuntur.

b *Græcis.*] Vt patet ex d. illo loco Æneid. 2. & lib. 6. eiuſdem operis,

Et Danaûm proceres Agamemnoniaq; phalanges.

Et ex Homero li. 4. Iliados, vbi de ipſis Græcis & Troianis,

ἄλλα πεν ... κίνυτο φάλαγγες
τρώων δ' ἱπποδάμων, καὶ ἀχαιῶν.

Et priuatim de Athenienſibus idem Homerus lib. 2. eiuſdem operis,

στῆσε δ' ἄγων ἵν' ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες.

c *Macedonibus.*] Quod iam ſuprà dictum eſt ex Seruio. Et eorum quidem phalanx propriè erat, vt videre licet ex Liuio 1. Decad. lib. 8. cum dicit, Et quod anteà phalanges ſimiles Macedonicis, hoc poſtea manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe. & omnes vbique. Et vide infrà.

d *Et Dardanis.*] Nam & de his loquitur Homerus d. lib. 4. & Virgilius lib. 11. loco ſupra allegato ibi, Quod legio quondam. Et de his tribus Vegetius Rei militaris, lib. 2. c. item 2. in princ.

e *Exterisq; nationibus.*] Vt Arcadibus apud Virgil. libro 12. Æneidos,

At fratres animoſa phalanx accenſaq; luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæciq; ruunt.—

Et Marmaridibus apud Silium Italicum lib. 5.

Non ego Marmaridum medium penetrare phalangem,
Cyniphiaq; globos dubitarem irrumpere turmæ.

Et Heluetijs Cæſar lib. 1. belli Gallici, Milites noſtri è loco ſuperiore pilis miſſis, facile hoſtium phalangem perfregerunt. Et de Romanis, vt poſtea dicetur.

f *Ea enim in libero campo.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. Erant, ait, pleraque ſyluestria circa, incommoda phalangi, maximè Macedonum: quæ, niſi vbi prælongis haſtis velut vallum ante clypeos obiecit (quod vt fiat, libero campo opus eſt) nullius admodū vſus eſt. Ex quo loco hîc haud dubie ſumptus eſt.

g *Semper ex ſtabili peditum agmine.*] Quintus Curtius li. 3. de Macedonibus loquens, Sed Macedonū acies torua ſanè & inculta, clypeis haſtiſque immobiles cuneos & conferta robora virorum teget. Ipſi phalangem vocant peditum ſtabile agmen. Vir viro, armis arma conferta ſunt, ad nutum monentis intenti, ſequi ſigna, ordines ſeruare didicere. Quod imperatur, omnes exaudiunt: obſiſtere, circuire, diſcurrere, in cornu mutare pugnam, non duces magis, quam milites callent. Hactenus Curtius.

h *Quod etiam Macedonicæ phalangi.*] Hæc ſunt ex Liuio 4. Decadis lib. 1. cuius verba adduximus ſuprà ibi, Ea enim in libero campo.

i *Si vero laxatis ordinibus.*] Hoc alibi attigimus ex Vegetio.

*Phalanx ex quot conſtabat apud diuerſas gẽtes. Phalangitæ. Sariſſophorus. Singularũ partiũ phalangis nomina. Quadruplaris. Duplaris. Cornua. Simplaris. Meros. Cohors milliaria. Tribunus maior. Quingentaria. Tribunus minor. Manipuli. Manipularius. * Synagia. Centuria. Centurio. Centuria ſimplex. Decuria quadruplaris. Decuria duplaris. Decuria ſimplaris. Ro. phalange vſi.*

ordine diſſipato, omnis vis virtúſque eius puncto temporis diſſoluuntur. [k] Hanc, qui de inſtruendis aciebus memoriam reliquere, quique in ea deſcribenda multum ſtudii & operæ contriuere, [l] ex nouem armatorum millibus alii ex vigintiquinque millibus, vt Syri: Perſæ ex quadraginta millibus definiere: Cuius exemplo Perſeus aduerſus Æmylium Paulum ex quadraginta millibus phalangem inſtruxit, [m] Alexãder Romanus imperator ex triginta millibus. [n] Macedones verò ex ſedecim millibus, trecentis octoginta quatuor militibus conſtare dixerunt, quos phalangitas vocant: [o] ſicut à Philippo primùm, mox ab Alexandro deſcripta fuit, qua quidẽ externi duces velut firmiſſimo robore vſi fuere: nam tanti momenti fuit, vt incredibile dictu ſit, quam parua manu quantas copias fuderit. Sequutis inde tempeſtatibus, Græcorum duces diuerſas turmas legionesq; deſcripſere, inter quas Macedonum robur [p] Sariſſophorus magni æſtimatur, quo velut firmiſſimo munimento in poſterum vſi ſunt. Lacedæmonij raras inſtruxere phalanges, Germani denſatis agminibus, ſcutis capita contecti, obiectis parmis, phalangem ita compoſuerunt, vt ad irrumpendum magna momenta faceret. [q] Ea vero phalanx ita deſcripta erat, vt in minimas partes diuidi, rurſus momẽto temporis in vnum colligi poſſet: quoque diſtinctior eſſet, ſingulæ ipſius partes propria ſortitæ ſunt nomina: Siquidem hæc phalanx quadruplaris, in ſingulas duplares diuiditur, [r] quibus cornua nomen indidere: quarum ſingulæ octo millia centum nonaginta duos milites habent, decurias verò quingentas duodecim. Hanc poſtea duplarem in duas ſimplares iterum partiti fuere, quarum ſingulas ex hominibus quatuor millibus octogintaſex effecerunt. Item ſimplaris iſta in duas rurſus diuiditur partes, quibus nomen Meros, quæ hominum duorũ millium quadragintatrium deſcribitur, quarũ quælibet ex centum vigintiocto decuriis conſtat. Rurſus Meros cohortem milliariam facit: ea autem eſt hominum mille vigintiquatuor, hoc eſt, centuriarũ ſexagintaquatuor, cuius præfectus maior tribunus appellatur. Iſta deinde milliaria in duas quingentarias, quarum ſingulæ homines quingentos duodecim, centurias trigintaduas habẽt, eiuſque ductor tribunus minor: eandemq; quingentariam in duos manipulos partiti ſunt. [s] Singuli verò manipuli homines recipiunt ducentos quinquagintaſex, decurias verò ſedecim, cui doctor manipularius præerat, quam * & Synagiam vocant Rurſus manipulum duas centurias facere volunt, [t] quarum quælibet milites centum vigintiocto, hoc eſt, octo decurias capit Nam duplicata centuria manipulũ facit, [u] cuius præfectus centurio ordinarius vocatur. Simplex verò centuria duas quadruplares decurias facit, quarum ſingulæ hominum ſexagintaquatuor: quæ quadruplaris in duas duplares diuiditur, quarum ex trigintaduobus militibus fiunt ſingulæ: duplariſque decuria in ſimplarem, quæ ex ſedecim militibus ſcribi diciq; conſueuit. [x] Hæc enim totius phalãgis Macedonicæ, quam ex ſedecim millibus trecentis octogintaquatuor militibus veteres effecerũt, percommoda deſcriptio fuit. In qua duo ſunt cornua, duplareſque phalanges duæ, ſimplares quatuor, partes octo cohortes milliariæ ſedecim, quingentariæ trigintaduæ, manipuli ſexagintaquatuor, centuriæ cẽtum vigintiocto, decuriæ quadruplares ducentæ quinquagintaſex, duplares ſexcentæ duodecim, ſimplares mille vigintiquatuor. Ex his ergo effici cogiq; poteſt, quid phalanx, quid cohors, manipulus, centuria, decuriaue ſit, quantúmque militum in diſponẽdis aciebus externa deſcriptione vnaquæque capere aſſueuit. † Qua quidem phalange Romanos duces contra exteras gentes aliquando vſos comperimus, illamque non vno militum

ANNOTATIONES.

k *Hanc.*] Scilicet phalangem Macedonicam.

l *Ex nouem armatorum millibus.*] Octo dicit Vegetius lib. 2. cap. item 2.

m *Alexander Rom. Imperator.*] Lampridius in vita illius.

n *Macedones vero.*] Liuius 4. Decad lib. 7. loquens de exercitu Antiochi, Regia, inquit, acies 16. & 6. millia peditum more Macedonum armati fuere, qui Phalangitæ appellabantur. Et de hac quoq; Phalangitarum appellatione, idem 5 Dec. lib. 2 & iterum 3. Nec tamen idem ſemper fuit numerus Phalangis. Nam Polybius lib. 5. Phalanx, ait, circiter vigintiquinque millia continebat. & alibi eod. lib. Phalangis multitudo vltra viginti hominum millia continebat.

o *Sicut à Philippo primum.*] Scilicet Alexandri Magni patre ex Diodoro Siculo lib. 16 c. 1.

p *Sariſſophorus.*] Id eſt, Sariſſas deferens. Vide infra cap. 22. De his autem Quintus Curtius libro 4. Itaque Alexander Aretem Ducem haſtatorum, quos Sariſſophoros vocabant, aduerſus Scythas mittit. Liuius 4. Dec. lib. 6. Tum Macedonum robur, quos Sariſſophoros appellabant, velut firmamentum circa ipſas munitiones, conſtituit. Ex quo loco Alexander hunc locum deſumpſit. Sariſſa Macedonum deſcribit Ælianus de Inſtruendis aciebus, cap 4.

q *Ea vero phalanx.*] Hæc propemodum ſunt Æliani de Inſtruendis aciebus, & Modeſti de Vocabulis rei militaris ad Tacitum Auguſtum.

r *Quibus cornua.*] Terentius in Eunucho act. 4 ſce. 7.

Tu Simalio in ſiniſtrum cornu, tu Syriſce in dextrum.

Cæſar libro 1. bel. Gall. Ipſe a dextro cornu prælium commiſit & omnes vbique.

s *Singuli verò manipuli.*] Aliter Liuius 1. Dec. lib. 8. Seruius lib. 11. in eum locum,

Tu Voluſe armari Volſcorum edice maniplis.

Maniplis, inquit, ſignificeris, qui ſecundum antiquum morem in legione triginta erant. Legio autem habebat ſex cohortes, ſexaginta centurias: licet in his rebus acceſſu temporis ducũ varietas ſemper mutauerit militiæ diſciplinam. Vide Vegetium Rei militaris lib. 2. cap. 6. & quæ dicta ſunt ſuprà lib. 1. c. 5.

t *Quarum quælibet milites* 128.] Aliter Sextus Pompeius lib. 3. vbi de centuria loquitur.

u *Cuius præfectus Centurio ordinarius.*] Vide tamen an & qui huic præerant Duplicarii dicebantur. Nam Liuius 1. Decadis libro 2. de Appio loquens, Ad hoc Centuriones Duplicariosque, qui reliquerant ordines, virgis cæſos ſecuri percuſſit.

x *Hæc enim totius phalangis Macedonicæ.*] Vide ſuprà in verbo, Macedones. Phalangis Macedonicæ formam deſcribit Appianus in libro, qui Syrius inſcribitur.

† *Qua quidem phalange Romanos.*] Cæſar libro 1. bellorum Ciuilium, Suetonius in Nerone, cap. 19. Tacitus lib. 6. Herodianus lib. 4. vbi de phalange Macedonica Antonini Baſſiani, & in ſeq. Nam & Athenæus li. 6. Dipnoſophiſtar. ca. 8.

eodémque

numero deſcripſiſſe: [y] nam contra Mithridatem & Archelaum Sylla,& Romani plerique duces contra exteros phalange vſi ſunt. [z] Poſtea verò manipulatim ſtruere aciem cœpere,illámque in plures ordines,turmas, decurias centuriáſque, atque ordines diuiſere. [a] Galli verò & Celtiberi, [b] atque exteræ nationes pleræque,non phalangem,ſed cateruas habuere,hominum denûm,aliquādo ſenum millium. Sed quod eſt de cohorte milliaria dictum vel quingentaria, licet animaduertere, illam diſſimili modo [c] Græcos variaſſe, qui pro tempore & locis, & prout quiſque commodum putauit, cohortes non vna facie deſcripſere: [d] ſiquidē Polybius ex nonaginta hominibus cohortem fecit, Calliſthenes ex ſeptingentis,Ephorus ex quingentis, Gorgias ex quadringentis lectis viris, quam ſacram nuncupauit. Samnites quadragenariam fecere cohortem, quæ [e] Linteata dicta. Camertes ſexcentorum hominum cohortem Romanis aliquando miſere ex fœdere. [f] Neſtor verò apud Homerum, per ſingulas tribus cohortes diſpoſuit,vt in conflictu prœliorum alter alteri opem ferret,& inuicem ſe iuuarent. Fuitq; miræ obſeruationis apud Græcos,vt prima cohors tanquam firmiſſimum robur ex quadringentis militibus fiat, à Romanis verò præter milliariam & quingentariam, etiam ex ducentis militibus primùm Syllæ temporibus cohortem deſcriptam fuiſſe,apud multos nota memoria eſt.

Galli. Celtiberi.

Milliaria & quingentaria cohortis variata apud Græcos.

Iliados B.

ANNOTATIONES.

eodémque vltimo,tradit, Romanos à Tyrrhenis accepiſſe, eáſque in pugnas conſtituere à Samnitibus didiciſſe.

y *Nam contra Mithridatem & Archelaum Sylla.*] Appianus in Mithridatico.

z *Poſteà verò manipul.*] Liuius 1.Decad.li.8. & quod antea phalanges ſimiles Macedonicis erant, hoc poſtea manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe.

a *Galli vero & Celtiberi.*] De his duobus & aliis pluribus Barbaricis nationibus Vegetius lib.2.cap.item 2.

b *Atque extera nationes.*] Vt Germani ex Cor. Tacito li.20.

c *Græcos variaſſe.*] Vt patet ex ſeq.

d *Siquidem Polybius.*] Lib.12.

e *Quæ Linteata dicta.*] Liuius 1. Decad. lib. 10. huius nominis rationem reddens,inquit, Ea legio Linteata ab integumento conſepti, quo ſacrata nobilitas erat,appellata eſt. Feſtus Pompeius libro 10. non longe à princ. Legio Samnitum Linteata appellata eſt, quòd Samnites iurantes ſinguli ad aram velis linteis circundatam,non ceſſuros ſe Romano militi iurauerant.

f *Neſtor verò apud Homerum.*] Lib.Iliad.1.

Res ſacræ, religioſæ & ſanctæ,quæ cenſerentur apud veteres, quibúſque ſacrum aut ſanctum facere licuit.

Capvt XIIII.

Res [a] ſacras, religioſas & ſanctas, in nullius ſemper bonis fuiſſe, veteri lege ſeruatum eſt:erant enim ſacra diuino cultui mancipata. Ait enim Trebatius,Quicquid deorum ergò habetur,ſacrū eſt,ſiue ædes, ſiue ara, vel ſignum, locus aut pecunia, ſiue quicquid aliud more inſtitutóque ciuitatis ritè diis conſecratum foret. [b] Ea verò conſecratio, vel à conſule aut imperatore [c] accenſo foculo fit, [d] cum tibicine, [e] verbis priſcis & ſolennibus, [f] præeunte verò pontifice maximo præfante carmen, [g] capite velato, & concione aduocata, ac iuſſu populi, [h] iniuſſu enim populi,iuxta diuinas traditiones,cōſecrari ædem,terram,agrum, aut ſanciri, nihil poterat. [i] Poſtea latum ad populum fuit,plébsque ſciuit,vt in templi conſecratione aræve,etiam iuſſus ſenatus,tribunorumq;

Sacrū quid. l.ſacra. ff.de rerum diuiſ. & §. ſacra Inſt.eodem.

Conſecrationis ceremonia.

Iniuſſu populi nihil conſecrabatur

ANNOTATIONES IN CAP. XIIII.

a *Res ſacras.*] Id initium eſt ex l. inantum. §. ſacræ res. ff.de rerum diuiſ. & §.nullius. Inſtit. eod.tit. & vide Macrobium lib.3.cap.3.

b *Ea verò conſecratio.*] Liuius 1. Decad. lib.9. ad fin. cuius hæc verba ſunt,C.Flauius Cn. filius ſcriba, patre libertino humili fortuna natus, cæterùm callidus vir & facundus, ædem Cōcordiæ in area Vulcani ſumma inuidia nobilium dedicauit,coactúſque conſenſu populi Cornelius Barbatus Pōtif. x Maximus verba præire:cùm more maiorum negaret niſi Coſſ. aut Imperatorē poſſe templum dedicare. Sed quod dicit Conſulem aut Imperatorem,adde & Prętorem, vel etiam Propraetorem ex Cornelio Tacito lib. 20. quo loco citabimus inferius.

c *Accenſo foco*] Cicero in Oratione pro domo ſua ad Pōtifices de Conſecratione loquēs, Atqui C.Attinius patrum memoria bona Q.Metelli, qui proaui tui P. Scipio conſecrauit foculo poſito in roſtris,adhibitóque tibicine. Et infra, Quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca illa verba voluerunt? Et vide infra num.7.

d *Cum tibicine.*] Cicero dictis locis.

e *Verbis priſcis & ſolennibus.*] Id ex Cicerone eſt in ea ipſa Oratione pro domo ſua ad Pontifices, Ego verò ſi omnia ſolennibus verbis veteribus & priſcis inſtitutis acta eſſe dicerem, &c. Et paulò pòſt, Si Tribunus plebis verbis non minus priſcis & ſolennibus bona ciuis cuiuſpiam conſecrarit,non valebit? Et vide in præced.

f *Præeunte verò Pontifice Maximo.*] Liuius vbi ſuprà lib. 3. & Corn.Tacitus lib.20. quo loco infrà citabimus.

g *Capite velato & concione aduocata.*] Cicero in d. Oratione pro domo ſua, Sed quid ego cæteros? Tu tu, inquam, capite velato, concione aduocata, foculo poſito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum,Arabum,Perſarúmque donaria conſecraſti.

h *Iniuſſu populi.*] Cicero in illa eadem Oratione, Video, inquit, eſſe legem veterem Tribunitiam, quæ vetet iniuſſu plebis ædes, terram, arcem conſecrare. quam poſtea dicit Q.Papyrium rogaſſe, ob ídque legem Papyriam vocatam fuiſſe. Idem ad Atticum epiſt. 2. lib.4. loquens pro domo ſua,quam dedicari Clodius contendebat, Cùm Pontifex, inquit,ei rei præfectus eſſet,neque populi iuſſu,neque plebiſcitis id facere iuſſus eſſet, videri, poſſe ſine religione eam partem areæ mihi reſtitui.

i *Poſtea latum ad populum fuit.*] Liuius 1.Decad.lib.9. ad finem ſubdens ea quæ ſupra ex eo adduximus, Itaque,ait,ex authoritate Senatus latum ad populum eſt, ne quis templum aramve iniuſſu Senatus, aut Tribunorum plebis partis maioris dedicaret.

Papyria lex. Platonis ſententia. Aliæ obſeruationes. Græci. Cæremonia in tẽpli conſecratione. Sabina herba in dedicationibus. In dedicanda ara vel ſimulacro. Athenienſes. Cõſecrationis verba articulatè exprimẽda. Demoſthen. blæſus. Luctus remiſſus.

plebis maior pars intereſſet : in [k] quod illud ſeruatum eſt, ne vna cella duobus diis dicetur. [l] Demum lege Papyria non modò templa & aras, ſed ne priuatas quidem ædes ſine iuſſu populi conſecrare, aut ſempiterna religione obligare licuit: nam quod priuatus religionis ergò ſacrauit, ſacrum non eſſe conſentiunt omnes. Fuitq; Platonis ſententia, vt deorum delubra nemo priuatus cõſtituat, ſatis arbitratus ad immolãdum publica templa patere. [m] Funeſtamq; familiam, aut hominẽ tenere pollutũ, templum arámve dedicare, aut à lugentibus ſacrificari, vel aliquid conſecrari, vetabatur: nãque in luctu diis ſupplicare, non ſacrificare licebat, quum ſine gemitu aut morſu animi ſacris intereſſe deceat. [n] Propterea in ſacrificiis anniuerſariis, & ædis dedicatione, publicũ luctum minui perpetua lege cauebatur. [o] Tum ſiquãdo externo bello & terribili ſtrage dimicatum foret, ne propter luctus acerbitatem & inteſtinum vrbis malum ſacra Cereris intermitterentur, lugendi tempus ad certam fuit diem præfinitum : quod etiam Græcis in vſu erat, vt in annua Cereris celebritate, funeſtos intereſſe, [p] aut vota exoluere, vetaretur. Templi verò conſecratio fiebat, vt qui templum ædémve dedicaturus erat, [q] poſtem tenens, [r] accenſo foculo, & aduocato numine cui templũ ædésve ſacrãtur, ſe ex prophano vſu & humano iure, templum, cellam, menſas, arulas, quæque eò pertinent, eximere, eáque conceptis verbis ipſi numini (nominat numen) diuina humanaque omnia conſecrare dicaréque affirmet, Sabina herba ad ſacrum adhibita, ſine qua templum ædémve, phana aut ſacella, minime dicari putarunt poſſe. [s] Fuitq; conſtitutũ, vt in dedicanda ara vel ſimulacro, poſtẽ teneri non oporteret, in æde verò neceſſum foret: in quo eſt animaduerſum, ſi parum rectè tabernaculum captũ eſſet, crimen ſpretæ religionis admitti. Athenienſibus verò in ara cõſecranda, vel ſtatua dedicanda, mulieres in veſte verſicolori ollas leguminum circunferunt, illaſque gratias agentes, erectoribus diuidunt. [t] Notatúmque & illud, conſecrationis verba rite concipi oportere, ne ſyllaba vel verbo cadant : [u] quare Metellum pontificem ædem dedicaturum, quum balbus eſſet, multum laboraſſe ferunt, vt verbũ Opiferæ rite exprimere, & ſine offenſione poſſet : [x] ſicut Demoſthenes linguæ impedimento offenſus, adeò blæſus erat, vt in exprimendo ρ literam, multum laboraſſe dicant, pro qua λ proferebat. [y] Vtque in conſecratione ædis, ſiquando luctu

ANNOTATIONES.

k *In quod illud ſeruatum eſt.*] Valerius Maxi. lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum, vbi de Marcello & templo Honoris, Cùm Marcellus, inquit, quintum Conſulatum gerens, templum Honori & Virtuti, Claſtidio prius, deinde Syracuſis potitus nuncupatis debitum votis conſecrare vellet, à collegio Pontificũ impeditus eſt, negante vnam cellam duobus diis rectè dicari : futurum enim, ſi quid prodigij accidiſſet in ea, ne dignoſceretur, vtri rem diuinam fieri oporteret : nec duobus niſi certis diis vna ſacrificari ſolere : ea Pontificum admonitione effectum eſt, vt Marcellus ſeparatis ædibus, Honoris ac Virtutis ſimulachra ſtatueret : neque aut collegio Pontificum authoritas ampliſſimi viri, aut Marcello adiectio impenſæ impedimento fuit, quo minus religionibus ſuus tenor, ſuáq; obſeruatio redderetur. Liuius Decad. 3. lib. 7. Marcellum aliæ atque aliæ obiectæ animo religiones tenebant : in quibus quòd, cùm bello Gallico ad Claſtidium ædem Honori & Virtuti vouiſſet, dedicatio eius à Pontificibus impediebatur, quòd negabant vnam cellam amplius quàm vni Deo rectè dedicari. Quia, ſi de cælo tacta, aut prodigij aliquid in ea factum eſſet, difficilis procuratio foret : quòd vtri Deo diuina res fieret, ſciri non poſſet. Neque enim duobus niſi certis deis rite vna hoſtia fieri. Ita addita Virtutis ædes approperato opere : neque tamen ab ipſo ædes eæ dedicatæ ſunt. Meminit Florus in Liuij Epitome lib. 19.

l *Demum lege Papyria.*] Cicero in Oratione pro domo ſua ad Pont. & vide ſuprà in verbo, Iniuſſu populi.

m *Funeſtamq; familiam.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. loquens de clade Cannenſi, Tum priuatæ quoque per domos clades vulgatæ ſunt: adeoque totam vrbem oppleuit luctus, vt ſacrum anniuerſarium Cereris intermiſſum ſit : quia nec lugentibus id facere eſt fas, nec vlla in illa tempeſtate matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eandem cauſam alia quoque ſacra publica aut priuata deſererentur, Senatuſconſulto diebus 30. luctus eſt finitus.

n *Propterea in ſacrificijs.*] Feſtus Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, populo luctus ædis dedicatione, cum a Cenſoribus luſtrum condebatur, cum votum publice ſuſceptum ſoluebatur.

o *Tum ſiquando.*] Id quod diximus ex Liuio in verbo, Funeſtamque familiam.

p *Aut vota ſoluere.*] Feſtus Pompeius loco ſuprà citato ibi, Propterea in ſacrificiis.

q *Poſtem tenens.*] Liuius 1. Decad. li. 2. in dedicatione ædis Iouis in Capitolio, ſic ſcribit, Poſtem iam tenenti conſuli, fœdum inter precationem deûm nuncium incutiunt: mortuum eius filium eſſe, funeſtáque familia dedicare eum templum non poſſe. Non crediderit factum, an tantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio eſt facilis. Nihil aliud ad eum nunciũ à propoſito auerſus, quam vt cadauer efferri iuberet : tenens poſtem, precationem peragit & dedicat templum. Valerius Maximus libro 5. cap. 10. Horatius Puluillus cùm in Capitolio Ioui Optim. Maxim. ædem Pontifex dedicaret, intérque nuncupationem ſolennium verborum poſtem tenens, mortuum eſſe filium audiſſet, neque manum a poſte remouit, ne tanti templi dedicationem interrumperet : neque vultum à publica religione ad priuatum dolorem reflexit, ne patris magis quam Pontificis partes egiſſe videretur. Seneca de Conſolatione ad Martiam. Ante hos Cicero in d. Oratione pro domo ſua, Verbone Pontifices putatis, ſi is poſtem tenuerit, & aliquid dixerit, domum vniuſcuiuſque conſecrare poſſe?

r *Accenſo foculo.*] Dictum eſt ſuprà in verbo, Accenſo foco.

s *Fuitq; conſtitutum.*] Cicero in Oratione pro domo ſua ad Pontif. Poſtem teneri in dedicatione oportere videor audiſſe templi. & paulò poſt, Simulachrum autem aut aram ſi dedicaſti, ſine religione loco moueri poteſt.

t *Notatumq; & illud.*] Quod probat exemplo ſeq.

u *Quare Metellum.*] Plinius lib. 11. cap. 37. Metellum Pontificem adeo inexplanatæ fuiſſe linguæ accepimus, vt multis menſibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opiferæ dicere.

x *Sicut Demoſthenes.*] Plutarchus in vita illius.

y *Vtq; in conſecratione ædis.*] Feſtus Pompeius lib. 11. Minuebatur populo luctus ædis dedicatione.

z *Cumq; omnia ſacra.*] Id vſque ad verſic. Religioſum. ſunt Macrobij libro 3. cap. 7. Veteres nullum animal ſacrum in finibus ſuis eſſe patiebantur: ſed abigebant ad fines deorum, quibus ſacrum eſſet. animas vero ſacratorum hominum, quos Græci ζᾶνας vocant, diis debitas exiſtimabant.

Quam

publico populus teneretur, dimiſſis ſagis, candidas veſtes induant. [z] Cumque omnia ſacra tanquam diis debita, violari nefas foret: hominem tamen ſacrum & deo deuotum morte afficere, nefas non putarunt, tanquam illius anima diis deuota, amplius humani commercij non ſit. [a] Religioſum vero locum eum facere dicunt, qui defunctum cadauer aut cineres in locum ſuum defert, quive mortuum in prædio locóve ſuo humo tegit: [b] locus tamen vbi crematur corpus, prius quàm iniecta gleba ſit, non ideo religioſus manet, ſed prophanus. [c] Sed quum à prima origine intra ſuas quiſque ædes defoſſa cadauera haberent, [d] vnde Lares in ſingulis ædibus colendi religio peruaſit, in [e] Larario, in quo præter deorum penatium, etiam inſignium virorum, quas venerarentur, effictas imagines habebant: [f] quare Seuerus imperator religione tactus, Chriſtum, Abraham, Orpheum & Apollonium, velut deos, intra ędes veneratus eſt: [g] poſtea lege 12. tabularum, ne intra vrbem ſepelire liceret, probe cautum fuit. [h] itaque in agris quiſque ſuis ſepulchra & loculos, in quibus cineres ſuorum conderent habuere. [i] Cineres tamen illorum qui triumphaſſent, aut [k] imperatorum, ſummorumque ducum, qui rempub. auxiſſent, [l] virginumque Veſtalium, in vrbem ferri, & in foro condi licebat. [m] Primumque Traianum Auguſtum ſepulchrũ in foro meruiſſe accepimus, [n] quod & poſteris deinceps datum eſt. A qua inſtitutione poſtea deſitũ eſſe crediderim: [o] namque Hadrianus, & mox Antoninus Pius Auguſtus, ius antiquum renouans, ne cui intra vrbem ſepelire liceret, edictis decretiſque ſanciuere. [q] Quę Platonis etiam inſtitutio fuit, vt in agro infœcundo & ſterili ſepulchra conſtituerentur, ne viuentibus officiatur. Cumque tota familia ſepulchri patriſfamilias particeps foret (quippe extra ſacra & legem inferri cadauer non licebat) procedente mox tempore, ne in genus & poſteros ſepulchra deſcenderent, alia fuit lege ſan-

Homo ſacer.

In loco conſecrando.

Sepeliendi locus apud priſcos Romanos.

Imagines in larario.

Quorũ cineres in vrbe ſepelire licebat.

Sepulchra familia.

ANNOTATIONES.

Quemadmodum igitur quod ſacrum ad deos ipſos mitti non poterat, à ſe tamen dimittere non dubitant: ſic animas, quas ſacras in cœlum mitti poſſe arbitrati ſunt, viduatas corpore quàm primùm illò ire voluerunt. Vide Feſtũ Pompeium lib. 17.

a *Religioſum verò locum.*] Martianus in l. in tantum. §. religioſum. ff. de rerum diuiſ. & repetitur in §. religioſum eodem titul. Idque videre licet ex toto pene tit. ff. de religioſis & ſumptibus funerum.

b *Locus verò vbi crematur corpus.*] Cicero lib. 2. de Legibus: Prius quàm in os iniecta gleba eſt, locus ille, vbi crematum eſt corpus, nihil habet religionis: iniecta gleba tum & ille humatus eſt, & ſepulchrum vocatur, ac tum denique multa religioſa iura complectitur.

c *Sed cùm à prima origine.*] Seruius in eum locum libro 5. Æneidos,

Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit.

Sciendum, inquit, quia apud maiores, vbi quis vbicunque fuiſſet extinctus, ad domum ſuam referebatur, & illic qui erant octauo die incendebant, nono ſepeliebatur. Et rurſus libro 6. vbi de Miſeno ſummo artifice in ſono tubæ loquitur,

Sedibus hunc refer antè ſuis & conde ſepulchro.

Sic ſcribit, Apud Maiores omnes in ſuis domibus ſepeliebantur: vnde ortum eſt, vt Lares colerentur in domibus: vnde etiam Laruas vocamus.

d *Vnde Lares.*] Seruius vbi ſuprà. Et vide ſuprà libro 5. capit. 24.

e *In Larario in quo &c*] Quod probat ex ſeqq.

f *Quare Seuerus Imperator.*] Scilicet Alexander Seuerus ex Lampridio, qui id de eo refert in vita ipſius: cuius hæc verba ſunt, Vſus viuendi eidem hic fuit: Primùm, vt ſi facultas eſſet, id eſt, ſi non cum vxore cubuiſſet, matutinis horis in Larario ſuo, in quo & diuos Principes, ſed optimos electos & animas ſanctiores, in queis & Appollonium, & quantum ſcriptor ſuorum temporum dicit, Chriſtum, Abraham & & Orpheum, & huiuſmodi deos habebat, ac maiorum effigies, rem diuinam faciebat.

g *Poſtea lege 12. Tabularum.*] Cicero lib. 2. de Legibus, vbi eius legis verba ſic ſcribit, Hominem mortuum in vrbe ne ſepelito, neve vrito. Quod poſtea Duillio Conſule Senatus prohibuit, & legiuit (aut vt alij legunt) cauit ne quis in vrbe ſepeliretur, vt ſcribit Seruius in 11. libr. Æneidos Virgilij quo loco ſtatim citabimus. Et hic omnino vide ſuprà lib. 3. cap. 2.

h *Itaque in agris quiſque ſuis.*] Vt videre licet ex Cicerone in Oratione pro Sex. Roſcio, Cui de tanto patrimonio ne iter quidem ad ſepulchrum patrum relictum eſt. Et Horatio Serm. lib. 1. Sat. 8. illis verſibus,

Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat, hæredes monumentum ne ſequerentur.

Et Liuio 1. Decad. lib. 6. Quod & apud Græcos obſeruabatur, vt docet Æſchines aduerſus Timarchum, & Ariſtophanes in ἐκκλησιαζούσαις, ſiue concionantibus. Et apud Hebręos, vt docent Sacræ literæ Geneſis cap. 23. Abrahamus ſepeliuit vxorem ſuam Saram in ſpelunca duplici, quam quadringentis ſiclis argenti probatæ monetæ publicæ emerat ab Ephrone, præſentibus filiis Heth. Et vt teſtatur D. Ioannes cap. 19. in fi. Ioſephus ab Arimathea, & Nicodemus corpus D. noſtri Ieſu Chriſti linteis cum aromatibus obligarunt, vt Iudæis ſepeliendi mos erat, poſuerunt in monumento nouo, exciſo in petra, & in quo nondum quiſquam poſitus fuerat, quod erat in horto iuxta locum vbi crucifixus fuerat.

i *Cineres tamen illorum, qui triumphaſſent.*] Plutarchus probl. cap. 79.

k *Aut Imperatorum.*] Seruius in li. 11. Æneid. in eũ locum,

——*Aurelaq; partim*
Finitimos tollunt in agros, vrbiq; remittunt.

Et vide ſuprà lib. 3 cap. 2. ad fi.

l *Virginumq; Veſtalium.*] Seruius in eodem loco, vbi & id dicit, Ipſas quoque Veſtales, viuas tamen intra vrbem in campo Scelerato obrutas fuiſſe. quod & nos alibi diximus.

m *Primumq; Traianum.*] Solus omnium, authore Eutropio lib. 8. in princ. omnium Traianus intra vrbem ſepultus eſt. Oſſa collata in vrnam auream, in foro quod ædificauit, ſub columna ſita ſunt. Sic autem ſcribit Sex. Aurelius Victor, Huius ſcilicet Traiani, exuſti corporis cineres relati Romá, humatique Traiani foro ſub eius columna, & imago ſuperpoſita, ſicuti triumphantes ſolent, in vrbem inuecta, Senatu præeunte & exercitu.

n *Quod & poſteris deinceps datum.*] Id pugnat cum eo quod confeſtim ſequitur. nam Hadrianus nullo alio intermedio poſt ipſum Traianum imperauit.

o *Namque Hadrianus.*] Vlpianus in l. Prætor ait. §. 6. Diuus. ff. de ſepulchro violato. ſcribit, Hadrianum reſcripto ſuo pœnam ſtatuiſſe quadraginta aureorum, & in eos qui in ciuitate ſepeliunt, quam fiſco inferri iuſſit, & in magiſtratus, qui hoc paſſi ſunt, locumque publicari iuſſit & corpus transferri.

q *Quæ Platonis etiam inſtitutio fuit.*] In libro 12. de Legibus,

Sepulchra pro dignitate & opibus. Lex de ſepulchris ſtruendis. Epiodium & Epitaphium. Demetrij ſanctio. Sylla. Lycurgi. Solonis. Ægyptiis tria ſepulchrorũ genera. Æthiopes. Indi. Germani. Cyrus. Romani. Megarenſes. Diogenis ſepeliendi [illegible]

citum, donec nouo poſtea edicto ad genus & familiam pertinuere. [r] Quæ quidem pro dignitate & opibus fiebant maiora, ſi imperatores aut ſummos duces amplis honoribus functos, ſepelire contingeret: minora verò, ſi mediocris fortunæ viros ſepulchro condi curarent. In quibus literis adnotabant, quot pedes à fronte, quot in latitudinem ſacer locus procederet. Sed quum profuſiſſimæ impenſæ, & magnæ moles ſepulchrorum quotidie fierent, ſequutis inde temporibus, ne ampliori opere excitari ſepulchrum, [s] quàm quod quinque diebus abſolueretur, [t] nec maiori lapide, quam qui laudes ſepulti & titulos honorum acciperet, lege cautum fuit: [u] quod Græci epiodium, ſiue [x] epitaphium dixere, [y] id quod Plato legibus cauit, & Græci ſanciuere, ne quis maioris operæ ſepulchrum excitaret, quàm quod decem homines triduo perficerent: [z] néve Hermas in Ceramico apponere, [a] aut longe petito prooemio epigramma inſcribere fas foret. [b] Mox Demetrius rex nouis ſepulturis modum ſtatuit, ſanxitque ſuper defuncti cineres erigi columellam, quæ vltra cubitos tres non extaret. Quod Sylla lege promulgata conſtituit, qua funebres impenſæ, & ambitioſæ exequiæ, atque ad rogum munera, necnon conuiuiorum impendia, præſcripto fine taxabantur: qui tamen in Metellæ coniugis funere legem ſuam tranſgreſſus, profuſione maxima exequias dedit. Lycurgus verò defuncti nomen tumulo aſſcribi vetuit, niſi illius qui fortiter pro patria occubuiſſet, & operam in bello reipub. nauaſſet. [c] Solon verò pœna coercuit illos, qui ſepulchra delerent, aut in gentilia alienum inferrent. [d] Ægyptiis tria fuere ſepulchrorum genera: vnum præcipuum & maximi ſumptus, quod argenti talento taxabatur: medium, minarum viginti: humile verò, ex leui materia minimæ impenſæ. [e] Clariora fuere Æthiopibus: nam ditiorum monumenta ex auro fiunt, tenuiorum ex argento, inopes autem conduntur fictilibus. [f] Indi & [g] Germani operoſa ſepulchra, vt grauia defunctis, aſpernati ſunt, itaque humili condebantur tumulo. [h] Cyrus verò apud Xenophontem, non auro, nec argento condi, ſed terræ corpus reddi voluit velut matri. Singuloſque ſingulis ſepulchris condi apud Romanos diu permanſit, [i] quod ab Athenienſibus vſurpatum eſt. Megarenſes contrà: nam tres aut quatuor defuncta corpora ſingulis condebant tumulis prona: [k] contra Diogenes Cynicus. nam corpus in faciem ſepeliri cenſuit, inferiora aliquando conuertenda arbitratus. In publico tamen non fuiſſe ius ſepulturæ, ex decreto pontificum ca-

ANNOTATIONES.

bus, Nullum, ait, in loco fœcundo & agro ad culturam apto ſepulchrum fiat. Sed is locus corpora defũctorum recipiat, qui ad cætera inutilis, & ad id tantùm commodus viuentes minimè lædit. Nec enim à viuis & à mortuis terræ matris fœcunditas impedienda eſt. Nemo ergo aut viuens, aut mortuus aliquem alimento priuet.

r *Quæ quidem pro dignitate & opibus.*] Quod & noſtris legibus probatur l. at ſi quis. 14. §. hæc actio. illis verbis, Æquum autem accipitur ex dignitate eius, qui funeratus eſt: ex cauſa, ex tempore: ex bona fide: vt neque plus imputetur ſumptus nomine, quàm factum eſt: neque tantum, quantum factum eſt, ſi immodicè factum eſt. Debet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum eſt: & ipſius rei, quæ vltra modum ſine cauſa conſumitur. Vide ſupra lib. 3. cap. 7. incip. Eam verò pyram. Ex legibus autem Platonis libro 12. Lex, inquit, iſta ſit, vt qui maximi cenſus eſt, ad funus & ſepulturam non plus quàm minas quinque impendat, qui ſecundi tres, tertij duas, quarti vnam: atque ita ſingulorum modica erit impenſa.

s *Quàm quod quinque diebus.*] Id Platonis eſt dicto libro 12. de Legibus, Agger, inquit, de ſepulchris loquens, non altior ſit eo cumulo, quem viri quinque diebus conſtruere poſſunt.

t *Nec maiori lapide.*] Plato ibi, Lapides, ait, ſuperſtruantur non maiores quàm vt poſſint defuncti laudes quatuor ſolùm heroicis verſibus editas comprehendere.

u *Quod Græci Epiodium.*] Epiodium ſiue Epicedium, canticum quod dicitur cadaueri nondum ſepulto: alio nomine Nænia dicitur, ex ἐπὶ ſuper, & ᾠδὴ canticum.

x *Siue Epitaphium.*] Cicero lib. 5. de Legibus. D. Hieronymus D. Auguſtino reſpondens, Epitaphium aſſerit propriè ſcribi mortuorum: ſicut ab ipſo epitaphium Nepotiani ſcriptum eſt. Liber item D. Hieronymi, qui de viris illuſtribus inſcribitur, a quibuſdam dicitur Epitaphium, qui titulus, vt inquit Diuus Auguſtinus, probari poſſet, ſi eorũ tantùm hominũ, vel vitas, vel ſcripta contineret, qui iá defuncti eſſent.

y *Id quod Plato legibus.*] Lib. 12. de Legib. & vide infrà in verbo, Néve Hermas in Ceramico.

z *Néve Hermas in Ceramico.*] Cicero lib. 2. de Legibus paulò ante fin. Sed poſt aliquanto, propter has amplitudines ſepulchrorum, quas in Ceramico videmus, lege ſancitum eſt, nequis ſepulchrum faceret operoſius, quàm quod decem homines effecerint triduo: neque id opere tectorio exornari, nec Hermas hos quos vocant, licebat imponi: nec de mortui laude niſi in publicis ſepulturis: nec ab alio, ſi qui publicè ad eam rem conſtitutus eſſet, dici licebat.

a *Aut longe petito prooemio.*] Cicero d. lib. 2. de Legibus.

b *Mox Demetrius Rex.*] Cicero d. lib. 4. de Demetrio, Sepulchris, inquit, nouis finiuit modum. Nam ſuper terræ cumulum noluit quid ſtatui, niſi columellam tribus cubitis, ne altiorem, aut menſam, aut labellum: & huic procurationi certum magiſtratum præfecerat.

c *Solon.*] Cicero d. lib. 2. de Legibus. De ſepulchris autem nihil eſt apud Solonem amplius, quàm nequis ea deleat, néve alienum inferat, pœnaque eſt, ſi quis buſtum (nam id puto appellari τύμβον) aut monimentum, inquit, aut columnam violarit, deiecerit, fregerit.

d *Ægyptiis.*] Diodorus Siculus lib. 2. c. 5.

e *Clariora fuere Æthiopibus.*] Vide Herodotum lib. 3. Diodorum Siculum lib. 3. c. 5.

f *Indi.*] Strabo lib. 15.

g *Et Germani.*] Cornelius Tacitus de Morib. Germanorũ.

h *Cyrus apud Xenophontem.*] Libro 8. Pædiæ Cyri, cuius hæc verba ſunt, τὸ δ' ἐμὸν σῶμα, ὦ παῖδες, ὅταν τελευτήσω, μήτε ἐν χρυσῷ θῆτε, μήτε ἐν ἀργυρῷ, μήτε ἐν ἄλλῳ μηδενί, ἀλλ' ὡς τάχιστα τῇ γῇ ἀπόδοτε. Cicero lib. 2. de Legib. Ac mihi quidem, inquit, antiquiſſimum ſepulturæ genus illud fuiſſe videtur quo apud Xenophontem Cyrus vtitur. Redditur enim terræ corpus, & ita locatum ac ſitum quaſi operimento matris obducitur. Tu tamen de ipſius Cyri ſepulchro vide Arrianum libro 6. geſtorum Alexandri, vbi aliud voluiſſe videtur.

i *Quod ab Athenienſibus.*] Plutarchus in Solone ſic ſcribit, In ſepeliendo Megarenſes mortuos ad Orientem conuertunt, Athenienſes verſus Occidentem. Inſtat contra Hereas Megarenſis, atque Megarenſes etiam mortuorum corpora ad Occidentem humi mandare. Illud præterea maio . adiungit, Athenienſium ſingulos ſingula ſepulchra hab . , Megarenſes tres & quatuor vno ſepelíri

k *Contrà Diogenes Cynicus.*] Laertius in vita illius.

l *Antoninus*

uebatur. Sed quum vis morbi Romæ paſſim per ignota capita vagaretur, [l] Antoninus Philoſophus Auguſtus, vt paſſim in vrbe liceret humari, cauit edicto, loco non definito. [m] Si qui tamen tyranni male de republica meriti, ſupplicio affecti eſſent, aut ſi qui laqueo & morte inhoneſta, aut malo læto occubuiſſent, [n] vel cæleſti eſſent afflati numine, illos condi ſepulchro, aut humari non decebat, itaque inſepulti abijciebantur. [o] Vnius tamen Phocionis publico iudicio damnati, quum inſepultum cadauer iaceret, feminis manus ſepeliſſe fertur. [p] Si autem de cœlo ſepulchrum tactum, aut fulmine ictum eſſet, locum a deo expeti, & propterea conſecrari putarunt, [q] quod Lycurgo, [r] & Euripidi poetæ contigiſſe ferunt, quorum ſepulchra de cœlo tacta ſunt. [s] Eratque Græcis lege cautum, vt qui patriam omnium prodegerat, ſepulchro patrio non humaretur, ſed externo: [t] Neve quis ob proditionem reus, Athenis tumularetur, tanquam ob crimen famoſus foret. [u] Ideo Phocionis, aliorumque qui proditionis inſimulati pœnas dederant, cadauera extra fines Atticos exegerunt. [x] Cimon vero Miltiadis filius, vt pater qui obierat in carcere, humaretur, captiuum ſe præſtitit, & ſeruituti mancipauit. [y] Apud Ægyptios ſi quem prauis moribus vixiſſe contingeret, eiectum cadauer in vaſtis ſolitudinibus exponunt. [z] Perſæ damnatorum corpora feris & canibus abijciunt. In quo illud traditur mirum, quod cum

Tyranni & qui ſibi mortem cõſciuerant, non ſepulti.

Græcorum lex in proditores.

Proditores.

Ægyptij. Leges.

ANNOTATIONES.

l *Antoninus Philoſophus.*] Lampridius in vita illius, Tanta, inquit, peſtilentia fuit, vt vehiculis cadauera ſint exportata ſarracisque. Tunc autem Antonini leges ſepeliendi, ſepulchrorumque aſperrimas ſanxerunt: quandoquidem cauerunt, vt ſi quis vellet, fabricaret ſepulchrum: quod hodieque ſeruatur.

m *Si qui tamen tyranni.*] Appianus libro 2. bellorum Ciuilium, Leges, inquit, tyrannorum corpora inſepulta iubent abijci.

n *Vel cæleſti afflati eſſent numine.*] Adde & ſacrilegos communi Græcorum lege inſepultos abijci iuſſos ex Diodoro Siculo lib. 16. cap. 6. Et eos qui ſibi mortem conſciuiſſent, niſi cauſam iuſtam protuliſſent. Vnde Quintiliano, ſi is eſt, declamat. 4. hæc lex celebratur, Qui cauſas voluntariæ mortis in Senatu nõ reddiderit, inſepultus abijciatur. Nam vt ſcribit Hegeſippus lib. 5. cap. 17. Deus omnipotens theſaurum nobis optimum dedit, atque incluſum in hoc vaſe fictili, & conſignatum commiſit nobis cuſtodiẽdum quoad ipſi placeat repoſcere. Nonne in vtroque crimen eſt, vel retinere depoſitum non repoſcenti, qui dederit: vel repoſcenti negare? Si hominis depoſitum violare pœna infamiæ eſt, quantò magis violare depoſitum Dei? Depoſitum Dei anima eſt in hoc corpore, anima quæ mortis ictibus capax nõ ſit. Non enim vllo mortis vinculo aſtringitur, atque alligatur, ſed videtur mortem operari, cùm ſoluitur corpore, atque de cõmiſſo ſibi contubernio ſeiungitur. Cur igitur ante repetitum depoſitum mortem irrogamus, & animam quaſi inutilem à nobis remittimus, atque e domo noſtra excludimus, & corpus ſine decore & gratia ſui in terrã reſoluimus? Cur exeundi hunc præceptum non expectamus? Miles teſſeram expectat, ſeruus imperium. Si quis horum ſine præcepto exierit: alter deſertor, alter fugitiuus eſt. Qui hominem fugit, pœnæ obnoxius eſt, quãuis improbum fugerit dominum: nos optimum omnium fugientes, poſſumus non adſtringi impietatis flagitio? Et nõ multò pòſt ſubiungit, Hæc non ſolum moribus hominum, ſed etiam legibus interdicta accepimus. Namque alij inſepultos proijci iubent eos, qui in ſe ferrum deiecerunt. Dignum eſt enim, vt qui patris imperium non expectauerunt, priuentur quaſi quodam matris gremio, terræ ſepulchro. Alij dexteram manum abſcindunt defunctis, vt ſeparetur a membris ſui corporis, quod aduerſus corpus ſuum veſano militauit furore. Sed hunc exitum ſacrilegi ferunt, aut proditores, vel percuſſores parentum, qui verum patrem non agnouerunt, nec ſeſe cognouerunt. Ideo aut penitus ſepeliri prohibentur, aut non toti ſepeliuntur. Quod & à Ioſepho traditur belli Iudaici lib. 3. cap. 14. his verbis. Denique ſi qui ſe occiderint, apud nos quidem vſque ad ſolis occaſum inſepultos abijci decretũ eſt cum etiam hoſtes ſepeliri fas eſſe ducamus: apud alios autem & dextræ iubentur abſcindi eiuſmodi mortuorum, quæ in ipſos armatæ ſunt: quoniam vt corpus ab anima, ita manum eſſe à corpore alienam exiſtimarent. Quin & qui in calamitate parentes deſeruerunt, teſte Quintiliano declam. 6. inſepulti abijciuntur.

o *Vnius tamen Phocionis.*] Prob. Æmylius in vita illius in fi. Aliter Plutar. in vita illius ad fi. qui Athenienſium in Phocionem mortuum crudelitatem oſtendens ſic ſcribit, Atteſti inimici, quorum nondum erat in vitium ſuis explicata crudelitas, mortui quoque corpus atrociter inſectati ſunt. Illud enim nullo proſus igne ſuccenſo, nullo funeſto lumine, nulla denique non honoris modò, ſed ne humanitatis quidem ſignificatione, Atticis exportari finibus edixerunt. Diciturque ex illius familiaribus neminem eius corpus contingere auſum, ſed Conopionem quendam curandis funeribus quæſtum facere ſolitum, mercede accepta, in Eleuſinẽ deportaſſe cadauer, ibique igne ex agro Megarico ſumpto, id concremaſſe.

p *Si autem de cœlo ſepulchrum tactum.*] Quod probat exemplis ſeqq.

q *Quod Lycurgo.*] Plutarchus in vita illius in fi. Quamobrem, inquit, & Ariſtoteles ait, minoribus Lacædemonem quàm par eſſet proſequi Lycurgum honoribus, tametſi maximis proſequuntur. Nam & templum ei condidere, & ſingulis annis, vt deo, ſacra faciebant. Dicitur autem cum eius reliquiæ domum veherentur, de cœlo tactas eſſe.

r *Et Euripidi.*] Plutarchus in eodem loco, vbi dicit id eis ſolis illuſtribus viris obtigiſſe, his verbis, Hoc verò non facilè alteri cuiquam ex illuſtribus præterquàm Euripidi accidiſſe, & mortuo & condito in Macedonia iuxta Arethuſam. Itaque argumentum ac teſtimonium magnum iis eſt, qui ſunt Euripidis ſtudioſi, illi ſoli poſt mortem contigiſſe, quæ prius dijs immortalibus dilectiſſimo piiſſimoque Lycurgo contigiſſent.

s *Eratq; Græcis lege cautum.*] Et id quidem de Abderitis tradit Laertius in Democrito.

t *Neve quis ob proditionem reus, Athenis tumularetur.*] Thucydides libro 1. non adeo longe a fi. vbi de morte & ſepultura Themiſtoclis loquitur. Et Xenophon libro 1. Rerum Græcanicarum, vbi & idem de ſacrilegis meminit. Ad quod & tu vide ſuprà in verbo, Vel cæleſti afflati eſſent numine.

u *Ideo Phocionis.*] Valerius Maximus li. 5. c. 3. de Ingratis ſic ſcribit, Phocion his dotibus, quæ ad parandum honorem potentiſſimæ iudicantur, clementia & liberalitate inſtructiſſimus, non tantum in eculeo Athenienſibus impoſitus eſt, ſed certe poſt obitum nullam Atticæ regionis quæ oſſibus eius inijceretur, glebulam inuenit. Iuſſus extra fines proijci, intra quos optimus ciuis vixerat. Plutarchus loco quem citauimus ſuprà ibi, Vnius tamen Phocionis.

x *Cimõ vero Miltiadis.*] Probus Æmylius in vita illius poſt princ.

y *Apud Ægyptios.*] Ægyptij authore Diodo. Siculo lib. 1. cap. 5. iudicum ſententia corpus eius, qui conſp. ob vitus eſt male vixiſſe, ſepulchro priuant.

z *Perſæ.*] Id vſque ad verſi. Hoſtium tamen, ſunt Plutarchi in Artaxerxe.

a Hyſtam

Clearchi Cadauer. Hostium ſepulchra. Clearchi cadauer ob crimen inſimulati canibus expoſitum foret, magna vis venti exoriens, illud puluere texit, tanquam diis ſignificantibus immeritum pœnas dediſſe. [a] Hoſtium tamen ſepulchra nobis religioſa non ſunt: ideo violari ſine piaculo poſſunt, lapideſque inde ſublatos in quemlibet vſum conuertere, non eſt vetitum. Atque licet Athenis magna fuerit ſepulchrorum cura, non minor tamen Romanis, qui publica monumenta etiam pauperibus & ſeruis vbi conderentur ædificarunt. Apud Græcos quoque deteſtabili crimine obnoxius erat, & capitis pœna dignus, qui inſepultum cadauer reliquiſſet, adeò, vt equos & canes parentis affectu, [b] Cimonem [c] & Xantippum luxiſſe, & tumulo indidiſſe legamus. *Pecudum ſepulchra & exequiæ.* [d] Anſer quoque Lacydi philoſopho ita adhæſiſſe fertur, vt nec domi, neque foris ab eo diſcederet: quem elatum funere, effuſis lachrymis ſepeliuit. [e] Alexander quoque Bucephalo duxit exequias, [f] ſicut Agrigētini equis ſepulchra & pyramides erexere. [g] Inter quos Auguſtus Octauius, [h] & poſtea Hadrianus Cęſar equo tumulum feciſſe traduntur maximi ſumptus, & carmen inſcripſiſſe. [i] Commodus quoque Praſino equo mortuo ſepulchrum in Vaticano fecit. [k] Et Romani coruo dedere exequias, præcedente tibicine, duorum Æthiopum humeris elato: [l] *Ægyptij.* Ægyptij verò quum feles aut aliquod animal moritur, cuius ſuperſtitioni addicti ſunt, ſindone contectū, & ſale atque aromatibus delibutum, ſepeliunt. [m] Quare circa Myridis paludem cornicis atque ibidis ſepulchra ſumptuoſo lapide viſebantur. [n] Tantaque apud Græcos cura ſepulturæ fuit, vt decem prætores, quod bello nauali apud Arginuſas vi tempeſtatis acti, defunctos in acie non ſepeliſſent, ab Athenienſibus capitis acceſiti, & vltimo ſupplicio affecti ſint. [o] Et Lacedæmonij dum contra Meſſenios ducunt, ne milites qui bello ceciderant, inſepulti manerent, teſſeras in brachiis inſculptis nominibus habuere. *Athenienſium tribuū mos de iis qui bello ceciderant.* Inoleuitque mos Athenis, vt ſingulæ tribus ſingulas arcas, in quibus cadauera & diſperſas reliquias illorum qui bello ceciderant, ſuæ cuiuſque tribus inquiſita colligerent, in expeditione vehiculis ferant. Vnus autem torus conſtratus

ANNOTATIONES.

a *Hoſtium tamen ſepulchra.*] Caius in l. ſepulchra. 4. ff. de ſepulchro violato. Sepulchra, inquit, hoſtium religioſa nobis non ſunt: ideóque lapides inde ſublatos in quemlibet vſum cōuertere poſſumus: nec ſepulchri violati actio competit.

b *Cimonem.*] Plutarchus in Catone Cenſorio, Equarum Cimonis ſepulchra, quibus olympia ter cùm vicit, penes ipſius monumentum videntur.

c *Et Xantippum.*] Plutarchus ibi addit, Quid quòd etiam canes familiares ac domeſticos cùm alij multi, tum Xantippus ille priſcus diligentiſſimè humādos curauerunt? Is enim canem, qui eo tempore, quo ciuitas vrbe relicta Salaminā tranſmittebat, triremi ſecum enatauerat, in arce ſepeliuit. Cui etiam loco Cynotaphium cognomentum eſt. Præterea in Themiſtocle hanc hiſtoriam ſic ſcribit, Memoratur Xātippi Pericli patris canis, quòd abeuntis domini deſiderium & ſolitudinem ferre non poſſet, in mare inſiluiſſe, natando triremem aſſecutus in Salaminem eſſe delatus, ibique expirans continuò interiiſſe: quo in loco etiam his temporibus, Canis tumulum vocant, vbi ſepulchrum eius fuiſſe traditur. Ælianus de Varia hiſtoria lib. 8. cap. 4. ſcribit, Poliarchum quoque canes & gallos, ſi quibus oblectatus fuiſſet, mortuos publicè extuliſſe, & amicos ſuos ad funus aduocaſſe, ſplendidéque eos ſepeliſſe, & in illorum monumentis columnam erexiſſe, in eiſque illorum epitaphia inſculpſiſſe.

d *Anſer quoque Lacydi.*] Plinius lib. 10. c. 22.

e *Alexander quoque Bucephalo.*] Pomponius Mela lib. 2. ca. 47. Plinius lib. 6. cap. 20. & lib. 8. cap. 42. ſcribit, Alexandrum Bucephalo defūcto exequias duxiſſe vrbemque tumulo circundediſſe nomine eius. Solinus cap. 47. aut aliorum computatione 57. Plutarchus in vita ipſius Alexandri, vbi & idem dicit de cane nomine Perita. Et vide Diodorum Siculum lib. 17. Quintum Curtium lib. 5. Iuſtinum lib. 12. Gellium lib. 5. cap. 2. Arrianum lib. 5.

f *Sicut Agrigentini.*] Pomponius Mela vbi ſuprà, Plinius lib. 8. cap. 42. Solinus vbi etiam nuper.

g *Inter quos Auguſtus Octauius.*] Plinius d. lib. 8. ca. 42. Fecit, inquit, & Diuus Auguſtus equo tumulum, in quo Germanici Cæſaris carmen eſt. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habentur.

h *Et poſteà Hadrianus Cæſar.*] Dion in vita illius, Magno, inquit, argumento eſt, cum ſtudio venandi delectatum fuiſſe, quòd Boryſtheni equo, quo libenter in venationibus vtebatur, mortuo monumentum ædificauit, erexitque columnam inſcripto epigrammate. Ælius etiam Spartianus in vita illius, Equos, ait, & canes ſic amauit, vt eis ſepulturam conſtitueret.

i *Commodus.*] Non ille quidem filius Antonini Philoſophi, nec Ælius Verus, qui & Ceionius Commodus dictus eſt, quem Hadrianus adoptauit: ſed alius Verus eius filius, qui & Commodus dictus eſt ex Iulio Capitolino in vita illius, cuius hęc verba ſunt, Nam & volucri equo Praſino aureum ſimulachrum fecerat, quod ſecum portabat. Cui quidem paſſas vuas & nucleos in vicē hordei in præſepe ponebat, quem ſagis fuco tinctis coopertum in Tiberiana ad ſe adduci iubebat. Cui mortuo ſepulchrum in Vaticano fecit.

k *Et Romani coruo.*] Plinius lib. 10. c. 43.

l *Ægyptij.*] Herodotus libro 2. de Ægyptiorum ſuperſtitione loquens, Quibuſcunque in domibus, inquit, vltro felis obierit mortem, earum domorum habitatores cuncti ſupercilia radunt. & paulò pòſt, Efferuntur feles mortuæ ad ſacra tecta, vbi ſalſæ ſepeliuntur in vrbe Bubaſti. Diodorus Siculus lib. 2. c. 4. de Animalibus diis apud Ægyptios & eorum cultus & ſepultura, cùm aliquod eorum animalium, felis, canis, ichneumonis ſcilicet, moritur, ſindone contectum, cum vlulatu pectus percutientes, ſale liniunt, ac cedri liquore, vnguētiſque odoriferis, quò diutius ſeruetur corpus vnctum, in ſacris locis ſepeliunt. Euſeb. Præparationis Euang. lib. 2. cap. 1.

m *Quare circa Myridis paludem.*] Ælianus de Animalibus, lib. 6. cap. 7. & dictum eſt ſuprà lib. 1. cap. 27. De huiuſmodi autem animalium ſepulturis Statius Syluar. lib. 2. in Epicedio Pileti his verſibus,

——Gemuit inter bella peremptum
Parthus equum fidoſq; canes fleuere Moloſſi,
Et volucres habuere rogum, coruuſq; Maronis.

n *Tantáque apud Græcos.*] Hæc vſque ad verſ. Et Lacedæmonij. ſunt Valerij Maximi libro 9. cap. 8. de Temeritate. niſi quòd non decem Prætores, ſed decem Imperatores dicit. Quanquàm ſcio & Prætoris appellationem trahi ad Imperatorem. Valerij verba hæc ſunt, Athenienſium ciuitas ad veſaniam vſque temeraria, quæ decem imperatores ſuos, & quidem à pulcherrima victoria venientes, capitali iudicio exceptos, necauit, quòd militum corpora, ſæuitia maris interpellante, ſepulturæ mandare non potuiſſent: neceſſitatem puniens, cum honorare virtutem deberet.

o *Et Lacedæmonij.*] Sed & adde apud Romanos magnæ laudi datum fuiſſe Pompeio, quòd eorum cadauera, qui in Triario aduerſus Mithridatem infeliciter dimicauerant, & qui inhumati adhuc fuerant, ſplendide ac decore tumularit.

Quod

inanis ducebatur, illorum qui conquiſiti non apparerent: & poſtquam in publicis ſepulchris illa condidiſſent, ne eſſent inhonorati, inſigni teſtimonio pietatis in defunctos, ſolenni oratione de ipſorum laudibus, quod pro patria mortem pugnando paſſi fuerant, illos magnificis verbis atque honoribus extulerunt: [p] tametſi ea procuratio funeris, inter pudendas & minime ingenuas artes haberetur. [q] Si cuius tamen oſſa cineresque in alienum ſepulchrum deferrentur, illa eruere loci dominus, & ſine pontificum decreto alio transferre non poterat. Eſt tamen lege cautum, vt locus fulmine ictus, illico religioſus, & in nullius bonis fiat, quod eum deus conſecraſſe videbatur: [r] vtque iuxta ſepulchrum nouum, propiusve ſexaginta pedes, inuito domino ædes admouere non liceat. Ideo inuiolabilia habita, [s] quæ nec præſcribi poterant, nec vſucapi, ſicut nec publica. [t] Et tam Romana lege [u] quam Solonis, ne quis alienum buſtum violaret aut deiiceret, grauiſſima fuit pœna interdictum: quare ſepulchri violati actio conſtituta eſt. Notatumque & illud, ſepulchra & loca religioſa ipſa antiquitate ſanctiora fieri, [x] eoque diruto, nihilominus religioſum locum eſſe: quippe ſepulchrorum ſanctitas in ipſo ſolo manet. Sancta vero dicuntur loca, quæ ſacrata legibus, plebiſcitiſve ſancita, pœnis adiectis, inuiolata manẽt: ſiquidem ſanctiones aut obtreſtatione, aut conſecratione, vel pœnis conſecrantur. [y] Itaque muri & mœnia ciuitatum, quod illa tranſgredi non licet, & [z] tam intra quam extra pomœrium omnes ab his arcentur, [a] nec cuiquam ædificia illis admouere fas eſt, auguſta & ſancta dicta ſunt: adeo illibata iuris ſanctione defenduntur. Capitale enim fuit, & ſeueriori pœna coercitum, [b] etiam lege Romuli, illi, qui mœnia tranſgreſſus attigiſſet. [c] Neque mœnia ſolum, ſed ipſum pomœrium, quantumque circa mœnia locieſt, quod nec coli, neque arari fas erat, ſanctũ eſſe liquet. Tametſi ſacra & religioſa, quãdoque ſancta dicta ſint. [d] Leges quoque quarum iuſſa pœnis & ſuppliciis aut religionibus in æternum coercentur, eo quia

Oratio funebris. *Locus fulmine ictus, religioſus [illegible].* *Iuxta non [illegible] ædificando.* *[illegible]* *Pomœrium [illegible].* *Sancta & religioſa.* *Lege ſancita.* *Leges ſancitæ [illegible].*

ANNOTATIONES.

Quod cùm Lucullus neglexiſſet, iure odij materiam nactus eſt, vt ex Plutarcho ſcriptum eſt in vita Pompeij.

p *Tametſi ea procuratio funeris.*] Cicero lib. 2. ſeruilem Pollinctorum familiam vocat.

q *Si cuius tamen oſſa.*] Id Vlpiani eſt in l. oſſa. 8. in princ. ff. de relig. & ſumpt. fun.

r *Vtq; iuxta ſepulchrum nouum.*] Hæc lex teſte Cicerone lib. 2. de Legibus, non adeò procul à fine x11. Tabul. eſt. Eius verba ſunt hæc, Duæ ſunt præterea leges de ſepulchris: quarum altera priuatorum ædificiis, altera ipſis ſepulchris cauet. Nam quod rogum buſtúmve nouum vetat propius ſexaginta pedes adiici ædes alienas inuito domino, incendium veretur acerbum. Quamobrem autem lex adiiciat Nouum, intelligitur ex verbis Pomponij in l. 5. ff. de Mortuo inferendo & ſepulchro ædificando. cum ita loquitur, Si propius ædes tuas quis ædificet ſepulchrum, opus nouum tu nunciare potes: ſed facto opere nullam habebis actionem, niſi Quod vi aut clam. Si propius ædificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus ſit: poſtea cum prohibere non poterit ædificij dominus, quo minus alium mortuum eo inferat, vel monumentum ædificet ſi ab initio domino ſciente hoc fecerit. ex quibus verbis datur intelligi, quare lex addiderit Nouum: quaſi videlicet, vbi quis ſemel id paſſus ſit tacite ſuo iuri renunciaſſe videtur.

s *Quæ nec præſcribi poterant, nec vſucapi.*] Non enim ea alienari poſſunt §. ſacræ res. Inſtit. de Rerum diuiſione. Ideo nec vſucapi. l. alienationis. 28. ff de verb. ſignif.

t *Et tam Romana lege.*] ff. & C. de ſepulchro violato per totum.

u *Quam Solonis.*] Cicero d. lib. 2.

x *Eoque diruto.*] Iuſtinianus in §. ſacræ. verſ. locus. Inſtit de rerum diuiſ. Locus autem, inquit, in quo ædes ſacræ ſunt ædificatæ, etiam diruto ædificio, ſacer adhuc manet.

y *Itaque muri & mœnia ciuitatum.*] Cicero lib. 2. de Natura deorum, Plutarchus in Romulo, & noſtræ leges in l. ſanctum eſt. 8. §. in municipiis quoque muros eſſe ſanctos, Sabinum recte reſpondiſſe, Caſſius refert prohiberique oportere, ne quid in his immitteretur. Et Vlpianus in l. ſacra loca. 9. §. muros. ff. de rerum diuiſione. cum ait, Muros municipales nec reficere licet ſine principis vel præſidis authoritate, nec aliquid eis coniungere, vel ſuppone re. Res ſacra non recipit æſtimationem. Et Iuſtinianus in §. ſanctæ. Inſtit. eo. tit. Sanctæ quoque res, inquit, veluti muri & portæ ciuitatis, quodammodo diuini iuris ſunt, & ideo nullius in bonis ſunt. Ideo autem muros ſanctos dicimus: quia pœna capitis conſtituta eſt, in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Et huc ferè reſpicit Homerus dum Thebana mœnia ἱερὰ vocat lib. 4. Iliados,

οἱ ῥα τότ᾽ ἐστρατόωνθ᾽ ἱερὰ πρὸς τείχεα Θήβης.

Quanquam & aliò referri poteſt.

z *Et tam intra quam extra pomœrium.*] Liuius 1. Decad. libro 1. Pomœrium eſt circa murum locus, quem in condendis vrbibus quondam Hetruſci quà murum ducturi erant, certis circà terminis inauguratò conſecrabant, vt neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniungunt, & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpatium, quòd neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod poſt murum eſſet, quam quod murus poſt id, Pomœrium Romani appellarunt: & in vrbis incrementum ſemper, quantum mœnia proceſſura erant, tantum termini hi conſecrati proferebantur.

a *Nec cuiquam ædificia.*] In d. §. muros.

b *Etiam lege Romuli.*] Ex hocque Remũ ipſius Romuli fratrem ideo interemptum ferunt, quod mœnia Romæ tranſiliſſet, pronunciaſſeque Romulum ſic deinde, Quicunque alius tranſiliet mœnia mea interfectum iri. Et hæc vulgatior fama fuit, vt ſcribit Liuius 1. Dec. lib. 1. Quamuis, vt idem dicit, alij aliter Remum interfectum tradant. Et priorem ſententiam ſequutus eſt Propertius lib. 3. elegia 7. ad Mecœnatem.

Celſaq; Romanis decerpta palatia tauris
Ordior, & caeſo mœnia firma Remo.

Et Lucanus lib 1.

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Plutarchus in Romulo, & problemat. capit. 26. Pomponius in l. vltim. ff de rerum diuiſ. ſic ſcribit, Si quis violauerit muros, capite punietur, ſicuti ſi quis tranſcendat ſcalis admotis, vel alia qualibet ratione. Nam ciues Romanos alia quam per portas, egredi non licet: cum id hoſtile & abominandum ſit. Nam Romuli frater Remus occiſus traditur, ob id quod murum tranſcendere voluerit. Et Iuſtinianus in d. §. ſanctæ. Inſtit. eod. tit. Alteram autem ſequutus eſt Seruius, fabuloſam illam priorem exiſtimans in lib. 6. Æn.

——Viden' vt geminæ ſtent vertice criſtæ.

c *Neque mœnia ſolum ſed ipſum pomœrium.*] Liuius 1. Decad. libro 1. in regno Seruij Tullij, vbi declarat quid ſit pomœrium. Textum citauimus ſupra in verbo, Etiam lege Romuli.

d *Leges quoque.*] Vlpianus in l. ſacra. 9. § propriè dicimus ff de rerum diuiſ.

e *Quæ*

Platonis ſententia de legum paucitate. Cleonis opinio. Quas leges ratas habebant Romani. Sacroſanctum. Noua legis author execrabilis apud Æginetas. Legũ abrogatio. Portæ cur ſanctæ non eſſent.

non debent pœnæ ſanctione corrumpi, ſanctæ dicuntur: quas breues eſſe conuenit, velut monita oraculorum diuinitus miſſa, vt paucis iubeant, non pluribus diſputent, ſuadeantque magis quam comminentur:[c] quas quidem Plato iuſſit eſſe quam pauciſſimas: nam ſi ſuo iure funguntur magiſtratus, nihil opus eſſe multiplici lege putauit: vbi verò horum improbitate aliò detorquentur, ex legum multitudine perniciem afferri dicebat.[f] Fuitque opinio Cleonis apud Thucydidem, ſatius eſſe malis legibus aſſuetam ciuitatem non facile mutari, quàm bonis inconſtanter vti.[g] Sed tamen leges à populo latæ, aliter ratæ non habentur, quam ſi patres authores fiant,[h] poſtquam fuit de cœlo ſeruatum, ſiique ad populum prius latæ, ſcriba ſuggerente, cõſenſu populi,[i] non per vim, iuſſuque ſenatus[k] trinundino promulgatæ, & per præconem prolatæ, iuratæ &[l] receptæ, in[m] foro propoſitæ, ac in ærarium conditæ fuiſſent.[n] Nam ſacroſanctum quid fieri minime poterat, niſi per populum plebemque ſacratum eſſet.[o] Ideo conſulibus legem Curiatam ferentibus, quia à populo non recepta, ſed à tribuno plebis ſæpe interceſſum fuerat, pro lege habita non eſt.[p] Proditumque memoriæ fuit, malos mores optimis ferendis legibus ſæpe cauſam dediſſe: quia vbi perperam viuitur, multiplicibus edundis legibus magna datur occaſio.[q] Inde apud Æginetas cautum eſt, vt qui nouæ condendæ legis cauſam daret, inuiſus omnibus & execrabilis fieret. Sic apud Indos, ſi quis aliquid pernicioſi inueniſſet, niſi protinus remedio ſuccurreret, morte plectebatur.[r] Quæ quidem leges, licet in æternum editæ, quum aut vſus coarguit, aut rerum ſtatus facit inutiles, pro tempore mutari & induci, ac facile abrogari poſſunt.[s] Portæ verò ciuitatis non vt mœnia, ſanctæ ſunt: quia quum per illas defuncta ferantur corpora, ſacroſanctas minime putarunt: quod enim funeſtum eſt, id ſacrum aut ſanctum fieri minimè poteſt, tametſi alia feratur cauſa.[t] Cum enim vrbium conditores mœnia ſignarent, incincti ritu Gabino, id eſt, toga reiecta circa humeros, taurum ad dextram interius, vaccam æneo aratro iungebant, ſtiuamque tenentes incuruam, ita vt omnes glebæ in interiorem ruerent partem, perfecto ſacrificio mœnia ſignabant: vbi verò portæ futuræ erant, id loci minimè ſulcabant, ſed aratrum ſuſpendentes, portarum ſpatia reliquere intacta. Ideo quum mœnia ſignata ſolemni ſacrificio, ſancta ſint: portæ, quia ſignari illas vel ſulcari minimè decebat, ſanctæ minimè fuere. In quo id ſeruatum meminimus, vt fruges in ſubiectam foueam demittant, &

ANNOTATIONES.

c *Quas quidem Plato iuſſit eſſe quam breuiſſimas.*] Lib. de Legibus 12. & ex eo Strabo lib. 6. ſic ſcribit, Hoc & à Platone dictum eſt, quibus leges adſunt plurimæ, ac pœnæ plurimæ, iis & viuendi ritus deprauatos eſſe. Sicut quibus plures adſunt medici, iis & ægritudines permultas adeſſe, probabile eſt. Quod poſtremum de medicis repetit ipſe Plato de Repub. lib. 3.

f *Fuitq; opinio Cleonis apud Thucydid.*] Lib. 1. belli Peloponneſiaci.

g *Sed tamen leges à populo latæ.*] Legum ferendarum morem ſcribit Franciſcus Maturantius in Comment. in Philip. 1. Ciceronis. Vide Macrob. Satur. lib. 3. c. 17.

h *Poſtquam fuit de cœlo ſeruatum.*] Cicero Philip. 5. Quam legem igitur ſe Augur dicit tuliſſe non modò tonante Ioue, ſed prope cœleſti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auſpicia latam eſſe. Augures tantæ authoritatis fuerunt, vt nihil neque domi, neque foris, niſi auſpicatò gereretur: quòd Valerius docet lib. 2. cap. 1. de Inſtitutis antiquis. Et Cicero in Oratione in L. Piſonem queritur Obnunciationem, qua pernicioſis legibus reſiſtebatur, Fuſia & Helia legibus (quas propugnacula murôſque tranquillitatis atque ocij vocat) euerſam eſſe.

i *Non per vim.*] Idem Cicero d. Phili. 5. Quibus de cauſis, inquit, eas leges, quas M. Antonius tuliſſe dicitur, omnes cenſeo per vim & contra auſpicia latas, iiſque legibus populum non teneri. Idem Philip. 13. Acta Antonii, inquit, reſcidiſtis, leges refixiſtis: per vim & contra auſpicia latas decreuiſtis.

k *Trinundino promulgata.*] Cicero in Oratione ad Pontifices pro domo ſua, Si quod in cæteris legibus trinundinum eſſe oportet, in adoptione ſatis eſt trium eſſe horarum, nihil reprehendo. Et Philip. 5. Quid? promulgata fuit? quid? nonne ante lata quàm ſcripta? nonne antè factam vidimus, quàm futuram quiſquam eſt ſuſpicatus? Vbi lex Cæcilia & Didia? vbi promulgatio trinundinum? vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia? Quintilianus lib. 2. cap. 4. de legibus loquens, Siue non trino forte nundino promulgata, ſiue non idoneo die ſit, ſiue cõtra interceſſiones, vel auſpicia, aliudve quid, quod legitimè obſtet, dicitur lata eſſe. Suetonius in Auguſto, cap. 67. Gellius lib. 4. cap. 9. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16.

l *Et receptæ.*] Vbi leges in Senatu approbatæ erant, & S. C. factum erat, ſcribebatur, & plures authoritati ſuam adſcribebant: cuius rei exemplum extat in epiſtol. Celij 7. lib. 8. omnium autem 142. apud Ciceronem in Epiſtolis Familiarib. Dion. Halicarn. lib. 11. vbi de Curiatis & Centuriatis concionibus.

m *In foro propoſitæ.*] Seruius in lib. 6. Æneid. in eum locum,

——Fixit leges pretio atque refixit.

Poſſumus, inquit, Antonium ſecundum Ciceronem in Philippicis accipere. Fixit autem ideo, quia incisæ in æreis tabulis leges affigebantur parietibus. Locus autem Ciceronis eſt Philip. 1. vt opinor, vbi ita ſcribit, Quæ ita conſeruandæ concordiæ cauſa arbitratus ſum, vt non modo quas viuus Cæſar leges tuliſſet, infirmandas hoc tempore non putarem: ſed ne illas quidem quas poſt mortem Cæſaris prolatas eſſe & fixas videtis.

n *Nam ſacroſanctum.*] Cicero in Oratione pro L. Cornelio Balbo, Sacroſanctum, inquit, eſſe nihil poteſt, niſi quod per populum plebemve ſancitum videretur.

o *Ideo Conſulibus legem Curiatam ferentibus.*] Dionyſ. Halicar. d. lib. 7. 9. & 11. Vide Gellium lib. 15. cap. 27. & Sueton. in Auguſto, cap. 65. & Beroald. ibi.

p *Proditumq; memoriæ fuit.*] Salluſtius in Catilinam.

q *Inde apud Æginetas.*] Diodorus Siculus lib. 12. ſcribit, Charondam ſanxiſſe, ſi quem cuiuſpiã legis abrogandæ libido ſeu neceſſitas adduxiſſet, ei collum laqueo inductum primùm circundare: tum ſic ornatum in concionem ad poſtulandam à populo legis emendationem prodire oportere: quam ſi non obtinuiſſet, laqueo, quo vinctus acceſſerat, ſtrangulabatur.

r *Quæ quidem leges.*] Liuius 4. Decad. libro 4. in Oratione Valerij Tribuni plebis, quam habuit pro Oppia lege abroganda.

s *Portæ verò ciuitatis.*] Plutarchus in Romulo, & probl. cap. 26. & alibi diximus.

t *Cum enim vrbium conditor.*] Virgilius lib. 5. Æneidos,

Interea Æneas vrbem deſignat aratro.

Vbi Seruius eadem quæ Alexander hic ſcripſit, poſuit, & nonnihil Plutarchus in locis nuper tunc citatis. & vide infrà

ex vicina terra exaggerent, boveſque ſulcatis mœnibus immolent. Macedones verò ubi primum urbis mœnia ſtatuta erant, polentam inter ſolennia adhibuere.[u] Quod quidem aratrum non ædificandis modo urbibus, ſed illis fundatas evertendis inducebatur, quaſi ſegetes ibi mox futuras denotaret. [x] Fuitque conſtitutum, ut nemo Cæſarum, niſi qui imperii fines propagaſſet, non provinciali ſed [illegible] agro quæſito, nationibuſque [illegible] collatis & iuſto prælio perdomuiſſet, ius proferendi pomœrii haberet. [y] In qua re eſt [illegible], Syllam ultimum Romanorum, pomœrium protuliſſe: & poſt Syllam, Claudium Cæſarem terminos urbis propagaſſe. [z] Si verò non pomœrium, ſed templi ambitus & area conſecranda forent, cum conſecrationem fieri accepimus, ut ſerena luce omnem aream & ſpatium vittis coronisque cingerent. Mox milites & veſtales virgines cum pueris puelliſque patrimis & matrimis, ex quibuſdam fontibus aquam ſpargerent, boveque & tauro aream luſtrarent. Præteráque per [illegible] deos precatus, & magiſtratus una ſacerdoteſque & ſenatus, cum equitibus & populo, ſaxum ingens fundamentis inſtruerent, paſſimque auri & argenti ſtipes, & metallorum primitias nullis fornacibus [illegible] aggerarent. In quo præcipuè cavendum, ne ſaxum, aurumve in aliud opus deſtinatum apponatur. [a] Notatumque & illud, ut non ſolum funeſti a conſecratione & ſacris arcerentur, ſed manci quoque inſignes debilitate corporis, aut membro non ſatis integri ſunt, velut indigni qui ſacra tractarent, propterea M. Sergius ob pravitatem manuum, neque corporis a ſacris ut mancus amotus fuit, quod ſacra tractare nequiſſet. Quod Perſis quoque in uſu fuiſſe traditum eſt, quibus morbo affectum oculo aut membro deficientem, dominari, vel ſacris præeſſe inhibetur. Quodque res & loca deorum immortalium divino cultui mancipata, iuſſu populi per pontifices mutari & transferri, ac prophana fieri poſſe, verbis conceptis, amota religione, ſæpe compertum eſt.

Non niſi [illegible] [illegible]

Monumentum [illegible] [illegible]

ANNOTATIONES.

ſta ibi, Quod quidem aratrum.

u *Quod quidem aratrum*.] Horatius lib. 1. Carm. Ode 16.

Iræ Thyeſten exitio gravi
Stravere, & altis urbibus ultimæ
Stetere cauſæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

Ubi Acron interpres. Hæc, inquit, conſuetudo fuit condendi atque [illegible] ut aratro [illegible] ut de condendis illud Virgilii, quod nos ſupra citavimus in verbo, Cum [illegible] conſtitet, & de [illegible] Cicero Philipp. 2. [illegible] Et hoc [illegible] Sed [illegible] legetur, & aratrum [illegible] Cur hæc [illegible] dicitur [illegible] quaſi [illegible] habere [illegible] Illud quoque [illegible]

[illegible] Corp. aratrum.

x *[illegible]*. Seneca in libro de Brevitate vitæ, & Cornelius Tacitus lib. 12. Et vide Gellium lib. 13. c. 14.

y *[illegible] Syllam*.] Hæc ſunt Gellii, ubi [illegible] Syllam & Claudium [illegible] & ipſe memorat, ita & Divum quoque [illegible] poſt Syllam pomœrium [illegible].

z *Si verò non pomœrium, ſed templi ambitus*.] Hæc uſque ad verbum [illegible] Cornelii Taciti lib. [illegible] [illegible] Undecimo Calendas Iunias, ſerena luce ſpatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque [illegible] Veſtales virgines cum pueris puelliſque patrimis matrimiſque, aqua, rivis & fontibus, amnibuſque hauſta, perluere. Tum Helvidius Priſcus, Prætor, præeunte Plautio Æliano Pontifice, luſtrata ſuovetaurilibus area, & ſuper ceſpitem redditis extis, Iovem, Iunonem, Minervam, præſideſque imperii deos precatus uti cœpta proſperarent, ſedeſque ſuas pietate hominum inchoatas, divina ope attollerent, vittas, quis ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul cæteri magiſtratus, & ſacerdotes, & Senatus, & eques, & magna pars populi, ſtudio lætitiaque conixi, ſaxum ingens traxere: paſſimque iniectæ ſunt fundamentis argenti aurique ſtipes, & metallorum primitiæ, nullis fornacibus victæ, ſed ut gignuntur. Prædixere Aruſpices ne temeraretur opus ſaxo, auróve in aliud deſtinato.

a *Notatumque & illud*.] De funeſtis teſtis eſt Servius in lib. 11. Æneidos in principio,

— Quanquam & ſocios dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens eſt.

Et [illegible] De [illegible] Plinius lib. 7. c. 28. ubi & id de M. Sergio dicit. Et vide noſtras leges Cõnubiales l. 2. nu. 59.

Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia quæ eſſet, & quæ Furia, & Falcidia, explanatur.

CAPUT XV.

CUm Palatium fori iudicia opperiremur, & tædio interdum ac mora offenderemur, in bibliothecam pontificum, quæ ibi fuit proxima, ſæpe divertebamus: ubique in quoſcunque incideramus libellos, varia lectione cum amicis conterebamus. Cumque Ciceronis Catonem maiorem nobis forte nacti eſſemus, hæc verba quæ ex perſona Catonis Cicero memorat, in eo tunc penſitabamus. Cùm ego quinque & ſexaginta annos natus, legem Voconiam magna voce & bonis lateribus ſuaſiſſem. Quid Voconia lege, quam tunc Cato ſuaſit, cautum fuiſſet, apud nonnullos qui aderant, quærebatur. Et quum ex noſtratibus homo quiſpiam fori & iudiciorum non ignarus, idem quod Furia & Falcidia, Voconia lege caveri reſpondiſſet, ne ſcilicet teſtatori ex bonis ſuis ultra dodrantem legare liceret: utque quarta hæreditatis pars ſcripto hæredi ſaltem maneret incolumis: ſæpiuſque hanc legem abrogatam nova conſtitutione excitatam eſſe, & pleraque induceret: dixi ego, indubio errore labi illos qui idem Voconia, quod Furia aut Falcidia, ſtatutum fuiſſe contenderent: quippe Furia & Falcidia contra leges 12. tabularum antiquiſſima decreta a principio latæ fuere. Quum enim duodecim tabulis quomodo vellet, & cui quantumque vellet, de bonis diſponendi, allaque ſine inſtitu-

Ciceronis locus in Catone.

Non idem Voconia lege quod Furia & Falcidia ſtatutum.

 tionis,

tionis,ſiue legati iure relinquendi,data faculeas foret: poſtea lege Falcidia & Furia,vt niſi ad dodrantem legare liceret, ſtatutũ fuit. Interiectis inde temporibus, Q. a Volumnius Saxa Tri.pl.tulit ad populum,ne quis hæredem mulierem faceret,coercit.eq; eo plebiſcito mulierum hæreditates ſunt. Mox *Lex Voconia.* lege Voconia, quam C.Voconius Aticinus Tri.pl.tulit, ſancitum fuit,vt non fœminas modo, ſed ne quis cenſus hæredem etiam vnicam relinqueret filiam,quam legem Cato perſuaſit: quo quidem plebiſcito,ne liceret legare mulieribus vltra quadrantem,ſub graui documento vetabatur.nam quum ſolidæ hæreditates,& magna patrimonia mulieribus aſſidue legarentur, prorſus vt admirabile videatur, quantum mulierum opes hæreditatibus accreuiſſent:quum obuiam eundum putarent,ne tam immodicæ largitiones mulieribus fierẽt,quibus temere abutebantur,cautum fuit lege Voconia,vt non vltra quadrantem,hoc eſt,quartam hæreditatis partem,mulieribus ex quouis peculio obuenire poſſet.Lege *Falcidia lex.* autem Falcidia non quadrantem,ſicut in Voconia, ſed ne vltra dodrantem in legatis cuiuis abſumere poteſtas foret,cauebatur,vt ſaltem quarta pars hæreditatis & bonorum,hæredi ſcripto, qui in bona & nomẽ adſcitus erat,maneret incolumis.Quod enim Voconia lex mulieribus tãtum interdixit,ne vltra quadrantem legaretur,lex Falcidia ad omnium hæreditatem extendit,cauens ne vltra dodrantem hoc eſt,nouem vncias teſtatori in legatis abſumere facultas foret.Poſt aliquot verò ætates,quũ multi adulteri *Domitiani ſtatutum in mœchas.* præteritis liberis integrum aſſem mœchis teſtamẽto relinquerent,Domitianus Cæſar ſalubri conſtitutione,probroſis fœminis quæ mœcharentur,ius capiendi hęreditates legataque ademit,néve lecticis vectarentur, inhibuit. Quòd autem verbis legis cauebatur,ne quis cenſus hæredem etiam vnicam *Cenſus.* relinqueret filiam, cẽſus is dicebatur,qui multam pecuniam & vltra centũ millia nummum in poſſeſſione haberet:nã cui multæ eſſent pecuniæ,multi cẽſus æſtimabatur.Verba vero legis duodecim tabularũ,quibus libera facultas diſponẽdi teſtatori datur,hęc fuere:Vti legaſſit ſuæ rei quiſque,ita ius eſto.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

a *Volumnius Saxa.*] Ludouicus Viues in Augiſt.de Ciuitate Dei,lib.3.c.21.pro Volumnio reponit Voconium.

Quid reſponderim Hieronymo Maſſaino,cur in eodem forem ſtatu ſemper, quum ad honores admitterentur alij. CAPVT XVI.

Hieronymus Maſſainus. DEMIRABATVR aliquando Hieronymus Maſſainus,vir multæ eruditionis,& in ſtudiis bonarum artium non minus atque in rerum actionibus verſatus abunde, cur,quũ plurimos futiles & ignauos ad honores & ſacerdotia promotos,magnoſque & opulentos quotidie videat, me tamen ipſe in eadem fortuna eodémque ſemper tenore aſpiceret, cui mercedem laborum ſtudiorumque deberi putaret. Quotieſque in eos ſermones venit,obiurgabundus & commoto ſimilis meam ſegnitiẽ accuſabat, increpitaque ignauia,Tantis tu (inquit) laboribus tam diu nihil ſapere didiciſti?Cúmque me non nimis laborare, & mea ſorte & parabili fortuna contentum reſpondiſſem,is vt me erigeret,languentémque ſpem excitaret,conſilium dedit vt facerem,quod quempiam hominem aſtu & inſigni arte longè clariſſimum feciſſe comperit,qui quũ nullis bonis artibus ad pontificatum obrepere poſſet, dolia vini præcipui pleraque mercatus,ea pontifici dono dedit, ſuſpicatus fore id quod euenit:quo maximè munere effecit,vt proximo ſenatu multo amphora tulerit: namque & honoribus & pontificio donatus poſtea fuit. Alióſque referebat homines deſpectiſſimos turpiſſimoſque,qui prædæ & rapinis aſſueti,pecunias ſiue iure,ſiue iniuria calamitoſis erogatas,aut vi extortas,ad fiſcum conferebant:quibus artibus effecere,vt clari præpotentéſque euaderent. Alioſque ignobiles & obſcuros ſortis infimæ,atque è cœno emerſos,vt aiunt,qui quũ permodica re familiari eſſent,& gratia pollerent, tantum valuiſſe,vt ad ſacerdotia & pontificatus, quum multi clari & diſerti viri concurrerent, omnium ſuffragatione cæteris prælati ſint. Innumeróſque referebat alios moribus perditiſſimis, qui ſceleris magnitudine ex infima fortuna ad honores obrepſere.Memoria teneo,quum pueris nobis quidam magna doctrina,& in primis honeſtus vir,non minus græce quam latine doctus, nihil prædij,nihil ſibi opis ad degendam vitam parare potuiſſet, vitámque admodum tenuem & anxiam duceret,cum inuidos mores cerneret,ac probitati præcluſam viam,& quid ſibi faciundum eſſet, animo volueret,vt aliquod in poſterum vitę ſubſidiũ parare poſſet,eò veſaniæ proceſſit,vt coactus inopia,obſcœnis & libero homine indignis artibus vacaret,(quibus verò artibus,non libet dicere:ita fœdæ & pudendæ ſunt) confectáque fuit ſibi res ex ſententia, namque haud multo poſt & ſacerdotio & opibus auctus,affluens & beatus tranquilliſſimè vitam egit.Adeò deſpecta fortuna,vbi nullus honos virtuti eſt, extrema experiri aliquando cogit.Quibus ego exemplis admonitus, vehementer animo conſternatus ſum,ne quando vt eiuſmodi honores appeterem,ſubirem ſceleſti conſilij & conſcientiæ notam.Longe igitur multúmque præſtat,ſatiuſque fuit,vti ingenio meo,vacuumque his moleſtiis, modico ciuilique cultu contentum eſſe,neque in ambitionem non neceſſariam incurrere, quam bona animi, ſi qua ſibi homo ſtudio & labore parauit,ea turpi quæſtu peſſimo exemplo fœdare.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI

Hoc caput nullis indiget ſcholiis.

Quibus

Quibus ex cauſis ouare ducibus licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho.

Capvt XVII.

ROMANI [a] duces, qui in hoſtes victricia tulere arma, ſi minus ea quæ geſſerant, triumpho digna forent, vt tantum ferrent honoris, perſæpe quum domum reuertiſſent, minoribus triumphis & ouatione honeſtati ſunt, quam [b] Græci εὐὰν nuncupant. Cauſæ verò ouandi, nec triumphandi, hæ ferme traduntur, [c] Si non debellati hoſtes penitus, ſed ſolum pericula depulſa ſunt: fuſique & fugati, perculſi & conſternati, aut à populationibus coerciti, nõ autem multis & magnis cladibus affecti forent. [d] Si ignominia tantùm acceptæ cladis eleuata, [e] vel paululum laboris admiſſum, [f] aut non in ſua & ſibi conſtituta, ſed in aliena prouincia res geſſiſſent. Qui enim alieno auſpicio res geſſerunt, de prouincia triumphos agere non poterant. [g] Si nondum pacata prouincia reliquiæ bellorũ ſupereſſent, [h] Si bella non rite indicta, [i] vel cum hoſte non legitimo, ſed populo Romano indigno, [k] vt cum ſeruis, piratis [l] & fugitiuis bellũ fuiſſet. [m] Vel ſi deditione facta, mediocri certamine, & incruento prælio pugnatum eſſet. [n] Aut ſi ex prouincia exercitus non deportatus, nec ſucceſſori traditus foret. His omnibus ouare, nec triumphare legitimo triumpho permiſſum eſt. [o] Primus enim Poſthumius Tubertus traditur, qui bello Sabino victor, quòd haud multo negocio hoſtem fuderat, vrbem ouans iniit: inde inſtitutum, vt ob præmiſſas cauſas ouatio detur, non triumphus. [p] Pompa verò & apparatus idem ferè ouantis qui & triumphantis, ſed tamen minor perhibetur: [q] nam & vniuerſo ſenatu, & omnibus ordinibus obuiam effuſis, paratu magno vrbem inibat. [r] Et oppida bello capta, ſignaque militaria, ſpoliàque & captiua arma, muneraq́ue quibus donatus fuerat, præ ſe gerebat. Tum duces bello capti, & obſides dati, bellorum machinæ, [s] & currus, [t] vaſaque aurea & argentea, [u] ac quicquid pecuniarum ex manubiis & præda exactum foret, etiam coronæ oppidorum, quibus à ſociis honeſtatus

Ouãdi cauſa.

Ouãdi cauſa.

Poſthumius Tubertus primus ouãs vrbem ingreſſus.

Pompa & apparatus ouantis.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

a ROmani Duces.] Super hoc capite, vide Dionyſium Halicarnaſſeum lib.1. Plutarchum in vita Marcelli, & Gellium lib.5.c.6.

b *Quam Græci εὐὰν.*] Plutarchus vbi ſuprà. Et εὐαστὴν, vt ſcribit Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 5. Poſthumium, inquit, minore pompa & humiliore, quàm deprauato vocabulo nominant Ouationem quaſi εὐαστὴν.

c *Si non debellati hoſtes.*] Dionyſius libr. 8. vbi de ouatione C. Aquilij de Hernicis.

d *Si ignominia tantùm acceptæ cladis eleuata.*] Vide infrà in verbo, Primus enim Poſthumius Tubertus.

e *Vel paululum laboris.*] Plinius lib.15.c.29. Gellius lib.5.c.6. Feſtus Pompeius lib.13. vbi de ouali corona.

f *Aut non in ſua.*] Titus Liuius 4.Decad.lib.4. in ouatione M.Heluij, Cauſa, inquit, triũphi negandi Senatui fuit, quòd alieno auſpicio, & in aliena prouincia pugnaſſet. Vide ſuprà lib.1.c.22.

g *Si nondum pacata prouincia.*] Liuius 4.Decad.lib.9. vbi de Manlio Proconſule, dictum ſuprà lib.1.c.22.

h *Si bella non ritè indicta.*] Sunt verba in eam rem Gellij d. lib.5.c.6.

i *Vel cum hoſte non legitimo.*] Cum iuſto hoſte dicit Gellius ibi.

k *Vt cum ſeruis & piratis.*] De his vtriſque Gellius in eodem loco.

l *Et fugitiuis.*] Plinius lib.15.c.29. in fi. Scribit autem Gellius d.lib.cap.5. Craſſum, cum bello fugitiuorum confecto ouans rediret, coronam myrteam, qua ouantes coronabantur, inſolenter aſpernatum eſſe, & lauro, quæ triumphantibus dicata eſt, voluiſſe coronari. Vide infrà.

m *Vel ſi deditione facta.*] Plinius & Gellius in dictis locis.

n *Aut ſi ex prouincia exercitus non deportatus.*] Liuius 4.Decad.lib.9. vbi etiam de Manlio Proconſule loquitur.

o *Primus enim Poſthumius Tubertus.*] Plinius lib.15.c.29. in fin. cuius hæc verba ſunt. Bellicis quoque ſe rebus inſeruit, triumphanſque de Sabinis Poſthumius Tubertus in Conſulatu (qui primus omnium ouans ingreſſus vrbem eſt: quoniam rem leuiter ſine cruore geſſerat) myrto Veneris coronatus inceſſit, optabilémque arborem etiam hoſtibus fecit. Sed aliter Dionyſius Halicarnaſſeus lib.5. vbi dicit hãc cauſam fuiſſe, quòd ei triumphus non fuerit decretus, tantùm ouatio, ob cladem paulò antè acceptam cum ignominia, quando multis deſideratis, parum abfuerit quin ipſe in fuga veniret in poteſtatem hoſtium. Nam, vt non multò antè ſcribit, Poſthumius in ſiniſtro cornu abolendæ ignominiæ cupidus, dextrum hoſtium cornu impulit, nullo vitæ reſpectu, dummodo vinceret, velut inſanus certúſque mori, coniiciens ſe in hoſtes medios. Pomponius Lætus meminit huius Tuberti in Compendio hiſtoriæ Romanæ.

p *Pompa verò & apparatus.*] Idem Dionyſius d.lib.5. differre triumphum ab ouatione dicit, quòd in hac dux non curru, ſed pedibus in vrbem præcedit pompam militum: deinde pro intertexta auro trabea induitur toga prætexta, qui quotidianus cultus eſt Pretorum atque Conſulum. nec ſceptrum geſtat, vt triumphantes, ſed tantùm lauream, in cæteris nullo diſcrimine. Et lib.9. in fine omnino, Lucretius, inquit, triumphans vrbem inuectus eſt, Veturius ouans rediit ex S.C. pompa pari cætera, niſi quòd pedibus non curru ingreſſus eſt.

q *Nã & vniuerſo Senatu.*] Gellius d.lib.5.c.6. & Seruius lib. 4. Æneidos, in eum locum, vbi quid ouatio differat à triumpho ſcribit,

—Sola fuga nautas comitabor ouanteis.

Ouatio, inquit, minor eſt triumphus. Qui enim ouationem meretur, & vno equo vtitur, & à plebeiis vel ab equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus ſacrificat, vnde & ouatio. Qui autem triumphat, albis equis vtitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolio de tauris ſacrificat.

r *Et oppida bello capta.*] Hæc omnia in ouationibus, vt in triumphis fiebant, vt diximus ſuprà hoc eod. lib.c.6. vbi de triumpho Mithridatico diximus ex Appiano.

s *Et currus.*] Nam & hinc fortè currus ouantes vocat Propertius lib.3. elegia 8. ad Mecœnatem,

Perſequar & currus vtròque ab littore ouantes
Parthorum, aſtutæ tela remiſſa fugæ.

Quanquam & aliò poſſit referri, & vide infrà ibi, Sola plebe, aut equeſtri ordine.

t *Vaſaq́ue aurea & argentea.*] Hæc portabantur in ouatione, vt in triumpho de quo diximus ſuprà lib.6.cap.item 6.

u *Ac quicquid pecuniarum ex manubiis & præda.*] Nam & Appius Clodius Cento ex Celtiberis ouans decem millia pondo argenti, quinque auri in ærarium tulit, apud Liuium 5.Decad.lib.1. ad finem. M. Heluius ouans (vt idem

Myrtea corona ouatu. *Ouantes initio ſine exercitu & legionibus pedites vrbem ingrediebatur.* *Laurea corona ouantium.* *Equitũ ornatus in ouatione.* *Ouantium ſacra.* *Ouatio vnde dicta.* *Tibiæ in ouatione.* *Obuia procedentium, qui equo veherentur, & contra.*

ſuerat. x Tum ſi qui milites donis militaribus, torquibúſque & armilis donati eſſent, pulcherrimo comitatu præcedebant. Ipſe verò dux cui ouandi honos datur, y myrtea inſignis corona z ſceptrum manu tenens, a non triumphali picta vel aurata veſte, nec b curru quadriiugo, vt triumphantes, c ſed purpura decorus, d inſidens equo. Neque ſenatu ſub prætextis iuxta currum, triumphantis more, e ſed eo ſubſequente, f ſola plebe & equeſtri ordine, aut equitibus præeuntibus incedebat. Sed notandum, eos quibus ouandi dabatur ius, priſcis ſeculis ſine exercitu aut legionibus g vrbẽ pedibus iniuiſſe: h lapſis poſt ea temporibus, vt equo veherentur, morem præualuiſſe: i exque duobus imperatoribus rebus bene geſtis, alteri triumphum, alteri vt ouans vrbem iniret, datum eſſe. k Cum Lucretio Tricipitino Veturius conſul de Volſcis & Æquis triumphauit: ſed alteri, vt curru quadriiugo triumphantem legiones ſequeretentur: Veturio verò, vt ſine legionibus ouans equo veheretur, a ſenatu datum fuit. l Bello etiam Punico ſecundo, Marcus Liuius & Claudius Nero de Haſdrubale & Pœnis triumpharunt: ſed Liuius curru triumphans cum legionibus, Nero autem ſine exercitu equo vrbem iniſſe proditur. m Interdum verò ouantes lauro, non myrto coronatos inuenimus: ſiquidem Marcus Craſſus de fugitiuis & Spartaco, quos collatis ſignis vicerat, ex conſulto ſenatus, lauro coronatus ouaſſe traditur. n Et Tiberius Cæſar quum de Vindelicis mœſta ciuitate propter repentinũ incommodum triumphare nollet, non equo, ſed curru cum triumphalibus ornamentis lauro ornatus, ouans ingreſſus eſt. o Turmas quoque equitum non lauro, ſed olea ornatas, p cum militaribus iocis & verſibus inconditis ouanti præcedere, non ſubſequi, vt in triumphis ſolet: q neque ouantes candidos tauros aut boues mactare, vt erat triumphanti mos, ſed coronatas oues ante ſe agere, illaſque exacta pompa immolare compertum eſt, quare ouationem dixere. Neque, r clangentibus tubis, vt ille Martius ſolet, ſed modulantibus tibiis deduci. s Illud quoque notatum perhibent, tam in maioribus quam minoribus triumphis, niſi quibus præcipui honoris aut priuilegij prærogatiua indultum fuiſſet, vt equo vectarentur, omnes qui ouanti aut triumphanti prodirent obuiam, quique erant comites, pedibus & non equo inceſſiſſe: quod longo poſt tempore obſeruatum manſiſſe in triumphali pompa, multa documenta ſunt.

ANNOTATIONES.

Liuius ſcribit 4. Decad. lib. item 4.) Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia pondo ſeptingenta triginta duo, & ſignati bigatorum 17. millia 22. & Oſcenſis argenti 12. millia 438.

x *Tum ſi qui milites.*] Gellius lib. 5. c. 6. in fi. authoritate Maſſurij ſcribit, milites non ſequi ſolitos ouantes, ſed vniuerſum Senatum: quod dictum eſt ſuprà.

y *Myrtea inſignis corona.*] Plinius lib. 5. cap. 29. ad finem. Plutarchus in Marcello & in Craſſo. Gellius d. libr. 5. cap. 6. vbi rationem reddit, quòd ouatio non Martius, ſed Veneris triumphus foret. Feſtus Pompeius libro 13. vbi de ouali corona. Idem autem lib. 11. dicit Papyrium Myrtea corona vſum fuiſſe, quòd Sardos in campis Myrteis ſuperaſſet.

z *Sceptrum manu tenens.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 5. vt iam diximus ſuprà in pompa & apparatu ouantis, ſcribit ouantes ſceptrum non geſtare, vt triumphantes, ſed tantùm lauream.

a *Non triumphali picta vel aurata veſte.*] Dionyſius d. lib. 5. vbi de ouatione Poſthumij de Sabinis.

b *Nec curru quadriiugo, vt triumphantes.*] Nam hi eo curru vtebantur in triumpho, vt diximus ſuprà cap. 6. huius lib. 6. vide infrà ibi, Inſidens equo.

c *Sed purpura decorus.*] Suetonius in Nerone cap. 25.

d *Inſiden. equo.*] Sabinus Maſſurius apud Gellium lib. 5. c. 6. in fi. pedibus ingredi ouantes dicit. Verùm Tiberius Cæſar, vt ſcribit Suetonius in vita illius, c. 9. veterem morem aſpernatus, curru, inſtar triumphantium, non equo, vel pedibus initar ouantium, vrbem introiuit. Dion plurimos ouantes equo vectos fuiſſe dicit. Nam de Cæſare, *ἱππεύων ἐν τῷ Ἀλβανῷ*. De Auguſto, *τὸ ἐφ' ἵππου ἐξελάσαι*. De Druſo, *τὸ ἐπὶ κέλητος ἐς τὸ ἄστυ ἐσελάσαι*. De Tiberio, *τὰ ἐπὶ τοῦ κέλητος ἐπινίκια ἔπεμψε*. De Antonio, *ἐπὶ ἵππων αὐτοὺς ἐξαγαγόντες*.

e *Sed eo ſubſequente.*] Gellius d. lib. 5. c. 6.

f *Sola plebe, aut equeſtri ordine.*] Seruius d. lib. 4. loco ſuprà citato in verbo, Et currus.

g *Vrbem pedibus iniuiſſe.*] Dionyſius lib. 5. vbi de ouatione Poſthumi, & lib. 8. vbi de ouatione Aquilij, cuius verba adduximus ſuprà. Et Plutar. in Marcello.

h *Lapſis vero temporibus.*] Vt dictum eſt ſuprà ibi, Inſidens equo.

i *Exq; duobus Imperatoribus.*] Vide ſuprà lib. 1. c. 22.

k *Cum Lucretio.*] Hæc vſque ad verſic. Bello. ſunt Liuij Decad. 1. lib. 5.

l *Bello etiam Punico ſecundo.*] Valerius Maximus lib. 4. c. 1. de Animi moderatione. Et vide ſuprà lib. 1. c. 22.

m *Interdum vero ouans lauro.*] Hæc vſque ad verſic. Et Tiberius. ſunt Plinij lib. 15. c. 29. ad fi. Plutarchi in Craſſo. & Gellij lib. 5. c. 6 Et vide quod dixi ex Dionyſio Halicarnaſſeo lib. 5. ſuprà ibi, Sceptrum manu tenens. Et adde M. Valerium vtraque corona & laurea & myrtea vſum fuiſſe ex Plinio vbi ſuprà.

n *Et Tiberius Cæſar.*] Suetonius in vita illius, cap. 9. ſic ſcribit, Quas ob res & ouans & curru vrbem ingreſſus eſt primus, vt quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo nec antea tributo genere honoris.

o *Turmas quoque equitum.*] Plinius lib. 15. c. 4. Oleæ honorem Romana maieſtas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes,

p *Cum militaribus iocis & verſibus inconditis.*] Vt videre licet ſuprà cap. 6.

q *Neque ouantes candidos tauros.*] Plutarchus in Marcello. Feſtus Pompeius lib. 13. vbi de ouantibus loquitur. Seruius in d. lib. 4. Æneidos vbi ſuprà. Pomponius Lætus in d. Romanæ hiſtoriæ compendio.

r *Clangentibus tubis.*] Ouationem (ſcribit Plutarchus vbi ſuprà) non in curru laureatus, nec circumclangẽtibus tubis, at pedes patricius in calceis, modulantibus tibiis, myrteam geſtans coronam ita peregit, vt nulla belli facies eſſet, ſed omnia iucundum magis quàm terribilem præ ſe ferrent aſpectum.

s *Illud quoque notatum perhibent.*] Suprà cap. 6.

Qui erant tribuni militum in Romanis caſtris, quæve poteſtas & officium foret, aut iuriſdictio.

CAPVT XVIII.

TRIBVNOS [a] militum qui caſtris & legionibus præerant, imperium in milites habere, exercituique & ſummæ rerum præeſſe, fere peruulgatum eſt. [b] Qui tametſi a primis originibus terni ex ſingulis tribubus, Ramnenſi, Titienſi, & Luceri crearentur: [c] tamen militari lege, vt ſingulis quatuor legionibus [d] ſeni ac deni tribuni præeſſent, ſancitum erat. [e] Qui licet a conſulibus & ſummis ducibus antea eligerentur, poſt aliquot ætates vt militari ſuffragio & prærogatiua crearentur, militibus munus datum fuit. Lapſis mox temporibus, vt populi ſuffragio & tribuni rogatione fierent, [f] lege cautum fuit: ex quibus qui à conſulibus creabantur, [g] Rufuli, mox Rutuli nuncupati, eo quod Rutilius Rufus conſul de illorum imperio primus tuliſſet. Aliorum verò tribunorum militarium duo fuere genera, aut enim ſuffecti erant, aut comitiati. Suffecti, militari ſuffragio in caſtris. [h] Comitiati verò populi iuſſu comitiis creabantur. [i] Demum ſequuti Cæſares, tribunos ipſi delegere, homines inſigni teſtimonio, in quibus eſſet ſpécimen magnæ & expertæ virtutis. [k] Quare Hadrianus Cæſar viros ætatis exactæ & ſummæ prudentiæ, doctos ætate & vſu ad tribunatum euexit: vetuitque edicto, ne imberbis adoleſcénſve, tribunus fieret. [l] Fuitque priſci moris, vt quum princeps ad tribunatum quempiam eueheret, gladium illi in manũ traderet: quo ſignabatur, in milites iure militari habere imperium. Cuius edicti verba ſic habent: Milites quibus iuſſi erunt, parento, eorumque tribuni ſunto, & infra. [m] Huic Lacones & præſidij præfecto harmoſten dixere nomen, qui magiſtratus ſemeſtris erat. [n] Illorumque præcipuum munus, caſtrorum & exercitus curam agere, ne ſine munimento, ſine cuſtodiis ſint, peruigiles excubias iubere, ne quid occulto ſpeculatu hoſtes moliti poſſint. [o] In primiſque

Tribuni militum nomen. Singularum legionum ſeni tribuni. Tribuni per quos eligerentur. Tribu. Rufuli & Rutuli. Tribuni Suffecti. Comitiati. Tribuni à Cæſaribus creati. Harmoſtes. Tribunorum officia.

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a *Tribunos militum.*] Multa de huiuſmodi Tribunis militum Liuius 1. Dec. lib. 3. & 4. non ſemel, & 5. in princ. & 6. & 9.

b *Qui tametſi a primis originibus terni.*] Varro linguæ Latinæ lib. 1. aut aliorum computa. 4. Tribuni militum, inquit, quòd terni tribus tribubus Ramnium, Lucerum, Titienſium olim ad exercitum mittebantur.

c *Tamen militari lege.*] Vide ſupra lib. 1. c. 5. vbi de hac eadem re.

d *Seni ac deni.*] Liuius 1. Dec. lib. 9.

e *Qui licet a conſul.*] Vt videre licet ex Polybio lib. 6.

f *Lege cautum fuit.*] Illud tamen in illis tandem nouatum propter Macedonicum bellum in Perſea Regem Macedonum, quod Conſules ex S.C. ad populum tulerunt, ne Tribuni militum eo anno ſuffragiis crearentur, ſed Conſulum Prætorumque in iis faciendis iudicium arbitriumque eſſet, vt ſcribit Liuius 5. Dec. lib. 2.

g *Rufuli mox Rutuli.*] De his duobus Liuius 1. Decad. lib. 7. Aſconius Pædianus in 2. in Verrem actione, Tribunorum militarium, inquit, duo genera. Primum eorum qui Rutuli dicuntur. Hi in exercitu creari ſolent. Alij ſunt comitiati qui Romæ in comitiis deſignantur. Feſtus Pompeius lib. 16. ſic ſcribit, Rutuli appellabantur Tribuni militum à Conſule facti, non à populo: de quorum iure, quod Rutilius Rufus legem tulerit, Rufuli, ac poſt Rutuli ſunt appellati.

h *Comitiati vero*] Aſconius Pædianus vbi ſupra, & de his etiam alibi ſupra lib. 4. c. 3.

i *Demum ſecuti Cæſares.*] Vt patet ex ſequentibus.

k *Quare Adrianus Cæſar.*] Spartianus in vita illius: Cuius hæc verba ſunt, nec Tribunum niſi plena barba faceret, aut eius ætatis, quæ prudentia & annis Tribunatus robur impleret, nec pateretur quicquam Tribunum a milite accipere. Flauius autem Vopiſcus in vita Probi Imperatoris tradit ipſum Probum adoleſcentem & prope imberbem Tribu. militum factum fuiſſe Valeriani Imperatoris iudicio. Sed & longis ante temporibus legimus Scipionem Africanum ſuperiorem, admodum iuuenem Trib. militum fuiſſe apud Valer. Maximum lib. 5. c. 6. de Pietate erga patriam. Extat apud nos l. ſi Rufinus. 4. C. de teſtam. milit. qua cautum eſt Tribun. minorem annis teſtantem non poſſe dare libertatem ſeruis. & l. vlt. eod. tit. quia licet antiquis legibus permitteretur pupillis, ſi Tribunatus numerũ meriti fuiſſent, teſtamentum poſſe conficere: id tamen Iuſtinianus illius legis author abrogauit.

l *Fuitque priſci moris.*] Hinc eſt quod Traianus Imperator cum Tribunatum militum Suræ Licinio traderet, parazonium quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit: ac, Talem, inquit, enſem accipe, quem pro me ita demum ſtrinxeris, ſi recte imperauero: quod ſi perperam quicquam per me fieri cognoueris, eò in perniciem meam vtaris, velim.

m *Hinc Lacones & præſidij præfecto Harmoſten.*] Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 5. non multò ante fin. Quoties (inquit) nec leges tuerentur iuſtitiam, nec magiſtratus ad legum tutelam ſufficerent, & in temporum nouitatibus opus eſſet inſtitutis non tam optimis, quam ad præſentem rerum ſtatum accommodatiſſimis, non ſolum in improuiſis caſuum aduerſitatibus, verum nonnunquam & in immodicis proſperitatibus, quæ bonam conſtitutionem Reipub. corrumperent, celeremque ac liberam correctionem poſtularent, neceſſe erat, regias ac tyrannicas poteſtates rurſus in medium proferre conuelatas honeſtioribus vocabulis. Sic Theſſali Archos, ſic Lacedæmonij Harmoſtas eos appellabant pro tyrannis vel regibus: quòd religio eſſet reſtituere poteſtates cum iureiurando & deuotione abrogatas deorum monitu. Thucydides lib. 1. vbi Laurentius Valla Harmoſten vertit Præfectum. Plutarchus in Lycurgo, vbi Lapus Florentinus vertit Conciliatorẽ. Cæterum Xenophon in Rebus Græcorum multos Lacedæmoniorum Harmoſtas memorat. Idem Plutarchus in Alcibiade, Cum Calcedoniis, inquit, bellare adortus eſt, quòd defeciſſent Lacedæmoniorum præſidio & Harmoſta. Cæterum Xenophon in Rebus Græcorum multos Lacedæmoniorum Harmoſtas memorat: ſcilicet lib. 1. Clearchum: lib. 2. Steneláum & Lyſandrum lib. 3. poſt princ. Thimbronem, & paulò pòſt Dercyllidem, iterumque Lyſippum, & alibi eodem libr. Tyſſaphernes & Pharnabazus his cõditionibus pacem Dercyllidæ obtulerunt, Si Lacedæmoniorum Harmoſtæ ex regiis ciuitatibus abirent. Pauſanias lib. 9. ſcribit, Thebanos poſt Leuctrenſem victoriam Harmoſtas Lacedæmoniorũ præfectos, quos in ciuitatibus ipſi Lacedæmonij cõſtituerant, eieciſſe. Alter autem Harmoſtas accipit Pollux lib. 1. c. [illegible] [illegible] & lib. 3. cap. item 3. [illegible]

n *Illorumque præcipuum munus.*] Redit ad magiſtros militum Romanorum. Iuriſconſultus in l. officium. §. fin. de re militari.

o *In primiſque milites ad ſolenne iuſiurandum adigere.*] Iulius

milites ad ſolenne iuſiurandum adigere: neque enim militi arma capere fas erat, ni prius apud tribunum legitimum præſtitiſſet iuſiurandum,[p] qui etiam in caſtris iura dabant: quóque in promptu eſſent, & nihil moraretur imperium illorum ſtatio in caſtrorum principiis erat, vbi tribunal habere, & iura dare aſſuerant,

Tribuni ſtatio.

[q] quibus non virgas, vt conſuli aut prætori, ſed ad terrorem audaciæ, vites lictores præferebant, contumacéſque milites Romani vel Latini nominis, iuſſa minus exequentes, non virgis,[r] ſed vitibus per centuriones: externos verò fuſtibus plectebant.[s] Alexander tamen Seuerus tribunis non lictores aut apparitores, ſed milites anteire iuſſit, quatuor tribuno, ſex duci, decē verò legato.[t] Erátque militari lege cautum, vt ſi miles dum cæditur ob crimen, vitem frangeret, aut centurionis vel tribuni manum teneret, de gradu deiectus, militia amoueretur: ſi autem violētas manus inferret, capite lueret.

Tribuni lictores.

Militaris lex.

[u] Cúmque reliqui milites paſſim ferreos haberēt annulos, tribunis tamen, centurionibus & legatis, aut his quibus ordo & imperium erat, aurei dabantur:[x] à quibus ſiue in hoſtes ducere, ſiue caſtrametari, ſiue in prima acie & fronte locari, aut in ſubſidiis poni, vel in ſtationes & vigilias ire conueniret, teſſeram milites petebant. Ipſi verò ab imperatore, quod dari oportebat, ſignū aſſumebant, copiaſque equitum & peditum, quoties dimicandum erat, ornari & inſtrui, atque in aciem educi iubebant. Milites quoque in cōflictu prælioru, ſingulos & vniuerſos hortari & monere, atque in ceſſantes animaduertere, tribuni proprium munus erat. Miſſionem quoque militibus perfunctis militia, ſi cauſam probarent, ex authoritate & iuſſu conſulum dabant.[y] Quod Fuluius cohortem legionis in qua tribunus erat, ſine iuſſu conſulum miſſam fecerat, Quinctus Fuluius Flaccus cenſor illum ærarium fecit, & ſenatu amouit.[z] Si qui tamen poſt miſſionem ſtudio pugnæ militare cuperent, niſi ſecundo ſacramento adſcripti eſſent, arma ſumere, & merere, aut in hoſtes tendere nequibant.[a] Marcellus notauit tribunorum militum officium eſſe, milites in caſtris habere dicto audientes, & intentos imperio, ad exercitationes deducere, in ſtationes mittere, claues portarum ſuſcipere, ne occulta colloquia ſerant, néve quis author noui conſilij cum hoſtibus moliri quid poſſit, ſtationes, vigilias, munitionéſque ne infrequentes ſint, nonnunquam interdiu, ſæpius noctu circuire, milites ſingulis momentis inſtructos paratóſque habere, ſiue pabulatum, ſiue frumentatum vadant, præſertim ſi in procinctu hoſtes ſint, exploratóque in hoſtes ducere. Cúmque frumentum militibus admetitur, ne quid minus æquo impartiant, intereſſe, néve pernicioſa fame, aut inopia afficiantur, vtque præparati commeatus abunde ſufficiant alimentis, ne arma, viri, equi aut pecunia deſint, cū imperatore multo antè præuidere (nam Romani duces rationem commerciorum præcipuam habuere ſemper) caſtris locum capere, valetudinarios inſpicere, ſauciorum

Tribuni militū officium ex Marcello.

ANNOTATIONES.

Frontinus lib.4. Stratagematôn cap.1. L. Flacco & C. Varrone Coſſ. milites primo iureiurando facti ſunt: antè enim ſacramento tantummodo à Tribunis rogabantur: cæterùm ipſi inter ſe tantùm coniurabant ſe fugæ, atque formidinis cauſa non abituros, neque ex ordine receſſuros niſi teli petendi feriendíve hoſtis, aut ciuis ſeruandi cauſa. Seruius enarrans illud Virgilij lib.7. Æneidos,

Ipſe vocat pugnas, ſequitur tum cætera pubes.

Sacramentum, inquit, erat in quo vnuſquiſque miles iurat ſe non recedere, niſi præcepto Conſulis poſt impleta ſtipendia: id eſt, militiæ tempora, ſcilicet viginti quinque annos.

p *Qui etiam in caſtris iura dabant.*] Iuriſconſultus in d.l. officium. Polybius lib.6.

q *Quibus non virgas.*] Vide in ſeq. Virgas pro Lictoribus poſuit Iuuenalis ſat.8.

Præcedant ipſas illi te Conſule virgas.

r *Sed vitibus per Centuriones.*] Plinius lib.14.c.1. paulò ante fi. de vitibus loquens, Quid, quod (ait) inſertæ caſtris ſummam rerum naturam imperiumque continent? Centurionum in manu vitis & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit Aquilas, atque etiam in delictis pœnā ipſam honorat. Et Cornelius Tacitus lib.1. Centurio, inquit, Lucilius interficitur, cui militaribus facetus vocabulum, Cedò alterum, indiderant: quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rurſus aliam poſcebat. Iuuenalis loquens de Mario ſatyra 8.

Nodoſam poſthac frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret caſtra dolabra.

Silius Italicus de Ennio, quem Centurionem fuiſſe dicit libr.12.

Ennius antiqua Meſſapi ab origine Regis
Miſcebat primas acies, Latiaq; ſuperbum
Vitis adornabat dextra decus.

Martianus Iuriſconſultus in l. militis agrum. 13. ff. de re militari, ſic ſcribit, Irreuerens miles non tantùm à Tribuno vel Centurione, ſed etiam à principali coërcendus eſt. Nam eum, qui Centurioni caſtigare ſe volenti reſtiterit, veteres notauerunt: ſi vitem tenuit, militiam mutat: ſi ex induſtria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punitur. Plinij locum de vite Centuriali ſcite admodum exponit Petrus Crinitus lib.22. de Honeſta diſciplina, cap.2.

s *Alexander tamen Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius, Apparitores denique, inquit, nullos eſſe paſſus eſt Tribunis aut ducibus, niſi milites anteire voluit: iuſſitque vt ante Tribunum, quatuor milites ambularent: ante ducem, ſex: ante legatum, decem: hique ad domos ſuas reciperētur.

t *Erátque militari lege cautum.*] In d.l. milites agrum. §. irreuerēs. cuius verba adſcripſimus ſuprà in verbo, Sed vitibus per Centurionem.

u *Cumq; reliqui milites paſſim ferreos haberent annulos.*] Quod & hinc videre licet quòd Septimius Seuerus Imperator primus omnium militibus permiſit aureis annulis vti, vt tradit Herodianus lib.3. Et vide Plinium lib.33.c.2. Liuius 1. Decad. lib.3. neminem niſi equitem atque eorum ipſorum primores annulum aureum pro inſigni geſtaſſe.

x *A quibus.*] Scilicet Tribunis militum. Ex Polybio lib.6. & Vegetio lib.2.c.9.

y *Quod Fuluius.*] Valerius Maximus lib.2.c.2. de Diſciplina militari, Q. Fuluius Flaccus, inquit, Cenſor Fuluium fratrem cohortem legionis, in qua Tribunus militum erat, iniuſſu Conſulis domum dimittere auſum, Senatu amouit. Idem ſcribit Iul. Frontinus Stratagematôn lib.4.c.1.

z *Si qui tamen poſt miſſionem.*] Vnde Cato ad Pompilium ſcripſit, vt ſi filium pateretur in exercitu remanere, ſecundo eum obligaret ſacramento: quia priore amiſſo iure cum hoſtibus pugnare non poterat. Hæc Cicero libro 1. Officior.

a *Marcellus notauit.*] Imò Martianus in dicta l. officium. §. vlt. ff. de re militari. Flauius Vegetius lib.2.c.12.

b *Neque*

curam agere,nomina militum memoria tenere.Quippe imperatorem aut tribunum ignorare milites, pudenda inſcitia eſt. [b] Neque aliud Othonem ad imperium euexit,quam quòd quemque militum in agmine,in ſtationibus, in itinere nomine compellabat ſuo, ex hoc gratiam & ſtudia hominum aſſequutus. [c] Querelas quoque militum audire,illorúmque delicta militari lege plectere,infidum damnoſumque militem militiæ gradu deiicere, tribunorum poteſtatis eſt. [d] Fertur tamen Aurelianus Cæſar tam ſeueræ diſciplinæ fuiſſe,vt tribuno per epiſtolam mandarit,vt militum manus contineret,ne quis pullum aut ouem raperet,aut vuam ex vineis,aut ſegete ſpicas: vt arma terſa, calceamenta fortia,veſtis noua, equus defricatus, & mulus centurionatus foret. [e] Fuitque antiqui moris, vt miles in caſtris ad centurionem,centurio ad tribunum,manè ſalutatum vadat, & ad edictum præſtò ſit. Ac licet tribunis militum centuriones ſubſint & decuriones, ipſi tamen legati imperio parent. [f] Eratque militari lege cautum, ne quis vbi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet: [g] namque centurio, decurio,& ordinis ductor tribuno inferiores ſunt. Alexander verò Macedo tanti tribunos & decuriones fecit, vt neminem niſi ſexagenarium ordines ducere ſiuerit. [h] Hoc quoque notatum eſt, cum qui præconium faceret,inter decuriones admitti non liceret, & multo magis inter tribunos. Si tamen antea præconium feciſſet, & poſtea artem deſiuiſſet, ad decurionatum admitti poterat, ad tribunatum non vtique. Inſuper obſeruatum,vt ſi quando in aliquos iuſta mouenda forent arma, ſenatum per tribunum militum de bello indicendo ad populum ſæpe tuliſſe. [i] Quódque veteri inſtituto ad tribunatum admitti nemo poterat,niſi prius alam duxiſſet: neque alam ducere,niſi cohorti præfuiſſet: ſiquidem cohors erat ala inferior:tribunatus verò legionum,poſt alam conferri darique conſueuit.

Aureliani diſciplina in militia cum rapacitate.

Qui ad tribunatũ admiſſi.

ANNOTATIONES.

b *Neque aliud Othonem.*] Cornelius Tacitus lib.17.ſic ſcribit de Othone Imperatore, In itinere,in agmine, in ſtationibus vetuſtiſſimũ quemque militum nomine vocans, ac Neroniani comitatus contubernales appellãdo,alios agnoſcere,quoſdam requirere,& pecunia,aut gratia iuuare, ſtudia militum,iampridem ſpe ſucceſſionis affectauerat.

c *Querelas quoque militum.*] Redit ad d.l.Martiani, de qua ſuprà in verbo, Marcellus notauit. Id enim ex ea lege eſt. Polyb.autẽ lib.6.Oportet,inquit,vt milites pareant Tribunis,Tribuni ad Conſules referant. Attamen poteſtatem habet Tribunus mulctandi,pignoris capiendi,cædendique.

d *Fertur tamen Aurelianus Cæſar.*] Huius epiſtola militaris eſt ad vicarium ſuum data (vt ſcribit Flauius Voſpicus in Aureliano) huiuſmodi: Si vis Tribunus eſſe,imò ſi vis viuere,manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat,ouem nemo contingat,vuam nullus auferat, ſegetem nemo deterat: oleum, ſal, lignum nemo exigat, annona ſua contentus ſit. De præda hoſtis,non de lachrymis prouincialium habeat:arma terſa ſint:ferramenta ſamiata,calciamenta fortia. Veſtis noua veſtem veterem excludat:Stipendium in baltheo,non in popina habeat. Torquem brachialem & annulum apponat:equum ſaginarium ſuum defricet,captum animal non vendat,mulum centuriatum communiter curet. Alter alteri,quaſi ſeruus,obſequatur:à medicis gratis curentur. Aruſpicibus nihil dent:in hoſpitiis caſtè ſe agant: qui litem fecerit, vapulet.

e *Fuitque antiqui moris.*] Polybius lib.6. Equites ordinúmque ductores omnes,inquit,oriẽte luce accedant ad Tribb. tentoria, Tribuni ad Conſulem:ille quod inſtat agendum, Tribunis edicit,Tribuni Equitibus, ordinúmque ductoribus:ij multitudini promunt,tempore opportuno.

f *Eratq́; militari lege cautum.*] Liu.1.Dec.lib.7.paulò ante fi.

g *Námque Centurio.*] Liuius 1 Dec.lib.8.in contentione L. Papyrij Dictatoris, & M. Fabij ob Q. Fabium, qui contra edictum Dictatoris pugnans,vicerat, Cum,ait, polluta ſemel militiari diſciplina,non miles Centurionis, non Centurio Tribuni,non Tribunus legati, non legatus Conſulis, non Magiſter equitum Dictatoris pareat imperio.

h *Hoc quoque notatum eſt.*] Hæc vſque ad verſic. Inſuper. ſunt Ciceronis Epiſtola.famil.lib.6.epiſtola 19.ad Leptam, incip. Simul vt accepi. vbi ſic ſcribitur, Neque enim erat ferendum,cùm qui hodie haruſpicinam facerent, in Senatu Romæ legerentur,in municipiis decuriones eſſe nõ licere.

i *Quodq́; veteri inſtituto.*] Quibus adde apud Liuium 5.Decad.lib.4.L.Æmylio Paulo,& C.Licinio Conſul. Senatum decreuiſſe, vt in octo legiones parem numerum Tribunorum Conſules,& populus crearent:creare autem neminem eo anno placuiſſe,niſi qui honorem geſſiſſet.

Qui ludi ſcenici,qui Megalenſes,qui Taurij,Compitalitij,Iuuenales,& Honorarij fuerint.

CAPVT XIX.

INTER ſpectatiſſimos ludos,qui plurimi Romæ fuerunt, [a] Romani ludi à regibus inſtituti primùm, [b] qui & magni,& [c] Circẽſes dicti,præcipui ſemper habiti ſunt, [d] Ioui,Iunoni,& Mineruæ

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

a *ROmani ludi à regibus.*] Circenſes ludos primus Romæ fecit Romulus, quarto menſe ab vrbe condita, vt ſcribit Fabius Pictor, quo die Sabinas rapuit. Circenſes dictos ſcribit Seruius in lib.8. Æneidos, quòd enſibus circundarentur. Nam cùm rudis vetuſtas non loca huiuſmodi ludis apta ædificaſſet, inter enſes & flumina eos agebãt,vt ignauis vtrinque præſens eſſet periculum. Poſteà Tarquinio Priſco Rege locus eſt deſignatus Circo, qui poſtmodu Maximus eſt dictus,vt Liuius refert 1.Dec.lib.1. Tum primùm Circo,qui nũc Maximus dicitur, deſignatus locus eſt:loca diuiſa patribus,equitibuſque, vbi ſpectacula ſibi quiſque facerent, Fori appellati. Ludicrum fuit equi, pugilesque ex Hetruria maximè acciti. Solennes deinde annui manſere ludi,Romani Magnique varie appellati.

b *Qui & Magni.*] Liuius vbi ſupra. Cicero 2. in Verrem actione, Hi,inquit, ludi dies quindecim auferent: deinde continuò Romani conſequentur. Vbi Aſconius Pedianus ſic ſcribit,Roman.ludi ſub regibus inſtituti ſunt,Magnique appellati, quòd magnis impenſis dati: tunc primum ludis impenſa ſunt ducenta millia nummum. Alij magnos ludos factos putant, quòd conſiliorum ſecretorum Deo,id eſt, Neptuno lati, tum Regi & rerum conditarum & diis magnis,id eſt,Laribus vrbis Romæ dati ſunt,quibus aiunt raptas Sabinas eſſe: vt videatur propter hoc dicere Virgilius lib.8.Æneidos,

—*Magnis Circenſibus actis.*

Feſtus Pompeius lib.11 vbi de ipſis magnis ludis, Magnos ludos Romanos appellabãt,quos in honorem Iouis,quem principem deorum putabant,faciebant.

c *Et Circenſes dicti,&c.*] Virgilio vbi ſupra, & Suetonio in Cæſare,c.39.& Nerone,c.11.& vbique apud authores.

d *Ioui,Iunoni & Mineruæ.*] Cicero 2 in Verrẽ actio. Nunc

Sua cuique deorũ ludi. *Prætoris edictum de ludis.* celebres: [e] nam ſingulis diis ſinguli erant dicati ludi: [f] quippe venationes & munera Saturno, ſcenici Libero, Circenſes Neptuno: aliiſque aliis numinibus dabantur, quos ad placanda numina vnà cum ſacrificiis, [g] cumque cantu & tibia celebrabant, prætoris edicto id decernente in hæc verba: Ludis publicis, quod ſine curriculo & ſine corporis certatione fiat, popularem lætitiam cantu, fidibus & tibiis moderanto, eáque cum diuino honore iunguntο, & infra. Quos etiam vrgente bellorum tumultu prætermittere duxerunt nefas. [h] Quum enim ſecundo Punico bello externis hoſtibus Italia affligeretur, & cuncta bello arderent, eoſdem magnificè apparatéque factos, & in plures dies inſtauratos, [i] oleique congios in vicos datos fuiſſe comperimus. [k] Poſtea confectis bellis & rebus contra Samnites geſtis, magnifice Romanos faciendos curaſſe, illóſque coronatum populum ſpectaſſe, victoribuſque palmas *Ludi magni.* è Græcia tranſlato more, atque epulum ludorum cauſa ædiles dediſſe, Titus Liuius author eſt. [l] Fuere quoque ludi magni, quos poſt pugnam ad Traſimenum votos inuenimus, æris trecentis trigintatribus millibus, bobus albis quadringentis, multiſque hoſtiis & aliis diuinis clari, [m] quos à Marco Acilio conſule in apparatu belli contra Antiochum iterum votos, & magno ſumptu exolutos, ac dies decem continuos celebratos tradunt: [n] in quorum celebritate, præcipua per ſingula puluinaria mittebantur *ſ. anno 394.* *Scenici ludi quando primum facti.* munera. [o] Anno inde ab vrbe * fere quadringenteſimo, quum vis morbi ingens vrbem peruaſiſſet, & graui cælo vulgarentur morbi, tantáque tabes & vis mali ingrueret, vt nullum peſtis ſuffugium foret, quum ope diuina luem minime leuari crederent, victis ſuperſtitione animis, ſcenici primum ludi apparatu magnifico facti ſunt, quos ludiones ex Hetruria, motibus non indecoris, verſibus ridiculis cum cantu & tibicine adhibitis hiſtrionibus, ſaltantes celebrarunt. [p] Eóſque ab ædilibus curulibus ſecundo Punico bello, per quatriduum inſtauratos, [q] ac noctu luminibus accenſis celebrari, [r] miſſiliaque varij generis ſpargi, authores memorantur: [s] quibus inter ludicra ſcenæ, comœdiæ repræſentari *Comœdiarum ſex genera.* ſolebant, multis fabularum argumentis, & apparatu vario, [t] quarum ſex fuere genera: namque ex his alia ſtataria, alia motoria, aliæ togatæ, nõnullæ palliatæ, pleræque prætextatæ, [u] aut Atellanæ. [x] Erátque conſtitutum, vt comœdi cum ſoccis proſcenia inirent, actores tragœdiarum cum cothurnis: planipedes excalceati: [y] ſcenici certatores nudi, circa pudenda tantùm velati. [z] Vtque ad oſtentationem ſcenæ,

ANNOTATIONES.

ſum deſignatus Ædilis. Scio mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani nominati ſunt, maxima cum dignitate ac religione, Ioui, Iunoni, Mineruæ eſſe faciendos.

e *Nam ſingulis diis.*] Lactantius Firmianus lib. 6. c. 20. ad fi. de Vero cultu, Paulatim, inquit, & cæteris diis idem honos tribui cœpit, ſingulique ludi numinibus eorum conſecrati ſunt, ſicut Siſinnius Capito in libris Spectaculorũ docet.

f *Quippe venationes.*] Lactantius ante ea quæ ſuprà adduximus, ſcribit, Et primitus quidem venationes, quæ vocantur munera, Saturno attributæ ſunt: ludi autem ſcenici, Libero, Circenſes Neptuno. Idem Lactantius c. 6. Epitomes diuinarum inſtitutionum, vbi de Spectaculis, quæ vitanda ſapientibus & cauenda, cenſet, his verbis, Munerum editiones Saturno factæ ſunt. Scena Liberi patris eſt. Ludi verò Circenſes Neptuno dicati putantur: vt iam qui ſpectat, vel intereſt, relicto Dei cultu, ad profanos ritus tranſiſſe videatur.

g *Cúmque cantu & tibia.*] Vide ſequentia.

h *Quum enim ſecundo Punico bello.*] Liuius 3. Dec. lib. . & iterum 3. & lib. 5. non longè à principio.

i *Oleique congios.*] Id Liuij eſt loco illo poſtremo, ſic enim ſcribit, Ludi Romani pro temporis illius copiis magnificè facti, & diem vnum inſtaurati, & congij olei in vicos ſingulos dati.

k *Poſtea confectis bellis, & rebus contra Samnites geſtis.*] Poſt triumphum Lucij Papyrij de Samnitibus, authore Liuio 1. Decad. lib. 10. ad fin. Eodem anno coronati primùm ob res bello bene geſtas ludos Romanos ſpectauerunt: palmæque tum primùm tranſlato è Græcia more, victoribus datæ.

l *Fuere quoque ludi magni.*] Liuius 3. Decad. lib. 2. ſatis longe à princ. Eiuſdem, inquit, rei cauſa ludi magni voti æris 334. millibus, & triente: præter ea bubus Ioui 300. multis aliis diuis bubus albis atque cæteris hoſtiis.

m *Quos à M. Acilio.*] Liuius 4. Decad. lib. 6. Certa deinde forte S. C. factum eſt, quod populus Rom. eo tempore duellum iuſſiſſet cum Rege Antiocho eſſe, quique ſub imperio eius eſſent, vt eius rei cauſa ſupplicationem imperarent Coſſ. vtque M. Acilius Conſ. ludos magnos Ioui voueret, & dona ad omnia puluinaria.

n *In quorum celebritate.*] Votum Acilij Liuius poſt ea, quæ ſupra adduximus hæc ſcribit, Id votum in hæc verba, præeunte P. Licinio Pont. Maximo, Coſſ. nuncupauit, Si duellum, quod cũ Antiocho Rege ſumi populus iuſſit, ex ſententia S P Q R. confectum erit, tum tibi, Iupiter, populus Roman. ludos magnos dies 10. continuos faciet, donáque ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia quantam Senatus decreuerit. Quiſquis magiſtratus eos ludos quãdo, vbique faxit, hi ludi rectè facti, donáque data rectè ſunto.

o *Anno inde.*] Liuius 1. Decad. lib. 7. poſt princ. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. de Inſtitutis antiquis. Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib. 1. c. 32. lib. 2. c. 8. & lib. 5. c. 17.

p *Eóſque ab Ædilibus curulibus.*] Liuius 3. Decad. lib. 4. Ludos, inquit, ſcenicos per quatriduum eo anno primum factos ab Ædilibus curulibus memoriæ proditur.

q *Ac noctu luminibus accenſis.*] Suetonius in Caligula, cap. 18. Scenicos ludos & aſſiduè, & varij generis, multifariam fecit, quondam etiam nocturnos, accenſis tota vrbe luminibus.

r *Miſſiliáque.*] Idem ibidem iis, quæ proximè adduximus, hæc ſubiungit, Sparſit & miſſilia variarum rerum, & panaria cum obſonio viritim diuiſit. Idem in Nerone, c. 11. Sparſa & populo miſſilia omnium rerum per omnes dies.

s *In quibus inter ludicra ſcenæ.*] De ſcenarum diuerſitate & generibus dictum fuit ſuprà lib. 5. c. 16.

t *Quarum ſex fuere genera.*] Donatus in vita Terentij.

u *Aut Atellanæ.*] Liuius 1. Dec. lib. 7. non multo poſt prin. Atellani, authore Feſto Pompeio lib. 14. propriè vocantur perſonati: quia ius eſt iis non cogi in ſcenam ponere perſonam, quod cæteris hiſtrionibus pati neceſſe eſt.

x *Erátque conſtitutum.*] Soccus non ſolum muliebre calciamentum, ſed & hiſtrionicũ eſſe, teſtis eſt Horatius in Arte,

Hunc ſocci cepere pedem grandéſque cothurni.
Alternis aptum ſermonibus, & populares
Vincentem ſtrepitus, & natum rebus agendis.

De Cothurno dictum eſt ſupra lib. 5. c. 15.

y *Scenici certatores nudi, circa pudenda tantùm velati.*] Vide omnino noſtras leges Connubiales l. 16. nu. 31. & ſeqq.

z *Vtque ad oſtentationem.*] Hoc ex ſequentibus probatur.

a *Quippe*

in argumentum fabulæ pro perſonis quas gerebant, varios amictus induerent: [a] quippe Agamemnon ſceptrum ferebat, pellem bubulcus, Achilles arma, Telephus penulam & peram, ita vt pro fabulę argumento congruens apparatus fieret per artifices ſcenicos, qui imitarẽtur affectus.[b] Vtque in ſcena quinque tantum ſeruarentur actus: nam ſcenico ludiom quinquies prodeunti, vltra prodire nõ licuit: quod in tragœdia quoque ſeruatum eſt, vt non plures quàm quinque perſonarum actus fierent.[c] Vtque finito argumento, & ſcena perſonis vacua, chorus & tibicen introducatur. In veteri vero comœdia ſeruatur, vt primarum partium communes actiones ſint, aut geſta militiæ domique: poſtremarum verò conuiuia, cantus, potiones & luſus.[d] Poſtea, ſeu ob morum prauitatem, ſeu quia mali exempli ludi erant, perniciémque ciuibus afferebant, ita ſcenicos inſectati ſunt, [e] vt Scipio Naſica in cenſura ſcenicos ludiones tribu mouiſſe, & ærarios feciſſe dicatur, [f] licet inſtitutum foret, vt actores Atellanarum tribu non mouerentur, ſed ſtipendia facerent & mererent: fuitque vetus mos diu ſeruatus, vt primitiæ ſpectaculorum à ludicris ſcenicorum choreis inciperent.[g] Cumque Idæam deorum matrem ex Peſſinunte Romani aduocaſſent, præter munera & apparatus magnificentiam, ludos in honorem deæ inſtituerunt, qui præcipui inde habiti ſunt, quos Marcus Iunius Brutus cum templo in Palatio dedicauit, qui etiam ſcenici dicti: illóſque [h] Megalenſes appellarunt, [i] illorumque curam ædiles gerere, ac [k] veris initio prælata diuitiarum pompa celebrare: [l] permiſſáque ludendi licentia, perſonatos iuuenes, magiſtratuum priuatorúmque munia & perſonas, & facta dictáque imitari, [m] & ante deæ ſimulachrum ludere, [n] matronáſque ſpectatæ pudicitiæ in his pſallere, memoriæ datum eſt. Quibus diebus Romanæ conſuetudinis erat, conuiuia & ſodalitates inuicem agere, & comeſſari, victu tamen frugali & modeſto, nec die tantùm, ſed noctu epulari: namque hi ludi pręcipue caſti, magno fauore ſpectantium conſpicui erant, [o] ad quos ſeruos adire nõ licebat: illoſque prætores & magiſtratus purpurati, in toga & prætexta,

Decori obſeruatio in ſcenicis.

Comœdia antiquæ obſeruationes.

ANNOTATIONES.

a *Quippe Agamemnon.*] Sceptrum, quod propriè Iouis erat, ad Reges & Principes & magiſtratus tranſlatum eſt. Virgilius lib. 1. Æneidos,

——Celſa ſedet Æolus arce
Sceptra tenens.

Ouidius Amorum lib. 3. eleg. 1.

Laua manus ſceptrum late regale tenebat:
Lydius apta pedum ſceptra cothurnus erat.

Horatius in Arte, vt habitus ita verba perſonæ conuenientia tribuenda eſſe cenſet, his verſibus,

Telephe, vel Peleu male ſi mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo: triſtia mœſtum
Vultum verba decent iratum, plena minarum:
Ludentem, laſciua ſeuerum ſeria dictu.

Et paulò poſt:

Intererit multum Dauúſne loquatur an Heros,
Maturúſne ſenex an adhuc florente iuuenta
Feruidus an matrona potens, an ſedula nutrix:
Mercatórve vagus, cultórve virentis agelli:
Colchus an Aſſyrius, Thebis nutritus an Argis.
Aut famam ſequere, aut ſibi conuenientia finge
Scriptor: honoratum ſi fortè reponis Achillem:
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer
Iura neget ſibi nata, nihil non arroget armis,
Sit Medea ferox, inuictaque flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, triſtis Oreſtes, &c.

b *Vtq; in ſcena quinque tantum ſeruarentur actus.*] Vide Donatum in vita Terentij. Horatius de Arte poetica,

Néve minor quinto, neu ſit productior actu
Fabula, quæ poſci vult, & ſpectata reponi.

c *Vtq; finito argumento.*] Vt videre licet in Tragœdiis Senecæ, & aliis Tragœdiarum ſcriptoribus.

d *Poſtea.*] Ex ſequentibus patet.

e *Vt Scipio Naſica.*] Cicero in libris de Repub. & ex eo D. Auguſtinus de Ciuitate Dei lib. 1. c. 31. & lib. 2. cap. 13. Val. Maximus lib. 2. cap. 1. de Inſtitutis antiquis, vbi loquitur de Inſtitutis ſcenicis, ſic inquit, Cæterùm, authore P. Scipione Naſica, omnem apparatum operis eorum (ſcenicorũ nempe portentorum) ſubiectum haſtæ venire placuit. Atque etiam S. C. cautum eſt, ne quis in vrbe propiuſve paſſus mille ſubſellia poſuiſſe, ſedenſve ludos ſpectare vellet, vt ſcilicet remiſſioni animorum iniuncta ſtandi virilitas propria Romanæ gentis nota eſſet.

f *Licet inſtitutum foret, vt actores Atellanarum.*] Liuius 1. Decad. lib. 7. poſt princ. Valerius Maximus vbi nuper citauimus, Atellani autem, inquit, ab Oſcis acciti ſunt, quod genus delectationis Italica ſeueritate temperatum, ideoque vacuum nota eſt: nam neque tribu mouetur, neque à militaribus ſtipendiis repellitur.

g *Cumque Idæam deorum matrem.*] Liuius 4. Decad. lib. 6 Et eundem 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. item 4.

h *Illoſque Megalenſes appellauerunt.*] Liuius, qui & ea Megaleſia vocat, 3. Dec. lib. 4. Feſtus Pompeius, Megaleſia, inquit, ludos Matris magnæ appellabant. Cur autem ſic appellati ſint, ſcribit Varro lib. 4. lingua Latinæ, his verbis, Megaleſia dicta a Græcis, quòd ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo Rege Pergami propè murum Megaleſion, vbi templum eius deę, aduecta inde Romam. Cicero de Aruſp. reſponſis, Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri maiores ante templum in ipſo Matris magnæ conſpectu Megalenſibus fieri celebrarique voluerunt, qui ſunt more, inſtitutíſque maximè caſti, ſolennes, religioſi.

i *Illorúmque curam Ædiles gerere.*] Id videre licet ex Liuio in infinitis locis, & inter cætera 1. Dec. lib. 7. & Cicer. in d. Orat. de Aruſp. reſpon.

k *Ac veris initio.*] Scilicet pridie Idus Apriles, vt ſcribit Liuius 4. Dec. lib. 6.

l *Permiſſaq; ludendi licentia.*] Primi annis ſingulis ludi ſcenici erant Megaleſia, in quibus hiſtriones ad nouum opus egredientes, mira laſciuia, ſpurciſſima & turpiſſima quæque in Matrem deum & Atyn dictitabant: tum & alij per id temporis, etiam honeſtiſſimi Romanorum cultu diſſimulato, vt noſci non poſſent, licentioſiſſime per vrbem vagabantur, nullis verbis factiſque fœdis parcentes, vt author eſt Herodianus in Commodo.

m *Et ante deæ ſimulachrum.*] D. Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib. 2. c. 4. & ſeq.

n *Matronáſque.*] Cicero in d. Oratione de Aruſpicum reſponſis, vbi publicos Matris deum ludos negligenter eſſe factos, & ob id pollutos oſtendit, ita ſcribit, Quò ſiquis liber, aut ſpectandi, aut etiam religionis cauſa acceſſerat, manus afferebantur, quò matrona nulla adiit propter vim conſeſſumque ſeruorum.

o *Ad quos ſeruos adire.*] Cicero in d. Orat. de Aruſp. reſpon. Iſtiuſmodi, inquit, Megaleſia fecit pater tuus: iſtiuſmodi patruus: Is mihi etiam generis ſui mentioné facit, cum Athenionis, aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quam C. aut Appij Claudiorum? Illi cùm ludos facerent, ſeruos de cauea exire iubebant. Tu in alteram ſeruos immiſiſti, ex altera liberos eiecisti. Itaque qui antea voce præconis à

liberis

Purpura Megarẽſis. atque in ornatu maximo celebrarunt: [p] quare purpura Megarenſis in vulgi prouerbium venit. [q] Quibus diebus ſtipem cogere, Idææ matrisfamilias proprium fuit, quod edicto cauebatur his verbis. Præter Idææ matrisfamilias, eóſque iuſtis diebus, ne quis ſtipem cogito, & infra. In quibus fuit cõſtitutum, *Ludi Taurij.* vt patricij Megalẽſibus mutitarent, plebs verò Cerealibus. [r] Præter hos fuere Taurij dijs inferis conſecrati, quorum origo fertur antiquiſſima: quum enim regnante Superbo, vis morbi & inſanabilis pernicies per omnes vrbis regiones & compita peruagata eſſet, aſſiduiſque funeribus exhauſta ciuitas foret, atque ob eſum carnium taurorum peſtifer annus grauidas mulieres ita affeciſſet, vt ſiſti peſtilentia nequiret, in deorum inferorum placamenta hos ludos concelebrarunt, qui Taurij dicti, quòd ob taurinæ carnis morbum, inuenti primùm concelebratique ſunt, [s] in quibus metas circumcurrere, velut in Cir- *Ludi Compitalitij.* cenſibus ſeruatum eſt. [t] Compitalitios verò [u] Laribus, [x] quos bis in anno vernis æſtiuiſque floribus ornabant, dicatos plerique autumãt, quorum origo ab vltima antiquitate fuiſſe proditur. [y] Cùm enim Priſco Tarquinio regnante, in foco genitale repẽte apparuiſſet, quo in ſinu admoto, mater Seruij Tullij Ocreſtes, ſtupens miraculo, haud multo pòſt Seruium Tullium enixa peperit, qui mox regno ſucceſſit, & quòd pueto caput arſerit, Laris filius eſſe creditus eſt: inde Compitalitij ludi primùm inſtituti, inuentique fuere, [z] quos per vicorum magiſtros fieri, & in compitis celebrari, ac per multum temporis deſitos, quum ſolennia ludorum intermittere nefas eſſet, poſt L. Luſcellum & C. Marium conſules à L. Piſone reuocatos, & magno apparatu inſtauratos memorant, qui poſtea non per vicorum magiſtros, ſed præfectos vicorum celebrari cœpti, & demum ſublatis collegijs, haud multo poſt diſcuſſi fuere. Tametſi ab Athenienſibus primum inſtitutos Compitalitios nonnulli credãt, in quibus præmium victori *Ludi iuuenales.* hircus donabatur: [a] poſt quos, Iuuenales, funebres & ſeculares, vario & ſolerti ingenio inde recepti paratique ſunt: in iuuenalibus enim, licet iuuenum cauſa inſtituti forent, in hiſque adoleſcentes per luſus & laſciuiam admitterentur, [b] plerúmque tamen anus, & grandæuas natu matres, ſenéſque ingraueſcẽti ætate, ludis admiſſos comperimus. [c] Luſus erat, quem ludebant turmæ puerorum primo ætatis flore, & iuuenes generoſi ſpiritus, vt equis inſtratis, hinc inde diſpoſitis turmis, tanquam acie inſtructa, compoſito agmine, in iuſtæ modum pugnæ curſitarent, ſpeciémque prælij, modo in occurſum eundo, nunc à tergo & in gyrum occurſando præberent, & campeſtrem incurſionem facerent, [d] ſpeciménque magnæ

ANNOTATIONES.

liberis ſemouebantur: tuis ludis, non voce, ſed manu liberos à ſe ſegregabant.

p *Quare purpura Megarenſis.*] Ariſtot. lib. 4. Ethic. c. 2.

q *Quibus diebus.*] Hæc vſque ad verſ. In quibus. ſunt Ciceronis lib. 2. de Legibus, & iam diximus ſuprà hoc eodem lib. vbi de 12. Tab.

r *Præter hos fuere Taurij.*] Hæc quoque vſque ad verſic. In quibus metas. ſunt Feſti Pompeij libr. 18. De ludis autem Taurilibus Liuius 4. Dec. lib. 9.

s *In quibus metas circumcurrere.*] Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. de lingua Latina.

t *Compitalitios.*] Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 7. Suetonius in Auguſto, cap. 31. Nonnulla etiam ex antiquis cæremoniis paulatim abolita reſtituit: vt Salutis augurium, Diale flaminium, ſacrum Lupercale, ludos ſeculares & compitalitios.

u *Laribus.*] Ouidius lib. 1. Faſtorum,

Fit́q; grauis, geminoś; parit, quia compita ſeruant,
Et vigilant noſtra ſemper in vrbe Lares.

Et Varro lib. 1. aut aliorum computatio. 5. de lingua Latina. Et Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 4. vbi & id dicit, Sacrificis Compitalia ſacra facientibus non ingenuos, ſed ſeruos miniſtrare voluit, quaſi hoc gratius eſſet Laribus: quod feſtum noſtra quoque ætate Romani agitant paucis diebus poſt Saturnalia comprimis celebre, & ſumptuoſum Compitalium appellatione: duràtque mos ille priſcus in ſacris placandi Genios per ſeruorum miniſteria, qui temporaria libertate fruuntur per eos dies, vt hac honorifica humanitate manſuetiores redditi, dominos chariores habeant, & leuius ferant ſuæ fortunæ inclementiam.

x *Quos bis in anno.*] Suetonius in Auguſto, cap. 31. Compitales Lares ornare bis in anno inſtituit, vernis floribus & æſtiuis.

y *Cùm enim Tarquinio Priſco regnante.*] Hæc vſque ad verſ. Quos per. ſunt Plinij lib. 36. c. 27. eodémque vlt. in fi.

z *Quos per vicorum magiſtros fieri.*] Et hæc quoque vſque ad verſic. Tametſi. ſunt Aſconij Pædiani in Orationem Ciceronis contra Piſonem.

a *Poſt quos Iuuenales.*] De quibus Suetonius in Nerone, c. 11. Scribit Iulius Capitolinus Gordianum edidiſſe de proprio per quatriduum ludos Scenicos & Iuuenalia. Sidonius Apollinaris,

Iam ſenia Iuuenalibus peractis.

Suetonius autem in Caligula, cap. 17. in fi. tradit illum, vt lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adieciſſe diem Saturnalibus, appellaſſéque Iuuenalem.

b *Plerumque tamen anus, & grandæuas.*] Suetonius in Nerone, c. 11. in princ. Spectaculorum plurima & varia genera edidit: Iuuenales, Circenſes, Scenicos ludos, gladiatorium munus. Iuuenalibus ſenes quoque Conſulares, anúſque matronas recepit ad luſum. Cornelius Tacitus lib. 14. Nero inſtituit ludos Iuuenalium vocabulo, in quos paſſim nomina data. Non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento, quominus Græci Latiniq́ue hiſtriones artem exercerent, vſque ad geſtusmodóſque haud viriles. Dion in Nerone, Iuuenalibus, inquit, ludis interfuerunt multi, ſed in primis nobiliſſimi viri. Cuius rei argumẽtum eſt, quòd Ælia Catula, fœmina nobiliſſima atque ditiſſima, ac iam grandis natu (nata erat annos octoginta) ſaltauit: Cæteri, qui propter ſenectutem, & morbos præcipue, nihil poterant facere, ſaltabant. Se enim exercebat vnuſquiſque vt poterat, erántque ob eas res ſcholæ conſtitutæ, quas frequentabant clariſſimi viri, mulieres, puellæ, adoleſcentuli, vetulæ, ſenes. Quod ſiquis non poſſet aliter ſpectaculum præbere, ad choreas ibat, cúmque multi pudore adducti, ea facerent perſonati, Nero, petente populo, ab eis perſonas auferebat, eóſque patefaciebat hominibus, apud quos ipſi paulò antè magiſtratus geſſerant.

c *Luſus erat.*] Id ex Virgilio eſt, huiuſmodi ludum deſcribente lib. 5. Æneidos,

Olli diſcurrere pares atque agmina terni
Diductis ſoluere choris, rurſúſq; vocati
Conuertere vias, infeſtáq; tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, aliosq; recurſus
Aduerſis ſpatiis, alternoſq; orbibus orbes
Impediunt, pugnæq; cient ſimulachra ſub armis.
Et nunc terga fuga nudant, nunc ſpicula vertunt
Infenſi, facta pariter nunc pace feruntur.

d *Speciménq; magnæ indolis.*] Hæc ſunt in Auguſto, cap 44.

indolis, & commendationem ineuntis adoleſcentiæ præ ſe ferrent, ita vt qualis quiſque futurus eſſet, cuiuſque ſpectaculo emineret. [e] In his quoque pyrrhicham ſaltari accepimus, quæ integris vrbis moribus magno iuuentutum ſtudio fiebat quæ primum inuenta fertur in [f] Creta, [g] & nonnullis a Laconibus ad res bellicas facile obeundas, [h] vt armati leui flexu & ſaltu, nunc ſe contrahendo, nunc in altum exiliendo, nunc declinando, tela & plagas vitarent, diſciplinamque ediſcerent, [i] quæ enoplia ſaltatio dicta eſt quam [k] Tranquillus Troiam nuncupauit: [l] idque à Romulo inſtitutum ferunt, vt cum armis ſaltarent milites ſaltatione, quam bellicrepam dixit. [m] Sicut in Panathenæis armatos pueros ſaltare voluerunt, in quibus pueri puellæque forma conſpicui, manibus amplexi, nunc in orbem, nunc in obliquum per diuerſos flexus pyrrhicham in theatro ſaltabant. [n] Poſtea vero Gaditani modi, & molliſſimæ ſaltationes, quum eſſent minus notæ, inuentæ fuere, in plures diuiſæ ſpecies: in [o] chironomiam, quæ

Pyrrhicha.

Enoplia ſaltatio.

Saltatio in Panathenæis.

Saltationes molles.

ANNOTATIONES.

cuius verba adſcribemus infra in verbo, Quam Tranquillus Troiam nuncupauit.

e *In his quoque Pyrrhicham.*] Seruius in lib. 5. Æneidos quo loco citabimus infrà ibi, Quam Tranquillus. De huiuſcemodi autem ſaltatione Plato lib. 7. de Legibus, Plinius lib. 7. c. 56. Suetonius in Cæſare, c. 39. Pyrrhicham, inquit, ſaltauerunt Aſiæ Bithyniæque Principum liberi, & in Nerone, c. 12. Athenæus Dipnoſophiſtarum lib. 14. c. 12. Apuleius lib. 10. & 11. de Aſino aureo refert pueros puellaſque Græcanicam ſaltaſſe Pyrrhicam, cum nunc in orbem rotatu flexuoſi, nunc in quadratum cuneum, diſcurſus reciprocos explicarent. Pollux lib. 4. c. 14. Scholiaſtes Homericus Iliados lib. π. Spartianus in Hadriano, Ammianus Marcellinus lib. 16. Et ex horum plurimis intelliges cuiuſmodi hæc ſaltatio fuerit. Vide Eraſmum, Chil. 4. centur. 7. c. 71. Pyrrhichen oculis præ ſe ferens.

f *In Creta.*] Pyrrhica ſaltatio eſt Græcanica, quam Pyrrhus in Creta primus inuenit, author Plinius vbi ſupra. Scribit Strabo in 10. Pyrrhicham repertam fuiſſe a Pyrrhicho Curete pro iuuenibus ad diſciplinam militarem exercendis. Straboni aſſipulatur Solinus cap. 16. vbi de Creta inſula, qui ſaltationem hanc expreſſit his verbis, Pyrrhichen docuit Creta Pyrrhicho repertore. Equeſtres turmas prima docuit ſalicibus vertigines implicare, ex qua diſciplina bellicæ rei vſus datus.

g *Nonnullis a Laconibus.*] Quintilianus lib. 1. c. 19. Lacedæmonios, inquit, etiã ſaltationem quandam tanquã ad bella quoque vtilem, habuiſſe inter exercitationes accepimus. Athenæus d. lib. 14. c. 12. ſcribit, Ariſtoxenum Pyrrhichã à quodam genere Lacone appellationem conſecutam eſſe, ac his etiam temporibus Pyrrhichum nomẽ eſſe Laconicum.

h *Vt armati.*] Nam & hanc ita deſcribit Plato lib. 7. de Legibus, Motus, inquit, Pyrrhiches imitatur flexus corporum, quibus tela, plagæque vitantur declinando, concedendo, exiliendo in altum, humique ſe contrahendo. contrarios item geſtus imitatur, quibus videlicet contra alios quicquam infertur ſagittando, iaculando, feriendo. Diodorus Siculus lib. 5. c. 15. ſcribit, Cretam reperiſſe enſem, galeam, ac cum armis ſaltandi morem, quorum ſtrepitu permagno Saturnus deceptus eſt.

i *Quæ Enoplia.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 7. hanc ſaltationem Pyrrhicam enopliam eſſe, hoc eſt armatam tradit. Pollux lib. 4. c. 14. Quamuis hæc a Pyrrhica diſtinguere videatur Strabo d. lib. 10. Plinius d. lib. 7. c. 56. Saltationem, inquit, armatam Curetes docuere, Pyrrhicam Pyrrhus, vtranque in Creta.

k *Quam Tranquillus Troiam nuncupauit.*] In Cæſare, c. 39. Troiam luſit, turma duplex, maiorum minorumve puerorum. & in Auguſto, 43. Sed & Troiæ ludum edidit frequentiſſime maiorum minorumve puerorum delectu, priſci decorique moris exiſtimans, claræ ſtirpis indolem ſic noteſcere. & in Tiberio, cap. 6. in fine. Præſedit & Actiacis ludis & Troianis Circenſibus, ductor turmæ puerorum maiorum. & in Claudio, c. 21. Ac ſuper quadrigarum certamina Troiæ luſum exhibuit. & in Nerone, c. 7. in princ. Tener adhuc, necdum matura pueritia, Circenſibus ludis Troiam conſtantiſſime fauorabiliterque luſit. Et de hoc quoque ludo Cornelius Tacitus lib. 11. Sedente Claudio Circenſibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent, interque eos Britannicus Imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in Imperium, & cognomentum Neronis aſcitus, fauore plebis acrior in Domitium loco præſagij acceptus eſt. Huius autem ludi originem vide his apud Virgilium lib. 5. Æneidos, multis verſibus, quos ſupra adduximus ibi, Lulus erat. Quibus paulo poſt & hos ſubiecit, quibus oſtendit hunc ludum manaſſe ad Romanos poſtea,

Hunc morem curſus, atque hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam,
Retulit, & priſcos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troia pubes,
Albani docuere ſuos. Hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſeruauit honorem:
Troiaque nunc pueri, Troianum dicitur agmen.

Quo in loco Seruius, Vt ait Suetonius Tranquillus, ludus ipſe quem vulgò Pyrrhicam appellant, Troia vocatur, cuius expreſſit originem in Libro de Puerorum ludis. Huius quoque meminit Dion Nicæus lib. 43. vbi de ludis & certaminibus a Cæſare populo exhibitis, Etiam, inquit, Troiam, antiquo more, Patritiorum filij luſerunt: iuuenéſque, qui dignitate æquales erant, curribus certauerunt. & lib. 48. de Agrippæ prætura, Et Troiam vocatum ludum per nobiles pueros magnifice exercebat. Et lib. 51. vbi de ludis in conſecratione templi Iulij factis, Ludi omnis generis, inquit, facti ſunt Patriciique pueri Troiam luſerunt, viríque ſimili ratione equis celetibus bigiſque & quadrigis certauerunt.

l *Idq; à Romulo inſtitutum fuit.*] Feſtus Pompeius lib. 2. Bellicrepam, inquit, ſaltationem dicebant, quando cum armis ſaltabant, quod a Romulo inſtitutum eſt, ne ſimile pateretur, quod fecerat ipſe, cum a ludis Sabinorum virgines rapuit.

m *Sicut in Panathenæis.*] Iſocrates in eo libro, qui Panathenaicus inſcribitur. Thucydides lib. 6. De his Plato in Parmenide, Ariſtophanes in Nubibus, Plutarchus in Theſeo, Euſebius chronographus, vbi de Agone gymnico, Maximus Tyrius Sermone 33. & 36. Pauſanias lib. 4.

n *Poſteà verò Gaditani modi.*] Martialis lib. 3. epig. 109. in Cotilum,

Cantica qui Nili, qui Gaditana ſuſurras,
Qui moues in varios brachia vulſa modos.

Et rurſum epig. 120. ad Toranium,

Nec de Gadibus improbis puellæ
Vibrabunt ſine fine prurientes
Laſciuos docili tremore lumbos.

Et lib. 6. epig. 70. de Theleſina,

Edere laſciuos ad Bœtica crumata geſtus,
Et Gaditanis ludere docta modis.

Et lib. 14. epig. 203. de Puella Gaditana,

Tam tremulum criſſat, tam blandum prurit, vt ipſum
Maſturbatorem fecerit Hippolytum.

Et Iuuenalis ſatyra 11.

Forſitan expectes vt Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plauſuque probatæ
Ad terram tremulo deſcendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis.

o *In Chironomiam, quæ manuum geſtu.*] Idem Iuuen. ſat. 6.

Chironomon

manuum geſtu: [p] halma, quæ pedum: [q] lactiſma, quæ calcibus ad humeros iactis ſaltabantur: quorum inuentores Iones fuiſſe dicunt, vnde geſtus quoque pantomimi fluxere: in quo id fuit conſtitutum, [r] vt in chironomia alij geſtus ſubiti, alij miſerabiles, alij longi nomina ferrent. [s] Funebres vero ludos etiam inter ludicra ſcenæ exhiberi accepimus, [t] & poſt ludos epulum datum, quibus qui præerant, [u] deſignatores dicti, in [x] quibus gladiatorum paria, qui venalem habent ſanguinem modo plura, nunc pauciora, nonnunquam familiæ laniſtarum ad gladiaturam comparatæ, digladiari, vulneraque & cædes accipere ſolebant: [y] quos in defunctorum illuſtrium memoriam ea de cauſa inſtitutos ferunt, quod quum hoſtes bello victi ſeruique ad ſepulchra ſummorum ducum olim ſæue iugularentur, & ſanguinem effunderent, idque poſteris ſæuum & inhumanum videretur ſcelus, cautum fuit, vt ſæua illa deſita conſuetudine, ſerui libertique, & damnati capite, ac gladiatores buſtuarij, qui venalem habent ſanguinem, vſu armorum & aſtu eruditi, conducti precio per laniſtas, digladiarentur: in quibus in æmulationem certaménque virtutis, licet dimicatione pernicioſa, vulnera acciperent darentque, & ferro decernerent: in qua ſi quis forte ſuccumberet, mercedem laniſta perditi gladiatoris accipiebat. Athenienſes verò fures & ſicarios pecunia comparatos, armis inſtruebant, quos, vt in ſcena dimicarent, inuicem committebant: [z] apud quos vſus obtinuit, vt imperatore vita functo, duodecim captiui ad ſepulchrum iugulati, tumulentur vna. [a] Quæ munera licet ſummæ immanitatis forent, duces in bellum profecturi, Romæ plerunque populo exhibuere: [b] ſcilicet vt vulnera cernere aſſueſcerent, cædéſque & prælia non formidarent, quibus certa lex data, vt multo grauioribus armis pugnare diſcant, vtque diutius in pugnæ ſimulachris armati aſſueſcant, vt in patientia laborum educati, in conflictu pugnæ minus laborarent, neque vt tyrones corporibus animiſque deficerent. Vtque laniſtæ cum haſtis & rudibus primò introducantur, mox gladiis decernant, ad prælium que incedant tunicati. Vtque ante congreſſum multa fiant, quæ non ad vulnus, ſed ad ſpeciem geſticulationis, & motus agilitatē videantur: procedente mox pugna, vt nudi digladientur, neque in vulnere ingemiſcant, néve muſſi decumbant, néve poſtquam decubuiſſent, ferrum accipere iuſſi, ſegnes & cunctabundi accipiant, aut retractent. [c] Ad quod certamen inſignes nobilitate & opibus, neque obſcuri generis homines plerumque prodiere: [d] nam & Nero Cæſar CCCC. ſenatores, & DC. equites ad ferrum exhibuit. Et Domitiani temporibus nobiles ad

Ludi funebres.

Deſignatores.

Athenienſes.

ANNOTATIONES.

Chironomon Ledam molli ſaltante Batillo
Tuſcia veſica non imperat.

Quintilianus lib. 1. c. 11. Et certè quod facere oporteat, non indignū eſt diſcere, cùm præſertim hæc Chironomia, quæ eſt (vt nomine ipſo declaratur) lex geſtus, & ab illis temporibus heroicis orta ſit, & à ſummis Græciæ viris, & ab ipſo Socrate probata, à Platone quoque in parte ciuilium poſita virtutum, & à Chryſippo in præceptis de Liberorum educatione compoſitis, non omiſſa.

p *Halma, quæ pedum.*] ἅλμα, ſaltum Græci vocant. Domitius Calderinus, Iuuenalis interpres, in eum locum ſuprà proximè citatum hoc genus ſaltationis, quod motu pedum vehementiore fit, Thermaſtrida vocat.

q *Lactiſma quæ calcibus.*] Domitius vbi ſuprà, ſaltationum Græcorum genera diuidens, *ἐκλάκτισμα*, inquit, calcibus ad humerum iactis, à mulieribus fiebat.

r *Vt in Chironomia.*] Domitius Calderinus vbi ſuprà.

s *Funebres vero ludos.*] Liuius 4. Decad. lib. 1. ad finem. Donatus in præfation. Terentij. Relege, quæ non incurioſè diximus de Ludis funebribus, ſupra lib. 3. c. 7.

t *Et poſt ludos epulum.*] Suetonius in Cæſare, c. 26. Munus, inquit, populo, epulumque pronunciauit in filiæ memoriam: quod ante eum nemo fecit.

u *Deſignatores dicti.*] Donatus in Adelphis, de quibus in l. Athletas. 4. de his, qui notantur infamia. Vide ibi omnino Budæum in ſuis Annotationibus.

x *In quibus gladiatorum paria.*] Ita enim committebantur ex Suetonio in Auguſto, cap. 44. ad fi. & in Domitiano, c. 4. & Plutarcho in Cæſare.

y *Quos in defunctorum illuſtrium memoriam.*] Hæc vſque ad verſic. In qua, deſumpta ſunt ex Virgilio lib. 10. Æneidos,

—— Sulmone creatos
Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens,
Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbris,
Captiuóque rogi perfundat ſanguine flammas.

Quo loco Seruius. Sane, ait, mos erat in ſepulchris virorum fortium captiuos necari: quod poſtquam crudele viſum eſt, placuit gladiatores ante ſepulchra dimicare, qui a buſtis Buſtuarij dicti ſunt.

z *Apud quos.*] Nam & apud Homerum Iliados lib. 23. Achilles in funere Patrocli duodecim viros fortes mactauit, & cum cadauere illius igni tradidit,

δώδεκα μὲν Τρώων μεγαθύμων υἱέας ἐσθλούς,
τοὺς ἅμα σοὶ πάντας πῦρ ἐσθίει.

Hoc eſt,

Duodecim quidem Troianorum magnanimorum filios fortes,
Quos vnà tecum omnes ignis abſumit.

a *Quæ munera.*] Iuſtinianus Imperator lib. 11. Codicis tit. 43. non immeritò prohibet gladiatoria ſpectacula, tanquam cruenta præberi. D. Cyprianus in epiſtola ad Donatum gladiatoriā voluptatem in primis execratur his verbis, Paratur gladiatorius ludus, vt libidini crudelium luminum ſanguis oblectet: homo occiditur in hominis voluptatem: & vt quis poſſit occidere, peritia eſt, vſus eſt, ars eſt: ſcelus non tantum geritur, ſed docetur. Hæc præterea gladiatoria munera deteſtatur Lactantius Firmianus lib. 6. de Vero cultu, c. 20.

b *Scilicet vt vulnera cernere aſſueſcerent.*] Pomponius Lætus in Compendio Romanæ hiſtoriæ, vbi de Nemeſi dea. Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino Imperatoribus, Celebratis ſacris, ait, datis ludis ſcenicis, ludiſque Circenſibus, gladiatorio etiam munere, Maximus ſuſceptis votis in Capitolio, ad bellum contra Maximinum miſſus eſt cum exercitu ingenti, prætorianis Romæ remanentibus. Vnde autem mos tractus ſit, vt proficiſcentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium, & venatus darent, breuiter dicendum eſt. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hoſtes factam, vt ciuium ſanguine litato ſpecie pugnarum ſe Nemeſis, id eſt vis quædam fortunæ ſatiaret. Alij hoc litteris tradiderunt, quod veriſimilius credo, ituros ad bellum Romanos debuiſſe pugnas videre, & vulnera & ferrum, & nudos inter ſe concertantes, ne in bello armatos hoſtes timerent, aut vulnera, & ſanguinem perhorreſcerent. Hactenus Capitolinus.

c *Ad quod certamen.*] Vt patet ex ſequentibus.

d *Nam & Nero Cæſar.*] Suetonius in Nerone, c. 12. Exhibuit, inquit, ad ferrum etiam quadringentos Senatores, ſexcentoſque Equites Romanos, & quoſdam fortunæ atque exiſtimationis integræ: ex iiſdē ordinibus cōfectoreſque ferarum,

ſpecimen virtutis oſtendendum, in arenam prodire nõ dubitarunt, [e] qui non virorum modò pugnas, ſed & fœminarum noctu commiſit: [f] donec cautum fuit, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. Primus enim qui gladiatorium edidit munus, [g] Iunius Brutus, in honorem defuncti patris, fuiſſe traditur. Alij Appium Claudium & Fuluium conſules in foro boario gladiatores commiſiſſe primos aſſeuerant. [h] In quo præter apparatus magnificentiam, immaniſſimas feras, hominéſque, qui cum his concurrerent, ad pugnã exhibuit. [i] Ad quos matronas admitti erat lege vetitũ, ne immanitati aut feritati aſſueſcerent: ſicut ab athletarum ſpectaculis muliebrem ſexum [k] Auguſtus auocauit & dimouit. Non ſic Cretenſibus, qui præcipuas & magno natu mulieres ad gladiatoriũ munus admittebant: & Spartæ nulla eſt tam nobilis mulier, quæ precio conducta non ad ſcenam prodeat. Cumq; antea gladiatorij ludi imperatorum munus forent, [l] Claudius princeps, vt pecunia quæſtorum fierent, cauit edicto: quos propter cædes & immanitatem, quodq; mali exempli eſſent, poſtea edi prohibuit. [m] Et quia nonnulli inopes & modicis facultatibus, ſordida mercede conductos gladiatores ad ferrum exhibebant; Tiberio imperante, ſenatuſconſulto cautum fuit, ne quis gladiatorium munus daret, cui minus quadringentis millibus cenſus eſſet. Poſt aliquot vero ætates Theodoricus Gothorum rex ita gladiatores odio proſequutus fuit, vt optantibus Romanis, non modò illos denegari, ſed nunquam poſtea edi permiſerit. Fuitq; in vſu, vt in funebribus eſſent ſpectatores penulati, quũ in cæteris togati conuenirent. [n] Seculares verò ludos, quòd ſingulis centumdecem annis, vel quòd ſemel tantùm hominis ætate fierent, dictos accepimus. Nam ſeculum veteres hac finitione terminarunt. [o] Alij niſi decurſo trium ætatum ſpatio, ſeculares fieri negauerunt, [p] qui ſupra Tiberim, [q] ſæpius in Capitolio, magna frequentia & fa-

Quis primus gladiatorium munus dederit.

Matronis ludis interesse vetitū.

Cretenses.

Spartani.

Quibus gladiatorũ munus dare permiſſum.

Ludi ſeculares.

ANNOTATIONES.

rum, & varia arenæ miniſteria. Corn. Tacitus lib. 15. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed fœminarum illuſtrium, Senatorúmque filiorum plures per arenam fœdati ſunt. Hinc illud Iuuenalis Saty. 8.

Qui ſedet, & ſpectat triſcurria Patriciorum,
Planipedes audit Fabios, ridere poteſt qui
Mamercorum alapas. quanti ſua funera vendant
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.
Nec dubitant celſi Prætoris vendere ludos.

e *Qui non virorum modò pugnas, ſed & fœminarum noctu commiſit.*] Sueton. in vita Domitiani cap. 4. Venationes (inquit) gladiatoréſque & noctibus ad lychnuchos commiſit, nec virorum modò pugnas, ſed & fœminarum. Ziphilinus è Dione in Domitiano, Noctu ſæpe exhibebat certamina, in eaque nonnas & mulieres introducebat. Exhibitas præterea à Domitiano fuiſſe fœminarum pugnas teſtatur Papinius, cùm ait in 1. Syluarum, ſylua vlt.

Stat ſexus rudis, inſciuſq; ferri,
Et pugnas capit improbus viriles:
Credas ad Tanain, ferumq; Phaſin, &c.

Iuuenalis mulierum impudẽtiam Satyrica mordacitate dilacerans, quæ Domitiani temporibus in venationes & pugnas theatrales deſcendebant, inquit:

——Nauia Thuſcum
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

f *Donec cautum fuit, ne Equites Romani.*] Tranquillus in D. Octauio Auguſto, cap. 43. ſcribit, Auguſtum ad ſcenicas & gladiatorias operas, & equitibus Romanis aliquando vſum fuiſſe, verùm prius, quam Senatuſconſulto interdiceretur: poſteà nihil ſanè præterquam adoleſcẽtulum Lucium honeſtè natum exhibuiſſe, tantùm vt oſtenderet quod erat, bipedali minor, librarum ſeptendecim, ac vocis immenſæ. Vlpianus Iuriſconſultus. l. quod ait Prætor. 2. ff. de his, qui notãtur infamia, §. vlt. ſcribit eos, qui quæſtus cauſa in certamina deſcendunt, & omnes propter præmium in ſcenam prodeuntes, famoſos eſſe. Diuus Auguſtinus lib. 2. Ciuitatis Dei, cap 27. ſcribit, Romanos priuaſſe virtutis honore, tribu mouiſſe, agnouiſſe turpes & feciſſe infames eos, qui ſcenicas artes & obſcœnos ludos exercerent.

g *Iunius Brutus.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de Inſtitutis antiquis teſtis eſt, gladiatorium munus primùm Romæ datum eſſe in foro Boario, Appio Claudio, Q. Fuluio Conſulibus. Dederunt autem Marcus & Decius filij Bruti, funebri memoria, patris cineres honorando. Verum Iulius Florus de vno Iunij Bruti filio Decio tantùm loquitur, non de Marco: ſic enim ſcribit, Epitome Liuij lib. 16. Diuus Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus.

h *In quo.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. ſcribit, P. Licinij funeris cauſa viſcerationem datam, & gladiatores 120. pugnaſſe, & ludos funebres per triduum factos: & poſt ludos epulum.

i *Ad quos matronas admitti.*] Contra tamen innuit Suetonius in Auguſto, cap. 44. dum ſic ſcribit, Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiſcuè ſpectari ſolenne olim erat, niſi ex ſuperiore loco ſpectare conceſſit.

k *Auguſtus.*] Eodem illo cap. 44. Et vide hic omnino quæ ſcripſimus in legibus Connubialib. l. 16. num. 37. incip. Et ob hæc. vbi multa videbis ad hanc rem pertinentia.

l *Claudius Princeps.*] Ante Claudium Iulius Cæſar Ædilis 20. ac 300. gladiatorum paria exhibuit apud Plutarchum in vita illius.

m *Et quia nonnulli.*] Suetonius in Tiberio, cap. 34. ſcribit, Tiberium ludorũ ac munerum impenſas corripuiſſe, mercedibus ſcenicorum receſſis, paribuſque gladiatorum ad certum numerum redactis.

n *Seculares verò ludos.*] Horatius in Carmine ſeculari,

Certus vndenos decies per annos
Orbis, vt cantus, referatq; ludos
Ter die claro, totiesq; grata
Nocte frequentes.

Quam lectionem agnoſcunt omnes interpretes, licet ſint qui ibi legant nõ Vndenos, ſed Vt denos. Cui lectioni aſtipulatur Feſtus Pompeius lib. 17. cùm ſcribit, Seculares ludi apud Romanos poſt centum annos fiebant: quia ſeculum centum annos extendi exiſtimabant. Et Cenſorinus de Die natali, lib. 6. vbi originem horum ludorum deſcribit. Ludorum ſecularium meminit etiam Diuus Auguſtinus libro 3. cap. 18. & ibi Ludouicus Viues interpres, quem vide. Vide præterea Pomponium Lætum in Epit. Rom. hiſtoriæ, vbi de Imperio Philippi; & Lilium Gregorium Gyraldum de Annis & menſibus.

o *Alij niſi decurſo.*] Herodianus lib. 3. in vita Seueri, Seculares, inquit, hi tum appellabantur, celebrati (vt aiunt) decurſo trium ſpacio ætatum: ſiquidem vrbe tota, atque Italia præcones ibant conuocantum omnes ad ludos, quos nec vidiſſent hactenus, nec viſuri poſtmodò forent. Ita ſcilicet interuallum præteritæ, futuræque celebritatis, ſupra omnem eſſe hominum ætatem ſignificantes.

p *Qui ſupra Tiberim.*] Scilicet in Vaticano, vt videre eſt in Suetonio in Claudio, cap. 21. qui quidem Vaticanus erat in Tranſtiberina regione. Sed Suetonius loquitur de Circenſibus, quia ſæpe vna Circenſes fiebant, vt poſteà dicetur.

q *Sæpius in Capitolio.*] Centeſimodecimo anno (vt ſcribit

uote ſunt edi ſoliti: [r] ad quos licet præco inuitaret ad ludos, quos nec vidiſſet quiſquam, nec viſurus eſſet, illos tamen citra hunc annorum numerum perſæpe celebratos comperimus: [s] nam & Diuus Auguſtus ſeculares fecit, [t] & haud multo poſt Claudius celebrauit, quo interuallo ſexagintatres haud amplius interfuere anni. [u] Mox Domitianus illos inſtaurauit, habita temporis ratione, ex quo ab Auguſto editi fuerant, quos Romæ per omnia theatra fieri ſeruatum eſt, in [x] quibus trinoctio tetra caligine bobus atris ad Tarentum ſacrum Plutoni & Proſerpinæ, lectiſternium, peruigilia & ſupplicationes inſtar Cereris initiorum fieri ſolebant, carmine & hymnis in Capitolio a pueris puellíſque patrimis & matrimis, in Apollinis & Dianæ laudem modulato, [y] cum quibus ſæpe Circenſes dabantur vna.
Secularium ludorum origo. Quorum inſtitutio fertur antiquiſſima. [z] Cùm enim Valerius Publicola, qui reges eiecit, tres filios morbo laborantes ex voto recepiſſet incolumes, voti reus, hos inſtituit primus, & celebrauit: quos antea præteritos vel intermiſſos [a] Diuus Auguſtus magnifico apparatu celebrauit, quamuis non vera ratione dimenſa. [b] In quibus iuuenes ſine aliquo maiore natu propinquorum nocturno ſpectaculo intereſſe vetuit. [c] Poſtremò Domitianus ſeptimos exhibuit, ad ſua tempora ab ortu vrbis obſeruatos. Et demum poſt curricula temporum, Philippus [d] Imperator, milleſimo vrbis anno ex omni ſeculorum memoria, apparatiſſimos ſeculares fecit: in quibus præter elephantos triginta, leones, tigres, alces atque hyænas & bebos, etiam gladiatorum paria mille, hippopotamum, & rhinocerotem, feraſq́ immaniſſimas venationi dedit.
Ludi theatrales & honorarij. [e] Præter quos fuere ludi theatrales & honorarij, qui æque ac funebres ſtati non ſunt: ſed vt quiſque ad honores, vt ædilitatem, præturam vel conſulatum euectus erat, ad conciliandum populi fauorem maxima hos lætitia coluit & celebrauit: [f] in quibus elephantorum [g] & leonum pugnas, aliarúmque beluarum [h] venationes frequenter exhibitas inuenimus: [i] Primus enim Scæuola in curuli ædilitate leonum pugnas dediſſe fertur, [k] mox Pompeius iubatos trecentos quindecim, [l] Cæſar quadringentos: [m] donec ſenatuſcõſulto cautũ fuit, ne Aphricanas in vrbẽ inueherent. Contrà Cneus Aufidius tribunus plebis: nam Circenſium cauſa importari iuſſit. [n] Poſtea Auguſtus

ANNOTATIONES.

Acron) à pueris puellisq́; impuberibus in Capitolio cantabatur carmen illud Horatianum, quod nuper citauimus.

r *Ad quos licet præco.*] Herodianus lib. 3. in vita Septimij Seueri, & Suetonius in Claudio vbi ſuprà.

s *Nam D. Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, cap. 31. Plin. lib. 7. cap. 48.

t *Et haud multò poſt Claudius.*] Idem Sueton. in Claudio, cap. 21. Corn. Tacitus lib. 11. Plinius vbi nuper, Cenſorinus in d. lib. de Die natali, cap. 14.

u *Mox Domitianus.*] Idem Autor in vita ipſius cap. 4. Aurelius in vita eiuſdem, in fine. Tacitus & Cenſorinus vbi ſuprà. Martialis lib. 4. epigr. 1. de Natali Domitiani,

Hic colat ingenti redeuntia ſecula luſtro,
Et quæ Romuleus ſacra Terentus habet.

x *In quibus trinoctio.*] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. de Inſtitutis antiquis. vbi de Valeſio loquitur, vbi item de Valerio Publicola. Hincq́; illud Auſonij in Numero ternario,

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo.

y *Cum quibus ſæpe Circenſes.*] Vt etiam patet ex Suetonio in Domitiano, d. cap. 4.

z *Cum enim Val. Publicola.*] Valer. Maximus vbi ſuprà, & vide Cenſorinum etiam vbi ſuprà.

a *D. Auguſtus.*] Dictum eſt ſuprà.

b *In quibus iuuenes.*] Suetonius in Auguſto, cap. 31.

c *Poſtremo Domitianus, &c.*] Tacitus lib. 11.

d *Philippus Imperator.*] Hæc vſque ad verſic. Præter quos. ſunt Iulij Capitolini in Gordianis de quo etiam nonnihil Eutropius lib. 9. cap. 4. Paulus Oroſius lib. 7. cap. 13. Et ad id quod de Hippopotamo dicit, adde quod Plin. lib. 8. cap. 26. ſcribit, M. Scaurum Ædilem primum omnium Hippopotamum Ædilitatis ſuæ ludis oſtendiſſe. Et ad id quod de Rhinocerote dicit, adde quòd idem Plinius eiuſdem lib. 8. cap. 20. Pompeium Magnum omnium primum Rhinocerotem ludis Circenſibus exhibuiſſe.

e *Præter quos fuere ludi Theatrales.*] De huiuſmodi ludis Honorarijs Suet. in Auguſto, cap. 32. Ne quod autem, ait, maleficium, negotiúmve impunitate vel mora elaberetur, triginta amplius dies, qui Honorarijs ludis occupabantur, actui rerum accommodauit. Feſtus Pom. lib. 8. Honorarios ludos, ait, quos & Liberalia dicebant. Et hos quidem Hermolaus Barbarus in Plinianis caſtigationibus c. 4. ita dicit vocari ab honore, qui eos ludos populo edebant.

f *In quibus elephantorum.*] Vt abundè videbis apud Plinium lib. 8. cap. 7. & Senecam in lib. de Breuitate vitæ, cap. 13. vbi dicit Pompeium primum in Circo elephantorum duodeuiginti pugnam edidiſſe: quamuis Plin. in d. c. 7. ſcribit viginti: aut, vt quidam, ait, tradunt 17.

g *Et leonum pugnas.*] Vt patebit ex ſequentibus.

h *Venationes.*] Liuius 4. Decad. lib. 9. tradit, Spurio Poſthumio Albino, & Martio Coſſ. athletarum certamen tum primò Romanis ſpectaculo fuiſſe, & venationem datam leonum & pantherarum, Suetonio in Domitiano, cap. 4.

i *Primus enim Scæuola.*] Plin. lib. 8. cap. 16. Solinus cap. 40. aut aliorum comput. 30. vbi de Africa, Spectaculum, ait, ex leonibus primus edidit Scæuola Publij filius in curuli ædilitate. Verùm Seneca in d. lib. de Breuitate vitæ, c. 13. ſcribit primum L. Syllam in Circo leones ſolutos dediſſe, cùm alioquin tunc alligati darentur ad conficiendos miſſis à Rege Boccho ioculatoribus, vt vulgo legitur: verùm iaculatoribus legendum puto.

k *Mox Pompeius.*] Plinius vbi ſuprà. Plutarchus autem in eius vita dicit quingentos. Dion hiſtoricus lib. 39. tradit, Pompeium theatrum dedicauiſſe, & in eodem ſpectacula cum muſica, ludoſque gymnicos exhibuiſſe atque in Circo equorum certamen, multarumq́; & varij generis beluarum venationes præbuiſſe. Quinque enim dierum ſpatio quingenti leones confecti ſunt, elephantique octodecim cum armatis depugnauerunt, partim in ipſa pugna mortui, partim paulò poſt. Nam populus aliquos, etiam inuito Pompeio, miſeratus eſt, cùm vulnerati a pugna deſtitiſſent, circumeunteſque ad cœlum proboſcidibus lamentati ſunt, ita vt ſermoni occaſionem præberent, non id ab ipſis temerè, aut caſu fieri, ſed iuſiurandum, quo perſuaſi ex Africa traducti erant, implorantibus, ſuíque vindictam deos poſcentibus. Fertur enim haud prius eos in naues ingreſſos eſſe, quam à ducentibus iuramento ſibi cautum eſſet de omni iniuria. Hæc Dion vbi ſuprà.

l *Cæſar.*] Plinius d. lib. 8. cap. 16.

m *Donec Senatuſconſulto.*] Plin. lib. 8. cap. 17. Senatuſconſultum, inquit, fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permiſitque Circenſium gratia importare.

n *Poſtea Auguſtus tigrim.*] Plinius d. cap. 17. paulò poſt ea, quæ in præced. adduximus, ſubiungit, D. Auguſtus Q. Tuberone,

tigrim, [o] & Domitius Ænobarbus centum vrſos Numidicos in ædilitate, & totidem venatores Æthiopes dedit. Hæc enim expectatio munerum, quantum ſtudij & fauoris ad conciliandum popularium animos attulerit, quum magnifico ſumptu exhibita fuiſſent, enarratu difficile eſt: ſiquidem qui illa ample & largiter dediſſent, aut qui munificentia reliquos anteiſſent, faciliimos aditus ad honores, conſulatus & præturas, reliquóſque magiſtratus, proximis comitiis habuere: quorum cura & procuratio præcipua ædilium erat. [p] Et qui illos ob ſecordiam prætermiſiſſet, populare odium & offenſam haud dubie incurrit, & velut ſordidus & parum ciuilis, eſt pro deſpectiſſimo habitus. Mamerco enim homini ditiſſimo, quòd ædilitatem ne ſumptus in exhibendis ludis faceret, aſſequi nõ curaſſet, in conſulatu repulſam tulit. [q] In his enim res commentitias, fabellas & ſcenas repræſentare, tum monſtra & viſu incognita, venationeſque & pugnas populo dare aſſuerant: [r] ad quas mulieres deſcẽdiſſe, & cum immaniſſimis fere ſæpe depugnaſſe comperimus, [s] tanto omnium ſtudio, vt triginta & amplius dies, ſepoſitis negociis, Romani ludis impẽderent: quos poſtea Auguſtus coarctauit, ne ludorum celebritas nimium diu actus forenſes & negocia moraretur. [t] Theatrales quoque ludos in Liberi patris honorem inuentos fuiſſe, omnes ferè conſentiunt, [u] quos ab Athenienſibus originem duxiſſe ferunt, qui [x] primi Nouembri menſe Bacchanalia & ludos gymnicos ac Liberales celebrarũt, tanta licentia, vt nympharum & heroum habitu bacchantes prodirent in forum, & ad ſonum tibiæ cum laſciua geſticulatione compoſitis modis pſallerent, vinumque cum bellariis, libáque ex melle, magna bibendi licentia circunferrent: [y] quos plerunque populus coronatus ſpectauit. Quæ ſacra præterquam quòd per anum deliram & temulentam indicerentur, eò inſolentiæ proceſſere, vt [z] mulieres virique ornati hedera, crine fluxo, lymphatis animis debacchatæ, cum thyrſis velut inſanientes & furore afflatæ obuios ferirent: miniſtri quoque phanatici non minore veſania ferulas geſtarent, tanta temulentia & verborum licentia, vt [a] Marcus Varro, niſi ab amentibus fieri potuiſſe negaret: [b] quare miniſtræ Mænades

Munera huiuſmodi ſcenica ad honores viã parabant.

Theatralium origo.

Bacchanalium licentia.

Bacchanalia per anũ indicebantur.

ANNOTATIONES.

berone, Fabio Maximo Coſſ. 4. Nonas Maias theatri Marcelli dedicatione, tigrim primus omnium Romæ oſtendit in cauea manſuefactam. Deinde 18. eiuſdem libri capite, tradit, Dictatoris Cæſaris Circenſibus ludis tigrim (quæ Camelopardalis etiam vocatur) primùm viſam Romæ.

o *Et Domitius Ænobarbus.*] Plinius d.lib.cap.36. ad finem, Annalibus, inquit, notatum eſt, M. Piſone, M. Meſſala Coſſ. ad 14. Calẽd. Octob. Domitium Ænobarbum Ædilem curulem vrſos Numidicos centum & totidem venatores Æthiopas in Circo dediſſe. Deinde ſubiũgit, Miror adiectum Numidicos fuiſſe, cùm in Africa vrſos non gigni conſtet. Solinus cap. 39. aut aliorum diſtinct. 29. vbi de Numidia & in ea viſis. Dion autem in Auguſto, tradit, P. Seruilium Prætorem temporibus ipſius Auguſti trecentos vrſos, totidémque alias feras exhibuiſſe & occidiſſe.

p *Et qui illos.*] Vt patet ex ſequentibus.

q *In his enim res commentitias, fabellas.*] Hæc alibi latius explicantur.

r *Ad quas mulieres deſcendiſſe.*] Sueton. in Nerone, cap. 11. de Circenſibus loquẽs, Ex vtroque, inquit, ordine & ſexu plerique ludicras partes ſuſtinuerunt. Et in Domitiano, cap. 4. vt ſupra iam diximus, tradit ipſum Domitianum venationes gladiatoréſque & noctibus ad lychnos non virorum modò pugnas, ſed & fœminarũ exhibuiſſe. Martialis quoque deſcribens Amphitheatrum Domitiani in prin. ſui lib. epigr. 6. mentionem facit fœminei prælij, cùm ſic ait,

Belliger inuictus quòd Mars tibi ſæuit in armis,
Non ſatis eſt Cæſar, ſæuit & ipſa Venus.
Proſtratum Nemees, & vaſta in valle leonem
Nobile, & Herculeum fama canebat opus.
Priſca fides taceat: nam poſt tua munera Cæſar
Hæc iam fœminea vidimus acta manu.

Hinc illud Iuuenalis ſatyra 2.

Luctantur paucæ, comedunt colliphia paucæ.

s *Tanto omnium ſtudio, vt triginta.*] Hæc vſque ad verſic. Theatrales. ſunt Sueton. in Auguſto, cap. 32. cuius verba adduximus ſuprà, vbi de ludis honorariis.

t *Theatrales quoque ludos.*] Seruius enarrans illud Virgilij lib. 2. Georgicorum,

———Et veteres ineunt proſcenia ludi.

Primi, inquit, ludi Theatrales ex Liberalibus nati ſunt, ideo veteres ait. Illudque lib 11. Æneid.

Aut vbi curua choros indixit tibia Bacchi.

Bacchi, ait, ideo dicit: quia apud veteres ludi Theatrales non erant, niſi in honorem Liberi patris.

u *Quos ab Athenienſibus.*] Virgilius d.lib. 2. Georgic. ſubiungit,

Præmiaq́, ingentes pagos & compita circum,
Theſeidæ poſuere.———

Et ibi Seruius exponens Theſeidæ, id eſt, Athenienſes, qui primi ludos inſtituere Liberales.

x *Qui primi Nouembri menſe.*] Plutarch. in Theſeo, ſcribit, Minoẽn in honorem Androgei filij, Gymnica certamina ſtatuiſſe: præmiúmque victoribus pueros (quos ſecu Theſeus adduxerat) tradidiſſe tantiſper in Labyrinthi cuſtodia aſſeruatos. De Bacchanalibus & Bacchi ſacris D. Auguſt. lib. 7. cap. 21. & alibi ſæpe.

y *Quos plerunque populus coronatus.*] Liuius 3. Decad. lib. 5.

z *Vt mulieres.*] Lucianus in Baccho, Mulieres inſanæ & furioſæ coronis hederaceis ornatæ, ceruinis pellibus indutæ, haſtulas quaſdam paruas gerentes, quibus ferrum non adeſt: ſed thyrſo redimitæ ſunt, & ſcuta quædam leuiter reſonãtia, ſiquis tantùm manu tetigerit, ſimilia ſcutis tympana. Hederam autem Baccho ſacram oſtẽdimus ſuprà lib. 4. cap. 17.

a *Vt M. Varro.*] Diuus Aurelius Auguſtinus lib. 6. cap. 9. Bacchanalia, inquit, ſumma celebrantur inſania. Vbi Varro ipſe confitetur à Bacchantibus fieri non poſſe, niſi mente commota. Vbi Ludouicus Viues, interpres, ſic ſcribit, Nam ſi quieta eſſent, tranquillaque mente, nunquam talia facerent: partim inepta, ſtultáque, partim abominandæ fœditatis, partim crudelia atque inhumana. Multæ enim cædes per huiuſmodi ſacrificiorum furorem cõmittebantur. Sic occiſi ſunt Pantheus, & Ninus Indiæ Rex, & Lycurgus Thrax, & Orpheus.

b *Quare miniſtra Mænades dictæ.*] Et Bacchus ipſe Mænoles, quaſi totus furens, vt ſcribit D. Clemens Euſebio citante. Diodorus Siculus lib. 2. cap. item 2. In multis Græciæ vrbibus trienno Bacchides mulieres cõueniunt: apud quas de more virgines thyrſum ferunt, in honorem Dei Bacchantes, eiq́; per cœtus ſacrificantes. Poſtremò memoriam Mænadum, quæ feruntur illi Deo aſtitiſſe, hymnis & cantu renouant. Et de his Ouid. lib 4. Faſtor.

Mentis inops rapitur, vt quas audire ſolemus,
Threicias fuſis Mænadas ire comis.

Iuuenalis ſatyra ſexta,

—Et cornu pariter vinoq́, feruntur
Attonitæ, crinemq́, rotant vlulante priapo

dictæ, [c] inter quos Sileni, Satyri, Bacchæ, Lenæ & Chiæ, Mimallones, Naiades, Nymphæ & Tityri ſacris operabantur. In his quoque comeſſationes, [d] thyrſi, [e] tibiæ & cantus frequentes erant. [f] Et quoniam ad animæ purgationem pertinere dicerent, [g] etiam vannum quo triticum purgatur: [h] & ouum ſphærali figura adhibebant. Quæ ſacra procedente tempore, quum ex diurnis nocturna fierent (vnde [i] Nyctileia appellata ſunt) promiſcuis ingenuorum & fœminarum ſtupris, cum ſtrepitu & vlulatu in omne facinus & libidinem, perpetuo ſenatuſcōſulto, non in vrbe modò, ſed per omnem Italiā coërcita fuere: maximiſque pœnis inhibitum, ne Bacchanalia Romæ, néve in Italia fierent, quum in contubernio ſordidiſſimorum patrarentur, eſſéntque maximorum ſcelerum cauſa & ſeminarium. Apud Thraces Orgia Bacchi ab [k] Orpheo inſtituta, niſi à menſtruoſis fiebant. [l] Euianes Bacchi feſta celebrant, in quibus ludiones, primò, mox ſpectatores multo vino epoto, ad arma concurrunt. A Babyloniis quoque feſtus dies Baccho plurimo mero exhauſto colebatur, in quo noctem perennem laſciuis geſticulationibus & largiori potu indulgebant. Apud Heleos Bacchæ Dionyſio pſallentes modulata voce, precantur vt bouino pede ad ſe accedat. [m] Lauini integer menſis Libero dicabatur, quibus diebus obſcœnis verbis & ſpurciſſimis vti permiſſum: [n] quod Heliogabalus inſtituiſſe fertur, vt in vindemiarum

Vannus.

Nyctileia Bacchanalia inhibita.

Orgia in Thracia.

Euiane.

Babylonij.

Helei.

Lauinij.

ANNOTATIONES.

Menades.——
Perſius ſatyra primo,

—Et lyncem Mænas flexura corymbis,
Euion ingeminat.——

Catullus autem Mænades hederigeras vocat.

c *Inter quos.*] Hæc vſque ad verſic. In his quoque. ſunt Strabonis lib. 10. Ex quo intelligis hîc mendum eſſe in vocabulo Chiæ, & Thyiæ eſſe legēdum. Sed adde ad id quod de Silenis, Satyris, & Mimallonibus hîc dicitur, illud Ouid. de Arte amandi, lib. 1.

Ecce Mimallonides ſparſis in terga capillis,
Ecce leues Satyri prænia turba Dei:
Ebrius ecce ſenex pando Silenus aſello
Vix ſedet, & preſſas continet arte iubas.
Dum ſequitur Bacchas, Bacchæ fugiuntq́; petuntq́;.
Quadrupedem ferula dum malus vrget eques.
In caput aurito cecidit delapſus aſello,
Clamarunt Satyri, Surge age, ſurge pater.

Et præterea de Mimallonibus Sidonius Apollinaris in præfatione Panegyrici Antemio Auguſto conſuli,

Tum Fauni Dryades, Satyriq́; Mimallones acta
Fuderunt lepidum ruſtica turba melos.

Et Statij interpres Lactant. lib. 4. Thebaidos, qui Bacchas & Mimallones eaſdem dicit, citatque illud Perſij ſatyra 1.

Torua Mimalloneis implerunt cornua bombis.

d *Thyrſi.*] Quod patet ex eo loco Luciani non longè antè adducto. Macrob. libro 1. cap. 19. ſcribit, Bacchum tenere thyrſum, his verbis, Cùm thyrſum tenet, quid aliud, quàm latens telum geſtat, cuius mucro hedera lambente protegitur.

e *Tibia & cantus.*] Vt videre licet ex Suetonio in Domitiano, cap. 4.

f *Et quoniam ad animæ purgationem.*] Seruius in Virg. quo loco ſtatim citabimus.

g *Etiam vannum.*] Nam & vannum ad ſacra pertinere ſatis conſtat ex Apuleio lib. 11. Metam. vbi is loquens de ſacris Iſidis, quam Cererem nonnulli eſſe putant, Quintus, inquit, auream vannum, aureis congeſtam ramulis: & alius ferebat ampliorem. Quod etiam non obſcurè indicat Virgilius lib. 1. Georgicon,

Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.

Vbi Seruius, Ideo, inquit, quòd Liberi patris ſacra ad purgationem animæ pertinebāt, & ſic homines eius myſterijs purgabantur, ſicut vannis frumenta purgantur. Hinc eſt quod dicitur, Oſyridis membra à Typhone dilaniata, Iſis cribro ſuperpoſuiſſe. Nam idem eſt Liber pater, in cuius myſteriis vannus eſt, quia (vt diximus) animas purgat. Vnde & Liber, ab eo quòd liberet, dictus eſt: quem Orpheus à gigantibus dicit eſſe diſcerptum.

h *Et ouum ſphærali figura adhibebant.*] Ouum quoque ſacris & purgationibus adhibitum fuiſſe, alibi abundè diximus.

i *Nyctileia appellata ſunt.*] Seruius enarrans eum locum lib. 4. Æneidos,

—Nocturnusq́; vocat clamore Cithæron.

Nocte, inquit, celebratus: vnde ipſa ſacra Nyctileia dicebantur, quæ populus Romanus excluſit cauſa turpitudinis. Nyctileus pater Bacchus dictus eſt Ouidio libro 1. de Arte amandi,

Ergo, vbi contigerint poſiti tibi munera Bacchi,
Atque erit in ſocij fœmina parte tori:
Nyctileumq́; patrem, nocturnaq́; ſacra precare
Ne iubeant capiti vina nocere tuo.

Et apud eundem lib. 4. Metam. inter cætera Bacchi nomina hoc quoque ponitur,

Nyctileusq́; Eleleusq́; parens, & Iacchus & Euan.

Et Plutarchum in eo libro, qui inſcribitur de Eo quod erat in Delphis, & Pauſaniam lib. 1.

k *Ab Orpheo inſtituta.*] Seruius in lib. 6. Æneid. in eum locum,

Illa chorum ſimulans euantes orgia circum
Ducebat Phrygias.——

Et Antipater Sidonius, cuius in id carmen ita in Latinum vertit Gregorius Gyraldus,

Quiq́; ſacros ritus atque orgia myſtica Bacchi
Repperit.——

l *Euianes Bacchi.*] Maximus Tyrius, Philoſophus Platonicus, Sermone 12. Quapropter, inquit, minime ego Euianum ſpectacula laudarim, quibus inter potādum, tam actores, quàm etiam ſpectatores ſolent oblectari. Euianes duo ad tibiæ ſonum, quam alter ab his modulatur, ſimulant pugnam: horum alter agricolam aratoremque agit, alter graſſatoris perſonam, ſéque ideo armis inſtruit: prope agricolam quoque poſita ſunt arma. Vbi graſſator in conſpectum agricolæ venit, protinus agricola, dimiſſo iugo, accurrit ad arma: quibus acceptis dein ineunt pugnam, in eaque & ictuum & vulnerum & mutilationū imagines quam ſimillimas reddunt: ſpectacula videlicet conuiuio indigna. Vide Athenæum lib. 1. cap. 8. in fin.

m *Lauini.*] D. Aurelius Auguſtinus Ciuit. Dei lib. 7. c. 21. ſacrorum Liberi patris turpitudinem acriter lacerans, ſic ſcribit ex Varrone, In oppido Lauinio vnus Libero totus menſis tribuebatur, cuius diebus omnes verbis flagitioſiſſimis vtebantur, donec illud membrum per forum tranſuectum eſſet, atque in loco ſuo quieſceret. Cui membro inhoneſto matremfamiliâs honeſtiſſimam palàm coronam neceſſe erat imponere.

n *Quod Heliogabalus.*] Ælius Lampridius in vita illius, Ferunt multi (inquit) ab ipſo primùm repertum, vt in vindemiarum feſtiuo multa in dominos iocularia, & audientibus dominis dicerentur, quæ ipſe compoſuerat, & Græca maximè. Horum pleraque Marius Maximus dicit in vita ipſius Heliogabali. Erant amici improbi & ſenes quidam, & ſpecie philoſophi, qui caput reticulo componerent, qui improba quædam pati ſe dicerent, qui maritos ſe habere iactarent. Hactenus Lampridius.

feſto multa impudica & obſcœna iactarentur in dominos: [o] id quod noſtrates ſeruare etiamnum ſolenne habent donec per forum virile membrum plauſtro tranſueherent, cui matrona ſpectatæ pudicitiæ velut ſancto numini coronã imponebat. [p] Quod etiam Varro fieri cõſueſſe in reliqua Italia ſcribit, tanta turpitudine, vt per dies feſtos Liberi membrum per agros ploſtellis: mox in vrbem cum cantu & vlulatu ferrent. [q] Ab Ægyptiis tãto abuſu Bacchanalia fiebant, vt temeto ingurgitati, ſtatuas cubitales *Ægyptij.* per pagos circũferant, protenta mentula, magnitudine viſenda, præeunte tibia & choro, cum Mercurij ſtatua veretro porrecto: quas fœminæ & magno natu matres velut pompam triumphalem præ ſe agebant, tam fœdo ſpectaculo, vt nihil improbius aut nequius foret. [r] Eadem quoque licentia Athenis vulgò vſurpatur Nouembri menſe, quo Bacchanalia celebrabant, vt phanatica multitudo Baccharum habitu per vrbem procederet. [s] Fuit præterea quinquennale ludicrum, in quo tam verſu quam proſa *Ludicrum quinquennale.* oratione græcè latinéque, tum muſica per citharœdos & cithariſtas, tum gymnicis ludis certabatur: [t] quos Nero Cæſar primus ad morem Græci certaminis è Græcia Romam deduxiſſe, Iouiq; Capitolino dicaſſe, atque ſingulis quinquenniis magno certamine animorũ celebraſſe fertur, iam intermiſſos ducentis annis [u] à Lucij Mummij triumpho, qui primus hoc ſpectaculi genus in vrbe præſtitit. In quibus quantum quiſque facundiæ experimento, aut candore ingenij eniteret, facile apparebat. [x] C. verò Caligula, horum inſtar, miſcellos Lugduni fecit, græcæ latinæq; facundiæ experimento. In quo certamine lege ſancitum erat, vt victi victoribus hoc præmij darent, vt ipſorum laudes tanquam obnoxij ſcriberent, & carmine celebrarent. [y] Poſtea à Domitiano triplex inſtitutum ferunt Capitolino Ioui, *Triplex ludicrũ quinquennale.* Muſicum, Equeſtre & Gymnicum, aliquanto plurium coronatorũ, in [z] quibus Papinius Statius victus fertur, victor autẽ & ter coronatus in certamine Albano, [a] quod Domitianus pariter inſtituit. In quo poetæ certatim Mineruæ pſallebant hymnos. [b] In eo verò Publius Mimographus palmam tuliſſe dicitur. Athenis quoque ad Theſei ſepulchrum celebres hi ludi manſere, in quibus tragœdorum certamen magno cõuentu totius Græciæ fuiſſe tradunt. *Tragœdorũ certamen.* Eò enim viri eloquẽtiſſimi ex omni Græcia exciti confluxere, [c] inter quos Æſchylus primus tragœdiam dedit, in ea victor Sophocles, victus Æſchylus, haud multo poſt mœrore victus occubuit, quibus etiam ludis decẽ iudices ex ſingulis curiis præfuere. *Hircus tragœdi præmium.* [d] Fuitq; in more, vt hircus præmium tragœdo foret. Vtque lyrici iuuencam immolarent, tragœdi hircum, poetæ taurum. [e] Proditur tamen comicus Menander, quum centum & octo ſcripſiſſet fabulas, in certamine comœdorum, licet eſſet ſuperior, tamen ambitu & factione à Philomene victus renunciatus. *Poetarum certamen in Elide.* In Elide quoque poetæ accepto themate, carminibus certabant, victoriq; coronam ferebat

ANNOTATIONES.

o *Id quod noſtrates.*] D. Auguſtinus ante ea, quæ ſuprà adduximus, hæc ſcribit, Inter cætera, quæ prætermittere, quoniam multa ſunt, cogor: In Italiæ compitis, quædam dicit (M. Varro ſcilicet) ſacra Liberi celebrata cum tanta licentia turpitudinis, vt in eius honorem pudenda virilia colerentur: non ſaltem aliquantum verecundiore ſecreto, ſed in propatulo exultante nequitia. Nam hoc turpe membrum per Liberi dies feſtos cum honore magno ploſtellis impoſitum, prius per rura in compitis, & vſque in vrbem poſtea vectabatur. Deinde ſubiungit ea, quæ ſuprà adduximus in verbo Lauini.

p *Quod etiam Varro.*] Hæc quæ ex D. Auguſtino adduximus, Varronis ſunt, vbi ſuprà.

q *Ab Ægyptiis.*] Herodotus lib. 2.

r *Eadem quoque licentia Athenis.*] Dionyſ. Halicarn. lib. 7. in deſcriptione ludorum Latinorum, paulò ante fi.

s *Fuit præterea quinquennale ludicrum.*] Tacitus lib. 16. poſt princ. Sueton. in Auguſto, cap. 98.

t *Quos Nero Cæſar.*] Corn. Tacitus vbi nuper, & Sueton. in Nerone cap. 12. Inſtituit, inquit, & quinquennale certamen primus omnium Romæ more Græco triplex, muſicum, gymnicum, & equeſtre, quod appellauit Neronia.

u *A L. Mummij triumpho.*] Corn. Tacit. li. 14. Neque quenquam, inquit, Romæ honeſto loco ortum, ad theatrales artes degenerauiſſe, ducentis iam annis à L. Mummij triumpho, qui primus id genus ſpectaculi in vrbe præbuerit.

x *C. vero Caligula.*] Hæc vſque ad verſic. Poſtea. ſunt Suetonij in vita ipſius Caligulæ cap. 20. qui ad ea addit, Eos autem, qui maximè diſplicuiſſent, ſcripta ſua ſpongia, linguaque delere iuſſos, niſi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluiſſent.

y *Poſtea à Domitiano.*] Idẽ Suetonius in Domitiani ipſius vita cap. 4.

z *In quibus Papinius Statius.*] Vt videre eſt apud ipſummet Statium Syluarum lib. 4. Sylua 2. in fin.

Lux mihi, Troianæ qualis ſub collibus Albæ,
Cum modo Germanas acies, modo Daca ſonantem
Prælia, Palladio tua me manus induit auro.

a *Quod Domitianus.*] Iidem Suetonius & Papinius vbi ſuprà.

b *In eo verò Publius Mimographus.*] Macrob. lib. 2. Saturn. cap. 7. Productus, inquit, Publius, natione Syrus, Romæ per Cæſaris ludos, omnes qui tũc ſcripta & operas ſuas in ſcenam locauerant, prouocauit, vt ſinguli ſecum, poſita inuicem materia, pro tempore contenderent. Nec vllo recuſante, ſuperauit omnes: in queis & Laberium. Vnde Cæſar arridens hoc modo pronunciauit: Fauente tibi me victus es Laberi à Syro. Statimque Publio palmam & Laberio anulum aureum cum quingentis ſeſtertiis dedit. Nonnihil etiam ſcripſit Gellius lib. 17. cap. 14.

c *Inter quos Æſchylus.*] Aliter eum interiiſſe tradit Valerius Maximus lib. 9. cap. 12. de Mortibus non vulgaribus. Nam in Sicilia mœnibus vrbis, in qua morabatur, egreſſus, aprico loco reſedit, ſuper quem aquila teſtudinem ferens, eluſa ſplendore capitis (erat enim capillis vacuum) perinde atque lapidi eam illiſit, vt fractæ teſtudinis carne veſceretur, eóque ictu origo & principium fortioris tragœdiæ extinctum eſt. Ita Valerius. E diuerſo autem Philippides comœdiarum poeta haud ignobilis, cùm in certamine poëtarum præter ſpem viciſſet, & lætiſſime gauderet, inter illud gaudiũ repente mortuus eſt, vt ſcribit Gell. lib. 3. cap. 15.

d *Fuitq; in more vt hircus.*] Horatius in Arte poëtica,

Carmine qui tragico vilem certauit ob hœdum.

Et ibi Acron & Porphyrion interpretes. Donatus in ſuis in Terentium præludiis, Diomedes Grammaticus lib. 3. Priſcianus lib. 4. & Iſidorus lib. 8. cap. 7. Nam & τράγος Græcis hircus eſt.

e *Proditur tamen comicus Menander.*] Gellius lib. 17. cap. 4. Quintil. lib. 10. cap. 1.

donum : Sicut Archelaus Mauſolo agona propoſuit & ludos, in quibus doctiſſimi ſæpe decertarunt, inter quos Theopompus Iſocratis diſcipulus, omnium conſenſu, propter ſingularem vim ingenij, victoriam tulit. [f] Vna tamen proditur Corinna, muſica lyrica dicta, tanta eruditione claruiſſe, vt Thebis cum Pindaro carminibus certaret, & quinquies victrix foret. Et Ariſtophanes quum certamini poetarum iudex præſideret, poetæ illaudato victoriā dediſſe, quòd ſua, non aliena recitaſſet. [g] Euthymus quoque Locris oriundus tam diſerta ſcripſit carmina, vt olympicis ludis ſemper victor fuerit, ſemel tantùm vni poſthabitus. [h] Quinetiam Neapoli quinquennale certamen fuiſſe tradunt muſicum & gymnicum, illis æmulum, quæ in Græcia ſumma laude celebrantur, [i] quod etiam noctibus magna luce ignium ſingulis quinquennijs Romæ fiebat, magnis oratorum & vatum certaminibus. [k] Neque omiſerim à quibuſdam traditum memoriæ, Heſiodum carminibus cum Homero in certamine poetarum contendiſſe, victoremq; Heſiodum epigramma cum tripode in Helicone poſuiſſe. [l] Erant præter hos plebeij ludi ſpectatiſſimi, qui exactis regibus pro plebis libertate primum dati ſunt: quos nonnulli poſt ſeceſſionem ad ſacrum montem inſtitutos ferunt, ob conſociatos patrum plebiſq; animos, [m] quos poſtea Lucius Sylla, perdomitis hoſtibus, magna plebis expectatione reſtituit: [n] quorum ædiles plebis arbitri & moderatores erāt, in quorum celebritate ſeruatū meminimus, vt quoties inſtaurarentur, ab his ludorum cauſa [o] epulum daretur, [p] quos ex varijs cauſis non ſemel inſtauratos comperimus. [q] Cereales verò quin in Cereris honorem magnificentiſſimè fierent, nulla controuerſia eſt, [r] quos

Quinquennale certamen apud Neapolim.

Ludi plebeij.

ANNOTATIONES.

f *Vna tamen proditur Corinna.*] Pauſan. lib. 9. qui de Bœoticis eſt, & alij à me citati in legibus Connubial. lib. l. 11.

g *Euthymus.*] Plinius lib. 7. cap. 47.

h *Quinetiam Neapoli.*] Strabo lib. 5. Geographiæ, Iubente oraculo Neapoli agonem celebratum tradit. Et lib. 9. Apud eos, ait, quinquénalis facer ille muſicus & gymnicus complures dies celebrabatur agon, illis æmulus, qui per Græciam clariſſima celebritate geruntur. Suetonius in Auguſto, cap. 98. Horum certaminum meminit Statius Neapolitanus poëta lib. 2. Syluarum ſylua 2. vbi de Surrentino Pollij ſtatim poſt princ.

Huc me poſt patrij lætum quinquennia luſtri,
Cum ſtadio iam pigra quies, canuſq; ſederet
Puluis, ad Ambracias conuerſa Gymnade frondes,
Trans gentile fretum placidi facundia Polli
Detulit.——

Et rurſus lib. 5. ſylua 3. in Epicedio in patrem,

Ille tuas toties præſtrinxit tempora ſertis,
Cum ſtata laudato caneret quinquennia verſu.

Tacitus lib. 14. Quinquennale ludicrum Romæ inſtitutum eſt ad modum Græci certaminis. Ælius verò Spartianus in Hadriano in fin. ſcribit, Antoninum Pium templum ipſi Hadriano pro ſepulchro apud Puteolos conſtituiſſe, & quinquennale certamen.

i *Quod etiam noctibus.*] Fuit & hoc quinquennale certamen in Cæſarea ciuitate ab Herode inſtitutum præmiis victori propoſitis, vt tradit Egeſippus lib. 1. cap. 31. Ioſephus antiquitatum Iudaicarum, lib. 15. cap. 10.

k *Neque omiſerim.*] Gellius lib. 3. c. 11. Hoc autē epigramma, cuius is meminit, nobis Dion ſcriptum reliquit,

Ἡσίοδος Μούσαις Ἑλικωνίσι τόνδ᾽ ἀνέθηκεν
ὕμνῳ νικήσας ἐν Χαλκίδι θεῖον Ὅμηρον.

Quod ſic vertit Lilius Gregorius Gyraldus,

Heſiodus poſuit Muſis Heliconibus iſtum,
Cum cantu vicit diuinum in Chalcide Homerum.

De qua re etiam Plutarchus 1. Sympoſiacōn, & in Conuiuio ſeptem ſapientum, vbi deſcripſit verſus, quibus ipſi decertarunt. Homerus quidem ita,

Μοῦσά μοι ἔννεπ᾽ ἐκεῖνα τὰ μήτ᾽ ἐγένοντο πάροιθεν,
μήτ᾽ ἔσται μετόπισθεν.

Id eſt,

Muſa mihi referas, quæ non vnquam antè fuere,
Néve futura retro.

Cui mox reſpondit Heſiodus,

ἀλλ᾽ ὅταν ἀμφὶ Διὸς τύμβῳ καναχήποδες ἵπποι
ἅρματα συντρίψωσιν ἐπειγόμενοι περὶ νίκης.

Id eſt,

Verùm cornipedes quando Iouis ante ſepulchrum
Feſtinantes propter palmam plauſtra terebant.

Ob idque Heſiodum maximè omnium admirationi fuiſſe, atque tripodis præmium aſſecutum. Huiúſque certaminis iudicem fuiſſe ferunt Panidem Regem Chalcidis, vnde natum ſit prouerbium Πανίδου ψῆφος. id eſt, Panidis ſuffragium. De quo Eraſmus Chil. 3. cent. 1. cap. 32. Fuere tamen qui Homerum faciunt Heſiodo longè antiquiorem, & inter hos Cicero lib. de Senect. Porphyrius & Solinus cap. 7. Cyrillus lib. 1. contra Iulianum, & Euſebius Chronographus. De qua re Heraclides Pōticus duos dialogos ſcripſit. Sed & tu vide de his Senecam lib. 13. Epiſtolarum, epiſt. 89. Gellium d. lib. 3. c. 11. Pauſaniam in Bœoticis, & Velleium Paterculum lib. 1.

l *Erant præter hos plebeij ludi.*] Liuius 3. dec. lib. 3. Cicero 2. in Verrem act. & ibi Aſconius interpres ſic ſcribit, Victoriæ ludos Sylla inſtituit bello ciuili victor. Secundū quos, Plebeij ludi: quos exactis regibus pro libertate fecerunt: aut pro reconciliatione plebis poſt ſeceſſionem in Auentinum. Meminit etiam horum ludorum Valer. Maxi. lib. 1. cap. 7. de Somniis, vbi de T. Latino.

m *Quos poſteà L. Sylla.*] Appianus bellorū Ciuilium lib. 1. ſcribit, L. Syllam Athletas & cætera ſpectacula Romam euocauiſſe, veluti ſolamina quædam belli Mithridatici, aut Itali, excuſatione adhibita, quaſi populum à calore reſpirare & refrigerari cuperet.

n *Quorum Ædiles plebis.*] Ludos Romanos, vt faciendos curabant Ædiles Curules, ſic Plebeios Ædiles plebis, authore Liuio 3. Decad. lib. 7. qui ſcribit ludos Rom. ſemel inſtauratos ab Ædilibus Curulibus Q. Metello, & C. Seruilio. & Plebeiis ludis biduum inſtauratum ab Q. Manlio, & M. Cæcilio Ædilibus plebis, & Iouis epulum factum, ludorum cauſa. Et 4. Dec. lib. 1. paulò poſt principium, Ludi, inquit, Romani Scenici eo anno magnificè, apparatéque facti ab Ædilibus curulibus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio, biduum inſtaurati ſunt. Et Plebeij ludi ter toti inſtaurati ab Ædilibus plebis L. Apuſtio Fullone, & Q. Minucio Ruſo: qui in ædilitate prætor creatus erat. & Iouis epulum factum ludorum cauſa. Et multis alijs in locis, vt eiuſdem Decad. lib. 2. non procul à princ.

o *Epulum daretur.*] Liuius 3. Decad. lib. 5. non adeò longè à prin. Ludi, inquit, per biduum inſtaurati. & Iouis epulum fuit, ludorum cauſa. & 4. Decad. lib. 3. & vide in præced.

p *Quos ex varijs cauſis.*] Vide Titum Liuium, & Dionyſium vbi ſuprà.

q *Cereales verò.*] Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ, & Liuius 3. Decad lib. 10. Tacitus lib. 15. in fi. Vtque, inquit, Circenſium Cerealium ludicrum pluribus equitum curſibus celebraretur.

r *Quos Circenſes dictos nonnulli.*] Scilicet Valerius Maximus lib. 2. c. 1. de Inſtitutis antiquis, vbi de more & inſtitu-

tione

circenſes dictos nonnulli volunt:[s] nam & deorum imagines in his longo ordine produci, [t] & circum metas curſu contendere ſolebant, [u] ouumque in cerealis pompæ apparatu numerabatur primum, [x] in quibus peruigilia noctu fiebant, [y] ſicut in ſacris Iſidis excubiæ: in [z] his quoque ædiles plebis pro equorum curſu plerunque gladiatorum certamen exhibuere. [a] Cereri enim ad quintum calendas Aprilis annis ſingulis Romani rem diuinam more patrio facere aſſuerant:[b] quæ ſacra, quòd e Græcia tranſlata eſſent, & per Græcos curata, Græca dicta ſunt. [c] Fuiſſe enim in Græcia ſacra Eleuſinæ Cereris ſpectatiſſima, authores memorant,[d] quæ obſcura luce fiebant, [e] ſacerdoteſque facibus diſcurrentes curſu phanatico ſacra peragebant, à quibus velut ſanctiſſimis & impollutis, impij conſceleratique amouebantur,[f] voce præconis, ita vt templum velut omni religione ſanctum, alicuius criminis aut noxæ conſcio adire non liceret: quod ſi quis adiſſet non initiatus, capite luebat:[g] ad quod Nero conſcientia ſceleris agitatus, ingredi veritus fuit.[h] Non ſic Antoninus Philoſophus Auguſtus: nã fretus innocentia & vitæ integritate, ſine diſcrimine adiuit.[i] Cuius myſteria magno ſilentio inclyta, velut arcanum quid,

Ludi Cereales, ſeu Circenſes.

Sacra Græca.

Cereris myſteria.

ANNOTATIONES.

tione lodorum, nunc plebeios, nunc Circenſes eos variè nominat. Tacitus li. 15. de Nerone loquens, Tandem, inquit, ſtatuere Circenſium ludorum die, qui Cereri celebratur, exequi deſtinata: quia Cæſar rarus egreſſu, domóque aut hortis clauſis ad ludicra Circi ventitabat. Vide Politianum Miſcellaneorum c. 85.

s *Nam & deorum imagines.*] Multa odorum fragrantia deorum ſimulachra auro argentoque cælata virorum humeris in hac ludorum pompa circunferri, tradit Dionyſius Halicarnaſſeus libro 7. in fi. & ex eo Sabellicus lib. 9. enneadis 2. Rapſod. Macrobius libro 1. cap. 24. Vehitur enim ſimulachrum Dei Heliopolitani ferculo, veluti vehuntur in pompa ludorum Circenſium deorum ſimulachra.

t *Et circum metas.*] Varro linguæ Lat. libro 4. Circus, ait, Maximus dictus, quòd circum ſpectaculis ædificatus, vbi ludi fiunt, & quòd ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt.

u *Ouumq́.*] Varro Rei ruſticæ, lib. 1. cap. 2. Nam non modò, inquit, ouum illud ſublatum eſt, quod ludis Circenſibus nouiſſimi curriculi finem facit quadrigis: ſed ne illud quidem ouum vidimus quod in Cereali pompa ferri ſolet eſſe primum.

x *In quibus peruigilia fiebant.*] Cor. Tacitus libro 15. vbi de Iunone propitiata, per matronas primum in Capitolio, deinde apud proximum mare: ſic ſcribit, Vnde hauſta aqua, templum & ſimulachrum deæ proſperſum eſt, & lectiſternia & peruigilia celebrauere fœminæ, quibus mariti erant. Suetonius in Caligula, capit. 54. Nec alia de cauſa videtur eo die, quo periit, peruigilium indixiſſe, quàm vt initium in ſcenam prodeundi licentia temporis auſpicaretur. Herodianus lib. 3. Vidimus, inquit, ſub illo quoſdam omnis generis ludos cunctis editos theatris, ſimulque ſupplicationes & peruigilia ad formam Cereris celebratos. Vide Politianum in Miſcellaneis ca. 58. vbi de origine & ritu Secularium ludorum.

y *Sicut in ſacris Iſidis excubiæ.*] Apuleius lib. 11. Metamorph.

z *In his quoque Ædiles.*] Dion. lib. 7. quadrageſimoque ante deuictum Brutum ait, vt Ædiles plebei gladiatorum certamina pro equorum curſibus Cereri exhibuerint.

a *Cereri enim ad quintum Calend. Aprilis.*] Ouidius in Faſtis 4.

Proxima victricem cum Romam inſpexerit Eos,
Et dederit Phœbo ſtella fugata locum,
Circus erit pompa celeber, numeroq́; deorum,
Primaq́; ventoſis palma petetur equis.
Hinc Cereris ludi. non eſt opus indice cauſa:
Sponte deæ munus promeritumq́; patet.

Vbi videre licet interpretes eadem propè ſcribentes, quæ hic Alexander: quamuis non 5. Cal. ſed 5. Idus Menſis Roman. Aprilis ſcilicet Cerealia celebrari ſcribant.

b *Quæ ſacra.*] Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo, Sacra Cereris Iudices, ſumma maiores noſtri religione confici ceremoniaque voluerunt. Quæ cum eſſe aſſumpta de Gręcia, & per Gręcas ſemper curata ſunt ſacerdotes, & Gręca omnia nominata. & iterum libro 2. de Legibus, Néve quem initianto, niſi, vt aſſolet, Cereri, Græco ſacro. Feſtus Pompeius lib. 7. Græca ſacra feſta Cereris ex Græcia tranſlata, quæ ob inuentionem Proſerpinæ matronæ colebant: quæ ſacra dum non eſſent matronæ quæ facerent, propter cladem Cannenſem, & frequentiam lugentium, inſtitutum eſt ne amplius triginta diebus lugeretur.

c *Fuiſſe enim in Græcia ſacra Eleuſinæ Cereris.*] Diuus Auguſtinus libro 7. capit. 20. Lactantius Firmianus Falſæ religionis, libro 1. cap. 21. Lilius Gyraldus Hiſtoriæ deorum, ſyntag. 14.

d *Quæ obſcura nocte fiebant.*] Vide interpretes Ouid. loco ſuprà citato, & Gyraldum d. Syntag. Eraſmus Chiliadis 2. cēt. 5. cap. 66. ſcribit, Eleuſinia & noctu, & in operto fieri & excluſis maribus.

e *Sacerdoteſq́; facibus.*] Vnde illud Claudiani lib. 1. de Raptu Proſerpinæ,

——Iam magnus ab imis
Auditur fremitus terris, templumq́; remugit
Cecropidum, ſanctaſq́; faces attollit Eleuſis.

Sacerdotes Cereris à facium geſtatione Daduchos appellatos, iam ſuprà diximus.

f *Voce præconis.*] Suetonius in Nerone, ca. 34. Peregrinatione quidem Græciæ Eleuſiniis ſacris, quorum initiatione impij & ſcelerati voce præconis ſummouerentur, intereſſe non auſus eſt. Ælius Lampridius in Alexandro Seuero, ſcribit eum iuſſiſſe quemadmodum in Eleuſinis ſacris dicitur, vt nemo ingrediatur, niſi qui ſe innocētem nouit. Ad quod nonnulli referunt illud Virgilianum lib. 6. Æneid.

——Procul, o procul eſte prophani,
Conclamat vates.——

Sed Seruius ibi prophanos intelligit pro ſacris non initiatis: qui (inquit) fanum intrare non poterant. Liuius 4. decad. li. 1. tradit quod cùm Acarnanes duo iuuenes per initiorum dies non initiati templum Cereris imprudentes religionis cum cætera turba ingreſſi eſſent, tãquam ob infandum ſcelus, interfecti ſunt. Et vide locum Catulli, quem tibi afferam infrà in verbo, In cuius ſacrificio.

g *Ad quod Nero.*] Sueto. vbi nuper citauimus.

h *Non ſic Antoninus Philoſophus.*] Qui vt refert Capitolinus in vita illius) vt ſe innocentem probaret, Cereris templum adiit, & ſacrarium ſolus ingreſſus eſt.

i *Cuius myſteria magno ſilentio inclyta.*] Nam & Numenio philoſopho, inter philoſophos occultorum curioſiori, offenſam numinum, quòd Eleuſina ſacra interpretandi vulgauerit, ſomnia prodiderunt: Viſo ſibi ipſas Eleuſinas deas habitu meretricio ante apertum lupanar videre proſtantes: admirantique & cauſas non conuenientis numinibus turpitudinis, conſulenti reſpondiſſe iratas: ab ipſo ſe adyto pudicitiæ ſuæ vi abſtractas, & paſſim adeuntibus proſtitutas, vt relatum eſt à Macrobio libro 1. de Somnio Scipionis capit. 2. ad fi. Alcibiades, vt tradit Plutarchus accuſatus fuit, quòd ſacra Cereris enunciaſſet. Iuſtinus libro 5. ſcribit Attica Cereris feſta nulla re magis quam ſilentio conſtare. Ariſtophanes in Nebulis hæc ſacra ob id ἄρρητα ἱερά. id eſt non dicenda ſacra vocat. Gregorius Nazianzenus in Sermone ſolemnitatis Epiphaniorum, quem ſic vertit Lud.

ſanctumque in vulgus efferre non licebat. [k] Quod ſacrum à ſolis matronis fiebat annis ſingulis. [l] Romaníque in toga candida ſpectare ludos, mulieréſque in veſte alba pariter ſacrum facere ſolebant: in quo id fuit obſeruatum, vt tunc diis gratum eſſe cenſerent, ſi a lætis nec funere pollutis celebraretur. Vtque in ſacris Cereris ante noctem epuletur nemo, [m] atque à vino in primis [n] & Venere abſtineant. [o] Vtque quinto quoque anno ex Sibyllinis carminibus prodigiorum cauſa ieiunium fiat: [p] inter quæ præcipuum fuit, vt ſacris initiatos, calda abluerent primùm, quod caſtitati prodeſſe ducerent. [q] Apud Athenas in ſacris Cereris, quæ dicuntur Adonia, mulieres ſimulachra defunctorum efferre, multaque funeſta & calamitoſa iuſto comploratu & gemitu effingere tradunt: [r] in cuius ſacrificio Atticę virgines inter ſolemnia, repoſita ciſtis ſacra capitibus quam occulte deferunt, quum Cereri ſacrum quá occultiſſimis cæremoniis fieret: [s] quippe prophano homini Cereris mundum videre nefas erat. [t] Apud Siculos verò Cereri & Proſerpinæ diuerſo anni tempore ſacrum fit. Proſerpinæ enim maturis meſſibus decem feſtos agunt dies: Cereri verò, quum ſemen in terram mittitur. [u] Græcis autem in tribus ludis, præterquam in Cerealibus, accenſas faces geſtare vetus mos habuit, in Prometheis in Vulcaniis, in Panathenaicis. [x] Præter hos fuere ludi martiales Marti dicati, [y] & alij piſcatorij, ex quæſtu piſcantium. [z] Alij caſtrenſes, qui in caſtris prætorianis plerunque cum venatione dabantur: [a] nonnulli miſcellanei, ex ludionum multiplici genere: [b] alij Palatini, in Palatio triduo celebrari ſoliti in diui Iulij honorem, qui victam armis rempublicam in dominationem vertit. [c] Alij Capitolini, quòd Iupiter optimus maximus ſuam ſedem ſeruaſſet, qui aliis ſolemnibus additi, collegiumque nouum (authore ſenatu) inſtitutum fuit. [d] Præcipui Auguſtales, quos Tiberii tempore tribuni plebis in Auguſti honorem facere inſtituerunt. Athenis verò & in omni Græcia multiplices fuere ludi, in quibus ad aucupandam

Sacra Cereris apud Athenas.

Siculi.
Græci.
Martiales.
Piſcatorij.
Caſtrenſes.
Miſcellanei.
Palatini.
Auguſtales.

ANNOTATIONES.

Viues, Neque nobis virgo aliqua rapitur, nec Ceres errat, nec Celeos adducit, & Triptolemos, & Dracones, partimque agit, & partim patitur: nam pudet me diem afferre ſacrificiis nocturnis, & ex myſterio turpitudinem efficere. Scit Eleuſis hæc, & ſpectatores rerum quæ tacentur, & certè ſilentio dignæ ſunt. hæc Greg. Nazian.

k *Quod ſacrum a ſolis matronis.*] Val. Max. li. 1. ca. 1. de Cultu deorum Liuius 3 dec. lib. 2. Feſtus Pompeius loco ſupra citato in verbo, Quæ ſacra. & iam alibi diximus.

l *Romaníq; in toga candida.*] Valer. Maximus vbi ſuprà. Ouidius Metamor. lib. 10.

Feſta piæ Cereris celebrabant annua matres,
Illa quibus niuea velata corpora veſte,
Primitias frugum dant ſpicea ſerta ſuarum.

Quod a lugentibus fieri nefas erat, ſcribit Liuius vbi ſuprà proxime. & Plutar. in Fabio Max. ſcribit deos fortunatorum honoribus lætari.

m *Atq; vino in primis.*] Virgilius lib. 1. Georg.

Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret,
Cui tu lacte fauos, & miti dilue vino.

Quo loco Seruius oſtendit aliud eſſe Cereris ſacrificium, aliud Orci nuptias. In hoc enim vinum non inferebatur, in illo vtique. De nuptiis Orci loquens Plautus in Aulularia, inquit:

Cererin nuptias facturi eſtis, quia nihil temeti allatum video.

n *Et Venere abſtineant.*] De qua re vide omnino quæ ſcripſimus in noſtris legib. Connub. l. 15. num. 116. incip. Ouidius.

o *Vtq; quinto quoque anno.*] Liuius 4. dec. li. 6. Eorum, inquit, prodigiorum cauſa libros Sibyllinos ex S. C. Decemuiri cùm adiſſent, renunciarunt, ieiunium inſtituendum Cereri eſſe: & id quinto quoque anno ſeruandum. At quod ieiunium pertinet id quod ſcribit Plutarchus in Demoſthene, quòd in his ſacris Cereris mulieres ieiunabant.

p *Inter quæ præcipuum fuit.*] Apuleius videndus ſuper his.

q *Apud Athenas.*] Plutarchus in Alcibiade, & in Nicia, & Ammianus Marcellinus lib. 22.

r *In cuius ſacrificio.*] Nam & hinc hæ virgines Canephoræ dicebantur, quaſi dicas Caniſtriphoræ: de quibus Pauſanias lib. 1. Catullus in nuptiis Pelei & Thetidos,

Pars obſcura cauis celebrabant orgia ciſtis,
Orgia, quæ fruſtra cupiunt audire profani.

Nam & hæc Cereris, & cæterorum deorum ſacra Orgia dicebantur, licet Bacchi ſacris magis conueniant, vt ſcribit Seruius 4. Æneid.

s *Quippe profano homini.*] Catullus vbi nuper, & diximus ſupra in verbo, Voce præconis.

t *Apud Siculos.*] Imò (vt apud Phornutum legitur) Sementis tempore Proſerpinę feſta celebrabantur. Cum verò meſſis eſſet Cereri ſacra, ferebant herbam virentem, cum ludo & lætitia: in illa raptam, in hac repertam ſignificantes Proſerpinam. Vide Lilium Gyraldum Hiſtoriæ deorum, ſyntag. 6. vbi de Proſerpina.

u *Græcis autem in tribus ludis.*] Horum trium ludorum meminit Cælius Rhodig. Lectionum antiq. lib. 11. cap. 27.

x *Præter hos fuere ludi Martiales.*] Suetonius in Claudio, ca. 4. in princip. in Auguſti epiſtola ad Liuiam de teſtimonio Claudij. quos, vt ibi ſcribit Beroaldus interpres, Auguſtus inſtituit in honorem Martis vltoris. Meminit & horum ludorum Trebellius Pollio in Diuo Claudio, cùm inquit, Fecerat hoc etiam adoleſcens in militia, cum ludicro Martiali in campo luctamen inter fortiſſimos quoſque monſtraret.

y *Et alij piſcatorij.*] Feſtus Pompeius lib. 14. Piſcatorij, inquit, ludi vocantur, qui fieri ſolent pro quæſtu piſcantium menſe Iunio trans Tyberim. Et alibi eod. lib. Piſcatorij ludi vocantur, qui quotannis menſe Iunio trans Tyberim fieri ſolent à populo Romano pro piſcatorib. Tyberinis, quorum quæſtus non in macellum peruenit, ſed fere in aream Vulcani: quia id genus piſciculorum maiorum datur ei Deo pro animis humanis.

z *Alij Caſtrenſes.*] Sueton. in Claudio, cap. 21. Anniuerſarium in caſtris prætorianis, ſine venatione apparatuque exhibuit. Ex quo intelligis caſtrenſes aliquando cum venatione, aliquando ſine, editos.

a *Nonnulli Miſcellanei.*] Iuuenalis ſatyra 11.

—Sic veniunt miſcellanea ludi.

Suetonius in Caligula, cap. 20. Edidit & peregrè ſpectacula in Sicilia, Syracuſis haſticos ludos, & in Gallia Lugduni Miſcellos.

b *Alij Palatini.*] Erãt Palatini ludi (vt ſcribit Ioſephus Antiquitatum Iudaicarum, lib. 19. cap. 1.) qui in honorem Cæſaris Dictatoris in Palatio triduo celebrabantur, circa templum illi eodem loco erectum. Hos nobiles cum filiis, ſimul & coniugibus libenter ſpectare ſolebant. De his quoque ludis meminit Suetonius in Caligula, cap. 56.

c *Alij Capitolini.*] Liuius 1. decad. lib. 5. Ludi Capitolini fierent, quòd Iupiter optimus maximus ſuam ſedem atque arcem populi Ro. in re trepida tutatus eſſet: collegiumque ad eam rem M. Furius Dictator conſtitueret ex iis, qui in Capitolio atque arce habitarent, Senatus retulit.

d *Præcipui Auguſtales.*] Tacitus lib. 1. Dion in Auguſto, dicit hos ludos celebratos fuiſſe in vita ipſius Auguſti, die natali eiuſdem.

popularem gratiam, Theophraſtus fructum diuitiarum putauit maximum: nam [e] Panathenæa, [f] Dionyſia, [g] Sciropheria, [h] Haloa, & [i] Apaturia celebria fuere. [k] Apud Lacedæmonios Gymnopodia, [l] Hyacinthia & [m] Chori, [n] Patauij, Ceſtici ab Antenore inuenti, quos inter reliquos annumeraſſe non ab re fuit. Illud vtique verum eſt, quòd quamuis ludorum multiplices ſpecies forent, tamen ædilitia largitione quatuor curari impenſius aſſuerant, [o] Megalenſes, Funebres, Circenſes & [p] Apollinares, magno ſemper apparatu & habitu, in quibus non tuba aut fiſtula, vt in aliis, ſed ſola tibia canebant. Quódque vetuſto more quoties feſti ludi edebantur, illos omnis ætas, ſexus & ordo, [q] plerunque coronati ſpectabant: [r] quare Lucius Craſſus cognomento Diues, quòd corollas ex auro & argẽto imitatione foliorum in ludis populo dediſſet, celebri memoria habetur. [s] Fuitque priſci moris, vt populus in theatro vel circo ſæpe ludicrũ à principe poſtularet, cuius præcipuo ſtudio teneretur: quotieſque princeps aut imperator, qui perdomitis hoſtibus triumphaſſet, vel popularis homo plebi percharus, ad ludos & theatrum iret, quumprimum in conſpectu prodiret, communi omnium plauſu, & fauore concionis, fauſtiſque acclamationibus totis theatris exciperetur: nonnunquam vniuerſus populus aduenienti principi aſſurgere, & lacernas deponere ſolebant, vt togati apparerent, qui honor ſummis tantùm ducibus, aut viris ſumma integritate & fide ob merita in populum dabatur. [t] Contrà verò deformatus ignominia, aut infenſus infeſtuſque populo, clamoribus explodebatur & ſibilis. Tum ſi quando ludi remiſſe & leniter, aut non legitime celebrarentur, vel ſi quo infortunio aut caſu repente conſtitiſſent, aut ſi tibicen conticuiſſet, vel inter ſolemnia ludorum commiſſo ſpectaculo, ex ſubita lætitia ad repentinum motum tranſlati eſſent, aut ſi in enunciandis ludis verſu ædilis erraſſet aut verbo, vel ante commiſſionem ludorum, ſiue dum eduntur, tumultus repens, aut aliquid triſte auribus oculiſve occurriſſet, & ex variis cauſis, tanquam ſi nefario ſcelere polluti eſſent, eiuſmodi admiſſa, ludorum inſtauratione procurabantur & expiabantur. Cùm enim pompa duceretur, quod [u] obuius ſeruus loris medio circo vapularet, infauſto augurio ludos pollutos pontifices putarunt. [x] Et quum in cæremoniarum apparatu thenſa procederet, quod equo conſternato auriga habenas ſiniſtra corripuiſſet, currumque perperam egiſſet & circunflexiſſet, velut ominoſum, ludorum inſtauratione opus eſſe iudicarunt.

Ludi multiplices in Græcia.
Lacedæmonij.
Ludi quatuor impenſius curati.
Spectatores coronati.
Honor principi theatrũ ingredienti exhibitus.
Cum ludi minus bene agerentur.

ANNOTATIONES.

e *Panathenæa.*] De quibus iam ſuprà dictum eſt.

f *Dionyſia*] Thucydides lib. 5. Maximus Tyrius Sermone 33. & iterum 6. Optima, inquit, Athenis Dyonyſia ſunt, optima etiam Panathenæa: ſed tamen celebrantur ab his, qui odia reciproca exercent. Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2. Pollux lib. 8. cap. ὁ ἄρχων.

g *Sciropheria.*] Maximus Tyrius d. Sermone 33. ad fin. Cæterùm apud eoſdem menſis quiſpiam Scirophorion dicebatur, vt tradit Strabo lib. 9. Scirophorion porrò, vt ſcribit Gyraldus in li. de Annis & mẽſibus, vltimus eſt Athenienſium menſis, qui in Maium noſtrum cadit: dictus à Sciris id eſt, vmbraculis, quòd hic menſis ædificationibus aptus ſit.

h *Haloa.*] Idem Max. Tyrius ibidem.

i *Et Apaturia.*] Herodotus li. 1. & in vita Homeri Max. Tyrius vbi ſuprà. Tertulianus in Apologetico cap. 39. Sed ſuperioribus adde & Dialia ex Thucydide li. 1. & Targelia ex Polluce vbi ſupra.

k *Apud Lacedæmonios Gymnopodia.*] Max. Tyrius d. Sermone 36. Plutarchus in Ageſilao, & in lib. de Muſica, Gymnopodiæ, inquit, chori erant Spartæ puerorum, qui nudis pedibus cum tripudio laudes deorum canebant in honorem Spartanorum, qui pro patria in Theræis occubuerant. Pauſanias in Laconicis, Athenæus lib. 15. c. 8. Suidas, Heſichius, qui hæc appellat Γυμνοπαιδία, dicitque quoſdam tradere in hoc feſto Spartiatas adoleſcẽtes ordine circunſtantes aram, quæ in Amyclis eſt, terga mutuis verberibus cædere conſueſſe. Sed id minimè veru: nam in ipſo foro feſtum ſine verberibus agebatur, choreã adoleſcentibus nudis ducentibus.

l *Hyacinthia.*] Herodotus lib. 9. eodémque vlt. Thucydides lib. 5. Strabo lib. 6. Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 6. Maximus Tyrius dictis Sermonib. 33. & 36. Et ex Poetis Ouidius lib. 10. Metamor.

Nec genuiſſe pudet Sparten Hyacinthon, honorq́;
Durat in hoc æuũ, celebrandaq́; more priorum
Annua prælata redeunt Hyacinthia pompa.

Vnde autem & quare inſtituta ſint & quando celebrabantur, reperies apud Athenæum lib. 4. c. item 4. ex Policrate in Rebus Laconicis.

m *Et Chori.*] Max. Tyrius vbi ſuprà.

n *Patauij, Ceſtici.*] Cor. Tacitus lib. 16.

o *Megalenſes, Funebres, Circenſes.*] De quibus ſuprà.

p *Et Apollinares.*] Cicero Philippica 1. & 10. ſcribit Brutum Prætorem abſentem Apollinares ludos fieri procuraſſe. Meminit & horum ludorum idem Cicero ad Atticum lib. 2. Epiſtol. epiſt. eius libri 17. omnium eius voluminis 35. Originem horum ludorum diſce ex Liuio 3. decad. lib. 5. & 7. Macrobio Satur. lib. 1. c. 17.

q *Plerunque coronati.*] Liuius 3. decad. lib. 5. Hæc eſt, inquit, origo ludorum Apollinarium, victoriæ non valetudinis ergò, vt plerique rentur, votorum: factoſque populus ſpectauit coronatus, matronæ ſupplicauere, vulgò apertis ianuis in propatulo epulati ſunt, celebérque dies omni cæremoniarum genere fuit. Seruius in lib. 5. Æneid. ibi,

——Et cingite tempora ramis.

Ex Romano, inquit, more: nam feſtis ludis omnis ætas coronata ſpectabat. quod oſtendit per Æneam, Aceſtem, Aſcanium, per quos omnem demonſtrat ætatem.

r *Quare L. Craſſus.*] Plinius lib. 21. cap. 5. in princ. Craſſus, inquit, diues, primus argento auróque folia imitatus, ludis ſuis coronas dedit.

s *Fuitq́; priſci moris.*] Domitianus populo poteſtatem fecit bina paria e ſuo ludo poſtulandi. author Tranquillus in Domitiano, cap. 4.

t *Contrà verò deformatus ignominia.*] Velleius Paterculus libro 2. de Titio, qui Pompeium filium iugulauerat, loquens: Cui intantum, ait, durauit hoc facinore contractum odium, vt mox ludos in theatro Pompeij faciens execratione populi ſpectaculo quod præbebat, pelleretur.

u *Quod obuius ſeruus loris medio circo vapularet.*] Cicero lib. 1. de Diuinatione, vbi de T. Latino, Liuius 1. dec. li. 2. D. Auguſtinus lib. 4. c. 21. Lactantius lib. 2. c. 8.

x *Et cum in cæremoniarum.*] His autẽ Romanorum ludis adde & Nouendiales, de quibus Seruius li. 5. Æneid. in eũ locum,

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Extulerit.——

Et Apollinares, de quibus lib. 6. eiuſdem operis,

Tum Phœbo & Triuiæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtoſq́; dies de nomine Phœbi.

Et ibi Seruius declarat quando, & à quo hi ludi Apollinares inſtituti ſunt, vt dictum eſt ſupra libro 5. cap. 26.

a Solitos

Qui eſſet vrbis præfectus, quódve officium, quarumq́; rerum cognitionem animaduerſionemq́; haberet.

CAPVT XX.

Præfectus vrbis ad quid creatus.

SOLITOS[a] Romanos fuiſſe, quū reges & poſtea conſules prætoreſque reipublicæ cauſa abeſſent, ne quis repens tumultus fieret, néve vrbs ſine imperio eſſet, aut hoſtium incurſibus pateret, præfectum creare, qui vrbi mœnibuſque præſideret, ius redderet, & ſubitis mederetur, ſæpe notatum eſt: qui ſi quid in vrbe turbatum eſſet, quum res poſtularet, iuuentutem armare, & per loca opportuna diſponere, arma telaque in propugnaculis ingerere, caſtella cōmunire, muros turreſque præſidio firmare, atque omnia cuſtodiis vigiliiſque inſtructa habere, portas claudere, pro portis ſtationes,[b] diſpoſitoſque ſtationarios milites ad tuendam populi quietem tenere deberet. Et ne quid falleret, aut nudatum præſidiis eſſet, animaduertere & oculis perluſtrare, nihil denique curæ aut laboris omittere.[c] Qui tametſi vrbi præfectus foret, in ſuburbiis æque cognitionem animaduerſionemque habebat, illique exercitus demandatos, & gerendi belli ſępe negocium datū eſſe liquet. Quam præfecturam à prima antiquitate Romæ fuiſſe, multiplici exemplo apparet.[d] Siquidem à Romulo primus Romulius,[e] à Tullo Hoſtilio Mumartius, &[f] Sp. Lucretius pater Lucretiæ, regnante Superbo, vrbis præfecturam meruere: deinde conſulibus eam curationem demandarunt.[g] Poſt aliquot verò ætates, tanquam non ciuile munus, à multis aſpernatum eſt, ita vt eam curationem velut ignobilem repudiantibus plurimis, Q. Seruilius vt altercationes dirimeret, filium ſubſtituerit, eumque extra ſortem vrbi præfecerit. Quam ſæpe intermiſſam fuiſſe crediderim:[h] quippe Auguſtus vrbis præfecturam, tanquam nouum munus & officium, creauit.[i] Demum in tantum proceſſit, vt Nero à cognitionibus præfecturæ vrbis, honoris initia auſpicaretur: &[k] Piſo viginti annos præfecturam vrbis, velut inſtar magni muneris, gerere non dubitarit.[l] Extatque diui Seueri epiſtola ad Fabium Culleonem, qua cognitio criminum per totam Italiam ad præfectum vrbis delegatur.[m] Relegandi quoque ad inſulas, vel deportādi quos delicti enormitas poſtulat,[n] querelaſque ſeruorum libertorumque audiendi, ſi de patronis dominiſve querantur, ius illi poteſtaſque fuit:[o] carniumque & fori boarij piſcarij, & ſuarij cura cognitioque ad eundem ſpectauit & pertinuit.[p] Etiam ſenatum per vrbis præfectum vocari & conſuli poſſe, atque abſentibus vel impeditis conſulibus ſenatus conſultum fieri, nulla controuerſia eſt. Denique diligenter curare nequa pars vrbis labaret, néve per occaſionem & licentiā aliquid plebs moliri poſſet:[q] néve quid circa vrbis cuſtodiam aut munus vigiliarum ſegniter exequutū foret, quod ab ho-

Origo præfecturæ.

Præfectura intermiſſa ſæpe & reuocata.

Munera alia. Præfecti.

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

a *Solitos Romanos.*] Id vſque ad verſi. Qui ſi quid. eſt Cornelij Taciti lib. 5. cuius hæc verba ſunt, de L. Piſone loquentis. Sed præcipua ex eo gloria, quòd præfectus vrbi recens, continuam poteſtatem, & inſolentia parendi grauiorem mirè temperauit. namque anteà profectis domo regibus, ac mox magiſtratibus, ne vrbs ſine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac ſubitis mederetur: ferúntque ab Romulo Dentrem Romulium, pòſt Tullo Hoſtilio Numam Martium, & ab Tarquinio Superbo, Spurium Lucretium impoſitos, dein Conſules mandabant.

b *Diſpoſitoſq́; ſtationarios milites.*] Vlpia. in l. 1. §. quies. ff. de officio præfecti vrbi. Et ſanè, inquit, debet diſpoſitos milites ſtationarios habere, ad tuendam popularium quietem, & ad referendum ſibi, quid vbi agatur.

c *Qui tametſi vrbi præfectus foret, in ſuburbiis.*] Hîc omnino vide d. l. 1. in princ. & in verſicu. Quicquid. & l. vlt. eod. tit.

d *Siquidem à Romulo primus Romulius.*] Tacitus vbi ſuprà in verbo, Solitos Romanos.

e *A Tullo Hoſtilio Mumartius.*] Cor. Tacitus vbi ſuprà hunc non Mumartium, ſed Numam Martium vocat.

f *Et Sp. Lucretius pater Lucretiæ.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 4. Hæc eſt, inquit, Sp. Lucretij filia, quem tyrannus diſcedens vrbi præfectum reliquit. Feneſtella, ſi is eſt, quod minime credo, de Magiſtratibus Ro. cap. 6. in princ.

g *Poſt aliquot verò ætates.*] Hæc vſque ad verſi. Quam ſæpe. ſunt Liuij 1. Decad. lib. 4. Facto S. C. vt quo ex Tribunis ad bellum proficiſcerentur, vnus res Romæ curaret: certamen ſubitò inter Tribunos exortum, ſe quiſque belli ducem potiorem ferre: curam vrbis, vt ingratā ignobilémque aſpernari. Cùm parum decorum inter collegas certamen mirabundi patres conſpicerent, Q. Seruilius, Quando nec ordinis huius vlla, inquit, nec Reipublicæ eſt verecundia, patria maieſtas altercationem iſtam dirimet: filius meus extra ſortem vrbi præerit.

h *Quippe Auguſtus.*] Suetonius in vita illius, cap. 37.

i *Demum in tantum proceſſit.*] Suetonius in Nerone, cap. 7.

k *Et Piſo.*] Tacitus d. lib. 5.

l *Extatq́; Seueri epiſtola.*] Apud Vlpianum in l. 1. ff. de officio præfecti vrbi. Vide tamen eandem legem in §. initio.

m *Relegandi quoque.*] In d. l. 1. §. relegandi.

n *Querelaſq́;.*] Ex d. l. 1. §. ſeruos. vbi ſic ſcribit, Seruos, qui ad ſtatuas confugerunt: vel ſua pecunia emptos, vt manumittantur: de dominis querentes audiet.

o *Carniumq́;.*] Hæc vſque ad verſic. Etiam Senatum. ſunt d. l. 1. §. cura. Cura carnis, inquit, omnis, vt iuſto precio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet: ideo & forum ſuarium ſub ipſius cura eſt. ſed & cæterorum ſiue pecorum, ſiue armentorum, quod ad huiuſmodi præbitionem ſpectat, ad ipſius curam pertinet. Sunt hæc etiam Feneſtellæ, aut quiſquis is eſt, vbi ſuprà citauimus.

p *Etiam Senatum.*] Varro lib. 4. Epiſtolicarum quæſtionum, & Atteius Capito in Collectaneorum capit. 259. & ex his Gellius lib. 14. cap. vlt. licet, vt ipſe ait, Mutius id negaret.

q *Néve quid circa vrbis cuſtodiam.*] Nam & Præfectus vrbi ob id Cuſtos vrbis vocatus eſt Iuuenali ſatyra 13. his verſibus,

Hæc quota pars ſcelerum, quæ cuſtos Gallicus vrbis
Vſq́; à Lucifero, donec lux occidat, audit.

Fuit enim is Rutilius Gallicus tempore Domitiani, quo Iuuenalis vixit, Præfectus vrbi, de quo etiam Statius libro 1. Sylua 4.

—Dubitataq́; ſydera cernis
Gallicus, es cælo, dis es Germanice cordi.
Quis neget? erubuit tanto ſpoliare miniſtro
Imperium Fortuna tuum. &c.

Et paulò poſt:

Quippe manet, longumq́; æuo redeunte manebit,
Quem penes intrepida miſit cuſtodia Roma.

mine impigro antè perſpici potuiſſet, prævidere præcaveréque debebat: tantíque exempli fuit, vt quum fœdiſſimo bello reſpublica afflictaretur, ſæpe vrbi ſaluti fuiſſe & imperio, magnaque attuliſſe præſidia compertum ſit.[r] Sed notandum, hunc præfectum aut patriciæ gentis virum, aut ſenatorem, deligi conſueſſe: idque [s] exemplo Marci Meſſalæ oratoris, qui Auguſti tempore vrbis præfectus fuit, facile dignoſci, licet ſexto pòſt die magiſtratu ſe abdicarit, non ingenuam & parum civilem poteſtatem eſſe ratus. [t] Et tametſi Lucium Piſonem & [u] Coſſum præfectos vrbis vino indulſiſſe, & multum noctis conviviis exegiſſe legamus, adeò vt biduum & duas noctes cum Tiberio largiore potu indulſerint, illos tamen ſatis graviter & inoffenſe vrbis tutelam adminiſtraſſe, controverſia non eſt. Procedente mox tēpore, in tantum præfectura vrbis proceſſit,[x] vt Sabino Veſpatiani fratri ad præfecturam proceſſiſſe, magni muneris loco fuerit:[y] & Pertinax imperator ex præfectura vrbis ad imperium provectus ſit. Rurſus poſt aliquod intervallum, tam infimæ ſortis habita eſt, [z] vt Heliogabalus omnes lenones ad præfecturam vrbis provehere deſtinarit. [a] Qui verò præfectus Latinarum erat, etiam non ſenator fieri poterat: quippe quum citra ætatem ſenatoriam ſæpe annis iunior crearetur ex nobilioribus: idcirco præfecto Latinarum, ſenatum habere non licuiſſe notatum eſt: inter quos Marcus Antoninus Philoſophus, qui poſtea imperitavit, annis iunior [b] præfecturam vrbis geſſiſſe proditur. [c] A Prienenſibus quoque in Neptuni Heliconij ſacro, quod cum Ionibus commune fuit, iuvenis ætate vix adulta præfectus creabatur, & rex. [d] Ab Indis in ſex quinterniones vrbis præfectura dividitur: namque alij peregrinos recipiunt, alij vitam & mores notant, nonnulli defunctorum bona morteſque inquirunt, alij vendendis mercibus præſunt: multi venditarum rerum exigunt decimas, ita vt omne civitatis regimen illi moderentur. [e] Græcis verò vrbis præfectus *ἐπάρχης* dicebatur, ipſaque præfectura *ἐπαρχία*. [f] Præter quem fuit prætoriarum cohortium præfectus, [g] annonæque & vigilum, qui in numero magiſtratuum

Præfe. vrbis qui deligebantur.
Lucij Piſonis & Coſſi præfectorum vinolentia.
Præfe. in ræ honos & paulo poſt vilitas.
Præfectus Latinarum.
Prienenſes.
Præfectus in ſacro Neptuni Heliconij.
Indi.
Græci.
ἐπάρχης.

ANNOTATIONES.

Sed & Seneca, quo loco ſtatim citabo, & Ioſephus, Cuſtodem vrbis appellant, quem Suetonius in Tiberio cap. 41. Præfectum fuiſſe dicit.

r *Sed notandum.*] Quod probat exemplo ſeq.

s *Exemplo M. Meſſalæ.*] Euſebius chronographus loquens de temporibus Auguſti, Meſſala, inquit, Corvinus primus Præfectus vrbis factus, ſexto die magiſtratu ſe abdicavit, incivilem poteſtatem eſſe conteſtans. At Cornelius Tacitus dicto libro 5. aliam abdicationis magiſtratus affert rationem, cùm ita ſcribit, Primúſque Meſſala Corvinus eam poteſtatem & paucos intra dies finem accepit, quaſi neſcius exercendi.

t *Et tametſi L. Piſonem.*] Seneca epiſtolarū ad Lucillium li. 12. Epiſtol. eius libro 1. omnium 84. L. Piſo, inquit, vrbis cuſtos ebrius ex quo ſemel factus fuit, maiorem partem noctis in convivio exigebat, vſque in horam ſextam ferè dormiebat, hoc eius erat matutinum officium: ſuum tamen, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſſimè adminiſtravit. Huic & D. Auguſtus ſecreta dedit mandata, cùm illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam præfecturam vrbis dedit, cum multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret, & inviſa. puto quòd benè ceſſerit illi Piſonis ebrietas. Hactenus Seneca. Suetonius in Tiberio cap. 42. Poſtea, inquit, princeps in ipſa publicorum morum correptione cum Pomponio Flacco & L. Piſone noctem, continuumque biduum epulando potandoque conſumpſit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri Præfecturam vrbis confeſtim detulit. Ex quibus locis ſuprà oſtendimus Præfectum vrbis, cuſtodem quoque vrbis vocari.

u *Et Coſſum.*] Nam & Seneca vbi ſuprà paulò poſt ea, quæ ex eo adduximus, ſubiungit, Poſtea Coſſum fecit vrbis præfectum, virum gravem, moderatum: ſed merſum vino & madentem adeò, vt ex Senatu aliquando, in quem è convivio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno tolleretur.

x *Vt Sabino Veſpaſiani fratri.*] Hunc fuiſſe præfectum vrbis liquet ex Cornel. Tacito libro 19. & Suetonio in Veſpaſiano cap. 1.

y *Et Pertinax.*] Iulius Capitolinus in vita illius, Poſt hoc, inquit, præfectus vrbi factus: in qua præfectura poſt Fuſcianum, hominem ſeverum, Pertinax mitiſſimus & humaniſſimus fuit, & ipſi Commodo plurimum placuit: quia ille eſſet iterum cum Pertinax factus eſt, & Commodo interempto, Imperator confirmatus in caſtra ductus eſt.

z *Vt Heliogabalus.*] Lampridius in Heliogabalo ſic ſcribit, Præfectum vrbicum ſæpe poſt cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & præfectis Prætorio, ita vt ſi recuſarent, magiſtri eorum eos cogerent. Voluit & per ſingulas vrbes lenones præfectos vrbi facere, & vt eſſent in vrbe 14. & feciſſet ſi vixiſſet, promoturus omnes turpiſſimos, & vltimæ profeſſionis homines.

a *Qui verò Præfectus Latinarum erat.*] Hæc vſque ad verſic. Inter quos, ſunt Gellij libro 14. cap. 8. eodemque vlt. vide in ſeq.

b *Præfecturam vrbis.*] Latinarum poſſet videri voluiſſe dicere, aut certè debuiſſe ex Iulio Capitolino in vita ipſius Antonini Philoſophi, qui ſic ſcribit, Virilem togam ſumpſit quintodecimo ætatis anno, ſtatimque ei L. Ceionij Commodi filia deſponſata eſt ex Hadriani voluntate. Nec multò poſt præfectus feriarum Latinarum fuit. Hactenus Capitolinus. Verum qui Præfectus vrbi erat, eidem & Latinarum cura relinquebatur, vt patet ex Gellio vbi nuper citavimus. Ex quo & Tacitus lib. 4. Cæterum poſtulandis, inquit, reis, tam continuus annus fuit, vt feriarum Latinarum diebus Præfectū vrbis Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſſū adierit Calphurnius Salutanus in Sext. Marin. Et lib. 5. de L. Piſone Præfecto vrbis poſt ea, quæ ſupra ex eo diximus in prin. huius capit. hæc addit, Duratque ſimulachrum quoties ob ferias Latinas præficitur, qui Conſulare munus vſurpet.

c *A Prienenſibus.*] Herodotus lib. 1. Clio. Strabo lib. 8.

d *Ab Indis.*] Hæc vſque ad verſic. Græcis verò. ſunt Strabonis lib. 15.

e *Græcis verò vrbis præfectus.*] Apud Ioſephum libro 2. Belli Iudaici Archelaus Ethnarchos memoratur. Nam Ethnarchos, inquit, præfectus gentis, & ipſa præfectura Ethnarchia.

f *Præter quem fuit prætoriarum cohortium præfectus.*] De hoc forte intellexit Herodianus libro 3. in vita Severi, cùm de Plautiano præfecto cohortium vrbanarum loquitur. Alibi autem ſcilicet in principio libri quinti, ſcribit Macrinum fuiſſe præfectum cohortis, vt Capitolinus ſcribit Pertinacem præfectum cohortis in Syriam profectum. De præfecto cohortis ſit etiam mentio in l. profectus. 64. ff. de ritu nuptiarum. Vide infra in verbo, Et haud multò poſt præfectus caſtrorum.

g *Annonæq;.*] Hæc vſque ad verſic. Ad præfectum, ſunt Pomponij iuriſconſulti in l. 2. §. ſanè præfectus. ff. de origine iuris.

h *Ad*

populi Romani non ſunt, ſed extra ordinem vtilitatis cauſa creati. [h] Ad præfectum enim vigilum de incendiariis, de furibus, de effractoribus, de receptatoribus, cognitio pertinuit: [i] Auguſtus vero Octauius quum plura orirentur incendia Romæ, ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit, vt vnaquæque binas vrbis regiones tueretur, quas præfecto vigilum ſubiecit. [k] Præfectus verò annonæ ad leuandum frumenti inopiam, conuectis commeatibus, plerunque vrbi præfuit & imperio. [l] Præter quos fuit præfectus morum, [m] quem cenſorem nuncupant, & [n] haud multo poſt præfectus caſtrorum & [o] legionum, ac [p] præfectus palatij temporibus Cæſarum nouiſſimis additi, quæ dignitas proxima Cæſarum magnitudini fuit: [q] cui præfecturæ Cleander a Commodo præpoſitus memoratur, [r] qui propter morum inſolentiam, cum filiis vnà crudeli ſupplicio excarnificatus, pœnas dedit: Et [s] Similis ſub Hadriano, qui depoſita palatii præfectura, ad ocium ſe tradidit, moriénſque inſcripſit tumulo, quòd quum multos exegiſſet annos, ſeptem tantùm vixit, quibus ocio ſe dederat. [t] Celebratur quoque Opilius Ma-

Præfectus annonæ. Præfectus morum. Præfectus caſtrorum, legionum, & palatij.

ANNOTATIONES.

h *Ad præfectum enim vigilum.*] Hæc vſque ad verſic. Auguſtus. ſunt Pauli in l. 3. §. cognoſcit. ff. de officio præfecti vigilum. Cuius hæc verba ſunt, Cognoſcit præfectus vigilum de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus & (forſan legendum receptatoribus.) receptoribus: niſi ſi qua tam atrox, tamque famoſa ſit perſona, vt præfecto vrbi remittatur. Hæc præterea ſunt Caſſiodori lib. Variarum 7. epiſtol. incipiente, Quamuis nomen tuum. & ſeq.

i *Auguſtus vero Octauius.*] Paulus in l. 1. in fi. cum duabus ll. ſeqq. eod. tit. Strabo verò li. 5. ſcribit, ipſum Auguſtum Cæſarem ad vrbanos ſui generis defectus præcipuá curam adhibuiſſe, inſtitutis è libertinorum numero militibus, qui aduerſus incendia ferrent opem.

k *Præfectus verò annonæ.*] De hoc vide Liuium qui huius originem tradit 1. dec. lib. 4. ibique dicit L. Minutium præfectum annonæ fuiſſe creatum. Corn. Tacitum lib. 13. Appianum lib. 2. Bellorum ciuilium, vbi de Pompeio præfecto annonæ. Vbi ſic ſcribit, Romani aſſidua fame diutius vexati, Pompeium annonæ omnis præfectum & prouiſorem elegere: eidemque, vt Piratico olim bello, viginti Senatorij ordinis viros addidere, quos ille viciſſim per prouincias partitus eſt. Ipſe nationes vndique percurrens, vrbem frumento, cæteriſque ad victum neceſſariis, impleuit. Qua ex cauſa ad ampliorem adhuc gloriam poteſtatémque peruenit. Marcellum in l. mulierem. 13. in princ. ff. de accuſ. Vide præterea Caſſiodorum libro 6. Variarum, vbi declarat quod ſit huius præfecti munus. & l. 1. C. de officio præfecti vrbi.

l *Præter quos præfectus morum.*] Huiuſmodi præfectus erat apud Carthaginenſes, vt videre licet ex Probo Æmylio in vita Hannibalis.

m *Quem Cenſorem nuncupant.*] Scilicet Romani, de quo amplè dictum eſt ſupra lib. 3. c. 13.

n *Et haud multò poſt præfectus caſtrorum.*] De hoc Præfecto Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 4. ad fi. Literas receptas, inquit, præfecti caſtrorum à Tyranno relicti T. Herminius & M. Horatius pro concione legerunt: perquiſitáque per ſingulas centurias ſententia militum, quid opus facto ſit, cùm vniuerſi cenſerent approbanda decreta vrbanorum ciuium, noluerunt amplius Tarquinium admittere. Cornelius Tacitus libro 1. in duobus locis, dum loquitur de Aufidieno Rufo, & Mennio caſtrorum præfectis, & dum alibi in eodem lib. dicit, Non Tribunus vltra, non caſtrorum præfectus ius obtinuit. Et lib. 12. dicit, Præfectum caſtrorum & legionarias cohortes extruendis apud Siluras præſidiis relictas circumfundunt. Et lib. 13. vbi meminit Iſtei Capitonis præfecti caſtrorum. Et lib. 14. Pœni Poſthumi. Et li. 18. Iulij Grati vno loco, & Alpheni Vari, in altero. Et rurſus ibi, Ante Aquilam, inquit, præfecti caſtrorum. Et lib. 19. Minutij Iuſti præfecti caſtrorum ſeptimæ legionis. Et eodem libro Caſſij Longini. Et Velleius Paterculus libro 2. Interempto, inquit, præfecto caſtrorum, præfectiſque cohortium. Et Suetonius in Veſpaſiano cap. 1. vbi de Veſpaſio Pollione, ter Tribuno militum, præfectoque caſtrorum. Vegetius lib. 2. c. 10 declarans quod fuerit munus huius præfecti, ſic ſcribit, Ad huius officium præfecti caſtrorum poſitio, valli & foſſæ deſtinatio pertinebat. Tabernacula vel caſæ militum cum impedimentis omnibus nutu ipſius curabantur. Præterea ægri contubernales, & medici, à quibus curabantur, expenſæ etiam ad eius induſtriam pertinebant. Vehicula ſagittarij, necnon etiam ferramenta, quibus materies ſerratur vel cæditur, quibuſque aperiuntur foſſæ circa ſitum valli & aquæ ductus. Item ligna, vel ſtramina, arietes, onagri, baliſtæ, cæteraque genera tormentorum, ne deeſſent aliquando procurabat. Is poſt longam probatamque militiam peritiſſimus omnium legebatur, vt rectè doceret alios, quod ipſe cum laude feciſſet. Hactenus Vegetius.

o *Et legionum.*] Modeſtinus in lib. de Nominibus militaribus, vbi declarat quod munus eius fuerit. Et Vegetius Rei militaris lib. 2. cap. 9. Et noſter Scæuola in l. Titium. 17. §. Præfectus legionis. ff. de adminiſtrat. tutor. Et is forte erat, quem Præfectum exercituum vocat Herodianus li. 4. in vita Antonini, loquens de Audentio & Macrino, præfectis exercituum. Nec multò pòſt ſcilicet in princ. li. 5. ſcribit eundem Macrinum iam Imperatorem fuiſſe præfectum cohortis, quod nos etiam ſuprà diximus in verbo, Præter quem fuit Prætoriarum cohort. præfect. Ex quo poſſumus intelligere eundem eſſe præfectum exercituum & cohortis.

p *Ac præfectus palatij.*] Vt patet ex ſequentib.

q *Cui Præfectura Cleander.*] Vereor ne hîc Alexander lapſus ſit. Hic enim Cleander, Phryx genere, à Commodo Præfectus prætorio creatus eſt, vt tradit Herodianus libro 1. Et Lampridius in vita ipſius Commodi. Niſi eundem exiſtimes eſſe Præfectum prætorij, ſiue prætorio, & Præfectum palatij. Fuiſſe autem & Præfectos prætorio teſtis eſt & Cor. Tacitus lib. 17. vbi memorat Cor. Laconem Præfectum prætorij. Et Spartianus in Adriano Tatianum & Septium Clarum Præfectos prætorio, & in Didio Iuliano Tullium Criſpinum. Huncque magiſtratum geſſiſſe Vlpianum ſub Alexandro Seuero, vt liquet ex Lampridio in vita eiuſdem Seueri, & ex l. ex diuer. 4. C. de locato & conducto. vbi Imper. Seuerus Domitium Vlpianum parentem ſuum appellat, his verbis, Qui ſi maiorem animaduerſionem exigere rem deprehenderit, ad Domitium Vlpianum Præfectum prætorio, & parentem meum remittere curabit. Fuit & Papinianus Præfectus prætorio, vt ſcribit Dion in Alexandro Seuero, & Antonino Caracalla. Extatque titulus huic officio priuatim dicatus ff. & C. de officio Præfecti prætorio.

r *Qui propter morum inſolentiam.*] Herodianus & Lampridius vbi ſuprà.

s *Et Similis ſub Hadriano.*] De hoc Simili Dion in Adriano, Similis, inquit, nemini moribus & virtute ſecundus, cùm Centurio eſſet, cumque Traianus ante Præfectos aduocauiſſet, Turpe eſt, inquit, tibi Cæſar cum Centurione, remotis Præfectis, diſſerere. Is deinde Præfecturam Prætorianorum inuitus obiit, qua poſtea ſe ipſe abdicauit, ac vix tandem dimiſſus, rure reliquos ſeptem vitæ annos conquieuit, ſuóque ſepulchro moriens inſcribi iuſſit hæc verba. Hic iacet Similis, cuius ætas multorum annorum fuit, ipſe ſeptem duntaxat annos vixit.

t *Celebratur quoque Opilius Macrinus.*] Iulius Capitolinus, & Dion in vita illius, non longè à princ.

u *Illud*

crinus qui ex humili fortuna per Caracallam palatio præfectus, mox ad imperium conſcendit. [u] Illud quoque à veteribus factitatum nouimus, vt quatuordecim curatores vrbis vna cum præfecto tam vrbi quàm vrbanis negociis præſint. [x] Sed & illud notatum, ad vrbis præfectum appellationes omnium poteſtatum, & illorum qui in honore erant, pertinuiſſe, ipſarúmque cognitionem animaduerſionémque habuiſſe: quod quidem noua conſtitutione à poſteris ſeruatum eſt. [y] Antea enim ex conſtituto Neronis appellationes à iudicibus ad ſenatum fiebant: cautúmque fuit, vt qui à priuatis iudicibus ad ſenatum prouocaſſent, tantum pecuniæ pœnæ nomine exoluere cogerentur, quantum qui imperatorem appellaſſent. [z] A ſenatu verò ad principẽ appellare non licere, oratione diui Hadriani cauebatur: [a] nec à præfecto prætorio, qui principis locum tenuit, appellare licuit. [b] C. tamen Caligula nimias appellationes inhibuiſſe fertur, liberámque iuriſdictionem magiſtratibus dediſſe, ita vt ſine appellatione iudicatum exequerentur, & placita ſeruarent. [c] Quinetiam illud quæſitum eſt, an tutorum curatorumque, qui nequiter & inofficioſe in tutela curáque de officio decedentes, verſati fuiſſent: aut filiorum, qui parentes, quos venerari decet, contumeliis probriſque affeciſſent, in eóſque turpiſſimũ facinus admittentes, impias manus intuliſſent, cognitionem animaduerſionémque præfectus haberet. Et placuit ab vrbis præfecto in tutores curatoréſque, qui in euidenti calumnia tutelam curamque geſſiſſent: aut in filios, qui parentum dicto contumaces, & minus audientes forent, animaduerti cognoſcique poſſe. [d] Quod quidem tam legibus & ſenatuſconſultis, quàm decretis edictiſque principum aliis ſuper alia editis & promulgatis ſancitum eſt.

14. vrbis curatores.

Appellationes omnium poteſtatũ ad vrbis præfectum pertinere.

D. Hadriani edictum.

Appellationes nimias inhibuit.

ANNOTATIONES.

u *Illud quoque.*] Ælius Lampridius in vita Alexandri Seueri, Fecit, inquit, Romæ curatores vrbis quatuordecim, ſed ex Conſularibus viris, quos audire negotia vrbana cum Præfecto vrbis iuſſit, ita vt omnes, aut magna pars adeſſent, cùm acta fierent.

x *Sed & illud notatũ ad vrbis Præfecturam.*] Iuſtinianus in l. Præfectus vrbis. 3. ſcribit, Præfectum vrbi præeſſe cunctis officialibus & poteſtatibus, & l. ſeq. Vniuerſos ciues & collegia Præfecto ſubdita eſſe.

y *Antea enim ex conſtituto Neronis.*] Hæc vſque ad verſic. A Senatu, ſunt Corn. Taciti lib. 13.

z *A Senatu verò ad Principem.*] Sunt verba Vlpiani in l. 1. §. 1. ff. à quibus appellare non licet.

a *Nec à Præfecto prætorio.*] Vt ſcribitur in l. vnica. §. his cunabalis. ff. de officio Præfecti prætorio. & Hermogenianus in l. Præfecti. 17. ff. de minoribus. & l. 2. C. de ſententiis Præfectorum prætorio.

b *C. tamen Caligula.*] Suetonius in vita illius, cap. 16. Magiſtratibus, inquit, liberam iuriſdictionem & ſine ſui appellatione conceſſit.

c *Quinetiam illud quæſitum.*] Hæc vſque ad fi. de Præfecto vrbis intelliguntur, vt ex ſeqq. patet. Suntq; ea, quę de tutoribus & curatoribus loquuntur, Vlpiani in l. 1. item ſolẽt. ff. de officio Pręfecti vrbis. At ea quæ de filiis in parẽtes contumeliis loquitur, ſunt eiuſdẽ Vlpiani in d. l. §. cùm patronus.

d *Quod quidem tam legibus.*] Vt l. 1. ff. de ingra. lib. cum ſi.

Miraculum de homine, qui extruſus è carcere, rurſúſque in eum intruſus, inferna ſe loca adiuiſſe enarrauit.

CAPVT XXI.

INTER fabuloſa miracula, & puerilibus fabellis ſimilia, multas magnáſque res, quæ vix credi dicique poſſunt, nullum tam impudens mendacium creditum eſt, quàm quod ad hoſce annos in Pelignis eueniſſe dicunt, quod quum nouum commentum putaretur, & temere vulgatum, id verum poſtea fuiſſe, tam fama celebri, quæ vbique peruaſit & vulgata eſt, quàm multorum teſtimonio, qui rem geſtam didicere, non fictis ſermonibus, ſed certiſſimis experimentis compertum eſt. Quo autem pacto ſe res habuerit, hoc traditur modo: In Pelignis oppidũ vetuſtum eſt, cuius nomen prętereo libens, licet obſcura origine, haud tamen ignobile. In eo dominus qui vrbi præerat, ſuperbè auaréque ciuibus imperitabat, ac trucibus dictis factiſque in ſubditos ſeruilem in modum animaduertere ſolebat, eóſque licet imperata facerent, neque ſegniter mandata exequerentur, ob leues plerumque cauſas, pœnis & damno mulctabat. Fortè autem quum homo quiſpiam alioqui bonus, ſed tenui re familiari, inops atque deſpectus, ipſius domini venaticum canem, cuius miro ſtudio tenebatur, ita verbere affeciſſet, vt ob id periſſe putaretur: quum id dominus reſciſſet, vehementer offenſus, eum truci & minaci vultu grauiter increpitum, in peſſimum coniecit carcerem: ibique quum vinctus graui cuſtodia teneretur, poſt aliquot dies, hi quibus diligens ipſius cura mandata erat, clauſo iam carcere, & tam foribus quàm omni aditu perſepto, ne elabi poſſet, quum ad illum accederent, vt ſolebant, in eodem intus carcere nuſquam inuenere: qui diu conquiſitus, quum non appareret, nullúmque effugii veſtigium extaret, rem ad dominum detulere: quod quum credi vix poſſet, ipſéque mirum in modum obſtupefieret, poſt tres ferme dies, iiſdem foribus peſſulo firmatis, idem ipſe qui modò carceri addictus fuerat, imprudentibus omnibus, & nemine conſcio, rurſus in eodem intus carcere intruſus apparuit: cuſtodéſque, vt cibum afferrent, aduocauit: qui quum propere acceſſiſſent, omnéſque miraculo obſtupefierent, eum vultu tetro, & horribili facie, luxatis vſtiſque membris, aliter longè atque pridem fuerat, conſpexere: quem quum interrogaſſent, vnde elapſus, & rurſus in eodem intruſus carcere foret, quibúſque in locis fuiſſet, & vnde tam fœdo & tetro cultu emerſiſſet: ipſe velut elinguis, quum nullum proferret verbum, ſed attonito ſtupentique ſimilis foret, vt ad dominum quantocyus admitteretur, poſtulauit: habere quod illi propere nunciaret, magnum, nec differendum. Cúmque ad eum protinus

admiſſus eſſet, rem mirificam & admirabilem, ac dictu auditúque formidoloſa, & vix credenda miracula dicere orſus fuit: Nam ſe ab inferis (ſi libet credere) remiſſum enarrauit, ſiquidem quum diutius carceris ſqualorem ferre nequiret, ſeu deſperatione victus, ſeu iudicium reformidãs, inops conſilij, malum dæmonẽ vt ſibi præſto eſſet, ſéque ex tam tetro carcere relaxaret, aduocaſſe dixit. Nec multo poſt, dæmonem fœdo aſpectu & terribili facie in eodem intus carcere aſpexiſſe, & ſecum pactum fuiſſe, ab eodémque & ferreis clauſtris, non ſine graui preſſura extruſum, in loca deinde inferna, & profundas vaſtitates, ac fundum telluris intimæ actum eſſe præcipitem, ſingulaque luſtraſſe: impiorumque ſupplicia, & ſedes conſceleratas, æternáſque tenebras & ærumnas vidiſſe, ac loca fœda & formidoloſa, regéſque & ſummos duces in abrupto hiatu & profundo voraginis denſa merſos caligine affligtari, & furiarum ardentibus facibus agitari: gemitúſque & eiulatus; ac dies noctéſque ploratus mulierum & virorum audiſſe: pontificéſque vidiſſe infulis & trabeis purpura & auro diſtinctis, ac gẽmis ornatos, aliáſque miſerabiles facies omnis generis hominum, ætatum & ordinum, in cultu vario afflictas, & iacentes inter præaltas voragines, alios immenſo limo hauſtos æternis ſupplicijs & nocte cruciari, ipſorúmque damnata ſcelera ſempiterno dolore puniri: inter quos plures quos nouerat in vita, adnotauit, & præcipue intimum familiarem, quem dum in vita ageret, æqualem ſodalémque habuerat, alloquutum dixit: ab eo probè agnitus, & miti ſatis ſermono requiſitus fuit, quid rerum ageretur, & quid reliqui ſpei ſibi foret. Ipſéque quum prægraui ſeruitio & crudeli dominatu vſque premi reſpondiſſet, illum mandaſſe, vt domino enunciaret, caueret nequid tale ageret in poſterum, néve graui tributo & iniquo vectigali ſubditos opprimeret: namque illi vacuam ſedem, quam prope cernebat, præſtitutam eſſe prædixit. Et vt haud dubius promiſſi foret, fidémque vt dicto haberet. meminiſſe (inquit) illum debere ſecreti conſilij & mutuæ pactionis, quam dum vnà militarent, & in caſtris agerent, clam iniuiſſent, quorum nemo particeps aut conſcius vnquam fuit: quod conſilium quum memoriter ille enunciaſſet, & non ſolum dicta conuentáque, ſed & ſingula verba ſponſionéſque quibus vterque aſtrictus erat, recẽſuiſſet, ipſum dominum ordine hæc audientem, animo ſerio & attentiore factum, mirum in modum obſtupuiſſe: ingénſque animo formido incuſſa fuit, conſideranti quonam modo, quę ſoli ſibi credita, & nulli vnquam enunciata fuere, homo ille hebes & tardus ingenio, quaſi numine afflatus, explorata haberet, eaque vultu interrito enunciaret. Adiiciunt miraculo, eundem interrogaſſe illum cum quo tunc ſermo erat apud inferos, qui nitido cultu veſtitúque apparato videbatur, nunquid aliquo cruciatu affligtarentur qui inſigni veſte & auro conſpicui forent? illumque reſpondiſſe, perenni incendio, intérque maximos cruciatus, & ſempiterno dolore vſque premi & affligtari, idque totum quod auro & purpura fulgeret, ignem atque incendium eſſe. Et quum ipſe id experiri volens, propius manum purpuræ admouiſſet, admonitum ab eo fuiſſe, ne tangeret, & tamen efficere nequiſſe, vt non ex caloris afflatu palmam ſibi manus, quam tunc oſtendębat, incendio & ipſi purpuræ admotam deflagraret. Erat enim puſtulis liuẽtibus, & tetris hulceribus veluti tabe & igne ſacro, malóque quod latius ſerpere videbatur, fere conſumpta. Referunt præterea qui illum adiuere, eum poſtquam ab inferis emerſit, quaſi mente conſternata, hebetique aurium oculorumque ſenſu affectus foret, ſemper cogitabundum in rarum produſſe ſermonem, vixque ſæpius interrogatum colloquenti reſpondiſſe. Vultu verò tam tetro & aſpectu tam deformi reuertiſſe, vt qui dudum a coniuge & liberis probe agnitus foret, is poſtquam remeauit ab inferis, tam diro vultu, totiúſque facie corporis diſſimilis effectus eſt, vt vix eundem illum eſſe crederent: ſæpiuſque obortis lachrymis, ob faciei diritatem, & ſpeciem hominis fœdiſſimè mutatam, notos affinéſque ipſum alloquutos fuiſſe: ægréque vt ante obitum qui mox conſequutus eſt, res ſuas diſpenſaret, ac liberis & poſteriati conſuleret, vitæ ſpatium habuiſſe.

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

Hoc caput nihil aliud quàm hiſtoriam, aut potius fabulam ſui temporis recitat.

Quot militum ordines, cuiúſve generis milites in Romana militia olim militare conſuerant, & qui apud exteros.

CAPVT XXII.

Rorarij. MILITVM ordines, quos Romani duces habuere, quibus res magnas geſſere, hi ferme tradũtur, nomine diuerſi:[a] namque Rorarij dicti, cum quibus primi erant congreſſus, qui leuibus muniti armis, parmam & gladium gerẽtes, ſicut ros ante pluuiam, ſic priuſquam procurrerẽt, aut acies

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

a *NAmque Rorarij.*] Varro lib. 3. aut aliorum comput. 6. de ling. Lat. Rorarij, inquit, dicti ſunt à rore, qui bellũ committebant antè: ideò quòd ante rorat quam pluit. Liuius 1. Dec. lib. 8. Primum, inquit, vexillum triarios ducebat, veteranum militem ſpectatæ virtutis: ſecundum Rorarios, minus roboris ætate factiſque: tertium accenſos minimæ fiduciæ manum, eò & in poſtremam aciem reiiciebantur. Nonius Marcellus in Generibus armorum, vbi declarat quare ita dicantur, ſic ſcribit, Rorarij appellabantur milites, qui antequam congreſſæ eſſent acies, primò non multis iaculis inibant prælium: tractum quòd ante maximas pluuias cœlum rorare incipiat. Feſtus Pompeius lib. 3. vbi de adſcriptitiis loquitur, Alij, inquit, Rorarios, quòd id genus hominum, antequam acies coirent, in modum rorantis tempeſtatis, dimicaret, & iterum lib. 16. Rorarios, inquit, milites vocabant, qui leui armatura primi prælium committebant, quòd vt ante imbrem ferè rorare ſolet: ſic illi ante grauem armaturam, quòd prodibant, Rorarij dicti.

b *Qui*

admouerent,hoſtem inceſſebant,& primos concurſus excipiebant.Præmittebatur enim leuis armatura,quæ eliceret,& hoſtem gradu moueret, mox equitatum libero curſu & robora legionum immittebant,quæ longius pellerent & fugarent. [b] Qui etiam anteſignani, eo quod primi agminis erant, dicti: [c] ſicut apud Perſas homotimi milites in principiis erant, qui magnopere apud reges nobilitati ſunt:inter [d] quos peltati & [e] cetrati,qui peltas cetraſque [f] (ſcutoru enim genera ſunt) deferebant,haud multo diſcrimine diuerſas, [g] pelta enim cetræ haud diſſimilis eſt: [h] namque erat cetra ſcutum ex loro,quo Aphri,Hiſpani,Galli & Perſæ plerumque vſi ſunt,in rhombi figuram: [i] pelta verò, breue ſcutum inſtar lunæ: [k] parma,figuræ latioris & circularis. [l] Luſitanis verò ſcuta fuere duorum pedum latitudinis,quæ nec fibula,nec anſa, nec loro nectebantur. [m] Numidica ex coriis ſicut [n] Græcis. [o] Oretanis & [p] Gallis quandoque pro munimento fuit pelta, [q] queis erant enſes obtuſa cuſpide, [r] ſcuta verò debilia. [s] Hiphicrates quoque pro parma militibus peltam dedit, haſtæque modum duplicauit, & gladios longiores fecit,quare peltaſtæ appellati. [t] Thracibus & [u] Belgis dabatur pelta,quam meridem dixere. [x] Liguribus ænea parma. [y] Sardis pugio cum pelta. [z] Celtiberis leue ſcutum & rotundum. [a] Caius verò Marius parmulas militibus inhibuit,illas minus habiles & ſuperuacuas arbitratus. [b] Romani autẽ clypeos

Anteſignani. Homotimi. Peltati. Cetrati. Cetra. Pelta. Parma. Luſitanorũ ſcuta. Numidica. Peltaſtæ. Merides ænea. Parma ... Clypeus ...

ANNOTATIONES.

b *Qui etiam anteſignani.*] Ciceroni Philipp.2.Cæſari lib.1. & iterum 3.belli Ciuilis. Liuio 1. Dec.lib.2.6.& 7. Nonio Marcello inter Armorum genera.

c *Sicut apud Perſas.*] Xenophon Pædiæ Cyri libr.1. poſt princ.& lib.7.ad fin.

d *Inter quos peltati.*] Liuius 1.Decad.lib.8. non multò poſt princ.Menippum,inquit, quendam ex regiis ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud diſſimilis eſt) Chalcidem mittit.Et hinc puellæ peltatæ Ouidio lib.Amorum 2. eleg. 14.in princ.

Quid iuuat immunes belli ceſſare puellas,
Nec fera peltatas agmina velle ſequi?

e *Et cetrati.*] De quibus idem Liuius 5 Dec.lib.1.& 4.Dec. lib.5.& 5.Dec.lib.4.& alibi ſæpe.

f *Scutorum enim genera ſunt.*] Nonius Marcellus tum in Generibus armorum,tum alibi, & Seruius lib.8. Æneidos in eum locum,

——Scutis protecti corpora longis.

Feſtus Pompeius lib.14.vbi de pelta loquitur.

g *Pelta enim cetra haud diſſimilis eſt.*] Quæ ſunt verba Liuij citata ſuprà in verbo, Et cetrati. Et idem intelliges ex eodem 4.Decad.lib.1.cùm ſcribit,Nocte cetratos, quos Peltaſtas vocant, loco opportuno inter bina caſtra in inſidiis abdiderat.

h *Namque erat cetra ſcutum ex loro.*] Seruius lib.7.Æneidos in eum locum,

Laeuas cetra tegit.——

Cetra,inquit,ſcutum loreum, quo Africi & Hiſpani vtuntur.Liuius 4. Dec.lib.1. Hiſpani ſine vlla mole in vtres veſtimentis coniectis,ipſi cetris ſuperpoſitis incubantes, flumen tranſnatauère. Et ante hos Cæſar lib.1. belli Ciuilis, Erant legiones Afranij tres, Petreij duæ, præterea ſcutatæ citerioris prouinciæ,& cetratæ vlterioris Hiſpaniæ cohortes circiter octoginta.

i *Pelta vero,breue ſcutum,&c.*] Ælianus de Inſtituendis aciebus.Seruius enarrans illud libri 1.Æneidos,

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Scutis,inquit,breuiſſimis in modum lunæ iam mediæ. Lactantius Statij interpres lib.5.Thebaidos in eum locum,

Lunatumq; putes agmen deſcendere.

k *Parma,figuræ latioris & circularis.*] Varro apud Nonium Marcellum de Genere armorum,ſtatim poſt princ. Quem ſequuntur cum rotundis velites leues parmis. Polybius in libello de Caſtrametatione, quæ portionem facit 6. libri, Parma,inquit, firmitatem habet tum ob ſtructuram, tum ob magnitudinem,quæ tutando corpori ſit ſatis, nam cùm ſit rotunda tripedalem habet diametrum.Vide tamen Nonium Marcellum de Genere armorum:vbi dicit, Parmam breue ſcutum eſſe,quod & ipſum dixerat Varro linguæ Latinæ lib.1.aut aliorum computatione 4.dum dicit ita vocari,quòd à medio in omnes partes par ſit. Et de hac Virgilius lib.9.Æneidos,

Enſe leuis nudo,parmaq; inglorius alba.

Liuius 1.Decad.lib.8.& 3 Dec.lib.2.vbi de Numidis loquitur.Martialis lib.14.epig.219.de parma,ait,

Hæc quæ ſæpe ſolet vinci,quæ vincere raro,
Parma tibi ſcutum pumilionis erit.

Et omnes vbique. Hinc Parmula diminutiuè Horatio lib. Carm.2.Ode 7.

Tecum Philippos,& celerem fugam
Senſi,relicta non bene parmula.

A qua dicti ſunt Parmularij Quintiliano lib.2 cap.11. poſt princ.Ego,inquit,Parmularius ſum.Et Suetonio in Domitiano,cap.10.Cum hoc titulo impie loquutus Parmularius. Et parmatus a parma Liuio 1.Dec. lib.4. Dat ſignum Volſcis Imperator, vt parmatis nouæ cohorti hoſtium locus detur.

l *Luſitanis.*] Strabo lib.3. Scutum duûm pedum ad latitudinem geſtant,curuum ad anteriora proſpectans, loris dependens,cui neque fibula,neque anſa vlla eſt.

m *Numidica ex coriis.*] Hæc autem parmas vocat Liuius 3.Dec.lib.2.vbi de pugna Cannenſi.

n *Sicut Græcis.*] Vide infrà,ex Strabone.

o *Oretanis.*] Strabo lib.3.

p *Et Gallis.*] Strabo lib.4.

q *Queis erant enſes obtuſa cuſpide.*] Scilicet Gallis ex Polybio lib.3.& Liuio Dec.3. lib.2. vbi de Cannenſi pugna loquitur,& dicetur poſtea in hoc eodem capite.

r *Scuta vero debilia.*] Ipſis quoque Gallis erant ſcuta longa, ſed ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipſa plena Liuio 4.Dec.lib.8.

s *Hiphicrates.*] Probus Æmylius in vita illius.

t *Thracibus.*] Maximus Tyrius Sermone 3.in princ.& Herodotus lib 7.de Thracibus loquens,ſic ait:Ferentes præterea iacula & peltas & pugiunculos.

u *Et Belgis.*] Strabo lib.4.Gladius longus à dextro dependens latere,clypeus longus,haſtæ ad proportionem,& Meris peltæ genus eſt,id eſt,iaculi.

x *Liguribus.*] Strabo eodem lib. 4. ſed multò poſt ea, quæ in præced.adduximus, Ligurum mores ſcribens,ait, Non multi admodum equo militant: pedites vero in tumultuariis,præſertim pugnis,optimi, æreis autem vtentes parmis: vnde cõiecturam dedere,ſe origine Græcos eſſe.Tanquam & Græci eiſdem parmis æneis vterentur. Vide Diodorum Siculum lib.6.c.9.non longe ante fi.

y *Sardis pugio cum pelta.*] Strabo lib. 7. ſcribit, Sardos ritu Gallico armari.

z *Celtiberis.*] Diod.Siculus lib.6.c.9.

a *Caius verò Marius.*] Legendum C.Martius ex Feſto Pompeio lib.14.vbi de Parmulis loquitur, niſi illic mendum ſit, quod magis credo.

b *Romani autem.*] Apuleius Apologia prima. Et Seruius enarrans eum locum lib.9.Æneidos,

Tercentum ſcutati omnes Volſcente magiſtro.

Ad id referens illud ipſum Virgilij de equitibus loquentis: nam (vt inquit Ser.) clypei peditum ſunt:ſcuta verò equi-

peditibus, ſcuta equitibus dedere: [c] quos quidem milites à prima origine clypeis vſos comperimus: *Scuta.* poſtquam verò ſtipendiarij facti ſunt, mutato armorum genere, [d] ſcuta maius tegmentum pro clypeis accepere, [e] ſicut Latini populi [f] (quare ſcutatæ [g] & cetratæ cohortes dictæ) [h] quæ ex cratibus plerumque intexebant. *Scutũ Argolicum.* [i] Antea enim Romulus Argolico ſcuto vtebatur. Poſt verò ictum cum Tatio fœdus, Romani, dimiſſo Argolico, Sabinorum accepere ſcuta, ſuáque Romulus cum Sabinis arma commutauit, quibus poſtea Romani vſi ſunt. [k] Samnitibus lata, ad ſummum æquali faſtigio fuere, in imo verò *Decumana ſcuta.* cuneata. [l] Marſis ampliſſima, quæ Decumana dicta ſunt. [m] Lucani quoque ſcuta ex vimine confecta, corijs tegebant. Græci frequenter *Ruſſati.* ruſſatis. [n] Carthaginenſes albis, nonnunquã clypeis diuerſa inſignia ferentibus vtebãtur: Corinthij rubris. [o] Alba verò ferre ſcuta, Romanis erat ignominiæ loco: [p] nam fortes vtebãtur pictis. *Gẽtium diuerſi clypei.* [q] Pœni ex auro ſculptis imaginibus. [r] Germani ſcuta lectiſſimis coloribus diſtinxere. Græci quoque diuerſa inſignia, & numina addidere: [s] quippe Græcorum clypeis Neptunus inerat, Troianorum Minerua, [t] Vlyſſes Delphinis inſigne in ſcuto prætulit, [u] Agamemnon formidinẽ capite leo- *Principum ac Ducum. Gentium.* nino cum epigrammate. [x] Niciæ ſcutũ auro fulgebat & purpura Lacedæmonij λ, Meſſenij μ, literas deſcripſere. [y] Alcibiades Cupidinem cum ſagittis, Neocorus Aliarcus draconem, [z] Demoſthenes in ſcuto aureis literis Bonam Fortunam inſcripſit: [a] Legio ad Cordubam Pompeij nomen. [b] Perſis verò cratis erat in manu læua, gladius vel ſecuris in dextris. [c] Fertur Alexãder Macedo argyroaſpidas ab argenteis

ANNOTATIONES

tum, vt hæc breuiora: illi verò longiores. Cuiuſmodi autem erat hic Romanorum clypeus, diſces ex Polybio lib. 6. quo loco eorum caſtrametationem deſcribit.

c *Quos quidem milites.*] Liuius Decad. 1. lib. 8. Adeo nihil apud Latinos diſſonum ab Romana republica, præter animos, erat. Clypeis antea Romanis vſi ſunt: deinde poſtquam ſtipendiarij facti ſunt, ſcuta pro clypeis fecere. Hinc facilè colligere poſſumus Romanos clypeis vſos, cum Latinos iis Romanorum more vſos legamus. Sed & Romanos olim Argolico clypeo vſos teſtantur Plutar. in Romulo, & Dionyſ. Halicar. lib. 4.

d *Scuta maius tegumentum.*] Verba ſunt Liuij 1. Dec. lib. 9. in comparatione Alexandri & Romanor.

e *Sicut Latini populi.*] Liuius 1. Dec. lib. 8. Latini, inquit, clypeis Romanis antè vſi ſunt: deinde poſtquam ſtipendiarij facti ſunt, ſcuta pro clypeis fecère.

f *Quare ſcutatæ &c.*] Scutatos milites dicit Cicero Philippica 2. Agmine quadrato cum gladiis ſequuntur ſcutati milites. Et equites Liuius 4. Dec. lib. 8.

g *Et cetratæ cohortes.*] Cæſar lib. 1. bellorum Ciuilium, & dictum eſt ſuprà in verbo, Et cetrati.

h *Quæ ex cratib.*] Vide infrà in verbo, Lucani.

i *Antea enim Romulus.*] Romulum & Romanos vſos fuiſſe Argiuo clypeo & ſcuto, tradunt Plutarchus in vita Romuli, & Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 4. Is autem clypeus Argolicus magnus erat, vt ſcribit Seruius in lib. Æneidos in eum locum.

Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar.

k *Samnitibus lata.*] Liuius 1. Dec. lib. 9.

l *Marſis.*] Feſtus Pompeius lib. 1. Albeſia ſcuta dicebantur, quibus Albenſes, qui ſunt Marſi generis, vſi ſunt. Hæc eadem Decumana vocabantur, quòd eſſent ampliſſima; vt decumani fluctus.

m *Lucani.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 5. Liuius 3. Dec. lib. 1. in Saguntinorum obſidione. Seruius Salluſtij authoritate in lib. 7. Æneidos in eum locum,

—Flectuntque ſalignas
Vmbonum crates.—

Aduatici quoque Gallorum populi ſcutis ex cortice, aut viminibus intextis, quæ ſubitò (vt temporis exiguitas poſtulabat) pellibus induxerant, vtebantur, apud Cæſarem Gallici belli, lib. 2. ad fi.

n *Carthaginenſes albis.*] Plutarchus in Timoleone, vti etiam Cimbri & Teutones apud eundem Plutarchum in Mario, & Thraces apud eundem in Paulo Æmylio.

o *Alba verò ferre ſcuta.*] Virgilius lib. 7. Æneid.

—Parmáque inglorius alba.

Et huc quoque ſpectat illud Perſij ſatyra 5.

Permiſit ſparſiſſe oculos iam candidus vmbo.

p *Nam fortes vtebantur pictis.*] Virgil. lib. 7. Æneidos,

—Et pictis ſcuta Labici.

Vbi Seruius id annotat, citátque illud Virgilij in præced. adductum.

q *Pœni.*] Plinius lib. 35. c. 3. Pœni, inquit, ex auro factitauere & clypeos & imagines, ſecúmque in caſtris tulere. Certè captis eis talem Haſdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hiſpania vltor: iſque clypeus ſuprà fores Capitolinæ ædis vſque ad incendium primum fuit.

r *Germani.*] Cornelius Tacitus lib. Hiſtoriarum, vbi hæc de illis ſcribit, Non loricam Germani, non galeam, ne ſcuta quidem ferro neruove firmata, ſed viminum textus, vel tenuis, & fucatas colore tabulas. Et idem Tacitus in libro de Moribus German. non adeò longè à prin. Scutáque tantùm lectiſſimis coloribus diſtingunt, paucis loricæ, vix vni alterique caſſis aut galea. Ex quo loco hunc certè Alexander ſumpſit.

s *Quippe Græcorum.*] Hæc vſque ad verſicul. Vlyſſes, ſunt Seruij enarrantis illud Virgilij lib. 2. Æneidos,

Vadimus immixti Danais haud numine noſtro.

t *Vlyſſes.*] Steſichorus, & ex eo Plutarchus rationem reddens in libro de Induſtria animi. ad fi.

u *Agamemnon.*] Pauſanias lib. 5. In Agamemnonis, inquit, clypeo Terror expreſſus eſt leonis capite, cum hac inſcriptione,

Hic pauor eſt hominum: manibus geris hunc Agamemnon.

x *Niciæ ſcutum.*] Plutarchus in vita ipſius ad fin. Pollux Onomaſticôn lib. 1. c. 10. σκευῶν ὀνόματα. vbi ita ſcribit, λέγεται δ' Νικίας πορφυρᾶν ϗ χρυσὸν μίξαντα κοσμῆσαι τὴν ἀσπίδα. Sed & Herculis clypeus ex Philoſtrato in vita Appollonij lib. 2.

y *Alcibiades.*] Plutarchus in vita ipſius, ſcribit fuiſſe illi clypeum aureum non patrio vllo inſigni, ſe Cupidine fulminifero inſcriptum. Satyrus autem hiſtoricus apud Athenæum Dipnoſophiſtarum lib. 12. c. 16. Scribit ipſum Alcibiadem vti ſolitum clypeo auro, atque ebore confecto, in quo inſigne erat κεραυνὸν ἠγκυλημένον, id eſt, fulmen incurtans, ac flectens.

z *Demoſthenes.*] Plutarchus in vita illius, Literis, inquit, aureis, ita in eius clypeo ſcriptum erat, ἀγαθῇ τύχῃ. Et his adde Theſeum in clypeo depictam faciem leonis, & Polynnicem apri tuliſſe, vt refert Apollodorus Bibliothecæs lib. 3.

a *Legio ad Cordubam.*] Hirtius lib. 4. qui de bello Alexandrino eſt.

b *Perſis verò.*] Xenophon Pædiæ Cyri libr. 1. iterúmque 2. non multò poſt princ. Hæc autem, inquit, ſunt circa pectus, thorax, & cratis in læua manu, & mucro ac ſecuris in manu dextra. Et iterum poſteà, Hoc ſolum eis reliquit, vt cum gladio cratéque & thorace pugnarent. Aliter Strabo lib. 15. ad fi.

c *Fertur Alexander.*] Liuius 1. Decad. lib. 7. & 4. Dec. lib. 7. vbi loquitur de Antiochi militibus aduerſus Romanos. Iuſtinus lib. 12. Q. Curtius lib. 4. Paulus Oroſius lib. 3. c. 21.

d *Sicut*

clypeis,ſicut [d] Alexander Seuerus imperator chryſoaſpidas ab aureis nuncupaſſe: [e] id quod à Samnitibus fuit vſurpatum,vt argenteis aureiſque ſcutis ornarentur. [f] Galatæ animalium formas æneas ſcuto effinxere,ſicut [g] Lacedæmonius quiſpiam in ingenti ſcuto muſcam effictam habuit: [h] & Hanno Carthaginenſis argenteo clypeo cum imagine Barchini Haſdrubalis conſpicuus erat. [i] Cleomenes verò docuit Lacedæmonios clypeum non ex annulo ſuſpenſum,ſed brachio inſertum habere,quo ſe firmius protegerent. [k] Philopœmenes Achæis,cũ antea ſcutis leuioribus,& ad protegẽda corpora minus habilibus vterentur,pro ſcuto clypeum,pro haſtili ſariſſam dedit:qui tamẽ ſcutati pedites ferreas ocreas in dextro crure induebant,ne crure effracto,neci expoſiti forent.Sarmatis verò nulla ſcuta fuere:namque in conflictu præliorum defendi ſcuto inhibentur: itaque ad vulnera expoſiti toto corpore patebant. [l] Deinde pilani,qui pilis depugnabant,dicti. [m] Fuit enim pilum haſtile,habens & ferrum pedale,& trigonum ſtylo præacuto quod ſtupa colligatum emittebant,interdum haſtam habens trium pedum,nec minoris proeminentiæ ferrea veruta: [n] quo emiſſo, velut ad id dato ſigno,citato gradu in hoſtes ibant: mox ſtrictis gladiis collato pede,cõminus rem gerebant:quæ ab hoſtibus miſſa,Romani ſæpe denſatis ſcutis excipiebant:tametſi nonnunquam tanto ardore animorum ad arma cõcurſum,& in hoſtes itum eſt,vt ne mora in pilis emittendis fieret,illa abiicerent,& ſtrictis gladiis comminus rem gererent: [o] quæ quidem pila Romanis propria,& ſua fuere arma: [p] telum haud dubie quàm haſta vehementius: [q] ſicut geſſa Gallorum, [r] ſariſſæ Macedonum, [s] lancea Hiſpanorum,gladius Lacedæmoniorum, [t] acinacis

Hanno. Lacedæmonius. Achæi. Sariſſa. Sarmatæ. Pilani. Pilum. Geſa. Sariſſa. Lancea. Gladius. Acinacis.

ANNOTATIONES.

d *Sicut Alexander Seuerus.*] Ælius Lamprid.in vita illius.

e *Id quod a Samnitibus.*] Liu.1.Dec.lib.9.& 10.

f *Galatæ.*]Diodorus Siculus lib.5.aut,vt alij ſupputant,lib. 6.cap.9. Quidam,inquit,in ſcutis animalium formas æreas paulùm eminentes geſtant & ad ornatum, & ad corporis tutelam fabricatas.

g *Sicut Lacedæmonius quiſpiam.*] Eraſmus ex Plutarcho in Apophthegmatis Laconum innominatorum lib. 2. Lacon quidam,inquit,in clypeo pro inſigni gerens muſcam,eámque non maiorem vera,quibuſdam irridentibus,dicẽtibúſque,quòd id ſtudio feciſſet,quò lateret:Imò,inquit, vt ſim conſpicuus:Tam enim propè accedo ad hoſtes, vt ab ipſis inſigne cuiuſmodi ſit,videri poſſit.

h *Et Hanno Carthaginenſis.*] Liuius 3.Dec.lib.6. In ea præda,inquit,fuiſſe clypeum argenteum pondo centum triginta octo cum imagine Barchini Aſdrubalis. Sed adde ſuperioribus Sophanem Deceelenſem habuiſſe anchoram inſignitam in ſcuto quod nunquam quieſcens aſſidue rotabatur apud Herodotum libr. 9. Et Auentinus centum angues & hydram ſerpentibus cinctam apud Virgilium lib.7. Æneidos,

——Satus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus,clypeoq́; inſigne paternum
Centum angues,cinctamq́; gerit ſerpentibus hydram.

i *Cleomenes.*] Plutarchus in vita illius.

k *Philopœmenes.*] Idem Plutarchus in vita illius.

l *Deinde Pilani.*] Varro lib.1. aut aliorum computatione 4.de lingua Latina, vnde & Antepilani Marcellino lib.16. Sed & ſunt qui Pilatos hos vocant,vt Liuius 1.Decad.lib.5. vti & Pilatas cohortes Martialis lib.10.epig.48.

Nunciat octauam Pharia ſua turba iuuencæ.
Et Pilata redit iámque,ſubitq́; cohors.

Vnde & Præpilati ipſi Liuio 3.Decad. lib.6. & Marcellino libro 24.

m *Fuit enim pilum.*]Liuius 3.Dec.lib.1.in Saguntinorũ obſidione,& Dionyſius Halicarnaſſeus li.5.Vegetius li.2.c.29.

n *Quo emiſſo.*] Hæc vſque ad ver. Quæ quidem, ſunt Liuij 1.Dec.lib.9.cuius hæc verba ſunt, Vadunt in prælium, vrgentes ſigniferos:& ne mora in concurſu pilis emittendis, ſtringẽdiſque inde gladiis eſſet,pila, velut dato ad id ſigno abiiciunt,ſtrictiſque gladiis curſu in hoſtem feruntur.

o *Quæ quidem pila Romanis propria.*] Liuius 1.Decad.lib.9. Halicarnaſſeus lib.5.Receperunt, inquit, animos, & ſpei nonnihil ex quibuſdam prodigiis, ſed maxime ex hoc vltimo,quod proceſſit diem prælij.Ex pilis defixis ante tentoria: Tela ſunt hæc Romanorum, quæ primo congreſſu iaculantur, oblonga haſtilia craſſamento, quod manum compleat tripedaneis ferreis vtrinque præfixa veruculis, vna cum ferro longitudine paria mediocribus iaculis. Seruius in lib.7. Æneidos in eum locum,

Pila manu,ſæuoſq́; gerunt in bella dolones.

Pila,inquit,proprie eſt haſta Romana, vt Geſſa Gallorum, Sariſſæ Macedonum.

p *Telum.*] Hæc verba ſunt Liuij 1.Dec.lib.9.

q *Sicut Geſſa Gallorum.*] Cæſar lib.1.belli Gall. Seruius vbi ſupra ibi,Quæ quidem pila Romanis. Nonius Marcell.inter genera armorum,Lactantius Statij interpres lib.4.Thebaidos ſtatim poſt princ.in eum locum,

——Pars Geſſa manu,pars robora flammis
Indurata diu.——

Citatque illud Virgilij de Gallis loquentis carmen libr. 8. quod id apertiſſime probat,

——Duo quiſque Alpina coruſcant
Geſſa manu.——

Vbi & ipſe Seruius tradit, Gallos vocare Geſſos viros fortes.Et Claudianus in Eutropium lib.2.

Nuper ab Oceano Gallorum exercitus ingens.
Iam ante vagus tandem regionibus hæſit,
Geſſaq́; depoſuit,Graiis iam motis amictus.

Geſſa item Hetruſcorum fuiſſe ſcribit Liuius 1. Dec. lib.9. Fuiſſe & Geſſorum vſum ab Iberis ad Romanos tranſlatum tradit Athenæus lib.6.c.8.eodémque vlt.At Gerra Perſarum fuere apud Herodotum lib.9.

r *Sariſſæ Macedonum.*] Liuius 1. Decad.lib. 9. in comparatione Alexandri & Macedonum.& 4.Decad.lib.7. vbi dicit has eſſe prælongas haſtas,ruſſumque lib.8.& Ouidius lib. 12. Metamorph.

Qui clypeo,gladióque Macedonicaq́; ſariſſa.

Statius lib.7. Thebaidos,

Fraxineas vibrant Macedum de more ſariſſas.

Et ibi Lactantius Placidus interpres,& Lucanus lib.8.

Primus pellæas arcu fregere ſariſſas.

Pellæas enim vocat a Pella regia Macedonum, ex qua & Alexander Pellæus dictus eſt Iuuenali ſat.10.

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Et Plutarchus tum in Flaminio,tum in Paulo Æmylio, Q. Curtius lib.9.Feſtus Pompeius lib.17.& Seruius d.lib.7.vbi ſuprà.

s *Lancea Hiſpanorum.*] Gellius authoritate Varronis lib. 15.c.30.in fi. vbi de petorito,quod vehiculũ appellatur, ſic ſcribit, Quo in loco Varro libro 14. Rerum diuinarum, cum de petorito dixiſſet, eſſe id verbum Gallicum, lanceam quoque dicit non Latinum,ſed Hiſpanicum verbum eſſe.

t *Acinacis Medorum.*] Horat.lib.1.Carminum Ode 27.

Vino & lucernis Medus acinaces
Immane quantum diſcrepat.

Vbi tamen Acron dicit Perſarum gladium eſſe, vti etiam

Falarica. Sagaris. Romphæa. Framea. Sparus. Cateiæ. Sica. C. Marij iacula. Lacedæmonij. Galatæ Spathæ. Haſtati. Tyrones. Milites ætate robuſtiores. Triarij.

Medorum,[u] falarica Saguntinorum,[x] ſagaris Perſarum,[y] romphæa Thracum,[z] framea Germanorum, & [a] ſparus ruſticorum. [b] Theutonicorum verò cateiæ. [c] Erat enim haſta anguſto & breui ferro,[d] romphæa autem ingentis longitudinis.[e] Tametſi Hiſpanicũ gladium admodum breuem,& [f] ſariſſam prælongam haſtam ferro affixo legamus. [g] Etiam ſica Romanis frequens & peculiaris fuit:quippe Romani milites vtroque latere ferebant ſicas,dextra breuiorem,ſiniſtra longiorem. [h] Proditumque memoriæ eſt, C.Marium noua primùm forma iacula feciſſe:nam quum duplici telo antea munirentur , ipſe alterum admiſit,alterum ſuſtulit,& loco illius clauum panxit,quo firmius impingerent.[i] Marcellus ad Nolam longiora pila militibus diſtribuit,quò ferirent vehementius , quum Carthaginenſes breuioribus , & minus habilibus vterentur. [k] Cleomenes verò docuit Lacedæmonios pro lancea ſariſſis vti, quas vtraque manu torquere aſſuefecit. [l] Galatæ pro enſibus ſpathas geſtabant oblongas,quas à dextro latere catenis ſubnectebant. [m] Poſt quos haſtati,qui haſtam geſſaque ferebant, qui etiam in prima fronte poſiti,haſtis præualidis ferro munitis militabant:erant enim fere tyrones, tunc primùm militiæ adſcripti. [n] Deinde principes ordines ducebant,milites robuſtiores ætate,& vſu doctiores , ab haſtatis per interualla diuiſi. [o] Tertij vexilli triarij fuere,qui ſiqua maior vis ingrueret,aut durior caſus,principes repelleret, compreſſis ordinibus,vno continẽte agmine totam aciem clauderent,laxatos languentéſque ordines magnis viribus repararent. Tantique roboris erant,vt rebus abſciſſis & deploratis,ſæpo

ANNOTATIONES.

dixerat Herodotus lib. 7. in voto Xerxis. Porphyrion autem Parthorum , vtrique pro omni gladio poſitum. Valerius Flaccus libr. 6. Argonauticon dicit eſſe gladium quo Perſæ vtuntur,

Inſignis manicis,inſignis acinace dextra.

u *Falarica Saguntinorum.*] Liuius 3.Dec.lib.1.declarans cuiuſmodi telum id erat,ſic ait, Falarica erat Saguntinis,miſſile telum haſtili oblongo & cætera tereti, præterquam ad extremum,vnde ferrum extabat : id ſicut in pilo , quadratum ſtuppa circunligabant,liniebantque pice:ferrum autem tres in longum habebat pedes , vt cum armis transfigere corpus poſſet.ſed id maxime,etiam ſi hæſiſſet in ſcuto, nec penetraſſet in corpus , pauorem faciebat : quod cùm medium accenſum mitteretur,conceptumque ipſo motu multò maiorem ignem ferret , arma omitti cogebat , nudúmque militem ad inſequentes ictus præbebat. Virgilius lib. 9. Æneidos , Turnum falaricam iaculari manu potuiſſe oſtendit,

Sed magnum ſtridens contorta falarica venit
Fulminis acta modo:quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquamma lorica fidelis & auro
Suſtinuit collapſa ruunt immania membra:
Dat tellus gemitum & clypeum ſuperintonat ingens.

Vnde autem dicta ſit falarica,& cuiuſmodi fuerit, diſce ex Seruio ibi , qui plura de hac machina ſcribit. Vide etiam Vegetium lib.2.

x *Sagaris Perſarum.*] Strabo lib.15.ad fin Sed adde & hanc fuiſſe Maſſagetarum ex Herodoto lib.1.ad finem.

y *Romphæa Thracum.*] Liuius 1. Decad.lib.1.Gellius lib.10. c.15.& infrà in verbo,Romphæa verò.

z *Framea Germanorum.*] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum, vbi deſcribit illius formam , vt ſtatim dicemus:& de hac quoque Iuuenalis ſatyra 13.

Et Martis frameam & Cyrrhei ſpicula vatis.

a *Et ſparus ruſticorum.*] Virgilius lib.11.

Agreſtiſq́; manus armat ſparus.

Et ibi Seruius,Sparus,inquit,eſt ruſticum telum in modum pedis recuruum. Et Nonius Marcellus inter genera armorum in duobus locis , ſparum enumerat. Probus autem Æmylius tradit Epaminundam à Lacedæmoniis ſparo fuiſſe occiſum.

b *Theutonicorum verò.*] Virgilius lib.7.Æneid.

Theutonico ritu ſolitis vibrare cateias.

Vbi Donatus,Hi omnes,inquit,imitati Theutonas, mittebant telorum ſpecies,quæ Cateiæ dicebantur. Seruius autem dicit eſſe tela Gallica, vnde etiam Theutonicorum ritum dixit. At Pierius ſcribit in Romano codice, & quibuſdam aliis Catelas illic legi.

c *Erat enim haſta.*]De framea intelligit,idque eſt Cornelij Taciti de Moribus Germanorum, non adeò longè a princ. Rari,inquit,gladiis , aut maioribus lanceis vtuntur:haſtas, vel ipſorum vocabulo , frameas gerunt anguſto & breui ferro , ſed ita acri & ad vſum habili, vt eodem telo , prout ratio poſcit, vel comminus , vel eminus pugnent.& eques quidem ſcuto frameáque contentus eſt.

d *Romphæa vero.*]Liuius 4.Dec.lib.1.Thracas,inquit,Romphææ,ingentis & ipſæ longitudinis inter adiectos vndique ramos impediebant.

e *Tametſi Hiſpanicum.*] Vt facilè colligi poteſt ex Liuio 4. Decad lib.8.cuius verba aſſeremus ibi , Inter leuis armaturæ. Idem Liuius 4 Decad.lib.1. de gladio Hiſpanorum loquens , Poſtquam gladio Hiſpanienſi detruncata corpora, brachiis abſciſſis,aut tota ceruice deſecta , diuiſi a corpore capita,patentiaque viſcera , & fœditatem aliam vulnerum viderunt:aduerſus quæ tela,quoſque viros pugnandum eſſet,pauidi vulgò cernebant.

f *Et Sariſſam prælongam.*] Liuius 4.Dec.lib.7. Ibi,inquit,ſimul perturbati ordines,& impeditus intercurſu ſuorũ vſus prælongarum haſtarum (Sariſſas Macedones vocant) intulère ſigna Romanæ legiones, & pila inter turbatos coniecère,& eiuſdem Decad.lib.8.Per operculi foramina prælongæ haſtæ,quas Sariſſas vocant,ad ſummouendos hoſtes prominebant.diximus ſuprà in verbo,Sariſſa Macedonum. Vegetius autem lib.3,cap.24.dicit Sariſſas eſſe longiſſimos contos.

g *Etiam ſica Romanis.*] Cicero in 3. in Verrem actione , è quibus ille maximum ſicarum numerum extulit. Hincque apud Romanos Sicarij,de quibus extat apud Iuriſconſultos titulus, Ad legem Corneliam de Sicariis.& Ciceronem in Oratione pro Roſcio,& Suetonium in Cæſare,c.11. Fuitque etiam ſica Perſarum propria ex Strabone deſcribente Perſarum mores & inſtituta lib.15. ad fin. ſic enim ſcribit, Perſæ ſagarim & ſicas habent, circum caput pileum turritum , circum pectus thoracem ſquamoſum. Et adde ſuperioribus macheram fuiſſe peculiarem Getarum , qui ob id Macherophori dicti ſunt Thucydidi lib.2.ad fin.Atque etiã Thracum ex eodem quoque lib.2.

h *Proditumque memoriæ eſt,C.Marium.*] Plutarchus in vita illius.

i *Marcellus ad Nolam.*] Idem Plutarchus in vita ipſius Marcelli.

k *Cleomenes.*] Ipſe Plutar.in vita ipſius.

l *Galatæ.*] Diodorus Siculus lib.6. c.9. ſcribit , Galatas pro enſibus ferreis ſpathas gerere oblongas,ærea catena a dextro latere pendentes. Vegetius lib.2.cap.16. ſcribit Spathas vocari gladios maiores.

m *Poſt quos haſtati.*] Varro lib.1.aut aliorum comput.4.de lingua Latina,Liuius 1.Decad.lib.8.Vide Ælianum de Inſtruendis aciebus , qui aliter haſtatos videtur accipere , & quæ ſcripſimus ſuprà lib.4.c.7.

n *Deinde Principes.*] Vide & ſuprà eodem lib.4.c.7.

o *Tertij vexilli triarij.*] Vide item ibi, & præterea lib.1.c.5.

p *Piſis*

debilitatam virtutem, & fractos reſtituerent animos. [p] Præter hos velites, quòd veſtiti, & nullis armis *Velites.* muniti, quo expeditiores forent, [q] inter leuis armaturæ milites locabantur, [r] quibus parmæ tripedales, breuiores quàm equeſtres, & iacula quaternos longa pedes, ferro præfixo, datæ ſunt, ex celeri curſu quaſi volantes dicti, prompti ad excurſiones, qui ad proſequendum inclinatam ſemel aciem, vagos effuſóſque prædatores excipiendum, infeſtaſque populationes & vaſtitatem inhibendum. tum ad ſubita belli & repentinas incurſiones mirum dictu eſt quanto præſidio fuerint. [s] Hi enim ſecundo Punico ardente bello, dum Romani ad Capuam ſedent, vt contra equites, quibus hoſtis præualebat, repugnarent, à Fuluio Flacco proconſule primùm inuenti inſtitutíque ſunt. Quibus additi ſequentibus bellis plerumque ſagittarij, & [t] cohors Peligna velitaribus armis, quorum tela ad remittendum imperitis inhabilia tradũtur. *Sagittarij & Pelignæ cohors additi velitibus.* Rurſus inter militum ordines alij deſcripti ſunt, quibus [u] prætorianis nomen, qui iuxta ducis prætorium excubantes, honore atque ordine præſtabant, hi enim præcipuo robore & virtute illuſtres equites, magna & firma præſidia fuere, quippe qui circa principis tabernaculum, & imperatoris latera militabant, quum nobilitate & honoribus anteirent. *Prætoriani.* [x] Hos antea [y] Celeres à Romulo dictos ferunt: ſiquidem Romulus trecentos circa ſe pacis bellique temporibus habuit expeditos, quos Celeres nuncupauit: *Celeres.* [z] qui poſtea Flexumines, demum Troſſuli, quod oppidum Thuſcorum Troſſulum ſine peditum opera vi cepiſſent, dicti ſunt: *Flexumines. Troſſuli.* [a] quos Numa diſſoluit, & antiquata militia miſſos fecit. [b] Primus enim Tarquinius Superbus cuſtodiam ferociſſimorum circa ſe habuit, vt noctu penes regiam excubarent, die autem illius latera cingerent. [c] Obſeruatumque fuit, vt is ſummam militiæ gereret, & imperatoris vice fungeretur, qui prætoria caſtra & prætorianos haberet: *Imperator quis.* namque omnis cura & procuratio rei militaris, deſito imperio veteri, [d] penes prætorianos fuit, qui quandoque quum Romæ iuxta pomœrium caſtra metantur, magnarum diſſenſionum cauſam præbuere: nam per celebria vrbis loca ſuper aſſumendo principe inextricabiles ſæpe pugnas conſerebant. [e] Ideo Tiberius Cæſar, ne per ho-

ANNOTATIONES.

p *Præter hos velites.*] Liuius 3. Decad. lib. 10. Valer. Max. lib. 2. cap. 2. de Inſtitutis antiquis. Ælianus vbi ſuprà. Et de his quoque idem Liuius 4. Decad. lib. 4. & 6. Cicero de Claris oratoribus. Ouid. in Ibin, Vegetius lib. 3. c. 16. & 24. Nonius Marcellus de Genere armorum paulò poſt princ.

q *Inter leuis armaturæ milites locabantur.*] Liuius 5. Decad. lib. 2. paulò ante fin. Ipſe velitibus ad firmanda leuium armorum auxilia adiectis; ad tumulum præcedit.

r *Quibus parmæ tripedales.*] Liuius 4. Dec. lib. 8. vbi de his loquens ait. Hic miles tripedalem parmam habet, & in dextra haſtas, quibus eminus vtitur: gladio Hiſpanienſi eſt cinctus, quòd ſi pede collato pugnandum eſt, tranſlatis in læuam haſtis, ſtringit gladium.

s *Hi enim ſecundo Punico*] Valer. Maximus lib. 2. c. 1. de Inſtitutis antiquis. Ex quo intelliges, hos non à Fuluio Flacco Imperatore, non Proconſule, inuentos, ſed à Q. Neuio vno ex eius Centurionibus.

t *Et cohors Pelignа.*] De qua Liuius 3. Decad. lib. 5. Et de ea quoque diximus ſuprà lib. 1. c. 6.

u *Prætorianis nomen.*] De quibus Plinius lib. 6. c. 29. Corn. Tacitus lib. 17. non ſemel. Suetonius in Tiberio, c. 37. & in Galba, c. 16.

x *Hos.*] Id eſt velites, vt patet, & ſeq.

y *Celeres à Romulo dictos.*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. Senatu deinde, inquit, ex centum ſenioribus conſtituto, videns quòd iuuenum quoque ſibi opus eſſet aliqua manu ad tutelam corporis, & quorum in rebus vrgentibus vteretur miniſterio, 300. robuſtiſſimos ex nobiliſſimis familiis delectos circa ſe habuit, commẽdatos curiarum ſuffragiis; quemadmodum Senatores anteà, denos per ſingulas curias. His in vniuerſum fuit nomen, ſic vt & nunc Celeres: vt plerique tradunt à celeritate miniſterij iuxtà rationem Romani vocabuli. Liuius 1. Dec. lib. 1. Trecentóſque armatos ad cuſtodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello ſolum, ſed etiam in pace habuit. Plutarchus in Romulo & in Numa Pompilio. Seruius in eum locum Virgil. libr. 9.

Tercentum ſcutati equites, Volſcente magiſtro.

Et iterum lib. 11. in eum locum,

Nécnon Meſſapus contra celeréſque Latini.

Alludit, inquit, ad militiam Romanam: namque & equites habuit Romulus, vt illo diximus loco,

Tercentum ſcutati equites. ———

Quos Celeres appellauit, vel à celeritate, vel à duce Celere, qui dicitur Remum occidiſſe: in cuius gratiæ vicem, à Romulo fieri Tribunus equitum meruit, & Tribunus Celerum appellatus eſt. Et Feſtus Pompeius lib. 3. Vide Plutarch. in Rom.

z *Qui poſtea Flexumines, demum Troſſuli.*] De his duobus Plinius lib. 33. c. 2. Quinetiam ipſum equitum nomen ſæpe variatum eſt, in his quoque, qui ad equitatum trahebantur. Celeres ſub Romulo regibúſque appellati ſunt, deinde Flexumines: poſteà Troſſuli, cum oppidũ in Thuſcis citra Volſinios paſſuum 9. M. ſine vllo peditum adiumento cepiſſent eius vocabuli. Idque durauit vltra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus eſt, ſcriptum reliquit his verbis, Quod ad equeſtrem ordinem attinet, antea Troſſulos vocabant, nunc equites vocant: ideo quia non intelligunt Troſſulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: & cauſam, quæ ſupra indicata eſt, exponit, inuitóſque etiamnum tamen Troſſulos vocari. Hactenus Plinius. Et præterea de Troſſulis Perſius ſatyra prima, vt nonnulli intelligunt,

——Vnde iſtud dedecus, in quo
Troſſulus exultat tibi per ſubſellia leuis?

Quamuis alij aliter intelligant. Feſtus autem Pompeius lib. 18. Troſſuli, inquit, equites dicti, quòd oppidum Thuſcorum Troſſulum ſine opera peditum ceperint. Aliter Nonius Marcellus, qui Troſſulos dictos putat, quaſi toroſulos, hoc eſt, bene habitos, & muſculorum toris præualidos: citatque teſtimonium Varronis ex Seſquiulyſſe, Nunc emunt, Troſſuli, nardo nitidi, vulgò Attico talento equum.

a *Quos Numa diſſoluit.*] Dionyſius Halicarn. lib. 2. Plutarchus in vita Numæ.

b *Primus enim Tarquinius Superbus.*] Liuius 1. Decad lib. 1. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 4. Primum, inquit, ſatellitio ſe ſtipauit audaciſſimorum hominum, gladios & lanceas geſtantium, exterorum & ciuium: qui noctu excubantes circa regiam, interdiu comitantes eum per vias, tutum reddebãt ab inſidiis. Sed adde quòd apud exteros Periander Corinthius primus armatis circunſeptus inceſſit, authore Laertio in vita illius.

c *Obſeruatumque fuit.*] Hoc ex ſequentibus intelligitur.

d *Penes Prætorianos fuit.*] Et id quoque ex ſequentibus.

e *Ideo Tiberius Cæſar.*] Suetonius in vita illius cap. 37. Romæ, inquit, caſtra conſtituit, quibus Prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hoſpitia diſperſæ continerentur.

ſpitia diſperſi,populares tumultus ſererent,extra frequentia vrbis prætorianis loca dedit. [f] Denique in tantum viribus proceſſere,vt quem vellent,ad ſpem imperij impellerent, & in principem aſſumerent, [g] aſſumptúmque mox deturbarent,eſſentque arbitri totius imperij & moderatores,qui etiam ſpeculatorum ordinem habebant promptiſſimorum , qui circa ducis latera excubabant : [h] vnde magni ſæpe duces adiumenta ſumpſere: [i] quippe Aphricanus primus fortiſſimum quemque delegit,qui ab eo non diſcederent,& cætero belli munere vacarent.Sequuti deinde conſules, [k] & demum Cæſares,cohortes circa latera,veluti firma & valida præſidia habuerunt. In vrbe quoque ex præfectura Rheatina delecti milites ad latera conſulum excubantes, ſæpe reipub.operam nauarunt. Manus quoque equitum Romanorum armata,præſidij cauſa ſenatui plerumque aſſuit. Cato quoque promptos circa ſe Firmianos habuiſſe fertur. Fuitque moris populi Romani,ſociali fide & fœdere iunctis,quos reges appellauiſſet, turmam equitum Romanorum honoris cauſa , & militarem cuſtodiam velut præſidium impartiri. [l] Reges quoque Aſiæ,militum cohortes & robora virorum habuere , quos Argyraſpidas a genere armorum nuncuparunt. [m] Lacedæmoniorum reges generoſiſſimos iuuenes trecentos habuere cuſtodes. [n] Athenienſes ſacram cohortem , [o] quæ ex ſe inuicem amantibus conſtabat : [p] quæ etiam apud Thebanos fuit Alexander Macedo clypeatos, [q] & Perſarum mille ſatellites excubitores adſciuit. [r] Macedonum quoque reges obſeruarunt nobilium liberos habere,qui noctu ſeruatis vicibus,pro foribus vbi rex quieſcebat,excubarent. [s] Alexander Epiri ducentos Lucanorum exules habuit expeditos. [t] Aratus vero ad corporis cuſtodiam delectos milites accepiſſe fertur. [u] Piſiſtratus Corynephoros. [x] Marius ſatellites,quos vocauit Præcipites. [y] Et Sulpitius tribunus, Marij tempore , manum equitum iuniorum cuſtodes aduocauit. [z] Cúmque ſymbola in caſtris ab Antigono de nece Eumenis darentur,Macedones mille milites expeditos ad ipſius cuſtodiam dederunt. [a] Dionyſius præualidis ſeruis latera muniuit, &

Cohortes circa latera conſulum & Cæſarum. Fœdere Ro. iuncti. Reges Aſiæ. Argyraſpides. Lacedæmonii reges. Athenienſes. Thebani. Macedones. Corynephoron. Præcipites.

ANNOTATIONES.

f *Denique in tantum viribus proceſſere.*] Scilicet Prætoriani milites,vt videre licet ex Suetonio in Galba,c.16. Ælio Spartiano in Didio Iuliano, Ioſepho loquente de Claudio ad imperium aſſumpto lib.19. Antiquitatum Iudaicarum, cap.2.& 3.& lib.20.c.5.vbi de Nerone.

g *Aſſumptumq́, mox deturbarent.*] Ex eodẽ loco Suetonij.

h *Vnde magni Duces.*] Vt ex ſequentib.patet.

i *Quippe Africanus.*] Liuius 3. Dec.lib.9. ſtatim in fronte, Scipio,inquit, poſteaquam in Siciliam venit , voluntarios milites ordinauit , centuriauitque ex iis trecentos iuuenes florentes ætate,& virium robore inſignes circa ſe habebat, ignorantes quem ad vſum neque centuriati, neque armati ſeruarentur.Sed non eò fecit , vt eſſent ſui corporis cuſtodes,ſed aliò ſpectabat, vt poſteà declarat. Feſtus Pompeius lib.16.vbi de Prætoria cohorte,Scipio,ait,Africanus primus fortiſſimum quenque delegit,qui ab eo in bello non diſcederent , & cætero munere militiæ vacarent , & ſexquiplex ſtipendium acciperent. Ex quo loco id haud dubiè accepit Alexander.

k *Et demum Cæſares.*] Herodianus lib.2. vbi de Pertinace. Id verò vrbanæ cohortes Imperatorum cuſtodiæ adhibitæ grauiter moleſteque ferebant. Idem eodem libro in Oratione Pertinacis , Vos autem Principis curæ cuſtodiæque, & propulſandis aliunde periculis adhibitos,&c.

l *Reges quoque Aſiæ*] Liuius 4.Decad.lib.7.loquens de Antiocho Rege Aſiæ,Ab eadem,inquit , parte paululum producto cornu regia cohors erat : Argyraſpides a genere armorum appellabantur.

m *Lacedæmoniorum Reges*] Dionyſius Halicarnaſſeus lib.2. Herodot.verò lib.6.dicit centum.

n *Athenienſes ſacram cohortem.*] Sed & erant Macedonibus ſacræ alę apud Liuium Decad.5.lib.2.Medius omnium Rex (de Perſeo Macedonum Rege loquitur)erat:circa eum agema quod vocant,equitumque ſacræ alæ.Et lib.4. non adeò procul a fi.Princeps fugæ Rex ipſe erat , iam à Pydna cum ſacris alis equitum Pellam petebat.

o *Quæ ex ſe inuicem amantibus conſtabat.*] Vt erat Alexandro Magno cohors amicorum apud Arrianum de Geſtis ipſius Alexandri libr.1. non ſemel , & poſtremo loco eam quoque regiam appellat. Et lib.2. vbi duas amicorum turmas fuiſſe dicit , quarum altera Anthebuſia , altera Lagæa vocabatur.

p *Quæ etiam apud Thebanos fuit.*] Scilicet ſacra cohors ex Plutarcho in Alexandro.Et apud hos quoque erat Sacrum præſidium ex eodem Plutarcho in Pelopida , niſi idem ſit quod ſacra illa cohors.

q *Et Perſarum mille ſatellites.*] Iuſtinus de eo loquens libr. 12.Nunc quoque,ait,cuſtodiam corporis ſui non Macedonibus tantùm ſe,verùm etiam illis (de Perſis loquitur)crediturum.Atque ita mille ex his iuuenes in numerum ſatellitum legit:auxiliorum quoque portionem armatam in diſciplinam Macedonum exercitui ſuo miſcet. Q. Curtius lib.10. ſcribit Alexandrum Perſis corporis ſui cuſtodiam crediſſe,Perſas ſatellites,Perſas apparitores feciſſe , quod & ipſum tradit Plutarchus in vita illius.At Arrianus lib.6. Geſtorum ipſius Alexandri prodit eum aliquando ſeptem ſui corporis cuſtodes habuiſſe , quos Somatophylacas verbo Græco appellabant.

r *Macedonum quoque reges.*] Curtius in vniuerſum loquens de his Macedonum regibus lib.8. Ælianus(priuatim loquens de Philippo) Variæ hiſtoriæ lib.14. in fi. Erat & his regibus cohors regia,quæ ſcilicet ad cuſtodiam corporis delecta erat,apud Liuium 3.Dec.lib.8.poſt princ.vbi loquens de Philippo illo poſtremo eius nominis Macedonum, Ibi exercitu omni derelicto cũ cohorte regia Demetriadem ſeſe recepit. Idem autem 5. Decad. lib.6.dicit eam cohortem regiam Nicanoris appellatam.

s *Alexander Epiri.*] Liuius 1.Dec.lib.8.

t *Aratus.*] Plutarchus in vita illius.

u *Piſiſtratus Corynephoros.*] Plutarchus in Solone. Ea autem vox ſignificat Latinè clauigerum , ſiue claua pugnantem.

x *Marius.*] Vnde id Alexander accepit neſcio, niſi ex eo quòd Plutarchus in vita illius appellat Ludium quendam præcipitem , quem ſibi ipſe Marius in ſeptimo Conſulatu aſciuit.Alibi autem ipſius ſatellites Bardæos non ſemel vocauit,quos ex ſeruis ſibi delegerat.

y *Et Sulpitius Tribunus.*] Plutarc.in Mario.

z *Cúmque ſymbola.*] Plutarchus in vita Eumenis.

a *Dionyſius.*] Val. Maximus lib.9.cap.14. Age , Dionyſius Syracuſanorum tyrannus , huiuſce tormenti quam longa fabula , qui duo de quadraginta annorum dominationem in hunc modum peregit , Summotis amicis , in eorum locum ferociſſimarum gentium homines,& ex familiis locupletum electos,præualidos ſeruos , quibus latera ſua committeret,ſubſtituit.Cicero autem lib.5. Tuſculanarum quęſtionum ſcribit illum iis quos ex familiis locupletum ſeruos delegerat, quibus nomen ſeruitutis ipſe detraxerat , & quibuſdam conuenis & feris barbaris corporis cuſtodiam commiſiſſe.

efferis barbaris commiſit cuſtodiam, [b] quos quum dimitti Plato ſuaſiſſet, penè in diſcrimen vitæ & diſſidiſi venit. [c] Petreius beneficiariis & cetratis ſtipatus fuit. [d] Apud Perſas turmæ immortalium, quæ ex decem millibus conſtabant, ad extremos ſeruabantur caſus, [e] qui aureos torques, & manicatas tunicas habuere diſtinctas auro, ex quibus mille ſelectis [f] Melophoris dixere nomen: donec Theodoſio imperante ab Ardaburio & nomen & genus immortalium deſiere: quorum inſtar ordo equitum apud Gallos fuit, quē Thymocreſiam, [g] Græci ſomatophylacas vocant. [h] Cyrus cuſtodes corporis eunuchos habuit, quo magis in officio eſſent, eos præter illecebras voluptatum, firmiſſimum præſidiū ratus. [i] Indi verò reges, peruigiles mulieres habuere excubantes. [k] Maſiniſſa parum hominibus credens, ſalutem ſuam canibus vallauit. [l] Iulius autem Cæſar, omiſſis excubiis, cuſtodes corporis nullos admiſit, ſatius arbitratus, ſemel morti ſuccumbere, quàm metu aſſiduo detineri. [m] Auguſtus Calaguritanorum & Germanorum manum aduocauit: ſicut [n] Tiberius Germanos, [o] & Galba euocatos. [p] Caius autem Caligula Batauos. [q] Antoninus etiam Germanos equites acciuit. [r] Traianus quoque ſine ſtipatoribus aut militari cuſtodia perdiu vixit. Fuitque literis proditum, excubias militares & corporis cuſtodes, non Cæſaribus modo, [s] ſed Auguſtis mulieribus, vt matri & coniugi imperatoris, olim apparuiſſe. [t] Secundi

Beneficiarij. Cetrati. Turma immortalium. Melophori. Thymochreſia. Somatophylaces. Cyrus. Indi Reges. Maſiniſſa. Iulius. Auguſtus. Tiberius. Galba. Caligula. Traianus. Antoninus.

ANNOTATIONES.

b *Quos cùm dimitti Plato ſuaſiſſet.*] Laërtius in illius vita lib. 3. non de ſatellitio loquutum ait, ſed cum de tyrannide diſſereret, eamque vituperaret, dicente Dionyſio, Verba tua otioſorum ſenum ſunt, Platoneque reſpondente, Et tua tyrannidem ſapiunt: ob id iratum Dionyſium de Platone trucidando cogitaſſe refert.

c *Petreius.*] Cæſar libr. 1. Belli ciuilis: Petreius verò non deſerit ſeſe, armat familiam: cum hac & prætoria cohorte Cetratorū, barbariſque equitibus paucis, beneficiariis ſuis, quos ſuæ cuſtodiæ cauſa habere conſueuerat, improuiſo ad vallum aduolat. Et de his beneficiariis militibus Plinius Iunior Epiſtolarum lib. 10. epiſt. 281. incip. Gabius Baſſus, cuius hæc ſunt verba, Quātum perſpicere potui, vir egregius & indulgentia tua dignus: cui ego notum feci præcepiſſe te, vt ex cohortibus, quibus me præeſſe voluiſti, contentus eſſet beneficiariis decem, equitibus duobus, Centurione vno. Et Vegetius lib. 3.

d *Apud Perſas.*] Herodotus lib. 7. & 8. Et de his quoque Diodorus Siculus lib. 11. Athenæus lib. 12. c. 3. Perſarum luxum deſcribens, ſic ſcribit, Regem mulieres trecentæ inſuper obſeruant, quemadmodum teſtatur Heraclydes Cumæus lib. 1. Rerum Perſicarum, quæ die quidem dormiunt, vt poſtea pernoctent, atque per noctem canunt lychnis accenſis & cytharam pulſant. Vtitur illis rex ſæpius prope aulam Maliferorum (erant autem hi ſatellites, genere quidem Perſæ omnes, qui aurea mala in haſtis geſtabant, mille numero: qui etiam optimi ex decem millibus Perſarum Aſianatorum vocatorum eligebantur) ac pedes per horum aulam incedebat Sardiacis tenuibus tapetibus ſuppoſitis, ſuper quibus nulli, præterquam regi, incedere licebat.

e *Qui aureos torques.*] Herodotus vbi ſuprà.

f *Melophoris.*] De quibus Ælianus Variæ hiſtoriæ lib. 9. c. 2. vbi de Alexandro. Et Arrianus lib. 7. de geſtis Alexandri ad fi. Quamobrem is mihi videtur Macedonum ordinibus Perſas Melophoros inſeruiſſe: equitibus verò qui pari cum iis honore eſſent. Melphori, id eſt, geſtantes in ſpiculis mala, vt eſt apud Herodotum.

g *Græci Somatophylacas.*] Diximus ſuprà ex Arriano in verbo, Et Perſarum mille ſatellites.

h *Cyrus.*] Xenophon Pediæ lib. 7. Herodotus idem dicit de Smerde Cyro imperante, lib. 3.

i *Indi vero reges.*] Strabo lib. 15. Et vide Philoſtratum in vita Apollonij lib. 2. c. 11. vbi ſcribit in regia Phraotis Indorum regis nullos cuſtodes fuiſſe, nullos ſatellites: ſed velut in clarorum virorum domibus paucos familiares tres aut ad ſummum quatuor homines.

k *Maſiniſſa.*] Val. Maximus lib. 9. c. 14.

l *Iulius autem Cæſar.*] Plutarch. in vita illius.

m *Auguſtus.*] Suetonius in vita illius c. 49. Ex militaribus copiis certum numerū partim in vrbis, partim in ſui cuſtodiam allegit: dimiſſa Calaguritanorum manu, quam vſque ad deuictum Antonium, item Germanorum, quam vſque ad cladem Varianam inter armigeros circa ſe habuerat.

n *Tiberius Germanos.*] Cor. Tacitus lib. 1.

o *Et Galba.*] Suetonius in vita illius, cap. 10. Et de his quoque inferius dicetur.

p *Caius autem Caligula Batauos.*] Suetonius in vita illius, cap. 43. Adde & Germanos ex eodem c. 45. & 58.

q *Antoninus.*] Scilicet Baſſianus Seueri filius, ex Herodiano lib. 4. Cæterùm, inquit, Germanos ſibi omnes adiunxit, atque in amicitiam conciliauit, ſic vt ex iis ſocios bellorum, & cuſtodes corporis validiſſimum quemque & pulcherrimum ſibi adſciuerit.

r *Traianus.*] Dion in vita illius, Sic dilectus, inquit, & charus ciuibus, hoſti duntaxat formidabilis, venationes præterea, conuiuia, ſeria, & iocos, frequenter cum amicis ac familiaribus exercebat. In quorum domos ſæpius vix quatuor comitantibus, etiam ſine ſatellite diuertebat: & familiarius cum his recumbens quieſcebat.

s *Sed Auguſtis mulieribus.*] Cornelius Tacitus libr. 13. de Agrippina, Neronis matre, loquens. Sed adde præcedentibus triginta Athenienſium Tyrannos, qui ſe rectores nuncupabant, tria millia ſatellitū ſibi ſtatuiſſe, teſte Iuſtino lib. 5. Antipatrum, vnum ex Alexandri ſucceſſoribus, Thraces ſatellites habuiſſe ex Plutarcho in vita Demoſthenis. Oroetem, Sardibus a Cyro præfectum, mille Perſarum ſatellitibus doryphoris, id eſt, haſtatis, ſiue haſtas ferentibus, ſtipatum fuiſſe apud Herodotū lib. 3. Artauaſdem, Armeniorum Regem, ſex millia lectorum equitum circa ſe, cuſtodiæ tantùm cauſa, ſemper tenuiſſe, apud Plutarchum in Craſſo. Surenam, Parthum potentiſſimum, mille cataphractos equites & totidem leuiter armatos, cuſtodiendi corporis gratia, circa ſe continuè detinuiſſe, apud eundem Plutarchum in ipſo Craſſo. Et Iubam Regem duo millia Hiſpanorum & Gallorum equitum, ſuæ cuſtodiæ cauſa, circum ſe habere conſueſſe, apud Cæſarem lib. 2. belli Ciuilis. Ariſtodemum Cumanum cognomento Malacum, tyrannum, ſatellitium ex vinctis nocte ſolutis & damnatis capitis, quorum magnus erat numerus, armatiſque vnà cum amicis aliis, in quibus erant Hetruſci captiui iuuenes, circa ſe conſtituiſſe, ex Dionyſ. Halicarn. libr. 7. Adde præterea Mithridatem Ponticum Regem, qui cùm ſomnum caperet, ſui corporis cuſtodiam non modò armis & ſatellitibus excubitoribus committebat, ſed & tauro & equo & ceruo quos manſuefactos habebat. Ij enim ad cuſtodiam eius dormientis aduigilantes, ſi quis accederet, illius ſentum ex ipſa reſpiratione, quam mox percipiebat, atque ille mugitu, alter hinnitu, alius ſua propria voce, eum e ſomno excitabant. Author Ælianus lib. 4. c. 4.

t *Secundi ordinis.*] De vexillaribus cohortibus Cornelius Tacitus lib. 18. Dextra fronte prima legio inceſſit, cum duabus vexillaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Liuius autem 4 Decad. lib. 5. Vexillarios vocat. Inferre vexillarios iuſſit ſigna. Alibi idem vexillarium poſuiſſe videtur, pro anteſignano 1. Decad. lib 8. Ordo ſexagenos milites, duos Centuriones, vexillarium vnum habebat, vt etiam Corn.

Vexillares cohortes. ordinis cohortium vrbanarum milites ex Romanis frequenter adſcripti ſunt, ex quibus vexillares cohortes delegere. [u] *Legionarij.* Tertij legionarij, qui legionibus adſcripti militabãt, qui tam ex ciuibus quàm Latini nominis, & fœdere iunctis ciuitatibus ſacramento adſciti erant: quóque facilius dignoſcerentur, diuerſa habuere inſignia: [x] namque alijs prætoriani, alijs legionarij, atque vrbanarum cohortium milites vtebantur inſignijs. [y] *Cataphracti.* Præter quos fuere cataphracti loricati equites, [z] ferro muniti, & fulti grauioribus armis, qui ſtabili gradu congredi, & vim excipere ſolebant: *Cataphractorum arma.* quibus arma erant, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ęre, haſta & gladius: caſſides vero & thoraces peditibus ſimiles. Hęc enim præ reliquis fortis & inuicta acies, tanto robore munimentóque fuiſſe traditur, vt trepidam diffidentémque aciem plerumque repararit. Erat enim manus hæc validiſſima, præq; cæteris terrori hoſtibus & formidini, ab hiſque gentes ſæpius ſubactæ fuerunt & domitæ: quibus & equis operimenta fuere lintea, quæ ferreis laminis inſtar plumæ nectebantur, profectò munimentum contra omne telum inſuperabile: [a] quæ tanti fuere, vt eas Hiphicrates cum æneis cõmutarit, illáſque Athenienſibus dederit. Priſcis verò ſeculis perpauci linteis thoracibus ([b] Homero teſte) depugnarunt. *Thorax Amaſis regis.* Maximæ verò firmitatis celebratur [c] thorax ille linteus, Amaſis Ægyptij regis, cuius ſingula fila trecentis ſexaginta alijs conſtabãt, in quo ex auro & lana verſicolore, diuerſis animalium figuris inſcriptæ eius venationes erant. [d] Nonnunquam equites galeis & clypeis ferro coruſcantibus, in equis inſidentes pariter ferro æréque munitis, in acies prodierunt: qui licet multimodis munirentur armis, ſuras tamen & femora nuda armis habebant, quò expeditiores pedibus forent, [e] *Statarij.* quos ſtatarios vocatos ferunt, quippe graue agmen, qui niſi firma manu & lento greſſu prodibant in aciem. [f] *Crupellarij.* Galli crupellarios vocarunt: quibus continuum tegmen erat ictibus impenetrabile. [g] *Clibanarij.* Perſæ clibanarios: [h] quod erat propriũ Sarmatarum, ferreis laminis, aut præduro corio

ANNOTATIONES.

Tacitus lib. 17. Viſo comminus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis, dereptam Galbæ imaginem ſolo afflixit.

u *Tertij legionarij.*] Nam & hinc Iulius Carus miles legionarius Cornelio Tacito d. lib. 17. Et de his quoque infra.

x *Namque alijs.*] Cor. Tacitus d. lib. 17.

y *Præter quos fuere Cataphracti.*] Liuius 4. Decad. lib. 5. non multò ante fi. Equitum innumerabilem vim traiici Heleſponto in Europam, partim loricatos, quos Cataphractos vocant. Et lib. 7. His tria millia peditum loricatorum (Cataphractos ipſi appellant) adiunxit. Ex quibus intelligis, non ſolùm equites, ſed & pedites loricatos Cataphractos dici. Aliter autem Ælianus de Inſtruendis aciebus. Trebellius autem Pollio in vita Claudij Secundi, hos Cataphractarios vocat, Huic ex regione Dardania dabis milites ducentos, ex Cataphractariis centum. Atque etiam Lampridius in Alexandro Seuero, Cataphactarios, quos illi Clinabarios vocãt, decem millia in bello interemimus. Cæterùm Thucydides lib. 1. belli Peloponneſiaci non adeò longè à princ. Belli Peloponneſiaci meminit Cataphractarum nauium, id eſt, conſtratarum, ſiue tectarum. Vti & Polybius lib. 6. vbi de militari Romanor. diſciplina.

z *Ferro muniti.*] Seruius lib. 11. Æneidos in eum locum,

Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam ſquamis, auro conſerta tegebat.

Cataphracti, inquit, equites dicuntur, qui & ipſi muniti ferro ſunt, & equos ſimiliter munitos habent: de quibus Salluſtius, Equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ aduexerant. Quod & probat illud eiuſdem Salluſtij lib. 4. Hiſtoriarum apud Nonium Marcellum de Genere armorum, Qui prægrediebantur equites Cataphracti ferrea omni ſpecie.

a *Quæ tanti fuere, vt eas Hiphicrates.*] Paulus Æmylius in vita illius.

b *Homero teſte.*] Libro ſecundo Iliados in Catalogo poſt princ. de Aiace Locrenſi,

ἀλλὰ πολὺ μείων, ὀλίγος μὲν ἔην λινοθώρηξ.

Id eſt,

Sed multò minor paruus enim erat lineum thoracem habens.

Ruſumque ibi paulò ante fi. de Amphio,

τῶν ἦρχ' Ἄδρηστός τε, καὶ Ἄμφιος λινοθώρηξ.

Id eſt,

His imperabat Adraſtusq; & Amphius linithorax.

Quod & ex eo annotauit Plinius lib. 19. c. 1. ad fi. cuius hæc verba ſunt, Thoracibus lineis paucos tamen pugnaſſe teſtis eſt Homerus. Sed & apud Xenophontem in Pædia Cyri lib. 6. Abradatas Rex Suſorum induebatur thorace lineo more patrio. Apud eundem in expeditione Cyri Minoris lib. 4. Calybes linteis loricis ad imum vſque ventrem muniebantur: pro plumulis, arctè contortis ſparteis funiculis vtebantur. Plutarchus in vita Alexandri tradit illum aliquando thoraca duplicem induiſſe, quem thoracem ex Iſſi ſpoliis acceperat. Sed & de huiuſmodi thoracibus lineis Liuius 1. Decad lib. 4. Et Pauſanias lib. 1. qui de Atticis eſt, vbi de Sarmatis ſiue Nomadibus, id eſt, vagis paſtoribus, loquitur.

c *Thorax ille linteus Amaſis.*] Herodotus libr. 3. & Plinius lib. 19. cap. 1. Mirentur hoc, ignorantes in Ægyptij quondam Regis, quem Amaſim vocant, thorace in Rhodiorum inſula oſtendi in templo Mineruæ 365. filis ſingula fila conſtare.

d *Nonnunquam equites.*] Vide Polybium lib. 6. vbi de militari Ro. diſciplina.

e *Quos Statarios.*] De quibus Liuius 1. Dec. lib. 9. Statarius, inquit, vterque miles ordines ſeruans.

f *Galli crupellarios vocarunt.*] Corn. Tacitus lib. 3. de Gallis loquens, Cæteri, inquit, cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela ſunt, adduntur è ſeruitiis gladiaturæ deſtinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen (crupellarios vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles.

g *Perſæ Clibanarios.*] Ammianus Marcellinus lib. 16. pompam Conſtantij in introitu vrbis Romę deſcribens, ſic ſcribit, Et incedebat hincinde ordo geminus armatorum, clypeatus atque criſtatus, coruſco lumine radians, nitidis loricis indutus, ſparſíque cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant Perſæ, thoracũ muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, vt Praxitelis manu polita crederes ſimulachra non viros. Lampridius in Alexandro Seuero, cuius verba ſupra adduximus in verbo, Præter quos fuere Cataphracti.

h *Quod erat proprium Sarmatarum.*] Corn. Tacitus lib. 17. Sarmatarum armaturam ſcribens, ait, Namque dictu mirum, vt ſit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipſos: nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignauum: vbi per turmas aduenere, vix vlla acies obſtiterit. Id principibus, & nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio conſertum, vt aduerſus ictus impenetrabile, ita impetu hoſtium prouolutis inhabile ad reſurgendum. Aliter tamen eos armatos tradit Pauſanias lib. 1 Equis, inquit, non ad belli munia ſolùm vtuntur: ſed ex eodem pecore & hoſtias dijs cædunt, & ſibi cibum comparant. Vngulas vbi legerint perpurgatas, ac diſſectas ad ſimilitudinẽ ſquamarum draconis expoliunt.

conſerto muniri: qui quum turmis inſtructi vadunt, mirum dictu quanti roboris quantæque formidinis ſint. Illorum vero pedeſtri pugna nihil ignauius. Græcis quoque diſſimiles equitum fuere ſpecies: nam quidam [i] hippotoxotæ dicti, alij [k] ſcenophori, [l] plerique Iphicratéſes ſummæ laudis, [m] ſicut apud Romanos Fabiani: [n] alij Dimachæ grauioribus armis, qui quũ opus eſt, pedeſtres fiunt acies: [o] nonnulli hippagogi: [p] multi amphippi, qui equis duobus merebant. Vltra quos in Romanis caſtris, [q] Accenſi ſtipendia fecere, qui in demortuorum locum ſuffecti cooptative fuerant, quaſi ad cenſum adiecti qui & adſcriptitij, quòd ſupplentes numerum militum, legionibus adſcribebantur. [r] Fuitque nomen ordinis militaris, ſicut principes, cõmentarienſes, vel cornicularij. Inter leuis verò armaturæ milites, [s] ferentarij

Equitum Græcorum ſpecies. Hippotoxotæ. Scenophori. Iphicratenſes. Fabiani. Dimachæ. Hippago. Amphippi. Accenſi ſeu adſcriptitij. Principes. Commentarienſes. Cornicularij. Ferentarij.

ANNOTATIONES.

expoliunt. Quod ſi quis draconem non viderit, haud errârit, ſi opus illud vngulis conſertum pineæ nucis adhuc viridis torulis ſimile eſſe putârit. Has itaque ſquamulas perforant, & equinis, vel bubulis neruulis conſuunt, inde ſibi loricas concinnant: quæ neque elegantia, neque firmitate loricis Græcorum inferiores ſunt. Eæ namque tum comminus, tum eminus percuſſæ, ictus ſuſtinent. Nam linteæ loricæ, haudquaquam pugnantibus vtiles, quod ferro vehementius immiſſo peruię ſunt, ſed venatoribus certo præſidio ſunt.

i *Hippotoxotæ.*] Apud Herodotum lib. 9. Thucydidem lib. 2. Cæſarem lib. 3. belli Ciuilis non multò poſt princ. Ducẽti ex Syria à Comageno Antiocho, cui magna præmia Pompeius tribuit, miſſi erant, in his plerique Hippotoxotæ. Hirtium in bello Africo. Pollucem Onomaſticon lib. 1. c. 10. [illegible]. Hi autem ita dicuntur, quaſi dicas, Equites ſagittarij.

k *Alij ſcenophori.*] Pollux vbi nuper.

l *Plerique Iphicratenſes.*] Vide in ſeq. annotat.

m *Sicut apud Romanos Fabiani.*] Probus Æmylius in vita Hiphicratis, Quem quidem, inquit, ſic omni diſciplina militari erudiuit, vt quemadmodum quondam Fabiani milites, Romani milites appellati ſunt: ſic Hiphicratẽſes apud Græcos in ſumma laude fuerunt.

n *Alij Dimachæ.*] Pollux vbi item ſuprà proximè citauimus, vbi dicit eos ab Alexandro inuentos. Et Q. Curtius lib. 5. in vita Alexandri Magni: vbi illos non Dimachas, ſed Dimichas vocat, niſi mendum ſit, ſic enim ſcribit, Itaque delectis equitum ſex millibus, trecẽtos, quos Dimichas appellant, adiungit: dorſo hi grauiora onera portabant, cæterum equis vehebantur: cùm res & locus poſceret pedeſtris acies erat. Ita autem dicebantur à duplici genere pugnæ & equeſtris & pedeſtris, vt declarat Iulius Pollux vbi ſuprà. Dimacharum meminit Cælius Rhodiginus Lectionum antiquarum, lib. 21. c. 31. in princ.

o *Nonnulli Hippagogi.*] Iulius Pollux vbi ſuprà, Equitum ſpecies recẽſens ita ſcribit, Hippotoxotæ, doratophori, contophori, hypaſpiſtæ, ſcenophori, Hippagogi, anippi. Verùm apud Herodotum lib. 6. & iterum 7. & Liuium 5. Dec. lib. 4. Hippagogi ſunt quædã nauium ſpecies, quæ ſcilicet equos vehunt, nam & hoc nomen indicat. Liuij verba hæc ſunt, Fortè poſtero die quàm Subota claſſis tenuit, quinque & triginta naues, quas Hippagogas vocant, ab Elea profectæ, cum equitibus Gallis equiſque Phanas promontorium Chiorum petebant.

p *Multi Amphippi.*] Pollux ibi poſt Hippagogi continuò hæc ſubdit, [illegible], &c. id eſt, anippi. hi verò duos habebant equos, alter ab altero trahebatur: ita demum exercitatis militibus, vt in alterum nullo negotio tranſilire poſſent. Et forte illic legendum non [illegible], ſed ἀμφίπποι, vt hic noſter author loquitur. Quanquam ſcio Herodotum lib. 1. ſcripſiſſe Maſſagetas eſſe ἱππότας & ἀνίππους, id eſt, ex equis præliari. Et de Amphippis his Ælianus quoque de Inſtruendis aciebus, quo loco de Antiſtomo phalange diſſerit. Et Suidas vbi de vocabulis rei militaris. Vide Rhodiginum libro 21. cap. 31.

q *Accenſi.*] Feſtus Pompeius lib. 1. Accenſi, ait, dicebantur, qui in locum mortuorum militum ſubito ſubrogabantur: dicti ita, quia ad cenſum adiiciebantur. Alibi quoque eod. libro, Aſcriptitij veluti quidam ſcripti dicebantur. qui ſupplendis legionibus adſcribebantur. Hos & Accenſos dicebant, quòd ad legionum cenſum eſſent adſcripti. Vegetius lib. 2. c. 19. Ad obſequia Iudicum, vel Tribunorum, necnon etiam principalium deputabantur milites, qui vocabantur Accenſi, hoc eſt, poſtea additi, quàm fuiſſet legio completa, quos nunc Supernumerarios vocant. Sed & tu vide eundem lib. 3. c. 14. & Varronem lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ non longe à fine, & iterum lib. 6. & Nonium Marcellum: Et quæ alibi dixi de Accenſi alia ſignificatione, & quæ dicam in ſequentib. Vide præterea Budæum in poſterioribus annotationibus, vbi de Optione.

r *Fuitque nomen ordinis.*] Hæc ſunt ex Aſconio Pædiano in 3. in Verrem actio. cuius hæc eadem verba ſunt, Accenſus nomen eſt ordinis & promotionis in militia, vt nunc dicitur Princeps, vel Commentarienſis, aut Cornicularius. Hæc enim nomina de legionaria militia ſumpta ſunt. Sed & de Principibus Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. Principes, inquit, qui principiò gladiis, & poſt commutata re militari minus illuſtres ſunt. De duobus alteris Iul. Firmicus lib. 3. c. 31. Erunt Cornicularij, Commentarienſes, Clauicularij. De Commentarienſibus quoque, ſed in aliis ſignificationibus Paulus in l. in fraudem. §. à debitore, verſic. quotiens apud. ff. de iure fiſci. vbi Commentarienſis, vt ſcribit Accurſius, pro eo, cui ſunt acta commiſſa, accipitur. Aliter autem ponitur in l. ad Commentarienſem C. de cuſtodia reorum, vbi pro principe carceris accipitur. Sed & de Corniculario Valer. Maximus lib. 6. c. 1. de Pudicitia, vbi de Trib. plebis. Iulius Frontinus Stratagematôn lib. 3. Suetonius in Domitiano, c. 17. Vegetius lib. 2. de Re militari, c. 24. Qui, inquit, ſub vno corniculo militabant Centurio, & ſili milites ambo cornicularij dicebantur. Symmachus lib. 1. Epiſtolarum ad Theodoſium, Prætorianus vrbanarum cohortium miles ad Corniculariorum gradum inculpati laboris diuturnitate promotus. Et leges noſtræ ſcilicet in l. ſacris ſcriniis 2. C. de proximis ſacrorum ſcriniorum lib. 12. & ibi vide Alciatum.

s *Ferentarij.*] Nonius Marcellus in armorum genere, Ferentarij, ait, leuis armaturæ milites, qui quod opus eſſet auxilio ferrent, ex curſu leui, armis grauibus non impediti. Cato de Re militari, Inde partem equitatus Ferentarij prædatum miſit. Salluſtius in Catilina, Poſtquàm eò ventum eſt, vnde à Ferentariis prælium committi poſſet. Hæc Nonius. Feſtus autẽ Pompeius lib. 1. de Aſcriptitiis loquẽs, Quos, ait, nonnulli Ferentarios dicebant, quòd fundis lapidibuſque præliaturi, ea modò ferrent, quæ in hoſtes iacerent. Et lib. 6. Ferentarij auxiliatores in bello à ferẽdo auxilio dicti, vel quia fundis & lapidibus pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur. Et iterum eo. lib. paulò ante fi. Ferentarij leuis armaturæ pugnatores. Ante vtrumque Varro de lingua Latina lib. 5. aut aliorum comput. 6. enarrans illum locum Plauti in Trinummo, ſcribit, Ferentarium a ferendo, id eſt, inanè & ſine fructu: aut quòd Ferentarij equites hi dicti, qui eo modo habebant arma quæ ferrentur, vt iaculum. Is autem locus Plauti eſt in ea fabula actu 2. ſcena 4.

Satin' tu ſanus mentis, aut animi tui, qui conditionem
Hanc repudiés? iam illum tibi Ferentarium eſſe amicum
inuentum intelligo.

Et de his quoque Tacitus lib. 12. Sed eò quoque irrupere Ferentarius, grauiſque miles. Et Vegetius lib. 1. Rei militaris, c. 20. Aliter autem Ferentarios accipere videtur Ælianus in libro

Funditores. non in poſtremis erant, [t] funditores dicti, ex [u] Balearibus frequentes, qui ſaxis & ſudibus, [x] velut nimbo grandinis, & omni genere telorum quæ feruntur, non autem geruntur, procul hoſtem miſſilibus arcent, & in fugam agunt: [y] nonnunquam enſe congrediuntur comminus, qui etiam in cornibus & hoſtem petere eminus ſolebant, [z] quibus ſingulis tres fundæ e neruo vel iunco aut ſetis ſimplici habena fuere: [a] interdum triplici ſcutali fundis, ſicut ab Ægio, Patris & Dymis funditores vſi ſunt, cum ſcuto & iaculo præuſto, qui vnà cum ſagittariis & iaculatoribus incedebant: [b] qui vſus apud Indos præcipuus erat, vt miſſo lapide extremos pueri capillos attingant impune. [c] Hi inferioris ordinis quam pedites, deſpectiſſimique inter milites habiti ſunt: quare huic conditæ turbæ, ad populandum vaſtandumque agros magis quàm iuſtæ pugnæ idoneæ, Cyrus ſeruos præfecit, quaſi illos non militare, ſed prædæ & rapinis aſſuetos, ſeruilia exercere duceret. Tametſi ſagittariorum & funditorum plerumque
Sagittarij. delecta manus non temerè congreſſi, magna ad victoriam momenta fecere. Qui quidem ſagittarij cum thorace, tibialibus & pharetra, enſe accincti, nonnunquam ſine pharetra cum haſta & ſcuto præliabantur.
Græci. Græcis verò, licet ex diuerſis prouinciis funditores & ſagittarij ſtipendia fecerint, [d] tamen Cirtæi & Elymæi præcipui habiti ſunt. [e] Fertur Scipio Aphricanus aduerſus Numantinos dimicaturus, omnibus centuriis delectos ſagittarios funditoréſque miſcuiſſe: qua deſcriptione effecit, vt de Numantinis inſignem victoriam tulerit. Metellus quoque ducens in Iugurtham, funditores & ſagittarios inter menipulos diuiſit, ita vt parum abfuerit quin ingenti victoria potiretur.
Calones. Lixæ. [f] Calones verò lixaſque, licet militiæ ſacramento adigi non ſolerent, ſiquidem ſeruilia miniſtrabant militibus, illos tamen

ANNOTATIONES.

in libro de Inſtruendis aciebus.

t *Funditores dicti.*] Quòd ſcilicet fundis vterentur, vt dictum eſt. Nam & Nonius Marcellus vbi ſuprà, Funditores, inquit, ſunt, qui fundis magnis dimicant. Salluſtius in Iugurtha, Itaque ipſe cum expeditis cohortibus, item funditorum & ſagittariorum delecta manu apud primos erat. Siſenna Hiſtoriarum 3. Ac poſt armatos funditores & ſagittarios ponit.

u *Ex Balearibus frequentes.*] Virgilius lib. 1. Georgic.

Stupea torquentem Balearis verbera fundæ.

Vbi Seruius ſcribit à Balearibus inſulis Hiſpaniæ, vbi inuenta eſt funda, ſic dictas. Probus autem dicit, Baleares inſulas Hiſpaniam continuare, ibique optimos funditores eſſe. Et Ouidius lib. 2. Metam.

Non ſecus exarſit quàm cùm Balearica fundum
Funda iacit: volat illud, & incandeſcit eundo.

Et Polybius lib. 3. vbi dicit eam gentem & inſulam, propter fundarum vſum ſic nominatas. Et Lucanus lib. 1.

Impiger & torto Balearis verbere fundæ
Ocyor.——

Et lib. 3. vocat, Lygdamum Maſſilienſem tortorem habenæ Balearis, id eſt, agitatorem fundæ, ex qua torta & rotata emittuntur ſaxa,

Lygdamus excuſſa Balearis tortor habena
Glande petens, ſolido fregit caua tempora plumbo.

Diodorus Siculus lib. 6. c. 6. Aliæ quoque, inquit, ſunt inſulæ Iberiæ oppoſitæ, à Græcis Gymneſiæ, ab incolarum nuditate, qui æſtatis tempore abſque veſtibus incedunt, ab accolis verò ac Romanis Baleares, à fundę tactu, quą rectius quàm reliqui, lapides iaciunt, appellatæ. Strabo lib. 3. Cæſar lib. 2. belli Gallici, Plinius lib. 3. c. 5. Florus Epitomæ Liuij lib. 60. ſcribit, Baleares vel à teli miſſu appellatos fuiſſe: vel à Baleo Herculis comite, ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem nauigaret. Vegetius lib. 1. cap. 16. (aliàs 10.) Aut certe Baleares dicuntur, à verbo βάλλειν, quod iacere & ferire ſignificat. Dicuntúrque Gymneſiæ, vt alibi & ſupra diximus.

x *Veluti nymbo grandinis.*] Liuius d. libr. 8. Decad. 3. dicit grandinis modo, ſic enim ſcribit, Tanta vis lapidum creberrimæ grandinis modo in propinquantem iam terræ claſſem effuſa eſt, vt intrare portum non auſi, auerterent in altum naues.

y *Nonnunquam enſe congrediuntur.*] Nam & ipſe Liuius 4. Dec. lib. 7. Camelis, ait, inſidebant Arabes ſagittarij, gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, vt ex tanta altitudine contingere hoſtem poſſent.

z *Quibus ſingulis tres fundæ.*] Lucius Florus Epitomatum lib. 3. in bello Balearico ita ſcribit, Tribus quiſque fundis præliatur: certos eſſe quis miretur ictus, cùm hæc ſola genti arma ſint, id vnum ab infantia ſtudium, cibum puer à matre non accipit, niſi quem ipſa monſtrante percuſſit.

a *Interdum.*] Hæc ſunt Liuij 4. Decad. lib. 8. cuius hæc verba ſunt, Centum funditores ab Ægio, & Patris & Dymis acciti. A pueris ij more quodam gentis, ſaxis globoſis, quibus ferme arenæ immiſtis ſtrata litora ſunt, funda mare apertum inceſſentes exercebantur. Itaque longius certiúſque, & validiore ictu quam Balearis funditor, eo telo vſi ſunt, & eſt non ſimplicis habenæ, vt balearica aliarumque gentium funda: ſed triplex ſcutale crebris ſuturis duratum, ne fluxa habena volutetur in iactu glans, ſed librata cum ſederit, velut neruo miſſa excutiatur, coronas modici circuli magno ex interuallo loci aſſueti traiicere, non capita ſolùm hoſtium vulnerabant, ſed quem locum deſtinaſſent oris.

b *Qui vſus apud Indos.*] Philoſtratus in vita Appollonij, lib. 2. c. 12. ſcribens ſtrenuitates Indorum poſt potationem ſane periculoſas, Funda, ait, etiam adeo ſubtiliter iaculantur, vt emiſſo lapide aut glande pueri extremos duntaxat capillos attingant.

c *Hi.*] Scilicet funditores, ex Xenophonte Pædiæ Cyri libro 6.

d *Tamen Cyrtæi & Elymæi.*] Liuius 4. Dec. lib 7. horũ duorum meminit his verbis, Extremum cornu claudebãt quatuor millia miſti Cirtæi funditores. 4. & Elymæi ſagittarij.

e *Fertur Scipio Africanus.*] Salluſtius in bello Iugurthino, de Metello cum hoſte pugnaturo loquens, ait, Ibi commutatis ordinibus in dextro latere, quod proximum hoſtibus erat, triplicibus ſubſidiis aciem inſtruxit. Inter manipulos funditores & ſagittarios diſpertit: equitatum omnem in cornibus locat.

f *Calones lixáſque.*] De his duobus Liuius 3. Dec. lib. 3. Impediméta ſubſequi iuſſit, calones lixaſque, & inualidos milites vallum ferre. Et de calonibus præterea Liuius 1. Dec. lib. 5. 7. & iterum 10. Cicero lib. 3. de Natura deorum, Cæſar lib. 2. Belli Gallici, vbi ſcribit Calones etiam inermes armatis hoſtibus occurriſſe. Horatius lib. 1. Sermonũ, Sat. 2.

Hunc perminxerunt Calones.——

Et ibi Porphyrion interpres, & idem Horatius lib. Epiſtol. 1. epiſt. 14.

——Inuidet vſum
Lignorum & pecoris tibi calo argutus & horti.

Et ibi item Porphyrion. Et Nonius Marcellus, & Feſtus Pompeius lib. 3. & lib. 4. vbi exponit verbum procalare. Seruius in lib. 6. Æneidos, ſtatim poſt princ. Et Vegetius lib. 3. cap. 6. Ex quibus intelliges qui ij, & vnde dicebantur. Et de Lixis quoque Liuius 1. Decad. lib. 5. & 3. Dec. lib. 1. & 4. Decad. lib. 9. Silius Italicus lib. 5.

Miſtus

in aciem prodiiſſe, bonam fidelémque operam reipub. ſæpe nauaſſe comperimus, tunc quum acciſis rebus,& re exterminata,militúmque fracta virtute,militiam militare coacti ſunt:qui quòd ligneas clauas vel vallum geſtarent, dicti Calones fuere. [g] Calas enim antiqui dixerunt fuſtes, quos ſerui portabant in comitatu dominorum, dum in expeditionem vadunt, ſeu ἀπὸ τῶν καλῶν. [h] Lixæ quoque, qui exercitum ſequuti quæſtus cauſa, aquam militibus curabant. [i] Sicut Brutiarij, quorum opera veluti ſeruorum magiſtratus vtebantur, perſæpe militarunt,& munera fecerunt. Quum enim ſecundo Punico bello poſt Cannenſem cladem, Brutij ad Hannibalem primi defeciſſent, poſtea deuicto Hannibale, eos Romani, neque milites ſcripſere, neque pro ſociis habuere, ſed magiſtratibus præſtare iuſſerunt ſeruorum munia militiæ domique: ſicut [k] Picentes ob initam cum Hannibale ſocietatem, pro militari officio, viatorum & tabellariorum operas præbuere. Super eos quos dixi adnumerantur caligati, quibus caligis militaribus vti permiſſum: tametſi pro [l] caligatis omne militum genus à militari caliga multi accipi contendant: quæ quidem ferreis clauis multiplicibus munitæ erant. † Præter quos legitimi euocati,& tumultuarij milites fuere, legitimi, quòd militiæ ſacramento iuſto delectu adſcripti militabant, euocati, qui ex prouinciis ſociiſque ciuitatibus æquo iure & fœdere iunctis, non Latini nominis, militiæ munere fungebantur: qui non milites ſed pro militibus habiti ſunt. [m] Milites enim nominis Latini, proximè morem Romanum inſtructi erant, lingua, moribus, armorum genere congruentes, diſciplina

Calones vnde dicti. *Calæ.* *Brutiarij.* *Picentes.* *Caligati.* *Legitimi.* *Euocati.* *Milites nominis latini.*

ANNOTATIONES.

Mixtus eques, nec diſcretis leuia arma maniplis,
Inſeritq; globo pedites, & inutile Marti
Lixarum vulgus.——

Lucanus lib. 9.

Stat dum lixa bibat.——

Nonius Marcellus quo loco vocabulum elixus declarat. Feſtus Pompeius lib. 10. Ex quibus intelliges, qui & ij, & vnde dicebantur.

g *Calas enim.*] Id ex Seruio eſt, vbi nuper citauimus. Sed vide Porphyrionem in Horatium d.lib.1.ſatyra 2.

h *Lixæ quoque.*] Seruius vbi ſuprà: Feſtus autem Pompeius, Lixæ, ait, qui exercitum ſequuntur quæſtus gratia, dicti, quòd extra ordinem ſint militiæ, eiſque liceat quod libuerit: alij eos à Licu appellatos dicunt, quod & ille Herculem ſit ſequutus: quidam à liguriendo quæſtum.

i *Sicuti Brutiarij.*] Hæc vſque ad verſicul. Sicut Picentes, ſunt Gellij lib. 10. c. 3. ad finem. & Feſti Pompeij lib. 2. Ex quibus intelliges Brutiani hic legendum eſſe, non Brutiarij. Petrus Crinitus Honeſtæ diſciplinæ lib. 2. cap. 7. docet Brutios pro viliſſimis ſeruis habitos, quòd cùm ad Annibalem primi defeciſſent, eo fugato Senatus ſententiam tulit, vt nunquam deinde pro ſociis populi Romani haberentur, ſed eis, vt ſeruis vterentur. Multa de his Cælius lib. 33. c. 13. & in ſeq.

k *Sicut Picentes.*] Strabo lib. 5. in fi. Picentum, inquit, metropolis erat quondam Picentia, nũc verò per vicos vitam agunt, ab Romanis expulſi, propter initam cum Annibale ſocietatem. Quo quidem in tempore pro militari officio, vt viatoris publici, aut tabellarij operam explerẽt, aſſignati ſunt, quemadmodum & Lucani & Brutij eaſdem ob cauſas.

l *Caligati.*] De his ſæpe in noſtris legibus, vt in l. 2. in princ. ff. de iis, qui notantur infamia. vbi Vlpianus ita ſcribit, Quod ait Prætor, Qui ab exercitu dimiſſus erit: dimiſſum accipere debemus militem Caligatum: id eſt, vt inquit Accurſius, infimum & obſcurum. ſic Venuleius in l. de militibus. ff. de cuſtodia & exhibitione reorum,& in l. à Caligato 21. C. de nuptiis,& ibi gloſſa. Caligatus, ait, dicitur ille, qui habet ocreas ferreas. & §. quiſquis. authen. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. Suetonius in Auguſto, c. 25. Coronas vallares ac murales quàm parciſſime & ſine ambitione, ac ſæpe etiam Caligatis tribuit.

† *Præter quos legitimi euocati.*] Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 2. Æneid.

Fas mihi Graiorum ſacrata reſoluere iura.

Ne, inquit, incidat in ſacramenti pœnam. Sunt enim tria militiæ genera. Plerumque enim euocati dicuntur, & non ſunt milites, ſed pro milite. Salluſt. Neu quis miles, ſiue pro milite: item ipſe ab iis omneis euocatos & cẽturiones. Plerumque tumultuarij, hoc eſt, qui ad vnum militent bellum. Plerumque ſacramento rogati: quia poſt electionem in Rempublicam iurant: & hi ſunt, qui habent plenam militiam: nam quinque & viginti annis tenentur, ſubditque, Hæc tria genera ſacramenti tangere Virgilium, vt ibi declarat. Idem lib. 7. in eum locum,

Ipſe vocat pugnas, ſequitur tum cætera pubes.

Tria ſunt, ait, militiæ genera. Sacramentum, in quo vnuſquiſque miles iurat ſe non recedere, niſi præcepto Conſulis, poſt completa ſtipendia, id eſt, militiæ tempora. Coniuratio, quæ fit in tumultu, id eſt, Italico bello & Gallico: quando vicinum vrbis periculum, ſingulos iurare non patitur, vt inter Gabios fuit. Euocatio, quod genus non tangit, nam ad ſubitum bellum euocabatur: vnde etiam Conſul ſolebat dicere, Qui vult rempublicam ſaluam fore, me ſequatur. Et lib. 8. in princ. Apud maiores noſtros tria erant militiæ genera in bellis gerendis: nam aut legitima erat militia, aut coniuratio, aut euocatio. Legitima erat militia eorum, qui ſinguli iurabant pro republica ſe eſſe facturos, nec diſcedebant niſi completis ſtipendiis, id eſt, militiæ temporibus,& ſacramentum vocabatur. Aut certe ſi eſſet tumultus, id eſt, bellum Italicum, vel Gallicum, in quibus ex periculi vicinitate erat timor multus, quia ſingulos interrogare non vacabat: qui fuerat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium, & exinde proferens duo vexilla, vnum roſeum, quod pedites euocabat: & vnum cœruleũ, quod erat equitum. Nam cœruleus color eſt maris, a cuius Deo equum conſtat inuentum, dicebat, Qui rempublicam vult ſaluam eſſe, me ſequatur,& qui conueniſſent ſimul iurabant: & dicebatur iſta militia Coniuratio. Fiebat etiam euocatio: nam ad diuerſa loca diuerſi, propter cogendos mittebãtur exercitus. Euocatorum autẽ authores ſæpe mentionem faciunt Cæſar lib. 3. Commentariorum belli Ciuilis, Erat Craſtinus euocatus in exercitu Cæſaris. Et lib. 5. Cúmque Idem animaduerti cœptum eſſet, ſubito legati euocatique obſecrare Cæſarem, ne dubitaret ſignum dare. Cicero Epiſtolar. famil. lib. 5. epiſto. illius lib. 5. omnium 35. Itaque virum fortem, mihique in primis probatum Antonium præfectum euocatorum niſi ad te, cui, ſi tibi videretur, cohortes traderes. Suetonius in Auguſto, cap. 56. Affuit & clientibus ſicut ſcutario cuidam, euocato quondam ſuo, qui poſtulabatur iniuriarum. Et in Galba, c. 10. Delegit & equeſtris ordinis iuuenes, qui manente annulorum aureorum vſu, euocati appellarentur, excubiaſque circa cubiculum ſuum vice militum agerent. Et in Veſpaſiano, cap. 1. T. Flauius Petronius municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarum partium centurio, incertum ſponte, an euocatus profugit ex Pharſalica acie, domúmque ſe contulit. Et Velleius Paterculus lib. 2. Deciderat Caſſij caput, cùm euocatus aduenit, nuncians Brutum eſſe victorem. Tacitus lib. 17. ſcribit quoſdam dixiſſe Terentium euocatum occidiſſe Galbam.

m *Milites enim nominis Latini.*] Liuius 1. Dec. lib. 8.

denique & cultu Romano, [n] qui plerumque Gabino ritu toga circumcincta, ita vt lacinia reuocata hominem cingeret, militarunt. [o] *Tumultuarij.* Tumultuarij vero dicti, qui repentino aduentu hoſtium, quum in diſcrimine extremo res foret, per trepidationem & metum raptim militiæ adſcribebantur. [p] *Proletarij. Capite cenſi.* Etiam proletarios, & capite cenſos quandoque munera feciſſe, & reipub. operam nauaſſe comperimus. Erant enim hi tenuiſſimi, & modicarum facultatum, qui non vltra mille quingenta æris in cenſum referebant, domi ad prolem excitandam deſtinati, dimiſſa militia, & ſacramento ſoluti, qui temporibus reipub. difficilimis, quum vndique imperium fluctuaret, rebus abſciſſis, milites quandoque ſcripti ſunt. [q] Sicut quum poſt Cannenſem pugnā, ſeruitia, obæratos & mercenarios, ac capitalia auſos, militiæ ſacramento adigere populus coactus fuit, numero octo millium qui in exemplum iuſti milites militarūt, [r] *Volones.* quos volones dixere, quòd ſponte militiæ adſciti, libertatis ſtudio militiā meruiſſent. [s] Fuitque animaduerſum, in Romanis caſtris, niſi ingenuos & libertinos ſeruitute exemptos, militiam meruiſſe neminem, præterquam ſecundo Punico bello, quo Hannibal Pœnus Italiam omni clade belli peruaſtabat, quo populus Romanus extremo diſcrimine adactus, rem deſuetam vſurpauit, primumque ſeruitia ſacramēto adegit. [t] Poſtea ſociali bello ex libertinis duodecim cohortes bonā fidelémque operā reipub. na-

ANNOTATIONES.

n *Qui plerumque Gabino ritu.*] Idem Liuius vbi ſuprà, vbi de Decio Coſ.

o *Tumultuarij.*] Seruius locis citatis ſuprà in verbo, Præter quos legitimi euocati. Et huiuſmodi militum tumultuariorum meminit Cæſar lib. 4. belli Ciuilis, Mittit P. Sextium ad C. Pletorium Quæſtorem, vt legionem adduceret, quæ ex tumultuariis militibus in Ponto confecta erat. Hincque Liuius 1. Dec. lib. 5. & iterum lib. 8. & 4. Dec. lib. 1. & iterum lib. 5. poſt prin. Mens ea Senatus fuit, vt in Hiſpania tumultuarij milites legerentur. Et iterum, Itaque placere Senatui, ad eum exercitum, quem haberet, tumultuariorum militum ad 12. millia pedites, & quadringentos equites ſcribere eum, quibus oram maritimam prouinciæ, quà vergeret in Græciam, tueri poſſet. Hinc etiam tumultuarius exercitus Liuio 1. Decad. lib. 5. Quippe quibus velut tumultuario exercitu raptim ducto ægre ad vndecimum lapidem occurſum eſt. Et lib. 8. Tumultuarius vndique exercitus raptim conſcriptus conuenit. Et tumultuariæ cohortes eidem 4. Dec. lib. 10. cuius verba paulò pòſt adducemus. Et eoſdem vel milites, vel exercitus, vel cohortes, vel legiones tumultuarias, vel ſubitarias fuiſſe, ſatis conſtat ex multis ipſius Liuij locis. Nam 4. Decad. lib. 1. non longè à princ. Duabus legionibus ſubitariis tumultus eius cauſa ſcriptis, additíſque ad eas quatuor cohortibus de exercitu ſuo, C. Appium Præfectum ſociûm hac tumultuaria manu per Vmbriam, quam tribum Sappiniam vocant, agrum Boiorum inuadere iuſſit. Et 4. Dec. lib. 10. Permiſſum vt quà irent, protinus ſubitarios milites ſcriberent, ducerentque ſecum. Nam & ſtatim pòſt, Et Prætori Q. Petilio imperatum eſt, vt duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias ſcriberet. Et rurſum poſteà ſcribit, Senatum cenſuiſſe ſubitarios milites tumultus cauſa conſcriptos primo quoque tempore dimitti. Et 5. Decad. lib. 1. C. Claudius Proconſul, audita rebellione Ligurum, præter eas copias, quas ſecum Parmæ habebat, ſubitariis collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admouit. Et de his quoque ſubitariis militibus idem Liuius 1. Dec. lib. 3. Ad eum explendum Latini Hernicíque, & colonia Antium dare Quintio ſubitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iuſſi.

p *Etiam proletarios & capite cenſos.*] Hos eoſdem eſſe conſtat ex Feſto Pompeio lib. 14. Et vide Valerium Maximum lib. 2. c. 1. de Inſtitutis antiquis. & Gellium lib. 16. c. 10. cuius maxima ex parte ſunt ea, quæ hîc dicit Alexander. Et præterea Nonium Marcellum. D. Auguſt. Ciuitatis Dei, lib. 3. c. 17. cuius hæc verba ſunt, Tum verò tam multa bella vbique crebruerunt, vt inopia militum Proletarij illi, qui eo quòd proli gignendæ vacabant, ob egeſtatem militare non valentes, hoc nomen accepperant, militiæ conſcriberentur. Vide ibi interpretem. Paulum Oroſium lib. 4. cap. 1. vbi Proletarios dicit eos eſſe, qui in vrbe ſufficiendæ ſemper prolis cauſa vacabant: eos tamen in bello Tarentino militiæ fuiſſe adſcriptos vrgente vltima neceſſitate.

q *Sicut cum poſt Cannenſem pugnam.*] Liuius 3. Dec. lib. 2. in duobus locis. Valerius Maximus & Seruius quo loco ſtatim citabimus ibi, Fuitq; animaduerſum. Macrobius Saturnal. lib. 1. c. 11. Ante id tamē tempus ij, qui ad militiam non adigebantur, vrgente neceſſitate coacti ſunt militare apud Liuium 1. Decad. lib. 7. Et cum (quòd per magnos tumultus fieri ſolitum erat) iuſtitio indicto delectus ſine vacationibus habitus eſſet. Et lib. 8. Mamercus, cui Gallicum bellum euenerat, ſcribere exercitum ſine vlla vacationis venia: quin opificum quoque vulgus, & ſellularij, minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur.

r *Quos volones dixere.*] Liuius 3. Decad. lib. 3. de T. Sempronio Conſ. ibi, quia ocioſa ſtatiua erant, crebrò decurrere milites cogebat, vt tyrones (ea maxima pars volonum erat) aſſueſcerent ſigna ſequi, & in acie agnoſcere ordines ſuos. Et lib. 4. Legiones magna ex parte volonum habebat, qui iam alterum annum libertatē tacite mereri, quàm poſtulare palam maluerant. Et paulò pòſt, Tunc quod ad volones attineret, omnes ait malle laudatos à ſe, dignos indignoſque, quàm quenquam eo die caſtigatum eſſe: quod bonum, fauſtum, felixque reipublicæ ipſiſque eſſet, omnes eos liberos eſſe iubere. Feſtus Pompeius lib. 9. Macrobius dicto lib. 1. Satur. c. 10.

s *Fuitq; animaduerſum.*] Ex Valer. Maximo lib. 7. cap. 6. poſt princ. de Senatu populóque Rom. cuius hæc verba ſunt, Nam aliquot aduerſis prœliis Secundo Punico bello exhauſta militari iuuentute Romana, Senatus, authore Tiberio Graccho Cos. cenſuit, vt publicè ſerui aduerſus propulſandorum hoſtium impetum emerentur: eáque de re per Tribunos plebis apud populum lata rogatione, tres creati ſunt viri, qui quatuor & viginti millia ſeruorum comparauerunt: adactóſque iureiurando ſtrenuam ſe fortémque operam daturos, quoad Pœni eſſent in Italia, datis armis in caſtra miſerunt. Et non multò pòſt de Ciuitate Rom. Cannenſis autem clades adeo vrbem noſtram vehementer concuſſit, vt opera M. Iunij Dictaturam reipubl. adminiſtrantis, ſpolia hoſtium affixa templis deorum numini conſecrata, inſtrumenta militiæ conuellerentur: ac prætextati pueri arma induerent, addicatorum etiam & capitali crimine damnatorum ſex millia conſcriberentur. De qua re quoque & tu vide Liuium 3. Dec. lib. 2. 3. & 4. in Oratione L. Valerij, & Seruium lib. 9. Æneidos Virgilij in eú locum,

—Vetuiq; ad Troiam miſerit armis.

Vbi ita ſcribit, Seruos ſane nunquam militaſſe conſtat, niſi ſeruitute depoſita, excepto Hannibalis tempore, cum poſt Cannenſe prælium in tanta neceſſitate fuit vrbs Roma, vt ne liberandorum quidem ſeruorum daretur facultas. Vide etiam Macrobium d. lib. 1. Satur. c. 11.

t *Poſtea ſociali bello.*] Macrobius vbi ſuprà. Sed & M. Cato, qui Vticæ præerat, delectus quotidie libertinorum Afrorum, ſeruorum denique & cuiuſque modi generis hominum, qui modò per ætatem arma ferre poterant, habere, atque ſub manū Scipioni in caſtra ſubmittere non intermittit, vt tradit Hirtius in bello Africano lib. 5. Et Pompeius

quoque

uarunt. [u] Mox Iulius Cæſar ex magna parte perdomitis hoſtibus, quum ob bellorum cladés in locum decedentium nullos ſufficere valeret, commodatos militiæ adſcripſit. [x] Auguſtus quoque Octauius bello Illyrico & Germanico cohortes libertorum legit, quos voluntarios appellauit, illoſque cum ingenuis commiſceri, aut eodem vti armorum genere vetuit. [y] Hos quoque Romæ incendiorum cauſa, & ſi grauior tumultus orietur, inſtructos paratóſque habuit. Ipſe enim ſeruos, qui ciuilibus bellis, ſtipendia fecerant, confectis bellis, dominis reſtituit. Lapſis inde temporibus, [z] Antoninus Cæſar voluntarios, quos obſequentes latrones vocauit, & gladiatores contra hoſtes præpotentes militiæ armauit. [a] Cleomenes quoque dux Lacedæmoniorum, ſeruitia ad nouem millia libertate donaſſe, & militiæ adſcripſiſſe fertur, quum bellis attriti milite indigerent. [b] Sed tamen capite cenſos propter inopiam & modicam rem familiarem, diu ſacramento adſcribere non licuit: [c] donec C. Marius capite cenſos militiæ muneribus fungi, & militare coegit, qui in exemplum iuſti militis militarunt. [d] Poſtremò cauſarij dicti, quibus cauſæ ne mererent, legitimæ ſuppetebant: [e] ſicut beneficiarij, qui perfuncti militia, & data miſſione, poſt nauatam inſigniter operam, muneris vacatione donati, & militia miſſi fuere: tametſi beneficiarios, quòd beneficio tribunorum ad militiam euecti erant, [f] nonnulli dictos credant. [g] Tria enim fuere miſſionum genera, quibus milites exautorabantur: Honeſta, quum emeritis ſtipendiis, & functis commodis miſſionum, vacationis munere donantur, quo tempore ſcuta, gladios & arma [h] dicabant Laribus, [i] ſicut gladiatores Herculi, quod diis iuuantibus perfuncti militia, rudem accepiſſent: [k] quod miſſionis tempus, militi quinquagenario erat definitum. [l] Alij, niſi decennio ſtipendia meruiſſent, miſſionem petere neminem putarunt poſſe. More tamen Romano, militare ſacramentum in vndecimum diffundebatur annum: quo exacto, militia perfunctis miſſio dabatur. [m] Deinde,

Voluntarij. *Cauſarij.* *Beneficiarij.* *Tria miſſionum genera.*

ANNOTATIONES.

quoque copias vndique omnes ex nouis delectibus ad ſe cogi iuſſit: ſeruos paſtores aduerſus Cæſarem armauit, atque his equos attribuit: ex his circiter trecentos equites confecit, vt tradit ipſe Cæſar lib. 1. belli Ciuilis.

u *Mox Iulius Cæſar.*] Macrobius item vbi ſuprà.

x *Auguſtus quoque.*] Macrobius ibi, & Suetonius in vita illius, c. 25. ſic ſcribit, Libertino milite præterquam Romæ incendiorum cauſa, & ſi tumultus in grauiore annona metueretur, bis vſus eſt: ſemel ad præſidium coloniarum Illyricum contingentium: iterum ad tutelam ripæ Rheni fluminis: eóſque ſeruos adhuc viris, fœminiſque periculoſioribus indictos, ac ſine mora manumiſſos, ſub priore vexillo habuit, neque aut commiſtos cum ingenuis, aut eodem modo armatos.

y *Hos quoque Romæ incendiorum cauſa.*] Suetonius ibi.

z *Antoninus Cæſar.*] Scilicet Philoſophus, ex Capitolino in vita illius. Sed hic nonnihil errat Alexander, neque enim hi latrones vocati ſunt, ſed Voluntarij: ſed alij ita appellati ſunt: nam verba illius hæc ſunt, Seruos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam parauit, quos Obſequentes appellauit. Latrones etiam Dalmatiæ, atque Dardaniæ milites fecit. Armauit & Diocmitas: emit & Germanorum auxilia contra Germanos.

a *Cleomenes.*] Macrobius d. lib. 1. Saturn. c. 11. Sed & (quod addes ſuperioribus) Thebani ab Alexandro Magno obſeſſi, ſeruos libertate donatos in valli propugnatione hoſtibus oppoſuerunt, apud Diodorum Siculum lib. 17. c. 1.

b *Sed tamen capite cenſos.*] Hoc probat exemplo ſeq.

c *Donec C. Marius.*] Salluſtius in Iugurtha, Marius, inquit, intereà milites ſcribere, non, more maiorum, ex claſſibus, ſed vti cuiuſque libido erat, capite cẽtos pleroſque. Id factũ alij inopia bonorum, alij per ambitionem Conſulis memorabant. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. de Inſtitutis antiquis. Plutarchus in vita Marij. Gellius lib. 16. c. 10.

d *Poſtremò cauſarij.*] De quibus Liuius 1. Decad. lib. 7. Tertius, inquit, exercitus ex cauſariis ſenioribúſque à T. Quintio conſcribebatur, qui vrbi mœnibúſque præſidio ſit. Spartianus in Hadriano, Profectus in Gallias omnes Cauſarios liberalitatibus ſubleuauit. Et hinc Cauſaria miſſio dicta eſt, de qua poſteà dicetur.

e *Sicut beneficiarij.*] Feſtus lib. 2. Et de his Cæſar lib. 3. belli Gallici, Euocatorum, ait, circiter duo millia, quæ ex beneficiariis ſuperiorum exercituum ad eum conuenerant. Aliter accepiſſe videtur ipſe Cæſar eiuſdem operis belli Ciuilis, lib. 2. De beneficiariis ſuprà diximus hoc cap. vbi de Petreio.

f *Nonnulli.*] Scilicet Vegetius Rei militaris, lib. 2. c. 7.

g *Tria enim fuere miſſionum genera.*] Hæc ſunt ex Vlpiano in l. 2. §. ignominiæ. ff. de iis, qui notantur infamia. Cuius hæc verba ſunt, Ignominiæ cauſa, hoc ideo adiectum eſt, quoniam multa genera ſunt miſſionum. Eſt honeſta, quæ emeritis ſtipendiis, vel antè ab Imperatore indulgetur. Eſt cauſaria, quæ propter valetudinem laboribus militię ſoluit. Eſt ignominioſa. Ignominioſa autẽ miſſio toties eſt, quoties is, qui mittit, addit nominatim, ignominiæ cauſa ſe mittere: ſẽper enim debet addere cur miles mittatur. Et Martianus Iuriſconſultus in l. milites agrum. §. miſſionũ. ff. de re milit. Miſſionum, inquit, generales cauſæ ſunt tres: Honeſta, Cauſaria, Ignominioſa. Honeſta eſt, quæ tempore militiæ impleto datur. Cauſaria, cùm quis vitio animi, vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur. Ignominioſa cauſa eſt, cùm quis propter delictum ſacramento ſoluitur: & is, qui ignominia miſſus eſt, neque Romæ, neque in ſacro comitatu agere poteſt. Et ſi ſine ignominiæ mentione miſſi ſunt, nihilominus ignominia miſſi intelliguntur.

h *Dicabant laribus.*] Ouidius lib. 4. Triſtium, elegia 7.

Miles vt emeritis non eſt ſatis vtilis armis,
Ponit ad antiquos, quæ tulit arma, lares,
Sic igitur tarda vires adimente ſenecta,
Me quoque donari iam rude tempus erat.

i *Sicut gladiatores Herculi.*] Horatius Epiſtolarum lib. 1. epiſtola 1. ad Mecœnatem,

—Veianius armis
Herculis ad poſtem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extrema toties exoret arena.

Vbi vide Porphyrionem & Acronem interpretes.

k *Quod miſſionis tempus.*] Iam diximus ſuprà lib. 2. c. 20.

l *Alij niſi decennio.*] Plutarchus in vita Caij Gracchi. Sed et vide Polybium in libello de Romana caſtrametatione, qui portio eſt libri 6. eiuſdem in princ.

m *Deinde, vt decimumſextum.*] Hæc vſque ad verſicu. Prætorianæ cohortes, ſunt Cornelij Taciti lib. 1. Igitur volutatis inter ſe rationibus, placitum, vt epiſtolæ nomine principis ſcriberentur, miſſionem dari vicena ſtipẽdia meritis, exauctorari qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub vexillo, ceterorum immunes, niſi propulſandi hoſtis: legata, quæ petiuerant, exolui duplicarique. Iterúmque ad finem eius libri, Centeſimam rerum venalium poſt bella ciuilia inſtitutam, deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo ſubſidio niti, ſimul imparem oneri rempublicam, niſi viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur. Ita proximæ ſeditionis malè conſulta, quibus ſexdecim ſtipendiorum

vt decimuſſextus annus ſtipendij finem faceret, Tiberio imperante cautum fuit, qui etiam militię tempus ad vigeſimum annum propagauit, cauitque vt niſi poſt vigeſimum annum, miſſio militi non daretur: prætorianæ vero cohortes, niſi annis ſedecim militaſſent, ad penates & domeſticos Lares non remittebantur. Apud Aſſyrios autem Ninus Semiramis filius, annis ſingulis copias ſacramento ſolutas domum remiſit. Rurſus nouos milites, militiæ ſacramento, nullo præſtituto tempore, adegit: quos tamen vltra annum militiæ nūquam adſcripſit. [n] Cauſaria verò miſſio dicitur, quum ſenecta aut valetudine aduerſa, vitióve corporis, domos vellent aut res muiſere ſuas, vel viribus parum validi, minus idonei muneribus eſſent. Ignominioſa, quæ & probroſa dicitur, quum miliți ob delictum & graue crimen, quibus reus agitur, vt quia transfuga, deſertor, aut fugitiuus arguitur, vel timide & diffidenter cum hoſte congreditur, ignominia notatus, & militia exauctoratus fuit: [o] in qua re licet animaduertere, quod ſi tribunus militem exauctorauit, hoc eſt, inſignia militaria illi ademit, infamia quoque affeciſſe videbatur. [p] Poſt aliquot vero tempeſtates noui milites nominibus varijs a Cæſaribus, penes quos fuit ius arbitriumque rerum omnium, militiæ adigi cœpere, [q] nam præter gregarios, qui viliſſimi inter milites ſunt, fuere [r] legionarij, [s] alarij atque [t] manipulares, qui quidem in legionibus, alis, vel manipulis militabant: [u] ex quibus Nero Auguſtanos, & [x] diuus Claudius Daciſianos milites legit. [y] Probus verò Decimanos, [z] Alexander Seuerus Oſtentionales, [a] Tiberius Vigeſimanos,

Cauſaria miſſio. *Ignominioſa.* *Militia exauctorati.* *Militum varia nomina.* *Gregarij.* *Legionarij.* *Alarij.* *Manipularij.*

ANNOTATIONES.

finem expreſſerant, abolita in poſterum. Vide Iuſtinianum in l.1.C de excuſationibus veteranorum. Et l.vlum.lib.10. C.de his, qui non impletis ſtipendiis ſacramēto ſoluti ſunt, vbi ita ſcribitur, Veteranorum ita demum onerum & munerum perſonalium vacatio iure conceditur, ſi poſt viceſimum annum militiæ, quam in legione vel vexillatione militauerunt, honeſtam, vel cauſariam miſſionem conſecuti eſſe oſtendantur.

n *Cauſaria verò miſſio.*] De tribus miſſionum generibus nempe honeſta, cauſaria & legitima, diximus ex Vlpiano & Martiano in verbo, Tria enim fuere miſſionum genera.

o *In qua re.*] In d.l.2.§.cauſaria, verſicul. ſed & ſi cum, de his, qui not.inf.

p *Poſt aliquot verò tempeſtates.*] Id probatur ex ſequentibus.

q *Nam præter gregarios.*] De quibus Cicero in Orat. pro Plancio. Salluſtius in Iugurtha, Liuius 3 Decad.lib.8. Columella lib.6.in præfatione. Corn. Tacitus lib.1.& 14. non ſemel. Suetonius in Auguſto, c.14.

r *Legionarij.*] De quibus Cæſar libr. belli Ciuilis 1.& iterum 3.& 5. belli Gallici. Aſinius Pollio inter Epiſtolas familiares Ciceronis, epiſtola 32. Tacitus lib.12.& 18. & alibi ſæpe. Hirtius in bello Hiſpanienſi, Alexādrino, & iterum Africano. Hincque etiam cohortes legionariæ apud Cæſarem lib.1.belli Ciuilis, & Liuium 4.Dec.lib.4.

s *Alarij.*] De quibus Cæſar belli Gallici, lib.1. Ciuilis lib. 2. Cicer. Epiſtolar. famil.lib.2.epiſto. ad Cælium 16. Hincque cohortes Alariæ ipſi Cæſari libr. 1. iterúmque 2. belli Ciuilis. Liuio 1.Decad.lib.10. Et equites Alarij Liuio 4.Decad.lib.2.& 10. Tacito lib.12. Hincque alæ dicuntur, quòd circum legiones dextra ſiniſtráque, tanquam alæ in auium corporibus, locabantur, vt dicit Gellius lib.16.c.14. Quod & Seruius ſcribit in lib.4.in eum locum,

Dum trepidant alæ, ſaltusq́ indagine cingunt.

Et lib.11.

——Et virginis ala Camillæ.

Alæ, inquit, equites dicuntur, quòd alarum vice pedites, ſiue pedeſtrem exercitum tegunt, nam & alam equitum vocat Liuius 3.Decad.lib.6. Pluſque aliquanto damni hæc ala equitum amiſſa Hannibali, quam Salapia fuit. Et ala legionum Ciceroni lib.2.Offic.& ad Atticū lib.11. epiſtola eius libri 10.omnium 216. Accedit Hiſpania, & alienata ala legionum: nec vis eadem, nec voluntaria.

t *Manipulares.*] Plauto in Moſtellaria actus 1. ſcena 3. in fin.

Conueniunt maniplares eccos, prædam participes petunt.

Vbi per ſyncopen Maniplares metri gratia. Et rurſum eiuſdem fabulæ act.1.ſce.1.poſt princ.

Poſtquam ex obſidione in tutum eduxi maniplares meos.

Et in Milite glorioſo act.3.ſce.2.poſt princ.

Si centuriati bene ſunt manipulares mei.

Cæſar belli Gallici, lib.7. & belli Ciuilis, lib.2. Cicero ad Atticum lib.9.epiſtola eius lib.12 omnium 178 poſt princ. Ameus mihi ſimile videor à principio: & me vna hæc res torquet, quòd non omnibus in rebus labentem, vel potius ruentem Pompeium, tanquam vnus manipularis, ſequutus ſim. Ouidius Faſtorum,

Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos,
Vnde maniplaris nomina miles habet.

Seruius lib.11.Æneidos, in eum locum,

Deſertiq́ ducis, deſolatiq́ manipli.

Signiferi, inquit, deſerti, quod eſt nimij diſcriminis: namque hoc vbique dux præcipit, vt frequenter circa ſe ſint milites, ſicut in Salluſtio legimus. Manipli autem dicti ſunt ſigniferi: quia ſub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus haſtis fœni manipulos alligabat, & hos pro ſignis gerebat, vnde hoc nomen remanſit, hactenus Seruius. Vide quę dicta ſunt ſuprà lib.4.c.2.

u *Ex quibus Nero Auguſtanos.*] Corn. Tacitus lib.14. Neronis geſta ſcribens, Tuncque primùm conſcripti ſunt equites Romani, cognomento Auguſtanorum, ætate ac robore conſpicui, & pars ingenio procaces alij in ſpe potentiæ.

x *Et Diuus Claudius Daciſianos.*] Scilicet, ſecundus, qui poſt Gallienum, Valeriani filiu, imperauit, ex Trebellio Pollione in vita illius, Quæſo igitur, inquit, mi Venuſte, ſi mihi fidem exhibes, vt eum facias à Grato & Herenniano placari, neſcientibus hoc militibus Daciſianis, qui iam ſęuiunt, ne grauiter ferant.

y *Probus verò Decimanos.*] Flauius Voſpicus in vita ipſius Probi. Et horum meminit Hirtius lib.5. qui de bello Africo eſt, Non agnoſco ſigna Decimanorum. Cornelius Tacitus lib.13. & 21. & Pomponius Mela lib.2. c.5. vbi horum coloniam fuiſſe Martium Narbonem tradit. At idem Hirtius lib.6.qui de bello Hiſpanienſi eſt, Decumanos vocat, Hic Decumani ſuum locum cornu dextrum tenebant. vel Suetonius in Cæſare, c.70. in princ. Quanquam & Decumani alios quoque ſignificant: ſcilicet Publicanorum Principes, qui quæſtus ſui cauſa decimas redimunt, vt ſcribit Aſconius Pædianus in 1.in Verrem act. De quibus ipſe Cicero in 4.& 5.act.

z *Alexander Seuerus Oſtenſionales.*] Ælius Lampridius in vita ipſius Alexandri, Milites, inquit, quos Oſtenſionales vocant, non pretioſis, ſed ſpecioſis clariſque veſtibus ornabat: nec multum inſignibus, aut ad apparatum regium, auri & ſerici deputabat, dicens, Imperium in virtute eſſe, non in decore.

a *Tiberius Vigeſimanos.*] Corn. Tacitus lib.1. de Tiberio loquens, non vigeſimanos ſcribit, ſed vigeſimanos, ſic enim ait, Turbabanturque denſis Germanorum catervis leues cohortes, cùm Cæſar aduectus ad Vigeſimanos voce magna, Hoc illud tēpus obliterādæ ſeditionis, clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. Et non poſt eos intereectus.

& alij [b] Primanos, [c] Secundanos, [d] Quartanos, [e] Quartadecimanos, [f] Vndeuigeſimanos, [g] Duodeuigeſimanos à legionum numero, magnæ & expertæ virtutis. Apud Spartanos Neodomadæ omnium habentur fortiſſimi, quos [h] Perſæ gardates dicunt. [i] Antoninus Cæſar lectos milites, Pitamitem & Laconicam centuriam appellauit. [k] Ægyptij [l] & Æthiopes, calaſiries & hermothybies: Antiochus alam mille equitum, Gencam: [m] Dion verò Dionianos. [n] Illud tamen ad memoriam inſigne eſt, milites Romani nominis à condita vrbe ad tribunos militares, & captam à Gallis vrbem, per annos ferè trecentos quinquaginta ſuo ſumptu & impenſa meruiſſe, ac ſtipendia feciſſe: parte enim anni ſub pellibus militabant: parte verò, liberis, vxori & penatibus, ſibique ac familiæ, agrum colendo, & rei ruſticæ nauando operam, neceſſaria parabant. Quo autem tempore Veij diutina obſidione & inteſtino malo obſeſſi fuere, quum hyemare oporteret in caſtris, Romani vtili & neceſſario exemplo docti, militibus ſtipendium de publico ſtatuêre, tunc primùm collata ſtipe, æra militibus conſtituta ſunt. Et deinceps reliqua militia, ſumptu & ære publico meruere. Nonnulli Anxure capto ſub tribunis militaribus, patres ſtipendium annuum militibus decreuiſſe memorãt: [o] quod quidem denis aſſibus in dies ſingulos taxabatur. [p] Poſteà Tiberio regnante, ſinguli denarij diurni dati, prætorianis verò bini. Scipio Aphricanus inſtituit, vt prætorianis ſeſquiplex ſtipendium daretur, hoc eſt, integrum & dimidiatum. [q] Domitianus, quartum ſtipendium aureos ternos, militi tradidiſſe fertur. [r] Apud Germanos epulæ & largi conuictus militi pro ſtipendio fuere. Cyrus ternos obolos ſingulis nautis ſtipendium dedit, quibus Lyſander vnum adijci procurauit. [s] Ægyptij calaſiriis & hermothybiis, quos præcipuos habebant milites, præter prædia dabant panis toſti pondera definita, & carnis bubulæ minas ſingulis: vini verò ſextarios quaternos. [t] Mercenario milite populus Romanus perraró adiutus fuit: ſolum enim Punico bello Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho conſulibus, ope externa adiutus bella geſſit, [u] & in Hiſpania Celtiberi ſtipendiarij militis auxilio fultus, legiones duxit, [x] quos latrones, quod mercede militarẽt, quaſi ſeruientes, nuncupauit antiquitas, qui plerumque circa imperatoris latera excubabant

Neodomadæ.
Gardates lecti milites.
Calaſiries.
Hermothybies.
Genca.
Dioniani.
Ro. initio milites ſtipẽdiis militabant.
Calaſiries.
Hermothyb.
Milites mercenarij.
Liuius libr. 4. Decad. 3.

ANNOTATIONES.

interiectis, Deliguntur legiones quinta dextro lateri, vndeuigeſima in læuum, Primani ducendum ad agmen, Vicesimanus aduerſum ſequuturos.

b *Alij Primanos.*] Idem Tacitus vbi ſuprà proximè, & lib. 17.18.19. & 20. & ſæpe alibi.

c *Secundanos.*] Idem Cor. lib. 21. & Liuius 4. Dec. lib. 1. poſt princ. & lib. 4. in duobus locis, vbi clarè declarat hos dici milites ſecundę legionis. Hos autem fuiſſe ex oppido Arauſione Galliæ Narbonenſis, tradunt Pomponius Mela lib. 2. cap. 5. & Plinius lib. 3. c. 4. Hos autem Hirtius in bello Alexandrino Secundarios vocat, niſi ibi mendum ſit. Adde & tu Tertianos ex Cornel. Tacito lib. 12. & 19. non ſemel. & lib. 21. in princ.

d *Quartanos.*] Idem Tacitus lib. 20. & Iulius Capitolinus in Claudio. Et adde Quintanos apud eundem Tacitum lib. 1.17.18. & 20. Sextanos apud Pomponium Melam lib. 2. c. 5. & Plinium lib. 3. c. 4. vbi hos dicunt fuiſſe ex Arelate. Septimanos ex ipſo Tacito lib. 19. non ſemel, & Pomponio Mela eodem illo loco, vbi eos Septumanos appellat, eóſque fuiſſe ex Bliterra Narbonenſis Galliæ: vti etiam Plinius vbi ſuprà. Et Vndecimanos ex eod. Tacito lib. 2. Et Tertiadecimanos ex ipſo Tacito d. lib. 2.

e *Quartadecimanos.*] Cornelius Tacitus d. lib. 1. & lib. 4.15. & 18. ſæpe: vbi aliquando eos Quartadecumanos vocat. & lib. 19.20. & 21. Adde Quintadecimanos apud eundem lib. 2. & 20. Et Sextadecimanos apud eundem lib. 19. non ſemel.

f *Vndeuigeſimanos.*] Idem Tacitus lib. 1. non ſemel, & lib. 20. & Hirtius in bello Alexandrino.

g *Duodeuigeſimanos.*] Idem Tacitus lib. 19. & 20. Adde & Vnaetuigeſimanos apud eundem lib. 18. Et Duo & vigeſimanos ex eod. lib. 21. in princ.

h *Quos Perſæ Gardates dicunt.*] Probus Æmylius in vita Datamis.

i *Antoninus Cæſar.*] Scilicet Baſſianus Caracalla, ex Herodiano lib. 4. cuius hæc ſunt in vita ipſius Baſſiani. Sed hic legendum non Pitamitem, ſed Pitaniticam. Nam, vt ille dicit, ita hanc centuriam appellauit, quòd eam à Spartanis iuuenibus confecit.

k *Ægyptij.*] Herodotus lib. 2. paulò ante finem, & lib. 9.

l *Et Æthiopes.*] Herodotus d. lib. 9.

m *Dion.*] Ita milites Dionis vocabat Soſſis quiſpiam apud Plutarchum in vita ipſius Dionis, qui & ipſe poſteà ſic eos appellat.

n *Illud tamen ad memoriam.*] Hæc omnia vſque ad verſicu. Quod quidem, ſunt maiori ex parte Liuij 1. Dec. lib. 4. non longè à fi. & iterum lib. 5. tum paulò poſt princ. tum ſtatim poſteà in Oratione Appij Claudij.

o *Quod quidem denis aſſibus.*] Et hæc ſunt Taciti lib. 1.

p *Poſteà Tiberio regnante.*] Idem Tacitus eodem lib. 1.

q *Domitianus.*] Suetonius in vita illius, c. 7. in fine.

r *Apud Germanos.*] Cornelius Tacitus libr. de Moribus Germanorum.

s *Ægyptij.*] Herodotus lib. 2. paulò ante fi. & lib. 9. de hoc etiam dictum eſt ſuprà in verbo, Ægyptij.

t *Mercenario milite.*] Hæc vſque ad verſicu. Et in Hiſpania. ſunt Liuij 3. Dec. lib. 4. in fi.

u *Et in Hiſpania.*] Et hæc ſunt ipſius Liuij eiuſdem 3. Decad. libro 5. non ſemel, & Plutarchi in vita Catonis Cenſorij.

x *Quos latrones.*] Feſtus Pompeius lib. 10. Latrones, inquit, eos antiqui dicebant, qui conducti militabant, quaſi λατρεύοντες, id eſt, ſeruientes: nam λατρεία eſt ſeruitus. Alibi autem, ſcilicet lib. 17. Stipatores corporis cuſtodes, quos antiqui latrones vocabant: ſtipati enim ferro circundant corpora Regum. Seruius libro 12. Æneidos ad principium, λατρεύειν, inquit, dicimus obſequi & ſeruire mercede. Vnde latrones vocantur conducti milites. Moris autem erat, vt hos Imperator & circa ſe haberet, & primos mitteret ad omne diſcrimen. At Varro ante hos lib. 3. aut aliorũ computatione 6. Latrones dicti à latere, qui circum latera erant Regi, atque ad latera habebant ferrum: quos poſtea a ſtipatione Stipatores appellarunt, & qui conducebantur. Ea enim merces dicitur Græcè λάτρον, ab eo veteres poëtæ nonnunquam milites appellant latrones, quòd item vti milites cum ferro, aut quòd latent ad inſidias faciendas. Atque ita ex veteribus poëtis vſus eſt Plautus in Milite glorioſo actu 1. ſcena 1. ad fi.

Videtur: tempus eſt, vt eamus ad forum,
Vt in tabellis, quas conſignaui hic heri,
Latronibus ego dinumerem ſtipendium.
Nam Rex Seleucus me opere orauit maxumo,
Vt ſibi latrones cogerem & conſcriberem.

Et de his quoque Heſichius.

Galli. Geſſatæ. Cares. Pruſias. Parthi. Britanni. Scythæ. Cij. Syracuſani. Armorum militarium atque ornatuum apud varias gentes diuerſitas. Vaſcones. Ætoli. Pelaſgi. Albani. Iberi. Sacæ. Perſæ. Luſitani. Paphlagones. Spartani. Salentini. Gallogræci. Cares. Parthi.

[y] Galli geſſatas vocant milites mercenarios. [z] Inter cæteros Cares mercede militaſſe,& auxilia conduxiſſe traduntur, ideo viliores habiti. [a] Fertur tamen Pruſias conductis in Thracia mercenariis militibus,ita Byzantios obſediſſe, vt extra mœnia progredi nequirent. [b] Parthi nec mercenarios, nec ordinarios habent exercitus, quibus nec certa imperia, nec duces erant. Sed poſtquam iuſſu regis ad bellum educti fuerant,confectis bellis,ad propria dilapſi,nullam mercedem ſtipendiorum perferunt, niſi prædam.Britanni non ære ſignato militant,ſed aurum,argentum, & alia metalla precium victoriæ ferunt. [c] Scythis, niſi capite hoſtis oblato, miles prædæ particeps fieri nequit. Cij autem quum ſeruis mercenariis pro milite vterentur,bello ſubacti,ſeruis propriis vincti traditi,& in exilium acti ſunt,ſicut Syracuſis aliquando poſſeſſores a clientibus exacti fuere.[d] Fertur verò Cato ſenior cum Celtiberorum manu ducentis talentis,& nimis magno ſtipendio cõduxiſſet,& ob id increpitus ab amicis foret,quod ſummam nunquam exoluere valeret,reſpondiſſe:ſi vicerimus,ex hoſtili præda illis ſatisfiet.ſi victi forſan erimus,non habebunt vnde petant.Fuit præterea memoriæ literis proditum,apud tot diſſonas gentes,linguis moribuſque differentes, varia etiam armorum ſpecie & diſſimili ornatu milites in aciem prodire,& cum hoſtibus congredi conſueſſe,quem ſibi quiſque proprium & peculiarem fecit.[e] Etenim Vaſcones tecto capite aut cum galea pugnare nefas habent.[f] Ætoli & Pelaſgi dextro pede nudo dimicant, & ſiniſtro crure veſtito armis.[g] Albani & Iberi ferarum tergore caput amicti. [h] Sacæ Scythica gens,criſtatis galeis in acutum deſinentibus. [i] Lacones pileati. [k] Perſæ turrito pileo, [l] Luſitani criſtata galea & neruata caſſide,aut mitratis frontibus,& iaculo hamato,[m] Paphlagones haſta, [n] Spartani breui pugione præliantur.Salentini exerto humero. [o] Gallogræci nullo veſtitu calceatúque amicti, quippe qui nunquam niſi in pugna nudentur. [p] Baleares diſcincti. [q] Cares funda. [r] Perſæ, [s] Parthi,

ANNOTATIONES.

y *Galli.*] Plutarchus in Marcello. Seruius autem enarrans eum locum lib 8.Æneid.Virgil.

—Duo quiſque Alpina coruſcant
Geſa manu.—

Haſtas,inquit, viriles. Nam etiam viros fortes Galli Geſos vocant.& vide ſuprà in verbo,Sicut Geſſa Gallorum.

z *Inter cæteros Cares.*] Pomponius Mela lib.1.cap.16.Cares gens vſque eò quondam armorum pugnæque amans, vt aliena etiam bella mercede agerent. Strabo libr. 14. tradit hos tota quondam errâſſe Grecia,paſſimque ſtipendiis meruiſſe.Suidas ſcribit hos primos mortalium mercede militaſſe. Sed & adde Athenienſes & Theſſalos aliquãdo quoque mercede militaſſe,vt videre licet apud Plutarchum in Apophthegmatis Alexandri.Et in vniuerſum Græcos,apud eundem in Timoleone:vbi dicit eos ita militaſſe ſub Carthaginenſibus.& Q.Curtium lib.3.& 5.vbi priore loco dicit eos ſub Dario,& poſteriore ſub Alexandro militaſſe. Et Gallos apud Iuſtinum lib.25.& Celtas,qui & ipſi ex Gallis ſunt,apud Appianum in Libyco. Mardos & Iberos ex Plutarcho in Lucullo. Cæterùm Arrianus geſtorum Alexandri,lib.2.tradit ab ipſo Alexandro mercenarios milites primos in acie fuiſſe collocatos.

a *Fertur tamen Pruſias.*] Et Perſeus Macedonum Rex, ex Plutarcho in Paulo Æmylio.

b *Parthi.*] Iidem autem exercitum non,vt alij liberorum, ſed maiorem partem ſeruorum habent, ita vt Antonio illic bellum referenti cum 50.millia equitum occurrerent, ſoli 400.liberi fuerunt,vt ſcribit Iuſtinus lib.41.

c *Scythis.*] Herodotus lib. 4. Nam capite allato, fit prædæ quicunque ceperit,particeps,alioqui expers.

d *Fertur autem Cato ſenior.*] Plutarchus in vita illius.

e *Etenim Vaſcones.*] Sed & Perſæ quoque nudo capite præliabantur,vt tradit Xenophon in Cyro minore lib.1.quamuis Herodotus circa capita pilea,quas vocant tiaras, impenetrabilia geſtare teſtetur lib.7.

f *Ætoli & Pelaſgi.*] De vtriſque Macrobius lib.5. Satur.c. 18.At Hernici contrà pugnabant nudo pede ſiniſtro,altero armato:vt videre licet apud Virgilium lib.7.Æneid.

—Veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis,crudus tegit altera pero.

Et ad hunc morem reſpiciens Iuuenalis ſaty.6.

— Cruráque ſiniſtra
Dimidium tegmen.

Ea autem de Ætolis eſt ex Euripide loco à Macrobio citato:quem tamen Ariſtoteles in lib.2.de Poetis in hoc reprehendit,quòd Ætoli non ſiniſtrum pedem nudum,ſed dextrum:ac Virgilium ſequi maluiſſe Ariſtotelem.

g *Albani & Iberi.*] De his duobus Strabo ſic ait libr. 11. Clypeos & thoracas habent,item ferinas galeas, quemadmodum Iberes ex Albana regione. De his etiam Plutar.in Pompeio,ſed paulò aliter.

h *Sacæ.*] Herodotus lib.7.

i *Lacones pileati.*] Feſtus Pompeius lib.14. Pilea Caſtori & Polluci dederunt antiqui,quia Lacones fuerant,quibus pileatis pugnare mos eſt.

k *Perſæ.*] Strabo lib.15.non procul à fine.

l *Luſitani.*] Idem lib.3.

m *Paphlagones.*] Maximus Tyrius ſermone 5.poſt princ.

n *Spartani.*] Plutarchus in Licurgo.

o *Gallogræci.*] Liuius 4.Dec.lib.8.

p *Baleares diſcincti.*] Strabo lib.3. vti & Maſſæſylos & Lybes,de quibus dicemus in fine huius cap.

q *Cares funda.*] Maximus Tyrius ſer.3. in princ.Sed & adde ipſos Baleares,vt plenè ſupra diximus.Et Acarnanes, ex Thucydide belli Peloponneſiaci,lib.2. Et Rhodios,ex eod. lib.6.& Xenophonte lib.5.expeditio.Cyri minoris.Et Cyrtheos,ex Liuio 4. Dec.lib.7. Et Cretenſes ex Appiano bellorum Ciuilium,lib.2.non ſemel.Et Perſas,ex Strabone lib. 15. Et Carduchos,ex ipſo Xenophonte eiuſdem illius operis lib.4.Thraces,ex Appiano lib.2. bellorum Ciuilium: & Mauruſios & Gymneſios,ex Appiano in Libyco. Et Ligyſtos,qui adeò ſolerter fundam agitant,vt conſpectis auibus ſingulas ictibus ſingulis deſtinent,tanquam certi momento omnes caſuras, vt ſcribit Ariſtoteles in lib. Mirabilium auſcultationum.Sed ne erres,Baleares de quibus locuti ſumus,Gymnaſtæ quoque dicuntur:quos hic,ni fallor,interpres Appiani Gymnaſios vocat.

r *Perſæ.*] Xenophon lib.1. Pædiæ Cyri. Herodotus lib.1. vbi hos dicit docere liberos ſuos ſagittare. Strabo lib.15. Hincque illud Virgilij lib.4.Georgic.

Quaq; pharetrata vicina Perſidis vrget.

Et Perſarum ſagittariorum meminit Polybius lib.5.

s *Parthi.*] Seneca ad Lucillium epiſt.36. Si inquit,in Parthia natus eſſet,arcum infans ſtatim tenderet. Suetonius in Veſpaſiano cap.6.in fin. vbi Vologeſus rex Parthorum ipſi Veſpaſiano promiſit quadraginta millia ſagittariorum. Appianus lib. 4. bellorum ciuilium, vbi de exercitu Bruti & Caſſij.Plutarchus in Craſſo.Herodianus lib.1.& iterum 4. in epiſtola Antonini Baſſiani ad Artabanum Parthorum regem. Dion in Pompeio. Et ex poetis Virgilius quo loco citabimus infra proxime in verbo Cydones, & Catullus epigram.11. vbi eos ſagittiferos appellat.& Claudianus in

Epiſtola

[t] Cydones, [u] & Macæ ſagittis. [x] Thraces peltati cum iaculis & romphæa. [y] Lacones gladio breuiori. [z] Carthaginenſes breuibus ſpiculis. [a] Oretani iaculo, funda, & gladio. [b] Numidæ & Maſſæſylij effrenatis equis, & ſine ephippiis, mirabili velocitate, ita vt modò citato agmine fugiant, modo inſequantur, miræ ad cauendum ſolertiæ: nonnunquam binos trahentes deſultorios equos, ita vt inter pugnandum ex feſſo in recentẽ armati confeſtim tranſcendant, quod cõpar fuit [c] cum Sueuis & Dardanis, qui pariter confertim pugnant & cedunt. Samnites vibrare haſtas antequam dimicent, aſſuerant: quibus in prælio non vtuntur. Euboici & [d] Aphri haſtis congrediuntur, quas vocant phalangas. [e] Cretenſes Cydonio arcu & ſaltu. [f] Andabatæ niſi obſcuro cælo, nouo & inuſitato genere, clauſis & conniuentibus oculis, aut in caligine & tenebris pugnant. [g] Idem apud Arios, qui iuxta Sueuos incolunt, vt niſi atra nocte præliari liceat, nigro ſcuto, corpore colore fucato, & oculis vinctis. [h] Auctyles quoque Libyci populi, noctu pugnare diſcunt: die habent inducias. [i] At non Parthi, quibus pugnare in tenebris eſt lege vetitum. [k] Lacones verò, vt in tenebris pugnare diſcerent, nunquam noctu præuio lumine incedebant. [l] Contrà Athenienſes: nam è cubiculo egredi noctu, niſi prælato lumine, Solonis lege vetabantur. [m] Galli prælongis gladiis, & ſine mucronibus, & vaſtis ſcutis ſupra vmbilicum, nudi dimicabant. [n] Hiſpani breuioribus & acuminatis, leues agilitate corporum, & armorum habitu: nam linteis prætextis, cum purpura & candidiſſimis tunicis præliantur. [o] Ægyptij ſcutis oblongis, ita vt vix hoſtem conſpiciant, & magnis haſtis. [p] Achæi breuioribus, neque ad protegẽda corpora habilibus, & haſtilibus minoribus, quibus Philopœmenes pro ſcuto clypeum, pro haſtili ſariſſam dedit. [q] Macedones graui armatura, [r] breui gladiolo, & leuibus peltis. Medi & [s] Theſſali equitatu valent.

Cydones. Macæ. Thraces. Carthaginenſes. Oretani. Numidæ. Maſſæſylij. Samnites. Euboici. Cretenſes. Andabatæ. Arij. Auctyles. Parthi. Lacones. Athenienſes. Galli. Hiſpani. Ægyptij. Achæi. Macedones. Medi. Theſſali.

ANNOTATIONES.

Epithalamio Honorij & Mariæ in princ.

Princeps coruſco ſydere pulchrior,
Parthis ſagittas tendere certis.

Et vide infrà in verbo, Parthi, & in ver. Aut ſagittis.

t *Cydones.*] Strabo lib. 10. & Virg. lib. 12. Æneid.

Non ſecus ac neruo per nubem impulſa ſagitta
Armatam ſæui Parthus quam felle veneni,
Parthus ſiue Cydon telum immedicabile torſit,
Stridens, & celeres incognita tranſilit vmbras.

u *Et Macæ.*] Quod hi ſagittis vtantur, non memini me legiſſe. De eorum autem in bello tegumẽtis dicemus infra.

x *Thraces.*] Maximus Tyrius Serm. 3. in princip. & iterum Serm. 7. & quod de iaculis dicit Ouidius in Ibin,

Pugnabunt iaculis dum Thraces.

y *Lacones.*] Plutarchus & in Lycurgo, & in Dione ad fin. & in Apophthegmatis Agidis & Antalcidæ. Ex quo & Lacæna quæpiam, nomen enim ignoratur, ad filium dicentem ſe paruum enſem habere, Adde, inquit, & greſſum: quod & ipſe Plutachus refert in Apophtheg. Laconicis.

z *Carthaginenſes.*] Plutarchus in Marcello. Diſtribuerat autem naualis belli longiora pila militibus, eminúſque illis ferire Carthaginenſes docuerat: qui cùm iaculari neſciant, breuibus vtuntur manu ſpiculis.

a *Oretani.*] Strabo lib. 3.

b *Numidæ & Maſſæſylij.*] De iis duobus Strabo lib. 17. niſi hi iidem ſint, quod eidem placet in alio loco eiuſdem libri. Et de ipſis quoque Numidis Liuius 3. Dec. lib. 3. Nec omnes Numidæ in dextro locati cornu, ſed quibus deſultorum in modum binos trahentibus equos inter acerrimam ſæpe pugnam in recentem equum ex feſſo tranſſultare moris erat. Tanta velocitas ipſis, tamque docile equorum genus eſt. Idem quoque 4. Dec. lib. 5. Equi, inquit, paruuli & graciles, diſcinctus & inermis eques, præterquam quòd iacula ſecum portat, equi ſine frenis. Et paulo pòſt, Numinæ adequitare, dein refugere, ſed propius ſaltu paulatim euehi: & cætera quæ ſequuntur. Adde autem quòd & huiuſmodi equis deſultoriis vtebantur Indi apud Herodotum lib. 7. Et de his quoque Suetonius in Cæſare c. 39.

c *Cum Sueuis.*] Cæſar de bello Gallico lib. 4. non longè à princ. Equeſtribus præliis ſæpe ex equis deſiliunt, ac pedibus præliantur, equóſque eodem remanere veſtigio aſſuefaciunt, ad quos ſe celeriter, cum vſus eſt, recipiunt.

d *Et Aphri.*] Plinius lib. 7. cap. 56. Prælium, inquit, Aphri contra Ægyptios primum fecere fuſtibus, quos vocãt phalãgas. Et de huiuſmodi phalangis Cæſar lib. 2. belli Ciuilis. Vide Nonium Marcellum vbi de phalangis authoritate Varronis lib. 4. de vita populi Romani.

e *Cretenſes.*] Ouidius lib. 2. Metamorph.

——Cydonio fundebat ſpicula cornu.

Eſt autem Cydon inſigne Cretæ oppidum, teſte Plinio lib. 15. c. 11. Sed & hi pugnas faciunt comminus & fuſtibus, vt tradit Heraclides in Politicis.

f *Andabatæ.*] D. Hieronymus in Iouinianum, Melius eſt clauſis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare. Et rurſum aduerſus Heluidium, More Andabatarum in tenebris gladium vibrans, &c.

g *Idem apud Arios.*] Cornelius Tacitus libr. de moribus Germanorum, non multò ante finem.

h *Auctyles quoque Libyci.*] Nam id ipſum facere βασυσσίς λίβυας, Baſultos Libyes tradit Nicolaus περὶ ἐθῶν apud Stobæum ſerm. 42.

i *At non Parthi.*] Plutarchus in Craſſo & in Antonio.

k *Lacones verò.*] Plutarchus in Apophthegm. Laconicis. Sed nec ſic, ſi luna eſſet rotunda, id eſt, in plenilunio, in bellum non procedebant, vt ſcribit Strabo lib. 9. De quo & tu vide Lucianum in libello de Aſtrologia, & ante hunc Herodotum lib. 6. & Diogenianum in Adagio, ἀνασελήνω ὁρμή. De quo Eraſmus chil. 2. cent. 5. c. 85.

l *Contrà Athenienſes.*] Plutarchus in vita Solonis.

m *Galli.*] Strabo lib. 4. Liuius 3. Dec. lib. 2. in pugna Cannenſi, & 4. Dec. lib. 8. in oratione Cn. Manlij & Polybius lib. 3. vbi loquens de illa ead. Cannenſi pugna, Gallis, inquit, Hiſpaniſque ſcuta eiuſdem formæ erant, diſpares ac diſſimiles gladij. Nam Hiſpani quidem breuitate agiles, & cum mucronibus non minus punctim quam cæſim feriebant. Gallici verò prælongi ac ſine mucronibus erant. Harum gentium aſpectus ſpecie ipſa ac nouitate rei terribiles videbantur. Galli ſupra vmbilicum nudi pugnabant. Hiſpani linteis purpura prætextis & candidiſſimis tunicis præliabantur. Ex quibus intelligis hunc locum & ſequentem fuiſſe ab Alexandro deſumptum.

n *Hiſpani.*] Liuius dict. 3. Dec. lib. 2. & Polybius vbi ſuprà. Et vide quæ dixi de gladio Hiſpanienſi ſuprà hoc eodem cap. in verbo, Hiſpanum gladium. Ipſe autem Polybius lib. 6. quo loco deſcribit Romanorum caſtrametationem, dicit enſem Hiſpanienſem ancipitem eſſe, & mucrone eximio.

o *Ægyptij.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. non ſemel, & iterum lib. 7. & Maximus Tyrius Serm. 1. in princ.

p *Achæi.*] Plutarchus in Philopœmene.

q *Macedones graui armatura.*] Maximus Tyrius Serm. 3. in princ. Nam & hos galeatos fuiſſe tradit Polybius lib. 4.

r *Breui gladiolo & leuibus peltis.*] Hæc duo ſunt Plutarchi in vita Pauli Æmilij.

s *Et Theſſali.*] Maximus Tyrius Serm. 3. in prin. iterúmq; 7.

Maſſagetæ. Aſſyrij. Syri. Arabes. Britanni. Bathriani. Indi. Mauri. Laxamathæ. Nomades. Roxani. Æthiopes. Parthi.

[t] Maſſagetæ equis & peditibus. Aſſyrij, Syri, [u] Arabes, † atque Aſiatici ferè omnes frequentius de curru præliantur: ſicut [x] Britanni, qui ingentibus gladijs ſine mucrone, [y] & breuibus cetris ictus excipiunt.[z] Ipſi etiam Arabes velocibus camelis comminus oblongo gladio, eminus arcu & ſagitta,[a] Bathriani bipennibus & leuibus ſcutis. [b] Indi arcu tricubitali vel haſta, pelta, & lato gladio. [c] Mauri leonum & elephantum pellibus vrſorúmque amicti bella gerunt.[d] Circa Mæotim Laxamathæ viri pedibus, fœminæ equeſtri prælio, non enſe, ſed laqueo depugnāt. [e] Sicut Nomades, qui Perticè viuunt, hoſtem illaqueatum conficiunt. Ex [f] Germanis Roxani ſcuto, thorace & galea ex crudo bouis corio, reliqui immenſo ſcuto armantur, & haſta enormi.[g] Æthiopes arcubus longis non minus quatuor cubitis, & ſagittis longiſſimis. [h] Parthi miſſilibus telis, aut [i] ſagittis aſſueſcunt, citis cohortibus [k] nunc occurſantes, nunc terga dantes, ſimulata fuga: [l] quod apud Scythas & [m] Germanos fortiſſimum pugnæ genus cenſebatur, vt cedere loco & rurſus inſtare, pro conſilio haberent:[n] quibus vſus erat cum fœminis equabus præliari, quòd veſicas curſu leuarent: mares verò in aciem non producere: [o] ſicut Bathriani fœminas camelos, ad bella præparant, maribus in expeditione non vtuntur. Sed tametſi Perſæ, Medi & Aſſyrij, effuſo curſu procurſando, eminus iaculis & ſagittis hoſtem inceſſerent, haud longis inde tem-

ANNOTATIONES.

Adde & Galatas Iſtrum incolentes, quos Baſternas vocant, ex Plutarcho in Paulo Æmylio: & Scythæ ex Plinio lib.8. cap.42.

t *Maſſagetæ.*] Herodotus lib.1. ad finem.

u *Arabes.*] Diodorus Siculus lib.6.c.1. aliàs 10. & Lucanus lib.7. ubi,

—Arabesq́ ſoluto
Arcu turba minax, &c.

† *Atque Aſiatici.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. vbi de his. Et adde Pharuſios & Nigretes ex Strabone lib.17. Et Zabeces, vbi fœminæ aurigantur currus in bellum, ex Herodoto lib.4. Et Pœnos, ex eodem lib. 7. Curribus autem falcatis vſos fuiſſe Perſas, teſtimonio eſt Q. Curtius lib.4. & alibi ſæpe.

x *Sicut Britanni.*] Qui ſcilicet ex curribus præliantur Diodoro Siculo lib.6.c.8. & Pomponio Melæ lib.3. c.6. vbi & hos dicit falcatis axibus vti.

y *Et breuibus cetris.*] Herodianus lib.3. ſcribit eos ſcuto anguſto & lancea eſſe contentos, & gladio nudis corporibus dependente. Tacitus autem lib.12. tradit apud illos nulla loricarum galearúmve tegmina fuiſſe.

z *Ipſi etiam Arabes.*] Liuius 4. Decad. lib.7. His, inquit, inſidebant Arabes ſagittarij gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, vt ex tanta altitudine contingere hoſtem poſſent. At Arabes Agræi dicti vtebantur arcu & lancea, & gladio & funda, & magna ex parte bipennibus: vt tradit Strabo libr. 13. Sed & adde Vrſilianos in Aphrica, & Maceres vti camelis in bellis, authore Vegetio libro 3. cap 23.

a *Bathriani.*] De his Herodotus lib.7. & Quintus Curtius lib.3. non admodum longè à princ. vbi tamen hos Barchanos vocat, niſi mendum ſit, quod minimè credo. Nam poſteà de Bathrianis ſeparatim loquitur. Sed & adde quod nuper de Arabibus diximus. Et quòd Pentheſilea etiam bipenni in bello vtebatur. Claudius in Eutropium lib.1.

—Danai fugere bipennem
Pentheſilea tuam.—

b *Indi arcu tricubitali.*] Indorum ſagittæ ſunt binorum cubitorum, quas emittunt maiore nixu, quam effectu, ex Q. Curtio lib.8. & iterum lib.9. Poſtea autem eodem lib.8. ſcribit eos longas & prægraues & niſi priùs in terram ſtatuerint arcum, non ſatis aptè & commodè eas imponi. Ante hunc Strabo lib.15. horum tradit armaturam eſſe arcum & ſagittas tricubitales, vel haſtam & peltam & gladium latum, tricubitalem. Ex quo hunc omnino locum accepit Alexander.

c *Mauri.*] Strabo lib.17. Sed & Macæ in bellum pelles terreſtrium ſtruthionum pro tegumento ferunt, vt tradit Herodotus lib.4.

d *Circa Mæotim Laxamathæ.*] Pomponius Mela libro 1. cap.21.

e *Sicut Nomades.*] Herodotus lib.7. & Pauſanias lib.1. vbi & eoſdem Sarmatas vocari dicit.

f *Ex Germanis Roxani.*] Strabo lib.7.

g *Æthiopes.*] Herodotus lib. 7. Strabo libr. 17. Hi autem Æthiopes, qui Silli vocantur, Orygum cornibus pro armis vtuntur, vt ſcribit idem Strabo lib.16. Sed Æthiopes Megabari clauas gerunt ferreis nodis ferratas. Vtuntur etiam lanceis & ſcutis ex corio confectis, reliqui arcu & lancea, vt & ipſe ſcribit eodem libr. 16. Sed & Diodorus Siculus lib.4.c.1. de Æthiopibus, qui vtraique Nili ripas, inſulaſque in Nilo ſitas habitant, Arma, inquit, ferunt ſcuta ex corio crudo bouis, ac paruas haſtas, & ex his alij præacutas ſudes, quandoque ligneos arcus quatuor cubitorum, quibus ſagittant altero protenſo pede. Conſumptis ſagittis, ſudibus pugnant.

h *Parthi.*] Cornelius Tacitus lib.15. & Plutarchus in vita Marcelli, & Craſſi.

i *Aut ſagittis.*] Idem Plutarchus in Craſſo. Virgil.

Fidentemq́ fuga Parthum, verſisq́ ſagittis.

k *Nunc occurſantes, nunc terga dantes, &c.*] Virgilius vbi ſuprà. Tacitus lib.5. cuius eadem hæc verba ſunt. Iuſtinus lib. 41. Plutarchus vbi ſuprà. Hincque Lucanus lib.8. Parthorum fugax bellum vocat.

l *Quod apud Scythas.*] Plutarchus in Mario. Porphyrion in Horatium lib.1. Car. Ode 35. vbi hunc dicit eos profugos dici ab Horatio ibi.

m *Et Germanos.*] Tacitus in lib. de Moribus Germanorum.

n *Quibus vſus erat.*] Scilicet Scythis, ex Plinio lib 8.c.43. Homerus autem lib.2. Iliados in Catalogo tribuit palmam velocitatis equabus Pheretiadis ab Eumelo ductis ad bellum Troianum. Hi enim ſunt verſus illius,

τίς τ᾽ ἂρ τῶν ὄχ᾽ ἄριστος ἔην, σύ μοι ἔννεπε μοῦσα,
αὐτῶν, ἠδ᾽ ἵππων, οἳ ἅμ᾽ Ἀτρείδῃσιν ἕποντο.
ἵπποι μὲν μέγ᾽ ἄρισται ἔσαν Φηρητιάδαο,
τὰς Εὔμηλος ἔλαυνε ποδώκεας ὄρνιθας ὥς.

Id eſt,

Quis horum optimus erat, tu mihi dic Muſa,
Ipſorum & equorum, qui ſimul Atridas ſequebantur.
Equæ quidem multò optimæ erant Pheretiadæ,
Quas Eumulus ducebat, veloces pedibus tanquam aues.

Hucque ſpectat illud Virgilij lib. 1. Georg.

—Eliadum palmas Epiros equarum.

Vbi Seruius, equas dicit, quia velociores ſunt quàm equi: quia (vt ait Plinius) inter currendum emittunt vrinam. Locus autem ipſius eſt lib.8.c.42. Probus autem in eundem locum Virgilij, Quare, inquit, equarum potius quam equorum dicat, ipſe rationem ſuam explicat, cùm ait lib.3. eiuſdem operis,

Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ
Paſcit equos ſeu quis fortes ad aratra iuuencos
Corpora præcipue matrum legat.

o *Sicut Bathriani.*] Solinus c.62. aut aliorum computatione 52. Cuius, vt opinor, ratio eſt, quòd cameli mares in currendo non ſunt pares fœminis: vt ſcribit Herodotus libro 3.

p Lydi

poribus Perſæ optimates, thorace pectus, ſcuto ſiniſtram, dextram gladio vel ſecuri muniuerunt. [p] Lydi quoque & plerique barbari, longis braccis & longis criſtis, ſed breui arcu & ſpiculo armātur. Quod autem de Cydoniis loquor non omittendum, nullos Græcorum [q] præter Cretenſes ſagittis vti, inſtitutum patrium eſſe: [r] nec ſolum Cydones, & Parthos cæteris ſagittariorum valere, quos [s] hippotoxotas vocant, ſed [t] Æthiopes, [u] Arabas, [x] Indos, [y] Scythas, [z] Bathras, [a] Sarmatas, [b] adde Ægyptios, [c] & orientis populos, contra ingentes hoſtium copias, [d] calamorum & ſagittarum iactu præcipue valuiſſe, [e] quibus plerumque ſolem obumbrant, & ideo ſerenos exoptant dies, [f] præ cæteris Magnetij artem ſagittandi habuiſſe traduntur præcipuam, vbi oppidum [g] Mothona, in [h] quo Philippus ſagittæ iactu amiſit oculum. Scythis autem adeo ſagittarum ſtudium fuit, vt dextra ac ſiniſtra pariter iaculari, & vice alterna in hoſtes mittere, ſublato diſcrimine, callerent.

ANNOTATIONES.

p *Lydi quoque.*] Et hi quidem erant equitatus periti, haſtaſque perlongas geſtabant, ex Herodoto lib. 1. Sed & ſagittarij erant apud Polybium lib. 5.

q *Præter Cretenſes.*] Nam hos ſagittarios optimos fuiſſe videre eſt ex Xenophōte in expeditione Cyri minoris lib. 3. Thucydide lib. 6. belli Peloponneſiaci. Cæſare belli Gallici, lib. 2. & item lib. 3 non multò poſt princ. Diodorus Siculus lib. 6. c. 15. Strabo lib. 1. Liuius 4. Dec. lib. 7. & 8. Pauſanias lib. 1. vbi ſcribit, antiquis tēporibus ex omnibus Græcis Cretenſibus gentilitium telum ſagittas fuiſſe, ex quo loco Alexander accepiſſe videtur id quod hic ſcribit. Plutarchus in Gracchis, Q. Curtius lib. 4. Ælianus Variæ hiſtoriæ, lib. 1. Max. Tyrius Serm. 7. Arrianus Geſtorum Alexand. lib. 2. Solinus cap. 16. Trebellius Pollio in vita Claudij Secundi. Hincque illud Virg. lib. 3. Georg.

—Creſſamq; Pharetram.

Et ibi Probus, qui eos dicit optimos eſſe ſagittarios. Et vide quæ dixi ſupra lib. 1. cap. 20. Cydones Cretenſes dici tradit Seruius in lib. 10. Æneidos in eum locum;

—Infelix noua gaudia Cydon.

Nam & Cydona mater vrbium Cretenſium dicebatur, vt tradit Lucius Florus Epito. 3. in bello Cretico. Et hinc illa Lucani lib. 7.

—Et Creta Cydonas
Miſit.——

Quod hic author noſter ignoraſſe videtur.

r *Nec ſolum Cydones, Perſas & Parthos.*] De quibus tribus ſuprà dictum eſt hoc eodem cap.

s *Quos Hippotoxotas.*] Id eſt, equites ſagittarios, de quibus ſuprà diximus hoc eodem cap.

t *Sed Æthiopes.*] Vt diximus ſuprà hoc eodem cap. in verbo, Æthiopes. Sed quibus adde Niſicaſtas & Niſitas ipſorum Æthiopum populos, ita dictos, non quòd trinos & quaternos oculos haberent: ſed quia ſagittis præcipua contemplatione vterentur, ex Plin. lib. 6. c. 30.

u *Arabas.*] De Arabibus ſagittariis diximus item ſuprà ex Liuio. Cui adde & eundem Liuium 4. Dec. lib. 7. & Plinium lib. 16. c. 36. Appianum Alexandrinum bellor. Ciuilium, lib. 4. vbi deſcribit exercitum Bruti & Caſſij.

x *Indos.*] Plinius vbi ſuprà. Et hos fuiſſe ſagittarios optimos tradit Philoſtratus in vita Apollonij. lib. 2. c. 12.

y *Scythas.*] Xenophon lib. 5. Expeditionis Cyri minoris, Plinius vbi ſuprà, & Q. Curtius lib. 7. in Oratione Legatorum Scytharum ad Alexandrum. Ex quo Virgilius de his loquens in Ciri,

Et gemino quidem ſumptis haud tarda pharetris.

Et Horatius lib. 3. Carm. Ode 8.

Iam Scythæ laxo meditentur arcu
Cedere campis.

Et præcipue Geloni, qui ex his ſunt. Horatius lib. 3. Carm. Ode 4.

Viſam pharetratos Gelonos.

Vbi Acron, Geloni, inquit, gens Scythiæ ſagittis potens: citatque illud Virgilianum. De Dacis, qui & ipſi ex Scythis ſunt, eſt illud Horatij eod. lib. 3. Ode 6.

Pœne occupatam ſeditionibus
Delcuit vrbem Dacus & Æthiops,
Hic claſſe formidatus, ille
Miſſilibus melior ſagittis.

Vbi Acron dicit hos Germanos eſſe, citans illud,

Aut coniurato deſcendens Dacus ab Iſtro.

Et de Iazygibus, qui & ipſi ſunt Scythæ, Ouidius in Ibin,

Pugnabunt iaculis dum Thraces Iazyges arcu.

Ita enim legendum monet Mycillus, non Iapyges.

z *Bathras.*] Bactros dicit Plinius, a quo totus hic locus ſumptus eſt, dicto lib. 16. c. 36.

a *Sarmatas.*] Cornelius Tacitus lib. 5. Plinius vbi ſuprà.

b *Adde Ægyptios.*] Plinius ibidem.

c *Et Orientis populos.*] Plinius item in eod. m loco, & Iulius Capitolinus in vita Maximini ſenioris, cuius hæc verba ſunt, Et ob hoc maximè orientalia ſecum trahebat auxilia: quia nulli magis contra Germanos, quàm expediti ſagittarij valent.

d *Calamorum.*] Nam & Plinius vbi ſuprà ſcribit hos, qui ſupra proxime nominati ſunt, calamis in bello vti.

e *Quibus plerumque ſolem obumbrant, & ideo, &c.*] Sunt verba Plinij in eodem loco.

f *Præ cæteris Magneſij.*] Solinus cap. 13. aut aliorum diſtinctione 14.

g *Mothona.*] Methona vel Methone legendum eſt ex Iuſtino & aliis quos ſtatim citabo.

h *In quo Philippus.*] Iuſtinus libr. 7. ad fin. Solinus vbi ſupra. Diodorus Siculus lib. 16. Calliſthenes lib. 3. rerum memorabilium, & ex eo Plutarchus in Parallelis c. 15. & in vita Sertorij. Adde autem & omnibus ſuperioribus ſagittariis Carduchos, quos Xenophon in Cyro iuniore libr. 4. ſcribit fuiſſe ſagittandi peritiſſimos, ac arcubus vſos fuiſſe ternum cubitorum, ſagittis nihilo binum cubitum breuioribus, neruum intendiſſe, applicato ad imum arcum læuo pede, ſagittaſque ſcuta & loricas penetraſſe. Et Sacos ex eodem Xenophonte in Pædia Cyri libr. 5. Et Maſſagetas ex Herodoto lib. 1. ad finem. Gelonos ex Virgilio, qui eos ſagittiferos vocat lib. 8. Æneid. ad fin. Et Iaxamathas ex Pomponio Mela lib. 1. c. 20. Baſilides ex eodem lib. 2. cap. 1. Mauros ex Herodiano lib. 6. ante fin. & lib. 7. vbi eos Maurusios appellat, nam & hi iidem ſunt. Medos ex Lucano libr. 4. ibi,

—Æquaturiq; ſagittas
Medorum.——

Et Appiano lib. 4. bellorum ciuilium in deſcriptione exercitus Bruti & Caſſij. Getas ex Ouidio lib. Triſtium 4. eleg. 10. eadémque vltim.

Iuncta pharetratis Sarmatis ora Getis.

Odryſios, Triballos, & Illyrios ex Diodoro Siculo lib. 17. c. 2. Et Armenios ex Æliano de Inſtruendis aciebus cap 45. Dacos ex Liuio 4. Decad. lib. 5. in deſcriptione exercitus Romanorum & regis Antiochi. Albanos ex Strabone lib. 11. vbi eos dicit iaculatores & ſagittarios habere clypeos & thoraces & ferinas galeas. Quod volui & ad hoc caput adiicere, quo non ſolum de arcubus & ſagittis, ſed & de aliis gentilitiorum armorum generibus tractatur. Ideóque & hæc prætereà addam Maſæſylios & Lybes vti ſolitos pelta parua ex corio confecta, lancea lata & parua diſtinctos, ex Strabone lib. 17. Volſcos dolonibus etiam vti ſolitos, ex Probo in Virgilium lib. 2. Georg. id referente illud ipſius Virgilij.

—Volſcoſque veruto.

Quaſi

Quaſi ſcilicet veru & dolon idem ſit. Ionibus fuiſſe breues arcus & breuia ſpicula & longas brachas, longaſque in capite criſtas ex Herodoto lib. 5. Detuicibus haſtas ferro præfixas, & nonnullis eorum haſtas igne duratas, ex Q. Curtio lib. 1. Sobiis Indorum populis clauas pro telo fuiſſe, ex eodem lib. 9. Chalybibus haſtas lōgas ad cubita 15. vnica præfixa cuſpide, ex Xenophonte de Cyri minoris expeditione lib. 4.

Quid ſit lex, quid plebiſcitum, ſenatúſve conſultum, quid prætorum edicta, vel reſponſa prudentum.

CAPVT XXIII.

Nulla leges Ro. ex ſcripto populi iudicio.
Leges curiatæ.
Leges ſacratæ.
Papyrianum ius.
Quæ demū leges ratæ erant Romanis.
Quæ lex abrogari poterat, & pro infecta haberi.
Trinundino leges ferri.
Legis abrogatio ad gratiā priuati cuiuſpiam.
Iuris diuiſio.
Fas.
Leges ſacratæ.

VERVM eſt [a] quod proditur ab authoribus, à principio originum nullas apud Romanos ex ſcripto populi iudicio leges latas fuiſſe: ſed quod reges iudicium ſtatuebant, id pro lege ſeruabatur. [b] Arbitria enim principum pro legibus erant: quippe condendarum legum ius arbitriúmque tunc penes reges erat, quum delictorum pœnas præmiáque conſtituunt, & querelas ciuium criminationéſque admittunt. [c] Hinc à Romulo leges curiatæ, & reliquis regibus, præcipuè à Seruio Tullio, abſque populi conſilio, ſed tantùm cōſulto ſenatu, [d] leges ſacratæ fuere, quibus etiam reges tenebantur: quas ſine ordine latas [e] Papyrius in vnum collegit & aceruauit, vnde ius Papyrianum dictum. Quum verò exterminatis regibus, conſules & annui magiſtratus præeſſent, ius poteſtáſque omnis legis condendæ conſulibus collata fuit: qui quoties ex vſu erat, ex conſulto ſenatus leges ad populum tulere, quæ firmæ illibatǽque manſere. Neque conſules modò, ſed dictatores prætores, ædiles, cenſoréſque ad populum iura dare, & legem ferre poterant, eáque promulgata & demum lata populi iuſſu, patribus authoribus, ita ſummos ac infimos aſtringebat, vt obedienter imperata facere oporteret. Quòd ſi in lege ferenda populus aduerſaretur, aut ſenatus illam non acciperet, quippe qui eam ferri aut promulgari non ſineret, nullius exempli, nullarúmque virium eſſe cenſebatur. Ferebat enim præco legem ad populum ex authoritate & iuſſu dictatoris, conſulis, prætoriſve, ſubiiciente verba & præeunte ſcriba: qui quum illam promulgaſſet, id demum firmum erat, ſi in eo quod lege cauebatur, populus author fieret. Ipſaque lata & promulgata, atque in æs inciſa, & in ærarium condita, ita eius ſcitis omnes aſtringebat, vt eius firma maneret authoritas: aduerſúſque eam ſi quid factum foret, poſſet non iure factum videri. Mulcta quoque per legem lata aduerſus eum qui ſecus feciſſet, impune irrogari quibat. Si quid tamen ea promulgata, addendum legi foret, detrahendúmve, antequam in foro propoſita, & in æs inciſa fuiſſet, facilè licebat: poſteà verò vetabatur. [f] Si tamen non trinundino lex promulgaretur, [g] aut Ioue tonante, vel per vim & minas, [h] ſeu per fulgura & tempeſtates, vel die ominoſo & piaculari edita: [i] ſi contra plebis tribunorúmve interceſſiones, [k] aut denique contra auſpicia feratur: ſi neque iurata per conſules tribunóſve eſſet, poterat haud dubiè abrogari, & pro infecta haberi. Quare quum M. Iubilius Druſus tri. pl. leges pro optimatibus tuliſſet, Philippus conſul qui ei infenſus aderat, obtinuit à ſenatu, vt leges eius vno ſenatuſconſulto tollerentur, quia contra auſpicia latæ erant, propterea illis populum non teneri. Neque enim fas erat pro lege recipi, quod vitio, & non iuſto imperio editum fuiſſet aut promulgatum: idque [l] lege veteri cauebatur, his verbis: Legum iuſta imperia ſunto, hiſque ciues modeſtè & ſine recuſatione parento, & infrà: [m] Dictum eſt autem trinundino leges ferri, quòd tribus nundinis proponi leges, demum promulgari deberent. [n] Si quid tamen alicui ob gratiam, quòd dignum aliquod operæ precium feciſſet, contra ius publicum aut legem ſcriptam indulgendum foret, nonnunquam ſenatu poſtulante, populi iuſſu lex abrogabatur, vt ille legibus ſolueretur, exemplo Lacedæmoniorum, & ius interim conniuebat, eadémque poſt annum ferebatur denuo. [o] Alexander verò Seuerus imperator nullam ſacraſſe dicitur legem ſine XX. iuriſperitorum, & quinquaginta diſertiſſimorum conſilio. Quod quidem ius, in legem, morem, & æquitatem veteres diuiſerunt: [p] iúſque ad res humanas, fas ad religionem pertinere voluerunt. [q] Sed notandum, non ſolùm leges editas conſenſu populi ſacratas, ſed & ſcita plebis, ſenatuſconſulta, edicta magiſtratuum, ac

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

a *QVod proditur ab authoribus.*] Dionyſio Halicarnaſſ. lib. 2. Liuio 1. Decad. lib. 1. Plutarcho in Romulo, & Numa Pompilio, & Pomponio Iuriſconſulto in l. 2. in princ. ff. de orig. Iuris.

b *Arbitria enim principum.*] Iuſtinus lib. 1. in principio.

c *Hinc à Romulo leges Curiatæ & reliquis, &c.*] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 1. & Pomponius Iuriſconſultus vbi ſupra. Et de huiuſmodi legibus Liuius 1 Decad. lib. 5. Cornelius Tacitus lib. 2. Suetonius in Auguſto cap. 65.

d *Leges ſacratæ fuerunt.*] Aliter Feſtus Pompeius lib. 17.

e *Papyrius.*] Id haud dubie eſt dicta l. 2. in princ. ff. de orig. Iuris. Vide Zaſium ibid.

f *Si tamen non trinundino.*] Vide paulò pòſt in verbo, Dictum eſt autem.

g *Aut Ioue tonante.*] Leges enim comitiis fiebant: at (vt ait Cicero lib. 2. de Diuinatione) Ioue tonante, fulgurante, comitia haberi nefas.

h *Seu per fulgura, &c.*] Hoc probatum eſt ex Cicerone ſuprà in verbo, Aut Ioue tonante. Idem in Vatinium Ioue fulgente, cum populo agi nefas eſſe.

i *Si contra plebis Tribunorúmve interceſſiones.*] Hinc Cic. lib. 3. de Legib. Parere iubet lex interceſſori. Et idem ibid. Interceſſor rei malæ ſalutaris ciuis eſto.

k *Aut denique contra auſpicia.*] Id ſtatim probabitur exemplo infra in verbo, Quare cum M. Iubilius.

l *Idq; lege veteri cauebatur, Legum &c.*] Cic. de legibus lib. 3.

m *Dictum eſt autē trinundino.*] Macrobius lib. 1. Satur. c. 16.

n *Si quid tamen alicui ob gratiam.*] Vide l. 1. verſic. plane. ff. de conſtitu. princ. & §. ſed & quod. verſi. plane. Inſtit. de iure natur. gent. & ciuili.

o *Alexander vero Seuerus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

p *Iúſque.*] Ex decretis cano. in c. 1. diſt. 1. ibi. Fas lex diuina, ius lex humana.

q *Sed notandum.*] Hæc vſque ad verba, Et res, ſunt Papiniani

iuriſperitorum authoritates & reſponſa, demum placita principum, [r] & res iudicatas, vim legis habuiſſe: in quibus ciuile omne ius conſiſtit. Animaduerſionis enim metu, magiſtratus dum audaciæ & facinoribus obuiam eunt, his veluti legibus omnes alligarunt.

Plebiſcita.

[s] Erant enim plebiſcita, quæ rogatione tribunitia legis condendæ cauſa plebs ſtatuebat: quæ licet à plebe ſcita eſſent, illa tamen vim legis habebere haud dubium eſt. [t] Quintus enim Hortenſius quum plebs in Ianiculum ſeceſſiſſet, in Eſculeto legem tulit, vt ea quæ plebs iuſſiſſet, omnes Quirites tenerent: [u] quam L. Valerius, & M. Horatius antea tulerant centuriatis comitiis.

Plebiſcitorũ & legum differentia.

[x] Magni tamen inter plebiſcita legéſque intererat, quòd plebiſcita, [y] tribuno rogante, de his quæ ad plebẽ pertinerent: [z] leges verò, conſule vel prætore, aut alio magiſtratu conſulẽte, rogabantur.

Populi & plebis differentia.

[a] Qui tamen populus differt à plebe, quod in populo patricii, ſenatores, cunctaque nobilitas inſunt: in plebe verò patricij non inſunt. Non tamen quicquid populus iuſſit, ratum eſſe decet: quia quod ius non eſſet, populus iubere non poterat.

Senatuſconſultum.

[b] Senatus quoque conſulta, tametſi ad populum non ferantur, ſi tamen ea tribuni probaſſent, & rata eſſe vellẽt, legis vim obtinuere. Erat enim ſenatuſconſultum, quod ſenatu iubente decernebatur ſine lege. Hæc enim illa ſunt decreta & conſulta patrum, quæ iuris ſtatuendi cauſa, non ob priuatam vtilitatem decreto ampliſſimi ordinis ſtatuuntur: quæ tunc rata erant, ſi tribuni plebis ea cenſuiſſent, aliter poterat ſenatuſconſultum per interceſſiones tribunitias impediri. [c] Fuitque diu obſeruatum, in omnibus ſenatuſconſultis, in quibus aliquem ſolũ placebat, adiicere, vt de ea re ad populum feratur, quod poſtea adiici deſitum eſt.

Prætorum edicta.

[d] Præter quæ prætorum edicta, quæ iuris ſtatuendi cauſa [e] in albo proponuntur, legum vicem habuere, vt quum doli metúſve cauſa, aut vi quod factum ſit vel clam, ſe ratum non habiturum promittit: quæ quidem edicta, vel ciuilis iuris declarandi, vel interpretandi, adiuuandi, ſupplendíve cauſa, à prætore proponebantur: quod ius honorarium dictum eſt. Et quum prætores olim ob gratiam plerumque varie ius dicerent,

Lex Cornelij.

[f] Cornelius legem tulit, vt niſi ex edictis ſuis perpetuis, & ſcripto iure prætores iura dare non poſſent. Fuitque conſtitutum, vt non prætores modò, [g] ſed ædiles, cenſoréſque de his quæ cuiuſque magiſtratus iuriſdictionis ſunt, quoties varia & commutabilis ratio aliquid noui decernendi cauſam daret, edicta proponerent, eáque circunſpectè edita, velut iura legeſq; promulgatas ſeruari mandarent: ita vt ſi quid contrà factum eſſet, poterat in eum haud ſecus lege agi, quam ſi decreta legum labefactaſſet, aut præteriſſet. In quibus etiã ſeruatum comperimus, tunc quum proponuntur aut eduntur, in primis nomen Cæſaris cum honore præfari. Et tametſi annuam dici legem edicta prætorum quidam cenſuerint, conſtat tamen, illorum conſtituta haud ſecus quàm ſi perpetua lex eſſet, ſæpe valuiſſe. [h] Eſtque memoriæ proditum, vt inſtar edictorum, prætoris interdicta valeant: nam ſi quid bono publico ne fieret interdixit, haud ſecus in eos animaduertit, qui admiſere aliquid contra vetitum, quam ſi quid fieri iuſſiſſet, & ob nequitiam paritum non fuiſſet.

Reſponſa prudentum.

[i] Reſponſa denique prudentum pro legibus ſæpe habita & recepta ſunt. Quum enim interpretandi iuris, & ſententiæ ferẽdæ de his quæ in controuerſiam veniunt, poteſtas his tributa eſſet, illorum reſpõſa, librata moderatione edita, nimirum eam vim obtinuere, ac ſi leges ſacratæ fuiſſent: quæ quidem tantæ authoritatis fuere, vt ſuppreſſa ratione, illorum placita inſtar

ANNOTATIONES.

niani in l. ius autem. ff. de inſtit. & iure. & Iuſtiniani in §. conſtat. verſic. ſcriptum, & multis ſequent. Inſtitut. de iure natural. gent. & ciuili. Et dicentur poſtea ſigillatim.

r *Et res iudicatas*] A principe per l. vltim. C. de legib. vbi intelliges ex noſtris legum interpretibus quomodo id ſit intelligendum. Quid autem de rebus alienum iudicium, tractant & illi in eodem loco, & in l. nemo. C. de ſentent. & interloc. om. iudic.

s *Erant enim plebiſcita.*] Iuſtinianus in §. plebiſcitum. Inſtitut. de iur. natural. gent. & ciuili. Et huius rei exemplum habes apud Liuium 1. Decad. lib. 3. Tribunatu, inquit, inito L. Icilius plebem rogauit, plebs ſciuit, ne cui, &c.

t *Q. enim Hortenſius*] Plinius lib. 16. c. 10. poſt princ. Ideoque hæc lex Hortenſia dicta eſt in l. 2. §. deinde cum eſſet. ff. de origine iur. & in dicto. §. plebiſcitum. verſi. Sed & plebiſcita. Inſtit. de iur. natur. gent. & ciuili, & de his ſupra diximus.

u *Quam L. Valerius, & M. Horatius.*] Liuius 1. Decad. lib. 3. de his Conſulibus loquens, Omnium, inquit, primum cum veluti in controuerſo iure eſſet, tenerenturve patres plebiſcitis, legem centuriatis comitiis tulere, vt quod tributim plebes iuſſiſſet, populum teneret. Qua lege Tribunitiis rogationibus telum acerrimum datum eſt. Idem quoque eiuſdem 1. Decad. lib. 8. ſcribit, Q. Publium Philonem dictatorem legem tuliſſe, vt plebiſcita omnes Quirites tenerent.

x *Magni tamen inter plebiſcita legéſque.*] Hoc ex ſequentibus patebit.

y *Tribuno rogante.*] Quod iam ſupra dictum eſt in verbo, Erant enim plebiſcita.

z *Leges vero.*] Iuſtinianus in §. lex eſt. Inſtitut. de iur. naturali gent. & ciuili.

a *Qui tamen populus differt à plebe.*] Idem in §. plebiſcitum. verſi. plebs autem. eod. tit. & capite, & ab eo Gellius lib. 10. cap. 20. Et vide omnino quæ ſcripſi in Commentariis de Nobilitate, cap. 37. num. 24. incip. Populi appellatione, & multis ſeq.

b *Senatus quoque conſulta*] Vide l. 2. §. deinde quia difficile. ff. de orig. iur. & l. non ambigitur. ff. de legib. & §. ſenatuſconſultum. ff. de iur. nat. gent. & ciuili. & cap. ſenatuſconſultum diſtinct. 2.

c *Fuitq. diu obſeruatum.*] Id eſt Aſconij Pædiani in argumẽto orationis Ciceronis pro C. Cornelio maieſtatis reo.

d *Præter quæ prætorum edicta.*] Dicta l. 2. §. eodem tempore. ff. de orig. iur. & §. prætorum. Inſtit. de iure natur. gent. & ciuili. Et vide omnino quæ de officio & munere prætorum ſcripta ſunt ſuprà lib. 2. c. 15.

e *In albo proponuntur.*] Vide etiam ſuprà lib. 2. c. 8.

f *Cornelius legem tulit.*] Aſconius Pædianus in illo ipſo argumento orationis Ciceronis pro C. Cornelio.

g *Sed Ædiles.*] In d. §. prætorum. verſic. proponèbant. Inſtit. de iure natur. gent. & ciuili, & patet ex l. 1. in princ. ff. de ædilit. edict.

h *Eſtq. memoriæ proditum.*] Vide ff. & Inſtitut. de interdict. per totum.

i *Reſponſa denique prudentum.*] Iuſtinianus in §. reſponſa. Inſtit. de iure natur. gent. & ciuili.

k *Ante*

Reſpondendi ius quando primò datum.

Verba ſunt Pomponij in l.2. non longè à fine. ff. de orig. iur.

Iuriſperitus peculiaris ad dãda reſponſa apud Mazacenos.

legis haberent.[k] Ante verò Auguſti tempora ius reſpondendi de iure controuerſo, nulli datum fuit: ſed qui ſtudiorum ſuorum fiduciam habebant, conſulentibus reſponſa dabant. Primus enim Auguſtus iureconſultis, velut legum miniſtris, de iure reſpondendi ſuper his quæ in dubium diſceptationémque venirent, munus dediſſe fertur: & ex illo traditum, vt reſpondendi interpretandique iura, pro beneficio à principe peteretur facultas.[l] Quare à Tiberio Cæſare, Sabino iureconſulto interpretandi iuris, magni muneris loco, ius tributum fuit: &[m] poſt eũ reliqui Cæſares id muneris ſui eſſe voluere,[n] adeò vt quum ab Hadriano viri prætorij, vt de iure reſpondere liceret, pro beneficio peterent, reſpondiſſe dicatur, hoc non peti à principe, ſed præſtari ſolere: & ideo ſiquis ſui fiduciam haberet, eſſetque iuris ſciens, reſpondendi ſe facultatem non negaturum. Quare illorum reſponſis leges nonnunquam editæ, ſæpius interpretatæ ſunt.[o] Feruntq; Mazacenos iuxta Cappadoces, cùm Charondæ legibus vterentur, ne ſine interprete legum ſcita ſeruarent, ſi quod dubium ius emergeret, aliquem peritum iuris elegiſſe, cuius reſponſis & dictis parerent.[p] Eiuſmodi fuere tam Papiniani, Seruij, Sulpitij, Pauli & Scæuolæ: quàm Vlpiani, Trebatij, Tuberonis, Caſsij, & Saluij Iuliani, aliorúmque iuriſcõſultorum magno ſtudio curáque elaboratæ ſententiæ: quibus tam leges quàm plebiſcita, prætorumq; edicta, & ſenatuſconſulta

Iuriſconſultis quibus interpretandi ius datum.

interpretandi facultas erat, proque illorum reſponſis in iudicio & foro ius ſæpe dictum eſt.[q] Hic enim Caſsius nepos fuit Tuberonis ex filia, quæ neptis erat Seruij Sulpitij, iuris ſcientiſsimus & conſultiſsimus, Papinianus verò Scæuolæ diſcipulus, & vt in plurimũ eſt monumentis, ſub Seuero principe in ſummam commẽdationem venit. Vlpianus autem, Paulus, Pomponius, Triphonius, Metianus, Celſus, Proculus, Modeſtinus, Alphenus, Aphricanus, Florentius, Martianus, Calliſtratus, Hermogenes & Venuleius, ſub Alexandro Seuero floruere, in eius ſocietatẽ & iura familiaritatis allecti, Papiniani omnes diſcipuli. Vlpianum verò ipſe Alexander præ cæteris ob morum probitatem, & ſingularem iuris ſcientiam, ampliſsimis honoribus honeſtauit, & re familiari auxit: qui tamen ab Heliogabalo, quòd bonus vir eſſet, officio motus fuit. Alphenus verò ab adoleſcentia tonſtrinam exercuit,[r] mox ſub Sulpitio iuris ſcientiſsimus euaſit, ita vt conſul effici, & decedens, publico funere efferri meruerit. Trebatius, licet ſub diſciplina Ciceronis iuris peritiſsimus, aliquot libros de iure ciuili compoſuiſſet, & de religionibus Iunouem, tamen & verſu heroico plurimum valuit, & inter poetas adnumeratus eſt.[s] Saluius autem Iu-

Caracallæ inſolentia.

Principum placita.

lianus, proauus fuit Didio Iuliano, qui poſt Pertinacem, imperium tenuit.[t] Papinianũ verò Caracalla iuſsit interfici, quòd fratris necem quem interfecerat, apud ſenatum excuſare nollet, aſſerentẽ non tam facilè patricidium excuſari poſſe, quàm fieri.[u] Fertur verò Caligula,[x] qui hoſtis humani generis dictus eſt, omnia iuriſconſultorum placita inducere, & præter ſe nullum de iure reſpondere voluiſſe.[y] Poſtremò principum placita, quæ conſtitutiones appellantur, pro legibus etiam recepta fuere. Nam quum diuus Cæſar, & ſequuti principes ſummam imperij haberent, & ſoli iura darent, omnis condendæ legis ius poteſtaſque lege Hortenſia à populo ad principem tranſlata fuit, ita vt quod principum decretis communis iuris decernendi cauſa ſtatutũ eſſet, etiam ſine populi conſilio pro lege haberetur.[z] Non

Priuata decreta principum.

tamen omnis Cæſaris voluntas lex putãda eſt, quia ſi quid princeps nõ publico decreto, vt inter exempla referatur, ſed priuati iuris cauſa ſtatuiſſet, id nõ eſſe legẽ conuenit: quippe priuata decreta principis in exemplum nõ deducũtur. Diuus autem Traianus vir omni laude dignus, quum priuilegiis ab ſe editis, aut ob merita indultis, multos inniti, atque in exemplum trahi videret, veritus ne contra leges mo-

Reſponſio principũ per libellos.

réſque maiorum, ad alias cauſas perferrentur, illáque in iudiciis & foro pro lege acciperent, diplomatibus libelliſque nunquam ex ſcripto reſpondebat, ne pernicioſum inde exemplum, & quaſi ſeminarium mali oriretur: ſed tãtùm verbo, quibus viſum eſt, aſſenſiſſe fertur, aut priuilegia induxiſſe. Tametſi vetus mos eſſet, principem ſcripto adire, & conſulentibus per libellos reſpondere.[a] Quod & Nero

Egregium Antiochi edictum.

fecit, qui in iure dicundo, niſi ſcripto, & ſequenti die poſtulatoribus reſpondit.[b] Proditur tertius Antiochus tanti decreta legum feciſſe, vt datis diplomatibus edixerit, vt ſi quid ſuo iuſſu contra leges & iura decretũ foret, ne ſibi parerent, impunéque aduerſarẽtur:[c] cuius exemplo Ageſilaus, non aliter pro-

ANNOTATIONES.

k *Ante verò Auguſti tempora.*] Pomponius in l. 2. §. & vt obiter. ff. de orig. iuris.

l *Quare à Tiberio Cæſare.*] Idem ibid. verſic. ergo Sabino.

m *Et poſt eum, &c.*] Vt probatur ex ſequentibus.

n *Adeò vt cum ab Adriano.*] Et id quoque eſt d. l. 2. vbi ſuprà, verſic. & ideo optimus.

o *Feruntque Mazacenos.*] Strabo lib. 17.

p *Eiuſmodi fuere.*] Sunt nomina noſtrorum Iuriſconſultorum.

q *Hic enim Caſsius.*] In d. l. 2. §. huic ſucceſſit. ff. de orig. iuris.

r *Mox ſub Sulpitio*] In d. l. 2. §. ad hoc verſic. ex his auditoribus.

s *Saluius autem Iulianus.*] Ælius Spartianus in vita Didij Iuliani, in princ.

t *Papinianus verò.*] Ælius Spartianus in vita ipſius Caracallæ.

u *Fertur verò Caligula.*] Suetonius in vita illius cap. 34.

x *Qui hoſtis humani generis.*] Plinius lib. 7. c. 8. appellat hunc Caium Caligulam & Domitium Neronem faces humani generis, & poſteà ipſum Neronem hoſtem generis humani.

y *Poſtremò principum placita.*] Vlpianus in l. 1. ff. de conſtitution. princ. Iuſtinianus in §. ſed & quod principi. Inſtit. de iure natur. gent. & ciuili.

z *Non tamen omnis Cæſaris voluntas.*] Is locus ſuprà eſt allegatus in verbo, Poſtremò principum, &c.

a *Quod & Nero fecit.*] Suetonius in vita illius, cap. 15. in princ. & Tacitus.

b *Proditur tertius Antiochus.*] Plutarchus in Apophtheg. Imperatorum.

c *Cuius exemplo Ageſilaus.*] Idem in Apoph. Laconicis, Cum quidam, inquit, ei aliquando dixiſſet, Promiſiſti, ac ſæpius idem repeteret, Per Iouem, ait, ſi quidem iuſtum eſt: ſin minus, dixi quidem, ſed non promiſi.

a *Magiſtra*

miſſa præſtare voluit, quàm ſi iuſta eſſent. Marcus quoque Antonius orator è tot millibus orationum, nullam ex ſcripto edidit concionem: vt ſi quid parum laude dignum, & contra legum decreta in his compertum eſſet, poſſet à ſe dictum inficiari. Quod parum proſpiciens L. Craſſus orator, quum à M. Bruto increpitus eſſet apud iudices, quòd ex duabus orationibus capita inter ſe contraria edidiſſet, reſpondit, orationes eſſe cauſarum & temporum, non autem hominum & patronorum.

Qui primi de plebe ad dictaturam, conſulatum, & præturam, alioſq́; magiſtratus euecti fuerint, & de Ephoris quæ tradantur. CAPVT XXIIII.

QVo tempore in monte ſacro [a] magiſtratus ſibi plebs creauit, quos ſacroſanctos fecit, id cautum eſt, ne cui patricio illos capere liceret, quod non ab re ſancitum fuit: Nam quum aduerſus potentiam patriciorum, tribunum propugnatorem fautorémque ſibi plebs creaſſet, vt querelas criminationeſque in patres acciperet, periniquum videbatur, vt in quo defenſores ſibi plebs adſciuerat, ad id faſtigium honoris, illos qui ſibi infenſi infeſtique erant, aduocaret: [b] quorum inſtar Ephori apud Lacedæmonios habuere: qui ſicut tribuni plebis Romæ conſularem poteſtatem, ita regum Spartanorum inſolentiam reprimerent, ne imperio abuterentur, nimiæque ferociæ & audaciæ aſſueſcerent. [c] Qui à principio quinque ex amicorum numero fuere, vt miniſtri regum auxilio allecti, ſcilicet quum reges foris bella gererent, ipſi domui iura darẽt, [d] primùm à Theopompo Spartanorum rege inſtituti neceſſitatis cauſa, [e] licet Spartana lege cautum fuerit, vtrique regi cum exercitu foras prodire non licere. [f] Paulatim eò licentiæ proceſſere, vt regi non aſſurgerent, [g] & ſeorſum tribunal haberent, [h] & non modò magiſtratus comprimerent, & in diſquiſitionem vocarent, ac de vendendis emendiſque rebus cognoſcerent, ſed regi, quid facto opus erat, præſcriberent, quibúſque annis copiæ educendæ forent, quóque tempore equitatus, aut grauis armatura, & peditum acies promouendæ, enunciarent. Adeóque omnium rerum gerendarum cenſores erant, vt [i] Archidamum Lacedæmoniorum regem graui affecerint mulcta, quòd cum vxore exigui corporis nuptias contraxiſſet, quòd liberos tantùm non reges ſe geniturum cogitaſſet, ipſumque in diſquiſitionem vocare, & in carcerem trudere, atque morte afficere poſſent, ſicut [k] de Pauſania, [l] Agide, & aliis factitatum accepimus, [m] cóque inſolentiæ proceſſere, vt quum iniſſent magiſtratum, ſeruis primùm bellum indicerent, quod olim cum Meſſenıı conſpiraſſent magniſque calamitatibus & multiplici incommodo Spartam affeciſſent: [n] mox, vt ſinguli barbam raſitarent, per præconem edicerent, vt ſi qui minus dicto audientes forent, internoſcerent. [o] Vtque maiori formidini eſſent, iuxta triclinium vbi tribunal habebant, Timoris ſacellum erexere. [p] Vtque occaſionem regis criminandi ſcrutarentur, ſinguli nouennius cælum & ſidera ſilenti nocte obſeruarunt, vt ſi ſtellam ex cæli regione in aliam declinantem aut radiantem vidiſſent, reges contra deos aliquid molitos criminarentur: itaque efficiebant, vt regimini cedere, & magiſtratu abire cogerentur. [q] Erat tamen ius regi, vt ſi ab Ephoris vocatus, primæ & alteri iuſſioni non pareret, contumacia fraudi non eſſet: tertiæ niſi paruiſſet, imperio cogi poterat. Qui quidem Ephori vnà cum regibus ſingulis menſibus mutuò iurabant, pro legibus Lycurgi imperatum ire, & regnum incõcuſſum tenere. [r] Hos poſtea Cleomenes, quum crudelem in modum dominarentur, ſuſtulit, & reſtituta regi

Lex Spartana.

Ephororum inſolentia.

Sacellum timoris.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

a MAgiſtratus ſibi plebs creauit, quos ſacroſanctos fecit.] Intelligit de Tribunis plebis, vt videre eſt ex iis quæ diximus ſupra lib. 1. cap. 5.

b *Quorum inſtar Ephori apud Lacedæmonios.*] Thepompus cum primus inſtituiſſet, vt ephori Lacedęmone crearentur, ita futuri regiæ poteſtati oppoſiti, quemadmodum Romæ Conſulari imperio Tribuni plebis ſunt obiecti, atque illi vxor dixiſſet, id egiſſe illum, vt filiis minorem poteſtatem relinqueret, Relinquam, inquit, ſed diuturniorem, Plutarchus in Lycurgo, & ante hunc Cicero li. 3. de legibus. Quare, inquit, nec Ephori Lacedæmone ſine cauſa oppoſiti regibus, nec apud nos Conſulib. Tribuni.

c *Qui à principio quinque.*] Plutarchus in Cleomene.

d *Primum à Theopompo.*] Id iam dictum eſt ex Plutarcho ſupra hoc eodem cap. in verbo, Quorum inſtar Ephori.

e *Licet Spartana lege.*] Herodotus libr. 5. Ob quam Regum diſſenſionem lex apud Spartam lata eſt, non licere vtrique Regi cum exercitu prodire.

f *Paulatim eò licentiæ proceſſere.*] Plutarchus in Cleomene.

g *Et ſeorſum tribunal haberent.*] Idem ibid.

h *Et non modo.*] Hoc videre eſt ex eodem in eiuſdem Cleomenis vita.

i *Vt Archidamum.*] Plutarc. in Ageſilao authoritate Theophraſti, de quo & vide noſtras leges Connubiales l. 2. num. 73. incip. E noſtris. Sed Pliſtonactem & ipſum Regem, ob rem quampiam malè adminiſtratam pecunia mulctarunt: quam cùm ob magnitudinem ſoluere non poſſet, ex Lacedæmone ſeceſſit, vt tradit idem Plutarchus in Pericle. Et Agidem quoque Regem quòd reuerſus ab exercitu, quo Athenienſes debellarat, apud vxorem cœnauerat, mulctarunt, eodem teſte in Apoph. Lycurgi Sed & Ageſilaum illum magnum mulctarunt prius, quod ciues communes ſibi ſoli vẽdicaret: deinde quòd inermis magno ſe periculo obieciſſet, vt & tradit idem author in vita illius.

k *Sicut de Pauſania.*] Thucydides lib. 1. belli Peloponneſiaci, & Xenophon rerum Græcorum, lib. 3. in fi. & Probus Æmyl. in vita ipſius Pauſaniæ.

l *Agide.*] Plutarchus in vita illius.

m *Eoq́; inſolentiæ proceſſere.*] Plutarchus in vita Lycurgi, ex Ariſtotelis authoritate in Politicis lib. 2. c. 6.

n *Mox, vt ſinguli barbam raſitarent.*] Plutarchus in Cleomene, eiuſdem Ariſtotelis teſtimonio.

o *Vtq́; maiori formidini.*] Plutarchus ibid.

p *Vtq́; occaſionem Regis criminandi.*] Hæc vſque ad verſic. Erat tamen. ſunt Plutarchi in Agide.

q *Erat tamen ius.*] Idem Plutarch. in Cleomene.

r *Hos poſtea Cleomenes.*] Plutarchus in vita illius, & in vita Arati.

Ephori gradu deiecti. *Plebeij magiſtratus.* *Patricij magiſtratus cum plebe communicati.* *Exteræ gẽtes ad magiſtratus Romæ prouectæ.* *Tribunatus plebis à patriciis captus.* *Honos tribunitiæ poteſtatis.* *Trib. ple. poteſtate abutentes.*

poteſtate, illos de gradu deiecit, & dominium abrogauit. [s] Si tamen reges diſſentirent, variatis ſententiis, illi qui videretur melior, ſtandum erat: quòd ſi in vnam ſententiam conuenirent, nulli ephororum contraire fas erat. [t] Ergo plebeios magiſtratus nulli patricio ſumere licebat: [u] Idque Volero tribunus plebis rogatione promulgata ſtatuit, plebsque ſciuit, vt plebeij magiſtratus ſine patribus, ſed tãtum admiſſa plebe, tributitiis comitiis fierent. Cumq; patricij magiſtratus auſpicatò fierent, ſolos plebeios inauſpicatos eſſe, & minoribus regi auſpiciis, peruulgatum eſt. Et tametſi ad dictaturã, conſulatum, præturam & cenſuram nulli niſi patricij antea admitterentur, tamen ſequutis temporibus patricij magiſtratus cum plebe communicati fuere: [x] Siquidem Sextius primus de plebe conſul factus eſt, quod deinde fuit Licinia lege cautum, [y] quam C. Licinius & L. Sextius tri. pl. promulgarunt, vt conſulatus cum plebe communis foret. [z] Quintus quoque Publius Philo præturam, [a] & Caius Licinius Stolo, de plebe homines, magiſterium equitum cum patribus geſſere. [b] Quinetiam dictaturam, in qua ſummus ſplendor & amplitudo erat, cenſuramque cum plebe communicatam inuenimus: [c] nam & Caius Martius Rutilius primus dictator & cenſor, [d] deinde Q. Põpeius, & Q. Metellus vterque ex plebe cenſores facti ſunt, [e] quam legem Philo dictator tuliſſe fertur. Omnes denique patricij magiſtratus, [f] etiam pontificatus, & ſacerdotia cum plebe communicata fuere. Nec modo ex plebe ciues, [g] ſed Latini nominis, & demum exterarum gentium populi, ad magiſtratus & honores Romæ prouecti fuerunt. [h] Tribunatũ verò plebis longo tempore nihil cum patribus co[...]ociatum habuiſſe comperimus, niſi quum finito decemuirali imperio, nouos tribunos plebis cooptari oporteret, Spurium Tarpeiũ & Aulum Æternium patricios & conſulares, in collegium tribuni adſciuerunt. Et [i] mox Minutius magiſter equitum, qui de Spurio Melio ſumpſit pœnas, & poſtea Appius Pulcher, vt Ptolemęo bellum indiceret, & [k] deinde Publius Clodius, vt tribunus plebis fieret, à patribus ad plebem tranſiuere: donec poſt Syllæ tempora tribunatus plebis paſſim à patriciis & ſummis honoribus functis, appeti cœpit: qui prouincias ſortiri, & imperium gerere, atque cum faſcibus & lictoribus etiam extra vrbem incedere cœperunt. Tantique poſtea honoris habitus eſt, vt populum Romanum [l] Octauio Auguſto, & [m] deinceps Cæſaribus, tribunatum plebis dediſſe, pro magno fuere munere exiſtimatum. Illud eſt tamẽ minimè prætereundũ, [n] quòd quum à tribuno ple. dies dici conſuli prætorique poſſit, [o] ipſe tamen iure ſacroſanctæ poteſtatis ab omni potentia magiſtratus immunis erat. [p] Si tamen poteſtate tradita abuteretur, aut ſi iura plebis minueret, vel vbi intercedendum minimè fuiſſet, intercederet, ſeu ſi contra commoda plebis aliquid molitus eſſet, poterat ei dies dici, & à conſule vel tribunis reus agi: cunctiſque ſuffragantibus tribubus, de gradu deiici, & pœnis coerceri. Tunc enim ſacroſanctus eſſe deſinebat, & prophanus erat.

ANNOTATIONES.

s *Si tamen Reges diſſentirent.*] Idem in vita Agidis.

t *Ergo Plebeios.*] Redit ad Romanos, & de hoc ſuprà dictum eſt in princ. huius cap.

u *Idq; Volero Tribunus plebis.*] Liuius 1. decad. lib. 2. non adeò longe à fine.

x *Siquidem Sextius.*] Liuius 1. Decad. lib. 6. in fi. & lib. 7. in princ. & lib. 1[..] in Oratione P. Decij Muris. & Plutarchus in Camillo. Plinius autem Secundus de viris illuſtribus, ca. 20 dicit, Licinium Stolonem primum e plebe Conſulem factum. de quo etiam dictum eſt ſuprà lib. 1. cap. 9.

y *Quam C. Licinius.*] Gellius libro 17. cap. 21. Imo tandem non licuit duos ſimul patritios Conſules creari, teſte Liuio 3. Decad lib. 7. & 4. Decad. lib. 9. Vide tamen ſupra lib. 3. cap. 3. poſt princ.

z *Q. quoque Publius Philo.*] Liuius 1. Ded. lib. 3.

a *Et C. Licinius Stolo.*] Idem Liuius 1. Dec. lib. 7.

b *Quinetiam dictaturam.*] Hoc probat in ſeq.

c *Nam & Caius Martius Rutilius.*] Liuius 1. Decad. li. 7. & lib. 10. in ea Oratione P. Decij. Lucius autem Florus Epitome ipſius Liuij li. 13. ſcribit, Domitium Cenſorem primum ex plebe luſtrum feciſſe.

d *Deinde Q. Pompeius, & Q. Metellus.*] De his duobus ipſe Florus d. Epitom. lib. 59.

e *Quam legem Philo Dictator.*] Liuius 1. Decad. lib. 8.

f *Etiam Pontificatus & ſacerdotia.*] Liuius 1. Decad. libro 10. Primus autem omnium Pontifex Maximus ex plebe creatus eſt T. Coruncanus, teſte Floro d. Epitom. lib. 18.

g *Sed Latini nominis.*] Hic vide Liuium 1. Decad. lib. 8. non multò poſt princ.

h *Tribunatum verò plebis.*] Hęc vſque ad verſiculum, Et mox. ſunt Liuij 1. Dec. lib. 3.

i *Et mox Minutius.*] Liuius 1. Dec. lib. 4.

k *Et deinde P. Clodius.*] Plutarchus in vita Catonis Vticenſis.

l *Octauio Auguſto.*] Diſces ex Appiano Alexandrino lib. 5. belli Ciuilis, Auguſtum in perpetuum plebis Tribunum fuiſſe à Romanis delectum, vt a primo magiſtratu ipſum auerterent: hiſque auſpiciis initiiſque eum Tribunitiam poteſtatem ſuſcepiſſe, quam tamen immemor ad fulciendam monarchiam deponere noluit, atque inſuper in priuignos ſuos Tiberium & Druſum transfudiſſe. Suetonius quoque in ipſius Auguſti vita cap. 27. Tribunitiam poteſtatem perpetuam recepit. Tacitus lib. 3. Tiberius fama moderationis parta, quòd ingruentes accuſatores repreſſerat, mittit litteras ad Senatum, queis poteſtatem Tribunitiam Druſo petebat, id ſummi faſtigij vocabulum Auguſtus reperit, ne Regis aut Dictatoris nomen aſſumeret: ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret.

m *Et deinceps Cæſaribus.*] Vt Veſpaſiano, ex Plinio in procemio hiſtoriæ naturalis non longe poſt princip. Triumphalis & Cẽſorius tu, ſextumque Conſul, ac Tribunitiæ poteſtatis particeps. Et Traiano, ex altero Plinio in Panegyrico ipſius Traiani, Simul filius, ſimul Cæſar, mox Imperator & conſors Tribunitiæ poteſtatis, & omnia pariter & ſtatim factus es. Et Adriano, & Antonino Pio, ex Iulio Capitolino in vita ipſius Pij. Et Antonino Philoſopho, ex eodẽ in vita illius. Spartianus autem in vita ipſius Imper. Adriani ſcribit illum a Traiano Tribunum plebis factum, in quo magiſtratu ad perpetuam Tribunitiam poteſtatem omen ſibi factum aſſerit, quòd penulas amiſerat, quibus vti Tribuni plebis pluuiæ tempore ſolebant, Imperatores autem nunquam.

n *Quod cum à Tribuno pleb. dies dici Conſuli pratoriq;.*] De hoc iam dictum eſt libro 1. cap. 3.

o *Ipſe tamen iure ſacroſanctæ poteſtatis.*] Vide & tu ſuprà eodem lib. 1. c. 3.

p *Si tamen poteſtate tradita abuteretur.*] Hæc vſque ad verſi. Quod nouem ſunt Plutarchi in Tiberio Gracco.

q Quòd nouem tribuni plebis cum Sp. Caſſio, ne magiſtratus more maiorum ſubrogarentur, contra libertatem populi Romani coniurarant, Publius Mutius tribunus plebis eis non ſolum tribunatum abrogauit, ſed & pœnas debitas iure & lege inferri peruicit. r Et Tiberius Gracchus in tribunatu Octauium collegam contra commoda plebis intercedentem, tribuum maiori parte ſuffragante, poteſtate priuauit. s Verba verò legis quibus tribunus plebis ſacroſanctus fit, aſſcripſi: Tribunum inuitum, tanquam vnũ è multis, nemo cogito agere, neque verberato, neque alteri vt verberet imperato, neque occidito, neque occidi iubeto. Si quis autem prohibitorũ horum quid fecerit, impius execrabiliſq; eſto, bonaq; eius publicato ad ſacra Cereris: & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus eſto.

Legis verba de tribunis ſacroſanctis.

ANNOTATIONES.

q *Quòd nouem Tribuni.*] Valerius Maximus lib.6.cap.3.

r *Et Tiberius Gracchus.*] Plutarchus in vita illius.

s *Verba autem legis.*] Hæc vſque ad finem capitis deſumpta ſunt ex Liuio 1.Decad.lib.3.

Quas acies, quóſve exercitus, qui duces parua manu profligarint, quæve flumina Xerxis exercitus epotarit.

Capvt XXV.

ACIES profligatas & exercitus parua manu cæſos ad interitum, ita vt vix pauci ſuperfuerint, tres præcipuos ab autoribus memoratos ferunt, licet ex omni antiquitate ſi quis reputare volet, innumeras inueniet. a Quum enim Aſſyriorũ rex Cyrus contra Scythas cum valido exercitu occœpiſſet bellum facere, poſtquam eos ingenti clade afflixit, cæſo etiã vnico regis filio, Tomyris regina Scytharum diſſimulans ægritudinem animi, inter anguſtiſſimos tramites Aſſyrios nacta, ita illos cæcidit, vt parua manu hoſtium ingentes copias luderit, ducentaq; millia Perſarum vna acie trucidarit, tanta cæde, vt ne nuncius quidem luctuoſæ cladis ſuperfuerit. b Alterã, quum inter Locrenſes Epizephyrios & Crotoniatas ſæuientibus odiis certaretur, tanto furore animorum, & quaſi vecordia ad pugnam fuiſſe procurſum ferunt, vt quindecim Locrorum millia aduerſus Crotoniatarum centum viginti millia ſæuè & atrociter pugnam inire non dubitarint, Locrenſeſq; tam parua manu tot millia Crotoniatarum felicitate mira vno prælio attriuerint, ita prorſus, vt ex ea ſtrage pauci vix fuga elapſi ſuperfuiſſe dicantur, eáque ad Sagram Metaponti fluuium commiſſa pugna, ad poſteros celebrem memoriam nominis dederit, vulgo iactato prouerbio, ἀληθέστερα τ ἐπὶ σαγρᾳ. c Tertiam, cùm duce Milciade in campis Marathoniis contra Artaphernem & Datym Darii præfectos, ab Athenienſibus vno prælio feliciter pugnatum & debellatum eſt, in qua decem Athenienſium millia, Perſarum plus centum decem millia crudelem in modum afflixerunt, toto cæſo exercitu. d Fuit autem Marathon Atticæ ciuitas, ab Athenis haud plus decem millibus paſſuum diſtans. e Iterum quum annis intercedentibus, contra Xerxem arma Græciæ inferentem qui bellum diis hominibuſque indixerat, memorabilis Spartanorum ad Thermopylas, & clauſtra illa tam natura quam munimẽto inexpugnabilia, pugna commiſſa fuit, trophæis & monumentis celebrata: quorum tam inſolens victoria proditur, vt decem hominum millia, duce Leonida, contra innumerabiles Perſarum copias clauſtra tenere, & ſexcenti Spartani, quingentorum millium caſtra inuadere non dubitarint: vbi tanta ſtrage ad ſatietatem ſæuitum eſt, vt difficile dictu ſit, Spartanorum Athenienſiúmque, vt ſingulorum præcipuam virtutem, vel vniuerſorum laudes dinumerare: ad id verò cladis proceſſum, vt quid funerũ abſumptum ſit, illud argumento fuerit, quod cadauera paſſim ſtrata prælio vel tempeſtate, corporáque morbo & vaſtitate enecta, alioſq; alia peſte abſumptos, mare & terra vix ceperit: quique modò terreſtres naualéſque copias vltra decies centena peditum, equitũ verò octoginta millia armatorũ, in expeditionem duxerat, cuique ſexcenta millia frumenti modia diurna cibo, & tot flumina exhauſta potui non ſuffecerint: is cum multa cæde & fuga à pauciſſimis cæſus & profligatus, incõſulti certaminis, & temerariȩ expeditionis inſignes pœnas dederit: ipſeq; tanti exercitus imperator magnificus tãta clade oppreſſus, inermi naue per ſtragem corporum armorúmque vix effugerit. f In qua quidem re non minori miraculo proditur, tantas copias ab vno Pythio Bithyno epulo exceptas magnifice, frumentóque, veſte ac viatico adiuras. Fuit illa quoque memorabilis exẽpli clades celebrata ſermonibus. cum ad Granicum amnem, aut Arbelam, vel quum ad Amanicas Pylas in faucibus anguſtis ab Alexandro ſignis collatis

Tres exercitus parua manu profligati.

Tomyris adue ſus Aſſyrios,

Locrenſes aduerſus Crotoniatas.

Prouerbiũ.

Spartani aduerſus Xerxem.

Pugna Alexandri aduerſus Darium apud Granicum.

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a *Cvm enim Aſſyriorum Rex Cyrus.*] Hæc prima hiſtoria latiſſime refertur ab Herodoto lib.1. non longe ante fi. & Iuſtino lib.1.

b *Alteram cùm inter Locrenſes.*] Strabo libro 6. & Iuſtinus lib.20. qui non conſentiunt in numero occiſorum, & nonnihil Cicero lib.2.de Natura deorum.

c *Tertiam cum duce Milciade.*] Herodotus libro 6. Probus Æmylius in vita ipſius Milciadis, Plutarchus in Ariſtide, & in Paralellis, cap.1. & Iuſtinus lib.2.& Paulus Oroſius lib. 2.cap.9. vbi dicit ducenta millia Perſarum cecidiſſe.

d *Fuit autem Marathon.*] Strabo lib.9.Herodot. lib.6. non ciuitatem, ſed locum eſſe dicit his verbis, Etenim erat locus Atticæ Marathon, proxime Eretriam, ad equitandum opportuniſſimus. Et Pauſanias lib.1.

e *Iterum cum annis intercedentibus.*] Herodotus lib. 7. Diodorus Siculus lib.11.& Plutarchus in Themiſtocle.

f *In qua quidem re non minori miraculo.*] Iuſtinus libro 12. Q. Curtius libro 3. & Herodotus libro 7. Et vide Paulum Oroſium lib. 4. cap.1. Adde autem ſuperioribus Agathoclem cum duobus tantum millibus ſuorum 40. millia Pœnorum Hannone duce interfeciſſe, duobus tantum ex ſuis deſideratis.

Romanorū parua manu victoriæ.

cum Dario pugnatum eſt, in qua prope ad internecionem dimicatum fuit: vbi vltra centum millia Perſarum peditum ferũtur cæſa, equitum verò decem millia: ex Macedonibus verò nõ vltra triginta-duo pedites, equites autem centum quinquaginta occidiſſe. Ad Granicum verò barbarorum viginti millia, equitum verò duo millia fœdum in modum occubuere, quum ex Alexandri exercitu triginta quatuor fuiſſe deſideratos, quidam monumentis teſtati ſint. Romani autem licet incredibili felicitate ſæpe hoſtium copias ad extremum exitium profligarint, tamen præcipuis cladibus, & infanda ſtrage maxime hoſtem affecere, vel quum [g] M. Liuius & Claudius Nero Haſdrubalem ſuppetias Hannibali ferentem, ad Metaurum ingenti ſtrage debellarunt, vbi par Cannenſi cladi exitium redditum fuiſſe memorant. [h] Vel quum Fabius Æmylianus vix triginta millibus militum ad Rhodanum plus ducenta Gallorum millia ingenti ſtrage deleuit. [i] Vel quum contra Antiochũ haud minus feliciter pugnatum eſt, plus quinquaginta millibus hoſtium cæſis, vigintiquatuor equitibus, & trecentis peditibus Rom. deſideratis. [k] Aut quũ C. Marius Cimbros & Theutonos ad aquas Sextias parua manu cæcidit. [l] Vel quum Sylla cõtra Mithridatem ad Orchomenum & Cheroniam ducens, illius copias fudit, & in intimas ſolitudines egit. [m] Aut quum cõtra Archelaũ non longe à Piræo cõmiſſo prælio, ita cũ deformauit, vt ex viginti hoſtiũ millibus vix decem ſuperfuerint, ex Syllæ verò exercitu vix quatuordecim deſiderati ſint. [n] Aut quum Pompeius eundẽ Mithridatem ſtrage atrociſſima perculit, quadraginta millibus hoſtiũ cæſis, non pluribus viginti ex ſuis interfectis. [o] Vel quum Lucullus contra Tigranem bellum magnis conatibus aggreſſus, multiplici cum clade affecit, in quo Romanorum vix pars vigeſima copiis hoſtium accedere viſa eſt: cuius pugnæ tanta Romanorũ felicitas fuiſſe traditur, vt vltra centum millia hoſtium promiſcua cæde occiſa, Romanorum vero non vltra centum vulnerati, occiſi autem quinque dicantur. Tam paruo impẽdio tam inſolens victoria ſtetit. [p] Ælij quoque Galli in expeditione Arabica memorabilis victoria inter illuſtria adnumeratur, vt poſt excidia & vaſtationes agrorum, pluribus oppidis expugnatis, plus triginta hominũ millibus fœde cæſis, & profligatis, non amplius ſeptem ex ſuis interfectis, illuſtri victoria potitus fuerit. [q] Mitto Caij Cæſaris felicitatem, cuius longè latéque diffuſa virtus fuit, quoties belli caſibus agitatus contra Aquitanos, Heluetios, Aruernos, reliquóſque Gallos & Germanos, aliasq; exteras & incultis moribus gentes, parua manu innumeras hoſtiũ copias fudit. Quoties aduerſus maximos conatus inops ipſe & imparatus præſentiſſimo animo reſtitit: quoties admotas hoſtiliter legiones fudit, quot prælia confecit, quam firmiſſima hoſtiũ præſidia ſæpe conuulſit, & labefactauit, quas vrbes & gentes vi & obſidione domuit, aut deditas in deditionem fidemq; recepit, ita vt an virtute animi & mentis magnitudine, an felicitate & fortuna plus valuerit, difficile ſit diiudicare. Sed poſt tot ſucceſſus & felicitates vna Romanorum clades inter exempla memoratur inſignis, [r] quum Lucius Bebius in Hiſpaniam ducens, agmine inexplorato per abditos ſaltus & inuias regiones in inſidias præcipitatus, circumuentus à Liguribus & oppreſſus eſt, oportueritque Maſſilienſes tam luctuoſam cladem per nuncios Romanis ſignificare. [s] Altera poſt Cannenſem cladem cum duce Caio Manlio & Quinto Cepione, à Cimbris & Theutonis, legionibus ſuis, plus octoginta Romanorum & ſociorũ millia ad Rhodanum fœdè cæſa & debellata fuere: vbi tantum cladis acceptum, vt vix decem ſuperfuiſſe dicantur: qua clade populus Romanus in tanto pauore & luctu fuit, vt velut vltima publicorum malorum paſſus, iuſtitio indicto, ſicut in magna cõſternatione aſſolet, prætextas & laticlauos dimiſerit, & ſaga ſumpſerit. Sed ſuper omnem indignitatem fœdi exempli & memoriæ eſt,

ANNOTATIONES.

g *Vel cùm Marcus Liuius.*] Liuius 3. Decad. lib. 8. & Plutarchus in Hannibale.

h *Vel cùm Fabius Æmylianus.*] Strabo lib. 4.

i *Vel cùm contra Antiochum.*] Liuius 4. Decad. lib. 6. Valerij Antiatis authoritate ſcribit ex 10. milenis militum Regij exercitus 40. millia cecidiſſe, ſupra 5. millia capta, Romanorum autem 150. interfectos fuiſſe. Sed & idem eiuſdem Decad. lib. 7. aliam aduerſus ipſum Antiochum pugnã, quæ ea eſt, cuius Alexander hîc meminit, in qua (inquit Liuius) ad quinquaginta millia peditum Regis, & equitum quatuor millia fuiſſe cæſa dicuntur: Romanorum autem non plus 300. pedites, quatuor & viginti equites, de Eumenis exercitu, qui cum his pugnabat, quinque & viginti.

k *Aut cùm C. Marius.*] Plutarchus in vita illius, & L. Florus Epitome Liuij lib. 68. vbi ſcribit cæſa fuiſſe 200. millia, capta nonaginta. Paulus Oroſius in interfectis cum illo cõuenit, ſed captos fuiſſe 80. millia. Et paulò pòſt ſcribit alio prælio ipſum Marium eoſdem viciſſe, in quo 140. millia cæſa ſunt, 40. millia capta. Atque ita duobus illis præliis 350. millia eorum occiſa, & 140. millia capta, abſque innumera mulierum multitudine, quæ ſe ſuoſque paruulos fœmineo furore, vi autem virili necauerunt. Vide Lucium Florum Epito. 3. in bello Cymbrico. Et de hac quoque re loquens Seneca libro de Ira 1. Quid Cymbrorum Theutonicorum tot millia ſuperfuſa Alpibus ira ſuſtulit, vt tantæ cladis notitiam ad ſuos non nuncius, ſed fama pertulerit?

l *Vel cùm Sylla contra Mithridatem.*] Hoc cum ſequẽti coniungi debet. Archelaus enim ex ducibus Mithridatis vnus erat, vt videre eſt ex Plutarcho in Sylla.

m *Aut contra Archelaum.*] Appianus Alexãdrinus in bello Mithridatico, Paulus Oroſius hiſtoriarum lib. 6. c. 2. Alter Plutarchus in vita Syllæ.

n *Aut cùm Pompeius.*] Appianus ibid. & Paulus Oroſius dicto lib. 6. cap. 4. vbi ſcribit ex exercitu Regis 40. millia fuiſſe cæſa aut capta, ex Romanis vix 40. interfectis.

o *Vel cùm Lucullus.*] Plutarchus in vita illius, & vide Paulum Oroſium d. lib. 6. cap. 3.

p *Ælij quoque Galli in expeditione Arabum.*] Vide Strabonem lib. 7. vbi de hac Galli expeditione, & libro 16. non longè à fine, vbi multò plura, & nonnihil lib. 17. & Plinius lib. 6. cap. 28.

q *Mitto Caij Cæſaris felicitatem.*] Ipſe Cæſar in Commentariis de bello Gallico, Suetonius & Plutarchus in vita illius, Paulus Oroſius lib. 6. cap. 9.

r *Cum Lucius Bebius.*] Liuius 4. Decad. lib. 7. paulò ante finem, vbi non declarat quanta illa clades fuerit.

s *Altera poſt Cannenſem cladem.*] Florus Epitome Liuij lib. 67. & Paulus Oroſius authoritate Antiatis lib. 5. cap. 15.

t *Quod*

[t] quod de Valeriano Cæſare recentiore memoria proditū eſt, qui, quū optimus fuerit, infelix apparuit tamen, poſtquam vis illa vigorq; & virtus bellica, atque antiquum belli decus exoleuit, qui in expeditione in Perſas quum fœdiſſimo euentu pugnaſſet, à Sapore Perſarum rege, occiſo exercitu, captus, vſque eò deformatus fuit, tantiſque contumeliis obnoxius, vt poſt afflictas fortunas, nulla verecundia priſtinæ maieſtatis, contra decus imperij, regi Perſarum equum aſcenſuro, humi proſtratus dorſo gradum faceret. adeò Romani indigniſſimā fortunam, & grauiſſimos caſus, ac ſortis humanæ varietatem, velut magna documenta mortalitatis, nonnunquā experti fuere. [u] In qua quidem re proditur verbum Galeni filij vecordis & deliri, qui qua die de captiuitate patris reſciuit, parum curans, verbum Catonis vſurpauit: Sciebam, inquit, me genuiſſe mortalem. [x] Quæ autem flumina à tot millibus Perſarū epota, Xerxi non ſuffecerint, hæc præcipuè traduntur: Scamander & Onochonus in Theſſalia: Simois in Phrygia, qui ex Ida ſub Ilio decurrens quandoque torrentior, ad Sigeum mare ingreditur: Chydorus in Bœotia, Lyſus in Samothracia, qui per Thaſios fluit: Mænala iuxta Helleſpontum in Lyſimachia. Addit Herodotus lacum in ſinu eodem triginta ſtadiorum, quem ſola iumenta Perſarum, quum aqua ſubſalſum ſaporem habeat, & potui inſalubris homini ſit, paucis diebus exſiccauère. *Flumina à Xerxis exercitu epota.*

ANNOTATIONES.

t *Quod de Valeriano Cæſare.*] Aurelius Victor in vita ipſius Valeriani, Eutropius de Geſtis Romanorum, libr. 8. Paulus Oroſius lib. Hiſtoriarum 7. c. 15.

u *In qua quidem re proditur verbum Galeni filij.*] Trebellius Pollio in vita illius: ſed ex quo diſces, nō Galeni legendum eſſe, ſed Gallieni.

x *Quæ autem flumina.*] Hæc vſque ad finem ſunt Herodoti lib. 7. in diuerſis locis, præterquam quod de Simoide hîc dicitur. Verùm ille ipſe eodem libr. dicit Epidamnum eorum qui Achaiam perlabuntur, maximum, niſi ægrè admodum ſuppeditauiſſe. Nec ſolus Herodotus ſcripſit flumina ab exercitu exhauſta, nam & id quoque dicit Diodorus Siculus, qui tamen illa non nominat lib. 11.

Quid variæ gentes de dijs ſenſerint, & quàm impia & deteſtanda ſacra apud exteras gentes fuerint.

CAPVT XXVI.

QVAM impia & falſa inter gentes olim de diis opinio fuerit, quámque multiformes deorum vanitates, & quàm infandis ſacri priſci deos coluerint, dictu referre difficile eſt: [a] ſiquidem primi mortales nulla doctrinæ ſchola, nec ratione aut lege, ſed ſuo quiſque ingenio, & prout impetus animi tulit, deos genióſque adoptando, numina coluerunt. Primos enim qui antiquiſſimi fuerunt, [b] haſtas colere cœpiſſe, aut ligna delibrata corticibus pro diis veneratos accepimus: inde à Romanis religio fluxit, vt ſingulis deorum ſimulachris haſtas darent: [c] tametſi antiquiſſimos Romanorum, centum ſeptuaginta annos ſine deorum imaginibus vixiſſe nōnulli teſtati ſint. [d] Indi quicquid colere cœperunt, præcipuè maximas arbores deos putauerunt, illaſque pro numinibus venerati ſunt, quas ferro violaſſe capitale fuit: [e] ex quibus nonnulli draconem quinque iugerum, velut Liberi patris ſimulachrum, coluerunt: [f] Perſæ & [g] Maſſagetæ Cælum, Iouem. [h] Solem verò deum maximum dixerunt, [i] equoſque illi ſacrauerunt, quibus interdictum erat, ne quem præter Solem deum colerent. Quicquid verò quernis arboribus naſcebatur, è Cœlo miſſum putabant: [k] iidem Soli, Lunæ, Telluri & Igni, Aquæ ac Ventis ſacrum facere inſtituerunt, quos omnes deos, Ignem verò præcipuum duxerunt: quæ [l] etiam magorum opinio fuit, [m] cui Thales adſtipulatur, qui Ignem tam religioſe coluerunt, vt cremare corpora ducerent nefas, ne contagio cadaueris, deorum maximum violarent. Multos comperi *Haſta. Ligna delibrata. Indorum arbores. Draco. Cælum. Iupiter. Sol. Luna. Aqua. Tellus. Ignis. Aqua. Venti.*

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

a *Siquidem primi mortales.*] Plinius lib. 2. c. 7.

b *Haſtas colere.*] Iuſtinus li. 43. Nam & haſtas pro Marte coluiſſe Romanos, authoritate Varronis tradit Arnobius contra Gentes, lib. 5.

c *Tametſi antiquiſſimos Romanorum.*] Dionyſius Halicarnaſſ. lib. 1. Plutarch. in Numa, Clemens Alexandrinus lib. Stromat. Euſebius Cæſarienſis Euangelicæ præparationis libr. 6. cap. 21. Sic Perſæ nec ſtatuas, nec aras erigebant, ſed in loco excelſo ſacrificabant, vt author eſt Strabo lib. 15. non adeò longè à fine.

d *Indi.*] Quintus Curtius lib. 8. Deos, inquit, putant quicquid colere cœperunt, arbores maximè, quas violare capitale eſt, vt hîc noſter Alexander videtur legere, arbores maximas, non autem maximè.

e *Ex quibus nonnulli Draconem.*] Maximus Tyrius Serm. 38.

f *Perſæ.*] Strabo libr. 15. non multò ante fin. vbi dicit Cœlum Iouem eſſe eos putare. Aſconius Pædianus in 3. in Verrem action.

g *Maſſagetæ.*] Herodotus lib. 1. in fine.

h *Solem verò.*] Strabo vbi nuper citauimus in verbo, Perſę.

i *Equoſq.*] Herodotus d. lib. 1. in fine. Ex diis vnum Solem venerantur, cui equos immolant. Et Iuſtinus lib. 1.

k *Iidem.*] Scilicet Perſæ, ex Herodoto lib. 1. & Strabone libr. 15. Nec ij ſoli ignem & aquam colunt, ſed & Ægyptij, vt tradit Porphyrius in libr. de Abſtinentia carnium, & Euſebius Præparationis Euangelicæ, lib. 3. cap. 2. Quod & de aqua ſcribit Lucianus in Ioue Tragœdo. Herodotus autem libr. 7. ſcribit ex Magorum ſententia Lunam eſſe Perſarum præſidem. Et ad id quod de Ventis hîc dicitur, vide ſuprà lib. 3. c. 22. Et vide etiam omnino quæ ſcripſi in Commentariis Nobilitatis c. 31. num. 575. incip. Vt non tam. & num. 591. incip. Ex quibus vbi videbis & hos & alios multos ignem & aquam pro numinibus colere.

l *Quæ etiam Magorum opinio.*] Herodotus lib. 3. Diogenes Laërtius in Procemio.

m *Cui Thales adſtipulatur.*] Vereor ne hîc Alexander falſus ſit: neque enim aliquid tale de eo reperitur: ſed id, quod aquam principium rerum omnium eſſe dicebat, vt ſcribit Tullius lib. 1. de Natura Deorum, & alij multi, quos tibi citauimus in illis Commentariis Nobilitatis, cap. 31. num. 586. incip. Fuerunt, vt fortè pro aqua ignem hîc poſuerit memoria lapſus.

Mars. Enſis. Viſcus. Collis marinus. Mons. Mæander. Marſyas. Acinaces. Sol. Luna. Piſces. Columba. Teſtudines. Bos. Vacca. Leo. Capra. Hircus. Aquila. Lupus. Cepus. Acor. Cercopit. Apis. Iſis. Oſiris. Serapis. Crocodili. Ichneumo. Ibes. Feles. Scarabæi. Vulcanus. Sidera. Horus.

perſuaſum habere, Martem peruigilem deum eſſe, & præſentiſſimum numen: [n] quare Neuri qui iuxta Boryſthenem ſunt, enſes pro Martis ſimulacro adorabant. [o] Sunt qui arbitrētur, viſco, quod in querna arbore naſcebatur, nullū præſentius numen æſtimari. Hi fuerunt Druidæ, quorum vana ſuperſtitio inter mortales præcipua fuiſſe traditur. [p] Alij mari porrectum collem velut pręſentem deum coluerunt, quòd eo occluſa vallis æſtu Oceani non inundaret. [q] Cappadocibus quoque Mons deus habetur. [r] Et Phryges Mæandro & Marſyæ ſacrificāt. [s] Scythæ illi inhoſpitales, qui in intimas ſolitudines acti ſunt, ſuper ſarmentorū faſcibus vetuſtiſſimo collato acinaci, velut Martis ſimulacro, annuis hoſtiis litabant. Pœni Soli & Lunæ vniuerſi ſacrificant. [t] Syri occæcatis animis piſces & [u] columbā deos ſibi cōſecrarunt. [x] Troglodytæ teſtudines, [y] Heliopolitani Bouem, [z] Memphitæ verò Vaccam, [a] Lentopolitani Leonem, [b] Capram & Hircum Mendeſij, [c] Thebani Aquilam, [d] Lycopolitani Lupum, [e] Babylonij verò Cepum, ab his velut propitio numine petita accipere arbitrantes. [f] Cyrenaici Acorem, magnum deum muſcarum æſtimarunt. [g] Arabes ad Memnonium, Cercopithecum cælo dicarunt, illius opem in rebus afflictis implorantes. [h] Mitto Ægyptiorum ſuperſtitionem, & falſarum opinionum ineptias, qui Apim præcipuo honore venerati, ſo'ùm reſpōſa dare, & proſperos euētus, aut futuras calamitates præmōſtrare fabulati ſunt, [i] modò Iſim & [k] Oſiridem, [l] modò Serapim, & quod dicere piget, [m] crocodrios, [n] à quibus hominē deuorari, tanquam à deo expetitū, magni muneris habebatur loco, [o] modò Ichneumones, [p] Ibes & fœda animalia, aliaq; ludibria religionum, velut deorum numina colentes, ita vt gentes aliquas quæ [q] Felem auream, [r] & alios qui Scarabæos pro dijs haberēt, circa Syenem fuiſſe legamus. [s] Germani Solem, Vulcanum & Lunam, ſolos deos quos cernebant, opinati ſunt: [t] quæ Anaximandri opinio fuit, vt cæleſtia ſidera deos eſſe crederet. [u] Quinetiam Ægyptij Solis ſimulacrum diplomatibus conſignatis adorant, quem Horum nuncupant, illudque precibus & votis frequentant

ANNOTATIONES.

n *Quare Neuri.*] Herodotus lib.4. Pomponius Mela lib.2. cap.1. ad fi. Solinus cap.29.

o *Sunt qui arbitrentur viſco.*] Hæc vſque ad verſiculum, Alij. ſunt ex Plinio deſumpta libro 16. cap. 44. eodémque vltimo.

p *Alij.*] Scilicet Lybes apud Maximum Tyrium Serm.38.

q *Cappadocibus.*] Maximūs eodem Sermone.

r *Et Phryges.*] Et Maſſagetæ Mæotidi paludi, & Tanai, ex eodem Maximo eodem loco. Adde quod & Magi Strimoni equos candidos ſacrificauerunt, ex Herodoto lib.7.

s *Scythæ.*] Herodotus lib. 4. Lucianus in Ioue Tragœdo, Arnobius contra Gentes, lib.5.

t *Syri occæcatis animis Piſces.*] Xenophon Exercitationis minoris, lib.1. aliàs 3. Cicero de Natura deorum, libro 3. Diodorus Siculus lib.3. cap.2. & Hyginus.

u *Et columbam.*] Xenophon vbi ſuprà, Diodorus Siculus lib.3. c.5. non multò ante fin. Lucianus in Ioue Tragœdo.

x *Troglodytæ.*] Plinius lib.9. cap.10.

y *Heliopolitani bouem.*] Strabo libro 17. in duobus locis, Diodorus Siculus lib.2. cap. 4. vbi hunc bouem Mneuim vocat.

z *Memphitæ vaccam.*] Imo Momemphitæ, ex eodem Strabone d.lib.17.

a *Lentopolitani leonem.*] Idem Strabo ibi, & Diodorus Siculus lib.2, cap.4.

b *Capram & hircum Mendeſij.*] Herodotus lib.2. Verùm hi cum capras, tum verò capros hircóſve omnes venerantur. Vide Strabonem vbi ſuprà: & de hirco Diodorus Siculus vbi etiam diximus, qui tamen ciuitatem in qua hircus colitur, nō Mendem vocat, ſed Midetam: niſi eæ diuerſæ ſint. Et Maximus Tyrius etiam de hirco, id Ægyptiis in vniuerſum tribuens d.Serm.38.

c *Thebani aquilam.*] Strabo & Diodor. vbi ſuprà.

d *Lycopolitani lupum.*] Macrobius lib. Saturn.1. cap.17. vbi hæc ſcribit, λύκον autem Solem vocari, etiam Lycopolitana Thebaidis ciuitas teſtimonio eſt, quæ pari religione Apollinem, itémque lupum, hoc eſt λύκον colit, in vtroque ſolem venerans.

e *Babylonij verò Cepum.*] Idem ibid. quoque.

f *Cyrenaici Acorem.*] Vide Plin.lib.10. cap.28.

g *Arabes.*] Solinus, & Iuuenalis ſaty.15. poſt princ.

Effigies ſacri nitet aurea Cercopitheci,
Dimidio magicæ reſonant vbi Memnone chordæ.

h *Mitto Ægyptiorum ſuperſtitiones.*] Strabo, & Diodorus vbi ſupra in multis locis, Plinius lib.8. cap.46. Herodotus lib.2. Solinus cap.35. aut aliorum diſtinct.45. Lucianus in libro de Sacrificiis, in fine.

i *Modo Iſim.*] Strabo ibidem.

k *Et Oſiridem.*] Idem ibidem.

l *Modo Serapim.*] Idem Strabo etiam ibidem.

m *Crocodilos.*] Strabo ibid. & Diodorus Siculus d.li.2. c.4. in prin. & poſtea dicit crocodilum coli apud Mœridem paludem. Hincq; illud Iuuenalis ſatyra 15. in princ.

Quis neſcit, Voluſi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? crocodilum adorat.

Vide etiam Herodotum lib.2. de his fuſiſſimè tractantem.

n *A quibus hominem deuorari.*] Strabo ibi.

o *Modo Ichneumones.*] Strabo, & Diodorus vbi ſuprà.

p *Ibes.*] Vterque in iiſdem locis & Herodotus lib. 2. inſuper & Tertullianus aduerſus Marcionem lib.2.

q *Quæ felem auream.*] Plinius libro 6. capit. 29. ſcribit in Radata oppido felem aureum coli. Strabo autem & Diodorus Siculus, vbi ſuprà ſimpliciter dicunt felem ab Ægyptiis coli.

r *Et alios qui Scarabæos.*] Plinius lib.30. cap.11. tradit quartanis febribus prodeſſe ſcarabæum, qui pilulas voluit, atque ob id Ægypti magnam partem Scarabæos inter numina colere. Porphyrius in libro de Abſtinentia animalium, & ab eo Euſebius Præparationis Euangelicæ, lib.3. c.2. Porrò Ariſtophanes in ea fabula cui εἰρήνη nomen eſt, ſiue ſeriò, ſiue ridiculò (qui mos illius frequens eſt) Scarabæos dicit eſſe in tutela Iouis Catæbatis, id eſt, deſponſoris. Et hactenus Alexander de Dijs Ægyptiorum. Virgil. autem lib. 8. Æneid. de iis loquens ſic ſcribit,

Omnigenumq́; deûm monſtra. ———

s *Germani.*] Id Cæſaris eſt lib.6. de bello Gallico, Deorum, inquit, numero Germani eos ſolos ducunt quos cernunt, & quorum apertè opibus iuuantur, Solem, & Vulcanum & Lunam. Reliquos ne fama quidem acceperunt. Tacitus tamen libro de Moribus Germanorū, eos dicit Mercurium, Herculem & Martem venerari: & de Marte quoque teſtis eſt Suetonius in Vitellio, cap.10. Sed & alios quoque deos colere videbis ſuprà hoc eodem lib. cap.4.

t *Quæ Anaximandri opinio fuit.*] Apud Plutarchum de Placitis Philoſophorum, lib.1. cap.7. quæ etiam fuit ipſius Pythagoræ, vt tradit Laërtius in vita illius.

u *Quinetiam Ægyptij.*] Idē ſcribit Lilius Gyraldus de diis Gentium, ſyntagm.1. ad finem, ſed nullo quoque authore citato. Sed tu vide Macrob. Saturnal. lib.1. cap.21. vbi & id ſimulachrum deſcribit.

x Ara

aſſidue. [x] Arabes Iouem & Bacchum. [y] Æthiopes ex diis vnum mortalem, alterum immortalem putant: [z] nonnulli Pœnam & Beneficium, [a] Aſſyrij [b] & Perſæ vnum bonorum largitorem, alterum malorum. Fuere qui crederent nullos deos eſſe, cæci & excordes, omniaque agi fato, animaſque cum corporibus interire vnà. Ex his præter [c] Diagoram & [d] Theodorum Cyrenæum, [e] Euemerum Tegeatem, & [f] Callimachum, [g] ac Prodicum Cęum, [h] alioſq; plures, qui ἄθεοι dicti, fuere. [i] Callaici gens moribus efferа, cultu inhumano & fero, neque more neque iure viuentes. Numidæ Ammonem in deſertis arenis magnis honoribus frequentant. [k] Celtiberi cuipiam deo, cuius etiã nomen ignorabant, plena Luna nocturnum ſacrũ facere, & ante cuiuſque fores ſaltibus indecoris pernoctare didicerunt. Quod ſi illorum ſacrificia ſcrutari, ac barbaros externoſque ritus eruere conamur: quàm impios cultus, & quàm infanda ſacra, apud tot efferás nationes vario gentium ritu inueniemus? [l] Scythotauri pro hoſtiis Dianæ aduenas immolab ant, Laodicæi Palladi virginem, [m] Arcades Ioui Lycæo puerũ. [n] Plerique iuxta Boryſthenem vecordi animo homines victimas dare, & in ſacrificiis deorum humanis oſſibus adolere ſolebant. [o] Blemmyæ, [p] Cimbri, [q] Galli, [r] Druidæ & [s] Germani, ſtatis diebus, humanis litant hoſtiis, & cruore captiuorum adolent aras, tunc propitiari deum maximè arbitrati, quũ per cruciatum homines excarnificarent, ex pœnis hominum diuinationem & [t] auguria captantes. [u] Fuitque apud Phœnices & Carthaginenſes nimium diu ſeruatum, vt infantes principali honore inſignes ſorte ductos, in regio ornatu Saturno immolarent hoſtias: & quẽ ſors morti deſtinarat, morti ſubtrahere non licebat: quare multorum ciuium largis fletibus deplorata funera fuere: à quibus ſacris quũ deſiuiſſent, poſtea victi ab Agathocle, deos propterea ſubiratos arbitrantes, vt numen placarent, ducentos nobilium filios mactarunt ad aras, adeò cæca mortalitas ſub nomine religionis ad infandas cædes agebatur præceps. Id quod a Rhodiis & Cretenſibus factitatum comperimus, vt hominem epulis grauatum, ac pueros impuberes feſtis diebus Saturno mactarent. In Chio & Salamine mos multa ſecula viguit, vt Diomedi & [x] Dionyſio homines diſcerptos iugularent. Eiuſdemque Dionyſij templum in Arcadia fuit, in quo puellæ ad aram

Bacchus. Pœna. Beneficium. Athei. Ammon. Deus ignotus. Sacrificia. Aduenæ immolati. Virgo. Puer. Homines & oſſa humana. Humanæ hoſtiæ. Infantes immolati. Homines diſcerpti. Puellæ ad necem flagellatæ. Pueri flagellati.

ANNOTATIONES.

x *Arabes.*] Arrianus autem de Geſtis Alexandri, lib. 7. dicit duos tantum deos Arabes colere, Cœlum & Dionyſium, huiúſque rei rationem reddit.

y *Æthiopes*] Strabo lib. 17.

z *Nonnulli*] Scilicet Democritus apud Plin. lib. 2. cap. 7.

a *Aſſyrij.*] Idem Gyraldus vbi ſuprà.

b *Et Perſæ.*] Et idem quoque ibi.

c *Diagoram.*] Hunc enim Atheum fuiſſe tradunt Cicero li. 1. de Natura Deorum. Diodorus Siculus li. 13. Plutarchus de Placitis Philoſophorum, lib. 1. cap. 7. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum li. 4. Max. Tyrius Sermone 1. Arnobius contra Gentes, lib. 8. Lactantius lib. 1. cap. 2. & in lib. de Ira Dei, c. 9. Ælianus de Animalibus.

d *Et Theodorum Cyrenæum.*] Plutarchus vbi ſuprà, Laërtius in vita Ariſtippi, & in vita Bionis, & alibi ſæpe. Arnobius d. lib. 8. Laërtius præcipuè loco poſtremo citato. Sextus Empiricus vbi ſuprà. Ante hos omnes Philo Iudæus in lib. cui titulus eſt, Quòd liber ſit, quiſquis virtuti ſtudet.

e *Euemerum Tegeatem.*] Plutarchus & Sextus vbi ſuprà.

f *Et Callimachum.*] Vide omnino ibi, duobus in locis.

g *Ac Prodicum Cęum.*] Sextus vbi ſuprà.

h *Alioſq;.*] Vt Hippon & Hereſtratus apud Ælianum vbi ſuprà in verbo, Diagoram. Et in horum numero Epicurus non meritò poni poteſt, qui, vt ſcribit Cicero lib. 1. de Natura Deorum, ne in offenſionem Athenienſium caderet, verbis quidem deos reliquit, re ſuſtulit.

i *Callaici.*] Strabo lib. 3. Callaici, inquit, nullum Deum eſſe aiunt.

k *Celtiberi.*] Strabo dicto libro 3. Celtiberi & eorum vicini in Boream habitantes, cuipiam Deo, cuius nomen non extat, rotunda Luna, tempore nocturno ante fores per omnes domos pernoctant, ſaltus agitantes. Nec apud hos tantùm, ſed & apud Athenienſes deos quoſdam ignotos fuiſſe, teſtis eſt Philoſtratus in vita Apollonij, libro 6. & Pauſanias lib. 1. & ſacræ literæ Actorum cap. 17.

l *Scythotauri.*] Herodotus libro 4. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. Solinus cap. 20. aut aliorum numeratione 25. Zenodotus in Collectaneis in illo prouerbio, νόμος ἢ χώρας Et idem de Scythis ſimpliciter Lucianus in lib. de Sacrificiis non longè à fine. & Philoſtratus dicto lib. 6. cap. 10. Sed & de his ſcribit Herodotus li. 4. quòd ex captiuis centeſimum quemque immolabant. Lucanus autem de his li. 1. vbi poſtquàm locutus eſt de Teutate & Heſo, qui ſanguine humano placabantur, ſubdit,

Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ.

De Tauris autem dicetur poſteà in verbo, Longum eſt exequi. Cæterùm Paulus Oroſius in præfat. lib. 5. meminit crudeliſſimæ circa aduenas Tauricæ Dianæ litationis.

m *Arcades.*] Plinius lib. 8. cap. 22. & Suidas.

n *Plerique iuxta Boryſthenem.*] Id eſt, Neuri, ex Herodoto libro 4. Pomponius Mela lib. 2 cap. 1. Solinus c. 20. aut aliorum computatione 25. in princ.

o *Blemmyæ.*] Procopius lib 1. de bello Perſico.

p *Cimbri.*] Strabo lib. 7. quem tu vide, propter execrandam iſtiuſmodi ſacrificiorum conſuetudinem. De his etiam vide Dionyſium Halicarnaſſeum lib. 1.

q *Galli.*] Cicero in Oratio. pro M. Fonteio de Gallis loquens, Siquando, inquit, aliquo metu adducti deos placandos eſſe arbitrantur, humanis hoſtiis eorum aras ac templa funeſtant, vt ne religionem quidem colere poſſint, niſi eam ipſam prius ſcelere violarint. Quis enim ignorat eos vſque ad hanc diem retinere illam immanem ac barbaram cõſuetudinem hominum immolandorum? Cæſar lib. 6. belli Gallici. Strabo lib. 4. & 14. Diodorus Siculus lib. 5. & 6. c. 9. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 1. Plinius lib. 30. cap. 1. paulò ante finem. Solinus ca. 33. aut, vt alij ſecant, 34. Pomponius Mela lib. 3. cap. 2. Lactantius li. 1. cap. 21. Galli Heſum atque Teutatem humano cruore placabant deos. Martianus Capella loquens de Narbonenſi Gallia, lib. 6.

r *Druidæ.*] Cæſar, & Pomponius Mela & Plinius vbi ſuprà. Tacitus lib. 14. & Strabo lib. 4.

s *Et Germani.*] Vide infrà in verbo, Germani.

t *Auguria captantes.*] Strabo d. li. 4. & iterum copioſè li. 7.

u *Fuitq́ apud Phœnices & Carthaginenſes.*] Plato in Dialogo, cui titulus eſt Minos, vel, de lege. Dionyſius Halicarnaſſeus libro 1. Diodorus Siculus lib. 20. Plutarchus in Apoph. Imperatorum, vbi de Gelone. Silius Italicus ad finem lib. 4. Punicorum illis verſibus,

Mos fuit in populis, quos condidit aduena Dido,
(Infandum dictu) paruos imponere natos, &c.

Tertullianus in Apologetico, cap. 9. Lactantius li. 1. cap. 21. Euſebius libro 4. Præparationis Euangelicæ. Iuſtinus lib. 19. in duobus locis. Paulus Oroſius lib. 4. cap. 6.

x *Et Dionyſio.*] Plutarchus in Themiſtocle, loquens de

Viui homines exuſti. Boij & Celtæ. Trecenti homines vno ſacrificio. Homines iugulati & immolati. Homines affixi ſudibus. Dextra dijs oblata. Homo lanceæ ictus. Humanus cruor. Homo cæſus publicè. Viuentes iuuenes defoſſi. Viui homines ſacrificati. Tauri. Leucadij. Homo immolatus.

flagellabantur ad necem: ſicut Spartæ in ara Mercurij & [y] Orthiæ Dianæ pueri. [z] Quinetiam alij ingenti ſimulachro viminibus intexto, & viuis hominibus oppleto, ac igne ſuccenſo, hominibuſque tœdum in modum exanimatis, maximum holocauſtum dijs offerre putauerunt. Boijs & [a] Celtis purgato captiui hoſtis capite, caluariam auro cælare, & eo poculo in ſolemnibus libare, religioſiſſimum erat. [b] Proditur Ariſtomenes Meſſenius, Ioui, quem Ithometem appellant, trecentos ſimul homines, in quibus Theopompus fuit, vno ſacrificio mactaſſe: & [c] Lacedæmonios eò veſaniæ proceſſiſſe, vt Marti humana victima litarent. [d] Galatæ & Maſſagetæ non aliter deos rite conſuli arbitrati ſunt, quam iugulato homine apud aras deorum, ex cuius caſu, tum ex membrorum laniatu, & fluxu ſanguinis, futura diuinabant.[e] Cimbri noxios homines ſeruatos, ſudibus affixos, dijs pro hoſtijs dabãt.[f] Galli præter Heſum & Theutatem Mercurium, quos humano cruore placabant, grauioribus morbis aut periculis affecti, ad placandas deorum aras, aut homines immolabant, aut ſe immolaturos vouebant: ad cuius aram etiam grandæuos ætate pro victimis proſecabant. [g] Luſitanis vetus mos erat, ex inteſtinis hominum exta proſpicere, atque inde omina & diuinationes captare, abſciſſaſque captiuorum dextras pro munere dijs offerre.[h] Thraces Zamolxim, quem maximum deum putant, non aliter fieri propitium æſtimarunt, quàm ſi ad aram facili lancearum ictu homo concideret, eam optimam & dijs gratiſſimam victimam opinati.[i] Germani quoque ritu barbarico, Mercurio humano cruore litare religioſiſſimum putant. [k] Idem fecere Senones, qui cæſo publicè homine, infanda ſacra ſtatis diebus anni celebrabant, his portentis, delicta expiari opinati. [l] Perſis quoque ad habendas dijs gratias, viuentes iuuenes, eoſque ſpirantes ſub terra defodere aſſuetum fuit: quem morem Græcis inoleuiſſe accepimus, vt in anniuerſaria celebritate Baccho viuos homines ſacrificẽt: quique ita fuiſſet immolatus, maximam inter ſuos probitatis laudem ferat. [m] Longum eſt exequi, qui Taurorum mores fuerint, vt apud aram hominem ſiſterent, & poſt ſolemnes preces, hominis caput claua ferirent, illudque cruci affigerent, truncumque corpus ex ingenti rupe in præceps darẽt, [n] quod cum Leucadijs commune fuiſſe traditur, vt in Apollinis ſacro, auertendæ deorum iræ hominem de montis ſpecula deiicerent, & in mare præcipitem agerent.[o] Fuitque apud Albanos vſurpatum, vt hominẽ ſacris initiatũ, qui ſanctitate

ANNOTATIONES.

Euphrantide vate, Themiſtoclem manu apprehendens, iuſſit adoleſcentes primitias, votis nuncupatis, Omeſtæ Dionyſio immolari. Idem in Pelopida. Tum etiam qui ſub Themiſtocle immani Dionyſio mactati ſunt ante Salaminæ pugnam naualem.

y *Et Orthiæ Dianæ.*] Plutarchus in vita Lycurgi. Cui rei ne fides derogetur, efficiunt pueri, quos noſtra etiam tempeſtate vidimus aliquoties ad aram Dianæ Orthiæ verberibus cæſos mori. Pauſanias lib. 3. & Philoſtratus de vita Appollonij, li. 6. ca. 10. de Lacedæmonijs loquens, Verberũ autem, inquit, conſuetudo in Scythicæ Dianæ honorem ſeruatur. quòd ita, vt aiunt, oracula præceperunt. Et de hac re etiam Cicero quamuis Mercurij, aut Dianæ aram non nominet, lib 2. Tuſculan. quæſt. Spartæ verò, inquit, pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur, vt multus è viſceribus ſanguis exeat nonnunquam etiam, vt, cùm ibi eſſem, audiebam vſque ad necem.

z *Quinetiam alij.*] Hi ſunt Galli, ex Cæſare in Commentarijs de bello Gallico, lib. 6. his verbis, Alij immani magnitudine ſimulachra habent, quorum cõtexta viminibus membra viuis hominibus complent, quibus ſuccenſis circumuenti flamma examinantur homines, &c. Et etiam Strabo libro 4. de iis ſic ſcripſit, Magnam etiam è fœno coorto ſtatuam apparantes, eique lignum iniectantes, pecoraque & varias immittentes beluas atque homines, holocauſtum faciebant.

a *Et Celtis.*] Et ſimile quippiam refert Paulus Oroſius Hiſtoriarum lib. 5. cap. 22.

b *Proditur Ariſtomenes Meſſenius.*] Pauſanias li. 4. Fecit poſthæc Ariſtomenes Ioui ſacrũ, quam Hecatomphoniam vocant: quaſi Centicidium dicas: id ſacrũ fieri patrio inſtituto traditum ab iis, qui in pugna hoſtes centum occidiſſent. De hoc etiam Clemens Alexadrinus in libro quo ad veritatem Gentes hortatur, & ex eo Euſebius lib. Præparationis Euangelicę, & Cyrillus in li. contra Iulianum Cæſarem.

c *Et Lacedæmonios.*] Philoſtratus de vita Apollonij, lib. 6. c. 10. Cur igitur, inquit Theſpeſion, peregrinos hoſpites Dianæ non ſacrificant, ſicut facere quondam conſueuerunt?

d *Galatæ.*] Diodorus Siculus lib. 6. c. 9.

e *Cimbri.*] Vide Strabonem lib. 7.

f *Galli.*] Lactantius lib. 1. cap. 21. Et Lucanus li. 1.

Et quibus immitis placatur ſanguine diro
Theutates, horrenſq; feris altaribus Heſus.

Et vide ſupra hoc eodem cap. in verbo, Galli.

g *Luſitanis.*] Strabo lib. 3. vnde hæc ad verbum ſunt omnia deſumpta.

h *Thraces.*] Herodotus lib. 4. & Origenes aduerſus Celſum, libro 3. Et de his quoque Sextus Ruffus in hiſtoria Romanorum ſcribit, quòd captiuos hoſtium ſuis dijs dicabant, ſanguinémque humanum in oſſibus capitũ potabãt. Quod & ipſum tradit Lucius Florus Epito. 2. in bello Thracio. Sed & de iiſdem Herodotus ipſe li. 9. ſcribit, Oebazum in Thraciam fuga elapſum, eos Pleſtoro indigenę Deo ritu ſuo immolaſſe.

i *Germani.*] Cornelius Tacitus in li. quem de Moribus Germanorum inſcripſit.

k *Idem fecere Senones.*] Legendum eſt Semnones, ex eodem Tacito illo ipſo libro.

l *Perſis quoque.*] Herodotus libro 7. Audientes, inquit, eum locum Nouem vias Hedonorum appellari, totidem illic pueros ac virgines puellarum indigenarum filios viuos defoderunt. Perſicum enim eſt defodere viuentes. Nam & Ameſtrim Xerxis vxorem, iam prouectæ ætatis, audio bis ſeptem illuſtrium Perſarum liberos defodiſſe, ad referendam pro ſe gratiam Deo, qui ſub terra fertur eſſe.

m *Longum eſt exequi, qui Taurorum mores.*] Virgini naufragos immolant, & quoſcunque Græcos illuc delatos. Hoc modo poſtquam preces peregerunt, hominis caput claua feriunt: truncum eius quidam aiunt perturbari è rupe (nam in rupe prærupta templum eſt eorum ſitum) cruci caput affigunt. De his etiam Lactantius lib. 1. cap. 21. Paulus autem Oroſius in præfatione lib. 5. meminit litaturæ crudeliſſimæ circa aduenas Tauricæ Dianæ. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 7. Æneid.

—Placabilis ira Dianæ.

Non qualis, ait, antè fuit, vel apud Tauros humano gaudens ſanguine.

n *Quod cum Leucadijs.*] Strabo lib. 10. Et vide noſtras leges Connubiales l. 15. numero 100. incip. Memoratur.

o *Fuitq; apud Albanos.*] Strabo libr. 11. Quidam huius negocij

polleret, diu ſeruatum, & oppiparè ſaginatum, apud aras ſiſterent, cumque furiali carmine excantatum, quibuſdam additis precationibus, cum aliis hoſtiis immolarent. Tantaque animorum inſipientia fuit, & tam præceps libido imperiti vulgi, vt omnes fere mortales in p templis coire, & nefandis libidinibus immiſceri, ac pudendis genitalibus ſacrum facere, quòd precationis ſeminarium forent, nefas non putarent, ita vt Britannis longo tempore mos inoleuerit, coniuges, & nurus nudas, & ſucco herbarum delibutas, ad templa ducere, & ita ſupplicare, ac q captiuorum ſanguine diis litare. r Et Corinthi ſupra mille proſtitutas in templo Veneris aſſiduè degere, & inflammata libidine, quæſtui meretricio operam dare, & velut ſacrorum miniſtras deæ famulari. Piget referre Romanos tūc rerum dominos, quibus fœdera, leges & ſacra exteris dare nationibus imperium fuit, quanto in errore, & quàm tetra caligine verſatus fuit victor ille gentium populus, & totius dominator orbis, omni ſuperſtitioni obnoxius. s Iunones & Genios quotidie ſibi aſciſcendo, & noua numina adoptando: t qui etiam extraordinaria ſacra ex fatalibus libris facere coacti, Græcum, & Græcam, totidemque Gallos, in foro boario ad placandas deorum iras, ſub terras viuos defodere veriti non fuerunt. Licuitque diu in ſacris hominem interimere, & diis immolare, adeò u vt Saturnum & Latialem Iouem humana placarent hoſtia, cuius ſimulachrū, dum ſacrificant, humano ſanguine proluebant: donec x Cneo Cornelio Lentulo, & Publio Licinio Craſſo conſulibus, ſenatuſconſulto cautum fuit, ne nouam inducere religionem, néve hominem immolare, aut humano ſanguine litare cuiquam liceret. Item præter notiſſimos deos homini vix initiato, & nondum in lucem edito, turbas deorum tanquam pediſſequos atque pædagogos, & tot vanitates præfecere: y Proſam, z Poſtuertam, a Egeriam, b Fluoniam,

Coitus in ſacris.

Britanni litant ſanguine captiuorum.

Meretrices in templo Veneris habitantes.

Romani.

Homines viui defoſſi.

Homines immolare apud Romanos quādo vetitum.

ANNOTATIONES.

gorij ignarus ſacram haſtam tenens, qua mos eſt hominem mactari, atque ex multitudine procedens, eam in cor per latus vrget, illo cadente, quædam diuinationis ſigna captant atque in commune proferunt, tum corpore in locum quendam delato, id omnes ſupergrediuntur huiuſmodi piaculo vtentes. Sed ſuperioribus addendum puto, quòd & Ægyptij homines ruffos ad ſepulchrum Oſiridis ſacrificio mactabant, teſte Diodoro Siculo libro 2. Et Achæi, qui ex Athamantis genere natu maximus eſſet aditu curiæ interdicebant: quòd ſi quis fortè adiiſſet, continuò mactabatur toto corpore coronis cooperto, Herodoto lib. 7. Et Tarquinienſes 307. milites Romanos captos immolarunt, apud Liuium 1. Dec. lib. 7. Et Pœni omnibus annis Herculi humana victima ſacrificabant, Plinio lib. 36. cap. 5. Et Britanni hoſpites pro hoſtia immolabant, Acroni enarranti illud Horatij lib. Carm. 3. Ode 4.

Viſam Britannos hoſpitibus feros.

Et apud Siculos Palacidij primùm humano ſanguine placabantur: ſed poſteà quibuſdam ſacris mitigati ſunt. Seruius in illud Virgilij lib. 9. Æneid.

—Placabilis ara Palici.

Et Lactantius enarrans illud Statij lib. 12. Thebaid.

—Siculoſq́; licebit
Exorare deos.—

Athenienſes in inſula Lemno, ſi quis centum hoſtes interfeciſſet, Marti hominem ſacrificabant, vt authoritate Diophanti Lacedæmonij, & Soſicratis ſcribit Fulgentius in interpretatione vocum antiquarum, cap. 5. vbi de nefrendibus ſuibus tractat. Iidem Athenienſes tres filios Sandarces ſororis Xerxis Regis viuos captos Euphronitidis vatis iuſſu Omeſtæ Libero patri immolarunt, teſte Plutarch. in Ariſtide. Buſiris Ægyptiorum Rex aduenas & hoſpites immolare ſolebat. Ex quo Virgilius lib. 3. Æneidos poſt princ.

Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?

Vbi Probus & Seruius id annotarunt. Itali etiam Ioui & Saturno homines immolabant, teſte Lactantio lib. 1. c. 21. his verbis, Galli Heſum atque Teutatem humano cruore placabant deos: qui ſane feralis ritus diu ſimiliter apud Italos ſtetit, qui Latialem Iouem & Saturnum humana placabant hoſtia. Et Romani poſt Cannenſem cladem homines (vt deos iratos ſibi placarent) immolarunt, vt eſt apud Liuium, 3. Decad. lib. 2. Interim, inquit, ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario ſub terra viui demiſſi ſunt in locum ſaxo conſeptum, ibi antè hoſtiis humanis Romano ſacro imbutum. Hoc autem poſteà edicto eſt abolitum, vt teſtatur Plinius Naturalis hiſtoriæ, lib. 30. cap. 1. his verbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Craſſo Coſſ. Senatuſconſultum factum eſt, ne homo immolaretur.

p *In templis coire.*] Vide omnino quæ ſcripſimus in noſtris legibus Connubialibus l. 15. num. 105. incip. Quanquam. & multis ſequentibus.

q *Ac captiuorum ſanguine.*] Solinus cap. 25. aut aliorum ſectione 35. & Acron in Horatium lib. Carm. 3. Ode 4. & Plinius lib. 30. cap. 1. de Magia loquens (quæ præcipuè humana conſtabat victima) ſic ait, Britannia hodieque eam attonitè celebrat, vt dediſſe Perſis videatur. Et paulò poſt in fine capitis, Non ſatis æſtimari poteſt, quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat, mandi verò etiam ſaluberrimum.

r *Et Corinthi.*] Strabo lib. 8. Et vide Athenæum lib. 13. cap. 21. & dictas leges noſtras Connubiales l. 15. quo loco nuper citauimus.

s *Iunones.*] Hæc vſque ad verſic. Qui etiam. ſunt Plinij lib. 2. cap. 7. vide etiam Ciceronem li. 2. de Natura deorum. Sed & Genios, Seneca lib. epiſt. ad Lucilium 19. epiſt. omnium 110. & Lactantius lib. 2. cap. 15. & alibi diximus.

t *Qui etiam.*] Liuius 3. decad. lib. 2. & Plinius lib. 28. c. 2. non multò poſt principium.

u *Vt Saturnum & Latialem Iouem.*] De his duobus Lactantius lib. 1. c. 21. & diximus ſuprà.

x *Donec Cn. Cornelio Lentulo.*] Plin. li. 30. c. 1. Et vide omnino quę ſcripſimus in noſtris Com. Retractuum tit. 1. in præfat. num. 59. incip. Sed quantum. Et diximus etiam ſuprà hoc eod. cap. in verbo, Fuitque apud Albanos.

y *Proſam.*] De hac Gellius lib. 16. c. 16. in fi. Quando contra naturam fortè conuerſi in pedes pueri, brachiis plerunque diductis retineri ſolent, ęgrius tunc mulieres enituntur. Huius periculi deprecandi gratia, aræ ſtatutæ ſunt Romæ duabus Carmētibus, quarū altera Poſtuorta nominata eſt, Proſa altera, à recti peruerſique partus & poteſtate & nomine.

z *Poſtuertam.*] Gellius vbi ſuprà proximè. & Macrobius lib. 1. Satur. c. 7. vbi Poſtuortam appellat, niſi hęc alia dea fuerit, quod magis puto: nam & illic Anteuortæ alterius deæ meminit, eaſque aliunde dictas fuiſſe tradit.

a *Ageriam.*] Apud Feſtum Pomp. li. 5. vbi dicit eam ab egerendo partu dictam: ob quod à mulieribus colebatur. Ea autem colebatur in luco Aricino, cum qua Numa Pompilius & connubium & colloquium ſe habere ſimulabat, vt author eſt Plutarchus in vita Numæ, & Liuius 1. Decad. lib. 1. Ouidius lib. 3 Faſtor.

Egeria eſt quæ præbet aquas, dea grata Camœnis,
Illa Numæ, coniunx conſiliumq́; fuit.

b *Fluoniam.*] De qua Martianus Capella in nuptiis Mercurij,

& Atuo

[c] Lucinam,[d] Pilumnum, Picumnum,[e] Eduſam,[f] Potinam,[g] Maiam, quæ Fatua dicta eſt, quos ſibi deos finxit antiquitas, etiam [h] Stabilinum, & Statanum, ac Fabulinum, [i] alioſque Magnos, [k] alios Geniales, [l] alios Indigetes, [m] nonnullos Patrios deos venerati. Adeò ignara ſuperſtitio hominum mentes deprauat, & nonnunquam ſapientum animos tranſuerſos agit. Quantum debemus CHRISTO domino, regi & doctori noſtro, quem verum Deum veneramur & ſcimus, quo præmonſtrante exploſa ferarum gẽtium doctrina, rituque immani & barbaro, veram religionem edocti, humanitatem & verum Deum colimus euictiſque erroribus, & infandis ineptiis, quas priſci coluere, quid quenque deceat, & quibus ſacris, quaque mente Deum colere oporteat, noſcitamus?

ANNOTATIONES.

& Arnobius aduerſus Gentes, & Feſtus Pompeius libro 6. vbi ita vocatam Iunonem dicit, quòd eam ſanguinis fluore in conceptu retinere dicebant. Et nos quoque de hac diximus ſupra lib. 2. cap. 25.

c *Lucinam.*] Eſt autem partuum præſes, teſte Seruio. Terentius in Andr.

Iuno Lucina fer opem.

Virgilius in Pollione, id eſt, Bucolic. eclog. 4.

Caſta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.

In quibus locis modò pro Iunone, modò pro Diana capitur. Cicero lib. 2. de Natura deorum, Luna à lucendo nominata ſit: eadem eſt enim Lucina. Itaque vt apud Græcos Dianam, eamque luciferam, ſic apud noſtros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant, &c. Plinius lib. 16. c. 44. putat Lucinam dici, quòd oculis præſit & luci. Sunt etiam qui à luco dictam putant, qui Romæ Iunoni ſacer eſt in Exquiliis. Vnde Ouidius lib. 2. Faſtor.

Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus
Aut quia principium tu dea lucis habes.

De hac etiam diximus ſuprà hoc eodem lib. 6. cap. 4. in verbo, Lucina.

d *Pilumnum, Picumnum.*] Hi duo dicebantur dij coniugales Varroni lib. 2. de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine, vbi & hos præſides auſpiciis coniugalibus deſignatos eſſe dicit. Seruius autẽ in prin. lib. 9. Æneid. priorem dicit vſum inueniſſe frumenti pinſendi, vnde à piſtoribus colitur, & ab ipſo pilum dictum. Alterum ſtercorãdorum agrorum vſum inueniſſe, vnde & Sterquilinus dictus. Virgilius lib. 10. Æneid.

Cui Pilumnus auus, cui diua Venilia mater.

e *Eduſam.*] Educam dicit Varro, & ex eo Donatus in Phormionem Terentij, & Edulicam, Diuus Auguſtinus de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 11. & iterum cap. 34. eodémque vltimo. Vide etiam Nonium Marcellum lib. de Proprietate ſermonis in verbo, Eduſa.

f *Potinam.*] Varro, Donatus, & Auguſtinus vbi ſuprà, & etiam eundem Nonium.

g *Maiam, quæ Fatua dicta eſt.*] Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 12. Hanc eandem, etiam Bonam, Faunamque, Opemque, & Fatuam, Pontificum libris indigitari. Dicta eſt autem Fatua à fando, eodem teſte Macrob. ibid. Fuit & alia Maia Atlantis filia & Mercurij mater. Virgilius 8. Æneid.

Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam (auditis ſi quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cæli qui ſydera fulcit.

h *Stabilinum, & Statanum, ac Fabulinum.*] De his tribus Cato Cenſorinus de liberis educandis apud Nonium Marcell. de Doctorum indagine. Verùm non Stabilinum legendum, ſed Stalitium videtur ex D. Auguſtino de Ciuitate Dei, lib. 4. c. 21. vbi ita dici à ſtando ſcribit.

i *Alioſq; Magnos.*] De Magnis diis Virgilius lib. 3. Æneid. non longè poſt princ.

Cum ſociis, natoq;, Penatibus, & magnis Diis.

Vbi Seruius, eos nominat qui ita dicebantur. Et de his quoque dictum eſt ſuprà hoc eodem libr. 6. cap. 4. Vide etiam Macrobium lib. 3. Satur. cap. 4.

k *Alios Geniales.*] Feſtus Pompeius libro 7. & diximus ſuprà ibid.

l *Alios Indigetes.*] Virgilius lib. 1. Georg.

Dij patrij indigetes.——

Vbi Seruius Patrij dij ſunt, qui præſunt ſingulis ciuitatibus, vt Minerua Athenis, Iuno Carthagini. Indigetes autem propriè ſunt dij ex hominibus facti, quaſi in diis agentes. Liuius 1. Decad. lib. 8. Lares, dij nouenſiles, dij indigetes, diui quorum eſt poteſtas noſtrorum hoſtiúmque. Idem Seruius in illud Virgilij lib. 12. Æneidos,

Indigetam Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris
Deberi cælo, fatiſq; ad ſydera tolli.

Et Strabo lib. 15. dum loquitur de diis Indorum. Feſtus li. 9. & Macrob. in ſomnium Scipionis lib. 1. c. 9.

m *Nonnullos Patrios deos.*] Virgilius. libro 1. Georg. & ibi Seruius, vt diximus ſuprà proximè. Et Tibullus libro 2. elegia 1.

Dij patrij, purgamus agros, &c.

Cicero Philip. 2. Repetebant præterea deos penates, patrios, aras, &c. Et Dionyſius Halicarn. qui & hos Hercæos & Genethlios à quibuſdam vocari dicit. Corn. Tacitus lib. 1. Cerui, inquit, adhuc Germanorum in lucis ſigna Romana, quæ diis patriis ſuſpendêre. Paulus Oroſius lib. 6. cap. 5. Et vide ſuprà eodem librò 4. Sed & alios multos deos poteris addere ex Varrone, & ex eod. Diuo Auguſtino de Ciuitate Dei, libro 4. cap. 8. 11. & 21. & aliis eiuſdem libri & Arnobio in libris contra Gentes.

FINIS.

INDEX

RERVM AC VOCVM,

SCITV MAXIME DIGNARVM, IN SEX GENIALIVM DIERVM LIBROS ALEXANDRI AB ALEXANDRO.

ABATOS inſula quæ. 589.590
abdomina à quibus & cur epulis interdicta. 249
abiectis armis plauſū facere, quid. 350
Abij & Caluij Scythis qui qualéſque habiti. 381.397
abluendi cadaueris, & vngendi, & veſtiendi mos olim quis. 221.222
abluendorum infantium mos olim quis. 178
abolla quorum veſtis. 528
aboriginum Rex quidam, vbinam Romæ cæſus & ſepultus. 670
abraham à quo ethnico Imperatore inter Lares cultus. 685
abradatæ conus in bello cuiuſmodi. 59
abretano Ioui quid immolare, piaculare ſit. 253
abrogari quæ leges poterant. 730
abrogatio legum quando aut quomodo fieret. 690
abſcindere autem amicitiæ cauſa, vbi frequens. 75
abciſſi, Romæ olim qui, & quomodo habiti. 462
abſentes ædilitatem quin acti. 338
abſentibus quando triumphus decerneretur. 592
abſentium ratio vbi nulla. 331
abſinthio marino qui maxime vtantur in ſacris. 405
abſolutionis notula ſeu literæ apud Romanos quæ. 212. 213
abſque mola ſalſa & igne nullum fieri ſacrum. 408
abſque philoſopho vbi nullum fiat ſacrum. 409
abſtinere vino quibus ſit maxima mulcta. 213
abydus quorum regia. 219
Academia Athenis quid. 239
acadinus fons quid miri præſtare ſolitus. 482
acæna quid. 133
acca Larentia quæ. 74.
accæ Larentiæ cur inſtituta ſacra. 75
accendendi ignis in ſacrificio mores qui. 410
accenſas faces geſtare, quibus in ludis familiare. 710
accenſi qui. 22.725
accenſus quis, & quod eius officium. 77
acceſſus ad inferos proximus, vbi olim creditus. 228
accij Synceri laus. 89
accipitris effictio Aegyptiis quid. 158
accipitrem necaſſe, Aegyptiis quantum nefas. 213
accipitres qualia adferre omina putentur. 497. & ſeq.
accius poeta tragicus, quando & vnde natus. 88
accubandi in conuiuio mos. 560. & ſeq.
accuſatori horæ ad dicendum præſcriptæ quot. 371
accuſatori ſubſcriptores aut ſuggeſtores in dicendo adeſſe. 215
acerra quid. 343
acetabulum quot ſit drachmarum. 164
achæi quot & quales ſummum magiſtratum gerentes habere ſoleant. 208
achæorum de Imperatore ſuo inſtitum quod. 4
achaicus conuentus ex quot conſtiterit ciuitatibus. 312
achaicus quis qua de re cognominatus. 113
achates annulus quis. 447
acherſites vnde dictus. 325
acheruſius ſpecus quis. 228
achilles cuius occiſor. 7
achilles apud quos vel nominari vetitus. 238
achilles quantis donis ab Agamemnone donatus. 418
achillis aſylum vbi. 286
achillis mentionem facere vbi capitale ſit. 648
achillis præceptores qui. 279
achillis templum non intrari ab auibus. 137
achillis ſuper morte Patrocli quantus luctus. 223
achillem qui vt Deum colant. 623
aciei diſponendæ modi ſeu formæ quales ac quot. 465. & ſeq.
acierum vulgaris apud Romanos ordo quis. 341
acierum inſtruendarum alia atque alia ratio. 543. & ſeq.
acilij de Antiocho triumphus quis. 645
acinacem qui quomodo pro Deo colant. 744
acinaces quorum proprij. 719.729
acino vuæ paſſæ quis poeta aliquando ſtrangulatus. 636
acor quis quorum Deus. 744
acradina Syracuſis quid. 669
acreæ Veneris templum quibus adire vetitum. 613
acrocorinthus quid. 668.
acrocorinthum qui haberet, quid habere dictus. 669
acron dux à quo victus. 42
acronis error. 218
actuarij quomodo orationes quantumuis præcipitatas excipere ſoliti. 194
actus proprie quid ſit. 161
actus quadrati duo, quid. ibid.
actus in comœdiis ac tragœdiis quot tantum ſeruare ſoliti. 699
acutis lapidibus cur forum à Catone ſtratum. 127
Adad ſiue Adadus quorum Deus. 623
adagiorum aliquot paucis explicatorum catalogus. 506. 507. & ſeq.
adagium ſceleratum inter patronos, cauſarum, quod. 306
adamas perpolitus in medio marmore vbi repertus. 478
addicti, quales ſerui dicerentur. 462
adeſpotæ qui dicti. 462
adiatorix quo in triumpho & quanto Auguſti luctu occiſus. 597
adiciales cœnæ quæ. 274
adipales cœnæ quæ. 676
adlecti patres qui. 364
adminiſtrationibus quæ regio partita. 193. & ſeq.
ad myrtum canere. 176
adoleſcentæ Matæ qui immolent. 178
adoleſcentes vbi in ſacris flagellarentur. 411
adoneus quis quibus ſit Deus. 630

SSS

adonia Athenis ſacra quæ. 710
adonis quæ dea vocata. 627
adoptiones irritæ quæ. 112
adoptiui filij quorum ferrent nomina. 462
adorari reges vbi & quomodo ſolent. 153
adorationem qui imperatores aut exegerint, aut reſpuerint. ibid.
adorea quid. 414
ad palum exerceri. 58
ad præpoſitionis vis. 188
ἄδειπνος πόλεμος quid. 508
adranus quorum deus. 623
adriaticum mare vnde ſic dictum. 313
adſcriptitij milites qui. 725
ad triarios rem rediſſe, quid. 509
aduenas qui pro hoſtijs mactare ſoleant. 361
adulta Iuno quibus propitia præcipuè habita. 105
adultus Iupiter quibus potiſſimum inuocari ſolitus. ibid.
adultera vbi pro ſupplicio omnibus exponi ſolita. 316
adulteram vbi viro liceat punire, non vxori adulterum. ibid.
adulteria qua potiſſimum lege coercita. 316. & ſeq.
adulteria vbi vel impunita, vel ignota. 317
adulterij apud diuerſos quàm diuerſa pœna. ibid.
adulterij ſuſpectam quomodo Hebræi experiri aut punire ſoleant. 318
adulterinæ Lyſimachi literę quomodo à Pyrrho deprehenſæ. 152
adulteri quàm grauiter à Cæſare Tiberio puniti. 357. & ſequentibus.
adulterorum Athenis pœna quæ. 317
adulteris opportuna ſacra quæ. 649
adunci naſi indicium. 154
Aeacus cur Iouis filius habitus. 139
æra quo ſigno militari vſa. 319
æclon quid. 562
ædes deorum Romæ quales. 97
ædes Herculis Romæ quàm variæ. 137
ædes Iunonis Romæ quot. 271
ædes ſacras dicare quorum fuerit. ibid.
ædes quomodo & ſingulariter & pluraliter vſurpetur. 652 & ſeq.
ædes ſacras de cœlo tangi, quid auſpicij ſit. 494
ædes ſiue ſacella in Capitolino colle quot. 666
ædium ſacrarum cura penes quos eſſe ſoleat. 263
ædificia in publicum porrecta demoliri quorum fuerit. ibid.
ædificiorum apud diuerſos ratio quàm diuerſa. 666
ædiles an fuerint ſacroſancti. 336
ædiles in Theſſalia qui qualéſve fuerint. ibid.
ædiles primum creati, qui, quales & quot fuerint. 333.334.
ædiles quibus potiſſimum incumbere ſolerent. 711
ædilium munus quod. 333.334
ædilium poteſtas nimia coercita. 334
ædilibus animaduertenda quæ. 336
ædilitas quando cœpta. 333
ædilitas quibus interdicta. 336
ædilitatis honos quantus. 334
ædilitatis repulſam paſſus, ac poſtea imperium adeptus quis. 335
ædilitatem cum alio magiſtratu iungi licuiſſe. ibid.
ægira vrbs vbi. 313
ægirenſia vaticinia quo tantum ſanguine poto edantur. 613
ægiſthus quàm mire fabuletur enutritus. 197
ægyptus in quot præfecturas ſeu regiones partita. 186
ægyptus quando primum & à quo in prouinciam redacta. 7
ægyptus quid præ cæteris regionibus proprium habuerit. 190
ægyptij cuiuſmodi in bellis vſi ſignis. 319.320
ægyptij & Athenienſes quomodo fœnus inhibuerint. 19
ægyptij quomodo ſacerdotes eligere ſoliti. 117
ægyptij quorum animalium figuris, affectus hominum indicarint. 158
ægyptiorum cum ſororibus inceſtus. 69
ægyptiorum dea. 623
ægyptiorum regum cognomina. 7
ægyptiorum ridiculus in ſacrificiis mos. 411
ægyptiorum ſacerdotum ſanctitudo quanta. 398
ægyptiorum ſacra Romæ vetita. 160
ægyptiis principes deorum qui. 619. & ſeq.
ælij Catti conſulis abſtinentia quanta. 248
æliorum quanta aliquando Romæ modeſtia & frugalitas. 247.248
æmylia tribus vnde dicta. 50
æmyliani Scipionis res geſtæ quantæ. 52
æmyliorum (rectius Aemiliorum lege cum iudicio non in hac tantum editione authorem noſtrum ſequimur) origo & etymologia quæ. 28
æneas quod militare ſignum vexerit in Latium. 319
æneæ regia quæ. 369
æneus taurus, quorum fuerit olim militare ſignum. 319
ænobarbi vnde dicti. 24
æolius canendi modus qualis. 322
æquanimitas cuius aliquando teſſera. 325
æquimelium quid. 302
æquinoctiales horæ quæ. 426
aer purus aut craſſus vbi. 230
aerem, rerum omnium principium quis aſſerat. 477
ære grano qui ad quid vterentur. 428
ærarium à Cæſare expoliatum, quàm fuerit diues. 95
ærarium Romæ in cuius dei æde fuerit & cur. ibid.
ærarium ſanctius vbi & quod. ibid.
ærarij cura à quibus ad quos tranſlata. 94
æraria diuerſorum populorum vbi quondam fuerint. 95. & ſeq.
æraria extra vrbem quibus in oppidis Romani habuerint. 95
ære diruti qui. 131
ære fuſo, non ſignato, qui in commerciis vtantur. 387
ære graui quomodo vterentur Romani in emptionibus. 388
ærei nummi in Latio inuentor quis. 388
æris quantus in Macedonia prouentus. 362
æſchines orator cuias. 635
æſchylus quo in certamine, à quo, quanto cum mœrore victus. 707
æſculapij feſta Athenis quando. 281
æſculapij phanum extra vrbem quare. 97
æſculapio quæ tantum animalia offerantur. 255
æſopi patina quanti conſtiterit. 564
Aeſtatem auream vouere quid ſit. 297
æſtate quomodo prandere ſolerent. 246
æſtiuus annulus quis. 447
æs vbi ſeminetur & creſcat vt frumentum. 354
ætas admittendorum in ſenatum quæ. 374
ætas conſulum aut aliorum magiſtratuum quę tantum fuerit. 211
ætas fungendi magiſtratus apud diuerſos alia atque alia. 340
ætas militiæ adſcribendorum olim quæ. 54
ætas muneris publici præſtituta quæ. 339
æthiopis fortuitus occurſus, quid quibus præſignarit. 505
æthiopes quid ſeu quantum Dario tributi penderent. 362
æthiopes quomodo & quàm diuerſe à reliquis nationibus ſcribere ſoliti. 194
æthiopes quomodo puerorum indolem experiantur. 362
æthiopes quo pacto mori ac ſepeliri ſoleant. 204
æthiopum amictus militaris cuius ſit coloris. 56
ætnæ incendio quis ſe, vt deus haberetur, iniecerit. 624

ætoli natura quales. 381
ætolorum concilium quale. 467
ætolorum in prælio mos quis. 732
Affinitas Sex. Tarquinij & Collatini quanta. 599
aſhros ſudibus homines, qui quomodo diis immolarent. 746
afracta quid. 324
Agathes tyches ædes olim celeberrima vbi. 42
agamemnonis præceptor quis. 180
agarthis quorum numen. 623
agathoclis in epulis moderatio quanta. 564
agema ala quæ. 14
ager Romanus vbi terminaretur. 17
ageronalia feſta quæ. 650
ageſilaus quam Lycurgi legem abrogarit. 215
ageſilaus qua de re accuſetur. 347
ageſilaus Rex quàm pueriliter cum filiolo ludere ſolitus. 293
ageſilai apophthegmata. 19.624
ageſilai pia ſententia & laus. 398
ἀγγάρους quos Perſæ vocent. 80
aggerum in Quirinali colle nomina quæ. 674
agis Rex quo aliquando confugerit. 287
agidis Regis ornatus militaris. 57
agidis Regis quantum in fœneratores odium. 19
agilina, cuius olim regionis vrbs, & quo deinceps nomine dicta. 313
aglaia quæ. ibid.
agmina Germanorum in prælijs qualia. 682
agna cui deæ ſacra. 255
agon, qualis aut quorum in ſacrificiis vox. 409
agon quid. 352
agonales dies qui. ibid.
agonalia quid. 651
agonenſis porta Romæ quæ. 674
agones in ſacris qui. 408
agonius collis Romæ qui. 674
agoranomi Græcis qui. 356
agradianæ portæ vbi. 396
agrarij triumuiri qui. 273
agricolarum dij qui. 621
agricultura quam fuerit olim honeſta. 247
agrigentini quales Platoni. 578
agrigentini quàm ſtudeant ſeu inſaniant equis. 688
agri male culti aut arati pœna olim quæ. 247
agrippæ vnde dicti. 30
agrippæ Herodi quæ auis regnum portenderit. 500
agrippæ Scythis qui quantique putentur. 381.382
agrippina qualem in ſenatu aliquando locum adepta. 373
agrippinæ quot lictores tributi. 79
agrorum luſtrandorum ratio quæ. 595
agrorum metiendorum alia atque alia ratio. 133
ægyptij dij qui. 547
agyleus quis Deus & cur dictus. ibid.
Aiacis aſylum vbi. 286
aiax quid, quòd cum Hectore pugnaſſet, adeptus. 418
aij Dei ara vbi. 150
ἀκινάκη Græcis qui. 432
[illegible] quæ dea cognominata. 254
[illegible] vicisſe, quid. 508
Alabandei quam ridiculè ſimulachra fingant. 378
alabandus quorum Deus. 625
alæ diis appictæ quot. 378
alalcomenij quam apud ſe deam natam iactitent. 624
alano habitu quis Imperatorum primus vſus. 536
alarij qui. 730
alarum diuerſa apud Græcos nomina. 13
alandam quis quam legionem nuncuparit. ibid.
alba creta quorum pedes illinerentur. 275
alba veſtis quibus gentibus ſit veſtis lugubris. 222
alba in veſte qui ludos ſpectarent. 710
albanorum in ſepeliendo conſuetudo quàm ridicula. 202
albanorum reges quo cognomine appellati. 5
albi quid præ ſe ferant. 155
albis lapillis qui quid notent. 284
albis lectis qui vterentur. 718
albis veſtibus vbi tantum mulieres, nigris tantum viri vtantur. 545
albo gallo quis ſemper ſacrificare ſoleret rex. 254
album pontificis & aliorum. 110
album prætoris 111
albunea dea quæ. 622
albus color cui tempori dicatus. 475
alcibiades quo in bellis naualibus vſus ſigno. 324.325
alcibiadis in clypeo inſigne quale. 718
alcibiadi exitium ſuum quomodo præſignatum. 423 424
alcæus poeta cuias & quid primus inuenerit. 651
alces à quo quibus in ludis publicitus exhibitæ. 704
alcmeon cuius diſcipulus. 87
almon riuulus vbi. 393
alea quibus & quando vetita. 295
alea qui principes quàm maximè delectati. 293
alexander Epirota quale habuerit aliquando Dodonæ vaticinium. 605
alexander Indum nauigans, qualibus nauium ſignis vſus. 325
alexander Macedo per quos contextis veſtibus vſus. 552
alexander quid exercitij ocioſis militibus impoſuerit. 58
alexander quos potiſſimum militiæ adſcriberet. 55.56
alexander quoto Februarij die & natus & mortuus. 423
alexander Seuerus quam multa introduxerit noua vectigalia. 363
alexander Seuerus qua ſe oblectare ſolitus re. 293
alexandri contra Darium victoria inaudita. 741
alexandri dies natalis quis. 280
alexandri imaginem in annulis qui olim tulerint. 160
alexandri in annulo ſignum quod, & quale. ibid.
alexandri præceptor quis. 180
alexandri tabernaculum quomodo ornari ſolitum. 35
alexandri veſtitus militaris quam fuerit inſignis. 57
alexandri Seueri laus. 19
alexandri Seueri modeſtia ſeu ſuperbia in triumpho. 644
alexandri Seueri ſingulare quoddam inuentum. 111
alexandria quot & quas habuerit regias. 220
alexandriæ & alibi qui triumpharint, non Romæ, quanquam Romani. 637
alexandriæ magnificentia quomodo ex auibus prædicta. 501
alexandriam faſces cur non ingrederentur. 81
alexandrinæ naues quo proprio vtantur inſigni. 324
alexandrini natura quales. 380
alexandrinorum vetus in conſcribendis militibus mos. 56
alexandro Alexandrio quid Romæ aliquando monſtri apparuerit. 118
alexandro quæ aues interitum præſignarint. 499
alexandro quid coacta Pythia reſponderit. 604
alexicacos qui deus cognominatus. 158
alia atque alia fuiſſe legionariorum, prætorianorum, auxiliarium vnius & eiuſdem exercitus ſigna. 319.320
alica quibus ignota. 556
alienam ſegetem pellicere, quæ lex quomodo vetuerit. 655
alieni æris cognitio penes quos eſſe ſoleat. 263
alieni æris ſolutio quomodo & quàm rigide exigi ſolita. 664
alieno milite an & quomodo Romani vſi. 14.15
alienum canem ædes intraſſe, quid portendat. 503
alitta quę quibus ſic vocetur dea. 627
allium iurando teſtari qui ſoleant. 479.& ſeq.
allobroges cui Romano cognomen dederint. 114
allobroges in cuius fuerint clientela. 575
alloquutionis templum vbi. 150
alogij reus apud Græcos quis. 340
alopecia tribus quę. 51
alphenus cuius diſcipulus, & eius de ſupellectili ſententia. 32

alphenus ex tonſore quantus euaſerit iuriſconſultus. 738
altaria terreſtrium & inferorum quam diuerſè fierent. 407
altonius mons vbi, & quid ibi nuri fiat. 145
altitudo certa domorum vbi, à quo, & cur præſcripta. 580
alueum luſorium è gemmis precioſiſſimus quis triumpho intulerit. 639
Amalthęa cuius ſibillę nomen. 270
amanuenſes qui. 310
amanus quorum deus. 625
amare cui inteſtino addicatur. 585
amaricinum quid. 507
amaſis quomodo ab vnoquoque vitę rationem exigi iuſſerit. 262
amaſis Perſæ in Barcęos quanta perfidia. 484
amaſis regis cuiuſmodi in ocio oblectamenta. 293
amaſi quale à militibus impoſitum diadema. 85
amaſtris arx quæ. 668
amata quę virgo, ſuo nomine tacito, vocari ſoleret. 687
amatorius vultus quo colore inſinuetur. 155
amatum non futile, vbi & quibus dedecus ſit. 175
amazone quis in annulo pro ſigno vſus. 160
ambaruale ſacrum vbi, & cur & quando fieret. 252.595
ambitio Athenis quid intulerit. 278
ambitio quanta Romanos aliquando inuaſerit. 277.278
ambitioſi quàm ſoleant populo aſſentari. 277
ambitus quàm variis legibus retuſus. ibid.
ambitus ſeu area templi alicuius, quibus cæremoniis conſecretur. 691
ambronum in prœliis aggrediendis mos. 342
ambroſia qui in ſacris ornentur. 403
amburbialis victima quæ. 594
ambuſtus, cuius Romani cognomen, & vnde. 29
ametridis (alij Ameſtridiis reginæ quàm ſceleratum & impium votum. 301
amicos Romani quos nominarent. 434.435.
amictus Gabinus quis. 44
amictus mortuorum, laneos an lineos eſſe oporteret. 220. & ſeq.
amictus regum aliquot, qualis. 529.& ſeq.
ammon à quibus maximè cultus. 745
ammonis effigies qualis. 610
ammonij oraculum vbi & quàm olim celebre. 610
ammoniorum oraculorum petendorum cæremoniæ quæ. &c. 610
amnemones in Gnido qui. 365
amneſtia lex quæ. 664
amœbæum carmen vbi potiſſimum cani ſolitum. 106
amor erga vxorem quis. 52
amori & Amicitiæ qui qua de cauſa ante prælium ſacrificent. 342
amoti ſiue amouendi à ſacris, qui. 691
amphiaraus quis, & quibus poſt mortem honoribus cultus. 608
amphiarai templum & oraculum quanti olim putatum. ibidem.
amphictyonici conuentus populi qui & quot. 467
amphictyonum conuentus qualis aut vnde. ibid.
amphictyonum conuentus ex quibus conficeretur aut conſtaret. 313
amphyetpellum quid. 242
amphimaſchalos quorum tunica. 540
amphippi qui. 725
amphitheatra olim Romæ qualia ac quanta. 442.443
amphitheatrales togæ. 525
amphora vini vna quis aliquando ambitus damnatus. 277
amphorarum diuerſitas quæ. 162.163
ampliationis tabella quæ. 212
amygdalæ quibus quotidianus cibus & panis vice ſint. 245
Anacharſis in Athenienſes dicterium quod. 370
anachis deolus quis. 620
anacreontis quàm mira mors. 636
ἀναγνῶσται qui dicti. 194
ἀνακων ὑπαίθρια quæ. 105
analecta quid. 429
anandatus quorum Deus. 623
anaiterion quis apud Athenas menſis. 307
anatis dea quæ. 456
anaximandri opinio de diis quæ. 744
anaximenes quid primus excogitarit. 427
anaxyrides quid. 535
ancaria quæ ſeu quorum dea. 620
ancilla ſerpentem enixa, quid portenderit. 198
ancillarum veſtes quales. 552
anci Martij regia vbi, & quid ibi Cicero paſſus. 218
ancon quid loci Carthagine olim eſſet. 214
ancora cuius olim Regis in annulo inſigne. 159
ancora pro caduceo qui vſi. 459
ancoræ imago in femore quibus natiua fuerit. 159
ancylia vnde ferri ſolita. 76
ancylium mouendorū & condendorū conſuetudo quæ. ibi.
andramitus Lydorum rex quid primus fecerit. 176
andria cretenſibus quid. 561
andrimachidarum in locandis nuptui filiabus mos. 72
andronitis quæ domorum pars fuerit. 577
andronodorus quorum legiſlator. 654
anemotis Pallas quæ, & cuius rei dominium habeat. 298
anetis qualis dea. 71
anetiſtos quæ dea à quibus ſic appellata. 617
angerona qualis dea, & quomodo effingi ſolita. 446
angiportus patricius. 147
anguillæ effigies quibuſdam quid. 158
anguillarum tergore qui olim caſtigarentur. 180
anguillas coronatas qui diis offerre ſoliti. 255
anguium in Syria mirabilis quædam natura. 145
animaduerſio dominorum in ſeruos qualis. 655
animaduerſio in malos tutores aut filios contumaces, ad quem pertineret. 715
animaduerſio in peccantem quare fiat. 213
animaduertere in reos aut facinoroſos quorum fuerit. 271. 272
animalia ab Aegyptiis immolari ſolita quæ. 253
animalia alia atque alia diuerſis diis ſeu deabus ſacra, quæ. 252.253
animalia hoſtiis apta quæ. 250
animalium figuris qui olim pro literis vſi. 193
animalium pellibus qui pro veſtibus vſi. 538
animas mortales eſſe qui philoſophi opinati. 745
anienſis tribus quando cæteris tribubus addita. 50
anio vetus & nouus, quales Romæ fluuioli. 673
anna Perenna qualis nympha. 279
annales maximi qui dicti. 114
annaria lex quæ. 339
annarus Rex quàm fuerit luxurioſus. 564
annularis ſeu medicus. 447
annulus nuptialis cui digito inſeri ſolitus. 447
annulus ſponſæ quis dictus, & qualis fuerit. 161
annulo donati à Rege apud Perſas, quid. 75.160
annulo ferreo vbi promiſcuè vtantur omnes. 160
annulo quis digitus cur potiſſimum ornetur. 447
annuli aurei quando è digitis olim deponendi fuerint. 159
annulorum aliquot ſpecies. 447
annulorum aureorum ius an aliquando promiſcuum Romæ fuerit. 187.190
annulorum aureorum promiſcuus vſus quādo cœperit. 160
annulorum ius quibus initio Romæ conceſſum. 189
annulorum quæ in caſtris differentia. 191
annulis qualia diuerſi inſculpta ſeu infixa habuerint ſigna. 159
annulos quos & qui initio geſtarent Romani. ibid.
annus à diuerſis gentibus quomodo metiri aut diſtingui ſoleant. 303.304
annus magnus quis ſeu quid. 304.305
anni ſymbolum Aegyptus quale. 305

annum

annum verum qui tandem repererint. 304.305
anni & tempora vt à tribunis pl. numerarentur, non à conſulibus aliquando motum fuiſſe. 452
anni quot ſub tribunis ſine conſulibus acti. ibid.
annorum aliquot diuerſorum catalogus. 305
annorum numerus vnde Athenis, vnde Lacedæmone fieri ſolitus. 276
annona duplex quibus dari ſolita. 416.417
annonæ cura penes quos magiſtratus Romæ fuerit. 334
annonæ præfectus quid curaret. 714
an omnis Cæſarum voluntas, lex habenda ſit. 738
anonymi pueri vbi ſint. 179
an partus ancillæ in qua vſusfructus legatus eſt, in fructu ſit iuriſconſultis habendus. 31.32
an ſapienti vxor ducenda. 348
Anſer cui propriè dicatus. 258
anſerem mortuum quis philoſophus quàm luxerit. 688
anſeres ſacri vbi quondam Romæ alerentur. 666
anſeribus qui vel vtantur in ſacris, vel non vtantur. 255
antæus vnde genitus. 139
antæi regia olim vbi fuerit. 219
antenodora cuius deæ ædes. 651
anteriorem capillum qui cur abradant. 541
anteſignani qui dicti. 717
anteſignanis cedentibus, quomodo acies mutaretur. 344
anteſterion quis quibus ſit menſis. 307
antheſis tribus quando cæteris addita, & eius prærogatiua. 50
antica regio auguribus quæ. 549
antichir quid. 445
[illegible] 450
antidota contra Venerem. 398
antigonus Rex quomodo Romæ occiſus. 217
antigoni de Pyrrho elogium. 55
antigoni Regis inſolentia & diadema. 84
antigoni Regis præceptor quis. 180
antimachus poeta quis ac cuias. 655
antiochia quorum regia. 220
antiochius cadus quanti capax ſit. 163
antiochus quo nomine alam militum præcipuam (ſi rectè ſcriptum) nominarit. 14.731
antiochi apophthegma. 738
antiochi in exercitu ornando luxus quantus. 191
antiochi Soteris teſſera quæ. 325
antiochi ſuperbia inaudita. 125
antiſteria quid. 651
antiſthenes quàm paruo contentus vixerit. 248
antiſtius quàm de nihilo repudiarit vxorem. 350
antonini Cæſaris teſſera qualis. 325
antonini cognomine qui Imperatores vſi. 4
antonini Philoſophi laus, innocentia & integritas quanta. 141.709
antonini Pij laus. 39
antonius Cleopatræ vbi aliquando præter morem triumpharit. 637
antonius qua ludi ſpecie, quo omine, à quo victus. 295
antonius orator cur ex multis orationibus ſuis nullam ediderit. 739
antonij in Actiaco prælio ſignum nauale quod. 324
antonij in triumpho quanta oſtentatio. 870
antonij teſſera qualis. 325
antonio quæ volucres ſuam præſignarint cladem. 498
antoniorum familia vnde orta. 24
anus vbi & quo authore luctentur vulgo cum viris. 281
anymphi qui dicti. 397
anyti ambitio quanta. 278
Aoſis quale flumen. 314
Apaturia Athenis quid. 711
apelles quo abitu fortunam depinxerit. 40
apena quid. 476
aperto capite eſſe an tecto, vtrum ſalubrius. 351
aperto capite ſemper incedere, quàm ſalubre. 58
apes cuius aliquando infantis ori inſederint. 501
apes quem olim infantem melle aluerint. 197
apes quid præſignare auguribus dicantur. 500.& ſeq.
aphetter Gnidiis quid. 365
aphetæ qui dicti. 285
aphetor quid. 3
aphrica cui cognomen dederit. 121
aphricanus minor quis. ibid.
aphri natura quales. 380
aphri paſtoritij quomodo & quæ vota facere ſoliti. 300
aphroditium iuramentum quale. 484
aphrodite quæ dea vocetur. 627
aphrorum Deus quis. 625
aphrorum veſtes militares cuius eſſent coloris. 41
apis aut ſerapis quid. 610.611
apis quibus maxime cultus. 744
apidis oracula qualia, & quibus modis redderentur. 611
apidi ex qua tantum aqua potus exhiberetur. 680
apium herba qualis. 109
apium quibus in ſacris adhiberi ſolitum. 590
apij coronæ quales. 473
apio in quibus ludis victor coronaretur. ibid.
apio opus eſſe vbi olim prouerbialiter diceretur. 109
apobate quid ludi ſit. 294
apocinus quid. 182
apolecti Aetolis qui. 372
apolectum Aetoli quid vocent. 365
apodectæ Athenis quid. 265
apolides qui. 309
apollo & Liber apud quos eiſdem & ſacris & honoribus colerentur. 630
apollo & Minerua quibus gentibus patrij dij ſint. 625
apollo, quorum aliquando fuerit teſſera. 325
apollo vbi natus & alitus. 606
apollinis cognomina quàm eſſent diuerſa. 628
apollinis ſimulachra in diuerſis téplis q̃ diuerſa. 603. & ſeq.
apollinis templa Romæ vbi & quàm multa. 98
apollini quam variè apud Græcos litari ſolitum. 251
apollinares ludi cur, quando & à quo inſtituti. 587
apollonius Tyaneus quid à diis petere ſolitus. 407
apollonio Tyaneo vnde & quàm precioſus annulus. 160
apollonium quis Imperator cum Chriſto quomodo coluerit. 685
apophthegmata aliquot inſignia. 37.52.55.54.181.182
apoliſis quid. 182
apoſtaſium quid. 285
apoſtropha dea quæ. 627
apotheoſis quid. 622. & ſeq.
apotheoſeos cæremoniæ ſeu rationes olim quæ. 625
apparandæ expeditionis tépus præfinitum olim quod. 326
apparitiones ſpirituum nocturnas, non eſſe omnino nugas. 571.& ſeq.
apparitores qui, & ex qua potiſſimum natione fierent. 77
appellationes à quo, ad quem, quomodo vel licitæ vel illicitæ fuerint. 725
appendices conuiuij quæ. 282.283
appetitio dea vbi olim culta. 41
appia via quanta & quàm celebris. 264
appius Claudius quam confidens in iudicium venerit, tameth reus. 215
appius cur Cæcus ſeu cæcatus. 135
appius Pulcher qua fortuna iudicium populi aliquando euaſerit. 332
appij in Potitios ſacerdotes quanta cædes. 135
appij vnde dicti. 25
appij Cæci qualis cenſura. 265
appuli qui & vbi ſint. 88
aprilis cui deæ ſacer. 307
aprilis Idus cui & quamobrem feſtæ. 279
apri milliarij qui. 296
apros integros vna menſa qui apponerent. 560
apuli (aliàs Appuli) cui vento ſacrificare ſoliti. 197

Index.

Aqua à quibus adorata. 743
aqua melliţa quibus diis aut deabus libetur. 258
aqua Mercurij Romæ vbi & quàm celebris. 595
aqua omnia conſtare, cuius philoſophi opinio. 202
aquæ aſperſione quid olim inter gentiles fieri putatum. 397
aquæductus quid ſit. 161
aquæductuum cura penes quos olim eſſet. 271
aquæductus Romæ qui & quot. 672.673
aquæ & ignis quis olim in expiando vſus. 598
aquæmanaria quid. 54
aquæ principium rerum omnium qui attribuant. 477
aquam in certaminibus qui quibus aſpergere ſoliti. 240
aquarum in periuros miracula ac vindictæ quæ. 482
aquarum in ſacris vſus ac religio quanta. 405
aquila aurea cui antelata. 84
aquila quando & quale omen ferat. 496
aquilæ augurium qui impediatur. 551
aquilæ militaris ſigni apud Romanos color quis. 319
aquilæ ſeu fulminis nomina vnde quibuſdam data. 124
aquilæ ſignum quàm nobile apud Romanos, & vnde illis allatum. 319
aquilam qui tanquam numen adorarint. 744
aquilæ centũ quibus in ſacris, & pro quibus offerrẽtur. 297
aquilij iuriſperiti laus, & domus eius Romæ vbi. 675
aquilij cur ſic appellati. 25
aquilina fiſtula quæ. 400
Ara duodecim diis dicata. 45
ara ex ſolis dextris animalium cornibus cõſtructa quæ. 607
ara maxima Herculis quæ & vbi. 136
aræ deorum apud quos pro aſylis eſſent. 287
aræ Herculis variæ. 137.138
aræ inferorum quomodo ornentur. 588
aræ inferorum rarò acceſſæ. ibid.
ararum diuerſitas quanta. 401
aras deorum tangere, quibuſdam quid. 479
arabia ad quid ab Alexandro Magno deſtinata. 220
arabicæ reip. diuiſio quæ. 521
arabum abominandus quidam mos. 72
arabum Deus quis. 623
arabum in ædificando luxus quantus. 579
arabum pontifices quî ornentur. 117
arabum ſepultura quàm ſit inhoneſta. 204
araneæ letiferi morſus vbi. 146
ara Paphiæ Veneris quid miri habeat. 614
arare à triumpho ſtatim quis non erubuerit. 247
aratri vel cõdendis vel euertẽdis vrbibus vſus quis. 690.691
aratus quàm grande aliquando votum fecerit, ſed inhumanum, & quomodo perſoluerit. 299
aratus quoties fuerit Imperator. 5
arati ſatellites quot. 722
arbores chartis faciendis appoſitæ quæ. 192
arbores diuerſæ diis diuerſis ſacratæ quæ. 402
arbores infauſtæ quæ. 403
arbores maximas qui pro diis venerati. 743
arbores priuatis diis ſacræ quæ. 402
arbitria principum quando fuerint leges. 736
arbuſculæ in Phaſi contra adulterium medicina quæ. 318
arbuſta. 119
arcades annum quî terminent. 304
arcano concilio quæ gentes vſæ. 371.372
arcarij qui. 309
arcera quid. 195
arceri à ſacris qui ſoleant. 399
arces aliquot inſignes, ſeu oppida inſtar arcium. 668.669
archagatho medico quid Romæ primo datum. 357
archelai Regis ſuper Euripide luctus quantus. 223
archemoro qui ludi qua de cauſa inſtituti. 472
archi Theſſalis qui. 432
architas Tarentinus quî ſe oblectare ſolitus. 292
archidamus quàm leui de cauſa quam grauiter mulctatus. 739
archieroſynes quis. 115
archigetes quis à quibus cognominatus Deus. 694
archilochus cur à Lacedæmoniis eiectus. 131
archinus Thebanis quid. 232
archita (alibi Archytas) quomodo & à quibus aliquando captus. 635
archytas cuius diſcipulus & vbi natus. 87
archontes Athenis qui & quot. 276
arcirma quid. 195
arcium aliquot inſignium catalogus. 668. & ſeq.
ardali ara vbi & qualis. 608
ardeolæ quid volatu portendant. 498
area Romæ ante Telluris ædem, cuius aliquando fuerit domus. 301
areopagitæ à quo conſtituti. 364
areopagitæ quomodo ſententias ferre ſoliti. 211
areopagus quid & vbi, ac quantus eius honor. ibid.
areopagus quomodo & cur tam inculte tegeretur. 667
areta cuius filia, & quàm docta, & quid miri fecerit. 635
aretium, quæ cuius regionis vrbs. 313
argentum deliquatũ vbi, & quomodo è terra fodiatur. 354
argentum & aurum quibus aliquando maxime inuiſum ac vile. 387.388
argentum nationibus deuictis tributi nomine impoſitum non aurum. 440
argentum vbi primò ſignatum. 388
argenti cælati pondo quot ſemel in triumpho allata. 639
argenti libras quot, diuitibus tranſgredi non liceret. 248
argento & auro qui theatra ornauerint. 516
argentatis rhedis vti quibus olim indultum. 373
argenteam fuiſſe aquilam militarẽ Romanorum, & cur. 319
argentei nũmi vſus quando primùm Romæ inualerit. 388
argeos quæ ſimulachra veteres appellarint. 490
arges quis cur dictus. 124
argilla quibus auſpiciis condita, & vnde ſic vocata. 503
argiletum. 146
arginipaſa, quæ quibus olim fuerit dea. 627
argiui natura quales. 379
argiui quàm Philippo aliquando adulati. 331
argiuorum moneta qualis. 389
argiuorum poſt funus quàm ſumptuoſa magnificentia. 234
argorum factiones quot. 326
argyroaſpidæ aut argyraſpidæ, qui dicti. 718.719
ariciæ forum quid aliquando paſſum. 129
arietis capite qui pro galea in bellis vſi. 59
arietis exta quomodo in ſacrificiis coquantur. 412
arietis inſolito colore auſpicium quale. 504
arietem agris hoſtium immittere, Græcis quid. 459
arietes vbi ſint ſacroſancti. 376
arij qui & quomodo pugnent. 733
arimaſpi qualibus vtantur fiſtulis. 400
arion equus quibus in ludis quam mirè victor euaſerit. 473
ariſtander quid quomodo Alexandro Magno diuinarit. 497
ariſtarum ſolarum decuſſione quid quidam tyrannus innuerit. 198
ariſtides qua potiſſimum re gloriari ſolitus. 248
ariſtides vnde in exilium actus. 283
ariſtidis ſapientia in vitanda contentione. 345
ariſtidis veſtitus quis. 538
ariſtide iuſtior, quid. 509
ariſtippus Socraticus quando floruerit. 635
ariſto quis ac cuias. 635
ariſtobulus vnde quis dictus. 124
ariſtocratia quid. 435
ariſtodemus tyrannus quo aſtu oppreſſus. 199
ariſtodemi in optimatum filios edictum quod. 132
ariſtogitonis nomen cur ſeruis Indi prohibitum. 310
ariſtogitonis quàm ſanctum fuerit Athenis nomen. 289
ariſtomenes quot centenarios hominum vno ſacrificio mactarit. 745
ariſtomenis cor quale. 585
ariſtophanis in poetico certamine iudicis, iudicium quàm mirum. 708

Ariſto

Index.

Ariſtophontes quàm ſæpe cauſam dixerit, ſemper abſolutus. 215
ariſtotelis pro Nicanore cuiuſmodi votum. 298
ariſtotelis veſtitus qualis. 538
arithmeticam vbi vulgo pueri docerentur. 181
arma quæ quibus vel conceſſa, vel vetita. 718.& ſeq.
armata dea quæ. 627
armata concilia Gallis quid, & quomodo fierent. 459
armatos in concilium venire, quibus peculiare. 369
armenia in quot gubernationes diuiſa. 187
armillæ quibus ſolis darentur. 416
armiluſtrum. 596
armorum amiſſorum pœna. 131.132
armorum apud diuerſos diuerſitas quanta. 718.& ſeq.
armorum ſeu ornatuum militarium quanta diuerſis varietas. 732
armorum quanta eſſet militibus obſeruatio. 35
arnation Achæis quid. 365
arnienſis tribus quando in vrbem recepta. 49
arnophagon cuiuſmodi apud Athenas iudicium. 276
arnophorum quale quantumve Athenis concilium. 364
arotæ Syracuſis qui. 289
arpides, calcei quales. 533
arripare. 73
arrogationes in quibus comitiis fieri ſolitæ. 331
arroſio murium quid portendat. 503
ars ludicra quando adhuc Romæ probro fuerit. 239
arſaces quis fuerit. 6
arſacis cognomen qui reges vſurparint. ibid.
artabæ diuerſitas quæ. 163
artaxata quorum regia. 219
artaxerxes cur Macrochir vulgo cognominatus. 445
artaxerxes (rectius legendum Aſtyages) quo contra Cyrum colore veſtium vſus. 56
artaxerxis cum filiabus ſuis inceſtus matrimonialis. 69
artaxerxis in delinquentes milites pœna quæ. 122
artaxerxis pro ſalute vxoris cuiuſmodi votum. 298
artemiſia regina quàm Xerxi honorata. 373
artemiſiæ trophæum. 67
artemon quid ſit. 73
artes patriciorum ac plebeiorum quàm diſtinctæ. 520
artes ſordidæ quæ & quibus permiſſæ ibid.
arterij ſeruus qua de cauſa quomodo digne fuerit mulctatus. 286
artemis quæ quibus dea. 632
artibus diuerſis quam varie diuerſi aſſiciantur. 384
artificio incumbere, quibus ſordidum. 520
artini in Epidauro qui. 364
artium liberalium doctores à quo ciuitate donati. 357
artolaganus quid. 556
artopreſius panis. ibid.
aruales fratres qui, quot, & vnde dicti. 74
arunnæ cur quidam nominati. 25
arulam ſuper aram in ſacris qui quomodo faciant. 401
arundine qui rex cum pueris equitare ſolitus. 293
arundinetum. 119
arundinum fructu quæ gens vulgo victiter. 246
aruſpex quomodo cæſæ hoſtiæ viſcera rimaretur. 407
arx Capitolio adhærens, quæ quantáve fuerit. 666
arymphæi quanto quibus in precio fuerint. 381
Atarota quid. 429
aſclepiades medicus cuias, ac quantus. 636
aooliaſmus quid. 182
aſculanorum dea quæ. 686
aſianorum in comportandis precioſiſſimis quibuſque in militiam, mos. 327
aſiaticarum gentium fortiſſima olim quæ. 314
aſiaticorum aliquot excellentium ingeniorum catalogus. 635
aſiaticus quis Scipionum cognominatus. 122
aſiarchæ Trallianis qui. 432
aſina vnde quidam cognominatus. 30
aſinalis tribus quæ. 51
aſinus ad tibiam ſeu lyram, quid. 507
aſinus atque aſinarius quibus nominibus quam cui victoriam prædiuinarint. 505
aſinus cui deo proprie immolari ſolitus. 255
aſinus leonem occidés, quale Alexandro magno omen. 503
aſini & regis vocabula quo in ludo mereri ſolita. 294
aſini nomine vocari, quantum Aegyptiis probrum. 445
aſini vellera quærere, quid. 506
aſinij Pollionis temperantia. 570
aſini quando feriarentur. 510
aſini quibus qua de cauſa inuiſi. 323
aſini vbi nulli, vbi multi. 445
aſitia quæ quibus dea. 632
aſius canendi modus qualis. 322
aſparagi ſpinas in ſacrificiis cremare, quibus nefas. 410
aſparago vbi ſponſæ coronentur. 102
aſpendiorum nummi quales. 389
aſper cur dictus Trebonius. 28
aſphalus quid. 291
as quid ſit. 1
aſlaci quæ oporteret in ſacris, quæ elixari. 412
aſſentatio candidatorum quanta. 328.329
aſſes librarij & triunciales. 439
aſſes quot ſingulis cœnis impendendi præfixi. 247
aſſes ſponſæ iam cum viro congreſſæ, quot & quomodo ſpargi ſoliti. 104
aſſes vnciales & ſemiunciales. 439
aſſiduus quis dictus. 665
aſſis moneta qualis. 439
aſſueti prædæ & rapinis, inter milites qui haberentur. 726
aſſurgere cui, quid. 151
aſſyrij, quando potiſſimum ſe lauent. 428
aſſyriorum reges qui aliquando vocati. 6
aſſyriorum regum theſauri vbi recondi conſueuerint. 95
aſtandes qui Perſis dicti. 80
aſtartes quorum deus. 623
aſtrorum natura quæ. 379.380.& ſeq.
aſtragali Græcis quid. 290
aſtragalizontes qui. ibid.
aſtrologorum aliquot inſignium catalogus. 164
aſtus ne an violentia in hoſte magis laudetur. 66
aſtutiæ ſingularis tyrannorum aliquot exempla. 198.199
aſtyagis ſomnium quale, & quos exitus ſortitum. 310
aſtymphaliſſorum deus quis. 623
aſtynomi Athenis qui. 276
aſyla aliquot ſeruis vbi. 286.287
aſyla beſtiarum omnium vbi. 376
aſyla apud Spartam quæ. ibid.
aſylorum aliquot recenſio. 287
aſylorum immunitas per quem ſeu quos ſublata. 286.287
Ataulphi Gothorum regis ſuperbia. 4
atellanarum actores quo priuilegio donati. 50
atheas rex quam fuerit equorum ſtudioſus. 469
athenais quidnam propheteſſæ fuerit. 270
athenæ cui vento ſacra facere conſueuerint. 297
athenæ eædem ne nunc quæ olim, an aliæ & aliæ dicendæ. 201
athenæ in quot olim factiones diuiſæ. 326
athenæ in quot ordines diſtinctæ. 520
athenarum aer qualis. 378
athenis quoto cuiuſque menſis die cui deo ſacrificetur. 251
athenienſes quàm ægre quenquam externum ciuitate donarent. 360
athenienſes quomodo & quàm pie mortuos ſepelire ſoliti. 204
athenienſis moneta qualis. 389
athenienſium in bene meritos dona quæ. 388
athenienſium in conſultando infelicitas propè fatalis. 370
athenienſium in faciendis votis cæremoniæ quæ. 298
athenienſium in Iſtmiis priuilegium quod. 472

athenienſium in literas hoſtis deprenſas modeſtia quæ. 152
athenienſium in nubendis filiabus mos. 71
athenienſium magiſtratus quis eſſe ſolitus. 208
athenienſium magiſtratus quibus miniſtris ſeu inſignibus incedere ſoleret. 80
athenienſium militare ſignum quale. 319
athenienſium regum cognomenta quæ. 6
athenienſium ſenatus quantus. 364
athenienſium ſummus magiſtratus quis. 276
athenienſium theſaurus vbi recondi ſolitus. 95
athenienſium tribuum nomina. 51
athenienſibus qui leges ſcriptas tradiderint. 653
athenio quis quantúſque fuerit. 326
athenionem vocare quid præ ſe ferat. ibid.
ἆθλαι qui dicti. 745
ἀθρίζειν quid. 445
athletæ victi, quo pacem modo peti oſtendant. 347
athletarum paria locique quomodo per ſortes diſponerentur. 471
athletarum quàm variæ ſpecies. 239
athletarum ſtatuæ quo habitu ſeu ſtatu fieri ſolerent. 378
atholis, cuius vnius & vxor & filia fuerit. 69
atinium plebiſcitum quid tribunis plebis permitteret. 9
atlantum mos in dandis nominibus quis. 179
atomos quis rerum principia ſtatuerit. 477
atri dies qui. 107.421
atris veſtibus vbi tantum viri vtantur, albis tantum mulieres. 545
atrium ab Aſinio Pollione ſtructum, quod. 218
atria quæ pars domus eſſent. 577
atria quid, & quam varia. 218
atria quomodo ornari & inaugurari ſolita. 577
atriarij qui. 308
atrophea Fortunæ ædes. 39
attalida tribus quæ. 51
attalus quidnam germano Eumeni fecerit. 73
attalus quid primus inſtituerit. 352
attali regia vbi. 219
attali regis oblectamentum in ocio quale. 292
atteius quibus diris M. Craſſum deuouerit. 299.300
atticum talentum quot argenti libras valeret. 440
attilius qua de cauſa velut patricida in mare deiectus. 269
Auari natura qualis. 449
auctylum mos præliandi quis. 733
auenti amni quis collis Romæ ſuum debeat nomen. 670
auentinus cur diu intra vrbem non admiſſus. 671
auentini etymologia. ibid.
auentini templa quæ. ibid.
auentino monti quis nomen dederit. ibid.
auentinum qui primi incoluerint. ibid.
auerno propria victima quæ. 257
auerruncus deus quis. 41
aues cui infanti alimentum aliquando præſtiterint. 197
aues quatuor ſupra tribunal vbi & cur pendeant. 218
auguli (aliàs Augilæ & Augili) qui, & quomodo iurare ſoliti. 480
augilarum dij qui. ibid.
augurale inſigne quod. 548
augurandi cæremoniæ quæ. 749
augurandi ex arce mos augurum qualis. 492
augurandi ius quis, licet augur non haberet. 547
auguratum ſemel vni datum, nunquam eidem viuo adimi potuiſſe. 547
augurem qui ſemper adeſſe voluerint ſenatui. 367
augures quantæ fuerint olim exiſtimationis. 547
auguri tangere vetitum quid. 550
auguria ex auibus captandi peritiſſimæ nationes quæ. 495 & ſeq.
auguria quàm olim à Romanis curata. 184
augurij ex arce petendi ratio quæ. 548
auguris mentientis pœna & infortunium. 87
augurum munus quod. 115.548
augurum numerus initio ac deinceps quantus. 546
auguſtale in caſtris tabernaculum, quomodo & vbi fieri ſolitum. 55
auguſtales ludi qui. 710
auguſtales ſacerdotes qui. 256
auguſtales ſodales. 75
auguſtarum nomen quæ mulieres ſortitæ. 3
auguſtus Octauius per quos confectis veſtibus vſus. 352
auguſtus Octauius quid nummis ſuis incuti iuſſerit. 390
auguſtus quàm infirmo fuerit indice. 446
auguſtus quanti ſenatores fecerit. 366
auguſtus quo ludi genere maximè vſus. 292
auguſtus quos vt præceptor docuerit. 180
auguſtus quoties fuerit imperator. 45
auguſtus quoties Ianum clauſerit. 43
auguſti in annulo ſignum quod 159
auguſti in corpore quales eſſent notæ. ibid.
auguſti in deſertores ſtationum pœna quæ. 35
auguſti in Pollionem petulantia ſeu mordacitas. 105.106
auguſti nomen quo die Octauius adeptus. 279
auguſti præceptor quis. 180
auguſti ſcelus. 351
auguſtani qui. 730
auguſto qui dies maximè fuerint ſuſpecti. 424
auguſto quid à militibus aliquando obiectum. 417.418
auium diuerſarum auguria quæ. 497. & ſeq.
auium & piſcium millia quot vna cœna cui appoſita. 563
auium laniatio (actitia) quibus honeſta ſepultura. 203
auium omnis generis circumuolatus, quid Gordio portenderit. 501
auium præpetum felices quæ. 495
auium apud augures quæ ſiue quot ſpecies. ibid.
aula locus in Parthenio quis. 376
auletes qui rex cur dictus. 7
auletes cur Ptolemæorum quidam cognominatus. 7
aura captandi auſpicij qualis debeat eſſe. 551
aura ſeu tempeſtas nuptiis aduerſa quæ. 99.100
auratis cornibus quæ victimæ procedant. 258
aurea catena qui cur quem deum vinxerint. 626
aurei nummi Romæ quando primum ſignati. 388
aureis columnis vites alicubi ſuſtentari. 119
aurelia porta quæ. 394
aureliani Cæſaris quàm ſeuera in rapacitatem militarem diſciplina. 697
aureliani exercitium. 58
aureliani in triumpho inſolentia qualis. 642
aureliorum origo & etymologia. 248
aurem dexterá minimo ſcabere crebrò, quid præ ſe ferat. 447
aureorum vaſorum pondo quot in triumpho vno aliquando lata. 639
aureos annulos geſtandi ius quibus datum. 191
aureum ſceptrum cui ſacerdoti ferre liceret. 680
aureus gallus lanceæ affixus, cuius inſigne. 319
aureúſne an ferreus olim eſſet annulus nuptialis. 159
aureus quot drachmis conſtet. 441
aurichalcum apud quos precioſius auro. 387
auricularis digitus quis. 447
aurifera fluenta quæ. 314
aurifodinis damnati qui. 210
auri geſtandi vſus quando inualuerit. 191
auri vſum quis militibus interdixerit, quiſve indulſerit. 257
auris ima cui dicata. 158
aurium indicia quæ. 155
auro quando ſignari cœptum. 160
auroræ lacerti qui. 153
auroræ quid ſolitum litari. 258
aurum in auribus ferre, quid. 155.546
aurum vbi proueniat ſeu naſcatur in vitibus. 353. & ſeq.
aurum quis primus veſtibus intexere docuerit. 352
aurum Tholoſanum habere quid. 510
auſpex quis. 99
auſpicandorum comitiorum mos quis. 321

Index.

auſpicatum ſemper & ſacrificatum oportuiſſe antè quàm fieret ſenatuſconſultum. 568
auſpicij e pullis capiendi ritus. 85
auſpicij tempora certa quæ. 550
auſpicij triſtis ſigna in ſacrificiis quæ. 258
auſpicia dira quando ſint feliciora bonis. 483
auſpicia ex animalibus diuerſis diuerſa. 86.87
auſpicia ex ſignis militaribus quæ,& quomodo capi ſoleát. 319
auſpicia in conuiuiis ſiniſtra quæ. 569
auſpicia quæ quibus cedant. 551
auſpicia qui magiſtratus non haberent. 185
auſpiciorum aliquot annotatio. 491.492
auſpiciis optimis quæ gerantur. 551
auſpiciis qui præeſſent. 115
autochthones qui dicantur. 543
autographum quid. 192
auxiliarios qua cautione ſibi adſciſcerent Romani. 14.15
Azauentici cognomen quis ſibi vſurparit. 122

B

BAbylon cuius regia. 219
babylon quantum ſingulis diebus aliquando tributi daret 363
babylonis portæ aliquot tribus nominibus dictæ. 397
babylonicarum mulierum temulentia,impudentia,laſciuia, impudicitia quanta. 569
babylonij quàm vaſre à Zopyro circumuenti. 199
babyloniorum inceſtus infandus. 69
bacchanalia Aegyptiaca turpitudinis quantæ. 707
bacchanalia per totam Italiam quando interdicta. 706
bacchanalia quo aliquando menſe fierent,& quanta eorum licentia. 524.707
bacchanalium miniſtræ quæ,miniſtrive qui. 705
baccharum apud Heleos mores & orationes. 482
baccharum in quibus feſtis vſus. 705
bacchi cognomina varia quæ. 630
bacchi apud Babylonem feſta qualia. 706
bacchylides poeta cuias. 635
bactrianorum legiſlator quis. 654
bactriani qui & quam horridi. 108
bactrianiſmos quid. 182
bagoe nympha quam deſcripſerit artem. 270
bagoij qui Reges dicti. 60
balbura cuius conuentus oppidum. 313
balbutiei inſignia quædam exempla & iucunda. 684
baleares cui Romano cognomentum dederint. 120
baleares quam oderint aurum & argentum. 387
baleares quomodo prælientur. 732
balearium in elocandis virginibus mos quis. 72
balneandi horæ hyeme aut æſtate quæ. 428.& ſeq.
balnea Agrippæ quot. 427
balnea Cumana quam ſint celebria. 118
balnea patriciorum & plebeiorum diſtincta vbi. 428
balnea quando tantum paterent. 427
balnea virorum ac mulierum etiam inter ethnicos quoſdam diſtincta. ibid.
balneis qui Imperatores plus ſatis dediti fuerint. 427.428
balſamum quis in triumpho primus oſtenderit. 639
balteos argenteos quibus olim ferre liceret. 191
babyrſa Tigrani quid fuerit. 96
bambyceatij quàm execrentur aurum & alia metalla. 387
barathrum quid loci Romæ fuerit. 214
barbæ radendę mos quando primū Romę introductus. 540
barbam apud aliquem ponere,Longobardis quid. 75
barbam primam qui quibus conſecrent. 521
barbam tondere aut alere,quibus ſit luctus indicium. 222
barbata quæ quibus cognominata dea. 627
barbata Venus vbi. 377
barbarorum veſtes quales. 522
barchæi vbi, & quāta illorum in defunctos crudelitas. 203
barritus quid. 342
βασιλεὺς quis magiſtratus Athenis dictus. 276
baſilicæ aliquot Romanæ quæ. 126
baſilicæ domorum quæ,& quem in vſum fierent. 578
baſſianus Imperator,cur Caracalla dictus. 544
baſſiani Imp.exercitium quod. 58
baſterna quid. 196
batavi Regem recens electum qui honorare ſoliti. 65
batauis quo in honore equeſter ordo fuerit. 191
batauorum ſatellitio quis Imperator maxime ſiſus & vſus. 723
batrachium forum vbi. 128
baucalium quod vaſis genus. 242
Beatus apud Scythas quis. 178
bebius quanta clade à Lyguribus cæſus. 742
bebos quis quibus in ludis dederit. [illegible]
belgarum in conſultationibus ſilentium & mos quis. 569
belgarum veſtitus quis. 537
belides,cuius vrbis portæ. 397
bellariorum aliquot apud veteres deſcriptio. 554.555
bellicrepa ſaltatio quæ. [illegible]
beliſarius an Romæ triumpharit. 637
bellona quæ dea. 632
bellonæ ædes cur in vrbem diu non admiſſa. 97
bellonæ in ædem quando ſenatus euocaretur. 636
bellonæ pro templo quid conſul initio belli facere conſueuerit. 44
bellonæ quàm ridiculè & immaniter ſacrificari ſolitū. 253
bellum iuſtum quod. 458
bellum ſine lachrymis,quid. 508
bellum illaturis,nō propulſaturis,dies atros obſeruari. 425
belli ſumendi initium ex cuius Dei dabatur æde. 44
belli indictio qui olim fieri ſolita. 76 458
benefactor vnde quis aliquando cognominatus. 124
beneficiarij qui. 719
beneficiariorum ſatellitio quis maxime vſus. 723
beneficium accipiens,quo debeat eſſe animo. 449
beneficium à quibus tanquam Deus veneratum. 745
beneficij mentio cui habenda. 449
benemeritus de repub.nemo indonatus. 417
bene precandi aut deuouendi in ſacris mores olim qui. 594
beneſperantis Fortunæ ædes. 39. & ſeq.
bene valere,cuius aliquando fuerit teſſera. 325
berecynthia dea quæ. 622.632
berecynthiæ ſeu magnæ matris ædes vbi. 669
berenice quid Hieroſol.pro voto exoluēdo fecerit. 298.299
beroſus quid primus inueniſſe dicatur. 193
beroſo quid honoris apud Athenas exhibitum. 88
beſtia pauperiem ſeu damnum faciens, cui & quomodo mulctanda. 657
beſtiæ cum hominibus publicè in pugna commiſſæ. 703
beſtiarum pellibus veſtiri,in Libya quid ſignet. 546
beſtiarum ſimulachra, quibus Romani pro ſignis vterentur,quæ. 318.319
beſtiis obiici quorum pœna. 215.216
betullæ,rectius betulæ,virgis qui faſces conſtarent. 81
Bibacitas quorundam quanta. 566
bibendi ratio apud diuerſos olim quæ. 565.& ſeq.
bibere vinum vbi capitale. 244
bibienus quomodo adulterū deprehensū punierit. 317.318
bibliotheca Attali,qualium fuerit chartarum. 192
bibliotheca Philadelphi quàm fuerit inſignis. 7. & ſeq.
bibliotheca Ptolemæi quando & à quo combuſta. ibid.
biblos quid olim veteres nuncuparint. 193
bibracte Heduis quid. 668
bibulus COS.cuius ex qua filius. 600
bicarium quod vaſis genus. 242
bicus quid vaſis ſit. ibid.
bidental quid. 494
biduum & duas noctes qui aliquando potando continuarint. 566
bifrons Ianus quorum monetæ incuſſus. 387
bifrons quis Deus effictus. 44
bifronti acie qui pugnent. 343

biga

bigamia quibus olim inuiſa. 348
bigæ quorum nummorum nota. 439
bigati nummi qui. 388.439
bilis quibus potiſſimum in ſacrificio dimouenda. 633
bimæ pecudes quam ſint ſacrificiis aptæ. 251.252
bina corda quibus ſint auibus. 583
bini & bini luminum magiſtratū gerentes apud quos olim eſſent. 207.208
bini Reges apud quos olim ſimul crearentur. ibid. & 433
bionis in lugentes dicterium feſtiuum. 223
bipennibus qui maxime vtantuř pugnando. 733. & ſeq.
bis idem delictum militiæ an venia dignum. 135
bis nuptæ aut pupti, ſacerdotio etiā ethnico inhabiles. 399
bithyni Iouem qui vocent. 167
bithynia quàm excellentia protulerit ingenia. 635
bithynorum Regum cognomentum. 6
bitumen in luſtrando adhiberi quomodo ſoleret. 598
Blemmyarum immanitas in ſacrificiis quæ. 745
blutium cuius regia. 219
Boarium forum Romæ cuius Dei ædem habuerit. 126
bobatinenſes quomodo fuerint ciues Romani. 358
bocorus quorum legiſlator. 654
boedromion quis quibus ſit menſis. 307
bœotici ſcyphi quales. 242
bœotij natura quales. 381
bœotiorum conuentus vbi. 467
bœotiorum in contrahendis nuptiis mos. 71. & ſeq.
bogus Rex à quo Romæ occiſus. 217
boiorum præcipua tribus quæ. 125
boiorum veſtitus militaris quo fuerit olim colore. 56
bombycum mira natiuitas, vita, operatio & mors. 354
bona damnatorum quem in vſum conuerti ſolita. 301.302
bona dea quæ. 631.649
bona dea quo alio nomine dicta. 256
bonæ deæ ſacra qualia. 648
bonæ deæ templum quo fuerit in colle. 649
bona fortuna, cuius aliquando in clypeo inſigne. 718
bonæ fortunæ ædes. 38.39
bona Porſenæ venalia proclamari in auctionibus ſermorum, quid. 276
boni viri officia quæ. 602
bononia qualis fuerit colonia. 358
bononienſes in quorum eſſent Romæ clientela. 575
bonus euentus Deus quomodo effingi ſolitus. 378
bonus maritus, quàm præſtet magno in rep. viro. 350
boreas à quibus qua de cauſa voto honoratus. 297
bos à quibus pro Deo cultus. 86.87
bos cuius lege cur immolari prohibitus. 252
bos fuluus cui propria victima. 257
bos iugalis an ad ſacrificia vtilis fuerit. 251
bos quot centuſſibus Romæ ſemper æſtimatus. 215.387. & 439.
bouis imaginem qui nummis olim incuſſerint. 588
bouem ex pane fictum qui cui aliquando obtulerint. 260
boues ad ſacra vnde peti potiſſimum, & quomodo farciri ſoleant. 251
boues præferoces vbi ſponte à muliere ſe offerri ſinăt. 258
boum aures & cornua quibus in bello pro conis ſint. 59
boum cornibus vina libare in fœderibus pangendis, quid. 458
boum cornua cur quo in templo ſuſpendi ſolita. 670
boum cruda coria quomodo à quibuſdam militiæ vſa. 59
Bracca quorum veſtis. 535
brachia cui deæ ſacra. 153
brachia & manus inermes tendere, militiæ quid præ ſe ferat. 346
brachmanes qualibus vtantur chartis. 193
brachmanes (aut Brachmanæ) quanto ſint Indis in precio. 381
brachmanum in defunctos ſepeliendos impietas quanta. 202.103
brachmanum in puerorū indole experienda mos quis. 177
brachmanum impudens impudicitia in virgines pauperes quę. 71
brachmanibus quot paſſim licuerit habere vxores. 70
branchidarum templum quod. 606
branchus quis, & quam Apollini dilectus. ibid.
braſſica à quo cunctis oleribus prælata. 560
braſſica quorum præcipuus cibus. 178
braſſicam qui cur primò apponere ſoliti. 554
bralydæ ſententia quædam inſignis. 347
breuiloquentia Laconum. 437. & ſeq.
britanni an vlla habuerint olim concilia. 468
britanni olim cuiuſmodi vterentur ædibus. 578
britanni quibus animalibus in epulis vel ſacrificiis abſtineant. 253
britannorū impietas, & libido impudens in ſacris quæ. 101
britannorum mos quidam abominandus. 79
britannorum quam ridiculus veſtitus. 537
britannorum veſtitus militaris quo fuerit colore. 57
britomartis quæ dea cognominata. 258
britomartus a quo victus. 43
brixiana quæ cuius oppidi porta. 396
bronci vnde dicti. 25
brutus primus conſul, quis qualiſve fuerit. 599
brutus quàm fuerit Superbo propinquus ſanguine, licet depulſor. ibid.
bruti alicuius animalis verba quomodo expiarentur. 598
bruti cum Lucretia affinitas quæ. 599
bruti de vſufructu ancillæ, ſententia quę. 32
bruti nauis quo ſigno ab aliis internoſceretur. 323
bruti in Aegypto vrbs, qualis. 606
brutiaci templi & oraculi quanta fama. ibid.
brutij natura quales. 379
brutiarij quales olim habiti. 727
brutorum familiæ proprium quid. 599
Bubo, quæ cuius conuentus vrbs. 313
bubonis auſpicia qualia. 500
bubone aut lupo templum intrante, quid fieri ſoleret. 594
bubulcorum familia vnde ſic vocata. 22
buccina quomodo in prætorianis, & quomodo in conſularibus caſtris vterentur. 321
buccinatores quando in bellis canere ſoliti. ibid.
bucephalo exequias quis aliquando curarit. 688
bulla cur in pectore hæreat. 155
bulla patriciorum quid eſſet rei. 521
bulla quid, & qui quando illa donārentur. 179
bullæ definitio quæ. 508
bullam eſſe, quid. ibid.
bullam in pectore qui geſtarent. 521
buleuticum in theatris quid. 733
bupalus cuiuſmodi fecerit Fortunæ ſimulachrum. 40
bupectorum, ſi rectè ſcriptum, familia vnde ſic dicta. 22
buphonus quis. 116
bupreſtis quid. 120
burri cur quidam dicti. 23
buſiris quas Thebas condiderit. 609
buſiritæ cur non vtantur tubis. 323
buſti alieni non violandi leges quæ. 689
buteo quid & eius augurium quale. 25.498
buteonis cognomen vnde quidam Romæ nactus. 25
buxentinis cur ciuitas Ro. aliquando negata. 358
buzigia familia quæ. 116
byblus, cuius aliquando fuerit regia. 219
byzantij à Turcis expugnandi prodigia quæ. 268
byzena temeritas quid. 508
byzenus quis fuerit. ibid.
byria Carthagini quid. 668
byſſus vbi & quomodo proueniat. 354
byſſum inducre, Indis quid. 545

C

CAballatio quid & quibus imprecari ſolita. 300
cabira, cuius conuentus vrbs. 313
cacogamia iudicia quæ. 348

cacotechnos vnde quis dictus. 125
cadauer patris vbi fœneratores à filiis olim exigerent. 19
cadaueri inhumato quo more iuſta exhiberentur. 589
cadauera quomodo & cur quidam comitiis inferrent. 560
cadauera quomodo priuatim Romæ humarentur. 201.202
cadauera quot diebus, priuſquam ſepelirentur, aſſeruari ſolita. 221
cadaueribus humanis quæ gentes veſcantur. 203
cadmæa (ſi recte ſcriptum) i Thebanis quid. 669
cadmea victoria quid. 508
cadmus quas Thebas condiderit. 609
cadmus quid primus inuenerit. 195
cadmi aſylum vbi. 286
caduca auſpicia quæ. 492
caducei diuerſarum nationum quales. 459 & ſeq.
caduceum effigie anguium circundatú deferre, quid. ibid.
cadus quid. 162.243
cadiſcus quid. 243
Cæci cur quidam Romæ cognominati. 22
cæcilij vnde dicti. 27
cæcinæ (alias Cæcinnæ) mira quædam ars. 80
cæcitate quæ aqua periuros afficiat. 482
cælibatus cur & vbi olim mulctatus. 263
cælij montis templa & domus. 671.672
cælum & Solem qui maxime coluerint. 743
cælum & Terra Varroni quid. 619
cære, cuius regionis vrbs, & quo alio nomine dicta. 313
cæremoniæ denariæ & tricenariæ quales. 296
cæremoniæ inaugurandi regno quæ. 82
cæremoniæ in maxima Herculis ara quæ. 136
cæricæ horæ quæ. 426
cæſar dictator quibus in triumpho dicteriis impetitus. 645.
cæſar quid ſignificet, & quæ familia cur ſic dicta. 29
cæſar quibus nominibus præcipuas legiones appellarit. 13
cæſaris ad Mundam Hiſpaniæ neceſſitas quanta. 36
cæſaris dictatoris ſuperbia. 158
cæſaris contra Pompeium teſſera quæ. 325
cæſaris epulum triumphale, quantum. 646
cæſaris in triumpho oſtentatio quæ. 642
cæſaris nomen quis Imperator recuſarit. 5.153
cæſares adorari ſe qui voluerint. 153
cæſares aliquot inter deos relati. 624
cæſares an diadematibus vſi ſint, & qui. 84
cæſares ex prouinciis ſubactis cognominati qui. 122
cæſares qui quoties quotidie balnearentur. 427. & ſeq.
cæſares non vſi ſatellitibus qui. 723
cæſarum quis aliquando ſcabellum Regis Perſarum factus. 742.743.
cæſones vnde cognominati. 29
cæſorum in bellis filij quid olim adipiſcerentur. 418
caia, quomodo vnica litera ſcribi ſoleret. 462
caia & Caius, quibus olim peculiaria nomina. ibid.
caius Gracchus vnde occiſus. 53
caius Tarentinus quid. 462
caij & Caiæ nomine cur ſponſus & ſponſa omnis in ſponſalibus nominaretur. 99
calabria curia vbi. 47
calabria cui vento maximè ſit obnoxia. 297
calabri qui. 88
calæ quid. 727
calamaria fiſtula qui vtantur. 400
calamis qui in prœliis vſi. 735
calamitates quomodo cælitus præmonſtrari ſolitę. 268.269
calamitoſi quomodo apud Scythas opem implorent, ſeu fœdus ineant. 458. & ſeq.
calamitoſi quomodo quid vouere aut deuouere ſoliti. 299
calantica veſtis quæ. 535
calaſiries (alias calaſirij) apud Aegyptios qui. 56.731.
calata comitia, quæ quomodo fierent, quid tractarent. 340
calcaria currenti addere, quid. 508
calceamenta tantum candida quos ferre oporteret. 116
calceus præpoſtere indutus Auguſto quid. 504
calcei diuerſarum gentium quales 533.& ſeq.
calceorum ſpecies quam variæ. 533
calceis ſenatorum lunam adſcripſiſſe, quid notaret. 521
calculum ediſcere ſoliti qui. 181
calida abluere caſtitati prodeſſe. 710
calda quomodo olim lauaretur. 427
calderini cum Perotto ſimultas quanta. 429
calendæ ſingulæ cui ſacræ. 281
calendaria ſacra quæ. 466
calendaris quæ dea à quibus cognominata. 627
calendis ſingulis quid regibus Spartæ dari ſolitum. 381
calicibus duobus potare, Scythis quid. 418
calicum diis propinandorum ordo quis. 562.563
calida lauare, quibus a quo vetitum ſeu diſſuaſum. 428
caligæ militares quibus muniri ſolitæ. 60
caligati qui. 727
caligatos quos ſemper eſſe oportuerit. 60
caligis nondum inuentis, quomodo crura tegi ſolita. 82
caligula Cæſar Batauis ad quid vſus. 723
caligula quam licentiam ſeruis contra dominos permiſerit. 286
caligula qualis & ante imperium, & in imperio fuerit. ibid.
caligula quas aues ſibi, vt Deo mactari iuſſerit. 255
caligulæ auaritia. 362.363
caligulæ cauillus. 46
caligulæ inſania. 123
caligulæ inſolentia & deſpectio in iuriſcóſultos quáta. 738
caligulæ iuramentum maximum quod. 482
caligulæ quæ aliquando teſſera. 325
caliſtephanos quid. 470
caliſtiæ ſeminę qui vice panis vtantur. 246
callaici quam efferata & impia gens. 745
callaici qui & vbi ſint. 121
callaicus quis vnde cognominatus. ibid.
callicratidis in Iones dicterium feſtiuum. 289
callicyrij Cretibus qui. 289
callimachus cuias, ac quid ſcripſerit primus, & quo tempore. 635
callimachi impietas quæ. 745
callinicos vnde quis dictus. 123
callipygos quæ dea vocata. 627
calyrij Syracuſanis qui. 289
calonum quis vſus, & quę etymologia. 727
calotechnos quis inter Græcos cognominatus. 125
calpa quid. 475
calphurnij vnde orti. 21.27
calua Fortuna quæ. 39
calua quæ dea cognominata. 627
caluæ vbi vulgo & mulieres ſint, non ſolùm viri. 543
caluariam cælare auro, & ex ea bibere quibus religioſum. 746
caluitio natura qui laborent. 543
caluum vellere, quid. 507
cambyſis ærarium vbi. 95
cambyſis horrida in corruptum iudicem pœna quæ. 211
cambyſis cum ſororibus ſuis inceſtus. 69
cambyſis ſomnium quale. 310
cambyſi quale ex Butiaco oraculo datum reſponſum. 606
camerites quot, quis, quare ciuitate donarit. 357
camelaria quid. 267
camelarij qui. ibid.
camelas qui in prœliis vſurpent, non camelos. 734
camelis qui militiæ vtantur. 734
camelos qui cui ſeu quibus immolare ſoliti. 252,
camillon quid. 105
camillus cui fortunæ ædem dicarit. 38
camilli dictatura quam fuerit longa. 17
camilli triumphi quot. 64
camilli qui dicti. 405
cammæ callidum vindicandi mariti ſui facinus. 100
campani natura quales. 379

cam

campanis Romanas vxores ducere aliquando pro munere concelsum. 106
campanorum ala, quot equitum fuerit, & quanti precij. 14
campus Martialis vbi. 672
campus Martius vnde dictus, & cuius olim fuerit. 301
campus Rediculi quis & vbi. 98
campus ſceleratus quis. 108
canarium augurium quod. 257
candaces quæ reginæ nominatæ. 7
cādelabrū tot lychnorū quot dies anni, vbi & vnde fixū. 45
candida Alexādri faſcia Lyſimacho fortuitu impoſita, quid veri portenderit. 82
candida in toga qui ludos ſpectare ſoliti. 710
candidati cur ſine toga ad comitia venire iuſſi. 277
candidatorum mos. 328
candidatorum ſupplicatio ac humilitas quanta. 329
candys quorum Regum diadema. 82
canendi ſtudium olim apud Romanos quantum. 183
canendi tibia modus quàm diuerſus apud diuerſos. 321. 322
canere ad tibiam, quomodo olim habitum. 176
canem diuerſæ gentes quibus immolarent. 257
canem Romani cui immolent. 376
canes, cuius templum non ingredi dicerentur. ibid.
canes quàm variè à diuerſis immolarentur. 257
canes quem in vſum, & quàm impium apud Hyrcanos nutrirentur. 203
canes quibus in templis tanquam æditui fuerint. 9
canes vbi dominorum rogis ſemetipſos iniecerint. 230
canes mortuos qui quaſi homines luxerint, ac ſepelinerint. 283
canibus obiicere cadauera humana, vbi olim peculiare. 203
canibus in triumpho quis Imperator vectus. 645
canibus quis pro ſatellitibus aliquando vſus. 712
canibus regiis cibum dare tributi nomine, qui olim coacti. 362
caniculæ ſidus quo animali placari ſolitum. 257
canis cui deæ immolaretur. 649
canis cui infanti aliquando vbera præbuerit. 197
canis, cuius aliquando fuerit militare ſignum. 319
canis è ſacris eiecti ratio. 136
canis in talorum ludo quid. 291
canis prægnans itineranti obuia, quid portendat. 503
canis vbi aliquando loquutus. 268
canis quibus gentibus vt Rex aut Deus præſit. 611
canum multitudo vbi per aërem ferri viſa. 268
canopica cuius vrbis porta. 396
cantabrorum mira quædam amicitiæ lex. 74
cantherium in foſſa, quid. 507
cantherius quid. 119. 507
cantica nuptialia apud Græcos qualia. 104
cantilenæ aliquot nuptiales apud Græcos. 105
cantu & choris qui præſtent. 383
caparonia veſtalis quomodo & cur ſeipſam occiderit. 491
capenæ portæ quàm multiplices aquarum decurſus. 392
capillata arbor quæ. 490
capilli tondendi aut non tondendi mos quàm diuerſus diuerſis. 541. & ſeq.
capillis operiri cadauera, cuius olim fuerit indicium. 221
capillorum luxus quantus. 543. 544
capillum compoſitum quæ Palladi mitterent. 327
capillum pectere & barbam Spartani quando potiſſimum ſoliti. 323
capillum deſectum qui quibus qua de cauſa vouerent. 298
capillus Veſtalium quomodo aut vbi aſſeruaretur. 490
capiſtro quis apud Macedones cingi ſoleret. 61
capita bubula vicus quis. 148
capita hoſtiarum præciſa, ſuū lambere ſanguinē quid. 585
capita hoſtium qui foribus ſeu poſtibus affigere conſuerint. 576
capita legis Iuliæ permulta. 316
capita quibus in ſacrificio velanda. 399
capita ſcutis ſubdere, Romanis quid ſignet. 346
capitales duumuiri qui. 271. 272
capitalia militum crimina quæ. 129
capite aperto ſeu operto quibus ſacrificetur. 171. 172
capite cenſi qui. 728
capite cenſis quis Imperator maxime vſus. 729
capite minuti an ad hæreditatem admitterentur. 601
capite nudo qui prælientur. 732
capite raſo quos ſemper eſſe oporteat ſacerdotes. 117
capite velato an non velato ſacrificantē eſſe neceſſe ſit. 650
capitis iudicium quomodo Romæ ferretur. 216
capitis ſanctitas & principatus. 150. 151
capitolia extra Romam plura. 668
capitolini ludi qui. 710
capitolinus cliuus vbi. 148
capitolinus collis quis antea & vnde dictus. 666
capitolio quæ ſeruarentur. ibid.
capitolium à quibus quoties reſtitutum. 667
capitones vnde appellati. 23
capnomantes qui dicti. 410
cappadoces libertatem à Romanis deprecati. 158
cappadoces natura quales. 380
cappadocia in quot præturas ſeu ſatrapeas partita. 187
capparim iurare ſolitus quis. 479
capra quem infantem aliquando lactaſſe dicatur. 197
capra quibus diis dicata. 256
capra vbi ſacrificiis inepta. 253
capra vbi ſponte ad ſacrificium prodeat è ſyluis. 376
capræ aſpectus quid portendat. 503
capræ quibus diis aptè ſacrificentur. 254
capram qui adorarint. 744
caprarij vbi in ſummo ſint honore. 376
caprariorum familia quare ſic appellata. 22
capricornum qui nummis incuſſerint. 390
caprificialiae quibus in ſacris vſui fuerit. 465
capriliorum familia vnde nomen adepta. 22
caprini oculi quale de ſe præbeant indicium. 154
caprinis pellibus quorum arcus ornari conſuerint. 58
caprotinę Nonę quę, & quid in his Romę fieri cōſuetū. 465
caprotinæ quid. 422
capſæ quid Iugurtha reconditum habuerit. 96
capſarij qui. 309
capti quomodo in triumpho veherentur aut ferrentur. 641
captis vrbibus quid Romani facere conſuerint. 276. & ſeq.
captiui à quibus, & inter quos leniſſimè habiti. 361
captiui equi quomodo in triumphis ducerentur. 640
captiuorum ex cruciatu longo, qui quomodo augurari ſolerent. 745
captiuorum ſanguine qui litarent. 747
captiuos qui in ſacris mactent. 745
captiuos quot cùm Imperatore mortuo, qui iugulatos ſepelirent. 702
capua quo auſpicio condita. 498
capuæ diſtincta fora quæ. 128
caput extorum quot. 582
caput hoſtiæ qui abſcindendo execrentur & abiiciant. 410
caput quanta hominis pars. 153
caput reuelare cui quid. 151
caput victimæ fluctu maris abſorberi, quid. 585
caracalla Imperator q̄ tyrannicè Papinianum occiderit. 738
caracallæ cognomen vnde. 544
caracallæ Imp. exercitatio aſſidua quæ. 58
caracallæ inceſtus quis. 70
caramanges Perſis qui. 208
carano quæ beſtiæ quam felicitatem portenderint. 503
caras quid Caribus primus tradiderit. 497
carbaſus cuius proprium indumentum. 678
carbilius quid Romæ primus feciſſe dicatur. 180
carbone candente qui cur barbam ſuam adurere ſoliti. 540
carbone incenſo quæ ſibi fœmina mortem conſciuerit. 660
carbone mortuo ſacrificare quid præ ſe ferat. 410
carbone notari ſolitum quid. 212
carcerum diuerſa apud diuerſas gentes cognomina. 214

cadar

cardaces qui,& quàm furâces. 658
cardamo qui vt pane vtantur. 246
cardia vrbs quo auſpicio condita. 583
cares qualibus in bello conis vſi. 59
cares quo fructuum in genere potiſſimum abundent. 245
cares quot menſium ſtatuant annum. 304
caribus milites quomodo ſepeliantur. 205
caricis ſolis qui victitarit. 246
carinæ viæ vnde dictæ. 148
carinia vrbs vbi ſeu quæ. 313
carmanæ virgines quo tantum modo nubant. 72
carmen infame proponere, quàm fuerit olim periculoſum. 660.665
carmenta nympha cuius mater. 391
carmenta quid prima inueniſſe feratur. 193
carmentæ quæ ſacrificent. 394
carmentalia quæ,& quando fierent. 651
carmentalis porta quo alio nomine dicta. 391
carmentis phanum,& Carmentalis porta vbi. 391
carmina in triumphantes iaci conſueta, qualia. 645
carminis ipſius à Græcis in ſupplicando vſitati, ipſiſſima verba quæ. 592
carnæ deæ quomodo ſacrificaretur. 169
carnæ deæ ſacellum vbi,& cui ipſa rei præſit. 672
carnes victimales quàm variè coquerentur. 410
carnibus abſtinentes qui. 398
carnibus olim abſtinuiſſe ſubinde & ethnicos. ibid.
carnibus ouillis,non ſuillis,qui ſacerdotes veſcerentur. 679
carnibus tantum,non pane,quæ natio veſci ſolita. 246
carnibus veſci quomodo & quando Romani conſueriot. 556
carnius menſis quis. 307
carnius quis Deus dictus. 628
carolus Gallus quomodo vaſtarit regnũ Neapolitanũ. 269
charondas quas in quos pœnas ſtatuerit. 300
charondæ legibus qui vterentur. 738
carpentum quid. 195
carpicus quis Imperator cognominati noluerit. 122
carruca quid. 195.196.197
carrucis non niſi mille quis proficiſci ſolitus. 197
carros ſeu carri quid. 195
carthagine cur Græcum idioma doceri vetitum. 194
carthaginenſibus quàm odioſi ſint peregrini. 361
carthaginenſium in dando militibus annulos,mos. 160
carthaginenſium in luctu mos. 223
carthaginenſium ſeueritas in magiſtratus malos,quãta. 340
carthaginenſium ſummus magiſtratus quis dictus. 208
carthaginis dea præcipua quæ. 614
carthago in quot factiones diuiſa. 326
carthago quando primum Romanis tributaria facta. 43
carthago quomodo mortuos ſepelire conſueta. 202
carthera inſula quæ habuerit excellentia ingenia. 635
cartibulum quid. 554
caruilius Ruga quid primus Romæ tentarit. 351
caſa Romuli vbi & qualis quóve fuerit tecto. 667
caſaluades quid. 419
caſalurum Athenis quid. ibid.
caſeum recentem tangere cui illicitum. 680
caſiaca qualis veſtis. 530
caſorides & caſoritæ quid. 419
caſp j quàm ſint impij in ſenes,& quomodo eos conficiant. 203
caſſij & Bruti occiſorum Cæſaris affinitas quæ. 599
caſſij de regno affectato damnati domus, qui poſtmodum facta. 301
caſſis Alexandri Magni quo fuiſſet ornatu. 59.60
caſſius iuriſconſultus quis. 738
caſtimonia ethnicorum ſacerdotum. 397
caſtitati qualis ablutio conducat. 710
caſtitenſi Veneri quid immolari ſoleret. 253
caſtor vitis ad iurandum prohibitus. 483
caſtori & Polluci quæ dies ſacra. 280
caſtori & Polluci qui vota facere ſoliti. 300
caſtoris & Pollucis ædes vbi. 115
caſtorium melos quale. 322
caſtra mouendi ſignum,quo cantu fieri ſolitum. 320.321
caſtrari adulteri vbi ſolerent. 317.318
caſtrenſes ludi qui. 710
caſtrenſis corona qualis. 415
caſtrorum militarium apud Romanos forma quæ. 33.34
caſtrorum mutatio crebra,laudi an vitio danda. 44
catadromus quid ſit. 267
cataldus quorum epiſcopus & patronus, & quid prodigij non ita pridem exhibuerit. 268
catalogi qui dicti. 655
cataphracti qui. 724
cataphractorum arma quæ & quot. ibid.
cateiæ quibus propriæ,& quid. 720
catenæ cur diis quibuſdam iniectæ. 626
catheorum virgines qua lege aut more nuptui dentur. 71
cati qui dicti. 16.27
cato Cenſorius quoties accuſatus & abſolutus. 215
cato quàm fuerit aſſiduus in ſenatu. 367
cato quibus ludis maxime deditus fuerit. 292
cato quibus quam maxime hoſtis. 304
cato quomodo humari voluerit. 202
cato quomodo ſe oblectare ſolitus. 292
cato quos laterones habuerit. 722
cato ſenex quomodo in ciuitatem venerit. 358
cato Vticenſis quid contumeliæ Pompeio intulerit. 215
cato cui vxorem ſuam aliquandiu mutuatus. 72
catone conſtantiorem eſſe,quid. 509
catones quo habitu inceſſerint. 521
catonis in ſeruos aſperitas quanta. 285
catonis Cenſorij qualis cenſura. 264
catonis de coercendo fœnore laus. 39
catonis de militibus nimio conductis dicterium ſeu cauillus. 732
catonis de Scipione elogium. 53
catonis de ſua vxore quàm inſigne teſtimonium. 179
catonis effigiẽ qui tyrannus in triumpho duxerit. 639.641
catonis in eundo pedibus dexteritas ac laborioſitas quę. 437
catonis in docendo filio ſuo ſtudium quantum. 180
catonis in educandis infantibus diligentia quæ. 178.& ſeq.
catonis in effœminatos Romanos ſcomma. 349
cattorum capillus qualis. 542
cattorum in ferendis annulis mos quis. 160
catularia porta quæ,aut vnde ſic dicta. 393
catuli recens editi,quibus cœnis adhiberentur. 257
catulorum & perdicum pugnas quis Imperator oblectare ſe ſolitus. 293
catulus lactens cui pro qua re mactari ſolitus. 257
catum quid ſonet. 27
caua ædium & periſtylia. 575
caucaſij quam Herculem venerentur. 138
caucius quis,& cur ſic cognominatus. 121
caudex cur Appius dictus. 26
caudis equinis qui ſuper galeas militiæ vſi. 59
cauendum in metandis caſtris potiſſimum quid. 33
cauneas ficus venales clamans,quale M. Craſſo omen tulerit. 505
caunorum veſtitus militaris,cuius eſſet coloris. 56
cauſaria miſſio quæ. 730
cauſiani quos deplorent,& quibus congaudeant. 174
cauſidici quomodo inter ſe conſpirantes, clientes inuicem emungant. 506
cauſidicis munera dari vetita. 665
cautio in Pontifice eligendo ſeu admittẽdo quę. 113.& ſeq.
cautiones aliquot militares. 59
Ceas ſeu Ceades quid carceris fuerit. 214
cecropia Athenis quid. 668
cecropia Minerua quæ. 652
cecropidæ qui. 6
cecropis cognomine qui Reges vſi. ibid.

cecrops quorum primus Rex. 51
cedendi vltro ac rurſus inſtandi arte qui vterentur. 344.345
cedendo ſeu fugam ſimulando qui maxime pugnent. 734
cedentis aut pugnam detrectantis confeſſio quid prę ſe ferat. 345.& ſeq.
cedri ſuccus quàm efficax in conſeruádis mortuis,& quam noxius viuentibus. 202
celeres a Romulo qui dicti. 721
celeris cognomen vnde. 25
celes quid. 474
celibaris quid. 101
celoſta quid. 419
celtæ qui Herculem cognominarint. 138
celtiberi quàm cuneo valeant. 343
celtiberi quam ridicule Deum ſuum ignotum colerent. 745
celtiberi quomodo deflerent defunctos. 224
cenestellæ cognomen vnde. 25
ceninenſes qui,& quid contra Romulum egerint. 42
centip haſtaria. 133
cenſor quis filium ſuũ reum capitis egerit & occiderit. 265
cenſorem bis eundem fieri non licuiſſe. 266
cenſores apud diuerſas gentes qui qualéſve fuerint. 262
cenſores à tribunis plebis in vincula coniecti qui. 265
cenſores in quos magiſtratus ius haberent,in quos non. 262
cenſores primi omnium creati qui. 261
cenſorum altero mortuo,an licuerit in eius locum ſufficere alium. 265
cenſorum munus quod. 261.262
cenſorum origo,poteſtas,dignitas,officiũ. 260.261.& ſeq.
cenſorum poteſtas à quo primùm imminuta. 264
cenſura quanti olim apud Siculos habita. 264
cenſura quot annorum primo,quot deinceps fuerit. 261
cenſuram adipiſci qui ſoleant. 264. & ſeq.
cenſuram quis aliquando vnus ac ſolus præter morem geſſerit. 265
cenſura clari qui. 264
cenſus quis quomodo diceretur. 692
cenſus ſenatorius quantus. 374
centenariæ cœnæ quæ. 296
centeſima rerum venaliũ quomodo à Tiberio relaxata. 363
centum boues, centum oues, centum ſues quo in ſacro ſimul offerrentur. 297
centumuirales cauſæ quorum ſoleant exercitium eſſe. 275
centumuiralia iudicia qualia. 274
centumuiri Carthagine ſoliti eſſe qui. 275.& ſeq.
centumuiri Romæ,qui,quot,& quomodo creati. 274
centuria Pitanites & Laconica Antonino quid. 731
centuria quo conſtet. 682
centuriæ quot legionem iuſtam efficiant. 24
centurias,peditum eſſe,non equitum. 22
centuriata comitia quæ,& quomodo indicerentur. 327
centurio cui abſque medio ſubſit. 22
centurio ordinarius quis. 682
centurio primus quibus aliis nominibus dictus. 22
centurioni duplex dari,quod pediti ſimplex daretur. 646
centurionibus quis quotidie, & præſertim manè, ſalutandus. 697
cepas qui pro diis habuerint. 479
cepus à quibus pro Deo cultus. 744
cera defunctos qui & cur oblinant. 203
ceram qui tributi nomine darent. 441
ceramicus Athenis quid. 418
ceramon quid carceris in Cypro fuerit. 214
ceraunia cuius regionis vrbs. 313
cerberus vnde & cuius ope ab inferis eductus. 138
cercetibus grauiſſima olim pœna quæ. 214
cercopithecum pro Deo qui colant. 744
cercuria quid. 324
ceræ tabellæ quotuplices olim & quales. 192.193
cereales ædiles qui. 333
cereales ludi qui,& cui dicati. 709
cerearum imaginum olim apud Romanos in magnatum domibus ratio quæ. 575.576
cereas dapes quis aliquando exhibuerit. 555
cereos mittendi in Saturnalibus mos vnde. 169
cereris apud Athenas ſacra quæ. 710
cereris & Alexandri effigiebus(liceat ita loqui)quis pro inſigni militiæ vſus. 319
cereris quam diuerſa ſacra. 613
cereris ſacra quam olim Græcis & Romanis ſancta. 709
cereri quid offerre fas aut nefas. 257
cereri quomodo olim litatum. 171
cereri ſacrum cur obſcœnis dictis fieri ſolitum. 649
certaminis ineundi indicia qui ſolita fieri. 320.& ſeq.
certaminum diuerſorum apud Græcos olim celebritas quanta. 473
certatores ſcenici quo habitu in ſcenas prodirent. 698
cerua à lupis fugata,libera euadẽs,quale faceret omen. 504
cerua cui deæ ſacra. 254
cerua quem aliquando infantem aluerit. 197
cæruleus color quibuſdam inuiſus. 542
ceruleus ſeu venetus color cui tempori dicatus. 542
ceruis in triumpho quis vectus. 644
cerycium quid. 460
ceſiarum in triſtando cum natis,& gaudendo cum mortuis, mos. 174
ceſpius quis mons quare dictus. 675
ceſtici ludi vnde,& vbi inſtituti. 711
cethegorum familiæ proprium quid. 22
cetra quid. 717
cetrati qui. ibid.
Choalemus vnde quis dictus. 124
chartię documentũ excipiendo impetui cõmodũ quod. 578
chalcicon Spartæ quid. 287
chalcidici pulli qui. 85
chalcidenſes quæ aliquando in Italia occuparint loca. 89
chaldaicus annus quantus. 306
chalciœcum Spartæ quid. 287
chalcus. 439
chamæptus quis dictus. 103
chaos qui ſtatuerint. 477
charnius quid. 115
charonda(ſi rectè ſcriptum)quorum legiſlator. 653
charonia & Sacra cuius vrbis portæ. 396
chartę ex quarum arborum corticibus olim fieri ſolitę. 192. & ſeq.
chartarum diuerſa genera quot. ibid.
cheloni quales ſeu quorum nummi. 389
chij in quot factiones diuiſi. 327
chij quomodo à ſeruis mercenariis oppreſſi. 732
chiliarchus Perſis quid. 432
chilones vnde ſic vocati. 23
chiorum libertas olim quæ. 362
chiorum mœnia nobiliſſimi lapidis quí à Cicerone deſpecta. 48
chiorum moneta quæ. 389
chiorum natura communis quæ. 380
chirodotæ tunicæ quæ. 722
chirographum quid. 192
chironomia quod ſaltandi genus. 722
chitus in ludo talorum,quid. 291
chlamyde Alexandri Magni quis in triumpho Romæ vſus. 644
chlamys quale veſtimentum. 539
chlænæ,cuiuſmodi veſtes,& quorum victorum præmia. 25. 473.529.
choe quis Aegyptiis ſit menſis. 307
cholargea curia vbi. 47
chœnix,quota modij pars. 162
chœreatæ qui dicti. 51
chone quis Athenis cognominatus. 124
choragium thymelicum quid. 239
chori & tibicinis quis quandóve in ſcenicis vſus. 698
chorios quæ Minerua dicta. 631

chreocopia lex quæ. 19
chreſtus inter Græcos quis cognominatus. 124
chriæ Græcis quid. 180
chriſto quantum propter quid debeant mortales. 748
chriſtum cum Orpheo & Apollonio quis imperator ethnicus inter Lares ſuos coluerit. 685
chronius quis Athenis mentis. 507
chryſaorei Iouis templum Caribus quid. 468
chryſippi cura inceſtuoſis conſenſus. 69
chryſios quid. 440
chryſoaſpidæ qui dicti. 719
chryſoſtomos quis olim dictus. 124
chryſorrhoas fluuius quis,& à quibus epotus. 743
Ciaxares quid primus egerit. 188
cibaria anſerum in Capitolio a quibus curari ſolita. 265
cibi vulgares diuerſarum nationum qui. 245.& ſeq.
cibus puerorum apud Perſas quis. 177
cibus ſponſi & ſponſæ apud diuerſos quis. 178
cicadas qui cur capillis ſuis innectant. 543
ciceriæ effigies quomodo in triumphis ferretur. 642
cicero an aliquando aperuit literarium ludum. 68
cicero quando & vnde imperator dictus. 4
cicero quomodo ciuitatem adeptus. 358
cicerones vnde ſic dicti. 21
ciceronis domus quid poſt exilium domini facta. 302.670
ciceronis in epiſtolis & Officiis & pro Milone loca aliquot explanantur. 108.217.601.691
ciceronis lex de ambitu. 278
ciceronis præceptor quis. 189
ciceroni in exilium profecturo quàm ſit vulgo commiſeratum. 215
ciceroni quæ aues ærumnas ſuas prædiuinarint. 499
ciceroni quid ex publicó pro adempta domo redditum. 670
ciceroni quid honoris Romæ vltra omnes contigerit. 593
ciceroni quid præ omnibus conſulibus negatum. 437
ciconia cuiuſmodi auſpicium adferre ſolita. 497
ciconia in ſceptro, quorum regum inſigne,& quid ſignificarit. 84
ciconiam in Theſſalia occidiſſe quantum ſcelus. 213
cicuriorum nomen vnde. 28
cicuta aut venenum, vbi publica ſit pœna. 211
cicutæ ſorbitione qui caſtrentur. 398
cidaris quorum regum diadema. 82
cidaris ac tiaræ differentia quæ. 84
cilices natura quales. 380
cilicum regis diadema quale. 83
cimbri mortuos quomodo lugeant. 224
cimbri quid pro ornatu galeæ vſurparint. 59
cimbri quo cantu ſeu pulſu militiæ vſi. 323
cimbri quomodo turmas in acie colligarent catenis. 345
cimbrorum quanta in ſacrificiis impietas. 746
cimbrorum militare ſignum quod. 319
cimbrorum natura & vires quales. 382
cimiliarchium autum quod. 95
cimon quam ridicula de cauſa Themiſtocli prælatus. 183
cimonis erga patrem defunctum pietas quæ 205.688
cincinnatus triumphalis vir quá ſtudioſus agriculturæ. 247
cincinnati cognomen vnde. 30
cincius (ſi recte ſcriptum) quam legem tulerit. 277
cineres ex qua ara nullis omnino ventis diſflentur. 614
cineres quorum in vrbem referre, & in foro condere licerer. 685
cineres quoto à crematione die,& qui colligere ſoliti. 232
cineres triumphantis a rogo in vrbem ferri & condi licuiſſe. 205
cingulum hominis cui deo ſacrum. 153
cingulum militare quibus apud Macedones vetitum. 61
cinxia cuius deæ cognomen. 627
cinxia Iuno a quibus coleretur. 633
cipra (ſi recte ſcriptum) quæ dea a quibus cognominata. 627
circe quo poſt apotheoſim nomine appellata. 622
circenſes ludi cui deo ſacri. 698
circenſes, quales & vnde dicti. 474
circenſium genera quot. 476
circenſium ritus qui. 475
circi ex aquilarum genere auſpicium quale. 475
circio vento cur Auguſtus votum fecerit & ſacrum. 297
circorum aliquot deſcriptio ac magnitudo quæ. 443.444
circuncifio quibus gentibus familiaris. 176
circus auis qualis. 497
circus maximus a quo primum deſignatus. 513
cirrum in capitis vertice qui ſolum nutriant. 543
cirtha quorum regum regia. 219
citharius quid. 104
citium quid. ibid.
ciſſiæ cuius vrbis portæ. 391
ciſtophori quorum nummi. 389
cithara qui militiæ vtantur. 322
citharœdorum certamen publicum vbi & quale. 475
citharœdis à conuiuio quis Imp. ſe oblectare ſolitus. 509
citirizi promontorio quis regum ſuos theſauros committeret. 96
ciue Rom. artes indignæ quæ. 317
ciuica corona vnde fiat, quantique fuerit olim honoris. 415
ciuile ius penes quos ſolos olim fuerit. 114.& ſeq.
ciuis Romanus quo tantum modo ad mortem damnari ſolitus. 214
ciuis Romani priuilegia quæ,& à quo ſublata. 282.& ſeq.
ciuium Romanorum imagines quis primus in triumpho duxerit. 639
ciuitas quam liberaliter ſine diſcrimine dari ſoleret. 359
ciuitas ſine ſuffragio, quibus data, ac poſtea cum ſuffragio. 358
ciuitaté, id eſt, ius ciuis Romani, an & quomodo quis amitteret. 355.356
ciuitatem quàm parcè Romani initio darent. 356
ciuitatem qui ſuam externis non communicarint. 360. & ſeq.
ciuitate donati, an & ſuffragiorum ius habuerint. 356
ciuitates Achaici (lege cum attentione: deeſſe videtur vnius oppidi nomen) conuentus quæ & quot. 313
ciuitatum aliquot exterarum ac veterum portæ quibus nominibus dictæ. 395.396
ciuitatum duarum an vnus & idem poſſit eſſe ciuis. 356
Clacci cur quidam dicti. 23
clades & victoriæ aliquot incredibiles quantæ. 741
clandeſtina conciliabula cur & inter ethnicos vetita. 333
clamor diſſonus aut æqualis in primo congreſſu, quid præſignet. 341
clamoribus aut ſibilis in theatro qui exploderentur. 711. & ſeq.
clarigatio quid. 459
clarij Apollinis vates quæ. 614
clarium, cuius fori nomen. 128
clarota quid nominis ſit. 288
claſſium luſtrandarum mos quis. 596
claua caput hominis in ſacrificio qui feriant,& poſtea cruci affigant. 746
claudia tribus vnde dicta. 49
claudia Veſtalis quomodo patri ſuo triumphum ſtabilierit. 488
claudiæ aquæ quæ. 673
claudius Cæſar quem menſem ex ſuo vocarit nomine. 308
claudius Centimanus cuius literæ inuentor fabuletur. 26
claudius quo maxime ludo vti ſolitus. 299
claudij Cæſaris teſſera quæ. 325
claudij de Boiis trophæum. 66
claudij imperatoris in fœneratores edictum. 19
claudiorum familia vnde Romam venerit. 26
claues portarum caſtrenſium in cuius eſſent cuſtodia. 606
claui à dictatoribus pangi ſoliti, qui fuerint, & eorum origo. 15.16
claui figendi cauſæ. 16
clazomenæ cuius regionis quale oppidum. 314

cleander quam præfecturã, quomodo, ſub quo geſſerit. 714
cleantes quibus vſus fuerit chartis. 193
clearchus quam mire ſeu diuinitus humatus. 688
clearchi quantus faſtus. 84
cleombrotus ad quod aſylum confugerit. 187
cleomenes cur Lacedæmoniis & quam leui de cauſa inuiſus. 249
cleonis opinio de legibus quæ. 690
cleopatra & Antonius quanto ſibi adfectu deuincti fuerint. 74
cleopatra quomodo in triumpho ducta. 641
cleplydris quot hora finiretur. 426
clibanarij Perſis qui. 724.725
cliſthenes quomodo diuiſerit tribus Athenienſes. 51
clitellas boui admouere, quid. 508
clitera inuerſa quid olim Romanis ſignarit. 461
cliui Romæ præcipui qui & quot. 146.& ſeq.
cliui vrbis qui. ibid.
cliuia auſpicia quæ. 496
cloacæ quid ſint, & quàm multæ Romæ fuerint. 267
clodius cur à patribus ad plebem tranſiſſet. 740
clodij in cenſores ſanctio quæ. 264
clodij vnde originem habuerint. 27
clœliæ ſtatua, vbi & qualis. 149
clœlij vnde Romam tranſlati. 461
cluacinæ Veneris templum vbi. 149
cluentiorum origo quæ. 27
cluere quid. 149
cluſiũ cuius regionis ciuitas, & quo alio nomine dicta. 313
clypeis qui vterentur. 717.718
clypeorum inſignia ſeu picturæ quæ quibus olim fuerint. ibid.
clypeus Mineruæ, Vitellio quid. 563.564
Cneus vnde deductum. 461
Cnei Cornelij quam ſpecioſus triumphus. 644.645
Coclitis cognomen vnde. 23
cœmeteria vbi & quomodo olim fieri ſolita. 205.& ſeq.
coemptio nuptialis quomodo fieret. 200
cœnaculariam exercere quid. 267
cœnaculum quid ſit. 266.578
cœnæ funerales quales. 234
cœnandi loca hyeme & æſtate quàm diuerſa. 554.& ſeq.
cœnandi tempus olim quod. 751
cœnis panes tantum adhibere ſoliti qui. 556
cœtus occulti & inter ethnicos vetiti. 333
cogeonus Getis quid. 458
cogi ad comitia qui nequirent. 332
cogitata peccata an & quomodo punienda. 144
cognati adulterorum quomodo & à quo puniri ſoliti. 317
cognomenta aliena ſumere, quibus quando licuerit. 191
cognomina aliquot Romanorum quibus de cauſis, quibuſdam indicta. 21.22
cognomina ex oppidis aut regionibus deuictis, quibus Romanæ obuenerint. 120.& ſeq.
cognomina Herculis quàm multa ac diuerſa. 137
cohors milliaria quæ. 682
cohors Polybio, Calliſtheni, Ephoro, Gorgiæ ex quot conſtet. 683
cohors ſacra apud Athenas quæ & qualibus conſtaret. 722
cohortis Pelignæ qualia tela. 721
cohortes circa latera qui quomodo habere ſueti. 722
cohortes legionis iuſtæ quot ſint. 12
cohortes ſcutatæ ſeu cetratæ quæ. 717
cohortes vrbanæ quo à legionariis & prætorianis internoſcerentur. 724
cohortium differentiæ. 11.12
cohortium milliariæ & quingentariæ quanta variatio. 683
coi quàm impie ſenes è medio ſuſtollere ſoliti. 203
coire in templis publice in ſacrificiis ſoliti qui. 747
coitiones occultas facere non licere. 333
coitus indiſcretus apud quas olim nationes licitus. 72
colabriſmus quid. 182
colan quidam vrinator quantus. 165
colchi quot pueros & virgines tributi nomine penderent. 362
colias in talorum ludo quid. 291
collatina porta cur ſic dicta. 394
collatini cum Superbo cognatio quæ. 519
collega conſulis quomodo fieri ſolebat. 208
collegium augurum totum, non vnus aliquis aut duo iudicabat. 548
collegium ſacerdotale Romæ primum quod. 74
collem marinum qui cur maxime quaſi deum coluerint. 744
colles Parnaſſi qui & quot. 603
colles Romæ quot. 391
collina porta Romæ quo alio nomine dicta. 393
coloniæ a municipiis quomodo differant. 358
coloniarum genera quam diuerſa. ibid.
colonides quid. 149
colophon cuius regionis vrbs. 314
colophone quomodo oracula edantur. 614
colorare barbam aut capillum, quale. 542
color deo gratus, quis. 403
color veſtium militarium apud diuerſos quàm diuerſus. 56. & ſeq.
colores ſcutorum ſeu clypeorum quàm fuerint alij atque alij. 718
colorum hominis phyſiognomia iuxta Platonem. 155
colubros ab equis depaſci, Crœſo quid. 503
columba cuius auſpicij quomodo ſit. 498
columba cui deæ ſacra. 254
columba vbi aliquando vaticinata. 605
columbam qui pro dea venerati. 744
columbas tabellariorum vice fuiſſe. 80
columellæ vnde quidam nuncupati. 25
columnæ in defuncti memoriam erigi ſolitæ vbi. 235
comæ cura apud quos. 541
comam alere aut tondere apud quos quid indicet. 222.223
comam alere qui milites ſoliti. 523
comam qui nutrirent. 540
comas in altum protentas quomodo fœminæ gererent 536.& ſeq.
comati Galli cur dicti. 542
comatos quis imperator maximè oderit. ibid.
comedi ex victimis aut comburi quid apud quos licebat. 410.& ſeq.
comere capita Spartanis militibus quid. 523
cometis viſis, quid fieri ſolitum. 592
comi in Gallia quid aliquando monſtri horribilis viſum & auditum. 268
comica ſcena quomodo in theatris fieret. 514
comitia Cæſar cum populo quomodo partitus ſit. 330
comitia conſularia quomodo & per quos fieri ſolita. 207
comitia illegitima quæ. 332
comitia per quos diuerſis de cauſis indici ſolita. ibid.
comitia quàm facile perturbarentur. 329
comitia quibus diebus fieri non licuerit. 331
comitia quocunque fulmine impediri. 495
comitiales dies qui. 563
comitiati tribuni qui. 331
comitij locus vbi, & eius etymologia. 149
comitiis calatis quot tantum tribus intereſſe ſolerent. 330
comitiis conſularibus quos intereſſe decebat. ibid.
comitiorum genera quot. 327
comitiorum princeps quis. 328
commentaculum virga qualis. 398
comentarienſes qui dicti. 725
commercium ſine pecunia quomodo fiat. 179
commiſſum ante matrimonij ſolennitatem adulterium, an, ſi poſtea matrimonium fiat, diluatur. 316
commodi ſuperbia quanta. 122
commodo Cæſari quomodo ſit aſſentatum in mutandis menſium nominibus. 578

com

commonitio peccantis quare fiat. 213
commorientium ſodalitas apud Aegyptios quæ. 74
communes dij qui. 619
communitas vxorum quàm execrabilis, & qui tamen philoſophi eam introduxerint. 318
comœdiæ in quibus ludis exhiberi ſolitæ. 698.& ſeq.
comœdiarum genera quot. ibid.
comœdorum inſigne quod. ibid.
compedes Græciæ quæ & quot. 669
comperendini dies qui. 422
compitalitij ludi quibus diis cur & quando inſtituti. 700
compluuiatæ vites. 119
compluuium. ibid.
comus quid. 198
concaua ſaxa qui habitent. 579
concentus diuerſorum inſtrumentorum quid notare ſoleat. 321
conceptiuæ feriæ quæ. 465
conchæ in montibus vnde. 477
conchylia in marmoribus vbi inueniantur. ibid.
concilia aliquot diuerſarum nationum quot conſtiterint perſonis. 364.365
conciliorũ in diuerſis regionibus loca olim quę. 467.& ſeq.
concinnare quid. 386
concinnator litium quid. ibid.
concio quomodo à conſule, quomodo à tribuno plebis aduocari ſolita. 327
concionis aduocandæ ſignum quo cantu fieri ſolitum. 321
concionem è libello legere licuiſſe. 371
concordiæ & Saturni templa vbi. 148
concumbere in epulationibus qui pro more habuerint. 562
concubinarum apud Perſas honor quantus. ibid.
concubinas in conuiuia qui adducant, vxores nõ item. 569
concubitus promiſcuus. 72
concuſſu & crepitu armorum quid indicari ſolitum. 326
conditio pacis aut fœderis cum hoſte armato quibus vetita. 457
confarratio. 100
confarrationis fœdus quàm fuerit ſanctum. ibid.
confarrationis iure matrimonia inire ſoliti qui. 214
confeſſio facturi rem diuinam, qualis inter ethnicos fuerit. 397.& ſeq.
conflictus aggrediundi mos aut ceremoniæ quæ. 341.& ſeq.
confœderationes quibus moribus apud diuerſos fierent. 457.& ſeq.
congiaria diuerſa quomodo & à quibus data. 573.574
congiarium quid. 573
congij quot amphoram faciant. 163
coni à Cyro vſi quales. 59
conidus centurio quàm mirum habuerit caſſidis ornatum. ibid.
coniecturæ aliquot certæ ex ſomniis quæ. 32
coniuges nudas ad templa ducere ſoliti qui. 747
coniugij ineundi rationes diuerſæ apud diuerſos. 69.& ſeq.
coniugium inter diuerſas nationes, an & quomodo ratum olim fuerit. 69.& ſeq.
conipodes Epidauriis qui. 364
cõſciſcere ſibi mortem, qui laudi, qui probro duxerint. 600
conſcripti patres qui. 364
conſecrandi cæremoniæ quæ. 583.& ſeq.
conſecrare quid iniuſſu populi illicitum. 683
conſecratio alicuius rei, quibus verbis, ritibus aut cautelis fieret. ibid.
conſecrationis verba quàm oportuerit articulate exprimi. 684.
conſecrationi alicui intereſſe qui vetarentur. 691
conſi ara qualis, & vbi. 587
conſilij ſedes vbi. 155
conſtantiæ exempla mira. 23.& ſeq.
conſtantinus Maximus quanto & ab ethnicis & à Chriſtianis honore affectus. 624
conſualia qui fuerint ludi. 587
conſualium ludi quales. 586 587
conſuetudine mala delectari, qui pro peſſima ſe imprecari ſoleant. 299.300
conſuetudo ſepeliendi vulgatiſſima olim quæ. 205.& ſeq.
conſul cui immediate ſubiit. 15
conſul qua cautione ſeu periculo adiri ſolitus. 78
conſulares prouinciæ quæ. 186
conſulatus cum plebe quando communicatus. 740
conſulatus inſignia olim quæ. 208.& ſeq.
conſulatus quomodo dari ſolitus. 207
conſulatum quis prius quàm ciuitatem adeptus. 431
conſulis officium quod ac poteſtas. 210.211
conſulis poteſtas, ius, dignitas, honos, maieſtas quæ. 78.207.& ſeq.
conſuli ante finitũ honorem, conſulatũ abrogari licuiſſe. 7
conſulem à tribuno plebis in carcerem duci potuiſſe. 451
conſulem vnum legitime creatum aliquando alterius nominandi ius habuiſſe. 211
conſules de plebe quando creati. 453
conſules extra vrbem ſecuribus vſos cum faſcibus. 78
conſules quot ſimul creari ſoliti. 208
conſules vbi, quomodo & quando vota emittere ſoliti. 299
conſulum alter plebeius quando primum admiſſus. 333
conſulum vter alteri præferretur, aut vter faſces prius reciperet. 211
conſulum vtri comitia habendi munus dari ſolitum. 332
conſulibus quomodo imperia aliquando vltra annum prorogarentur. 212
conſulibus in caput ciuis Romani an & quomodo ius fuerit. 211
conſulibus ſtatim à creatione quid agendum. 209
conſultandi inter pocula morem qui habeant. 562
conſus quis ſeu cuius rei deus. 586.
conſuuius pater quis. 45
conopios Hercules vbi. 338
conops quid ſignificet. 41
contubernium quid ſit, & ex quot conſtet. 12
contumelia à quibus vt dea culta. 41
conuentus Hiſpaniæ olim qui & quot. 287
conuentuum aliquot in diuerſis nationibus loca quæ. 467
conuentuum aliquot publicorum, & celebrium deſcriptio. 313.
conuertens fortuna quæ olim dicta. 39
conuertentis fortunæ ædes. ibid.
conuicia apud diuerſos quibus verbis fiant. 445
conuicia inſtar iocorum quomodo in triumphantes iacerentur. 645
conuitij pœna quæ. 665
conuiua ſerius veniens quomodo plecti ſoleret. 571
conuiuæ pauciſſimi & plurimi in eadem menſa, quot. 556
conuiuandi ceremoniæ ſeu mores gentibus diuerſis olim quales. 554.& deinceps
conuiuando qui de magnis rebus agere ſoleant. 458
conuiuarum vnius menſę numerus apud diuerſos quis. 556.& ſeq.
conuiuia à quo cibo auſpicari ſolita. 247.& ſeq.
conuiuia quorundam quàm longa. 563
copaidem coronatam qui diis offerre ſoliti. 255
copiæ magnæ à paruis deletæ quæ. 741
copides quid. 562
cuponius quàm leui de cauſa ambitus damnatus. 244.277
corallio qui galeas & ſcuta in bello ornent. 60
corallium qui vates propriè ferre ſoliti. 216
corbana quid. 96
corbulonis in cohortem hoſti cedentem pœna. 132
corculorum cognomen quibus datum. 27
corculum vnde Scipio dictus. 28
corcyrion quid. 324
cordile, alias Crodile quid. 84
cordis auſpicia qualia, 582
cordis parui aut grandis, omina quæ. 581

cordi quæ potiſſimum vires inſint. 585
cordus cur quis cognominatus. 30
coriannos quid. 447
cor in extis deeſſe,quid. 583
corinna quàm fuerit inſignis poetria,& quoties Pindarum publice vicerit. 708
corinthi quot meretrices in quo téplo proſtare ſolerẽt.747
corinthiaca moneta qualis. 389
corinthiorum tribus quot. 51
corinthus quàm ſit nobilitata meretricatu. 509
corijs bouini qui pro nummis vſi. 387
corijs piſcium aut ſerpentum qui pro veſtibus vſi. 537
corio duro qui in prælijs muniuntur. 724 725
coriolani nomen vnde. 108.121
cornelia Gracchorum mater quàm à viro amata. 52
cornelia tribus vnde. 50
cornelius Gallus quorum primus fuerit præſes. 7
cornicines quando militiæ canere ſoliti. 321
cornicularij qui. 725
cornicis augurium quo alio augurio impediatur. 551
cornicis ſepulchrum circa Myridis paludem quale. 688
cornicum natura. 99
cornix à ſiniſtra,cuius ominis. 499.500
cornix nuncij vice cui regi fuerit. 81
cornix quàm olim felix nuptias contracturis auſpicium.99
cornu dextrũ qui præferant ſiniſtro,& contrà. 343.& ſeq.
cornua & tubæ ſimul canentes, quid innuere ſoleant. 321
cornua in prælio quæ. 682
cornuta Venus vbi. 253
cornuum cantus quid innuere ſolitus. 321
corœbus quid primus in Olympia aſſequutus. 469
corœbi ſepulchrum vbi,& quàm illuſtre. 129
corollæ conuiuales à quibus primùm inuentæ. 559
coronæ ciuitas quo auſpicio condita,& vnde dicta. 503
corona quæ matronæ donari ſolitæ. 352
coronæ à Caligula excogitatæ,quales. 416
coronæ à Veſpaſiano templis dicatæ,quales. 403
coronæ ſponſarum ex quibus herbis fieri ſolitæ. 201
coronam triumphantis quis quomodo in curru triumphali teneret. 644
coronæ triumphãlium quomodo vel in curru,vel quò poſt triumphum ferrentur. ibid.
coronæ triumphantium vnde fieri ſoleant. ibid.
coronarum militibus dari ſolitarum ſpecies quot. 414
coronarium aurum cui quomodo duretur,& à quo tandem ſublatum. 646
coronatæ quæ victimæ procedere ſoleant. 258
coronatas oues ante ſe agere qui ſolerent. 694
coronatos epulari quibus familiare. 558.& ſeq.
coronatos incedere vbi & quando & quibus vulgò licitum. 81
corpora defuncta quo ritu olim cremarentur. 220.& ſeq.
corpus pro re an & quomodo addici debeat. 664
corſi quàm ſint crudeles. 382
corticibus arborum qui pro veſtimentis vſi. 536
coruini nomen vnde. 25
coruncanus quî in ciuitatem venerit. 358
coruncani vnde in ciuitatem vocati. 359
coruus,qualis ſupplicij locus apud Theſſalos. 214
coruus quid portendat. 499
coruo Romani quomodo exequias fecerint. 688
coruum pullos ſuos deuorare, & in nidum reliquias ferre quid. 499
corycæum eſſe quid. 509
corynephori cuius tyranni ſatellites. 722
corynephori qui à quibus appellati. 289
corytus quæ cuius regionis vrbs. 313
coſconius vicus. 148
coſmi Cretenſibus quid. 108 433
coſſi qui ſint,& cur quidam ſic cognominati. 24
coſſi vinolentia quæ. 713
cottarum nomen vnde. 28
cothurnus quid ſit. 507
cottabiſis quid. 141
cotula(forte cotyla)quot vncias contineat. 163
coturnicum & gallinaceorum certamine qui ludere ſoliti. 295
cotyle quid vaſis ſit 245
cotylam quot vnciæ faciant. 163
couinum quid. 196
Craſſus ad Parthicum bellum proficiſcens, quomodo ab Atteio execratus. 299 300
craſſus diues qua ex re popularem gratiam aucupatus. 713
craſſus orator quàm egregie ſemel in iudicio conſulus.739
craſſi domus Romæ vbi. 674.675
craſſi familiaritas in ſalutando, & temeritas in quadam re, quanta. 4.152
craſſo quid auſpicij fuerit,caſtra bis fulmine ici. 495
cratere regio bibere,quale quid Scythis ſit. 418
crateri militare inſigne quale. 319
craterum ordo in epulis quis. 565.& ſeq.
crateris paupertas quanta. 248
crathis fluuij potus quales faciat capillos. 543.544
creandorum regum ratio diuerſis nationibus quam varia. 433.& ſeq.
creatio pontificum à collegio ad populum per quem & quando tranſlata. 115
creditores quàm olim ſæuirent in debitores. 664
creditum præſtituta die non ſoluentis, quàm crudele apud Indos ſupplicium. 664
cremandi cadauera Romæ mos vnde & cur introductus. 201.202
cremandi corporis mortui ritus ac cæremoniæ quæ. 228
cremare corpora cur quibuſdam fuerit nefas. 743
cremari in funere ſoliti qui,& qui non ſoliti. 237
creophagorum in circuncidendis mulieribus mos. 176
crepi qui dicti. 375
crepidæ quales calcei. 533
creta notari,quid. 212
cretenſes inter auxilia Romanorum mercede ſæpe militaſſe. 58
cretenſes aliquando aquilam geſtaſſe. 319
cretenſium in bello vſus quis. ibid.
cretenſium natura qualis. 380
cretenſium pueri quid primùm diſcere ſoliti. 181
cretes neſcire pelagus,quid. 509
creticus Romæ quis & vnde cognominatus. 108.120
cretum dea præcipua quæ. 625
cretum præfecti quot. 365.
crimina ante ius ſcriptum quomodo punirentur. 653.
criminum minorum punitio cuiuſmodi. 130.
crinem nodo ſubſtringere,Sueuis quid ſit. 546
criniũ in luctu detondendorũ mos quis,& apud quos. 222
crinibus humum verrere,quid. 157
crithologus(ſi rectè ſcriptum)quis olim diceretur. 250
crobylon quid. 84
crocodili à quibus vt numina culti. 87.167
crocodili effigies quid Aegyptijs præ ſe ferat. 158
crocoton quid. 71.531
crœſi regia vbi. 219
crœſo quid portenti,antequàm à Cyro caperetur,oblatum. 198
crotſus quid vaſis ſit. 242.
croton quorum philoſophorum parens. 87
crotone ſalubrius,quid. 509
crotoniatæ quam miſeranda clade à quibus ad internecionem cæſi. 742
crotoniatæ quid aliquando contra Locrenſes vouerint.299
crotoniatarum quàm confuſum eſſet concilium. 365.
cruci qui magiſtratus Carthagine affigerentur. 340
crucifigi in ſacrificijs canes vbi ſolerent. 257.
cruenti & incruenti victorum quàm diuerſa præmia. 67
cruorem mutuum lingere qui qua in re ſoliti. 457
crupellarij Gallis qui. 724

cruri vtrique armillam æneam quæ fœminæ innectant. 536
cruribus taurorum qui cui deo ſacrificent. 251
cruſtumenorum deus quis. 626
cruſtuminia tribus a quo nuncupata. 49
cruſtuminium vrbs vbi. ibid.
cryſtallo incluſa ſolis imagine, quis pro ſigno militiæ vſus. 325
Cubitorum differentia. 161
cubitus quot palmis ſeu digitis conſtet. ibid.
cuculli aut cucullus quorum veſtis. 523.536
cucurbitæ exareſactæ quid vſus præſtent. 242
cucurbitæ lanigeræ vbi. 354
cuique Iunonem & Genium qui cur dederint. 620
cuiuſmodi aliquando monſtrum in Epiro captum. 238
culeus quot amphorarum ſit. 162
culicianus Apollo vbi aliquando cultus. 42
culmo quæ templa cur tegerentur. 666
culter ſacrificij qualis. 409
cultrarij in ſacris qui. ibid.
cultro eodem vbi & diis immoletur, & de noxiis ſupplicium ſumatur. ibid.
cultus deorum quanta olim impietate commiſti. 745.& ſeq.
cululli, alias cululi quid. 490
cumæ quam vaſte Ariſtodemi tyrannide liberatæ. 199
cumanorum ſtoliditas quanta. 382
cumæi quomodo adulteras puniant. 317
cunctator cur quidam dictus. 28
cuneis in aciebus vſi qui. 343
cuneus Romanorum cui ſolitus fieri. 345
cupedinis forum. 127
cupezia calcei quorum. 534
cupido cum ſagittis, cuius olim inſigne. 718
cupido quorum præcipuus deus. 625
cupreſſus arbor quæ. 236.237
cupreſſus cui ſacra. ibid.
curatores viarum Athenis quanti precij fuerint. 264
curatores vrbi quot præfuerint. 715
cur author huius operis relictis cauſis forenſibus quieti ſe dederit. 647
curetis quæ dea. 626
curia per ſe, quid ſibi velit. 47
curiæ Athenarum quàm multiplices. ibid.
curiæ in decurias diuiſæ. 48
curiæ olim Romæ quot. 47. & ſeq.
curiæ veteres vbi. 48
curiarum genera duo. 47
curias luſtrandi ratio quæ. 597
curiata comitia quæ, & quomodo indicerentur. 330
curiatæ leges vnde latæ. 736
curiis ſingulis quot præpoſiti flamines. 676
curiatij vnde Romam vocati. 461
curiones quarum curiarum præpoſiti appellati. 48
curiones vnde vocati. 27
curionis theatrum quale. 442
curioſitas Aegyptiorũ in dignoſcendis hoſtiis puris quanta. 252
curius Dentatus quàm vili & paruo victitarit. 247
currum ex aduerſo nitentem quis vno digito repulerit. 446
curru quis primùm triumpharit. 643
curruum diuerſæ aliquot ſpecies ſeu vocabula quę. 194.195
curribus quæ gentes in prælis vtantur. 734
curſandi circum altaria in ſacrificiis cæremoniæ. 412
curſores aliquot inſignes. 164
curſoris nomen vnde Papyrio obuenerit. 26
curſu qui valeant potiſſimum. 164
cuſtodes legum Tiberio qui. 430
cuſtodes ſeu laterones quot qui principes olim habuerint. 722
cuſtodię quomodo in triomphis traderentur ad necandum. 641.642
cutes hoſtium qui quomodo tractare conſueti. 576
cutibus hoſtium pro veſte ſeu tegmine qui vſi. 57
Cyathis arx quæ. 669
cyathus quid ſeu quantum. 163
cybele quo alio nomine dicta. 622
cybelem qui nummis inculſerint. 389
cybeles aut (vt author noſter vtitur) Cybelis cognomina diuerſa quæ. 632
cybeli quid ſolum immolari conſuerit. 253
cybelis ſacerdotum ornatus, præſertim apud Sueuos. 116
cybium aut cymbium quale poculi genus. 243
cyborium quid. ibid.
cyclas quorum veſtis. 532
cyclius modulus qualis & quorum. 322
cyclopes vnde geniti. 139
cyclops Rom. qui ſecundum quoſdam cognominatus. 25
cycnus qualium nautis auſpiciorum ſit. 498
cydoniorum laus. 58
cylibantum quid. 54.554
cyllarauium quid. 128
cymbalis qui militiæ vtantur. 323
cynoſarges. 98.138
cynoſarges (expende locum illum) Athenis quid. 239
cynoſurei qui dicti. 52
cypellum quid vaſis ſit. 242
cyphela quid vaſis ſit. ibid.
cypriarum virginum impudicitia quanta. 71
cypriorum dea præcipua quæ. 625
cypriorum principis prærogatiua Athenis quæ. 51
cypris quæ dea cognominata. 627
cyprius vicus quis, & cur ac vnde dictus. 108.147
cyrus qualem hymnum quibus diis milites ſuos in ipſo prælij aditu canere iuberet. 342
cyrus quanta ſtrage a Tomyri regina occiſus. 741
cyrus quo contra Artaxerxem (lege, ſi vis Aſtyagem) colore in bello vſus. 56
cyrus quomodo expoſitus & educatus. 197
cyrus quo militiæ vſus ſigno. 319
cyrus quomodo ſepeliri voluerit. 686
cyrus quos & quomodo tabellarios ſuos diſponeret. 80
cyri conſilium de optimo milite deligendo quod. 56
cyri diſciplina militaris. 58
cyri exercitium militare. 34
cyri imperium quos habuerit fines. 595
cyri in caſtris tabernaculum quomodo fieri ſolitum. 35
cyri quale de Dario ſomnium, & quos euētus ſortitum. 310
cyri teſſera aliquando qualis. 325
cyro exitium per quas aues præſignatum. 498
cyrippus vnde quis dictus. 123
cyrnæorum mos in educandis infantibus quis. 178
cytheron mons vbi. 603
cyziceni cuiuſmodi bouẽ Palladi aliquando obtulerint. 260
cyzicenorum dea quæ. 625

D

DAciſiani Claudio qui. 750
dacorum in male pugnantes animaduerſio qualis. 132
dactylotum quid. 243
δαδοῦχοι Græcis quid. 105
daduchus quid. 115
dæmones Platoni quid. 621
dæmonum variæ apparitiones. 419.420
δακτυλιώτη quid. 449
dama quorum apud Syros nomen. 288
damiatrix & Damia quid. 649
damium ſacrum quod. ibid.
damnandi apud Romanos quàm varij modi. 213. & ſeq.
damnationis notula ſeu literæ quæ. 212. & ſeq.
damnatorum corpora qui beſtiis obiiciant, non ſepeliant. 687
damnatorum conſanguinei, licet inſontes, vbi cum damnatis ipſis plecterentur. 210
damnatus voti quis. 299
darici ſtateres quorum nummi. 389
darius quali in caſtris militaribus ſigno vſus. 323

darius quanta clade ab Alexandro victus. 741.742
darij primi felicitas ac ſolertia. 310
dario quo augurio regnum Perſarum prædiuinatum. 498
daunij cur ſemper candido veſtitu abſtineant. 546
dauus & Geta quorum Athenis nomina. 288
Deæ a quibus potiſſimum iurando teſtarentur. 483
deæ nullam effigiem habentes quæ. 486
deambulare à cœna quis potiſſimum ſolitus. 569
debitores quàm crudeliter ex qua lege tractarentur. 664
decaduchus quid. 276
decas quid carceris Spartæ fuerit. 214
decedere cui de via, quid. 151
december cui deæ ſacer. 307
decembres idus cui rei ſacræ. 281
decem cohortes legionem iuſtam efficere. 12
decẽiugi curru quis aliquãdo aurigarit, ac victor fuerit. 475
decemmatrus. 171.280
decempeda. 133
decemuiri Athenienſium qui. 276
decemuiri quàm diuerſi diuerſis tẽporibus creati. 269.274
decemuiris creatis, quot annis Roma conſulibus caruerit. 453
decemnali exilio aut quindecennali qui plecterentur. 283
[illegible] quid. 447
decima prædarum quomodo voueri ſoleat & exolui. 299
decimæ ſeminum ex agris, quibus olim darentur. 363
decimani Probo qui. 730
decimi prænomen vnde. 461
decimum quenque immolandum vouere, quibus olim peculiare. 301
decius Brutus cuius filius ob adulterã matrem habitus. 599
decoctoribus certa in theatris loca præſtituta. 517
decori in ſcenis obſeruatio quanta. 699
decretum pontificum ratum quod. 213
decumana ſtatio quæ. 34
decuriæ iudicum vnde eligi ſolitæ, & quàm variis nominibus appellatæ. 189
decuriæ phalangis quadruplaris quot. 682
decuriæ quibus nominibus appellatæ. 48
decurias equitum eſſe, non peditum. 10
decurias quot centuria contineat. 682
decurio quis. 518
decurionatus quanti habitus. ibid.
dedicare templum aramve, quibus illicitum. 684. & ſeq.
deditionis indicia apud diuerſos quàm diuerſa. 346
dedititij qui dicti. 365
defuncti caput inaurare, & illi hoſtias mactare qui ſoliti. 218
defuncti corpus aut vrnam tangere, quid. 151
defunctis poſt funus erigi quæ ſoleant. 235
defunctorum corpora quomodo oppignerari ſolita. 664
defunctorum manes qui deos tantùm putarint. 589
defunctos in fictilibus qui condant. 479
defunctus quis quomodo triumpharit. 642
dei cognomen qui tyranni aliquando ſibi arrogarint. 125
deiecti de gradu ante finitũ honorẽ ſuũ, qui & cur. 339.340
deiecti de ponte, ſeu Depontani qui dicti. 332
deificandi aliquem apud Romanos conſuetudo quæ. 623
deiicere de ponte, quid. 509
deiotari theſaurus vbi recondi ſoleret. 95.96
delatores à quibuſdam quàm digne tractati. 430
delatoribus quæ premia conſtituta. ibid.
delectu habendo qui primi nominari ſoleant. 266
deli quomodo & cur neque moriatur quiſquam, neque naſcatur. 607
deliaca oracula quanto reliquis omnibus apertiora. 607
deliacæ ſortes quanti olim haberentur. 606
deliaci templi reuerentia quanta. ibid.
delicta non conſummata, quomodo punienda. 144
delos quàm ſanctè ab Athenienſibus olim habita. 607
delos quo alio nomine dicta. 606
delphica ſibylla quibus temporibus vixerit. 270
delphica vaſa quæ dicantur. 54
delphici oraculi laus. 603.& ſeq.
delphici templi ſitus ſeu locus qualis. 603
delphin cuius olim in clypeo inſigne. 718
delphini ſub ſigno nati, quales. 164
delphinus hominem vehens, quorum nummis olim incuſſus. 389
delphis quorum theſauri crediti. 95
delphos vrbs quæ & vbi. 603
delubra olim celebria quæ. 744
deluentinus quorum deus. 626
delus ad quid à Græcis ſemper vſa. 95
demadis in Draconis leges quale apophthegma. 214
demaratus Corintho eiectus, Romæ quid. 433
demarchus Neapoli quid. 119
demetria cuius deæ feſta. 473
demetrias quorum regia. 220
demetrij curioſitas in vidẽdis ſacris viſu illicitis, quãta. 204
demetrij erga patris flagitia pudor, quid patri profuerit. 355
demetrij libido quanta. 70
demetrij Poliorcetis in ocio ſtudium ſeu oblectamentum quod. 293
demetrij teſſera quæ. 325
demetrio quid honoris decreuerint Athenienſes. 307.308
demiurgus quid. 208.432
demiurgi Achæis qui & quot. 365
democrates Tarentinus quid. 97
democratia quid. 435
democriti ad imbres excitandos documentum. 393
demoſthenes ad quod aliquando aſylum confugerit. 287
demoſthenes cur à ſerpente cognominatus. 124
demoſthenes quàm fuerit bleſus. 684
demoſthenis in clypeo cuiuſmodi inſigne. 718
demoſthenis veſtitus qualis. 538
demyli filius quomodo & quoties olympia vicerit. 469
denarius numerus quomodo per dextram inſinuetur. 169
denariorum genera quàm diuerſa. 438
denicales feriæ quæ. 235
dens in ſternutando cui excuſſus. 184
dentari cuiuſdam laus. 10
dentati cur quidam dicti. 27
dentes equi vno digito excutere ſolitus quis. 446.
dentes naſcendo qui habuiſſe ferantur. 27.
deorum aræ ſuarum arborum frondibus ornandæ, non alienarum. 401.402
deorum dearúmve nomina, cognomina, poteſtates, differentiæ quæ. 618.& ſeq.
deorum extra vrbem templa quæ. 97.
deorum iuxta Varronem millia quot. 619.620
deorum nomina, in quorum ſingulari tutela vrbs eſſet, cur. palam facere non liceret. 625
deorum omnium ſimulachra Romæ in quo templo fue[illegible] 667
deorum quæ habita in epulis ratio. 562
deorum ridiculæ imagines vbi. 167
deorum ſimulachris cur vincula adnexa. 376.625
deorum ſpecies Platoni quot. 621
depeſta quid. 241
depontani ſenes qui, & cur ſic dicti. 332
depoſitum abiurantis pœna. 664
de, præpoſitionis natura. 384.385
deprecari quid ſit. ibid.
deprenſi extra ordinem à Scipione quomodo caſtigati. 60
derbices quàm ſeueri vel crudeles potius ſontibus plectendis. 213
derbicum in parentes pietas ſumma quæ & ea quàm impia. 203
dercceta, quàm monſtroſa dea. 377
deſerentis aciem, & militare nolẽtis, vbi eadẽ ratio. 264.265
deſertores quàm ſeuere à diuerſis imperatoribus puniti. 130
deſeruiſſe ſignum militare, quantum ſcelus. ibid.

deſides aut ſegnes vbi & quomodo mulctati. 261.& ſeq.
deſignatores in funebribus ludis qui dicerentur. 702
deſpectiſſimi inter milites qui. 726
deſultorijs equis duobus qui in prælijs vtantur. 733
deucalion & Pyrrha ceſſante diluuio quod oraculum conſuluerint. 605
deum vrbis nominare, nefas. 168
deunx quid. 2
deuorari a crocodilo, quibus magni muneris loco habitum. 744
deuoti à principe dijs, qui tractarentur. 300
deuotio quæ dicta. 299
deuouendi ratio quæ & perſolutio. 299.300
deutoruga qualis veſtis. 530
dextans quid. 2
dexteriorem bigæ equum qui cui mactare ſoliti. 255
dextra capitis pars quibus comata ſit, non ſiniſtra. 542
dextra & ſiniſtra regiones auguribus quæ. 549
dextra vtriuſque data vbi nuptiæ initi ſolitæ. 100.101
dextræ authoritas quæ. 158
dextræ digitis expaſſis effigies quid præ ſe ferat. 157
dextræ effigies apud Lingones quid innuat. 158
dextræ ſignum ferre, Syris quid. 459
dextrarum religio. 157.158
dextras captiuorum qui quomodo dijs immolent. 746
dextras dextris in federibus iungere, qui quomodo ſoliti. 458
dextro pede nudo, non ſiniſtro, qui prælientur. 732
dextrum an ſiniſtrum in auſpicijs felicius. 493
dextrum cornu ſiniſtro qui longe prætulerint. 343.344
Diadema Alexandri Magni quod. 81
diadema regium, cuiuſmodi aut quale quid olim fuerit. 81
diadema quorum inſigne. 113
diademata diuerſorum Regum qualia. 81.& ſeq.
diadematus, quis Romæ qua de cauſa cognominatus. 82
dialia cuius feſta. 260.475
dialis flamen vnde dictus. 675
dialis flaminis munera quæ. 677
diamantes quæ tribus dicta. 51
diampares cuius oppidi porta. 396
dianæ ædes Romæ viris cur inaceſſa. 303
dianæ Epheſiæ flamen, qualis, quóve nomine fuerit. 680
dianæ nomen à quibus Mineruæ detur. 632
dianæ Perſicæ quid offerri ſolitum. 255
dianæ Perſicæ phanū quàm olim religioſum putaretur. 613
dianæ quod animal dicatum. 255
dianæ ſacra dies quæ. 280
diatretum quid. 519
diaretus calix quis. ibid.
diaulus. 161.293
dibapha purpura quæ. 527
dicandæ aræ ſeu ſtatuæ mores Græcis qui. 684
dicenti in ſenatu, quam diu dicere continuò licuerit. 371
dicere ius ad aſſem, quid. 509
dichalca. 439
dicondyli digiti qui. 445
dictator e plebe primus quis. ibid.& 740
dictatori quantæ apud quos fuerit poteſtatis. 435
dictator quibus de cauſis crearetur. 15
dictator quomodo diceretur, a quibus, quo loco, & tempore. 15.16.207.435.436
dictatoris etymologia quæ. 435
dictatoris inſtar qui qualéſve fuerint apud exteros. 432
dictatoris quæ quantave in omnes etiam conſules poteſtas. 436
dictatori an & quatenus equo vehi liceret. 437
dictatori mulctam irrogare quis potuerit. 451
dictatori quot lictores cum faſcibus & ſecuribus adeſſe ſoliti. 78
dictatorem à conſule, vbicunque eſſet dici conſueſſe. 16
dictatorem à populo, & e plebe dictum aliquando fuiſſe. 436
dictatore creato, quorum magiſtratuum poteſtas ceſſet. 8
dictatores duo quando & qui ſimul fuerint. 16
dictatura vnde Romam traducta. 432
dictaturæ Cæſaris & Syllæ quales. 436
dictaturæ tempus præſtitutum quod. 437
dictaturam quot menſibus tantum gerere licitum. 17
dicteria in Iulium triumphantem iacta, quam fœda. 645
dicto veniam poſcere quando veteres ſolerent. 512
dictynna quæ quibus dea. 631
didonis ſoror quomodo à Romanis pro dea coli ſolita. 279
didymus cur teſticulis ſuſpenſus. 318
dies olim ſiue breuis, ſiue longa, quot ſemper eſſet horarum. 427
diei initia apud diuerſos quàm diuerſa. 421
diei partes olim quæ & quot. 426
diem dicere quid, & quomodo ſeu à quibus id fieret. 214
dies fauſti & infauſti qui. 421.423
dies manium qui. 384
dies matrimonio contrahendo liciti ſeu illiciti qui. 1 7
dies quibus ſenatum haberi non liceret, qui. 374
dies quot annum faciant Perſis. 301
dies Sigillariorum qui. 212
dierum aliquot differentiæ. 423.424
dierum obſeruatio à quibus impunè contempta. 425
diebus atris & infauſtis nec ſacra facere licuiſſe. 426
diebus ſingulis quis aliquando nouis annulis vſus. 160
dies eoſdē eadē de cauſa huic lætos illi triſtes eſſe. 423 424
dies eoſdem diuerſorum annorum eiſdem & fauſtos, & infauſtos fuiſſe. 425
diffarratio. 1 3
differendæ ſententiæ notula iudicibus Romanis quæ. 212
differentiæ inter voces aliquot conſignificatiuas. 281.282
differentia veſtitus patricij & ſenatorij 527
difficultas quorundam principum in ſalutando aut reſalutando quanta. 152
diſſidij ara Romæ vbi. 674
digamia quibus olim vetita. 679
digitus medius cur dicatur infamis. 444.445
digito medio annulos qui dent, qui non dent. 447
digitum attollere, quid. ibid.
digiti minimo proximi officium quid. 159
digiti cui Deo ſacri. 153
digitorum pedis nomina quæ. 446
digitorum quinque ſuum eſſe cuique nomen. 445
digitorum ſingulorum Græca nomina quæ. 449
digitis qui maxime valuerint. 446
digitis micare qualis ludus. 294
digladiari à conuiuijs qui ſoliti. 568
digladiatorum ſæua pugna cur Romæ admitteretur. 702
dignus quicum in tenebris micetur quid. 508
dij a ſalus nominari ſoliti qui. 76
dij Germanorum qui. 744
dij nocentes cur honorati. 41
dij nuptiarum qui & quot. 101
dij qui quibus in iurando teſtari vetiti. 483
dij Roma eiecti qui. 183
dij variarum gentium quàm varij. 743.& ſeq.
dijs duobus vnam cellam non dicari. 684.
dijs ſingulis ſua fuiſſe ſacra. 397
dimachæ qui. 725
dindymenum oraculum quale. 606
dindymena dea quæ. 622
diobolus. 439
diocletianus quomodo Deus factus. 624
diodori ſententia optima quam ægrè præualuerit in ſenatu. 216
diœcetes quid. 432
diogenes Cynicus quomodo ſeruum fugitiuum caſtigarit. 284
diogenes Cynicus vbi & cur in faciem ſepultus. 686
diogenes quantulo contentus vixerit. 248
diogenis in victores olympicos dicterium quod. 568

diogenis veſtitus quis. 557
diomedea neceſſitas, quid ſit. 507
diomedearum auium natura qualis. 9
diomedes quorum Deus. 623
dion quem tyrannum profligarit. 425
dioniani milites quales. 731
dionyſia Athenis quid. 714
dionyſiaci in Bitalna templi miraculum quod. 614
dionyſiarchus quid. 432
dionyſius a quo pulſus. 425
dionyſius dialecticus, cuias. 635
dionyſius ex quo magiſtratu ad tyrannidem venerit. 144
dionyſius qua cauillatione ſibi monarchiam diuinarit. 369
dionyſius quam vafre Syracuſarũ tyrannidẽ adeptus. 199
dionyſius quorum Romæ nomen. 288
dionyſius tyrannus quas mulieres vno tempore ſimul duxerit. 70
dionyſius tyrannus quibus ſe ludis oblectare ſolitus. 192
dionyſij bibacitas quanta. 566
dionyſij de iuramentorum fide qualis ſententia. 484
dionyſij tyranni candelabrum quot lychnorum. 45
dionyſij tyranni ſatellites quales. 722.723
dionyſij tyranni ſchola vbi, & quis eius præceptor. 68
dioriguis Acharis quid. 432
dioſcuris quàm frugale prandium exhiberetur. 247
diphilum quid. 128
diplethrum quid. 161
diplon cuius vrbis porta. 436
dipondius quantum appenderet. 439
dipylus cuius vrbis porta. 396
dirimorem qui cur dicti. 360
diſcerpti homines vbi, & quibus mactarentur. 745
diſcincti, quomodo olim habiti. 60
diſciplina militaris. 54.55
diſciplina puerorum apud diuerſos olim quæ. 174.175
diſciplinæ aliquot militares. 54.& ſeq.
diſcipulorum aliquot inſignium Papiniani catalogus. 738
diſcrimen veſtium eſſe quis philoſophus voluerit. 535
diſcorum iactus quæ olim virgines ſtuderent. 181
diſcus quid. 294
diſpenſatores qui. 309
diſphendoneſis quàm horribile ſupplicium. 213
dilectio canis in ſacrificio Bœotiis quid. 257
diſſidiis coniugatorũ ſedandis magiſtratus peculiaris. 352
diſſidium Marij & Syllæ quo augurio præſignatum. 499
dithyrambus cuius Dei hymnus. 413
diti quibus victimis ſacrificetur. 588
diti quomodo votum fiat. 300
ditis & Proſerpinæ ara vbi Romæ fuerit. 587
diuerſa anni principia quæ. 305
diuerſorum ordinum in exercitu cur alia atque alia ſigna. 724
diuidendi regiones nomina olim diuerſa quæ. 186.& ſeq.
diuidere ſententiam in ſenatu quid. 369
diuinationes ex cruciatu & laniatu hominum longo qui quomodo captarent. 746
diuites qua lege generoſis prælati. 515
diuitiæ maximæ olim habitę quæ. 248
diuitiarum Deus quo habitu pingi ſoleat. 378
diuitiarum ratio quanta. 515
diuortia qua cautela à quibus permiſſa. 351
diuortij cauſæ olim quæ. 350
diuortij faciendi ipſiſſima verba quæ. 351
Documenta militaria præcipua quæ. 60.& ſeq.
dodona vrbs quæ, & cuiuſmodi habuerit oracula. 605
dodonæi pontifices cuiuſmodi eſſent pedibus. 116
dodonæis quorum fuerit propheteia. 270
dodonæum oraculum ſeu templum quis diripuerit. 605
dodrans quid ſit. 2
dolichus 293
dolium nebulas humidas emittens, vbi. 392.393
dolon quid ſit. 386
domandorum equorum ars cui aſcribatur. 587
domeſticis laribus quid immolari ſolitum. 256
domi ſuæ qui mortuos ſuos ſepelirent. 205
domibus qui nullis vtantur. 579
domicilium plebis, Appio decemuiro quid loci fuerit. 214
dominorũ in ſeruos crudelitas, quando & quomodo coercita. 285
domitius Aenobarbus cuiuſmodi erexerit trophæa. 67
domitianus cui menſi ſuum indiderit nomen. 308
domitianus cuius deæ filius dici voluerit. 406
domitianus qua calumnia Pompoſianum & Flauium Sabinum occiderit. 289
domitianus quo maxime ludo delectatus. 292
domitij Aenobarbi quàm ſtulta ſuperbia. 637
domitij Neronis proteruia in ædilitate quanta. 205
domitiani inhibitio caſtrorum geminandorum. 57
domitiani in theatris inhiantes profuſio. 174
domitiani licet tyranni, pium quoddam ſtatutum. 692
domitiani os quale. 115
domitiani veſana ſuperbia. 124
domorum apud diuerſos figura ſeu ſtructura quæ. 578
domus aliquot magnorũ virorũ quam fuerint humiles. 580
domus Athenis quid carceris fuerit. 214
domus in Palatino quæ. 670
domus aliquot Romæ ſpectris quàm infames. 118
domus tribunorum plebis cur ſemper pateret. 9 10
dona olim ampliſſima quæ. 414
dona vxori dare, vbi & cur ſponſo vetitum. 101
donabi ſepulchrum. 128
donatiuum quid. 575
dorienſiũ tribus quibus à Cliſthene nominibus dictæ. 51
doriphorus Mariandynis quid. 288.289
dorius canendi modus qualis. 512
dormientium in ſtationibus animaduerſio olim quæ. 35
dormire in vtramque aurem quid. 508
doryxeni qui dicti. 361
dos vxoria olim quanta. 351
doſo quis cur dictus. 124
dotatæ cognomen quæ cur nacta. 351
dotatæ ex publico quorum virorum filiæ. ibid.
dotes dandi aut recipiendi conſuetudo diuerſis gentibus quæ. 351.352
dotis vxoriæ alienandę an & quomodo vir haberet ius. 350.& ſeq.
Drachma quot obolis aut ſcrupulis conſtet. 165.439
drachma pars vnciæ quota. ibid.
drachmę quot Iſthmiaco, quot Olympico victori darentur. 438
drachmarum genera quàm diuerſa. ibid.
drachmas quot inquilini Athenis tributi nomine darent, quot inquilinæ. 360
draco. 119
draco cuius olim in clypeo ſignum. 718
draco caudam in ſe reflexus, cuius ſymbolum. 304
draco quinque iugerum a quibus pro quo Deo cultus. 86.743
draconis effigie qui quem Deum colant. 604
draconem in extis apparuiſſe quid. 584
dracon & Solon legiſlatores. 653
dracon quales ediderit leges. 214
dracon quomodo & cur occiſus. ibid.
draconis in furta lex quàm ſeuera. 658 659
draconarij milites qui. 320
draconetti narratio mira de monſtro marino. 237.& ſeq.
druidæ natura quales. 381
druidarum crudelitas quanta. 745
druidarum ſuperſtitio omnium penè ſuperſtitioſiſſima. 744
druidis initium anni quod. 305
druidis grauiſſimum ſupplicium quid. 214
druidis quæ ſectæ in aliis regionibus adæquentur. 381
druſillæ matri quid Tiberius negarit. 79
druſorum cognomen vnde. 15

Duces hoſtium mortui quomodo in triumphis ferrentur. 641.642.
duci in triumpho ſolita quæ. ibid.
ducibus ſummis quæ darentur. 417
ducti ad inferos & reducti mirum quoddam exemplum. 715.& ſeq.
ductor ordinis primi,& ductor populariũ. 11
ductores ordinum quanti ab Alexandro æſtimati. 697
ductum in triumpho,aliquanto poſt etiã triumphaſſe. ibid.
ductus literarum à ſummo ad imum, & à dextra in læuam facere ſoliti qui. 194
duillij de prouocatione lex quæ. 338
dulopolis vbi & qualis. 288
duobus equis merentes,quo alio nomine dicti. 725
duo cur vni aliquando in certaminibus commiſſi. 476
duodecim faſces conſulum quomodo per vices vnus tantum conſul haberet,non ſimul vterque. 208
duodecim horis quomodo dies omnis diuideretur. 426.427
duodecim tabularum fragmenta aliquot. 654.662
duodeuigeſimani qui. 731
dupla Regi Spartano cur darentur obſonia. 561
duplaris decuria quot conſtet. 682
duplaris phalangis partes. ibid.
duplex puniendi peccati cauſa. 213
duplicata exta quid portendant. 582
duumuiri quot & quam varij diuerſis temporibus creati. 269.& ſeq.
duumuirorum munus quod. 271
dux & Rex inter Germanos quomodo quis fieret. 434
dux prudens quomodo aciem ex tempore dirigere debeat. 541
Dyaſar ſiue Dyaſares quorum Deus. 623
dyerota quid. 324
dymæ,cuius regionis ſeu conuentus ciuitas. 313
dymon quis Deus. 620
dynaſtes Paphlagonibus quid. 432
dynos quid. 243

E

EAdem ne Roma nunc quæ olim,an alia & alia dicenda. 100
eantidis tribus prærogatiuum. 51
Ebenum à quibus tributi nomine datum. 440
ebenum in triumpho quis primus oſtenderit. 639
ebrietas quædam mira ac noua barbarum gentium. 245
ebrietas quo edulio diſcuti putetur. 558
ebrij quàm olim exoſi. 244
ebrius Princeps quomodo Athenis plecti ſolitus. ibid.
ebuli ſententia de poculorum ordine lepida. 565
ebulum Rex quàm nequiter cælebs viueret. 72
ebuxia lex in ambitioſos. 277
Ecbatana duarum eſſe vrbium nomen. 606
ecbatana quorum regia. 219
è cœlo auguria quomodo ſumantur. 492.493
Echus Elidenſibus quid. 303
Ede ignis domine,cui Deo in ſacrificiis proloqueretur. 410
edendi in conuiuio apud Indos mos quis. 562
edicta prætorum quam vim & quando haberent. 737
edictum ædilium ad mercatores proprie ſpectans, quod. 601.602
eduſa. 748
eduſæ à quibus ſacrificetur. 178
Effigies Iani quomodo fieri ſolita. 45
effigies ſirpeæ quot ſingulis annis in Tiberim cur deiicerentur. 490
effœminati natura populi qui. 382
effrenatis equis qui maxime pugnent. 733
effundere vinum, aut veſtes inquinare, quibus lætum ſit omen. 502
Egeria. 747
egeriæ quæ mulieres immolent. 178
egnatiæ nymphæ ara quid miri præ cæteris habere fabuletur. 410
egvleæ qui dicti. 51
ἑκατόμπυλαι Thebæ quæ. 609
Elea ſeu Ilea vrbs vbi. 87
elegos quis primus ſcripſerit. 655
elegię Propertij quando repertę,& quomodo deprauatę. 90
elementa quatuor cum ſole & luna quales dij habiti. 620
elementorum commiſtionem qui olim ſtatuerint. 477
elephantis in triumpho vecti qui. 643
elephantinis libris quæ decreta mandarentur. 372
elephantinos dentes qui tributi nomine darent. 440
elephantos in ludis à populo honoratos fuiſſe. 173
elephantos quis primus in triumpho duxerit. 640
elephantorum pugnas qui quando ederent. 704
elephantum quis cuius legionis vexillo inſcripſerit. 320
eleus quis Deus dictus. 620
eleuſa cuius regię. 219
eleuſina & Lenæa ſacra quàm impia & ridicula. 157
elicio Ioui quid,cur,à quo dicatum. 671
eligendorum ex certo genere Regum conſuetudo olim quæ. 433.& ſeq.
eloiani(fortè Heliani) ſodales quando inuenti. 75
elymos quid,& vnde fiat. 400
Embamma quid. 485
ἐμβάτης quid. ibid.
emere ad pollinctum,quid. 234
emeritorum ætas. 133
emiſſarius. 119
empedocles quàm inſanierit vt haberetur Deus. 624
empedoclis veſtitus quis. 538
emporitani natura quales. 381
emporitanorum regio vbi. 381.382
emptiones ac venditiones quomodo ſine pecunia fiat. 387
emptorem quatenus decipere liceat. 602
emptori quid venditor præſtare teneatur. 601
Encomia canere in conuiuiis,quibus peculiare. 561
encomion quid. 65.66
encotyle quid. 243.294
endromis quorum veſtis. 523.536
ennius qua in vrbe natus. 88
ennius quem morbum bibendo contraxerit. 566
ennius quomodo ſibyllas alicubi ſit imitatus. 270
enoplia ſaltatio. 701
enſes qui pro cuius Dei ſimulachro adorarint. 744
enyaterius modulus qualis. 322
Epaminundas cur Themiſtocli antelatus. 183
epaminundas quàm fuerit ſtudioſus paupertatis. 248
epaminundæ in dormientem vigilem animaduerſio ſeuera. 35
epaminundæ præceptor quis. 68
ἐπιχώρια quid. 73
ἐπαύλια δῶρα quæ. 105
epharmiota Cretibus quid. 288
ephebicum in theatris quid. 514
epheborum ludi qui. 295
ephemerides quid. 424
epheſiæ Dianæ templum quanti olim habitum, & quam priuilegiatum,& qua nocte combuſtum. 286.314.423
epheſium Maſſilienſibus quid. 669
epheſus,quale cuius regionis oppidum. 314.& ſeq.
epheſij quàm fuerint nequitioſi. 538.539
ephialtes quàm pauper & abſtinens. 241
ephialtis rogatio de teſtamentis quàm iniqua. 660
ephori quales apud Lacedæmonios fuerint magiſtratus. 739.
ephori Spartani cui magiſtratui Romano aſſimilari. 334
ephororum inſolentia. 739
ephororum in Reges Spartanos calumniæ inauditæ. ibid.
ephororum tribunal qui aliquando concacarint impunè. 380
ephoros quis ſuſtulerit. 739.740
ephorus hiſtoricus,cuias. 635
epicharis in tormentis quanta patientia. 88

epicharmus cur ab Hierone mulctatus. 179
epicharmus cuius diſcipulus. 87
epicnemedij Locri vbi. 653
epicureis ſingulorum menſium feſti dies qui. 281
epicurus quando natus, & quam diſcipulis ſuis amatus. 281
epicurus, quibus cuius ſit Dei cognomen. 628.629
epicurus vbi docere ſolitus. 303
epicuri imaginem quomodo multi olim vſurparint. 160
epicuri ſumma laus a ſumma frugalitate. 246
epidorpiæ quid. 54
epinicion quid. 66
epiodium quid. 686
epiphanes quorum Regis cognomen. 7
epiporpoma. 60
epiredium quid. 195
epirus quorum ſit. 605
epitaphium quid. 686
epithalamius hymnus quis. 105
epitus poeta quid primus inter Latinos inceperit. 247
epizeli Athenienſis monſtrum & miraculum. 57
ἑπτάπυλαι Thebæ quæ. 609
epulandi mos diuerſis quis. 557.& ſeq.
epulari in templis licuiſſe. 412
epulis tranſactis quid apud diuerſos fieri ſolitum. 568. & ſeq.
epulones qui, & vnde dicti. 274
epulum triumphale quale. 645
Equa leporem enixa quando, & quid portenderit. 198
equa quem infantem aluerit. 197.& ſeq.
equa prægnante quis aliquando Olympia vicerit. 469
equabus hermaphroditis in triumpho quis vectus. 643
equabus qui cur in præliis vtantur, non equis. 734
equinæ iubæ pro criſtis apud quos vſæ. 59
equas quæ gens ſolùm dijs immolet. 255
equas qui cur finibus ſuis eductas coire ſinant. 469
eques à cenſoribus quomodo notari ſeu mulctari ſolitus. 262
equeſter ordo Romæ quis, & quando cœptus, & quantus. 211.& ſeq.
equeſtris Fortunæ templum. 38
equeſtris ordinis diuiſio quæ. 190
equeſtribus ſtatuis qui donati. 416
equi aliquot à quibus Cæſaribus quàm honorifice tumulati. 688
equi cataphractorum cuiuſmodi laminis quaſi plumis tegerentur. 724
equi figuram qui ſeruis inurant. 539
equi olim celeritate nobiles, qui & vbi. 469
equi quando ferientur. 586
equini capitis pelle cum auribus & iubis, qui militiæ pro galea vſi. 59
equitandi ſtudium Perſis quantum. 182
equitandi artem quis inuenerit. 587
equitatu quæ natio valeat, non peditatu. 725
equitatu qui valeant. 384
equites Auguſtani à quo primùm inſtituti. 190
equites in peditatum mutabiles quando liberet, qui. 725
equiti triplex præmium cedere, vbi pediti ſimplex. 646
equitia (id eſt torneamenta) vbi Romæ fierent. 672
equitia cui & à quo inſtituta. 587
equitibus cur in bellis duo fuerint equi. 351
equitibus quid præter arma comportandum. 347
equitiorum familia vnde ſic appellata. 215
equitis Romani cenſum quantum eſſe oporteret. 290
equitum in bellis exercitatio quo cantu fieret. 321
equitum ornatus in ouatione. 694
equitum quanta & Græcis & Romanis differentia. 725
equitum Ro. honor quantus & dignatio. 189
equis caſtratis qui cur maxime vtantur. 507
equis triumphantium qui qualéſve inſiderent. 644
equo deſcendere honoris cauſa, quib. quos oporteret. 79
equo vehi Perſis quid. 545
equorum cadauera qui quaſi hominum ſepeliuerint. 688
equorum dea quæ. 300
equorum nutritio à quibus pro ſæuiſſima imprecatione habita. ibid.
equos & iumenta tondere, apud quos quid indicet. 222
equum qui cui Deo immolarent. 215
equum qui nummis inculſerint. 389
equum vendere quis ex qua tribu quem mutuò coegerit. 49
equus October dictus. 281
equus quibus dijs ſacer. 254
equus Tiberij quid monſtri oſtendere viſus. 57
Eraſiſtratus quis ac cuias. 635
erebinthius quis Deus dictus. 630
erebo quomodo immolari ſolitum. 257
erechtheum Neptuni delubrũ vbi, & quid habeat miri. 614
eremodicium iudicium quod. 387
ἔρημος quid. ibid.
ergamenis Aethiopum Regis ſingulare quoddam facinus. 117
eritheræ qui dicti. 285
eroticus cuius deæ hymnus, 413
eruditio puerorum apud Perſas qualis. 177
erythiba quid. 42
erythibius Apollo vbi cultus. ibid.
erythræa quid, & quando vaticinata. 270
Eſculus cui ſacra. 401
elia ſentia lex quid patrono ademerit. 285
eſſedonum ſuperſtitio quæ. 588
eſſedonum quàm abominandus in defunctorum corpora mos. 203
eſſedum quid. 195
eſſei Hebræis qui. 680
Eteobutades qui. 115
etherica ala quæ. 14
εὐάγγελοι quid. 713
εὐαγγέλια quid. 187.713
Euagoras quàm ægrè ciuitate donatus. 360
euclia cuiuſmodi dea. 71
eucnemos vnde quis dictus. 123
eucratis Rex quid & quàm dura à filio paſſus. 108
eudemus vnde quis dictus. 123
eudoxi annus quid. 305
eudoxus quis quandóve fuerit. 635
euelpidis Fortunæ templum. 39
euemeri Tegeatis impietas quæ. 745
euergetes quotus Ptolemæorum. 7
euergetes quid ſonet, & vnde qui ita dictus. ibid. & 123
euianes cuiuſmodi Baccho feſta celebrent. 706
eumeni ſatellites ſeu cuſtodes quot dati. 722
eumenidibus quid & quomodo litaretur. 258
eumenidibus vbi ſacrum fiat. 588
eumenis regia vbi. 219
eumenis ſigna militaria quæ. 319
eumolpidas publicis conciliis aliquando præfuiſſe. 364
eumolpis cuius deæ flamen appellaretur. 680
eundem honorem bis ambire an & quomodo liceret. 338
euni Syri ars & audacia mira. 125
eunoſti phanum quibus ingredi vetitum. 613
eunuchas facere quis primus inſtituerit. 244
eunuchis quis Rex cur pro ſatellitibus vteretur. 725
eunuchum eſſe cuius oporteret deæ flaminem. 680
euocati milites qui. 727
euocatio manium vbi potiſſimum fieri ſolita. 590
euocationes deorum quomodo fierent. 168
eupator, cuius Mithridatis cognomen. 6
euphroſyne quæ. 449
eurybiadis ſuperbia intempeſtiua. 343
euripides in ludo talorum quid. 291
euripides tragicus quomodo ab Archelao Rege luctus ſit. 223
euripidis in ſibi non ſapientem, ſententia quæ. 509
europi Regis oblectamentum in ocio quale. 293

cuſtatu

euſtatonus quale ſeu quorum Syracuſis nomen. 288
euthymus poeta quomodo viuus deificatus. 624
euthymus poeta quoties Olympia vicerit. 708
eutychus quidam nomine ſuo quid Auguſto ominis tulerit. 505
Exactio tributorum quo per irriſionem Athenis nomine dicta. 215
exarchus(ſi recte ſcriptum)Longobardis quid. 432.433
excellentium aliquot ac doctorum virorum catalogus.634.635
excluſi comitiis Romæ qui. 332
excubiæ in cuius deæ ſacris fierent. 650
excubiæ quo cantu militiæ indici ſoleant. 321
excubiarum ante vallum ratio quæ. 54
excubitores Alexander quot ſemper haberet. 722
excuneati qui dicti. 514
execratio ſæuiſſima Lacedæmoniis quæ. 301
exedra quid ſit. 485
exempla aliquot crudelium iudiciorum ſiue quæſtionum. 647
exempla aliquot ſtrictæ diſciplinæ militaris. 34.& ſeq.
exempla parentum coram pueris olim quæ. 279. & ſeq.
exemplum ſingularis ſæuitiæ Tarquinij & Thraſybuli par. 198
exequialis cœna quæ. 234
exercitia diuerſarum nationum quàm diuerſa. 382
exercitia iuuentutis Ro.quæ. 295
exercitia militaria diuerſa. 58. & ſeq.
exercitia puerilia Romæ quæ. 70
exercitus an crebra mutatione caſtrorum exercendus. 34
exercitus educendi indicia quomodo fierent. 321.& ſeq.
exercitus in aere vbi & quando viſus. 268
exercitus luſtrandi mos quis. 596
exercitus luſtratio quomodo & quibus tantum animalibus fieret. 253
exercitus magni ad internecionem cæſi qui. 741.& ſeq.
exercitus vnius caſtra diuerſa à quo vetita. 37
exertis dextris incedere,quid. 346
exerto humero qui prælientur. 732
exilio plectendi genus quotuplex. 213
exilium qualis pœna. ibid.
exotica vnguenta vbi & olim vendi prohibita. 249
expeditionibus apti,ſed præliis inepti olim qui. 58
expiandi mores quàm diuerſi. 592
expiandi ſeu purgandi ſpecies præcipuæ quæ & quot. 597
expurgari quis quomodo diis ſibi perpetuò iratis poſſet. 598
exquiliarum etymologia,& capita eius quot. 673
exquiliarum templa & domus quæ. ibid.& ſeq.
exquilias quis præcipuè incoluerit & auxerit. ibid.
exquilina porta quæ aliàs dicta. 392
exquilina tribus à quo reliquis addita. 48.49
exta ab aquilis rapta,quàm ſint augurio felici. 585
exta cruda in manus obtuliſſe,Spartanis quid. 156.157
exta hominum qui quomodo in ſacrificiis rimarentur. 746
exta muta ac regalia quæ. 585
exta quomodo ſpecialiter coquerentur. ibid.
exta ſolennia depaſci à ſerpente,quid ſit. 503
exteri Romæ ad magiſtratum prouecti. 366.740
externi in imperium adſciti. 360
externi milites an & quomodo à Romanis militiæ admiſſi. 56
externorum militum quanta apud quoſdã exiſtimatio.ibid.
exteros etiam Romæ triumphaſſe. 638
extis ſingulis ſuam ineſſe vim. 585
extorum inſpiciendorum ratio olim quæ. 581.& deinde.
extorum nomine quæ inteſtina contineantur. 582
extra ordinem de rep.dicere quibus liceret. 369
extremos pueri capillos qui iaculatores lapide tangerent ex induſtria impune. 726
exul quando ciuitatem amiſiſſe cenſeretur. 355.& ſeq.
Εὐοῖ quid Græci vocent. 693
εὐμεταβολωτέρας καθέδρα, quid. 507

F

Faba alba aut nigra in iudicio ferendo Græcis quid.215
fabam quibus nec ſerere, nec eſſe, nec aſpicere liceret. 679
fabas iacere aut aſſumere,quibus feſtis ſolitum. 259
fabis qui in ſuffragando vterentur. 369
fabius Rullus qua potiſſimum re Maximi nomen adeptus. 49
fabij Gurgitis quàm fuerit inſignis cenſura. 264
fabij vnde appellati. 21
fabricij abſtinentia quanta. 191
fabulino qui ſacrificent. 178
fabulinus Deus quis. 748
faces nuptiales è qua tantum arbore, & à quibus accendi tantum ſolitæ. 105
faciem carpere quæ lex quibus vetet. 654
facies duas eadem ceruice prominentes, qui nummis olim incuſſerint. 389
factio omnis forenſis in quas tribus à Fabio Rullo coacta. 49
factiones aliquot diuerſarum nationum quales. 326
factiones Circenſium quot & quales. 475.& ſeq.
factiones Græcorum potiſſimæ quæ. 326
fagi corticem quibuſdam religioſum eſſe. 403
fagus vbi aliquando vaticinata. 605
fagutal vbi,& quid. 148.666
falacer quis vel Deus,vel Dei flamen dictus. 675
falarica quorum propria. 720
falcidia lex quid vetaret. 691.692
falcidiæ legis ſentẽtia de teſtatore ſeu legato,excutitur.172
falcones cur quidam dicti. 25
falconis anguria qualis. 498
falſum teſtimonium dicentis ſupplicium,quod. 664
fama dea vbi culta. 41
fame & ſiti vbi vulgo mori ſenes cogantur. 203
familia libertatis vindex ac patrona quæ. 338
familiaritatis intimæ apud diuerſos indicia quæ. 74
familiarum aliquot,ex quibus ſolis Reges eligerentur, nomina quæ. 433.& ſeq.
famulorum in conuiuiis celebribus munera quæ. 559
fannia lex. 246.247.249
far ad ſacrificia impurum quod. 250
farina frumenti cuius vrbis mœnia deſignata. ibid.
farris hemina aut quartarius,quantum & quorum donum. 414
fari quo tempore vel liceat,vel non liceat. 424
fas ad quid pertineat. 736
faſces dictatoris quot. 436
faſces etiam Veſtalibus præferri ſolitos. 488
faſces & lictores conſulum quot. 208
faſces lictorum ex qualibus virgis fierent. 81
faſces per vices modò apud hunc, modò apud illum COS. fuiſſe. 208
faſces è lauro quando magiſtratui anteferrentur. 79
faſciarum vſus ante caligas quis. 82
faſcinationes quomodo olim repelli putarentur. 597
faſciolæ crurales quæ. 532
faſcium ſummiſſio. 79
faſianos quis Imperator ſibi tanquam Deo mactari edixerit. 255
faſti dies qui,& vnde dicantur. 424
fatentes crimina ſua ſponte,vbi abſolui ſolerent. 213
fato omnia agi,qui philoſophati. 745
fatua dea quæ,& vnde dicta. 649.748
fauciæ tribus incerta origo & infelicitas. 50
fauiani qui dicti. 375
faunalia quando agerentur. 281
fauni vxor quàm fuerit caſta. 648
fauno quid immolaretur. 255.376
faunus qualis Deus. 176
fax nuptialis quando faceret dirum omen. 105

Febris phanum quotuplex. 41
febris phanum vbi. 147.669
februarius cui Deo dicatus. 307
februarius quibus infelix ac ſuſpectus. 413
februarij idibus quid ſoleat fieri. 279
februatę Iunoni quando, quomodo & à quibus ſacrum fiat. 375
februo cur & quando potiſſimum litaretur. 594
feciales quid ex Feretrij Iouis æde ſumere ſoliti. 43
feciales vnde primùm creati, & quot initio fuerint. 454
fecialium iuramentum. 411
fecialium munus quod. 455
fecialium poteſtas quo termino circunſcripta. 455. & ſeq.
fel cui Deo cur dicatum. 583
fel nigri canis & genitale ſub limine ſponſi cur. 104
fel quibus animalibus qua in regione nullum. 583.584
feles à quibus vt dij cultæ. 744
feles aut aliæ beſtiæ pro diis cultæ, quàm magnificè ab Aegyptiis ſepelirentur. 688
felicitas ſeu Victoria, cuius aliquando fuerint teſſeræ. 325. & ſeq.
felicitatis portenta aliquot mira. 597
felis morientis in Aegypto quantus luctus. 224
fellis omina qualia. 583
felli quæ vis tribuatur. 583
femora & ſuræ equitum cur armis carerent. 724
feneſtræ portæ nomen vnde. 395
ferales cœnæ quæ. 259
feralia cuiuſmodi feſta, aut vnde dicta. 107.259
feralibus cœnis quid apponi ſolitum. 590
ferarum tergore qui caput in prælijs tegant. 732
ferculorum cœnis ſolennibus inferendorum cæremoniæ quæ. 559. & ſeq.
ferculorum in epulis Heliogabali numerus ſeu multitudo quæ. 563
ferentarij qui. 725.726
ferentina porta vnde dicta. 394
feretrij Iouis templum. 42
feretrius Iupiter vnde cognominatus. 43
feretrum cadaueris ferre ſoliti qui. 226
feriæ ædibus dicatæ, quæ. 279
feriarum genera quot. 465
ferina caro quibus quotidianus cibus. 245
feronia quorum dea. 355
ferreo calceo quis vſus. 534
ferri in triumphis ſolita quæ. 638. & ſeq.
ferro qui ventrem tantum & ceruicem militię tegant cætera nudi. 537
ferreos annulos quibus paſſim ferre permitteretur. 192
ferula qui olim plecterentur. 180
feſcennini verſus vnde & qui appellati. 105
feſta magnæ licentiæ apud diuerſos quæ. 169.170
feſti dies qui. 422
feſtorum aliquot catalogus. 425
feſtum Fortis Fortunæ quando celebraretur. 38
feſulæ quàm olim celebres fuerint auguratu. 547
Fibra quid. 582
fibræ gallinaceorum quales. 585
fibulas aureas quibus ſolùm habere permiſſum. 191
fictilia aut marmorea edulia quis aliquãdo exhibuerit. 555
fictilia quàm diis grata. 419
fictitiis victimis quando vti liceret. 260
ficubus qui maxime victitarent. 245
ficus optimæ ciuitates. 555
fidei dandæ in fœderibus barbarici mores qui. 457
fidei & Termini templa vbi. 167
fidei ſacrum quomodo fieret. 169
fidei ſeruandæ tenaciſſimi olim populi qui. 484
fidei templum vbi. 167
fidenæ, cuius olim regionis oppidum. 313
fidenatis cognomine quis cur Romæ dictus. 108.110
fides quibus vel nulla vel parua. 484
fides quomodo cui detur. 157. & ſeq.
fidibus militiæ qui vſi. 322
fidibus ſonare quanto olim in precio. 182. & ſeq.
fidij templum vbi. 674
fidius quis, ſeu quorum Deus. 481
fiduciaria tutela quæ. 661
figura membri virilis à quibus Ro. qua religione culta. 280
figuræ aliæ atque aliæ ſceptris inſculptæ. 84. & ſeq.
figuræ caſtrorum aliæ atque aliæ. 33
figuris animalium qui pro literis vterentur. 193
flamines qui primùm, & inde flamines dicti. 676. & ſeq.
filiabus Ariſtidis quid honoris publice exhibitum. 351
filiæ Regis ſacrorum quid haberent priuilegij. 312
filiæ quibus in hæreditatem ſuccedant, non filij. 661
filiæ ad Veſtæ ſacerdotium cogendæ, aut non cogendę, quę. 487
filicidæ pœna quæ. 210
filij ingenui vbi ſeruilia pati cogantur. 177
filij parentes mortuos efferre vbi ſolerent. 222
filiis, patre viuo pecunia cur non credenda. 17
filius patrem alere non obnoxius, quis. 656. & ſeq.
filo qui ſacerdotes quomodo & quando vterentur. 677
filum puniceum qui ferre pro pileo ſoliti. ibid.
fimbrias pelliceas geſtare quibus decorum. 529
fines imperij Ro. olim qui. 595
firmatio matrimonij apud diuerſos quomodo fiat. 70.71. & ſeq.
fiſtularum ſpecies aliquot. 400
fiſtulis qui militiæ vſi. 323
Flagris qui vel in ſe, vel in alios inter ſacrificandum ſęuiant. 413
flamen Iouis ſeu Dialis à quo primum inſtitutus, & quantę authoritatis fuerit. 675. & ſeq.
flamen nocentibus quandiu ſit aſylum. 681
flamines an ſenatus & militiæ muneribus vacarent. 678
flamen Vulcanalis cui deæ quo die ſacrum faceret. 650
flamines curiales qui. 676
flamines in Cæſarum honorem inſtituti, qui & quàm diuerſi. 675.676
flamines qui & vnde crearentur. 676
flaminibus quibus & quandiu prouinciæ demandatæ. 678
flaminibus tactu, nominatu, auditu illicita quæ. 679
flaminica quæ, & eius munus quod. 677
flaminicæ amictus ac officia quæ. 680
flamini diebus feſtis viſu nefas quid eſſet. 677
flamini cui omnino iurare interdictum. 484
flamini neque ſine vxore eſſe licitum, neque mortua vna aliam ducere. 679
flaminij contra Gallos votum. 299
flaminij de Gallis trophæum. 66
flaminij quàm ſpecioſus triumphus. 644
flaminio qui qua de cauſa priuati. 677
flaminiorum familiæ proprium quid. 22
flaminis etymologia quæ. 676
flaminis prodendi cauſa dictatorem aliquando creatum fuiſſe. 16
flaminium non fuiſſe perpetuum, ſed adimi ob demeritum potuiſſe. 677
flaminium inſigne quale. ibid.
flaminum munus quod. ibid.
flammæ ex cuius equi ore egredi viſæ. 57
flammeum ſponſæ cuius eſſet coloris. 102.103
flaua coma quibus accepta, quibus contempta. 542
flexumines qui. 721
flora quæ qualisve fuerit & meretrix & dea. 648
flora quo alio nomine dicta, & quomodo ei vino litetur. 218 258
floræ & Salutis templum vbi. 674
floralia quæ & vnde dicta, & cur ac quando fierent. 651
florentinus quid nomine ſuppellectilis comprehendat. 53
florum in triumphis ſparſio quæ. 644
fluctibus quæ natio parentes ſuos operiendos ſepeliat. 224

fluctibus ſeu Neptuno quid nautæ obiicere ſoliti. 585
flumentana porta quæ. 395
fl[illegible]mnibus qui mortuos tanquam ſepulchro iniicerent. 204
fluonia. 747.748
fluoniæ Iunoni à quibus immoletur. 178
fluuius pater quis. 48
fluuij aliquot ſacri. 401
fluuij auriferi qui. 314
fluuij a Xerxis exercitu epoti qui & quot. 743
fluuiatilis canis pelle quæ natio pro galeis vſa. 59
fluuiolorum ſeu riuulorum vrbis Romæ catalogus. 672.& ſeq.
Focaneus. 119
focarij qui. 308
focus olim quid. 575
fœderatæ in Hiſpania ciuitates quot. 359
fœderatæ in Sicilia vrbes quæ. 359
fœderati quibus donis ornarentur. 418
fœderis percutiendi mores ac tempus. 455.456.457
fœderum monumenta vbi aut quomodo cuſtodirentur. 456
fœdiſſima animalia qui pro dijs colucrint. 744
fœmina quibus gentibus dominetur, non vir. 434
fœminæ quæ a quibus arcerentur ludis. 470
fœminæ quot tantum veſtibus vterentur in Aegypto, quot viri. 546
fœminæ vbi honoratiores quàm viri. 463
fœminarum apud Germanos & Spartanos authoritas quãta. 373
fœminarum de venuſtate publicum certamen vbi. 475
fœminarum hæreditates quomodo coercitæ. 691
fœminarum ordo quomodo olim diſcretus. 190
fœminarum pugnas quis noctu commiſerit. 703
fœminarum Romanarum nomina tantum quot. 31
fœminas etiam inter ſe in Olympicis certaſſe. 470
fœminas non dare cognomenta familiis. 463
fœminas qui principes publicis concilijs admiſerint. 373
fœminis cur nomina citius quam maribus inderentur. 183
fœminis probroſis legata & lecticas quis ademerit. 692
fœminæ victimæ vbi illicitæ. 259
fœminini generis victimas potiores eſſe q̃ maſculini. ibid.
fœneratorum aliquot libidinoſa crudelitas. 19
fœnerator olim quanto grauius alicubi quàm fur damnatus. ibid.
fœni manipulos quorum olim ſignum. 318
fœnum in cornu gerere, quid. 508.509
fœnus quibus gentibus ignotum, quibus exoſum. 19
fœnus quomodo paulatim abrogatum. 18
fœta vulpes occurrens, quid portendat. 503
fœtus animalium quoto a partu die ad ſacrificia puri haberentur. 251.252
fœtus biceps aut mancus in auſpiciis quid. 584.& ſeq.
folijs palmarum ſcribas olim vſos pro chartis. 192
folliculorum ludus. 292
follium ludus qualis & quorum ſit. 294
fons vno quotannis die vini ſaporem habens, vbi. 614
fontanilis porta quæ. 395
fontes obliuionis & memoriæ vbi. 610
fontis cuiuſdam mira natura. 605.606
fontis oleo manantis miraculum. 35
fontium aliquot periuros vlciſcentium miracula. 482.483
fora aliquot apud exteros qui cognominata. 128.& ſeq.
fordicidia quo alio nomine dicta. 256.584
fordicidijs quales tantùm victimæ cæderentur. 584
fore amandum aut amaturum, an Latine dicatur. 20
fores Iani quot. 44
fores virga lictorum percuti, quid indicaret. 79
forma domorum Romæ qualis. 577.& ſeq.
formæ certamen publicum inter mulieres vbi. 475
formicæ cui aliquando tritici grana dormienti ingeſſerint. 197
formicas ſanguinem victimæ auferre quid. 585
fornacalia cuiuſmodi vel feſta, vel ſacra. 250.650
fornacarius quis. 309
fornix Calphurnius & Fabius vbi. 149
fororum Athenienſium cognomina. 128
fororum Romæ nomina quæ & quot. 125.& ſeq.
fortis Fortunæ ædes vbi. 38
fortuna mala quibus de cauſis olim culta. 39
fortunæ cultores ſeu deſpectores, qui facti. 40
fortunæ deæ quàm diuerſa fuerint cognomina. 37.38
fortunæ quam varia ſimulachra. 39.& ſeq.
fortunæ malæ templum vbi. 674
fortunæ Primogeniæ templum vbi. ibid.
fortunæ templa Romæ vbi. 98
fortunarum trium incerti nominis templum, vbi. 39
forum Romanum vbi & quot. 125
foſſarum pro caſtris latitudo & altitudo quanta. 36
foueas qui quomodo habitent. 529
Framea & ſcutum, vbi adoleſcentium ornatus. 525
frameæ quibus propriæ. 720
fratres vbi præcedant filios in hæreditate. 660.661
fratris filiam ducere Romæ licitum fuiſſe. 70
fregellæ quid. 147
fremitus equorum à quibus obſeruaretur. 502
frigidà qui tantùm lauent. 427
fritillus quid. 291
frons cui deo ſacra. 153
fronti quorum notæ inuri ſolitæ. 284
fronticius (fortè rectius Fronditius) vnde quis cognominatus. 31
frontis indicia quàm diuerſa. 153
frontones cur quidam nuncupati. 23
frugalitas Romæ olim quæ. 245
frugalitatis aliquot in regibus exempla. 564.& ſeq.
frugalitatis exempla inter Græcos olim quanta. 248
frugem alienam noctu paniſſe, qua lege fuerit capitale. 660
fruges euocari & aliò traduci quomodo ſolerent. 655
fruges quomodo olim teri ſeu pinſi ſolitæ. 245
frugi cognomen quis vnde adeptus. 30
frugum primitiæ cui offerrentur. 257
frumenti prouiſio quorum magiſtratuum interfuerit. 333
Fucato capillo quis imperator incedere ſolitus. 540
fucatum capillum qui maximè oderint. 545
fugato aut fugienti hoſti quæ gens ex natura non inſtet. 344
fugientem exercitum qui potiſſimum inſequerentur. ibid.
fugientes temere ex prælio, quomodo & à ſuis reprimerentur. 345
fugitiui ſerui vbi, aut quomodo ſeruitute eximerentur. 286.& ſeq.
fugulatis lacus vbi. 673
fulcimenta vitium quotuplicia. 119
fulgetras adorare quid. 494
fulgurum ſpecies diuerſæ quæ. ibid.
fulmina dira aut felicia quæ. 495
fulmine ictos non cremari in funere. 237
fulmine icta quàm ſint religioſa. 689
fulmine quorum ſepulchra tacta. 687
fulminis auertendi ratio Græcis quæ. 494
fulminum genera tria quæ. 495
fulminum iactus qui dij poſſidere crediti. 592
fuluij Flacci laus à modeſtia. 661
fuluio quid à Catone obiectum. 417
funales equi qui. 551
funda qui maximè pugnent. 732
fundis quot & qualibus Baleares vtantur. 726
funditores qui. ibid.
funebres aues quæ. 495
funebres ludi quales. 234
funebris laudatio vnde initium habuerit. 232.689
funeralis lex quæ. 227
funere perfecto fieri ſolita quæ & quàm diuerſa. 233
fungi qui quomodo in pumicem conuertantur. 478.& ſeq.
fungos in carioſis nauibus natos, viuas aues fieri. 353
funus efferendi ritus olim quis. 224.& ſeq.
ſuo quid olim verbi fuerit. 20

furcam geſtare ſoliti qui. 283
furca qui quomodo plecterentur. 217
furciferi qui & quomodo dicti. 284
fur diurnus aut nocturnus quomodo tractari ſolitus. 657
fures cui imperatori maxime inuiſi. 659
fures & ſicarios qui quando inuicem committerent. 702
fures quam ſint odioſi Scythis. 658
fures vbi & cui furta offerant. 394
furta lege quid ſtatutum. 694
furij de Gallis triumphus qualis. 645
furinalis flamen a qua dea cognominatus. 675
furiorum etymologia. 25
furta militum quomodo aliquando punita. 133
furta per lancem & licium, quæ. 658
furta quam ſeuere 12. tabulis punirentur. 657
furta quibus vel licita vel impunita. 658
furto ſeu rapto qui viuant. ibid.
furtum leuius quam fœnus quibus fuerit. 19
furtum vel minimum vbi capitale. 215
furum dea quæ. 300
fuſtibus inter ſe decernentes puellæ vbi & cui deæ ſacrificent. 255
fuſtibus qui per centuriones caſtigarentur. 697
fuſos in via torquere cur quidã fœminis vetuerint. 352.353
futino deo quid noua nupta facere cogeretur. 71

G

Gabij à Tarquinio quàm nequiter oppreſſi. 199
Gabini quàm mirè aliquando victoria hoſtium potiti. 44
gabinius quem Ptolemæum in regnum reduxerit. 7
gabiuſa porta quæ. 394
gabrielis Altilij laus. 448
gabyrus quorum deus. 623
gades quibus præ vulgo deabus templa dicarint. 42
gaditanorum modorum & ſaltationum ſpecies quàm variæ. 701
gagneo qui ſacrificare ſoliti. 297
γαῦρος vnde dictum. 462
galatæ natura quales. 380
galatæ qualibus vtantur tubis. 323
galatæ quid pro ornatu galearum vſurparint. 60
galatarum in clypeis inſignia quæ. 719
galatarum ridiculus in funere mos olim quis. 232
galbæ imperatoris in fortunam fraus quomodo vlta. 41
galbæ quomodo imperium prædiuinatum. 583
galbæ vnde quidam dicti. 23.24
galbula auis quæ. ibid.
galea cui regi pro diademate impoſita. 83
galearum inſignia apud diuerſos diuerſa. 59
galenus Cæſar quæ aliquando fecerit vota. 296
galenus Cæſar quales nummos cuderit. 390
galeni in patrem captum ſcomma quod. 743
galeni veſtitus qualis. 527
galeria tribus quando in vrbem recepta. 50
galeriæ tribus prærogatiua. 50
galero albo quis flamen ſolus vteretur. 676
galerus cuius olim proprium fuerit inſigne. 312
gallia & Británnia in quot olim prouincias diuiſæ. 187
gallia in quot factiones diuiſa. 327
gallia quam a circio vento afflicta aliquando ſit. 297
galli deum matri quomodo ſecando membra ſua immolent. 253
galli qualibus militiæ veſtibus vſi. 56.57
galli quam honorent victimas. 373
galli quam ſumptuoſe ornarint galeas ſuas & ſcuta. 60
galli quid potiſſimum dijs vouere ſoleant. 299
galli quomodo homines in ſacris mactare & excruciare ſoliti. 746
galli mutuam in funere pecuniam cur darent. 229
gallina cui nationi in epulis & ſacris interdicta. 253
gallinacei pro conis apud quos fuerint. 59
gallinacei quam habeant nobiles fibras. 585
gallinaceorum & coturnicum pugna publica olim vbi fieret. 473
gallinaceum aliquando Perſis vt regem præfuiſſe. 611
gallinaceus quibus dijs tacer. 253.254
gallinarum cantus quid mali præferre putetur. 499
gallis natura inſitum quid. 379
gallogræci quam mire prælientur. 732
gallorum contra Romanos votum quale & econuerſo. 299
gallorum inſignis in ſepultura magnatum mos quis. 231
gallorum in pingues odium atque lex. 175
gallorum in pugna arma ſeu ornamenta quæ. 733
gallorum in ſacris impietas quanta. 745
gallorum præpoſteri cantus quid prædiuinent. 499
gallorum plerique pro vallo caſtrenſi quid habuerint. 36
gallorum veſtes quales. 534
gallos duos qui nummis incutiant. 389
gallos omnium ſæpiſſime victos fuiſſe & rebellaſſe. 637.638
gamelia Iuno a quibus coleretur. 633
gamphaſantes qui, & quanto peregrinos odio proſequantur. 361
ganges flumen à quibus vt deus cultus. 622
ganges quàm clarum flumen. 314
ganymedis lacus vbi. 147
garamantici nomen quis recuſarit. 129
gardates Perſis habitu qui. 731
garus piſcium non ſquamatorum ad quid vtilis. 398
gaſter quod vaſis genus. 242
gaſterium quid. ibid.
gaza cuius fuerit ærarium. 95
gaza Perſice quid ſonet. ibid.
gazæ quid monſtri aliquando viſum. 238
γα quid. 462
Geganiæ familiæ proprium quid. 27
geganij vnde Romam deducti. 418
geganij vnde vocati. 27
γῦρος quid. 462
gelonorum truculentia & ornatus militaris. 57
gemea ala quæ. 14
geminum fel in extis, quid. 383
geminus pater quis dictus. 45
gemmarum vſus in annulis quis & vnde. 159
gemnuſeri fluuij qui. 314
gemmis ſignare quando deſitum. 160
gemoniæ ſcalæ cuiuſmodi pœnarum locus. 215
genca (ſi recte ſcriptum) Antiocho cuiuſmodi ala. 731
genarum indicia quæ. 154.155
genas radere quæ lex quibus vetet. 654
geniales dij qui. 620.748
genialis lectus quomodo & cui ornari ſolitus. 105
genitalibus membris ſacrificatum vt dijs olim fuiſſe. 747
geniti ex ſerua aut illegitimo coniugio, Athenis. 411
genius quis putatus, & an duo ſint. 620
gentes variæ quam varijs vtantur militiæ & inſtrumentis & ornamentis. 58. & ſeq.
gentium maiorum deæ quæ. 620
genu alterum alteri imponere in ſenatu, quàm vitioſũ. 378
genutij in totam legionem animaduerſio quæ. 132.133
genutij tribuni pl. lex. 18
genuum hominis religio quæ. 155
geometria celebres qui. 384
geometria vbi vulgo pueros doceretur. 181
georgius Trapezuntius quid miri aliquando viderit. 238
germalia vbi. 670
germanici de Germanis victis trophæum. 66
germanici nomen quibus menſibus inditum. 308
germanico quid ab Apide prædiuinatum. 611
germani ex cuiuſmodi rebus auſpicia ſumant. 502
germani furibus non infenſi. 658
germani pro vallo quid vſurpare ſoliti. 36
germani pyras mortuorum quomodo extruere ſoliti. 229
germani quam fuerint olim hoſpitales. 361
germani quibus ludis & quam caſte ludere ſoleant. 294

Ger

germani quod ſignum nummis incuſſerint. 389
germani quo in honore ſacerdotes habuerint 117
germani quo reges ſuos honore efficere ſueti. 83
germani quomodo adulteras punire ſoliti. 317
germani quomodo lauent 428
germanis fœnus olim ignotum fuiſſe. 19
germanis non fuiſſe templa,& quid pro templis fuerit. 403
germanis ſatellitibus qui Cæſares vſi. 723
germanorum aliquibus plures vxores licitæ. 72
germanorum dij qui. 622.623.744
germanorum & Indorum ſepulchra qualia. 728
germanorum in bellis inſignia cuiuſmodi. 320
germanorum in conflictu diſciplina qualis. 344
germanorum in dandis dotibus mos quis. 351
germanorum in ædificando mos quis. 578
germanorum in educandis pueris mos. 275
germanorum in prælio aggrediundo mores qui. 342
germanorum in ſacrificiis truculentia quanta. 746
germanorum in ſententiis reiiciendis aut recipiendis mos quis. 369
germanorum in ſponſalibus inſignis mos. 101
germanorum legati quid aliquando Romæ in theatro fecerint. 517
germanorum matrimoniale ius quod. 551
germanorum natura communis quæ. 382
germanorum ſcuta qualia. 718
germanorum ſeruitus qualis. 284
germanorum ſtipendia olim quæ. 731
germanorum veſtitus qualis. 537
gerri qui,& quàm crudeles in funere regis eſſe ſoleant. 231
geruſia curia quorum fuerit. 47
Geſſa(alibi geſa)quibus propria. 719
geſlatæ Gallis qui. 732
geſtamen triumphantis quale quid fuerit. 643
geſtus ad Sagram certius quid. 507
geſtuum chironomiæ quanta diuerſitas. 701.702
Getæ Cæſaris mutus in apparandis ferculis mos. 563
getæ quàm crudeliter manes virorum expient. 590
Gilippi peculatus quomodo proditus. 389
gingrinæ tibiæ quæ. 322
Gladiatores in quibus potiſſimum ludis exhiberentur. 730
gladiatoria munera exhibere quorum initio fuerit. ibid.
gladiatorius ludus quando exhiberi ſolitus, & quibus ei intereſſe vetitum. 234
gladiatorum munus quis primus Romæ ediderit. 703
gladiaturam quis aliquando prohibuerit,& quibus tantum exhibere permiſſum 703
gladio breuiori,qui pugnent. 732
gladios & lanceas in ſanguine hoſtiæ tingere quid.. 458
gladius Hiſpanus qualis. 720
gladius quibus olim proprius. 719
glandem ſecundis menſis exhibere,quibus fuerit magnum. 183
glandium vſus quibus frumenti loco fuerit. 245
glans ex aliena arbore in alienum fundum cadens cuius ſit. 656.657
glaſtum quid ſit. 57
glaucopis dea quæ. 631
glaucus quidam Demyli filius, quomodo Olympia vicerit. 469
γλαῦκας εἰς Ἀθήνας quid. 509
glires epulis cur interdicti,& à quibus. 249
Gnidius ſenatus capitum quot. 365
gnidurgis quid. 324
gnoſſus cuius aliquando regia. 219
Gordiani cuiuſdam relatio de ſpectris. 118
gordij qualem eligere ſoliti regem. 433
gordium cur ac quam multæ aues circumuolarint. 198
gorgias Leontinus quàm ſalſe in Olympiis irriſus. 543
gorgonis mulieris Spartanæ celebre apophthegma. 350
gorpias menſis quis. 307
gortynij qua afficiant adulteros pœna. 317
gonatus vnde dictus. 124
Gracchi & Scipionis ſimultas ac familiaritas. 52
gracchi in deiectos de gradu plebiſcitum quod. 539
gracchi lex pro incolumitate ciuis Rom.quæ. 284
gracchorum alter vbi & quomodo occiſus. 149
graculo nihil eſſe cum fidibus,quid. 507
gradiuus quis deus cognominatus. 97
græca ſacra Romæ quæ dicta. 709
græcæ literæ vbi & cur olim diſci vetitæ. 104
græcarum literarum inuentor quis. 103
græci verecundiores cæteris nationibus erga cognatas. 69
græcina capitis poſtulata,viri ſui iudicio abſoluta. 352
græcis initium anni quod. 305
græcorum aliquot abſtinentia quanta. 248.& ſeq.
græcorum in condendis defunctis antiquiſſima conſuetudo quæ. 275
græcorum in funere ducis aut regis mos quis. 251
græcorum in obſidione Troiæ inſigne quod. 718
græcorum more bibere,quid. 558
græcorum mos audito fauſto nuncio. 81
græcorum mos in vouendo quis. 298
græcorum natura qualis. 379.380
græcoſtaſis vbi Romæ olim fuerit. 47
græcus ſermo quàm Romæ inuiſus. 373
graminea corona cur & vnde dari ſolita. 415
grammateus. 115
grammatiæ Syris quid. 561.562
grammaticum cuius & quod poculi genus. 242
γραμματοφόροι qui. 80
γραφὴ quid. 192
gratiæ quot,& quomodo pingi ſolitæ. 449.& ſeq.
gratiarum ædes vbi. ibid.
gratitudinem naturaliter homini inſitam eſſe. ibid.
gratuitum balneum quis Romæ exhibuerit. 428
grauedines quomodo leuari putentur. 447
gregarij qui habiti. 730
gregario militi quid in caſtris habere vetitum. 60
grex idem apud iuriſperitos qui dicatur. 201.202
grues à recto flectere curſu,nautis quid. 497
grues volantes à quibus tabellarius ſuperatæ. 80
grypi Perſis qui. 154
Guiges cur quidam dictus. 28
gutturnium quid. 54
Gyala quid. 243
gygius canendi modus qualis. 322
gylippi cultus militaris quàm ſordidus. 57
gymnaſia Athenis celeberrima quæ & quot. 239
gymnaſia quàm olim à Græcis culta. 184
gymneſiæ quàm impiè mortuos ſepelire ſoliti. 204
gymneſiarum in elocandis nuptui virginibus mos. 72
gymnaſium Herculis apud Athenas,quid. 118
gymneta quale Argiuis nomen. 288
gymnico certamine qui potiſſimum valeant. 384
gymnopodia Spartanis quid. 711
gymnoſophiſtæ in Aethiopia quales quantique putentur. 381
gymnoſophiſtæ quàm ſobrij ſint, & quibus ſolùm veſcantur. 398
gymnoſophiſtarum in conuiuiis conſuetudo quæ. 562
gynæceum quæ domus pars fuerit Græcis. 577
gynæceia,ſi rectè ſcriptum,dea quæ. 256.649
gypſo quæ gentes corpora ſua militiæ illiniant. 57

H

HAbentibus patrem ſuperſtitem,qui magiſtratus interdicti. 349
habere equum Seianum,quid. 510
habere pauca,& nullius indigere quidam precati. 407
habis rex quam miſerè & mirabiliter educatus. 197
habitudo corporis quæ. 55
habitus ſepeliendorum olim qualis. 205
hacanthus quid primus in Olympiis introduxerit, 470.471
hadriani Cæſaris apophthegma de iureconſultis. 738

hadrianus quo vocabulo legionem ſummam impartierit. 13
hæreſes qui quomodo fierent. 660.& ſeq.
hæreditates mulieribus quis quo plebiſcito ademerit. 692
hæreditatis in 12. partes diuiſio. 1
hæreditatum ius apud diuerſos quàm diuerſum. 660.& ſeq.
hærere aquis, quid. 507
halæ vnde quidam dicti. 24
halia qui apud Rhodum ludi. 473
halicarnaſſus quorum regia. 219
hallucus quid. 445
halma quid. 294.702
haloa Athenis quid. 711
halteres quid. 294
hammonis imago qualis. 610
hammonis reſponſum de ſacris Græcorum inſigne. 301
hannibal cur ſæpe mutarit capillos. 544
hannibalis ab vrbe reditus, cuius Dei occaſioné dederit. 98
hannibalis cum Gallis ictum fœdus quale fuerit. 373
hannibalis nomen ſeruis indi cui fuerit capitale. 289
hannibalis ſuperbia. 152
hannonis in clypeo inſigne. 719
harmeniorum (forte Armeniorum) virgines nupturæ quàm fœdè ſe gerant ante nuptias. 71
harmodij nomen quàm ſit Athenis ſanctum. 289.310
harmoſtæ qui dicti. 432
harmoſtes Spartanis quid. 695
harmoſynis Spartanis quid. 352
harpagones quid. 581
harpaſtum quid. 294
harpocratem in gemmis pro ſignis aliquos vſurpaſſe. 159
harpocrates cuiuſmodi deus, & vnde natus. 160
haſdrubal quo die perierit. 38
haſta centumuiralis quæ. 274.275
haſta cruenta quæ, & quando proponi ſolita. 275
haſta publica quæ. ibid.
haſta ſalutis quæ. 276
haſtæ in fines hoſtium proiectio, quid præ ſe ferret. 459
haſtæ puræ quæ. 417
haſtam dare vel adimere. 133
haſtam mittere aut caduceum, quid ſignet. 459
haſta qui maximè prælientur. 732
haſtas inuicem permutare, Macronis quid. 458
haſtas qui pro diis coluerint. 743
haſtati qui. 720
haſtati in qua aciei parte locandi. 341
haſtatos qui ſequerentur. 343
Hebes tali qui. 154
Hebetes quæ regio producat. 383
hebræi vbi publicas pecunias deponere ſoliti. 96
hebræis grauiſſima mulcta ſeu pœna quæ. 213
hebræis initium anni quod. 305
hebræorum pontificis ornatus. 116
hebrus quàm inclytum cuius regionis flumen. 314
hecate quæ quibuſdam dea. 632
hecates ſacra qualia. 412
hecatus cuias fuerit. 635
hecatombas vouere quando ſolitum, & quid ſit, & quomodo fiat. 197
hectoris præceptor quis. 180
hedera cui ſacra. 402
hedera quibus inuiſa. 403
hedera qui in ſacris ominibus coronentur. ibid.
hedera quis pro diademate vſus. 84
hederæ tactus cui illicitus. 679
hedui natura quales. 183
hedui quid primi ex peregrinis Romæ habuerint. 382
heduorum in ſententiis dicendis mores qui. 369
heduorum ſummo magiſtratui quid non liceat. 9
heleorum tribus quot. 51
helicon quibus ſacer. 603
heliocaminus quid. 463
heliogabalus cui imperatori fuerit deus. 406
heliogabalus quàm contempſerit ſenatum. 367
heliogabalus quæ turpia feſta ſiue ſacra inſtituerit. 706.707
heliogabalus quid ridiculi primus fecerit. 373
heliogabalus quomodo inquinarit prætorij præfecturá. 438
heliogabali in ſecundis menſis luxus quis. 555
heliogabali in triumpho petulantia quanta. 643
heliogabali in theatris profuſio. 174
heliogabali profuſus in annulis vſus. 160
heliopolis ſeu Thebæ Aegyptiæ a quo conditæ. 609
heliopolitani Aegyptiis qui qualéſque æſtimentur. 381
heliotrapeza cuius carceris nomen. 214
hellenes quorum reges dicti. 6
helota quale Lacedæmoniis nomen. 288
helotæ a Spartanis qui habiti. 360
helotæ quam ſeruitute aſtricti. 284
helotæ qui. 360
hemina quota ſextarij pars. 163
hemina quot drachmis conſtet ſeu cyathis. ibid.
hepar cuius rei ſedes. 586
heptaphonos quæ porticus dicta. 303
hera quæ dea cognominata. 627
hera quarum Romæ nomen. 288
heraci qui dicti. 51
heracleum quod poculi genus. 241.242
heraclitus quem ſepeliendi morem docuerit. 202
heraclitus quo ſe ludi genere recreare ſoleret. 209
herbam dare quid. 509
herbam do, quid ſignet. 347
herbis quibuſdam quoſdam emaſculatos fuiſſe. 398
hercitæ qui. 309
hercules à quibus gentibus maximè dilectus & cultus. 137.138
hercules baſilicus in talis quid. 291
hercules Conopius vbi cultus. 42
hercules Gallicus quis. 377
hercules inuictus cuius aliquando fuit teſſera. 325
hercules quàm diuerſe à diuerſis cognominatus. 137
hercules quàm fuerit fœcundus. 102
hercules quis quos ludos Pelopi inſtituerit. 468.469
hercules quot putati. 138.139
herculis cognomen qui vulgò meruerint. 139
herculis imago, cuius militare ſignum. 329
herculis templum Romæ vbi. 98
herculi decimam vouere, quàm olim fauſtum fuerit. 499
herculi & Cereri quotidie quibus rebus immoletur. 256
herculi in Co quàm ineptè ſacrificetur. 137
herculi quàm impiè à diuerſis nationibus olim immolatum. ibid.
herculi qui potiſſimum vota facere ſoleant. 300
herea cuius deæ feſta. 473
hermea feſta quæ. ibid.
hermen Aegyptij quem vocent menſem. 305
hermionenſibus quid præter moré vulgarem vetitú ſit. 228
hermocrates quo auſpicio vrbem Cardiam condiderit. 383
hermodorus cur Epheſo exactus, & quid deinde Romæ meritus. 539 654
hermogenis diſſecti cor quale inuentum. 583
hermolai Barbari laus. 200
hermothybies Aegyptius qui. 731
hermothybium aut Hermothybiorum ſtipendia quæ. ibid.
hermunduri qui vouere aut deuouere quid ſoliti. 298
hermus quas regiones alluat, & cui flumini mixtus, in quod mare influat. 314
herodes quam ſuperbe cauſam apud Hyrcanum reus dixerit. 215
herodotus hiſtoricus cuias. 635
heroibus quæ animalia immolentur. 252
herophila cuius Sibyllæ nomen. 270
heros cuius dei nomen. 620
heroſtratus qua nocte Epheſinæ Dianæ templum combuſſerit. 423
heſiodus cui poetæ quo in certamine prælatus. 780

helpe

heſperum qui nummis incuterent. 389
helus quorum Deus. 746
heteromaſchalos quorum tunica. 540
hetruriæ conuentus vbi nam olim, & quando ſeu quoties cogi ſolitus. 313
hetruſca diſciplina quomodo Romani filios ſuos inſtituerent. 547
Hiatibus horrentiũ animaliũ qui pro criſtis in bello vſi. 59
hiberorum diuiſio olim quæ. 52
hiberorum & Albanorum galeæ cuiuſmodi. 59
hiberorum mirus quidam amicitiæ mos. 74
hiceteria quid. 460
hicetus Argiuus quam in adulteros legem tulerit. 317
hierapolitani antri miraculum. 614
hieratica charta qualis. 192
hierax cur quis cognominatus. 124
hiero ex quanta miſeria ad quantam dignitatem peruenerit. 179
hierodidaſcali qui. 519
hieronis canes quid miri fecerint. 230
hieronymi qui 519
hieronymi Maſſaini laus. 692
hieronymi Porcarij laus. 505
hieronymi tyranni flagitia. 68
hierophantæ qui. 519
hierophantæ quomodo caſtrarentur. 398
hierophylaces qui. 519
hierotharchus qui. ibid.
hilaria qui dies dictus. 425
hinnitus equorum qui in auguriis maximè obſeruent. 502
hippagogi qui. 725
hipparchia quid ſeu qui. 134.432
hipparchia ala quæ. 14
hipparchus Bithynus quàm fuerit excellẽti ingenio vir. 625
hipparchus quam ſæuus tyrannus, & a quibus occiſus. 310
hippia quæ dea vocata. 627
hippias cuius filius & quantus tyrannus & quomodo cæſus. 309
hippicum quot ſtadia faciant, & quid ſit. 162
hippiæ philoſophi paupertas quanta. 248
hippiæ ſomnium quale. 309
hippius quis deus cognominatus. 387
hippoclidis ſaltatio qualis. 182
hippodromia forum quod. 128
hippolyto quæ crinem conſecrent. 522
hippolytus quis. 216
hipponæ deæ quibus pro animalibus vota fieri ſolita. 300
hipponax poeta cuias. 635
hippopotamum quis Rom. in quibus ludis dederit. 704
hippopotamus in imo ſceptri quid ſignificet. 84
hippoſelino qui victores donari ſoleant. 473.474
hippothonus Iupiter vbi cultus. 42
hippotonos quis deus dictus. 138
hippotoxotæ qui. 725.735
hircinis cornibus qui pro criſtis vſi. 59
hircos qui cur pecudibus miſceri ſinant. 469
hircum qui adorarint. 744
hircum qui cui offerant. 255
hircus quorum poetarum & præmium & victima. 707
hircus vbi ad ſacra ineptus. 253
hirpiæ familiæ quales, & earum priuilegia quæ. 615
hirpini vnde dicti. 502
hirundines cuius ominis ſint. 498
hirundines quibus nuncij vice fuerint. 80
hirundinum & cornicum certamen publicum vbi. 473
hiſpania in quot & quas prouincias diuiſa. 187
hiſpaniæ oppida Latio donata quot. 359
hiſpaniæ vniuerſæ ius Latij vnde tributum. ibid.
hiſpanorum in prælijs agilitas quanta. 733
hiſpanorum natiua proprietas qualis. 379
hiſpidum cor quibus aliquando fuerit. 583
hiſtrionem quis præfectum prætorio crearit. 438
hiſtriones à quo Roma pulſi. 239
hiſtriones quam chari Auguſto. 50
hiſtriones quo ſtudio ab Auguſto culti. 329
hiſtrionum ſedes in theatris quæ. 514
hiſtrionum ſpecies diuerſæ. 238. & ſeq.
hiſtrius vicus vbi, & quid aliquando paſſus. 148
Hodidocos quid ſignet, & quid conuicij præ ſe ferat. 445
hœdinæ chartæ quæ aliàs dictæ. 193
hœdus cui deo offeratur. 255
holographum quid. 192
holoſerica quis primus vſus. 526
homerus a quo aliquando poeta victus. 708
homerus qualis nummi nomen. 389
homeri locus de rerum commutatione excuſſus. 350
homeri præceptor quis. 180
homicida apud Memphitas quomodo tractaretur. 212
homicidia inter Germanos qui luerentur olim. 215
homicidij expiatio quæ. 414
homicidij inter Romanos initio pœna quæ. 213
hominem deuotũ quomodo occidere licuerit impune. 301
hominem occidens, modio leguminis vbi abſolui ſolitus. 213
hominem ſacrum cur facilius occidere licuerit, quàm non ſacrum. 685
hominem ſaginare ad ſacra & inde mactare ſoliti qui. 746. 747
homines de rupibus aut ſpeculis ſacrificij cauſa qui præcipitarint. 746
homines immolare dijs qui ſoliti. 745. & ſeq.
homines immolare quando Romæ vetitum. 747
homines immolari & deuoueri quomodo ſoleant. 301
homines qui quomodo vel dij vel dæmones fiant. 621
homines ſeniores vbi mactentur & edantur vt boues. 203
homines viui in ſimulacro ingenti pro victimis exuſti. 746
homines viui Romæ ſacrificij cauſa defoſſi. 747
hominis ciuilis officia quæ. 602
hominis plus in aqua quàm humo degentis miraculũ. 365
homo cuiuſmodi lancearum ictu à Thracibus mactari ſolitus. 746
homolocti quomodo fœdus iungant. 467
homoloidæ cuius oppidi portæ. 396
homotimi Perſis qui. 717
honeſta miſſio quæ. 729
honeſtas puerorum apud Perſas quanta. 177
honorarium ius quod. 737
honorarij ludi quid. 704
honores & dignitates quàm indigne quidã aſſequantur. 692
honores ſummis viris in theatro quales exhiberentur. 711
honori quomodo ſacrificetur. 172
honoris templum vbi. 98
hoplites quod ludi genus. 293
hora cuius deæ cognomen. 622
hora quorum dea & qui vota illi facere ſoliti. 300
horæ accuſanti & reo præſcriptæ quot. 571
horæ diei & vigiliarum quot. 426
horæ ſponſalibus accommodæ quæ. 100
horæ templum vbi. 46
horarum diſcrimina quomodo in caſtris fieri aut cani ſolita. 321
horarum genera quot. 426
horas non ſemper æquales fuiſſe. ibid.
horatius vnde Cocles dictus. 223
hordæ quid. 426
hordales dies qui. ibid.
hordeacea fiſtula qui in ſacris vtantur. 400
hordeum pro frumento quibus aliquando pœnæ nomine datum. 130
horicorum (ſi rectè ſcriptum) deus quis. 623
hormius modulus qualis, & quando a Græcis vti ſolitus. 322
horologia olim qualia. 427
horologij cura penes quos Romæ eſſe ſoleat. 265.266

horologij inuentor primus quis. 635
horræ ædes cur ſemper recluſa. 650
hortari quid. ibid.
hortentij quare ſic vocati. 21
hortum colere, cuius regis delectamentum fuerit. 292
horus quis Aegyptius deus. 744
hoſij qui dicti. 115
hoſiter. ibid.
hoſpitales nationes quæ. 361
hoſpites quam fuerint inuiſi Spartanis & alijs quibuſdam. 360
hoſpiti quot tantum diebus apud Indos conuerſari liceret. 361
hoſpitij ſymbolum Lingonibus quale. 459
hoſpitio aut amicitiæ renunciandi mos olim quis. 460
hoſpitum inſignium aut legatorum peregre venientium tractatio cui magiſtratui commiſſa. 93
hoſtia qua cautela cæderetur. 408.409
hoſtia vetuſtiori aut iuniori quando litari ſolitum. 259
hoſtiæ cuique deo ſuæ. 400.401
hoſtiæ diis ingratæ, quales. 401
hoſtiæ maiores aut minores quomodo ornarentur. 402
hoſtiæ ſolidæ quæ. 252
hoſtiarum genera quot. 249.250
hoſtilia curia vbi quondam Romæ fuerit. 47
hoſtilibus laribus cur aliquando immolatum. 256
hoſtium ſpolia in qua domus parte ſeruarentur. 576
hoſtius patricida quomodo plexus. 217
Hulceratas aues auſpiciis inutiles eſſe. 548
hulceroſo auguri quid vetitum. ibid.
humana corpora vbi pro vallo vſurpata. 36
humana victima quando olim immolari ſolita & deſita. 169.& ſeq.
humana victima qui cui ſacrificent. 137.376.381.476
humana vox quo ex ſimulachro aliquando edita. 38
humandis corporibus neceſſaria, in quo templo vendi ſoleant. 457
humani ſanguinis poculo qualia fœdera iniri ſolita. 457
humano cruore qui cui litent. 746
humano ſanguine cuius dei ſimulachrum ablui ſolitũ. 747
humo tradere cadauera aut cremare, capitale vbi ſit. 203
hunnorum fœdus quoddam mirabile. 74
Hyacinthia Spartanis quid. 711
hyacinthino cono quis in bello vſus. 59
hyacintho qui coronentur in ſacris. 403
hyænas quis quibus in ludis exhibuerit. 704
hyatarum tribus vbi fuerit & à quo dicta. 51
hyberni quàm crudeli pietate parentes mortuos proſequãtur. 203
hydropotæ mulieres vbi. 244
hyeme quomodo olim prandeti ſolitum. 559 & ſeq.
hylea tribus quæ. 51
hymnorum ſpecies aliquot. 412 413.
hypepatum pulchritudo quanta. 475.
hyperboles quid vltimus Athenis pertulerit. 284
hyperborei qualibus vtantur domibus. 579.
hyperboreorum quàm deteſtandus in ſenio confectos mos. 203
hypæthre quid. 239
hypingos cuius deæ hymnus. 412.
hypocauſta quid ſint. 268
hypocles Cumæus quas colonias deduxerit. 89
hyporchema quid. 413
hypothyra quid. 581
hyrcanorum quàm execranda in ſepeliendis defunctis conſuetudo. 203
hyſteria quale feſtum. 253

I

IAcula Marij qualia. 720
iaculis & romphæa qui potiſſimùm pugnent. 733
iaculum ab aquila è manu ſatellitis ablatum, Dionyſio quid. 497
ialemos quid. 226
iani nomina diuerſa. 45.52
iani quotuplex in foro ſtatua. ibid.
iani templa quot. 43.44
iani templum cur & pacis & belli index fuerit. 46
iani templum quoties clauſum. 43.& ſeq.
iani templum vbi & cuiuſmodi fuerit. 43.& ſeq.
ianua pontificis quo inſigni dignoſceretur. 112
ianuæ cur & a quo ferra diuidi iuſſæ. 580
ianuæ ſponſi quomodo ornari ſolitæ. 104
ianualis porta quæ. 394
ianuarij idibus quid fieri ſolitum. 279
ianuarium & Februarium quis anno addiderit. 305
ianuarius cui deæ ſacer. 307
ianus bifrons cuius nummi ſignum. 441
ianus, quomodo initium precationis & finis ſit. 407
ianus quot aras Romæ habuerit. 45
iapyges qui & vbi ſint. 88
iapygi vento qui vota faciant. 297
iaſonis Maſſalani immeriti ſupplicium quod. 647
iaſis quid. 584
Iberorum (aliàs Hiberorum) in ſepeliendis defunctis quam crudelis ac mirus mos. 202.203
iberorum in pingues lex. 175
ibes Iberis quid. 452
ibes ſeu ibides à quibus vt dij colerentur. 744
ibidis ſepulchrum in Aegypto quale. 658
ibim occidiſſe in Aegypto, quantum peccatum. 213
ibis vbi tanquam deus culta. 167
Icadæ Epicureis quid. 281
ichneumones à quibus vt dij culti. 744
icta ſeu tacta fulmine, quanti haberentur. 687
ichthyomantes qui. 502
ichthyophagorum natura quæ. 365
ichthyophagorum ſepeliendi mortuos cõſuetudo quæ. 204
Idæa dea quæ. 649
idæa quo alio nomine dicta. 622
idea Platoni quid. 201
idem diuerſis legibus prohiberi & iuberi. 429.& ſeq.
idem propriè quid dicendum. 200.201
identitas rerum ſecundum iuriſconſultos & phyſicos quam diuerſa. ibid.
idibus Martiis quid fieri ſuetum, & quomodo eæ aliquando vocari iuſſæ. 279
idomeneus quàm impium ob votum è Creta pulſus. 501
idos Ariſtoteli quid. 201
idus Iulij quibus diis ſacræ. 280
idus Martij quo alio nomine dictæ. 422
idus ſingulorum menſiu quàm & cui ſolénes ſint. 279.280
Iecori quæ propriè vis inſit. 585
iecur geminum quid notet. 582
iciunio qui inter ethnicos vacarent. 397
ieiunium quomodo Romæ aliquando indiceretur. 710
ieṕe quid. 519
Ignauiorem muliere dici quantum Perſis conuicium. 445
ignem deum qui præcipue colant. 619
ignem manu excipere quid. 156
igni omnia conſtare, cuius aſſertio. 202
igni qui rerum omnium principium adſcribant. 477
ignibus quis adulteros punire ſolitus. 318
ignis a quibus vt deorum præcipuus veneratus. 744
ignis & aqua cur ſponſo & ſponſę in limine domus tangenda. 100
ignis in templis aſſidui qualis olim ratio. 485.486
ignis peruigil quibus olim gentibus in ſacris eſſet. 486
ignis quod vel ex fumo, vel ex flamma omen præberet. 410
ignis ſacer quas aliquando fœminas præibat. 3
ignis ſacer quibus olim præferri ſolitus. 84
ignis ſacrificij ex quibus lignis fieri vetitus. 410
ignis vbi frequens damnatorum pœna. 213 214
ignis Veſtæ extinctus quomodo reſuſcitari ſoleret. 488.489
ignitæ tunicæ ſupplicium cuiuſmodi. 216

ignito

ignito ferro quis quomodo in fœdere faciendo. 457
ignobiles quibuſdam qui. 520
ignominiæ ſolutio quomodo fieret. 134
ignominiæ nota quam quidam affecti. 133
ignominioſa miſſio quæ. 730
ignotum Deum qui colere ſoliti. 745
[illegible] Græcis quid. 326
[illegible] quid. 460
ilicet cuius in ſacris vox. 413
ilicet, quando & vbi potiſſimum dici ſolitum. 233
ilienſes cur Herculi ſacrificare vetuerint. 138
ilienſes quomodo à Romanis honorati. 358
ilion cuius regia. 220
illaqueatum hoſtem occidẽdi qui quem vſum habeant. 734
illegitime nati, an ciuium numero habendi. 360
illegitimæ nuptiæ quæ. 306.107
illegitimos filios an patrem alere teneatur. 656
illyrici quam aliquando Epidauriis inuiſi. 361
illyricus in quot prouincias diuiſa. 187
Ima cera quid. 2
imaginem Chriſti & Abrahæ quis ethnicus inter lares habuerit. 685
imagines deorum apud Romanos quàm diu nullæ. 745
imagines deorum a quo vetitæ. 166
imagines deorum vbi nullæ. 403
imagines in circenſibus deferri quomodo & quæ ſolerent. 476
imagines in defuncti memoriam ferri ſolitæ quæ. 235
imagines in funus productæ. 536
imagines principum & iudicum quomodo effigiandæ. 211
imagines variorum deorum quomodo pingi ſolitæ. 577. & ſeq.
imaginum olim in domibus Ro. quanta cura. 575. & ſeq.
[illegible] Iupiter quis. 392
[illegible] quis dictus. 164
immolandi initium a quo animalium genere factum. 253
immolans vbi nil de ſacrificio guſtaret. 412
immolantes vbi victima ſoli veſcerentur. ibid.
immolare, quota ſacrificij pars. 428
immunes à tributis inter Græcos olim qui. 362
immuſylus an ex aquilino genere ſit. 497
impares hoſtiæ quibus mactari ſolitæ. 259
imperatiuæ feriæ quæ. 465.466
imperator quis aliquando diceretur. 65
imperatores cum plebe balneari ſoliti qui. 427
imperatores oppreſſa rep. qui dicti. 5
imperatores qui quibus menſibus ſua indiderint nomina. 368
imperatores ſenatum honore proſecuti qui. 366
imperatores vnde Cæſares & Auguſti dicti. 3
imperatoris officium quod. 616
imperatorum aliquot frugalitas. 564
imperatorum aliquot veſtitus quis. 525. & ſeq.
imperatorum capita qui ornarentur. 153
imperatorum & ducum alij atque alij ornatus in bello. 56
imperatorũ imagines quãdo nũmis incudi cœptæ. 389.390
imperatorum imagines pro qua re in bellis vti ſolitæ. 319
imperatorum in theatris locus quis. 513.514
imperatorum nomine qui libera rep. vocati. 4
imperij Ro. fines olim qui. 595
imperium ſtabile quod. 199
impetiginoſis templa ingredi vbi vetitum. 399
impetratiua auſpicia quæ. 492
impetus inferendi aut excipiendi conſilium ſeu ratio quæ. 142
impranſum manere apud quos quem oporteat. 562
imprecatio peſſima apud Getas quæ. 301
imprecationes diræ quo fieri ſolitæ modo. 299
impreſſiones improuiſæ quomodo fierent. 144
impuberes pueros qui quando cui mactarent. 745
impudentia dea cur & a quibus culta. 41
Inarculum veteres quam virgam dixerint. 311
inanime quid à terræ motu paſſa. 92
incendiaria auis quæ ſit, & cuiuſmodi augurium ferat. 479
incendiorum curam qui haberent. 714
incenſio mutandorum caſtrorum cur inſtituta. 17
incenſio machinarum valli, quibus & vbi pro vallo fuerit. 36
inceſtum facere quis dicatur. 317
inceſtus cum matre ac filia vbi licitus. 69
inceſtus diuerſæ ſpecies quibus gentibus quotidianæ. ibid.
inceſtus matris & filij apud quos olim laudatus. 6
inciſas in æs, & in ære literas, an & quomodo indifferenter dicatur. 189
induſia veſtis quæ. 523
incruenta Aegyptiorum ſacra. 107
incruenta quorum deorum ſacra. 166
indefinita edendi tempora quibus. 566. & ſeq.
index digitus quis. 446
indi natura quales. 380
indi quot in tribus ſingulos populos diuiderent. 52
indi quam ſint abſtemij. 244
indigetes dij qui. 621
indigetes Indorum qui. 622
indis grauiſſima in ſontes pœna qualis. 213
indorum in funere alicuius conſuetudo quæ. 131
indorum in nubendis filiabus mos. 71
indorum Regum cognomenta quæ. 6
indorum Regum ſceptra vnde fiant. 84.85
indorum veſtitus quam varius. 536
inebriandi abſque potu modus quis, & qui hoc vterentur. 244.245
infames dies qui. 107
infamis digitus quis. 444.445
infans penè editus, in matris aluum reuerſus vbi, & quid 198
infantes apud quos non niſi lacte materno alantur. 179
infantes lacte alendi vbi exponi Romæ ſoliti. 126
infantes nobiliſſimi à quibus Saturno immolarentur. 745
infantibus vbi vena capitis lana muratur. 176
infelicitatis portenta aliquot miranda. 198
inferi quando placentur. 375
inferis ſacrificandi mores & tempora quæ. 587. & ſeq.
inferorum deorum aræ quomodo, aut vbi ſtatuerentur. 588
inferorum hoſtiæ quales. 401
infinitati quis rerum omnium principium aſſignet. 477
infula ſacerdotis, qualis. 406
ingenia diuerſarum gentium qualia. 379. & ſeq.
ingenioſos quale ſolum producat. 382. & ſeq.
ingluuiei ſummæ exempla. 569
ingratis dedecus quantum. 449
ingrati vbi maxime odioſi. ibid.
inhoſpitalitas aliquot nationum quanta. 361
inhumatum cadauer, quod putandum. 189
inilice, inilice, Aphris quid ſignet. 326
inijci in pyram corporis mortui ſolita quæ. 229.230. & ſeq.
initium anni quoties olim variatum. 305. & ſeq.
iniurato nemini militare licitum fuiſſe. 696
iniuges boues cui immolarentur. 254.255
in lente vnguentum, quid. 507
ino quæ poſt apotheoſin dicta. 622
in, præpoſitionis energia. 188. & ſeq.
inſani cur quidam cognominati. 28
inſanire per digitum, quid. 446
in ſinum deſpuere, quid. 512
inſepulti qui abiicerentur. 687
inſigne Iouis contra Titanas quod. 219
inſignia nummorum apud Romanos olim quæ. 388
inſignia peculiaria diuerſorum aliquot dignitatum. 112. 113
inſomnia diuerſorum quos exitus ſortita. 309 & ſeq.
inſomnia fere contrarios euentus ſortiri. 310
inſolentia magnatum quorundam ſingularis. 152. & ſeq.

inſtans

Index.

inſtauratione ludorum quoties & quàm ridiculè opus eſſe putaretur. 711
inſtratum quid ſit. 281
inſtrumenta caſtigandorum puerorum olim quæ. 180
inſtrumentorũ aliquot domeſticorũ catalogus. 580.& ſeq.
inſubres cuiuſmodi militiæ vſi ſignis. 320
inſubres quo veſtium colore militiæ vſi. 57
inſula ab omni cæde immunis quæ. 607
inſularij qui. 309
inſulas aliquando regna nuncupari. 90
intercalandi mos olim apud diuerſos quis. 304.305
interceptor alienæ litis, quis. 386
interceſſio quibus potiſſimum competeret. 451
intercili dies qui. 422
interdicere igni & aqua. 216
interdictorum prætoris authoritas quanta. 737
interpres tabularum 12. primus quis, & quid nactus. 653. & ſeq.
interpretandi iuris ius aut facultas quorũ eſſet. 738.& ſeq.
interreges qui, & quando primùm creati. 464
interregum poteſtas ac munus. 465
interrex à quibus & quando crearetur. 464
inter ſacrum & ſaxum, quid. 507
interula quale veſtimentum. 522
inuenio quid & quomodo ſignificet. 62
inuentores literarum qui. 193
inuitæ ad Veſtæ ſacerdotium quæ cogi potuerint. 487
inuitamenta ad liberos procreandos in Perſide & alibi quãta. 348.& ſeq.
inuiti ad ſenatum qui vel cogerentur, vel non cogerentur. 367
inuum quæ feſta qui vocarint. 375
ioci in triumphis quomodo iaci ſoleant. 645
iocinoris caput deſiderari in extis, quid. 582
iocus lepidus in Demetrium libidinoſum. 70
iol cuius olim regia. 219
iolai templum quàm miræ ſanctitatis habitum. 138
iones quàm ſint ſeruituti dediti. 289
iones quem primi luxum adinuenerint. ibid.
ionicus canendi modus qualis. 322
ionum in pſallendo & ſaltando peritia. 182
ioues à Varrone quot numerati. 139
ionis quibus potiſſimum animalibus litetur. 250.& ſeq.
ioniani Pontani laus, habitatio, patria. 1
iouis filij qui dicti. 139
iouis filium quis ſe finxerit. 84
ἶπλος quid ſonet. 30
Iphicratenſes equites qui. 725
iphicratis diſciplina. 57
ἰσοτελεῖα quid. 300
Iracea cuius vrbis porta. 396
iracundi quo ſint colore. 355
iraſci, cui inteſtino tribuatur. 585
ire in ſententiam aliorum, quos ſenatores oporteret. 367
irriſionis ſedes vbi. 154
irus quos ex ſe fontes emittat. 324
Iſauria cui cognomen dederit. 222
iſiaci ſacerdotes quomodo veſtirentur. 116
iſichias cuius nomen. ibid.
iſidem iurare quibus ſolis inter Græcos permiſſum. 479
iſidi quod animal ſacrum. 254
iſidi propria victima quæ. 357
iſidis apud Sueuos figura quæ. 377
iſis quando à Romanis exacta. 160
iſidis ſacerdotum religio ac ceremoniæ quæ. 679
iſidis ſacris inaugurandorum ceremoniæ. 82
iſidis templa Romæ quot. 650
iſis dea quæ. 622.632.650
iſis à quibus maxime culta. 744
iſmenias Thebanus quàm vafrè in adorando Perſarũ Rege ſe geſſerit. 153
iſmenias Theban. quomodo quoſdam tibia ſua ſanarit. 145
iſmenus quis Deus dictus. 629
iſocratis dictum de iuſtitia difficulter acquirẽda, quod. 506
iſomerinæ horæ quæ. 426
iſthmij ludi quales. 472
iſthmiorum quanta olim celebritas & ſtudium. ibid.
iſtri ac Nili aquas qui Reges inter gazas ſuas reconderent. 406
Itali natura quales. 579
iter quid ſit. 161
iterduca cuius deæ cognomen. 627
ithomæ arx quæ. 669
ithometi Ioui quot centenarij hominum vno ſacrificio mactati. 746
Iuba quorum Deus. 623
iubæ in deſertores pœna. 130
iubæ regia vbi. 139
iubæ equinæ à quibus pro ornatu galeæ in bello vſæ. 59
iubennus (alij Vibennus) cui monti nomen dederit. 495
iucundi labores acti, quid. 510
iudæorum & Aegyptiorum ſacra quando ex vrbe exacta. 160.334
iudæorum pontifex quàm ab Alexandro honoratus. 216
iudicandi ad mortem indicta cauſa Romæ vſus quis. 212
iudicandi noxios ad mortem conſuetudo olim quæ. 217
iudicia mulierum inter quos quanta. 373
iudicia in quot ordines diuiſa. 173
iudicia olim Romæ quàm varia. 453-454
iudicia quot modis eludantur. 505
iudicis corrupti pœna. 664.665
iudicis mali mores. 506
iudicium de hauſtu aquæ ex alienis fundis legato diſcutitur. 337
iudicum imagines quomodo Thebani effingerent. 211
iudicum in iudiciis qualia olim fuerint iuramenta. 217
iuga Exquiliarum quæ & quot. 673
iugæ Iunonis ara & tutela quæ. 633
iugalis Iuno vnde dicta. 100
iugam cur Iunonem cognominarint. 147
iugarius vicus vnde dictus. ibid.
iugera agri quot cuique olim Romæ fuerint. 248
iugeri nomina pars quæ. 161
iugerum quid. ibid.
iugulandæ victimæ ars quæ. 408
iugulati hominis exhauſto ſanguine exta tangere, quid. 458
iugum. 119
iuli ſeu Iulij vnde dicti. 29.30
iuliæ leges quàm variæ. 316.& ſeq.
iuliani Cæſaris religio quæ. 397
iuliani Saluius & Didius qui. 738
iulij Cæſaris ſomnia aliquot qualia. 309.& ſeq.
iulij & Auguſti curiæ. 47
iulij vnde ciuitatem adſcitã. 359
iulis inſula quæ. 635
iulius Cæſar cui pedem ſuum oſculandum præbuerit. 158
iulius Cæſar quibus idibus occiſus. 299
iulius quo ornatu ſolus ipſe in bellis vteretur. 57
iulus cuius deæ hymnus. 413
iumenta gregariis militibus in caſtris vetita. 60
iumentum aliorſum quàm quo vtendum acceperit, ducens, an fur ſit. 659
iumentum iunctum emittere ſtercus, auſpicium quale. 502
ionceo amictu qui ornentur. 537
iunianus Maius quàm fuerit inſignis ſomniorum cõiector. 32
iunij idus quibus feſtæ, & quo alio nomine dictæ. 279.280
iuniores an in ſenatu ſententiam rogarentur 368
iuno quæ quibuſdam dea putetur. 632
iuno quàm à Romanis culta. 626
iuno vbi nata, & præcipuè culta. 624.625
iunoni quàm diuersè ac impie ſacrificaretur. 633.634
iunoni quod pecus ſacrum. 254

iunonis quàm ſint varia nomina ac poteſtates. 626
iunonis Reginæ & Mineruæ templa Romæ vbi. 670
iunonis vlnæ quales. 153
iupiter inuentor. 135
iuramenta diuerſa apud diuerſos. 61
iuramenta iudicum ſanctiſſima olim quæ. 217
iuramenta magiſtratuum qualia. 359
iuramenta quibus gentibus nullius ſint religionis. 484
iuramenti cognoſcendi ius penes quem magiſtratum fuerit. 261
iuramento quis milites adigere ſoleret. 695.696
iuramentorum apud veteres formæ quàm variç 478.& ſeq.
iuramentum legitimum militare quando cœptum. 61
iuramentum per depoſitam pecuniam quomodo fiat. 659
iuramentum pontificis. 314
iurandi mos apud Siculos quis. 481
iurandi per res ſeu creaturas quàm olim diuerſi modi. 478.& ſeq.
iurare cui flamini nefas. 678
iurare totius exercitus nomine quomodo veteres ſolerent. 62
iurare quæ gens, neque cogat quenquam, neque cogatur. 484
iurari à militibus olim ſolita quæ. 61
iure ſcripto qui non vſi. 654
iuribus diuerſis eadem & edici & interdici. 429
iuriſconſultorum aliquot inſignium catalogus. 738
iuriſdictio proconſulis quæ. 185
iuriſiurandi militaris forma & ordo. 61
iuriſiurandi modus ac verba apud diuerſos quàm diuerſa. 478.& ſeq.
iuris priuati diuiſio quæ. 736
ius ad quid pertineat. ibid.
iuſiurandum a quibus & quàm ſeuerè iudicari ſolitum. 263
iuſiurandum conſulis quod. 211
ius necis conſuli vbi & vbi non eſſet. 78
iuſtitiæ effigies qualis. 178
iuſtitiam qui ſolùm petere ſoliti. 407
iuſtus quis Græcorum cognominatus. 124
iuuenales ludi qui & quomodo fierent. 700
iuuenalis ſatyrici loca diſcutiuntur. 173.240 444
iuuenca cui propria victima. 257
iuuenca quorum poetarum victima. 707
iuuenculæ patris gemellorum, omnis qualis. 503
iuuenes ante prǽdium vbi & quomodo quid boni fecerint, examinarent. 562
iuuenes viuos defodere ſacrificij ergò quibus peculiare. 746
iuuentus Romana in quibus ſe cauſis primum exerceret. 275
iuuentutis ædicula vbi. 667

K

Κακοζηλία. 368
[illegible] quid. 432
[illegible] quid. 460
[illegible] quid. 308
[illegible] quid. 275
[illegible] vicisse, quid 508
κόραξ qualis ſupplicij locus. 214
κρατεῖν δικῶν Græcis quid. 386
κ ſeu θ per ſe poſita quid in iudiciis ſignarent. 212
κύβοι quid. 290
κύκλοι quæ Græcis loca dicta. 213
κύαμος Græcis quid. 554

L

Labarum quid, & quomodo pro vexillo vſurpatum. 320
labdalum quid. 75
labeones quare ſic cognominati. 23
labeonis de ſupellectile iudicium. 53
laberio Mimo quid aliquando in theatro acciderit. 515
laboremus, cuius aliquando teſſera. 325
laborioſi vota cui faciant. 299
labradæi Iouis ſceptrum. 84
lac cui offerri ſoleat. 255
lacænarum quanta ad ſcenas procliuitas. 705
lacænas ſolas viros parere, & eis dominari. 350
lacedæmonij in quorum eſſent Romæ clientela. 575
lacedæmonij quomodo educent infantes ſeu pueros. 175
lacedæmoniorum in clypeis inſigne quale. 719
lacedæmoniorum in approbandis ſententiis confuſio quæ. 369
lacedæmoniorum peritia militaris & ordo. 15
lacedæmoniorum trophæum. 66
lacerna quale & quorum veſtimentum. 523.539
lacernæ albæ vſus quis & quando eſſet. 544
laciniæ Iunonis templum vbi. 633
laciniam adhæſiſſe, quid. 304
lacones quàm paucis Artaxerxi & Philippo reſponderint. 152
laconiſtæ qui dicti. 124
laconum & Meſſeniorum conuentus vbi. 467
lactacem herbam ferre, Perſis quid. 459.460
lactaria columna quæ, & vbi, 126
lacte qui vt quotidiano cibo vterentur. 246
lactis quibus in ſacris quis vſus. 258
lactiſma quale ſaltationis genus. 702
lactucas qui cur primùm apponant. 560
lactucini vnde dicti. 21
lacus ſeu calix Palicorum in Sicilia, quid miri præſtaret. 482
lacus ſtadiorum 30. à cuius vnius iumentis epotus. 743
lacydi philoſopho quam fuerit quidam anſer charus. 688
ladæ curſoris miraculum. 164
læna qualis veſtis. 539.549
lænati alibi Lænates) vnde quidam dicti. 25
læſtrigones vnde geniti. 139
lætari quibus in epulis, etſi lautiſſimis, non liceret. 234
læuum fulmen cur felicius dextro. 492.493
lagus quorum Rex cognominatus. 7
lamachi Ducis Athenarum paupertas quæ. 248
lamachi in bis peccantes dictum. 135
lamentationes funebres quis Athenis & cur ſuſtulerit. 237
lamia meretrix quem Regem prope dementarit. 70
lamiæ cur quidam dicti. 28
lamij vnde ortum habuerint. 27
lamiſcus quis, & quid miri habuerit. 445
lamyrus cur quis cognominatus. 124
lanceam habere gentibus nouis, quibus olim familiare. 159
lanceæ quibus propriæ. 719
laneæ veſtes quibus in ſacris inuiſæ. 404
laneum ne an lineum oportuerit eſſe mortui veſtitum. 221
lanificium mulieribus olim quam fuerit decorum. 352
lanigeræ arbores vbi. 354
laniſtæ quos vel committerent, vel quomodo committerentur. 702
[illegible], quis quibus dicatur. 413
laperſæ quid. 479
lapidare delinquentes, vbi conſuetudo vulgaris. 213
lapidei pontes quando primùm Romæ ſtructi. 221
lapides auriferi vbi. 478
lapideus populus vbi, & quis ſic dictus. 378
lapidibus qui paſſim damnatos occidant. 213
lapidibus qui quos obruant. 210
lapidicinis damnati qui. 216
lapidum aliquot miracula. 477.& ſeq.
lapidum diuerſæ ſpecies vnde quotidie producantur. ibid.
lapidum iaciendorum quàm certi ac periti Indi. 726
lapis in Caryſto quaſi lana intextus, quid miri præ communibus lapillis habeat. 233
lapis niger fabrefactus, cuius Dei figura. 377
lapparum cognomentum vnde. 24
laquearia cœnationũ verſatilia, qualia Nero cómentus. 560
laqueis quæ mulieres quomodo ex equis prehentur, non gladus. 734

laralia cuiuſmodi ſacra. 650
lar Deus, cuius aliquando teſſera. 325
lar Tolumnius quorum Rex, & a quo victus. 43
larentalia quid. 75
larentiæ Accæ vnde ſacra inſtituta. ibid.
lares cuiuſmodi numina ſint, & qui aliàs dicti. 620
lares in qua domorum parte cuſtodirentur. 575
lares quam ridicule ornarentur, & quid illis immolaretur. 170.171
lares quomodo Platoni fierent. 621
largitorem bonorum & malorum alium, atque alium eſſe qui tenerent. 745
laribus quæ dicentur arma. 729
laribus quid ex conuiuiis cedat. 562
laribus quod animal dicatum. 254
laribus quomodo olim ſacrificatum. 170.171
larium in larario cultus vnde. 685
larium numerus Aegyptiis quis. 620
larua fora quæ. 128
laſanum quid. 240
laſerpitij pondo quot C. Cæſar ex ærario rapuerit. 95
laſthenis velocitas quanta. 164
laterculis coctilibus qui pro chartis vſi. 193
lateres aureos quot C. Cæſar ex ærario ſuſtulerit. 95
lateritias domus qui primi inuenerint. 578.579
latiar cuiuſmodi factum. 465
laticlauus equitum qualis. 190
laticlauus quorum peculiaris veſtis. 372.525
latij ius habere, quid præ ſe ferat. 359
latinæ feriæ vbi, quomodo & à quibus agerentur. 465.466.
latinæ literæ vnde inuentæ. 193
latinarum feriarum dies quot. 465
latinè tantum in ſenatu loqui licuiſſe. 373
latinè vbi nullum edi oraculum liceret. 604
latinis principes deorum qui. 618.619
latino ſermone vti, quibus pro munere impartitum. 194
latinorum concilia vbi olim haberi ſolita. 467
latinorum Deus quis. 423
latio ſuffragij à quo ſolùm daretur. 357
latumiæ, quid carceris fuerit. 214
latrocinia honeſta vbi. 382
latrociniis natura dediti qui. 379
latrones qui milites olim dicti. 731.
latrunculorum ludus quis. 290
lauandi mos Scythis quis. 428
lauandi in balneis horæ præſtitutæ quæ ac modus quis. 426
lautia munera. 92.93
laudationes reorum vnde ſeu quando ſublatæ. 215
laudes deorum inter epulandum quomodo canerentur. 412
lauerna quorum dea. 394
lauernæ qui vota facerent. 300
lauernalis porta quæ. 394
lautcana porta quæ. 395
laurea corona cur potiſſimum in triumphis vteretur. 644
laurea quis ouando vſus. 694
laureata iacula qui quando ferrent. 80
laureatæ literæ quæ. ibid.
laureatam ſeu vittatam eſſe [illegible], quid indicaret. ibid.
laureati faſces quando COS. prælati. ibid.
laurentius Valla taxatus. 20.62.189.281.384.385
laureola in muſtaceis. 508
lauretum quo in colle Romæ eſſet. 670
lauri accenſæ auſpicia quæ. 598
lauri in ſacris vſus quis. 597
lauro quibus in ludis qui coronarentur. 471
laurus cui ſacra. 402
lautitiæ & luxuriæ genera quàm varia. 249
laxamathæ quam mirum habeant præliandi modum. 734
laxamatharum virgines qua tantum ratione nubant. 72
Leænæ in tormentis patientia quæ, & quis ei inde honor. 88
lebetes [illegible] vbi ſponte numeroſum ſonum edant. 605
lebetes quot quo in feſto vbi ſua ſponte vino replerentur. 624
lecatriæ quid. 419
leccæ cognomen vnde. 25
lectæ hoſtiæ quæ. 250
lecticæ vſus quibus vetitus. 538
lecticarum muliebrium vſus & priuilegium. ibid.
lecti in cœnaculis ſeu tricliniis quot. 554
lecti in funere defunctis ſtrati qui. 227
lectiſternia quando & quomodo fierent. 591.592
leda poſt deificationem quo vocabulo dicta. 622
legata quomodo diſtribuerentur. 2
legatarij qui dicti. ibid.
legati abſque Imperatore qui triumpharint. 616
legati conſulum qui & vnde crearentur. 615
legati cur aliquando in ordinem redacti. 618
legati externi quàm ciuiliter olim è publico tractarentur. 93
legati in Aphricam priuilegium quod. 618
legati legionum vbi crearentur. 617
legati munus exteris quibuſdam quanti habitum. 616
legati Perſarum quomodo ſemel Athenis expediti. 347
legati quot vni Imperatori aliquando conceſſi. 617
legatio libera quæ. ibid.
legatis audiẽdis qui potiſſimum menſis deſtinatus. 373.374
legatis etiam lictores fuiſſe. 617
legato ſeorſim abſque conſule triumphum aliquando conceſſum fuiſſe. 616
legatorum ius quale. 454.455
legatorum officium & authoritas quæ. 616
legatos ſuſcipiendi cæremoniæ Græcis quæ. 456
legatum filio patrem fuiſſe. 616
legatus militiæ cui abſque medio ſubſit. 15
legendi à conuiuiis ſtudio qui maxime tenerentur. 569
leges aliquot conuiuales. 571
leges aliquot de pœniiis nõ inuehẽdis in vrbẽ quę. 651.652
leges aliquot pro ſeruis contra dominos. 284.285
leges aliquot theatrales. 513.& ſeq.
leges conſtituendarum veſtalium quæ. 485.& ſeq.
leges contra luxum quàm diuerſæ. 249
leges de publicandis proſcriptorum bonis, quales, & vnde latæ. 302
leges diuerſæ de danda, aut adimenda, aut neganda ciuitate Rom. 357.358
leges in fœneratores. 18.19
leges pro tergo aut capite ciuis Romani quæ. 282.283
leges quæ demum ratæ fierent. 736
leges quam multæ contra ambitum à diuerſis latæ. 277
leges quomodo à iudicibus iniquis aut indoctis opprimantur. 647
leges quomodo & vnde initio fierent. 736
leges ſanctas quàm deceat eſſe breues. 689.690
leges ſcriptas qui primi propoſuerint. 653
leges ſepulchrales quæ & quàm variæ. 686
leges Spartanorum quales. 654
legibus malis conſtanter vti, melius eſſe quàm bonis inconſtanter. 690
legio & phalanx an idem ſint. 681
legio ex quot cohortibus fiat. 12
legio tota per quem ſecuri percuſſa. 132.133
legionarij à prætorianis & aliis quomodo internoſcerentur. 714
legionarij qui. 730
legionem non ſemper eiuſdem numeri eſſe. 12
legiones ſingulas ſuam aquilam habuiſſe inter Romanos. 319 319
legionibus ſingulis quot præeſſent tribuni militares. 15
legionibus victricibus quomodo epulum exhiberetur. 702
legionis educendæ ſignum quo cantu fieri ſolitum. 320.& ſeq.
legionis etymologia. 12
legionum diuerſa nomina. ibid.
legis actio quid. 656
legis 12. tabularum decreta aliquot, qualia ſint. 654 & ſeq.

legiſlato

legiſlatores aliquot diuerſorum qui. 653.& ſeq.
legis vim quæ dicta ſeu reſponſa habeant. 737
legitimæ nuptiæ quæ. 106
legitimi milites qui. 727
leguleï inepti qui. 212
legum bonarum occaſio ſeu indicia quæ. 689.690
λειτουργοὶ qui. 79
leleges quam nihili olim Trallibus habiti, & quã leui mulcta occiſi. 213
lemnij cur Venerem non colant. 138
lemniorum Deus quis. 625
lemniſci quid. 559
lemonia tribus à quo nuncupata. 49
lemuralia quot diebus quóve menſe fieri ſolita. 259
lemuralibus quid offerri & quibus ſolitum. ibid.
lemures qui quomodo iuxta Platonem fiant. 622
lemures quomodo è domibus eiici ſoliti. 259
lemuria(fortè Remuria)quando agi ſolita. 107
lenæos Ionibus menſis quis. 307
lenones olim Romæ quàm fuerint contempti. 462
lenonibus quis aliquando præfecturam vrbis commiſerit. 713
lenotia oppidum quod. 313
lentiginoſi quàm olim inuiſi. 399
lentuli vnde ſic vocati 21
leo cui dormienti ſudorem deterſerit. 198
leo enſifer,cuius olim in annulo fuerit ſignum. 159
leonem qui nummis incuſſerint. 389
leonem qui pro Deo colerent. 744
leones centum quo in ſacro & pro quibus offerrentur. 197
leonibus in triumpho quis vectus. 643
leonis aſpectus quid portendat. 503
leontini à Phalaride quid iuſſi. 132
leonum pellibus qui pro conis vſi. 59
leonum pugnas qui quando exhiberent. 704
lepidi vnde nuncupati. 28
leporem & currum qui nummis incuſſerint. 389
leporibus vbi inſint iecora bina. 584
leporis effigies Aegyptiis quid. 158
lepra,cuius regionis vrbs. 314
lepræi quomodo adulteros puniant. 317
leptis quam diues olim eſſet. 362
lepus ab equa enixus aliquando quid portenderit. 198
lepus cur genti in epulis aut ſacrificiis interdictus. 253
lepus occurrens quid portendat. 503
lesbiorum fœditas venerea quàm non dicenda. 69
lethe fons vbi. 610
lethes amnis vbi & qualis. 228
lethes Perſis quid carceris eſſet. 214
leucothea quo alio nomine dicta. 611
leucus auis quæ. 498
leuiores pœnæ Romanis quæ. 213
lex Camilli de maritandis ordinibus qualis. 263
lex contra ambitum prima quæ. 177
lex curiata quæ. 112
lex Græcorum in tyrannos. 145
lex in cælibes. 348
lex in prætores quæ. 737
lex Iulia de adulteris quomodo in quo caſu intelligenda. 316
lex Pompeia de quæſtura. 94
lex quædam crudelis in Co inſula quæ. 213
lex quomodo vnius alicuius ob gratiam aliquando ad tempus abrogaretur. 736
lex veſtium militibus publice dandarum, vnde lata. 57
libandi in conuiuiis mos quis. 562
libare,quota ſacrificij pars. 408
libellus repudij olim quis. 351
liber quid,ſeu quæ corticis arborum pars. 192
libera ſeruo nubens,quomodo olim habita ſit. 431
liberæ in Hiſpania ciuitates quot. 359
liberæ in Sicilia vrbes quæ. 359
liberalitas quorundam principum erga publicos artium profeſſores quanta. 181
liberalis hominis natura. 448
liberi qui parentes non alant,quomodo tractandi. 656
libero quid præcipuè immolaretur. 254
liberorum & parentum vocabulo qui comprehendãtur. 46
liberos quatuor aut plures habentis,priuilegium quod. 349
liberos ſolùm & libertinos militare conſueſſe. 718
libertas Indorum & Taprobanitarum quanta. 284
libertas minima quæ. 363
libertas minor ſeu media quæ. ibid.
libertas quibus ciuitatibus ſeu gentibus,vel data,vel adempta. 358
libertas ſeu licentia in Saturnalibus quæ. 169
libertate donati quomodo triumphantem ſequi ſolerent. 644
libertatem accipiens,quomodo ſimul & prænomen reciperet. 462
libertatem in luſu deponere ſoliti qui. 294
libertatem vbi quis furando amitteret. 659
libertatis atrium vnde ſtructum. 218
libertatis porticus cuius aliquando fuerit domus. 670
libertatis templum à quo & ex qua pecunia ſtructum. 671
libertatum diuerſitas,& inter Græcos quanta. 362
libertatum ſpecies tres. 355
liberti ingrati quomodo noua ſeruitute afficerentur. 285
liberti leuiter peccantes quomodo punirentur. ibid.
libertinas ducere quibus vetitum. 429
libertini pro ciuibus ſe gerentes,quid à Claudio paſſi. 285
libertini quando ius ſuffragij habere cœperint. 49
libertinus quis primus ſenatum inquinarit,& quis purgarit. 366
libertorum annulo donatorum ius & conditio. 160
libertorum bona ad quem quomodo pertinerent. 661
libertorum dea quæ. 355
libertorum inſigne quod. 179
libertus inter ſenatores duos medius ambulans,quî expeditus. 366
libitinæ ædes quarum rerum emporium. 589
libitinenſis porta quæ. 395
libo quàm nequiter à Tiberio per fraudem circumuentus. 386
libra Italica quot vnciis ſeu denariis conſtet. 163
libra quot chryſiis conſtet. 440
libralis aſſis quantum appenderet. 439
libs,cuius olim regia. 219
libycorum Deus quis. 623
libycus Hercules quis. 139
libyſſinus quis quibus Deus. 628
licentiæ magiſtratuum quibus legibus, & quoties obuiatum. 336.& ſeq.
lichanos quid. 447
lichas quid ſit. 261
licinia & Mutia leges,cuius belli occaſio fuerint. 356
licinij in Alabandæos ſcomma. 378
licinij qui & vnde dicti. 22
licium igni non obnoxium, ad quid olim præcipuè vſum. 235
lictores cum bacillis tantum, quibus & vbi honoris cauſa permiſſi. 79
lictores dictatoris quot. 436
lictores in vrbe quibus tantum permiſſi. 78.79
lictores prætoris quot. 143
lictores quis primus habuerit. 77
lictores vnde dicti. ibid.
lictores vtrum ſinguli per ſe,an bini, ſeu terni magiſtratum præcederent. 78
lictorum munera quæ. 79
lienis(aliàs lyenis)locus & omina quæ. 584
lienoſi natura qui ſeu qualis. ibid.
lienoſi qui populi natura ſint. ibid.
ligiræi quomodo oracula ederent. 614

ligna aris impoſita,cuinam vltro arſerint. 410
ligna delibrata ſeu decorticata qui pro diis honorarint. 743
ligna mali ominis quæ. 410
ligna quibus in aquis lapideſcant. 478
lignea edulia quis aliquando propoſuerit. 555
ligures natura quales. 383
ligurum quotuplex diuiſio. ibid.
limen offendiſſe,quid. 504
limi qui & vnde dicti. 22
lindi quam ridicule Herculi ſacrificent. 137
lineas tantum veſtes quæ natio gerat. 546
lingonibus ciuitatem quis dederit. 359
lingua qui milites mulctarentur. 234
linguæ hoſtiarum quibus apud Græcos darentur. 410
linguam mendacis quis quot clauis transfigi iuſſerit. 662
linguas toſtas quibus cur in cœnæ fine apponere mos ſit. 555
linteaminibus qualibus in conuiuio quidam vterentur. 563
linteata cohors Samnitibus quid. 683
linteis quid olim inſcriberetur. 192
linteorum thoracum quis olim vſus. 724
linteum ſariſſæ appoſitum, quid quibus militiæ indicaret. 323
litare,quota ſacrificij pars. 408
literæ chartæque Phœnicum quales. 193
literarum diuerſarum inuentores diuerſi qui. ibid.
literas aut epiſtolas qui cur pyris mortuorum iniicerent. 232
literati ſerui qui. 539
literis primùm vſi qui. 192.193.& ſeq.
literis qui cur inurerentur. 184
litibus publicis per quos dies ſuperſederetur. 593
lituus augurum qualis. 548
lituus cuſpide incurua,quibus ſceptri vice fuerit. 84
lituus quibus in bello peculiaris. 381
lituus quorum peculiare inſignium. 113
liuij & Claudij cenſorum quanta ſimultas. 26
liuius poeta quando floruerit. 635
lixæ cum virgis vbi magiſtratus præire ſoliti. 79
lixæ equitibus internagari prohibiti. 60
lixæ qui dicerentur. 726
Loca augurandi certa fuiſſe,non fortuita. 549
loca populi & patrum in ſpectaculis diſcreta. 513
loca ſenatus vocandi quæ. 367.368
locandi domos ratio alia atque alia,& quæ. 266.267
locari ad dexteram,quid. 158
locationis leges penes quos eſſe ſoleant. 265
lochia Alexandriæ quid. 385
loci in conuiuiis ratio quæ. 567
locrenſes natura quales. 381
locrenſes quàm impia & ridicula vota diis facere ſoliti. 301
locrenſis moneta qualis. 389
locrenſium aduerſus Crotoniatas votum quale. 299
locri Epizephyrij quanta clade Crotoniatas afflixerint. 741
locrorum inſperata ad Sagram victoria quanta. 507
locrorum multiplicitas ac differentia quæ. 653
locus honoratior in menſa quis,& cui dari ſoleret. 567
locuſtæ quorum ſint quotidianus cibus. 245
locuſtarum in Cyrenaica quanta vis,& vllas earum occidiſſe quantum peccatum. 213
loquutiones brutorum quomodo expiarentur. 598
lora in ſinu qui & cur geſtarent. 77
loricarum tegmina quàm apud diuerſos diuerſa. 59
lorum quorum inſigne. 379
lotio antiquo qui in balneis vtantur,non aqua. 428
lotionibus quibus ac quàm aſſiduis qui ſacerdotes vterentur. 679
loto qui pro pane vtantur. 462
lotometra qui panes conficiant. ibid.
lotophagorum ſepultura quæ. 204
lotus capillata quæ. 490
λ quis pro ρ proferre ſolitus. 684
λ quorum olim in clypeis inſigne. 718
λ ſeu τ per ſe poſita,quid iudicibus ſignificarent. 212
Lucani quomodo pueros educarent. 175
lucenſibus cuiuſmodi fuerit ius ciuitatis. 358
lucernas quis rex in otio pro voluptate fabricaret. 293
lucij Craſſi magnanimitas. 328
lucij prænomen quæ familia cur ſemper vitaret. 463
lucina quæ dea. 626
lucinæ Iunonis templum vbi. 674
lucinæ quod hominis membrum ſacrum. 154
lucipores qui. 462
lucius vnde dictum. ibid.
lucos & nemora Germanis fuiſſe pro templis. 403
lucretiæ cum ſtupratore ſuo cognatio quanta. 599.& ſeq.
lucretius quo ſub Rege præfectus vrbis. 712
luctuoſos diis ſupplicare,non ſacrificare debere. 684
luctus apud Spartam publicus de Rege mortuo quis. 222
luctus indicia apud diuerſas nationes quæ. ibid.
luctus indicia in publica calamitate qualia. 544.545
luctus publicus cur luſtro condendo vetitus. 595
luctus publicus quibus in ſacrificiis omitteretur. 684
luctus ſummi indicia & exempla. 231.232
luctus tempus quot olim dierum eſſet aut menſium. 235
lucullus qua potiſſimum re adeò ditatus fuerit. 203
lucullus qualem aliquando nauem Romam miſerit. 80
lucullus quo ornatu ſolus ipſe in bello vſus. 57
luculli laus ob fœnus expulſum. 19
lucus Herculis apud Athenas quàm celebris,& à quo incenſus. 138
lucus Veſtæ vbi. 670
ludibriis cui à quibus ſacrificetur. 137
ludicra ſub conuiuiis aut poſt exhiberi ſolita quæ. 568.& ſeq.
ludicrum quinquennale triplex quis inſtituerit. 707
ludiones quomodo à populo honorati. 173
ludi ab ædilibus potiſſimum curari ſoliti qui. 718
ludi Apollinares vbi extra vrbem fieri ſoleant. 97
ludi funebres vbi & quibus ſoleant exhiberi. 234
ludi in Græcia quàm varij. 711
ludi magni qui,& quando inſtituti. 698
ludi magiſter Romæ primus quis. 180
ludi per ædiles edendi,qui. 336
ludi quàm leuibus de cauſis pollui crederentur. 711
ludorum aliquot publicorum inter Græcos ratio quæ. 168.& ſeq.
ludorum aliquot puerilium apud Græcos catalogus. 193
ludorum differentia & cura Romanis olim quanta. 697.698
ludorum luſoriorum ſpecies variæ. 290.& ſeq.
ludorum tibiæ vnde fierent. 400
ludos ſingulis diis ſuos fuiſſe. 697
ludouicus Matha quàm præter æquum in carcere excruciatus. 647
ludus literarius Ciceronis. 68
ludus ſaltatorius vbi publicè olim fuerit. 182
lugduni quid Imperatores Romani facerent. 441
lugdunum Gallis olim quid. 467
lugendi mos apud diuerſos quàm diuerſus. 221.& ſeq.
lugendi tempora cur præfinita. 699
lugubrium veſtium color quis. 227
lumen in naui prætoria quid innuere ſoleret. 325
luminaria quot & quomodo Scipio nauibus diſtribuerit. ibid.
luminaria(rectius liminaria)domus auguralis ſemper patere oportuiſſe. 548
lumine noctu qui cur non vtantur. 733
luna à quibus culta. 743
lunæ ædes quo fuerit in colle. 671
lunæ & Soli quid Athenis libaretur. 258
lunæ noctilucæ templum vbi. 669
lunæ quod animal ſacrum. 258
lunaris annus quis. 304
lunulæ quæ fibulæ dicerentur. 521

lunulas

lunulas in pedibus qui ferrent. 521
luno ſacrificantibus quid felicitatis obtingat. 349
lupa quos infantes aliquando aluerit. 197
lupæ quid. 419
lupanarium aliquot cognomina. ibid.
lupercal vbi. 670
lupercalibus quid immolaretur. 257
lupercalium origo, cæremoniæ, licentia quæ. 375
lupercorum impudentia, licentia, nequitia quanta. ibid.
lupiarum vrbs vbi ſita. 88
lupi effigie qui quem colant. 413
lupi roſtrum in foribus villarum cur. 104
lupinum quis habuerit tertium pedis digitum. 445
luporum omina qualia. 502
lupum auribus tenere quid. 507
lupum qui vt deum venerati. 744
lupus in fabula quid. 511
lurconis lex in ambitioſos. 278
luſcinia in cuius infantis ore aliquando cecinerit. 498
luſciniæ augurium quale. ibid.
luſitania qualis prouincia, & eius conuentus quot. 187
luſitani deſtinatos morti quomodo occidant. 213
luſitani qualibus vtantur in bello galeis. 60
luſitanorum in prælijs arma & ornamenta quæ. 732
luſitanos comam alere vt fœminas. 542
luſorium opus à quo imperatore deſcriptum. 292
luſtrandæ vrbis Romæ tempus & cæremoniæ quæ. 594
luſtrandi res diuerſas cæremoniæ olim quæ. 595. & ſeq.
luſtratio eorum qui funeri interfuerant quomodo fieri ſolita. 233
luſtrationes quare aut quomodo fierent. 594. 595. & ſeq.
luſtricus dies quis. 178
luſtris condendis quid precari ſolitum. 594
luſtrum quibus diebus fieri prohibitum. 598
luxu qui præſtent. 384
luxus menſarum Romæ quis. 553
luxus Perſarum quantus. 554
luxus quando primùm Romam inuaſerit. quando Græciam. 249
luxus veſtium apud Romanos. 538. & ſeq.
Lyæus cuius dei nomen. 630
lycabas quid. 304
lycæum Athenis quid. 239
lychni cognomen vnde quis habuerit. 124
lychnus inextinctus in quibus olim templis ſeruaretur. 485
lyciacus conuentus ex quot olim conſtaret vrbibus. 313
lyciæ ſortes quæ. 608
lycij comam quanti fecerint. 541. 542
lyciorum in luctu mos qui. 223
lycius deus quis dictus. 629
lycopolitæ cur non vtantur tubis. 323
lycurgi de ſepeliendi more ſententia. 201
lycurgi diſciplina militaris. 347
lycurgi diuiſio militaris. 12
lycurgi edictum quomodo in conciliis ſententiæ dicerentur. 369
lycurgi in ſeruos inhumanitas. 284
lycurgi lex quædam à quo & cur abrogata. 215
lycurgi quanta ambitio. 278
lycurgi ſacrificia qualia. 166
lycurgus cuiuſmodi leges quibus tradiderit. 654
lydiæ oppida clariſſima quæ. 314
lydi natura quales. 381
lydi quid primi excogitaſſe dicerentur. 387
lydi qui olim dicti & vbi. 314
lydi quos ludos qua de cauſa inuenerint. 294
lydis quid a Cyro imperatum. 132
lydius canendi modus qualis. 322
lydius ornatus quis. 132
lydorum in dandis nuptui filiabus conſuetudo. 72
lyeri quæ quibus ſit dea. 631
lyenis (alibi lienis) defectus quibus potiſſimum proſit. 165
lymios quis quibus ſit Deus. 628
lymiræ piſces ad quid præter morem accommodi. 86
lymirnorum in dignoſcendis filiis ex promiſcuo côcubitu mos. 72
lyra quanto olim in precio eſſet. 183
lyrica muſica quæ mulier dicta. 708
lyricorum vatum victima quæ. ibid.
lyſandria quæ templa dici iuſſa. 634
lyſandri cor quale. 583
lyſis cuius diſcipulus & cuias. 87
lyſias Pythagoreus cuius aliquando præceptor. 68
lyſimachi canes quale quid aliquando fecerint. 230
lyſimacho quid candida Alexandri faſcia portenderit. 82
lyſus fluuius à quibus aliquando ebibitus. 743

M

MAcedonia cui Romano cognomen dederit. 120
macedonia in quot olim prouincias diuiſa. 187
macedonicæ phalangis deſcriptio exquiſita. 682
macedonicæ phalangis vſus quis. 681. & ſeq.
macedonum deus quis. 623
macedonum regia vbi & quæ. 220
macedonum lex quædam militaris. 61
macella vnde dicta ſint. 302
macellus quidam cur ſupplicio affectus, & cui rei nomen dederit. ibid.
maceranæ quorum deæ. 625
machlyes qualia habeant occipitia. 541
macrianorum familia quid proprium habuerit. 159. 160
macrobij Aethiopes quàm miro fonte ac quàm iucundè lauent. 428
macrochir quis cur dictus. 445
mactari vxorem ad ſepulturam viri, vbi lex eſſet. 231
mæandro fluuio aliquando ſacrificatum fuiſſe. 744
mænades quæ. 705. 706
mænala fluuius (ſi rectè ſcriptum) à quibus aliquando epotus. 743
mænali montes quorum aſylum. 376
mæones vbi & qui. 314
magi Indorum quàm rigide ac religioſe viuant. 398
magi Perſis qui. 208. 381
magi quid nuncupandis votis addere ſoliti. 298
magia vbi & quos olim pueros doceretur. 181
magides quid. 54
magiſter equitum vnde nominari ſolitus. 436
magiſter populi olim quis. 451
magiſtratus in prouinciam eunti, quid à ſocijs exhibitum oporteret. 316
magiſtratum eundem quoto demum anno eidem gerere liceret. 338
magiſtratum vltra præſcriptum tempus gerentes, quomodo à diuerſis gentibus diuersè puniti. 340
magiſtratus finito honore vbi inſignia deponere ſoliti. 125. 126
magiſtratus omnes cum plebe communicati. 740
magiſtratus Romani regibus externis quomodo prælati. 384
magiſtratus ſummi apud diuerſos nomina diuerſa. 431. 432
magiſtratuum apud diuerſos diuerſa nomina quæ. 208. & ſeq.
magiſtratuum inter ſe mutuus honor & ceſſio qualis. 79
magiſtratuum violentia quibus legibus & quoties compreſſa. 338. & ſeq.
magiſtri militiæ apud Perſas qui. 55
magiſtri puerorum quales. 179
magiſtro augurum quid ſoli licuerit. 549
magnatum aliquot Ro. frugalitas & modeſtia. 247. 248
magnetarches quid. 432
magni cognomen vnde Pompeio obuenerit. 29
magni dij qui & cur ſic dicti. 618
magonis nomen ſeruis indere quis vetuerit. 289
magophonia quæ dies dicta. 423
magorum mira quædam commenta ad impediendum adulterium. 328

magorum commentum in nuptiis ineundis. 104
maia dea quæ. 649
maia quo alio nomine dicta. 178
maiæ & Mercurio qui quid quo menſe immolent. 279
maiales quid. 120
maieſtatis reus quomodo puniretur. 316.317
maij dies aliquot quibus vel læti, vel triſtes. 423
maij idibus quid fieri ſolitum. 279
maiores natu inter augures, etiam conſulibus in eorum collegio præferri. 198
maiorum gentium dij qui. 618.& ſeq.
maius cui deo dicatus. 307
malacinus quis qua de cauſa dictus. 526
malæ Fortunæ templum vbi. 39
malcoli matricidæ pœna. 216
maledica ſacra quorum. 137
malici qui nuncupati. 25
malleo qui victimas cedant. 409
malum conſilium conſultori peſſimum quid. 511
malus nauis an nauis pars dicendus. 73
mamerci vnde orti. 28
mamerco homini ditiſſimo cur negatus conſulatus. 705
mamercorum etymologia ac origo. 24.25
mammulatum cognomen vnde. 25
mamurræ domus vbi. 672
mamurrius faber quid artificioſe effinxerit. 75
mancipes qui ſint. 191
mancipia ægra quomodo libera fiant. 285
mancipia aut pueros vendendi mos quis. 656
mancipia qua de cauſa quibus adeſſe ſacris nõ decebat. 137
mancipia quomodo diuerſis pœnis & quibus affici ſolebant. 284.& ſeq.
manduci effigies quomodo in triumphis ferretur. 642
manes ad cœnam vocari ſoliti. 589
manes quale in Phrygia nomen. 288
manes quomodo expientur. 588
manes ſeruus fugitiuus quam leuiter, imò nihil à Diogene plexus. 284
manibus parentare quo tempore & cur illicitum. 589
manibus qui cur non parentetur. ibid.
manibus ſeu Diti quomodo vota fierent. 300
manibus triumphantis quid ſeu quæ tenerentur. 644
manicatam tunicam ferre, Parthis quid. 545
maniæ deæ quomodo ſacrificatum ſit olim. 169.& ſeq.
manij vnde dicti. 461
manilij vnde orti. 27
manipulares qui. 318.730
manipuli centuriæ quot. 681
manipuli legionis iuſtæ quot. 14
manipulus fœni quomodo olim pro ſigno militari ferri ſolitus. 318
manipulus leuis ex quot militibus conſtet, & cur ſic dictus. 11
manipulus quot hominibus conſtet. 681
manium in ſacris qualia ſumi ſoleant auſpicia. 260
manlij Capitolini domus quid poſt dominum occiſum facta. 311.666
manlij rei ac dãnati quàm nemo ex cognatis miſertus. 215
manlius Imperioſus cur dictator factus. 86
manlius qua de cauſa ſenatu motus. 179
manus cuius filius, quorúmve deus. 623
mantes qui ſemper adeſſe ſenatui voluerint. 368
mantua cuius olim regionis habuerit principatum. 313
manubiæ deorum cuius ſint coloris, & cur Iouis tantùm rubræ. 494
manumiſſis plena libertas quando data. 363
manumiſſi in quas tribus diſtributi. 49
manumiſſio quomodo fieri ſolita. 355
manumitti apud proconſulem poſſe. 185
manum occidentis ſeipſum, qui cur abſciſſam à cadauere proiiciant. 600
manum labris admouere, quid innuat. 407
manum protendere quid. 448
manus complicatis digitis effictio quid ſignet. 158
manus fidei ſacra quæ. 157.& ſeq.
manus imperatori protentari à militibus quale quid ſignet. 326
manus in cælum tendere quid. 157
manuum oſculatio. 158
marathon ciuitas vbi. 741
marcelli theatrum quale & vnde ſtructum. 218.442
marcellorum familia vnde orta. 26
marcipores qui ſeu vnde dicti. 462
marci prænomen cui familiæ interdictum. 302
marci prænomen quibus inuiſum ac infame. 463
marcomanni quomodo regem eligere ſoliti. 435
mardonio quid olim Troezene prædiuinatum. 608
mare & nautas qui ſacerdotes deteſtentur. 680
mares quibus ſacris intereſſe non deceret. 648
mares Romani quot habuerint nomina. 31
marica cuius deæ cognomen. 622
marici cuiuſdam inſigne facinus. 125
mariani muli qui. 508
marij cadauer à Sylla quid paſſum. 201
marij cuiuſdam ſomnium verum. 32.33
marij de Iugurtha ac Cimbris trophæa. 66
marij lex. 277.357
marij ſatellites qui dicti. 722
marina aqua ad quid potiſſimum conducat. 598
marina aqua qui cur vinum diluant. 518
marinos homines non eſſe fabuloſos. 237.& ſeq.
maritandorum ordinum lex quæ. 349.& ſeq.
mariti mores, vxori legem eſſe. 349
mariti vbi puerperarum initar decumbant, & quare. 178
maritis fuiſſe in vxores aliquod repudij ius, nullum vxoribus in viros. 350
maritus vbi det vxori dotem, non ab ea recipiat. 351
marius quid plebi reſtituerit. 207
marius quomodo ciuitatem nactus. 358
marius quo ſolùm ſigno militiæ primus vſus. 319
marmaritidam herbam qui cui rei admiſcere ſoliti. 298
marmori conchæ concretæ vbi viſæ. 477
marrhes rex quid miri habuerit. 81
mars cuius dei vxorem ſtuprarit. 238
mars quale nomen. 743.744
marſorum pernicitas qualis. 265
marſyæ aliquando ſacrificatum fuiſſe. 744
marſyæ pellis vbi olim ſuſpenſa videri ſoleat. 129
martiales ludi quid. 710
martialis locus diſcuſſus. 225.315.429.448
marti q̃ diuerſa animalia diuerſæ gẽtes immolẽt. 254.& ſeq.
marti quod animal dicatum. ibid.
martij vnde (ſi recte ſcriptum) dicti, & quibus id prænominis peculiare. 463
martis ædes cur extra vrbem fuerit. 97
martis ædes vbi Romæ. 666
martius cui deæ ſacratus. 307
martius Coriolanus quid primùm Romæ paſſus. 215
martius menſis quàm varie à diuerſis olim habitus. 307
maſcula progenies vbi in hæreditatem ſuccedit, non fœmina. 665
maſculas picturas in quibus ſacris abſcondi oporteret. 648
maſculini generis victimæ vbi meliores quàm fœminini, & vbi rurſus contrà. 259
maſiniſſæ cuiuſmodi fuerint ſatellites. 723
maſſæ cur quidam nuncupati. 28
maſſæſylorum regiæ vbi olim fuerint, & quæ. 219
maſſagetæ cui ſolum deo quid ſacrificent. 255
maſſagetæ quo veſtium colore militiæ vſi. 56
maſſagetarum in ſenes immanitas quanta. 203
maſſilienſium in morte alicuius conſuetudo quæ. 224
maſſilientium lex in ſeruos malos qualis. 285
maſſilientium ſenatus quot conſtiterit perſonis. 364.365
maſſilienſium ſeueritas ac honeſtas quanta. 517

maſurius

maſurius Sabinus quid de Arualibus referat. 74
mater Auguſti pręgnans quam mirum habuerit ſomnium. 310.
mater cuiuſmodi fluuius. 314
mater deûm quæ quibuſdam ſit. 649
mater vbi natalibus filij nihil conferat aut officiat. 451
materia domorum initio apud Romanos & alibi quæ. 578
materia & ſpecies iuriſconſultis quid. 200.201
mathematicorum nobiliſſimus quis. 635
matrem Romæ quis primus occiderit,& quomodo plexus. 216
matresfamiliæ in qua domus parte agerent. 577
matri liberorum trium,quæ fuerint priuilegia. 349
matribus ipſis ſuos infantes alendos eſſe. 179
matrimonia quoto cognationis gradu apud diuerſos licuerint. 69
matrimonij commoda quæ & quanta. 348.& ſeq.
matrimonij ineundi tempus apud Perſas,quod tantum. 107
matris deûm effigies qualis. 378
matrona quæ dicta dea. 627
matrona qualis(vah,turpitudinem)membro virili coronam Romæ quibus in ſacris publicè imponeret. 706.707
matronæ cuiuſdam ſomniatricis excellentia. 32
matronis in ſemitis viros cedere de via oportuiſſe. 351
matronæ quibus ſpectaculis eiectæ. 518
matronæ quo beneficio funebrem laudationē adeptæ. 350
matronę,ſi diis placet,pudicæ quid Veneri in ſinum offerre ſoleant. 280
matronalia feſta quæ. 306.307
matronarum auro quando inops ærarium ſubleuatum. 350
matronis quibus ludis intereſſe prohibitum. 234
matronis qui ludi vetiti. 703
matrum ſtirpem vbi ſoboles ſequatur,non patrum. 661
matuta cuius deæ cognomen. 622
matuta & mater deûm an eadem dea ſit. 253
matutæ Iunonis ara vbi. 633
matutæ ſacellum vbi Romæ. 126
matutina tonitrua quid præferant. 494
matutino tempore qui cur immolent. 406
maurorum deus quis. 623
maurorum ſingulis quot permiſſæ vxores. 70
maurorum veſtes quales. 537
mauſolo quid Lycij pro non tondendo capillo darent. 541.542
mauſolo quos ludos quis inſtituerit. 708
machlyes, ſi rectè ſcriptū,quàm ridicule capillos vel alant vel tondeant. 541
maxima apud Romanos olim mulcta quæ. 215
maximi cognomen quot Romæ habuerint. 29
maximini imperatoris exercitium. 58
maximini inſolentia. 158
maximus pontifex quis. 213
mazacenorum in legibus dubiis interpretandis mos quis. 738
Mechiris quis quibus ſit menſis. 307
mecœnatis futilitas in repudianda & reconcilianda vxore quanta. 350
mecœnatis horti Romæ vbi. 673.678
mecœnatis in annulo ſignum. 159
mecœnatis teſſera qualis. 325
mecœnatis veſtitus quis. 526
mediaſtini qui. 308
mediatericus Capuæ quid. 212
medici a quo ciuitate donati. 551
medicina celebres qui. 384
medicus digitus quis. 447
medij dij qui. 621
medimnus quot modiis conſtet. 262
medio digito aliquid indicantes,quibus inſanire putati. 446
meditrina quæ dea. 651
meditrinalia & dies Meditrinales qui. ibid.
medix quid. 438
medorum regum diadema quale. 82
medorum veſtitus qualis. 536
megabyzus quis cuius deæ flamen. 680
megalenſes quibus curari commiſſi & quo menſe quantiſque ſumptibus fierent. 700
megalenſes ludi qui,cui & à quo dicati. 699
megalobyzus cuius nomen. 216
μεγαλοι θεοὶ qui. 618
megarenſes quàm inuiſi Athenis. 360.361
megarenſes quo dicto à Platone increpati. 578
megarenſium curia quomodo à M.Antonio irriſa. 48
megarenſium tribus quot. 52
megaſthenes in Italia coloniæ. 89
megiſtanes Perſis quid. 432
megiſtanes quorum fuerit ſummus magiſtratus. 208
meguliæ dos quanta. 351
mel cui offerri ſolitum. 254
mel in conuiuiis quando exhiberetur. 247
mel optimum cuiate. 555
melanthus qua de re quàm appoſitè Gorgiam irriſerit. 543
meletidis ſtupiditas in numerando quanta. 181
melicerta quis deus,& quibus aliis nominibus dictus. 472.612
melici pulli qui. 85
melij domus poſt necem domini quomodo dicta. 302
μελίκρατον quid. 243
meliſſa cuius nomen. 216
meliſſæ nymphæ inuentum quod,& cultus quantus. 406
melita quid. 149
melitæ templum Athenis quale. 674
melita quæ quibus ſic appelletur dea. 627
mellaria quid. 648
melle qui defunctos oblinant. 203
mellis repertor Cyrenenſibus quis ſit. 169
melophori Perſis qui. 723
membra hominis religioſa quæ. 150.151
membri rupti pœna quæ. 605
membrum Liberi quam turpiter olim per agros & vrbes vectaretur. 707
membrum virile quo menſe, quo cultu, à matronis Romæ venerari,& quò deferri ſolitum. 280
membrum virile quo in feſto per forum plauſtro veheretur. 707
memmiorum origo quæ. 27
memnonis ſtatua quàm mira. 378
memoria Othoni imperatori quanta fuerit. 697
memoriæ fons vbi. 610
memoriæ locus vbi. 447
memoriæ ſedes vbi. 158
memoriæ ſignum apud Aegyptios quale quid. ibid.
memphis Aegypti regibus quid. 609
menāder à quo poeta qua re aliquādo ſuperatus. 707
mendacium qui maximè auerſati. 662
menelai præceptor quis. 180
menelaus ex qua apud Lacedæmonem tribu. 51
menianum quid. 485
meniditæ cuius vrbis portæ. 396
menis rex cur à Thebanis execratus. 248
menſæ apud Indos in conuiuiis quomodo aſſideatur. 562
menſæ & cibus primi ſeculi Romæ quales. 552.553
menſalis Iuno vbi culta. 48
menſarij quinqueuiri qui. 273
menſarum in cœnaculis numerus quis, ac nomina quæ. 554
menſarum ſpecies quàm diuerſæ. 54
menſas vacuas tolli non licuiſſe. 247.571
menſes cui dicati. 307
menſes quibuſdam gentibus ſuſpecti. 423
menſes quot annum conſtituant. 304.& ſeq.
menſes ſinguli quorum Cæſarum nominibus dicti. 308
menſes ſingulos ſua habere numina. ibid.
menſis argenteis quis primus Romæ vſus. 554

XXX 3

menſis mille quis aliquando pranſus. 646
menſis ſecundis apud Græcos quid exhiberetur. 246
menſis ſingulis ſeu lectis quot cœnare ſoliti. 246
mẽſis vnis quot conuiuas Græcis adhibere ſatis. 556.& ſeq.
menſium dies quot apud Indos. 304
menſium diuerſorum diuerſa apud diuerſos nomina. 306. 307
menſtruatis templa adire vbi vetitum. 399
menſtruum annum qui fecerint. 304
menſurarum aliquot nomina. 162.163
menſurarum caſtigatio quorum muneris fuerit. 316
mentiendi quibus modus nullus. 663
mentina tribus quando inſtituta. 50
mentis ædicula vbi. 666.667
mentula porrecta ſtatuas qui quibus in feſtis publicè per vicos ferrent. 707
mentum tangere & genua apud Græcos quid. 156
mercati quomodo ſolitum pecunia non ſignata. 387
mercatores an ad magiſtratum admittendi. 340
mercatorum deus ac feſtus dies quis. 279
mercatus frequens quoto ſemper die haberi ſolitus. 247
mercenario milite quomodo aut quando Romani vſi. 732
mercenariorum vilitas. ibid.
mercimonia apud diuerſos quàm diuerſè fiant. 387.& ſeq.
mercis commendandæ cauſa quæ dicuntur, an obligent. 601.602
mercurij cognomina quàm ſint varia. 631.632
mercurij quàm ridicula apud Græcos imago, ipſis tamen glorioſa. 377
mercurio qui dies Athenis ſacri. 281
mercuriorum numerus quis. 632
mercurium non ex omni ligno fieri cuius ſententia. 377
mercurius quibus potiſſimum præſit. 279
mercurius triſmegiſtus quæ tria ſummè fuerit. 117
meretrices in cuius deę feſto nudas per vrbem curſitare religioſum. 651
meretrices quis qua de cauſa proſtituerit Athenis primus. 317
meretrices quomodo incederent. 530
meretrices quot aſſiduè in cuius deæ templo famularentur & fornicarentur. 651
meretricibus quando proſtare liceret. 427
meretricum vocabula aliquot diuerſa. 419
meridiana tonitrua quid indicent. 494
meridiano tempore qui immolent. 406
meridiem verſus qui orent. ibid.
meridies quomodo notari ſolitus. 427
meris quale ſit ſcutum. 717
meroenſium ſacerdotum quanta olim authoritas. 117
meroes reginæ quæ vocentur. 7.8
meroitæ regem delinquentem quomodo puniant. 812
meroitarum dij qui. 622
meroitis quis qualiſve imperet. 433
meros cuius phalangis altera pars, & quot contineat. 682
meſa Varia à quo in ſenatum admiſſa. 375
meſade Iudæorum regibus quid. 669
maſapij qui & vbi ſint. 88
meſius menſis quis. 307
meſos digitus quis. 449
meſſala vnde dictus. 332
meſſalæ præfectura qualis. 723
meſſalina quomodo in triumpho vecta. 645
meſſeniorum olim inſigne in clypeis quod. 717
meſtris cuius & vxor fuerit & filia. 69
metæ in Circenſibus quales. 475
metageitnion quis apud quos dicatur menſis. 307
metallis damnare quid. 116
metandorum caſtrorum ratio quæ. 53.& ſeq.
metapontinæ Iunonis templum quid præ ſolito habeat miri. 614
metella Syllæ vxor quàm ſumptuoſe funerata. 686
metelli de Sertorio victo trophæum quale. 66
metelli pontificis quantus labor in prolatione dictionis, Opiferæ. 684
metellorum aliquot in patrem ſuum pietas quanta. 661
metellus quas leges Cretibus ademerit, & quales dederit. 654
metellus quidam quàm leui de cauſa vxorem occiderit. 244
metia porta quæ. 395
metia tribus vnde dicta. 49
meticuloſæ curæ quomodo auertantur. 597
metij Suffetij quam horrida pœna. 215
metius Pompoſianus qua calumnia à quo occiſus. 289
metreta quid dicatur. 124.163
metretes quis vnde cognominatus. 124
mezentij quanta in viuos immanitas. 214
Micotrapezæ quid. 54
micros digitus quis. 447
mida quale Phrygibus nomen. 288
midæ regis fortuna quanta. 197
midas in teſſeris quid. 291
migrare ex veteribus domibus in nouas quo menſe Romæ ſolitum. 426
milciades ex qua fuerit Athenienſium tribu. 51
milciades quid Athenis conſecutus. 418
milciadis de Perſis victoria quæ. 741
miles cui immediatè ſubſit. 15
mileti factiones quot. 326
miletus qualis Ioniæ ciuitas. 504
miletus quot quantorúmque excellentium ingeniorum parens. 635
miliaria ſtathmi quot. 162
milichius quis quibus deus. 630
militare ſacramentum in quot duraret annos. 729
militaria dona quàm varia. 414
militaria ornamenta ad quid darentur. 418
militaria ſigna in qua aciei parte locari ſolita. 319.345
militaria ſigna quomodo ſeu qualia ex ſe auſpicia præbere ſolita. 320
militaris quædam lex quomodo inobedientes caſtigandi. 696
milite in duas partes diſſecto, quis quomodo exercitum luſtrarit. 596
militemus, cuius aliquando teſſera. 325
milites Alexandri cur barbam radere iuſſi. 541
milites olim quantum oneris præter arma ſecum ferre ſoliti. 61
milites quoto ætatis anno conſcribi ſoliti. 54
milites Romani initio quot annos ſuis expenſis meruiſſent. 731
militia exauthorati quales haberentur. 730
militiæ apti nec tamen militare volentes à quibus mulctarentur. 264.265
militiæ inidonei qui. 54
militiæ ordo. 15
militiæ vetus quoddam conſtitutum. 60
militiæ vincula quæ & quot. 54.& ſeq.
militibus in nauali bello quid præter ſolitum faciendum. 347
militibus quis quotidie mane præſertim quomodo ſalutandus. 697
militibus vbi vinum interdictum. 244
militum ætas apud Perſas. 55
militum nomina ignorare in caſtris cui dedecoroſum. 697
militum ordines ac ſpecies. 341
militum ordines olim quot. 716.& ſeq.
militum vocabula diuerſa. 734
milium vbi potiſſimum abundet. 245
mille paria gladiatorum quis in quibus ludis exhibuerit. 704
mille ſeſtertiis vnum aureum computari. 440
millia adoleſcentum quot à Traiano publicè erudita. 181
millia centum & viginti vbi à decem milibus cæſa. 507

millia deorum quot. 619.620
milliaria cohors quot conſtet. 682
milliaria cohors quot equites & pedites contineat. 11
milliaria vaſa quæ. 296
milliariæ cohortis partes quæ. 682
millibus viginti tricliniorum quis aliquando epulatus. 646
millies eandem vxorem duxiſſe quis quo conuicio dictus. 350
miluinæ tibiæ quæ. 312
miluus qualia omina præmonſtraret. 497
mimallonum in quibus feſtis vſus. 706
minarum ſeu mnarum ſpecies ac valores diuerſi. 438
minas (ſi recte ſcriptum) quibus leges tulerit. 653.654
minerua quorum dea, & vnde oriunda. 624
minerua quorum in clypeis inſigne. 418
mineruæ cognomina quàm ſint diuerſa. 630.631
mineruæ effigie qui pro ſigno militari vſi. 319
mineruæ oculi qui. 153
mineruæ quibus animalibus Athenienſes annua ſolennia facere ſolerent. 255
mineruæ quod animal ſacrum. ibid.
mineruæ templum Romæ vbi. 147
minima Romanis mulcta quæ. 215
minimo prouocare quid 447
minimus digitus cur ſic dictus. ibid.
minimus pontifex quis. 114
minio arena circi ſtrata. 407
minio in triumphis illini ſolitus quis. 643
minio qui corpora ſua militiæ inficiant. 57
minio qui cur ſtatuas deorum illinere ſoliti. 378
miniſtri flaminum qui aut quæ. 677
minermus poeta cuias. 635
minois regia vbi. 219
minorum gentium patres qui. 364
minos cur filius Iouis putatus. 139
minos quorum legiſlator. 653
minuendi luctus legitimi cauſæ extraordinariæ quæ. 237
minutia porta quæ. 393
minutius pro deo cultus. ibid.
minyæ quàm leui pœna Trallibus occidi potuerint. 213
mira quædam de adulteriis. 316.317
mira quædam de aquarum in periuros vindicta. 482
mira quædam de lapidibus. 477.478
mira quædam de notis congenitis. 159
mira quædam de venatu Herculis. 138
mira quædam de vrinatore. 165
mirabilia aliquot. 477.& ſeq.
mirabilia quædam diuerſa regum diuerſorum. 197
miracula aliquot ex ſomniis vere comperta. 32
miracula vitium in Germania qualia. 353
miraculorum orbis ſeptem Thebis vnum quod. 607
miraculum fortitudinis in vno manus digito. 445
miraculum hominis ex carcere in tartarum ducti & reducti quale. 715
miri quiddam. 59.145
miri quiddam de Alexandro Macedonum rege. 57
miri quiddam de cornice. 81
miri quiddam de oleaſtro. 129
mirum quid de canum erga dominos amore. 230
mirum quid de Cappadocibus. 188
mirum quid de columbis. 80
mirum quid de Galba. 41
mirum quid de muſcis. 471
mirum quid de Numenio & Neoptolemo. 67
mirum quid de Pruſiæ regis filio. 27
myriceus quis cur ſic cognominatus deus. 628
miſcellanei ludi qui. 710
miſcellus quos quis Lugduni publicè exhibuerit. 707
miſericordiæ vbi ara ſtatuta. 41
miſſio quibus & quando daretur. 390
miſſionem dare qui qua cautione poterant. 696
miſſionum genera quot. 343
miſſus circenſium quot. 475
mithras quis dictus. 215
mithridates Armenus quàm perfidè à quo captus. 458
mithridates Pompeij quotus fuerit Mithridatum. 6
mithridates quorum rex. ibid.
mithridatis theſauri vbi adſeruari conſuerint. 96
mithridatis vxores qui ſeipſas interfecerint. 81
mitra aurea quorum regum inſigne. 84
mitra quibus ſit & dei & deæ nomen. 628
mittere legatos cum lana quid. 460
M, litera in ſortibus Dionyſio Syracuſano oblata, cuius illi auſam dederit. 369
Mna quid & quot ſiclis appenderet. 438
mnemon vnde quis cognominatus. 124
memnonis regia vbi. 219
mnemonium alij Mennonium Suſis quid. 668
mnemoſynæ quomodo litetur aut quid. 258
mneuis bos vbi cultus. 87
mnotæ in Creta qui vulgo nominati. 288
Modeſtini de ſupellectile exiſtimatio. 53
modi contrahendarum nuptiarum olim quot. 99.100.114
modiolus quæ vaſis ſpecies. 241
modiolus quota modij pars. 162
modius quot chœnices contineat ſeu ſeſtertia. ibid.
modus agrorum cuique præſcriptus olim quis. 248
mœchandi occaſio in quibus potiſſimum ſacris fuerit. 649
mœchas à teſtamentis quis, licet tyrannus, bene excluſerit. 692
mœnia Romæ quot paſſuum millia comprehenderent. 391
mœnia ſeu muri ciuitatis quomodo ſint ſancti. 689
mœnium ſignandorum ratio ſeu cæremoniæ olim quæ. 689
mœnia vrbium ſancta eſſe. 395
mola ſalſa & farre quæ in ſacris aſpergi ſolerent. 414
mola ſalſa quid & quomodo fieri ſolita. 250
molarum vſus quam diu Romæ incognitus. 245
mollior vitæ cultus à quo repertus putetur. 248.249
molonem græce declamaſſe in ſenatu Ro. 373
moloſſorum reges qui dicti. 6
monadibus quæ natio diuiſa. 187
moneta aurea vnde primum in Perſide percuſſa. 387
moneta Iuno quæ. 632
moneta quandiu Romæ nulla. 441
moneta tempore Homeri poetæ qualis. 387
monetæ etymologia quæ. 633
monetæ percuſſæ millia quot à Cæſare depeculata. 95
monetaria Ro. imperatorum olim vbi. 441
monetarum aliquot diuerſis gentibus peculiarium deſcriptio. 368.& ſeq.
monilia ferrea quæ mulieres geſtare collo ſoleant. 536
monocampi digiti qui. 445
monocondylus digitus quis. ibid.
monogamos quos eſſe oportuerit ſacerdotes. 677
mons à quibus pro deo habitus. 744
monſtra quomodo expiarentur. 593
monſtri expiandi apud Athenas mons quis. 419
monſtri marini Theodoro Gazæ viſi deſcriptio. 258
monſtris viſis quid fieri ſuetum. 591
monſtroſæ in bello viſiones. 57
monſtroſi aut defectuoſi partus quomodo olim habiti. 177
monſtroſi vnde gigni putati. 139
monumenta pauperum & ſeruorum qualia. 688
monyma regina qui ſe interfecerit. 81
mores peſſimi quid tandem pariant boni. 690
morichum qui quem vocent deum. 630
morientis ſpiritum quis olim excipere ſolitus. 220
morionem quis rex per otium pro delectamento agere ſolebat. 293
morionis in triumpho & alibi vſus quis. 568.642
morituros aut morientes ſedere vbi oporteat, nó iacere. 221
mortalem deum vnum & alterum immortalem qui colant. 345

morte mulctare qua tantum ratione licuerit ciuem Romanum. 283
morti deo qui templa dicauerint. 41
morti destinati vbi absque morte plectantur. 214
mortis authorem ſibi neminem eſſe debere. 600
mortis in iudicio lato notula ſeu literæ quæ. 212
mortui in Aegypto qua oratione ante ſepulchrum proſequi ſoleant. 232
mortui in Aegypto quomodo humari conſueuerint. 202
mortui quomodo vna litera & qua indicari ſoleant. 212
mortuis inferias dandi ſeu parentandi tempora. 590
mortuo cui triumphus exhibitus. 641
mortuos quæ gentes lætitia proſequantur. 175.237
morum præfectus quis. 714
Moſchus Antimolus quàm fuerit frugalis. 246
moſſynœci quomodo regem delinquentem mulctent. 244
mothona vrbs quæ & quid ibi Philippus Macedo. 735
μ quorum olim in clypeis inſigne. 728
mugile qui Athenis plecterentur. 317
mugitus boum inter immolandum quid præſignet. 159
mugonia porta quæ aliàs dicta. 390
mugonia vnde dicta. 395
mulæ cum curru quibus olim nummis incuſſæ. 389
mulæ partus incertus quid aliquando portenderit. 198
mulæ partus quid portendat. 503
mulæ vbi vulgo pariant. 584
mulctæ pecuniariæ certam apud Romanos fuiſſe ſummam. 215
mulctarum differentiæ. ibid.
mulctarum militarium differentia quæ. 129
muli & equi quot à quibus tributi nomine dati. 441
muli vbi nulli educentur. 584
muliebres veſtes cur quidam in luctu induant. 223
muliebri veſte vbi ſponſum indui oporteat. 100
muliebris fortunæ phanum vbi & cur ædificatum. 38
muliebris veſtitus diſcrimen. 530
muliebrium calceorum ſpecies aliquot. 532.533
mulieres an apud ethnicos caſtra ſequi ſolitæ. 37
mulieres an & quando primùm in ſenatum admiſſæ. 373
mulieres an & quomodo cum viris cœnarent. 557.558
mulieres cum feris publicè depugnaſſe. 705
mulieres in charorum funere inijcere in pyram ſolitæ quid. 230
mulieres in Thracia quàm viris qua de cauſa odioſæ. 138
mulieres nudas epulis introducere quale. 562
mulieres quædam Germanis vt deæ cultæ. 373
mulieres quando & cur primùm in funere laude proſecutæ. 233
mulieres quibus in ſacris mutuo ſe conuitiis inceſſere ſacrum. 137
mulieres Romanæ an vſæ prænominibus. 31
mulieres ſeorſum à viris quibus in ſacris procederent. 592
mulieres Spartanæ quomodo incedant. 102
mulieres tonſis eſſe crinibus quid ſibi velit. 222
mulieres vbi circuncidantur. 176
mulieres vbi cum hircis coeant. 376
mulieres vbi ex equis pugnent, viri pedibus. 734
mulieres vbi maioris authoritatis quam viri. 373
mulieribus auguſtis etiã cuſtodes ſiue ſatellites fuiſſe. 729
mulieribus capita in ſacrificiis velanda eſſe. 399
mulieribus etiam lictores habere permiſſum. 79
mulieribus per quem deum iurare interdictum. 484
mulieribus qui reges pro cuſtodibus vſi. ibid.
mulieribus qui ſe abſtineant in Aegypto. 398
mulieribus Romæ ſi prænomen & nomen fuiſſe. 463
mulieribus templa interdicta quæ. 615
mulieris à monſtro marino ſtupratæ prodigium. 238
mulieris ebrium regem occidentis præmium apud Indos quantum. 244
mulierum cadauera virorum qua cautione in rogis addi ſolita. 237
mulierum in comitiis ratio nulla. 532
mulierum in Hereis ludis ſtadiũ ſeu curſus ratio quæ. 473
mulierum inceſſus differentia olim quæ. 545
mulierum opus olim quod. 352
mulio in triumpho ductus quis poſt de Parthis triumpharit. 638
mullei quales calcei. 533
mulſi pocillum quanti olim habitum. 244
multitudo quomodo olim puniri ſolita per decimationem. 130
mulus Marianus quid. 508
mulus quorum ſacrorum victima. 586
mumartius ſub Tullo Hoſtilio quam præfecturam geſſerit. 712
mundanus annus quis. 305
mundus Diogeni quid. 167
mundus patére quando putatus. 384
mundus vniuerſus quomodo & vbi per tres Saturni filios diuiſus. 614
munera militibus dari ſolita quæ. 414.& ſeq.
munera triumphantis qualia & quibus exhiberi ſolita. 646
municipes qui qua de cauſa aliquando dicti. 358
municipi ius quibus daretur. ibid.
munychia Athenis quid. 668
munychionis (id eſt ianuarij) vndeuigeſimo die quid Athenis fieri ſolitum. 280
munychionis nomen cui detur Athenis menſi. 307
murænarum cognominatio vnde. 51
murænarum millia quot in qua cœna appoſita. 646
murali quis primus donatus. 417
muralis corona quomodo fiat. 415
muranæ cognomen quibus regibus inditum. 5
murem qui nummis incuſſerint. 389
mures candidi quid portendant. 509
mures quomodo Aegyptus aliquando ſubſidium tulerint. 376
muris ciuitatum ædificia priuata cur non admouenda. 689
murium coriis qui ſe veſtiant. 537
murtia vnde Venus dicta. 671
murtia quæ dea vocata. ibid.
mus qui Bœoticè vocetur. 42
muſca cui aliquando pro inſigni fuerit. 719
muſcæ cuius templum non ingredi fabulatæ. 137
muſcæ quò ex quibus locis ad tempus cedere ac reuerti creditæ. 471
muſea quarum feſta. 475
muſeum quid Alexandriæ dictum. 220
muſica à quibus vituperata. 183
muſica quibus inuiſa, quibus grata. ibid.
muſicæ honos olim quantus. ibid.
muſicæ ſtudium apud veteres Græcos quantum. 176
muſtelæ omen quale. 503.504
muta exta quæ. 585
mutabilior cothurno quid. 507
mutatio caſtrorum qui olim indicari ſolita. 36
muti qui cuius in templo qua de cauſa facti. 138
mutia quæ à quibus dies dicta. 423
mutialis agger Romæ vbi. 674
mutina qualis colonia. 358
mutino quomodo ſacrificent mulieres. 137
mutionis porta quæ & vbi. 393
mutuandi vxores ad tempus apud quos olim ius. 72
mutuum mulos ſcabere quid. 506
mutuum ſanguinem vino mixtum qui quando bibere ſoliti. 458
Mybarum veſtes militares cuius fuerint coloris. 56
myodes deus quis. 471
myniarum imperator quis. 95
mynias Chryſæ filius vbi & cuiuſmodi habuerit ærarium. ibid.
myrica qui vtantur in ſacris. 403
myrrham Sabæi cur non offerant. 408
myrrhicinis (ſi rectè ſcriptum) virgis qui vaticinentur. 502

myrtea corona cui daretur. 694
myrteæ Veneris ara quæ. 671
myrti duæ ante Romuli templum, quid portendere ſolitæ. 45
myrtum cuius templo cur inferre non licuerit. 648
myrtum ſuffitionis adhiberi ſolitam eſſe. 598
myrtus cui ſacra. 402
myſi quibus cæremoniis vouere quid ſoleant. 298
myſorum galeæ quo ſint ornatu. 60
myſteria Cereris qualia. 709.710

N

Nabathæorum mos quidam abominandus. 72
nænia cuiuſmodi ſit cantio. 225.226.
næniæ templum cur extra vrbem fuerit. 98
naiadum in quibus feſtis repræſentatio. 954
nanciſcor quid ſignificet. 63
nandi quantum Rom. olim ſtudium. 58
napatia cuius regia. 219
napeſinis quod fuerit ius ciuitatis. 468.
nares totius populi qui Rex aliquando abſciderit. 214
narnienſium Deus quis. 626
narualium (alij Narualorum) pontifex quàm ridiculo ſit ornatu. 117
naſamones quo morituros modo ſtatuere ſoliti. 221
nati indutia quæ. 154
naſi mutilatio quibus gentibus ſummi ſupplicij loco habita. 214
naſica quàm oderit ſcenicos. 699
naſica quid à ruſticis tribubus paſſus. 49
naſicæ cognomen vnde. 28
naſicę cur quidam dicti. 25
naſicæ laus. 122.
naſones vnde quidam Romæ cognominati. 23
naſuti & naſum habere qui dicantur. 154
natales quorundam dies quibus maximè felices. 423.424
natalis vrbis Romæ dies quis. 168
natalitia feſta quomodo ſeruarentur. 168.169
natare qui olim diſcerent. 176
nati cum dentibus qui. 27
nationum aliquot ſingulares patroni Romæ olim qui. 574. 575
natorum ſub Delphino natura. 164
natos recèns qui deplorent. 174
naturæ diuerſis gentibus propriæ quæ. 379.380. & ſeq.
naturalis annus quid. 305
nauales duumuiri qui. 271
nauales ludi quomodo fierent. 476
nauali certamine quid ſingulariter præſtent. 383
naualis corona qualis. 415
naualis prælij ſigna ſeu indicia, quo fieri ſoleant modo. 323
naues luſtrandi ratio quæ. 596
naues ſingulæ quas ſeu quorum deorum imagines inſculptas gererent. 323.324
nauis Theſei quanto tempore Athenis quomodo conſeruata. 200
nauim infulis ornare in conflictu quid. 325
nautæ quibus diis vota facere potiſſimum ſoleant. 300
nautarum ſub Cyro ſtipendium quod. 731
nautiorum cognomen vnde. 27
nauium inſignia & nomina priuata quæ. 324
Neapoli cuiuſmodi aliquando eſſe ſoleret publicum certamen. 708
neapolitani in quorum fuerint Romæ clientela. 575
neapolitani regni excidium quomodo olim prædictum. 261
neceſſitatis templum vbi. 46
necis poteſtas penes quem ſolum Romæ fuerit. 210.211
necti ob fœnus quando prohibitum. 18
ne decima quidem Syracuſanorum pars, quid. 509
nefaſti dies qui. 422
negligentes in re quærenda, vbi & quomodo mulctari ſoleant. 262
nemei ludi qui & quomodo inſtituti. 472
nemeleos locus quis. 158.159
nemeſeos ſimulachrum quale. 447
nemeſis cuius deæ nomen. 622
nemeſis dea qualis. 447
neocori Aliatei quod olim in clypeis inſigne. 718
neodomadæ qui habiti. 751
neoptolemi felices victoriæ. 67
neoptolemi militare vexillum quale. 319
neoptolemus cuius filius. 6
nepotes vnde quidam cognominati. 28
neptuno cur fel dicatum. 385
neptuno ex quibus animalibus ſacrum fiat. 250
neptuno qui dies Athenis ſacri. 282
neptunus quorum olim inſigne. 718
nequicquam ſapere quis dicatur. 509
nereis vbi & cui non ita multis abhinc annis viſa. 238
nero Cæſar quo habitu nummis ſe incudi iuſſerit. 390
nero gratiam popularem quo beneficio aucupatus. 369
nero præcipuæ legioni quod nomen dederit. 25
nero qualem militibus dederit aliquando teſſeram. 325
nero quam deditus fuerit ludis. 471
nero quem menſem iuſſerit vocari Neroneum. 308
nero quid in libertos ingratos ſtatuerit. 285
nero quid ſignificet, & qui hoc nomine vocati. 26
nero quod ſacrum ſeu templum conſcientia ſcelerum adire non auſus. 694
nero quot vehiculis proficiſci ſolitus. 197
neroni mors quomodo præſignata. 504
neroni quando & quibus de cauſis ſupplicationes decerni ſolerent. 593
neronis ædilitas qualis. 311
neronis in iure dicundo mos. 738
neronis in populum ſpectaculis inhiantem liberalitas. 174
neronis in triumpho iactantia quanta. 643
neronis quoddam ſtatutum. 339
nertilia poſt deificationem quo vocabulo dicta. 622
nerua quid in ſeruos quoſdam ſtatuerit. 285.286
neruatum cognomen vnde. 31
neſtorida quod poculi genus. 242
neuia porta. 395
neuius poeta quando & vbi natus. 68
neuri qui, & quid pro diis colant. 744
Nicanor vnde quis dictus. 123
niciæ in condendis mortuis cura. 204.205
niciæ nouum ad Syracuſas ſtratagema. 36
nicias quàm fuerit aſſiduus in ſenatu. 367
nicolai Perotti laus ſimul & vituperatio. 429
nicomedis cognomen quorum Regum fuerit. 6
niconta aſini nomen, Auguſto quid prædiuinarit. 505
nidarion quid. 84
nigri quid præ ſe ferant. 155
nigrorum cognomen vnde. 23
nigrum albo qui præferant. 425.426
nihil eſſe cum amaracino ſui, quid. 507
nili aqua Aegyptus quam ſancta. 406
niliacus puluis ad quid olim potiſſimum conduceret. 508
nimia ædificia Romæ quid Auguſtum timere fecerint. 580
nimias appellationes quis inhibuerit. 715
nines rubræ vbi. 358
niuibus tepefactis qui vinum diluerent. 558
Nobiles quibuſdam qui. 520
nobilitas in Perſide qua re vulgo innoteſcat. 545
nobilium à plebe inter barbaros quale diſcrimen. ibid.
nobilium apud Germanos quantus reſpectus. 370
nobilium filij quot vno ſacrificio vbi mactati. 745
nobilium puerorum inſigne quod. 179
nocte tantum coniugia iniri ſolita. 103
noctes qui diebus præferant. 411
nocti Deo quod animal ſacrum. 254
noctis diſtinctio quæ. 619
noctu an interdiu funera efferri ſoleant. 228

noctu,

noctu, non interdiu, vbi & cur iudicia darentur. 211
noctu pugnare quibus lege vetitum. 733
noctu ſupplicium ſumere de ſontibus vbi iuſſum, vbi vetitum. 211
noctu tantum qui pugnent. 733
noctua quam diuerſorum auſpiciorum habeatur. 500
noctua quorum fuerit inſigne. 319
noctuam cum facie Mineruæ qui nummis incuſſerint. 389
noctuam cui ſerui inurant. 539
noctuas mittere Athenas, quid. 509
nocturna balnea quis conceſſerit. 427
nocturna ſacra fœminis licita quæ. 498
nocturna ſacra quorum ſcelerum occaſionem dẽt. 954.955
nocturnæ vigiliæ quomodo à Paulo Aemylio ordinatæ. 34
nocturni cœtus qua lege vetiti. 651
nocturni triumuiri qui. 273
nodum in ſirpo quærere, quid. 508
nodus Herculanus cui cingulo innecti ſolitus. 102
nolani quo iure fuerint ciues Romani. 358
nomen Dei in quibus expiationibus ſubiiceretur. 598.599
nomenclator quis. 151
nomenclatore qui candidati vterentur. 328
nomina donatorum ciuitate, quomodo mutarentur. 357
nomina quibus mutari ſolita. 191
nominibus quenque ſuis venerari, quàm olim ſolenne. 151
nominis eorum qui in deos referrentur mutandi ratio quæ. 623
nominum pueris indendorum apud diuerſos conſuetudo quæ. 178.179
nomophylaces qui. 519
nona Maij dies quibus maxime inuiſa. 425
nonæ menſium omnium quales. 424
non eſſe cuiuſuis adire Corinthum quid. 509
nonij annulus quàm precioſus. 159
nonij vnde dicti. 461
norcia quorum dea. 626
notæ genitiuæ. 159
notæ notariorum apud Romanos olim quanto fuerint in vſu. 194
notæ ſeruis inuri ſolitæ quales. 539
notis quorum frons ſignaretur. 284
nouæ legis occaſio, non author, quàm ſit deteſtabilis. 690
nouæ nuptæ veſtis. 531
nouember cui deæ dicatus. 307
nouemuiri Athenis qui. 276
nouendiale ſacrum quod. 591
nouercam quis duxerit Romæ. 70
nouo antiquum abrogari. 663
nouocomenſes à quo ciuitate donati, & à quo rurſum priuati. 357
nouum vinum cui offerendum. 257
nox in quot horas aut vigilias olim diuiſa. 426
nox media quomodo notaretur. 427
Nubarum Rex ſeu Deus quam ridiculus. 611
nubentibus quæ dea præcipue coleretur. 633.& ſeq.
nubere multis viris fœminam olim vbi decuerit. 72
nubere ſemel tantum in vita, quibus conceſſum. 679
nubiles virgines vbi in forum productæ auctionentur. 70
nuces ſpargere. 103
nuces oſcellatæ. 290.295
nucibus ludere ſoliti qui. 294.295
nudas ad templa ducere mulieres qui ſoleant. 747
nudati maxime præliantes qui. 733
nudi qui quomodo pugnent. ibid.
nudis pedibus prodire, vbi olim vitioſum. 534
nudis pedibus qui quantique viri ſemper inceſſerint. ibid.
nudos certare in Olympicis qui primum docuerunt. 470
nulla vbi deorum templa. 167
nullos eſſe deos qui olim ſint opinati. 743.& ſeq.
numa cuiuſmodi inſtituerit ſacrificia. 250
numa quomodo annum diſtinxerit. 305
numa quot filios & quibus nominibus habuerit. 27.28
numæ domus quouſque Romæ durarit. 218
numæ regia vbi olim Romæ fuerit, & quando perierit. ibid.
numæ ſacrificia qualia fuere. 166
numantia à quo deleta. 52
numantia cui cognomen dederit. 122
numatius Plancus cuius aliquando diſcipulus. 24
numenius quantis vno loco, non vno tempore, victoriis potitus. 67
numerandi modus olim quis. 181
numerare geſtu manus. 44.45
numeris quis principatum rerum cunctarum tribuat. 477
numerus apud diuerſas gentes quantulus tantum fuerit. 181
numerus militum Perſis quomodo iniri ſoleat. 57
numidæ natura quales. 380
numidarum ſingulis quot eſſent vxores. 70
numidarum tabernacula vnde fierent. 35
numidarum veſtimenta militaria quo fuerint colore. 56
numidia cui Romano cognomen dederit. 120
numina in ſacris præcipua quæ. 406
nummarij iudices. 173
nummi aurei & argentei inuentores qui. 387
nummorum aliquot nomina. 173
nummorum aliquot veterum propria nomina ac ſigna quę. 388.& ſeq.
nundina dea quæ. 179
nundinæ quales aut quorum feriæ. 465
nundinæ quoto die haberentur. 247
nundinis quomodo olim balnearetur. 427
nuptiæ vnde dictæ. 100
nuptialis annulus qualis, & vtra manu ferretur. 159
nuptiarum aliæ atque aliæ apud alios cæremoniæ quæ. 71.& ſeq.
nuptiarum inter ethnicos cæremoniæ quæ. 99.100.&c.
nurcia quorum dea. 16.626
nutu & ſignis vbi oracula reddi ſolita. 611
Nyctegretum quid. 298
nyctileia ſacra quæ. 706
nyctilopa quid. 298
nymphades calcei quales. 533
nymphades cuius vrbis portæ. 396
nympharum in quibus ludis repræſentatio. 706
nyſa in Parnaſſo cui dicata. 603

O

OBedientię militaris memorabile exemplum. 60.& ſeq.
obeliſcus quibus aliquando nummis incuſſus. 387
obeſus miles quomodo mulctaretur. 233
oblationes infauſtæ quæ. 258
oblatiua auſpicia quæ. 491.492
oblongi oculi indicium quod. 154
obnubere quid. 100
oboli Græcis qui. 439
oboli quot ſiclum faciant. 438
obolus quot contineat ſiliquas. 163
obolus vnde dictus. 439
obrutis ære alieno pœna & infamia quæ. 664
obſequentes latrones qui à quo Imperatore dicti. 729
obſequentis Fortunæ templum vbi, & vnde inſtitutum. 38
obſeruanda initio anni quæ. 306
obſeruationes aliquot ſeu cautelæ in Circenſibus quæ. 476
obſidionali quis primus donatus. 415
obſidionalis corona quanti olim habita. 416
obſigamia iudicia quæ. 348
obſonia ex auro quis fecerit. 563
obſonia ſponſi quæ. 104
obſophagus Deus quis. 629
obteſtari per Solis iubar, Perſis quid. 156
obumbrare ſolem ſagittis in præliando qui ſoleant. 755

Occentus muriũm quid portendat. 503
occidentem verſus qui orent. 406
occidentem verſus qui mortuos in ſepulchro ſtatuant. 204
occidere bouem quàm olim capitale. 252
occidionis templum cui adire vetitum. 399
occiput quibus natura crinitum. 541
ocellatæ nuces quæ. 295
ochi Regis auaritia quanta. 349
ochus quo conuitio ab Aegyptiis affectus. 445
ocioſi quomodo olim mulctati. 262
ocium quibus ſit honeſtum. 520
ocreſtes quàm prodigioſe Ser. Tullium genuiſſe dicatur. 700
octacilij vnde dicti. 461
octaua cuiuſque menſis dies, cui Athenis ſacra. 281
octauij trophæum. 66
october cui dicatus. 307
octobri menſe quid Athenis fieri ſolitum. 285
octobribus Idibus quid mtri Romæ fieret. ibid.
octogenarij à quo in militiam coacti. 55
oculi effigies Aegyptiis quid. 158
oculis clauſis qui pugnent. 733
oculis pictis qui incedant. 536
oculorum religio & indicia quæ. 154
oculos & os morientis claudere ſolitus olim quis. 220.& ſeq.
Odoratorum imbrium in theatris ſparſio. 173
odorum ac picturarum in ſcenis profuſio quanta. 516
odorum in triumphis vel accenſio, vel ſparſio quæ. 644
Oenoandrum cuius ſit conuentus oppidum. 313
œtoſcyros quis Deus. 628
Offendo quid ſeu quomodo ſignet. 63
offenſiones pedum quale facerent augurium. 184
offenſiones pedum quid portendant. 504
offerre terram & aquam quid. 347
ὄγμιος Hercules quis. 377
ogmios quis quibus Deus. 138
ὀκρίβας quid. 243
Olæ ara quanti olim cultus. 128
olea cui ſacra. 401
olea quæ turmæ coronarentur. 694
oleæ corona cuius præmium. 474
oleæ ramum offerre quid. 509
oleam aut laurum comburere, vulgo quid præ ſe ferret. 598
oleaſtro qui coronarentur. 470
oleaſtrum arma peperiſſe. 129
olana Tigrani aliquando quid. 96
oleum & oleam perdere, quid. 506
oleum in luſtrationibus quomodo adhiberetur. 598
oleum in ore geſtare, quid. 508
oleum in ſilice diſſecto vbi repertum. 478
oleum vbi optimum. 555
o literæ effigie quis aliquando pro ſigno militiæ vſus. 323
olitorium forum. 126
ollus leto datus eſt, quando & vbi proclamaretur. 227
olympia quid loci ſit. 468
olympias quid, & quot conſtet annis. 469.470
olympias regina fratri nupta. 69
olympici ludi qui & vbi. 468. & ſeq.
olympici victoris præmium. 469
olympicorum ludorum varietas quæ. ibid.& ſeq.
olympij Iouis imago qualis. 377
olympionicem eſſe, quanto olim fuerit honori. 472
olympiorum imaginem qui Romam tranſtulerint. 471
olympicum templum vbi. 611
olympus mons quàm altus, & quàm multi hoc nomine montes dicti. 603
Omarij Iouis templum Sybaritis olim quid. 646
omen belli vnde Germani ſumere ſoleant. 342
omina ex iecore quæ. 82
omina ex pedum offenſione quæ. 184
ominis boni indicia ex pullis. 86
ominis mali ſigna ex pullis. 85.86
ominum ex volucribus peritiſſimi qui. 497
Oneatæ qui dicti. 51
onerariæ nauis lumina quot. 324
onochonus fluuius à quibus aliquando epotus. 743
onomadeus quis, & quàm prudenter inimicos tulerit. 327
ὄνος πρὸς αὐλὸν quid. 507
ὄνου πόκας ζητεῖν quid. 506
Opalia feſta quæ. 650
operimenta lintea equorum quàm apud Romanos eſſent impenetrabilia. 724
opertanea ſacra quæ. 256
operto capite qui ſacra facerent. 152
opheltes quis dictus. 472
ophantina tribus vnde dicta. 50
ophiuſæ herbæ natura quæ. 214
opi quomodo ſacrificetur. 172
opiferæ vox, qui quàm difficilis fuerit prolatu. 684
opigena quæ dea cur ſic dicta. 627
opilius Macrinus quantis adulterum pœnis afficere ſoleret. 318
opilius Macrinus quibus honoribus ſenſim ad imperium venerit. 714.715
opima ſpolia quoties Romæ relata fuerint. 42.43
opima ſpolia quæ & vnde dicta. 43
opiniones de principiis rerum quàm ſint variæ. 477
opiniones gentium de diis quàm diuerſæ & ridiculæ & impiæ. 743.& ſeq.
opiniones variæ de longitudine anni. 303.304
opis deæ cognomina quæ. 649
opis ædes quot & vbi. 650
opis ædicula vbi. 667
opis ſimulachrum quale. 650
opis templum vbi. 247
ὄπισθεν quid. 192
opiſthocomæ quid. ibid.
opiſthographa charta quid. 192
opiſthotonicus morbus quid. ibid.
opiter cur quis cognominatus. 30
oppidulis etiam & viculis ſingulis ſuos fuiſſe deos. &c. 624
opprobrium victis, quid. 510
ops dea quæ, & quomodo illi votum fieret. 300.619.649
optima mater cuius aliquando teſſera. 325
optimates qui dicti. 520
optimatum in theatris loca quæ. 513.514
optimi cognomine quis aliquando honeſtatus & gauiſus. 123
optimi quique viri quid olim Athenis paſſi. 283.& ſeq.
optimum militem inſtar equi è longinquo petendum, quis Rex cenſuerit. 56
optimus maximus quis dictus. 406
optimus quis dicendus. 602
optimus vir quis aliquando Romæ habitus. 122
opuntij Locri vbi. 653
opuntiorum pontifices quot & quàm diuerſa curent. 115
Ora maritima in ſaxa mutabilis, vbi & quæ. 477
oracal quis quibus ſit Deus. 630
oracula ex ſomniis vbi olim captarentur. 608
oraculi Delphici conſulendi & dandi ritus qui. 604
oraculorum omniũ clariſſima olim habita quæ. 603.& ſeq.
oraculorum per inſomnia ratio quæ. 310
ὡραῖα quid ſit. 32
orandum à diis quid. 407
oratæ vnde quidam dicti. 31
orationes præmeditatas è libellis recitare licuiſſe. 371
orca. 291
orcheſtra quorum in theatris olim ſedes. 514
orcini qui. 309
ordicalia feſta quæ. 256
ordinem deſerentis pœna. 60

ordines

ordines populi Romani quot. 520
ordinis primi ductor, quibus aliis nominibus dictus. 11
ordo ciborum in menſa quis. 247
ordo equeſter quanti olim fuerit precij. 191
ordo ex quot militibus conſtet. 11
ordo magiſtratuum in re militari qualis. 15
ordo rogandi ſenatus quis. 370
oreſtes qua potiſſimum re à furore liberatus. 598
organa pneumatica quæ. 581
orgia quæ cuius feſta. 706
orientem verſus mortuos in ſepeliendo qui ſtatuerent. 204
orientem verſus qui orent. 406
originarij qui. 309
origines rerum iuxta diuerſos quæ. 477
oris læſi pœna quæ. 665
orius quis Deus dictus. 629.630
ornamenta imperij vnde ſumpſerint Romani. 313
ornatus flaminis quis. 677
oronopoli qui. 519
orphæi quot. 139
orpheum quis quomodo cum Christo coluerit. 685
orpheus à quibus diſcerptus. 138
orthiæ phalangis vſus quis. 681
orthius modulus, qualis, & à quibus in bello vſurpatus. 322
ortygia cuius inſulæ nomen. 606
Oſchophoria Athenis quid. 280
oſcines aues quomodo augurium facerent. 495
oſculandi quotidianus vſus quando & à quo ſublatus. 244
oſculari amicos inter ſe, vbi & quomodo vſurpatum. 153
oſculum mulieribus quàm & cur ſimulatè daretur. 243
oſiridem qui iurando teſtentur. 479
oſiris à quibus maxime cultus. 744
oſiris Aegyptiis quis, & quomodo effingi ſolitus. 376.377
oſiris quale geſſerit inſigne. 518
oſiris quis quibus ſit Deus. 628
oſſibus humanis qui quomodo in ſacris vſi. 745
oſſibus piſcium qui pro domorum materia vterentur. 579
oſtenſionales qui dicti. 730
oſtenta è cœlo quomodo expiarentur. 590.591
oſtia inferni quæ & vbi. 228
oſtia vrbs quando & vbi condita. 595
oſtraciſmi finis in quo factus. 284
oſtraciſmos quid. 283
oſtrearios panis. 556
oſtreis marinis qui domos conſtruerent. 579
Otho præcipuæ legioni quod dederit nomen. 13
othonem quæ res ſola ad imperium prouexerit. 679
othonis ridicula quædam lex. 525
ὄττις quid. 447
otriculanorum dea quæ. 626
Oua & mel initio conuiuij dari ſolere. 104.105.247.554
ouandi cauſæ quæ. 693
ouans vrbem quis primus inierit. ibid.
ouanti an equis obuiá procedere, ſeu comitari liceret. 694
ouantis ornatus & ſacra. ibid.
ouatio quibus concederetur. 64
ouationis etymologia & pompa. 694
ouem aut pullum rapere quis Imperator vetuerit. 679
oues coronatas ante ſe agere, & pòſt mactare qui ſoleant. ibid.
oues quomodo luſtrarentur. 595
ouicula vnde quidam cognominatus. 28
ouidij locus quidam excuſſus. 62
ouilia quid loci Romæ ſit. 149.329
ouilli pecoris hoſtia quanti olim habita. 250
ouiniorum cognomen vnde. 22
ouis cui immolaretur. 253
ouis quanti Romæ vulgo æſtimaretur. 215.388
ouorum putaminibus qui domos faciant. 579
ouum in quorum ludorum pompa numeraretur primú. 709
ὤαμος. 82
Ozolæ qui & vnde dicti. 655
ozolæ quo monetæ ſigno vtantur. 389

P

PAcem petentes, quid offerre ſoleant. 509
pacis ſigna ſeu indicia diuerſis diuerſa. 346.347
pactolus quale flumen. 314
pactorum faciendorum inter ethnicos rationes olim quæ. 457. & ſeq.
pacuuius quando & vbi natus. 88
padus quàm nobile flumen. 314
pæan & proſodia cuius olim Dei hymni. 412.413
pædonomus quid. 181
pæonicus quis Deus cognominatus. 628
pæti cur quidam cognominati. 22
pætos habere oculos, laudi an vitio dandum. ibid.
pagana quædam lex. 352.353
paganalia feſta quæ. 465.665.666
palæmon quid Dei ſit, & quibus aliis nominibus dictus. 472.622
palæmonis apud Corinthum ſpecus qualis. 483
palæſtra qui ſe quàm maxime exercere ſoliti. 181.294
palæſtra qui valerent. 384
palæſtras qui nummis incuterent. 389
palam cibú capere cur olim & quàm in vſu fuerit. 246.554
palamedes quem ludum repererit. 290
palaria ludus. 58
palatiar quid. 666
palatij præfectura quanti habita. 714
palatina tribus vnde inſtituta. 48
palatini ludi qui. 710
palatinus mons vnde dictus, & quàm varia eius etymologia. 669
palatualis flamen à qua dea cognominatus. 675
pale quod ludi genus. 295
pales quorum dea. 168
pale vnde ſacra fiant. 595
palibroti qui aliquando dicti. 6
palilia cuiuſmodi ſacra. 650
palilia quomodo ſeruentur. 167.168
palla quorum veſtis. 531
palladium forum. 127
palladium quid, & à quibus cuſtodiri ſolitum. 489
pallantis Claudiorum liberti quanta ſuperbia. 152
pallas quorum præcipua dea. 625
pallium quibus peculiare. 525
pallor dea qualis. 41
palloris phana cur intra vrbes non eſſent. 98
palma vel palmus quot digitis conſtet. 162
palmæ quibus victoribus darentur. 473
palmata veſtis quorum. 527
palmicum augurium quod. 502
palmulis qui tanquam pane paſſim victitent. 246
palmyrenſium regina quid aliquando nominis conſecuta. 5
paludamentum quale Romanis militibus publicè daretur. 56
paludamentum qualis & quorum veſtis aut inſigne. 113. 210
paludibus qui ſepelirentur. 203
palus quid. 58
paliſci apud Siculis quid. 287
pambœotica ſacra quæ. 467
pamenothus quis quibus menſis. 307
pamphilorum tribus quæ. 51
pamphylij quem ventum colerent. 297
pan Aegyptiis quantus. 375
pan quis & quorum Deus. 300
panætolium quid. 467
panagyra feſta quæ. 170
panathenæa Athenis quid. 470
panathenaica quotuplicia fuerint. 473
pancratiaſtes quid. 240
pancratium quid. ibid. & 293

pandana

Pandana porta vnde & quo alio nomine dicta. 95.390
pandemus cuius deæ cognomen. 627
pandia cuius Dei feſta. 473
pandoſiam & Acheruſium quis oraculo vitare iuſſus. 605
panebiorum Reges quomodo humarentur. 204
panegyres Athenis quid. 467
panem gladio diuiſum,quibus olim guſtare ſolemne. 100
panemus Athenis menſis quis. 307
panes & paniceæ menſæ qualibus caniſtris inferrentur. 555
panes facere quale aut quatum aliquando opus. 245
panos ſanguinis guttas ex ſe emiſiſſe quid aliquando portenderit. 198
pani quod animal dicatum. 255
panionia ſacra quæ. 467
paniſci caput in diffiſſo ſaxo quomodo inuentum. 478
panonium cuius cognomen. 128
pannonia in quot & quas prouincias diuiſa. 187
panos ſtatua qualis. 375.376
panum genera quam varia & Græcis & Romanis. 555.556
panſæ vnde quidam dicti. 24
panthei ſacerdotum munus quod. 116
pantomimi à quibus Roma eiecti,& à quibus reſtituti. 239
papauerata veſtis. 527
papaueris candidi ſemen cum melle & lactuca quando apponeretur. 554
papauerum decuſſione quid quidam tyrãnus innuerit. 198
papeus Scythice quid. 167
paphia Venus quæ. 632
paphlagonia in quot & quales partes diuiſa. 187
paphlagonum Reges qui dicti. 6
papia lex à quo abrogata. 431
papiliones ex vermibus naſci, & ex ſemine papilionum vermes. 354
papinianus cuius diſcipulus, & quid ſupellectilis nomine comprehendat. 53
papinianus quàm innocẽter à quo Imperatore occiſus. 738
papinianus quis quantuſve fuerit. 738
pappas Bythinis quid. 167
papyraceos calceos qui gerant. 679
papyria tribus vnde dicta. 49
papyriæ tribus cum Pollia tribu ſimultas quanta. 50
papyrianum ius quod. 736
papyri flore vbi coronentur dij. 403
papyrij fœneratoris nequitia inaudita. 18
papyriorum etymologia. 26
papyrius quid primus omnium factus. 311
papyrus vbi naſcatur, & quomodo temperetur ad inſcribendum. 192.& ſeq.
par impar Romæ qui luderent. 294.295
parabiſton. 128
paradromidæ quid. 239
paralus quàm à Pericle defletus. 236
parameſos digitus quis. 447
paranymphus quis. 99
parapatius quorum Rex,& qui cognominatus. 6
paraſanga quot ſtadiis conſtet. 162
paratylmos,quæ quorum pœna. 317
pardalis pro foribus affixa,Phrygibus quid. 576
pardorum pelles quomodo in bellis vſæ. 59
parentalia quomodo ſeruentur. 259
parentandi mos quàm diuerſus. 589.& ſeq.
parentes aut cognatos defunctos comedere, vbi ſumma pietas. 203
parentum & liberorum appellatione qui contineantur. 46
parentum manes qui primitiis cœnarum impartiant. 562
parere quid ſignificet. 62
pares victimæ quibus diis offerrentur. 259
paria aliquot magiſtratuũ ſe inuicẽ reſpicientium quæ. 437
parianorum Deus præcipuus quis. 625
paris quomodo educatus. 197
parituræ mulieres quò ex Delo commigrarent. 607
parma qualis colonis. 358
parma quid. 717
parmenides quis ac cuias. 87
parnaſſus mons qualis. 603
parochus. 103
parœnius modulus qualis. 322
parona quid. 324
parrici quæſtores qui & quot. 93
parricidæ quam horribiliter in Ægypto plecterentur. 210
parricidij pœna quæ. ibid.
parricus ſeu parricidius quæſtor quis. 78
partes ſacrificij quæ & quot. 408
parthenope cuius filia,& cui vrbi nomen dederit. 89
parthenope quàm miſerè patrum noſtrorum memoria afflicta. 269
parthi quàm ſeuerè punirent adulterium. 318
parthi qualibus in bello tympanis vſi. 322
parthicorum Regum abominandus quidam mos. 6
parthorum honeſtiſſima ſepultura quæ, & ea ipſa quàm execranda. 203
parthorum Reges quid in votis emittendis adhiberent. 298
partium domus ordo ſeu diſpoſitio qualis. 577.& ſeq.
partium phalangis catalogus. 682.& ſeq.
partubus monſtroſis quid fieret. 593.594
paruæ Fortunæ ædes a quo dicata. 27
paſcentes aues videre quid portenderet. 501
paſithea quæ. 449
paſſus propriè quid ſit. 161
paſtophorium quid. 115
paſtorum Deus quis. 300
patareum oraculum & templum quale. 607.608
pater patratus quis,& quod eius munus. 459
patræ,cuius regionis vrbs. 313
patres initio quot in ſenatum lecti. 364
patres plurimorum liberorum quàm honorati olim. 349
patres vbi filiolos ſuos antequam ſeptennes ſint non videant. 177
patri filium vouere ſeu deuouere quondam licuiſſe. 299
patrij dij qui. 624
patrios deos qui cur non haberent. 625
patris quanta olim in filios poteſtas. 655
patriciatus ordine donari qui. 373
patricij ad plebẽ qui,& quomodo,& cur tranſierint. 740
patricij qui dicti. 349.520
patriciis quomodo ad plebem tranſire licuerit. 374
patrocli cadauer quorum capillis & cur opertum. 223
patroni clientem deſtituentis pœna quæ. 662
patrous Deus quis dictus. 628
patutius pater quis. 45
paucitatem legum quis philoſophus maximè probarit. 690
pauli Æmylij filij quot,& quid ipſis acciderit. 122
pauli Æmylij inſtitutum. 34
pauli Æmylij in vxorem ſuam repudiatam dicterium quod. 350
pauli Æmylij,vel conſtantia,vel ſuperbia. ibidem.
pauli baſilica vbi,& quanti taxata. 126
pauli de ſuppellectile ſententia. 53
paulus Æmylius quantum ex Macedonia auri Romæ intulerit. 263
paulus Æmylius quo beneficio populum Romanum affecerit. 264
pauones quis inter Romanos ſibi, vt Deo immolari iuſſerit. 255
pauonis ſurrepti quas quidam pœnas dederit. 133
paupertas quando primùm Romæ probro haberi cœpta. 248.& ſeq.
paupertatis deæ ſacellum vbi. 41.42
paupertatis laus. 247.248
paupertatis phana cur extra vrbes fuerint. 98
pauſaniæ frugalitas quæ. 554
pauſanias quàm mirè aliquando de Lydis victoria potitus. 44
pauſanias quomodo morte mulctatus. 287

ordines populi Romani quot. 520
ordinis primi ductor, quibus aliis nominibus dictus. 11
ordo ciborum in menſa quis. 247
ordo equeſter quanti olim fuerit precij. 191
ordo ex quot militibus conſtet. 11
ordo magiſtratuum in re militari qualis. 15
ordo rogandi ſenatus quis. 370
oreſtes qua potiſſimum re à furore liberatus. 598
organa pneumatica quæ. 581
orgia quæ cuius feſta. 706
orientem verſus mortuos in ſepeliendo qui ſtatuerent. 204
orientem verſus qui orent. 406
originarij qui. 309
origines rerum iuxta diuerſos quæ. 477
oris læſi pœna quæ. 665
orius quis Deus dictus. 619.630
ornamenta imperij vnde ſumpſerint Romani. 313
ornatus flaminis quis. 677
oronopoli qui. 519
orphæi quot. 139
orpheum quis quomodo cum Chriſto coluerit. 685
orpheus à quibus diſcerptus. 138
orthiæ phalangis vſus quis. 681
orthius modulus, qualis, & à quibus in bello vſurpatus. 322
ortygia cuius inſulæ nomen. 606
Oſchophoria Athenis quid. 280
oſcines aues quomodo augurium facerent. 495
oſculandi quotidianus vſus quando & à quo ſublatus. 244
oſculari amicos inter ſe, vbi & quomodo vſurpatum. 153
oſculum mulieribus quàm & cur ſimulatè daretur. 243
oſiridem qui iurando teſtentur. 479
oſiris à quibus maxime cultus. 744
oſiris Aegyptus quis, & quomodo effingi ſolitus. 376.377
oſiris quale geſſerit inſigne. 318
oſiris quis quibus ſit Deus. 628
oſſibus humanis qui quomodo in ſacris vſi. 743
oſſibus piſcium qui pro domorum materia vterentur. 579
oſtenſionales qui dicti. 730
oſtenta e cœlo quomodo expiarentur. 590.591
oſtia inferni quæ & vbi. 228
oſtia vrbs quando & vbi condita. 595
oſtraciſmi finis in quo factus. 284
oſtraciſmos quid. 283
oſtrearius panis. 556
oſtreis marinis qui domos conſtruerent. 579
Otho præcipuæ legioni quod dederit nomen. 13
othonem quæ res ſola ad imperium prouexerit. 679
othonis ridicula quædam lex. 535
ὀττεία quid. 447
otriculariorum dea quæ. 626
Oua & mel initio conuiuij dari ſolere. 404.105.247.554
ouandi cauſæ quæ. 693
ouans vrbem quis primus inierit. ibid.
ouanti an equis obuiã procedere, ſeu comitari liceret. 694
ouantis ornatus & ſacra. ibid.
ouatio quibus concederetur. 64
ouationis etymologia & pompa. 694
ouem aut pullum rapere quis Imperator vetuerit. 679
oues coronatas ante ſe agere, & pòſt mactare qui ſoleant. ibid.
oues quomodo luſtrarentur. 595
ouicula vnde quidam cognominatus. 28
ouidij locus quidam excuſſus. 62
ouilia quid loci Romæ ſit. 149.329
ouili pecoris hoſtia quanti olim habita. 250
ouiniorum cognomen vnde. 22
ouis cui immolaretur. 253
ouis quanti Romæ vulgo æſtimaretur. 215.588
ouorum putaminibus qui domos faciant. 579
ouum in quorum ludorum pompa numeraretur primũ. 709
[illegible]. 22
Ozolæ qui & vnde dicti. 653
ozolæ quo monetæ ſigno vtantur. 389

P

PAcem petentes, quid offerre ſoleant. 509
pacis ſigna ſeu indicia diuerſis diuerſa. 346.347
pactolus quale flumen. 314
pactorum faciendorum inter ethnicos rationes olim quæ. 457. & ſeq.
pacuuius quando & vbi natus. 88
padus quam nobile flumen. 314
pæan & proſodia cuius olim Dei hymni. 412.413
pædonomus quid. 181
pæonicus quis Deus cognominatus. 628
pæti cur quidam cognominati. 22
pætos habere oculos, laudi an vitio dandum. ibid.
pagana quædam lex. 352.353
paganalia feſta quæ. 465.665.666
palæmon quid Dei ſit, & quibus aliis nominibus dictus. 472.622
palæmonis apud Corinthum ſpecus qualis. 483
palæſtra qui ſe quàm maxime exercere ſoliti. 181.294
palæſtra qui valerent. 384
palæſtras qui nummis incuterent. 389
palam cibũ capere cur olim & quàm in vſu fuerit. 246.554
palamedes quem ludum repererit. 290
palaria ludus. 58
palatiar quid. 666
palatij præfectura quanti habita. 714
palatina tribus vnde inſtituta. 48
palatini ludi qui. 710
palatinus mons vnde dictus, & quàm varia eius etymologia. 669
palatualis flamen à qua dea cognominatus. 675
pale quod ludi genus. 293
pales quorum dea. 168
pale vnde ſacra fiant. 595
palibroti qui aliquando dicti. 6
palilia cuiuſmodi ſacra. 650
palilia quomodo ſeruentur. 167.168
palla quorum veſtis. 531
palladium forum. 127
palladium quid, & à quibus cuſtodiri ſolitum. 489
pallantis Claudiorum liberti quanta ſuperbia. 152
pallas quorum præcipua dea. 625
pallium quibus peculiare. 525
pallor dea qualis. 41
palloris phana cur intra vrbes non eſſent. 98
palma vel palmus quot digitis conſtet. 161
palmæ quibus victoribus darentur. 473
palmata veſtis quorum. 527
palmicum augurium quod. 502
palmulis qui tanquam pane paſſim victitent. 246
palmyrentium regina quid aliquando nominis conſecuta. 5
paludamentum quale Romanis militibus publicè daretur. 56
paludamentum qualis & quorum veſtis aut inſigne. 113. 210
paludibus qui ſepelirentur. 203
palus quid. 58
paliſci apud Siculis quid. 287
pambœotica ſacra quæ. 467
pamenothus quis quibus menſis. 307
pamphilorum tribus quæ. 51
pamphylij quem ventum colerent. 297
pan Aegyptiis quantus. 375
pan quis & quorum Deus. 300
panætolium quid. 467
panagyra feſta quæ. 170
panathenæa Athenis quid. 470
panathenaica quotuplicia fuerint. 473
pancratiaſtes quid. 240
pancratium quid. ibid. & 293

pandana

Pandana porta vnde & quo alio nomine dicta. 95.190
pandemus cuius deæ cognomen. 627
pandia cuius Dei feſta. 473
pandoſiam & Acheruſium quis oraculo vitare iuſſus. 605
panebiorum Reges quomodo humarentur. 204
panegyres Athenis quid. 467
panem gladio diuiſum, quibus olim guſtare ſolemne. 100
panemus Athenis menſis quis. 307
panes & paniceæ menſæ qualibus caniſtris inferrentur. 555
panes facere quale aut quarum aliquando opus. 245
pangs ſanguinis guttas ex ſe emiſiſſe quid aliquando portenderit. 198
pani quod animal dicatum. 255
panionia ſacra quæ. 467
paniſci caput in diffiſſo ſaxo quomodo inuentum. 478
panonium cuius cognomen. 128
pannonia in quot & quas prouincias diuiſa. 187
panos ſtatua qualis. 375.376
panum genera quam varia & Græcis & Romanis. 555.556
panſæ vnde quidam dicti. 24
panthei ſacerdotum munus quod. 116
pantomimi à quibus Roma eiecti, & à quibus reſtituti. 239
papauerata veſtis. 527
papaueris candidi ſemen cum melle & lactuca quando apponeretur. 554
papauerum decuſſione quid quidam tyrãnus innuerit. 198
papeus Scythice quid. 167
paphia Venus quæ. 632
paphlagonia in quot & quales partes diuiſa. 187
paphlagonum Reges qui dicti. 6
papia lex à quo abrogata. 431
papiliones ex vermibus naſci, & ex ſemine papilionum vermes. 354
papinianus cuius diſcipulus, & quid ſupellectilis nomine comprehendat. 53
papinianus quàm innocẽter à quo Imperatore occiſus. 738
papinianus quis quantuſve fuerit. 738
pappas Bythinis quid. 167
papyraceus calceus qui gerant. 679
papyria tribus vnde dicta. 49
papyriæ tribus cum Pollia tribu ſimultas quanta. 50
papyrianum ius quod. 736
papyri flore vbi coronentur dij. 403
papyrij fœneratoris nequitia inaudita. 18
papyriorum etymologia. 26
papyrius quid primus omnium factus. 311
papyrus vbi naſcatur, & quomodo temperetur ad inſcribendum. 192.& ſeq.
par impar Romæ qui luderent. 294.295
parabiſton. 128
paradromidæ quid. 239
paralus quàm à Pericle defletus. 236
parameſos digitus quis. 447
paranymphus quis. 99
parapatius quorum Rex, & qui cognominatus. 6
paraſanga quot ſtadiis conſtet. 162
paratylmos, quæ quorum pœna. 317
pardalis pro foribus affixa, Phrygibus quid. 576
pardorum pelles quomodo in bellis vſæ. 59
parentalia quomodo ſeruentur. 259
parentandi mos quàm diuerſus. 589.& ſeq.
parentes aut cognatos defunctos comedere, vbi ſumma pietas. 203
parentum & liberorum appellatione qui contineantur. 46
parentum manes qui primitiis cœnarum impartiant. 562
parere quid ſignificet. 62
pares victimæ quibus diis offerrentur. 259
paria aliquot magiſtratuũ ſe inuicẽ reſpicientium quæ. 437
parianorum Deus præcipuus quis. 625
paris quomodo educatus. 197
parituræ mulieres quò ex Delo commigrarent. 607
parma qualis colonia. 358
parma quid. 717
parmenides quis ac cuias. 87
parnaſſus mons qualis. 603
parochus. 103
parœnius modulus qualis. 322
parona quid. 324
parrici quæſtores qui & quot. 93
parricidæ quam horribiliter in Ægypto plecterentur. 210
parricidij pœna quæ. ibid.
parricus ſeu parricidius quæſtor quis. 78
partes ſacrificij quæ & quot. 408
parthenope cuius filia, & cui vrbi nomen dederit. 89
parthenope quàm miſere patrum noſtrorum memoria afflicta. 269
parthi quàm ſeuerè puniunt adulterium. 318
parthi qualibus in bello tympanis vſi. 322
parthicorum Regum abominandus quidam mos. 6
parthorum honeſtiſſima ſepultura quæ, & ea ipſa quàm execranda. 203
parthorum Reges quid in votis emittendis adhiberent. 298
partium domus ordo ſeu diſpoſitio qualis. 577.& ſeq.
partium phalangis catalogus. 682.& ſeq.
partubus monſtroſis quid fieret. 593.594
paruæ Fortunæ ædes a quo dicata. 27
paſcentes aues videre quid portenderet. 501
paſithea quæ. 449
paſſus propriè quid ſit. 162
paſtophorium quid. 115
paſtorum Deus quis. 300
patareum oraculum & templum quale. 607.608
pater patratus quis, & quod eius munus. 459
patræ, cuius regionis vrbs. 313
patres initio quot in ſenatum lecti. 364
patres plurimorum liberorum quam honorati olim. 349
patres vbi filiolos ſuos antequam ſeptennes ſint non videant. 177
patri filium vouere ſeu deuouere quondam licuiſſe. 299
patrij dij qui. 624
patrios deos qui cur non haberent. 625
patris quanta olim in filios poteſtas. 655
patriciatus ordine donari qui. 373
patricij ad plebẽ qui, & quomodo, & cur tranſierint. 740
patricij qui dicti. 349.520
patricius quomodo ad plebem tranſire licuerit. 374
patrocli cadauer quorum capillis & cur opertum. 223
patroni clientem deſtituentis pœna quæ. 662
patrous Deus quis dictus. 628
patutius pater quis. 45
paucitatem legum quis philoſophus maximè probarit. 690
pauli Æmylij filij quot, & quid ipſis acciderit. 122
pauli Æmylij inſtitutum. 54
pauli Æmylij in vxorem ſuam repudiatam dicterium quod. 350
pauli Æmylij, vel conſtantia, vel ſuperbia. ibidem.
pauli baſilica vbi, & quanti taxata. 126
pauli de ſuppellectile ſententia. 53
paulus Æmylius quantum ex Macedonia auri Romæ intulerit. 263
paulus Æmylius quo beneficio populum Romanum affecerit. 264
pauones quis inter Romanos ſibi, vt Deo immolari iuſſerit. 255
pauonis ſurrepti quas quidam pœnas dederit. 133
paupertas quando primùm Romæ probro haberi cœpta. 248.& ſeq.
paupertatis deæ ſacellum vbi. 41.42
paupertatis laus. 247.248
paupertatis phana cur extra vrbes fuerint. 98
pauſaniæ frugalitas quæ. 554
pauſanias quàm mire aliquando de Lydis victoria potitus. 44
pauſanias quomodo morte mulctatus. 287

pauſicape qui olim plecterentur. 284
Peceucij qui. 88
pectus cui Deo ſacrum. 153
pecudum ſepulchra quàm quibus olim religioſa. 688
pecunia vnde dicta, & à quo primùm facta. 388
pecuniæ Athenienſis nomina aliquot ac ſigna. 389
pecuniæ quomodo in populū à Cæſaribus ſparſæ. 173. 174
pecuniam ludere quibus tantum ludis licuerit. 293
pecuniam milites ſuā pugnæ tempore vbi deponerent. 327
pecuniam mortuo in loculis qui adderent. 202
pecunioſi qua lege nobilibus prælati. 515
pedalij qui. 407
pedamen quid. 119
pedarij ſenatores qui. 189. 367
pedatio quid. 119
pedes cui Deo ſacri. 153
pedes ire Perſis quid. 545
pedeſtri certamine qui potiſſimum valeant. 383
pedeſtria auguria quæ. 502
pedibus nudis eſſe & coma tōſa ſacrificantē oportuiſſe. 404
peditibus quæ ſecum ferenda. 347
peditatu qui valeant & equitatu. 733
peditum in bello cantus ſeu inſtrumentum muſicum quod. 320
pedum oſculatio. 158
pegaſum qui nummis inciderent. 389
pegmata quanta in triumphis ferri ſoleant. 619
pegmata quid. 581
peium Phrygiæ Deiotaro quid. 95. 96
pelargus cur quis dictus. 124
pelaſga quæ dea cognominata. 627
pelaſgicum quæ pars Athenarum dicta. 468
pelatæ qui dicti. 289
pelias quomodo educatus. 197
peligna cohors quæ. 721
pellena cuius regiis vrbs. 313
pelles hœdinæ quo olim nomine dignatæ. 193
pellex cuius deæ aram tangere vetabatur. 633
pellibus diuerſarum ferarum qui maximè in prælijs vtantur. 734
pellibus ferarum qui pro veſtibus vtantur. 536. 537
pellices velut pignora chariſſima qui in militiam ſecum ferant. 327
pellici in ſacris vetitum quid. 407
pelopidas quàm pauper & abſtinens fuerit. 248
pelopidas quoties Imperatorem geſſerit. 5
peloponneſi factiones quæ. 327
peloria feſta quæ. 170
pelta è cœlo cui in manus delapſa fabuletur. 75
pelta quid. 717
peltarum duodecim cuſtodes qui. 75
peltati qui. 717
peltaſtæ qui dicti. 717
penates ab Ænea aduecti, quid fuerint & vbi cuſtodirentur. 489
penates dij qui. 619
peneſtæ qui vulgo Theſſalis dicerentur. 288
pennæ varijs diſtinctæ coloribus, quibus pro criſtis fuerint. 59
penſa tractare vbi ſit virorum opus, non mulierum. 353
pentapharmacum quis primus excogitarit, & vnde conſtiterit. 564
pentathli qui. 293
pentathlon ſeu pentathlus quid. 293. 474
penula quorum veſtis. 523
penulæ quando ſumerentur. 544
penulis quibus vti permiſſum. 372
peplum Mineruæ quando ferretur. 470
peplum quo Imperatores Græcorum donarentur, quale & quid. 65
per diſceſſionem quomodo ſententia ferretur. 369
per quam diuerſas res à diuerſis iurari ſolitum. 478. & ſeq.
perdicibus alicubi eſſe corda bina. 584
perdicum Bœoticarum præſcripta in aëre meta. 376
perduellionis diem dicere quid. 271
peregrinatio magnorum aliquot virorum, qualis. 634. 635
peregrini quàm quibus odioſi. 360. 361
peregrinis nomina Romana quis interdixerit. 361
peregrinos vrbem Romanam vſurpantes quis ſecuri percuſſerit. 357
peremptalia fulgura quæ. 495
perenna vnde dictum. 279
perennæ cur & quando ſacra fierent. ibid.
perfecta hoſtia quando diceretur. 409
perfidiæ qui populi maxime dediti. 484
perfricaſſe faciem qui dicerentur. 155
pergamenarum chartarum vſus & appellatio. 193
pergami theſauros ſuos quis Rex reconderet. 96
pergamum cuius olim fuerit regia. 219
periander (ſi recte ſcriptum) qua de cauſa lapidatus. 94
periandri laus ſimul & tyrannis quæ. 198. 199
pericles quid primus fecerit. 232
pericles è qua fuerit curia. 47
periclis cognomen quod. 124
& contra ſuam ipſius legem conatus. 360. & de filij morte luctus. 360. & lex. 236. & trophæa quot. 66
periuri quomodo olim quaſi diuinitus deprehenderentur & punirentur. 482. 483.
periurij pœna quæ. 664
pernicioſus ciuis quis. 414
perpenna conſul externus de quo Romæ triumpharit. 638
perpēna quomodo prius cōſul quàm ciuis Romę fuerit. 431
perſæ an vnquam Romæ ſeruierint. 289
perſæ quomodo vrbes in curias diuiſerint. 52
perſæpolis quorum regia. 219
perſarum arma qualia. 718. & Deus præcipuus quis. 167. & inceſtus cum ſororibus quotidianus. 69. & in ſepeliendo mos. 203. & inſignia militaria quæ. 329. & milites quàm eſſent abſtemij. 244. & natura qualis. 380. & quanta apud Marathonem ſtrages. 741. & veſtitus quis. 536
perſas captiuos quis Imp. nummis incuſſerit. 390
perſas ebrios de rebus maximis conſultare. 370
perſis chariſſimum quid. 329
pertinacis Cæſaris teſſera quæ. 325
pertinax Cæſar quàm modicè cœnaret. 654
peruigilia in quibus ludis fierent. 709
peruſia cuius regionis vrbs. 313
pes quot palmis ſeu digitis conſtet. 161
peſcennij frugalitas quanta. 198
peſſinuntia dea quæ. 622. 638
peſtifera exta & fulgura. 495. 582
peſtilentia quomodo aliquando Romæ ſedata, 15. 16
peſtilentiæ ſedandæ cauſa dictatorem creari ſolitum. ibid.
petaliſmus quid quibus eſſet. 284
petaminarij qui ſint. 164
petauri ludus quis. 294
petauriſtæ qui. ibid.
petere militiæ, vt liceat defunctos ſepelire, quid præ ſe ferret. 345
petilij lex in ambitum quæ. 277
petitij cuiuſdam quàm verum de Pompeio ſomnium. 310
petoritum quid. 196
petreij ſatellites qui. 723
petreij ſimulachrum quis tyrannus in triumpho duxerit. 639. 641.
Phæcalij qui dicti. 116
phaennis qualis propheciſſa. 270
phaethon in quem fluuium præcipitatus. 546
phæus color qualis. 217
phalangis deſcriptio ac partes quæ. 682. & ſeq.
phalangum non eundem ſemper fuiſſe numerum. 682. 683
phalanx ex quot conſtaret. 682
phalaridis in Zenonem tyrannis quæ. 87. 88

phalerina tribus quando veteribus addita. 50
phalicus quid. 182
phana aliquot ſanctiſſima olim quæ. 613.614
phaneus cuius dei nomen. 629
phanionas quos Græci vocent. 80
phara oppidum vbi. 313
pharaones qui dicti. 7
phaſidis fluuij arbores quale ſudarent vnguentum. 71
pherecydes quid primus inueniſſe putetur. 194
phiala quæ vaſis ſpecies. 241
phiditia quæ quorum feſta. 561
philadelphi laus & parricidia. 7
philadelphus vnde quis dictus. 123
philelphi contentio de ludo literario Ciceronis. 68
philena quæ aliàs dicta. 622
philinus Epicureus quàm fuerit frugalis. 246
philopœmenes quoties imperatorem geſſerit. 5
philippeis incuſſa ſigna quæ. 389
philippi Macedonis tabernaculũ vbi & quomodo fieret. 35
philippo quæ dies quàm maximè fauſta. 423
philippus Cæſar quam ſolennes ediderit ludos. 704
philippus vbi alterum oculum ſagitta perdiderit. 735
philetor Græce quid. 175
philolaus cuius diſcipulus. 87
philolaus quorum legiſlator. 654
philomator quis rex dictus. 7
philomenes cui aliquando vati palmam publicè præripuerit. 707
philomenes quorum reges dicti. 6
philonides quàm inſignis curſor. 164
philopator quis rex dictus. 7
philoſophi communitatem vxorum introducentes qui ſint. 218
philoſophi deum nullum eſſe dicentes qui. 745
philoſophi Græcis quanto in precio fuerint. 381
philoſophi qui quàm diuerſa de rerum principiis ſenſerint. 477
philoſophica veſtis quæ. 528.529
philoſophorum aliquot veſtitus qualis. 537.538
philyra quid. 193
phiton qui rex cognominatus. 7
phoca quale oppidum. 314
phocion quàm acerbos habuerit militiæ delectus. 56
phocionis ira, mors, ſepultura, paupertas, magnanimitas. 360.681
phœbades vbi & quomodo reſponſa darent. 604
phœbe cuius deæ nomen. 631
phœbo qui dies ſacri. 281
phœbus cuius dei nomen. 629
phœnices qualibus olim & literis & chartis vſi. 193
phœnicopteros quis Rom. ſibi vt deo mactari iuſſerit. 255
phœnicum ſacerdos quàm ſplendidè incedere ſuetus. 117
phœnicum virgines quam impudicè dotem mererentur. 71
photinus cuius occidendi author. 7
phrenas Græci quid vocent. 582
phrenetici quomodo vocum concentu reſipiſcant. 145
phryges natura quales. 381
phryges quàm odiant fures. 213
phrygiæ deæ quomodo ſacrificaretur. 253
phrygiata veſtis vnde inuenta. 528
phrygiones qui dicti. 352
phrygius canendi modus qualis. 322
phthioticæ Thebæ quæ. 609
phylactus quis magiſtratus. 217
phyſiognomia ex oculis. 113
phyſtos vnde quis cognominatus. 123
phytij qui. 437
Piaculare ſacrum quomodo à Lydis fieri ſolitum. 597
piacularis auis auſpicium quod. 499
piacularis porta vnde dicta. 393
picea arbor qualis. 19
picentes quomodo propter fœdus cum Hannibale mulctati. 726
pici martij auſpicium quale. 498
picta ſcuta qui geſtarent. 718
pictoris nomen Fabio vnde. 29
pictura celebres qui. 384
picturæ certamen publicum vbi. 475
picturas inuerſas quis imp. quomodo venditaret. 568
picum qui cui offerant. 255
picumno à quibus ſacrificetur. 178
picumnus. 748
picus à ſiniſtra cuius augurij. 499.500
pietas cuius aliquando teſſera. 325
pilagoras in Amphyctionibus quid. 303. & ibidem vbi eſt piloras lege pilagoras.
pilæ ludus quis & quorum fuerit. 293
pilani qui. 341
pilarum differentia quæ. 292
pilarum & effigierum in compitis ſuſpenſio vnde. 170
pileati qui quomodo pugnent. 732
pilentum quid. 196
pileum capiti detractum ac rurſus impoſitum ab aquila quid. 496.497
pileum in haſta proponi, quid ſignificaret. 326
piloſa qui habuerint corda. 583
pilum quid & quibus proprium. 341.719
pilumni qui & vnde dicti. 22
pilumno à quibus immolaretur. 178
pilumnus. 748
pinarij qui & quibus ſacris operarentur. 135
pinarij vnde orti. 28
pinciana porta quæ. 394
pindarus à qua poetria quoties publicè victus. 780
pindarus quomodo ab Alexandro honoratus. 576
pindeniſſus vbi & quid ſit. 108
pinea qui victores coronarentur. 471
pingendi ars quàm olim celebris. 176
pingues ad militiam inepti. 55
pinus cui ſacra. 402
pyra quibus frumenti loco ſint. 245
piſani quod haberent ius ciuitatis. 358
piſcatorij ludi qui. 710
piſces auſpiciis vtiles qui. 86
piſces non ſquamoſi quibus cœnis interdicti & cur. 234
piſces quales qui cui (etiam ſi neget Hen. Agrippa) immolarent. 255
piſces qui pro diis colant. 743
piſcibus etiam tangendis qui abſtinerent. 679
piſcibus qui augurentur. 428
piſcibus qui vt pane victitent. 245
piſcium ſub ſigno nati quales. 165
piſidæ qua afficerent adulteros ignominia. 317
piſiſtrati ſtatutum quoddam pium. 418
piſiſtratus cuius eſſet curiæ. 47.48
piſiſtratus quàm aſtutè tyrannidem arripuerit. 214
piſones vnde dicti. 21
piſonis cuiuſdam vinolentia quæ. 713
piſtores quandiu Romæ nulli. 245
piſtores vnde dicti. ibid.
piſtoris Iouis ara quæ. 667
piſtorium forum Romæ vbi. 127
piſtrino qui plecterentur. 284
pitaci qui dicti. 52
pitanites centuria Antonino quæ. 731
pitaneta cohors. 12
πίθωσ χύσιν ἐν ἀλώσεσι quid. 508
pithecuſa inſula quando & qui facta. 90
pitho quæ quibus vocetur dea. 627
pithægia quale feſtum. 652
pittacus temulentos qui mulctaret. 244
pittaci cognomen quale. 125
pituita quomodo ſiſti putaretur. 176
pityocampa quid. 129

Index.

ἄνεr. ibid.
pius vnde quis cognominatus. 25
placentarum aliquot genera. 556
placentia qualis colonia. 358
placentinorum quod ius ciuitatis. ibid.
placita principum quando pro legibus haberi cœpta. 738
plagialos quid & vnde fiat. 400
planci vnde vocati. 24
planipedes qui in ſcenam prodirent. 699
placentinum principi vetita quæ. 141
platinæ laus ac ſtudium. 170
plato quam leuem delictis omnibus pœnam ſtatuerit. 215
plato quantus athleta. 239.240
plato quorum legiſlator. 653
plato quo tempore vixerit. 634
platonis bellaria. 251. cœnæ. 247. ſententia de principis rerum. 477. magnitudo quomodo prænuntiata. 501. opinio de laribus & lemurib. 621. pia quędam ſententia. 600. ridenda opinio. 318
plauſtrum quid. 195
plauti & Ploti vnde dicti. 24
plautus vbi & quomodo ſibyllas imitatus. 270
plebe qui non comprehendantur. 737
plebeij cenſores primi qui. 740
plebeij ludi quales. 708
plebeij magiſtratus quibus illiciti. 740
plebeij qui dicti. 520
plebeius conſul primus quis. 740
plebeius quomodo à cenſore notaretur. 262
plebiſcita quæ ſeu quid. 9.737
plebiſcita quos teneant. 736
plebiſcitorum & legum differentia. 737
plebs quando conſulatu excluſa. 207. & quando rurſum potita. ibid.
plebs quomodo per clientelas diuiſa. 575
plectendi ſontes Spartanis mores qui. 211
plethrum quid. 161
plotij fœneratoris inhumanitas ac nequitia quanta. 18
plumbeis libris quid inſcriberetur. 192
plumbo reſoluto qui necarentur. 214
plumbum in ripa poſitum quid. 73
pluralitas vxorum quibus gentibus familiaris. 70
plutarchi locus excutitur. 81
plutoni propria victima quæ. 257
plutoni quæ tonitrua tributa. 494
plutonis templum vbi & cuiuſmodi. 45.588
plutonium os quid & vbi. 228
pluuia lapidea quomodo expiaretur. 590.591
pluuiæ excitandæ modus. 393
pluuius Iupiter quis. ibid.
Poculorum ordo quis. 565
Pædonomus. 181
pœcile Athenis quid. 303
pœna à quibus vt deus culta. 743
pœna funis quoto poſt latam ſententiam die ſumi ſolita. 217
pœnę aliæ atque alię in delinquętes ſtatutæ quę. 213.& ſeq.
pœnæ duæ teterrimæ & inauditæ in ſontes vbi. 213.214
pœnæ militares mitiores quæ. 129
pœnorum deus quis. 623
poetarum certamen ſeu ludicrum quis inſtituerit. 707.708
poetarum victima quæ. ibid.
poetico in certamine præmium victoris quale. 475
polemarchi Aetolorum poteſtas quæ. 276
polemarchos Athenis qualis fuerit magiſtratus. ibid.
poletem Epidaurij quem vocent. 361
poli quorum nummi. 389
politia optima quæ. 434.& ſeq.
pollex quid & vnde dictus. 445
pollia tribus quando cæteris addita. 50
pollicem premere, iungere, vertere quid. 445.512
pollicibus inuicem arctiſſime nexis expreſſum ſanguinem lingere quid. 457
pollinctores qui. 229
pollinctura quid. 233
pollionis bibliotheca qualis. 193
pollionis apophthegma. 105.106
πολλὰ κ' ἀγαθὰ quid. 399
polluere ludos quæ & quàm varia olim putarentur. 711
pollus hiſtrio quam fuerit excellens. 30
polluta loca fulminibus ferè tangi. 494
pollux vtrique ſexui ad iurandum communis. 483
polycrates vnde dictus. 113
polycrati quis qua de cauſa amicitiæ renunciarit. 461
polyhiſtor vnde quis dictus. 124
pomœrij proferendi qui ſoli ius haberent. 691
pomœrium ſanctum quod. 689
pomona dea quæ. 675
pomonalis flamen quis. ibid.
pomorum deus & dea qui. ibid.
pompa in funere olim quæ. 227
pompa triumphalis quot aliquando dies duraret. 642
pompeij contra Cæſarem teſſera qualis. 325
pompeij curia cuius morte infamis. 47
pompeij erga Poſſidonium reuerentia & modeſtia quanta 79
pompeij frons & os quale. 253
pompeij in triumpho ſuperbia. 642
pompeij lex in ambituoſos quæ. 277
pompeij in annulo ſignum quod. 159
pompeij modeſtia. 482
pompeij nomen cui legioni fuerit in clypeis inſigne. 718
pompeij theatrum quale. 445
pompeij trophæa. 67
pompeio clades quomodo præſignata. 500
pompeio quid præ omnibus Romæ contigerit. 64
pompeius Magnus à quo & per quos fraudulenter occiſus. 7
pópeius quàm leui de cauſa affectati regni ſuſpectus. 81.82
pompeius qua in re à Cæſare de imperitia taxatus. 342
pompeius qui appellarit præcipuam legionem. 13
pompeius quid contra legem à ſe latam fecerit. 215
pompiliana curia. 47
pomponij Attici domus vbi. 674
pomponij de ſupellectile ſententia. 53
pomponiorum nomen vnde. 28
pomponius Lætus quid (ſi diis placet) aliquando inuenerit. 206
pomptina tribus quando cœperit. 50
ponderum aliquot nomina. 162.& ſeq.
pondo quid. 440
pons olim ſacer habitus quis. 111
pontia tribus vnde dicta. 49
ponticorum regum nomina quæ. 6
pontifex maximus quis. 110
pontificatus quibus cum magiſtratibus ſimul eſſe poterat. 111.& ſeq.
pontifices an immunes fuerint à contributione pecuniaria. 113
pontifices initio creari ſoliti qui. 113
pontifices minores qui dicti. 114
pontifici ad videndum illicita quæ. ibid.
pontifici maximo iurare quomodo licuerit. 483
pontificis etymologia. 111
pontificis maximi munus. 110
pontificius honor quantus. 112
pontificum numerus apud Romanos olim quantus. 110
popæ in ſacris qui. 424
popilij Lænatis mirum ſeu ridiculum factum. 25
popyſma quid. 494
popularia ſacra quæ. 697
populi prærogatiua potiſſima quæ. 366
populi purgandi ſeu luſtrandi mos quis. 594
populo qui comprehendantur. 737

populo

populorum in Albano conuenire ſolitorum catalogus. 468
populus cui ſacra. 402
populus Romanus in quot turmas diuiſus. 477
porca cui immolari ſolita. 252
porcalis tribus quæ. 51
porcia Catonis filia quàm dilexerit vir ũ ſuum & quàm viriliter ſeipſam interemerit. 612.613
porcij vnde in ciuitatem allecti. 359
porciorum nomen vnde. 22
porcus quibus diis ſacer. 255
porcus quibus ex omni ſcrofarum numero debebatur. 115
πορνεῖοι qui. 661
pornopion Apollo vbi cultus. 42
porrici hoſtia quando diceretur. 410.411
porrum à quibus nomen habitum. 479
portæ caſtrorum quot eſſe debeant. 33.& ſeq.
portæ vrbis Romæ quot. 391
portæ vrbium cur ſanctæ non ſint. 690
portarum apud exteros cognomina aliquot propria quæ. 395.396
portarum caſtrenſium nomina quæ. 34
portarum Romæ multitudo ac nomina. 390. & ſeq.
portenta aliquot mira. 397.& ſeq.
porticus centenariæ ſeu miliariæ quæ. 296
porticus Rom.quàm variæ fuerint. 302. & ſeq.
porticuum apud diuerſos nomina quæ. ibid.
portis quot Roma initio contenta. 391
portoria noua ſtatuere quibus poteſtas fuerit. 263
portuenſis porta quæ aliàs dicta. 395
portumno deo qui ludi fierent. 472
portumnus quis deus. 622
porus rex quale geſſerit militiæ ſignum. 319
poſſideo(ſi recte ſcribitur)quis quibus ſit menſis. 307
poſſidonius quanta à Pompeio reuerentia affectus. 79
poſtem teneri in dedicando vbi neceſſarium & vbi non neceſſarium. 684
poſthumi qui & vnde dicti. 30.461
poſtica regio auguribus quæ. 549
poſtliminij ius. 355
poſtuerta dea. 41
poſtuertæ à quibus immolaretur. 178
poſtularia fulgura quæ. 495
potandi ratio in conuiuiis ſolennibus quæ. 559
potina. 748
potinæ deæ qui ſacrificent. ibid.
potitij qui & quæ ſacra curarint. 135
potitiorum genus quis extinxerit. ibid.
potnienſis in Bœotia fontis miraculum quod. 614
potus veterum quis eſſet. 243.244
Præcentoriæ tibiæ quæ. 322
præcidanea porca quæ. 252.253
præcimitator quid. 673
præcincti quales olim habiti. 60
præcipites cuius ſatellites dicti. 722
præcipui quibuſdam dij qui. 618.619
præco & accenſus vnde fieri conſuerint. 77
præcones à quibus honoribus prohiberentur. 697
præcones in vendendis captiuis quid proclament. 276
præconis officium. 77
prædator Iupiter quis. 299
prædicere in contractibus venditorem quæ oporteat, quæ non. 602
præfatio in ſacris olim quæ. 399
præfecti ex quibus fierent. 713
præfecti in Olympiis quot & quomodo. 469
præfecti vigilum cura quæ. 272
præfecti vrbis officia quæ. 712
pręfectorum & Romę & alibi quanta diuerſitas.713.& ſeq.
præfectura prætorij à quo & quibus traderetur. 418
præfectura vrbis intermiſſa quoties & reuocata. 712
præfecturæ origo quæ. 712
præfectoram vrbis qui ſub quibus regibus geſſerint. ibid.
præfectus caſtrorum cui ſine medio ſubſit. 25
præfectus Latinarum quis. 713
præfectus vrbis ad quid crearetur. 313
præfectus vrbis ſub Romulo quis. ibid.
præficæ quid olim in luctu facerent. 225
prægnans ſus quàm ſit ſacrificiis apta. 256
prægnans ſus quibus quo die mactetur. 650
prægnátes victimæ quibus tãtùm ſacris mactari ſolitæ.584
præliandi inſtrumentis ſeu ornamentis quàm diuerſis diuerſi vtantur. 732
præmia victoribus in ludis dari ſolita quæ. 469 & ſeq.
præneſtini quod habuerint ius ciuitatis Rom. 558
prænomina quare inſtituta. 462
prænomina Romana vnde & quomodo ſcribi ſolita. 461 & ſeq.
præpetes aues quomodo auſpicium faciant. 495
præpotens quæ quibus dea vocata. 627.628
præſes Ægypti primus quis. 7
præſidem, finito honore, qua cautione ex prouincia diſcedere oportuerit. 339.340
præſidiales prouinciæ quæ. 186
præſidum licentia in ſpectaculis edẽdis quomodo & à quo repreſſa. 339
præſtanda in vendendis rebus quæ. 659
præſtites qui dij dicti. 620
præſul inter ſalios quis appellatus. 76
prætexta quorum fuerit veſtis. 523
prætextatus cui cognomen datum. 26
prætores bini vbi imperitarint. 143
prætores legatis non indigentes qui. 618
prætores quando primum creati & illorum vis, poteſtas, numerus,officium. 139
prætoria in caſtris porta quæ. 34
prætoriæ naui quot Scipio lumina dederit. 325
prætoriales prouinciæ quæ. 186
prætoriani milites qui. 721
prætorianorum authoritas & vis quæ. ibid.
prætoris in vrbe lictores quot. 78
prætoris munus etiam apud exteros fuiſſe. 143
prætura Aemylij Pauli quàm præter morem ſplendida. 143
prandendi in propatulo mos cur introductus. 554
prandendi ſeu cœnandi geſtus varij qui. 562
prandij tempus olim quod. 566
pratinus equus vbi à quo Cæſare quàm religioſe tumulatus. 688
praſſinæ factioni in Circenſibus qui imperatores maximè deditì. 476
precia militiæ olim maxima quæ. 414
precioſarum rerum in theatris profuſio. 173.174
prehendere & in carcerem mittere tribuni plebis eſſe. 8
presbyterorum aliquot Romæ indigna ſupplicia quæ. 647
priami regia quæ & vbi. 220
priapo quod animal immoletur. 255
priapum & Venerem quis cui dederit pro teſſera. 325
primas poſt conſulem ſeu imperatorem in caſtris quis haberet. 610
primipilus quis diceretur. 11
primipilus quot ex vexillis conſtet. ibid.
primogeniæ Fortunę templum vbi. 38
princeps reip.optimus quis. 343
princeps ſenatus aquis aut quomodo legi ſolitus. 370
principalis via in caſtris quæ. 34
principatuum ſummorum quàm diuerſa apud diuerſos vocabula. 431.432
principes deorum ſecundum alios & alios qui. 618. & ſeq.
principes milites qui & quẽ in acie locum tenoant. 342.729
principia rerum ſecundum diuerſos quæ. 477
principis imago quomodo fingenda. 211
principium anni olim quod. 305.& ſeq.
principum aliquot inſignium pręceptores inſignes qui.179. 180
priſciani de talento paruo & magno ſententia. 440

priuata principum decreta quomodo æſtimanda. 998
priuata templa vetita. 684
priuatim conſecratum ſacrum non eſſe. ibid.
priuilegia publica aut priuata ſenatorum qualia. 372
priuilegium filiorum aliquot magiſtratuum Romæ quod. 374
pro quid ſignificet. 581
probro notatus qui haberetur. 134
probus Cæſar quid vltimus omnium habuerit imperatorum. 637
probus Cæſar quot ante imperium donis ornatus. 417
prochyta quomodo inſula facta. 90
proconſul quis & quomodo crearetur. 184.185
proconſulare officium cui primò oblatum. ibid.
proconſulares prouinciæ olim quæ. 186
proconſularis honor quando interciderit. 188
proconſulatus inſignia quæ. 185
proconſulis faſces quot. 185
proconſulis imperium non niſi extra Romam valuiſſe. 184. & ſeq.
proconſulis intra vrbem imperium quando valeret. 185. & ſeq.
proculorum cognomen vnde. 30
prodeſſe contra venenum quæ putentur. 327
prodicus Cæus quàm fuerit impius. 745
prodigialis Iupiter quali ſacrificio placetur. 250.
prodigium ex faſcibus laureatis. 80
prodigiorum ſepultura qualis. 687
proditores quomodo ſepelirentur. ibid.
profecturis in bellum quid publicè ſolitum præſtari. 209
profecturis in militiam Romæ quid fieret. 57
profeſti dies qui. 412
prohibiti ex Olympicis ludis qui. 470
proiecta ædificia quæ. 485
proletarij qui. 728
promacus potando quid ab Alexandro meritus. 566
promethea cuiuſmodi vel ludi vel feſta. 474
prometheus à quibus vinctus & à quo ſolutus. 138
promiſcua balnea vbi. 428
promontorium Pulchri Scipioni quale fuerit omen. 437
promptuaria cella quid quibuſdam loci fuerit. 214
promulſidaria quid. 243
prona qui corpora ſepeliant. 686
pronubus ſeu pronuba quæ. 99
proœmio vti aut affectus mouere orator vbi vetitus. 231
propertij locus diſcuſſus. 89
propertius falſo nauta putatus. 90
prophetæ Iouis in Creta quàm ſobriè vixerint. 398
propheteſſæ aliquot inſignes apud veteres quæ. 270.& ſeq.
propinatio in ſacris quomodo fieret. 408
proprætores qui. 185
propria diuerſis olim arma quæ. 719. & ſeq.
propriæ Fortunæ templum. 39
propudium vbi ſit conuicij vocabulum. 445
propulſare iniuriam nullo non die licere. 425
proquæſtores qui. 186
prora & puppis quid. 507
proram nauis qui nummis incuſſerint. 388.441
proſa dea. 41
proſæ à quibus olim immolaretur. 178
proſæ orationis inuentor quis. 194
proſcribere qua ratione cenſoribus ſolis non liceret. 263
proſerpinæ propria victima quæ. 257
prolodion quid. 413
proſperæ Fortunæ templum vbi & vnde dictum. 38
proſtitutæ quantum vectigalis Caligulæ darent. 362.363
protagoras quorum legiſlator. 654
proteruia quod ſacrum. 256
prothyrum quid. 581
prouincia prima omnium facta quæ. 359
prouinciæ inter conſules quomodo partiri ſoleant. 209. & ſeq.
prouinciæ quàm diu à Iulio præſidibus obtineri decretæ. 339
prouinciarum differentia olim quæ. 186.187
prouocationes à quo tyranno inhibitæ. 338
prouocationis iniquæ mulcta quæ. 338
prytanes qui. 208
Pſallendi & ſaltandi ſtudium quibus probro obiectum. 183
pſametychus quo diſpoſuerit exercitum modo. 344
pſaphon quorum & quàm ridiculus deus. 623
pſylli quomodo puerorum indolem experiantur. 177
Ptera Babylonis quid. 669
πτεροφόροι quos Græci vocent. 80
ptiſana quam ſit ſalubris. 556
ptoembarorum rex ſeu deus quàm ridiculus. 611
ptolemæi bibliotheca quot voluminum fuerit. 193
ptolemæi cum ſororibus ſuis inceſtus. 69
ptolemæi qui reges d. ti. 7
ptolemæorum origo, ſucceſſio & interitus. ibid.
ptolemæorum vltimus quis & quem occiderit. ibid.
ptolemæus Lagus ſeu Lagi filius quis factus ſit. ibid.
Publica loca locare quorum olim fuerit. 263
publicæ feriæ quæ. 586
publicani quanto olim in precio fuerint. 190
publicani qui dicti. 295
publiciæ tribus acceptatio. 50
publicola quàm auxerit ſenatum. 364
publicola quid primus Romæ fecerit. 232
publicolæ lex de prouocatione quæ. 338
publicolæ pro ciue prouocante lex qualis. 330
publicum hoſpitium quid carceris quibuſdam dictum. 214
publicus ſeu Publicius vicus vnde dictus. 148
publipores vnde dicti. 462
publius Mimographus quo in certamine victor fuerit. 707
pudicitiæ patriciæ ſacellum. 126
pudicitiæ ſtatua à qua ſolùm tangi licita. 147
pudicitiarum plebeiæ & patriciæ aræ vbi. ibid.
pudor in balneando apud Romanos olim quantus. 281
pudori deo ara ſtatuta vbi. 41
pudoris ſedes quæ. 155
puella marina cuius non ita multis ab hinc annis viſa. 238
puellæ ad cuius dei aram flagellarentur ad necem. 745.746
puellæ quomodo olim docerentur. 180
puellæ vbi & quomodo radantur. 548
puellatoriæ tibiæ quæ. 322
pueri apud Perſas quid diſcant & Aegyptios. 181.& ſeq.
pueri grandiuſculi apud quos olim educarentur. 180.& ſeq.
pueri in quorum deorum templo ad necem flagellarentur. 746
pueri nouem annorum miraculum pernicitatis inauditæ. 164
pueri puellæque in cœnis vbi ſeu quomodo ſederent. 246
pueri qui & an ſi moriantur lugendi. 253
pueriles aliquot ludi. 293.294
puerorum diuerſæ apud diuerſos inſtitutiones. 174.& ſeq.
puerorum officium olim quod. 247
pueros in ſenatum venire ſolitos aliquando eſſe. 373
pueros militiæ quis adſcripſerit. 55
pueros quis deus vexare putatus. 178
puerperæ vbi viris decumbentibus miniſtrent. 178
puerperij & puerorum apud Græcos ratio quæ. 178
puerum qui cui deo mactent. 745
pugione breui qui maximè prælientur. 732
pugnandi præcepta quis primùm Romæ tradiderit. 55
pugnare extra ordinem iniuſſu ducis quàm ſtrictè inhibitum. 333
pulchrorum familia quæ Romæ fuerit. 26
pulla veſte conuiuis intereſſe cur illicitum. 570
pullarij mentientis pœna. 86
pullarius quis. 86
pullis veſtibus intereſſe ludis illicitum. 544
pullis veſtibus quæ natio militiæ vſa. 56
pullorum e cauea emiſſorum auſpicia. 85.& ſeq.

pullorum

pullorum Melicorum quantus olim honos. 85
pullum amiculum Pompeio quid portenderit. 504
pullus vnde Fabius dictus. 29
pulmonis locus & munus & omina quæ. 584
puls vnde Romani olim victitarint quomodo fieri ſolita. 245
pulſare quid ſignificet. 282
pulte non pane quàm diu Romani vixerint. 245
puluere inſpergi qui ſoliti. 508
puluerij Iouis templum quale. 167
pulueris Puteolani natura. 478
puluinaria in lectiſterniis deorum quid. 592
punctis ſuffragandi mos quando & à quo introductus. 329
punctos eſſe in facie Thracibus quid ſit. 545
puniceas veſtes militiæ habere quibus nationibus proprium. 56
puniendi aut occidendi facinoroſos Romæ modi quàm diuerſi. 213
puniendorum delictorum ratio diuerſa. 144.145
pupæ à quibus cui deæ offerri ſolitæ. 97
pupas Veneri quæ mitterent. 522
pupilla tribus vnde dicta. 49
pupinia ſeu Pupina tribus vnde dicta. ibid.
pura an impura ſint animalia quomodo exploretur. 252
puræ hoſtiæ quæ. ibid.
purpura Megarenſis quæ. 700
purpuram induere quibus licitum. 523
puſtulis ſeu vomicis quæ aqua perituros lædat. 482
puteolani in quorum Rom. clientela. 575
puteolani pulueris natura quàm mira. 478
puteolanis quomodo ciuitas adempta. 358
puteorum aliquot miracula quæ. 614
puticolæ quid loci Romæ & vbi fuerit. 674
Pygme(locus ille diſcutiatur)quibus quod ludi genus. 293
pylagoras in Amphictyonibus quid. 313
pylaicus conuentus quis. 467
pylaica cuius vrbis porta. 396
pyramides equis qui erigant. 688
pyrenſium tribus quot. 51
pyrophorus quis. 460
pyrrhi apophthegma quoddam inſigne. 283
pyrrhi Epirotæ qua ex re gloria ſingularis. 33
pyrrhi in annulo ſignum. 159
pyrrhi pollex dextri pedis quam habuerit virtutem. 445
pyrrhi regia vbi. 220
pyrrhica quid ſaltationis fuerit. 701
pyrrhidæ qui reges dicti. 6
pyrrho exitum à quibus auibus præſignatum. 498
pyrrhus quam habuerit in ſe medicinam. 255
pyrrhus cuius filius. 6
pyrrhus quid precari à diis ſolitus. 407
pyſianactia Athenis quid. 303
pythagoras quæ aliquando animalia immolarit. 252
pythagoras quàm religioſe aram Spodij honorarit. 607
pythagoras quo tempore floruerit. 634
pythagoras vnde ortus & eius peregrinatio. 87
pythagoræ diſcipuli aliquot præclari. ibid.
pythagoræ ſacrificia qualia. 260
pythagoræ veſtitus qualis. 538
pythagorei quomodo ſuos ſepelirent. 202
pytheum quid. 604
pythia infaſto die ab Alexandro vaticinari coacta quid dixerit. ibid.
pythia vates & feſta quæ. ibid.
pythij Bithyni diuitiæ incredibiles quantæ. 741
pythij ludi qui. 471.604
pythij Spartanis qui. 604
python quæ vrbs cur dicta. ibid.

Q

Quadi ex quorum duntaxat genere regem eligere ſoliti. 433
quadrans quot contineat vncias. 8
quadrantal quot ſextarios habeat. 163
quadranti quod ſignum incuſſum. 388.389
quadrata ſtola quorum veſtis. 535
quadratam initio Romam factam eſſe. 391.699
quadratas fuiſſe aras. 401
quadrato agmine qui prælium ineant. 343
quadrigæ ex aſinis quam olim Romæ charæ. 475
quadrigæ quorum nummorum nota. 439
quadrigas agere vbi ſit puellare ſtudium. 181
quadrigati qui. 388.439
quadrigis Romæ diſtentus quis. 215
quadringenta ſeſtertia quos olim habere oportuerit. 190
quadringentos aliquando ſenatores ad ferrum vel coactos vel inductos. 702
quadringentos leones quis aliquando publicè exhibuerit. 704
quadrupedum auſpicia qualia. 502
quadrupes auis vnius tantùm diei vbi in arbore naſcatur. 354
quadruplaris decuria quot conſtet. 682
quadruplaris phalangis partes quæ ac quot. ibid.
quadruplator quis. 386
quadruplatores qui & vnde dicti. 430
quæ ciuitates in Albano conuenire ſoleant. 468
quæ diis voueri ſolita. 295.296
quæ diuerſis legibus & iubeantur & vetentur. 429.& ſeq.
quæ fores intus, quæ foris aperirentur. 577
quę gentes neminem pro ſceleribus occidant & quo tamen ſontes pœna afficiant. 213
quæ gentes pueros recens natos defleant. 174
quæ in triumphis licita aut illicita ferre. 65
quæ oppida ſeu regiones clariſſima ingenia protulerint. 634.635.& ſeq.
quæ potiſſimum gentes Romæ gregatim vendi ſolitæ. 289
quæ quibus auſpicia ſi diſcordarent præferrentur. 496
quæ quibus diis & deabus animalia offerenda. 249.250
quæ vrbes dehiſcere facillime timeantur. 580
quæſitores qui. 93
quæſtio de areæ & ædium vſu legato non inutilis. 32
quęſtiones aliquot iucundæ de rerum identitate. 200.& ſeq.
quæſtiones proponere conuiuiis quis imperator ſolitus. 569
quæſtionum exercendarum cauſa dictator creatus. 16
quæſtor patricius quis. 78
quæſtores initio quot & quoties ſenſim multiplicati. 90.91
quæſtores principis candidati qui. 94
quæſtores quomodo & à quibus eligerentur. 92
quæſtoria in caſtris porta quæ. 34
quæſtorium munus an legatorio muneri præſtet. 638
quæſtorum genera diuerſa. 92
quæſtorum officium. 90.91.& ſeq.
quæſtura Catoni quàm ſtudioſe geſta. 92
quæſtura functi quid potiſſimum facere ſoleant. 276
quæſtura quàm fuerit diuturnus magiſtratus. 91.& ſeq.
quæſtura quando inuenta. 90.91
quæſturæ Athenienſium quantus honor. 94.& ſeq.
quæſturæ honor quantus. ibid.
quæſturam aditum fuiſſe ad reliquas dignitates. 93.94
quæſtus Rom. interdictus quis. 520
qualibus victimis dij maximè placentur. 301
quàm diuerſa populi ac ſenatus authoritas apud diuerſos. 364.365.& ſeq.
quàm diuerſis effigiebus Apollo olim cultus. 604
quàm diu militiæ adſcriptos militare oporteret. 729
quàm diu populus Rom. ſine legibus vixerit. 653
quàm impia & ridicula ethnicorum quorundam vota. 300.& ſeq.
quàm leui de cauſa quidam Romæ triumpharint. 63
quàm ſolerter acies inſtruerentur. 343.344
quanta & turpitudo & impudentia quibuſdam olim ſacris ineſſet. 706.707.& ſeq.
quanti olim balnearetur quiſque. 427
quanto & tanto Latinè quomodo vtenda ſint. 632

quanto ſtudio Romani auguria atque ſacrificia curare ſoliti. 184
quantum ſeu quanti olim fœnerari licitum. 17
quarta Aprilis dies Athenis olim qualis. 423
quartadecima Iunij dies Athenienſibus qualis. ibid.
quartadecimani qui. 731
quartani qui dicti. 731
quarum arborum folia Veneri reſiſtere putentur. 398
quater quotidie edentes qui olim habiti. 570
quaternio Pythagoreis quid. 480
quartumuiri cur creati. 273
quatuor anni partes quibus coloribus indicentur. 475
quatuor iudicium omne ſubuertentia quæ. 505
quatuor menſibus qui annum terminent. 304
quatuor(ſi recte ſcriptum)Sibyllæ præcipuæ quæ. 270
quatuor vſque tantum qui olim numerare ſoliti. 181
quercus altiſſima quibus cuius ſignum. 377
quercus vbi reſponſa ſeu oracula dediſſe ferantur. 376
querculana porta quæ. 394
querculanus quis collis Romæ dictus. 671
querno trunco qui victimas cædere aſſuerint. 409
qui bene aut male contempſerint pullorum auſpicia. 86
qui conſulatum ante legitimum tempus adepti 211.212
qui dij è Roma exacti. 160
qui imperatores Ianum clauſerint. 43.44
qui miram in tormentis patientiã exhibuerint. 87.88.& ſeq.
qui patres filios mortuos non luxerint. 235
qui quantique viri inter ſalios eſſe gloriæ duxerint. 76
qui quo die nati eodem & mortui ſint. 423
qui reges ſiniſtrum ſibi in acie cornu ſumpſerint. 343
qui ſine vllis antea magiſtratibus adminiſtratis conſules facti. 207
qui ſoli initio conſules fierent. ibid.
qui ſummi duces ſemper aperto capite inceſſerint. 151
quibus aquis ægri aliquando curati putarentur. 405
quibuſcum duntaxat fœdera inirent Romani. 457
quibus & qua de cauſa triũphare permiſſum. 63. 64.& ſeq.
quibus ex publico domus ſtructæ. 670
quibus in ſacris ſedendo epularetur, quibus ſtando. 136
quibus nationibus præter Romanos prætores fuerint. 343
quibus patricij a plebeiis diſtinguerentur. 521
quibus pro rebus vota fieri ſolita. 296
quibus rebus ſolis matrimonium diſſolueretur. 101
quibus terrarum oris proximus olim ad infernum putatus ſit acceſſus. 228
quibus tantùm locis ſenatum conuocare licuerit. 367
quibus tantum ludis pecuniam ludere licuerit. 293
quibus vetitum adeſſe ſacris. 399
quid & quantum cœnare ſolerent olim Romæ. 245. & ſeq.
quid faciendis votis apud diuerſos adhiberi ſolitum. 298
quid pontificum olim præcipue intereſſet. 110
quietis templum vbi. 98.193
quincunx. 2
quinda vbi & quid Macedonum regibus fuerit. 82
quindecim dierum ſupplicatio cui aliquando decreta. 592
quindecimuiri apud exteros. 276
quindecemuiri quando & cur creati. 269.270
quingentæ drachmæ cui victori ſtatutæ. 472
quingentaria cohors ex quot peditibus ſimul & equitibus conſtet. 11
quingentaria quota milliariæ pars. 683
quingentariæ manipuli quot. ibid.
quinquagenaria cohors quanta fuerit. 11
quinquagenarij à quibus olim non lugerentur. 235
quinquaginta dierum ſupplicationes qui aliquando meriti. 592
quinquatria vnde dicta. 114
quinquatrus minuſculæ quæ. 280
quinque millibus conſiliariorum quæ gens vtatur. 365
quinque tantum lapidibus quàm olim inſigne ſtructum templum. 317
quinquennale certamen Neapoli olim quale. 708
quinquennale ludicrum quale. 707
quinquennales ludi qui. 474
quinquennales vt eſſent magiſtratus quis aliquando inſtituerit. 266
quinquennalis bos quàm cui ſit inſignis victima. 251
quinquertiones qui ſeu quid. 293.474
quinquertium(ſi recte ſcriptum)latinis quid. 474
quinqueuiri cur creati & quàm varij fuerint. 273
quinqueuirorum cis Tiberim & vltra officium quod. ibid.
quinta eſſentia à quibus introducta. 477
quintadecima Iulij qualis. 424
quintana ſtatio quæ. 34
quinternionibus quæ regio diuiſa. 187
quinternionibus quot præfectura apud Indos diuidatur. 713
quinti prænomen vnde. 461
quintij vnde & familiæ eorum proprium quid. 461
quintiliani qui dicti. 375
quintilis cui deo ſacer. 307
quintilius quas ob res dictator factus. 16
quintus Cincinnatus cur aliquando dictator factus. ibid.
quintus Tubero quàm leui de cauſa prætura deiectus. 249
quirinalia cuiuſmodi & quorum feſta. 250
quirinalis collis vnde dictus. 674
quirinalis montis ædes ac templa. ibid.
quirinalis porta vnde dicta. 392
quirinus poſt apotheoſin dictus quis. 622
quiritia Iuno quæ. 48
quiritium ius cui primùm externo datum. 357
quis populum Romanum tributo dando liberarit. 263
quis regiones in prouincias diſtribuerit primus. 186
quo ornatu ſeu habitu mortui olim ſepelirentur. 205
quomodo Romani olim per vices abſque ſtipendio militarent. 731
quorum piſcium garus Veneri reſiſtat. 398
quorum virorum filiæ ex publico dotatæ. 351
quos magiſtratus ſimul aut eodem anno gerere non licuerit. 339
quot cuique genij. 620
quot dies agriculturæ quot rebus vrbanis olim impenderentur. 247
quota Februarij die qui magni viri nati. 423
quotidianus diuerſarum gentium cibus quis. 246
quoties & quando vnus tantum conſul Romæ creatus. 211
quoto ætatis anno cuiquam magiſtratum gerere licuerit. ibid.
quoto anno fœminæ, quoto mares puberes fiant. 183
quoto demum anno qui conſul fuiſſet iterum conſul eſſe poterat. 338
quoto die pueris nomina inderentur. 178
quoto poſt conſulatum anno idem rurſus conſul fieri lege poterat. 299

R

R Litera in quibus nominibus ſ literam expulerit. 26
R quis quàm non potuerit proferre. 684
Radiorum ſolarium differentia quæ. 427
ramus oleæ ſacræ alba lana coronatus qua in re adhiberi ſolitus. 298
rana cuius in annulo fuerit ſignum. 159
ranæ vbi non coaxent. 584
ranarum & talparum exta qualia ferant omina. 585
randus quid. 394
randuſculana porta quæ. ibid.
raphaelis Volaterrani laus. 647
raphanis qui per obſcœna plecti ſoleant. 317
rapis quis Imperator veſci ſolitus. 247
ratana cuius oppidi porta. 396
raſo ſemper capite qui ſint. 679
raſtrum aut vomerem furari vbi capitale. 213
ratæ leges Romanis quæ. 690
rates quibus nummis incuſſæ. 389
ratio adminiſtrati muneris quomodo reddi ſolita. 340
ratio vitæ quomodo ab vnoquoque exigi ſolita. 265

Read Sagram geſta certius, quid. 507
receptitius ſeruus quis. 309
receptui canendi ſignum quo inſtrumento fieri ſolitum. 321. & ſeq.
reculare quid. 385
redemptor cauſarum quis. 386
redhibitioni in mercando quando locus ſit. 602
rediculi Dei templum vbi, & cur ſic dictum. 98
reducis Fortunæ ædes. 39
referendi alicuius inter deos cæremoniæ olim quæ. 623
regalia exta quæ. 583
reges Aegypti morientes quàm vulgò lugeri ſoleant. 225. & ſeq.
reges è ſacerdotibus vbi aliquando eligi conſuerint. 117
reges externi quomodo à magiſtratu Romano præirentur. 79
reges quis currui ſuo præ ferocia iungere ſolitus. 643
reges quomodo & vbi paſſim ſepeliri ſoliti. 205
reges vbi & qua cauſa occludantur. 577
regi Ægyptiorum menſura bibendi certa præſcripta. 244
regi ſacrorum proprium quid. 312
regiæ olim quot ſeu quæ Romæ fuerint. 218
regiæ Perſarum vbi potiſſimum eſſe ſolitæ. 219
regiæ ſtirpis vbi nemo dominari ſinitur. 434
regiarum aliquot apud diuerſas gentes aſſignatio. 219. 220
regibus appellatis à ſenatu quæ turma præſidij & honoris cauſa daretur. 722
regimen ciuitatis, quid per antiphraſin dictum. 314
regiminum trium optimum quod. 435
regina quæ dea dicta. 627
regina Iuno quæ. 632
regina ſacrorum quæ, & quod eius priuilegium. 311
reginæ vbi regibus ipſis honoratiores. 83
reginarum Ægyptiacarum amictus qualis. 535.
regionum ab auguribus in cœlo notatarum nomina quæ. 549
regis nomen qui ſacerdotes habuerint. 117
regis ſacrorum officium quod, & quis eam dignitatem primus adeptus. 311. 312
regium nomen quibus olim maxime inuiſum. 84. 434
regium nomen qui in Græcia primum adepti. 494. & ſeq.
regni inauguratio quomodo fieri ſolita. 82
regum aliquorum ſuperbia aut modeſtia quanta. 152
regum capita quo inſigni ornarentur. 153. & ſeq.
regum diuerſorum diademata ſeu inſignia. 82. 83. & ſeq.
regum eligendorum diuerſis populis mores qui. 433. & ſeq.
regum reges, & maximi reges qui habiti. 83
rei non inſtar reorum in iudicium qui venerint. 215. & ſeq.
rei quorum ſeu cuius ſolius iudicio Romę olim damnarentur. 214
reip. hoſtilia molientium pœna olim quæ. 216
relegare in inſulas quid. 215
relegatio olim Romæ quàm rara. 289
religio aquilæ militaris apud Romanos quanta. 475
religioſa veſtis quæ ac qualis. 404
religioſus quis quomodo fiat locus. 685
reliquatores qui dicti. 18. 19
reliquiæ fulminis quomodo tractari ſolitæ. 494
remuria quando agantur. 422
remus & Romulus vbi aliti. 670
renes cui deæ ſacri. 153
reo, dicendi pro ſe horæ præſtitutæ quot. 332
reo non comparente capitis accerſito, quid olim fieri ſolitum. 217
reorum cognati vbi cum ipſis reis plectantur. 215
reorum habitus ſeu ſordes quales. 214
reperio quid ſeu quomodo ſignificet. 61
reperire vnde compoſitum. ibid.
repetundarum lex à quo primum lata. 28
repotia. 104
repudij cauſæ quæ, & quàm ſubinde leues. 350
repudium à quibus quam vel punitum, vel ęgrè latum. ibid.
repudium cum vxore quis Romæ primus fecerit. 351
repulſam ædilitatis paſſus, conſulatum tamen adeptus, quis. 335
rerum oculis oblatarum auſpicia qualia. 502
reſpiciens Fortuna vbi templum habuerit. 39
reſpondendi de iure facultas vnde dari ſolita. 734
reſponſa prudentum ſæpe pro legibus habita fuiſſe. ibid.
reſponſio principum per libellos quomodo fieret, & à quo cur vitata. 738
reſurrectionem mortuorum quis philoſophus quaſi per tranſennam aduerterit. 686
reticentia in venditione quomodo mulctanda. 659
reus quod prę accuſatore priuilegiũ habere ſoleat. 215. 216.
reus voti quis. 299
rex ſacrificulus ſeu ſacrorum quis & cur creatus. 311.
Rhadamanthus quid Aſſyriis primus intulerit. 193
rhadamaſti perfidia callida quæ. 358.
rhamnenſis Fortunæ templum. 42
rhamnuſia dea quæ. 447
rhauturnena porta quæ. 393
rhudiarum vrbs vbi ſita, & cuius patria. 88
rhea dea quæ, & quo alio nomine dicta. 622. 632
rheda quid. 195
rhena inſula quæ. 607
rheginis (ſi recte ſcriptum) natura inſitum quid. 379
rheginorum moneta qualis. 389
rhinocerotem quis quibus in ludis exhibuerit. 704
rhodi ſtatuæ quot. 378
rhombi figuram qui in acie effingant. 345
rhomphea ſeu rhomphæa quibus propria & quid. 720
rhoxanorum galeæ, thoraces & ſcuta vnde fieri ſolita. 59
Rica quid. 681
ricinus quorum veſtis. 164
ridere quo potiſſimum inteſtino fiat. 585
ridica quid. 119
ridicula vxorum ad tempus mutuatio quæ. 72
riſus Sardonius quid. 509
riui ſeu aquæductus Romæ quot. 672
Robigalia feſta vnde & cur inſtituta. 352
robigo quando ſacrificetur. 651
robigus Deus. 41
roboreæ frondes quàm Druidis familiares. 403
rogi luſtratio quomodo fieret. 596
rogis amicorum qui ſeipſos iniecerint. 230
rogo funerali inferri ſolita quæ. 229. 230
roma initio tribus tantùm portis contenta. 390. & ſeq.
roma quot ſemel menſibus qua de cauſa magiſtratus non habuerit. 278
romani in quot ordines diuiſi. 520
romani ludi qui, & quibus aliis nominibus dicti. 697. 698
romanorum cautio in externo milite aſſumendo quæ. 56
romanorum impietas, & crudelitas, & ſtultitia in ſacrificiis quanta. 747
romanorum inſigniſſimæ victoriæ & clades. 742. & ſeq.
romanorum quot millia in triumpho vno ſemel pileata ducta. 644
romanorum præcipuus Deus quis. 624
romanula porta quæ. 394
romilia tribus ex quibus inſtituta. 48
romphi quid. 119
romula porta quæ. 394
romuli abſtinentia à vino. 244
romuli ex vulturibus augurium quod. 496
romuli lituus qualis. 548. 549
romuli nomen cur non vſurparint Reges ſeu Imperatores Romani. 5. 6
romuli nutrix quæ. 74
romuli templum vbi, & an vnquam apertum. 45
romulius ſub quo Rege præfecturam Romæ geſſerit. 712
romulus & Remus quomodo expoſiti & aliti. 197
romulus poſt mortem quo nomine dictus. 622
romulus quo die mortuus. 464

romulus quomodo annum ordinarit. 305
roracij qui. 81.716
roſcij hiſtrionis excellentia. 30
roſeus color cui tempori dicatus. 475
roſtra quid,& vbi,& vnde ſic appellata. 47
roſtratæ naui quot lumina Scipio dederit. 325
roſtratam quis primus acceperit. 416
rotæ vbi & olim frequens noxiorum pœna. 215
ro(alias Rho)xani quid,& quomodo pugnare ſoliti. 734
Rubedo faciei Syllanæ quid præ ſe tulerit. 155
rubere genas quid. ibid.
rubicundi quid præ ſe ferant. ibid.
ru(aliàs Ro)bigalibus quid ſolitum offerri. 257
rubor aurium quid præ ſe ferat. 155
rubra veſtis apud Pœnos tabernaculo ducis prætenſa,quid. 325
rubris ſcutis qui vterentur. 718
rudiariorum ætas quæ. 54.55
rudimenta tyronum. 57
ruffi vnde quidam dicti. 23
ruffuli tribuni qui. 695
rugitu aſinorum quomodo equitatus Scytharum aliquando fugatus. 445
rullus vnde dictus. 29
ruminæ quid offeratur. 257.258
ruminæ ſacris vinum inferre,quale ſit. ibid.
ruminales hoſtiæ quæ. 252
rumon quis locus dictus. 196
ruſſata ſcuta qui ferrent. 718
ruſſatas veſtes militiæ gerere quibus gentibus peculiare. 76
ruſtica vinalia quæ. 651.652
ruſticæ tribus quid peculiare habuerint. 49
rutilij vnde ſibi nomen hoc adepti. 23
rutilius conſul quid primus inſtituerit. 55
rutuli tribuni qui. 695

S

SAbates lacus cui tribui nomen dederit. 49
ſabatina tribus quando reliquis addita. ibid.
ſabachus Æthiops quomodo ſontes plectere ſolitus. 214
ſabba quorum prophetiſſa. 270
ſabina herba quàm in dedicationibus neceſſaria. 684
ſabinæ quando ſeu quibus ludis raptæ. 586
ſabinarum raptarum numerus. 587
ſabazius quis Deus vocatus. 630
ſaca quis à quo dies dictus. 423
ſacæ qui ſint,& quomodo pro ſponſa certent. 71.72.732
ſacarum galeæ quales. 60
ſaccipetium quid ſit. 104
ſaccularij qui. 309
ſacea feſta quæ. 270
ſacerdotes è philoſophis vbi eligi conſueuerint. 117
ſacerdotes in Phrygia quàm mire ſepeliri ſoliti. 204
ſacerdotij æſtimatio quæ. 113
ſacerdotij duobus eidem ſimul præeſſe licuiſſe. 550
ſacerdotio triplici qui vſi. 125
ſacerdos Romæ confeſſionem pœnitentis furis quomodo prodere coactus. 647.& ſeq.
ſacerdotum capilli quibus tantum cultris tonderentur. 679
ſacerdotum caſtitas apud ethnicos quanta. 397.398
ſacerdotum comitia propria quæ. 330.331
ſacerdotum dignitas quanta. 117
ſacerdotum quorundã quàm ridiculus ſacrificandi mos. 650
ſacra dijs maxime grata quæ. 301
ſacra è cœnaculis deſpicere quomodo vetaretur. 476
ſacra Iunonis quàm ſint varia. 633
ſacra ſine ſanguine,quorum deorum ſint. 266
ſacra via vbi & vnde dicta. ibid.
ſacramento militari nõ adſcriptis,quid in bello vetitũ. 60.61
ſacrarum literarum ſcriptores apud Ægyptios qui. 677
ſacratæ leges quales. 736
ſacratus homo & res ſacrata, quàm eſſent diſſimili priuilegio. 685
ſacres qui dicti. 252
ſacrificans quo more circumagat ſe in orbem. 398
ſacrificia abominanda & crudelia olim quæ. 745.& ſeq.
ſacrificia aliquot diuerſorum diuerſa. 249.250.& ſeq.
ſacrificia triumphantis quæ. 645.646
ſacrificio interdicere,quanta Gallis pœna. 214
ſacrificuli quidam vnde & cur electi. 263
ſacrilegorum pœna quæ. 216.& ſeq.
ſacri portus vbi. 669
ſacris intereſſe aut præeſſe qui prohibiti. 691
ſacris qui præeſſent. 114
ſacrorum ethnicorum quanta olim turpitudo & impietas. 742.& ſeq.
ſacrorum faciendorum mos quis. 398
ſacroſancti magiſtratus qui,& qui non. 336.450.451
ſacroſancti tribuni plebis quomodo. 741
ſacroſanctum quomodo quid fieret. 690
ſacrum à matronis tantum quod fieret. 709.710
ſacrum in priuatis ædibus fieri ſolitum,quod. 649
ſacrum quid. 683
ſadraca cuius olim regia. 219
ſaga quales veſtes. 539
ſagares quibus proprij. 720
ſagaria quid. 267
ſagis vti in Libya quid. 546
ſagitta. 119.120
ſagittandi exercitium,& peritiſſimi qui. 57.734
ſagittariorum arma,vſus,peritia ac vtilitas quæ. 721.726
ſagittarius quorum nummis incuſſus. 389
ſagittarum quantum quibuſdam nationibus ſtudiũ. 734.735
ſagittas in ciſta mitti ante regium tribunal,Perſis quid. 57
ſagmina quales herbæ. 460
ſagogydæ Dionyſio quid. 430
ſagum purpureum quorum amictus. 529
ſagum vel ſagus quorum veſtis. 523
ſaguntinorum ante ſui deletionem portentum quod. 198
ſais quæ quibus dea. 631
ſaitani quomodo Reges ſuos ſepelirent. 204
ſalapia vbi ſita. 88
ſale empta mancipia qui haberent. 289
ſalem cibis qui non adhiberent. 680
ſalem qui cur primò opponerent. 650
ſalentini qui ſint. 88
ſalernitanis cur ciuitas adempta. 358
ſaletes quæ Minerua dicta. 631
ſaliaris ſacerdotij dignitas & æſtimatio quanta. 76
ſalignis virgis qui diuinarent. 502
ſalij qui,quot,& vnde inuenti. 75.76
ſalinator quis cur cognominatus. 26
ſaliorum curia vbi. 47
ſaliorum inſigne quod. 75.76
ſaliorum numerus & ſacra. 76
ſaliua ieiuna ad quid vtilis. 597
ſalſum haurire poculum,cuius eſſet pœna. 569
ſaltandi in templis & circa aras mores qui. 413
ſaltandi ſpecies variæ. 182.701
ſaltare apud quos olim in precio maximo eſſet. 182.& ſeq.
ſaltatio è Suetonio Troiæ nomine dicta,quæ. 701
ſaltationes qui olim dicerent. 182
ſaluſtiani horti quales & vbi. 674
ſalutandi conſuetudines quæ. 151.572.573
ſalutaris digitus qui. 446
ſalutaris porta quæ. 393
ſalutem precari in ſternutando. 184
ſalutis ædes cui aggeri nomen dederit. 674
ſalutis ædes vbi. 393
ſambico grauiora pati,quid. 510
ſambulos vbi,& quid illic miri acciderit. 113
ſameæ (ſi rectè ſcriptum) nauis figuram qui captiuis inurerent. 539
ſamena quid. 324
ſamiæ Iunonis templũ,miraculorũ ſeptẽ vnum eſſe. 12.714

ſamnites

Index.

ſamnites legioni præcipuæ quod darent nomen. 14
ſamnites quo ornatu ſeu colore militiæ vſi. 56.& ſeq.
ſamnites quot triumphorum occaſionem dederint. 637
ſamnitum in elocandis nuptum filiabus mos quis. 71
ſanam eſſe oportuiſſe victimam. 585
ſanazarij Aethiopis laus. 89
ſancta loca quæ. 689
ſanctæ leges quæ. 689.690
ſanctiones quomodo conſecrentur. 689
ſanctior ſenatus quis & quibus eſſet. 372
ſanctitatem antiquitate ſenſim augeri. 689
ſandaliarius Apollo & vicus vbi & vnde dictus. 148
ſandalium quid. ibid.
ſandonychem, fortè ſardonychen, quis cur annulo incluſam gereret. 159
ſandox, quòd malè iudicarat, quì à Dario punitus. 218
ſandracotti qui dicti. 6
ſandracotto quid miri obtigit. 198
ſanguine cuius leges ſcriptæ. 214
ſanguinem quibus aris inferre non licuerit. 607
ſanguinis victimarum tenuis aut craſſi omina quæ. 585
ſaturatis ſimulachro quid quæ offerre ſolitæ. 522
ſanqualis an ex aquilarum genere ſit. 497
ſanqualis porta quæ. 394.395
ſapere & timere cui potiſſimum inteſtino aſſcribantur. 585
ſapientium paucos in ſua patria ſepultos eſſe. 635
ſaporis arrogantia quanta, & in Imperatorem contumelia. 152.742.743
ſappho poetria cuias. 635
ſapphus imaginem qui nummis incuſſerint. 389
ſappinia quorum præcipua tribus. 51
ſarapodas quis cur dictus. 125
ſardis cuius olim regionis metropolis. 314
ſariſſophorus quid. 682
ſariſſæ quid, & quibus propriæ. 719
ſariſſas vtraque manu torquere quis docuerit. ibid.
ſarmatæ quo pugnæ genere potiſſimum valerent. 343
ſarmatarum tegmina in bellis qualia. 724.725
ſarmentæ vbi ſponte ſua ignem ſuper aras conciperent. 410
ſaron quid. 414
ſarracum quid. 195
ſatellitibus quot qui olim vel Reges vel tyranni vſi. 722
ſatorum familiæ Thebanæ proprium quid. 159
ſatrapeis quæ regio diuiſa. 187
ſatrapes in Cappadocia quid. 120
ſaturio quomodo tubæ luſtrarentur. 171
ſaturnalia qui olim ſeruarentur. 169
ſaturni ædes Romæ vbi. 94
ſaturni templa cur nuſquam in Ægypto intra vrbes eſſent. 99
ſaturni alæ cur quatuor putati. 378
ſaturnia porta vnde dicta. 391
ſaturno quomodo ante & poſt Herculem ſacrificaretur. 169
ſaturnus & Ops qui quibus putati. 619
ſatyrica ſcena quomodo fieret. 514
ſatyrorum in quibus feſtis repræſentatio. 706
ſauromatæ quid tantum diis patriis offerrent. 255
Scæa cuius vrbis quæ porta. 395.396
ſcæum quid ſonet. 24
ſcæuola quo ludendi genere ſe oblectare ſolitus. 292
ſcæuolæ nomen vnde. 24
ſcalæ anulariæ vicus vbi. 148
ſcalæ Gemoniæ vbi & quid. 215.& ſeq.
ſcamander à quibus epotus. 743
ſcaphium quid. 240
ſcaptia tribus vnde dicta. 49
ſcaptia vrbs vbi. ibid.
ſcarabæos pro diis cultos eſſe. 744
ſcauri theatrum quàm capax. 442
ſcaurorum cognomen vnde. 24
ſcelerata caſtra quæ dicta. 108
ſcelerata porta quæ. 108.391
ſceleratus campus vbi. 393
ſceleratus vicus qui dictus. 147
ſcelere diuitias & honores potius quàm virtute adipiſci. 692
ſcenarum in theatris diuerſitas quæ. 514.& ſeq.
ſcenici ludi cui Deo dicati. 698
ſcenici ludi quando primùm & cur facti. 698
ſcenici quales olim Romæ, quales in Græcia habiti. 239 & ſeq.
ſcenophori Græcis qui. 725
ſcepſis cuius regia. 220
ſceptra diuerſorum Regum qualia fuerint. 83.& ſeq.
ſceptra quanti apud Babylonios habita. 85
ſchœnus quot ſtadia contineat. 164
ſcilis quantus vrinator. 165
ſcipio Æmylianus à quibus veneno ſublatus. 53
ſcipio quid ſit, & vnde id cognominis quibuſdam datuũ. 30
ſcipio quo ſe oblectare ſolitus. 292
ſcipionis Aemyliani laus. 37.52.122
ſcipionis Aſiatici accuſatio & liberatio. 52
ſcipionis de Mario vaticinium. 53
ſcipionis imaginem quis tyrannus in triumpho duxerit. 639
ſcironi qui ſacrificarent. 297
ſcirophoria Athenis quid. 718
ſcita ſuffragiorum qui & quot cuſtodirent. 329
ſcolia quid. 561
ſcombrorum Regem videre, omen quale. 502
ſcommata in triumphantes torqueri ſolita quæ. 645
ſcorpiones letiferi vbi. 146
ſcorta ex caſtris vbi & vnde exacta. 37
ſcotinus vnde quis dictus. 124
ſcribæ olim Romæ qui. 91
ſcribarum apud Macedones dignitas quanta. 92
ſcribendi ſeu literas ducendi modus quam diuerſus. 194
ſcribis non licuiſſe fieri ædiles. 336
ſcrophæ cognomen vnde. 30
ſcrupulum quot pedes faciant. 161
ſcrupulus quot ſiliquas contineat. 439
ſcurrarum vſus quis. 568
ſcuta quibus darentur. 718
ſcuti amiſſi pœna. 131
ſcutis quantis & haſtis Aegyptij præliarentur. 733
ſcutis qui nullis in prælus viterentur, ſed nudi pugnarẽt. 719
ſcutorum diuerſitas quanta. 717
ſcutula quot vncias contineat. 163
ſcutulata veſtis quorum inuentum. 528
ſcutum amittens, quàm olim execrabilis inter Germanos. 399
ſcutum amittendis pœna. 131
ſcyphus quod vaſis genus. 241
ſcythæ quam mire inebrientur. 244.245
ſcythæ quam mirum caduceatorem Dario miſerint. 460
ſcytharum domos ſtabiles nullas eſſe. 579
ſcytharum horribilis in ſepeliendis cadaueribus mos. 203.204
ſcytharum in aduenas odium quod. 361
ſcytharum præcipuus Deus quis. 619
ſcytharum virtutes & vitia communia quæ. 382
ſcythis maximum iuramentum quod. 479
ſcythiſſare quid. 558
ſcythites quis quibus Deus. 630
Seculares ludi qui, & quoto quoque anno fierent. 589.703.704
ſecularium ludorum author, cæremoniæ, celebritas & origo. ibid.
ſeculum Gallis quid. 305
ſecundarum menſarum initia quæ & apparatus. 554
ſecundarius panis qualis. 555.556
ſecures etiam prætori extra vrbem antelatas eſſe. 78
ſecures faſcibus alligatæ, quid ſibi voluerint. 213
ſecures in vrbe quibus tantum prælatæ. 78
ſecuris quibus regibus loco ſceptri fuerit. 84
ſecurim qui nummis incuterent. 389

ſecurium

ſecurium abiectio poſt Reges exactos à quibus introducta. 78
ſedendo aliorum opinioni accedere quomodo licuerit. 371
ſedentes qui epularentur. 560.561
ſedes ſingulæ ſingulis conuiuis vbi fuerint. 556.557
ſedigiti qui nuncupati. 25
ſegoregij quomodo filias ſuas nuptui locarent. 71
ſeianus equus. 510
ſeiſachtheia lex quæ,& quid ea vox ſonet. 668
ſeplaſia cuius oppidi platea. 396
ſelecti dij qui. 620
ſeleuci in annulo ſignum quale. 159
ſeleuco quid miri obtigit Pellæ. 410
ſelui temeritas & calamitas. 125
ſemel militiæ adſcriptum, an & quomodo delere permiſſum. 55
ſemel tantum qui quotidie veſcerentur. 567
ſemeſtris puer vbi locutus. 268
ſemidei qui dicti. 239
ſemimares aut monſtroſi partus quomodo tractarentur. 593.594
ſemiobolus. 439
ſemiramidis contra viros pro vxoribus lex quæ. 349
ſemiramis quomodo expoſita & alita. 297
ſemis quid. 2
ſemiuncia ex quot ſiliquis conſtet. 162
ſemodium quid faciat. ibid.
ſemoni Sango quæ ædes dicatæ. 670
ſemonis Sangi ſacellum vbi. ibid.
ſemproniæ in maritum inuidia & ſcelus. 52
ſempronius Muſca quo mœchum affecerit ſupplicio. 318
ſempronius quàm dilexerit vxorem ſuam. 52
ſempronius quá leui de cauſa vxoré repudiarit. 234.235.350
ſenagia, aut potius ſynagia, quid. 681
ſenaculum (alibi ſenatulum) mulierum quis conſtituerit. 373
ſenator à cenſore quomodo notaretur. 262
ſenatores tyronum magiſtri à quo facti. 55
ſenatores initio creati quot. 364
ſenatores pauperes quomodo à quibuſdam imperatoribus habiti. 374
ſenatores qui & à quibus fierent. 366
ſenatores quomodo & à quibus domum ducerentur. 374
ſenatores quot Romæ ſimul aliquando ad ferrum exhibiti. 702
ſenatores ſub Iulio & Auguſto Cæſaribus quot. 364
ſenatoris in theatro locus quis. 513
ſenatoris inſignia quæ. 372
ſenatoris officium quod. 365
ſenatorum honos quantus ac deſpectus. 367
ſenatum quibus diebus haberi non licuerit. 331
ſenatus à Bruto quantum & à quibus ampliatus. 189
ſenatus in prodigiis curádis vbi & quomodo haberetur. 598
ſenatus authoritas quanta. 365
ſenatus cogendi aut conuocandi ius penes quos tandem fuerit. 367.& ſeq.
ſenatus diuerſarum gentiũ ex quot conſtarent perſonis. 364
ſenatus quoties per menſes ſingulos haberetur. 378
ſenatuſconſulta quomodo, vel ſupprimi, vel publicari ſolita. 371
ſenatuſconſulti in fœneratores ipſa verba. 17
ſenatuſconſultum in candidatos. 278
ſenatuſcóſultum quid,& quomodo demum ratũ fieret. 737
ſenectæ deæ ſacellum vbi. 41.42
ſenem ſaltare quid. 508
ſenes à quibus apud Romanos militiæ adſcripti. 56
ſenes vbi vulgo præcipitarentur ex altiſſimis rupibus in mare. 203
ſenio in talis quid. 291
ſeniorum apud Germanos reſpectus quis. 606
ſenis decrepiti figura ad quid in triumphis ferretur. 642
ſenones hominé publicè cæſum quomodo ſacrificarét. 746
ſenonibus vrbem inuaſuris, quid miri Romæ factum. 268
ſenonum conuentus quàm eſſet aliquando immanis. 468
ſententia in noxios quomodo ferretur. 217
ſententiæ dicendæ ius non omnibus in ſenatu fuiſſe. 367
ſententiæ in orbem ferendæ mos quis. 366
ſententiam rogandi aut ferédi apud diuerſos mos quis. 369
ſepeliendi mos olim quis & quam diuerſus. 201.202.& ſeq.
ſepelire viuos cum mortuis amicitiæ cauſa, quibus vulgare. 75
ſepelire in vrbe, aut domi, aut iuxta templa, vbi licitum vel vetitum. 205
ſepeliri in vrbibus, quæ leges quando vetuerint. 685
ſepeliri quos non deceret. 687
ſepta quid loci eſſet. 149
ſeptember cui deo ſacer. 507
ſeptember quibus initium anni. 305
ſeptemmatrus. 271
ſeptemuiri epulonum qui. 274
ſeptima cuiuſque menſis dies cui olim ſacra. 281
ſeptimiana porta quæ. 395
ſeptimij vnde dicti. 461
ſeptimius Cæſar quantum vno digito valuerit. 446
ſeptimontiũ ſacrũ ſeu feſtũ quomodo & vbi fieret. 665.666
ſeptunx quid. 2
ſepulchra aliquot inſignia. 128.129
ſepulchra hoſtium an religioſa habenda. 688
ſepulchra in parentando quomodo ornarentur. 590
ſepulchra operoſa quæ gentes cur aſpernatæ. 686
ſepulchrales canes qui,& vbi olim vulgo habiti. 203
ſepulchrales coronæ quæ. 473
ſepulchri licet diruti ſanctitatem in ipſo ſolo manere. 689.& ſeq.
ſepulchris fulmine tactis quid honoris haberetur. 687
ſepulchris qui cibi quando inferrentur. 259
ſepulchris ſingulis quot conderentur. 686
ſepulchrorum genera & differentiæ apud Aegyptios quot ibid
ſepulchrorum ratio quæ. ibid.
ſepulchrorum vbi maior cura quàm domorum. 578
ſepulchrum dirutum Hannibali quale omen. 505
ſepulchrum Romæ in foro quis primus adeptus. 685
ſepultura indigni Aegyptiis qui. 687
ſepultura intra vrbem, vbi pro honore daretur. ibid.
ſepulturæ vbi extra, vbi intra vrbes fuerint. 205.& ſeq.
ſepulturæ apud Aethiopes quàm fiant ſumptuoſæ. 686
ſepulturarum Græcis cura quæ. 688
ſerapidem Athenæ in cuius gratiam quàm ſacrum habuerint. 160
ſerapidi qui ſacrificetur. 167
ſerapidis forma quæ. 611
ſerapidis ſtatua quàm mire ac fabre facta. 377
ſerapis à quibus cultus. 744
ſerapis & Iſis qui quibus habiti. 619
ſerapis phana in Aegypto cur non niſi extra vrbes fuerint. 99
ſerapis quando Roma exactus. 160
ſerapis quomodo pingeretur. 377
ſereno tonuiſſe, quid. 494
ſeres quàm vitent exteros. 361
ſergiæ tribus nomen vnde. 50
ſergiorum origo quæ. 27
ſeribus vnde proueniat ſericum. 354
ſerici panni vſus quando primum emerſerit. ibid.
ſeriphij quomodo plectant ſontes aut damnatos. 213
ſerò ſapere Phryges, quid. 509
ſerpens quando latrarit. 218
ſerpens ab ancilla enixus, quid prodigij attulerit. 194
ſerpentem per impluuium decidiſſe, omen quale. 503
ſerpentis auguria aliquot. ibid.
ſerra quis eſſet in vrbe locus. 588
ſerram qui nummis inculſerint. 389
ſerranæ familiæ proprium quid. 22
ſerranæ fiſtulæ quales. 400

ſerrani vnde dicti. 22
ſerrati quorum nummi. 389
ſertorij in cohorté vná qualis aliquando animaduerſio. 132
ſeruare bouem Græcis qui dicerentur. 283
ſerui adſcripti qui. 355
ſerui è quibus ſacris eiecti. 136.137
ſerui iniuſte vincti, quo pręter ſolitũ modo relaxarẽtur. 284
ſerui quam rigide a Licurgo puniti. ibidem.
ſerui quando primum militiæ adſcripti. 728.& ſeq.
ſerui à quo ciuitate donati. 356
ſerui quomodo à dominis plecterentur. 284
ſerui quomodo per furta liberi fierent. 363
ſerui trãs mare aduecti, quo ſigno venũ proponerẽtur. 275
ſerui vbi cum dominis mortuis concremarentur. 231
ſeruij Tullij in quo delubro quale ſimulachrum. 59
ſeruij Tullij natalis dies quis. 280
ſeruij Tullij quam prodigioſa conceptio. 700
ſeruilia apud diuerſas gentes nomina quæ. 288
ſeruilia cuius adultera, & cuius mater. 599
ſeruilij vnde Romam tranſlati. 461
ſeruiliorum ſuperſtitio inaudita. 441
ſeruilius cur falſo tribunus plebis putatus 9
ſeruis comam alere vbi vetitum. 540
ſeruis militibus quomodo Auguſtus vſus. 729
ſeruis quæ veſtes vetitæ. 540
ſeruis vnum tantùm fuiſſe nomen. 462
ſeruitus leuior deditis quàm captis. 217
ſeruitus vbi duriſſima, vbi rurſus nulla. 284
ſeruius Tullius cui Fortunæ ædem dicarit. 37
ſeruius Tullius quàm nefarie a filia ſua tractatus. 107.108
ſerum ſenatus quàm turbulentus. 365
ſeruorum apud diuerſos nomina propria quæ. 288
ſeruorum dies feſtus quis. 280
ſeruorum ſpecies quàm diuerſæ. 308.309
ſeruus cur triumphanti in curru aſſideret. 644
ſeſamis arx vbi. 668
ſeſoſtris petulantia quanta. 643
ſeſoſtris (aut Seſoſtridis) trophæa quàm impudica. 67
ſeſquipes quot cubitos faciat. 161
ſeſtertia modij quot. 162
ſeſtertiorum genera quàm diuiſa. 439
ſeſtertium Romanum. 440
ſeſtertius quot drachmis aut aſſibus aut libris conſtet. 438
ſetæ hoſtiarum quæ primum inijcerentur igni. 408
ſeu, cuiuſmodi ſit dictio. 96
ſeueri Cæſaris quæ erga Chriſtum & Abraham religio. 685
ſeueri Imperatoris quanta laboris patientia. 58
ſeueri Septimij teſſera quæ. 325
Sexagenarij an militiæ adſcribendi. 56
ſexagenarij ſenatoris priuilegium Romæ quod. 367
ſexagenarius ducere vxores, vnde vetitum, vndéve permiſſum. 429
ſexarius. 171.180
ſexcenta millia modiorum frumenti quotidie Xerxis exercitui vix ſuffeciſſe. 741
ſexcentorum hominum capita quis aliquando vouerit. 299
ſexcentos aliquãdo equites ad ferrum exhibitos fuiſſe. 702
ſexta Februarij qualis. 423
ſextans quid. 1
ſextarius. 163.164
ſextarij Italici vnciæ quot. 163
ſextarios quot congius haberet. ibid.
ſextarius Arabicus quid. ibid.
ſexti prænomen vnde. 461
ſexticeps mons Romæ quis. 673
ſexticula quorum veſtis. 530
ſextilis cui Deo dicatus. 307
ſextricium quid dictum. 215
ſextula quot pedum ſit. 162
ſexuiri quando creati. 273
ſexuum diuerſorum balnea diuerſa. 427
ſeyæ Fortunæ templum. 39
Si, aliàs Sy, baritanæ aquæ potus quales faciat capillos. 543
ſibarum erga Herculem cultus quis. 138
ſibylla quis aliquando cognominatus. 7
ſibyllæ arcana euulgare, quam acriter olim vetitum. 169
ſibyllæ imaginem qui nummis ſuis incuderent. 389
ſibyllæ libri quando combuſti. 270
ſibyllarum aliquot nomina & patria quæ. ibid.& ſeq.
ſibyllarum nomen quot ſibi præcipue vendicent. ibi.& ſeq.
ſibyllina carmina quis quàm ſtudioſe conquiri iuſſerit. 270
ſicæ quibus peculiares. 720
ſiciliam quis à fœnore liberarit. 19
ſiciliquus quot ſcrupulis conſtet. 162
ſicinij in Craſſum ſcomma. 509
ſicinius Dentatus quot vltra omnes donis honeſtatus. 417
ſicus duabus qui quomodo munirentur. 710
ſicli ſexaginta quot obolos pariant. 438.& ſeq.
ſiculæ menſæ quæ. 570
ſiculi quando & quomodo Cereri ac Proſerpinæ ſacra facerent. 710
ſiculorum Deus quis. 623
ſiculorum natura quæ. 382
ſiculorum Reges quibus cãtibus ad ſomnũ inuitentur. 323
ſiculorum Regum diadema. 83
ſidera à quibus vt dij culta. 744
ſigillaria quid. 212
ſiginni, aliàs Syginni, qui & vbi. 181
ſigiſmundi Fulginatis laus. 601
ſigna aliquot quibus diuerſi Reges in annulis vſi fuere. 159
ſigna militaria hoſtium deuictorum quomodo in triumphis ferrentur. 639
ſigna militaria ſeu vexilla vbi in pace reconderentur. 94
ſigna quot & quàm diuerſa Romani militiæ vſurparent. 318.319
ſignis quã diuerſis diuerſę nationes in bellis vſæ. 319.& ſeq.
ſigno aquilæ qui ante Romanos vſi. ibid.
ſignorũ militariũ ante præliũ, & in prælio locus quis. 319
ſileni in quibus feſtis repræſentarentur. 706
ſilentij Deus quis. 160
ſilentij indicendi ſignum quî militiæ fieret. 321
ſilentium quantum haberi oporteret arcanorũ ſenatus. 372
ſilentium quorum eſſet olim rudimentum primum. 181
ſilicernium quid. 234
ſiliquæ quot drachmam faciant. 163
ſiliquæ quot obolum faciant. 439
ſilones vnde dicti. 23
ſilus quid ſignificet. ibid.
ſimi naſi indicium. ibid.
ſimi qui & vnde dicti. ibid.
ſimia ſenex non facile capitur, quid. 508
ſimia vbi pro dea culta. 167
ſimiæ in cuius deæ templo ſolemnibus diebus ſaltarent. 314
ſimois à quibus aliquando epotus. 745
ſimonides quis ac cuias. 635
ſimonidis felicitas quanta. 636
ſimonidis inuentum quod. 193
ſimplaris decuria quot conſtet. 682
ſimulachra apud ethnicos quàm variè fierent. 377.& ſeq.
ſimulacris cur haſtæ affingantur. 743
ſinciput expilare, quibus venuſtum videretur. 536
ſinciput qui olim raderent, non occiput. 540
ſindonibus qui quomodo pro chartis vſi. 195
ſine patre quem eſſe, quomodo duabus tantum literis innueretur. 461
ſine puluere vincere, quid. 508
ſingultus quo putarentur leuari. 447
ſiniſtra ex vulturibus omina qualia. 497
ſiniſtræ adſidere, Cyro quid. 158
ſiniſtram attigiſſe, quid. ibid.
ſiniſtrã capitis partẽ qui tantũ raderent, non dextram. 542
ſiniſtrum cornu in prælijs qui dextro præferrent. 349
ſino cum negatione, quid ſignificet. 10

Index.

ſinotis quid. 474
ſinoux quam vafrè ab ea cuius virum occiderat, vltus. 100
ſiphax quando & a quo victus. 38
ſiphilmus quid. 182
ſiphones quid. 581
ſirpeæ effigies à quibus & cur & quando in Tibrim deiicerentur. 279
ſirpus pro ſceptro à quo vſus. 83
ſilachthia lex quæ. 19
ſiltro qui in bellis vterentur. 321
ſiſtrum quid ſit. 650
ſiſymbrio vbi ſponſæ coronentur. 102
ſitones vbi, & eorum dominium quale. 434
ſitula quid. 329
ſituli qui dicti. 461
σκιμαλισμὸς ſeu σκιμαλίζειν quid. 445
Smerdis quid à fratre perpeſſus. 310
ſmilacis heredæ contemptus quis. 403
Societatis intimæ mira quædam iura. 74. & ſeq.
ſocios Romani quos putarent. 434. 435
ſocratem iurare ſoliti qui. 480
ſocrates per quid iuraret. 479
ſocrates quàm abſtinens eſſet, & paruo contentus. 248
ſocrates quota Februarij natus. 423
ſocrates quid precandum docuerit. 407
ſocrates quo ſe oblectare ſolitus ludo. 292
ſocrates vxorem ſuam amico aliquandiu mutuatus. 72
ſocratis veſtitus, & vxores vno eodémque tempore quot. 70. 538
ſocrum genero nequaquam apud Romanos copulari licuiſſe. 69
ſodalitates Ideæ matris quando inuentæ. 75
ſodalitatum variarum inuentio. ibid.
ſogdianorum regia quæ. 220
ſol à quibus olim maxime veneratus. 743
ſol & luna qui habiti. 619
ſol quomodo pingeretur. 377
ſol quorum ſignum militare. 319
ſolaria quomodo diſtinguerentur. 427
ſolaris annus quis. 304
ſoldurij, aliàs ſoldurij, apud Gallos qui. 74
ſoleæ purpureæ quarum calcei. 535
ſoleæ quid. ibid.
ſolennia ſacra. 590. 591
ſoli quod animal ſacrum. 254
ſolibus duobus viſis, quid ſolitum fieri. 591
ſolidus integer quis. 439
ſolis ac Spei templa vbi. 147. 148
ſolis quàm ſint diuerſæ apud diuerſos effigies. 377
ſolis templum Perſis quod. 367
ſolitaurilia quæ, & quomodo fierent. 594
ſolon a quibus in exilium actus. 283
ſolon cur parricidis pœnam nullam ſtatuerit. 216
ſolon quomodo menſus ſit annum. 304
ſolonis aduerſus adulteria remedium quale. 317
ſolonis aliquot leges. 73. 162. 252. 318. 351. 360
ſolutioni quot dies præſtituerentur. 662
ſomatophylaces Græcis qui. 723
ſomnia plerumque vana quæ. 380
ſomnia quomodo & in quibus templis ad diuinandum caperentur. 608
ſomnia quomodo purgarentur. 397
ſomniis ad ſepulchra qui diuinare ſolerent. 502
ſomniorum aliquot verorum deſcriptio. 32
ſomniorum ratio quæ. 309. 310
ſomno vbi immolaretur. 608
ſomnum fugantia & conciliantia vina, quæ. 610
ſontes in Æthiopia quàm præter morem vulgarem punirentur. 212
ſophocles per quid iurare. 479
ſophocles quem poetam quo in certamine vicerit. 707
ſoricis occentus quem deponere dictaturam coegerit. 309
ſoricis occentus quid impediret. 551
ſororum inceſtus apud quas gentes licitus. 69
ſortes conuiuales Heliogabali quales. 569
ſortes diuinatoriæ vbi & a quo primùm ſitæ. 42
ſortiendi de ordine dicendi per literas mores qui. 369
ſortiendi inter athletas de collega & loco mos quis. 471
ſortitio de loco vbi fieret. 344
ſortitio tribunorum in iure dicundo quomodo fieret. 454
ſoſpitæ Iunonis ædes vbi. 633
ſoſſidis verſutia quæ, & quî deprehenſa ac plexa. 199
ſoter vnde quis dictus. 123
Spado. 120
ſpartæ factiones quot & quæ. 327
ſpartanæ tribus præcipuæ quæ. 51
ſpartanarum virginum exercitium. 281
ſpartani extràne vrbem an intra, cœmeteria habuerint. 206
ſpartani Reges mortui quomodo lugerentur. 224
ſpartanis ſingulis ſingulas tantum licuiſſe habere vxores. 70
ſpartanorum de claſſis præfecto inſtitutum quod. 5
ſpartanorum perfidia quanta. 484
ſpartanorum quanta ad Thermopylas victoria. 741
ſpartanorum Regum poteſtas quæ. 433
ſpartanorum veſtes militares cuius fuerint coloris. 57
ſparus quibus proprius. 720
ſpatæ Galatarum quales. ibid.
ſpecies aliquot luxus. 249
ſpectaculis & veſtales, licet religioſas, interfuiſſe. 490
ſpectaculis quàm deditì Romani. 513. & deinde.
ſpectaculorum primitiæ qui & vnde inciperent. 513
ſpectare, aut cœlum, aut terram quæ hoſtiæ deberent. 408
ſpectri apparitio. 118
ſpectrorum exempla aliquot. 419. 420
ſpei templa Romæ quot & vbi. 98
ſpeuticius quid. 556
ſphætæ ludus quis. 294
ſphæriſterium quid ſit. 267
ſphæromachia quid. 294
ſphinctæ quid. 419
ſphingis imago quibus fuerit militare ſignum. 319
ſpicas ex ſegete carpere quis militibus interdixerit. 697
ſpicea corona alba quorum inſigne. 74
ſpiculis breuibus qui pugnent. 733
ſpiræ vnde fiant. 556
ſpirituum illuſiones non eſſe omnino fabuloſas. 419. & ſeq.
ſpitama quid ſit. 161
ſpitamæi quales conſtruerent domos. 579
ſplen quibus deficiat. 164
ſplene laborantibus quis Rex olim mederetur. 258
ſplenem pecoribus alicubi eſſe, alicubi non eſſe. 584
ſpleni quæ vis tribuatur. 585
ſpodij Apollinis ara quàm mira. 607
ſpolia opima à quibus relata. 42. 43
ſpolia qui voueri ſolita & exolui. 299. 300
ſpoliis hoſtilibus quomodo vel templa vel priuatæ ædes ornarentur. 576
σπονδοφόροι qui dicti. 456
ſponſa vbi veſte virili vtatur. 105
ſponſa vnde dicta. 104
ſponſæ apud Indos quanti mercentur. 351. & ſeq.
ſponſalium etymologia. 99
ſponſalium dirimendorum ipſiſſima verba quæ. 351
ſponſam lugeri à viro, quis nefas arbitratus 239
ſponſi caput quî Athenis ornaretur. 104
ſponſiones à diis quibuſdam quales & cur exactæ. 626
ſponſus ac ſponſa omnis cur & quando non ſuis appellarentur nominibus. 99
ſportula ſalutantium quæ. 573
ſputij qui dicantur. 461
Squamoſi tantùm piſces quibus cœnis, & cur inferrentur. 234.
Stabilinus quis deus. 748

ſtadium

ſtadium quid. 161.293
ſtagnis qui mortuos vt ſepulchro immittant. 204
ſtandóne an ſedendo ſententiæ dicerentur. 370.371
ſtanneos nummos qui percuſſerint. 388
ſtantes prandere coacti milites qui. 37
ſtantes qui epulentur. 560.
ſtaſimon quid. 413
ſtata ſacrificia quæ. 590
ſtatano qui immolarent. 178
ſtatanus quis deus. 748
ſtatarij qui. 724
ſtater quid ſeu quantum. 163
ſtateris aurei & argentei valor. 440
ſtathmus quot paraſangas contineat. 162
ſtatij Romæ qui fere dicti. 288
ſtatio tribunorum in caſtris vbinam eſſe ſoleret. 696
ſtationum caſtrenſium diuerſa nomina quæ. 34
ſtatiuæ feriæ quæ. 465
ſtatius poeta quibus in ludis aut vicerit aut victus fuerit. 707
ſtatoris Iouis templum vbi. 670
ſtatuaria celebres qui. 384
ſtatuarum diuerſis in locis multitudo olim quanta. 378
ſtatuta aliquot de veſtitu. 538.& ſeq.
ſtatuta Auguſti theatralia quæ. 517.& ſeq.
ſtatumen quid. 119
ſtella marina vulpino ſanguine illita ad quid magi vſi. 104
ſtellatina tribus quando in vrbem recepta. 49
ſtephanophori Græcis qui. 680
ſtephephori qui. 519
ſternutamenta quid augurij faciant. 183
ſteſichorius in taxillis quid. 291
ſteſichoro infanti quæ auis quale tulerit augurium. 498
ſtichus quale ſeu quorum olim Romæ nomen. 288
ſtigmata fœminis cur inurerentur à viris. 138
ſtillicidiorum lex quæ. 657
ſtipem cogere quibus per quos dies liceret. 700
ſtipendia militum olim quæ ſeu quanta. 731
ſtipendia puerorũ magiſtris publicè à quibus tributa. 181
ſtipendiariæ in Hiſpania ciuitates quot. 359
ſtipendium in dies ſingulos initio quantum ac deinceps quàm & quoties variatum. 731
ſtipendium quæ gentes non darent, ſed prædam tantùm militibus concederent. 732
ſtipendium quando primùm Romanis militibus dari cœptum. 731
ſtipes olim quales. 439
ſtipis in populum ſpargendæ mos olim quis. 173
ſtipite perforari à ſummo ad imum vbi olim proximorum pœna. 216
ſtipite qui hoſtias mactarent. 409
ſtoa quid. 303
ſtoici vbi philoſopharentur. ibid.
ſtola longa quarum veſtis. 535
ſtolones qui dicti. 21
ſtrabones vnde quidam cognominati. ibid.
ſtragula quid ſit. 281
ſtratageis quæ regio diuiſa. 187
ſtratonis diſcipulus quis rex fuerit. 7
ſtreniæ ſacellum vbi. 149
ſtrictis veſtibus vti Germanis quid ſignet. 546
ſtrigoſiorem equum habentis mulcta. 131
ſtrobilus quid. 182
ſtrophium quid veſtis fuerit. 532
ſtruppi quid. 592
ſtruthiocameli pennis qui quomodo militiæ vſi. 59
ſtudia puerorum olim qualia. 181
ſtudia quæ quibus poſt conuiuium peculiaria. 568.& ſeq.
ſtudium ſiue inſania quorundam erga equos quantum. 688
ſtulti vbi diiudicarent olim ſententias ſapientum. 370
ſtuprator Veſtalium quomodo puniretur. 490
ſtygia Proſerpina quæ. 632
ſtygis in Arcadia qualis aqua. 483
Sua qualiacúq; ſint proferre honeſtius eſſe quã aliena. 708
ſua cuique deo ac deæ ſacrificia & victimæ. 250
ſuadela quibus potiſſimum præſſet. 105
ſualis tribus quæ. 51
ſuauiatio vxoris coram filia quem ſenatu mouerit. 179
ſub corona & de lapide empti qui. 275
ſub haſta publica vendere quid. 276
ſub pileo vendendi mancipia ius quod. ibid.
ſub tecto qui nunquam religionis ergò degerent. 398
ſubcollari honoris cauſa ſoliti qui. 83
ſubditi pontifici qui. 113
ſubitariæ legiones quæ. 326
ſublicij pontis cura cui olim Romæ incumberet. 111
ſubſcriptores qui eſſent. 215
ſubſellia equitibus & ſenatoribus in theatris diſcreta à plebe quot. 515
ſubſelliorum in theatris ornatus qualis. ibid.
ſubſtitutio pontificis qui fieret. 113
ſubucula qualis veſtis. 523
ſubulcis omnibus vbi templa ingredi vetitum. 399
ſuburrana tribus quando & à quo inſtituta. 48.49
ſuccedendi ius inter matrẽ & filiã quæ lex nõ admittat. 665
ſucceſſio regni apud Æthiopes quam inſolita. 661
ſucceſſus magnos ex magna calamitate qui olim adepti. 197
ſucuſſanus ager cui vico nomen dederit. 148
ſudorem militarem quàm probarit Cyrus. 58
ſues quibus vel accepti vel inuiſi. 253
ſuetonij locus diſcuſſus. 1.2
ſueui quomodo capillum gerant. 542.543
ſufes vel ſuffes Carthaginenſibus quis. 208.432
ſuffecti tribuni qui. 695
ſuffibulum qualis & quarum veſtis. 489
ſuffimine quo populus olim creditus purgari. 596
ſufficio quid expiationis eſſet. 233
ſuffocare victimam qui cur ſoliti. 408
ſuffragandi ius quibus tantùm ſenatoribus eſſet. 367
ſuffragandi rationes quàm diuerſæ. 329
ſuffragatoribus cur aliquando nummi decreti. 332
ſuffragia alia atque alia diuerſis comitiis lata quomodo ponderarentur. 330
ſuffragia ferendi mos quis. 369
ſuffragia in iudicio æqualia pro reo facere. 216
ſuffragia plebis vbi potiſſimum valuerint, & vbi contrà dirutum. 329.& ſeq.
ſuffragia quomodo ferrentur. 329
ſuffragij ius longe aliud fuiſſe atque ius ciuitatis. 357
ſuibus qui ſemper abſtinerent. 253
ſuillorum familia vnde ſic dicta. 22
ſuillum pecus primum omnium ſacrificiis adhibitum. 253
ſulphur cur luſtrationibus adhiberi ſolitum. 595
ſulphuris in ſacris vſus quis. 642
ſulpitij ſeruus ob proditum dominũ quomodo plexus. 286
ſulpitij tribunipl. lex quæ & quomodo ab ipſo violata ſit. 18
ſulpitius flamen qua de cauſa ſacerdotio priuatus. 677
ſulpitius quàm leui de cauſa vxorem repudiarit. 350
ſumanus quis & quæ illi tonitrua tradita. 494
ſummenium (rectius ſummœnium) quid. 419
ſumptuariæ leges quando ſint abrogatæ. 249
ſupellex quid & eius nomine quæ res contineantur. 53
ſuperbo Tarquinio quid ominis vultures attulerint. 496
ſupercilia cui deæ ſacra. 154.
ſuperciliorum indicia. ibid.
ſuperorum ara quomodo fieret. 401
ſuperorum hoſtiæ quales. ibid.
ſuperſtites quomodo vna litera notarentur & qua. 212
ſuperſtitiones variæ & impiæ inter ethnicos olim quæ. 743.& ſeq.
ſuperuaganeæ aues quæ. 496
ſupina cur quis corpora humari voluerit. 686
ſupparo quæ naues pro inſigni ſoleant vti. 324
ſupplicationes apud Græcos quomodo fierent. 593

ſupplicationes ob futiles cauſas decretæ cui & quæ. 593
ſupplicationes quando cur quomodo fierent. 592
ſupplicia noxiorum apud diuerſos quam diuerſa. 213
ſupplicia vnde ſeu quare dicta. 215
ſupplicio afficiendi in Ægypto quomodo paulò ante mortem tractarentur. 212
ſupplicum geſtus apud diuerſos quàm diuerſi. 223.224
ſupremum Salue & Vale quando olim diceretur. 233
ſurarum cognomen vnde. 24
ſuras cur Romani inermes in præliis ſeruarent. 724
ſuſa quorum ærarium ac regia. 95.219
ſutor vltra crepidas quid. 580
ſutrinis quod eſſet ius ciuitatis. 358
ſutrinorum dea quæ. 626
Sybaris quorum olim regia. 219
ſybaritarum in conuiuiis illecebræ quæ. 568
ſycophanta nomen quam probroſum. 445
ſyginnorum virgines quomodo nuptum locentur. 72
ſylla qua aliquando vſus teſſera. 325
ſylla quam legem à ſe latam ipſe infregerit. 356
ſylla quibus & dederit pro libito & ademerit ciuitatem Rom. 356
ſylla quid ſuæ felicitati deeſſe conqueſtus. 667
ſylla quid Sulpitij ſeruo fecerit. 286
ſylla quomodo dictaturam arripuerit. 436
ſylla quot crearit ſenatores. 364
ſyllabam etiam legis tranſgredi vbi capitale. 214
ſyllæ de Archelao trophæum quale. 66
ſyllæ in annulo ſignum quod. 159
ſyllæ quid primo Romæ factum. 201
ſyllæ ſerpens quid portenderit. 503
ſyllarum appellatio vnde. 31
ſyluæ in mari rubro. 478
ſyluano quibus pro animalibus vota fierent & quæ. 300
ſyluano quid immolaretur. 255
ſyluanus quis & quàm noxius deus. 178
ſyluij qui reges dicti. 5
[illegible] qui dicti. 74
ſyndones quomodo mortuos ſepeliant. 205
ſyngrapha quid. 192
ſynthelibus qui quando vterentur. 544
ſyracuſanæ deliciæ quæ. 570
ſyracuſani in quorum fuerint clientela. 575
ſyracuſani natura quales. 382
ſyracuſanis Hercules quàm charus & cultus. 158
ſyri natura quales. 380
ſyri quàm impenſe coluerint fortunam. 42
ſyrma quorum veſtis. 531.532
ſyrmea quid. 473
ſyrorum à quoto anno maſculi, à quoto fœminæ tributum darent. 362
ſyrorum deus quis. 623
ſyſſitia quid. 561

T

T Litera quem aliquando numerum ſignificarit. 45
T litera quid tribuniplebis vellent. 9
T ſeu A per ſe poſita quid in ſententiis ferendis ſignarint. 212
Tabellæ in triumphis quales præferrentur. 639
tabellaria lex quæ. 329
tabellarij publici à quo qua de cauſa inſtituti. 363
tabellariorum nomina diuerſa. 80
tabellarum cerearum vſus olim quis eſſet. 192.193
tabellis ſententiam qui ferrent. 213
tabernaculorum caſtrenſium materia olim quæ. 35
tabulæ publicæ in cuius dei templo Romæ ſeruarentur. 94
tabularum duodecim ſeueritas in filios quanta 654.& ſeq.
tacita ſenatuſconſulta quæ. 371
taciti Cæſaris edictū pro dominis contra ſeruos quod. 186
taciturnitas in ſacris quàm neceſſaria. 398
tacitus Cæſar cui menſi ſuum indiderit nomen. 308
tænarij quem deum præcipue coluerint. 624
tagus quàm celebre cuius regionis flumen. 514
taicheorum in elocandis filiabus conſuetudo. 71
talentorum genera quam diuerſa. 440
talentum Atticum quot conſtet ſeſtertiis. ibid.
talentum quot aureis conſtet. 440.441
tali aurei quorum ludus. 295
talio qua in re liceat. 665
talionis lex quam rigida. 664
talis quomodo ludi ſolitum. 290
talparum fibræ quales. 585
tamphilana cuius domus Romæ dicta. 674
tanacra cuius regionis vrbs. 606
tanaquilis quanta caſtitas. 99.462
tanaquilis reginæ ſolertia. 395
tangere flamines quæ vetarentur. 679
tantali aqua quàm ſit Indis religioſa. 457
tantum & quantum quomodo vſurpentur. 652
tapyras mutuare quando volunt vxores. 72.73
tarantati qui. 145
tarantula quid. ibid.
taras cuius filius & quorum nummis incuſſus. 389
tarentina moneta qualis. ibid.
terentinorum præſul & ſummus patronus quis. 268
tarentū quis locus in vrbe Roma fuerit & vnde dictus. 587
tarentum quorum philoſophorum mater. 88
tarpeia rupes cuiuſmodi torturæ aut pœnæ locus. 213.214
tarpeius mons vnde dictus. 666
tarquinij Priſci ſceptrum. 84
tarquinij quæ cuius olim regionis ciuitas. 313
tarquinij Superbi callidum & tyrannicum factum. 199
tarquinio Priſco quod ex aquila auguriū captum. 496.497
tarquinio ſuperbo quid prodigij obuenerit antequam exularet. 268
tarquiniorum ager quid Romæ poſtea factus. 301
tauri quos cum regibus viuos ſepeliant. 75
tauri vnde quidam cognominati. 22
taurij ludi qui & cur ſic vel dicti vel inſtituti. 700
taurina porta vnde dicta. 392
taurum qui cui immolent. 255
taurus cui deæ ſacer. ibid.
taurus cui proprie dicatus. 257
taxila quorum regia. 219
taxiles qui reges vocati. 6
taxillorum ludus qualis. 291
taxillorum impudentia impudica in virgines egentes. 71
taxillorum in condendis cadaueribus humanis quàm impius mos. 202
Tegeatum de Lacedæmoniis quanta & quàm inſperata victoria. 345
tegeatum ſuperbia quanta. 343
telia Græcis quid. 561.562
telluris inuocandæ mos quis. 300
telluris templum vbi. 148
tellus à quibus coleretur. 743
temenitida cuius oppidi porta. 396
temperantiæ ſummæ exempla. 569.570
tempeſtati quid ſolitum immolari. 255
templa auguribus dicta quæ. 492
templa augurum quæ. 548
templa clariſſima olim quæ. 603.& ſeq.
templa etiam in caſtris apud ethnicos fieri ſolita. 36
templa publica eſſe debere. 684
templa ſine tecto quibus olim diis fierent. 166.167
templa vbi nulla. 403
templum ab vno eodémque bis inuentu impoſſibile cuius & vbi. 614
tempora conuocandi ſenatus quæ. 368
tempora Græci vnde numerent. 470
tempora prandendi & cœnandi olim quæ. 566
tempora ſacrificiis maxime idonea quæ. 406
temporales horæ quæ. 426
teneatica cuius vrbis porta. 396

tenediæ mulieres quàm olim pulchritudine nobiles. 475
tenediorum deus quis. 625
tenediorum in Achillem odium quantum. 138
tenediorum in adulteros lex quam ſeuera. 317
tenes deus quis. 625
tenis templum quibus adire nefas. 648
tepocon quid Græci vocent. 194
ter Olympia vincentis quantus olim fuerit honor. 472
ter ſex in iactu taxillorum quanta victoria. 291
ter ſolùm in vita lauare vbi ſtatutum. 428
terentij locus quidam elucidatus. 17
terentina tribus incertæ originis. 50
terminalia feſta quæ. 167
termini ſacrum quale & templum. 166.167
termini templum vbi. 666
terræmotui quis deus præſit ignorari. 598.599
terræmotum Romæ nullum niſi mali alicuius prænuntium fuiſſe. 598
terræmotus quomodo expiarentur. ibid.
terræ quale votum vouerit aliquando Artaxerxes. 298
terræ quomodo ſacrificetur. 168.169
terræ ſimulacrum quale. 377.392
teſqua quorum locorum nomen. 548
teſſeræ alia atque alia ſignificatio. 321.& ſeq.
teſſeræ frumentariæ à quo in populum ſparſæ. 174
teſſeræ luſoriæ quales. 290
teſſera militaris quale quid ſit,& quàm diuersè dari ſoleat. 325
teſſeram in caſtris vnde alij & alij peterent. 696
teſticulis aliquando ſuſpenſus qua de cauſa quis. 318
teſtamenta quibus cuſtodienda tradi Romæ ſolita. 488
teſtamentaria ex duodecim tabulis lex quàm æqua. 660
teſtamentorum genera quot. 338
teſtamentum militare quomodo fieri ſolitum. 331
teſtandi de bonis ratio apud Germanos nulla. 660
teſtantium vetus mos. 2
teſtatoribus qua lege nimium permiſſum. 665
teſtatori quid quæ leges vel concedant vel negent. 691.692
teſtatori Solonis lege quid permiſſum. 660
teſtudines qui vt deos honorarint. 744
teſtudinibus qui vulgò victitent vt pane. 246
teſtudinum in laminas ſectarum menſis quis primus Romę viſus. 553
teſtudinum putaminibus quæ ſenſim veſtiri cœpta. ibid.
teſtudinum teſtis qui domos conſtruant. 579
teſtudo quorum nummis incuſſa. 589
tetracina quorum nummus. ibid.
tetracomus quid. 182
tetragonus lapis quorum deus. 377
tetrapolitani conuentus oppida quæ. 313
tetrarchiis quæ regio diuiſa. 187
tetricorum domus vbi. 521
tetricus à quo victus. 65
teucri qualibus vtantur in bello criſtis. 60
Thala & Capſa quid Iugurthæ fuerint. 96
thalaſſio quid ſit. 104
thalaſſius quis fuerit. ibid.
thales aſtrologus quis cuiáſve fuerit. 635
thales quomodo annum diſtinxerit. 304
thales quomodo mortuos ſepeliri iuſſerit. 202
thales vbi ſepulchrum habere voluerit. 129
thaletis cauillatio ſeu tergiuerſatio de non ducenda vxore. 348
thargelion menſis qualis. 423
thaſiorum vina quam miræ & diuerſæ naturæ. 610
theatra quibus rebus quàm profuſe ornarentur. 516
theatrales ludi quales & a quibus ederentur. 704
theatralium origo. 705
theatris qui arcerentur. 517
theatrorum quanta cura apud Romanos & profuſio. 513. & ſeq.
theatrorum Romæ olim quanta multitudo ac celebritas 443.& ſeq.
thebani quo vterentur aliquando ſigno militari. 519
thebarum aer qualis. 379
thebarum diuerſitas quæ. 608.609
thebis Bœotiis dij patrij qui. 624
their Ægyptus quid. 305
themiſtocles à Spartanis quali corona donatus. 418
themiſtocles ex qua fuerit Athenienſium tribu. 51
themiſtocli quàm leui de cauſa quidam prælati. 183
themiſtocli victoriam de Xerxe quæ auis præſignarit. 499
themiſtoclis dexteritas in vitanda contentione. 343
themiſtoclis exilium. 283
themiſtoclis ſepulchrum vbi & quàm inſigne. 128
themites quis deus. 628
theſmothera. 144
thenſa quale quid. 196
theodori cuiuſdam inaudita conſtantia. 88
theodori Cyrenæi ſuperſtitio & impietas quanta. 745
theodoricus Gothus quo maxime tempore placidus eſſe ſolebat. 292
theodorus Gaza quid aliquando monſtri in Peloponneſo viderit. 238
theodoſius Imperator qualia aliquando fecerit vota. 296. & ſeq.
theophanes quis ac quantus orator. 635
theophraſti laus & ſententia de remedio viperini morſus. 145
theophraſto fructus diuitiarum maximus quis. 710.711
theopompus à quo in quo ſacrificio mactatus. 746
theopompus hiſtoricus cuias. 635
theopompus quo in certamine palmam tulerit. 708
theoxenion quid. 473
therani quos defunctos lugeant aut non lugeant. 235
theratiæ Veſtali quid à populo datum. 487.488
thermæ olim Romæ quàm multæ ac ſumptuoſæ. 427
thermarum cura penes quos fuerit. 335
thermopylæ quorum vel clade vel victoria illuſtres. 741
therychia quid. 243
theſauri diuerſorum regum vbi reconditi. 95.96
theſauri publici diuerſarum nationum vbi olim tutò habiti. ibid.
theſaurus quid apud Meſſenios loci fuerit. 214
theſei ſepulchrum quod habuerit priuilegium. 287
theſei tonſura quæ. 522
theſeus quid Athenienſibus boni contulerit. 6
theſmophora quid ſonet. 478.479
theſmothetæ quales Athenis fuerint. 256
theſpienſium ordines quot. 510
theſpienſium præcipuus deus quis. 625
tehſprotius ager vbi ſit. 89
theſſala fides quid. 484
theſſali in quot factiones diuiſi. 326
theſſali qua potiſſimum re præſtent. 384
theſſalorum regum cognomen. 6
thetes qui dicti. 289
thetidis pedes qui. 134
theutates quis quibus deus. 632.746
theutones pro conis quo militiæ vſi. 59
theutus quorum deus. 315
thyas cuius nomen. 116
thiatis qui quibus ſit menſis. 307
timoleon Syracuſanis quis. 372
thoraces equorum apud Romanos olim quales. 724
thorax regis Amaſis linteus quàm fuerit mirus. 724
thraces quomodo mortuos efferrent. 224
thracia in quot prouincias à Romanis partita. 187
thraeum deus quis. 623
thracum in congaudendo mortuis & congemendo recens natis conſuetudo quæ. 174
thracum in Orpheum amor quantus. 138
thracum militaris color quis. 56
thracum ſapientes quàm mirè mori & ſepeliri ſoliti. 204
thraſybuli Mileſij vaſrum ac tyrannicum conſilium. 198

thucydides cuius fuerit progeniei. 51
thurij cui vento vota perſoluerint. 297
thuriorum tribus quot. 51
thus qui tributi nomine darent. 440
thuſci vici appellatio vnde. 146
thuſcorum ciuitates excellentiores quæ & quot. 313
thuſcorum origo quæ & etymologia. 312
tuſculanus quis de ſua ipſius patria vrbe triumpharit. 638
thya cuiuſmodi feſtum. 614
thybis quis quibus ſit menſis. 307
thymele quid. 239
thymelici qui. ibid.
thymocreſia Gallis quid. 723
thymuchi Maſilienſibus qui. 364.465
thynnos diis immolari. 256
thyoſci Græcis qui. 312
thyta quid. 581
Tiara quale regum diadema. 82
tibateni qui & vbi. 174
tiberij imperatoris lex de fœnore tollendo. 18
tiberij præceptor quis. 180
tiberij ſtatuæ vbi pro aſylo fuerint. 287
tiberius quam ne per ſe iuraretur reſtiterit. 482
tiberius Cæſar quàm oderit Græciſmum. 373
tiberius Cæſar quàm refugerit alicui menſi ſuum indere nomen. 308
tiberius Gracchus vnde & quomodo occiſus. 52
tiberius quàm gratos habuerit delatores. 430
tiberius quàm legi cauillationem intulerit. 286
tiberius quibus aſylis ius abrogatum reſtituerit. 288
tiberius quid contra luxum tentarit & tamen omiſerit. 249
tibia in quorum funere vſurpari ſolita. 226
tibia Phrygia quàm varium edere ſoleat ſonum. 322
tibiæ ſacrorum vnde fierent. 400
tibiarum genera quàm diuerſa & qui illis militiæ vti ſoleant. 322.460
tibicines militiæ quando canerent. 321
tibicines quomodo aliquando Roma expulſi & eò reducti. 278.279
tibicines quomodo viperarum morſibus medeantur. 145
tibicinum feſtus dies quis & quàm ridicule tranſigi ſolitus. 278.279
tibiis in bello vſi qui. 321
tibiis quàm parce & quando tantùm Indi vterentur. ibid.
tibiis qui præſtent. 384
tibiis ſolis qui quando vterentur. 694
tibilineus deus quis. 623
tibure fuiſſe ærarium populi Romani & cur. 95
tiburtes quo iure ciuitatem adepti. 358
tigranes quomodo ſuum diadema ante pedes Pompeij proiecerit. 82
tigranes quorum regum cognomentum. 6
tigranes quot fuerint. ibid.
tigranis inſolentia quanta. 643
tigribus in triumpho quis vectus. ibid.
tigrides in triumpho quis tulerit. 640
tiliæ frondibus qui ominentur. 502
τίλλειν φάλαγγα quid. 507
timere à ſomno quid portendat. 310
timoleontis dies natalis quibus & feſta & fauſta. 423
timolus ſeu Tmolus quos & quales ex ſe fõtes emittat. 314
timonium quid Alexandriæ dictum. 220
timor deus quis. 41
timoris ſacellum qui vbi cur erexerint. 739
timoris templa cur extra vrbes fuerint. 41
timothei tibicinis in docendo mos quis. 177
timotheus ex fortunato quàm infortunatus. 40.41
timotheus quo cantu Alexandrum veluti furentẽm ad arma concitare ſolebat. 322
tinnitu aurium quid præſentiatur. 158
tintinnabula & tympana militiæ qui vſurpent. 319
tyrtæum poetam cur Spartani alioqui inhoſpitales ciuitate donarint. 360
τὶς τῶν quid. 599
titan qui dies cui dictus. 425
titan quis quibus ſit deus. 628
titiæ aues quæ. 75
titienſis tribus quo alio nomine & vnde dicta. 48
titij ſodales vnde dicti. 75
tithenidia Perſis quid. 562
tituli vnde dicti. 461
titus vnde dictum. ibid.
tityri in quibus ludis repræſentarentur. 706
tityus vnde genitus. 139
Toga Gabina quæ fuerit. 44
toga qualis ſeu quorum fuerit veſtis. 524
toga quando ſumeretur ab adoleſcentibus. 525
togarum diuerſitas quanta. 524.& ſeq.
togati ſerui Heliogabalo qui. 367
togis qui vterentur ſoli. 524.525
tolgus cuius regia. 220
tomyris quanta ſtrage Cyrum & Perſas occiderit. 741
toparchiis quæ regio diuiſa. 187
topiarij qui & vnde dicti. 308
tonando quid ridiculi Thraces facere ſolerent. 494
tondendi capilli mos quando introductus. 540
tondendi in luctu mos quibus ſit. ibid.
tonderi vbi & mulieribus & viris peculiare. 543
tronitrua diurna cui deo attribuerentur. 494
tonitrua quæ quid portendant. ibid.
tonitrus vim auertere quomodo Græci ſolerent. ibid.
tormenta inaudita noxiorum Romæ quando inoleuerint & qualia. 216
tormẽtorum in morti deſtinatos horribilia aliquot exempla. ibid.
torquati cognomen vnde. 25
torquibus quibus Romani, quibus exteri donarentur. 416
tortus aut vinctus an vnquam ciuitatem adipiſceretur. 357
tot quis Ægyptiis ſit menſis. 307
Trabea quàm fuerit diuerſa. 528
trabea quorum veſtis. 210
trabs in monte cum lapidibus concreta vbi. 478
traduces quid. 119
tragelinus cuius apud quos ſit menſis nomen. 307
tragica ſcena quomodo fieret. 514
tragœdi præmium quod. 707
tragœdiam primus quis dederit. ibid.
tragœdorum certamen vbi. ibidem.
tragœdorum inſigne quod. 698
traiani apophthegma. 458
traiani modeſtia, laus & prudentia. 152
traiani pietas quanta. 181
traianus ex Hiſpano imperator. 360
traianus qua in domo manibus Alexandri Magni parentarit. 590
traianus quas regiones in prouincias redegerit. 188
tralliani quàm leuem in homicidas quoſdam pœnam ſtatuerint. 213
trallienſium ſacerdotum honor quantus. 117
transfugę quomodo tractarentur, aut in acie locarẽtur. 345
transfugarum pœna. 132
tranſitorium forum quod. 127
τράπεζαι quæ Græcis loca dicta. 276
trapezæ quid. 54
trapezophoræ quid. ibid.
trapezuntius quid monſtri in mari viderit. 238
traſpodicei qui dicti. 52
trauſorum mos in condolendo natis & conlætando mortuis. 274
trebatius quàm fuerit doctus & excellens vir. 738
trecentos ex ordine equeſtri iudices ſenatoribus quis adiecerit quis rurſum ademerit. 453
trecentos leones quis aliquando publicè exhibuerit. 704
trenalis Mineruæ ſimulacrum quale. 376

tres liberos habentis priuilegium quod. 349
treſuiri inter ſacerdotes adſciti qui. 274
treuiri quali cantu,ſeu vlulatu prælium ineant. 342
[illegible] [illegible] in quas nationes dictum. 380
triarij qui. 11.720
triarij quos ſequantur & quales fuerint. 342.345
triaſia cuius vrbis porta. 396
triatrus. 171.280
triballi quomodo copias ſuas diuidere ſoleant. 343
tribubus ſingulis augures præfectos fuiſſe. 547
tribunal apud Bithynos qui ſtatui ſolitum. 211
tribunatui militari qui qua cautione olim admitterentur. 697
tribunatuſplebis quomodo tandem auctus & à patribus appetitus. 450.& ſeq.
tribuni ærarij munus ſeu ius quod. 173.& ſeq.
tribuni ærarij qui. 453
tribuni conſulari poteſtate quando creari & quot. 452
tribuni militares quot aliquando ſimul fuerint. 453
tribuni militum quam haberent poteſtatem & vnde crearentur. 695
tribuni plebis aduerſum quos nihil poſſent. 454
tribuniplebis imperium extra vrbem quouſque valeret. 9
tribuniplebis initio quot. 450
tribunipleb.mulctati qui. 451
tribuniplebis officium. 173
tribunipl.quando primùm creati. 7.8
tribuniplebis quando ſenatores effici cœperint. 9
tribunipl.quomodo ſi delinquerent caſtigarentur. 740.741
tribuni qui dicti. 11
tribuni ſingularum legionum quot. 695
tribunitia poteſtas quam grata Cæſaribus quibuſdam fuerit. 452
tribunitia poteſtas quàm inſolens & quàm à Sylla comminuta. 451
tribunitiæ poteſtatis honor quantus. 740.741
tribunoplebis an & quam diu abeſſe vrbi liceret. 9
tribunoplebis intra curiam frequenti ſenatus adeſſe illicitum. 9
tribunoplebis quando & vbi lictores conceſſi. 78
tribunorum militarium genera quot. 695.& ſeq.
tribunorum militarium officia quæ. 57.695
tribunorumpl.an vlla fuerit contra dictatorem poteſtas. 8
tribunorumplebis authoritas quæ & quanta. 8.9
tribunorumpl.poteſtas initio quæ & vltra quot paſſus extra vrbem non eſſet. 48.& ſeq.
tribunumpl.neminem patre ſuperſtite eſſe poſſe. 9
tribunus maior ac minor quis. 682
tribunus militaris cui immediate ſubſit. 15
tribunus plebis delinquens quomodo & à quibus corrigeretur. 451
tribus Athenarum quot. 51
tribus Auguſto peculiariter addictæ quæ. 49
tribus Hiberorum quot. 52
tribus Indorum quot. ibid.
tribus menſibus qui annum metiantur. 304
tribus quæ olim dictæ. 11
tribus quæque in quot curias diuiſa. 48.& ſeq.
tribus Romæ olim quot & quæ nomina earum. 48.& ſeq.
tribus Turiorum quot & quæ. 51
tributa comitia quæ. 351
tributim ſeu vicatim quæ comitia fieri ſolita. ibid.
tributo dando quis Romam liberarit. 163
tricennalia vota. 196
tricepſos Romæ quid. 674
trichalca. 440
tricliniorũ millia quot vno die quis inſtructa habuerit. 646
tridentem qui qua de cauſa nummis incutiant. 389
triennales ludi qui. 474
triens à quibus pro deo cultus. 441
triens in os ſepeliendi cur olim ingeri ſolitus. 228
triens quid. 2
trienti quæ ſigna incuſſa. 388.389
trieteris quid. 305
trigemina dea quæ. 750.631
trigemina porta vnde dicta. 394
trigilia porta quæ. 395
triginta aliquando dies continuos ludis tantùm impenſos fuiſſe. 705
triginta annorum caſtitas quibus virginibus præſcripta ſit. 488
triginta dies ad quid olim militi præſtituerentur. 326
triginta iudices Ægyptiis quomodo creari ſoliti. 276
trigon quid loci ſit. 268
trigonia porta vnde dicta. 390
trinundino leges ferri quid. 736
triobolus. 439
triorches cuiuſmodi præbeat auſpicia & quid ſit. 497.498
[illegible] quid. 32
triphilii Iouis columna aurea qualis 613
triplex apud Martialem forum quid velit. 125
triplex Iunoni ſacrum vbi & quomodo ſimul fiat. 633
tripodes quid. 54
tripudiis quomodo aut qualia fiant auſpicia. 501
tripudium auium. 85
triſmegiſti laus. 117
triſmegiſtus quibus leges tulerit. 654
tricæa cuius regionis vrbs. 313
triticum optimum quod. 555
tritonis cuiuſdam ſeu hominis marini apparitio vera & facinus. 258
triuertex Brutiis quid. 668
triumphalis porta quæ. 395
triumphalis ſtatua quibus daretur. 417
triumphalium virorum priuilegia quæ. 419
triumphandi cauſæ exiles abrogatæ. 63
triumphandi cauſæ quibus in locis tractari ſolitæ. 636.637
triumphandi leges. 65
triumphantes verum ire in vrbem pedibus an vehi conſueuerint. ibid.
triumphanti ipſi proximè præferri ſolitum quid.639.& ſeq.
triumphanti quis coronam ſupra caput ſuſtentaret. 644
triumphanti ſenatus quid exhibere ſolitus, 646
triumphantis equis qui veherentur. 551.552
triumphantis ornatus quis. 642.643
triumphantium aliquot inſolentia quæ. ibid.
triumphare de ciue Romano quando primùm & cui permiſſum. 65
triumphare proconſules quomodo & an potuerint. 185
triumphi cæremoniæ ac pompa quæ. 638
triumphi Græcorum qui. 65
triumphi prærogatiua quid eſſet. 638
triumphi Romæ quot acti. 637
triumphorum ab initio cauſæ quàm exiles. 63
triumphos aliquando à populo non ſenatu decretos fuiſſe. 637
triumphos qui qua de cauſa recuſarint. 638
triumphum petenti quæ primùm factu neceſſaria. 636
triumphus quanti olim habitus ſit. 64
triumphus quibus etſi meritis qua de re negatus. 64.65
triumuiri capitales qui & cur ac quando creati. 271.272
triumuiri quomodo ius dare ſoliti. 272
triumuirorum diuerſitas quanta. ibid.
troas in quot principatus diuiſa. 287
trogillorum porta vbi. 396
troglodytæ quàm ridiculè mortuos ſepelire ſoliti. 204
troglodytæ quid vulgo bibant. 244
troglodytarũ abominãdus in elocandis virginibus mos. 72
troglodytarum pernicitas quanta. 265
troiam quid ſaltationis Suetonius vocarit. 701
troianorum in clypeis inſigne quod. 718
troianos aliquando aquilam geſtaſſe pro inſigni. 339
tromentina tribus quando in vrbem recepta. 49
trophæa qui reges qua de cauſa etſi meriti non ponant. 67
trophæa quibus ſtatuerentur & quo loco. 66

trophæorum diuerſitas quanta. ibid.
trophæum Fabij ad Rhodanum quale. ibid.
trophæum quid. ibid.
trophonij antrum egreſſi quales ſemper eſſent. 610
trophonij templum ac oraculum vbi & quale. 608
troſſuli qui dicti. 721
trulla quid ſit. 240
tryphon cuius regis cognomen. 7
Tuba à quo qualis inuenta,& qui primùm fieri ſolita. 321
tuba in quorum funere vteretur. 226
tuba quibus fieret peculiare in bello ſignum. 320.321
tubæ qua de cauſa quibus gentibus inhibitæ. 323
tubæ ſacrorum vbi luſtrarentur. 219
tubarum cantus quid indicaret. 320.321
tubarum luſtratio qualis. 597
tubero quæ ſupellectilis appellatione comprehendat. 53
tuberonum laus a frugalitate & modeſtia. 248
tubiluſtria quid. 597
tubiluſtrium quid. 671
tuditanorum cognomentum vnde. 25
tudites quid ſint. ibid.
tuiſtio (ſi recte ſcriptum) quorum deus. 622.623
tulliæ in patrem flagitium quantum. 108
tullianum quid loci fuerit. 214
tulli Hoſtilij turmæ quæ. 48
tullij vnde Romam tranſlati. 161.162
tulliolæ (credat qui vult) corpus vbi inuentum. 206
tumultuaria manus quæ. 326
tumultuarij milites qui. 728
tunicæ regum in funere cremandorum quales. 233
tunicam ſine manicis geſtare Parthis quid. 545
turcici belli portenta horribilia quæ. 208
turderani Hiſpanis qua veneratione habiti. 381
turma quadrata. 82
turma quot equites contineat. 14
turmæ immortalium apud Perſas quid. 723
turmis quot populus Rom. aliquando diſtinctus. 347
turpitudo nequiſſima in quibus olim ſcelus exerceretur. 706.& ſeq.
turtur marina quorum ſit militare ſignum. 319
tutanes quorum deus & qui vota illi faciant. 300
tutelares dij quomodo euocarentur. 626
tutelaris magiſtratus quis & vnde creatus. 140
tutor quis eſſe non poterat. 593
tutores quomodo & ex quibus conſtituerentur. ibid.
tutulum qualis ſit ornatus. 681
Tybarenorum quanta erga hoſtes iuſtitia. 461
tybius quid nominis ſit. 213
tychis deus quis. 620
tympana Parthorum qualia. 322
tympanis qui in ſacris vtantur. 400
typhoni cuiuſmodi boues Ægyptij immolent. 253
tyrannidis ſpecimen quoddam inſigne cuiuſmodi. 268
tyrannorum aliquot faſtus inauditus. 152
tyrannorum aliquot callida & tyrannica facta. 198.& ſeq.
tyrannorum filij apud Græcos qui habiti. 144
tyreos quis quibus ſit deus. 628
tyriorum in conſultationibus mos. 369.370
tyriorum ſacerdos quanto in honore fuerit. 117
tyrones inter quos & in qua aciei parte locarentur. 341
tyrones qui. 720
tyronum ætas quanta. 54
tyrunculorum cuſtos ac magiſter. 55
tyrrhenum mare vnde id nominis adeptum. 512
tyrrhenus cuius filius & cui regioni nomen dederit. ibid.
[illegible] quæ. 39

V

VAcatio munerum quibus daretur. 438
vacca à quibus & vbi pro dea coleretur. 87.744
vacca cur Veneri immolaretur. 253
vacca prægnans à quibus inſtar puerperæ obſeruaretur. 611
vaccæ quam proſequantur fures. 215
vacci prata. 302
valentia quæ ſeu quorum dea. 626
valeria de prouocatione lex quæ. 338
valerianus Cæſar quam miſerenda ſeruitute afflictatus. 745
valerianus qui appellarit ſummam legionem. 14
valeriorum etymologia. 26
valgorum cognomen vnde. 24
valerius Soranus cur occiſus. 168
valetudinis remedia quomodo & vbi ex diuinatione captarentur. 613
vlla quantus grammaticus. 652
valli craſſitudo. 36
vallum caſtrenſe vnde & qui fieret. ibid.
vanni qui quibus in ſacris vſus. 706
vari vnde quidam dicti. 24
varro quo nomine appellarit præcipuam legionem 13
varroni principes deorum qui. 619.620
varroni quantus olim habitus honos. 193
varronis de Bacchanalibus illuſtre apophthegma. 705
vaſa quibus vina conuiuiis inferrentur quæ. 566.& ſeq.
vaſa in conuiuiis ventri leuando idonea qui haberent. 561
vaſconum in prælijs mos quis. 732
vaſorum conclamatio cuius eſſet indicium. 36
vaſorum vinariorum ſpecies aliquot. 241.242
vatiarum cognomen vnde. 24
vaticana porta quæ. 395
vaticinandi mos inter ſibyllas olim quis. 270
vaticinij ſedes cui inſit inteſtino. 582
vatinij vnde dicti. 24
Vbij quo ſonitu prælium inirent. 342
Vectigal furari quibus ſummè capitale. 213
vectigales inter Græcos olim qui. 362
vectigalia noua inſtituendi quibus ius eſſet. 263
vectigalia per quos conſtituerentur. 336
vectigalium nouorum ac ſordidorum inuentores. 362.363
vehiculorum genera quàm diuerſa. 194.195
veientes qui. 43
veij quale cuius regionis oppidum. 315
veiouis quis deus putatus. 376
veioui quid immolaretur. 256
veiouis ſimulachrum ac templum. 376
velaturam, ſi recte ſcriptum, qui facere dicantur. 267
velina tribus quæ & vnde dicta. 50
velites qui & vnde dicti. 721
velu aut ſignũ deponere in prælio nauali quid innuat. 325
vena è quo digito ad cor pertingat. 159
vena quibus militibus cur ſolueretur. 134
venalem qui ſanguinem habere dicti. 234
venalis quorum ſit ſanguis. 702
venas capitis qui quibus qua de cauſa inurerent. 176
venationum ludi cui ſacri. 698
venatu qui præſtarent. 383
vendendi captiuos aut res captas mos quis. 275.276
vendendi hominis mos ac verba quæ. 656.657
venditor emptori prædicere quæ debeat quæ non debeat. 601.602
venefici in Perſide quàm horribiliter occiderentur. 214
venenatas herbas plantare cui regi pro delectamento fuerit. 295
veneno ſublati. 53
venerem à ſaliis nominari nefas. 76
venerem reprimentia quæ. 398
veneres quot. 139
venereum iuſiurandum quale. 489
veneri in Attide quàm nefariè ſacrificaretur. 157
veneri quàm diuerſè immolaretur. 253
veneri quid ridiculi, ea tamen dignum Romanæ matronæ offerrent. 280.281
veneri quod animal dicatum. 255
veneris cognomina quàm ſint multa. 627.& ſeq.
veneris Erycinæ & Caluæ ædicula & ara vbi. 667
veneris Hericinæ (alias Erycinę) templũ extra vrbem cur. 97

veneris effigies quàm variæ ac ridiculæ. 377
venetæ factioni in Circenſibus quis imperator maximè deditus. 475.476
venetorum deus quis. 623
venox quis cur appellatus. 29
venti à quibus vt dij culti. 744
ventidij Baſſi fortuna ac virtus quanta. 592
ventidij triumphus qualis. 616
ventis quibus qui vota fecerint. 297
ventis vbi & quando à quibus & cur aræ extructæ. ibid.
ventrem leuare in conuiuiis vbi minimè dedeceat. 560
venus genitrix cuius aliquando fuerit teſſera. 325
venus in Lemno coli cur vetita. 138
venus in talis quid. 291
venus vbi præcipuè culta. 625
ver ſacrũ quomodo vocetur & quid in ſe cõprehẽdat. 297
verba localia cum accuſatiuo quomodo conſtruantur. 188
verbenæ in ſacris vſus quis. 476.597
verbenarius. 459
verberare quid ſit. 282
vergobretus Heduis quid. 432
vermiculi ſericum nentes quàm mirè naſcantur, neant, ac intereant. 354
vernæ qui & vnde dicti. 342
veronica cuius regina, & qui ſeipſam interfecerit. 81
verpus digitus quis. 446
verrem qui cui mactarent. 255
verruca quid ſit. 28
verrucoſus quis cognominatus. ibid.
verſura ſeu vorſura quando vetita. 18.& ſeq.
verticordia quæ dea & cur ſic dicta. 97.627
vertina (ſi rectè ſcribitur) quãdo & cur epulis interdicta. 149
vertumnalia quæ & quando agerentur. 651
vertumni ædes vbi. 146
veruex vbi & cur idibus Ianuarij immolaretur. 279
veſparum examen quid portendat. 501
veſpaſiani auaritia. 365
veſpaſiani dicacitas quanta. 569
veſpaſiani in fœneratores edictum. 19
veſpaſianus quas regiones in prouincias redegerit. 188
veſpaſianus quo maximè tempore affabilis eſſet. 252
veſper noctis an diei pars. 426
veſpernæ quid. 567
veſta quid eſſe credita. 486
veſtæ quomodo aut quid libaretur. 258
veſtæ templum quale & qui adiretur. 486.487
veſtales de ſcelere conuictæ quomodo aut vbi occiderentur. 490
veſtales inceſti damnatæ quæ. ibid.
veſtales initio quæ & quot. 487
veſtales vnde vel inſtitutæ vel Romam tranſlatæ. 485
veſtali etiam faſces præferri & à cõſulibus de via cedi. 488
veſtalibus etiam lictores fuiſſe. 78
veſtalibus per quid tantùm iurare licitum. 490
veſtalibus quoto religionis ſuæ anno licuerit nubere. 488
veſtalis ignem veſtæ extingui ſinentis pœna. 489
veſtalium honos ac dignitas quæ. 488
veſtalium officium, cura ac religio quæ. 488
veſtes e regionibus vbi nomen habeant. 530
veſtes militares apud alios aliæ atque aliæ. 56
veſtes ſacrificantium quales. 403
veſtes ſenatoriæ quales. 372
veſtibula domorum quid. 572
veſtibularis diis qui quando ſacrificarent. 449
veſtibus qualibus Romani vſi. 522
veſtibus quot vti Solon permiſerit. 535
veſtimenta regum diuerſorum qualia. 525.529.530
veſtimentorum aliquot nomina quæ. 531.& ſeq.
veſtitus auguris in augurio occupati, quis. 548
veſtitus Cæſarum aliquot qualis. 526
veſtitus fœminis interdictus quis. 530
veſtitus virilis ac muliebris diſcrimen olim quod. 544
veſtium furta quis tyrannus non puniret. 658
veſtium induendarum exuendarúmve religio quæ. 281
vetulonia cuius olim regionis ciuitas & quid Romæ dederit. 313
veturiæ tribus priuilegium. 50.365
veturio à fœneratore quid intentatum. 18
vetuſta Ceres quæ. 632
vexilla militaria diuerſarum gentium qualia. 319.& ſeq.
vexilla ſingula ſingulis turmis, manipulis, cohortibus fuiſſe. ibid.
vexillares cohortes ex quibus legerentur. 714
vexillum quot ex hominibus fiat. 11
Via propriè quid ſit. 161
viæ aliquot inſignes lapidibus ſtratę extra Romam quę. 264
viæ ſacræ apud Athenas & Mylaſas. 149
viæ vrbis Romæ quæ. 146.& ſeq.
viarum apud Indos purgatio, diſtinctio, & cura quæ. 264
viarum Romæ nomina & celeberrimæ quæ. 146.& ſeq.
viarum verrẽdarum cura ad quos magiſtratus ſpectarit. 334
vias cui curarent. 263
viatores cui deo vota nuncupent & ſupplicent. 300
viatores regij qui. 77
vicarij conſulum qui. 142.143
vicarij prætorum qui. ibid.
vicarius dictatoris quis. ibid.
vicarius ſeruus quis. 309
vicennalia vota. 296
viceſimarium aurum quod. 95
vicorum Romæ cognomina quæ & vnde. 146.& ſeq.
victi quàm fuerint Athenis & Spartæ cõtempti. 360.& ſeq.
victima vna an duobus ſeu incertis diis offerenda. 259
victimę maiores quomodo offerrentur & quomodo minores. 258
victimæ tempeſtiuæ quæ. 251.252
victimarij qui. 408
victimarum carnes quàm diuerſè à diuerſis torrerentur. 410
victoria incruenta a quibus maximè laudata. 67
victoria tacita quæ. 346
victoriæ ædes vbi. 669
victoriæ & clades Romanorum maximæ quæ. 742
victoriarum & cladium maximarum catalogus. 741.& ſeq.
victoriati quales nummi. 388
victorino quid olim publicè honoris habitum. 193
victorum in Olympiis celebrium catalogus. 469
victricis in Hereis præmium quale. 474
victum quo in certamine laudem victoris ſcribere oporteret. 707
vicus Athenarum præcipuus quis. 149
viduæ cuius matrimonium non deuitandum. 263
viduæ intra quot à mariti morte dies nubere vetitum. 235
viduæ quoto ad ſummum menſe poſt viri mortem alij nubere licuerit. 352
vigeſimaprima cuiuſque menſis dies qualis. 423
vigeſimarii qui & vnde dicti. 730.731
vigeſimarum vectigal quis ſuſtulerit. 363
vigiliæ noctis quot. 426
vigiliæ quo cantu militiæ indicerentur. 34
vigiliarum caſtrenſium vices qui fierent. ibid.
vigiliarum horæ quot. 426
vigilum præfecti officium quod. 713.714
viginti duobus (olim mirum) ferculis vna in cœna quis aliquando vſus. 563
vigintiuiratus qualis fuerit magiſtratus. 274
viminalis collis Romæ vnde dictus. 674
viminalis porta Romæ quæ & quo alio nomine appellata. 392.674
viminalis templa ac ædificia. 674
vimineos toros qui aureis commutarint. 554
vina diis libanda quæ. 258
vinalia quæ & quotuplicia. 651
vinclis ſuis quibus hoſtem vincire vellent qui ipſi aliquando vincti. 345

Index.

vinctis per quos dies vincula adimerentur. 593
vinctum in ſacris vbi nihil eſſe deceret, vbi contrà oporteret. 404
vincula ſontium qui ſeruarent. 454
vindelicis de, quis quomodo Romam ouans ingreſſus. 693
vindemiſſa cuius nomen. 14
vindiciæ ſecundum libertatem aut ſeruitutem quomodo darentur. 657
vindicta qualis virgula & vnde ſic dicta. 355
vini conuiuis exhibendi ratio quæ. 564
vini diluendi ratio Græcis quæ olim fuerit. 558
vini puri aut diluti bibendi cæremoniæ quæ. 563
vini vſus quibus olim Romæ interdictus. 243
vinibibæ mulieres quomodo aliquando Romæ mulctatæ. 243.244
vino cui deo ſacrum fiat. 254
vino madenteis Græci quomodo perungant. 560
vino mancipia qui mercarentur. 289
vino qui vel abſtineant vel parciſſime vtantur. 398.680
vino quorum magiſtratibus qua de cauſa abſtinendum. 340
vinum in quibus ſacris lac vocetur. 648
vinum optimum cuiate. 555
vinum quibus in ſacrificiis litari aut nõ litari ſolitũ. 257.258
violentiæ phanum vbi. 46
viperæ ſolo halitu letales aut minus letales vbi. 146
vir bonus quis habendus. 602
virga auguralis quæ. 84
virgæ faſcium qui magiſtratibus præferebantur, ex qua fuerint arbore. 81
virgilij præceptor quis. 180
virginem viuam qui cui deæ mactarent. 745
virgines Spartanæ quomodo exercerentur. 181
virgines (hoc eſt, innuptæ) vbi communes. 517
virgines in Ægypto cur calceis non vterentur. 534
virgines in Mineruæ templo Athenis quales. 485.486
virgines nudis pedibus innoxiè ſuper prunas ambulantes quæ. 613
virgines pauperes quàm impudicè apud Taxillos venum proſtituantur. 71
virgines proſtituere quibus olim ſanctum opus. 501
virginis Fortunæ templum. 39
virginum ac viduarũ in nuptiis adeundis diuerſitas quę. 107
virginum certamen apud Naſamones quale. 474
virginum fœditas apud nationes quaſdam quanta. 71
virginum veſtes propriæ quæ. 532
virgis qualibus quæ nationes in auſpicando vtantur. 502
virgis qui cæderentur. 213.363
virgulta quibus in aquis lapideſcant. 478
viri excellentes quomodo dij fierent. 620.621
viri in lectica vxoris priuilegium quale. 538
viri quibus in regionibus ſubſint dominio vxorum. 549.550
viri ſeorſum à fœminis quibus in ſacris quomodo procederent. 592
viri infantium recèns natorum curam vbi habeant, non puerperæ. 178
viriati Luſitani arrogantia & trophæa. 67
viridianus quis ſeu quorum deus. 626
viridomarus quorum dux, & à quo victus. 43
viridis color cui tempori dicatus. 475
virilia qui & qua re ſibi amputarent. 398
virilia adulteris vbi execarentur. 317
virilis Fortunæ templum à quibus frequentaretur. 38
viriplacæ ædes vbi. 669
viriplacæ ſacello quid potiſſimum tractaretur. 352
viris inacceſſa ſacra. 648
viris per quem deum Romæ iurare vetitum. 483
virium plus quàm ingenij qui habere dicti. 383
virtutes gentium diuerſarum naturales quæ. 379.& ſeq.
virtutis ædes vbi. 393
viſcatæ Fortunæ templum. 38
viſceratio quid. 234
viſcerationes poſt funus exhiberi ſolitæ quæ. 234
viſcum qui pro deo colant. 381
viſcus in quercu quibus olim quantum fuerit numen. 743
viſiones aliquot diuerſorum quales habuerint ſucceſſus. 309.310
vitellio pontifici quid ominoſi acciderit. 111
vitellio quàm mirum Viennæ obuenerit prodigium. 198
vitellius præcipuæ legioni quod indiderit nomen. 13
vitellius quanta aliquando cœna exceptus. 563
vitellius recuſatum Cæſaris nomen reſumit. 3
vitem aut centurionis manum inter cædendum tenentis pœna quæ. 696
vites aliquas in Germania aurum proferre. 533
vites quibus præferrentur, à lictoribus in caſtris. 696
vitia diuerſarum regionum naturalia quæ. 379.& ſeq.
vitibus hedera vbi præferatur. 403
vitibus qui cæderentur. 60.363.696
vitigineis columnis quod templum ſuſtentaretur. 614
vitiligatores qui dicti. 386
vitilium folia contra quid remedio ſint. 398
vitrea Fortuna. 40
vitreæ Fortunæ ſimulachrum vbi per vices haberetur. ibid.
vitro qui mortuos adſeruarent. 204
vitruuij Vacci ædibus quid factum. 670
vitruuius cuius baſilicæ architectus. 126
vittæ quarum & quotuplices ſint. 532
vittati cognomen vnde. 25
vittatus quis aliquando vulgo dictus. 82
vitulæ quàm fuerint laudatæ in ſacrificiis. 251
vitulari quid. 592.593
vitulina dea vbi coleretur. 41
vitulus cęſus multos cruore inſpergens Flaminio quid omi[illegible] 501
vitul' ex forda boue cęſus quãdo & pro quo offerretur. 597
viuæ ſepultæ Veſtales quæ. 490
viui diis aſſcripti qui. 622
viui mortuos in funere cur ſequantur. 227
viuos defodere vbi ſit pium ac familiare. 301
viuos mortuis tantum colligando quis cruciare ſolitus. 214
Vlios quis deus dictus. 628
vlna quid. 161
vlpiani honor & deſpectio quæ. 738
vlpium forum. 127
vltimus triumphantium Cæſarum quis. 637
vlyſſes quæ animalia cui Deo litare ſolitus. 251
vlyſſis in clypeo inſigne quod. 718
Vmbraculis vti quibus permiſſum. 372
vmbraculum à fronte protenſum quæ geſtarent. 536
vmbrarum apparitiones non eſſe omnino fabuloſas. 118
vmbrarum diuiſio quæ. 426
vmbras adducere ad conuiuium, quid. 571
vmbricia cur quinquennali exilio mulctata. 285
Vna tantum veſte qui vterentur. 535
vncia quot ſcrupulis conſtet. 162
vnciæ aſſis quot. 1.2
vnciæ pars quota, ſextula. 162
vndeuigeſimani qui. 731
vnguentarij à quibus & vbi aliquando abiecti. 249
vniones in auribus ferre, quid, & quæ ſolerent. 155.538
vnius Dei eſſe hoſtiam vnam. 400.401
vnius imperium melius eſſe, quàm vel paucorum, vel plurimorum. 435
vnius tantũ viri aut vxoris quã quémve oporteret eſſe. 677
vnunguli ſues vbi. 584
Vocatores principis qui. 573
voces ignominioſæ apud diuerſos quæ. 445.& ſeq.
voconia lex quæ, & quàm dura in mulieres. 692
vocum temere auditarum omina qualia. 504
volaterræ, cuius regionis vrbs. 313
volones qui dicti. 728
volſcinæ tribus origo qualis. 50
volſinienſium dea quæ. 626
voltuna quorum olim dea. 314

volucres

volucres diuerſæ qualia ferrent auſpicia. 494.& ſeq.
voluntarios milites quos qui nuncuparint. 729
volupiæ ſacellum vbi. 394
vomere in coniugijs vbi receptum. 560
vomerem (author noſter vtitur in genere neutro) furari vbi capitale. 213
vopiſci qui & vnde dicti. 30
vota Ægyptiorum pro pueris ægrotis qualia. 298
vota aliquot mutua ſeu reciproca à quibus quomodo facta. 299
vota quàm diuerſa per diuerſos fieri ſolita. 295.& ſeq.
voti faciendi aut exoluendi ratio ſeu motus quis. ibid.
votorum conceptio penes quos olim fuerit. 311
votorum concipiendorum cæremoniæ quæ. 300
votorum irreuocabilitas quæ. 296.297
vouendi, regibus Perſarum & Ponti cæremoniæ quæ. 298
vox de mauſoleo audita, Neroni quid. 505
vox incerta Gallos aduentare dicentis, vbi olim audita. 268
Vrania quæ quibus habita dea. 627
vraniæ quomodo Athenis ſacrificaretur. 258
vranus quorum Deus. 623
vrbano prætori quot tantum dies vrbi abeſſe liceret. 143
vrbes Perſicæ quomodo diuiderentur. 51
vrbes quomodo in triumpho ducerentur. 638.& ſeq.
vrbinates quot ius ciuitatis adepti. 358
vrbium luſtrandarum quàm variæ & impiæ cæremoniæ. 595
vrinandi artifices ſummi olim habiti, qui. 428
vrinatores aliquot inſignes. 165
vrna cuius dimidium ſit. 162
vrnæ quot Italicam, & quot Atticam faciant amphorã ibid.
vrnarium quæ menſa dicta. 554
vrnarium quid. 54
vrnarium quot amphoræ faciant. 162.& ſeq.
vrſa quem infantem aluiſſe fabuletur. 197
vrſinis pellibus qui ſuper galeas aut loricas vſi. 59
vrſos centũ quis aliquando publicè ad venandũ dederit. 705
Vſura à quo Spartæ exterminata. 19
vſurã odibiliorẽ quàm furtũ quibuſdã gentibus fuiſſe. 18.19.
vſusfructus legatio quomodo iuxta Manilium & Scæuolam intelligenda. 31.32
Vt cæcias nubes, quid. 510
vtica quorum aliquando regia. 219
vticenſium ſenatus, capitum quot. 364
vtraque manu qui iacularentur. 735
Vuam ex vineis legere quis militibus non conceſſerit. 697
vulcani ædes cuius magiſtratus concilium eſſet. 9
vulcani ædes cur diu in vrbem non admiſſa. 97
vulcani vxor quæ putata. 650
vulcano quid voueri, & quomodo exolui ſoleat. 298
vulcano quomodo ſacrificaretur. 256
vulcanus quorum præcipuus Deus. 625
vulcanus vbi educatus & præcipuè cultus. 134
vulpem fœtam obuiam habere, quid. 503
vulpes accenſis facibus, quibus in ludis currere coactæ. 587
vulpina pelle qui pro caſſide vſi. 59
vulpis effigies Ægyptiis quid indicet. 158
vulpium pellibus qui ſe tegant. 537
vulſinienſes quid aliquãdo fœditatis in filiabus ſuis paſſi. 72
vulſinium cuius regionis vrbs. 315
vultures cuiuſmodi aliquando auguria præſtiterint. 496
vulturibus defunctos homines obiicere, quibus gentibus familiare. 203
vulturius in talorum ludo quid. 292
vulturum alas in veſtibulis habere, quid. 576
vulua epulis quando & cur interdicta. 249
vxorem ſuam ad tẽpus alicui mutuare, vbi olim licuerit. 72
vxorem pontificis quantæ oporteret eſſe caſtitatis. 114
vxores à viris defleri, quis nefas putarit. 235
vxores plures quãdo primũ viri permiſſæ apud Romanos. 70
vxores quæ & vbi marito mortuo commori ſolitæ. 230
vxores vbi emantur. 69
vxores vbi ſint communes. 317
vxori apud Germanos, viro mortuo, alteri nubere negatum. 351
vxori quæ contra virum actio detur. 349
vxoris ſororem, ſed mortuæ, Romanis ducere licuiſſe. 69
vxoris repudiatæ deſiderio qui quantusque vir aliquando extabuerit. 350.351
vxori nullam fuiſſe repudiandi viri poteſtatem. 350
vxoribus vim inferentes, qui olim habiti. 349
vxorum delicta vbi aut quomodo iudicarentur. 352
vxorum imperio vbi ſubſint viri. 349.350

X

XAnthus hiſtoricus cuias. 635
Xenarchus à bibacitate quod cognomen adeptus. 124
ξένιος Iupiter quis. 361
xenophanis acre in Ægyptios ſcomma. 411
xenophanis de rerum principiis opinio quæ. 477
xenophon quo veſtitu vſus. 538
xerxes quantum cladis ad Termopylas à paucis admodum Spartanis acceperit. 741
xerxi neminem ſtatura aut forma præſtitiſſe. 434
xerxi quis qua de cauſa natalis fuerit dies. 413
xerxis abominanda luſtrandi exercitus ratio quæ. 596
xerxis impietas quanta. 606
xerxis in Babylonios pœna quæ. 132
xerxis vitio quem exitum ſortita. 310
Xyſtarchus quid. 239
ξυστὸς quid. ibid.
xyſtici qui dicti. ibid.
ὑπαίθριος quid ſit. 268

Z

Z In ſortibus qualis habita litera. 212
Zama cuius olim regia. 219
zamolxis (alij Zamolſis) quorum legiſlator. 623.746
zamolſis quorum legiſlator. 653
ze, quem olim numerum ſignificaret. 45
zeleucus Locrenſis quomodo adulteros puniret. 318
zeleucus Locrenſis quàm ſit auerſatus vinum. 244
zeleucus quibus Locris quas ſcripſerit leges. 653
zelotypia Parthorum quanta. 577
zeno cuius diſcipulus, & cuias. 87
zeno quid in veſtitu prohibuerit. 535
zenobia à quo victa. 65
zenobia qualibus in triũpho catenis vincta veheretur. 645
zenobia regina Imperatoris nomen adepta. 5
zenocrates (alibi Xenocrates) quid bibendo meritus. 566
zenocrates quis ac cuias. 635
zenocrati quanta olim fides habita. 484
zenodotium vrbs à quo ſubacta. 4
zenone conſtantiorem eſſe, quid. 509
zenones complures fuiſſe. 87
zenonis conſtantia aduerſus Phalarim. 88
zenonis iuramentum quale. 479
zenonis ridicula quædam opinio. 318
zenonis veſtitus quis. 538
zephyrij Locri quid primi fecerint. 653
zeta quid loci ſit. 463
zeteta ſeu ζητητὴς quid. 19
zeugma vbi, & quid Aſſyriis aliquando fuerit. 96
Zonam ſponſæ quis ſoluere conſuerit. 302.& ſeq.
zopyri & Tarquinij facinus ſeu perfidia par, quæ. 199
zoroaſtes quorum legiſlator. 653
zymitæ quid. 556

F I N I S.

OBSER

OBSERVATIONES ALIQVOT IN LIBROS GENIALIVM DIERVM ALEX. AB ALEX. PRAEDICTIS NOSTRIS annotationibus inſerendæ.

P*Agina 46.lib.1.cap.16. linea 2. lege exequentiſſimo: nomen è participio: & Gellianum eſt lib.10.cap.12.*

*Pag.*48. c.17. Romulia ergo tribus. *Alexander hic 35. tribus ſuis ſe ſcribit, vt toto capite liquet. Tribus olim Romæ ratione triplici fuere diſtincta, in vrbanas & ſuburbanas, quæ fuerunt libertinorum: & ruſticanas, quæ ingenuorum. Vrbanæ ex ſententia Varronis, quatuor: Suburana, Palatina, Eſquilina, Collina. Suburbana vna tantum, Romulia. Ruſticanæ autem 30. Æmilia, Anienſis, Claudia, Cornelia, Cruſtumina, Fabia, Falerina, Galeria, Lemonia, Mecia, Narnienſis, Oriculana, Oufentina, Papiria, Pollia, Pontina, Popilia, Publicia, Pupinia, Quirina, Sabbatina, Scaptia, Sergia, Stellatina, Terentina, Tromentina, Veientana, Velina, Veturia, Voltinia. Sic enim Paulus Manutius paulo aliter quam Alexander has tribus nominat, vt videre eſt in ſcholijs quæ in Ciceronis epiſtolas edidit, appoſitis, qui de iis meminerunt ſcriptoribus.*

Pag. 54. *cap.*19. Delphica dici vaſa. *Quid ſi legas, Deliaca dici vaſa? quòd ea ſint vaſa præſtantiſſima, quæ Deliaca vocantur. Plinius lib. 34. Antiquiſſima æris gloria Deliaci fuit mercatus in Delo, concelebrata toto orbe.*

*Pag.*54. *cap.*20. cenſione. *Impropriè dixit, nam pro arbitrio hic capitur. Cenſio enim propriè caſtigatio eſt. Eadem voce vtitur infra lib.3. cap.13. fol.266. in ſimili quoque ſignificatione.*

Pag. 55. *cap.*20. propter demerita exauctoratus. *Demerita dixit vulgari & non ſatis Latina voce, in hac ſaltem ſignificatione, pro qua hoc loco accipi deberet. Eandem vocem ſimiliter vſurpat infrà lib.3.cap.13.*

*Pag.*75.*cap.*26. peltam æneam de cœlo. *Liuius & reliqui Latini omnes, Ancile, & non peltam vocant.*

*Pag.*96.*lib.*2.*cap.*2. Hebræi in Thrace & Tauro Hiericuntis. *Strabo lib.16. fol.503. Et loca vbi gaza recondita erat, quorum duo Thrax, atque Taurus in Hiericuntis ingreſſu ſita erant.*

Pag. 106. *cap.* 5. dare ſolitauerunt. *Gelliano more loquitur lib.7.cap.10.* [illegible]

*Pag.*131.*cap.* 13. ſub diuo. *Melius ſub dio: quamuis ſub diuo alicubi apud Horatium & Plinium lib.14. cap.21. legatur, ſed malè.*

*Pag.*133.*cap.*13. commanipulones. *Hac voce vtitur Spartianus pro militibus eiuſdem manipuli.*

*Pag.*135. *cap.*14. *Adde inſcriptionem capitis ad marginem hæc, Vide de hoc capite L. Gregorij vndecimum, Syntagmate 17. hiſtoriæ deorum gentilium fol.450. B.*

*Pag.*161. *cap.*20. ſcrupulum dici, qui decem pedum longitudinis ſimul & latitudinis habet, *id eſt, vt nos interpretamur, qui denis pedibus omnifariam clauditur.*

*Pag.*163. *ad principibus,* quippe qui decem vnciæ cotyl. eſſic. *Hunc locum de Græcorum menſuris explicat diligenter Georgius Agricola lib.2.*

*Pag.*187. *cap.* 27. Luſitania verò, &c. *Infrà quoque libro 4. cap.10. Inter quos, Pacenſes & Emeritenſes in Luſitania vetus Italici fuere.*

*Pag.*194. *cap.* 30. quod Tæpocon Græci appellant. *Scribit Sextus Pompeius, Tæpocon appellarunt Græci genus ſcribendi ſiniſtrorſum verſus, vt nunc dextrorſum verſus ſcribimus. Reliqua vide apud L. Gregorium dialogo 1. fol.19. De poetica, & poetarum hiſtoria.*

*Pag.*265. *lib.*3. *cap.*13. Iouemque miniandum, *id eſt, minio illinendum. Vide Plinium natur. hiſtoriæ lib.13. cap.7.*

*Pag.*170. *cap.*16. Sibyllarum quatuor præcipue, &c. *Id habet Alexander ex Æliano variæ hiſtoriæ lib.12. fol.198. Sed de Sibyllis & earum numero certiſſimo, plenius habet L. Gregorius dialogo 2. hiſtoriæ poetarum fol.235.*

Pag. 279. *cap.*18. annate, &c. *Ex Macrobio lib.1. Saturnal. cap.8. dicitur & perennate.*

Pag. 289. *cap.* 20. Athenienſes verò Harmodij, &c. *Idem Alexander paulo inferius cap. 26. huius libri hanc hiſtoriam aliter narrat. Alter vero, inquit, eiuſdem Piſiſtrati filius Hipparchus, qui multorum tyrannorum ſæuitiam anteceſſit, quum patriam & ciues impotenti dominatu opprimeret, coniuratione in caput tyranni facta, ab Harmodio & Ariſtogitone fortiſſimis iuuenibus, non ſine omnium ſalute cæſus fuit.*

Pag. 298. *cap.* 22. Iouique militari, &c. *Vide L. Gregorium Syntag.2. fol.127. hiſtoriæ deorum gentilium.*

Pag. 299. *cap.* 22. Aratus verò Sicyonius cum 600. hominum. *Vide Eraſmum in prouer. Theſſalorum commentum: qui centum hominum capita tantùm fuiſſe ſcribit.*

*Pag.*313. *cap.*18. a ſingulis vrbib. Pyloros: *lege Pylagoras. Demoſthenes in oratione pro Corona, de Æſchine loquens, inquit: Nemine autem rem, vt opinor, præſciente, aut cauente quemadmodum apud vos talia fieri ſolent) deſignatus illo Pylagoras, & tribus authoritate ad Amphictiones venit.*

*Pag.*322 *lib.*4. *cap.*2. Nam præcentoriæ erant, & Vaſcæ. *Vide L. Gregorium poetarum hiſtoria dial.6. fol.704.*

*Pag.*353. *cap.*9. Iunius Dentatus, &c. *Vide Hectorem Boetium in hiſtor. Scotorum fol.14. in deſcriptione Regni. Reſtat, ait, iam de anſeribus quos Clakis appellant. Hanc ipſam hiſtoriam cum anſerum pictura nos Geſnero miſimus, quam ſuis libris de Auibus attexuit.*

*Pag.*390. *ad fin. cap.*16. ad aram Conſi. *Idem Alexander infrà lib.5. cap.26. Fuit enim Conſus, inquit, Conſilij Deus, cuius ara in Circo maximo.*

*Pag.*410. *cap.*17. Ede ignis domine. *Dele ad marginem, Ecce.* φάγετε πῦρ κύριε. *Vide L. Gregorium Syntag. 17. fol. 741. A, hiſtoriæ Deorum Gentilium.*

Hæc paucula quæ ſequuntur, prout erant, incaſtigata reliquimus.

Lib.2. cap.22. fol.167. eius feſti nomen. cap.24. fol.174. è ludis excedebant, quæ hic videtur aliquid deeſſe. cap.29. fol.189. quibus poſtea nongenti additi. *Vide quid hic tantus numerus faciat, ac dele ad marginem,* al. decem Liu. *Nam Liuius cum decem ſcribit, de tribunis plebis loquitur.*

Lib.4. cap.18. fol.418. largitus fuit. *Sed quis is ſit quæritur.*

FINIS.

A01 1461022

Digitized by Google